

Acta |

**van de buitengewone Generale
Synode Zuidhorn 2001
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Acta van de buitengewone Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Zuidhorn op vrijdag 14 september 2001

Artikel 1 – Opening

Namens de raad van de Gereformeerde Kerk van Zuidhorn, aangewezen als samenroepende kerk, opent ds. T.K. van Eerden de vergadering.

Het is drie dagen na de terreuraanslagen op de Twintowers van het World Trade Center in New York, waarbij duizenden doden vielen, de wereld geschokt werd en waarna de oorlog tegen het terrorisme, o.a. in Afghanistan, begon.

Hij leest uit de Schriften van God 2 Tim.1:1-2:13. Daarna gaat hij de vergadering voor in gebed:

Hemelse Vader, barmhartige God, U vergadert Zich uit het hele menselijke geslacht een gemeente door de verkondiging van het evangelie. En U laat mensen uw evangelie verkondigen. Zo hebt U dat bepaald. Wij roemen uw wijsheid om uw Woord door mensen te laten verkondigen. En wat bent U bewogen met ons, mensen, dat mensen ons uw Woord uitlegen en leren.

Wij zijn hier in uw heilige naam vergaderd. En weten ons geroepen om te beraadslagen over de vrede en de opbouw van uw kerken. In het bijzonder om een besluit te nemen om onze broeder Van Bruggen emeritaat te verlenen als hoogleraar en een opvolger voor hem aan te wijzen. Daar hebben wij uw wijsheid voor nodig en de vrede van Christus in onze harten, een zuiver geweten en de vergeving van al onze zonden. Schenk ons die, Here. Laat uw Heilige Geest ons in alle waarheid leiden.

Wij bidden U voor onszelf. Ons verduisterd verstand en zondig hart kunnen zonder uw tegenweer onze overleggingen bepalen. Maar Uw heilig en eeuwig Woord, dat ons als evangelie verkondigd is, moet de norm zijn bij al onze overwegingen. Laten de besluiten die genomen worden dienen tot eer van u, tot opbouw van uw kerken, tot vrede in ons eigen hart.

Wij bidden U voor de wereld. Wij zijn geschokt door de terreuraanslagen in Amerika, waarbij velen zijn gedood, duizenden nog vermist, waar wij geen woorden voor hebben, maar U wel kan troost kunt bieden. O God, het onrecht heerst op aarde, de leugen triomfeert, ontluistert elke waarde. Geef vrede, Heer, de aarde wacht zo lang, er wordt zo veel geleden, de mensen zijn zo bang, de toekomst is zo duister en ons geloof zo klein.

Laat de volken U loven, HERE, laat de natiën uw naam prijzen.

Want uw goedertierenheid is machtig over ons, uw trouw is tot in eeuwigheid.

Uw naam zij geloofd. Amen.

Na Psalm 118:5, 6 en 7 te hebben laten zingen spreekt hij de aanwezigen toe:

Geachte broeders,

Namens de kerkenraad heet ik u allen hartelijk welkom. Het is bemoedigend dat u welwillend gekomen bent. Wij hebben u uitgenodigd voor deze bijzondere generale synode. En u hebt erop vertrouwd, dat wij daar goed aan gedaan hebben. Inderdaad, wij kregen het verzoek van de curatoren van de Theologische Universiteit te Kampen om een buitengewone generale synode bijeen te roepen. En wat de curatoren hiertoe bewoog, hebben wij de kerken, classes en particuliere synoden geschreven. Er zijn twee redenen. In de eerste plaats bent u geroepen om aan professor Van Bruggen emeritaat te verlenen. En in de tweede plaats om een opvolger voor hem te benoemen.

Dat hebt u te doen deze dag. En wij verwachten dat u uw overwegingen achter gesloten deuren zult houden. U bent zich – naar ik zonder reserve van u allen aanneem – bewust van uw grote verantwoordelijkheid. U beslist en daar houden wij ons aan.

Wij hebben de kerken gevraagd om in de samenkomst van de gemeente afgelopen zondag deze generaal-synodale vergadering aan de Here op te dragen. Om zijn zegen te vragen over de voortgang van het onderwijs in Kampen.

Tegelijk beseffen wij hoezeer de wereld zucht en hoe wij mensen geschokt zijn door de rampen en aanslagen in deze wereld, in het bijzonder in Amerika. De wereld schudt op haar grondvesten, haar handel is in het hart geraakt, de defensie van de machtigste natie is aangeschoten. We zien beelden, waar we niet bij kunnen. We horen nieuws, dat niet waar kan zijn. Hoe is het mogelijk? Ongelooflijk.

Wie is niet van slag geraakt deze week? Wie heeft er niet over gesproken?

Heb je het al gehoord – vlak voor de catechisatie dinsdagmiddag. Ik herinner mij waar ik stond, wie om me heen stonden. Kun je dan gewoon doorgaan met je program?

En vanmorgen bent u gekomen, hier in Zuidhorn. Zondag is voor u gebeden. We hebben tegen onze God en Vader gezegd, dat deze vergadering van u heel belangrijk is. En we hadden al geschreven dat de voortgang van het werk aan de universiteit vraagt om een voortvarende behandeling van de opvolging op de leerstoel Nieuwe Testament.

Mag ik u vragen om uw werk goed te doen. Om voor Gods aangezicht uw taak op u te nemen? De gereformeerde kerken in Nederland hebben een hoogleraar Nieuwe Testament nodig. Iemand die betrouwbaar is en geschikt. Dat moet u beproeven. En u en ik mogen weten dat we die mens die benoemd wordt, dat we die mens als van God gezonden welkom zullen heten.

Een mens, dat zal hij zijn. Eigenaardig en geleerd. Broos en sterfelijk. Een mens die nu leeft en God liefheeft.

En wij zoeken een mens die van God gezonden kan wezen. Want de wereld kreunt en zucht en is in grote nood. De vader van de leugen, de moordenaar van het begin slaat hier nog wild om zich heen.

Zijn wij tegen de duivel en de destructieve krachten bestand? Wij hebben nodig iemand die ons redt. Wij hebben mensen nodig, die ons van de Redder van de wereld vertellen. En vandaag zoeken wij een mens die dat grondig kan doen en leren. Die weet wat de Heiland van de wereld gezegd heeft en doet.

En daarom zullen wij maar voortvarend aan de slag gaan. U moet vandaag doen, wat op uw agenda staat. De kerken vragen het u. De wereld heeft daar baat bij. Onze grootste nood is, dat wij God vergeten en Zijn Woord niet meer kennen. Dat wij levende dood zijn en kind van de leugen.

Goddank – iemand heeft de dood van zijn kracht beroofd en onvergankelijk leven aan het licht gebracht: onze Heiland, Christus Jezus. En dat moet verkondigd worden in de kerken, in de wereld. Vandaar dat het zin heeft dat u vandaag vergadert en niet gewacht hebt tot volgend jaar.

Ik wens u, broeders, toe dat Gods Geest u leidt. Dat u zich verantwoordelijk weet voor Hem, Die uw harten kent, als de deuren gesloten worden en u in comité beraadslaagt. Laat het Woord van Christus in uw harten regeren, zodat Gods kerk blij kan zijn en het rijk van de duivel verstoord wordt. Jezus Christus is immers uit de doden opgewekt, uit het geslacht van David, naar Paulus' evangelie. Dat Woord is niet geboeid.

Blijft u dat vandaag gedenken.

Hiermee heb ik namens de kerkenraad deze buitengewone Generale Synode geopend.

Artikel 2 – Geloofsbriefen

Ds. Van Eerden rapporteert over de geloofsbriefen.

De afvaardiging is als volgt:

Particuliere Synode	Primi	Secundi
Groningen	ds. H. Geertsma, Zuidhorn ds. A.H. Driest, Groningen oud. M.E. Buitenhuis, Slochteren oud. W.J.A. Driessens, Groningen	ds. A. de Braak, Ten Boer ds. K.P.A. Moedt, Noordhorn oud. J. Beeftink, Zuidhorn oud. H. Schipper, Enumatil
Friesland	ds. J. van Benthem, Drachten ds. L.G. van der Heide, Damwoude oud. K.H. Alkema, Buitenpost oud. J.L. Kok, Drachten	ds. A.A. van Essen, Heerenveen ds. P. Houtman, Twijzel oud. J. Bijma, Leeuwarden oud. W. Jongsma Mzn, Ureterp

Particuliere Synode	Primi	Secundi
Drenthe	ds. A.G. Bruin, Stadskanaal ds. P. Groen, Assen oud. L. Meems, Mussel oud. B. Mooibroek, Westerlee	ds. H.J.J.C.J. Wilschut, Assen ds. R.W.J. van Ommen, Hooghalen oud. J. Bakker, Oosterwolde oud. J. Gortemaker, Zuidwolde (Dr)
Overijssel	ds. K. Harmannij, Den Ham ds. M. de Meij, Daarlerveen oud. R. Douma, Ommen oud. D. Laan, Enschede	ds. S.W. de Boer, Enschede ds. B.C. Buitendijk, Steenwijk oud. H.H. Luiten, Hengelo oud. E. Meerholz, Hardenberg
Gelderland	ds. P. Groenenberg, Ermelo ds. J. Wesseling, Ede oud. P. van Hoffen, Putten oud. W. Kamp, Doetinchem	ds. B. Schaaïj, Dronten ds. M.H. Sliggers, Arnhem oud. P.H. Both, Barneveld oud. L.M. Diederiks, Dronten
Utrecht	ds. M.J.C. Blok, Amersfoort ds. H.Sj. Wiersma, Spakenburg oud. P. van den Enden, Amersfoort oud. H.F. Koppelaar, Soesterberg	ds. A.O. Reitsema, Amersfoort ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht oud. E.N. Bouwman, Houten oud. L.H. Olde, Doorn
Holland-Noord	ds. R. Heida, Monster ds. M. van Veelen, Delft oud. A. Niemeijer, Leiderdorp oud. H.C. Terpstra, Rijnsburg	ds. R.D. Anderson, Valkenburg ds. P.L. Storm, Rijnsburg oud. J. van Leeuwen, Monster oud. H. Leppink, Zoeterwoude-Rijndijk
Holland-Zuid	ds. W.H. de Groot, Nieuwerkerk aan den IJssel ds. J.E. Kramer, Hardinxveld-Giessendam oud. S.W.P. Verkade, Vlaardingen oud. S. Visser, Barendrecht	ds. A. van Houdt, Vlaardingen ds. J. Ophoff, Zwijndrecht oud. M. van Dongen, Nieuwerkerk a/d IJssel oud. J. Koppelaar, Zwijndrecht
Zeeland, Noord-Brabant en Limburg	ds. R. van Wijnen, Middelburg ds. D. Mak, Hoek oud. F. Verschelling, Axel oud. H. van Leeuwen, Zevenbergen	ds. H.J.J. Pomp, Vrouwenpolder ds. J.H. Dunnwind, Terneuzen oud. W. Olster oud. W. Jansen

Alle primi-afgevaardigden zijn aanwezig, uitgezonderd ds. Blok en br. Niemeijer. Zij worden vervangen door hun secundus, resp. ds. W. van der Schee en br. J. van Leeuwen.

Van een broeder uit een van de kerken is een brief ontvangen met betrekking tot de afvaardiging door een van de particuliere synoden.

Ds. Van Eerden stelt voor deze brief onder punt 7 in comité aan de orde te stellen. Aldus wordt besloten.

Artikel 3 – Verkiezing moderamen

Door middel van schriftelijke stemming wordt het moderamen als volgt verkozen:

ds. P. Groenenberg, preses
ds. A.H. Driest, assessor
ds. J. Wesseling, scriba I
ds. K. Harmannij, scriba II

Artikel 4 – Constituering van de synode

De vergadering wordt geconstitueerd en ds. Van Eerden draagt de hamer over aan de preses.

Ds. Groenenberg spreekt zijn dank uit voor het door de vergadering in het moderamen gestelde vertrouwen. Ook bedankt hij de kerk van Zuidhorn voor alle voorbereidingen. De predikanten van de samenroepende kerk, ds. Van Eerden, Geertsema en Moedt, worden uitgenodigd als adviseurs te fungeren. Eenzelfde uitnodiging spreekt hij uit aan het adres van de aanwezige hoogleraren van de Theologische Universiteit, te weten dr. B. Kamphuis en dr. M. te Velde. Ook de aanwezige leden van het curatorium en de dagelijkse leiding van de Universiteit worden hartelijk verwelkomd.

Artikel 5 – Instemming met de belijdenis

Door te gaan staan betuigen alle afgevaardigden en adviseurs hun hartelijke instemming met de drie Formulieren van Eenheid. Zo doende beloven zij, conform de huishoudelijke regeling, hun arbeid ter synode te zullen uitvoeren in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis.

Vervolgens schorst de preses de vergadering voor moderamenoverleg, in aanwezigheid van de hoogleraar kerkrecht, prof. dr. M. te Velde, en de president en secretaris van de deputaten-curatoren, resp. ds. A. de Snoo en ds. J. Luiten.

Artikel 6 – Vaststelling agendum

Na heropening wordt de agenda vastgesteld overeenkomstig het concept.

Artikel 7 – Emeritaat prof. dr. J. van Bruggen

Van deputaten-curatoren is een schrijven ter tafel, waarin de aanstaande emeritering van prof. dr. J. van Bruggen aan de orde wordt gesteld. Deze brief wordt in besloten zitting behandeld. Daarop deelt de preses publiek mee dat de generale synode prof. J. van Bruggen met ingang van 1 oktober 2001 op de meest eervolle wijze emeritaat verleent en hem van zijn verplichtingen als hoogleraar in de theologie in actieve dienst ontslaat.

Artikel 8 – Stilte

Inmiddels is het bijna 12 uur geworden. In heel Nederland zal drie minuten stilte in acht genomen worden, ter nagedachtenis aan de duizenden doden die gevallen zijn bij de afgrijselijke terreuraanslag op het World Trade Center in New York.

De synode wil zich daar graag met de vele miljoenen anderen bij aansluiten. De preses memoreert kort de verschrikkingen in de Verenigde Staten, de wereldwijde onzekerheid en onderhuidse angst.

Gedurende de drie minuten krijgt ieder de gelegenheid in gedachten stil te staan bij de boosaardige terreuraanval en te verzingen in gebed om alle nabestaanden alsook de reddingswerkers ter plekke op te dragen aan de Here.

Na de bewogen stilte zingen we Psalm 99:1, 2 en 3.

Artikel 9 – Benoeming dr. P.H.R. van Houwelingen

In besloten zitting wordt de voordracht van het curatorium betreffende de opvolging van prof. Van Bruggen besproken.

De preses doet publiek mededeling van het in comité genomen besluit om dr. P.H.R. van Houwelingen per 1 september 2002 te benoemen tot hoogleraar in de nieuwtestamentische vakken, met een formatieomvang van 1 fte. en conform het Statuut, voor onbepaalde tijd, met formele indiensttreding per 1 juni 2002. Bezien zal worden of een eerder in dienst treden mogelijk is.

Dr. Van Houwelingen wordt met een welgemeend applaus in de vergadering verwelkomd. In een pauze krijgen alle aanwezigen de gelegenheid hem en zijn vrouw te feliciteren en Gods zegen toe te wensen.

Na de schorsing spreekt de preses eerst de kersvers geëmeriteerde hoogleraar, prof. dr J. van Bruggen, en zijn vrouw toe.

Artikel 10 – Toespraken

De preses spreekt prof. dr. J. van Bruggen en zijn vrouw als volgt toe:

Geachte prof. Van Bruggen en mevr. Van Bruggen,

De buitengewone synode van 2001 heeft aan u op de meest eervolle wijze ontslag verleend van uw dienst als hoogleraar Nieuwe Testament per 1 oktober 2001.

Toen u benoemd werd als hoogleraar, zijn de volgende vakken aan u opgedragen: Exegese Nieuw Testament, incl. hermeneutiek, historia sacra en historia revelationis en tekstgeschiedenis en tekstbewaring.

U was in 1966 jong predikant. U was toch al opgevallen door een publicatie in *De Reformatie* in de rubriek 'Onder de streep'. Dit was een exegetische publicatie over 1 Korinte 14, met name het laatste vers, dat u in afwijking van de vertaling van het NBG weergaf met "en verhindert het spreken niet door tongen" in plaats van "en verhindert het spreken in tongen niet".

Een synode die mede op basis van dit exegetisch artikel u benoemde, zag veel in uw exegetische talenten en de kerken zijn daarin niet beschaamd. U bent in Kampen gestart in 1967, een moeilijke periode voor de kerken. Maar het is juist in die kerken dat u een plaats heeft ingenomen.

Dat is gebleken uit uw publicaties. Als ik me niet vergis, was een van uw eerste professorale publicaties "Het leven is de moeite waard", oorspronkelijk een lezing voor verplegend personeel. Daarin ging het over euthanasie, een onderwerp dat leefde en leeft bij kerkleden.

Ook uit andere publicaties bleek, hoe u in de kerken stond. Ik noem 'Emancipatie en Bijbel' en 'De Bergrede'. Praktische en gedegen publicaties die door vele kerkleden tot opbouw zijn en worden gelezen en gebruikt.

Ook de reeks commentaren dient de kerkleden. Ze zijn toegankelijk door inhoud en opzet voor kerkleden.

Uw levensgang is gekenmerkt door de 'jaren'. Dat was het thema van uw dissertatie. Dat was in 1973, na 7 jaar professoraat.

Na 14 jaar – in 1987 – verschijnt het eerste deel van uw commentaar, gewijd aan het leven van Gods Zoon. Opnieuw na 14 jaar – in 2001 – verschijnt een deel dat handelt over het leven en werk van Christus' leerling Paulus. En als het 2015 is, zijn we weer 14 jaar verder. Ik doe geen voorspellingen over wat er dan zal zijn.

Geachte professor Van Bruggen, generaties studenten hebben uw colleges gevolgd. De meeste predikanten van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt van nu zijn uw leerlingen geweest en zijn het nog. Daardoor is uw arbeid aan de Theologische Universiteit van blijvende betekenis geweest voor de kerken. Dienaren van het Woord bedienen elke zondag Gods Woord en maken daarbij gebruik van wat onder anderen u hun hebt bijgebracht.

Ik wil u namens de synode hartelijk danken voor alles wat u hebt betekend. Ik wil daarbij ook uw vrouw betrekken, die u altijd tot steun is geweest. Boven alles danken we God, die u sierde met vele gaven, die u door zijn Geest maakt tot een godvrezend iemand, die zich gewonnen gaf aan het gezag van Gods Woord. We hopen en bidden dat de Heer u nog meerdere jaren geeft waarin u op een wat rustiger manier kunt voortgaan met uw werk aan uw levenswerk – het Commentaar op het Nieuwe Testament.

Ten slotte zijn we u erkentelijk dat u colleges wilt blijven geven totdat uw opvolger in dienst treedt. We blijven belijden dat de voortgang van Gods kerkvergaderend werk niet afhangt van personen, maar van Hemzelf.

Ik stel voor dat als synode ook uit te spreken door het zingen van Gez. 32:3.

Aansluitend spreekt prof. Van Bruggen de vergadering toe.

Hij zegt als een verwonderd en ook heel erg dankbaar mens hier te staan. Je weet van tevoren niet, hoe je levensboek er uit gaat zien. Maar terugkijkend, zie je hoe God de bladzijden heeft geschreven. Hij is dankbaar dat de Here hem deze taak heeft willen geven. Ook in de harmonie en de goede sfeer onderkent hij die hand.

Zoals ieder mens heeft ook hij in zijn karakter mogelijkheden voor conflicten. Die mogelijkheden kunnen ook in een kerkelijke situatie gelegen zijn. Het is niet verwonderlijk, wanneer zich conflicten en fricties voordoen: de satan kruipt er zo gemakkelijk tussen om te beschadigen.

Hij dankt de kerken voor de goede zorg, voor geestelijk meelevens, voor het levensonderhoud. Hij voelt zich bevoorrecht. Het ambt van hoogleraar kan heel eenzaam zijn. Daarom is hij dankbaar voor wat hij aan meelevens vanuit de kerken en van collegae heeft ontvangen.

Ook de curatoren is hij dankbaar, niet alleen voor hun stilzwijgend toezien, maar ook voor de soms actieve gesprekken.

Prof. Van Bruggen verwoordt een vreemd gevoel: hij ervaart de tijd van zijn hoogleraarschap als een lange periode; de vergadering overziende, ontdekt hij dat alle afgevaardigde predikanten leerlingen van hem zijn.

In 1967 was de situatie aan de Universiteit deplorabel. De jaren '67-'70 waren goed, maar het waren jaren om te overleven. Pas vanaf 1970 werd de situatie genormaliseerd. De jaren daarna kenmerkten zich door opbouwwerk en het inlopen van achterstanden en verliezen, ook inzake de bibliotheek. De jaren '75-'77 waren jaren van expansie (bibliotheek); ook de opleiding werd uitgebreid met de doctorale fase. In de jaren '80 kreeg de uitbouw vooral gestalte in een sterkere integratie van de praktijk in de opleiding. In de jaren '90 werd de stagepraktijk ingevoerd. De bestuurlijke reorganisatie was sinds de jaren '80 voortdurend in de aandacht.

Terugkijkend moet je signaleren dat we in de opleiding een rijk voorzien instrument hebben ontvangen. Een poosje waren er wat minder studenten, maar dat trekt aan. Van Bruggen pleit ervoor het potentieel in Kampen breder in te zetten. Hij begrijpt dat er grenzen zijn, maar wil graag opkomen voor het bewaren van het huidige potentieel.

Daarna wordt dr. P.H.R. van Houwelingen door de preses toegesproken:

Geachte dr. P.H.R. van Houwelingen en mevr. Van Houwelingen,

De buitengewone synode van 2001 benoemde u als opvolger van prof. dr. J. van Bruggen tot hoogleraar in de nieuwtestamentische vakken. Deze benoeming is geschied voor onbepaalde tijd. We hopen dat de Here u vele jaren geeft – als u uw benoeming aanvaardt – om uw taak in het midden van de kerken te verrichten.

De synode is ervan overtuigd dat u als godvruchtig predikant de kerken al hebt gediend. U dient uw vierde gemeente, terwijl u nog maar 45 jaar bent.

Naast al het werk dat u al deed als herder en leraar, hebt u laten zien te beschikken over een enorme werkkraft. U promoveerde in 1988 en blies toen de tweede trompet. Van Bruggen blies nog altijd de eerste. Nu zijn straks de rollen omgekeerd. Dan blaast u de eerste trompet; ik weet niet of dat gevolgen heeft voor uw dissertatie.

Als kenmerken van uw enorme werkkraft noem ik de drie delen – bijna vier – die van uw hand zijn verschenen in de serie Commentaar op het Nieuwe Testament.

Daarnaast hebt u nu al laten zien dat u met uw gaven in de gemeente wil staan, blijkens het feit dat u meewerkt aan de catechisatiemethode 'Ik geloof'.

Dr. Van Houweligen, de synode is dankbaar dat ze juist u heeft mogen benoemen. We hopen en bidden dat u, in overleg met uw vrouw, kunt komen tot het besluit om uw benoeming te aanvaarden.

We bidden u Gods wijsheid toe. En als u 'ja' zegt, spreekt de synode haar hoop uit dat de door u ontstane vacature in Nijkerk spoedig vervuld wordt.

Op voorstel van de preses zingt de vergadering dr. P.H.R. van Houweligen de zegen van onze Schepper toe met Ps. 134:3.

Dr. P.H.R. van Houweligen reageert op zijn benoeming en de toespraak van de preses. Soms werd hij op catechisatie opgeschrikt door de vraag: 'wordt u professor?' Het leek een gokje. Een andere keer werd eraan toegevoegd: 'mijn vader zegt het'. Het was moeilijk je dan op de vlakte te houden.

Hij voelt zich vereerd en spreekt ook zijn vertrouwen uit. Het leefde in de gemeente van Nijkerk en de spanning nam toe. Nu is het beroep als het ware uitgebracht.

Hij belooft de roeping serieus te nemen en met positieve intentie te overwegen. Ook vraagt hij daarvoor bedenktijd. Er is overleg nodig, met de raad van Nijkerk, met Kampen, met zijn gezin.

Het is vreemd om prof. Van Bruggen als voorganger te hebben. Hij herinnert zich zijn promotie. Net als bij het vaderschap houdt het werk van een promotor nooit op. Hij vraagt aan prof. Van Bruggen ook nu zijn promotor te blijven. Ook vraagt dr. Van Houweligen om het gebed van de gemeenten. Hij refereert aan 1 Tes. 5:24, zijn intredetekst bij zijn eerste gemeente: 'Die u roept is getrouw, Hij zal het ook doen.'

Vervolgens komt de rector van de Universiteit prof. dr. B. Kamphuis aan het woord.

Tegen de bijna geëmeriteerde hoogleraar zegt hij, dat zijn werk veel heeft betekend op velerlei terrein. Steeds is hij met het onderwijs en de opzet ervan bezig geweest, herhaaldelijk liet hij daarover papers verschijnen; ook zijn systematische manier van werken wordt genoemd. Verder was Van Bruggen van betekenis vanwege zijn internationale uitstraling. Hij had ook in de Verenigde Staten hoogleraar kunnen worden. Aan de hogeschool heeft Van Bruggen tal van taken in de organisatie vervuld. Ook dat zal zeker gemist worden.

De president-curator ds. A. de Snoo richt zich op zijn beurt allereerst tot de generale synode zelf. Hij bedankt voor het samenkomen. Van Bruggen heeft op de meest eervolle wijze emeritaat ontvangen; daar was alle reden toe. In 1973 is hij gepromoveerd, zonder studieverlof. Sindsdien heeft zijn pen niet gerust. Vele leerlingen heeft hij gemaakt. Dat werk stond centraal, zó, dat het niet van hem afhankelijk zou blijven.

Van Bruggen bleef bezig met vragen, in zijn zoeken en onderzoeken. Ds. De Snoo zegt getroffen te zijn door de grote eerbied voor de overgeleverde Schriften.

Aan het adres van dr. P.H.R. van Houweligen zegt hij ook in de kring van curatoren met hem kennis gemaakt te hebben. Bij zijn afscheid zei hij: 'tot weerziens'. Was dat te gewaagd? In elk geval bleek tijdens zijn curatorschap, hoe Van Houweligen hart heeft voor de universiteit. Daarnaast toont hij grote eerbied voor de Schriften. Ook heeft hij oog voor de hoofd- en bijzaken in de opleiding.

En wat dat ‘vaderschap’ betreft: curatoren beloven daarop te letten en hun zorg ook naar hem uit te strekken; maar Van Houwelingen heeft laten zien goed zelfstandig te kunnen werken. Hij wordt aangespoord vooral zichzelf te blijven. De zegen van God wordt hem hartelijk toegewenst.

Artikel 11 – Acta en Handelingen

Het moderamen zal zorg dragen voor de Acta en de Handelingen. Aan de eerstkomende gewone generale synode zal verzocht worden de Acta en Handelingen op te nemen in de Acta en Handelingen van die synode.

Artikel 12 – Censuur naar art. 48 KO

Censuur naar art. 48 wordt uitgevoerd, in die zin dat de preses dankbaar vaststelt dat er geen onvertogen woord is gesproken.

De assessor bedankt de preses voor zijn fijne en goede manier van leiding geven aan deze vergadering.

Artikel 13 – Rondvraag

Van de rondvraag wordt verder door niemand gebruikgemaakt.

Artikel 14 – Sluiting

De preses gaat voor in dankgebed en sluit daarna conditioneel de vergadering.

Het moderamen wordt gemandateerd de zaken rond de benoeming verder af te wikkelen. Wanneer dr. Van Houwelingen zijn benoeming aanvaardt en er uitsluitel bestaat over de datum van indiensttreding, zal deze sluiting als definitief gelden.

Toelichting van het moderamen

In een brief, gedateerd 24 oktober 2001, geeft dr. Van Houwelingen te kennen de vrijmoedigheid te hebben gevonden zijn benoeming te aanvaarden. Volgens curatorenbesluit zal de formele indiensttreding per 1 februari 2002 plaatsvinden.

Inhoudsopgave

ACTA VAN DE BUITENGEWONE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND, GEHOUDEN TE ZUIDHORN OP VRIJDAG 14 SEPTEMBER 2001

Artikel 1	– Opening	1
Artikel 2	– Geloofsbrieven	2
Artikel 3	– Verkiezing moderamen	3
Artikel 4	– Constituering van de synode	4
Artikel 5	– Instemming met de belijdenis	4
Artikel 6	– Vaststelling agendum	4
Artikel 7	– Emeritaat prof. dr. J. van Bruggen	4
Artikel 8	– Stilte	4
Artikel 9	– Benoeming dr. P.H.R. van Houwelingen	5
Artikel 10	– Toespraken	5
Artikel 11	– Acta en Handelingen	8
Artikel 12	– Censuur naar art. 48 KO	8
Artikel 13	– Rondvraag	8
Artikel 14	– Sluiting	8
Inhoudsopgave		9

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 1 –
Openingshandelingen**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Dienst van Woord en gebed op vrijdag 5 april 2002 op de vooravond van de generale synode, belegd door de Gereformeerde kerk te Zuidhorn.

De raad van de Gereformeerde kerk te Zuidhorn heeft de gemeente samengeroepen voor een dienst van Woord en gebed met het oog op de samenkomst van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland op zaterdag 6 april 2002.

Deze dienst wordt bijgewoond door de afgevaardigden naar de synode, door docenten van de Theologische Universiteit te Kampen, door generaal-synodale deputaten en door een groot aantal broeders en zusters uit het hele land. De plaatselijke overheid is ook aanwezig in de persoon van burgemeester mr. L.J. Klaassen.

In deze dienst gaat voor ds. P. Groenenberg, die de preses van de Generale Synode Leusden 1999 hierin vervangt. Hij bedient het Woord van God uit Psalm 48:15. Het thema van de preek is:

Groot is de HERE en hoog te prijzen, want in Hem hebben wij vastheid en veiligheid.

De leden van de synode mogen hun werk doen in vertrouwen op deze God en zijn beloften. Dan is ook aan het werk van de synode te zien, hoe groot God is.

Voor het werk van de generale synode is de hulp en leiding van de Heilige Geest onmisbaar. De voorganger vraagt daarom in de dienst van de gebeden.

Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samengekomen te Zuidhorn op zaterdag 6 april 2002

Hoofdstuk 1 – Openingshandelingen

Artikel 1 – Opening

(agenda 1.1)

06-04-02

Namens de raad van de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn, die door de Generale Synode Leusden 1999 was aangewezen als samenroepende kerk voor de volgende generale synode, opent ds. T.K. van Eerden de vergadering. Hij laat zingen Psalm 118:9 en 10 en Liedboek gezang 381:1. Hij leest Psalm 62, gevolgd door het laten zingen van Ps. 62:5 en 6. Hij geeft momenten van stilte voor inkeer tot God en gaat als volgt voor in gebed:

Hemelse Vader, barmhartige God, U vergadert Zich uit het hele menselijke geslacht een gemeente door de verkondiging van het evangelie. En U laat mensen uw evangelie verkondigen en laat mensen dienen om uw gemeente te regeren. Zo hebt U dat bepaald. Wij roemen uw wijsheid hierin. Wat bent U bewogen met ons, mensen, dat het goede nieuws van Christus' sterven en opstanding ook ons heeft bereikt. Dat ook hier gemeenten konden worden gesticht, die de waarheid van uw Woord willen vasthouden. Wij erkennen dat uw gemeenten, die wij dienen, gekocht zijn met de hoogste prijs in hemel en op aarde: het kostbare bloed van uw lieve Zoon Jezus Christus.

Wij zijn hier in uw heilige naam vergaderd. En weten ons geroepen om te beraadslagen over de vrede en de opbouw van uw kerken. Daar hebben wij uw wijsheid voor nodig en de vrede van Christus in onze harten, een zuiver geweten en de vergeving van al onze zonden. Schenk ons die, Here. Laat uw Heilige Geest ons in alle waarheid leiden.

Wij bidden U voor onszelf. Ons verduisterd verstand en zondig hart kunnen zonder uw tegenweer maar zo onze overleggingen bepalen. Geef dat Uw heilig en eeuwig Woord, dat ons als evangelie verkondigd is, de norm is bij al onze overwegingen. Bescherm ons tegen onze aartsvijanden.

Laat al het werk dat voor en in en door de kerk gedaan wordt, het licht van uw dag verdragen. Geef dat de besluiten die genomen worden, dienen tot eer van U, tot opbouw van uw kerken, tot vrede in ons eigen hart.

Wij bidden U voor alle schapen van uw kudde. Wilt U door onze Here Jezus Christus, de grote Herder van de schapen, voor hen zorgen, zodat het hun aan niets ontbreekt.

Gedenk de wereld, o God. Geef dat uw kerk haar licht laat schijnen voor de mensen, opdat zij de goede werken van de gelovigen opmerken en U Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.

Dit bidden wij in de naam van uw Zoon, de Heer van de kerk, die ons geleerd heeft tot U te bidden:

Onze Vader die in de hemelen zijt,
uw naam worde geheiligd,
uw koninkrijk kome,
uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde;
geef ons heden ons dagelijks brood
en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren,
en leidt ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze;
want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, tot in eeuwigheid.

Amen.

Daarna wordt nog gezongen het eerste vers van de Lofzang van Zacharias.

Vervolgens richt hij zich tot de afgevaardigden:

Geachte broeders,

Namens de kerkenraad heet ik u allen hartelijk welkom.

Ik wens u, broeders, toe dat Gods Geest u leidt. Laat het Woord van Christus uw harten regeren tot eer van God, zodat Gods kerk blij kan zijn en het rijk van de duivel verstoord wordt. Jezus Christus is immers uit de doden opgewekt, uit het geslacht van David, naar Paulus' evangelie. Dat Woord is niet geboeid. Blijft u dat gedenken.

Artikel 2 – Onderzoek van de geloofsbrieven

(agenda 1.2)

06-04-02

De samenroepende kerk onderzoekt de geloofsbrieven. De particuliere synoden blijken wettig vertegenwoordigd. De particuliere synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg heeft een diaken afgevaardigd, br. G.D.W. Markerink. Hij krijgt keurstem in de vergadering.

De afvaardiging is als volgt:

Particuliere Synode Groningen		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. H. Drost, Haren	ds. J.T. Oldenhuis, Groningen	ds. H. Geertsma, Zuidhorn
ds. Jt. Janssen, Groningen	ds. H. Pathuis, Oldenhove	ds. L.J. Joosse, Groningen
br. H. Veldman, Zuidhorn	br. J. Beeftink, Zuidhorn	br. F.W. Geerds, Bedum
br. G. Zwarteveen, Groningen	br. H.A. Roggema, Delfzijl	br. G.R. Wiersum, Bedum
Particuliere Synode Fryslân		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. P. Houtman, Twijzel	ds. J. van Benthem, Drachten	ds. A.A. van Essen, Heerenveen
ds. S. de Jong, Buitenpost	ds. J.J. Verwey, Leeuwarden	ds. J.H. Tempelman, Opeinde
br. S. Jonker, Drachten	br. J.L. Kok, Drachten	br. D.J. van Hemmen, Drachten
br. A. Vonkeman, Drachten	br. Y. Merkus, Drogeham	br. G. Smit, Uitwellingerga
Particuliere Synode Drente		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. F.J. Bijzet, Emmen	ds. Jac. Ophoff, Roden	ds. A.G. Bruijn, Stadskanaal
ds. H.J.C.C.J. Wilschut, Assen	ds. T. Wendt, Assen	ds. E.J. Oostland, Smilde
br. L.R. Meedendorp, Hooghalen	br. J. Boerema, Hoogezand	br. P. Balogh, Spier
br. B. Mooibroek, Westerlee	br. J. Janssen, Assen	
Particuliere Synode Overijssel		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	
ds. A. de Jager, Enschede	ds. S.W. de Boer, Enschede	
ds. P.L. Voorberg, Emmeloord	ds. B. Luiten, Zwolle	
br. J.Th. Hendriks, Almelo	br. J. Meems, Emmeloord	
br. H.H. Luiten, Hengelo	br. H.J. Nauta, Hengelo	

Particuliere Synode Gelderland		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. P. Groenberg, Ermelo	ds. J.A. Boersma, Apeldoorn	ds. H.R. v.d. Kamp, Apeldoorn
ds. H. van Veen, Neede	ds. C.J. Harryvan, Lelystad	ds. B. Schaaïj, Dronten
br. P.F. v.d. Groep, Ermelo	br. L. Pierik, Apeldoorn	br. W. Kamp, Doetinchem
br. J.C.B. Jongeneel, Apeldoorn	br. H. Sipkes, Apeldoorn	br. J.H. Leppink, Hattem
Particuliere Synode Utrecht		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. E.A. de Boer, Zeist	ds. D. Ophoff, Nieuwegein	ds. M.J.C. Blok, Amersfoort
ds. G. Zomer Jzn, Amersfoort	ds. W. Scherff, Spakenburg	ds. D. Noort, Naarden
br. A. Joh. Kisjes, Bunschoten	br. J.J.G. Bouwman, Amersfoort	br. P. van den Enden, Amersfoort
br. J.P. de Vries, Amersfoort	br. J.A. Schelling, Spakenburg	br. H. Tigelaar, Hoevelaken
Particuliere Synode Holland-Noord		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. M. van Veelen, Delft	ds. T. Dijkema, Zoetermeer	ds. E. Brink, Waddinxveen
ds. K. de Vries, Alphen aan den Rijn	ds. D. Grutter, Rijnsburg	ds. H. ten Brinke, Bodegraven
br. K. Bakker, Heerhugowaard	br. F. de Boer, Broek op Langedijk	br. E. Boerma, Zaandam
br. C. van Keulen, Gouda	br. C.J. de Vries, Voorburg	br. A. de Wit, Alphen aan den Rijn
<i>Quarti</i>		
br. J. Groen, Voorburg	br. J. Renkema, IJmuiden	
Particuliere Synode Holland-Zuid		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. A. van Houdt, Vlaardingen	ds. J.B. de Rijke, Krimpen aan den IJssel	ds. G. Meijer, Barendrecht
ds. A.J. van Zuijlekom, Dordrecht	ds. W. Tiekstra, Berkel en Rodenrijs	ds. B. van Zuijlekom, Ridderkerk
br. A. Klapwijk, Hendrik Ido Ambacht	br. M. van Dongen, Nieuwerkerk aan den IJssel	br. J.G.H. Douma, Rotterdam
br. J. van de Wetering, Rhoon	br. J. Veltman, Ridderkerk	br. S.W.P. Verkade, Vlaardingen
Particuliere Synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. J.H. Smit, Brunssum	ds. J.H. Dunnewind, Terneuzen	ds. K. van Hoek, Brouwershaven
ds. R. van Wijnen, Middelburg	ds. R.R. Roth, Breda	ds. H.J.J. Pomp, Vrouwenpolder
br. A. Bakker, Hoek	br. J.H. van Pijkeren, Eindhoven	br. C. van Brink, Oosterland
br. G.D.W. Markerink, Maastricht	br. F. Wattel, Middelburg	br. R.K. Janssen, Son

Artikel 3 – Verkiezing van het moderamen (agenda 1.3)

06-04-02

Als moderamen wordt verkozen na schriftelijke stemming:

ds. P. Groenenberg, preses
 ds. E.A. de Boer, assessor
 br. J.P. de Vries, scriba 1
 ds. H. van Veen, scriba 2

(voor wijziging in de samenstelling van het moderamen, zie Acta artikel 12).

Artikel 4 – Constituering

(agenda 1.4)

06-04-02

Namens de samenroepende kerk verklaart ds. T.K. van Eerden de zesenvestigste generale synode van de Gereformeerde kerken in Nederland sinds 1892 voor geconstitueerd. Hij vraagt het moderamen zitting te nemen en hij draagt de leiding over aan ds. P. Groenenberg.

De preses dankt voor het aan het moderamen geschonken vertrouwen. Het is geen eenvoudige taak deze synode te leiden, alleen al vanwege de nieuwe werkwijze die bij wijze van proef gevolgd wordt. Maar nog meer omdat veel gemeenteleden met meer dan gewone belangstelling deze synode volgen. Het is een cruciale synode genoemd. Er liggen veel revisieverzoeken naar aanleiding van besluiten van de vorige synode.

Toch blijft het belangrijk om op de mooie dingen te letten. En in de dagopeningen en dagsluitingen mogen we Gods hulp vragen voor het werk van de synode.

De preses dankt de kerk te Zuidhorn, met name de voorbereidingscommissie, en de deputaten Voorbereiding generale synode voor hun werk en nodigt de predikanten van de kerk te Zuidhorn uit de synode als adviseurs te dienen.

Artikel 5 – Belijdenis en belofte

(agenda 1.6)

06-04-02

De preses verzoekt de afgevaardigden en adviseurs op te staan om daarmee in te stemmen met de belijdenis. Dit houdt ook een belofte in om het werk in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de belijdenis van de kerk te doen. Als adviseur zijn aanwezig ds. T.K. van Eerden, ds. H. Geertsema en ds. K.P.A. Moedt.

Deze belofte wordt later afgelegd door:

br. H. Sipkes op 6 april	br. Y. Merkus op 17 mei	ds. J.T. Oldenhuis op 28 juni
prof. dr. M. te Velde op 6 april	afgevaardigden buitenlandse kerken op 17 mei	ds. H. Pathuis op 30 augustus
ds. J. van Benthem op 12 april	de afgevaardigde van de GGRI-NTT op 18 mei	ds. J.A. Boersema op 30 augustus
br. J. van Pijkeren op 13 april	br. H.J. Nauta op 24 mei	br. F. de Boer op 30 augustus
ds. Jac. Ophoff op 19 april	br. R.K. Janssen op 24 mei	ds. W. Tiekstra op 13 september
ds. J.B. de Rijke op 19 april	br. A. de Wit op 31 mei	br. J.L. Kok op 13 september
br. J.A. Schelling op 19 april	br. J. Meems op 7 juni	ds. T. Dijkema op 26 september 2002
prof. dr. C.J. de Ruijter op 26 april	ds. T. Wendt op 21 juni	ds. K. Harmannij op 24 januari 2003.
ds. S.W. de Boer op 27 april	ds. W. Scherff op 21 juni	

Artikel 6 – Werkwijze generale synode
(agenda 1.7)

06.12-04-02

Commissie: deputaatschap Voorbereiding eerstvolgende generale synode

Materiaal:

1. evaluatie GS Leusden 1999;
2. rapport van deputaten ter voorbereiding eerstvolgende generale synode;
3. bezwaarschrift van de Classis Axel van 14 november 2001. De classis vraagt de synode uit te spreken:
  - a. dat het niet juist is, dat het deputaatschap ter voorbereiding van de generale synode, zonder dat de synode zelf besluiten heeft genomen, beleid uitzet ten aanzien van de vergaderwijze van de synode;
  - b. dat de voorgestelde vergadertijden, zolang de synode niet op een centraal gelegen plaats in Nederland wordt gehouden, niet werkbaar zijn;
  - c. dat de voorgestelde werkwijze ook overigens de volgende schaduwkanten heeft:
    - ook bij de voorgestelde werkwijze zal het moeilijk zijn ambtsdragers die nog in het arbeidsproces zitten naar de synode af te vaardigen;
    - frequent en langdurig plenair vergaderen op vrijdag en zaterdag legt een onverantwoord zware druk op het leven en de gezinnen van de afgevaardigden;
    - veel thuiswerken door synode-afgevaardigden werkt negatief op de werkgemeenschap van een synode;
  - d. dat deputaatschappen niet betrokken moeten worden bij het ordenen van de reacties op eigen rapportage;
4. adhesiebetuiging van de Particuliere Synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg van 19 januari 2002 aan de punten b en c van het bezwaarschrift van de classis Axel. De bezwaren onder de punten a en d van de classis deelt de particuliere synode niet bij voorbaat, maar zij verzoekt de generale synode wel de bevoegdheden en de risico's van al te subjectieve inbreng van deputaatschappen grondig te bekijken;
5. schrijven van broeders en zusters H.C. de Marie, W.J. de Marie-Dam, P.E. Post en R.S. Post-Jonker, allen te Veenendaal. Hierin roepen zij de synode op:
  - a. de voorstellen van deputaten Voorbereiding generale synode niet over te nemen;
  - b. uit te spreken dat de handelwijze van deputaten, waarbij zij hun voorstellen reeds hebben geëffectueerd, strijdig is met de kerkorde;
  - c. uit te spreken dat het frequent en langdurig plenair vergaderen op vrijdag en zaterdag een onverantwoord zware druk legt op het leven en de gezinnen van de afgevaardigden;
  - d. uit te spreken het door deputaten genomen besluit de vergaderingen van de generale synode te doen plaatsvinden (van) vrijdagmorgen tot zaterdagmiddag per directe ingang terug te draaien naar de gebruikelijke vergadertijden zoals steeds door de generale synode gehanteerd;
  - e. uit te spreken dat een deputaatschap niet betrokken moet worden bij het ordenen van de reacties op haar eigen rapportage om zo het gevaar voor belangenverstrengeling tot een minimum te beperken.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren en hun beleid goed te keuren.

Gronden:

1. deputaten hebben terecht hun opdracht in Acta art. 121 van de Generale Synode Leusden 1999 zo opgevat dat verbeteringen in de werkwijze van een generale synode zo mogelijk al voor de eerstvolgende synode worden toegepast;
2. deputaten hebben hun bevoegdheid daarin niet overschreden, omdat zij hun plan voor een nieuwe werkwijze uitdrukkelijk als voorstel aan de synode hebben gepresenteerd.

Besluit 2:

de plenaire vergaderingen van deze generale synode worden in principe gehouden van vrijdagmorgen tot en met zaterdagmiddag.

Gronden:

1. uit een oogpunt van efficiënt werken is het goed de plenaire vergaderingen te concentreren op enkele dagen per vergaderweek;
2. met de tegenwoordige communicatiemiddelen kan veel van het voorbereidende werk door de synodeleden thuis gedaan worden;
3. vergaderen op de vrijdag en de zaterdag kan een verruimend effect hebben op het potentieel aan met name ouderling-afgevaardigden;
4. de excentrische ligging van Zuidhorn als vergaderplaats van de synode brengt voor de afgevaardigden uit het Zuiden van het land extra bezwaren mee. Dit neemt niet weg dat het ongewenst is een proef met een efficiëntere werkwijze uit te stellen tot een volgende synode.

Besluit 3:

bij wijze van proefneming worden door deze synode commissies slechts ingesteld voor die zaken die niet in aanmerking komen voor directe plenaire behandeling.

Gronden:

1. deputaten moeten in het algemeen in staat geacht worden hun voorstellen aan de synode zelf te presenteren en te verdedigen. Alleen voor complexe zaken of zaken die een gevoelige materie betreffen, is het gewenst de behandeling door een commissie te laten voorbereiden;
2. het kan een vlotte behandeling ter synode ten goede komen, dat deputaten direct zelf kennis nemen van reacties uit de kerken op hun rapporten en voorstellen en daar ook weer direct op reageren naar de synode;
3. deze werkwijze hoeft geen verzwakking te betekenen voor de kritische en controlerende taak van de synode ten aanzien van het werk van deputaten.

Besluit 4:

het moderamen op te dragen, in samenwerking met de huidige deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode, de werkwijze van deze synode nauwgezet te volgen en de synode te dienen met een tussentijdse en een eind-evaluatie.

Gronden:

1. omdat het een proefneming betreft met een nieuwe werkwijze, is het gewenst in de praktijk de voor- en nadelen ervan zorgvuldig na te gaan en zo nodig de werkwijze bij te stellen;
2. bij de benoeming van de genoemde deputaten door de Generale Synode Leusden 1999 is rekening gehouden met deskundigheid ten aanzien van deze materie.

Besluit 5:

de Huishoudelijke Regeling voor generale synoden paragraaf 3.1 te wijzigen als volgt:

1. De theologische hoogleraren en (hoofd)docenten van de Theologische Universiteit zullen door de roepende kerk worden uitgenodigd voor het geven van eventuele adviezen. Zij geven hun eventuele adviezen in de vrije discussie ter plenaire zitting.
Is bij een bepaalde zaak de deskundige inbreng van een hoogleraar of (hoofd)docent gewenst, dan wordt deze door het moderamen verzocht deel te nemen aan het werk van de commissie aan welke deze zaak ter fine van advies is toevertrouwd.

Ten dienste van de adviseurs gelden de volgende bepalingen:

- a. zo spoedig mogelijk na de opening van de synode zal de agenda en een voorlopig werken tijdschema verstrekt worden aan de adviseurs;
- b. de hoogleraar kerkrecht ontvangt alle synodestukken; andere adviseurs ontvangen alle of bepaalde synodestukken als zij de wens daartoe kenbaar maken;
- c. aan het eind van elke vergaderweek zal een zo gedetailleerd mogelijk werkschema voor de volgende vergaderweek aan de adviseurs verstrekt worden;
- d. in het geval adviezen wenselijk en/of noodzakelijk worden geacht, zal dit telkens bij het verstrekken van dit werkschema worden vermeld, onder overlegging van de desbetreffende stukken;
- e. adviseurs mogen ook uit eigen beweging advies uitbrengen, in het bijzonder wanneer een bepaalde zaak hun eigen vakgebied betreft.

Gronden:

1. met advisering door docenten op punten die hun vakgebied betreffen, is een wederzijds belang gediend: De synode ontvangt deskundige adviezen en de docenten ontvangen informatie uit het werkveld van de kerken. Docenten hebben hier echter voor hun vakgebied niet evenveel belang bij;
2. voor de meeste docenten zal de werkwijze die onder d. is aangegeven, het meest werkbaar zijn; desgevraagd adviseren, onder overlegging van de desbetreffende stukken. Dit laatste moet wel tijdig gebeuren;

3. gelet op de positie van de hoogleraren-adviseurs tot nu toe moet het mogelijk blijven dat de docenten-adviseurs de synode uit eigen beweging adviseren en daartoe alle synodestukken ontvangen;
4. de inbreng van de hoogleraar kerkrecht zal meer systematisch moeten plaatsvinden, te organiseren door het moderamen.

Prealabel komt het voorstel van de deputaten voor de voorbereiding van de generale synode aan de orde; het punt over de vergaderplaats blijft eerst buiten de bespreking. Deze bespreking spitst zich toe op de vraag, of de voorgestelde dagen van de week wel het beoogde resultaat: meer jongere ouderlingen op de synode, zullen brengen. Zijn deze dagen aan het einde van de week wel geschikt als vergaderdagen? Komt misschien onbedoeld een dominocratische tendens aan het licht: predikanten moeten vrijgesteld worden voor synodewerk, terwijl ouderlingen het naast hun dagelijks werk moeten doen.

Een ander punt dat aandacht vraagt, is het voorstel om zoveel mogelijk rechtstreeks met deputaten te spreken. Dat vraagt een globalere aanpak, die zich meer richt op zaken van beleid dan op details. De synodecultuur zal daarvoor moeten veranderen.

Een amendement van de predikanten K. de Vries en H.J.C.C.J. Wilschut om de vergaderdagen te verplaatsen naar donderdag en vrijdag wordt verworpen met elf stemmen voor en vier onthoudingen.

De besluiten 1 tot en met 5 van het deputatenvoorstel worden aangenomen met 34 stemmen voor en één onthouding.

Deze werkwijze zal gedurende de tijd van de synode en aan het einde geëvalueerd worden.

Artikel 7 – Prealabele zaken

(agenda 1.7)

12.19-04-02

Prealabel wordt gesproken over de stroomlijning van het werk van verschillende deputaatschappen. Ieder heeft zijn eigen vraag om een quorum. Definitieve besluiten kunnen pas genomen worden, als het totale overzicht van gevraagde gelden compleet is.

Br. G.D.W. Markerink dient een voorstel in om ruim tijd uit te trekken voor de geestelijke ontmoeting met de Here en met elkaar. Na gesprek en peiling van de mening van de synodeleden wordt de afspraak gemaakt, dat de preses de vergadering van vrijdagmorgen zal openen en dat op zaterdagmorgen bij toerbeurt de synodeleden dat zullen verzorgen.

Ds. J.H. Smit dient een voorstel in dat inhoudt dat de synodeleden kerken in hun regio bezoeken om bij de zondagse erediensten voorlichting te geven over het werk van de synode en dat in het gebed aan de Here op te (laten) dragen. Besloten wordt dit aan de vrijheid van de afgevaardigden over te laten.

Ds. M. van Veelen dient een ordevoorstel in, dat beoogt de vergaderingen nog meer te bespoedigen door o.a. de presentatie van de deputaatschappen over te slaan en, mede door een strenge zelfdiscipline, met vaart te vergaderen. Het lijkt de vergadering toch goed de diverse deputaten de kans te geven zelf hun werk te presenteren. De broeders en zusters deputaten mogen best merken dat de synode belangstelling heeft voor hun werk. Het voorstel wordt van tafel genomen.

Er is door de deputaten Voorbereiding generale synode op 9 maart 2002 een voorbereidingsdag georganiseerd voor de afgevaardigden. De daar gehouden toespraak van prof. dr. M. te Velde komt in be-

spreking. Hij wijst op de noodzaak van een goed beleid, juist in een tijd waarin er veel verandert binnen de kerken. Aanvullend geeft ds. J.H. Smit een bijdrage over de vraag, hoe een goed beleid te voeren is. Uit de uitvoerige bespreking trekt de preses de conclusie, dat het zin heeft vaker dit soort 'algemene beschouwingen' te houden, eventueel in een tussenronde of in een bespreking in groepen.

Artikel 8 – Vaststelling van de agenda

(agenda 1.8)

12-04-02

De agenda van de generale synode wordt, na toevoeging van een aantal nagekomen ingekomen stukken, vastgesteld volgens het concept van de samenroepende kerk:

1. opening namens de samenroepende kerk
2. onderzoek van de geloofsbrieven en de presentie
3. verkiezing van het moderamen
4. constituering van de vergadering
5. betuiging van instemming met de aangenomen belijdenis van de kerken
6. vaststelling van de agenda van de synode
7. behandeling van ingekomen stukken en rapporten
De ingekomen stukken en rapporten zijn in de Acta in de daarvoor bestemde hoofdstukken vermeld; vertrouwelijke stukken en rapporten zijn opgenomen in de Handelingen. Zie voor de vindplaats het register in de Acta, respectievelijk de Handelingen.
8. benoemingen
9. vaststelling van de Acta en de Handelingen
10. aanwijzing van de samenroepende kerk voor, alsmede tijd en plaats van de volgende synode
11. censuur naar artikel 48 KO
12. rondvraag
13. evaluatie
14. sluiting.

Artikel 9 – Huishoudelijke zaken

(agenda 1.13)

06.12-04-02

Op voorstel van het moderamen wordt besloten:

- a. de sluitingstijd voor de ingekomen stukken is 12 april;
- b. er wordt vergaderd op vrijdag van 09.00-12.30 (met een pauze van 10.30-10.45), van 14.00-17.15 (met een pauze van 15.15-15.30), en van 19.00-22.00 (met een pauze van 20.15-20.30); op zaterdag van 09.00-12.15 (met een pauze van 10.30-10.45) en van 14.00-15.30;
- c. in week 18 en 19 en in week 27 tot en met 34 zijn er geen plenaire vergaderingen;
- d. het *Nederlands Dagblad* en het *Reformatisch Dagblad* verzoeken om de openbare zittingen te mogen verslaan. Dit wordt toegestaan onder verwijzing naar de Regeling voor de Generale Synode, art. 7.3;
- e. als synodaal verslaggever wordt benoemd br. H. Veldman te Zuidhorn. De verslagen zullen toegestuurd worden naar *De Reformatie* en de *Gereformeerde Kerkbode voor het Noorden*; het blad *Reformanda* ontvangt op zijn verzoek ook deze verslagen;

- f. als ambtelijk secretaris van de synode wordt benoemd br. J. Knol te Zuidhorn;
- g. als notulist van de synode wordt aangewezen ds. J.H. Kuiper te Assen;
- h. als een voorstel van een deputaatschap verband houdt met het werk van andere deputaatschappen, kan na de bespreking de besluitvorming worden aangehouden tot ook het andere onderwerp besproken is.

Artikel 10 – Commissies en taakverdeling

(agenda 1.14)

12-04-02

Op voorstel van het moderamen wordt besloten de commissies regionaal samen te stellen, waarbij Gelderland en Utrecht samengevoegd zijn; bij de verdeling van de onderwerpen is er vooral op gelet dat ressorten en personen niet in het verleden iets met zo'n zaak van doen gehad hebben. De commissies zullen anders werken dan op voorgaande synodes. Zij hoeven in de meeste gevallen niet zelf een besluit te concipiëren, maar begeleiden het proces bij de deputaten en adviseren wanneer een zaak rijp is voor besluitvorming.

De verdeling van commissies is als volgt:

Commissie 1 (Groningen)	Commissie 2 (Overijssel)
ds. H. Drost	ds. A. de Jager
ds. Jt. Janssen (later ds. H. Pathuis)	ds. P.L. Voorberg
br. B. Mooibroek	br. J.Th. Hendriks
br. H. Veldman	br. H.H. Luiten
rapport Echtscheiding	rapport Eredienst
Commissie 3 (Gelderland/Utrecht)	Commissie 4 (Fryslân)
ds. G. Zomer	ds. P. Houtman
br. P.F. van de Groep	ds. S. de Jong
br. J.C.B. Jongeneel	br. S. Jonker
br. A. Joh. Kisjes (later ds. J.A. Boersema)	br. A. Vonkeman
rapport Kerkelijke Eenheid	rapport Kerkmuziek
Commissie 5 (Drenthe)	Commissie 6 (Holland-Zuid)
ds. F.J. Bijzet	ds. A. van Houdt
ds. H.J.C.C.J. Wilschut (later ds. Jac. Ophoff)	ds. A.J. van Zuijlekom
br. L.R. Meedendorp	br. A. Klapwijk
br. G. Zwarteveen	br. J. van de Wetering
rapport Losmaking naar art. 14 KO	rapport Theologische Universiteit
Commissie 7 (Zuiden)	Commissie 8 (Holland-Noord)
ds. J.H. Smit	ds. M. van Veelen
ds. R. van Wijnen	ds. K. de Vries
br. G.D.W. Markerink	br. K. Bakker
br. J.H. van Pijkeren	br. C. van Keulen
rapport Zending en Hulpverlening; toerusting gemeenteopbouw	ingekomen stukken inzake vierde gebod en zondag; revisieverzoeken art. 86 Acta GS Leusden

Artikel 11 – Ingekomen brieven

(agenda 1.9)

12-04-02

De volgende ingekomen stukken worden zonder verdere bespreking afgedaan op de daarbij aangegeven wijze.

- a. brieven van de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch (2), Hardenberg-Centrum en Assen-Noord, waarin ze nog enkele stukken aankondigen die pas aangeleverd kunnen worden na de sluitingsdatum. Deze stukken worden, zodra ze binnen zijn, ter hand gesteld aan de desbetreffende commissies/deputaatschappen;
- b. brief van de scribe van de adhoc-synode Zuidhorn d.d. 14 sept. 2001 met verzoek de Acta van die synode te voegen bij de Acta van deze synode. Dit is akkoord;
- c. brief van D.J. M. te A. en M. N. te B., waarin zij hun zorgen uitspreken over ontwikkelingen in de kerk. De synode bericht hun dat ze van deze brieven kennis genomen heeft;
- d. brief van A.M. de H. te B., waarin hij aandringt op generaal-synodale regelgeving inzake comité-zittingen van kerkelijke vergaderingen. Een dergelijk verzoek moet de synode via de kerkelijke weg bereiken. Dit zal hem bericht worden;
- e. brief van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld, waarin de vrees wordt uitgesproken dat nieuwe zaken gemakkelijk via deputaten(rapporten) in plaats van via de kerkelijke weg op de synodetafel komen (voorbeeld: instelling raad van advies en steunpunt liturgie op voorstel van deputaten Echtscheiding resp. deputaten Eredienst en Kerkmuziek). De kerkenraad zal meegedeeld worden dat synode kennis heeft genomen van zijn opmerkingen; erbij wordt vermeld dat deputaten-voorstellen altijd geruime tijd voor aanvang van de synode aan de kerken worden toegestuurd;
- f. brief van deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken waarin zij verzoeken bij de behandeling van hun rapport de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken uit te nodigen. Ook verzoeken zij een Engelstalige verslaggever aan te wijzen. De synode is akkoord wat het eerste betreft. Voor het tweede zal zij de synodale persvoorlichter vragen om in overleg met ds. R.C. Janssen te Nagele dit te verzorgen;
- g. gezamenlijke brief van G. B. te H., fam. B. te R., br. en zr. J. S. en G. S.-A te R. en zr. G. M.-S. te B., waarin zij de wens uitspreken dat de synode door haar besluiten de eenheid in de waarheid van de kerken bevordert. Zij ontvangen bericht dat de synode kennis heeft genomen van hun brief;
- h. brief van de Gereformeerde Kerk te Terneuzen met verzoek deputatenrapporten tijdig aan de kerken toe te zenden. De synode neemt goede notitie van het verzoek; dit wordt aan de betrokken kerkenraad bericht;
- i. brief van de Gereformeerde Kerk te Bedum waarin zij erop wijst dat het quotum voor 2005 voor Archief en Documentatie moet zijn € 110.000 in plaats van € 110.00, uitspreekt blij te zijn met rapport van deputaten Seksueel misbruik en erop aandringt in een nieuw liedboek voorrang te geven aan liederen van eigen kerkleden. De kerkenraad krijgt bericht dat kennis is genomen van de brief en dat de opmerkingen zullen worden doorgegeven – zo nodig – aan de desbetreffende commissies en deputaatschappen;
- j. brief van de Gereformeerde Kerk te Leidsche Rijn, waarin zij mededeelt dat deze gemeente is ontstaan uit samenvoeging van de kerken te Maarssen-Breukelen en te Vleuten-De Meern. De synode neemt hier kennis van;

- k. brief van de particuliere synode Friesland waarin deze mededeelt dat de naam vanaf 1 januari 2002 is: particuliere synode Fryslân. De synode neemt hier kennis van.

Artikel 12 – Persoonlijke omstandigheden van afgevaardigden – Verkiezing van een nieuwe preses

(agenda 1.15)

12.26-04;30-08-02

Op 12 april laat br. A. Bakker uit Hoek weten, dat hij wegens ziekte van zijn vrouw niet meer in de gelegenheid is deel te nemen aan het werk van de synode. De vergadering laat beiden per brief merken, dat ze meeleeft in hun omstandigheden.

Op 26 april wordt meegedeeld dat ds. H.J.C.C.J. Wilschut door een hartaanval is getroffen. De synode draagt hem in gebed aan de Here op. Tot eind september wordt hij vervangen door zijn secundus ds. Jac. Ophoff. In de zitting van 24 januari 2003 is ds. Wilschut weer present.

Br. J.C.B. Jongeneel heeft wegens ziekte een aantal zittingen van de synode niet kunnen bijwonen.

De preses, ds. P. Groenenberg is in de vakantie getroffen door een zeer ernstige ziekte, waardoor, zo ervaart hij het zelf, de Here de taak als preses van de synode van zijn schouders heeft genomen. Dit blijkt uit een brief van hem, die voorgelezen wordt. Meerdere operaties zijn nodig. De uitkomst ligt in Gods hand. De assessor bidt voor hem om een wonder van God. In plaats van ds. Groenenberg kiest de synode op 30 augustus dr. E.A. de Boer, tot dan assessor, als preses en br. A. Joh. Kisjes als assessor.

Ook br. P.F. van de Groep is na de vakantie voorlopig afwezig vanwege een ziekenhuisopname. Hij werd op dezelfde kamer verzorgd als de preses.

Ds. P. Houtman en zijn vrouw ontvingen van de Here een zoon, Ludger. De synode wenst hun geluk met deze gebeurtenis.

Inhoudsopgave

Dienst van Woord en gebed	1
ACTA VAN DE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND, SAMENGEKOMEN TE ZUIDHORN OP ZATERDAG 6 APRIL 2002	
Hoofdstuk 1 – Openingshandelingen	2
Artikel 1 – Opening	2
Artikel 2 – Onderzoek van de geloofsbriefen	3
Artikel 3 – Verkiezing van het moderamen	4
Artikel 4 – Constituering	5
Artikel 5 – Belijdenis en belofte	5
Artikel 6 – Werkwijze generale synode	6
Artikel 7 – Prealabele zaken	9
Artikel 8 – Vaststelling van de agenda	10
Artikel 9 – Huishoudelijke zaken	10
Artikel 10 – Commissies en taakverdeling	11
Artikel 11 – Ingekomen brieven	12
Artikel 12 – Persoonlijke omstandigheden van afgevaardigden – Verkiezing van een nieuwe preses	13
Inhoudsopgave	14

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 2 –
Leer**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 2 – Leer

Artikel 13 – Studiedeputaatschap inzake zondagskwestie

(agenda 2.1)

31-05;14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. Acta van de Generale Synode Leusden 1999, Artikel 25 en Bijlage 2 (*Rapport-Huttenga*) inzake het appèl van Nieuwegein tegen de PS Utrecht (ds. D. Ophoff over zondag 38 HC); commissierapport over de materie Sabbat en Zondag;
2. verzoek van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2002 een deputaatschap in te stellen met de volgende opdracht: “Te komen, op basis van exegetische en kerkhistorische inventarisatie en analyse en een hernieuwde bezinning op ethisch handelen als gelovigen en kerken in de 21ste eeuw, tot het formuleren van een positieve en thetische uitspraak in dezen en van een handreiking met betrekking tot het omgaan met het vierde gebod en de zondag, zodat gelovigen naar Christus en elkaar toe groeien, zelfs wanneer zou blijken dat de verschillen van mening die sinds jaar en dag onder ons bestaan niet weggenomen kunnen worden.”;
3. verzoek van de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Emmeloord d.d. 31 augustus 2001, waarin hij vraagt over de materie van de verhouding sabbat-zondag een studiedeputaatschap in te stellen. De raad voert als argument aan: “er is verwarring ontstaan na de uitspraak van de GS van Leusden, blijkens onderlinge discussies en vele artikelen in de ‘kerkelijke pers’. Dat is gevaarlijk in een tijd waarin grote pressie op de leden van de kerk wordt uitgeoefend om nodeloze zondagsarbeid te verrichten en de 24-uurs economie als een gegeven zonder bezwaar te aanvaarden.”
Aan zijn verzoek voegt de raad een rapport over de materie toe, dat zijns inziens “het overwegen (door een studiedeputaatschap) waard is”;
4. brief van de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Harkstede. Hij schrijft: “De genomen besluiten zijn naar het oordeel van de raad kerkrechtelijk wel juist, maar houden iets onbevredigends. De moeiten worden wel gesignaleerd, maar inhoudelijk laten ze de problematiek van de toegenomen zondagsarbeid onbesproken. Daarom wenden wij ons tot uw vergadering met het verzoek om een studiedeputaatschap in te stellen, dat naar aanleiding van de binnengekomen reacties en de discussie in de kerkelijke pers over de besluiten van de GS Leusden 1999 hierover zo mogelijk een aantal duidelijke uitgangspunten en richtlijnen opstelt ten dienste van kerkelijk beleid in het omgaan met deze problematiek, vergelijkbaar met wat eerder gedaan is voor echtscheidingszaken.”;
5. brief van de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Zeewolde, waarin hij inzake het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 verzoekt “Besluit 4.3 met de bijbehorende gronden in te trekken, en in plaats daarvan te stellen: Dat de opvatting van ds. Ophoff dat de zondag als rustdag niet gegrond is op een goddelijk gebod, nader vanuit de Schrift bestudeerd moet worden. Hiertoe stelt de synode een studiedeputaatschap in.”
Als grond voor dit besluit voert de raad aan: “De synode heeft niet aangetoond dat voor deze opvatting altijd ruimte heeft bestaan. In het algemeen kan gesteld worden dat het relateren aan

een verscheidenheid van opvatting in de historie niet automatisch mag leiden tot een relativeren in het heden.

Ook al zou die ruimte in de historie wel zijn aangetoond, dan nog moeten wij nu door bestudering van de Schrift en onder leiding van de Heilige Geest verder proberen te komen. De druk op de zondag is immers groot in de tijd waarin wij leven. Door slechts uit te spreken dat er altijd ruimte voor meerdere opvattingen heeft bestaan, gaat er van de synode geen – juist nu noodzakelijke – leiding uit. Het effect van de door Leusden gedane uitspraak onder 4.3 zal gemakkelijk kunnen zijn, vanwege de kracht van de zonde, dat werkzaamheden op zondag steeds meer aanvaard en gebruikelijk zullen worden, waardoor ook het niet meer bezoeken van de erediensten een aanvaard verschijnsel wordt.”

Besluit 1:

aan de verzoeken (waarvan dat van de Particuliere Synode Holland-Zuid in de weg van art. 30 KO is voorbereid) te voldoen door een deputaatschap ‘Vierde gebod en zondag’ in te stellen en deputaten op te dragen de kerken te dienen met een handreiking waarin een positieve standpuntbepaling geboden wordt inzake het ethisch handelen als gelovigen en kerken in de 21e eeuw met betrekking tot het vieren van de zondag als dag van de Here in het licht van het vierde gebod.

Gronden:

1. terecht wordt erop gewezen dat de uitspraken van de Generale Synode Leusden – die in het kader van een appelzaak geen zelfstandige leeruitspraken zijn – hebben geleid tot een onjuiste beeldvorming in de kerken als zou de waarde van trouw zijn aan Gods wil in het vierde gebod en het belang van verantwoord invulling geven aan de zondag door de synode gerelativeerd zijn;
2. eeuwen geleden leerde de christelijke kerk onder Gods voorzienigheid de zondag als een volledige rustdag waarden en vieren. De waarde van dit kostbare geschenk wordt steeds minder onderkend, nu de overheid en de samenleving in Nederland – in tegenstelling tot voorgaande eeuwen – hun christelijk stempel verloren hebben. Daarmee is de vanzelfsprekendheid van de zondag als rustdag onder druk komen te staan. Ook onder christenen is in toenemende mate afkalving van de zondagsrust waarneembaar, waarbij ook de hartelijke motivatie en de royale ruimte voor de kerkdiensten in het gedrang komen. Daarom is het hoog tijd en van groot belang dat de kerken hun overtuiging op dit punt hernieuwen en verder ontwikkelen om bij het licht van Gods Woord en zoekend naar de bedoeling van Gods Geest in te spelen op genoemde en toekomstige ontwikkelingen en daarin de gelovigen bij te staan;
3. enerzijds heeft na de Nationale Synode van Dordrecht 1618-1619 geen enkele generale synode meer leerstellige uitspraken gedaan met betrekking de kwestie van sabbat en zondag; anderzijds is de bezinning op dit onderwerp binnen de kerken niet stil blijven staan; het is goed te onderzoeken, of er in de veelheid van materiaal elementen zijn waarover wel kerkelijke overeenstemming te verkrijgen valt;
4. juist nu bepaalde eeuwenoude meningsverschillen over de leer inzake het vierde gebod en de zondag (nog) niet blijken te kunnen worden weggenomen, is het goed dat de kerken niet blijven staan bij deze constatering; het zal de bezinning op en de kracht van het christelijk leven in de kerken ten goede komen, wanneer de kerken niet-opgeloste dilemma’s te boven komen en

samenwerken bij het ontwikkelen, formuleren en uitdragen van een positieve schriftuurlijke handreiking inzake de zondagsrust in de 21e eeuw in het licht van het vierde gebod.

Besluit 2:

aan het deputaatschap de volgende instructie mee te geven:

- a. onderzoek te doen met het oog op eigentijdse vragen rond de zondag als rustdag in een kerkelijke, politieke en maatschappelijke context;
- b. een bijbels-theologische bezinning te verrichten op een christelijke levensstijl in verband met vieren en rusten;
- c. de kerken te dienen bij het onderling gesprek op dit punt;
- d. rapport uit te brengen van zijn werkzaamheden aan de volgende synode en dit rapport een half jaar van tevoren aan de kerken toe te zenden.

De discussie over een in te stellen studiedeputaatschap is in twee etappes gevoerd. In de eerste gaat het om de vraag of in relatie met bezwaarschriften onder agenda 3.25 in principe een studiedeputaatschap nodig was, zoals de Particuliere Synode Holland-Zuid vraagt. De bespreking is voorbereid door de daartoe aangewezen commissie uit de synode.

De vraag naar een studiedeputaatschap is, zo blijkt uit de bespreking, te verklaren uit het gegeven dat er op de besluiten van de generale synode van Leusden over bezwaarschriften met betrekking tot de opvattingen van sommige predikanten over de sabbat en de zondag heel veel nieuwe bezwaarschriften gekomen zijn. Gronden van de uitspraken van Leusden zijn als leeruitspraken gaan functioneren.

Het punt in discussie is, of er altijd al verschil van mening was over de vraag of en hoe de zondag de sabbat opgevolgd is. Al op de synode van Dordrecht 1618/1619 speelde dat een rol. Dat deze synode in één morgen klaar was met haar werk over de sabbat, was voor de ene afgevaardigde een aanbeveling en voor anderen juist een bedenkelijk punt.

De bedoeling van een studiedeputaatschap kan niet zijn, dat de behandeling van de zaken rond sabbat en zondag weer drie jaar opgeschoven wordt: er liggen nu bezwaarschriften. De adviseur, prof. dr. M. te Velde, wijst erop dat F.L. Rutgers en zijn leerlingen bezwaar hadden tegen het verschijnsel studiedeputaten, omdat er zomaar een leeruitspraak van komt. Hij zag meer in een handreiking voor de kerken, die deputaten zouden kunnen geven, en wel op korte termijn.

Sommigen wijzen erop, dat de uitspraken van Leusden binnen de kerken minimaliserend gelezen worden, terwijl het in deze tijd, waarin de zondag toch al onder druk staat, eerder om maximalisering van deze dag als Dag van de Here gaat.

De bespreking wordt afgerond in de verwachting dat de synodecommissie met een voorstel voor studiedeputaten komt.

In de tweede etappe wijst ds. K. de Vries er namens de commissie op, dat inderdaad de uitspraken van Leusden minimaliserend zijn opgevat, zonder dat deze synode dat overigens bedoelde. Het is, nu de zondag in de maatschappij van vandaag onder druk staat, belangrijk helderheid te geven in een stuk dat meer is dan een persoonlijke visie, maar tegelijk ook geen leeruitspraak is. Dat het vierde gebod vandaag geldig is, staat niet ter discussie: wie zijn wij om een gebod van de Here om te buigen.

Meerdere afgevaardigden spreken het gevoel uit, dat ‘de zondag je tussen de vingers door glijpt’, als we niet oppassen.

In de bespreking wordt erop aangedrongen dat deputaten niet in stilte studie gaan plegen, maar een bezinning binnen de kerken op gang brengen, zoals dat bij voorbeeld via de kerkenraadsdagen gebeurt.

Het is niet de bedoeling dat alleen mensen die al een bepaalde visie op de zondag aanhangen, vertegenwoordigd zijn in dit deputaatschap. Het moet een brede samenstelling krijgen.

Br. S. Jonker dient een tegenvoorstel in, waarin hij de synode wil laten uitspreken dat rusten op de zondag een goddelijk gebod is. Dit wordt echter beschouwd wordt als tegenvoorstel bij agenda 3.25.

Na een peiling om te zien of de zaak rijp is voor stemming (7 stemmen tegen), komt het aangepaste commissievoorstel in stemming. Besluit 1 wordt aangenomen met 4 onthoudingen en 1 tegenstem. Besluit 2 evenzo met 3 onthoudingen. Het totale besluit wordt aangenomen met 3 onthoudingen, geen tegenstem.

Artikel 14 – Benoeming deputaten Vierde gebod en zondag (agenda 2.3)

20-09-2002

Commissie: moderamen

Als deputaten Vierde gebod en zondag worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. E.A. de Boer (s), Zeist	ds. A. van Houdt, Vlaardingen
ds. P.L. Voorberg, Emmeloord	ds. M. van Veelen, Delft
ds. K. de Vries, Alphen aan den Rijn	
J. Westert, Ommen	

Artikel 15 – Revisieverzoek GS Heemse Acta art. 131 (agenda 2.2)

30-08;14-09-2002

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. Acta van de Generale Synode Heemse 1984-1985, art. 131, besluit II, grond 3, slotzin: ‘Steeds is erkend, dat de Here in zijn welbehagen nieuw leven kan werken, ook kerkelijk leven, buiten de grenzen van de kerk, dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd’;
2. brief van br. Joh. Wolters te Kampen, waarin hij opnieuw om revisie van de slotzin vraagt, en wel zo dat de woorden ‘gehoorzame kerkinstituering’ worden weggenomen en de slotzin zal luiden: ‘Steeds is door de kerk geleerd dat de Here door zijn Woord nieuw leven werkt, ook buiten de grenzen van de kerk’.
3. Acta van de Generale Synode Leusden 1999, art. 103, met het besluit niet aan zijn verzoek te voldoen omdat geen nieuwe bezwaren naar voren zijn gebracht.

Besluit:

1. aan het verzoek van br. Joh. Wolters te Kampen om het besluit van de Generale Synode Heemse 1984-85, Acta artikel 131, besluit II, grond 3, in de door hem aangegeven zin te wijzigen, niet te voldoen;
2. grond 3 onder besluit II in artikel 131 van de Acta van de Generale Synode Heemse 1984-85 aldus te corrigeren, dat de laatste woorden komen te luiden: “de kerk die in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd”;
3. respect te betuigen aan br. Wolters voor zijn scherp inzicht en volhardendheid.

Gronden:

1. in het desbetreffende artikel van de Acta van de Generale Synode Heemse 1984-85 is kennelijk sprake van een taalkundige verschrijving;
2. hoewel er slechts sprake is van een taalkundige verschrijving, is de moeite die dit aan enkele kerkleden geeft, reden om deze zaak alsnog recht te zetten;
3. de voorgestelde tekstwijziging is de meest aannemelijke weergave van de bedoeling van de Generale Synode Heemse 1984-85;
4. nu deze broeder in het gelijk gesteld wordt, mag een blijk van respect en waardering voor deze bejaarde broeder niet achterwege blijven.

In eerste instantie stelt het moderamen met een beroep op het beleid van voorgaande synodes voor dit revisieverzoek niet ontvankelijk te verklaren, omdat eenmaal revisie vragen voldoende is en de appellant geen nieuwe argumenten naar voren brengt. In de bespreking op 30 augustus laten enkele synodeleden weten deze wijze van afhandeling niet bevredigend te vinden. Zij bepleiten een inhoudelijke beoordeling. Daarop neemt het moderamen zijn voorstel terug voor heroverweging.

In het herziene voorstel wordt toegestemd dat de aangehaalde passage uit artikel 131 van de Acta van de Generale Synode Heemse 1984-1985 geen goede zin geeft. Anders dan br. Wolters meent, zal dit geen kwestie zijn van dwaalleer, maar van een verschrijving. Hoewel het niet nodig is elke vergissing in Acta van vroegere synoden te corrigeren, stelde het moderamen voor hiertoe nu wel over te gaan, gezien de onophoudelijke aandrang daartoe. Ds. P.L. Voorberg stelt voor aan br. Wolters respect te betuigen voor zijn inzicht en volhardendheid. Dit wordt in het voorstel opgenomen. Het herziene voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen, waarbij br. G. Zwarteveen als lid van de Generale Synode Leusden 1999 buiten stemming blijft.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 2 – Leer	1
Artikel 13 – Studiedeputaatschap inzake zondagskwestie	1
Artikel 14 – Benoeming deputaten Vierde gebod en zondag	4
Artikel 15 – Revisieverzoek GS Heemse Acta art. 131	4
Inhoudsopgave	6

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 3a –
Kerkregering – Regelgeving**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 3 – Kerkregering

a – Regelgeving

Artikel 16 – Kerkrecht en kerkorde, algemeen besluit en opdrachten

(agenda 3.1)

13-04;26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 aan tijdelijke deputaten kerkrecht en kerkorde, Acta art. 43, om na onderzoek van de kerkrechtelijke implicaties van de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 hierover adviezen uit te brengen aan de volgende synode;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, januari 2002;
3. aanvullend rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, februari 2002;
4. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord d.d. 30 maart 2002 met het verzoek tot revisie van de Acta GS Leusden 1999, art. 43, omdat dit een zaak betreft die niet door de kerken aan de orde gesteld is, waarmee de synode zich bevoegd verklaart om zelfstandig besluiten te nemen buiten de kerken om, en omdat de synode zelf rekening dient te houden met alle bijkomende aspecten van hun besluitvorming.

Besluit 1:

aan het verzoek van br. en zr. De Boer niet te voldoen.

Gronden:

1. het door hen aangevoerde argument, dat generale synodes bij hun besluiten zelf rekening dienen te houden met alle bijkomende aspecten en dit niet aan deputaten moeten overlaten, berust op een misverstand. Het rapport dient juist om volgende synodes daartoe beter in staat te stellen;
2. bovendien heeft een generale synode de bevoegdheid aan deputaten zaken toe te vertrouwen die zij zelf niet in haar zittingen tot een goed einde kan brengen, opdat de volgende synode na goede voorbereiding zal kunnen besluiten. Zodoende geschiedt er niets buiten de kerken om.

Besluit 2:

(tijdelijke) deputaten kerkrecht en kerkorde decharge te verlenen voor door hen verrichte werkzaamheden, met de aantekening dat op enkele punten verdere uitwerking en bezinning nodig is.

Grond:

deputaten hebben veel werk verzet om hun veelomvattende opdracht zo goed mogelijk uit te voeren. In hun rapportage geven ze een duidelijke verantwoording. De Generale Synode Zuid-

horn kon in veel zaken besluiten nemen. Deputaten hebben echter niet alle opdrachten kunnen uitvoeren en vragen ook zelf om een vervolgoopdracht.

Besluit 3:

een deputaatschap Kerkrecht en kerkorde te benoemen met de volgende opdrachten (hierin zijn tevens eerder genomen besluiten van de Generale Synode Zuidhorn verwerkt):

- a. te onderzoeken ten aanzien van welke generaal-synodale besluiten, bepalingen, regelingen, richtlijnen, handreikingen e.d. nog verheldering nodig is op het punt van status en rechtseffect, en daarover voorstellen te doen;
- b. te overleggen met de Theologische Universiteit en deputaten Archief en documentatie over digitalisering van de Acta van de synodes sinds 1892;
- c. het besluit van de Generale Synode Zuidhorn inzake art 8 KO te verwerken in een voorstel tot wijziging van dit artikel, waarbij alleen de hoofdzaak en niet de procedure in de kerkorde wordt opgenomen;
- d. onderzoek te verrichten of deelneming van predikanten uit onze kerken aan de geestelijke verzorging in inrichtingen van justitie en instellingen van gezondheidszorg op verantwoorde wijze mogelijk is, en of artikel 12 KO toereikend is voor de kerkrechtelijke regeling van hun benoeming en positie; en hierbij deputaten Kerk en overheid te raadplegen;
- e. een studie te doen naar de mogelijkheid om appèl in plaatselijke geschillen tot één of twee instanties te beperken; en hierbij deputaten Appèlzaken GS te raadplegen;
- f. te overleggen met deputaten Dienst en recht om advies uit te brengen over een tweede beroepsinstantie bij geschillen tussen een predikant en zijn kerkenraad op het gebied van ambtsvervulling en arbeidsrecht;
- g. zich te bezinnen op criteria waaraan revisieverzoeken moeten voldoen; en hierbij deputaten Appèlzaken GS te raadplegen;
- h. de aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 voorgelegde vragen inzake het recht op de doop van Nederlandse aspirant-adoptief-kinderen (Acta art. 35) te bestuderen en op basis daarvan de volgende synode te dienen met een voorstel, hoe de vragen en onduidelijkheden met betrekking tot het tijdstip van de doop van Nederlandse aspirant-adoptief-kinderen het beste kunnen worden beantwoord dan wel opgelost;
- i. in overleg met deputaten Bijbelvertaling:
  - i. onderzoek te doen naar de (vooral) kerkrechtelijke vragen met betrekking tot kerkelijke ijking van bijbelvertalingen en het generaal-synodaal vrijgeven van een vertaling annex de afbakening van bevoegdheden in dezen;
  - ii. na te gaan, welke besluitvorming er ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten in de huidige situatie en voor de komende jaren op generaal-synodaal niveau nodig is;
- j. in samenwerking met deputaten Huwelijk en echtscheiding zich te bezinnen op de vraag of en hoe wijziging van art.70 KO op termijn dient plaats te vinden;
- k. te overleggen met deputaten Huwelijk en echtscheiding inzake de door hen ontvangen opdracht om te bestuderen of er in het licht van de Schrift aanvullende maatregelen van vermaan en tucht mogelijk en wenselijk zijn;
- l. betreffende herziening van de kerkorde:

- i. de eerstkomende generale synode te dienen met een herziene formulering van de kerkorde-artikelen met betrekking tot liturgie in de geest van de Koersbepaling zoals door de Generale Synode Zuidhorn 2002 aanvaard;
- ii. de eerstkomende generale synode voorts van advies te dienen met een rapport of er ook op andere onderdelen herziening van de kerkorde noodzakelijk dan wel gewenst is;
- iii. bij positieve beantwoording van het onder ii. genoemde de eerstkomende generale synode te dienen met voorstellen inzake onderdelen van de kerkorde die herziening behoeven;
- iv. bij de voorbereiding van de onder iii. genoemde werkzaamheden te letten op kerkrechtelijke ontwikkelingen in kerkgenootschappen waarmee op landelijk niveau contactoefening plaatsvindt;
- m. op basis van het aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 aangeboden rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde ten aanzien van de kerkelijk werkers:
  - i. in overleg met deputaten Dienst en recht verdere bezinning te (laten) doen en beleid te ontwikkelen ten aanzien van de vragen rond de verhouding van kerkelijk werkers en ambtsdragers;
  - ii. als de bezinning daartoe aanleiding geeft, handreikingen op te stellen die de plaatselijke kerken kunnen gebruiken bij het aanstellen van een kerkelijk werker. Bij de formulering ervan dienen deputaten rekening te houden met en aan te sluiten bij de diverse situaties die in de kerken voorkomen;
  - iii. de volgende generale synode te dienen met een voorstel ten aanzien van wat als generaal-synodale regelgeving in dezen zou moeten worden aanvaard;
  - iv. vanuit zijn deskundigheid te adviseren met betrekking tot vragen die vanuit de praktijk aan deputaten worden voorgelegd;
  - v. als kerkelijk aanspreekpunt te fungeren voor overleg met instellingen waar de opleiding tot kerkelijk werker plaatsvindt;
- n. het rapport over hun werkzaamheden een half jaar voor het begin van de eerstkomende generale synode aan de kerken toe te zenden;
- o. rekening te houden met een verzoek van de eerstkomende generale synode om deze synode van dienst te zijn in de kerkrechtelijke voorbereiding van de behandeling van ingekomen stukken.

Grond (aanvullend bij de gronden die reeds in hier geïntegreerde besluiten zijn opgenomen):

telkens weer komt op een synode de vraag naar kerkrechtelijke implicaties van aan haar voorgelegde zaken en door haar te nemen besluiten. Het is voor een zorgvuldige weging van zulke aangelegenheden en consistentie in de advisering en besluitvorming goed dat opnieuw een deputaatschap Kerkrecht en kerkorde wordt benoemd.

Op 13 april begint de synode aan de behandeling van de zaken rond kerkrecht en kerkorde. Als deputaten zijn dan aanwezig ds. H. Pathuis en prof. dr. M. te Velde. Prof. Te Velde wijst erop, dat deze deputaten met vier clusters van vragen te maken hadden. Allereerst met vragen rond de kerkorde, eventuele wijziging ervan en een teksteditie. Een tweede cluster gaat over vragen rond de revisie van synodebesluiten; een derde over de positie van de kerkelijk werker en in een vierde cluster komen de vragen terecht die andere deputaatschappen stellen aan het deputaatschap kerkrecht en kerkorde.

De deputaten ontvangen decharge voor hun beleid op 26 september. Op diezelfde dag wordt hun instructie vastgesteld. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 17 – Consistentie van besluitvorming door de generale synode

(agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 14. Deputaten besloten af te zien van het toetsen van de consistentie van de besluitvorming van de Generale Synode Leusden 1999, gelet op de relevantie van andere opdrachten ten opzichte van deze opdracht en het tijdsbeslag dat met een dergelijk onderzoek zou zijn gemoeid. Zij bevelen aan het moderamen van de generale synode te belasten met de controle op de consistentie van de besluitvorming door de generale synode.

Besluit:

1. de uitleg van deputaten waarom het gevraagde onderzoek niet heeft plaatsgevonden, te aanvaarden;
2. de aanbeveling van deputaten te volgen en in de Huishoudelijke regeling voor generale synoden op te nemen dat het moderamen zorg zal dragen voor consistentie van de besluitvorming ter generale synode.

Grond:

het moderamen heeft gedurende de synode een goed overzicht over de concrete besluiten die worden genomen, en kan toetsen of besluiten op elkaar aansluiten. Door alert reageren zal inconsistentie worden voorkomen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Prof. Te Velde merkt op, dat het moderamen gedurende deze synode hierop gelet heeft door het noteren van zogenaamde hangpunten.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 18 – Rechtseffect van besluitvorming door de generale synode

(agenda 3.1)

13-04;06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 15. Hierin bespreken zij het karakter en gewicht van regelgeving en besluiten, het inwerkingtreden van besluiten en de mogelijkheid van meerjarenbesluiten.

Besluit 1:

1. in te stemmen met de conclusie van deputaten dat de generale synode in haar besluitvorming terminologisch en inhoudelijk helder moet laten blijken, welk rechtseffect zij met haar uitspraken en besluiten beoogt. Zij zal zich daartoe bij elke beslissing bezinnen op de concrete rechtskracht, de rangorde, de geadresseerde(n) van een besluit. Ook zal ze bij elke beslissing de gronden en overwegingen zorgvuldig vormgeven;
2. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen te onderzoeken, ten aanzien van welke generaal-synodale bepalingen, regelingen, richtlijnen, handreikingen e.d. verheldering op het bedoelde punt nodig is en daarover aan de eerstkomende generale synode te rapporteren.

Grond:

1. deputaten hebben bestaande oneffenheden in het ‘soortelijk gewicht’ van synodebesluiten terecht gesignaleerd;
2. een nader onderzoek kan ertoe leiden dat de gesignaleerde oneffenheden worden weggenomen of dat het onderscheid tussen verschillende besluiten van de generale synode terminologisch meer helder wordt afgebakend.

Besluit 2:

in te stemmen met de conclusie van deputaten, dat een generale synode bevoegd is om in een bepaalde zaak een meerjarenproject op te zetten, maar dat dit een volgende synode niet de bevoegdheid ontnemt om tot een herziening van het stappenplan te besluiten.

Grond:

op het bestaande recht van revisie kan geen uitzondering worden gemaakt voor meerjarenprojecten.

Besluit 3:

met het oog op vragen rond het tijdstip waarop besluiten van de generale synode rechtseffect krijgen, de volgende regels vast te stellen:

1. De besluiten van de generale synode zullen in de plaatselijke kerk als aanvaard gelden, tenzij de kerkenraad binnen zes maanden na het ontvangen van de Acta gemotiveerd het tegendeel verklaart en bij de eerstvolgende synode in revisie gaat.
2. De generale synode draagt er zorg voor dat een genomen besluit binnen drie weken via de website kan worden geraadpleegd door kerken en kerkleden. Deputaten communicatie

- zullen volgens opgave van de generale synode duidelijk markeren, wanneer het een besluit betreft dat effectuering in alle plaatselijke kerken met zich meebrengt.
3. De door de generale synode opgestelde lijst van besluiten die effectuering in alle plaatselijke kerken met zich meebrengen, zal ook een plaats krijgen in de Acta.
  4. De kerkenraden zijn bevoegd om op basis van de via de website gepubliceerde tekst tot ratificatie over te gaan en aan een besluit uitvoering te geven.
  5. Wanneer een lid van de gemeente aan de kerkenraad verzoekt een recent synodebesluit te ratificeren dat voor hem/haar persoonlijk effect dient te krijgen, zal de kerkenraad daarover binnen acht weken een uitspraak doen. Wanneer de kerkenraad het synodebesluit niet als bindend aanvaardt, dient hij dat met opgaaf van redenen aan het betrokken gemeentelid mee te delen en bij de eerstvolgende synode in revisie te gaan.

Grond:

ter wille van rechtsgelijkheid en rechtszekerheid in de kerken is een eenvoudige regeling ten aanzien van de termijnen van ratificatie nodig.

Het oorspronkelijke voorstel komt op 13 april in bespreking. Het bevat een groep uitspraken over helderheid en consistentie van synodebesluiten en wil bovendien afspraken maken over het moment waarop synodebesluiten geldig zijn. Omdat een en ander nog niet helder is, nemen de deputaten de gemaakte opmerkingen mee en zeggen te zijner tijd terug te komen met een uitgewerkt voorstel.

De bespreking wordt voortgezet op 6 september. Aanwezig zijn dan als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde. Apart gesproken wordt over de vraag of de genoemde termijn van acht weken niet kort is: kan die niet naar drie maanden?

Het voorstel wordt aangenomen met 2 stemmen tegen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 19 – Procedure voor wijziging van de kerkorde (agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1b met bijbehorende grond. Hierin krijgen te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht zich te bezinnen op een procedure voor wijziging van de kerkorde;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 16. Deputaten onderscheiden twee procedures voor wijziging van de kerkorde.

Besluit:

1. te onderscheiden tussen twee procedures voor wijziging van de kerkorde, afhankelijk van de vraag of slechts tekstuele aanpassing wordt verlangd dan wel een inhoudelijke wijziging aan de orde is;
2. voorstellen die slechts tot tekstuele aanpassingen leiden, kunnen door de generale synode zelf worden gerealiseerd. Daarbij geldt niet de eis dat het voorstel vooraf aan de plaatselijke kerken ter kennis is gebracht;
3. de volgende procedure vast te stellen voor een algehele herziening van de kerkorde en bij inhoudelijke herziening van afzonderlijke bepalingen van de kerkorde:
  - a. voorstellen die structurele en/of inhoudelijke wijzigingen behelzen, behoren tijdig in de kerkelijke weg te worden voorbereid;
  - b. nadat vervolgens op de generale synode besluitvorming in eerste lezing heeft plaatsgevonden, beraden de kerken zich op classisniveau over de voorgestelde teksten, en zenden hun consideraties in bij de generale synode;
  - c. uiterlijk een half jaar nadat de voorgestelde teksten naar de kerken zijn gezonden, stelt de generale synode in tweede lezing de definitieve tekst vast bij meerderheid van stemmen, na beraad over de ingediende consideraties;
  - d. bij de vaststelling in tweede lezing is amendering mogelijk. Daarbij geldt als voorwaarde dat de consideraties daartoe aanleiding geven. Voor het realiseren van een amendement in de tweede fase is een gekwalificeerde meerderheid van drievierde van het aantal uitgebrachte stemmen vereist.

Gronden:

1. deputaten hebben aangetoond dat een dergelijke verdeling verhelderend werkt;
2. tekstuele aanpassingen vinden hun oorzaak als regel in voor allen heldere omstandigheden, waarbij niet meer gebeurt dan het actualiseren van die omstandigheden in de tekst van de kerkorde. Uit de aard van die zaak hoeven mindere vergaderingen daar niet ook nog mee belast te worden;
3. het hoort bij de aard van ons kerkverband dat alle kerken betrokken worden bij structurele en inhoudelijke wijzigingen van de kerkorde;
4. om de stroom van reacties te kanaliseren en tegelijk toch alle plaatselijke kerken erbij te betrekken is de classis de meest aangewezen vergadering om de consideratie te laten plaatsvinden;
5. een procedure van classicale consideratie is een brede raadpleging, waarbij de classes zowel instemmende als kritische notities kunnen maken. Zo'n procedure lijkt een geschikt middel om kerkelijke betrokkenheid en draagvlak gestalte te geven;
6. de synode die in eerste instantie over een wijziging beslist heeft, behoort die wijzigingsprocedure zelf af te ronden.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Het voorstel wil onderscheiden tussen zaken van tekstuele aard en ingrijpender zaken en wil de snelheid van afhandelen bevorderen. Dezelfde synode kan de overwegingen van de classes over voorgestelde wijzigingen meenemen, indien de voorstellen aan het begin van de synode aan de orde komen.

Ds. A. de Jager dient een amendement in om zo'n zaak toch voor te leggen aan de volgende synode. Dit wordt niet gesteund.

Het voorstel wordt aangenomen met één onthouding. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 20 – Herziene uitgave van de kerkorde

(agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1a met bijbehorende grond. Hierin krijgen te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht een herziene uitgave van de kerkorde te verzorgen in samenwerking met deputaten Generaal-synodale publicaties.
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 5. Hierin komt naar voren:
  - a. deputaten constateren sinds de opname van de kerkorde in het *Gereformeerd Kerkboek* (1985) een beperkt aantal aanvaarde wijzigingen (in de artikelen 5, 18, 49, 53), en een eventueel binnenkort te aanvaarden wijziging (art. 70);
  - b. deputaten hebben afgezien van het laten drukken van een separate editie van de Kerkorde. Kerkordewijzigingen worden wel doorgevoerd in nieuw te drukken kerkboeken;
  - c. deputaten menen dat via de website www.gkv.nl aan belanghebbenden voldoende informatie kan worden gegeven over de tekst van de kerkorde;
  - d. deputaten stellen voor in de acta van elke gewone synode de actuele tekst van de kerkorde op te nemen.

Besluit 1:

het beleid van deputaten goed te keuren.

Gronden:

1. het beperkte aantal en de aard van de wijzigingen rechtvaardigen niet de kosten van een separate gedrukte uitgave van de kerkorde;
2. de actuele tekst van de kerkorde is voor belanghebbenden voldoende beschikbaar via diverse media als acta, kerkboek of het internet via 'www.gkv.nl' en 'www.kerkrecht.nl'.

Besluit 2:

in het vervolg de tekst van de kerkorde op te nemen in de acta van elke gewone synode.

Grond:

opname in de acta vergroot de bereikbaarheid van de actuele tekst van de kerkorde voor belanghebbenden.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde. Over dit onderwerp is ook al gesproken in de algemene ronde van 13 april. Inmiddels zijn in de in 1978 herziene kerkorde diverse artikelen gewijzigd. Het voorstel is om de actuele tekst niet alleen op te nemen in herdrukken van de kerkboeken, maar ook te publiceren in de Acta van elke gewone synode en via het internet.

Het voorstel wordt aangenomen met algemene stemmen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 21 – Editie van de kerkorde met regelingen en jurisprudentie

(agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1c met bijbehorende grond. Hierin krijgen te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht zich te bezinnen op een editie van de kerkorde met verwerking van generaal-synodale regelingen en jurisprudentie;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 6. Deputaten constateren dat de tekst van de kerkorde samen met relevante generaal-synodale uitvoeringsbepalingen en jurisprudentie een plaats heeft gekregen op de website ‘www.kerkrecht.nl’. Zolang niet duidelijk is of daarnaast behoefte is aan een uitgave in boekvorm, zou daartoe, volgens deputaten, geen actie moeten worden ondernomen. Deputaten adviseren om digitalisering van de Acta sinds 1892 te stimuleren.

Besluit 1:

in te stemmen met de visie van deputaten om nu (nog) niet over te gaan tot de uitgave in boekvorm van de kerkorde met verwerking van generaal-synodale regelingen en jurisprudentie.

Grond:

de kerkorde en afzonderlijke Acta zijn beschikbaar in gedrukte vorm. Gezien de huidige beschikbaarheid via het medium internet (inmiddels niet alleen op ‘www.kerkrecht.nl’ maar ook via ‘www.gkv.nl’) en in aanmerking genomen de te verwachten kosten van het uitgeven van een geïntegreerde bundel van kerkorde, uitvoeringsbepalingen en jurisprudentie lijkt terughoudendheid met betrekking tot zo’n afzonderlijke uitgave geboden.

Besluit 2:

deputaten op te dragen:

- a. te overleggen met de Theologische Universiteit en deputaten Archief en documentatie over digitalisering van de Acta van de synodes sinds 1892;
- b. van de resultaten van het overleg rapport uit te brengen aan de eerstkomende generale synode.

Grond:

digitalisering van de Acta sinds 1892 zal de bestudering van gereformeerd kerkrecht en verzameling van gereformeerde kerkelijke jurisprudentie ten goede komen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 22 – Benoeming deputaten Kerkrecht en kerkorde (agenda 3.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Kerkrecht en kerkorde worden benoemd:

Primi	Secundi
prof. M. te Velde (s), Kampen (2008)	A.J. van Bekkum, Assen
ds. J.L. Beuving, Bergschenhoek (2008)	J.W. Both, 's-Hertogenbosch
ds. J.W. Boerma, Rotterdam (2011)	S. Griffioen, Loenen aan de Vecht
C. van der Boom, Dordrecht (2011)	K. Gunnink, Oldehove
C. Galenkamp-Bolt, Amersfoort (2008)	ds. G.F. Overweg, Schildwolde
ds. K. Harmanny, Den Ham (2011)	J.I. Top-de Jong, Apeldoorn
ds. J.T. Oldenhuis, Groningen (2008)	ds. R.J. Vreugdenhil, IJmuiden
ds. H. Pathuis, Oldehove (2005)	
J. Roose, Tilburg (2008)	
M.A. Rouw, Leiden (2011)	
ds. J.B. de Rijke, Krimpen a/d IJssel (2008)	
ds. P. Schelling, 's-Hertogenbosch (2008)	
J.P. de Vries, Amersfoort (2008)	

Artikel 23 – Algemene herziening van de kerkorde (agenda 3.3)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Groningen d.d. 11 februari 2002, waarin wordt voorgesteld om aan de deputaten kerkrecht en kerkorde opdracht te geven:

1. de eerstkomende generale synode te dienen met een rapport ten aanzien van de vraag, of er vanwege de voorbeelden die in de brief van de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn (d.d. 11 juni 2001) worden genoemd en eventueel nog andere voorbeelden, een herziening c.q. aanvulling van de kerkorde noodzakelijk is;
2. indien deze vraag door hen positief wordt beantwoord, voorstellen tot herziening c.q. aanvulling te ontwerpen, welke tijdig aan de kerken dienen te worden voorgelegd.

Besluit:

aan nieuw te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht te geven:

- a. de eerstkomende generale synode van advies te dienen met een rapport of en zo ja, op welke onderdelen herziening van de kerkorde noodzakelijk dan wel gewenst is;
- b. bij bevestigende beantwoording van het onder a. genoemde de eerstkomende generale synode van advies te dienen met voorstellen inzake onderdelen van de kerkorde die herziening behoeven;
- c. bij de voorbereiding van de onder b. genoemde werkzaamheden te letten op kerkrechtelijke ontwikkelingen in kerkgenootschappen waarmee op landelijk niveau contactoefening plaatsvindt.

Grond:

in de brief van de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn wordt terecht gesignaleerd dat zich in de gemeenten nieuwe structuren hebben ontwikkeld buiten de kerkorde om. Te denken valt daarbij aan de ontwikkeling van sectie- of wijkraden, moderamina of kernkerkenraden met uitgebreide bevoegdheden en verder aan de aanstelling van ambtsdragers met aangepaste taakomschrijving. Voorts rijzen er regelmatig belangrijke vragen over onderwerpen als de (rechts)positie van de predikant en die van kerkelijk werkers die niet of niet voldoende zijn omschreven in de kerkorde. Ter wille van een goed bestuur en van rechtszekerheid in de kerken lijkt het geboden op deze en dergelijke punten tot herziening of aanvulling van de kerkorde te komen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Met algemene stemmen wordt het voorstel aangenomen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

De preses, ds. E.A. de Boer, merkt op, dat met algemene stemmen een aanzet gegeven is tot totale herziening van de kerkorde. Hij wenst de deputaten met name op dit punt veel wijsheid, creativiteit en feeling met de kerken toe.

Artikel 24 – Verzoek om studiedeputaatschap kerkelijke vergaderingen

(agenda 3.3)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Drenthe d.d. 31 mei 2001 met het verzoek aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 om een studiedeputaatschap in te stellen, dat een antwoord tracht te formuleren op de volgende vragen:

A Principieel:

- Wat zijn de hoofdtaken van de kerkelijke vergaderingen en hoe verhouden deze zich tot elkaar? (te denken valt aan: bezinning en beleidsvorming; en rechtspraak).
- In hoeverre is het wenselijk dat op kerkelijke vergaderingen de essentiële zaken zoals de confessie, prediking, pastoraat en catechese meer aandacht ontvangen dan nu het geval is?
- Op welke wijze kan dit gerealiseerd worden?
- Hoe kan hierbij voorkomen worden dat de zelfstandigheid van de plaatselijke kerken in gedrang komt?

B Praktisch:

- Is de huidige vergaderstructuur, de weg om tot besluiten te komen en de frequentie van vergaderen voldoende toegesneden op de vragen en de behoeften van deze tijd?
- Is het wenselijk om van vier naar drie kerkelijke vergaderingen terug te gaan, door bijvoorbeeld geen particuliere synoden meer te houden?
- Zijn er andere mogelijkheden om als kerken frequenter contact met elkaar te hebben? Worden door frequenter te vergaderen de lijnen naar de plaatselijke kerken echt korter?
- Welke invloed heeft frequenter vergaderen op de (inmiddels vele) deputaatschappen in onze kerkelijke structuur?
- Hoe kan een grotere betrokkenheid van ambtsdragers bij, en een meer representatieve vertegenwoordiging van de ouderlingen in met name de generale synoden bereikt worden?

Besluit:

aan het verzoek in zoverre te voldoen dat de synode deze brief in handen stelt van deputaten Kerkrecht en kerkorde.

Grond:

hoewel een deel van de vragen die de particuliere synode Drenthe stelt in de mindere vergadering kan worden afgehandeld, bijvoorbeeld door zich in classicaal verband te bezinnen en maatregelen te nemen ter oplossing van gesignaleerde knelpunten, stelt de particuliere synode Drenthe ook zaken aan de orde die van belang zijn bij de aan deputaten opgedragen bezinning op de herziening van de kerkorde.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Het punt is aan de orde gesteld door de particuliere synode Drenthe. Deputaten stellen voor om niet te voldoen aan het verzoek om een deputaatschap in te stellen, omdat het voorstel van Drenthe onvoldoende concreet hanteerbaar is voorbereid en een deel van de vragen in de mindere vergadering kan worden afgehandeld. Het deputatenvoorstel wordt bij de stemming verworpen met 6 stemmen voor.

Een voorstel om het verzoek van Drenthe in handen te geven van deputaten kerkrecht en kerkorde wordt aangenomen met 2 stemmen tegen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 25 – Kerkelijke onderzoeken voor beroepbaarstelling en toelating tot het ambt van predikant

(agenda 3.4)

19-04-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d6 met bijbehorende grond.
Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “wat zijn de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art 5 KO?”;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 7.
Hierin evalueren zij de regelgeving aan de hand van een ingesteld onderzoek onder classes, deputaten ad art 49 KO, en hen die zich onderworpen hadden aan het beroepbaar stellend onderzoek (BSO) en/of het toelating onderzoek (TLO).

Besluit:

1. de tekst van de regelingen en handreikingen BSO en TLO op de volgende punten te wijzigen of aan te vullen:
  - a. Het BSO en TLO zullen in hun geheel plaatsvinden in besloten zitting.
  - b. Zowel het BSO als het TLO vindt plaats onder leiding van deputaten kerkelijke onderzoeken.
  - c. Er zal tijdens het aanvankelijke onderzoek geen mogelijkheid van verlenging zijn. Als er duidelijke noodzaak aanwezig is, kan de classis besluiten tot een voortgezet gesprek op een latere datum.
  - d. De preken zullen tijdig worden toegezonden aan de afgevaardigden en de deputaten ad art. 49 KO.
  - e. De ingeleverde preken mogen niet eerder door een docent en/of mentor beoordeeld zijn.
  - f. Tijdens het BSO zal er een gesprek plaatsvinden van maximaal een half uur naar aanleiding van de motivatiebrief en een gesprek van maximaal een half uur betreffende de drie tevoren toegezonden preken, waarbij ook de invulling van de eredienst betrokken kan worden. Het ‘leer’-gesprek over de Schrift en de belijdenis duurt maximaal een uur.
2. deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen een herziene tekst te leveren voor opname in de Acta (zie Bijlage III 3);
3. in een brief aan de classes mee te delen dat 1 november 2002 geldt als datum van ingang voor de herziene regelingen.

Toelichting:

(ad besluit 1)

1. het karakter van zowel het BSO als het TLO is een toetsing, die het meest tot zijn recht komt in de veilige sfeer van een besloten vergadering;
2. de bepaling betreffende de leiding van het BSO en TLO neemt onduidelijkheid hierover weg;
3. het opnemen van de mogelijkheid van verlenging lokt uit tot marathon-zittingen, en voor het realiseren van het beoogde doel is het niet nodig;
4. tevoren inzien van de preken draagt bij aan een evenwichtige beoordeling;
5. preken moeten zelfstandig werk zijn van de kandidaat, waarvoor niet anderen ook al qualitate qua verantwoordelijkheid hebben genomen;
6. de voorgestelde tijden zijn enerzijds voldoende, en anderzijds evenwichtig verdeeld met het oog op het doel van het BSO;

(ad besluit 2 en 3)

7. opname van de volledige herziene tekst in de Acta en bepalen van datum van ingang bevordert rechtsgelijkheid en rechtszekerheid.

Hoewel de synode het voorstel pas kort voor de behandeling heeft ontvangen, honoreert zij toch niet een verzoek om uitstel; de zaak zelf is voldoende voorbereid en door de classes geëvalueerd.

Aparte aandacht is er voor het onderdeel uit het voorstel van deputaten dat de motivatiebrief zou worden toegezonden aan de afgevaardigden en later ingeleverd bij de scriba van de classis, zodat die de papieren kan vernietigen. Past die vertrouwelijkheid wel bij een persoonlijk getuigenis? Toch verdient het aanbeveling, gezien de soms persoonlijke aard van de brief over de motivatie voor het ambt. Een amendement om de plicht tot inleveren te laten vervallen wordt aangenomen met 17 stemmen voor, 15 tegen en 2 onthoudingen.

De suggestie wordt gedaan om de kandidaat te laten voorgaan in een eredienst waar ook de afgevaardigden van de classis en de deputaten naar art. 49 KO aanwezig zijn. Dit stuit op praktische bezwaren. Een amendement in deze richting wordt verworpen met 11 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Artikel 26 – Kerkelijk onderzoek van wie aan een andere theologische universiteit afstudeerden

(agenda 3.4)

19-04-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d6 met bijbehorende grond. Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “wat zijn de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art. 5 KO?”;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 7.6. Hierin behandelen zij de vraag wat de consequenties zijn voor wie niet aan de eigen theologische universiteit afstudeerden.

Besluit 1:

de bepalingen voor de toelating tot de dienst van het Woord van wie niet aan de eigen theologische universiteit afstudeerden, zoals vastgesteld door de Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964–1965, Acta art. 105c ad c (en zoals zakelijk gehandhaafd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art 31, besluit 3 lid 2, en door de Generale Synode Leusden 1999, Acta art 28, aanhef besluit 3) vervallen te verklaren.

Grond:

genoemde bepalingen vragen om een examen inzake de kennis, het inzicht en de vaardigheid, afgenomen door de hoogleraren van de Theologische Universiteit in een classisvergadering. Deze examinatie zal alleen plaatsvinden als de examinandus een binnen- of buitenlands getuigschrift kan overleggen, waaruit blijkt dat hij een zodanige ontwikkeling heeft verworven, als geëist mag worden voor het afleggen van het kandidaats- of doctoraalexamen in de theologie. De gewijzigde structuur van de opleiding en examinatie aan de eigen Theologische Universiteit vraagt om een gewijzigde vorm voor het begeleiden van wie toelating tot het ambt van predikant wenst, maar (nog) niet in het bezit is van een doctoraal diploma met aantekening praktische vorming van de eigen Theologische Universiteit.

Besluit 2:

dat als wettige beroepbaarstelling voor de Nederlandse kerken slechts geldt een beroepbaarstelling door een Nederlandse classis.

Grond:

Nederlandse classes zijn het best in staat om te beoordelen of verwacht mag worden dat een kandidaat met vrucht als predikant zal kunnen werken in de Nederlandse context.

Besluit 3:

de volgende regeling vast te stellen:

Wanneer een broeder die wel een universitaire opleiding in de theologie in binnen- of buitenland heeft gehad, – hetzij afkomstig uit een zusterkerk, hetzij uit een andere kerkelijke gemeenschap –, maar niet in het bezit is van een doctoraal diploma met aantekening praktische vorming van de eigen Theologische Universiteit, toelating tot het ambt van predikant wenst, zullen de volgende regels gelden:

1. De aspirant verzoekt om een attest van de kerk(en) waartoe hij de laatste twee jaar behoorde, waarin een geargumenteerde beoordeling wordt gegeven omtrent de vraag of hij voldoet aan de voorschriften die de Heilige Schrift bevat ten aanzien van de leer en de levenswandel van hen die staan naar het ambt van dienaar van het Woord.
2. De aspirant meldt zich ter inschrijving aan bij de Theologische Universiteit met het attest van de kerkenraad en met (kopieën van) zijn relevante diploma's.

3. In (een) oriënterend(e) gesprek(ken) van de aspirant met de docenten wordt bepaald of hij een aanvullend studieprogramma dient te volgen om op een goede wijze als predikant in de kerken in Nederland te kunnen dienen. Indien dit nodig is, stelt de senaat dat studieprogramma vast. Indien niet nodig, ontvangt hij een getuigschrift waarmee hij zich kan presenteren bij de classis voor een beroepbaarstellend onderzoek.
4. Na voltooiing van dit studieprogramma ontvangt de aspirant het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit met de aantekening praktische vorming.
5. De classis neemt het beroepbaarstellend onderzoek volgens de geldende regels af.

In de bespreking komt de vraag naar voren, of in dit besluit alvast niet gerekend kan worden met de nieuwe Bachelor-Master-structuur die binnenkort ingevoerd wordt. De ervaring leert echter, volgens de deputaten, dat je dan achteraf ziet dat je toch niet de juiste woorden gebruikt hebt. Beter is het op een volgende synode de tekst aan te passen aan de nieuwe situatie.

Een amendement om als voetnoot bij besluit 3 op te nemen: of een gelijkwaardig diploma, wordt verworpen met 4 stemmen voor.

In het besluit komt de bevoegdheid tot beroepbaarstelling te liggen bij de classis, die alleen kan beoordelen of iemand ook in de Nederlandse cultuur binnen de kerken kan werken.

Het besluit is met algemene stemmen genomen.

Artikel 27 – Artikel 8 KO

(agenda 3.5)

13-04;06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d6 met bijbehorende grond.
Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “wat zijn de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art. 5 KO?”;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 7.3, 7.4 en 7.5.
Hierin behandelen zij de vraag of het nieuwe stelsel van kerkelijke onderzoeken consequenties heeft voor de toelating tot de dienst van het Woord zonder theologische opleiding (art. 8 KO);
3. brief van de kerk te Assen-Marsdijk d.d. 15 maart 2002, waarin zij de synode ontraadt de door deputaten voorgestelde weg in te slaan. De begrenzing in leeftijd en een te volgen studieroute aan de Theologische Universiteit gaan naar haar inzicht te ver. Laat het singuliere singulier! Kerkelijke vergaderingen zijn best in staat te oordelen of het om een ‘sluiproute’ gaat of dat een broeder echt bijzondere gaven van de Geest heeft ontvangen. Ook zal men zelf in wijsheid kunnen bepalen of aanvullend onderwijs nodig is.

Besluit 1:

de bepalingen voor de toelating tot de dienst van het Woord naar artikel 8 KO, zoals vastgelegd door de Generale Synode Dordrecht 1893, art. 175 (in combinatie met de regels voor het preparatoir examen, vastgesteld door de Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964-1965, Acta art. 105c) vervallen te verklaren.

Grond:

de andere opzet en inhoud van de kerkelijke onderzoeken voor afgestudeerden aan de Theologische Universiteit waartoe de Generale Synode Leusden besloot (Acta art. 28) – van preparatoir en peremptoir examen naar Beroepbaarstellend Onderzoek (BSO) en Toelatend Onderzoek (TLO) – dienen ook consequenties te krijgen voor wie in de weg van art. 8 KO predikant wil worden.

Besluit 2:

de route naar het predikantschap via artikel 8 KO als volgt vast te stellen:

1. Wanneer iemand naar art. 8 KO toelating wil verkrijgen tot het ambt van predikant, dient hij zich daartoe aan te melden bij de kerkenraad van de kerk waarvan hij lid is.
2. Op zijn verzoek zal de kerkenraad eerst beoordelen of de broeder voldoet aan de voorschriften die de Heilige Schrift bevat ten aanzien van de leer en de levenswandel van hen die staan naar het ambt van dienaar van het Woord. Tevens zal de kerkenraad zich uitspreken over de vraag of bij de broeder de bijzondere gaven aanwezig zijn waarop art. 8 KO doelt.
3. De kerkenraad zal zijn bevindingen schriftelijk meedelen aan de desbetreffende broeder, en daarbij tevens de gronden vermelden en de manier waarop hij tot zijn oordeel is gekomen.
4. Wanneer de verklaring onder punt 3 positief is, kan de bewuste broeder zich presenteren bij de Theologische Universiteit, waarbij hij de verklaring van de kerkenraad overlegt en (kopieën van) relevante diploma's.
5. Na de nodige oriënterende gesprekken stelt de senaat van de Theologische Universiteit voor hem een beperkt, relevant studieprogramma vast, waarin ook een stage is opgenomen. Tevens zal hij onder begeleiding van de Theologische Universiteit gedurende ten minste een periode van een half jaar voorgaan in erediensten binnen het ressort van de classis waar hij woont.
6. De aspirant kan ten behoeve van zijn studie aan de Theologische Universiteit voorzover nodig op de normale wijze financiële steun vragen bij deputaten ad art. 19 KO.
7. De senaat van de Theologische Universiteit zal na voltooiing van dit studieprogramma aan de aspirant een getuigschrift verlenen waarmee hij zich bij de classis kan presenteren voor een beroepbaarstellend onderzoek.
8. De classis neemt het beroepbaarstellend onderzoek volgens de geldende regels af, met uitzondering van het bepaalde over (een kopie van) het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit.

Gronden:

1. dat de Heilige Geest sommigen op bijzondere wijze (singuliere gaven) bekwaamheid tot het ambt schenkt, sluit niet uit dat een beperkte aanvullende studie nodig en nuttig is;
2. de plaatselijke kerkenraad is de eerst aangewezen instantie om een oordeel uit te spreken over iemands verhouding tot de Here, roeping, bijzondere gaven en levenswandel;
3. in de Theologische Universiteit beschikken de kerken over een instantie waar men met de nodige competentie en distantie volgens objectieve maatstaven en in een reeks van toetsings-

- momenten kan beoordelen of iemand een startbekwaamheid heeft om te dienen in het ambt van predikant;
4. de kerken houden een belangrijk en beslissend aandeel in de toetsing via de stage, het voorgaan in de erediensten in de classiskerken, en de zelfstandige toetsing bij het BSO en het TLO;
  5. het singuliere blijft hierin uitkomen dat iemand zonder volledige wetenschappelijke theologische opleiding na een deugdelijke toetsing via een beperkte, op de persoon toegespitste studie en stage zich kan presenteren bij de classis voor een beroepbaarstellend onderzoek.

Besluit 3:

de laatste twee alinea's van art. 8 KO buiten werking te stellen, en deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht te geven een wijziging van art. 8 KO op dit punt voor te bereiden, waarbij alleen de hoofdzaak en niet de procedure in de kerkorde wordt opgenomen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Een aanpassing van de procedure rond artikel 8 KO is noodzakelijk, omdat de synode van Leusden de gang van zaken rond de beroepbaarstelling wijzigde. Een opvallend verschil met de huidige regeling is, dat de classis in het beginstadium van de procedure er niet meer rechtstreeks bij betrokken is.

Na de toetsing door de kerkenraad is er een traject waarbij de Theologische Universiteit verantwoordelijkheid draagt. In dat traject wordt de classis wel ingeschakeld door het beoordelen van het voorgaan in de erediensten, en ten slotte natuurlijk in de normale kerkelijke onderzoeken BSO en TLO.

Sommige broeders afgevaardigden dringen erop aan de classis ook in het beginstadium een plaats te geven; een amendement daarvoor, ingediend door ds. P.L. Voorberg en br. J.Th. Hendriks, wordt verworpen met 7 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Diverse sprekers spreken hun blijdschap uit over de nieuwe procedure en hopen dat dit besluit mag stimuleren om de weg van artikel 8 KO op te gaan.

Het voorstel wordt aangenomen met 4 onthoudingen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 28 – Artikel 13 KO

(agenda 3.6)

14-09-02

Commissie: commissie 5

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Utrecht d.d. 14 februari 2002 (met bijlage), waarin de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzocht wordt een (studie)deputaatschap in te stellen om, in samenwerking met de Vereniging Samenwerking Emeritering, de (kerkrechtelijke) vragen rond de mogelijkheden tot vervroegde emeritering te onderzoeken, teneinde eventueel concrete voorstellen te doen tot nadere regelgeving met betrekking tot artikel 13 KO.

Besluit:

dit verzoek te voegen bij het opdrachtenpakket voor het deputaatschap Dienst en recht, en het deputaatschap te vragen over deze zaak te rapporteren aan de volgende generale synode.

Grond:

het betreft hier een nieuwe zaak, die in de kerkelijke weg aan de orde is gesteld en die aansluit bij het reeds vastgestelde opdrachtenpakket voor het deputaatschap Dienst en recht (zie Acta artikel. 29).

Het voorstel is voorbereid door het moderamen. Het wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 29 – Artikel 14 KO

(agenda 3.7)

31-08;14-09-02

Commissie: deputaten Losmaking

Wanneer het gaat om situaties waarin kerken(raden) en predikanten in moeilijkheden terecht-komen in het gezamenlijk functioneren als herders van Christus' gemeente, gaat het om een voluit Geestelijke zaak. Daarom is het goed wanneer kerken(raden) en predikanten zich, wan-neer zij met dergelijke problemen worden geconfronteerd, geroepen weten – voordat zij tot standpunten komen en tot daden overgaan – deze zaken met verootmoediging aan de Here voor te leggen en te bidden of Hij hen wil bekwamen in het luisteren, hen wil behoeden voor beeld-vorming zonder wederhoor, voor – onbedoelde – stemmingmakerij, onverhoord oordelen en of Hij hun broederlijk geduld wil geven met mensen die in dezen wel willen, maar niet kunnen komen tot stappen die aangenaam zijn voor het aangezicht van de Here. Van de zegen van de Here is alle inspanning, ook op dit vlak, afhankelijk. Wanneer voor het omgaan met deze zaken regels afgesproken worden, gebeurt dat daarom in het besef van ons klein en zondig mens-zijn. En ook in het besef dat vaak zal blijken dat het kerkelijk samen-leven, met z'n mooie, maar zeker ook in dit kader z'n moeilijke kanten, niet in regels te vangen is. Tegelijk wel in de hoop dat onder Gods zegen onderstaande besluiten tot welzijn van kerken en predikanten mogen werken.

Materiaal:

1. rapport en aanvullend rapport van deputaten Losmaking ad art. 14 KO;
2. besluit van de Generale Synode Leusden 1999 inzake losmaking naar artikel 14 KO (Acta artikel 30);
3. brief van de Gereformeerde kerk te Amersfoort-Centrum, waarin a. steun uitgedrukt wordt voor het voorstel een nieuw deputaatschap met bredere bevoegdheden in te stellen, b. wordt gevraagd een opdracht toe te voegen over de mogelijkheid en wenselijkheid van predikanten in algemene dienst en c. de mogelijkheid van segmentering van het predikantswerk, tijdelijke detachering in een andere gemeente en de mogelijkheden van parttime werk te onderzoeken; ook acht de kerkenraad het d. gewenst dat kerkenraden verplicht advies vragen aan deputaten in geval van

- conflict met een predikant en vraagt e. aandacht voor rechtsgelijkheid bij het vaststellen van een financiële regeling;
4. brief van de Gereformeerde kerk te Assen-Noord, waarin opgemerkt wordt dat in de kerken onvoldoende personeelsbeleid is en dat het kerkrecht onvoldoende handvatten biedt om crises te voorkomen; dat het kerkverband een verantwoordelijkheid heeft tegenover predikanten die na losmaking geen beroep ontvangen; voorgesteld wordt te onderzoeken of in geval van beperkt disfunctioneren het takenpakket van predikanten gesegmenteerd kan worden en te besluiten de (proeve van een) uitvoeringsregeling wachtgeld ex artikel 14 KO aan de kerken aan te bevelen;
  5. brief van de Gereformeerde kerk te Beilen, waarin gevraagd wordt om meer aandacht voor de rol van kerkenraad en gemeente in gevallen van losmaking;
  6. brief van de Gereformeerde kerk te Emmeloord, waarin gevraagd wordt de opdracht aan deputaten uit te breiden met een onderzoek naar de vraag in hoeverre een tijdelijk dienstverband voor predikanten kan meehelpen losmaking, c.q. ontheffing te voorkomen;
  7. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord, met bezwaar tegen het uitgebreid karakter van regelgeving met te weinig aandacht voor hulp, bemiddeling en verzoening in het traject van conflict, zoals dat aan een losmaking voorafgaat; voorgesteld wordt om studie te doen naar de arbeidsverhoudingen met oog voor de waarde van het ambt van predikant; daarbij is gevoegd de suggestie om een vacaturebank voor predikanten op te zetten;
  8. brief van br. G. Glas, psychiater, te Bunnik, waarin hij waarschuwt dat kerkenraden de adviesfunctie van medisch en psychiatrisch deskundigen niet mogen gebruiken door om afkeuring te vragen en erop aandringt de vertrouwelijkheid van een dergelijk advies te waarborgen.

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te de-chargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Gronden:

1. deputaten hebben als denktank en vraagbaak voor de kerken hun opdracht goed uitgevoerd, met name in de analyse van de problematiek;
2. de regeling van de generale synode van Leusden 1999 blijkt voldoende voor het traject van losmaking, zodat een vervolgoopdracht aan deputaten Losmaking in het kader van enkel artikel 14 KO niet nodig is.

Besluit 2:

de taakvelden van deputaten Losmaking ad art. 14 KO en van deputaten Werkbegeleiding en nascholing van predikanten te bundelen en een nieuw deputaatschap van beperkte omvang *Dienst en recht van predikanten* te benoemen, waarin verschillende deskundigheden vertegenwoordigd zijn of waardoor verschillende deskundigheden ingeschakeld kunnen worden zoals personeelsbeleid, persoonlijke ontwikkeling, begeleiding van groepsprocessen, burgerlijk en kerkelijk recht, met de volgende opdrachten, eventueel over een aantal secties te verdelen:

- a. het signaleren van en anticiperen op ontwikkelingen in de kerken terzake van Dienst en recht van predikanten in relatie tot de verhouding met kerkenraad en gemeente; daarbij

- aandacht te besteden aan de zaken van rechtspositie en financiële verzorging die de kerken en haar predikanten gezamenlijk aangaan;
- b. kerkenraden en predikanten van advies te dienen op het vlak van *kerkelijk personeelsbeleid* met aandacht voor 1. de wijze waarop de kerken geïnformeerd worden over de beroepbaarstelling en maatregelen die deze informatievoorziening verbeteren; 2. initiatieven in alternatieve wegen voor het beroepingswerk en 3. zaken als taakverdeling, functioneringsgesprekken, voorkomen van burn-out en/of conflicten;
  - c. kerkenraden en predikanten van advies te dienen op het vlak van *rechtspositie*, waarbij zaken als traktement, beroepingsbrief, segmentering en werkvormen (parttime), getermineerd dienstverband, wachtgeldregeling, juridische en fiscale kennis, schuldsanering, bezit van een eigen woning aan de orde kunnen zijn;
  - d. kerkenraden en predikanten te adviseren inzake het omgaan met *concrete spanningen en conflicten*, met aandacht voor de mogelijkheden van mediation, een traject van tijdelijke detachering in een andere gemeente, om losmaking te voorkomen, en advies bij het omgaan met beroepbaarstelling na losmaking;
  - e. het onderzoeken en aanbieden van hulp bij de vraag naar *overgang tot een andere staat des levens* naar artikel 15 KO, waarbij zaken als een traject van outplacement, omscholing en sollicitatie op de arbeidsmarkt aan de orde komen;
  - f. de opdrachten a-g, zoals opgenomen in het besluit inzake deputaten Werkbegeleiding en nascholing van predikanten;
  - h. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget (bedoeld om ontwikkeling en projecten mogelijk te maken), dat separaat zal worden toegezonden, en daarbij de deputaten te machtigen om specifiek ten behoeve van een kerk gemaakte kosten aan die kerk door te berekenen;
  - i. van hun arbeid schriftelijk rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. conform de opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 is de regeling getoetst, maar blijkt het nodig het totaal van de dienst van predikanten, kerkenraden en conflictsituaties breder aan te pakken;
2. het vroegere deputaatschap Werkbegeleiding en nascholing van predikanten kan als aparte sectie functioneren, zodat voortdurende afstemming mogelijk is;
3. de mate waarin moeiten ontstaan tussen predikant, kerkenraad en gemeente, vraagt om een professionele behartiging van de zaak en om een orgaan dat permanent beschikbaar is voor de kerken en waarin voldoende deskundigheid is samengebracht en kan worden ingeschakeld en zo nodig ontwikkeld;
4. naast de kerkordelijke principes van de beroeping, taak en positie van predikanten dient de arbeidsrechtelijke kant voldoende aandacht te krijgen, zodat ook in maatschappelijk opzicht verantwoord met kerkelijk personeel omgegaan wordt.

Besluit 3:

- a. een landelijke *commissie van beroep* in te stellen waaraan de desbetreffende predikant en/of de betrokken kerkenraad een eventueel geschil op het gebied van ambtsvervulling en arbeidsrecht kunnen voorleggen;
- b. deputaten Dienst en recht op te dragen in overleg met deputaten Kerkrecht en kerkorde aan de volgende synode advies uit te brengen over de mogelijkheid van een bindende uitspraak van de commissie van beroep en over een tweede beroepsinstantie.

Grond:

een landelijke commissie van beroep kan bij conflicten tussen kerkenraad en predikant op het gebied van ambtsvervulling of arbeidsrecht een onafhankelijke, deskundige en adequate afhandeling waarborgen.

Besluit 4:

met het oog op de relatie tussen kerkenraden en predikanten uit te spreken:

- a. De kerkenraden en predikanten zullen zorgen dat ze op de hoogte zijn van de informatie en de adviezen die door deputaten Dienst en recht worden verstrekt.
- b. De kerken en predikanten verplichten zich tot vroegtijdige inschakeling van externe bijstand bij spanning en conflict tussen kerkenraad en predikant.
- c. De kerken zullen zorgen dat in de classicale visitatie op eigentijdse wijze aan de goede relatie tussen kerkenraad en predikant aandacht wordt besteed.
- d. De kerken zullen zich houden aan de in de samenleving gangbare regels voor wat betreft het respecteren en beschermen van de privacy van de predikant.
- e. De kerkenraad kan in overleg met en met instemming van de predikant, na het inwinnen van deskundig advies, besluiten tot gehele of gedeeltelijke op-non-actief-stelling van de predikant. Expliciet zal worden benoemd voor welke activiteiten de beperkende maatregel geldt, en voor hoe lang. Het moet daarbij duidelijk zijn dat het hierbij niet gaat om een maatregel van censuur, maar om een orde-maatregel die bedoeld is om rust te scheppen.
- f. De kerkenraad zal in situaties van verschil van mening of conflict tussen kerkenraad en predikant die van andere aard zijn dan bedoeld in art 79 en 80 KO, eenzijdig beperkende maatregelen ten aanzien van het functioneren van de predikant mogen treffen, wanneer deskundig advies is ingewonnen en met instemming van de door de classis aangewezen naburige kerkenraad. Indien de predikant tegen deze maatregel in appèl wil gaan bij de meerdere vergadering, kan van de commissie van beroep een spoedvoorziening worden gevraagd.
- g. De predikant heeft het recht in situaties van conflict met zijn kerkenraad zich te laten bijstaan door een raadsman/-vrouw

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 gaf een goede regeling voor losmaking, maar het is de allereerste zorg van kerken en predikanten om losmaking zoveel mogelijk te voorkomen;

2. de kerken en haar ambtsdragers zijn het tegenover de Here verplicht zorgvuldig om te gaan met de gaven en dienaars die Hij door zijn Geest aan de gemeente heeft toevertrouwd;
3. de jaarlijkse kerkvisitatie en de mogelijkheid van bijzondere visitatie zijn instrumenten die preventief kunnen werken en de weg naar hulp banen;
4. het is zaak in een zo vroeg mogelijk stadium van conflict onafhankelijke hulp in te schakelen, omdat interventie door externe deskundigen dan de beste kans van slagen heeft;
5. maatregelen als bedoeld in de hiervoor geformuleerde regels als een op-non-actief-stelling hebben doorgaans negatieve gevolgen voor de goede naam en de positie van de predikant. Zij dienen daarom zorgvuldig voorbereid en zo nodig extern getoetst te worden.

Besluit 5:

aan deputaten Dienst en recht op te dragen de principe-uitspraken van besluit 4 sub b-f uit te werken in handreikingen voor de kerken.

Besluit 6:

- a. in aanvulling op de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 criteria voor een financiële regeling vast te stellen, waarbij met betrekking tot het uitkeringsniveau en de duur van de uitkering rekening wordt gehouden met de leeftijd en dienstjaren van de predikant en ten behoeve van een aanvullende schadeloosstelling met de periode die hij aan de desbetreffende gemeente verbonden is. Voor lengte en duur wordt gehandeld conform de regels van de werkloosheidswetgeving, die een basisuitkering toekent van 70 %. Daarboven wordt aanvullend naar maatschappelijk gebruik een schadeloosstelling toegekend, berekend op basis van de zgn. kantonrechttersformule. In geval van een predikant ouder dan 57,5 jaar dient een overbruggingsregeling tot de emeritaatgerechtigde leeftijd te worden getroffen. In de financiële regeling dienen tevens bepalingen te worden opgenomen over de condities terzake van het bewonen en verlaten van de ambtswoning, alsmede een bijdrage in de vergoeding van loopbaanbegeleiding/outplacement/opleiding. De regeling kan concreet worden uitgewerkt op een wijze als weergegeven in aangehecht model (zie Bijlage III 4);
- b. het deputaatschap Dienst en recht opdracht te geven in overleg te treden met de Vereniging Samenwerking Emeritering ter billijke spreiding van de met bovenstaande regeling meekomende kosten over de kerken.

Gronden:

1. bij situaties van losmaking ontbreekt een regeling die financieel-rechtspositionele consequenties van ontslag tussen kerkenraad en predikant afdoende regelt. Met dit besluit worden algemene criteria gegeven op basis waarvan de regeling kan worden uitgewerkt in de modelovereenkomst;
2. de praktijk heeft laten zien dat financiële regelingen die getroffen worden, onderling te sterk verschillen en zodoende rechtsongelijkheid veroorzaken;
3. de regelingen die getroffen worden, kunnen de toets der kritiek ten opzichte van maatschappelijk vergelijkbare regelingen niet altijd doorstaan;
4. het deputaatschap stelt nu geen landelijke wachtgeldregeling met fondsvorming voor. Dit vergt een voor louter artikel 14-situaties te uitgebreide reglementering en uitvoeringsorganisatie;

5. de Vereniging Samenwerking Emeritering heeft te maken met situaties waarin veel aspecten in beeld komen die vergelijkbaar zijn met bovenbedoelde, en heeft hiermee ruime ervaring opgedaan.

Besluit 7:

de vertrouwelijkheid van bijlage 1 (vertrouwelijk rapport deputaatschap ad art 14 KO) op te heffen en de inhoud ervan aan de kerken ter kennisneming te doen komen (zie Bijlage III 4).

Gronden:

1. in genoemde bijlage is geen informatie te vinden die bij publicatie voor iemand persoonlijk schadelijk zou kunnen zijn;
2. in genoemde bijlage komen aandachtspunten aan de orde die voor de kerken van belang kunnen zijn.

In de bespreking is afgesproken dat in de Acta zal worden vastgelegd dat in dit kader ook gesproken is over de wenselijkheid om predikanten niet in rechtspositionele zin aan gemeenten te verbinden, maar hiervoor een landelijke instelling in het leven te roepen.

Aanwezig zijn deputaten P. Dijkstra, ds. R.M. Meijer en J. Westert.

In hun presentatie leggen de deputaten er de nadruk op, dat het om een heel droevige zaak gaat. Terwijl zij waren benoemd door de synode van Leusden om mee te helpen moeiten te voorkomen, blijkt keer op keer dat zij vaak achteraf advies kunnen uitbrengen.

Hun voorstel beoogt het werk van deputaten nascholing en werkbegeleiding en dat van deputaten losmaking te integreren in een nieuw deputaatschap met zes secties. Zo willen zij, dat er rond de predikant een verantwoord personeelsbeleid op gang komt.

Sommige afgevaardigden hebben moeite met dit woord personeelsbeleid. Kun je zo spreken over ambtsdragers? Of voer je dan ongemerkt een andere visie op het ambt in? Dat is niet de bedoeling, antwoorden deputaten, maar het is uiteraard wel een andere benaderingswijze, als je spreekt van personeelsbeleid.

Een andere vraag gaat over de Vereniging Samenwerking Emeritering, het laatste 'parallele kerkverband'. Hoe is de verhouding van hun werk met dat van deputaten Dienst en recht?

Een pleit wordt gevoerd voor een organisatie waarbij de predikant zijn traktement ontvangt via een landelijke organisatie, wel de BV Dominee genoemd. In het verleden immers kregen predikanten hun traktement ook uit de publieke middelen. Sommigen willen hierin heel ver gaan en denken ook aan zaken als carrièreplanning en mogelijkheid voor sollicitatie.

Slechts incidenteel blijkt er contact geweest te zijn met andere kerkgenootschappen, terwijl daar toch dezelfde problematiek ligt. Is het niet voor de hand liggend dat deputaten van onze synode standaard contact zoeken met de overeenkomstige van de Christelijke Gereformeerde Kerken?

En moet het recht om een jurist of vakbond in te schakelen niet worden vastgelegd? Het zou vanzelfsprekend moeten zijn, maar in de praktijk geeft dat wel problemen.

Ook de mogelijkheid dat predikanten alleen door een beslissing van de kerkenraad op non-actief gesteld kunnen worden, levert vragen op. Moet dat nu net niet een besluit van beide zijn?

De voorgestelde besluiten komen apart in bespreking.

Bij besluit 1 verstrekken de deputaten in comité inlichtingen over een kwestie waarin zij advies hebben uitgebracht, eenzijdig aan de predikant. Nagegaan moet worden, hoe het in zo'n situatie met de aansprakelijkheid voor het advies zit. Besluit 1 wordt met algemene stemmen genomen.

Bij besluit 2 komt de BV Dominee weer naar voren in een amendement van ds. P. Houtman. Dit zet echter volgens andere afgevaardigden wel heel het kerkelijk leven op de kop en gaat heel ver. Toch nemen deputaten het mee en ze willen aandacht geven aan zaken rond de rechtspositie die alle predikanten aangaan. Een zin hierover nemen zij in hun voorstel op. Diverse sprekers vinden zijn voorstel zelf te ver gaan: professionalisering van het ambt moet niet deze vorm krijgen.

Hangen blijft de vraag over kerkelijk personeelsbeleid of denken vanuit het ambt, al willen deputaten nu wel spreken van ambtsvervulling in plaats van functievervulling. Ds. P.L. Voorberg dient hierop een amendement in om te spreken over beleid inzake de ambtelijke dienst van predikanten. Dit wordt echter niet overgenomen.

Ds. H. Pathuis wil de deputaten graag ook de informatievoorziening over beroepbare predikanten in spe als taak geven en dient hiervoor een amendement in. Deputaten nemen dit over.

Aparte aandacht is er voor de beroepsinstantie bij geschillen die niet over leer of leven gaan, maar over rechtspositie en ambtsvervulling. Deputaten gaan studie doen naar de wenselijkheid van een tweede beroepsinstantie.

Hoewel iedereen blij is met de hulp die visitatoren kunnen geven, kan er ook snel voor hen een belemmering zijn, vinden sommigen.

Een amendement van ds. P.L. Voorberg komt in stemming, waarin hij de synode vanuit het ambtsbesef wil laten spreken. Het wordt verworpen met 13 stemmen voor en 1 onthouding.

Het amendement van ds. P. Houtman wordt verworpen met 6 voor en 1 onthouding.

Het besluit 2 wordt genomen met 1 onthouding.

De toevoeging over een landelijke beroepsinstantie met onderzoek naar een tweede wordt met algemene stemmen aangenomen (hierboven besluit 3).

Apart gesproken wordt over een amendement van ds. F.J. Bijzet, waarin hij wil regelen, wat er gebeuren moet als niet losmaking, maar ontheffing uit het ambt de geëigende weg is. Dit spoort echter niet helemaal met het al afgesproken onderzoek naar de tweede beroepsinstantie. Het amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor en 4 onthoudingen.

Bij besluit 4 (oorspronkelijk voorstel besluit 3) wordt een amendement besproken van ds. H. Pathuis en ds. F.J. Bijzet dat de kerken en predikanten in een vroeg stadium verplicht advies wil laten inwinnen bij de deputaten. Dit ook omdat zij het onwenselijk vinden dat visitatoren eerst adviseren in deze zaken en vervolgens als rechter moeten optreden. Ook nemen ze de suggestie over dat uitgesproken wordt dat een predikant zich kan laten bijstaan door een jurist of andere deskundige. Na een pauze komt er een nieuw voorstel 3 van de deputaten waarin een en ander verwerkt is. Dit voorstel wordt aanvaard met 24 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Besluit 6 gaat over een financiële regeling, waarvoor deputaten een model hebben ontwikkeld (het is niet de bedoeling dat vast te stellen). Het gaat om de regeling tussen de predikant en zijn kerkenraad, niet om eventuele vergoeding van de kosten uit de kas van de Vereniging Samenwerking Emeritering. Dat is een andere vraag.

Besluit 6 wordt genomen. Een synodelid onthoudt zich van stemming.

Besluit 7 wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 30 – Verzoek heroverweging GS Leusden Acta art. 29

(agenda 3.7)

14-09-02

Commissie: commissie 5

Materiaal:

1. brief van de Particuliere Synode Friesland 1999, d.d. 22 februari 1999 aan de Generale Synode Leusden 1999 met de vraag, op welke wijze een kerk c.q. een ressort moet voldoen aan de aanbeveling van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 (Acta art. 97), indien de al zeer zwaar belaste provinciale kas ad art. 11 KO de financiële last van een dienaars des Woords die zich vanuit een ander kerkverband bij de Gereformeerde Kerken gevoegd heeft en door hen beroepbaar gesteld is, geruime tijd erbij te dragen krijgt. De Generale Synode Groningen-Zuid 1978 beveelt namelijk wel aan wel dat een kerk die de last van een extra predikant, overgekomen uit een andere kerkgemeenschap, erbij te dragen krijgt, zich om financiële hulp mag wenden tot de classis en de particuliere synode, maar er wordt niet in aangegeven wat te doen, indien ook de provinciale kas de extra last niet dragen kan. Andere particuliere ressorten die om bijstand benaderd werden, beriepen zich dan ook op de uitspraak van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 om geen steun te hoeven bieden. De Particuliere Synode Friesland 1999 bepleit daarom aanvulling van deze generaal-synodale aanbeveling.
2. besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 29 om aan de uitspraken van de Generale Synode Kampen 1951 (Acta art. 90) en de Generale Synode Groningen-Zuid (Acta art. 97) inzake de toepassing van art. 11 KO niets toe te voegen, met als hoofdargument dat in de concreet door de Particuliere Synode Friesland 1999 genoemde situatie de uitspraken van deze beide generale synoden voldoende richting wijzen. De particuliere synode wordt er bovendien op gewezen dat, wanneer zij, ondanks hantering van bovengenoemde generaal-synodale besluiten, moeite ervaart met betrekking tot de uitvoering van art. 11 KO in een concrete zaak, zij deze zaak als zodanig in de kerkelijke weg aan de orde kan stellen.
3. brief van de Particuliere Synode Fryslân 2002, d.d. 14 juni 2000, aan de Generale Synode Zuidhorn 2002, waarin gevraagd wordt het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 29) uit het midden van de kerken weg te nemen en alsnog de vraag van de Particuliere Synode Friesland 1999 te beantwoorden. De Particuliere Synode Fryslân 2002 meent dat de Generale Synode Leusden 1999 ten onrechte deze vraag zozeer gekoppeld heeft aan de problematiek rond art. 14 KO, dat op formele gronden de vraag van de particuliere synode afgewezen is.

Besluit:

de vraag van de Particuliere Synode Fryslân 2002 aldus te beantwoorden, dat wegneming van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 29) niet nodig is, omdat dit besluit wel degelijk de vraag van de Particuliere Synode Friesland 1999 heeft beantwoord door te herinneren aan de uitspraak van de Generale Synode Kampen 1951, gehandhaafd door de Generale Synode Groningen-Zuid 1978, “dat, in geval enig particulier ressort niet in staat is zelf in de behoeften van zijn hulpbehoevende kerken te voorzien, de deputaten van de synode in dat ressort zich in opdracht van hun synode tot tot één of meer andere particuliere ressorten of classes of kerken kunnen wenden met een verzoek om hulp”.

Gronden:

1. de Particuliere Synode Friesland 1999 en de Particuliere Synode Fryslân 2002 achten terecht de aanbeveling van de Generale Synode Groningen 1978 (Acta art. 97) onvoldoende. Daarin worden kerken die de last van een extra predikant, overgekomen uit een andere kerkgemeenschap, erbij te dragen krijgen, inderdaad slechts verwezen naar classis en particuliere synode;
2. de Generale Synode Leusden 1999 herinnerde echter ook aan de uitspraak van de Generale Synode Kampen 1951 (Acta art. 90). Deze generale synode overwoog: “dat, in geval enig particulier ressort niet in staat is zelf in de behoeften van zijn hulpbehoevende kerken te voorzien, de deputaten van de synode van dat ressort zich in opdracht van hun synode tot één of meer andere particuliere ressorten of classes of kerken kunnen wenden met een verzoek om hulp.” En dit is precies de aanvulling die de particuliere synode Friesland voor ogen stond;
3. de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 heeft in haar aanbeveling deze uitspraak van haar voorgangster niet buiten werking gesteld, of herzien, doch zich slechts daarbij aangesloten;
4. de door de deputaten ad art. 11 KO van de Particuliere Synode Friesland benaderde andere particuliere ressorten wezen dan ook ten onrechte met slechts een beroep op de Generale Synode van Groningen-Zuid 1978 het verzoek om financiële bijstand af;
5. de Generale Synode Leusden 1999 sprak terecht uit dat de particuliere synode Friesland wel deze zaak, namelijk het niet willen helpen van andere particuliere ressorten, bij de generale synode aan de orde kan stellen.

Het voorstel wordt aangenomen. Een synodelid onthoudt zich van stemming.

Artikel 31 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 30, 2.14

(agenda 3.7)

14-09-02

Commissie: commissie 5

Materiaal:

brief van de Gereformeerde kerk te Vlaardingen d.d. 11 maart 2002 met verzoek om het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 zoals verwoord in art. 30 besluit 2 lid 14 te herroepen (tekst van besluit 2 lid 14: “Een tegen losmaking ingediend appèl heeft slechts opschortende werking van één appèl bij de particuliere synode”).

Twee argumenten spelen een hoofdrol in het verzoek van Vlaardingen:

1. classis en particuliere synode zijn min of meer al van meet af aan bij een losmaking betrokken en dus is er onvoldoende sprake van onafhankelijke rechtspraak;
2. dit besluit vormt voor losgemaakte predikanten een beperking van het appèlrecht: ook een appèl bij de generale synode moet opschortende werking hebben.

Besluit 1:

aan de regeling voor de toepassing van artikel 14 KO, zoals vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999, Acta artikel 30 besluit 2, toe te voegen:

15. een predikant die met instemming van de classis en deputaten art. 49 KO van de PS wordt losgemaakt van zijn gemeente, moet, als hij revisie van dit besluit vraagt, in appèl gaan bij die particuliere synode die, op alfabet gerangschikt, volgt op de particuliere synode waarvan 'zijn' classis deel uitmaakt.

Gronden:

1. het verdient voorkeur bij een hoger beroep mensen over het appèl te laten oordelen die op geen enkele manier eerder bij de kwestie betrokken zijn geweest;
2. een vergelijkbaar systeem kent de burgerlijke rechtspraak in Nederland;
3. een 'hoger-beroep-indeling' op alfabet kan ongewijzigd blijven als het aantal particuliere synodes verandert.

Besluit 2:

het verzoek om ook een eventueel appèl bij de generale synode opschortende werking te geven af te wijzen.

Gronden:

1. ook andere appellanten ervaren, dat besluiten waarvan ze revisie vragen, worden uitgevoerd ondanks hun appèl;
2. predikanten en ouderlingen en diakenen die geschorst of afgezet worden, kunnen die beslissing niet opschorten, ondanks hun recht van appèl;
3. de opschortende werking van één appèl bij de particuliere synode vormt geen beperking, maar een verruiming;
4. een losgemaakte predikant kan net zo vaak in appèl als ieder ander kerklid;
5. artikel 31 KO regelt het beroep op de meerdere vergadering, maar niet de al of niet opschortende werking ervan.

Het moderamen zal zorg dragen dat de regeling van de generale synode Leusden aangepast wordt als in het (met algemene stemmen) genomen besluit onder woorden gebracht (zie Bijlage III 5).

Artikel 32 – Benoeming deputaten Dienst en recht

(agenda 3.8)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Dienst en recht worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. A.O. Reitsema (s), Amersfoort (2008)	W. Boer, Hasselt
C. van den Berg, Soest (2011)	G.J. Oosterhuis, Zeewolde
H.M. Geerds, Dronten (2011)	
R. van Herk, Zwolle (2011)	
W. Korf, Bodegraven (2011)	
ds. R.M. Meijer, Sappemeer (2008)	
Z.B. Nitrauw, Nijkerk (2008)	
H.M. Schiebaan-Strating, Zwolle (2008)	
ds. D.J. Zandbergen, Zwolle (2011)	

Artikel 33 – Benoeming Commissie van Beroep ex art. 14 KO

(agenda 3.8)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als leden van de Commissie van Beroep ex artikel 14 KO (zie Acta artikel 29) worden benoemd:

Primi	Secundus
J.A. Knepper (s), Bunschoten	C. van den Berg, Hattem
R.H. Broeksema, Zwolle	
J.R. Krol, Nijkerk	

Artikel 34 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 36

(agenda 3.9)

26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 36, besluit 2: ‘uit te spreken dat aan buitenlandse kinderen die in Nederland door gelovige ouders in hun gezin worden opgenomen ter adoptie, na hun aankomst in Nederland het recht op de doop toekomt’;
2. brief van br. D.J. Bolt te Apeldoorn d.d. 16 februari 2002, waarin hij vraagt het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art.36, “te herredigeren zodat het gevaar van een gevolgtrekking *als zou Leusden het dopen van niet wettig-geadopteerde kinderen hebben toegestaan* wordt weggenomen”. Br. Bolt stelt dat het besluit voor meerdere uitleg vatbaar is, maar zo moet worden gelezen dat het alleen gaat om buitenlandse kinderen die daar geadopteerd zijn, volgens de regels van de wet en het Haagse Adoptieverdrag in het Nederlandse gezin zijn opgenomen, en wier adoptie door de Nederlandse overheid wordt erkend.

Br. Bolt stelt dat in de bespreking ten onrechte is opgemerkt dat de rechtspositie voor alle vanuit het buitenland afkomstige adoptiekinderen gelijk is, omdat juist de rechtspositie van een kind dat naar Nederland komt, in zijn algemeenheid aanzienlijk verschilt.

Besluit 1:

uit te spreken:

1. dat het besluit inderdaad voor meerdere uitleg en voor misverstand vatbaar is;
2. dat de lijn van besluiten over de doop van geadopteerde kinderen tot aan 1999 was, dat alleen aan kinderen die door middel van de definitieve adoptie-uitspraak door de Nederlandse autoriteiten een wettelijk gegarandeerde vaste plaats in het gezin van de adoptanten hebben gekregen, het recht op doop toekwam en niet ook aan die kinderen die nog niet wettig geadopteerd zijn, hoewel er nauwelijks nog redenen zijn om te twifelen aan hun vaste en blijvende plaats in het gezin van de adoptanten;
3. dat uit de gronden bij het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 en uit een verklaring van de rapporterende commissie die in de Acta (art. 36) is opgenomen, ten onrechte de suggestie zou kunnen voortkomen dat het voorgestelde geen feitelijke wijziging betekende van het eerder door de kerken gevoerde beleid, maar alleen een aanpassing van het beleid aan nieuwere wetgeving; de doorgevoerde wijziging was wel van verderstrekende betekenis dan het woord ‘aanpassing’ deed vermoeden;
4. dat de Generale Synode Leusden 1999 er goed aan had gedaan vast te stellen dat er – mede gezien de ontwikkelingen in de wet- en regelgeving van overheidswege – een breed kerkelijk draagvlak was ontstaan om tot een gewijzigde bepaling te komen inzake het moment waarop een buitenlands kind dat met het oog op een adoptie in een gezin van gelovige ouders is opgenomen, gedoopt mag worden;
5. dat er thans door geen enkele kerkenraad revisie van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 in dezen is gevraagd en er daarom geen gronden zijn voor de huidige synode om de in 1999 ingeslagen koers inhoudelijk te corrigeren; dat het echter wel gewenst is de toen gemaakte bepaling te herformuleren.

Gronden:

1. in de besluittekst van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 36) wordt onvoldoende onderscheiden tussen kinderen die wettig geadopteerd zijn omdat de adoptie is uitgesproken in een land dat het Haags Adoptieverdrag heeft geratificeerd, en kinderen die niet uit een verdragsland komen en waarvan de adoptie mogelijkterwijls alsnog in Nederland moet worden uitgesproken;
2. de Generale Synode Heemse 1984-1985 (Acta art.60 besluit II grond 2) merkte op dat, hoewel de gerechtelijke adoptiebeslissing aan het einde van de gehele procedure “in geen enkel opzicht iets fundamenteels toevoegt aan de definitieve wettelijk gegarandeerde vaste plaats” in het gezin, de synode instemde met het oordeel van haar voorgangster, de Generale Synode Hattem 1972, die aan die gerechtelijke eindbeslissing juist zo grote waarde hechtte (Acta art.251) als de afsluiting en de bekroning van de gehele procedure. Dit oordeel was door de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 met kracht gehandhaafd (Acta 389,VII,3). Verder sprak de Generale Synode Heemse 1984-1985 uit dat pas wanneer een kind via de rechterlijke uitspraak aan het einde van de adoptie-procedure het wettige kind van zijn adoptief-ouders is geworden, het moment is bereikt waarop de doop kan worden aangevraagd voor en bediend aan dit kind van

de gemeente (Acta art.60, besluit II grond 3). Het beleid van de kerken in dezen werd nog eens bevestigd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 39).

Hieruit blijkt dat synodes tot aan 1999 ook wel degelijk de mogelijkheid hebben overwogen om tot bediening van de doop over te gaan, nadat een kind een wettige vaste plaats in een gezin had gekregen, en niet pas wanneer die plaatsing ook gevolgd was door een rechterlijke adoptie-uitspraak.

Besluit 2:

de bepaling van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 36, in haar besluit 2 met de desbetreffende gronden vervallen te verklaren en de regel voor de doop van adoptief-kinderen uit het buitenland als volgt te herformuleren:

Een buitenlands kind dat volgens de daarvoor door de Nederlandse overheid wettelijk voorgeschreven procedure in verband met of met het oog op adoptie in een gezin van gelovige ouders is opgenomen, heeft na aankomst in Nederland een vaste plaats in dat gezin gekregen; daarom heeft het vanaf dat moment het recht op de doop.

Gronden:

1. door zowel Nederlandse als internationale juridische bepalingen over adoptie zijn in het kader van de rechten van het kind de belangen en de door het recht beschermde positie van de bedoelde adoptief-kinderen steeds beter gewaarborgd;
2. de door Nederland geratificeerde internationale verdragen met betrekking tot erkenning van adoptie-uitspraken en de regelgeving zoals in de *Wet opnemng buitenlandse kinderen ter adoptie* bieden aan de kerken ten aanzien van adoptief-kinderen uit het buitenland voldoende zekerheid inzake hun plaats en opvoeding in het desbetreffende gezin.

Als deputaten zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Ds. De Rijke schetst de achtergrond van dit besluit. Tot Leusden 1999 was voor de kerken de beslissing van de Nederlandse rechter doorslaggevend om een geadopteerd kind te kunnen laten dopen. Onder invloed van veranderende wetgeving en een ander denken over het moment waarop gedoopt mag worden, deed de Generale Synode Leusden een nieuwe uitspraak. Maar door niet met zoveel woorden uit te spreken dat er een koerswijziging was gekomen op het punt van het tijdstip van de doop aan geadopteerde kinderen kon het besluit van de Generale Synode Leusden hieromtrent ook anders geïnterpreteerd worden. Het nieuwe voorstel, geheel in de lijn van Leusden 1999, moet elk misverstand voor de toekomst uitsluiten. Het wordt aangenomen met 2 onthoudingen. Twee leden van de synode blijven buiten stemming.

Artikel 35 – Doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen

(agenda 3.9)

26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Gelderland d.d. 26 februari 2002. Zij vraagt dat de Generale Synode Zuidhorn 2002 besluit, dat Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen pas gedoopt kunnen worden, nadat gebleken is dat zij een blijvende en onomkeerbare plaats in het gezin van gelovige ouders hebben gekregen. Voorts dat de synode besluit via haar deputaten met de Nederlandse overheid te overleggen, op basis van welke juridische grond de zekerheid verkregen kan worden dat het kind zo'n blijvende en onomkeerbare plaats in het gezin heeft gekregen.

De particuliere synode heeft zich voor haar verzoek geconfronteerd met het besluit hieromtrent van de Generale Synode Arnhem 1981, Acta art. 79. Tevens sluit ze aan bij een vraag die aan de Generale Synode Leusden 1999 was gesteld, nl. om uit te spreken: "Dat de kerkenraden de bevoegdheid hebben te beoordelen of er genoeg zekerheid is omtrent de blijvende band tussen gelovige adoptiefouders en het kind dat zij in huis genomen hebben voordat de heilige doop aan dit kind wordt bediend", Acta art. 36. Gesteld wordt dat er met betrekking tot deze zaak bij de kerken onduidelijkheid bestaat.

Besluit:

1. thans niet over te gaan tot afhandeling van deze brief met betrekking tot de doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen;
2. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen:
  - a. de in deze brief aan de orde gestelde vragen te bestuderen;
  - b. op basis daarvan de volgende synode te dienen met een voorstel, hoe de vragen en onduidelijkheden met betrekking tot het tijdstip van de doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen het beste kunnen worden beantwoord dan wel opgelost.

Grond:

de particuliere synode Gelderland vraagt terecht om duidelijkheid met betrekking tot het tijdstip van de doop van een *Nederlands* kind dat ter adoptie in een gezin is opgenomen. Want de Generale Synode Leusden 1999 heeft alleen een uitspraak gedaan op het concrete punt van de doop van kinderen uit het *buitenland* die naar Nederland komen in het kader van een adoptieprocedure.

Het is de deputaten kerkrecht en kerkorde niet gelukt tijdens de zittingsperiode van de Generale Synode Zuidhorn 2002 voldoende informatie te verzamelen om tot rapportage en voorstellen te komen.

Het voorstel is aangenomen met algemene stemmen.

Artikel 36 – Bepalingen inzake toelating van asielzoekers tot de sacramenten

(agenda 3.10)

01-06;06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Drenthe d.d. 13 augustus 2001 waarin wordt gevraagd dat de generale synode landelijke richtlijnen presenteert inzake toelating asielzoekers aan het heilig avondmaal. De vraag naar landelijke richtlijnen wordt gesteld omdat dit diverse kerken aangaat. Tevens komt het voor dat in de ene gemeente een asielzoeker na onderzoek als gast wordt toegelaten tot de viering, terwijl een zustergemeente dezelfde persoon (na een overplaatsing) van de viering weert.

Besluit 1:

aan het verzoek van de particuliere synode Drenthe te voldoen en te bepalen dat met asielzoekers die in afwachting van hun procedure in Nederland verblijven en niet de VBT-A (= Verblijfsvergunning Bepaalde Tijd-Asiel) bezitten, bij hun aanvraag tot deelname aan de viering van het Heilig Avondmaal gehandeld zal worden naar analogie van de criteria die de Generale Synode Leeuwarden 1920 Acta art. 25 heeft opgesteld met betrekking tot toelating tot de viering van het Heilig Avondmaal in stichtingen van diegenen die niet tot een van de Gereformeerde Kerken behoren. Met betrekking tot de specifieke situatie van asielzoekers betekent dit dat ze als gasten tot het gebruik van de beide sacramenten toegelaten worden, wanneer de kerkenraad ervan overtuigd is:

1. dat ze in de christelijke gemeente waartoe ze behoorden, zijn toegelaten tot het avondmaal;
2. dat ze door middel van een onderzoeksgesprek ervan blijk geven met ons overeen te stemmen in de ‘grondstukken’ van de christelijke religie;
3. dat er een positief getuigenis van hun levenswandel gegeven kan worden, mede op grond van het getuigenis van diegenen die hen begeleiden, terwijl ze naar vermogen de kerkdiensten trouw bezoeken.

Gronden:

1. met het oog op rechtszekerheid en rechtsgelijkheid voor de asielzoekers alsook vanwege het feit dat veel kerkenraden met vragen rond hun toelating te maken krijgen, is het goed dat de kerken in dezen enkele gezamenlijke bepalingen aanvaarden;
2. de situatie van asielzoekers komt op een beslissend punt overeen met die van de christenen voor wie de Generale Synode Leeuwarden 1920 Acta art. 25 haar bepalingen heeft opgesteld, namelijk dat “er voor hen geen gelegenheid bestaat om in de kerk, waarvan zij zelf lid zijn, het avondmaal te gebruiken.”;
3. aan het recht om deel te mogen nemen aan de viering van het Heilig Avondmaal is het recht van gebruik van het andere sacrament, de Heilige Doop, verbonden (art. 56 in combinatie met art. 60 KO);
4. uit respect voor het overheidsbeleid (art. 27 KO) is het niet goed hun die niet in het bezit van de VBT-A zijn, meer rechten te verlenen dan het recht tot het gebruik van de sacramenten.

Besluit 2:

kerkenraden zullen asielzoekers die in het bezit van de VBT-A zijn, op de gewone wijze toelaten tot de gemeenschap van de kerk als leden in volle rechten.

Gronden:

1. de asielzoeker die in het bezit van de VBT-A is, heeft in de Nederlandse samenleving in hoofdzaak dezelfde rechten als iedere Nederlandse burger. Het feit dat er nog een paar jaar onzekerheid is voordat de definitieve verblijfsbeslissing valt, kan geen doorslaggevende grond zijn om het volledig lidmaatschap van de kerk te weigeren;
2. hoewel taal- en cultuurverschillen van invloed kunnen zijn op het proces van toelating van asielzoekers, is het niet juist met betrekking tot hen – omdat ze uit het buitenland komen – meer en andere criteria te hanteren en aparte regelingen te creëren dan die bijbels, confessioneel en kerkordelijk in het algemeen reeds gelden.

Besluit 3:

- a. een asielzoeker die in een van de kerken als gast toegelaten is tot het gebruik van de sacramenten, zal bij verhuizing c.q. overplaatsing een schriftelijk getuigenis van de kerkenraad ontvangen, opgesteld aan de hand van de in besluit 1 genoemde criteria;
- b. op grond van dit getuigenis zal de asielzoeker in de zusterkerk waar hij zich vervolgens meldt, worden toegelaten tot het gebruik van de sacramenten.

Grond:

er mag niet door het ontbreken van afspraken op dit punt onzekerheid en rechtsongelijkheid ontstaan, die juist in dergelijke kwetsbare levenssituaties voor de betrokkenen extra schrijnend zijn.

Besluit 4:

met asielzoekers in situaties waarin bovenstaande besluiten niet voorzien, zal de kerkenraad naar bevind van zaken handelen, in goed overleg met de bevoegde overheidsinstanties.

Gronden:

1. de situaties rond individuele asielzoekers zijn te complex om alles in een algemene regeling te kunnen vastleggen;
2. om te voorkomen dat de kerk zich bijv. schuldig zou maken aan (medewerking aan) burgerlijke ongehoorzaamheid, is het goed om in bijzondere situaties overleg te hebben met de autoriteiten (art. 27 KO).

Deputaten stellen een regeling voor die aansluit bij een bepaling uit 1920, bevestigd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 voor de viering van het avondmaal door mensen in een tehuis of inrichting. Zij willen op dit punt niet te veel regelen.

Afgevaardigden stellen daar vragen over: in sommige kerken wordt bijvoorbeeld aangedrongen op het doen van belijdenis. Kan er niet meer afgesproken worden dan dit magere voorstel?

In een tweede ronde komt de zaak terug. De discussie draait dan om de vraag, waarom een asielzoeker geen kerklid kan zijn. Maar het wordt niet wenselijk geacht dat de kerk inzake de assimilatie in Nederland verder gaat dan de overheid. Het is ook niet goed deze toelating tot de sacramenten te onderschatten: gasten hebben toegang tot de kern van het kerk-zijn: het avondmaal.

Ds. K. de Vries dient een amendement in om grond 4 bij besluit 1 te laten vervallen Dit wordt gesteund. Voor: tien stemmen, onthouding drie, waarmee het verworpen is.

Het voorstel komt in stemming: één is tegen, vier onthouden zich.

Artikel 37 – Gastlidmaatschap jongeren (agenda 3.12)

01-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. besluit GS Leusden 1999 (Acta art. 67);
2. vragen van de Gereformeerde Kerk te Barendrecht d.d. 6 maart 2002 of naar analogie dit besluit ook van toepassing zou kunnen zijn op een tijdelijk op het grondgebied van een zusterkerk verblijvend gemeentelid. En om het gastlidmaatschap ‘algemeen’ toepasbaar te maken;
3. schrijven van de Gereformeerde kerk te Den Ham d.d. 28 maart 2001 waarin waardering wordt uitgesproken voor de regeling en een 8-tal wijzigingsvoorstellen wordt gedaan met als bedoeling de regeling terug te brengen tot enkele hoofdzaken. Voorstellen zijn:
  - a. ad 1. de beperking tot ‘jongeren’ te laten vervallen;
  - b. ad 2. het verstrekken van een afschrift niet dwingend op te leggen;
  - c. ad 3. toezicht op geregelde Avondmaalsviering is een eenzijdige beperking van het toezicht;
  - d. ad 4. welkom in kerkblad etc. is iets dat kerken zelf kunnen bepalen;
  - e. ad 7. er is geen noodzaak van bericht aan gastkerk;
  - f. ad 7. catechese is veelal zaak van onderling overleg. Dus hoeft niet zo in regeling;
  - g. ad 11. contactadresregeling geeft veel onnodige administratie. Als het nodig is vindt men elkaar wel;
  - h. ad 13. gezien de geldigheid van 1 jaar (regel 10) is regel 13 overbodig;
4. schrijven van de Gereformeerde kerk te Harderwijk d.d. 8 mei 2001 waarin wordt verzocht
  - a. het desbetreffende besluit aan te vullen met de uitspraak dat de regel van de Generale Synode Amsterdam 1936, acta art. 62, dat het burgerlijk domicilie bepalend is voor de plaats van het kerklidmaatschap, niet van toepassing is als het jongeren betreft, waarvoor de mogelijkheid van het gastlidmaatschap is geopend;
  - b. de tekst van de regeling in taalkundige zin te herzien en op onderdelen te verduidelijken. Een en ander voorzien van materiaal en gronden;
5. schrijven van de Gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs d.d. 8 december 2001 waarin ze als conclusie meedeelt dat de huidige regeling niet werkt en dus moet worden afgeschaft. Een bijlage noemt samenvattend de volgende argumenten:
  - a. de regeling blijkt te fungeren als een soort legitimatie voor een niet gewenste situatie;

- b. de doelstelling om de betrokken (gast)leden te laten integreren in de gemeente en te laten meeleven wordt met deze regeling niet bereikt;
- c. de administratieve afhandeling staat niet in verhouding tot het bereikte effect.

Besluit 1:

aan het verzoek van de Geformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs niet te voldoen.

Grond:

de ervaringen in één gemeente geven onvoldoende reden om een regeling af te schaffen die door de kerken op de Generale Synode van Leusden 1999 breed werd gedragen en intussen algemeen ingang heeft gevonden.

Besluit 2:

niet te voldoen aan de vragen om de beperking van deze regeling tot jongeren op te heffen.

Gronden:

1. zowel in het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 67) als in de bespreking daarvan komt duidelijk naar voren dat het om een maatregel gaat die gericht is op jongeren in een bepaalde fase van hun leven;
2. de Generale Synode Leusden 1999 heeft besluit 2.3 van de Generale Synode Leeuwarden 1990 (Acta art. 65) ongewijzigd laten staan. Daarin wordt er bij kerken op aangedrongen afspraken te maken over de ambtelijke bearbeiding, als een lid vanwege regelmatig verblijf elders buiten ge-regelde ambtelijke zorg geraakt.

Besluit 3:

de regeling inhoudelijk en taalkundig op enkele punten bij te stellen. Zodat die er als volgt komt uit te zien: (voor de tekst, zie Bijlage III 6).

Grond:

op basis van gebruik in de praktijk blijken enige taalkundige veranderingen gewenst en zijn sommige details minder noodzakelijk of niet zo goed werkbaar.

Besluit 4:

uit te spreken dat de ‘Regeling voor het gastlidmaatschap van jongeren’ niet de algemene regel opheft, dat het burgerlijk domicilie bepalend is voor de plaats waar iemand kerklid is (vgl. Acta GS Amsterdam 1936 art. 62).

Grond:

de bijzondere regeling voor jongeren met een wisselend verblijf moet niet beschouwd kunnen worden als een opheffing of onzekerstelling van het verband dat de kerken steeds hebben gelegd tussen burgerlijk en kerkelijk domicilie.

Besluit 5:

de kerken mee te delen dat 1 augustus 2002 geldt als datum van ingang voor de herziene regeling.

Grond:

veel jongeren verhuizen de komende maanden in verband met het nieuwe studiejaar.

Aanwezig als deputaten: ds. H. Pathuis en prof. dr. M. te Velde.

Naar aanleiding van de voorgestelde herziening van de regeling uit 1999 ontspint zich een gesprek over de wenselijkheid ervan. Het brengt immers veel administratief werk mee.

Maar gelet op de verantwoordelijkheid van de kerken voor jonge mensen, is zo'n regeling toch van belang. Het voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen en 2 onthoudingen.

Artikel 38 – Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO

(agenda 3.13)

13.25-04;25-05;14-06;6.26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. aanvullend rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde met betrekking tot art. 65 en 67 KO, geschreven ter beantwoording van de vraag van de Generale Synode Leusden 1999 “zijn nadere regelingen in het kader van artikel 65 en 67 KO gewenst en, zo ja, hoe?” (Acta, art. 43, besluit 1.d.8), en het besluit van de Generale Synode Leusden dat “de verzoeken om minder stringente regels voor het gebruik van gezangen in onze erediensten, moeten worden overwogen door het deputaatschap kerkrecht en kerkorde, in aansluiting bij de al gegeven opdracht met betrekking tot artikel 67 KO” (Acta art. 62, besluit 3.1).
2. bij de generale synode ingekomen brieven voorzover die betrekking hebben op deze materie;
3. brief van zr. L. Bosma-Louwerse te Soest d.d. 8 maart 2002 waarin zij het voorstel van deputaten Eredienst om zich te verdiepen in de onderlinge verschillen tussen kerken in ons kerkverband ondersteunt;
4. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel d.d. 12 maart 2002, waarin gevraagd wordt om duidelijke regels die niet te veel vrijheid geven.

Besluit:

de koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO, waarin met name de verhouding tussen landelijk en plaatselijk beleid inzake eredienst en kerkmuziek wordt aangegeven, zoals de synode die voorlopig heeft aangenomen in haar besluit van 14 juni 2002, definitief vast te stellen.

Gronden:

1. gezien de discussies in de voorbije jaren is er de noodzaak van nadere afbakening van wat behoort tot landelijk en plaatselijk beleid, waarvan de kerken in de toekomst kunnen uitgaan;
2. de koersbepaling zoals die op 14 juni voorlopig was vastgesteld, heeft goede diensten bewezen bij de behandeling van en de eenduidigheid in de besluitvorming over de deputatenrapporten en ingekomen stukken inzake eredienst en kerkmuziek; in de aan de synode gezonden stukken vanuit de kerken die nadien behandeld werden, zijn geen argumenten gevonden die tot herziening noopten;
3. in de voorbije jaren hebben de kerken, zowel plaatselijk als in generaal-synodale samenwerking, via bezinning en besluitvorming gestalte gegeven aan vernieuwing en verrijking in de vormgeving van de kerkdiensten en aan uitbreiding van de gezangenbundel. Voor een belangrijk deel vonden deze vernieuwing en uitbreiding een goede ontvangst in de gemeenten en droegen ze bij aan de versterking van de band met de HERE God en met elkaar;
4. het hierboven genoemde proces heeft niet alleen en niet overal positieve gevolgen gehad. De ontwikkelingen rondom liturgie en kerklied hebben ook geleid tot bezwaard-zijn over de koers die de kerken hierin gaan. Veel tijd en aandacht hebben diverse gemeenten en kerkelijke vergaderingen moeten besteden aan meningsverschillen rondom de aanvaardbaarheid van gezangen en liturgische veranderingen. Gods eer en de onderlinge gemeenschap hebben daardoor schade geleden.

Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO

1. De kerken beperken zich in haar generale synode tot het uitzetten van *algemene kaders* die op basis van de eenheid in het geloof *maatgevend* moeten zijn voor de vormgeving en invulling van de erediensten in alle kerken. De synode legt deze vast in desbetreffende kerkorde-artikelen en in eventuele generaal-synodale bepalingen.
Verder creëert de generale synode voor de bezinning op en de praktijk van de eredienst en van de kerkmuziek *voorzieningen* zoals een bundel en een lijst van liederen, orden van dienst, liturgische formulieren, een liturgisch katern en ander materiaal. De kerken kunnen daarvan binnen de algemene kaders naar eigen keus gebruikmaken. In de besluitvorming zal de indruk worden vermeden dat een synode op liturgisch gebied de plaatselijke kerken ‘van bovenaf’ aanstuurt.
2. De synode is ten aanzien van artikel 65 KO van oordeel dat in de kerkorde geen directe binding moet worden vastgelegd aan complete en precieze orden van dienst. De hoofdregel moet zijn, dat de kerkenraden er binnen het algemeen geldend kader verantwoordelijk voor zijn dat op verantwoorde wijze aan de kerkdiensten invulling wordt gegeven. In generaal-synodaal verband ontwikkelen en aanvaarden de kerken diverse orden van dienst bij wijze van voorbeeld en als aanbevolen orden, waarvan de kerken gebruik kunnen maken.

3. De synode keurt naar art. 67 KO die gezangen goed die beantwoorden aan de generaal-synodaal vastgestelde criteria en die aansluiten bij de wensen die in de breedte van de kerken leven. De effecten op de vrede in de kerken worden in de besluitvorming meegewogen. Het investeren in lange discussies over de aanvaardbaarheid van een gezang zal voor de kerken geen prioriteit hebben. Bij omstreden gezangen worden relationele effecten naast inhoudelijke argumenten in het oog gehouden.
4. De synode blijft ten aanzien van de gezangen onderscheiden tussen een bundel en een lijst. De bundel is de officiële uitgave van aanvaarde gezangen in boekvorm. De lijst bevat gezangen die wel in de kerken mogen worden gezongen, maar niet in de bundel zijn opgenomen. De lijst kan op elke generale synode worden aangevuld. Bundel en lijst worden door de synodes zo ingevuld, dat daaruit een ruime keus is te maken in alle plaatselijke kerken en ook voor bijzondere kerkdiensten. De kerken maken door deze selectie de gezamenlijke afspraak om voor de kerkdiensten hun keuze uit deze liederen te maken. Afwijking van deze afspraak dient een kerkenraad te verantwoorden en behoort een uitzondering te zijn.
5. Wanneer een kerkenraad de hierboven omschreven verantwoordelijkheid en vrijheid overhoopt zo gebruikt dat het karakter van de gereformeerde kerkdienst geweld wordt aangedaan, dan zijn er de normale kerkelijke wegen om eventuele bezwaren van kerkleden te behandelen en om als zusterkerken op elkaar toe te zien.

Toelichting bij enkele onderdelen

Ad 1:

Liturgie, zoals hieronder in meer engere zin opgevat, kan omschreven worden als “orde van dienst”, dat wil zeggen de zinvolle, inhoudrijke ordeningsstructuur van een aantal liturgische elementen en de uitvoering van die elementen. In het Nederlandse gereformeerde protestantisme is dit (gezien als) een zaak van de plaatselijke kerken. Daarom is iedere kerk bevoegd en geroepen zélf de kerkdiensten op verantwoorde wijze in te richten.

‘Verantwoord’ betekent hier dat de invulling gebeurt

- in gehoorzaamheid aan de Schrift;
- in verbondenheid met (de liturgie van) al de heiligen in hemel en op aarde; in de liturgie komt immers de heilige, algemene en apostolische kerk samen;
- in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis, waarbij ook bedacht moet worden dat liturgie de leer van de kerk weerspiegelt;
- met inachtneming van eigentijdse levensvormen, van plaatselijke contexten en van het karakter van de plaatselijke kerk.

De onderlinge herkenbaarheid en eenheid van de gereformeerde kerken zijn in de kerkhistorie nooit een zaak geweest van strakke uniformiteit in liturgicis. De verbondenheid en de geestelijke eenheid van de kerken op liturgisch gebied kwam vooral tot uiting in het gezamenlijk ontwikkelen van bezinningsmateriaal, liturgische liedbundels, orden van dienst (als terminus technicus een verschijnsel van de laatste eeuw), formulieren en gebeden. Gezamenlijke arbeid is wenselijk, aangezien veel liturgische onderwerpen voor alle plaatselijke kerken relevantie bezitten en het inefficiënt zou zijn dat kerken onafhankelijk van elkaar hetzelfde wiel moeten uitvinden. Ook bestaan er omvangrijke of complexe liturgische zaken die het best in handen gegeven kunnen worden van een team van terzake kundigen, die deze zaken op verzoek van de kerken bestuderen en de kerken van advies dienen. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld het ontwerpen van formulieren, of aan de doopliturgie. De resultaten van

deze gemeenschappelijke arbeid worden van synodewege niet dwingend aan de kerken voorgeschreven. Ze worden als verantwoorde mogelijkheden *aanbevolen*, tenzij de kerken voor bepaalde liturgische zaken expliciet hebben afgesproken dat ze prescriptief zijn. Te denken is aan de geldende afspraken die in KO art. 59, 61 en 70 zijn vastgelegd over het verplichtend gebruik van formulieren, of aan het liturgisch te gebruiken liedcorpus.

Uit deze gezamenlijke arbeid blijkt ook concreet dat de kerken inzake hun liturgische taak naar elkaar om willen zien en elkaar terzijde willen staan. Immers, hetgeen de kerken gezamenlijk ontwikkelen, beoogt ook hulp te bieden aan kerken die niet de mogelijkheid hebben (vanwege gebrek aan tijd of mankracht of andere prioriteiten) om liturgische zaken voldoende te kunnen doordenken, maar die toch op een verantwoorde wijze de kerkdiensten willen inrichten tot eer van God en opbouw van de gemeente.

Ad 2:

Deze orden van dienst zijn mogelijkheden om een gereformeerde kerkdienst in te vullen op een manier die bijbels-theologisch, confessioneel en oecumenisch verantwoord is. De orden zijn dus niet op te vatten als een soort proces-verbaal of draaiboek van wat allemaal hooguit in een kerkdienst kan plaats vinden en hoe dat uitgevoerd moet worden. Hoe die invulling verder wel en niet zou mogen zijn, wordt geen voorwerp van regelgeving.

Het huidige artikel 65 KO dient in de hier aangegeven zin te worden uitgelegd en gehanteerd.

Aan nieuw te benoemen deputaten kerkrecht en kerkorde kan opdracht gegeven worden om de kerken in de volgende generale synode te dienen met een herziene formulering van de kerkorde-artikelen met betrekking tot liturgie in de geest van deze koersbepaling.

Op 13 april maakt de synode een begin met de behandeling van de vragen rond art. 65 en 67 KO. Vanuit de ontwikkelingen binnen de liturgie komt de vraag op, wat deze artikelen daar nu precies voorschrijven. Bij de presentatie van het aanvullend rapport wijst prof. M. te Velde erop, dat het hier om een kerkrechtelijke benadering gaat, die van belang kan zijn voor de behandeling van de voorstellen rond de liturgie in een later stadium. In eerste opzet stond deputaten een tekst voor ogen die puntsgewijs bepaalde dingen aan de orde stelt.

De bespreking wordt voortgezet op 25 april. Als deputaten zijn aanwezig ds. T.S. Huttenga (kerkmuziek), ds. H. Pathuis, prof. dr. C.J. de Ruijter (adviseur), ds. J.B. de Rijke, dr. J. Smelik (eredienst) en prof. dr. M. te Velde.

Prof. Te Velde wijst erop, ter introductie, dat het hier gaat om het klimaat binnen de kerken. Er gaat veel energie zitten in bespreking van gezangen. Het aspect van de goede relatie moet echter vanuit Romeinen 14 goede aandacht hebben. Het stuk wil een basis uitzetten voor de behandeling van de talloze bezwaarschriften over de liturgie.

Prof. De Ruijter wijst erop, dat de kerken, wanneer ze een bandbreedte voor liturgische verschillen aanwijzen, wel een wissel overgaan. Terwijl in het verleden de zelfstandigheid van de plaatselijke kerken een remmende factor was in de ontwikkeling van liturgisch besef, krijgen die kerken nu weer meer vrijheid daarin. Hoe zit het dan met de goede besluitvorming?

De bespreking wordt begonnen in kleine groepjes en vervolgens plenair voortgezet.

Dat het stuk insteekt bij verootmoediging, vinden velen belangrijk. Sprekers zijn onder de indruk van de onrust die er in de kerken lijkt te bestaan op het punt van de liturgie, met name dat van de gezangen. Deputaten Kerkmuziek vragen bij monde van ds. Huttenga aparte aandacht voor het feit dat er nu

gelet wordt op het relationele aspect: graag bespreken zij dit met de deputaten kerkrecht en kerkorde. Is de eerste vraag niet: hebben deputaten hun opdracht uitgevoerd?

Het stuk zet voor wat betreft de gezangen de lijn uit dat er een brede lijst komt waaruit gezongen kan worden, maar een veel dunnere bundel. Het is met deze koersbepaling ook niet de bedoeling dat kerkenraden vrijgegeven gezangen nog toetsen op schriftuurlijkheid, maar dat ze met het oog op de plaatselijke situatie nagaan wat wijs is om al in te voeren.

Diverse sprekers wijzen erop, dat angst voor wildgroei in de jaren zeventig zonder brede discussie tot de formulering van art. 65 geleid heeft.

Op 25 april zijn er nog geen besluiten genomen, omdat men vond dat de zaak daarvoor nog niet goed genoeg uitgesproken was.

De bespreking wordt voortgezet op 25 mei. Als deputaten zijn aanwezig zr. A. de Heer-de Jong, ds. T.S. Huttenga, mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis en prof. dr. M. te Velde. Inmiddels is er een tegenvoorstel van de kant van ds. P. Houtman. Hij kiest de insteek bij de liturgie. De strekking ervan is dat de invoering van nieuwe zaken in een verantwoord tempo moet plaatsvinden.

Diverse sprekers vragen aandacht voor de verontrusting die leeft binnen de kerken. Dat is het klimaat waarin over liturgische veranderingen gesproken wordt. Anderen wijzen erop, dat niet alle verontrusting heilig is. Velen wijzen op de kern van de kerkdienst in de ontmoeting met God. Laat dat bij alle mogelijke verschillen het samenbindende argument zijn. Dan is er ook ruimte voor een zekere vrijheid om de dienst in te vullen. Dit heeft ook te maken met de opdracht die de synode van Leusden meegaf aan de deputaten kerkrecht en kerkorde om na te denken over de verhouding landelijk kerkverband – plaatselijke kerken.

Op 14 juni komt het onderwerp weer aan de orde. De volgende deputaten zijn dan aanwezig: ds. T. Dijkema, zr. A. de Heer-de Jong, br. T. Hoekstra, ds. T.S. Huttenga, ds. H. Pathuis, ds. J.J. Poutsma, ds. J.B. de Rijke, dr. J. Smelik en prof. dr. M. te Velde. Het tegenvoorstel van ds. Houtman is nu officieel ingediend en is er een nieuwe tekst van deputaten kerkrecht en kerkorde. Minder nadruk valt daarin op het element van verootmoediging: dat moet spontaan gebeuren en niet na drie synodezittingen. In plaats van een puntsgewijze behandeling wordt nu de gebruikelijke structuur van een besluittekst gevolgd. De eerst smalle rivier van de liturgie gaat zich verbreden, maar sommige afgevaardigden, o.a. ds. P. Houtman, willen ervoor waken, dat die niet uitloopt in een delta.

Aparte plaats in de bespreking krijgt de vraag, of de psalmen niet altijd voorrang moeten blijven houden boven de gezangen. Ds. E.A. de Boer dient daarover een amendement in. Andere afgevaardigden stellen vanuit de traditie van de oude kerk hierbij vragen.

Een aantal amendementen komt eerst in stemming. Eerst die van ds. Jt. Janssen. Zijn eerste wordt aangenomen met 20 stemmen voor, 9 tegen en 5 onthoudingen. Zijn tweede is overgenomen. Een derde wordt verworpen met 8 stemmen voor en 2 onthoudingen. Nummer vier wordt aangenomen met negen stemmen tegen en 3 onthoudingen. Het vijfde wordt verworpen met 12 stemmen voor, 6 onthoudingen en 17 tegen wordt verworpen.

Een amendement van ds. E.A. de Boer om de psalmen de eerste plaats te blijven geven wordt aangenomen met 6 stemmen tegen. Het wordt later ingevoegd in het besluit over de gezangen.

Een amendement van ds. K. de Vries wordt verworpen met 6 stemmen voor en 5 onthoudingen.

Het complete voorstel met de van ds. Janssen overgenomen amendementen komt in stemming. Het wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 1 onthouding. In afwachting van de besluitvorming over eredienst en kerkmuziek zal deze koersbepaling een voorlopige genoemd worden.

De vergadering zingt, dankbaar voor de grote eenparigheid, Psalm 122:3.

Op 6 september en 26 september wordt de tot nu toe voorlopige koersbepaling omgezet in een definitieve. Met dankbaarheid constateert de synode, dat de koersbepaling ook als zodanig heeft gewerkt. Door deze bepaling kwam er samenhang. Het voorstel wordt aangenomen met 4 onthoudingen.

De tekst van het besluit van 14 juni was voorbereid door deputaten Kerkrecht en kerkorde. Ze wijkt van die van het besluit van 26 september alleen af in de formulering van het besluit zelf en van de Gronden 1 en 2. Die luiden bij het besluit over de voorlopige koersbepaling als volgt:

Besluit:

onderstaande voorlopige koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO vast te stellen, waarin met name de verhouding tussen landelijk en plaatselijk beleid inzake eredienst en kerkmuziek wordt aangegeven.

Gronden:

1. gezien de discussie in de kerken in de voorbije jaren is er de noodzaak van nadere afbakening van wat behoort tot landelijk en plaatselijk beleid;
2. een voorlopige koersbepaling in dezen dient de aanstaande behandeling van en de eenduidigheid in de besluitvorming over de deputatenrapporten en ingekomen stukken inzake eredienst en kerkmuziek;

Artikel 39 – Avondmaalsviering zonder formulieren

(agenda 3.13)

14-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van de classis Groningen waarin deze classis een concept-brief van de kerkenraad van Groningen-Oost in de aandacht van de generale synode aanbeveelt, overigens zonder dat de classis zelf zich helemaal achter deze brief heeft gesteld; deze brief bevat het verzoek aan de generale synode de vraag te willen bespreken “hoe de kerken volgens de huidige regeling de ruimte kunnen benutten, dan wel in een nieuwe regeling de ruimte kunnen krijgen, om van tijd tot tijd, zonder gebruik te maken van een vastgesteld formulier, het heilig avondmaal te vieren; de classis geeft aan dat op de achtergrond de vraag speelt welke ruimte een plaatselijke kerk heeft om liturgische kerkordeartikelen soepel toe te passen. Verder wordt gemeld dat een verzoek om in de kerkelijke weg tot wijziging van artikel 61 van de kerkorde te komen, niet tijdig kon worden ingediend.

Besluit:

1. de kerkenraad van Groningen-Oost het besluit van de generale synode met betrekking tot de effectuering van de artikelen 65 en 67 van de kerkorde toe te zenden, en geadresseerde met name te wijzen op art. 1 van de Voorlopige koersbepaling en de Toelichting daarop;
2. de kerkenraad van Groningen-Oost eveneens het besluit van de synode over de ordinarium-liturgie toe te zenden.

Gronden:

1. de koersbepaling met betrekking tot de effectuering van bedoelde kerkorde-artikelen bevat het antwoord van de synode op de vragen met betrekking tot de toepassing van de liturgische kerkorde-artikelen; waarbij erop dient te worden gelet dat artikel 61 KO genoemd wordt als een artikel dat prescriptief (voorschrijvend) is bedoeld; vrijheid om zonder gebruikmaking van formulieren het avondmaal te vieren kan dus alleen verkregen worden door in de kerkelijke weg wijziging van art. 61 KO te bereiken;
2. weliswaar biedt de ordinarium-liturgie een vaste structuur en als zodanig kan zij worden aangemerkt als een formulier in de zin van artikel 61 KO, maar daarbinnen is een grote variatie mogelijk in te lezen teksten en te zingen liederen.

De classis Groningen vraagt of het mogelijk is zonder formulieren het avondmaal te vieren. Bij frequente vieringen speelt dat een rol. Het moderamen stelt voor de classis te wijzen op de mogelijkheden van de ordinarium-liturgie, die te zien is als formulier en waarbinnen toch ook grote vrijheid van invulling mogelijk is.

Het voorstel wordt aangenomen met 6 stemmen tegen en 7 onthoudingen. Br. H.H. Luiten wil aantekening dat hij tegen is.

Artikel 40 – Wijziging Artikel 70 KO

(agenda 3.14)

07.21-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. besluit GS Leusden 1999 (Acta art. 53):
  1. uit te spreken dat het gewenst is artikel 70 KO als volgt te wijzigen: *De kerkenraad zal erop toezien dat over de huwelijken Gods naam aangeropen wordt in een openbare eredienst. Daarbij dient het daarvoor vastgestelde formulier gebruikt te worden.* In de marge wordt dit artikel dan cursief aangekondigd als: *Trouwdiensten*;
  2. de beslissing hierover aan de volgende synode over te laten.
2. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d7 met bijbehorende grond. Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “hoe moet het vervolgtraject zijn inzake artikel 70 KO?”;
3. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 8;

4. besluit GS Zuidhorn 2002 inzake agenda 3.15 Rapportage deputaten Echtscheiding (Acta art. 41) besluit 1 en 5;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Sint Jansklooster-Kadoelen d.d. 30 oktober 2001 met daarin de wens de oude redactie van art.70 KO te handhaven omdat het belangrijk is dat huwelijken kerkelijk bevestigd worden;
6. brief van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid d.d. 31 augustus 2001 met daarin de wens de oude redactie van art.70 KO te handhaven omdat er anders verlegenheid ontstaat omtrent de aanduiding van een kerkdienst bij een huwelijkssluiting en omdat wijziging van art. 70 KO onze kerken in een uitzonderingspositie brengt t.a.v. kerken om ons heen;
7. brief van de Gereformeerde Kerk te Heemse d.d. 25 februari 2002 met o.a. de vragen.
  - terug te keren tot het gebruik van de term ‘kerkelijke huwelijksbevestiging’;
  - niet in te stemmen met besluit 1, vastgelegd in art. 53 van de Acta van de synode Leusden 1999;
  - besluit 2, vastgelegd in art. 53 van de synode van Leusden 1999, in die zin uit te voeren, dat art. 70 KO niet gewijzigd wordt.

Naast inhoudelijke bezwaren wordt erop geattendeerd dat er, vooral in het kader van de samensprekingen, op het punt van de KO geen onnodig verschil met andere kerken gecreëerd moet worden;
8. brief van br. A. Bakker te Hoek d.d. 11 januari 2001 met diverse bezwaren tegen het feit dat in de tekst van het nieuwe formulier niet gesproken wordt over kerkelijke huwelijksbevestiging en dat het daarom ongewenst is om art. 70 KO te wijzigen;
9. brief van br. W. Noort sr. te Leiden d.d. 29 oktober 2001 waarin wordt verzocht “de kerkelijke bevestiging van het huwelijk aan de kerken terug te geven. Niet slechts de term maar ook de zaak.”;
10. brief van ds. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 5 februari 2002 waarin wordt gevraagd “uit te spreken dat de kerken tot de zaak en de term huwelijksbevestiging terugkeren”.
11. brief van de Gereformeerde Kerk te Baflo-Warffum d.d. 11 maart 2002 en de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch d.d. 29 maart 2002 waarin adhesie wordt betuigd met het door deputaten Kerkrecht en kerkorde verwoorde standpunt.

Besluit:

- a. hoewel de wens van de Generale Synode Leusden (Acta art. 53) om de tekst van art.70 KO te wijzigen duidelijk is, nu toch geen beslissing in dezen te nemen;
- b. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde de vraag mee te geven of en hoe wijziging van art.70 KO op termijn dient plaats te vinden, en dat in samenwerking met de deputaten Huwelijk en echtscheiding.

Gronden:

1. het is onverstandig dit artikel van de KO te wijzigen terwijl deputaten Huwelijk en echtscheiding de opdracht hebben:
  - zorg te dragen voor een brede bezinning in de kerken op de terreinen van huwelijk, het alleen-gaan, huwelijksvoorbereiding en echtscheidingsvragen, alsmede de zin en status van de kerkelijke bevestiging;

- aandacht te schenken aan vragen betreffende bevestiging van tweede huwelijken na echtscheiding en met het oog daarop de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging te bezien;
2. gezien wat de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art 52 en 53) besloot, dient dit punt op een volgende synode opnieuw aan de orde te komen.

De vraag van de synode van Leusden was, of het wenselijk was dat de kerkorde in artikel 70 aangepast zou worden. Die gebruikt nog het woord huwelijksbevestiging, terwijl het formulier daarvan afgestapt is. Maar zolang de zaak nog in studie is, moet de kerkorde niet aangepast worden. Daar komt bij dat het woord ook zijn eigen betekenis heeft.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 41 – Echtscheiding

(agenda 3.15)

07.29-06;06.19-09-02

Commissie: deputaatschap Echtscheiding

Materiaal:

1. rapport van deputaten echtscheiding;
2. aanvulling op het rapport van deputaten echtscheiding d.d. 13 juni 2002;
3. brief d.d. 7 maart 2002 van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld waarin instemming wordt betuigd met de strekking van het deputatenrapport en een aantal opmerkingen over vooral conclusies en aanbevelingen wordt gemaakt met betrekking tot
  - a. wat de raad ziet als onhelderheid ten aanzien van vermaan en tucht;
  - b. de door deputaten bepleite vorm van verootmoediging;
  - c. de door deputaten gehanteerde terminologie ('herderlijk schrijven');
  - d. de noodzaak om in de kerken onkunde over de weg van het Koninkrijk bij huwelijk en echtscheiding tegen te gaan;
  - e. de voorzichtigheid die nodig is bij het doen van uitspraken over 'niet gebonden zijn';
  - f. de wenselijkheid van de door deputaten voorgestelde openlijke bestraffing;
  - g. de dreiging van casuïstiek bij het doordenken over het al dan niet kerkelijk bevestigen van een tweede huwelijk;
  - h. het door deputaten voorgestelde inzake een raad van advies, de huwelijksvoorbereiding en de counseling;
  - i. de verschillende verantwoordelijkheden van kerk en overheid met betrekking tot echtscheiding;
4. brief d.d. 13 maart 2002 van de raad van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Oost, waarin hij instemming betuigt met de in het rapport voorgestelde besluiten 2 en 4 en
  - a. aandacht vraagt voor het onderscheid tussen echtscheiding en echtbreuk;
  - b. vraagt ook ongehuwd samenwonen te betrekken in de bespreking;
  - c. vragen stelt over het door hem gesteunde idee van een adviesorgaan inzake huwelijk en echtscheiding;

- d. aandringt op het nader bezien van de status van de kerkelijke huwelijksbevestiging in verband met wat deputaten voorstellen ten aanzien van de bevestiging van een tweede huwelijk.

Besluit 1:

deputaten Huwelijk en echtscheiding te benoemen met de opdracht:

- a. zorg te dragen voor een brede bezinning in de kerken op de terreinen van huwelijk, het alleen-gaan, huwelijksvoorbereiding en echtscheidingsvragen, alsmede de zin en status van de kerkelijke bevestiging;
- b. deze bezinning te stimuleren met o.m. de uitgave van een, door te benoemen deputaten op te stellen, verkorte, breder toegankelijke versie van het deputatenrapport, waarin de bespreking ter synode is verwerkt en die als studierapport binnen de kerken gepresenteerd wordt;
- c. aan die bezinning leiding te geven door publicaties van deputaten in de kerkelijke pers en door het ontplooiën van toerustende activiteiten gericht op ambtsdragers, direct betrokkenen en andere gemeenteleden;
- d. te benoemen deputaten op te dragen de reacties uit de kerken te verdisconteren in hun rapportage aan de generale synode, en ook de mogelijkheden na te gaan om andere kerken in binnen- en buitenland bij de bezinning te betrekken.

Gronden:

1. het verdient geen aanbeveling de bestaande richtlijnen nog nader te preciseren; belangrijk is kerkenraden op te roepen het zelfstandig geestelijk oordelen in volle vrijmoedigheid ter hand te nemen; daarvoor biedt het deputatenrapport ondersteuning;
2. bij blijvend meningsverschil valt te verwijzen naar de afspraken over de rol van het kerkverband, gemaakt door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 en de Generale Synode Leusden 1999;
3. in de bespreking van het deputatenrapport ter synode is waardering geuit, maar zijn ook kritische vragen gesteld over onder andere: a. de verhouding tussen de geboden en de stijl van het Koninkrijk, en tussen het Oude en het Nieuwe Testament; b. de mogelijke spanning tussen het bijbelse onderwijs en de toepassing in de praktijk; c. de hantering van 1 Korintiërs 7; d. de toepassing van tucht;
4. wil de bezinning van de deputaten binnen de kerken draagvlak vinden en daadwerkelijk effect sorteren, dan moet ernaar gestreefd worden dat de inhoud van hun rapport bekend wordt en binnen de kerken, met name bij ambtsdragers en direct-betrokkenen, verwerkt wordt. Naast direct-voorlichtende activiteiten van deputaten is daarbij ook deskundige ondersteuning nodig;
5. ook andere kerken hebben met de vragen rond huwelijk en echtscheiding te maken. Het is goed om zowel van hen te leren en als hen te laten profiteren van de bezinning binnen de Gereformeerde Kerken. Bovendien zijn in situaties van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen soms ook andere kerken direct betrokken.

Besluit 2a:

de kerken op te roepen tot gezamenlijke verootmoediging en hernieuwde toewijding en overgave aan de Here. Deze verootmoediging en toewijding hebben betrekking op de gezamenlijke onwil en onmacht binnen de kerken om aan een leven in de stijl van Christus' Koninkrijk overtuigend vorm te geven, zoals deze onder meer uitkomt in de problematiek rond echtscheiding en hertrouwen waarvoor de kerken zich geplaatst zien.

Gronden:

1. de vragen rond echtscheiding en de moeite om op dit terrein de stijl van het Koninkrijk te ver-tonen zijn tekenen van een algemene zwakte in het volgen van het onderwijs van Jezus Christus en geven daarom aanleiding tot deze verootmoediging en hernieuwde toewijding;
2. zonder de bedding van een geestelijke verootmoediging zijn kerkelijke besluiten die beogen een gezamenlijke zwakte in de levensstijl te keren, krachteloos.

Besluit 2b:

te benoemen deputaten op te dragen zo nodig vanuit het materiaal van hun rapport een ondersteunend schrijven op te stellen dat namens de Generale Synode aan alle kerken kan worden gestuurd om de oproep tot verootmoediging en toewijding (besluit 2a) toe te lichten en inhoudelijk richting te geven.

Grond:

wil besluit 2a tot zijn recht komen, dan moeten de kerken op de hoogte zijn van de bedoeling van de genoemde verootmoediging en toewijding, en van de kern van benadering van de echtscheidingsproblematiek zoals deze in het deputatenrapport gevolgd is.

Besluit 3a:

- a. voorlopig tot aan de volgende generale synode een raad van advies in te stellen om de kerkenraden te adviseren inzake echtscheiding en hertrouwen;
- b. dit orgaan samen te stellen uit vijf personen: een ethicus, een kerkrechtdeskundige, een jurist (m/v), een hulpverlener (m/v) en een ervaringsdeskundige (m/v);
- c. te benoemen deputaten op te dragen:
  - vijf geschikte personen voor deze raad aan te zoeken;
  - een instructie voor deze raad op te stellen;
  - ernaar te streven dat deze raad van advies operationeel is per 1 november 2002;
- d. te bepalen dat de raad van advies samen met deputaten echtscheidingszaken aan de generale synode rapporteert;
- e. de kerkenraden aan te bevelen zich in situaties van echtscheiding en hertrouwen tot deze raad te wenden.

Gronden:

1. veel kerkenraden voelen zich onmachtig om in echtscheidingsituaties tot een goede oordeelsvorming te komen. Daarom is het wijs een adviesorgaan in het leven te roepen, waarin verschillende disciplines vertegenwoordigd zijn;
2. in de huidige situatie vragen kerkenraden vaak incidenteel advies aan docenten uit Kampen. Zij geven dit op persoonlijke titel en vooral vanuit hun theologische deskundigheid. Het is wenselijk dat deze advisering een meer kerkelijk, minder vrijblijvend en op meer soorten deskundigheid steunend karakter ontvangt.

Besluit 3b:

te benoemen deputaten op te dragen in de instructie voor de raad van advies ook op te nemen dat het tot de taak van deze raad behoort de kerken te informeren met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, huwelijks counseling, partnerkeus en relatieontwikkeling.

Grond:

veel huwelijksproblemen zijn terug te voeren op een gemis aan goede voorbereiding op het huwelijk. Grondige huwelijks catechese voor de trouwdag is noodzakelijk. Ook goede relationele en pastorale hulp kan veel problemen voorkomen of bestrijden. De kerken kunnen en moeten daarom een actievere rol gaan spelen in de huwelijksvoorbereiding, ook om zo preventief te werken. Een meer gerichte en gezamenlijke aanpak daarbij is wenselijk.

Besluit 4a:

uit te spreken dat de kerken tot aan de volgende generale synode gerechtigd zijn om bij een situatie van echtscheiding en/of hertrouwen die in het licht van het onderwijs van Jezus niet goed is, maar waarin tegelijk geen vrijmoedigheid bestaat tot kerkelijke censuur, over de desbetreffende situatie, indien mogelijk na overleg met de betrokkenen, vergezeld van een bescheiden toelichting en op een ingetogen manier, een openlijk oordeel te geven in het midden van de gemeente.

Gronden:

1. wanneer een kerkenraad in zaken van echtscheiding en hertrouwen redenen heeft om geen kerkelijke censuur te oefenen, dient de kerkenraad er tegelijk naar te streven de stijl van Christus' Koninkrijk op het genoemde punt binnen de gemeente hoog te houden. Dat kan op de manier die in het besluit verwoord is;
2. de Schrift zelf leert dat er behalve avondmaalstucht, zoals wij die kennen, ook vormen van bestraffing mogelijk zijn (Matteüs 18:17; 2 Korintiërs 2:6; Galaten 2:11; 1 Timoteüs 5:20);
3. al hebben de kerkenraden principieel gezien momenteel dit recht ook al en brengen zij dit soms ook in praktijk, toch is het ter wille van de juridische status van deze handelwijze wenselijk dat de kerken dit openlijk uitspreken, omdat dit recht thans nog niet in de kerkorde is verwoord;
4. een voorlopig besluit is wenselijk, omdat er ook een bredere bezinning is voorgenomen, zowel op de kerkorde in het algemeen als op de vragen naar meer mogelijkheden van tucht in het bijzonder.

Besluit 4b:

te benoemen deputaten opdracht te geven in overleg te treden met deputaten Kerkrecht en kerkorde om – in het licht van de moeiten die zich in de kerken voordoen bij het oefenen van kerkelijke censuur in situaties van echtscheiding en hertrouwen, en met verwerking van andere situaties van tuchttoefening – te bestuderen, of er in het licht van de Schrift aanvullende maatregelen van vermaan en tucht mogelijk en wenselijk zijn, en daarover aan de eerstvolgende generale synode voorstellen te doen.

Gronden:

1. uit de praktijk van de omgang met situaties van echtscheiding en hertrouwen komt naar voren dat er binnen de kerken een brede verlegenheid aanwezig is met betrekking tot het toepassen van het instrument van de kerkelijke censuur. Een risico van deze situatie is dat de zonde al meer onbestraft blijft en getolereerd wordt. In dat kader komt de vraag op, of er wellicht ook andere instrumenten van vermaan en tucht mogelijk zijn die in deze verlegenheid een oplossing kunnen bieden;
2. er moet tegen gewaakt worden dat de concrete aanleiding, zoals die gelegen is in situaties van echtscheiding en hertrouwen, de enige invalshoek vormt bij de bezinning op andere mogelijke vormen van tucht;
3. de kerkelijke tucht is een zaak van kerkrecht en de bezinning daarop behoort daarom in de eerste plaats tot de taak van de desbetreffende deputaten. Vanwege de actuele aanleiding in de echtscheidingsthematiek is echter ook de betrokkenheid van deputaten echtscheiding wenselijk.

Besluit 5:

te benoemen deputaten opdracht te geven om in het licht van de nieuwe bezinning op huwelijk en echtscheiding aandacht te schenken aan vragen betreffende bevestiging van tweede huwelijken na echtscheiding en met het oog daarop de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging te bezien.

Gronden:

1. het past bij de stijl van het Koninkrijk, zoals de Here Jezus ons die geleerd heeft, grote nadruk te leggen op het karakter van het ja-woord. Een eenmaal gegeven belofte blijft gelden. De kerk aanvaardt dat er situaties zijn waarin deze belofte helaas gebroken is. Daarom is bezinning nodig op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging met het oog op beantwoording van vragen als:
  - a. kan de kerk mensen laten beloven elkaar trouw te blijven ‘tot de dood ons zal scheiden’ en vervolgens enkele jaren daarna één van hen dat opnieuw laten beloven aan een andere partner, zonder dat de dood hem of haar scheidde van de eerste huwelijkspartner? Zo ja, in welke situaties kan dat wel en in welke situaties niet?;
  - b. kunnen er situaties zijn waarin een kerk wel positief kan zijn over een belofte van trouw gedaan op het gemeentehuis, maar niet positief over de bevestiging van die belofte voor God en zijn gemeente?

2. een bezinning op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging is ook noodzakelijk om een antwoord te kunnen geven op de vraag, welke voorwaarden de kerk aan deze bevestiging mag verbinden met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, zoals bijvoorbeeld het volgen van huwelijks catechese.

Besluit 6:

deputaten Echtscheiding, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, te déchargeren onder dankbetuiging voor de door hen verrichte arbeid.

Besluit 7:

te benoemen deputaten Huwelijk en Echtscheiding op te dragen aan de volgende synode te rapporteren en hun rapport zes maanden voor de aanvang daarvan aan de kerken toe te zenden.

Besluit 8:

te benoemen deputaten op te dragen hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden.

Gronden:

1. de uitgaven zijn geraamd voor reis- en vergaderkosten van deputaten en de leden van de raad voor advies;
2. de uitgave van de populaire versie van het rapport kan worden bekostigd van het budget voor 2002 (f 6000), aangevuld met het overschot van 2000 en 2001.

Bij de presentatie van hun rapport zijn aanwezig de deputaten ds. A.L.Th. de Bruijne, ir. K. Mulder en ds. J.H. Smit.

Ze leggen er de nadruk op dat het om een moeilijk onderwerp gaat, en vragen daarom de synode er tijd voor uit te trekken. Drs. De Bruijne legt uit, waar het om gaat in het rapport. Aan de éne kant klinkt het heel streng: echtscheidingsgronden zijn er niet; aan de andere kant ook weer slap: waar blijft de tucht? kunnen mensen vragen. Hij laat zien, hoe door het onderwijs van Jezus Christus christenen de stijl van het koninkrijk van God kunnen gaan vertonen. Dat vraagt om een gehoorzaam dienen, dat de concrete geboden tegelijk insluit en overschrijdt. In een gesecculariseerde samenleving gaat het erom juist die stijl te laten zien. Een vorm van tucht waarbij de zonde wel bestraft wordt, maar waarbij dat geen gevolgen heeft voor de viering van het avondmaal, kan hierbij overwogen worden.

Daarbij zijn er, aldus br. K. Mulder, een aantal knelpunten te noemen. Allereerst dat in de oude benadering, waar wel sprake was van echtscheidingsgronden, er langzamerhand andere dan in de Bijbel genoemde bij komen. Vervolgens komt dan de vraag, of en wanneer een tweede huwelijk kerkelijk bevestigd kan worden, en ten slotte spelen er vragen rond de toepassing van de tucht. Om de kerken op één lijn te krijgen zijn daarom in de afgelopen jaren richtlijnen ontwikkeld. Alleen: de moeiten blijven.

Op 29 juni komen de deputaten terug; nu zijn ook mr. C. de Haan en ds. H.J. Messelink aanwezig. Na een korte recapitulatie van de hoofdpunten wordt de vergadering geschorst voor een bespreking in

groepen. Uit de rapportage daarvan komt naar voren dat de afgevaardigden hier een omslag in het denken zien. Hoe breng je dat goed naar voren in de gemeente? De regel dat na echtscheiding een nieuw huwelijk niet kerkelijk bevestigd wordt, vinden velen (te) strikt. Ook de exegese van 1 Korintiërs 7 in het rapport roept vragen op. Juist daar vind je de omslag van regelethiek naar navolgingsethiek. Drs. De Bruijne gaat in eerste instantie op deze vragen in, met name op de hermeneutische rond 1 Korintiërs 7.

Na het reces wordt de bespreking voortgezet op 6 september. Prealabel komt de vraag van ds. P.L. Voorberg aan de orde, of het niet goed is prof. dr. J. van Bruggen uit te nodigen om vanuit zijn discipline advies te geven. Meerderen dringen daarop aan. Na overweging van de zaak vindt het moderamen het op dit moment niet nodig; als er vragen rijzen, kan hij uitgenodigd worden.

Bij de bespreking zijn aanwezig de deputaten drs. A.L.Th. de Bruijne, ir. K. Mulder, ds. H.J. Messelink en ds. J.H. Smit. Dit is de eerste plenaire bespreking van dit onderwerp

Veel afgevaardigden spreken hun waardering uit voor het rapport, dat een nieuwe weg inslaat. Maar daarin ligt voor anderen juist een vraag: is die nieuwe weg voldoende doorgedacht? Kom je met deze manier van denken niet uit waar je nu niet uit wilt komen? En is het spreken over groei van het geloof niet te optimistisch: voor je het weet, diskwalificeer je mensen.

Ook de zaak van de verootmoediging krijgt aandacht in de bespreking. Moet je die ophangen aan deze zaak alleen? Er zijn wel meer zorgwekkende dingen binnen de kerken. Bovendien: verootmoediging zonder verbondsvernieuwing legitimeert de onwil.

Andere afgevaardigden zien hier ook het begin van een gevaarlijke ontwikkeling, zeker als het rapport gepopulariseerd de kerken in gaat. Tucht alleen als bestraffing doet denken aan een onderscheid dat elders wel gemaakt is tussen judiciële en justitiële leertucht. Het klinkt allemaal wel radicaal, maar gaat veel ervan weer niet verloren?

Een andere vraag is, of het nodig is de exegetische paragrafen te handhaven. Heb je die echt nodig om te kunnen zeggen dat de Schrift geen echtscheidingsgronden kent, maar dat Christus uit elkaar gaan in sommige gevallen wel billijkt?

Deputaten sluiten in hun beantwoording aan bij veel van wat er gezegd is. Kern van de problematiek is helaas vaak dat we de Heiligheid van God niet meer beseffen. Het is de opzet van het rapport de gemeente daarin weer op te voeden. Daarbij moet bedacht worden dat bij elke ethiek geldt dat je van het gebod naar de praktijk moet.

Naar aanleiding van de beantwoording ontspint zich weer een gesprek over de hardheid van het hart. In het Nieuwe Testament is die grond minder aanwezig dan onder het oude, maar het blijft een factor, zeker in de cultuur van vandaag.

In een verdere beantwoording wijzen de deputaten er o.a. op, dat zij over een eventueel tweede huwelijk geen besluit willen, maar een opdracht tot verdere studie. Ook is het volgens hen niet nodig alle exegetische punten uit te discussiëren, De bredere gedachten over verootmoediging en verbondsvernieuwing nemen zij graag over.

Deputaten verwerken vervolgens de suggesties uit de bespreking in een aangepast voorstel. Vooral in bespreking is nu de vraag, hoe het rapport de kerken in gaat. Toch alleen als studierapport en aanzet voor verdere bezinning? Ook de voorgestelde raad van advies roept nog vragen op, terwijl dat nu ook al gebeurt, à titre personnel.

Gestemd wordt over besluit 1. Dat wordt aangenomen, met 1 onthouding van stem.

Op 19 september wordt de behandeling voortgezet. Als deputaten zijn aanwezig drs. A.L.Th. de Bruijne, mr. C. de Haan, ir. K. Mulder en ds. J.H. Smit. Deputaten zeggen dank voor de manier waarop gewerkt en gereageerd kon worden, en lichten de aangepaste besluitteksten toe. Zij hechten waarde aan een raad van advies, die controleerbaar maakt wat nu ook al gebeurt. Laat het dan een voorlopige zijn met evaluatie op de volgende synode, maar niet onbelangrijk.

Ten aanzien van de zaak van de verootmoediging blijkt het moderamen ook een voorstel te hebben, waarin dit breder aan de orde komt. Dat wordt in de loop van de bespreking even teruggenomen om de aandacht voor diverse zaken goed onder woorden te kunnen brengen. Er is ook heel veel om blij en dankbaar om te zijn (zie verder Acta artikel 209).

Gestemd wordt er over besluit 2a, dat wordt aangenomen, met 2 stemmen tegen. Ds. Smit blijft buiten stemming. Besluit 2b wordt ook aangenomen met 2 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Besluit 3a wordt aangenomen met 4 stemmen tegen en 1 onthouding. Besluit 3b wordt aangenomen met 1 stem tegen en 1 onthouding. Besluit 4a wordt aangenomen met 3 onthoudingen, na nog een korte bespreking over de genoemde mogelijkheid van een openlijke bestraffing, die niet tot een praktijk van gedogen moet leiden. De besluiten 4b, 5, 6, 7 en 8 worden met algemene stemmen aanvaard.

De preses déchargeert de deputaten onder dank voor de door hen verrichte werkzaamheden.

Artikel 42 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 72

(agenda 3.15)

07.19-09-02

Commissie: commissie 1

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 72;
2. brief van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-de Horsten d.d. 17 december 2001 waarin gesteld wordt dat alleen in het geval van een scheiding, veroorzaakt door overspel, of een scheiding, veroorzaakt door verlating omwille van het geloof, de weg naar een nieuw huwelijk geopend is (met verwijzing naar 1 Kor. 7:10-11, 15) en gevraagd de uitgangspunten 4 en 5 in overeenstemming met dit oordeel duidelijk en helder te onderscheiden en te herformuleren;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Emmeloord d.d. 24 november 2001 met de vraag Acta GS Leusden 1999, art. 72, besluit 1, uitgangspunt 5 als volgt te wijzigen: ‘Met betrekking tot echtscheiding op andere dan onder de uitgangspunten 2 en 3 genoemde gronden geeft de Schrift de duidelijke regel dat de weg naar een nieuw huwelijk gesloten is (1 Kor. 7:10,11)’. Wijziging van uitgangspunt 5 heeft de consequentie dat in richtlijn 3 de woorden “en/of een tweede huwelijk” geschrapt moeten worden;
4. brief van de Gereformeerde Kerk te Nieuwleusen d.d. 18 maart 2002 met het oordeel dat art. 72 van de generale synode te Leusden, besluit 1 (te) veel ruimte geeft voor een tweede huwelijk. De kerkenraad stelt voor om bij richtlijn 3 toe te voegen dat ook de ambtsdrager niet in gewetensnood gebracht mag worden;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Vollenhove d.d. 20 februari 2002 met als bijlage de notitie getiteld ‘Is hertrouwen verboden in Matt. 5:31-32; 19:9 en 1 Kor. 7:10-11?’.
  - De kerkenraad meent dat deze bijlage totaal niet in rekening is gebracht bij de behandeling van zijn revisieverzoek van een besluit van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta GS Leusden 1999, art 72). Op grond van zijn argumenten tegen de gebruike-

- lijke exegese meent de raad dat Mat. 5:31-32, 19:9 en 1 Kor. 7:10-11 overspel niet als grond voor echtscheiding bedoelt.
- Hij stelt voor uitgangspunt 2 zo te wijzigen: Overspel maakt een ernstige inbreuk op het huwelijk als een relatie van liefde en trouw; kerkenraden dienen dan op te roepen tot en te werken aan bekering, berouw en verzoening. Ook andere zonden (incest, mishandeling, verslaving) kunnen inbreuk maken op het huwelijk als een relatie van liefde en trouw. Ook dan dienen kerkenraden op te roepen tot en te werken aan bekering, berouw en verzoening.
  - Hij stelt voor als uitgangspunt toe te voegen: De Schrift bevat geen duidelijke uitspraken die verklaren in welke gevallen echtscheiding wettig is en in welke gevallen niet. De Schrift bevat evenmin duidelijke uitspraken die verklaren in welke gevallen een nieuw huwelijk na een echtscheiding wettig is. Kerkenraden dienen zich terughoudend op te stellen bij aanvragen voor een kerkelijke huwelijksbevestiging van gescheidenen.
  - Hij is van mening dat de Generale Synode Zuidhorn 2002 bij het eindbesluit met deze uitgangspunten rekening moet houden, waardoor bijvoorbeeld per consequentie richtlijn 3 kan vervallen, zo ook in richtlijn 4 de woorden ‘met name ter beoordeling van een eventuele nieuwe huwelijkssluiting’ en in richtlijn 6 de woorden ‘en/of kerkelijke bevestiging van een nieuw huwelijk’.
6. brief van br. en zr. R. de Boer d.d. 30 maart 2002 waarin de synode gevraagd wordt met betrekking tot echtscheiding alleen de woorden van Christus, Matt. 5:32, uit te spreken, zodat een tweede huwelijk alleen na ontucht mogelijk is.

Besluit 1:

aan de verzoeken tot revisie van Acta art. 72 , besluit 1, van de Generale Synode Leusden 1999 door de kerken te Amersfoort-de Horsten, Emmeloord en Nieuwleusen niet te voldoen.

Gronden:

1. richtlijnen zijn niet bedoeld om precieze afbakening van grenzen en volstrekte duidelijkheid voor elke situatie te bieden, maar geven een kader aan, waarbinnen kerkenraden eigen invulling geven;
2. de Generale Synode Leusden 1999 heeft een vrijwel identiek verzoek van ondermeer de kerk te Emmeloord al gehonoreerd door uitgangspunt 4 opnieuw te formuleren en uitgangspunt 5 toe te voegen;
3. het past bij de stijl van het koninkrijk om na een scheiding ongehuwd te blijven. Enerzijds betekent dit, dat ook in situaties waarin een scheiding veroorzaakt is door overspel of door verlating omwille van het geloof, het ongehuwd blijven de voorkeur verdient. Anderzijds moeten wij niet uitsluiten dat zich in de praktijk andere en nieuwe situaties voordoen, waarin niet alleen een scheiding als billijk en onontkoombaar wordt beoordeeld, maar de kerk zich ook neerlegt bij hertrouwen;
4. een kerk dient inderdaad, zoveel als mogelijk is, te voorkomen dat ambtsdragers in gewetensnood worden gebracht, maar een dergelijke algemene uitspraak behoeft niet te worden opgenomen in richtlijnen die specifiek betrekking hebben op situaties van echtscheiding en hertrouwen.

Besluit 2:

ook aan het revisieverzoek van de kerk te Vollenhove en van br. en zr. R. de Boer ten aanzien van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 72 niet te voldoen.

Gronden:

1. het rapport van deputaten echtscheiding, aangeboden aan de Generale Synode Zuidhorn 2002, gaat eveneens terug achter de ethische vaststelling van echtscheidingsgronden, zoals die in de gereformeerde traditie gebruikelijk is, naar de exegetische van de bijbelplaatsen. In de vrijheid van exegetische is ruimte om Jezus' woorden 'om een andere reden dan ontucht' zo op te vatten dat de Heer het geval van overspel buiten beschouwing laat;
2. uitgangspunt 2 maakt voldoende duidelijk dat overspel niet tot scheiding hoeft te leiden en biedt ruimte voor 'verzoening van deze zonde en herstel van de geschonden verhouding' die gevraagd wordt;
3. de ernst en het bijzonder karakter van een zonde als overspel is zodanig dat uitgangspunt 2 daarop op zijn plaats is. Het daarvan onderscheiden uitgangspunt 4 verwijst naar de andere genoemde ernstige zonden;
4. juist richtlijn 3 geeft schriftuurlijke ruimte om bij verschil van inzicht, ook op het punt van een tweede huwelijk, de gewetens niet te binden;
5. over terughoudendheid van kerkenraden in het toestaan van bevestiging van een tweede huwelijk wordt in Acta GS Zuidhorn 2002-2003, art. 41, besluit 5, gesproken.

Het commissievoorstel is ingegeven door de gedachte dat ook bij de huidige lijn de richtlijnen van Leusden overeind zijn blijven staan. Het gevoel bestaat, dat Emmeloord meer wil dan verheldering van de richtlijnen.

Een amendement van ds. A. de Jager om als grond 1 te formuleren dat richtlijnen niet bedoeld zijn voor afbakening van grenzen in elke situatie, wordt verworpen met 6 stemmen voor en 3 tegen.

Een amendement van ds. R. van Wijnen om grond 3 helemaal te laten vervallen wordt ook verworpen met 13 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Het commissievoorstel als geheel wordt aangenomen met 3 stemmen tegen en 1 onthouding.

Artikel 43 – Benoeming deputaten Huwelijk en echtscheiding

(agenda 3.16)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Huwelijk en echtscheiding worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. J.H. Smit (s), Brunssum (2005)	ds. H. Geertsma, Zuidhorn
ds. A.L.Th. de Bruijne, Kampen (2008)	ds. H.J. Siegers, Ommen
C. de Haan, Emmeloord (2005)	
ds. H.J. Messelink, Zwolle (2008)	
K. Mulder, Amersfoort (2008)	

Artikel 44 – Kerkelijk werkers

(agenda 3.18)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, artikel 80, besluit 2;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 10 en 12;
3. brief van de Gereformeerde kerk te Axel d.d. 18 oktober 2001 met het verzoek om het rapport inzake de positie van de kerkelijke werker niet in behandeling te nemen omdat deze zaak niet via de kerkelijke weg op de Generale Synode Leusden 1999 is gekomen; voorts meent zij dat deputaten hun opdracht niet hebben vervuld. De raad verzoekt “derhalve dringend terug te keren naar het op kerkelijke wijze vergaderen, d.w.z. de kerkelijke weg in dit alles te blijven volgen.”;
4. resultaat van de enquête;
5. verzoeken van de kerken te Almelo, Amersfoort-Centrum, Amersfoort-Emiclaer, Assen-Marsdijk, Capelle aan den IJssel Zuid/West, Enschede-Oost, 's-Gravenhage-Centrum/Scheveningen, Hattem-Centrum, Spakenburg-Zuid en Veenendaal, van de classis Kampen en van de Particuliere Synodes van Groningen, Overijssel, Gelderland en Holland-Zuid om in Materiaal 2 genoemde punten als gezamenlijke kerken in studie te nemen c.q. te behartigen.
De kerk te Amersfoort-Emiclaer vraagt daarbij extra aandacht te geven aan de positie van vrijwilligers; de kerk te Amersfoort-Centrum vindt het belangrijk dat een kerkelijk werker niet taken verricht die komen in plaats van, maar als aanvulling op en ondersteuning van het werk dat wordt verricht door ambtsdragers en door gemeenteleden; en vraagt om een goede afbakening tussen betaalde professionele werkers en onbetaalde vrijwilligers; de kerk te Enschede-Oost geeft enkele aanvullende aandachtspunten; de kerk te 's-Gravenhage-Centrum/Scheveningen verzoekt ook de figuur van evangelist nader in de studie te betrekken;
6. brief van de Gereformeerde Kerk te Emmen d.d. 18 oktober 2001 waarin zij vraagt om onderscheid aan te brengen voor welke (categorie) kerkelijk werkers er wel en welke kerkelijke werkers er niet kerkordelijke regels zouden moeten gelden. Verder ook de vraag om “ wat het opleidingsniveau en de vereiste deskundigheid betreft ... geen dwingende voorschriften op te stellen, maar dat over te laten aan betreffende kerkenraad.”

Besluit 1:

aan het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Axel niet te voldoen.

Gronden:

1. de kerk te Axel wijst er terecht op dat de zaak van de kerkelijk werker niet via de kerkelijke weg op de Generale Synode Leusden 1999 is gekomen, maar toont daarmee niet aan dat die synode, gezien het verzoek van het curatorium van de Theologische Universiteit, niet het recht had om aan deputaten de beperkte taak tot een inventariserend en verkennend onderzoek te geven;
2. de Generale Synode Leusden 1999 heeft met opzet niet verder willen gaan dan het resultaat van een verkennend onderzoek door deputaten tijdig aan de kerken te laten voorleggen, waarna de

- kerken zouden bepalen of zij in haar volgende synode nader over de figuur en de positie van kerkelijk werkers zouden willen spreken;
3. de deputaten hebben zich – afgedacht van overschrijding van de termijn die in hun instructie genoemd werd – gehouden aan hun opdracht tot inventariserend en verkennend onderzoek; hun rapport kan dus op de normale wijze besproken worden;
  4. het rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde heeft, gezien de andere reacties, kerkelijke vergaderingen ervan overtuigd dat de zaak van de kerkelijk werker de kerken gezamenlijk aangaat en ter generale synode besproken dient te worden;
  5. de kerkelijke vergaderingen hebben de zaak van de kerkelijk werker op wettige wijze bij de Generale Synode Zuidhorn 2002 aanhangig gemaakt.

Besluit 2:

uit te spreken dat het gewenst is dat er op generaal niveau een gezamenlijke bezinning op gang komt op de verhouding tussen de ambten in de gemeente alsmede roeping en taken van gemeentelieden enerzijds en het functioneren van professionele kerkelijk werkers anderzijds.

Grond:

in hun rapport constateren deputaten Kerkrecht en Kerkorde:

- a. dat de figuur van kerkelijk werker haar intrede heeft gedaan en doet binnen diverse plaatselijke kerken zonder dat de verhouding tot de ambten duidelijk is;
- b. dat de verhouding tussen kerkelijk werkers en de ambten een belangrijk te bestuderen punt is;
- c. dat naarmate er in de kerken meer kerkelijk werkers worden aangesteld, het meer urgentie krijgt om over die vragen een gezamenlijke bezinning op generaal niveau te starten;
- d. dat ook de vraag naar de inzet en vrijwillige arbeid van gemeentelieden daarbij aandacht moet krijgen.

Besluit 3:

dat het gewenst is dat er op korte termijn handreikingen komen voor kerkenraden die besloten hebben of besluiten tot de aanstelling van kerkelijk werkers.

Grond:

kerken kunnen in de benoeming en instructie van kerkelijk werkers veel zelf in de plaatselijke situatie regelen, maar:

- a. rechtszekerheid en rechtsgelijkheid onder kerkelijk werkers binnen de Gereformeerde Kerken dient bewaakt te worden;
- b. zowel de voorstellen vanuit de kerken als de resultaten van de enquête laten zien dat veel kerkelijke vergaderingen en kerkelijk werkers de wens uiten dat er handreikingen komen om in dezen op kerkrechtelijk verantwoorde en op billijke en deugdelijke wijze te handelen en behandeld te worden.

Besluit 4:

deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen:

- a. allereerst in overleg met deputaten Dienst en recht voor de toekomst verdere bezinning te (laten) doen en beleid te ontwikkelen ten aanzien van de vragen rond de verhouding van kerkelijk werkers en ambtsdragers;
- b. als de in a. genoemde bezinning daartoe aanleiding geeft, op basis van de in hoofdstuk 12.1 in het rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde genoemde aandachtspunten bij het aanstellen van een kerkelijk werker, handreikingen op te stellen voor de plaatselijke kerken. Bij de formulering ervan dienen deputaten rekening te houden met en aan te sluiten bij de diverse situaties die in de kerken voorkomen;
- c. de volgende generale synode te dienen met een voorstel ten aanzien van wat als generaal-synodale regelgeving in dezen zou moeten worden aanvaard;
- d. vanuit hun deskundigheid te adviseren met betrekking tot vragen die vanuit de praktijk aan deputaten worden voorgelegd;
- e. als kerkelijk aanspreekpunt te fungeren voor overleg met instellingen waar de opleiding tot kerkelijk werker plaatsvindt.

Gronden:

1. gezamenlijke regelgeving behoort tot de verantwoordelijkheid van de generale synode, maar het is daarvoor op dit moment nog te vroeg;
2. vanuit het Platform van commissies van beheer wordt er in samenwerking met het GMV al wel een en ander aangereikt, maar dat heeft geen duidelijke kerkelijke status en de stukken zijn tot nu toe ook nog niet specifiek vanuit kerkrechtelijke deskundigheid getoetst;
3. de vragen rond de verhouding van ambten, taakvervulling op vrijwillige basis door gemeentelieden en het functioneren van niet-ambtelijke professionele werkers in de gemeente verdienen nadere studie en bezinning;
4. handreikingen aan de plaatselijke kerken kunnen intussen recht, vrede en goede orde in de gemeenten dienen.

Als deputaten zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Kerkelijke werkers zijn op een gegeven moment verschenen; hun plaats vraagt nu om goede regelgeving. Een aantal afgevaardigden stelt kritische vragen over dit verschijnsel en toont zich bezorgd voor afkalving van de schriftuurlijke plaats van ambt en gemeente. Ook wordt de vraag gesteld of een apart deputaatschap niet wat al te zwaar is voor deze zaak.

Ds. H. Drost dient een amendement in bij grond 4, waarin deputaten gevraagd wordt samen met deputaten Dienst en recht bezinning te doen naar de verhouding tussen ambtsdragers en gemeente enerzijds en de kerkelijke werkers anderzijds. Dit amendement wordt aangenomen met 19 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Het hele besluit wordt aangenomen met 1 onthouding. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 45 – Preekbevoegdheid Aio's

(agenda 3.19)

01-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art 78, waarin een voorlopige regeling voor 'preekbevoegdheid' van Aio's is gepresenteerd (Besluit 2) en het curatorium van de Theologische Universiteit is opgedragen om deze regeling te evalueren en de kerken en de eerstvolgende generale synode in de gebruikelijke weg van rapportage ter zake te dienen met uitgewerkte voorstellen (Besluit 3);
2. brief van br. en zr. Van der Veen-Weening te Grootegast d.d. 1 maart 2002 met de oproep om uit te spreken dat "Het voorstel van het curatorium van de Theologische Universiteit d.d. 1 april 1999 waarin een voorstel wordt gedaan tot toekenning van preekbevoegdheid aan Assistenten in Opleiding (AIO's) niet via de kerkelijke weg naar artikel 30 van de Kerkorde op tafel van de synode te Leusden 1999 is gekomen en daarom dient te worden teruggenomen.";
3. rapport van het curatorium van de Theologische Universiteit d.d. 2 november 2001 en de notitie d.d. 24 januari 2002 van het curatorium van de Theologische Universiteit met een evaluatie van de voorlopige regeling en een voorstel voor een definitieve regeling;
4. brief van de classis Kampen d.d. 7 januari 2002 waarin zij kennis geeft van haar besluit om positief te reageren op het verzoek van de kerk te Haarlem om aan br. J.H.F. Schaeffer toestemming te verlenen voor te gaan in een aantal diensten te Haarlem;
5. brief van de classis Kampen d.d. 20 februari 2002 waarin zij meedeelt dat zij de evaluatie en voorstellen van het curatorium van de Theologische Universiteit van harte ondersteunt. In de evaluatie zijn ook vragen van de classis Kampen verwoord. De classis stelt tevens voor in de kerkelijke terminologie niet te spreken van 'preekbevoegdheid' maar van 'spreekconsent';
6. brief van de raad van de kerk te Zwolle-Zuid d.d. 7 maart 2002 met een evaluatie van de voorlopige regeling als bedoeld onder 1, mede op grond van de (positieve) bevindingen die zijn opgedaan toen twee gemeenteleden gebruik maakten van deze regeling.

Besluit 1:

aan het verzoek van br. en zr. Van der Veen-Weening niet te voldoen.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 is zich (blijkens haar Acta art. 78) ten volle ervan bewust geweest dat deze zaak niet in de normale kerkelijke weg naar art. 30 KO aan de orde was gesteld. In haar besluit hield zij echter ook rekening met de negatieve effecten die het niet-regelen van de zaak zou hebben, en achtte kennelijk in dit geval die effecten van zwaarwegender belang dan de afwijking van art. 30 KO. Er is geen reden om die weging thans in revisie alsnog af te keuren. Naar gezonde opvatting van wat recht is, blijft bij de toepassing van bestaande regels altijd een dergelijke weging nodig en geoorloofd;
2. bovendien heeft de Generale Synode Leusden 1999 met opzet niet méér gedaan dan het treffen van een voorlopige maatregel tot aan de volgende synode, die definitief hierover zou hebben te besluiten. Tevens werd de te verlenen bevoegdheid niet – zoals het vroegere 'spreekconsent' –

- een bevoegdheid in alle Gereformeerde Kerken, maar werd ze beperkt tot één classis; daarmee werd het interim-karakter van de regeling nog eens onderstreept;
3. de Generale Synode Leusden 1999 trof voor de voorbereiding van een behandeling van deze zaak door de generale synode van 2002 zodanige maatregelen, dat de kerken vroegtijdig in de besluitvorming zouden worden gekend. Nog eens te meer liet de synode hiermee zien op geen enkele wijze voor uitholling van de regel van art. 30 KO ruimte te willen geven;
  4. uit de ingekomen reacties van kerken en een classis blijkt instemming met deze regeling.

Besluit 2:

voor hen die als Assistent in Opleiding (Aio) aan de Theologische Universiteit van de kerken verbonden zijn, de mogelijkheid te openen tot het verkrijgen van een preekbevoegdheid in de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Grond:

het is van belang dat zij die als Aio's in dienst van de universiteit van de kerken na hun doctoraal examen zich een aantal jaren bezighouden met theologisch onderzoek, hun preekbekwaamheid op peil houden, hun eigen kerkelijke betrokkenheid vergroten en hun onderzoek door concrete toepassing van Gods Woord stimuleren.

Besluit 3:

de **Regeling voor preekbevoegdheid Aio's** – rekening houdend met de analogie die er is met met name het beroepbaarstellend onderzoek (BSO, zie Acta artikel 25) – als volgt vast te stellen:

1. De Aio kan preekbevoegdheid aanvragen bij de classis waaronder de kerk ressorteert waarvan hij belijdend lid is. Hij zal aan deze classis overleggen:
  - a. (een kopie van) het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit met de vereiste Aantekening Praktische Vorming, een kopie van zijn bewijs van aanstelling als Aio, en een positief getuigenis van zijn kerkenraad inzake zijn leer en leven;
  - b. een motivatiebrief waarin de kandidaat schrijft over
    - de betekenis van het geloof in God voor zijn persoonlijk leven,
    - zijn motivatie om preekbevoegdheid aan te vragen;
  - c. de tekst van een drietal preekvoorstellen die niet eerder beoordeeld zijn door een docent en/of mentor, over door de kandidaat zelf gekozen teksten (één uit het Oude Testament, één uit het Nieuwe Testament, en één over een Catechismuszondag), voorzien van uitgewerkte orden van dienst.
2. Tijdens het onderzoek in besloten zitting leest de Aio eerst zijn motivatiebrief en daarna een door hem gekozen preekvoorstel. Vervolgens voert de classis met de Aio een gesprek van maximaal drie kwartier over zijn motivatiebrief en preekvoorstel, waarbij eventueel ook de andere preekvoorstellen kunnen betrokken worden. Tot slot voert de classis met de Aio een gesprek van maximaal één uur over de leer van de Heilige Schrift en de betekenis en inhoud van de belijdenis. Het doel van het gesprek is dat duidelijk wordt hoe de houding van de Aio is ten opzichte van Schrift en belijdenis: hoe is zijn

visie op en hantering van Schrift en belijdenis, is er liefdevolle betrokkenheid op beide, is er hartelijke inzet om het evangelie over te brengen?

Uit het onderzoek in besloten zitting moet blijken dat de Aio Schriftgetrouw en confessioneel betrouwbaar is, en zelf gegrepen is door het evangelie. Daartoe beoordeelt de classis het geheel in afwezigheid van de Aio.

3. De Aio zal, voorafgaand aan de verlening van de preekbevoegdheid door de genoemde classis, een schriftelijke verklaring ondertekenen, waarin hij belooft zich in zijn preekarbeid te zullen houden aan de Heilige Schrift, de gereformeerde belijdenis en kerkorde.
4. Het toezicht op en de verantwoordelijkheid voor de uitoefening van de preekbevoegdheid door de Aio ligt bij de classis die onderzocht; deze classis zal besluiten over eventuele opschorting of beëindiging van de preekbevoegdheid. Wanneer er in de uitoefening van zijn preekbevoegdheid bij de Aio sprake is van een censurabele zonde, zal de kerkenraad die dat constateert, daarvan mededeling doen aan de kerkenraad van de gemeente waarvan de Aio belijdend lid is; laatstgenoemde kerkenraad zal beoordelen of de zaak dient te worden voorgelegd aan de classis die bevoegd is om de preekbevoegdheid op te schorten of te beëindigen.
5. Bij verhuizing van de Aio naar een van de kerken in een andere classis dan die de preekbevoegdheid heeft verleend, zal de voornoemde classis de bevoegdheid tot opschorten of beëindigen overdragen aan de classis waaronder deze broeder na verhuizing ressorteert.
6. De toezicht houdende classis zal één van haar predikanten benoemen tot begeleider van de Aio in de uitoefening van zijn preekbevoegdheid. Jaarlijks zal deze begeleider de preekarbeid met de Aio evalueren. Van deze evaluatie zal schriftelijk verslag gedaan worden aan de toezicht houdende classis.

Besluit 4:

het voorstel van de classis Kampen (genoemd onder materiaal 5) niet te honoreren.

Grond:

de Generale Synode Leusden 1999 heeft de term ‘preekbevoegdheid’ al gebruikt. Bovendien is het niet goed en niet nodig om via de termen ‘spreekconsent’ c.q. ‘preekbevoegdheid’ een discussie te voeren en een beslissende uitspraak te doen over de vraag of “preken” per definitie de ambtelijke bediening van het woord is.

Het woord preekbevoegdheid is gekozen in plaats van het oudere spreekconsent, overigens zonder een confessionele uitspraak te doen over de aard van de prediking. Nieuw in deze regeling is, dat de preekbevoegdheid geldt voor het hele land. Gewezen wordt op de mogelijke precedentwerking van grond 1 bij besluit 1. Maar soms moet een synode – in dit geval die van Leusden – wel bepaalde dingen regelen, al moet het dan zo smal mogelijk. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 46 – Preekbevoegdheid niet-beroepbare theologen

(agenda 3.19)

14-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. brief van de kerk te Zwolle-Centrum d.d. 4 maart 2002, waarin de raad verzoekt dat de synode bij de bespreking van de voorlopige regeling voor aio's zich buigt over de situaties van andere afgestudeerde maar nog niet beroepbare theologen. Hij meent dat er op dit punt sprake is van een 'gat' in de regeling. Uit bijlagen blijkt dat de raad een concreet verzoek van zulk een broeder bij de classis heeft ondersteund, maar dat de classis een besluit tot verlenen van preekbevoegdheid niet kon effectueren, omdat een meerderheid van deputaten ad art. 49 KO adviseerde dat het beter was niet aan het verzoek te voldoen;
2. brief van de kerk te Amsterdam-Centrum d.d. 13 maart 2002. De raad is van mening dat de materie van preekbevoegdheid voor niet-predikanten ook breder dan alleen met betrekking tot aio's aan de orde zou moeten komen. Hij noemt daarvoor drie redenen:
  - a. ook predikanten die zijn losgemaakt – hoewel niet verbonden aan een concrete gemeente – gaan voor in erediensten. Enerzijds lijkt dit in strijd met art. 4 KO, omdat zij immers niet (meer) verbonden zijn aan een concrete gemeente. Anderzijds is het logisch dat zij blijven voorgaan, omdat zij met hun gaven en vaardigheden de gemeente van Christus verantwoord kunnen dienen in hun preekwerk;
  - b. dit roept de vraag op of ook van afgestudeerden aan de Theologische Universiteit met aantekening praktische vorming die (nog) niet voornemens zijn predikant te worden, de gaven – onder hetzelfde toezicht als de aio's – wellicht ingezet zouden kunnen worden als voorganger in een eredienst;
  - c. dit geldt evenzeer voor die studenten aan de Theologische Universiteit die al wel hun aantekening praktische vorming hebben gehaald, en dus de grote stage al achter de rug hebben, maar het wetenschappelijk deel van hun studie nog niet hebben afgerond. Zij hebben al een periode gepreekt, maar mogen tijdens het vervolg van hun studie niet meer in kerkdiensten voorgaan.

Besluit:

niet te voldoen aan de verzoeken van Zwolle-Centrum en Amsterdam-Centrum.

Grond:

de situatie van afgestudeerde maar (nog) niet beroepbare theologen is een punt dat naar artikel 30 KO in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de meerdere vergadering dient te worden geplaatst.

Het voorstel is aangenomen met één onthouding.

Artikel 47 – Revisieverzoeken zegen(groet)

(agenda 3.20)

06.26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, artikel 48;
  2. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk van Rozenburg d.d. maart 2002, waarin wordt gemeld dat het besluit van de GS Leusden 1999, Acta artikel 48, inzake revisieverzoeken zegen (groet) niet geratificeerd kon worden en waarin gevraagd wordt om revisie van dit besluit. Aangegeven wordt dat de gronden onder het besluit niet kloppen. Grond 1 is geen echte grond, maar zijn eigenlijk twee oordelen nl. a) dat de zegen niet is onderscheiden van andere elementen in de eredienst en b) dat er voor het zegenen geen specifieke vereisten gelden; voor de uitspraak en de beide oordelen in grond 1 wordt geen Schriftbewijs aangevoerd; volgens bijbelse gegevens zijn er wel specifieke vereisten voor de kerkelijke zegen in de eredienst, namelijk dat die slechts door een priester c.q. vanuit het ambt van de verzoening mag worden opgelegd;
  3. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Ommen d.d. 1 maart 2002, waarin wordt gemeld dat het besluit van de GS Leusden 1999, Acta artikel 48, inzake revisieverzoeken zegen (groet) z.i. anders geformuleerd dient te worden. Het bezwaar richt zich op de woorden ‘iedere broeder’ in dat besluit. Volgens de raad stelt de Schrift wel vereisten aan diegene die zegent, en is het de taak van de ambtsdrager om zijn roeping tot leiding geven aan de gemeente ook uit te laten komen in het leiden van de erediensten. Het voorgaan van een niet-kerkenraadslid moet als ‘noodvoorziening’ worden beschouwd en dat dient ook uit te komen in bepaalde liturgische handelingen zoals de manier waarop de zegen wordt uitgesproken. Zij vraagt uit te spreken dat ‘alleen ouderlingen, die door de kerkenraad worden geroepen in een eredienst voor te gaan, de bevoegdheid krijgen om in de kerkdienst de zegen(groet) ongewijzigd uit te spreken, ook met opheffing van handen’;
  4. ‘Report on Article 48 Request for Revision of Blessing Synod Leusden 1999’, toegezonden door de Free Reformed Churches of Australia, met als conclusie: “The blessing is given by God in the assembly of His people and is an important part of the liturgy; we must be careful not to diminish its significance. The blessing is spoken by the minister of elder (those called to the office) on behalf of God using the words of Scripture”;
  5. een zestal brieven ondertekend door in totaal 14 broeders en zusters, met daarbij in totaal 137 adhesiebetuigingen. Gevraagd wordt:
    - om revisie van genoemd besluit;
    - te besluiten alle kerkelijke besluiten die het in ongewijzigde vorm uitspreken en opleggen van de zegen aan niet-predikanten toestaan, op te schorten;
    - dat het ongewijzigd uitspreken van de zegen(groet) (al dan niet met opgeheven handen) blijft voorbehouden aan ambtsdragers conform de lijn van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996;
    - om de instelling van een studiedeputaatschap dat zich dient te bezinnen op de vragen naar de verhouding tussen ambt en zegen(groet).
- Voor het onder materiaal 5 vermelde worden de volgende argumenten aangedragen:
- a. tegen Schrift, belijdenis en kerkorde in creëert de synode een vierde ambt, dat van preek-lezer;
  - b. het uitspreken van de zegen is niet anders dan een geconcentreerde vorm van bediening van het Woord en dus een onderdeel van de bediening van de verzoening, die vanwege het formulier van bevestiging van ambtsdragers is voorbehouden aan predikanten;
  - c. ten onrechte wordt het uitspreken van de zegen gezien als liturgische regel los van het ambt;

- d. gelet op de vele bezwaren sinds jaren getuigt het besluit niet van kerkelijke wijsheid;
- e. het besluit is in strijd met art. 33 KO, omdat er geen nieuwe argumenten zijn;
- f. terecht is aan de synode voorgehouden dat genoemde besluitvorming in de toekomst de weg opent naar sacramentsbediening door ouderlingen;
- g. de synode heeft zich in de behandeling van de revisieverzoeken niet gehouden aan de interpretatie van de term kerkelijke wijze die Joh. Jansen geeft als hij over art. 30 KO schrijft “dat deze wijze van behandeling niet overheersend is, niet bevelend en niet dwingend maar overtuigend, terechtwijzend en leidend ... Alle kerkelijke besluiten moeten gemotiveerd worden en op Gods Woord gegrond zijn.” (Joh. Jansen, *Korte Verklaring van de kerkenordening*, 1937, blz. 136).

Besluit 1:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. toe te stemmen valt dat grond 1 onder genoemd besluit twee oordelen geeft. Maar bij het noemen van de tegenargumenten wordt geen nieuw aspect naar voren gebracht dat al niet eerder gewogen is;
2. de mening dat alleen ouderlingen de zegen mogen opleggen, is al weerlegd door de Generale Synode Ommen 1993, Acta artikel 40, in de gronden onder besluit 2;
3. brieveschrijvers geven er geen blijk van zich te hebben geconfronteerd met de uitspraak van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, Acta artikel 51 besluit 3, ‘aan de verzoeken tot het instellen van een studiedeputaatschap met een brede of beperkte opdracht niet te voldoen’, noch met de gronden die tot die uitspraak leidden, o.a. grond 3: ‘de in het verleden gedane uitgebreide studie geeft geen reden tot de gedachte dat nieuwe argumenten gevonden zullen worden’;
4. de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 48) handelde conform art. 33 KO. Er werden bij haar in revisieverzoeken met betrekking tot het besluit van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 enkele nieuwe aspecten en overwegingen ingebracht. Op basis van een inhoudelijke weging daarvan legde de synode in grond 2 bij haar besluit nadrukkelijker de toekenning van bevoegdheid tot het voorgaan in de eredienst aan de in 1996 al gekozen beleidslijn ten grondslag;
5. ten onrechte wordt gesteld dat de zaak niet op kerkelijke wijze conform art. 30 KO is behandeld, aangezien in de toelichting en de daarop volgende discussie, weergegeven in de Acta, blijkt dat de revisieverzoeken zijn gewogen en weerlegd.

Besluit 2:

bezwaarde kerken en kerkleden op te roepen de discussie over het opleggen van de zegen te laten rusten.

Gronden:

1. uit de discussie gedurende twintig jaar is gebleken dat inhoudelijke argumenten vanuit de bijbelse, confessionele en theologische gegevens niet konden leiden tot overtuigende besluiten.

Reden waarom de Generale Synode Berkel en Rodenijs 1996 en de Generale Synode Leusden 1999 zich concentreerden op praktische overwegingen waarover uiteindelijk overeenstemming kon worden gevonden. De kerken zijn er niet mee gediend de oude discussies van voor de synodes van 1996 en 1999 opnieuw op te rakelen;

2. met het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 zijn de ‘buitenlijnen’ voor de kerkelijke praktijk aangegeven, maar het laat voldoende ruimte voor een *modus vivendi* bij gewetensbezwaar.

Toelichting:

Wanneer een kerkenraad het voor eigen gemeente niet verantwoord vindt een voorganger de zegen ongewijzigd te laten uitspreken, blijft er altijd de mogelijkheid om alleen predikanten c.q. ouderlingen c.q. ambtsdragers een kerkdienst te laten leiden. Ook kan men in goed overleg met de desbetreffende broeders overeenkomen dat zij de zegen in gewijzigde vorm uitspreken. Het synodebesluit betekent eveneens niet dat een broeder die (als ambtsdrager of als niet-ambtsdrager) zelf bezwaar heeft de zegen ongewijzigd uit te spreken, door een kerkenraad niet meer zou mogen worden aangewezen om voor te gaan.

Als deputaten zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Op 6 september begint de synode aan de behandeling van de bezwaren tegen de besluiten van Leusden over de vraag wie in een eredienst de zegengroet mag opleggen. Diverse sprekers wijzen erop, dat het hier gaat om een discussie van vele jaren, waarin we elkaar niet kunnen overtuigen. Deputaten hebben alleen een kerkrechtelijke weg willen wijzen om met de bezwaren om te gaan.

Ds. A. de Jager dient een amendement in op besluit 1; hij wil terug naar de in Berkel gemaakte afspraken en vraagt zich af, of in Leusden niet tegen artikel 33 van de kerkorde in een nieuwe zaak aan de orde is gesteld.

Een ordevoorstel van ds. P. Houtman om de bespreking te verdagen wordt aangenomen.

De behandeling wordt voortgezet op 26 september. Op verzoek van ds. R. van Wijnen worden de volgende woorden uit besluit 2 grond 2 overgebracht uit grond 2 naar een toelichting: “Wanneer een kerkenraad het voor eigen gemeente niet verantwoord vindt om een voorganger de zegen ongewijzigd te laten uitspreken, blijft er altijd de mogelijkheid om alleen predikanten c.q. ouderlingen c.q. ambtsdragers een kerkdienst te laten leiden. Ook kan men in goed overleg met de desbetreffende broeders overeenkomen dat zij de zegen in gewijzigde vorm uitspreken. Het synodebesluit betekent eveneens niet dat een broeder die (als ambtsdrager of als niet-ambtsdrager) zelf bezwaar heeft de zegen ongewijzigd uit te spreken, door een kerkenraad niet meer zou mogen worden aangewezen om voor te gaan”.

Diverse afgevaardigden wijzen op de noodzaak van continuïteit: het is niet gewenst dat de praktijk binnen de kerken opnieuw veranderd wordt.

Het voorstel van deputaten wordt aangenomen met 20 stemmen voor, 12 tegen en 1 onthouding; het tegenvoorstel van ds. A. de Jager is daarmee verworpen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 48 – Vertegenwoordiging bij officiële gebeurtenissen bij andere kerken

(agenda 3.21)

30-08;14-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. brief van de classis Kampen d.d. 20 februari 2002, waarin de classis verzoekt het besluit van de Generale Synode Ommen 1993 (Acta, art. 67-2) vervallen te verklaren en daarvoor in de plaats het volgende te besluiten: ‘Het aan de vrijheid en de wijsheid van de plaatselijke kerken over te laten of, wanneer en hoe een officiële vertegenwoordiging wordt afgevaardigd bij officiële gebeurtenissen in andere kerkgenootschappen’;
2. brief van br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 11 april 2002, waarin hij inhoudelijke bezwaren maakt tegen het voorstel van de classis Kampen, onder Materiaal 1 vermeld.

Besluit:

1. aan het verzoek van de classis Kampen niet te voldoen;
2. br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden van dit besluit in kennis te stellen.

Gronden:

de gronden die de classis Kampen aanvoert, zijn onvoldoende overtuigend om tot het gevraagde besluit te komen.

In eerste instantie was het voorstel de zaak onontvankelijk te verklaren. De vraag was en blijft, waarom de classis Kampen voorbijging aan de particuliere synode. In tweede instantie luidt het voorstel om uit te spreken dat de aangevoerde argumenten onvoldoende zijn.

Het voorstel is aangenomen met 2 stemmen tegen en 4 onthoudingen.

Artikel 49 – Huwelijksinzegening en belijdenis

(agenda 3.22)

30-08-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

bezwaarschrift met een zevental bijlagen van br. D. de Jager te Brouwershaven d.d. 12 februari 2002 tegen een besluit van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Appellant beschrijft twee voorbeelden van huwelijken waarbij een van beiden als dooplid tot de kerk werd toegelaten en het huwelijk vervolgens kerkelijk bevestigd werd. Hij verzoekt de synode uit te spreken:

“Alleen huwelijken van belijdende leden van de Gereformeerde Kerken in Nederland kunnen kerkelijk bevestigd worden.” Hij voert aan dat dit een zaak is die de kerken in het gemeen aangaat.

Gronden:

1. Het is een- en andermaal in een van de kerken gebleken dat de uitspraak van ‘Sneek’ 1939, art. 337, lid 3, niet goed verstaan werd, waardoor al te gemakkelijk opneming in de gemeente plaats had, vlak voor een huwelijksluiting, als het ware ‘hals over kop’, om het huwelijk maar kerkelijk bevestigd te krijgen.
2. Wie op de vragen van het huwelijksformulier het rechte antwoord kan geven, kan het ook op de vragen bij het doen van belijdenis van het geloof.
3. Het argument dat een bruidspaar zijn huwelijk graag kerkelijk bevestigd ziet, is geen argument voor opneming in de gemeente van een van beiden, bruidegom of bruid, die tot dan toe geen lid van de gemeente is.
4. De voorbede voor het huwelijk is, in het geval van een zich voegen bij de gemeente vanwege een voorgenomen huwelijk, een reële mogelijkheid en te verkiezen boven een overhaaste, de gemeente overvallende opneming in de gemeente van iemand die tot vlak voor het huwelijk niet tot een van de Gereformeerde Kerken in Nederland behoorde.

Appellant brengt zelf twee uitzonderingen op de door hem voorgestane regel aan, nl. van een huwelijk tussen een belijdend lid en a. een dooplid uit de Gereformeerde Kerken of b. een dooplid uit een andere kerkformatie, namelijk wanneer dat dooplid ‘duidelijk overtuigd op weg is – door het volgen van de zogenaamde belijdenis-catechisatie – naar het afleggen van openbare belijdenis van het geloof in een van de Gereformeerde Kerken’ en ‘belooft daartoe Deo volente zo spoedig mogelijk te willen komen.’

Besluit:

aan het verzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. de mening van een kerklid, hoe goed bedoeld ook, is niet voldoende om tot een generaal-synodale bepaling te komen, zonder enige steun van de mindere vergaderingen;
2. appellant confronteert zich niet met de gronden waarop classis en particuliere synode zijn verzoek hebben afgewezen;
3. de voorbeelden die appellant beschrijft, volstaan niet om aan te tonen dat deze zaak de kerken samen aangaat. Bovendien heeft hij niet aangetoond dat de kerkenraad de regels van de Generale Synode Sneek 1939, in casu lid 3, niet naar behoren heeft toegepast (‘dat in sommige gevallen onmiddellijke opneming ook zonder belijdenis van het geloof geoorloofd is, als daarbij de verplichting om tot belijdenis van het geloof en tot de viering van het heilig avondmaal te komen ten volle erkend wordt’);
4. appellant vraagt om een nadere generaal-synodale bepaling bij art. 70 KO, maar hij verbindt zijn vraag aan art. 62 KO. De uitzonderingen die hij zelf op de door hem voorgestane regel ziet, bewijzen dat de bedoelde zaak de toepassing van de regels van de Generale Synode Sneek 1939 inzake toelating tot de gemeenschap van de kerk betreft, en niet zozeer art. 70 KO. De door de appellant genoemde uitzonderingen op de door hem voorgestane regel tonen aan dat de regels van de Generale Synode Sneek voldoende duidelijk zijn;
5. het is de bevoegdheid van de kerkenraad aanvragen tot kerkelijke bevestiging van het huwelijk te beoordelen. De approbatie door de gemeente is de weg om eventuele bezwaren tegen leer of leven in te brengen.

Het gesprek over dit voorstel cirkelt rond de vraag of het nu om een appèl gaat of om een revisieverzoek of om beide. Het moderamen heeft ervoor gekozen inhoudelijk de zaak te bespreken. Het voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen en 1 onthouding. De afgevaardigden van de particuliere synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg blijven buiten stemming.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 3 – Kerkregering	1
a – Regelgeving	1
Artikel 16 – Kerkrecht en kerkorde, algemeen besluit en opdrachten	1
Artikel 17 – Consistentie van besluitvorming door de generale synode	4
Artikel 18 – Rechtseffect van besluitvorming door de generale synode	4
Artikel 19 – Procedure voor wijziging van de kerkorde	6
Artikel 20 – Herziene uitgave van de kerkorde	8
Artikel 21 – Editie van de kerkorde met regelingen en jurisprudentie	9
Artikel 22 – Benoeming deputaten Kerkrecht en kerkorde	10
Artikel 23 – Algemene herziening van de kerkorde	10
Artikel 24 – Verzoek om studiedeputaatschap kerkelijke vergaderingen	11
Artikel 25 – Kerkelijke onderzoeken voor beroepbaarstelling en toelating tot het ambt van predikant	13
Artikel 26 – Kerkelijk onderzoek van wie aan een andere theologische universiteit afstudeerden	14
Artikel 27 – Artikel 8 KO	16
Artikel 28 – Artikel 13 KO	18
Artikel 29 – Artikel 14 KO	19
Artikel 30 – Verzoek heroverweging GS Leusden Acta art. 29	26
Artikel 31 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 30, 2.14	27
Artikel 32 – Benoeming deputaten Dienst en recht	28
Artikel 33 – Benoeming Commissie van Beroep ex art. 14 KO	29
Artikel 34 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 36	29
Artikel 35 – Doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen	31
Artikel 36 – Bepalingen inzake toelating van asielzoekers tot de sacramenten	32
Artikel 37 – Gastlidmaatschap jongeren	35
Artikel 38 – Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO	37
Artikel 39 – Avondmaalsviering zonder formulieren	42
Artikel 40 – Wijziging Artikel 70 KO	43
Artikel 41 – Echtscheiding	45
Artikel 42 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 72	52
Artikel 43 – Benoeming deputaten Huwelijk en echtscheiding	54
Artikel 44 – Kerkelijk werkers	55
Artikel 45 – Preekbevoegdheid Aio's	58
Artikel 46 – Preekbevoegdheid niet-beroepbare theologen	60
Artikel 47 – Revisieverzoeken zegen(groet)	61
Artikel 48 – Vertegenwoordiging bij officiële gebeurtenissen bij andere kerken	65
Artikel 49 – Huwelijksinzegening en belijdenis	65
Inhoudsopgave	68

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 3b –
Kerkregering – Rechtspraak**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 3 – Kerkregering

b – Rechtspraak

Artikel 50 – Appèlzaken

(agenda 3.23)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

1. definitief rapport van deputaten voor appèlzaken d.d. 19 augustus 2002;
2. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord d.d. 30 maart 2002 met het verzoek tot revisie van artikel 33 Acta GS Leusden 1999, waarvoor zij aanvoeren dat het voorstel tot instelling van een deputaatschap Appèlzaken niet langs de kerkelijke weg bij de generale synode ter tafel is gekomen, en waarin zij tevens informeren naar de achtergrond van artikel 3 van de Regeling voor de Appèlprocedure. Zij menen dat voorafgaand aan een appèl een kerkelijke vergadering om herziening van een besluit moet worden gevraagd, en vrezen dat een appèlschrift vanwege vormgebreken niet in behandeling zal worden genomen.

Besluit 1:

niet te voldoen aan het verzoek tot revisie van artikel 33 Acta GS Leusden 1999.

Grond:

twee particuliere synoden hadden de Generale Synode Leusden verzocht om vaststelling van een appèlprocedure door de generale synode. Daarmee was deze zaak wettig ter tafel. Uit de Acta blijkt niet, langs welke weg deze particuliere synoden tot hun verzoek gekomen zijn, en dat hoeft door de generale synode ook niet onderzocht te worden. Uit de gronden bij het besluit blijkt dat niet besparing van geld en energie, maar vooral zorgvuldigheid en rechtszekerheid het motief voor de nieuwe procedure zijn geweest.

Besluit 2:

aan br. en zr. De Boer te berichten, dat artikel 3 van de Regeling van de Appèlprocedure een voorafgaand verzoek aan een kerkelijke vergadering om een genomen besluit te herzien niet uitsluit, maar dat dit buiten de appèlprocedure valt, en dat de bepaling dat appèllanten in de gelegenheid worden gesteld hun bezwaarschrift aan te vullen als er iets aan ontbreekt, voorkomt dat een appèlschrift vanwege vormgebreken niet in behandeling wordt genomen.

Besluit 3:

1. deputaten voor appèlzaken décharge te verlenen onder hartelijke dankzegging voor de door hen verrichte arbeid;
2. opnieuw een deputaatschap voor appèlzaken bij de generale synode te benoemen, dat de behandeling van bezwaarschriften op de generale synode voorbereidt;
3. een uitdrukkelijke oproep te doen om met behandeling en indiening van appèlschriften niet te wachten tot het laatste jaar voorafgaand aan de zitting van de synode;
4. de kerken op te roepen iedere uitspraak op een bezwaarschrift te voorzien van een motivering die aan de bezwaarde(n) wordt bekendgemaakt;
5. de meerdere vergaderingen op te roepen:
  - a. iedere beslissing op een bezwaarschrift te voorzien van een voorlichtende mededeling met betrekking tot het onverwijld instellen van appèl;
  - b. personen aan te wijzen die een genomen besluit kunnen toelichten bij appèl;
6. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht te geven om in samenwerking met deputaten Appèlzaken GS een studie te doen naar de mogelijkheid om appèl van plaatselijke geschillen tot één of twee instanties te beperken;
7. aan deputaten Appèlzaken GS opdracht te geven de deputaten Kerkrecht en kerkorde advies te geven ten behoeve van hun studie over de criteria waaraan revisieverzoeken moeten voldoen.

Gronden:

1. gebleken is dat de voorbereiding door het deputaatschap de zorgvuldigheid van de behandeling van appèlzaken ten goede komt en leidt tot een inzichtelijke en meer uniforme besluitvorming;
2. wil het deputaatschap kunnen blijven functioneren, dan is spreiding van de werkzaamheden en dus van de appèlschriften noodzakelijk. Dat maakt bovendien dat er tijd is om eventueel te schikken, en bevordert ook de zorgvuldigheid;
3. een onvolledige, slordige en nonchalante behandeling van een bezwaar leidt vrijwel altijd tot grote ergernis en kan veel kwaad bloed zetten. Hierdoor ziet de bezwaarde zich vervolgens weer genoodzaakt om in appèl te gaan. In sommige gevallen is hierdoor onnodig een langdurig proces op gang gekomen.
- 4a. het komt voor dat er veel tijd verloopt voordat men in appèl gaat. De ‘regel van Dordrecht 1893’ dat – indien in de beslissing niet kan worden berust – zo spoedig mogelijk appèl moet worden ingesteld, is niet voldoende bekend. Wil die ook functioneren, inclusief de sanctie van niet-ontvankelijkverklaring, dan moet de regel bekend zijn;
- b. in de praktijk is gebleken dat na een genomen besluit het onduidelijk is wie aangesproken kan worden. De desbetreffende vergadering is immers inmiddels reeds ontbonden. Een bepaling van de ‘modelregeling’, waarin staat aangegeven dat de classis/particuliere synode personen aanwijst die het genomen besluit eventueel kunnen toelichten bij appèl, zou dit kunnen oplossen.
5. het is noodzakelijk een cultuur te bevorderen waarin gemeenteleden zich willen neerleggen bij een besluit van de meerdere vergadering. Dit zou kunnen worden gestimuleerd door de mogelijkheid van appèl van plaatselijke geschillen te beperken tot één of twee instanties. Beroep op de generale synode is dan alleen nog mogelijk wanneer er sprake is van strijd met Schrift, confessie of kerkorde.
6. deputaten Kerkrecht en kerkorde zijn reeds bezig met deze studie in opdracht van de Generale Synode van Leusden 1999 (Acta art. 143 d5). Het is, gezien in de praktijk gebleken onhelder-

heid over en de samenhang tussen artikel 30 en artikel 31 KO, gewenst dat deputaten Appèlzaken GS hierin mede adviseren.

Besluit 4:

de door de vorige synode vastgestelde Regeling voor de appèlprocedure aan te passen (en vast te stellen overeenkomstig de in bijlage III 10 weergegeven tekst van de Regeling-2002) door:

1. in artikel 1 achter ‘appèlschrift’ toe te voegen “zo spoedig mogelijk via e-mail dan wel schriftelijk in zeventvoud” en achter ‘bij’ in te voegen “het hieronder genoemde deputaatschap Appèlzaken met een afschrift naar”;
2. in artikel 2 achter ‘plaatsen’ een punt te zetten en de rest van de zin te laten vervallen;
3. uit te spreken dat het deputaten de bevoegdheid hebben een geschil te schikken wat tot intrekking van het appèlschrift zal leiden, en artikel 7 met deze bepaling uit te breiden;
4. uit te spreken dat als partijen in het geschil beschouwd worden de partijen betrokken bij het oorspronkelijke bezwaar en artikel 9 met deze bepaling te laten beginnen;
5. in artikel 9 voor ‘ter beschikking stellen’ in te voegen: “digitaal dan wel in zeventvoud” en dit lid uit te breiden met de volgende zin:
 “Het is aan deputaten om te beoordelen of stukken al dan niet geschikt zijn om voorgelegd te worden aan een wederpartij. Indien geoordeeld wordt dat een beroep op de vertrouwelijkheid terecht is, behoren deputaten wel het karakter van die vertrouwelijke stukken te benoemen. Een wederpartij mag dan stellen dat de stukken buiten beschouwing blijven, waar deze er geen kennis van heeft kunnen nemen”;
6. aan artikel 10 een zin toe te voegen die luidt: “Ook kerkleden die de zaak op enige manier aangaat, kunnen door deputaten gehoord worden. Dit geldt eveneens voor visitatoren en anderen die in de rechtsgang bij de zaak betrokken zijn geweest. Van dit horen moeten de partijen kennis kunnen nemen.”;
7. in artikel 14 het gedeelte ‘in afschrift toezenden aan de leden van de synode.’ te vervangen door: “indien onder de aanduiding ‘vertrouwelijk’. Vervolgens bepaalt de synode de wijze van behandeling en brengt de partijen en andere betrokkenen hiervan op de hoogte.”;
8. artikel 17 aldus te wijzigen:
 „De synode kan aan partijen gelegenheid bieden in haar zitting waarin de bespreking van het appèlschrift plaatsvindt, hun zienswijze mondeling toe te lichten. De leden van de generale synode die betrokken zijn (geweest) bij een appèlzaak – onder wie in elk geval de afgevaardigden van de PS tegen wie het appèl is ingesteld –, maken geen deel uit van de vergadering bij de behandeling van die appèlzaak. Indien een synode besluit een appèlschrift in comité te behandelen, zullen de leden van de synode die betrokken zijn (geweest) bij die appèlzaak, de vergadering verlaten voordat de beraadslaging begint. Hetzelfde geldt voor partijen, indien hun is toegestaan hun zienswijze mondeling in de vergadering toe te lichten.”
9. een nieuw artikel 19 in te voegen dat luidt:
 “1. indien iemand op grond van artikel 31 van de Kerkorde in appèl is gegaan bij de generale synode en daartoe overeenkomstig deze regeling een appèlschrift bij het deputaatschap heeft ingediend, zijn deputaten bevoegd – indien uit een oogpunt van spoedeisendheid en ter voorkoming van onherstelbaar nadeel strikt nodig – een ordemaatregel te treffen totdat de generale synode op het appèl heeft beslist.

2. appellant zal daartoe een schriftelijk en gemotiveerd verzoek moeten indienen bij het deputaatschap.
3. deputaten zullen dit verzoek behandelen zoveel mogelijk in overeenstemming met deze regeling.”;
10. de oude artikelen 19 en 20 te wijzigen in artikel 20 en 21;
11. het deputaatschap op te dragen de vastgestelde regeling in de praktijk te toetsen en zo nodig aanvullende voorstellen te doen aan de volgende synode.

Gronden:

1. het digitaal indienen van een appèlschrift, de bijlagen en relevante stukken verhoogt de doeltreffendheid van de behandeling ervan aanzienlijk;
2. zie Grond 2 bij *Besluit 3*;
3. het beëindigen van een geschil via een minnelijke schikking kan zegenrijk zijn zowel voor de betrokkenen als voor de kerkelijke gemeenschap als geheel;
4. verduidelijking op dit punt is noodzakelijk;
5. de bevoegdheid is nodig om de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen te kunnen beschermen;
6. bij een appèl hebben ook kerkleden, die de zaak op enige manier aangaat, veel belang bij een juiste beoordeling van het geheel;
7. de informatievoorziening aan de partijen behoeft nadere invulling. Het is niet duidelijk wie daarvoor verantwoordelijk is;
8. Bij de informatie van partijen over de wijze van behandeling dient te worden aangegeven of de generale synode geheel of gedeeltelijk in comité vergadert en of partijen met toepassing van art. 17 kort hun zienswijze kunnen toelichten. Partijen moeten weten waar ze aan toe zijn. De aanvulling van artikel 17 van de Regeling vloeit voort uit de noodzaak iedere (schijn van) partijdigheid of ongelijke beïnvloedingsmogelijkheden in een rechtsgeding te vermijden.
- 9a. de noodzaak voor het treffen van een spoedvoorziening zal zich in de regel voordoen in het begin van een appèlprocedure, meestal in de fase van appèl op de classis. De jurisprudentie van de (wereldlijke) voorzieningenrechter (vroeger: de president in kort geding) laat zien dat in die fase door het ontbreken van een kerkelijke spoedvoorziening de wereldlijke rechter aanvullende rechtsbescherming biedt. Desalniettemin is het verstandig ook in de fase van appèl op de generale synode een mogelijkheid voor een spoedvoorziening te scheppen. Daarmee wordt voorkomen dat de gang naar de wereldlijke rechter moet worden gemaakt, uitsluitend vanwege het ontbreken van een adequate kerkelijke voorziening;
- b. omdat het gaat om de uitzonderlijke situatie dat een deputaatschap kerkenraden en/of meerdere vergaderingen tijdelijk kan binden, is de bevoegdheid aan zeer strikte criteria gebonden. De tijdelijke voorziening vervalt op het moment dat de generale synode een besluit op het appèlschrift heeft genomen of anderszins het geschil is geëindigd (bijvoorbeeld omdat het appèlschrift wordt ingetrokken);
- c. om te waarborgen dat de nodige zorgvuldigheid wordt betracht, zullen deputaten zoveel mogelijk handelen volgens de regeling. Dat betekent onder andere dat zij hoor en wederhoor zullen houden en hun beslissing zullen motiveren;
10. artikel 19 nieuw is het laatste materiële artikel van de regeling;
11. een eerste beoordeling heeft plaatsgevonden en is in de wijzigingen en aanvullingen verwerkt. Een verdere toetsing in de praktijk is noodzakelijk.

Besluit 5:

hun werkzaamheden te verrichten binnen het door de generale synode vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;

Besluit 6:

van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en dit rapport zo mogelijk drie maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te doen toekomen.

Aanwezig zijn deputaten ir. W. Haitsma, mr. D.A.C. Slump en ds. P.L. Storm.

In de bespreking wordt veel waardering geuit voor het tot nu toe gedane werk. Duidelijk is, dat het deputaatschap zich niet gaat bezighouden met geschillen over de leer. Het is goed, dat er een spoedvoorziening komt, zodat de wereldlijke rechter zich niet over kerkzaken hoeft te buigen. Het wordt als goed ervaren, dat er een apart traject komt waarin de behandeling van bezwaarschriften voorbereid wordt. Deputaten stellen daarbij dat de hulp van een professioneel secretaris onontbeerlijk is. De vraag is echter, of daarvoor wel geld aanwezig is.

Enige discussie ontstaat over de vraag, wie als betrokkene beschouwd moet worden bij een zaak die speelt. Er kan sprake zijn van persoonlijke betrokkenheid; je kunt bij de behandeling van een zaak op een ander niveau betrokken geweest zijn of lid van de kerkelijke vergadering waartegen een appel is ingediend.

Bij de stemming over besluit 3 geeft br. S. Jonker aan, dat hij voor het voorstel is, behalve punt 5, 6 en wil dat graag in de acta vermeld zien. Besluit 4 wordt met algemene stemmen aangenomen. De deputaten worden bedankt voor hun inzet.

Artikel 51 – Benoeming deputaten Appèlzaken generale synode

(agenda 3.24)

14-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Appèlzaken generale synode worden benoemd:

Primi	Secundi
W. Haitsma (s), Harlingen	ds. H.J. Boiten, Amersfoort
ds. A. Bas, Kornhorn	R. Dijkstra-van der Wolf, Nijmegen
J.P.A. Boersema, Hilversum	ds. R. Kelder, Nijkerk
D.A.C. Slump, Capelle aan den IJssel	ds. L.E. Leeftink, Nijmegen
ds. P.L. Storm, Rijnsburg	P. Lourens, Zoetermeer
ds. H.J.C.C.J. Wilschut, Assen	D. Veurink, Zwolle

Artikel 52 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 25

(agenda 3.25)

31-05;14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, Artikel 25 en Bijlage 2 (*Rapport Huttenga*) inzake het appèl van Nieuwegein tegen de particuliere synode Utrecht (ds. D. Ophoff over zondag 38 HC).
De generale synode sprak onder andere uit in Besluit 4,
  - a. dat in de preek van ds. D. Ophoff van 2 juni 1996 over zondag 38 HC het belang van de erediensten en van de ruimte daarvoor duidelijk naar voren zijn gekomen;
  - b. dat evenwel in deze preek onvoldoende uitkomt, dat in zondag 38 HC sprake is van een gebod, namelijk om vooral op de rustdag trouw de kerkdiensten te bezoeken;
  - c. dat de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als *rustdag* niet gegrond is op een goddelijk gebod, niet te veroordelen is;
  - d. dat er bovendien geen reden is om aan te nemen, dat ds. D. Ophoff in het geheel van zijn functioneren als dienaar van het Woord binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland afwijkt van de leer van de kerk met betrekking tot het vierde gebod van de wet van de Here.

Gronden:

1. de Nationale Synode van Dordrecht 1618-1619 stelde met betrekking tot de kwestie van sabbat en zondag zes regels op, die onder ons een moreel gezag genieten. Deze regels luiden als volgt:
  1. In het vierde gebod is iets ceremonieels en iets moreels.
  2. Ceremonieel is geweest de rust van de zevende dag na de schepping en de strenge onderhouding van die dag, die het joodse volk in het bijzonder was opgelegd.
  3. Moreel is het dat een zekere en vastgestelde dag voor de godsdienst bestemd is, met daarvoor zoveel rust als voor de godsdienst en de heilige overdenking daarvan nodig is.
  4. Nadat de sabbat van de joden is afgeschaft, moeten de christenen de zondag plechtig heiligen.
  5. Deze dag is sedert de apostelen in de oude christelijke kerk altijd onderhouden.
  6. Deze dag moet zo aan de godsdienst gewijd worden, dat men daarop rust van alle slaafse werken (uitgezonderd die werken die uit liefde en de tegenwoordige noodzakelijkheid voortspruiten), alsook van alle ontspanning die de godsdienst belemmert.

In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en voor de verwerking daarvan. Deze ruimte wordt optimaal geschapen, wanneer de zondag rustdag is.

Het belang van het creëren van deze ruimte onderstreept ds. D. Ophoff in de bewuste preek, zoals blijkt uit de volgende citaten: “We zullen vooral allemaal sterk gemotiveerd moeten zijn om samen als gemeente de Here te ontmoeten, om tijd voor Hem te maken.” “Laat op je werk je stem horen, op het moment dat de zondag bedreigd wordt. Laat merken hoeveel die dag je waard is.”

2. het is waardevol om in een Catechismuspraak over één van de Tien Geboden de gemeente te motiveren tot liefde voor het *doel* dat God met dat gebod op het oog heeft, maar in zo'n preek moet in elk geval het gebod zelf worden onderwezen;
3. in de loop van de geschiedenis is de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds verschil van mening geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond, dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden. Ook wat in zondag 38 HC over de rustdag staat, is niet voldoende om daaruit dwingend te kunnen afleiden, dat wij rechtstreeks van God de opdracht hebben om de zondag als rustdag te houden. In verband hiermee is er binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds ruimte geweest om verschillend te denken over de Schriftuurlijke fundering van de zondag als rustdag;
4. in de behandeling door de mindere vergaderingen is steeds gesproken over de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als rustdag "een goede menselijke instelling" is. Deze uitdrukking stond weliswaar niet letterlijk in de preek, maar ds. Ophoff heeft geen bezwaar aangetekend tegen deze weergave. De uitdrukking kan echter worden opgevat in deze zin, dat het bij de zondag om slechts een menselijke instelling zou gaan. De gewraakte passage in de preek werd door deze weergave ingekleurd en dat heeft in het vervolg van de rechtsgang onnodig misverstand opgeleverd. De desbetreffende passage in de preek kan echter ook worden opgevat in deze zin, dat de christelijke kerk in haar gelovig antwoord op de leiding van Gods Geest aan de zondag de bijzondere waarde van rustdag toekent naar het voorbeeld van Israëls sabbat. Voor deze benadering, namelijk dat de zondag als rustdag gegrond is op een verantwoorde keus van de christelijke kerk, is in de gereformeerde traditie altijd ruimte geweest (vergelijk J. Douma, *De Tien Geboden: handreiking voor het christelijk leven*, Kampen 1992, met name bladzijde 56).
5. ook op de voorafgaande zondag (25 mei 1996) preekte ds. D. Ophoff over zondag 38 HC. In die preek stelde hij onder andere:
 "Wees daarom dankbaar voor de zondag die God u geeft. Een dag die Hij zelf beveiligt tegen alle drukte en haast. Een dag die wij daarom ook beveiligen moeten. Zodat de Here de ruimte heeft om door zijn Geest in ons te werken."
 "Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat God zelf een stille tijd schept in ons leven door middel van de zondag. De dag waarop het rumoer van het gewone dagelijkse leven moet zwijgen, opdat de Here aan het woord kan komen en er ook de rust en de tijd is om Hem te antwoorden in het gebed." "De zondag is voor het werk van de Geest in ons een prachtige dag."

Rapport-Huttenga inzake bijbelse argumentatie:

1. In de gereformeerde kerken *verschillen de meningen* over de vraag: is er een sabbatsgebod sinds de schepping?
2. *Onduidelijk* is de kwestie van continuïteit tussen OT en NT op dit punt.
3. Als Jezus (Marc. 2:27 en dergelijke plaatsen) spreekt over de sabbat, is *niet helder* of Hij daarbij blijft binnen het kader van de ceremoniële wet of niet. In het NT blijft wel de decaloog geldig, maar het *vierde gebod* wordt *nergens genoemd*. Het besluit van Hand. 15:28,29 bevat geen gebod om op enige dag te rusten.
4. Het NT bevat uitspraken (Rom. 14:5 e.d.) die *de indruk wekken* dat het sabbatsgebod geëindigd is. Dat deze uitspraken gelezen moeten worden tegen de achtergrond van strijd over de ceremoniële wet, *kan niet bewezen* worden.

5. Zelfs al *zou* bewezen worden dat de Here of zijn apostelen de zondag *zouden* hebben ingesteld, dan is nog *niet bewezen* dat zij de zondag als *rustdag* instelden.
2. revisieverzoeken van J.A. Bazuin te Hendrik-Ido-Ambacht, R. de Boer en I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord, H.J. Dekker en 26 anderen te Bergschenhoek, P.P. Koopman te Zuidhorn, H.J. van Nus-van Nieuwerkerk te Amersfoort, G. Oldenburger-Zijlstra te Deventer, J. Peters, Capelle aan den IJssel, G.J. Spoelman te Rheezevee en J.M. Verhoeff te Hoofddorp;
3. revisieverzoeken van de kerken te Emmeloord, Urk en Spakenburg-Zuid en van D. Bolt en twee anderen te Apeldoorn, W. Dijkstra en vier anderen te Hardenberg met 84 adhesiebetuigingen, ds. J.M. Goedhart te Drachten, ds. P. van Gulp te Dalfsen met 274 adhesiebetuigingen, L. Heeringa en zeven anderen te Hoogkerk met vier adhesiebetuigingen, B.J. van der Linde en D. Lont te Berkel en Rodenrijs, H.C. de Marie en drie anderen te Veenendaal, fam. S. de Marie en B. de Jong Gzn te Berkel en Rodenrijs met vier adhesiebetuigingen, H.J. Mooibroek te IJsselmuiden, L. Roorda te Rozenburg en R.G. v.d.Veen te Groningen;
4. brief met bezwaren van de Free Reformed Churches of Australia.

Besluit 1:

de onder materiaal 2 genoemde brieven onontvankelijk te verklaren.

Grond:

de indieners van de revisieverzoeken leggen geen nieuwe argumenten over met betrekking tot de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 of confronteren zich niet inhoudelijk met de besluiten.

Besluit 2:

aan de verzoeken genoemd onder materiaal 3 en 4 tot revisie van de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999 inzake de prediking van ds. D. Ophoff over Zondag 38 niet te voldoen, hoewel er op onderdelen van de gronden terecht kritiek is geoefend, en de indieners hiervan ter informatie het commissierapport toe te zenden.

Gronden:

1. de nieuwe argumenten die de indieners van de revisieverzoeken aandragen, zijn niet van dien aard dat overgegaan moet worden tot herziening van de besluiten van Leusden; zij bevestigen het bestaan van meerdere visies op de betekenis van het vierde gebod, maar leveren (nog altijd) niet het onomstotelijke bewijs dat de door de Generale Synode Leusden 1999 getoetste opvatting in strijd is met Schrift en belijdenis;
2. revisie van de besluiten van Leusden is niet de geschikte weg om alle open vragen die Leusden bewust liet liggen, en de nieuwe vragen die haar besluiten oproepen, alsnog in behandeling te nemen; de reikwijdte van deze besluiten gaat immers formeel niet verder dan het bevestigen van de afwijzing van een bezwaarschrift tegen een preek; terecht heeft Leusden zich gewacht voor het doen van leeruitspraken, ook al hebben vele bezwaarden haar uitspraken ten onrechte wel zo opgevat;

3. in de behandeling van het appèl was het minder zinvol en overtuigend om te verwijzen naar een uitspraak van de Dordtse synode uit de 17e eeuw die in de kerken geen officieel gezag heeft;
4. ten onrechte stelt de synode in Besluit 4, grond 1 met betrekking tot de zes regels van Dordt: “In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en voor de verwerking daarvan”; deze uitspraak is te massief en miskent het compromis dat in de zes regels besloten ligt: tegenover gematigde formuleringen, met name in de regels 2, 3 en 4 staat in regel 6 de uitdrukkelijke opdracht om de dag zo aan de godsdienst te wijden “dat men daarop rust van alle slaafse werken (uitgezonderd die werken die uit liefde en de tegenwoordige noodzakelijkheid voortspuiten), alsook van alle ontspanning die de godsdienst belemmert”.

Besluit 3:

de kerken in het algemeen en de indieners van de revisieverzoeken in het bijzonder op te roepen de vrede en de eenheid die er in de kerken altijd is geweest tussen aanhangers van de verschillende visies op de betekenis van het vierde gebod, te bewaren.

Gronden:

1. het dient de vrede en de eenheid in de kerken, wanneer men bij meningsverschillen elkaar geen binding wil opleggen die verder gaat dan binding aan de aangenomen leer, ook ten aanzien van het vierde gebod;
2. bij alle verschil van inzicht bestaat er overeenstemming over de betekenis van de zondag als geschenk van de Here, als de dag waarop de gemeente van Christus dient samen te komen en zich dient te verlustigen in Gods grote daden van schepping en verlossing.

Besluit 4:

de inhoud van besluit 2 per brief aan de Free Reformed Churches of Australia in het Engels te doen toekomen, toe te lichten en zo hun brief te beantwoorden.

Grond:

de zusterlijke relatie met deze kerken vereist een zorgvuldige en duidelijke beantwoording, die misverstanden zoveel mogelijk uitsluit en voorkomt.

De behandeling van de bezwaarschriften tegen de uitspraak van Leusden over de zondag is voorbereid door de commissie Holland-Noord. In de presentatie van het voorstel leggen zij de nadruk op het feit dat er sinds de Reformatie twee lijnen bestaan in de opvatting over sabbat en zondag. Juist daarom is het goed elkaar niet te binden, waar de Schrift het niet doet.

In de discussie wordt dit aangevochten. Sommige afgevaardigden zien alleen het bestaan(srecht) van de strakke opvatting. Het commissierapport werkt de twee lijnen ook in de historie uit. De suggestie om dit rapport dan ook mee te zenden met het besluit aan de bezwaarden wordt overgenomen door de commissie. Overigens zonder dat de synode daarmee elke bladzij eruit voor haar rekening zou nemen.

Een ander punt uit de bespreking is de constatering dat de uitspraak van Leusden onbedoeld minimaliserend is overgekomen is. Het idee kan ontstaan dat, als er geen gebod is, een minimale invulling

volstaat, terwijl juist voor de gelovige onder het nieuwe verbond dan een maximale invulling de aangewezen weg is.

Op de vraag of de ethicus uit Kampen om advies gevraagd is, antwoordt de commissie dat dit volgens haar in deze in wezen kerkrechtelijke kwestie niet nodig was.

Ds. P. Houtman dient een voorstel van orde in om de bespreking van deze zaak uit te stellen tot na de beslissing over het instellen van een (studie)deputaatschap. Dit voorstel wordt verworpen met 6 stemmen voor. Br. S. Jonker vindt de bezwaren wel gegrond en wil ze toewijzen. Hij dient daarom een tegenvoorstel in met die strekking. Dit wordt echter niet gesteund. Een amendement van ds. P.L. Voorberg om de woorden ‘en de indieners ervan ter informatie het commissierapport toe te zenden’ te laten vervallen wordt verworpen met 4 stemmen voor en 1 onthouding. Een amendement van ds. P.L. Voorberg om toe te voegen: ‘en in vertrouwen op de Heilige Geest de uitkomst van het werk van het deputaatschap af te wachten’ wordt ook verworpen met 8 stemmen voor. Een amendement van ds. F.J. Bijzet voor een toevoeging van grond 5 wordt verworpen met 14 stemmen voor. Een amendement van ds. R. van Wijnen om bij besluit 3 de voorgestelde grond 3 weg te laten wordt aangenomen met 21 stemmen voor.

Het gehele voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen. Ds. Jac. Ophoff en br. G. Zwarteveen blijven buiten stemming.

Artikel 53 – Correctieverzoeken GS Leusden Acta art. 25

(agenda 3.25)

14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. brief van de kerkenraad te Middelburg met het verzoek de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999 aan te vullen met de passage: “dat het juist nu van groot belang is dat in de prediking en in al het kerkelijke onderwijs, op grond van het vierde gebod en van heel het onderwijs van de Schrift over de betekenis van de rustdag, het belang van de zondagsrust wordt onderstreept en wordt benadrukt dat het de moeite waard is om daarvoor zo nodig persoonlijke offers te brengen.” Deze passage werd ter generale synode in Leusden als amendement ingediend. Dit amendement verkreeg brede steun, maar werd desondanks verworpen. De kerkenraad schreef voorts “We zien in dit schrijven af van een betoog hoe een correctie op Leusden kerkrechtelijk het beste in besluitvorming kan worden vastgelegd.”;
2. brief van de kerkenraad te Siegerswoude-Frieschepalen met het verzoek bij nadere uitspraken over deze zaak te benadrukken “dat de zondag een prachtig geschenk van de HERE is. Hij geeft in de lijn van het Oude Testament ook nu na dagen van werken één dag van rust, lichamelijke rust en rust bij Hem, rust voor je ziel.”

Besluit:

aan het verzoek van de beide kerkenraden niet te voldoen.

Gronden:

1. de generale synode kan slechts uitspraken van algemene aard – hoe goed en schoon ook – over de zondag doen, indien de vraag daartoe haar in de kerkelijke weg is voorgelegd;
2. beide kerkenraden zagen “af van een betoog hoe een correctie op Leusden kerkrechtelijk het beste in besluitvorming kan worden vastgelegd.”

Dit agendapunt wordt gelijktijdig behandeld met het voorgaande. Het voorstel wordt aangenomen met 34 stemmen voor, terwijl twee leden buiten stemming blijven.

Artikel 54 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 60

(agenda 3.29)

21-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art 58 en 60;
2. brieven van de kerkenraden van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid, d.d. 4 maart 2002, Rijnsburg, d.d. 11 maart 2002; Brouwershaven, d.d. 13 maart 2002;
3. brieven van br. G.H. Plaggenmars, Mariënberg, ongedateerd; br. J.P. Dwarshuis, Assen, d.d. 2 februari 2002; br. S. de Marie, Berkel en Rodenrijs, d.d. 2 februari 2002; br. P.E. Post, Veenendaal, d.d. 5 februari 2002, medeondertekend door 3 brs. en zrs.; br. P.E. Post, Veenendaal, d.d. 11 februari 2002, medeondertekend door 5 brs. en zrs.; br. en zr. C Bezemer-van Ewijk, Zwijndrecht, d.d. 12 februari 2002; br. H.J. Mooibroek, IJsselmuiden, d.d. 16 februari 2002; br. A. van Herwijnen, Uitwijk, d.d. 2 maart 2002; br. L. Roorda, Rozenburg, d.d. 5 maart 2002; br. A.P. Bezemer, Zwijndrecht, d.d. 12 maart 2002, medeondertekend door een br. en zr.; br. en zr. J.P.C Vreugdenhil-Busstra, Oirsbeek, d.d. 14 maart 2002.

Besluit 1:

- a. naar aanleiding van de ingediende bezwaren een wijziging aan te brengen in punt 6 van de door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 60) vastgestelde werkwijze voor uitbreiding van de gezangenbundel;
- b. dit punt 6 voorlopig als volgt te doen luiden: “indien kerken of kerkleden het besluit tot vrijgeven van een gezang niet kunnen aanvaarden, zullen ze hun verklaring daarover en de argumentatie daarvoor kunnen inzenden bij de eerstvolgende generale synode”; en dan punt 7 als volgt te laten beginnen: “de ingezonden verklaringen ...” enz.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 heeft (Acta art. 60) op verantwoorde wijze invulling gegeven aan het traject van besluitvorming inzake uitbreiding van de gezangenbundel. Zij heeft echter in haar Besluit sub 6 een beperking van de inbreng van kerkleden aangebracht die afweek van de eerder gewekte verwachtingen en waaraan geen nadere uitleg was verbonden. Bij nader

- inzien is hierdoor ook een incongruentie ontstaan ten opzichte van de gangbare werkwijze ter generale synode bij het behandelen van revisieverzoeken in algemeen-kerkelijke zaken. Hangende de nadere bestudering en regeling van het revisierecht (zie de opdracht aan deputaten Kerkrecht en kerkorde) is het beter om in de toetsingsprocedure voor de gezangen de rechten van kerkleden voorlopig parallel te laten lopen met die in andere onderwerpen;
2. in de formulering van het bedoelde punt 6 blijkt naar aanleiding van de ingediende bezwaren onvoldoende tot uitdrukking te komen dat de behandeling in tweede lezing geen algemene heroverweging kan zijn, waarbij ieder nog eens weer alles aan de orde kan stellen. De tweede lezing heeft het karakter van een toets waarbij men zich moet uitspreken over de aanvaardbaarheid van het eerdere besprekingsresultaat. De formulering van punt 6 moet in die richting verhelderd worden.

Besluit 2:

- a. uit te spreken dat deze wijziging niet betekent dat de synode in het algemeen de klacht gegrond acht als zou aan kerkleden door het desbetreffende besluit van de Generale Synode Leusden 1999 een erkend en onvervreemdbaar toetsingsrecht of recht van bezwaar naar art. 31 KO zijn ontnomen;
- b. uit te spreken dat de Generale Synode Leusden 1999 door haar regeling in Acta art. 60 sub 6 evenmin voor de toekomst het algemene recht van revisie naar art. 33 KO voor wat betreft de gezangen buiten werking heeft gesteld, als de huidige synode dat doet met de door haar gewijzigde tekst van die regeling.

Gronden:

1. er heeft zich sinds 1970 wel een bepaalde werkwijze ontwikkeld voor een proces waarin de gezamenlijke kerken werken aan een (onderdeel van het) kerkboek, maar er bestaat in de kerken geen helder omschreven 'toetsingsrecht' dat de spelregels voor zo'n proces vastlegt en bijvoorbeeld aan individuele kerkleden bewust en expliciet het recht geeft om alle bezwaren die ze hebben, ook ter generale synode in te dienen, behandeld en beantwoord te krijgen;
2. in die situatie dient er gehandeld te worden naar uitgangspunten van gereformeerd kerkrecht zoals die o.a. zijn verwoord in art. 30, 31, 33 en 35 KO, zonder dat men echter kan zeggen dat uit die artikelen rechtstreeks de antwoorden op allerlei kwesties in de procedure van de zogenaamde toetsing voortvloeien. De gegroeide gewoonte mag ook een rol spelen, maar wat door enkele synodes gepraktiseerd werd en reeds dikwijls tot moeilijkheden en bezwaren aanleiding bleek te geven, is daarmee nog niet tot onomstreden recht geworden. De generale synode is gerechtigd tijdens het proces van uitbreiding van de gezangenbundel nadere bepalingen te maken voor de wijze waarop de toetsing door kerken en kerkleden plaatsvindt;
3. de Generale Synode Leusden 1999 heeft met haar besluit in Acta art. 60 kennelijk alleen het oog gehad op het traject van vaststelling van een bundel en een lijst van vrijgegeven liederen en zich op dat moment niet beziggehouden met de status van bezwaren of revisieverzoeken die buiten en na afloop van dit traject zouden kunnen worden ingediend. In de laatste fase van de vaststelling van het Gereformeerd Kerkboek is door de synodes in de jaren 1980 op soortgelijke wijze gehandeld toen ze termijnen vaststelden voor het definitief worden van de teksten;
4. wanneer kerkleden in een bepaald stadium van generaal-synodale besluitvorming hun bezwaren alleen nog aan de orde kunnen zien komen wanneer hun kerkenraad die bezwaren overneemt en

indient, is daarmee nog niet de onderhouding van art. 31 KO geblokkeerd of het ambt aller gelovigen gefrustreerd. De kerken zijn bevoegd om – mits op goede gronden en op goede wijze – bepalingen te maken voor de weg waarlangs behandeling, toetsing en schifting van zulke bezwaren plaatsvindt. De slotzin van art. 30 KO geeft daarvoor een parallel. Het hierboven geformuleerde Besluit 1.b betekent dan ook niet, dat op langere termijn een beperking als door de Generale Synode Leusden gesteld niet alsnog in een toetsingsprocedure kan worden opgenomen.

Besluit 3:

de gedachte af te wijzen als zou een generale synode gehouden zijn om elk punt van kritiek en bezwaar dat in het kader van bijvoorbeeld toetsing van gezangen bij haar wordt ingebracht, specifiek en expliciet aan het adres van de indiener te beantwoorden.

Gronden:

1. de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 overwoog: “De methode van behandeling en de opzet van de besluitteksten door meerdere vergaderingen dienen in de kerken geen voorwerp van appèl en revisie te worden, tenzij daarin duidelijke en vaststaande regels zijn geschonden.” (Acta GS Groningen-Zuid 1978, art 362, III Zij overweegt 16). In het toetsingsproces zoals het sinds 1975 resp. 1996 is gaan functioneren, zijn geen toezeggingen gedaan of afspraken gemaakt, op basis waarvan men zulke expliciete beantwoording zou mogen verwachten of zou kunnen eisen;
2. men mag erop rekenen dat een synode alles wat vanuit de kerken wordt ingebracht serieus meeneemt in haar overwegingen en besluitvorming. Echter, wanneer een synode in geval van revisieverzoeken komt tot afwijzing van de ingebrachte bezwaren en handhaving van het eerder genomen besluit, dan mag niet de eis gesteld worden, dat in de besluittekst te lezen moet zijn, wat de synode op *elk* van de bezwaren te zeggen heeft en op welke gronden ze dat zegt. Een synode is er niet om bezwaar voor bezwaar elk afzonderlijk te *beantwoorden* en op alle argumenten in te gaan, maar om ze te *toetsen* en op grond van de resultaten van die toetsing al of niet te besluiten tot revisie (vgl Acta GS Groningen-Zuid 1978, art 362, III Zij overweegt 6);
3. als in de besluittekst een expliciet antwoord op bepaalde bezwaren ontbreekt, dan betekent dat niet, dat de bezwaren in het geheel niet beantwoord en niet behandeld zijn. Het ontbreken van zulk een gedetailleerde expliciete beantwoording van vele ingebrachte bezwaren en argumenten kan niet als een bewijs van een ondeugdelijke behandeling worden aangevoerd. Dat moet voldoende zijn en daar mag men een synode ook aan houden (vgl. Acta GS Groningen-Zuid 1978, art 362, III Zij overweegt 7);
4. gezien de volle agenda en de werklast van de synode – die immers slechts één keer per drie jaar vergadert en geen professionele staf tot haar beschikking heeft – is het ook niet billijk om gedetailleerde expliciete beantwoording te vragen.

In hun rapport constateren de deputaten dat er in de kerken onduidelijkheid bestaat over de status van opmerkingen en bezwaren die in de loop van het proces van toetsing van kerkliederen worden ingediend. Zij bieden met het oog daarop een bespreking van art. 31 en 33 KO en een analyse van de opkomst en hantering van het begrip ‘toetsing’ van onderdelen van het kerkboek in de voorbije decennia. Met behulp daarvan verhelderen zij het fenomeen ‘toetsing’ en bakenen ze het karakter en de status

daarvan nader af. De besluitvorming in dezen – aanvullend en ten dele corrigerend op die van de Generale Synode Leusden 1999 – scheidt de helderheid die voor het vervolg van het toetsingsproces nodig is.

Na een korte bespreking wordt het besluit met algemene stemmen genomen.

Artikel 55 – Revisieverzoek GS Berkel Acta art. 43, GS Leusden Acta art. 41, 49

(agenda 3.30)

30-08-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van G. de Jonge te Lisse, waarin deze broeder bezwaar aantekent tegen en revisie aanvraagt van besluiten die de Generale Synoden Berkel en Rodenrijs 1996 en Leusden 1999 hebben genomen en die naar het oordeel van deze broeder in strijd zijn met bepalingen van de kerkorde; hij laakt tevens het zijns inziens onjuiste hanteren van artikel 84 van de kerkorde als een bepaling die een minder strikt naleven van de kerkorde zou billijken; volgens br. De Jonge wordt op deze wijze dat artikel van wat toch “een basis-overeenkomst tussen de kerken” is, gehanteerd alsof het “de mogelijkheid zou openen dat de deelnemende kerken er naar eigen gelieve van zouden mogen afwijken”.

Vervolgens vraagt br. De Jonge revisie van eerdere synodebesluiten op vier punten:

1. de synode zou de uitspraak van de GS Berkel 1996 (art. 43) dat artikel 65 K.O. tweede lid niet gehanteerd mag worden als een ‘keurslijf’, ongeldig moeten verklaren;
2. de synode zou de gronden van het besluit van de GS Leusden 1999 (art. 41) om artikel 65 KO niet te wijzigen moeten wijzigen in die zin dat handhaving van dat artikel het gevaar voorkomt van een wildgroei die afbreuk doet aan het grondpatroon en het karakter van de aangenomen orden van dienst;
3. de synode zou besluit 9 van artikel 49 van de GS Leusden 1999 over de eigen verantwoordelijkheid van de kerken voor de invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders moeten herzien en de kerken moeten wijzen op de verplichting dat in de eredienst de gezangen worden gezongen die de synode heeft goedgekeurd;
4. de synode zou moeten uitspreken dat haar beide voorgangsters ten onrechte hebben toegestaan dat gezangen die nog niet zijn goedgekeurd, maar nog in de fase van toetsing verkeren, worden gezongen in de eredienst; de broeder meent dat dit in strijd is met art. 67 KO, dat nu eenmaal niet het toetsingsrecht, maar de toelaatbaarheid van gezangen in de eredienst regelt.

Besluit:

de verzoeken van br. De Jonge tot revisie van de door hem gewraakte besluiten van de synode van Berkel en Leusden niet in te willigen, maar hem de besluiten die de synode heeft genomen ten aanzien van de effectivering van de artikelen 65 en 67 van de kerkorde, toe te sturen.

Grond:

de zaken die br. De Jonge aansnijdt, zijn door de synode meegenomen in de discussie over en mee betrokken bij de besluitvorming met betrekking tot de effectuering van bovengenoemde artikelen van de kerkorde; zoals aangegeven onder Materiaal 2 boven het Besluit Voorlopige Koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO.

Het voorstel wordt zonder discussie aangenomen met algemene stemmen. De leden die lid waren van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 of de Generale Synode Leusden 1999, blijven buiten stemming.

Artikel 56 – Groen versus PS Drenthe

(agenda 3.31)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van br. J.B. Groen (JBG) te Emmen tegen de uitspraak van de Particuliere Synode van Drenthe (van 13 september aangeboden per schrijven d.d. 20 september) 2001 inzake zijn appèl tegen de uitspraak van de classis Hoogeveen inzake zijn bezwaar tegen het besluit van de kerkenraad te Emmen (KR) met betrekking tot de regeling periodiek aftreden en het daaromtrent geldende art. 23 der KO.

Procesverloop

1. Met zijn schrijven d.d. 20 februari 1999 wendt JBG zich tot de KR omdat hij langzaam maar zeker tot het inzicht komt (is gekomen) dat ‘periodiek aftreden’ van ambtsdragers niet slechts ongewenst, maar ook in strijd met de Bijbel is.

In de verdere correspondentie en gedachtewisseling wordt JBG in zijn opvatting versterkt. Hij heeft zich – op verzoek van de kerkenraad – verdiept in het kerkrecht en de historie en concludeert dat ‘levenslange ambtsdienst’ niet slechts een alternatief, maar de enig juiste invulling is.

De KR erkent – met zijn schrijven d.d. 21 juni 1999 – dat de Schrift de mogelijkheid van levenslange ambtsdienst biedt, maar ziet deze niet als een absoluut vereiste voor alle tijden.

Met zijn brief van 8 juli 1999 legt JBG zijn opvatting – bij voortschrijdend inzicht – neer in een bezwaarschrift, waarbij hij expressis verbis stelt dat art. 23 KO ingaat tegen de Heilige Schrift, immers: “Art 23 KO sluit de bijbelse lijn van roeping voor het leven uit en stelt daarvoor in de plaats een menselijke lijn van periodiek/finaal aftreden. Dit gaat tegen de Heilige Schrift van onze God in!”

In zijn schrijven d.d. 21 oktober 1999 concludeert de KR dat hij het bezwaar van JBG – inhoudende dat levenslange roeping bijbelse opdracht is en dus art. 23 KO in strijd is met de Heilige Schrift – niet kan honoreren, maar wel bereid is diens zaak bij een bezwaar bij de classis in zoverre te ondersteunen dat de classis zich in elk geval uitspreekt over de vraag of art. 23 KO niet te eng is geformuleerd.

Bij zijn schrijven van 2 december 1999 deelt JBG mee zich teleurgesteld te voelen omdat de KR onvoldoende ingaat op zijn argumentatie en de (eventueel) te enge formulering van art. 23 KO “het minst belangrijke” voor hem (JBG) is.

2. Op het door JBG ter classis ingediende bezwaar bij schrijven d.d. 2 december 1999 wordt door de classis – op basis van een uitvoerig en geargumenteed deputatenrapport van 22 april 2000 – besloten (25 mei 2000):
  - a. het appèlschrift, voorzover dat beoogt uit te laten spreken dat levenslange benoeming van ouderlingen en diakenen een bijbelse opdracht is, ongegrond te verklaren;
  - b. het appèlschrift, voorzover dat betoogt, dat art. 23 KO ten onrechte levenslange benoeming van ouderlingen en diakenen uitsluit, gegrond te verklaren;
  - c. aan particuliere synode voor te stellen om bij de eerstkomende generale synode een verzoek in te dienen tot aanpassing van art. 23 KO in die zin dat levenslange benoeming een gelijkwaardige mogelijkheid wordt naast benoeming voor een bepaalde periode.

De reactie van JBG – d.d. 1 september 2000 aan de classis met de strekking van een revisie-verzoek waarin nog wat nadere argumentatie – en het daarop door de classis gegeven antwoord d.d. 24 januari 2001 (naar aanleiding van de classisvergadering op 14 december 2000) voegt in dit procesverloop niets nieuws toe.
3. In het door JBG aan de particuliere synode aangeboden bezwaarschrift tegen het classisbesluit vraagt hij de particuliere synode uit te spreken: *“De Here roept – in de Bijbel – de mensen alleen voor het leven! Afwijking van de door de Here gegeven richtlijnen kunnen alleen, als vanuit de Schrift duidelijk aangetoond wordt dat God ons die vrijheid geeft.”*
De Particuliere Synode Drenthe (besluit aangeboden bij brief d.d. 20 september 2001) wijst zowel het bezwaarschrift van JBG als het verzoek van de classis af wegens – kort samengevat – wankelende onderbouwing en gebrek aan harde bewijzen vanuit de Bijbel (waarbij wordt gerefereerd aan het bezinningsstuk van JBG zelf), respectievelijk onvoldoende principiële en praktische onderbouwing.
4. Bezwaarschrift JBG d.d. 28 februari 2002 (met bijlagen, waaronder een “Bezinningsstuk” in de versie 11 februari 2002) aan de Generale Synode Zuidhorn tegen het laatstgenoemd PS-besluit. Appèllant wenst een beoordeling van een zestal punten van zijn bezwaren tegen het PS-besluit. Hij vraagt de generale synode uit te spreken: *“De Here roept – in de Bijbel – ambtsdragers voor het leven! Dit is een bijbelse opdracht. En op grond hiervan art. 23 KO aan te passen.”*

Nadere stukken:

- briefwisseling tussen JBG en de KR, geïnitieerd door JBG – met diens schrijven d.d. 20 februari 1999 – met betrekking tot periodiek aftreden van ambtsdragers:
  1. brief JBG d.d. 20 februari 1999
  2. brief JBG d.d. 7 april 1999
  3. brief KR d.d. 21 juni 1999
  4. brief JBG d.d. 8 juli 1999
  5. brief KR d.d. 21 oktober 1999
  6. brief JBG d.d. 2 december 1999

Hoorzitting

Deputaten hebben op 3 mei 2002 de appellant JBG gehoord. De KR had bij brief van 16 april 2002 doen weten geen behoefte te hebben aan een nadere toelichting, noch aan aanwezigheid op de

hoorzitting. JBG heeft ter gelegenheid van deze hoorzitting nog een ‘Toelichting...’ overgelegd. Het verslag van de hoorzitting en de genoemde toelichting worden bijgevoegd.

Samenvatting van het geschil

De basis van het geschil ligt in de sfeer van art. 30 KO en niet in die van art. 31 KO.

JBG is – in steeds toenemende mate – tot het inzicht gekomen dat er op basis van de Bijbel slechts één soort van roeping tot de ambten bestaat en wel ‘levenslang’.

De bijbelse invulling van het begrip roeping – zowel in het OT als in het NT – noopt tot het doortrekken van die bijbelse lijn; wat geeft “ons”, de kerken, het recht om van die lijn af te wijken?

Per consequentie is dan volgens appellant de formulering van art. 23 KO niet slechts te eng, maar onbijbels en dus in strijd met de Heilige Schrift.

Ten gevolge van de wijze van behandeling door achtereenvolgens de kerkenraad en de classis ontstaat er een mix van een verzoekschrift op basis van art. 30 KO en een bezwaarschrift op grond van art. 31 KO.

De KR van Emmen is niet overtuigd van de exclusiviteit van de opvatting van JBG, maar wil appellant ter wille zijn door de zaak mede aan te kaarten bij de classis.

De classis Hoogeveen wil wel streven naar nevenschikking van de beide opties (levenslange en periodieke benoeming), maar neemt afstand van appellants exclusieve standpunt.

De particuliere synode Drenthe acht appellants visie wankel onderbouwd en ook niet voorzien van ‘harde’ bewijzen vanuit de bijbel (en acht bovendien onvoldoende principiële en praktische onderbouwing aanwezig voor het classisstandpunt). Met andere woorden: op deze wijze dienen zaken niet op een meerdere vergadering te worden aangebracht.

Appellant is van mening dat het oordeel van de generale synode zou moeten uitmonden in twee uitspraken, te weten een nadrukkelijke uitspraak over de ‘levenslange’ roeping van ambtsdragers alsmede correctie van de uitspraak van de particuliere synode Drenthe.

Besluit:

1. zich thans niet in het algemeen uit te spreken over de weg waarlangs deze zaak op de tafel van de generale synode is gekomen;
2. de verzochte uitspraak inzake de levenslange roeping en de daaruit voortvloeiende aanpassing van art. 23 KO niet te doen;
3. de bezwaren tegen de particuliere synode Drenthe inzake de behandeling van zijn verzoeken af te wijzen.

Gronden:

1. over het recht van revisie bestaat onvoldoende duidelijkheid en is nadere studie en besluitvorming nodig;
2. de generale synode heeft zich in haar uitspraak te beperken tot de verzoeken van de appellant met betrekking tot zijn eigen opvattingen. Niet ter beoordeling staan de opvattingen van de kerkenraad van Emmen en de classis Hoogeveen met betrekking tot een mogelijke nevenschikking van de levenslange en tijdelijke benoeming in de ambten. Appellant Groen vraagt daar ook niet om;

3. appellant is er niet in geslaagd om in de kerkelijke weg steun te vinden voor zijn overtuiging dat artikel 23 KO gewijzigd moet worden in die zin dat levenslange roeping de enige wijze van roeping tot het ambt wordt;
4. aan appellant is door de wijze waarop door de mindere vergaderingen aandacht is gegeven aan zijn verzoeken, geen onrecht aangedaan. Immers
  - a. aan de particuliere synode Drenthe is toe te stemmen dat de argumenten van appellant niet dwingend leiden tot de conclusie dat de enig begaanbare weg de ambtsbenoeming voor het leven zou zijn;
  - b. door appellant is niet aangetoond of aannemelijk gemaakt dat het niet in de vrijheid van de kerken zou staan om ambtsbedieningen voor een zekere of bepaalde tijd in te stellen (bij wijze van 'periodieke' aftreding).

Wat betreft het inhoudelijke aspect is er vanuit de synode steun voor het idee van ambtsdienst voor het leven. Vanuit de Schrift en vanuit de kerkgeschiedenis zijn daarvoor argumenten aan te voeren. Ds. A. de Jager dient daarom een amendement in om grond 3 te laten vervallen.

Wat betreft het kerkrechtelijke aspect is deze zaak een voorbeeld van iemand die in appèl gaat omdat zijn verzoek om revisie afgewezen is door de mindere vergadering. Volgens de huidige praktijk, die sinds de jaren zeventig gegroeid is, kan dit en daar moet de zaak op bekeken worden. De vraag blijft, wat bedoeld is met schiftend overleg bij de voorbereiding van een verzoek om revisie.

Een amendement van ds. Pathuis waarin hij een nieuw besluit 1 voorstelt, wordt aangenomen met 8 stemmen tegen en 3 onthoudingen. Een amendement van dezelfde om de laatste zin van grond 2 te laten vervallen wordt ook aangenomen met 4 stemmen tegen en 1 onthouding. Ook een amendement voor een betere redactionele verwoording van wat over is van grond 2, wordt aangenomen met 1 stem tegen en 2 onthoudingen. Het amendement van ds. De Jager wordt verworpen met 7 stemmen voor en 5 onthoudingen.

Het hele voorstel, gewijzigd via de amendementen, komt in stemming en wordt aangenomen. Vier afgevaardigden onthouden zich van stemming. De afgevaardigden van de particuliere synode van Drenthe blijven buiten stemming.

Artikel 57 – Waagmeester e.a. versus PS Holland-Noord

(agenda 3.34)

26-04-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van de brs. Waagmeester, Zwarts e.a. tegen de uitspraak van de Particuliere Synode van Holland-Noord van 19 mei 2001 inzake het appèl tegen de goedkeuring door de classis Midden-Holland van het aangaan van een zusterkerkrelatie te Zoetermeer tussen de Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerk.

Procesverloop

1. Appellanten hebben zich per brief (d.d. 29 januari 2000) gewend tot de classis Midden-Holland. Deze classis was door de kerkenraad van Zoetermeer om instemmend advies gevraagd met betrekking tot hun voornemen met de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerk een zuster-

- kerkrelatie aan te gaan. Deze zusterkerkrelatie zou o.m. in gaan houden de mogelijkheid tot kanselruil en gezamenlijke avondmaalsviering. De resultaten van de samensprekingen die aan dit verzoek zijn voorafgegaan, zijn door de Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerk vastgelegd in diverse slotdocumenten, welke zijn voorgelegd aan de classis (deze stukken zijn ook als bijlagen gevoegd bij het appèlschrift aan de generale synode). Appellanten hebben deze classis verzocht de gevraagde instemming nog niet te geven. Ze hebben tegen de gang van zaken zowel inhoudelijke als procedurele bezwaren. Inhoudelijk is er nog te weinig overeenstemming op belangrijke punten. Procedureel lijkt hun aanvechtbaar of de gemeente wel genoeg is geïnformeerd en of er wel de genoegzame eenparigheid door de kerkenraad geconstateerd kon worden binnen eigen gemeente. Beide zaken behoren tot de vereisten waar regel 3 uit het generale Kader voor samensprekingen over spreekt. De classis besluit op 27 april 2000 de door Zoetermeer gevraagd instemming te geven.
2. Appellanten hebben zich met een revisieverzoek (d.d. 25 augustus 2000, met twee bijlagen) gewend tot de classis Midden-Holland. Ze verzoeken om de verleende instemming opnieuw in overweging te nemen. Ze trachten aan te tonen dat de slotdocumenten die de basis vormden voor het kerkenraadsbesluit en de classicale goedkeuring, in feite bestaande wezenlijke verschillen verbloemen ten aanzien van het Schriftgezag, de visie op de belijdenis van ware en valse kerk, de visie op het kerkverband, de verhouding met de plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk. Ook zou de kerkenraad van Zoetermeer zich niet gehouden hebben aan het Kader van regels en handreikingen dat voor samensprekingen is vastgesteld door de generale synode. De classis wijst in haar vergadering van 7 december 2000 het verzoek af, omdat volgens haar door appellanten geen nieuwe argumenten naar voren zijn gebracht die door haar voorgangster al niet in haar besluitvorming waren meegewogen.
  3. Appellanten hebben zich vervolgens gewend tot de Particuliere Synode Holland-Noord 2001 met een appèlschrift (d.d. 8 januari 2001). Ze beklagen zich over het gebrek aan inhoudelijke toetsing van hun bezwaren en verzoeken nu de particuliere synode om die toetsing en op basis daarvan afkeuring van de besluitvorming door kerkenraad en classis. De particuliere synode wijst, nadat haar deputaten appèlzaken een hoorzitting met afvaardigingen van appellanten en kerkenraad hebben gehouden (verslag ervan is bijlage bij het appèlschrift aan de generale synode), in haar zitting van 19 mei 2001 de bezwaren af. Naar haar oordeel is in deze plaatselijke situatie niet anders omgegaan met de tussen beide kerken te bespreken verschillen dan dat het gebeurt in de landelijke samensprekingen. De appellanten hebben zelf aangegeven in de slotdocumenten geen met Schrift en belijdenis strijdige leringen te hebben aangetroffen. De kerkenraad heeft zich wat betreft de vaststelling van de vereiste 'genoegzame eenparigheid' gehouden binnen het geldende kader voor samensprekingen.
  4. Appellanten hebben zich hierop gewend tot de Generale Synode Zuidhorn 2002 met een bezwaarschrift (d.d. 23 oktober 2001). Ze bestrijden dat plaatselijk op dezelfde manier met verschillen is omgegaan als in de landelijke samensprekingen is gebeurd. Ze spitsen dat toe op twee thema's. Het eerst betreft het Schriftgezag. Terwijl er landelijk door deputaten een consensus werd geconstateerd inzake een nota Kamphuis over opvattingen van dr. B. Loonstra, is volgens hen plaatselijk door de Christelijke Gereformeerde Kerk "uitgesproken dat Assen 1926 een bovenschriftuurlijke binding is en dat de meningen van dr. Loonstra niet te veroordelen zijn". De slotdocumenten van de samensprekingen zouden daarom expres een compromiskarakter hebben gekregen om deze punten te ontzien. In de tweede plaats heeft de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerk nauwe banden aangeknoopt met de Nederlands Gereformeerde Kerk, terwijl samensprekingen met het oog op éénheid zowel door de landelijke Christelijke

Gereformeerde Kerken als door de zowel landelijke als plaatselijke Gereformeerde Kerken een onmogelijkheid wordt geacht. Ze verzoeken de generale synode om inhoudelijke toetsing en om een goede behandeling van hun bezwaren.

Nadere stukken

Behalve de stukken die appellanten als bijlagen bij hun appèlschrift voegden, hebben deputaten nog ontvangen:

- een nota van de kerkenraad van Zoetermeer getiteld: De Nadere verantwoording en de reactie van de kerkenraad. Het betreft de beantwoording door de kerkenraad van de Christelijke Gereformeerde Kerk van een tweetal vragen die d.d. 10 september 1999 aan de Christelijke Gereformeerde Kerk gesteld waren met betrekking tot Schriftgezag en de praktische toepassing van art. 29 NGB. Deze vragen waren gesteld door de Gereformeerde Kerk naar aanleiding van vragen uit de gemeente. De kerkenraad geeft er evaluerend commentaar bij;
- een verslag van een gemeentevergadering op 18 januari 2001 over: Wat geloven wij over de kerk?, met als spreker ds. M.H. Sliggers, voorzitter van deputaten Kerkelijke eenheid;
- een verslag van een gemeentevergadering, gehouden op 29 maart 2001 over: Het Schriftgezag, met als spreker prof. dr. C. Trimp;
- een brief van de kerkenraad d.d. 21 juni 2001 aan de appellanten met de uitnodiging tot een pastorale ontmoeting rond de vraag: hoe gaan we samen verder na de PS-uitspraak?
- een ongedateerde kopie van een artikel uit het plaatselijk kerkblad, waarin de kerkenraad de besluiten van de particuliere synode met de gronden integraal publiceert, met daaraan toegevoegd een artikel van de kerkenraad ter evaluatie hiervan.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 7 maart 2002 een afvaardiging van appellanten (met als woordvoerders de brs. N.C. Waagmeester en D. Zwarts) en de kerkenraad, vertegenwoordigd door ds. T. Dijkema en de brs. P. Lourens en J.F. Walinga, in elkaars aanwezigheid gehoord. Een (eerst aan appellanten ter verificatie voorgelegd) verslag van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

Appellanten zijn van mening dat de classis geen toestemming had moeten geven aan de kerkenraad voor het aangaan van een zusterkerkrelatie met de Christelijke Gereformeerde Kerk. Ze had moeten oproepen tot verdere samensprekingen over de gebleken verschillen ten aanzien van in ieder geval het Schriftgezag en de plaatselijke verhouding met de Nederlands Gereformeerde Kerk. Ze zijn van mening dat de huidige gang van zaken de eenheid in eigen gemeente onder druk zet. Ze zijn ook van mening dat tot nog toe niet inhoudelijk op hun bezwaren is ingegaan.

Besluit:

de ingebrachte bezwaren tegen het aangaan en goedkeuren van een zusterkerkrelatie met de Christelijke Gereformeerde Kerk te Zoetermeer af te wijzen.

Gronden:

1. de appellanten hebben niet aangetoond dat de particuliere synode zich vergiste, toen zij uitsprak “dat het standpunt van de CGK Zoetermeer omtrent de interpretatie van Gen. 1-3 en de publicaties van Oosterhoff en Loonstra niet verder afwijkt van de standpunten van de GKV te Zoetermeer dan dat dit in de samensprekingen tussen GKV en CGK op landelijk niveau het geval is”. Wederzijdse erkenning van beide kerkverbanden heeft plaatsgevonden terwijl het onderwerp Schriftgezag nog steeds als noodzakelijk besprekingspunt werd gezien. Ook na de consensus tussen beide deputaatschappen over de nota B. Kamphuis (inzake diverse uitspraken van dr. Loonstra) is door de generale synode van Leusden 1999 als gesprekspunt voor het vervolg meegegeven: “het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken” (Acta art. 82, besluit 1.3.a). De plaatselijke gang van zaken te Zoetermeer komt hiermee overeen. De plaatselijke erkenning te Zoetermeer kon plaatsvinden op basis van o.m. een slotdocument over het Schriftgezag, waartegen appellanten geen bezwaar inbrengen voor wat betreft daarin positief geformuleerd is (al menen ze dat er een en ander ontbreekt). Uit de hoorzitting, alsmede ook uit eigen publicaties van de kerkenraad blijkt dat het het voornemen is van de kerkenraad om de zaak van het Schriftgezag nog verder aan de orde te stellen. Te wijzen is op bijvoorbeeld de volgende passage uit het artikel van de kerkenraad naar aanleiding van het besluit van de particuliere synode: “De kerkenraad is benieuwd naar de reactie van de christelijke gereformeerde Kerken op de nota-Kamphuis, waarover prof. Trimp sprak. Ook in onze plaatselijke verdere ontmoeting over het functioneren van het schriftgezag kan die nota alsnog voorwerp van bespreking worden”. Ook uit de wijze waarop de kerkenraad het onderwerp Schriftgezag met het oog op de samensprekingen aan de orde stelt in eigen gemeente (de gemeenteavond met prof. C. Trimp) alsook in een gezamenlijke ontmoeting met de Christelijke Gereformeerde Kerk (op de hoorzitting aangekondigde lezing van prof. B. Kamphuis), blijkt dat hij dit onderwerp voor het vervolgetraject in de samensprekingen geenszins als afgesloten beschouwt;
2. wanneer appellanten stellen (onder punt 2.2.1. van hun bezwaarschrift) dat de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerk uitgesproken zou hebben “dat Assen 1926 een bovenschrijftuurlijke binding is en dat de meningen van dr. Loonstra niet te veroordelen zijn” alsook dat de slotdocumenten zelfs expliciet ruimte maken “voor een vrijere omgang met het duidelijke Woord van God”, dan moet geconstateerd worden dat zij deze uitspraken niet waar hebben kunnen maken. Desgevraagd hebben zij ter hoorzitting aangegeven dat zij twee argumenten hebben voor deze weergave van het christelijk-gereformeerde standpunt, nl. in de eerste plaats een aantal aanvechtbare uitlatingen van individuele christelijk-gereformeerde broeders gedurende de samensprekingen en in de tweede plaats de wijze waarop in de slotdocumenten aanvankelijk voorgestelde duidelijke uitspraken inzake de historiciteit van de Schrift op verzoek van de Christelijke Gereformeerde Kerk vervangen zijn door minder duidelijke. Daartegenover valt op te merken dat appellanten tegen wat positief geformuleerd staat in de slotdocumenten, zoals die uiteindelijk zijn vastgesteld en vervolgens door diverse kerkelijke vergaderingen als voldoende voor de erkenning zijn beoordeeld, geen bezwaar hebben. En voorts dat uit de verklaringen van de kerkenraad aan de gemeente en ter hoorzitting gebleken is dat hij inzake het Schriftgezag zich geheel wil bewegen in wat we als gereformeerde kerken samen hierover geloven en belijden en in landelijke samensprekingen inbrengen. Ook voor het vervolg van de samensprekingen kan de kerkenraad daaraan gehouden worden;
3. wat de verhouding met de Nederlands Gereformeerde Kerk in Zoetermeer betreft is door de appellanten geen argumentatie gegeven waarom de toenmalige door de Christelijke Gerefor-

meerde Kerk goedgekeurde zusterkerkrelatie met de Nederlands Gereformeerde Kerk een verhindering moest vormen om met de Christelijke Gereformeerde Kerk een zusterkerkrelatie aan te gaan. Dat de Christelijke Gereformeerde en de Gereformeerde Kerk niet in hetzelfde stadium zaten en zitten van contactoefening met de Nederlands Gereformeerde Kerk, verhindert als feit op zich niet het aangaan van een zusterkerkrelatie. Niet aangetoond is dat de Gereformeerde Kerk zich in dezen heeft begeven buiten wat gesteld is in de regels van het generale Kader voor samensprekingen;

4. ook wat de procedurele kant betreft inzake het informeren van de gemeente en het vaststellen van vereiste 'genoegzame eenparigheid' is niet aangetoond dat het handelen van de kerkenraad zich bewogen heeft buiten het generale Kader voor samensprekingen.

In de bespreking wordt verdriet uitgesproken dat een mooie zaak als groeiende samenwerking in de desbetreffende gemeente zelf zoveel moeite oproept. Laten we voorzichtig en zorgvuldig zijn in het spreken over Schriftkritiek bij de Christelijke Gereformeerde Kerken: dezelfde vragen leven bij ons.

Het door deputaten Appèlzaken voorbereide voorstel komt in stemming en wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich van stemming. Ds. A. van Zuijlekom blijft buiten stemming omdat hij als afgevaardigde naar de classis Midden-Holland bij de zaak betrokken was. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Noord blijven buiten stemming.

Artikel 58 – Zwarts e.a. versus PS Holland-Noord

(agenda 3.35)

26-04-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van de brs. Hutten en Zwarts tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Noord van 19 mei 2001 inzake de afwijzing van een revisieverzoek door de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Zoetermeer.

Procesverloop

1. De gezamenlijke commissies van de Gereformeerde Kerk en de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer hebben ten behoeve van beide kerkenraden op 21 april 1997 een notitie opgesteld naar aanleiding van de besluitvorming op de Generale Synode Berkel 1996 omtrent de samensprekingen tussen beide kerkverbanden op landelijk niveau. In deze notitie geven de commissies aan dat het voortzetten van plaatselijke samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid op dat moment geen zin meer heeft. De commissies stellen voor buiten de weg naar kerkelijke eenwording vormen van contactoefening te zoeken om te komen tot meer wederzijds vertrouwen. Beide kerkenraden hebben deze notitie breed aanvaard.
2. Op 24 oktober 1999 heeft de commissie NGK/GKV de onder 1 genoemde notitie uitgewerkt in concrete voorstellen voor voortgezette contacten voor gemeente, kerkenraad en commissies, variërende van barbecue op wijkniveau tot bespreking van pastorale onderwerpen door de kerkenraden. De kerkenraad van de Gereformeerde Kerk heeft op 13 december 1999 met deze voorstellen ingestemd.

3. Op 29 december 1999 heeft br. D. Zwarts als kerkenraadslid tegen dat besluit een revisieverzoek ingediend. Hij stelde dat de nieuwe voorstellen nieuw beleid vormden ten opzichte van dat verwoord op 21 april 1997; daarnaast was hij van mening dat pas na wederzijdse erkenning als kerken van Jezus Christus ruimte zou kunnen ontstaan voor vormen van ontmoeting en contact.
4. Op 3 april 2000 heeft de kerkenraad een aangepast voorstel, verwoord in een notitie van 3 maart 2000, met ruime meerderheid aanvaard en het revisieverzoek afgewezen. De notitie van 3 maart 2000 bevatte een aangepast voorstel in verband met een onder de leden van de kerkenraad breed gedragen gevoel dat de gemeente nog niet toe was aan sommige van de in de notitie van 24 oktober 1999 voorgestelde vormen van contactoefening. Ten opzichte van de eerdere notitie werden een aantal voorstellen van contacten op gemeenteniveau ‘in de ijskast’ gezet.
5. De ouderlingen D. Zwarts en J. Hutten hebben tegen de verwerping van het revisieverzoek appèl ingesteld bij de classis. Naar hun oordeel miskent het besluit van de kerkenraad de kerkscheidende verschillen met de Nederlands Gereformeerde Kerken en het feit dat er geen sprake is van kerkelijke eenheid.
6. De classis Midden-Holland heeft op 28 september 2000 het appèlschrift verworpen. Blijkens het deputatenrapport staat het een kerkenraad vrij om, buiten de gerichtheid naar kerkelijk eenheid, met wijsheid naar wegen te zoeken die tot herstel van vertrouwen zouden kunnen leiden.
7. De brs. Zwarts en Hutten hebben op 17 december 2000 tegen dit classisbesluit appèl ingesteld bij de particuliere synode Holland-Noord, aangevuld op 1 maart 2001.
8. Op 19 mei 2001 heeft de particuliere synode appellanten niet-ontvankelijk verklaard voorzover hun bezwaar betrekking zou hebben op de besluiten tot en met 7 februari 2000; aan de overige verzoeken van appellanten besloot de particuliere synode niet te voldoen.
9. Op 31 oktober 2001 hebben appellanten zich beroepen op de Generale Synode. Kort samengevat verzoeken zij de volgende uitspraken:
  - bij kerkelijke toenadering tot de Nederlands Gereformeerde Kerken is de kerkenraad gebonden aan het kader voor plaatselijke samensprekingen vastgesteld door de generale synode;
  - er kan geen sprake zijn van eenheid, laat staan van ervaren van eenheid met de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer zonder binding aan de belijdenis en de kerkorde;
  - integratie van gemeenteleven past niet.

Nadere stukken

De kerkenraad heeft de notulen van de vergadering van de raad met de diakenen op 3 april 2000 overgelegd en een afdruk uit het kerkblad van 21 oktober 2001. In dit kerkblad is de tekst van de uitspraak van de particuliere synode volledig opgenomen. Op grond van een aanbeveling van de particuliere synode heeft de kerkenraad de status van de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerk nogmaals duidelijk gemaakt en aangegeven dat er geen overeenstemming was met de Nederlands Gereformeerde Kerk op het punt van de binding aan de belijdenis en het aannemen van de kerkorde. De kerkenraad heeft in het kerkblad de aanwezigheid van een verborgen agenda ontkend en een fasering aangegeven: eerst werken aan herstel van vertrouwen en daarna zo mogelijk de weg naar kerkelijke eenheid, zulks met open informatie naar de gemeente. Ter hoorzitting bleek dat ook appellanten op 21 mei 2001 hadden gevraagd om publicatie van de uitspraak van de particuliere synode.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 7 maart 2002 de brs. Hutten en Zwarts en de kerkenraad, vertegenwoordigd door ds. T. Dijkema en de brs. P. Lourens en J.F. Walinga, in elkaars aanwezigheid gehoord. Een proces-verbaal van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

Appellanten stellen dat de kerkenraad van Zoetermeer toenadering zoekt tot de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer los van de landelijk geldende richtlijnen. Voorts zijn zij van mening dat er geen vormen van integratie van gemeentelven mogelijk zijn zolang er geen sprake is van kerkelijk eenheid, welke eenheid afhankelijk moet zijn van binding van de Nederlands Gereformeerde Kerk aan de belijdenisgeschriften en de kerkorde.

Besluit:

de bezwaren van de brs. Hutten en Zwarts ongegrond te verklaren.

Gronden:

1. uit de onder *Procesverloop* onder 1 genoemde stukken blijkt dat de kerkenraad expliciet heeft willen blijven binnen de kaders van de besluitvorming op landelijk synodaal niveau. De onderbouwing van hun standpunt door appellanten leidt niet tot de conclusie dat de kerkenraad met het volgen van “een derde weg” los van het landelijk geldend kader voor plaatselijke samensprekingen heeft gehandeld. Wel is het misverstandwekkend geweest dat de kerkenraad de kwalificatie “een derde weg” heeft gebruikt voor wat feitelijk niet anders bedoelde te zijn dan een voorbereidend en verkennend contact;
2. partijen zijn het met elkaar eens (zie het proces-verbaal van de hoorzitting) dat kerkelijke eenheid tussen de Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken niet mogelijk is zolang er geen overeenstemming is op het punt van de binding aan de belijdenisgeschriften en de gereformeerde kerkorde. De kerkenraad heeft zulks nog expliciet uitgesproken in het kerkblad van 21 oktober 2001 en zich daarbij geconformeerd aan de uitspraak van de particuliere synode;
3. dit gebrek aan overeenstemming tussen de Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken sluit niet uit dat in enige verkennende fase, dan wel anderszins los van enig reeds concreet traject naar eenwording, een kerkenraad in zelfstandigheid kan besluiten tot daarbij passende vormen van contactoefening met een gemeente van een ander kerkverband;
4. de gezamenlijke activiteiten heeft de kerkenraad nimmer geduid als gericht op kerkelijke eenwording buiten het landelijk geldend kader voor plaatselijke samensprekingen of als vormen van integratie van de beide gemeenten tot een kerkelijk organisatorische eenheid. De kerkenraad heeft uitdrukkelijk verklaard niet te werken met een verborgen agenda. Appellanten hebben geen argumenten gegeven voor de veronderstelling dat de kerkenraad met een andere intentie heeft gehandeld dan hij heeft uitgesproken.

In de bespreking komt de algemene vraag naar voren of mediation niet een goede manier is om in dit soort conflicten verder te komen met elkaar. Deputaten beamen dat: br Haitsma is als mediator benoemd in het deputaatschap, maar ze willen wel erop letten dat de twee verschillende wegen van

mediation en van het appèlrecht niet door elkaar gaan lopen. Bovendien komen deputaten pas in het allerlaatste stadium van een zaak in beeld en dan is het vaak al te laat voor bemiddeling.

Het verwijt van de appellanten is dat er sprake is van samenspreking met de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer buiten de vastgestelde kaders van Berkel om. Dit is echter een misverstand. Door dit uit te spreken kan de vrede gediend worden. De indruk bestaat dat de beide partijen elkaar heel dicht naderen.

Het voorstel wordt aangenomen met 1 onthouding. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Noord blijven buiten stemming,

Artikel 59 – Van der Hoeven versus PS Holland-Zuid

(agenda 3.36)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van br. B. van der Hoeven te Spijkenisse tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 van 11 juli 2001 inzake het geschil tussen B. van der Hoeven (verder: Van der Hoeven) en de classis Hoogvliet (verder: de classis).

Procesverloop

Voorgeschiedenis:

1.
  - a. Van der Hoeven heeft zich op 28 juni 1997 gewend tot de classis Hoogvliet met een tweetal bezwaren tegen besluiten van de kerkenraad van Hoogvliet-Spijkenisse.
  - b. De classis verklaart Van der Hoeven niet-ontvankelijk in zijn bezwaren met verwijzing naar de uitspraak van de Generale Synode Dordrecht 1893 (Acta artikel 185), waarin is bepaald dat beroep tegen enige uitspraak van een kerkelijke vergadering vóór de eerstvolgende samenkomst van de meerdere vergadering, waarop men zich beroept, moet geschieden met kennisgeving aan de scriba van de vergadering, door wier besluit men zich bezwaard acht (verder: de regel van Dordrecht 1893).
  - c. Van der Hoeven gaat tegen dit besluit van de classis in appèl bij de (toenmalige) particuliere synode Zuid-Holland.
  - d. De Particuliere Synode Zuid-Holland spreekt op 28 april 1998 onder meer uit dat de classis de regel van Dordrecht 1893 soepeler had mogen hanteren, en roept de classis op alsnog inhoudelijk op het appèl van Van der Hoeven in te gaan. De particuliere synode grondt haar besluit op de onbekendheid van Van der Hoeven met de regel van Dordrecht 1893 en acht het om die reden niet juist uit het feit dat Van der Hoeven niet op de eerstvolgende, maar op de daaropvolgende classisvergadering zijn uitgebreid bezwaarschrift heeft neergelegd, te concluderen dat zijn bezwaren niet zeer zwaarwegend voor hem zijn.

Het geschil:

2. Op 7 maart 1999 wordt in het “Hoeksteenvenster”, het contactblad van de Gereformeerde kerk van Hoogvliet-Spijkenisse, de “Appèlprocedure in de classis Hoogvliet” afgedrukt. In artikel 8 van deze appèlregeling is de regel van Dordrecht 1893 – naar het oordeel van Van der Hoeven in aangescherpte vorm – opgenomen. Artikel 08 luidt als volgt: “Een appèlschrift zal steeds

- eerst door de deputaten op zijn ontvankelijkheid worden getoetst. Het is bij voorbaat niet-ontvankelijk indien het niet is ingediend vóór de eerste samenkomst van de classis volgend op het besluit of de handelingen van de kerkenraad waartegen bezwaar wordt aangetekend, tenzij er goede redenen zijn om daarvan af te wijken.”
3. Van der Hoeven dient op 18 maart 1999 tegen de appèlregeling een bezwaarschrift in bij de kerkenraad van Hoogvliet-Spijkenisse.
  4. Bij brief van 14 april 1999 schrijft de kerkenraad aan Van der Hoeven – voorzover van belang – dat zijn schrijven van 18 maart 1999 op zijn vergadering van 23 maart 1999 is behandeld en dat is besloten deze zaak door te spreken tijdens een reeds op 29 maart 1999 geplande ontmoeting tussen Van der Hoeven, de kerkenraad en de classis.
Omdat Van der Hoeven niet beschikbaar was voor die bespreking, is die ontmoeting niet door gegaan.
  5. Op 9 juni 1999 gaat Van der Hoeven in appèl bij de classis, omdat hij uit het uitblijven van enige andere reactie concludeert dat voor de kerkenraad kennelijk de kous af is.
  6. Op 15 oktober 1999 bericht de classis aan Van der Hoeven dat zij – kort samengevat – niet inhoudelijk zal ingaan op de inhoud van zijn bezwaren vanwege de toon van zijn schrijven.
  7. Op 30 november 1999 vraagt Van der Hoeven revisie bij de classis.
  8. Op 10 februari 2000 bericht de classis aan Van der Hoeven dat zij zich uiteraard wil inzetten voor een revisie van haar besluit(en), maar dat dit onmogelijk gemaakt wordt omdat Van der Hoeven uitgaat van de kwade trouw van de classis. De classis biedt Van der Hoeven aan om in overleg met deputaten appèlzaken een ander appèlschrift in te dienen.
  9. Na een brief van de classis d.d. 14 oktober 2000 waaruit blijkt dat van de classis geen nader besluit meer te verwachten is, gaat Van der Hoeven op 10 december 2000 in appèl bij de particuliere synode Holland-Zuid. Hij verzoekt die uit te spreken:
    - B.1. Dat er wat betreft het doen van een beroep op een meerdere vergadering voldoende is vastgelegd in artikel 31 van de kerkorde, dat het aantal reglementen voorts zoveel mogelijk moet worden beperkt aangezien ieder reglement het gevaar van het insluipen van farizeïsme in de kerk met zich brengt, en dat de “Appelprocedure in de classis Hoogvliet” iemand, die zich toch al verongelijkt voelt, eerder afschrikt in plaats van hem de vrijmoedigheid te geven om in beroep te gaan en hem op die manier zo mogelijk, voor zover het van de classis afhangt, binnen de kerk te houden. Dat daarom de genoemde “Appelprocedure in de classis Hoogvliet” dient te worden ingetrokken.
    - B.2. Dat het de classis Hoogvliet vrij staat richtlijnen op papier te zetten voor het indienen van een appèlschrift, voor zover deze dienstig kunnen zijn om iemand, die zich verongelijkt voelt, zo veel mogelijk behulpzaam te zijn om dat op een goede manier, en met voor iedereen de minste frustraties, aan de classis voor te leggen. Dat verder het feit dat iemand die richtlijnen niet zou hebben, of niet zou hebben gehanteerd, geen enkele belemmering mag betekenen voor zijn beroep op de classis of het vervolg van de appèlprocedure van artikel 31 van de Kerkorde.”.
  10. De Particuliere Synode Holland-Zuid wijst op 11 juli 2001 het verzoek van Van der Hoeven af op de volgende gronden:
    - “1. De regelingen die de classis Hoogvliet heeft ingevoerd stroken met de regelingen die in heel veel meerdere vergaderingen zijn ingevoerd, waarbij sprake is van verregaande onderlinge afstemming. Dit voorkomt rechtsongelijkheid.
    2. Het is goed dat in die regelingen artikel 31 KO voorzien is van een praktische invulling, die voor iedere appellant goed te begrijpen is.

3. Een verzoek als dit ontstaat naar het oordeel van de PS niet door de regelingen op zich, mits er met die regelingen soepel wordt omgegaan.”.
11. Op 12 maart 2002 gaat Van der Hoeven in appèl bij de generale synode. Kort samengevat staat Van der Hoeven op het standpunt dat het onbijbels is en daarom onder christenen onbegrijpelijk zou moeten zijn, dat door de classis éérst wordt bekeken of men zich niet op puur formele gronden van een appèl kan afmaken voordat men de inhoud daarvan bekijkt. Hij is van mening dat de particuliere synode geheel voorbijgaat aan het feit dat juist bij een appèl op de classis sprake is van de situatie dat voor het eerst een geschil of conflict buiten de eigen kerkelijke gemeente wordt gebracht. De omstreden bepaling in artikel 8 van de appèlregeling vormt dan een verhindering om eerst uitgebreid met de eigen kerkenraad te spreken of de hulp van visitatoren in te roepen, omdat een niet-ontvankelijkverklaring wordt uitgesproken indien men nadien pas in appèl gaat. “Nergens in de Bijbel wordt er ook maar op gezinspeeld dat formele gronden een geldige reden kunnen zijn om zich van het doen en spreken van recht af te kunnen maken...”.
- Van der Hoeven verzoekt de generale synode zijn appèl op de particuliere synode te behandelen als ware het aan haar gericht.

Nadere stukken

Brief van 12 april 2002 van archiefbewaarder van de classis, br. J. Drukker, met als bijlagen correspondentie die betrekking heeft op verschillende procedures van Van der Hoeven. Voorzover die stukken niet de thans (nog) in geding zijnde kwestie betroffen, zijn ze terzijde gelegd. Voor het overige zijn ze onder het procesverloop gememoreerd.

Hoorzitting

Deputaten hebben op vrijdag 3 mei 2002 Van der Hoeven gehoord. Het verslag van de hoorzitting is bijgevoegd. De classis was eveneens uitgenodigd voor deze hoorzitting. Deputaten appèlzaken van de classis – aan wie de verdere behandeling door de classis was opgedragen – hebben deputaten van de generale synode bij brief van 22 april 2002 laten weten dat de mondelinge toelichting niets zou toevoegen aan hetgeen schriftelijk is meegedeeld aan Van der Hoeven. Deputaten hebben geen aanleiding gezien de deputaten van de classis desalniettemin te verzoeken aanwezig te zijn.

Samenvatting van het geschil

Het geschil betreft de appèlregeling van de classis Hoogvliet, in het bijzonder artikel 08. Deze bepaling is ontleend aan de regel die de Generale Synode Dordrecht 1893 (artikel 185 van de Acta) heeft vastgelegd, en maakt het mogelijk dat een classis op formele gronden niet aan de inhoudelijke behandeling van een appèl toekomt. Een dergelijke mogelijkheid wordt onbijbels geacht en in strijd met artikel 31 KO.

Besluit:

aan het verzoek van br. Van der Hoeven niet te voldoen.

Gronden:

1. artikel 08 van de appelregeling van de classis bevat in hoofdzaak slechts de uitspraak van de Generale Synode Dordrecht 1893 (Acta, artikel 185), weergegeven onder 1b van het procesverloop. Deze regel is geldend recht in de Gereformeerde kerken en is daarom ook zonder artikel 08 van de appelregeling van toepassing op de behandeling van appèlschriften door de classis Hoogvliet;
2. artikel 31 van de Kerkorde sluit niet uit dat een meerdere vergadering de wijze waarop van het appèlrecht kan worden gebruik gemaakt en het proces verder verloopt, in het belang van alle betrokken partijen vastlegt in een zorgvuldige en duidelijke regeling. Het strekt de kerken juist tot eer dat zij inzicht geven in de wijze waarop zij aan een goed en eerlijk kerkelijk appèlrecht in de praktijk gestalte willen geven. De door br. Van der Hoeven in de loop van de procedure aangehaalde bijbelteksten geven geen aanleiding voor een ander oordeel;
3. br. Van der Hoeven komt terecht op tegen formalistisch hanteren van formele regels door meerdere vergaderingen wanneer dat door hen bedoeld zou zijn om te ontkomen aan de noodzaak om inhoudelijk recht te doen aan een bezwaarde broeder. Tegen een dergelijke formalistische toepassing kan – indien nodig – bij de meerdere vergadering bezwaar worden gemaakt en op die wijze kan deze aan toetsing door de kerken worden onderworpen en zo nodig worden hersteld.
N.B. De uitspraken van de Particuliere Synode Zuid-Holland genoemd onder 1d en 10 van het Procesverloop, zijn feitelijk illustraties van deze herstelbaarheid.
4. br. Van der Hoeven miskent evenwel de betekenis van de bepaling, neergelegd in artikel 08 van de classicale regeling, voor het kerkelijk appèlrecht. Artikel 31 van de Kerkorde geeft een recht van appèl aan iemand die *bezwaard* is door handelingen of besluiten van de kerkenraad (of een andere mindere vergadering). Dat wil zeggen dat het moet gaan om iemand die zo belast is door het handelen van zijn of haar kerkenraad dat hij of zij die last niet of moeilijk kan dragen. In een dergelijke situatie mag van de bezwaarde worden gevraagd dat hij niet draait het door hem of haar als onrecht ervaren handelen van de kerkenraad ter beoordeling voor te leggen aan de classis, zodat het onrecht niet langer blijft bestaan dan strikt nodig is, dan wel dat spoedig duidelijk wordt dat van geen onrecht sprake is. Daarbij moet tevens in rekening worden gebracht dat de bezwaarde deel uitmaakt van de gemeente en het dikwijls gaat om handelingen en besluiten die ook andere leden van de gemeente of de gemeente als geheel raken;
5. br. Van der Hoeven gaat er ten onrechte van uit dat de classicale regeling een verhindering zou vormen voor pogingen om een geschil met de kerkenraad eerst op andere wijze tot een goed einde te brengen. Het gaat in artikel 08 vanzelfsprekend niet om situaties waarin het gesprek met de kerkenraad nog gaande is, al of niet met hulp van visitatoren, maar om situaties dat de kerkenraad – nadat de bezwaren van de betrokken broeder of zuster zijn beoordeeld (zie artikel 03 van de classicale appèlregeling) – bij de omstreden handelingen of besluiten blijft. Bovendien blijkt uit het artikel zelf al (“... tenzij er goede redenen zijn om daarvan af te wijken.”) dat de classis de plicht heeft in de concrete situatie te beoordelen of sprake is van laakbaar dralen, dan wel dat er omstandigheden waren die rechtvaardigen dat het appèlschrift later is ingediend.

Het voorstel is voorbereid door deputaten Appèlzaken. Het wordt naar aanleiding van de bespreking gewijzigd en vervolgens met algemene stemmen aangenomen. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Zuid blijven buiten stemming.

Artikel 60 – De Jong Gzn versus PS Holland-Zuid

(agenda 3.37)

14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. de uitspraken van de Particuliere Synode Holland-Zuid d.d. 13 september 2001 inzake het bezwaarschrift van br. B. de Jong Gzn;
2. bezwaarschrift van br. B. de Jong Gzn te Berkel en Rodenrijs tegen het besluit van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 betreffende zijn bezwaarschrift tegen het besluit van de Classis Rotterdam d.d. 25 januari 2001 inzake zijn bezwaarschrift bij de kerkenraad te Berkel en Rodenrijs. Br. De Jong Gzn heeft bij zijn kerkenraad, classis en particuliere synode bezwaar gemaakt tegen de benoeming van een ouderling die om economische redenen op de zondag arbeid verricht.

Br. De Jong Gzn schrijft:

“Aangezien ik de broeder wiens benoeming tot ouderling aanleiding vormde tot de besluiten van kerkenraad, classis en particuliere synode, als persoon buiten dit appèl wil houden, wordt deze broeder niet bij name genoemd, het gaat om de principiële zaak die hier in geding is en waarvoor ik een ernstig beroep op u als Generale Synode wil doen.”

Hij verzoekt de synode uit te spreken:

- a. dat de besluiten van de particuliere synode Holland-Zuid inzake zijn bezwaarschrift ongegrond zijn, omdat ze geen recht doen aan Schrift en belijdenis;
- b. dat in de gronden (met name grond 6) van het besluit van de classis Rotterdam een leer over het vierde gebod voorkomt, die afwijkt van Gods Woord en de belijdenis van de kerk;
- c. dat de kerkenraad van Berkel en Rodenrijs ten onrechte zijn bezwaarschrift ongegrond heeft verklaard.

Als bijlagen voegde br. B. de Jong Gzn bij zijn besluit:

- zijn bezwaarschrift aan de kerkenraad te Berkel en Rodenrijs d.d. 3 mei 2000;
- het antwoord van de kerkenraad d.d. 14 juni 2000;
- zijn appèlschrift aan de classis Rotterdam d.d. 8 november 2000;
- de uitspraak van de Classis Rotterdam d.d. 25 januari 2001, waarin de grond 6 luidt:
 “Ook al kan de instelling van de zondag als rustdag niet rechtstreeks uit de Schrift worden afgeleid, het gaat hier wel om een door de kerk vastgestelde telkens weerkerende dag, die bepalend is voor de eredienst van de gelovigen voor de Here. En daardoor ligt de betekenis van de zondag in het verlengde van die van de sabbat, zij het met een andere grond en uitwerking. Maar het is niet juist om over de zondag te spreken als een naar de eerste dag van de week verplaatste sabbat, als de dag die de sabbat vervangt, als een dag die (behalve voor wat betreft de volgorde) gelijk is aan de oudtestamentische sabbat met haar regel: zes dagen zult ge arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag (...) dan zult gij geen werk doen, enz. Immers, er is wel een doorgaande lijn, maar geen gelijkheid. De door appellant geciteerde criteria voor geoorloofde zondagsarbeid, n.l. werken ‘voortspruitende uit liefde of de tegenwoordige noodzakelijkheid’ kunnen als praktische regels van wijsheid wel worden gebruikt voor de invulling van de zondag, maar laten, zoals de

kerkenraad terecht stelt, een ‘grijs’ gebied over, waarover per geval moet worden geoordeeld.” Hierover sprak de particuliere synode Holland-Zuid uit: “Dat de classis in grond 6 in de zin: ‘Maar het is ... (...) ... geen werk doen’ onzorgvuldig heeft geformuleerd”. De particuliere synode voerde hiervoor als grond o.m. aan: “De stelling in classisgrond 6 is niet bewezen.” “Onterecht wijst de classis de mening af dat vanuit de letterlijke tekst van het vierde gebod – en vanuit het geheel van de Schrift – er voor de kerk van het nieuwe testament een werkverbod voor de zondag is. Deze mening is in de Gereformeerde Kerken niet veroordeeld en de classis draagt daar ook geen argumenten voor aan. Onterecht perkt de classis de bestaande ruimte inzake het onderhavige vraagstuk in.”

Het appèlschrift is van B. de Jong Gzn is grotendeels woordelijk gelijk aan zijn tezamen met zijn echtgenote en de fam. S. de Marie aan de generale synode gezonden revisieverzoek inzake het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 25 (GS Zuidhorn agenda 3.25). In zoverre is zijn appèlschrift reeds bij agenda 3.25 behandeld en afgewezen.

Voor het overige brengt br. De Jong in zijn appèlschrift de ‘werken der noodzakelijkheid’ ter sprake. De particuliere synode had hierover uitgesproken dat de benoemde ouderling zich niet beroept op een wel of niet aanwezig zijn van een grijs gebied tussen noodzakelijke en niet-noodzakelijke werken op zondag.

Daartegenover stelt appelland: “Christus heeft als Heer van de Sabbat duidelijk gemaakt wat op de rustdag nodig is (Matt. 12:3, 8, 11, 12). Hieruit blijkt dat alle werk ten bate van de eredienst en andere godsdienstoefening, en barmhartigheid de Here welgevallig is. Ook het werk dat te maken heeft met de instandhouding van Zijn Schepping: werken van noodzakelijkheid, zoals zorg voor gezondheid, naastenliefde en ordehandhaving.”

Ten bewijze hiervan voert hij een reeks citaten aan (Regel 6 van Dordt 1618/19; Ursinus, Schatboek op Zondag 38, J. Douma, De Tien geboden II, 1986) die eveneens spreken van op de rustdag geoorloofde werken van noodzakelijkheid en barmhartigheid.

Besluit:

aan de verzoeken van br. B. de Jong Gzn niet te voldoen.

Gronden:

1. br. B. de Jong Gzn heeft niet aangetoond dat de uitspraken van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 onjuist zijn. De gronden die de particuliere synode Holland-Zuid bij haar besluit 1 aanvoert, liggen in lijn met de opvatting waarover de Generale Synode Leusden 1999 stelde: ‘in de loop van de geschiedenis is in de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds verschil van mening geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond, dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden’;
2. naar aanleiding van zijn appèl heeft reeds de particuliere synode Holland-Zuid de uitspraken van de classis Rotterdam in grond 6 gecorrigeerd;
3. de stelling van appelland inzake werken van noodzakelijkheid en barmhartigheid weersprekt de uitspraken van de particuliere synode wel, maar weerlegt deze niet.

Het verzoek van deze broeder is voor negentig procent gelijk aan dat bij agenda 3.25. Het voorstel is aangenomen met 1 stem tegen. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Zuid blijven buiten stemming.

Artikel 61 – Van der Net e.a. versus PS Overijssel

(agenda 3.38)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van de brs. A. van der Net en C.A. Teunis tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Overijssel van 13 juni 2001 inzake hun appèl tegen de classis Zwolle inzake hun bezwaar tegen het besluit van de kerkenraad te Hasselt met betrekking tot de regeling kanselruil met de Christelijke Gereformeerde kerk ter plaatse.

Procesverloop

1. Op 6 oktober 1999 neemt de kerkenraad van Hasselt het besluit om de plaatselijke Christelijke Gereformeerde kerk te erkennen als trouwe kerk en om een verzoek te doen aan de classis om goedkeuring daarvan. Dat zal dan onder meer ook goedkeuring inhouden van periodieke kanselruil. Een vergadering eerder was door de kerkenraad met krappe meerderheid een voorstel afgevoerd van één van de ouderlingen om uit te spreken dat in het geval van kanselruil geen Christelijke Gereformeerde predikanten mogen voorgaan die ook voorgaan in een Nederlands Gereformeerde kerk of een met een Nederlands Gereformeerde kerk gefedereerde of samenwerkende Christelijke Gereformeerde kerk. Op 6 oktober spreekt de kerkenraad wel uit de kanselruil “op een schriftuurlijke en confessionele wijze” te willen regelen.
NB. De latere appellanten achten dit voorwaarde voor hun kunnen instemmen met de erkenning van de Christelijke Gereformeerde kerk. De kerkenraad heeft later verklaard dat deze uitspraak niet bedoeld was als een *voorwaardelijk* erkennen van de Christelijke Gereformeerde kerk. Niet het ‘dat’ maar het ‘hoe’ van de kanselruil moest nog nader geregeld worden.
2. In zijn vergadering van 8 december 1999 wordt een regeling kanselruil door de kerkenraad aangevaard. In deze regeling wordt afgesproken om twee keer per jaar kanselruil te houden, waarin de plaatselijke predikanten zullen voorgaan. Omdat de Christelijke Gereformeerde kerk vacant is, zullen de beurten van haar kant waargenomen worden door ds. A. Brons (de consulent) en prof. H.J. Selderhuis (lid van de Christelijke Gereformeerde kerk Hasselt). Afstemming van eventuele afwijking van deze regel wordt gedelegeerd naar wederzijdse moderamina.
3. Na deze vergadering is door broeder Teunis navraag gedaan bij Brons en Selderhuis. Zo stelt hij vast dat beiden ook voorgaan in diensten van Christelijke/Nederlands Gereformeerde samenwerkingsgemeenten en in diensten van Nederlands Gereformeerde kerken, daar waar een Christelijke Gereformeerde classis, naar de binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken geldende regeling, toestemming daarvoor heeft gegeven. Daarop kondigt de broeder op de kerkenraadsvergadering van 12 januari 2000 aan zich te wenden tot de eerstvolgende classis die zal moeten oordelen over het verzoek van de Gereformeerde Kerk van Hasselt. Hij zal appèl aantekenen tegen de getroffen regeling kanselruil. Hij doet dat vervolgens metterdaad samen met br. K. Binnendijk Wzn.

4. De classis Zwolle besluit in haar vierde zitting van 25 mei 2000 de gevraagde goedkeuring te verlenen. Wel constateert de classis dat, hoewel er alle reden is om te besluiten tot openstelling van elkaars kansels, er toch eerst intern beraad van de kerkenraad nodig is over de tegen de regeling kanselruil gerezen bezwaren. De uitkomst van dit beraad moet aan een volgende classis gerapporteerd worden. Zolang zal er nog geen kanselruil mogen plaatsvinden.
5. Dit interne beraad vindt plaats op 21 sept. 2000. Het betreft een kerkenraadsvergadering onder leiding van ds. H. van den Berg uit Dalfsen. Na uitvoerige bespreking handhaaft de kerkenraad met grote meerderheid de in 1999 besloten regeling kanselruil. Op 18 oktober 2000 besluit de kerkenraad om aan de classis het verzoek te doen om nu ook in te stemmen met de regeling kanselruil.
6. Appellanten gaan (samen met broeder Binnendijk) bij diezelfde classis tegen dit besluit in appel (per brief d.d. 19 oktober 2000), want ze blijven er bezwaar tegen houden dat de mogelijkheid wordt opgehouden dat predikanten zullen kunnen voorgaan die ook voorgaan in Christelijke/Nederlands Gereformeerde samenwerkingsgemeenten of in Nederlands Gereformeerde gemeenten. Ze zijn van mening dat de kerkenraad niet bewezen heeft dat deze regeling ‘schriftuurlijk en confessioneel verantwoord’ is. Een voorganger die bereid is voor te gaan in een bepaald kerkverband, “erkent daarmee dat kerkgenootschap en is medeverantwoordelijk voor de instandhouding van dat kerkgenootschap”. Over de Nederlands Gereformeerde Kerken hebben onze kerken duidelijke uitspraken gedaan. Daarmee is niet in overeenstemming dat in een vrijgemaakte kerk predikanten voorgaan, die ook in de Nederlands Gereformeerde Kerken voorgaan tenzij er sprake is van de uitzonderlijke situatie die geregeld is in de zgn. uitzonderingsclausule die Leusden aanbracht in art. 8 van het Kader voor plaatselijke samensprekingen. Voorts werkt het voor de gemeente verwarrend, wanneer predikanten voorgaan die een week later op een Nederlands Gereformeerde kansel kunnen staan. Het ondermijnt bijvoorbeeld het verweer tegen ‘shoppen’ buiten eigen kerkverband door gemeenteleden. Ze verzoeken de classis de gevraagde goedkeuring niet te geven en uit te spreken dat bij kanselruil alleen predikanten mogen voorgaan die niet ook voorgaan in erediensten van andere kerkgenootschappen (behoudens het door Leusden bij uitzonderingsclausule geregelde).
7. De classicale behandeling wordt voorbereid door de classis-deputaten appèlzaken, die met appellanten spreken op 4 december 2000 en met een afvaardiging van de kerkenraad op 11 december 2000 (partijen hebben geen verslagen van de hoorzittingen ontvangen). Op basis van hun rapport wordt door de classis op 25 januari 2001 besloten de bezwaren van de appellanten af te wijzen en de door de kerkenraad gevraagde goedkeuring te verlenen. De classis wijst erop dat een situatie van wederzijdse erkenning impliceert de toelating bij kanselruil van predikanten die in de Christelijke Gereformeerde kerk mogen voorgaan. Wanneer het Christelijke Gereformeerde predikanten betreft die ook voorgaan in een samenwerkingsgemeente of een Nederlands Gereformeerde kerk, gaat het om predikanten die niet op eigen houtje handelen, ‘maar met instemming van de betreffende classis’. Het is niet juist te treden in de verantwoordelijkheden van het andere kerkverband. Ten onrechte stellen appellanten dat voorgaan in een gemeente in een niet erkend kerkgenootschap erkenning en medeverantwoordelijkheid voor dat kerkverband betekent. “Het betreft hier immers niet zomaar voorgaan in een willekeurige Nederlands Gereformeerde Kerk, maar voorgaan op een *bepaalde* plaats, en dan ook nog met *aparte* instemming van het kerkverband in dat geval!”. Deze zienswijze hanteren we zelf als kerken ook, blijkens de door Leusden gemaakte uitzondering. Voorts wijst de classis erop dat de synode van Leusden een eerder verzoek als van appellanten al afgewezen heeft, “namelijk het voorstel van de kerk te Emmen d.d. 30 januari 1999: “bij kanselruil geen predikanten te laten voorgaan die ook

- wel voorgaan in kerken waarmee de Gereformeerde kerken landelijk niet samenspreken” (Acta artikel 86)”.
8. Tegen dit besluit gaan de broeders Van der Net en Teunis in appèl bij de Particuliere Synode Overijssel 2001 (per brief d.d. 23 april 2001). Ze menen dat de classis in gebreke is gebleven om vanuit Schrift en confessie aan te tonen dat de regeling kanselruil verantwoord is. Dat de classis zich beroept op de al uitgesproken wederzijdse erkenning, weerleggen de appellanten door te benadrukken dat zij hun instemming met die erkenning afhankelijk hadden gemaakt van het voldoen aan de voorwaarde dat de nog vast te stellen regeling van kanselruil schriftuurlijk en confessioneel verantwoord zou zijn. Ze zijn van mening dat ten aanzien van Christelijke Gereformeerde predikanten, die via kanselruil op een gereformeerde kansel komen, dezelfde regeling gehanteerd moet worden die door Leusden is vastgesteld met betrekking tot het incidenteel mogelijk maken van kanselruil met een Nederlands Gereformeerde kerk: toestemming door een classis mét particulier-synodale deputaten art. 49 KO. Wederzijdse erkenning impliceert wel degelijk ook wederzijds het zich verantwoordelijk voelen voor elkaar. Ze achten het beroep op de beslissing van Leusden inzake het verzoek uit Emmen niet terecht. Emmen deed dat verzoek in een situatie dat er nog geen sprake was van de uitzonderingsclausule.
  9. De particuliere synode heeft de behandeling laten voorbereiden door een commissie. Deze commissie achtte het horen van partijen niet nodig en gaf op basis van de stukken advies aan de particuliere synode. Deze neemt op 13 juni 2001 het besluit om aan de verzoeken van appellanten niet te voldoen. Ze is van mening dat de classis Zwolle al ruimschoots goede aandacht heeft gegeven aan de regeling kanselruil en het probleem van het voorgaan van Christelijke Gereformeerde predikanten in kerken waar gereformeerde predikanten dat krachtens de afspraken van de synode van Leusden niet mogen. Terecht heeft de classis erop gewezen dat, ondanks bestaand verschil in kanselruilpraktijk, de Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde Kerken in diverse opzichten naar elkaar toegroeien, juist ook in hun verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken. Wederzijdse erkenning impliceert wederzijds vertrouwen. Verantwoordelijkheid voor elkaar kent daarom ook haar grenzen. De getroffen regeling is in overeenstemming met wat appellanten uit Schrift en belijdenis naar voren hebben gebracht met betrekking tot kerkelijke eenheid en het handhaven van de waarheid.
  10. Hierop zijn appellanten in appel gegaan bij de Generale Synode Zuidhorn (per brief d.d.5 februari 2002). Voor een groot deel behelst hun bezwaarschrift een weergave van de eerdere bezwaarschriften. Voorts stellen ze dat door de particuliere synode op hun argumenten tegen het oordeel van de classis veelszins niet is ingegaan en dat nog steeds het bewijs uit Schrift en belijdenis niet gegeven is dat de regeling kanselruil verantwoord is. Zodoende blijft de situatie bestendig dat er te Hasselt wel gezocht wordt naar kerkelijke eenheid, maar zonder voldoende waarborgen voor het handhaven van de waarheid. Ze verzoeken nu de synode om uit te spreken dat predikanten die voorgaan in erediensten van de Gereformeerde Kerken of in gezamenlijke erediensten van Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde kerken, niet behoren voor te gaan in erediensten van andere kerkgenootschappen (behoudens de situatie die in de uitzonderingsclausule geregeld is). Ook verzoeken ze uit te spreken dat de Particuliere Synode Overijssel 2001 ten onrechte aan hun verzoeken niet heeft voldaan.

Nadere stukken

Behalve de stukken die appellanten als bijlagen bij hun appèlschrift voegden, hebben deputaten nog ontvangen:

- kopie van de desbetreffende artikelen uit de *Acta van de Particuliere Synode van de Gereformeerde kerken in het ressort Overijssel, gehouden op 16 mei en 13 juni 2001 in het gebouw van de kerk te Enschede-Oost*.
- een schrijven van de raad van de Gereformeerde kerk te Hasselt d.d. 19 maart 2002 aan het deputaatschap Appèlzaken (met afschrift aan appellanten) met daarin een reactie op het appèlschrift. Daarbij werden als bijlagen gevoegd:
  1. Beleidsplan voor het bereiken van kerkelijke eenheid tussen de CGK en GK te Hasselt, Tweede fase: Het samengaan, d.d. 20-12-1999 en 12-01-2000;
  2. als boven, concept, met toelichtende brief, d.d. 29-11-1999;
  3. Verslag van een voortgezette samensprekingsvergadering, d.d. 30-11-1999;
  4. Toelichting op het ontstaan van de regeling van de kanselruil, ongedateerd (juni 2000), getekend door Baas, Dronkers en Poelarends;
  5. Notulen van de vergadering van de kerkenraad met diakenen, d.d. 21 september 2000;
  6. Kanselruil, kerkbladartikel, gepubliceerd 15 november 2000;
  7. Voorlichting aan de gemeente door de kerkenraad, d.d. 5 juli 2001;
  8. Mededeling aan de kerkenraad door J.J. Dronkers, d.d. 6 juli 2001;
  9. Brief over de kerkvisitatie van Van der Net en Teunis, d.d. 26 juli 2001;
  10. Brief over de voorlichting aan de gemeente (zie 7) van Van der Net en Teunis, d.d. 26 juli 2001;
  11. Brief aan de bezwaarde broeders, d.d. 19 maart 2002.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 19 april 2002 de beide appellanten en de kerkenraad, vertegenwoordigd door ds. P.R. Baas en de brs. Poelarends en Buitenhuis, in elkaars aanwezigheid gehoord. Een (eerst aan appellanten en kerkenraad ter verificatie voorgelegd) verslag van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

Appellanten zijn van mening dat de in het kader van wederzijdse erkenning vastgestelde regeling kanselruil tussen de Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde kerk te Hasselt schriftuurlijk en confessioneel gezien niet verantwoord is, omdat die regeling niet uitsluit dat in erediensten van de Gereformeerde kerk of in gezamenlijke erediensten van de Gereformeerde en Christelijk Gereformeerde kerk predikanten voorgaan die ook voorgaan in erediensten van andere kerkgenootschappen of in erediensten waarin door Gereformeerde of Christelijke Gereformeerde Kerken met andere kerken wordt samengewerkt (behoudens de situatie die de uitzonderingsclausule regelt, die is aangebracht door Leusden in artikel 8 van het kader voor plaatselijke samensprekingen).

Besluit:

aan de verzoeken van appellanten niet te voldoen.

Gronden:

1. noch de kerkenraad van Hasselt noch de betrokken classes en particuliere synode zijn lichtvaardig heengestapt over de gevolgen van het feit dat de kanselruilpraktijk in de Christelijke Gereformeerde Kerken niet geheel gelijk is aan die in de Gereformeerde Kerken. De getroffen

- en goedgekeurde regeling is van behoedzame aard, doordat als hoofdregel gesteld wordt dat het de eigen predikanten van beide gemeenten zullen zijn die bij kanselruil zullen voorgaan. Voor uitzonderingssituaties (bijvoorbeeld bij predikantsvacatures) is goede onderlinge afstemming afgesproken. Ook wanneer er Christelijke Gereformeerde predikanten zullen voorgaan die eveneens voorgaan in een samenwerkingsgemeente of in een Nederlands Gereformeerde kerk, gaat het om beurten die zij vervullen conform de daarvoor geldende regelingen binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken. Niet aangetoond is (ook niet met de concrete verwijzingen van appellanten in hun bezwaarschriften naar plaatsen uit de Schrift en de belijdenis) dat deze regeling schriftuurlijk en confessioneel onverantwoord zou zijn;
2. de wijze waarop de Gereformeerde/Christelijke Gereformeerde kanselruil te Hasselt geregeld is, bevindt zich binnen wat generaal als bindend geregeld is in het Kader voor plaatselijke samensprekingen. Terecht is er door de classis op gewezen dat een bepaling zoals appellanten die graag nu als uitspraak van de synode zouden ontvangen, in 1999 bewust niet door de generale synode van Leusden is opgenomen (zoals toen wel door de kerk van Emmen verzocht was). Ten onrechte stellen appellanten in hun verweer dat het hier niet om een eender verzoek ging. Het feit dat de kerkenraad van Emmen zijn verzoek deed terwijl hij nog niet bekend was met de uitzonderingsclausule die Leusden aan zou brengen, doet niets af aan het feit dat Leusden bewust ervoor gekozen heeft om in het Kader niet een bepaling op te nemen die zou moeten uitsluiten dat bij kanselruil predikanten voorgaan die ook voorgaan in kerken waarmee de Gereformeerde kerken niet landelijk samenspreken;
  3. in het kader van een appèl moet wel getoetst worden door de synode of door een kerkenraad gehandeld is conform wat landelijk (in dit geval via het Kader voor plaatselijke samensprekingen) is afgesproken, maar de appèlweg is niet de weg om zulke landelijke regels aangescherpt of veranderd te krijgen.

De zaak is voorbereid door de deputaten Appèlzaken. Het blijft onbevredigend, als de zaken van plaatselijk en landelijk naar elkaar toegroeien uiteenlopen. Afspraken zijn echter niet waterdicht te maken. Het principe blijft dat ieder verantwoordelijkheid draagt in eigen kerkverband. Het voorstel wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich van stemming. De afgevaardigden van de particuliere synode Overijssel blijven buiten stemming.

Artikel 62 – Westhuis versus PS Overijssel

(agenda 3.39)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van br. H. Westhuis te St. Jansklooster tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Overijssel van 17 mei 2000 en 18 juni 2001 in het geschil tussen H. Westhuis (verder: Westhuis) en de kerkenraad van Sint-Jansklooster-Kadoelen (verder: de KR).

Procesverloop

1. De kerkenraad van de toen nog niet gesplitste gereformeerde kerk van Vollenhove-Kadoelen heeft op 27 februari 1992 een besluit genomen over de mogelijke betrokkenheid van ambtsdragers bij een crematie;
2. Naar aanleiding van een appèlschrift van ds. J.B.K. de Vries heeft de classis Kampen op 14 januari 1994 geoordeeld dat de KR bij zijn besluit ten onrechte geen rekening heeft gehouden met (a) het particuliere karakter van een samenkomst die bij gelegenheid van een uitvaart wordt belegd; en (b) met de pastorale taak van troost, bemoediging en vermaning, waartoe een ambtsdrager zich tegenover de nabestaanden geroepen kan weten, ook als de uitvaart is geregeld met het oog op een crematie. De classis sprak uit dat de KR zijn besluit dient te vervangen door een beleidslijn die recht doet aan de factoren die de classis in haar oordeel heeft betrokken.
3. De KR heeft de uitspraak van de classis als bindend aanvaard en op 3 mei 1994 een nader besluit genomen. Dit besluit luidt – voorzover van belang – als volgt:

“(het) onderrichten van de gemeente in prediking en anderszins, opdat de gemeente weet dat begraven tot de christelijke levensstijl behoort in een land, waarin geen bijzondere omstandigheden tot crematie nopen;

dat ambtsdragers geen medewerking zullen verlenen aan een samenkomst voorafgaand aan een crematie van een gestorven lid der gemeente, tenzij er veel pastorale hulp nodig is op de dag van het definitieve afscheid en er geen sprake is van ongelooftspropaganda op een dergelijke bijeenkomst;

dat het kerkgebouw niet ter beschikking gesteld zal worden voor een samenkomst voorafgaand aan een crematie, tenzij in de samenkomst Gods Woord verkondigd en de crematie niet op één lijn gesteld wordt met de begrafenis als onderdeel van een goede christelijke traditie...”

Het besluit is door de KR toegelicht in het plaatselijk kerkblad “Ons kerkgezin” van 18 juni 1994.

N.B. Naar aanleiding van een mondelinge toelichting van het besluit van de PS Overijssel van 17 mei 2000 (zie onder 14. van het procesverloop) – waartoe de PS uitdrukkelijk had besloten – heeft de KR op 5 september 2000 het woord “zullen” in het tweede onderdeel van zijn besluit vervangen door “kunnen”, om daarmee het mogelijke misverstand weg te nemen dat ambtsdragers zouden zijn verplicht om mee te werken aan zo’n samenkomst indien de beschreven uitzonderingssituatie zich voordoet. Deze verduidelijking is door de KR toegelicht in “Ons kerkgezin” van 21 oktober 2000.

4. Westhuis maakt op 2 september 1994 bij de KR bezwaar tegen het besluit van 3 mei 1994.
5. Op 13 oktober 1994 besluit de KR zijn besluit niet te veranderen. KR wijst Westhuis erop dat hij op grond van artikel 31 van de kerkorde moet bewijzen dat het KR-besluit en/of het classis-besluit van 14 januari 1994 in strijd is met Gods Woord of de kerkorde.
6. Na enige correspondentie over en weer deelt de KR bij brief van 15 juni 1995 gemotiveerd aan Westhuis mee dat hij de KR er niet van heeft kunnen overtuigen dat het genomen besluit in strijd is met de Schrift of de kerkorde. De KR geeft daarbij aan bereid te zijn met Westhuis over de brief van gedachten te wisselen indien de brief hem niet overtuigd heeft.
7. Op 20 juni 1996 neemt Westhuis deze uitnodiging aan. Het gesprek met een afvaardiging van de KR vindt op 6 september 1996 plaats. Van dit gesprek heeft Westhuis een verslag gemaakt.

8. Op 12 juni 1998 wenst Westhuis een gesprek met de visitatoren van de classis Kampen, omdat naar zijn zeggen geen voortgang in deze zaak zit. Dit gesprek zou op 18 juni 1998 plaatsvinden, maar is niet doorgegaan (zie het verslag van de hoorzitting + bijlagen).
9. Op 31 augustus 1998 gaat Westhuis vervolgens in appèl bij de classis Kampen.
10. De classis Kampen besluit op 8 januari 1999 het appèlschrift niet-ontvankelijk te verklaren, omdat het “niet voldoet aan de eenvoudige regels die voor een appèlschrift gelden”. De classis is van oordeel dat Westhuis geen gronden aangeeft waarop zijn bezwaar rust, geen inzage heeft gegeven in de correspondentie met de KR en niet vermeldt wat de KR op zijn bezwaren heeft geantwoord. Aan het slot van haar brief van 11 januari 1999, waarin naast bovenvermelde beslissing ook mededeling wordt gedaan van een beslissing in een ander appèlschrift van Westhuis, wijst de classis Westhuis verder op de bepalingen van Dordrecht 1893 (“Hoger beroep tegen enige uitspraak van een kerkelijke vergadering moet vóór de eerstkomende samenkomst van de meerdere vergadering, waarop men zich beroept, geschieden met kennisgeving aan de scriba van de vergadering door wier besluit men zich bezwaard acht”). De classis heeft mede op grond van deze bepaling besloten Westhuis te berispen over de manier waarop hij van het appèlrecht gebruik maakt.
11. Op 1 februari 1999 vraagt Westhuis revisie van het besluit van de classis.
12. Op 25 juni 1999 deelt de classis Kampen aan Westhuis mee de zaak niet opnieuw in behandeling te nemen. Zij berispt Westhuis ernstig, dat hij keer op keer de classis opzadelt met ongeargumenteerde bezwaarschriften, omdat hij stelselmatig niet ingaat op de argumenten waarmee zijn bezwaren zijn weerlegd.
13. Op 10 januari 2000 gaat Westhuis in appèl bij de particuliere synode Overijssel. Hij verzoekt de particuliere synode uit te spreken dat de door de KR vastgestelde regeling rond crematie strijdig is met Gods Woord en dat hem ten onrechte wordt verweten zijn bezwaren niet met ‘harde teksten’ te hebben onderbouwd. Voorts verzoekt hij de particuliere synode het handelen van de classis ten aanzien van zijn bezwaren te veroordelen.
14. De Particuliere Synode Overijssel besluit op 17 mei 2000 niet aan de verzoeken van Westhuis met betrekking tot de regeling van de KR te voldoen op basis van de volgende gronden:

“1. Tussen br. Westhuis en de kerkenraad bestaat geen verschil in de principiële afwijzing van crematie maar alleen over de wijze van handelen in geval van een concreet verzoek tot medewerking aan de voorbereiding van crematie.

2. Het is een versmalling van de probleemstelling om alleen te vragen naar “harde schriftbewijzen”. Wanneer Gods Woord ons over een zaak onderwijst is daarmee nog niet gezegd hoe in iedere concrete situatie gehandeld moet worden. Daarin behoort met wijsheid onderscheiden te worden.

3. De randvoorwaarden van de kerkenraad om in een concrete situatie medewerking te verlenen zijn opgesteld conform de uitspraak van de classis en zijn duidelijk pastoraal van aard. Zij willen geen afbreuk doen aan de afwijzing van crematie maar hebben als doel om, kennelijk bij wijze van uitzondering, uitgaande van die afwijzing, in een concrete situatie van rouw pastorale hulp te kunnen geven.

4. De randvoorwaarden geven voldoende ruimte om de bestrijding van de christelijke boodschap omtrent het begraven tegen te gaan en deze boodschap zelf tot haar recht te laten komen.

5. Gelet op artikel 31 KO zou moeten worden aangetoond dat het onschriftuurlijk is om bij uitzondering om pastorale redenen medewerking te geven bij crematie. Daarvoor is het niet voldoende om naar de principiële afwijzing van crematie door de kerkenraad te wijzen.
6. Het is ongegrond om de handelwijze van de kerkenraad in een concreet geval en onder bepaalde randvoorwaarde, met versmalling van de christelijke cultuurvorming in het algemeen in verband te brengen.”

De particuliere synode besluit tevens geen uitspraak te doen over de handelwijze van de classis, met name omdat het bezwaar tegen het kerkenraadsbesluit de oorspronkelijke zaak is en de handelwijze die moeite heeft veroorzaakt in de loop van de procedure, niet tot de oorspronkelijke zaak behoort. De particuliere synode acht appèlzaken er niet mee gebaat wanneer de behandeling zich in procedurekwesties verliest, maar alleen wanneer zij zich op de oorspronkelijke zaak concentreert.

15. Op 11 april 2001 vraagt Westhuis aan de particuliere synode om haar besluit te herzien.
16. Bij brief van 18 juni 2001 schrijft de particuliere synode dat de Particuliere Synode Overijssel 2000 voldoende aandacht heeft gegeven aan zijn bezwaren en dat de uitspraak bovendien nog mondeling is toegelicht. Zij geeft Westhuis dringend in overweging de zaak verder te laten rusten, opdat deze zaak – waarin geen duidelijke principiële verschillen tussen hem en de kerkenraad bestaan – tot normale proporties kan worden teruggebracht.
17. Op 7 januari 2002 gaat Westhuis in appèl bij de generale synode. Uit de begeleidende brief blijkt dat hij met name moeite heeft dat ‘gewone gemeenteleden’ de door de kerkenraad aanvaarde praktijk (o.m. samenkomsten voor lijkverbranding vanuit de kerk) naar buiten moeten verdedigen. Hij staat op het standpunt – kort samengevat – dat het besluit van de KR innerlijk tegenstrijdig is, omdat in het besluit geen eenheid bestaat tussen de leer (crematie wordt op bijbelse gronden afgewezen) en de praktijk (onder omstandigheden moeten/mogen ambtsdragers aanwezig zijn bij een samenkomst voorafgaande aan een crematie). Hij verzoekt de generale synode uit te spreken hetgeen hij aan de classis en de particuliere synode heeft verzocht. Daarnaast verzoekt hij uit te spreken dat de particuliere synode wel een uitspraak had behoren te doen over de handelwijze van de classis.

Nadere stukken

Voorzover de stukken die onder het procesverloop zijn vermeld, niet bij de toegezonden stukken zaten, zijn ze door deputaten opgevraagd en ontvangen. Bij de hoorzitting is vastgesteld dat beide partijen over alle stukken beschikten.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 28 mei 2002 Westhuis en de KR in elkaars aanwezigheid gehoord. Het verslag van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

De kerkenraad van Vollenhove-Kadoelen heeft op 3 mei 1994 een gedragslijn vastgesteld over de wijze waarop ambtsdragers dienen om te gaan met verzoeken om medewerking aan een samenkomst, voorafgaande aan een crematie. Op 5 september 2000 heeft de KR deze gedragslijn verduidelijkt. Beide besluiten zijn uitvoerig toegelicht in het plaatselijk kerkblad “Ons Kerkgezin”.

Het uiteindelijke besluit laat de mogelijkheid open bij uitzondering ambtelijke medewerking te verlenen aan een dergelijke samenkomst, indien er pastorale hulp nodig is op de dag van “het

definitieve afscheid” en er geen sprake is van “ongeloofpropaganda” waarbij een crematie op één lijn wordt gesteld met een begrafenis. De KR had aanvankelijk gekozen voor een absoluut verbod, maar is daarop teruggekomen nadat de classis een bezwaar daartegen had gehonoreerd. Ambtsdragers zijn niet verplicht mee te werken indien de uitzonderingssituatie zich voordoet.

Besluit:

aan de verzoeken van br. Westhuis niet te voldoen.

Gronden:

1. de handelwijze van br. Westhuis bij het gebruikmaken van zijn appèlrecht staat op gespannen voet met de uitspraak van de Generale Synode Dordrecht 1893 (Acta, artikel 185), geciteerd onder 10. van het procesverloop. Artikel 31 van de Kerkorde geeft een recht van appèl aan iemand die *bezwaard* is door handelingen of besluiten van de kerkenraad (of een andere mindere vergadering). Dat wil zeggen dat het moet gaan om iemand die zo belast is door het handelen van zijn of haar kerkenraad dat hij of zij die last niet of moeilijk kan dragen. In een dergelijke situatie mag van de bezwaarde worden gevraagd dat hij niet draait het door hem of haar als onbijbels of anderszins als onrecht ervaren handelen van de kerkenraad ter beoordeling voor te leggen aan de classis, zodat het onrecht niet langer blijft bestaan dan strikt nodig is, dan wel dat spoedig duidelijk wordt dat van geen onrecht sprake is. Daarbij moet tevens in rekening worden gebracht dat de bezwaarde deel uitmaakt van de gemeente en het dikwijls gaat om handelingen en besluiten die ook andere leden van de gemeente of de gemeente als geheel raken. Uit de gang van zaken blijkt dat br. Westhuis pas op 31 augustus 1998 in appèl gaat tegen een kerkenraadsbesluit dat in juni 1994 was gepubliceerd. Wel blijkt uit de stukken en het proces-verbaal van de hoorzitting dat de kwestie van de praktische regeling rond een crematie in de tussenliggende periode regelmatig onderwerp van correspondentie en gesprek is geweest tussen br. Westhuis en de KR en dat niet valt uit te sluiten dat hier en daar sprake is van miscommunicatie. Desalniettemin moet op grond van de trage gang van zaken, met verschillende langere perioden waarin geen activiteit van Westhuis met betrekking tot de in geding zijnde kwestie plaatsvindt, ernstig worden betwijfeld of Westhuis in 1998 nog recht had/heeft op een inhoudelijke beoordeling van zijn ‘geschil’ met de KR door de meerdere vergadering(en). Aangezien de KR tijdens de hoorzitting desgevraagd heeft aangegeven zich in dit stadium niet op ‘de regel van Dordrecht’ te willen beroepen, alsmede gelet op de omstandigheid dat ook de classis en de particuliere synode deze regel niet als een beslissende belemmering hebben gehanteerd, zal aan Westhuis echter het voordeel van de twijfel worden gegund;
2. de Particuliere Synode Overijssel 2000 is uitvoerig ingegaan op de bezwaren van Westhuis en heeft op goede gronden (weergegeven onder 14.1 t/m 6 van het procesverloop) beslist dat die bezwaren de KR niet nopen zijn besluit van 3 mei 1994 van tafel te nemen. De generale synode kan die gronden volledig onderschrijven. Dat Westhuis – zoals blijkt uit zijn appèlschrift – het samengaan van een principiële afwijzing van crematie én het onder omstandigheden uit pastorale motieven toelaten dat ambtelijke zorg wordt gegeven in/rond een samenkomst die met deze principiële afwijzing niet spoort, niet kan begrijpen en blijft zien als een innerlijke tegenstrijdigheid, leidt niet tot een ander oordeel;

3. de KR heeft bovendien naar aanleiding van het advies dat de PS-afgevaardigden hebben gegeven bij hun mondelinge toelichting van haar besluit, de regeling aangepast, zodat thans in ieder geval buiten iedere twijfel is dat ambtsdragers niet verplicht zijn om onder omstandigheden mee te werken aan een samenkomst voorafgaande aan een crematie. Daarmee is één van de belangrijkste bezwaren van Westhuis weggenomen;
4. zoals de classis Kampen reeds in haar besluit van 14 januari 1994 heeft aangegeven, dient een samenkomst die bij gelegenheid van een uitvaart wordt belegd, te worden gezien als een particuliere aangelegenheid. Artikel 71 van de Kerkorde bepaalt uitdrukkelijk dat in de Gereformeerde Kerken (door de kerkenraad) geen rouwdiensten zullen worden belegd. Het enkele feit dat de KR het kerkgebouw, onder de in de regeling opgenomen voorwaarden, mogelijkterwils ter beschikking stelt indien een dergelijke bijeenkomst wordt belegd voorafgaande aan een crematie, maakt niet dat deze samenkomst daarmee door de KR wordt goedgekeurd. Indien 'gewone gemeenteleden' moeite hebben om dit aan 'buitenstaanders' duidelijk te maken, ligt het voor de hand daarbij gebruik te maken van het KR-besluit en de daarop gegeven toelichting, zodat ieder misverstand over de betekenis die de KR hecht aan een christelijke begrafenis, kan worden weggenomen;
5. de particuliere synode heeft in de gegeven situatie niet onjuist gehandeld door geen uitdrukkelijke uitspraken te doen over de handelwijze van de classis. Door inhoudelijk te beslissen op de bezwaren van Westhuis heeft zij terecht de nadruk gelegd op het oorspronkelijke geschil. Uit het feit dat zij een andere beslissing heeft genomen dan de classis, is het overigens ook voor Westhuis duidelijk in welk opzicht de particuliere synode – voorzover relevant voor het oorspronkelijke geschil – de handelwijze van de classis niet deelt.

Het voorstel van deputaten Appèlzaken wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich van stemming. De afgevaardigden van de particuliere synode Overijssel blijven buiten stemming.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 3 – Kerkregering	1
b – Rechtspraak	1
Artikel 50 – Appèlzaken	1
Artikel 51 – Benoeming deputaten Appèlzaken generale synode	5
Artikel 52 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 25	6
Artikel 53 – Correctieverzoeken GS Leusden Acta art. 25	10
Artikel 54 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 60	11
Artikel 55 – Revisieverzoek GS Berkel Acta art. 43, GS Leusden Acta art. 41, 49	14
Artikel 56 – Groen versus PS Drenthe	15
Artikel 57 – Waagmeester e.a. versus PS Holland-Noord	18
Artikel 58 – Swarts e.a. versus PS Holland-Noord	22
Artikel 59 – Van der Hoeven versus PS Holland-Zuid	25
Artikel 60 – De Jong Gzn versus PS Holland-Zuid	29
Artikel 61 – Van der Net e.a. versus PS Overijssel	31
Artikel 62 – Westhuis versus PS Overijssel	35
Inhoudsopgave	41

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 4 –
Eredienst**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 4 – Eredienst

Artikel 63 – Bijbelvertaling

(agenda 4.1)

24-05;08-06-02

Commissie: deputaatschap Bijbelvertaling

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor bijbelvertaling;
2. aanvullend rapport van deputaten voor bijbelvertaling;
3. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld.

Besluit:

1. deputaten Bijbelvertaling te dechargeren met hartelijke dank onder goedkeuring van het door hen verrichte werk;
2. aan de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld te berichten dat deputaten blijkens hun rapport zich hebben ingespannen om op verschillende manieren de kerken te informeren over het Nieuwe Bijbelvertaling-project; en dat een plaatselijke kerk desgewenst met deputaten Bijbelvertaling contact kan opnemen voor meer informatie;
3. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a. bij bijbelgenootschappen en andere instanties die actief betrokken zijn bij het uitgeven en (doen) vervaardigen van bijbelvertalingen in ons land, zich te blijven presenteren als adres waaraan men informatie over het onderwerp bijbelvertaling kan toezenden;
  - b. de mogelijkheid te benutten om verder deel te nemen aan het overleg met het Nederlands Bijbelgenootschap waar het de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) betreft en daarbij waakzaam de verdere ontwikkelingen te volgen vanuit het door de Generale Synode Leeuwarden 1990 bepaalde in besluit 2b, Acta artikel 67;
  - c. de kerken regelmatig te informeren in overleg met deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - d. de generale synode te adviseren over de ontwikkelingen rond de NBV en daarbij van de kerken het gebed te vragen voor het tot stand komen van een verantwoorde vertaling;
  - e. indien de volledige NBV op tijd beschikbaar is, de eerstkomende Generale Synode te dienen met een onderbouwd advies of de NBV kan worden vrijgegeven voor gebruik in de erediensten;
  - f. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
  - g. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Grond ad e:

de beoogde verschijningsdatum van de NBV is Advent 2004.

De predikanten B.C. Buitendijk en J.J. Schreuder zijn aanwezig als deputaten voor de bijbelvertaling. Op 8 juni worden ze aangevuld met ds. H.J. Room.

De bespreking staat in het teken van de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV), die het Nederlands Bijbelgenootschap in 2004 hoopt klaar te hebben. Enkele afgevaardigden wezen op het grote belang van een nieuwe bijbelvertaling; een verandering die voor de eredienst ingrijpender is dan die er verder op de agenda van de synode staan.

Toch is het opvallend, dat deze zaak nog niet zo leeft binnen de kerken. Mensen willen wel een andere vertaling, maar kiezen dan voor *Het Boek*.

Daarom dient ds. R. van Wijnen een amendement in, waarin de deputaten opdracht krijgen regionale voorlichtingssamenkomsten te beleggen. De bereidheid om voorlichting te geven is aanwezig; contact hiervoor kan opgenomen worden met drs. W.A.E. Brink-Blijdorp. Maar de verplichting nemen de deputaten niet over.

Hoe wordt een nieuwe bijbelvertaling getoetst? Deputaten wijzen erop, dat het onmogelijk is een vertaling kerkelijk vast te stellen. Toetsing ervan, zoals bij de onderdelen van het kerkboek, is daarom niet wenselijk. Deputaten gaan uit van de criteria die de Generale Synode Leeuwarden 1990 heeft vastgesteld: zorgvuldig en betrouwbaar in hedendaags Nederlands op een wijze die recht doet aan de eenheid der schriften en functionerend binnen een belijdende kerkgemeenschap. Ook wordt gekeken naar de criteria van het bijbelgenootschap zelf. Het is de bedoeling van de deputaten de volgende synode te dienen met een advies over het gebruik van deze vertaling, die, naar men hoopt, advent 2004 klaar zal zijn. Uitbreiding van het deputaatschap is met het oog hierop wenselijk.

Het Nederlands Bijbelgenootschap blijkt gevoelig te zijn voor de kritiek die zij inbrengen op de proeven van vertaling die tot dusver verschenen zijn. Ds. P.L. Voorberg dient daarop een amendement in waarin de deputaten opdracht krijgen om na te gaan wat het bijbelgenootschap met de kritiek doet. Hij wil expliciet uitspreken, dat ook deze nieuwe vertaling getoetst moet worden. Een invoeringsplan is niet voldoende voor hem.

Kunnen de proeven van vertaling al in de erediensten gebruikt worden? Deputaten ontraden dat; het zijn inderdaad nog maar proeven. Maar het is wellicht goed ze te gebruiken bij bijbelstudie.

Het amendement-Voorberg komt eerst in stemming. Tien zijn er voor, geen onthoudingen en het is daarmee verworpen. Het amendement-Van Wijnen wordt ook verworpen met 5 stemmen voor en 1 onthouding.

Het voorstel van deputaten wordt aanvaard met algemene stemmen. De preses spreekt de dank uit voor het gedane werk.

Artikel 64 – Benoeming deputaten Bijbelvertaling

(agenda 4.2)

08-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Bijbelvertaling worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. B.C. Buitendijk (s), Steenwijk (2005)	ds. M.O. ten Brink, Lutten
W.A.E. Brink-Blijdorp, Putten (2008)	W.Th. Meijer, Roden
M.E.H. Kuijper-Versteegh, Franeker (2011)	
ds. H.J. Room, Harderwijk (2005)	
W.H. Rose, Kampen (2008)	
ds. J.J. Schreuder, Spakenburg (2005)	
J.I.J. Slings-de Vries, Waddinxveen (2011)	

Artikel 65 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 46

(agenda 4.4)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. brief van br. T.L. Bruinius, te Alkmaar d.d. 4 februari 2002 met adhesiebetuiging van ds. G. Blijdorp te Wageningen; brief van br. H. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 9 maart 2002; brief van br. en zr. Bezemer-van Ewijk te Zwijndrecht d.d. 12 februari 2002. Briefschrijvers maken bezwaar tegen besluit 2 Acta art. 46 van de GS Leusden 1999 het gebruik van de Groot Nieuws Bijbel, editie 1996 (GNB) in bijzondere situaties over te laten aan de plaatselijke kerken. Gevraagd wordt dat besluit in te trekken en eventueel uit te spreken dat de bijbelvertaling GNB niet geschikt is voor gebruik in de eredienst. Als redenen worden opgegeven:
  - de dynamisch equivalente vertaalmethode die is gebruikt;
  - het feit dat in het voorwoord van de vertaling wordt duidelijk gemaakt dat de GNB niet werd gemaakt om in de eredienst van de kerkgemeenschappen de plaats in te nemen van de daar gebruikelijke vertalingen;
  - onduidelijkheid wanneer er sprake is van een bijzondere situatie waarin de GNB gebruikt zou mogen worden;
2. brief van br. A van der Molen te Amersfoort 20 februari 2002 met het verzoek besluit 2 Acta art. 46 van de GS Leusden 1999 te herroepen. Als redenen worden genoemd de schriftkritische instelling die uit de inleidingen op de Bijbelboeken blijkt, de semi-pelagische theologie die blijkt uit de vertalingen, en de eenheid tussen Oude en Nieuwe Testament die in de vertaling wordt doorbroken;
3. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord met onder meer als bezwaar dat besluit 2 in strijd is met besluit 1, want “het wordt in de vrijheid van de kerken gegeven of niet”.

Besluit 1:

uit te spreken dat er sprake is van onhelderheid en tegenstrijdigheden in de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 Acta art. 46 en deze besluiten vervallen te verklaren.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 stelt (Besluit 2 Grond 4 en 5) dat er met betrekking tot het gebruik van een bijbelvertaling in de eredienst geen bindende bepalingen bestaan, dat het onmogelijk is voor een generale synode een bijbelvertaling kerkelijk te ijken en dat een synode ten deze ook geen roeping heeft. Toch doet de generale synode tegelijk zelf uitspraken waarbij ze in feite wel regelend en voorschrijvend optreedt: de GNB wordt enerzijds uitdrukkelijk niet vrijgegeven voor gebruik in de gewone eredienst, terwijl anderzijds een beperkt gebruik van de GNB generaal-synodaal wordt toegestaan. Dit is onhelder en innerlijk tegenstrijdig. De synode spreekt in Besluit 1 en 2 krachtens een veronderstelde bevoegdheid om al of niet – of eventueel in beperkte mate – vrij te geven, maar in de gronden bij Besluit 2 lijkt ze het bestaan van zo'n bevoegdheid te ontkennen;
2. de Generale Synode Leusden 1999 stelt vast (Besluit 1 Grond 1) dat er geen systematisch onderzoek is gedaan naar de inhoudelijke kwaliteit en de betrouwbaarheid van de GNB, en baseert daarop haar besluit om de GNB niet voor gebruik in de gewone eredienst vrij te geven. Wanneer er echter geen onderzoek is gedaan, kan er noch negatief noch positief een besluit genomen worden. Zonder onderzoek ontbreken ook de gronden waarop kan worden gezegd dat alleen in bijzondere situaties, tijdelijk of onder voorwaarden het gebruik geoorloofd is;
3. de Generale Synode Leusden 1999 maakt een onderscheid tussen gebruiksgericht en inhoudsgericht. Ten aanzien van het lezen van Gods Woord in kerkdiensten en kerkelijke samenkomsten moeten echter altijd eisen van betrouwbaarheid en zorgvuldigheid worden gesteld, en het 'gebruik' moet daarbij van de 'inhoud' afhankelijk blijven. Bovendien strijdt het maken van dit onderscheid ook met de nauwkeurige wijze waarop de kerken alle teksten in het Gereformeerd Kerkboek vaststellen en hanteren.
4. de Generale Synode Leusden 1999 liet het gebruik van de GNB 'in bijzondere situaties' over aan de verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerken. Het blijft onduidelijk, waarom voor zulke bijzondere situaties een generaal-synodale uitspraak nodig is. Ook wordt niet helder, welke criteria er voor het gebruik van een bijbelvertaling in zulke situaties moeten gelden die anders zijn dan voor een gewone kerkdienst.

Besluit 2:

- a. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde de opdracht te geven om in overleg met deputaten Bijbelvertaling
  1. onderzoek te doen naar de (vooral) kerkrechtelijke vragen met betrekking tot kerkelijke ijking van bijbelvertalingen en het generaal-synodaal vrijgeven van een vertaling annex de afbakening van bevoegdheden in dezen;
  2. na te gaan, welke besluitvorming er ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten in de huidige situatie en voor de komende jaren op generaal-synodaal niveau nodig is;
  3. daarover aan de volgende synode te rapporteren;
- b. hangende dit onderzoek het gebruik van de GNB in de verantwoordelijkheid van de kerkenraden te laten.

Gronden:

1. in deze kwestie komt aan het licht, dat er ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten sinds 1951 geen consistente lijn is te bespeuren in diverse synodebesluiten en -uitspraken. De onzekerheid en de onenigheid die daardoor (kunnen) ontstaan, dienen te worden voorkomen en weggenomen;
2. bij de wijze waarop sinds de jaren 1970 alle onderdelen van het kerkboek alsook de inrichting van de eredienst tot voorwerp van gedetailleerde kerkelijke besluitvorming zijn geworden, past het niet meer om ten aanzien van de in de eredienst zo centrale lezing van Gods Woord geen helderheid over beleid en bevoegdheden te hebben;
3. de door deze generale synode aanvaarde 'Koersbepaling...' bevat gezichtspunten die kunnen helpen om ook ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten tot goede kerkelijke afspraken te komen;
4. op inhoudelijke bezwaren tegen de GNB kan door de generale synode niet worden ingegaan zolang de taak en bevoegdheid van generale synodes ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerken niet helder zijn omschreven. In een dergelijke situatie blijven de kerkenraden uiteraard op de gewone wijze verantwoordelijk voor de invulling van de kerkdiensten.

De zaak is voorbereid door de deputaten Kerkrecht en kerkorde. Aanwezig zijn ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Bezwaarden vragen revisie van een besluit van de generale synode van Leusden, die het gebruik van de Groot Nieuws Bijbel in bijzondere omstandigheden toeliet.

Deputaten willen tegemoetkomen aan de bezwaren. En tegelijk een bijdrage leveren om voor de toekomst onduidelijkheid over het gebruik van bijbelvertalingen in het algemeen weg te nemen.

Ds. Jac. Ophoff dient een tegenvoorstel om de bezwaren niet toe te stemmen, hierin gesteund door ds. J.A. Boersema. Bij het voorstel van deputaten is een amendement van ds. Drost om 2.b. te laten vervallen. Bij het tegenvoorstel is een amendement van br. J.P. de Vries om daarin 2.a. met gronden te handhaven. Het amendement van ds. Drost komt in stemming en wordt verworpen met 20 stemmen tegen en 3 onthoudingen.

Het voorstel van deputaten komt dan in stemming en wordt aangenomen met 18 stemmen voor, 16 tegen en geen onthoudingen. Het tegenvoorstel is daarmee verworpen.

Artikel 66 – Eredienst

(agenda 4.5)

01-06;26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. rapport van deputaten Eredienst;
2. brief van br. en zr. De Leeuw-Hiemstra te Ermelo, waarin ze bezwaar aantekenen tegen het feit dat de Generale Synode Leusden 1999 hun verzoek niet honoreerde om uit te spreken dat de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 ten onrechte uitsprak dat de Generale Synode Ommen 1993 op goede gronden een deputaatschap Eredienst instelde.

Besluit 1:

het bezwaar van br. en zr. De Leeuw-Hiemstra af te wijzen en hen te manen zich neer te leggen bij de genomen en enkele malen bevestigde besluiten.

Gronden:

1. er worden geen nieuwe argumenten aangedragen tegen de genoemde besluiten;
2. het is onjuist van synode tot synode dezelfde zaak aan de orde te stellen.

Besluit 2:

deputaten Eredienst decharge te verlenen onder betuiging van dank voor de door hen verrichte werkzaamheden.

Besluit 3:

opnieuw deputaten Eredienst te benoemen met de volgende opdrachten:

- a. te onderzoeken of het mogelijk is in de te zingen versie van de Geloofsbelijdenis van Nicea (*Liturgisch katern*, blz. 11) het woord ‘van’ in de passage “God van God, licht van licht, waarachtig God van waarachtig God” te vervangen door het woord ‘uit’;
- b. om te zien naar een toonzetting – of deze eventueel te laten vervaardigen – waarbij de tekst van de Geloofsbelijdenis van Nicea wordt gebruikt zoals deze door de Generale Synode Heemse 1984-85 is vastgesteld;
- c. samen met deputaten Kerkmuziek een beknopt nader onderzoek te (laten) doen naar het onderwerp liturgie en huidige cultuur, op basis van hun eerdere rapportage;
- d. bij het voorbereiden van hun voorstellen zoveel mogelijk rekening te houden met de gevoelens die leven in de kerken. Met het oog hierop zal een klankbordgroep uit de breedte van de kerken worden samengesteld, in overleg met het (voormalig) moderamen van deze synode, die minimaal jaarlijks met deputaten overlegt;
- e. ten aanzien van de aan de kerken voorgelegde orde van dienst D (het ordinarium) de reacties en ervaringen uit de kerken te verzamelen en eventueel een orde van dienst aan de eerstvolgende synode voor te stellen;
- f. de reacties uit de kerken op hoofdstuk 10 uit het rapport van deputaten Eredienst aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 (over de inrichting van de tweede kerkdienst) te verzamelen en daarover verslag uit te brengen aan de volgende synode;
- g. zich nader te bezinnen op een consistent en eigentijds taalgebruik in liturgische teksten en formulieren, en daartoe in overleg te treden met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
- h. verder te studeren over het onderwerp vernieuwing doopformulier, met inachtneming van de bespreking op de synode en met verwerking van wat in de wensen en de brieven vanuit de kerken naar voren is gebracht; hierbij samen te werken met name met deputaten liturgische formulieren van de Christelijke Gereformeerde Kerken en zo mogelijk met deputaten van andere kerken en de volgende synode te dienen met concrete voorstellen ten aanzien van de in hun rapport genoemde gesprekspunten (met uitzondering van het

instellen van doopzondagen en de plaats van de doop in de eredienst), waaronder met name:

- i. een taalkundige herziening van het klassieke doopformulier;
- ii. een proeve van een tweede formulier voor de bediening van de doop aan de kinderen van de gemeente;
- i. studie te verrichten naar mogelijke aansluiting tussen het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis en de beide doopformulieren; bij deze studie in overleg te treden met kerken van gereformeerde belijdenis die praktisch dezelfde formulieren hanteren; voorts onderzoek te doen naar de betekenis en verwoording van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging;
- j. het voorgestelde formulier voor de openbare geloofsbelijdenis aan de kerken voor te leggen en de reacties te verwerken in een definitieve versie;
- k. desgevraagd de kerken te voorzien van informatie en advies over zaken met betrekking tot liturgie en eredienst;
- l. hun werkzaamheden te verrichten binnen het beschikbaar gestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
- m. over hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en dit rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te doen toekomen.

Gronden:

- bij a: Het gebruik van het woord ‘van’ kan verwarrend en vervreemdend werken gezien het hedendaagse taalgebruik.
- bij b: De tekstuele verschillen wegen bij sommige kerken zo zwaar dat zij geen gebruik willen maken van de twee toonzettingen uit het *Liturgisch Katern*. Om te zorgen dat deze kerken toch de mogelijkheid hebben om de Geloofsbelijdenis van Nicea te zingen, is het goed wanneer er een toonzetting komt op de Nicea-tekst zoals deze is vastgesteld door de Generale Synode Heemse 1984-85.
- bij c: Deputaten hebben in hun rapport aangegeven dat een wetenschappelijk onderzoek naar de huidige stand van zaken op het terrein van liturgie en cultuur niet tot de competentie van een kerkelijk deputaatschap behoort, maar wel is een onderzoek op zijn plaats naar de mogelijke toepasbaarheid van eigentijdse inzichten.
- bij d: Deputaten toetsen zo het draagvlak voor hun voorstellen. Ook verzamelen zij ideeën die over de liturgie leven binnen de kerken. Dit kan bijdragen aan een goede uitvoering van wat in de koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO is vastgelegd, te weten in bepaling 3, waarin gesteld wordt dat de effecten op de vrede in de kerken meegewogen zullen worden in de besluitvorming. Wanneer kerkleden tijdig betrokken worden bij het proces van besluitvorming over nieuwe aangelegenheden, zal dit de ingang van nieuwe voorstellen positief beïnvloeden. Een jaarlijks overleg stimuleert de kerkleden om tijdig mee te denken met deputaten over hun voorstellen.
- bij e: Op deze wijze wordt via een rapportage aan de eerstvolgende synode duidelijk, in hoeverre de kerken behoefte hebben aan deze orde van dienst.
- bij f: Uit de reacties kan blijken, hoe de kerken ten aanzien van de middagdienst willen handelen in de toekomst.

- bij g: De Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 49 besluit 2.4 droeg het deputaatschap reeds op te streven naar een goede samenhang in de diverse liturgische teksten en formulieren; onderlinge afstemming is wenselijk in het kader van kerkelijke eenheid.
- bij h: a. deputaten hebben in hun rapport aangetoond dat een diepere bezinning op het doopformulier noodzakelijk is;
b. de synodebespreking van de in het rapport aangedragen discussiepunten heeft materiaal opgeleverd waarmee deputaten kunnen werken;
c. de brieven uit de kerken geven aan waar gevoeligheden liggen en waaraan deputaten daarom bijzondere aandacht moeten besteden;
d. voor gemeenten waar doopsbediening aan kinderen frequent voorkomt, is een tweede formulier een hulp;
e. de verdediging van het recht van kinderen op de doop tegenover het baptisme in deze tijd is noodzakelijk.
- bij i: Deputaten hebben terecht in hun rapport aangegeven dat zij een studie naar de aansluiting tussen genoemde formulieren op zijn plaats achten in deze zin dat de verwoording van een schriftuurlijke visie op doop en belijdenis meer samenhang gaat vertonen.
Nadere bezinning inzake betekenis en verwoording van gebed en zegen en het werk van de Heilige Geest en eventuele handoplegging is wenselijk.
Het is raadzaam ten aanzien van een definitieve versie van het belijdenisformulier samen te werken met kerken van gereformeerde belijdenis.
- bij j: Het is van belang dat de kerken meedenken over de definitieve versie van het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis.
- bij k: Bij de invoering van nieuwe liturgische elementen is het van belang dat de kerken aanvullende informatie kunnen verkrijgen, zowel mondeling als schriftelijk.

(De onderdelen a-c, e-j van deze instructie en de daarbij gevoegde gronden zijn overgenomen uit eerdere besluiten van de synode. Onderdeel d is gelijk aan onderdeel 8 van de instructie voor deputaten Kerkmuziek. Onderdeel k is overgenomen uit de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde instructie.)

Besluit 4:

ten behoeve van ondersteunende activiteiten rond de besluiten die liturgie en kerkmuziek betreffen, aan deputaten Eredienst en aan deputaten Kerkmuziek een bedrag beschikbaar te stellen van in totaal € 8000 per jaar.

Grond:

de uitvoering van punt k van de instructie brengt kosten mee.

(Dit besluit is identiek aan besluit 10 over het rapport van deputaten Kerkmuziek.)

Op 1 juni zijn aanwezig de deputaten ds. H.K. Bouwkamp, ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra en dr. J. Smelik. Zij presenteren hun rapport en de diverse onderdelen ervan. Op 26 september wordt hun instructie besproken en met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 67 – Benoeming deputaten Eredienst

(agenda 4.6)

21-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Eredienst worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. H.K. Bouwkamp (s), Mariënberg (2008)	C.A. van der Vloed, Rotterdam
ds. T.K. van Eerden, Zuidhorn (2011)	ds. M. Wielhouwer, Zuidlaren
D.Th. Hoekstra, Capelle aan den IJssel (2005)	
ds. J.J. Poutsma, Enschede (2005)	
ds. F.G. aan het Rot, Broek op Langedijk (2008)	
A. Veeffkind, Holten (2011)	
J.N. van IJcken, Nijkerk (2005)	

Artikel 68 – Liturgisch Katern

(agenda 4.7)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

brief van br. A. van Herwijnen te Uitwijk d.d. 20 februari 2002 met verzoek om terugname van Liedboek en *Liturgisch Katern*. “Het kan bekend zijn dat vele tientallen leden onze kerken al hebben verlaten en als het zo door gaat, een scheuring niet meer af te wenden is.” Volgt het verzoek om o.a. het *Liturgisch Katern* met onmiddellijke ingang te stoppen. “De vergaderingen (zowel openbaar als besloten) wijzen zeer zeker heen naar een nieuwe aderlating.”

Besluit:

niet te voldoen aan zijn verzoek het *Liturgisch Katern* terug te nemen.

Gronden:

1. bij alle begrip voor de bezorgdheid van broeder Van Herwijnen mist de synode bij hem inhoudelijke argumenten tegen Besluit 2 onder artikel 49 uit de Acta van de Generale Synode Leusden 1999 (betreffende het *Liturgisch Katern*);
2. in vele kerken wordt de ‘door synode geboden’ ruimte voor variatie etc. benut, doordat men dankbaar gebruik maakt van (delen uit) het *Liturgisch Katern*. Niet zelden werkt deze gebruikmaking liturgische bewustwording in de hand, wat op haar beurt weer bevorderend kan werken voor de geloofsgroei en opbouw van de gemeente.

Grond 1 luidde oorspronkelijk: ‘... ziet de synode geen inhoudelijk argument om Besluit 2 ...’ terug te nemen. Op voorstel van ds. Bijzet wordt dit gewijzigd in: ‘... mist de synode bij hem inhoudelijke argumenten tegen Besluit 2 ...’. Aldus gewijzigd wordt het voorstel aangenomen met 34 stemmen voor en 1 onthouding.

Artikel 69 – Liturgisch katern – de Geloofsbelijdenis van Nicea

(agenda 4.8)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

brieven van de kerkenraden van Amersfoort-Centrum d.d. 8 maart 2002, Assen-Zuid (zonder datum), Voorschoten d.d. 23 mei 2001, Axel d.d. 31 mei 2001, Capelle aan den IJssel-Zuid/West d.d. 15 oktober 2001, Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002; brieven van leden van de Gereformeerde Kerk te Veenendaal d.d. 2 maart 2002 met drie adhesiebetuigingen, van fam. C. Bezemer te Zwijndrecht d.d. 12 februari 2002, A. Meijer te 's-Hertogenbosch d.d. 16 maart 2002.

In de brieven wordt bezwaar aangetekend tegen de tekstversie van de Geloofsbelijdenis van Nicea, zoals die door deputaten Eredienst in opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 in het *Liturgisch Katern* is opgenomen. Ook wordt incidenteel verzocht te zoeken naar een “meer aansprekende” melodie.

Een paar brieverschrijvers geven een overzicht van alle tekstuele verschillen. In de meeste brieven spitst de kritiek zich echter toe op twee punten: a) de tekst in het *Liturgisch Katern* bezigt de enkelvoudsvorm “ik”, terwijl de Generale Synode Heemse 1984–85 expliciet gekozen heeft voor de meervoudsvorm “wij” (Acta GS Heemse 1984–85, deel II, artikel 168); b) de woorden “God uit God, licht uit licht, waarachtig God uit waarachtig God” zijn gewijzigd in “God van God, licht van licht, waarachtig God van waarachtig God”. Met name ten aanzien van het tweede verschil merken sommigen op dat hier misinterpretaties mogelijk zijn, dat allerlei vragen van dogmatische aard opdoemen en dat de bewoordingen aanleiding kunnen geven tot een inhoudelijk anders lezen van de belijdenis.

Daarnaast hebben diversen moeite met de kerkelijke status van de tekst van de Geloofsbelijdenis van Nicea in het *Liturgisch Katern*. In de ene brief wordt (het gebruik van) deze tekstversie bestreden omdat zij niet kerkelijk geijkt is, terwijl in een andere brief betoogd wordt dat de Generale Synode Leusden 1999 ten onrechte de tekstversie kerkelijk geijkt heeft.

Verschillende brieverschrijvers verzoeken de teksten uit het midden van de kerken weg te nemen. In een paar gevallen wordt gevraagd de teksten te wijzigen en/of deputaten op te dragen om te zien naar een toonzetting van de Nicea-tekst zoals die door de Generale Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld.

Besluit 1:

niet te voldoen aan het verzoek om de twee toonzettingen van de Geloofsbelijdenis van Nicea uit het *Liturgisch Katern* uit het midden van de kerken weg te nemen.

Gronden:

1. de tekstversie van het Niceanum uit het *Liturgisch Katern* wordt alleen gebruikt wanneer één van de twee toonzettingen gezongen wordt; de tekstversie die door de Generale Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld, blijft binnen de kerken gelden als de standaardtekst;
2. ten aanzien van het gebruik van de eerste persoon enkelvoud of eerste persoon meervoud hebben deputaten in hun *Aanvullend Rapport* (§ 3) de Generale Synode Leusden 1999 expliciet gevraagd de eerste persoon enkelvoud te accepteren, omdat het geen principiële kwestie betrof (vgl. Acta GS Leusden 1999, artikel 49, besluit 8 sub 3). Briefschrijvers hebben niet aangetoond dat dit *wel* het geval zou zijn;
3. in de liturgische praktijk van de Gereformeerde Kerken gebeurt het vaker dat een versie van de geloofsbelijdenis gebruikt wordt die niet conform de officiële tekst is zoals die door de Generale Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld en vrijgegeven, bijvoorbeeld wanneer de gemeente met gezang 2 of 3 uit het *Gereformeerd Kerkboek* haar geloof belijdt.

Besluit 2:

deputaten op te dragen te onderzoeken of het mogelijk is in de te zingen versie van de Geloofsbelijdenis van Nicea (*Liturgisch Katern*, blz. 11) het woord ‘van’ in de passage “God van God, licht van licht, waarachtig God van waarachtig God” te vervangen door het woord ‘uit’.

Grond:

het gebruik van het woord ‘van’ kan verwarrend en vervreemdend werken gezien het hedendaagse taalgebruik.

Besluit 3:

deputaten op te dragen om te zien naar een toonzetting – of deze eventueel te laten vervaardigen – waarbij de tekst van de Geloofsbelijdenis van Nicea wordt gebruikt zoals deze door de Generale Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld.

Grond:

de tekstuele verschillen wegen bij sommige kerken zo zwaar dat zij geen gebruik willen maken van de twee toonzettingen uit het *Liturgisch Katern*. Om te zorgen dat deze kerken toch de mogelijkheid hebben om de Geloofsbelijdenis van Nicea te zingen, is het goed wanneer er een toonzetting komt op de Nicea-tekst zoals deze is vastgesteld door de Generale Synode Heemse 1984–85.

In het liturgisch katern is een zingbare versie van de Geloofsbelijdenis van Nicea opgenomen. Deze wijkt echter af van de door de kerken op de Generale Synode Heemse 1984-85 vastgestelde tekst: ze gebruikt in de aanhef het enkelvoud in plaats van het meervoud. En ze spreekt over: God van God. Dit hangt volgens de deputaten samen met het verschil tussen de Griekse en de Latijnse versie die in omloop zijn: Heemse ging terug naar de Griekse, terwijl in het westen meer de Latijnse gebruikt wordt.

Hoewel het zeker niet de bedoeling was dogmatische vragen op te roepen, is het voorstelbaar dat dit toch gebeurt.

Daarom dient ds. A.J. van Zuijlekom een amendement in met de strekking de deputaten te laten omzien naar andere toonzettingen dan de in het liturgisch katern gebruikte. Dit amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor en 6 onthoudingen..

Een amendement van ds. H. van Veen om een nieuw besluit 2 in te voegen, waarin de deputaten gevraagd wordt om na te gaan of het woordje van vervangen kan worden door uit, wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 3 onthoudingen.

Het hele voorstel komt dan in stemming en wordt aangenomen met 1 onthouding.

Artikel 70 – Orde van dienst C

(agenda 4.10)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

bezwaarschrift van br. W. Dijkstra (en vier medeondertekenaars) te Hardenberg d.d. 16 februari 2002 tegen Acta GS Leusden 1999 artikel 49, besluit 3. Dit bezwaarschrift wordt onderschreven door 18 adhesiebetuigingen. Het bezwaar “richt zich op het vrijgeven van de orde van dienst C (voor de morgendienst), besluit 3.1 en op het invoegen van de elementen schuldbelijdenis en genadeverkondiging in de orde van dienst B (Kampen) voorafgaand aan de wet, besluit 3.2. Het gaat daarbij met name over de plaats en functie van de wet in de orde van dienst.”

Besluit:

1. uit te spreken dat het besluit van Leusden 1999 met betrekking tot het vrijgeven van orde van dienst C zoals die voor de morgendienst geldt, niet in strijd is met de leer van de Schrift en de belijdenis;
2. uit te spreken dat het besluit om de wet na de preek te lezen geenszins afdoet van het feit dat de gemeente zich direct aan het begin stelt onder het gezag en de norm van God, noch aan het feit dat de gemeente eerst geroepen is tot heiliging, wanneer zij de hoge en heilige God ontmoet;
3. uit te spreken dat van het reformatorische verzet tegen de rooms-liturgische systeemdwang als het gaat om de liturgische plaatsing van de wet, in ieder geval dit geleerd kan worden, dat – juist vanuit het spreken van de (overigens niet twee maar drie) ‘*usus legis*’ – de wet niet op één vaste plaats in de eredienst gefixeerd moet worden;
4. uit te spreken dat de onderdelen schuldbelijdenis en genadeverkondiging ná de lezing van de wet ook in de orde van dienst van Kampen zouden kunnen worden ingevoegd, maar dat dit vanuit liturgiehistorisch oogpunt iets minder de voorkeur heeft.

Gronden:

1. wat dogmatisch met elkaar verbonden is (Gods wet als kenbron van onze ellende en richtsnoer voor onze dankbaarheid), behoeft liturgisch niet dwingend naast elkaar geplaatst te worden;

- 2.1 alleen al bij de middagdienst – zonder wet! – blijkt reeds dat de gemeente bij het begin van de eredienst door haar nederige houding en belijdenis (votum) zich expliciet afhankelijk stelt van Gods gezag, almacht en verbondstrouw;
- 2.2 het geroepen zijn tot heiliging blijft staan ongeacht de plaats van de wet in de eredienst;
- 3.1 de psalmen 19 en 119 (om niet meer te noemen) leren ons zingen van de rijkdom en breedte van Gods universele wet. Waar zijn verbondswaarden ook klinken in ons leven of tijdens de eredienst, bovenaan blijft staan wat God met zijn wet in ons wil doen! Dit betekent dat we niet allereerst moeten denken aan ons gebruik van de wet als wel aan de functie(s) die God aan de wet heeft toegekend. Dan klinken dus alle functies steeds mee, welk accent door de liturgische plaatsing ook impliciet of expliciet wordt gelegd;
- 3.2 de wet verderop in de dienst kan ons bewust maken van zowel haar doxologisch karakter als de verplichting tot heilig leven ‘na de zegen’ (vgl. Nehemia 10:29). De uitgave *Licht op liturgie* heeft met zoveel woorden enerzijds willen voorkomen dat de functies van de wet tegen elkaar uitgespeeld worden; anderzijds heeft ze willen bevorderen dat de functies een eigen liturgisch accent mogen krijgen (blz. 19v). Juist in het kader van het schriftuurlijke principe dat er in de eredienst (niet alleen, maar ook) sprake mag zijn van een ‘spanningsboog’ van verootmoediging naar lofprijzing (blz. 9v), is een lezing van de tien geboden met de extra kleur van dank, toewijding en lofzegging gewettigd;
- 3.3 grond 4 bij besluit 3 van art. 49 in de Acta van de Generale Synode Leusden 1999 wil niet gelezen worden als een uitspraak op het gebied van de geloofsleer, maar als handvat voor een legitieme variatie ten dienste van een liturgische praktijk die gereformeerd wenst te blijven (zie voor achtergronden verder het rapport van studiedeputaten Eredienst voor de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, par. 6.11 en 7.3.4);
4. de door middel van vierkante haken als facultatief toegevoegde schuldbelijdenis en genadeverklaring in orde van dienst B voor de morgendienst (*Liturgisch Katern*, pag. 4) heeft een aanbevelenswaardige richting willen wijzen in de lijn van de liturgie van Straatsburg uit 1539. Men mag wel zeggen dat in die ordening de liturgische bezinning op basis van de gereformeerde reformatie onder leiding van Bucer en Calvijn concreet gestalte kreeg. Daarom kreeg in de publicaties van deputaten rondom de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 de plaatsing van de wet na de schuldbelijdenis en genadeverklaring enige voorkeur. Vandaar dat deze richtingaanwijzer is vastgelegd in Acta GS Leusden 1999, artikel 49, besluit 3, lid 2.

Deputaten geven aan dat de gedetailleerdheid van het voorgestelde besluit overeenkomt met de gedetailleerdheid van het bezwaarschrift.

Ds. Jt. Janssen dient een amendement in om grond 4 wat korter te formuleren. Dit wordt verworpen met 6 stemmen voor. Het voorstel wordt daarna met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 71 – Liturgie en huidige cultuur

(agenda 4.11)

14-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 5; ook deputaten kerkmuziek zijn verantwoordelijk voor dit hoofdstuk;
2. brief van liturgiecommissie te Arnhem d.d. 15 maart 2002 over gebrek aan visie op liturgie.

Besluit:

aan deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek op te dragen een beknopt nader onderzoek te (laten) doen naar het onderwerp liturgie en huidige cultuur, op basis van hun eerdere rapportage.

Grond:

deputaten hebben in hun rapport aangegeven dat een wetenschappelijk onderzoek naar de huidige stand van zaken op het terrein van liturgie en cultuur niet tot de competentie van een kerkelijk deputaatschap behoort, maar wel is een onderzoek op zijn plaats naar de mogelijke toepasbaarheid van eigentijdse inzichten.

Van de deputaten zijn aanwezig ds. T. Dijkema, br. D.Th. Hoekstra, drs. J.N. IJkel, ds. J.J. Poutsma, ds. F.G. aan 't Rot en dr. J. Smelik,

De vorige synode had opdracht gegeven voor zo'n onderzoek, maar het bleek te zwaar te zijn voor dit deputaatschap. Toch wordt de noodzaak ervan door de synode gezien. Het is goed de vragen naar liturgie in het kader van de cultuur van vandaag te zien.

Het voorstel wordt aangenomen met 3 stemmen tegen en 4 onthoudingen.

Artikel 72 – Participatie gemeenteleden in de eredienst

(agenda 4.12)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

brief van br. Jac. Berghuis te Utrecht d.d. 13 maart 2002, waarin hij zijn zorg uit over wat “er zoal aan optredens van gemeenteleden *in* de eredienst kan gebeuren”. Vooral de inbreng van de jeugd wordt afgewezen. De broeder verzoekt de synode “geen uitspraken te doen die de keus overlaten aan de plaatselijke kerken”.

Besluit:

niet te voldoen aan zijn verzoek.

Grond:

de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 heeft uitgesproken “dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in

eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen” (Acta art. 63, besluit 2) en voerde daarbij als grond aan: “inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het ‘amen’, van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz.”; br. Berghuis geeft geen inhoudelijke argumentatie om de door de synode geboden ruimte voor variatie te heroverwegen.

Het tijdens de bespreking bijgestelde voorstel is met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 73 – Ordinariumliturgie

(agenda 4.13)

14-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. Acta art. 49, besluit 5 met bijbehorende gronden van de Generale Synode Leusden 1999. Hierin wordt aan de nieuw te benoemen deputaten eredienst opdracht gegeven te onderzoeken of de ordinariumliturgie geschikt is, c.q. geschikt te maken is, voor gebruik in de huidige tijd en cultuur. In de gronden onder dit besluit stelt deze synode dat deputaten in hun rapport voldoende duidelijk hebben gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst. Naar het oordeel van de synode is echter niet aangetoond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst (zie besluit 4a5 met grond 4a5.2 onder het besluit van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63);
2. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 7. Hierin geven deputaten een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de kerkelijke besluitvorming omtrent de ordinariumliturgie. Tevens houden zij een betoog waarin getracht wordt duidelijk te maken dat een ordinariumorde een goede vorm is voor de hedendaagse, gereformeerde liturgiepraktijk. Deputaten bespreken tevens de relatie tussen enerzijds de ordinariumorde en anderzijds aspecten als herkenbaarheid van de gereformeerde liturgie, verstening en ritualisering van de kerkdienst, elitair en hoogkerkelijk gehalte;
3. brieven van de kerkenraden van Axel d.d. 23 februari 2002, Mussel d.d. 12 maart 2002, Waardhuizen d.d. 13 maart, Zwijndrecht d.d. 13 maart 2002, Bunschoten-Oost d.d. 26 maart 2002 en Spakenburg Noord d.d. 26 maart 2002, brief d.d. 12 maart 2002 van leden van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid, brief van S. Colijn uit Amersfoort d.d. 15 maart 2002 en brief van liturgiecommissie Gereformeerde Kerk Arnhem d.d. 15 maart 2002. In de laatstgenoemde brief wordt het voorstel van deputaten om een ordinariumorde vrij te geven ondersteund, waarbij wel over een paar detailpunten uit de orde opmerkingen gemaakt worden. In de andere brieven wordt op het voorstel tot de invoering van een ordinariumliturgie terughoudend of afwijzend gereageerd. Daarbij brengt men de volgende zaken onder de aandacht:
  - de kerken zijn al met te veel zaken op het gebied van liturgie en kerkmuziek bezig;
  - het ordinarium doet de verschillen tussen de kerken toenemen;

- er is geen behoefte aan deze nieuwe orde;
- is het geen “miskenning van het werk van de Heilige Geest in de loop der eeuwen wanneer we in zaken als gezangen en liturgie zo nodig weer naar de tijd van voor de Reformatie terug moeten?”;
- het ordinarium valt uit de toon, en is elitair, hoogkerkelijk, ‘rooms’ of doet ‘rooms’ aan;
- er zijn nog veel aspecten die ten aanzien van het ordinarium overwogen moeten worden;
- zorgt het vrijgeven van de ordinariumliturgie niet dat de herkenbaarheid van de gereformeerde kerkdienst verder onder druk komt te staan?
- door invoering van het ordinarium is de kerkdienst geen verbondsgesprek meer en komt er te weinig ruimte voor de bediening van het Woord.

Besluit:

1. de orde van dienst op basis van de ordinariumteksten (het ordinarium) als Orde D aan de kerken voor gebruik in overweging te geven;
2. plaatselijke kerken te vragen, wanneer zij dit wensen, deze ordinariumliturgie in de praktijk gestalte te geven en zich bij deputaten Eredienst te melden, zodat de teksten beproefd en een orde van dienst ontwikkeld kan worden;
3. deputaten op te dragen de reacties en ervaringen uit de kerken te verzamelen en eventueel een orde van dienst aan de eerstvolgende synode voor te stellen.

Gronden:

1. wanneer de kerken in liturgische zaken niet ‘van bovenaf’ door deputaten willen worden aangestuurd, is het goed als initiatieven in de praktijk van de kerken vorm krijgen;
2. de kerken kunnen gebruik maken van het materiaal dat door deputaten ontwikkeld is;
3. op deze wijze wordt via een rapportage aan de eerstvolgende synode duidelijk, in hoeverre de kerken behoefte hebben aan deze orde van dienst;
4. de Generale Synode Leusden 1999 heeft vastgesteld dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst;
5. over de theologische achtergronden van het ordinarium heeft de Generale Synode Leusden 1999 zich reeds uitgesproken en vanuit de kerken zijn geen nieuwe gezichtspunten aangedragen;
6. gesignaleerde problemen omtrent de ‘herkenbaarheid’ van de gereformeerde liturgie en toenemende verschillen in liturgie tussen de kerken zijn de afgelopen zeven jaren door meerdere deputaatschappen en synoden al behandeld;
7. het karakter van de eredienst als verbondsgesprek tussen God en zijn volk is – evenals in de reeds vrijgegeven orden van dienst – in Orde D op geen enkele wijze aangetast.

Orde D

(volgt de orde uit het deputatenrapport, zie Bijlage IV 2)

Van de deputaten zijn aanwezig ds. T. Dijkema, br. D.Th. Hoekstra, drs. J.N. IJkel, ds. J.J. Poutsma, ds. F.G. aan 't Rot en dr. J. Smelik,

Het voorstel om de oudchristelijke ordinariumliturgie vrij te geven voor gebruik in de kerken roept in de synode zeer veel reacties op. Aan de ene kant de voorstanders, die erop wijzen dat de bidstond aan

de vooravond van de synode ingericht was volgens deze orde van dienst. Hiermee wordt de band met de oude kerk gestalte gegeven. Sommigen wijzen ook op de terugkeer naar stijl in de maatschappij van vandaag en hopen dat met deze liturgie het besef van Gods heiligheid kan groeien.

Aan de andere kant afgevaardigden die met een grote mate van vervreemding naar deze orde kijken en zich niet kunnen voorstellen dat deze orde binnen hun kerken met vrucht en blijdschap gebruikt zou kunnen worden. Dat mede gezien de teksten, die een uitgesproken hoogkerkelijk karakter hebben. Hierbij geven deputaten overigens aan, dat de teksten slechts een mogelijkheid aangeven. Je kunt ze ook vervangen door laagdrempelige of door psalmen en/of gezangen.

Een probleem ligt hierin dat deputaten een opdracht meegekregen hebben van de synode van Leusden, die in principe vond dat het ordinarium verantwoord was, maar wel wilde weten of het paste in deze tijd. Op die vraag hebben ze in hun rapport een antwoord willen geven. Maar de invalshoek van veel afgevaardigden is bewust breder dan die vraag.

De predikanten H. Drost en P. Houtman dienen een tegenvoorstel in: ze willen het ordinarium niet aan de kerken in gebruik geven; er is inmiddels te grote afstand gekomen en ze kunnen ook geen structuur in deze orde van dienst aantreffen. Binnen de gereformeerde oecumene wordt er ook geen gebruik van gemaakt.

Het voorstel van deputaten wordt aangevuld met een suggestie van ds. E.A. de Boer om het ordinarium in een aantal kerken, die zich daarvoor kunnen aanmelden bij de deputaten, te laten uitproberen.

In de stemming blijken 18 afgevaardigden er dan voor te zijn, 2 onthouden zich van stemming. Het gewijzigde deputatenvoorstel is daarmee aangenomen.

Artikel 74 – De tweede kerkdienst

(agenda 4.14)

28-06;21-09-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 49, besluit 10 met bijbehorende gronden. In dit besluit spreekt de synode uit dat de zondagmiddag- of zondagavonddienst in de lijn van de Bijbel en de geschiedenis en van artikel 66 KO een eigen karakter mag ontvangen met het accent op het onderwijs in de leer van de kerk. Hetzelfde besluit bevat een opdracht aan deputaten Eredienst om hun onderzoek met betrekking tot de tweede dienst op zondag te voltooien, met gebruikmaking van de reacties vanuit de kerken en van het commentaar van de synode. Als grond bij deze opdracht stelt de synode dat deputaten de opdracht van de vorige synode met betrekking tot het *karakter* van de tweede dienst wel hebben afgerond, maar niet wat betreft de invulling van deze dienst;
2. rapport van deputaten Eredienst, hoofdstuk 10 (“De tweede kerkdienst”) waarin deputaten de kerken een nieuwe orde van dienst aanbieden die specifiek geschikt is voor en gericht op kerkdiensten waarin de leer van de kerk behandeld wordt. In het hoofdstuk wijzen deputaten er wel op dat aan de aangeboden orde van dienst veel niet-liturgische vraagstukken en (al dan niet terecht) bezwaren kleven. Hun voorstellen en de voorgestelde orde bieden deputaten dan ook aan als “discussiestuk”;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum d.d. november 2001 met verwijzing naar een rapport over karakter en invulling van de tweede dienst (niet bijgevoegd, te downloaden van <http://gkv.zwolle.org>);

4. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel d.d. 12 maart 2002, waarin betoogd wordt dat het tanende kerkbezoek in de middagdienst niet mag leiden tot allerlei experimenten, omdat daardoor “het vervalproces” alleen maar zal worden bevorderd;
5. brieven van broeders en zusters van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid d.d. 12 maart, waarin het houden van categoriale diensten afgewezen wordt en waarin gesteld wordt dat deputaten zich beter hadden kunnen bezinnen op de inhoud van de prediking in de middagdienst dan op de “langzamerhand overspannen aandacht voor vormen en variatie”; van A. van Herwijnen te Zwolle d.d. 23 maart 2002, waarin hij ervoor pleit dat een eventuele andere invulling van de tweede zondagse eredienst op geen enkele wijze ten koste zal gaan van de Woordverkondiging; van zr. G.L. Verweij-Bootsma d.d.14 maart 2002, die de voorstellen van deputaten afwijst, omdat de kerken altijd al een leerdienst/catechismuspreek hebben gehad, de voorgestelde orde geen kerkdienst meer genoemd kan worden maar een bijbelstudievereniging, en er meer werkdruk op de predikanten komt te liggen.

Besluit 1:

1. de orde voor de leerdienst zoals deze door deputaten Eredienst gepresenteerd is, vooralsnog niet vrij te geven voor gebruik in de kerken;
2. hierbij aan te tekenen dat het niet-vrijgeven van deze orde van dienst niet betekent, dat de kerken geen vrijheid hebben om elementen van verwerking in de dienst op te nemen.

Gronden:

1. hoewel de aangeboden orde uit liturgisch oogpunt zijn waarde heeft, blijkt uit de reacties uit de kerken alsook uit de bespreking ter synode dat het vrijgeven ervan op dit moment niet gewenst is en wordt;
2. deputaten hebben zelf in hun rapport aangegeven dat aan de voorgestelde orde verschillende niet-liturgische vraagstukken en mogelijke bezwaren vastzitten waarover verschillend gedacht wordt of waarover binnen de kerken nog onvoldoende is doorgesproken.

Besluit 2:

de kerken op te roepen kennis te nemen van hoofdstuk 10 uit het deputatenrapport en hun reacties te doen toekomen aan deputaten Eredienst, die hiervan een verslag uitbrengen aan de volgende synode.

Gronden:

1. het is goed wanneer de kerken ten aanzien van dit onderwerp meer tijd hebben om zich te bezinnen op de invulling van de tweede dienst;
2. uit de reacties kan blijken, hoe de kerken ten aanzien van de middagdienst willen handelen in de toekomst.

Op 28 juni zijn aanwezig de deputaten ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra, ds. F.G. aan het Rot en dr. J. Smelik.

De deputaten van de vorige synode hebben deze gediend met een theoretische uiteenzetting over het karakter van de tweede kerkdienst als leerdienst. Op de achtergrond speelt mee, dat deze onder druk staat, hoewel niet iedere afgevaardigde zal beamen dat dit voor hemzelf een rol speelt in de beoordeling van deze zaak.

Bij de concrete invulling van deze leerdienst hebben de deputaten gekozen voor een heel sobere liturgie met daarin de mogelijkheid van verwerking van de verkondiging door middel van een groepsbespreking.

In de bespreking bleek, dat sommige kerken hieraan toe zijn, terwijl voor veel andere het blijvend vragen oproept. Past dat wel bij het karakter van de prediking en bestaat niet het gevaar dat sommigen een al te groot stempel zullen zetten op de bespreking?

Anderen merken weer op dat elementen van interactie ook nu al goed mogelijk zijn, net als in de na-reformatorische tijd. Valt dat niet binnen de ruimte van de orden van dienst, zeker na de koersbepaling?

Omdat de bespreking onder tijdsdruk staat en er twee tegenvoorstellen liggen, wordt de afhandeling verschoven naar september.

Op 21 september blijkt dat de deputaten diverse opmerkingen in hun voorstel verwerkt hebben en dat de twee tegenvoorstellen inmiddels vervangen zijn door één van ds. H. Drost. Hij wil dat de kerken de mogelijkheid krijgen ermee te oefenen onder melding aan de deputaten.

De aanwezige deputaat dr. J. Smelik wijst er ter nadere verklaring op, dat de kerken altijd heel sober geweest zijn in de liturgie van de middagdienst. De dienst met een preek over de Catechismus is een typisch Nederlands verschijnsel. Opvallend is dat in het nieuwe voorstel geen liturgie is opgenomen.

In de bespreking wordt gesteld dat het tegenvoorstel een ruimte onder woorden brengt, die er al is.

Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 4 onthoudingen. Daarmee is het tegenvoorstel vervallen.

Artikel 75 – Taalkundige consistentie liturgische teksten en formulieren

(agenda 4.17)

14-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 6;
2. brieven van de Gereformeerde Kerk Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002 en van liturgiecommissie Arnhem d.d. 15 maart 2002, waarin de wens wordt geuit dat er een duidelijke visie ontwikkeld wordt op het taalgebruik in de liturgische formulieren;
3. brief van catechisatiegroep 6 Meppel-Oost d.d. 21 maart 2002, waarin gevraagd wordt om meer hedendaags taalgebruik van het formulier voor openbare belijdenis;
4. brief van de Classis Hilversum d.d. 22 maart 2002, waarin de classis het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Hilversum tot modernisering van het doopformulier ondersteunt.

Besluit:

deputaten eredienst op te dragen, zich nader te bezinnen op een visie op het taalgebruik in liturgische teksten en formulieren, en daartoe in overleg te treden met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 49 besluit 2.4) droeg het deputaatschap reeds op te streven naar een goede samenhang in de diverse liturgische teksten en formulieren;
2. onderlinge afstemming is wenselijk in het kader van kerkelijke eenheid.

Reeds de synode van Leusden heeft hierover gesproken. Het is belangrijk, dat het taalkleed van de liturgische formulieren en teksten met elkaar overeenkomt.

Diverse afgevaardigden vragen zich af, of het dan niet verstandig is te wachten tot het gereedkomen van de Nieuwe Bijbelvertaling in 2004. Maar deputaten willen deze vertaling graag voor zijn.

Ds. M. van Veelen, die pleit voor toegankelijke teksten, dient wel een tegenvoorstel in om te wachten op de nieuwe vertaling.

Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen met 4 stemmen tegen; het tegenvoorstel komt niet meer in stemming.

Artikel 76 – Doopformulier

(agenda 4.18)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst hoofdstuk 9;
2. brief d.d. 22 maart 2002 van classis Hilversum met adhesiebetuiging aan het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Hilversum (hieronder, materiaal 3), welke adhesie overigens niet het door Hilversum bijgevoegde voorbeeldformulier betreft;
3. brief d.d. 6 juli 2001 van Gereformeerde Kerk Hilversum met verzoek om een tweede doopformulier te ontwerpen, met als bijlage een voorbeeld;
4. brief d.d. 12 maart 2002 van Gereformeerde Kerk te Mussel waarin de gedachte van een doopzondag eens per maand wordt afgewezen;
5. brief d.d. 14 maart 2002 van Gereformeerde Kerk Hardenberg-Baalder met adhesiebetuiging aan verzoek van Gereformeerde Kerk Hilversum en classis Hilversum (zie materiaal 2 en 3);
6. brief d.d. 26 maart 2002 van Gereformeerde Kerk Spakenburg-Noord met een kritische opmerking over de gedachte in het rapport om doopzondagen in te stellen en een opmerking over evangelisch en dopers;
7. brief d.d. 15 maart 2002 van liturgiecommissie Arnhem met reacties op het deputatenrapport, o.a. op het onderdeel over de doop; op enkele punten worden de voorstellen van deputaten ondersteund, op enkele punten is er kritiek en acht de schrijver nadere bezinning nodig, o.a. over

- de vraag of de doop wel aan het begin van een eredienst past en of niet altijd onderwijs moet voorafgaan;
8. brief d.d. 12 maart 2002 van enkele broeders en zusters uit Apeldoorn-Zuid, waarin zij bij eventuele vernieuwing van het doopformulier terughoudendheid vragen ten aanzien van samenwerking met de Nederlands Gereformeerde Kerken; en waarin zij handhaving van de termen 'belofte en eis' bepleiten; er is niet gevraagd om doopzondagen of bezinning over de plaats van de doop in de eredienst of een doopliturgie;
  9. brief d.d. 14 maart 2002 van G.L. Verweij-Bootsma te Apeldoorn, waarin zij kritisch ingaat op wat deputaten stellen over de termen belofte en eis, en op de bediening van de doop in de morgendienst;

Besluit 1:

het bezwaar dat er niet gevraagd is om bezinning inzake doop-zondagen en de plaats van de doop in de eredienst, toe te stemmen.

Grond:

in de opdracht van de generale synode van Leusden is van niet meer sprake dan een "bezien of de formulieren voor de bediening van de doop aan de kinderen en volwassenen herziening behoeven" (zie Bijlage IV 2, onderdeel 8.1).

Besluit 2:

deputaten op te dragen verder te studeren over het onderwerp vernieuwing doopformulier, met inachtneming van de bespreking op de synode en met verwerking van wat in de wensen en de brieven vanuit de kerken naar voren is gebracht; hierbij samen te werken met name met deputaten liturgische formulieren van de Christelijke Gereformeerde Kerken en zo mogelijk met deputaten van andere kerken en de volgende synode te dienen met een concrete voorstellen ten aanzien van de in hun rapport genoemde gesprekspunten (met uitzondering van wat gezegd is in besluit 1), waaronder met name:

- a. een taalkundige herziening van het klassieke doopformulier;
- b. een proeve van een tweede formulier voor de bediening van de doop aan de kinderen van de gemeente.

Gronden:

1. deputaten hebben in hun rapport aangetoond dat een diepere bezinning op het doopformulier noodzakelijk is;
2. de synodebespreking van de in het rapport aangedragen discussiepunten heeft materiaal opgeleverd waarmee deputaten kunnen werken;
3. de brieven uit de kerken geven aan, waar gevoeligheden liggen en waaraan deputaten daarom bijzondere aandacht moeten besteden;
4. voor gemeenten waar doopsbediening aan kinderen frequent voorkomt, is een tweede formulier een hulp;

5. de verdediging van het recht van kinderen op de doop tegenover het baptisme in deze tijd is noodzakelijk.

Aanwezig zijn de deputaten ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra, ds. F.G. aan het Rot en dr. J. Smelik.

Deputaten hebben geen nieuw doopformulier voorgesteld, maar hebben in hun rapport wel een aantal dingen naar voren gebracht. Allereerst over de zogenaamde doopzondag. Dit voorstel roept heel verschillende reacties op en vanuit de kerken zijn er ook diverse bezwaren ingebracht. De éne afgevaardigde kan zich voorstellen dat met name in grote kerken in deze richting gedacht wordt; een ander verzet zich heftig tegen deze ideeën. Ds. A. de Jager en ds. P.L. Voorberg dienen een amendement in waarin ze de synode willen laten uitspreken dat deze de bezwaren toestemt. Dit amendement wordt aangenomen.

Een tweede groep van vragen betreft een mogelijke herziening van het klassieke doopformulier. Bij de laatste herziening is een uitleg van de term twee delen gegeven: namelijk een belofte en een eis, die zeker waar is, mits goed opgevat dat de eis in de belofte meekomt, maar wel een knoop doorhakt die bijvoorbeeld bij de Christelijke Gereformeerde Kerken anders doorgehakt wordt. Correspondentie met hen en eventueel met andere kerken is zeker voor het doopformulier heel belangrijk.

Kan ook de fundering voor de kinderdoop in deze tijd niet duidelijker gemaakt worden? Juist in een tijd waarin het baptisme sterk is, vinden velen dat belangrijk. Al is het zeker waar, dat het een liturgische tekst is een geen dogmatisch stuk.

En wellicht is er behoefte aan een alternatief formulier naast het bestaande. Vooral in kerken waar de doop vaak bediend wordt. Punt van overweging daarbij is wel, of het juist bij de doop niet mooi is dat iedereen gedoopt wordt met gebruikmaking van hetzelfde formulier.

Een amendement van ds. A. de Jager om het woord wenselijk bij de grond voor de herziening van het formulier te veranderen in noodzakelijk, wordt aangenomen. Zes afgevaardigden onthouden zich van stemming. Een amendement van ds. J.T. Oldenhuis, waarin de deputaten worden uitgenodigd om concrete voorstellen te doen ten aanzien van de in hun rapport genoemde gesprekspunten, wordt ook aangenomen met 3 stemmen tegen en 2 onthoudingen.

Het hele voorstel wordt aangenomen met 3 stemmen tegen.

Artikel 77 – Formulier voor de openbare geloofsbelijdenis

(agenda 4.19)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 8;
2. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002, waarin instemming betuigd wordt met het voorgestelde formulier met daarbij het verzoek om bij de vaststelling van de belijdenisvragen te overwegen in de vierde vraag de naam van de Heilige Geest te noemen;
3. brief van liturgiecommissie te Arnhem d.d. 15 maart 2002, waarin zij de concretere samenhang tussen doop en belijdenis in het voorgestelde formulier als een verbetering beschouwt, maar ook kritische vragen stelt bij de betoogtrant in het rapport en de wenselijkheid van verdere bezinning

- op het punt van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging ondersteunt;
4. brief van catechisatiegroep Meppel-Oost d.d. 21 maart 2002; men staat achter de voorgestelde vragen, maar acht vraag 4 negatief gesteld en verzoekt positieve aanvulling, bijvoorbeeld: belooft u zich (beloof jij je) te voegen bij deze gemeente als een levende steen?

Besluit:

1. deputaten Eredienst op te dragen:
  - a. studie te verrichten naar mogelijke aansluiting tussen het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis en de beide doopformulieren;
  - b. bij deze studie in overleg te treden met kerken van gereformeerde belijdenis die praktisch dezelfde formulieren hanteren;
  - c. onderzoek te doen naar de betekenis en verwoording van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging;
2. het voorgestelde formulier voor de openbare geloofsbelijdenis aan de kerken voor te leggen en de reacties te verwerken in een definitieve versie.

Gronden:

1. deputaten hebben terecht in hun rapport aangegeven dat zij een studie naar de aansluiting tussen genoemde formulieren op zijn plaats achten in deze zin dat de verwoording van een schriftuurlijke visie op doop en belijdenis meer samenhang gaat vertonen;
2. nadere bezinning inzake betekenis en verwoording van gebed en zegen en het werk van de Heilige Geest en eventuele handoplegging is gewenst;
3. het is raadzaam ten aanzien van een definitieve versie van het belijdenisformulier samen te werken met kerken van gereformeerde belijdenis;
4. het is van belang dat de kerken meedenken over de definitieve versie van het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis.

Aanwezig zijn de deputaten ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra, ds. F.G. aan het Rot en dr. J. Smelik. Er is een voorlopige versie van een nieuw formulier voor de openbare geloofsbelijdenis, maar het is nog maar een torso. Daarom gaat de synode niet in op de vraag van deputaten om dit formulier alvast vrij te geven voor gebruik binnen de kerken. Dat doet de synode door een amendement van ds. J.T. Oldenhuis aan te nemen, waarin ze uitspreekt het formulier alleen voor te leggen aan de kerken om reacties te verzamelen. Dit amendement wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 5 onthoudingen. Het hele voorstel komt daarna in stemming en wordt aangenomen met 1 stem tegen en 1 onthouding. Vanuit de vergadering wordt de suggestie gedaan om het leerling zijn van Christus vanuit Matteüs 28 een plaats te geven in het formulier.

Artikel 78 – Avondmaalsformulieren

(agenda 4.20)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst aan Generale Synode te Leusden hoofdstuk 4 en 5;
2. Acta GS Leusden 1999 art. 49 besluit 6 over avondmaalsformulieren;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Centrum d.d. 15 juni 2001, waarin een verbeteringsvoorstel gedaan wordt voor de betiteling van de Here Jezus als ‘Gastheer aan deze tafel’ in de formulieren IV en V. Met een beroep op Johannes 6:32-34 wordt gesteld: ‘God de Vader nodigt en ontvangt ons. Hij is de Gastheer.’ Ook Calvijn schrijft: Christus is de enige spijs voor onze ziel, en daarom nodigt de hemelse Vader ons tot Hem (*Institutie* IV,xvii,1);
4. brief van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/West d.d. 8 oktober 2001, waarin gevraagd wordt aan formulier III een dankgebed toe te voegen;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002 met verzoek in formulier IV een wijziging aan te brengen met betrekking tot de zinsnede (in de dankzegging) ‘toen wij nog zondaars waren’ (naar Rom. 5:8-10), welke zinsnede, hier en zo, kan suggereren dat wij nu geen zondaren meer zijn;
6. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Hoogvliet-Spijkenisse d.d. 19 februari 2002 met bezwaren tegen ‘weglating of beperking van de elementen zelfbeproeving, nodiging en terugwijzing’ in de formulieren III, IV en V. Dat deze elementen volgens grond 3 in een andere vorm kunnen terugkomen in de eredienst is hem te vrijblijvend en kan leiden tot willekeur. Over viering in morgendienst en/of middagdienst en over de vraag: hoe vaak minstens het klassieke formulier te gebruiken, bestaat onduidelijkheid. De gemiste elementen wil men in een aangepaste orde precies aangewezen zien;
7. brieven van een aantal gemeenteleden uit Heemse (d.d. 1 februari 2002) met 211 adhesiebetuigingen, evenzo uit Hasselt (d.d. 28 februari 2002) met 2 adhesiebetuigingen, evenzo uit Bergentheim (d.d. 6 maart 2002) met 30 adhesiebetuigingen. De brieven maken bezwaar tegen:
  - a. de vrijgegeven drie nieuwe avondmaalsformulieren;
  - b. onduidelijk minimum voor het gebruik van het klassieke formulier;
  - c. ‘weglating’ van de elementen zelfbeproeving, nodiging en terugwijzing, ook van onderwijzing, hetgeen een breuk met 4 eeuwen traditie betekent;
  - d. onduidelijke afspraken om de leemte van c. op te vangen;
  - e. in het kader van de drieslag ‘ellende, verlossing en dankbaarheid’ een tekort aan aandacht voor de ellendekennis, wat kan leiden tot sacramentalisme en vervlakking;
  - f. verschil in taalkleed ten opzichte van de rest van de formulieren en de gebruikelijke bijbelvertaling, zoals blijkt in de verschillende aanduiding van de titel Here (ook: Heer) en van het predikaat ‘zich vertoort’ (ook: ‘zich boos maakt’) en ‘ons liefheeft’ (ook: ‘van ons houdt’);
  - g. muziek tijdens het avondmaal, de term ‘feestmaal’ en de verwijzing naar Liedboekliederen;
  - h. dat niet in alle formulieren de gedachtenis van Christus centraal staat.
 De brief uit Hasselt, die in deze synodale besluitvorming strijdigheid met Schrift en belijdenis ziet, besluit met het verzoek ‘de besluiten 6.1 en 6.2. van art. 49 van de Acta’ Leusden ‘weg te nemen uit het midden van de Gereformeerde Kerken in Nederland;’ en om nieuwe bezinning op doel en plaats van het avondmaal in de eredienst;
8. brief van zr. G.L. Verweij-Bootsma te Apeldoorn d.d. 14 maart 2002, waarin zij zegt dat de drie nieuwe avondmaalsformulieren bij haar overkomen als een verschraling ten opzichte van de

essentie en de troost die het oude formulier en zondag 28 van de Heidelbergse catechismus bieden.

Besluit:

1. de bezwaren tegen de aangegeven formuleringen in de avondmaalformulieren niet toe te stemmen;
2. de bezwaren tegen de besluiten over de avondmaalformulieren af te wijzen.

Gronden:

1. de gedachtegang waarin God de Vader als Gastheer bij het avondmaal gezien wordt, sluit niet uit dat het ook mogelijk is door de Geest de verhoogde Heer als Gastheer te blijven zien. Er is geen tegenstelling. Zoals de Here Christus 'in de staat der vernedering' aan zijn discipelen brood en wijn uitdeelde met de oproep: doet dit tot mijn gedachtenis (Luc. 22:19), zo doet Hij dat ook nu in de Geest. Daarom kan Calvijn in zijn Avondmaalformulier van 1542 ook stellen: *Indien wij dit getuigenis in onze harten voor God hebben, twijfelen wij er geenszins aan dat Hij ons als zijn kinderen erkent, en dat de Here Jezus zijn woord tot ons richt om ons te introduceren aan zijn tafel en ons te presenteren dit heilig sacrament, dat Hij heeft gedeeld met zijn discipelen.* Verder: wij zullen ons toch niet mogen terughouden, *waar Jezus Christus ons zo lieflijk nodigt door zijn woord. Maar, terwijl we deze kostbare gave, die Hij ons geeft, op waarde schatten, laten wij ons presenteren aan Hem met een vurige ijver, opdat Hij ons in staat stelde het te ontvangen.* Het hangt ervan af, welke gezichtshoek men kiest;
2. in formulier III is blijkbaar uitgegaan van de gedachte dat ook bijvoorbeeld Psalm 103 of 138 een geschikte uiting van dank en lof is, door de gemeente gezamenlijk geuit. Zo werd in Heidelberg 1563 oorspronkelijk Psalm 103 als eerste mogelijkheid (van twee: dankzegging via Psalm 103 c.a. óf via formuliergebed) van dankzegging voorgesteld (*zo laat ons met dankzegging zijn naam prijzen*) naar het voorbeeld van Zürich 1535, waar naast Psalm 113 Psalm 103 wordt voorgesteld als een andere vorm om dank te zeggen. Het uitspreken van een vrij dankgebed behoort tot de vrijheid van de voorganger;
3. kennis van het apostolisch woord (Rom. 5:8-10) kan bedoeld misverstand in formulier IV genoegzaam voorkomen. De laatste zin van de dankzegging geeft aan dat we nog steeds redding behoeven. In het Zürichse voorbeeld van 1535 vinden we de desbetreffende passage als volgt: *En zoals een vader zich over zijn kind ontfermt (erbarmet), zo heeft God zich over ons ontfermd.* Want waar wij nog in zonden en zijn vijanden waren, *gaf Hij ons zijn enige zoon, opdat wij door Hem zouden leven(d gemaakt worden);*
4. in het rapport van deputaten Eredienst voor de generale synode van Leusden wordt genoegzame argumentatie geboden met betrekking tot een gereformeerde visie op het avondmaal (in hoofdstuk 4) en voor het vrijgeven van de desbetreffende formulieren (hoofdstuk 5). Deze argumentatie wordt in de brieven niet aangevochten;
5. het gebruik van synoniemen of parallelle uitdrukkingen doet geen afbreuk aan de zeggingskracht van de verschillende formulieren;
6. in de 16e eeuw kende men geen 'stille tijd' bij het avondmaal. Als regel gold van Datheen 1563 tot 1972: *terwijl men communiceert, zal men stichtelijk zingen of lezen...* Gepaste muziek kan ook tot stichting dienen;

7. de authentieke tekst van art. 35 NGB geeft in het Frans: *Ce banquet est une table spirituelle*. Het feestelijke ligt in het maaltijdkarakter met een 'heerlijke gedachtenis' (zie voorts het rapport van deputaten Eredienst aan de Generale Synode Leusden 1999 hoofdstuk 4). Binnen elke plaatselijke kerk kan bekeken worden, welk van de aangereikte Liedboekgezangen bekend en bruikbaar is;
8. over de weglating van bepaalde gedeelten zegt het genoemde deputatenrapport (5.5.1):
Van de gedeelten uit het huidige 'kort formulier' die weggelaten worden, komen de 'zelfbeproeving', 'nodiging' en 'terugwijzing' beknopt aan de orde in het geciteerde gedeelte uit 1 Korintiërs 11:27-29 (zie passage 'instelling'). Bovendien kunnen deze elementen in een andere vorm aan bod komen in de dienst. Te denken is aan opname van een schuldbelijdenis en genadeverkondiging. Ook is het denkbaar dat in de preek deze zaken expliciet aandacht krijgen.
 De drie nieuwe formulieren noemen 1 Korintiërs 11:27-29 niet. Voor dezen geldt dat bedoelde elementen in een andere vorm aan de orde (moeten) komen. Wegens het karakter van de dienst van woord en tafel wordt het niet nodig geacht dit expliciet vast te leggen;
9. elk formulier is of bevat een onderwijzing. De uitspraak van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta artikel 49, besluit 6.1), die spreekt van een aanbeveling het klassieke (lange) avondmaalsformulier enkele keren per jaar te gebruiken, wordt genoegzaam geacht.

Vanuit de vergadering wordt waardering uitgesproken voor de degelijke manier waarop de bezwaren behandeld worden. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 79 – Huwelijksformulier

(agenda 4.21)

28-06;21-09-02

Commissie: commissie 2

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 50-52;
2. brieven van deputaten voor betrekking met buitenlandse kerken van de Canadian Reformed Churches (via onze deputaten BBK) d.d. 5 maart 2002 (resp. 28 maart 2002); van de raden van de Gereformeerde kerk te Heemse d.d. 25 februari 2002; te Vroomshoop d.d. 6 maart 2002; te Hardenberg-C. d.d. 14 maart 2002; te Baflo d.d. 11 maart 2002 en te Nieuwleusen d.d. 18 maart 2002;
3. brieven van br. W. Noort sr. te Leiden d.d. 29 maart 2001; ds. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 5 februari 2001; br. L. Roorda te Rozenburg d.d. 5 maart 2002; brs. en zrs. te Hoogkerk met drie adhesiebetuigingen d.d. 12 maart 2002; br. H.T. van Faassen te Beilen d.d. 23 maart 2002; zr. G.L. Verwey-Bootsma te Apeldoorn d.d. 14 maart 2002; br. A. Bakker te Hoek januari 2002.
 In deze brieven komt naar voren: de materie is in Leusden behandeld in strijd met art. 30 KO; de aanduiding dat het huwelijk ontbonden is met de wederkomst van Christus, is overbodig; in het gebed moet gesproken worden over *huwelijksliefde* en trouw; bovendien moeten de gehuwden niet 'bovenal' in gemeenschap met Christus leven, want dat is een opdracht aan ieder; bij de verhouding in het huwelijk moet de *verscheidenheid* voorop staan en meer het accent liggen op het hoofd-zijn van de man; in de vragen aan het bruidspaar moeten *beide* namen worden

genoemd; het “eventueel knielen” moet weer worden opgenomen; het is een verdraaiing van Gen. 2:18 dat de gehuwden *elkaar* tot hulp moeten zijn; de uitdrukking dat God niet wil dat gehuwden uit elkaar gaan, gaat te ver (vergelijk situaties van overspel); het bruidspaar moet niet de gelegenheid krijgen *elkaar* de beloften te doen, want een kerkdienst is geen onderonsje van een bruidspaar; er moet niet gesproken worden over ‘relatie’ maar over huwelijksverbond; inzake het ‘doel’ moet niet gezegd worden dat ze ‘bovenal’ hun leven aan de Here moeten wijden, wat dat ligt in de aard der zaak; de opdracht tot gezinsvorming moet meer expliciet en nadrukkelijk worden gesteld; de woorden van het formulier “indien de Here de mogelijkheden daartoe geeft” wekken misverstand; niet ‘huwelijksdienst’, maar trouwdienst, dat is namelijk gangbaar Nederlands (het bezwaar komt ook in omgekeerde richting voor); niet Heer, maar Here; er moet gesproken worden over de ‘eewigheidswaarde’ van een leven voor de Here, contra vervlakking; de voorganger moet de vrijheid hebben om ‘de laatste zegen’ wel uit te spreken; de zegen mag alleen *na* het gebed.

Besluit:

de bezwaren tegen het huwelijksformulier, vrijgegeven door de Generale Synode Leusden 1999, af te wijzen.

Gronden:

1. het bezwaar tegen het verdwijnen van de term huwelijksbevestiging zal op de eerstkomende synode worden behandeld, namelijk wanneer deputaten Huwelijk en echtscheiding en deputaten Kerkrecht en kerkorde in samenwerking een advies hebben uitgebracht over de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging en over de vraag of art. 70 KO moet worden gewijzigd (zie Acta artikel 40 en 41);
2. de zinsnede ‘totdat Christus weerkomt of de dood u zal scheiden’ legt niet vast dat er in het nieuwe leven geen eewigheidswaarde voor het aardse huwelijk denkbaar is. Daarover heeft de kerk in haar belijdenis geen uitspraken gedaan. Het eerste zinsdeel doelt op hetzelfde als het tweede (Rom.7:2-3 nasprekend), namelijk dat de belofte van huwelijkstrouw pas aan het eind van dit aardse leven opgeheven is. De blijde verwachting van Christus wederkomst, ook voor man en vrouw, die ook zonde en dood zal wegnemen, mag in christelijke vrijmoedigheid voor het benoemen van de dood gesteld worden;
3. dat het in het *huwelijks*formulier over *huwelijks*liefde gaat, hoeft niet (meer) expliciet gemaakt te worden;
4. het is goed aan te geven dat de gehuwden *bovenal* in gemeenschap met Christus zullen leven en niet in de eerste plaats in gemeenschap met elkaar, ook dat ze *bovenal* leven in de liefde tot de Here en niet tot elkaar;
5. het is niet bewezen dat in het geheel van Schrift de verscheidenheid van man en vrouw voorop staat;
6. dat de man het hoofd is van de vrouw, komt in het formulier voldoende naar voren. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het formulier *op zichzelf* beoordeeld dient te worden en niet moet worden afgemeten naar zijn voorganger;
7. het eventueel knielen van het bruidspaar is net zo min verboden als welk knielen ook in een kerkdienst;
8. het is niet in strijd met de Schrift te stellen, dat man en vrouw elkaar tot hulp dienen te zijn;

9. in de context is de uitspraak dat God niet wil dat man en vrouw elkaar verlaten, duidelijk;
10. ook wanneer het bruidspaar elkaar trouw belooft, gebeurt dit ten overstaan van de HERE in het midden van zijn gemeente. De benaming “onderonsje” is hier dan ook in het geheel niet van toepassing;
11. de term ‘relatie’ behoeft geen moderne en onbijbelse lading te hebben, maar wordt in het Nederlands neutraal gebruikt voor de verhouding tussen mensen in allerlei verband. Eerst is er in het formulier sprake van dat in de huwelijksluiting ‘de band tussen beide rechtsgeldig voor God en mensen’ wordt. Vervolgens wordt gezegd: ‘Dit verbond zijn ze aan God en aan elkaar verplicht, als ze samen één willen zijn’. Daarna en in dat licht wordt de term ‘relatie’ gebruikt, die dan ook door het voorafgaande gekwalificeerd is;
12. de opdracht tot gezinsvorming wordt duidelijk genoeg in het formulier verwoord;
13. de aanduiding HEER voor onze God is niet onjuist, zie de NBV en bepaalde coupletten van onze liederenbundel en psalmberijming;
14. de toonzetting van het formulier voorkomt voldoende de vervlakking;
15. de voorganger heeft te allen vrijheid een zegen uit te spreken over een bruidspaar. Het valt niet in te zien waarom dit alleen na het gebed zou mogen.

Het besluit is voorbereid door de commissie Overijssel. De bespreking concentreert zich op een amendement van br. P.F. van de Groep en de predikanten G. Zomer en A. de Jager, waarin zij ervoor pleiten de woorden over de wederkomst van Christus, die volgens hen suggereren dat het huwelijk geen eeuwigheidswaarde heeft, uit het formulier te halen. Pastorale overwegingen spelen hierbij een grote rol. Binnen Nederland vormen deze woorden ook een typisch vrijgemaakte specialiteit. Dit amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Een ander punt is de vervanging van de in het formulier van Leusden gebruikte term relatie door het vertrouwder klinkende huwelijksverbond. Dit had de commissie voorgesteld. Maar ds. E.A. de Boer weet de vergadering te overtuigen dat het gebruik van het woord relatie niet een vervlakking betekent: zijn amendement om ook deze bezwaren af te wijzen wordt aangenomen met 23 stemmen voor en 1 onthouding. Een amendement van ds. De Boer betreffende de verdere gronden wordt aangenomen met 28 stemmen voor en 1 onthouding.

Ds. F.J. Bijzet wil via een amendement de synode laten uitspreken dat ook in het oude huwelijksformulier al gesproken werd over ‘elkaar bijstaan’. Tien leden stemmen voor; het is daarmee verworpen.

Het concept-voorstel noemt het ‘een indrukwekkend moment’, als bruid en bruidegom aan elkaar voor het aangezicht van God de beloften afleggen. Op voorstel van ds. F.J. Bijzet wordt dit eruit gelaten. Negenentwintig leden stemmen voor en vier onthouden zich van stemming.

Het hele voorstel komt daarna in stemming en wordt aangenomen met 1 stem tegen en 2 onthoudingen. Br. S. Jonker had in de ronde al aangegeven, als stemverklaring, dat hij zich juist wel kon vinden in de volgens hem schriftuurlijke lijn die de bezwaarden uitgezet hebben.

Artikel 80 – Werkplan kerkmuziek (agenda 4.23)

06.13-09-02

Commissie: commissie 4

Besluit:

de verdere behandeling van het agendapunt kerkmuziek te doen plaatsvinden volgens het volgende werkplan:

1. eerst behandelt de synode de zaken van algemene aard die betrekking hebben op het gezangenproject, zoals de criteria, de afstemming met verwante kerken, de bezwaren tegen aanvaarding van Liedboekliederen in relatie tot vroegere afwijzing, enz.;
2. daarna behandelt de synode bezwaren tegen afzonderlijke liederen van de 121 die de synode van Leusden in eerste lezing heeft goedgekeurd. Dit gebeurt in het licht van de besluiten genomen bij 1 en 2. Voorzover nodig worden bepaalde liederen afzonderlijk plenair besproken en wordt erover gestemd. Een lied dat niet ten minste de steun van 75 % van de synodeleden krijgt, wordt niet in tweede lezing goedgekeurd. De overige van deze liederen worden in tweede lezing goedgekeurd;

op grond van de rapporten van de commissies doet de commissie kerkmuziek het volgende ordevoorstel:

- afwijzen de liederen: 1, 6, 90, 113, 208, 264 en 290;
- bespreken de liederen: 20, 63, 100, 114, 115, 285, 301, 408, 481;
- desgewenst bespreken (anders goedkeuren) de liederen: 14, 78, 119, 135, 473.

Grond:

de hier voorgestelde beslissingsprocedure is analoog aan die van de synode van Leusden;

3. hierna volgt de behandeling van de door deputaten aangeboden liederen uit andere bronnen (luab) en liederen uit eigen kring (luek). Hierbij wordt gebruik gemaakt van de toetsing die reeds door de synodeleden is uitgevoerd en door de commissie geïnventariseerd. Plenaire bespreking van een lied vindt plaats indien ten minste 25 % van de synodeleden er bezwaar tegen maakt. Goedkeuring in eerste lezing geschiedt analoog aan de werkwijze onder 3 genoemd;

op grond van de toetsing door de synodeleden doet de commissie kerkmuziek het volgende ordevoorstel:

wat betreft luab 1:

- bespreken 3, 5, 19, 20, 22, 24;
- eventueel bespreken 6, 12, 14, 16, 21, 25, 26;

wat betreft luab 2 (Alles wordt nieuw):

- bespreken 4, 9, 11, 22, 23;
- eventueel bespreken 1, 6, 10, 12, 13, 14, 18, 19;

wat betreft luab 3 (Zingende gezegend):

- bespreken 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11;

wat betreft luab 4:

- bespreken 2, 3, 5;
- eventueel bespreken 1, 4;

wat betreft luek (1 en 2):

- bespreken 19;
- eventueel bespreken 1, 7, 21, 23, 24, 27.

Grond:

nadat in eerdere fasen het Liedboek alle aandacht kreeg, verdienen nu de liederen uit andere bronnen centrale aandacht: dichters en anderen die liederen hebben ingezonden, verdienen een stimulans (Commissierapport inzake kerkmuziek, gezangen, werkplan 1d, Acta Leusden bijlage 19, par. 9), en de verscheidenheid in cultuur en geloofsbeleving binnen de gemeente moet recht worden gedaan (Acta Leusden (Acta art. 59 besluit 3, Toelichting punt 3; Commissierapport inzake kerkmuziek, gezangen, werkplan 2a-h, Contouren van de gezangenbundel (4): verscheidenheid, Acta bijlage 20);

4. Er vindt voor de komende periode van drie jaar geen selectie van gezangen uit het Liedboek plaats als onderdeel van het stappenplan (vaststelling in eerste lezing). Ten aanzien van de door deputaten Kerkmuziek aan de synode van Zuidhorn en al eerder aan de synode van Leusden voorgestelde liederen geldt wat de synode heeft uitgesproken in de Voorlopige Koersbepaling inzake artikel 65 en 67 KO, punt 4.

Grond:

door een pas op de plaats te maken zal een bijdrage worden gegeven om de onrust in de kerken over de gezangen uit het Liedboek weg te nemen.

De uitspraak in de Voorlopige Koersbepaling vervangt in dezen de uitspraak van de Generale Synode Leusden 1999, dat de kerken er goed aan doen terughoudend te zijn inzake het gebruik van deze liederen in de eredienst (Acta art. 59 besluit 3).

5. de bij de koersbepaling vastgestelde tekst inzake de Psalmen wordt in de besluittekst opgenomen;
6. vervolgens verleent de synode de deputaten decharge van hun werkzaamheden, waarbij zij haar dank onder woorden brengt;
7. daarna stelt de synode een vervolgopdracht vast voor nieuw te benoemen deputaten. Daarbij worden, naast de besluiten van vorige synoden over het gezangenproject en de voorstellen van deputaten, de resultaten van de groepsbespreking ter synode in rekening gebracht. De rapporten van de synodecommissies over toetsing van de bezwaren tegen de 121 liederen uit het Liedboek zullen worden klaargemaakt voor publicatie in de Acta.

Na de presentatie van het rapport kerkmuziek door deputaten op 15 juni wordt de inhoud ervan in groepen besproken. Tijdens het zomerreces krijgt elke commissie een stapel liederen mee om te bezien; hun digitale rapporten worden door de commissie Fryslân verzameld. Daarvoor al waren de bezwaren die via talloze brieven ingebracht waren, geordend door de commissie Fryslân aan de hand van het bezwaarschrift van br. S. de Marie.

Op 6 september wordt het werkplan voor de behandeling van de zaken rond de kerkmuziek vastgesteld. De commissie Fryslân deelt met het oog daarop een antwoordrapport uit. Aanwezig zijn de deputaten A. de Heer-de Jong en H. Kisteman.

De bespreking concentreert zich in eerste instantie op de vraag, wat er gedaan moet worden met de 131 liederen die door de Generale Synode van Leusden geparkeerd zijn en met terughoudendheid gezongen mogen worden.

De commissie Fryslân stelt voor 40 gezangen daaruit aan de kerken vrij te geven. Zij komen tot dit getal omdat zij het wenselijk vinden dat ongeveer 120 gezangen in totaal vrijgegeven worden; dit is wat gemeenten in drie jaar nog kunnen overzien. Ruim baan moet er gemaakt worden voor liederen uit andere bundels en liederen uit eigen kring.

Deputaten kerkmuziek daarentegen vinden dat conform de opdracht die de synode van Leusden hun gegeven heeft, nu alle 131 liederen getoetst moeten worden. Daarvoor hebben zij gewerkt. Het aantal van 120 nieuwe gezangen is door Leusden ook al genoemd, maar deze synode was niet helemaal consequent door naast de opdracht tot bespreking van de 131 ook nog een opdracht te geven voor andere liederen. Een amendement van ds. Jac. Ophoff om wel alle 131 te bespreken, maar de deputaten te vragen er 40 te selecteren voor vaststelling in eerste lezing, sluit hierbij aan. De gedachte van de vorige synode dat er door de zaak te temporiseren rust zou terugkeren binnen de kerken, bleek overigens een kind te zijn van de wens om rust.

Br. S. Jonker dient een tegenvoorstel in om de 131 liedboekliederen niet te gaan bespreken. Dat vanwege de rust in de kerken. De kerk die ze wil zingen, kan dat volgens de uitspraak van Leusden toch al doen. Dit tegenvoorstel wordt aangenomen met 18 stemmen voor en 4 onthoudingen. Het amendement van ds. Ophoff komt dan niet meer in stemming.

Het moderamen rapporteert op de volgende zitting dat het met de deputaten kerkmuziek een goed gesprek heeft gehad over deze voor deputaten teleurstellende en onverwachte uitslag. Ook deputaten spreken bij monde van hun voorzitter, ds. C. van den Berg, uit, dat zij na dit gesprek verder kunnen met hun werk ten dienste van de kerken.

Een ander punt in de bespreking gaat over de vraag, waarom minstens 25 % van de synodeleden de bezwaren bespreekbaar moet vinden voordat een gezang daadwerkelijk in de synodezitting besproken wordt. Ook dit is een norm die in Leusden al gehanteerd is.

Naar aanleiding van vragen, hoe het nu zit met de mogelijkheid van selectie uit het Liedboek voor opneming in een eigen bundel, antwoorden de deputaten, dat het gesprek met de desbetreffende stichting nog niet afgerond is. Van belang is te bedenken dat we nu werken aan een lijst, waaruit in een later stadium een bundel samengesteld wordt.

Het werkplan kerkmuziek wordt aanvaard vlak voor de bespreking van de bezwaren tegen de 121 gezangen.

Artikel 81 – Schriftelijke afhandeling bezwaren

(agenda 4.27)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

de (grote) hoeveelheid bezwaarschriften in bijlage IV 4 opgesomd.

Besluit:

de bezwaarschriften niet stuk voor stuk te beantwoorden, maar iedere bezwaarde de tekst van de tien besluiten toe te sturen, met de mededeling dat het daaraan ten grondslag liggende totaalrapport is in te zien op internet of tegen betaling van de kosten verkrijgbaar bij het synodese Secretariaat of, als dat niet meer bestaat, bij de secretaris van deputaten Kerkmuziek.

Gronden:

1. alle bezwaren zijn geïnventariseerd en gerubriceerd met het oog op beantwoording in het totaal-antwoordrapport;
2. in het totaal-antwoordrapport worden alle ingebrachte bezwaren adequaat en voldoende beantwoord;
3. toezending van het totaalrapport aan alle adressanten vergt onevenredig hoge kosten.

De bijlage waarnaar in dit besluit wordt verwezen, was oorspronkelijk het eerste hoofdstuk van het commissierapport, waarin alle ingebrachte bezwaren van kerkenraden en kerkleden naar aantal per lied en naar thema waren geïnventariseerd. Ds. Bijzet zou met dit besluit liever willen wachten tot na de inhoudelijke besluiten. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 82 – Liederen beoordelen los van de context van de dichter

(agenda 4.27)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkmuziek, Bijlage 16 Acta GS Leusden, 4.b.2 en 4.b.3;
2. rapport van commissie Holland-Zuid (Bijlage IV 4);
3. diverse bezwaarschriften.

Besluit:

niet toe te stemmen dat liederen enkel op grond van de context van de dichter afgewezen zouden moeten worden.

Gronden:

1. ook al mag het waakzaam maken: de kerkelijke/religieuze achtergrond van een dichter bepaalt niet bij voorbaat, of een lied al dan niet goed is;
2. bezwaarden hebben zich niet of onvoldoende geconfronteerd met wat deputaten op de Generale Synode Leusden op die punten hebben uitgesproken;
3. deputaten hebben in Leusden voldoende duidelijk gemaakt dat een lied op zijn eigen merites beoordeeld moet worden;
4. in het *Gereformeerde Kerkboek* zijn diverse psalmberijmingen van dichters van Liedboekliederen opgenomen.

De commissie neemt een amendement van ds. A. de Jager over om niet toe te stemmen dat liederen enkel op grond van de context van de dichter afgewezen zouden moeten worden. In de discussie komt naar voren dat het wel begrijpelijk is, dat je bij de beoordeling van een lied kijkt naar wie de dichter was en hoe hij dacht, maar dat ook nu al geldt dat er gezangen (en psalmberijmingen) zijn van liedboekdichters. Een voorbeeld is Gezang 32, van S. Stone, die beslist geen gereformeerde visie op

de kerk had. Ook de ideeën van de opstellers van de belijdenis bepalen niet de uitleg ervan; dat doet alleen de Schrift zelf. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 83 – Criteria voor het selecteren van gezangen

(agenda 4.26)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. besluit van de Generale Synode Kampen 1975 met betrekking tot criteria waaraan nieuwe gezangen te toetsen zijn (Acta art. 424 D 3):
  - “1. De tekst moet, gezien zijn aard, plaats en functie in de Schrift, in aanmerking komen voor zang in de liturgie;
  2. het lied moet een waardevolle aanvulling zijn op de Psalmen en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen;
  3. het lied moet zonder schade voor het geheel in gedeelten te zingen zijn;
  4. de berijming moet zo mogelijk van een dichtelijke kwaliteit zijn, en geen ‘maakwerk’ waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang;
  5. de zinnen moeten zo geformuleerd zijn dat ze gezongen en als zang gehoord duidelijk spreken, waarbij met name gewaakt moet worden tegen ‘redenerende’, c.q. ‘dogmatiserende’ regelconstructies, waarin het eigen karakter van de Bijbeltekst niet behouden blijft;
  6. bij berijmde Schriftgedeelten mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: het in dezelfde exacte volgorde laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt.”
2. rapport van studiedeputaten Eredienst aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996:

“Bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* bestond er grote onduidelijkheid en verdeeldheid ten aanzien van de criteria, waaraan gezangen moeten voldoen.” (rapport 8.2.4, blz. 115)

“De criteria bleken bijna altijd voor meerdere uitleg vatbaar te zijn ... Dat betekende dat de vraag *wie* de criteria hanteerde even belangrijk bleek te zijn als de vraag welke criteria gebruikt werden. Het gevolg was dat de criteria niet functioneerden, waarvoor ze waren opgesteld (: duidelijkheid scheppen), en er dikwijls onenigheid bleef bestaan.” (rapport 8.6.1, blz. 129)

“Hoewel waterdichte criteria niet te formuleren zijn, is het wel mogelijk criteria te formuleren die een bepaalde richting wijzen. Wij formuleren de volgende criteria:

  1. Een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift. Daarbij is het bijbelse begrip ‘gedenken’ goed bruikbaar om het centrum van een kerklied te typeren.
  2. Een goede kerkliedtekst laat zich naar vormgeving leiden door liederen uit de Schrift. Concreet betekent dit dat de tekst van een kerklied volwaardige poëzie dient te zijn.
  3. Een goede kerkliedmelodie presenteert, ondersteunt en intensificeert de inhoud van de tekst en is over het algemeen éénstemmig gedacht. Zij wil zich in de traditie van het kerklied voegen en deze levend houden (‘vernieuwen’)

(rapport 8.6.1. blz. 131).

3. besluit 3 en 4 van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 met betrekking tot criteria waaraan nieuwe gezangen te toetsen zijn (Acta art. 64):
- “Besluit 3:
de volgende aanzet voor de formulering van uitgangspunten en criteria voor de uitbreiding van de gezangenbundel voorlopig te aanvaarden (voorshands als aanvulling op de richtlijnen die de GS Kampen 1975 Acta art. 424 heeft vastgesteld):
Als algemeen uitgangspunt geldt dat de nieuwtestamentische liederen naar inhoud en vorm aansluiten bij de liederen uit de Schrift. Specifiek voor een kerkliedtekst betekent dit dat de tekst Schriftuurlijk en een volwaardig poëtisch product is. Voor de kerkliedmelodieën betekent dit dat aansluiting gezocht wordt met het traditionele kerklied;
Gronden:
1. voortzetting van het werk aan de gezangenbundel vraagt om een richtlijn; de door deputaten voorgestelde criteria kunnen als voorlopige richtlijn hiervoor worden aanvaard;
  2. zolang nog geen definitieve richtlijn voor de uitbreiding van de gezangenbundel is vastgesteld dienen de richtlijnen die de GS Kampen 1975 heeft geformuleerd nog van kracht te blijven;
- Besluit 4:
dit deputaatschap op te dragen de eerstvolgende generale synode, onder gebruikmaking van de reacties die deze synode vanuit de kerken op dit onderdeel van het deputatenrapport hebben bereikt, te dienen met een nadere formulering van selectiecriteria.
Gronden:
1. de bezinning op uitgangspunten en criteria voor de vorming van een gezangenbundel moet nog worden voortgezet om te komen tot een bruikbaar instrument voor selectie”;
4. aanvullend rapport van deputaten Kerkmuziek aan de Generale Synode Leusden 1999, punt 2.4.4. (opgenomen in Acta GS Leusden 1999 als bijlage 17):
“Wij stellen de synode voor om de door Studiedeputaten Eredienst geformuleerde criteria aan te nemen als dé criteria aan de hand waarvan wij als kerken werken aan de uitbreiding van onze gezangenbundel, met dien verstande dat in criterium 3 wordt ingevoegd ‘...van de tekst, of draagt deze anderszins op zodanige wijze dat de inhoud van de tekst volledig bewaard blijft’;
5. rapport van de commissie inzake kerkmuziek, gezangen enz. van de Generale Synode Leusden 1999 (als commissierapport Werkplan 2A-H opgenomen in Acta Leusden als bijlage 20):
“...aan de drie ‘richtinggevende’ criteria zoals de deputaten die nu aan de synode voorgesteld hebben kleven volgens de commissie ook bezwaren, zij het heel andere ... Zoals:
Ad 1 Het ‘gedenken’ is niet bruikbaar als typering van elk kerklied afzonderlijk. Het komt eerder ter sprake als het gaat om het geheel van de kerkdienst.
Ad 2 Moeten de liederen uit de Schrift model zijn voor onze liederen? De liederen in de Schrift hebben gestalte gekregen binnen de cultuur van de ontstaanstijd. Maar wij zijn toch niet aan vormen van vroegere culturen gebonden? Bovendien is de vraag gerechtvaardigd of ‘volwaardige poëzie als eis te stellen is. Wat is volwaardig? Binnen de bijbel zelf is reliëf in kwaliteit.
Ad 3 Moeten vormen gekozen worden die alleen bij de boodschap passen? Of mogen ook vormen die passen bij de gemeenschap van gelovigen? Je uit je toch in vormen die jezelf eigen zijn? Anders uit je je niet meer? Wat is trouwens ‘de’ traditie van het kerklied? Onze eigen traditie kent nauwelijks gezangen. Welke traditie wordt bedoeld? En wat betekent ‘zich invoegen’? Laat dat ruimte voor eigentijdse stijlen?”;
6. besluit van de Generale Synode Leusden 1999 met betrekking tot criteria waaraan nieuwe gezangen te toetsen zijn (Acta art. 58):

“Besluit:

voor het selecteren door deputaten en het beoordelen van de selectie door de generale synode de volgende algemene criteria vast te stellen; deze criteria komen in de plaats van de tot nu toe gehanteerde richtlijnen van de GS Kampen 1975 en de criteria van de GS Berkel en Rodenrijs 1996 (deputaten zullen de volgende synode dienen met een evaluatie van de hantering van deze criteria in de praktijk):

1. een goed kerklied is geschikt om te functioneren in een liturgische context, waarbinnen Gods woorden en daden het centrum vormen;
2. een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift;
3. een goed kerklied wordt wat betreft de taalkundige en muzikale vorm gekenmerkt door stijl en kwaliteit. Het kent een goede woord-toon-verhouding. Het is bruikbaar en toegankelijk voor mensen uit de huidige tijd en cultuur.

Toelichting en werkafspraken

1. Rond het centrum van Gods woorden en werken kent de liturgie een rijke schakering van aspecten en nuances in de uitingen van mensen ten opzichte van God en van elkaar. De goede balans tussen die aspecten onderling en tussen deze uitingen van mensen en de woorden en werken van God die kenmerkend moet zijn voor de liturgie als geheel, hoeft niet in elk kerklied afzonderlijk terug te keren. Een lied moet minstens een deel van die aspecten en nuances stem en vorm geven en dat op zo'n manier dat het kan harmoniëren met het genoemde centrum van de liturgie.
2. Of een lied al dan niet Schriftuurlijk is, moet vanuit de tekst van het lied beslist worden en niet vanuit subjectieve gevoelens of vanuit de context waarin een lied ontstaan is. Wel moet bedacht worden of het gebruik van woorden en beelden in een lied, vaagheid in betekenisomogelijkheden, eventuele exegetische en meditatieve verbanden en een eventuele onlosmakelijke relatie tussen een lied en het gebruik ervan in een bepaalde context al dan niet het vertrouwen van kerkleden met betrekking tot de Schriftuurlijkheid zullen bevorderen. Hierbij moet gewaakt worden tegen een rationalistische of eenzijdig dogmatische omgang met liedteksten, die aan het eigen karakter van zulke teksten geen recht doen.
3. Er moet worden gestreefd naar poëtische en muzikale zeggingskracht. Daarbij blijft ruimte bestaan voor diversiteit en niveauverschillen tussen de afzonderlijke liederen. Daarin moet uitkomen dat Gods volk bestaat uit verschillende mensen met uiteenlopende achtergronden en ongelijke belevingswerelden met betrekking tot taal en muziek. Ook moet zo worden gerekend met de actuele context van de kerk, die in dit opzicht enerzijds bepaald wordt door haar – ook kerkmuzikale – traditie en anderzijds doordat zij deelt in de huidige pluriforme cultuursituatie. In de geschiedenis werden steeds nieuwe kerkliederen opgenomen in de kerkelijke liederenschat die naar inhoud en vorm eigentijds waren. Van deze diversiteit in liturgisch bruikbare liedgenres uit het verleden getuigt bijvoorbeeld het Liedboek voor de kerken. Deze differentiatie mag ook in de toekomst worden voortgezet. Daarbij moet elk lied op zijn eigen merites beoordeeld worden.
4. De eis van toegankelijkheid mag niet zo worden gehanteerd dat belangrijke en waardevolle liederen uit het verleden vanwege hun niet meer geheel eigentijdse taalgebruik of muzikale stijl afvallen. Datzelfde geldt voor oude en nieuwe liederen met veel poëtische en muzikale potentie: goede teksten en melodieën geven hun betekenis en overtuigingskracht veelal stapsgewijs prijs”.

7. brief van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer d.d. 30 januari 2002, waarin voorgesteld wordt dat de criteria 1 en 2, zoals vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999, omgewisseld worden.
 “Gronden:
 1. een lied moet allereerst in z'n geheel in overeenstemming zijn met de Schrift en de belijdenis van de kerk;
 2. of een lied al dan niet als schriftuurlijk wordt aangemerkt, wordt door de volgorde van het door de GS Leusden genomen besluit afhankelijk gemaakt van een subjectieve uitleg en het verloop en gehalte van een eredienst;
 3. het is in de afgelopen drie jaren gebleken, dat de toelichting/werkafpraak 2 in de praktijk geen eensgezindheid bewerkt, maar verdeeldheid veroorzaakt. Een discutabele uitleg van een lied wekt namelijk geen vertrouwen bij de broeders en zusters.”
8. brief van de Gereformeerde Kerk te Vroomshoop d.d. 16 februari 2002, waarin moeite uitgesproken wordt met de door de Generale Synode Leusden geformuleerde criteria:
 “ad 1) Bij dit criterium kun je een uitgebreide discussie krijgen of een lied nu wel of niet in een kerkdienst past. Een discussie die zich bij elk lied kan herhalen. Tenminste wanneer je per se niet méér wilt vastleggen.
 ad 2) ... Is dit hetzelfde als ‘niet in strijd met de Schrift’? Met dat als uitgangspunt kun je méér liederen opnemen dan wanneer het betekent ‘de inhoud is aan de Schrift ontleend’. Immers, ook veel liederen met weinig of geen inhoud hoeven niet direct met de Schrift in strijd te zijn. Maar zijn daarom toch niet geschikt als kerklied. Is het bijv. geoorloofd, wanneer in een lied dat uitdrukkelijk gepresenteerd wordt als ‘naar’ of ‘bij’ een bepaald bijbelgedeelte, enkele verzen uit dat bijbelgedeelte niet bezongen worden?
 ad 3) Dit criterium bevat nogal wat ongedefinieerde termen: wanneer heeft een lied stijl en wat wordt verstaan onder kwaliteit? Wat is een goede woord-toon-verhouding? Dit klinkt of alleen deskundigen dit kunnen bepalen. Maar het is wel de gemeente die moet zingen! Het is de vraag, of wat deputaten stijl en kwaliteit en een goede woord-toon-verhouding vinden, voor de gewone gemeenteleden wel als bruikbaar en toegankelijk ervaren wordt. Met als gevaar dat de gemeente bepaalde liederen als stammend uit een elitecultuur ervaart. Bij de discussies over bovengenoemde zaken kwamen we vaak weer uit bij de door Kampen '75 geformuleerde criteria! Immers: criteria moeten verifieerbaar zijn!
9. brief van de Gereformeerde Kerk te Krimpen aan den IJssel d.d. 14 maart 2002, waarin de raad meedeelt te hebben geconstateerd: “... dat de selectie van gezangen door de deputaten aan de hand van door de synode van Leusden vastgestelde criteria onvoldoende waarborgen biedt”;
10. brief van de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch d.d. 29 maart 2002, waarin aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 gevraagd wordt “... de criteria en de hantering ervan nog eens opnieuw te keuren...”;
11. brief van de Liturgiecommissie van de Gereformeerde Kerk te Arnhem d.d. 15 maart 2002, waarin de mening wordt uitgesproken dat er: “... geen visie is vastgelegd op basis waarvan uitbreiding van het aantal gezangen wordt voortgezet”;
12. brieven van br. S. de Marie te Berkel en Rodenrijs d.d. 2 februari 2002 en van br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 16 februari 2002 met bezwaren tegen de criteria vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999 en waarin zij in dezelfde bewoordingen verzoeken:
 1. “het eerste criterium te wijzigen zodanig dat de ambtelijke prediking van het Woord van God (als bediening van de verzoening) als het centrum van de eredienst wordt gezien;

2. het criterium “in overeenstemming met de Schrift” te wijzigen in “in overeenstemming met de Schrift en de belijdenis van de kerk”;
  3. het criterium van de Schriftuurlijke helderheid en ondubbelzinnigheid toe te voegen;
  4. het criterium van Hattem (1972) weer toe te voegen: ...” (*is gelijk aan criterium 6 van de GS Kampen 1975, zie hierboven onder materiaal 1*);
13. brieven van br. R.F. Emmens te Drachten.d. 5 februari 2002, ongedateerd van br. G. Willems te Beerze, ongedateerd van br. S. Colijn te Amersfoort, G.H. Plaggenmarsch te Mariënberg en br. H.J. Sasbrink te Mariënberg, waarin zij in overeenkomende bewoordingen de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoeken uit te spreken:
- “1. dat deputaten en de Generale Synode van Leusden 1999 onzorgvuldig zijn omgegaan met het toepassen van criteria om te komen tot een gezangenbundel voor de eredienst in de Gereformeerde Kerken. (aanvulling br. S. Colijn:) Dit moet opnieuw gebeuren volgens door deze synode te formuleren basis-eisen, *aanvullend, i.t.t. vervangend*, bij tot de synode van Leusden geldende criteria...
3. dat criteria (aanvulling br. S. Colijn: voor ieder liturgisch onderdeel) duidelijk dienen te zijn en de toepassing verifieerbaar...
4. (alleen bij de brs. Emmens en Willems:) dat het afdanken van de criteria van Kampen 1975 een breuk betekent met de historische lijn en daarom niet kan passeren zonder uitgebreide bespreking door de synode”;
14. brief van br. J.P. Dwarshuis te Assen d.d. 2 februari 2002 met de suggestie opnieuw de selectie-criteria te bezien en als eerste criterium te nemen: “schriftuurlijkheid, ondubbelzinnig de Bijbel naspreken”;
15. brief d.d. 16 februari van zr. M.C.M. Hofsink-Ketel en de brs. W. Dijkstra, L.J. Schroer, H. Tempelman en A. Willems, alle te Hardenberg-Heemse, waarin zij de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoeken uit te spreken: “Voor er weer over gezangen gepraat wordt, eerst duidelijke criteria vast te leggen, waarmee onschriftuurlijke liederen buiten de deur kunnen worden gehouden en we een goede, schriftuurlijke bundel krijgen ...”;
16. brief van br. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 4 maart 2002, waarin hij de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoekt “weer duidelijk geformuleerde criteria vast te stellen voor te aanvaarden liederen, waarbij de noodzaak van heldere en klare schriftuurlijkheid voorop dient te staan en ook op hedendaags taalgebruik nauwkeurig wordt gelet”;
17. brief van br. J.F. de Leeuw en zr. A.J. de Leeuw-Hiemstra d.d. 7 maart 2002 waarin zij de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoeken te besluiten: “De criteria voor het beoordelen van de in uitbreiding op te nemen gezangen bestaan uit de richtlijnen Kampen 1975.”
18. brief van br. P. Drijfhout te Ede d.d. 8 maart 2002, waarin hij concludeert: “De nieuwe criteria hebben aan Schriftuurlijke duidelijkheid en scherpte verloren t.o.v. de vervallen verklaarde criteria van Hattem en Kampen, waardoor de synode de mogelijkheid tot dwalingen in de kerk heeft toegelaten.”
19. brief d.d. 14 maart van br. E.J. van Baardewijk waarin hij revisie vraagt van besluit 3 van de Generale Synode Leusden 1999, aangezien a. er geen duidelijke gronden aangevoerd zijn voor het laten vervallen van de richtlijnen van de Generale Synode Kampen 1975 en b. er geen gronden zijn aangegeven waarom de door de Generale Synode Leusden geformuleerde criteria beter zouden zijn dan de richtlijnen van Kampen 1975 en c. de Kamper richtlijn van tekstgetrouwheid ten aanzien van Schriftberijmingen gehandhaafd had moeten blijven;

20. brief van br. E.J. Oosterhuis te Drachten d.d. 20 maart 2002, waarin hij erbij de Generale Synode Zuidhorn 2002 op aandringt dat als eerste criterium bij de selectie van nieuwe gezangen “...gevraagd mag worden dat een lied Schriftuurlijk is”;

Besluit 1:

- a. toe te stemmen dat een kerklied niet in strijd mag zijn met de gereformeerde belijdenis;
- b. uit te spreken dat de criteria van de Generale Synode Leusden 1999 op dit punt geen wijziging behoeven, omdat daarin is vastgelegd dat een kerklied inhoudelijk in overeenstemming moet zijn met de Schrift.

Besluit 2:

de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde criteria niet aan te vullen met het zesde criterium van de Generale Synode Kampen 1975.

Grond:

de toevoeging van “Bij berijmde Schriftgedeelten mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: het in dezelfde exacte volgorde laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt.” is geen inhoudelijke aanvulling van de criteria.

Besluit 3:

uit te spreken dat de Generale Synode Leusden 1999 terecht het tweede criterium van de Generale Synode Kampen 1975: “het lied moet een waardevolle aanvulling op de Psalmen zijn en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen” heeft laten vervallen.

Gronden:

1. het is onduidelijk of dit criterium de inhoud van de afzonderlijk te selecteren liederen betrof of ook het aantal gezangen dat de kerken aanvaardden naast de psalmen;
2. onduidelijk bleef bij dit criterium, op welke wijze een lied tot onderwaardering van de psalmen zou kunnen leiden.

Besluit 4:

uit te spreken dat de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde criteria, met de Toelichting en Werkafspraken daarbij, niet principieel afwijken van de door de Generale Synode Kampen 1975 vastgestelde richtlijnen.

Gronden:

1. ook de Generale Synode Kampen 1975 zette voorop dat een kerklied in aanmerking moet komen voor zang in de liturgie. De Generale Synode Leusden 1999 heeft dit criterium alleen maar aangescherpt door toe te voegen dat in de liturgie niet belevingen van mensen, maar Gods woorden en daden het centrum vormen. En dat een kerklied daarmee in elk geval harmoniëren moet;
2. het is onjuist de Generale Synode Leusden ervan te betichten als zou zij, door te kiezen voor de formulering Gods “woorden” in plaats van Gods “Woord” opzettelijk een betekenisverschuiving zou hebben willen aanbrengen. Gods Woord in de Schrift bestaat uit een veelsoortigheid aan woorden: zijn zegengroet, zijn wet, de prediking, een psalm... Dat alles vormt samen het centrum van de liturgie;
3. het verwijt dat de Generale Synode Leusden de Schriftuurlijkheid pas als tweede criterium noemt, is niet terecht. De Generale Synode Leusden heeft daarmee geen rangorde willen aangeven, maar een logische volgorde: 1. waar hebben we het over, wanneer we spreken over een “kerklied”?, 2. als zo’n lied moet functioneren in een liturgie waarin Gods woorden en daden centraal staan, moet het in elk geval inhoudelijk in overeenstemming zijn met de Schrift;
4. de eis van Schriftuurlijk zijn is door de Generale Synode Kampen niet afzonderlijk genoemd;
5. door te kiezen voor de formulering “inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift” bepaalde de Generale Synode Leusden, dat het niet genoeg is wanneer een lied op de klank af met de Schrift in overeenstemming lijkt. De hele inhoud van het lied zal in de lijn van Gods Woord moeten liggen; deze formulering impliceert ook ondubbelzinnigheid;
6. ook de Generale Synode Kampen heeft niet als criterium vastgesteld dat in de kerken alleen liederen mogen worden gezongen van dichters die voluit de gereformeerde leer aanhangen. Er zijn reeds bij de selectie van de 41 gezangen die momenteel in het *Gereformeerd Kerkboek* staan, liederen opgenomen van bijv. W. Barnard (Gez. 7, 29) Jan Wit (Gez. 28, 35) en van het genootschap ‘Laus Deo, Salus Populo’, waarin Doopsgezinden en Remonstranten de meerderheid vormden, (Gez. 9), terwijl ook bij de selectie van psalmberijmingen zowel in de ‘oude’ berijming als in het huidige *Gereformeerd Kerkboek* vele psalmberijmingen van niet-gereformeerde dichters een plaats gekregen hebben, hoewel ook door middel van een berijming van een psalm gemakkelijk dwaalleer de kerken kan worden binnengebracht. Elk lied en elke berijming is als zelfstandige tekst op zichzelf beoordeeld;
7. het door de Generale Synode Leusden vastgestelde vereiste dat een kerklied wat betreft de taalkundige en muzikale vorm gekenmerkt wordt door stijl en kwaliteit, en een goede woordtoon-verhouding moet hebben, verschilt niet zoveel van de richtlijn van de Generale Synode Kampen dat een berijming zo mogelijk van een dichterlijke kwaliteit moet zijn en geen ‘maakwerk’ waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang. Een goede woordtoon-verhouding wil zeggen dat de accenten in de melodie overeen moeten komen met de accenten in de tekst van het lied. Wel heeft de Generale Synode Leusden de vereisten wat betreft de taalkundige en muzikale vorm breder uitgewerkt dan de Generale Synode Kampen deed.

Moet een lied in overeenstemming zijn met de Schrift en de belijdenis, zoals de commissie Fryslân de criteria van Leusden wil aanvullen, of is het voldoende te stellen dat een lied in overeenstemming is met de Schrift? Hierover ontstaat een gesprek: een lied mag uiteraard niet in strijd zijn met de belijdenis. Maar het hoeft ook niet alles te bevatten wat er over een onderwerp te belijden valt. We

zijn dankbaar voor de belijdenis, die o.a. dienst doet als virusscanner voor dwalingen. Maar uitspreken dat een lied niet in strijd moet zijn met Schrift en belijdenis, is een uitnodiging om bezwaren in te dienen. Spreek onbekommerd de Schrift na en je komt daardoor niet in strijd met de belijdenis. Dat is de strekking van een vervangend voorstel van ds. P. Houtman, dat overgenomen wordt door de commissie en aangenomen wordt met 1 onthouding. De afgevaardigden Bijzet en Zwarteveen, die ook lid waren van de generale synode Leusden, blijven buiten stemming.

Besluit 2 wordt met algemene stemmen genomen.

Bij besluit 3 wordt gesproken over het criterium van de Generale Synode Kampen 1975 voor gezangen dat deze een waardevolle aanvulling moeten zijn op de Psalmen en niet aanleiding moeten geven tot onderwaardering van de Psalmen. Het gaat hier om een andere zaak dan het amendement van ds. E.A. de Boer bij het voorstel over de Koersbepaling beoogde; dat ging over de plaats van psalmen en gezangen in de eredienst; de synode van Kampen wekt de indruk dat zij een criterium voor de toetsing van de gezangen afzonderlijk vaststelde. Het gaat dus ook niet over het aantal gezangen dat de synode vaststelt. Maar als criterium voor de toetsing van afzonderlijke gezangen werkt het niet. Vandaar, dat de synode van Leusden dit criterium heeft laten vervallen, zonder daarmee een uitspraak te doen over de plaats van de Psalmen in de eredienst.

In een stemming over de oorspronkelijke grond 3 bleek deze verworpen te worden met 16 stemmen voor en 7 onthoudingen. Het bijgestelde besluit 3 komt in stemming en wordt aangenomen met 1 stem tegen.

Bij besluit 4 wordt het laatste gedeelte van de gronden vervangen door de woorden: “Wel heeft de Generale Synode Leusden de vereisten wat betreft de taalkundige en muzikale vorm breder uitgewerkt dan de Generale Synode Kampen deed.” De discussie draait om de vraag, of de criteria een soort checklist vormen dan wel een richtingaanwijzer zijn. De deputaten geven aan, dat de criteria je in je bloed moeten gaan zitten. Dat komt nog dichterbij dan het gebruik als checklist. Het voorstel wordt aangenomen met 1 onthouding.

Artikel 84 – Liedboek in het verleden

(agenda 4.30)

14-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. commissierapport inzake Kerkmuziek, gezangen, werkplan 4.2-4.3 Bijlage 18 Acta GS Leusden;
2. rapport van de commissie Holland-Zuid (bijlage IV 4);
3. brief van de kerk van Wageningen, die de zorgen in de kerken signaleert en daarbij de volgende bezwaren noemt tegen het gevoerde beleid: gebrekkige zorgvuldigheid in het omgaan met beduchtheid voor oneerbiedige of onjuiste uitingen in bepaalde liederen; misplaatste voorkeur voor kwantiteit boven kwaliteit (‘royale proefbundel’); tekortschietend besef voor continuïteit: stappen van 41 naar 255 via 121 naar misschien een 400 gezangen wekken niet de indruk dat er

- de afgelopen vijf jaar voldoende oog is geweest voor het beleid in de vorige eeuwen, en dat men weet waar men uit wil komen;
4. brief van de zusterkerken in Australië (FRCA). Ook in deze brief wordt verwezen naar de hieronder genoemde artikelen van dr. K. Deddens en bezwaar gemaakt tegen het grote aantal gezangen;
  5. brief van fam. Krist-Tolsma, die zorg en moeite uit over het grote aantal voorgestelde gezangen en de uitwerking daarvan op de kerken en haar (vele bezwaarde) leden. Ze verwijzen voorts naar de artikelen van prof. dr. K. Deddens, die de Liedboekliederen 25 jaar geleden ‘oecumenische liefdesliederen’ noemde;
  6. brief van br. S. de Marie, die bezwaar maakt tegen het grote aantal gezangen, waardoor de Psalmen als liederen van het verbond worden teruggedrongen; sprak ‘Kampen 1975’ niet uit dat het lied een waardevolle aanvulling op de psalmen moest zijn en niet mocht leiden tot onderwaardering van de Psalmen? (‘Leusden’ reageerde op deze uitspraak van ‘Kampen’ met: hier wordt niet een grens aan het aantal gezangen gesteld.) Br. De Marie wijst erop hoe we als kerken steeds terughoudend zijn geweest in het invoeren van gezangen naast de Psalmen als door God gegeven en geïnspireerde liederen;
  7. brief van br. S. de Marie, waarin hij bezwaar maakt tegen de keus voor het Liedboek. Br. De Marie noemt ondermeer de volgende bezwaren (5.2.1-5.2.7 van zijn brief): eerdere besluitvorming rond het Liedboek moet tegen het licht worden gezien van wat dr. K. Deddens schreef bij de invoering van het Liedboek voor de kerken in 1973 in meerdere hoofdartikelen in *De Reformatie* (jrg. 48, 37-43 en jrg. 49, 14-16). Br. De Marie haalt dan heel wat citaten uit deze artikelen aan. Hij verbindt daar de conclusie aan: “het Liedboek voor de kerken was allang ontmaskerd als het Liedboek van de valse oecumene. Dat dit nu niet meer wordt ingezien, maar dat alle bezwaar weggevuifd wordt, is m.i. tekenend voor het huidig geestelijk onderscheidingsvermogen. Het Liedboek is niet veranderd, zijn onze kerken veranderd?”;
  8. bezwaarschriften van br. D.J. de Vries, br. J.F. Bos, br. P. Drijfhout en br. G.J. Spoelman.

Besluit:

bezwaren tegen het Liedboek die zich beroepen op de afwijzing ervan in het verleden, af te wijzen.

Gronden:

1. bezwaarden hebben zich niet of te weinig geconfronteerd met zowel de inhoudelijke argumentatie door deputaten als hun beantwoording van dit bezwaar (Acta GS Leusden Bijlage 18, 4.3 en Bijlage 19: 3);
2. de beoordeling van het Liedboek in het verleden biedt te weinig analyse om daar de door bezwaarden genoemde conclusies aan te verbinden;
3. bij het beoordelen van het Liedboek had men in het verleden slechts oog voor het antwoordkarakter van het lied, terwijl het lied in de eredienst meer functies kan hebben;
4. in het verleden is nooit uitgesproken dat aan elk lied uit het Liedboek bezwaren kleven (niet voor niets hebben we 48 Psalmen uit het Liedboek);
5. beoordeling in het verleden van het Liedboek rekende ten onrechte niet met het onderscheid tussen Schriftberijmingen en Bijbelliedereren;
6. de visie van individuele gemeenteleden is nog geen standpunt van de kerk.

In het verleden was er zware kritiek op het Liedboek. Bezwaren richten zich op het feit dat inmiddels er een andere richting gekozen is. Waardering werd geuit voor de grondige manier waarop indertijd dr. K. Deddens de kritiek verwoordde. Dat er nu bezwaren komen, is wel begrijpelijk. De synode moet ze echter niet toestemmen. Br. J. van de Wetering dient een amendement in op de gronden onder 5: hij wil toevoegen: maar voor beide gelden wel dezelfde criteria. Dit wordt niet overgenomen door de commissie. Dat geldt wel voor de door ds. Bijzet gewenste toevoeging bij 3: terwijl het lied in de eredienst meerdere functies kan hebben. Het amendement van br. Van de Wetering wordt verworpen met 3 stemmen voor. Het hele voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen.

Artikel 85 – Liedboek en Christelijke en Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 4.32)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkmuziek, par. 5.8.3;
2. Acta GS Leusden art. 57 besluit 4.3.; art. 61 besluit 3; art. 62 besluit 2.3;
3. notities *De CGK en het Liedboek* en *De NGK en het Liedboek* van de commissie Overijssel;
4. rapport van de commissie Overijssel (zie Bijlage IV 4).
5. voorstel met bijbehorende gronden om deskundige broeders en zusters uit de Christelijke Gereformeerde Kerken (en andere kerken van gereformeerd belijden) te benoemen in het deputaatschap Kerkmuziek of als waarnemer/participant een plaats te geven binnen het deputaatschap Kerkmuziek (kerkenraad te Nijmegen, d.d. 22 augustus 2002);
6. voorstel rekening te houden met het beleid van de Christelijke Gereformeerde Kerken inzake de gezangen (kerkenraad te Middelburg, d.d. 22 februari 2002; br. I.P.de Ruijter te Den Haag, d.d. 9 febr. 2002); al het mogelijke te doen om bij het aanwerken op een federatie met de Christelijke Gereformeerde Kerken ook te streven naar één Liedboek en zo mogelijk hier de Nederlands Gereformeerde Kerken bij te betrekken (kerkenraad te Bunschoten-Oost, d.d. 26 maart 2002); waarschuwing dat het tempo van invoering een extra struikelblok opwerpt ten aanzien van de beoogde eenheid met de Christelijke Gereformeerde Kerken (br. G. de Leeuw te Oosterhesselen, d.d. 8 april 2002); verschil in selectiebeleid van Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken (br. C.A. Boersma te Enschede, d.d. 7 februari 2002);
7. aandrang tot samenwerking en overleg met de Christelijke Gereformeerde Kerken (kerkenraad te Driebergen-Rijsenburg, d.d. 13 februari 2002; kerkenraad te Siegerswoude-Frieschepalen, d.d. 13 maart 2002; kerkenraad te Mussel, d.d. 12 maart 2002) br. J. Folkersma te Mariënberg, d.d. 8 maart 2002; broeders. en zusters te Krimpen aan de IJssel, d.d. 22 februari 2002; en met verwante kerken (br. J.P. Dwarshuis te Assen, d.d. 13 maart 2002; br. D.J. de Vries te Bunschoten, d.d. 24 augustus 2001);
8. bezwaar tegen het typeren van de kerken die participeren in de uitgave van het Liedboek als ‘kerken van gereformeerd belijden’, zie art. 61 besluit 3 van Leusden (br. I.P. de Ruijter te Den Haag, d.d. 9 februari 2002);
9. voorstel de Gereformeerde Kerken te laten wachten met het vaststellen van een Liedbundel op besluitvorming in dezen in de Christelijke Gereformeerde Kerken (kerkenraad te Nijmegen, d.d.

22 augustus 2002; zie ook kerkenraad te Emmen, d.d. 9 maart 2002; kerkenraad te Mussel, d.d. 12 maart 2002);

Besluit:

- a. het beleid van deputaten Kerkmuziek inzake contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk goed te keuren en nieuw te benoemen deputaten op te dragen in het vervolgtraject de contacten die gelegd zijn, te onderhouden ten dienste van een bundel gezangen die ook in genoemde kerkelijke kringen als schriftuurlijk en dus als algemeen aanvaardbaar kan worden beschouwd;
- b. het voorstel van de kerkenraad te Nijmegen (zie materiaal 5) niet te aanvaarden, voorzover dat benoemingen betreft uit andere kerkgemeenschappen;
- c. bij de definitieve selectie van de 121 gezangen en bij eventuele voortgaande selectie van meer gezangen uit het Liedboek voor de Kerken de selectie die goedgekeurd is in de Christelijke Gereformeerde en de Nederlands Gereformeerde Kerken, in rekening te brengen;
- d. het bezwaar inzake besluit 3 van art. 61 van Leusden (zie materiaal 8) af te wijzen;
- e. het voorstel om op de Christelijke Gereformeerde Kerken te wachten alvorens tot vaststelling van een liedbundel over te gaan af te wijzen.

Gronden:

1. deputaten hebben de opdrachten van Leusden in dezen naar behoren uitgevoerd. Deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken geven te kennen niet afwijzend te staan tegenover samenwerking. De contacten met de Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk hebben zich blijkens het rapport van deputaten echter tot nog toe grotendeels toegespitst op het Liedboek 2000;
2. deputatenbenoemingen kunnen alleen geschieden in en voor eigen kerkverband. Het staat deputaten vrij participerende waarnemers uit te nodigen van kerken waarmee landelijke gesprekingen worden gehouden;
3. zowel de Christelijke Gereformeerde als de Nederlands Gereformeerde Kerken kennen als gevolg van toetsing een aantal goedgekeurde gezangen. Het getuigt van wijsheid van elkaars werk en inzichten te leren. Bovendien moet het zoeken van kerkelijke eenheid, waar het kan, zeker ook liturgisch gefaciliteerd worden. Hier komt nog bij dat ook de opdrachten van Leusden over “nauwere aansluiting bij...” (art. 57 besluit 4.3.) en “samenwerking” (art. 61 besluit 3) en het rekening houden met de hierover ingekomen brieven (art. 62 besluit 2.3.) zo gehonoreerd worden;
4. besluit 3 van art. 61 dient mede te worden gelezen in het licht van besluit 4. In besluit 3 gaat het om een kleine groep van kerken en groepen van gereformeerd belijden. In besluit 4 gaat het om eventuele samenwerking in het project Liedboek 2000. Er wordt dus uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tussen kerken van gereformeerd belijden en kerken die samenwerken in het project Liedboek 2000. Van deze laatste kerken heeft de synode niet uitgesproken dat die behoren tot kerken van gereformeerd belijden;

5. de Christelijke Gereformeerde Kerken zijn niet concreet bezig een liedbundel samen te stellen. Zij willen niet verder gaan dan een bundel Schriftberijmingen (Acta GS-CGK 1983, art. 120 en 1986 ad hoc; rapport deputaten kerkmuziek par. 5.8.3.).

Wat is precies: in rekening brengen van de standpunten van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken? Hun opstelling ten opzichte van het Liedboek loopt immers niet parallel met die van ons. Moet het harmoniëren? Ds. Jac. Ophoff dient daarom een amendement in: laat het meewegen. Dat wordt verworpen met 11 stemmen voor en 3 onthoudingen. Het voorstel wordt daarna met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 86 – De 121 liederen getoetst

(agenda 4.27)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. Acta GS Leusden, bijlage 16, 17, 18;
2. de 121 liederen zoals vermeld in Acta GS Leusden art.59, besluit 2;
3. rapport commissies (bijlage IV 4);
4. bezwaarschriften genoemd en gerubriceerd (bijlage IV 4).

Besluit 1:

de bezwaren tegen de liederen 113, 147, 264 en 301 toe te stemmen en deze liederen in tweede lezing niet vrij te geven voor gebruik in de erediensten.

Grond:

tegen genoemde liederen moeten de bezwaren bij nader inzien toegestemd worden (bijlage IV 4).

Besluit 2:

de bezwaren tegen de liederen buiten besluit 1 af te wijzen en deze liederen in tweede lezing vast te stellen en daarmee definitief vrij te geven voor gebruik in de erediensten.

Gronden:

1. bezwaarden hebben zich niet of onvoldoende geconfronteerd met wat deputaten als argumentatie op de Generale Synode Leusden 1999 hebben aangedragen;
2. bezwaarden hebben wat betreft de liederen buiten besluit 1 niet overtuigend kunnen aantonen dat ze onschriftuurlijk waren of in strijd met de criteria (zie Bijlage IV 4).

Bij het vaststellen van de eerder vrijgegeven liederen uit het Liedboek in tweede lezing, waarbij de ingebrachte bezwaren besproken worden, gaat het eerst over de vraag, hoe groot de meerderheid moet zijn voor een lied dat besproken wordt om in tweede lezing vastgesteld te worden. Bij de eerste lezing moest een lied, op de synode van Leusden, 75 % van de stemmen halen. De synode besluit om voor de tweede lezing de gewone regel te hanteren dat een meerderheid van meer dan de helft van de stemmen nodig is. Vijf afgevaardigden stemmen tegen.

Ds. P.L. Voorberg dient een voorstel om in om apart te spreken over de beleving van de heilsfeiten in de gezangen. Hij vraagt zich af of de manier waarop sommige nieuwe gezangen de heilsfeiten bezingen, wel past bij het eerste criterium van de synode van Kampen. Dit naar aanleiding van het voorstel van de commissie Fryslân om in de plenaire vergadering te spreken over de 23 gezangen die in het voortraject aangegeven zijn door de leden van de synode. Het voorstel van ds. Voorberg wordt verworpen met 14 stemmen voor en 19 tegen. Hiermee is het ordevoorstel van de commissie aanvaard en de bespreking gaat alleen over de 23 aangewezen gezangen.

Lied 1

Tegen lied 1 is het bezwaar ingediend dat hier de leer van de alverzoening bezongen wordt. Ook vindt men het duidelijk barthiaans. Er tegen ingebracht wordt, dat je het lied moet lezen in het licht van Psalm 104. Het zou jammer zijn als het lied waarmee het liedboek opent, niet op de lijst komt. Het voorstel van de commissie om dit lied te verwijderen wordt verworpen met 8 stemmen voor.

Lied 6

Is het voldoende om de plaats van het eeuwige oordeel aan te duiden als 'het niet'? Maar ook in Psalm 86:3 wordt zo gesproken. Al tientallen jaren wordt gevraagd om een lied over Exodus 15 en Deut. 32. De synode besluit de bezwaren af te wijzen en het lied in tweede lezing goed te keuren met 3 stemmen tegen en 1 onthouding.

Lied 14

Lied 14 wordt zonder verdere bespreking aanvaard; 1 afgevaardigde stemt de bezwaren toe.

Lied 20

Het bezwaar tegen dit lied, dat sommige gedeelten uit Psalm 146, dat er de bron van vormt, zijn weggelaten en dat er mogelijk bevrijdingstheologie in gehoord kan worden, deelt de synode niet: het lied wordt goedgekeurd. Acht broeders stemmen daartegen en 1 onthoudt zich van stemming.

Lied 63

In lied 63 worden de dwaze meisjes weggelaten. Dat gebeurt echter ook in Lucas 12. Een lied, volgens een van de afgevaardigden, om elke morgen mee te beginnen. Het wordt goedgekeurd. Vier afgevaardigden onthouden zich van stemming.

Lied 78

Dit lied hoeft niet besproken te worden. 2 afgevaardigden onthouden zich van stemming. Het lied is aanvaard.

Lied 90

Het voorstel om het lied af te wijzen wordt verworpen met 3 stemmen voor en 2 onthoudingen. Weliswaar kan de regel over God, die geen kwaad wil, misverstand oproepen, maar dat geldt ook van bijbelteksten waar hetzelfde in staat.

Lied 106

De bespreking richt zich op de zin eruit, dat de liefde alle ongerechtigheden bedekt. Is dat niet alverzoening? Zoals het lied het zegt, staat het ook in Spreuken 12:4. Het wordt goedgekeurd. Twee stemmen zijn ertegen.

Lied 113

In dit lied wordt de poel des vuurs gemist, die toch voorkomt in het schriftgedeelte dat aan het lied ten grondslag ligt. Hoewel verder in het liedboek de notie van Gods oordeel duidelijk aanwezig is, aanvaardt de synode het voorstel van de commissie om het lied af te wijzen met 26 stemmen voor, 4 tegen en 1 onthouding.

Lied 114

In lied 114 wordt gesproken over de dromen van God. Kan dat wel? God is toch de ontwerper? Maar de architect bouwt een droomhuis. De poëtische taal van het lied verdraagt niet een rationele benadering. Het lied wordt goedgekeurd met 10 stemmen tegen en 3 onthoudingen.

Lied 115

Lied 115 is sober over de goddelozen die verloren gaan. Laat het ten onrechte elementen weg uit Openbaring 21:5-8? Of past de soberheid juist in ons spreken over goddelozen? In de soberheid zit ook een element van aanvulling; wie Hem niet liefheeft, gaat verloren. Het lied wordt goedgekeurd met 1 stem tegen en 10 onthoudingen.

Lied 119

Bezwaarden horen in de regel: wij zullen van uw heil gewagen in brood en wijn... herinneringen aan de roomse avondmaalsleer. Maar je kunt het ook heel goed uitleggen aan de hand van ons formulier en de Geloofsbelijdenis. Zie het besluit over bezwaren beoordelen vanuit de context van de dichter (Acta artikel 82). Zeven broeders stemmen de bezwaren toe, 4 onthouden zich van stemming; het lied is aanvaard.

Lied 135

Bezwaarden vinden dit lied universalistisch en barthiaans. Maar het hoeft niet per se zo uitgelegd te worden. Een broeder stemt de bezwaren toe. Het lied is aanvaard.

Lied 147

Negentien broeders stemmen voor het voorstel de bezwaren toe te stemmen; 2 onthouden zich van stemming. Hiermee is het lied afgewezen in tweede lezing. Veel afgevaardigden ervoeren een afstand tussen enerzijds de gebruikte taal en de gekozen beelden en anderzijds de cultuur van vandaag. Ertegen ingebracht werd, dat het een kinderlied is om dezen de betekenis van de geboorte van Christus te leren. Het vindt zijn wortels in de Middeleeuwen. Dit kon hen niet overtuigen.

Lied 207

Het lied vertelt in de vorm van een middeleeuwse ballade het paasevangelie, met veel aandacht voor Thomas. Er komen veel halleluja's in voor: in de kerk van de Middeleeuwen werd het halleluja niet gezongen in de tijd voorafgaande aan Pasen. Daarna wel. De synode stemt de bezwaren niet toe: 11 broeders stemmen voor het voorstel om het lied af te wijzen en 2 onthouden zich van stemming.

Lied 208

Hier spelen dezelfde bezwaren als bij lied 207. Bovendien merken sommigen op, dat ze het lied van Ria Borkent (dat nog besproken wordt) veel mooier vinden. Maar welk lied in de bundel komt, is een zaak van volgende synoden. Nu gaat het om de vraag, of de bezwaren toegewezen worden. De synode doet dat niet. Veertien afgevaardigden willen de bezwaren toestemmen en 1 onthoudt zich van stemming.

Lied 264

De Nederlands Gereformeerde Kerken hebben dit lied niet, evenmin de Christelijke Gereformeerde Kerken. Jeruzalem staat centraal in plaats van God die er woont. De synode besluit het lied af te voeren van de lijst. Zevenentwintig afgevaardigden stemmen daarvoor en 4 onthouden zich van stemming.

Lied 285

Bidt dit lied niet om vrede op een horizontalistische manier? Dat is misschien juist wel de waarde ervan, na de terroristische aanslag op New York 11 september 2001 beseffen we dat. Een lied hoeft bovendien ook niet alles in één keer te zeggen: dan zeg je misschien wel helemaal niets. De bezwaren worden niet toegestemd; vier broeders onthouden zich van stemming.

Lied 290

Elf broeders willen de bezwaren toestemmen, 6 onthouden zich. Dat er beeldspraak in voorkomt die niet in de Schrift te vinden is, wil nog niet zeggen, dat het lied onschrijftuurlijk zou zijn.

Lied 301

Hoewel het lied een topper is op één van de gereformeerde scholengemeenschappen, voert de synode het toch af. Er komen wel erg veel Latijnse woorden in voor. 19 broeders stemmen tegen het lied, 3 onthouden zich van stemming.

Lied 408

Het bezwaar tegen dit lied zit in de gedachte dat hier de alverzoening geleerd wordt. Maar het lied is een gebed, in de stijl van 1 Timoteüs 2. De synode stemt de bezwaren niet toe. Vijf broeders verklaren zich tegen opname van dit lied op de lijst.

Lied 473

Lied 473 wordt met algemene stemmen aanvaard.

Lied 481

Het woord 'volbracht' in strofe 4 kan nooit betekenen dat wij de verzoening overdoen; wij volbrengen wel de opdracht die God ons in zijn Woord geeft. Het lied wordt aanvaard met 1 stem tegen en 1 onthouding.

Aan het begin van de bespreking kwam de vraag op, of het nodig was de dogmaticus van de Theologische Universiteit om advies te vragen. Dit bleek niet het geval te zijn. In totaal zijn vier liederen van de 121 eerder vrijgegevene afgewezen. De preses dankt de deputaten voor hun werk in dezen.

Artikel 87 – Lieder en uit andere bundels en liederen uit eigen kring

(agenda 4.29)

20-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

rapport van deputaten kerkmuziek.

Besluit 1:

een lied voor gebruik in de erediensten vrij te geven, wanneer ten minste 75 procent van de afgevaardigden zich daarvoor uitspreekt; een lied als definitief afgewezen te beschouwen, wanneer niet meer dan 50 procent van de afgevaardigden zich daarvoor uitspreekt, en de overige liederen ter heroverweging terug te verwijzen naar deputaten Kerkmuziek; bij deze stemmingen geen gebruik te maken van stemonthouding.

Besluit 2:

de volgende liederen vrij te geven voor gebruik in de erediensten:

LIEDEREN UIT ANDERE BUNDELS		cijfers tussen haakjes staan voor het aantal tegenstemmen	
vrijgegeven	zonder stemming vrijgegeven	naar deputaten terugverwezen	
<i>I: uit de evangelische traditie:</i>			
5: Heer ik kom tot U (8)	1: Al zou de vijgeboom niet bloeien	3: Gij dienaars van Hem (12)	
6: Heer, onze God, hoe heerlijk is uw naam (1)	2: Dank U voor deze nieuwe morgen	20: Wij kiezen voor de vrijheid (16)	
12: Stilte over alle landen (1)	4: Groot is uw trouw , o Heer		
14: Vrede zij u (8)	7: Heer, U bent mijn leven		
16: Zie ik sterren aan de hemel staan (2)	8: Ik bouw op U		
19: Samen in de naam van Jezus (6)	9: Jezus leeft in eeuwigheid		
21: Daar juicht een toon (3)	10: Machtig God, sterke rots		
22: 'k Heb geloofd, en daarom zing ik (5)	11: 'k Stel mijn vertrouwen		
24: Op bergen en in dalen (3)	13: Vader, vol vrees en schaamte		
25: Vaste rots van mijn behoud (6)	15: Wie is God behalve onze Heer?		
26: Komt laat ons vrolijk zingen (2)	17: Zoek eerst het koninkrijk van God		
	18: De lof en de heerlijkheid (canon)		
	23: U zij de glorie		

vrijgegeven	zonder stemming vrijgegeven	naar deputaten terugverwezen
II. Uit 'Alles wordt nieuw':		
1: In het begin lag de aarde verloren (8)	2: Noach	12: De herder (12)
4: De doortocht (7)	3: Jozef zoekt zijn grote broers	23: Wil je wel geloven (11)
6: Jericho (6)	5: De koning van Egypteland	
10: De wijzen (9)	7: De grote mensen durven niet	
11: Laat de kind'ren tot mij komen (5)	8: Jona uit de grote vis	afgewezen
13: Er is geen plaats (8)	15: De Heer is waarlijk opgestaan	9: Herders heb je wel verstaan (20)
14: Paaslied (2)	16: Van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde	22: Wij hebben op de fluit gespeeld (22)
18: Mozes' moeder zingt (6)	17: Abraham, Abraham, verlaat je land	
19: Zomaar te gaan (8)	20: De mensen gaan in het duister	
	21: Jeremia	
	24: Eens zal er vrede zijn	
III. Uit 'Zingende gezegend':		
4: Met lampen voor het feest gereed (9)	3: Ik zing u van een herderszoon	1: Wij gaan met heel Gods volk (14)
5: Door de poort van Nain gaat (5)	10: Wees stil en kom wat dichterbij	2: Kom, bedroefde vrouw (15)
6: Blaas de bazuin en sla de trom (6)		7: Het is nacht in Bethlehem (16)
9: Vrolijk zingen wij ons lied (5)		8: Uit het duister komen wij (15)
11: Wij trekken in een lange stoet (6)		
IV. Uit 'Gezangen voor de liturgie':		
1: Psalm 96 (3)	6: Jouw leven staat aan het begin	5: Een schoot van ontferming (12)
3: Vriendelijk licht (8)		afgewezen
4: Morgenlied (8)		2: Zingt Jubilate (19)
LIEDEREN UIT EIGEN KRING		
1: Het feestkleed (4)	2: Jezus' kruisweg	19: Maria heeft met Jozef (11)
7: Adventslied (8)	3: O God die ons uit stof formeerde	
21: In de lente van mijn leven (5)	4: Het zaad zal vruchten dragen	
23: In alle vroegte (2)	5: Alles in allen zult Gij voor ons zijn	
24: Maria heeft aan Jezus (2)	6: Nabij u is het woord	
27: Ik ben de goede herder (2)	8: Een bruiloftslied	
	9: Kerstlied	
	10: Avondmaal	
	11: De Morgenster	
	12: Uw koninkrijk kome	
	13: Gebed voor de catechismusprek	
	14: Wees mijn brood en mijn beker	
	15: Alles, alles is gelegen	
	16: Echt waar, de Heer is opgestaan	
	17: Ach wat moet ik toch beginnen	
	18: Glorie aan God in de hoogste hemel	

vrijgegeven	zonder stemming vrijgegeven	naar deputaten terugverwezen
	20: Als een bruid op haar mooist	
	22: Jeruzalem is hemels	
	25: Uw opgang naar Jeruzalem	
	26: Heer, God wij loven U	
	28: Ik ben de opstanding	
	29: Ik ben de weg	
	30: Ik ben het licht der wereld	
	31: Ik ben het levensbrood	
	32: Heer laat het licht om ons heen	
	33: Jezus heeft het hemelleven	
	34: Maak muziek voor God de Vader	
	35: O Heiland, open wijd de poort	
	36: Welkom, aan koning Jezus	
<i>(In totaal werden 90 liederen vrijgegeven: 55 uit andere bundels, 35 uit eigen kring; drie liederen werden afgewezen, tien werden terugverwezen naar deputaten Kerkmuziek.)</i>		

Bij de bespreking van de gezangen die op de lijst gezet worden uit andere bundels (Luab) of uit eigen kring (Luek) aangedragen, gaat het eerst om de vraag, welke meerderheid in eerste lezing nodig is. De afspraak wordt gemaakt dat een lied een meerderheid van 75 % nodig heeft om in eerste lezing goedgekeurd te worden; krijgt een lied tussen de 50 en 75 % van de stemmen, dan gaat het terug naar deputaten voor verdere studie; is minder dan de helft van de synodeleden voor toelaten, dan is het afgewezen.

Aparte aandacht gaat ook uit naar de vraag of er wel kinderliederen op de lijst horen te staan. In ieder geval dacht de synode van Leusden ook aan liederen die buiten de eredienst gezongen moeten kunnen worden. Dat vraagt ook om een andere beoordeling.

Diverse afgevaardigden waren blij met de mogelijkheid dat er nu ook uit de bundels van E&R gezongen kan worden. Overigens geldt bij deze categorie gezangen vooral de vraag, of ze meehelpen om de verscheidenheid binnen de kerk te weerspiegelen in de lijst. Een afgevaardigde miste nog bijvoorbeeld moderne psalmbewerkingen. Deputaten hebben de vraag naar gezangen uit de evangelische traditie ook opgevat als een vraag naar innigheid. Ook liederen uit het Liedboek komen daaraan tegemoet. Kijkend naar getallen voelen diverse afgevaardigden echter nog een overwicht van liedboekgezangen. Ook bij deze liederen speelt het punt, in hoeverre actualiseren van de heilsfeiten goed is. Bij één van de liederen zal dit verder aandacht krijgen.

Uit de voorgestelde liederen in de bundels Luab en Luek worden naar aanleiding van de voorronden de volgende besproken:

Luab 1 Lied 3, Gij dienaars van de Heer

In de bespreking wordt als sterk punt de melodie van deze bewerking van Psalm 103 genoemd. Wellicht zal het ouderen aanspreken. Maar de synode wijst het terug naar deputaten: 12 afgevaardigden stemmen tegen toelating. Vooral het archaïsche taalkleed wordt bekritiseerd.

Luab 1 Lied 5 Heer ik kom tot U

Het lied leert Christus smeken ons aan te raken met zijn genezende kracht. Het gesprek gaat over de vraag, of dat wel zo kan. In afgeleide zin nog steeds. Het lied wordt aanvaard met acht stemmen tegen.

Luab 1 Lied 19 Samen in de naam van Jezus

Spreekt het lied niet in de lijn van de valse oecumene over de kerkgrenzen? Soms zijn er terecht kerkgrenzen, maar bijvoorbeeld die van 1892 zijn onterecht. Het lied wordt aanvaard met 6 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 20 Wij kiezen voor de vrijheid

Het gaat om een berijming van de wet van de tien geboden. Diverse afgevaardigden horen hier de stem van het humanisme. Het wordt verworpen met 16 stemmen tegen. In een nabespreking wordt de opmerking gemaakt dat de moeizaamheid van de bespreking op de synode een index is voor de aanvaarding van het lied binnen de kerken.

Luab 1 Lied 22 'k Heb geloofd en daarom zing ik

Iedereen is het erover eens, dat het een geliefd lied is. Maar het ouderwetse taalgebruik wordt toch als nadeel gevoeld. Hier speelt echter mee, dat je bij de keuze van een lied moet kijken naar de breedte van de kerk. Het wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 24 Op bergen en in dalen

Stel, dat we op heel verkeerde plaatsen dwalen, is God daar dan ook? Ja, zonder overigens dat dwalen goed te keuren. Het lied wordt aanvaard met 3 stemmen tegen.

Op verzoek worden uit Luab 1 de volgende liederen besproken:

Luab 1 Lied 6 Heer, onze God, hoe heerlijk is uw naam

Het is geen berijming van Psalm 8, maar een verwerking van bepaalde motieven uit Psalm 8, in de lijn van artikel 2 van de Geloofsbelijdenis. Het wordt aanvaard met 1 stem tegen.

Luab 1 Lied 12 Stilte over al de landen

Het is een sfeerlied, geen kerklied. Gehandicapten zingen het graag. Het wordt aanvaard met 1 stem tegen.

Luab 1 Lied 14 Vrede zij u

Mag je zomaar deze woorden van Christus de gemeente in de mond leggen? We doen dat vaker, ook met woorden van God, zie Psalm 50. Het lied past goed bij bevestiging van ambtsdragers of uitzending van een zendeling. Het wordt goedgekeurd met 8 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 16 Zie ik de sterren aan de hemel staan

Mis je hierbij niet het verbond? Maar het staat juist in dat kader van verwondering. Het lied wordt aangenomen; twee broeders stemmen tegen.

Luab 1 Lied 21 Daar juicht een toon

Het was juist stil in Jeruzalem. Maar dat kun je in een preek uitleggen. Het oude lied wordt aanvaard met 3 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 25 Vaste rots van mijn behoud

Strofe 2 blijkt niet opgenomen in het rapport; dat blijkt wel de bedoeling te zijn. Na het zingen van de vier coupletten in de pauze geven deputaten aan, dat ze bij dit lied de versie uit de hervormde gezangenbundel van 1938 volgen. Het wordt aanvaard met 6 stemmen tegen, ondanks het volgens sommigen toch sterk poëtische en verouderde taalgebruik.

Luab 1 Lied 26 Kom laat ons vrolijk zingen tot God die alles schiep

Zit er een universalistisch trekje in dit lied: hebben we niet meer te doen dan spelen in Gods hof? Het is wel heel vrolijk. Het wordt aanvaard met 2 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 4 De doortocht

Bij de bespreking van deze liederen wordt gesproken over het thema van de actualisering van de heilsfeiten. Afgevaardigden herinneren eraan, dat juist in de jaren zeventig hiertegen bezwaar gemaakt is: daarin komt een cyclisch opnieuw beleven van de heilsfeiten naar voren: je kunt ze wel navertellen, niet naspreken. Hier wordt de invloed van R. Bultmann gevoeld.

De Schrift is echter genuanceerd op dit punt. In sommige psalmen als 44, 102 en 137 wordt de tegenwoordige tijd gebruikt, in andere wordt verwezen naar het verleden (106, 107). Deze manier van zingen is ook ouder dan Bultmann en kinderen kennen hem ook niet. Actualiseren kan wel te ver gaan. Dat blijkt bij de bespreking van de liederen zelf. Na deze bespreking wordt het lied aanvaard met 7 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 9 Herders, heb je 't wel verstaan

Twintig broeders stemmen tegen dit lied; het wordt als verwarrend ervaren.

Luab 2 Lied 11 Laat de kinderen tot Mij komen

Het lied zegt niet dat alle kinderen zalig worden, wel dat ze alle genodigd worden. Het wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 22 Wij hebben op de fluit gespeeld

Kun je kinderen een gelijkenis laten zingen? Of gaat die ze boven de pet? En klopt de gegeven exegeze van Matteüs 11:17 wel? Het lied wordt afgewezen met 22 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 23 Wil je wel geloven

Twee teksten over het mosterdzaadje zijn hier verstrengeld. Kan dat wel? Het lied gaat terug naar deputaten, 11 broeders zijn tegen.

Op verzoek worden uit Luab 2 de volgende liederen besproken:

Luab 2 Lied 1 In het begin lag de aarde verloren

Kun je zeggen, dat de aarde verloren lag? Deputaten vinden van wel: het betekent hier onbewoonbaar, woest en duister. Jeremia zegt ook dat de aarde gestraft wordt met terugkeer naar het begin. Het lied wordt aangenomen met 8 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 6 Jericho

Een afgevaardigde vindt het zelfs voor kinderen te infantiel. Het wordt aangenomen met 6 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 10 De wijzen

Wil Christus ook na zijn troonsbestijging knecht zijn? Dat hoort toch juist bij de ergernis van het kruis? Het laatste couplet over 'badend in het zonnelicht' zet de wijzen aan de kant en opent de ogen voor het echte licht. Het lied wordt aanvaard met 9 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 12 De herder heeft zich niet vergist

Het is een mix van Lucas 15 en Johannes 10. Maar geeft dit lied het correct weer? Het is te lief over schapen. Het lied wordt teruggegeven aan deputaten: er zijn 12 tegenstemmen.

Luab 2 Lied 13 Er is geen plaats

Kun je zomaar concluderen dat Christus niemand laat buiten staan? Hoewel je met kinderliederen extra voorzichtig moet zijn, wordt het lied toch vrijgegeven: 8 broeders stemmen tegen.

Luab 2 Lied 14 Paaslied

Bezwaren richten zich tegen de fantasie over zingende vogels en over de regel dat de dood gestorven is. Maar hij is toch nu al overwonnen? Het lied wordt aanvaard met 2 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 18 Mozes' moeder zingt

Het bezwaar dat een eventuele zanger Jochebed niet is, geldt net zo goed voor de lofzang van Maria. Het lied wordt aanvaard met 6 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 19 Zomaar te gaan

De woestijnreis van toen was wel een straf, maar ook ons leven staat in het teken van de vreemdelingschap. Het lied wordt aanvaard met 7 stemmen tegen.

Luab 3 Lied 1 Wij gaan met heel Gods volk

Veertien broeders stemmen tegen; het gaat in depot.

Luab 3 Lied 2 Kom bedroefde vrouw

Is hier niet sprake van een te ver gaand spreken vanuit Boaz? Het lied gaat in depot; 15 afgevaardigden stemmen tegen.

Luab 3 Lied 4 Met lampen voor het feest gereed

Negen broeders stemmen tegen dit lied, dat een bepaalde exegese van de gelijkenis die eraan ten grondslag ligt, fixeert. Het is aangenomen.

Luab 3 Lied 5 Door de poort van Nain gaat

De eerste regel van strofe 7 is een verzoek, ten onrechte staat er in het rapport een t achter het woord raak. Maar blijft strofe 7 toch niet vaag? Anderen vinden het beeld van de twee stoeten prachtig. Het lied wordt goedgekeurd met 5 stemmen tegen.

Luab 3 Lied 6 Blaas de bazuin, sla op de trom

Het lied wordt goedgekeurd. Zes afgevaardigden stemmen tegen.

Luab 3 Lied 7 Het is al nacht

Het lied gaat in depot; 14 broeders stemmen tegen.

Luab 3 Lied 8 Uit het duister komen wij

Bij dit lied wordt gedacht aan het binnenkomen in de kerk bij een kerstfeestviering. Voor het kerstfeest heb je veel liederen nodig. Het lied gaat in depot: er zijn 13 tegenstemmen.

Luab 3 Lied 9 Vrolijk zingen wij ons lied

De kritiek richt zich op het gebruik van de Latijnse woorden in het lied. Het wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Luab 3 Lied 11 Wij trekken in een lange stoet

Op de vraag of het lied wel verder komt dan het kerstfeest, komt het antwoord dat gezongen wordt over Gods koningschap. Het wordt vrijgegeven met 6 stemmen tegen.

Luab 4

De liederen uit Luab 4 zijn gekozen uit een bundel gezangen voor de liturgie, die door deputaten nog niet helemaal doorgewerkt is. Ze zijn voorgedragen vanwege hun innigheid en kwaliteit.

Luab 4 Lied 2 Zingt Jubilate

Het lied is verwant aan Psalm 66 en aan het Te Deum. De kritiek richt zich op het grenzeloze taalgebruik, dat we zo niet uit de Bijbel kennen. Het wordt verworpen met 19 stemmen tegen.

Luab 4 Lied 3 Vriendelijk licht

Het lied kent wel degelijk de weerbarstigheid in de omgang met God in de beschrijving van de ontwikkeling van die omgang in 3 strofen. Het wordt aanvaard met 8 stemmen tegen.

Luab 4 Lied 5 Een schoot van ontferming

Het is een toonzetting van een gedeelte van de onberijmde tekst van de lofzang van Zacharias. De bespreking gaat vooral over de uitdrukking: een schoot van ontferming, voor God. Hoewel hiervoor zeker wel schriftgedeelten aan te wijzen zijn, vragen afgevaardigden zich af, of er hierdoor toch niet te veel nadruk gelegd wordt op die ene uitdrukking. Het lied gaat in depot; 12 broeders stemmen tegen.

Op verzoek worden uit Luab 4 de volgende liederen besproken:

Luab 4 Lied 1 Psalm 96

Het wat ouderwetse taalgebruik wordt als bezwaar gevoeld; met 3 stemmen tegen wordt het lied aanvaard.

Luab 4 Lied 4 Morgenlied

Spreekt hier niet een verkeerd soort mystiek? Met 8 stemmen tegen wordt het lied aanvaard.

Lieder uit eigen kring (Luek)

Uit de bundel Luek worden de volgende gezangen besproken:

Luek Lied 19 Maria was met Jozef

De manier waarop de godheid en de mensheid van Christus bezongen worden, roept vragen op. Het lied gaat in depot, 11 stemmen tegen.

Op verzoek worden uit Luek de volgende liederen besproken:

Luek Lied 1 Het feestkleed

Vragen rond de uitleg van de eraan ten grondslag liggende gelijkenis worden gesteld. Maar hier wordt een legitieme uitleg gegeven. Het lied wordt aanvaard met 3 stemmen tegen.

Luek Lied 7 Adventslied

Weliswaar worden de Griekse woorden Kyrie eleison gebruikt, maar deze zijn algemeen bekend. Met 8 stemmen tegen wordt het lied aanvaard.

Luek Lied 21 In de lente van mijn leven

De in vers 4 genoemde wachters zijn de mensen die naar Jesaja 62:7 de verlossing van Jeruzalem verwachten. Het lied wordt goedgekeurd met 5 stemmen tegen.

Luek Lied 23 In alle vroegte

Bij dit lied mist een deel van de melodie, die volgens de bedoeling van het Paasatorium, waaruit het afkomstig is, door een cantorij gezongen kan worden. Met 2 stemmen tegen wordt het lied, waarmee in sommige gemeenten al gewerkt wordt, aangenomen.

Luek Lied 24 Maria heeft aan Jezus

Het lied past het aanbieden van de dure mirre toe op ons aanbod van onze liefde. Klopt dat wel? Ja, want de eeuwen door zal ervan verteld worden. Het lied wordt goedgekeurd met 2 stemmen tegen.

Luek Lied 27 Ik ben de goede herder

Het is een van de zes liederen van Ria Borkent over de 'Ik ben'-woorden uit het evangelie van Johannes. Vijf zijn er in eerste instantie geselecteerd. Het bezwaar dat wij woorden spreken van Jezus zelf, is al aan de orde geweest bij de bespreking van de Luab-liederen. Het lied wordt goedgekeurd met 2 stemmen tegen.

In een afrondende bespreking wordt erop gewezen, dat het auteursrecht van deze liederen eerst goed geregeld moet zijn, voordat ze in de kerk gezongen kunnen worden.

Laat deputaten overigens met een open mind zoeken naar andere liederen, o.a. onberijmde psalmen uit de Engelstalige traditie, en laat ze ook oog hebben voor het enthousiaste lied van de generatie van beneden de dertig.

Artikel 88 – Bezwaar niet toetsen volgens criteria Leusden

(agenda 4.23)

20-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

brief d.d. 6 maart 2002 van de Gereformeerde Kerk te Zwijndrecht en brief van br. J.P.C. Vreugdenhil en zr. H. Vreugdenhil-Busstra te Oirsbeek waarin deputaten Kerkmuziek verweten wordt dat zij zich, naar eigen woorden, niet aan de door de Generale Synode Leusden 1999 ge-

wijzigde criteria gehouden hebben bij het selecteren van nieuwe liederen; en dat zij de criteria van Leusden interpreteren in de richting van hun eigen (door de Generale Synode Leusden afgevoerd) criteria. Voorgesteld wordt door de kerk te Zwijndrecht: "... Deputaten Kerkmuziek geen décharge te verlenen, alvorens zij de door de Generale Synode Leusden gewijzigde criteria op de geselecteerde liederen uit het liedboek hebben toegepast en daarover verantwoording hebben gedaan".

Besluit:

het bezwaar van de kerk te Zwijndrecht en van br. en zr. Veugdenhil niet toe te stemmen en het voorstel niet over te nemen.

Gronden:

1. deputaten melden in hun rapport onder 5.6.2. dat zij alle liederen naar dezelfde criteria hebben getoetst, n.l. die van de Generale Synode Leusden;
2. dit betreft evenwel in eerste instantie de liederen uit andere bundels en uit eigen kring. De liederen uit het Liedboek vallen daar dus niet onder;
3. tussen de criteria van Berkel en Leusden zitten geen zodanige verschillen, dat tot hertoetsing van de liederen uit het Liedboek dient te worden overgegaan. De Generale Synode Leusden heeft hiervoor aan deputaten ook geen opdracht gegeven;
4. nadere toetsing zou niet hebben geleid tot een andere beoordeling dan thans is gegeven;
5. hoewel minder relevant, wordt opgemerkt dat door de Generale Synode Zuidhorn via de beoordeling van de bezwaren tegen de 121 liederen uit het Liedboek wel een nadere toetsing heeft plaatsgevonden.

De commissie is bij de deputaten nagegaan, of hun voorstelling van zaken klopt. Nu dat zo blijkt te zijn, trekt ds. F.J. Bijzet zijn eerder ingediende tegenvoorstel in.

Het voorstel van de commissie wordt aangenomen; 3 broeders onthouden zich van stemming.

Artikel 89 – Kerkmuziek

(agenda 4.23)

15-06;26-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

rapport van deputaten kerkmuziek.

Besluit 1:

deputaten Kerkmuziek decharge te verlenen en hen te danken voor het vele werk dat zij verricht hebben.

Besluit 2:

verder te werken aan de uitgave van een gezamenlijke gezangenbundel, ter vervanging van de bundel van 41 gezangen, die is vastgesteld door de Generale Synode Heemse 1984-85; daarbij de contouren en de werkwijze te volgen die door de Generale Synode Leusden 1999 zijn vastgesteld; het tijdpad zoals door de Generale Synode Leusden 1999 vastgesteld, als volgt te wijzigen:

- 2002-2005: deputaten presenteren ongeveer 120 liederen uit het Liedboek en uit andere bundels of ook nog niet eerder gepubliceerde liederen;
- 2005: de generale synode stelt de 120 liederen vast in eerste lezing, en tevens in tweede lezing de door de Generale Synode Zuidhorn 2002 in eerste lezing vrijgegeven liederen;
- 2005-2008: deputaten ronden hun selectie van liederen uit diverse bronnen af (Liedboek voor de kerken, liederen uit andere bronnen, liederen uit eigen kring) en doen voorstellen over de afronding van een evenwichtige en afgeronde gezangenbundel;
- 2008: de generale synode stelt de door deputaten voorgestelde liederen in eerste lezing vast en tevens in tweede lezing de liederen die door de generale synode 2005 in eerste lezing zijn vrijgegeven. Ook stelt de generale synode de bundel in eerste lezing vast;
- 2011: de generale synode stelt de bundel in tweede lezing vast;
- 2011-: deputaten zorgen voor regelmatige aanvulling op de lijst, als dienst aan de kerken en als voorbereiding op een nieuwe gezangenbundel, waarbij dezelfde procedure geldt als in voorgaande jaren.

Besluit 3:

- a. de 131 liederen uit het *Liedboek voor de Kerken*, die door deputaten Kerkmuziek al vóór de Generale Synode Leusden 1999 aan de kerken zijn aangeboden en waarvan die synode de beoordeling heeft aangehouden, tijdens deze generale synode nog niet ter goedkeuring in bespreking te nemen; de terughoudendheid inzake het gebruik van deze liederen in de eredienst, waartoe de Generale Synode Leusden 1999 de kerken heeft opgeroepen, blijft daarmee dus voorlopig bestaan;
- b. uit de vele liederen die uit eigen kring bij deputaten Kerkmuziek zijn ingediend, er 35 in eerste lezing goed te keuren en vrij te geven voor gebruik in de eredienst; het zijn de volgende liederen: (zie Acta artikel 87);
- c. uit de vele liederen die uit andere bronnen zich aandienen, er 55 in eerste lezing goed te keuren en vrij te geven voor gebruik in de eredienst; het zijn de volgende liederen: (zie Acta artikel 87).

Besluit 4:

opnieuw deputaten Kerkmuziek te benoemen en hun op te dragen verder te werken aan de selectie van liederen door:

- a. van de reeds eerder geselecteerde 131 liederen en de liederen uit de b-categorie als bedoeld in art. 61 besluit 1 Acta GS Leusden 1999, uit het Liedboek, een zodanig aantal aan de volgende synode aan te bieden conform de afgesproken werkwijze, dat binnen een

- totaal van 120 liederen in een evenredige verhouding zowel deze alsook andere liederen, uit eigen kring en uit een variatie van andere bronnen, een plaats krijgen, en de toelichtingen bij de aan te bieden liederen het karakter te geven van een pleidooi; daarbij ook de eventuele zwakke of discutabele trekken van een lied onder ogen te zien;
- b. als adres te fungeren voor inzendingen van nieuwe liederen, de ontvangst van die liederen te bevestigen en het maken van nieuwe liedteksten en -melodieën te stimuleren;
  - c. verder te werken aan een selectie uit de liederen uit eigen kring die reeds zijn of nog worden ingezonden;
  - d. verder te werken aan een selectie uit de liederen die uit andere bronnen zich aandienen;
  - e. met de in aanmerking komende liederen uit de opdrachten c. en d. te handelen conform de aangenomen werkwijze 1-3 (Acta GS Leusden 1999, art. 60).

Besluit 5:

deputaten op te dragen zich te bezinnen op de globale opzet van de toekomstige gezangenbundel, gelet op de complete lijst van gezangen die door de generale synoden zijn of nog worden goedgekeurd; daarbij in rekening te brengen welke liederen met name instemming, ingang en gebruik hebben gevonden.

Besluit 6:

deputaten verder op te dragen:

- a. de kerken te dienen met informatie over de wijze waarop de liederen die de synode nu vrijgeeft, kunnen worden geïntroduceerd; de introductie zo mogelijk te bevorderen door een uitgave;
- b. de inhoud van het rapport 'Regeling Kerkmuziek' dat deputaten aan de kerken hebben aangeboden als handreiking bij aanstelling van en omgang met hen die de muzikale onderdelen van de eredienst verzorgen, opnieuw onder de aandacht van de kerken te brengen;
- c. met deputaten Eredienst van tijd tot tijd te overleggen over het werk en met hen samen te werken aan opdrachten die daarvoor in aanmerking komen.

Besluit 7:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten die gelegd zijn met de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Bond binnen de Nederlands Hervormde Kerk, te onderhouden ten dienste van een bundel gezangen die ook in genoemde kerkelijke kringen als schriftuurlijk en dus als algemeen aanvaardbaar kan worden beschouwd;
- b. bij eventuele voortgaande selectie van meer gezangen uit het *Liedboek voor de Kerken* de selectie die goedgekeurd is in de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken, in rekening te brengen;

Grond:

zowel de Christelijke Gereformeerde Kerken als de Nederlands Gereformeerde Kerken kennen als gevolg van toetsing een goedgekeurd aantal gezangen. Het getuigt van wijsheid van elkaars werk en inzichten te leren. Bovendien moet het zoeken van kerkelijke eenheid, waar het kan, zeker ook liturgisch gefaciliteerd worden. Hier komt nog bij dat ook de opdrachten van de GS Leusden 1999 over ‘nauwere aansluiting bij’ (Acta, art. 57 besluit 4.3) en “samenwerking” (Acta, art. 61 besluit 3) en het rekening houden met de hierover ingekomen brieven (art. 62 besluit 2.3) zo gehonoreerd worden.

Besluit 8:

deputaten op te dragen de mening en visie van kerken en kerkleden te inventariseren over eventuele hiaten en onevenwichtigheden in het totaal van de liederen die tot op heden zijn vrijgegeven. Hun tevens op te dragen bij het voorbereiden van hun voorstellen zoveel mogelijk rekening te houden met de gevoelens die leven in de kerken. Met het oog hierop zal een klankbordgroep uit de breedte van de kerken worden samengesteld, in overleg met het (voormalig) moderamen van deze synode, die minimaal jaarlijks met deputaten overlegt.

Gronden:

1. deputaten toetsen zo het draagvlak voor hun voorstellen. Ook verzamelen zij ideeën die over kerkmuziek leven binnen de kerken. Dit kan bijdragen aan een goede uitvoering van wat in de Koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 K.O. is vastgelegd, te weten in bepaling 3, waarin gesteld wordt dat de effecten op de vrede in de kerken meegewogen zullen worden in de besluitvorming;
2. wanneer kerkleden tijdig betrokken worden bij het proces van besluitvorming over nieuwe aangelegenheden, zal dit de ingang van nieuwe voorstellen positief beïnvloeden;
3. een jaarlijks overleg stimuleert de kerkleden om tijdig mee te denken met deputaten over hun voorstellen.

Besluit 9:

ten aanzien van Liedboek 2000 deputaten op te dragen:

- a. te blijven onderzoeken of er mogelijkheden komen voor onze kerken om betrokken te zijn bij het project Liedboek 2000;
- b. als we uitgenodigd worden om aan dit project deel te nemen, in eerste instantie niet meer dan een voorlopige positie in te nemen;
- c. aan de volgende synode te rapporteren wat de uiteindelijke doelstellingen van dit project worden, en of er mogelijkheden zijn om eraan deel te nemen en binnen welke kaders en met welk te verwachten resultaat we dat kunnen doen.

Besluit 10:

ten behoeve van ondersteunende activiteiten rond de besluiten die liturgie en kerkmuziek betreffen, aan deputaten Eredienst en aan deputaten Kerkmuziek een bedrag beschikbaar te stellen van in totaal € 8000 per jaar.

Besluit 11:

de synode wil onderstrepen dat in art. 67 KO de psalmen voorop staan. De psalmen, als door de HERE in zijn Woord aan zijn volk gegeven liederen, hebben in berijmde vorm in de gereformeerde liturgische traditie altijd een ereplaats gehad. Principieel behoren ook gezangen, gebaseerd op en puttend andere gedeelten van het Oude en Nieuwe Testament, tot de reformatorische liturgische traditie, hoewel de bundel eeuwenlang klein geweest is. Nu de kerken bezig zijn het aantal gezangen uit te breiden, is het goed uit te spreken dat het onze bedoeling niet is dat de gezangen de psalmen in de erediensten en in het hart van de gelovigen verdringen.

Toelichting

Zowel door kerkleden als door zusterkerken in het buitenland wordt de zorg uitgesproken dat het grote aantal nieuwe gezangen de 150 psalmen zal verdringen. In de gezangen worden, naast de psalmen, gedeelten en gedachten uit het Nieuwe Testament en de vervulling van de Schrift in Christus ons op de lippen gelegd. De heilige Geest, die de dichters van de psalmen van het oude verbond inspireerde, moet ook dichters van kerkliederen in alle waarheid van het Woord leiden.

(Besluit 7 is identiek aan besluit 2 (voorzover relevant) dat de generale synode eerder nam bij de tweede lezing van de 121 Liedboekliederen; het wordt hier voor de overzichtelijkheid herhaald. Besluiten 8 en 10 stemmen overeen met besluiten met betrekking tot deputaten Eredienst.)

Op 15 juni presenteren deputaten Kerkmuziek hun rapport. Aanwezig zijn ds. C. van den Berg, zr. A. de Heer-de Jong en br. H. Kisteman. Br. Kisteman schetst hoe deputaten moesten kiezen uit meer dan 2000 toegestuurde liederen: looft God om zijn uitbundigheid. Het is een fijn project om aan te werken. Hij schetst daarna de geschiedenis van het deputaatschap, dat zijn wortels heeft in de Generale Synode Ommen 1993. De taak is in de loop van de jaren breder geworden en bijgesteld naarmate het project vorderde.

Breed wordt in september gesproken over het steunpunt Liturgie dat de deputaten voorstellen, juist om de kerken een goede begeleiding te kunnen geven bij het in gebruik nemen van de uitgebreide gezangbundel. Inmiddels is hier veel materiaal over verzameld en samengesteld en dit moet op een goede manier ter beschikking komen van de kerken. De kosten voor zo'n steunpunt, waarover overigens ook al in Leusden gesproken is, zijn wel hoog: veertigduizend euro. Maar deputaten vinden het nodig voor de continuïteit van hun werk. Zij krijgen daardoor de handen vrij voor de opdrachten die er vanuit de synode op hen afkomen.

Vanuit de vergadering wordt kritisch gereageerd. De noodzaak van een steunpunt wordt betwijfeld: wat is er al niet doorgevoerd zonder deze professionele begeleiding! En wordt het – ondanks verzekering van de deputaten van het tegendeel – toch geen van boven af gestuurd proces? Zijn er ook geen andere manieren te bedenken om wat deputaten beogen met het voorstel, te bereiken?

Er komt een voorstel van ds. P. Houtman om deputaten een budget te geven van € 8000,- per jaar extra voor hun werk. Deputaten blijken zich, gehoord de bespreking, hierin te kunnen vinden. Het voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen en 4 onthoudingen.

Op de algemene besluittekst zijn een aantal amendementen ingediend. Ds. P.L. Voorberg en ds. J.H. Smit pleiten voor de instelling van een klankbordgroep, waar de resultaten van het werk van de deputaten besproken worden. Dit om een zo goed mogelijke aansluiting te bewerkstelligen bij wat er in de kerken leeft. Ook kerken kunnen daarbij betrokken worden. Laat het moderamen van de synode daar jaarlijks mensen voor aantrekken. Dit amendement wordt aangenomen met 6 stemmen tegen en 7 onthoudingen.

Br. S. Jonker kijkt vooruit naar de procedure die na 2011 gevolgd zal moeten worden voor de eventuele uitbreiding, en stelt voor de woorden ‘waarbij dezelfde procedure geldt als in voorgaande jaren’ toe te voegen. Dit amendement wordt aangenomen met 7 stemmen tegen en 4 onthoudingen.

Ds. H. Pathuis wil in het besluit over de status van de 131 gezangen de woorden over terughoudendheid schrappen; dit amendement wordt verworpen met 7 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Ds. S. de Jong wil via een amendement bereiken dat er een evenredige verhouding komt bij de aangeboden liederen tussen liedboekliederen en andere. Dit amendement wordt met algemene stemmen aangenomen.

Ds. P. Houtman dient een amendement in om de deputaten op te dragen bij de presentatie van nieuwe gezangen niet alleen achtergrondinformatie te geven, maar ook een pleidooi te voeren voor invoering, waarbij ook de eventuele zwakke kanten van het gezang belicht worden. Dit amendement wordt aangenomen met 12 stemmen tegen en 5 onthoudingen.

Een amendement van ds. A. van Houdt en ds. A. de Jager haalt het niet: zij willen kinderliederen wel een plek geven op de lijst, maar niet bij voorbaat zeggen dat ze ook in de bundel komen. In de bespreking wordt opgemerkt dat dit een zaak is voor toekomstige synodes. Het amendement wordt verworpen met 23 stemmen tegen en 1 onthouding.

Ds. H. Pathuis heeft nog een amendement: hij wil graag dat de synode uitspreekt dat er voor 2004 duidelijkheid moet zijn over de vraag of selectie uit het Liedboek mogelijk is. Mocht dat niet zo zijn, dan kunnen de deputaten nog op een ander spoor overgaan. Dezen merken echter op, dat je zo de gesprekken met de stichting die het liedboek beheert, wel erg onder druk zet. Het amendement wordt verworpen met 7 stemmen voor en 5 onthoudingen.

Het hele voorstel wordt vervolgens aangenomen; 1 afgevaardigde onthoudt zich van stemming.

Artikel 90 – Benoeming deputaten Kerkmuziek

(agenda 4.24)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Kerkmuziek worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. T.S. Huttenga (s), Groningen (2005)	ds. P. van den Berg, Veendam
J.F. Geerds, Dalfsen (2005)	D.J. Boer, Hoevelaken
H. Kisteman, Hardenberg (2005)	ds. T.K. van Eerden, Zuidhorn

Primi	Secundi
ds. E.C. Luth, Almelo (2008)	G. Droogsmā, Almelo
H. Ophoff, Dalfsen (2011)	ds. H. van Veen, Neede
ds. Joh. A. Schelling, Venlo (2008)	
L. Sikkema, Grootegast (2005)	
D. Zwart, Rotterdam (2008)	

Artikel 91 – Integratie van mensen met een handicap

(agenda 4.36)

25-05;07-06-02

Commissie: deputaatschap Aangepaste kerkdiensten

Materiaal:

rapport van deputaten voor aangepaste kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap.

Besluit:

1. deputaten Aangepaste kerkdiensten hartelijk te danken voor de door hen verrichte arbeid en hen te dechargeren;
2. de naam van het deputaatschap te veranderen in ‘integratie van mensen met een handicap’ (Depin) en dit deputaatschap de volgende opdrachten mee te geven:
  - a. de kerken te dienen met concrete voorstellen voor een kerkelijke structuur waarbinnen het werk in de kerken (via onderscheiden betrokken deputaatschappen) en de Vereniging Dit Koningskind ten behoeve van mensen met een (verstandelijke) beperking een verantwoorde en meer samenhangende plek krijgt. Dit in nauwe samenspraak met betrokken deputaatschappen en de Vereniging Dit Koningskind;
  - b. de betrokkenheid van de plaatselijke kerken te (blijven) bevorderen door middel van deskundigheidsbevordering, aanbevelingen en richtlijnen voor aanpassingen in kerkdiensten, catechese, het gemeentelēven, pastoraat en diaconaat;
  - c. toezicht te houden op het Centraal Adres;
  - d. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
  - e. van hun arbeid verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te laten toezenden.

Gronden ad a:

1. de verantwoordelijkheid van en bij de kerken ten aanzien van mensen met een (verstandelijke) handicap moet optimaal gehonoreerd, bevorderd en gewaarborgd worden;
2. de vereniging Dit Koningskind beschikt over de expertise ten aanzien van mensen met een handicap en heeft een gewaardeerde plaats in de kerken. Echter voorzover de vereniging Dit

- Koningskind haar expertise inzet op die terreinen die vallen onder verantwoordelijkheid van de kerken, handelt de vereniging Dit Koningskind niet in opdracht van de kerken;
3. er zijn parallellen en dwarsverbanden aan te geven tussen de aard van de bijzondere aandacht die mensen met onderscheiden handicaps behoeven om voluit deel te kunnen nemen aan het plaatselijke kerkelijke leven. Dit is ook van toepassing op activiteiten van diverse deputaatschappen ten aanzien van mensen met diverse handicaps;
  4. bijzondere aandacht voor mensen met een handicap zal blijvend nodig zijn. Verdeling van deze aandacht over verschillende deputaatschappen en organisaties werkt versnippering in de hand.

Gronden ad b:

1. mensen met een (verstandelijke) handicap hebben bijzondere aandacht nodig op genoemde terreinen om zo gewoon mogelijk deel te nemen aan de het leven in de plaatselijke gemeente waar God hen heeft gesteld;
2. veel kerken erkennen hun verantwoordelijkheid voor die gemeenteleden met (verstandelijke) beperkingen, doch de feitelijke aandacht hiervoor in kerkdiensten, catechese, pastoraat, diaconaat en gemeentelven behoeft verdere verbreding en verdieping;
3. mensen met een verstandelijke handicap worden beter in staat gesteld tot hun dienst aan God, wanneer aanpassingen van erediensten niet los gezien worden van benodigde aanpassing van en verbinding met catechese/bijbelstudie, pastoraat, diaconaat en het gemeentelven.

Grond ad c:

het deputaatschap dient sturing te geven aan de werkzaamheden van het Centraal Adres inzake aanpassingen van diensten overeenkomstig de opdracht van de synode en richtlijnen van het deputaatschap.

Aanwezig zijn de deputaten zr. D. Delhaas-Post, zr. B. Wesseling en ds. G. Zomer.

In hun presentatie en beantwoording van vragen leggen de deputaten voor aangepaste diensten uit, waarom zij liever een nieuwe naam ontvangen: deputaten voor integratie van mensen met een verstandelijke handicap. Daarin zit ook de voortgang op dit punt. Het begin lag in speciale samenkomsten, die later uitgroeiden tot aangepaste diensten. Maar daarmee bereik je slechts een gedeelte van de gehandicapten. Bovendien haal je mensen weg uit het hart van de gemeente: de zondagse eredienst, die ze elders volgen. Hoewel het niet de bedoeling is dat deze diensten zullen verdwijnen, willen deputaten werken aan de integratie van de verstandelijk gehandicapten in het leven van de gemeente, ook in de zondagse erediensten. Er blijft echter een spanning op dit punt bestaan. Deputaten beseffen dat ook wie op ander gebied een handicap heeft, een goede plaats in de gemeente van Christus moet kunnen innemen. Daarom staan zij samenwerking voor met andere deputaatschappen en met de vereniging Dit Koningskind.

Moet het deputaatschap niet zichzelf heldere doelen stellen om als de tijd zo ver is, ook te kunnen voorstellen hun werk te beëindigen? Dat is natuurlijk een prachtig ideaal. Maar gezien de gebrokenheid van ons bestaan in deze wereld moeten we ermee rekenen dat dit werk nodig blijft tot de terugkomst van de Here Christus. Dan is het ook goed dat dit werk binnen de kerken zijn eigen plek blijft houden.

Wel mag met dankbaarheid geconstateerd worden, dat het werk door de kerken goed ontvangen wordt en dat er steeds meer bereidheid is om de verstandelijk gehandicapte broeders en zusters een goede

plaats in de gemeente te geven. We moeten er daarbij voor waken, dat niet het werk van deputaten, of bijvoorbeeld ook een aangepaste kerkdienst, gaat functioneren als verontschuldiging om zelf niets te doen.

De suggestie wordt gedaan om via het werk van Dit Koningskind, waar men regelmatig legaten ontvangt, de studie op dit werkterrein aan de Theologische Universiteit te bevorderen. Dit kan met de vereniging Dit Koningskind besproken worden. Deputaten zijn overigens dankbaar voor de goede samenwerking met deze vereniging.

Het voorgestelde besluit wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 92 – Benoeming deputaten Integratie gehandicapten

(agenda 4.37)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Integratie gehandicapten worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. C.J. Harryvan (s), Lelystad (2008)	P.F. van de Groep, Ermelo
T.J. van 't Foort-van Til, Enschede (2011)	L.R. Meedendorp, Hooghalen
ds. Th.J. Havinga, Zuidlaren (2011)	
B. de Roos, Groningen (2011)	
B. Wesseling, Hoogland (2005)	
ds. A.J. van Zuijlekom, Dordrecht (2011)	

Artikel 93 – Erediensten met een ander karakter

(agenda 4.39)

28-06-02

Commissie: commissie 2

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 10, pag. 70 'Andere typen diensten' en hoofdstuk 11, pag. 76/77 'Conclusies en voorstellen', waarin deputaten o.a. sympathie uitspreken voor categoriale kerkdiensten, maar het wijs en zinvol achten 'wanneer de kerken eerst met elkaar uitspreken welke koers zij willen varen op dit punt';
2. Acta GS Leusden 1999 artikel 49 – de opdracht aan deputaten om in het kader van de schriftuurlijke confrontatie met de huidige cultuur verder te studeren op eigentijdse vormgeving van de eredienst met als grond dat 'de uitvoering van de opdracht van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, Acta artikel 63, besluit 4a, punt 5 en 6a, nog niet kon worden afgerond'. Het betreft hier 'bij de bezinning op de vormgeving van de eredienst de huidige tijd en cultuur in rekening te brengen en te onderzoeken of nadere onderscheiding in karakter en doel van samenkomsten van de gemeente wenselijk is';

3. a. verzoek met toelichting van de raad van de Gereformeerde Kerk te Anna Paulowna aan de generale synode om deputaten alsnog een studieopdracht te geven met betrekking tot diensten met een ander karakter, zoals gastendiensten, vespers, evangelisatie- en ‘open deur’-diensten, diensten via de media etc. en daarvoor zo nodig voorstellen te doen;
- b. voorstel van de raad van de Gereformeerde Kerk te Anna Paulowna met betrekking tot gastendiensten. Hij vraagt de generale synode te besluiten:
  - dat het geoorloofd is dat de kerken zich in de erediensten en de inrichting daarvan speciaal richten op gasten. Dat de kerken in zulke ‘gastendiensten’ indien nodig mogen afwijken van de artikelen 65b en 67 van de KO;
  - deputaten Toerusting evangeliserende gemeente in samenwerking met deputaten Eredienst de opdracht te geven om indien mogelijk te komen met ‘richtlijnen en aanbevelingen’ voor de mate van aanpassing in gastendiensten. Ze zullen gebruik maken van de ervaring en bezinning van deputaten Aangepaste diensten voor mensen met een verstandelijke handicap en van deputaten voor Radio- en televisie-uitzendingen;
  - het Centrum voor Evangelisatie van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente de opdracht te geven te functioneren als centrum voor informatie, advies, hulp en materiaal over gastendiensten;
4. adhesiebetuiging bij bovengenoemd (materiaal 3a) verzoek van de Classis Alkmaar-Haarlem d.d. 12 dec. 2001 en van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente d.d. 6 maart 2002;
5. adhesiebetuiging van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 in de vorm van een uitspraak gelijkkluidend aan het voorstel van de kerk te Anna Paulowna (bovengenoemd materiaal 3b, met bijlagen);
6. brief van de Classis Amsterdam-Leiden d.d. 7 maart 2002 met vermelding van komende brief inzake ‘een gerezen vraag over art. 67 KO’;
7. brief van raad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam-Centrum met verwijzing naar onder 6 genoemde brief, waarin hij melding maakt van het besluit van de classis Amsterdam-Leiden, dat deze de beide Amsterdamse kerken steunt ‘in het gaan naar de generale synode om duidelijkheid te verkrijgen over het recht van de plaatselijke kerk om in eigen verantwoordelijkheid al dan niet af te wijken van de letterlijke bepalingen van de KO-artikelen 65 en 67’, met toelichting.

Besluit:

aan het gevraagde studieverzoek en aan de voorgestelde besluiten niet te voldoen.

Gronden:

1. op basis van de door de Generale Synode Zuidhorn 2002 aangenomen koersbepaling inzake art. 65 en art. 67 KO kunnen de kerkenraden aan erediensten met aanpassingen voor gasten op zorgvuldige en doelmatige wijze invulling geven, met inachtneming van de kerkelijke afspraken als in bovengenoemde artikelen;
2. de kerkdiensten dienen op zichzelf zo helder en duidelijk te zijn dat ook een buitenstaander tot aanbidding van God gebracht wordt (1 Korintiërs 14:24v.). De ingediende verzoeken tonen niet aan dat dit met de huidige regelgeving op liturgisch gebied niet mogelijk is;

3. de kerken zijn al bezig het liederenrepertoire zo uit te breiden dat daarin voldoende keus is ook voor bijzondere diensten (met gasten).

Het voorgestelde past binnen het kader van de Voorlopige Koersbepaling. Het voorstel van commissie 2 wordt aangenomen; 3 broeders onthouden zich van stemming.

Artikel 94 – Bededagen

(agenda 4.40)

12-04-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

schrijven van de classis Midden-Holland over het uitschrijven van bededagen naar artikel 69 KO, waarin zij rapporteert in de verslagperiode op verzoek van drie kerken een bededag te hebben uitgeschreven op zondag 8 april 2001 in verband met recente wetgeving waaruit blijkt dat ons volk steeds meer zonder God leeft.

Besluit:

1. de classis Midden-Holland onder dank te dechargeren van het door haar gevoerde beleid;
2. de classis Midden-Holland opnieuw aan te wijzen als gedeputeerde tot het eventueel uitschrijven van een bededag naar artikel 69 KO.

Grond:

de classis Midden-Holland heeft haar taak naar behoren uitgevoerd.

Vanuit de vergadering wordt de vraag gesteld, welke criteria eigenlijk gehanteerd worden door de classis Midden-Holland, die deze bededagen uitschrijft. Het blijkt moeilijk te zijn dat aan te geven. Vanuit de kerken moet er wel om gevraagd worden. Belangrijk bij de laatste bededag was het punt van verootmoediging door de kerken en kerkleden zelf.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 95 – Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

(agenda 4.41)

13.19-04-02

Commissie: deputaatschap Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor radio- en televisieuitzending van kerkdiensten;
2. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord, waarin zij bezwaar aantekenen tegen het besluit van de synode van Leusden 1999 (Acta artikel 66) een brief van br.

M.C. Bijl te Houtigehage onontvankelijk te verklaren. Zij betogen dat de bewuste brief, waarin bezwaar werd gemaakt tegen de invulling van een via de radio uitgezonden kerkdienst, aan het juiste adres is gezonden, nl. de synode, omdat de synode de arbeid van deputaten toetst. Zij vragen of de synode op deze manier niet voor haar eigen verantwoordelijkheid wegloupt.

Besluit 1:

deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te decharge-
ren, onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

het bezwaar van br. en zr. De Boer af te wijzen.

Grond:

br. en zr. De Boer confronteren zich niet met de gronden die de synode voor haar besluit aan-
voerde, en gaan ten onrechte voorbij aan het feit dat de verantwoordelijkheid voor de vorm-
geving van een kerkdienst berust bij de betrokken kerkenraad.

Besluit 3:

opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. radio- en televisieuitzendingen van kerkdiensten te verzorgen, met het oog op de verkon-
diging van het evangelie in deze wereld;
- b. de binnen het medium (televisie resp. radio) gegeven en aanwezige mogelijkheden opti-
maal te benutten om de boodschap van het evangelie zo goed mogelijk bij de kijker en
luisteraar te doen overkomen;
- c. de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle invulling te
geven;
- d. binnen de Raad van Toezicht en Advies het beleid van de Stichting ZVK te bewaken,
zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzendingen gewaarborgd blijft;
- e. waakzaam te zijn ten aanzien van een mogelijk nieuwe verdeling van de aan de kerkelijke
zendgemachtigden toegewezen zendtijd;
- f. de ontwikkelingen op media-gebied, voorzover die van belang zijn met het oog op de
zendtijd van de kerken, actief te blijven volgen;
- g. tekst, beeld en geluid van de uitgezonden kerkdiensten te publiceren en te verspreiden;
- h. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden en
dit verslag drie maanden vóór het begin van de synode aan de kerken toe te zenden.

Bij de presentatie en bespreking zijn de deputaten G.A. Breteler, ds. S. de Jong en J.B. Schiebaan
aanwezig, alsmede br. L. de Jong, directeur van de stichting ZvK.

Deputaten wijzen er in hun presentatie op, dat zij met de uitzending van radio- en televisiediensten
veel mensen bereiken. Bij de eerste groep gaat het vaak om mensen die een band hebben met de kerk;
bij de tweede groep gaat het opvallend vaak ook om mensen die geen enkele band met kerk of gods-

dienst hebben. Dat geeft ook de waarde van deze uitzendingen aan. De vraag is, in hoeverre je daarmee moet rekenen.

Daarom vragen de deputaten om een studieopdracht in deze richting. Moeten zij de mogelijkheid van andere verkondigende programma's dan de uitzending van kerkdiensten onderzoeken? De predikanten J.H. Smit en A.J. van Zuijlekom dienen een tegenvoorstel in; juist vanwege de identiteit van de Gereformeerde Kerken, die uitkomt in de eredienst, stellen zij voor het werk van deputaten daartoe te beperken. Dit tegenvoorstel wordt echter, nadat het voorstel van de deputaten verworpen is met 9 stemmen voor, ook verworpen met 16 stemmen voor en 1 onthouding.

Een nieuw medium is het internet. De brs. K. Bakker en G. Markerink dienen op dit punt een voorstel in, waarin ze deputaten vragen onderzoek te doen naar de mogelijkheden hiervan voor de verkondiging van het evangelie. Deputaten zien dit echter niet als hun werkterrein, dat, in het kader van de Mediawet, ligt in de landelijk ter beschikking gestelde zendtijd. Dit amendement wordt verworpen met 8 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Ds. H. Drost dient een amendement in om het kader aan te geven waarbinnen de deputaten hun werk verrichten: de verkondiging van het evangelie. Bij verkondiging gaat het hem om beide doelgroepen, binnen en buiten de kerk. In het woord verkondiging ligt de uitdaging om de boodschap voor kerk en wereld op een goede manier te combineren. Dit amendement wordt aangenomen. Drie synodeleden stemmen tegen, 2 onthouden zich van stemming.

In de bespreking is aandacht voor de irritatie die sommige radio- en televisiediensten oproepen bij eigen kerkleden. Daarvoor moeten betrokkenen de kerkenraden aanspreken, die verantwoordelijk blijven voor wat er in de diensten gebeurt.

De besluiten 1 tot en met 3 worden met algemene stemmen aangenomen.

De preses dankt de deputaten voor hun werk, met name hen die afscheid moeten nemen.

Artikel 96 – Benoeming deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

(agenda 4.42)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten worden benoemd:

Primi	Secundus
G.A. Breteler (s), Hilversum (2008)	A.J. Zwart, Hilversum
A.M. Griffioen-van Gorp, Hilversum (2011)	
ds. S. de Jong, Buitenpost (2008)	
J.B. Schiebaan, Zwolle (2005)	
ds. H.J. Siegers, Ommen (2005)	

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 4 – Eredienst	1
Artikel 63 – Bijbelvertaling	1
Artikel 64 – Benoeming deputaten Bijbelvertaling	2
Artikel 65 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 46	3
Artikel 66 – Eredienst	5
Artikel 67 – Benoeming deputaten Eredienst	9
Artikel 68 – Liturgisch Katern	9
Artikel 69 – Liturgisch katern – de Geloofsbelijdenis van Nicea	10
Artikel 70 – Orde van dienst C	12
Artikel 71 – Liturgie en huidige cultuur	13
Artikel 72 – Participatie gemeenteleden in de eredienst	14
Artikel 73 – Ordinariumliturgie	15
Artikel 74 – De tweede kerkdienst	17
Artikel 75 – Taalkundige consistentie liturgische teksten en formulieren	19
Artikel 76 – Doopformulier	20
Artikel 77 – Formulier voor de openbare geloofsbelijdenis	22
Artikel 78 – Avondmaalsformulieren	23
Artikel 79 – Huwelijksformulier	26
Artikel 80 – Werkplan kerkmuziek	28
Artikel 81 – Schriftelijke afhandeling bezwaren	31
Artikel 82 – Liederens beoordelen los van de context van de dichter	32
Artikel 83 – Criteria voor het selecteren van gezangen	33
Artikel 84 – Liedboek in het verleden	40
Artikel 85 – Liedboek en Christelijke en Nederlands Gereformeerde Kerken	42
Artikel 86 – De 121 liederen getoetst	44
Artikel 87 – Liederens uit andere bundels en liederens uit eigen kring	48
Artikel 88 – Bezwaar niet toetsen volgens criteria Leusden	55
Artikel 89 – Kerkmuziek	56
Artikel 90 – Benoeming deputaten Kerkmuziek	61
Artikel 91 – Integratie van mensen met een handicap	62
Artikel 92 – Benoeming deputaten Integratie gehandicapten	64
Artikel 93 – Erediensten met een ander karakter	64
Artikel 94 – Bededagen	66
Artikel 95 – Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten	66
Artikel 96 – Benoeming deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten	68
Inhoudsopgave	69

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 5 –
Pastoraat**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 5 – Pastoraat

Artikel 97 – Pastorale zorg aan doven en slechthorenden

(agenda 5.1)

13.19-04-02

Commissie: deputaatschap Pastorale zorg aan doven en slechthorenden

Materiaal:

rapport van deputaten voor pastorale zorg aan doven en slechthorenden.

Besluit:

1. dankbaarheid uit te spreken dat de pastorale zorg voor doven en slechthorenden door het werk van ds. Boerma een goede voortgang heeft gevonden en dat dit werk voortgang vindt na de bevestiging van ds. Van Dijk;
2. deputaten onder dank voor het door hen verrichte werk te dechargeren;
3. de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid dank te zeggen voor het gevoerde beleid en haar te verzoeken verder te handelen overeenkomstig hetgeen verwoord is door de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 55 besluit 3);
4. uit te spreken dat het ten behoeve van de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in het midden van de kerken nodig blijft, dat één fulltime predikant voor deze bijzondere taak is afgezonderd;
5. acht deputaten te benoemen ten behoeve van de pastorale verzorging van de dove en slechthorende gemeenteleden;
6. deputaten de volgende instructie mee te geven:
  - a. zij regelen en begeleiden de speciale toerusting van de predikant;
  - b. zij staan de predikant met raad en daad terzijde, begeleiden hem en zien toe op de uitvoering van de hem gegeven instructie, naar de wijze waarop ouderlingen volgens art. 21 KO toezien op de ambtsdienst van hun medeambtsdragers;
  - c. zij behandelen eventuele klachten uit het midden van de kerken over het functioneren van de predikant. Zij zullen echter alleen klachten in behandeling nemen als de klagende instantie eerst zelf getracht heeft met de predikant tot een oplossing te komen; in zaken die leer of leven van de predikant raken, houden zij zich aan wat daarover in de instructie voor de kerk te Zwolle-Zuid is vastgesteld (Acta GS Ommen 1993, art. 42);
  - d. zij trachten samen met de predikant de pastorale verzorging van de dove en slechthorende gemeenteleden te stimuleren en te coördineren en voorzien de predikant van de voor zijn werk benodigde communicatieapparatuur;
  - e. zij gaan na, welk beleid er gevoerd moet worden voor de slechthorenden in de Gereformeerde Kerken in Nederland en wat de rol van de dovenpastor in deze moet zijn;
  - f. zij onderhouden goed contact met de in het land bestaande dovencommissies;
  - g. zij stellen tijdig aan de kerk te Zwolle-Zuid het bedrag ter beschikking voor het voldoen aan de verplichting die voor deze kerk voortvloeit uit de overeenkomst met de Vereniging Samenwerking Emeritering;

- h. zij vergaderen minimaal vier maal per jaar en wijzen naast de samenroeper, die als voorzitter optreedt, uit hun midden een secretaris en een penningmeester aan. Zij nodigen in de regel de predikant voor de arbeid onder doven en slechthorenden en de vertegenwoordiger van de kerk te Zwolle-Zuid uit om als adviserende leden aan hun vergadering deel te nemen;
  - i. zij onderzoeken of er middelen voorhanden zijn om Schrift en belijdenis zo dicht mogelijk bij de dove en slechthorende broeders en zusters te brengen;
  - j. als er een vacature ontstaat, handelen zij naar de instructie van de GS Ommen 1993 (Acta art. 42, besluit 6);
  - k. zij verrichten hun werkzaamheden binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
  - l. zij rapporteren aan de volgende generale synode en dit rapport dient zes maanden voor de aanvang van de generale synode aan alle kerken te worden toegezonden;
7. ds. Van Dijk de gelegenheid te geven een gedegen opleiding in de Nederlandse Gebarentaal te volgen en zich ook daarna te blijven scholen;
8. de dovenpredikant te stimuleren om daar waar mogelijk contacten te onderhouden met christenen buiten de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Gronden:

1. de vastgestelde overeenkomst tussen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de predikant voor de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters, de gegroeide praktijk alsmede de vastgestelde instructies blijken in de praktijk goed te voldoen. Er is een goede uitvoering gegeven aan de instructies;
2. het werk onder doven en slechthorenden heeft als eerste doel gemeenten te helpen hun doven zo veel mogelijk in hun eigen gemeente te laten functioneren. Wanneer technische voorzieningen daarbij helpen, kunnen deputaten dat goed coördineren;
3. uit de door deputaten beschikbaar gestelde begroting blijken de quotabedragen toereikend voor het opgedragen werk;
4. ook buiten onze kerken zijn veel doven en slechthorenden die pastorale zorg nodig hebben. Ook zij mogen delen in de zorg die de Here aan zijn kerk wil geven;
5. de benoeming van acht deputaten in plaats van zeven komt voort uit de wens van de deputaten om een dove broeder en zuster als deputaat te laten benoemen door de synode. Omdat er maar twee leden aftreden en er tevens de wens is om ds. Van Dijk door twee predikanten te laten adviseren in vertrouwelijke pastorale zaken, ontstaat hier de behoefte om het aantal deputaten uit te breiden tot acht. Na deze termijn kan het aantal door de volgende synode weer teruggebracht worden tot zeven.

Bij de presentatie en bespreking zijn de deputaten W. Groen, J. Huisman, mevr. H.J. Schoon-Stevens en de dovenpredikant Tj. van Dijk aanwezig. Dovenpredikant J.W. Boerma is bij de presentatie aanwezig.

In hun presentatie laten de deputaten uitkomen, dat tot nu toe de zorg voor slechthorenden nog niet goed ontwikkeld is. Maar de verwachting is dat door de moderne implantaattechnieken het aantal doven in de toekomst zal afnemen. Nu gaat het om ongeveer veertig broeders en zusters, die door de dovenpredikant verzorgd worden.

Speciale aandacht is er voor de vraag, of samenwerking met bijvoorbeeld de Christelijke Gereformeerde Kerken op dit punt niet voor de hand ligt. Dat blijkt moeilijk te gaan in de praktijk: zij werken op dit punt samen met de Gereformeerde Kerken synodaal en de Nederlandse Hervormde Kerk. Zij hebben voor hun werk het land verdeeld in drie regio's met elk hun eigen predikant, die, gezien het grote aantal aan hem toevertrouwde mensen, slechts toekomt aan crisispastoraat. Onze predikant kent alle op hem aangewezen mensen persoonlijk.

Speciale aandacht krijgt het onderzoek naar de technische mogelijkheden. De verwachting is dat er steeds grotere mogelijkheden van de moderne techniek op het gebied van communicatie zullen komen. Dat kost echter veel geld.

Overigens blijkt er voor het werk van de dovenpredikant ook belangstelling te zijn buiten onze kerken: men komt op hem af vanwege het gereformeerde kader van de geboden zorg. Toch blijven bij sommigen hier vragen. Br. Mooibroek dient een door deputaten ontraden amendement in om deze zorg te beperken tot hen die lid zijn van een kerk waarmee wij nauwe contacten hebben met het oog op eenheid. Dit wordt verworpen met 4 stemmen voor.

Moet het werk niet veel meer regionaal georganiseerd worden, zodat de integratie in de gemeenten beter gaat? Hierover dient br. H. Veldman een amendement in, dat beoogt ds. J.W. Boerma, die tot nu toe dovenpredikant was, bij dit werk betrokken te laten blijven. Zo kan regionalisering gemakkelijker gestalte krijgen. Maar is het wijs nu een beslag te leggen op de tijd van ds. Boerma in een toekomstige gemeente? Het amendement wordt verworpen met 3 stemmen voor.

Het voorstel van de deputaten wordt daarna aangenomen met 1 stem tegen. De preses bedankt de deputaten voor hun werk in dezen. Speciale dank gaat uit naar ds. J.W. Boerma voor het werk dat hij als dovenpredikant mocht doen.

Artikel 98 – Benoeming deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden

(agenda 5.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden worden benoemd:

Primi	Secundi
W. Groen (s), Amersfoort (2008)	H.J. Batterink, Nieuwleusen
L. Bruggeman, Rotterdam (2011)	J.W. ter Horst-Groen, Zwolle
C.P. Douma, Loppersum (2005)	ds. G.J. Klapwijk, Zutphen
J. Knepper-Kok, Spakenburg (2011)	S.E. Verhaar-Meiboom, Nieuwerkerk aan den IJssel
ds. R.Th. Pos, Ommen (2008)	
W.G. Schuurhuis-Bolks, Ommen (2005)	
ds. G.J. Slotman, 't Harde (2011)	
M. van der Veen, Vlaardingen (2008)	

Artikel 99 – Geestelijke verzorging militairen

(agenda 5.3)

31-05-02

Commissie: deputaatschap Geestelijke verzorging militairen

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen met een verslag van hun werkzaamheden;
2. een aanvullend rapport van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen;
3. een schrijven van de Gereformeerde Kerk te Driebergen-Rijsenburg, d.d. 15 februari 2002, waarin zij mededeelt het voorstel tot inkadering van het werk van de CCGG in het deputaatschap te ondersteunen;
4. een brief van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld, d.d. 7 maart 2002, waarin zij adhesie betuigt aan het voorstel tot inkadering van het werk van de CCGG in het deputaatschap;
5. een schrijven van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Oost, d.d. 31 januari 2002, waarin zij, onder verwijzing naar de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht, het werk van de CCGG in samenwerking met het deputaatschap van een aanbeveling voorziet. Tevens verzoekt zij zorg te dragen voor uitbreiding van het aantal krijgsmachtpredikanten, zodat elk krijgsmachtonderdeel door een predikant bij het deputaatschap vertegenwoordigd is. Daarnaast zou zij graag iemand met rechtspositionele kennis aan het deputaatschap zien toegevoegd;
6. een brief van br. L. van Hoek uit Hoogeveen, d.d. 31 december 2001, waarin hij hartelijke instemming betuigt met het voorstel het deputaatschap met de CCGG samen te voegen;
7. een brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema, waarin zij voorstellen het deputaatschap Geestelijke Verzorging Militairen op te heffen, vanwege met name de opschorting van de dienstplicht.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren, hen te danken voor hun arbeid en het door hen gevoerde beleid goed te keuren.

Grond:

deputaten hebben blijkens hun rapporten naar vermogen aan hun opdrachten voldaan en gronden aangevoerd voor het opstellen van een regeling voor krijgsmachtpredikanten BOT, annex de aanpassing van de bestaande regelingen, en voor het gebruik van een Formulier voor de zending van krijgsmachtpredikanten.

Besluit 2:

de voorgestelde Regelingen A, B en C vast te stellen en het voorgestelde Formulier voor zending van een dienaar van het Woord voor het werk van krijgsmachtpredikant voorlopig vast te stellen (zie Bijlage V 2 en 3); daarbij deputaten op te dragen dit Formulier te herzien vanuit een schriftuurlijk onderbouwde visie op de relatie tussen kerk en overheid met betrekking tot de geestelijke verzorging van de krijgsmacht.

Grond:

de gewijzigde situatie in de krijgsmacht en de fundering voor de geestelijke verzorging in het concept-formulier voor bevestiging vragen een bredere schriftuurlijke fundering voor deze dienst.

Besluit 3:

het werk dat voorheen door de Stichting Contact Gereformeerde Militairen (voorheen: CCGG) werd gedaan, kerkelijk in te kaderen, door de deputaten daarmee te belasten door vaststelling van een nieuw takenpakket (zie onder besluit 4).

Gronden:

1. hoewel wij onze krijgsmachtspredikanten niet het leger in laten gaan speciaal voor de bearbeiding van onze kerkleden in de krijgsmacht, kan toch niet ontkend worden dat de aanwezigheid van ónze predikanten in de krijgsmacht van belang is voor onze kerkleden in de krijgsmacht. Ze kunnen elkaar over en weer tot grote steun zijn, zeker in situaties waarin militairen ver van huis zijn (maar niet alleen dan). Hiermee is een zekere koppeling tussen gereformeerde geestelijke verzorgers in de krijgsmacht en gereformeerde kerkleden in de krijgsmacht gegeven. De waarde en de wenselijkheid van deze koppeling maakt een andere koppeling wenselijk en voor de hand liggend, namelijk die tussen de instantie die de geestelijk verzorgers in de krijgsmacht begeleidt (deputaten Geestelijke verzorging militairen) en de instantie die er is ten dienste van de kerkleden in de krijgsmacht (CCGG). Dit punt komt in de huidige situatie nadrukkelijker naar voren dan voorheen, omdat onze krijgsmachtspredikanten tegenwoordig (ook) langverbanders (kunnen) zijn;
2. als gevolg van het afschaffen van de opkomstplicht rijst bij steeds meer kerken de vraag, wat de taak van de plaatselijke kerken is voor de gereformeerde militairen, nu deze een aparte ‘beroepsgroep’ vormen. Deze vraag leidt er niet alleen toe, dat sommige kerken de financiële steun aan de CCGG hebben opgezegd, maar ook dat er gereformeerde militairen dreigen ‘zoek’ te raken als gevolg van het feit dat ze niet bekend zijn bij de CCGG. Toch blijft het omzien naar hen die in de krijgsmacht werkzaam zijn, een belangrijke taak, die de kerken niet mogen verwaarlozen. De deputaten Geestelijke verzorging militairen en de CCGG werken dan ook, in de lijn van de instructie voor deputaten Geestelijke verzorging militairen zoals vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 70, sub h), aan een netwerk van gereformeerde militairen;
3. nu deputaten Geestelijke verzorging militairen op voorstel van deputaten Kerkelijke eenheid contacten zijn aangegaan met de deputaten voor geestelijke verzorging van militairen van de Christelijke Gereformeerde Kerken – een instantie die zowel de christelijke gereformeerde geestelijke verzorgers als de christelijke gereformeerde militairen in het buitenland begeleidt – biedt het voordelen wanneer deputaten Geestelijke verzorging militairen een zoveel mogelijk gelijk takenpakket als die deputaten hebben.

Besluit 4:

opnieuw deputaten te benoemen, verdeeld over de secties krijgsmachtpredikanten en militairen, met de volgende opdracht:

- a. als instantie te fungeren waaraan de overheid (c.q. de hoofdkrijgsmachtpredikant) mededeling kan doen, indien zij een of meer krijgsmachtpredikanten uit de Gereformeerde Kerken wenst;
- b. de ontwikkeling in de (geestelijke verzorging binnen de) krijgsmacht zo nauwkeurig mogelijk te volgen, te toetsen en zo nodig daarop in te spelen;
- c. een nauw contact met de hoofdkrijgsmachtpredikant te onderhouden om zo mogelijk tot goede afspraken te komen voor een verantwoord functioneren van door onze kerken uitgezonden legerpredikanten;
- d. het lidmaatschap van het CIO-M te continueren en daarin naar vermogen een constructieve bijdrage te leveren;
- e. ijverig te zoeken naar predikanten die geschikt en bereid zijn de functie van krijgsmacht-predikant te vervullen, ongeacht of dit een plaats bij de landmacht, bij de luchtmacht of bij de vloot betreft, en zo te komen tot een bezetting van de plaatsen die voor gereformeerde predikanten beschikbaar zijn; daarbij dient gehandeld te worden conform de door de Generale Synode Zuidhorn 2002 vastgestelde regelingen A, B en C;
- f. ten aanzien van hun arbeid contact te onderhouden met de deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid voor overleg met betrekking tot onderwerpen die beide deputaatschappen regarderen;
- g. geregeld contact te onderhouden met de dienstdoende en reservekrijgsmachtpredikanten om van hen rapport te ontvangen van hun (eventuele) werkzaamheden, hen bij te staan in de uitoefening van hun functie en zo nodig te informeren over de huidige gang van zaken;
- h. het opzetten en onderhouden van een netwerk van gereformeerde militairen in binnen- en buitenland;*
- i. het onderhouden van contacten met het thuisfront van gereformeerde militairen, met inschakeling van de thuiskerken;*
- j. het begeleiden van gereformeerde militairen bij hun plaatsing in of uitzending naar het buitenland;*
- k. het uitgeven van de periodiek voor gereformeerde militairen *In 's Konings Dienst*;*
- l. het organiseren van cursussen ter voorlichting en toerusting voor (aanstaande) gereformeerde militairen. Dit kan gebeuren in nauwe samenwerking de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de krijgsmachtpredikanten uit beide kerkverbanden, zo mogelijk met steun van het Gereformeerd Vormingsinstituut (GVI) en/of het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV);*
- m. het, op basis van bestudering van de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht, opstellen van nota's en adviezen, die in de contacten met de hoofdkrijgsmachtpredikant en bij de deelname aan het CIO-M een constructieve bijdrage aan de geestelijk verzorging van militairen kunnen betekenen;
- n. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;

- o. van hun arbeid aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en te beoordelen of het volledige rapport aan de kerken toegezonden moet worden, en dan zes maanden voor aanvang van de synode.

(* de onderdelen h. tot en met l. behoorden eerder tot het werk van de CCGG)

Gronden:

1. de Generale Synode Assen 1961 oordeelde het gewenst opnieuw deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen te benoemen op grond van de overwegingen,
  - a) dat de geestelijke belangen van de gereformeerde militairen bij de overheid het beste wordt gediend, indien er een deputaatschap wordt ingesteld, en
  - b) dat het een gemis is, wanneer de overheid i.c. de hoofdkrijgsmachtpredikant zich bij de benoeming van een krijgsmachtpredikant niet tot een officiële instantie van de Gereformeerde Kerken kan wenden;
2. de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht volgen elkaar in hoog tempo op. Dit vraagt voortdurend heroriëntatie op het te voeren beleid met betrekking tot het zenden van krijgsmachtpredikanten, welke oriëntatie het beste door een generaal-synodaal deputaatschap kan plaatsvinden;
3. de opschorting van de dienstplicht betekent niet, dat er geen gereformeerde militairen meer zijn. De ontwikkelingen binnen de krijgsmacht, uitzending naar crisis- en oorlogsgebieden, vragen extra aandacht voor de geestelijke verzorging van militairen en hun verwanten. Zie ook de gronden onder besluit 3.

Bijlage V 3: Regelingen A, B en C voor krijgsmachtpredikanten.

De vraag kan gesteld worden, of het in deze tijd waarin de militaire dienstplicht opgeschort is, nog wel nodig is hiervoor regelingen te treffen. Kan een beroepsgroep van het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond niet het werk overnemen? Een tegenvoorstel in deze richting wordt niet gesteund in de vergadering. Militairen worden ingezet ook voor vredesmissies, met gevaar voor hun leven. Dat gaat toch verder dan een normaal beroepsrisico en heeft een nationale betekenis. De overheid biedt dan de mogelijkheid een predikant mee te zenden.

Het gaat om de uitzending van gereformeerde predikanten die dienst doen in een overheidsinstelling. Ze hebben daar de volledige ruimte om Gods woord te brengen in hun situatie, al passen opzettelijke evangeliserende activiteiten daar niet bij.

Dat een legerpredikant op aanwijzing van de hoofdlegerpredikant dienst zou doen in de oecumenische gemeente te Seedorf, is een mogelijkheid, die echter erg theoretisch is.

Nieuw, in vergelijking met voorgaande jaren, is het voorstel om het werk dat tot nu toe gebeurde door de Stichting Contact Gereformeerde Garnizoenskerken (voorheen CCGG), onder te brengen bij dit deputaatschap.

Een amendement om in het formulier voor de bevestiging van krijgsmachtpredikanten een bredere onderbouwing aan te brengen voor hun taak dan alleen de verwijzing naar Johannes 10:20 wordt aangenomen met 11 stemmen tegen en 3 onthoudingen. Een amendement om in besluit 1 grond 1 het woord 'goede' weg te laten wordt aangenomen met 3 stemmen tegen en 2 onthoudingen.

Het hele voorstel wordt daarna aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

De synode heeft mede naar aanleiding van revisieverzoeken apart aandacht geschonken aan de mogelijkheid van de viering van het avondmaal te velde (zie daarvoor Acta artikel 101).

Artikel 100 – Benoeming deputaten Geestelijke verzorging militairen
(agenda 5.4)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Geestelijke verzorging militairen worden benoemd:

Primi	Secundi
Sectie krijgsmachtpredikanten	
ds. G.F. de Kimpe (s), Hardenberg (2008)	ds. C. van Breemen, Soest
B.K. Dertien, Wezep (2005)	G.H. Elzinga, Deventer
H. Emmens, Erbisoeul (België) (2008)	
L. Jobse, Ede (Gld.) (2011)	
G.A. Rietveld, Amersfoort (2011)	
ds. W. Tiekstra, Berkel en Rodenrijs (2008)	
ds. J.W. Veltkamp, Almere (2011)	
Sectie militairen	
M.C. van der Burgh, Deventer (2011)	R. Lap, Colmschate
Jac. Plas, Vogelenzang (2011)	K. ter Veer, Zutphen
A. Stam, Barneveld (2008)	
ds. M. Tel, Bunschoten (2008)	

Artikel 101 – Avondmaalsbediening door de krijgsmachtpredikant
(agenda 5.7)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, artikel 70, besluit 3 en 4;
2. besluit GS Zuidhorn 2002 inzake Agenda 5.3 Rapportage deputaten Geestelijke Verzorging Militairen (Acta art. 99 besluit 4);
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Oost d.d. 30 oktober 2001, waarin wordt gevraagd of confrontatie met uitspraken van eerdere generale synodes, zoals die van 1920 (Leeuwarden), 1923 (Utrecht), 1946 (Groningen) en 1951 (Kampen) wel heeft plaatsgevonden. Zo ja, dan zou de kerkenraad de gronden willen vernemen om tot een andere besluitvorming te komen; zo nee, dan zou die confrontatie bij de kritische toetsing kunnen plaatshebben;
4. bezwaarschrift van de Gereformeerde kerk te Spakenburg-Noord d.d. 12 januari 2002. Bezwaren zijn onder meer:

- a. besluit 3 is in strijd met art. 60 en 61 KO;
  - b. waarom eerst een beslissing en pas daarna toetsen?;
  - c. hoe kan aan voorwaarde 3c1 worden voldaan en wie zijn in 3c2 bedoeld?;
  - d. een beroep op persoonlijke verantwoordelijkheid ontslaat niet van de roeping om de tafel heilig te houden;
  - e. een legerpredikant kan niet altijd zijn mannen kennen;
  - f. er moet niet gezwicht worden voor de eis van een hoofdlegerpredikant, maar er moet bij hem gepleit worden voor respect voor onze belijdenis;
5. revisieverzoek van de Gereformeerde Kerk te Den Helder d.d. 12 januari 2002 om “besluit 3c uit het midden van de kerken weg te nemen, dan wel de daar geboden regeling in overeenstemming te brengen met de eis tot heilig houden van de tafel, zoals die o.a. in art. 60 KO is gestipuleerd.” In dit verzoek wordt teleurstelling uitgesproken dat de kritische toetsing conform besluit 4 niet heeft plaatsgevonden. Gronden voor het verzoek zijn te vinden in een bijlage die wordt omschreven als “een existentiële en inzichtgevende bijdrage ‘uit het veld’.” In die bijlage wordt onder andere aangegeven dat het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 niet consequent is, doordat het in de besluittekst spreekt van legerpredikant en in de grond van krijgsmachtpredikant, terwijl laatste klaarblijkelijk is bedoeld;
6. bezwaarschrift van de Gereformeerde kerk te Ten Boer d.d. 22 januari 2002. Bij de overweging dat de Generale Synode Leusden 1999 formaliseert wat in een crisissituatie een uitzondering hoort te zijn, suggereert de kerkenraad dat de Generale Synode Zuidhorn 2002 besluit dat krijgsmachtpredikanten in crisissituaties naar bevind van zaken mogen handelen. Daarbij kan dan besluit 3c gewijzigd worden in “van zijn werk geregeld verantwoording te doen aan de daarvoor aangewezen deputaten van de Generale Synode.”;
7. verzoek van de Gereformeerde Kerk te Veenendaal d.d. 14 maart 2002 om het besluit opnieuw te bezien en daarbij de besluiten van de Generale Synode Groningen 1946 mee te nemen;
8. (ongedateerde) brief van de Gereformeerde Kerk te Assen-Zuid met het verzoek om bij de vaststelling van de definitieve instructie mee te nemen de vragen:
- a. past besluit 3 binnen de kaders van het in art. 60 KO bepaalde;
  - b. is deze avondmaalsviering conform de Schrift en art. 35 NGB;
  - c. is er sprake van voldoende schriftuurlijke tuchttoefening, wanneer die alleen in handen van de krijgsmachtpredikant ligt.
9. ‘Report on Article 70: Spiritual Care for the Military General Synod Leusden 1999’, ingezonden door de Free Reformed Churches of Australia;
10. een negental bezwaarschriften ondertekend door in totaal 22 broeders en zusters met daarbij een viertal adhesiebetuigingen. De bezwaren zijn o.m.
- a. dat besluit 3 in strijd is met de Schrift en art 1, 60 en 61 KO;
  - b. dat dit besluit gevolg is van een dwingend voorschrift van de overheid;
  - c. dat de scheiding tussen kerk en staat door dit besluit is aangetast;
  - d. dat dit de weg openstelt naar een open avondmaalstafel;
  - e. dat de heiligheid van de tafel in geding is;
  - f. dat de werkwijze, zoals beschreven in besluit 4, zich niet verdraagt met de heiligheid van het heilig avondmaal;
  - g. het is niet zichtbaar dat confrontatie met eerdere synodebesluiten hieromtrent heeft plaatsgevonden.

De bezwaarschriften monden veelal uit in verzoeken om art. 70 besluit 3 volledig terug te nemen. Ook wordt gevraagd uit te spreken dat deputaten Geestelijke verzorging militairen geen invulling hebben gegeven aan de geformuleerde opdracht in besluit 4.

Besluit 1:

uit te spreken dat het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta artikel 70 besluit 3, niet in strijd is met de Schrift, de belijdenis en de kerkorde.

Grond:

bezwaarden hebben vanuit de Schrift, belijdenis en kerkorde diverse belangwekkende opmerkingen gemaakt met betrekking tot de viering van het Heilig Avondmaal in de normale situatie, namelijk viering van het avondmaal in de gemeente van de Heer die samenkomt onder leiding en toezicht van de kerkenraad. Daarmee wordt niet aangetoond dat avondmaalsviering onmogelijk is in de hoogst uitzonderlijke situatie waarvan sprake is in voornoemd besluit, namelijk wanneer er in een oorlogs- of crisisgebied een samenkomst van gelovigen is die niet onder leiding en toezicht van een kerkenraad staat, maar waar wel een verantwoordelijke predikant is.

Besluit 2:

uit te spreken dat voornoemd besluit niet een toegeven is aan de hoofdkrijgsmachtpredikant en dus geen gevolg is van een dwingend voorschrift van de overheid noch dat hiermee de scheiding tussen kerk en staat geweld wordt aangedaan.

Grond:

de afspraak om eventueel avondmaal te bedienen in oorlogs- of crisissituaties is geen opdracht van de Hoofd Krijgsmacht Predikant maar een gevolg van afspraken die binnen het CIO-M door de protestantse kerken zijn gemaakt.

Besluit 3:

uit te spreken dat de regeling voor een dergelijke uiterst bijzondere situatie geen grond geeft te veronderstellen dat er in ons kerkverband nu sprake is of mag zijn van een open avondmaals-tafel.

Grond:

het besluit is duidelijk genomen voor de situatie in een oorlogs- of crisisgebied waarbinnen militairen samenkomen om als bijzondere gemeenschap God Woord te horen en de sacramenten te gebruiken. Deze uitzonderingsbepaling creëert dus geen nieuwe regel voor die situaties waar geen sprake is van een oorlogs- of crisisgebied, maar wil de achterliggende criteria voor avondmaalsviering in het algemeen zo goed mogelijk naar deze bijzondere situatie vertalen.

Besluit 4:

uit te spreken dat voornoemd besluit niet in strijd is met door bezwaarden genoemde besluiten van eerdere generale synodes.

Gronden:

1. zowel de Acta van de Generale Synode Leeuwarden 1920 (art. 170), als de Acta van de Generale Synode Utrecht 1923 (art. 163), als de Acta van de Generale Synode Kampen 1951 (art. 141) hebben de normale omstandigheden op het oog en blijven op zich ook in het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 gehandhaafd, dat alleen gaat over de bijzondere omstandigheid van een oorlogs- of crisissituatie;
2. weliswaar spreekt de Generale Synode Groningen 1946 uit, Acta art. 224B, dat zij het stichten van veld- en noodgemeente niet aanbeveelt, maar bij incidentele avondmaalsviering in een oorlogs- of crisisgebied is geen sprake is van het instituut veld- of noodgemeente waar de Generale Synode Groningen 1946 op doelt.

Besluit 5:

het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 70 besluit 3, als volgt te wijzigen:
Deputaten op te dragen voor uitzonderingssituaties in crisis- en oorlogsgebieden de dienstdoende krijgsmachtpredikant zo te begeleiden en te adviseren dat hij, als eindverantwoordelijke daarvoor, wanneer het begeerd wordt en er gelegenheid bestaat, het avondmaal kan vieren en bedienen, mits

1. in de samenkomst het karakter van de christelijke gemeente gehonoreerd wordt, nl. dat ze een gemeenschap is op basis van Gods Woord die aan het onderlinge opzicht en de tucht gestalte geeft;
2. hij slechts hen uitnodigt ten aanzien van wie hij ervan overtuigd is
  - dat ze in de christelijke gemeente waartoe ze behoren, zijn toegelaten tot het avondmaal;
  - dat ze met ons overeenstemmen in de 'grondstukken' van de christelijke religie;
  - dat ze onberispelijk van levenswandel zijn;
  - dat ze met het oog op deelname aan het avondmaal bereid zijn zich te onderwerpen aan elkaars opzicht en tucht.

Gronden:

1. Christus heeft bevolen het avondmaal te vieren toen Hij zei: "Doet dit tot mijn gedachtenis";
2. Er mag mee gerekend worden dat in de extreme omstandigheden van een oorlogs- of crisisgebied er een speciale behoefte is aan de krachtige verzegeling van Gods genade;
3. het participeren in het instituut van krijgsmachtpredikant brengt met zich mee dat een krijgsmachtspredikant uit de Gereformeerde Kerken ook een roeping heeft ten opzichte van hen die geen lid zijn van een Gereformeerde Kerk;
4. ten onrechte was in voornoemd besluit de avondmaalsbediening beperkt tot de legerpredikant, terwijl al bleek dat de krijgsmachtpredikant bedoeld werd;

5. ten onrechte is in de discussie op de Generale Synode Leusden 1999 het begrip ‘noodgemeente’ ingebracht en vervolgens in grond 2 onder Acta art. 70 besluit 3 het begrip ‘noodgemeente’ genoemd, een begrip dat als zodanig niet is ingevuld en dat verwarring geeft met betrekking tot het besluit van de Generale Synode Groningen 1946, Acta artikel 224 b, daarover;
6. ten onrechte is in grond 3 van voornoemd besluit het element van het onderlinge opzicht en de tucht weggelaten;
7. op een markant punt komt deze situatie overeen met die van de christenen voor wie de Generale Synode Leeuwarden 1920, Acta art. 170, haar bepalingen heeft opgesteld namelijk dat “er voor hen geen gelegenheid bestaat om in de kerk, waarvan zij zelf lid zijn, het avondmaal te gebruiken.” Daarom kan die regeling, aangepast aan deze concrete situatie, ook hierop van toepassing zijn;
8. door het opzicht en tucht in het totaal van de avondmaal vierende gemeenschap neer te leggen wordt voorkomen dat het bedienen van het avondmaal alleen de verantwoordelijkheid is van de predikant of afhankelijk is van de mate waarin de predikant zijn mannen kent. Inzake de viering van het Heilig Avondmaal en de toelating daartoe heeft de predikant wel het laatste woord;
9. op deze manier krijgt het heilig houden van de avondmaalstafel een passende vorm.

Besluit 6:

uit te spreken dat

- a. de werkwijze, zoals beschreven in GS Leusden Acta art. 70 besluit 4, voor deze situatie niet de heiligheid van de viering van het Heilig Avondmaal aantast;
- b. het op grond van het nu gewijzigde besluit onnodig is dat deputaten nog een nadere instructie maken.

Grond:

dit gewijzigde besluit brengt voldoende kaders aan zodat de krijgsmachtpredikant zelf verder, onder begeleiding en advies van de deputaten, naar bevind van zaken kan handelen en daarvan achteraf, vanwege zijn verantwoordelijkheid aan deputaten, verantwoording kan afleggen.

Het besluit is voorbereid door het deputaatschap kerkrecht en kerkorde. Van hen zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde. Van het deputaatschap Geestelijke verzorging militairen is ds. W. Tiekstra aanwezig.

Ds. P. Houtman dient een amendement in om in besluit 2 aan de grond toe te voegen: ‘en waarmee de Gereformeerde Kerken via hun deputaten zelfstandig op grond van eigen motieven hebben ingestemd’. Deputaten vinden dit een herhaling van wat al gezegd is. Het amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor, 14 tegen en 7 onthoudingen.

Ds. J.H. Smit dient een amendement in om besluit 5.2 en de gronden 7, 8 en 9 te laten vervallen. Daarin wordt omschreven, wie eventueel uitgenodigd kan worden voor de bedoelde viering van het avondmaal. Hij is bang dat het een papieren afspraak zal blijken te zijn. Maar met het oog op de kerken is het goed het nu te omschrijven. Het amendement van ds. Smit wordt verworpen met 12 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 4 onthoudingen. De afgevaardigde ds. H. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 102 – Seksueel misbruik in kerkelijke relaties

(agenda 5.8)

20-04;24-05-02

Commissie: deputaatschap Seksueel misbruik in pastoraat

Materiaal:

1. rapport van deputaten ter voorkoming van seksueel misbruik in het pastoraat;
2. brieven van:
  - a. de raad van de Gereformeerde Kerk te Beilen, inhoudende de volgende punten: Naar het oordeel van de raad is de weg naar erkenning van slachtoffer en dader te lang. Tevens zou de kerkenraad graag zien dat meerdere preventiemogelijkheden in kaart worden gebracht;
  - b. de raad van de Gereformeerde Kerk te Zoetermeer, inhoudende de volgende punten: Er zitten wel wat haken en ogen aan de figuur van de klachtencommissie. Allereerst valt op te merken dat voor een effectief functioneren van een klachtencommissie is vereist dat iedereen moet (willen) meewerken: het slachtoffer door een klacht in te dienen, de dader door zich te willen verantwoorden voor de commissie en de kerkenraad door zich iets gelegen te laten liggen aan het advies van de klachtencommissie. Dit zijn kwetsbare elementen, maar een andere oplossing laat zich moeilijk inpassen in het stelsel van onze kerkorde. De voorstellen van deputaten gaan eigenlijk al de grens van dit stelsel te buiten. Ons kerkrecht gaat immers ervan uit dat de kerkenraad alleen interventie van kerkelijke meerdere vergaderingen (classis, ps en gs) heeft te dulden.
Het voorstel van deputaten om ook nog een beroepscommissie in te stellen, roept de vraag op of daarmee niet te veel spanning wordt gezet op de verhouding tot de normale kerkelijke procedures. Argument van deputaten is dat uitspraken van de klachtencommissie verstrekkende gevolgen kunnen hebben voor dader en aangeklaagde. Hierbij wordt echter uit het oog verloren dat de klachtencommissie geen bindende beslissingen neemt, maar adviezen geeft. Een beslissing kan worden ontkracht door een beslissing van een hogere instantie, maar een advies blijft een advies, ook als een tweede instantie er nog een advies naast legt. Tegenstrijdige adviezen roepen voor de kerkenraad een keuzeprobleem op.
Nadat de klachtencommissie heeft gesproken, is recht gedaan aan de wenselijkheid dat de zaak is gezien en gewogen door onpartijdige deskundigen. Men moet de handen van de kerkenraad vervolgens niet meer binden. Anders raakt men te ver af van het uitgangspunt dat de kerkenraad de verantwoordelijke en beslissingsbevoegde instantie is. Het besluit dat de kerkenraad neemt, kan vervolgens via de gewone kerkelijke weg aan het oordeel van meerdere vergaderingen worden onderworpen. Een rechtsgang van vijf ronden (klachtencommissie, beroepscommissie, (kerkenraad,) classis, particuliere synode en generale synode) is van het goede te veel. Het is ook complicerend klagers of aangeklaagden de keus te geven om na de uitspraak van de klachtencommissie hetzij naar de beroepscommissie te stappen hetzij de beslissing van de kerkenraad af te wachten en vervolgens de kerkelijke weg te gaan. Een extra ronde kost ook extra tijd. Wanneer zich een geval van seksueel misbruik door een ambtsdrager openbaart, is de gemeente al snel in rep en roer. Het kan dan belangrijk zijn dat de kerkenraad handelend optreden niet te lang uitstelt c.q. hoeft uit te stellen;

- c. br. en zr. De Boer te Emmeloord, inhoudende een verzoek tot revisie van Acta GS Leusden artikel 71, besluit 1b “zich daarbij te bezinnen op de vraag of en zo ja hoe deze meldpunten kerkelijk ingekaderd kunnen worden”. Als grond voor dit verzoek noemen zij de ervaring dat dit soort kerkelijk ingekaderde organen zaken van seksueel misbruik niet goed kunnen afhandelen. Zij stellen voor om in plaats van kerkelijk ingekaderde organen een “totaal onafhankelijke instantie” op te richten “(te denken valt aan een buitenkerkelijke instantie) die geheel onpartijdig en zonder enige belangenverstrengeling de bij haar aan te geven zaken beoordeelt, hoor en wederhoor toepast en de kwestie voorlegt aan een rechterlijke instantie. Hiermee doe je recht aan zowel het slachtoffer als aan de dader.”

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te dechargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

het revisieverzoek van br. en zr. De Boer te Emmeloord af te wijzen.

Gronden:

1. de breedte van de opdracht van de Generale Synode Leusden sluit een beantwoording van de opdracht in de richting zoals voorgesteld door indieners als mogelijkheid in;
2. in inhoudelijke zin worden de zaken die indieners memoreren, behandeld in het rapport van deputaten.

Besluit 3:

ter bestrijding van seksueel misbruik door kerkelijk werkers over te gaan tot het instellen dan wel doen instellen van een meldpunt, een klachtencommissie en een beroepscommissie.

Gronden:

1. het geleverde cijfermateriaal toont aan dat seksueel misbruik door kerkelijk werkers ook in de Gereformeerde Kerken voorkomt;
2. de kerken zijn tegenover God, de slachtoffers, de daders en zichzelf verplicht hun verantwoordelijkheid ter zake van seksueel misbruik door kerkelijk werkers onder ogen te zien;
3. gezien de aard van seksueel misbruik door kerkelijk werkers en de ingrijpende en gecompliceerde gevolgen voor alle betrokkenen is het zonder meer te verkiezen dat de kerken in gezamenlijkheid voor één en dezelfde aanpak kiezen;
4. van meldpunt, klachtencommissie en beroepscommissie, door de kerken ingesteld, kan een maximaal preventieve werking uitgaan. Een door de kerken ingestelde klachtencommissie en beroepscommissie kunnen op een verantwoorde wijze recht doen aan slachtoffers en daders;

5. mede op grond van het feit dat de Christelijke Gereformeerde Kerken te kennen hebben gegeven een 'eigen' klachtencommissie in het leven te willen roepen, dienen de Gereformeerde Kerken ook een 'eigen' klachtencommissie c.q. beroepscommissie in te stellen;
6. het verdient veruit de voorkeur de kerkelijke inkadering van meldpunt en klachtencommissie c.q. beroepscommissie op landelijk niveau (bij generaal-synodale besluitvorming) te laten plaatsvinden.

Besluit 4:

voor het instellen van het in besluit 3 genoemde meldpunt de volgende uitgangspunten vast te stellen:

- Het is wenselijk het huidige meldpunt, uitgaande van Stichting De Driehoek, om te vormen tot een onafhankelijke stichting, die bij voorkeur gedragen wordt door de Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Tevens is het wenselijk de daarvoor benodigde financiële middelen ter beschikking te stellen tot een maximum van € 0,09 per ziel.
- Doel van de stichting is: Het voorkomen en tegengaan van seksueel misbruik door kerkelijk werkers binnen de kerken die het meldpunt in stand houden.
- De stichting tracht dit doel te bereiken door:
  - a. informatie, voorlichting, preventie en nazorg met betrekking tot seksueel misbruik in het algemeen en door kerkelijk werkers in het bijzonder;
  - b. het in ontvangst nemen c.q. registreren van en rapporteren over meldingen van seksueel misbruik door kerkelijk werkers;
  - c. het organiseren van spreekuren voor eerste opvang en advisering met medewerking van deskundige hulpverleners;
  - d. het begeleiden van slachtoffers en daders door een netwerk van vertrouwenspersonen (verschillende vertrouwenspersonen voor slachtoffers en daders);
  - e. het opstellen en hanteren van protocollen die in gevallen van gemeld seksueel misbruik kunnen dienen om een melder te begeleiden. Deze begeleiding kan resulteren in het door de melder indienen van een klacht bij de klachtencommissie, of in een verwijzing naar een instantie voor hulpverlening;
  - f. het ontwikkelen van beleidsvoornemens die het doel van de stichting kunnen dienen, en het doen van aanbevelingen voor beleid aan de deputaatschappen van de deelnemende kerken.

Grond:

mede op grond van het feit dat de Christelijke en Nederlands Gereformeerde Kerken positief staan tegenover een gezamenlijk meldpunt, verdient het aanbeveling het huidige meldpunt van De Driehoek om te vormen tot een onafhankelijke stichting waarin de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken participeren.

Besluit 5:

voor de klachtencommissie, bedoeld in besluit 3, de volgende regeling vast te stellen: (zie voor de Regeling Klachten seksueel misbruik in kerkelijke relaties, Bijlage V 5).

Besluit 6:

voor de beroepscommissie, bedoeld in besluit 3, de volgende regeling vast te stellen: (zie voor de Regeling Beroep seksueel misbruik in kerkelijke relaties, Bijlage V 6).

Besluit 7:

voor deskundigheidsbevordering een budget ter beschikking van de klachtencommissie te stellen, dat separaat zal worden toegezonden.

Besluit 8:

voor deskundigheidsbevordering een budget ter beschikking van de beroepscommissie te stellen, dat separaat zal worden toegezonden.

Besluit 9:

opnieuw deputaten Seksueel misbruik in het pastoraat te benoemen met de volgende opdracht:

- a. het in besluiten 3 en 4 genoemde meldpunt operationeel te maken en te blijven aansturen, overeenkomstig de uitgangspunten in besluit 4 genoemd;
- b. de in besluiten 5 en 6 genoemde klachtencommissie, c.q. beroepscommissie operationeel te maken en te blijven aansturen;
- c. van hun arbeid verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Bij de presentatie en de behandeling zijn aanwezig de deputaten drs. H. Geertsema, drs. H.R. Schaafsma en ds. S. de Vries; bij de behandeling bovendien deputaat mw. mr. E.P. van Dijk..

Sinds de mogelijkheid bestaat om seksueel misbruik binnen het pastoraat te melden, zijn er veel meldingen geweest. Ten dele slechts komt dat door het effect van de nieuwe mogelijkheid om dit te doen. Daden breken zo de woorden van de kerk. Dat is het inrieste bij deze zaak.

Aandacht in de bespreking is er voor het gegeven dat de kerk nog steeds een mannencultuur kent. Ook in deze discussie op de synode doen vrouwen niet mee. Volgens de opvatting van dr. R.R. Ganzevoort, verwoord in een bijlage van het rapport, dienen kerken die geen vrouwelijke ambtsdragers kennen, daar extra alert op te zijn.

Rond het meldpunt gaat ook een netwerk van vertrouwenspersonen functioneren. Dat leidt tot vragen over het meedoen van de Nederlands Gereformeerde Kerken bij het meldpunt: bestaat zo niet het gevaar dat opvattingen over het ambt, die wij niet delen, van invloed zijn op de afhandeling? Hierover wordt dan ook een amendement ingediend dat bedoelt om op dit punt niet samen te werken met deze kerken. Dit amendement wordt verworpen met 5 stemmen voor en 2 onthoudingen. De samenwerking betreft alleen het meldpunt, niet de klachtencommissie. Deputaten nemen de opvattingen van dr.

Ganzevoort niet over, maar waarschuwen wel voor onbedoelde neveneffecten van de gereformeerde ambtsopvatting.

Aparte aandacht is er voor de vraag, of melding niet moest leiden tot verplichte aangifte bij de overheid, zoals op sommige scholen is afgesproken. Maar neem je op die manier niet weer een beslissing voor het slachtoffer?

Deputaten hebben hun taak overigens breder opgevat dan alleen het instellen van een meldpunt. Zij werken volgens de vierslag van: informatie, voorlichting, preventie en nazorg.

Het besluit wordt genomen met algemene stemmen. De afgevaardigde ds. Jt. Janssen bleef als deputaat buiten stemming. Het moderamen deed over deze zaak een persbericht uitgaan, dat geplaatst is door diverse kranten.

Artikel 103 – Benoeming deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties

(agenda 5.9)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties worden benoemd:

Primi	Secundus
H.R. Schaafsma (s), Kampen (2008)	ds. S.W. de Boer, Enschede
E.M. de Boer- Bouwmeester, Kampen (2011)	
ds. Jt. Janssen, Leeuwarden (2008)	
ds. S. de Vries, Harderwijk (2008)	
G. de Wit-Buikema, Amersfoort (2011)	

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 5 – Pastoraat	1
Artikel 97 – Pastorale zorg aan doven en slechthorenden	1
Artikel 98 – Benoeming deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden	3
Artikel 99 – Geestelijke verzorging militairen	4
Artikel 100 – Benoeming deputaten Geestelijke verzorging militairen	8
Artikel 101 – Avondmaalsbediening door de krijgsmachtpredikant	8
Artikel 102 – Seksueel misbruik in kerkelijke relaties	13
Artikel 103 – Benoeming deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties	17
Inhoudsopgave	18

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 6 –
Diaconaat**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 6 – Diaconaat

Artikel 104 – Diaconale zaken

(agenda 6.1)

6.12-04-02

Commissie: deputaatschap Generale diaconale zaken

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor generale diaconale zaken en aanvullend rapport over het overleg tussen diakenen binnen de classis;
2. rapport van de werkgroep Evaluatie Diaconaal Steunpunt, d.d. juni 2001 ‘Al vijf jaar tot uw dienst’;
3. brief van de classis Harderwijk waarin gepleit wordt voor voortzetting van het Diaconaal Steunpunt.

Besluit 1:

het beleid van deputaten goed te keuren en hen onder hartelijke dank te dechargeren.

Besluit 2:

op basis van de conclusies en aanbevelingen van de werkgroep ‘Evaluatie Diaconaal Steunpunt’ het Diaconaal Steunpunt na 31 december 2002 voor onbepaalde tijd te continueren.

Grond:

de grondige analyse van de onafhankelijke evaluatiewerkgroep en de uitvoerige meningspeilingen bij alle diaconieën leiden tot de overtuigde conclusie dat het Diaconaal Steunpunt een onmisbare plaats binnen de kerken heeft verworven.

Besluit 3:

in te stemmen met de overige conclusies en aanbevelingen van de werkgroep ‘Evaluatie Diaconaal Steunpunt’ en – voorzover nodig – deze te verwerken in de instructie.

Grond:

het onderzoek van de evaluatiegroep heeft een aantal nuttige aanbevelingen en subconclusies opgeleverd, die deputaten en het Diaconaal Steunpunt graag willen verwerken in hun beleid. Het betreft hier met name punten die ten goede komen aan de diaconieën en die nog meer aandacht vergen vanuit het Diaconaal Steunpunt. Hierbij kan gedacht worden aan een wittevlekken-onderzoek (aanbeveling 5), aan het verschil in hulpvraag tussen kleine en grote diaconieën (aanbeveling 7) en aan het ‘klantgericht’ blijven werken (aanbeveling 10).

Besluit 4:

aan deputaatschappen die te maken hebben of krijgen met toerustingstaken, de opdracht te geven om onderlinge beleidsafstemming te realiseren ten aanzien van onder hun zorg vallende toerustingsactiviteiten binnen de kerken.

Grond:

hoewel de op de doelgroep diakenen gerichte toerusting door het Diaconaal Steunpunt een duidelijke profilering oplevert en leidt tot een grote 'klantgerichtheid', zijn er ook 'aanpalende' deputaatschappen die zich met toerusting en voorlichting bezighouden. Onderlinge beleidsafstemming – bijvoorbeeld via een toerustingsplatform – is daarom nodig. Daarmee is al een voorzichtig begin gemaakt. Deze vorm van beleidsafstemming is effectief en eenvoudig te realiseren.

Besluit 5:

aan deputaten op te dragen het geregeld contact met deputaten ADMA van de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten met onder meer aandacht voor mogelijkheden van samenwerking in concrete diaconale projecten en de samenwerking tussen beide bureaus, dit mede om kwetsbaarheid van het (eenmans) Diaconaal Steunpunt te verminderen.

Grond:

op werkniveau bestaat er al samenwerking tussen beide bureaus. Om op die weg verder te gaan zullen de beide deputaatschappen voorwaardenscheppend en richtinggevend moeten zijn. Daarvoor is een geregeld overleg tussen beide deputaatschappen noodzakelijk.

Besluit 6:

deputaten de volgende instructie te geven:

- 1a. plaatselijke kerken (diaconieën) informeren en adviseren in hun diaconale arbeid, gericht op het zijn van 'diaconale gemeente', zowel intern als in de samenleving;
- b. ondersteunen en stimuleren van diaconale beleidsvorming, waaronder begrepen beleid dat vorm krijgt in diaconale samenwerking op bovenlokaal niveau; met het oog op het laatste: in nauw overleg met de diakenen en met de desbetreffende classis en gefaciliteerd door het Diaconaal Steunpunt voort te werken aan een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur in elke classis, in de lijn met de positieve ervaringen in de beide proefpolders Drachten en Alkmaar-Haarlem;
- c. in overleg met de deputaatschappen die verantwoordelijk zijn voor hulpverlening aan de buitenlandse kerken en christenen, de diaconieën wegen wijzen voor het betrekken van de plaatselijke gemeente, al dan niet geclusterd, bij die hulpverlening;
- d. bevorderen van de deskundigheid van (individuele) diakenen, met name door het toegankelijk maken van informatie over zaken die in de diaconale praktijk regelmatig terugkomen, en door (het organiseren van) toerustingsactiviteiten;

- 2a. stimuleren van een goede relatie tussen de diakenen en de zorginstellingen op gereformeerde grondslag, zodat de diakenen voldoende informatie krijgen over wat deze instellingen kunnen (doen) steunen door gebed en financiële steun vanuit de gereformeerde kerken;
- b. bevorderen dat de onder 2a. bedoelde instellingen, door samenwerking of anderszins, een onderling afgestemd en behoeftedekkend zorgaanbod realiseren;
- c. plaatselijke kerken die overwegen financiële steun te verlenen aan een bepaalde, op bovenprovinciaal niveau werkzame instelling, desgevraagd dienen met informatie over de betrokken instelling en met advies;
- d. op verzoek van hulpverlenende instellingen die zich tot de kerken wenden met het verzoek om financiële steun, die verzoeken beoordelen en (bij gunstige beoordeling) een voor de kerken (diaconieën) bestemde aanbeveling afgeven;
- e. op verzoek van een onder 2a. bedoelde instelling, die beoogt om binnen de gereformeerde kerken een bestuurlijke medeverantwoordelijkheid te verankeren, een bestuurder van die instelling voor te dragen of te benoemen, die niet lid is van het deputaatschap Generale diaconale zaken (GDD);
3. indien nodig initiatieven nemen om overheden te informeren over de zienswijze van de kerken inzake een aangelegenheid van diaconaal belang, in goed overleg met de deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid;
4. overleg voeren met de Dagelijkse Leiding van de Theologische Universiteit over de mogelijkheid van meer aandacht voor het diaconaat binnen de opleiding tot de dienst des Woords;
5. in samenspraak met deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw bezien, welke vormen van samenwerking en onderlinge afstemming van werkzaamheden mogelijk zijn, teneinde de door de kerken beschikbaar gestelde personele en materiële middelen zo doelmatig mogelijk te besteden;
6. de werkzaamheden verrichten binnen het vastgestelde budget dat separaat wordt toegezonden;
7. aan de volgende synode rapport uitbrengen van de werkzaamheden en dat rapport een half jaar voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te sturen.

Nadere regels voor de wijze van uitvoering van de taken

1. Deputaten maken voor de uitvoering van hun taken gebruik van een beroepskracht (diaconaal consulent). Daarbij gelden de volgende bepalingen:
  - de consulent wordt namens de gezamenlijke rechtspersoonlijkheid bezittende kerken aangesteld door het GDD, dat daartoe door de generale synode wordt gemachtigd. Het GDD oefent zowel formeel als materieel namens de generale synode de taken en bevoegdheden van de werkgever uit. De consulent geeft personele invulling aan een Diaconaal Steunpunt;
  - zijn aanstelling geschiedt op basis van een nauwkeurige omschrijving door het GDD van de taken en werkzaamheden van de consulent. De verspreiding in de tijd van de te verrichten activiteiten en de prioriteiten worden vastgelegd in een jaarlijks op te stellen programma. Aan de hand daarvan worden de taakstelling en de wijze van functioneren van de consulent en het Diaconaal Steunpunt regelmatig geëvalueerd;

- in de rapportage van het GDD aan de volgende generale synode wordt een afzonderlijk verslag opgenomen van de werkzaamheden van de consulent;
  - voor de financiering van de beroepskracht (salaris e.d., bureau- en reiskosten en kosten voorlichtingsmateriaal en hulpmiddelen) wordt het GDD een budget toegekend, dat separaat zal worden toegezonden. Voor de besteding en verantwoording daarvan gelden de regels neergelegd in het desbetreffende generaal-synodale kader.
De quaestor van de generale synode neemt het genoemde bedrag op in de omslag die wordt opgelegd aan de kerken, met de aanbeveling aan de kerken het aan de kosten van het Diaconaal Steunpunt toe te rekenen deel van de omslag te betalen uit de diaconale kas.
2. Het GDD respecteert de taken en positie van classicale en particulier-synodale diaconale deputaten. In daartoe aanleiding gevende gevallen dienen deze deputaten te worden geconsulteerd of dienen zaken naar hen te worden doorverwezen, waarbij met name valt te denken aan zaken met een uitgesproken lokale of regionale impact.
  3. Het GDD onderhoudt contacten met andere generale deputaatschappen waar dit wenselijk is om op het uitvoeringsvlak de taken van de onderscheiden deputaten goed met elkaar te laten sporen en overlap te voorkomen.
  4. Het GDD draagt, voorzover het van hem afhangt, ertoe bij dat in het overleg met betrokken andere deputaatschappen en instanties wordt voorzien in een passend kader voor afstemming van de toerustingsactiviteiten die van de verschillende zijden worden aangeboden aan kerkelijke ambtsdragers.
  5. Het GDD en de consulent onderhouden contacten met de taakverwante organen van de Christelijke Gereformeerde Kerken om door het delen van inzichten en ervaringen respectievelijk het verlenen van onderlinge bijstand elkaar te verrijken en het risico van discontinuïteit in de dienstverlening aan de diakenen te verminderen.
  6. In de taakomschrijving van de diaconale consulent wordt opgenomen dat de consulent contacten legt en onderhoudt met deskundigen die door hem kunnen worden geraadpleegd indien voor het beantwoorden van vragen van diakenen een bijzondere expertise is vereist.
  7. Bij de uitvoering van de onder 2c. en 2d. genoemde taken hanteren deputaten de volgende criteria:
    - a. de hulpverlening door de instelling moet op gereformeerde grondslag geschieden en moet dienstbaar zijn aan de beoefening van de christelijke barmhartigheid;
    - b. het doel en de wijze van de hulpverlening dienen overeen te komen met wat Gods woord ons over de dienst der barmhartigheid leert;
    - c. het beleid van de instellingen dient controleerbaar op de hulpverlening gericht, economisch verantwoord en op een optimale samenwerking met andere instellingen gericht te zijn;
    - d. de financiële ondersteuning vanuit de diaconie moet gericht zijn op een leniging van nood en zo mogelijk strekken tot opbouw van de gemeente.
- De beoordeling of aan deze criteria wordt voldaan, vereist overlegging door de betrokken instelling van jaarstukken, begroting, beleidsplan, meerjarenbegroting alsmede een verslag van wat de instelling heeft gedaan met eventuele voorafgaande vragen of adviezen van de kant van de GGD.
- Een aan de kerken gerichte aanbeveling tot het verlenen van financiële steun wordt door het GDD bondig gemotiveerd in een duidelijke relatie tot de hiervoor genoemde criteria.

De presentatie wordt verzorgd door deputaat ds. C. van de Leest in aanwezigheid van diaconaal consultant br. J. Lenting. Bij presentatie en behandeling zijn verder aanwezig de deputaten mw. A. Backer-van Dijk en B.W. Gort.

Met veel waardering wordt door deputaten en synodeleden gesproken over het werk van br. J. Lenting, al enige jaren diaconaal consultant. Binnen korte tijd heeft hij veel werk kunnen verrichten en veel diaconieën van advies kunnen dienen. Dat komt mede door een netwerk van deskundigen, door samenwerking met de deputaten voor diaconale zaken bij de Christelijke Gereformeerde Kerken en door, waar nodig, samenwerking te zoeken, bijvoorbeeld met het GVI. Vanwege al deze dingen is het eenmanssteunpunt ook minder kwetsbaar dan het lijkt. Het diaconaal steunpunt wordt voor onbepaalde tijd gecontinueerd.

Deputaten diaconale zaken zijn van plan een nieuwe overlegstructuur op te zetten, die de bestaande via classicale en provinciale deputaten naar art. 22 KO vervangt. De bedoeling is dat de nieuwe structuur van onderen af opgezet wordt en dat diakenen daadwerkelijk elkaar kunnen steunen in de uitoefening van hun taak binnen de gemeente. Weliswaar heeft de zaak van de diaconie ook aandacht op de jaarlijkse kerkvisitatie, maar daar komt het helaas vaak niet goed uit de verf, is de visie van de deputaten.

Graag zien zij ook, dat de Theologische Universiteit meer aandacht geeft aan de diaconie. Zij brengen dat naar voren op de synode, niet om de Theologische Universiteit daarmee onder druk te zetten, maar omdat de synode de werkgever van de Theologische Universiteit is. Bij de bespreking van de zaken rond de Universiteit zal dit punt terugkomen.

Ook over het gevraagde quotum wordt een definitief besluit genomen na de behandeling van het financiële beleid.

Het voorstel wordt aangenomen met algemene stemmen. De preses bedankt de deputaten voor hun werk ten dienste van de kerken.

Artikel 105 – Benoeming deputaten Diaconale zaken (agenda 6.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Diaconale zaken worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. C. van der Leest (s), Groningen (2005)	J. van Eijdsen, Ermelo
A. Backer-van Dijk, Nieuwerkerk aan den IJssel (2008)	S.M.S. de Graaff-Hoekstra, Hattem
ds. C. van Dusseldorp, Wezep (2011)	ds. S. de Jong, Buitenpost
H. Geertsema, Zwolle (2011)	J. Los, Amersfoort
B.W. Gort, Zwolle (2005)	
W. Kleefsman, Wildervank (2011)	
W. Koole, Oosterbeek (2005)	
T.F. van der Lugt, Gouda (2011)	
K. Wezeman, Haren (2011)	
Deputaten zullen mevr. J.J.A. Olij-Haak, die als deputaat bij de oprichting van het Steunpunt betrokken was, als adviseur bij het werk blijven betrekken.	

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 6 – Diaconaat	1
Artikel 104 – Diaconale zaken	1
Artikel 105 – Benoeming deputaten Diaconale zaken	5
Inhoudsopgave	6

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 7 –
Evangelisatie**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 7 – Evangelisatie

Artikel 106 – Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk (agenda 7.1)

01.22-06-02

Commissie: deputaatschap Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk

Materiaal:

rapport van deputaten voor aanvullende steunverlening evangelisatiewerk, waarin:

- a. verslag over de uitvoering van de opdracht;
- b. nadere richtlijnen voor de lopende projecten om het toezicht effectiever te maken;
- c. aanbeveling om de steunverlening aan de lopende projecten van Gent, Maastricht en Venlo voort te zetten.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder dank voor de goede diensten;
2. opnieuw deputaten te benoemen met als opdracht:
  - a. de door de generale synode toegestemde verzoeken te beoordelen en een bedrag aan steun toe te kennen;
  - b. bij het verlenen van aanvullende steun uit te gaan van de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde richtlijnen aanvullende steun, waarbij zo nodig onderscheid gemaakt wordt tussen de componenten ‘evangelisatie’ en ‘gemeentebouw’;
  - c. aan de kerken een quotum te vragen ter bekostiging van het door hen ondersteunde evangelisatiewerk. Daarbij blijven de kerken van het particulier-synodaal ressort dat om steun vraagt, buiten beschouwing. Het totale bedrag dat van de kerken geheven mag worden, wordt bij afzonderlijke besluitvorming vastgesteld;
  - d. een advies aan de synode voor te bereiden op basis van de richtlijnen, in geval een particuliere synode een nieuw verzoek tot aanvullende steun bij de generale synode indient; deputaten zullen zich daartoe een oordeel vormen over het geheel van het beleid met betrekking tot het project waarvoor ondersteuning wordt gevraagd;
  - e. erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel en zich daartoe jaarlijks steeds binnen drie maanden na afloop van het desbetreffende begrotingsjaar te laten informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt, door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie;
  - f. in overleg met de bestaande projecten, alsook deputaten Toerusting evangeliserende gemeente, deputaten Zending, hulpverlening en training en zo mogelijk deputaten Evangelisatie van de Christelijke Gereformeerde Kerken en anderen te komen tot een principiële onderbouwing en zo mogelijk een heroriëntatie op de aandachtsgebieden zending en evangelisatie en de eventuele consequenties voor de bekostigingsstromen en daarbij aandacht te geven aan o.a.
    - A. visievorming inzake evangelisatie en gemeentestichting in Nederland;

- B. uitwisseling van kennis en ervaring tussen genoemde instellingen inzake evangelisatieprojecten en gemeentestichting in Nederland;
- C. visieontwikkeling inzake de mogelijkheid van participatie van instellingen/gemeenten buiten deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk in de bekostiging van projecten;
- g. advies en uitwisseling tussen gestichte en te stichten gemeentes te bevorderen;
- h. in hun rapport aan de eerstvolgende synode een evaluatie te geven van de lopende projecten die door de kerken gesteund worden, en een advies uit te brengen over de voortzetting van de steun.

Gronden:

1. deputaten hebben zich naar behoren van de hun opgedragen taak gekweten;
2. (ad 2b) de ondersteunde arbeid blijft gericht op het beoogde doel;
3. (ad 2e) de nieuw ontwikkelde richtlijnen geven voldoende waarborgen voor een verantwoorde beoordeling;
4. (ad 2f) de beoordeling van verzoeken om steun vraagt een bepaalde visie die in samenwerking met deputaten Toerusting evangeliserende gemeente, deputaten Zending, hulpverlening en training enz. ontwikkeld kan worden. Er moet visie ontwikkeld worden – o.a. in het licht van de besluiten van de Generale Synode Kampen 1975 over evangelisatie –, of evangelisatieprojecten los van de mogelijkheden van de gemeente van start kunnen gaan en door het kerkverband ondersteund kunnen worden. In deze tijd is het ook van belang om – in overleg met deputaten evangelisatie van de Christelijke Gereformeerde Kerken – te komen tot een gereformeerde visie op evangelisatie en kerkplanting;
5. (ad 2h) met het oog op een verantwoorde besteding van de gelden is een evaluatie van de lopende projecten nodig.

Als deputaten zijn aanwezig de brs. IJ. van der Krieke, T. Spoelstra en J.F. Walinga. Ook vanuit het Amstelproject zijn een aantal gasten aanwezig.

Deputaten moeten de aanvraag om hulp bij evangelisatieprojecten toetsen. In de bespreking gaat het onder andere over de vraag, wat dat dan inhoudt: dat is toch ook al op de kerkelijke vergaderingen gebeurd? Wat is hierbij precies de rol van het deputaatschap, dat als financieel deputaatschap begonnen is? Kan het deputaatschap niet als opdracht kerkplanting meekrijgen: elk jaar een nieuwe gemeente? Maar zij zien dit niet als hun taak.

Deputaten zijn zich bewust dat er een band ligt met het werk van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente. Dezen hebben als opdracht meegekregen een visie te ontwikkelen. In de komende periode kan wellicht overlegd worden over het ineenschuiven van beide deputaatschappen. Ook het werk van deputaten ASE kent een component waarbij de visie heel belangrijk is.

In de bespreking wordt veel tijd besteed aan het voorstel van deputaten om de gevraagde steun voor het Amstelproject in Amsterdam maar voor de helft te verlenen. Deputaten zijn daarbij uitgegaan van wat zij voor de gemeenten in kwestie mogelijk vinden. Deze zaak wordt verder besproken bij het besluit over het Amstelproject.

Samen met ds. F.J. Bijzet dient ds. Jt. Janssen een amendement in bij 2d: deputaten zullen zich daartoe een oordeel vormen over het geheel van het project, waarover ondersteuning wordt gevraagd. Deputaten nemen dit over in hun eigen voorstel.

Br. Markerink wil graag dat deputaten ASE bevorderen dat gestichte en nieuw gestichte gemeentes onderling overleg plegen. Dit wordt overgenomen in de besluittekst.

De hele besluittekst komt in stemming en wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich. De preses dankt de deputaten voor hun inzet, met name wie aftreedt.

Artikel 107 – Benoeming deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie

(agenda 7.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie worden benoemd:

Primi	Secundus
J.F. Walinga (s), Zoetermeer (2005)	ds. L.G. van der Heide, Damwoude
ds. H. Drost, Haren (Gr.) (2011)	
W.H. Harmanny, Hoogezand (2011)	
ds. A.A. Kramer, Zwolle (2011)	
T. Spoelstra, Hasselt (2005)	
ds. Joh. de Wolf, Amersfoort (2011)	

Artikel 108 – Amstelproject

(agenda 7.3)

01.22-06-02

Commissie: deputaatschap Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk

Materiaal:

1. verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord aan de Generale Synode Zuidhorn per brief d.d. 12 februari 2002 inzake haar besluit d.d. 16 juni 2001 betreffende het zgn. Amstelproject om aanvullende steun met ingang van 1 januari 2003.
Dit verzoek is mede onderbouwd door verwijzing naar o.a. de volgende bijlagen:
  - rapport van de Amstelcommissie ‘Groot Amsterdam’;
  - verslag bespreking Amstelproject gemeenten Amsterdam-C en Amsterdam-ZW;
  - resultatenrekening 1999 en 2000 van beide genoemde kerken;
  - besluit Classis Amsterdam-Leiden d.d. 2 november 2000 (ondersteuningsbesluit);
  - besluit Classis Amsterdam-Leiden d.d. 6 december 2001 (draagvlak-besluit);
2. aanvullend schrijven van de Amstelcommissie d.d. 25 april 2002 waarin een taakomschrijving wordt gegeven van de aan te stellen missionaire predikant;
3. aanvullend overzicht van de Amstelcommissie d.d. 13 mei 2002 met een urenspecificatie van de taken van de missionaire predikanten;
4. aanvullende informatie van de Amstelcommissie inzake vragen van synodeleden over samenwerking met Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken, alsook de beoordeling van het gemeenteplantingsproject van Norman Viss.

Besluit:

1. de doelstelling van het Amstelproject te onderschrijven;
2. ten behoeve van twee predikantsplaatsen aanvullende steun beschikbaar te stellen;
- 3a. aan het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord te voldoen door jaarlijks aanvullende steun te verlenen tot een bedrag van maximaal € 105.000 per jaar;
- b. deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk op te dragen de ontwikkelingen nauwgezet te toetsen, te begeleiden en met betrekking tot terminering te rapporteren aan de eerstkomende generale synode;
4. deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk op te dragen de toegekende steun te verlenen binnen de kaders van hun opdracht.

Gronden:

1. het rapport van de Amstelcommissie 'Groot Amsterdam' heeft een visie op evangelisatie ontwikkeld waarbij een centrale plaats wordt ingenomen door de eenheid van gemeente-opbouw en evangelisatie. Omdat gemeente-opbouw en gemeente-uitbouw elkaar versterken, wordt gekozen voor een uitwerking waarbij elke gemeente in een bepaalde stadswijk werkzaam is. Daartoe willen beide gemeentes een predikant beroepen. Zij gaan de bestaande missionaire activiteiten uitbouwen, met als einddoel het stichten van nieuwe gemeenten in de desbetreffende stadswijken;
2. het thans beschikbaar stellen van twee predikantsplaatsen voorkomt stagnatie van het Amstelproject, omdat het de komende drie jaar de ruimte biedt, zonder tussenkomst van de generale synode, de onderschreven uitgangspunten van het Amstelproject recht te doen;
3. in de huidige situatie is er werk voor twee predikanten om enerzijds te werken aan draagvlakverbreding binnen de eigen gemeente en tegelijk de missionaire arbeid daadwerkelijk te ondersteunen;
4. het verzoek om steun is ingediend in overeenstemming met de regels die door de Generale Synode Leusden 1999 zijn opgesteld.

Bij de behandeling van het rapport van deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk dient ds. H. Drost een tegenvoorstel in. Hij vindt dat het Amstelproject wel volledig vergoed moet worden.

Dit wordt apart besproken. Diverse afgevaardigden wijzen op de bijzondere plaats van Amsterdam: een grote stad met kleine kerken. Dat vraagt om een eigen aanpak, die daarmee rekent. De hoop wordt uitgesproken, dat zo'n project een uitstraling krijgt verder in het land.

Bij de vraag, of er twee predikanten moeten komen of één, speelt een rol dat de standplaatsen behoorlijk verschillend zijn.

Ds. Smit doet een voorstel om wel het plan voor twee predikantsplaatsen goed te keuren, maar de steun gefaseerd te verlenen. De bespreking wordt besloten met de suggestie te proberen beide voorstellen in elkaar te schuiven.

Op 22 juni wordt de bespreking voortgezet. Hoewel de aanwezige voorstellen behoorlijk in elkaar geschoven zijn, is er toch nog een amendement van ds. H. Drost. Het verschil met het nu ingediende voorstel is, dat ds. Drost uitgaat van de voor de doelgroep nodige predikantsplaatsen en het voorstel van deputaten daarentegen van de draagkracht van de gemeente. Daar zit, aldus de deputaten, een verschil van visie achter op evangelisatie, kerkplanting en gemeenteopbouw. Ds. H. Drost wil nu al

uitspreken dat het werk van twee predikanten gesteund zal worden; deputaten stellen de eerste veilig en de tweede binnen drie jaar. Op de achtergrond van de bespreking speelt mee, dat deputaten Financiën en beheer aangegeven hebben dat de kosten van het kerkverband (te) sterk rijzen. Vandaar dat ook de suggestie klinkt naar donorgemeenten om te zien.

Het amendement van ds. H. Drost wordt aangenomen met 21 stemmen voor, 10 tegen en 5 onthoudingen.

Het geamendeerde voorstel komt in stemming: zes broeders onthouden zich, er zijn geen tegenstemmen. Het is aangenomen.

Artikel 109 – Toerusting evangeliserende gemeente

(agenda 7.4)

19.26-04-02

Commissie: deputaatschap Toerusting evangeliserende gemeente

Materiaal:

rapport van deputaten voor toerusting evangeliserende gemeente.

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te de-chargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

opnieuw zeven deputaten Toerusting evangeliserende gemeente te benoemen met de volgende opdracht:

- a. de plaatselijke kerken te dienen door de ontwikkeling (of het laten ontwikkelen) van een gereformeerde visie op het missionair gemeente zijn — waar mogelijk in samenwerking met het deputaatschap van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
- b. de (leden van) kerkenraden en evangelisatiecommissies vanuit deze visie toe te rusten en te ondersteunen bij hun taak van begeleiding en instructie van de gemeente, bij het ontwikkelen van visie en beleid en bij het vormgeven van de missionaire kant van het gemeente-zijn;
- c. gemeenteleden vanuit deze visie toe te rusten en te ondersteunen door materiaal, middelen, methoden en menskracht aan te reiken voor de uitvoering van de roeping tot evangelisatie in woord en daad;
- d. ontwikkelingen van de evangelisatiearbeid in en door de kerken te signaleren, registreren en evalueren;
- e. ontwikkelingen op missionair gebied bij te houden, voorzover dat relevant is voor de ontwikkeling van het missionaire karakter van de eigen kerken en past binnen het kader dat artikel 26 KO daarvoor aanwijst;
- f. de bestaande dienstverlening van het Centrum te continueren;
- g. de bestaande basisbezetting van het Centrum uit te breiden;
- h. de activiteiten van de bestaande projecten te continueren;

- i. de verdere ontwikkeling van de nieuw opgestarte projecten Emmaüs en GemeenteN-project te realiseren;
- j. na zorgvuldige overweging nieuwe activiteiten slechts te ontwikkelen en uit te voeren voorzover de financiële reserve dat toelaat;
- k. in samenspraak met deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw te bezien, welke vormen van samenwerking en onderlinge afstemming van werkzaamheden mogelijk zijn, teneinde de door de kerken beschikbaar gestelde personele en materiële middelen zo doelmatig mogelijk te besteden;
- l. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget;
- m. jaarlijks de kerken over de voortgang van het werk te informeren;
- n. van hun arbeid en die van het Centrum en de projectteams rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor de volgende synode aan de kerken toe te zenden, vergezeld van een gedetailleerde financiële verantwoording en onderbouwing.

Gronden:

1. de Generale Synode Kampen 1975 heeft richtlijnen vastgesteld voor de opzet van gereformeerde evangelisatie (Acta art. 28). Zij heeft daarbij uitgesproken dat “het tot de aard van Christus’ kerk behoort om met het evangelie dat haar is toevertrouwd, hen te zoeken die vervreemd zijn van of vreemd zijn aan God en zijn dienst”. Niet elke plaatselijke kerk kan die opdracht op eigen kracht uitvoeren. Dienstverlening vanuit een deputaatschap kan helpen om metterdaad missionaire gemeente te zijn. Wanneer er overlap is met de dienstverlening van andere deputaatschappen die de plaatselijke kerken toerusten, is onderlinge afstemming gewenst;
2. volgens de richtlijnen van 1975 hebben kerkenraden de taak van begeleiding en instructie. Het zal voor de ambtsdragers dienstig zijn om voor deze taak zelf de nodige instructie en begeleiding te ontvangen, conform artikel 26 KO. De evangelisatiecommissies die in veel gemeenten actief zijn, doen veelvuldig een beroep op de dienstverlening van deputaten en vormen daarom naast de kerkenraden een belangrijke doelgroep;
3. volgens de richtlijnen van 1975 wordt de evangelisatiearbeid door de gemeenteleden verricht en ligt de verantwoordelijkheid voor publieke activiteiten bij de plaatselijke kerk. Een deputaatschap kan zich beperken tot het aanbieden van mensen, materialen en methoden aan de gemeenteleden van een plaatselijke kerk;
4. waar anderskerkelijke en parakerkelijke organisaties in Nederland actief zijn op missionair terrein, zijn de Gereformeerde Kerken moreel en materieel verplicht zich op de hoogte te stellen en de nodige relaties te onderhouden. Onderzoek naar missionaire ontwikkelingen buiten eigen kring is nodig om de kerken te dienen bij de uitvoering van hun eigen roeping;
5. uit het rapport van deputaten blijkt dat hun bestaande dienstverlening in de afgelopen drie jaren de gemeenteleden van de plaatselijke kerken ondersteund heeft;
6. gezien de toenemende vraag van plaatselijke gemeenten naar begeleiding op locatie en de toename van het aantal vrijwilligers die moeten worden aangestuurd, is uitbreiding van de betaalde basisbezetting van het Centrum noodzakelijk;
7. uit het rapport van deputaten blijkt dat de bestaande activiteiten van projectteams in de afgelopen drie jaren de gemeenteleden van de plaatselijke kerken ondersteund hebben;
8. de Emmaüs-cursus zoals die uiteindelijk gepubliceerd zal worden in Nederland, zal een verantwoorde en bruikbare cursus zijn om in een gereformeerde setting en op een gereformeerde wijze

- kennis te laten maken met het Woord van God en de gemeente van Jezus Christus. Binnen het GemeenteNproject worden gemotiveerde jonge belijdende leden toegerust en voorbereid tot hun taak om te getuigen van de liefde van Christus;
9. het is goed de kerken door voortgangsrapportage op de hoogte te houden en tegelijk uit te nodigen tot reacties;
  10. bij een zo omvangrijk en veelzijdig deputaatschap is na drie jaar een grondige evaluatie wenselijk, evenals een bezinning op de verhouding tussen kerntaken, aanvullende taken en nieuw beleid. Ook een gespecificeerde rapportage van de bekostiging van alle activiteiten is wenselijk, temeer nu in de afgelopen drie jaren gebleken is dat een vastgestelde meerjarenbegroting de financiële ruimte aanzienlijk beperkt om onvoorziene omstandigheden op te vangen en nieuwe ontwikkelingen op te starten.

Besluit 3:

- a. als Gereformeerde Kerken in Nederland te participeren in de stichting Evangelie & Moslims (E&M);
- b. deputaten Toerusting evangeliserende gemeente te machtigen twee belijdende leden van de Gereformeerde Kerken aan te zoeken, die namens hen zitting hebben in het bestuur van E&M;
- c. deputaten op te dragen met E&M afspraken te maken over het materiaal dat via E&M betrokken wordt, en de ondersteuning die E&M gaat bieden aan de gemeenten en de plaatselijke kerken te attenderen op de mogelijkheid om bij E&M ondersteuning aan te vragen;
- d. de bijdrage voor E&M voor de jaren 2003-2005 vast te stellen op € 27.227 per jaar en de kerken via deputaten te verzoeken dit bedrag bijeen te brengen door middel van een jaarlijkse collecte, waarvan de opbrengst via deputaten aan E&M afgedragen zal worden, ook indien de opbrengst het genoemde bedrag overtreft;
- e. deputaten te machtigen, indien de opbrengst van de collecten beneden het vastgestelde bedrag blijft, het resterende bedrag uit de algemene kas van deputaten aan te vullen;
- f. deputaten op te dragen het totaal aan giften vanuit de kerken aan E&M jaarlijks met de penningmeester van E&M te evalueren;
- g. deputaten op te dragen in hun jaarlijkse informatie aan de kerken en hun rapport aan de eerstvolgende synode ook het werk van E&M te betrekken.

Bij de presentatie en behandeling zijn aanwezig de deputaten ds. L.E. Leeftink en br. D. Roose, alsmede br. B.P. Wierenga, manager van het Centrum, en ds. L.W. de Graaff, waarnemer namens deputaten bij de Stichting Evangelie en Moslims.

Het deputaatschap voor de toerusting van de evangeliserende gemeente bestaat pas sinds de synode van Leusden, toen het benoemd werd om het werk te doen dat vroeger door het Landelijk Verband voor Evangelisatiearbeid gedaan werd. Het kent een centrum voor deze toerusting, waar naast enkele beroepskrachten heel veel vrijwilligers werken. Het gaat vaak om jonge mensen, die hun liefde voor dit werk laten zien, o.a. in hun belangstelling voor het GemeenteNproject. Daarnaast blijven de gewone activiteiten doorgaan, al is er een verschuiving te constateren van het maken van folders naar het leveren van maatwerk in advies en toerusting.

Deputaten geven aan, dat overschrijding van het budget dat de synode van Leusden hun toewees, nodig was voor enkele nieuwe projecten: het GemeenteNproject en de deelname in het Emmaüs-

project, waarin samen met de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Bond voor Inwendige Zending een alternatief ontwikkeld wordt voor de Alphacursus. Ook leidde het uitstel van het evangelisatiecongres vanwege de crisis door het mond- en klauwzeer tot verhoging van de kosten. De benodigde gelden hiervoor zijn genomen uit de algemene reserves. In de besluitvorming leidt dit tot een amendement met de bedoeling om de komende synode te laten beslissen over nieuwe projecten. Dit wordt verworpen met 4 stemmen voor en 1 onthouding.

Het bijzondere van dit deputaatschap, zo geven deputaten zelf aan, is dat het heel praktisch is. Zij spelen in op de dringende vraag om toerusting die bestaat bij de gemeenten. Wat hun visie op het werk betreft, maken zij gebruik van wat in andere verbanden daarover gezegd wordt. Een amendement waarin de ontwikkeling van een gereformeerde visie tot een taak van de deputaten zelf wordt gemaakt, vindt de instemming van de synode: het wordt aangenomen met 21 stemmen voor, 8 stemmen tegen en 1 onthouding van stemmen.

Deputaten zorgen voor een inbreng in de stichting Evangelie en Moslims vanuit onze kerken in de persoon van ds L.W. de Graaff. Het betreft een organisatie voor toerusting. Hij doet dat vanuit de overtuiging dat in de gereformeerde theologie het antwoord ligt op de islam.

Diverse afgevaardigden wijzen op de noodzaak voor samenwerking met andere deputaatschappen. Ligt er niet een overlap bijvoorbeeld met gemeenteopbouw? Aan het einde van de vergadering van de synode zal dit punt terugkomen.

De voorstellen komen apart in stemming. Bij besluit 2 is er 1 onthouding van stemming. Besluit 1 en 3, en daarna het hele besluit, worden met eenparigheid van stemmen aangenomen.

Artikel 110 – Benoeming deputaten Toerusting evangeliserende gemeente

(agenda 7.5)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Toerusting evangeliserende gemeente worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. L.E. Leeftink (s), Nijmegen (2008)	A.R. Berends, Zwolle
G.R. Boersma-Vreugdenhil, Utrecht (2011)	M. van Houwelingen, Langerak
ds. H.D. Bondt, Nunspeet (2011)	J. de Jong, Ridderkerk
ds. K. van den Geest, Hengelo (2011)	L. de Jong-Joosse, Enkhuizen
J. Holtland, Dordrecht (2011)	M. Koole, Amsterdam
D. Roose, Apeldoorn (2008)	ds. K.A. van der Meer, Loppersum
	W. MacLean, Borculo

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 7 – Evangelisatie	1
Artikel 106 – Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk	1
Artikel 107 – Benoeming deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie	3
Artikel 108 – Amstelproject	3
Artikel 109 – Toerusting evangeliserende gemeente	5
Artikel 110 – Benoeming deputaten Toerusting evangeliserende gemeente	8
Inhoudsopgave	9

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 8 –
Opleiding en toerusting**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 8 – Opleiding en toerusting

Artikel 111 – Studiefinanciering voor theologische studenten

(agenda 8.1)

13-04;24-05-02

Commissie: deputaatschap Studiefinanciering ad art. 19 KO

Materiaal:

rapport van deputaten ad art. 19 KO met bijlagen en aanvullende brief d.d. 1 april 2002; dit materiaal betreft financiële jaarrekeningen van deputaten ad art. 19 KO over de jaren 1998, 1999 en 2000 met de respectievelijke controleverslagen van registeraccountants BDO Walgemoed CampsObers.

Besluit 1:

1. het beleid van deputaten goed te keuren, met dien verstande dat kennis is genomen van het oordeel van BDO Walgemoed CampsObers Accountants:
  - a. dat de bewaking van de terugbetalingsverplichtingen nog niet zodanig geregeld is dat volledig duidelijk is, van wie welk bedrag nog is terug te vorderen. Dit traject is nog gaande;
  - b. de bewaking van de kwijtschelding van de ondersteuning nog niet zodanig was geregeld dat volledig duidelijk was, van welke predikant nog welk bedrag moest worden kwijtscholden en binnen welke termijn dit diende te geschieden. In de loop van 2001 is dit traject afgesloten en de benodigde duidelijkheid verkregen;
2. de tekst van de instructie voor deputaten ad art. 19 KO (zie Bijlage VIII 2) en van de regeling studiefinanciering (zie Bijlage VIII 3) op een aantal punten te wijzigen en vast te stellen overeenkomstig bijlage B bij het rapport en opnieuw deputaten te benoemen, vijf in getal met daarnaast een drietal secundi;
3. het verzoek van deputaten in te willigen en met inachtneming van artikel 7 lid 3 en 4 van de instructie goed te keuren dat br. H.J. Meijerink als administrateur aan deputaten verbonden blijft;
4. deputaten op te dragen de eerstvolgende generale synode te dienen met een voorstel betreffende het studiefinancieringsbeleid dat het wervingsbeleid voor studenten in de theologie ondersteunt;
5. deputaten te verzoeken diligent te blijven ten aanzien van nieuwe wettelijke ontwikkelingen en zo nodig de kerken te dienen met voorstellen in dezen;
6. steunverlening door deputaten vindt uitsluitend plaats aan studenten die aan de in artikel 2 van de regeling studiefinanciering genoemde voorwaarden voldoen en voorzover de opleiding door de Theologische Universiteit wordt verzorgd;
7. deputaten op te dragen drie maanden voor de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren en hun rapport aan de kerken te laten toezenden.

Gronden:

1. deputaten hebben hun werk naar behoren verricht en spannen zich voldoende in om de door de accountant geconstateerde, in het verleden ontstane leemten weg te werken;
2. rekening houdend met de verwachting dat het aantal studenten dat een beroep doet op deputaten, zal afnemen, is benoeming van een geringer aantal personen in het deputaatschap gerechtvaardigd;
3. aanpassing van de regeling studiefinanciering verschaft de door de synode van Leusden gevraagde duidelijkheid voor hen die na het beëindigen van de studie (voorlopig) geen predikant worden. Verder dient een regeling getroffen te worden voor de assistent in opleiding die ervan afziet predikant te worden;
4. deskundigheid en ervaring met de uitvoering van de regeling studiefinanciering alsmede de mogelijkheid voldoende tijd vrij te maken voor het werk van deputaten dragen er zorg voor dat de kwaliteit van het werk van deputaten door het benoemen van genoemde administrateur gewaarborgd is;
5. de vraag van de kerken naar predikanten zal in de toekomst naar verwachting groter worden. Van beleid van de Theologische Universiteit, waar nodig en mogelijk ondersteund door deputaten ad art. 19 KO, kan een wervende invloed uitgaan op aspirant-studenten;
6. de taak van deputaten ad art. 19 KO reikt niet verder dan het ondersteunen van hen die de opleiding tot predikant volgen. Aanvullende studies leiden niet primair op tot het predikantschap en vallen derhalve buiten het taakgebied van deputaten ad art. 19 KO.

Besluit 2:

de mogelijkheid van financiële ondersteuning van een studieperiode in het buitenland in een brief aan de Theologische Universiteit voor te leggen met de suggestie hiervoor mogelijkheden te openen uit de gelden voor bijzondere projecten.

Gronden:

1. naar de mening van deputaten Studiefinanciering valt oriëntatie of specialisatie in het buitenland niet onder de reikwijdte van artikel 19 KO;
2. de generale synode acht het wel van belang dat studenten de gelegenheid krijgen zich aan een buitenlandse theologische faculteit te oriënteren of te specialiseren.

Voor de Instructie voor deputaten Studiefinanciering naar art. 19 KO, zie Bijlage VIII 2.

Presentatie en behandeling van het rapport worden bijgewoond door de deputaten D.M. Nieuwenhuis en J.P. Volk.

Deputaten ad artikel 19 KO krijgen door de jaren heen minder werk; hun deputaatschap kan dan ook krimpen. Dit komt doordat de meeste studenten in aanmerking komen voor rijksstudietoelagen.

Wel kunnen deputaten onder omstandigheden een boekentoelage verstrekken, waarvan zij de indruk hebben dat hier niet veel belangstelling voor is. Dit wordt overigens in een (formeel onontvankelijke, want te laat binnengekomen) brief door studenten ontkend.

Enige discussie ontstaat over de vraag of bij studie in het buitenland ook door deputaten hulp gegeven kan worden. Diverse synodeleden willen hierin een ruimhartiger beleid dan de deputaten voorstaan.

Wellicht krijgen de deputaten meer werk, wanneer de plannen van de Theologische Universiteit om mensen op latere leeftijd te interesseren voor een studie, aanslaan. Deze zij-instromers vallen buiten de regeling van de overheid.

Een amendement om in de regeling voor kwijtschelding op te nemen, dat je niet drie jaar, maar twee jaar beroepbaar moet zijn, wordt met 8 stemmen tegen en 2 onthoudingen aangenomen.

Het voorstel van de deputaten wordt daarna met algemene stemmen aangenomen. De preses dankt de deputaten voor hun werk.

Artikel 112 – Benoeming deputaten Studiefinanciering naar artikel 19 KO (agenda 8.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Studiefinanciering naar artikel 19 KO worden benoemd:

Primi	Secundi
A. Mol (s), Goes (2008)	ds. S. de Jong, Buitenpost
R. Drost, Kampen (2005)	G.A. Kamps, Ermelo
P. Joosse, Middelburg (2005)	C.W. Mossel, Slochteren
D.M. Nieuwenhuis, Zuidlaren (2008)	
J.P. Volk, Leek (2005)	

Artikel 113 – Theologische Universiteit (agenda 8.5)

31-05;21.29-06;19.27-09-02

Commissie: deputaatschap Curatoren Theologische Universiteit

Materiaal:

1. de rapportage van deputaten-curatoren over de periode 1999-2002;
2. de daarbij behorende bijlagen:
  - a. Acta GS Leusden 1999, art. 77 en 78;
  - b. eindrapport *Evaluatie bestuursstructuur Theologische Universiteit* met
    - *aanvulling* over de externe organisatie;
  - c. de nota *Meerjarenbeleidplan, een aanzet*;
  - d. de *Rechtspositieregeling voor het personeel van de Theologische Universiteit*;
  - e. met betrekking tot de formatie:
    - de *aanbiedingsbrief* formatieplan, d.d. 16 januari 2002;
    - de nota *Formatie Theologische Universiteit 2003-2005*, d.d. 14 februari 2002;
  - f. de nota *Een nieuwe berekening van de docentenlast*, d.d. 15 juni 2001;
  - g. de notitie *Postacademisch onderwijs, een leven lang leren*;
  - h. vervallen (was onderdeel van nota *Formatie Theologische Universiteit...*)
  - i. het Promotiereglement;

- j. het Scriptiereglement;
  - k. het Aio-reglement;
  - l. de *Regeling urenvergoeding promotiebegeleiding*;
  - m. de Regeling voor het college van beroep voor de examens;
  - n. het *Reglement van orde voor het college van beroep voor de examens*;
  - o. het Onderzoeksplan;
  - p. notitie *Opleiden in gezamenlijkheid*;
  - q. overzicht studentenbestand;
  - r. het Protocol van de commissie van toezicht;
  - s. meerjarenbegroting, inclusief Investeringsprognose;
  - t. financiële jaarstukken, accountantsverklaring en managementsletters;
  - u. notitie *Over andere vormen van financiering*;
  - v. notitie *Internationalisering*.
3. Acta GS Leusden 1999, artikel 88, besluit 8.e: ‘onderzoek te doen naar mogelijkheden van andere vormen van financiering en de voorwaarden die daarbij gelden en hierover te rapporteren aan de volgende synode. Het zoeken naar andere bronnen van inkomsten mag niet ten koste gaan van de zelfstandigheid van de universiteit als school van de kerken’. Als grond wordt gegeven: ‘zolang de zelfstandigheid van de school der kerken gewaarborgd wordt, is het zoeken naar andere bronnen van financiering niet bij voorbaat uitgesloten’;
  4. brief van curatoren J.W. van der Jagt, D. Laan, P. Niemeijer en A. de Snoo d.d. 3 mei 2002 met het minderheidsstandpunt.

Besluit 1:

het gevoerde, ook financiële, beleid van deputaten-curatoren, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, goed te keuren en hun decharge te verlenen.

Gronden:

1. deputaten-curatoren hebben de universiteit naar de eisen van de tijd bestuurd;
2. zij hebben gehoor gegeven aan de oproep van de generale synode van Leusden om toekomstige synodes goed te informeren over de achtergronden van de ontwikkelingen aan de universiteit en van de formatiebehoefte;
3. deputaten-curatoren hebben, in het licht van de noodzakelijke veranderingen, een verantwoord financieel beleid gevoerd, zoals vastgelegd in de financiële jaarstukken en de daarbij behorende accountantsverslagen en -verklaringen;
4. zij hebben – uitgaande van de wens van de kerken dat de universiteit de wettelijke status van universiteit behoudt – voortvarend gewerkt aan de voorbereiding van een nieuwe universitaire structuur en de komende visitatie en accreditatie.

Besluit 2:

in te stemmen met de voorgestelde formulering van de doelstelling van de universiteit, die als volgt zal luiden:

“De Gereformeerde Kerken in Nederland onderhouden naar artikel 18 van de kerkorde voor de wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord een theologische universiteit. De studie aan de universiteit is gericht op de wetenschappelijke, geestelijke en praktische vorming tot gereformeerd predikant en op de beoefening van de gereformeerde theologie. De universiteit verzorgt daartoe wetenschappelijk onderwijs, verricht wetenschappelijk onderzoek en vervult daarnaast taken op het gebied van de kerkelijke dienstverlening.

De wetenschappelijke, geestelijke en praktische vorming van de student zijn gericht op het bijbrengen van zodanige kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes, dat een afgestudeerde:

- zelfstandig kan functioneren als gereformeerde predikant;*
- zelfstandig kan functioneren op de verschillende deelgebieden van de theologie;*
- in aanmerking kan komen voor een vervolgopleiding tot theologisch onderzoeker.”*

Gronden:

1. de kerkelijke dienstverlening is een taak die van oudsher door de universiteit wordt uitgevoerd. Dat is in de doelstelling tot uitdrukking gebracht. De formulering sluit derhalve beter aan bij de taken zoals die door de universiteit worden vervuld;
2. de kerken hechten eraan – zolang dat kan met behoud van het eigen karakter van de universiteit – de wettelijke status van de universiteit ook in de toekomst veilig te stellen;
3. de doelstelling sluit aan op de Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (WHW). Volgens de wet hebben de universiteiten tot taak, art. 1.3 lid 1 WHW: het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs, het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en het overdragen van kennis ten behoeve van de maatschappij;
4. met het oog op de eisen van de WHW vraagt de formulering van het onderdeel *de wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord*, uit de in artikel 1.1 van het statuut geformuleerde doelstelling, om nadere precisering: bij de formulering van einddoelen in het onderwijs, de eindtermen en de concrete doelen van de vakonderdelen en activiteiten, moet namelijk een duidelijk en expliciet verband worden gelegd met de doelstelling van de universiteit.

Besluit 3:

- a. kennis te nemen van de rechtspositieregeling voor het personeel.

Gronden:

1. het curatorium heeft met de ontwikkeling van de rechtspositieregeling uitvoering gegeven aan besluit 8c van de generale synode van Leusden;
2. een personeelsbeleid dat aansluit bij het karakter van de universiteit en voorzover mogelijk bij de maatschappelijke realiteit, is passend voor een kerkelijke instelling;
3. de rechtspositieregeling draagt bij aan de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid voor het personeel van de universiteit.

- b. overeenkomstig art. 55 van het rechtspositiereglement een commissie van beroep in te stellen.

Grond:

bij een goed omschreven rechtspositie van het personeel in kerkelijke dienst hoort een effectieve beroepsmogelijkheid.

Besluit 4:

nieuw te benoemen deputaten te machtigen:

- 4.1 de universiteit in naam van de kerken te besturen volgens het statuut;
- 4.2 in samenwerking met de Theologische Universiteit te Apeldoorn de vooropleiding te besturen volgens het desbetreffende statuut en attent te zijn op andere mogelijkheden van samenwerking;
- 4.3 in samenwerking met de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle verantwoordelijkheid te dragen voor de opleiding Kerkelijk Werker;
- 4.4 in het bestuur de winst van de herziening van de bestuursstructuur, zoveel als mogelijk is binnen het bestaande statuut, mee te nemen en daarbij met name
  - 4.4.1 met betrekking tot de primaire processen: voor elk van de processen een coördinator te benoemen; de Dagelijkse Leiding opdracht te geven 1. er zorg voor te dragen dat de primaire processen worden beschreven, daarbij gebruikmakend van de proeve voor procesbeschrijvingen zoals die in bijlage I bij het rapport van de commissie Evaluatie Bestuursstructuur zijn gegeven en 2. de planning en control-cyclus nader uit te werken;
  - 4.4.2 met betrekking tot de Dagelijkse Leiding: de samenstelling van de Dagelijkse Leiding te handhaven; de periode van het rectoraat te handhaven op drie jaar; de rector uiterlijk acht maanden voor het verstrijken van de lopende rectoraatsperiode te benoemen, zodat de nieuw benoemde rector een half jaar lang met de dagelijkse leiding kan 'meelopen'; ernaar te streven dat gedurende het rectoraat het onderzoek op het vakgebied van de rector niet stilligt, bijv. door tijdig een aio of een postdoc aan te stellen;
  - 4.4.3 met betrekking tot de senaat: dat de gewone hoogleraren met een aanstelling van 0,5 fte. of meer samen de senaat vormen, overeenkomstig de in het commissierapport voorgestelde regeling;
  - 4.4.4 met betrekking tot de beleids- en bestuursadviescommissies: dat op voordracht van de Dagelijkse Leiding het curatorium de leden van de beleidsadviescommissies benoemt. De te benoemen leden zijn medewerkers en interne of externe deskundigen (geen curatoren q.q.). Voor elk van de primaire processen wordt een beleidsadviescommissie ingesteld: onderwijs (onderwijscommissie), onderzoek (wetenschapscommissie) en een commissie voor kerkelijke dienstverlening. Voorts worden beleidsadviescommissies gevormd voor het beleid op het gebied van personeel en beheer en voor de interne en externe communicatie en internationalisering;
  - 4.4.5 met betrekking tot de docentenvergadering: een docentenvergadering in te stellen, waarin zaken die de begeleiding van studenten betreffen behandeld worden, overeenkomstig de voorgestelde regeling;

- 4.4.6 met betrekking tot de secties: bij de secties de primaire verantwoordelijkheid te leggen voor het onderwijsproces, overeenkomstig de voorgestelde regeling;
- 4.4.7 met betrekking tot de onderzoeksgroepen: bij de onderzoeksgroepen de primaire verantwoordelijkheid te leggen voor het onderzoeksproces, overeenkomstig de voorgestelde regeling.

Gronden:

1. het besturen van de universiteit die de kerken volgens artikel 18 van de kerkorde onderhouden, vraagt om daartoe gemachtigde deputaten;
2. de samenwerking met Apeldoorn voor de vooropleiding is opnieuw positief ervaren; andere vormen van samenwerking hebben inmiddels op positieve wijze gestalte gekregen; uitwisseling op het gebied van het onderwijs en het opstarten van gezamenlijke onderzoeksprojecten kunnen de ontwikkeling van de gereformeerde theologie en ook de kerkelijke toenadering dienen;
3. uit het oogpunt van verantwoordelijkheid van de kerken voor een zowel gereformeerde als voldoende gekwalificeerde opleiding van mensen die op enigerlei wijze anders dan als predikant in het midden van de kerken aan het werk gaan, is betrokkenheid van de Theologische Universiteit zowel via het lesgeven door docenten als door inspraak bij het curriculum e.d. een goede zaak;
4. de evaluatie van de bestuursstructuur laat zien dat de nieuwe structuur binnen de gemeenschap van de universiteit breed gedragen en positief gewaardeerd wordt; wel is een nadere beschrijving van de werkprocessen gewenst;
5. de omvang van de instelling rechtvaardigt een dagelijkse leiding van twee personen; uitbreiding zal eerder verdragend werken;
6. de senaat heeft een bijzondere verantwoordelijkheid met het oog op voordrachten, promoties en ter bewaking van de eenheid van beleid; het uitoefenen van deze verantwoordelijkheid past bij de positie van gewone hoogleraren;
7. de evaluatie heeft duidelijk gemaakt dat bestuurders-op-hoofdpijnen beter geen deel kunnen uitmaken van beleidsadviescommissies;
8. naast de senaat (met een bredere bevoegdheid) is, met het oog op de eigen verantwoordelijkheid ook van andere lesgevers, de instelling van een docentenvergadering op zijn plaats;
9. het zal de inhoud en de inzet van het onderwijs ten goede komen, wanneer betrokkenen zelf daarvoor zoveel mogelijk de verantwoordelijkheid dragen;
10. ook de voortgang van het onderzoek is gebaat bij primaire gezamenlijke verantwoordelijkheid van de eerst betrokkenen.

Besluit 5:

nieuw te benoemen deputaten op te dragen:

- a. de volgende generale synode voorstellen te doen tot integrale aanpassing van het Statuut;
- b. zich nader te bezinnen inzake de externe organisatie van het bestuur van de universiteit, namelijk de aansturing en controle door de generale synode via het curatorium en zijn commissie van toezicht, ten dienste van de volgende generale synode;
- c. na de visitatie van 2003 een evaluatie te verzorgen, waarbij de balans wordt opgemaakt van het willen blijven voldoen aan de eisen die de overheid in de WHW stelt. Daarbij zal

- ook een scenario geschetst dienen te worden van wat de kerken in de toekomst nodig hebben als het gaat om de opleiding tot de dienst van het Woord;
- d. van hun werkzaamheden verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van die synode aan de kerken te doen toekomen.

Gronden:

1. de wijzigingen van het Statuut op het punt van de bestuursstructuur, reeds door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 77, besluit 3) en nu ook door de huidige generale synode (Acta art. 113, besluit 4), maken integratie hiervan in het geheel van het Statuut nodig;
2. in het aanvullend rapport inzake de evaluatie van de bestuursstructuur is met betrekking tot de externe organisatie van het bestuur een aantal mogelijke knelpunten genoemd dat reden geeft tot nadere bezinning.
3.
  - a. de Theologische Universiteit is door de voorbereiding op de visitatie een professionele organisatie geworden met een grote mate van kwaliteit;
  - b. de eisen die de overheid stelt, sporen niet altijd met wat er in de kerken leeft aan wensen en verwachtingen; daardoor kan er ongewild afstand ontstaan tussen 'Kampen' en de kerken;
  - c. het is goed niet alleen achter de eisen van de overheid aan te lopen, maar ook een op de kerken afgestemde toekomstvisie te hebben.

Besluit 6:

de Stichting voor de Financiële Verzorging van de Opleiding tot den Dienst des Woords in de Gereformeerde Kerken in Nederland, gevestigd te Groningen, voorlopig te laten voortbestaan.

Grond:

het voortbestaan is nog steeds van belang om legaten die nog op naam van deze stichting staan, te kunnen blijven ontvangen.

Besluit 7:

- a. de formatiebehoefte van de universiteit voor het tijdvak 2002-2005 zoals neergelegd in de nota *Formatie Theologische Universiteit 2003-2005*, vast te stellen;

Gronden:

1. de formatiebehoefte van de universiteit is in de nota inzichtelijk gemaakt;
  2. de taken die in de nota zijn genoemd, dienen door de universiteit te worden uitgevoerd;
  3. de normen die zijn gehanteerd voor de berekening van de formatiebehoefte, zijn op verantwoorde wijze tot stand gekomen.
- b. uit te spreken dat hulpverlening aan buitenlandse kerken en opleidingen tot de taak van de Theologische Universiteit behoort, en daarvoor 0,2 fte. formatie te reserveren;

Gronden:

1. in contacten met verschillende gereformeerde organisaties is gebleken dat er veel behoefte bestaat aan hulpverlening door de Theologische Universiteit aan buitenlandse kerken en aan niet-academische theologische opleidingen;
  2. het dient vermeden te worden dat er een tweedeling ontstaat tussen contacten met opleidingen op academische niveau en niet-academische opleidingen;
  3. dergelijke hulpverlening past bij de missionaire roeping van de kerk;
  4. de universiteit kan haar winst doen met wat in de hulpverlening aan buitenlandse kerken en aan niet-academische opleidingen van anderen wordt geleerd.
- c. deputaten Curatoren opdracht te geven om in overleg met deputaten Financiën en beheer een externe doorlichting van het formatieplan te laten verrichten ten behoeve van de besluitvorming op de eerstvolgende generale synode.

Besluit 8:

deputaten-curatoren op te dragen:

1. onderzoek te doen naar de mogelijkheden en de consequenties van subsidie;
  - a. daartoe een aanvraag onder voorbehoud in te dienen bij het ministerie van OC&W als een traject waarin duidelijkheid verkregen kan worden over 1. de voorwaarden en 2. de hoogte van subsidie;
  - b. te beschrijven hoe zulke gelden intern een bijzondere bestemming kunnen krijgen met het doel dat de wil om als kerken de opleiding tot de dienst des Woords te dragen, levend blijft;
2. tussentijds te zorgen voor goede informatie aan de kerken over dit onderzoek;
3. aan de eerstkomende generale synode een zo goed mogelijk onderbouwd voorstel over deze materie voor te leggen, waarin ook de principiële vragen rondom het ontvangen van overheidssubsidie betrokken worden.

Gronden:

1. alleen in de weg van een nadere verkenning bij de overheid is voldoende duidelijkheid te krijgen;
2. als het onderzoek is afgerond en de aanvraag eventueel gehonoreerd, kan de eerstvolgende generale synode besluiten, of de kerken deze subsidie aanvaardden of zelf de volledige bekostiging van de Theologische Universiteit willen blijven dragen;
3. nu de overheid via lump-sum systematiek (bedrag per student) financiert, is het een interne zaak hoe de eventueel ontvangen subsidie besteed wordt;
4. gewogen moet worden, welke effecten het op de bekostiging van onze universiteit door de kerken heeft, wanneer zij door (gedeeltelijke) financiering door de rijksoverheid afhankelijk wordt van fluctuatie in de toegekende gelden voor de theologische opleidingen. Ook dient onderzocht te worden, welke maatregelen er getroffen kunnen worden om bezuiniging op of wegvallen van subsidie door de kerken op te vangen;

5. met het aanvragen van subsidie wordt de universiteit nog geen ‘bekostigde instelling’. Als aangewezen instelling behoudt de universiteit vrijheid in het al of niet toelaten van studenten, anders dan bij een bekostigde instelling het geval is.

Besluit 9:

- a. de meerjarenbegroting 2003-2005 van de Theologische Universiteit vast te stellen op basis van het vastgestelde formatieplan;
- b. uit te spreken dat de reguliere exploitatie van de universiteit in de toekomst uit reguliere quota zal worden betaald;
- c. uit te spreken dat de reguliere inkomsten van de universiteit in de toekomst jaarlijks worden verhoogd met het inflatiepercentage van het jaar ervoor (dus met één jaar vertraging);
- d. de universiteit op te dragen extra of nieuw beleid te financieren uit de eigen middelen (giften, legaten en sponsorgelden), zonder dat dit leidt tot structurele verhoging van de reguliere exploitatie;
- e. uit te spreken dat het beleid waarbij de universiteit voor extra projecten kan beschikken over de legaten, zal ingaan per 1 januari 2002. Van de legaten en giften wordt het universiteitsontwikkelingsfonds gevormd. Dit mag groeien tot maximaal € 500.000. Het meerdere dat per 31 december van elk jaar in dit fonds zit, wordt conform het advies van deputaten Financiën en beheer eventueel in mindering gebracht op de bijdragen van de kerken dan wel aangewend ter dekking van een deel van de exploitatie;
- f. te bepalen dat de legaten waarvan zeker is dat ze zullen binnenkomen tussen 1 januari 2002 en 20 september 2002 plus de bezuinigingen die de universiteit realiseert per 2003, samen worden aangewend om de totale quota-aanspraken, ten opzichte van de bij de synode ingediende meerjarenbegroting, te verlagen met € 280.000;
- g. de bijdragen van de kerken voor de Theologische Universiteit in de jaren 2003 tot 2005 te bepalen op: € 1.555.000 in 2003, € 1.596.000 in 2004 en € 1.724.000 in 2005;
- h. deputaten-curatoren op te dragen nauwkeurig na te gaan, of het bedrag van de extra verhoging van het quotum voor 2005 en 2006, in totaal € 176.000, gevonden kan worden binnen het totaal van de exploitatie. Dit kan worden bereikt door andere middelen aan te boren dan wel door bezuinigingen door te voeren. De extra verhoging van het quotum kan dan vervallen.

Besluit 10:

1. het rapport van deputaten-curatoren integraal op te nemen bij de Acta, echter zonder de bijlagen;
2. deputaten-curatoren op te dragen zich, in overleg met deputaten Generaal-synodale publicaties, regelmatig duidelijk aan de kerken te blijven presenteren in vormen van publiciteit, zodat de kerken kunnen meeleven en er aandacht van nieuwe studenten voor de opleiding wordt gevraagd. Daarbij zal in de komende periode een duidelijke voorlichting gegeven dienen te worden met betrekking tot de aan de Theologische Universiteit doorgevoerde veranderingen en de achtergronden daarvan.

Gronden:

1. het rapport is dienstig voor het meeleven van de kerken met de universiteit;
2.
  - a. de band tussen de universiteit en de kerken blijft van wezenlijk belang;
  - b. het rapport van deputaten is een onvoldoende geëigend medium om de kerkleden te bereiken;
  - c. om in te spelen op de aanzienlijk grotere behoefte aan predikanten die door het verloop in het predikantenbestand vanaf 2010 verwacht wordt, moeten er zo spoedig mogelijk grotere aantallen nieuwe studenten geworven worden.

Besluit 11:

- a. het mogelijk te maken dat aan de Theologische Universiteit een bijzondere leerstoel wordt verbonden en daartoe het desbetreffende Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit vast te stellen (zie Bijlage VIII 5)
- b. nieuw te benoemen deputaten op te dragen aan de volgende generale synode voor te stellen, hoe het Statuut in verband met de instelling van een bijzondere leerstoel moet worden herzien.

Gronden:

1. de instelling van een bijzondere leerstoel levert een extra bijdrage aan de realisatie van de doelstelling van de universiteit;
2. het desbetreffende reglement bepaalt voldoende ten aanzien van de bijzondere leerstoel; de aanpassing van het Statuut in verband hiermee kan worden meegenomen in de voorgenomen integrale herziening van het Statuut.

Op 31 mei presenteren deputaten-curatoren het rapport van de Theologische Universiteit. Aanwezig zijn ds. A. de Snoo, president-curator, ds. J. Luiten, prof. ir. P.G. Bakker, ds. J.W. van der Jagt, D. Laan, ds. P. Niemeijer, B. Siepel en ds. D. Slot, en van de Theologische Universiteit prof. dr. B. Kamphuis, de secretaris ds. H. Lamberink, prof. drs. J.A. Meijer, br. S. Riedstra, dr. W.H. Rose en prof. dr. C.J. de Ruijter.

De opleiding is sterk in ontwikkeling. Enerzijds wordt de praktische vorming sterk beklemtoond; anderzijds voelt de opleiding de noodzaak om zich aan te passen aan de eisen die met name door de overheid aan het wetenschappelijke karakter gesteld worden. Dat is een proces dat op gang kwam na de visitatie door de commissie-Oberman in de jaren tachtig. Na de herziening van de bestuursstructuur is nu dit aspect aan de beurt. Wanneer we onze wettelijke status willen houden en geen seminarie willen zijn, moeten we hierin mee. Van hieruit komt het vraagstuk van de eventuele subsidie aan de orde. Hier ligt een van de redenen om samenwerking te zoeken met andere instellingen, o.a. de Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn en de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle.

Zorgwekkend is de op dit moment lage instroom. Om het aantal predikanten op peil te houden zouden we graag 25 nieuwe studenten per jaar zien. Er komen er veel minder.

Op 21 juni 2002 wordt gesproken over het voorstel met betrekking tot de Theologische Universiteit; het besluit over subsidie en over de bijzondere hoogleraar blijven buiten beschouwing. De volgende punten uit de bespreking komen aan de orde:

Hoe lang kunnen we het tempo van de eisen van de overheid nog bijhouden? Moet je niet op een gegeven moment de balans opmaken, dat maar achter je laten en als seminarie verder gaan? Veel afgevaardigden zijn blij met de ontwikkeling in de richting van een centrum voor gereformeerde theologie. Maar het zit het met de samenwerking met anderen? Als je echter nu al zegt dat het misschien wel een seminarie wordt, is de motivatie om het peil te handhaven al duidelijk minder. Wetenschappelijke erkenning trekt ook buitenlandse studenten aan. Meeliften met de duplex ordo gaat weer moeilijk, vanwege de schriftbeschuwing elders. De samenwerking met 'Apeldoorn' komt uit onder andere bij het personeelsbeleid: kunnen we samen iemand benoemen?

Kan de TU niet meer aan voorlichting aan de kerken doen; het deputatenrapport als bijlage van de acta zal door weinigen gelezen worden. Studentenwerving is toch ook een zaak van TU en kerken samen. Er is nu ook al meer dan dat. Te denken valt aan de folder in het voorjaar en de schooldagkrant.

Er zijn ook vragen rond het financiële beleid, zeker nu de deputaten voorstellen dat de extra inkomsten verkregen uit legaten ook voor zaken buiten de gewone begroting om gebruikt zullen moeten worden. Zorgen leven er sinds de synode van Leusden, omdat de benodigde financiën sterk stijgen.

Past de huidige structuur voor de deputaten nog wel, die voortkomen uit de Particuliere Synodes? En wie kan het worden eigenlijk? Deputaten verwijzen naar wat de Generale Synode Hattem 1972 daarover heeft bepaald. Deputaten zijn er overigens niet voor het contact met studenten. Dat is een zaak van de senaat.

Vragen leven er ook rond het formatieplan. Kun je daarover spreken zonder dat persoonlijk in te vullen? Het is vooral ingevuld vanuit de vraag, welk onderwijs noodzaak is. Een zware formatie voor een onderdeel zegt nog niets over het theologische belang ervan. En welke plaats neemt de dienstverlening aan de kerken in dit geheel in?

Het formatieplan vraagt om een aparte ronde. Om zo'n plan is al door de synode van Berkel gevraagd. Je kunt niet zeggen dat je met zo'n plan tegelijk de financiën vaststelt, maar het hangt wel samen. Het is overigens een plan voor wat er nodig is aan onderwijs, niet wie nodig is. Omdat de tijd nog niet rijp lijkt te zijn voor besluitvorming, wordt de beslissing vooruitgeschoven naar een later tijdstip.

Als het gaat om de inhoud van het onderwijs, komt de preekmethode aan de orde. Onderstreept wordt het belang van de heilshistorische methode. Maar het moet niet rondzingen dat er iets aan de hand is met het homiletisch onderwijs te Kampen. Op de synode van Leusden is daar al uitvoerig over gesproken. Overigens is de benadering vanuit de heilshistorie eerder een visie die nog verschillende methodes toelaat, dan een methode.

Op 29 juni wordt de bespreking van het algemeen besluit voortgezet. Aanwezig zijn ook br. P.G. Bakker, ds. J.W. van der Jagt, br. D. Laan, ds. J. Luiten, ds. P. Niemeijer, br. B. Siepel, br. D. Slot en ds. A. de Snoo als curatoren en vanuit de theologische universiteit prof. dr. B. Kamphuis, prof. drs. J.A. Meijer, br. S. Riedstra, dr. W.H. Rose en prof. dr. C.J. de Ruijter.

Allereerst wordt gesproken over de mogelijkheid dat een bijzondere leerstoel in Kampen gesticht wordt. Het gaat dan om een leerstoel die door derden wordt betaald. De desbetreffende hoogleraar wordt ook door deze instantie voorgedragen. Het curatorium toetst wel: universiteit en leerstoel moeten op één lijn zitten. Weliswaar heeft dit voorstel een concrete achtergrond, maar ook voor andere vakken liggen hier mogelijkheden. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Daarna komen de afzonderlijke besluiten in bespreking. Als bij besluit 1 duidelijk wordt, dat de financiële commissie nog steeds de vrijheid heeft om met de TU in gesprek te gaan, wordt het voorstel aangenomen. Drie broeders onthouden zich van stemming.

Besluit 2, over de doelstelling van de universiteit, wordt met algemene stemmen genomen. Evenals besluit 3.1.

Bij de stemming over besluit 4 onthoudt een broeder zich van stemming.

Aan besluit 5 is toegevoegd het idee van ds. A.J. van Zuijlekom om na de eerstkomende visitatie van overheidswege de balans op te maken om te zien of meedoen op dat niveau haalbaar en wenselijk is.

Een amendement van ds. E.A. de Boer, die graag wil dat de particuliere synodes in het afgesproken traject van bezinning meespreken, wordt verworpen met 8 stemmen voor en 8 onthoudingen. Het hele voorstel wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

Omdat er nog steeds legaten komen naar de stichting, genoemd in besluit 6, is het goed dat deze blijft bestaan. Het voorstel wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

Bij besluit 10 dringt ds. A.J. van Zuijlekom, via een amendement, aan op goed overleg met de deputaten Generaal-synodale Publicaties. Alleen publicatie van de verslagen via de acta is niet voldoende voor een goed communicatiebeleid. Uiteraard gaan deze deputaten niet over de inhoud. Dit amendement wordt aangenomen met 6 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Het hele besluit 10 komt dan in stemming en wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

De deputaten Curatoren ontvangen decharge voor hun beleid. Het gebed gaat op voor het behoud van de theologische opleiding die zich grondt op Gods woord.

Op 19 september 2002 komt het voorstel met betrekking tot het *formatieplan* van de Theologische Universiteit aan de orde. Aanwezig zijn van de curatoren ds. H. Drost, ds. J.W. van der Jagt, ds. P. Niemeijer, en ds. M.H. Sliggers en van de Universiteit drs. A.L.Th. de Bruijne, , drs. M.E. Hoekzema, prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, prof. dr. B. Kamphuis, prof. dr. G. Kwakkel, drs. H. Lamberink, prof. drs. J.A. Meijer, S. Riedstra en W.H. Rose.

Ter toelichting op het formatieplan merkt ds. Hoekzema op, dat het de kunst is om een evenwichtig plan aan te bieden. Hij is uitgegaan van 12 tot 16 contacturen per week voor de studenten. Hij heeft zich daarbij laten leiden door de regels die elders ook gehanteerd worden. Onderzoek, zo merkt prof. Kamphuis op, hoort daar zeker bij. Kampen gaat ervan uit dat docenten 30 % van hun tijd aan onderzoek besteden. Dat is een minimum. Daarnaast is de adviserende taak van docenten geïnventariseerd. Binnen de kerken heel belangrijk. Hiervoor moet 2 fte gereserveerd worden. Daarbij moet worden bedacht dat de docenten een deel van deze taak als vrijwilliger verrichten.

In de bespreking wordt daarop nader ingegaan. Kan dit niet gebeuren in samenwerking met het steunpunt gemeenteopbouw, door daar bijvoorbeeld iemand te detacheren? Alles is bespreekbaar, mocht de noodzaak blijken.

De bespreking van dit onderwerp is voorbereid ook in gesprekken met de financiële commissie. Toch voelen een aantal synodeleden nog voor een externe financiële doorlichting van het formatieplan.

In besluit 8 gaat het om een onderzoek naar de mogelijkheid van *subsidie*. Daarbij is een meerderheidsrapport van deputaten dat tendeeft naar het aanvragen van subsidie, maar dat toch niet wil, en een minderheidsrapport dat het aanvragen van subsidie afwijst. Er is een tegenvoorstel van ds. A. van Houdt, ds. Jac. Ophoff en br. G. Zwarteveen om, net als de universiteit te Apeldoorn doet, subsidie aan te vragen. Ook komt er een voorstel van br. J.Th. Hendriks ter tafel om subsidie aan te vragen voor de zuiver wetenschappelijke taken. In de bespreking wordt gesteld dat de kerken het altijd een eretaak hebben gevonden om zelf in de lijn van artikel 18 de opleiding te onderhouden. Maar betekent dit ook financieel onderhouden? Het quotum voor de universiteit is de helft van het totale. Wat een

geld zou niet vrijkomen bij het verkrijgen van subsidie?! Is de vrijheid van onderwijs in geding? Er is volgens enkelen geen aanleiding om dat te veronderstellen.

De preses neemt vanwege de veelheid aan varianten het onderwerp van tafel voor nadere bezinning.

Er komt een nieuw besluit 9 over de *meerjarenbegroting*. Dit besluit is het resultaat van onderhandelen met de deputaten Financiën en beheer en de financiële commissie van de synode. Het is sterk gericht op beheersing van de kosten. Het quotum zal de inflatiecorrectie volgen, met een jaar vertraging. Legaten worden gebruikt voor speciale projecten, tenzij ze een plafond van € 500.000 te boven gaan. Dan moet wel eerst het begrote tekort over 2002 weggewerkt zijn.

Br. S. Jonker dient een amendement in om in dit besluit de voorgenomen doorlichting ook vast te leggen bij het eerste punt. In een tweede amendement stelt hij voor dat de deputaten Curatoren nauwgezet nagaan, of de extra verhoging van het quotum die in 2005 en 2006 op de lijst staat, niet voorkomen kan worden door nog eens goed naar de exploitatie te kijken. Een derde amendement gaat over het geld voor de 0,2 fte ter ondersteuning van het werk van deputaten Zending, hulpverlening en training, waar zij om gevraagd hebben. Br. Jonker stelt voor dit niet beschikbaar te stellen. De universiteit heeft ook geen geld daarvoor.

Het amendement van br. S. Jonker bij het eerste punt over de doorlichting komt in stemming; het wordt aangenomen met 22 stemmen voor en 1 onthouding.

Bij de punten b, c en d is er een tegenvoorstel van br. Zwarteveen om de zaak met de legaten te laten zoals die was. De punten b, c en d worden aanvaard met 1 tegenstem. Bij uitspraak e is er een amendement om het plafond voor de extra inkomsten uit legaten te stellen op € 200.000, maar dan breek je in in het totaalpakket dat besproken is met de deputaten Financiën. Het amendement wordt verworpen met 5 stemmen voor en 1 onthouding. De uitspraken e, f en g worden dan met algemene stemmen aanvaard.

Dat geldt ook voor de uitspraken h en i. Het amendement van br. S. Jonker is hierin opgenomen.

De preses spreekt zijn dank uit over het werk van de TU en wenst docenten en curatoren Gods zegen toe.

Op 27 september wordt de bespreking over *overheidssubsidie* voortgezet. Nieuw element in de discussie is de opmerking van prof. dr. M. te Velde, dat het pas zinnig is om over subsidie accepteren te spreken, als je weet dat je het kunt krijgen, en dat je dat alleen te weten kunt komen door het aan te vragen. Er komt een nieuw voorstel van het moderamen dat de lijnen die tot nu toe gevolgd zijn, combineert.

Ds. Jac. Ophoff wil een extra grond toevoegen, waarin de synode uitspreekt dat aanvaarden van subsidie niet bij voorbaat afgewezen hoeft te worden. Dit amendement wordt verworpen met 12 stemmen voor en 1 onthouding. Er is een amendement van ds. J.A. Boersema om de woorden in grond 2 vanaf het laatste woordje 'of' te laten vervallen. Dit wordt verworpen met 5 stemmen voor. Ook wil hij grond 4 laten vervallen. Dit wordt verworpen met 9 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Het moderamenvoorstel als geheel wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Kort wordt gemeld dat het moderamen aan de Universiteit een brief geschreven heeft waarin het attendeert op een mogelijk project: de steun voor studenten die in het buitenland studeren. Dat valt immers niet onder de zorg van deputaten naar artikel 19 KO.

Artikel 114 – Benoeming docenten Theologische Universiteit

(agenda 8.7)

21-06-02

Na opheffing van zittingen in comité maakt de preses de volgende besluiten openbaar met betrekking tot de Theologische Universiteit:

Commissie: deputaatschap Curatoren Theologische Universiteit

Besluit 1:

in verband met het aanstaande pensioen van universitair docent M.E. Hoekzema per 1 augustus 2003 het curatorium te machtigen hem tegen die tijd emeritaat te verlenen.

Grond:

omdat docent Hoekzema door een generale synode benoemd is, ligt het voor de hand dat hem ook door of namens een generale synode ontslag verleend wordt.

Besluit 2:

te benoemen tot universitair docent pedagogiek en didactiek van de catechese met ingang van 1 september 2002 de heer J. Meerveld te Hasselt.

Besluit 3:

per 1 augustus 2001 drs. P.W. van de Kamp voor onbepaalde tijd te benoemen tot universitair docent voor de vakken Poimeniek en Diaconiek en voor participatie in het onderwijs in de Inleiding Ambtelijke Vakken en in de Homiletiek, alsmede voor een gedeelte van de begeleiding praktijkoriëntatie, te weten de begeleiding inzake het pastoraat, met een formatieomvang van 1,0 fte.

Grond:

vanuit het oogpunt van zowel de formatiebehoefte van de Theologische Universiteit als geheel als die van de sectie Praktische Theologie is een aanstelling van drs. Van de Kamp voor 1,0 fte aangewezen.

Artikel 115 – Afscheid en begroeting van docenten aan de Theologische Universiteit

(agenda 8.5)

21-06;20-09-02

Op 21 juni ontvangt de synode de scheidende universitair docent in de didactiek van de catechese M.E. Hoekzema met zijn echtgenote en zijn benoemde opvolger dhr. J. Meerveld en zijn echtgenote. De preses spreekt de vertrekkende docent Hoekzema toe en schetst zijn loopbaan aan de Theologische Universiteit vanaf de synode van Groningen-Zuid 1978, die hem benoemde tot 'houder van een onder-

wijsopdracht voor de diaconiologische vakken' voor 20 uur per jaar, via de synode van Spakenburg-Noord 1987, die hem benoemde tot universitair docent – weliswaar in niet-volledige dienst – met de volgende opdrachten:

- a. didactiek van de catechese, in de vorm van colleges en stagebegeleiding (plus de daaruit voortkomende nazorg);
- b. een beperkte college-opdracht voor ontwikkelingspsychologie;
- c. een speciale verantwoordelijkheid binnen de senaat voor didactische aspecten van het onderwijs,

tot de synode van Ommen, die in 1993 hem, zelfs met terugwerkende kracht, benoemde tot universitair docent in vaste volledige dienst per 1 september 1992. In de Acta wordt aangetekend 'dat het docentschap van Hoekzema van belang is voor de herstructurering van het studieprogramma en de integratie van de praktijkcomponenten in de opleiding'.

Vervolgens gaat hij in op de visie van docent Hoekzema:

In het themanummer van *De Reformatie* d.d. 18 december 1993 schrijft u een artikel over 'identiteitsontwikkeling en geloof'. In dat artikel geeft u duidelijk aan dat het niet mogelijk is te spreken over 'de' jongeren en over 'de' jeugdcultuur. Er is zoveel verschil tussen jongeren en jongeren.

Dat heeft, denk ik, uw werk in Kampen gekenmerkt: aandacht voor de persoon; voor die concrete persoon. Dat heeft uw werk gestempeld: in uw catechese-begeleiding; de laatste jaren in uw stage-begeleiding. Aandacht voor de persoon van die concrete student die op zijn beurt in de stage aandacht diende te geven aan die concrete catechisant en die concrete pastorant; aan die concrete jongere. Daarvan getuigt ook de catechisatiemethode 'Ik geloof': differentiatie, omdat in de groep niemand hetzelfde is; iedere catechisant heeft zijn eigen mogelijkheden en gaven.

Ik denk dat u de studenten hebt voorgehouden – getuige genoemd artikel in *De Reformatie* –, dat catechisanten in hun catechiseermeesters vaak identificatiefiguren zien. Ik ben ervan overtuigd dat u in uw wijze van college geven, door uw enthousiasme voor veel studenten een identificatiefiguur bent geworden. En dat zal alleen maar positief zijn.

In een latere fase bent u zich gaan bezig houden met de persoon van de prediker in relatie met z'n hoorder. U schreef daarover duidelijke artikelen in *De Reformatie* van 1994 en 1997. Ook daarin liet u zien, hoe allerlei psychologische aspecten een rol spelen in het brengen van de boodschap en in het horen naar de boodschap. U benadrukte de persoon van de prediker.

Toch schrijft u terecht herhaaldelijk dat de predikant een middel is door wie God werkt. Ik citeer uit hetzelfde artikel in *De Reformatie* waarmee ik begon:

'De predikant dient zich steeds te realiseren dat het effect van zijn prediking uiteindelijk niet van hem zelf en van zijn eigen inspanningen afhangt. God Zelf komt naar de gemeente toe met zijn Woord. Hij alleen kan de harten van de hoorders raken en veranderen. Dat kan zelfs de beste predikant niet ... Niet zijn persoon is doorslaggevend, maar Gods Woord en Geest. Dat besef neemt de verantwoordelijkheid van de predikant niet weg, maar kan hem wel rust en ruimte geven'.

Broeder Hoekzema, uw arbeid in Kampen is vanaf het begin bijzonder gewaardeerd. Curatoren en studenten spreken van uw grote enthousiasme en geweldige inzet waarmee u uw werk verrichtte en verricht. We willen u hartelijk danken voor die inzet, die niet zonder betekenis is gebleven voor onze universiteit en voor de kerken.

We willen in die dank ook uw vrouw betrekken, die vanwege uw werk vele uren – ook avonden – alleen heeft gezeten. Samen hebt u zich mogen inzetten voor de voortgang van de belangrijke dienst van de evangelieverkondiging.

We zijn boven alles onze God dankbaar dat Hij u de gaven en krachten heeft gegeven om uw taak aan de universiteit te vervullen op de wijze waarop u het hebt gedaan. Het was en is werk in zijn dienst. Hem zij de eer en glorie.

Vervolgens richt de preses zich tot de nieuw benoemde docent dhr. J. Meerveld:

Geachte drs. en mevr. Meerveld,

Op voordracht van deputaten-curatoren heeft de synode besloten u te benoemen als part-time docent aan de Theologische Universiteit. Meteen een benoeming in vaste dienst en voor onbepaalde tijd. De omschrijving van uw opdracht luidt: docent pedagogiek en didactiek van de catechese. Daar hoort bij het geven van colleges; verder het organiseren en beoordelen van de stage catechese en actieve betrokkenheid bij de praktijkstage van studenten.

U neemt gedeeltelijk de taak over die nu al vele jaren door de heer Hoekzema is vervuld. Blijkbaar is het deputaten-curatoren niet ontgaan dat u beschikt over de gaven om dit belangrijke werk te doen aan de Universiteit.

Op zichzelf is dat niet verwonderlijk. Uw naam prijkt bijvoorbeeld al heel wat jaren op de eerste bladzijden van de deeltjes 'Ik geloof', een door vele predikanten gebruikte catechisatiemethode. Samen met anderen schreef u de handleiding voor catecheten. Daarnaast hebt u al een aantal keren meegewerkt aan het geven van een module catechese aan ervaren predikanten en catecheten die georganiseerd werd door de OGG.

Ook uw werk aan de Gereformeerde Hogeschool vertoont een veelvuldigheid aan taken. Ik weet dat u in korte tijd enorm veel werk kunt verzetten. Dat is gebleken in de periode dat de opleiding kerkelijk werker werd opgezet. U bent de coördinator van die opleiding. Met veel kennis van zaken hebt u stukken geproduceerd waarover de visitatiecommissie zich verbaasde. En ik denk dat die zich niet zo gauw verbaast.

U gaf er blijk van met ook juridische kennis van zaken te handelen. Dat zal het onderwijs aan de Universiteit ten goede komen. Ook daar moet op onderwijskundig gebied heel veel gebeuren. Dat vereist de huidige wetgeving waardoor ook niet-gesubsidieerde universiteiten te maken krijgen met landelijke bepalingen.

Geachte broeder Meerveld, we hebben er vertrouwen in dat deze benoeming ten goede zal komen aan een goede voortgang van het onderwijs en werk in Kampen. Zo zal uw nieuwe taak ook ten goede komen aan de kerken. Want een geëgde en goed georganiseerde opleiding waarin de spiritualiteit niet ontbreekt, is van grote betekenis voor het enthousiasme van studenten. En het zijn de studenten – of in elk geval een deel van hen – die straks de gemeenten gaan dienen als predikant.

We hopen en bidden dat de Here u kracht en gezondheid geeft om deze taak te doen. Ik wil u en uw vrouw van harte gelukwensen met deze benoeming en u kracht en wijsheid van God toewensen om deze uw taak te vervullen.

Vervolgens worden de brs. Hoekzema en Meerveld toegesproken door de president-curator ds. A. de Snoo. Hij merkt op dat het afscheid in Kampen nog zal komen, maar wil nu toch al iets zeggen over de betekenis van Hoekzema in een belangrijke periode van de TU. Hij hield er voortdurend de gang in. Met vooruitziende blik en aanstekelijk werktempo schreef hij notitie na notitie, toelichtingen etc. Ds. De Snoo brengt hem publiek dank voor deze heldere uiteenzettingen en wenst hem van harte nog een boeiend jaar.

Br. Meerveld heeft zich doen kennen als iemand die hartelijke verbondenheid heeft met de kerk, de jeugd en het Woord en feeling heeft met de tijd waarin wij leven. Hem wordt de zegen van de Heer toegewenst en sterkte om naast en na Hoekzema aan de slag te moeten.

De rector van de TU, prof. dr. B. Kamphuis herinnert aan het comité studietoerusting in het begin van de jaren zeventig: praktische voorbereiding, georganiseerd door studenten. Die vroegen Hoekzema. Nog voor 1978 maakte hij veel indruk op de studenten. Hij kwam uiteindelijk in Kampen als full-timer als niet-theoloog. Was hij een vreemde eend in de bijt? Nee: hij was er helemaal thuis. Na een paar jaar gingen zijn collega's zich vreemde eenden in de bijt voelen: het feit dat de TU zo'n bijzondere school is, hoeft niet te betekenen dat zij zich niet hoeft te houden aan regels voor een gewone school. Het bijzondere karakter houdt in: een gewone school plus, terwijl de TU bleek een school min te zijn. Hoekzema leerde de TU een gewone school plus te worden, met een plus in haar kerkelijk karakter.

Namens de universiteit en collega's dankt hij de heer Hoekzema voor alles wat hij in dat opzicht gedaan heeft. Hij spreekt zijn blijdschap erover uit dat hij nog een jaar blijft.

Vervolgens heet de rector br. Meerveld hartelijk welkom in de kring van de collega's. Hij heeft theologie gestudeerd aan OGG en is bezig met een studie godsdienstpedagogiek. Het terrein waarop hij gaat werken, is van levensbelang voor de kerken. In deze tijd woedt de slag om het hart van de jeugd van de kerk. Dat het gaat om een functie voor 0,2 fte, houdt niet in dat het werkterrein van minder belang is.

Scheidend docent Hoekzema dankt voor de vriendelijke woorden. Hij heeft in Kampen veel tijd besteed aan onderwijskunde, aan processen van verandering en vernieuwing. Daar was een inhaalslag nodig, waardoor de instelling ook voor pas afgestudeerden totaal veranderd is:

- een meer praktijkgerichte opleiding: stages catechese en gemeente, cursussen voor mentoren, aantekening praktische vorming;
- module-evaluatie, nieuw voor Kampen en voor de docenten. Zij krijgen een samenvattende uitslag en eventueel een gesprek daarover;
- begeleiding van studenten: een student met twijfel kon er in het verleden niet voor uitkomen; wie dat wel deed, werd niet geaccepteerd. Er worden nu veel discussies gevoerd met als uitgangspunt; wees eerlijk en open. Wie in het eindstadium komt, moet weten hoe hij ervoor staat, vóór de eindstage;
- van een gesloten instelling, met een eigen cultuur, zelf gekozen en gedwongen gegaan naar een instelling die meer past binnen landelijke onderwijs.

Terwijl de TU bezig was met een inhaalslag, gingen de landelijke ontwikkelingen nog sneller. Een bijzondere universiteit krijgt voor zes jaar een kwaliteitskeurmerk. De huidige generatie jongeren verandert heel snel. In vijf tot zeven jaar is er een nieuwe generatie. De TU kan trots zijn op een aantal aspecten. Voortdurende kwaliteitszorg zal nodig zijn: doen we de goede dingen? De vernieuwing is begonnen aan de oppervlaktestructuur; die moet ook niet worden vergeten. De TU moet nu beginnen aan de dieptestructuur: aandacht voor de inhoud en de visie die ze heeft, en voor het klimaat binnen de instelling.

De heer Meerveld memoreert dat hij door de synode wordt ontvangen in het dorp waar hij als zoon van een melkboer is opgegroeid. Met de catechese is hij al jaren bezig. Voor de methode 'Ik geloof' mocht hij samenwerken met Hoekzema, die eerst zijn leermeester, later zijn collega was. Hij ervaart het als bijzondere verantwoordelijkheid dit werk te mogen doen aan de TU, waar hij de mensen rond de opleiding kerkelijk werker al heeft leren kennen. Aan de pabo heeft hij zich vooral beziggehouden met bijbelonderwijs. Inspirerend is daarbij Psalm 78 over de overdracht van ene naar andere generatie. Het doel daarvan is mooi verwoord: leren vertrouwen op God, zijn werken gedenken en geboden bewaren. Op dit punt weet hij zich ook afhankelijk van zegen van de HERE.

Op vrijdag 20 september ontvangt de synode drs. P.W. van de Kamp, die nadat hij door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 voor de periode van zes jaar tot universitair docent was benoemd, nu van deze synode een benoeming voor onbepaalde tijd heeft ontvangen als universitair docent voor de vakken Poimeniek en Diaconiek en voor participatie in het onderwijs in de Inleiding Ambtelijke Vakken en in de Homiletiek, alsmede voor een gedeelte van de begeleiding praktijkoriëntatie, te weten de begeleiding inzake het pastoraat. De preses spreekt hem op hartelijke wijze toe. Hij typeert de docent als iemand die veel hart heeft voor de dienst van het Woord en tegelijk een man van de theologie: zijn proefschrift over urban mission komt eraan. Hij spreekt de hoop uit dat drs. Van de Kamp de ruimte krijgt in opleiding en leven om het te voltooien.

De synode is blij dat er een definitieve benoeming kon komen en dat drs. Van de Kamp die benoeming aanvaard heeft. De preses wenst hem toe dat hij in de opleiding van de TU een mooie plek zal hebben en goed kan werken met collega's en studenten. Hij wenst hem en zijn vrouw een gezegende tijd toe.

Drs. Van de Kamp dankt de synode voor het in hem gestelde vertrouwen. Hij beseft dat hij kracht van Heilige Geest nodig heeft om het vertrouwen niet te beschamen. Hij is blij dat deze benoeming een einde maakt aan veel onzekerheid over zijn situatie. Intussen heeft hij zes jaar werkervaring in Kampen en kent hij de zwaarte van de taak die hem is toevertrouwd. Het is boeiend werk, dat veel

vraagt van je persoon. Hij wil graag in Kampen verder werken en hoopt dat de opgezette projecten uitgezet kunnen worden. Hij roept ertoe op met elkaar te blijven bidden voor het werk in Kampen.

Artikel 116 – Bezwaren tegen GS Leusden Acta art. 77

(agenda 8.5)

29-06-02

Commissie: commissie 6

Materiaal:

brief van br. L. Roorda te Rozenburg waarin hij schrijft dat hij bezwaren heeft tegen de besluiten rond de Theologische Universiteit zoals die genomen zijn door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta artikel 77). Hij vraagt revisie op grond van art 31 KO. Omdat het br. Roorda naar zijn zeggen onmogelijk is inhoudelijk in te gaan op het onderwerp (omdat er nog zoveel meer besluiten/uitspraken van Leusden zijn waartegen hij overwegende bezwaren heeft), doet hij zijn verzoek vergezeld gaan van een artikel van prof. J. Kamphuis, dat in dezen zijn instemming heeft (J. Kamphuis, Aardverschuiving in Kampen, *Nader bekeken* 1999, jrg. 6 no. 7-8, p. 193v).

Besluit:

het verzoek van br. Roorda onontvankelijk te verklaren.

Grond:

het verzoek van br. Roorda voldoet niet aan de vereisten van een revisieverzoek, omdat br. Roorda zich niet confronteert met het besluit van de Generale Synode Leusden 1999.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 117 – Benoeming deputaten Curatoren Theologische Universiteit

(agenda 8.6)

29-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Curatoren Theologische Universiteit worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. W.F. Wisselink, Leek (2011)	ds. A. van der Sloot, Bedum
ds. J. Kruidhof, Drachten (2008)	ds. J. van Benthem, Drachten
ds. F.J. Bijzet, Emmen (2011)	ds. Jac. Ophoff, Roden
ds. J.W. van der Jagt, Dalfsen (2005)	ds. P.L. Voorberg, Emmeloord
ds. M.H. Sliggers, Arnhem (2011)	ds. M.H. Oosterhuis, Ede

Primi	Secundi
ds. E.A. de Boer, Zeist (2011)	ds. H.Sj. Wiersma, Spakenburg
ds. P. Niemeijer, Den Helder (2011)	ds. E. Brink, Waddinxveen
ds. H.P. Dam, Hardinxveld-Giessendam (2011)	ds. R. ter Beek, Capelle aan den IJssel
ds. J.J. Burger, Axel (2008)	ds. R. van Wijnen, Middelburg
P.G. Bakker, Krimpen aan den IJssel (2008)	G.J. Oosterhuis, Zeewolde
D. Laan, Renkum (2008)	L. Hordijk, Oostenrijk
P.T. Pel, Hattem (2005)	H.C. Neuman, Hoogeveen
B. Siepel, Lelystad (2008)	G. Stellingwerf, Burgum
D. Slot, Zeist (2008)	S. de Vries, Groningen

Artikel 118 – Benoeming Commissie van Beroep Theologische Universiteit

(agenda 8.6)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als leden van de Commissie van Beroep ingevolge de rechtspositieregeling voor het personeel van de Theologische Universiteit (Acta artikel 113, besluit 3b) worden benoemd:

Primi	Secundi
S. Griffioen (s), Loenen aan de Vecht	C. van den Berg, Hattem
E.P. van Dijk, Heino	J.R. Krol, Nijkerk
ds. J. Luiten, Alkmaar	

Artikel 119 – Werkbegeleiding en nascholing van predikanten

(agenda 8.8)

19.26-04-02

Commissie: deputaatschap Werkbegeleiding en nascholing predikanten

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor werkbegeleiding en nascholing van predikanten;
2. besluit van de Generale Synode Leusden 1999 inzake werkbegeleiding en nascholing van predikanten (Acta artikel 79);
3. brief van de Particuliere Synode Gelderland, waarin gevraagd wordt de selectie van mentoren op zo objectief mogelijk grond te doen plaatsvinden;
4. brief van de Gereformeerde kerk te Amersfoort-Centrum, waarin gevraagd wordt deputaten Werkbegeleiding en deputaten Losmaking naar artikel 14 KO samen een actieve rol te geven in het verwisselen van standplaats van een predikant die in problemen is geraakt;
5. brief van de Gereformeerde kerk te Groningen-Zuid waarin gevraagd wordt te (doen) voorkomen dat twee predikanten van dezelfde gemeente gelijktijdig tot mentor worden benoemd en dat de kosten van het mentoraat niet ten laste komen van de kerk waartoe de mentor behoort;

6. brief van de Gereformeerde kerk te Voorthuizen-Barneveld met een reeks vragen/suggesties betreffend de aansluiting tussen (het praktische deel van) de opleiding en de verplichte werkbegeleiding, de inbedding van de werkbegeleiding in meer personeelszorg-activiteiten, de selectie van de mentoren, de scholing van de mentoren, de frequentie van de werkbegeleidingsgesprekken en de rol van de kerkenraad inzake de eventuele werkbegeleiding van meer ervaren predikanten.

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te de-chargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Grond:

de opzet van deputaten biedt een doorzichtige en eenvoudige procedure, waarin de kerkenraad de ‘werkgeversrol’ speelt, de kerken samen de hoofdlijnen vaststellen en deputaten de technische en administratieve service bieden.

Besluit 2:

opnieuw deputaten te benoemen voor de organisatie van werkbegeleiding en nascholing van predikanten met de volgende opdrachten:

- a. de werkbegeleiding voor beginnende predikanten te organiseren zoals beschreven is in hoofdstuk 3 van het rapport van deputaten;
- b. de (organisatie van de) werkbegeleiding te optimaliseren door o.a. de suggesties in de hierboven vermelde brieven – voorzover ze nog niet zijn opgevolgd – te overwegen en waar mogelijk te verwerken;
- c. als informatiepunt beschikbaar te zijn met het oog op de werkbegeleiding van ervaren predikanten op de manier zoals beschreven in hoofdstuk 4 van het rapport van deputaten;
- d. de kerkenraden te stimuleren de loopbaan van hun predikant zorgvuldig te begeleiden en daartoe desgevraagd met gebruikmaking van ontwikkeld materiaal van o.a. het GMV eenvoudige instrumenten zoals een protocol ‘functioneringsgesprekken voeren’, een protocol ‘persoonlijk ontwikkelingsplannen maken’ en een protocol ‘omgaan met conflicten’ aanreiken;
- e. in overleg met deputaten Losmaking naar artikel 14 KO ‘slaag- en faalfactoren’ inzake het functioneren van de predikanten te inventariseren en de volgende synode hieromtrent aanbevelingen te doen;
- f. de ontwikkelingen met betrekking tot de bij- en nascholing van predikanten te volgen en wanneer daartoe aanleiding bestaat, opleidingscentra te stimuleren een – onderling samenhangend – aanbod te ontwikkelen en de predikantenvereniging te stimuleren actief te bevorderen dat haar leden zich blijven ontwikkelen in de volle breedte van hun ambt;
- g. te blijven bewaken dat de aandacht voor de persoon van de predikant, diens deskundigheid en professionaliteit enerzijds en (de aandacht) voor zijn roeping, toewijding-in-liefde en de door de Geest geschonken gaven anderzijds, schriftuurlijk in balans is;
- h. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;

- i. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. deputaten hebben in hun rapport overtuigend aangegeven dat – onverlet de primaire verantwoordelijkheid van de eigen kerkenraad – de kerken ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben in de zorg voor hun predikanten tussen opleiding en emeritering;
2. de synode onderkent het risico van een te technische, psychologische benadering van het vraagstuk van de ‘personeelszorg’ maar wil zich hierdoor niet laten ontmoedigen deze verantwoordelijkheid te duiden en ter hand te nemen. Daarbij hoort ook dat er volop oog is voor de gevolgen van een verschromelend geestelijk leven op het functioneren van de predikanten;
3. de synode acht het ongewenst de bredere aandacht voor de loopbaan van de predikant en de werkbegeleiding aan twee verschillende deputaatschappen toe te kennen;
4. de synode is van oordeel dat de werkzaamheden van deputaten Losmaking naar artikel 14 KO en dat van deputaten Werkbegeleiding raakvlakken hebben, die afstemming en samenwerking meer dan wenselijk maken.

Bij de presentatie en behandeling van het rapport zijn aanwezig de deputaten zr. M. van Herk, br. Z.B. Nitrauw, ds. A.O. Reitsema en zr. H.M. Schiebaan-Strating.

Het deputaatschap heeft in de korte tijd van zijn bestaan veel werk verzet. Het is vooral gericht op de begeleiding van predikanten, die pas beginnen. Ook ervaren predikanten kunnen gebruikmaken van de geboden mogelijkheden, op eigen verzoek. De deputaten nemen een amendement over om loopbaanbegeleiding voor ervaren predikanten nadrukkelijker een plaats te geven in hun voorstel. De bedoeling is daarbij, dat de predikant die niet zelf aanvraagt, maar dat ze hem door zijn kerkenraad aangeboden wordt. Dat is dus iets anders dan bijvoorbeeld supervisie op verzoek van de predikant zelf.

Met het werk van dit deputaatschap komt het personeelswerk voor predikanten op gang. Niet iedereen is gelukkig met deze termen. Komt zo het eigene van het werk van de Heilige Geest wel voldoende naar voren? Deputaten wijzen erop, dat dit werk van de Heilige Geest niet een extra is boven de normale gaven, maar dat dit door alles heen zit.

Het werk heeft raakvlakken met wat bijvoorbeeld het deputaatschap over losmaking doet (zie Acta artikel 29); daarom kan alleen een voorlopig besluit genomen worden.

Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 120 – Instelling Steunpunt Gemeenteopbouw

(agenda 8.10)

31-05;21.28-06;19-09-02

Commissie: commissie 7

Materiaal:

1. voorstellen van de negen particuliere synodes om tot de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw over te gaan. Uit verschillende voorstellen spreekt waardering voor het werk dat door het GVI, steunpunt gemeenteopbouw, in de afgelopen decennia verricht is. Verschil is er ten

aanzien van de mogelijke integratie van het GVI in het te vormen Steunpunt Gemeenteopbouw. In de voorstellen komen in grote lijnen drie scenario's naar voren:

- a. Onderzoek naar ondersteuning gemeenteopbouw en inkadering. De komende drie jaar is onderzoek gewenst naar kerkelijke inkadering van activiteiten op het terrein van gemeenteopbouw en de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw. Ook moeten mogelijke vormen van samenwerking met andere instellingen (TU, DTEG e.a.) onderzocht worden. Tijdens die onderzoek worden de activiteiten van het GVI die zich richten op gemeenteopbouw, gegarandeerd en ondergebracht bij dit Steunpunt (Friesland, Groningen, Gelderland, Holland-Noord).
  - b. Onderzoek naar ondersteuning gemeenteopbouw bepaalt (eventuele) inkadering. Er moet onderzoek gedaan worden naar landelijke ondersteuning gemeenteopbouw. Na dit onderzoek worden mogelijk delen van het huidige GVI overgenomen (Drenthe, Overijssel, Utrecht, Holland-Zuid).
  - c. Onderzoek en overbruggingsperiode. Er moet de komende drie jaar onderzoek gedaan worden naar kerkelijke inkadering van activiteiten op het terrein van gemeenteopbouw. Dit geschiedt volstrekt onafhankelijk. Het GVI wordt, hangende dit onderzoek, gesubsidieerd, maar dit geeft is geen garantie voor kerkelijke inkadering van het instituut (Zeeland/Noord-Brabant/Limburg).
2. het studierapport *Van Instituut naar Spinnenweb* van de synodecommissie 7 (Toerusting) en haar presentatie op de synodevergadering van 28 juni 2002.

In dit rapport worden twee vragen samenhangend beantwoord: de vraag naar de ondersteuning op het terrein van gemeenteopbouw en de vraag naar samenwerking tussen de bestaande 'aanbieders' (DTEG, TU, DS e.a.) Voor de eerste vraag wordt een Steunpunt voorgesteld waarin 'bruggenbouwen' tussen kennis op het terrein van gemeenteopbouw en toepassing centraal staat, alsmede coaching en begeleiding. De oplossing voor de tweede vraag ligt in het advies om integratie en coöperatie als kerntaak van het Steunpunt te beschouwen.

De taak van de 'bruggenbouwers' wordt in het rapport verder uitgewerkt. Zij moeten de relatie leggen tussen nationaal en internationaal onderzoek (bijv. TU Kampen) en de praktische vragen die uit de kerken opkomen. Ook kan een 'bruggenbouwer' zinvolle verbindingen leggen tussen verschillende werkers in het veld van de gemeenteopbouw.

Het werk van het nieuwe Steunpunt kan met begrippen als 'bruggenbouwen', 'netwerken', 'coaching' getypeerd worden, gekoppeld aan een adequaat ondersteuningsaanbod. De conclusie van dit rapport luidt dat de kerken het meest gediend zijn met deze functie op het terrein van gemeenteopbouw. Overname van *knowhow* van het GVI is zinvol, omdat deze kennis en menskracht deze functie ondersteunt.

Ten slotte: het rapport adviseert om aan een deputaatschap een ruim mandaat geven om deze bouwschets verder uit te werken en tot vorming van het Steunpunt Gemeenteopbouw overgaan.

Besluit:

1. een deputaatschap *Steunpunt Gemeenteopbouw* te benoemen om te komen tot de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw;
2. dit deputaatschap de volgende instructie mee te geven voor de aansturing van het nieuwe Steunpunt:
Deputaten dragen er zorg voor dat er in dit Steunpunt personen zijn die:

- a. de kerken dienen met visie- en missieontwikkeling op het terrein van gereformeerde gemeenteopbouw, gerelateerd aan onderzoek en kennis op dit vakgebied;
  - b. deze kennis verzamelen en beschikbaar stellen aan de kerken;
  - c. actuele vragen in de kerken verzamelen, thematiseren en verwerken in toerustingsmateriaal;
  - d. streven naar versterking van de netwerkfunctie;
  - e. samenwerking zoeken met en stimuleren tussen andere ‘aanbieders’ op het terrein van gemeenteopbouw;
  - f. in samenspraak met hen zoeken naar mogelijke strategische allianties of fusies (bijv. DTEG/Steunpunt);
  - g. op het terrein van kerkelijk advieswerk met betrekking tot gemeenteopbouw een duidelijk aanspreekpunt worden.
3. deze deputaten op te dragen concrete doelstellingen en plannings te ontwikkelen bij de vernoemde taken van dit Steunpunt;
  4. deze deputaten op te dragen in overleg met het GVI-bestuur het werk en de knowhow van het GVI in dit nieuwe Steunpunt te integreren;
  5. deze deputaten te machtigen de praktische uitvoering rond de ontwikkeling van dit Steunpunt ter hand te nemen en daarvan verslag te doen aan de generale synode van 2005.
  6.
    - a. voor de periode 2003-2005 het volgende budget ter beschikking te stellen: € 1,90 per ziel;
    - b. deputaten te machtigen om bij hun aantreden met het GVI-bestuur nadere afspraken te maken ten aanzien van de overdracht van de materiële en personele rechten en plichten van het GVI.

Gronden:

1. met dit besluit wordt voldaan aan de wens vanuit de kerken om te komen tot landelijke ondersteuning van het werk rond gemeenteopbouw onder kerkelijke verantwoordelijkheid, zoals dat door het GVI werd verricht en verder perspectief heeft gekregen in de notitie *Van Instituut naar Spinnenweb*. Ook wordt tegemoet gekomen aan de wens van particuliere synodes om werkers op het hele terrein van gemeenteopbouw (DTEG, TU, DS e.a.) met elkaar in verband te brengen;
2. praktische vormen van ondersteuning die gericht zijn op gemeenteopbouw, kunnen onder verantwoordelijkheid van het nieuwe Steunpunt gerealiseerd worden.

Toelichting

1. De instructie is *open* en *bepert* van karakter. Dit doet recht aan de ruimte die nodig is voor de *ontwikkeling* die met dit denken rond het nieuwe Steunpunt en de samenwerking tussen kennis- en toepassingscentra wordt ingezet. Het deputaatschap is dusdanig samengesteld, dat hier voldoende kracht ligt voor het begeleiden van een verantwoorde ontwikkelingsgang.
2. In de aanloop speelde de vraag naar de inkadering van het werk van het GVI een grote rol. De generale synode heeft laten onderzoeken, hoe deze vraag het beste beantwoord kan worden. In dat antwoord kwam o.m. de noodzaak naar voren om bestaande instellingen meer met elkaar in verband te brengen en verder te komen in visie-ontwikkeling. Op deze afweging is het profiel van het nieuwe Steunpunt gebaseerd.
3. Het bestuur van het GVI is door de synodecommissie in het overleg betrokken. Het bestuur van het GVI heeft verklaard zich in principe achter deze besluiten te stellen en na een mogelijke, in

- overleg met deputaten vast te stellen, overgangsfase de Stichting GVI op te heffen, zodra de *functie* ondersteuning gemeenteopbouw onder kerkelijke verantwoordelijkheid belegd is en de materiële en personele rechten en plichten van het GVI aan het deputaatschap zijn overgedragen.
4. Vanuit de negen particuliere synodes kwam een voorstel waarin sprake was van een quotum van € 2,89 (huidige prijspeil). Na een bezuinigingsronde bracht het bestuur dit terug tot € 2,11. Na voortgaand overleg met commissie 7 en de beoogde deputaten is dit verder teruggebracht tot het bedrag van € 1,90. Het gevolg van deze bezuinigingen is dat op de dienstverlening sterk gesnoeid zal worden. De personeelsbezetting is teruggebracht van 7.4 fte naar 4,75 fte. De commissie 7 is van mening dat dit het minimumbedrag is waarmee de functie gemeenteopbouw nog kan worden gerealiseerd. De benodigde gelden worden door de individuele kerkleden al vele jaren via het CFA ter beschikking gesteld. Deze geldstroom wordt verlegd naar een quotum.

Van alle particuliere synodes ligt er een voorstel om op een of andere manier te kijken naar de kerkelijke inkadering van het werk van het GVI (voorheen Gereformeerd Vormingswerk in Internaatverband). Dit door velen binnen de kerken zeer gewaardeerde werk kwam in de knel. Commissie 7 heeft de diverse varianten op een rij gezet en leidt de bespreking in met een presentatie. Een aantal particuliere synode kwam met het voorstel de organisatie over te nemen en om te bouwen tot een Steunpunt Gemeenteopbouw. Enkele andere wilden alleen de vitale onderdelen uit de organisatie halen en in zeer afgeslankte vorm verder. Een derde variant is de toekomst voor één jaar te garanderen en in die tijd te zoeken naar de beste oplossing.

In de bespreking wordt nog een vierde mogelijkheid genoemd: laat de zaak van de gemeenteopbouw bij de plaatselijke kerken zelf. Toch concludeert de preses: Bij alle sprekers is de gedachte te vinden dat toerusting een kerkelijke verantwoordelijkheid is; maak bij kerkelijke inkadering nu of straks dus gebruik van de mogelijkheden die het GVI in huis heeft. In een rondetafelgesprek met alle betrokkenen, ook de mensen van het GVI, zullen de mogelijkheden onderzocht worden. Bij de bespreking zijn vertegenwoordigers van het GVI aanwezig.

De bespreking wordt voortgezet op 21 juni 2002. Er is een eerste rapport van de commissie, dat, omdat het de medewerkers van het GVI raakt, in comité besproken wordt. De bespreking op 28 juni is publiek. De hoofdlijn van het voorstel houdt in, dat de netwerkfunctie die het GVI toch al heeft, verbreed wordt en dat het Steunpunt Gemeenteopbouw de samenwerking tussen de diverse organisaties, waarbij vooral de Theologische Universiteit genoemd wordt, gaat bevorderen. Dit kan met betrekkelijk weinig menskracht. Zo sla je twee vliegen in één klap. Bruggenbouwen is het woord waarmee hun werk te karakteriseren valt. Via een peiling wordt duidelijk, dat de synode in grote meerderheid vindt dat de commissie in deze richting verder moet denken.

De bespreking wordt afgerond op 19 september 2002. In samenwerking met het GVI is een conceptbesluit voorbereid door de commissie. Het nieuwe Steunpunt Gemeenteopbouw zal een netwerkorganisatie zijn, die zelf bijvoorbeeld wel cursusmateriaal ontwikkelt, maar de cursussen niet altijd zelf hoeft te geven. Werd eerst uitgegaan van een quotum van € 2,75, dat is nu teruggebracht naar € 1,90. Het punt van de financiën blijft een rol spelen. Uiteraard zijn er overnamekosten. Als er geld binnen kan komen uit extra bronnen, is dat meegenomen. Blijft staan, dat de deputaten Financiën en beheer graag een lager bedrag willen zien.

Er komt een amendement van br. H.H. Luiten. Die wil de synode laten uitspreken dat er bij het steunpunt mensen aangetrokken moeten worden met theologische en praktische deskundigheid. Dit amendement wordt verworpen; 3 broeders stemmen voor en 1 onthoudt zich van stemming.

Ook ds. M. van Veelen dient een amendement in; hij wil voor de financiering uitgaan van € 1,- per ziel, om in de buurt te komen van het bedrag dat door deputaten Financiën en beheer genoemd is.

Br. B. Mooibroek dient een tegenvoorstel in: een bureau van één man is genoeg, net als de diaconale consulent.

Omdat het amendement van ds. M. van Veelen beschouwd wordt als tegenvoorstel, komt eerst het voorstel van de commissie in stemming. Het wordt aanvaard met 6 stemmen tegen. Daarmee zijn de tegenvoorstellen verworpen.

Artikel 121 – Benoeming deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw

(agenda 8.10)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw worden benoemd:

Primi	Secundi
M. Schelling-van der Laan (s), Delft	L. Klapwijk, Ede
J.P. Crielaard, Veenendaal	W. Vlasblom, Nuenen
F.J. Haveman, Dronten	
D. Roose, Apeldoorn	
J.F. Walinga, Zoetermeer	
ds. B. van Zijjlekom, Ridderkerk	

Artikel 122 – Toerusting van jongeren

(agenda 8.11)

26-09-02

Commissie: commissie 7

Materiaal:

1. besluit van de Generale Synode Zuidhorn 2002 met betrekking tot het Steunpunt Gemeenteopbouw (Acta art. 120) en de stukken die daaraan ten grondslag liggen;
2. schrijven van de Particuliere Synode Groningen d.d. 6 febr. 2002, waarin wordt voorgesteld deputaten Toerusting jongeren te benoemen, die als taak opgedragen krijgen de kerken te ondersteunen bij het nadenken over de catechese/het kerkelijk onderwijs (visie en beleid) en de kerken te dienen met het ontwikkelen en aanbieden van concreet (ondersteunings)materiaal voor de catechese/het kerkelijk onderwijs. Zij geeft de synode daarbij in overweging de mogelijkheid te onderzoeken om de bedoelde werkzaamheden bij een deputaatschap toerusting/gemeenteopbouw onder te brengen, indien dat door de synode via andere voorstellen wordt ingesteld.

Besluit:

de door de particuliere synode Groningen gestelde vraag door te geven aan het deputaatschap Steunpunt Gemeenteopbouw met de opdracht om na te gaan, op welke wijze in het kader van een nieuw te vormen Steunpunt Gemeenteopbouw daaraan kan worden gewerkt.

Gronden:

1. in het kader van ondersteuning van gemeenteopbouwactiviteiten past ook gerichte aandacht voor catechese/kerkelijk onderwijs aan de jongeren;
2. naar verwachting zal binnen een toekomstig Steunpunt Gemeenteopbouw zinvol aan deze studie en materiaalontwikkeling kunnen worden gewerkt, gezien de reeds aanwezige kennis en ervaring binnen de instanties die in een Steunpunt kunnen samenwerken;
3. de particuliere synode Groningen draagt belangrijke argumenten aan om als kerken gezamenlijk aan dit onderwerp te werken.

Eén broeder onthoudt zich van stemming over dit besluit, dat voorbereid is door commissie 7. Het is daarmee aangenomen.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 8 – Opleiding en toerusting	1
Artikel 111 – Studiefinanciering voor theologische studenten	1
Artikel 112 – Benoeming deputaten Studiefinanciering naar artikel 19 KO	3
Artikel 113 – Theologische Universiteit	3
Artikel 114 – Benoeming docenten Theologische Universiteit	15
Artikel 115 – Afscheid en begroeting van docenten aan de Theologische Universiteit	15
Artikel 116 – Bezwaren tegen GS Leusden Acta art. 77	19
Artikel 117 – Benoeming deputaten Curatoren Theologische Universiteit	19
Artikel 118 – Benoeming Commissie van Beroep Theologische Universiteit	20
Artikel 119 – Werkbegeleiding en nascholing van predikanten	20
Artikel 120 – Instelling Steunpunt Gemeenteopbouw	22
Artikel 121 – Benoeming deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw	26
Artikel 122 – Toerusting van jongeren	26
Inhoudsopgave	28

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 9 –
Binnenlandse betrekkingen**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 9 – Binnenlandse betrekkingen

Artikel 123 – Kerkelijke eenheid

(agenda 9.1)

6.28-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid;
2. aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid;
3. tweede aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid.

Besluit:

1. deputaten op te dragen om in goed contact met de plaatselijke kerken en de regio's de kerkelijke eenheid te bevorderen door:
  - a. de beschikbare en relevante informatie met betrekking tot de landelijke samensprekingen tijdig aan de kerken toe te zenden;
  - b. de ontwikkelingen in de plaatselijke samensprekingen te volgen;
  - c. zich nader te bezinnen op de verhouding tussen plaatselijke en landelijke samensprekingen in de praktijk;
  - d. plaatselijke kerken te stimuleren om aan het proces van kerkelijke eenheid actief bij te dragen;
  - e. op informatie uit de kerken te reageren wanneer daar gezien de uitspraken van de generale synoden reden voor is;
  - f. desgevraagd kerken te adviseren bij het werken aan kerkelijke eenheid;
  - g. wanneer daar reden en ruimte voor is, één of meer bijeenkomsten te beleggen om het onder a-d genoemde nadere uitwerking te geven.
2. de kerken op te roepen om in de eredienst op de zondag van of na 31 oktober aandacht te geven aan voorbede voor de kerkelijke eenheid;
3. hun werk te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
4. van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en dit rapport minstens een half jaar voor het begin van die synode toe te sturen aan de kerken.

Op 6 juni presenteren de deputaten voor kerkelijke eenheid hun rapport. Van hen zijn aanwezig br. E. Boerma, ds. H. ten Brinke, ds. P. Houtman, prof. dr. B. Kamphuis, br. K. Mulder, ds. M.H. Sliggers en ds. A.J. van Zuijlekom.

In hun presentatie spreken deputaten hun dankbaarheid uit, dat zij in hun werk dienstbaar mochten zijn aan de groei van kerkelijke eenheid. Met de Christelijke Gereformeerde deputaten mocht verder doorgesproken worden over het federatiemodel dat aan het groeien is. Met de commissie van de Nederlandse Gereformeerde Kerken konden goede gesprekken gevoerd worden over de plaats van de belijdenis in het kerkelijk leven en het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte zocht, nadat zij de band met de (synodaal-)Gereformeerde kerken vanwege het dulden van de opvattingen van dr. C.J. den

Heyer verbroken hadden, zelf contact, omdat men vernomen had dat studie naar een overlegorgaan bij de opdracht van de deputaten hoorde. Plaatselijke kerken mochten ze bijstaan via materiaal en adviezen in hun gesprekken over eenheid.

Een paar punten komen in de algemene bespreking naar voren. Wat betreft de gesprekken met de Christelijke Gereformeerde Kerken wordt gewezen op de publicaties van dr. B. Loonstra, die nog steeds vragen oproepen rond het Schriftgezag. Prof. dr. B. Kamphuis wijst er echter op, dat het ook onze vragen zijn; het is niet alleen hun probleem. Het gesprek hierover is nog niet afgerond, maar wordt gevoerd in het vertrouwen dat van Schriftkritiek geen sprake is. Onduidelijkheid heerste er bij sommigen over de precieze betekenis van het besluit van de vorige synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken om niet direct over te gaan tot een federatief groeimodel.

Over de Nederlands Gereformeerde Kerken wordt opgemerkt dat langzamerhand duidelijk wordt dat het verschil niet gaat over de belijdenis als zodanig, maar over de manier waarop met afwijking van de belijdenis omgegaan wordt. Plaatselijk zijn er nog steeds grote verschillen: hier en daar kennen zij vrouwelijke ambtsdragers.

Ten aanzien van het COGG is er, naast waardering voor de mogelijkheid elkaar te ontmoeten, ook de vraag of dit orgaan ons helpt om aanstekelijke kerken te zijn.

Op 28 juni wordt het voorstel met algemene stemmen aangenomen. Twee leden van de synode blijven buiten stemming.

Artikel 124 – Benoeming deputaten Kerkelijke eenheid

(agenda 9.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Kerkelijke eenheid worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. H. ten Brinke (s), Bodegraven (2008)	ds. K. Harmannij, Den Ham
ds. T. Dijkema, Zoetermeer (2011)	ds. M. Wielhouwer, Zuidlaren
ds. P. Groenenberg, Ermelo (2005)	
ds. H. Hoksbergen, Spakenburg (2011)	
ds. A. van Houdt, Vlaardingen (2011)	
ds. P. Houtman, Twijzel (2008)	
prof. dr. B. Kamphuis, Kampen (2005)	
A.Joh. Kisjes, Bunschoten (2011)	
ds. A.J. Minnema, Balkbrug (2011)	
K. Mulder, Amersfoort (2008)	
L.C. Scholtus, Meppel (2011)	
ds. R. van der Wolf, Axel (2008)	
ds. G. Zomer Jzn, Hoogland (2011)	
ds. A.J. van Zuijlekom, Dordrecht (2005)	

Artikel 125 – Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken (agenda 9.3)

21-06-02

Aanwezig zijn uit de Christelijke Gereformeerde Kerken de deputaten ds. C.D. Affourtit, prof. dr. J.W. Maris en ds. J.W. Schoonderwoerd. Als deputaten Kerkelijke eenheid zijn aanwezig br. E. Boerma, ds. H. ten Brinke, ds. K. van den Geest, prof. dr. B. Kamphuis, br. K. Mulder, ds. M.H. Sliggers en ds. P.J. Trimp.

De preses richt zich in het bijzonder tot de afgevaardigden van de Christelijke Gereformeerde Kerken en spreekt hen als volgt toe:

Zeer geachte broeders deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken,

Namens de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland heet ik u hartelijk welkom in onze vergadering. Het is bemoedigend voor ons, dat u gehoor hebt gegeven aan onze uitnodiging om aanwezig te zijn, als wij gaan spreken over de verhouding tussen uw en onze kerken.

De laatste jaren is er een verblijdende ontwikkeling geweest. Vanwege de bereikte overeenstemming inzake toe-eigening van het heil en gemeentebesouwing, konden deputaten van uw en onze kerken verder werken aan het concretiseren van het streven naar eenheid.

Uit de rapportage van uw en onze deputaten blijkt, hoe u daarmee bent bezig geweest in de afgelopen jaren. Met dankbaarheid kan worden geconstateerd dat er in toenemende mate contact wordt gezocht tussen beide kerkgemeenschappen. In dat verband wil ik noemen de gehouden gezamenlijke predikantenconferentie, het overleg tussen diverse deputaatschappen van beide kerken en het gehouden overleg met die plaatselijke kerken die toestemming hebben van hun respectieve classes tot kanselruil of die daartoe een verzoek bij hun classes hebben ingediend.

Niet minder denk ik aan de inspanning van uw en ons deputaatschap om na te denken over een vorm van federatie. Het stemt ons tot grote dankbaarheid dat de synode van uw kerken heeft uitgesproken dat het 'federatieve groeimodel' een goede vorm is om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven.

Het is weliswaar te betreuren dat de synode van uw kerken daarbij heeft uitgesproken dat het federatieve groeimodel nog niet wordt ingevoerd, maar we hebben begrip voor de argumenten daarvoor, zoals uw synode dat heeft verwoord aan onze synode in een brief d.d. 31 januari 2002.

Broeders, het zoeken van eenheid is een opdracht waaraan wij moeten en mogen werken.

Beide kerken immers hebben geconstateerd dat er sprake is van een geestelijke eenheid (een eenheid die Jezus in het Hoge priesterlijk gebed - Joh. 17 - typeert met de woorden: 'opdat ze allen één zijn, gelijk U, Vader, in Mij en Ik in U').

Beide kerken hebben uitgesproken dat er sprake is van een confessionele eenheid (een eenheid die Jezus in hetzelfde gebed typeert met de woorden: 'Heilig hen in uw waarheid; uw woord is de waarheid').

Geestelijke eenheid en confessionele eenheid zullen concreet gemaakt dienen te worden in kerkelijke eenheid (een eenheid die in het Hoge priesterlijk gebed wordt bedoeld, als Jezus bidt: 'opdat de wereld gelove dat U Mij gezonden hebt').

Wij zullen vanuit onze verantwoordelijkheid eraan mogen werken dat geestelijke, confessionele en kerkelijke eenheid zichtbaar zullen worden in de ene avondmaalsgemeenschap. Het is niet voor niets dat Jezus zijn hoge priesterlijk gebed vrijwel zeker heeft gebeden vlak na het laatste avondmaal met zijn discipelen.

Natuurlijk moeten we de weg naar kerkelijke eenheid met wijsheid gaan. Dat kan soms betekenen: niet al te voortvarend. Maar laten we ons er ook voor wachten dat de verdeeldheid – zelfs onder hen die hetzelfde belijden – niet in stand gehouden wordt doordat we heel sterk bezig zijn met onze eigen identiteiten, zonder te bedenken dat de identiteit van de gemeente uitsluitend gelegen is in Christus die het Hoofd is van zijn lichaam. Maar al te vaak gaat het – onbedoeld soms – om de vraag: hoe staat het tussen hen en ons (bijvoorbeeld de Christelijke Gereformeerde Kerken, de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken), terwijl het toch moet gaan om de vraag: hoe staat het tussen Hem en ons?

Broeders, het is onze diepe wens en onze innige bede dat uw en onze kerken in deze bedeling tot één mogen worden. Wat zou het een zegen zijn, als liefde en eenheid zichtbaar zouden worden aan de avondmaalstafel, zoals dat in sommige plaatselijke gemeenten al het geval is.

Ik spreek de hoop uit dat de bespreking in onze synode duidelijk zal maken dat die eenheid onze begeerte is. Een eenheid waarvoor Christus zijn bloed heeft gegeven; waarvoor Hij heeft gebeden. Een eenheid die Christus ons wil toe-eigenen door zijn Heilige Geest.

Geve de Here ons ook in de bespreking van vandaag de leiding van zijn Geest.

Ten slotte: ik wens de Christelijke Gereformeerde Kerken van harte de zegen toe van onze goede God. Make Hij die kerken trouw. Geve Hij wijsheid om ook in moeiten en spanningen in verband waarmee u afgelopen zondag een dag van verootmoediging en gebed hebt gehad, te blijven zien op Hem die het Hoofd is van de kerk, Jezus Christus.

Vervolgens spreekt prof. dr. J.W. Maris uit naam van Deputaten Eenheid Gereformeerde Belijders van de Christelijke Gereformeerde Kerken de synode toe:

Preses, synodeleden, broeders in onze Here Jezus Christus,

Drie jaar geleden mocht ik in Leusden spreken van ‘ingehouden vreugde’ met verwijzing naar de vorderingen waar we toen getuige van waren. De synodes van Haarlem-Noord 1998 en Leusden 1999 konden spreken van een doorbraak in de wederzijdse relatie na jarenlang intensief spreken over – vooral – de toe-eigening des heils en over de leer aangaande de kerk. Het was daarbij duidelijk dat we achter de gevonden overeenstemming niet terug konden en mochten. Lang, en in het besef voor Gods aangezicht met zeer wezenlijke dingen bezig te zijn geweest, was het toen gevonden akkoord voorbereid geweest. Het was van de Here wat we toen hebben ontvangen.

Tegelijk is toen al door de gemeenschappelijke deputaten gemeld dat de weg die voor ons ligt geen formaliteit betreft die nog even afgewikkeld moet worden.

Samen op een weg

Sedert deze beide synoden zijn wij als twee deputaatschappen gezamenlijk aan het werk geweest met de opdrachten van beide synoden, die mooi parallel liepen. Wanneer u in het aan uw vergadering voorgelegde voorstel inzake de relatie met de CGK tienmaal het woord ‘gezamenlijk’ tegenkomt, is dat vrucht van de wijze waarop in de afgelopen jaren is samengewerkt. Dat kon openhartig – in de betekenis van een open hart hebben voor elkaar en ook een open hart hebben voor de Here.

Onze synode had er de nadruk op gelegd, dat de bereikte overeenstemming inzake de toe-eigening des heils ook zou moeten doorwerken. Juist in de zaken van prediking en bearbeiding van de gemeente ben je niet met een formele overeenstemming bezig, maar met de manier waarop wij in ons ambt doorgeven wat ons door de Here geschonken is. In ons gezamenlijke werk als deputaten om een beleid uit te zetten met het oog op de gegeven opdrachten heeft dat besef mooi gefunctioneerd. De predikantenconferentie van februari 2001 was er een goede vrucht van. We zullen er goed aan doen dit gezamenlijk bezig zijn met onze gemeenschappelijke erfenis zo te blijven voortzetten dat de zaken inhoudelijk aan de orde komen. En dat voor lange tijd!

Een zorg daarbij is, dat van christelijke gereformeerde zijde niet op een makkelijke manier zal worden gezegd: ‘Nog niet alle vrijgemaakten hebben het naar ons oordeel helemaal goed begrepen; dus we voelen ons nergens aan verplicht’, en dat omgekeerd van gereformeerd-vrijgemaakte kant niet iets wordt gezegd als: ‘Er zijn bij de christelijke gereformeerden nog heel wat situaties als die van geperforeerde gemeentegrenzen; dus constateren wij dat hun hardleersheid hopeloos is.’

We zullen aan beide kanten moeten oefenen in de betekenis van Jezus’ woord over de balk en de splinter. En zo elkaar zoeken en elkaar ernstig nemen als voor Gods aangezicht. Natuurlijk noemen wij balk wat voor u splinter is, en vice versa... Wanneer we niet in een geest van ootmoed op alle niveaus met elkaar leren spreken, zullen we niet verder komen. Wanneer we dat wel leren – en gezien de gegroeide contacten tussen deputaten én tussen een heel aantal plaatselijke gemeenten mag duidelijk zijn dat dat kan – dan mogen we verrast worden door Gods genade.

Een aantal argumenten voor verder gaande besluiten in elkaars richting is te noemen. Eén ervan is de verminderde relevantie van de kerk in de wereld van vandaag. Van eenheid zal een getuigenis uitgaan. Het moet ons aanspreken. Toch is er een motief dat dieper ligt. Dat is het feit dat ons Hoofd, Jezus Christus, één lichaam heeft. We zullen er alleen in een diepe gemeenschap met Hem door Zijn Geest mee verder komen. Dit geestelijk karakter van waar het kerkelijk om gaat, zal ons bezig moeten blijven houden. Zo niet, dan zullen we onvruchtbaar verzanden in onze eigen organisatorische wijsheden.

De synode van Leeuwarden

De synode van Leeuwarden 2001 heeft in haar besluiten naar aanleiding van de rapportage over onze gezamenlijk ontwikkelde gedachten vooral besloten tot continuïteit. Verder gaan met de gesprekken en het gezamenlijk beleid in de richting waarin dat reeds ging. De opstelling van de synode is voorzichtig geweest. Zij beoogde met name het betrekken van meerdere gemeenten en meerderen in de gemeente bij het proces van erkenning en herkenning. De schrik van 1892 klinkt nog steeds een beetje door, toen immers een synode grote stappen zette, en gemeenten voor een voldoende feit werden gesteld.

Tegen die achtergrond moet ook het dubbele besluit van de synode inzake het federatieve groeimodel worden gezien. Dat zegt enerzijds: het is een goed model, 'een goede vorm om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven'. Anderzijds: op grond van een aantal overwegingen 'op dit moment niet tot invoering daarvan over te gaan'.

Bij de overwegingen achter deze voorzichtigheid zit de waarneming dat nog in een groot aantal gemeenten weinig of geen contacten gelegd zijn en ook weinig of geen aandacht is besteed aan de nota over de toe-eigening van het heil. Mede doordat dus meer moet worden gedaan aan de bearbeiding van het 'grondvlak' van de kerken, werd geoordeeld dat thans ook de invoering van het federatief groeimodel ervaren werd als een van bovenaf opgelegde zaak. U mag wel weten dat deze waarneming van de synode haar deputaten wat moeite kostte. Achteraf moeten we zeggen, dat er wel een realiteit mee is aangewezen. Ons besef, dat het federatief groeimodel juist gericht was op een met veel ruimte omgeven ontwikkeling van contacten op lokaal niveau, zonder dat er aan gemeenten iets kon worden opgedrongen, was gegroeid in een intensief voorbereidingsproces. De synode maakte dat nog niet zo snel mee.

Tot de continuering van de opdracht aan deputaten, gericht op hetzelfde doel, is niettemin uitdrukkelijk besloten. Het is goed mogelijk op een vruchtbare manier inhoudelijk met de ontvangen opdrachten gezamenlijk verder te gaan. Ik herhaal graag dat het 'vruchtbaar' alles te maken zal hebben met een manier van werken die is afgestemd op een ootmoedig volgen van de Here..

En dan is er nog heel wat te doen, zoals ook in de door uw deputaten bij u neergelegde voorstellen zichtbaar wordt.

Wat betreft één van de bij u aan de orde gestelde zaken – die van de omgang met het gezag van de Heilige Schrift – stemmen we er graag mee in dat er op basis van Schrift en belijdenis tussen ons een fundamentele overeenstemming ligt. Dat er op dat gebied nog vragen in het gesprek kunnen worden ingebracht – ik denk bijvoorbeeld aan wat de besluiten van de synode van 1926 in Assen vandaag kunnen betekenen – kan er uiteraard bij ons op bereidwilligheid worden gerekend om over zulke vragen te spreken.

Het zou denkbaar zijn dat u ook wel geïnformeerd wilt worden over de besluiten van onze synode inzake de contacten met de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk. Het voert wellicht wat ver daar nu op in te gaan. Wij zullen uiteraard aan uw commissie met genoeg weergeven, wat daar de achtergrond van vormt en wat daaromtrent de feitelijke situatie is.

Vanuit de gemeenschap met Christus

Ik voel mij niet verplicht in deze toespraak op alle facetten van onze ontmoeting in te gaan. Daarin zit in elk geval continuïteit. Op die manier zal ook onze en uw betrokkenheid bij de Nederlands Gereformeerde Kerken om diverse redenen een rol blijven spelen tussen GKV en CGK. Ook uw mogelijke participatie aan het COGG is een zaak van gezamenlijke interesse.

Wat ik met nog meer nadruk noem, is dat bij u en bij ons op onderscheiden wijzen, maar in de kern vergelijkbaar, de noodzaak van verootmoediging aan de orde is gesteld. Er is noch bij ons noch bij u reden tot zelfgenoegzaamheid.

Ik realiseer mij, dat het tot het diepste wezen van de kerk behoort dat zij van de vergeving van de zonden leeft door het bloed van onze Heiland, gestort op Golgota. Daarbij behoort de kennis en de belijdenis van schuld. De kerk mag erkennen dat zij verbondsgemeente is. Maar nooit is er daarbij grond voor enig roemen op welke verbondskwaliteit ook aan onze kant. Die is er niet. Aan onze kant is schuld. Alles wat in het verbond betekenis heeft, komt van de Here. Van zijn wonderlijke ontferming alleen leven wij. En wanneer we daarvan niet weten te spreken, leven wij niet.

Preses, broeders, die evangelische grondtoon moet in onze kerkelijke melodie herkenbaar zijn. We hebben het dan over de heerlijkheid van de gemeenschap met Christus. Als we het over Hem hebben, valt er ook kerkelijk iets te zingen. En leren we door genade ook gezamenlijk in harmonie met elkaar zijn Naam ootmoedig, maar van harte, te prijzen.

Vervolgens gaat de synode over tot behandeling van het voorstel van deputaten Kerkelijke eenheid en besluit als volgt:

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van de deputaten voor kerkelijke eenheid;
2. tweede aanvullend rapport van de deputaten voor kerkelijke eenheid;

3. brief d.d. 31 januari 2002 van de Generale Synode der Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, Leeuwarden 2001, met de besluiten over de verhouding tot de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland;
4. brief d.d. 22 januari 2002 van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer, waarin gevraagd wordt
  - a. door te spreken over perforatie van kerkgrenzen;
  - b. overeenstemming te bereiken over het Schriftgezag voordat er verder wordt samengesproken;
5. brief d.d. 14 maart 2002 van de Gereformeerde Kerk te IJmuiden met het verzoek om
  - a. uit te spreken dat plaatselijk een (vrijgemaakt) Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde kerk één kerk kunnen vormen onder één kerkenraad;
  - b. deputaten op te dragen samen met de Christelijke Gereformeerde deputaten processen als in IJmuiden te begeleiden en aan de eerstvolgende generale synode concrete voorstellen te doen over plaatselijke kerkelijke eenheid;
6. brief d.d. 13 maart 2002 van de Gereformeerde Kerk te Waardhuizen, waarin zij oproept geen te grote stappen ineens te zetten;
7. brief d.d. 29 januari 2002 van br. Zijlstra te Drogeham met adhesiebetuigingen;
8. brief d.d. 7 maart 2002 van br. en zr. De Leeuw te Ermelo met een nieuw beleidsvoorstel;
9. brief d.d. 1 maart 2002 van br. Slagter te Emmen en brief d.d. 14 maart 2002 van br. Van der Worp te Hattem met in beide brieven ondermeer het verzoek de samenspreking met de Christelijke Gereformeerde Kerken te beëindigen;
10. brieven van ds. Van Gurp te Dalfsen, br. De Jong te Drachten en br. Spoelman te Rheezeveen met verzoek tot revisie van artikel 86 van de Acta van de Generale Synode van Leusden 1999.

Besluit 1:

dankbaar voor de groeiende toenadering van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken tot elkaar de weg naar kerkelijke eenheid te vervolgen.

Grond:

op basis van de groeiende toenadering kunnen vervolgstappen gezet worden in het zoeken naar kerkelijke eenheid.

Besluit 2:

1. uit te spreken dat de vraag die besloten ligt in de opdracht van de generale synodes van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken, om na te gaan of een federatie aanbeveling verdient en zo ja, hoe deze vorm zou kunnen krijgen, op grond van het rapport van deputaten inzake het federatief groeimodel met ja kan worden beantwoord;
2. niet te voldoen aan het verzoek als gesteld in materiaal 4.b.

Gronden:

- 1a. de overeenstemming in de leer die voorgaande generale synodes van beide kerkverbanden over en weer hebben uitgesproken, dient een vervolg te krijgen ten aanzien van de dienst en de tucht en het kerkelijk en kerkverbandelijk leven;

- 1b. uit de Heilige Schrift en uit de confessie is hier te noemen: Psalm 133:1 en 3b; Johannes 17:20-23; Efeziërs 4:1-6; Openbaring 1:13; HC zondag 21 antw. 54; NGB art. 27-32;
2. ten aanzien van het Schriftgezag is reeds principiële en confessionele overeenstemming geconstateerd.

Besluit 3:

uit te spreken dat het door gezamenlijke deputaten ontworpen federatieve groeimodel uitgevoerd wordt op een voor beide kerken geschikt tijdstip. Tot dat federatieve groeimodel behoren de volgende elementen:

- a. dat in principe voor alle plaatselijke kerken de mogelijkheid openligt voor kanselruil met de plaatselijke kerken uit het andere kerkverband dat deel neemt aan het federatieve groeimodel;
- b. dat eveneens in principe de mogelijkheid geopend is elkaars ongecensureerde belijdende leden tot de viering van het Heilig Avondmaal toe te laten;
- c. dat de plaatselijke kerken over en weer elkaars tuchttoefening erkennen en geen leden van elkaar accepteren zonder wederzijds goedvinden;
- d. dat de plaatselijke kerken van beide kerkverbanden over en weer, voorzover dit nog niet gebeurt of gebeurd is, worden opgewekt om met elkaar in contact te treden met het doel activiteiten te ontplooien om naar elkaar toe te groeien, waarbij het zoeken naar en het beleven van de geestelijke eenheid voorop dient te gaan.

Besluit 4:

deputaten met het oog op de uitvoering van het federatieve groeimodel op te dragen – op een nader te bepalen tijdstip – samen met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken studie te maken van de volgende zaken en – zo mogelijk – de volgende synode te dienen met voorstellen daarover:

- a. de regelingen voor samenspreking, met speciale aandacht voor de taak van de classis in dezen;
- b. de tekst van de belijdenisgeschriften in het algemeen en van art. 9 en 36 NGB in het bijzonder; inzake kerkrecht en kerkorde; inzake liturgie, waarbij te denken is aan de vrijheid daarin, het gebruik van verschillende bijbelvertalingen, psalmen en gezangen, aangepaste kerkdiensten e.d.; inzake de vragen die zich voordoen rondom samenwerkingsgemeenten en de positie van de Nederlands Gereformeerde Kerken;
- c. deputaten verder op te dragen:
  1. gezamenlijk aandacht te geven aan de veranderingen van situaties en gewoonten in beide kerken en het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken;
  2. gezamenlijk aandacht te geven aan de problematiek van de relaties die er in plaatselijke kerken zijn met een plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk;
  3. gezamenlijk regionale en/of landelijke conferenties van ambtsdragers te (doen) organiseren;
  4. gezamenlijk overlegssamenkomsten van kerken die toestemming hebben tot kanselruil of om die toestemming gevraagd hebben, te (doen) organiseren;

5. gezamenlijk verder door te denken over uitbreiding van gezamenlijke activiteiten en daarover gezamenlijk te rapporteren aan de volgende generale synode van beide kerken;
6. indien nodig naar het oordeel van deputaten gezamenlijk publicaties te doen verschijnen met betrekking tot kerkelijke eenheid;
7. gezamenlijk plaatselijke processen van eenwording te begeleiden en aan de volgende generale synode concrete voorstellen te doen over plaatselijke kerkelijke eenheid;
8. gezamenlijk aandacht te schenken aan perforatie van kerkgrenzen.

Besluit 5:

1. niet te voldoen aan het verzoek als gesteld in materiaal 5.a;
2. de verzoeken uit materiaal 9, voorzover ze betrekking hebben op de samensprekingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken, niet ontvankelijk te verklaren;
3. het voorstel uit materiaal 8 niet ontvankelijk te verklaren;
4. kennis te nemen van het gestelde in materiaal 6 en 7.

Gronden:

- ad 1. dit past (nog) niet in de huidige regels en afspraken tussen (vrijgemaakt) Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde Kerken;
- ad 2. een verzoek tot beëindiging van een samenwerkingsproces kan volgens artikel 30 KO alleen via voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de generale synode geplaatst worden;
- ad 3. een dergelijk verzoek kan volgens artikel 30 KO alleen via voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de generale synode geplaatst worden.

Besluit 6:

bij de benoeming en instructie van andere generaal-synodale deputaatschappen rekening te houden met de mogelijkheid tot structureel overleg met corresponderende deputaatschappen van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Grond:

de deputaatschappen hebben het overleg dat in de laatste verslagperiode heeft plaatsgevonden, als zinvol ervaren.

In de bespreking wordt grote dankbaarheid geuit voor de groeiende toenadering. Al weten beide kerken ook van de spanningen die dat weer oproept. Maar de bandbreedte van de confessie is breder dan die van onze eigen kerken wel eens geweest is. Ook bij cultuurverschillen is het goed de eenheid samen te beleven.

Kan een kerk plaatselijk al één worden met de Christelijke Gereformeerde Kerk? De regels laten het voor bijvoorbeeld de kerk van IJmuiden nog niet toe. Deputaten denken hier verder over na.

Opvallend is, dat beide kerken enkele jaren geleden heel voorzichtig werden in de omgang met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Nu is er weer gezamenlijke toenadering mogelijk.

Toegevoegd wordt een regel uit de afspraken van Berkel: dat de kerken geen leden van elkaar accepteren zonder wederzijds goedvinden.

Bij de stemming over het besluit onthoudt een broeder zich van stemming. Het voorstel is aangenomen.

Artikel 126 – Contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 9.4)

28-06-02

Namens de Nederlandse Gereformeerde Kerken zijn aanwezig ds. P.J.H. Krol en ds. W. Smouter. Als deputaten voor kerkelijke eenheid zijn aanwezig ds. H. ten Brinke ds. K. van den Geest, br. K. Mulder, ds. M.H. Sliggers en ds. P.J. Trimp.

De preses spreekt de afgevaardigden van de Nederlands Gereformeerde Kerken als volgt toe:

Hooggeachte broeders deputaten van de Nederlands Gereformeerde Kerken,

Namens de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland heet ik u hartelijk welkom in onze vergadering. We zijn u dankbaar dat u gehoor wilde geven aan onze uitnodiging om de bespreking over de contacten met uw kerken vandaag bij te wonen.

Het is me een vreugde dat de toon en inhoud van mijn spreken tot u anders *kan* zijn dan op de vorige generale synode, die van Leusden. Dat dat kan, komt vooral hierdoor dat er verblijdende ontwikkelingen zijn geweest in de contacten tussen uw en onze kerken sinds 'Leusden' 1999.

Verblijdende ontwikkelingen. Daarvan getuigen de verslagen die onze deputaten hebben gegeven van de gesprekken met de CCS. Daarvan getuigen ook de besluiten die de Landelijke Vergadering van uw kerken, gehouden in Amersfoort 2001, genomen heeft. Dat laatste is heel belangrijk: dat zijn immers besluiten van uw *kerken*.

Het zal u niet verwonderen dat ik dan vooral besluit C4 van uw Landelijke Vergadering op het oog heb. In dat besluit geeft u aan zich te willen bezinnen op de omgang met Gods Woord en de belijdenis. In de brief van de Landelijke Vergadering van Amersfoort aan onze synode, d.d. 29 juni 2001, lezen we: 'De vergadering heeft willen duidelijk maken dat wij uw kritiek en bedenkingen serieus nemen en dat we daar ook concreet iets mee willen doen'. En even verder lezen we in diezelfde brief: 'Wij hopen dat een en ander het gesprek over de belijdenis en hoe we ons daaraan gebonden weten, mag bevorderen en dat op deze wijze aan uw bedenkingen wordt recht gedaan'.

In een toelichting op dit besluit hebben deputaten CCS aangegeven dat het bij dit besluit niet maar gaat om een concessie aan de GKV, maar dat uw kerken zelf ook het belang van die vraag zien, zo melden onze deputaten in hun rapport. En het is juist op het punt van de binding aan de belijdenis waarover de diverse synodes van onze kerken hun bezorgdheid hebben uitgesproken. Met name dat punt heeft de synode van Berkel en Rodenrijs en Leusden verhinderd met u gesprekken aan te gaan met het oog op kerkelijke eenheid.

U kunt zich voorstellen dat wij zeer benieuwd zijn naar de uitkomst van die bezinning. Van harte hopen we dat de uitkomst ervan zal leiden tot nog grotere betrokkenheid op elkaar en tot de mogelijkheid weer gesprekken aan te gaan met het oog op kerkelijke eenheid.

In afwachting van de uitkomst van uw bezinning stellen deputaten aan de synode voor op dit moment nog geen gesprekken aan te gaan die kunnen leiden tot kerkelijke eenheid. Tegelijk stellen deputaten voor wel in gesprek te blijven, waaruit de sterke begeerte blijkt om gestalte te geven aan het gebed van onze Here Jezus in Joh. 17.

Ik sprak van *verblijdende* ontwikkelingen. Ik heb u gemeld waarom. Maar er is meer dat vreugde geeft. Onze deputaten rapporteren dat de sfeer in de gesprekken open was en steeds meer ontspannen is geworden. Dat is mede veroorzaakt door het feit dat er wederzijds eerlijke pogingen zijn gedaan om elkaar te begrijpen en begrip te krijgen voor elkaars intenties.

U begon en eindigde uw vergaderingen met gebed tot de Heer van de kerk: ook dat gaf een intens gevoel van samenbinding.

Broeders, als de synode de voorstellen van deputaten volgt, zullen de gesprekken met u voortgezet worden. We hopen en bidden dat het gegroeide en groeiende vertrouwen verder gestalte kan krijgen in voortgaande ontmoetingen.

Deze synode zal ook vanuit een andere invalshoek nog moeten spreken over uw kerken en de gebeurtenissen in 1967. Uiteraard kunnen wij u nog niet zeggen hoe die bespreking zal verlopen. Maar ik mag u wel zeggen dat uit de gevoerde gesprekken tussen uw en onze deputaten en uit de vragen uit eigen kring over de gebeurtenissen in de zestiger jaren blijkt hoe ons hart naar u uitgaat.

Het is onze hartelijke wens en bede – moge God die wens vervullen en dat gebed verhoren – dat uw en onze kerken elkaar eens weer zullen vinden op de basis van Gods Woord en de belijdenis van de kerk, overeenkomstig het gebed van de Here Jezus in Joh. 17.

Broeders, zegge de Here uw kerken en make Hij u en ons trouw.

Vervolgens krijgt ds. W. Smouter de gelegenheid de synode toe te spreken. Hij spreekt als volgt:

Namens de Nederlands Gereformeerde Kerken dank ik u hartelijk voor de uitnodiging om vanmorgen uw vergadering bij te wonen en voor de gelegenheid om een ogenblik het woord tot u te richten. Met grote belangstelling volgen wij de dingen die u bespreekt en besluit, want wij weten ons nog altijd broeders en zusters van hetzelfde huis, ook al is het zo dat wij op het ogenblik niet tezamen wonen.

Wat de relatie tussen onze kerken betreft, is het geen tijd voor grote woorden. Een concept van fusie of federatief groeimodel, op welk geschikt tijdstip dan ook, is tussen ons niet aan de orde en ook niet in zicht. Toch signaleren we met blijdschap de kleine woorden, die wél hun recht hebben.

In de eerste plaats zijn we dankbaar, dat de gesprekken tussen onze kerken voortgang mochten vinden en dat daarin, zoals uw deputaten het zeggen, van een zekere toenadering sprake was. Inderdaad, dat zijn kleine woorden, maar ze zijn wel echt. Onze Landelijke Vergadering had opdracht gegeven te proberen om door wederzijdse karikaturen heen te breken, en ik denk dat dat ook gebeurd is. Met bekwame stimulansen van een van uw deputaten kwamen we ertoe om een aantal casus te bespreken zonder in casuïstiek te vervallen. In gewone-mensentaal gezegd: we werden uitgelokt om uit onze ivoren torens te stappen en te zeggen wat je echt op het hart hebt. Aan zorg en aan hoop. Aan belangen en verlangen.

Wat ook een rol speelde, is dat de tijd voortgaat en dat we gewoon dichter naar elkaar toe groeien. En dat echt niet alleen door veranderingen aan vrijgemaakte kant, die al genoeg belicht worden. Wij van onze kant hebben ons laten overtuigen (en dat is meer dan laten overhalen) van de noodzaak om in eigen kring het gesprek aan te gaan, op de regio's, over de manier waarop wij ons aan Schrift en belijdenis binden. Onze laatste Landelijke Vergadering gaf opdracht om zo'n gesprek te gaan voeren en we bereiden dat nu voor.

Het tweede waarvoor we dankbaar zijn, is dat de contacten op plaatselijk vlak verder groeiende zijn en dat uw synode daar ook mogelijkheden voor opende. Naar ons besef gebeurt daar het eigenlijke werk en we spreken dan ook de hoop uit, dat uw huidige synode hiervoor opnieuw ruimte biedt.

Het derde waarvoor we dankbaar zijn, is wat genoemd wordt de herbezinning op de besluiten van de jaren zestig. Het past ons niet om daar inhoudelijk op in te gaan, zolang u zelf de bespreking terzake niet achter de rug hebt. Maar ik hecht er wel aan hier op te merken, dat alleen al het feit dat u hiermee bezig bent, veel betekent voor met name de oudere leden van onze kerken.

Ten slotte, nu deze lichtpunten genoemd zijn, hoe gaan we verder? Wij van onze kant zien veel goeds in de voorstellen die uw deputaten doen. We hebben er begrip voor dat de besprekingen nog geen samensprekingen, gericht op kerkelijke eenheid, kunnen zijn. Tegelijk proeven we in de voorstellen, dat juist het perspectief van deze eenheid wel degelijk de motivatie is om de gesprekken voort te zetten.

En waar zal die gezochte eenheid in te vinden zijn? Die zal niet daarin te vinden zijn, dat uw en onze kerken de dingen op dezelfde manier doen. Dat we op dezelfde manier met de liturgie omgaan, of op dezelfde manier de verbinding met de gereformeerde belijdenis bewaken. Echt, we gaan het gesprek op onze regio's over de belijdenis met overtuiging aan. Maar ik wil niet de illusie wekken dat het resultaat wordt dat wij alles op dezelfde manier als u gaan doen. U vraagt dat ook niet, uw deputaten vroegen dat ook niet. Het zal erom gaan, dat we elkaar leren vertrouwen in de manier waarop we proberen om als schapen bij de Goede Herder te blijven en om aan de kerk mee te bouwen op het ene fundament. In de afgelopen jaren is een stuk vertrouwen herwonnen. Wij van onze kant willen eraan werken om dat vertrouwen te bewaren en te versterken.

“Hersteld vertrouwen”, dat is als motto voor het nieuwe kabinet te pretentius bevonden. Ook voor onze relatie is dat te veel gezegd. Maar “Herstel van vertrouwen”, dat klinkt als iets om voor te bidden en aan te werken. Broeders, het is zo ontzettend hard nodig dat we elkaars vertrouwen verder herwinnen. Terwijl wij hier praten over de fijnere nuances in het gereformeerde palet van kleuren, hebben we beide te maken met voorgangers en gemeenteleden die met vervreemding het hele schilderij bezien.

Weet u: vroeger werden dit soort toespraken wel afgesloten met een verwijzing naar de nood van de wereld en dat we daarom niet gescheiden kunnen blijven optrekken. Vandaag denk ik dat we vanwege de nood van *de kerk* niet langs elkaar heen mogen blijven werken. Leven in een postmoderne wereld roept bij ons net zulke intense vragen op als bij u en we hebben er elkaar bij nodig. En dan bedoel ik niet dat we elkaar nodig hebben om samen sterk te staan en front te vormen tegen de geest van de tijd. Zelfs met alle gereformeerden van dit land bij elkaar staan we namelijk niet zo heel erg sterk. Als wij elkaar ooit nader vinden, dan zal het niet zijn door de handen ineen te slaan, maar door samen onze lege handen op te heffen tot God. Dit is wat telt: of we zelf verstaan en het kunnen uitleggen aan onze kinderen, wat het betekent om bedelaars te zijn aan de voet van het kruis. Daar zijn we beide mee bezig, in een verschillende kerkelijke cultuur, maar met dezelfde verlegenheid en hoop. Geve de Here ons, dat we elkaar daarin kunnen vinden.

Ik wil graag afsluiten door u allen bij uw beraadslagingen de wijsheid van de Heilige Geest toe te bidden, die ook vandaag nog ons wil leiden in alle waarheid.

Vervolgens gaat de synode over tot behandeling van het voorstel van deputaten Kerkelijke Eenheid en besluit als volgt:

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 3;
2. aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 2;
3. brief van de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Amersfoort 2001 d.d. 29 juni 2001.

Besluit 1:

met dankbaarheid uit te spreken dat de ontmoeting tussen deputaten en de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken, waartoe de Generale Synode Leusden 1999 opdracht gaf, een zinvol gesprek heeft opgeleverd over de vraag hoe de Nederlands Gereformeerde kerken het bedoelen, wanneer ze zeggen dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, en op welke manier daaraan invulling gegeven wordt.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 gaf deputaten de opdracht de vertegenwoordiging van de Nederlands Gereformeerde Kerken uit te nodigen voor een ontmoeting, waarin ruimte zou zijn om wederzijds de besluiten en de brieven van respectievelijk de Generale Synode Leusden 1999 en de Landelijke Vergadering Doorn 1998 toe te lichten. Eén van de gronden voor dat besluit was: "Van onze kant blijft dan de vraag hoe ze dat bedoelen en op welke manier daar invulling aan gegeven wordt", namelijk dat de Nederlands Gereformeerde Kerken elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis; deputaten hebben deze opdracht op een goede wijze uitgevoerd;
2. de vragen die de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 stelde, en door de Generale Synode Leusden 1999 zijn herhaald, zijn nog niet geheel beantwoord. Wel blijkt uit het rapport van deputaten dat er sprake is geweest van goede gesprekken betreffende o.a. de binding aan de belijdenis, en dat er sprake was van een zekere toenadering.

Besluit 2:

met dankbaarheid kennis te nemen van het besluit van de Landelijke Vergadering te Amersfoort 2001 om de CCS opdracht te geven een gesprek aan te gaan met de kerken, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis, waarin in elk geval aan de orde komt o.a. de vraag hoe de kerken kunnen zorg dragen voor de benodigde eenheid in de leer.

Grond:

met dit besluit laten de Nederlands Gereformeerde Kerken zien dat zij vragen die de Gereformeerde Kerken haar al lange tijd stellen, serieus nemen en tot de hare maken.

Besluit 3:

aan deputaten Kerkelijke Eenheid opdracht te geven:

- a. de vertegenwoordiging van de Nederlands Gereformeerde Kerken uit te nodigen voor een ontmoeting, en tijdens die ontmoeting het gesprek voort te zetten in de lijn van de vragen die de GS Berkel en Rodenrijs 1996 en Leusden 1999 aan de Nederlands Gereformeerde Kerken stelden, namelijk: 1. Waarin binden de Gereformeerde Kerken bóven Schrift en belijdenis, en bieden zij dus minder ruimte dan in een gereformeerde kerk verwacht mag worden?
en 2. Hoe spreekt u elkaar aan op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis en slaagt u erin door middel van onderlinge afspraken afwijkingen van de Schrift en de belijdenis te weerstaan?
In het kader van deze ontmoeting kunnen onderwerpen aan de orde komen als bij voorbeeld: het beleid wat betreft de uitnodiging om deel te nemen aan het avondmaal; de vraag hoe er een plek kan zijn binnen de kerk om vragen te bespreken die kunnen opkomen betreffende onderdelen van de belijdenis; de vraag welke ruimte er binnen de kerk mag zijn voor verschillen;
- b. in deze gesprekken na te gaan, of er een basis is voor samensprekingen met het oog op herstel van de kerkelijke eenheid;
- c. daarbij eventueel al bekend geworden resultaten van de interne bezinning binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken op de omgang met Gods Woord en de belijdenis mee te wegen;
- d. in hun contacten met de 'Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland' van de Christelijke Gereformeerde Kerken de relaties van de Gereformeerde Kerken en die van de Christelijke Gereformeerde Kerken met de Nederlands Gereformeerde Kerken te bespreken, en die relaties voorzover nodig en voorzover mogelijk op elkaar af te stemmen;
- e. van hun bevindingen aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te (laten) zenden.

Gronden:

1. de vragen die de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 stelde, en door de Generale Synode Leusden 1999 zijn herhaald, zijn nog niet geheel beantwoord. Wel zijn er in de periode tussen

- de Generale Synode Leusden 1999 en de Generale Synode Zuidhorn 2002 goede gesprekken geweest betreffende o.a. de binding aan de belijdenis, en was er sprake van een zekere toenadering. Daarom moeten die gesprekken voortgezet worden;
2. het doel van de huidige contacten is om na te gaan, of er een basis is voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid;
  3. deputaten hebben niet als taak zich bezig te houden met de interne bezinning binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken over de omgang met Gods Woord en de belijdenis. Wel is de uitslag van die bezinning van belang voor de vraag of er sprake is van een basis voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid;
  4. naarmate de Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerken meer naar elkaar toe groeien, zal ook hun beider verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken meer een gemeenschappelijke zaak moeten worden.
  5. we moeten bereid zijn van de Nederlands Gereformeerde Kerken te leren.

Besluit 4:

aan de eerstkomende Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken antwoord te geven op het schrijven van de Landelijke Vergadering van 2001, waarin:

- a. dankbaarheid wordt uitgesproken voor het feit dat de ontmoeting na de generale synode van Leusden tot goede gesprekken geleid heeft, waarin vooruitgang is geboekt in het begrijpen van elkaar (zie besluit 1);
- b. dankbaarheid wordt uitgesproken voor het besluit van de Landelijke Vergadering Amersfoort 2001 om een interne bezinning te starten over de omgang met Gods Woord en de belijdenis, waarin in elk geval aan de orde komt o.a. de vraag hoe de kerken kunnen zorg dragen voor de benodigde eenheid in de leer (zie besluit 2);
- c. de Nederlands Gereformeerde Kerken bemoedigd worden in het streven om in voortgaande gesprekken tussen haar vertegenwoordiging en de deputaten duidelijkheid te geven over de vraag of er een basis is voor gesprekken, gericht op herstel van de kerkelijke eenheid (zie besluit 3a-c);
- d. wordt uitgelegd dat en waarom de deputaten de opdracht hebben gekregen om met de 'Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland' van de Christelijke Gereformeerde Kerken de relaties van de Gereformeerde Kerken en die van de Christelijke Gereformeerde Kerken met de Nederlands Gereformeerde Kerken te bespreken, en die relaties voorzover nodig en voorzover mogelijk op elkaar af te stemmen (zie besluit 3d).

Ds. Smouter laat in zijn toespraak zien, dat naar aanleiding van de tot dusver gevoerde gesprekken de Nederlandse Gereformeerde Kerken het gesprek met elkaar aangaan over de manier waarop we in deze tijd moeten omgaan met de binding aan de belijdenis. Vragen leven er binnen de synode over de volgens de berichten soms grote vrijheid die er heerst binnen sommige plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerken. Het gesprek gaat over de ruimte die binding aan de gereformeerde belijdenis geeft, de noodzakelijke bescherming van de gemeente tegen dwaalleer en de vraag of een heroverweging van de in 1967 ingenomen posities niet nu al, los van de ingediende revisieverzoeken, aan de orde moet komen. Waar er gesprekken zijn, is er naast de pijn om wat in de jaren zestig gebeurd is, ook de herkenning van elkaar.

Ds. J.H. Smit dient een amendement in. Hij stelt voor uit te spreken: in deze gesprekken na te gaan of er inhoudelijk thema's zijn die de Nederlands Gereformeerde en vrijgemaakte Gereformeerde Kerken gezamenlijk aangaan en die de onderlinge verbondenheid kunnen concretiseren en versterken. Het amendement wordt verworpen met 10 stemmen voor.

Het hele besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 127 – Ontvankelijkheid verzoeken om herbezinning besluiten jaren zestig
(agenda 9.5) 22-06;31-08-02

Commissie: commissie 3

Materiaal:

1. verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord d.d. 16 april 2002 om naar aanleiding van een verzoek van br. Van der Weijden uit Gouda deputaten te benoemen met de opdracht te onderzoeken "...of en hoe de uitspraken van de Generale Synoden van Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969/70 moeten worden herzien en welke consequenties daaruit voortvloeien voor andere kerkelijke uitspraken";
2. bezwaarschrift van de Classis Midden-Holland d.d. 26 april 2002 tegen het verzoek genoemd onder 1., omdat volgens haar dit verzoek niet in overeenstemming is met art. 30 KO. Bovendien meent de classis dat de particuliere synode haar ten onrechte beschuldigt van nalatigheid in deze zaak;
3. brief van dr. J. Douma, Hardenberg d.d. 19 januari 2002, waarin wordt gevraagd "...om op synodaal niveau tot een herbezinning te komen inzake de gebeurtenissen rond 1967". In een aanvullend schrijven d.d. 5 april 2002 verzoekt hij in het kader van de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken deze kwestie voor onderzoek in handen te geven van het deputaatschap voor kerkelijke eenheid; tevens een revisieverzoek van ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht d.d. 27 februari 2002, betreffende art. 16 Acta Generale Synode Amersfoort-West 1967;
4. revisieverzoek van ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht d.d. 27 februari 2002, betreffende art. 84 Acta Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, dat de ontvankelijkheid van verzoeken als onder 3. in de weg zou staan;
5. brieven van de raad van de Gereformeerde Kerk van Delfzijl d.d. 2 maart 2002; van Groningen-Oost d.d. 11 maart 2002; van Krimpen aan den IJssel d.d. 14 maart 2002; van Rotterdam-Oost d.d. 27 februari 2002; van zr. Baan-Messelink, Enschede d.d. 12 maart 2002; br. en zr. Bareman, Zwolle-Berkum d.d. 5 februari 2002; br. Bouwhuis, Warnsveld d.d. 4 februari 2002; br. Van der Horst, Almen d.d. 22 maart 2002; br. en zr. Van Houwelingen, Vlaardingen d.d. 1 februari 2002; br. Roorda, Zuidhorn d.d. 18 maart 2002; e-mail van zr. Scholten, Bodegraven d.d. 6 februari 2002; br. en zr. Vreugdenhil, Vlaardingen d.d. 20 februari 2002; br. Westra, Zwolle d.d. 4 maart 2002; br W. Zeldenrust, Rotterdam d.d. 25 maart 2002.
Deze vier kerken en dertien kerkleden pleiten allen voor een inhoudelijke behandeling van het voorstel van dr. J. Douma. De meesten zeggen reeds te hopen op een schuldbelijdenis van onze kerken voor ons kerkelijk handelen in 'de jaren zestig'. Het ontbreken van zo'n schuldbelijdenis vormt een obstakel in de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Als verkeerd wordt aangewezen: het wegzenden van Schoep was onrechtmatig (op grond van een uitspraak

van de synode van de Christelijke Afscheiden kerken in 1854, zegt iemand), en de zgn. Open Brief is verkeerd geïnterpreteerd. De gereformeerde belijdenis wordt daarin niet discutabel gesteld. Menigeen vreest dat de synode de zaak onontvankelijk zal verklaren. Enkeligen wijzen de weg van art. 33 KO. Een inhoudelijke behandeling van de zaak wordt van groot belang geacht en men zegt dat dit door velen in onze kerken wordt gedragen. Eén kerk zegt Douma bij te vallen om daarmee aan te geven dat het niet maar om zijn particuliere mening, doch om een kerkelijk gedragen zaak gaat;

6. brieven van br. en zr. De Boer, Emmeloord d.d. 30 maart 2002; br. en zr. Heeringa en 6 medeondertekenaars, Hoogkerk d.d. 12 maart 2002; br. Van Herwijnen, Uitwijk d.d. 2 maart 2002; br. Kamphuis, Ommen d.d. 25 maart 2002; br. en zr. De Marie en br. en zr. Post, Veenendaal d.d. 13 maart 2002; familie Oosterhuis, Noordwolde en Zuidwolde (Gn) d.d. 7 maart 2002; br. Velvis, Lelystad d.d. 4 april 2002.

Deze zeven brieven zeggen allemaal dat de brief van dr. J. Douma niet ontvankelijk is. Het beroep op art. 30 KO is onjuist. Er wordt gewaarschuwd voor precedentwerking en een het-hek-is-van-de-dam gevolg. Als de zaak toch in behandeling wordt genomen, dan moet de Generale Synode van Amersfoort-West 1967 in bescherming worden genomen. Haar interpretatie van de Open Brief is juist. De Open Brief betwijfelt de gereformeerde belijdenis. En ten slotte: een algemene schuldbelijdenis over een zaak lijkt moeilijk. Een schuldbelijdenis is immers altijd iets persoonlijks.

Besluit:

1. het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord in overweging te nemen;
2. het appèl van de Classis Midden-Holland daarin toe te stemmen dat de particuliere synode haar ten onrechte heeft veroordeeld, maar het appèl overigens niet te honoreren;
3. het schrijven van dr. J. Douma d.d. 19 januari 2002 en het eerste revisieverzoek van ds. W. van der Schee d.d. 27 februari 2002 onontvankelijk te verklaren;
4. het tweede revisieverzoek van ds. W. van der Schee d.d. 27 februari 2002 niet te honoreren, maar in handen te stellen van de deputaten kerkrecht en kerkorde;
5. de brieven die adhesie betuigen aan stukken die onontvankelijk zijn verklaard, eveneens onontvankelijk te verklaren.

Gronden:

1. de door de particuliere synode genoemde br. Van der Weijden had zich over deze zaak al eerder gewend tot de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, die zijn verzoek echter onontvankelijk verklaarde met als grond: “het betreft hier een verzoek om een nieuwe uitspraak over een zaak die al eerder afgehandeld is en die dus naar art. 30 KO aan de orde dient te worden gesteld in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering” (Acta art. 84). De particuliere synode voert aan dat genoemde broeder sindsdien volhardend deze weg is gegaan;
2. a. bij de behandeling van deze zaak op kerkenraad, classis en particuliere synode is herhaaldelijk gebleken dat er verschil van mening bestaat over de vraag wat “de weg van voorbereiding door de mindere vergadering” in een zaak als deze precies moet inhouden, terwijl ook de besluitvorming hierover niet altijd consistent is geweest;
- b. omdat op generaal-synodaal niveau eveneens onhelderheid bestaat over de vereiste weg voor een revisieverzoek en een studieopdracht hierover reeds is verstrekt aan deputaten

- kerkrecht en kerkorde, is het raadzaam wanneer de generale synode op dit moment geen algemene uitspraken doet over de juiste interpretatie van art. 30 KO in samenhang met art. 33 KO;
- c. in deze gecompliceerde situatie valt het te wettigen, wanneer de generale synode de Particuliere Synode Holland-Noord, en in haar de genoemde br. Van der Weijden, niet bij voorbaat terugwijst, maar het verzoek in nadere overweging neemt;
  - d. ondertussen heeft de Classis Midden-Holland gelijk als ze opkomt voor het recht van elke kerkelijke vergadering om haar eigen afwegingen te maken;
3. a. de brieven van dr. J. Douma en ds. W. van der Schee handelen over dezelfde zaak, en volgen dezelfde weg, als het revisieverzoek van de in grond 1 genoemde broeder, waarvan de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 84) besloot het onontvankelijk te verklaren, zodat hierover nu geen onduidelijkheid hoeft te bestaan;
- b. de persoonlijke schulderkenning van dr. J. Douma verdient respect. Nu hij echter deze betuiging van schuld tot een uitspraak van alle kerken wil maken, was er des te meer aanleiding om zich in te spannen voor een goede kerkelijke voorbereiding;
4. a. eventuele revisie van genoemd synodebesluit uit 1996 ontkracht niet de geldigheid van het besluit tot dusver;
- b. de vraag of revisie nodig is, past in de studieopdracht die aan deputaten kerkrecht en kerkorde is verstrekt.

Het eerste besluit met betrekking tot de eventuele heroverweging van de besluiten uit de jaren zestig is voorbereid door de commissie 3. Aan hen is toegevoegd als adviseur ds. K. Harmannij. Als deputaten Kerkrecht en kerkorde zijn aanwezig mr. F.T. Oldenhuis en prof. dr. M. te Velde.

Commissie 3 presenteert allereerst het kerkrechtelijke probleem dat ten grondslag ligt aan de vraag naar de ontvankelijkheid van het revisieverzoeken van br. H.G. van der Weijden, prof. dr. J. Douma en ds. W. van der Schee.

Wat betreft deze laatste brieven: de ontvankelijkheid ligt moeilijk, omdat ze niet via de kerkelijke weg op de tafel van de synode gekomen zijn. Meegeven aan de deputaten voor kerkelijke eenheid, die dan rapporteren op de volgende synode, is kiezen voor een brede dienstingang, terwijl met opzet in 1978 de hoofdingang krap gemaakt is.

Het stuk van br. Van der Weijden heeft een vreemde gang door de kerkelijke vergaderingen gemaakt tot nu toe. Op grond van het ook in het burgerlijk recht erkende beginsel van gewekt vertrouwen is het nu niet billijk het niet in behandeling te nemen. Ook al zijn er wel kanttekeningen te plaatsen bij de beslissingen van mindere vergaderingen naar aanleiding van dit stuk.

Ook hier speelt de moeite rond de verwevenheid van appèlrecht en revisievragen, die ter studie is voorgelegd aan de deputaten Kerkrecht en kerkorde een rol. Misschien is het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord, die het verzoek om revisie door br. Van der Weijden doorzond, wel een derde weg: het stellen van een kerkrechtelijke quaestio in dit geval aan de meeste vergadering.

Op 31 augustus komt de zaak opnieuw aan de orde. Inmiddels hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde (aanwezig in de personen van mr. F.T. Oldenhuis en prof. dr. M. te Velde) en de commissie samengewerkt aan een nieuw voorstel. In de bespreking wordt naar voren gebracht dat de Particuliere Synode Holland-Noord best een beslissing had kunnen nemen: schuiven zij niet te gemakkelijk door? Anderen kunnen zich de handelwijze van deze particuliere synode voorstellen.

Er is een tegenvoorstel van ds. P.L. Voorberg om de zaak niet in behandeling te nemen en een tegenvoorstel van de broeders Luiten en Jonker, dat nog verder gaat. Het stelt voor uit te spreken dat naar geldend recht behandeling niet kan.

De afgevaardigden van Holland-Noord blijven buiten stemming.

Eerst wordt bij besluit 1 gestemd over het tegenvoorstel van ds. Voorberg. Het wordt niet aangenomen; 6 broeders zijn voor en 2 onthouden zich. Ook het tegenvoorstel van de broeders Luiten en Jonker wordt verworpen met 3 stemmen voor en 3 onthoudingen. Besluit 1 komt daarna in stemming. Het wordt aangenomen met 6 stemmen tegen. Bij besluit 2 wordt het tegenvoorstel-Voorberg verworpen met 8 stemmen voor en 1 onthouding. Besluit 2 zelf wordt aanvaard met 7 stemmen tegen en 1 onthouding. Besluit 3 wordt met algemene stemmen genomen. Bij besluit vier is eerst gestemd over het tegenvoorstel. Dit wordt verworpen met 7 stemmen voor en 4 onthoudingen. Het besluit van de commissie is hiermee aangenomen. Besluit 5 wordt weer met algemene stemmen genomen.

Artikel 128 – Intentieverklaring verzoek PS Holland-Noord

(agenda 9.5)

26.27-09-02

Commissie: commissie 3

Besluit 1:

de volgende intentieverklaring uit te spreken:

- a. de Gereformeerde Kerken, die hun heil verwachten van Gods genade in Christus, kunnen niet anders dan principieel bereid zijn tot zelfbeproeving en verantwoording van haar daden in heden en verleden, wanneer iemand bij haar nalatigheid of schuld zou aanwijzen;
- b. in de crisis van de jaren zestig hebben de Gereformeerde Kerken, ook in de besluiten van de generale synode van Amersfoort-West 1967, willen opkomen voor het kerkelijk gezag van de gereformeerde belijdenissen als geloofsantwoord op Gods heilig Woord, ook in de kerkelijke situatie van toen;
- c. wanneer leden uit de kerken vandaag vragen stellen over de rechtmatigheid en de rechtsgevolgen van zulke besluiten, is het een eerlijke en rechtvaardige zaak zulke vragen in onderzoek te nemen, ook als de vorm waarin dit gebeurt, beperkt moet zijn;
- d. de generale synode wil de kerken in het heden dienen en is er niet op uit hen die ons voorgingen en vroeger verantwoordelijkheid droegen, te veroordelen. Vandaag dragen we als kerken samen de verantwoordelijkheid voor besluiten uit het verleden die nog steeds rechtskracht hebben, maar vragen oproepen. Daarom mogen we ook onze eigen afweging maken over de reikwijdte van een eventueel onderzoek.

Besluit 2:

- a. uit te spreken dat de synode op dit moment niet toe is aan een eindbesluit over de vraag van de Particuliere Synode Holland-Noord;
- b. daarom opnieuw een commissie aan het werk te zetten met de opdracht te beschrijven, wat de problematiek is in de voorgelegde bezwaren tegen de besluiten van de Generale

- Synode Amersfoort-West 1967 (namelijk de stukken die door de Particuliere Synode Holland-Noord op de tafel van de synode zijn gelegd;
- c. in deze commissie te benoemen ds. J.A. Boersema, ds. K. Harmannij, br. P.F. van de Groep, br. J.C.B. Jongeneel, en ds. G. Zomer;
  - d. nadat deze commissie met haar taak gereedgekomen is, opnieuw bijeen te komen voor behandeling van het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord.

Op 26 september komt de vraag aan de orde, of er genoeg redenen zijn voor de revisie van de besluiten van 1967. Er is van commissie 3, die het voorbereid heeft, een meerderheidsrapport, dat bepleit hiervoor deputaten aan te wijzen die het complex in studie nemen, en een minderheidsrapport, waarin de lijn is dat deze synode zelf tot een uitspraak over de voorgelegde zaak moet komen. Ds. G. Zomer, die dit opgesteld heeft, vindt dat de synode in deze zaak geen deputaten mag aanwijzen. Er is een tegenvoorstel van de kant van ds. P.L. Voorberg om de kerkelijke leiders uit de jaren zestig van de vorige eeuw met elkaar rond de tafel te krijgen. Ook ds. P. Houtman leverde een tegenvoorstel aan; hij wil helemaal geen deputaten benoemen. In de relatie met de Nederlandse Gereformeerde Kerken moet het aan de orde komen.

In de bespreking komt de vraag naar voren, of het nodig is voor de gesprekken met de Nederlandse Gereformeerde Kerken, dat op het punt van de beoordeling van de Open Brief helderheid komt. Gaat het vandaag niet allereerst om de vraag hoe je nu tegenover de binding aan de belijdenis staat?

Ook wordt gesproken over de vraag, hoe sterk de suggestie is dat er toen iets fout gegaan is. Weliswaar zijn er meerdere publicaties waarin dat gesteld wordt, maar die zijn ook weerlegd. Toch keert elke keer dat punt terug.

Is een brede heroverweging van de historie van toen wel uitvoerbaar? Het lijkt inderdaad goed te zijn de vragen toe te spitsen op artikel 16 van de Acta van de Generale Synode Amersfoort-West 1967. Daarin is overigens ook veel geconcentreerd.

Op 27 september wordt de bespreking voortgezet. De preses dient de vergadering met een voorstel tot een intentieverklaring, waarin de bereidheid om het verleden te beproeven uitgesproken wordt. Dit wordt in de loop van de bespreking aangevuld met een uitspraak dat de synode nu nog niet toe is aan een eindoordeel over de vraag van de Particuliere Synode Holland Noord.

Dit ordevoorstel wordt vervolgens aangenomen; twee broeders onthouden zich van stemming. In de commissie die de verdaagde zitting van de synode zal voorbereiden, worden dezelfde afgevaardigden benoemd; in plaats van br. A.J. Kisjes zal br. J.A.B. Jongeneel meedoen. Ds. K. Harmannij doet mee voor de kerkrechtelijke kant.

Artikel 129 – Revisieverzoek GS Amersfoort-West Acta art. 16 (agenda 9.5)

24-01-03

Commissie: commissie ad hoc (zie Acta artikel 128)

Materiaal:

1. het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 (gedateerd 16 april 2002) om deputaten te benoemen met als opdracht de volgende generale synode “van advies te dienen over de vragen of en hoe de uitspraken van de generale synoden van Amersfoort-West 1967 en

Hoogeveen 1969/70, beschreven in het verzoek van br. H.G. van der Weijden te Gouda, moeten worden herzien en welke consequenties daaruit voortvloeien voor andere kerkelijke uitspraken;” (de Particuliere Synode heeft het verzoek van br. Van der Weijden meegezonden als bijlage a).

De problematiek is in de formulering van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002: de mogelijkheid dat ‘hernieuwde weging van de gegevens en argumenten, die tot besluitvorming in Amersfoort-West en Hoogeveen hebben geleid, tot de conclusie kan leiden, dat misverstand of misinterpretatie bij die besluitvorming een beslissende rol heeft gespeeld’ (PS Holland-Noord besluit 1, grond 1).

De problematiek is in de formulering van br. H.G. van der Weijden: ‘de Generale Synodes van Amersfoort-West en Hoogeveen hebben de Open Brief beoordeeld op basis van de eigen termen en begrippen van de synodes en niet op basis van de termen en begrippen van de Open Brief’ (grond ad 1 bij het verzoek van br. Van der Weijden om de uitspraak van de GS Amersfoort 1967 Acta art 16 te heroverwegen). Het besluit om ds. B.J.F. Schoep niet als lid ter synode te ontvangen zou onvoldoende grond hebben door misinterpretatie van de Open Brief;

2. besluit van de Generale Synode Zuidhorn d.d. 27 sept. 2002 “een commissie aan het werk te zetten met de opdracht te beschrijven, wat de problematiek is in de voorgelegde bezwaren tegen de besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967 (namelijk de stukken die door Particuliere Synode Holland Noord op de tafel van de synode zijn gelegd)”. Deze commissie zal rapporteren aan de Generale Synode Zuidhorn;
3. het rapport van de in Materiaal 2 genoemde commissie, m.n. onderdelen A, B (incl.), B 5-8 B 9a, B 10 (zie Bijlage IX 6).

Besluit 1:

aan het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 niet te voldoen.

Gronden:

1. een verzoek tot herziening van in de kerken algemeen aanvaarde besluiten moet wel met zeer klemmende redenen worden gedaan (Acta GS Kampen 1975, art. 110). Dergelijke klemmende redenen dienen er dan ook te zijn, wil de instelling van een deputaatschap – zoals gevraagd door de Particuliere Synode Holland-Noord – gerechtvaardigd zijn;
2. van een kerkelijke vergadering mag naar art. 30 en 31 KO verwacht worden, dat zij bij het vragen van een eventuele heroverweging van wettig genomen kerkelijke besluiten welomschreven en inhoudelijk geformuleerde bezwaren aanvoert. Alleen het signaleren van bezwaren (als van br. Van der Weijden) en/of vragen (binnen de kerkelijke gemeenschap) kan geen basis zijn om een kerkelijk besluit van vraagtekens te voorzien;
3. de Particuliere Synode Holland-Noord stelt wel dat het appèlschrift van br. H.G. van der Weijden belangrijk materiaal bevat voor heroverweging van de besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967, maar wijst dit materiaal niet concreet aan. Ook ontbreekt in het besluit van de particuliere synode een inhoudelijke confrontatie met de uitspraken van mindere vergaderingen in de zaak van br. H.G. van der Weijden;
4. het eigen onderzoek (zie voor bredere documentatie onder ‘Materiaal 3’) door de Generale Synode Zuidhorn naar de bezwaren die br. H.G. van der Weijden inbrengt tegen de wijze waarop de Generale Synode Amersfoort-West met de ‘Open Brief’ omging en naar aanleiding daar-

- van handelde met ds. B.J.F. Schoep, leidt niet tot de conclusie dat herziening van de besluiten uit de jaren 1967 en volgende op wezenlijke punten noodzakelijk is;
5. naast het appèlschrift van br. H.G. van der Weijden beroept de Particuliere Synode Holland-Noord zich op een 'groot aantal publicaties', waaruit zou blijken dat de door haar genoemde vragen breed leven in de kerkelijke samenleving. Een dergelijke algemene verwijzing kan geen grond zijn voor de behandeling in de synode.

Besluit 2:

het voorgaande besluit toe te zenden aan de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken, met de mededeling dat het moderamen graag bereid is om hierop toelichting te geven.

Grond:

het ontstaan van het verband van de Nederlands Gereformeerde Kerken is nauw verbonden met de veroordeling van de Open Brief door de generale synode van 1967. Voor de relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken is het van belang dat de genomen besluiten rechtstreeks worden meegedeeld en toegelicht.

Aanwezig zijn prof. dr. M. te Velde en ds. K. Harmannij als adviseurs. Ds. K. Harmannij heeft meegewerkt in de commissie die het voorstel over het appèlschrift van br. H.G. van der Weijden moest voorbereiden. Hij voert ook het woord namens de commissie. Op verzoek betuigt hij zijn instemming met de belijdenis.

Het appèlschrift bereikte de synode via de Particuliere Synode Holland-Noord, die het niet inhoudelijk beoordeelde, omdat zij zich daarvoor niet competent achtte. Het is de derde keer dat de synode spreekt over deze zaak, na eerdere besluiten over de ontvankelijkheid en over de wijze van behandelen.

De commissie heeft geen eenstemmigheid kunnen bereiken in het voorstel; wel is er voor een deel gezamenlijke rapportage. Dit wordt in de vergadering door sommigen betreurd. Komt dit de helderheid wel ten goede? De commissie verdedigt haar manier van werken. Over het materiaal bestaat geen verschil, wel over de daaruit te trekken conclusies.

De meerderheid van de commissie heeft een eerste onderzoek ingesteld naar de vraag of de synode van Amersfoort-West de Open Brief wel correct geïnterpreteerd heeft. Op grond van dat onderzoek komt zij tot de conclusie en het voorstel dat het niet nodig is als kerkelijke vergadering verder onderzoek naar deze materie te laten verrichten, omdat er geen perspectief is op revisie van de in 1967 genomen besluiten. De minderheid stelt voor uit te spreken niet aan het verzoek te voldoen omdat het niet onderbouwd was met dwingende redenen. Ook stelt de meerderheid voor uit te spreken, dat achteraf te betreuren is dat de synode van Amersfoort-West 1967 ds. B.J.F. Schoep niet om een nadere verklaring heeft gevraagd in het kader van het ondertekeningsformulier. Dit onderdeel zal in bespreking komen na het eventueel aanvaarden van het eerste gedeelte van het meerderheidsvoorstel.

De meerderheid van de commissie vormen ds. J.A. Boersema, br. J.C.B. Jongeneel en ds. K. Harman-nij; de minderheid ds. G. Zomer en br. P.F. van de Groep.

Sommige afgevaardigden hebben de indruk dat het minderheidsvoorstel nogal gesloten van opzet is: kan er hierna nog wel weer een nieuw revisieverzoek komen? De minderheid betoogt echter, dat het alleen een uitspraak is over dit verzoek; voor de toekomst laat het een nieuwe poging meer open dan het meerderheidsvoorstel.

Kan de synode wel een oordeel vormen over de geschiedenis, zoals de meerderheid in feite voorstelt; haalt de meerderheid niet één van de meerdere aspecten van de geschiedenis te veel naar voren, namelijk dat van het niet vragen van een nadere verklaring? Speelden er toen ook niet allerlei andere zaken een rol?

Of de gang van zaken rond ds. Schoep door andere kerkelijke vergaderingen ten onrechte opgevat is als noodzaak om ondertekenaars van de Open Brief te schorsen zonder gesprek met hen zelf, kan (geargumenteerd) in desbetreffende kerkelijke ressorten aan de orde worden gesteld.

In bespreking komt eerst het eerste onderdeel van de besluitteksten: Moet er wel of niet een onderzoek gedaan worden naar de gang van zaken in 1967? De synode verwierpt het aangepaste meerderheidsvoorstel met 13 stemmen voor en 23 tegen.

Een amendement van ds. F.J. Bijzet en ds. H.J.C.C.J. Wilschut om in het alternatieve voorstel toe te voegen: ‘van belang is echter dat het gaat om particuliere publicaties, die nooit kerkelijk gewogen zijn’, wordt verworpen met 4 stemmen voor, 31 tegen en 1 onthouding.

Het minderheidsvoorstel komt dan in stemming; dit wordt aangenomen met 29 stemmen voor, 4 tegen en 3 onthoudingen.

Vervolgens komt het voorstel van commissie 3 aan de orde om het voorgelegde materiaal in handen te geven van deputaten Kerkelijke eenheid. Vanuit de synode wordt erop aangedrongen bij de Nederlands Gereformeerde Kerken niet de indruk te wekken dat we ons eigen verleden niet onder kritiek willen stellen. Anderen missen de eerder aanvaarde intentieverklaring in dit voorstel. Kan niet worden opgenomen dat plaatselijk of classicaal zaken uit 1967 aan de orde gesteld kunnen worden? Wat kunnen deputaten met dit materiaal zonder standpuntbepaling van de synode?

Geantwoord wordt dat de intentieverklaring het vertrekpunt is geweest; het is niet nodig die te herhalen. In plaats van inschakeling van deputaten Kerkelijke eenheid wordt voorgesteld het besluit rechtstreeks aan de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken toe te zenden met het aanbod van een toelichting door het moderamen.

Het aldus gewijzigde voorstel wordt aangenomen met 31 stemmen voor en 5 onthoudingen. Het moderamen wordt gevraagd de genomen besluiten zorgvuldig te communiceren.

De preses wijst erop, dat br. Van der Weijden de synode niet heeft kunnen overtuigen in zijn vraag om een studiedeputaatschap, maar dat het toch onderzocht is. Hij spreekt de hoop uit, dat in de ontstane opening naar de Nederlands Gereformeerde Kerken dit besluit ook een goede rol zal kunnen spelen. Ds. Wilschut gaat de synode voor in gebed over deze zaak na het lezen van psalm 122.

Artikel 130 – Participatie in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte

(agenda 9.6)

21-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 4;
2. aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 3.

Besluit 1:

de te benoemen deputaten kerkelijke eenheid de opdracht te geven

- a. een gesprek aan te gaan met het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte (COGG) met het oog op eventuele participatie in dat Contactorgaan;
- b. aan de volgende generale synode verslag uit te brengen van (de uitkomst van) dat gesprek.

Gronden:

1. de GS Leusden 1999 (zie Acta art. 85) gaf de deputaten opdracht
  - a. vanuit het oogpunt van kerkelijke eenheid landelijke ontwikkelingen in andere kerkgemeenschappen en groeperingen bij te houden, zo nodig nader te verkennen en daarop actief te reageren;
  - b. onderzoek te doen naar de mogelijkheden om te komen tot een overlegorgaan waarin gesprekspartners namens verschillende kerken en groeperingen van gereformeerde belijdenis elkaar ontmoeten om informatie over de geestelijke ontwikkelingen in elkaars gemeenschappen uit te wisselen en te bespreken;
2. het COGG is, nu de (synodaal) Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) daarin niet langer participeren, een orgaan dat mogelijkheden lijkt te bieden om opdracht a. uit te voeren, en een overlegorgaan waarbinnen de zaken kunnen plaatsvinden die worden genoemd in opdracht b.;
3. de volgende generale synode kan, op grond van het rapport van de deputaten, een beslissing nemen over het participeren in het COGG.

Besluit 2:

als doelen van de participatie in het COGG vast te stellen, dat de deelnemers

- elkaar bemoedigen en opscherpen om in onze tijd gereformeerd te zijn;
- op deze manier het onderling begrip en vertrouwen versterken, en zo
- voorkomen dat gereformeerde belijders verder uit elkaar groeien en
- zo mogelijk een basis leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid.

Gronden:

1. de doelstelling moet in het kader staan van het zoeken van wegen tot kerkelijke eenheid en tegelijk ruimte laten om (in het kader van dat zoeken naar kerkelijke eenheid) ook te spreken over andere zaken dan 'kerkelijke eenheid';
2. het vaststellen van deze doelen maakt een evaluatie van een eventuele participatie aan het COGG mogelijk.

Besluit 3:

de te benoemen deputaten te machtigen om, wanneer het verloop van het gesprek met het COGG daartoe aanleiding geeft, tot aan de volgende generale synode als waarnemers namens de Gereformeerde Kerken in het COGG te participeren.

Grond:

deputaten kunnen zelf voorlopig beoordelen of de doelstelling, genoemd in besluit 2, inderdaad kan worden nagestreefd in het kader van het COGG. Wanneer dat zo is, is het nuttig om als waarnemer te gaan participeren in het COGG, in afwachting van de definitieve besluitvorming van de volgende generale synode.

Namens het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte werd de behandeling van dit onderwerp op de synode bijgewoond door ds. C. Blenk en drs. I.A. Kole (secretaris van het COGG). Het COGG is in het vizier gekomen doordat de vorige synode aan deputaten voor kerkelijke eenheid de opdracht meegaf om na te denken over een ontmoetingsplaats binnen kerkelijk Nederland en het al jaren bestaande COGG brak met de (synodaal-)Gereformeerde Kerken vanwege het feit dat deze dr. C.J. den Heyer in zijn alternatieve verzoeningsleer dulden.

De bedoeling van het voorgestane contact met het COGG is allereerst ontmoeting en gesprek, terwijl op de achtergrond de opdracht om ware eenheid te vinden niet vergeten wordt. Het is goed als gereformeerde belijders elkaar tot een hand en een voet zijn.

Op het voorstel zijn twee amendementen ingediend. Ds. K. de Vries wil in besluit 1 grond 2 schrappen over het niet meer meedoen van de (synodaal-)Gereformeerde Kerken. Argument was altijd ook het vrijblijvende karakter van het contactorgaan. Dit amendement wordt verworpen; 5 afgevaardigden stemmen voor; 2 blijven buiten stemming.

Ds. Jt. Janssen heeft een amendement ingediend. Hij wil laten uitspreken dat het de bedoeling is dat gereformeerde belijders elkaar vinden op de weg naar eenheid. Deputaten ontraden dit amendement. De opdracht tot eenheid wordt niet vergeten, maar het is niet goed de ontmoeting gelijk onder die klem te zetten. Het amendement wordt verworpen met 5 stemmen voor.

Vervolgens komt besluit 1 in stemming. Het wordt aangenomen. Een afgevaardigde onthoudt zich van stemming. Besluit 2 wordt met algemene stemmen genomen. Bij besluit 3 blijkt 1 afgevaardigde tegen te zijn en 1 zich te onthouden van stemming. Bij stemming over het hele voorstel blijkt, dat 1 broeder zich onthoudt van stemming. Het is aangenomen.

Artikel 131 – Revisie Regels van Berkel en Christelijke Gereformeerde Kerken

(agenda 9.8)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid;
2. brieven van br. Van Gurp te Dalfsen d.d. 3 januari 2002; br. en zr. De Jong te Drachten d.d. 2 februari 2002; br. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 1 maart 2002; br. Roorda te Rozenburg d.d. 5 maart 2002; br. Van der Molen te Amersfoort d.d. 5 maart 2002; br. De Marie te Berkel en Rodenrijs d.d. 5 maart 2002; br. Heeringa e.a. te Hoogkerk d.d. 12 maart 2002.

In deze brieven wordt kritiek geuit op de door de synode van Berkel en Rodenrijs vastgestelde en door de synode van Leusden gehandhaafde regels voor samenspreking. Met name op de regel dat plaatselijke kerken kunnen besluiten tot kanselruil en gecombineerde kerkdiensten en gezamenlijke avondmaalsvieringen, indien het kerken betreft waarmee landelijk wordt samen-

gesproken en waarvan de landelijke vergaderingen wederzijds hebben uitgesproken dat ze staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften.

Appellanten geven aan dat deze regel toegepast wordt op de Christelijke Gereformeerde kerken. Zij menen dat deze regel niet van toepassing is op de Christelijke Gereformeerde Kerken

- a. vanwege toelating van Schriftkritiek door die kerken (B. Loonstra);
- b. vanwege de perforatie van kerkgrenzen in die kerken.

Een aantal appellanten geeft ook aan dat kanselruil, gezamenlijke kerkdiensten en avondmaalsvieringen wederzijdse ambtserkenning inhouden, terwijl ambtserkenning pas mogelijk is na officiële vereniging. Zij voeren daarvoor de besluiten van de synodes van Middelburg 1869 en die van Leeuwarden 1891 aan. Die synodes bepaalden dat de voorwaarden voor vereniging van twee kerkverbanden zijn: wederzijdse erkenning van leraars en gemeenten (1869) en het over en weer aanvaarden van elkaars lidmaten, kandidaten, ambten, attesten en tucht (1891).

Appellanten verzoeken te synode genoemde regel weg te nemen en/of te herformuleren.

Besluit:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. van de Christelijke Gereformeerde Kerken hebben de Gereformeerde Kerken uitgesproken dat zij met hen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis; er zijn geen aanwijzingen dat in de Christelijke Gereformeerde Kerken Schriftkritiek wordt toegelaten; over de wijze van kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken, zullen deputaten Kerkelijke Eenheid in de komende periode verder doorspreken met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken, overeenkomstig de door deze synode gegeven instructie;
2. de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Leeuwarden (2001) heeft uitgesproken van oordeel te zijn dat ‘met inachtneming van de noodzakelijke voorzichtigheid gepoogd moet worden verandering te brengen in het omgaan met de perforatie van kerkgrenzen met name waar het gaat om benoeming van ambtsdragers’; dit oordeel geeft aan dat de Christelijke Gereformeerde Kerken dit probleem onderkennen en eraan werken;
3. de Acta van de synodes van 1869 en 1891 geven alleen aan wat de onvermijdelijke consequenties zijn van een vereniging van twee kerken; er wordt geen uitspraak gedaan over het traject naar een vereniging toe. Maar om tot een vereniging te komen moet er ook van tevoren uiteraard reeds sprake zijn van wederzijdse ambtserkenning.

Het oorspronkelijke voorstel wordt op twee punten gewijzigd. Op voorstel van ds. Jt. Janssen wordt in grond 1 “de wijze van omgang met Schriftkritiek in de Christelijke Gereformeerde Kerken” vervangen door “de wijze van kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken”. Op voorstel van ds. F.J. Bijzet wordt in grond 3 “de noodzakelijke voorwaarden” vervangen door “de onvermijdelijke consequenties” en wordt een tweede zin aan deze grond toegevoegd. Het aldus herziene voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. Twee synodeleden, tevens deputaat Kerkelijke eenheid, blijven buiten stemming.

Artikel 132 – Revisie Regels van Leusden en Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 9.8)

30-08;13-09-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, Artikel 86, besluit 2.8: de synode besloot het Kader voor plaatselijke samensprekingen, zoals vastgesteld door de GS Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 83, besluit 4), als volgt te verduidelijken c.q. op onderdelen te veranderen (wijzigingen cursief gedrukt):

“8. het besluit tot voorgaan in elkaars diensten en het wederzijds toelaten aan het avondmaal zal alleen genomen worden, indien het kerken betreft waarmee landelijk wordt samengesproken en waarvan de landelijke vergaderingen wederzijds hebben uitgesproken dat ze staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften. *In incidentele gevallen kan met instemming van de classis en deputaten ad art. 49 KO een uitzondering gemaakt worden voor een Nederlands Gereformeerde kerk;*”

Gronden:

“2. Een uitzonderingsclausule is gewenst voor bijzondere situaties die zich voordoen met plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerken. Waar plaatselijk vergaande overeenstemming groeit van kerkelijk samenleven mag dat uitdrukking vinden in de viering van woord en sacrament ook wanneer de desbetreffende kerkverbanden (nog) niet aan samensprekingen toegekomen zijn;”

2. brieven van de kerken te Assen-Zuid, Bergschenhoek, Den Helder (met één adhesiebetuiging), Drachten-Oost, Emmeloord, Hardenberg-Centrum, Rijnsburg, Spakenburg-Noord en Ten Boer en van ds. P. van Gulp te Dalfts en met 136 adhesiebetuigingen), van L. Heeringa en 7 anderen te Hoogkerk (met bijlagen en met 2 adhesiebetuigingen), B. de Jong en T. de Jong-Tolsma te Drachten, H.J. Mooibroek te IJsselmuiden, S. de Marie te Berkel en Rodenrijs (met 3 adhesiebetuigingen), A. van der Molen te Amersfoort, L. Roorda te Rozenburg en A. Slagter te Emmen, waarin zij vragen de uitzonderingsclausule ten aanzien van plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerken uit het midden van de kerken weg te nemen.

De onderbouwing van deze verzoeken is als volgt samen te vatten:

1. In een *algemene* regeling voor plaatselijke samensprekingen past niet een clausule waarin de Nederlands Gereformeerde Kerken een *aparte* positie krijgen; deze uitzonderingspositie is niet onderbouwd (wat is het specifieke van de Nederlands Gereformeerde Kerken dat een uitzonderingsclausule rechtvaardigt, waarom is deze uitzonderingsbepaling ‘gewenst?’) en plaatst de Nederlands Gereformeerde Kerken in een voorkeurspositie boven andere kerken.
2. De uitzonderingsclausule is ongeconditioneerd en bevat geen duidelijke handvatten om te beoordelen wanneer er plaatselijke sprake is van ‘vergaande overeenstemming van kerkelijk samenleven’.
3. Deze clausule harmonieert niet met de uitspraak van de synode (art. 84) dat er helaas geen mogelijkheden zijn om met de Nederlands Gereformeerde Kerken tot landelijke samensprekingen te komen met het oog op kerkelijke eenheid, onder andere omdat de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Doorn 1998 een

- duidelijk signaal heeft afgegeven dat ze geen strakkere binding aan de belijdenisgeschriften wil.
4. Samenspreken met kerken uit een kerkverband waarvan als zodanig niet is uitgesproken, dat het staat of wil staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis, kan niet zomaar aan de hand van de bestaande regeling, die juist principieel uitgaat van een kerkverband waarvan het bovengenoemde *wel* is uitgesproken; zou men toch een uitzonderingsclausule willen maken, dan vereist dat minstens een aanhangsel waarin duidelijkheid wordt verschaft over zaken als: hoe dient de desbetreffende kerk zich op te stellen ten aanzien van de binding aan de gereformeerde confessie en kerkorde (regel 1); hoe moeten de relevante besluiten van meerdere vergaderingen, ook die van de – in dit geval – Nederlands Gereformeerde Kerken in dit gesprek functioneren (regel 4); hoe kan en moet een plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk in haar samensprekingen afstemmen op het beleid van het landelijk kerkverband (regel 5 en 6)?
  5. In het Akkoord van Kerkelijk Samenleven (AKS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken zorgen de volgende punten voor onduidelijkheid: in de Nederlands Gereformeerde Kerken doen de leden belijdenis van ‘het ware geloof’ en zijn ze niet gebonden aan de gereformeerde leer; het is onduidelijk of het AKS ook leertucht kent, of de gemeente wordt ingeschakeld in voortgaande censuur, welke garanties er zijn in de Nederlands Gereformeerde Kerken voor bewaking van de kansel inzake gereformeerde koers van een genabuurde kerk of een regionale vergadering, wat de status is van een verklaring “ten genoegen van de eigen kerkenraad” bij afwijking van de leer en hoe het zit met het appèlrecht;
  6. Zowel de GS Berkel 1996 (art. 80, besluit 2.a) als de GS Leusden 1999 (art 86, besluit 1, grond 4; besluit 5 a en c, grond 1) drongen erop aan plaatselijke en landelijke ontwikkelingen zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen.
  7. De formulering in grond 2 dat “de desbetreffende kerkverbanden (nog) niet aan samensprekingen toegekomen zijn” suggereert ten onrechte dat van samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken nog niet veel werk gemaakt is; de werkelijke situatie is dat de synode van Berkel na verkennende gesprekken helaas moest constateren dat samensprekingen op dit moment “niet mogelijk zijn”; Leusden viel Berkel daarin bij;
  8. De Christelijke Gereformeerde Kerken besloten in 1998 de landelijke samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken te stoppen vanwege dezelfde obstakels die ook de Gereformeerde Kerken zien. Als kerken hebben wij jarenlang aangedrongen op deze duidelijkheid; nu deze stap gezet is, hebben we onze erkentelijkheid daarvoor uitgesproken. Het is tegenstrijdig met dit alles nu als kerken mogelijkheden te openen in de richting van vergaande plaatselijke samenwerking met Nederlands Gereformeerde kerken, temeer waar een dergelijke samenwerking tussen Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde kerken voor grote moeite heeft gezorgd.
  9. Door aan plaatselijke kerken vrijheden te bieden die aanzienlijk verder gaan dan het landelijk kerkverband wil gaan, wordt dat kerkverband als het ware opgeblazen; het toestaan van uitzonderingssituaties kan in de toekomst binnen het kerkverband bovendien zorgen voor gecompliceerde situaties die verdere besluitvorming ten aanzien van samensprekingen onnodig onder druk kunnen zetten;
  10. Diverse Schriftgegevens (Matt. 16 : 18, Ef. 1 : 22-23, Kol. 1 : 18, Hand. 11 : 22, Hand. 15, Tit. 3 : 10, 1 Tim. 5 : 20-22, Ex. 23 : 2, 2 Petr. 2 : 1, Matt. 18 : 15-17, 2 Kor. 13 : 2, Rom. 16 : 7, 1 Kor. 5 : 4-13, 2 Tess. 3 : 6, 2 Tess. 3 : 14, 2 Tim 3 : 5, 2 Joh. 1 : 10)

- alsmede art. 29 NGB (“Kortom, dat men zich richt naar het zuivere Woord van God, alles wat daarmee in strijd is verwerpt en Jezus Christus erkent als het enige Hoofd”) bewijzen dat het deelhebben van een kerk aan een kerkverband inhoudt de medeverantwoordelijkheid voor het ingaan tegen Gods Woord door dat kerkverband;
3. brief van de kerk te Emmeloord met het verzoek om besluit 2, uitspraak 8 als volgt aan te vullen: “Zo’n plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk zal uitspreken dat zij staat of wil staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis. Zij zal eraan werken dat ook de landelijke NGK zich van harte en onverkort op deze basis gaat stellen”;
  4. de kerk te Den Helder verzoekt tevens “een aanhangsel aan de bestaande regelingen toe te voegen waarin op de hierboven aangesneden punten (bedoeld zal zijn: onduidelijkheden in het AKS) duidelijkheid wordt geboden”;
  5. A. van der Molen te Amersfoort verzoekt tevens besluit 2.8 zodanig te wijzigen “dat het besluit tot het voorgaan in elkaars diensten en het wederzijds toelaten aan het avondmaal alleen zal kunnen worden genomen, indien blijkt dat de desbetreffende plaatselijke kerk haar kerkverband heeft aangesproken op gebleken tolerantie van afwijking van Schrift en belijdenis. Van de uitkomst daarvan zal zij mededeling doen aan de kerk waarmee zij in overleg is. Deze uitkomst zal de instemming dienen te hebben van de betrokken samensprekende kerken, alsmede van classis en deputaten art. 49 KO”.

Besluit 1:

ondanks haar vreugde over hoopgevende vorderingen in de besprekingen van haar deputaten Kerkelijke Eenheid met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken, de uitzonderingsclausule met betrekking tot Nederlands Gereformeerde Kerken, die door de Generale Synode Leusden aan regel 8 van het kader voor plaatselijke samensprekingen is toegevoegd, in te trekken onder betuiging van spijt voor de onvaste koers op dit punt.

Gronden:

1. de uitzonderingsclausule is innerlijk tegenstrijdig met de algemene bepaling in regel 8 en mist de bedoeling ervan. Regel 8 bepaalt namelijk dat wanneer er plaatselijk wel overeenstemming bereikt kan worden terwijl dit landelijk niet het geval is, kerken elkaar wel wederzijds mogen erkennen, maar nog niet mogen overgaan tot effectivering van die erkenning door te komen tot eenheid in bediening van Woord en sacrament;
2. ook indien een Nederlands Gereformeerde Kerk plaatselijk wil staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften, biedt dit onvoldoende waarborg voor haar metterdaad (kunnen) staan op deze grondslag. Zij maakt immers deel uit van, staat in voortdurende uitwisseling met en draagt medeverantwoordelijkheid voor het verband van kerken die in hun Akkoord van Kerkelijk Samenleven (nog) geen ondubbelzinnige binding aan de gereformeerde leer verplichtend voor alle kerken en ambtsdragers hebben vastgelegd;
3. aanleiding tot de uitzonderingsclausule zijn de plaatselijke en landelijke samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken. De formulering van de uitzonderingsclausule beperkt zich echter zonder enige grond tot de Nederlands Gereformeerde Kerken. Ook noemt de clausule geen nadere condities waaraan een Nederlands Gereformeerde kerk zou moeten voldoen,

- voordat de classis en de deputaten ad art. 49 KO hun goedkeuring kunnen geven aan wederzijdse kanselruil en openstelling van de avondmaalstafel;
4. het toestaan van vergaande vormen van plaatselijke eenwording bij het ontbreken van een dergelijke eenwording op kerkverbandelijk niveau kan de prikkel wegnemen om te blijven verlangen naar en te werken aan volledige eenheid van beide kerkverbanden;
  5. deze pendelbeweging in het synodebeleid kan helaas – onbedoeld en onterecht – worden opgevat als een negatief signaal aan de Nederlandse Gereformeerde Kerken, juist in een fase waarin deputaten Kerkelijke eenheid verblijvende ontwikkelingen melden.

Besluit 2:

kerken die reeds met een Nederlands Gereformeerde kerk zijn overgegaan tot het voorgaan in elkaars diensten en/of het wederzijds toelaten aan het avondmaal of die daartoe reeds afspraken hebben gemaakt, in overweging te geven vooralsnog in goed overleg geen verdergaande stappen te zetten.

Gronden:

1. het zou onbillijk en onethisch zijn kerken te dwingen om terug te komen op reeds gemaakte afspraken op basis van de ruimte die de Generale Synode Leusden 1999 bood; wel mag aan deze kerken in overweging gegeven worden dat zij mee de moeite dragen van het feit dat er nog steeds onduidelijkheden zijn inzake de binding aan de gezonde leer zoals hierboven verwoord bij besluit 1, grond 2 en deze moeite aan de plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk uitleggen;
2. ook wanneer de verstrekkende beslissing om in de dienst van Woord en sacrament tot eenheid te komen nog moet wachten tot ook landelijk overeenstemming is bereikt, blijft het volgens het kader mogelijk om elkaar wederzijds van harte te erkennen als kerk van Christus en op een aantal punten afspraken tot samenwerking te maken.

Besluit 3:

aan de verzoeken genoemd onder materiaal 3, 4 en 5 niet te voldoen.

Grond:

Besluit 1 maakt deze verzoeken overbodig.

De bespreking wordt geleid door de assessor br. A.Joh. Kisjes. Prof. dr. M. te Velde is aanwezig als adviseur.

De vorige synode maakte bij de regels voor kerkelijke samensprekingen een uitzondering voor de omgang met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Terwijl landelijke en plaatselijke samensprekingen met elkaar in de pas dienen te blijven, gold voor de omgang met deze kerken, dat soms plaatselijk al tot kanselruil en dergelijke kan worden overgegaan terwijl dat landelijk nog niet zo is.

De commissie Holland-Noord, die deze zaak voorbereid had, komt in haar voorstel tot de conclusie dat het niet goed was dat deze uitzondering gemaakt is. De bezwaren op dit punt moeten toegestemd worden. In de bespreking gaan velen in op het mogelijk effect van zo'n uitspraak. Is het een prikkel

om de zaken die scheiding maken, in alle ernst te gaan bespreken, of is het eerder een koude douche die het gesprek belemmert?

Enige onduidelijkheid is er over de vraag, om hoeveel gemeenten het gaat die hierdoor niet verder kunnen. Een snelle raadpleging van de deputaten voor kerkelijke eenheid geeft de indruk dat het er niet vele zijn. Maar hier en daar is het toch aan de orde.

Het zal ook niet de bedoeling zijn, dat kerken waar al volgens deze uitzonderingsclausule gewerkt wordt, op hun beleid terugkomen.

Deputaten Kerkelijke eenheid, die in de schorsing geraadpleegd worden, geven aan, dat het in de praktijk moeilijk uit te leggen is, waarom de uitzondering gemaakt is. Het raakt de verhouding tussen plaatselijke kerk en landelijk verband, waarover nog veel gestudeerd moet worden. Is dit dan niet een ingreep ten gunste van het verband? Anderzijds is het verband van de kerken juist gegeven om de schapen van Gods kudde te beschermen. En is dat nu net niet de kernvraag in het gesprek met de Nederlandse Gereformeerde Kerken?

Op 13 september wordt de bespreking voortgezet. De commissie is met het aanpassen van het voorstel zoveel mogelijk tegemoet gekomen aan de vragen die gesteld zijn. Zo is een betuiging van spijt over deze koerswijziging opgenomen: we willen geen negatief signaal geven. Van ds. P. Houtman is er een tegenvoorstel. Dat wil de uitzonderingsclausule laten staan.

Een amendement van ds. R. van Wijnen om de woorden over spijtbetuiging te schrappen wordt verworpen met 3 stemmen voor.

Het voorstel van de commissie wordt aangenomen met 22 stemmen voor en 2 onthoudingen. Het tegenvoorstel is hiermee verworpen. De preses merkt op, dat in wezen het voorstel en het tegenvoorstel hetzelfde bedoelen: eenheid met het totale kerkverband van de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 9 – Binnenlandse betrekkingen	1
Artikel 123 – Kerkelijke eenheid	1
Artikel 124 – Benoeming deputaten Kerkelijke eenheid	2
Artikel 125 – Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken	3
Artikel 126 – Contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken	9
Artikel 127 – Ontvankelijkheid verzoeken om herbezinning besluiten jaren zestig	14
Artikel 128 – Intentieverklaring verzoek PS Holland-Noord	17
Artikel 129 – Revisieverzoek GS Amersfoort-West Acta art. 16	18
Artikel 130 – Participatie in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte	21
Artikel 131 – Revisie Regels van Berkel en Christelijke Gereformeerde Kerken	23
Artikel 132 – Revisie Regels van Leusden en Nederlands Gereformeerde Kerken	25
Inhoudsopgave	30

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 10 –
Zending, hulpverlening en oecumene**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 10 – Zending, hulpverlening en oecumene

Artikel 133 – Zending en hulpverlening

(agenda 10.1)

31-05;06-06-02

Commissie: commissie 7 en de Algemene Vergadering van Z&H, bestaande uit de deputaatschappen Zending en hulpverlening, Institute of Reformed Theological Training en het bestuur van de voormalige vereniging *De Verre Naasten*

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor zending en hulpverlening (Z&H) en Institute of Reformed Theological Training (IRTT);
2. brief van de kerkenraad van de kerk te Voorthuizen-Barneveld d.d. 7 maart 2002, waarin zij aanbeveelt de quota voor de verschillende zendende instanties voor een deel gelijk te trekken.

Besluit 1:

deputaten onder hartelijke dank te dechargeren en het door hen gevoerde beleid, zoals hieronder weergegeven, goed te keuren.

met betrekking tot 'integratie'

- a. de verrichte werkzaamheden van het deputaatschap Z&H en het deputaatschap IRTT die hebben geleid tot de vorming van de Algemene Vergadering Z&H waarin het bestuur van de vereniging *De Verre Naasten* (DVN) gelijkwaardig participeert;
- b. de verrichte werkzaamheden van het deputaatschap Z&H, het deputaatschap IRTT en de AV Z&H die hebben geleid tot de integratie van de bureaus van DVN en IRTT;
- c. de overdracht van de BBK-hulpprogramma's aan de geïntegreerde organisatie;
- d. de besluitvorming van de AV Z&H met betrekking tot de juridische vormgeving en de naamgeving van de geïntegreerde organisatie.

met betrekking tot 'samenwerking'

- a. de verrichte werkzaamheden van deputaten Z&H en de AV Z&H om, als voorwaarde voor het structureren van een samenwerkingsrelatie, te komen tot een zo compleet mogelijke inventarisatie van enerzijds beleid, plannen en programma's van de 'zendende instanties' en anderzijds de visie van de 'zendende instanties' op 'samenwerking met Z&H';
- b. de vormen van samenwerking die met verschillende 'zendende instanties' zijn overeengekomen.

met betrekking tot 'overleg'

- a. de verrichte werkzaamheden en in dat verband gemaakte afspraken gericht op het structureren van goed overleg met het deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken (BBK);

- b. de verrichte werkzaamheden en in dat verband gemaakte afspraken gericht op het structureren van goed overleg met het deputaatschap Diaconale zaken;
- c. de verrichte werkzaamheden gericht op een goede samenwerking met de Theologische Universiteit te Kampen;
- d. de verrichte werkzaamheden gericht op een goede samenwerking met het Dienstenbureau van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

met betrekking tot 'financiën'

- a. het beheer door het deputaatschap Z&H van de door BBK ter beschikking gestelde gelden;
- b. het beheer door het deputaatschap IRTT van de door de kerken via de quota beschikbaar gestelde gelden;
- c. de getroffen regeling voor de overdracht van de BBK-fondsen voor de realisatie van de overgedragen hulpprojecten;
- d. het overleg gevoerd met het deputaatschap Financiën en beheer over de ontwikkeling van een financieel beleid voor de geïntegreerde organisatie.

met betrekking tot IRTT-activiteiten onafhankelijk van integratie

het gevoerde beleid en de verrichte werkzaamheden van deputaten IRTT in het besturen van het bureau IRTT met het oog op de realisatie van de IRTT-programma's.

Besluit 2:

- a. een nieuw deputaatschap te benoemen, met de naam *deputaten voor zending, hulpverlening en training*, waarvan de leden zijn geselecteerd volgens de volgende criteria: de leden van het deputaatschap hebben
  - kennis van en vertonen nauwe betrokkenheid bij het kerkelijk leven in Nederland en in de doelsituaties waar Z&H-programma's worden gerealiseerd;
  - kennis van de internationale verhoudingen tussen de Eerste en de Tweede en Derde Wereld;
  - een goede vaardigheid in het beoordelen van processen van strategie-, beleid- en programmavorming;
- b. het nieuwe deputaatschap op te dragen
  1. het Instituut voor Zending, Hulpverlening en Training te besturen volgens de richtlijnen die in overeenstemming zijn met het vastgestelde bestuursconcept (zie Bijlage X 1a);
  2. zo spoedig mogelijk een directiestatuut te formuleren en vast te stellen waarin de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de directie van het instituut in relatie tot het deputaatschap zorgvuldig zijn beschreven;
  3. het instituut te besturen overeenkomstig het door de generale synode vastgestelde beleid (zie Bijlage X 1a);
  4. nieuw beleid te ontwikkelen waar perspectieven zich voordoen die passen binnen de visie en strategie die door de generale synode voor Z&H is vastgesteld.
  5. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat door de synode zal worden toegezonden;

6. in overleg met deputaten Financiën en beheer en BBK te regelen dat aan het deputaatschap ter beschikking worden gesteld de bedragen die voor de komende jaren door BBK waren gereserveerd voor de inmiddels overgedragen BBK-hulpprojecten;
7. zich in te zetten voor het werven van fondsen in de kerken of daarbuiten (voorzover beleidsmatig goedgekeurd) ter bekostiging van het overige deel van de begroting;
8. aan de volgende generale synode voorstellen voor te leggen met betrekking tot een financieel beleid inzake het deputaatschap, waarbij een definitieve vorm wordt voorgesteld voor de inkomsten van de geïntegreerde organisatie;
9. een goede regeling voor het betalen van 'externe diensten' vast te stellen;
10. in de samenwerking met de zendende instanties met betrekking tot structurering van en inbreng in de samenwerkingsrelatie op de ingeslagen weg voort te gaan;
11. het ROFOR-netwerk te onderhouden en waar mogelijk te streven naar een kerkverbandelijke inkadering van de projecten;
12. onderzoek te doen naar de ongelijkheid van de door zendende instanties geheven quota en in overleg met deze instanties eventueel te komen met een voorstel tot aanpassing;
13. aan de volgende generale synode een document voor te leggen ter goedkeuring waarin de component van Generaal Beleid die met name gericht is op de vormgeving van de relatie met overzeese partners en de in die relatie te realiseren programma's, op een samenhangende wijze is beschreven en waarbij de inbreng van de zendende instanties is verwerkt;
14. aan de eerstvolgende generale synode te rapporteren in overeenstemming met de daarvoor geldende richtlijnen en hun rapport zes maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te laten toezenden.

Besluit 3:

- a. van de benoemde deputaten een gewenst aantal te benoemen tot bestuur van de stichting *De Verre Naasten*;
- b. het bestuur van de stichting *De Verre Naasten* op te dragen de stichting te besturen in overeenstemming met de vastgestelde statuten van de stichting.

Op 31 mei zijn de deputaten drs. B.W. Gort, dr. L.J. Joose, dr. A.D. Vreugdenhil alsmede bureaudirecteur M.J. van Hulst aanwezig, daarnaast zr. A. van Bruggen, die in Benin werkt. Op 6 juni zijn aanwezig de deputaten zr. A.J. Bekker-Holtland, dr. L.J. Joosse, br. J. Messelink en dr. A.D. Vreugdenhil en de medewerkers B. Bolt, M.J. van Hulst en B. v.d. Lugt.

Het op de vorige synode benoemde deputaatschap rapporteert op deze synode voor het eerst. Dat betekent dat de zendingszaken, die in 1951 van de synodetafel verdwenen waren, weer terug zijn. Deputaten hebben veel aandacht moeten besteden aan organisatorische zaken, die hun door de synode van Leusden opgedragen waren. Hun rapport wordt daardoor gekenmerkt. Sommige afgevaardigden missen juist daardoor de warme sfeer die het onderwerp zending moet kenmerken. In een volgend rapport, als de zaken inhoudelijk meer aan de orde komen, zal dat anders zijn.

Er waren op het gebied van zending en hulpverlening drie stromen, die bij elkaar gevoegd moesten worden. Allereerst de groei van de hulpverlenende activiteiten, ook het trainingsinstituut voor kerke-

lijke leiders in het buitenland, het IRTT, en in de derde plaats de organisatie voor barmhartigheidswerk *De Verre Naasten*. Daar is veel werk voor verzet; een samenwerkingsvorm voor zendende instanties moet nog ontwikkeld worden. Voor de volgende synode willen deputaten komen met voorstellen over gezamenlijk beleid.

Wanneer het om een centrale aanpak gaat, komt ook de verhouding met de plaatselijke kerken, die het zendingswerk uitvoeren, aan de orde. Neemt het deputaatschap hun verantwoordelijkheid niet over en worden kerken en instanties niet gedwongen tot samenwerking als ze zelf er niet aan toe zijn? Een amendement van ds. A.J. van Zuijlekom om uit te spreken dat deputaten nooit mogen dwingen tot samenwerking, wordt echter verworpen met 8 stemmen voor.

Vragen leefden er ook over de institutionele financiering. Hoe zit het dan met de betrokkenheid van kerkleden? Deze vorm van financiering is echter aan een maximum gebonden en mag bijvoorbeeld nooit gebruikt worden voor personele kosten. Dit deputaatschap wil, overigens ook in verband met de betrokkenheid, geen quota heffen, maar de benodigde gelden bijeenbrengen door vrijwillige bijdragen. Sponsoring door instellingen en bedrijven hoort ook tot de mogelijkheden.

Het voorstel wordt aangenomen; 1 broeder onthoudt zich van stemming.

Artikel 134 – Benoeming deputaten Zending, hulpverlening en training

(agenda 10.2)

22-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Zending, hulpverlening en training worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. L.J. Joosse (s), Groningen (2005) *	ds. G.J. van Enk, Assen
A.J. Bekker-Holtland, Gouda (2008) *	C. van der Kolk, Bedum
R.F. Folkerts, Zwolle (2011) *	ds. W. Scherff, Spakenburg
B.W. Gort, Zwolle (2008) *	C. Smallembroek, Ede
J.L. Joosse, Bunschoten (2008)	
C.M. Manni, Amersfoort (2011) *	
J. Messelink, Kampen (2011) *	
ds. R.Th. Pos, Ommen (2011) *	
C.F. Stolper, Heerde (2011) *	De namen van de bestuursleden van de Stichting De Verre Naasten zijn met * aangeduid (zie Acta artikel 33, besluit 3a)

Artikel 135 – Ontvangst afgevaardigden buitenlandse zusterkerken

(agenda 10.4)

17.18-05-02

Op 17 en 18 mei, de dagen waarop het rapport van deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken op de agenda staat, ontvangt de synode zeventien buitenlandse gasten, afgevaardigd door twaalf zusterkerken, te weten:

uit	kerk	naam
Indonesië	Gereja-Gereja Reformasi Musyafir	* rev. Yonson Gibeon Dethan
	Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia	rev. Matah Biha (alleen op 18 mei)
Australië	Free Reformed Churches of Australia	rev. Wietse Huizinga br. Herman Dekker
Zuid-Korea	Presbyterian Church of Korea	rev. Won-Ho Jeon (Brussel)
Canada	Canadian Reformed Churches	rev. C.L. VanderVelde rev. J. Huijgen
Noord-Ierland	Reformed Presbyterian Church of Ireland	prof. David Mackay
Schotland	Free Church of Scotland	rev. William M. Mackay
	Free Church of Scotland (Continuing)	# rev. John J. Murray br. Alex Morrison
Engeland	Evangelical Presbyterian Church of England and Wales	rev. Richard Holst
Kenia	Africa Evangelical Presbyterian Church	* rev. Daniël Katumu Kithongo, moderator rev. David M. Kimanathi
Zuid-Afrika	Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika	* dr. C.J. Smit prof. A. le Roux du Plooy
	Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika	ds. P. Nel (alleen op 18 mei) ds. J.R. Visser
Spanje	Iglesias Reformadas de España	# rev. Francisco Gómez Paéz
Brazilië	Igrejas Reformadas do Brasil	* br. Laërtes Baltin Vaz
in de middagzitting voegt zich hierbij		
Nieuw-Zeeland	Reformed Churches of New Zealand	* br. J. Leenders

* een zusterkerkrelatie wordt voorgesteld

kerkelijk contact

Zij zijn vergezeld door een groot aantal leden van het deputaatschap voor betrekkingen met buitenlandse kerken en hun secretaresse zr. G.A. Enter-Hindriks. Andere buitenlandse zusterkerken, zoals de Reformed Church in de United States en de Iglesia Reformada en Venezuela, hebben per brief een groet aan de synode overgebracht. De voertaal in de vergadering is deze beide dagen Engels; de assessor voert namens de synode het woord.

De assessor, dr. E.A. de Boer, die de vergadering opent, wijst in zijn openingswoord op de twaalf poorten van het nieuwe Jeruzalem, uit alle richtingen. Uit alle hoeken van de wereld leidt Jezus Christus zijn volk naar zijn Koninkrijk. Elke poort draagt de naam van een zoon van Jakob. God houdt van verscheidenheid. Vandaag verwelkomen we als onze gasten broeders uit de hele wereld. We verheugen ons erover dat we hierin de werkelijkheid van Pinksteren mogen zien.

Op verzoek van de preses verklaren alle aanwezige buitenlandse afgevaardigden in te stemmen met de in hun kerken aangenomen geloofsbelijdenissen, de drie formulieren van eenheid en/of de Westminster Standards. Zij worden allen gezamenlijk, maar ook per afvaardiging, door de assessor toesproken. Daarna spreekt elk van hen de synode toe, waarop een van de leden van de synode hen beantwoordt.

De assessor memoreert in zijn toespraak tot de afgevaardigden van de *Free Reformed Churches of Australia*, dat zij ook een brief hebben overhandigd waarin zij op vier punten hun bezorgdheid uitspreken over de ontwikkelingen in de Nederlandse zusterkerk. Die zorgen zullen te zijner tijd bij de behandeling van de genoemde punten betrokken worden. Hij wijst op het gemeenschappelijk fundament en de gedeelde achtergrond, ondanks verschil in cultuur.

In zijn toespraak staat rev. Wietse Huizinga van de Free Reformed Churches of Australia stil bij het vele gemeenschappelijke dat de kerken in Nederland en Australië hebben. In een periode van vijftig jaar zijn de kerken in Australië gerijpt en volwassen geworden. Dat komt uit in een bloeiend kerkelijk leven en o.a. in de zorg voor elkaar. Vanuit die volwassenheid en vanuit een liefdevolle betrokkenheid bij Nederland stellen de Australische deputaten toch een aantal vragen aan de Nederlandse kerken. Vragen over de zegen, die in de Nederlandse kerken sinds de laatste synode opgelegd mag worden door ieder die de kerkenraad machtigt om in de dienst voor te gaan. Vragen rond de aard, het aantal en de historie van de vele voorgestelde nieuwe gezangen; vragen of in het besluit over het vierde gebod niet te veel prijsgegeven wordt van de verbinding tussen sabbatsgebod en kerkbezoek. Vragen over het avondmaal dat in crisissituaties op het slagveld, ook als er geen kerk te vinden is, bediend mag worden ook aan andere dan eigen kerkleden, en vragen rondom de narratieve prediking, die hier en daar te beluisteren valt. Dit laat onverlet het vele goede dat vanuit Nederland ook in Australië genoten wordt. Ds. Huizinga spreekt de hoop uit, dat de kerken in Nederland het vele goede dat ze van God ontvangen hebben, vasthouden en dat God de Drie-enige de kerken wil zegenen.

Ds. M. van Veelen antwoordt namens de synode. Hij wijst erop, dat de Nederlandse kerken na jaren van strijd en onrust eindelijk toekwamen aan vragen rond liturgie en verzekert dat wij als kerken gereformeerd zijn en willen blijven.

In zijn welkomstwoord tot de afgevaardigde van de *Gereja-Gereja Reformasi Musyafir* (GGRM) memoreert de assessor het vele geweld tussen christenen en moslims in Indonesië, en spreekt de hoop uit dat de kerken op Timor mogen worden gespaard. Wij zijn dankbaar voor uw aanbod een zusterkerkrelatie aan te gaan, als gebaar van vertrouwen in eenheid van geloof.

Rev. Yonson Gibeon Dethan voert het woord namens de GGRM. Hij begint met dank te brengen aan de Drie-enige God, die zijn volk overal vergadert. De GGRM zijn begonnen als Pilgrim Churches. Hij wijst op het werk van de VOC, die zich weliswaar inzette voor economische en politieke doeleinden, maar in wier kielzog toch het evangelie naar Indonesië kwam. Een grote verandering voor de kerken kwam ook met het verdwijnen van de Nederlandse overheid. Het nieuwe regime dwong de kerken zelfstandig te worden in lokale federaties.

Via ds. J. Klamer leerden ze de Gereformeerde kerken kennen en met de GGRI is inmiddels een zusterkerkrelatie aangegaan. Helaas kwam er in 1996 binnen de GGRM een splitsing tussen het meer evangelische en vrijzinnige gedeelte en het gereformeerde gedeelte. Om dat laatste tot uiting te brengen hebben ze besloten de naam Calvinistisch in de naam van de kerken een plaats te geven. Ze willen het gereformeerde graag uitbouwen en zijn dankbaar voor onze hulp daarbij, ook in kerkbouw. Ze bieden ons de zusterkerkrelatie aan. Ds. Dethan wenst de synode wijsheid bij al de beslissingen.

In zijn antwoord dankt ds. K. de Vries namens de synode voor dit aanbod. Hij hoopt dat de kerken de vrijmoedigheid hebben dit aanbod te aanvaarden. Opvallend vond hij de waardering voor de koloniale tijd, waaraan wij inmiddels met schaamte terugdenken. Hij wenst de GGRM toe met de woorden van Paulus in Filippenzen 1, met name vers 9-11, dat God, die het goede werk in hen begon, het ook zal volmaken in de groei in liefde en fijngevoeligheid.

In zijn begroeting van rev. Ho Jeon van de *Presbyterian Church of Korea* memoreert de assessor het al tientallen jaren oude contact, o.a. via het seminarie in Pusan. De Koreaanse kerken groeien te midden van een samenleving vol materialisme en jeugdproblemen. Wij in Nederland kunnen daar evenzo over meepraten. Hij dankt voor de financiële hulp aan de kerk in Enschede na de vuurwerkcramp.

Rev. Ho Jeon brengt in het Nederlands de groeten over van de zusterkerk in Korea. Hij dankt voor de mogelijkheid dat zoveel Koreaanse studenten in Kampen studeren. Hij memoreert het wereldkampioenschap voetballen in Korea, dat kansen biedt voor evangelieverkondiging onder de supporters, en de komende presidentsverkiezing in zijn land, waar de meerderheid van de christenen evangelisch of gereformeerd is.

Ds. H. van Veen antwoordt namens de synode. Hij herinnert eraan dat de Koreaanse kerk ons eerste buitenlandse contact was in de Presbyteriaanse wereld (1967) en waardeert de actieve rol van deze kerk in de ICRC. Hij pleit voor intensieve samenwerking tussen de opleidingen in Kampen, Apeldoorn en in Korea.

Vervolgens wordt br. J. Leenders van de *Reformed Churches of New Zealand* begroet. In zijn toespraak vermeldt hij dat hem juist die morgen het verzoek had bereikt zijn kerken hier te vertegenwoordigen. Zijn eigen synode is net afgelopen. Hij is dankbaar dat op de synode het voorstel ligt een zusterkerkrelatie aan te gaan, want zij zijn een andere zuster (CRC in Amerika) kwijtgeraakt en over nog een zuster (CRC Australië) zijn er zorgen, wat reden is om afstand te nemen van hun opleiding in Geelong. Onze leden komen uit allerlei buitenlandse kerken, maar op de synode heerst goede eendracht.

Ds. J.A. Boersema (deputaat) antwoordt dat deputaten de zusterkerkrelatie met de kerk in Nieuw-Zeeland inmiddels hebben besproken met de zusterkerk in Australië en dat deze positief hebben geadviseerd, al hebben zij moeite met de driehoeksrelatie die ontstaat ten opzichte van de Christian Reformed Church of Australia. Hij vraagt de Nieuw-Zeelandse kerk daarvoor begrip te tonen.

Daarna behandelt de synode het voorstel om een zusterkerkrelatie aan te gaan (zie Acta artikel 144). Na de aanvaarding hiervan spreekt de preses de wens uit dat het ook spoedig tot een zusterkerkrelatie kan komen tussen de Reformed Churches of New Zealand en de Free Reformed Churches of Australia.

In zijn welkomstwoord aan de afgevaardigden van de *Canadian Reformed Churches* typeert de assessor beide kerken als tweelingzusters. We zijn ons ervan bewust dat u zorgen hebt over ontwikkelingen bij ons, maar willen graag met u communiceren op het vaste fundament van profeten en apostelen.

Ds. J. Huijgen memoreert, dat zijn kerken nu 24.000 zielen tellen en dat hun laatste synode in het teken stond van kerkelijk contact met kerken in Noord-Amerika. Er zijn kerken aan het kerkverband toegevoegd door zending en evangelisatie. Christus geeft alles wat voor zijn kerken in Canada nodig is. Hij memoreert enkele punten waarop de Canadese kerken de synode in Zuidhorn met aandacht zullen volgen. Moge de Here u helpen standvastig te blijven in een gesecculariseerde samenleving. U kunt het niet iedereen naar de zin maken, doe wat God wil.

In zijn antwoord herinnert ds. H. van Veen aan de oude banden sinds het begin van de emigratie. Ook de kerken in Nederland weten dat de contacten met andere kerken in eigen land soms moeizaam gaan. Uw zorgen over bepaalde ontwikkelingen in onze kerken zullen we serieus nemen. We zijn dankbaar dat U zag dat wij trouw willen blijven aan Schrift en belijdenis.

Vervolgens begroet de assessor prof. David Mackay van de *Reformed Presbyterian Church of Ireland*. Hij is zowel docent in dogmatiek en ethiek als predikant en als zodanig een voorbeeld voor ons.

Prof. Mackay dankt voor de ontmoeting met de synode en met andere afgevaardigden, zowel hier als op de vorige synode in Leusden en in ICRC-verband. Hij is dankbaar dat de Ierse kerken mee mogen profiteren van de rijke erfenis in Nederland en memoreert dat de banden met Nederland al 350 jaar oud zijn. Hij is blij met de huidige vrede in Noord-Ierland na 35 jaar geweld en terreur, maar deze vrede is breekbaar en er is zorg over de toekomst. Maar de kerk is in Gods hand.

Ds. J.H. Smit zegt in zijn antwoord namens de synode dat Ierland belangrijker is dan in ons land wel wordt gedacht. Hij roept de Ierse kerken op te bemiddelen in het conflict in de Schotse zusterkerk.

In zijn begroeting van rev. William M. Mackay van de *Free Church of Scotland* memoreert de assessor de diepe wortels van de zusterkerkrelatie. Er was bij u een crisis. Wij verwelkomen ook de vertegenwoordigers van de *Free Church of Scotland (continuing)*. Wij willen niet van een van beide scheiden tenzij omwille van het gereformeerde geloof. We hopen te helpen indien nodig. We kunnen Gods plan niet zien, maar wel de goede strijd strijden, soms op de puinhopen. Het paradijs ligt voor ons, maar de ingang is een nauwe poort. Breng aan uw kerken onze groeten over.

Rev. W.M. Mackay zegt graag de goede banden te willen voortzetten. Hij is verrast door het goede Engels op deze synode; dat zal in Schotland met het Nederlands wel niet lukken. Hij memoreert een gemeenschappelijk aspect in de traditie van de Reformatie: eind 16e eeuw geloofsvervolgung hier, in de 17e eeuw in Schotland. Vandaag is er in Schotland dankbaarheid voor gemeentegroei, ook van Chinezen. Het seminarie telt nu achttien studenten uit de hele wereld. Er wordt gewerkt aan berijming van het Psalmboek tot zingbare psalmen, met prijsgeving van het oude Schotse psalter. Het zendingswerk heeft goede voortgang. Op de moeilijkheden met de *Free Church of Scotland (continuing)* wil hij hier niet ingaan, maar hij verzekert dat de *Free Church* staat op het fundament van Schrift en belijdenis. Wij delen met u de liefde voor het Woord en voor Jezus Christus.

Ds. H. Drost zegt in zijn antwoord, dat beide kerken voor dezelfde uitdaging staan in de moderne Europese maatschappij. Hij spreekt de wens uit tot hereniging van de beide kerken in Schotland.

De assessor heet vervolgens de afgevaardigden van de *Free Church of Scotland (continuing)* welkom, die als waarnemers aanwezig zijn. Hij memoreert dat er geen voorstel ligt van deputaten met betrekking tot deze kerk, maar nodigt de afgevaardigden wel uit de synode toe te spreken.

Rev. John J. Murray dankt voor de geboden gelegenheid en ook voor de gastvrijheid en de voorlichting over de kerkelijke en politieke situatie in Nederland. We hebben als kerken veel gemeen. De Reformatie bij u en ons ging dieper dan elders. U hebt christelijke scholen. Wij hadden ze, maar lieten ze gaan in 1870. Zo raken we veel jonge mensen kwijt. Een gemeenschappelijk kenmerk is ook de gecompliceerde kerkgeschiedenis. We bidden dat God ons zijn geleide wil geven in onze situatie. Laten we het gereformeerde geloof vasthouden. Moge u daarvoor een instrument zijn.

Ds. J.H. Smit noemt het geen goed teken dat hier twee partijen de Schotse kerk vertegenwoordigen. Strijd verzwakt de gelegenheid om het evangelie te verkondigen. Hij wijst op de onvergankelijke erfenis die voor ons is weggelegd.

De *Evangelical Presbyterian Church of England and Wales* zijn sinds drie jaar zusterkerk, zo zegt de assessor tot rev. Richard Holst. Er zijn veel contacten met plaatselijke kerken in Nederland. Moge de Here uw kerken groei geven.

Rev. Holst memoreert met dankbaarheid de broederlijke belangstelling en financiële hulp voor zijn kerken vanuit Nederland. U hebt dat werk niet voor niets gedaan. Hij wil deze relaties graag verder ontwikkelen voorzover de afstand dat toelaat. Er zijn in Engeland en Wales niet veel gereformeerde

kerken, maar wij zoeken contact met uw zusterkerken in Schotland en Noord-Ierland. Wij waarderen uw gereformeerde oecumenische gezindheid. Moge God onze wederzijdse banden versterken.

Ds. J.H. Smit spreekt de wens uit, dat de kerken in Nederland mogen profiteren van de ervaring van de zusterkerk in Engeland en Wales om getrouw te zijn in moeilijke omstandigheden.

De assessor verwelkomt de afgevaardigden van de *Africa Evangelical Presbyterian Church* in Kenya. Zij bezoeken ons voor de eerste keer. Deze synode hoopt uw aanbod om zusterkerk te worden, te aanvaarden.

Rev. Kithongo brengt de groeten over van synode tot synode. Hij vermeldt dat zijn kerk de Westminster Confessie en Catechismus onderschrijft en graag het goede nieuws wil verspreiden. Wij leiden veel missionarissen en evangelisten op. Een probleem is dat veel van onze gebouwen herstel nodig hebben. Ook voor vervoer, communicatie en studieboeken is geld nodig. Moge de vrede en de eenheid en de liefde van God u omringen. Als herinnering biedt hij de preses een stenen leeuw aan.

Ds. P.L. Voorberg dankt voor het cadeau, dat past bij het karakter van de preses. Wij hopen dat wij als kerken elkaar kunnen helpen. Wees ervan overtuigd dat God met u is.

De assessor verwelkomt ds. F. Gómez van de *Iglesias Reformadas* in Spanje, die voor de tweede maal vertegenwoordigd zijn. Hij is dankbaar voor het ontstaan van het kerkverband en memoreert de steun van Steun Broederschap Spanje.

Rev. Gomez zegt dank voor de banden tussen beide kerken. De situatie in Spanje is niet erg bemoedigend: 200.000 protestanten op 40 miljoen inwoners. Zijn kerk is misschien wel de kleinste denominatie: 8 gemeenten op soms 1000 kilometer afstand met samen 300 zielen. Maar wij slaan onze ogen op tot God om wijsheid en vragen Hem arbeiders te sturen in zijn oogst.

Ds. R. van Wijnen herinnert aan goede contacten met voorgangers van de IRE. Er is hoop, als we dicht bij Gods Woord en de gereformeerde confessie blijven. In de kerkgeschiedenis van Nederland zijn voorbeelden van zulke genade van God. Hij belooft de voorbede voor deze kleine kerk in een groot land.

De assessor begroet br. Laertes Baltin van de *Igrejas Reformadas do Brasil*. Het voorstel om een zusterkerkrelatie aan te gaan zal morgen worden besproken.

Br. Laertes vertelt (in het Portugees, getolkt door ds. J.T. Oldenhuis), dat op 5 juli 2000 de gereformeerde kerken in Brazilië een kerkverband hebben gevormd, bestaande uit zes gemeenten en acht gemeenten-in-wording, met samen 200 belijdende leden en 180 doopleden. Alvorens zich te verenigen hebben ze rondgekeken in hun land, maar de IPB toonde geen belangstelling. Een onderling verband was nodig voor de voortgang van de dienst des Woords. Op hun synode van 27 augustus 2002 zal opnieuw worden gesproken over de band met de IPB. Wij willen een missionaire kerk zijn, maar hebben daarvoor contacten met kerken in het buitenland nodig.

Ds. R. van Wijnen spreekt zijn vreugde uit over de vorming van het kerkverband en wenst de IRB wijsheid toe in de omgang met de IPB. Moge God u zegenen, zodat u als een mosterdzaadje groeit.

Op zaterdag 18 mei zijn ook dr. Den Hertog en prof. Peels aanwezig als deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Als nieuwe buitenlandse afgevaardigde is aanwezig ds. Matah Biha van de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia. Hij wordt door de assessor verwelkomd met de mededeling dat de synode de voorgaande dag heeft besloten tot voortzetting van de banden met zijn kerk.

Ds. Biha (in het Indonesisch, getolkt door dr. J.A. Boersema) dank voor de financiële hulp, die het mogelijk maakte dat hij van zo grote afstand aanwezig kan zijn en getuige kan zijn van het werk van God hier. Hij brengt de warme groeten over van de kerken op Sumba en Timor. In onze zondagse voorbeden gedenken wij altijd de kerken in Nederland. Wij weten dat u voor zware uitdagingen staat, evenals wij in Indonesië. Onze moeite is vooral gelegen in armoede en economische malaise. Ds. Biha doet een beroep op de Nederlandse kerken hen als zwakke en jonge kerk te steunen, zowel materieel als in geestelijk opzicht. Er is nu een kerkverband gevormd van 14 gemeenten, verdeeld over vier classes. Maar het niveau van de predikanten is betrekkelijk eenvoudig en hun inkomen is slechts een zesde van het minimum voor ambtenaren. Hij zegt dank voor de hulp bij de theologische opleiding en via DVN, maar er is meer nodig. Hij herinnert de synode aan het Schriftwoord: Draagt elkanders lasten. Hij is dankbaar voor het besluit een zusterkerkrelatie aan te gaan met de GGRM. In zijn kerk is een visie ontwikkeld om tot eenheid tussen beide kerken te groeien en samen een theologische school te stichten, als een trompet voor de reformatie in oostelijk Indonesië. Wij zien dat de Here zijn beloften vervult door zijn kinderen bijeen te brengen uit alle stam en taal en volk en natie. Mogen wij elkaar opbouwen in de eenheid van hetzelfde geloof.

Ds. P. Houtman zegt in zijn dankwoord dat de Nederlandse kerken het niet altijd goed hebben gedaan in de relatie tot de Indonesische kerken. Hij dankt voor de voorbede en spreekt zijn vreugde uit over de groei van de kerken in Indonesië. Als wij later op deze synode over de internationale hulpverlening spreken, zullen we ons uw woorden herinneren. Moge God u helpen om standvastig te zijn onder moeilijke omstandigheden.

Vervolgens spreekt de preses de predikanten P. Nel en J.R. Visser, vertegenwoordigers van de *Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika*, toe. Zij zijn vooral aanwezig met het oog op het voorstel van deputaten BBK aan de synode om een zusterkerkrelatie aan te gaan met de Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. Hij spreekt zijn vreugde uit dat de VGKSA steeds meer geworteld raken in hun land, zoals blijkt uit het feit dat predikanten, gemeenten en leden van de Nederduits Gereformeerde Kerk bij hen onderdak vinden.

Ds. P. Nel dankt voor het welkom. In zijn toespraak tot de synode maakt hij melding van de toelating van twee zwarte broeders en van de eerste student van de eigen opleiding tot predikant in zijn kerk-gemeenschap. Voor het eerst konden twee classes worden gevormd. Hij waarschuwt de synode voor erkenning van de GKSA als zusterkerk op dit moment vanwege oprechte bezorgdheid over ontwikkelingen binnen deze kerk. Weliswaar zijn er persoonlijk en plaatselijk hartelijke banden met de GKSA, maar er is zorg over publicaties die neigen tot Schriftkritiek, over het karakter van een nieuwe psalmen- en gezangenbundel en over relaties met andere kerkgenootschappen in Zuid-Afrika.

In zijn dankwoord namens de synode zegt ds. E.A. de Boer, dat hij blij is met de missionaire activiteiten van de VGKSA. Het is uw taak om kerk in dat land te zijn, te midden van de volken die de Here daar een plaats heeft gegeven. Op zijn opmerkingen over de GKSA zal de synode later inhoudelijk ingaan bij de bespreking van het desbetreffende voorstel.

In zijn begroeting van de afgevaardigden van de *Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika*, prof. A. le Roux du Plooy en dr. C.J. Smit, herinnert de preses aan het intensieve contact tussen beide kerken. Wij kwamen op uw synode in mei 2000, daarna was er tripartiete overleg met de VGKSA, o.a. over het verwijt van Schriftkritiek. Onze deputaten zien geen reden om uw gereformeerd gehalte in twijfel te trekken.

Dr. Smit is dankbaar voor de ervaren gastvrijheid en gemeenschap. Wij voeren al dertig jaar het gesprek met u. Voor ons is het belangrijk, in het kader van de eenheid van de gereformeerde kerken

wereldwijd, om te komen tot kerkelijke eenheid. U had telkens bezwaren, bijv. vanwege onze banden met de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal). Die hebben we in 1976 verbroken, niet vanwege hun politieke kritiek, maar vanwege hun Schriftbeschouwing en vergaande tolerantie. In al die verwickelingen hebben we ons bij u thuis gevoeld. In 1981 zei uw synode van Arnhem: geen reden om niet samen een te zijn. Maar dat is nooit doorgevoerd, tot droefheid van mijn kerk. Waarom is dit telkens geblokkeerd? Vanmorgen heb ik daarvoor begrip gekregen. Ik kan op alle bezwaren van de kant van de VGKSA antwoorden, maar dat is niet gepast met zoveel buitenlandse gasten erbij. Het debat tussen de VGKSA en ons moet hier niet plaatsvinden. Wel wijs ik erop dat binnen onze kerk indringend wordt gesproken over sommige theologische verschillen en dat een hoogleraar bepaalde uitspraken heeft teruggenomen. Wij aanvaarden de historiciteit en de autoriteit van het Woord van God en laten beslist geen Schriftkritiek toe.

Ds. E.A. de Boer zegt in zijn antwoord dat hij, toen hij VGKSA-predikant in Pretoria was, opkeek tegen de GKSA als grote kerk. Maar in dat grote land zijn ze toch klein. De discussie tussen VGKSA en GKSA doet hem denken aan onze eigen relatie met de Christelijke Gereformeerde Kerken: wat is eerlijke exegese, wat zijn hermeneutische vragen waarmee je mag worstelen en wanneer kom je toch in Schriftkritische hoek? Hij spreekt de hoop uit op een goed gesprek.

Artikel 136 – Ontvangst van cursisten van het IRTT en hun begeleiders

(agenda 10.4)

31-05-02

Negentien cursisten en vijf begeleiders van het Institute of Reformed Theological Training (IRTT) zijn op 31 mei 2002 de gast van de synode. Ze worden welkom geheten door ds. E.A. de Boer, die erop wijst, dat de kerken, die in hun eigen gelederen op sommige punten verdeeldheid kennen, hier een echte eenheid mogen beleven. En hoewel de gasten op uitnodiging aanwezig zijn als leiders binnen hun kerken, gaat het er bij het bewaren en zoeken van eenheid juist om niet allerlei menselijke leiders te volgen, maar de ene leider van de kerk Jezus Christus, die voor de eenheid van de kerk indringend gebeden heeft. Moge Hij u hier en in uw eigen land daarbij bewaren.

Br. B. van der Lugt introduceert de gasten, die op uitnodiging aanwezig zijn in Nederland. Belangrijk om hiervoor in aanmerking te komen is, dat de kerken waaruit ze komen, op één of andere manier een band hebben met de ICRC. Bij alle gasten, die hij persoonlijk introduceert, wijst hij dat aan. Vele cursisten komen uit Afrika. Een subthema van de cursus die nu gegeven wordt, is de problematiek van de charismatische beweging, die als een storm over Afrika gaat. Belangrijk is ook de uitwisseling van ideeën over de eenheid van de kerk en over de opleiding. Voor de bij elke cursus wisselende gastkerk is het ook een bijzonder verrijkende ervaring. Laten we zo de kracht van de gereformeerde theologie maar tonen.

Na de gezamenlijk gebruikte maaltijd spreken enkele van de gasten over de verbondenheid van de kerken in Nederland, Afrika en Azië in het geloof in het woord van God, waarin alleen een antwoord ligt op de uitdaging van de charismatische beweging. In Nederland hoeven we niet te denken dat we alleen staan, want er zijn er nog steeds de zeventuizend die de knie voor Baäl niet gebogen hebben. Zingend in Engels en Swahili nemen ze afscheid.

Artikel 137 – Betrekkingen buitenlandse kerken

(agenda 10.4)

20-04;22-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken.

Besluit 1:

het beleid van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken goed te keuren en hun décharge te verlenen onder hartelijke dank voor hun werkzaamheden.

Besluit 2:

het door deputaten herziene beleidsplan BBK te aanvaarden, inclusief de daaraan toegevoegde bijlagen ‘Werkwijze bij het aangaan van relaties’; ‘Inbreng zusterkerken bij besluitvorming GKN(v)’; ‘Dubbele correspondentie’; ‘Verhouding Z&H en BBK’; ‘Documentatiebladenset’.

Grond:

een actueel beleidsplan is voor de uitvoering van de werkzaamheden noodzakelijk. Datzelfde geldt voor werkdocumenten over zaken die vaak aan de orde komen, zoals het aangaan van zusterkerkrelaties, dubbele correspondentie etc.

Besluit 3:

opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. het beleid en het werk ten aanzien van de buitenlandse kerken voort te zetten;
- b. de ontvangst van buitenlandse gasten op de volgende synode tijdig voor te bereiden door
  1. de vijfde week van die generale synode te reserveren voor een nader met het moderamen af te stemmen programma;
  2. zorg te dragen voor een gastvrije begeleiding van aankomst tot en met vertrek;
- c. waar nodig overleg te hebben met deputaten Zending, hulpverlening en training over het verlenen van gewenste hulp aan buitenlandse (zuster)kerken en hun beider beleid op elkaar af te stemmen;
- d. overleg te hebben met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken en kerken die lid zijn van de ICRC, over het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelaties;
- e. richtlijnen op te stellen voor de contacten met ‘losse’ plaatselijke kerken in het buitenland, die aan een kerk uit het kerkverband zijn toevertrouwd;
- f. hun werk te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
- g. van hun arbeid verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van die synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. (ad opdracht c) kerkelijke contacten en hulp zijn sterk met elkaar verbonden;
2. (ad opdracht d) dit overleg is nodig om beleid op elkaar af te stemmen en verwarring bij onze buitenlandse relaties te voorkomen.

Besluit 4:

deputaten verder op te dragen in overleg met de hulpverleningsinstanties, te weten de Overijsselse Zendingsdeputaten, de Groninger Zendingsdeputaten, de zendende kerk van Middelburg, de zendingsdeputaten Friesland, de Commissie van Overleg en de Indonesiëraad contact op te nemen met de GGRI (Papua) op Papua en de GGRI (Kalbar) op Kalimantan Barat, deze contacten te onderhouden en te onderzoeken wanneer en hoe verantwoord toegewerkt kan worden naar een zusterkerkrelatie met de GGRI (Papua) en de GGRI (Kalbar).

Gronden:

1. de GGRI (Papua) zijn gereformeerde kerken ontstaan uit het voormalige en huidige zendingswerk van de zendende kerken van Enschede-Noord, Groningen-Noord, Middelburg, Spakenburg-Zuid en Toronto (CanRC), terwijl de GGRI (Kalbar) zijn ontstaan uit het zendingswerk van de zendende kerk te Drachten-Oost;
2. zij zijn evenals de GGRI-NTT gereformeerde kerken in Indonesië;
3. met de GGRI-NTT onderhouden de Gereformeerde Kerken in Nederland een zusterkerkrelatie, met de overige GGRI nog niet.

Besluit 5:

deputaten te machtigen voor de komende drie jaar, op dezelfde basis als in de vorige periode, via deputaten Zending, hulpverlening en training professionele krachten in te schakelen en kantoorruimte te huren voor de secretariaats- en administratieve werkzaamheden.

Grond:

in de praktijk is gebleken dat voor de vervulling van de secretariële en administratieve taken van het deputaatschap professioneel personeel en een goede werkruimte nodig is. De omvang van het secretariaatswerk zal na de afsplitsing van Zending en Hulpverlening niet afnemen.

Aanwezig zijn de deputaten ds. R. ter Beek, ds. T. de Boer, dr. J.A. Boersema, br. E. Gosker, ds. A. de Jager, ds. M.H. Oosterhuis, ds. J.J. Schreuder, br. D. de Vos en ds. R. van Wijnen en een van de secretarissen van het deputaatschap, zr. G.A. Enter-Hindriks.

Dr. J.A. Boersema presenteert het beleid van de deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken. Na de vorige synode, die besloot tot een nieuw deputaatschap Zending en Hulpverlening, is er een accentverschuiving gekomen in het werk. Een goede samenwerking wordt gezocht. Ook wordt geprobeerd om samen met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken het werk te organiseren.

Een van de problemen die zich voordoen, is de geweldige uitbreiding van het werk. Voor de hand liggend is het dan dat de kerken zich zouden beperken tot contacten in een regio van de wereld. Maar de aard van de contacten verzet zich daartegen.

Er liggen zo weer voorstellen om nieuwe zusterkerkrelaties aan te gaan dan wel daarheen te werken.

In de algemene ronde werden al veel vragen gesteld rond de diverse contacten in de wereld. Enkele lijnen uit die bespreking:

Deputaten dringen toch wel aan op eenheid, als ze contact hebben met twee kerken in een land? Soms liggen ze gewoon te ver uit elkaar. Waar zijn wij als Nederlandse kerken geholpen met al die contacten? Zorg wordt uitgesproken over de situatie in Schotland, waar een breuk is gekomen binnen de Free Church of Scotland. Deputaten hebben daar nog geen oordeel over. Ook de situatie rond de Igreja Presbiteriana in Brazilië vraagt de aandacht.

Op 22 juni 2002 komen de deputaten opnieuw voor de bespreking van het algemene besluit. Aanwezig zijn dan dr. J.A. Boersema, br. B. Bolt, ds. D. Griffioen, br. J.L. Joosse en aspirant-deputaat ds. J. Plug. Bij het voorstel zijn of worden een aantal amendementen ingediend.

Ds. H. Drost wil via een amendement onderzoeken of er een goede limitering van het aantal contacten kan plaatsvinden. Kunnen veel contacten niet via de ICRC lopen? Zeker nu deputaten Zending, hulpverlening en training ook hun netwerk opbouwen. Vanuit de vergadering wordt gesteld dat al die contacten veel geestelijk kapitaal aan de gemeente hier onttrekken. Maar deputaten ontkennen dit.

In geding is artikel 47 van de Kerkorde, dat spreekt over zoveel mogelijk contact. Maar gaat het dan om het aantal contacten of juist over de kwaliteit daarvan? Het amendement wordt verworpen met 11 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Br. G. Markerink wil via een amendement de kerken ervan verzekeren dat ze voor zichzelf ook de vruchten van dit buitenlandwerk terugzien. Dit amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor en 4 onthoudingen.

Br. P.F. van de Groep en ds. A. van Houdt dienen een amendement in om de opdracht van deputaten uit te breiden: zij willen dat deputaten contact opnemen met de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia op Irian Jaya en Kalimantan Barat. Het zou goed zijn voor het zelfrespect van de kerken, als in onze familiefoto deze kleine zusjes niet ontbreken. Br. J.H. van Pijkeren heeft hierop een subamendement: hij wil ook laten onderzoeken of een zusterkerkrelatie al mogelijk is. Het subamendement van br. Van Pijkeren wordt aangenomen met 15 stemmen voor, 4 onthoudingen en 14 tegen. Het amendement-Van de Groep-Van Houdt wordt aangenomen met 1 stem tegen en 6 onthoudingen.

Ds. T. Wendt dient een amendement in; hij vindt dat kerken die contact hebben met lokale kerken in het buitenland, aan zichzelf overgelaten worden en wil graag dat de deputaten voor dit soort contacten richtlijnen ontwikkelen. Dit wordt aangenomen met 22 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Het hele besluit komt in stemming en wordt aangenomen; 1 broeder onthoudt zich van stemming.

Artikel 138 – Benoeming deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken (agenda 10.5)

29-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken worden benoemd:

Primi	Secundi
K. Wezeman (s), Haren (2011)	J.M.A. Boerma-Buurman, Zaandam
ds. J.M. Batteau, 's-Gravenhage (2005)	L.C. Flokstra, Zwolle-Berkum
ds. R. ter Beek, Capelle aan den IJssel (2008)	ds. J. Jansen, Enumatil
ds. J.A. Boersema, Apeldoorn (2005)	A.H. Kuiper, Hengelo
B. Bolt, Heerde (2008)	ds. A.S. v.d. Lugt, Rotterdam
ds. H. ten Brinke, Bodegraven (2011)	ds. D. Mak, Hoek
E. Ensing-Maatkamp, Zwolle (2008)	A. Petter, Dalfsen
A.J. Grashuis, Delfgauw (2005)	J.M. Schaap-Hoetmer, Kampen
ds. D. Griffioen, Duivendrecht (2005)	E. Urban, Zwolle
ds. Th.J. Havinga, Zuidlaren (2011)	ds. W.F. Wisselink, Leek
ds. E.J. Hempenius, Barneveld (2011)	
H. Huberts, Wezep (2011)	
ds. R.C. Janssen, Ens (2011)	
J.L. Joesse, Bunschoten (2005)	
ds. J.P. Kruiger, Hilversum (2011)	
ds. J. Plug, Rotterdam (2011)	
Th. Karelse, Capelle aan den IJssel (2011)	
W. Kuipers, Hattem (2011)	
prof. G. Kwakkel, Kampen (2011)	
ds. P.K. Meijer, Hardenberg (2011)	
H. Olde, Nijmegen (2005)	
C. Scheepstra, Den Hoorn (2011)	
D. de Vos, Amersfoort (2008)	
ds. R. van Wijnen, Middelburg (2011)	

Artikel 139 – Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT) (agenda 10.7)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. zich schriftelijk op de hoogte te houden van de kerkelijke ontwikkelingen binnen de GGRI-NTT op Sumba, Timor en Sabu. Volgens planning moet de tweejaarlijkse synode van de GGRI door onze deputaten bezocht worden. Deputaten GGRI worden uitgenodigd voor een bezoek aan de synode van de Gereformeerde Kerken;

- b. namens de Gereformeerde Kerken de zusterkerkrelatie met de GGRI te onderhouden. Een aandachtspunt is er bij de kerken op aan te dringen de kerkelijke tucht op de juiste wijze toe te passen en ernst te maken met de opbouw van de gemeenten;
- c. de GGRI-NTT aan te sporen een actief beleid te voeren van eenwording met de Gereja-Gereja Reformasi Musyafir;
- d. door middel van berichtgeving in kranten en het zendingsblad bekendheid te geven aan het kerkelijk leven van de GGRI-NTT.

Gronden:

1. in het kader van een goede zusterkerkrelatie is persoonlijk contact en overleg door middel van een visitatie bij de synode van de zusterkerk nodig;
2. er bestaan zorgen bij deputaten over het functioneren van het kerkelijk leven. Het uitoefenen van de kerkelijke tucht door een aantal kerkenraden kan aanzienlijk verbeterd worden;
3. eenwording met de Gereja-Gereja Reformasi Musyafir kan bijdragen tot versterking van het gereformeerde karakter van beide kerken en tot een sterkere missionaire uitstraling. Op het punt van belijdenis en kerkorde is er reeds overeenkomst en bij de opleiding wordt reeds samengewerkt;
4. de GGRI-NTT waarderen het als regelmatig over hun kerkelijk leven geschreven wordt.

Br. P.F. van de Groep en ds. A. van Houdt dienen een amendement in om deputaten op te dragen ook de totstandkoming van een zusterkerkrelatie met de GGRI op Kalimantan en Papua te bevorderen. Dit amendement wordt behandeld bij de algemene instructie voor deputaten BBK (Acta art. 137). Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 140 – Gereja-Gereja Reformasi Musyafir (GGRM)

(agenda 10.8)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.2).

Besluit:

1. het aanbod van de GGRM tot een zusterkerkrelatie te aanvaarden en een zusterkerkrelatie aan te gaan;
2. deputaten op te dragen de GGRM te stimuleren om een actief beleid te voeren gericht op kerkelijke eenheid met de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia.

Gronden:

1. aan de voorwaarden voor het aangaan van kerkelijke relaties, zoals vermeld in het beleidsplan, is voldaan. Dat betreft de punten: verzameling van gegevens, nadere kennismaking, oordeels-

- vorming door deputaten en besluitvorming. Gegevens zijn verzameld door ds. Knigge en tijdens visitatiereizen. De gereformeerde belijdenis en gereformeerde kerkorde zijn reeds in 1992 aangenomen. Tijdens de visitatie van Oosterhuis en Griffioen in 2001 is gebleken dat de GGRM gereformeerd willen zijn in leer en leven, wat uitkomt in de prediking en in de gemeenteopbouw;
2. eenwording met de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia kan bijdragen tot versterking van het gereformeerde karakter van beide kerken en tot een sterkere missionaire uitstraling. Op het punt van belijdenis en kerkorde is er reeds overeenkomst en bij de opleiding wordt reeds samengewerkt.

Het besluit om de aangeboden zusterkerkrelatie te aanvaarden wordt met algemene stemmen genomen. De preses deelt dat mee aan rev. Yonson Gibeon Dethan, die daarvoor dankt en hoopt op onderlinge versterking in de strijd tegen heidendom en islam.

Artikel 141 – Free Reformed Churches of Australia (FRCA)

(agenda 10.9)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden volgens de regels en in ieder geval de eerstkomende synode te bezoeken;
- b. te bevorderen dat de FRCA zich weer aansluiten bij de International Conference of Reformed Churches en bevorderen dat de FRCA weer in contact treden met de kerken in Ierland en Schotland in aansluiting bij hun besluit van 2000;
- c. te bevorderen dat de FRCA gesprekken, gericht op zusterkerkrelatie, voeren met de Presbyterian Church of Eastern Australia en de Reformed Churches of New Zealand, aansluitend op het besluit van de FRCA in 2000 om het gesprek met deze kerken voort te zetten.

Gronden:

1. zowel de FRCA als de Gereformeerde Kerken in Nederland ervaren dat een mondelinge gedachtewisseling ter synode het contact zeer bevordert;
2. de kerken van de International Conference of Reformed Churches hebben de inbreng van de FRCA nodig en de FRCA heeft de internationale broederschap nodig ter vervulling van haar taak in de (Angelsaksische) wereld;

3. de drie schriftgetrouwe en confessioneel betrouwbare kerken FRCA, Presbyterian Church of Eastern Australia en Reformed Churches of New Zealand kunnen veel voor elkaar betekenen en samen van betekenis zijn voor de kerken in de regio Australië.

Het met algemene stemmen genomen besluit tot voortzetting van de zusterkerkrelatie kon meegedeeld worden aan de aanwezige afgevaardigden, rev. W. Huizinga en br. H. Dekker, die daarvoor danken en de groeten zullen overbrengen.

Artikel 142 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 91
(agenda 10.10)

20-04-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

1. brief van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer d.d. 5 februari 2002;
2. brieven van br. J.G. Veldhuis te Groningen d.d. 21 maart 2001 met één adhesiebetuiging, ds. P. van Gulp te Dalfsen d.d. 3 januari 2002 met 92 adhesiebetuigingen, br. P.E. Post e.a. te Veenendaal d.d. 8 januari 2002 met 35 adhesiebetuigingen, br. B. de Jong te Drachten d.d. 22 januari 2002, br. A. Slager te Emmen d.d. 1 maart 2002, br. L. Roorda te Rozenburg d.d. 5 maart 2002, br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 6 maart 2002, br. L. Heeringa e.a. te Hoogkerk d.d. 12 maart 2002 met drie adhesiebetuigingen.

In deze brieven wordt de generale synode verzocht om revisie van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 om de Presbyterian Church of Eastern Australia als zusterkerk te erkennen.

Dat besluit luidt (Acta Leusden art. 91):

1. met de PCEA een zusterkerkrelatie aan te gaan;
2. deputaten op te dragen:
  - a. deze beslissing gemotiveerd ter kennis te brengen van de FRCA;
  - b. de relatie met de PCEA te onderhouden en uit te bouwen;
  - c. de PCEA te berichten van het overleg met de FRCA.

Gronden:

1. de Generale Synoden van Ommen 1993 en Berkel en Rodenrijs 1996 hebben reeds uitgesproken dat de PCEA een trouwe kerk van de Here Christus is;
2. de synode van Launceston (1999) van de FRCA heeft uitgesproken dat deze kerk “blijk geeft van trouw aan het Woord van God, met handhaving van de gereformeerde belijdenis”, afgezien van drie punten (‘statements’) waarin verschillen van opvatting en kerkelijke praktijk geconstateerd worden; het betreft verschillen waarvan achtereenvolgende synoden hebben uitgesproken dat ze voor de Gereformeerde Kerken in Nederland geen verhindering vormen om met presbyteriaanse kerken een zusterkerkrelatie aan te gaan. De ‘statements’ die door de FRCA zijn gevoegd bij hun brief aan de PCEA, in verband met een zusterkerkrelatie, zijn door de synode van de PCEA ontvangen en voor commentaar doorgestuurd naar de kerken, die zijn gevraagd daar voor 31 december 1999 op te reageren;

3. langer uitstellen van de beslissing met de PCEA een zusterkerkrelatie aan te gaan, is in de richting van die kerk niet verantwoord;
4. er bestaat al jaren een relatie die verder concreet ontwikkeld moet gaan worden;
5. de FRCA hebben gezien onze relatie met hen en de eerder uitgesproken moeite met dit besluit recht op een uitgebreide toelichting.

De argumenten van de schrijvers kunnen als volgt worden samengevat.

Zij wijzen op twee aspecten van de kerkelijke praktijk in de PCEA:

1. voorgangers van buiten de PCEA worden toegelaten tot de kansel;
2. mensen van buiten de PCEA worden 'op eigen getuigenis' toegelaten tot het Heilig Avondmaal.

Zij stellen dat de toegang tot de kansel en tot het Heilig Avondmaal zoals die door de PCEA geregeld is, niet een zaak is van ondergeschikt belang. Zij menen dat het besluit van Leusden in strijd is met de Schrift, de belijdenis, de kerkorde, en de regels inzake de relatie als zusterkerk.

1. Kansel: de *Schrift* leert dat de volle raad van God verkondigd moet worden, Hand. 20:27, Op. 22:18-19. Een Baptist kan dat met betrekking tot het verbond toch niet doen? De *belijdenis* zegt dat de reinheid van de prediking kenmerk is van de ware kerk, NGB 29. Die reinheid betreft niet alleen de inhoud, maar ook de prediker. De *kerkorde* benadrukt de grote voorzichtigheid waarmee ambtsdragers behoren te worden erkend en aanvaard, art. 3, 9. De wettigheid van de roeping is hier in het geding. Een beroep op art. 47 inzake 'middelmatige' zaken is niet aan de orde: het gaat hier niet om verschillen van ondergeschikt belang.
2. Tafel: de *Schrift* leert dat de toorn van God over de gemeente komt wanneer de tucht verwaarloosd wordt, 1 Kor. 11:17-34. De Kerk *belijdt* dat de tafel van de HERE heilig moet worden gehouden, HC 30. Ambtsdragers oefenen hun verantwoordelijkheid niet uit wanneer de PCEA mensen op eigen getuigenis toelaat. Ook de bediening van de sacramenten is kenmerk van de ware kerk, NGB 29.

Voor beiden geldt: de *regels inzake de relatie als zusterkerk* bepalen dat niet afgeweken behoort te worden in leer, eredienst, kerkregering en tucht. Dat is hier toch wel duidelijk het geval, stellen de schrijvers.

Ook wijzen sommige schrijvers erop dat de Free Reformed Churches of Australia (FRCA), onze Australische zusterkerken, juist om deze redenen een zusterkerkrelatie vooralsnog afwijzen. De kerkenraad van Ten Boer acht het ongeoorloofd om het beleid van de FRCA te door kruisen, en om met twee kerkverbanden in Australië een zusterkerkrelatie te onderhouden, terwijl deze kerken elkaar nog niet als zusterkerken erkennen.

Besluit:

niet aan de revisieverzoeken te voldoen.

Gronden:

1. de bezwaren richten zich in feite niet tegen het aangaan van een zusterkerkrelatie, maar tegen het erkennen van de PCEA als ware kerk van Jezus Christus. De Generale Synode Ommen 1993 sprak uit dat de PCEA "blijkens haar leer, dienst, kerkregering en tucht als een ware kerk van onze Here Jezus Christus aan te merken" is. De broeders en zusters hadden *van die uitspraak*

- revisie moeten vragen. Wanneer die uitspraak als bindend wordt aanvaard (art. 31 KO), kan men niet op de gronden die nu aangevoerd worden, het aangaan van een zusterkerkrelatie aanvechten. Dat werd al door de Generale Synode Ommen 1993 als uitvloeisel gezien van de erkenning die toen tot stand kwam;
2. over de verschillen die appellanten aan de orde stellen, hebben achtereenvolgende synoden uitgesproken dat ze voor de Gereformeerde Kerken in Nederland geen verhindering vormen om met presbyteriaanse kerken een zusterkerkrelatie aan te gaan;
  3. het bezwaar dat de kerken buiten de FRCA om deze stap genomen hebben, is niet terecht. Vanaf de erkenning door Ommen hebben de kerken zich juist ingespannen om in de pas te blijven met de FRCA.

Toelichting:

De wijze van incidentele toelating van a. voorgangers uit andere kerken tot de dienst van het Woord en b. leden van andere kerken tot de viering van het avondmaal door de PCEA is in de eerste plaats een punt van kerkorde en kerkelijke praktijk van presbyteriaanse kerken.

De PCEA wil in eigen context ernst maken met opzicht en tucht over leer en leven. De wijze waarop is allereerst hun verantwoordelijkheid, wat het gesprek door deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken met hen daarover niet uitsluit. Inhoudelijk willen de Gereformeerde Kerken in Nederland de FRCA steunen in hun gesprek met de PCEA over de geschilpunten.

In de bespreking wordt ingegaan op de vraag of deze bezwaarschriften ontvankelijk zijn. Het gaat immers om zaken die al op eerdere synodes aan de orde kwamen. Omdat ze zich richten op een besluit van de Generale Synode Leusden 1999, kunnen ze in behandeling genomen worden.

Dezelfde zaak speelt een rol bij het vaststellen van de besluittekst: moeten de appellanten een formeel antwoord ontvangen of dient de synode ook inhoudelijk in te gaan op de argumenten? Naar aanleiding van de bespreking wordt het voorstel in de laatste richting aangepast.

Nieuw is niet dat de Gereformeerde Kerken een zusterkerkrelatie aangaan met kerken die op de aangewezen punten een andere praktijk kennen; dat is ook in andere landen het geval en deze praktijk blijft – ook bij de PCEA – onderwerp van gesprek.

Nieuw is wel, dat in Australië er al een zusterkerkrelatie bestond met de FRCA, terwijl beide kerken daar voorlopig de weg van eenwording nog niet opgaan. Gezien de geografische en culturele afstand ligt dat ook minder voor de hand dan wij zouden denken vanuit onze situatie.

Het gewijzigde voorstel wordt aangenomen met één stem tegen; aanwezige deputaten blijven buiten stemming.

Artikel 143 – Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)

(agenda 10.10)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie verder inhoud te geven;
- b. te bevorderen dat er gesprekken gevoerd worden tussen de PCEA en de Free Reformed Churches of Australia en de Reformed Churches of New Zealand.

Gronden:

1. nu onze regels voor zusterkerkrelatie zijn overhandigd, moet het antwoord van de PCEA en moeten hun regels worden afgewacht, alvorens de relatie daadwerkelijk beoefend kan worden. De synode van de PCEA in 2001 kwam nog niet met een uitspraak;
2. de drie schriftgetrouwe en confessioneel betrouwbare kerken Free Reformed Churches of Australia, PCEA en Reformed Churches of New Zealand kunnen veel voor elkaar betekenen en samen van betekenis zijn voor de kerken in de regio Australië.

Het besluit tot voortzetting van de zusterkerkrelatie is met algemene stemmen genomen. Deze kerken kennen de moeite van de Free Reformed Churches of Australia hiermee.

Artikel 144 – Reformed Churches of New Zealand (RCNZ)

(agenda 10.11)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.5);
2. email van het Interchurch Relations Committee van de RCNZ d.d. 1 mei 2002;
3. rapportage van deputaten van de Free Reformed Churches of Australia d.d. 14 mei 2002.

Besluit:

1. met de Reformed Churches of New Zealand een zusterkerkrelatie aan te gaan;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de zusterkerkrelatie met de RCNZ te onderhouden;
  - b. de Free Reformed Churches of Australia te ondersteunen in hun kerkelijk gesprek met de RCNZ over de moeite van de driehoeksrelatie van de RCNZ met de Free Reformed en Christian Reformed Churches of Australia.

Gronden:

1. de synode van de RCNZ 2002 heeft op 1 mei 2002 besloten de Gereformeerde Kerken in Nederland een zusterkerkrelatie aan te bieden en daarmee positief gereageerd op de door ons in het verleden kenbaar gemaakte wens tot een zusterkerkrelatie;

2. deputaten van de Free Reformed Churches of Australia hebben laten weten geen bezwaar te hebben tegen een zusterkerkrelatie van de Gereformeerde Kerken met de RCNZ. Daarbij hebben zij gevraagd aan de Gereformeerde Kerken begrip te tonen voor het probleem dat gelegen is in de driehoeksrelatie van de RCNZ met de Free Reformed Churches of Australia en de Christian Reformed Churches of Australia;
3. het blijkt dat de RCNZ de Christian Reformed Churches of Australia positief corrigeren. Daarom hoeft de relatie tussen de Christian Reformed Churches of Australia en de RCNZ niet per se een verhindering te zijn voor een zusterkerkrelatie van de RCNZ en de Free Reformed Churches of Australia. De drie schriftgetrouwe en confessioneel betrouwbare kerken Free Reformed Churches of Australia, Presbyterian Church of Eastern Australia en RCNZ kunnen veel voor elkaar betekenen en samen van betekenis zijn voor de kerken in de regio Australië.

Op de dag dat de synode de buitenlandse gasten ontvangt, wordt meteen het voorstel van deputaten besproken om correspondentie aan te gaan met de Reformed Churches of New Zealand. Met deze kerken is al sinds 1993 contact. Struikelblok was steeds hun verhouding met de (synodaal-)Gereformeerde Kerken in Nederland en hun zusterkerken in Australië en de Verenigde Staten. Maar alleen met de Reformed Church of Australië is nog een (formeel) contact, meer gericht op waarschuwen van hen. Ook voor de opleiding van predikanten kiezen zij niet meer voor Australië.

De Free Reformed Churches of Australia hebben geen bezwaar tegen dit contact, maar willen wel graag de steun van de Nederlandse kerken in het gesprek over de driehoeksrelatie die op deze manier ontstaat. Daarom staat het ook in het besluit. Met algemene stemmen wordt besloten correspondentie met deze kerken aan te gaan. Staande de vergadering kan dat aan hun afgevaardigde, br. J. Leenders, meegedeeld worden.

Artikel 145 – Dutch Reformed Church Sri Lanka (DRC)

(agenda 10.13)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:
het kerkelijk leven van de DRC te volgen.

Grond:

de Gereformeerde Kerken en de DRC hebben te lang een relatie met elkaar gehad om elkaar al spoedig na de verbreking van de relatie uit het oog te verliezen.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 146 – Lanka Reformed Church

(agenda 10.14)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.2).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. in positief kritische zin de correspondentie voort te zetten om de broederschap te helpen bij de ontwikkeling van een gereformeerd kerkelijk leven;
- b. alert te blijven op mogelijkheden om kerkelijke eenheid op Sri Lanka te bevorderen en te voorkomen dat onze steun aan de LRC onnodige beschadiging van de naam van de Dutch Reformed Church inhoudt.

Gronden:

1. de eerste aandacht moet niet uitgaan naar vorming van een kerkverband en het aangaan van buitenlandse contacten, maar eerst dient de basis voor het kerkelijk leven versterkt te worden;
2. de centrale positie en het optreden van een enkeling dreigen de ontwikkeling van het gereformeerde kerkelijk leven in de weg te staan;
3. het blijft zaak de eenheid van Christus' kerk op Sri Lanka te bevorderen.

Er is een nieuw voorstel van deputaten in verband met recente ontwikkelingen rond de enige ouderling die deze gemeente kent. Deze ontwikkeling baart hun en de deputaten Zending, hulpverlening en training zorgen. Het besluit is in die zin aangevuld. Opgemerkt wordt vanuit de vergadering dat deze bespreking wellicht in comité gehouden had moeten worden. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 147 – Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)

(agenda 10.16)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.4).

Besluit:

de zusterkerkrelatie met de RPCNI te continueren en deputaten opdracht te geven deze uit te diepen door correspondentie en bezoek.

Grond:

correspondentie en persoonlijke ontmoeting met de broederschap is vereist om inhoud te geven aan een zusterkerkrelatie.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De preses is dankbaar voor het voortzetten van de zusterkerkrelatie.

Artikel 148 – Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)

(agenda 10.17)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.5).

Besluit:

de zusterkerkrelatie met de RPCNEI te continueren en deputaten op te dragen deze uit te diepen door correspondentie en bezoek.

Grond:

correspondentie en persoonlijke ontmoeting van de broederschap is vereist om inhoud te geven aan een zusterkerkrelatie.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 149 – Free Church of Central India (FCCI)

(agenda 10.18)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.6).

Besluit:

de zusterkerkrelatie met de FCCI te continueren en deputaten op te dragen deze uit te diepen door correspondentie en bezoek.

Grond:

correspondentie en persoonlijke ontmoeting met de broederschap is vereist om inhoud te geven aan een zusterkerkrelatie.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 150 – Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)

(agenda 10.19)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.7).

Besluit:

deputaten opdracht te geven:
de contacten met de PFCK te onderhouden en in de weg van voortgezette kennismaking heen te werken naar een zusterkerkrelatie.

Grond:

de PFCK vertoont de kenmerken van een kerk van de Here Jezus Christus en voldoet aan de criteria voor een zusterkerkrelatie.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 151 – Ds. Abraham

(agenda 10.20)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.8).

Besluit:

deputaten op te dragen:
in goed overleg met het comité Abraham te Ede/Wageningen de contacten met de kerken-groepen rond ds. Abraham (Zuid-India) voort te zetten.

Grond:

de ontwikkelingen tot nu toe zijn positief en de contacten die ontstaan zijn, dienen voortgezet te worden.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 152 – Gereformeerde en Presbyteriaanse contacten in Pakistan (GPP)

(agenda 10.21)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.9).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de in het deputatenrapport genoemde ontwikkeling te blijven volgen en alert te zijn op openingen naar christenen op gereformeerde of presbyteriaanse basis en de contacten niet alleen te richten op de Presbyterian Church of Pakistan;
- b. afhankelijk van de verkregen informatie zo mogelijk een oriënterend bezoek te brengen.

Gronden:

1. christenen in Pakistan leven in moeilijke en geïsoleerde omstandigheden. Zij verdienen zeker onze bemoediging en mogelijk ondersteuning;
2. via de gemeente in Rotterdam is een goede mogelijkheid tot contact met christenen in Pakistan die gereformeerd willen zijn;
3. de beperkte contacten uit het verleden met de Presbyterian Church of Pakistan zijn de afgelopen jaren niet gecontinueerd.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 153 – Evangelical Reformed Churches of Singapore (ERCS)

(agenda 10.22)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande relatie met deze kerken uit te bouwen door correspondentie en door hen te bezoeken. Een bezoek van zo mogelijk meer dan 1 dag en waarbij een zondag is inbegrepen; tijdens het bezoek duidelijk aandacht te hebben voor elkaars kerkelijk leven en elkaar te bemoedigen;
- b. elkaar over en weer te informeren over ieders buitenlandwerk in het Verre Oosten.

Gronden:

1. deze kerken van Jezus Christus bevinden zich op een zeer centrale plaats in het Verre Oosten waar met enige regelmaat broeders en zusters uit alle delen van de wereld een zondag verblijven. Voor onderbouwde verwijzing naar deze kerken is goed contact door correspondentie en bezoek noodzakelijk;
2. de afgelopen zes jaren heeft tweemaal een kort bezoek van één dag plaatsgevonden (in 1998 en in 2001). Om te beantwoorden aan een groeiende belangstelling voor elkaars kerkelijk leven is een bezoek van enkele dagen, zo mogelijk inclusief een zondag, zeer wenselijk;
3. deze kleine kerken met gereformeerde grondslag in een sterk niet-christelijke omgeving verdienen onze belangstelling en medeleven;
4. goed contact over elkaars buitenlandwerk is noodzakelijk om versnippering en mogelijk dubbel werk te voorkomen.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 154 – Free Reformed en Reformed Free Churches of the Philippines (FRCP en RFCP)

(agenda 10.23)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.11).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de vier gemeenten (RFCP en Las Pinas) voort te zetten door middel van correspondentie en bezoek;
- b. hierbij aandacht te houden voor mogelijkheden van kerkelijke toenadering en samenwerking van deze gemeenten met eventuele andere gereformeerde kerkverbanden in de Filipijnen (Christian Reformed Churches of the Philippines en Presbyterian Church of the Philippines), maar daartoe geen eigen initiatieven te ontplooiën; en te blijven werken aan

een goede oecumenische instelling naar elkaar en naar eventuele andere gereformeerde kerkverbanden toe.

Gronden:

1. er moet voor gewaakt worden dat beëindiging van de personele samenwerking geen verzwakking van de band inhoudt. Er moet goede aandacht zijn voor het onderhouden van de contacten, waarvoor naast correspondentie persoonlijke ontmoeting noodzakelijk is;
2. initiatieven tot het aanhalen van banden of samenwerking met andere kerken moeten van de gemeenten op de Filippijnen zelf uitgaan.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 155 – Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)

(agenda 10.24)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.12).

Besluit:

1. de zusterkerkrelatie met de RPCT te continueren;
2. deputaten op te dragen:
  - a. deze relatie door correspondentie en bezoek verder inhoud te geven;
  - b. met de RPCT contact te onderhouden over mogelijkheden om het werk in China te ondersteunen en dit met deputaten Zending, hulpverlening en training kort te sluiten.

Gronden:

1. correspondentie en persoonlijke ontmoeting zijn vereist voor de onderhouding van een zusterkerkrelatie. Het schept de mogelijkheid aandacht te geven aan elkaars kerkelijk leven en elkaar te bemoedigen;
2. deze bemoediging is van veel betekenis voor dit kleine kerkverband in een sterk niet-christelijke samenleving;
3. christenen in onderdrukking in China verdienen zonder meer onze bemoediging en ondersteuning.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 156 – Reformed Church of Japan (RCJ)
(agenda 10.25)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.13).

Besluit:

1. de zusterkerkrelatie met de RCJ voort te zetten;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de RCJ te bezoeken, zo mogelijk tijdens een General Assembly; tijdens het bezoek aandacht te hebben voor elkaars kerkelijk leven en elkaar te bemoedigen;
  - b. bij de RCJ en andere betrouwbare bronnen te informeren naar belangrijke kerkelijke en theologische ontwikkelingen in Japan;
  - c. aandacht te hebben voor de contacten van de RCJ met de Christelijke Gereformeerde en de Nederlands Gereformeerde Kerken in Nederland;
  - d. te proberen in contact te komen met Japanse christengemeenschappen in ons land en onze lokale kerken daarbij zoveel mogelijk te betrekken.

Gronden:

1. correspondentie en persoonlijke ontmoeting zijn vereist voor de onderhouding van een zusterkerkrelatie;
2. correspondentie en ontmoeting zijn een sterke bemoediging voor dit kerkverband in een sterk niet-christelijke samenleving;
3. bij de RCJ is een sterke behoefte om zo volledig mogelijk en van verschillende kanten geïnformeerd te worden over de Christelijke Gereformeerde en de Nederlands Gereformeerde Kerken en onze contacten met deze kerken;
4. de RCJ heeft ons verzocht contact op te nemen met de groepen Japanse christenen in Nederland.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 157 – Presbyterian Church of Korea (PCK)
(agenda 10.26)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.14).

Besluit:

1. de zusterkerkrelatie met de PCK te continueren en waar mogelijk te intensiveren;
2. met het oog daarop deputaten op te dragen:
  - a. de PCK te bezoeken, bij voorkeur ter gelegenheid van een General Assembly van de PCK, en daarbij aandacht te hebben voor elkaars kerkelijk leven en voor onderlinge bemoediging;
  - b. bij de PCK te informeren naar belangrijke kerkelijke en theologische ontwikkelingen en contacten met andere kerken in Korea;
  - c. elkaar goed te blijven informeren over elkaars buitenlandwerk;
  - d. mee te werken aan versterking van de contacten in de regio, bij voorbeeld via de Asia Reformed Church Association (in oprichting).

Gronden:

1. correspondentie en persoonlijke ontmoeting zijn vereist voor de onderhouding van een zusterkerkrelatie;
2. de PCK heeft het in een aantal opzichten moeilijk. Bemoediging en meeleven behoort tot onze verantwoordelijkheid;
3. goede informatie-uitwisseling over en weer is nodig om versnippering en dubbel werk te voorkomen.

Het voorstel wordt zonder bespreking met algemene stemmen aangenomen. De preses verzoekt rev. Won-Ho Yeon de groeten van onze kerken over te brengen.

Artikel 158 – Canadian Reformed Churches (CanRC)

(agenda 10.28)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden met een accent op brede uitwisseling van informatie over elkaars kerkelijk leven;
- b. de synode van de CanRC in 2004, te houden in Chatham (Ont.), te bezoeken en de CanRC uit te nodigen een afvaardiging naar de generale synode van 2005 te sturen;
- c. met de CanRC in contact te blijven over de kerkelijke situatie in Noord-Amerika en hun relatie met andere kerken daar;
- d. te overleggen inzake relaties met kerken in die regio's waar ook gemeenten van de CanRC zijn of waar de CanRC zendingswerk hebben.

Gronden:

1. de CanRC en de Gereformeerde Kerken in Nederland kennen een sterke historische verbondenheid, die uitkomt in grote betrokkenheid over en weer;
2. nu er in deze kerken zorgen leven over de koers van de kerken in Nederland, verdient het aanbeveling elkaar zo breed mogelijk te informeren;
3. de CanRC staan een goed contact voor, waarbij zij graag geïnformeerd willen worden over contacten in regio's, zoals Noord-Amerika en Brazilië, waar leden van de CanRC wonen en werken;
4. volgens onze regels van correspondentie behoren we de CanRC te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord-Amerika.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De preses spreekt tegenover de aanwezige afgevaardigden van de Canadian Reformed Churches zijn dankbaarheid uit over de voortzetting van de zusterkerkrelatie en verzoekt hun de groeten aan hun kerken over te brengen.

Artikel 159 – Reformed Church in the United States (RCUS)

(agenda 10.29)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.2).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. de synode van de RCUS in 2003 te bezoeken en de RCUS uit te nodigen een afvaardiging naar de synode van 2005 te sturen;
- c. informatie uit te wisselen over het werk in Congo en over relaties en contacten met kerken in Noord-Amerika en Mexico;
- d. met de RCUS in gesprek te blijven over relevante thema's, de nodige informatie te geven over vraagpunten en desgevraagd te participeren in de discussie over de position papers.

Gronden:

1. de Gereformeerde Kerken in Nederland en de RCUS zijn samen betrokken bij het zendingswerk in Congo; onderlinge afstemming hierover wordt ook door de RCUS op prijs gesteld;
2. volgens onze regels van correspondentie behoren we de RCUS te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord- en Midden-Amerika;
3. door de position papers kunnen ook de Gereformeerde Kerken in Nederland worden uitgedaagd tot discussie; we kunnen elkaar opscherpen in de gereformeerde overtuiging.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 160 – Orthodox Presbyterian Church (OPC)
(agenda 10.30)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. aan de OPC de officiële zusterkerkrelatie aan te bieden en concrete afspraken te maken over de invulling daarvan;
- b. hierover contact op te nemen met de Canadian Reformed Churches en de Reformed Church in the United States;
- c. de General Assembly van de OPC in 2003 te bezoeken om de zusterkerkrelatie te bespreken en de OPC uit te nodigen een afvaardiging naar de generale synode van 2005 te sturen;
- d. contact te houden met de OPC over het werk in Suriname, zending en hulpverlening aan de kerken in Kenia en andere landen in Afrika, de kerkelijke situatie in Noord-Amerika, en eventuele andere onderwerpen van wederzijds belang.

Gronden:

1. nu de Canadian Reformed Churches en de OPC een zusterkerkrelatie met elkaar zijn aangegaan, lijkt voor ons de weg vrij om de relatie gestalte te geven;
2. de broederschap in Suriname heeft goede banden met het zendingswerk van de OPC aldaar; bovendien is de OPC door zending en steunverlening betrokken bij kerkelijk opbouwwerk in Kenia en Benin;
3. volgens de regels van de correspondentie behoren we de OPC te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord-Amerika.

Het oorspronkelijke voorstel wilde de relatie alleen verbreden. Vanuit de vergadering werd gevraagd waarom een zusterkerkrelatie niet mogelijk was met deze kerk, die pioniert op het gebied van kerk-groei en kerkplanting. Ook de Canadese zusterkerken hebben inmiddels een zusterkerkrelatie. Hierachter blijkt te zitten, dat deputaten nog niet aan een gesprek toegekomen zijn, maar dat zij tegen de voorgestelde wijziging geen enkel bezwaar hebben. Het besluit wordt genomen met algemene stemmen.

Artikel 161 – United Reformed Churches in North America (URCNA)
(agenda 10.31)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. een zusterkerkrelatie met de URCNA voor te bereiden;
- b. hierover contact op te nemen met de Canadian Reformed Churches, de Reformed Church in the United States en de Orthodox Presbyterian Church;
- c. de eerstvolgende generale synode van de URCNA in 2004 te bezoeken en de URCNA uit te nodigen voor de generale synode van 2005.

Gronden:

1. de URCNA vormen een voluit gereformeerd kerkverband en maken ernst met de oecumenische roeping, juist ook in Noord-Amerika;
2. de URCNA hadden ons al gevraagd om een kerkelijke relatie; nu de URCNA en de Canadian Reformed Churches een traject zijn ingegaan op weg naar federatie van de kerkverbanden, lijkt voor ons de weg vrij om daar officieel op in te gaan;
3. volgens onze regels van correspondentie behoren we de Canadian Reformed Churches, de Reformed Church in the United States en de Orthodox Presbyterian Church te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord-Amerika.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 162 – Eglise Réformée du Québec (ERQ)
(agenda 10.32)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.5).

Besluit:

deputaten op te dragen:

de ontwikkeling van de relatie tussen de ERQ en de Canadian Reformed Churches te volgen en de wenselijkheid van nader contact met de ERQ te onderzoeken.

Grond:

de Canadian Reformed Churches verwachten in 2004 een beslissing te kunnen nemen over een kerkelijke relatie met de ERQ.

Ds. E.A. de Boer dient een amendement in om met betrekking tot deze kerk de ontwikkeling van hun relatie met de Canadian Reformed Churches alleen te volgen. Dit wordt verworpen met 11 stemmen voor, 3 onthoudingen; 2 leden van de synode blijven buiten stemming. Het contact is belangrijk voor de contacten in Frankrijk. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 163 – Kerkelijk leven in Suriname
(agenda 10.33)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.6).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. ten aanzien van uitzending van docenten vanuit Nederland attent te blijven op communicatie met deputaten Zending, hulpverlening en training en met de bestaande contacten in Suriname;
- b. attent te blijven op goede communicatie tussen de Orthodox Presbyterian Church en onze kerken inzake het verdere verloop van het zendingswerk in Suriname en daarbij de kerken van het particulier ressort Zeeland-Noord-Brabant-Limburg te informeren en zo nodig te betrekken.

Gronden:

1. er zijn goede mogelijkheden om via gastcolleges van een gereformeerde docent aan het theologisch opleidingsinstituut Apollos en het Caribbean College of the Bible International te Paramaribo een bijdrage te laten leveren aan de opleiding van voorgangers en zendingsmedewerkers in Suriname;
2. de noodzaak een opvolger voor ds. Hubenthal te zoeken kan een opening geven om daar ook een zendeling vanuit Nederland in te zetten;
3. de huisgemeente op de Estherhof en de kerk te 's-Hertogenbosch hebben historische banden.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 164 – Evangelical Presbyterian Church (EPC), Noord-Ierland
(agenda 10.34)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.7).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de EPC te onderhouden door middel van correspondentie en synodebezoek om de drie jaar, te beginnen in 2003;
- b. de EPC uit te nodigen voor de synode van 2005;
- c. contact te houden over haar relatie tot de Evangelical Presbyterian Church of England and Wales;
- d. aandacht te geven aan en aandacht te vragen voor de relatie tussen de EPC en de Reformed Presbyterian Church of Ireland.

Gronden:

1. het is aan te bevelen de banden met de zusterkerken in de regio grotere nadruk te geven;
2. hun verschillende geschiedenis en liturgische verschillen houden de EPC en de Reformed Presbyterian Church of Ireland gescheiden.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 165 – Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)
(agenda 10.35)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.8).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden en in dat kader de synode van de RPCI in 2003 te bezoeken en de RPCI uit te nodigen voor de synode van 2005;
- b. met de RPCI na te denken over de mogelijkheid van gezamenlijke projecten;
- c. de contacten tussen de opleidingsinstituten te Belfast en Kampen te stimuleren;

- d. aandacht te blijven vragen voor de relatie met de Evangelical Presbyterian Church en in dat verband in gesprek te blijven over de liturgische verschillen;
- e. zich te laten informeren over het evangelisatieproject in Nantes en daarover sectie IV te informeren.

Gronden:

1. de RPCI heeft zelf in het verleden aangedrongen op intensivering van de relatie door bezoek over en weer en het zoeken van samenwerking;
2. samenwerking in de beoefening van de gereformeerde theologie dient de diepgang van de relatie en versterkt het gereformeerde getuigenis in de wereld;
3. hun verschillende geschiedenis en liturgische verschillen houden de RPCI en de Evangelical Presbyterian Church gescheiden;
4. op de hoogte zijn van de ontwikkelingen in Nantes kan van belang zijn voor de contacten met de Eglises Reformées Evangéliques Independantes in Frankrijk.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 166 – Free Church of Scotland (FCS)

(agenda 10.36)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.9).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de Free Church of Scotland te onderhouden zonder de Free Church (continuing) los te laten, onder meer door bezoeken van de general assemblies van de Free Church en de Free Church (continuing) in 2003 en vervolgens;
- b. in samenwerking met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken te proberen meer inzicht te krijgen in de kwestie Free Church versus Free Church (continuing) om daarover aan de generale synode van 2005 rapport uit te brengen;
- c. samenwerking met de Free Church te zoeken om de organisatie van regionale zendingsconferenties en contact tussen de theologische opleidingen te stimuleren;
- d. over hulpverlening aan het project voor kerkplanting in Dundee, Schotland, desgevraagd te overleggen met de kerk te Haren via het Klein Platform;
- e. in aansluiting bij de onder b. genoemde rapportage de Free Church en/of de Free Church (continuing) uit te nodigen voor de generale synode van 2005.

Gronden:

1. de Free Church of Scotland toont sinds 1996 frisse interesse voor haar oecumenische relaties;
2. het is vooralsnog moeilijk in te zien dat de kwestie die heeft geleid tot het ontstaan van de Free Church (continuïng) deze scheuring rechtvaardigt;
3. volgens de regels van de correspondentie streven we naar zoveel mogelijk samenwerking en onderlinge steun op het terrein van zending en evangelisatie;
4. samenwerking bij de beoefening van de gereformeerde theologie dient de diepgang van de relatie en versterkt het gereformeerde getuigenis in de wereld.

Het besluit werd met algemene stemmen genomen. De preses ad hoc kon dit meedelen aan de afgevaardigde, rev. W.M. Mackay, met de aantekening dat onze deputaten samen met die van de Christelijke Gereformeerde kerken graag speciale aandacht geven aan de verschillen met de Free Church of Scotland (continuïng).

Artikel 167 – Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)

(agenda 10.37)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de Reformed Presbyterian Church van Cardiff-Ely niet voort te zetten en haar dat te melden;
- b. de kerk te Amersfoort-Oost dit mee te delen en haar te verzoeken het contact met de kerk te Ely voort te zetten en aan te bieden hierover indien nodig contact te hebben via het Klein Platform.

Gronden:

1. nu alleen Ely overgebleven is, is er geen sprake meer van een kerkverband;
2. via een relatie van kerk tot kerk met Amersfoort-Oost blijft de kerk te Ely in zicht;
3. de kerken te Bethel en Llandaff hebben zich aangesloten bij een zusterkerk, de Evangelical Presbyterian Church of England and Wales.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 168 – Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)

(agenda 10.38)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.11).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de EPCEW te onderhouden en die door bezoeken concreet inhoud te geven;
- b. in contacten met andere zusterkerken in het Verenigd Koninkrijk aandacht te vragen voor de EPCEW;
- c. via het Klein Platform contact te houden met de kerken in Nederland die gemeenten van de EPCEW steunen.

Gronden:

1. de EPCEW is een klein kerkverband en heeft zelf aangegeven de relatie uit te willen bouwen; ze wonen voor ons voldoende dichtbij om daar door geregeld bezoek inhoud aan te kunnen geven;
2. de EPCEW heeft zusterkerkrelaties met de Free Church of Scotland en contacten met de Evangelical Presbyterian Church of Ireland.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 169 – Norwich Reformed Church (NRC)

(agenda 10.39)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.12).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten met de NRC te onderhouden en daarbij aansluiting van deze kerk bij een bestaand kerkverband in het Verenigd Koninkrijk te stimuleren;
- b. hierover met de kerk van Assen-Noord indien nodig contact te hebben via het Klein Platform.

Gronden:

1. uit de contacten van de kerk te Assen-Noord is gebleken dat de NCR waarde hecht aan contact;
2. de kerk is klein en aansluiting bij een kerkverband is gewenst;
3. de kerk te Assen-Noord onderhoudt banden met de kerk in Norwich.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 170 – International Conference of Reformed Churches (ICRC)

(agenda 10.40)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.13).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. voorbereidingen te treffen voor invulling van de agenda van, deelname aan en tijdige benoeming van een delegatie naar de zesde ICRC in 2005 in Zuid-Afrika;
- b. op de zesde ICRC voor de korte versie van artikel IVa van de Constitutie te stemmen;
- c. overleg te plegen met deputaten Oecumene Buitenland van de Christelijke Gereformeerde Kerken over zaken betreffende de ICRC;
- d. de samenwerking op het gebied van zending, hulpverlening, theologisch onderwijs en diaconaal of missionair vrijwilligerswerk met andere lidkerken te bevorderen en in dit kader geregeld te overleggen met andere deputaatschappen die wereldwijd werken, zoals deputaten voor Zending, hulpverlening en training, en hun bestaan en werk introduceren bij de leden van de ICRC.

Gronden:

1. volgens de ervaring tot nu toe met ontmoeting en samenwerking van gereformeerde kerken over heel de wereld in het kader van de ICRC is de ICRC een uiterst geschikt instrument om de geloofseenheid van de lidkerken tot uitdrukking te brengen en te bevorderen;
2. de korte versie van art. IVa is duidelijk genoeg en garandeert voldoende het gereformeerde karakter van de aangesloten kerken;
3. de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Christelijke Gereformeerde Kerken zijn volop in gesprek en beide lidkerken van de ICRC;
4. om te komen tot een regionale samenwerking van de lidkerken op het gebied van de zending zijn nu de eerste stappen gezet en goede vervolgspraken gemaakt; doorgaande actieve betrokkenheid van onze kant kan stimulerend werken;
5. de ICRC is niet alleen een geschikt kanaal voor internationale samenwerking op het gebied van zending en evangelisatie onder leiding van het Missions Committee van de ICRC, maar ook

- voor samenwerking en coördinatie op de gebieden van scholing (zowel van predikanten als van zendingswerkers) en van diaconaal of missionair vrijwilligerswerk voor jongeren;
6. samenwerking bij de beoefening van de gereformeerde theologie dient de diepgang van de relaties en versterkt het gereformeerde getuigenis in de wereld.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 171 – Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB)

(agenda 10.42)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

de bestaande contacten met de ERCB en de assisterende kerken te Gouda en te Waddinxveen te onderhouden met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie met de ERCB.

Gronden:

1. het kerkelijk opbouwwerk wordt geheel verzorgd door de Gereformeerde Kerken van Gouda en Waddinxveen;
2. de ERCB bevindt zich in een proces van opbouw en ontwikkeling. Op een nader te bepalen moment tijdens dat proces kan een zusterkerkrelatie met de ERCB zinvol zijn.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 172 – Africa Evangelical Presbyterian Church Kenia (AEPC)

(agenda 10.43)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.2).

Besluit:

1. het verzoek van de AEPC een zusterkerkrelatie aan te gaan, te aanvaarden;
2. deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de AEPC inhoud te geven door correspondentie en bezoek;
- b. de AEPC te stimuleren zich aan te sluiten bij de International Conference of Reformed Churches.

Gronden:

1. deze kerk heeft in 1999 gevraagd om een zusterkerkrelatie met onze kerken;
2. de AEPC is te erkennen als ware kerk van de Here Jezus Christus. Zij heeft de Westminster Confessie als belijdenis en hanteert een presbyteriaanse kerkorde;
3. binnen de International Conference of Reformed Churches kan deze kerk geestelijke steun ontvangen van andere gereformeerde kerken.

Vanwege een conflict in de personele sfeer beëindigde de Orthodox Presbyterian Church de steun aan deze kerken. Deputaten zijn alert om niet in dezelfde fout te vervallen. Vanuit de vergadering werd waardering uitgesproken voor de stimulerende ideeën over gemeentevorming die binnen deze kerken ontwikkeld worden. Het besluit om een zusterkerkrelatie aan te gaan wordt met algemene stemmen genomen. Dit kon tijdens de vergadering meegedeeld worden aan hun afgevaardigden rev. Daniel Katumu Kithongo en rev. David M. Kimanathi.

Artikel 173 – Reformed Church of East Africa Kenia (RCEA)

(agenda 10.44)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de RCEA uit te bouwen met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. de RCEA te stimuleren zich aan te sluiten bij de International Conference of Reformed Churches.

Gronden:

1. deze kerk wil graag nauwere banden met onze kerken en deputaten constateren een groeiende eenheid;
2. binnen de International Conference of Reformed Churches kan deze kerk geestelijke steun ontvangen van andere gereformeerde kerken.

Deze kerk werkt samen met de Africa Evangelical Presbyterian Church. Vanwege de afstand zijn ze gescheiden. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 174 – Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv Nigeria (NKST)
(agenda 10.45)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten te onderhouden met oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. de NKST te blijven aanspreken op hun lidmaatschap van de Gereformeerde Oecumenische Raad en te stimuleren lid te worden van de International Conference of Reformed Churches.

Gronden:

1. deze kerk wil graag contact met de gereformeerde broederschap in de wereld houden;
2. zij draagt het gereformeerde standpunt helder uit binnen de Gereformeerde Oecumenische Raad, maar heeft ook belangstelling voor de International Conference of Reformed Churches.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 175 – Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)
(agenda 10.46)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.5).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe, indien mogelijk, een bezoek te brengen aan de nationale synode;
- b. contact te houden met de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid.

Gronden:

1. een bezoek aan de nationale synode van de ERCC kan bijdragen aan het onderhouden van de zusterkerkrelatie;
2. de kerkelijke hulpverlening wordt behartigd door de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 176 – Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)
(agenda 10.47)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.6).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. daarbij bijzondere aandacht te blijven geven aan de relatie met de Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika.

Gronden:

1. de VGKSA zijn trouwe kerken van de Here Jezus Christus, die in Zuid-Afrika het gereformeerde geluid uitdragen;
2. de VGKSA en onze kerken zoeken samen naar eenheid met de Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika; daarbij is afstemming op elkaar van belang.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 177 – Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)
(agenda 10.48)

18-05;07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

aanvullend rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse Kerken (9.7).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. in samenwerking met de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika te streven naar een zusterkerkrelatie met de GKSA;
- b. het gesprek met de GKSA voort te zetten over hun relaties met kerkgemeenschappen waarmee de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika om principiële redenen momenteel geen banden onderhouden;
- c. eraan mee te werken dat de GKSA toegelaten worden tot de International Conference of Reformed Churches.

Gronden ad a:

1. de Gereformeerde Kerken in Nederland hebben de GKSA al sinds 1981 erkend als ware kerk van Christus;
2. de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika en de Gereformeerde Kerken in Nederland zoeken samen naar eenheid met de GKSA; daarbij is afstemming op elkaar van belang;
3. de synode van de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika in Johannesburg 2002 heeft aangegeven nog verder te willen doorspreken met de GKSA over de bezwaren die binnen de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika tegen de GKSA leven.

Grond ad b:

aangezien de GKSA op dit moment nog relaties onderhouden met kerkgemeenschappen waarmee de Gereformeerde Kerken en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika om principiële redenen geen banden hebben, moet gepoogd worden te voorkomen dat, bij het tot stand komen van een zusterkerkrelatie met de Gereformeerde Kerken en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, er ongewenste driehoeksverhoudingen ontstaan.

Gronden ad c:

1. de GKSA hebben aangegeven lid van de International Conference of Reformed Churches te willen worden en werken reeds met ICRC-lidkerken samen in de zending;
2. de Gereformeerde Kerken hebben de GKSA al sinds 1981 als ware kerk van Christus erkend.

Deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken stellen voor een zusterkerkrelatie aan te gaan met de Gereformeerde Kerke in Suid Afrika. Zij komen tot hun voorstel omdat het op een tripartiete overleg in Zuid-Afrika tussen deputaten, genoemde kerken en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA) naar hun overtuiging tot een bevredigende overeenstemming was gekomen op de punten die bespreking vroegen.

Van de kant van de VGKSA kwam ondanks aandringen van de deputaten geen reactie, tot de synode van deze kerken in april 2002 besloot de predikanten P. Nel en J.R. Visser opdracht te geven hun nog steeds aanwezige zorgen over de GKSA ter attentie te brengen van de synode van Zuidhorn. Op de dagen waarop de synode de buitenlandse afgevaardigden begroet, doen zij dit. Hun zorgen gaan over schriftkritische tendensen die volgens hen aanwezig zijn, over de invoering van een liedboek met vele

gezongen en over de banden die de GKSA onderhouden met andere protestantse kerken in Zuid-Afrika. De eerstkomende synode van de GKSA in 2003 zal hierover duidelijkheid moeten geven.

Op dezelfde zittingen zijn ook als afgevaardigden van de GKSA aanwezig dr. C.J. Smit en prof. A. le Roux du Plooy. Zij herinneren de synode eraan, dat de synode van Arnhem 1981 de GKSA al heeft erkend als ware kerken en vroegen om dit besluit te effectueren in een zusterkerkrelatie. Schriftkritiek heeft volgens hen in de al sinds 1859 gereformeerde kerken geen plaats, ook gezien een getuigenis over de Schrift dat van de GKSA is uitgegaan. Bij het gewraakte liedboek gaat het de GKSA alleen om de psalmen daarin en met andere kerken wordt alleen een beleefdheidsband onderhouden.

In de bespreking proberen diverse afgevaardigden nader zicht te krijgen op de vragen rond de Schriftkritiek. Gaat het daarbij om rechtstreekse kritiek of betreft het toch meer de hermeneutische vragen, die in de omgang met de Schrift ook in Nederland om beantwoording vragen? In hoeverre moeten de vragen van de VGKSA ons verhinderen een zusterkerkrelatie aan te gaan? Vanuit de vergadering wordt betreurd dat dit verschil in beoordeling uitgevochten werd voor het forum van de synode en de buitenlandse afgevaardigden. Prof. dr. H.G.L. Peels, die namens de Christelijke Gereformeerde deputaten aanwezig is, vertelt van de goede correspondentie die vanuit zijn kerk met de GKSA gevoerd wordt.

De besluitvorming kan niet afgerond worden op 18 mei en wordt op 7 juni voortgezet. De afgevaardigden uit Zuid-Afrika zijn daarbij niet meer aanwezig. Naast het voorstel van deputaten ligt nu een tegenvoorstel van de predikanten P.L. Voorberg en F.J. Bijzet ter tafel waarin zij de synode willen laten uitspreken te streven naar een zusterkerkrelatie met de GKSA in samenwerking met de VGKSA. Dit voorstel wordt gedragen door respect voor de bezwaren die leven bij de VGKSA. Enkele afgevaardigden betreuren het gebrek aan precieze informatie, dat ook dan nog steeds bestaat. Kan de zomer niet gebruikt worden om diverse dingen alsnog boven water te krijgen? In het tegenvoorstel ontbreekt een besluit waarmee wij een aanvraag voor het lidmaatschap van de ICRC beloven te steunen. Een amendement hierover nemen de indieners van het voorstel over. Br. H.H. Luiten wil in zijn tegenvoorstel verder gaan dan de predikanten Voorberg en Bijzet en stelt voor heen te werken naar een zusterkerkrelatie met de GKSA.

Bij (hoofdelijke) stemming over het voorstel van deputaten blijken de stemmen te staken, waarmee het voorstel wordt geacht te zijn verworpen.

Het tegenvoorstel komt daarna per besluit in stemming. Het eerste besluit wordt aangenomen met 19 stemmen voor en 14 tegen. Het tweede besluit wordt aangenomen met 17 stemmen voor, 14 tegen en 2 onthoudingen. Het derde besluit wordt aangenomen met algemene stemmen. Het volledige besluit komt vervolgens in stemming en wordt aangenomen met 21 stemmen voor, 9 tegen en 3 onthoudingen. Het voorstel van br. Luiten komt dan niet meer in stemming. De predikanten A. de Jager en R. van Wijnen blijven als deputaat buiten stemming.

Artikel 178 – Evangelisch-reformierte Kirche Westminster Bekenntnis Oostenrijk (ERKWB)

(agenda 10.49)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

aanvullend rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.13).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. mee te werken aan een oplossing voor de moeiten die nu bestaan door de opgebroken relatie tussen de kerk te Venlo en de ERKWB te Neuhofen;
- b. contacten te onderhouden met de Stichting Steun Reformatie Oostenrijk en de kerken te Venlo en Krimpen aan den IJssel over de verdere ontwikkeling van de ERKWB te Neuhofen en Rankweil en eventuele andere gemeenten in Oostenrijk.

Gronden:

1. de broederschap in Oostenrijk vraagt en verdient ondersteuning vanuit Nederland;
2. de kerk te Krimpen aan den IJssel is een bijzondere band aangegaan met de ERKWB in Rankweil.

Vragen worden gesteld naar de in het besluit tussen de regels door aangeduide trieste ontwikkeling in Oostenrijk. Deze worden in comité behandeld. Na opheffen van het comité wordt het voorstel met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 179 – Evangelical-Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)

(agenda 10.50)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.8).

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie met de Unie van Evangelisch Gereformeerde Kerken in Rusland te onderhouden.

Grond:

de kerken aangesloten bij de ERCUR willen graag een actieve rol in de Russische maatschappij en verdienen daarbij onze steun.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 180 – Kerkelijk leven in Oost-Europa
(agenda 10.51)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.9).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen de gereformeerde kerken in Oost-Europa;
- b. contact te blijven houden met de kerk te Hattem en de stichting *Fundament* over hun werk in Oost-Europa;
- c. waar nodig direct in contact te treden met de kerken in Oost-Europa.

Gronden:

1. er zijn veel ontwikkelingen op kerkelijk gebied in Oost-Europa sinds de grenzen open zijn gegaan;
2. het is voor deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken ondoenlijk om al die contacten zelf te onderhouden. De Gereformeerde Kerk te Hattem en de stichting *Fundament* hebben een goede ingang in Oost-Europa.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 181 – Kerkelijk leven in Duitsland
(agenda 10.52)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. zich op de hoogte te blijven houden van ontwikkelingen in Duitsland;
- b. goede initiatieven te blijven ondersteunen;
- c. stimulerend op te treden, zodat het komt tot een reformatorisch kerkverband in Duitsland.

Grond:

het is een verblijdende zaak dat er sprake is van een serieuze poging te komen tot voluit reformatische kerken in Duitsland. Dat verdient onze hartelijke steun.

Verbazing wordt uitgesproken over het feit dat er wereldwijd zoveel contacten zijn en in Duitsland zo weinig. Maar het initiatief moet volgens deputaten zo mogelijk van Duitse kerken zelf komen. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 182 – Kerkelijk leven in Frankrijk

(agenda 10.53)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.11).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. zich op de hoogte te blijven stellen van de ontwikkelingen in de EREI o.a. via het zogenaamd ‘Frans Beraad’ en open te staan voor nieuwe mogelijkheden om contact te oefenen met als doel ontwikkelingen binnen de EREI in gereformeerde richting te bevorderen;
- b. met het comité ‘Steun Gardanne’ in overleg te treden over de invulling van de relatie tussen Gardanne en onze kerken in de toekomst.

Grond:

deelname aan het ‘Frans Beraad’ geeft tevens de mogelijkheid om te zien welke franstalige gereformeerde literatuur er wordt ontwikkeld, die eventueel te gebruiken is in Congo en Benin.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 183 – Kerkelijk leven in Israël

(agenda 10.54)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.12).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. contact te houden met de kerk te Ommen inzake de relaties met gemeenten in Israël;
- b. aan de volgende synode een voorstel te doen met betrekking tot de relatie met de Bat Tsion 'gemeente' en mogelijke contacten met andere gemeenten in Israël.

Grond:

de kerk te Ommen heeft het werk van Stevaj overgenomen. De uitoefening van de contacten met Israël via de kerk te Ommen functioneert naar volle tevredenheid en is de beste manier om tot meer duidelijkheid te komen zowel ten aanzien van de relatie met de Bat Tsion 'gemeente' als met andere gemeenten in Israël.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 184 – Iglesia Cristiana Reformada (ICR), Madrid

(agenda 10.56)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

de bestaande contacten met de ICR via de stichting Steun Broederschap Spanje (SBS) te blijven onderhouden via SBS, alsmede door contact tijdens de jaarlijkse synode van de Iglesias Reformadas de España en te blijven stimuleren dat deze kerk zich aansluit bij de Iglesias Reformadas de España.

Grond:

het tot dusver gevoerde beleid heeft een positieve uitwerking en verdient te worden voortgezet.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 185 – Iglesias Reformadas de España (IRE)

(agenda 10.57)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.2).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten in overleg met de stichting Steun Broederschap Spanje (SBS) te blijven onderhouden;
- b. te stimuleren dat andere kerken in Spanje worden uitgenodigd om toe te treden tot het kerkverband van de IRE met inachtneming van de vigerende kerkorde;
- c. zich te laten informeren over behoefte en beschikbaarheid van gereformeerde Spaanstalige literatuur.

Gronden:

1. er zijn goede afspraken over taken en verantwoordelijkheden met de stichting SBS;
2. er zijn meerdere kerken in Spanje die in aanmerking komen voor toetreding tot een gereformeerd kerkverband;
3. uitwisseling van gegevens over bestaande Spaanstalige literatuur is nuttig in verband met de contacten in Venezuela.

Er zijn verheugende ontwikkelingen met betrekking tot de vorming van een kerkverband. Een zusterkerkrelatie is nog niet in zicht, omdat in geen der gemeentes al een complete kerkenraad is. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen. Het kan meegedeeld worden aan rev. Francesco Gómez, die ter vergadering is.

Artikel 186 – Igreja Reformada de Portugal (IRP)

(agenda 10.58)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. contact te blijven houden met de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika en de Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal om de ontwikkelingen met betrekking tot de IRP te blijven volgen;
- b. voorshands geen initiatieven te ontplooiën met betrekking tot de IRP;

- c. zo nodig, als zich relevante nieuwe ontwikkelingen voordoen, in coördinatie met de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika en Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal, een bezoek te brengen.

Grond:

op onze pogingen om kerkelijke contacten te ontwikkelen met de IRP is op dit moment geen respons.

De contacten met deze kerk lopen via de Nederduits Gereformeerde Kerken te Zuid-Afrika, over wie onze zusterkerken vrij negatief zijn. Ze zijn nodig voor het gehoopte contact met deze kerk, al zijn hun contacten minimaal, terwijl de IRP toch uit deze kerken ontstaan is. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 187 – Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)

(agenda 10.59)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de ICPdP te Lissabon te blijven onderhouden en zo mogelijk uit te bouwen;
- b. de contacten tussen de ICPdP en de Igreja Reformada de Portugal te blijven stimuleren.

Grond:

de ontwikkeling van de ICPdP is zodanig, dat deze kerk onze aandacht verdient.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 188 – Iglesia Reformada en Venezuela (IRV)

(agenda 10.60)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.5).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de IRV te blijven onderhouden;
- b. de contacten tussen de IRV en Curaçao te blijven volgen en te stimuleren;
- c. contacten van de IRV met personen of kerken van gereformeerde belijdenis in Spaans sprekend Latijns-Amerika te stimuleren;
- d. medewerking te verlenen aan het tot stand komen van een platform voor overleg over vertaling van gereformeerde theologische literatuur in het Spaans, met name literatuur die geschikt is voor kadervorming in de gemeente.

Gronden:

1. met deze zusterkerk bestaat een intensieve relatie, die wederzijds opbouwend is;
2. het is goed om regionale contacten te stimuleren;
3. kennis aangaande bestaande spaanstalige literatuur is nuttig met het oog op onze contacten met Spaanse kerken.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 189 – Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)
(agenda 10.61)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.6).

Besluit:

deputaten op te dragen:

op de hoogte te blijven van de contacten met de IPIM welke door de Canadian Reformed Churches en de Iglesia Reformada en Venezuela worden onderhouden.

Gronden:

1. de Canadian Reformed Churches en de Iglesia Reformada en Venezuela hebben reeds contacten met de IPIM en trachten die te intensiveren;
2. het is doelmatig in de gegeven situatie om eerst kennis te nemen van de voortgang van de activiteiten van de Canadian Reformed Churches en de Iglesia Reformada en Venezuela alvorens zelf stappen te ondernemen.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 190 – Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)
(agenda 10.63)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.8).

Besluit:

1. het verzoek van de IRB om een zusterkerkrelatie met blijdschap te aanvaarden;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de IRB mededeling te doen van dit besluit met toezending van de vigerende regels;
  - b. de zusterkerkrelatie te onderhouden conform de vigerende regels;
  - c. er bij de IRB op te blijven aandringen haar standpunt ten opzichte van de IPB duidelijk vast te leggen;
  - d. de Igreja Reformada da Colonia Brasolandia te Unai te berichten dat de relatie met haar in het vervolg zal worden onderhouden via de IRB.

Gronden:

1. uit de overgelegde documenten blijkt dat de IRB een gemeenschap van gereformeerde kerken is;
2. vanwege de bestaande contacten met de IPB is het nodig het standpunt van de IRB ten opzichte van de IPB te weten;
3. de Igreja Reformada da Colonia Brasolandia is in 2000 toegetreden tot het kerkverband van de IRB.

Tijdens de bespreking wordt het voorstel over de relatie met de kerk te Unai geïncorporeerd in dit voorstel. De vraag wordt gesteld of de synode niet eerst het antwoord moet afwachten op de gestelde vragen. Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen; 4 broeders onthouden zich van stemming.

Artikel 191 – Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)
(agenda 10.64)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.9).

Besluit:

1. de handelwijze met betrekking tot de IPB goed te keuren;

2. deputaten op te dragen:
  - a. contacten te blijven onderhouden met de IPB en de ontwikkelingen binnen de IPB te blijven volgen;
  - b. mee te werken aan een tripartiete gesprek met IPB en Igrejas Reformadas do Brasil.

Grond:

er is behoefte aan duidelijkheid met betrekking tot de ontwikkelingen in de IPB.

Het gesprek over de Igreja Presbyteriana do Brasil cirkelt rond de irritatie die bij de IPB is ontstaan naar aanleiding van de vorming van een voorlopig kerkverband van de Igreja Reformada do Brasil. Dit bestaat uit de door zending gevormde kerken en de emigrantenkerk van Unaí. De IPB ziet hier een afwijzing van hen in en vraagt van de synode duidelijkheid daarover. Hebben deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken een actieve rol gespeeld bij de vorming van dat kerkverband? Een delegatie van de IPB zal Nederland bezoeken van 17 tot 20 juni 2002 voor een gesprek met deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken. Het is niet de bedoeling dat zij dan de synode bezoeken. Deputaten vragen steun voor hun gesprek door het aannemen van het voorstel en het goedkeuren van een brief die namens de synode naar de IPB uitgaat. In die brief tonen zij begrip voor de vragen die bij de IPB leven. Dit begrip wordt tijdens de bespreking ook geuit door diverse afgevaardigden: was de Igreja Reformada do Brasil niet heel snel in het organiseren van een eigen kerkverband? Dit is echter geheel de beslissing van deze kerken zelf. Het voorstel wordt aangenomen met één onthouding van stem. De brief wordt goedgekeurd.

Artikel 192 – Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)

(agenda 10.65)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:
in contact te blijven met de IER.

Grond:

er zijn geen redenen het bestaande beleid te wijzigen.

Ds. H. van Veen vraagt, of er contact is geweest met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken over de ontwikkelingen binnen de IER. Deputaten antwoorden dat dit ter sprake is geweest, maar een inhoudelijk gesprek erover moet nog plaatsvinden. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 193 – Lux Mundi

(agenda 10.67)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (11.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:
de publicatie van *Lux Mundi* te continueren.

Gronden:

1. er is in het buitenland behoefte aan voorlichting over de ontwikkelingen in kerkelijk Nederland;
2. uit de ontvangen reacties uit allerlei werelddelen blijkt dat er veel waardering is voor *Lux Mundi* en dat *Lux Mundi* dienstbaar is aan de versterking van de band tussen de gereformeerde kerken in de wereld.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 194 – Publiciteit

(agenda 10.68)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (11.2), waarin als beleid is weergegeven:

- a. via *Tot aan de einden der aarde*, een website en andere kanalen de kerken zo goed mogelijk informeren over de betrekkingen met buitenlandse kerken;
- b. na elke generale synode publicatie van een nieuwe *Wereldwijd*;
- c. brochure *The Reformed Churches in the Netherlands* ook in andere talen uitgeven;
- d. in overleg met de projectgroep die in opdracht van de generale synode zich op landelijk niveau met de GKV-website bezighoudt, de publicaties van de Gereformeerde Kerken op Internet ook in het Engels uitbreiden.

Besluit:

deputaten op te dragen:
a. uitvoering te geven aan bovengenoemd publiciteitsplan;

- b. de publicaties via de website op het Internet voort te zetten en uit te breiden.

Gronden:

1. het is van groot belang dat broeders en zusters bekend raken met Jezus' kerkvergaderend werk, ook in het buitenland;
2. informatie dient niet bereikbaar te zijn via slechts één medium, maar te worden gegeven via verschillende kanalen: het geschreven woord (brochures, landelijke tijdschriften, plaatselijke kerkbladen, Internet) en het gesproken woord.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 10 – Zending, hulpverlening en oecumene	1
Artikel 133 – Zending en hulpverlening	1
Artikel 134 – Benoeming deputaten Zending, hulpverlening en training	4
Artikel 135 – Ontvangst afgevaardigden buitenlandse zusterkerken	4
Artikel 136 – Ontvangst van cursisten van het IRTT en hun begeleiders	11
Artikel 137 – Betrekkingen buitenlandse kerken	12
Artikel 138 – Benoeming deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken	14
Artikel 139 – Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT)	15
Artikel 140 – Gereja-Gereja Reformasi Musyafir (GGRM)	16
Artikel 141 – Free Reformed Churches of Australia (FRCA)	17
Artikel 142 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 91	18
Artikel 143 – Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)	20
Artikel 144 – Reformed Churches of New Zealand (RCNZ)	21
Artikel 145 – Dutch Reformed Church Sri Lanka (DRC)	22
Artikel 146 – Lanka Reformed Church	23
Artikel 147 – Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)	23
Artikel 148 – Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)	24
Artikel 149 – Free Church of Central India (FCCI)	24
Artikel 150 – Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)	25
Artikel 151 – Ds. Abraham	25
Artikel 152 – Gereformeerde en Presbyteriaanse contacten in Pakistan (GPP)	26
Artikel 153 – Evangelical Reformed Churches of Singapore (ERCS)	26
Artikel 154 – Free Reformed en Reformed Free Churches of the Philippines (FRCP en RFCP)	27
Artikel 155 – Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)	28
Artikel 156 – Reformed Church of Japan (RCJ)	29
Artikel 157 – Presbyterian Church of Korea (PCK)	29
Artikel 158 – Canadian Reformed Churches (CanRC)	30
Artikel 159 – Reformed Church in the United States (RCUS)	31
Artikel 160 – Orthodox Presbyterian Church (OPC)	32
Artikel 161 – United Reformed Churches in North America (URCNA)	33
Artikel 162 – Eglise Réformée du Québec (ERQ)	33
Artikel 163 – Kerkelijk leven in Suriname	34
Artikel 164 – Evangelical Presbyterian Church (EPC), Noord-Ierland	35
Artikel 165 – Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)	35
Artikel 166 – Free Church of Scotland (FCS)	36
Artikel 167 – Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)	37
Artikel 168 – Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)	38
Artikel 169 – Norwich Reformed Church (NRC)	38
Artikel 170 – International Conference of Reformed Churches (ICRC)	39
Artikel 171 – Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB)	40
Artikel 172 – Africa Evangelical Presbyterian Church Kenia (AEPC)	40
Artikel 173 – Reformed Church of East Africa Kenia (RCEA)	41
Artikel 174 – Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv Nigeria (NKST)	42
Artikel 175 – Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)	42
Artikel 176 – Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)	43
Artikel 177 – Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)	43
Artikel 178 – Evangelisch-reformierte Kirche Westminster Bekenntnis Oostenrijk (ERKWB)	45
Artikel 179 – Evangelical-Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)	46
Artikel 180 – Kerkelijk leven in Oost-Europa	47
Artikel 181 – Kerkelijk leven in Duitsland	47
Artikel 182 – Kerkelijk leven in Frankrijk	48
Artikel 183 – Kerkelijk leven in Israël	48

Artikel 184	– Iglesia Cristiana Reformada (ICR), Madrid	49
Artikel 185	– Iglesias Reformadas de España (IRE)	49
Artikel 186	– Igreja Reformada de Portugal (IRP)	50
Artikel 187	– Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)	51
Artikel 188	– Iglesia Reformada en Venezuela (IRV)	51
Artikel 189	– Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)	52
Artikel 190	– Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)	53
Artikel 191	– Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)	53
Artikel 192	– Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)	54
Artikel 193	– Lux Mundi	55
Artikel 194	– Publiciteit	55
Inhoudsopgave		57

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 11 –
Kerk en overheid**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 11 – Kerk en overheid

Artikel 195 – Kerk en overheid

(agenda 11.1)

25-04;24-05-02

Commissie: deputaatschap Relatie kerk en overheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid, met als bijlage ‘Standpuntbepaling van de ‘interkerkelijke commissie-huwelijk’ (het zgn. Woerden-overleg) betreffende de verhouding tussen het burgerlijk huwelijk en het ‘kerkelijk huwelijk’ na de wijziging van het Burgerlijk Wetboek in verband met de invoering van het zgn. ‘homohuwelijk’;
2. brief van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld met de aanbeveling om zich aan te sluiten bij het besluit van de Christelijke Gereformeerde Kerken tot wijziging van artikel 70 KO;
3. brief van br. A. Bakker te Hoek met het voorstel van de overheid het recht terug te vragen om de huwelijkssluiting in de kerkelijke openbare eredienst te doen plaatsvinden;
4. revisieverzoek van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht tegen de uitspraak van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, artikel 95 sub 3h, dat deputaten de kerken op uitnodiging kunnen vertegenwoordigen bij kerkelijke plechtigheden ter gelegenheid van een huwelijk of begrafenissen van een lid van het Koninklijk Huis;
5. aanvullende brief van br. Groeneveld met bezwaar tegen bijwoning door de voorzitter van deputaten van de kerkelijke bevestiging van het huwelijk van Z.K.H. de Prins van Oranje en Máxima Zorreguieta;
br. Groeneveld voert hiertegen aan dat het bijwonen van een door de Nederlands Hervormde Kerk uitgeschreven eredienst, waarin een voorganger voorgaat die o.a. de opstanding van Christus loochent, in strijd komt met Openb. 22 : 7, 18 en 19 en met de uitspraak van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, dat geen uitnodiging aanvaard kan worden tot het bijwonen van religieuze samenkomsten die in strijd komen met het Woord van de Here en de op dat Woord gegronde belijdenis van de kerken;
6. brief van br. en zr. P.E. Post en R.S. Post-Jonker te Veenendaal met adhesie aan het revisieverzoek van br. Groeneveld met de opmerking dat de splitsing in aanwezigheid bij en deelname aan een eredienst geen goede ontwikkeling is.

Besluit 1:

deputaten hartelijk dank te zeggen voor de uitvoering van hun opdrachten ad a tot en met i en k tot en met m en hen te déchargeren onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

uit te spreken dat het niet verstandig is de thans bestaande verhouding tussen de taak van de overheid en de taak van de kerk op het punt van de huwelijkssluiting te veranderen en derhalve niet in te gaan op het voorstel van br. A. Bakker uit Hoek.

Gronden:

1. de overheid dient het publieke karakter van het huwelijk te erkennen en te bewaken;
2. het appèl van de kerk op de overheid zal aan kracht inboeten, indien de kerk zich voor wat het huwelijk betreft terugtrekt op haar eigen terrein;
3. de rechtsgevolgen die aan het huwelijk zijn verbonden, en de bewaking daarvan brengen de kerken in de (semi-)overheidssfeer. Dat is onwenselijk;
4. de nieuwe huwelijkswetgeving laat de sluiting van een bijbels huwelijk (nog) onverkort toe;
5. de vrijheid van de kerken om ten aanzien van haar leden de bijbelse normen ten aanzien van het huwelijk te handhaven blijft ook onder de veranderde huwelijkswetgeving gewaarborgd;
6. in een overleg met andere kerken met een gereformeerde confessie is overeenstemming bereikt over wat in de gronden 1. tot en met 5. is gesteld.

Besluit 3:

uit te spreken dat de wijziging van het Burgerlijk Wetboek in verband met de invoering van het zgn. 'homohuwelijk' geen aanleiding is voor het opnemen in de Kerkorde van een eigen omschrijving van het begrip 'huwelijk' en derhalve niet in te gaan op de aanbeveling van de Raad van de Gereformeerde kerk te Voorthuizen-Barneveld.

Gronden:

1. de wijziging van het Burgerlijk Wetboek brengt geen verandering in de bestaande vrijheid van de kerken om ten aanzien van haar leden de bijbelse normen ten aanzien van het huwelijk als een levensverbintenis van één man en één vrouw te handhaven;
2. artikel 70 van de Kerkorde verplicht de kerkenraad niet iedere verbintenis die de overheid als een huwelijk erkent, ook kerkelijk te bevestigen;
3. de verwijzing in artikel 70 van de Kerkorde naar het door de kerken vastgestelde huwelijksformulier onderstreept – gelet op de inhoud van dat formulier – dat ook zonder expliciete wijziging of aanvulling van de Kerkorde onder een huwelijk als daarin bedoeld, wordt verstaan de unieke levensverbintenis van één man en één vrouw naar bijbelse maatstaven.

Besluit 4:

het revisieverzoek van br. Groeneveld ten aanzien van artikel 95 van de Acta van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, alsmede zijn bezwaar tegen de handelwijze van (de voorzitter van) deputaten af te wijzen.

Gronden:

1. de passage uit artikel 95 van de Acta van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, die br. Groeneveld tegen de handelwijze van deputaten aanvoert, was reeds gewijzigd door de Generale Synode Leusden 1999 en maakte dus geen deel uit van de instructie van de huidige deputaten;
2. het bijwonen van het huwelijk van de kroonprins en Máxima was in overeenstemming met de instructie van deputaten.

Besluit 5:

het revisieverzoek van br. Post en zr. Post-Jonker ten aanzien van artikel 100 (besluit en de gronden 2. en 3.) van de Acta van de Generale Synode Leusden 1999 af te wijzen.

Gronden:

1. de bezwaren tegen het bijwonen van plechtigheden als hier bedoeld zijn niet wezenlijk anders dan die bij de besluitvorming van de Generale Synodes Leusden 1999 en Berkel en Rodenrijs 1996 uitdrukkelijk zijn betrokken;
2. de gronden die voor de bezwaren worden aangevoerd, geven wel blijk van een andere visie op het karakter van het bijwonen van plechtigheden als bedoeld in de instructie van deputaten, maar weerleggen de argumenten die aan de instructie ten grondslag liggen (zie met name het rapport van deputaten aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, bladzijden 89-92) niet.

Besluit 6:

opnieuw, en thans zeven, deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. stukken die van de overheid bij hen inkomen en bestemd zijn voor de kerken of anderszins van belang zijn voor de kerken, ter kennis van de kerken te brengen;
- b. op vragen van de overheid naar het gevoelen van de kerken over bepaalde zaken antwoord te geven, zoveel mogelijk met verdiscontering van wat de kerken na 1892 over deze en dergelijke zaken in generale synoden hebben uitgesproken, en zowel de bedoelde vragen als de door deputaten gegeven antwoorden ter kennis van de kerken te brengen;
- c. op de door de overheid aangekondigde of reeds genomen maatregelen die overal in ons land de dienst van de kerk (art. 27 KO) raken, te reageren, indien dit van belang is voor de onbelemmerde voortgang c.q. de wettige bescherming van deze dienst en indien niet op het bijeenkomen van de generale synode kan worden gewacht; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- d. op wetgeving te reageren die door de overheid wordt voorbereid en duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt, indien niet op het bijeenkomen van de generale synode kan worden gewacht; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- e. de kerken te informeren over nieuw tot stand gekomen wetgeving en andere maatregelen van de rijksoverheid die voor de kerken consequenties hebben, en over rechterlijke uitspraken die voor het functioneren van de kerken overal in het land van belang zijn;

- f. zich namens de Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO); en daarover contact te houden met deputaten Geestelijke verzorging militairen;
- g. namens de kerken gelukwensen of betuigingen van deelneming bij vreugde of rouw, het Koninklijk Huis betreffende, over te brengen en de vertegenwoordiging van de kerken op koninklijke recepties voor te bereiden en uit te voeren, behalve wanneer de generale synode bijeen is;
- h. in bijzondere gevallen, ook zonder uitdrukkelijke uitnodiging van de overheid, de kerken te vertegenwoordigen in samenkomsten met een nationaal karakter, voorzover de aanwezigheid bij deze gelegenheden verenigbaar is met de kerkelijke verantwoordelijkheid en de christelijke levensstijl;
- i. het schriftelijk te verantwoorden aan de uitnodigende instantie waarom, in voorkomend geval, niet op een uitnodiging kan worden ingegaan zoals hiervoor onder h is aangegeven;
- j. de volgende synode te dienen met een bezinning in hoeverre de opdracht van deputaten nog adequaat is tegen de achtergrond van de plaats en roeping van de kerk ten opzichte van de overheid in Nederland, mee naar aanleiding van de notitie van het CIO 'Zichtbaar en relevant';
- k. hun werkzaamheden, met inbegrip van het lidmaatschap van het CIO, te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
- l. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe zenden.

Grond:

het is gewenst het aantal deputaten met twee uit te breiden, teneinde binnen het deputaatschap te kunnen beschikken over voldoende kennis op het gebied van theologie, wetgeving en recht, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen.

Besluit 7:

de studieopdracht ten aanzien van deelneming van predikanten uit onze kerken aan de geestelijke verzorging in inrichtingen van justitie en instellingen van gezondheidszorg met de kerkrechtelijke gevolgen daarvan terug te nemen.

Gronden:

1. deputaten zijn aan deze studieopdracht niet toegekomen;
2. deze studieopdracht kan beter door een ander deputaatschap worden verricht.

Het rapport van deputaten voor de relatie kerk en overheid wordt gepresenteerd op 25 april 2002. Aanwezig is dan ds. J. Ophoff als deputaat. Het rapport wordt na een oriënterende ronde op 25 april besproken op 24 mei. Als deputaat zijn dan aanwezig mr. J. Cordia en mr. D.A.C. Slump.

In de discussie kwam naar voren, of het gezien de ontwikkelingen in de wetgeving rondom het zogenaamde homohuwelijk niet goed is in de kerkorde een definitie van het huwelijk op te nemen. De

Christelijke Gereformeerde Kerken hebben dat gedaan. Maar volgens deputaten blijkt uit ons huwelijksformulier heel goed, wat een huwelijk is. Over deze zaak is overleg geweest met vertegenwoordigers uit andere kerkgenootschappen in het zogenaamde Woerden-overleg. Het lijkt ook niet goed je wat betreft het huwelijk terug te trekken uit deze maatschappij, zoals br. Bakker uit Hoek vroeg, en de overheid te vragen het recht van huwelijksluiting weer terug te geven aan de kerk.

In het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) presenteren deputaten zich. De samenwerking met de kleinere kerkgenootschappen is heel belangrijk om zaken aan de orde te kunnen stellen. Ten aanzien van de zondagsrust lukte het gezamenlijk als CIO de overheid te benaderen; ten aanzien van het homohuwelijk juist niet.

Over de aanwezigheid van deputaten in erediensten ter gelegenheid van bijzondere gebeurtenissen in het Koninklijk Huis ontspint zich een discussie. Er is een tegenvoorstel, ingediend door ds. F.J. Bijzet, die de door de Generale Synode Leusden 1999 op dit punt geboden ruimte weer wil terugnemen. Aanwezigheid betekent volgens hem instemming de gang van zaken, terwijl vanuit de deputaten en vanuit de vergadering erop gewezen wordt dat het meer gaat om een burgerlijke hoffelijkheid. Gewezen wordt nog vanuit de vergadering op het boek Openbaring, dat scherp waarschuwt tegen het bijwonen van onwettige erediensten om sociale redenen. Hierover zijn ook bezwaarschriften ingediend. Deputaten hebben echter volgens de verstrekte regels gehandeld.

Apart wordt gesproken over de vraag, of het toch niet goed geweest was als deputaten aanwezig geweest waren bij de herdenking in de Domkerk te Utrecht van de slachtoffers van de terroristische aanslag op 11 september 2001 te New York. Ds. R. van Wijnen had dit graag gezien. Hij dient dan ook een amendement in om deputaten die vrijheid te geven. Volgens andere afgevaardigden is dan het hek van de dam. De kerk heeft als taak het evangelie te verkondigen en dat is het.

Deputaten hadden opdracht om de mogelijkheid voor gevangenispastoraat door onze kerken te onderzoeken, maar zijn daar niet aan toegekomen. Het hoort volgens hen ook bij een ander deputaatschap. In de bespreking komt de gedachte naar voren, dat predikanten van ons geen toegang hebben tot de gevangenis. Maar dit klopt volgens deputaten niet: als er geen strafrechtelijke beperkingen zijn, is bezoek altijd mogelijk en kan het geregeld worden via de hoofdgevangenispredikant en/of de directeur.

Het amendement van ds. Van Wijnen wordt aangenomen met 18 stemmen voor, 15 tegen en 3 onthoudingen. Besluit 1 en 2 worden met algemene stemmen genomen. Besluit 3 wordt genomen met 2 stemmen tegen. Besluit 4 wordt genomen met 3 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Het tegenvoorstel is daarmee verworpen.

Artikel 196 – Benoeming deputaten Relatie kerk en overheid (agenda 11.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Relatie kerk en overheid worden benoemd:

Primi	Secundi
J.P. de Vries (s), Amersfoort (2011)	ds. H.E. Nieuwenhuis, Ermelo
J. Cordia, Bunschoten (2008)	T. Stelpstra, Beilen
ds. J. Haveman, Roodeschool (2011)	
B. Koelewijn, Langerak (2011)	
A. Slob, Zwolle (2011)	
ds. G. Treurniet, Hardenberg (2005)	
C.P. Voorberg, Hardinxveld-Giessendam (2008)	

Artikel 197 – Felicitatie voor koningin Beatrix
(agenda 11.4)

27-04-02

De synode besluit een brief met zegenwensen te zenden aan H.M. koningin Beatrix. Op 17 mei wordt een namens haar gezonden dankbrief ter kennis van de synode gebracht.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 11 – Kerk en overheid	1
Artikel 195 – Kerk en overheid	1
Artikel 196 – Benoeming deputaten Relatie kerk en overheid	5
Artikel 197 – Felicitatie voor koningin Beatrix	6
Inhoudsopgave	7

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 12 –
Archiefzorg**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 12 – Archiefzorg

Artikel 198 – Archief en documentatie

(agenda 12.1)

6.12-04-02

Commissie: deputaatschap Archief en documentatie

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor archief en documentatie;
2. brief van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld, waarin het belang van het werk van deputaten wordt onderschreven en de synode wordt verzocht de deputaten op te dragen de kerken te dienen met een model informatiestructuur voor de plaatselijke kerken.

Besluit 1:

de arbeid en het beleid van deputaten in de verslagperiode 1999 tot 2002 goed te keuren, met inbegrip van hun beleid en beheer van de ‘Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16’ en hen onder hartelijke dank te dechargeren.

Besluit 2:

aan het deputaatschap Voorbereiding eerstkomende synode een deskundige toe te voegen op het gebied van informatiemanagement, die zorg draagt voor een verantwoord informatiebeheer van de synode en de daarmee verband houdende it-toepassingen.

Grond:

een dergelijke deskundige is nodig met het oog op een juiste archivering van de synodestukken in relatie met de gebruikte informatietechnologie.

Besluit 3:

niet te voldoen aan het verzoek van de kerk te Voorthuizen-Barneveld.

Grond:

dit past al in de reguliere werkzaamheden van het ADC en is een kwestie van accent leggen. Moeilijkheid van het van hogerhand vastleggen in een besluit is, dat modellen voor plaatselijke kerken alleen werken, als men een probleem heeft en een oplossing zoekt. Het is geen goed beleid alle kerken dezelfde structuur van de informatievoorziening incl. het archief op te leggen. Dat werkt tot nu toe niet (alleen bij archief).

Besluit 4:

aan de nieuw te benoemen deputaten voor archief en documentatie de volgende opdrachten te verstrekken:

1. a. archief- en documentatiemateriaal te verzamelen en te beheren, dat van belang is voor de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland, met name sinds de Vrijmaking van 1944 en volgende jaren;
b. te zorgen dat de afgesloten gedeelten van de archieven van generaal-synodale deputaatschappen worden overgebracht naar het ADC;
2. kennis en onderzoek te bevorderen inzake de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, met name met betrekking tot in het ADC en in de kerken aanwezige archieven en documentatie;
3. alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het ADC nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren, die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde directeur van het ADC en de archivaris-documentalist en toezicht te houden op hun werkzaamheden;
4. de kerkenraden, de meerdere vergaderingen en haar deputaatschappen, alsmede waar nodig en van belang ook personen en instanties regelmatig te dienen met advies en voorlichting inzake het beheer van archief- en documentatiemateriaal;
5. de kerkelijke vergaderingen te dienen met richtlijnen en instructies voor een goed archiefbeheer;
6. het bestuur te blijven vormen van de ‘Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16’ en zich in die kwaliteit te houden aan de besluiten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland door welke zij zijn benoemd;
7. de kerken te vertegenwoordigen in de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA);
8. de kerken te vertegenwoordigen in de Stichting Protestantse Kerkelijke Kunst (SPKK);
9. contacten te onderhouden en activiteiten te ontplooiën, die voor het onder 1-8 genoemde noodzakelijk en nuttig zijn;
10. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat wordt toegezonden;
11. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe te zenden.

Met veel waardering neemt de synode kennis van het rapport van de deputaten voor archief en documentatie, waarin het werk van het ADC te Kampen weergegeven wordt. Het werk heeft sinds 1990 duidelijk een plaats ontvangen binnen de kerken, gezien de vele archieven die aan de zorgen van het ADC worden toevertrouwd.

In de bespreking wordt aandacht gevraagd voor het gebrek aan historische oriëntatie dat in deze tijd op te merken valt. Juist op dit punt wil en kan het ADC veel doen. Dat gebeurt door het bevorderen van kennis en onderzoek via studiedagen, de boekenreeks en het begeleiden van studenten en promovendi in hun onderzoek. In verband hiermee wordt onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om een bijzonder hoogleraar te benoemen (hierover wordt apart gesproken, zie Acta artikel 200). In samenwerking met de Theologische Universiteit wordt een bundel voorbereid over 150 jaar theologisch onderwijs te

Kampen. De nodige financiële middelen komen naast de opbrengst van het quotum uit bijdragen van derden en uit sponsoring van projecten.

Met name wordt doorgesproken over het congres gewijd aan dr. J.G. Geelkerken en de synode van Assen 1926. Naar aanleiding van dit congres is een bundel gepresenteerd. Had daarin, met name van de zijde van onze kerken, niet duidelijker het standpunt van dr. Geelkerken afgewezen moeten worden? Deputaten merken in hun beantwoording op, dat zij historisch onderzoek willen bevorderen; meningsvorming is het volgende stadium. Op het congres en in de bundel ging het ook niet om het schriftgezag, maar om de verhouding tussen de Schrift, die gezag heeft, en de werkelijkheid.

Een door deputaten ontraden amendement dat het ADC als doelstelling mee wil geven ook bij congressen de gereformeerde stem te laten klinken, wordt verworpen met 9 stemmen voor, 2 onthoudingen en 24 stemmen tegen. Het voorstel wordt daarna met algemene stemmen aangenomen.

De preses spreekt zijn waardering uit voor het werk van de directeur, dr. G. Harinck, en van de documentaliste, drs. I. van der Lugt.

Artikel 199 – Benoeming deputaten Archief en documentatie

(agenda 12.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Archief en documentatie worden benoemd:

Primi	Secundi
J.D. Schaap (s), Kampen (2005)	H.A. Kamman, Amersfoort
ds. J. Beekhuis, Zeewolde (2005)	A. Modderman, Hoogland
G.F. Noordhuis, Amersfoort (2005)	
E.T. de Vries, Soest (2005)	
G. Willems, Kampen (2008)	

Artikel 200 – Instelling van een leerstoel namens het ADC aan de TU

(agenda 12.3)

27-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. opdracht van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 34, besluit 4.8 aan deputaten Archief en documentatie ‘in overleg met het curatorium van de TU verder te onderzoeken of, en zo ja in hoeverre, het mogelijk dan wel wenselijk is structureel vorm te geven aan een personele en organisatorische samenwerking tussen het ADC en het bibliotheekwezen dan wel de Universiteit zelf’;
2. brief van deputaten-curatoren aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 d.d. 24-09-2002 waarin zij schrijven positief te staan tegenover de instelling van een bijzondere leerstoel;

3. rapport inzake een hoogleraarschap aan de Theologische Universiteit te Kampen vanwege het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken te Kampen, mei 2002, aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
4. rapport van deputaten Archief en documentatie aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
5. rapport van de Dagelijkse Leiding aan het Curatorium over het verzoek van deputaten voor archief en documentatie om een bijzondere leerstoel aan de Theologische Universiteit te vestigen d.d. 24.09.02;
6. reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit, vastgesteld op 29.06.02 door de Generale Synode Zuidhorn 2002.

Besluit:

1. een bijzondere leerstoel in te stellen, uitgaande van het Archief- en Documentatiecentrum (ADC) van de Gereformeerde Kerken, aan de Theologische Universiteit te Kampen met als leeropdracht 'De geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland in de context van het Nederlands protestantisme';
2. de termijn van instelling van de bijzondere leerstoel op zes jaar te stellen, waarna een gemotiveerd verzoek tot verlenging aan de synode gedaan kan worden;
3. het tijdsbeslag van de bijzondere leerstoel op 0,1 fte te bepalen. Het doel van de bijzondere leerstoel zal samenvallen met de doelstelling van het ADC, namelijk 'het bevorderen van kennis en onderzoek inzake de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland, met name met betrekking tot de in het ADC en in de kerken aanwezige archieven en documentatie';
4. deputaten Archief en documentatie op te dragen erop toe te zien dat de benoeming geen extra personeelskosten zal meebrengen;
5. aan deputaten-curatoren op te dragen:
  - a. op voordracht van het College van toezicht en na advies van de senaat zo spoedig mogelijk tot de benoeming van een geschikte kandidaat over te gaan;
  - b. een college van toezicht naar artikel 5 van het Reglement in te stellen en voor dat college een eigen reglement op te stellen voor de wijze waarop dit toezicht wordt uitgeoefend;
  - c. erop toe te zien dat het Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit wordt nageleefd.

Gronden:

1. het verzoek voldoet aan de voorwaarden en vereisten van het Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit (art. 2-3). Zowel de Theologische Universiteit als het ADC is met een dergelijke leerstoel gebaat;
  - a. de synode is van oordeel dat deze leerstoel een aanwinst voor de universiteit kan zijn en haar uitstraling kan versterken. Juist het onderzoek van de kerkgeschiedenis van de 19e en 20e eeuw heeft versterking nodig. Ook met het verwerven van promovendi en voltooiing van wetenschappelijk onderzoek met een promotie aan de Theologische Universiteit wordt het academisch karakter van de universiteit versterkt. Nu het ADC zich door het bewaren en toegankelijk maken van kerkelijke archieven beweegt op het grensgebied van kerkgeschiedenis en historiografie, kan de historische inbreng een wezenlijke verrijking van het theologisch onderzoek aan de Theologische Universiteit betekenen;

- b. ook het ADC is ermee gebaat wanneer het wetenschappelijk onderzoek bevorderd wordt. De drie taken van beheer, advies en onderzoeksbevordering hangen samen: de archieven worden benut, wanneer onderzoek gedaan wordt. Daarmee wordt de kennis van de kerkgeschiedenis op allerlei niveau in de kerken bevorderd. Ook wordt de positie van het ADC op het terrein van kerkhistorisch onderzoek versterkt door het aan soortgelijke instellingen gelijkwaardige wetenschappelijke kansen te bieden;
2. de termijn van zes jaar sluit aan bij de tot op heden gebruikelijke vergaderingsfrequentie van de generale synoden;
3. het tijdsbeslag van 0,1 fte is gekozen om uit te drukken dat doelstelling van de leerstoel en van het ADC zoveel mogelijk moeten samenvallen. Het doel van de leerstoel is niet zozeer dat de bijzondere hoogleraar eigen onderzoek verricht, maar dat hij kennis en onderzoek op basis van de archieven bevordert. Het promotierecht is daartoe een belangrijk middel. Dit kan in de taakomschrijving, genoemd in art. 9.1 van het Reglement, verdisconteerd worden;
4. de kosten van het ADC zijn zodanig dat in het geheel van de begroting van de generale synode op dit moment geen uitbreiding kan plaatsvinden;
5. het Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit voorziet in de uitvoeringsbepalingen;
6. zowel de Theologische Universiteit als het ADC hebben slechts rechtspersoonlijkheid in de Gereformeerde Kerken in Nederland, waarvan beide instellingen uitgaan, maar worden door onderscheiden colleges bestuurd, resp. het curatorium van de Theologische Universiteit en deputaten Archief en Documentatie die beiden de rechtspersoon vertegenwoordigen;
7. deputaten Archief en documentatie zijn er met de gedachte aan een bijzondere leerstoel in geslaagd vorm te geven aan de personele en structurele samenwerking tussen ADC en Theologische Universiteit, als in de opdracht door de synoden verwoord.

Als deputaten voor het Archief en Documentatiecentrum zijn aanwezig de broeders drs. J.D. Schaap en E.T. de Vries; ook is van de Universiteit aanwezig prof. dr. B. Kamphuis.

Het is de tweede fase om te komen tot de benoeming van een bijzonder hoogleraar. De eerste was het aannemen van een reglement daarvoor (zie Acta artikel 113, besluit 11). Nu gaat het om de concretisering van de instelling van zo'n leerstoel. De derde fase is de benoeming van een bijzonder hoogleraar.

Hier liggen goede mogelijkheden voor de universiteit. Het onderzoek in de ecclesiologie was wat onderbedeeld. Dat de benoeming gebeurt door de senaat in samenspraak met het curatorium, is de normale gang van zaken. Deze benoemingen zijn altijd tijdelijk; te denken valt aan een periode van zes jaar. Het tijdsbeslag is 0,1 fte. De benoeming brengt geen financiële consequenties mee.

Het besluit wordt genomen met algemene stemmen. Ds. H. Drost blijft buiten stemming als curator.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 12 – Archiefzorg	1
Artikel 198 – Archief en documentatie	1
Artikel 199 – Benoeming deputaten Archief en documentatie	3
Artikel 200 – Instelling van een leerstoel namens het ADC aan de TU	3
Inhoudsopgave	6

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 13 –
Publicatie en communicatie**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 13 – Publicatie en communicatie

Artikel 201 – Generaal-synodale publicaties

(agenda 13.1)

24-05-02

Commissie: deputaatschap Generaal-synodale publicaties

Materiaal:

1. rapport en aanvullend rapport van deputaten voor generaal-synodale publicaties (GSP);
2. brieven van de Gereformeerde Kerk te Den Helder d.d. 20 december 2001, te Dalfsen d.d. 23 januari 2002, te Terneuzen d.d. 5 maart 2002, te Rijnsburg d.d. 11 maart 2002, te Hoogkerk d.d. 14 maart 2002, te Spakenburg-Noord d.d. 26 maart 2002, van br. en zr. De Boer-Buikema te Emmeloord d.d. 30 maart 2002, van br. en zr. De Leeuw-Hiemstra te Ermelo d.d. 2 april 2002 en van ds. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 10 en 11 april 2002
  - a. met bezwaar tegen de (te) late verschijning van de Acta van de GS Leusden 1999 en tegen de wijze van publicatie van de deputaten-rapporten;
  - b. met bezwaar tegen een vermeende te grote rol van het deputatenwerk in de brochure *Werk voor-in-door de kerk*;
  - c. met bezwaar tegen de naamgeving van de kerken in de website www.gkv.nl.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren onder dank voor hun arbeid.

Gronden:

1. deputaten hebben hun taak naar behoren uitgevoerd, zowel wat betreft de publicaties als het communicatiebeleid;
2. met betrekking tot de (te) late verschijning van de acta van de Generale Synode Leusden 1999 en de publicatie van de deputaten-rapporten (aanvankelijk) louter op cd-rom hebben deputaten aanvaardbare verontschuldiging c.q. redenen aangevoerd;
3. deputaten hebben met een communicatieplan voor de deputaatschappen, het (doen) vormgeven van een website en het (doen) ontwerpen van een huisstijl voor de kerken op verantwoorde wijze uitvoering gegeven aan de speciale opdrachten met betrekking tot het communicatiebeleid;
4. de brochure *Werk voor-in-door de kerk* geeft een bondige en eenvoudige presentatie van het werk van de diverse deputaatschappen dat namens de kerken is verricht en een zeer belangrijk deel van de agenda van de synode bepaalt; in het voorwoord wordt de onderschikking van deputaten aan de opdracht en het oordeel van de synode voldoende aangegeven;
5. aan de kerken te Dalfsen en Den Helder en aan ds. Goedhart kan worden toegestemd dat de naam van de kerken in de website en andere officiële publicaties, althans in het beeldmerk, afwijkt van de officiële tenaamstelling, maar deputaten hebben die keuze aanvaardbaar gemotiveerd en bovendien in het woordmerk en de verdere presentatie ervoor gezorgd dat de naam van

de kerken duidelijk wordt onderscheiden van de toevoeging ‘vrijgemaakt’, die uitsluitend wordt gebruikt om misverstanden te voorkomen.

Besluit 2:

opnieuw deputaten te benoemen voor de uitgave van generaal-synodale publicaties met de volgende opdrachten:

- a. de Acta en de Handelingen van de generale synode en de rapporten van de door de generale synode benoemde deputaten te doen produceren en digitaal te doen verspreiden en daarbij ervoor zorg te dragen dat tegelijk een eenvoudige versie op papier ter beschikking komt;
- b. van het *Gereformeerd Kerkboek*, van de *Proefbundel Uitbreiding Gereformeerd Kerkboek* en van andere drukwerken die op last van de generale synode worden vervaardigd, nieuwe edities te doen uitgeven en/of te doen herdrukken; daarbij moet in technisch en economisch opzicht zo doeltreffend mogelijk te werk worden gegaan;
- c. met drukkers en uitgevers overeenkomsten af te sluiten die betrekking hebben op de onder b. bedoelde uitgaven, inzake de technische vervaardiging en de uitgeversexploitatie alsmede met auteurs voor wat betreft de auteursrechtelijke aanspraken en bevoegdheden voorzover daarvan sprake is;
- d. de verzendregeling in verband met het onderscheid in digitale en schriftelijke publicatie aan te passen en uit te voeren;
- e. toe te zien op de naleving van de onder c. bedoelde overeenkomsten;
- f. toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub b. bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd;
- g. erop toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke, zowel in schriftelijke als in digitale versie, zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke;
- h. het inventariseren van ontvangen reacties uit de kerken met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het *Gereformeerd Kerkboek* en het – voorzover dit noodzakelijk moet worden geacht – doen van voorstellen daarover aan de eerstvolgende synode;
- i. te beslissen over verzoeken om toestemming tot het uitgeven van de sub b. bedoelde publicaties of onderdelen daarvan, voorzover het auteurs- of gebruiksrecht daarvan bij de kerken berust;
- j. te waken tegen inbreuk op de auteurs- en gebruiksrechten van de kerken en het treffen van conservatoire en andere noodzakelijke maatregelen; ervoor te zorgen dat in de kerkelijke publicaties die met hun medewerking tot stand komen, een clause wordt afgedrukt waaruit blijkt dat deze rechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is;
- k. te waken tegen inbreuk op auteurs- en gebruiksrechten van derden bij het uitgeven van publicaties sub b. genoemd;
- l. geschillen met derden zoveel mogelijk op te lossen door middel van arbitrage;
- m. bij het afsluiten van overeenkomsten eventueel royalties te bedingen bij uitgevers, indien en voorzover er sprake is van bijzondere kosten of lasten voor de kerken, die aan de be-

- treffende publicaties ten grondslag liggen, met als uitgangspunt dat in het algemeen de prijs van een kerkelijke publicatie niet belemmerend mag werken ten aanzien van de verspreidingsmogelijkheden;
- n. de volgende synode te dienen met een advies over de wenselijkheid en mogelijkheid van invloed van deputaten op de continuïteit en de redactionele inhoud van het als particuliere uitgave jaarlijks verschijnende *Handboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland*;
  - o. van transacties met derden die financiële consequenties hebben, de desbetreffende stukken aan deputaten Financiën en beheer ter beschikking te stellen;
  - p. aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en daarvan de kerken in kennis te stellen drie maanden voor de aanvang van de synode.

Grond:

de opdrachten van de vorige synode zijn goed bruikbaar gebleken; op een enkel onderdeel zijn ze aangepast aan de nieuwe werkwijze, terwijl ook de verzendregeling daaraan aangepast dient te worden.

Besluit 3:

bij de aanpassing van de Huishoudelijke regeling voor generale synoden aan de nieuwe werkwijze van de synode rekening te houden met de door deputaten op hun terrein gedane voorstellen van wijziging.

Grond:

de Huishoudelijke regeling heeft uitgebreide aanpassing nodig, maar ook de voorstellen van deputaten dienen erin verwerkt te worden.

Besluit 4:

opnieuw in het deputaatschap enkele deputaten te benoemen die als sectie Communicatie onder eindverantwoordelijkheid van het gehele deputaatschap speciaal belast zijn met het communicatiebeleid, en de volgende opdrachten daarvoor te geven:

- a. het aangevragen communicatiebeleid verder te ontwikkelen volgens het ingediende beleidsplan;
- b. in goede samenwerking met de andere deputaatschappen het communicatiebeleid te coördineren en hun duidelijke en gerichte aanwijzingen daarover te geven, zowel wat betreft de rapportage van hun werk als de communicatie daarover;
- c. de website www.gkv.nl en de organisatie daarachter verder te ontwikkelen;
- d. in samenwerking met deputaten voorbereiding eerstvolgende generale synode en het dan te verkiezen moderamen het communicatiebeleid betreffende de volgende synode op te zetten en vorm te geven;
- e. aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en daarvan de kerken in kennis te stellen drie maanden voor de aanvang van de synode.

Grond:

de opdrachten van de vorige synode hebben dienst gedaan voor het begin van een omvangrijk project, maar kunnen nu aangepast en aangevuld worden op basis van de bereikte resultaten en het daarvoor geformuleerde beleid.

Besluit 5:

- a. voor de verschillende werkzaamheden van de deputaten wat betreft de publicaties en het communicatiebeleid een nader te bepalen budget ter beschikking te stellen;
- b. aan alle deputaatschappen op te dragen voor hun rapportage aan de synode en de kerken en voor hun communicatie zich in goede samenwerking met deputaten voor publicatie en communicatie te richten naar hun aanwijzingen, waarbij de deputaatschappen wel de inhoudelijke verantwoordelijkheid houden voor hun eigen werk.

Gronden:

1. volgens de door deputaten ingediende meerjarenbegrotingen is bestaand en nieuw beleid voldoende te financieren;
2. voor eenheid in het communicatiebeleid is het nodig aan deputaten voor communicatie een initiërende, coördinerende en leiding gevende positie toe te kennen en daarvan de deputaatschappen in kennis te stellen.

Deputaten leggen uit, dat er sinds de Generale Synode Leusden 1999 een andere invulling van hun taak gekomen is. Vóór deze synode ging het om het uitgeven van acta, rapporten en andere publicaties, daarna kwamen de digitalisering en de communicatie via de website van de kerken. Het is de bedoeling dat we op deze weg voortgaan; de Acta en de rapporten van deputaatschappen komen digitaal beschikbaar; daarnaast zal gezorgd worden voor een eenvoudige uitgave op papier. Ook wil de sectie communicatie van het deputaatschap graag de andere deputaatschappen helpen om zo helder mogelijk de rapporten op te stellen en te presenteren.

Met veel waardering wordt door de synode gesproken over de uitgave van de brochure *Werk voor-in-door de kerk*, die vóór de bijeenkomst van de generale synode verspreid is onder de kerkleden. Deze brochure had het doel het werk van de deputaatschappen dichterbij de kerkleden te brengen. Een bezwaar dat hiermee een voorstelling werd gecreëerd als zou de kerk een deputatenkerk zijn, wordt afgewezen. Na de sluiting van de synode zullen de deputaten met een nieuwe brochure komen waarin de voornaamste punten van het synodewerk gepresenteerd worden aan de kerken.

Aandacht wordt gevraagd voor de verwerking van de gegevens van de diverse kerken. Het is de verwachting dat de mogelijkheden van de website hierin zullen toenemen, zeker nu de meeste kerken inmiddels via e-mail bereikbaar zijn. Al jarenlang echter verschijnt op initiatief van een uitgever het jaarlijkse *Handboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Toen de vorige uitgever failliet ging, bleek de kwetsbaarheid van dit systeem. Een amendement dat bedoelt deze zaak onder de aandacht van de kerken zelf te brengen, werd overgenomen door de deputaten in hun voorstel. Deputaten willen dit probleem o.a. ondervangen door het opzetten van een Landelijk Administratiepunt.

De website van de kerken wordt druk bezocht door vele belangstellenden. De beheerder, ds. W. van der Schee, bewaakt zoveel mogelijk de objectiviteit van de gegevens. De kerken zijn echter niet verantwoordelijk voor de inhoud van de andere websites, waarnaar een link is aangebracht.

Een apart punt in de bespreking vormt het logo. Deputaten hebben, omdat het de presentatie naar buiten betrof, met name op de website, als logo gekozen de letters gkv, terwijl zij heel goed weten, dat de aanduiding ‘vrijgemaakt’ niet bij de officiële naam van de kerken hoort. Diverse afgevaardigden maken hier bezwaar tegen. Wijk je op die manier niet af van een lijn die decennialang voor ons heel belangrijk was? Wij zijn toch de voortzetting van de Gereformeerde Kerken van voor de Vrijmaking?

Deputaten zijn het met het laatste van harte eens, maar pleiten er gezien de voortgang in de tijd en de duidelijkheid naar buiten voor de laatste letter in het logo te laten staan. De naam zelf van de kerken blijft ongewijzigd. Br. S. Jonker dient een tegenvoorstel in om het beleid van de deputaten op dit punt niet goed te keuren en het logo alsnog te wijzigen. Dit tegenvoorstel wordt uiteindelijk verworpen met 9 stemmen voor en 26 tegen.

Artikel 202 – Benoeming deputaten Generaal-synodale publicaties

(agenda 13.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Generaal-synodale publicaties worden benoemd:

Primi	Secundi
<i>Algemene zaken</i>	<i>Algemene zaken en sectie communicatie</i>
ds. J. Luiten (s), Alkmaar (2005)	S. Bakker, Groningen
D. van Dijk, Heerenveen (2008)	ds. G. Riemer, Hoevelaken
A. Kuiper, Nietap (2005)	
ds. J.H. Kuiper, Assen (2011)	
ds. M. van Veelen, Delft (2011)	
<i>Sectie communicatie</i>	
J.G. van der Burgh, Nunspeet (2008)	
A. Slofstra, Zuidhorn (2008)	
D. Zomer-Harwig, Krimpen a/d IJssel (2005)	

Artikel 203 – Administratieve voorzieningen

(agenda 13.6)

24-05-02

Commissie: deputaatschap Generaal-synodale publicaties

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor generaal-synodale publicaties;
2. rapport van deputaten ter voorbereiding eerstvolgende generale synode, bijlage (bijlage I 3, 8.1).

Besluit:

1. deputaten voor publicatie en communicatie op te dragen in samenwerking met deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode te onderzoeken of en zo ja hoe ondersteunende administratieve activiteiten van de generale synode, deputaatschappen en andere instanties in het kerkelijk leven kunnen worden gebundeld;
2. deputaten voor publicatie en communicatie te machtigen voorlopig ondersteunende administratieve voorzieningen te treffen en daarvoor een budget van maximaal 0,2 fte beschikbaar te stellen.

Gronden:

1. diverse instanties in het kerkelijk leven werken reeds met een centraal administratieadres;
2. deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode hebben in hun rapport (bijlage I 3, 8.1) een inventarisatie gegeven die voor deze opdracht dienst kan doen;
3. het is uit een oogpunt van efficiency en professionaliteit gewenst de mogelijkheid van samenwerking en bundeling te onderzoeken.

Het besluit wordt genomen met 1 stem tegen en 1 onthouding. Tijdens de bespreking wordt de vrees uitgesproken dat zo'n steunpunt werk zal aantrekken. Maar er is nu geen centraal adres waar alle gegevens bewaard worden. Daarom is het nodig in afwachting van de komende synode voorlopige voorzieningen te treffen.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 13 – Publicatie en communicatie	1
Artikel 201 – Generaal-synodale publicaties	1
Artikel 202 – Benoeming deputaten Generaal-synodale publicaties	5
Artikel 203 – Administratieve voorzieningen	5
Inhoudsopgave	7

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 14 –
Financieel beleid en beheer**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 14 – Financieel beleid en beheer

Artikel 204 – Financiën en beheer (agenda 14.1)

8.15-06-02

Commissie: deputaatschap Financiën en beheer

Materiaal:

rapport van deputaten voor financiën en beheer.

Besluit:

1. deputaten Financiën en beheer te dechargeren en het door hen gevoerde beleid goed te keuren; tevens de quaestor onder dank te dechargeren;
2. deputaten mandaat te verlenen om te grote schommelingen van het totale quotum bedrag per ziel te voorkomen, door na overleg met individuele deputaatschappen tot een tijdelijk lagere of hogere heffing te besluiten dan wel een kortstondige egalisatiereserve aan te houden en de komende synode met voorstellen te dienen op dit punt;
3. deputaten mandaat te verlenen om, ter financiering van de door de synode aan de onderscheiden deputaatschappen toegekende (maximaal te besteden) budgetten, naast de quotaheffing ook aanwezige reserves aan te wenden, zulks in overleg met het betrokken deputaatschap;
4. voor alle kerken in Nederland éénzelfde totaal quotumbedrag per ziel vast te stellen, waarbij na overleg met deputaatschappen met piramidale opbouw van quota, achteraf verrekening en terugbetaling van plaatselijk te hoog geheven quotabedragen zal plaatsvinden;
5. de functie van quaestor te integreren in het deputaatschap Financiën en beheer, met dien verstande dat
  - a. de quaestor op voordracht van het deputaatschap Financiën en beheer in functie wordt (her)benoemd door de generale synode;
  - b. de quaestor voor een langere periode dan drie jaren (de tijdspanne tussen twee generale synoden) kan worden benoemd, zulks in verband met de continuïteit van de werkzaamheden;
6. voor de quaestor de volgende instructie vast te stellen: (zie Bijlage XIV 2);
7. deputaten Financiën en beheer voorts de volgende taken op te dragen:
  - a. de gefaseerde implementatie van het synodaal financieel beleid, zoals beschreven in het memo 'Financieel beleid en administratieve organisatie' van de Generale Synode Leusden 1999, verder voort te zetten;
  - b. de criteria voor het voeren van een eigen administratie door de deputaatschappen, als beschreven in punt a. van genoemd memo, verder uit te werken, vast te leggen en per deputaatschap vast te stellen, of hieraan wordt voldaan;
  - c. richtlijnen voor externe accountantscontrole en financiële verslaglegging van de deputaatschappen op te stellen;
  - d. na overleg met deputaatschappen en accountants de minimaal vereiste functiescheidingen te bepalen en vast te leggen;

- e. klankbord voor de deputaatschappen te zijn op financieel en personeel gebied;
  - f. na overleg met de deputaatschappen te beslissen, welk deel van de reserves onder centraal beheer van de quaestor gebracht zullen worden;
  - g. voor de deputaatschappen als geheel een richtlijn vast te leggen voor de gewenste maximale omvang van de totale reserves en deze verder uit te werken per deputaatschap na overleg met de desbetreffende deputaatschappen;
  - h. een duidelijk en door de deputaatschappen gedragen beleggingsbeleid ten aanzien van de centraal beheerde reserves voor de korte, middellange en lange termijn en het toedelen van beleggingsopbrengsten aan de reserves van de diverse deputaatschappen vast te leggen;
  - i. toezicht te houden op het functioneren van de centrale administraties al dan niet vallend onder de quaestor;
  - j. het centraal heffen van de quota van de kerken voort te zetten;
  - k. de administratie van onderscheiden deputaatschappen onder leiding van de quaestor te laten voortzetten;
  - l. kosten en ontwikkelingen te bewaken;
  - m. een voorstel te doen voor een algehele herziening van de 'Instructie voor het financieel beleid van de generale synode' (bijlage 1 van de Huishoudelijke regeling);
  - n. in de instructie voor de deputaatschappen (bijlage 1, onderdeel 4) in ieder geval op te nemen een paragraaf over het declareren van kosten, het maken van een jaarlijkse begroting en een meerjarenbegroting;
  - o. een integrale financiële rapportage van alle deputaatschappen als geheel op te stellen en deze te laten controleren door een externe accountant ter decharge van deputaten;
  - p. van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de volgende synode.
8. ten aanzien van de stroomlijning van zaken rond personeel in dienst bij deputaatschappen deputaten Financiën en beheer op te dragen de volgende synode te dienen met voorstellen en richtlijnen op personeelsgebied. Hierbij zullen deputaten onderstaande zaken in rekening brengen, c.q. opnemen in hun voorstellen :
- a. zoveel mogelijk uniforme arbeidsvoorwaarden voor het personeel dat in dienst is van de kerken;
  - b. met het oog hierop duidelijke functieomschrijvingen met daaraan gekoppeld een loonschaal;
  - c. deputaatschappen van advies dienen inzake arbeidsrechtelijke aspecten van personeel dat zij namens de kerken in dienst willen nemen;
  - d. overwegen of een centraal verzorgde loonadministratie wenselijk en haalbaar is, hiervoor inzicht verkrijgen in lopende loonadministraties;
  - e. in elke arbeidsovereenkomst dient vastgelegd, dat de partijen zich in geval van een geschil zullen wenden tot een geschillencommissie, die bindende uitspraken zal doen;
  - f. in de arbeidsovereenkomsten dient duidelijk verwoord, wie als werkgever optreedt en wie namens deze rechtspersoon optreedt als vertegenwoordiger;
  - g. deze richtlijnen evalueren op bruikbaarheid in de praktijk en zo nodig voorstellen doen voor verbetering. Dit rapport dient tevoren aan alle betrokken deputaatschappen te zijn voorgelegd;
  - h. opnemen in de richtlijnen voor deputaatschappen dat zij, indien zij afwijken van de door het deputaatschap Financiën en beheer uitgebrachte adviezen, dit in hun rapport aan de volgende synode dienen te verantwoorden.

Aanwezig zijn de deputaten R. Douma, S. Hiemstra, H.B. Smit (quaestor) en E.T. de Vries.

Diverse afgevaardigden geven aan dat het goed zou zijn de giftencultuur onder de loep te nemen. Geven we zoveel als we denken te geven? En als quota centraal geïnd worden, hoe zit het dan met de betrokkenheid van kerkleden? Daar moet je in voorzien door publicatie over de werkzaamheden van de deputaatschappen. Enkele afgevaardigden waren ook beducht voor al te grote alternatieve geldstromen uit legaten en sponsoring. Het is daarbij goed met elkaar af te spreken dat de opbrengsten uit het quotum bestemd zijn voor de basisvoorzieningen; eventuele extra dingen kunnen bekostigd worden uit alternatieve geldbronnen. Laat deputaatschappen aangeven, hoe dat in hun werkzaamheden zit.

In de bespreking wordt aandacht gevraagd voor de moeilijke positie van kleine kerken, die vaak zwaar belast worden. In het besluit over het financieel beheer van de deputaatschappen krijgen deputaten de opdracht om dat te bezien.

Aparte aandacht krijgen de financiën van de Theologische Universiteit. Het grootste quotum wordt door deputaten Curatoren gevraagd. Er kon goed overlegd worden over de beheersing van de financiën van deze instelling

Dat de quaestor in het deputaatschap zelf zitting gaat krijgen, wekt de bevreemding van sommigen. Maar volgens de deputaten werkt het zo beter: hij heeft er zelf om gevraagd. Ze zouden ook anders het enige deputaatschap zijn met een deputaat onder zich.

Met de werkgroep Cijfers en feiten is geen contact geweest. Te overwegen valt dat wel te doen om samen meer inzicht te krijgen in de geldstromen binnen de Gereformeerde Kerken.

Aparte aandacht is er voor de reserves van sommige deputaatschappen. Het is de bedoeling dat die, als ze al te groot zijn, gebruikt worden dan wel terugvloeiën in de algemene kas. Maar het gevaar bestaat dat ze te snel opgemaakt worden. En dan gaat het quotum te sterk schommelen.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 205 – Financieel beheer deputaatschappen

(agenda 14.1)

27-04;28-06;20-09-02

Commissie: deputaatschap Financiën en beheer

A. Informatieverstrekking aan en uit de kerken

Besluit 1:

aan deputaten Financiën en Beheer (F&B) de volgende opdrachten te geven:

- a. de kerken minimaal jaarlijks een financieel totaaloverzicht te verstrekken met eventuele toelichting van de geheven quota;
- b. het inzicht bij de kerken en hun leden over de financiën zoveel mogelijk te bevorderen. Om dit te realiseren voeren zij hiervoor overleg met deputaten Generaal-synodale publicaties;
- c. aan de volgende generale synode verslag te doen van reacties omtrent financiële zaken uit de kerken.

B. *Regeling verhouding deputaatschappen ten opzichte van deputaten Financiën en beheer*

Besluit 2:

de volgende Regeling verhouding deputaatschappen en deputaten F&B vast te stellen: (zie Bijlage XIV 5).

C. *Aanvullende opdrachten deputaten Financiën en beheer*

Besluit 3:

de opdrachten van deputaten Financiën en beheer als volgt aan te vullen:

- a. onderzoek te doen naar de mogelijkheden om kerken die het financieel erg zwaar hebben (hulpbehoevende kerken, kinderrijke gemeenten e.d.), op een andere wijze te belasten dan via een quotum per ziel;
- b. zich te bezinnen op
  - een zinvolle categorialisering van de landelijke kerkelijke geldstromen in relatie tot de plaatselijke;
  - de positieve en negatieve effecten van het quotasysteem;
  - de belangrijkste kengetallen met betrekking tot de geefcultuur in de Gereformeerde Kerken,en daarvan aan de volgende generale synode verslag uit te brengen.

D. *Regeling voorbereiding werkwijze en besluitvorming financiën volgende synode*

Besluit 4:

de volgende regeling vast te stellen voor de voorbereiding van de werkwijze en de besluitvorming ten aanzien van de financiën op de generale synode:

1. Deputaten Voorbereiding generale synode doen de generale synode bij aanvang van de synode een voorstel om uit de afgevaardigden een drietal van hen voor te dragen voor de financiële commissie (FC), die in nauwe samenwerking met deputaten F&B behandeling en besluitvorming voorbereiden.
2. De generale synode benoemt de drie leden van de financiële commissie direct na de opening van de synode.
3. De financiële commissie controleert of alle synodale besluiten ten aanzien van deputaten F&B zijn uitgevoerd, en brengt hiervan verslag uit aan de vergadering.
4. Deputaten F&B verstrekken de financiële commissie een totaaloverzicht van geheven en aangevraagde budgetten door de deputaatschappen.
5. Tijdens de synode genomen (financiële) besluiten hebben een voorlopig karakter. De synode legt deze randvoorwaarde vast in haar tussentijdse besluitvorming.
6. Aan het eind van de zitting van de synode, als alle financiële gegevens volledig in een totaaloverzicht in beeld zijn gebracht, gaat de synode over tot definitieve besluitvorming met betrekking tot de financiën en besluiten met financiële consequenties.

E. *Maximaal beschikbare budgetten per deputaatschap in totaaloverzicht*

Besluit 5:

de budgetten voor de deputaatschappen, benoemd door deze synode, voor de periode 2003 tot 2005 als volgt vast te stellen: (zie Bijlage XIV 6).

Aanwezig de deputaten R. Douma, S. Hiemstra, H.B. Smit (quaestor) en E.T. de Vries.

Op 27 april begint het gesprek over het quotabeleid. Br. J.A.B. Jongeneel en ds. J.H. Smit geven een korte inleiding. Het geefgedrag van de leden van de Gereformeerde kerken wordt aan de orde gesteld. Kun je dat beïnvloeden, zodat door het werk van de Heilige Geest royaler gegeven wordt?

Gewezen wordt op het gegeven dat de cultuur verandert. In kerk en wereld wijkt het vrijwilligerswerk ten gunste van verdere professionalisering.

Moeten deputaten ook kijken naar de doelmatigheid waarmee andere deputaatschappen hun werk doen? Het zou goed zijn wanneer dit zou gebeuren, maar het blijft de vraag of het dan hoort bij de taken van het financiële deputaatschap.

De quota mogen niet te veel groeien. Maar hoe houd je dat in de hand? Moet er een plafond gesteld worden? In de eerste bespreking voelen veel afgevaardigden daar niet voor. Maak maar duidelijk waarvoor het geld nodig is; dan komt het er wel.

Op 28 juni 2002 komt de financiële commissie van de synode (bestaande uit de brs. J.Th. Hendriks, J.C.B. Jongeneel, S. Jonker en ds. J.H. Smit) met een nota: *Gas geven zonder rem of stuur*. Als alle plannen doorgaan, betekent dat een stijging van de quota van 25 à 30 %. Het zou maximaal 10 à 15 % mogen zijn. De commissie vraagt en krijgt toestemming om de budgetten van de deputaatschappen nog eens kritisch te bezien. Bij de besluitvorming was de deputaatschappen al gewezen op de voorlopigheid van de financiële besluiten.

Naar aanleiding hiervan schrijven deputaten Financiën en beheer een brief aan de synode op 16 september (zie Bijlage XIV 3). In deze brief geven zij advies over de diverse begrotingen. Dat uiteraard na overleg met de betrokken deputaatschappen. Op 20 september wordt deze brief besproken. Puntsgewijs het volgende:

1. Het punt over de Theologische Universiteit is al verwerkt in aangepaste voorstellen.
2. In hun advies met betrekking tot het voorgestelde steunpunt liturgie is een zin geslopen die inhoudelijk op de zaak van de gezangen ingaat. Deze wordt verwijderd.
3. De ingreep in het budget van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente vraagt de meeste bespreking. Ook met hen hebben deputaten Financiën en beheer gesproken. Ze kregen de indruk dat het nu gepresenteerde ook de instemming van de deputaten Toerusting evangeliserende gemeente had. Uit een brief van hen aan de synode blijkt dat dit niet zo is. Hoewel zij 50 % meer krijgen en daarna 3 % per jaar meer, is dat niet voldoende voor de plannen die ze ontwikkeld hebben en die door de synode goedgekeurd zijn. Diverse projecten, onder andere het GemeenteNproject, worden hierdoor bedreigd.

De moeite zit daarin ook, dat iedereen evangelisatie als primaire taak van de kerk, zeker in een ontkerkend Nederland, een warm hart toedraagt. Deputaten Toerusting zijn helaas binnengekomen in de rij deputaatschappen toen het plafond voor quota eigenlijk al bereikt was.

- Ds. P.L. Voorberg dient een amendement in om het bedrag voor deputaten Toerusting evangeliserende gemeente te verhogen tot een totaal van € 231.829,-. Dit wordt verworpen met 6 stemmen voor en 3 onthoudingen. Hiermee is de besluitvorming rond punt 4 rond.
5. Bij de aanvaarding van het voorstel over het Amstelproject heeft de synode goedkeuring verleend aan de plannen om twee predikanten voor het werk aan te stellen. Deputaten Financiën en beheer willen niet dit besluit ter discussie stellen, maar stellen wel voor dat de betrokken kerken eerst goed kijken naar alternatieve bronnen van financiering.
  - 6.7. Over wat deputaten voorstellen met betrekking tot het diaconaal steunpunt en het steunpunt gemeentebouw, wordt niet verder gesproken.

In een algemene ronde wordt een opdracht toegevoegd aan het besluit om te kijken naar categorialisering van de geldstromen en het quotabeleid.

Het besluit wordt met algemene stemmen genomen. De preses dankt en dechargeert de financiële commissie.

Artikel 206 – Benoeming deputaten Financiën en beheer

(agenda 14.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Financiën en beheer worden benoemd:

Primi	Secundi
R. Douma (s), Ommen (2008)	Th. Bakker, Nijkerk
J.G. van der Burgh, Nunspeet (2008)	H. van der Brug, Capelle aan den IJssel
D. van Dijken, Amersfoort (2008)	J. Dekens, Ede
J.Th. Hendriks, Almelo (2011)	
S. Hiemstra, Putten (2008)	
J.C.B. Jongeneel, Apeldoorn (2011)	
S. Jonker, Drachten (2011)	
H.B. Smit, Leusden (2008), quaestor	
E.Th. de Vries, Soest (2008)	

Artikel 207 – Verzoek van de kerk te Axel

(agenda 14.4)

26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Axel d.d. 23 febr. 2002 met het verzoek voor de toekomst het aantal deputaatschappen of hun opdrachten te beperken ten einde de kerkenraadsagenda's niet te overlappen en dit aan het eind van de synode speciaal te bezien.

Besluit:

de raad van de Gereformeerde Kerk te Axel te berichten, dat de generale synode oog heeft voor de door hem aangevoerde bezwaren, maar enkel op deze grond voorstellen vanuit de kerken niet kan afwijzen; wel heeft de synode in haar besluiten steeds gelet op voldoende voorbereiding en draagvlak in de kerken.

Gronden:

1. het vele goede werk dat door deputaatschappen in opdracht van de gezamenlijke kerken gebeurt en moet gebeuren, wordt elke drie jaar namens de kerken door de generale synode beoordeeld; de voortgang daarin kan niet worden gebonden aan gedetailleerde behandeling in de afzonderlijke kerkenraden;
2. met het oog op een goede communicatie met en een toetsing door de kerkenraden dienen de deputaatschappen in de nieuwe wijze van rapporteren de kerken al met accentuering van hoofdzaken en met korte samenvattingen vooraf.

Het antwoord aan Axel is voorbereid door het moderamen. Het voorstel wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

Artikel 208 – Verzoeken van de kerk te Rijnsburg

(agenda 14.4)

26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Rijnsburg d.d. 11 maart 2002 met de verzoeken:

- a. duidelijke besluiten te nemen zonder daarin onduidelijke uitzonderingssituaties op te nemen; als voorbeelden worden genoemd de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 inzake plaatselijke samenspreking met de Nederlands Gereformeerde Kerken en over het zingen van niet officieel vrijgegeven gezangen;
- b. de term 'keurslijf' uit het midden van de kerken weg te nemen en er bij de kerkenraden op aan te dringen zich aan de regels van de kerkorde te houden.

Besluit:

1. aan de raad van de Gereformeerde Kerk te Rijnsburg te berichten dat de synode zich erop heeft toegelegd duidelijke besluiten te nemen, maar dat het soms nodig is bij landelijke besluitvorming aan de omstandigheden van een plaatselijke kerk ruimte te geven via een duidelijke uitzonderingsbepaling;
2. in reactie op het tweede verzoek deze kerkenraad het besluit Koersbepaling inzake de effectivering van de artikelen 65 en 67 KO toe te zenden.

Gronden:

1. deze synode heeft desgevraagd enkele besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 heroverwogen, wat soms tot herziening heeft geleid;
2. de synode heeft de discussie naar aanleiding van de term 'geen keurslijf' betrokken in de besluitvorming over de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO (besluit Koersbepaling, Acta art. 38).

Het door het moderamen voorbereide antwoord aan de kerkenraad van Rijnsburg wordt op aandringen van ds. H. Pathuis aangepast en vervolgens aangenomen met algemene stemmen.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 14 – Financieel beleid en beheer	1
Artikel 204 – Financiën en beheer	1
Artikel 205 – Financieel beheer deputaatschappen	3
Artikel 206 – Benoeming deputaten Financiën en beheer	6
Artikel 207 – Verzoek van de kerk te Axel	6
Artikel 208 – Verzoeken van de kerk te Rijnsburg	7
Inhoudsopgave	9

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Hoofdstuk 15 –
Slothandelingen**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Hoofdstuk 15 – Slothandelingen

Artikel 209 – Verootmoediging

(agenda 15.11)

26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. rapport van deputaten Echtscheiding aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
2. preambule bij de besluittekst naar aanleiding van het rapport van deputaten Losmaking naar art. 14 KO aan de Generale Synode Zuidhorn 2002: ‘Wanneer het gaat om situaties waarin ...’;
3. rapport van deputaten Seksueel misbruik in pastoraat aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
4. koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO (Acta, art. 38).

Besluit:

1. de kerken op te roepen tot een periode van schuldbelijdenis, verootmoediging en vernieuwing van het verbond als gemeente van de Here, geroepen tot de eer om het lichaam van Christus op aarde te zijn;
2. als aanleiding en doel van zo’n inkeer te benoemen die zonden van levensstijl en omgang in de van God gegeven relaties, zoals die de kerken in de synode scherp en schokkend voor de aandacht kwamen, namelijk:
  - a. de schuldige machteloosheid binnen de kerken om samen aan een leven in de stijl van Christus’ koninkrijk overtuigend vorm te geven, zoals die onder meer uitkomt in de relationele problematiek rond echtscheiding en hertrouwen waarvoor de kerken zich geplaatst zien;
  - b. de verdrietige noodzaak tot het instellen van een meldpunt en klachtencommissie in verband met voorkomend seksueel misbruik in pastorale relaties;
  - c. de situaties van conflict tussen gemeente, kerkenraad en predikant zoals die al vaak tot losmaking en uiteengaan, overspanning en ziekte hebben geleid. Wanneer het ambt van predikant een kwetsbaar beroep in de kerken lijkt, kan dat negatieve invloed op jonge mannen hebben om zich beschikbaar te stellen voor de opleiding tot de dienst van het Woord;
  - d. de onvrede die in het proces van liturgische vernieuwing in de kerken en bij leden ontstaan is, en die schade heeft gedaan aan de eerbied en vreugde die de dienst aan de Here behoren te kenmerken;
3. daartoe het moderamen van de synode als deputaatschap aan te wijzen om in overleg met deputaten Dienst en recht en deputaten Huwelijk en echtscheiding de kerken tot zo’n periode op te roepen en met een handreiking in de vormgeving de kerkenraden te dienen.

Gronden:

1. naast moeiten waarin alle kerken druk van buitenaf ervaren (art. 69 KO), is het nodig bij algemene zonden en moeiten binnen de kerken tot gezamenlijke verootmoediging en gebed te komen. De synode beoordeelt aan de hand van de zaken op haar agenda, door de kerken zelf samengesteld, op welke punten zij onder de indruk gekomen is van de noodzaak tot verootmoediging;
2. de Schrift geeft er indrukwekkende voorbeelden van dat de Geest door Gods genade (Jer. 31:18) het volk tot belijdenis van schuld en vernieuwing van het verbond bracht (2 Kron. 34-35; Ezra 9-10; Dan. 9). Niemand kon zich met een beroep op zijn eigen gerechtigheid aan de verootmoediging van het hele volk onttrekken;
3. de gezamenlijke noemer van de zonden en moeiten die de aandacht van de synode hadden, zijn de onderlinge relaties waarin God als Schepper man en vrouw aan elkaar gegeven heeft tot heilig leven in en buiten het huwelijk (zondag 41 HC), waarin de Zoon als Verlosser ons roept tot reine omgang als vaders en moeders, broeders en zusters in de gemeente (1 Tess. 4:3-7; 1 Tim. 5:1-2), en waarin de heilige Geest de gemeente onder leiding van haar ambtsdragers wil bouwen (Hebr. 13:17);
4. in het benoemen van de problematiek rond echtscheiding en tweede huwelijk willen we niet die broeders en zusters aanwijzen die hun eerste huwelijk gebroken zagen, maar vooral onder ogen zien de onmacht om samen als gemeente, vrijgekocht door het kostbaar bloed van Christus, tot navolging, offer en gehoorzaamheid bereid en elkaar tot voorbeeld te zijn. In het zoeken van geluk en genot wordt vaak meer het patroon van de wereld gevolgd dan dat we – man of vrouw, oud of jong, zelfstandig of in het huwelijk – de navolging van Christus vormgeven;
5. wanneer ambtsdragers of andere werkers in dienst van de kerk zich aan seksuele zonde schuldig maken tegen een gemeentelid dat aan hun zorgen is toevertrouwd, wordt het vertrouwen geschonden, de gemeente als veilige plaats geschaad en de naam van God in de samenleving om ons gelasterd. Gezien de publieke aanstelling van de dader is gezamenlijk besef van schuld noodzakelijk;
6. conflicten tussen gemeente, kerkenraad en predikant(en) hebben bijzondere oorzaken, maar komen toch ook op in een algemeen klimaat waarin het aan broederliefde, aan geduld met elkaars zwakheden en aan de gezindheid van Christus (Fil. 2:1-8) is gaan ontbreken;
7. bij de vaststelling van de Koersbepaling inzake liturgie heeft de synode uitgesproken: de liturgische vernieuwing en uitbreiding heeft ‘niet alleen en niet overal positieve gevolgen gehad. De ontwikkelingen rondom liturgie en kerklied hebben ook geleid tot bezwaard-zijn over de koers die de kerken hierin gaan. Veel tijd en aandacht hebben diverse gemeenten en kerkelijke vergaderingen moeten besteden aan meningsverschil rondom de aanvaardbaarheid van gezangen en liturgische veranderingen. Gods eer en de onderlinge gemeenschap hebben daardoor schade geleden’;
8. een periode van schuldbelijdenis en verootmoediging, volgend op de afsluiting van de generale synode, geeft ruimte aan het benoemen van de onderscheiden zonden en kan de kerken sterker bij de noodzaak van verootmoediging bepalen dan een enkele bededag. Te denken valt aan een periode van een maand die afgesloten kan worden met de viering van het heilig avondmaal;
9. in lijn met de Koersbepaling inzake liturgie mag het er niet om gaan kerkenraden voor te schrijven hoe in dezen te handelen, maar wil de synode de kerken dienen met een handreiking.

In het rapport van deputaten Echtscheiding is aan de synode voorgesteld de kerken op te roepen tot gezamenlijke verootmoediging en hernieuwde toewijding en overgave aan de Here, dit vanwege de gezamenlijke onwil en onmacht binnen de kerken om aan een leven in de stijl van Christus' Koninkrijk overtuigend vorm te geven. Tijdens de bespreking van dit voorstel (Acta art. 41) komt naar voren dat er meer zaken zijn die reden tot verootmoediging geven. Daarom wordt besloten dit onderdeel los te maken van het agendapunt Echtscheiding en wordt het moderamen verzocht met een afzonderlijk voorstel te komen.

In dit voorstel worden naast de huwelijksproblemen ook de moeiten rondom de positie van een toenevend aantal predikanten in hun gemeente (Acta art. 29) en het voorkomen van seksueel misbruik in het pastoraat (Acta art. 102) genoemd. In de bespreking wordt daaraan nog toegevoegd de moeiten in gemeenten rondom de vernieuwing van de liturgie en de uitbreiding van het aantal gezangen (Acta art. 38).

In de bespreking wordt opgemerkt dat er in de kerken ook veel toewijding aan de Here en vreugde in zijn dienst wordt gevonden. Dat mag nederig en dankbaar als geschenk van God in Christus worden aanvaard. Maar in dat licht schrijnt het te meer, wanneer in de kerken op genoemde punten van ernstig tekort in de levensheiliging en onderlinge omgang gesproken moet worden. Juist in het gezamenlijke van de verootmoediging drukt zich uit dat wij eerst in de zonde en daarna in de ontferming van Christus verbonden zijn.

Vanuit de synode wordt gevraagd of aan de genoemde punten niet een diepere analyse ten grondslag gelegd moet worden. Gewezen wordt op het heersend materialisme, de tanende bereidheid om offers van gehoorzaamheid aan de Here te brengen die pijn doen, de teruglopende kennis van Gods Woord en de grotere verscheidenheid van meningen binnen de kerken, waarbij de loyaliteit aan de kerken waarin de Here ons een plaats heeft gegeven, is afgenomen. Anderen zullen op andere punten willen wijzen en niet ieder zal zich door zo'n analyse laten overtuigen. Het gesprek over deze zaken moet ook na de synode doorgaan, maar het is beter wanneer we ons terzake van de verootmoediging concentreren op de punten die tijdens de synode sterk naar voren kwamen. Het voorstel wordt aangenomen met algemene stemmen. Het moderamen bepaalt naderhand dat de periode van verootmoediging zal plaatsvinden gedurende de maand maart 2003.

Artikel 210 – Instructies voor alle deputaatschappen gemeenschappelijk

(agenda 15.11)

28-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

rapporten van deputaten voor aangepaste kerkdiensten, voor generaal-synodale publicaties en voor kerkelijke eenheid

Besluit:

1. voor alle door deze synode te benoemen deputaatschappen de volgende algemene instructie vast te stellen:

- a. de kerken, wanneer daarvoor aanleiding is, tussentijds te informeren over hun werkzaamheden door bemiddeling van de sectie communicatie van deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - b. elk een van haar leden aan te wijzen die belast is met de communicatie en daartoe contact onderhoudt met deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - c. eigen publicitaire uitingen zoveel mogelijk in te richten volgens een herkenbare vormgeving zoals aangegeven door deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - d. hun rapporten aan en de daaraan toegevoegde ontwerp-besluiten ten behoeve van de eerstvolgende generale synode op te stellen overeenkomstig de aanwijzingen van deputaten Generaal-synodale publicaties en die rapporten behalve aan de samenroepende kerk ook toe te zenden aan deze deputaten, die voor publicatie en aanbidding aan de plaatselijke kerken zorg dragen;
  - e. contact te onderhouden met het overeenkomstige deputaatschap van de Christelijke Gereformeerde Kerken ten einde elkaar te informeren over hun werkzaamheden en beider beleid waar mogelijk op elkaar af te stemmen;
2. deputaten Generaal-synodale publicaties te verzoeken bij hun communicatie-activiteiten, waar mogelijk en nodig, ook aandacht te schenken aan het bereiken van kerkleden met zintuiglijke of verstandelijke beperkingen en hierover overleg te plegen met deputaten voor integratie van mensen met een handicap.

Gronden:

1. een goede presentatie van de Gereformeerde Kerken naar binnen en naar buiten is gebaat bij een professionele en herkenbare vormgeving. Deputaten Generaal-synodale publicaties zijn de aangewezen instantie om hierover te waken;
2. een eenvormige opzet van deputatenrapporten komt de behandeling op de generale synode ten goede;
3. overleg met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken kan eraan bijdragen dat beide kerkgemeenschappen in hun kerkelijke praktijk niet onbedoeld en onnodig uiteengroeien, maar juist met elkaar rekening houden;
4. bij het binnenkerkelijk communicatiebeleid dienen kerkleden met beperkingen niet over het hoofd gezien te worden; het is evenwel te veel gevraagd dit als apart aandachtspunt bij alle deputaatschappen te leggen.

In de bespreking werd de wens geuit naar kortere en leesbare deputatenrapporten. De deputaten voor generaal-synodale publicaties hebben voor deze rapporten ook een format samengesteld. In de voorbereiding op de volgende synode zullen ze hierop letten. Een deputaatschap met besturende taak kan vrij kort rapporteren; wie onderzoek moet doen, heeft meer ruimte nodig. Het punt is dat de kerken de deputaten moeten (kunnen) vertrouwen. Dan zijn korte rapporten genoeg. Misschien kunnen studie-deputaten al eerder dan de zes maanden voor de synode (deel)rapporten toezenden.

De instructie is zonder stemming vastgesteld.

Artikel 211 – Vaststelling van de acta

(agenda 15.1)

28-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

het besluit van deze synode betreffende het rechtseffect van besluiten van de generale synode (Acta, art. 18, Besluit 3).

Besluit 1:

de volgende besluiten aan te merken als besluiten die effectuering in de plaatselijke kerken meebrengen:

- artikel 19 – *Procedure wijziging kerkorde*
- artikel 18 – *Rechtseffect van besluitvorming door de generale synode*
- artikel 25 – *Kerkelijke onderzoeken voor beroepbaarstelling en toelating tot het ambt van predikant*
- artikel 26 – *Kerkelijk onderzoek van wie aan een andere theologische universiteit afstudeerden*
- artikel 27 – *Artikel 8 KO*
- artikel 29 – *Artikel 14 KO*
- artikel 36 – *Bepalingen inzake toelating van asielzoekers tot de sacramenten*
- artikel 37 – *Gastlidmaatschap jongeren*
- artikel 38 – *Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO*
- artikel 41 – *Echtscheiding*
- artikel 45 – *Preekbevoegdheid Aio's*
- artikel 50 – *Appèlzaken*
- artikel 54 – *Revisieverzoeken GS Leusden 1999 inzake toetsingsrecht voor kerkleden*
- artikel 65 – *Revisieverzoeken gebruik van Groot Nieuws Bijbel 1996 in de eredienst*
- artikel 86 – *De 121 liederen getoetst*
- artikel 87 – *Liederen uit andere bundels en liederen uit eigen kring*
- artikel 93 – *Erediensten met een ander karakter*
- artikel 102 – *Seksueel misbruik in pastoraat*
- artikel 119 – *Werkbegeleiding en nascholing van predikanten*
- artikel 125 – *Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken*
- artikel 126 – *Contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken*
- artikel 129 – *Revisieverzoek PS Holland-Noord inzake besluiten 1967 en 1969/70*
- artikel 130 – *Participatie in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte*
- artikel 132 – *Revisie Regels van Leusden en Nederlands Gereformeerde Kerken*

Besluit 2:

de volgende rapporten op te nemen in de gedrukte Acta (*steeds zonder de concept-besluitteksten*):

1. Aanvullend rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde
2. Herzien rapport van deputaten Losmaking naar art. 14 KO
3. Rapport deputaten Echtscheiding
4. Rapport deputaten Eredienst
5. Rapport deputaten Seksueel misbruik in pastorale relaties
6. Rapport deputaten Werkbegeleiding en nascholing
7. Rapporten deputaten Kerkelijke Eenheid en de verzonden brieven
8. Rapport synodecommissie over sabbat en zondag
9. Definitief rapport deputaten Appèlzaken
10. Rapport synodecommissie over Steunpunt Gemeenteopbouw
11. Rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde over het toetsingsrecht van kerkleden
12. Rapporten deputaten Financiën en beheer over quota deputaatschappen en regeling verhouding tussen deputaatschappen en deputaten Financiën en beheer
13. Totaalrapport revisie vrijgegeven 121 liederen uit Liedboek voor de Kerken

Een aantal artikelen van de acta zijn via het intranet de afgevaardigden gepasseerd. Hun opmerkingen zijn in de tekst verwerkt. Voor de overige artikelen wordt het moderamen gemachtigd de Acta vast te stellen, waarbij alsnog de leden via het intranet zullen worden ingeschakeld.

Artikel 212 – Evaluatie

(agenda 15.7)

28-09-02

De leden van de synode hebben aan het begin van het zomerrecès een evaluatieformulier ingevuld over de nieuwe werkwijze. Van de resultaten daarvan heeft het moderamen gebruik gemaakt bij zijn voorstel voor de voorbereiding van de volgende synode (Acta art. 213). De leden, alsmede de deputaatschappen en het ondersteunend personeel, ontvangen na de provisorische sluiting van de synode opnieuw een evaluatieformulier, waarvan de resultaten ter beschikking worden gesteld van de deputaten voor de voorbereiding van de volgende synode.

Artikel 213 – Voorbereiding volgende synode

(agenda 15.2)

28-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. rapport van deputaten ter voorbereiding van de eerstkomende generale synode;
2. rapport van deputaten voor archief en documentatie;
3. rapport van het moderamen naar aanleiding van de tussentijdse evaluatie van de werkwijze van de synode;
4. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Dalftsen;
5. brieven van de raad van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum;
6. brief van br. G. de Jonge te Lisse met het voorstel deputaatschappen te belasten met de voorbereiding van besluiten van de synode teneinde aldus de zittingsduur te beperken.

Besluit 1:

br. De Jonge te berichten dat met de door deze synode toegepaste nieuwe werkwijze in belangrijke mate aan zijn voorstel is voldaan en dat dit nog beter zal lukken, naarmate de kerken en kerkleden hun stukken meer tijdig aan de samenroepende kerk toezenden.

Besluit 2:

deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, decharge te verlenen onder dank voor de verrichte werkzaamheden.

Grond:

deputaten hebben een waardevolle bijdrage geleverd voor verbetering van de werkwijze van de generale synode.

Besluit 3:

de kerken in overweging te geven in de maanden na de sluiting van de synode bijeenkomsten te beleggen met als doel aan de kerken en haar leden goede voorlichting te geven over de besluiten van de synode, en zich daartoe te wenden tot het (voormalig) moderamen.

Besluit 4:

de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum aan te wijzen als samenroepende kerk voor de volgende generale synode, met de kerk te Amersfoort-West als secundus.

Grond:

bij de nieuwe werkwijze is het dienstig dat de synode op een centraal gelegen plaats vergadert. Omdat Amersfoort-Centrum sinds 1948 niet meer samenroepende kerk is geweest, is het ditmaal nog niet nodig onderscheid te maken tussen samenroepende en ontvangende kerk.

Besluit 5:

de samenroepende kerk op te dragen de volgende synode samen te roepen in de week van 6 tot 12 maart van het jaar 2005 voor de constituerende zitting, waarna de zittingen worden voortgezet, na voorbereiding door het moderamen, in de week van 3 tot 9 april.

Grond:

nu de synode in de nieuwe werkwijze op haar vergaderplaats enkel plenair vergadert, is het nodig na de constituerende zitting enkele weken van voorbereiding in te bouwen.

Besluit 6:

het voormalig moderamen op te dragen:

- a. uitvoering te geven aan de besluiten van de synode, voorzover deze niet aan andere deputaatschappen werd opgedragen;
- b. de tekst van het laatste deel van de Acta of Handelingen, die niet meer aan de synode kon worden voorgelegd, vast te stellen.

Grond:

deze opdrachten vloeien voort uit het bepaalde in de Huishoudelijke Regeling.

Besluit 7:

opnieuw deputaten ter voorbereiding van de volgende generale synode te benoemen, bestaande uit leden van het moderamen van deze synode en deskundigen op het gebied van organisatie, informatie en communicatie, en hun de volgende opdrachten te geven:

- a. de samenroepende kerk te adviseren en te ondersteunen bij de door haar te verrichten werkzaamheden, waaronder het registreren, ordenen en aan deputaatschappen doorzenden van ingekomen stukken en het aanstellen van een secretariaat voor de synode;
- b. voor de volgende synode een advies voor te bereiden betreffende haar werkwijze en haar interne en externe communicatie;
- c. in samenwerking met de samenroepende kerk een gelegenheid tot kennismaking en instructie voor de afgevaardigden te organiseren, die kan samenvallen met de dag van de opening van de synode;
- d. aan de volgende synode suggesties voor te leggen over de instructie van secundi-afgevaardigden;
- e. voor de eerste vergaderweek van de volgende synode een concept-agenda voor te bereiden;
- f. een algehele herziening van de huishoudelijke regeling voor generale synoden voor te bereiden en deze in de eerste vergaderweek ter vaststelling aan de volgende synode aan te bieden;
- g. onderzoek te doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van een permanent secretariaat voor de voorbereiding van generale synodes, dit in samenwerking met deputaten Generaal-synodale publicaties;
- h. in samenwerking met de deputaten Kerkrecht en kerkorde een voorstel voor de volgende synode voor te bereiden betreffende de wijze van behandeling van door kerkleden aan de synode gezonden reacties op deputatenrapporten;
- i. aan de volgende generale synode een voorstel te doen betreffende de procedure bij de benoeming van deputaten;
- j. van haar werkzaamheden verslag uit te brengen aan de volgende synode en zes maanden voor de opening van de volgende synode dit rapport toe te zenden aan de kerken.

Grond:

het is wenselijk bij de voorbereiding van de generale synode meer deskundigheid te betrekken dan in het moderamen van de Generale Synode Zuidhorn 2002 aanwezig is.

Ad a: Deze opdracht vloeit voort uit het bepaalde in de Huishoudelijke Regeling.

Ad b: De ervaringen op deze synode hebben geleerd dat het gewenst is vooraf afspraken te maken over de voorlichting.

Ad c en d: De voorlichtingsdag voor de primi-afgevaardigden van deze synode is van groot nut geweest. Het blijkt gewenst ook secundi-afgevaardigden vooraf te informeren over de werkwijze van de synode.

Ad f: Het is gewenst dat de nieuw bijeengekomen synode zelf beslist over de voor haar geldende Huishoudelijke Regeling, op basis van de ervaringen van vorige synoden.

Ad g: Omdat de verwerking van de ingekomen stukken voor de synode steeds meer tijd en deskundigheid vraagt, wordt het steeds moeilijker die taak bij een wisselende samenroepende kerk te leggen; permanente ondersteuning is gewenst.

Ad h: Het verdient aanbeveling te onderzoeken, of door nieuwe regels voor de behandeling van ingekomen stukken de werklust van de synode kan worden beperkt.

Ad i: De ervaring heeft geleerd dat het gewenst is aan deputaatschappen duidelijke richtlijnen mee te geven voor het aanbevelen van nieuwe deputaten.

Ad j: Tijdige rapportage is nodig, zodat de particuliere synoden bij de afvaardiging rekening kunnen houden met voorstellen over de werkwijze van de generale synode.

Ter voorbereiding van de afgevaardigden is er voor deze synode een instructiedag geweest. Vanuit de vergadering wordt de suggestie gedaan de synode op die dag te laten beginnen. Dat geeft afgevaardigden de ruimte om in de weken die daarna volgen, de stukken voor de synode te gaan lezen. Dit wordt overgenomen door het moderamen.

Ds. H. Drost dient een amendement in op het voorgestelde besluit, dat het voormalig moderamen voorlichting gaat geven. Is het niet beter de bereidheid uit te spreken en de kerken in overweging te geven dergelijke samenkomsten te organiseren? Het moderamen neemt dit over.

Na een ronde waarin de werkwijze van de synode geëvalueerd wordt, vindt de stemming plaats; het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 214 – Benoeming deputaten Voorbereiding volgende synode

(agenda 15.3)

28-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Voorbereiding volgende synode worden benoemd:

Primi	Adviseur
ds. E.A. de Boer (s), Zeist	ds. P. Groenenberg, Ermelo
A. Joh. Kijjes, Bunschoten	
J.P. de Vries, Amersfoort	
ds. H. van Veen, Neede	

Primi	Adviseur
M. Driebergen, Groningen	
ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht	
J.S. van Wijnen, Amersfoort	
D. Zomer-Harwig, Krimpen aan den IJssel	

Artikel 215 – Censuur naar artikel 48 KO
(agenda 15.8)

28-09-02

De preses, dr. E.A. de Boer, is van oordeel dat censuur naar artikel 48 KO niet geoefend hoeft te worden. De vergadering stemt daarmee in.

Artikel 216 – Provisorische sluiting van de synode
(agenda 15.10)

28-09-02

Gelet op het op 27 september genomen besluit over het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord tot revisie van besluiten van de generale synodes van 1967 en 1969-1970 (Acta art. 128) ressteert voor de synode op 28 september nog één agendapunt, waarvoor zij opnieuw zal bijeenkomen zodra de daartoe ingestelde commissie met haar werk gereed is.

Voor de provisorische sluiting van de synode is een groot aantal genodigden naar de kerk van Zuidhorn gekomen, onder wie echtgenotes van de afgevaardigden, hoogleraren van de Theologische Universiteit, leden van verschillende deputaatschappen, ondersteunende medewerkers van de synode, predikanten en leden van de kerk te Zuidhorn en het Gereformeerd Groninger Mannenkoor. Zij worden allen door de preses hartelijk verwelkomd. Daarna spreekt hij als volgt:

Geliefde broeders en zusters,

In voor- en tegenspoed

Wat had hij de sluiting van de synode graag meegemaakt en de slottoespraak gehouden: onze eerste preses, ds. Peter Groenenberg. En wat hadden wij het fijn gevonden: de altijd gelovige, vriendelijke, rustige leiding van Peter, de man met zijn gelijkmatig zonnige humeur. Maar we bewonderen vandaag de Here, omdat Hij ons eerst ds. Groenenberg als preses heeft gegeven, zodat Hij ons met huid en haar betrok bij de beproeving in zijn leven.

Het was de Here God die ons de belijdenis van zijn grootse voorzienig beleid opnieuw deed ontdekken: van zijn vaderhand waaruit gezondheid én ziekte ons ten deel vallen. Ja, we weten heus wel van het overstelpende van verdriet. Maar we mochten meemaken hoe onze broeder en zijn vrouw Greet de rust in Christus vonden. We weten heus wel dat de duivel zijn spel kan spelen en beproeving tot verzoeking kan maken. Maar we maakten ook mee, hoe Gods Geest hem bewaarde voor zo'n aanvechting.

Zo werden we al aan het begin van de synode bij onze broosheid bepaald, toen een van de broeders vanwege ziekte thuis niet komen kon. Ds. Huib Wilschut werd al na twee weken door een hartaanval getroffen. Ook hij moest het synodewerk loslaten, maar – God zij dank – hij is inmiddels weer in zijn gemeente aan het werk.

Zou de hartelijke sfeer tijdens de hele synode misschien daardoor beïnvloed zijn: dat God ons erbij bepaalde dat het leven zelf – en dus het werk, en dus de ander – een gave is? Hij heeft ons door alle weken heen wel bij de les gehouden: de les dat het genade eerst is te leven, ook nog door Christus persoonlijk geroepen te zijn en daar bovenop ook nog een taak in zijn kerk te krijgen.

Zingen: Gez. 2:1 (We zijn immers ook begonnen met allemaal onze instemming met de belijdenis te betuigen?)

Kerkverband en nederigheid

Bij het begin van de synode is wel gesproken van een 'cruciale synode'. Stonden er immers geen zaken op de agenda waarbij voor de laatste maal bezwaar gemaakt, om revisie verzocht kon worden? Ds. Groenenberg ijkte de open uitdrukking 'de synode van de mooie dingen'. Om ons niet in de fuik van een 'self fulfilling prophecy' te laten lopen. Ja, er zijn veel bezwaren – en dat met de laatste ernst – bij de synode ingediend. Maar de vergadering heeft die ook ernstig genomen en met volle aandacht en werkkraft behandeld. We leggen vandaag ons werk aan de voeten van Christus, onze Voorspraak, en in handen van de kerken, onze zenders. Hij en zij moeten het resultaat wegen en op de waarde voor Gods werk beoordelen. Hij in genade, zij in liefde.

De kerken kunnen niet anders functioneren dan bij het licht van de Lamp. En verder gewoon bij de afspraken waardoor een veelheid aan kerken en leden het eens worden. Ze zijn het eens in de belijdenis. Maar in de toepassing op het leven en de besluiten over zaken moeten we het steeds opnieuw eens worden.

Nu moet maar blijken, of de gereformeerde kerken een kerkverband vormen waarin inderdaad art. 31 KO serieus genomen wordt: 'dat de uitspraak die bij meerderheid van stemmen gedaan is, als bindend zal worden aanvaard.' Zo staat het er. Eerst zo: we spreken af dat we ons als gezamenlijke kerken, ook verenigd in de synode, houden aan die werkwijze. Meerderheid van stemmen: na zorgvuldig beraad, in de lichtkring van het Woord, ons confronterend met de aangenomen belijdenis, lettend op de geldende kerkorde. Zo hebben we het afgesproken: 'met meerderheid van stemmen', omdat op die manier besluiten voor veel kerken en allerlei leden genomen worden.

Ja, ik weet het: er staat ook een 'tenzij'. Maar ook dat 'tenzij' is wel gekwalificeerd: tenzij bewezen is dat zij in strijd is met het Woord van God of met de kerkorde. Wie beoordeelt of dat bewijs geleverd is? Ieder voor zijn eigen geweten en met zijn persoonlijke overtuiging? Nee, zulk bewijs moet in de meerdere vergadering geleverd worden. Daar moet het bewezen worden. Daar moet de overtuiging rijpen dat het bewijs deugdelijk is. Of niet. En opnieuw is het de meerderheid die beslist. Omdat we het – met zoveel kerken, zoveel leden – zo hebben afgesproken.

En als het (in mijn ogen) niet gelukt is een meerderheid van hun ongelijk te overtuigen? Ja, dan is er een gewetensconflict. Daarover moeten we niet minachtend doen. Maar dan is er nog de kerk waarin de heilige Schrift haar volle gezag heeft. Dan zijn er nog de oecumenische en Nederlandse belijdenissen waarin we hebben afgesproken, aan welke leer we ons als kerken binden. Ja, soms verschillen we op een punt van mening over de uitleg en toepassing van die belijdenis. Maar we worstelen er samen voor om tot helderheid te komen.

Er is in de kerken veel voor de synode en haar leden gebeden. In de synode is toen gewerkt. We hebben er – steeds opnieuw – gebeden om wijsheid en Gods Woord is opengegaan. Met die ernst worden de besluiten nu aan de kerken gestuurd.

Ook het besluit over de fundering van de *zondag* als dag van de Heer Jezus Christus. Was niet ons eerste doel om de voortgaande bezinning los te maken van het bezwaar tegen één zin in een preek? Om ruimte te maken voor eensgezinde, positieve bezinning en actuele vormgeving van de zondag? Om de kracht van Gods gebod in zijn bedoeling voor de kerk van het nieuwe verbond in een heidens land te leren verstaan. Om de zondag als dag van de Heer, als actueel geschenk in onze samenleving te blijven vieren.

Nee, de synode moet niet vooroplopen om haar besluiten te verdedigen. De kerken moeten die beoordelen. Maar wij als afgevaardigden mogen wel samen staan voor de besluiten zoals die genomen zijn. We zullen er samen voor staan. Vanwege die meerderheid, die afspraak. En laten we daarbij steeds weer de les van Christus leren, zoals Paulus schrijft: 'in ootmoedigheid achte de een de ander uitnemender dan zichzelf', met 'die gezindheid die ook in Christus Jezus was' (Fil. 2:3-5).

Met ootmoed, nederigheid, gaat samen dat we ons voor Góð *verootmoedigen*, neerbuigen. De synode vraagt de kerken op een viertal concrete punten om tot schulderkenning, boete en bekering te komen. Verootmoediging kan niet anders dan: samen.

Gaf de vorige synode regels om *losmaking* van een predikant, indien nodig, zo goed mogelijk te regelen, deze synode keek meer naar het voortraject: welke instrumenten zijn er om zoiets zoveel mogelijk te voorkomen? Er zijn zoveel crises in plaatselijke kerken dat we niet anders konden dan zeggen: alle redenen om ons als kerken samen te buigen. Hebben we nog wel oog voor de eerste gaven van de Geest: zijn kinderen, zijn dienaren, zijn gemeenten? Zijn aardse lichaam te mogen vormen.

Ook *seksueel misbruik* door kerkelijke werkers is niet nieuw. Toch stemt het ons nederig een regeling te moeten vaststellen om zulk misbruik van vertrouwen, van mensen, van Gods opdracht in het ambt te kunnen melden. Samen maakten we ook op dit punt afspraken.

Niet voor het eerst, helaas niet, sprak de synode over *echtscheiding*. Maar wat mooi: opnieuw blijkt Gods Woord de looplamp op ons levenspad, over de distels van de schade heen en tussen de dorens van de zonde door. Een oproep tot verootmoediging in dezen is niet speciaal aan gescheiden broeders en zusters gericht, maar aan de kerken. Samen zijn

we geroepen om de navolging van Christus in ons aller leven gestalte te geven. Om elkaar – onopzettelijk, maar toch – voorbeelden van offerbereidheid te geven. Om samen op te lopen in de strijd om in te gaan.

Ja, ook in verband met *liturgie en gezangen* spraken we over verootmoediging. Niet om de ander de zwartepiet toe te spelen. Maar om samen te constateren dat de eer van God door ons schade heeft geleden. Wat erg als conflicten zich afspelen rond het hart van de gemeente, de samenkomst in eredienst. Dé plaats om samen het hoofd te buigen.

Die oproep tot verootmoediging wordt verlamd, als we gaan strijden over de vraag of wel op de juiste punten op de noodzaak van bekering gewezen wordt. Het is broodnodig dat we sámen bereid zijn in nederigheid de weg van Gods genade over de kerken te zoeken. Zonder de ander de schuld toe te schuiven. Het buigen van ‘alle knie’ (Fil. 2:10) begint bij alle knie in de kerk. Als we ons sámen buigen, zal Hij ons ook over de vragen wel helderheid geven.

Daarom hoeven de kerken niet bang te zijn om terug te kijken op *besluiten van synodes in de jaren zestig*. Wie van genade leeft, is principieel bereid verantwoording te doen, als broeders en zusters daarom vragen.

Zingen: Gez. 2:2

Een andere zaak die veel tijd gevraagd heeft, is het werk op weg naar een bundel *gezangen*. De commissie Fryslân herinnert zich de berg werk. En we hebben ook werk laten liggen. De synode heeft immers de uitvoering van de opdracht van de GS Leusden 1999 aan deputaten Kerkmuziek niet beoordeeld wat betreft de ‘131’ liederen. Was het een gelukkig besluit? Vergadertechnisch misschien niet. Maar het effect kan wel zijn dat de komende drie jaar niet over het Liedboek gediscussieerd hoeft te worden. De ‘121’ zijn er 117 geworden en zo door de kerken in tweede lezing goedgekeurd. In een eerlijk proces op basis van gemaakte afspraken. De synode heeft in ieder geval duidelijk gemaakt, dat niet ‘het Liedboek’ ons doel is, maar een eigen gezangenbundel : met liederen uit de schat van de kerk van de eeuwen én eigentijdse gezangen. Ik beloof u: ik zal van nu aan niet meer (hardnekkig) over ‘de proefbundel’ spreken.

De synode heeft 90 liederen uit eigen kring en andere bron in eerste lezing goedgekeurd. Die kunnen door de kerken – door jong en oud – geoefend en beproefd worden. Daarmee is er ook materiaal ter vergelijking. Weging met de drie, ja ongewijzigde, criteria wordt nu op een breder scala liederen toegepast. De contouren van de bundel zijn nog niet in zicht. Wel de gewenste verscheidenheid.

Maar stellen de omvangrijke zaken niet andere in de schaduw, die toch een eigen waarde en betekenis hebben? Ik stip aan dat het deputaatschap voor aangepaste diensten (Depad) nu de naam Depin gekregen heeft. Een belangrijke stap vooruit: integratie van gehandicapte jonge en oudere broeders en zusters in de gemeente! In de kerk van Christus is ruimte voor broze mensen. En wie is dat niet?

Zingen: Gez. 2:3

Talenten voor rentmeesters

Is het u ook opgevallen, toen de deputaatschappen één voor één rapporteerden, presenteerden en meespraken? Ja, het gaf ons vele pagina’s te lezen. Maar wat een talenten heeft de Here in de kerken samengebracht! Meer dan dertig deputaatschappen, met wie weet (de assessor!) hoeveel mannen en vrouwen. Ingeschakeld door de kerken om in drie jaar tijd een hoop werk te doen. En dat met de deskundigheden die zij op dat terrein hebben.

Nu komt het erop aan goede rentmeesters te zijn van ook die talenten. Daarom stellen we de vraag, steeds opnieuw, wat de betekenis van elk deputaatschap voor de plaatselijke kerken is. Hoe de communicatie beter kan. Ik noem één voorbeeld: deputaten Appellzaken. Wat hebben zij ons in het halfjaar voor de synode veel werk uit handen genomen. Maar nu willen we dat zij tussen de synodes in dit werk kunnen doen: door dicht op de huid van de gemeente, tijdig in een conflict te kunnen bemiddelen.

Wat krijgen we veel! Denk aan de *steunpunten*: voor diaconie (consulent), evangeliserend gemeente zijn (Dteg), gemeentebouw (strategisch GVI) en (hoewel we dat nog niet zo noemen) liturgie. Goed, we willen zo weinig mogelijk gevangen raken in instituten. Liefst weinig personeel in vast dienstverband. Maar wat een talent mag er op al die vlakken ingezet worden! Hoeveel inzet is er al niet getoond.

Ook in de *Theologische Universiteit* zijn opvallende talenten samengebracht. Vrijgesteld om onderwijs en onderzoek in de theologie te doen. We mochten br. Hans Meerveld benoemen in de didactiek van de catechese. Drs. P.W. van der Kamp kreeg een vaste aanstelling in de praktische theologie. Benoemingen in het hart van de opleiding tot de dienst van het Woord. Met de inauguratie van prof. dr. P.H.R. van Houwelingen is het team compleet. Bovendien koos de synode voor instelling van een bijzondere leerstoel om de aantrekkingskracht van het ADC in te brengen in het onderzoek van de kerkgeschiedenis. En dan ook nog de studenten! Want ook zij zijn – ook als het totale aantal lager is dan we hoopten – één voor één een gave van de Here.

Gaven van de Here: die ontdekken we ook in de contacten met kerkverbanden als *de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken*. We wachten er rustig op, of de Christelijke Gereformeerde Kerken genoeg ruimte in hun hart voor ons hebben. We zoeken de ruimte in ons eigen hart voor de broeders en zusters in de Nederlands Gereformeerde Kerken. En wachten rustig het gesprek in de regiovergaderingen af. Geve God dat de kerken elkaar vinden nu we één en dezelfde uitdaging hebben om het evangelie te brengen, tegen dezelfde achtergrond van gereformeerd belijden, voor dezelfde vragen in de samenleving staan. Met het oog daarop zetten we zelfs een voorzichtige stap naar het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte en hebben we twee afgevaardigden, een lid van de Gereformeerde Bond en een lid van de Gereformeerde Gemeenten, welkom in ons midden geheten.

Ik ben mij er steeds meer van bewust geworden, wat het betekent dat de synode niet haar eigen agenda samenstelt. De kerken leggen allerlei ongelijksoortige zaken op tafel. Daarom kan een synode ook totaal beleid máken. Wel hebben we geprobeerd een consistent beleid te voeren. Daarbij hebben onze adviseur en deputaten Kerkrecht en Kerkorde een belangrijke rol gespeeld. Een goede balans tussen landelijk en plaatselijk beleid in de liturgie, passend bij de verscheidenheid van de kerken.

Deze synode heeft de impopulaire beslissing genomen de uitzondering binnen regel 8 van de samensprekingsregels terug te nemen. We voelen ook de pijn die deze (consistent bedoelde) beslissing veroorzaakt: in gemeenten die naar de plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk toegroeiden, en in de Nederlands Gereformeerde Kerken zelf. Hopelijk wordt ook de toonsoort van die beslissing gehoord: van verlangen naar eenheid van niet een paar, maar alle gemeenten. Tegelijk valt niet ontkennen dat een taak blijft: om de verhouding tussen landelijk en plaatselijk beleid in samensprekingen opnieuw te doordenken. Om aan beide recht te doen: de prioriteit van het kerk-zijn ter plaatse én de gaven van God in het kerkverband.

En dan was er nog de ontmoeting met afgevaardigden van buitenlandse zusterkerken. Wat een mooie dag! Misschien heeft ds. C.J. Haak wel gelijk: dat we onze broeders en zusters in het buitenland te veel als gast ontvangen en te weinig als gelijke, ja, als meerdere in de zin van de apostel Paulus in Fil. 2, raadplegen. Gelukkig beginnen we te leren van hen te leren. En toch zijn we blij dat we geven mogen en dat ons gevraagd wordt van de rijkdom die we kregen, te blijven delen. Daarom is het goed dat het werk van De Verre Naasten nu kerkelijk onderdak heeft gekregen en dat ook het deputaatschap dat het 'Institute for Reformed Theological Training' leidt, ondergebracht is in ZHT: het ene deputaatschap voor Zending, Hulpverlening en Training. Zodat denken en doen, verkondigen en helpen hand in hand gaan, onderwijzen en leren.

Zingen: Gez. 2:4, 5

Afscheid als vrienden

Na zo'n 15 vergaderweken, 34 dagen of 80 dagdelen van plenaire vergadering is de generale synode van Zuidhorn 2002 aan het einde gekomen. Het was een zonnige zomer in Zuidhorn. Het is goed dat we, nu de herfst begonnen is, stoppen, voordat de winter invalt en we ingesneeuwd raken – zo dichtbij de Noordpool. Zuidhorn, excentrisch, excentriek gelegen binnen Nederland. Toch heeft de samenroepende gemeente, de commissie van voorbereiding, het secretariaat en kostersechtpaar met hun hulpkrachten ons het reizen meer dan vergoed. De tijd is voorbij dat de oude Renault en gammele busjes van de dominees ronkend het erf van de kerk opreden ... en de nieuwe modellen van de ouderlingen langs zoefden. Nu is het tijd om afscheid te nemen en dank uit te spreken.

Onze scriba II, ds. Henk van Veen: uw enige tekortkoming was dat u als enige niet uit de Particuliere Synode Utrecht kwam. Maar daarvan had u zelf het meeste last, van Neede naar Amersfoort reizend. U zorgt voor de ingekomen en uitgegane post (als u het aantal ingekomen stukken gezien hebt, weet u hoeveel post er uitgegaan is en nog uitgaat, onder zijn ogen, door zijn handen). Binnen het moderamen bent u, ondanks tegenslag in de vakantietijd (waarin de Here u en uw gezin gespaard heeft), trouw en nauwkeurig geweest. Ook in het voorbereiden van allerlei zaken. Gelukkig vond u ruimte om aan de bespreking mee te doen, vooral in zaken die u op het hart draagt: de contacten met buitenlandse kerken en zaken van de eredienst, het hart van de kerk. Kort, beslist en bewogen bracht u uw mening naar voren.

Met de verkiezing van u, br. J.P. de Vries, tot scriba I deed de synode een gouden greep. Van het kabinet was niemand afgevaardigd, dus namen we – naar ons democratisch recht – gretig genoegen met u als lid van de Eerste Kamer. U hebt een dubbele database: een op uw bureau en een in uw hoofd. U wist feilloos te vertellen wanneer eerder (twee keer) een ouderling in het moderamen zitting had gekregen. U hebt een enorme hoeveelheid werk verricht: het dirigeren van de stroom stukken om ons als afgevaardigden van de straat te houden, het contact met het secretariaat, het volmaken van besluitteksten, en het voorbereiden van de Acta.

Nog een overeenkomst met een computer: zo snel als een moderne computer werkt, zo snel kunt u spreken. Onze scriba I: een onnavolgbaar mens! Waarom denkt u, vergadering, dat Amersfoort-C. samenroepende kerk van de eerstvolgende synode is? Scriba De Vries is ook een meester in het 'understatement'. Na het reuzenwerk van de financiële commissie en de commissie Toerusting en de voortrekkersrol van ons jongste (primus) synodelid sprak hij de gedenkwaardige woorden: 'Die jongen kan je om een boodschap sturen'.

Overigens is de bekwaamheid van de scriba enigszins bedreigend voor de predikanten, omdat er door zijn werk in de toekomst wel eens nóg meer ouderlingen in het moderamen gekozen kunnen worden. Zoals op deze synode direct gebeurde, toen de kans zich voordeed de assessor, een predikant, te vervangen.

Ik dank de assessor, br. A. Johan Kisjes, voor zijn bereidwilligheid mijn werk, vooral dat wat ik niet gedaan had, over te nemen. Het voorbereiden van de voordracht van deputaten is een heidens karwei. Het tekenen van declaraties stond ik ongaarne af. Dat ambt biedt een aardig inzicht in de offervaardigheid van broeders aan de financiën van het kerkverband. Ik had er een boosaardig genoeg in 'het kopje koffie op het station' dat ds. Van Wijnen vasthoudend declareerde, van een vraagteken te voorzien. U zult er uw eigen genoeg aan beleefd hebben. U hebt grote vaardigheid in het leiden van de vergadering (een kans die ik u ongaarne gaf).

Prof. dr. Mees te Velde, we danken u voor uw adviezen. U hebt uzelf nooit opgedrongen en u onderscheidde zorgvuldig of u als hoogleraar en adviseur sprak, of als deputaat Kerkrecht en Kerkorde. Ook als moderamen hebben we veel gehad aan uw raad, mondeling of in mailing. Vaak was u aanwezig. Soms was u ook ineens afwezig, terwijl we in een beslissend stadium van de vergadering zaten. U wilde dan thuis zijn, bij uw kinderen. Maar nam u misschien ook afstand van de verantwoordelijkheid van besluitvorming? Nee, maar u liet die wel liggen waar die hoort: bij de zesdertig afgevaardigden. U gaf uw raad, wij namen de besluiten. En zo was het goed.

Een bijzonder woord van dank heeft ook onze notulist verdiend, br. en ds. Jan Kuiper. U hebt vrijwillig, zonder mankeren de vergaderingen verslagen. De uren energie van uw dagen aan dit werk voor de kerken gegeven. Er is nog werk te doen, maar in het resultaat hebben we alle vertrouwen. We zullen aan u terugdenken bij het lezen van de bladzijden van de Acta. Die zijn, net als u, zelf niet spraakzaam. Maar wat er staat verslagen, is door u geschreven.

Ook zr. Diet Zomer-Harwig wordt hartelijk bedankt voor haar adviezen over communicatie. U hebt ons geleerd erover na te denken: welk beeld vangen de kerkleden op van de synode? Wij dachten dat we al konden communiceren. Door te praten en te schrijven. U leerde ons de ontvanger in gedachten te hebben en je boodschap op hem af te stemmen. Daarmee hebt u aan de zijlijn een waardevolle inbreng gehad.

Als laatste wil ik noemen: de man die niet is gevraagd, maar die al digitaal dacht voordat er een website of een intranet van de synode bestond, ds. Wim van der Schee. In zeer moderne zin van het woord bent u 'de man achter de schermen'. Sommigen van ons hebt u gedwongen een paar stadia in de evolutie van de techniek over te slaan. Uw kapsel laat zien dat u om ons met uw handen in het haar gezeten hebt. Permanent, zou ik zeggen. Wilde u dat wij stukken via het intranet verstuurd, wij kozen de email (die we immers net onder de knie hadden). Maar u hebt veel meer werk gedaan dan iemand wist of van u vroeg: in het bijschaven van teksten, in de voorbereiding van een goede presentatie van de besluiten: op de website, in de Acta. Daarvoor onze hartelijke dank.

Ds. Groenberg had in de zomer nadrukkelijk het werk aan mij als assessor en tweede preses overgedragen. Toch heeft u, toen het werk van de eerste preses van hem afgenomen was, een nieuwe preses willen kiezen. Ik had nooit gedacht dat het zoveel waard zou zijn, toen u mij als voorzitter koos. Dat u sámen mij dat toevertrouwde. Ik dank u daarvoor en heb het werk met veel plezier gedaan. De ene vlerk die toen op een ouderling stemde, zij het vergeven.

Ik dank u allen.

Vervolgens spreekt de assessor, br. A. Joh. Kisjes als volgt tot de preses:

Het is een synodale gewoonte dat in de slotbijeenkomst van de synode de assessor de preses toespreekt. Om een indruk te krijgen hoe dat gebeurt, heb ik oude Acta nageslagen. Ik kwam nogal eens lange toespraken tegen, ik wil me echter aansluiten bij de korthed van de assessor van de generale synode te Leusden. Hij zal, net als ik, gedacht hebben: een assessor houdt het kort na een indringende rede van de preses. De korthed is in dit geval echter niet recht evenredig met de kwaliteit van de preses.

Broeder preses, beste Erik,

Door de omstandigheden, waar je zelf al uitgebreid op in bent gegaan, werd je na het zomerreces geroepen tot preses van de generale synode te Zuidhorn 2002. Ik zeg met nadruk geroepen. De Here plaatste deze opdracht op je weg en die plaats heb je deze roeping in je leven ook gegeven. Zonder professionele voorbereiding kwam de leiding bij jou te liggen.

Leiders, voorzitters kunnen zich op verschillende manieren manifesteren, zowel positief, als negatief. De balans van jouw leiderschap slaat op de schaal van eigenschappen voor een voorzitter door naar rechts. Daarbij moet jij je voorstellen dat uiterst links een 1 scoort en uiterst rechts een 10. Versta het goed: de balans slaat door naar rechts. In de gereformeerde wereld strooien we niet rijkelijk met tienen. Immers we zeggen dan: je doet niet meer dan van je verwacht mag worden. Niet te veel eer en roem naar de mens. Het is God die de gaven geeft, en die gaven, talenten heb je maar te gebruiken.

Toch broeder preses, beste Erik, wil ik een aantal zaken expliciet noemen, waaruit moge blijken dat je het goed gedaan hebt.

In de eerste plaats waren we getroffen door je weekopeningen. De uitleg van het bijbelgedeelte dat je las, was helder, fris, vaak verrassend en altijd gericht op datgene wat er aan de orde kwam. Je grote betrokkenheid bij het synodewerk straalde erin door. Het gaf ons geestelijke impulsen om er weer tegenaan te gaan. We voelden ons mede door jouw openingen staan voor die gemeenschappelijke taak, voor die roeping om bezig te zijn tot eer van God en tot heil van de kerken die we met al onze besluiten wilden dienen. We hopen en bidden dat deze wijze van werken, onder jouw bezielende leiding, ook buiten de muren van dit kerkgebouw opgemerkt is.

In de tweede plaats kenmerkte jouw voorzitterschap zich door het volgende:

a. Iedereen kreeg volop de gelegenheid zijn vragen en opmerkingen naar voren te brengen. Soms was er wel sprake van uitweidingen, soms van 'beminnelijke retoriek', soms wilde je zelf wel invullen wat een spreker zou moeten zeggen. Soms leek het alsof je haast had, en plaatste je de opmerking: ' ik zou u bijzonder graag mogen, als u de tijd in de gaten hield.' Soms had je een spreker niet opgeschreven. Er ontspon zich dan een klein dialoogje:

- Ik had me aangemeld voor de ronde.

- Ik had u niet opgeschreven, vindt u dat erg?

- Ja.

De afgevaardigde kreeg alsnog het woord.

b. Soms nam de belangstelling tijdens de vergadering wat af, iemand was bijvoorbeeld te lang aan het woord. Flexibel wist je daarop in te spelen door een korte brainstorm in te voegen. Het werkte.

c. Je was zo weinig mogelijk zelf aan het woord en als je wat wilde zeggen of wanneer je ter wille van de voortgang van een zaak toch een amendement indiende, werd met een nonchalant gebaar de microfoon naar rechts gedraaid. Je gaf even de leiding uit handen.

d. Je had oog voor de non-verbale communicatie. Als de laatste ronde voorbij was, bleek een afgevaardigde toch nog iets te willen zeggen. Een strenge voorzitter geeft niet meer het woord. Je keek naar het vragende gezicht, je hand ging aarzelend naar de knoppen die jij bediende, en je hart brak.

e. Soms had je last van een preses onder de afgevaardigden. Hij dacht voorstellen in stemming te kunnen geven of hij probeerde aan te geven, hoe het moest. Je wist de zaak weer fijntjes naar je toe te trekken.

Broeder preses, beste Erik, het zijn slechts voorbeelden die jouw voorzitterschap illustreren. Onder jouw leiding heerste er een uitstekende sfeer tijdens de beraadslagingen. En als er eens woorden gebruikt werden die niet pasten, dan vroeg je afgevaardigden woorden terug te nemen. Je hoefde niet in te grijpen omdat discussies onordelijk verliepen. We werden niet geconfronteerd met, zoals artikel 34 van de KO het uitdrukt, sprekers die een woordenstrijd voerden over kleinigheden of met sprekers die zich door heftige emoties lieten meeslepen. Dat wil echter niet zeggen dat we geen emotionele debatten gevoerd hebben. Steeds werden deze in goede banen geleid. Soms vonden afgevaardigden je dan niet streng genoeg, je gaf in hun ogen te veel ruimte.

We hebben dankbaar mogen ervaren dat God door Zijn Geest werkte. Hij was erbij! Hij gaf kracht, wijsheid en inzicht. We hebben hier dagelijks om gebeden, we hebben dagelijks ons werk aan onze goede God opgedragen. We hebben dagelijks zijn lof mogen zingen. Wat zijn we door Hem gezegend. Hij gaf ons jou als preses. Uit Zijn vaderhand ontvingen we jouw voorzitterschap en jij hebt Gods leiding gezien in jouw verkiezing tot preses van deze synode.

Je hebt het goed gedaan Erik. Die menselijke lof mogen we je toezwaaien. Dat mogen we, omdat deze horizontale loftoezwaaiing onmiddellijk wordt opgenomen in de verticale klanken van dat machtige woord van God, dat Hij het is die kracht geeft om taken waarvoor Hij roept, ook te kunnen uitvoeren.

Artikel 34 van de KO zegt ook dat de taak van de preses beëindigd is, als de vergadering gestopt is. Dat tijdstip nadert met rasse schreden. Wat niet eindigt, Erik, is je goddelijke opdracht en roeping. Geve de Here je veel wijsheid en inzicht en een goede gezondheid om de vele taken die je hebt, uit te kunnen voeren. Tot Zijn eer en tot heil van de kerk te Zeist als predikant en ook tot heil van heel het kerkverband als het gaat om andere opdrachten.

Broeder preses, beste Erik: God zegene je.

Vervolgens spreekt het oudste synodelid, br. J.Th. Hendriks, als volgt het moderamen toe:

Preses, geachte aanwezigen,

Aan mij de grote eer om namens de afgevaardigden een kort woord aan het adres van het moderamen te richten. Het is blijkbaar de gewoonte, dat de oudste in leeftijd van de afgevaardigden deze eer te beurt valt. Het blijkt dat ik dit nu mag doen.

Hoogerwaarde broeders moderamenleden – men heeft mij verteld dat in het verleden synodeleden met deze titel werden aangesproken – we zijn bij het laatste agendapunt gekomen: de sluiting. U zult ongetwijfeld blij zijn dat dit punt nu is bereikt. Ik denk dat u het zitten achter deze tafel op deze verhoging nog wel eens zal missen. Een lange periode heeft u vanaf deze plek de afgevaardigden aanschouwd en aangehoord. Misschien kunt u thuis zittend op een kleine verhoging nog wat afkicken.

Deze synode was wat betreft de werkwijze en organisatie vernieuwend bezig. Een nieuwe werkmethode werd onder uw leiding geïntroduceerd en uitgeprobeerd.

Ook de samenstelling van het moderamen was vanaf het begin anders: nu niet uitsluitend predikanten, maar aanvankelijk drie predikanten en één ouderling, daarna vanaf september was de samenstelling van het moderamen twee predikanten en twee ouderlingen. Een mooie evenredige verdeling ten opzichte van de samenstelling van de synode-afgevaardigden. Deze laatste wijziging was nodig in verband met de ernstige ziekte van onze eerdere preses ds. Peter Groenberg.

In het begin beschikte u als moderamen nog over vroegere synode-ervaringen van ds. Groenberg. Als gevolg van zijn terugtreden moest u het zonder die ervaring doen en tegelijk werken met een geheel nieuwe methode. Voorwaar geen gemakkelijke opgave.

Ik geloof dat ik namens alle afgevaardigden spreek, dat u dit werk uitstekend hebt volbracht. Onze grote waardering en dank willen wij hierbij uitspreken.

Ongetwijfeld was het als preses niet altijd gemakkelijk om aan de hoogerwaarde afgevaardigden 18 predikanten, 17 ouderlingen en 1 diaken met een keurmerk, ik bedoel keurstem, leiding te geven en een ieder tot zijn recht te laten komen. U hebt dit als preses voortreffelijk gedaan. Als een synodelid zich onverwachts achter de microfoon opstelde, dan las ik soms de indruk op uw gezicht van ‘daar is er weer zo eentje, die meent zich met de leiding te moeten bemoeien’. U wist dan altijd uitstekend de zaak te pareren, veelal ook op een soepele en humoristische wijze.

Gelukkig stonden de andere moderamenleden ook op stand by. Neem nu scriba II ds. Henk van Veen: met zijn vaak doordringende moderamenblik keek hij de vergadering in. Ik zag hem soms als een soort waakhond, zo in de geest van: vergadering, maak het ons als moderamen niet te lastig, want ik ga blaffen of misschien wel bijten.

Of neem de 1e scriba, br. Jurn de Vries: soms zonderde hij zich even met gesloten ogen van de vergadering af, of was het misschien van: ik kan even nu de broeders niet meer zien zitten.

Ja, en dan br. Johan Kisjes – de latere assessor –: een en al kennis van vergadertechniek. Het straalde van zijn gezicht af. Met onthoudingen bij stemming had hij moeite. Ik zag hem vaak kijken naar de preses in de geest van: mag ik nu eens even laten zien, hoe je aan deze vergadering leiding geeft?

Geacht moderamen, nogmaals dank voor de wijze waarop u met grote inzet en voortvarendheid de vele zaken aan de orde hebt gesteld en waarop met name de preses, ds. Erik de Boer, aan deze synode leiding heeft gegeven. Voor u als moderamen ligt er ongetwijfeld nog veel werk ter afronding. Wij wensen u daarbij sterkte toe.

We weten dat velen voor uw werk hebben gebeden en dat u deze moeilijke, maar mooie opdracht ten dienste van de synode met de hulp van onze hoogste ambtsdrager kon doen. Hem zij daarvoor de uiteindelijke lof en dank.

Mijn woorden wil ik vergezeld doen gaan met u persoonlijk een theologisch boekwerk vanuit onze kring aan te bieden dat onlangs mocht verschijnen.

De preses spreekt vervolgens woorden van dank tot het kostersechtpaar Bos, de leden van het secretariaat van de synode en de leden van de voorbereidingscommissie van de kerk van Zuidhorn en doet zijn woorden vergezeld gaan van een attentie.

Het Gereformeerd Groningen Mannenkoor met dirigent Piet Zuidhof zingt voor en na de toespraken onder orgelbegeleiding van Sietze de Vries onder meer: het Onze Vader (Bach – Gounod) in de bewerking van Rein Ferwerda, het koraal ‘O Lux beata trinitas’ van Felix Mendelssohn Bartholdy, het ‘Adoramus te Christe’ van Th. Dubois, het lied ‘All creatures of our God and King’ in een arrangement van dirigent Piet Zuidhof.

Nadat een dankgebed tot God is uitgesproken, wordt de zesenvestigste generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 provisorisch gesloten.

Artikel 217 – Sluiting van de synode

(agenda 15.10)

24-01-03

Nadat de synode op 24 januari 2003 tijdens haar laatste zitting, gehouden in het kerkgebouw De Kandelelaar van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum, haar laatst overgebleven agendapunt heeft afgehandeld, wordt de synode te 19.30 uur definitief gesloten.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 15 – Slothandelingen	1
Artikel 209 – Verootmoediging	1
Artikel 210 – Instructies voor alle deputaatschappen gemeenschappelijk	3
Artikel 211 – Vaststelling van de acta	5
Artikel 212 – Evaluatie	6
Artikel 213 – Voorbereiding volgende synode	6
Artikel 214 – Benoeming deputaten Voorbereiding volgende synode	9
Artikel 215 – Censuur naar artikel 48 KO	10
Artikel 216 – Provisorische sluiting van de synode	10
Artikel 217 – Sluiting van de synode	17
Inhoudsopgave	18

Acta |
van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland

Register

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Register

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
A			
Aangepaste kerkdiensten voor mensen met een handicap		91	IV 5
Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk		106	VII 1
– benoeming deputaten –		107	
Abraham, ds.		151	
Acta, vaststelling van de –	11	211	
Administratieve voorzieningen		203	
Adoptiefkinderen, doop van –		34, 35	
Africa Evangelical Presbyterian Church Kenya (AEPC)		172	
Aftreding ambtsdragers		56	
Afvaardiging van de particuliere synoden	2	2	
– overzicht presentie			I 2
Agenda, vaststelling van de	6	8	
Aio's, preekbevoegdheid van –		45	
Amersfoort-West 1967, Generale Synode – revisieverzoek Acta art. 16		127-129	IX 6
Amstelproject		108	
Appèlprocedure, regeling voor de –			III 10
Appèlregeling, appèl tegen classicale –		59	
Appèlzaken – algemeen		50	III 9
– benoeming deputaten		51	
Archief en documentatie		198	XII 1
– benoeming deputaten –		199	
– instelling bijzondere leerstoel		200	XII 2
Asielzoekers, toelating tot de sacramenten van –		36	
Australië, kerken in –		141-143	
Avondmaalsformulieren		78	
Avondmaalsviering – door krijgsmachtpredikant		101	
– zonder formulier		39	
Axel, verzoek van kerk te –		207	
B			
Bakker, br. A. – verlaat synode		12	
Beatrix, felicitatie aan koningin –		197	
Bededagen		94	IV 6
Belijdenis, instemming met de –	5	5	
Benin, Eglise Réformée Confessante au – (ERCB)		171	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Berkel en Rodenrijs 1996, Generale Synode – revisieverzoek Acta art. 43		55	
– revisieverzoek Acta art. 83		131	
Beroepbaarstelling, kerkelijk onderzoek voor –		25	III 3
– van wie aan een andere opleiding afstudeerden		26	
Brazilië, kerken in –		190-192	
Bruggen, prof. dr. J. van, emeritaat van –	7		
– toespraak tot –	10		
– toespraak van –	10		
Buitenlandse kerken, betrekkingen –		11, 137	X 2
– benoeming deputaten –		138	
– ontvangst afgevaardigen –		135	
– publiciteit		194	
Bijbelvertaling		63	IV 1
– benoeming deputaten –		64	
Bijzondere leerstoel aan de Theologische Universiteit, – namens ADC		200	XII 2
– reglement			VIII 5
C			
Canada, kerken in –		158, 162	
Canadian Reformed Churches (CanRC)		158	
Catechismus, Heidelbergse –, zondag 38		52, 53	III 11
Censuur naar art. 48 KO	12	215	
Christelijke Gereformeerde Kerken		125	IX 4
– gebruik Liedboek voor de kerken in –		85	
– plaatselijke erkenning van –		57, 131	
– plaatselijke kanselruil met –		61	
COGG, participatie in –		130	
Commissie van beroep ex art. 14 KO		33	
Commissie van beroep Theologische Universiteit		118	
Communicatie naar de kerken		7, 9	
Congo, Eglise Réformée Confessante au –		175	
Consistentie, – van besluitvorming door de generale synode		17, 208	
– taalkundige – van liturgische teksten en formulieren		75	
Constituering van de synode	4	4	
Crematie, betrokkenheid van ambtsdragers bij –		62	
Curatoren Theologische Universiteit, benoeming deputaten –		117	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
D			
Deputaatschappen, beperking aantal –		207	
– instructies voor alle –		210	
– financiën van –		7, 205	XIV 3-5
– voorstellen van – en kerkelijke weg		11	
Diaconale zaken		104	VI 1
– benoeming deputaten –		105	
Dienst en recht van predikanten, benoeming deputaten –		32	
Doop adoptiefkinderen		34, 35	
Doopsformulier		76	
Doven en slechthorenden, pastorale zorg aan –		97	V 1
– benoeming deputaten –		98	
Duidelijkheid, – van besluiten van de generale synode		208	
Duitsland, kerkelijk leven in –		181	
Dutch Reformed Church of Sri Lanka (DRC)		145	
E			
Echtscheiding		41, 42	III 8
– benoeming deputaten –		43	
Eglise Réformée Confessante au Benin (ERCB)		171	
Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)		175	
Eglise Réformée du Québec (ERQ)		162	
Emeritering, verzoek studiedeputaatschap vervroegde –		28	
Eredienst		66	IV 2
– benoeming deputaten –		67	
Erediensten, – met een ander karakter		93	
– participatie gemeenteleden in –		72	
– tweede kerkdienst		74	
Evangelical Presbyterian Church (EPC), Noord-Ierland		164	
Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)		168	
Evangelical Reformed Churches of Singapore		153	
Evangelical Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)		179	
Evangelisatiewerk, aanvullende steunverlening –		106, 108	VII 1
– benoeming deputaten –		107	
Evangelisch-Reformierte Kirche WB (ERKWB), Oostenrijk		178	
Evangeliserende gemeente, toerusting –		109	VII 2
– benoeming deputaten –		110	
F			
Filippijnen, kerken op de –		154	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Financiën en beheer		204	XIV 1, 4
– benoeming deputaten –		206	
– en deputaatschappen		7, 205	XIV 3-5
– instructie voor de quaestor			XIV 2
– quota voor deputaatschappen			XIV 3
Formulier(en), avondmaalsviering zonder –		39	
– taalkundige consistentie van –		75	
– voor openbare geloofsbelijdenis		77	
Frankrijk, kerkelijk leven in –		182	
Free Church of Central India (FCCI)		149	
Free Church of Scotland (FCS)		166	
Free Reformed Churches of Australia (FRCA)		141	
Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP)		154	
G			
Gastlidmaatschap van jongeren		37	III 6
Geestelijke verzorging militairen		99	V 2, 3
– benoeming deputaten –		100	
Gehandicapten, integratie van –		91	IV 5
Geloofsbelijdenis, formulier voor openbare –		77	
Geloofsbelijdenis van Nicea, gezongen –		69	
Geloofsbrieven, onderzoek van de –	2	2	
Gemeenteleden, participatie in erediensten van –		72	
– toetsingsrecht van –		54	III 12
Gemeenteopbouw, Steunpunt –		120	VIII 7
– benoeming deputaten –		121	
Generaal-synodale publicaties		201	XIII 1
– benoeming deputaten –		202	
Generale synode, chronologisch overzicht van vergaderingen van –			I 1
– duidelijkheid van besluiten van –		208	
– opening van –	1	1	
– rechtseffect van besluitvorming door –		18	
– sluiting van –	14	216, 217	
– voorbereiding volgende –		213, 214	XV 1
– werkwijze van –		6, 7, 9, 212	
Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)		177	
Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT)		139	
Gereja-Gereja Reformasi Muyafr (GGRM)		140	
Gezangenbundel, uitbreiding van de –		54, 80-88	IV 4
– criteria voor –		83	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Groen, J.B., – versus PS Drenthe		56	
Groenenberg, ds. P., – legt presidium neer wegens ziekte		12	
Groot Nieuws editie 1996, bijbelvertaling –		65	
Groot-Brittannië en Noord-Ierland, kerken in –		164-169	
GVI		120	VIII 7
H			
Heemse 1984-1985, Generale Synode van – revisieverzoek Acta art. 131		15	
Hoekzema, M.E., afscheid van –		115	
– verlening emeritaat aan –		114	
Hoeven, B. van der, – versus PS Holland-Zuid		59	
Holland-Noord, PS, revisieverzoek besluiten jaren zestig van –		127-129	IX 6
Houwelingen, dr. P.H.R., – benoeming tot hoogleraar van –	9		
– toespraak tot –	10		
– toespraak van –	10		
– aanvaarding van benoeming door –	14		
Hulpverlening, internationale –		133	X 1, 1a
Huwelijk en echtscheiding, benoeming deputaten –		43	
Huwelijksinzegening, – en openbare geloofsbelijdenis		49	
I			
ICRC		170	
Ierland, kerken in Noord-		164, 165	
Iglesia Cristiana Reformada (ICR), Madrid		184	
Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)		189	
Iglesia Reformada en Venezuela (IRV)		188	
Iglesias Reformadas de España (IRE)		185	
Igreja Christã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)		187	
Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)		191	
Igreja Reformada do Portugal (IRP)		186	
Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)		192	
Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)		190	
India, kerken in –		147-150	
Indonesië, kerken in –		139, 140	
Ingekomen brieven		11	
– sluitingstijd voor –		9	
Instructies voor alle deputaatschappen gezamenlijk		210	
Integratie van mensen met een handicap		91	
– benoeming deputaten –		92	
Intercultural Reformed Theological Training		133	
International Conference of Reformed Churches		170	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
IRTT		133	
– ontvangst cursisten van –		136	
Israël, kerkelijk leven in –		183	
J			
Jager, D. de –, versus PS Zeeland/Noord-Brabant/Limburg		49	
Japan, Reformed Church of – (RCJ)		156	
Jaren zestig, revisieverzoek besluiten –		127-129	IX 6
Jong Gzn., B. de –, versus PS Holland-Zuid		60	
Jongeren, gastlidmaatschap van –		37	III 6
– toerusting van –		122	
K			
Kamp, drs. P.W. van de –, benoemd tot universitair docent		114	
– toespraak tot –		115	
– toespraak van –		115	
Kenia, kerken in –		172, 173	
Kerkdienst(en), aangepaste –		91	IV 5
– radio- en tv-uitzending van –		95	IV 7
– tweede –		74	
Kerkelijk werkers		44	
Kerkelijke eenheid		123	IX 1-3
– benoeming deputaten –		124	
Kerkelijke onderzoeken (BSO en TLO)		25	III 3
Kerkelijke vergaderingen, verzoek studiedeputaatschap –		24	
Kerkleden, participatie in erediensten van –		72	
– toetsingsrecht van –		54	III 12
Kerkmuziek		80-89	IV 3, 4
– benoeming deputaten –		90	
Kerkorde, algehele herziening van de –		23	
– artikel 5		25, 26	
– artikel 8		27	
– artikel 11		30	
– artikel 13		28	
– artikel 14		29, 33	III 4
– regeling voor toepassing van –			III 5
– artikel 65 en 67		38, 208	III 7
– artikel 70		40	
– procedure tot wijziging van de –		19	
– tekst van de –			III 1
– uitgave van de –		20	
– uitgave van de – met regelingen en jurisprudentie		21	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Kerkrecht en kerkorde		16	III 2
– benoeming deputaten –		22	
Koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO		38	
– aanvullend rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde inzake –			III 7
Koningin Beatrix, felicitatie aan –		197	
Korea, Presbyterian Church of (PCK)		157	
Krijgsmachtpredikanten, avondmaalsbediening door –		101	
– regelingen voor –			V 3
Kuiper, ds. J.H., – benoemd tot notulist		9	
L			
Lanka Reformed Church (LRC)		146	
Leusden 1999, Generale Synode van –, revisieverzoek Acta art. 25		52, 53	
– revisieverzoek Acta art. 29		30	
– revisieverzoek Acta art. 30		31	
– revisieverzoek Acta art. 36		34	
– revisieverzoek Acta art. 41		55	
– revisieverzoek Acta art. 46		65	
– revisieverzoek Acta art. 48		47	
– revisieverzoek Acta art. 49		55, 68-70,78	
– revisieverzoek Acta art. 52		79	
– revisieverzoek Acta art. 58-62		81-86, 88	
– revisieverzoek Acta art. 60		54	
– revisieverzoek Acta art. 72		42	
– revisieverzoek Acta art. 77		116	
– revisieverzoek Acta art. 86		132, 208	
– revisieverzoek Acta art. 91		142	
Liedboek voor de kerken		81-86	IV 4
Liederen uit andere bundels		87	
Liederen uit eigen kring		87	
Liturgie en huidige cultuur		71	
Liturgisch Katern		68, 69	
Liturgische formulieren, taalkundige consistentie van –		75	
Losmaking, – van predikanten		29, 31	III 4, 5
Lux Mundi		193	
M			
Meerveld, J., – benoemd tot universitair docent		114	
– toespraak tot –		115	
– toespraak van –		115	
Mexico, Iglesia Presbiteriana Independiente de (IPIM)		189	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Middagdienst		74	
Militairen, geestelijke verzorging van –		99	V 2, 3
– benoeming deputaten –		100	
Misbruik, seksueel –		102	V 4-6
Moderamen, verkiezing van het –	3	3	
– verkiezing van een nieuwe preses in het –		12	
N			
Nascholing, – van predikanten		119	VIII 6
Nederlands Gereformeerde Kerken		126	IX 5
– gebruik Liedboek voor de kerken in de –		85	
– plaatselijke contacten met –		58, 132, 208	
Net, A. van der –, e.a., versus PS Overijssel		61	
Nicea, Geloofsbelijdenis van – (gezongen)		69	
Nieuw-Zeeland, kerken in –		144	
Nigeria, kerken in –		174	
Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv (NKST), Nigeria		174	
Noord-Ierland, kerken in –		164, 165	
Norwich Reformed Church (NRC)		169	
Notulist		9	
O			
Oost-Europa, kerkelijk leven in –		180	
Oostenrijk, Evangelisch-Reformierte Kirche WB		178	
Open Brief 31 oktober 1966		127-129	IX 6
Openbare geloofsbelijdenis, formulier voor –		77	
Orde van dienst C		70	
Ordinariumliturgie		73	
Orthodox Presbyterian Church (OPC)		160	
Overheid, relatie kerk en –		195	XI 1
– benoeming deputaten –		196	
P			
Pakistan, kerkelijke contacten in –		152	
Participatie, – gemeenteleden in eredienst		72	
Pastorale zorg aan doven en slechthorenden		97	V 1
– benoeming deputaten –		98	
Periodieke aftreding van ambtsdragers		81	
Pers, – Nederlands Dagblad en Reformatorisch Dagblad		9	
Persvoorlichter, synodaal verslaggever		9	
Portugal, kerken in –		186, 187	
Predikanten, werkbegeleiding en nascholing van –		119	VIII 6

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Preekbevoegdheid, – aio's		45	
– niet-beroepbare theologen		46	
Presbyterian Church of East Australia (PCEA)		142, 143	
Presbyterian Church of Korea (PCK)		157	
Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)		150	
Presentie, – van de afgevaardigden			I 2
Publicaties, generaal-synodale –		201	XIII 1
– benoeming deputaten –		202	
Q			
Quaestor, instructie voor de –			XIV 2
Québec, Eglise Réformée du – (ERQ)		162	
Quota			XIV 3, 4, 6
R			
Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten		95	IV 7
– benoeming deputaten –		96	
Rechtseffect, – van besluitvorming door de generale synode		18	
Reformed Church in the United States (RCUS)		159	
Reformed Church of East Africa (RCEA)		173	
Reformed Church of Japan (RCJ)		156	
Reformed Church of New Zealand (RCNZ)		144	
Reformed Free Churches of the Philippines (RFCP)		154	
Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)		167	
Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)		165	
Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)		147	
Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)		148	
Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)		155	
Rusland, Evangelical-Reformed Churches in –		179	
Rijnsburg, verzoek van kerk te –		208	
S			
Sabbat en zondag, instelling studiedeputaatschap –		13, 14	
– rapport synodecommissie –			III 11
– revisieverzoek –		52, 53	
Schotland, kerken in –		166	
Seksueel misbruik in kerkelijke relaties		102	V 4-6
– benoeming deputaten –		103	
Singapore, Evangelical Reformed Churches of (ERCS)		153	
Sluiting, – van de synode	14	216, 217	
Spanje, kerken in –		184, 185	
Sri Lanka, kerken in –		145, 146	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Steunpunt Gemeenteopbouw		120	VIII 7
– benoeming deputaten –		121	
Studiefinanciering theologische studenten		111	VIII 1-3
– benoeming deputaten –		112	VIII 2
Suriname, kerkelijk leven in –		163	
T			
Taalkundige consistentie liturgische teksten en formulieren		75	
Taiwan, Reformed Presbyterian Church of – (RPCT)		155	
Televisie-uitzending van kerkdiensten		94	IV 7
Theologische studenten, studiefinanciering voor –		111	VIII 1-3
Theologische Universiteit		113-118	VIII 4
– benoeming Commissie van Beroep voor de –		118	
– benoeming deputaten Curatoren van de –		117	
– benoeming van docenten aan de –	9	114	
– bijzondere leerstoel aan de –		200	VIII 5, XII 2
Toelating tot het ambt van dienaar des Woords, kerkelijk onderzoek voor –		25	III 3
Toerusting, – van jongeren		122	
Toetsingsrecht, – voor kerkleden		54	III 12
Tweede kerkdienst		74	
U			
United Reformed Churches in North America (URCNA)		161	
V			
Venezuela, Iglesia Reformada en – (IRV)		188	
Verenigde Staten van Amerika, kerken in de –		159-161	
Verootmoediging		209	
Vertegenwoordiging bij officiële gebeurtenissen in andere kerken		48	
Vierde gebod en zondag, – instelling studiedeputaatschap		13, 14	
– rapport synodecommissie –			III 11
– revisieverzoeken –		52, 53	
Vorbereiding volgende generale synode		213	I 3, XV 1
– benoeming deputaten –		214	
Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)		176	
W			
Waagmeester, N.C. – e.a., versus PS Holland-Noord		57	
Werkbegeleiding, – van predikanten		119	VIII 6
Westhuis. H., – versus PS Overijssel		62	
Wilschut, ds. H.J.C.C.J., – afwezig wegens ziekte		12	
Wolters, br. Joh., – verzoek tot revisie art. 131 Acta GS Heemse 1984-1985		15	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Z			
Zegengroet		47	
Zending en hulpverlening		133	X 1, 1a
– benoeming deputaten –		134	
Zestig, revisieverzoek besluiten jaren –		127-129	IX 6
Zondag en sabbat, instelling studiedeputaatschap –		13, 14	
– rapport synodecommissie over –			III 11
– revisieverzoek –		52, 53	
– zondagsarbeid en bijzonder ambt		60	
Zuid-Afrika, kerken in –		176, 177	
Zuidhorn, opening van de buitengewone Generale Synode – 2001	1		
– opening van de Generale Synode – 2002-2003		1	
Zwarts, D. – e.a., versus PS Holland-Noord		58	

**ACTA
VAN DE BUITENGEWONE GENERALE SYNODE
VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND**

ZUIDHORN 2001

**ACTA
VAN DE GENERALE SYNODE
VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND**

ZUIDHORN 2002-2003

© 2003 De Vuurbaak, Barneveld, Nederland.

Uitgegeven met toestemming van de Gereformeerde Kerken in Nederland bij wie het auteursrecht berust. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap, belast met de uitgave van generaal-synodale publicaties, per adres mr. D. van Dijk, Eendenkooi 36, 8446 RD Heerenveen, of via publicaties@gkv.nl.

ISBN 90 5560 269 8

Uitgeverij De Vuurbaak, Barneveld, Nederland.

Acta

**van de buitengewone Generale
Synode Zuidhorn 2001
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

Uitgeverij De Vuurbaak

Acta van de buitengewone Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Zuidhorn op vrijdag 14 september 2001

Artikel 1 – Opening

Namens de raad van de Gereformeerde Kerk van Zuidhorn, aangewezen als samenroepende kerk, opent ds. T.K. van Eerden de vergadering.

Het is drie dagen na de terreuraanslagen op de Twintowers van het World Trade Center in New York, waarbij duizenden doden vielen, de wereld geschokt werd en waarna de oorlog tegen het terrorisme, o.a. in Afghanistan, begon.

Hij leest uit de Schriften van God 2 Tim.1:1-2:13. Daarna gaat hij de vergadering voor in gebed:

Hemelse Vader, barmhartige God, U vergadert Zich uit het hele menselijke geslacht een gemeente door de verkondiging van het evangelie. En U laat mensen uw evangelie verkondigen. Zo hebt U dat bepaald. Wij roemen uw wijsheid om uw Woord door mensen te laten verkondigen. En wat bent U bewogen met ons, mensen, dat mensen ons uw Woord uitlegen en leren.

Wij zijn hier in uw heilige naam vergaderd. En weten ons geroepen om te beraadslagen over de vrede en de opbouw van uw kerken. In het bijzonder om een besluit te nemen om onze broeder Van Bruggen emeritaat te verlenen als hoogleraar en een opvolger voor hem aan te wijzen. Daar hebben wij uw wijsheid voor nodig en de vrede van Christus in onze harten, een zuiver geweten en de vergeving van al onze zonden. Schenk ons die, Here. Laat uw Heilige Geest ons in alle waarheid leiden.

Wij bidden U voor onszelf. Ons verduisterd verstand en zondig hart kunnen zonder uw tegenweer onze overleggingen bepalen. Maar Uw heilig en eeuwig Woord, dat ons als evangelie verkondigd is, moet de norm zijn bij al onze overwegingen. Laten de besluiten die genomen worden dienen tot eer van u, tot opbouw van uw kerken, tot vrede in ons eigen hart.

Wij bidden U voor de wereld. Wij zijn geschokt door de terreuraanslagen in Amerika, waarbij velen zijn gedood, duizenden nog vermist, waar wij geen woorden voor hebben, maar U wel kan troost kunt bieden. O God, het onrecht heerst op aarde, de leugen triomfeert, ontluistert elke waarde. Geef vrede, Heer, de aarde wacht zo lang, er wordt zo veel geleden, de mensen zijn zo bang, de toekomst is zo duister en ons geloof zo klein.

Laat de volken U loven, HERE, laat de natiën uw naam prijzen.

Want uw goedertierenheid is machtig over ons, uw trouw is tot in eeuwigheid.

Uw naam zij geloofd. Amen.

Na Psalm 118:5, 6 en 7 te hebben laten zingen spreekt hij de aanwezigen toe:

Geachte broeders,

Namens de kerkenraad heet ik u allen hartelijk welkom. Het is bemoedigend dat u welwillend gekomen bent. Wij hebben u uitgenodigd voor deze bijzondere generale synode. En u hebt erop vertrouwd, dat wij daar goed aan gedaan hebben. Inderdaad, wij kregen het verzoek van de curatoren van de Theologische Universiteit te Kampen om een buitengewone generale synode bijeen te roepen. En wat de curatoren hiertoe bewoog, hebben wij de kerken, classes en particuliere synoden geschreven. Er zijn twee redenen. In de eerste plaats bent u geroepen om aan professor Van Bruggen emeritaat te verlenen. En in de tweede plaats om een opvolger voor hem te benoemen.

Dat hebt u te doen deze dag. En wij verwachten dat u uw overwegingen achter gesloten deuren zult houden. U bent zich – naar ik zonder reserve van u allen aanneem – bewust van uw grote verantwoordelijkheid. U beslist en daar houden wij ons aan.

Wij hebben de kerken gevraagd om in de samenkomst van de gemeente afgelopen zondag deze generaal-synodale vergadering aan de Here op te dragen. Om zijn zegen te vragen over de voortgang van het onderwijs in Kampen.

Tegelijk beseffen wij hoezeer de wereld zucht en hoe wij mensen geschokt zijn door de rampen en aanslagen in deze wereld, in het bijzonder in Amerika. De wereld schudt op haar grondvesten, haar handel is in het hart geraakt, de

defensie van de machtigste natie is aangeschoten. We zien beelden, waar we niet bij kunnen. We horen nieuws, dat niet waar kan zijn. Hoe is het mogelijk? Ongelooflijk.

Wie is niet van slag geraakt deze week? Wie heeft er niet over gesproken?

Heb je het al gehoord – vlak voor de catechisatie dinsdagmiddag. Ik herinner mij waar ik stond, wie om me heen stonden. Kun je dan gewoon doorgaan met je program?

En vanmorgen bent u gekomen, hier in Zuidhorn. Zondag is voor u gebeden. We hebben tegen onze God en Vader gezegd, dat deze vergadering van u heel belangrijk is. En we hadden al geschreven dat de voortgang van het werk aan de universiteit vraagt om een voortvarende behandeling van de opvolging op de leerstoel Nieuwe Testament.

Mag ik u vragen om uw werk goed te doen. Om voor Gods aangezicht uw taak op u te nemen? De gereformeerde kerken in Nederland hebben een hoogleraar Nieuwe Testament nodig. Iemand die betrouwbaar is en geschikt. Dat moet u beproeven. En u en ik mogen weten dat we die mens die benoemd wordt, dat we die mens als van God gezonden welkom zullen heten.

Een mens, dat zal hij zijn. Eigenaardig en geleerd. Broos en sterfelijk. Een mens die nu leeft en God liefheeft.

En wij zoeken een mens die van God gezonden kan wezen. Want de wereld kreunt en zucht en is in grote nood. De vader van de leugen, de moordenaar van het begin slaat hier nog wild om zich heen.

Zijn wij tegen de duivel en de destructieve krachten bestand? Wij hebben nodig iemand die ons redt. Wij hebben mensen nodig, die ons van de Redder van de wereld vertellen. En vandaag zoeken wij een mens die dat grondig kan doen en leren. Die weet wat de Heiland van de wereld gezegd heeft en doet.

En daarom zullen wij maar voortvarend aan de slag gaan. U moet vandaag doen, wat op uw agenda staat. De kerken vragen het u. De wereld heeft daar baat bij. Onze grootste nood is, dat wij God vergeten en Zijn Woord niet meer kennen. Dat wij levende dood zijn en kind van de leugen.

Goddank – iemand heeft de dood van zijn kracht beroofd en onvergankelijk leven aan het licht gebracht: onze Heiland, Christus Jezus. En dat moet verkondigd worden in de kerken, in de wereld. Vandaar dat het zin heeft dat u vandaag vergadert en niet gewacht hebt tot volgend jaar.

Ik wens u, broeders, toe dat Gods Geest u leidt. Dat u zich verantwoordelijk weet voor Hem, Die uw harten kent, als de deuren gesloten worden en u in comité beraadslaagt. Laat het Woord van Christus in uw harten regeren, zodat Gods kerk blij kan zijn en het rijk van de duivel verstoord wordt. Jezus Christus is immers uit de doden opgewekt, uit het geslacht van David, naar Paulus' evangelie. Dat Woord is niet geboeid.

Blijft u dat vandaag gedenken.

Hiermee heb ik namens de kerkenraad deze buitengewone Generale Synode geopend.

Artikel 2 – Geloofsbrieven

Ds. Van Eerden rapporteert over de geloofsbrieven.

De afvaardiging is als volgt:

Particuliere Synode	Primi	Secundi
Groningen	ds. H. Geertsma, Zuidhorn ds. A.H. Driest, Groningen oud. M.E. Buitenhuis, Slochteren oud. W.J.A. Driesens, Groningen	ds. A. de Braak, Ten Boer ds. K.P.A. Moedt, Noordhorn oud. J. Beeftink, Zuidhorn oud. H. Schipper, Enumatil
Friesland	ds. J. van Benthem, Drachten ds. L.G. van der Heide, Damwoude oud. K.H. Alkema, Buitenpost oud. J.L. Kok, Drachten	ds. A.A. van Essen, Heerenveen ds. P. Houtman, Twijzel oud. J. Bijma, Leeuwarden oud. W. Jongsma Mzn, Ureterp
Drenthe	ds. A.G. Bruin, Stadskanaal ds. P. Groen, Assen oud. L. Meems, Mussel oud. B. Mooibroek, Westerlee	ds. H.J.J.C.J. Wilschut, Assen ds. R.W.J. van Ommen, Hooghalen oud. J. Bakker, Oosterwolde oud. J. Gortemaker, Zuidwolde (Dr)
Overijssel	ds. K. Harmannij, Den Ham ds. M. de Meij, Daarlerveen oud. R. Douma, Ommen oud. D. Laan, Enschede	ds. S.W. de Boer, Enschede ds. B.C. Buitendijk, Steenwijk oud. H.H. Luiten, Hengelo oud. E. Meerholz, Hardenberg
Gelderland	ds. P. Groenenberg, Ermelo ds. J. Wesseling, Ede oud. P. van Hoffen, Putten oud. W. Kamp, Doetinchem	ds. B. Schaaïj, Dronten ds. M.H. Sliggers, Arnhem oud. P.H. Both, Barneveld oud. L.M. Diederiks, Dronten

Particuliere Synode	Primi	Secundi
Utrecht	ds. M.J.C. Blok, Amersfoort ds. H.Sj. Wiersma, Spakenburg oud. P. van den Enden, Amersfoort oud. H.F. Koppelaar, Soesterberg	ds. A.O. Reitsema, Amersfoort ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht oud. E.N. Bouwman, Houten oud. L.H. Olde, Doorn
Holland-Noord	ds. R. Heida, Monster ds. M. van Veelen, Delft oud. A. Niemeijer, Leiderdorp oud. H.C. Terpstra, Rijnsburg	ds. R.D. Anderson, Valkenburg ds. P.L. Storm, Rijnsburg oud. J. van Leeuwen, Monster oud. H. Leppink, Zoeterwoude-Rijndijk
Holland-Zuid	ds. W.H. de Groot, Nieuwerkerk aan den IJssel ds. J.E. Kramer, Hardinxveld-Giessendam oud. S.W.P. Verkade, Vlaardingen oud. S. Visser, Barendrecht	ds. A. van Houdt, Vlaardingen ds. J. Ophoff, Zwijndrecht oud. M. van Dongen, Nieuwerkerk a/d IJssel oud. J. Koppelaar, Zwijndrecht
Zeeland, Noord-Brabant en Limburg	ds. R. van Wijnen, Middelburg ds. D. Mak, Hoek oud. F. Verschelling, Axel oud. H. van Leeuwen, Zevenbergen	ds. H.J.J. Pomp, Vrouwenpolder ds. J.H. Dunnwind, Terneuzen oud. W. Olster oud. W. Jansen

Alle primi-afgevaardigden zijn aanwezig, uitgezonderd ds. Blok en br. Niemeijer. Zij worden vervangen door hun secundus, resp. ds. W. van der Schee en br. J. van Leeuwen.

Van een broeder uit een van de kerken is een brief ontvangen met betrekking tot de afvaardiging door een van de particuliere synoden.

Ds. Van Eerden stelt voor deze brief onder punt 7 in comité aan de orde te stellen. Aldus wordt besloten.

Artikel 3 – Verkiezing moderamen

Door middel van schriftelijke stemming wordt het moderamen als volgt verkozen:

ds. P. Groenenberg, preses
ds. A.H. Driest, assessor
ds. J. Wesseling, scriba I
ds. K. Harmannij, scriba II

Artikel 4 – Constituering van de synode

De vergadering wordt geconstitueerd en ds. Van Eerden draagt de hamer over aan de preses.

Ds. Groenenberg spreekt zijn dank uit voor het door de vergadering in het moderamen gestelde vertrouwen. Ook bedankt hij de kerk van Zuidhorn voor alle voorbereidingen. De predikanten van de samenroepende kerk, ds. Van Eerden, Geertsema en Moedt, worden uitgenodigd als adviseurs te fungeren. Eenzelfde uitnodiging spreekt hij uit aan het adres van de aanwezige hoogleraren van de Theologische Universiteit, te weten dr. B. Kamphuis en dr. M. te Velde. Ook de aanwezige leden van het curatorium en de dagelijkse leiding van de Universiteit worden hartelijk verwelkomd.

Artikel 5 – Instemming met de belijdenis

Door te gaan staan betuigen alle afgevaardigden en adviseurs hun hartelijke instemming met de drie Formulieren van Eenheid. Zo doende beloven zij, conform de huishoudelijke regeling, hun arbeid ter

synode te zullen uitvoeren in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis.

Vervolgens schorst de preses de vergadering voor moderamenoverleg, in aanwezigheid van de hoogleraar kerkrecht, prof. dr. M. te Velde, en de president en secretaris van de deputaten-curatoren, resp. ds. A. de Snoo en ds. J. Luiten.

Artikel 6 – Vaststelling agendum

Na heropening wordt de agenda vastgesteld overeenkomstig het concept.

Artikel 7 – Emeritaat prof. dr. J. van Bruggen

Van deputaten-curatoren is een schrijven ter tafel, waarin de aanstaande emeritering van prof. dr. J. van Bruggen aan de orde wordt gesteld. Deze brief wordt in besloten zitting behandeld. Daarop deelt de preses publiek mee dat de generale synode prof. J. van Bruggen met ingang van 1 oktober 2001 op de meest eervolle wijze emeritaat verleent en hem van zijn verplichtingen als hoogleraar in de theologie in actieve dienst ontslaat.

Artikel 8 – Stilte

Inmiddels is het bijna 12 uur geworden. In heel Nederland zal drie minuten stilte in acht genomen worden, ter nagedachtenis aan de duizenden doden die gevallen zijn bij de afgrijselijke terreuraanslag op het World Trade Center in New York.

De synode wil zich daar graag met de vele miljoenen anderen bij aansluiten. De preses memoreert kort de verschrikkingen in de Verenigde Staten, de wereldwijde onzekerheid en onderhuidse angst.

Gedurende de drie minuten krijgt ieder de gelegenheid in gedachten stil te staan bij de boosaardige terreuraanval en te verzinken in gebed om alle nabestaanden alsook de reddingswerkers ter plekke op te dragen aan de Here.

Na de bewogen stilte zingen we Psalm 99:1, 2 en 3.

Artikel 9 – Benoeming dr. P.H.R. van Houwelingen

In besloten zitting wordt de voordracht van het curatorium betreffende de opvolging van prof. Van Bruggen besproken.

De preses doet publiek mededeling van het in comité genomen besluit om dr. P.H.R. van Houwelingen per 1 september 2002 te benoemen tot hoogleraar in de nieuwtestamentische vakken, met een formatieomvang van 1 fte. en conform het Statuut, voor onbepaalde tijd, met formele indiensttreding per 1 juni 2002. Bezien zal worden of een eerder in dienst treden mogelijk is.

Dr. Van Houwelingen wordt met een welgemeend applaus in de vergadering verwelkomd. In een pauze krijgen alle aanwezigen de gelegenheid hem en zijn vrouw te feliciteren en Gods zegen toe te wensen.

Na de schorsing spreekt de preses eerst de kersvers geëmeriteerde hoogleraar, prof. dr. J. van Bruggen, en zijn vrouw toe.

Artikel 10 – Toespraken

De preses spreekt prof. dr. J. van Bruggen en zijn vrouw als volgt toe:

Geachte prof. Van Bruggen en mevr. Van Bruggen,

De buitengewone synode van 2001 heeft aan u op de meest eervolle wijze ontslag verleend van uw dienst als hoogleraar Nieuwe Testament per 1 oktober 2001.

Toen u benoemd werd als hoogleraar, zijn de volgende vakken aan u opgedragen: Exegese Nieuw Testament, incl. hermeneutiek, historia sacra en historia revelationis en tekstgeschiedenis en tekstbewaring.

U was in 1966 jong predikant. U was toch al opgevallen door een publicatie in *De Reformatie* in de rubriek ‘Onder de streep’. Dit was een exegetische publicatie over 1 Korinte 14, met name het laatste vers, dat u in afwijking van de vertaling van het NBG weergaf met “en verhindert het spreken niet door tongen” in plaats van “en verhindert het spreken in tongen niet”.

Een synode die mede op basis van dit exegetisch artikel u benoemde, zag veel in uw exegetische talenten en de kerken zijn daarin niet beschaamd. U bent in Kampen gestart in 1967, een moeilijke periode voor de kerken. Maar het is juist in die kerken dat u een plaats heeft ingenomen.

Dat is gebleken uit uw publicaties. Als ik me niet vergis, was een van uw eerste professorale publicaties “Het leven is de moeite waard”, oorspronkelijk een lezing voor verplegend personeel. Daarin ging het over euthanasie, een onderwerp dat leefde en leeft bij kerkleden.

Ook uit andere publicaties bleek, hoe u in de kerken stond. Ik noem ‘Emancipatie en Bijbel’ en ‘De Bergrede’. Praktische en gedegen publicaties die door vele kerkleden tot opbouw zijn en worden gelezen en gebruikt.

Ook de reeks commentaren dient de kerkleden. Ze zijn toegankelijk door inhoud en opzet voor kerkleden.

Uw levensgang is gekenmerkt door de ‘jaren’. Dat was het thema van uw dissertatie. Dat was in 1973, na 7 jaar professoraat.

Na 14 jaar – in 1987 – verschijnt het eerste deel van uw commentaar, gewijd aan het leven van Gods Zoon. Opnieuw na 14 jaar – in 2001 – verschijnt een deel dat handelt over het leven en werk van Christus’ leerling Paulus. En als het 2015 is, zijn we weer 14 jaar verder. Ik doe geen voorspellingen over wat er dan zal zijn.

Geachte professor Van Bruggen, generaties studenten hebben uw colleges gevolgd. De meeste predikanten van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt van nu zijn uw leerlingen geweest en zijn het nog. Daardoor is uw arbeid aan de Theologische Universiteit van blijvende betekenis geweest voor de kerken. Dienaren van het Woord bedienen elke zondag Gods Woord en maken daarbij gebruik van wat onder anderen u hun hebt bijgebracht.

Ik wil u namens de synode hartelijk danken voor alles wat u hebt betekend. Ik wil daarbij ook uw vrouw betrekken, die u altijd tot steun is geweest. Boven alles danken we God, die u sierde met vele gaven, die u door zijn Geest maakt tot een godvrezend iemand, die zich gewonnen gaf aan het gezag van Gods Woord. We hopen en bidden dat de Heer u nog meerdere jaren geeft waarin u op een wat rustiger manier kunt voortgaan met uw werk aan uw levenswerk – het Commentaar op het Nieuwe Testament.

Ten slotte zijn we u erkentelijk dat u colleges wilt blijven geven totdat uw opvolger in dienst treedt. We blijven belijden dat de voortgang van Gods kerkvergaderend werk niet afhangt van personen, maar van Hemzelf.

Ik stel voor dat als synode ook uit te spreken door het zingen van Gez. 32:3.

Aansluitend spreekt prof. Van Bruggen de vergadering toe.

Hij zegt als een verwonderd en ook heel erg dankbaar mens hier te staan. Je weet van tevoren niet, hoe je levensboek er uit gaat zien. Maar terugkijkend, zie je hoe God de bladzijden heeft geschreven. Hij is dankbaar dat de Here hem deze taak heeft willen geven. Ook in de harmonie en de goede sfeer onderkent hij die hand.

Zoals ieder mens heeft ook hij in zijn karakter mogelijkheden voor conflicten. Die mogelijkheden kunnen ook in een kerkelijke situatie gelegen zijn. Het is niet verwonderlijk, wanneer zich conflicten en fricties voordoen: de satan kruipt er zo gemakkelijk tussen om te beschadigen.

Hij dankt de kerken voor de goede zorg, voor geestelijk meelevens, voor het levensonderhoud. Hij voelt zich bevoorrecht. Het ambt van hoogleraar kan heel eenzaam zijn. Daarom is hij dankbaar voor wat hij aan meelevens vanuit de kerken en van collegae heeft ontvangen.

Ook de curatoren is hij dankbaar, niet alleen voor hun stilzwijgend toezien, maar ook voor de soms actieve gesprekken.

Prof. Van Bruggen verwoordt een vreemd gevoel: hij ervaart de tijd van zijn hoogleraarschap als een lange periode; de vergadering overziende, ontdekt hij dat alle afgevaardigde predikanten leerlingen van hem zijn.

In 1967 was de situatie aan de Universiteit deplorabel. De jaren ’67–’70 waren goed, maar het waren jaren om te overleven. Pas vanaf 1970 werd de situatie genormaliseerd. De jaren daarna kenmerkten

zich door opbouwwerk en het inlopen van achterstanden en verliezen, ook inzake de bibliotheek. De jaren '75-'77 waren jaren van expansie (bibliotheek); ook de opleiding werd uitgebreid met de doctorale fase. In de jaren '80 kreeg de uitbouw vooral gestalte in een sterkere integratie van de praktijk in de opleiding. In de jaren '90 werd de stagepraktijk ingevoerd. De bestuurlijke reorganisatie was sinds de jaren '80 voortdurend in de aandacht.

Terugkijkend moet je signaleren dat we in de opleiding een rijk voorzien instrument hebben ontvangen. Een poosje waren er wat minder studenten, maar dat trekt aan. Van Bruggen pleit ervoor het potentieel in Kampen breder in te zetten. Hij begrijpt dat er grenzen zijn, maar wil graag opkomen voor het bewaren van het huidige potentieel.

Daarna wordt dr. P.H.R. van Houwelingen door de preses toegesproken:

Geachte dr. P.H.R. van Houwelingen en mevr. Van Houwelingen,

De buitengewone synode van 2001 benoemde u als opvolger van prof. dr. J. van Bruggen tot hoogleraar in de nieuwtestamentische vakken. Deze benoeming is geschied voor onbepaalde tijd. We hopen dat de Here u vele jaren geeft – als u uw benoeming aanvaardt – om uw taak in het midden van de kerken te verrichten.

De synode is ervan overtuigd dat u als godvruchtig predikant de kerken al hebt gediend. U dient uw vierde gemeente, terwijl u nog maar 45 jaar bent.

Naast al het werk dat u al deed als herder en leraar, hebt u laten zien te beschikken over een enorme werkkraft. U promoveerde in 1988 en blies toen de tweede trompet. Van Bruggen blies nog altijd de eerste. Nu zijn straks de rollen omgekeerd. Dan blaast u de eerste trompet; ik weet niet of dat gevolgen heeft voor uw dissertatie.

Als kenmerken van uw enorme werkkraft noem ik de drie delen – bijna vier – die van uw hand zijn verschenen in de serie Commentaar op het Nieuwe Testament.

Daarnaast hebt u nu al laten zien dat u met uw gaven in de gemeente wil staan, blijkens het feit dat u meewerkt aan de catechisatiemethode 'Ik geloof'.

Dr. Van Houwelingen, de synode is dankbaar dat ze juist u heeft mogen benoemen. We hopen en bidden dat u, in overleg met uw vrouw, kunt komen tot het besluit om uw benoeming te aanvaarden.

We bidden u Gods wijsheid toe. En als u 'ja' zegt, spreekt de synode haar hoop uit dat de door u ontstane vacature in Nijkerk spoedig vervuld wordt.

Op voorstel van de preses zingt de vergadering dr. P.H.R. van Houwelingen de zegen van onze Schepper toe met Ps. 134:3.

Dr. P.H.R. van Houwelingen reageert op zijn benoeming en de toespraak van de preses. Soms werd hij op catechisatie opgeschrikt door de vraag: 'wordt u professor?' Het leek een gokje. Een andere keer werd eraan toegevoegd: 'mijn vader zegt het'. Het was moeilijk je dan op de vlakte te houden.

Hij voelt zich vereerd en spreekt ook zijn vertrouwen uit. Het leefde in de gemeente van Nijkerk en de spanning nam toe. Nu is het beroep als het ware uitgebracht.

Hij belooft de roeping serieus te nemen en met positieve intentie te overwegen. Ook vraagt hij daarvoor bedenktijd. Er is overleg nodig, met de raad van Nijkerk, met Kampen, met zijn gezin.

Het is vreemd om prof. Van Bruggen als voorganger te hebben. Hij herinnert zich zijn promotie. Net als bij het vaderschap houdt het werk van een promotor nooit op. Hij vraagt aan prof. Van Bruggen ook nu zijn promotor te blijven. Ook vraagt dr. Van Houwelingen om het gebed van de gemeenten. Hij refereert aan 1 Tes. 5:24, zijn intredetekst bij zijn eerste gemeente: 'Die u roept is getrouw, Hij zal het ook doen.'

Vervolgens komt de rector van de Universiteit prof. dr. B. Kamphuis aan het woord.

Tegen de bijna geëmeriteerde hoogleraar zegt hij, dat zijn werk veel heeft betekend op velerlei terrein. Steeds is hij met het onderwijs en de opzet ervan bezig geweest, herhaaldelijk liet hij daarover papers verschijnen; ook zijn systematische manier van werken wordt genoemd. Verder was Van Bruggen van betekenis vanwege zijn internationale uitstraling. Hij had ook in de Verenigde Staten hoogleraar kunnen worden. Aan de hogeschool heeft Van Bruggen tal van taken in de organisatie vervuld. Ook dat zal zeker gemist worden.

De president-curator ds. A. de Snoo richt zich op zijn beurt allereerst tot de generale synode zelf. Hij bedankt voor het samenkomen. Van Bruggen heeft op de meest eervolle wijze emeritaat ontvangen; daar was alle reden toe. In 1973 is hij gepromoveerd, zónder studieverlof. Sindsdien heeft zijn pen niet gerust. Vele leerlingen heeft hij gemaakt. Dat werk stond centraal, zó, dat het niet van hem afhankelijk zou blijven.

Van Bruggen bleef bezig met vragen, in zijn zoeken en onderzoeken. Ds. De Snoo zegt getroffen te zijn door de grote eerbied voor de overgeleverde Schriften.

Aan het adres van dr. P.H.R. van Houwelingen zegt hij ook in de kring van curatoren met hem kennis gemaakt te hebben. Bij zijn afscheid zei hij: 'tot weerziens'. Was dat te gewaagd? In elk geval bleek tijdens zijn curatorschap, hoe Van Houwelingen hart heeft voor de universiteit. Daarnaast toont hij grote eerbied voor de Schriften. Ook heeft hij oog voor de hoofd- en bijzaken in de opleiding.

En wat dat 'vaderschap' betreft: curatoren beloven daarop te letten en hun zorg ook naar hem uit te strekken; maar Van Houwelingen heeft laten zien goed zelfstandig te kunnen werken.

Hij wordt aangespoord vooral zichzelf te blijven. De zegen van God wordt hem hartelijk toegewenst.

Artikel 11 – Acta en Handelingen

Het moderamen zal zorg dragen voor de Acta en de Handelingen. Aan de eerstkomende gewone generale synode zal verzocht worden de Acta en Handelingen op te nemen in de Acta en Handelingen van die synode.

Artikel 12 – Censuur naar art. 48 KO

Censuur naar art. 48 wordt uitgevoerd, in die zin dat de preses dankbaar vaststelt dat er geen onvertogen woord is gesproken.

De assessor bedankt de preses voor zijn fijne en goede manier van leiding geven aan deze vergadering.

Artikel 13 – Rondvraag

Van de rondvraag wordt verder door niemand gebruikgemaakt.

Artikel 14 – Sluiting

De preses gaat voor in dankgebed en sluit daarna conditioneel de vergadering.

Het moderamen wordt gemandateerd de zaken rond de benoeming verder af te wikkelen. Wanneer dr. Van Houwelingen zijn benoeming aanvaardt en er uitsluitel bestaat over de datum van indiensttreding, zal deze sluiting als definitief gelden.

Toelichting van het moderamen

In een brief, gedateerd 24 oktober 2001, geeft dr. Van Houwelingen te kennen de vrijmoedigheid te hebben gevonden zijn benoeming te aanvaarden. Volgens curatorenbesluit zal de formele indiensttreding per 1 februari 2002 plaatsvinden.

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

Uitgeverij De Vuurbaak

Dienst van Woord en gebed op vrijdag 5 april 2002 op de vooravond van de generale synode, belegd door de Gereformeerde kerk te Zuidhorn.

De raad van de Gereformeerde kerk te Zuidhorn heeft de gemeente samengeroepen voor een dienst van Woord en gebed met het oog op de samenkomst van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland op zaterdag 6 april 2002.

Deze dienst wordt bijgewoond door de afgevaardigden naar de synode, door docenten van de Theologische Universiteit te Kampen, door generaal-synodale deputaten en door een groot aantal broeders en zusters uit het hele land. De plaatselijke overheid is ook aanwezig in de persoon van burgemeester mr. L.J. Klaassen.

In deze dienst gaat voor ds. P. Groenenberg, die de preses van de Generale Synode Leusden 1999 hierin vervangt. Hij bedient het Woord van God uit Psalm 48:15. Het thema van de preek is:

Groot is de HERE en hoog te prijzen, want in Hem hebben wij vastheid en veiligheid.

De leden van de synode mogen hun werk doen in vertrouwen op deze God en zijn beloften. Dan is ook aan het werk van de synode te zien, hoe groot God is.

Voor het werk van de generale synode is de hulp en leiding van de Heilige Geest onmisbaar. De voorganger vraagt daarom in de dienst van de gebeden.

Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samengekomen te Zuidhorn op zaterdag 6 april 2002

Hoofdstuk 1 – Openingshandelingen

Artikel 1 – Opening

(agenda 1.1)

06-04-02

Namens de raad van de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn, die door de Generale Synode Leusden 1999 was aangewezen als samenroepende kerk voor de volgende generale synode, opent ds. T.K. van Eerden de vergadering. Hij laat zingen Psalm 118:9 en 10 en Liedboek gezang 381:1. Hij leest Psalm 62, gevolgd door het laten zingen van Ps. 62:5 en 6. Hij geeft momenten van stilte voor inkeer tot God en gaat als volgt voor in gebed:

Hemelse Vader, barmhartige God, U vergadert Zich uit het hele menselijke geslacht een gemeente door de verkondiging van het evangelie. En U laat mensen uw evangelie verkondigen en laat mensen dienen om uw gemeente te regeren. Zo hebt U dat bepaald. Wij roemen uw wijsheid hierin. Wat bent U bewogen met ons, mensen, dat het goede nieuws van Christus' sterven en opstanding ook ons heeft bereikt. Dat ook hier gemeenten konden worden gesticht, die de waarheid van uw Woord willen vasthouden. Wij erkennen dat uw gemeenten, die wij dienen, gekocht zijn met de hoogste prijs in hemel en op aarde: het kostbare bloed van uw lieve Zoon Jezus Christus.

Wij zijn hier in uw heilige naam vergaderd. En weten ons geroepen om te beraadslagen over de vrede en de opbouw van uw kerken. Daar hebben wij uw wijsheid voor nodig en de vrede van Christus in onze harten, een zuiver geweten en de vergeving van al onze zonden. Schenk ons die, Here. Laat uw Heilige Geest ons in alle waarheid leiden.

Wij bidden U voor onszelf. Ons verduisterd verstand en zondig hart kunnen zonder uw tegenweer maar zo onze overleggingen bepalen. Geef dat Uw heilig en eeuwig Woord, dat ons als evangelie verkondigd is, de norm is bij al onze overwegingen. Bescherm ons tegen onze aartsvijanden.

Laat al het werk dat voor en in en door de kerk gedaan wordt, het licht van uw dag verdragen. Geef dat de besluiten die genomen worden, dienen tot eer van U, tot opbouw van uw kerken, tot vrede in ons eigen hart.

Wij bidden U voor alle schapen van uw kudde. Wilt U door onze Here Jezus Christus, de grote Herder van de schapen, voor hen zorgen, zodat het hun aan niets ontbreekt.

Gedenk de wereld, o God. Geef dat uw kerk haar licht laat schijnen voor de mensen, opdat zij de goede werken van de gelovigen opmerken en U Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.

Dit bidden wij in de naam van uw Zoon, de Heer van de kerk, die ons geleerd heeft tot U te bidden:

Onze Vader die in de hemelen zijt,
uw naam worde geheiligd,
uw koninkrijk kome,
uw wil geschiede, gelijk in de hemel, also ook op de aarde;
geef ons heden ons dagelijks brood
en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren,
en leidt ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze;
want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, tot in eeuwigheid.

Amen.

Daarna wordt nog gezongen het eerste vers van de Lofzang van Zacharias.

Vervolgens richt hij zich tot de afgevaardigden:

Geachte broeders,

Namens de kerkenraad heet ik u allen hartelijk welkom.

Ik wens u, broeders, toe dat Gods Geest u leidt. Laat het Woord van Christus uw harten regeren tot eer van God, zodat Gods kerk blij kan zijn en het rijk van de duivel verstoord wordt. Jezus Christus is immers uit de doden opgewekt, uit het geslacht van David, naar Paulus' evangelie. Dat Woord is niet geboeid. Blijf u dat gedenken.

Artikel 2 – Onderzoek van de geloofsbrieven

(agenda 1.2)

06-04-02

De samenroepende kerk onderzoekt de geloofsbrieven. De particuliere synoden blijken wettig tegenwoordig. De particuliere synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg heeft een diaken afgevaardigd, br. G.D.W. Markerink. Hij krijgt keurstem in de vergadering.

De afvaardiging is als volgt:

Particuliere Synode Groningen		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. H. Drost, Haren	ds. J.T. Oldenhuis, Groningen	ds. H. Geertsma, Zuidhorn
ds. Jt. Janssen, Groningen	ds. H. Pathuis, Oldenhove	ds. L.J. Joosse, Groningen
br. H. Veldman, Zuidhorn	br. J. Beeftink, Zuidhorn	br. F.W. Geerds, Bedum
br. G. Zwarteveen, Groningen	br. H.A. Roggema, Delfzijl	br. G.R. Wiersum, Bedum
Particuliere Synode Fryslân		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. P. Houtman, Twijzel	ds. J. van Benthem, Drachten	ds. A.A. van Essen, Heerenveen
ds. S. de Jong, Buitenpost	ds. J.J. Verwey, Leeuwarden	ds. J.H. Tempelman, Opeinde
br. S. Jonker, Drachten	br. J.L. Kok, Drachten	br. D.J. van Hemmen, Drachten
br. A. Vonkeman, Drachten	br. Y. Merkus, Drogeham	br. G. Smit, Uitwellingerga
Particuliere Synode Drente		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. F.J. Bijzet, Emmen	ds. Jac. Ophoff, Roden	ds. A.G. Bruijn, Stadskanaal
ds. H.J.C.C.J. Wilschut, Assen	ds. T. Wendt, Assen	ds. E.J. Oostland, Smilde
br. L.R. Meedendorp, Hooghalen	br. J. Boerema, Hoogezand	br. P. Balogh, Spier
br. B. Mooibroek, Westerlee	br. J. Janssen, Assen	
Particuliere Synode Overijssel		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	
ds. A. de Jager, Enschede	ds. S.W. de Boer, Enschede	
ds. P.L. Voorberg, Emmeloord	ds. B. Luiten, Zwolle	
br. J.Th. Hendriks, Almelo	br. J. Meems, Emmeloord	
br. H.H. Luiten, Hengelo	br. H.J. Nauta, Hengelo	
Particuliere Synode Gelderland		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. P. Groenberg, Ermelo	ds. J.A. Boersma, Apeldoorn	ds. H.R. v.d. Kamp, Apeldoorn
ds. H. van Veen, Neede	ds. C.J. Harryvan, Lelystad	ds. B. Schaaïj, Dronten
br. P.F. v.d. Groep, Ermelo	br. L. Pierik, Apeldoorn	br. W. Kamp, Doetinchem
br. J.C.B. Jongeneel, Apeldoorn	br. H. Sipkes, Apeldoorn	br. J.H. Leppink, Hattem
Particuliere Synode Utrecht		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. E.A. de Boer, Zeist	ds. D. Ophoff, Nieuwegein	ds. M.J.C. Blok, Amersfoort
ds. G. Zomer Jzn, Amersfoort	ds. W. Scherff, Spakenburg	ds. D. Noort, Naarden
br. A. Joh. Kisjes, Bunschoten	br. J.J.G. Bouwman, Amersfoort	br. P. van den Enden, Amersfoort
br. J.P. de Vries, Amersfoort	br. J.A. Schelling, Spakenburg	br. H. Tigelaar, Hoevelaken

Particuliere Synode Holland-Noord		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. M. van Veelen, Delft	ds. T. Dijkema, Zoetermeer	ds. E. Brink, Waddinxveen
ds. K. de Vries, Alphen aan den Rijn	ds. D. Grutter, Rijnsburg	ds. H. ten Brinke, Bodegraven
br. K. Bakker, Heerhugowaard	br. F. de Boer, Broek op Langedijk	br. E. Boerma, Zaandam
br. C. van Keulen, Gouda	br. C.J. de Vries, Voorburg	br. A. de Wit, Alphen aan den Rijn
<i>Quarti</i>		
br. J. Groen, Voorburg	br. J. Renkema, IJmuiden	
Particuliere Synode Holland-Zuid		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. A. van Houdt, Vlaardingen	ds. J.B. de Rijke, Krimpen aan den IJssel	ds. G. Meijer, Barendrecht
ds. A.J. van Zuijlekom, Dordrecht	ds. W. Tiekstra, Berkel en Rodenrijs	ds. B. van Zuijlekom, Ridderkerk
br. A. Klapwijk, Hendrik Ido Ambacht	br. M. van Dongen, Nieuwerkerk aan den IJssel	br. J.G.H. Douma, Rotterdam
br. J. van de Wetering, Rhoon	br. J. Veltman, Ridderkerk	br. S.W.P. Verkade, Vlaardingen
Particuliere Synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg		
<i>Primi</i>	<i>Secundi</i>	<i>Tertii</i>
ds. J.H. Smit, Brunssum	ds. J.H. Dunnewind, Terneuzen	ds. K. van Hoek, Brouwershaven
ds. R. van Wijnen, Middelburg	ds. R.R. Roth, Breda	ds. H.J.J. Pomp, Vrouwenpolder
br. A. Bakker, Hoek	br. J.H. van Pijkeren, Eindhoven	br. C. van Brink, Oosterland
br. G.D.W. Markerink, Maastricht	br. F. Wattel, Middelburg	br. R.K. Janssen, Son

Artikel 3 – Verkiezing van het moderamen

(agenda 1.3)

06-04-02

Als moderamen wordt verkozen na schriftelijke stemming:

ds. P. Groenenberg, preses
 ds. E.A. de Boer, assessor
 br. J.P. de Vries, scribe 1
 ds. H. van Veen, scribe 2

(voor wijziging in de samenstelling van het moderamen, zie Acta artikel 12).

Artikel 4 – Constituering

(agenda 1.4)

06-04-02

Namens de samenroepende kerk verklaart ds. T.K. van Eerden de zesenvestigste generale synode van de Gereformeerde kerken in Nederland sinds 1892 voor geconstitueerd. Hij vraagt het moderamen zitting te nemen en hij draagt de leiding over aan ds. P. Groenenberg.

De preses dankt voor het aan het moderamen geschonken vertrouwen. Het is geen eenvoudige taak deze synode te leiden, alleen al vanwege de nieuwe werkwijze die bij wijze van proef gevolgd wordt. Maar nog meer omdat veel gemeenteleden met meer dan gewone belangstelling deze synode volgen. Het is een cruciale synode genoemd. Er liggen veel revisieverzoeken naar aanleiding van besluiten van de vorige synode.

Toch blijft het belangrijk om op de mooie dingen te letten. En in de dagopeningen en dagsluitingen mogen we Gods hulp vragen voor het werk van de synode.

De preses dankt de kerk te Zuidhorn, met name de voorbereidingscommissie, en de deputaten Voorbereiding generale synode voor hun werk en nodigt de predikanten van de kerk te Zuidhorn uit de synode als adviseurs te dienen.

Artikel 5 – Belijdenis en belofte

(agenda 1.6)

06-04-02

De preses verzoekt de afgevaardigden en adviseurs op te staan om daarmee in te stemmen met de belijdenis. Dit houdt ook een belofte in om het werk in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de belijdenis van de kerk te doen. Als adviseur zijn aanwezig ds. T.K. van Eerden, ds. H. Geertsema en ds. K.P.A. Moedt.

Deze belofte wordt later afgelegd door:

br. H. Sipkes op 6 april	br. Y. Merkus op 17 mei	ds. J.T. Oldenhuis op 28 juni
prof. dr. M. te Velde op 6 april	afgevaardigden buitenlandse kerken op 17 mei	ds. H. Pathuis op 30 augustus
ds. J. van Benthem op 12 april	de afgevaardigde van de GGRI-NTT op 18 mei	ds. J.A. Boersema op 30 augustus
br. J. van Pijkeren op 13 april	br. H.J. Nauta op 24 mei	br. F. de Boer op 30 augustus
ds. Jac. Ophoff op 19 april	br. R.K. Janssen op 24 mei	ds. W. Tiekstra op 13 september
ds. J.B. de Rijke op 19 april	br. A. de Wit op 31 mei	br. J.L. Kok op 13 september
br. J.A. Schelling op 19 april	br. J. Meems op 7 juni	ds. T. Dijkema op 26 september 2002
prof. dr. C.J. de Ruijter op 26 april	ds. T. Wendt op 21 juni	ds. K. Harmannij op 24 januari 2003.
ds. S.W. de Boer op 27 april	ds. W. Scherff op 21 juni	

Artikel 6 – Werkwijze generale synode

(agenda 1.7)

06.12-04-02

Commissie: deputaatschap Voorbereiding eerstvolgende generale synode

Materiaal:

1. evaluatie GS Leusden 1999;
2. rapport van deputaten ter voorbereiding eerstvolgende generale synode;
3. bezwaarschrift van de Classis Axel van 14 november 2001. De classis vraagt de synode uit te spreken:
  - a. dat het niet juist is, dat het deputaatschap ter voorbereiding van de generale synode, zonder dat de synode zelf besluiten heeft genomen, beleid uitzet ten aanzien van de vergaderwijze van de synode;
  - b. dat de voorgestelde vergadertijden, zolang de synode niet op een centraal gelegen plaats in Nederland wordt gehouden, niet werkbaar zijn;
  - c. dat de voorgestelde werkwijze ook overigens de volgende schaduwkanten heeft:
    - ook bij de voorgestelde werkwijze zal het moeilijk zijn ambtsdragers die nog in het arbeidsproces zitten naar de synode af te vaardigen;
    - frequent en langdurig plenair vergaderen op vrijdag en zaterdag legt een onverantwoord zware druk op het leven en de gezinnen van de afgevaardigden;
    - veel thuiswerken door synode-afgevaardigden werkt negatief op de werkgemeenschap van een synode;

- d. dat deputaatschappen niet betrokken moeten worden bij het ordenen van de reacties op eigen rapportage;
4. adhesiebetuiging van de Particuliere Synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg van 19 januari 2002 aan de punten b en c van het bezwaarschrift van de classis Axel. De bezwaren onder de punten a en d van de classis deelt de particuliere synode niet bij voorbaat, maar zij verzoekt de generale synode wel de bevoegdheden en de risico's van al te subjectieve inbreng van deputaatschappen grondig te bekijken;
5. schrijven van broeders en zusters H.C. de Marie, W.J. de Marie-Dam, P.E. Post en R.S. Post-Jonker, allen te Veenendaal. Hierin roepen zij de synode op:
  - a. de voorstellen van deputaten Voorbereiding generale synode niet over te nemen;
  - b. uit te spreken dat de handelwijze van deputaten, waarbij zij hun voorstellen reeds hebben geëffectueerd, strijdig is met de kerkorde;
  - c. uit te spreken dat het frequent en langdurig plenair vergaderen op vrijdag en zaterdag een onverantwoord zware druk legt op het leven en de gezinnen van de afgevaardigden;
  - d. uit te spreken het door deputaten genomen besluit de vergaderingen van de generale synode te doen plaatsvinden (van) vrijdagmorgen tot zaterdagmiddag per directe ingang terug te draaien naar de gebruikelijke vergadertijden zoals steeds door de generale synode gehanteerd;
  - e. uit te spreken dat een deputaatschap niet betrokken moet worden bij het ordenen van de reacties op haar eigen rapportage om zo het gevaar voor belangenverstrengeling tot een minimum te beperken.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren en hun beleid goed te keuren.

Gronden:

1. deputaten hebben terecht hun opdracht in Acta art. 121 van de Generale Synode Leusden 1999 zo opgevat dat verbeteringen in de werkwijze van een generale synode zo mogelijk al voor de eerstvolgende synode worden toegepast;
2. deputaten hebben hun bevoegdheid daarin niet overschreden, omdat zij hun plan voor een nieuwe werkwijze uitdrukkelijk als voorstel aan de synode hebben gepresenteerd.

Besluit 2:

de plenaire vergaderingen van deze generale synode worden in principe gehouden van vrijdagmorgen tot en met zaterdagmiddag.

Gronden:

1. uit een oogpunt van efficiënt werken is het goed de plenaire vergaderingen te concentreren op enkele dagen per vergaderweek;
2. met de tegenwoordige communicatiemiddelen kan veel van het voorbereidende werk door de synodeleden thuis gedaan worden;
3. vergaderen op de vrijdag en de zaterdag kan een verruimend effect hebben op het potentieel aan met name ouderling-afgevaardigden;
4. de excentrische ligging van Zuidhorn als vergaderplaats van de synode brengt voor de afgevaardigden uit het Zuiden van het land extra bezwaren mee. Dit neemt niet weg dat het ongewenst is een proef met een efficiëntere werkwijze uit te stellen tot een volgende synode.

Besluit 3:

bij wijze van proefneming worden door deze synode commissies slechts ingesteld voor die zaken die niet in aanmerking komen voor directe plenaire behandeling.

Gronden:

1. deputaten moeten in het algemeen in staat geacht worden hun voorstellen aan de synode zelf te presenteren en te verdedigen. Alleen voor complexe zaken of zaken die een gevoelige materie betreffen, is het gewenst de behandeling door een commissie te laten voorbereiden;
2. het kan een vlotte behandeling ter synode ten goede komen, dat deputaten direct zelf kennis nemen van reacties uit de kerken op hun rapporten en voorstellen en daar ook weer direct op reageren naar de synode;
3. deze werkwijze hoeft geen verzwakking te betekenen voor de kritische en controlerende taak van de synode ten aanzien van het werk van deputaten.

Besluit 4:

het moderamen op te dragen, in samenwerking met de huidige deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode, de werkwijze van deze synode nauwgezet te volgen en de synode te dienen met een tussentijdse en een eind-evaluatie.

Gronden:

1. omdat het een proefneming betreft met een nieuwe werkwijze, is het gewenst in de praktijk de voor- en nadelen ervan zorgvuldig na te gaan en zo nodig de werkwijze bij te stellen;
2. bij de benoeming van de genoemde deputaten door de Generale Synode Leusden 1999 is rekening gehouden met deskundigheid ten aanzien van deze materie.

Besluit 5:

de Huishoudelijke Regeling voor generale synoden paragraaf 3.1 te wijzigen als volgt:

1. De theologische hoogleraren en (hoofd)docenten van de Theologische Universiteit zullen door de roepende kerk worden uitgenodigd voor het geven van eventuele adviezen. Zij geven hun eventuele adviezen in de vrije discussie ter plenaire zitting.
Is bij een bepaalde zaak de deskundige inbreng van een hoogleraar of (hoofd)docent gewenst, dan wordt deze door het moderamen verzocht deel te nemen aan het werk van de commissie aan welke deze zaak ter fine van advies is toevertrouwd.

Ten dienste van de adviseurs gelden de volgende bepalingen:

- a. zo spoedig mogelijk na de opening van de synode zal de agenda en een voorlopig werken-tijdschema verstrekt worden aan de adviseurs;
- b. de hoogleraar kerkrecht ontvangt alle synodestukken; andere adviseurs ontvangen alle of bepaalde synodestukken als zij de wens daartoe kenbaar maken;
- c. aan het eind van elke vergaderweek zal een zo gedetailleerd mogelijk werkschema voor de volgende vergaderweek aan de adviseurs verstrekt worden;
- d. in het geval adviezen wenselijk en/of noodzakelijk worden geacht, zal dit telkens bij het verstrekken van dit werkschema worden vermeld, onder overlegging van de desbetreffende stukken;
- e. adviseurs mogen ook uit eigen beweging advies uitbrengen, in het bijzonder wanneer een bepaalde zaak hun eigen vakgebied betreft.

Gronden:

1. met advisering door docenten op punten die hun vakgebied betreffen, is een wederzijds belang gediend: De synode ontvangt deskundige adviezen en de docenten ontvangen informatie uit het werkveld van de kerken. Docenten hebben hier echter voor hun vakgebied niet evenveel belang bij;
2. voor de meeste docenten zal de werkwijze die onder d. is aangegeven, het meest werkbaar zijn; desgevraagd adviseren, onder overlegging van de desbetreffende stukken. Dit laatste moet wel tijdig gebeuren;
3. gelet op de positie van de hoogleraren-adviseurs tot nu toe moet het mogelijk blijven dat de docenten-adviseurs de synode uit eigen beweging adviseren en daartoe alle synodestukken ontvangen;
4. de inbreng van de hoogleraar kerkrecht zal meer systematisch moeten plaatsvinden, te organiseren door het moderamen.

Prealabel komt het voorstel van de deputaten voor de voorbereiding van de generale synode aan de orde; het punt over de vergaderplaats blijft eerst buiten de bespreking. Deze bespreking spitst zich toe op de vraag, of de voorgestelde dagen van de week wel het beoogde resultaat: meer jongere ouderlingen op de synode, zullen brengen. Zijn deze dagen aan het einde van de week wel geschikt als vergaderdagen? Komt misschien onbedoeld een dominocratische tendens aan het licht: predikanten moeten vrijgesteld worden voor synodewerk, terwijl ouderlingen het naast hun dagelijks werk moeten doen.

Een ander punt dat aandacht vraagt, is het voorstel om zoveel mogelijk rechtstreeks met deputaten te spreken. Dat vraagt een globalere aanpak, die zich meer richt op zaken van beleid dan op details. De synodecultuur zal daarvoor moeten veranderen.

Een amendement van de predikanten K. de Vries en H.J.C.C.J. Wilschut om de vergaderdagen te verplaatsen naar donderdag en vrijdag wordt verworpen met elf stemmen voor en vier onthoudingen.

De besluiten 1 tot en met 5 van het deputatenvoorstel worden aangenomen met 34 stemmen voor en één onthouding.

Deze werkwijze zal gedurende de tijd van de synode en aan het einde geëvalueerd worden.

Artikel 7 – Prealabele zaken

(agenda 1.7)

12.19-04-02

Prealabel wordt gesproken over de stroomlijning van het werk van verschillende deputaatschappen. Ieder heeft zijn eigen vraag om een quotum. Definitieve besluiten kunnen pas genomen worden, als het totale overzicht van gevraagde gelden compleet is.

Br. G.D.W. Markerink dient een voorstel in om ruim tijd uit te trekken voor de geestelijke ontmoeting met de Here en met elkaar. Na gesprek en peiling van de mening van de synodeleden wordt de afspraak gemaakt, dat de preses de vergadering van vrijdagmorgen zal openen en dat op zaterdagmorgen bij toerbeurt de synodeleden dat zullen verzorgen.

Ds. J.H. Smit dient een voorstel in dat inhoudt dat de synodeleden kerken in hun regio bezoeken om bij de zondagse erediensten voorlichting te geven over het werk van de synode en dat in het gebed aan de Here op te (laten) dragen. Besloten wordt dit aan de vrijheid van de afgevaardigden over te laten.

Ds. M. van Veelen dient een ordevoorstel in, dat beoogt de vergaderingen nog meer te bespoedigen door o.a. de presentatie van de deputaatschappen over te slaan en, mede door een strenge zelfdiscipline, met vaart te vergaderen. Het lijkt de vergadering toch goed de diverse deputaten de kans te geven zelf hun werk te presenteren. De broeders en zusters deputaten mogen best merken dat de synode belangstelling heeft voor hun werk. Het voorstel wordt van tafel genomen.

Er is door de deputaten Voorbereiding generale synode op 9 maart 2002 een voorbereidingsdag georganiseerd voor de afgevaardigden. De daar gehouden toespraak van prof. dr. M. te Velde komt in bespreking. Hij wijst op de noodzaak van een goed beleid, juist in een tijd waarin er veel verandert binnen de kerken. Aanvullend geeft ds. J.H. Smit een bijdrage over de vraag, hoe een goed beleid te voeren is. Uit de uitvoerige bespreking trekt de preses de conclusie, dat het zin heeft vaker dit soort ‘algemene beschouwingen’ te houden, eventueel in een tussenronde of in een bespreking in groepen.

Artikel 8 – Vaststelling van de agenda

(agenda 1.8)

12-04-02

De agenda van de generale synode wordt, na toevoeging van een aantal nagekomen ingekomen stukken, vastgesteld volgens het concept van de samenroepende kerk:

1. opening namens de samenroepende kerk
2. onderzoek van de geloofsbrieven en de presentie
3. verkiezing van het moderamen
4. constituering van de vergadering
5. betuiging van instemming met de aangenomen belijdenis van de kerken
6. vaststelling van de agenda van de synode
7. behandeling van ingekomen stukken en rapporten
De ingekomen stukken en rapporten zijn in de Acta in de daarvoor bestemde hoofdstukken vermeld; vertrouwelijke stukken en rapporten zijn opgenomen in de Handelingen. Zie voor de vindplaats het register in de Acta, respectievelijk de Handelingen.
8. benoemingen
9. vaststelling van de Acta en de Handelingen
10. aanwijzing van de samenroepende kerk voor, alsmede tijd en plaats van de volgende synode
11. censuur naar artikel 48 KO
12. rondvraag
13. evaluatie
14. sluiting.

Artikel 9 – Huishoudelijke zaken

(agenda 1.13)

06.12-04-02

Op voorstel van het moderamen wordt besloten:

- a. de sluitingstijd voor de ingekomen stukken is 12 april;
- b. er wordt vergaderd op vrijdag van 09.00-12.30 (met een pauze van 10.30-10.45), van 14.00-17.15 (met een pauze van 15.15-15.30), en van 19.00-22.00 (met een pauze van 20.15-20.30); op zaterdag van 09.00-12.15 (met een pauze van 10.30-10.45) en van 14.00-15.30;
- c. in week 18 en 19 en in week 27 tot en met 34 zijn er geen plenaire vergaderingen;
- d. het *Nederlands Dagblad* en het *Reformatisch Dagblad* verzoeken om de openbare zittingen te mogen verslaan. Dit wordt toegestaan onder verwijzing naar de Regeling voor de Generale Synode, art. 7.3;
- e. als synodaal verslaggever wordt benoemd br. H. Veldman te Zuidhorn. De verslagen zullen toegestuurd worden naar *De Reformatie* en de *Gereformeerde Kerkbode voor het Noorden*; het blad *Reformanda* ontvangt op zijn verzoek ook deze verslagen;
- f. als ambtelijk secretaris van de synode wordt benoemd br. J. Knol te Zuidhorn;
- g. als notulist van de synode wordt aangewezen ds. J.H. Kuiper te Assen;

- h. als een voorstel van een deputaatschap verband houdt met het werk van andere deputaatschappen, kan na de bespreking de besluitvorming worden aangehouden tot ook het andere onderwerp besproken is.

Artikel 10 – Commissies en taakverdeling

(agenda 1.14)

12-04-02

Op voorstel van het moderamen wordt besloten de commissies regionaal samen te stellen, waarbij Gelderland en Utrecht samengevoegd zijn; bij de verdeling van de onderwerpen is er vooral op gelet dat ressorten en personen niet in het verleden iets met zo'n zaak van doen gehad hebben. De commissies zullen anders werken dan op voorgaande synodes. Zij hoeven in de meeste gevallen niet zelf een besluit te concipiëren, maar begeleiden het proces bij de deputaten en adviseren wanneer een zaak rijp is voor besluitvorming.

De verdeling van commissies is als volgt:

Commissie 1 (Groningen)	Commissie 2 (Overijssel)
ds. H. Drost	ds. A. de Jager
ds. Jt. Janssen (later ds. H. Pathuis)	ds. P.L. Voorberg
br. B. Mooibroek	br. J.Th. Hendriks
br. H. Veldman	br. H.H. Luiten
rapport Echtscheiding	rapport Eredienst
Commissie 3 (Gelderland/Utrecht)	Commissie 4 (Fryslân)
ds. G. Zomer	ds. P. Houtman
br. P.F. van de Groep	ds. S. de Jong
br. J.C.B. Jongeneel	br. S. Jonker
br. A. Joh. Kisjes (later ds. J.A. Boersema)	br. A. Vonkeman
rapport Kerkelijke Eenheid	rapport Kerkmuziek
Commissie 5 (Drenthe)	Commissie 6 (Holland-Zuid)
ds. F.J. Bijzet	ds. A. van Houdt
ds. H.J.C.C.J. Wilschut (later ds. Jac. Ophoff)	ds. A.J. van Zuijlekom
br. L.R. Meedendorp	br. A. Klapwijk
br. G. Zwarteveen	br. J. van de Wetering
rapport Losmaking naar art. 14 KO	rapport Theologische Universiteit
Commissie 7 (Zuiden)	Commissie 8 (Holland-Noord)
ds. J.H. Smit	ds. M. van Veelen
ds. R. van Wijnen	ds. K. de Vries
br. G.D.W. Markerink	br. K. Bakker
br. J.H. van Pijkeren	br. C. van Keulen
rapport Zending en Hulpverlening; toerusting gemeenteopbouw	ingekomen stukken inzake vierde gebod en zondag; revisieverzoeken art. 86 Acta GS Leusden

Artikel 11 – Ingekomen brieven

(agenda 1.9)

12-04-02

De volgende ingekomen stukken worden zonder verdere bespreking afgedaan op de daarbij aangegeven wijze.

- a. brieven van de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch (2), Hardenberg-Centrum en Assen-Noord, waarin ze nog enkele stukken aankondigen die pas aangeleverd kunnen worden na de sluitingsdatum. Deze stukken worden, zodra ze binnen zijn, ter hand gesteld aan de desbetreffende commissies/deputaatschappen;
- b. brief van de scribe van de adhoc-synode Zuidhorn d.d. 14 sept. 2001 met verzoek de Acta van die synode te voegen bij de Acta van deze synode. Dit is akkoord;
- c. brief van D.J. M. te A. en M. N. te B., waarin zij hun zorgen uitspreken over ontwikkelingen in de kerk. De synode bericht hun dat ze van deze brieven kennis genomen heeft;
- d. brief van A.M. de H. te B., waarin hij aandringt op generaal-synodale regelgeving inzake comité-zittingen van kerkelijke vergaderingen. Een dergelijk verzoek moet de synode via de kerkelijke weg bereiken. Dit zal hem bericht worden;
- e. brief van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld, waarin de vrees wordt uitgesproken dat nieuwe zaken gemakkelijk via deputaten(rapporten) in plaats van via de kerkelijke weg op de synodetafel komen (voorbeeld: instelling raad van advies en steunpunt liturgie op voorstel van deputaten Echtscheiding resp. deputaten Eredienst en Kerkmuziek). De kerkenraad zal meegedeeld worden dat synode kennis heeft genomen van zijn opmerkingen; erbij wordt vermeld dat deputaten-voorstellen altijd geruime tijd voor aanvang van de synode aan de kerken worden toegestuurd;
- f. brief van deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken waarin zij verzoeken bij de behandeling van hun rapport de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken uit te nodigen. Ook verzoeken zij een Engelstalige verslaggever aan te wijzen. De synode is akkoord wat het eerste betreft. Voor het tweede zal zij de synodale persvoorlichter vragen om in overleg met ds. R.C. Janssen te Nagele dit te verzorgen;
- g. gezamenlijke brief van G. B. te H., fam. B. te R., br. en zr. J. S. en G. S.-A te R. en zr. G. M.-S. te B., waarin zij de wens uitspreken dat de synode door haar besluiten de eenheid in de waarheid van de kerken bevordert. Zij ontvangen bericht dat de synode kennis heeft genomen van hun brief;
- h. brief van de Gereformeerde Kerk te Terneuzen met verzoek deputatenrapporten tijdig aan de kerken toe te zenden. De synode neemt goede notitie van het verzoek; dit wordt aan de betrokken kerkenraad bericht;
- i. brief van de Gereformeerde Kerk te Bedum waarin zij erop wijst dat het quotum voor 2005 voor Archief en Documentatie moet zijn € 110.000 in plaats van € 110.00, uitspreekt blij te zijn met rapport van deputaten Seksueel misbruik en erop aandringt in een nieuw liedboek voorrang te geven aan liederen van eigen kerkleden. De kerkenraad krijgt bericht dat kennis is genomen van de brief en dat de opmerkingen zullen worden doorgegeven – zo nodig – aan de desbetreffende commissies en deputaatschappen;
- j. brief van de Gereformeerde Kerk te Leidsche Rijn, waarin zij meedeelt dat deze gemeente is ontstaan uit samenvoeging van de kerken te Maarssen-Breukelen en te Vleuten-De Meern. De synode neemt hier kennis van;
- k. brief van de particuliere synode Friesland waarin deze meedeelt dat de naam vanaf 1 januari 2002 is: particuliere synode Fryslân. De synode neemt hier kennis van.

Artikel 12 – Persoonlijke omstandigheden van afgevaardigden – Verkiezing van een nieuwe preses

(agenda 1.15)

12.26-04;30-08-02

Op 12 april laat br. A. Bakker uit Hoek weten, dat hij wegens ziekte van zijn vrouw niet meer in de gelegenheid is deel te nemen aan het werk van de synode. De vergadering laat beiden per brief merken, dat ze meeleeft in hun omstandigheden.

Op 26 april wordt meegedeeld dat ds. H.J.C.C.J. Wilschut door een hartaanval is getroffen. De synode draagt hem in gebed aan de Here op. Tot eind september wordt hij vervangen door zijn secundus ds. Jac. Ophoff. In de zitting van 24 januari 2003 is ds. Wilschut weer present.

Br. J.C.B. Jongeneel heeft wegens ziekte een aantal zittingen van de synode niet kunnen bijwonen.

De preses, ds. P. Groenberg is in de vakantie getroffen door een zeer ernstige ziekte, waardoor, zo ervaart hij het zelf, de Here de taak als preses van de synode van zijn schouders heeft genomen. Dit blijkt uit een brief van hem, die voorgelezen wordt. Meerdere operaties zijn nodig. De uitkomst ligt in Gods hand. De assessor bidt voor hem om een wonder van God. In plaats van ds. Groenberg kiest de synode op 30 augustus dr. E.A. de Boer, tot dan assessor, als preses en br. A. Joh. Kisjes als assessor.

Ook br. P.F. van de Groep is na de vakantie voorlopig afwezig vanwege een ziekenhuisopname. Hij werd op dezelfde kamer verzorgd als de preses.

Ds. P. Houtman en zijn vrouw ontvingen van de Here een zoon, Ludger. De synode wenst hun geluk met deze gebeurtenis.

Hoofdstuk 2 – Leer

Artikel 13 – Studiedeputaatschap inzake zondagskwestie

(agenda 2.1)

31-05;14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. Acta van de Generale Synode Leusden 1999, Artikel 25 en Bijlage 2 (*Rapport-Huttenga*) inzake het appèl van Nieuwegein tegen de PS Utrecht (ds. D. Ophoff over zondag 38 HC); commissierapport over de materie Sabbat en Zondag;
2. verzoek van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2002 een deputaatschap in te stellen met de volgende opdracht: “Te komen, op basis van exegetische en kerkhistorische inventarisatie en analyse en een hernieuwde bezinning op ethisch handelen als gelovigen en kerken in de 21ste eeuw, tot het formuleren van een positieve en thetische uitspraak in dezen en van een handreiking met betrekking tot het omgaan met het vierde gebod en de zondag, zodat gelovigen naar Christus en elkaar toe groeien, zelfs wanneer zou blijken dat de verschillen van mening die sinds jaar en dag onder ons bestaan niet weggenomen kunnen worden.”;
3. verzoek van de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Emmeloord d.d. 31 augustus 2001, waarin hij vraagt over de materie van de verhouding sabbat-zondag een studiedeputaatschap in te stellen. De raad voert als argument aan: “er is verwarring ontstaan na de uitspraak van de GS van Leusden, blijkens onderlinge discussies en vele artikelen in de ‘kerkelijke pers’. Dat is gevaarlijk in een tijd waarin grote pressie op de leden van de kerk wordt uitgeoefend om nodeloze zondagsarbeid te verrichten en de 24-uurs economie als een gegeven zonder bezwaar te aanvaarden.”
Aan zijn verzoek voegt de raad een rapport over de materie toe, dat zijns inziens “het overwegen (door een studiedeputaatschap) waard is”;
4. brief van de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Harkstede. Hij schrijft: “De genomen besluiten zijn naar het oordeel van de raad kerkrechtelijk wel juist, maar houden iets onbevredigends. De moeiten worden wel gesignaleerd, maar inhoudelijk laten ze de problematiek van de toegenomen zondagsarbeid onbesproken. Daarom wenden wij ons tot uw vergadering met het verzoek om een studiedeputaatschap in te stellen, dat naar aanleiding van de binnengekomen reacties en de discussie in de kerkelijke pers over de besluiten van de GS Leusden 1999 hierover zo mogelijk een aantal duidelijke uitgangspunten en richtlijnen opstelt ten dienste van kerkelijk beleid in het omgaan met deze problematiek, vergelijkbaar met wat eerder gedaan is voor echtscheidingszaken.”;
5. brief van de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Zeewolde, waarin hij inzake het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 verzoekt “Besluit 4.3 met de bijbehorende gronden in te trekken, en in plaats daarvan te stellen: Dat de opvatting van ds. Ophoff dat de zondag als rustdag niet gegrond is op een goddelijk gebod, nader vanuit de Schrift bestudeerd moet worden. Hiertoe stelt de synode een studiedeputaatschap in.”
Als grond voor dit besluit voert de raad aan: “De synode heeft niet aangetoond dat voor deze opvatting altijd ruimte heeft bestaan. In het algemeen kan gesteld worden dat het relateren aan een verscheidenheid van opvatting in de historie niet automatisch mag leiden tot een relativeren in het heden.
Ook al zou die ruimte in de historie wel zijn aangetoond, dan nog moeten wij nu door bestudering van de Schrift en onder leiding van de Heilige Geest verder proberen te komen. De

druk op de zondag is immers groot in de tijd waarin wij leven. Door slechts uit te spreken dat er altijd ruimte voor meerdere opvattingen heeft bestaan, gaat er van de synode geen – juist nu noodzakelijke – leiding uit. Het effect van de door Leusden gedane uitspraak onder 4.3 zal gemakkelijk kunnen zijn, vanwege de kracht van de zonde, dat werkzaamheden op zondag steeds meer aanvaard en gebruikelijk zullen worden, waardoor ook het niet meer bezoeken van de erediensten een aanvaard verschijnsel wordt.”

Besluit 1:

aan de verzoeken (waarvan dat van de Particuliere Synode Holland-Zuid in de weg van art. 30 KO is voorbereid) te voldoen door een deputaatschap ‘Vierde gebod en zondag’ in te stellen en deputaten op te dragen de kerken te dienen met een handreiking waarin een positieve standpuntbepaling geboden wordt inzake het ethisch handelen als gelovigen en kerken in de 21e eeuw met betrekking tot het vieren van de zondag als dag van de Here in het licht van het vierde gebod.

Gronden:

1. terecht wordt erop gewezen dat de uitspraken van de Generale Synode Leusden – die in het kader van een appelzaak geen zelfstandige leeruitspraken zijn – hebben geleid tot een onjuiste beeldvorming in de kerken als zou de waarde van trouw zijn aan Gods wil in het vierde gebod en het belang van verantwoord invulling geven aan de zondag door de synode gerelativeerd zijn;
2. eeuwen geleden leerde de christelijke kerk onder Gods voorzienigheid de zondag als een volledige rustdag waarderen en vieren. De waarde van dit kostbare geschenk wordt steeds minder onderkend, nu de overheid en de samenleving in Nederland – in tegenstelling tot voorgaande eeuwen – hun christelijk stempel verloren hebben. Daarmee is de vanzelfsprekendheid van de zondag als rustdag onder druk komen te staan. Ook onder christenen is in toenemende mate afkalving van de zondagsrust waarneembaar, waarbij ook de hartelijke motivatie en de royale ruimte voor de kerkdiensten in het gedrang komen. Daarom is het hoog tijd en van groot belang dat de kerken hun overtuiging op dit punt hernieuwen en verder ontwikkelen om bij het licht van Gods Woord en zoekend naar de bedoeling van Gods Geest in te spelen op genoemde en toekomstige ontwikkelingen en daarin de gelovigen bij te staan;
3. enerzijds heeft na de Nationale Synode van Dordrecht 1618-1619 geen enkele generale synode meer leerstellige uitspraken gedaan met betrekking de kwestie van sabbat en zondag; anderzijds is de bezinning op dit onderwerp binnen de kerken niet stil blijven staan; het is goed te onderzoeken, of er in de veelheid van materiaal elementen zijn waarover wel kerkelijke overeenstemming te verkrijgen valt;
4. juist nu bepaalde eeuwenoude meningsverschillen over de leer inzake het vierde gebod en de zondag (nog) niet blijken te kunnen worden weggenomen, is het goed dat de kerken niet blijven staan bij deze constatering; het zal de bezinning op en de kracht van het christelijk leven in de kerken ten goede komen, wanneer de kerken niet-opgeloste dilemma’s te boven komen en samenwerken bij het ontwikkelen, formuleren en uitdragen van een positieve schriftuurlijke handreiking inzake de zondagsrust in de 21e eeuw in het licht van het vierde gebod.

Besluit 2:

aan het deputaatschap de volgende instructie mee te geven:

- a. onderzoek te doen met het oog op eigentijdse vragen rond de zondag als rustdag in een kerkelijke, politieke en maatschappelijke context;
- b. een bijbels-theologische bezinning te verrichten op een christelijke levensstijl in verband met vieren en rusten;
- c. de kerken te dienen bij het onderling gesprek op dit punt;

- d. rapport uit te brengen van zijn werkzaamheden aan de volgende synode en dit rapport een half jaar van tevoren aan de kerken toe te zenden.

De discussie over een in te stellen studiedeputaatschap is in twee etappes gevoerd. In de eerste gaat het om de vraag of in relatie met bezwaarschriften onder agenda 3.25 in principe een studiedeputaatschap nodig was, zoals de Particuliere Synode Holland-Zuid vraagt. De bespreking is voorbereid door de daartoe aangewezen commissie uit de synode.

De vraag naar een studiedeputaatschap is, zo blijkt uit de bespreking, te verklaren uit het gegeven dat er op de besluiten van de generale synode van Leusden over bezwaarschriften met betrekking tot de opvattingen van sommige predikanten over de sabbat en de zondag heel veel nieuwe bezwaarschriften gekomen zijn. Gronden van de uitspraken van Leusden zijn als leeruitspraken gaan functioneren.

Het punt in discussie is, of er altijd al verschil van mening was over de vraag of en hoe de zondag de sabbat opgevolgd is. Al op de synode van Dordrecht 1618/1619 speelde dat een rol. Dat deze synode in één morgen klaar was met haar werk over de sabbat, was voor de ene afgevaardigde een aanbeveling en voor anderen juist een bedenkelijk punt.

De bedoeling van een studiedeputaatschap kan niet zijn, dat de behandeling van de zaken rond sabbat en zondag weer drie jaar opgeschoven wordt: er liggen nu bezwaarschriften. De adviseur, prof. dr. M. te Velde, wijst erop dat F.L. Rutgers en zijn leerlingen bezwaar hadden tegen het verschijnsel studiedeputaten, omdat er zomaar een leeruitspraak van komt. Hij zag meer in een handreiking voor de kerken, die deputaten zouden kunnen geven, en wel op korte termijn.

Sommigen wijzen erop, dat de uitspraken van Leusden binnen de kerken minimaliserend gelezen worden, terwijl het in deze tijd, waarin de zondag toch al onder druk staat, eerder om maximalisering van deze dag als Dag van de Here gaat.

De bespreking wordt afgerond in de verwachting dat de synodecommissie met een voorstel voor studiedeputaten komt.

In de tweede etappe wijst ds. K. de Vries er namens de commissie op, dat inderdaad de uitspraken van Leusden minimaliserend zijn opgevat, zonder dat deze synode dat overigens bedoelde. Het is, nu de zondag in de maatschappij van vandaag onder druk staat, belangrijk helderheid te geven in een stuk dat meer is dan een persoonlijke visie, maar tegelijk ook geen leeruitspraak is. Dat het vierde gebod vandaag geldig is, staat niet ter discussie: wie zijn wij om een gebod van de Here om te buigen.

Meerdere afgevaardigden spreken het gevoel uit, dat 'de zondag je tussen de vingers door glipt', als we niet oppassen.

In de bespreking wordt erop aangedrongen dat deputaten niet in stilte studie gaan plegen, maar een bezinning binnen de kerken op gang brengen, zoals dat bij voorbeeld via de kerkenraadsdagen gebeurt. Het is niet de bedoeling dat alleen mensen die al een bepaalde visie op de zondag aanhangen, vertegenwoordigd zijn in dit deputaatschap. Het moet een brede samenstelling krijgen.

Br. S. Jonker dient een tegenvoorstel in, waarin hij de synode wil laten uitspreken dat rusten op de zondag een goddelijk gebod is. Dit wordt echter beschouwd als tegenvoorstel bij agenda 3.25.

Na een peiling om te zien of de zaak rijp is voor stemming (7 stemmen tegen), komt het aangepaste commissievoorstel in stemming. Besluit 1 wordt aangenomen met 4 onthoudingen en 1 tegenstem. Besluit 2 evenzo met 3 onthoudingen. Het totale besluit wordt aangenomen met 3 onthoudingen, geen tegenstem.

Artikel 14 – Benoeming deputaten Vierde gebod en zondag

(agenda 2.3)

20-09-2002

Commissie: moderamen

Als deputaten Vierde gebod en zondag worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. E.A. de Boer (s), Zeist	ds. A. van Houdt, Vlaardingen
ds. P.L. Voorberg, Emmeloord	ds. M. van Veelen, Delft
ds. K. de Vries, Alphen aan den Rijn	
J. Westert, Ommen	

Artikel 15 – Revisieverzoek GS Heemse Acta art. 131

(agenda 2.2)

30-08;14-09-2002

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. Acta van de Generale Synode Heemse 1984-1985, art. 131, besluit II, grond 3, slotzin: ‘Steeds is erkend, dat de Here in zijn welbehagen nieuw leven kan werken, ook kerkelijk leven, buiten de grenzen van de kerk, dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd’;
2. brief van br. Joh. Wolters te Kampen, waarin hij opnieuw om revisie van de slotzin vraagt, en wel zo dat de woorden ‘gehoorzame kerkinstituering’ worden weggenomen en de slotzin zal luiden: ‘Steeds is door de kerk geleerd dat de Here door zijn Woord nieuw leven werkt, ook buiten de grenzen van de kerk’.
3. Acta van de Generale Synode Leusden 1999, art. 103, met het besluit niet aan zijn verzoek te voldoen omdat geen nieuwe bezwaren naar voren zijn gebracht.

Besluit:

1. aan het verzoek van br. Joh. Wolters te Kampen om het besluit van de Generale Synode Heemse 1984-85, Acta artikel 131, besluit II, grond 3, in de door hem aangegeven zin te wijzigen, niet te voldoen;
2. grond 3 onder besluit II in artikel 131 van de Acta van de Generale Synode Heemse 1984-85 aldus te corrigeren, dat de laatste woorden komen te luiden: “de kerk die in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd”;
3. respect te betuigen aan br. Wolters voor zijn scherp inzicht en volhardendheid.

Gronden:

1. in het desbetreffende artikel van de Acta van de Generale Synode Heemse 1984-85 is kennelijk sprake van een taalkundige verschrijving;
2. hoewel er slechts sprake is van een taalkundige verschrijving, is de moeite die dit aan enkele kerkleden geeft, reden om deze zaak alsnog recht te zetten;
3. de voorgestelde tekstwijziging is de meest aannemelijke weergave van de bedoeling van de Generale Synode Heemse 1984-85;
4. nu deze broeder in het gelijk gesteld wordt, mag een blijk van respect en waardering voor deze bejaarde broeder niet achterwege blijven.

In eerste instantie stelt het moderamen met een beroep op het beleid van voorgaande synodes voor dit revisieverzoek niet ontvankelijk te verklaren, omdat eenmaal revisie vragen voldoende is en de appellant geen nieuwe argumenten naar voren brengt. In de bespreking op 30 augustus laten enkele synodeleden weten deze wijze van afhandeling niet bevredigend te vinden. Zij bepleiten een inhoudelijke beoordeling. Daarop neemt het moderamen zijn voorstel terug voor heroverweging.

In het herziene voorstel wordt toegestemd dat de aangehaalde passage uit artikel 131 van de Acta van de Generale Synode Heemse 1984-1985 geen goede zin geeft. Anders dan br. Wolters meent, zal dit

geen kwestie zijn van dwaalleer, maar van een verschrijving. Hoewel het niet nodig is elke vergissing in Acta van vroegere synoden te corrigeren, stelde het moderamen voor hiertoe nu wel over te gaan, gezien de onophoudelijke aandrang daartoe. Ds. P.L. Voorberg stelt voor aan br. Wolters respect te betuigen voor zijn inzicht en volhardendheid. Dit wordt in het voorstel opgenomen. Het herziene voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen, waarbij br. G. Zwarteveen als lid van de Generale Synode Leusden 1999 buiten stemming blijft.

Hoofdstuk 3 – Kerkregering

a – Regelgeving

Artikel 16 – Kerkrecht en kerkorde, algemeen besluit en opdrachten

(agenda 3.1)

13-04;26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 aan tijdelijke deputaten kerkrecht en kerkorde, Acta art. 43, om na onderzoek van de kerkrechtelijke implicaties van de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 hierover adviezen uit te brengen aan de volgende synode;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, januari 2002;
3. aanvullend rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, februari 2002;
4. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord d.d. 30 maart 2002 met het verzoek tot revisie van de Acta GS Leusden 1999, art. 43, omdat dit een zaak betreft die niet door de kerken aan de orde gesteld is, waarmee de synode zich bevoegd verklaart om zelfstandig besluiten te nemen buiten de kerken om, en omdat de synode zelf rekening dient te houden met alle bijkomende aspecten van hun besluitvorming.

Besluit 1:

aan het verzoek van br. en zr. De Boer niet te voldoen.

Gronden:

1. het door hen aangevoerde argument, dat generale synodes bij hun besluiten zelf rekening dienen te houden met alle bijkomende aspecten en dit niet aan deputaten moeten overlaten, berust op een misverstand. Het rapport dient juist om volgende synodes daartoe beter in staat te stellen;
2. bovendien heeft een generale synode de bevoegdheid aan deputaten zaken toe te vertrouwen die zij zelf niet in haar zittingen tot een goed einde kan brengen, opdat de volgende synode na goede voorbereiding zal kunnen besluiten. Zodoende geschiedt er niets buiten de kerken om.

Besluit 2:

(tijdelijke) deputaten kerkrecht en kerkorde decharge te verlenen voor door hen verrichte werkzaamheden, met de aantekening dat op enkele punten verdere uitwerking en bezinning nodig is.

Grond:

deputaten hebben veel werk verzet om hun veelomvattende opdracht zo goed mogelijk uit te voeren. In hun rapportage geven ze een duidelijke verantwoording. De Generale Synode Zuidhorn kon in veel zaken besluiten nemen. Deputaten hebben echter niet alle opdrachten kunnen uitvoeren en vragen ook zelf om een vervolgoordracht.

Besluit 3:

een deputaatschap Kerkrecht en kerkorde te benoemen met de volgende opdrachten (hierin zijn tevens eerder genomen besluiten van de Generale Synode Zuidhorn verwerkt):

- a. te onderzoeken ten aanzien van welke generaal-synodale besluiten, bepalingen, regelingen, richtlijnen, handreikingen e.d. nog verheldering nodig is op het punt van status en rechtseffect, en daarover voorstellen te doen;
- b. te overleggen met de Theologische Universiteit en deputaten Archief en documentatie over digitalisering van de Acta van de synodes sinds 1892;
- c. het besluit van de Generale Synode Zuidhorn inzake art 8 KO te verwerken in een voorstel tot wijziging van dit artikel, waarbij alleen de hoofdzaak en niet de procedure in de kerkorde wordt opgenomen;
- d. onderzoek te verrichten of deelneming van predikanten uit onze kerken aan de geestelijke verzorging in inrichtingen van justitie en instellingen van gezondheidszorg op verantwoorde wijze mogelijk is, en of artikel 12 KO toereikend is voor de kerkrechtelijke regeling van hun benoeming en positie; en hierbij deputaten Kerk en overheid te raadplegen;
- e. een studie te doen naar de mogelijkheid om appèl in plaatselijke geschillen tot één of twee instanties te beperken; en hierbij deputaten Appèlzaken GS te raadplegen;
- f. te overleggen met deputaten Dienst en recht om advies uit te brengen over een tweede beroepsinstantie bij geschillen tussen een predikant en zijn kerkenraad op het gebied van ambtsvervulling en arbeidsrecht;
- g. zich te bezinnen op criteria waaraan revisieverzoeken moeten voldoen; en hierbij deputaten Appèlzaken GS te raadplegen;
- h. de aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 voorgelegde vragen inzake het recht op de doop van Nederlandse aspirant-adoptief-kinderen (Acta art. 35) te bestuderen en op basis daarvan de volgende synode te dienen met een voorstel, hoe de vragen en onduidelikheden met betrekking tot het tijdstip van de doop van Nederlandse aspirant-adoptief-kinderen het beste kunnen worden beantwoord dan wel opgelost;
- i. in overleg met deputaten Bijbelvertaling:
  - i. onderzoek te doen naar de (vooral) kerkrechtelijke vragen met betrekking tot kerkelijke ijking van bijbelvertalingen en het generaal-synodaal vrijgeven van een vertaling annex de afbakening van bevoegdheden in dezen;
  - ii. na te gaan, welke besluitvorming er ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten in de huidige situatie en voor de komende jaren op generaal-synodaal niveau nodig is;
- j. in samenwerking met deputaten Huwelijk en echtscheiding zich te bezinnen op de vraag of en hoe wijziging van art.70 KO op termijn dient plaats te vinden;
- k. te overleggen met deputaten Huwelijk en echtscheiding inzake de door hen ontvangen opdracht om te bestuderen of er in het licht van de Schrift aanvullende maatregelen van vermaan en tucht mogelijk en wenselijk zijn;
- l. betreffende herziening van de kerkorde:
  - i. de eerstkomende generale synode te dienen met een herziene formulering van de kerkorde-artikelen met betrekking tot liturgie in de geest van de Koersbepaling zoals door de Generale Synode Zuidhorn 2002 aanvaard;
  - ii. de eerstkomende generale synode voorts van advies te dienen met een rapport of er ook op andere onderdelen herziening van de kerkorde noodzakelijk dan wel gewenst is;
  - iii. bij positieve beantwoording van het onder ii. genoemde de eerstkomende generale synode te dienen met voorstellen inzake onderdelen van de kerkorde die herziening behoeven;
  - iv. bij de voorbereiding van de onder iii. genoemde werkzaamheden te letten op kerkrechtelijke ontwikkelingen in kerkgenootschappen waarmee op landelijk niveau contactoefening plaatsvindt;

- m. op basis van het aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 aangeboden rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde ten aanzien van de kerkelijk werkers:
  - i. in overleg met deputaten Dienst en recht verdere bezinning te (laten) doen en beleid te ontwikkelen ten aanzien van de vragen rond de verhouding van kerkelijk werkers en ambtsdragers;
  - ii. als de bezinning daartoe aanleiding geeft, handreikingen op te stellen die de plaatselijke kerken kunnen gebruiken bij het aanstellen van een kerkelijk werker. Bij de formulering ervan dienen deputaten rekening te houden met en aan te sluiten bij de diverse situaties die in de kerken voorkomen;
  - iii. de volgende generale synode te dienen met een voorstel ten aanzien van wat als generaal-synodale regelgeving in dezen zou moeten worden aanvaard;
  - iv. vanuit zijn deskundigheid te adviseren met betrekking tot vragen die vanuit de praktijk aan deputaten worden voorgelegd;
  - v. als kerkelijk aanspreekpunt te fungeren voor overleg met instellingen waar de opleiding tot kerkelijk werker plaatsvindt;
- n. het rapport over hun werkzaamheden een half jaar voor het begin van de eerstkomende generale synode aan de kerken toe te zenden;
- o. rekening te houden met een verzoek van de eerstkomende generale synode om deze synode van dienst te zijn in de kerkrechtelijke voorbereiding van de behandeling van ingekomen stukken.

Grond (aanvullend bij de gronden die reeds in hier geïntegreerde besluiten zijn opgenomen):

telkens weer komt op een synode de vraag naar kerkrechtelijke implicaties van aan haar voorgelegde zaken en door haar te nemen besluiten. Het is voor een zorgvuldige weging van zulke aangelegenheden en consistentie in de advisering en besluitvorming goed dat opnieuw een deputaatschap Kerkrecht en kerkorde wordt benoemd.

Op 13 april begint de synode aan de behandeling van de zaken rond kerkrecht en kerkorde. Als deputaten zijn dan aanwezig ds. H. Pathuis en prof. dr. M. te Velde. Prof. Te Velde wijst erop, dat deze deputaten met vier clusters van vragen te maken hadden. Allereerst met vragen rond de kerkorde, eventuele wijziging ervan en een teksteditie. Een tweede cluster gaat over vragen rond de revisie van synodebesluiten; een derde over de positie van de kerkelijk werker en in een vierde cluster komen de vragen terecht die andere deputaatschappen stellen aan het deputaatschap kerkrecht en kerkorde. De deputaten ontvangen decharge voor hun beleid op 26 september. Op diezelfde dag wordt hun instructie vastgesteld. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 17 – Consistentie van besluitvorming door de generale synode

(agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 14. Deputaten besloten af te zien van het toetsen van de consistentie van de besluitvorming van de Generale Synode Leusden 1999, gelet op de relevantie van andere opdrachten ten opzichte van deze opdracht en het tijdsbeslag dat met een dergelijk onderzoek zou zijn gemoeid. Zij bevelen aan het moderamen van de generale synode te belasten met de controle op de consistentie van de besluitvorming door de generale synode.

Besluit:

1. de uitleg van deputaten waarom het gevraagde onderzoek niet heeft plaatsgevonden, te aanvaarden;
2. de aanbeveling van deputaten te volgen en in de Huishoudelijke regeling voor generale synoden op te nemen dat het moderamen zorg zal dragen voor consistentie van de besluitvorming ter generale synode.

Grond:

het moderamen heeft gedurende de synode een goed overzicht over de concrete besluiten die worden genomen, en kan toetsen of besluiten op elkaar aansluiten. Door alert reageren zal inconsistentie worden voorkomen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Prof. Te Velde merkt op, dat het moderamen gedurende deze synode hierop gelet heeft door het noteren van zogenaamde hangpunten.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 18 – Rechtseffect van besluitvorming door de generale synode

(agenda 3.1)

13-04;06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 15. Hierin bespreken zij het karakter en gewicht van regelgeving en besluiten, het inwerkingtreden van besluiten en de mogelijkheid van meerjarenbesluiten.

Besluit 1:

1. in te stemmen met de conclusie van deputaten dat de generale synode in haar besluitvorming terminologisch en inhoudelijk helder moet laten blijken, welk rechtseffect zij met haar uitspraken en besluiten beoogt. Zij zal zich daartoe bij elke beslissing bezinnen op de concrete rechtskracht, de rangorde, de geadresseerde(n) van een besluit. Ook zal ze bij elke beslissing de gronden en overwegingen zorgvuldig vormgeven;
2. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen te onderzoeken, ten aanzien van welke generaal-synodale bepalingen, regelingen, richtlijnen, handreikingen e.d. verheldering op het bedoelde punt nodig is en daarover aan de eerstkomende generale synode te rapporteren.

Grond:

1. deputaten hebben bestaande oneffenheden in het ‘soortelijk gewicht’ van synodebesluiten terecht gesignaleerd;
2. een nader onderzoek kan ertoe leiden dat de gesignaleerde oneffenheden worden weggenomen of dat het onderscheid tussen verschillende besluiten van de generale synode terminologisch meer helder wordt afgebakend.

Besluit 2:

in te stemmen met de conclusie van deputaten, dat een generale synode bevoegd is om in een bepaalde zaak een meerjarenproject op te zetten, maar dat dit een volgende synode niet de bevoegdheid ontnemt om tot een herziening van het stappenplan te besluiten.

Grond:

op het bestaande recht van revisie kan geen uitzondering worden gemaakt voor meerjarenprojecten.

Besluit 3:

met het oog op vragen rond het tijdstip waarop besluiten van de generale synode rechtseffect krijgen, de volgende regels vast te stellen:

1. De besluiten van de generale synode zullen in de plaatselijke kerk als aanvaard gelden, tenzij de kerkenraad binnen zes maanden na het ontvangen van de Acta gemotiveerd het tegendeel verklaart en bij de eerstvolgende synode in revisie gaat.
2. De generale synode draagt er zorg voor dat een genomen besluit binnen drie weken via de website kan worden geraadpleegd door kerken en kerkleden. Deputaten communicatie zullen volgens opgave van de generale synode duidelijk markeren, wanneer het een besluit betreft dat effectuering in alle plaatselijke kerken met zich meebrengt.
3. De door de generale synode opgestelde lijst van besluiten die effectuering in alle plaatselijke kerken met zich meebrengen, zal ook een plaats krijgen in de Acta.
4. De kerkenraden zijn bevoegd om op basis van de via de website gepubliceerde tekst tot ratificatie over te gaan en aan een besluit uitvoering te geven.
5. Wanneer een lid van de gemeente aan de kerkenraad verzoekt een recent synodebesluit te ratificeren dat voor hem/haar persoonlijk effect dient te krijgen, zal de kerkenraad daarover binnen acht weken een uitspraak doen. Wanneer de kerkenraad het synodebesluit niet als bindend aanvaardt, dient hij dat met opgaaf van redenen aan het betrokken gemeentelid mee te delen en bij de eerstvolgende synode in revisie te gaan.

Grond:

ter wille van rechtsgelijkheid en rechtszekerheid in de kerken is een eenvoudige regeling ten aanzien van de termijnen van ratificatie nodig.

Het oorspronkelijke voorstel komt op 13 april in bespreking. Het bevat een groep uitspraken over helderheid en consistentie van synodebesluiten en wil bovendien afspraken maken over het moment waarop synodebesluiten geldig zijn. Omdat een en ander nog niet helder is, nemen de deputaten de gemaakte opmerkingen mee en zeggen te zijner tijd terug te komen met een uitgewerkt voorstel.

De bespreking wordt voortgezet op 6 september. Aanwezig zijn dan als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde. Apart gesproken wordt over de vraag of de genoemde termijn van acht weken niet kort is: kan die niet naar drie maanden?

Het voorstel wordt aangenomen met 2 stemmen tegen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 19 – Procedure voor wijziging van de kerkorde

(agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1b met bijbehorende grond. Hierin krijgen te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht zich te bezinnen op een procedure voor wijziging van de kerkorde;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 16. Deputaten onderscheiden twee procedures voor wijziging van de kerkorde.

Besluit:

1. te onderscheiden tussen twee procedures voor wijziging van de kerkorde, afhankelijk van de vraag of slechts tekstuele aanpassing wordt verlangd dan wel een inhoudelijke wijziging aan de orde is;
2. voorstellen die slechts tot tekstuele aanpassingen leiden, kunnen door de generale synode zelf worden gerealiseerd. Daarbij geldt niet de eis dat het voorstel vooraf aan de plaatselijke kerken ter kennis is gebracht;
3. de volgende procedure vast te stellen voor een algehele herziening van de kerkorde en bij inhoudelijke herziening van afzonderlijke bepalingen van de kerkorde:
  - a. voorstellen die structurele en/of inhoudelijke wijzigingen behelzen, behoren tijdig in de kerkelijke weg te worden voorbereid;
  - b. nadat vervolgens op de generale synode besluitvorming in eerste lezing heeft plaatsgevonden, beraden de kerken zich op classisniveau over de voorgestelde teksten, en zenden hun consideraties in bij de generale synode;
  - c. uiterlijk een half jaar nadat de voorgestelde teksten naar de kerken zijn gezonden, stelt de generale synode in tweede lezing de definitieve tekst vast bij meerderheid van stemmen, na beraad over de ingediende consideraties;
  - d. bij de vaststelling in tweede lezing is amendering mogelijk. Daarbij geldt als voorwaarde dat de consideraties daartoe aanleiding geven. Voor het realiseren van een amendement in de tweede fase is een gekwalificeerde meerderheid van drievierde van het aantal uitgebrachte stemmen vereist.

Gronden:

1. deputaten hebben aangetoond dat een dergelijke verdeling verhelderend werkt;
2. tekstuele aanpassingen vinden hun oorzaak als regel in voor allen heldere omstandigheden, waarbij niet meer gebeurt dan het actualiseren van die omstandigheden in de tekst van de kerkorde. Uit de aard van die zaak hoeven mindere vergaderingen daar niet ook nog mee belast te worden;
3. het hoort bij de aard van ons kerkverband dat alle kerken betrokken worden bij structurele en inhoudelijke wijzigingen van de kerkorde;
4. om de stroom van reacties te kanaliseren en tegelijk toch alle plaatselijke kerken erbij te betrekken is de classis de meest aangewezen vergadering om de consideratie te laten plaatsvinden;
5. een procedure van classicale consideratie is een brede raadpleging, waarbij de classes zowel instemmende als kritische notities kunnen maken. Zo'n procedure lijkt een geschikt middel om kerkelijke betrokkenheid en draagvlak gestalte te geven;
6. de synode die in eerste instantie over een wijziging beslist heeft, behoort die wijzigingsprocedure zelf af te ronden.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Het voorstel wil onderscheiden tussen zaken van tekstuele aard en ingrijpender zaken en wil de snelheid van afhandelen bevorderen. Dezelfde synode kan de overwegingen van de classes over voorgestelde wijzigingen meenemen, indien de voorstellen aan het begin van de synode aan de orde komen.

Ds. A. de Jager dient een amendement in om zo'n zaak toch voor te leggen aan de volgende synode. Dit wordt niet gesteund.

Het voorstel wordt aangenomen met één onthouding. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 20 – Herziene uitgave van de kerkorde

(agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1a met bijbehorende grond. Hierin krijgen te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht een herziene uitgave van de kerkorde te verzorgen in samenwerking met deputaten Generaal-synodale publicaties.
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 5. Hierin komt naar voren:
  - a. deputaten constateren sinds de opname van de kerkorde in het *Gereformeerd Kerkboek* (1985) een beperkt aantal aanvaarde wijzigingen (in de artikelen 5, 18, 49, 53), en een eventueel binnenkort te aanvaarden wijziging (art. 70);
  - b. deputaten hebben afgezien van het laten drukken van een separate editie van de Kerkorde. Kerkordewijzigingen worden wel doorgevoerd in nieuw te drukken kerkboeken;
  - c. deputaten menen dat via de website www.gkv.nl aan belanghebbenden voldoende informatie kan worden gegeven over de tekst van de kerkorde;
  - d. deputaten stellen voor in de acta van elke gewone synode de actuele tekst van de kerkorde op te nemen.

Besluit 1:

het beleid van deputaten goed te keuren.

Gronden:

1. het beperkte aantal en de aard van de wijzigingen rechtvaardigen niet de kosten van een separate gedrukte uitgave van de kerkorde;
2. de actuele tekst van de kerkorde is voor belanghebbenden voldoende beschikbaar via diverse media als acta, kerkboek of het internet via 'www.gkv.nl' en 'www.kerkrecht.nl'.

Besluit 2:

in het vervolg de tekst van de kerkorde op te nemen in de acta van elke gewone synode.

Grond:

opname in de acta vergroot de bereikbaarheid van de actuele tekst van de kerkorde voor belanghebbenden.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde. Over dit onderwerp is ook al gesproken in de algemene ronde van 13 april. Inmiddels zijn in de in 1978 herziene kerkorde diverse artikelen gewijzigd. Het voorstel is om de actuele tekst niet alleen op te nemen in herdrukken van de kerkboeken, maar ook te publiceren in de Acta van elke gewone synode en via het internet.

Het voorstel wordt aangenomen met algemene stemmen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 21 – Editie van de kerkorde met regelingen en jurisprudentie

(agenda 3.1)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1c met bijbehorende grond. Hierin krijgen te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht zich te bezinnen op een editie van de kerkorde met verwerking van generaal-synodale regelingen en jurisprudentie;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 6. Deputaten constateren dat de tekst van de kerkorde samen met relevante generaal-synodale uitvoeringsbepalingen en jurisprudentie een plaats heeft gekregen op de website ‘www.kerkrecht.nl’. Zolang niet duidelijk is of daarnaast behoefte is aan een uitgave in boekvorm, zou daartoe, volgens deputaten, geen actie moeten worden ondernomen. Deputaten adviseren om digitalisering van de Acta sinds 1892 te stimuleren.

Besluit 1:

in te stemmen met de visie van deputaten om nu (nog) niet over te gaan tot de uitgave in boekvorm van de kerkorde met verwerking van generaal-synodale regelingen en jurisprudentie.

Grond:

de kerkorde en afzonderlijke Acta zijn beschikbaar in gedrukte vorm. Gezien de huidige beschikbaarheid via het medium internet (inmiddels niet alleen op ‘www.kerkrecht.nl’ maar ook via ‘www.gkv.nl’) en in aanmerking genomen de te verwachten kosten van het uitgeven van een geïntegreerde bundel van kerkorde, uitvoeringsbepalingen en jurisprudentie lijkt terughoudendheid met betrekking tot zo’n afzonderlijke uitgave geboden.

Besluit 2:

deputaten op te dragen:

- a. te overleggen met de Theologische Universiteit en deputaten Archief en documentatie over digitalisering van de Acta van de synodes sinds 1892;
- b. van de resultaten van het overleg rapport uit te brengen aan de eerstkomende generale synode.

Grond:

digitalisering van de Acta sinds 1892 zal de bestudering van gereformeerd kerkrecht en verzameling van gereformeerde kerkelijke jurisprudentie ten goede komen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 22 – Benoeming deputaten Kerkrecht en kerkorde (agenda 3.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Kerkrecht en kerkorde worden benoemd:

Primi	Secundi
prof. M. te Velde (s), Kampen (2008)	A.J. van Bakkum, Assen
ds. J.L. Beuving, Bergschenhoek (2008)	J.W. Both, 's-Hertogenbosch
ds. J.W. Boerma, Rotterdam (2011)	S. Griffioen, Loenen aan de Vecht
C. van der Boom, Dordrecht (2011)	K. Gunnink, Oldehove
C. Galenkamp-Bolt, Amersfoort (2008)	ds. G.F. Overweg, Schildwolde
ds. K. Harmann, Den Ham (2011)	J.I. Top-de Jong, Apeldoorn
ds. J.T. Oldenhuis, Groningen (2008)	ds. R.J. Vreugdenhil, IJmuiden
ds. H. Pathuis, Oldehove (2005)	
J. Roose, Tilburg (2008)	
M.A. Rouw, Leiden (2011)	
ds. J.B. de Rijke, Krimpen a/d IJssel (2008)	
ds. P. Schelling, 's-Hertogenbosch (2008)	
J.P. de Vries, Amersfoort (2008)	

Artikel 23 – Algemene herziening van de kerkorde (agenda 3.3)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Groningen d.d. 11 februari 2002, waarin wordt voorgesteld om aan de deputaten kerkrecht en kerkorde opdracht te geven:

1. de eerstkomende generale synode te dienen met een rapport ten aanzien van de vraag, of er vanwege de voorbeelden die in de brief van de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn (d.d. 11 juni 2001) worden genoemd en eventueel nog andere voorbeelden, een herziening c.q. aanvulling van de kerkorde noodzakelijk is;
2. indien deze vraag door hen positief wordt beantwoord, voorstellen tot herziening c.q. aanvulling te ontwerpen, welke tijdig aan de kerken dienen te worden voorgelegd.

Besluit:

aan nieuw te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht te geven:

- a. de eerstkomende generale synode van advies te dienen met een rapport of en zo ja, op welke onderdelen herziening van de kerkorde noodzakelijk dan wel gewenst is;
- b. bij bevestigende beantwoording van het onder a. genoemde de eerstkomende generale synode van advies te dienen met voorstellen inzake onderdelen van de kerkorde die herziening behoeven;
- c. bij de voorbereiding van de onder b. genoemde werkzaamheden te letten op kerkrechtelijke ontwikkelingen in kerkgenootschappen waarmee op landelijk niveau contactoefening plaatsvindt.

Grond:

in de brief van de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn wordt terecht gesignaleerd dat zich in de gemeenten nieuwe structuren hebben ontwikkeld buiten de kerkorde om. Te denken valt daarbij aan de ontwikkeling van sectie- of wijkraden, moderamina of kernkerkenraden met uitgebreide bevoegdheden en verder aan de aanstelling van ambtsdragers met aangepaste taakomschrijving. Voorts rijzen er regelmatig belangrijke vragen over onderwerpen als de (rechts)positie van de predikant en die van kerkelijk werkers die niet of niet voldoende zijn omschreven in de kerkorde. Ter wille van een goed bestuur en van rechtszekerheid in de kerken lijkt het geboden op deze en dergelijke punten tot herziening of aanvulling van de kerkorde te komen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Met algemene stemmen wordt het voorstel aangenomen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

De preses, ds. E.A. de Boer, merkt op, dat met algemene stemmen een aanzet gegeven is tot totale herziening van de kerkorde. Hij wenst de deputaten met name op dit punt veel wijsheid, creativiteit en feeling met de kerken toe.

Artikel 24 – Verzoek om studiedeputaatschap kerkelijke vergaderingen

(agenda 3.3)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Drenthe d.d. 31 mei 2001 met het verzoek aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 om een studiedeputaatschap in te stellen, dat een antwoord tracht te formuleren op de volgende vragen:

A Principieel:

- Wat zijn de hoofdtaken van de kerkelijke vergaderingen en hoe verhouden deze zich tot elkaar? (te denken valt aan: bezinning en beleidsvorming; en rechtspraak).
- In hoeverre is het wenselijk dat op kerkelijke vergaderingen de essentiële zaken zoals de confessie, prediking, pastoraat en catechese meer aandacht ontvangen dan nu het geval is?
- Op welke wijze kan dit gerealiseerd worden?
- Hoe kan hierbij voorkomen worden dat de zelfstandigheid van de plaatselijke kerken in gedrang komt?

B Praktisch:

- Is de huidige vergaderstructuur, de weg om tot besluiten te komen en de frequentie van vergaderen voldoende toegesneden op de vragen en de behoeften van deze tijd?
- Is het wenselijk om van vier naar drie kerkelijke vergaderingen terug te gaan, door bijvoorbeeld geen particuliere synoden meer te houden?
- Zijn er andere mogelijkheden om als kerken frequenter contact met elkaar te hebben? Worden door frequenter te vergaderen de lijnen naar de plaatselijke kerken echt korter?
- Welke invloed heeft frequenter vergaderen op de (inmiddels vele) deputaatschappen in onze kerkelijke structuur?
- Hoe kan een grotere betrokkenheid van ambtsdragers bij, en een meer representatieve vertegenwoordiging van de ouderlingen in met name de generale synoden bereikt worden?

Besluit:

aan het verzoek in zoverre te voldoen dat de synode deze brief in handen stelt van deputaten Kerkrecht en kerkorde.

Grond:

hoewel een deel van de vragen die de particuliere synode Drenthe stelt in de mindere vergadering kan worden afgehandeld, bijvoorbeeld door zich in classicaal verband te bezinnen en maatregelen te nemen ter oplossing van gesignaleerde knelpunten, stelt de particuliere synode Drenthe ook zaken aan de orde die van belang zijn bij de aan deputaten opgedragen bezinning op de herziening van de kerkorde.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Het punt is aan de orde gesteld door de particuliere synode Drenthe. Deputaten stellen voor om niet te voldoen aan het verzoek om een deputaatschap in te stellen, omdat het voorstel van Drenthe onvoldoende concreet hanteerbaar is voorbereid en een deel van de vragen in de mindere vergadering kan worden afgehandeld. Het deputatenvoorstel wordt bij de stemming verworpen met 6 stemmen voor. Een voorstel om het verzoek van Drenthe in handen te geven van deputaten kerkrecht en kerkorde wordt aangenomen met 2 stemmen tegen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 25 – Kerkelijke onderzoeken voor beroepbaarstelling en toelating tot het ambt van predikant

(agenda 3.4)

19-04-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d6 met bijbehorende grond.
Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “wat zijn de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art 5 KO?”;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 7.
Hierin evalueren zij de regelgeving aan de hand van een ingesteld onderzoek onder classes, deputaten ad art 49 KO, en hen die zich onderworpen hadden aan het beroepbaar stellend onderzoek (BSO) en/of het toelatend onderzoek (TLO).

Besluit:

1. de tekst van de regelingen en handreikingen BSO en TLO op de volgende punten te wijzigen of aan te vullen:
  - a. Het BSO en TLO zullen in hun geheel plaatsvinden in besloten zitting.
  - b. Zowel het BSO als het TLO vindt plaats onder leiding van deputaten kerkelijke onderzoeken.
  - c. Er zal tijdens het aanvankelijke onderzoek geen mogelijkheid van verlenging zijn. Als er duidelijke noodzaak aanwezig is, kan de classis besluiten tot een voortgezet gesprek op een latere datum.
  - d. De preken zullen tijdig worden toegezonden aan de afgevaardigden en de deputaten ad art. 49 KO.
  - e. De ingeleverde preken mogen niet eerder door een docent en/of mentor beoordeeld zijn.

- f. Tijdens het BSO zal er een gesprek plaatsvinden van maximaal een half uur naar aanleiding van de motivatiebrief en een gesprek van maximaal een half uur betreffende de drie tevoren toegezonden preken, waarbij ook de invulling van de eredienst betrokken kan worden. Het 'leer'-gesprek over de Schrift en de belijdenis duurt maximaal een uur.
2. deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen een herziene tekst te leveren voor opname in de Acta (zie Bijlage III 3);
3. in een brief aan de classes mee te delen dat 1 november 2002 geldt als datum van ingang voor de herziene regelingen.

Toelichting:

(ad besluit 1)

1. het karakter van zowel het BSO als het TLO is een toetsing, die het meest tot zijn recht komt in de veilige sfeer van een besloten vergadering;
2. de bepaling betreffende de leiding van het BSO en TLO neemt onduidelijkheid hierover weg;
3. het opnemen van de mogelijkheid van verlenging lokt uit tot marathon-zittingen, en voor het realiseren van het beoogde doel is het niet nodig;
4. tevoren inzien van de preken draagt bij aan een evenwichtige beoordeling;
5. preken moeten zelfstandig werk zijn van de kandidaat, waarvoor niet anderen ook al qualitate qua verantwoordelijkheid hebben genomen;
6. de voorgestelde tijden zijn enerzijds voldoende, en anderzijds evenwichtig verdeeld met het oog op het doel van het BSO;

(ad besluit 2 en 3)

7. opname van de volledige herziene tekst in de Acta en bepalen van datum van ingang bevordert rechtsgelijkheid en rechtszekerheid.

Hoewel de synode het voorstel pas kort voor de behandeling heeft ontvangen, honoreert zij toch niet een verzoek om uitstel; de zaak zelf is voldoende voorbereid en door de classes geëvalueerd.

Aparte aandacht is er voor het onderdeel uit het voorstel van deputaten dat de motivatiebrief zou worden toegezonden aan de afgevaardigden en later ingeleverd bij de scriba van de classis, zodat die de papieren kan vernietigen. Past die vertrouwelijkheid wel bij een persoonlijk getuigenis? Toch verdient het aanbeveling, gezien de soms persoonlijke aard van de brief over de motivatie voor het ambt. Een amendement om de plicht tot inleveren te laten vervallen wordt aangenomen met 17 stemmen voor, 15 tegen en 2 onthoudingen.

De suggestie wordt gedaan om de kandidaat te laten voorgaan in een eredienst waar ook de afgevaardigden van de classis en de deputaten naar art. 49 KO aanwezig zijn. Dit stuit op praktische bezwaren. Een amendement in deze richting wordt verworpen met 11 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Artikel 26 – Kerkelijk onderzoek van wie aan een andere theologische universiteit afstudeerden

(agenda 3.4)

19-04-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d6 met bijbehorende grond. Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “wat zijn de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art. 5 KO?”;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 7.6. Hierin behandelen zij de vraag wat de consequenties zijn voor wie niet aan de eigen theologische universiteit afstudeerden.

Besluit 1:

de bepalingen voor de toelating tot de dienst van het Woord van wie niet aan de eigen theologische universiteit afstudeerden, zoals vastgesteld door de Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964–1965, Acta art. 105c ad c (en zoals zakelijk gehandhaafd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art 31, besluit 3 lid 2, en door de Generale Synode Leusden 1999, Acta art 28, aanhef besluit 3) vervallen te verklaren.

Grond:

genoemde bepalingen vragen om een examen inzake de kennis, het inzicht en de vaardigheid, afgenomen door de hoogleraren van de Theologische Universiteit in een classisvergadering. Deze examinatie zal alleen plaatsvinden als de examinandus een binnen- of buitenlands getuigschrift kan overleggen, waaruit blijkt dat hij een zodanige ontwikkeling heeft verworven, als geëist mag worden voor het afleggen van het kandidaats- of doctoraalexamen in de theologie. De gewijzigde structuur van de opleiding en examinatie aan de eigen Theologische Universiteit vraagt om een gewijzigde vorm voor het begeleiden van wie toelating tot het ambt van predikant wenst, maar (nog) niet in het bezit is van een doctoraal diploma met aantekening praktische vorming van de eigen Theologische Universiteit.

Besluit 2:

dat als wettige beroepbaarstelling voor de Nederlandse kerken slechts geldt een beroepbaarstelling door een Nederlandse classis.

Grond:

Nederlandse classes zijn het best in staat om te beoordelen of verwacht mag worden dat een kandidaat met vrucht als predikant zal kunnen werken in de Nederlandse context.

Besluit 3:

de volgende regeling vast te stellen:

Wanneer een broeder die wel een universitaire opleiding in de theologie in binnen- of buitenland heeft gehad, – hetzij afkomstig uit een zusterkerk, hetzij uit een andere kerkelijke gemeenschap –, maar niet in het bezit is van een doctoraal diploma met aantekening praktische vorming van de eigen Theologische Universiteit, toelating tot het ambt van predikant wenst, zullen de volgende regels gelden:

1. De aspirant verzoekt om een attest van de kerk(en) waartoe hij de laatste twee jaar behoorde, waarin een geargumenteerde beoordeling wordt gegeven omtrent de vraag of hij voldoet aan de voorschriften die de Heilige Schrift bevat ten aanzien van de leer en de levenswandel van hen die staan naar het ambt van dienaar van het Woord.
2. De aspirant meldt zich ter inschrijving aan bij de Theologische Universiteit met het attest van de kerkenraad en met (kopieën van) zijn relevante diploma's.
3. In (een) oriënterend(e) gesprek(ken) van de aspirant met de docenten wordt bepaald of hij een aanvullend studieprogramma dient te volgen om op een goede wijze als predikant in de kerken in Nederland te kunnen dienen. Indien dit nodig is, stelt de senaat dat studieprogramma vast. Indien niet nodig, ontvangt hij een getuigschrift waarmee hij zich kan presenteren bij de classis voor een beroepbaarstellend onderzoek.
4. Na voltooiing van dit studieprogramma ontvangt de aspirant het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit met de aantekening praktische vorming.

5. De classis neemt het beroepbaarstellend onderzoek volgens de geldende regels af.

In de bespreking komt de vraag naar voren, of in dit besluit alvast niet gerekend kan worden met de nieuwe Bachelor-Master-structuur die binnenkort ingevoerd wordt. De ervaring leert echter, volgens de deputaten, dat je dan achteraf ziet dat je toch niet de juiste woorden gebruikt hebt. Beter is het op een volgende synode de tekst aan te passen aan de nieuwe situatie.

Een amendement om als voetnoot bij besluit 3 op te nemen: of een gelijkwaardig diploma, wordt verworpen met 4 stemmen voor.

In het besluit komt de bevoegdheid tot beroepbaarstelling te liggen bij de classis, die alleen kan beoordelen of iemand ook in de Nederlandse cultuur binnen de kerken kan werken.

Het besluit is met algemene stemmen genomen.

Artikel 27 – Artikel 8 KO

(agenda 3.5)

13-04;06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d6 met bijbehorende grond.
Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “wat zijn de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art. 5 KO?”;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 7.3, 7.4 en 7.5.
Hierin behandelen zij de vraag of het nieuwe stelsel van kerkelijke onderzoeken consequenties heeft voor de toelating tot de dienst van het Woord zonder theologische opleiding (art. 8 KO);
3. brief van de kerk te Assen-Marsdijk d.d. 15 maart 2002, waarin zij de synode ontraadt de door deputaten voorgestelde weg in te slaan. De begrenzing in leeftijd en een te volgen studieroute aan de Theologische Universiteit gaan naar haar inzicht te ver. Laat het singuliere singulier! Kerkelijke vergaderingen zijn best in staat te oordelen of het om een ‘sluiproute’ gaat of dat een broeder echt bijzondere gaven van de Geest heeft ontvangen. Ook zal men zelf in wijsheid kunnen bepalen of aanvullend onderwijs nodig is.

Besluit 1:

de bepalingen voor de toelating tot de dienst van het Woord naar artikel 8 KO, zoals vastgelegd door de Generale Synode Dordrecht 1893, art. 175 (in combinatie met de regels voor het preparatoir examen, vastgesteld door de Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964-1965, Acta art. 105c) vervallen te verklaren.

Grond:

de andere opzet en inhoud van de kerkelijke onderzoeken voor afgestudeerden aan de Theologische Universiteit waartoe de Generale Synode Leusden besloot (Acta art. 28) – van preparatoir en peremptoir examen naar Beroepbaarstellend Onderzoek (BSO) en Toelatend Onderzoek (TLO) – dienen ook consequenties te krijgen voor wie in de weg van art. 8 KO predikant wil worden.

Besluit 2:

de route naar het predikantschap via artikel 8 KO als volgt vast te stellen:

1. Wanneer iemand naar art. 8 KO toelating wil verkrijgen tot het ambt van predikant, dient hij zich daartoe aan te melden bij de kerkenraad van de kerk waarvan hij lid is.
2. Op zijn verzoek zal de kerkenraad eerst beoordelen of de broeder voldoet aan de voorschriften die de Heilige Schrift bevat ten aanzien van de leer en de levenswandel van hen die staan naar het ambt van dienaar van het Woord. Tevens zal de kerkenraad zich uitspreken over de vraag of bij de broeder de bijzondere gaven aanwezig zijn waarop art. 8 KO doelt.
3. De kerkenraad zal zijn bevindingen schriftelijk meedelen aan de desbetreffende broeder, en daarbij tevens de gronden vermelden en de manier waarop hij tot zijn oordeel is gekomen.
4. Wanneer de verklaring onder punt 3 positief is, kan de bewuste broeder zich presenteren bij de Theologische Universiteit, waarbij hij de verklaring van de kerkenraad overlegt en (kopieën van) relevante diploma's.
5. Na de nodige oriënterende gesprekken stelt de senaat van de Theologische Universiteit voor hem een beperkt, relevant studieprogramma vast, waarin ook een stage is opgenomen. Tevens zal hij onder begeleiding van de Theologische Universiteit gedurende ten minste een periode van een half jaar voorgaan in erediensten binnen het ressort van de classis waar hij woont.
6. De aspirant kan ten behoeve van zijn studie aan de Theologische Universiteit voorzover nodig op de normale wijze financiële steun vragen bij deputaten ad art. 19 KO.
7. De senaat van de Theologische Universiteit zal na voltooiing van dit studieprogramma aan de aspirant een getuigschrift verlenen waarmee hij zich bij de classis kan presenteren voor een beroepbaarstellend onderzoek.
8. De classis neemt het beroepbaarstellend onderzoek volgens de geldende regels af, met uitzondering van het bepaalde over (een kopie van) het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit.

Gronden:

1. dat de Heilige Geest sommigen op bijzondere wijze (singuliere gaven) bekwaamheid tot het ambt schenkt, sluit niet uit dat een beperkte aanvullende studie nodig en nuttig is;
2. de plaatselijke kerkenraad is de eerst aangewezen instantie om een oordeel uit te spreken over iemands verhouding tot de Here, roeping, bijzondere gaven en levenswandel;
3. in de Theologische Universiteit beschikken de kerken over een instantie waar men met de nodige competentie en distantie volgens objectieve maatstaven en in een reeks van toetsingsmomenten kan beoordelen of iemand een startbekwaamheid heeft om te dienen in het ambt van predikant;
4. de kerken houden een belangrijk en beslissend aandeel in de toetsing via de stage, het voorgaan in de erediensten in de classiskerken, en de zelfstandige toetsing bij het BSO en het TLO;
5. het singuliere blijft hierin uitkomen dat iemand zonder volledige wetenschappelijke theologische opleiding na een deugdelijke toetsing via een beperkte, op de persoon toegespitste studie en stage zich kan presenteren bij de classis voor een beroepbaarstellend onderzoek.

Besluit 3:

de laatste twee alinea's van art. 8 KO buiten werking te stellen, en deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht te geven een wijziging van art. 8 KO op dit punt voor te bereiden, waarbij alleen de hoofdzaak en niet de procedure in de kerkorde wordt opgenomen.

Aanwezig zijn als deputaten mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Een aanpassing van de procedure rond artikel 8 KO is noodzakelijk, omdat de synode van Leusden de gang van zaken rond de beroepbaarstelling wijzigde. Een opvallend verschil met de huidige regeling is, dat de classis in het beginstadium van de procedure er niet meer rechtstreeks bij betrokken is.

Na de toetsing door de kerkenraad is er een traject waarbij de Theologische Universiteit verantwoordelijkheid draagt. In dat traject wordt de classis wel ingeschakeld door het beoordelen van het voorgaan in de erediensten, en ten slotte natuurlijk in de normale kerkelijke onderzoeken BSO en TLO.

Sommige broeders afgevaardigden dringen erop aan de classis ook in het beginstadium een plaats te geven; een amendement daarvoor, ingediend door ds. P.L. Voorberg en br. J.Th. Hendriks, wordt verworpen met 7 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Diverse sprekers spreken hun blijdschap uit over de nieuwe procedure en hopen dat dit besluit mag stimuleren om de weg van artikel 8 KO op te gaan.

Het voorstel wordt aangenomen met 4 onthoudingen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 28 – Artikel 13 KO

(agenda 3.6)

14-09-02

Commissie: commissie 5

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Utrecht d.d. 14 februari 2002 (met bijlage), waarin de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzocht wordt een (studie)deputaatschap in te stellen om, in samenwerking met de Vereniging Samenwerking Emeritering, de (kerkrechtelijke) vragen rond de mogelijkheden tot vervroegde emeritering te onderzoeken, teneinde eventueel concrete voorstellen te doen tot nadere regelgeving met betrekking tot artikel 13 KO.

Besluit:

dit verzoek te voegen bij het opdrachtenpakket voor het deputaatschap Dienst en recht, en het deputaatschap te vragen over deze zaak te rapporteren aan de volgende generale synode.

Grond:

het betreft hier een nieuwe zaak, die in de kerkelijke weg aan de orde is gesteld en die aansluit bij het reeds vastgestelde opdrachtenpakket voor het deputaatschap Dienst en recht (zie Acta artikel. 29).

Het voorstel is voorbereid door het moderamen. Het wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 29 – Artikel 14 KO

(agenda 3.7)

31-08;14-09-02

Commissie: deputaten Losmaking

Wanneer het gaat om situaties waarin kerken(raden) en predikanten in moeilijkheden terechtkomen in het gezamenlijk functioneren als herders van Christus' gemeente, gaat het om een voluit Geestelijke zaak. Daarom is het goed wanneer kerken(raden) en predikanten zich, wanneer zij met dergelijke problemen worden geconfronteerd, geroepen weten – voordat zij tot standpunten komen en tot daden overgaan – deze zaken met verootmoediging aan de Here voor te leggen en te bidden of Hij hen wil bekwamen in het luisteren, hen wil behoeden voor beeldvorming zonder wederhoor, voor – onbedoelde – stemmingmakerij, onverhoord oordelen en of Hij hun broederlijk geduld wil geven met mensen die in dezen wel willen, maar niet kunnen komen tot stappen die aangenaam zijn voor het aangezicht van de Here. Van de zegen van de

Here is alle inspanning, ook op dit vlak, afhankelijk. Wanneer voor het omgaan met deze zaken regels afgesproken worden, gebeurt dat daarom in het besef van ons klein en zondig mens-zijn. En ook in het besef dat vaak zal blijken dat het kerkelijk samen-leven, met z'n mooie, maar zeker ook in dit kader z'n moeilijke kanten, niet in regels te vangen is. Tegelijk wel in de hoop dat onder Gods zegen onderstaande besluiten tot welzijn van kerken en predikanten mogen werken.

Materiaal:

1. rapport en aanvullend rapport van deputaten Losmaking ad art. 14 KO;
2. besluit van de Generale Synode Leusden 1999 inzake losmaking naar artikel 14 KO (Acta artikel 30);
3. brief van de Gereformeerde kerk te Amersfoort-Centrum, waarin a. steun uitgedrukt wordt voor het voorstel een nieuw deputaatschap met bredere bevoegdheden in te stellen, b. wordt gevraagd een opdracht toe te voegen over de mogelijkheid en wenselijkheid van predikanten in algemene dienst en c. de mogelijkheid van segmentering van het predikantswerk, tijdelijke detachering in een andere gemeente en de mogelijkheden van parttime werk te onderzoeken; ook acht de kerkenraad het d. gewenst dat kerkenraden verplicht advies vragen aan deputaten in geval van conflict met een predikant en vraagt e. aandacht voor rechtsgelijkheid bij het vaststellen van een financiële regeling;
4. brief van de Gereformeerde kerk te Assen-Noord, waarin opgemerkt wordt dat in de kerken onvoldoende personeelsbeleid is en dat het kerkrecht onvoldoende handvatten biedt om crises te voorkomen; dat het kerkverband een verantwoordelijkheid heeft tegenover predikanten die na losmaking geen beroep ontvangen; voorgesteld wordt te onderzoeken of in geval van beperkt disfunctioneren het takenpakket van predikanten gesegmenteerd kan worden en te besluiten de (proeve van een) uitvoeringsregeling wachtgeld ex artikel 14 KO aan de kerken aan te bevelen;
5. brief van de Gereformeerde kerk te Beilen, waarin gevraagd wordt om meer aandacht voor de rol van kerkenraad en gemeente in gevallen van losmaking;
6. brief van de Gereformeerde kerk te Emmeloord, waarin gevraagd wordt de opdracht aan deputaten uit te breiden met een onderzoek naar de vraag in hoeverre een tijdelijk dienstverband voor predikanten kan meehelpen losmaking, c.q. ontheffing te voorkomen;
7. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord, met bezwaar tegen het uitgebreid karakter van regelgeving met te weinig aandacht voor hulp, bemiddeling en verzoening in het traject van conflict, zoals dat aan een losmaking voorafgaat; voorgesteld wordt om studie te doen naar de arbeidsverhoudingen met oog voor de waarde van het ambt van predikant; daarbij is gevoegd de suggestie om een vacaturebank voor predikanten op te zetten;
8. brief van br. G. Glas, psychiater, te Bunnik, waarin hij waarschuwt dat kerkenraden de adviesfunctie van medisch en psychiatrisch deskundigen niet mogen gebruiken door om afkeuring te vragen en erop aandringt de vertrouwelijkheid van een dergelijk advies te waarborgen.

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te de-chargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Gronden:

1. deputaten hebben als denktank en vraagbaak voor de kerken hun opdracht goed uitgevoerd, met name in de analyse van de problematiek;
2. de regeling van de generale synode van Leusden 1999 blijkt voldoende voor het traject van losmaking, zodat een vervolgoopdracht aan deputaten Losmaking in het kader van enkel artikel 14 KO niet nodig is.

Besluit 2:

de taakvelden van deputaten Losmaking ad art. 14 KO en van deputaten Werkbegeleiding en nascholing van predikanten te bundelen en een nieuw deputaatschap van beperkte omvang *Dienst en recht van predikanten* te benoemen, waarin verschillende deskundigheden vertegenwoordigd zijn of waardoor verschillende deskundigheden ingeschakeld kunnen worden zoals personeelsbeleid, persoonlijke ontwikkeling, begeleiding van groepsprocessen, burgerlijk en kerkelijk recht, met de volgende opdrachten, eventueel over een aantal secties te verdelen:

- a. het signaleren van en anticiperen op ontwikkelingen in de kerken terzake van Dienst en recht van predikanten in relatie tot de verhouding met kerkenraad en gemeente; daarbij aandacht te besteden aan de zaken van rechtspositie en financiële verzorging die de kerken en haar predikanten gezamenlijk aangaan;
- b. kerkenraden en predikanten van advies te dienen op het vlak van *kerkelijk personeelsbeleid* met aandacht voor 1. de wijze waarop de kerken geïnformeerd worden over de beroepbaarstelling en maatregelen die deze informatievoorziening verbeteren; 2. initiatieven in alternatieve wegen voor het beroepingswerk en 3. zaken als taakverdeling, functioneringsgesprekken, voorkomen van burn-out en/of conflicten;
- c. kerkenraden en predikanten van advies te dienen op het vlak van *rechtspositie*, waarbij zaken als traktement, beroepingsbrief, segmentering en werkvormen (parttime), getermineerd dienstverband, wachtgeldregeling, juridische en fiscale kennis, schuldsanering, bezit van een eigen woning aan de orde kunnen zijn;
- d. kerkenraden en predikanten te adviseren inzake het omgaan met *concrete spanningen en conflicten*, met aandacht voor de mogelijkheden van mediation, een traject van tijdelijke detachering in een andere gemeente, om losmaking te voorkomen, en advies bij het omgaan met beroepbaarstelling na losmaking;
- e. het onderzoeken en aanbieden van hulp bij de vraag naar *overgang tot een andere staat des levens* naar artikel 15 KO, waarbij zaken als een traject van outplacement, omscholing en sollicitatie op de arbeidsmarkt aan de orde komen;
- f. de opdrachten a-g, zoals opgenomen in het besluit inzake deputaten Werkbegeleiding en nascholing van predikanten;
- h. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget (bedoeld om ontwikkeling en projecten mogelijk te maken), dat separaat zal worden toegezonden, en daarbij de deputaten te machtigen om specifiek ten behoeve van een kerk gemaakte kosten aan die kerk door te berekenen;
- i. van hun arbeid schriftelijk rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. conform de opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 is de regeling getoetst, maar blijkt het nodig het totaal van de dienst van predikanten, kerkenraden en conflictsituaties breder aan te pakken;
2. het vroegere deputaatschap Werkbegeleiding en nascholing van predikanten kan als aparte sectie functioneren, zodat voortdurende afstemming mogelijk is;
3. de mate waarin moeite ontstaan tussen predikant, kerkenraad en gemeente, vraagt om een professionele behartiging van de zaak en om een orgaan dat permanent beschikbaar is voor de kerken en waarin voldoende deskundigheid is samengebracht en kan worden ingeschakeld en zo nodig ontwikkeld;
4. naast de kerkordelijke principes van de beroeping, taak en positie van predikanten dient de arbeidsrechtelijke kant voldoende aandacht te krijgen, zodat ook in maatschappelijk opzicht verantwoord met kerkelijk personeel omgegaan wordt.

Besluit 3:

- a. een landelijke *commissie van beroep* in te stellen waaraan de desbetreffende predikant en/of de betrokken kerkenraad een eventueel geschil op het gebied van ambtsvervulling en arbeidsrecht kunnen voorleggen;
- b. deputaten Dienst en recht op te dragen in overleg met deputaten Kerkrecht en kerkorde aan de volgende synode advies uit te brengen over de mogelijkheid van een bindende uitspraak van de commissie van beroep en over een tweede beroepsinstantie.

Grond:

een landelijke commissie van beroep kan bij conflicten tussen kerkenraad en predikant op het gebied van ambtsvervulling of arbeidsrecht een onafhankelijke, deskundige en adequate afhandeling waarborgen.

Besluit 4:

met het oog op de relatie tussen kerkenraden en predikanten uit te spreken:

- a. De kerkenraden en predikanten zullen zorgen dat ze op de hoogte zijn van de informatie en de adviezen die door deputaten Dienst en recht worden verstrekt.
- b. De kerken en predikanten verplichten zich tot vroegtijdige inschakeling van externe bijstand bij spanning en conflict tussen kerkenraad en predikant.
- c. De kerken zullen zorgen dat in de classicale visitatie op eigentijdse wijze aan de goede relatie tussen kerkenraad en predikant aandacht wordt besteed.
- d. De kerken zullen zich houden aan de in de samenleving gangbare regels voor wat betreft het respecteren en beschermen van de privacy van de predikant.
- e. De kerkenraad kan in overleg met en met instemming van de predikant, na het inwinnen van deskundig advies, besluiten tot gehele of gedeeltelijke op-non-actief-stelling van de predikant. Expliciet zal worden benoemd voor welke activiteiten de beperkende maatregel geldt, en voor hoe lang. Het moet daarbij duidelijk zijn dat het hierbij niet gaat om een maatregel van censuur, maar om een orde-maatregel die bedoeld is om rust te scheppen.
- f. De kerkenraad zal in situaties van verschil van mening of conflict tussen kerkenraad en predikant die van andere aard zijn dan bedoeld in art 79 en 80 KO, eenzijdig beperkende maatregelen ten aanzien van het functioneren van de predikant mogen treffen, wanneer deskundig advies is ingewonnen en met instemming van de door de classis aangewezen naburige kerkenraad. Indien de predikant tegen deze maatregel in appèl wil gaan bij de meerdere vergadering, kan van de commissie van beroep een spoedvoorziening worden gevraagd.
- g. De predikant heeft het recht in situaties van conflict met zijn kerkenraad zich te laten bijstaan door een raadsman/-vrouw

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 gaf een goede regeling voor losmaking, maar het is de allereerste zorg van kerken en predikanten om losmaking zoveel mogelijk te voorkomen;
2. de kerken en haar ambtsdragers zijn het tegenover de Here verplicht zorgvuldig om te gaan met de gaven en dienaars die Hij door zijn Geest aan de gemeente heeft toevertrouwd;
3. de jaarlijkse kerkvisitatie en de mogelijkheid van bijzondere visitatie zijn instrumenten die preventief kunnen werken en de weg naar hulp banen;
4. het is zaak in een zo vroeg mogelijk stadium van conflict onafhankelijke hulp in te schakelen, omdat interventie door externe deskundigen dan de beste kans van slagen heeft;

5. maatregelen als bedoeld in de hiervoor geformuleerde regels als een op-non-actief-stelling hebben doorgaans negatieve gevolgen voor de goede naam en de positie van de predikant. Zij dienen daarom zorgvuldig voorbereid en zo nodig extern getoetst te worden.

Besluit 5:

aan deputaten Dienst en recht op te dragen de principe-uitspraken van besluit 4 sub b-f uit te werken in handreikingen voor de kerken.

Besluit 6:

- a. in aanvulling op de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 criteria voor een financiële regeling vast te stellen, waarbij met betrekking tot het uitkeringsniveau en de duur van de uitkering rekening wordt gehouden met de leeftijd en dienstjaren van de predikant en ten behoeve van een aanvullende schadeloosstelling met de periode die hij aan de desbetreffende gemeente verbonden is. Voor lengte en duur wordt gehandeld conform de regels van de werkloosheidswetgeving, die een basisuitkering toekent van 70 %. Daarenboven wordt aanvullend naar maatschappelijk gebruik een schadeloosstelling toegekend, berekend op basis van de zgn. kantonrechtersformule. In geval van een predikant ouder dan 57,5 jaar dient een overbruggingsregeling tot de emeritaatgerechtigde leeftijd te worden getroffen. In de financiële regeling dienen tevens bepalingen te worden opgenomen over de condities terzake van het bewonen en verlaten van de ambtswoning, alsmede een bijdrage in de vergoeding van loopbaanbegeleiding/outplacement/opleiding. De regeling kan concreet worden uitgewerkt op een wijze als weergegeven in aangehecht model (zie Bijlage III 4);
- b. het deputaatschap Dienst en recht opdracht te geven in overleg te treden met de Vereniging Samenwerking Emeritering ter billijke spreiding van de met bovenstaande regeling meekomende kosten over de kerken.

Gronden:

1. bij situaties van losmaking ontbreekt een regeling die financieel-rechtspositionele consequenties van ontslag tussen kerkenraad en predikant afdoende regelt. Met dit besluit worden algemene criteria gegeven op basis waarvan de regeling kan worden uitgewerkt in de modelovereenkomst;
2. de praktijk heeft laten zien dat financiële regelingen die getroffen worden, onderling te sterk verschillen en zodoende rechtsongelijkheid veroorzaken;
3. de regelingen die getroffen worden, kunnen de toets der kritiek ten opzichte van maatschappelijk vergelijkbare regelingen niet altijd doorstaan;
4. het deputaatschap stelt nu geen landelijke wachtgeldregeling met fondsvorming voor. Dit vergt een voor louter artikel 14-situaties te uitgebreide reglementering en uitvoeringsorganisatie;
5. de Vereniging Samenwerking Emeritering heeft te maken met situaties waarin veel aspecten in beeld komen die vergelijkbaar zijn met bovenbedoelde, en heeft hiermee ruime ervaring opgedaan.

Besluit 7:

de vertrouwelijkheid van bijlage 1 (vertrouwelijk rapport deputaatschap ad art 14 KO) op te heffen en de inhoud ervan aan de kerken ter kennisneming te doen komen (zie Bijlage III 4).

Gronden:

1. in genoemde bijlage is geen informatie te vinden die bij publicatie voor iemand persoonlijk schadelijk zou kunnen zijn;

2. in genoemde bijlage komen aandachtspunten aan de orde die voor de kerken van belang kunnen zijn.

In de bespreking is afgesproken dat in de Acta zal worden vastgelegd dat in dit kader ook gesproken is over de wenselijkheid om predikanten niet in rechtspositionele zin aan gemeenten te verbinden, maar hiervoor een landelijke instelling in het leven te roepen.

Aanwezig zijn deputaten P. Dijkstra, ds. R.M. Meijer en J. Westert.

In hun presentatie leggen de deputaten er de nadruk op, dat het om een heel droevige zaak gaat. Terwijl zij waren benoemd door de synode van Leusden om mee te helpen moeiten te voorkomen, blijkt keer op keer dat zij vaak achteraf advies kunnen uitbrengen.

Hun voorstel beoogt het werk van deputaten nascholing en werkbegeleiding en dat van deputaten losmaking te integreren in een nieuw deputaatschap met zes secties. Zo willen zij, dat er rond de predikant een verantwoord personeelsbeleid op gang komt.

Sommige afgevaardigden hebben moeite met dit woord personeelsbeleid. Kun je zo spreken over ambtsdragers? Of voer je dan ongemerkt een andere visie op het ambt in? Dat is niet de bedoeling, antwoorden deputaten, maar het is uiteraard wel een andere benaderingswijze, als je spreekt van personeelsbeleid.

Een andere vraag gaat over de Vereniging Samenwerking Emeritering, het laatste 'parallele kerkverband'. Hoe is de verhouding van hun werk met dat van deputaten Dienst en recht?

Een pleit wordt gevoerd voor een organisatie waarbij de predikant zijn traktement ontvangt via een landelijke organisatie, wel de BV Dominee genoemd. In het verleden immers kregen predikanten hun traktement ook uit de publieke middelen. Sommigen willen hierin heel ver gaan en denken ook aan zaken als carrièrepianing en mogelijkheid voor sollicitatie.

Slechts incidenteel blijkt er contact geweest te zijn met andere kerkgenootschappen, terwijl daar toch dezelfde problematiek ligt. Is het niet voor de hand liggend dat deputaten van onze synode standaard contact zoeken met de overeenkomstige van de Christelijke Gereformeerde Kerken?

En moet het recht om een jurist of vakbond in te schakelen niet worden vastgelegd? Het zou vanzelfsprekend moeten zijn, maar in de praktijk geeft dat wel problemen.

Ook de mogelijkheid dat predikanten alleen door een beslissing van de kerkenraad op non-actief gesteld kunnen worden, levert vragen op. Moet dat nu net niet een besluit van beide zijn?

De voorgestelde besluiten komen apart in bespreking.

Bij besluit 1 verstrekken de deputaten in comité inlichtingen over een kwestie waarin zij advies hebben uitgebracht, eenzijdig aan de predikant. Nagegaan moet worden, hoe het in zo'n situatie met de aansprakelijkheid voor het advies zit. Besluit 1 wordt met algemene stemmen genomen.

Bij besluit 2 komt de BV Dominee weer naar voren in een amendement van ds. P. Houtman. Dit zet echter volgens andere afgevaardigden wel heel het kerkelijk leven op de kop en gaat heel ver. Toch nemen deputaten het mee en ze willen aandacht geven aan zaken rond de rechtspositie die alle predikanten aangaan. Een zin hierover nemen zij in hun voorstel op. Diverse sprekers vinden zijn voorstel zelf te ver gaan: professionalisering van het ambt moet niet deze vorm krijgen.

Hangen blijft de vraag over kerkelijk personeelsbeleid of denken vanuit het ambt, al willen deputaten nu wel spreken van ambtsvervulling in plaats van functievervulling. Ds. P.L. Voorberg dient hierop een amendement in om te spreken over beleid inzake de ambtelijke dienst van predikanten. Dit wordt echter niet overgenomen.

Ds. H. Pathuis wil de deputaten graag ook de informatievoorziening over beroepbare predikanten in spe als taak geven en dient hiervoor een amendement in. Deputaten nemen dit over.

Aparte aandacht is er voor de beroepsinstantie bij geschillen die niet over leer of leven gaan, maar over rechtspositie en ambtsvervulling. Deputaten gaan studie doen naar de wenselijkheid van een tweede beroepsinstantie.

Hoewel iedereen blij is met de hulp die visitatoren kunnen geven, kan er ook snel voor hen een belemmering zijn, vinden sommigen.

Een amendement van ds. P.L. Voorberg komt in stemming, waarin hij de synode vanuit het ambtsbesef wil laten spreken. Het wordt verworpen met 13 stemmen voor en 1 onthouding.

Het amendement van ds. P. Houtman wordt verworpen met 6 voor en 1 onthouding.

Het besluit 2 wordt genomen met 1 onthouding.

De toevoeging over een landelijke beroepsinstantie met onderzoek naar een tweede wordt met algemene stemmen aangenomen (hierboven besluit 3).

Apart gesproken wordt over een amendement van ds. F.J. Bijzet, waarin hij wil regelen, wat er gebeuren moet als niet losmaking, maar ontheffing uit het ambt de geëigende weg is. Dit spoort echter niet helemaal met het al afgesproken onderzoek naar de tweede beroepsinstantie. Het amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor en 4 onthoudingen.

Bij besluit 4 (oorspronkelijk voorstel besluit 3) wordt een amendement besproken van ds. H. Pathuis en ds. F.J. Bijzet dat de kerken en predikanten in een vroeg stadium verplicht advies wil laten inwinnen bij de deputaten. Dit ook omdat zij het onwenselijk vinden dat visitatoren eerst adviseren in deze zaken en vervolgens als rechter moeten optreden. Ook nemen ze de suggestie over dat uitgesproken wordt dat een predikant zich kan laten bijstaan door een jurist of andere deskundige. Na een pauze komt er een nieuw voorstel 3 van de deputaten waarin een en ander verwerkt is. Dit voorstel wordt aanvaard met 24 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Besluit 6 gaat over een financiële regeling, waarvoor deputaten een model hebben ontwikkeld (het is niet de bedoeling dat vast te stellen). Het gaat om de regeling tussen de predikant en zijn kerkenraad, niet om eventuele vergoeding van de kosten uit de kas van de Vereniging Samenwerking Emeritering. Dat is een andere vraag.

Besluit 6 wordt genomen. Een synodelid onthoudt zich van stemming.

Besluit 7 wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 30 – Verzoek heroverweging GS Leusden Acta art. 29

(agenda 3.7)

14-09-02

Commissie: commissie 5

Materiaal:

1. brief van de Particuliere Synode Friesland 1999, d.d. 22 februari 1999 aan de Generale Synode Leusden 1999 met de vraag, op welke wijze een kerk c.q. een ressort moet voldoen aan de aanbeveling van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 (Acta art. 97), indien de al zeer zwaar belaste provinciale kas ad art. 11 KO de financiële last van een dienaars des Woords die zich vanuit een ander kerkverband bij de Gereformeerde Kerken gevoegd heeft en door hen beroepbaar gesteld is, geruime tijd erbij te dragen krijgt. De Generale Synode Groningen-Zuid 1978 beveelt namelijk wel aan wel dat een kerk die de last van een extra predikant, overgekomen uit een andere kerkgemeenschap, erbij te dragen krijgt, zich om financiële hulp mag wenden tot de classis en de particuliere synode, maar er wordt niet in aangegeven wat te doen, indien ook de provinciale kas de extra last niet dragen kan. Andere particuliere ressorten die om bijstand benaderd werden, beriepen zich dan ook op de uitspraak van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 om geen steun te hoeven bieden. De Particuliere Synode Friesland 1999 bepleit daarom aanvulling van deze generaal-synodale aanbeveling.
2. besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 29 om aan de uitspraken van de Generale Synode Kampen 1951 (Acta art. 90) en de Generale Synode Groningen-Zuid (Acta art. 97) inzake de toepassing van art. 11 KO niets toe te voegen, met als hoofdargument dat in de concreet door de Particuliere Synode Friesland 1999 genoemde situatie de uitspraken van deze beide generale synoden voldoende richting wijzen. De particuliere synode wordt er bovendien

op gewezen dat, wanneer zij, ondanks hantering van bovengenoemde generaal-synodale besluiten, moeite ervaart met betrekking tot de uitvoering van art. 11 KO in een concrete zaak, zij deze zaak als zodanig in de kerkelijke weg aan de orde kan stellen.

3. brief van de Particuliere Synode Fryslân 2002, d.d. 14 juni 2000, aan de Generale Synode Zuidhorn 2002, waarin gevraagd wordt het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 29) uit het midden van de kerken weg te nemen en alsnog de vraag van de Particuliere Synode Friesland 1999 te beantwoorden. De Particuliere Synode Fryslân 2002 meent dat de Generale Synode Leusden 1999 ten onrechte deze vraag zozeer gekoppeld heeft aan de problematiek rond art. 14 KO, dat op formele gronden de vraag van de particuliere synode afgewezen is.

Besluit:

de vraag van de Particuliere Synode Fryslân 2002 aldus te beantwoorden, dat wegneming van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 29) niet nodig is, omdat dit besluit wel degelijk de vraag van de Particuliere Synode Friesland 1999 heeft beantwoord door te herinneren aan de uitspraak van de Generale Synode Kampen 1951, gehandhaafd door de Generale Synode Groningen-Zuid 1978, “dat, in geval enig particulier ressort niet in staat is zelf in de behoeften van zijn hulpbehoevende kerken te voorzien, de deputaten van de synode in dat ressort zich in opdracht van hun synode tot tot één of meer andere particuliere ressorten of classes of kerken kunnen wenden met een verzoek om hulp”.

Gronden:

1. de Particuliere Synode Friesland 1999 en de Particuliere Synode Fryslân 2002 achten terecht de aanbeveling van de Generale Synode Groningen 1978 (Acta art. 97) onvoldoende. Daarin worden kerken die de last van een extra predikant, overgekomen uit een andere kerkgemeenschap, erbij te dragen krijgen, inderdaad slechts verwezen naar classis en particuliere synode;
2. de Generale Synode Leusden 1999 herinnerde echter ook aan de uitspraak van de Generale Synode Kampen 1951 (Acta art. 90). Deze generale synode overwoog: “dat, in geval enig particulier ressort niet in staat is zelf in de behoeften van zijn hulpbehoevende kerken te voorzien, de deputaten van de synode van dat ressort zich in opdracht van hun synode tot één of meer andere particuliere ressorten of classes of kerken kunnen wenden met een verzoek om hulp.” En dit is precies de aanvulling die de particuliere synode Friesland voor ogen stond;
3. de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 heeft in haar aanbeveling deze uitspraak van haar voorgangster niet buiten werking gesteld, of herzien, doch zich slechts daarbij aangesloten;
4. de door de deputaten ad art. 11 KO van de Particuliere Synode Friesland benaderde andere particuliere ressorten wezen dan ook ten onrechte met slechts een beroep op de Generale Synode van Groningen-Zuid 1978 het verzoek om financiële bijstand af;
5. de Generale Synode Leusden 1999 sprak terecht uit dat de particuliere synode Friesland wel deze zaak, namelijk het niet willen helpen van andere particuliere ressorten, bij de generale synode aan de orde kan stellen.

Het voorstel wordt aangenomen. Een synodelid onthoudt zich van stemming.

Artikel 31 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 30, 2.14

(agenda 3.7)

14-09-02

Commissie: commissie 5

Materiaal:

brief van de Gereformeerde kerk te Vlaardingen d.d. 11 maart 2002 met verzoek om het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 zoals verwoord in art. 30 besluit 2 lid 14 te herroepen (tekst van besluit 2 lid 14: “Een tegen losmaking ingediend appèl heeft slechts opschortende werking van één appèl bij de particuliere synode”).

Twee argumenten spelen een hoofdrol in het verzoek van Vlaardingen:

1. classis en particuliere synode zijn min of meer al van meet af aan bij een losmaking betrokken en dus is er onvoldoende sprake van onafhankelijke rechtspraak;
2. dit besluit vormt voor losgemaakte predikanten een beperking van het appèlrecht: ook een appèl bij de generale synode moet opschortende werking hebben.

Besluit 1:

aan de regeling voor de toepassing van artikel 14 KO, zoals vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999, Acta artikel 30 besluit 2, toe te voegen:

15. een predikant die met instemming van de classis en deputaten art. 49 KO van de PS wordt losgemaakt van zijn gemeente, moet, als hij revisie van dit besluit vraagt, in appèl gaan bij die particuliere synode die, op alfabet gerangschikt, volgt op de particuliere synode waarvan ‘zijn’ classis deel uitmaakt.

Gronden:

1. het verdient voorkeur bij een hoger beroep mensen over het appèl te laten oordelen die op geen enkele manier eerder bij de kwestie betrokken zijn geweest;
2. een vergelijkbaar systeem kent de burgerlijke rechtspraak in Nederland;
3. een ‘hoger-beroep-indeling’ op alfabet kan ongewijzigd blijven als het aantal particuliere synodes verandert.

Besluit 2:

het verzoek om ook een eventueel appèl bij de generale synode opschortende werking te geven af te wijzen.

Gronden:

1. ook andere appellanten ervaren, dat besluiten waarvan ze revisie vragen, worden uitgevoerd ondanks hun appèl;
2. predikanten en ouderlingen en diakenen die geschorst of afgezet worden, kunnen die beslissing niet opschorten, ondanks hun recht van appèl;
3. de opschortende werking van één appèl bij de particuliere synode vormt geen beperking, maar een verruiming;
4. een losgemaakte predikant kan net zo vaak in appèl als ieder ander kerklid;
5. artikel 31 KO regelt het beroep op de meerdere vergadering, maar niet de al of niet opschortende werking ervan.

Het moderamen zal zorg dragen dat de regeling van de generale synode Leusden aangepast wordt als in het (met algemene stemmen) genomen besluit onder woorden gebracht (zie Bijlage III 5).

Artikel 32 – Benoeming deputaten Dienst en recht

(agenda 3.8)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Dienst en recht worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. A.O. Reitsema (s), Amersfoort (2008)	W. Boer, Hasselt
C. van den Berg, Soest (2011)	G.J. Oosterhuis, Zeewolde
H.M. Geerds, Dronten (2011)	
R. van Herk, Zwolle (2011)	
W. Korf, Bodegraven (2011)	
ds. R.M. Meijer, Sappemeer (2008)	
Z.B. Nitrauw, Nijkerk (2008)	
H.M. Schiebaan-Strating, Zwolle (2008)	
ds. D.J. Zandbergen, Zwolle (2011)	

Artikel 33 – Benoeming Commissie van Beroep ex art. 14 KO

(agenda 3.8)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als leden van de Commissie van Beroep ex artikel 14 KO (zie Acta artikel 29) worden benoemd:

Primi	Secundus
J.A. Knepper (s), Bunschoten	C. van den Berg, Hattem
R.H. Broeksema, Zwolle	
J.R. Krol, Nijkerk	

Artikel 34 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 36

(agenda 3.9)

26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 36, besluit 2: ‘uit te spreken dat aan buitenlandse kinderen die in Nederland door gelovige ouders in hun gezin worden opgenomen ter adoptie, na hun aankomst in Nederland het recht op de doop toekomt’;
2. brief van br. D.J. Bolt te Apeldoorn d.d. 16 februari 2002, waarin hij vraagt het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art.36, “te herredigeren zodat het gevaar van een gevolgtrekking *als zou Leusden het dopen van niet wettig-geadopteerde kinderen hebben toegestaan* wordt weggenomen”. Br. Bolt stelt dat het besluit voor meerdere uitleg vatbaar is, maar zo moet worden gelezen dat het alleen gaat om buitenlandse kinderen die daar geadopteerd zijn, volgens de regels van de wet en het Haagse Adoptieverdrag in het Nederlandse gezin zijn opgenomen, en wier adoptie door de Nederlandse overheid wordt erkend.

Br. Bolt stelt dat in de bespreking ten onrechte is opgemerkt dat de rechtspositie voor alle vanuit het buitenland afkomstige adoptiekinderen gelijk is, omdat juist de rechtspositie van een kind dat naar Nederland komt, in zijn algemeenheid aanzienlijk verschilt.

Besluit 1:

uit te spreken:

1. dat het besluit inderdaad voor meerdere uitleg en voor misverstand vatbaar is;
2. dat de lijn van besluiten over de doop van geadopteerde kinderen tot aan 1999 was, dat alleen aan kinderen die door middel van de definitieve adoptie-uitspraak door de Nederlandse autoriteiten een wettelijk gegarandeerde vaste plaats in het gezin van de adoptanten hebben gekregen, het recht op doop toekwam en niet ook aan die kinderen die nog niet wettig geadopteerd zijn, hoewel er nauwelijks nog redenen zijn om te twijfelen aan hun vaste en blijvende plaats in het gezin van de adoptanten;
3. dat uit de gronden bij het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 en uit een verklaring van de rapporterende commissie die in de Acta (art. 36) is opgenomen, ten onrechte de suggestie zou kunnen voortkomen dat het voorgestelde geen feitelijke wijziging betekende van het eerder door de kerken gevoerde beleid, maar alleen een aanpassing van het beleid aan nieuwere wetgeving; de doorgevoerde wijziging was wel van verderstrekende betekenis dan het woord ‘aanpassing’ deed vermoeden;
4. dat de Generale Synode Leusden 1999 er goed aan had gedaan vast te stellen dat er – mede gezien de ontwikkelingen in de wet- en regelgeving van overheidswege – een breed kerkelijk draagvlak was ontstaan om tot een gewijzigde bepaling te komen inzake het moment waarop een buitenlands kind dat met het oog op een adoptie in een gezin van gelovige ouders is opgenomen, gedoopt mag worden;
5. dat er thans door geen enkele kerkenraad revisie van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 in dezen is gevraagd en er daarom geen gronden zijn voor de huidige synode om de in 1999 ingeslagen koers inhoudelijk te corrigeren; dat het echter wel gewenst is de toen gemaakte bepaling te herformuleren.

Gronden:

1. in de besluittekst van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 36) wordt onvoldoende onderscheiden tussen kinderen die wettig geadopteerd zijn omdat de adoptie is uitgesproken in een land dat het Haags Adoptieverdrag heeft geratificeerd, en kinderen die niet uit een verdragsland komen en waarvan de adoptie mogelijk alsnog in Nederland moet worden uitgesproken;
2. de Generale Synode Heemse 1984-1985 (Acta art.60 besluit II grond 2) merkte op dat, hoewel de gerechtelijke adoptiebeslissing aan het einde van de gehele procedure “in geen enkel opzicht iets fundamenteels toevoegt aan de definitieve wettelijk gegarandeerde vaste plaats” in het gezin, de synode instemde met het oordeel van haar voorgangster, de Generale Synode Hattem 1972, die aan die gerechtelijke eindbeslissing juist zo grote waarde hechtte (Acta art.251) als de afsluiting en de bekroning van de gehele procedure. Dit oordeel was door de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 met kracht gehandhaafd (Acta 389,VII,3). Verder sprak de Generale Synode Heemse 1984-1985 uit dat pas wanneer een kind via de rechterlijke uitspraak aan het einde van de adoptie-procedure het wettige kind van zijn adoptief-ouders is geworden, het moment is bereikt waarop de doop kan worden aangevraagd voor en bediend aan dit kind van de gemeente (Acta art.60, besluit II grond 3). Het beleid van de kerken in dezen werd nog eens bevestigd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 39). Hieruit blijkt dat synodes tot aan 1999 ook wel degelijk de mogelijkheid hebben overwogen om tot bediening van de doop over te gaan, nadat een kind een wettige vaste plaats in een gezin had gekregen, en niet pas wanneer die plaatsing ook gevolgd was door een rechterlijke adoptie-uitspraak.

Besluit 2:

de bepaling van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 36, in haar besluit 2 met de desbetreffende gronden vervallen te verklaren en de regel voor de doop van adoptief-kinderen uit het buitenland als volgt te herformuleren:

Een buitenlands kind dat volgens de daarvoor door de Nederlandse overheid wettelijk voorgeschreven procedure in verband met of met het oog op adoptie in een gezin van gelovige ouders is opgenomen, heeft na aankomst in Nederland een vaste plaats in dat gezin gekregen; daarom heeft het vanaf dat moment het recht op de doop.

Gronden:

1. door zowel Nederlandse als internationale juridische bepalingen over adoptie zijn in het kader van de rechten van het kind de belangen en de door het recht beschermde positie van de bedoelde adoptief-kinderen steeds beter gewaarborgd;
2. de door Nederland geratificeerde internationale verdragen met betrekking tot erkenning van adoptie-uitspraken en de regelgeving zoals in de *Wet opneming buitenlandse kinderen ter adoptie* bieden aan de kerken ten aanzien van adoptief-kinderen uit het buitenland voldoende zekerheid inzake hun plaats en opvoeding in het desbetreffende gezin.

Als deputaten zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Ds. De Rijke schetst de achtergrond van dit besluit. Tot Leusden 1999 was voor de kerken de beslissing van de Nederlandse rechter doorslaggevend om een geadopteerd kind te kunnen laten dopen. Onder invloed van veranderende wetgeving en een ander denken over het moment waarop gedoopt mag worden, deed de Generale Synode Leusden een nieuwe uitspraak. Maar door niet met zoveel woorden uit te spreken dat er een koerswijziging was gekomen op het punt van het tijdstip van de doop aan geadopteerde kinderen kon het besluit van de Generale Synode Leusden hieromtrent ook anders geïnterpreteerd worden. Het nieuwe voorstel, geheel in de lijn van Leusden 1999, moet elk misverstand voor de toekomst uitsluiten. Het wordt aangenomen met 2 onthoudingen. Twee leden van de synode blijven buiten stemming.

Artikel 35 – Doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen

(agenda 3.9)

26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Gelderland d.d. 26 februari 2002. Zij vraagt dat de Generale Synode Zuidhorn 2002 besluit, dat Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen pas gedoopt kunnen worden, nadat gebleken is dat zij een blijvende en onomkeerbare plaats in het gezin van gelovige ouders hebben gekregen. Voorts dat de synode besluit via haar deputaten met de Nederlandse overheid te overleggen, op basis van welke juridische grond de zekerheid verkregen kan worden dat het kind zo'n blijvende en onomkeerbare plaats in het gezin heeft gekregen.

De particuliere synode heeft zich voor haar verzoek geconfronteerd met het besluit hieromtrent van de Generale Synode Arnhem 1981, Acta art. 79. Tevens sluit ze aan bij een vraag die aan de Generale Synode Leusden 1999 was gesteld, nl. om uit te spreken: "Dat de kerkenraden de bevoegdheid hebben te beoordelen of er genoeg zekerheid is omtrent de blijvende band tussen gelovige adoptiefouders en het kind dat zij in huis genomen hebben voordat de heilige doop aan dit kind wordt bediend", Acta art. 36. Gesteld wordt dat er met betrekking tot deze zaak bij de kerken onduidelijkheid bestaat.

Besluit:

1. thans niet over te gaan tot afhandeling van deze brief met betrekking tot de doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen;
2. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen:
  - a. de in deze brief aan de orde gestelde vragen te bestuderen;
  - b. op basis daarvan de volgende synode te dienen met een voorstel, hoe de vragen en onduidelijkheden met betrekking tot het tijdstip van de doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen het beste kunnen worden beantwoord dan wel opgelost.

Grond:

de particuliere synode Gelderland vraagt terecht om duidelijkheid met betrekking tot het tijdstip van de doop van een *Nederlands* kind dat ter adoptie in een gezin is opgenomen. Want de Generale Synode Leusden 1999 heeft alleen een uitspraak gedaan op het concrete punt van de doop van kinderen uit het *buitenland* die naar Nederland komen in het kader van een adoptieprocedure.

Het is de deputaten kerkrecht en kerkorde niet gelukt tijdens de zittingsperiode van de Generale Synode Zuidhorn 2002 voldoende informatie te verzamelen om tot rapportage en voorstellen te komen.

Het voorstel is aangenomen met algemene stemmen.

Artikel 36 – Bepalingen inzake toelating van asielzoekers tot de sacramenten

(agenda 3.10)

01-06;06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

brief van de Particuliere Synode Drenthe d.d. 13 augustus 2001 waarin wordt gevraagd dat de generale synode landelijke richtlijnen presenteert inzake toelating asielzoekers aan het heilig avondmaal. De vraag naar landelijke richtlijnen wordt gesteld omdat dit diverse kerken aangaat. Tevens komt het voor dat in de ene gemeente een asielzoeker na onderzoek als gast wordt toegelaten tot de viering, terwijl een zuster gemeente dezelfde persoon (na een overplaatsing) van de viering weert.

Besluit 1:

aan het verzoek van de particuliere synode Drenthe te voldoen en te bepalen dat met asielzoekers die in afwachting van hun procedure in Nederland verblijven en niet de VBT-A (= Verblijfsvergunning Bepaalde Tijd-Asiel) bezitten, bij hun aanvraag tot deelname aan de viering van het Heilig Avondmaal gehandeld zal worden naar analogie van de criteria die de Generale Synode Leeuwarden 1920 Acta art. 25 heeft opgesteld met betrekking tot toelating tot de viering van het Heilig Avondmaal in stichtingen van diegenen die niet tot een van de Gereformeerde Kerken behoren. Met betrekking tot de specifieke situatie van asielzoekers betekent dit dat ze als gasten tot het gebruik van de beide sacramenten toegelaten worden, wanneer de kerkenraad ervan overtuigd is:

1. dat ze in de christelijke gemeente waartoe ze behoorden, zijn toegelaten tot het avondmaal;
2. dat ze door middel van een onderzoeksgesprek ervan blijken te geven met ons overeen te stemmen in de 'grondstukken' van de christelijke religie;

3. dat er een positief getuigenis van hun levenswandel gegeven kan worden, mede op grond van het getuigenis van diegenen die hen begeleiden, terwijl ze naar vermogen de kerkdiensten trouw bezoeken.

Gronden:

1. met het oog op rechtszekerheid en rechtsgelijkheid voor de asielzoekers alsook vanwege het feit dat veel kerkenraden met vragen rond hun toelating te maken krijgen, is het goed dat de kerken in dezen enkele gezamenlijke bepalingen aanvaarden;
2. de situatie van asielzoekers komt op een beslissend punt overeen met die van de christenen voor wie de Generale Synode Leeuwarden 1920 Acta art. 25 haar bepalingen heeft opgesteld, namelijk dat “er voor hen geen gelegenheid bestaat om in de kerk, waarvan zij zelf lid zijn, het avondmaal te gebruiken.”;
3. aan het recht om deel te mogen nemen aan de viering van het Heilig Avondmaal is het recht van gebruik van het andere sacrament, de Heilige Doop, verbonden (art. 56 in combinatie met art. 60 KO);
4. uit respect voor het overheidsbeleid (art. 27 KO) is het niet goed hun die niet in het bezit van de VBT-A zijn, meer rechten te verlenen dan het recht tot het gebruik van de sacramenten.

Besluit 2:

kerkenraden zullen asielzoekers die in het bezit van de VBT-A zijn, op de gewone wijze toelaten tot de gemeenschap van de kerk als leden in volle rechten.

Gronden:

1. de asielzoeker die in het bezit van de VBT-A is, heeft in de Nederlandse samenleving in hoofdzaak dezelfde rechten als iedere Nederlandse burger. Het feit dat er nog een paar jaar onzekerheid is voordat de definitieve verblijfsbeslissing valt, kan geen doorslaggevende grond zijn om het volledig lidmaatschap van de kerk te weigeren;
2. hoewel taal- en cultuurverschillen van invloed kunnen zijn op het proces van toelating van asielzoekers, is het niet juist met betrekking tot hen – omdat ze uit het buitenland komen – meer en andere criteria te hanteren en aparte regelingen te creëren dan die bijbels, confessioneel en kerkordelijk in het algemeen reeds gelden.

Besluit 3:

- a. een asielzoeker die in een van de kerken als gast toegelaten is tot het gebruik van de sacramenten, zal bij verhuizing c.q. overplaatsing een schriftelijk getuigenis van de kerkenraad ontvangen, opgesteld aan de hand van de in besluit 1 genoemde criteria;
- b. op grond van dit getuigenis zal de asielzoeker in de zusterkerk waar hij zich vervolgens meldt, worden toegelaten tot het gebruik van de sacramenten.

Grond:

er mag niet door het ontbreken van afspraken op dit punt onzekerheid en rechtsongelijkheid ontstaan, die juist in dergelijke kwetsbare levenssituaties voor de betrokkenen extra schrijnend zijn.

Besluit 4:

met asielzoekers in situaties waarin bovenstaande besluiten niet voorzien, zal de kerkenraad naar bevind van zaken handelen, in goed overleg met de bevoegde overheidsinstanties.

Gronden:

1. de situaties rond individuele asielzoekers zijn te complex om alles in een algemene regeling te kunnen vastleggen;
2. om te voorkomen dat de kerk zich bijv. schuldig zou maken aan (medewerking aan) burgerlijke ongehoorzaamheid, is het goed om in bijzondere situaties overleg te hebben met de autoriteiten (art. 27 KO).

Deputaten stellen een regeling voor die aansluit bij een bepaling uit 1920, bevestigd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 voor de viering van het avondmaal door mensen in een tehuis of inrichting. Zij willen op dit punt niet te veel regelen.

Afgevaardigden stellen daar vragen over: in sommige kerken wordt bijvoorbeeld aangedrongen op het doen van belijdenis. Kan er niet meer afgesproken worden dan dit magere voorstel?

In een tweede ronde komt de zaak terug. De discussie draait dan om de vraag, waarom een asielzoeker geen kerklid kan zijn. Maar het wordt niet wenselijk geacht dat de kerk inzake de assimilatie in Nederland verder gaat dan de overheid. Het is ook niet goed deze toelating tot de sacramenten te onderschatten: gasten hebben toegang tot de kern van het kerk-zijn: het avondmaal.

Ds. K. de Vries dient een amendement in om grond 4 bij besluit 1 te laten vervallen Dit wordt gesteund. Voor: tien stemmen, onthouding drie, waarmee het verworpen is.

Het voorstel komt in stemming: één is tegen, vier onthouden zich.

Artikel 37 – Gastlidmaatschap jongeren

(agenda 3.12)

01-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. besluit GS Leusden 1999 (Acta art. 67);
2. vragen van de Gereformeerde Kerk te Barendrecht d.d. 6 maart 2002 of naar analogie dit besluit ook van toepassing zou kunnen zijn op een tijdelijk op het grondgebied van een zusterkerk verblijvend gemeentelid. En om het gastlidmaatschap ‘algemeen’ toepasbaar te maken;
3. schrijven van de Gereformeerde kerk te Den Ham d.d. 28 maart 2001 waarin waardering wordt uitgesproken voor de regeling en een 8-tal wijzigingsvoorstellen wordt gedaan met als bedoeling de regeling terug te brengen tot enkele hoofdzaken. Voorstellen zijn:
  - a. ad 1. de beperking tot ‘jongeren’ te laten vervallen;
  - b. ad 2. het verstrekken van een afschrift niet dwingend op te leggen;
  - c. ad 3. toezicht op geregelde Avondmaalsviering is een eenzijdige beperking van het toezicht;
  - d. ad 4. welkom in kerkblad etc. is iets dat kerken zelf kunnen bepalen;
  - e. ad 7. er is geen noodzaak van bericht aan gastkerk;
  - f. ad 7. catechese is veelal zaak van onderling overleg. Dus hoeft niet zo in regeling;
  - g. ad 11. contactadresregeling geeft veel onnodige administratie. Als het nodig is vindt men elkaar wel;
  - h. ad 13. gezien de geldigheid van 1 jaar (regel 10) is regel 13 overbodig;
4. schrijven van de Gereformeerde kerk te Harderwijk d.d. 8 mei 2001 waarin wordt verzocht
  - a. het desbetreffende besluit aan te vullen met de uitspraak dat de regel van de Generale Synode Amsterdam 1936, acta art. 62, dat het burgerlijk domicilie bepalend is voor de plaats van het kerklidmaatschap, niet van toepassing is als het jongeren betreft, waarvoor de mogelijkheid van het gastlidmaatschap is geopend;
  - b. de tekst van de regeling in taalkundige zin te herzien en op onderdelen te verduidelijken. Een en ander voorzien van materiaal en gronden;

5. schrijven van de Gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs d.d. 8 december 2001 waarin ze als conclusie meedeelt dat de huidige regeling niet werkt en dus moet worden afgeschaft. Een bijlage noemt samenvattend de volgende argumenten:
  - a. de regeling blijkt te fungeren als een soort legitimatie voor een niet gewenste situatie;
  - b. de doelstelling om de betrokken (gast)leden te laten integreren in de gemeente en te laten meeleven wordt met deze regeling niet bereikt;
  - c. de administratieve afhandeling staat niet in verhouding tot het bereikte effect.

Besluit 1:

aan het verzoek van de Geformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs niet te voldoen.

Grond:

de ervaringen in één gemeente geven onvoldoende redenen om een regeling af te schaffen die door de kerken op de Generale Synode van Leusden 1999 breed werd gedragen en intussen algemeen ingang heeft gevonden.

Besluit 2:

niet te voldoen aan de vragen om de beperking van deze regeling tot jongeren op te heffen.

Gronden:

1. zowel in het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 67) als in de bespreking daarvan komt duidelijk naar voren dat het om een maatregel gaat die gericht is op jongeren in een bepaalde fase van hun leven;
2. de Generale Synode Leusden 1999 heeft besluit 2.3 van de Generale Synode Leeuwarden 1990 (Acta art. 65) ongewijzigd laten staan. Daarin wordt er bij kerken op aangedrongen afspraken te maken over de ambtelijke bearbeiding, als een lid vanwege regelmatig verblijf elders buiten ge-regelde ambtelijke zorg geraakt.

Besluit 3:

de regeling inhoudelijk en taalkundig op enkele punten bij te stellen. Zodat die er als volgt komt uit te zien: (voor de tekst, zie Bijlage III 6).

Grond:

op basis van gebruik in de praktijk blijken enige taalkundige veranderingen gewenst en zijn sommige details minder noodzakelijk of niet zo goed werkbaar.

Besluit 4:

uit te spreken dat de 'Regeling voor het gastlidmaatschap van jongeren' niet de algemene regel opheft, dat het burgerlijk domicilie bepalend is voor de plaats waar iemand kerklid is (vgl. Acta GS Amsterdam 1936 art. 62).

Grond:

de bijzondere regeling voor jongeren met een wisselend verblijf moet niet beschouwd kunnen worden als een opheffing of onzekerstelling van het verband dat de kerken steeds hebben gelegd tussen burgerlijk en kerkelijk domicilie.

Besluit 5:

de kerken mee te delen dat 1 augustus 2002 geldt als datum van ingang voor de herziene regeling.

Grond:

veel jongeren verhuizen de komende maanden in verband met het nieuwe studiejaar.

Aanwezig als deputaten: ds. H. Pathuis en prof. dr. M. te Velde.

Naar aanleiding van de voorgestelde herziening van de regeling uit 1999 ontspint zich een gesprek over de wenselijkheid ervan. Het brengt immers veel administratief werk mee.

Maar gelet op de verantwoordelijkheid van de kerken voor jonge mensen, is zo'n regeling toch van belang. Het voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen en 2 onthoudingen.

Artikel 38 – Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO

(agenda 3.13)

13.25-04;25-05;14-06;6.26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. aanvullend rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde met betrekking tot art. 65 en 67 KO, geschreven ter beantwoording van de vraag van de Generale Synode Leusden 1999 “zijn nadere regelingen in het kader van artikel 65 en 67 KO gewenst en, zo ja, hoe?” (Acta, art. 43, besluit 1.d.8), en het besluit van de Generale Synode Leusden dat “de verzoeken om minder stringente regels voor het gebruik van gezangen in onze erediensten, moeten worden overwogen door het deputaatschap kerkrecht en kerkorde, in aansluiting bij de al gegeven opdracht met betrekking tot artikel 67 KO” (Acta art. 62, besluit 3.1).
2. bij de generale synode ingekomen brieven voorzover die betrekking hebben op deze materie;
3. brief van zr. L. Bosma-Louwerse te Soest d.d. 8 maart 2002 waarin zij het voorstel van deputaten Eredienst om zich te verdiepen in de onderlinge verschillen tussen kerken in ons kerkverband ondersteunt;
4. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel d.d. 12 maart 2002, waarin gevraagd wordt om duidelijke regels die niet te veel vrijheid geven.

Besluit:

de koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO, waarin met name de verhouding tussen landelijk en plaatselijk beleid inzake eredienst en kerkmuziek wordt aangegeven, zoals de synode die voorlopig heeft aangenomen in haar besluit van 14 juni 2002, definitief vast te stellen.

Gronden:

1. gezien de discussies in de voorbije jaren is er de noodzaak van nadere afbakening van wat behoort tot landelijk en plaatselijk beleid, waarvan de kerken in de toekomst kunnen uitgaan;
2. de koersbepaling zoals die op 14 juni voorlopig was vastgesteld, heeft goede diensten bewezen bij de behandeling van en de eenduidigheid in de besluitvorming over de deputatenrapporten en ingekomen stukken inzake eredienst en kerkmuziek; in de aan de synode gezonden stukken vanuit de kerken die nadien behandeld werden, zijn geen argumenten gevonden die tot herziening noopten;

3. in de voorbije jaren hebben de kerken, zowel plaatselijk als in generaal-synodale samenwerking, via bezinning en besluitvorming gestalte gegeven aan vernieuwing en verrijking in de vormgeving van de kerkdiensten en aan uitbreiding van de gezangenbundel. Voor een belangrijk deel vonden deze vernieuwing en uitbreiding een goede ontvangst in de gemeenten en droegen ze bij aan de versterking van de band met de HERE God en met elkaar;
4. het hierboven genoemde proces heeft niet alleen en niet overal positieve gevolgen gehad. De ontwikkelingen rondom liturgie en kerklied hebben ook geleid tot bezwaard-zijn over de koers die de kerken hierin gaan. Veel tijd en aandacht hebben diverse gemeenten en kerkelijke vergaderingen moeten besteden aan meningsverschillen rondom de aanvaardbaarheid van gezangen en liturgische veranderingen. Gods eer en de onderlinge gemeenschap hebben daardoor schade geleden.

Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO

1. De kerken beperken zich in haar generale synode tot het uitzetten van *algemene kaders* die op basis van de eenheid in het geloof *maatgevend* moeten zijn voor de vormgeving en invulling van de erediensten in alle kerken. De synode legt deze vast in desbetreffende kerkorde-artikelen en in eventuele generaal-synodale bepalingen.
Verder creëert de generale synode voor de bezinning op en de praktijk van de eredienst en van de kerkmuziek *voorzieningen* zoals een bundel en een lijst van liederen, orden van dienst, liturgische formulieren, een liturgisch katern en ander materiaal. De kerken kunnen daarvan binnen de algemene kaders naar eigen keus gebruikmaken. In de besluitvorming zal de indruk worden vermeden dat een synode op liturgisch gebied de plaatselijke kerken ‘van bovenaf’ aanstuurt.
2. De synode is ten aanzien van artikel 65 KO van oordeel dat in de kerkorde geen directe binding moet worden vastgelegd aan complete en precieze orden van dienst. De hoofdregel moet zijn, dat de kerkenraden er binnen het algemeen geldend kader verantwoordelijk voor zijn dat op verantwoorde wijze aan de kerkdiensten invulling wordt gegeven. In generaal-synodaal verband ontwikkelen en aanvaarden de kerken diverse orden van dienst bij wijze van voorbeeld en als aanbevolen orden, waarvan de kerken gebruik kunnen maken.
3. De synode keurt naar art. 67 KO die gezangen goed die beantwoorden aan de generaal-synodaal vastgestelde criteria en die aansluiten bij de wensen die in de breedte van de kerken leven. De effecten op de vrede in de kerken worden in de besluitvorming meegewogen. Het investeren in lange discussies over de aanvaardbaarheid van een gezang zal voor de kerken geen prioriteit hebben. Bij omstreden gezangen worden relationele effecten naast inhoudelijke argumenten in het oog gehouden.
4. De synode blijft ten aanzien van de gezangen onderscheiden tussen een bundel en een lijst. De bundel is de officiële uitgave van aanvaarde gezangen in boekvorm. De lijst bevat gezangen die wel in de kerken mogen worden gezongen, maar niet in de bundel zijn opgenomen. De lijst kan op elke generale synode worden aangevuld. Bundel en lijst worden door de synodes zo ingevuld, dat daaruit een ruime keus is te maken in alle plaatselijke kerken en ook voor bijzondere kerkdiensten. De kerken maken door deze selectie de gezamenlijke afspraak om voor de kerkdiensten hun keuze uit deze liederen te maken. Afwijking van deze afspraak dient een kerkenraad te verantwoorden en behoort een uitzondering te zijn.
5. Wanneer een kerkenraad de hierboven omschreven verantwoordelijkheid en vrijheid onverhoopt zo gebruikt dat het karakter van de gereformeerde kerkdienst geweld wordt aangedaan, dan zijn er de normale kerkelijke wegen om eventuele bezwaren van kerkleden te behandelen en om als zusterkerken op elkaar toe te zien.

Toelichting bij enkele onderdelen

Ad 1:

Liturgie, zoals hieronder in meer engere zin opgevat, kan omschreven worden als “orde van dienst”, dat wil zeggen de zinvolle, inhoudrijke ordeningsstructuur van een aantal liturgische elementen en de

uitvoering van die elementen. In het Nederlandse gereformeerde protestantisme is dit (gezien als) een zaak van de plaatselijke kerken. Daarom is iedere kerk bevoegd en geroepen zélf de kerkdiensten op verantwoorde wijze in te richten.

‘Verantwoord’ betekent hier dat de invulling gebeurt

- in gehoorzaamheid aan de Schrift;
- in verbondenheid met (de liturgie van) al de heiligen in hemel en op aarde; in de liturgie komt immers de heilige, algemene en apostolische kerk samen;
- in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis, waarbij ook bedacht moet worden dat liturgie de leer van de kerk weerspiegelt;
- met inachtneming van eigentijdse levensvormen, van plaatselijke contexten en van het karakter van de plaatselijke kerk.

De onderlinge herkenbaarheid en eenheid van de gereformeerde kerken zijn in de kerkhistorie nooit een zaak geweest van strakke uniformiteit in liturgie. De verbondenheid en de geestelijke eenheid van de kerken op liturgisch gebied kwam vooral tot uiting in het gezamenlijk ontwikkelen van bezinningsmateriaal, liturgische liedbundels, orden van dienst (als terminus technicus een verschijnsel van de laatste eeuw), formulieren en gebeden. Gezamenlijke arbeid is wenselijk, aangezien veel liturgische onderwerpen voor alle plaatselijke kerken relevantie bezitten en het inefficiënt zou zijn dat kerken onafhankelijk van elkaar hetzelfde wiel moeten uitvinden. Ook bestaan er omvangrijke of complexe liturgische zaken die het best in handen gegeven kunnen worden van een team van terzake kundigen, die deze zaken op verzoek van de kerken bestuderen en de kerken van advies dienen. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld het ontwerpen van formulieren, of aan de doopliturgie. De resultaten van deze gemeenschappelijke arbeid worden van synodewege niet dwingend aan de kerken voorgeschreven. Ze worden als verantwoorde mogelijkheden *aanbevolen*, tenzij de kerken voor bepaalde liturgische zaken expliciet hebben afgesproken dat ze prescriptief zijn. Te denken is aan de geldende afspraken die in KO art. 59, 61 en 70 zijn vastgelegd over het verplichtend gebruik van formulieren, of aan het liturgisch te gebruiken liedcorpus.

Uit deze gezamenlijke arbeid blijkt ook concreet dat de kerken inzake hun liturgische taak naar elkaar om willen zien en elkaar terzijde willen staan. Immers, hetgeen de kerken gezamenlijk ontwikkelen, beoogt ook hulp te bieden aan kerken die niet de mogelijkheid hebben (vanwege gebrek aan tijd of mankracht of andere prioriteiten) om liturgische zaken voldoende te kunnen doordenken, maar die toch op een verantwoorde wijze de kerkdiensten willen inrichten tot eer van God en opbouw van de gemeente.

Ad 2:

Deze orden van dienst zijn mogelijkheden om een gereformeerde kerkdienst in te vullen op een manier die bijbels-theologisch, confessioneel en oecumenisch verantwoord is. De orden zijn dus niet op te vatten als een soort proces-verbaal of draaiboek van wat allemaal hooguit in een kerkdienst kan plaats vinden en hoe dat uitgevoerd moet worden. Hoe die invulling verder wel en niet zou mogen zijn, wordt geen voorwerp van regelgeving.

Het huidige artikel 65 KO dient in de hier aangegeven zin te worden uitgelegd en gehanteerd.

Aan nieuw te benoemen deputaten kerkrecht en kerkorde kan opdracht gegeven worden om de kerken in de volgende generale synode te dienen met een herziene formulering van de kerkorde-artikelen met betrekking tot liturgie in de geest van deze koersbepaling.

Op 13 april maakt de synode een begin met de behandeling van de vragen rond art. 65 en 67 KO. Vanuit de ontwikkelingen binnen de liturgie komt de vraag op, wat deze artikelen daar nu precies voorschrijven. Bij de presentatie van het aanvullend rapport wijst prof. M. te Velde erop, dat het hier om een kerkrechtelijke benadering gaat, die van belang kan zijn voor de behandeling van de voorstellen rond de liturgie in een later stadium. In eerste opzet stond deputaten een tekst voor ogen die puntsgewijs bepaalde dingen aan de orde stelt.

De bespreking wordt voortgezet op 25 april. Als deputaten zijn aanwezig ds. T.S. Huttenga (kerkmuziek), ds. H. Pathuis, prof. dr. C.J. de Ruijter (adviseur), ds. J.B. de Rijke, dr. J. Smelik (eredienst) en prof. dr. M. te Velde.

Prof. Te Velde wijst erop, ter introductie, dat het hier gaat om het klimaat binnen de kerken. Er gaat veel energie zitten in bespreking van gezangen. Het aspect van de goede relatie moet echter vanuit Romeinen 14 goede aandacht hebben. Het stuk wil een basis uitzetten voor de behandeling van de talloze bezwaarschriften over de liturgie.

Prof. De Ruijter wijst erop, dat de kerken, wanneer ze een bandbreedte voor liturgische verschillen aanwijzen, wel een wissel overgaan. Terwijl in het verleden de zelfstandigheid van de plaatselijke kerken een remmende factor was in de ontwikkeling van liturgisch besef, krijgen die kerken nu weer meer vrijheid daarin. Hoe zit het dan met de goede besluitvorming?

De bespreking wordt begonnen in kleine groepjes en vervolgens plenair voortgezet.

Dat het stuk insteekt bij verootmoediging, vinden velen belangrijk. Sprekers zijn onder de indruk van de onrust die er in de kerken lijkt te bestaan op het punt van de liturgie, met name dat van de gezangen. Deputaten Kerkmuziek vragen bij monde van ds. Huttenga aparte aandacht voor het feit dat er nu gelet wordt op het relationele aspect: graag bespreken zij dit met de deputaten kerkrecht en kerkorde. Is de eerste vraag niet: hebben deputaten hun opdracht uitgevoerd?

Het stuk zet voor wat betreft de gezangen de lijn uit dat er een brede lijst komt waaruit gezongen kan worden, maar een veel dunnere bundel. Het is met deze koersbepaling ook niet de bedoeling dat kerkenraden vrijgegeven gezangen nog toetsen op schriftuurlijkheid, maar dat ze met het oog op de plaatselijke situatie nagaan wat wijs is om al in te voeren.

Diverse sprekers wijzen erop, dat angst voor wildgroei in de jaren zeventig zonder brede discussie tot de formulering van art. 65 geleid heeft.

Op 25 april zijn er nog geen besluiten genomen, omdat men vond dat de zaak daarvoor nog niet goed genoeg uitgesproken was.

De bespreking wordt voortgezet op 25 mei. Als deputaten zijn aanwezig zr. A. de Heer-de Jong, ds. T.S. Huttenga, mr. F.T. Oldenhuis, ds. H. Pathuis en prof. dr. M. te Velde. Inmiddels is er een tegenvoorstel van de kant van ds. P. Houtman. Hij kiest de insteek bij de liturgie. De strekking ervan is dat de invoering van nieuwe zaken in een verantwoord tempo moet plaatsvinden.

Diverse sprekers vragen aandacht voor de verontrusting die leeft binnen de kerken. Dat is het klimaat waarin over liturgische veranderingen gesproken wordt. Anderen wijzen erop, dat niet alle verontrusting heilig is. Velen wijzen op de kern van de kerkdienst in de ontmoeting met God. Laat dat bij alle mogelijke verschillen het samenbindende argument zijn. Dan is er ook ruimte voor een zekere vrijheid om de dienst in te vullen. Dit heeft ook te maken met de opdracht die de synode van Leusden meegaf aan de deputaten kerkrecht en kerkorde om na te denken over de verhouding landelijk kerkverband – plaatselijke kerken.

Op 14 juni komt het onderwerp weer aan de orde. De volgende deputaten zijn dan aanwezig: ds. T. Dijkema, zr. A. de Heer-de Jong, br. T. Hoekstra, ds. T.S. Huttenga, ds. H. Pathuis, ds. J.J. Poutsma, ds. J.B. de Rijke, dr. J. Smelik en prof. dr. M. te Velde. Het tegenvoorstel van ds. Houtman is nu officieel ingediend en is er een nieuwe tekst van deputaten kerkrecht en kerkorde. Minder nadruk valt daarin op het element van verootmoediging: dat moet spontaan gebeuren en niet na drie synodezittingen. In plaats van een puntsgewijze behandeling wordt nu de gebruikelijke structuur van een besluittekst gevolgd. De eerst smalle rivier van de liturgie gaat zich verbreden, maar sommige afgevaardigden, o.a. ds. P. Houtman, willen ervoor waken, dat die niet uitloopt in een delta.

Aparte plaats in de bespreking krijgt de vraag, of de psalmen niet altijd voorrang moeten blijven houden boven de gezangen. Ds. E.A. de Boer dient daarover een amendement in. Andere afgevaardigden stellen vanuit de traditie van de oude kerk hierbij vragen.

Een aantal amendementen komt eerst in stemming. Eerst die van ds. Jt. Janssen. Zijn eerste wordt aangenomen met 20 stemmen voor, 9 tegen en 5 onthoudingen. Zijn tweede is overgenomen. Een derde wordt verworpen met 8 stemmen voor en 2 onthoudingen. Nummer vier wordt aangenomen met negen

stemmen tegen en 3 onthoudingen. Het vijfde wordt verworpen met 12 stemmen voor, 6 onthoudingen en 17 tegen wordt verworpen.

Een amendement van ds. E.A. de Boer om de psalmen de eerste plaats te blijven geven wordt aangenomen met 6 stemmen tegen. Het wordt later ingevoegd in het besluit over de gezangen.

Een amendement van ds. K. de Vries wordt verworpen met 6 stemmen voor en 5 onthoudingen.

Het complete voorstel met de van ds. Janssen overgenomen amendementen komt in stemming. Het wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 1 onthouding. In afwachting van de besluitvorming over eredienst en kerkmuziek zal deze koersbepaling een voorlopige genoemd worden.

De vergadering zingt, dankbaar voor de grote eenparigheid, Psalm 122:3.

Op 6 september en 26 september wordt de tot nu toe voorlopige koersbepaling omgezet in een definitieve. Met dankbaarheid constateert de synode, dat de koersbepaling ook als zodanig heeft gewerkt. Door deze bepaling kwam er samenhang. Het voorstel wordt aangenomen met 4 onthoudingen.

De tekst van het besluit van 14 juni was voorbereid door deputaten Kerkrecht en kerkorde. Ze wijkt van die van het besluit van 26 september alleen af in de formulering van het besluit zelf en van de Gronden 1 en 2. Die luiden bij het besluit over de voorlopige koersbepaling als volgt:

Besluit:

onderstaande voorlopige koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO vast te stellen, waarin met name de verhouding tussen landelijk en plaatselijk beleid inzake eredienst en kerkmuziek wordt aangegeven.

Gronden:

1. gezien de discussie in de kerken in de voorbije jaren is er de noodzaak van nadere afbakening van wat behoort tot landelijk en plaatselijk beleid;
2. een voorlopige koersbepaling in dezen dient de aanstaande behandeling van en de eenduidigheid in de besluitvorming over de deputatenrapporten en ingekomen stukken inzake eredienst en kerkmuziek;

Artikel 39 – Avondmaalsviering zonder formulieren

(agenda 3.13)

14-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van de classis Groningen waarin deze classis een concept-brief van de kerkenraad van Groningen-Oost in de aandacht van de generale synode aanbeveelt, overigens zonder dat de classis zelf zich helemaal achter deze brief heeft gesteld; deze brief bevat het verzoek aan de generale synode de vraag te willen bespreken “hoe de kerken volgens de huidige regeling de ruimte kunnen benutten, dan wel in een nieuwe regeling de ruimte kunnen krijgen, om van tijd tot tijd, zonder gebruik te maken van een vastgesteld formulier, het heilig avondmaal te vieren; de classis geeft aan dat op de achtergrond de vraag speelt welke ruimte een plaatselijke kerk heeft om liturgische kerkordeartikelen soepel toe te passen. Verder wordt gemeld dat een verzoek om in de kerkelijke weg tot wijziging van artikel 61 van de kerkorde te komen, niet tijdig kon worden ingediend.

Besluit:

1. de kerkenraad van Groningen-Oost het besluit van de generale synode met betrekking tot de effectuering van de artikelen 65 en 67 van de kerkorde toe te zenden, en geadresseerde met name te wijzen op art. 1 van de Voorlopige koersbepaling en de Toelichting daarop;
2. de kerkenraad van Groningen-Oost eveneens het besluit van de synode over de ordinarium-liturgie toe te zenden.

Gronden:

1. de koersbepaling met betrekking tot de effectuering van bedoelde kerkorde-artikelen bevat het antwoord van de synode op de vragen met betrekking tot de toepassing van de liturgische kerkorde-artikelen; waarbij erop dient te worden gelet dat artikel 61 KO genoemd wordt als een artikel dat prescriptief (voorschrijvend) is bedoeld; vrijheid om zonder gebruikmaking van formulieren het avondmaal te vieren kan dus alleen verkregen worden door in de kerkelijke weg wijziging van art. 61 KO te bereiken;
2. weliswaar biedt de ordinarium-liturgie een vaste structuur en als zodanig kan zij worden aangemerkt als een formulier in de zin van artikel 61 KO, maar daarbinnen is een grote variatie mogelijk in te lezen teksten en te zingen liederen.

De classis Groningen vraagt of het mogelijk is zonder formulieren het avondmaal te vieren. Bij frequente vieringen speelt dat een rol. Het moderamen stelt voor de classis te wijzen op de mogelijkheden van de ordinarium-liturgie, die te zien is als formulier en waarbinnen toch ook grote vrijheid van invulling mogelijk is.

Het voorstel wordt aangenomen met 6 stemmen tegen en 7 onthoudingen. Br. H.H. Luiten wil aantekening dat hij tegen is.

Artikel 40 – Wijziging Artikel 70 KO

(agenda 3.14)

07.21-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. besluit GS Leusden 1999 (Acta art. 53):
  1. uit te spreken dat het gewenst is artikel 70 KO als volgt te wijzigen: *De kerkenraad zal erop toezien dat over de huwelijken Gods naam aangeropen wordt in een openbare eredienst. Daarbij dient het daarvoor vastgestelde formulier gebruikt te worden.* In de marge wordt dit artikel dan cursief aangekondigd als: *Trouwdiensten*;
  2. de beslissing hierover aan de volgende synode over te laten.
2. Acta GS Leusden art. 43, besluit 1d7 met bijbehorende grond. Hierin wordt van te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag “hoe moet het vervolgtraject zijn inzake artikel 70 KO?”;
3. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 8;
4. besluit GS Zuidhorn 2002 inzake agenda 3.15 Rapportage deputaten Echtscheiding (Acta art. 41) besluit 1 en 5;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Sint Jansklooster-Kadoelen d.d. 30 oktober 2001 met daarin de wens de oude redactie van art.70 KO te handhaven omdat het belangrijk is dat huwelijken kerkelijk bevestigd worden;
6. brief van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid d.d. 31 augustus 2001 met daarin de wens de oude redactie van art.70 KO te handhaven omdat er anders verlegenheid ontstaat omtrent de

- aanduiding van een kerkdienst bij een huwelijkssluiting en omdat wijziging van art. 70 KO onze kerken in een uitzonderingspositie brengt t.a.v. kerken om ons heen;
7. brief van de Gereformeerde Kerk te Heemse d.d. 25 februari 2002 met o.a. de vragen.
    - terug te keren tot het gebruik van de term ‘kerkelijke huwelijksbevestiging’;
    - niet in te stemmen met besluit 1, vastgelegd in art. 53 van de Acta van de synode Leusden 1999;
    - besluit 2, vastgelegd in art. 53 van de synode van Leusden 1999, in die zin uit te voeren, dat art. 70 KO niet gewijzigd wordt.
 Naast inhoudelijke bezwaren wordt erop geattendeerd dat er, vooral in het kader van de samsprekingen, op het punt van de KO geen onnodig verschil met andere kerken gecreëerd moet worden;
  8. brief van br. A. Bakker te Hoek d.d. 11 januari 2001 met diverse bezwaren tegen het feit dat in de tekst van het nieuwe formulier niet gesproken wordt over kerkelijke huwelijksbevestiging en dat het daarom ongewenst is om art. 70 KO te wijzigen;
  9. brief van br. W. Noort sr. te Leiden d.d. 29 oktober 2001 waarin wordt verzocht “de kerkelijke bevestiging van het huwelijk aan de kerken terug te geven. Niet slechts de term maar ook de zaak.”;
  10. brief van ds. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 5 februari 2002 waarin wordt gevraagd “uit te spreken dat de kerken tot de zaak en de term huwelijksbevestiging terugkeren”.
  11. brief van de Gereformeerde Kerk te Baflo-Warffum d.d. 11 maart 2002 en de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch d.d. 29 maart 2002 waarin adhesie wordt betuigd met het door deputaten Kerkrecht en kerkorde verwoorde standpunt.

Besluit:

- a. hoewel de wens van de Generale Synode Leusden (Acta art. 53) om de tekst van art.70 KO te wijzigen duidelijk is, nu toch geen beslissing in dezen te nemen;
- b. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde de vraag mee te geven of en hoe wijziging van art.70 KO op termijn dient plaats te vinden, en dat in samenwerking met de deputaten Huwelijk en echtscheiding.

Gronden:

1. het is onverstandig dit artikel van de KO te wijzigen terwijl deputaten Huwelijk en echtscheiding de opdracht hebben:
  - zorg te dragen voor een brede bezinning in de kerken op de terreinen van huwelijk, het alleen-gaan, huwelijksvoorbereiding en echtscheidingsvragen, alsmede de zin en status van de kerkelijke bevestiging;
  - aandacht te schenken aan vragen betreffende bevestiging van tweede huwelijken na echtscheiding en met het oog daarop de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging te bezien;
2. gezien wat de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art 52 en 53) besloot, dient dit punt op een volgende synode opnieuw aan de orde te komen.

De vraag van de synode van Leusden was, of het wenselijk was dat de kerkorde in artikel 70 aangepast zou worden. Die gebruikt nog het woord huwelijksbevestiging, terwijl het formulier daarvan afgestapt is. Maar zolang de zaak nog in studie is, moet de kerkorde niet aangepast worden. Daar komt bij dat het woord ook zijn eigen betekenis heeft.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 41 – Echtscheiding

(agenda 3.15)

07.29-06;06.19-09-02

Commissie: deputaatschap Echtscheiding

Materiaal:

1. rapport van deputaten echtscheiding;
2. aanvulling op het rapport van deputaten echtscheiding d.d. 13 juni 2002;
3. brief d.d. 7 maart 2002 van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld waarin instemming wordt betuigd met de strekking van het deputatenrapport en een aantal opmerkingen over vooral conclusies en aanbevelingen wordt gemaakt met betrekking tot
  - a. wat de raad ziet als onhelderheid ten aanzien van vermaan en tucht;
  - b. de door deputaten bepleite vorm van verootmoediging;
  - c. de door deputaten gehanteerde terminologie ('herderlijk schrijven');
  - d. de noodzaak om in de kerken onkunde over de weg van het Koninkrijk bij huwelijk en echtscheiding tegen te gaan;
  - e. de voorzichtigheid die nodig is bij het doen van uitspraken over 'niet gebonden zijn';
  - f. de wenselijkheid van de door deputaten voorgestelde openlijke bestraffing;
  - g. de dreiging van casuïstiek bij het doordenken over het al dan niet kerkelijk bevestigen van een tweede huwelijk;
  - h. het door deputaten voorgestelde inzake een raad van advies, de huwelijksvoorbereiding en de counseling;
  - i. de verschillende verantwoordelijkheden van kerk en overheid met betrekking tot echtscheiding;
4. brief d.d. 13 maart 2002 van de raad van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Oost, waarin hij instemming betuigt met de in het rapport voorgestelde besluiten 2 en 4 en
  - a. aandacht vraagt voor het onderscheid tussen echtscheiding en echtbreuk;
  - b. vraagt ook ongehuwd samenwonen te betrekken in de bespreking;
  - c. vragen stelt over het door hem gesteunde idee van een adviesorgaan inzake huwelijk en echtscheiding;
  - d. aandringt op het nader bezien van de status van de kerkelijke huwelijksbevestiging in verband met wat deputaten voorstellen ten aanzien van de bevestiging van een tweede huwelijk.

Besluit 1:

deputaten Huwelijk en echtscheiding te benoemen met de opdracht:

- a. zorg te dragen voor een brede bezinning in de kerken op de terreinen van huwelijk, het alleen-gaan, huwelijksvoorbereiding en echtscheidingsvragen, alsmede de zin en status van de kerkelijke bevestiging;
- b. deze bezinning te stimuleren met o.m. de uitgave van een, door te benoemen deputaten op te stellen, verkorte, breder toegankelijke versie van het deputatenrapport, waarin de bespreking ter synode is verwerkt en die als studierapport binnen de kerken gepresenteerd wordt;
- c. aan die bezinning leiding te geven door publicaties van deputaten in de kerkelijke pers en door het ontplooiën van toerustende activiteiten gericht op ambtsdragers, direct betrokkenen en andere gemeenteleden;
- d. te benoemen deputaten op te dragen de reacties uit de kerken te verdisconteren in hun rapportage aan de generale synode, en ook de mogelijkheden na te gaan om andere kerken in binnen- en buitenland bij de bezinning te betrekken.

Gronden:

1. het verdient geen aanbeveling de bestaande richtlijnen nog nader te preciseren; belangrijk is kerkenraden op te roepen het zelfstandig geestelijk oordelen in volle vrijmoedigheid ter hand te nemen; daarvoor biedt het deputatenrapport ondersteuning;
2. bij blijvend meningsverschil valt te verwijzen naar de afspraken over de rol van het kerkverband, gemaakt door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 en de Generale Synode Leusden 1999;
3. in de bespreking van het deputatenrapport ter synode is waardering geuit, maar zijn ook kritische vragen gesteld over onder andere: a. de verhouding tussen de geboden en de stijl van het Koninkrijk, en tussen het Oude en het Nieuwe Testament; b. de mogelijke spanning tussen het bijbelse onderwijs en de toepassing in de praktijk; c. de hantering van 1 Korintiërs 7; d. de toepassing van tucht;
4. wil de bezinning van de deputaten binnen de kerken draagvlak vinden en daadwerkelijk effect sorteren, dan moet ernaar gestreefd worden dat de inhoud van hun rapport bekend wordt en binnen de kerken, met name bij ambtsdragers en direct-betrokkenen, verwerkt wordt. Naast direct-voorlichtende activiteiten van deputaten is daarbij ook deskundige ondersteuning nodig;
5. ook andere kerken hebben met de vragen rond huwelijk en echtscheiding te maken. Het is goed om zowel van hen te leren en als hen te laten profiteren van de bezinning binnen de Gereformeerde Kerken. Bovendien zijn in situaties van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen soms ook andere kerken direct betrokken.

Besluit 2a:

de kerken op te roepen tot gezamenlijke verootmoediging en hernieuwde toewijding en overgave aan de Here. Deze verootmoediging en toewijding hebben betrekking op de gezamenlijke onwil en onmacht binnen de kerken om aan een leven in de stijl van Christus' Koninkrijk overtuigend vorm te geven, zoals deze onder meer uitkomt in de problematiek rond echtscheiding en hertrouwen waarvoor de kerken zich geplaatst zien.

Gronden:

1. de vragen rond echtscheiding en de moeite om op dit terrein de stijl van het Koninkrijk te ver-tonen zijn tekenen van een algemene zwakte in het volgen van het onderwijs van Jezus Christus en geven daarom aanleiding tot deze verootmoediging en hernieuwde toewijding;
2. zonder de bedding van een geestelijke verootmoediging zijn kerkelijke besluiten die beogen een gezamenlijke zwakte in de levensstijl te keren, krachteloos.

Besluit 2b:

te benoemen deputaten op te dragen zo nodig vanuit het materiaal van hun rapport een ondersteunend schrijven op te stellen dat namens de Generale Synode aan alle kerken kan worden gestuurd om de oproep tot verootmoediging en toewijding (besluit 2a) toe te lichten en inhoudelijk richting te geven.

Grond:

wil besluit 2a tot zijn recht komen, dan moeten de kerken op de hoogte zijn van de bedoeling van de genoemde verootmoediging en toewijding, en van de kern van benadering van de echtscheidingsproblematiek zoals deze in het deputatenrapport gevolgd is.

Besluit 3a:

- a. voorlopig tot aan de volgende generale synode een raad van advies in te stellen om de kerkenraden te adviseren inzake echtscheiding en hertrouwen;
- b. dit orgaan samen te stellen uit vijf personen: een ethicus, een kerkrecht deskundige, een jurist (m/v), een hulpverlener (m/v) en een ervaringsdeskundige (m/v);
- c. te benoemen deputaten op te dragen:
  - vijf geschikte personen voor deze raad aan te zoeken;
  - een instructie voor deze raad op te stellen;
  - ernaar te streven dat deze raad van advies operationeel is per 1 november 2002;
- d. te bepalen dat de raad van advies samen met deputaten echtscheidingszaken aan de generale synode rapporteert;
- e. de kerkenraden aan te bevelen zich in situaties van echtscheiding en hertrouwen tot deze raad te wenden.

Gronden:

1. veel kerkenraden voelen zich onmachtig om in echtscheidingssituaties tot een goede oordeelsvorming te komen. Daarom is het wijs een adviesorgaan in het leven te roepen, waarin verschillende disciplines vertegenwoordigd zijn;
2. in de huidige situatie vragen kerkenraden vaak incidenteel advies aan docenten uit Kampen. Zij geven dit op persoonlijke titel en vooral vanuit hun theologische deskundigheid. Het is wenselijk dat deze advisering een meer kerkelijk, minder vrijblijvend en op meer soorten deskundigheid steunend karakter ontvangt.

Besluit 3b:

te benoemen deputaten op te dragen in de instructie voor de raad van advies ook op te nemen dat het tot de taak van deze raad behoort de kerken te informeren met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, huwelijks counseling, partnerkeus en relatieontwikkeling.

Grond:

veel huwelijksproblemen zijn terug te voeren op een gemis aan goede voorbereiding op het huwelijk. Grondige huwelijks catechese voor de trouwdag is noodzakelijk. Ook goede relationele en pastorale hulp kan veel problemen voorkomen of bestrijden. De kerken kunnen en moeten daarom een actievere rol gaan spelen in de huwelijksvoorbereiding, ook om zo preventief te werken. Een meer gerichte en gezamenlijke aanpak daarbij is wenselijk.

Besluit 4a:

uit te spreken dat de kerken tot aan de volgende generale synode gerechtigd zijn om bij een situatie van echtscheiding en/of hertrouwen die in het licht van het onderwijs van Jezus niet goed is, maar waarin tegelijk geen vrijmoedigheid bestaat tot kerkelijke censuur, over de desbetreffende situatie, indien mogelijk na overleg met de betrokkenen, vergezeld van een bescheiden toelichting en op een ingetogen manier, een openlijk oordeel te geven in het midden van de gemeente.

Gronden:

1. wanneer een kerkenraad in zaken van echtscheiding en hertrouwen redenen heeft om geen kerkelijke censuur te oefenen, dient de kerkenraad er tegelijk naar te streven de stijl van Christus' Koninkrijk op het genoemde punt binnen de gemeente hoog te houden. Dat kan op de manier die in het besluit verwoord is;

2. de Schrift zelf leert dat er behalve avondmaalstucht, zoals wij die kennen, ook vormen van bestraffing mogelijk zijn (Matteüs 18:17; 2 Korintiërs 2:6; Galaten 2:11; 1 Timoteüs 5:20);
3. al hebben de kerkenraden principieel gezien momenteel dit recht ook al en brengen zij dit soms ook in praktijk, toch is het ter wille van de juridische status van deze handelwijze wenselijk dat de kerken dit openlijk uitspreken, omdat dit recht thans nog niet in de kerkorde is verwoord;
4. een voorlopig besluit is wenselijk, omdat er ook een bredere bezinning is voorgenomen, zowel op de kerkorde in het algemeen als op de vragen naar meer mogelijkheden van tucht in het bijzonder.

Besluit 4b:

te benoemen deputaten opdracht te geven in overleg te treden met deputaten Kerkrecht en kerkorde om – in het licht van de moeiten die zich in de kerken voordoen bij het oefenen van kerkelijke censuur in situaties van echtscheiding en hertrouwen, en met verwerking van andere situaties van tuchttoefening – te bestuderen, of er in het licht van de Schrift aanvullende maatregelen van vermaan en tucht mogelijk en wenselijk zijn, en daarover aan de eerstvolgende generale synode voorstellen te doen.

Gronden:

1. uit de praktijk van de omgang met situaties van echtscheiding en hertrouwen komt naar voren dat er binnen de kerken een brede verlegenheid aanwezig is met betrekking tot het toepassen van het instrument van de kerkelijke censuur. Een risico van deze situatie is dat de zonde al meer onbestraft blijft en getolereerd wordt. In dat kader komt de vraag op, of er wellicht ook andere instrumenten van vermaan en tucht mogelijk zijn die in deze verlegenheid een oplossing kunnen bieden;
2. er moet tegen gewaakt worden dat de concrete aanleiding, zoals die gelegen is in situaties van echtscheiding en hertrouwen, de enige invalshoek vormt bij de bezinning op andere mogelijke vormen van tucht;
3. de kerkelijke tucht is een zaak van kerkrecht en de bezinning daarop behoort daarom in de eerste plaats tot de taak van de desbetreffende deputaten. Vanwege de actuele aanleiding in de echtscheidingsthematiek is echter ook de betrokkenheid van deputaten echtscheiding wenselijk.

Besluit 5:

te benoemen deputaten opdracht te geven om in het licht van de nieuwe bezinning op huwelijk en echtscheiding aandacht te schenken aan vragen betreffende bevestiging van tweede huwelijken na echtscheiding en met het oog daarop de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging te bezien.

Gronden:

1. het past bij de stijl van het Koninkrijk, zoals de Here Jezus ons die geleerd heeft, grote nadruk te leggen op het karakter van het ja-woord. Een eenmaal gegeven belofte blijft gelden. De kerk aanvaardt dat er situaties zijn waarin deze belofte helaas gebroken is. Daarom is bezinning nodig op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging met het oog op beantwoording van vragen als:
  - a. kan de kerk mensen laten beloven elkaar trouw te blijven ‘tot de dood ons zal scheiden’ en vervolgens enkele jaren daarna één van hen dat opnieuw laten beloven aan een andere partner, zonder dat de dood hem of haar scheidde van de eerste huwelijkspartner? Zo ja, in welke situaties kan dat wel en in welke situaties niet?;

- b. kunnen er situaties zijn waarin een kerk wel positief kan zijn over een belofte van trouw gedaan op het gemeentehuis, maar niet positief over de bevestiging van die belofte voor God en zijn gemeente?
2. een bezinning op de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging is ook noodzakelijk om een antwoord te kunnen geven op de vraag, welke voorwaarden de kerk aan deze bevestiging mag verbinden met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, zoals bijvoorbeeld het volgen van huwelijks catechese.

Besluit 6:

deputaten Echtscheiding, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, te déchargeren onder dankbetuiging voor de door hen verrichte arbeid.

Besluit 7:

te benoemen deputaten Huwelijk en Echtscheiding op te dragen aan de volgende synode te rapporteren en hun rapport zes maanden voor de aanvang daarvan aan de kerken toe te zenden.

Besluit 8:

te benoemen deputaten op te dragen hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden.

Gronden:

1. de uitgaven zijn geraamd voor reis- en vergaderkosten van deputaten en de leden van de raad voor advies;
2. de uitgave van de populaire versie van het rapport kan worden bekostigd van het budget voor 2002 (f 6000), aangevuld met het overschot van 2000 en 2001.

Bij de presentatie van hun rapport zijn aanwezig de deputaten ds. A.L.Th. de Bruijne, ir. K. Mulder en ds. J.H. Smit.

Ze leggen er de nadruk op dat het om een moeilijk onderwerp gaat, en vragen daarom de synode er tijd voor uit te trekken. Drs. De Bruijne legt uit, waar het om gaat in het rapport. Aan de éne kant klinkt het heel streng: echtscheidingsgronden zijn er niet; aan de andere kant ook weer slap: waar blijft de tucht? kunnen mensen vragen. Hij laat zien, hoe door het onderwijs van Jezus Christus christenen de stijl van het koninkrijk van God kunnen gaan vertonen. Dat vraagt om een gehoorzaam dienen, dat de concrete geboden tegelijk insluit en overschrijdt. In een gesecculariseerde samenleving gaat het erom juist die stijl te laten zien. Een vorm van tucht waarbij de zonde wel bestraft wordt, maar waarbij dat geen gevolgen heeft voor de viering van het avondmaal, kan hierbij overwogen worden.

Daarbij zijn er, aldus br. K. Mulder, een aantal knelpunten te noemen. Allereerst dat in de oude benadering, waar wel sprake was van echtscheidingsgronden, er langzamerhand andere dan in de Bijbel genoemde bij komen. Vervolgens komt dan de vraag, of en wanneer een tweede huwelijk kerkelijk bevestigd kan worden, en ten slotte spelen er vragen rond de toepassing van de tucht. Om de kerken op één lijn te krijgen zijn daarom in de afgelopen jaren richtlijnen ontwikkeld. Alleen: de moeiten blijven.

Op 29 juni komen de deputaten terug; nu zijn ook mr. C. de Haan en ds. H.J. Messelink aanwezig. Na een korte recapitulatie van de hoofdpunten wordt de vergadering geschorst voor een bespreking in groepen. Uit de rapportage daarvan komt naar voren dat de afgevaardigden hier een omslag in het denken zien. Hoe breng je dat goed naar voren in de gemeente? De regel dat na echtscheiding een nieuw huwelijk niet kerkelijk bevestigd wordt, vinden velen (te) strikt. Ook de exegetische van 1 Korintiërs 7 in het rapport roept vragen op. Juist daar vind je de omslag van regelethiek naar navolgings-

ethiek. Drs. De Bruijne gaat in eerste instantie op deze vragen in, met name op de hermeneutische rond 1 Korintiërs 7.

Na het reces wordt de bespreking voortgezet op 6 september. Prealabel komt de vraag van ds. P.L. Voorberg aan de orde, of het niet goed is prof. dr. J. van Bruggen uit te nodigen om vanuit zijn discipline advies te geven. Meerderen dringen daarop aan. Na overweging van de zaak vindt het moderamen het op dit moment niet nodig; als er vragen rijzen, kan hij uitgenodigd worden.

Bij de bespreking zijn aanwezig de deputaten drs. A.L.Th. de Bruijne, ir. K. Mulder, ds. H.J. Messelink en ds. J.H. Smit. Dit is de eerste plenaire bespreking van dit onderwerp

Veel afgevaardigden spreken hun waardering uit voor het rapport, dat een nieuwe weg inslaat. Maar daarin ligt voor anderen juist een vraag: is die nieuwe weg voldoende doorgedacht? Kom je met deze manier van denken niet uit waar je nu niet uit wilt komen? En is het spreken over groei van het geloof niet te optimistisch: voor je het weet, diskwalificeer je mensen.

Ook de zaak van de verootmoediging krijgt aandacht in de bespreking. Moet je die ophangen aan deze zaak alleen? Er zijn wel meer zorgwekkende dingen binnen de kerken. Bovendien: verootmoediging zonder verbondsvernieuwing legitimeert de onwil.

Andere afgevaardigden zien hier ook het begin van een gevaarlijke ontwikkeling, zeker als het rapport gepopulariseerd de kerken in gaat. Tucht alleen als bestraffing doet denken aan een onderscheid dat elders wel gemaakt is tussen judiciële en justitiële leertucht. Het klinkt allemaal wel radicaal, maar gaat veel ervan weer niet verloren?

Een andere vraag is, of het nodig is de exegetische paragrafen te handhaven. Heb je die echt nodig om te kunnen zeggen dat de Schrift geen echtscheidingsgronden kent, maar dat Christus uit elkaar gaan in sommige gevallen wel billijk?

Deputaten sluiten in hun beantwoording aan bij veel van wat er gezegd is. Kern van de problematiek is helaas vaak dat we de Heiligheid van God niet meer beseffen. Het is de opzet van het rapport de gemeente daarin weer op te voeden. Daarbij moet bedacht worden dat bij elke ethiek geldt dat je van het gebod naar de praktijk moet.

Naar aanleiding van de beantwoording ontspint zich weer een gesprek over de hardheid van het hart. In het Nieuwe Testament is die grond minder aanwezig dan onder het oude, maar het blijft een factor, zeker in de cultuur van vandaag.

In een verdere beantwoording wijzen de deputaten er o.a. op, dat zij over een eventueel tweede huwelijk geen besluit willen, maar een opdracht tot verdere studie. Ook is het volgens hen niet nodig alle exegetische punten uit te discussiëren, De bredere gedachten over verootmoediging en verbondsvernieuwing nemen zij graag over.

Deputaten verwerken vervolgens de suggesties uit de bespreking in een aangepast voorstel. Vooral in bespreking is nu de vraag, hoe het rapport de kerken in gaat. Toch alleen als studierapport en aanzet voor verdere bezinning? Ook de voorgestelde raad van advies roept nog vragen op, terwijl dat nu ook al gebeurt, à titre personnel.

Gestemd wordt over besluit 1. Dat wordt aangenomen, met 1 onthouding van stem.

Op 19 september wordt de behandeling voortgezet. Als deputaten zijn aanwezig drs. A.L.Th. de Bruijne, mr. C. de Haan, ir. K. Mulder en ds. J.H. Smit. Deputaten zeggen dank voor de manier waarop gewerkt en gereageerd kon worden, en lichten de aangepaste besluitteksten toe. Zij hechten waarde aan een raad van advies, die controleerbaar maakt wat nu ook al gebeurt. Laat het dan een voorlopige zijn met evaluatie op de volgende synode, maar niet onbelangrijk.

Ten aanzien van de zaak van de verootmoediging blijkt het moderamen ook een voorstel te hebben, waarin dit breder aan de orde komt. Dat wordt in de loop van de bespreking even teruggenomen om de aandacht voor diverse zaken goed onder woorden te kunnen brengen. Er is ook heel veel om blij en dankbaar om te zijn (zie verder Acta artikel 209).

Gestemd wordt er over besluit 2a, dat wordt aangenomen, met 2 stemmen tegen. Ds. Smit blijft buiten stemming. Besluit 2b wordt ook aangenomen met 2 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Besluit 3a wordt aangenomen met 4 stemmen tegen en 1 onthouding. Besluit 3b wordt aangenomen met 1 stem

tegen en 1 onthouding. Besluit 4a wordt aangenomen met 3 onthoudingen, na nog een korte bespreking over de genoemde mogelijkheid van een openlijke bestraffing, die niet tot een praktijk van gedogen moet leiden. De besluiten 4b, 5, 6, 7 en 8 worden met algemene stemmen aanvaard.

De preses déchargeert de deputaten onder dank voor de door hen verrichte werkzaamheden.

Artikel 42 – Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 72

(agenda 3.15)

07.19-09-02

Commissie: commissie 1

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 72;
2. brief van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-de Horsten d.d. 17 december 2001 waarin gesteld wordt dat alleen in het geval van een scheiding, veroorzaakt door overspel, of een scheiding, veroorzaakt door verlating omwille van het geloof, de weg naar een nieuw huwelijk geopend is (met verwijzing naar 1 Kor. 7:10-11, 15) en gevraagd de uitgangspunten 4 en 5 in overeenstemming met dit oordeel duidelijk en helder te onderscheiden en te herformuleren;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Emmeloord d.d. 24 november 2001 met de vraag Acta GS Leusden 1999, art. 72, besluit 1, uitgangspunt 5 als volgt te wijzigen: ‘Met betrekking tot echtscheiding op andere dan onder de uitgangspunten 2 en 3 genoemde gronden geeft de Schrift de duidelijke regel dat de weg naar een nieuw huwelijk gesloten is (1 Kor. 7:10,11)’. Wijziging van uitgangspunt 5 heeft de consequentie dat in richtlijn 3 de woorden “en/of een tweede huwelijk” geschrapt moeten worden;
4. brief van de Gereformeerde Kerk te Nieuwleusen d.d. 18 maart 2002 met het oordeel dat art. 72 van de generale synode te Leusden, besluit 1 (te) veel ruimte geeft voor een tweede huwelijk. De kerkenraad stelt voor om bij richtlijn 3 toe te voegen dat ook de ambtsdrager niet in gewetensnood gebracht mag worden;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Vollenhove d.d. 20 februari 2002 met als bijlage de notitie getiteld ‘Is hertrouwen verboden in Matt. 5:31-32; 19:9 en 1 Kor. 7:10-11?’.
  - De kerkenraad meent dat deze bijlage totaal niet in rekening is gebracht bij de behandeling van zijn revisieverzoek van een besluit van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta GS Leusden 1999, art 72). Op grond van zijn argumenten tegen de gebruikelijke exegetische meent de raad dat Mat. 5:31-32, 19:9 en 1 Kor. 7:10-11 overspel niet als grond voor echtscheiding bedoelt.
  - Hij stelt voor uitgangspunt 2 zo te wijzigen: Overspel maakt een ernstige inbreuk op het huwelijk als een relatie van liefde en trouw; kerkenraden dienen dan op te roepen tot en te werken aan bekering, berouw en verzoening. Ook andere zonden (incest, mishandeling, verslaving) kunnen inbreuk maken op het huwelijk als een relatie van liefde en trouw. Ook dan dienen kerkenraden op te roepen tot en te werken aan bekering, berouw en verzoening.
  - Hij stelt voor als uitgangspunt toe te voegen: De Schrift bevat geen duidelijke uitspraken die verklaren in welke gevallen echtscheiding wettig is en in welke gevallen niet. De Schrift bevat evenmin duidelijke uitspraken die verklaren in welke gevallen een nieuw huwelijk na een echtscheiding wettig is. Kerkenraden dienen zich terughoudend op te stellen bij aanvragen voor een kerkelijke huwelijksbevestiging van gescheidenen.
  - Hij is van mening dat de Generale Synode Zuidhorn 2002 bij het eindbesluit met deze uitgangspunten rekening moet houden, waardoor bijvoorbeeld per consequentie richtlijn 3 kan vervallen, zo ook in richtlijn 4 de woorden ‘met name ter beoordeling van een eventuele nieuwe huwelijkssluiting’ en in richtlijn 6 de woorden ‘en/of kerkelijke bevestiging van een nieuw huwelijk’.

6. brief van br. en zr. R. de Boer d.d. 30 maart 2002 waarin de synode gevraagd wordt met betrekking tot echtscheiding alleen de woorden van Christus, Matt. 5:32, uit te spreken, zodat een tweede huwelijk alleen na ontucht mogelijk is.

Besluit 1:

aan de verzoeken tot revisie van Acta art. 72, besluit 1, van de Generale Synode Leusden 1999 door de kerken te Amersfoort-de Horsten, Emmeloord en Nieuwleusen niet te voldoen.

Gronden:

1. richtlijnen zijn niet bedoeld om precieze afbakening van grenzen en volstrekte duidelijkheid voor elke situatie te bieden, maar geven een kader aan, waarbinnen kerkenraden eigen invulling geven;
2. de Generale Synode Leusden 1999 heeft een vrijwel identiek verzoek van ondermeer de kerk te Emmeloord al gehonoreerd door uitgangspunt 4 opnieuw te formuleren en uitgangspunt 5 toe te voegen;
3. het past bij de stijl van het koninkrijk om na een scheiding ongehuwd te blijven. Enerzijds betekent dit, dat ook in situaties waarin een scheiding veroorzaakt is door overspel of door verlating omwille van het geloof, het ongehuwd blijven de voorkeur verdient. Anderzijds moeten wij niet uitsluiten dat zich in de praktijk andere en nieuwe situaties voordoen, waarin niet alleen een scheiding als billijk en onontkoombaar wordt beoordeeld, maar de kerk zich ook neerlegt bij hertrouwen;
4. een kerk dient inderdaad, zoveel als mogelijk is, te voorkomen dat ambtsdragers in gewetensnood worden gebracht, maar een dergelijke algemene uitspraak behoeft niet te worden opgenomen in richtlijnen die specifiek betrekking hebben op situaties van echtscheiding en hertrouwen.

Besluit 2:

ook aan het revisieverzoek van de kerk te Vollenhove en van br. en zr. R. de Boer ten aanzien van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 72 niet te voldoen.

Gronden:

1. het rapport van deputaten echtscheiding, aangeboden aan de Generale Synode Zuidhorn 2002, gaat eveneens terug achter de ethische vaststelling van echtscheidingsgronden, zoals die in de gereformeerde traditie gebruikelijk is, naar de exegese van de bijbelplaatsen. In de vrijheid van exegese is ruimte om Jezus' woorden 'om een andere reden dan ontucht' zo op te vatten dat de Heer het geval van overspel buiten beschouwing laat;
2. uitgangspunt 2 maakt voldoende duidelijk dat overspel niet tot scheiding hoeft te leiden en biedt ruimte voor 'verzoening van deze zonde en herstel van de geschonden verhouding' die gevraagd wordt;
3. de ernst en het bijzonder karakter van een zonde als overspel is zodanig dat uitgangspunt 2 daarover op zijn plaats is. Het daarvan onderscheiden uitgangspunt 4 verwijst naar de andere genoemde ernstige zonden;
4. juist richtlijn 3 geeft schriftuurlijke ruimte om bij verschil van inzicht, ook op het punt van een tweede huwelijk, de gewetens niet te binden;
5. over terughoudendheid van kerkenraden in het toestaan van bevestiging van een tweede huwelijk wordt in Acta GS Zuidhorn 2002-2003, art. 41, besluit 5, gesproken.

Het commissievoorstel is ingegeven door de gedachte dat ook bij de huidige lijn de richtlijnen van Leusden overeind zijn blijven staan. Het gevoel bestaat, dat Emmeloord meer wil dan verheldering van de richtlijnen.

Een amendement van ds. A. de Jager om als grond 1 te formuleren dat richtlijnen niet bedoeld zijn voor afbakening van grenzen in elke situatie, wordt verworpen met 6 stemmen voor en 3 tegen.

Een amendement van ds. R. van Wijnen om grond 3 helemaal te laten vervallen wordt ook verworpen met 13 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Het commissievoorstel als geheel wordt aangenomen met 3 stemmen tegen en 1 onthouding.

Artikel 43 – Benoeming deputaten Huwelijk en echtscheiding

(agenda 3.16)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Huwelijk en echtscheiding worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. J.H. Smit (s), Brunssum (2005)	ds. H. Geertsma, Zuidhorn
ds. A.L.Th. de Bruijne, Kampen (2008)	ds. H.J. Siegers, Ommen
C. de Haan, Emmeloord (2005)	
ds. H.J. Messelink, Zwolle (2008)	
K. Mulder, Amersfoort (2008)	

Artikel 44 – Kerkelijk werkers

(agenda 3.18)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, artikel 80, besluit 2;
2. rapport van deputaten voor kerkrecht en kerkorde, hoofdstuk 10 en 12;
3. brief van de Gereformeerde kerk te Axel d.d. 18 oktober 2001 met het verzoek om het rapport inzake de positie van de kerkelijke werker niet in behandeling te nemen omdat deze zaak niet via de kerkelijke weg op de Generale Synode Leusden 1999 is gekomen; voorts meent zij dat deputaten hun opdracht niet hebben vervuld. De raad verzoekt “derhalve dringend terug te keren naar het op kerkelijke wijze vergaderen, d.w.z. de kerkelijke weg in dit alles te blijven volgen.”;
4. resultaat van de enquête;
5. verzoeken van de kerken te Almelo, Amersfoort-Centrum, Amersfoort-Emiclaer, Assen-Marsdijk, Capelle aan den IJssel Zuid/West, Enschede-Oost, ’s-Gravenhage-Centrum/Scheveningen, Hattem-Centrum, Spakenburg-Zuid en Veenendaal, van de classis Kampen en van de Particuliere Synodes van Groningen, Overijssel, Gelderland en Holland-Zuid om in Materiaal 2 genoemde punten als gezamenlijke kerken in studie te nemen c.q. te behartigen.
De kerk te Amersfoort-Emiclaer vraagt daarbij extra aandacht te geven aan de positie van vrijwilligers; de kerk te Amersfoort-Centrum vindt het belangrijk dat een kerkelijk werker niet taken verricht die komen in plaats van, maar als aanvulling op en ondersteuning van het werk dat wordt verricht door ambtsdragers en door gemeenteleden; en vraagt om een goede afbakening tussen betaalde professionele werkers en onbetaalde vrijwilligers; de kerk te Enschede-Oost geeft enkele aanvullende aandachtspunten; de kerk te ’s-Gravenhage-Centrum/Scheveningen verzoekt ook de figuur van evangelist nader in de studie te betrekken;
6. brief van de Gereformeerde Kerk te Emmen d.d. 18 oktober 2001 waarin zij vraagt om onderscheid aan te brengen voor welke (categorie) kerkelijk werkers er wel en welke kerkelijke werkers er niet kerkordelijke regels zouden moeten gelden. Verder ook de vraag om “ wat het

opleidingsniveau en de vereiste deskundigheid betreft ... geen dwingende voorschriften op te stellen, maar dat over te laten aan betreffende kerkenraad.”

Besluit 1:

aan het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Axel niet te voldoen.

Gronden:

1. de kerk te Axel wijst er terecht op dat de zaak van de kerkelijk werker niet via de kerkelijke weg op de Generale Synode Leusden 1999 is gekomen, maar toont daarmee niet aan dat die synode, gezien het verzoek van het curatorium van de Theologische Universiteit, niet het recht had om aan deputaten de beperkte taak tot een inventariserend en verkennend onderzoek te geven;
2. de Generale Synode Leusden 1999 heeft met opzet niet verder willen gaan dan het resultaat van een verkennend onderzoek door deputaten tijdig aan de kerken te laten voorleggen, waarna de kerken zouden bepalen of zij in haar volgende synode nader over de figuur en de positie van kerkelijk werkers zouden willen spreken;
3. de deputaten hebben zich – afgedacht van overschrijding van de termijn die in hun instructie genoemd werd – gehouden aan hun opdracht tot inventariserend en verkennend onderzoek; hun rapport kan dus op de normale wijze besproken worden;
4. het rapport van deputaten Kerkrecht en Kerkorde heeft, gezien de andere reacties, kerkelijke vergaderingen ervan overtuigd dat de zaak van de kerkelijk werker de kerken gezamenlijk aangaat en ter generale synode besproken dient te worden;
5. de kerkelijke vergaderingen hebben de zaak van de kerkelijk werker op wettige wijze bij de Generale Synode Zuidhorn 2002 aanhangig gemaakt.

Besluit 2:

uit te spreken dat het gewenst is dat er op generaal niveau een gezamenlijke bezinning op gang komt op de verhouding tussen de ambten in de gemeente alsmede roeping en taken van gemeentelieden enerzijds en het functioneren van professionele kerkelijk werkers anderzijds.

Grond:

in hun rapport constateren deputaten Kerkrecht en Kerkorde:

- a. dat de figuur van kerkelijk werker haar intrede heeft gedaan en doet binnen diverse plaatselijke kerken zonder dat de verhouding tot de ambten duidelijk is;
- b. dat de verhouding tussen kerkelijk werkers en de ambten een belangrijk te bestuderen punt is;
- c. dat naarmate er in de kerken meer kerkelijk werkers worden aangesteld, het meer urgentie krijgt om over die vragen een gezamenlijke bezinning op generaal niveau te starten;
- d. dat ook de vraag naar de inzet en vrijwillige arbeid van gemeentelieden daarbij aandacht moet krijgen.

Besluit 3:

dat het gewenst is dat er op korte termijn handreikingen komen voor kerkenraden die besloten hebben of besluiten tot de aanstelling van kerkelijk werkers.

Grond:

kerken kunnen in de benoeming en instructie van kerkelijk werkers veel zelf in de plaatselijke situatie regelen, maar:

- a. rechtszekerheid en rechtsgelijkheid onder kerkelijk werkers binnen de Gereformeerde Kerken dient bewaakt te worden;
- b. zowel de voorstellen vanuit de kerken als de resultaten van de enquête laten zien dat veel kerkelijke vergaderingen en kerkelijk werkers de wens uiten dat er handreikingen komen om in dezen op kerkrechtelijk verantwoorde en op billijke en deugdelijke wijze te handelen en behandeld te worden.

Besluit 4:

deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen:

- a. allereerst in overleg met deputaten Dienst en recht voor de toekomst verdere bezinning te (laten) doen en beleid te ontwikkelen ten aanzien van de vragen rond de verhouding van kerkelijk werkers en ambtsdragers;
- b. als de in a. genoemde bezinning daartoe aanleiding geeft, op basis van de in hoofdstuk 12.1 in het rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde genoemde aandachtspunten bij het aanstellen van een kerkelijk werker, handreikingen op te stellen voor de plaatselijke kerken. Bij de formulering ervan dienen deputaten rekening te houden met en aan te sluiten bij de diverse situaties die in de kerken voorkomen;
- c. de volgende generale synode te dienen met een voorstel ten aanzien van wat als generaal-synodale regelgeving in dezen zou moeten worden aanvaard;
- d. vanuit hun deskundigheid te adviseren met betrekking tot vragen die vanuit de praktijk aan deputaten worden voorgelegd;
- e. als kerkelijk aanspreekpunt te fungeren voor overleg met instellingen waar de opleiding tot kerkelijk werker plaatsvindt.

Gronden:

1. gezamenlijke regelgeving behoort tot de verantwoordelijkheid van de generale synode, maar het is daarvoor op dit moment nog te vroeg;
2. vanuit het Platform van commissies van beheer wordt er in samenwerking met het GMV al wel een en ander aangereikt, maar dat heeft geen duidelijke kerkelijke status en de stukken zijn tot nu toe ook nog niet specifiek vanuit kerkrechtelijke deskundigheid getoetst;
3. de vragen rond de verhouding van ambten, taakvervulling op vrijwillige basis door gemeentelieden en het functioneren van niet-ambtelijke professionele werkers in de gemeente verdienen nadere studie en bezinning;
4. handreikingen aan de plaatselijke kerken kunnen intussen recht, vrede en goede orde in de gemeenten dienen.

Als deputaten zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Kerkelijke werkers zijn op een gegeven moment verschenen; hun plaats vraagt nu om goede regelgeving. Een aantal afgevaardigden stelt kritische vragen over dit verschijnsel en toont zich bezorgd voor afkalving van de schriftuurlijke plaats van ambt en gemeente. Ook wordt de vraag gesteld of een apart deputaatschap niet wat al te zwaar is voor deze zaak.

Ds. H. Drost dient een amendement in bij grond 4, waarin deputaten gevraagd wordt samen met deputaten Dienst en recht bezinning te doen naar de verhouding tussen ambtsdragers en gemeente enerzijds en de kerkelijke werkers anderzijds. Dit amendement wordt aangenomen met 19 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Het hele besluit wordt aangenomen met 1 onthouding. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 45 – Preekbevoegdheid Aio's

(agenda 3.19)

01-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art 78, waarin een voorlopige regeling voor 'preekbevoegdheid' van Aio's is gepresenteerd (Besluit 2) en het curatorium van de Theologische Universiteit is opgedragen om deze regeling te evalueren en de kerken en de eerstvolgende generale synode in de gebruikelijke weg van rapportage ter zake te dienen met uitgewerkte voorstellen (Besluit 3);
2. brief van br. en zr. Van der Veen-Weening te Grootegast d.d. 1 maart 2002 met de oproep om uit te spreken dat "Het voorstel van het curatorium van de Theologische Universiteit d.d. 1 april 1999 waarin een voorstel wordt gedaan tot toekenning van preekbevoegdheid aan Assistenten in Opleiding (AIO's) niet via de kerkelijke weg naar artikel 30 van de Kerkorde op tafel van de synode te Leusden 1999 is gekomen en daarom dient te worden teruggenomen.";
3. rapport van het curatorium van de Theologische Universiteit d.d. 2 november 2001 en de notitie d.d. 24 januari 2002 van het curatorium van de Theologische Universiteit met een evaluatie van de voorlopige regeling en een voorstel voor een definitieve regeling;
4. brief van de classis Kampen d.d. 7 januari 2002 waarin zij kennis geeft van haar besluit om positief te reageren op het verzoek van de kerk te Haarlem om aan br. J.H.F. Schaeffer toestemming te verlenen voor te gaan in een aantal diensten te Haarlem;
5. brief van de classis Kampen d.d. 20 februari 2002 waarin zij meedeelt dat zij de evaluatie en voorstellen van het curatorium van de Theologische Universiteit van harte ondersteunt. In de evaluatie zijn ook vragen van de classis Kampen verwoord. De classis stelt tevens voor in de kerkelijke terminologie niet te spreken van 'preekbevoegdheid' maar van 'spreekconsent';
6. brief van de raad van de kerk te Zwolle-Zuid d.d. 7 maart 2002 met een evaluatie van de voorlopige regeling als bedoeld onder 1, mede op grond van de (positieve) bevindingen die zijn opgedaan toen twee gemeenteleden gebruik maakten van deze regeling.

Besluit 1:

aan het verzoek van br. en zr. Van der Veen-Weening niet te voldoen.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 is zich (blijkens haar Acta art. 78) ten volle ervan bewust geweest dat deze zaak niet in de normale kerkelijke weg naar art. 30 KO aan de orde was gesteld. In haar besluit hield zij echter ook rekening met de negatieve effecten die het niet-regelen van de zaak zou hebben, en achtte kennelijk in dit geval die effecten van zwaarwegender belang dan de afwijking van art. 30 KO. Er is geen reden om die weging thans in revisie alsnog af te keuren. Naar gezonde opvatting van wat recht is, blijft bij de toepassing van bestaande regels altijd een dergelijke weging nodig en geoorloofd;
2. bovendien heeft de Generale Synode Leusden 1999 met opzet niet méér gedaan dan het treffen van een voorlopige maatregel tot aan de volgende synode, die definitief hierover zou hebben te besluiten. Tevens werd de te verlenen bevoegdheid niet – zoals het vroegere 'spreekconsent' – een bevoegdheid in alle Gereformeerde Kerken, maar werd ze beperkt tot één classis; daarmee werd het interim-karakter van de regeling nog eens onderstreept;
3. de Generale Synode Leusden 1999 trof voor de voorbereiding van een behandeling van deze zaak door de generale synode van 2002 zodanige maatregelen, dat de kerken vroegtijdig in de besluitvorming zouden worden gekend. Nog eens te meer liet de synode hiermee zien op geen enkele wijze voor uitholling van de regel van art. 30 KO ruimte te willen geven;
4. uit de ingekomen reacties van kerken en een classis blijkt instemming met deze regeling.

Besluit 2:

voor hen die als Assistent in Opleiding (Aio) aan de Theologische Universiteit van de kerken verbonden zijn, de mogelijkheid te openen tot het verkrijgen van een preekbevoegdheid in de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Grond:

het is van belang dat zij die als Aio's in dienst van de universiteit van de kerken na hun doctoraal examen zich een aantal jaren bezighouden met theologisch onderzoek, hun preekbekwaamheid op peil houden, hun eigen kerkelijke betrokkenheid vergroten en hun onderzoek door concrete toepassing van Gods Woord stimuleren.

Besluit 3:

de **Regeling voor preekbevoegdheid Aio's** – rekening houdend met de analogie die er is met met name het beroepbaarstellend onderzoek (BSO, zie Acta artikel 25) – als volgt vast te stellen:

1. De Aio kan preekbevoegdheid aanvragen bij de classis waaronder de kerk ressorteert waarvan hij belijdend lid is. Hij zal aan deze classis overleggen:
  - a. (een kopie van) het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit met de vereiste Aantekening Praktische Vorming, een kopie van zijn bewijs van aanstelling als Aio, en een positief getuigenis van zijn kerkenraad inzake zijn leer en leven;
  - b. een motivatiebrief waarin de kandidaat schrijft over
    - de betekenis van het geloof in God voor zijn persoonlijk leven,
    - zijn motivatie om preekbevoegdheid aan te vragen;
  - c. de tekst van een drietal preekvoorstellen die niet eerder beoordeeld zijn door een docent en/of mentor, over door de kandidaat zelf gekozen teksten (één uit het Oude Testament, één uit het Nieuwe Testament, en één over een Catechismuszondag), voorzien van uitgewerkte orden van dienst.
2. Tijdens het onderzoek in besloten zitting leest de Aio eerst zijn motivatiebrief en daarna een door hem gekozen preekvoorstel. Vervolgens voert de classis met de Aio een gesprek van maximaal drie kwartier over zijn motivatiebrief en preekvoorstel, waarbij eventueel ook de andere preekvoorstellen kunnen betrokken worden. Tot slot voert de classis met de Aio een gesprek van maximaal één uur over de leer van de Heilige Schrift en de betekenis en inhoud van de belijdenis. Het doel van het gesprek is dat duidelijk wordt hoe de houding van de Aio is ten opzichte van Schrift en belijdenis: hoe is zijn visie op en hantering van Schrift en belijdenis, is er liefdevolle betrokkenheid op beide, is er hartelijke inzet om het evangelie over te brengen? Uit het onderzoek in besloten zitting moet blijken dat de Aio Schriftgetrouw en confessioneel betrouwbaar is, en zelf gegrepen is door het evangelie. Daartoe beoordeelt de classis het geheel in afwezigheid van de Aio.
3. De Aio zal, voorafgaand aan de verlening van de preekbevoegdheid door de genoemde classis, een schriftelijke verklaring ondertekenen, waarin hij belooft zich in zijn preekarbeid te zullen houden aan de Heilige Schrift, de gereformeerde belijdenis en kerkorde.
4. Het toezicht op en de verantwoordelijkheid voor de uitoefening van de preekbevoegdheid door de Aio ligt bij de classis die onderzocht; deze classis zal besluiten over eventuele opschorting of beëindiging van de preekbevoegdheid. Wanneer er in de uitoefening van zijn preekbevoegdheid bij de Aio sprake is van een censurabele zonde, zal de kerkenraad die dat constateert, daarvan mededeling doen aan de kerkenraad van de gemeente waarvan de Aio belijdend lid is; laatstgenoemde kerkenraad zal beoordelen of de zaak dient te worden voorgelegd aan de classis die bevoegd is om de preekbevoegdheid op te schorten of te beëindigen.

5. Bij verhuizing van de Aio naar een van de kerken in een andere classis dan die de preekbevoegdheid heeft verleend, zal de voornoemde classis de bevoegdheid tot opschorten of beëindigen overdragen aan de classis waaronder deze broeder na verhuizing ressorteert.
6. De toezicht houdende classis zal één van haar predikanten benoemen tot begeleider van de Aio in de uitoefening van zijn preekbevoegdheid. Jaarlijks zal deze begeleider de preekarbeid met de Aio evalueren. Van deze evaluatie zal schriftelijk verslag gedaan worden aan de toezicht houdende classis.

Besluit 4:

het voorstel van de classis Kampen (genoemd onder materiaal 5) niet te honoreren.

Grond:

de Generale Synode Leusden 1999 heeft de term 'preekbevoegdheid' al gebruikt. Bovendien is het niet goed en niet nodig om via de termen 'spreekconsent' c.q. 'preekbevoegdheid' een discussie te voeren en een beslissende uitspraak te doen over de vraag of "preken" per definitie de ambtelijke bediening van het woord is.

Het woord preekbevoegdheid is gekozen in plaats van het oudere spreekconsent, overigens zonder een confessionele uitspraak te doen over de aard van de prediking. Nieuw in deze regeling is, dat de preekbevoegdheid geldt voor het hele land. Gewezen wordt op de mogelijke precedentwerking van grond 1 bij besluit 1. Maar soms moet een synode – in dit geval die van Leusden – wel bepaalde dingen regelen, al moet het dan zo smal mogelijk. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 46 – Preekbevoegdheid niet-beroepbare theologen

(agenda 3.19)

14-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. brief van de kerk te Zwolle-Centrum d.d. 4 maart 2002, waarin de raad verzoekt dat de synode bij de bespreking van de voorlopige regeling voor aio's zich buigt over de situaties van andere afgestudeerde maar nog niet beroepbare theologen. Hij meent dat er op dit punt sprake is van een 'gat' in de regeling. Uit bijlagen blijkt dat de raad een concreet verzoek van zulk een broeder bij de classis heeft ondersteund, maar dat de classis een besluit tot verlenen van preekbevoegdheid niet kon effectueren, omdat een meerderheid van deputaten ad art. 49 KO adviseerde dat het beter was niet aan het verzoek te voldoen;
2. brief van de kerk te Amsterdam-Centrum d.d. 13 maart 2002. De raad is van mening dat de materie van preekbevoegdheid voor niet-predikanten ook breder dan alleen met betrekking tot aio's aan de orde zou moeten komen. Hij noemt daarvoor drie redenen:
  - a. ook predikanten die zijn losgemaakt – hoewel niet verbonden aan een concrete gemeente – gaan voor in erediensten. Enerzijds lijkt dit in strijd met art. 4 KO, omdat zij immers niet (meer) verbonden zijn aan een concrete gemeente. Anderzijds is het logisch dat zij blijven voorgaan, omdat zij met hun gaven en vaardigheden de gemeente van Christus verantwoord kunnen dienen in hun preekwerk;
  - b. dit roept de vraag op of ook van afgestudeerden aan de Theologische Universiteit met aantekening praktische vorming die (nog) niet voornemens zijn predikant te worden, de gaven – onder hetzelfde toezicht als de aio's – wellicht ingezet zouden kunnen worden als voorganger in een eredienst;

- c. dit geldt evenzeer voor die studenten aan de Theologische Universiteit die al wel hun aantekening praktische vorming hebben gehaald, en dus de grote stage al achter de rug hebben, maar het wetenschappelijk deel van hun studie nog niet hebben afgerond. Zij hebben al een periode gepreikt, maar mogen tijdens het vervolg van hun studie niet meer in kerkdiensten voorgaan.

Besluit:

niet te voldoen aan de verzoeken van Zwolle-Centrum en Amsterdam-Centrum.

Grond:

de situatie van afgestudeerde maar (nog) niet beroepbare theologen is een punt dat naar artikel 30 KO in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de meerdere vergadering dient te worden geplaatst.

Het voorstel is aangenomen met één onthouding.

Artikel 47 – Revisieverzoeken zegen(groet)

(agenda 3.20)

06.26-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, artikel 48;
2. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk van Rozenburg d.d. maart 2002, waarin wordt gemeld dat het besluit van de GS Leusden 1999, Acta artikel 48, inzake revisieverzoeken zegen (groet) niet geratificeerd kon worden en waarin gevraagd wordt om revisie van dit besluit. Aangegeven wordt dat de gronden onder het besluit niet kloppen. Grond 1 is geen echte grond, maar zijn eigenlijk twee oordelen nl. a) dat de zegen niet is onderscheiden van andere elementen in de eredienst en b) dat er voor het zegenen geen specifieke vereisten gelden; voor de uitspraak en de beide oordelen in grond 1 wordt geen Schriftbewijs aangevoerd; volgens bijbelse gegevens zijn er wel specifieke vereisten voor de kerkelijke zegen in de eredienst, namelijk dat die slechts door een priester c.q. vanuit het ambt van de verzoening mag worden opgelegd;
3. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Ommen d.d. 1 maart 2002, waarin wordt gemeld dat het besluit van de GS Leusden 1999, Acta artikel 48, inzake revisieverzoeken zegen (groet) z.i. anders geformuleerd dient te worden. Het bezwaar richt zich op de woorden ‘iedere broeder’ in dat besluit. Volgens de raad stelt de Schrift wel vereisten aan diegene die zegent, en is het de taak van de ambtsdrager om zijn roeping tot leiding geven aan de gemeente ook uit te laten komen in het leiden van de erediensten. Het voorgaan van een niet-kerkenraadslid moet als ‘noodvoorziening’ worden beschouwd en dat dient ook uit te komen in bepaalde liturgische handelingen zoals de manier waarop de zegen wordt uitgesproken. Zij vraagt uit te spreken dat ‘alleen ouderlingen, die door de kerkenraad worden geroepen in een eredienst voor te gaan, de bevoegdheid krijgen om in de kerkdienst de zegen(groet) ongewijzigd uit te spreken, ook met opheffing van handen’;
4. ‘Report on Article 48 Request for Revision of Blessing Synod Leusden 1999’, toegezonden door de Free Reformed Churches of Australia, met als conclusie: “The blessing is given by God in the assembly of His people and is an important part of the liturgy; we must be careful not to diminish its significance. The blessing is spoken by the minister of elder (those called to the office) on behalf of God using the words of Scripture”;

5. een zestal brieven ondertekend door in totaal 14 broeders en zusters, met daarbij in totaal 137 adhesiebetuigingen. Gevraagd wordt:
- om revisie van genoemd besluit;
  - te besluiten alle kerkelijke besluiten die het in ongewijzigde vorm uitspreken en opleggen van de zegen aan niet-predikanten toestaan, op te schorten;
  - dat het ongewijzigd uitspreken van de zegen(groet) (al dan niet met opgeheven handen) blijft voorbehouden aan ambtsdragers conform de lijn van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996;
  - om de instelling van een studiedeputaatschap dat zich dient te bezinnen op de vragen naar de verhouding tussen ambt en zegen(groet).

Voor het onder materiaal 5 vermelde worden de volgende argumenten aangedragen:

- a. tegen Schrift, belijdenis en kerkorde in creëert de synode een vierde ambt, dat van preek-lezer;
- b. het uitspreken van de zegen is niet anders dan een geconcentreerde vorm van bediening van het Woord en dus een onderdeel van de bediening van de verzoening, die vanwege het formulier van bevestiging van ambtsdragers is voorbehouden aan predikanten;
- c. ten onrechte wordt het uitspreken van de zegen gezien als liturgische regel los van het ambt;
- d. gelet op de vele bezwaren sinds jaren getuigt het besluit niet van kerkelijke wijsheid;
- e. het besluit is in strijd met art. 33 KO, omdat er geen nieuwe argumenten zijn;
- f. terecht is aan de synode voorgehouden dat genoemde besluitvorming in de toekomst de weg opent naar sacramentsbediening door ouderlingen;
- g. de synode heeft zich in de behandeling van de revisieverzoeken niet gehouden aan de interpretatie van de term kerkelijke wijze die Joh. Jansen geeft als hij over art. 30 KO schrijft “dat deze wijze van behandeling niet overheersend is, niet bevelend en niet dwingend maar overtuigend, terechtwijzend en leidend ... Alle kerkelijke besluiten moeten gemotiveerd worden en op Gods Woord gegrond zijn.” (Joh. Jansen, *Korte Verklaring van de kerkenordening*, 1937, blz. 136).

Besluit 1:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. toe te stemmen valt dat grond 1 onder genoemd besluit twee oordelen geeft. Maar bij het noemen van de tegenargumenten wordt geen nieuw aspect naar voren gebracht dat al niet eerder gewogen is;
2. de mening dat alleen ouderlingen de zegen mogen opleggen, is al weerlegd door de Generale Synode Ommen 1993, Acta artikel 40, in de gronden onder besluit 2;
3. briefschrijvers geven er geen blijk van zich te hebben geconfronteerd met de uitspraak van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, Acta artikel 51 besluit 3, ‘aan de verzoeken tot het instellen van een studiedeputaatschap met een brede of beperkte opdracht niet te voldoen’, noch met de gronden die tot die uitspraak leidden, o.a. grond 3: ‘de in het verleden gedane uitgebreide studie geeft geen reden tot de gedachte dat nieuwe argumenten gevonden zullen worden’;
4. de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 48) handelde conform art. 33 KO. Er werden bij haar in revisieverzoeken met betrekking tot het besluit van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 enkele nieuwe aspecten en overwegingen ingebracht. Op basis van een inhoudelijke weging daarvan legde de synode in grond 2 bij haar besluit nadrukkelijker de toekenning van bevoegdheid tot het voorgaan in de eredienst aan de in 1996 al gekozen beleidslijn ten grondslag;

5. ten onrechte wordt gesteld dat de zaak niet op kerkelijke wijze conform art. 30 KO is behandeld, aangezien in de toelichting en de daarop volgende discussie, weergegeven in de Acta, blijkt dat de revisieverzoeken zijn gewogen en weerlegd.

Besluit 2:

bezwaarde kerken en kerkleden op te roepen de discussie over het opleggen van de zegen te laten rusten.

Gronden:

1. uit de discussie gedurende twintig jaar is gebleken dat inhoudelijke argumenten vanuit de bijbelse, confessionele en theologische gegevens niet konden leiden tot overtuigende besluiten. Reden waarom de Generale Synode Berkel en Rodenijs 1996 en de Generale Synode Leusden 1999 zich concentreerden op praktische overwegingen waarover uiteindelijk overeenstemming kon worden gevonden. De kerken zijn er niet mee gediend de oude discussies van voor de synodes van 1996 en 1999 opnieuw op te rakelen;
2. met het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 zijn de 'buitenlijnen' voor de kerkelijke praktijk aangegeven, maar het laat voldoende ruimte voor een *modus vivendi* bij gewetensbezwaar.

Toelichting:

Wanneer een kerkenraad het voor eigen gemeente niet verantwoord vindt een voorganger de zegen ongewijzigd te laten uitspreken, blijft er altijd de mogelijkheid om alleen predikanten c.q. ouderlingen c.q. ambtsdragers een kerkdienst te laten leiden. Ook kan men in goed overleg met de desbetreffende broeders overeenkomen dat zij de zegen in gewijzigde vorm uitspreken. Het synodebesluit betekent eveneens niet dat een broeder die (als ambtsdrager of als niet-ambtsdrager) zelf bezwaar heeft de zegen ongewijzigd uit te spreken, door een kerkenraad niet meer zou mogen worden aangewezen om voor te gaan.

Als deputaten zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Op 6 september begint de synode aan de behandeling van de bezwaren tegen de besluiten van Leusden over de vraag wie in een eredienst de zegengroet mag opleggen. Diverse sprekers wijzen erop, dat het hier gaat om een discussie van vele jaren, waarin we elkaar niet kunnen overtuigen. Deputaten hebben alleen een kerkrechtelijke weg willen wijzen om met de bezwaren om te gaan.

Ds. A. de Jager dient een amendement in op besluit 1; hij wil terug naar de in Berkel gemaakte afspraken en vraagt zich af, of in Leusden niet tegen artikel 33 van de kerkorde in een nieuwe zaak aan de orde is gesteld.

Een ordevoorstel van ds. P. Houtman om de bespreking te verdagen wordt aangenomen.

De behandeling wordt voortgezet op 26 september. Op verzoek van ds. R. van Wijnen worden de volgende woorden uit besluit 2 grond 2 overgebracht uit grond 2 naar een toelichting: "Wanneer een kerkenraad het voor eigen gemeente niet verantwoord vindt om een voorganger de zegen ongewijzigd te laten uitspreken, blijft er altijd de mogelijkheid om alleen predikanten c.q. ouderlingen c.q. ambtsdragers een kerkdienst te laten leiden. Ook kan men in goed overleg met de desbetreffende broeders overeenkomen dat zij de zegen in gewijzigde vorm uitspreken. Het synodebesluit betekent eveneens niet dat een broeder die (als ambtsdrager of als niet-ambtsdrager) zelf bezwaar heeft de zegen ongewijzigd uit te spreken, door een kerkenraad niet meer zou mogen worden aangewezen om voor te gaan".

Diverse afgevaardigden wijzen op de noodzaak van continuïteit: het is niet gewenst dat de praktijk binnen de kerken opnieuw veranderd wordt.

Het voorstel van deputaten wordt aangenomen met 20 stemmen voor, 12 tegen en 1 onthouding; het tegenvoorstel van ds. A. de Jager is daarmee verworpen. De afgevaardigde ds. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 48 – Vertegenwoordiging bij officiële gebeurtenissen bij andere kerken

(agenda 3.21)

30-08;14-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. brief van de classis Kampen d.d. 20 februari 2002, waarin de classis verzoekt het besluit van de Generale Synode Ommen 1993 (Acta, art. 67-2) vervallen te verklaren en daarvoor in de plaats het volgende te besluiten: ‘Het aan de vrijheid en de wijsheid van de plaatselijke kerken over te laten of, wanneer en hoe een officiële vertegenwoordiging wordt afgevaardigd bij officiële gebeurtenissen in andere kerkgenootschappen’;
2. brief van br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 11 april 2002, waarin hij inhoudelijke bezwaren maakt tegen het voorstel van de classis Kampen, onder Materiaal 1 vermeld.

Besluit:

1. aan het verzoek van de classis Kampen niet te voldoen;
2. br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden van dit besluit in kennis te stellen.

Gronden:

de gronden die de classis Kampen aanvoert, zijn onvoldoende overtuigend om tot het gevraagde besluit te komen.

In eerste instantie was het voorstel de zaak onontvankelijk te verklaren. De vraag was en blijft, waarom de classis Kampen voorbijging aan de particuliere synode. In tweede instantie luidt het voorstel om uit te spreken dat de aangevoerde argumenten onvoldoende zijn.

Het voorstel is aangenomen met 2 stemmen tegen en 4 onthoudingen.

Artikel 49 – Huwelijksinzegening en belijdenis

(agenda 3.22)

30-08-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

bezwaarschrift met een zevental bijlagen van br. D. de Jager te Brouwershaven d.d. 12 februari 2002 tegen een besluit van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Appellant beschrijft twee voorbeelden van huwelijken waarbij een van beiden als dooplid tot de kerk werd toegelaten en het huwelijk vervolgens kerkelijk bevestigd werd. Hij verzoekt de synode uit te spreken:

“Alleen huwelijken van belijdende leden van de Gereformeerde Kerken in Nederland kunnen kerkelijk bevestigd worden.” Hij voert aan dat dit een zaak is die de kerken in het gemeen aangaat.

Gronden:

1. Het is een- en andermaal in een van de kerken gebleken dat de uitspraak van ‘Sneek’ 1939, art. 337, lid 3, niet goed verstaan werd, waardoor al te gemakkelijk opneming in de gemeente plaats had, vlak voor een huwelijksluiting, als het ware ‘hals over kop’, om het huwelijk maar kerkelijk bevestigd te krijgen.
2. Wie op de vragen van het huwelijksformulier het rechte antwoord kan geven, kan het ook op de vragen bij het doen van belijdenis van het geloof.
3. Het argument dat een bruidspaar zijn huwelijk graag kerkelijk bevestigd ziet, is geen argument voor opneming in de gemeente van een van beiden, bruidegom of bruid, die tot dan toe geen lid van de gemeente is.
4. De voorbede voor het huwelijk is, in het geval van een zich voegen bij de gemeente vanwege een voorgenomen huwelijk, een reële mogelijkheid en te verkiezen boven een overhaaste, de gemeente overvallende opneming in de gemeente van iemand die tot vlak voor het huwelijk niet tot een van de Gereformeerde Kerken in Nederland behoorde.

Appellant brengt zelf twee uitzonderingen op de door hem voorgestane regel aan, nl. van een huwelijk tussen een belijdend lid en a. een dooplid uit de Gereformeerde Kerken of b. een dooplid uit een andere kerkformatie, namelijk wanneer dat dooplid ‘duidelijk overtuigd op weg is – door het volgen van de zogenaamde belijdenis-catechisatie – naar het afleggen van openbare belijdenis van het geloof in een van de Gereformeerde Kerken’ en ‘belooft daartoe Deo volente zo spoedig mogelijk te willen komen.’

Besluit:

aan het verzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. de mening van een kerklid, hoe goed bedoeld ook, is niet voldoende om tot een generaal-synodale bepaling te komen, zonder enige steun van de mindere vergaderingen;
2. appellant confronteert zich niet met de gronden waarop classis en particuliere synode zijn verzoek hebben afgewezen;
3. de voorbeelden die appellant beschrijft, volstaan niet om aan te tonen dat deze zaak de kerken samen aangaat. Bovendien heeft hij niet aangetoond dat de kerkenraad de regels van de Generale Synode Sneek 1939, in casu lid 3, niet naar behoren heeft toegepast (‘dat in sommige gevallen onmiddellijke opneming ook zonder belijdenis van het geloof geoorloofd is, als daarbij de verplichting om tot belijdenis van het geloof en tot de viering van het heilig avondmaal te komen ten volle erkend wordt’);
4. appellant vraagt om een nadere generaal-synodale bepaling bij art. 70 KO, maar hij verbindt zijn vraag aan art. 62 KO. De uitzonderingen die hij zelf op de door hem voorgestane regel ziet, bewijzen dat de bedoelde zaak de toepassing van de regels van de Generale Synode Sneek 1939 inzake toelating tot de gemeenschap van de kerk betreft, en niet zozeer art. 70 KO. De door de appellant genoemde uitzonderingen op de door hem voorgestane regel tonen aan dat de regels van de Generale Synode Sneek voldoende duidelijk zijn;
5. het is de bevoegdheid van de kerkenraad aanvragen tot kerkelijke bevestiging van het huwelijk te beoordelen. De approbatie door de gemeente is de weg om eventuele bezwaren tegen leer of leven in te brengen.

Het gesprek over dit voorstel cirkelt rond de vraag of het nu om een appèl gaat of om een revisieverzoek of om beide. Het moderamen heeft ervoor gekozen inhoudelijk de zaak te bespreken. Het voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen en 1 onthouding. De afgevaardigden van de particuliere synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg blijven buiten stemming.

b – Rechtspraak

Artikel 50 – Appèlzaken

(agenda 3.23)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

1. definitief rapport van deputaten voor appèlzaken d.d. 19 augustus 2002;
2. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord d.d. 30 maart 2002 met het verzoek tot revisie van artikel 33 Acta GS Leusden 1999, waarvoor zij aanvoeren dat het voorstel tot instelling van een deputaatschap Appèlzaken niet langs de kerkelijke weg bij de generale synode ter tafel is gekomen, en waarin zij tevens informeren naar de achtergrond van artikel 3 van de Regeling voor de Appèlprocedure. Zij menen dat voorafgaand aan een appèl een kerkelijke vergadering om herziening van een besluit moet worden gevraagd, en vrezen dat een appèlschrift vanwege vormgebreken niet in behandeling zal worden genomen.

Besluit 1:

niet te voldoen aan het verzoek tot revisie van artikel 33 Acta GS Leusden 1999.

Grond:

twee particuliere synoden hadden de Generale Synode Leusden verzocht om vaststelling van een appèlprocedure door de generale synode. Daarmee was deze zaak wettig ter tafel. Uit de Acta blijkt niet, langs welke weg deze particuliere synoden tot hun verzoek gekomen zijn, en dat behoeft door de generale synode ook niet onderzocht te worden. Uit de gronden bij het besluit blijkt dat niet besparing van geld en energie, maar vooral zorgvuldigheid en rechtszekerheid het motief voor de nieuwe procedure zijn geweest.

Besluit 2:

aan br. en zr. De Boer te berichten, dat artikel 3 van de Regeling van de Appèlprocedure een voorafgaand verzoek aan een kerkelijke vergadering om een genomen besluit te herzien niet uitsluit, maar dat dit buiten de appèlprocedure valt, en dat de bepaling dat appèllanten in de gelegenheid worden gesteld hun bezwaarschrift aan te vullen als er iets aan ontbreekt, voorkomt dat een appèlschrift vanwege vormgebreken niet in behandeling wordt genomen.

Besluit 3:

1. deputaten voor appèlzaken décharge te verlenen onder hartelijke dankzegging voor de door hen verrichte arbeid;
2. opnieuw een deputaatschap voor appèlzaken bij de generale synode te benoemen, dat de behandeling van bezwaarschriften op de generale synode voorbereidt;
3. een uitdrukkelijke oproep te doen om met behandeling en indiening van appèlschriften niet te wachten tot het laatste jaar voorafgaand aan de zitting van de synode;
4. de kerken op te roepen iedere uitspraak op een bezwaarschrift te voorzien van een motivering die aan de bezwaarde(n) wordt bekendgemaakt;
5. de meerdere vergaderingen op te roepen:

- a. iedere beslissing op een bezwaarschrift te voorzien van een voorlichtende mededeling met betrekking tot het onverwijld instellen van appèl;
- b. personen aan te wijzen die een genomen besluit kunnen toelichten bij appèl;
6. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht te geven om in samenwerking met deputaten Appèlzaken GS een studie te doen naar de mogelijkheid om appèl van plaatselijke geschillen tot één of twee instanties te beperken;
7. aan deputaten Appèlzaken GS opdracht te geven de deputaten Kerkrecht en kerkorde advies te geven ten behoeve van hun studie over de criteria waaraan revisieverzoeken moeten voldoen.

Gronden:

1. gebleken is dat de voorbereiding door het deputaatschap de zorgvuldigheid van de behandeling van appèlzaken ten goede komt en leidt tot een inzichtelijke en meer uniforme besluitvorming;
2. wil het deputaatschap kunnen blijven functioneren, dan is spreiding van de werkzaamheden en dus van de appèlschriften noodzakelijk. Dat maakt bovendien dat er tijd is om eventueel te schikken, en bevordert ook de zorgvuldigheid;
3. een onvolledige, slordige en nonchalante behandeling van een bezwaar leidt vrijwel altijd tot grote ergernis en kan veel kwaad bloed zetten. Hierdoor ziet de bezwaarde zich vervolgens weer genoodzaakt om in appèl te gaan. In sommige gevallen is hierdoor onnodig een langdurig proces op gang gekomen.
- 4a. het komt voor dat er veel tijd verloopt voordat men in appèl gaat. De ‘regel van Dordrecht 1893’ dat – indien in de beslissing niet kan worden berust – zo spoedig mogelijk appèl moet worden ingesteld, is niet voldoende bekend. Wil die ook functioneren, inclusief de sanctie van niet-ontvankelijkverklaring, dan moet de regel bekend zijn;
- b. in de praktijk is gebleken dat na een genomen besluit het onduidelijk is wie aangesproken kan worden. De desbetreffende vergadering is immers inmiddels reeds ontbonden. Een bepaling van de ‘modelregeling’, waarin staat aangegeven dat de classis/particuliere synode personen aanwijst die het genomen besluit eventueel kunnen toelichten bij appèl, zou dit kunnen oplossen.
5. het is noodzakelijk een cultuur te bevorderen waarin gemeenteleden zich willen neerleggen bij een besluit van de meerdere vergadering. Dit zou kunnen worden gestimuleerd door de mogelijkheid van appèl van plaatselijke geschillen te beperken tot één of twee instanties. Beroep op de generale synode is dan alleen nog mogelijk wanneer er sprake is van strijd met Schrift, confessie of kerkorde.
6. deputaten Kerkrecht en kerkorde zijn reeds bezig met deze studie in opdracht van de Generale Synode van Leusden 1999 (Acta art. 143 d5). Het is, gezien in de praktijk gebleken onhelderheid over en de samenhang tussen artikel 30 en artikel 31 KO, gewenst dat deputaten Appèlzaken GS hierin mede adviseren.

Besluit 4:

de door de vorige synode vastgestelde Regeling voor de appèlprocedure aan te passen (en vast te stellen overeenkomstig de in bijlage III 10 weergegeven tekst van de Regeling-2002) door:

1. in artikel 1 achter ‘appèlschrift’ toe te voegen “zo spoedig mogelijk via e-mail dan wel schriftelijk in zeventvoud” en achter ‘bij’ in te voegen “het hieronder genoemde deputaatschap Appèlzaken met een afschrift naar”;
2. in artikel 2 achter ‘plaatsen’ een punt te zetten en de rest van de zin te laten vervallen;
3. uit te spreken dat het deputaten de bevoegdheid hebben een geschil te schikken wat tot intrekking van het appèlschrift zal leiden, en artikel 7 met deze bepaling uit te breiden;
4. uit te spreken dat als partijen in het geschil beschouwd worden de partijen betrokken bij het oorspronkelijke bezwaar en artikel 9 met deze bepaling te laten beginnen;
5. in artikel 9 voor ‘ter beschikking stellen’ in te voegen: “digitaal dan wel in zeventvoud” en dit lid uit te breiden met de volgende zin:

- “Het is aan deputaten om te beoordelen of stukken al dan niet geschikt zijn om voorgelegd te worden aan een wederpartij. Indien geoordeeld wordt dat een beroep op de vertrouwelijkheid terecht is, behoren deputaten wel het karakter van die vertrouwelijke stukken te benoemen. Een wederpartij mag dan stellen dat de stukken buiten beschouwing blijven, waar deze er geen kennis van heeft kunnen nemen”;
6. aan artikel 10 een zin toe te voegen die luidt: “Ook kerkleden die de zaak op enige manier aangaat, kunnen door deputaten gehoord worden. Dit geldt eveneens voor visitatoren en anderen die in de rechtsgang bij de zaak betrokken zijn geweest. Van dit horen moeten de partijen kennis kunnen nemen.”;
  7. in artikel 14 het gedeelte ‘in afschrift toezenden aan de leden van de synode.’ te vervangen door: “indienen onder de aanduiding ‘vertrouwelijk’. Vervolgens bepaalt de synode de wijze van behandeling en brengt de partijen en andere betrokkenen hiervan op de hoogte.”;
  8. artikel 17 aldus te wijzigen:
„De synode kan aan partijen gelegenheid bieden in haar zitting waarin de bespreking van het appèlschrift plaatsvindt, hun zienswijze mondeling toe te lichten. De leden van de generale synode die betrokken zijn (geweest) bij een appèlzaak – onder wie in elk geval de afgevaardigden van de PS tegen wie het appèl is ingesteld –, maken geen deel uit van de vergadering bij de behandeling van die appèlzaak. Indien een synode besluit een appèlschrift in comité te behandelen, zullen de leden van de synode die betrokken zijn (geweest) bij die appèlzaak, de vergadering verlaten voordat de beraadslaging begint. Hetzelfde geldt voor partijen, indien hun is toegestaan hun zienswijze mondeling in de vergadering toe te lichten.”
  9. een nieuw artikel 19 in te voegen dat luidt:
    - “1. indien iemand op grond van artikel 31 van de Kerkorde in appèl is gegaan bij de generale synode en daartoe overeenkomstig deze regeling een appèlschrift bij het deputaatschap heeft ingediend, zijn deputaten bevoegd – indien uit een oogpunt van spoedeisendheid en ter voorkoming van onherstelbaar nadeel strikt nodig – een ordemaatregel te treffen totdat de generale synode op het appèl heeft beslist.
    2. appellant zal daartoe een schriftelijk en gemotiveerd verzoek moeten indienen bij het deputaatschap.
    3. deputaten zullen dit verzoek behandelen zoveel mogelijk in overeenstemming met deze regeling.”;
  10. de oude artikelen 19 en 20 te wijzigen in artikel 20 en 21;
  11. het deputaatschap op te dragen de vastgestelde regeling in de praktijk te toetsen en zo nodig aanvullende voorstellen te doen aan de volgende synode.

Gronden:

1. het digitaal indienen van een appèlschrift, de bijlagen en relevante stukken verhoogt de doeltreffendheid van de behandeling ervan aanzienlijk;
2. zie Grond 2 bij *Besluit 3*;
3. het beëindigen van een geschil via een minnelijke schikking kan zegenrijk zijn zowel voor de betrokkenen als voor de kerkelijke gemeenschap als geheel;
4. verduidelijking op dit punt is noodzakelijk;
5. de bevoegdheid is nodig om de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen te kunnen beschermen;
6. bij een appèl hebben ook kerkleden, die de zaak op enige manier aangaat, veel belang bij een juiste beoordeling van het geheel;
7. de informatievoorziening aan de partijen behoeft nadere invulling. Het is niet duidelijk wie daarvoor verantwoordelijk is;
8. Bij de informatie van partijen over de wijze van behandeling dient te worden aangegeven of de generale synode geheel of gedeeltelijk in comité vergadert en of partijen met toepassing van art.

- 17 kort hun zienswijze kunnen toelichten. Partijen moeten weten waar ze aan toe zijn. De aanvulling van artikel 17 van de Regeling vloeit voort uit de noodzaak iedere (schijn van) partijdigheid of ongelijke beïnvloedingsmogelijkheden in een rechtsgeding te vermijden.
- 9a. de noodzaak voor het treffen van een spoedvoorziening zal zich in de regel voordoen in het begin van een appèlprocedure, meestal in de fase van appèl op de classis. De jurisprudentie van de (wereldlijke) voorzieningenrechter (vroeger: de president in kort geding) laat zien dat in die fase door het ontbreken van een kerkelijke spoedvoorziening de wereldlijke rechter aanvullende rechtsbescherming biedt. Desalniettemin is het verstandig ook in de fase van appèl op de generale synode een mogelijkheid voor een spoedvoorziening te scheppen. Daarmee wordt voorkomen dat de gang naar de wereldlijke rechter moet worden gemaakt, uitsluitend vanwege het ontbreken van een adequate kerkelijke voorziening;
  - b. omdat het gaat om de uitzonderlijke situatie dat een deputaatschap kerkenraden en/of meerdere vergaderingen tijdelijk kan binden, is de bevoegdheid aan zeer strikte criteria gebonden. De tijdelijke voorziening vervalt op het moment dat de generale synode een besluit op het appèlschrift heeft genomen of anderszins het geschil is geëindigd (bijvoorbeeld omdat het appèlschrift wordt ingetrokken);
  - c. om te waarborgen dat de nodige zorgvuldigheid wordt betracht, zullen deputaten zoveel mogelijk handelen volgens de regeling. Dat betekent onder andere dat zij hoor en wederhoor zullen houden en hun beslissing zullen motiveren;
10. artikel 19 nieuw is het laatste materiële artikel van de regeling;
11. een eerste beoordeling heeft plaatsgevonden en is in de wijzigingen en aanvullingen verwerkt. Een verdere toetsing in de praktijk is noodzakelijk.

Besluit 5:

hun werkzaamheden te verrichten binnen het door de generale synode vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;

Besluit 6:

van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en dit rapport zo mogelijk drie maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te doen toekomen.

Aanwezig zijn deputaten ir. W. Haitsma, mr. D.A.C. Slump en ds. P.L. Storm.

In de bespreking wordt veel waardering geuit voor het tot nu toe gedane werk. Duidelijk is, dat het deputaatschap zich niet gaat bezighouden met geschillen over de leer. Het is goed, dat er een spoedvoorziening komt, zodat de wereldlijke rechter zich niet over kerkzaken hoeft te buigen. Het wordt als goed ervaren, dat er een apart traject komt waarin de behandeling van bezwaarschriften voorbereid wordt. Deputaten stellen daarbij dat de hulp van een professioneel secretaris onontbeerlijk is. De vraag is echter, of daarvoor wel geld aanwezig is.

Enige discussie ontstaat over de vraag, wie als betrokkene beschouwd moet worden bij een zaak die speelt. Er kan sprake zijn van persoonlijke betrokkenheid; je kunt bij de behandeling van een zaak op een ander niveau betrokken geweest zijn of lid van de kerkelijke vergadering waartegen een appèl is ingediend.

Bij de stemming over besluit 3 geeft br. S. Jonker aan, dat hij voor het voorstel is, behalve punt 5, 6 en wil dat graag in de acta vermeld zien. Besluit 4 wordt met algemene stemmen aangenomen. De deputaten worden bedankt voor hun inzet.

Artikel 51 – Benoeming deputaten Appèlzaken generale synode

(agenda 3.24)

14-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Appèlzaken generale synode worden benoemd:

Primi	Secundi
W. Haitsma (s), Harlingen	ds. H.J. Boiten, Amersfoort
ds. A. Bas, Kornhorn	R. Dijkstra-van der Wolf, Nijmegen
J.P.A. Boersema, Hilversum	ds. R. Kelder, Nijkerk
D.A.C. Slump, Capelle aan den IJssel	ds. L.E. Leeftink, Nijmegen
ds. P.L. Storm, Rijnsburg	P. Lourens, Zoetermeer
ds. H.J.C.C.J. Wilschut, Assen	D. Veurink, Zwolle

Artikel 52 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 25

(agenda 3.25)

31-05;14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, Artikel 25 en Bijlage 2 (*Rapport Huttenga*) inzake het appèl van Nieuwegein tegen de particuliere synode Utrecht (ds. D. Ophoff over zondag 38 HC).
De generale synode sprak onder andere uit in Besluit 4,
  - a. dat in de preek van ds. D. Ophoff van 2 juni 1996 over zondag 38 HC het belang van de erediensten en van de ruimte daarvoor duidelijk naar voren zijn gekomen;
  - b. dat evenwel in deze preek onvoldoende uitkomt, dat in zondag 38 HC sprake is van een gebod, namelijk om vooral op de rustdag trouw de kerkdiensten te bezoeken;
  - c. dat de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als *rustdag* niet gegrond is op een goddelijk gebod, niet te veroordelen is;
  - d. dat er bovendien geen reden is om aan te nemen, dat ds. D. Ophoff in het geheel van zijn functioneren als dienaar van het Woord binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland afwijkt van de leer van de kerk met betrekking tot het vierde gebod van de wet van de Here.

Gronden:

1. de Nationale Synode van Dordrecht 1618-1619 stelde met betrekking tot de kwestie van sabbat en zondag zes regels op, die onder ons een moreel gezag genieten. Deze regels luiden als volgt:
  1. In het vierde gebod is iets ceremonieels en iets moreels.
  2. Ceremonieel is geweest de rust van de zevende dag na de schepping en de strenge onderhouding van die dag, die het joodse volk in het bijzonder was opgelegd.
  3. Moreel is het dat een zekere en vastgestelde dag voor de godsdienst bestemd is, met daarvoor zoveel rust als voor de godsdienst en de heilige overdenking daarvan nodig is.
  4. Nadat de sabbat van de joden is afgeschaft, moeten de christenen de zondag plechtig heiligen.
  5. Deze dag is sedert de apostelen in de oude christelijke kerk altijd onderhouden.
  6. Deze dag moet zo aan de godsdienst gewijd worden, dat men daarop rust van alle slaafse werken (uitgezonderd die werken die uit liefde en de tegenwoordige nood-

zakelijkheid voortspruiten), alsook van alle ontspanning die de godsdienst belemmert.

In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en voor de verwerking daarvan. Deze ruimte wordt optimaal geschapen, wanneer de zondag rustdag is.

Het belang van het creëren van deze ruimte onderstreept ds. D. Ophoff in de bewuste preek, zoals blijkt uit de volgende citaten: “We zullen vooral allemaal sterk gemotiveerd moeten zijn om samen als gemeente de Here te ontmoeten, om tijd voor Hem te maken.” “Laat op je werk je stem horen, op het moment dat de zondag bedreigd wordt. Laat merken hoeveel die dag je waard is.”

2. het is waardevol om in een Catechismuspreek over één van de Tien Geboden de gemeente te motiveren tot liefde voor het *doel* dat God met dat gebod op het oog heeft, maar in zo’n preek moet in elk geval het gebod zelf worden onderwezen;
3. in de loop van de geschiedenis is de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds verschil van mening geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond, dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden. Ook wat in zondag 38 HC over de rustdag staat, is niet voldoende om daaruit dwingend te kunnen afleiden, dat wij rechtstreeks van God de opdracht hebben om de zondag als rustdag te houden. In verband hiermee is er binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds ruimte geweest om verschillend te denken over de Schriftuurlijke fundering van de zondag als rustdag;
4. in de behandeling door de mindere vergaderingen is steeds gesproken over de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als rustdag “een goede menselijke instelling” is. Deze uitdrukking stond weliswaar niet letterlijk in de preek, maar ds. Ophoff heeft geen bezwaar aangetekend tegen deze weergave. De uitdrukking kan echter worden opgevat in deze zin, dat het bij de zondag om slechts een menselijke instelling zou gaan. De gewraakte passage in de preek werd door deze weergave ingekleurd en dat heeft in het vervolg van de rechtsgang onnodig misverstand opgeleverd. De desbetreffende passage in de preek kan echter ook worden opgevat in deze zin, dat de christelijke kerk in haar gelovig antwoord op de leiding van Gods Geest aan de zondag de bijzondere waarde van rustdag toekent naar het voorbeeld van Israëls sabbat. Voor deze benadering, namelijk dat de zondag als rustdag gegrond is op een verantwoorde keus van de christelijke kerk, is in de gereformeerde traditie altijd ruimte geweest (vergelijk J. Douma, *De Tien Geboden: handreiking voor het christelijk leven*, Kampen 1992, met name bladzijde 56).
5. ook op de voorafgaande zondag (25 mei 1996) preekte ds. D. Ophoff over zondag 38 HC. In die preek stelde hij onder andere:

“Wees daarom dankbaar voor de zondag die God u geeft. Een dag die Hij zelf beveiligt tegen alle drukte en haast. Een dag die wij daarom ook beveiligen moeten. Zodat de Here de ruimte heeft om door zijn Geest in ons te werken.”

“Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat God zelf een stille tijd scheidt in ons leven door middel van de zondag. De dag waarop het rumoer van het gewone dagelijkse leven moet zwijgen, opdat de Here aan het woord kan komen en er ook de rust en de tijd is om Hem te antwoorden in het gebed.” “De zondag is voor het werk van de Geest in ons een prachtige dag.”

Rapport-Huttenga inzake bijbelse argumentatie:

1. In de gereformeerde kerken *verschillen de meningen* over de vraag: is er een sabbatsgebod sinds de schepping?
2. *Onduidelijk* is de kwestie van continuïteit tussen OT en NT op dit punt.
3. Als Jezus (Marc. 2:27 en dergelijke plaatsen) spreekt over de sabbat, is *niet helder* of Hij daarbij blijft binnen het kader van de ceremoniële wet of niet. In het NT blijft wel de decaloog geldig, maar het *vierde gebod* wordt *nergens genoemd*. Het besluit van Hand. 15:28,29 bevat geen gebod om op enige dag te rusten.

4. Het NT bevat uitspraken (Rom. 14:5 e.d.) die *de indruk wekken* dat het sabbatsgebod geëindigd is. Dat deze uitspraken gelezen moeten worden tegen de achtergrond van strijd over de ceremoniële wet, *kan niet bewezen* worden.
  5. Zelfs al *zou* bewezen worden dat de Here of zijn apostelen de zondag *zouden* hebben ingesteld, dan is nog *niet bewezen* dat zij de zondag als *rustdag* instelden.
2. revisieverzoeken van J.A. Bazuin te Hendrik-Ido-Ambacht, R. de Boer en I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord, H.J. Dekker en 26 anderen te Bergschenhoek, P.P. Koopman te Zuidhorn, H.J. van Nus-van Nieuwerkerk te Amersfoort, G. Oldenburger-Zijlstra te Deventer, J. Peters, Capelle aan den IJssel, G.J. Spoelman te Rheezevee en J.M. Verhoeff te Hoofddorp;
  3. revisieverzoeken van de kerken te Emmeloord, Urk en Spakenburg-Zuid en van D. Bolt en twee anderen te Apeldoorn, W. Dijkstra en vier anderen te Hardenberg met 84 adhesiebetuigingen, ds. J.M. Goedhart te Drachten, ds. P. van Gulp te Dalfsen met 274 adhesiebetuigingen, L. Heeringa en zeven anderen te Hoogkerk met vier adhesiebetuigingen, B.J. van der Linde en D. Lont te Berkel en Rodenrijs, H.C. de Marie en drie anderen te Veenendaal, fam. S. de Marie en B. de Jong Gzn te Berkel en Rodenrijs met vier adhesiebetuigingen, H.J. Mooibroek te IJsselmuiden, L. Roorda te Rozenburg en R.G. v.d.Veen te Groningen;
  4. brief met bezwaren van de Free Reformed Churches of Australia.

Besluit 1:

de onder materiaal 2 genoemde brieven onontvankelijk te verklaren.

Grond:

de indieners van de revisieverzoeken leggen geen nieuwe argumenten over met betrekking tot de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 of confronteren zich niet inhoudelijk met de besluiten.

Besluit 2:

aan de verzoeken genoemd onder materiaal 3 en 4 tot revisie van de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999 inzake de prediking van ds. D. Ophoff over Zondag 38 niet te voldoen, hoewel er op onderdelen van de gronden terecht kritiek is geïfend, en de indieners hiervan ter informatie het commissierapport toe te zenden.

Gronden:

1. de nieuwe argumenten die de indieners van de revisieverzoeken aandragen, zijn niet van dien aard dat overgegaan moet worden tot herziening van de besluiten van Leusden; zij bevestigen het bestaan van meerdere visies op de betekenis van het vierde gebod, maar leveren (nog altijd) niet het onomstotelijke bewijs dat de door de Generale Synode Leusden 1999 getoetste opvatting in strijd is met Schrift en belijdenis;
2. revisie van de besluiten van Leusden is niet de geschikte weg om alle open vragen die Leusden bewust liet liggen, en de nieuwe vragen die haar besluiten oproepen, alsnog in behandeling te nemen; de reikwijdte van deze besluiten gaat immers formeel niet verder dan het bevestigen van de afwijzing van een bezwaarschrift tegen een preek; terecht heeft Leusden zich gewacht voor het doen van leeruitspraken, ook al hebben vele bezwaarden haar uitspraken ten onrechte wel zo opgevat;
3. in de behandeling van het appèl was het minder zinvol en overtuigend om te verwijzen naar een uitspraak van de Dordtse synode uit de 17e eeuw die in de kerken geen officieel gezag heeft;
4. ten onrechte stelt de synode in Besluit 4, grond 1 met betrekking tot de zes regels van Dordt: "In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en voor de

verwerking daarvan”; deze uitspraak is te massief en miskent het compromis dat in de zes regels besloten ligt: tegenover gematigde formuleringen, met name in de regels 2, 3 en 4 staat in regel 6 de uitdrukkelijke opdracht om de dag zo aan de godsdienst te wijden “dat men daarop rust van alle slaafse werken (uitgezonderd die werken die uit liefde en de tegenwoordige noodzakelijkheid voortspuiten), alsook van alle ontspanning die de godsdienst belemmert”.

Besluit 3:

de kerken in het algemeen en de indieners van de revisieverzoeken in het bijzonder op te roepen de vrede en de eenheid die er in de kerken altijd is geweest tussen aanhangers van de verschillende visies op de betekenis van het vierde gebod, te bewaren.

Gronden:

1. het dient de vrede en de eenheid in de kerken, wanneer men bij meningsverschillen elkaar geen binding wil opleggen die verder gaat dan binding aan de aangenomen leer, ook ten aanzien van het vierde gebod;
2. bij alle verschil van inzicht bestaat er overeenstemming over de betekenis van de zondag als geschenk van de Here, als de dag waarop de gemeente van Christus dient samen te komen en zich dient te verlustigen in Gods grote daden van schepping en verlossing.

Besluit 4:

de inhoud van besluit 2 per brief aan de Free Reformed Churches of Australia in het Engels te doen toekomen, toe te lichten en zo hun brief te beantwoorden.

Grond:

de zusterlijke relatie met deze kerken vereist een zorgvuldige en duidelijke beantwoording, die misverstanden zoveel mogelijk uitsluit en voorkomt.

De behandeling van de bezwaarschriften tegen de uitspraak van Leusden over de zondag is voorbereid door de commissie Holland-Noord. In de presentatie van het voorstel leggen zij de nadruk op het feit dat er sinds de Reformatie twee lijnen bestaan in de opvatting over sabbat en zondag. Juist daarom is het goed elkaar niet te binden, waar de Schrift het niet doet.

In de discussie wordt dit aangevochten. Sommige afgevaardigden zien alleen het bestaan (recht) van de strakke opvatting. Het commissierapport werkt de twee lijnen ook in de historie uit. De suggestie om dit rapport dan ook mee te zenden met het besluit aan de bezwaarden wordt overgenomen door de commissie. Overigens zonder dat de synode daarmee elke bladzij eruit voor haar rekening zou nemen.

Een ander punt uit de bespreking is de constatering dat de uitspraak van Leusden onbedoeld minimaliserend is overgekomen is. Het idee kan ontstaan dat, als er geen gebod is, een minimale invulling volstaat, terwijl juist voor de gelovige onder het nieuwe verbond dan een maximale invulling de aangewezen weg is.

Op de vraag of de ethicus uit Kampen om advies gevraagd is, antwoordt de commissie dat dit volgens haar in deze in wezen kerkrechtelijke kwestie niet nodig was.

Ds. P. Houtman dient een voorstel van orde in om de bespreking van deze zaak uit te stellen tot na de beslissing over het instellen van een (studie)deputaatschap. Dit voorstel wordt verworpen met 6 stemmen voor. Br. S. Jonker vindt de bezwaren wel gegrond en wil ze toewijzen. Hij dient daarom een tegenvoorstel in met die strekking. Dit wordt echter niet gesteund. Een amendement van ds. P.L. Voorberg om de woorden ‘en de indieners ervan ter informatie het commissierapport toe te zenden’ te laten vervallen wordt verworpen met 4 stemmen voor en 1 onthouding. Een amendement van ds. P.L. Voorberg om toe te voegen: ‘en in vertrouwen op de Heilige Geest de uitkomst van het werk van het

deputaatschap af te wachten' wordt ook verworpen met 8 stemmen voor. Een amendement van ds. F.J. Bijzet voor een toevoeging van grond 5 wordt verworpen met 14 stemmen voor. Een amendement van ds. R. van Wijnen om bij besluit 3 de voorgestelde grond 3 weg te laten wordt aangenomen met 21 stemmen voor.

Het gehele voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen. Ds. Jac. Ophoff en br. G. Zwarteveen blijven buiten stemming.

Artikel 53 – Correctieverzoeken GS Leusden Acta art. 25

(agenda 3.25)

14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. brief van de kerkenraad te Middelburg met het verzoek de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999 aan te vullen met de passage: "dat het juist nu van groot belang is dat in de prediking en in al het kerkelijke onderwijs, op grond van het vierde gebod en van heel het onderwijs van de Schrift over de betekenis van de rustdag, het belang van de zondagsrust wordt onderstreept en wordt benadrukt dat het de moeite waard is om daarvoor zo nodig persoonlijke offers te brengen." Deze passage werd ter generale synode in Leusden als amendement ingediend. Dit amendement verkreeg brede steun, maar werd desondanks verworpen. De kerkenraad schreef voorts "We zien in dit schrijven af van een betoog hoe een correctie op Leusden kerkrechtelijk het beste in besluitvorming kan worden vastgelegd.";
2. brief van de kerkenraad te Siegerswoude-Frieschepalen met het verzoek bij nadere uitspraken over deze zaak te benadrukken "dat de zondag een prachtig geschenk van de HERE is. Hij geeft in de lijn van het Oude Testament ook nu na dagen van werken één dag van rust, lichamelijke rust en rust bij Hem, rust voor je ziel."

Besluit:

aan het verzoek van de beide kerkenraden niet te voldoen.

Gronden:

1. de generale synode kan slechts uitspraken van algemene aard – hoe goed en schoon ook – over de zondag doen, indien de vraag daartoe haar in de kerkelijke weg is voorgelegd;
2. beide kerkenraden zagen "af van een betoog hoe een correctie op Leusden kerkrechtelijk het beste in besluitvorming kan worden vastgelegd."

Dit agendapunt wordt gelijktijdig behandeld met het voorgaande. Het voorstel wordt aangenomen met 34 stemmen voor, terwijl twee leden buiten stemming blijven.

Artikel 54 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 60

(agenda 3.29)

21-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art 58 en 60;

2. brieven van de kerkenraden van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid, d.d. 4 maart 2002, Rijnsburg, d.d. 11 maart 2002; Brouwershaven, d.d. 13 maart 2002;
3. brieven van br. G.H. Plaggenmars, Mariënberg, ongedateerd; br. J.P. Dwarshuis, Assen, d.d. 2 februari 2002; br. S. de Marie, Berkel en Rodenrijs, d.d. 2 februari 2002; br. P.E. Post, Veenendaal, d.d. 5 februari 2002, medeondertekend door 3 brs. en zrs.; br. P.E. Post, Veenendaal, d.d. 11 februari 2002, medeondertekend door 5 brs. en zrs.; br. en zr. C Bezemer-van Ewijk, Zwijndrecht, d.d. 12 februari 2002; br. H.J. Mooibroek, IJsselmuiden, d.d. 16 februari 2002; br. A. van Herwijnen, Uitwijk, d.d. 2 maart 2002; br. L. Roorda, Rozenburg, d.d. 5 maart 2002; br. A.P. Bezemer, Zwijndrecht, d.d. 12 maart 2002, medeondertekend door een br. en zr.; br. en zr. J.P.C Vreugdenhil-Busstra, Oirsbeek, d.d. 14 maart 2002.

Besluit 1:

- a. naar aanleiding van de ingediende bezwaren een wijziging aan te brengen in punt 6 van de door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 60) vastgestelde werkwijze voor uitbreiding van de gezangenbundel;
- b. dit punt 6 voorlopig als volgt te doen luiden: “indien kerken of kerkleden het besluit tot vrijgeven van een gezang niet kunnen aanvaarden, zullen ze hun verklaring daarover en de argumentatie daarvoor kunnen inzenden bij de eerstvolgende generale synode”; en dan punt 7 als volgt te laten beginnen: “de ingezonden verklaringen ...” enz.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 heeft (Acta art. 60) op verantwoorde wijze invulling gegeven aan het traject van besluitvorming inzake uitbreiding van de gezangenbundel. Zij heeft echter in haar Besluit sub 6 een beperking van de inbreng van kerkleden aangebracht die afweek van de eerder gewekte verwachtingen en waaraan geen nadere uitleg was verbonden. Bij nader inzien is hierdoor ook een incongruentie ontstaan ten opzichte van de gangbare werkwijze ter generale synode bij het behandelen van revisieverzoeken in algemeen-kerkelijke zaken. Hangende de nadere bestudering en regeling van het revisierecht (zie de opdracht aan deputaten Kerkrecht en kerkorde) is het beter om in de toetsingsprocedure voor de gezangen de rechten van kerkleden voorlopig parallel te laten lopen met die in andere onderwerpen;
2. in de formulering van het bedoelde punt 6 blijkt naar aanleiding van de ingediende bezwaren onvoldoende tot uitdrukking te komen dat de behandeling in tweede lezing geen algemene heroverweging kan zijn, waarbij ieder nog eens weer alles aan de orde kan stellen. De tweede lezing heeft het karakter van een toets waarbij men zich moet uitspreken over de aanvaardbaarheid van het eerdere besprekingsresultaat. De formulering van punt 6 moet in die richting verhelderd worden.

Besluit 2:

- a. uit te spreken dat deze wijziging niet betekent dat de synode in het algemeen de klacht gegrond acht als zou aan kerkleden door het desbetreffende besluit van de Generale Synode Leusden 1999 een erkend en onvervreemdbaar toetsingsrecht of recht van bezwaar naar art. 31 KO zijn ontnomen;
- b. uit te spreken dat de Generale Synode Leusden 1999 door haar regeling in Acta art. 60 sub 6 evenmin voor de toekomst het algemene recht van revisie naar art. 33 KO voor wat betreft de gezangen buiten werking heeft gesteld, als de huidige synode dat doet met de door haar gewijzigde tekst van die regeling.

Gronden:

1. er heeft zich sinds 1970 wel een bepaalde werkwijze ontwikkeld voor een proces waarin de gezamenlijke kerken werken aan een (onderdeel van het) kerkboek, maar er bestaat in de kerken geen helder omschreven ‘toetsingsrecht’ dat de spelregels voor zo’n proces vastlegt en bijvoorbeeld aan individuele kerkleden bewust en expliciet het recht geeft om alle bezwaren die ze hebben, ook ter generale synode in te dienen, behandeld en beantwoord te krijgen;
2. in die situatie dient er gehandeld te worden naar uitgangspunten van gereformeerd kerkrecht zoals die o.a. zijn verwoord in art. 30, 31, 33 en 35 KO, zonder dat men echter kan zeggen dat uit die artikelen rechtstreeks de antwoorden op allerlei kwesties in de procedure van de zogenaamde toetsing voortvloeien. De gegroeide gewoonte mag ook een rol spelen, maar wat door enkele synodes gepraktiseerd werd en reeds dikwijls tot moeilijkheden en bezwaren aanleiding bleek te geven, is daarmee nog niet tot onomstreden recht geworden. De generale synode is gerechtigd tijdens het proces van uitbreiding van de gezangenbundel nadere bepalingen te maken voor de wijze waarop de toetsing door kerken en kerkleden plaatsvindt;
3. de Generale Synode Leusden 1999 heeft met haar besluit in Acta art. 60 kennelijk alleen het oog gehad op het traject van vaststelling van een bundel en een lijst van vrijgegeven liederen en zich op dat moment niet beziggehouden met de status van bezwaren of revisieverzoeken die buiten en na afloop van dit traject zouden kunnen worden ingediend. In de laatste fase van de vaststelling van het Gereformeerd Kerkboek is door de synodes in de jaren 1980 op soortgelijke wijze gehandeld toen ze termijnen vaststelden voor het definitief worden van de teksten;
4. wanneer kerkleden in een bepaald stadium van generaal-synodale besluitvorming hun bezwaren alleen nog aan de orde kunnen zien komen wanneer hun kerkenraad die bezwaren overneemt en indient, is daarmee nog niet de onderhouding van art. 31 KO geblokkeerd of het ambt aller gelovigen gefrustreerd. De kerken zijn bevoegd om – mits op goede gronden en op goede wijze – bepalingen te maken voor de weg waarlangs behandeling, toetsing en schifting van zulke bezwaren plaatsvindt. De slotzin van art. 30 KO geeft daarvoor een parallel. Het hierboven geformuleerde Besluit 1.b betekent dan ook niet, dat op langere termijn een beperking als door de Generale Synode Leusden gesteld niet alsnog in een toetsingsprocedure kan worden opgenomen.

Besluit 3:

de gedachte af te wijzen als zou een generale synode gehouden zijn om elk punt van kritiek en bezwaar dat in het kader van bijvoorbeeld toetsing van gezangen bij haar wordt ingebracht, specifiek en expliciet aan het adres van de indiener te beantwoorden.

Gronden:

1. de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 overwoog: “De methode van behandeling en de opzet van de besluitteksten door meerdere vergaderingen dienen in de kerken geen voorwerp van appèl en revisie te worden, tenzij daarin duidelijke en vaststaande regels zijn geschonden.” (Acta GS Groningen-Zuid 1978, art 362, III Zij overweegt 16). In het toetsingsproces zoals het sinds 1975 resp. 1996 is gaan functioneren, zijn geen toezeggingen gedaan of afspraken gemaakt, op basis waarvan men zulke expliciete beantwoording zou mogen verwachten of zou kunnen eisen;
2. men mag erop rekenen dat een synode alles wat vanuit de kerken wordt ingebracht serieus meeneemt in haar overwegingen en besluitvorming. Echter, wanneer een synode in geval van revisieverzoeken komt tot afwijzing van de ingebrachte bezwaren en handhaving van het eerder genomen besluit, dan mag niet de eis gesteld worden, dat in de besluittekst te lezen moet zijn, wat de synode op *elk* van de bezwaren te zeggen heeft en op welke gronden ze dat zegt. Een synode is er niet om bezwaar voor bezwaar elk afzonderlijk te *beantwoorden* en op alle argu-

- menten in te gaan, maar om ze te *toetsen* en op grond van de resultaten van die toetsing al of niet te besluiten tot revisie (vgl. Acta GS Groningen-Zuid 1978, art 362, III Zij overweegt 6);
3. als in de besluittekst een expliciet antwoord op bepaalde bezwaren ontbreekt, dan betekent dat niet, dat de bezwaren in het geheel niet beantwoord en niet behandeld zijn. Het ontbreken van zulk een gedetailleerde expliciete beantwoording van vele ingebrachte bezwaren en argumenten kan niet als een bewijs van een ondeugdelijke behandeling worden aangevoerd. Dat moet voldoende zijn en daar mag men een synode ook aan houden (vgl. Acta GS Groningen-Zuid 1978, art 362, III Zij overweegt 7);
  4. gezien de volle agenda en de werklast van de synode – die immers slechts één keer per drie jaar vergadert en geen professionele staf tot haar beschikking heeft – is het ook niet billijk om gedetailleerde expliciete beantwoording te vragen.

In hun rapport constateren de deputaten dat er in de kerken onduidelijkheid bestaat over de status van opmerkingen en bezwaren die in de loop van het proces van toetsing van kerkliederen worden ingediend. Zij bieden met het oog daarop een bespreking van art. 31 en 33 KO en een analyse van de opkomst en hantering van het begrip ‘toetsing’ van onderdelen van het kerkboek in de voorbije decennia. Met behulp daarvan verhelderen zij het fenomeen ‘toetsing’ en bakenen ze het karakter en de status daarvan nader af. De besluitvorming in dezen – aanvullend en ten dele corrigerend op die van de Generale Synode Leusden 1999 – schept de helderheid die voor het vervolg van het toetsingsproces nodig is.

Na een korte bespreking wordt het besluit met algemene stemmen genomen.

Artikel 55 – Revisieverzoek GS Berkel Acta art. 43, GS Leusden Acta art. 41, 49

(agenda 3.30)

30-08-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van G. de Jonge te Lisse, waarin deze broeder bezwaar aantekent tegen en revisie aanvraagt van besluiten die de Generale Synoden Berkel en Rodenrijs 1996 en Leusden 1999 hebben genomen en die naar het oordeel van deze broeder in strijd zijn met bepalingen van de kerkorde; hij laakt tevens het zijns inziens onjuiste hanteren van artikel 84 van de kerkorde als een bepaling die een minder strikt naleven van de kerkorde zou billijken; volgens br. De Jonge wordt op deze wijze dat artikel van wat toch “een basis-overeenkomst tussen de kerken” is, gehanteerd alsof het “de mogelijkheid zou openen dat de deelnemende kerken er naar eigen believe van zouden mogen afwijken”.

Vervolgens vraagt br. De Jonge revisie van eerdere synodebesluiten op vier punten:

1. de synode zou de uitspraak van de GS Berkel 1996 (art. 43) dat artikel 65 K.O. tweede lid niet gehanteerd mag worden als een ‘keurslijf’, ongeldig moeten verklaren;
2. de synode zou de gronden van het besluit van de GS Leusden 1999 (art. 41) om artikel 65 KO niet te wijzigen moeten wijzigen in die zin dat handhaving van dat artikel het gevaar voorkomt van een wildgroei die afbreuk doet aan het grondpatroon en het karakter van de aangenomen orden van dienst;
3. de synode zou besluit 9 van artikel 49 van de GS Leusden 1999 over de eigen verantwoordelijkheid van de kerken voor de invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders moeten herzien en de kerken moeten wijzen op de verplichting dat in de eredienst de gezangen worden gezongen die de synode heeft goedgekeurd;
4. de synode zou moeten uitspreken dat haar beide voorgangsters ten onrechte hebben toegestaan dat gezangen die nog niet zijn goedgekeurd, maar nog in de fase van toetsing verkeren, worden gezongen in de eredienst; de broeder meent dat dit in strijd is met art.

67 KO, dat nu eenmaal niet het toetsingsrecht, maar de toelaatbaarheid van gezangen in de eredienst regelt.

Besluit:

de verzoeken van br. De Jonge tot revisie van de door hem gewraakte besluiten van de synode van Berkel en Leusden niet in te willigen, maar hem de besluiten die de synode heeft genomen ten aanzien van de effectuering van de artikelen 65 en 67 van de kerkorde, toe te sturen.

Grond:

de zaken die br. De Jonge aansnijdt, zijn door de synode meegenomen in de discussie over en mee betrokken bij de besluitvorming met betrekking tot de effectuering van bovengenoemde artikelen van de kerkorde; zoals aangegeven onder Materiaal 2 boven het Besluit Voorlopige Koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO.

Het voorstel wordt zonder discussie aangenomen met algemene stemmen. De leden die lid waren van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 of de Generale Synode Leusden 1999, blijven buiten stemming.

Artikel 56 – Groen versus PS Drenthe

(agenda 3.31)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van br. J.B. Groen (JBG) te Emmen tegen de uitspraak van de Particuliere Synode van Drenthe (van 13 september aangeboden per schrijven d.d. 20 september) 2001 inzake zijn appèl tegen de uitspraak van de classis Hoogeveen inzake zijn bezwaar tegen het besluit van de kerkenraad te Emmen (KR) met betrekking tot de regeling periodiek aftreden en het daaromtrent geldende art. 23 der KO.

Procesverloop

1. Met zijn schrijven d.d. 20 februari 1999 wendt JBG zich tot de KR omdat hij langzaam maar zeker tot het inzicht komt (is gekomen) dat ‘periodiek aftreden’ van ambtsdragers niet slechts ongewenst, maar ook in strijd met de Bijbel is.

In de verdere correspondentie en gedachtewisseling wordt JBG in zijn opvatting versterkt. Hij heeft zich – op verzoek van de kerkenraad – verdiept in het kerkrecht en de historie en concludeert dat ‘levenslange ambtsdienst’ niet slechts een alternatief, maar de enig juiste invulling is.

De KR erkent – met zijn schrijven d.d. 21 juni 1999 – dat de Schrift de mogelijkheid van levenslange ambtsdienst biedt, maar ziet deze niet als een absoluut vereiste voor alle tijden.

Met zijn brief van 8 juli 1999 legt JBG zijn opvatting – bij voortschrijdend inzicht – neer in een bezwaarschrift, waarbij hij expressis verbis stelt dat art. 23 KO ingaat tegen de Heilige Schrift, immers: “Art 23 KO sluit de bijbelse lijn van roeping voor het leven uit en stelt daarvoor in de plaats een menselijke lijn van periodiek/finaal aftreden. Dit gaat tegen de Heilige Schrift van onze God in!”

In zijn schrijven d.d. 21 oktober 1999 concludeert de KR dat hij het bezwaar van JBG – inhoudende dat levenslange roeping bijbelse opdracht is en dus art. 23 KO in strijd is met de Heilige Schrift – niet kan honoreren, maar wel bereid is diens zaak bij een bezwaar bij de classis in zoverre te ondersteunen dat de classis zich in elk geval uitsprekt over de vraag of art. 23 KO niet te eng is geformuleerd.

Bij zijn schrijven van 2 december 1999 deelt JBG mee zich teleurgesteld te voelen omdat de KR onvoldoende ingaat op zijn argumentatie en de (eventueel) te enge formulering van art. 23 KO “het minst belangrijke” voor hem (JBG) is.

2. Op het door JBG ter classis ingediende bezwaar bij schrijven d.d. 2 december 1999 wordt door de classis – op basis van een uitvoerig en geargumenteerde deputatenrapport van 22 april 2000 – besloten (25 mei 2000):
  - a. het appèlschrift, voorzover dat beoogt uit te laten spreken dat levenslange benoeming van ouderlingen en diakenen een bijbelse opdracht is, ongegrond te verklaren;
  - b. het appèlschrift, voorzover dat betoogt, dat art. 23 KO ten onrechte levenslange benoeming van ouderlingen en diakenen uitsluit, gegrond te verklaren;
  - c. aan particuliere synode voor te stellen om bij de eerstkomende generale synode een verzoek in te dienen tot aanpassing van art. 23 KO in die zin dat levenslange benoeming een gelijkwaardige mogelijkheid wordt naast benoeming voor een bepaalde periode.

De reactie van JBG – d.d. 1 september 2000 aan de classis met de strekking van een revisieverzoek waarin nog wat nadere argumentatie – en het daarop door de classis gegeven antwoord d.d. 24 januari 2001 (naar aanleiding van de classisvergadering op 14 december 2000) voegt in dit procesverloop niets nieuws toe.
3. In het door JBG aan de particuliere synode aangeboden bezwaarschrift tegen het classisbesluit vraagt hij de particuliere synode uit te spreken: “*De Here roept – in de Bijbel – de mensen alleen voor het leven! Afwijking van de door de Here gegeven richtlijnen kunnen alleen, als vanuit de Schrift duidelijk aangetoond wordt dat God ons die vrijheid geeft.*”
De Particuliere Synode Drenthe (besluit aangeboden bij brief d.d. 20 september 2001) wijst zowel het bezwaarschrift van JBG als het verzoek van de classis af wegens – kort samengevat – wankele onderbouwing en gebrek aan harde bewijzen vanuit de Bijbel (waarbij wordt gerefereerd aan het bezinningsstuk van JBG zelf), respectievelijk onvoldoende principiële en praktische onderbouwing.
4. Bezwaarschrift JBG d.d. 28 februari 2002 (met bijlagen, waaronder een “Bezinningsstuk” in de versie 11 februari 2002) aan de Generale Synode Zuidhorn tegen het laatstgenoemd PS-besluit. Appèllant wenst een beoordeling van een zestal punten van zijn bezwaren tegen het PS-besluit. Hij vraagt de generale synode uit te spreken: “*De Here roept – in de Bijbel – ambtsdragers voor het leven! Dit is een bijbelse opdracht. En op grond hiervan art. 23 KO aan te passen.*”

Nadere stukken:

- briefwisseling tussen JBG en de KR, geïnitieerd door JBG – met diens schrijven d.d. 20 februari 1999 – met betrekking tot periodiek aftreden van ambtsdragers:
  1. brief JBG d.d. 20 februari 1999
  2. brief JBG d.d. 7 april 1999
  3. brief KR d.d. 21 juni 1999
  4. brief JBG d.d. 8 juli 1999
  5. brief KR d.d. 21 oktober 1999
  6. brief JBG d.d. 2 december 1999

Hoorzitting

Deputaten hebben op 3 mei 2002 de appellant JBG gehoord. De KR had bij brief van 16 april 2002 doen weten geen behoefte te hebben aan een nadere toelichting, noch aan aanwezigheid op de hoorzitting. JBG heeft ter gelegenheid van deze hoorzitting nog een ‘Toelichting...’ overgelegd. Het verslag van de hoorzitting en de genoemde toelichting worden bijgevoegd.

Samenvatting van het geschil

De basis van het geschil ligt in de sfeer van art. 30 KO en niet in die van art. 31 KO.

JBG is – in steeds toenemende mate – tot het inzicht gekomen dat er op basis van de Bijbel slechts één soort van roeping tot de ambten bestaat en wel ‘levenslang’.

De bijbelse invulling van het begrip roeping – zowel in het OT als in het NT – noopt tot het doortrekken van die bijbelse lijn; wat geeft “ons”, de kerken, het recht om van die lijn af te wijken?

Per consequentie is dan volgens appellant de formulering van art. 23 KO niet slechts te eng, maar onbijbels en dus in strijd met de Heilige Schrift.

Ten gevolge van de wijze van behandeling door achtereenvolgens de kerkenraad en de classis ontstaat er een mix van een verzoekschrift op basis van art. 30 KO en een bezwaarschrift op grond van art. 31 KO.

De KR van Emmen is niet overtuigd van de exclusiviteit van de opvatting van JBG, maar wil appellant ter wille zijn door de zaak mede aan te kaarten bij de classis.

De classis Hoogeveen wil wel streven naar nevenschikking van de beide opties (levenslange en periodieke benoeming), maar neemt afstand van appellants exclusieve standpunt.

De particuliere synode Drenthe acht appellants visie wankel onderbouwd en ook niet voorzien van ‘harde’ bewijzen vanuit de bijbel (en acht bovendien onvoldoende principiële en praktische onderbouwing aanwezig voor het classisstandpunt). Met andere woorden: op deze wijze dienen zaken niet op een meerdere vergadering te worden aangebracht.

Appellant is van mening dat het oordeel van de generale synode zou moeten uitmonden in twee uitspraken, te weten een nadrukkelijke uitspraak over de ‘levenslange’ roeping van ambtsdragers alsmede correctie van de uitspraak van de particuliere synode Drenthe.

Besluit:

1. zich thans niet in het algemeen uit te spreken over de weg waarlangs deze zaak op de tafel van de generale synode is gekomen;
2. de verzochte uitspraak inzake de levenslange roeping en de daaruit voortvloeiende aanpassing van art. 23 KO niet te doen;
3. de bezwaren tegen de particuliere synode Drenthe inzake de behandeling van zijn verzoeken af te wijzen.

Gronden:

1. over het recht van revisie bestaat onvoldoende duidelijkheid en is nadere studie en besluitvorming nodig;
2. de generale synode heeft zich in haar uitspraak te beperken tot de verzoeken van de appellant met betrekking tot zijn eigen opvattingen. Niet ter beoordeling staan de opvattingen van de kerkenraad van Emmen en de classis Hoogeveen met betrekking tot een mogelijke nevenschikking van de levenslange en tijdelijke benoeming in de ambten. Appellant Groen vraagt daar ook niet om;
3. appellant is er niet in geslaagd om in de kerkelijke weg steun te vinden voor zijn overtuiging dat artikel 23 KO gewijzigd moet worden in die zin dat levenslange roeping de enige wijze van roeping tot het ambt wordt;
4. aan appellant is door de wijze waarop door de mindere vergaderingen aandacht is gegeven aan zijn verzoeken, geen onrecht aangedaan. Immers
  - a. aan de particuliere synode Drenthe is toe te stemmen dat de argumenten van appellant niet dwingend leiden tot de conclusie dat de enig begaanbare weg de ambtsbenoeming voor het leven zou zijn;
  - b. door appellant is niet aangetoond of aannemelijk gemaakt dat het niet in de vrijheid van de kerken zou staan om ambtsbedieningen voor een zekere of bepaalde tijd in te stellen (bij wijze van ‘periodieke’ aftreding).

Wat betreft het inhoudelijke aspect is er vanuit de synode steun voor het idee van ambtsdienst voor het leven. Vanuit de Schrift en vanuit de kerkgeschiedenis zijn daarvoor argumenten aan te voeren. Ds. A. de Jager dient daarom een amendement in om grond 3 te laten vervallen.

Wat betreft het kerkrechtelijke aspect is deze zaak een voorbeeld van iemand die in appèl gaat omdat zijn verzoek om revisie afgewezen is door de mindere vergadering. Volgens de huidige praktijk, die sinds de jaren zeventig gegroeid is, kan dit en daar moet de zaak op bekeken worden. De vraag blijft, wat bedoeld is met schiftend overleg bij de voorbereiding van een verzoek om revisie.

Een amendement van ds. Pathuis waarin hij een nieuw besluit 1 voorstelt, wordt aangenomen met 8 stemmen tegen en 3 onthoudingen. Een amendement van dezelfde om de laatste zin van grond 2 te laten vervallen wordt ook aangenomen met 4 stemmen tegen en 1 onthouding. Ook een amendement voor een betere redactionele verwoording van wat over is van grond 2, wordt aangenomen met 1 stem tegen en 2 onthoudingen. Het amendement van ds. De Jager wordt verworpen met 7 stemmen voor en 5 onthoudingen.

Het hele voorstel, gewijzigd via de amendementen, komt in stemming en wordt aangenomen. Vier afgevaardigden onthouden zich van stemming. De afgevaardigden van de particuliere synode van Drenthe blijven buiten stemming.

Artikel 57 – Waagmeester e.a. versus PS Holland-Noord

(agenda 3.34)

26-04-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van de brs. Waagmeester, Zwarts e.a. tegen de uitspraak van de Particuliere Synode van Holland-Noord van 19 mei 2001 inzake het appèl tegen de goedkeuring door de classis Midden-Holland van het aangaan van een zusterkerkrelatie te Zoetermeer tussen de Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerk.

Procesverloop

1. Appellanten hebben zich per brief (d.d. 29 januari 2000) gewend tot de classis Midden-Holland. Deze classis was door de kerkenraad van Zoetermeer om instemmend advies gevraagd met betrekking tot hun voornemen met de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerk een zusterkerkrelatie aan te gaan. Deze zusterkerkrelatie zou o.m. in gaan houden de mogelijkheid tot kanselruil en gezamenlijke avondmaalsviering. De resultaten van de samensprekingen die aan dit verzoek zijn voorafgegaan, zijn door de Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerk vastgelegd in diverse slotdocumenten, welke zijn voorgelegd aan de classis (deze stukken zijn ook als bijlagen gevoegd bij het appèlschrift aan de generale synode). Appellanten hebben deze classis verzocht de gevraagde instemming nog niet te geven. Ze hebben tegen de gang van zaken zowel inhoudelijke als procedurele bezwaren. Inhoudelijk is er nog te weinig overeenstemming op belangrijke punten. Procedureel lijkt hun aanvechtbaar of de gemeente wel genoeg is geïnformeerd en of er wel de genoegzame eenparigheid door de kerkenraad geconstateerd kon worden binnen eigen gemeente. Beide zaken behoren tot de vereisten waar regel 3 uit het generale Kader voor samensprekingen over spreekt. De classis besluit op 27 april 2000 de door Zoetermeer gevraagd instemming te geven.
2. Appellanten hebben zich met een revisieverzoek (d.d. 25 augustus 2000, met twee bijlagen) gewend tot de classis Midden-Holland. Ze verzoeken om de verleende instemming opnieuw in overweging te nemen. Ze trachten aan te tonen dat de slotdocumenten die de basis vormden voor het kerkenraadsbesluit en de classicale goedkeuring, in feite bestaande wezenlijke verschillen verbloemen ten aanzien van het Schriftgezag, de visie op de belijdenis van ware en valse kerk, de visie op het kerkverband, de verhouding met de plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk. Ook zou de kerkenraad van Zoetermeer zich niet gehouden hebben aan het Kader van regels en handreikingen dat voor samensprekingen is vastgesteld door de generale synode. De classis wijst in haar vergadering van 7 december 2000 het verzoek af, omdat volgens haar door

- appellanten geen nieuwe argumenten naar voren zijn gebracht die door haar voorgangster al niet in haar besluitvorming waren meegewogen.
3. Appellanten hebben zich vervolgens gewend tot de Particuliere Synode Holland-Noord 2001 met een appèlschrift (d.d. 8 januari 2001). Ze beklagen zich over het gebrek aan inhoudelijke toetsing van hun bezwaren en verzoeken nu de particuliere synode om die toetsing en op basis daarvan afkeuring van de besluitvorming door kerkenraad en classis. De particuliere synode wijst, nadat haar deputaten appèlzaken een hoorzitting met afvaardigingen van appellanten en kerkenraad hebben gehouden (verslag ervan is bijlage bij het appèlschrift aan de generale synode), in haar zitting van 19 mei 2001 de bezwaren af. Naar haar oordeel is in deze plaatselijke situatie niet anders omgegaan met de tussen beide kerken te bespreken verschillen dan dat het gebeurt in de landelijke samensprekingen. De appellanten hebben zelf aangegeven in de slotdocumenten geen met Schrift en belijdenis strijdige leringen te hebben aangetroffen. De kerkenraad heeft zich wat betreft de vaststelling van de vereiste ‘genoegzame eenparigheid’ gehouden binnen het geldende kader voor samensprekingen.
  4. Appellanten hebben zich hierop gewend tot de Generale Synode Zuidhorn 2002 met een bezwaarschrift (d.d. 23 oktober 2001). Ze bestrijden dat plaatselijk op dezelfde manier met verschillen is omgegaan als in de landelijke samensprekingen is gebeurd. Ze spitsen dat toe op twee thema’s. Het eerst betreft het Schriftgezag. Terwijl er landelijk door deputaten een consensus werd geconstateerd inzake een nota Kamphuis over opvattingen van dr. B. Loonstra, is volgens hen plaatselijk door de Christelijke Gereformeerde Kerk “uitgesproken dat Assen 1926 een bovenschriftuurlijke binding is en dat de meningen van dr. Loonstra niet te veroordelen zijn”. De slotdocumenten van de samensprekingen zouden daarom expres een compromiskarakter hebben gekregen om deze punten te ontzien. In de tweede plaats heeft de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerk nauwe banden aangeknoopt met de Nederlands Gereformeerde Kerk, terwijl samensprekingen met het oog op éénheid zowel door de landelijke Christelijke Gereformeerde Kerken als door de zowel landelijke als plaatselijke Gereformeerde Kerken een onmogelijkheid wordt geacht. Ze verzoeken de generale synode om inhoudelijke toetsing en om een goede behandeling van hun bezwaren.

Nadere stukken

Behalve de stukken die appellanten als bijlagen bij hun appèlschrift voegden, hebben deputaten nog ontvangen:

- een nota van de kerkenraad van Zoetermeer getiteld: De Nadere verantwoording en de reactie van de kerkenraad. Het betreft de beantwoording door de kerkenraad van de Christelijke Gereformeerde Kerk van een tweetal vragen die d.d. 10 september 1999 aan de Christelijke Gereformeerde Kerk gesteld waren met betrekking tot Schriftgezag en de praktische toepassing van art. 29 NGB. Deze vragen waren gesteld door de Gereformeerde Kerk naar aanleiding van vragen uit de gemeente. De kerkenraad geeft er evaluerend commentaar bij;
- een verslag van een gemeentevergadering op 18 januari 2001 over: Wat geloven wij over de kerk?, met als spreker ds. M.H. Sliggers, voorzitter van deputaten Kerkelijke eenheid;
- een verslag van een gemeentevergadering, gehouden op 29 maart 2001 over: Het Schriftgezag, met als spreker prof. dr. C. Trimp;
- een brief van de kerkenraad d.d. 21 juni 2001 aan de appellanten met de uitnodiging tot een pastorale ontmoeting rond de vraag: hoe gaan we samen verder na de PS-uitspraak?
- een ongedateerde kopie van een artikel uit het plaatselijk kerkblad, waarin de kerkenraad de besluiten van de particuliere synode met de gronden integraal publiceert, met daaraan toegevoegd een artikel van de kerkenraad ter evaluatie hiervan.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 7 maart 2002 een afvaardiging van appellanten (met als woordvoerders de brs. N.C. Waagmeester en D. Zwarts) en de kerkenraad, vertegenwoordigd door ds. T. Dijkema en de brs. P. Lourens en J.F. Walinga, in elkaars aanwezigheid gehoord. Een (eerst aan appellanten ter verificatie voorgelegd) verslag van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

Appellanten zijn van mening dat de classis geen toestemming had moeten geven aan de kerkenraad voor het aangaan van een zusterkerkrelatie met de Christelijke Gereformeerde Kerk. Ze had moeten oproepen tot verdere samensprekingen over de gebleken verschillen ten aanzien van in ieder geval het Schriftgezag en de plaatselijke verhouding met de Nederlands Gereformeerde Kerk. Ze zijn van mening dat de huidige gang van zaken de eenheid in eigen gemeente onder druk zet. Ze zijn ook van mening dat tot nog toe niet inhoudelijk op hun bezwaren is ingegaan.

Besluit:

de ingebrachte bezwaren tegen het aangaan en goedkeuren van een zusterkerkrelatie met de Christelijke Gereformeerde Kerk te Zoetermeer af te wijzen.

Gronden:

1. de appellanten hebben niet aangetoond dat de particuliere synode zich vergiste, toen zij uitsprak “dat het standpunt van de CGK Zoetermeer omtrent de interpretatie van Gen. 1-3 en de publicaties van Oosterhoff en Loonstra niet verder afwijkt van de standpunten van de GKV te Zoetermeer dan dat dit in de samensprekingen tussen GKV en CGK op landelijk niveau het geval is”. Wederzijdse erkenning van beide kerkverbanden heeft plaatsgevonden terwijl het onderwerp Schriftgezag nog steeds als noodzakelijk besprekingspunt werd gezien. Ook na de consensus tussen beide deputaatschappen over de nota B. Kamphuis (inzake diverse uitspraken van dr. Loonstra) is door de generale synode van Leusden 1999 als gesprekspunt voor het vervolg meegegeven: “het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken” (Acta art. 82, besluit 1.3.a). De plaatselijke gang van zaken te Zoetermeer komt hiermee overeen. De plaatselijke erkenning te Zoetermeer kon plaatsvinden op basis van o.m. een slotdocument over het Schriftgezag, waartegen appellanten geen bezwaar inbrengen voor wat betreft daarin positief geformuleerd is (al menen ze dat er een en ander ontbreekt). Uit de hoorzitting, alsmede ook uit eigen publicaties van de kerkenraad blijkt dat het het voornemen is van de kerkenraad om de zaak van het Schriftgezag nog verder aan de orde te stellen. Te wijzen is op bijvoorbeeld de volgende passage uit het artikel van de kerkenraad naar aanleiding van het besluit van de particuliere synode: “De kerkenraad is benieuwd naar de reactie van de christelijke gereformeerde Kerken op de nota-Kamphuis, waarover prof. Trimp sprak. Ook in onze plaatselijke verdere ontmoeting over het functioneren van het schriftgezag kan die nota alsnog voorwerp van bespreking worden”. Ook uit de wijze waarop de kerkenraad het onderwerp Schriftgezag met het oog op de samensprekingen aan de orde stelt in eigen gemeente (de gemeenteavond met prof. C. Trimp) alsook in een gezamenlijke ontmoeting met de Christelijke Gereformeerde Kerk (op de hoorzitting aangekondigde lezing van prof. B. Kamphuis), blijkt dat hij dit onderwerp voor het vervolgetraject in de samensprekingen geenszins als afgesloten beschouwt;
2. wanneer appellanten stellen (onder punt 2.2.1. van hun bezwaarschrift) dat de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerk uitgesproken zou hebben “dat Assen 1926 een bovenschriftuurlijke binding is en dat de meningen van dr. Loonstra niet te veroordelen zijn” alsook dat de slotdocumenten zelfs expliciet ruimte maken “voor een vrijere omgang met het duidelijke Woord van God”, dan moet geconstateerd worden dat zij deze uitspraken niet waar kunnen maken. Desgevraagd hebben zij ter hoorzitting aangegeven dat zij twee argumenten hebben voor deze weergave van het christelijk-gereformeerde standpunt, nl. in de eerste plaats een aantal aanvechtbare uitlatingen van individuele christelijk-gereformeerde broeders gedurende de samensprekingen en in de tweede plaats de wijze waarop in de slotdocumenten aanvankelijk voorgestelde duidelijke uitspraken inzake de historiciteit van de Schrift op verzoek van de Christelijke Gereformeerde Kerk vervangen zijn door minder duidelijke. Daartegenover valt op te merken dat appellanten tegen wat positief geformuleerd staat in de slotdocumenten, zoals die uiteindelijk zijn vastgesteld en vervolgens door diverse kerkelijke vergaderingen als voldoende voor de erkenning zijn beoordeeld, geen bezwaar hebben. En voorts dat uit de

- verklaringen van de kerkenraad aan de gemeente en ter hoorzitting gebleken is dat hij inzake het Schriftgezag zich geheel wil bewegen in wat we als gereformeerde kerken samen hierover geloven en belijden en in landelijke samensprekingen inbrengen. Ook voor het vervolg van de samensprekingen kan de kerkenraad daaraan gehouden worden;
3. wat de verhouding met de Nederlands Gereformeerde Kerk in Zoetermeer betreft is door de appellanten geen argumentatie gegeven waarom de toenmalige door de Christelijke Gereformeerde Kerk goedgekeurde zusterkerkrelatie met de Nederlands Gereformeerde Kerk een verhindering moest vormen om met de Christelijke Gereformeerde Kerk een zusterkerkrelatie aan te gaan. Dat de Christelijke Gereformeerde en de Gereformeerde Kerk niet in hetzelfde stadium zaten en zitten van contactoefening met de Nederlands Gereformeerde Kerk, verhindert als feit op zich niet het aangaan van een zusterkerkrelatie. Niet aangetoond is dat de Gereformeerde Kerk zich in dezen heeft begeven buiten wat gesteld is in de regels van het generale Kader voor samensprekingen;
  4. ook wat de procedurele kant betreft inzake het informeren van de gemeente en het vaststellen van vereiste 'genoegzame eenparigheid' is niet aangetoond dat het handelen van de kerkenraad zich bewogen heeft buiten het generale Kader voor samensprekingen.

In de bespreking wordt verdriet uitgesproken dat een mooie zaak als groeiende samenwerking in de desbetreffende gemeente zelf zoveel moeite oproept. Laten we voorzichtig en zorgvuldig zijn in het spreken over Schriftkritiek bij de Christelijke Gereformeerde Kerken: dezelfde vragen leven bij ons.

Het door deputaten Appèlzaken voorbereide voorstel komt in stemming en wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich van stemming. Ds. A. van Zuijlekom blijft buiten stemming omdat hij als afgevaardigde naar de classis Midden-Holland bij de zaak betrokken was. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Noord blijven buiten stemming.

Artikel 58 – Zwarts e.a. versus PS Holland-Noord

(agenda 3.35)

26-04-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van de brs. Hutten en Zwarts tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Noord van 19 mei 2001 inzake de afwijzing van een revisieverzoek door de kerkenraad van de Gereformeerde kerk te Zoetermeer.

Procesverloop

1. De gezamenlijke commissies van de Gereformeerde Kerk en de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer hebben ten behoeve van beide kerkenraden op 21 april 1997 een notitie opgesteld naar aanleiding van de besluitvorming op de Generale Synode Berkel 1996 omtrent de samensprekingen tussen beide kerkverbanden op landelijk niveau. In deze notitie geven de commissies aan dat het voortzetten van plaatselijke samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid op dat moment geen zin meer heeft. De commissies stellen voor buiten de weg naar kerkelijke eenwording vormen van contactoefening te zoeken om te komen tot meer wederzijds vertrouwen. Beide kerkenraden hebben deze notitie breed aanvaard.
2. Op 24 oktober 1999 heeft de commissie NGK/GKV de onder 1 genoemde notitie uitgewerkt in concrete voorstellen voor voortgezette contacten voor gemeente, kerkenraad en commissies, variërende van barbecue op wijkniveau tot bespreking van pastorale onderwerpen door de kerkenraden. De kerkenraad van de Gereformeerde Kerk heeft op 13 december 1999 met deze voorstellen ingestemd.
3. Op 29 december 1999 heeft br. D. Zwarts als kerkenraadslid tegen dat besluit een revisieverzoek ingediend. Hij stelde dat de nieuwe voorstellen nieuw beleid vormden ten opzichte van dat

- verwoord op 21 april 1997; daarnaast was hij van mening dat pas na wederzijdse erkenning als kerken van Jezus Christus ruimte zou kunnen ontstaan voor vormen van ontmoeting en contact.
4. Op 3 april 2000 heeft de kerkenraad een aangepast voorstel, verwoord in een notitie van 3 maart 2000, met ruime meerderheid aanvaard en het revisieverzoek afgewezen. De notitie van 3 maart 2000 bevatte een aangepast voorstel in verband met een onder de leden van de kerkenraad breed gedragen gevoel dat de gemeente nog niet toe was aan sommige van de in de notitie van 24 oktober 1999 voorgestelde vormen van contactoefening. Ten opzichte van de eerdere notitie werden een aantal voorstellen van contacten op gemeenteniveau 'in de ijskast' gezet.
  5. De ouderlingen D. Zwarts en J. Hutten hebben tegen de verwerping van het revisieverzoek appèl ingesteld bij de classis. Naar hun oordeel miskent het besluit van de kerkenraad de kerkscheidende verschillen met de Nederlands Gereformeerde Kerken en het feit dat er geen sprake is van kerkelijke eenheid.
  6. De classis Midden-Holland heeft op 28 september 2000 het appèlschrift verworpen. Blijkens het deputatenrapport staat het een kerkenraad vrij om, buiten de gerichtheid naar kerkelijk eenheid, met wijsheid naar wegen te zoeken die tot herstel van vertrouwen zouden kunnen leiden.
  7. De brs. Zwarts en Hutten hebben op 17 december 2000 tegen dit classisbesluit appèl ingesteld bij de particuliere synode Holland-Noord, aangevuld op 1 maart 2001.
  8. Op 19 mei 2001 heeft de particuliere synode appellanten niet-ontvankelijk verklaard voorzover hun bezwaar betrekking zou hebben op de besluiten tot en met 7 februari 2000; aan de overige verzoeken van appellanten besloot de particuliere synode niet te voldoen.
  9. Op 31 oktober 2001 hebben appellanten zich beroepen op de Generale Synode. Kort samengevat verzoeken zij de volgende uitspraken:
    - bij kerkelijke toenadering tot de Nederlands Gereformeerde Kerken is de kerkenraad gebonden aan het kader voor plaatselijke samensprekingen vastgesteld door de generale synode;
    - er kan geen sprake zijn van eenheid, laat staan van ervaren van eenheid met de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer zonder binding aan de belijdenis en de kerkorde;
    - integratie van gemeentelevens past niet.

Nadere stukken

De kerkenraad heeft de notulen van de vergadering van de raad met de diakenen op 3 april 2000 overgelegd en een afdruk uit het kerkblad van 21 oktober 2001. In dit kerkblad is de tekst van de uitspraak van de particuliere synode volledig opgenomen. Op grond van een aanbeveling van de particuliere synode heeft de kerkenraad de status van de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerk nogmaals duidelijk gemaakt en aangegeven dat er geen overeenstemming was met de Nederlands Gereformeerde Kerk op het punt van de binding aan de belijdenis en het aannemen van de kerkorde. De kerkenraad heeft in het kerkblad de aanwezigheid van een verborgen agenda ontkend en een fasering aangegeven: eerst werken aan herstel van vertrouwen en daarna zo mogelijk de weg naar kerkelijke eenheid, zulks met open informatie naar de gemeente. Ter hoorzitting bleek dat ook appellanten op 21 mei 2001 hadden gevraagd om publicatie van de uitspraak van de particuliere synode.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 7 maart 2002 de brs. Hutten en Zwarts en de kerkenraad, vertegenwoordigd door ds. T. Dijkema en de brs. P. Lourens en J.F. Walinga, in elkaars aanwezigheid gehoord. Een procesverbaal van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

Appellanten stellen dat de kerkenraad van Zoetermeer toenadering zoekt tot de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer los van de landelijk geldende richtlijnen. Voorts zijn zij van mening dat er geen vormen van integratie van gemeentelevens mogelijk zijn zolang er geen sprake is van kerkelijk eenheid, welke eenheid afhankelijk moet zijn van binding van de Nederlands Gereformeerde Kerk aan de belijdenisgeschriften en de kerkorde.

Besluit:

de bezwaren van de brs. Hutten en Zwarts ongegrond te verklaren.

Gronden:

1. uit de onder *Procesverloop* onder 1 genoemde stukken blijkt dat de kerkenraad expliciet heeft willen blijven binnen de kaders van de besluitvorming op landelijk synodaal niveau. De onderbouwing van hun standpunt door appellanten leidt niet tot de conclusie dat de kerkenraad met het volgen van “een derde weg” los van het landelijk geldend kader voor plaatselijke samensprekingen heeft gehandeld. Wel is het misverstandwekkend geweest dat de kerkenraad de kwalificatie “een derde weg” heeft gebruikt voor wat feitelijk niet anders bedoelde te zijn dan een voorbereidend en verkennend contact;
2. partijen zijn het met elkaar eens (zie het proces-verbaal van de hoorzitting) dat kerkelijke eenheid tussen de Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken niet mogelijk is zolang er geen overeenstemming is op het punt van de binding aan de belijdenisgeschriften en de gereformeerde kerkorde. De kerkenraad heeft zulks nog expliciet uitgesproken in het kerkblad van 21 oktober 2001 en zich daarbij geconformeerd aan de uitspraak van de particuliere synode;
3. dit gebrek aan overeenstemming tussen de Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken sluit niet uit dat in enige verkennende fase, dan wel anderszins los van enig reeds concreet traject naar eenwording, een kerkenraad in zelfstandigheid kan besluiten tot daarbij passende vormen van contactoefening met een gemeente van een ander kerkverband;
4. de gezamenlijke activiteiten heeft de kerkenraad nimmer geduid als gericht op kerkelijke eenwording buiten het landelijk geldend kader voor plaatselijke samensprekingen of als vormen van integratie van de beide gemeenten tot een kerkelijk organisatorische eenheid. De kerkenraad heeft uitdrukkelijk verklaard niet te werken met een verborgen agenda. Appellanten hebben geen argumenten gegeven voor de veronderstelling dat de kerkenraad met een andere intentie heeft gehandeld dan hij heeft uitgesproken.

In de bespreking komt de algemene vraag naar voren of mediation niet een goede manier is om in dit soort conflicten verder te komen met elkaar. Deputaten beamen dat: br Haitzma is als mediator benoemd in het deputaatschap, maar ze willen wel erop letten dat de twee verschillende wegen van mediation en van het appèlrecht niet door elkaar gaan lopen. Bovendien komen deputaten pas in het allerlaatste stadium van een zaak in beeld en dan is het vaak al te laat voor bemiddeling.

Het verwijt van de appellanten is dat er sprake is van samenspreking met de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zoetermeer buiten de vastgestelde kaders van Berkel om. Dit is echter een misverstand. Door dit uit te spreken kan de vrede gediend worden. De indruk bestaat dat de beide partijen elkaar heel dicht naderen.

Het voorstel wordt aangenomen met 1 onthouding. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Noord blijven buiten stemming,

Artikel 59 – Van der Hoeven versus PS Holland-Zuid

(agenda 3.36)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van br. B. van der Hoeven te Spijkenisse tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 van 11 juli 2001 inzake het geschil tussen B. van der Hoeven (verder: Van der Hoeven) en de classis Hoogvliet (verder: de classis).

Procesverloop

Voorgeschiedenis:

1. a. Van der Hoeven heeft zich op 28 juni 1997 gewend tot de classis Hoogvliet met een tweetal bezwaren tegen besluiten van de kerkenraad van Hoogvliet-Spijkenisse.
  - b. De classis verklaart Van der Hoeven niet-ontvankelijk in zijn bezwaren met verwijzing naar de uitspraak van de Generale Synode Dordrecht 1893 (Acta artikel 185), waarin is bepaald dat beroep tegen enige uitspraak van een kerkelijke vergadering vóór de eerstvolgende samenkomst van de meerdere vergadering, waarop men zich beroept, moet geschieden met kennisgeving aan de scriba van de vergadering, door wier besluit men zich bezwaard acht (verder: de regel van Dordrecht 1893).
  - c. Van der Hoeven gaat tegen dit besluit van de classis in appèl bij de (toenmalige) particuliere synode Zuid-Holland.
  - d. De Particuliere Synode Zuid-Holland spreekt op 28 april 1998 onder meer uit dat de classis de regel van Dordrecht 1893 soepeler had mogen hanteren, en roept de classis op alsnog inhoudelijk op het appèl van Van der Hoeven in te gaan. De particuliere synode grondt haar besluit op de onbekendheid van Van der Hoeven met de regel van Dordrecht 1893 en acht het om die reden niet juist uit het feit dat Van der Hoeven niet op de eerstvolgende, maar op de daaropvolgende classisvergadering zijn uitgebreid bezwaarschrift heeft neergelegd, te concluderen dat zijn bezwaren niet zeer zwaarwegend voor hem zijn.

Het geschil:

2. Op 7 maart 1999 wordt in het “Hoeksteenvenster”, het contactblad van de Gereformeerde kerk van Hoogvliet-Spijkenisse, de “Appèlprocedure in de classis Hoogvliet” afgedrukt. In artikel 8 van deze appèlregeling is de regel van Dordrecht 1893 – naar het oordeel van Van der Hoeven in aangescherpte vorm – opgenomen. Artikel 08 luidt als volgt: “Een appèlschrift zal steeds eerst door de deputaten op zijn ontvankelijkheid worden getoetst. Het is bij voorbaat niet-ontvankelijk indien het niet is ingediend vóór de eerste samenkomst van de classis volgend op het besluit of de handelingen van de kerkenraad waartegen bezwaar wordt aangetekend, tenzij er goede redenen zijn om daarvan af te wijken.”
3. Van der Hoeven dient op 18 maart 1999 tegen de appèlregeling een bezwaarschrift in bij de kerkenraad van Hoogvliet-Spijkenisse.
4. Bij brief van 14 april 1999 schrijft de kerkenraad aan Van der Hoeven – voorzover van belang – dat zijn schrijven van 18 maart 1999 op zijn vergadering van 23 maart 1999 is behandeld en dat is besloten deze zaak door te spreken tijdens een reeds op 29 maart 1999 geplande ontmoeting tussen Van der Hoeven, de kerkenraad en de classis.
Omdat Van der Hoeven niet beschikbaar was voor die bespreking, is die ontmoeting niet door gegaan.
5. Op 9 juni 1999 gaat Van der Hoeven in appèl bij de classis, omdat hij uit het uitblijven van enige andere reactie concludeert dat voor de kerkenraad kennelijk de kous af is.
6. Op 15 oktober 1999 bericht de classis aan Van der Hoeven dat zij – kort samengevat – niet inhoudelijk zal ingaan op de inhoud van zijn bezwaren vanwege de toon van zijn schrijven.
7. Op 30 november 1999 vraagt Van der Hoeven revisie bij de classis.
8. Op 10 februari 2000 bericht de classis aan Van der Hoeven dat zij zich uiteraard wil inzetten voor een revisie van haar besluit(en), maar dat dit onmogelijk gemaakt wordt omdat Van der Hoeven uitgaat van de kwade trouw van de classis. De classis biedt Van der Hoeven aan om in overleg met deputaten appèlzaken een ander appèlschrift in te dienen.
9. Na een brief van de classis d.d. 14 oktober 2000 waaruit blijkt dat van de classis geen nader besluit meer te verwachten is, gaat Van der Hoeven op 10 december 2000 in appèl bij de particuliere synode Holland-Zuid. Hij verzoekt die uit te spreken:
  - “B.1. Dat er wat betreft het doen van een beroep op een meerdere vergadering voldoende is vastgelegd in artikel 31 van de kerkorde, dat het aantal reglementen voorts zoveel mogelijk moet worden beperkt aangezien ieder reglement het gevaar van het insluipen van farizeïsme in de kerk met zich brengt, en dat de “Appelprocedure in de classis

Hoogvliet” iemand, die zich toch al verongelijkt voelt, eerder afschrikt in plaats van hem de vrijmoedigheid te geven om in beroep te gaan en hem op die manier zo mogelijk, voor zover het van de classis afhangt, binnen de kerk te houden. Dat daarom de genoemde “Appelprocedure in de classis Hoogvliet” dient te worden ingetrokken.

B.2. Dat het de classis Hoogvliet vrij staat richtlijnen op papier te zetten voor het indienen van een appèlschrift, voor zover deze dienstig kunnen zijn om iemand, die zich verongelijkt voelt, zo veel mogelijk behulpzaam te zijn om dat op een goede manier, en met voor iedereen de minste frustraties, aan de classis voor te leggen. Dat verder het feit dat iemand die richtlijnen niet zou hebben, of niet zou hebben gehanteerd, geen enkele belemmering mag betekenen voor zijn beroep op de classis of het vervolg van de appèlprocedure van artikel 31 van de Kerkorde.”

10. De Particuliere Synode Holland-Zuid wijst op 11 juli 2001 het verzoek van Van der Hoeven af op de volgende gronden:
- “1. De regelingen die de classis Hoogvliet heeft ingevoerd stroken met de regelingen die in heel veel meerdere vergaderingen zijn ingevoerd, waarbij sprake is van verre gaande onderlinge afstemming. Dit voorkomt rechtsongelijkheid.
  2. Het is goed dat in die regelingen artikel 31 KO voorzien is van een praktische invulling, die voor iedere appellant goed te begrijpen is.
  3. Een verzoek als dit ontstaat naar het oordeel van de PS niet door de regelingen op zich, mits er met die regelingen soepel wordt omgegaan.”
11. Op 12 maart 2002 gaat Van der Hoeven in appèl bij de generale synode. Kort samengevat staat Van der Hoeven op het standpunt dat het onbijbels is en daarom onder christenen onbegrijpelijk zou moeten zijn, dat door de classis éérst wordt bekeken of men zich niet op puur formele gronden van een appèl kan afmaken voordat men de inhoud daarvan bekijkt. Hij is van mening dat de particuliere synode geheel voorbijgaat aan het feit dat juist bij een appèl op de classis sprake is van de situatie dat voor het eerst een geschil of conflict buiten de eigen kerkelijke gemeente wordt gebracht. De omstreden bepaling in artikel 8 van de appèlregeling vormt dan een verhindering om eerst uitgebreid met de eigen kerkenraad te spreken of de hulp van visitatoren in te roepen, omdat een niet-ontvankelijkverklaring wordt uitgesproken indien men nadien pas in appèl gaat. “Nergens in de Bijbel wordt er ook maar op gezinspeeld dat formele gronden een geldige reden kunnen zijn om zich van het doen en spreken van recht af te kunnen maken...”
- Van der Hoeven verzoekt de generale synode zijn appèl op de particuliere synode te behandelen als ware het aan haar gericht.

Nadere stukken

Brief van 12 april 2002 van archiefbewaarder van de classis, br. J. Drukker, met als bijlagen correspondentie die betrekking heeft op verschillende procedures van Van der Hoeven. Voorzover die stukken niet de thans (nog) in geding zijnde kwestie betroffen, zijn ze terzijde gelegd. Voor het overige zijn ze onder het procesverloop gememoreerd.

Hoorzitting

Deputaten hebben op vrijdag 3 mei 2002 Van der Hoeven gehoord. Het verslag van de hoorzitting is bijgevoegd. De classis was eveneens uitgenodigd voor deze hoorzitting. Deputaten appèlzaken van de classis – aan wie de verdere behandeling door de classis was opgedragen – hebben deputaten van de generale synode bij brief van 22 april 2002 laten weten dat de mondelinge toelichting niets zou toevoegen aan hetgeen schriftelijk is meegedeeld aan Van der Hoeven. Deputaten hebben geen aanleiding gezien de deputaten van de classis desalniettemin te verzoeken aanwezig te zijn.

Samenvatting van het geschil

Het geschil betreft de appèlregeling van de classis Hoogvliet, in het bijzonder artikel 08. Deze bepaling is ontleend aan de regel die de Generale Synode Dordrecht 1893 (artikel 185 van de Acta) heeft vastgelegd, en maakt het mogelijk dat een classis op formele gronden niet aan de inhoudelijke

behandeling van een appèl toekomt. Een dergelijke mogelijkheid wordt onbijbels geacht en in strijd met artikel 31 KO.

Besluit:

aan het verzoek van br. Van der Hoeven niet te voldoen.

Gronden:

1. artikel 08 van de appelregeling van de classis bevat in hoofdzaak slechts de uitspraak van de Generale Synode Dordrecht 1893 (Acta, artikel 185), weergegeven onder 1b van het procesverloop. Deze regel is geldend recht in de Gereformeerde kerken en is daarom ook zonder artikel 08 van de appelregeling van toepassing op de behandeling van appèlschriften door de classis Hoogvliet;
2. artikel 31 van de Kerkorde sluit niet uit dat een meerdere vergadering de wijze waarop van het appèlrecht kan worden gebruik gemaakt en het proces verder verloopt, in het belang van alle betrokken partijen vastlegt in een zorgvuldige en duidelijke regeling. Het strekt de kerken juist tot eer dat zij inzicht geven in de wijze waarop zij aan een goed en eerlijk kerkelijk appèlrecht in de praktijk gestalte willen geven. De door br. Van der Hoeven in de loop van de procedure aangehaalde bijbelteksten geven geen aanleiding voor een ander oordeel;
3. br. Van der Hoeven komt terecht op tegen formalistisch hanteren van formele regels door meerdere vergaderingen wanneer dat door hen bedoeld zou zijn om te ontkomen aan de noodzaak om inhoudelijk recht te doen aan een bezwaarde broeder. Tegen een dergelijke formalistische toepassing kan – indien nodig – bij de meerdere vergadering bezwaar worden gemaakt en op die wijze kan deze aan toetsing door de kerken worden onderworpen en zo nodig worden hersteld.
N.B. De uitspraken van de Particuliere Synode Zuid-Holland genoemd onder 1d en 10 van het Procesverloop, zijn feitelijk illustraties van deze herstelmogelijkheid.
4. br. Van der Hoeven miskent evenwel de betekenis van de bepaling, neergelegd in artikel 08 van de classicale regeling, voor het kerkelijk appèlrecht. Artikel 31 van de Kerkorde geeft een recht van appèl aan iemand die *bezwaard* is door handelingen of besluiten van de kerkenraad (of een andere mindere vergadering). Dat wil zeggen dat het moet gaan om iemand die zo belast is door het handelen van zijn of haar kerkenraad dat hij of zij die last niet of moeilijk kan dragen. In een dergelijke situatie mag van de bezwaarde worden gevraagd dat hij niet draait het door hem of haar als onrecht ervaren handelen van de kerkenraad ter beoordeling voor te leggen aan de classis, zodat het onrecht niet langer blijft bestaan dan strikt nodig is, dan wel dat spoedig duidelijk wordt dat van geen onrecht sprake is. Daarbij moet tevens in rekening worden gebracht dat de bezwaarde deel uitmaakt van de gemeente en het dikwijls gaat om handelingen en besluiten die ook andere leden van de gemeente of de gemeente als geheel raken;
5. br. Van der Hoeven gaat er ten onrechte van uit dat de classicale regeling een verhindering zou vormen voor pogingen om een geschil met de kerkenraad eerst op andere wijze tot een goed einde te brengen. Het gaat in artikel 08 vanzelfsprekend niet om situaties waarin het gesprek met de kerkenraad nog gaande is, al of niet met hulp van visitatoren, maar om situaties dat de kerkenraad – nadat de bezwaren van de betrokken broeder of zuster zijn beoordeeld (zie artikel 03 van de classicale appèlregeling) – bij de omstreden handelingen of besluiten blijft. Bovendien blijkt uit het artikel zelf al (“... tenzij er goede redenen zijn om daarvan af te wijken.”) dat de classis de plicht heeft in de concrete situatie te beoordelen of sprake is van laakbaar dralen, dan wel dat er omstandigheden waren die rechtvaardigen dat het appèlschrift later is ingediend.

Het voorstel is voorbereid door deputaten Appèlzaken. Het wordt naar aanleiding van de bespreking gewijzigd en vervolgens met algemene stemmen aangenomen. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Zuid blijven buiten stemming.

Artikel 60 – De Jong Gzn versus PS Holland-Zuid

(agenda 3.37)

14-06-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. de uitspraken van de Particuliere Synode Holland-Zuid d.d. 13 september 2001 inzake het bezwaarschrift van br. B. de Jong Gzn;
2. bezwaarschrift van br. B. de Jong Gzn te Berkel en Rodenrijs tegen het besluit van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 betreffende zijn bezwaarschrift tegen het besluit van de Classis Rotterdam d.d. 25 januari 2001 inzake zijn bezwaarschrift bij de kerkenraad te Berkel en Rodenrijs. Br. De Jong Gzn heeft bij zijn kerkenraad, classis en particuliere synode bezwaar gemaakt tegen de benoeming van een ouderling die om economische redenen op de zondag arbeid verricht.

Br. De Jong Gzn schrijft:

“Aangezien ik de broeder wiens benoeming tot ouderling aanleiding vormde tot de besluiten van kerkenraad, classis en particuliere synode, als persoon buiten dit appèl wil houden, wordt deze broeder niet bij name genoemd, het gaat om de principiële zaak die hier in geding is en waarvoor ik een ernstig beroep op u als Generale Synode wil doen.”

Hij verzoekt de synode uit te spreken:

- a. dat de besluiten van de particuliere synode Holland-Zuid inzake zijn bezwaarschrift ongegrond zijn, omdat ze geen recht doen aan Schrift en belijdenis;
- b. dat in de gronden (met name grond 6) van het besluit van de classis Rotterdam een leer over het vierde gebod voorkomt, die afwijkt van Gods Woord en de belijdenis van de kerk;
- c. dat de kerkenraad van Berkel en Rodenrijs ten onrechte zijn bezwaarschrift ongegrond heeft verklaard.

Als bijlagen voegde br. B. de Jong Gzn bij zijn besluit:

- zijn bezwaarschrift aan de kerkenraad te Berkel en Rodenrijs d.d. 3 mei 2000;
- het antwoord van de kerkenraad d.d. 14 juni 2000;
- zijn appèlschrift aan de classis Rotterdam d.d. 8 november 2000;
- de uitspraak van de Classis Rotterdam d.d. 25 januari 2001, waarin de grond 6 luidt:
 “Ook al kan de instelling van de zondag als rustdag niet rechtstreeks uit de Schrift worden afgeleid, het gaat hier wel om een door de kerk vastgestelde telkens weerkerende dag, die bepalend is voor de eredienst van de gelovigen voor de Here. En daardoor ligt de betekenis van de zondag in het verlengde van die van de sabbat, zij het met een andere grond en uitwerking. Maar het is niet juist om over de zondag te spreken als een naar de eerste dag van de week verplaatste sabbat, als de dag die de sabbat vervangt, als een dag die (behalve voor wat betreft de volgorde) gelijk is aan de oudtestamentische sabbat met haar regel: zes dagen zult ge arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag (...) dan zult gij geen werk doen, enz. Immers, er is wel een doorgaande lijn, maar geen gelijkheid. De door appellant geciteerde criteria voor geoorloofde zondagsarbeid, n.l. werken ‘voortspruitende uit liefde of de tegenwoordige noodzakelijkheid’ kunnen als praktische regels van wijsheid wel worden gebruikt voor de invulling van de zondag, maar laten, zoals de kerkenraad terecht stelt, een ‘grijs’ gebied over, waarover per geval moet worden geoordeeld.”

Hierover sprak de particuliere synode Holland-Zuid uit: “Dat de classis in grond 6 in de zin: ‘Maar het is ... (...) ... geen werk doen’ onzorgvuldig heeft geformuleerd”. De particuliere synode voerde hiervoor als grond o.m. aan: “De stelling in classisgrond 6 is niet bewezen.” “Onterecht wijst de classis de mening af dat vanuit de letterlijke tekst van het vierde gebod – en vanuit het geheel van de Schrift – er voor de kerk van het nieuwe testament een werkverbod voor de zondag is. Deze mening is in de Gereformeerde

Kerken niet veroordeeld en de classis draagt daar ook geen argumenten voor aan. Onterecht perkt de classis de bestaande ruimte inzake het onderhavige vraagstuk in.”

Het appèlschrift is van B. de Jong Gzn is grotendeels woordelijk gelijk aan zijn tezamen met zijn echtgenote en de fam. S. de Marie aan de generale synode gezonden revisieverzoek inzake het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 25 (GS Zuidhorn agenda 3.25). In zoverre is zijn appèlschrift reeds bij agenda 3.25 behandeld en afgewezen.

Voor het overige brengt br. De Jong in zijn appèlschrift de ‘werken der noodzakelijkheid’ ter sprake. De particuliere synode had hierover uitgesproken dat de benoemde ouderling zich niet beroept op een wel of niet aanwezig zijn van een grijs gebied tussen noodzakelijke en niet-noodzakelijke werken op zondag.

Daartegenover stelt appellant: “Christus heeft als Heer van de Sabbat duidelijk gemaakt wat op de rustdag nodig is (Matt. 12:3, 8, 11, 12). Hieruit blijkt dat alle werk ten bate van de eredienst en andere godsdienstoefening, en barmhartigheid de Here welgevallig is. Ook het werk dat te maken heeft met de instandhouding van Zijn Schepping: werken van noodzakelijkheid, zoals zorg voor gezondheid, naastenliefde en ordehandhaving.”

Ten bewijze hiervan voert hij een reeks citaten aan (Regel 6 van Dordt 1618/19; Ursinus, Schatboek op Zondag 38, J. Douma, De Tien geboden II, 1986) die eveneens spreken van op de rustdag geoorloofde werken van noodzakelijkheid en barmhartigheid.

Besluit:

aan de verzoeken van br. B. de Jong Gzn niet te voldoen.

Gronden:

1. br. B. de Jong Gzn heeft niet aangetoond dat de uitspraken van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 onjuist zijn. De gronden die de particuliere synode Holland-Zuid bij haar besluit 1 aanvoert, liggen in lijn met de opvatting waarover de Generale Synode Leusden 1999 stelde: ‘in de loop van de geschiedenis is in de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds verschil van mening geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond, dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden’;
2. naar aanleiding van zijn appèl heeft reeds de particuliere synode Holland-Zuid de uitspraken van de classis Rotterdam in grond 6 gecorrigeerd;
3. de stelling van appellant inzake werken van noodzakelijkheid en barmhartigheid weersprekt de uitspraken van de particuliere synode wel, maar weerlegt deze niet.

Het verzoek van deze broeder is voor negentig procent gelijk aan dat bij agenda 3.25. Het voorstel is aangenomen met 1 stem tegen. De afgevaardigden van de particuliere synode Holland-Zuid blijven buiten stemming.

Artikel 61 – Van der Net e.a. versus PS Overijssel

(agenda 3.38)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van de brs. A. van der Net en C.A. Teunis tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Overijssel van 13 juni 2001 inzake hun appèl tegen de classis Zwolle inzake hun be-

zwaar tegen het besluit van de kerkenraad te Hasselt met betrekking tot de regeling kanselruil met de Christelijke Gereformeerde kerk ter plaatse.

Procesverloop

1. Op 6 oktober 1999 neemt de kerkenraad van Hasselt het besluit om de plaatselijke Christelijke Gereformeerde kerk te erkennen als trouwe kerk en om een verzoek te doen aan de classis om goedkeuring daarvan. Dat zal dan onder meer ook goedkeuring inhouden van periodieke kanselruil. Een vergadering eerder was door de kerkenraad met krappe meerderheid een voorstel afgevoerd van één van de ouderlingen om uit te spreken dat in het geval van kanselruil geen Christelijke Gereformeerde predikanten mogen voorgaan die ook voorgaan in een Nederlands Gereformeerde kerk of een met een Nederlands Gereformeerde kerk gefedereerde of samenwerkende Christelijke Gereformeerde kerk. Op 6 oktober spreekt de kerkenraad wel uit de kanselruil “op een schriftuurlijke en confessionele wijze” te willen regelen.
NB. De latere appellanten achten dit voorwaarde voor hun kunnen instemmen met de erkenning van de Christelijke Gereformeerde kerk. De kerkenraad heeft later verklaard dat deze uitspraak niet bedoeld was als een *voorwaardelijk* erkennen van de Christelijke Gereformeerde kerk. Niet het ‘dat’ maar het ‘hoe’ van de kanselruil moest nog nader geregeld worden.
2. In zijn vergadering van 8 december 1999 wordt een regeling kanselruil door de kerkenraad aangenomen. In deze regeling wordt afgesproken om twee keer per jaar kanselruil te houden, waarin de plaatselijke predikanten zullen voorgaan. Omdat de Christelijke Gereformeerde kerk vacant is, zullen de beurten van haar kant waargenomen worden door ds. A. Brons (de consulent) en prof. H.J. Selderhuis (lid van de Christelijke Gereformeerde kerk Hasselt). Afstemming van eventuele afwijking van deze regel wordt gedelegeerd naar wederzijdse moderamina.
3. Na deze vergadering is door broeder Teunis navraag gedaan bij Brons en Selderhuis. Zo stelt hij vast dat beiden ook voorgaan in diensten van Christelijke/Nederlands Gereformeerde samenwerkingsgemeenten en in diensten van Nederlands Gereformeerde kerken, daar waar een Christelijke Gereformeerde classis, naar de binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken geldende regeling, toestemming daarvoor heeft gegeven. Daarop kondigt de broeder op de kerkenraadsvergadering van 12 januari 2000 aan zich te wenden tot de eerstvolgende classis die zal moeten oordelen over het verzoek van de Gereformeerde Kerk van Hasselt. Hij zal appèl aantekenen tegen de getroffen regeling kanselruil. Hij doet dat vervolgens metterdaad samen met br. K. Binnendijk Wzn.
4. De classis Zwolle besluit in haar vierde zitting van 25 mei 2000 de gevraagde goedkeuring te verlenen. Wel constateert de classis dat, hoewel er alle reden is om te besluiten tot openstelling van elkaars kansels, er toch eerst intern beraad van de kerkenraad nodig is over de tegen de regeling kanselruil gerezen bezwaren. De uitkomst van dit beraad moet aan een volgende classis gerapporteerd worden. Zolang zal er nog geen kanselruil mogen plaatsvinden.
5. Dit interne beraad vindt plaats op 21 sept. 2000. Het betreft een kerkenraadsvergadering onder leiding van ds. H. van den Berg uit Dalftsen. Na uitvoerige bespreking handhaaft de kerkenraad met grote meerderheid de in 1999 besloten regeling kanselruil. Op 18 oktober 2000 besluit de kerkenraad om aan de classis het verzoek te doen om nu ook in te stemmen met de regeling kanselruil.
6. Appellanten gaan (samen met broeder Binnendijk) bij diezelfde classis tegen dit besluit in appel (per brief d.d. 19 oktober 2000), want ze blijven er bezwaar tegen houden dat de mogelijkheid wordt opgehouden dat predikanten zullen kunnen voorgaan die ook voorgaan in Christelijke/Nederlands Gereformeerde samenwerkingsgemeenten of in Nederlands Gereformeerde gemeenten. Ze zijn van mening dat de kerkenraad niet bewezen heeft dat deze regeling ‘schriftuurlijk en confessioneel verantwoord’ is. Een voorganger die bereid is voor te gaan in een bepaald kerkverband, “erkent daarmee dat kerkgenootschap en is medeverantwoordelijk voor de instandhouding van dat kerkgenootschap”. Over de Nederlands Gereformeerde Kerken hebben onze kerken duidelijke uitspraken gedaan. Daarmee is niet in overeenstemming dat in een vrijgemaakte kerk predikanten voorgaan, die ook in de Nederlands Gereformeerde Kerken voorgaan tenzij er sprake is van de uitzonderlijke situatie die geregeld is in de zgn. uitzonde-

- ringsclausule die Leusden aanbracht in art. 8 van het Kader voor plaatselijke samensprekingen. Voorts werkt het voor de gemeente verwarrend, wanneer predikanten voorgaan die een week later op een Nederlands Gereformeerde kerk kunnen staan. Het ondermijnt bijvoorbeeld het verweer tegen ‘shoppen’ buiten eigen kerkverband door gemeenteleden. Ze verzoeken de classis de gevraagde goedkeuring niet te geven en uit te spreken dat bij kanselruil alleen predikanten mogen voorgaan die niet ook voorgaan in erediensten van andere kerkgenootschappen (behoudens het door Leusden bij uitzonderingsclausule geregelde).
7. De classicale behandeling wordt voorbereid door de classis-deputaten appèlzaken, die met appellanten spreken op 4 december 2000 en met een afvaardiging van de kerkenraad op 11 december 2000 (partijen hebben geen verslagen van de hoorzittingen ontvangen). Op basis van hun rapport wordt door de classis op 25 januari 2001 besloten de bezwaren van de appellanten af te wijzen en de door de kerkenraad gevraagde goedkeuring te verlenen. De classis wijst erop dat een situatie van wederzijdse erkenning impliceert de toelating bij kanselruil van predikanten die in de Christelijke Gereformeerde kerk mogen voorgaan. Wanneer het Christelijke Gereformeerde predikanten betreft die ook voorgaan in een samenwerkingsgemeente of een Nederlands Gereformeerde kerk, gaat het om predikanten die niet op eigen houtje handelen, ‘maar met instemming van de betreffende classis’. Het is niet juist te treden in de verantwoordelijkheden van het andere kerkverband. Ten onrechte stellen appellanten dat voorgaan in een gemeente in een niet erkend kerkgenootschap erkenning en medeverantwoordelijkheid voor dat kerkverband betekent. “Het betreft hier immers niet zomaar voorgaan in een willekeurige Nederlands Gereformeerde Kerk, maar voorgaan op een *bepaalde* plaats, en dan ook nog met *aparte* instemming van het kerkverband in dat geval!”. Deze zienswijze hanteren we zelf als kerken ook, blijkens de door Leusden gemaakte uitzondering. Voorts wijst de classis erop dat de synode van Leusden een eerder verzoek als van appellanten al afgewezen heeft, “namelijk het voorstel van de kerk te Emmen d.d. 30 januari 1999: “bij kanselruil geen predikanten te laten voorgaan die ook wel voorgaan in kerken waarmee de Gereformeerde kerken landelijk niet samenspreken” (Acta artikel 86)”.
  8. Tegen dit besluit gaan de broeders Van der Net en Teunis in appèl bij de Particuliere Synode Overijssel 2001 (per brief d.d. 23 april 2001). Ze menen dat de classis in gebreke is gebleven om vanuit Schrift en confessie aan te tonen dat de regeling kanselruil verantwoord is. Dat de classis zich beroept op de al uitgesproken wederzijdse erkenning, weerleggen de appellanten door te benadrukken dat zij hun instemming met die erkenning afhankelijk hadden gemaakt van het voldoen aan de voorwaarde dat de nog vast te stellen regeling van kanselruil schriftuurlijk en confessioneel verantwoord zou zijn. Ze zijn van mening dat ten aanzien van Christelijke Gereformeerde predikanten, die via kanselruil op een gereformeerde kerk komen, dezelfde regeling gehanteerd moet worden die door Leusden is vastgesteld met betrekking tot het incidenteel mogelijk maken van kanselruil met een Nederlands Gereformeerde kerk: toestemming door een classis mét particulier-synodale deputaten art. 49 KO. Wederzijdse erkenning impliceert wel degelijk ook wederzijds het zich verantwoordelijk voelen voor elkaar. Ze achten het beroep op de beslissing van Leusden inzake het verzoek uit Emmen niet terecht. Emmen deed dat verzoek in een situatie dat er nog geen sprake was van de uitzonderingsclausule.
  9. De particuliere synode heeft de behandeling laten voorbereiden door een commissie. Deze commissie achtte het horen van partijen niet nodig en gaf op basis van de stukken advies aan de particuliere synode. Deze neemt op 13 juni 2001 het besluit om aan de verzoeken van appellanten niet te voldoen. Ze is van mening dat de classis Zwolle al ruimschoots goede aandacht heeft gegeven aan de regeling kanselruil en het probleem van het voorgaan van Christelijke Gereformeerde predikanten in kerken waar gereformeerde predikanten dat krachtens de afspraken van de synode van Leusden niet mogen. Terecht heeft de classis erop gewezen dat, ondanks bestaand verschil in kanselruilpraktijk, de Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde Kerken in diverse opzichten naar elkaar toegroeien, juist ook in hun verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken. Wederzijdse erkenning impliceert wederzijds vertrouwen. Verantwoordelijkheid voor elkaar kent daarom ook haar grenzen. De getroffen regeling is in

overeenstemming met wat appellanten uit Schrift en belijdenis naar voren hebben gebracht met betrekking tot kerkelijke eenheid en het handhaven van de waarheid.

10. Hierop zijn appellanten in appel gegaan bij de Generale Synode Zuidhorn (per brief d.d.5 februari 2002). Voor een groot deel behelst hun bezwaarschrift een weergave van de eerdere bezwaarschriften. Voorts stellen ze dat door de particuliere synode op hun argumenten tegen het oordeel van de classis veelszins niet is ingegaan en dat nog steeds het bewijs uit Schrift en belijdenis niet gegeven is dat de regeling kanselruil verantwoord is. Zodoende blijft de situatie bestendig dat er te Hasselt wel gezocht wordt naar kerkelijke eenheid, maar zonder voldoende waarborgen voor het handhaven van de waarheid. Ze verzoeken nu de synode om uit te spreken dat predikanten die voorgaan in erediensten van de Gereformeerde Kerken of in gezamenlijke erediensten van Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde kerken, niet behoren voor te gaan in erediensten van andere kerkgenootschappen (behoudens de situatie die in de uitzonderingsclausule geregeld is). Ook verzoeken ze uit te spreken dat de Particuliere Synode Overijssel 2001 ten onrechte aan hun verzoeken niet heeft voldaan.

Nadere stukken

Behalve de stukken die appellanten als bijlagen bij hun appèlschrift voegden, hebben deputaten nog ontvangen:

- kopie van de desbetreffende artikelen uit de *Acta van de Particuliere Synode van de Gereformeerde kerken in het ressort Overijssel, gehouden op 16 mei en 13 juni 2001 in het gebouw van de kerk te Enschede-Oost*.
- een schrijven van de raad van de Gereformeerde kerk te Hasselt d.d. 19 maart 2002 aan het deputaatschap Appèlzaken (met afschrift aan appellanten) met daarin een reactie op het appèlschrift. Daarbij werden als bijlagen gevoegd:
  1. Beleidsplan voor het bereiken van kerkelijke eenheid tussen de CGK en GK te Hasselt, Tweede fase: Het samengaan, d.d. 20-12-1999 en 12-01-2000;
  2. als boven, concept, met toelichtende brief, d.d. 29-11-1999;
  3. Verslag van een voortgezette samensprekingsvergadering, d.d. 30-11-1999;
  4. Toelichting op het ontstaan van de regeling van de kanselruil, ongedateerd (juni 2000), getekend door Baas, Dronkers en Poelarends;
  5. Notulen van de vergadering van de kerkenraad met diakenen, d.d. 21 september 2000;
  6. Kanselruil, kerkbladartikel, gepubliceerd 15 november 2000;
  7. Voorlichting aan de gemeente door de kerkenraad, d.d. 5 juli 2001;
  8. Mededeling aan de kerkenraad door J.J. Dronkers, d.d. 6 juli 2001;
  9. Brief over de kerkvisitatie van Van der Net en Teunis, d.d. 26 juli 2001;
  10. Brief over de voorlichting aan de gemeente (zie 7) van Van der Net en Teunis, d.d. 26 juli 2001;
  11. Brief aan de bezwaarde broeders, d.d. 19 maart 2002.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 19 april 2002 de beide appellanten en de kerkenraad, vertegenwoordigd door ds. P.R. Baas en de brs. Poelarends en Buitenhuis, in elkaars aanwezigheid gehoord. Een (eerst aan appellanten en kerkenraad ter verificatie voorgelegd) verslag van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

Appellanten zijn van mening dat de in het kader van wederzijdse erkenning vastgestelde regeling kanselruil tussen de Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde kerk te Hasselt schriftuurlijk en confessioneel gezien niet verantwoord is, omdat die regeling niet uitsluit dat in erediensten van de Gereformeerde kerk of in gezamenlijke erediensten van de Gereformeerde en Christelijk Gereformeerde kerk predikanten voorgaan die ook voorgaan in erediensten van andere kerkgenootschappen of in erediensten waarin door Gereformeerde of Christelijke Gereformeerde Kerken met andere kerken

wordt samengewerkt (behoudens de situatie die de uitzonderingsclausule regelt, die is aangebracht door Leusden in artikel 8 van het kader voor plaatselijke samensprekingen).

Besluit:

aan de verzoeken van appellanten niet te voldoen.

Gronden:

1. noch de kerkenraad van Hasselt noch de betrokken classes en particuliere synode zijn lichtvaardig heengestapt over de gevolgen van het feit dat de kanselruilpraktijk in de Christelijke Gereformeerde Kerken niet geheel gelijk is aan die in de Gereformeerde Kerken. De getroffen en goedgekeurde regeling is van behoedzame aard, doordat als hoofdregel gesteld wordt dat het de eigen predikanten van beide gemeenten zullen zijn die bij kanselruil zullen voorgaan. Voor uitzonderingssituaties (bijvoorbeeld bij predikantsvacatures) is goede onderlinge afstemming afgesproken. Ook wanneer er Christelijke Gereformeerde predikanten zullen voorgaan die eveneens voorgaan in een samenwerkingsgemeente of in een Nederlands Gereformeerde kerk, gaat het om beurten die zij vervullen conform de daarvoor geldende regelingen binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken. Niet aangetoond is (ook niet met de concrete verwijzingen van appellanten in hun bezwaarschriften naar plaatsen uit de Schrift en de belijdenis) dat deze regeling schriftuurlijk en confessioneel onverantwoord zou zijn;
2. de wijze waarop de Gereformeerde/Christelijke Gereformeerde kanselruil te Hasselt geregeld is, bevindt zich binnen wat generaal als bindend geregeld is in het Kader voor plaatselijke samensprekingen. Terecht is er door de classis op gewezen dat een bepaling zoals appellanten die graag nu als uitspraak van de synode zouden ontvangen, in 1999 bewust niet door de generale synode van Leusden is opgenomen (zoals toen wel door de kerk van Emmen verzocht was). Ten onrechte stellen appellanten in hun verweer dat het hier niet om een eender verzoek ging. Het feit dat de kerkenraad van Emmen zijn verzoek deed terwijl hij nog niet bekend was met de uitzonderingsclausule die Leusden aan zou brengen, doet niets af aan het feit dat Leusden bewust ervoor gekozen heeft om in het Kader niet een bepaling op te nemen die zou moeten uitsluiten dat bij kanselruil predikanten voorgaan die ook voorgaan in kerken waarmee de Gereformeerde kerken niet landelijk samenspreken;
3. in het kader van een appèl moet wel getoetst worden door de synode of door een kerkenraad gehandeld is conform wat landelijk (in dit geval via het Kader voor plaatselijke samensprekingen) is afgesproken, maar de appèlweg is niet de weg om zulke landelijke regels aangescherpt of veranderd te krijgen.

De zaak is voorbereid door de deputaten Appèlzaken. Het blijft onbevredigend, als de zaken van plaatselijk en landelijk naar elkaar toegroeien uiteenlopen. Afspraken zijn echter niet waterdicht te maken. Het principe blijft dat ieder verantwoordelijkheid draagt in eigen kerkverband. Het voorstel wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich van stemming. De afgevaardigden van de particuliere synode Overijssel blijven buiten stemming.

Artikel 62 – Westhuis versus PS Overijssel

(agenda 3.39)

30-08-02

Commissie: deputaatschap Appèlzaken

Materiaal:

bezwaarschrift van br. H. Westhuis te St. Jans klooster tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Overijssel van 17 mei 2000 en 18 juni 2001 in het geschil tussen H. Westhuis (verder: Westhuis) en de kerkenraad van Sint-Jans klooster-Kadoelen (verder: de KR).

Procesverloop

1. De kerkenraad van de toen nog niet gesplitste gereformeerde kerk van Vollenhove-Kadoelen heeft op 27 februari 1992 een besluit genomen over de mogelijke betrokkenheid van ambtsdragers bij een crematie;
2. Naar aanleiding van een appèlschrift van ds. J.B.K. de Vries heeft de classis Kampen op 14 januari 1994 geoordeeld dat de KR bij zijn besluit ten onrechte geen rekening heeft gehouden met (a) het particuliere karakter van een samenkomst die bij gelegenheid van een uitvaart wordt belegd; en (b) met de pastorale taak van troost, bemoediging en vermaning, waartoe een ambtsdrager zich tegenover de nabestaanden geroepen kan weten, ook als de uitvaart is geregeld met het oog op een crematie. De classis sprak uit dat de KR zijn besluit dient te vervangen door een beleidslijn die recht doet aan de factoren die de classis in haar oordeel heeft betrokken.
3. De KR heeft de uitspraak van de classis als bindend aanvaard en op 3 mei 1994 een nader besluit genomen. Dit besluit luidt – voorzover van belang – als volgt:

“(het) onderrichten van de gemeente in prediking en anderszins, opdat de gemeente weet dat begraven tot de christelijke levensstijl behoort in een land, waarin geen bijzondere omstandigheden tot crematie nopen;

dat ambtsdragers geen medewerking zullen verlenen aan een samenkomst voorafgaand aan een crematie van een gestorven lid der gemeente, tenzij er veel pastorale hulp nodig is op de dag van het definitieve afscheid en er geen sprake is van ongeloofspropaganda op een dergelijke bijeenkomst;

dat het kerkgebouw niet ter beschikking gesteld zal worden voor een samenkomst voorafgaand aan een crematie, tenzij in de samenkomst Gods Woord verkondigd en de crematie niet op één lijn gesteld wordt met de begrafenis als onderdeel van een goede christelijke traditie...”.

Het besluit is door de KR toegelicht in het plaatselijk kerkblad “Ons kerkgezin” van 18 juni 1994.

N.B. Naar aanleiding van een mondelinge toelichting van het besluit van de PS Overijssel van 17 mei 2000 (zie onder 14. van het procesverloop) – waartoe de PS uitdrukkelijk had besloten – heeft de KR op 5 september 2000 het woord “zullen” in het tweede onderdeel van zijn besluit vervangen door “kunnen”, om daarmee het mogelijke misverstand weg te nemen dat ambtsdragers zouden zijn verplicht om mee te werken aan zo’n samenkomst indien de beschreven uitzonderingssituatie zich voordoet. Deze verduidelijking is door de KR toegelicht in “Ons kerkgezin” van 21 oktober 2000.

4. Westhuis maakt op 2 september 1994 bij de KR bezwaar tegen het besluit van 3 mei 1994.
5. Op 13 oktober 1994 besluit de KR zijn besluit niet te veranderen. KR wijst Westhuis erop dat hij op grond van artikel 31 van de kerkorde moet bewijzen dat het KR-besluit en/of het classis-besluit van 14 januari 1994 in strijd is met Gods Woord of de kerkorde.
6. Na enige correspondentie over en weer deelt de KR bij brief van 15 juni 1995 gemotiveerd aan Westhuis mee dat hij de KR er niet van heeft kunnen overtuigen dat het genomen besluit in strijd is met de Schrift of de kerkorde. De KR geeft daarbij aan bereid te zijn met Westhuis over de brief van gedachten te wisselen indien de brief hem niet overtuigd heeft.
7. Op 20 juni 1996 neemt Westhuis deze uitnodiging aan. Het gesprek met een afvaardiging van de KR vindt op 6 september 1996 plaats. Van dit gesprek heeft Westhuis een verslag gemaakt.
8. Op 12 juni 1998 wenst Westhuis een gesprek met de visitatoren van de classis Kampen, omdat naar zijn zeggen geen voortgang in deze zaak zit. Dit gesprek zou op 18 juni 1998 plaatsvinden, maar is niet doorgegaan (zie het verslag van de hoorzitting + bijlagen).

9. Op 31 augustus 1998 gaat Westhuis vervolgens in appèl bij de classis Kampen.
10. De classis Kampen besluit op 8 januari 1999 het appèlschrift niet-ontvankelijk te verklaren, omdat het “niet voldoet aan de eenvoudige regels die voor een appèlschrift gelden”. De classis is van oordeel dat Westhuis geen gronden aangeeft waarop zijn bezwaar rust, geen inzage heeft gegeven in de correspondentie met de KR en niet vermeldt wat de KR op zijn bezwaren heeft geantwoord. Aan het slot van haar brief van 11 januari 1999, waarin naast bovenvermelde beslissing ook mededeling wordt gedaan van een beslissing in een ander appèlschrift van Westhuis, wijst de classis Westhuis verder op de bepalingen van Dordrecht 1893 (“Hoger beroep tegen enige uitspraak van een kerkelijke vergadering moet vóór de eerstkomende samenkomst van de meerdere vergadering, waarop men zich beroept, geschieden met kennisgeving aan de scriba van de vergadering door wier besluit men zich bezwaard acht”). De classis heeft mede op grond van deze bepaling besloten Westhuis te berispen over de manier waarop hij van het appèlrecht gebruik maakt.
11. Op 1 februari 1999 vraagt Westhuis revisie van het besluit van de classis.
12. Op 25 juni 1999 deelt de classis Kampen aan Westhuis mee de zaak niet opnieuw in behandeling te nemen. Zij berispt Westhuis ernstig, dat hij keer op keer de classis opzadelt met ongeargumenteerde bezwaarschriften, omdat hij stelselmatig niet ingaat op de argumenten waarmee zijn bezwaren zijn weerlegd.
13. Op 10 januari 2000 gaat Westhuis in appèl bij de particuliere synode Overijssel. Hij verzoekt de particuliere synode uit te spreken dat de door de KR vastgestelde regeling rond crematie strijdig is met Gods Woord en dat hem ten onrechte wordt verweten zijn bezwaren niet met ‘harde teksten’ te hebben onderbouwd. Voorts verzoekt hij de particuliere synode het handelen van de classis ten aanzien van zijn bezwaren te veroordelen.
14. De Particuliere Synode Overijssel besluit op 17 mei 2000 niet aan de verzoeken van Westhuis met betrekking tot de regeling van de KR te voldoen op basis van de volgende gronden:

“1. Tussen br. Westhuis en de kerkenraad bestaat geen verschil in de principiële afwijzing van crematie maar alleen over de wijze van handelen in geval van een concreet verzoek tot medewerking aan de voorbereiding van crematie.

2. Het is een versmalling van de probleemstelling om alleen te vragen naar “harde schriftbewijzen”. Wanneer Gods Woord ons over een zaak onderwijst is daarmee nog niet gezegd hoe in iedere concrete situatie gehandeld moet worden. Daarin behoort met wijsheid onderscheiden te worden.

3. De randvoorwaarden van de kerkenraad om in een concrete situatie medewerking te verlenen zijn opgesteld conform de uitspraak van de classis en zijn duidelijk pastoraal van aard. Zij willen geen afbreuk doen aan de afwijzing van crematie maar hebben als doel om, kennelijk bij wijze van uitzondering, uitgaande van die afwijzing, in een concrete situatie van rouw pastorale hulp te kunnen geven.

4. De randvoorwaarden geven voldoende ruimte om de bestrijding van de christelijke boodschap omtrent het begraven tegen te gaan en deze boodschap zelf tot haar recht te laten komen.

5. Gelet op artikel 31 KO zou moeten worden aangetoond dat het onschriftuurlijk is om bij uitzondering om pastorale redenen medewerking te geven bij crematie. Daarvoor is het niet voldoende om naar de principiële afwijzing van crematie door de kerkenraad te wijzen.

6. Het is ongegrond om de handelwijze van de kerkenraad in een concreet geval en onder bepaalde randvoorwaarde, met versmalling van de christelijke cultuurvorming in het algemeen in verband te brengen.”

De particuliere synode besluit tevens geen uitspraak te doen over de handelwijze van de classis, met name omdat het bezwaar tegen het kerkenraadsbesluit de oorspronkelijke zaak is en de handelwijze die moeiten heeft veroorzaakt in de loop van de procedure, niet tot de oorspronkelijke zaak behoort. De particuliere synode acht appèlzaken er niet mee gebaat wanneer de

- behandeling zich in procedurekwesties verliest, maar alleen wanneer zij zich op de oorspronkelijke zaak concentreert.
15. Op 11 april 2001 vraagt Westhuis aan de particuliere synode om haar besluit te herzien.
  16. Bij brief van 18 juni 2001 schrijft de particuliere synode dat de Particuliere Synode Overijssel 2000 voldoende aandacht heeft gegeven aan zijn bezwaren en dat de uitspraak bovendien nog mondeling is toegelicht. Zij geeft Westhuis dringend in overweging de zaak verder te laten rusten, opdat deze zaak – waarin geen duidelijke principiële verschillen tussen hem en de kerkenraad bestaan – tot normale proporties kan worden teruggebracht.
  17. Op 7 januari 2002 gaat Westhuis in appèl bij de generale synode. Uit de begeleidende brief blijkt dat hij met name moeite heeft dat ‘gewone gemeenteleden’ de door de kerkenraad aanvaarde praktijk (o.m. samenkomsten voor lijkverbranding vanuit de kerk) naar buiten moeten verdedigen. Hij staat op het standpunt – kort samengevat – dat het besluit van de KR innerlijk tegenstrijdig is, omdat in het besluit geen eenheid bestaat tussen de leer (crematie wordt op bijbelse gronden afgewezen) en de praktijk (onder omstandigheden moeten/mogen ambtsdragers aanwezig zijn bij een samenkomst voorafgaande aan een crematie). Hij verzoekt de generale synode uit te spreken hetgeen hij aan de classis en de particuliere synode heeft verzocht. Daarnaast verzoekt hij uit te spreken dat de particuliere synode wel een uitspraak had behoren te doen over de handelwijze van de classis.

Nadere stukken

Voorzover de stukken die onder het procesverloop zijn vermeld, niet bij de toegezonden stukken zaten, zijn ze door deputaten opgevraagd en ontvangen. Bij de hoorzitting is vastgesteld dat beide partijen over alle stukken beschikten.

Hoorzitting

Deputaten hebben op 28 mei 2002 Westhuis en de KR in elkaars aanwezigheid gehoord. Het verslag van de hoorzitting is bijgevoegd (niet opgenomen in de Acta).

Samenvatting van het geschil

De kerkenraad van Vollenhove-Kadoelen heeft op 3 mei 1994 een gedragslijn vastgesteld over de wijze waarop ambtsdragers dienen om te gaan met verzoeken om medewerking aan een samenkomst, voorafgaande aan een crematie. Op 5 september 2000 heeft de KR deze gedragslijn verduidelijkt. Beide besluiten zijn uitvoerig toegelicht in het plaatselijk kerkblad “Ons Kerkgezin”.

Het uiteindelijke besluit laat de mogelijkheid open bij uitzondering ambtelijke medewerking te verlenen aan een dergelijke samenkomst, indien er pastorale hulp nodig is op de dag van “het definitieve afscheid” en er geen sprake is van “ongeloofpropaganda” waarbij een crematie op één lijn wordt gesteld met een begrafenis. De KR had aanvankelijk gekozen voor een absoluut verbod, maar is daarop teruggekomen nadat de classis een bezwaar daartegen had gehonoreerd. Ambtsdragers zijn niet verplicht mee te werken indien de uitzonderingssituatie zich voordoet.

Besluit:

aan de verzoeken van br. Westhuis niet te voldoen.

Gronden:

1. de handelwijze van br. Westhuis bij het gebruikmaken van zijn appèlrecht staat op gespannen voet met de uitspraak van de Generale Synode Dordrecht 1893 (Acta, artikel 185), geciteerd onder 10. van het procesverloop. Artikel 31 van de Kerkorde geeft een recht van appèl aan iemand die *bezwaard* is door handelingen of besluiten van de kerkenraad (of een andere mindere vergadering). Dat wil zeggen dat het moet gaan om iemand die zo belast is door het handelen van zijn of haar kerkenraad dat hij of zij die last niet of moeilijk kan dragen. In een dergelijke situatie mag van de bezwaarde worden gevraagd dat hij niet draait het door hem of

haar als onbijbels of anderszins als onrecht ervaren handelen van de kerkenraad ter beoordeling voor te leggen aan de classis, zodat het onrecht niet langer blijft bestaan dan strikt nodig is, dan wel dat spoedig duidelijk wordt dat van geen onrecht sprake is. Daarbij moet tevens in rekening worden gebracht dat de bezwaarde deel uitmaakt van de gemeente en het dikwijls gaat om handelingen en besluiten die ook andere leden van de gemeente of de gemeente als geheel raken. Uit de gang van zaken blijkt dat br. Westhuis pas op 31 augustus 1998 in appèl gaat tegen een kerkenraadsbesluit dat in juni 1994 was gepubliceerd.

Wel blijkt uit de stukken en het proces-verbaal van de hoorzitting dat de kwestie van de praktische regeling rond een crematie in de tussenliggende periode regelmatig onderwerp van correspondentie en gesprek is geweest tussen br. Westhuis en de KR en dat niet valt uit te sluiten dat hier en daar sprake is van miscommunicatie. Desalniettemin moet op grond van de trage gang van zaken, met verschillende langere perioden waarin geen activiteit van Westhuis met betrekking tot de in geding zijnde kwestie plaatsvindt, ernstig worden betwijfeld of Westhuis in 1998 nog recht had/heeft op een inhoudelijke beoordeling van zijn 'geschil' met de KR door de meerdere vergadering(en). Aangezien de KR tijdens de hoorzitting desgevraagd heeft aangegeven zich in dit stadium niet op 'de regel van Dordrecht' te willen beroepen, alsmede gelet op de omstandigheid dat ook de classis en de particuliere synode deze regel niet als een beslissende belemmering hebben gehanteerd, zal aan Westhuis echter het voordeel van de twijfel worden gegund;

2. de Particuliere Synode Overijssel 2000 is uitvoerig ingegaan op de bezwaren van Westhuis en heeft op goede gronden (weergegeven onder 14.1 t/m 6 van het procesverloop) beslist dat die bezwaren de KR niet nopen zijn besluit van 3 mei 1994 van tafel te nemen. De generale synode kan die gronden volledig onderschrijven. Dat Westhuis – zoals blijkt uit zijn appèlschrift – het samengaan van een principiële afwijzing van crematie én het onder omstandigheden uit pastorale motieven toelaten dat ambtelijke zorg wordt gegeven in/rond een samenkomst die met deze principiële afwijzing niet spoort, niet kan begrijpen en blijft zien als een innerlijke tegenstrijdigheid, leidt niet tot een ander oordeel;
3. de KR heeft bovendien naar aanleiding van het advies dat de PS-afgevaardigden hebben gegeven bij hun mondelinge toelichting van haar besluit, de regeling aangepast, zodat thans in ieder geval buiten iedere twijfel is dat ambtsdragers niet verplicht zijn om onder omstandigheden mee te werken aan een samenkomst voorafgaande aan een crematie. Daarmee is één van de belangrijkste bezwaren van Westhuis weggenomen;
4. zoals de classis Kampen reeds in haar besluit van 14 januari 1994 heeft aangegeven, dient een samenkomst die bij gelegenheid van een uitvaart wordt belegd, te worden gezien als een particuliere aangelegenheid. Artikel 71 van de Kerkorde bepaalt uitdrukkelijk dat in de Gereformeerde Kerken (door de kerkenraad) geen rouwdiensten zullen worden belegd. Het enkele feit dat de KR het kerkgebouw, onder de in de regeling opgenomen voorwaarden, mogelijkterwijls ter beschikking stelt indien een dergelijke bijeenkomst wordt belegd voorafgaande aan een crematie, maakt niet dat deze samenkomst daarmee door de KR wordt goedgekeurd. Indien 'gewone gemeenteleden' moeite hebben om dit aan 'buitenstaanders' duidelijk te maken, ligt het voor de hand daarbij gebruik te maken van het KR-besluit en de daarop gegeven toelichting, zodat ieder misverstand over de betekenis die de KR hecht aan een christelijke begrafenis, kan worden weggenomen;
5. de particuliere synode heeft in de gegeven situatie niet onjuist gehandeld door geen uitdrukkelijke uitspraken te doen over de handelwijze van de classis. Door inhoudelijk te beslissen op de bezwaren van Westhuis heeft zij terecht de nadruk gelegd op het oorspronkelijke geschil. Uit het feit dat zij een andere beslissing heeft genomen dan de classis, is het overigens ook voor Westhuis duidelijk in welk opzicht de particuliere synode – voorzover relevant voor het oorspronkelijke geschil – de handelwijze van de classis niet deelt.

Het voorstel van deputaten Appèlzaken wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich van stemming. De afgevaardigden van de particuliere synode Overijssel blijven buiten stemming.

Hoofdstuk 4 – Eredienst

Artikel 63 – Bijbelvertaling

(agenda 4.1)

24-05;08-06-02

Commissie: deputaatschap Bijbelvertaling

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor bijbelvertaling;
2. aanvullend rapport van deputaten voor bijbelvertaling;
3. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld.

Besluit:

1. deputaten Bijbelvertaling te dechargeren met hartelijke dank onder goedkeuring van het door hen verrichte werk;
2. aan de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld te berichten dat deputaten blijkens hun rapport zich hebben ingespannen om op verschillende manieren de kerken te informeren over het Nieuwe Bijbelvertaling-project; en dat een plaatselijke kerk desgewenst met deputaten Bijbelvertaling contact kan opnemen voor meer informatie;
3. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a. bij bijbelgenootschappen en andere instanties die actief betrokken zijn bij het uitgeven en (doen) vervaardigen van bijbelvertalingen in ons land, zich te blijven presenteren als adres waaraan men informatie over het onderwerp bijbelvertaling kan toezenden;
  - b. de mogelijkheid te benutten om verder deel te nemen aan het overleg met het Nederlands Bijbelgenootschap waar het de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) betreft en daarbij waakzaam de verdere ontwikkelingen te volgen vanuit het door de Generale Synode Leeuwarden 1990 bepaalde in besluit 2b, Acta artikel 67;
  - c. de kerken regelmatig te informeren in overleg met deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - d. de generale synode te adviseren over de ontwikkelingen rond de NBV en daarbij van de kerken het gebed te vragen voor het tot stand komen van een verantwoorde vertaling;
  - e. indien de volledige NBV op tijd beschikbaar is, de eerstkomende Generale Synode te dienen met een onderbouwd advies of de NBV kan worden vrijgegeven voor gebruik in de erediensten;
  - f. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
  - g. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Grond ad e:

de beoogde verschijningsdatum van de NBV is Advent 2004.

De predikanten B.C. Buitendijk en J.J. Schreuder zijn aanwezig als deputaten voor de bijbelvertaling. Op 8 juni worden ze aangevuld met ds. H.J. Room.

De bespreking staat in het teken van de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV), die het Nederlands Bijbelgenootschap in 2004 hoopt klaar te hebben. Enkele afgevaardigden wezen op het grote belang van een nieuwe bijbelvertaling; een verandering die voor de eredienst ingrijpender is dan die er verder op de agenda van de synode staan.

Toch is het opvallend, dat deze zaak nog niet zo leeft binnen de kerken. Mensen willen wel een andere vertaling, maar kiezen dan voor *Het Boek*.

Daarom dient ds. R. van Wijnen een amendement in, waarin de deputaten opdracht krijgen regionale voorlichtingssamenkomsten te beleggen. De bereidheid om voorlichting te geven is aanwezig; contact hiervoor kan opgenomen worden met drs. W.A.E. Brink-Blijdorp. Maar de verplichting nemen de deputaten niet over.

Hoe wordt een nieuwe bijbelvertaling getoetst? Deputaten wijzen erop, dat het onmogelijk is een vertaling kerkelijk vast te stellen. Toetsing ervan, zoals bij de onderdelen van het kerkboek, is daarom niet wenselijk. Deputaten gaan uit van de criteria die de Generale Synode Leeuwarden 1990 heeft vastgesteld: zorgvuldig en betrouwbaar in hedendaags Nederlands op een wijze die recht doet aan de eenheid der schriften en functionerend binnen een belijdende kerkgemeenschap. Ook wordt gekeken naar de criteria van het bijbelgenootschap zelf. Het is de bedoeling van de deputaten de volgende synode te dienen met een advies over het gebruik van deze vertaling, die, naar men hoopt, advent 2004 klaar zal zijn. Uitbreiding van het deputaatschap is met het oog hierop wenselijk.

Het Nederlands Bijbelgenootschap blijkt gevoelig te zijn voor de kritiek die zij inbrengen op de proeven van vertaling die tot dusver verschenen zijn. Ds. P.L. Voorberg dient daarop een amendement in waarin de deputaten opdracht krijgen om na te gaan wat het bijbelgenootschap met de kritiek doet. Hij wil expliciet uitspreken, dat ook deze nieuwe vertaling getoetst moet worden. Een invoeringsplan is niet voldoende voor hem.

Kunnen de proeven van vertaling al in de erediensten gebruikt worden? Deputaten ontraden dat; het zijn inderdaad nog maar proeven. Maar het is wellicht goed ze te gebruiken bij bijbelstudie.

Het amendement-Voorberg komt eerst in stemming. Tien zijn er voor, geen onthoudingen en het is daarmee verworpen. Het amendement-Van Wijnen wordt ook verworpen met 5 stemmen voor en 1 onthouding.

Het voorstel van deputaten wordt aanvaard met algemene stemmen. De preses spreekt de dank uit voor het gedane werk.

Artikel 64 – Benoeming deputaten Bijbelvertaling

(agenda 4.2)

08-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Bijbelvertaling worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. B.C. Buitendijk (s), Steenwijk (2005)	ds. M.O. ten Brink, Lutten
W.A.E. Brink-Blijdorp, Putten (2008)	W.Th. Meijer, Roden
M.E.H. Kuijper-Versteegh, Franeker (2011)	
ds. H.J. Room, Harderwijk (2005)	
W.H. Rose, Kampen (2008)	
ds. J.J. Schreuder, Spakenburg (2005)	
J.I.J. Slings-de Vries, Waddinxveen (2011)	

Artikel 65 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 46

(agenda 4.4)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. brief van br. T.L. Bruinius, te Alkmaar d.d. 4 februari 2002 met adhesiebetuiging van ds. G. Blijdorp te Wageningen; brief van br. H. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 9 maart 2002; brief van br. en zr. Bezemer-van Ewijk te Zwijndrecht d.d. 12 februari 2002. Briefschrijvers maken bezwaar tegen besluit 2 Acta art. 46 van de GS Leusden 1999 het gebruik van de Groot Nieuws Bijbel, editie 1996 (GNB) in bijzondere situaties over te laten aan de plaatselijke kerken. Gevraagd wordt dat besluit in te trekken en eventueel uit te spreken dat de bijbelvertaling GNB niet geschikt is voor gebruik in de eredienst. Als redenen worden opgegeven:
  - de dynamisch equivalente vertaalmethode die is gebruikt;
  - het feit dat in het voorwoord van de vertaling wordt duidelijk gemaakt dat de GNB niet werd gemaakt om in de eredienst van de kerkgemeenschappen de plaats in te nemen van de daar gebruikelijke vertalingen;
  - onduidelijkheid wanneer er sprake is van een bijzondere situatie waarin de GNB gebruikt zou mogen worden;
2. brief van br. A van der Molen te Amersfoort 20 februari 2002 met het verzoek besluit 2 Acta art. 46 van de GS Leusden 1999 te herroepen. Als redenen worden genoemd de schriftkritische instelling die uit de inleidingen op de Bijbelboeken blijkt, de semi-pelagiaanse theologie die blijkt uit de vertalingen, en de eenheid tussen Oude en Nieuwe Testament die in de vertaling wordt doorbroken;
3. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord met onder meer als bezwaar dat besluit 2 in strijd is met besluit 1, want “het wordt in de vrijheid van de kerken gegeven of niet”.

Besluit 1:

uit te spreken dat er sprake is van onhelderheid en tegenstrijdigheden in de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 Acta art. 46 en deze besluiten vervallen te verklaren.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 stelt (Besluit 2 Grond 4 en 5) dat er met betrekking tot het gebruik van een bijbelvertaling in de eredienst geen bindende bepalingen bestaan, dat het onmogelijk is voor een generale synode een bijbelvertaling kerkelijk te ijken en dat een synode ten deze ook geen roeping heeft. Toch doet de generale synode tegelijk zelf uitspraken waarbij ze in feite wel regelend en voorschrijvend optreedt: de GNB wordt enerzijds uitdrukkelijk niet vrijgegeven voor gebruik in de gewone eredienst, terwijl anderzijds een beperkt gebruik van de GNB generaal-synodaal wordt toegestaan. Dit is onhelder en innerlijk tegenstrijdig. De synode spreekt in Besluit 1 en 2 krachtens een veronderstelde bevoegdheid om al of niet – of eventueel in beperkte mate – vrij te geven, maar in de gronden bij Besluit 2 lijkt ze het bestaan van zo'n bevoegdheid te ontkennen;
2. de Generale Synode Leusden 1999 stelt vast (Besluit 1 Grond 1) dat er geen systematisch onderzoek is gedaan naar de inhoudelijke kwaliteit en de betrouwbaarheid van de GNB, en baseert daarop haar besluit om de GNB niet voor gebruik in de gewone eredienst vrij te geven. Wanneer er echter geen onderzoek is gedaan, kan er noch negatief noch positief een besluit genomen worden. Zonder onderzoek ontbreken ook de gronden waarop kan worden gezegd dat alleen in bijzondere situaties, tijdelijk of onder voorwaarden het gebruik goorloofd is;

3. de Generale Synode Leusden 1999 maakt een onderscheid tussen gebruikgericht en inhoudsgericht. Ten aanzien van het lezen van Gods Woord in kerkdiensten en kerkelijke samenkomsten moeten echter altijd eisen van betrouwbaarheid en zorgvuldigheid worden gesteld, en het 'gebruik' moet daarbij van de 'inhoud' afhankelijk blijven. Bovendien strijdt het maken van dit onderscheid ook met de nauwkeurige wijze waarop de kerken alle teksten in het Gereformeerd Kerkboek vaststellen en hanteren.
4. de Generale Synode Leusden 1999 liet het gebruik van de GNB 'in bijzondere situaties' over aan de verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerken. Het blijft onduidelijk, waarom voor zulke bijzondere situaties een generaal-synodale uitspraak nodig is. Ook wordt niet helder, welke criteria er voor het gebruik van een bijbelvertaling in zulke situaties moeten gelden die anders zijn dan voor een gewone kerkdienst.

Besluit 2:

- a. aan deputaten Kerkrecht en kerkorde de opdracht te geven om in overleg met deputaten Bijbelvertaling
  1. onderzoek te doen naar de (vooral) kerkrechtelijke vragen met betrekking tot kerkelijke ijking van bijbelvertalingen en het generaal-synodaal vrijgeven van een vertaling annex de afbakening van bevoegdheden in dezen;
  2. na te gaan, welke besluitvorming er ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten in de huidige situatie en voor de komende jaren op generaal-synodaal niveau nodig is;
  3. daarover aan de volgende synode te rapporteren;
- b. hangende dit onderzoek het gebruik van de GNB in de verantwoordelijkheid van de kerkenraden te laten.

Gronden:

1. in deze kwestie komt aan het licht, dat er ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten sinds 1951 geen consistente lijn is te bespeuren in diverse synodebesluiten en -uitspraken. De onzekerheid en de onenigheid die daardoor (kunnen) ontstaan, dienen te worden voorkomen en weggenomen;
2. bij de wijze waarop sinds de jaren 1970 alle onderdelen van het kerkboek alsook de inrichting van de eredienst tot voorwerp van gedetailleerde kerkelijke besluitvorming zijn geworden, past het niet meer om ten aanzien van de in de eredienst zo centrale lezing van Gods Woord geen helderheid over beleid en bevoegdheden te hebben;
3. de door deze generale synode aanvaarde 'Koersbepaling...' bevat gezichtspunten die kunnen helpen om ook ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerkdiensten tot goede kerkelijke afspraken te komen;
4. op inhoudelijke bezwaren tegen de GNB kan door de generale synode niet worden ingegaan zolang de taak en bevoegdheid van generale synodes ten aanzien van het gebruik van bijbelvertalingen in de kerken niet helder zijn omschreven. In een dergelijke situatie blijven de kerkenraden uiteraard op de gewone wijze verantwoordelijk voor de invulling van de kerkdiensten.

De zaak is voorbereid door de deputaten Kerkrecht en kerkorde. Aanwezig zijn ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde.

Bezwaarders vragen revisie van een besluit van de generale synode van Leusden, die het gebruik van de Groot Nieuws Bijbel in bijzondere omstandigheden toeliet.

Deputaten willen tegemoetkomen aan de bezwaren. En tegelijk een bijdrage leveren om voor de toekomst onduidelijkheid over het gebruik van bijbelvertalingen in het algemeen weg te nemen.

Ds. Jac. Ophoff dient een tegenvoorstel om de bezwaren niet toe te stemmen, hierin gesteund door ds. J.A. Boersema. Bij het voorstel van deputaten is een amendement van ds. Drost om 2.b. te laten vervallen. Bij het tegenvoorstel is een amendement van br. J.P. de Vries om daarin 2.a. met gronden te

handhaven. Het amendement van ds. Drost komt in stemming en wordt verworpen met 20 stemmen tegen en 3 onthoudingen.

Het voorstel van deputaten komt dan in stemming en wordt aangenomen met 18 stemmen voor, 16 tegen en geen onthoudingen. Het tegenvoorstel is daarmee verworpen.

Artikel 66 – Eredienst

(agenda 4.5)

01-06;26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. rapport van deputaten Eredienst;
2. brief van br. en zr. De Leeuw-Hiemstra te Ermelo, waarin ze bezwaar aantekenen tegen het feit dat de Generale Synode Leusden 1999 hun verzoek niet honoreerde om uit te spreken dat de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 ten onrechte uitsprak dat de Generale Synode Ommen 1993 op goede gronden een deputaatschap Eredienst instelde.

Besluit 1:

het bezwaar van br. en zr. De Leeuw-Hiemstra af te wijzen en hen te manen zich neer te leggen bij de genomen en enkele malen bevestigde besluiten.

Gronden:

1. er worden geen nieuwe argumenten aangedragen tegen de genoemde besluiten;
2. het is onjuist van synode tot synode dezelfde zaak aan de orde te stellen.

Besluit 2:

deputaten Eredienst decharge te verlenen onder betuiging van dank voor de door hen verrichte werkzaamheden.

Besluit 3:

opnieuw deputaten Eredienst te benoemen met de volgende opdrachten:

- a. te onderzoeken of het mogelijk is in de te zingen versie van de Geloofsbelijdenis van Nicea (*Liturgisch katern*, blz. 11) het woord ‘van’ in de passage “God van God, licht van licht, waarachtig God van waarachtig God” te vervangen door het woord ‘uit’;
- b. om te zien naar een toonzetting – of deze eventueel te laten vervaardigen – waarbij de tekst van de Geloofsbelijdenis van Nicea wordt gebruikt zoals deze door de Generale Synode Heemse 1984-85 is vastgesteld;
- c. samen met deputaten Kerkmuziek een beknopt nader onderzoek te (laten) doen naar het onderwerp liturgie en huidige cultuur, op basis van hun eerdere rapportage;
- d. bij het voorbereiden van hun voorstellen zoveel mogelijk rekening te houden met de gevoelens die leven in de kerken. Met het oog hierop zal een klankbordgroep uit de breedte van de kerken worden samengesteld, in overleg met het (voormalig) moderamen van deze synode, die minimaal jaarlijks met deputaten overlegt;
- e. ten aanzien van de aan de kerken voorgelegde orde van dienst D (het ordinarium) de reacties en ervaringen uit de kerken te verzamelen en eventueel een orde van dienst aan de eerstvolgende synode voor te stellen;

- f. de reacties uit de kerken op hoofdstuk 10 uit het rapport van deputaten Eredienst aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 (over de inrichting van de tweede kerkdienst) te verzamelen en daarover verslag uit te brengen aan de volgende synode;
- g. zich nader te bezinnen op een consistent en eigentijds taalgebruik in liturgische teksten en formuleren, en daartoe in overleg te treden met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
- h. verder te studeren over het onderwerp vernieuwing doopformulier, met inachtneming van de bespreking op de synode en met verwerking van wat in de wensen en de brieven vanuit de kerken naar voren is gebracht; hierbij samen te werken met name met deputaten liturgische formulieren van de Christelijke Gereformeerde Kerken en zo mogelijk met deputaten van andere kerken en de volgende synode te dienen met concrete voorstellen ten aanzien van de in hun rapport genoemde gesprekspunten (met uitzondering van het instellen van doopzondagen en de plaats van de doop in de eredienst), waaronder met name:
  - i. een taalkundige herziening van het klassieke doopformulier;
  - ii. een proeve van een tweede formulier voor de bediening van de doop aan de kinderen van de gemeente;
- i. studie te verrichten naar mogelijke aansluiting tussen het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis en de beide doopformulieren; bij deze studie in overleg te treden met kerken van gereformeerde belijdenis die praktisch dezelfde formulieren hanteren; voorts onderzoek te doen naar de betekenis en verwoording van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging;
- j. het voorgestelde formulier voor de openbare geloofsbelijdenis aan de kerken voor te leggen en de reacties te verwerken in een definitieve versie;
- k. desgevraagd de kerken te voorzien van informatie en advies over zaken met betrekking tot liturgie en eredienst;
- l. hun werkzaamheden te verrichten binnen het beschikbaar gestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
- m. over hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en dit rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te doen toekomen.

Gronden:

- bij a: Het gebruik van het woord ‘van’ kan verwarrend en vervreemdend werken gezien het hedendaagse taalgebruik.
- bij b: De tekstuele verschillen wegen bij sommige kerken zo zwaar dat zij geen gebruik willen maken van de twee toonzettingen uit het *Liturgisch Katern*. Om te zorgen dat deze kerken toch de mogelijkheid hebben om de Geloofsbelijdenis van Nicea te zingen, is het goed wanneer er een toonzetting komt op de Nicea-tekst zoals deze is vastgesteld door de Generale Synode Heemse 1984-85.
- bij c: Deputaten hebben in hun rapport aangegeven dat een wetenschappelijk onderzoek naar de huidige stand van zaken op het terrein van liturgie en cultuur niet tot de competentie van een kerkelijk deputaatschap behoort, maar wel is een onderzoek op zijn plaats naar de mogelijke toepasbaarheid van eigentijdse inzichten.
- bij d: Deputaten toetsen zo het draagvlak voor hun voorstellen. Ook verzamelen zij ideeën die over de liturgie leven binnen de kerken. Dit kan bijdragen aan een goede uitvoering van wat in de koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO is vastgelegd, te weten in bepaling 3, waarin gesteld wordt dat de effecten op de vrede in de kerken meegewogen zullen worden in de besluitvorming. Wanneer kerkleden tijdig betrokken worden bij het proces van besluitvorming over nieuwe aangelegenheden, zal dit de ingang van nieuwe voorstellen positief beïnvloeden. Een jaarlijks overleg stimuleert de kerkleden om tijdig mee te denken met deputaten over hun voorstellen.

- bij e: Op deze wijze wordt via een rapportage aan de eerstvolgende synode duidelijk, in hoeverre de kerken behoefte hebben aan deze orde van dienst.
- bij f: Uit de reacties kan blijken, hoe de kerken ten aanzien van de middagdienst willen handelen in de toekomst.
- bij g: De Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 49 besluit 2.4 droeg het deputaatschap reeds op te streven naar een goede samenhang in de diverse liturgische teksten en formulieren; onderlinge afstemming is wenselijk in het kader van kerkelijke eenheid.
- bij h: a. deputaten hebben in hun rapport aangetoond dat een diepere bezinning op het doopformulier noodzakelijk is;
 b. de synodebespreking van de in het rapport aangedragen discussiepunten heeft materiaal opgeleverd waarmee deputaten kunnen werken;
 c. de brieven uit de kerken geven aan waar gevoeligheden liggen en waaraan deputaten daarom bijzondere aandacht moeten besteden;
 d. voor gemeenten waar doopsbediening aan kinderen frequent voorkomt, is een tweede formulier een hulp;
 e. de verdediging van het recht van kinderen op de doop tegenover het baptisme in deze tijd is noodzakelijk.
- bij i: Deputaten hebben terecht in hun rapport aangegeven dat zij een studie naar de aansluiting tussen genoemde formulieren op zijn plaats achten in deze zin dat de verwoording van een schriftuurlijke visie op doop en belijdenis meer samenhang gaat vertonen.
 Nadere bezinning inzake betekenis en verwoording van gebed en zegen en het werk van de Heilige Geest en eventuele handoplegging is wenselijk.
 Het is raadzaam ten aanzien van een definitieve versie van het belijdenisformulier samen te werken met kerken van gereformeerde belijdenis.
- bij j: Het is van belang dat de kerken meedenken over de definitieve versie van het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis.
- bij k: Bij de invoering van nieuwe liturgische elementen is het van belang dat de kerken aanvullende informatie kunnen verkrijgen, zowel mondeling als schriftelijk.

(De onderdelen a-c, e-j van deze instructie en de daarbij gevoegde gronden zijn overgenomen uit eerdere besluiten van de synode. Onderdeel d is gelijk aan onderdeel 8 van de instructie voor deputaten Kerkmuziek. Onderdeel k is overgenomen uit de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde instructie.)

Besluit 4:

ten behoeve van ondersteunende activiteiten rond de besluiten die liturgie en kerkmuziek betreffen, aan deputaten Eredienst en aan deputaten Kerkmuziek een bedrag beschikbaar te stellen van in totaal € 8000 per jaar.

Grond:

de uitvoering van punt k van de instructie brengt kosten mee.

(Dit besluit is identiek aan besluit 10 over het rapport van deputaten Kerkmuziek.)

Op 1 juni zijn aanwezig de deputaten ds. H.K. Bouwkamp, ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra en dr. J. Smelik. Zij presenteren hun rapport en de diverse onderdelen ervan. Op 26 september wordt hun instructie besproken en met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 67 – Benoeming deputaten Eredienst

(agenda 4.6)

21-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Eredienst worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. H.K. Bouwkamp (s), Mariënberg (2008)	C.A. van der Vloed, Rotterdam
ds. T.K. van Eerden, Zuidhorn (2011)	ds. M. Wielhouwer, Zuidlaren
D.Th. Hoekstra, Capelle aan den IJssel (2005)	
ds. J.J. Poutsma, Enschede (2005)	
ds. F.G. aan het Rot, Broek op Langedijk (2008)	
A. Veefkind, Holten (2011)	
J.N. van IJcken, Nijkerk (2005)	

Artikel 68 – Liturgisch Katern

(agenda 4.7)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

brief van br. A. van Herwijnen te Uitwijk d.d. 20 februari 2002 met verzoek om terugname van Liedboek en *Liturgisch Katern*. “Het kan bekend zijn dat vele tientallen leden onze kerken al hebben verlaten en als het zo door gaat, een scheuring niet meer af te wenden is.” Volgt het verzoek om o.a. het *Liturgisch Katern* met onmiddellijke ingang te stoppen. “De vergaderingen (zowel openbaar als besloten) wijzen zeer zeker heen naar een nieuwe adering.”

Besluit:

niet te voldoen aan zijn verzoek het *Liturgisch Katern* terug te nemen.

Gronden:

1. bij alle begrip voor de bezorgdheid van broeder Van Herwijnen mist de synode bij hem inhoudelijke argumenten tegen Besluit 2 onder artikel 49 uit de Acta van de Generale Synode Leusden 1999 (betreffende het *Liturgisch Katern*);
2. in vele kerken wordt de ‘door synode geboden’ ruimte voor variatie etc. benut, doordat men dankbaar gebruik maakt van (delen uit) het *Liturgisch Katern*. Niet zelden werkt deze gebruikmaking liturgische bewustwording in de hand, wat op haar beurt weer bevorderend kan werken voor de geloofsgroei en opbouw van de gemeente.

Grond 1 luidde oorspronkelijk: ‘... ziet de synode geen inhoudelijk argument om Besluit 2 ...’ terug te nemen. Op voorstel van ds. Bijzet wordt dit gewijzigd in: ‘... mist de synode bij hem inhoudelijke argumenten tegen Besluit 2 ...’. Aldus gewijzigd wordt het voorstel aangenomen met 34 stemmen voor en 1 onthouding.

Artikel 69 – Liturgisch katern – de Geloofsbelijdenis van Nicea

(agenda 4.8)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

brieven van de kerkenraden van Amersfoort-Centrum d.d. 8 maart 2002, Assen-Zuid (zonder datum), Voorschoten d.d. 23 mei 2001, Axel d.d. 31 mei 2001, Capelle aan den IJssel-Zuid/West d.d. 15 oktober 2001, Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002; brieven van leden van de Gereformeerde Kerk te Veenendaal d.d. 2 maart 2002 met drie adhesiebetuigingen, van fam. C. Bezemer te Zwijndrecht d.d. 12 februari 2002, A. Meijer te 's-Hertogenbosch d.d. 16 maart 2002.

In de brieven wordt bezwaar aangetekend tegen de tekstversie van de Geloofsbelijdenis van Nicea, zoals die door deputaten Eredienst in opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 in het *Liturgisch Katern* is opgenomen. Ook wordt incidenteel verzocht te zoeken naar een “meer aansprekende” melodie.

Een paar briefschrijvers geven een overzicht van alle tekstuele verschillen. In de meeste brieven spitst de kritiek zich echter toe op twee punten: a) de tekst in het *Liturgisch Katern* bezigt de enkelvoudsvorm “ik”, terwijl de Generale Synode Heemse 1984–85 expliciet gekozen heeft voor de meervoudsvorm “wij” (Acta GS Heemse 1984–85, deel II, artikel 168); b) de woorden “God uit God, licht uit licht, waarachtig God uit waarachtig God” zijn gewijzigd in “God van God, licht van licht, waarachtig God van waarachtig God”. Met name ten aanzien van het tweede verschil merken sommigen op dat hier misinterpretaties mogelijk zijn, dat allerlei vragen van dogmatische aard opdoemen en dat de bewoordingen aanleiding kunnen geven tot een inhoudelijk anders lezen van de belijdenis.

Daarnaast hebben diversen moeite met de kerkelijke status van de tekst van de Geloofsbelijdenis van Nicea in het *Liturgisch Katern*. In de ene brief wordt (het gebruik van) deze tekstversie bestreden omdat zij niet kerkelijk geijkt is, terwijl in een andere brief betoogd wordt dat de Generale Synode Leusden 1999 ten onrechte de tekstversie kerkelijk geijkt heeft.

Verskillende briefschrijvers verzoeken de teksten uit het midden van de kerken weg te nemen. In een paar gevallen wordt gevraagd de teksten te wijzigen en/of deputaten op te dragen om te zien naar een toonzetting van de Nicea-tekst zoals die door de Generale Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld.

Besluit 1:

niet te voldoen aan het verzoek om de twee toonzettingen van de Geloofsbelijdenis van Nicea uit het *Liturgisch Katern* uit het midden van de kerken weg te nemen.

Gronden:

1. de tekstversie van het Niceanum uit het *Liturgisch Katern* wordt alleen gebruikt wanneer één van de twee toonzettingen gezongen wordt; de tekstversie die door de Generale Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld, blijft binnen de kerken gelden als de standaardtekst;
2. ten aanzien van het gebruik van de eerste persoon enkelvoud of eerste persoon meervoud hebben deputaten in hun *Aanvullend Rapport* (§ 3) de Generale Synode Leusden 1999 expliciet gevraagd de eerste persoon enkelvoud te accepteren, omdat het geen principiële kwestie betrof (vgl. Acta GS Leusden 1999, artikel 49, besluit 8 sub 3). Briefschrijvers hebben niet aangetoond dat dit *wel* het geval zou zijn;
3. in de liturgische praktijk van de Gereformeerde Kerken gebeurt het vaker dat een versie van de geloofsbelijdenis gebruikt wordt die niet conform de officiële tekst is zoals die door de Generale

Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld en vrijgegeven, bijvoorbeeld wanneer de gemeente met gezang 2 of 3 uit het *Gereformeerd Kerkboek* haar geloof belijdt.

Besluit 2:

deputaten op te dragen te onderzoeken of het mogelijk is in de te zingen versie van de Geloofsbelijdenis van Nicea (*Liturgisch Katern*, blz. 11) het woord ‘van’ in de passage “God van God, licht van licht, waarachtig God van waarachtig God” te vervangen door het woord ‘uit’.

Grond:

het gebruik van het woord ‘van’ kan verwarrend en vervreemdend werken gezien het hedendaagse taalgebruik.

Besluit 3:

deputaten op te dragen om te zien naar een toonzetting – of deze eventueel te laten vervaardigen – waarbij de tekst van de Geloofsbelijdenis van Nicea wordt gebruikt zoals deze door de Generale Synode Heemse 1984–85 is vastgesteld.

Grond:

de tekstuele verschillen wegen bij sommige kerken zo zwaar dat zij geen gebruik willen maken van de twee toonzettingen uit het *Liturgisch Katern*. Om te zorgen dat deze kerken toch de mogelijkheid hebben om de Geloofsbelijdenis van Nicea te zingen, is het goed wanneer er een toonzetting komt op de Nicea-tekst zoals deze is vastgesteld door de Generale Synode Heemse 1984–85.

In het liturgisch katern is een zingbare versie van de Geloofsbelijdenis van Nicea opgenomen. Deze wijkt echter af van de door de kerken op de Generale Synode Heemse 1984-85 vastgestelde tekst: ze gebruikt in de aanhef het enkelvoud in plaats van het meervoud. En ze spreekt over: God van God. Dit hangt volgens de deputaten samen met het verschil tussen de Griekse en de Latijnse versie die in omloop zijn: Heemse ging terug naar de Griekse, terwijl in het westen meer de Latijnse gebruikt wordt. Hoewel het zeker niet de bedoeling was dogmatische vragen op te roepen, is het voorstelbaar dat dit toch gebeurt.

Daarom dient ds. A.J. van Zuijlekom een amendement in met de strekking de deputaten te laten omzien naar andere toonzettingen dan de in het liturgisch katern gebruikte. Dit amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor en 6 onthoudingen..

Een amendement van ds. H. van Veen om een nieuw besluit 2 in te voegen, waarin de deputaten gevraagd wordt om na te gaan of het woordje van vervangen kan worden door uit, wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 3 onthoudingen.

Het hele voorstel komt dan in stemming en wordt aangenomen met 1 onthouding.

Artikel 70 – Orde van dienst C

(agenda 4.10)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

bezwaarschrift van br. W. Dijkstra (en vier medeondertekenaars) te Hardenberg d.d. 16 februari 2002 tegen Acta GS Leusden 1999 artikel 49, besluit 3. Dit bezwaarschrift wordt onderschreven

door 18 adhesiebetuigingen. Het bezwaar “richt zich op het vrijgeven van de orde van dienst C (voor de morgendienst), besluit 3.1 en op het invoegen van de elementen schuldbelijdenis en genadeverkondiging in de orde van dienst B (Kampen) voorafgaand aan de wet, besluit 3.2. Het gaat daarbij met name over de plaats en functie van de wet in de orde van dienst.”

Besluit:

1. uit te spreken dat het besluit van Leusden 1999 met betrekking tot het vrijgeven van orde van dienst C zoals die voor de morgendienst geldt, niet in strijd is met de leer van de Schrift en de belijdenis;
2. uit te spreken dat het besluit om de wet na de preek te lezen geenszins afdoet van het feit dat de gemeente zich direct aan het begin stelt onder het gezag en de norm van God, noch aan het feit dat de gemeente eerst geroepen is tot heiliging, wanneer zij de hoge en heilige God ontmoet;
3. uit te spreken dat van het reformatorische verzet tegen de rooms-liturgische systeemdwang als het gaat om de liturgische plaatsing van de wet, in ieder geval dit geleerd kan worden, dat – juist vanuit het spreken van de (overigens niet twee maar drie) ‘*usus legis*’ – de wet niet op één vaste plaats in de eredienst gefixeerd moet worden;
4. uit te spreken dat de onderdelen schuldbelijdenis en genadeverkondiging ná de lezing van de wet ook in de orde van dienst van Kampen zouden kunnen ingevoegd, maar dat dit vanuit liturgiehistorisch oogpunt iets minder de voorkeur heeft.

Gronden:

1. wat dogmatisch met elkaar verbonden is (Gods wet als kenbron van onze ellende en richtsnoer voor onze dankbaarheid), behoeft liturgisch niet dwingend naast elkaar geplaatst te worden;
- 2.1 alleen al bij de middagdienst – zonder wet! – blijkt reeds dat de gemeente bij het begin van de eredienst door haar nederige houding en belijdenis (votum) zich expliciet afhankelijk stelt van Gods gezag, almacht en verbondstrouw;
- 2.2 het geroepen zijn tot heiliging blijft staan ongeacht de plaats van de wet in de eredienst;
- 3.1 de psalmen 19 en 119 (om niet meer te noemen) leren ons zingen van de rijkdom en breedte van Gods universele wet. Waar zijn verbondswoorden ook klinken in ons leven of tijdens de eredienst, bovenaan blijft staan wat God met zijn wet in ons wil doen! Dit betekent dat we niet allereerst moeten denken aan ons gebruik van de wet als wel aan de functie(s) die God aan de wet heeft toegekend. Dan klinken dus alle functies steeds mee, welk accent door de liturgische plaatsing ook impliciet of expliciet wordt gelegd;
- 3.2 de wet verderop in de dienst kan ons bewust maken van zowel haar doxologisch karakter als de verplichting tot heilig leven ‘na de zegen’ (vgl. Nehemia 10:29). De uitgave *Licht op liturgie* heeft met zoveel woorden enerzijds willen voorkomen dat de functies van de wet tegen elkaar uitgespeeld worden; anderzijds heeft ze willen bevorderen dat de functies een eigen liturgisch accent mogen krijgen (blz. 19v). Juist in het kader van het schriftuurlijke principe dat er in de eredienst (niet alleen, maar ook) sprake mag zijn van een ‘spanningsboog’ van verootmoediging naar lofprijzing (blz. 9v), is een lezing van de tien geboden met de extra kleur van dank, toewijding en lofzegging gewettigd;
- 3.3 grond 4 bij besluit 3 van art. 49 in de Acta van de Generale Synode Leusden 1999 wil niet gelezen worden als een uitspraak op het gebied van de geloofsleer, maar als handvat voor een legitieme variatie ten dienste van een liturgische praktijk die gereformeerd wenst te blijven (zie voor achtergronden verder het rapport van studiedeputaten Eredienst voor de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, par. 6.11 en 7.3.4);
4. de door middel van vierkante haken als facultatief toegevoegde schuldbelijdenis en genadeverkondiging in orde van dienst B voor de morgendienst (*Liturgisch Katern*, pag. 4) heeft een aanbevelenswaardige richting willen wijzen in de lijn van de liturgie van Straatsburg uit 1539. Men mag wel zeggen dat in die ordening de liturgische bezinning op basis van de gereformeerde reformatie onder leiding van Bucer en Calvijn concreet gestalte kreeg. Daarom kreeg in

de publicaties van deputaten rondom de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 de plaatsing van de wet na de schuldbelijdenis en genadeverkondiging enige voorkeur. Vandaar dat deze richtingaanwijzer is vastgelegd in Acta GS Leusden 1999, artikel 49, besluit 3, lid 2.

Deputaten geven aan dat de gedetailleerdheid van het voorgestelde besluit overeenkomt met de gedetailleerdheid van het bezwaarschrift.

Ds. Jt. Janssen dient een amendement in om grond 4 wat korter te formuleren. Dit wordt verworpen met 6 stemmen voor. Het voorstel wordt daarna met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 71 – Liturgie en huidige cultuur

(agenda 4.11)

14-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 5; ook deputaten kerkmuziek zijn verantwoordelijk voor dit hoofdstuk;
2. brief van liturgiecommissie te Arnhem d.d. 15 maart 2002 over gebrek aan visie op liturgie.

Besluit:

aan deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek op te dragen een beknopt nader onderzoek te (laten) doen naar het onderwerp liturgie en huidige cultuur, op basis van hun eerdere rapportage.

Grond:

deputaten hebben in hun rapport aangegeven dat een wetenschappelijk onderzoek naar de huidige stand van zaken op het terrein van liturgie en cultuur niet tot de competentie van een kerkelijk deputaatschap behoort, maar wel is een onderzoek op zijn plaats naar de mogelijke toepasbaarheid van eigentijdse inzichten.

Van de deputaten zijn aanwezig ds. T. Dijkema, br. D.Th. Hoekstra, drs. J.N. IJkel, ds. J.J. Poutsma, ds. F.G. aan 't Rot en dr. J. Smelik,

De vorige synode had opdracht gegeven voor zo'n onderzoek, maar het bleek te zwaar te zijn voor dit deputaatschap. Toch wordt de noodzaak ervan door de synode gezien. Het is goed de vragen naar liturgie in het kader van de cultuur van vandaag te zien.

Het voorstel wordt aangenomen met 3 stemmen tegen en 4 onthoudingen.

Artikel 72 – Participatie gemeenteleden in de eredienst

(agenda 4.12)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

brief van br. Jac. Berghuis te Utrecht d.d. 13 maart 2002, waarin hij zijn zorg uit over wat "er zoal aan optredens van gemeenteleden *in* de eredienst kan gebeuren". Vooral de inbreng van de jeugd wordt afgewezen. De broeder verzoekt de synode "geen uitspraken te doen die de keus overlaten aan de plaatselijke kerken".

Besluit:

niet te voldoen aan zijn verzoek.

Grond:

de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 heeft uitgesproken “dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen” (Acta art. 63, besluit 2) en voerde daarbij als grond aan: “inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het ‘amen’, van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz.”; br. Berghuis geeft geen inhoudelijke argumentatie om de door de synode geboden ruimte voor variatie te heroverwegen.

Het tijdens de bespreking bijgestelde voorstel is met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 73 – Ordinariumliturgie

(agenda 4.13)

14-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. Acta art. 49, besluit 5 met bijbehorende gronden van de Generale Synode Leusden 1999. Hierin wordt aan de nieuw te benoemen deputaten eredienst opdracht gegeven te onderzoeken of de ordinariumliturgie geschikt is, c.q. geschikt te maken is, voor gebruik in de huidige tijd en cultuur. In de gronden onder dit besluit stelt deze synode dat deputaten in hun rapport voldoende duidelijk hebben gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst. Naar het oordeel van de synode is echter niet aangetoond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst (zie besluit 4a5 met grond 4a5.2 onder het besluit van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63);
2. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 7. Hierin geven deputaten een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de kerkelijke besluitvorming omtrent de ordinariumliturgie. Tevens houden zij een betoog waarin getracht wordt duidelijk te maken dat een ordinariumorde een goede vorm is voor de hedendaagse, gereformeerde liturgiepraktijk. Deputaten bespreken tevens de relatie tussen enerzijds de ordinariumorde en anderzijds aspecten als herkenbaarheid van de gereformeerde liturgie, verstening en ritualisering van de kerkdienst, elitair en hoogkerkelijk gehalte;
3. brieven van de kerkenraden van Axel d.d. 23 februari 2002, Mussel d.d. 12 maart 2002, Waardhuizen d.d. 13 maart, Zwijndrecht d.d. 13 maart 2002, Bunschoten-Oost d.d. 26 maart 2002 en Spakenburg Noord d.d. 26 maart 2002, brief d.d. 12 maart 2002 van leden van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid, brief van S. Colijn uit Amersfoort d.d. 15 maart 2002 en brief van liturgiecommissie Gereformeerde Kerk Arnhem d.d. 15 maart 2002. In de laatstgenoemde brief wordt het voorstel van deputaten om een ordinariumorde vrij te geven ondersteund, waarbij wel over een paar detailpunten uit de orde opmerkingen gemaakt worden. In de andere brieven wordt op het voorstel tot de invoering van een ordinariumliturgie terughoudend of afwijzend gereageerd. Daarbij brengt men de volgende zaken onder de aandacht:
  - de kerken zijn al met te veel zaken op het gebied van liturgie en kerkmuziek bezig;

- het ordinarium doet de verschillen tussen de kerken toenemen;
- er is geen behoefte aan deze nieuwe orde;
- is het geen “miskenning van het werk van de Heilige Geest in de loop der eeuwen wanneer we in zaken als gezangen en liturgie zo nodig weer naar de tijd van voor de Reformatie terug moeten?”;
- het ordinarium valt uit de toon, en is elitair, hoogkerkelijk, ‘rooms’ of doet ‘rooms’ aan;
- er zijn nog veel aspecten die ten aanzien van het ordinarium overwogen moeten worden;
- zorgt het vrijgeven van de ordinariumliturgie niet dat de herkenbaarheid van de gereformeerde kerkdienst verder onder druk komt te staan?
- door invoering van het ordinarium is de kerkdienst geen verbondsgesprek meer en komt er te weinig ruimte voor de bediening van het Woord.

Besluit:

1. de orde van dienst op basis van de ordinariumteksten (het ordinarium) als Orde D aan de kerken voor gebruik in overweging te geven;
2. plaatselijke kerken te vragen, wanneer zij dit wensen, deze ordinariumliturgie in de praktijk gestalte te geven en zich bij deputaten Eredienst te melden, zodat de teksten beproefd en een orde van dienst ontwikkeld kan worden;
3. deputaten op te dragen de reacties en ervaringen uit de kerken te verzamelen en eventueel een orde van dienst aan de eerstvolgende synode voor te stellen.

Gronden:

1. wanneer de kerken in liturgische zaken niet ‘van bovenaf’ door deputaten willen worden aangestuurd, is het goed als initiatieven in de praktijk van de kerken vorm krijgen;
2. de kerken kunnen gebruik maken van het materiaal dat door deputaten ontwikkeld is;
3. op deze wijze wordt via een rapportage aan de eerstvolgende synode duidelijk, in hoeverre de kerken behoefte hebben aan deze orde van dienst;
4. de Generale Synode Leusden 1999 heeft vastgesteld dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst;
5. over de theologische achtergronden van het ordinarium heeft de Generale Synode Leusden 1999 zich reeds uitgesproken en vanuit de kerken zijn geen nieuwe gezichtspunten aangedragen;
6. gesignaleerde problemen omtrent de ‘herkenbaarheid’ van de gereformeerde liturgie en toenemende verschillen in liturgicis tussen de kerken zijn de afgelopen zeven jaren door meerdere deputaatschappen en synoden al behandeld;
7. het karakter van de eredienst als verbondsgesprek tussen God en zijn volk is – evenals in de reeds vrijgegeven orden van dienst – in Orde D op geen enkele wijze aangetast.

Orde D

(volgt de orde uit het deputatenrapport, zie Bijlage IV 2)

Van de deputaten zijn aanwezig ds. T. Dijkema, br. D.Th. Hoekstra, drs. J.N. IJkel, ds. J.J. Poutsma, ds. F.G. aan ’t Rot en dr. J. Smelik,

Het voorstel om de oudchristelijke ordinariumliturgie vrij te geven voor gebruik in de kerken roept in de synode zeer veel reacties op. Aan de ene kant de voorstanders, die erop wijzen dat de bidstond aan de vooravond van de synode ingericht was volgens deze orde van dienst. Hiermee wordt de band met de oude kerk gestalte gegeven. Sommigen wijzen ook op de terugkeer naar stijl in de maatschappij van vandaag en hopen dat met deze liturgie het besef van Gods heiligheid kan groeien.

Aan de andere kant afgevaardigden die met een grote mate van vervreemding naar deze orde kijken en zich niet kunnen voorstellen dat deze orde binnen hun kerken met vrucht en blijdschap gebruikt zou kunnen worden. Dat mede gezien de teksten, die een uitgesproken hoogkerkelijk karakter hebben.

Hierbij geven deputaten overigens aan, dat de teksten slechts een mogelijkheid aangeven. Je kunt ze ook vervangen door laagdrempelige of door psalmen en/of gezangen.

Een probleem ligt hierin dat deputaten een opdracht meegekregen hebben van de synode van Leusden, die in principe vond dat het ordinarium verantwoord was, maar wel wilde weten of het paste in deze tijd. Op die vraag hebben ze in hun rapport een antwoord willen geven. Maar de invalshoek van veel afgevaardigden is bewust breder dan die vraag.

De predikanten H. Drost en P. Houtman dienen een tegenvoorstel in: ze willen het ordinarium niet aan de kerken in gebruik geven; er is inmiddels te grote afstand gekomen en ze kunnen ook geen structuur in deze orde van dienst aantreffen. Binnen de gereformeerde oecumene wordt er ook geen gebruik van gemaakt.

Het voorstel van deputaten wordt aangevuld met een suggestie van ds. E.A. de Boer om het ordinarium in een aantal kerken, die zich daarvoor kunnen aanmelden bij de deputaten, te laten uitproberen.

In de stemming blijken 18 afgevaardigden er dan voor te zijn, 2 onthouden zich van stemming. Het gewijzigde deputatenvoorstel is daarmee aangenomen.

Artikel 74 – De tweede kerkdienst

(agenda 4.14)

28-06;21-09-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 49, besluit 10 met bijbehorende gronden. In dit besluit spreekt de synode uit dat de zondagmiddag- of zondagavonddienst in de lijn van de Bijbel en de geschiedenis en van artikel 66 KO een eigen karakter mag ontvangen met het accent op het onderwijs in de leer van de kerk. Hetzelfde besluit bevat een opdracht aan deputaten Eredienst om hun onderzoek met betrekking tot de tweede dienst op zondag te voltooien, met gebruikmaking van de reacties vanuit de kerken en van het commentaar van de synode. Als grond bij deze opdracht stelt de synode dat deputaten de opdracht van de vorige synode met betrekking tot het *karakter* van de tweede dienst wel hebben afgerond, maar niet wat betreft de invulling van deze dienst;
2. rapport van deputaten Eredienst, hoofdstuk 10 (“De tweede kerkdienst”) waarin deputaten de kerken een nieuwe orde van dienst aanbieden die specifiek geschikt is voor en gericht op kerkdiensten waarin de leer van de kerk behandeld wordt. In het hoofdstuk wijzen deputaten er wel op dat aan de aangeboden orde van dienst veel niet-liturgische vraagstukken en (al dan niet terecht) bezwaren kleven. Hun voorstellen en de voorgestelde orde bieden deputaten dan ook aan als “discussiestuk”;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum d.d. november 2001 met verwijzing naar een rapport over karakter en invulling van de tweede dienst (niet bijgevoegd, te downloaden van <http://gkv.zwolle.org>);
4. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel d.d. 12 maart 2002, waarin betoogd wordt dat het tanende kerkbezoek in de middagdienst niet mag leiden tot allerlei experimenten, omdat daardoor “het vervalproces” alleen maar zal worden bevorderd;
5. brieven van broeders en zusters van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid d.d. 12 maart, waarin het houden van categoriale diensten afgewezen wordt en waarin gesteld wordt dat deputaten zich beter hadden kunnen bezinnen op de inhoud van de prediking in de middagdienst dan op de “langzamerhand overspannen aandacht voor vormen en variatie”; van A. van Herwijnen te Zwolle d.d. 23 maart 2002, waarin hij ervoor pleit dat een eventuele andere invulling van de tweede zondagse eredienst op geen enkele wijze ten koste zal gaan van de Woordverkondiging; van zr. G.L. Verweij-Bootsma d.d. 14 maart 2002, die de voorstellen van deputaten afwijst, omdat de kerken altijd al een leerdienst/catechismusprek hebben gehad, de voorgestelde orde geen kerkdienst meer genoemd kan worden maar een bijbelstudievereniging, en er meer werkdruk op de predikanten komt te liggen.

Besluit 1:

1. de orde voor de leerdienst zoals deze door deputaten Eredienst gepresenteerd is, vooralsnog niet vrij te geven voor gebruik in de kerken;
2. hierbij aan te tekenen dat het niet-vrijgeven van deze orde van dienst niet betekent, dat de kerken geen vrijheid hebben om elementen van verwerking in de dienst op te nemen.

Gronden:

1. hoewel de aangeboden orde uit liturgisch oogpunt zijn waarde heeft, blijkt uit de reacties uit de kerken alsook uit de bespreking ter synode dat het vrijgegeven ervan op dit moment niet gewenst is en wordt;
2. deputaten hebben zelf in hun rapport aangegeven dat aan de voorgestelde orde verschillende niet-liturgische vraagstukken en mogelijke bezwaren vastzitten waarover verschillend gedacht wordt of waarover binnen de kerken nog onvoldoende is doorgesproken.

Besluit 2:

de kerken op te roepen kennis te nemen van hoofdstuk 10 uit het deputatenrapport en hun reacties te doen toekomen aan deputaten Eredienst, die hiervan een verslag uitbrengen aan de volgende synode.

Gronden:

1. het is goed wanneer de kerken ten aanzien van dit onderwerp meer tijd hebben om zich te bezinnen op de invulling van de tweede dienst;
2. uit de reacties kan blijken, hoe de kerken ten aanzien van de middagdienst willen handelen in de toekomst.

Op 28 juni zijn aanwezig de deputaten ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra, ds. F.G. aan het Rot en dr. J. Smelik.

De deputaten van de vorige synode hebben deze gediend met een theoretische uiteenzetting over het karakter van de tweede kerkdienst als leerdienst. Op de achtergrond speelt mee, dat deze onder druk staat, hoewel niet iedere afgevaardigde zal beamen dat dit voor hemzelf een rol speelt in de beoordeling van deze zaak.

Bij de concrete invulling van deze leerdienst hebben de deputaten gekozen voor een heel sobere liturgie met daarin de mogelijkheid van verwerking van de verkondiging door middel van een groepsbespreking.

In de bespreking bleek, dat sommige kerken hieraan toe zijn, terwijl voor veel andere het blijvend vragen oproept. Past dat wel bij het karakter van de prediking en bestaat niet het gevaar dat sommigen een al te groot stempel zullen zetten op de bespreking?

Anderen merken weer op dat elementen van interactie ook nu al goed mogelijk zijn, net als in de na-reformatorische tijd. Valt dat niet binnen de ruimte van de orden van dienst, zeker na de koersbepaling?

Omdat de bespreking onder tijdsdruk staat en er twee tegenvoorstellen liggen, wordt de afhandeling verschoven naar september.

Op 21 september blijkt dat de deputaten diverse opmerkingen in hun voorstel verwerkt hebben en dat de twee tegenvoorstellen inmiddels vervangen zijn door één van ds. H. Drost. Hij wil dat de kerken de mogelijkheid krijgen ermee te oefenen onder melding aan de deputaten.

De aanwezige deputaat dr. J. Smelik wijst er ter nadere verklaring op, dat de kerken altijd heel sober geweest zijn in de liturgie van de middagdienst. De dienst met een preek over de Catechismus is een typisch Nederlands verschijnsel. Opvallend is dat in het nieuwe voorstel geen liturgie is opgenomen.

In de bespreking wordt gesteld dat het tegenvoorstel een ruimte onder woorden brengt, die er al is. Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 4 onthoudingen. Daarmee is het tegenvoorstel vervallen.

Artikel 75 – Taalkundige consistentie liturgische teksten en formulieren (agenda 4.17)

14-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 6;
2. brieven van de Gereformeerde Kerk Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002 en van liturgiecommissie Arnhem d.d. 15 maart 2002, waarin de wens wordt geuit dat er een duidelijke visie ontwikkeld wordt op het taalgebruik in de liturgische formulieren;
3. brief van catechisatiegroep 6 Meppel-Oost d.d. 21 maart 2002, waarin gevraagd wordt om meer hedendaags taalgebruik van het formulier voor openbare belijdenis;
4. brief van de Classis Hilversum d.d. 22 maart 2002, waarin de classis het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Hilversum tot modernisering van het doopformulier ondersteunt.

Besluit:

deputaten eredienst op te dragen, zich nader te bezinnen op een visie op het taalgebruik in liturgische teksten en formulieren, en daartoe in overleg te treden met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 49 besluit 2.4) droeg het deputaatschap reeds op te streven naar een goede samenhang in de diverse liturgische teksten en formulieren;
2. onderlinge afstemming is wenselijk in het kader van kerkelijke eenheid.

Reeds de synode van Leusden heeft hierover gesproken. Het is belangrijk, dat het taalkleed van de liturgische formulieren en teksten met elkaar overeenkomt.

Diverse afgevaardigden vragen zich af, of het dan niet verstandig is te wachten tot het gereedkomen van de Nieuwe Bijbelvertaling in 2004. Maar deputaten willen deze vertaling graag voor zijn.

Ds. M. van Veelen, die pleit voor toegankelijke teksten, dient wel een tegenvoorstel in om te wachten op de nieuwe vertaling.

Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen met 4 stemmen tegen; het tegenvoorstel komt niet meer in stemming.

Artikel 76 – Doopformulier (agenda 4.18)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst hoofdstuk 9;

2. brief d.d. 22 maart 2002 van classis Hilversum met adhesiebetuiging aan het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Hilversum (hieronder, materiaal 3), welke adhesie overigens niet het door Hilversum bijgevoegde voorbeeldformulier betreft;
3. brief d.d. 6 juli 2001 van Gereformeerde Kerk Hilversum met verzoek om een tweede doopformulier te ontwerpen, met als bijlage een voorbeeld;
4. brief d.d. 12 maart 2002 van Gereformeerde Kerk te Mussel waarin de gedachte van een doopzondag eens per maand wordt afgewezen;
5. brief d.d. 14 maart 2002 van Gereformeerde Kerk Hardenberg-Baalder met adhesiebetuiging aan verzoek van Gereformeerde Kerk Hilversum en classis Hilversum (zie materiaal 2 en 3);
6. brief d.d. 26 maart 2002 van Gereformeerde Kerk Spakenburg-Noord met een kritische opmerking over de gedachte in het rapport om doopzondagen in te stellen en een opmerking over evangelisch en dopers;
7. brief d.d. 15 maart 2002 van liturgiecommissie Arnhem met reacties op het deputatenrapport, o.a. op het onderdeel over de doop; op enkele punten worden de voorstellen van deputaten ondersteund, op enkele punten is er kritiek en acht de schrijver nadere bezinning nodig, o.a. over de vraag of de doop wel aan het begin van een eredienst past en of niet altijd onderwijs moet voorafgaan;
8. brief d.d. 12 maart 2002 van enkele broeders en zusters uit Apeldoorn-Zuid, waarin zij bij eventuele vernieuwing van het doopformulier terughoudendheid vragen ten aanzien van samenwerking met de Nederlands Gereformeerde Kerken; en waarin zij handhaving van de termen 'belofte en eis' bepleiten; er is niet gevraagd om doopzondagen of bezinning over de plaats van de doop in de eredienst of een doopliturgie;
9. brief d.d. 14 maart 2002 van G.L. Verweij-Bootsma te Apeldoorn, waarin zij kritisch ingaat op wat deputaten stellen over de termen belofte en eis, en op de bediening van de doop in de morgendienst;

Besluit 1:

het bezwaar dat er niet gevraagd is om bezinning inzake doop-zondagen en de plaats van de doop in de eredienst, toe te stemmen.

Grond:

in de opdracht van de generale synode van Leusden is van niet meer sprake dan een "bezien of de formulieren voor de bediening van de doop aan de kinderen en volwassenen herziening behoeven" (zie Bijlage IV 2, onderdeel 8.1).

Besluit 2:

deputaten op te dragen verder te studeren over het onderwerp vernieuwing doopformulier, met inachtneming van de bespreking op de synode en met verwerking van wat in de wensen en de brieven vanuit de kerken naar voren is gebracht; hierbij samen te werken met name met deputaten liturgische formulieren van de Christelijke Gereformeerde Kerken en zo mogelijk met deputaten van andere kerken en de volgende synode te dienen met een concrete voorstellen ten aanzien van de in hun rapport genoemde gesprekspunten (met uitzondering van wat gezegd is in besluit 1), waaronder met name:

- a. een taalkundige herziening van het klassieke doopformulier;
- b. een proeve van een tweede formulier voor de bediening van de doop aan de kinderen van de gemeente.

Gronden:

1. deputaten hebben in hun rapport aangetoond dat een diepere bezinning op het doopformulier noodzakelijk is;
2. de synodebespreking van de in het rapport aangedragen discussiepunten heeft materiaal opgeleverd waarmee deputaten kunnen werken;
3. de brieven uit de kerken geven aan, waar gevoeligheden liggen en waaraan deputaten daarom bijzondere aandacht moeten besteden;
4. voor gemeenten waar doopsbediening aan kinderen frequent voorkomt, is een tweede formulier een hulp;
5. de verdediging van het recht van kinderen op de doop tegenover het baptisme in deze tijd is noodzakelijk.

Aanwezig zijn de deputaten ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra, ds. F.G. aan het Rot en dr. J. Smelik.

Deputaten hebben geen nieuw doopformulier voorgesteld, maar hebben in hun rapport wel een aantal dingen naar voren gebracht. Allereerst over de zogenaamde doopzondag. Dit voorstel roept heel verschillende reacties op en vanuit de kerken zijn er ook diverse bezwaren ingebracht. De éne afgevaardigde kan zich voorstellen dat met name in grote kerken in deze richting gedacht wordt; een ander verzet zich heftig tegen deze ideeën. Ds. A. de Jager en ds. P.L. Voorberg dienen een amendement in waarin ze de synode willen laten uitspreken dat deze de bezwaren toestemt. Dit amendement wordt aangenomen.

Een tweede groep van vragen betreft een mogelijke herziening van het klassieke doopformulier. Bij de laatste herziening is een uitleg van de term twee delen gegeven: namelijk een belofte en een eis, die zeker waar is, mits goed opgevat dat de eis in de belofte meekomt, maar wel een knoop doorhakt die bijvoorbeeld bij de Christelijke Gereformeerde Kerken anders doorgehakt wordt. Correspondentie met hen en eventueel met andere kerken is zeker voor het doopformulier heel belangrijk.

Kan ook de fundering voor de kinderdoop in deze tijd niet duidelijker gemaakt worden? Juist in een tijd waarin het baptisme sterk is, vinden velen dat belangrijk. Al is het zeker waar, dat het een liturgische tekst is een geen dogmatisch stuk.

En wellicht is er behoefte aan een alternatief formulier naast het bestaande. Vooral in kerken waar de doop vaak bediend wordt. Punt van overweging daarbij is wel, of het juist bij de doop niet mooi is dat iedereen gedoopt wordt met gebruikmaking van hetzelfde formulier.

Een amendement van ds. A. de Jager om het woord wenselijk bij de grond voor de herziening van het formulier te veranderen in noodzakelijk, wordt aangenomen. Zes afgevaardigden onthouden zich van stemming. Een amendement van ds. J.T. Oldenhuis, waarin de deputaten worden uitgenodigd om concrete voorstellen te doen ten aanzien van de in hun rapport genoemde gesprekspunten, wordt ook aangenomen met 3 stemmen tegen en 2 onthoudingen.

Het hele voorstel wordt aangenomen met 3 stemmen tegen.

Artikel 77 – Formulier voor de openbare geloofsbelijdenis

(agenda 4.19)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 8;
2. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002, waarin instemming betuigd wordt met het voorgestelde formulier met daarbij het verzoek om bij de vaststelling van de belijdenisvragen te overwegen in de vierde vraag de naam van de Heilige Geest te noemen;

3. brief van liturgiecommissie te Arnhem d.d. 15 maart 2002, waarin zij de concretere samenhang tussen doop en belijdenis in het voorgestelde formulier als een verbetering beschouwt, maar ook kritische vragen stelt bij de betoogtrant in het rapport en de wenselijkheid van verdere bezinning op het punt van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging ondersteunt;
4. brief van catechisatiegroep Meppel-Oost d.d. 21 maart 2002; men staat achter de voorgestelde vragen, maar acht vraag 4 negatief gesteld en verzoekt positieve aanvulling, bijvoorbeeld: belooft u zich (beloof jij je) te voegen bij deze gemeente als een levende steen?

Besluit:

1. deputaten Eredienst op te dragen:
  - a. studie te verrichten naar mogelijke aansluiting tussen het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis en de beide doopformulieren;
  - b. bij deze studie in overleg te treden met kerken van gereformeerde belijdenis die praktisch dezelfde formulieren hanteren;
  - c. onderzoek te doen naar de betekenis en verwoording van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging;
2. het voorgestelde formulier voor de openbare geloofsbelijdenis aan de kerken voor te leggen en de reacties te verwerken in een definitieve versie.

Gronden:

1. deputaten hebben terecht in hun rapport aangegeven dat zij een studie naar de aansluiting tussen genoemde formulieren op zijn plaats achten in deze zin dat de verwoording van een schriftuurlijke visie op doop en belijdenis meer samenhang gaat vertonen;
2. nadere bezinning inzake betekenis en verwoording van gebed en zegen en het werk van de Heilige Geest en eventuele handoplegging is gewenst;
3. het is raadzaam ten aanzien van een definitieve versie van het belijdenisformulier samen te werken met kerken van gereformeerde belijdenis;
4. het is van belang dat de kerken meedenken over de definitieve versie van het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis.

Aanwezig zijn de deputaten ds. T. Dijkema, D.Th. Hoekstra, ds. F.G. aan het Rot en dr. J. Smelik.

Er is een voorlopige versie van een nieuw formulier voor de openbare geloofsbelijdenis, maar het is nog maar een torso. Daarom gaat de synode niet in op de vraag van deputaten om dit formulier alvast vrij te geven voor gebruik binnen de kerken. Dat doet de synode door een amendement van ds. J.T. Oldenhuis aan te nemen, waarin ze uitspreekt het formulier alleen voor te leggen aan de kerken om reacties te verzamelen. Dit amendement wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 5 onthoudingen. Het hele voorstel komt daarna in stemming en wordt aangenomen met 1 stem tegen en 1 onthouding. Vanuit de vergadering wordt de suggestie gedaan om het leerling zijn van Christus vanuit Matteüs 28 een plaats te geven in het formulier.

Artikel 78 – Avondmaalsformulieren

(agenda 4.20)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Eredienst

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst aan Generale Synode te Leusden hoofdstuk 4 en 5;
2. Acta GS Leusden 1999 art. 49 besluit 6 over avondmaalsformulieren;

3. brief van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Centrum d.d. 15 juni 2001, waarin een verbeteringsvoorstel gedaan wordt voor de betiteling van de Here Jezus als ‘Gastheer aan deze tafel’ in de formulieren IV en V. Met een beroep op Johannes 6:32-34 wordt gesteld: ‘God de Vader nodigt en ontvangt ons. Hij is de Gastheer.’ Ook Calvijn schrijft: Christus is de enige spijs voor onze ziel, en daarom nodigt de hemelse Vader ons tot Hem (*Institutie* IV,xvii,1);
4. brief van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/West d.d. 8 oktober 2001, waarin gevraagd wordt aan formulier III een dankgebed toe te voegen;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Bunschoten-Oost d.d. 8 februari 2002 met verzoek in formulier IV een wijziging aan te brengen met betrekking tot de zinsnede (in de dankzegging) ‘toen wij nog zondaars waren’ (naar Rom. 5:8-10), welke zinsnede, hier en zo, kan suggereren dat wij nu geen zondaren meer zijn;
6. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Hoogvliet-Spijkenisse d.d. 19 februari 2002 met bezwaren tegen ‘weglating of beperking van de elementen zelfbeproeving, nodiging en terugwijzing’ in de formulieren III, IV en V. Dat deze elementen volgens grond 3 in een andere vorm kunnen terugkomen in de eredienst is hem te vrijblijvend en kan leiden tot willekeur. Over viering in morgendienst en/of middagdienst en over de vraag: hoe vaak minstens het klassieke formulier te gebruiken, bestaat onduidelijkheid. De gemiste elementen wil men in een aangepaste orde precies aangewezen zien;
7. brieven van een aantal gemeenteleden uit Heemse (d.d. 1 februari 2002) met 211 adhesiebetuigingen, evenzo uit Hasselt (d.d. 28 februari 2002) met 2 adhesiebetuigingen, evenzo uit Bergentheim (d.d. 6 maart 2002) met 30 adhesiebetuigingen. De brieven maken bezwaar tegen:
  - a. de vrijgegeven drie nieuwe avondmaalsformulieren;
  - b. onduidelijk minimum voor het gebruik van het klassieke formulier;
  - c. ‘weglating’ van de elementen zelfbeproeving, nodiging en terugwijzing, ook van onderwijzing, hetgeen een breuk met 4 eeuwen traditie betekent;
  - d. onduidelijke afspraken om de leemte van c. op te vangen;
  - e. in het kader van de drieslag ‘ellende, verlossing en dankbaarheid’ een tekort aan aandacht voor de ellendekennis, wat kan leiden tot sacramentalisme en vervlakking;
  - f. verschil in taalkleed ten opzichte van de rest van de formulieren en de gebruikelijke bijbelvertaling, zoals blijkt in de verschillende aanduiding van de titel Here (ook: Heer) en van het predikaat ‘zich vertoort’ (ook: ‘zich boos maakt’) en ‘ons liefheeft’ (ook: ‘van ons houdt’);
  - g. muziek tijdens het avondmaal, de term ‘feestmaal’ en de verwijzing naar Liedboekliederen;
  - h. dat niet in alle formulieren de gedachtenis van Christus centraal staat.
 De brief uit Hasselt, die in deze synodale besluitvorming strijdigheid met Schrift en belijdenis ziet, besluit met het verzoek ‘de besluiten 6.1 en 6.2. van art. 49 van de Acta’ Leusden ‘weg te nemen uit het midden van de Gereformeerde Kerken in Nederland;’ en om nieuwe bezinning op doel en plaats van het avondmaal in de eredienst;
8. brief van zr. G.L. Verweij-Bootsma te Apeldoorn d.d. 14 maart 2002, waarin zij zegt dat de drie nieuwe avondmaalsformulieren bij haar overkomen als een verschraling ten opzichte van de essentie en de troost die het oude formulier en zondag 28 van de Heidelbergse catechismus bieden.

Besluit:

1. de bezwaren tegen de aangegeven formuleringen in de avondmaalformulieren niet toe te stemmen;
2. de bezwaren tegen de besluiten over de avondmaalformulieren af te wijzen.

Gronden:

1. de gedachtegang waarin God de Vader als Gastheer bij het avondmaal gezien wordt, sluit niet uit dat het ook mogelijk is door de Geest de verhoogde Heer als Gastheer te blijven zien. Er is geen tegenstelling. Zoals de Here Christus 'in de staat der vernedering' aan zijn discipelen brood en wijn uitdeelde met de oproep: doet dit tot mijn gedachtenis (Luc. 22:19), zo doet Hij dat ook nu in de Geest. Daarom kan Calvijn in zijn Avondmaalformulier van 1542 ook stellen: *Indien wij dit getuigenis in onze harten voor God hebben, twijfelen wij er geenszins aan dat Hij ons als zijn kinderen erkent, en dat de Here Jezus zijn woord tot ons richt om ons te introduceren aan zijn tafel en ons te presenteren dit heilig sacrament, dat Hij heeft gedeeld met zijn discipelen.* Verder: wij zullen ons toch niet mogen terughouden, *waar Jezus Christus ons zo lieflijk nodigt door zijn woord. Maar, terwijl we deze kostbare gave, die Hij ons geeft, op waarde schatten, laten wij ons presenteren aan Hem met een vurige ijver, opdat Hij ons in staat stelle het te ontvangen.* Het hangt ervan af, welke gezichtshoek men kiest;
2. in formulier III is blijkbaar uitgegaan van de gedachte dat ook bijvoorbeeld Psalm 103 of 138 een geschikte uiting van dank en lof is, door de gemeente gezamenlijk geuit. Zo werd in Heidelberg 1563 oorspronkelijk Psalm 103 als eerste mogelijkheid (van twee: dankzegging via Psalm 103 c.a. óf via formuliergebed) van dankzegging voorgesteld (*zo laat ons met dankzegging zijn naam prijzen*) naar het voorbeeld van Zürich 1535, waar naast Psalm 113 Psalm 103 wordt voorgesteld als een andere vorm om dank te zeggen. Het uitspreken van een vrij dankgebed behoort tot de vrijheid van de voorganger;
3. kennis van het apostolisch woord (Rom. 5:8-10) kan bedoeld misverstand in formulier IV genoegzaam voorkomen. De laatste zin van de dankzegging geeft aan dat we nog steeds redding behoeven. In het Zürichse voorbeeld van 1535 vinden we de desbetreffende passage als volgt: *En zoals een vader zich over zijn kind ontfermt (erbarmet), zo heeft God zich over ons ontfermd.* Want waar wij nog in zonden en zijn vijanden waren, *gaf Hij ons zijn enige zoon, opdat wij door Hem zouden leven(d gemaakt worden);*
4. in het rapport van deputaten Eredienst voor de generale synode van Leusden wordt genoegzame argumentatie geboden met betrekking tot een gereformeerde visie op het avondmaal (in hoofdstuk 4) en voor het vrijgeven van de desbetreffende formulieren (hoofdstuk 5). Deze argumentatie wordt in de brieven niet aangevochten;
5. het gebruik van synoniemen of parallelle uitdrukkingen doet geen afbreuk aan de zeggingskracht van de verschillende formulieren;
6. in de 16e eeuw kende men geen 'stille tijd' bij het avondmaal. Als regel gold van Datheen 1563 tot 1972: *terwijl men communiceert, zal men stichtelijk zingen of lezen...* Gepaste muziek kan ook tot stichting dienen;
7. de authentieke tekst van art. 35 NGB geeft in het Frans: *Ce banquet est une table spirituelle.* Het feestelijke ligt in het maaltijd karakter met een 'heerlijke gedachtenis' (zie voorts het rapport van deputaten Eredienst aan de Generale Synode Leusden 1999 hoofdstuk 4). Binnen elke plaatselijke kerk kan bekeken worden, welk van de aangereikte Liedboekgezangen bekend en bruikbaar is;
8. over de weglating van bepaalde gedeelten zegt het genoemde deputatenrapport (5.5.1):
Van de gedeelten uit het huidige 'kort formulier' die weggelaten worden, komen de 'zelfbeproeving', 'nodiging' en 'terugwijzing' beknopt aan de orde in het geciteerde gedeelte uit 1 Korintiërs 11:27-29 (zie passage 'instelling'). Bovendien kunnen deze elementen in een andere vorm aan bod komen in de dienst. Te denken is aan opname van een schuldbelijdenis en genadeverklaring. Ook is het denkbaar dat in de preek deze zaken expliciet aandacht krijgen.

De drie nieuwe formulieren noemen 1 Korintiërs 11:27-29 niet. Voor dezen geldt dat bedoelde elementen in een andere vorm aan de orde (moeten) komen. Wegens het karakter van de dienst van woord en tafel wordt het niet nodig geacht dit expliciet vast te leggen;

9. elk formulier is of bevat een onderwijzing. De uitspraak van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta artikel 49, besluit 6.1), die spreekt van een aanbeveling het klassieke (lange) avondmaals-formulier enkele keren per jaar te gebruiken, wordt genoegzaam geacht.

Vanuit de vergadering wordt waardering uitgesproken voor de degelijke manier waarop de bezwaren behandeld worden. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 79 – Huwelijksformulier

(agenda 4.21)

28-06;21-09-02

Commissie: commissie 2

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, art. 50-52;
  2. brieven van deputaten voor betrekking met buitenlandse kerken van de Canadian Reformed Churches (via onze deputaten BBK) d.d. 5 maart 2002 (resp. 28 maart 2002); van de raden van de Gereformeerde kerk te Heemse d.d. 25 februari 2002; te Vroomshoop d.d. 6 maart 2002; te Hardenberg-C. d.d. 14 maart 2002; te Baflo d.d. 11 maart 2002 en te Nieuwleusen d.d. 18 maart 2002;
  3. brieven van br. W. Noort sr. te Leiden d.d. 29 maart 2001; ds. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 5 februari 2001; br. L. Roorda te Rozenburg d.d. 5 maart 2002; brs. en zrs. te Hoogkerk met drie adhesiebetuigingen d.d. 12 maart 2002; br. H.T. van Faassen te Beilen d.d. 23 maart 2002; zr. G.L. Verwey-Bootsma te Apeldoorn d.d. 14 maart 2002; br. A. Bakker te Hoek januari 2002.
- In deze brieven komt naar voren: de materie is in Leusden behandeld in strijd met art. 30 KO; de aanduiding dat het huwelijk ontbonden is met de wederkomst van Christus, is overbodig; in het gebed moet gesproken worden over *huwelijksliefde* en trouw; bovendien moeten de gehuwden niet ‘bovenal’ in gemeenschap met Christus leven, want dat is een opdracht aan ieder; bij de verhouding in het huwelijk moet de *verscheidenheid* voorop staan en meer het accent liggen op het hoofd-zijn van de man; in de vragen aan het bruidspaar moeten *beide* namen worden genoemd; het “eventueel knielen” moet weer worden opgenomen; het is een verdraaiing van Gen. 2:18 dat de gehuwden *elkaar* tot hulp moeten zijn; de uitdrukking dat God niet wil dat gehuwden uit elkaar gaan, gaat te ver (vergelijk situaties van overspel); het bruidspaar moet niet de gelegenheid krijgen *elkaar* de beloften te doen, want een kerkdienst is geen onderonsje van een bruidspaar; er moet niet gesproken worden over ‘relatie’ maar over huwelijksverbond; inzake het ‘doel’ moet niet gezegd worden dat ze ‘bovenal’ hun leven aan de Here moeten wijden, wat dat ligt in de aard der zaak; de opdracht tot gezinsvorming moet meer expliciet en nadrukkelijk worden gesteld; de woorden van het formulier “indien de Here de mogelijkheden daartoe geeft” wekken misverstand; niet ‘huwelijksdienst’, maar trouwdienst, dat is namelijk gangbaar Nederlands (het bezwaar komt ook in omgekeerde richting voor); niet Heer, maar Here; er moet gesproken worden over de ‘eewigheidswaarde’ van een leven voor de Here, contra vervlakking; de voorganger moet de vrijheid hebben om ‘de laatste zegen’ wel uit te spreken; de zegen mag alleen *na* het gebed.

Besluit:

de bezwaren tegen het huwelijksformulier, vrijgegeven door de Generale Synode Leusden 1999, af te wijzen.

Gronden:

1. het bezwaar tegen het verdwijnen van de term huwelijksbevestiging zal op de eerstkomende synode worden behandeld, namelijk wanneer deputaten Huwelijk en echtscheiding en deputaten Kerkrecht en kerkorde in samenwerking een advies hebben uitgebracht over de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging en over de vraag of art. 70 KO moet worden gewijzigd (zie Acta artikel 40 en 41);
2. de zinsnede ‘totdat Christus weerkomt of de dood u zal scheiden’ legt niet vast dat er in het nieuwe leven geen eeuwigheidswaarde voor het aardse huwelijk denkbaar is. Daarover heeft de kerk in haar belijdenis geen uitspraken gedaan. Het eerste zinsdeel doelt op hetzelfde als het tweede (Rom.7:2-3 nasprekend), namelijk dat de belofte van huwelijkstrouw pas aan het eind van dit aardse leven opgeheven is. De blijde verwachting van Christus wederkomst, ook voor man en vrouw, die ook zonde en dood zal wegnemen, mag in christelijke vrijmoedigheid voor het benoemen van de dood gesteld worden;
3. dat het in het *huwelijks*formulier over *huwelijks*liefde gaat, hoeft niet (meer) expliciet gemaakt te worden;
4. het is goed aan te geven dat de gehuwden *bovenal* in gemeenschap met Christus zullen leven en niet in de eerste plaats in gemeenschap met elkaar, ook dat ze *bovenal* leven in de liefde tot de Here en niet tot elkaar;
5. het is niet bewezen dat in het geheel van Schrift de verscheidenheid van man en vrouw voorop staat;
6. dat de man het hoofd is van de vrouw, komt in het formulier voldoende naar voren. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het formulier *op zichzelf* beoordeeld dient te worden en niet moet worden afgemeten naar zijn voorganger;
7. het eventueel knielen van het bruidspaar is net zo min verboden als welk knielen ook in een kerkdienst;
8. het is niet in strijd met de Schrift te stellen, dat man en vrouw elkaar tot hulp dienen te zijn;
9. in de context is de uitspraak dat God niet wil dat man en vrouw elkaar verlaten, duidelijk;
10. ook wanneer het bruidspaar elkaar trouw belooft, gebeurt dit ten overstaan van de HERE in het midden van zijn gemeente. De benaming “onderonsje” is hier dan ook in het geheel niet van toepassing;
11. de term ‘relatie’ behoeft geen moderne en onbijbelse lading te hebben, maar wordt in het Nederlands neutraal gebruikt voor de verhouding tussen mensen in allerlei verband. Eerst is er in het formulier sprake van dat in de huwelijksluiting ‘de band tussen beide rechtsgeldig voor God en mensen’ wordt. Vervolgens wordt gezegd: ‘Dit verbond zijn ze aan God en aan elkaar verplicht, als ze samen één willen zijn’. Daarna en in dat licht wordt de term ‘relatie’ gebruikt, die dan ook door het voorafgaande gekwalificeerd is;
12. de opdracht tot gezinsvorming wordt duidelijk genoeg in het formulier verwoord;
13. de aanduiding HEER voor onze God is niet onjuist, zie de NBV en bepaalde coupletten van onze liederenbundel en psalmberijming;
14. de toonzetting van het formulier voorkomt voldoende de vervlakking;
15. de voorganger heeft te allen vrijheid een zegen uit te spreken over een bruidspaar. Het valt niet in te zien waarom dit alleen na het gebed zou mogen.

Het besluit is voorbereid door de commissie Overijssel. De bespreking concentreert zich op een amendement van br. P.F. van de Groep en de predikanten G. Zomer en A. de Jager, waarin zij ervoor pleiten de woorden over de wederkomst van Christus, die volgens hen suggereren dat het huwelijk geen eeuwigheidswaarde heeft, uit het formulier te halen. Pastorale overwegingen spelen hierbij een grote rol. Binnen Nederland vormen deze woorden ook een typisch vrijgemaakte specialiteit. Dit amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Een ander punt is de vervanging van de in het formulier van Leusden gebruikte term relatie door het vertrouwdere klinkende huwelijksverbond. Dit had de commissie voorgesteld. Maar ds. E.A. de Boer weet de vergadering te overtuigen dat het gebruik van het woord relatie niet een vervlakking betekent:

zijn amendement om ook deze bezwaren af te wijzen wordt aangenomen met 23 stemmen voor en 1 onthouding. Een amendement van ds. De Boer betreffende de verdere gronden wordt aangenomen met 28 stemmen voor en 1 onthouding.

Ds. F.J. Bijzet wil via een amendement de synode laten uitspreken dat ook in het oude huwelijksformulier al gesproken werd over 'elkaar bijstaan'. Tien leden stemmen voor; het is daarmee verworpen.

Het concept-voorstel noemt het 'een indrukwekkend moment', als bruid en bruidegom aan elkaar voor het aangezicht van God de beloften afleggen. Op voorstel van ds. F.J. Bijzet wordt dit eruit gelaten. Negenentwintig leden stemmen voor en vier onthouden zich van stemming.

Het hele voorstel komt daarna in stemming en wordt aangenomen met 1 stem tegen en 2 onthoudingen. Br. S. Jonker had in de ronde al aangegeven, als stemverklaring, dat hij zich juist wel kon vinden in de volgens hem schriftuurlijke lijn die de bezwaarden uitgezet hebben.

Artikel 80 – Werkplan kerkmuziek

(agenda 4.23)

06.13-09-02

Commissie: commissie 4

Besluit:

de verdere behandeling van het agendapunt kerkmuziek te doen plaatsvinden volgens het volgende werkplan:

1. eerst behandelt de synode de zaken van algemene aard die betrekking hebben op het gezangenproject, zoals de criteria, de afstemming met verwante kerken, de bezwaren tegen aanvaarding van Liedboekliederen in relatie tot vroegere afwijzing, enz.;
2. daarna behandelt de synode bezwaren tegen afzonderlijke liederen van de 121 die de synode van Leusden in eerste lezing heeft goedgekeurd. Dit gebeurt in het licht van de besluiten genomen bij 1 en 2. Voorzover nodig worden bepaalde liederen afzonderlijk plenair besproken en wordt erover gestemd. Een lied dat niet ten minste de steun van 75 % van de synodeleden krijgt, wordt niet in tweede lezing goedgekeurd. De overige van deze liederen worden in tweede lezing goedgekeurd;
  - op grond van de rapporten van de commissies doet de commissie kerkmuziek het volgende ordevoorstel:
    - afwijzen de liederen: 1, 6, 90, 113, 208, 264 en 290;
    - bespreken de liederen: 20, 63, 100, 114, 115, 285, 301, 408, 481;
    - desgewenst bespreken (anders goedkeuren) de liederen: 14, 78, 119, 135, 473.
  - Grond:
    - de hier voorgestelde beslissingsprocedure is analoog aan die van de synode van Leusden;
3. hierna volgt de behandeling van de door deputaten aangeboden liederen uit andere bronnen (luab) en liederen uit eigen kring (luek). Hierbij wordt gebruik gemaakt van de toetsing die reeds door de synodeleden is uitgevoerd en door de commissie geïnventariseerd. Plenaire bespreking van een lied vindt plaats indien ten minste 25 % van de synodeleden er bezwaar tegen maakt. Goedkeuring in eerste lezing geschiedt analoog aan de werkwijze onder 3 genoemd;
  - op grond van de toetsing door de synodeleden doet de commissie kerkmuziek het volgende ordevoorstel:
    - wat betreft luab 1:
      - bespreken 3, 5, 19, 20, 22, 24;
      - eventueel bespreken 6, 12, 14, 16, 21, 25, 26;
    - wat betreft luab 2 (Alles wordt nieuw):
      - bespreken 4, 9, 11, 22, 23;

- eventueel bespreken 1, 6, 10, 12, 13, 14, 18, 19;
wat betreft luab 3 (Zingende gezegend):
- bespreken 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11;
wat betreft luab 4:
- bespreken 2, 3, 5;
- eventueel bespreken 1, 4;
- wat betreft luek (1 en 2):
- bespreken 19;
- eventueel bespreken 1, 7, 21, 23, 24, 27.

Grond:

nadat in eerdere fasen het Liedboek alle aandacht kreeg, verdienen nu de liederen uit andere bronnen centrale aandacht: dichters en anderen die liederen hebben ingezonden, verdienen een stimulans (Commissierapport inzake kerkmuziek, gezangen, werkplan 1d, Acta Leusden bijlage 19, par. 9), en de verscheidenheid in cultuur en geloofsbeleving binnen de gemeente moet recht worden gedaan (Acta Leusden (Acta art. 59 besluit 3, Toelichting punt 3; Commissierapport inzake kerkmuziek, gezangen, werkplan 2a-h, Contouren van de gezangenbundel (4): verscheidenheid, Acta bijlage 20);

4. Er vindt voor de komende periode van drie jaar geen selectie van gezangen uit het Liedboek plaats als onderdeel van het stappenplan (vaststelling in eerste lezing). Ten aanzien van de door deputaten Kerkmuziek aan de synode van Zuidhorn en al eerder aan de synode van Leusden voorgestelde liederen geldt wat de synode heeft uitgesproken in de Voorlopige Koersbepaling inzake artikel 65 en 67 KO, punt 4.
Grond:
door een pas op de plaats te maken zal een bijdrage worden gegeven om de onrust in de kerken over de gezangen uit het Liedboek weg te nemen.
De uitspraak in de Voorlopige Koersbepaling vervangt in dezen de uitspraak van de Generale Synode Leusden 1999, dat de kerken er goed aan doen terughoudend te zijn inzake het gebruik van deze liederen in de eredienst (Acta art. 59 besluit 3).
5. de bij de koersbepaling vastgestelde tekst inzake de Psalmen wordt in de besluittekst opgenomen;
6. vervolgens verleent de synode de deputaten decharge van hun werkzaamheden, waarbij zij haar dank onder woorden brengt;
7. daarna stelt de synode een vervolgoopdracht vast voor nieuw te benoemen deputaten. Daarbij worden, naast de besluiten van vorige synoden over het gezangenproject en de voorstellen van deputaten, de resultaten van de groepsbespreking ter synode in rekening gebracht. De rapporten van de synodecommissies over toetsing van de bezwaren tegen de 121 liederen uit het Liedboek zullen worden klaargemaakt voor publicatie in de Acta.

Na de presentatie van het rapport kerkmuziek door deputaten op 15 juni wordt de inhoud ervan in groepen besproken. Tijdens het zomerreces krijgt elke commissie een stapel liederen mee om te bezien; hun digitale rapporten worden door de commissie Fryslân verzameld. Daarvoor al waren de bezwaren die via talloze brieven ingebracht waren, geordend door de commissie Fryslân aan de hand van het bezwaarschrift van br. S. de Marie.

Op 6 september wordt het werkplan voor de behandeling van de zaken rond de kerkmuziek vastgesteld. De commissie Fryslân deelt met het oog daarop een antwoordrapport uit. Aanwezig zijn de deputaten A. de Heer-de Jong en H. Kisteman.

De bespreking concentreert zich in eerste instantie op de vraag, wat er gedaan moet worden met de 131 liederen die door de Generale Synode van Leusden gearkeerd zijn en met terughoudendheid gezongen mogen worden.

De commissie Fryslân stelt voor 40 gezangen daaruit aan de kerken vrij te geven. Zij komen tot dit getal omdat zij het wenselijk vinden dat ongeveer 120 gezangen in totaal vrijgegeven worden; dit is

wat gemeenten in drie jaar nog kunnen overzien. Ruim baan moet er gemaakt worden voor liederen uit andere bundels en liederen uit eigen kring.

Deputaten kerkmuziek daarentegen vinden dat conform de opdracht die de synode van Leusden hun gegeven heeft, nu alle 131 liederen getoetst moeten worden. Daarvoor hebben zij gewerkt. Het aantal van 120 nieuwe gezangen is door Leusden ook al genoemd, maar deze synode was niet helemaal consequent door naast de opdracht tot bespreking van de 131 ook nog een opdracht te geven voor andere liederen. Een amendement van ds. Jac. Ophoff om wel alle 131 te bespreken, maar de deputaten te vragen er 40 te selecteren voor vaststelling in eerste lezing, sluit hierbij aan. De gedachte van de vorige synode dat er door de zaak te temporiseren rust zou terugkeren binnen de kerken, bleek overigens een kind te zijn van de wens om rust.

Br. S. Jonker dient een tegenvoorstel in om de 131 liedboekliederen niet te gaan bespreken. Dat vanwege de rust in de kerken. De kerk die ze wil zingen, kan dat volgens de uitspraak van Leusden toch al doen. Dit tegenvoorstel wordt aangenomen met 18 stemmen voor en 4 onthoudingen. Het amendement van ds. Ophoff komt dan niet meer in stemming.

Het moderamen rapporteert op de volgende zitting dat het met de deputaten kerkmuziek een goed gesprek heeft gehad over deze voor deputaten teleurstellende en onverwachte uitslag. Ook deputaten spreken bij monde van hun voorzitter, ds. C. van den Berg, uit, dat zij na dit gesprek verder kunnen met hun werk ten dienste van de kerken.

Een ander punt in de bespreking gaat over de vraag, waarom minstens 25 % van de synodeleden de bezwaren bespreekbaar moet vinden voordat een gezang daadwerkelijk in de synodezitting besproken wordt. Ook dit is een norm die in Leusden al gehanteerd is.

Naar aanleiding van vragen, hoe het nu zit met de mogelijkheid van selectie uit het Liedboek voor op-neming in een eigen bundel, antwoorden de deputaten, dat het gesprek met de desbetreffende stichting nog niet afgerond is. Van belang is te bedenken dat we nu werken aan een lijst, waaruit in een later stadium een bundel samengesteld wordt.

Het werkplan kerkmuziek wordt aanvaard vlak voor de bespreking van de bezwaren tegen de 121 gezangen.

Artikel 81 – Schriftelijke afhandeling bezwaren

(agenda 4.27)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

de (grote) hoeveelheid bezwaarschriften in bijlage IV 4 opgesomd.

Besluit:

de bezwaarschriften niet stuk voor stuk te beantwoorden, maar iedere bezwaarde de tekst van de tien besluiten toe te sturen, met de mededeling dat het daaraan ten grondslag liggende totaal-rapport is in te zien op internet of tegen betaling van de kosten verkrijgbaar bij het synode-secretariaat of, als dat niet meer bestaat, bij de secretaris van deputaten Kerkmuziek.

Gronden:

1. alle bezwaren zijn geïnventariseerd en gerubriceerd met het oog op beantwoording in het totaal-antwoordrapport;
2. in het totaal-antwoordrapport worden alle ingebrachte bezwaren adequaat en voldoende beantwoord;
3. toezending van het totaalrapport aan alle adressanten vergt onevenredig hoge kosten.

De bijlage waarnaar in dit besluit wordt verwezen, was oorspronkelijk het eerste hoofdstuk van het commissierapport, waarin alle ingebrachte bezwaren van kerkenraden en kerkleden naar aantal per lied en naar thema waren geïnventariseerd. Ds. Bijzet zou met dit besluit liever willen wachten tot na de inhoudelijke besluiten. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 82 – Liederens beoordelen los van de context van de dichter

(agenda 4.27)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkmuziek, Bijlage 16 Acta GS Leusden, 4.b.2 en 4.b.3;
2. rapport van commissie Holland-Zuid (Bijlage IV 4);
3. diverse bezwaarschriften.

Besluit:

niet toe te stemmen dat liederen enkel op grond van de context van de dichter afgewezen zouden moeten worden.

Gronden:

1. ook al mag het waakzaam maken: de kerkelijke/religieuze achtergrond van een dichter bepaalt niet bij voorbaat, of een lied al dan niet goed is;
2. bezwaarden hebben zich niet of onvoldoende geconfronteerd met wat deputaten op de Generale Synode Leusden op die punten hebben uitgesproken;
3. deputaten hebben in Leusden voldoende duidelijk gemaakt dat een lied op zijn eigen merites beoordeeld moet worden;
4. in het *Gereformeerd Kerkboek* zijn diverse psalmberijmingen van dichters van Liedboekliederen opgenomen.

De commissie neemt een amendement van ds. A. de Jager over om niet toe te stemmen dat liederen enkel op grond van de context van de dichter afgewezen zouden moeten worden. In de discussie komt naar voren dat het wel begrijpelijk is, dat je bij de beoordeling van een lied kijkt naar wie de dichter was en hoe hij dacht, maar dat ook nu al geldt dat er gezangen (en psalmberijmingen) zijn van liedboekdichters. Een voorbeeld is Gezang 32, van S. Stone, die beslist geen gereformeerde visie op de kerk had. Ook de ideeën van de opstellers van de belijdenis bepalen niet de uitleg ervan; dat doet alleen de Schrift zelf. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 83 – Criteria voor het selecteren van gezangen

(agenda 4.26)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. besluit van de Generale Synode Kampen 1975 met betrekking tot criteria waaraan nieuwe gezangen te toetsen zijn (Acta art. 424 D 3):
“1. De tekst moet, gezien zijn aard, plaats en functie in de Schrift, in aanmerking komen voor zang in de liturgie;

2. het lied moet een waardevolle aanvulling zijn op de Psalmen en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen;
  3. het lied moet zonder schade voor het geheel in gedeelten te zingen zijn;
  4. de berijming moet zo mogelijk van een dichterlijke kwaliteit zijn, en geen ‘maakwerk’ waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang;
  5. de zinnen moeten zo geformuleerd zijn dat ze gezongen en als zang gehoord duidelijk spreken, waarbij met name gewaakt moet worden tegen ‘redenerende’, c.q. ‘dogmatiserende’ regelconstructies, waarin het eigen karakter van de Bijbeltekst niet behouden blijft;
  6. bij berijmde Schriftgedeelten mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: het in dezelfde exacte volgorde laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt.”
2. rapport van studiedeputaten Eredienst aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996:
 “Bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* bestond er grote onduidelijkheid en verdeeldheid ten aanzien van de criteria, waaraan gezangen moeten voldoen.” (rapport 8.2.4, blz. 115)
 “De criteria bleken bijna altijd voor meerdere uitleg vatbaar te zijn ... Dat betekende dat de vraag *wie* de criteria hanteerde even belangrijk bleek te zijn als de vraag welke criteria gebruikt werden. Het gevolg was dat de criteria niet functioneerden, waarvoor ze waren opgesteld (: duidelijkheid scheppen), en er dikwijls onenigheid bleef bestaan.” (rapport 8.6.1, blz. 129)
 “Hoewel waterdichte criteria niet te formuleren zijn, is het wel mogelijk criteria te formuleren die een bepaalde richting wijzen. Wij formuleren de volgende criteria:
1. Een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift. Daarbij is het bijbelse begrip ‘gedenken’ goed bruikbaar om het centrum van een kerklied te typeren.
  2. Een goede kerkliedtekst laat zich naar vormgeving leiden door liederen uit de Schrift. Concreet betekent dit dat de tekst van een kerklied volwaardige poëzie dient te zijn.
  3. Een goede kerkliedmelodie presenteert, ondersteunt en intensiveert de inhoud van de tekst en is over het algemeen éénstemmig gedacht. Zij wil zich in de traditie van het kerklied voegen en deze levend houden (‘vernieuwen’)
- (rapport 8.6.1. blz. 131).
3. besluit 3 en 4 van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 met betrekking tot criteria waaraan nieuwe gezangen te toetsen zijn (Acta art. 64):
 “Besluit 3:
 de volgende aanzet voor de formulering van uitgangspunten en criteria voor de uitbreiding van de gezangenbundel voorlopig te aanvaarden (voorshands als aanvulling op de richtlijnen die de GS Kampen 1975 Acta art. 424 heeft vastgesteld):
 Als algemeen uitgangspunt geldt dat de nieuwtestamentische liederen naar inhoud en vorm aansluiten bij de liederen uit de Schrift. Specifiek voor een kerkliedtekst betekent dit dat de tekst Schriftuurlijk en een volwaardig poëtisch product is. Voor de kerkliedmelodieën betekent dit dat aansluiting gezocht wordt met het traditionele kerklied;
 Gronden:
1. voortzetting van het werk aan de gezangenbundel vraagt om een richtlijn; de door deputaten voorgestelde criteria kunnen als voorlopige richtlijn hiervoor worden aanvaard;
  2. zolang nog geen definitieve richtlijn voor de uitbreiding van de gezangenbundel is vastgesteld dienen de richtlijnen die de GS Kampen 1975 heeft geformuleerd nog van kracht te blijven;
- Besluit 4:
 dit deputaatschap op te dragen de eerstvolgende generale synode, onder gebruikmaking van de reacties die deze synode vanuit de kerken op dit onderdeel van het deputatenrapport hebben bereikt, te dienen met een nadere formulering van selectiecriteria.
 Gronden:
1. de bezinning op uitgangspunten en criteria voor de vorming van een gezangenbundel moet nog worden voortgezet om te komen tot een bruikbaar instrument voor selectie”;

4. aanvullend rapport van deputaten Kerkmuziek aan de Generale Synode Leusden 1999, punt 2.4.4. (opgenomen in Acta GS Leusden 1999 als bijlage 17):
 “Wij stellen de synode voor om de door Studiedeputaten Eredienst geformuleerde criteria aan te nemen als dé criteria aan de hand waarvan wij als kerken werken aan de uitbreiding van onze gezangenbundel, met dien verstande dat in criterium 3 wordt ingevoegd ‘...van de tekst, *of draagt deze anderszins op zodanige wijze dat de inhoud van de tekst volledig bewaard blijft*’;
5. rapport van de commissie inzake kerkmuziek, gezangen enz. van de Generale Synode Leusden 1999 (als commissierapport Werkplan 2A-H opgenomen in Acta Leusden als bijlage 20):
 “...aan de drie ‘richtinggevende’ criteria zoals de deputaten die nu aan de synode voorgesteld hebben kleven volgens de commissie ook bezwaren, zij het heel andere ... Zoals:
 Ad 1 Het ‘gedenken’ is niet bruikbaar als typering van elk kerklied afzonderlijk. Het komt eerder ter sprake als het gaat om het geheel van de kerkdienst.
 Ad 2 Moeten de liederen uit de Schrift model zijn voor onze liederen? De liederen in de Schrift hebben gestalte gekregen binnen de cultuur van de ontstaanstijd. Maar wij zijn toch niet aan vormen van vroegere culturen gebonden? Bovendien is de vraag gerechtvaardigd of ‘volwaardige poëzie als eis te stellen is. Wat is volwaardig? Binnen de bijbel zelf is reliëf in kwaliteit.
 Ad 3 Moeten vormen gekozen worden die alleen bij de boodschap passen? Of mogen ook vormen die passen bij de gemeenschap van gelovigen? Je uit je toch in vormen die jezelf eigen zijn? Anders uit je je niet meer? Wat is trouwens ‘de’ traditie van het kerklied? Onze eigen traditie kent nauwelijks gezangen. Welke traditie wordt bedoeld? En wat betekent ‘zich invoegen’? Laat dat ruimte voor eigentijdse stijlen?”;
6. besluit van de Generale Synode Leusden 1999 met betrekking tot criteria waaraan nieuwe gezangen te toetsen zijn (Acta art. 58):
 “Besluit:
 voor het selecteren door deputaten en het beoordelen van de selectie door de generale synode de volgende algemene criteria vast te stellen; deze criteria komen in de plaats van de tot nu toe gehanteerde richtlijnen van de GS Kampen 1975 en de criteria van de GS Berkel en Rodenrijs 1996 (deputaten zullen de volgende synode dienen met een evaluatie van de hantering van deze criteria in de praktijk):
  1. een goed kerklied is geschikt om te functioneren in een liturgische context, waarbinnen Gods woorden en daden het centrum vormen;
  2. een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift;
  3. een goed kerklied wordt wat betreft de taalkundige en muzikale vorm gekenmerkt door stijl en kwaliteit. Het kent een goede woord-toon-verhouding. Het is bruikbaar en toegankelijk voor mensen uit de huidige tijd en cultuur.

Toelichting en werkafspraken

1. Rond het centrum van Gods woorden en werken kent de liturgie een rijke schakering van aspecten en nuances in de uitingen van mensen ten opzichte van God en van elkaar. De goede balans tussen die aspecten onderling en tussen deze uitingen van mensen en de woorden en werken van God die kenmerkend moet zijn voor de liturgie als geheel, hoeft niet in elk kerklied afzonderlijk terug te keren. Een lied moet minstens een deel van die aspecten en nuances stem en vorm geven en dat op zo’n manier dat het kan harmoniëren met het genoemde centrum van de liturgie.
2. Of een lied al dan niet Schriftuurlijk is, moet vanuit de tekst van het lied beslist worden en niet vanuit subjectieve gevoelens of vanuit de context waarin een lied ontstaan is. Wel moet bedacht worden of het gebruik van woorden en beelden in een lied, vaagheid in betekenisomvang, eventuele exegetische en meditatieve verbanden en een eventuele onlosmakelijke relatie tussen een lied en het gebruik ervan in een bepaalde context al dan niet het vertrouwen van kerkleden met betrekking tot de Schriftuurlijkheid zullen bevorderen. Hierbij moet gewaakt worden tegen een rationalistische of eenzijdig dogmatische omgang met liedteksten, die aan het eigen karakter van zulke teksten geen recht doen.
3. Er moet worden gestreefd naar poëtische en muzikale zeggingskracht. Daarbij blijft ruimte bestaan voor diversiteit en niveauverschillen tussen de afzonderlijke liederen. Daarin

moet uitkomen dat Gods volk bestaat uit verschillende mensen met uiteenlopende achtergronden en ongelijke belevingswerelden met betrekking tot taal en muziek. Ook moet zo worden gerekend met de actuele context van de kerk, die in dit opzicht enerzijds bepaald wordt door haar – ook kerkmuzikale – traditie en anderzijds doordat zij deelt in de huidige pluriforme cultuursituatie. In de geschiedenis werden steeds nieuwe kerkliederen opgenomen in de kerkelijke liederenschat die naar inhoud en vorm eigentijds waren. Van deze diversiteit in liturgisch bruikbare liedgenres uit het verleden getuigt bijvoorbeeld het Liedboek voor de kerken. Deze differentiatie mag ook in de toekomst worden voortgezet. Daarbij moet elk lied op zijn eigen merites beoordeeld worden.

4. De eis van toegankelijkheid mag niet zo worden gehanteerd dat belangrijke en waardevolle liederen uit het verleden vanwege hun niet meer geheel eigentijdse taalgebruik of muzikale stijl afvallen. Datzelfde geldt voor oude en nieuwe liederen met veel poëtische en muzikale potentie: goede teksten en melodieën geven hun betekenis en overtuigingskracht veelal stapsgewijs prijs”.
7. brief van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer d.d. 30 januari 2002, waarin voorgesteld wordt dat de criteria 1 en 2, zoals vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999, omgewisseld worden.
“Gronden:
  1. een lied moet allereerst in z'n geheel in overeenstemming zijn met de Schrift en de belijdenis van de kerk;
  2. of een lied al dan niet als schriftuurlijk wordt aangemerkt, wordt door de volgorde van het door de GS Leusden genomen besluit afhankelijk gemaakt van een subjectieve uitleg en het verloop en gehalte van een eredienst;
  3. het is in de afgelopen drie jaren gebleken, dat de toelichting/werkafspraken 2 in de praktijk geen eensgezindheid bewerkt, maar verdeeldheid veroorzaakt. Een discutabele uitleg van een lied wekt namelijk geen vertrouwen bij de broeders en zusters.”
8. brief van de Gereformeerde Kerk te Vroomshoop d.d. 16 februari 2002, waarin moeite uitgesproken wordt met de door de Generale Synode Leusden geformuleerde criteria:
“ad 1) Bij dit criterium kun je een uitgebreide discussie krijgen of een lied nu wel of niet in een kerkdienst past. Een discussie die zich bij elk lied kan herhalen. Tenminste wanneer je per se niet méér wilt vastleggen.
ad 2) ... Is dit hetzelfde als ‘niet in strijd met de Schrift’? Met dat als uitgangspunt kun je méér liederen opnemen dan wanneer het betekent ‘de inhoud is aan de Schrift ontleend’. Immers, ook veel liederen met weinig of geen inhoud hoeven niet direct met de Schrift in strijd te zijn. Maar zijn daarom toch niet geschikt als kerklied. Is het bijv. geoorloofd, wanneer in een lied dat uitdrukkelijk gepresenteerd wordt als ‘naar’ of ‘bij’ een bepaald bijbelgedeelte, enkele verzen uit dat bijbelgedeelte niet bezongen worden?
ad 3) Dit criterium bevat nogal wat ongedefinieerde termen: wanneer heeft een lied stijl en wat wordt verstaan onder kwaliteit? Wat is een goede woord-toon-verhouding? Dit klinkt of alleen deskundigen dit kunnen bepalen. Maar het is wel de gemeente die moet zingen! Het is de vraag, of wat deputaten stijl en kwaliteit en een goede woord-toon-verhouding vinden, voor de gewone gemeenteleden wel als bruikbaar en toegankelijk ervaren wordt. Met als gevaar dat de gemeente bepaalde liederen als stammend uit een elitecultuur ervaart. Bij de discussies over bovengenoemde zaken kwamen we vaak weer uit bij de door Kampen '75 geformuleerde criteria! Immers: criteria moeten verifieerbaar zijn!
9. brief van de Gereformeerde Kerk te Krimpen aan den IJssel d.d. 14 maart 2002, waarin de raad meedeelt te hebben geconstateerd: “... dat de selectie van gezangen door de deputaten aan de hand van door de synode van Leusden vastgestelde criteria onvoldoende waarborgen biedt”;
10. brief van de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch d.d. 29 maart 2002, waarin aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 gevraagd wordt “... de criteria en de hantering ervan nog eens opnieuw te keuren...”;

11. brief van de Liturgiecommissie van de Gereformeerde Kerk te Arnhem d.d. 15 maart 2002, waarin de mening wordt uitgesproken dat er: "... geen visie is vastgelegd op basis waarvan uitbreiding van het aantal gezangen wordt voortgezet";
12. brieven van br. S. de Marie te Berkel en Rodenrijs d.d. 2 februari 2002 en van br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 16 februari 2002 met bezwaren tegen de criteria vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999 en waarin zij in dezelfde bewoordingen verzoeken:
  1. "het eerste criterium te wijzigen zodanig dat de ambtelijke prediking van het Woord van God (als bediening van de verzoening) als het centrum van de eredienst wordt gezien;
  2. het criterium "in overeenstemming met de Schrift" te wijzigen in "in overeenstemming met de Schrift en de belijdenis van de kerk";
  3. het criterium van de Schriftuurlijke helderheid en ondubbelzinnigheid toe te voegen;
  4. het criterium van Hattem (1972) weer toe te voegen: ..." (*is gelijk aan criterium 6 van de GS Kampen 1975, zie hierboven onder materiaal 1*);
13. brieven van br. R.F. Emmens te Drachten d.d. 5 februari 2002, ongedateerd van br. G. Willems te Beerze, ongedateerd van br. S. Colijn te Amersfoort, G.H. Plaggenmarsch te Mariënberg en br. H.J. Sasbrink te Mariënberg, waarin zij in overeenkomende bewoordingen de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoeken uit te spreken:

"1. dat deputaten en de Generale Synode van Leusden 1999 onzorgvuldig zijn omgegaan met het toepassen van criteria om te komen tot een gezangenbundel voor de eredienst in de Gereformeerde Kerken. (aanvulling br. S. Colijn:) Dit moet opnieuw gebeuren volgens door deze synode te formuleren basis-eisen, *aanvullend, i.t.t. vervangend*, bij tot de synode van Leusden geldende criteria...

3. dat criteria (aanvulling br. S. Colijn: voor ieder liturgisch onderdeel) duidelijk dienen te zijn en de toepassing verifieerbaar...

4. (alleen bij de brs. Emmens en Willems:) dat het afdanken van de criteria van Kampen 1975 een breuk betekent met de historische lijn en daarom niet kan passeren zonder uitgebreide bespreking door de synode";
14. brief van br. J.P. Dwarshuis te Assen d.d. 2 februari 2002 met de suggestie opnieuw de selectiecriteria te bezien en als eerste criterium te nemen: "schriftuurlijkheid, ondubbelzinnig de Bijbel naspreken";
15. brief d.d. 16 februari van zr. M.C.M. Hofsink-Ketel en de brs. W. Dijkstra, L.J. Schroer, H. Tempelman en A. Willems, alle te Hardenberg-Heemse, waarin zij de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoeken uit te spreken: "Voor er weer over gezangen gepraat wordt, eerst duidelijke criteria vast te leggen, waarmee onschriftuurlijke liederen buiten de deur kunnen worden gehouden en we een goede, schriftuurlijke bundel krijgen ...";
16. brief van br. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 4 maart 2002, waarin hij de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoekt "weer duidelijk geformuleerde criteria vast te stellen voor te aanvaarden liederen, waarbij de noodzaak van heldere en klare schriftuurlijkheid voorop dient te staan en ook op hedendaags taalgebruik nauwkeurig wordt gelet";
17. brief van br. J.F. de Leeuw en zr. A.J. de Leeuw-Hiemstra d.d. 7 maart 2002 waarin zij de Generale Synode Zuidhorn 2002 verzoeken te besluiten: "De criteria voor het beoordelen van de in uitbreiding op te nemen gezangen bestaan uit de richtlijnen Kampen 1975."
18. brief van br. P. Drijfhout te Ede d.d. 8 maart 2002, waarin hij concludeert: "De nieuwe criteria hebben aan Schriftuurlijke duidelijkheid en scherpte verloren t.o.v. de vervallen verklaarde criteria van Hattem en Kampen, waardoor de synode de mogelijkheid tot dwalingen in de kerk heeft toegelaten."
19. brief d.d. 14 maart van br. E.J. van Baardewijk waarin hij revisie vraagt van besluit 3 van de Generale Synode Leusden 1999, aangezien a. er geen duidelijke gronden aangevoerd zijn voor het laten vervallen van de richtlijnen van de Generale Synode Kampen 1975 en b. er geen gronden zijn aangegeven waarom de door de Generale Synode Leusden geformuleerde criteria beter zouden zijn dan de richtlijnen van Kampen 1975 en c. de Kamper richtlijn van tekstgetrouwheid ten aanzien van Schriftberijmingen gehandhaafd had moeten blijven;

20. brief van br. E.J. Oosterhuis te Drachten d.d. 20 maart 2002, waarin hij erbij de Generale Synode Zuidhorn 2002 op aandringt dat als eerste criterium bij de selectie van nieuwe gezangen “...gevraagd mag worden dat een lied Schriftuurlijk is”;

Besluit 1:

- a. toe te stemmen dat een kerklied niet in strijd mag zijn met de gereformeerde belijdenis;
- b. uit te spreken dat de criteria van de Generale Synode Leusden 1999 op dit punt geen wijziging behoeven, omdat daarin is vastgelegd dat een kerklied inhoudelijk in overeenstemming moet zijn met de Schrift.

Besluit 2:

de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde criteria niet aan te vullen met het zesde criterium van de Generale Synode Kampen 1975.

Grond:

de toevoeging van “Bij berijmde Schriftgedeelten mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: het in dezelfde exacte volgorde laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt.” is geen inhoudelijke aanvulling van de criteria.

Besluit 3:

uit te spreken dat de Generale Synode Leusden 1999 terecht het tweede criterium van de Generale Synode Kampen 1975: “het lied moet een waardevolle aanvulling op de Psalmen zijn en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen” heeft laten vervallen.

Gronden:

1. het is onduidelijk of dit criterium de inhoud van de afzonderlijk te selecteren liederen betrof of ook het aantal gezangen dat de kerken aanvaardden naast de psalmen;
2. onduidelijk bleef bij dit criterium, op welke wijze een lied tot onderwaardering van de psalmen zou kunnen leiden.

Besluit 4:

uit te spreken dat de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde criteria, met de Toelichting en Werkafspraken daarbij, niet principieel afwijken van de door de Generale Synode Kampen 1975 vastgestelde richtlijnen.

Gronden:

1. ook de Generale Synode Kampen 1975 zette voorop dat een kerklied in aanmerking moet komen voor zang in de liturgie. De Generale Synode Leusden 1999 heeft dit criterium alleen maar aangescherpt door toe te voegen dat in de liturgie niet belevingen van mensen, maar Gods woorden en daden het centrum vormen. En dat een kerklied daarmee in elk geval harmoniëren moet;
2. het is onjuist de Generale Synode Leusden ervan te betichten als zou zij, door te kiezen voor de formulering Gods “woorden” in plaats van Gods “Woord” opzettelijk een betekenisverschuiving zou hebben willen aanbrengen. Gods Woord in de Schrift bestaat uit een veelsoortigheid

- aan woorden: zijn zegengroet, zijn wet, de prediking, een psalm... Dat alles vormt samen het centrum van de liturgie;
3. het verwijt dat de Generale Synode Leusden de Schriftuurlijkheid pas als tweede criterium noemt, is niet terecht. De Generale Synode Leusden heeft daarmee geen rangorde willen aangeven, maar een logische volgorde: 1. waar hebben we het over, wanneer we spreken over een “kerklid”?; 2. als zo’n lied moet functioneren in een liturgie waarin Gods woorden en daden centraal staan, moet het in elk geval inhoudelijk in overeenstemming zijn met de Schrift;
  4. de eis van Schriftuurlijk zijn is door de Generale Synode Kampen niet afzonderlijk genoemd;
  5. door te kiezen voor de formulering “inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift” bepaalde de Generale Synode Leusden, dat het niet genoeg is wanneer een lied op de klank af met de Schrift in overeenstemming lijkt. De hele inhoud van het lied zal in de lijn van Gods Woord moeten liggen; deze formulering impliceert ook ondubbelzinnigheid;
  6. ook de Generale Synode Kampen heeft niet als criterium vastgesteld dat in de kerken alleen liederen mogen worden gezongen van dichters die voluit de gereformeerde leer aanhangen. Er zijn reeds bij de selectie van de 41 gezangen die momenteel in het *Gereformeerd Kerkboek* staan, liederen opgenomen van bijv. W. Barnard (Gez. 7, 29) Jan Wit (Gez. 28, 35) en van het genootschap ‘Laus Deo, Salus Populo’, waarin Doopsgezinden en Remonstranten de meerderheid vormden, (Gez. 9), terwijl ook bij de selectie van psalmberijmingen zowel in de ‘oude’ berijming als in het huidige *Gereformeerd Kerkboek* vele psalmberijmingen van niet-gereformeerde dichters een plaats gekregen hebben, hoewel ook door middel van een berijming van een psalm gemakkelijk dwaalleer de kerken kan worden binnengebracht. Elk lied en elke berijming is als zelfstandige tekst op zichzelf beoordeeld;
  7. het door de Generale Synode Leusden vastgestelde vereiste dat een kerklid wat betreft de taalkundige en muzikale vorm gekenmerkt wordt door stijl en kwaliteit, en een goede woordtoon-verhouding moet hebben, verschilt niet zoveel van de richtlijn van de Generale Synode Kampen dat een berijming zo mogelijk van een dichterlijke kwaliteit moet zijn en geen ‘maakwerk’ waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang. Een goede woordtoon-verhouding wil zeggen dat de accenten in de melodie overeen moeten komen met de accenten in de tekst van het lied. Wel heeft de Generale Synode Leusden de vereisten wat betreft de taalkundige en muzikale vorm breder uitgewerkt dan de Generale Synode Kampen deed.

Moet een lied in overeenstemming zijn met de Schrift en de belijdenis, zoals de commissie Fryslân de criteria van Leusden wil aanvullen, of is het voldoende te stellen dat een lied in overeenstemming is met de Schrift? Hierover ontstaat een gesprek: een lied mag uiteraard niet in strijd zijn met de belijdenis. Maar het hoeft ook niet alles te bevatten wat er over een onderwerp te belijden valt. We zijn dankbaar voor de belijdenis, die o.a. dienst doet als virusscanner voor dwalingen. Maar uitspreken dat een lied niet in strijd moet zijn met Schrift en belijdenis, is een uitnodiging om bezwaren in te dienen. Spreek onbekommerd de Schrift na en je komt daardoor niet in strijd met de belijdenis. Dat is de strekking van een vervangend voorstel van ds. P. Houtman, dat overgenomen wordt door de commissie en aangenomen wordt met 1 onthouding. De afgevaardigden Bijzet en Zwarteveen, die ook lid waren van de generale synode Leusden, blijven buiten stemming.

Besluit 2 wordt met algemene stemmen genomen.

Bij besluit 3 wordt gesproken over het criterium van de Generale Synode Kampen 1975 voor gezangen dat deze een waardevolle aanvulling moeten zijn op de Psalmen en niet aanleiding moeten geven tot onderwaardering van de Psalmen. Het gaat hier om een andere zaak dan het amendement van ds. E.A. de Boer bij het voorstel over de Koersbepaling beoogde; dat ging over de plaats van psalmen en gezangen in de eredienst; de synode van Kampen wekt de indruk dat zij een criterium voor de toetsing van de gezangen afzonderlijk vaststelde. Het gaat dus ook niet over het aantal gezangen dat de synode vaststelt. Maar als criterium voor de toetsing van afzonderlijke gezangen werkt het niet.

Vandaar, dat de synode van Leusden dit criterium heeft laten vervallen, zonder daarmee een uitspraak te doen over de plaats van de Psalmen in de eredienst.

In een stemming over de oorspronkelijke grond 3 bleek deze verworpen te worden met 16 stemmen voor en 7 onthoudingen. Het bijgestelde besluit 3 komt in stemming en wordt aangenomen met 1 stem tegen.

Bij besluit 4 wordt het laatste gedeelte van de gronden vervangen door de woorden: “Wel heeft de Generale Synode Leusden de vereisten wat betreft de taalkundige en muzikale vorm breder uitgewerkt dan de Generale Synode Kampen deed.” De discussie draait om de vraag, of de criteria een soort checklist vormen dan wel een richtingaanwijzer zijn. De deputaten geven aan, dat de criteria je in je bloed moeten gaan zitten. Dat komt nog dichterbij dan het gebruik als checklist. Het voorstel wordt aangenomen met 1 onthouding.

Artikel 84 – Liedboek in het verleden

(agenda 4.30)

14-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. commissierapport inzake Kerkmuziek, gezangen, werkplan 4.2-4.3 Bijlage 18 Acta GS Leusden;
2. rapport van de commissie Holland-Zuid (bijlage IV 4);
3. brief van de kerk van Wageningen, die de zorgen in de kerken signaleert en daarbij de volgende bezwaren noemt tegen het gevoerde beleid: gebrekkige zorgvuldigheid in het omgaan met beduchtheid voor oneerbiedige of onjuiste uitingen in bepaalde liederen; misplaatste voorkeur voor kwantiteit boven kwaliteit (‘royale proefbundel’); tekortschietend besef voor continuïteit: stappen van 41 naar 255 via 121 naar misschien een 400 gezangen wekken niet de indruk dat er de afgelopen vijf jaar voldoende oog is geweest voor het beleid in de vorige eeuwen, en dat men weet waar men uit wil komen;
4. brief van de zusterkerken in Australië (FRCA). Ook in deze brief wordt verwezen naar de hieronder genoemde artikelen van dr. K. Deddens en bezwaar gemaakt tegen het grote aantal gezangen;
5. brief van fam. Krist-Tolsma, die zorg en moeite uit over het grote aantal voorgestelde gezangen en de uitwerking daarvan op de kerken en haar (vele bezwaarde) leden. Ze verwijzen voorts naar de artikelen van prof. dr. K. Deddens, die de Liedboekliederen 25 jaar geleden ‘oecumenische liefdesliederen’ noemde;
6. brief van br. S. de Marie, die bezwaar maakt tegen het grote aantal gezangen, waardoor de Psalmen als liederen van het verbond worden teruggedrongen; sprak ‘Kampen 1975’ niet uit dat het lied een waardevolle aanvulling op de psalmen moest zijn en niet mocht leiden tot onderwaardering van de Psalmen? (‘Leusden’ reageerde op deze uitspraak van ‘Kampen’ met: hier wordt niet een grens aan het aantal gezangen gesteld.) Br. De Marie wijst erop hoe we als kerken steeds terughoudend zijn geweest in het invoeren van gezangen naast de Psalmen als door God gegeven en geïnspireerde liederen;
7. brief van br. S. de Marie, waarin hij bezwaar maakt tegen de keus voor het Liedboek. Br. De Marie noemt ondermeer de volgende bezwaren (5.2.1-5.2.7 van zijn brief): eerdere besluitvorming rond het Liedboek moet tegen het licht worden gezien van wat dr. K. Deddens schreef bij de invoering van het Liedboek voor de kerken in 1973 in meerdere hoofdartikelen in *De Reformatie* (jrg. 48, 37-43 en jrg. 49, 14-16). Br. De Marie haalt dan heel wat citaten uit deze artikelen aan. Hij verbindt daar de conclusie aan: “het Liedboek voor de kerken was allang ontmaskerd als het Liedboek van de valse oecumene. Dat dit nu niet meer wordt ingezien, maar

dat alle bezwaar weggewuifd wordt, is m.i. tekenend voor het huidig geestelijk onderscheidingsvermogen. Het Liedboek is niet veranderd, zijn onze kerken veranderd?”;

8. bezwaarschriften van br. D.J. de Vries, br. J.F. Bos, br. P. Drijfhout en br. G.J. Spoelman.

Besluit:

bezwaren tegen het Liedboek die zich beroepen op de afwijzing ervan in het verleden, af te wijzen.

Gronden:

1. bezwaarden hebben zich niet of te weinig geconfronteerd met zowel de inhoudelijke argumentatie door deputaten als hun beantwoording van dit bezwaar (Acta GS Leusden Bijlage 18, 4.3 en Bijlage 19: 3);
2. de beoordeling van het Liedboek in het verleden biedt te weinig analyse om daar de door bezwaarden genoemde conclusies aan te verbinden;
3. bij het beoordelen van het Liedboek had men in het verleden slechts oog voor het antwoordkarakter van het lied, terwijl het lied in de eredienst meer functies kan hebben;
4. in het verleden is nooit uitgesproken dat aan elk lied uit het Liedboek bezwaren kleven (niet voor niets hebben we 48 Psalmen uit het Liedboek);
5. beoordeling in het verleden van het Liedboek rekende ten onrechte niet met het onderscheid tussen Schriftberijmingen en Bijbelliederen;
6. de visie van individuele gemeenteleden is nog geen standpunt van de kerk.

In het verleden was er zware kritiek op het Liedboek. Bezwaren richtten zich op het feit dat inmiddels er een andere richting gekozen is. Waardering werd geuit voor de grondige manier waarop indertijd dr. K. Deddens de kritiek verwoordde. Dat er nu bezwaren komen, is wel begrijpelijk. De synode moet ze echter niet toestemmen. Br. J. van de Wetering dient een amendement in op de gronden onder 5: hij wil toevoegen: maar voor beide gelden wel dezelfde criteria. Dit wordt niet overgenomen door de commissie. Dat geldt wel voor de door ds. Bijzet gewenste toevoeging bij 3: terwijl het lied in de eredienst meerdere functies kan hebben. Het amendement van br. Van de Wetering wordt verworpen met 3 stemmen voor. Het hele voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen.

Artikel 85 – Liedboek en Christelijke en Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 4.32)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkmuziek, par. 5.8.3;
2. Acta GS Leusden art. 57 besluit 4.3.; art. 61 besluit 3; art. 62 besluit 2.3;
3. notities *De CGK en het Liedboek* en *De NGK en het Liedboek* van de commissie Overijssel;
4. rapport van de commissie Overijssel (zie Bijlage IV 4).
5. voorstel met bijbehorende gronden om deskundige broeders en zusters uit de Christelijke Gereformeerde Kerken (en andere kerken van gereformeerd belijden) te benoemen in het deputaatschap Kerkmuziek of als waarnemer/participant een plaats te geven binnen het deputaatschap Kerkmuziek (kerkenraad te Nijmegen, d.d. 22 augustus 2002);
6. voorstel rekening te houden met het beleid van de Christelijke Gereformeerde Kerken inzake de gezangen (kerkenraad te Middelburg, d.d. 22 februari 2002; br. I.P.de Ruijter te Den Haag, d.d. 9 febr. 2002); al het mogelijke te doen om bij het aanwerken op een federatie met de Christelijke Gereformeerde Kerken ook te streven naar één Liedboek en zo mogelijk hier de Neder-

- lands Gereformeerde Kerken bij te betrekken (kerkenraad te Bunschoten-Oost, d.d. 26 maart 2002); waarschuwing dat het tempo van invoering een extra struikelblok opwerpt ten aanzien van de beoogde eenheid met de Christelijke Gereformeerde Kerken (br. G. de Leeuw te Oosterhesselen, d.d. 8 april 2002); verschil in selectiebeleid van Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken (br. C.A. Boersma te Enschede, d.d. 7 februari 2002);
7. aandrang tot samenwerking en overleg met de Christelijke Gereformeerde Kerken (kerkenraad te Driebergen-Rijsenburg, d.d. 13 februari 2002; kerkenraad te Siegerswoude-Frieschepalen, d.d. 13 maart 2002; kerkenraad te Mussel, d.d. 12 maart 2002) br. J. Folkersma te Mariëberg, d.d. 8 maart 2002; broeders. en zusters te Krimpen aan de IJssel, d.d. 22 februari 2002; en met verwante kerken (br. J.P. Dwarshuis te Assen, d.d. 13 maart 2002; br. D.J. de Vries te Bunschoten, d.d. 24 augustus 2001);
  8. bezwaar tegen het typeren van de kerken die participeren in de uitgave van het Liedboek als 'kerken van gereformeerd belijden', zie art. 61 besluit 3 van Leusden (br. I.P. de Ruijter te Den Haag, d.d. 9 februari 2002);
  9. voorstel de Gereformeerde Kerken te laten wachten met het vaststellen van een Liedbundel op besluitvorming in dezen in de Christelijke Gereformeerde Kerken (kerkenraad te Nijmegen, d.d. 22 augustus 2002; zie ook kerkenraad te Emmen, d.d. 9 maart 2002; kerkenraad te Mussel, d.d. 12 maart 2002);

Besluit:

- a. het beleid van deputaten Kerkmuziek inzake contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk goed te keuren en nieuw te benoemen deputaten op te dragen in het vervolgtraject de contacten die gelegd zijn, te onderhouden ten dienste van een bundel gezangen die ook in genoemde kerkelijke kringen als schriftuurlijk en dus als algemeen aanvaardbaar kan worden beschouwd;
- b. het voorstel van de kerkenraad te Nijmegen (zie materiaal 5) niet te aanvaarden, voorzover dat benoemingen betreft uit andere kerkgemeenschappen;
- c. bij de definitieve selectie van de 121 gezangen en bij eventuele voortgaande selectie van meer gezangen uit het Liedboek voor de Kerken de selectie die goedgekeurd is in de Christelijke Gereformeerde en de Nederlands Gereformeerde Kerken, in rekening te brengen;
- d. het bezwaar inzake besluit 3 van art. 61 van Leusden (zie materiaal 8) af te wijzen;
- e. het voorstel om op de Christelijke Gereformeerde Kerken te wachten alvorens tot vaststelling van een liedbundel over te gaan af te wijzen.

Gronden:

1. deputaten hebben de opdrachten van Leusden in dezen naar behoren uitgevoerd. Deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken geven te kennen niet afwijzend te staan tegenover samenwerking. De contacten met de Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk hebben zich blijkens het rapport van deputaten echter tot nog toe grotendeels toegespitst op het Liedboek 2000;
2. deputatenbenoemingen kunnen alleen geschieden in en voor eigen kerkverband. Het staat deputaten vrij participerende waarnemers uit te nodigen van kerken waarmee landelijke gesprekken worden gehouden;
3. zowel de Christelijke Gereformeerde als de Nederlands Gereformeerde Kerken kennen als gevolg van toetsing een aantal goedgekeurde gezangen. Het getuigt van wijsheid van elkaars werk en inzichten te leren. Bovendien moet het zoeken van kerkelijke eenheid, waar het kan, zeker ook liturgisch gefaciliteerd worden. Hier komt nog bij dat ook de opdrachten van Leusden over "nauwere aansluiting bij..." (art. 57 besluit 4.3.) en "samenwerking" (art. 61 besluit 3) en het

- rekening houden met de hierover ingekomen brieven (art. 62 besluit 2.3.) zo gehonoreerd worden;
4. besluit 3 van art. 61 dient mede te worden gelezen in het licht van besluit 4. In besluit 3 gaat het om een kleine groep van kerken en groepen van gereformeerd belijden. In besluit 4 gaat het om eventuele samenwerking in het project Liedboek 2000. Er wordt dus uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tussen kerken van gereformeerd belijden en kerken die samenwerken in het project Liedboek 2000. Van deze laatste kerken heeft de synode niet uitgesproken dat die behoren tot kerken van gereformeerd belijden;
  5. de Christelijke Gereformeerde Kerken zijn niet concreet bezig een liedbundel samen te stellen. Zij willen niet verder gaan dan een bundel Schriftberijmingen (Acta GS-CGK 1983, art. 120 en 1986 ad hoc; rapport deputaten kerkmuziek par. 5.8.3.).

Wat is precies: in rekening brengen van de standpunten van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken? Hun opstelling ten opzichte van het Liedboek loopt immers niet parallel met die van ons. Moet het harmoniëren? Ds. Jac. Ophoff dient daarom een amendement in: laat het meewegen. Dat wordt verworpen met 11 stemmen voor en 3 onthoudingen. Het voorstel wordt daarna met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 86 – De 121 liederen getoetst

(agenda 4.27)

13-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

1. Acta GS Leusden, bijlage 16, 17, 18;
2. de 121 liederen zoals vermeld in Acta GS Leusden art.59, besluit 2;
3. rapport commissies (bijlage IV 4);
4. bezwaarschriften genoemd en gerubriceerd (bijlage IV 4).

Besluit 1:

de bezwaren tegen de liederen 113, 147, 264 en 301 toe te stemmen en deze liederen in tweede lezing niet vrij te geven voor gebruik in de erediensten.

Grond:

tegen genoemde liederen moeten de bezwaren bij nader inzien toegestemd worden (bijlage IV 4).

Besluit 2:

de bezwaren tegen de liederen buiten besluit 1 af te wijzen en deze liederen in tweede lezing vast te stellen en daarmee definitief vrij te geven voor gebruik in de erediensten.

Gronden:

1. bezwaarden hebben zich niet of onvoldoende geconfronteerd met wat deputaten als argumentatie op de Generale Synode Leusden 1999 hebben aangedragen;
2. bezwaarden hebben wat betreft de liederen buiten besluit 1 niet overtuigend kunnen aantonen dat ze onschriftuurlijk waren of in strijd met de criteria (zie Bijlage IV 4).

Bij het vaststellen van de eerder vrijgegeven liederen uit het Liedboek in tweede lezing, waarbij de ingebrachte bezwaren besproken worden, gaat het eerst over de vraag, hoe groot de meerderheid moet zijn voor een lied dat besproken wordt om in tweede lezing vastgesteld te worden. Bij de eerste lezing moest een lied, op de synode van Leusden, 75 % van de stemmen halen. De synode besluit om voor de tweede lezing de gewone regel te hanteren dat een meerderheid van meer dan de helft van de stemmen nodig is. Vijf afgevaardigden stemmen tegen.

Ds. P.L. Voorberg dient een voorstel om in om apart te spreken over de beleving van de heilsfeiten in de gezangen. Hij vraagt zich af of de manier waarop sommige nieuwe gezangen de heilsfeiten bezingen, wel past bij het eerste criterium van de synode van Kampen. Dit naar aanleiding van het voorstel van de commissie Fryslân om in de plenaire vergadering te spreken over de 23 gezangen die in het voortraject aangegeven zijn door de leden van de synode. Het voorstel van ds. Voorberg wordt verworpen met 14 stemmen voor en 3 tegen. Hiermee is het ordevoorstel van de commissie aanvaard en de bespreking gaat alleen over de 23 aangewezen gezangen.

Lied 1

Tegen lied 1 is het bezwaar ingediend dat hier de leer van de alverzoening bezongen wordt. Ook vindt men het duidelijk barthiaans. Er tegen ingebracht wordt, dat je het lied moet lezen in het licht van Psalm 104. Het zou jammer zijn als het lied waarmee het liedboek opent, niet op de lijst komt. Het voorstel van de commissie om dit lied te verwijderen wordt verworpen met 8 stemmen voor.

Lied 6

Is het voldoende om de plaats van het eeuwige oordeel aan te duiden als 'het niet'? Maar ook in Psalm 86:3 wordt zo gesproken. Al tientallen jaren wordt gevraagd om een lied over Exodus 15 en Deut. 32. De synode besluit de bezwaren af te wijzen en het lied in tweede lezing goed te keuren met 3 stemmen tegen en 1 onthouding.

Lied 14

Lied 14 wordt zonder verdere bespreking aanvaard; 1 afgevaardigde stemt de bezwaren toe.

Lied 20

Het bezwaar tegen dit lied, dat sommige gedeelten uit Psalm 146, dat er de bron van vormt, zijn weggelaten en dat er mogelijk bevrijdingstheologie in gehoord kan worden, deelt de synode niet: het lied wordt goedgekeurd. Acht broeders stemmen daartegen en 1 onthoudt zich van stemming.

Lied 63

In lied 63 worden de dwaze meisjes weggelaten. Dat gebeurt echter ook in Lucas 12. Een lied, volgens een van de afgevaardigden, om elke morgen mee te beginnen. Het wordt goedgekeurd. Vier afgevaardigden onthouden zich van stemming.

Lied 78

Dit lied hoeft niet besproken te worden. 2 afgevaardigden onthouden zich van stemming. Het lied is aanvaard.

Lied 90

Het voorstel om het lied af te wijzen wordt verworpen met 3 stemmen voor en 2 onthoudingen. Weliswaar kan de regel over God, die geen kwaad wil, misverstand oproepen, maar dat geldt ook van bijbelteksten waar hetzelfde in staat.

Lied 106

De bespreking richt zich op de zin eruit, dat de liefde alle ongerechtigheden bedekt. Is dat niet alverzoening? Zoals het lied het zegt, staat het ook in Spreuken 12:4. Het wordt goedgekeurd. Twee stemmen zijn ertegen.

Lied 113

In dit lied wordt de poel des vuurs gemist, die toch voorkomt in het schriftgedeelte dat aan het lied ten grondslag ligt. Hoewel verder in het liedboek de notie van Gods oordeel duidelijk aanwezig is, aanvaardt de synode het voorstel van de commissie om het lied af te wijzen met 26 stemmen voor, 4 tegen en 1 onthouding.

Lied 114

In lied 114 wordt gesproken over de dromen van God. Kan dat wel? God is toch de ontwerper? Maar de architect bouwt een droomhuis. De poëtische taal van het lied verdraagt niet een rationele benadering. Het lied wordt goedgekeurd met 10 stemmen tegen en 3 onthoudingen.

Lied 115

Lied 115 is sober over de goddelozen die verloren gaan. Laat het ten onrechte elementen weg uit Openbaring 21:5-8? Of past de soberheid juist in ons spreken over goddelozen? In de soberheid zit ook een element van aanvulling; wie Hem niet liefheeft, gaat verloren. Het lied wordt goedgekeurd met 1 stem tegen en 10 onthoudingen.

Lied 119

Bezwaarden horen in de regel: wij zullen van uw heil gewagen in brood en wijn... herinneringen aan de roomse avondmaalsleer. Maar je kunt het ook heel goed uitleggen aan de hand van ons formulier en de Geloofsbelijdenis. Zie het besluit over bezwaren beoordelen vanuit de context van de dichter (Acta artikel 82). Zeven broeders stemmen de bezwaren toe, 4 onthouden zich van stemming; het lied is aanvaard.

Lied 135

Bezwaarden vinden dit lied universalistisch en barthiaans. Maar het hoeft niet per se zo uitgelegd te worden. Een broeder stemt de bezwaren toe. Het lied is aanvaard.

Lied 147

Negentien broeders stemmen voor het voorstel de bezwaren toe te stemmen; 2 onthouden zich van stemming. Hiermee is het lied afgewezen in tweede lezing. Veel afgevaardigden ervoeren een afstand tussen enerzijds de gebruikte taal en de gekozen beelden en anderzijds de cultuur van vandaag. Ertegen ingebracht werd, dat het een kinderlied is om dezen de betekenis van de geboorte van Christus te leren. Het vindt zijn wortels in de Middeleeuwen. Dit kon hen niet overtuigen.

Lied 207

Het lied vertelt in de vorm van een middeleeuwse ballade het paasevangelie, met veel aandacht voor Thomas. Er komen veel halleluja's in voor: in de kerk van de Middeleeuwen werd het halleluja niet gezongen in de tijd voorafgaande aan Pasen. Daarna wel. De synode stemt de bezwaren niet toe: 11 broeders stemmen voor het voorstel om het lied af te wijzen en 2 onthouden zich van stemming.

Lied 208

Hier spelen dezelfde bezwaren als bij lied 207. Bovendien merken sommigen op, dat ze het lied van Ria Borkent (dat nog besproken wordt) veel mooier vinden. Maar welk lied in de bundel komt, is een zaak van volgende synoden. Nu gaat het om de vraag, of de bezwaren toegewezen worden. De synode doet dat niet. Veertien afgevaardigden willen de bezwaren toestemmen en 1 onthoudt zich van stemming.

Lied 264

De Nederlands Gereformeerde Kerken hebben dit lied niet, evenmin de Christelijke Gereformeerde Kerken. Jeruzalem staat centraal in plaats van God die er woont. De synode besluit het lied af te voeren van de lijst. Zevenentwintig afgevaardigden stemmen daarvoor en 4 onthouden zich van stemming.

Lied 285

Bidt dit lied niet om vrede op een horizontalistische manier? Dat is misschien juist wel de waarde ervan, na de terroristische aanslag op New York 11 september 2001 beseffen we dat. Een lied hoeft bovendien ook niet alles in één keer te zeggen: dan zeg je misschien wel helemaal niets. De bezwaren worden niet toegestemd; vier broeders onthouden zich van stemming.

Lied 290

Elf broeders willen de bezwaren toestemmen, 6 onthouden zich. Dat er beeldspraak in voorkomt die niet in de Schrift te vinden is, wil nog niet zeggen, dat het lied onschrijftuurlijk zou zijn.

Lied 301

Hoewel het lied een topper is op één van de gereformeerde scholengemeenschappen, voert de synode het toch af. Er komen wel erg veel Latijnse woorden in voor. 19 broeders stemmen tegen het lied, 3 onthouden zich van stemming.

Lied 408

Het bezwaar tegen dit lied zit in de gedachte dat hier de alverzoening geleerd wordt. Maar het lied is een gebed, in de stijl van 1 Timoteüs 2. De synode stemt de bezwaren niet toe. Vijf broeders verklaren zich tegen opname van dit lied op de lijst.

Lied 473

Lied 473 wordt met algemene stemmen aanvaard.

Lied 481

Het woord 'volbracht' in strofe 4 kan nooit betekenen dat wij de verzoening overdoen; wij volbrengen wel de opdracht die God ons in zijn Woord geeft. Het lied wordt aanvaard met 1 stem tegen en 1 onthouding.

Aan het begin van de bespreking kwam de vraag op, of het nodig was de dogmaticus van de Theologische Universiteit om advies te vragen. Dit bleek niet het geval te zijn. In totaal zijn vier liederen van de 121 eerder vrijgegevene afgewezen. De preses dankt de deputaten voor hun werk in dezen.

Artikel 87 – Lieder uit andere bundels en liederen uit eigen kring

(agenda 4.29)

20-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

rapport van deputaten kerkmuziek.

Besluit 1:

een lied voor gebruik in de erediensten vrij te geven, wanneer ten minste 75 procent van de afgevaardigden zich daarvoor uitspreekt; een lied als definitief afgewezen te beschouwen, wanneer niet meer dan 50 procent van de afgevaardigden zich daarvoor uitspreekt, en de overige liederen ter heroverweging terug te verwijzen naar deputaten Kerkmuziek; bij deze stemmingen geen gebruik te maken van stemonthouding.

Besluit 2:

de volgende liederen vrij te geven voor gebruik in de erediensten:

LIEDEREN UIT ANDERE BUNDELS		
cijfers tussen haakjes staan voor het aantal tegenstemmen		
vrijgegeven	zonder stemming vrijgegeven	naar deputaten terugverwezen
I: uit de evangelische traditie:		
5: Heer ik kom tot U (8)	1: Al zou de vijgeboom niet bloeien	3: Gij dienaars van Hem (12)
6: Heer, onze God, hoe heerlijk is uw naam (1)	2: Dank U voor deze nieuwe morgen	20: Wij kiezen voor de vrijheid (16)
12: Stilte over alle landen (1)	4: Groot is uw trouw , o Heer	
14: Vrede zij u (8)	7: Heer, U bent mijn leven	
16: Zie ik sterren aan de hemel staan (2)	8: Ik bouw op U	
19: Samen in de naam van Jezus (6)	9: Jezus leeft in eeuwigheid	
21: Daar juicht een toon (3)	10: Machtig God, sterke rots	
22: 'k Heb geloofd, en daarom zing ik (5)	11: 'k Stel mijn vertrouwen	
24: Op bergen en in dalen (3)	13: Vader, vol vrees en schaamte	
25: Vaste rots van mijn behoud (6)	15: Wie is God behalve onze Heer?	
26: Komt laat ons vrolijk zingen (2)	17: Zoek eerst het koninkrijk van God	
	18: De lof en de heerlijkheid (canon)	
	23: U zij de glorie	
II. Uit 'Alles wordt nieuw':		
1: In het begin lag de aarde verloren (8)	2: Noach	12: De herder (12)
4: De doortocht (7)	3: Jozef zoekt zijn grote broers	23: Wil je wel geloven (11)
6: Jericho (6)	5: De koning van Egypteland	
10: De wijzen (9)	7: De grote mensen durven niet	
11: Laat de kind'ren tot mij komen (5)	8: Jona uit de grote vis	afgewezen
13: Er is geen plaats (8)	15: De Heer is waarlijk opgestaan	9: Herders heb je wel verstaan (20)
14: Paaslied (2)	16: Van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde	22: Wij hebben op de fluit gespeeld (22)
18: Mozes' moeder zingt (6)	17: Abraham, Abraham, verlaat je land	
19: Zomaar te gaan (8)	20: De mensen gaan in het duister	
	21: Jeremia	
	24: Eens zal er vrede zijn	
III. Uit 'Zingende gezegend':		
4: Met lampen voor het feest gereed (9)	3: Ik zing u van een herderszoon	1: Wij gaan met heel Gods volk (14)
5: Door de poort van Nain gaat (5)	10: Wees stil en kom wat dichterbij	2: Kom, bedroefde vrouw (15)
6: Blaas de bazuin en sla de trom (6)		7: Het is nacht in Bethlehem (16)
9: Vrolijk zingen wij ons lied (5)		8: Uit het duister komen wij (15)
11: Wij trekken in een lange stoet (6)		
IV. Uit 'Gezangen voor de liturgie':		
1: Psalm 96 (3)	6: Jouw leven staat aan het begin	5: Een schoot van ontferming (12)
3: Vriendelijk licht (8)		afgewezen
4: Morgenlied (8)		2: Zingt Jubilate (19)
LIEDEREN UIT EIGEN KRING		
1: Het feestkleed (4)	2: Jezus' kruisweg	19: Maria heeft met Jozef (11)
7: Adventslied (8)	3: O God die ons uit stof formeerde	
21: In de lente van mijn leven (5)	4: Het zaad zal vruchten dragen	
23: In alle vroegte (2)	5: Alles in allen zult Gij voor ons zijn	
24: Maria heeft aan Jezus (2)	6: Nabij u is het woord	
27: Ik ben de goede herder (2)	8: Een bruiloftslied	

vrijgegeven	zonder stemming vrijgegeven	naar deputaten terugverwezen
	9: Kerstlied	
	10: Avondmaal	
	11: De Morgenster	
	12: Uw koninkrijk kome	
	13: Gebed voor de catechismuspraak	
	14: Wees mijn brood en mijn beker	
	15: Alles, alles is gelegen	
	16: Echt waar, de Heer is opgestaan	
	17: Ach wat moet ik toch beginnen	
	18: Glorie aan God in de hoogste hemel	
	20: Als een bruid op haar mooist	
	22: Jeruzalem is hemels	
	25: Uw opgang naar Jeruzalem	
	26: Heer, God wij loven U	
	28: Ik ben de opstanding	
	29: Ik ben de weg	
	30: Ik ben het licht der wereld	
	31: Ik ben het levensbrood	
	32: Heer laat het licht om ons heen	
	33: Jezus heeft het hemelleven	
	34: Maak muziek voor God de Vader	
	35: O Heiland, open wijd de poort	
	36: Welkom, aan koning Jezus	
<i>(In totaal werden 90 liederen vrijgegeven: 55 uit andere bundels, 35 uit eigen kring; drie liederen werden afgewezen, tien werden terugverwezen naar deputaten Kerkmuziek.)</i>		

Bij de bespreking van de gezangen die op de lijst gezet worden uit andere bundels (Luab) of uit eigen kring (Luek) aangedragen, gaat het eerst om de vraag, welke meerderheid in eerste lezing nodig is. De afspraak wordt gemaakt dat een lied een meerderheid van 75 % nodig heeft om in eerste lezing goedgekeurd te worden; krijgt een lied tussen de 50 en 75 % van de stemmen, dan gaat het terug naar deputaten voor verdere studie; is minder dan de helft van de synodeleden voor toelaten, dan is het afgewezen.

Aparte aandacht gaat ook uit naar de vraag of er wel kinderliederen op de lijst horen te staan. In ieder geval dacht de synode van Leusden ook aan liederen die buiten de eredienst gezongen moeten kunnen worden. Dat vraagt ook om een andere beoordeling.

Diverse afgevaardigden waren blij met de mogelijkheid dat er nu ook uit de bundels van E&R gezongen kan worden. Overigens geldt bij deze categorie gezangen vooral de vraag, of ze meehelpen om de verscheidenheid binnen de kerk te weerspiegelen in de lijst. Een afgevaardigde miste nog bijvoorbeeld moderne psalmbewerkingen. Deputaten hebben de vraag naar gezangen uit de evangelische traditie ook opgevat als een vraag naar innigheid. Ook liederen uit het Liedboek komen daaraan tegemoet. Kijkend naar getallen voelen diverse afgevaardigden echter nog een overwicht van liedboekgezangen. Ook bij deze liederen speelt het punt, in hoeverre actualiseren van de heilsfeiten goed is. Bij één van de liederen zal dit verder aandacht krijgen.

Uit de voorgestelde liederen in de bundels Luab en Luek worden naar aanleiding van de voorronden de volgende besproken:

Luab 1 Lied 3, Gij dienaars van de Heer

In de bespreking wordt als sterk punt de melodie van deze bewerking van Psalm 103 genoemd. Wellicht zal het ouderen aanspreken. Maar de synode wijst het terug naar deputaten: 12 afgevaardigden stemmen tegen toelating. Vooral het archaïsche taalkleed wordt bekritiseerd.

Luab 1 Lied 5 Heer ik kom tot U

Het lied leert Christus smeken ons aan te raken met zijn genezende kracht. Het gesprek gaat over de vraag, of dat wel zo kan. In afgeleide zin nog steeds. Het lied wordt aanvaard met acht stemmen tegen.

Luab 1 Lied 19 Samen in de naam van Jezus

Spreekt het lied niet in de lijn van de valse oecumene over de kerkgrenzen? Soms zijn er terecht kerkgrenzen, maar bijvoorbeeld die van 1892 zijn onterecht. Het lied wordt aanvaard met 6 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 20 Wij kiezen voor de vrijheid

Het gaat om een berijming van de wet van de tien geboden. Diverse afgevaardigden horen hier de stem van het humanisme. Het wordt verworpen met 16 stemmen tegen. In een nabespreking wordt de opmerking gemaakt dat de moeizaamheid van de bespreking op de synode een index is voor de aanvaarding van het lied binnen de kerken.

Luab 1 Lied 22 'k Heb geloofd en daarom zing ik

Iedereen is het erover eens, dat het een geliefd lied is. Maar het ouderwetse taalgebruik wordt toch als nadeel gevoeld. Hier speelt echter mee, dat je bij de keuze van een lied moet kijken naar de breedte van de kerk. Het wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 24 Op bergen en in dalen

Stel, dat we op heel verkeerde plaatsen dwalen, is God daar dan ook? Ja, zonder overigens dat dwalen goed te keuren. Het lied wordt aanvaard met 3 stemmen tegen.

Op verzoek worden uit Luab 1 de volgende liederen besproken:

Luab 1 Lied 6 Heer, onze God, hoe heerlijk is uw naam

Het is geen berijming van Psalm 8, maar een verwerking van bepaalde motieven uit Psalm 8, in de lijn van artikel 2 van de Geloofsbelijdenis. Het wordt aanvaard met 1 stem tegen.

Luab 1 Lied 12 Stilte over al de landen

Het is een sfeerlied, geen kerklied. Gehandicapten zingen het graag. Het wordt aanvaard met 1 stem tegen.

Luab 1 Lied 14 Vrede zij u

Mag je zomaar deze woorden van Christus de gemeente in de mond leggen? We doen dat vaker, ook met woorden van God, zie Psalm 50. Het lied past goed bij bevestiging van ambtsdragers of uitzending van een zendeling. Het wordt goedgekeurd met 8 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 16 Zie ik de sterren aan de hemel staan

Mis je hierbij niet het verbond? Maar het staat juist in dat kader van verwondering. Het lied wordt aangenomen; twee broeders stemmen tegen.

Luab 1 Lied 21 Daar juicht een toon

Het was juist stil in Jeruzalem. Maar dat kun je in een preek uitleggen. Het oude lied wordt aanvaard met 3 stemmen tegen.

Luab 1 Lied 25 Vaste rots van mijn behoud

Strofe 2 blijkt niet opgenomen in het rapport; dat blijkt wel de bedoeling te zijn. Na het zingen van de vier coupletten in de pauze geven deputaten aan, dat ze bij dit lied de versie uit de hervormde gezangenbundel van 1938 volgen. Het wordt aanvaard met 6 stemmen tegen, ondanks het volgens sommigen toch sterk poëtische en verouderde taalgebruik.

Luab 1 Lied 26 Kom laat ons vrolijk zingen tot God die alles schiepte

Zit er een universalistisch trekje in dit lied: hebben we niet meer te doen dan spelen in Gods hof? Het is wel heel vrolijk. Het wordt aanvaard met 2 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 4 De doortocht

Bij de bespreking van deze liederen wordt gesproken over het thema van de actualisering van de heilsfeiten. Afgevaardigden herinneren eraan, dat juist in de jaren zeventig hiertegen bezwaar gemaakt is: daarin komt een cyclisch opnieuw beleven van de heilsfeiten naar voren: je kunt ze wel navertellen, niet naspreken. Hier wordt de invloed van R. Bultmann gevoeld.

De Schrift is echter genuanceerd op dit punt. In sommige psalmen als 44, 102 en 137 wordt de tegenwoordige tijd gebruikt, in andere wordt verwezen naar het verleden (106, 107). Deze manier van zingen is ook ouder dan Bultmann en kinderen kennen hem ook niet. Actualiseren kan wel te ver gaan. Dat blijkt bij de bespreking van de liederen zelf. Na deze bespreking wordt het lied aanvaard met 7 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 9 Herders, heb je 't wel verstaan

Twintig broeders stemmen tegen dit lied; het wordt als verwarrend ervaren.

Luab 2 Lied 11 Laat de kinderen tot Mij komen

Het lied zegt niet dat alle kinderen zalig worden, wel dat ze alle genodigd worden. Het wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 22 Wij hebben op de fluit gespeeld

Kun je kinderen een gelijknis laten zingen? Of gaat die ze boven de pet? En klopt de gegeven exegese van Matteüs 11:17 wel? Het lied wordt afgewezen met 22 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 23 Wil je wel geloven

Twee teksten over het mosterdzaadje zijn hier verstrengeld. Kan dat wel? Het lied gaat terug naar deputaten, 11 broeders zijn tegen.

Op verzoek worden uit Luab 2 de volgende liederen besproken:

Luab 2 Lied 1 In het begin lag de aarde verloren

Kun je zeggen, dat de aarde verloren lag? Deputaten vinden van wel: het betekent hier onbewoonbaar, woest en duister. Jeremia zegt ook dat de aarde gestraft wordt met terugkeer naar het begin. Het lied wordt aangenomen met 8 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 6 Jericho

Een afgevaardigde vindt het zelfs voor kinderen te infantiel. Het wordt aangenomen met 6 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 10 De wijzen

Wil Christus ook na zijn troonsbestijging knecht zijn? Dat hoort toch juist bij de ergernis van het kruis? Het laatste couplet over 'badend in het zonnelicht' zet de wijzen aan de kant en opent de ogen voor het echte licht. Het lied wordt aanvaard met 9 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 12 De herder heeft zich niet vergist

Het is een mix van Lucas 15 en Johannes 10. Maar geeft dit lied het correct weer? Het is te lief over schapen. Het lied wordt teruggegeven aan deputaten: er zijn 12 tegenstemmen.

Luab 2 Lied 13 Er is geen plaats

Kun je zomaar concluderen dat Christus niemand laat buiten staan? Hoewel je met kinderliedertjes extra voorzichtig moet zijn, wordt het lied toch vrijgegeven: 8 broeders stemmen tegen.

Luab 2 Lied 14 Paaslied

Bezwaren richten zich tegen de fantasie over zingende vogels en over de regel dat de dood gestorven is. Maar hij is toch nu al overwonnen? Het lied wordt aanvaard met 2 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 18 Mozes' moeder zingt

Het bezwaar dat een eventuele zanger Jochebed niet is, geldt net zo goed voor de lofzang van Maria. Het lied wordt aanvaard met 6 stemmen tegen.

Luab 2 Lied 19 Zomaar te gaan

De woestijnreis van toen was wel een straf, maar ook ons leven staat in het teken van de vreemdelingschap. Het lied wordt aanvaard met 7 stemmen tegen.

Luab 3 Lied 1 Wij gaan met heel Gods volk

Veertien broeders stemmen tegen; het gaat in depot.

Luab 3 Lied 2 Kom bedroefde vrouw

Is hier niet sprake van een te ver gaand spreken vanuit Boaz? Het lied gaat in depot; 15 afgevaardigden stemmen tegen.

Luab 3 Lied 4 Met lampen voor het feest gereed

Negen broeders stemmen tegen dit lied, dat een bepaalde exegese van de gelijkenis die eraan ten grondslag ligt, fixeert. Het is aangenomen.

Luab 3 Lied 5 Door de poort van Nain gaat

De eerste regel van strofe 7 is een verzoek, ten onrechte staat er in het rapport een t achter het woord raak. Maar blijft strofe 7 toch niet vaag? Anderen vinden het beeld van de twee stoeten prachtig. Het lied wordt goedgekeurd met 5 stemmen tegen.

Luab 3 Lied 6 Blaas de bazuin, sla op de trom

Het lied wordt goedgekeurd. Zes afgevaardigden stemmen tegen.

Luab 3 Lied 7 Het is al nacht

Het lied gaat in depot; 14 broeders stemmen tegen.

Luab 3 Lied 8 Uit het duister komen wij

Bij dit lied wordt gedacht aan het binnenkomen in de kerk bij een kerstfeestviering. Voor het kerstfeest heb je veel liederen nodig. Het lied gaat in depot: er zijn 13 tegenstemmen.

Luab 3 Lied 9 Vrolijk zingen wij ons lied

De kritiek richt zich op het gebruik van de Latijnse woorden in het lied. Het wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Luab 3 Lied 11 Wij trekken in een lange stoet

Op de vraag of het lied wel verder komt dan het kerstfeest, komt het antwoord dat gezongen wordt over Gods koningschap. Het wordt vrijgegeven met 6 stemmen tegen.

Luab 4

De liederen uit Luab 4 zijn gekozen uit een bundel gezangen voor de liturgie, die door deputaten nog niet helemaal doorgewerkt is. Ze zijn voorgedragen vanwege hun innigheid en kwaliteit.

Luab 4 Lied 2 Zingt Jubilate

Het lied is verwant aan Psalm 66 en aan het Te Deum. De kritiek richt zich op het grenzeloze taalgebruik, dat we zo niet uit de Bijbel kennen. Het wordt verworpen met 19 stemmen tegen.

Luab 4 Lied 3 Vriendelijk licht

Het lied kent wel degelijk de weerbarstigheid in de omgang met God in de beschrijving van de ontwikkeling van die omgang in 3 strofen. Het wordt aanvaard met 8 stemmen tegen.

Luab 4 Lied 5 Een schoot van ontferming

Het is een toonzetting van een gedeelte van de onberijmde tekst van de lofzang van Zacharias. De bespreking gaat vooral over de uitdrukking: een schoot van ontferming, voor God. Hoewel hiervoor zeker wel schriftgedeelten aan te wijzen zijn, vragen afgevaardigden zich af, of er hierdoor toch niet te veel nadruk gelegd wordt op die ene uitdrukking. Het lied gaat in depot; 12 broeders stemmen tegen.

Op verzoek worden uit Luab 4 de volgende liederen besproken:

Luab 4 Lied 1 Psalm 96

Het wat ouderwetse taalgebruik wordt als bezwaar gevoeld; met 3 stemmen tegen wordt het lied aanvaard.

Luab 4 Lied 4 Morgenlied

Spreekt hier niet een verkeerd soort mystiek? Met 8 stemmen tegen wordt het lied aanvaard.

Lieder uit eigen kring (Luek)

Uit de bundel Luek worden de volgende gezangen besproken:

Luek Lied 19 Maria was met Jozef

De manier waarop de godheid en de mensheid van Christus bezongen worden, roept vragen op. Het lied gaat in depot, 11 stemmen tegen.

Op verzoek worden uit Luek de volgende liederen besproken:

Luek Lied 1 Het feestkleed

Vragen rond de uitleg van de eraan ten grondslag liggende gelijkenis worden gesteld. Maar hier wordt een legitieme uitleg gegeven. Het lied wordt aanvaard met 3 stemmen tegen.

Luek Lied 7 Adventslied

Weliswaar worden de Griekse woorden Kyrie eleison gebruikt, maar deze zijn algemeen bekend. Met 8 stemmen tegen wordt het lied aanvaard.

Luek Lied 21 In de lente van mijn leven

De in vers 4 genoemde wachters zijn de mensen die naar Jesaja 62:7 de verlossing van Jeruzalem verwachten. Het lied wordt goedgekeurd met 5 stemmen tegen.

Luek Lied 23 In alle vroegte

Bij dit lied mist een deel van de melodie, die volgens de bedoeling van het Paasatorium, waaruit het afkomstig is, door een cantorij gezongen kan worden. Met 2 stemmen tegen wordt het lied, waarmee in sommige gemeenten al gewerkt wordt, aangenomen.

Luek Lied 24 Maria heeft aan Jezus

Het lied past het aanbieden van de dure mirre toe op ons aanbod van onze liefde. Klopt dat wel? Ja, want de eeuwen door zal ervan verteld worden. Het lied wordt goedgekeurd met 2 stemmen tegen.

Luek Lied 27 Ik ben de goede herder

Het is een van de zes liederen van Ria Borkent over de 'Ik ben'-woorden uit het evangelie van Johannes. Vijf zijn er in eerste instantie geselecteerd. Het bezwaar dat wij woorden spreken van Jezus zelf, is al aan de orde geweest bij de bespreking van de Luab-liederen. Het lied wordt goedgekeurd met 2 stemmen tegen.

In een afrondende bespreking wordt erop gewezen, dat het auteursrecht van deze liederen eerst goed geregeld moet zijn, voordat ze in de kerk gezongen kunnen worden.

Laat deputaten overigens met een open mind zoeken naar andere liederen, o.a. onberijmde psalmen uit de Engelstalige traditie, en laat ze ook oog hebben voor het enthousiaste lied van de generatie van beneden de dertig.

Artikel 88 – Bezwaar niet toetsen volgens criteria Leusden

(agenda 4.23)

20-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

brief d.d. 6 maart 2002 van de Gereformeerde Kerk te Zwijndrecht en brief van br. J.P.C. Vreugdenhil en zr. H. Vreugdenhil-Busstra te Oirsbeek waarin deputaten Kerkmuziek verweten wordt dat zij zich, naar eigen woorden, niet aan de door de Generale Synode Leusden 1999 gewijzigde criteria gehouden hebben bij het selecteren van nieuwe liederen; en dat zij de criteria van Leusden interpreteren in de richting van hun eigen (door de Generale Synode Leusden afgevoerd) criteria. Voorgesteld wordt door de kerk te Zwijndrecht: "... Deputaten Kerkmuziek geen décharge te verlenen, alvorens zij de door de Generale Synode Leusden gewijzigde criteria op de geselecteerde liederen uit het liedboek hebben toegepast en daarover verantwoording hebben gedaan".

Besluit:

het bezwaar van de kerk te Zwijndrecht en van br. en zr. Veugdenhil niet toe te stemmen en het voorstel niet over te nemen.

Gronden:

1. deputaten melden in hun rapport onder 5.6.2. dat zij alle liederen naar dezelfde criteria hebben getoetst, n.l. die van de Generale Synode Leusden;
2. dit betreft evenwel in eerste instantie de liederen uit andere bundels en uit eigen kring. De liederen uit het Liedboek vallen daar dus niet onder;
3. tussen de criteria van Berkel en Leusden zitten geen zodanige verschillen, dat tot hertoetsing van de liederen uit het Liedboek dient te worden overgegaan. De Generale Synode Leusden heeft hiervoor aan deputaten ook opdracht gegeven;
4. nadere toetsing zou niet hebben geleid tot een andere beoordeling dan thans is gegeven;
5. hoewel minder relevant, wordt opgemerkt dat door de Generale Synode Zuidhorn via de beoordeling van de bezwaren tegen de 121 liederen uit het Liedboek wel een nadere toetsing heeft plaatsgevonden.

De commissie is bij de deputaten nagegaan, of hun voorstelling van zaken klopt. Nu dat zo blijkt te zijn, trekt ds. F.J. Bijzet zijn eerder ingediende tegenvoorstel in. Het voorstel van de commissie wordt aangenomen; 3 broeders onthouden zich van stemming.

Artikel 89 – Kerkmuziek
(agenda 4.23)

15-06;26-09-02

Commissie: commissie 4

Materiaal:

rapport van deputaten kerkmuziek.

Besluit 1:

deputaten Kerkmuziek decharge te verlenen en hen te danken voor het vele werk dat zij verricht hebben.

Besluit 2:

verder te werken aan de uitgave van een gezamenlijke gezangenbundel, ter vervanging van de bundel van 41 gezangen, die is vastgesteld door de Generale Synode Heemse 1984-85; daarbij de contouren en de werkwijze te volgen die door de Generale Synode Leusden 1999 zijn vastgesteld; het tijdpad zoals door de Generale Synode Leusden 1999 vastgesteld, als volgt te wijzigen:

- 2002-2005: deputaten presenteren ongeveer 120 liederen uit het Liedboek en uit andere bundels of ook nog niet eerder gepubliceerde liederen;
- 2005: de generale synode stelt de 120 liederen vast in eerste lezing, en tevens in tweede lezing de door de Generale Synode Zuidhom 2002 in eerste lezing vrijgegeven liederen;
- 2005-2008: deputaten ronden hun selectie van liederen uit diverse bronnen af (Liedboek voor de kerken, liederen uit andere bronnen, liederen uit eigen kring) en doen voorstellen over de afronding van een evenwichtige en afgeronde gezangenbundel;
- 2008: de generale synode stelt de door deputaten voorgestelde liederen in eerste lezing vast en tevens in tweede lezing de liederen die door de generale synode 2005 in eerste lezing zijn vrijgegeven. Ook stelt de generale synode de bundel in eerste lezing vast;
- 2011: de generale synode stelt de bundel in tweede lezing vast;
- 2011-: deputaten zorgen voor regelmatige aanvulling op de lijst, als dienst aan de kerken en als voorbereiding op een nieuwe gezangenbundel, waarbij dezelfde procedure geldt als in voorgaande jaren.

Besluit 3:

- a. de 131 liederen uit het *Liedboek voor de Kerken*, die door deputaten Kerkmuziek al vóór de Generale Synode Leusden 1999 aan de kerken zijn aangeboden en waarvan die synode de beoordeling heeft aangehouden, tijdens deze generale synode nog niet ter goedkeuring in bespreking te nemen; de terughoudendheid inzake het gebruik van deze liederen in de eredienst, waartoe de Generale Synode Leusden 1999 de kerken heeft opgeroepen, blijft daarmee dus voorlopig bestaan;

- b. uit de vele liederen die uit eigen kring bij deputaten Kerkmuziek zijn ingediend, er 35 in eerste lezing goed te keuren en vrij te geven voor gebruik in de eredienst; het zijn de volgende liederen: (zie Acta artikel 87);
- c. uit de vele liederen die uit andere bronnen zich aandienen, er 55 in eerste lezing goed te keren en vrij te geven voor gebruik in de eredienst; het zijn de volgende liederen: (zie Acta artikel 87).

Besluit 4:

opnieuw deputaten Kerkmuziek te benoemen en hun op te dragen verder te werken aan de selectie van liederen door:

- a. van de reeds eerder geselecteerde 131 liederen en de liederen uit de b-categorie als bedoeld in art. 61 besluit 1 Acta GS Leusden 1999, uit het Liedboek, een zodanig aantal aan de volgende synode aan te bieden conform de afgesproken werkwijze, dat binnen een totaal van 120 liederen in een evenredige verhouding zowel deze alsook andere liederen, uit eigen kring en uit een variatie van andere bronnen, een plaats krijgen, en de toelichtingen bij de aan te bieden liederen het karakter te geven van een pleidooi; daarbij ook de eventuele zwakke of discutabele trekken van een lied onder ogen te zien;
- b. als adres te fungeren voor inzendingen van nieuwe liederen, de ontvangst van die liederen te bevestigen en het maken van nieuwe liedteksten en -melodieën te stimuleren;
- c. verder te werken aan een selectie uit de liederen uit eigen kring die reeds zijn of nog worden ingezonden;
- d. verder te werken aan een selectie uit de liederen die uit andere bronnen zich aandienen;
- e. met de in aanmerking komende liederen uit de opdrachten c. en d. te handelen conform de aangenomen werkwijze 1-3 (Acta GS Leusden 1999, art. 60).

Besluit 5:

deputaten op te dragen zich te bezinnen op de globale opzet van de toekomstige gezangenbundel, gelet op de complete lijst van gezangen die door de generale synoden zijn of nog worden goedgekeurd; daarbij in rekening te brengen welke liederen met name instemming, ingang en gebruik hebben gevonden.

Besluit 6:

deputaten verder op te dragen:

- a. de kerken te dienen met informatie over de wijze waarop de liederen die de synode nu vrijgeeft, kunnen worden geïntroduceerd; de introductie zo mogelijk te bevorderen door een uitgave;
- b. de inhoud van het rapport 'Regeling Kerkmuziek' dat deputaten aan de kerken hebben aangeboden als handreiking bij aanstelling van en omgang met hen die de muzikale onderdelen van de eredienst verzorgen, opnieuw onder de aandacht van de kerken te brengen;
- c. met deputaten Eredienst van tijd tot tijd te overleggen over het werk en met hen samen te werken aan opdrachten die daarvoor in aanmerking komen.

Besluit 7:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten die gelegd zijn met de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Bond binnen de Nederlands Hervormde Kerk, te onderhouden ten dienste van een bundel gezangen die ook in genoemde kerkelijke kringen als schriftuurlijk en dus als algemeen aanvaardbaar kan worden beschouwd;

- b. bij eventuele voortgaande selectie van meer gezangen uit het *Liedboek voor de Kerken* de selectie die goedgekeurd is in de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken, in rekening te brengen;

Grond:

zowel de Christelijke Gereformeerde Kerken als de Nederlands Gereformeerde Kerken kennen als gevolg van toetsing een goedgekeurd aantal gezangen. Het getuigt van wijsheid van elkaars werk en inzichten te leren. Bovendien moet het zoeken van kerkelijke eenheid, waar het kan, zeker ook liturgisch gefaciliteerd worden. Hier komt nog bij dat ook de opdrachten van de GS Leusden 1999 over ‘nauwere aansluiting bij’ (Acta, art. 57 besluit 4.3) en “samenwerking” (Acta, art. 61 besluit 3) en het rekening houden met de hierover ingekomen brieven (art. 62 besluit 2.3) zo gehonoreerd worden.

Besluit 8:

deputaten op te dragen de mening en visie van kerken en kerkleden te inventariseren over eventuele hiaten en onevenwichtigheden in het totaal van de liederen die tot op heden zijn vrijgegeven. Hun tevens op te dragen bij het voorbereiden van hun voorstellen zoveel mogelijk rekening te houden met de gevoelens die leven in de kerken. Met het oog hierop zal een klankbordgroep uit de breedte van de kerken worden samengesteld, in overleg met het (voormalig) moderamen van deze synode, die minimaal jaarlijks met deputaten overlegt.

Gronden:

1. deputaten toetsen zo het draagvlak voor hun voorstellen. Ook verzamelen zij ideeën die over kerkmuziek leven binnen de kerken. Dit kan bijdragen aan een goede uitvoering van wat in de Koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 K.O. is vastgelegd, te weten in bepaling 3, waarin gesteld wordt dat de effecten op de vrede in de kerken meegewogen zullen worden in de besluitvorming;
2. wanneer kerkleden tijdig betrokken worden bij het proces van besluitvorming over nieuwe aangelegenheden, zal dit de ingang van nieuwe voorstellen positief beïnvloeden;
3. een jaarlijks overleg stimuleert de kerkleden om tijdig mee te denken met deputaten over hun voorstellen.

Besluit 9:

ten aanzien van Liedboek 2000 deputaten op te dragen:

- a. te blijven onderzoeken of er mogelijkheden komen voor onze kerken om betrokken te zijn bij het project Liedboek 2000;
- b. als we uitgenodigd worden om aan dit project deel te nemen, in eerste instantie niet meer dan een voorlopige positie in te nemen;
- c. aan de volgende synode te rapporteren wat de uiteindelijke doelstellingen van dit project worden, en of er mogelijkheden zijn om eraan deel te nemen en binnen welke kaders en met welk te verwachten resultaat we dat kunnen doen.

Besluit 10:

ten behoeve van ondersteunende activiteiten rond de besluiten die liturgie en kerkmuziek betreffen, aan deputaten Eredienst en aan deputaten Kerkmuziek een bedrag beschikbaar te stellen van in totaal € 8000 per jaar.

Besluit 11:

de synode wil onderstrepen dat in art. 67 KO de psalmen voorop staan. De psalmen, als door de HERE in zijn Woord aan zijn volk gegeven liederen, hebben in berijmde vorm in de gereformeerde liturgische traditie altijd een ereplaats gehad. Principieel behoren ook gezangen, gebaseerd op en puttend andere gedeelten van het Oude en Nieuwe Testament, tot de reformatorische liturgische traditie, hoewel de bundel eeuwenlang klein geweest is. Nu de kerken bezig zijn het aantal gezangen uit te breiden, is het goed uit te spreken dat het onze bedoeling niet is dat de gezangen de psalmen in de erediensten en in het hart van de gelovigen verdringen.

Toelichting

Zowel door kerkleden als door zusterkerken in het buitenland wordt de zorg uitgesproken dat het grote aantal nieuwe gezangen de 150 psalmen zal verdringen. In de gezangen worden, naast de psalmen, gedeelten en gedachten uit het Nieuwe Testament en de vervulling van de Schrift in Christus ons op de lippen gelegd. De heilige Geest, die de dichters van de psalmen van het oude verbond inspireerde, moet ook dichters van kerkliederen in alle waarheid van het Woord leiden.

(Besluit 7 is identiek aan besluit 2 (voorzover relevant) dat de generale synode eerder nam bij de tweede lezing van de 121 Liedboekliederen; het wordt hier voor de overzichtelijkheid herhaald. Besluiten 8 en 10 stemmen overeen met besluiten met betrekking tot deputaten Eredienst.)

Op 15 juni presenteren deputaten Kerkmuziek hun rapport. Aanwezig zijn ds. C. van den Berg, zr. A. de Heer-de Jong en br. H. Kisteman. Br. Kisteman schetst hoe deputaten moesten kiezen uit meer dan 2000 toegestuurde liederen: looft God om zijn uitbundigheid. Het is een fijn project om aan te werken. Hij schetst daarna de geschiedenis van het deputaatschap, dat zijn wortels heeft in de Generale Synode Ommen 1993. De taak is in de loop van de jaren breder geworden en bijgesteld naarmate het project vorderde.

Breed wordt in september gesproken over het steunpunt Liturgie dat de deputaten voorstellen, juist om de kerken een goede begeleiding te kunnen geven bij het in gebruik nemen van de uitgebreide gezangenbundel. Inmiddels is hier veel materiaal over verzameld en samengesteld en dit moet op een goede manier ter beschikking komen van de kerken. De kosten voor zo'n steunpunt, waarover overigens ook al in Leusden gesproken is, zijn wel hoog: veertigduizend euro. Maar deputaten vinden het nodig voor de continuïteit van hun werk. Zij krijgen daardoor de handen vrij voor de opdrachten die er vanuit de synode op hen afkomen.

Vanuit de vergadering wordt kritisch gereageerd. De noodzaak van een steunpunt wordt betwijfeld: wat is er al niet doorgevoerd zonder deze professionele begeleiding! En wordt het – ondanks verzekering van de deputaten van het tegendeel – toch geen van boven af gestuurd proces? Zijn er ook geen andere manieren te bedenken om wat deputaten beogen met het voorstel, te bereiken?

Er komt een voorstel van ds. P. Houtman om deputaten een budget te geven van € 8000,- per jaar extra voor hun werk. Deputaten blijken zich, gehoord de bespreking, hierin te kunnen vinden. Het voorstel wordt aangenomen met 1 stem tegen en 4 onthoudingen.

Op de algemene besluittekst zijn een aantal amendementen ingediend. Ds. P.L. Voorberg en ds. J.H. Smit pleiten voor de instelling van een klankbordgroep, waar de resultaten van het werk van de deputaten besproken worden. Dit om een zo goed mogelijke aansluiting te bewerkstelligen bij wat er in de kerken leeft. Ook kerken kunnen daarbij betrokken worden. Laat het moderamen van de synode daar jaarlijks mensen voor aantrekken. Dit amendement wordt aangenomen met 6 stemmen tegen en 7 onthoudingen.

Br. S. Jonker kijkt vooruit naar de procedure die na 2011 gevolgd zal moeten worden voor de eventuele uitbreiding, en stelt voor de woorden 'waarbij dezelfde procedure geldt als in voorgaande jaren' toe te voegen. Dit amendement wordt aangenomen met 7 stemmen tegen en 4 onthoudingen.

Ds. H. Pathuis wil in het besluit over de status van de 131 gezangen de woorden over terughoudendheid schrappen; dit amendement wordt verworpen met 7 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Ds. S. de Jong wil via een amendement bereiken dat er een evenredige verhouding komt bij de aangeboden liederen tussen liedboekliederen en andere. Dit amendement wordt met algemene stemmen aangenomen.

Ds. P. Houtman dient een amendement in om de deputaten op te dragen bij de presentatie van nieuwe gezangen niet alleen achtergrondinformatie te geven, maar ook een pleidooi te voeren voor invoering, waarbij ook de eventuele zwakke kanten van het gezang belicht worden. Dit amendement wordt aangenomen met 12 stemmen tegen en 5 onthoudingen.

Een amendement van ds. A. van Houdt en ds. A. de Jager haalt het niet: zij willen kinderliederen wel een plek geven op de lijst, maar niet bij voorbaat zeggen dat ze ook in de bundel komen. In de bespreking wordt opgemerkt dat dit een zaak is voor toekomstige synodes. Het amendement wordt verworpen met 23 stemmen tegen en 1 onthouding.

Ds. H. Pathuis heeft nog een amendement: hij wil graag dat de synode uitspreekt dat er voor 2004 duidelijkheid moet zijn over de vraag of selectie uit het Liedboek mogelijk is. Mocht dat niet zo zijn, dan kunnen de deputaten nog op een ander spoor overgaan. Dezen merken echter op, dat je zo de gesprekken met de stichting die het liedboek beheert, wel erg onder druk zet. Het amendement wordt verworpen met 7 stemmen voor en 5 onthoudingen.

Het hele voorstel wordt vervolgens aangenomen; 1 afgevaardigde onthoudt zich van stemming.

Artikel 90 – Benoeming deputaten Kerkmuziek

(agenda 4.24)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Kerkmuziek worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. T.S. Huttenga (s), Groningen (2005)	ds. P. van den Berg, Veendam
J.F. Geerds, Dalfsen (2005)	D.J. Boer, Hoevelaken
H. Kisteman, Hardenberg (2005)	ds. T.K. van Eerden, Zuidhorn
ds. E.C. Luth, Almelo (2008)	G. Droogsma, Almelo
H. Ophoff, Dalfsen (2011)	ds. H. van Veen, Neede
ds. Joh. A. Schelling, Venlo (2008)	
L. Sikkema, Grootegast (2005)	
D. Zwart, Rotterdam (2008)	

Artikel 91 – Integratie van mensen met een handicap

(agenda 4.36)

25-05;07-06-02

Commissie: deputaatschap Aangepaste kerkdiensten

Materiaal:

rapport van deputaten voor aangepaste kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap.

Besluit:

1. deputaten Aangepaste kerkdiensten hartelijk te danken voor de door hen verrichte arbeid en hen te dechargeren;
2. de naam van het deputaatschap te veranderen in ‘integratie van mensen met een handicap’ (Depin) en dit deputaatschap de volgende opdrachten mee te geven:
  - a. de kerken te dienen met concrete voorstellen voor een kerkelijke structuur waarbinnen het werk in de kerken (via onderscheiden betrokken deputaatschappen) en de Vereniging Dit Koningskind ten behoeve van mensen met een (verstandelijke) beperking een verantwoorde en meer samenhangende plek krijgt. Dit in nauwe samenspraak met betrokken deputaatschappen en de Vereniging Dit Koningskind;
  - b. de betrokkenheid van de plaatselijke kerken te (blijven) bevorderen door middel van deskundigheidsbevordering, aanbevelingen en richtlijnen voor aanpassingen in kerkdiensten, catechese, het gemeentelven, pastoraat en diaconaat;
  - c. toezicht te houden op het Centraal Adres;
  - d. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
  - e. van hun arbeid verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te laten toezenden.

Gronden ad a:

1. de verantwoordelijkheid van en bij de kerken ten aanzien van mensen met een (verstandelijke) handicap moet optimaal gehonoreerd, bevorderd en gewaarborgd worden;
2. de vereniging Dit Koningskind beschikt over de expertise ten aanzien van mensen met een handicap en heeft een gewaardeerde plaats in de kerken. Echter voorzover de vereniging Dit Koningskind haar expertise inzet op die terreinen die vallen onder verantwoordelijkheid van de kerken, handelt de vereniging Dit Koningskind niet in opdracht van de kerken;
3. er zijn parallellen en dwarsverbanden aan te geven tussen de aard van de bijzondere aandacht die mensen met onderscheiden handicaps behoeven om voluit deel te kunnen nemen aan het plaatselijke kerkelijke leven. Dit is ook van toepassing op activiteiten van diverse deputaatschappen ten aanzien van mensen met diverse handicaps;
4. bijzondere aandacht voor mensen met een handicap zal blijvend nodig zijn. Verdeling van deze aandacht over verschillende deputaatschappen en organisaties werkt versnippering in de hand.

Gronden ad b:

1. mensen met een (verstandelijke) handicap hebben bijzondere aandacht nodig op genoemde terreinen om zo gewoon mogelijk deel te nemen aan de het leven in de plaatselijke gemeente waar God hen heeft gesteld;
2. veel kerken erkennen hun verantwoordelijkheid voor die gemeenteleden met (verstandelijke) beperkingen, doch de feitelijke aandacht hiervoor in kerkdiensten, catechese, pastoraat, diaconaat en gemeentelven behoeft verdere verbreding en verdieping;
3. mensen met een verstandelijke handicap worden beter in staat gesteld tot hun dienst aan God, wanneer aanpassingen van erediensten niet los gezien worden van benodigde aanpassing van en verbinding met catechese/bijbelstudie, pastoraat, diaconaat en het gemeentelven.

Grond ad c:

het deputaatschap dient sturing te geven aan de werkzaamheden van het Centraal Adres inzake aanpassingen van diensten overeenkomstig de opdracht van de synode en richtlijnen van het deputaatschap.

Aanwezig zijn de deputaten zr. D. Delhaas-Post, zr. B. Wesseling en ds. G. Zomer.

In hun presentatie en beantwoording van vragen leggen de deputaten voor aangepaste diensten uit, waarom zij liever een nieuwe naam ontvangen: deputaten voor integratie van mensen met een verstandelijke handicap. Daarin zit ook de voortgang op dit punt. Het begin lag in speciale samenkomsten, die later uitgroeiden tot aangepaste diensten. Maar daarmee bereik je slechts een gedeelte van de gehandicapten. Bovendien haal je mensen weg uit het hart van de gemeente: de zondagse eredienst, die ze elders volgen. Hoewel het niet de bedoeling is dat deze diensten zullen verdwijnen, willen deputaten werken aan de integratie van de verstandelijk gehandicapten in het leven van de gemeente, ook in de zondagse erediensten. Er blijft echter een spanning op dit punt bestaan. Deputaten beseffen dat ook wie op ander gebied een handicap heeft, een goede plaats in de gemeente van Christus moet kunnen innemen. Daarom staan zij samenwerking voor met andere deputaatschappen en met de vereniging Dit Koningskind.

Moet het deputaatschap niet zichzelf heldere doelen stellen om als de tijd zo ver is, ook te kunnen voorstellen hun werk te beëindigen? Dat is natuurlijk een prachtig ideaal. Maar gezien de gebrokenheid van ons bestaan in deze wereld moeten we ermee rekenen dat dit werk nodig blijft tot de terugkomst van de Here Christus. Dan is het ook goed dat dit werk binnen de kerken zijn eigen plek blijft houden.

Wel mag met dankbaarheid geconstateerd worden, dat het werk door de kerken goed ontvangen wordt en dat er steeds meer bereidheid is om de verstandelijk gehandicapte broeders en zusters een goede plaats in de gemeente te geven. We moeten er daarbij voor waken, dat niet het werk van deputaten, of bijvoorbeeld ook een aangepaste kerkdienst, gaat functioneren als verontschuldiging om zelf niets te doen.

De suggestie wordt gedaan om via het werk van Dit Koningskind, waar men regelmatig legaten ontvangt, de studie op dit werkterrein aan de Theologische Universiteit te bevorderen. Dit kan met de vereniging Dit Koningskind besproken worden. Deputaten zijn overigens dankbaar voor de goede samenwerking met deze vereniging.

Het voorgestelde besluit wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 92 – Benoeming deputaten Integratie gehandicapten

(agenda 4.37)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Integratie gehandicapten worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. C.J. Harryvan (s), Lelystad (2008)	P.F. van de Groep, Ermelo
T.J. van 't Foort-van Til, Enschede (2011)	L.R. Meedendorp, Hooghalen
ds. Th.J. Havinga, Zuidlaren (2011)	
B. de Roos, Groningen (2011)	
B. Wesseling, Hoogland (2005)	
ds. A.J. van Zuijlekom, Dordrecht (2011)	

Artikel 93 – Erediensten met een ander karakter

(agenda 4.39)

28-06-02

Commissie: commissie 2

Materiaal:

1. rapport van deputaten eredienst, hoofdstuk 10, pag. 70 'Andere typen diensten' en hoofdstuk 11, pag. 76/77 'Conclusies en voorstellen', waarin deputaten o.a. sympathie uitspreken voor categoriale kerkdiensten, maar het wijs en zinvol achten 'wanneer de kerken eerst met elkaar uitspreken welke koers zij willen varen op dit punt';
2. Acta GS Leusden 1999 artikel 49 – de opdracht aan deputaten om in het kader van de schriftuurlijke confrontatie met de huidige cultuur verder te studeren op eigentijdse vormgeving van de eredienst met als grond dat 'de uitvoering van de opdracht van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, Acta artikel 63, besluit 4a, punt 5 en 6a, nog niet kon worden afgerond'. Het betreft hier 'bij de bezinning op de vormgeving van de eredienst de huidige tijd en cultuur in rekening te brengen en te onderzoeken of nadere onderscheiding in karakter en doel van samenkomsten van de gemeente wenselijk is';
3.
  - a. verzoek met toelichting van de raad van de Gereformeerde Kerk te Anna Paulowna aan de generale synode om deputaten alsnog een studieopdracht te geven met betrekking tot diensten met een ander karakter, zoals gastendiensten, vespers, evangelisatie- en 'open deur'-diensten, diensten via de media etc. en daarvoor zo nodig voorstellen te doen;
  - b. voorstel van de raad van de Gereformeerde Kerk te Anna Paulowna met betrekking tot gastendiensten. Hij vraagt de generale synode te besluiten:
    - dat het geoorloofd is dat de kerken zich in de erediensten en de inrichting daarvan speciaal richten op gasten. Dat de kerken in zulke 'gastendiensten' indien nodig mogen afwijken van de artikelen 65b en 67 van de KO;
    - deputaten Toerusting evangeliserende gemeente in samenwerking met deputaten Eredienst de opdracht te geven om indien mogelijk te komen met 'richtlijnen en aanbevelingen' voor de mate van aanpassing in gastendiensten. Ze zullen gebruik maken van de ervaring en bezinning van deputaten Aangepaste diensten voor mensen met een verstandelijke handicap en van deputaten voor Radio- en televisie-uitzendingen;
    - het Centrum voor Evangelisatie van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente de opdracht te geven te functioneren als centrum voor informatie, advies, hulp en materiaal over gastendiensten;
4. adhesiebetuiging bij bovengenoemd (materiaal 3a) verzoek van de Classis Alkmaar-Haarlem d.d. 12 dec. 2001 en van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente d.d. 6 maart 2002;
5. adhesiebetuiging van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 in de vorm van een uitspraak gelijklopend aan het voorstel van de kerk te Anna Paulowna (bovengenoemd materiaal 3b, met bijlagen);
6. brief van de Classis Amsterdam-Leiden d.d. 7 maart 2002 met vermelding van komende brief inzake 'een gerezen vraag over art. 67 KO';
7. brief van raad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam-Centrum met verwijzing naar onder 6 genoemde brief, waarin hij melding maakt van het besluit van de classis Amsterdam-Leiden, dat deze de beide Amsterdamse kerken steunt 'in het gaan naar de generale synode om duidelijkheid te verkrijgen over het recht van de plaatselijke kerk om in eigen verantwoordelijkheid al dan niet af te wijken van de letterlijke bepalingen van de KO-artikelen 65 en 67', met toelichting.

Besluit:

aan het gevraagde studieverzoek en aan de voorgestelde besluiten niet te voldoen.

Gronden:

1. op basis van de door de Generale Synode Zuidhorn 2002 aangenomen koersbepaling inzake art. 65 en art. 67 KO kunnen de kerkenraden aan erediensten met aanpassingen voor gasten op zorg-

- vuldige en doelmatige wijze invulling geven, met inachtneming van de kerkelijke afspraken als in bovengenoemde artikelen;
2. de kerkdiensten dienen op zichzelf zo helder en duidelijk te zijn dat ook een buitenstaander tot aanbedding van God gebracht wordt (1 Korintiërs 14:24v.). De ingediende verzoeken tonen niet aan dat dit met de huidige regelgeving op liturgisch gebied niet mogelijk is;
  3. de kerken zijn al bezig het liederenrepertoire zo uit te breiden dat daarin voldoende keus is ook voor bijzondere diensten (met gasten).

Het voorgestelde past binnen het kader van de Voorlopige Koersbepaling. Het voorstel van commissie 2 wordt aangenomen; 3 broeders onthouden zich van stemming.

Artikel 94 – Bededagen

(agenda 4.40)

12-04-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

schrijven van de classis Midden-Holland over het uitschrijven van bededagen naar artikel 69 KO, waarin zij rapporteert in de verslagperiode op verzoek van drie kerken een bededag te hebben uitgeschreven op zondag 8 april 2001 in verband met recente wetgeving waaruit blijkt dat ons volk steeds meer zonder God leeft.

Besluit:

1. de classis Midden-Holland onder dank te dechargeren van het door haar gevoerde beleid;
2. de classis Midden-Holland opnieuw aan te wijzen als gedeputeerde tot het eventueel uitschrijven van een bededag naar artikel 69 KO.

Grond:

de classis Midden-Holland heeft haar taak naar behoren uitgevoerd.

Vanuit de vergadering wordt de vraag gesteld, welke criteria eigenlijk gehanteerd worden door de classis Midden-Holland, die deze bededagen uitschrijft. Het blijkt moeilijk te zijn dat aan te geven. Vanuit de kerken moet er wel om gevraagd worden. Belangrijk bij de laatste bededag was het punt van verootmoediging door de kerken en kerkleden zelf.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 95 – Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

(agenda 4.41)

13.19-04-02

Commissie: deputaatschap Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor radio- en televisieuitzending van kerkdiensten;
2. brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema te Emmeloord, waarin zij bezwaar aantekenen tegen het besluit van de synode van Leusden 1999 (Acta artikel 66) een brief van br. M.C. Bijl te Houtigehage onontvankelijk te verklaren. Zij betogen dat de bewuste brief, waarin bezwaar werd gemaakt tegen de invulling van een via de radio uitgezonden kerkdienst, aan het

juiste adres is gezonden, nl. de synode, omdat de synode de arbeid van deputaten toetst. Zij vragen of de synode op deze manier niet voor haar eigen verantwoordelijkheid wegloopt.

Besluit 1:

deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te decharge-
ren, onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

het bezwaar van br. en zr. De Boer af te wijzen.

Grond:

br. en zr. De Boer confronteren zich niet met de gronden die de synode voor haar besluit aan-
voerde, en gaan ten onrechte voorbij aan het feit dat de verantwoordelijkheid voor de vorm-
geving van een kerkdienst berust bij de betrokken kerkenraad.

Besluit 3:

opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. radio- en televisieuitzendingen van kerkdiensten te verzorgen, met het oog op de verkon-
diging van het evangelie in deze wereld;
- b. de binnen het medium (televisie resp. radio) gegeven en aanwezige mogelijkheden opti-
maal te benutten om de boodschap van het evangelie zo goed mogelijk bij de kijker en
luisteraar te doen overkomen;
- c. de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle invulling te
geven;
- d. binnen de Raad van Toezicht en Advies het beleid van de Stichting ZVK te bewaken,
zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzendingen gewaarborgd blijft;
- e. waakzaam te zijn ten aanzien van een mogelijk nieuwe verdeling van de aan de kerkelijke
zendgemachtigden toegewezen zendtijd;
- f. de ontwikkelingen op media-gebied, voorzover die van belang zijn met het oog op de
zendtijd van de kerken, actief te blijven volgen;
- g. tekst, beeld en geluid van de uitgezonden kerkdiensten te publiceren en te verspreiden;
- h. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden en
dit verslag drie maanden vóór het begin van de synode aan de kerken toe te zenden.

Bij de presentatie en bespreking zijn de deputaten G.A. Breteler, ds. S. de Jong en J.B. Schiebaan
aanwezig, alsmede br. L. de Jong, directeur van de stichting ZvK.

Deputaten wijzen er in hun presentatie op, dat zij met de uitzending van radio- en televisiediensten
veel mensen bereiken. Bij de eerste groep gaat het vaak om mensen die een band hebben met de kerk;
bij de tweede groep gaat het opvallend vaak ook om mensen die geen enkele band met kerk of gods-
dienst hebben. Dat geeft ook de waarde van deze uitzendingen aan. De vraag is, in hoeverre je daar-
mee moet rekenen.

Daarom vragen de deputaten om een studieopdracht in deze richting. Moeten zij de mogelijkheid van
andere verkondigende programma's dan de uitzending van kerkdiensten onderzoeken? De predikanten
J.H. Smit en A.J. van Zijlekom dienen een tegenvoorstel in; juist vanwege de identiteit van de Gere-
formeerde Kerken, die uitkomt in de eredienst, stellen zij voor het werk van deputaten daartoe te
beperken. Dit tegenvoorstel wordt echter, nadat het voorstel van de deputaten verworpen is met 9
stemmen voor, ook verworpen met 16 stemmen voor en 1 onthouding.

Een nieuw medium is het internet. De brs. K. Bakker en G. Markerink dienen op dit punt een voorstel
in, waarin ze deputaten vragen onderzoek te doen naar de mogelijkheden hiervan voor de verkon-

diging van het evangelie. Deputaten zien dit echter niet als hun werkterrein, dat, in het kader van de Mediawet, ligt in de landelijk ter beschikking gestelde zendtijd. Dit amendement wordt verworpen met 8 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Ds. H. Drost dient een amendement in om het kader aan te geven waarbinnen de deputaten hun werk verrichten: de verkondiging van het evangelie. Bij verkondiging gaat het hem om beide doelgroepen, binnen en buiten de kerk. In het woord verkondiging ligt de uitdaging om de boodschap voor kerk en wereld op een goede manier te combineren. Dit amendement wordt aangenomen. Drie synodeleden stemmen tegen, 2 onthouden zich van stemming.

In de bespreking is aandacht voor de irritatie die sommige radio- en televisiediensten oproepen bij eigen kerkleden. Daarvoor moeten betrokkenen de kerkenraden aanspreken, die verantwoordelijk blijven voor wat er in de diensten gebeurt.

De besluiten 1 tot en met 3 worden met algemene stemmen aangenomen.

De preses dankt de deputaten voor hun werk, met name hen die afscheid moeten nemen.

Artikel 96 – Benoeming deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

(agenda 4.42)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten worden benoemd:

Primi	Secundus
G.A. Breteler (s), Hilversum (2008)	A.J. Zwart, Hilversum
A.M. Griffioen-van Gulp, Hilversum (2011)	
ds. S. de Jong, Buitenpost (2008)	
J.B. Schiebaan, Zwolle (2005)	
ds. H.J. Siegers, Ommen (2005)	

Hoofdstuk 5 – Pastoraat

Artikel 97 – Pastorale zorg aan doven en slechthorenden

(agenda 5.1)

13.19-04-02

Commissie: deputaatschap Pastorale zorg aan doven en slechthorenden

Materiaal:

rapport van deputaten voor pastorale zorg aan doven en slechthorenden.

Besluit:

1. dankbaarheid uit te spreken dat de pastorale zorg voor doven en slechthorenden door het werk van ds. Boerma een goede voortgang heeft gevonden en dat dit werk voortgang vindt na de vestiging van ds. Van Dijk;
2. deputaten onder dank voor het door hen verrichte werk te dechargeren;
3. de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid dank te zeggen voor het gevoerde beleid en haar te verzoeken verder te handelen overeenkomstig hetgeen verwoord is door de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 55 besluit 3);
4. uit te spreken dat het ten behoeve van de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in het midden van de kerken nodig blijft, dat één fulltime predikant voor deze bijzondere taak is afgezonderd;
5. acht deputaten te benoemen ten behoeve van de pastorale verzorging van de dove en slechthorende gemeenteleden;
6. deputaten de volgende instructie mee te geven:
  - a. zij regelen en begeleiden de speciale toerusting van de predikant;
  - b. zij staan de predikant met raad en daad terzijde, begeleiden hem en zien toe op de uitvoering van de hem gegeven instructie, naar de wijze waarop ouderlingen volgens art. 21 KO toezien op de ambtsdienst van hun medeambtsdragers;
  - c. zij behandelen eventuele klachten uit het midden van de kerken over het functioneren van de predikant. Zij zullen echter alleen klachten in behandeling nemen als de klagende instantie eerst zelf getracht heeft met de predikant tot een oplossing te komen; in zaken die leer of leven van de predikant raken, houden zij zich aan wat daarover in de instructie voor de kerk te Zwolle-Zuid is vastgesteld (Acta GS Ommen 1993, art. 42);
  - d. zij trachten samen met de predikant de pastorale verzorging van de dove en slechthorende gemeenteleden te stimuleren en te coördineren en voorzien de predikant van de voor zijn werk benodigde communicatieapparatuur;
  - e. zij gaan na, welk beleid er gevoerd moet worden voor de slechthorenden in de Gereformeerde Kerken in Nederland en wat de rol van de dovenpastor in deze moet zijn;
  - f. zij onderhouden goed contact met de in het land bestaande dovencommissies;
  - g. zij stellen tijdig aan de kerk te Zwolle-Zuid het bedrag ter beschikking voor het voldoen aan de verplichting die voor deze kerk voortvloeit uit de overeenkomst met de Vereniging Samenwerking Emeritering;
  - h. zij vergaderen minimaal vier maal per jaar en wijzen naast de samenroeper, die als voorzitter optreedt, uit hun midden een secretaris en een penningmeester aan. Zij nodigen in

- de regel de predikant voor de arbeid onder doven en slechthorenden en de vertegenwoordiger van de kerk te Zwolle-Zuid uit om als adviserende leden aan hun vergadering deel te nemen;
- i. zij onderzoeken of er middelen voorhanden zijn om Schrift en belijdenis zo dicht mogelijk bij de dove en slechthorende broeders en zusters te brengen;
  - j. als er een vacature ontstaat, handelen zij naar de instructie van de GS Ommen 1993 (Acta art. 42, besluit 6);
  - k. zij verrichten hun werkzaamheden binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
  - l. zij rapporteren aan de volgende generale synode en dit rapport dient zes maanden voor de aanvang van de generale synode aan alle kerken te worden toegezonden;
7. ds. Van Dijk de gelegenheid te geven een gedegen opleiding in de Nederlandse Gebarentaal te volgen en zich ook daarna te blijven scholen;
8. de dovenpredikant te stimuleren om daar waar mogelijk contacten te onderhouden met christenen buiten de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Gronden:

1. de vastgestelde overeenkomst tussen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de predikant voor de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters, de gegroeide praktijk alsmede de vastgestelde instructies blijken in de praktijk goed te voldoen. Er is een goede uitvoering gegeven aan de instructies;
2. het werk onder doven en slechthorenden heeft als eerste doel gemeenten te helpen hun doven zo veel mogelijk in hun eigen gemeente te laten functioneren. Wanneer technische voorzieningen daarbij helpen, kunnen deputaten dat goed coördineren;
3. uit de door deputaten beschikbaar gestelde begroting blijken de quotabedragen toereikend voor het opgedragen werk;
4. ook buiten onze kerken zijn veel doven en slechthorenden die pastorale zorg nodig hebben. Ook zij mogen delen in de zorg die de Here aan zijn kerk wil geven;
5. de benoeming van acht deputaten in plaats van zeven komt voort uit de wens van de deputaten om een dove broeder en zuster als deputaat te laten benoemen door de synode. Omdat er maar twee leden aftreden en er tevens de wens is om ds. Van Dijk door twee predikanten te laten adviseren in vertrouwelijke pastorale zaken, ontstaat hier de behoefte om het aantal deputaten uit te breiden tot acht. Na deze termijn kan het aantal door de volgende synode weer teruggebracht worden tot zeven.

Bij de presentatie en bespreking zijn de deputaten W. Groen, J. Huisman, mevr. H.J. Schoon-Stevens en de dovenpredikant Tj. van Dijk aanwezig. Dovenpredikant J.W. Boerma is bij de presentatie aanwezig.

In hun presentatie laten de deputaten uitkomen, dat tot nu toe de zorg voor slechthorenden nog niet goed ontwikkeld is. Maar de verwachting is dat door de moderne implantaattechnieken het aantal doven in de toekomst zal afnemen. Nu gaat het om ongeveer veertig broeders en zusters, die door de dovenpredikant verzorgd worden.

Speciale aandacht is er voor de vraag, of samenwerking met bijvoorbeeld de Christelijke Gereformeerde Kerken op dit punt niet voor de hand ligt. Dat blijkt moeilijk te gaan in de praktijk: zij werken op dit punt samen met de Gereformeerde Kerken synodaal en de Nederlandse Hervormde Kerk. Zij hebben voor hun werk het land verdeeld in drie regio's met elk hun eigen predikant, die, gezien het grote aantal aan hem toevertrouwde mensen, slechts toekomt aan crisispastoraat. Onze predikant kent alle op hem aangewezen mensen persoonlijk.

Speciale aandacht krijgt het onderzoek naar de technische mogelijkheden. De verwachting is dat er steeds grotere mogelijkheden van de moderne techniek op het gebied van communicatie zullen komen. Dat kost echter veel geld.

Overigens blijkt er voor het werk van de dovenpredikant ook belangstelling te zijn buiten onze kerken: men komt op hem af vanwege het gereformeerde kader van de geboden zorg. Toch blijven bij sommigen hier vragen. Br. Mooibroek dient een door deputaten ontraden amendement in om deze zorg te beperken tot hen die lid zijn van een kerk waarmee wij nauwe contacten hebben met het oog op eenheid. Dit wordt verworpen met 4 stemmen voor.

Moet het werk niet veel meer regionaal georganiseerd worden, zodat de integratie in de gemeenten beter gaat? Hierover dient br. H. Veldman een amendement in, dat beoogt ds. J.W. Boerma, die tot nu toe dovenpredikant was, bij dit werk betrokken te laten blijven. Zo kan regionalisering gemakkelijker gestalte krijgen. Maar is het wijs nu een beslag te leggen op de tijd van ds. Boerma in een toekomstige gemeente? Het amendement wordt verworpen met 3 stemmen voor.

Het voorstel van de deputaten wordt daarna aangenomen met 1 stem tegen. De preses bedankt de deputaten voor hun werk in dezen. Speciale dank gaat uit naar ds. J.W. Boerma voor het werk dat hij als dovenpredikant mocht doen.

Artikel 98 – Benoeming deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden

(agenda 5.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden worden benoemd:

Primi	Secundi
W. Groen (s), Amersfoort (2008)	H.J. Batterink, Nieuwleusen
L. Bruggeman, Rotterdam (2011)	J.W. ter Horst-Groen, Zwolle
C.P. Douma, Loppersum (2005)	ds. G.J. Klapwijk, Zutphen
J. Knepper-Kok, Spakenburg (2011)	S.E. Verhaar-Meiboom, Nieuwerkerk aan den IJssel
ds. R.Th. Pos, Ommen (2008)	
W.G. Schuurhuis-Bolks, Ommen (2005)	
ds. G.J. Slotman, 't Harde (2011)	
M. van der Veen, Vlaardingen (2008)	

Artikel 99 – Geestelijke verzorging militairen

(agenda 5.3)

31-05-02

Commissie: deputaatschap Geestelijke verzorging militairen

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen met een verslag van hun werkzaamheden;
2. een aanvullend rapport van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen;
3. een schrijven van de Gereformeerde Kerk te Driebergen-Rijsenburg, d.d. 15 februari 2002, waarin zij meedeelt het voorstel tot inkadering van het werk van de CCGG in het deputaatschap te ondersteunen;
4. een brief van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld, d.d. 7 maart 2002, waarin zij adhesie betuigt aan het voorstel tot inkadering van het werk van de CCGG in het deputaatschap;
5. een schrijven van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Oost, d.d. 31 januari 2002, waarin zij, onder verwijzing naar de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht, het werk van de CCGG in samenwerking met het deputaatschap van een aanbeveling voorziet. Tevens verzoekt zij zorg te

dragen voor uitbreiding van het aantal krijgsmachtpredikanten, zodat elk krijgsmachtonderdeel door een predikant bij het deputaatschap vertegenwoordigd is. Daarnaast zou zij graag iemand met rechtspositionele kennis aan het deputaatschap zien toegevoegd;

6. een brief van br. L. van Hoek uit Hoogeveen, d.d. 31 december 2001, waarin hij hartelijke instemming betuigt met het voorstel het deputaatschap met de CCGG samen te voegen;
7. een brief van br. R. de Boer en zr. I.J.P. de Boer-Buikema, waarin zij voorstellen het deputaatschap Geestelijke Verzorging Militairen op te heffen, vanwege met name de opschorting van de dienstplicht.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren, hen te danken voor hun arbeid en het door hen gevoerde beleid goed te keuren.

Grond:

deputaten hebben blijkens hun rapporten naar vermogen aan hun opdrachten voldaan en gronden aangevoerd voor het opstellen van een regeling voor krijgsmachtpredikanten BOT, annex de aanpassing van de bestaande regelingen, en voor het gebruik van een Formulier voor de zending van krijgsmachtpredikanten.

Besluit 2:

de voorgestelde Regelingen A, B en C vast te stellen en het voorgestelde Formulier voor zending van een dienaar van het Woord voor het werk van krijgsmachtpredikant voorlopig vast te stellen (zie Bijlage V 2 en 3); daarbij deputaten op te dragen dit Formulier te herzien vanuit een schriftuurlijk onderbouwde visie op de relatie tussen kerk en overheid met betrekking tot de geestelijke verzorging van de krijgsmacht.

Grond:

de gewijzigde situatie in de krijgsmacht en de fundering voor de geestelijke verzorging in het concept-formulier voor bevestiging vragen een bredere schriftuurlijke fundering voor deze dienst.

Besluit 3:

het werk dat voorheen door de Stichting Contact Gereformeerde Militairen (voorheen: CCGG) werd gedaan, kerkelijk in te kaderen, door de deputaten daarmee te belasten door vaststelling van een nieuw takenpakket (zie onder besluit 4).

Gronden:

1. hoewel wij onze krijgsmachtpredikanten niet het leger in laten gaan speciaal voor de bearbeiding van onze kerkleden in de krijgsmacht, kan toch niet ontkend worden dat de aanwezigheid van onze predikanten in de krijgsmacht van belang is voor onze kerkleden in de krijgsmacht. Ze kunnen elkaar over en weer tot grote steun zijn, zeker in situaties waarin militairen ver van huis zijn (maar niet alleen dan). Hiermee is een zekere koppeling tussen gereformeerde geestelijke verzorgers in de krijgsmacht en gereformeerde kerkleden in de krijgsmacht gegeven. De waarde en de wenselijkheid van deze koppeling maakt een andere koppeling wenselijk en voor de hand liggend, namelijk die tussen de instantie die de geestelijk verzorgers in de krijgsmacht begeleidt (deputaten Geestelijke verzorging militairen) en de instantie die er is ten dienste van de kerkleden in de krijgsmacht (CCGG). Dit punt komt in de huidige situatie nadrukkelijker naar

- voren dan voorheen, omdat onze krijgsmachtpredikanten tegenwoordig (ook) langverbanders (kunnen) zijn;
2. als gevolg van het afschaffen van de opkomstplicht rijst bij steeds meer kerken de vraag, wat de taak van de plaatselijke kerken is voor de gereformeerde militairen, nu deze een aparte ‘beroepsgroep’ vormen. Deze vraag leidt er niet alleen toe, dat sommige kerken de financiële steun aan de CCGG hebben opgezegd, maar ook dat er gereformeerde militairen dreigen ‘zoek’ te raken als gevolg van het feit dat ze niet bekend zijn bij de CCGG. Toch blijft het omzien naar hen die in de krijgsmacht werkzaam zijn, een belangrijke taak, die de kerken niet mogen verwaarlozen. De deputaten Geestelijke verzorging militairen en de CCGG werken dan ook, in de lijn van de instructie voor deputaten Geestelijke verzorging militairen zoals vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 70, sub h), aan een netwerk van gereformeerde militairen;
  3. nu deputaten Geestelijke verzorging militairen op voorstel van deputaten Kerkelijke eenheid contacten zijn aangegaan met de deputaten voor geestelijke verzorging van militairen van de Christelijke Gereformeerde Kerken – een instantie die zowel de christelijke gereformeerde geestelijke verzorgers als de christelijke gereformeerde militairen in het buitenland begeleidt – biedt het voordelen wanneer deputaten Geestelijke verzorging militairen een zoveel mogelijk gelijk takenpakket als die deputaten hebben.

Besluit 4:

opnieuw deputaten te benoemen, verdeeld over de secties krijgsmachtpredikanten en militairen, met de volgende opdracht:

- a. als instantie te fungeren waaraan de overheid (c.q. de hoofdkrijgsmachtpredikant) mededeling kan doen, indien zij een of meer krijgsmachtpredikanten uit de Gereformeerde Kerken wenst;
- b. de ontwikkeling in de (geestelijke verzorging binnen de) krijgsmacht zo nauwkeurig mogelijk te volgen, te toetsen en zo nodig daarop in te spelen;
- c. een nauw contact met de hoofdkrijgsmachtpredikant te onderhouden om zo mogelijk tot goede afspraken te komen voor een verantwoord functioneren van door onze kerken uitgezonden legerpredikanten;
- d. het lidmaatschap van het CIO-M te continueren en daarin naar vermogen een constructieve bijdrage te leveren;
- e. ijverig te zoeken naar predikanten die geschikt en bereid zijn de functie van krijgsmacht-predikant te vervullen, ongeacht of dit een plaats bij de landmacht, bij de luchtmacht of bij de vloot betreft, en zo te komen tot een bezetting van de plaatsen die voor gereformeerde predikanten beschikbaar zijn; daarbij dient gehandeld te worden conform de door de Generale Synode Zuidhorn 2002 vastgestelde regelingen A, B en C;
- f. ten aanzien van hun arbeid contact te onderhouden met de deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid voor overleg met betrekking tot onderwerpen die beide deputaatschappen regarderen;
- g. geregeld contact te onderhouden met de dienstdoende en reservekrijgsmachtpredikanten om van hen rapport te ontvangen van hun (eventuele) werkzaamheden, hen bij te staan in de uitoefening van hun functie en zo nodig te informeren over de huidige gang van zaken;
- h. het opzetten en onderhouden van een netwerk van gereformeerde militairen in binnen- en buitenland;*
- i. het onderhouden van contacten met het thuisfront van gereformeerde militairen, met inschakeling van de thuiskerken;*
- j. het begeleiden van gereformeerde militairen bij hun plaatsing in of uitzending naar het buitenland;*
- k. het uitgeven van de periodiek voor gereformeerde militairen *In 's Konings Dienst*;*
  - l. het organiseren van cursussen ter voorlichting en toerusting voor (aanstaande) gereformeerde militairen. Dit kan gebeuren in nauwe samenwerking de deputaten voor de

geestelijke verzorging van militairen van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de krijgsmachtpredikanten uit beide kerkverbanden, zo mogelijk met steun van het Gereformeerd Vormingsinstituut (GVI) en/of het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV);*

- m. het, op basis van bestudering van de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht, opstellen van nota's en adviezen, die in de contacten met de hoofdkrijgsmachtpredikant en bij de deelname aan het CIO-M een constructieve bijdrage aan de geestelijk verzorging van militairen kunnen betekenen;
- n. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
- o. van hun arbeid aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en te beoordelen of het volledige rapport aan de kerken toegezonden moet worden, en dan zes maanden voor aanvang van de synode.

(* de onderdelen h. tot en met l. behoorden eerder tot het werk van de CCGG)

Gronden:

1. de Generale Synode Assen 1961 oordeelde het gewenst opnieuw deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen te benoemen op grond van de overwegingen,
  - a) dat de geestelijke belangen van de gereformeerde militairen bij de overheid het beste wordt gediend, indien er een deputaatschap wordt ingesteld, en
  - b) dat het een gemis is, wanneer de overheid i.c. de hoofdkrijgsmachtpredikant zich bij de benoeming van een krijgsmachtpredikant niet tot een officiële instantie van de Gereformeerde Kerken kan wenden;
2. de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht volgen elkaar in hoog tempo op. Dit vraagt voortdurend heroriëntatie op het te voeren beleid met betrekking tot het zenden van krijgsmachtpredikanten, welke oriëntatie het beste door een generaal-synodaal deputaatschap kan plaatsvinden;
3. de opschorting van de dienstplicht betekent niet, dat er geen gereformeerde militairen meer zijn. De ontwikkelingen binnen de krijgsmacht, uitzending naar crisis- en oorlogsgebieden, vragen extra aandacht voor de geestelijke verzorging van militairen en hun verwanten. Zie ook de gronden onder besluit 3.

Bijlage V 3: Regelingen A, B en C voor krijgsmachtpredikanten.

De vraag kan gesteld worden, of het in deze tijd waarin de militaire dienstplicht opgeschort is, nog wel nodig is hiervoor regelingen te treffen. Kan een beroepsgroep van het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond niet het werk overnemen? Een tegenvoorstel in deze richting wordt niet gesteund in de vergadering. Militairen worden ingezet ook voor vredesmissies, met gevaar voor hun leven. Dat gaat toch verder dan een normaal beroepsrisico en heeft een nationale betekenis. De overheid biedt dan de mogelijkheid een predikant mee te zenden.

Het gaat om de uitzending van gereformeerde predikanten die dienst doen in een overheidsinstelling. Ze hebben daar de volledige ruimte om Gods woord te brengen in hun situatie, al passen opzettelijke evangeliserende activiteiten daar niet bij.

Dat een legerpredikant op aanwijzing van de hoofdlegerpredikant dienst zou doen in de oecumenische gemeente te Seedorf, is een mogelijkheid, die echter erg theoretisch is.

Nieuw, in vergelijking met voorgaande jaren, is het voorstel om het werk dat tot nu toe gebeurde door de Stichting Contact Gereformeerde Garnizoenskerken (voorheen CCGG), onder te brengen bij dit deputaatschap.

Een amendement om in het formulier voor de bevestiging van krijgsmachtpredikanten een bredere onderbouwing aan te brengen voor hun taak dan alleen de verwijzing naar Johannes 10:20 wordt aan-

genomen met 11 stemmen tegen en 3 onthoudingen. Een amendement om in besluit 1 grond 1 het woord 'goede' weg te laten wordt aangenomen met 3 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Het hele voorstel wordt daarna aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

De synode heeft mede naar aanleiding van revisieverzoeken apart aandacht geschonken aan de mogelijkheid van de viering van het avondmaal te velde (zie daarvoor Acta artikel 101).

Artikel 100 – Benoeming deputaten Geestelijke verzorging militairen (agenda 5.4)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Geestelijke verzorging militairen worden benoemd:

Primi	Secundi
Sectie krijgsmachtpredikanten	
ds. G.F. de Kimpe (s), Hardenberg (2008)	ds. C. van Breemen, Soest
B.K. Dertien, Wezep (2005)	G.H. Elzinga, Deventer
H. Emmens, Erbisoeul (België) (2008)	
L. Jobse, Ede (Gld.) (2011)	
G.A. Rietveld, Amersfoort (2011)	
ds. W. Tiekstra, Berkel en Rodenrijs (2008)	
ds. J.W. Veltkamp, Almere (2011)	
Sectie militairen	
M.C. van der Burgh, Deventer (2011)	R. Lap, Colmschate
Jac. Plas, Vogelenzang (2011)	K. ter Veer, Zutphen
A. Stam, Barneveld (2008)	
ds. M. Tel, Bunschoten (2008)	

Artikel 101 – Avondmaalsbediening door de krijgsmachtpredikant (agenda 5.7)

06-09-02

Commissie: deputaatschap Kerkrecht en kerkorde

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, artikel 70, besluit 3 en 4;
2. besluit GS Zuidhorn 2002 inzake Agenda 5.3 Rapportage deputaten Geestelijke Verzorging Militairen (Acta art. 99 besluit 4);
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Oost d.d. 30 oktober 2001, waarin wordt gevraagd of confrontatie met uitspraken van eerdere generale synodes, zoals die van 1920 (Leeuwarden), 1923 (Utrecht), 1946 (Groningen) en 1951 (Kampen) wel heeft plaatsgevonden. Zo ja, dan zou de kerkenraad de gronden willen vernemen om tot een andere besluitvorming te komen; zo nee, dan zou die confrontatie bij de kritische toetsing kunnen plaatshebben;
4. bezwaarschrift van de Gereformeerde kerk te Spakenburg-Noord d.d. 12 januari 2002. Bezwaren zijn onder meer:
  - a. besluit 3 is in strijd met art. 60 en 61 KO;
  - b. waarom eerst een beslissing en pas daarna toetsen?;
  - c. hoe kan aan voorwaarde 3c1 worden voldaan en wie zijn in 3c2 bedoeld?;

- d. een beroep op persoonlijke verantwoordelijkheid ontslaat niet van de roeping om de tafel heilig te houden;
  - e. een legerpredikant kan niet altijd zijn mannen kennen;
  - f. er moet niet gezwicht worden voor de eis van een hoofdlegerpredikant, maar er moet bij hem gepleit worden voor respect voor onze belijdenis;
5. revisieverzoek van de Gereformeerde Kerk te Den Helder d.d. 12 januari 2002 om “besluit 3c uit het midden van de kerken weg te nemen, dan wel de daar geboden regeling in overeenstemming te brengen met de eis tot heilig houden van de tafel, zoals die o.a. in art. 60 KO is gestipuleerd.” In dit verzoek wordt teleurstelling uitgesproken dat de kritische toetsing conform besluit 4 niet heeft plaatsgevonden. Gronden voor het verzoek zijn te vinden in een bijlage die wordt omschreven als “een existentiële en inzichtgevende bijdrage ‘uit het veld’.” In die bijlage wordt onder andere aangegeven dat het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 niet consequent is, doordat het in de besluittekst spreekt van legerpredikant en in de grond van krijgsmachtpredikant, terwijl laatste klaarblijkelijk is bedoeld;
6. bezwaarschrift van de Gereformeerde kerk te Ten Boer d.d. 22 januari 2002. Bij de overweging dat de Generale Synode Leusden 1999 formaliseert wat in een crisissituatie een uitzondering hoort te zijn, suggereert de kerkenraad dat de Generale Synode Zuidhorn 2002 besluit dat krijgsmachtpredikanten in crisissituaties naar bevind van zaken mogen handelen. Daarbij kan dan besluit 3c gewijzigd worden in “van zijn werk geregeld verantwoording te doen aan de daarvoor aangewezen deputaten van de Generale Synode.”;
7. verzoek van de Gereformeerde Kerk te Veenendaal d.d. 14 maart 2002 om het besluit opnieuw te bezien en daarbij de besluiten van de Generale Synode Groningen 1946 mee te nemen;
8. (ongedateerde) brief van de Gereformeerde Kerk te Assen-Zuid met het verzoek om bij de vaststelling van de definitieve instructie mee te nemen de vragen:
- a. past besluit 3 binnen de kaders van het in art. 60 KO bepaalde;
  - b. is deze avondmaalsviering conform de Schrift en art. 35 NGB;
  - c. is er sprake van voldoende schriftuurlijke tuchtoefening, wanneer die alleen in handen van de krijgsmachtpredikant ligt.
9. ‘Report on Article 70: Spiritual Care for the Military General Synod Leusden 1999’, ingezonden door de Free Reformed Churches of Australia;
10. een negental bezwaarschriften ondertekend door in totaal 22 broeders en zusters met daarbij een viertal adhesiebetuigingen. De bezwaren zijn o.m.
- a. dat besluit 3 in strijd is met de Schrift en art 1, 60 en 61 KO;
  - b. dat dit besluit gevolg is van een dwingend voorschrift van de overheid;
  - c. dat de scheiding tussen kerk en staat door dit besluit is aangetast;
  - d. dat dit de weg openstelt naar een open avondmaalstafel;
  - e. dat de heiligheid van de tafel in geding is;
  - f. dat de werkwijze, zoals beschreven in besluit 4, zich niet verdraagt met de heiligheid van het heilig avondmaal;
  - g. het is niet zichtbaar dat confrontatie met eerdere synodebesluiten hieromtrent heeft plaatsgevonden.

De bezwaarschriften monden veelal uit in verzoeken om art. 70 besluit 3 volledig terug te nemen. Ook wordt gevraagd uit te spreken dat deputaten Geestelijke verzorging militairen geen invulling hebben gegeven aan de geformuleerde opdracht in besluit 4.

Besluit 1:

uit te spreken dat het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta artikel 70 besluit 3, niet in strijd is met de Schrift, de belijdenis en de kerkorde.

Grond:

bezwaarden hebben vanuit de Schrift, belijdenis en kerkorde diverse belangwekkende opmerkingen gemaakt met betrekking tot de viering van het Heilig Avondmaal in de normale situatie, namelijk viering van het avondmaal in de gemeente van de Heer die samenkomt onder leiding en toezicht van de kerkenraad. Daarmee wordt niet aangetoond dat avondmaalsviering onmogelijk is in de hoogst uitzonderlijke situatie waarvan sprake is in voornoemd besluit, namelijk wanneer er in een oorlogs- of crisisgebied een samenkomst van gelovigen is die niet onder leiding en toezicht van een kerkenraad staat, maar waar wel een verantwoordelijke predikant is.

Besluit 2:

uit te spreken dat voornoemd besluit niet een toegeven is aan de hoofdkrijgsmachtpredikant en dus geen gevolg is van een dwingend voorschrift van de overheid noch dat hiermee de scheiding tussen kerk en staat geweld wordt aangedaan.

Grond:

de afspraak om eventueel avondmaal te bedienen in oorlogs- of crisissituaties is geen opdracht van de Hoofd Krijgsmacht Predikant maar een gevolg van afspraken die binnen het CIO-M door de protestantse kerken zijn gemaakt.

Besluit 3:

uit te spreken dat de regeling voor een dergelijke uiterst bijzondere situatie geen grond geeft te veronderstellen dat er in ons kerkverband nu sprake is of mag zijn van een open avondmaals-tafel.

Grond:

het besluit is duidelijk genomen voor de situatie in een oorlogs- of crisisgebied waarbinnen militairen samenkomen om als bijzondere gemeenschap God Woord te horen en de sacramenten te gebruiken. Deze uitzonderingsbepaling creëert dus geen nieuwe regel voor die situaties waar geen sprake is van een oorlogs- of crisisgebied, maar wil de achterliggende criteria voor avondmaalsviering in het algemeen zo goed mogelijk naar deze bijzondere situatie vertalen.

Besluit 4:

uit te spreken dat voornoemd besluit niet in strijd is met door bezwaarden genoemde besluiten van eerdere generale synodes.

Gronden:

1. zowel de Acta van de Generale Synode Leeuwarden 1920 (art. 170), als de Acta van de Generale Synode Utrecht 1923 (art. 163), als de Acta van de Generale Synode Kampen 1951 (art. 141) hebben de normale omstandigheden op het oog en blijven op zich ook in het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 gehandhaafd, dat alleen gaat over de bijzondere omstandigheid van een oorlogs- of crisissituatie;
2. weliswaar spreekt de Generale Synode Groningen 1946 uit, Acta art. 224B, dat zij het stichten van veld- en noodgemeente niet aanbeveelt, maar bij incidentele avondmaalsviering in een oorlogs- of crisisgebied is geen sprake is van het instituut veld- of noodgemeente waar de Generale Synode Groningen 1946 op doelt.

Besluit 5:

het besluit van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 70 besluit 3, als volgt te wijzigen:
Deputaten op te dragen voor uitzonderingssituaties in crisis- en oorlogsgebieden de dienstdoende krijgsmachtspredikant zo te begeleiden en te adviseren dat hij, als eindverantwoordelijke daarvoor, wanneer het begeerd wordt en er gelegenheid bestaat, het avondmaal kan vieren en bedienen, mits

1. in de samenkomst het karakter van de christelijke gemeente gehonoreerd wordt, nl. dat ze een gemeenschap is op basis van Gods Woord die aan het onderlinge opzicht en de tucht gestalte geeft;
2. hij slechts hen uitnodigt ten aanzien van wie hij ervan overtuigd is
  - dat ze in de christelijke gemeente waartoe ze behoren, zijn toegelaten tot het avondmaal;
  - dat ze met ons overeenstemmen in de ‘grondstukken’ van de christelijke religie;
  - dat ze onberispelijk van levenswandel zijn;
  - dat ze met het oog op deelname aan het avondmaal bereid zijn zich te onderwerpen aan elkaars opzicht en tucht.

Gronden:

1. Christus heeft bevolen het avondmaal te vieren toen Hij zei: “Doet dit tot mijn gedachtenis”;
2. Er mag mee gerekend worden dat in de extreme omstandigheden van een oorlogs- of crisisgebied er een speciale behoefte is aan de krachtige verzegeling van Gods genade;
3. het participeren in het instituut van krijgsmachtspredikant brengt met zich mee dat een krijgsmachtspredikant uit de Gereformeerde Kerken ook een roeping heeft ten opzichte van hen die geen lid zijn van een Gereformeerde Kerk;
4. ten onrechte was in voornoemd besluit de avondmaalsbediening beperkt tot de legerpredikant, terwijl al bleek dat de krijgsmachtspredikant bedoeld werd;
5. ten onrechte is in de discussie op de Generale Synode Leusden 1999 het begrip ‘noodgemeente’ ingebracht en vervolgens in grond 2 onder Acta art. 70 besluit 3 het begrip ‘noodgemeente’ genoemd, een begrip dat als zodanig niet is ingevuld en dat verwarring geeft met betrekking tot het besluit van de Generale Synode Groningen 1946, Acta artikel 224 b, daarover;
6. ten onrechte is in grond 3 van voornoemd besluit het element van het onderlinge opzicht en de tucht weggelaten;
7. op een markant punt komt deze situatie overeen met die van de christenen voor wie de Generale Synode Leeuwarden 1920, Acta art. 170, haar bepalingen heeft opgesteld namelijk dat “er voor hen geen gelegenheid bestaat om in de kerk, waarvan zij zelf lid zijn, het avondmaal te gebruiken.” Daarom kan die regeling, aangepast aan deze concrete situatie, ook hierop van toepassing zijn;
8. door het opzicht en tucht in het totaal van de avondmaal vierende gemeenschap neer te leggen wordt voorkomen dat het bedienen van het avondmaal alleen de verantwoordelijkheid is van de predikant of afhankelijk is van de mate waarin de predikant zijn mannen kent. Inzake de viering van het Heilig Avondmaal en de toelating daartoe heeft de predikant wel het laatste woord;
9. op deze manier krijgt het heilig houden van de avondmaalstafel een passende vorm.

Besluit 6:

uit te spreken dat

- a. de werkwijze, zoals beschreven in GS Leusden Acta art. 70 besluit 4, voor deze situatie niet de heiligheid van de viering van het Heilig Avondmaal aantast;
- b. het op grond van het nu gewijzigde besluit onnodig is dat deputaten nog een nadere instructie maken.

Grond:

dit gewijzigde besluit brengt voldoende kaders aan zodat de krijgsmachtpredikant zelf verder, onder begeleiding en advies van de deputaten, naar bevind van zaken kan handelen en daarvan achteraf, vanwege zijn verantwoordelijkheid aan deputaten, verantwoording kan afleggen.

Het besluit is voorbereid door het deputaatschap kerkrecht en kerkorde. Van hen zijn aanwezig ds. H. Pathuis, ds. J.B. de Rijke en prof. dr. M. te Velde. Van het deputaatschap Geestelijke verzorging militairen is ds. W. Tiekstra aanwezig.

Ds. P. Houtman dient een amendement in om in besluit 2 aan de grond toe te voegen: 'en waarmee de Gereformeerde Kerken via hun deputaten zelfstandig op grond van eigen motieven hebben ingestemd'. Deputaten vinden dit een herhaling van wat al gezegd is. Het amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor, 14 tegen en 7 onthoudingen.

Ds. J.H. Smit dient een amendement in om besluit 5.2 en de gronden 7, 8 en 9 te laten vervallen. Daarin wordt omschreven, wie eventueel uitgenodigd kan worden voor de bedoelde viering van het avondmaal. Hij is bang dat het een papieren afspraak zal blijken te zijn. Maar met het oog op de kerken is het goed het nu te omschrijven. Het amendement van ds. Smit wordt verworpen met 12 stemmen voor en 3 onthoudingen.

Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen met 2 stemmen tegen en 4 onthoudingen. De afgevaardigde ds. H. Pathuis blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 102 – Seksueel misbruik in kerkelijke relaties

(agenda 5.8)

20-04;24-05-02

Commissie: deputaatschap Seksueel misbruik in pastoraat

Materiaal:

1. rapport van deputaten ter voorkoming van seksueel misbruik in het pastoraat;
2. brieven van:
  - a. de raad van de Gereformeerde Kerk te Beilen, inhoudende de volgende punten: Naar het oordeel van de raad is de weg naar erkenning van slachtoffer en dader te lang. Tevens zou de kerkenraad graag zien dat meerdere preventiemogelijkheden in kaart worden gebracht;
  - b. de raad van de Gereformeerde Kerk te Zoetermeer, inhoudende de volgende punten: Er zitten wel wat haken en ogen aan de figuur van de klachtencommissie. Allereerst valt op te merken dat voor een effectief functioneren van een klachtencommissie is vereist dat iedereen moet (willen) meewerken: het slachtoffer door een klacht in te dienen, de dader door zich te willen verantwoorden voor de commissie en de kerkenraad door zich iets gelegen te laten liggen aan het advies van de klachtencommissie. Dit zijn kwetsbare elementen, maar een andere oplossing laat zich moeilijk inpassen in het stelsel van onze kerkorde. De voorstellen van deputaten gaan eigenlijk al de grens van dit stelsel te buiten. Ons kerkrecht gaat immers ervan uit dat de kerkenraad alleen interventie van kerkelijke meerdere vergaderingen (classis, ps en gs) heeft te dulden.
Het voorstel van deputaten om ook nog een beroepscommissie in te stellen, roept de vraag op of daarmee niet te veel spanning wordt gezet op de verhouding tot de normale kerkelijke procedures. Argument van deputaten is dat uitspraken van de klachtencommissie verstrekkende gevolgen kunnen hebben voor dader en aangeklaagde. Hierbij wordt echter uit het oog verloren dat de klachtencommissie geen bindende beslissingen neemt, maar adviezen geeft. Een beslissing kan worden ontkracht door een beslissing van een hogere instantie, maar een advies blijft een advies, ook als een tweede instantie er nog een advies naast legt. Tegenstrijdige adviezen roepen voor de kerkenraad een keuzeprobleem op.

Nadat de klachtencommissie heeft gesproken, is recht gedaan aan de wenselijkheid dat de zaak is gezien en gewogen door onpartijdige deskundigen. Men moet de handen van de kerkenraad vervolgens niet meer binden. Anders raakt men te ver af van het uitgangspunt dat de kerkenraad de verantwoordelijke en beslissingsbevoegde instantie is. Het besluit dat de kerkenraad neemt, kan vervolgens via de gewone kerkelijke weg aan het oordeel van meerdere vergaderingen worden onderworpen. Een rechtsgang van vijf rondes (klachtencommissie, beroepscommissie, (kerkenraad,) classis, particuliere synode en generale synode) is van het goede te veel. Het is ook complicerend klagers of aangeklaagden de keus te geven om na de uitspraak van de klachtencommissie hetzij naar de beroepscommissie te stappen hetzij de beslissing van de kerkenraad af te wachten en vervolgens de kerkelijke weg te gaan. Een extra ronde kost ook extra tijd. Wanneer zich een geval van seksueel misbruik door een ambtsdrager openbaart, is de gemeente al snel in rep en roer. Het kan dan belangrijk zijn dat de kerkenraad handelend optreden niet te lang uitstelt c.q. behoeft uit te stellen;

- c. br. en zr. De Boer te Emmeloord, inhoudende een verzoek tot revisie van Acta GS Leusden artikel 71, besluit 1b “zich daarbij te bezinnen op de vraag of en zo ja hoe deze meldpunten kerkelijk ingekaderd kunnen worden”. Als grond voor dit verzoek noemen zij de ervaring dat dit soort kerkelijk ingekaderde organen zaken van seksueel misbruik niet goed kunnen afhandelen. Zij stellen voor om in plaats van kerkelijk ingekaderde organen een “totaal onafhankelijke instantie” op te richten “(te denken valt aan een buitenkerkelijke instantie) die geheel onpartijdig en zonder enige belangenverstrengeling de bij haar aan te geven zaken beoordeelt, hoor en wederhoor toepast en de kwestie voorlegt aan een rechterlijke instantie. Hiermee doe je recht aan zowel het slachtoffer als aan de dader.”

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te dechargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

het revisieverzoek van br. en zr. De Boer te Emmeloord af te wijzen.

Gronden:

1. de breedte van de opdracht van de Generale Synode Leusden sluit een beantwoording van de opdracht in de richting zoals voorgesteld door indieners als mogelijkheid in;
2. in inhoudelijke zin worden de zaken die indieners memoreren, behandeld in het rapport van deputaten.

Besluit 3:

ter bestrijding van seksueel misbruik door kerkelijk werkers over te gaan tot het instellen dan wel doen instellen van een meldpunt, een klachtencommissie en een beroepscommissie.

Gronden:

1. het geleverde cijfermateriaal toont aan dat seksueel misbruik door kerkelijk werkers ook in de Gereformeerde Kerken voorkomt;
2. de kerken zijn tegenover God, de slachtoffers, de daders en zichzelf verplicht hun verantwoordelijkheid ter zake van seksueel misbruik door kerkelijk werkers onder ogen te zien;

3. gezien de aard van seksueel misbruik door kerkelijk werkers en de ingrijpende en gecompliceerde gevolgen voor alle betrokkenen is het zonder meer te verkiezen dat de kerken in gezamenlijkheid voor één en dezelfde aanpak kiezen;
4. van meldpunt, klachtencommissie en beroepscommissie, door de kerken ingesteld, kan een maximaal preventieve werking uitgaan. Een door de kerken ingestelde klachtencommissie en beroepscommissie kunnen op een verantwoorde wijze recht doen aan slachtoffers en daders;
5. mede op grond van het feit dat de Christelijke Gereformeerde Kerken te kennen hebben gegeven een 'eigen' klachtencommissie in het leven te willen roepen, dienen de Gereformeerde Kerken ook een 'eigen' klachtencommissie c.q. beroepscommissie in te stellen;
6. het verdient veruit de voorkeur de kerkelijke inkadering van meldpunt en klachtencommissie c.q. beroepscommissie op landelijk niveau (bij generaal-synodale besluitvorming) te laten plaatsvinden.

Besluit 4:

voor het instellen van het in besluit 3 genoemde meldpunt de volgende uitgangspunten vast te stellen:

- Het is wenselijk het huidige meldpunt, uitgaande van Stichting De Driehoek, om te vormen tot een onafhankelijke stichting, die bij voorkeur gedragen wordt door de Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Tevens is het wenselijk de daarvoor benodigde financiële middelen ter beschikking te stellen tot een maximum van € 0,09 per ziel.
- Doel van de stichting is: Het voorkomen en tegengaan van seksueel misbruik door kerkelijk werkers binnen de kerken die het meldpunt in stand houden.
- De stichting tracht dit doel te bereiken door:
  - a. informatie, voorlichting, preventie en nazorg met betrekking tot seksueel misbruik in het algemeen en door kerkelijk werkers in het bijzonder;
  - b. het in ontvangst nemen c.q. registreren van en rapporteren over meldingen van seksueel misbruik door kerkelijk werkers;
  - c. het organiseren van spreekuren voor eerste opvang en advisering met medewerking van deskundige hulpverleners;
  - d. het begeleiden van slachtoffers en daders door een netwerk van vertrouwenspersonen (verschillende vertrouwenspersonen voor slachtoffers en daders);
  - e. het opstellen en hanteren van protocollen die in gevallen van gemeld seksueel misbruik kunnen dienen om een melder te begeleiden. Deze begeleiding kan resulteren in het door de melder indienen van een klacht bij de klachtencommissie, of in een verwijzing naar een instantie voor hulpverlening;
  - f. het ontwikkelen van beleidsvoornemens die het doel van de stichting kunnen dienen, en het doen van aanbevelingen voor beleid aan de deputaatschappen van de deelnemende kerken.

Grond:

mede op grond van het feit dat de Christelijke en Nederlands Gereformeerde Kerken positief staan tegenover een gezamenlijk meldpunt, verdient het aanbeveling het huidige meldpunt van De Driehoek om te vormen tot een onafhankelijke stichting waarin de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken participeren.

Besluit 5:

voor de klachtencommissie, bedoeld in besluit 3, de volgende regeling vast te stellen: (zie voor de Regeling Klachten seksueel misbruik in kerkelijke relaties, Bijlage V 5).

Besluit 6:

voor de beroepscommissie, bedoeld in besluit 3, de volgende regeling vast te stellen: (zie voor de Regeling Beroep seksueel misbruik in kerkelijke relaties, Bijlage V 6).

Besluit 7:

voor deskundigheidsbevordering een budget ter beschikking van de klachtencommissie te stellen, dat separaat zal worden toegezonden.

Besluit 8:

voor deskundigheidsbevordering een budget ter beschikking van de beroepscommissie te stellen, dat separaat zal worden toegezonden.

Besluit 9:

opnieuw deputaten Seksueel misbruik in het pastoraat te benoemen met de volgende opdracht:

- a. het in besluiten 3 en 4 genoemde meldpunt operationeel te maken en te blijven aansturen, overeenkomstig de uitgangspunten in besluit 4 genoemd;
- b. de in besluiten 5 en 6 genoemde klachtencommissie, c.q. beroepscommissie operationeel te maken en te blijven aansturen;
- c. van hun arbeid verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Bij de presentatie en de behandeling zijn aanwezig de deputaten drs. H. Geertsema, drs. H.R. Schaafsma en ds. S. de Vries; bij de behandeling bovendien deputaat mw. mr. E.P. van Dijk..

Sinds de mogelijkheid bestaat om seksueel misbruik binnen het pastoraat te melden, zijn er veel meldingen geweest. Ten dele slechts komt dat door het effect van de nieuwe mogelijkheid om dit te doen. Daden breken zo de woorden van de kerk. Dat is het inrieste bij deze zaak.

Aandacht in de bespreking is er voor het gegeven dat de kerk nog steeds een mannencultuur kent. Ook in deze discussie op de synode doen vrouwen niet mee. Volgens de opvatting van dr. R.R. Ganzevoort, verwoord in een bijlage van het rapport, dienen kerken die geen vrouwelijke ambtsdragers kennen, daar extra alert op te zijn.

Rond het meldpunt gaat ook een netwerk van vertrouwenspersonen functioneren. Dat leidt tot vragen over het meedoen van de Nederlands Gereformeerde Kerken bij het meldpunt: bestaat zo niet het gevaar dat opvattingen over het ambt, die wij niet delen, van invloed zijn op de afhandeling? Hierover wordt dan ook een amendement ingediend dat bedoelt om op dit punt niet samen te werken met deze kerken. Dit amendement wordt verworpen met 5 stemmen voor en 2 onthoudingen. De samenwerking betreft alleen het meldpunt, niet de klachtencommissie. Deputaten nemen de opvattingen van dr. Ganzevoort niet over, maar waarschuwen wel voor onbedoelde neveneffecten van de gereformeerde ambtsopvatting.

Aparte aandacht is er voor de vraag, of melding niet moest leiden tot verplichte aangifte bij de overheid, zoals op sommige scholen is afgesproken. Maar neem je op die manier niet weer een beslissing voor het slachtoffer?

Deputaten hebben hun taak overigens breder opgevat dan alleen het instellen van een meldpunt. Zij werken volgens de vierslag van: informatie, voorlichting, preventie en nazorg.

Het besluit wordt genomen met algemene stemmen. De afgevaardigde ds. Jt. Janssen bleef als deputaat buiten stemming. Het moderamen deed over deze zaak een persbericht uitgaan, dat geplaatst is door diverse kranten.

Artikel 103 – Benoeming deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties

(agenda 5.9)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties worden benoemd:

Primi	Secundus
H.R. Schaafsma (s), Kampen (2008)	ds. S.W. de Boer, Enschede
E.M. de Boer- Bouwmeester, Kampen (2011)	
ds. Jt. Janssen, Leeuwarden (2008)	
ds. S. de Vries, Harderwijk (2008)	
G. de Wit-Buikema, Amersfoort (2011)	

Hoofdstuk 6 – Diaconaat

Artikel 104 – Diaconale zaken

(agenda 6.1)

6.12-04-02

Commissie: deputaatschap Generale diaconale zaken

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor generale diaconale zaken en aanvullend rapport over het overleg tussen diakenen binnen de classis;
2. rapport van de werkgroep Evaluatie Diaconaal Steunpunt, d.d. juni 2001 ‘Al vijf jaar tot uw dienst’;
3. brief van de classis Harderwijk waarin gepleit wordt voor voortzetting van het Diaconaal Steunpunt.

Besluit 1:

het beleid van deputaten goed te keuren en hen onder hartelijke dank te dechargeren.

Besluit 2:

op basis van de conclusies en aanbevelingen van de werkgroep ‘Evaluatie Diaconaal Steunpunt’ het Diaconaal Steunpunt na 31 december 2002 voor onbepaalde tijd te continueren.

Grond:

de grondige analyse van de onafhankelijke evaluatiewerkgroep en de uitvoerige meningspeilingen bij alle diaconieën leiden tot de overtuigende conclusie dat het Diaconaal Steunpunt een onmisbare plaats binnen de kerken heeft verworven.

Besluit 3:

in te stemmen met de overige conclusies en aanbevelingen van de werkgroep ‘Evaluatie Diaconaal Steunpunt’ en – voorzover nodig – deze te verwerken in de instructie.

Grond:

het onderzoek van de evaluatiegroep heeft een aantal nuttige aanbevelingen en subconclusies opgeleverd, die deputaten en het Diaconaal Steunpunt graag willen verwerken in hun beleid. Het betreft hier met name punten die ten goede komen aan de diaconieën en die nog meer aandacht vergen vanuit het Diaconaal Steunpunt. Hierbij kan gedacht worden aan een wittevlekken-onderzoek (aanbeveling 5), aan het verschil in hulpvraag tussen kleine en grote diaconieën (aanbeveling 7) en aan het ‘klantgericht’ blijven werken (aanbeveling 10).

Besluit 4:

aan deputaatschappen die te maken hebben of krijgen met toerustingstaken, de opdracht te geven om onderlinge beleidsafstemming te realiseren ten aanzien van onder hun zorg vallende toerustingsactiviteiten binnen de kerken.

Grond:

hoewel de op de doelgroep diakenen gerichte toerusting door het Diaconaal Steunpunt een duidelijke profilering oplevert en leidt tot een grote ‘klantgerichtheid’, zijn er ook ‘aanpalende’ deputaatschappen die zich met toerusting en voorlichting bezighouden.

Onderlinge beleidsafstemming – bijvoorbeeld via een toerustingsplatform – is daarom nodig. Daarmee is al een voorzichtig begin gemaakt. Deze vorm van beleidsafstemming is effectief en eenvoudig te realiseren.

Besluit 5:

aan deputaten op te dragen het geregeld contact met deputaten ADMA van de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten met onder meer aandacht voor mogelijkheden van samenwerking in concrete diaconale projecten en de samenwerking tussen beide bureaus, dit mede om kwetsbaarheid van het (eenmans) Diaconaal Steunpunt te verminderen.

Grond:

op werkniveau bestaat er al samenwerking tussen beide bureaus. Om op die weg verder te gaan zullen de beide deputaatschappen voorwaardenscheppend en richtinggevend moeten zijn. Daarvoor is een geregeld overleg tussen beide deputaatschappen noodzakelijk.

Besluit 6:

deputaten de volgende instructie te geven:

- 1a. plaatselijke kerken (diaconieën) informeren en adviseren in hun diaconale arbeid, gericht op het zijn van ‘diaconale gemeente’, zowel intern als in de samenleving;
- b. ondersteunen en stimuleren van diaconale beleidsvorming, waaronder begrepen beleid dat vorm krijgt in diaconale samenwerking op bovenlokaal niveau; met het oog op het laatste: in nauw overleg met de diakenen en met de desbetreffende classis en gefaciliteerd door het Diaconaal Steunpunt voort te werken aan een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur in elke classis, in de lijn met de positieve ervaringen in de beide proefpolders Drachten en Alkmaar-Haarlem;
- c. in overleg met de deputaatschappen die verantwoordelijk zijn voor hulpverlening aan de buitenlandse kerken en christenen, de diaconieën wegen wijzen voor het betrekken van de plaatselijke gemeente, al dan niet geclusterd, bij die hulpverlening;
- d. bevorderen van de deskundigheid van (individuele) diakenen, met name door het toegankelijk maken van informatie over zaken die in de diaconale praktijk regelmatig terugkomen, en door (het organiseren van) toerustingsactiviteiten;
- 2a. stimuleren van een goede relatie tussen de diakenen en de zorginstellingen op gereformeerde grondslag, zodat de diakenen voldoende informatie krijgen over wat deze instellingen kunnen (doen) steunen door gebed en financiële steun vanuit de gereformeerde kerken;
- b. bevorderen dat de onder 2a. bedoelde instellingen, door samenwerking of anderszins, een onderling afgestemd en behoeftegedekt zorgaanbod realiseren;

- c. plaatselijke kerken die overwegen financiële steun te verlenen aan een bepaalde, op bovenprovinciaal niveau werkzame instelling, desgevraagd dienen met informatie over de betrokken instelling en met advies;
- d. op verzoek van hulpverlenende instellingen die zich tot de kerken wenden met het verzoek om financiële steun, die verzoeken beoordelen en (bij gunstige beoordeling) een voor de kerken (diaconieën) bestemde aanbeveling afgeven;
- e. op verzoek van een onder 2a. bedoelde instelling, die beoogt om binnen de gereformeerde kerken een bestuurlijke medeverantwoordelijkheid te verankeren, een bestuurder van die instelling voor te dragen of te benoemen, die niet lid is van het deputaatschap Generale diaconale zaken (GDD);
3. indien nodig initiatieven nemen om overheden te informeren over de zienswijze van de kerken inzake een aangelegenheid van diaconaal belang, in goed overleg met de deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid;
4. overleg voeren met de Dagelijkse Leiding van de Theologische Universiteit over de mogelijkheid van meer aandacht voor het diaconaat binnen de opleiding tot de dienst des Woords;
5. in samenspraak met deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw bezien, welke vormen van samenwerking en onderlinge afstemming van werkzaamheden mogelijk zijn, teneinde de door de kerken beschikbaar gestelde personele en materiële middelen zo doelmatig mogelijk te besteden;
6. de werkzaamheden verrichten binnen het vastgestelde budget dat separaat wordt toegezonden;
7. aan de volgende synode rapport uitbrengen van de werkzaamheden en dat rapport een half jaar voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te sturen.

Nadere regels voor de wijze van uitvoering van de taken

1. Deputaten maken voor de uitvoering van hun taken gebruik van een beroepskracht (diaconaal consulent). Daarbij gelden de volgende bepalingen:
  - de consulent wordt namens de gezamenlijke rechtspersoonlijkheid bezittende kerken aangesteld door het GDD, dat daartoe door de generale synode wordt gemachtigd. Het GDD oefent zowel formeel als materieel namens de generale synode de taken en bevoegdheden van de werkgever uit. De consulent geeft personele invulling aan een Diaconaal Steunpunt;
  - zijn aanstelling geschiedt op basis van een nauwkeurige omschrijving door het GDD van de taken en werkzaamheden van de consulent. De verspreiding in de tijd van de te verrichten activiteiten en de prioriteiten worden vastgelegd in een jaarlijks op te stellen programma. Aan de hand daarvan worden de taakstelling en de wijze van functioneren van de consulent en het Diaconaal Steunpunt regelmatig geëvalueerd;
  - in de rapportage van het GDD aan de volgende generale synode wordt een afzonderlijk verslag opgenomen van de werkzaamheden van de consulent;
  - voor de financiering van de beroepskracht (salaris e.d., bureau- en reiskosten en kosten voorlichtingsmateriaal en hulpmiddelen) wordt het GDD een budget toegekend, dat separaat zal worden toegezonden. Voor de besteding en verantwoording daarvan gelden de regels neergelegd in het desbetreffende generaal-synodale kader.
De quaestor van de generale synode neemt het genoemde bedrag op in de omslag die wordt opgelegd aan de kerken, met de aanbeveling aan de kerken het aan de kosten van het Diaconaal Steunpunt toe te rekenen deel van de omslag te betalen uit de diaconale kas.
2. Het GDD respecteert de taken en positie van classicale en particulier-synodale diaconale deputaten. In daartoe aanleiding gevende gevallen dienen deze deputaten te worden geconsulteerd of dienen zaken naar hen te worden doorverwezen, waarbij met name valt te denken aan zaken met een uitgesproken lokale of regionale impact.

3. Het GDD onderhoudt contacten met andere generale deputaatschappen waar dit wenselijk is om op het uitvoeringsvlak de taken van de onderscheiden deputaten goed met elkaar te laten sporen en overlap te voorkomen.
4. Het GDD draagt, voorzover het van hem afhangt, ertoe bij dat in het overleg met betrokken andere deputaatschappen en instanties wordt voorzien in een passend kader voor afstemming van de toerustingsactiviteiten die van de verschillende zijden worden aangeboden aan kerkelijke ambtsdragers.
5. Het GDD en de consulent onderhouden contacten met de taakverwante organen van de Christelijke Gereformeerde Kerken om door het delen van inzichten en ervaringen respectievelijk het verlenen van onderlinge bijstand elkaar te verrijken en het risico van discontinuïteit in de dienstverlening aan de diakenen te verminderen.
6. In de taakomschrijving van de diaconale consulent wordt opgenomen dat de consulent contacten legt en onderhoudt met deskundigen die door hem kunnen worden geraadpleegd indien voor het beantwoorden van vragen van diakenen een bijzondere expertise is vereist.
7. Bij de uitvoering van de onder 2c. en 2d. genoemde taken hanteren deputaten de volgende criteria:
  - a. de hulpverlening door de instelling moet op gereformeerde grondslag geschieden en moet dienstbaar zijn aan de beoefening van de christelijke barmhartigheid;
  - b. het doel en de wijze van de hulpverlening dienen overeen te komen met wat Gods woord ons over de dienst der barmhartigheid leert;
  - c. het beleid van de instellingen dient controleerbaar op de hulpverlening gericht, economisch verantwoord en op een optimale samenwerking met andere instellingen gericht te zijn;
  - d. de financiële ondersteuning vanuit de diaconie moet gericht zijn op een leniging van nood en zo mogelijk strekken tot opbouw van de gemeente.

De beoordeling of aan deze criteria wordt voldaan, vereist overlegging door de betrokken instelling van jaarstukken, begroting, beleidsplan, meerjarenbegroting alsmede een verslag van wat de instelling heeft gedaan met eventuele voorafgaande vragen of adviezen van de kant van de GGD.

Een aan de kerken gerichte aanbeveling tot het verlenen van financiële steun wordt door het GDD bondig gemotiveerd in een duidelijke relatie tot de hiervoor genoemde criteria.

De presentatie wordt verzorgd door deputaat ds. C. van de Leest in aanwezigheid van diaconaal consulent br. J. Lenting. Bij presentatie en behandeling zijn verder aanwezig de deputaten mw. A. Backer-van Dijk en B.W. Gort.

Met veel waardering wordt door deputaten en synodeleden gesproken over het werk van br. J. Lenting, al enige jaren diaconaal consulent. Binnen korte tijd heeft hij veel werk kunnen verrichten en veel diaconieën van advies kunnen dienen. Dat komt mede door een netwerk van deskundigen, door samenwerking met de deputaten voor diaconale zaken bij de Christelijke Gereformeerde Kerken en door, waar nodig, samenwerking te zoeken, bijvoorbeeld met het GVI. Vanwege al deze dingen is het eenmanssteunpunt ook minder kwetsbaar dan het lijkt. Het diaconaal steunpunt wordt voor onbepaalde tijd gecontinueerd.

Deputaten diaconale zaken zijn van plan een nieuwe overlegstructuur op te zetten, die de bestaande via classicale en provinciale deputaten naar art. 22 KO vervangt. De bedoeling is dat de nieuwe structuur van onderen af opgezet wordt en dat diakenen daadwerkelijk elkaar kunnen steunen in de uitoefening van hun taak binnen de gemeente. Weliswaar heeft de zaak van de diaconie ook aandacht op de jaarlijkse kerkvisitatie, maar daar komt het helaas vaak niet goed uit de verf, is de visie van de deputaten.

Graag zien zij ook, dat de Theologische Universiteit meer aandacht geeft aan de diaconie. Zij brengen dat naar voren op de synode, niet om de Theologische Universiteit daarmee onder druk te zetten, maar omdat de synode de werkgever van de Theologische Universiteit is. Bij de bespreking van de zaken rond de Universiteit zal dit punt terugkomen.

Ook over het gevraagde quotum wordt een definitief besluit genomen na de behandeling van het financiële beleid.

Het voorstel wordt aangenomen met algemene stemmen. De preses bedankt de deputaten voor hun werk ten dienste van de kerken.

Artikel 105 – Benoeming deputaten Diaconale zaken

(agenda 6.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Diaconale zaken worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. C. van der Leest (s), Groningen (2005)	J. van Eijdsen, Ermelo
A. Backer-van Dijk, Nieuwerkerk aan den IJssel (2008)	S.M.S. de Graaff-Hoekstra, Hattem
ds. C. van Dusseldorp, Wezep (2011)	ds. S. de Jong, Buitenpost
H. Geertsema, Zwolle (2011)	J. Los, Amersfoort
B.W. Gort, Zwolle (2005)	
W. Kleefsman, Wildervank (2011)	
W. Koole, Oosterbeek (2005)	
T.F. van der Lugt, Gouda (2011)	
K. Wezeman, Haren (2011)	
Deputaten zullen mevr. J.J.A. Olij-Haak, die als deputaat bij de oprichting van het Steunpunt betrokken was, als adviseur bij het werk blijven betrekken.	

Hoofdstuk 7 – Evangelisatie

Artikel 106 – Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk

(agenda 7.1)

01.22-06-02

Commissie: deputaatschap Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk

Materiaal:

rapport van deputaten voor aanvullende steunverlening evangelisatiewerk, waarin:

- a. verslag over de uitvoering van de opdracht;
- b. nadere richtlijnen voor de lopende projecten om het toezicht effectiever te maken;
- c. aanbeveling om de steunverlening aan de lopende projecten van Gent, Maastricht en Venlo voort te zetten.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder dank voor de goede diensten;
2. opnieuw deputaten te benoemen met als opdracht:
  - a. de door de generale synode toegestemde verzoeken te beoordelen en een bedrag aan steun toe te kennen;
  - b. bij het verlenen van aanvullende steun uit te gaan van de door de Generale Synode Leusden 1999 vastgestelde richtlijnen aanvullende steun, waarbij zo nodig onderscheid gemaakt wordt tussen de componenten ‘evangelisatie’ en ‘gemeentebouw’;
  - c. aan de kerken een quotum te vragen ter bekostiging van het door hen ondersteunde evangelisatiewerk. Daarbij blijven de kerken van het particulier-synodaal ressort dat om steun vraagt, buiten beschouwing. Het totale bedrag dat van de kerken geheven mag worden, wordt bij afzonderlijke besluitvorming vastgesteld;
  - d. een advies aan de synode voor te bereiden op basis van de richtlijnen, in geval een particuliere synode een nieuw verzoek tot aanvullende steun bij de generale synode indient; deputaten zullen zich daartoe een oordeel vormen over het geheel van het beleid met betrekking tot het project waarvoor ondersteuning wordt gevraagd;
  - e. erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel en zich daartoe jaarlijks steeds binnen drie maanden na afloop van het desbetreffende begrotingsjaar te laten informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt, door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie;
  - f. in overleg met de bestaande projecten, alsook deputaten Toerusting evangeliserende gemeente, deputaten Zending, hulpverlening en training en zo mogelijk deputaten Evangelisatie van de Christelijke Gereformeerde Kerken en anderen te komen tot een principiële onderbouwing en zo mogelijk een heroriëntatie op de aandachtsgebieden zending en evangelisatie en de eventuele consequenties voor de bekostigingsstromen en daarbij aandacht te geven aan o.a.
    - A. visievorming inzake evangelisatie en gemeentestichting in Nederland;
    - B. uitwisseling van kennis en ervaring tussen genoemde instellingen inzake evangelisatieprojecten en gemeentestichting in Nederland;
    - C. visieontwikkeling inzake de mogelijkheid van participatie van instellingen/gemeenten buiten deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk in de bekostiging van projecten;

- g. advies en uitwisseling tussen gestichte en te stichten gemeentes te bevorderen;
- h. in hun rapport aan de eerstvolgende synode een evaluatie te geven van de lopende projecten die door de kerken gesteund worden, en een advies uit te brengen over de voortzetting van de steun.

Gronden:

1. deputaten hebben zich naar behoren van de hun opgedragen taak gekweten;
2. (ad 2b) de ondersteunde arbeid blijft gericht op het beoogde doel;
3. (ad 2e) de nieuw ontwikkelde richtlijnen geven voldoende waarborgen voor een verantwoorde beoordeling;
4. (ad 2f) de beoordeling van verzoeken om steun vraagt een bepaalde visie die in samenwerking met deputaten Toerusting evangeliserende gemeente, deputaten Zending, hulpverlening en training enz. ontwikkeld kan worden. Er moet visie ontwikkeld worden – o.a. in het licht van de besluiten van de Generale Synode Kampen 1975 over evangelisatie –, of evangelisatieprojecten los van de mogelijkheden van de gemeente van start kunnen gaan en door het kerkverband ondersteund kunnen worden. In deze tijd is het ook van belang om – in overleg met deputaten evangelisatie van de Christelijke Gereformeerde Kerken – te komen tot een gereformeerde visie op evangelisatie en kerkplanting;
5. (ad 2h) met het oog op een verantwoorde besteding van de gelden is een evaluatie van de lopende projecten nodig.

Als deputaten zijn aanwezig de brs. IJ. van der Krieke, T. Spoelstra en J.F. Walinga. Ook vanuit het Amstelproject zijn een aantal gasten aanwezig.

Deputaten moeten de aanvraag om hulp bij evangelisatieprojecten toetsen. In de bespreking gaat het onder andere over de vraag, wat dat dan inhoudt: dat is toch ook al op de kerkelijke vergaderingen gebeurd? Wat is hierbij precies de rol van het deputaatschap, dat als financieel deputaatschap begonnen is? Kan het deputaatschap niet als opdracht kerkplanting meekrijgen: elk jaar een nieuwe gemeente? Maar zij zien dit niet als hun taak.

Deputaten zijn zich bewust dat er een band ligt met het werk van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente. Dezen hebben als opdracht meegekregen een visie te ontwikkelen. In de komende periode kan wellicht overlegd worden over het ineenschuiven van beide deputaatschappen. Ook het werk van deputaten ASE kent een component waarbij de visie heel belangrijk is.

In de bespreking wordt veel tijd besteed aan het voorstel van deputaten om de gevraagde steun voor het Amstelproject in Amsterdam maar voor de helft te verlenen. Deputaten zijn daarbij uitgegaan van wat zij voor de gemeenten in kwestie mogelijk vinden. Deze zaak wordt verder besproken bij het besluit over het Amstelproject.

Samen met ds. F.J. Bijzet dient ds. Jt. Janssen een amendement in bij 2d: deputaten zullen zich daartoe een oordeel vormen over het geheel van het project, waarover ondersteuning wordt gevraagd. Deputaten nemen dit over in hun eigen voorstel.

Br. Markerink wil graag dat deputaten ASE bevorderen dat gestichte en nieuw gestichte gemeentes onderling overleg plegen. Dit wordt overgenomen in de besluittekst.

De hele besluittekst komt in stemming en wordt aangenomen. Twee broeders onthouden zich. De preses dankt de deputaten voor hun inzet, met name wie aftreedt.

Artikel 107 – Benoeming deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie

(agenda 7.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie worden benoemd:

Primi	Secundus
J.F. Walinga (s), Zoetermeer (2005)	ds. L.G. van der Heide, Damwoude
ds. H. Drost, Haren (Gr.) (2011)	
W.H. Harmanny, Hoogezand (2011)	
ds. A.A. Kramer, Zwolle (2011)	
T. Spoelstra, Hasselt (2005)	
ds. Joh. de Wolf, Amersfoort (2011)	

Artikel 108 – Amstelproject

(agenda 7.3)

01.22-06-02

Commissie: deputaatschap Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk

Materiaal:

1. verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord aan de Generale Synode Zuidhorn per brief d.d. 12 februari 2002 inzake haar besluit d.d. 16 juni 2001 betreffende het zgn. Amstelproject om aanvullende steun met ingang van 1 januari 2003.
Dit verzoek is mede onderbouwd door verwijzing naar o.a. de volgende bijlagen:
  - rapport van de Amstelcommissie ‘Groot Amsterdam’;
  - verslag bespreking Amstelproject gemeenten Amsterdam-C en Amsterdam-ZW;
  - resultatenrekening 1999 en 2000 van beide genoemde kerken;
  - besluit Classis Amsterdam-Leiden d.d. 2 november 2000 (ondersteuningsbesluit);
  - besluit Classis Amsterdam-Leiden d.d. 6 december 2001 (draagvlak-besluit);
2. aanvullend schrijven van de Amstelcommissie d.d. 25 april 2002 waarin een taakomschrijving wordt gegeven van de aan te stellen missionaire predikant;
3. aanvullend overzicht van de Amstelcommissie d.d. 13 mei 2002 met een urenspecificatie van de taken van de missionaire predikanten;
4. aanvullende informatie van de Amstelcommissie inzake vragen van synodeleden over samenwerking met Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerken, alsook de beoordeling van het gemeenteplantingsproject van Norman Viss.

Besluit:

1. de doelstelling van het Amstelproject te onderschrijven;
2. ten behoeve van twee predikantsplaatsen aanvullende steun beschikbaar te stellen;
- 3a. aan het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord te voldoen door jaarlijks aanvullende steun te verlenen tot een bedrag van maximaal € 105.000 per jaar;
- b. deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk op te dragen de ontwikkelingen nauwgezet te toetsen, te begeleiden en met betrekking tot terminering te rapporteren aan de eerstkomende generale synode;
4. deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk op te dragen de toegekende steun te verlenen binnen de kaders van hun opdracht.

Gronden:

1. het rapport van de Amstelcommissie ‘Groot Amsterdam’ heeft een visie op evangelisatie ontwikkeld waarbij een centrale plaats wordt ingenomen door de eenheid van gemeente-opbouw en evangelisatie. Omdat gemeente-opbouw en gemeente-uitbouw elkaar versterken, wordt gekozen voor een uitwerking waarbij elke gemeente in een bepaalde stadswijk werkzaam is. Daartoe willen beide gemeentes een predikant beroepen. Zij gaan de bestaande missionaire activiteiten

- uitbouwen, met als einddoel het stichten van nieuwe gemeenten in de desbetreffende stads-wijken;
2. het thans beschikbaar stellen van twee predikantsplaatsen voorkomt stagnatie van het Amstel-project, omdat het de komende drie jaar de ruimte biedt, zonder tussenkomst van de generale synode, de onderschreven uitgangspunten van het Amstelproject recht te doen;
  3. in de huidige situatie is er werk voor twee predikanten om enerzijds te werken aan draagvlak-verbreding binnen de eigen gemeente en tegelijk de missionaire arbeid daadwerkelijk te ondersteunen;
  4. het verzoek om steun is ingediend in overeenstemming met de regels die door de Generale Synode Leusden 1999 zijn opgesteld.

Bij de behandeling van het rapport van deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk dient ds. H. Drost een tegenvoorstel in. Hij vindt dat het Amstelproject wel volledig vergoed moet worden.

Dit wordt apart besproken. Diverse afgevaardigden wijzen op de bijzondere plaats van Amsterdam: een grote stad met kleine kerken. Dat vraagt om een eigen aanpak, die daarmee rekt. De hoop wordt uitgesproken, dat zo'n project een uitstraling krijgt verder in het land.

Bij de vraag, of er twee predikanten moeten komen of één, speelt een rol dat de standplaatsen behoorlijk verschillend zijn.

Ds. Smit doet een voorstel om wel het plan voor twee predikantsplaatsen goed te keuren, maar de steun gefaseerd te verlenen. De bespreking wordt besloten met de suggestie te proberen beide voorstellen in elkaar te schuiven.

Op 22 juni wordt de bespreking voortgezet. Hoewel de aanwezige voorstellen behoorlijk in elkaar geschoven zijn, is er toch nog een amendement van ds. H. Drost. Het verschil met het nu ingediende voorstel is, dat ds. Drost uitgaat van de voor de doelgroep nodige predikantsplaatsen en het voorstel van deputaten daarentegen van de draagkracht van de gemeente. Daar zit, aldus de deputaten, een verschil van visie achter op evangelisatie, kerkplanting en gemeenteopbouw. Ds. H. Drost wil nu al uitspreken dat het werk van twee predikanten gesteund zal worden; deputaten stellen de eerste veilig en de tweede binnen drie jaar. Op de achtergrond van de bespreking speelt mee, dat deputaten Financiën en beheer aangegeven hebben dat de kosten van het kerkverband (te) sterk rijzen. Vandaar dat ook de suggestie klinkt naar donorgemeenten om te zien.

Het amendement van ds. H. Drost wordt aangenomen met 21 stemmen voor, 10 tegen en 5 onthoudingen.

Het geamendeerde voorstel komt in stemming: zes broeders onthouden zich, er zijn geen tegenstemmen. Het is aangenomen.

Artikel 109 – Toerusting evangeliserende gemeente

(agenda 7.4)

19.26-04-02

Commissie: deputaatschap Toerusting evangeliserende gemeente

Materiaal:

rapport van deputaten voor toerusting evangeliserende gemeente.

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te de-chargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

opnieuw zeven deputaten Toerusting evangeliserende gemeente te benoemen met de volgende opdracht:

- a. de plaatselijke kerken te dienen door de ontwikkeling (of het laten ontwikkelen) van een gereformeerde visie op het missionair gemeente zijn — waar mogelijk in samenwerking met het deputaatschap van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
- b. de (leden van) kerkenraden en evangelisatiecommissies vanuit deze visie toe te rusten en te ondersteunen bij hun taak van begeleiding en instructie van de gemeente, bij het ontwikkelen van visie en beleid en bij het vormgeven van de missionaire kant van het gemeente-zijn;
- c. gemeenteleden vanuit deze visie toe te rusten en te ondersteunen door materiaal, middelen, methoden en menskracht aan te reiken voor de uitvoering van de roeping tot evangelisatie in woord en daad;
- d. ontwikkelingen van de evangelisatiearbeid in en door de kerken te signaleren, registreren en evalueren;
- e. ontwikkelingen op missionair gebied bij te houden, voorzover dat relevant is voor de ontwikkeling van het missionaire karakter van de eigen kerken en past binnen het kader dat artikel 26 KO daarvoor aanwijst;
- f. de bestaande dienstverlening van het Centrum te continueren;
- g. de bestaande basisbezetting van het Centrum uit te breiden;
- h. de activiteiten van de bestaande projecten te continueren;
- i. de verdere ontwikkeling van de nieuw opgestarte projecten Emmaüs en GemeenteN-project te realiseren;
- j. na zorgvuldige overweging nieuwe activiteiten slechts te ontwikkelen en uit te voeren voorzover de financiële reserve dat toelaat;
- k. in samenspraak met deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw te bezien, welke vormen van samenwerking en onderlinge afstemming van werkzaamheden mogelijk zijn, teneinde de door de kerken beschikbaar gestelde personele en materiële middelen zo doelmatig mogelijk te besteden;
- l. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget;
- m. jaarlijks de kerken over de voortgang van het werk te informeren;
- n. van hun arbeid en die van het Centrum en de projectteams rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor de volgende synode aan de kerken toe te zenden, vergezeld van een gedetailleerde financiële verantwoording en onderbouwing.

Gronden:

1. de Generale Synode Kampen 1975 heeft richtlijnen vastgesteld voor de opzet van gereformeerde evangelisatie (Acta art. 28). Zij heeft daarbij uitgesproken dat “het tot de aard van Christus’ kerk behoort om met het evangelie dat haar is toevertrouwd, hen te zoeken die vervreemd zijn van of vreemd zijn aan God en zijn dienst”. Niet elke plaatselijke kerk kan die opdracht op eigen kracht uitvoeren. Dienstverlening vanuit een deputaatschap kan helpen om metterdaad missionaire gemeente te zijn. Wanneer er overlap is met de dienstverlening van andere deputaatschappen die de plaatselijke kerken toerusten, is onderlinge afstemming gewenst;
2. volgens de richtlijnen van 1975 hebben kerkenraden de taak van begeleiding en instructie. Het zal voor de ambtsdragers dienstig zijn om voor deze taak zelf de nodige instructie en begeleiding te ontvangen, conform artikel 26 KO. De evangelisatiecommissies die in veel gemeenten actief zijn, doen veelvuldig een beroep op de dienstverlening van deputaten en vormen daarom naast de kerkenraden een belangrijke doelgroep;
3. volgens de richtlijnen van 1975 wordt de evangelisatiearbeid door de gemeenteleden verricht en ligt de verantwoordelijkheid voor publieke activiteiten bij de plaatselijke kerk. Een deputaat-

- schap kan zich beperken tot het aanbieden van mensen, materialen en methoden aan de gemeenteleden van een plaatselijke kerk;
4. waar anderskerkelijke en parakerkelijke organisaties in Nederland actief zijn op missionair terrein, zijn de Gereformeerde Kerken moreel en materieel verplicht zich op de hoogte te stellen en de nodige relaties te onderhouden. Onderzoek naar missionaire ontwikkelingen buiten eigen kring is nodig om de kerken te dienen bij de uitvoering van hun eigen roeping;
  5. uit het rapport van deputaten blijkt dat hun bestaande dienstverlening in de afgelopen drie jaren de gemeenteleden van de plaatselijke kerken ondersteund heeft;
  6. gezien de toenemende vraag van plaatselijke gemeenten naar begeleiding op locatie en de toename van het aantal vrijwilligers die moeten worden aangestuurd, is uitbreiding van de betaalde basisbezetting van het Centrum noodzakelijk;
  7. uit het rapport van deputaten blijkt dat de bestaande activiteiten van projectteams in de afgelopen drie jaren de gemeenteleden van de plaatselijke kerken ondersteund hebben;
  8. de Emmaüs-cursus zoals die uiteindelijk gepubliceerd zal worden in Nederland, zal een verantwoorde en bruikbare cursus zijn om in een gereformeerde setting en op een gereformeerde wijze kennis te laten maken met het Woord van God en de gemeente van Jezus Christus. Binnen het GemeenteNproject worden gemotiveerde jonge belijdende leden toegerust en voorbereid tot hun taak om te getuigen van de liefde van Christus;
  9. het is goed de kerken door voortgangsrapportage op de hoogte te houden en tegelijk uit te nodigen tot reacties;
  10. bij een zo omvangrijk en veelzijdig deputaatschap is na drie jaar een grondige evaluatie wenselijk, evenals een bezinning op de verhouding tussen kerntaken, aanvullende taken en nieuw beleid. Ook een gespecificeerde rapportage van de bekostiging van alle activiteiten is wenselijk, temeer nu in de afgelopen drie jaren gebleken is dat een vastgestelde meerjarenbegroting de financiële ruimte aanzienlijk beperkt om onvoorziene omstandigheden op te vangen en nieuwe ontwikkelingen op te starten.

Besluit 3:

- a. als Gereformeerde Kerken in Nederland te participeren in de stichting Evangelie & Moslims (E&M);
- b. deputaten Toerusting evangeliserende gemeente te machtigen twee belijdende leden van de Gereformeerde Kerken aan te zoeken, die namens hen zitting hebben in het bestuur van E&M;
- c. deputaten op te dragen met E&M afspraken te maken over het materiaal dat via E&M betrokken wordt, en de ondersteuning die E&M gaat bieden aan de gemeenten en de plaatselijke kerken te attenderen op de mogelijkheid om bij E&M ondersteuning aan te vragen;
- d. de bijdrage voor E&M voor de jaren 2003-2005 vast te stellen op € 27.227 per jaar en de kerken via deputaten te verzoeken dit bedrag bijeen te brengen door middel van een jaarlijkse collecte, waarvan de opbrengst via deputaten aan E&M afgedragen zal worden, ook indien de opbrengst het genoemde bedrag overtreft;
- e. deputaten te machtigen, indien de opbrengst van de collecten beneden het vastgestelde bedrag blijft, het resterende bedrag uit de algemene kas van deputaten aan te vullen;
- f. deputaten op te dragen het totaal aan giften vanuit de kerken aan E&M jaarlijks met de penningmeester van E&M te evalueren;
- g. deputaten op te dragen in hun jaarlijkse informatie aan de kerken en hun rapport aan de eerstvolgende synode ook het werk van E&M te betrekken.

Bij de presentatie en behandeling zijn aanwezig de deputaten ds. L.E. Leeftink en br. D. Roose, alsmede br. B.P. Wierenga, manager van het Centrum, en ds. L.W. de Graaff, waarnemer namens deputaten bij de Stichting Evangelie en Moslims.

Het deputaatschap voor de toerusting van de evangeliserende gemeente bestaat pas sinds de synode van Leusden, toen het benoemd werd om het werk te doen dat vroeger door het Landelijk Verband voor Evangelisatiearbeid gedaan werd. Het kent een centrum voor deze toerusting, waar naast enkele beroepskrachten heel veel vrijwilligers werken. Het gaat vaak om jonge mensen, die hun liefde voor dit werk laten zien, o.a. in hun belangstelling voor het GemeenteNproject. Daarnaast blijven de gewone activiteiten doorgaan, al is er een verschuiving te constateren van het maken van folders naar het leveren van maatwerk in advies en toerusting.

Deputaten geven aan, dat overschrijding van het budget dat de synode van Leusden hun toewees, nodig was voor enkele nieuwe projecten: het GemeenteNproject en de deelname in het Emmaüs-project, waarin samen met de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Bond voor Inwendige Zending een alternatief ontwikkeld wordt voor de Alphacursus. Ook leidde het uitstel van het evangelisatiecongres vanwege de crisis door het mond- en klauwzeer tot verhoging van de kosten. De benodigde gelden hiervoor zijn genomen uit de algemene reserves. In de besluitvorming leidt dit tot een amendement met de bedoeling om de komende synode te laten beslissen over nieuwe projecten. Dit wordt verworpen met 4 stemmen voor en 1 onthouding.

Het bijzondere van dit deputaatschap, zo geven deputaten zelf aan, is dat het heel praktisch is. Zij spelen in op de dringende vraag om toerusting die bestaat bij de gemeenten. Wat hun visie op het werk betreft, maken zij gebruik van wat in andere verbanden daarover gezegd wordt. Een amendement waarin de ontwikkeling van een gereformeerde visie tot een taak van de deputaten zelf wordt gemaakt, vindt de instemming van de synode: het wordt aangenomen met 21 stemmen voor, 8 stemmen tegen en 1 onthouding van stemmen.

Deputaten zorgen voor een inbreng in de stichting Evangelie en Moslims vanuit onze kerken in de persoon van ds L.W. de Graaff. Het betreft een organisatie voor toerusting. Hij doet dat vanuit de overtuiging dat in de gereformeerde theologie het antwoord ligt op de islam.

Diverse afgevaardigden wijzen op de noodzaak voor samenwerking met andere deputaatschappen. Ligt er niet een overlap bijvoorbeeld met gemeenteopbouw? Aan het einde van de vergadering van de synode zal dit punt terugkomen.

De voorstellen komen apart in stemming. Bij besluit 2 is er 1 onthouding van stemming. Besluit 1 en 3, en daarna het hele besluit, worden met eenparigheid van stemmen aangenomen.

Artikel 110 – Benoeming deputaten Toerusting evangeliserende gemeente

(agenda 7.5)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Toerusting evangeliserende gemeente worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. L.E. Leeftink (s), Nijmegen (2008)	A.R. Berends, Zwolle
G.R. Boersma-Vreugdenhil, Utrecht (2011)	M. van Houwelingen, Langerak
ds. H.D. Bondt, Nunspeet (2011)	J. de Jong, Ridderkerk
ds. K. van den Geest, Hengelo (2011)	L. de Jong-Joosse, Enkhuisen
J. Holtland, Dordrecht (2011)	M. Koole, Amsterdam
D. Roose, Apeldoorn (2008)	ds. K.A. van der Meer, Loppersum
	W. MacLean, Borculo

Hoofdstuk 8 – Opleiding en toerusting

Artikel 111 – Studiefinanciering voor theologische studenten

(agenda 8.1)

13-04;24-05-02

Commissie: deputaatschap Studiefinanciering ad art. 19 KO

Materiaal:

rapport van deputaten ad art. 19 KO met bijlagen en aanvullende brief d.d. 1 april 2002; dit materiaal betreft financiële jaarrekeningen van deputaten ad art. 19 KO over de jaren 1998, 1999 en 2000 met de respectievelijke controleverslagen van registeraccountants BDO Walgemoed CampsObers.

Besluit 1:

1. het beleid van deputaten goed te keuren, met dien verstande dat kennis is genomen van het oordeel van BDO Walgemoed CampsObers Accountants:
  - a. dat de bewaking van de terugbetalingsverplichtingen nog niet zodanig geregeld is dat volledig duidelijk is, van wie welk bedrag nog is terug te vorderen. Dit traject is nog gaande;
  - b. de bewaking van de kwijtschelding van de ondersteuning nog niet zodanig was geregeld dat volledig duidelijk was, van welke predikant nog welk bedrag moest worden kwijtscholden en binnen welke termijn dit diende te geschieden. In de loop van 2001 is dit traject afgesloten en de benodigde duidelijkheid verkregen;
2. de tekst van de instructie voor deputaten ad art. 19 KO (zie Bijlage VIII 2) en van de regeling studiefinanciering (zie Bijlage VIII 3) op een aantal punten te wijzigen en vast te stellen overeenkomstig bijlage B bij het rapport en opnieuw deputaten te benoemen, vijf in getal met daarnaast een drietal secundi;
3. het verzoek van deputaten in te willigen en met inachtneming van artikel 7 lid 3 en 4 van de instructie goed te keuren dat br. H.J. Meijerink als administrateur aan deputaten verbonden blijft;
4. deputaten op te dragen de eerstvolgende generale synode te dienen met een voorstel betreffende het studiefinancieringsbeleid dat het wervingsbeleid voor studenten in de theologie ondersteunt;
5. deputaten te verzoeken diligent te blijven ten aanzien van nieuwe wettelijke ontwikkelingen en zo nodig de kerken te dienen met voorstellen in dezen;
6. steunverlening door deputaten vindt uitsluitend plaats aan studenten die aan de in artikel 2 van de regeling studiefinanciering genoemde voorwaarden voldoen en voorzover de opleiding door de Theologische Universiteit wordt verzorgd;
7. deputaten op te dragen drie maanden voor de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren en hun rapport aan de kerken te laten toezenden.

Gronden:

1. deputaten hebben hun werk naar behoren verricht en spannen zich voldoende in om de door de accountant geconstateerde, in het verleden ontstane leemten weg te werken;
2. rekening houdend met de verwachting dat het aantal studenten dat een beroep doet op deputaten, zal afnemen, is benoeming van een geringer aantal personen in het deputaatschap gerechtvaardigd;

3. aanpassing van de regeling studiefinanciering verschaft de door de synode van Leusden gevraagde duidelijkheid voor hen die na het beëindigen van de studie (voorlopig) geen predikant worden. Verder dient een regeling getroffen te worden voor de assistent in opleiding die ervan afziet predikant te worden;
4. deskundigheid en ervaring met de uitvoering van de regeling studiefinanciering alsmede de mogelijkheid voldoende tijd vrij te maken voor het werk van deputaten dragen er zorg voor dat de kwaliteit van het werk van deputaten door het benoemen van genoemde administrateur gewaarborgd is;
5. de vraag van de kerken naar predikanten zal in de toekomst naar verwachting groter worden. Van beleid van de Theologische Universiteit, waar nodig en mogelijk ondersteund door deputaten ad art. 19 KO, kan een wervende invloed uitgaan op aspirant-studenten;
6. de taak van deputaten ad art. 19 KO reikt niet verder dan het ondersteunen van hen die de opleiding tot predikant volgen. Aanvullende studies leiden niet primair op tot het predikantschap en vallen derhalve buiten het taakgebied van deputaten ad art. 19 KO.

Besluit 2:

de mogelijkheid van financiële ondersteuning van een studieperiode in het buitenland in een brief aan de Theologische Universiteit voor te leggen met de suggestie hiervoor mogelijkheden te openen uit de gelden voor bijzondere projecten.

Gronden:

1. naar de mening van deputaten Studiefinanciering valt oriëntatie of specialisatie in het buitenland niet onder de reikwijdte van artikel 19 KO;
2. de generale synode acht het wel van belang dat studenten de gelegenheid krijgen zich aan een buitenlandse theologische faculteit te oriënteren of te specialiseren.

Voor de Instructie voor deputaten Studiefinanciering naar art. 19 KO, zie Bijlage VIII 2.

Presentatie en behandeling van het rapport worden bijgewoond door de deputaten D.M. Nieuwenhuis en J.P. Volk.

Deputaten ad artikel 19 KO krijgen door de jaren heen minder werk; hun deputaatschap kan dan ook krimpen. Dit komt doordat de meeste studenten in aanmerking komen voor rijksstudietoelagen.

Wel kunnen deputaten onder omstandigheden een boekentoelage verstrekken, waarvan zij de indruk hebben dat hier niet veel belangstelling voor is. Dit wordt overigens in een (formeel onontvankelijke, want te laat binnengekomen) brief door studenten ontkend.

Enige discussie ontstaat over de vraag of bij studie in het buitenland ook door deputaten hulp gegeven kan worden. Diverse synodeleden willen hierin een ruimhartiger beleid dan de deputaten voorstaan.

Wellicht krijgen de deputaten meer werk, wanneer de plannen van de Theologische Universiteit om mensen op latere leeftijd te interesseren voor een studie, aanslaan. Deze zij-instromers vallen buiten de regeling van de overheid.

Een amendement om in de regeling voor kwijtschelding op te nemen, dat je niet drie jaar, maar twee jaar beroepbaar moet zijn, wordt met 8 stemmen tegen en 2 onthoudingen aangenomen.

Het voorstel van de deputaten wordt daarna met algemene stemmen aangenomen. De preses dankt de deputaten voor hun werk.

Artikel 112 – Benoeming deputaten Studiefinanciering naar artikel 19 KO

(agenda 8.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Studiefinanciering naar artikel 19 KO worden benoemd:

Primi	Secundi
A. Mol (s), Goes (2008)	ds. S. de Jong, Buitenpost
R. Drost, Kampen (2005)	G.A. Kamps, Ermelo
P. Joosse, Middelburg (2005)	C.W. Mossel, Slochteren
D.M. Nieuwenhuis, Zuidlaren (2008)	
J.P. Volk, Leek (2005)	

Artikel 113 – Theologische Universiteit

(agenda 8.5)

31-05;21.29-06;19.27-09-02

Commissie: deputaatschap Curatoren Theologische Universiteit

Materiaal:

1. de rapportage van deputaten-curatoren over de periode 1999-2002;
2. de daarbij behorende bijlagen:
  - a. Acta GS Leusden 1999, art. 77 en 78;
  - b. eindrapport *Evaluatie bestuursstructuur Theologische Universiteit* met
    - aanvulling over de externe organisatie;
  - c. de nota *Meerjarenbeleidplan, een aanzet*;
  - d. de *Rechtspositieregeling voor het personeel van de Theologische Universiteit*;
  - e. met betrekking tot de formatie:
    - de *aanbiedingsbrief* formatieplan, d.d. 16 januari 2002;
    - de nota *Formatie Theologische Universiteit 2003-2005*, d.d. 14 februari 2002;
  - f. de nota *Een nieuwe berekening van de docentenlast*, d.d. 15 juni 2001;
  - g. de notitie *Postacademisch onderwijs, een leven lang leren*;
  - h. vervallen (was onderdeel van nota *Formatie Theologische Universiteit...*)
  - i. het Promotiereglement;
  - j. het Scriptiereglement;
  - k. het Aio-reglement;
  - l. de *Regeling urenvergoeding promotiebegeleiding*;
  - m. de Regeling voor het college van beroep voor de examens;
  - n. het *Reglement van orde voor het college van beroep voor de examens*;
  - o. het Onderzoeksplan;
  - p. notitie *Opleiden in gezamenlijkheid*;
  - q. overzicht studentenbestand;
  - r. het Protocol van de commissie van toezicht;
  - s. meerjarenbegroting, inclusief Investeringsprognose;
  - t. financiële jaarstukken, accountantsverklaring en managementsletters;
  - u. notitie *Over andere vormen van financiering*;
  - v. notitie *Internationalisering*.
3. Acta GS Leusden 1999, artikel 88, besluit 8.e: ‘onderzoek te doen naar mogelijkheden van andere vormen van financiering en de voorwaarden die daarbij gelden en hierover te rapporteren aan de volgende synode. Het zoeken naar andere bronnen van inkomsten mag niet ten koste gaan van de zelfstandigheid van de universiteit als school van de kerken’. Als grond wordt gegeven: ‘zolang de zelfstandigheid van de school der kerken gewaarborgd wordt, is het zoeken naar andere bronnen van financiering niet bij voorbaat uitgesloten’;
4. brief van curatoren J.W. van der Jagt, D. Laan, P. Niemeijer en A. de Snoo d.d. 3 mei 2002 met het minderheidsstandpunt.

Besluit 1:

het gevoerde, ook financiële, beleid van deputaten-curatoren, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, goed te keuren en hun decharge te verlenen.

Gronden:

1. deputaten-curatoren hebben de universiteit naar de eisen van de tijd bestuurd;
2. zij hebben gehoor gegeven aan de oproep van de generale synode van Leusden om toekomstige synodes goed te informeren over de achtergronden van de ontwikkelingen aan de universiteit en van de formatiebehoefte;
3. deputaten-curatoren hebben, in het licht van de noodzakelijke veranderingen, een verantwoord financieel beleid gevoerd, zoals vastgelegd in de financiële jaarstukken en de daarbij behorende accountantsverslagen en -verklaringen;
4. zij hebben – uitgaande van de wens van de kerken dat de universiteit de wettelijke status van universiteit behoudt – voortvarend gewerkt aan de voorbereiding van een nieuwe universitaire structuur en de komende visitatie en accreditatie.

Besluit 2:

in te stemmen met de voorgestelde formulering van de doelstelling van de universiteit, die als volgt zal luiden:

“De Gereformeerde Kerken in Nederland onderhouden naar artikel 18 van de kerkorde voor de wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord een theologische universiteit. De studie aan de universiteit is gericht op de wetenschappelijke, geestelijke en praktische vorming tot gereformeerd predikant en op de beoefening van de gereformeerde theologie. De universiteit verzorgt daartoe wetenschappelijk onderwijs, verricht wetenschappelijk onderzoek en vervult daarnaast taken op het gebied van de kerkelijke dienstverlening.

De wetenschappelijke, geestelijke en praktische vorming van de student zijn gericht op het bijbrengen van zodanige kennis, inzicht, vaardigheden en attituden, dat een afgestudeerde:

- zelfstandig kan functioneren als gereformeerde predikant;*
- zelfstandig kan functioneren op de verschillende deelgebieden van de theologie;*
- in aanmerking kan komen voor een vervolgopleiding tot theologisch onderzoeker.”*

Gronden:

1. de kerkelijke dienstverlening is een taak die van oudsher door de universiteit wordt uitgevoerd. Dat is in de doelstelling tot uitdrukking gebracht. De formulering sluit derhalve beter aan bij de taken zoals die door de universiteit worden vervuld;
2. de kerken hechten eraan – zolang dat kan met behoud van het eigen karakter van de universiteit – de wettelijke status van de universiteit ook in de toekomst veilig te stellen;
3. de doelstelling sluit aan op de Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (WHW). Volgens de wet hebben de universiteiten tot taak, art. 1.3 lid 1 WHW: het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs, het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en het overdragen van kennis ten behoeve van de maatschappij;
4. met het oog op de eisen van de WHW vraagt de formulering van het onderdeel *de wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord*, uit de in artikel 1.1 van het statuut geformuleerde doelstelling, om nadere precisering: bij de formulering van einddoelen in het onderwijs,

de eindtermen en de concrete doelen van de vakonderdelen en activiteiten, moet namelijk een duidelijk en expliciet verband worden gelegd met de doelstelling van de universiteit.

Besluit 3:

- a. kennis te nemen van de rechtspositieregeling voor het personeel.

Gronden:

1. het curatorium heeft met de ontwikkeling van de rechtspositieregeling uitvoering gegeven aan besluit 8c van de generale synode van Leusden;
  2. een personeelsbeleid dat aansluit bij het karakter van de universiteit en voorzover mogelijk bij de maatschappelijke realiteit, is passend voor een kerkelijke instelling;
  3. de rechtspositieregeling draagt bij aan de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid voor het personeel van de universiteit.
- b. overeenkomstig art. 55 van het rechtspositiereglement een commissie van beroep in te stellen.

Grond:

bij een goed omschreven rechtspositie van het personeel in kerkelijke dienst hoort een effectieve beroepsmogelijkheid.

Besluit 4:

nieuw te benoemen deputaten te machtigen:

- 4.1 de universiteit in naam van de kerken te besturen volgens het statuut;
- 4.2 in samenwerking met de Theologische Universiteit te Apeldoorn de vooropleiding te besturen volgens het desbetreffende statuut en attent te zijn op andere mogelijkheden van samenwerking;
- 4.3 in samenwerking met de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle verantwoordelijkheid te dragen voor de opleiding Kerkelijk Werker;
- 4.4 in het bestuur de winst van de herziening van de bestuursstructuur, zoveel als mogelijk is binnen het bestaande statuut, mee te nemen en daarbij met name
  - 4.4.1 met betrekking tot de primaire processen: voor elk van de processen een coördinator te benoemen; de Dagelijkse Leiding opdracht te geven 1. er zorg voor te dragen dat de primaire processen worden beschreven, daarbij gebruikmakend van de proeve voor procesbeschrijvingen zoals die in bijlage I bij het rapport van de commissie Evaluatie Bestuursstructuur zijn gegeven en 2. de planning en control-cyclus nader uit te werken;
  - 4.4.2 met betrekking tot de Dagelijkse Leiding: de samenstelling van de Dagelijkse Leiding te handhaven; de periode van het rectoraat te handhaven op drie jaar; de rector uiterlijk acht maanden voor het verstrijken van de lopende rectoraatsperiode te benoemen, zodat de nieuw benoemde rector een half jaar lang met de dagelijkse leiding kan 'meelopen'; ernaar te streven dat gedurende het rectoraat het onderzoek op het vakgebied van de rector niet stilligt, bijv. door tijdig een aio of een postdoc aan te stellen;
  - 4.4.3 met betrekking tot de senaat: dat de gewone hoogleraren met een aanstelling van 0,5 fte. of meer samen de senaat vormen, overeenkomstig de in het commissierapport voorgestelde regeling;
  - 4.4.4 met betrekking tot de beleids- en bestuursadviescommissies: dat op voordracht van de Dagelijkse Leiding het curatorium de leden van de beleidsadviescommissies

benoemt. De te benoemen leden zijn medewerkers en interne of externe deskundigen (geen curatoren q.q.). Voor elk van de primaire processen wordt een beleidsadviescommissie ingesteld: onderwijs (onderwijscommissie), onderzoek (wetenschapscommissie) en een commissie voor kerkelijke dienstverlening. Voorts worden beleidsadviescommissies gevormd voor het beleid op het gebied van personeel en beheer en voor de interne en externe communicatie en internationalisering;

4.4.5 met betrekking tot de docentenvergadering: een docentenvergadering in te stellen, waarin zaken die de begeleiding van studenten betreffen behandeld worden, overeenkomstig de voorgestelde regeling;

4.4.6 met betrekking tot de secties: bij de secties de primaire verantwoordelijkheid te leggen voor het onderwijsproces, overeenkomstig de voorgestelde regeling;

4.4.7 met betrekking tot de onderzoeksgroepen: bij de onderzoeksgroepen de primaire verantwoordelijkheid te leggen voor het onderzoeksproces, overeenkomstig de voorgestelde regeling.

Gronden:

1. het besturen van de universiteit die de kerken volgens artikel 18 van de kerkorde onderhouden, vraagt om daartoe gemachtigde deputaten;
2. de samenwerking met Apeldoorn voor de vooropleiding is opnieuw positief ervaren; andere vormen van samenwerking hebben inmiddels op positieve wijze gestalte gekregen; uitwisseling op het gebied van het onderwijs en het opstarten van gezamenlijke onderzoeksprojecten kunnen de ontwikkeling van de gereformeerde theologie en ook de kerkelijke toenadering dienen;
3. uit het oogpunt van verantwoordelijkheid van de kerken voor een zowel gereformeerde als voldoende gekwalificeerde opleiding van mensen die op enigerlei wijze anders dan als predikant in het midden van de kerken aan het werk gaan, is betrokkenheid van de Theologische Universiteit zowel via het lesgeven door docenten als door inspraak bij het curriculum e.d. een goede zaak;
4. de evaluatie van de bestuursstructuur laat zien dat de nieuwe structuur binnen de gemeenschap van de universiteit breed gedragen en positief gewaardeerd wordt; wel is een nadere beschrijving van de werkprocessen gewenst;
5. de omvang van de instelling rechtvaardigt een dagelijkse leiding van twee personen; uitbreiding zal eerder verdragend werken;
6. de senaat heeft een bijzondere verantwoordelijkheid met het oog op voordrachten, promoties en ter bewaking van de eenheid van beleid; het uitoefenen van deze verantwoordelijkheid past bij de positie van gewone hoogleraren;
7. de evaluatie heeft duidelijk gemaakt dat bestuurders-op-hoofdlijnen beter geen deel kunnen uitmaken van beleidsadviescommissies;
8. naast de senaat (met een bredere bevoegdheid) is, met het oog op de eigen verantwoordelijkheid ook van andere lesgevers, de instelling van een docentenvergadering op zijn plaats;
9. het zal de inhoud en de inzet van het onderwijs ten goede komen, wanneer betrokkenen zelf daarvoor zoveel mogelijk de verantwoordelijkheid dragen;
10. ook de voortgang van het onderzoek is gebaat bij primaire gezamenlijke verantwoordelijkheid van de eerst betrokkenen.

Besluit 5:

nieuw te benoemen deputaten op te dragen:

- a. de volgende generale synode voorstellen te doen tot integrale aanpassing van het Statuut;
- b. zich nader te bezinnen inzake de externe organisatie van het bestuur van de universiteit, namelijk de aansturing en controle door de generale synode via het curatorium en zijn commissie van toezicht, ten dienste van de volgende generale synode;

- c. na de visitatie van 2003 een evaluatie te verzorgen, waarbij de balans wordt opgemaakt van het willen blijven voldoen aan de eisen die de overheid in de WHW stelt. Daarbij zal ook een scenario geschetst dienen te worden van wat de kerken in de toekomst nodig hebben als het gaat om de opleiding tot de dienst van het Woord;
- d. van hun werkzaamheden verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van die synode aan de kerken te doen toekomen.

Gronden:

1. de wijzigingen van het Statuut op het punt van de bestuursstructuur, reeds door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 77, besluit 3) en nu ook door de huidige generale synode (Acta art. 113, besluit 4), maken integratie hiervan in het geheel van het Statuut nodig;
2. in het aanvullend rapport inzake de evaluatie van de bestuursstructuur is met betrekking tot de externe organisatie van het bestuur een aantal mogelijke knelpunten genoemd dat reden geeft tot nadere bezinning.
3.
  - a. de Theologische Universiteit is door de voorbereiding op de visitatie een professionele organisatie geworden met een grote mate van kwaliteit;
  - b. de eisen die de overheid stelt, sporen niet altijd met wat er in de kerken leeft aan wensen en verwachtingen; daardoor kan er ongewild afstand ontstaan tussen 'Kampen' en de kerken;
  - c. het is goed niet alleen achter de eisen van de overheid aan te lopen, maar ook een op de kerken afgestemde toekomstvisie te hebben.

Besluit 6:

de Stichting voor de Financiële Verzorging van de Opleiding tot den Dienst des Woords in de Gereformeerde Kerken in Nederland, gevestigd te Groningen, voorlopig te laten voortbestaan.

Grond:

het voortbestaan is nog steeds van belang om legaten die nog op naam van deze stichting staan, te kunnen blijven ontvangen.

Besluit 7:

- a. de formatiebehoefte van de universiteit voor het tijdvak 2002-2005 zoals neergelegd in de nota *Formatie Theologische Universiteit 2003-2005*, vast te stellen;

Gronden:

1. de formatiebehoefte van de universiteit is in de nota inzichtelijk gemaakt;
  2. de taken die in de nota zijn genoemd, dienen door de universiteit te worden uitgevoerd;
  3. de normen die zijn gehanteerd voor de berekening van de formatiebehoefte, zijn op verantwoorde wijze tot stand gekomen.
- b. uit te spreken dat hulpverlening aan buitenlandse kerken en opleidingen tot de taak van de Theologische Universiteit behoort, en daarvoor 0,2 fte. formatie te reserveren;

Gronden:

1. in contacten met verschillende gereformeerde organisaties is gebleken dat er veel behoefte bestaat aan hulpverlening door de Theologische Universiteit aan buitenlandse kerken en aan niet-academische theologische opleidingen;
  2. het dient vermeden te worden dat er een tweedeling ontstaat tussen contacten met opleidingen op academische niveau en niet-academische opleidingen;
  3. dergelijke hulpverlening past bij de missionaire roeping van de kerk;
  4. de universiteit kan haar winst doen met wat in de hulpverlening aan buitenlandse kerken en aan niet-academische opleidingen van anderen wordt geleerd.
- c. deputaten Curatoren opdracht te geven om in overleg met deputaten Financiën en beheer een externe doorlichting van het formatieplan te laten verrichten ten behoeve van de besluitvorming op de eerstvolgende generale synode.

Besluit 8:

deputaten-curatoren op te dragen:

1. onderzoek te doen naar de mogelijkheden en de consequenties van subsidie;
  - a. daartoe een aanvraag onder voorbehoud in te dienen bij het ministerie van OC&W als een traject waarin duidelijkheid verkregen kan worden over 1. de voorwaarden en 2. de hoogte van subsidie;
  - b. te beschrijven hoe zulke gelden intern een bijzondere bestemming kunnen krijgen met het doel dat de wil om als kerken de opleiding tot de dienst des Woords te dragen, levend blijft;
2. tussentijds te zorgen voor goede informatie aan de kerken over dit onderzoek;
3. aan de eerstkomende generale synode een zo goed mogelijk onderbouwd voorstel over deze materie voor te leggen, waarin ook de principiële vragen rondom het ontvangen van overheidssubsidie betrokken worden.

Gronden:

1. alleen in de weg van een nadere verkenning bij de overheid is voldoende duidelijkheid te krijgen;
2. als het onderzoek is afgerond en de aanvraag eventueel gehonoreerd, kan de eerstvolgende generale synode besluiten, of de kerken deze subsidie aanvaarden of zelf de volledige bekostiging van de Theologische Universiteit willen blijven dragen;
3. nu de overheid via lump-sum systematiek (bedrag per student) financiert, is het een interne zaak hoe de eventueel ontvangen subsidie besteed wordt;
4. gewogen moet worden, welke effecten het op de bekostiging van onze universiteit door de kerken heeft, wanneer zij door (gedeeltelijke) financiering door de rijksoverheid afhankelijk wordt van fluctuatie in de toegekende gelden voor de theologische opleidingen. Ook dient onderzocht te worden, welke maatregelen er getroffen kunnen worden om bezuiniging op of wegvallen van subsidie door de kerken op te vangen;
5. met het aanvragen van subsidie wordt de universiteit nog geen 'bekostigde instelling'. Als aangewezen instelling behoudt de universiteit vrijheid in het al of niet toelaten van studenten, anders dan bij een bekostigde instelling het geval is.

Besluit 9:

- a. de meerjarenbegroting 2003-2005 van de Theologische Universiteit vast te stellen op basis van het vastgestelde formatieplan;

- b. uit te spreken dat de reguliere exploitatie van de universiteit in de toekomst uit reguliere quota zal worden betaald;
- c. uit te spreken dat de reguliere inkomsten van de universiteit in de toekomst jaarlijks worden verhoogd met het inflatiepercentage van het jaar ervoor (dus met één jaar vertraging);
- d. de universiteit op te dragen extra of nieuw beleid te financieren uit de eigen middelen (giften, legaten en sponsorgelden), zonder dat dit leidt tot structurele verhoging van de reguliere exploitatie;
- e. uit te spreken dat het beleid waarbij de universiteit voor extra projecten kan beschikken over de legaten, zal ingaan per 1 januari 2002. Van de legaten en giften wordt het universiteitsontwikkelingsfonds gevormd. Dit mag groeien tot maximaal € 500.000. Het meerdere dat per 31 december van elk jaar in dit fonds zit, wordt conform het advies van deputaten Financiën en beheer eventueel in mindering gebracht op de bijdragen van de kerken dan wel aangewend ter dekking van een deel van de exploitatie;
- f. te bepalen dat de legaten waarvan zeker is dat ze zullen binnenkomen tussen 1 januari 2002 en 20 september 2002 plus de bezuinigingen die de universiteit realiseert per 2003, samen worden aangewend om de totale quota-aanspraken, ten opzichte van de bij de synode ingediende meerjarenbegroting, te verlagen met € 280.000;
- g. de bijdragen van de kerken voor de Theologische Universiteit in de jaren 2003 tot 2005 te bepalen op: € 1.555.000 in 2003, € 1.596.000 in 2004 en € 1.724.000 in 2005;
- h. deputaten-curatoren op te dragen nauwkeurig na te gaan, of het bedrag van de extra verhoging van het quotum voor 2005 en 2006, in totaal € 176.000, gevonden kan worden binnen het totaal van de exploitatie. Dit kan worden bereikt door andere middelen aan te boren dan wel door bezuinigingen door te voeren. De extra verhoging van het quotum kan dan vervallen.

Besluit 10:

- 1. het rapport van deputaten-curatoren integraal op te nemen bij de Acta, echter zonder de bijlagen;
- 2. deputaten-curatoren op te dragen zich, in overleg met deputaten Generaal-synodale publicaties, regelmatig duidelijk aan de kerken te blijven presenteren in vormen van publiciteit, zodat de kerken kunnen meeleven en er aandacht van nieuwe studenten voor de opleiding wordt gevraagd. Daarbij zal in de komende periode een duidelijke voorlichting gegeven dienen te worden met betrekking tot de aan de Theologische Universiteit doorgevoerde veranderingen en de achtergronden daarvan.

Gronden:

- 1. het rapport is dienstig voor het meeleven van de kerken met de universiteit;
- 2.
  - a. de band tussen de universiteit en de kerken blijft van wezenlijk belang;
  - b. het rapport van deputaten is een onvoldoende geëigend medium om de kerkleden te bereiken;
  - c. om in te spelen op de aanzienlijk grotere behoefte aan predikanten die door het verloop in het predikantenbestand vanaf 2010 verwacht wordt, moeten er zo spoedig mogelijk grotere aantallen nieuwe studenten geworven worden.

Besluit 11:

- a. het mogelijk te maken dat aan de Theologische Universiteit een bijzondere leerstoel wordt verbonden en daartoe het desbetreffende Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit vast te stellen (zie Bijlage VIII 5)

- b. nieuw te benoemen deputaten op te dragen aan de volgende generale synode voor te stellen, hoe het Statuut in verband met de instelling van een bijzondere leerstoel moet worden herzien.

Gronden:

1. de instelling van een bijzondere leerstoel levert een extra bijdrage aan de realisatie van de doelstelling van de universiteit;
2. het desbetreffende reglement bepaalt voldoende ten aanzien van de bijzondere leerstoel; de aanpassing van het Statuut in verband hiermee kan worden meegenomen in de voorgenomen integrale herziening van het Statuut.

Op 31 mei presenteren deputaten-curatoren het rapport van de Theologische Universiteit. Aanwezig zijn ds. A. de Snoo, president-curator, ds. J. Luiten, prof. ir. P.G. Bakker, ds. J.W. van der Jagt, D. Laan, ds. P. Niemeijer, B. Siepel en drs. D. Slot, en van de Theologische Universiteit prof. dr. B. Kamphuis, de secretaris drs. H. Lamberink, prof. drs. J.A. Meijer, br. S. Riedstra, dr. W.H. Rose en prof. dr. C.J. de Ruijter.

De opleiding is sterk in ontwikkeling. Enerzijds wordt de praktische vorming sterk beklemtoond; anderzijds voelt de opleiding de noodzaak om zich aan te passen aan de eisen die met name door de overheid aan het wetenschappelijke karakter gesteld worden. Dat is een proces dat op gang kwam na de visitatie door de commissie-Oberman in de jaren tachtig. Na de herziening van de bestuursstructuur is nu dit aspect aan de beurt. Wanneer we onze wettelijke status willen houden en geen seminarie willen zijn, moeten we hierin mee. Van hieruit komt het vraagstuk van de eventuele subsidie aan de orde. Hier ligt een van de redenen om samenwerking te zoeken met andere instellingen, o.a. de Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn en de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle.

Zorgwekkend is de op dit moment lage instroom. Om het aantal predikanten op peil te houden zouden we graag 25 nieuwe studenten per jaar zien. Er komen er veel minder.

Op 21 juni 2002 wordt gesproken over het voorstel met betrekking tot de Theologische Universiteit; het besluit over subsidie en over de bijzondere hoogleraar blijven buiten beschouwing. De volgende punten uit de bespreking komen aan de orde:

Hoe lang kunnen we het tempo van de eisen van de overheid nog bijhouden? Moet je niet op een gegeven moment de balans opmaken, dat maar achter je laten en als seminarie verder gaan? Veel afgevaardigden zijn blij met de ontwikkeling in de richting van een centrum voor gereformeerde theologie. Maar het zit het met de samenwerking met anderen? Als je echter nu al zegt dat het misschien wel een seminarie wordt, is de motivatie om het peil te handhaven al duidelijk minder. Wetenschappelijke erkenning trekt ook buitenlandse studenten aan. Meeliften met de duplex ordo gaat weer moeilijk, vanwege de schriftbeschuwing elders. De samenwerking met 'Apeldoorn' komt uit onder andere bij het personeelsbeleid: kunnen we samen iemand benoemen?

Kan de TU niet meer aan voorlichting aan de kerken doen; het deputatenrapport als bijlage van de acta zal door weinigen gelezen worden. Studentenwerving is toch ook een zaak van TU en kerken samen. Er is nu ook al meer dan dat. Te denken valt aan de folder in het voorjaar en de schooldagkrant.

Er zijn ook vragen rond het financiële beleid, zeker nu de deputaten voorstellen dat de extra inkomsten verkregen uit legaten ook voor zaken buiten de gewone begroting om gebruikt zullen moeten worden. Zorgen leven er sinds de synode van Leusden, omdat de benodigde financiën sterk stijgen.

Past de huidige structuur voor de deputaten nog wel, die voortkomen uit de Particuliere Synodes? En wie kan het worden eigenlijk? Deputaten verwijzen naar wat de Generale Synode Hattem 1972 daarover heeft bepaald. Deputaten zijn er overigens niet voor het contact met studenten. Dat is een zaak van de senaat.

Vragen leven er ook rond het formatieplan. Kun je daarover spreken zonder dat persoonlijk in te vullen? Het is vooral ingevuld vanuit de vraag, welk onderwijs noodzaak is. Een zware formatie voor

een onderdeel zegt nog niets over het theologische belang ervan. En welke plaats neemt de dienstverlening aan de kerken in dit geheel in?

Het formatieplan vraagt om een aparte ronde. Om zo'n plan is al door de synode van Berkel gevraagd. Je kunt niet zeggen dat je met zo'n plan tegelijk de financiën vaststelt, maar het hangt wel samen. Het is overigens een plan voor wat er nodig is aan onderwijs, niet wie nodig is. Omdat de tijd nog niet rijp lijkt te zijn voor besluitvorming, wordt de beslissing vooruitgeschoven naar een later tijdstip.

Als het gaat om de inhoud van het onderwijs, komt de preekmethode aan de orde. Onderstreept wordt het belang van de heilshistorische methode. Maar het moet niet rondzingen dat er iets aan de hand is met het homiletisch onderwijs te Kampen. Op de synode van Leusden is daar al uitvoerig over gesproken. Overigens is de benadering vanuit de heilshistorie eerder een visie die nog verschillende methodes toelaat, dan een methode.

Op 29 juni wordt de bespreking van het algemeen besluit voortgezet. Aanwezig zijn ook br. P.G. Bakker, ds. J.W. van der Jagt, br. D. Laan, ds. J. Luiten, ds. P. Niemeijer, br. B. Siepel, br. D. Slot en ds. A. de Snoo als curatoren en vanuit de theologische universiteit prof. dr. B. Kamphuis, prof. drs. J.A. Meijer, br. S. Riedstra, dr. W.H. Rose en prof. dr. C.J. de Ruijter.

Allereerst wordt gesproken over de mogelijkheid dat een bijzondere leerstoel in Kampen gesticht wordt. Het gaat dan om een leerstoel die door derden wordt betaald. De desbetreffende hoogleraar wordt ook door deze instantie voorgedragen. Het curatorium toetst wel: universiteit en leerstoel moeten op één lijn zitten. Weliswaar heeft dit voorstel een concrete achtergrond, maar ook voor andere vakken liggen hier mogelijkheden. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Daarna komen de afzonderlijke besluiten in bespreking. Als bij besluit 1 duidelijk wordt, dat de financiële commissie nog steeds de vrijheid heeft om met de TU in gesprek te gaan, wordt het voorstel aangenomen. Drie broeders onthouden zich van stemming.

Besluit 2, over de doelstelling van de universiteit, wordt met algemene stemmen genomen. Evenals besluit 3.1.

Bij de stemming over besluit 4 onthoudt een broeder zich van stemming.

Aan besluit 5 is toegevoegd het idee van ds. A.J. van Zuijlekom om na de eerstkomende visitatie van overheidswege de balans op te maken om te zien of meedoen op dat niveau haalbaar en wenselijk is.

Een amendement van ds. E.A. de Boer, die graag wil dat de particuliere synodes in het afgesproken traject van bezinning meespreken, wordt verworpen met 8 stemmen voor en 8 onthoudingen. Het hele voorstel wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

Omdat er nog steeds legaten komen naar de stichting, genoemd in besluit 6, is het goed dat deze blijft bestaan. Het voorstel wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

Bij besluit 10 dringt ds. A.J. van Zuijlekom, via een amendement, aan op goed overleg met de deputaten Generaal-synodale Publicaties. Alleen publicatie van de verslagen via de acta is niet voldoende voor een goed communicatiebeleid. Uiteraard gaan deze deputaten niet over de inhoud. Dit amendement wordt aangenomen met 6 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Het hele besluit 10 komt dan in stemming en wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

De deputaten Curatoren ontvangen decharge voor hun beleid. Het gebed gaat op voor het behoud van de theologische opleiding die zich grondt op Gods woord.

Op 19 september 2002 komt het voorstel met betrekking tot het *formatieplan* van de Theologische Universiteit aan de orde. Aanwezig zijn van de curatoren ds. H. Drost, ds. J.W. van der Jagt, ds. P. Niemeijer, en ds. M.H. Sliggers en van de Universiteit drs. A.L.Th. de Bruijne, , drs. M.E. Hoekzema, prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, prof. dr. B. Kamphuis, prof. dr. G. Kwakkel, drs. H. Lamberink, prof. drs. J.A. Meijer, S. Riedstra en W.H. Rose.

Ter toelichting op het formatieplan merkt drs. Hoekzema op, dat het de kunst is om een evenwichtig plan aan te bieden. Hij is uitgegaan van 12 tot 16 contacturen per week voor de studenten. Hij heeft zich daarbij laten leiden door de regels die elders ook gehanteerd worden. Onderzoek, zo merkt prof. Kamphuis op, hoort daar zeker bij. Kampen gaat ervan uit dat docenten 30 % van hun tijd aan onderzoek besteden. Dat is een minimum. Daarnaast is de adviserende taak van docenten geïnventari-

seerd. Binnen de kerken heel belangrijk. Hiervoor moet 2 fte gereserveerd worden. Daarbij moet worden bedacht dat de docenten een deel van deze taak als vrijwilliger verrichten.

In de bespreking wordt daarop nader ingegaan. Kan dit niet gebeuren in samenwerking met het steunpunt gemeenteopbouw, door daar bijvoorbeeld iemand te detacheren? Alles is bespreekbaar, mocht de noodzaak blijken.

De bespreking van dit onderwerp is voorbereid ook in gesprekken met de financiële commissie. Toch voelen een aantal synodeleden nog voor een externe financiële doorlichting van het formatieplan.

In besluit 8 gaat het om een onderzoek naar de mogelijkheid van *subsidie*. Daarbij is een meerderheidsrapport van deputaten dat tendert naar het aanvragen van subsidie, maar dat toch niet wil, en een minderheidsrapport dat het aanvragen van subsidie afwijst. Er is een tegenvoorstel van ds. A. van Houdt, ds. Jac. Ophoff en br. G. Zwarteveen om, net als de universiteit te Apeldoorn doet, subsidie aan te vragen. Ook komt er een voorstel van br. J.Th. Hendriks ter tafel om subsidie aan te vragen voor de zuiver wetenschappelijke taken. In de bespreking wordt gesteld dat de kerken het altijd een eretaak hebben gevonden om zelf in de lijn van artikel 18 de opleiding te onderhouden. Maar betekent dit ook financieel onderhouden? Het quotum voor de universiteit is de helft van het totale. Wat een geld zou niet vrijkomen bij het verkrijgen van subsidie?! Is de vrijheid van onderwijs in geding? Er is volgens enkelen geen aanleiding om dat te veronderstellen.

De preses neemt vanwege de veelheid aan varianten het onderwerp van tafel voor nadere bezinning.

Er komt een nieuw besluit 9 over de *meerjarenbegroting*. Dit besluit is het resultaat van onderhandelen met de deputaten Financiën en beheer en de financiële commissie van de synode. Het is sterk gericht op beheersing van de kosten. Het quotum zal de inflatiecorrectie volgen, met een jaar vertraging. Legaten worden gebruikt voor speciale projecten, tenzij ze een plafond van € 500.000 te boven gaan. Dan moet wel eerst het begrote tekort over 2002 weggewerkt zijn.

Br. S. Jonker dient een amendement in om in dit besluit de voorgenomen doorlichting ook vast te leggen bij het eerste punt. In een tweede amendement stelt hij voor dat de deputaten Curatoren nauwgezet nagaan, of de extra verhoging van het quotum die in 2005 en 2006 op de lijst staat, niet voorkomen kan worden door nog eens goed naar de exploitatie te kijken. Een derde amendement gaat over het geld voor de 0,2 fte ter ondersteuning van het werk van deputaten Zending, hulpverlening en training, waar zij om gevraagd hebben. Br. Jonker stelt voor dit niet beschikbaar te stellen. De universiteit heeft ook geen geld daarvoor.

Het amendement van br. S. Jonker bij het eerste punt over de doorlichting komt in stemming; het wordt aangenomen met 22 stemmen voor en 1 onthouding.

Bij de punten b, c en d is er een tegenvoorstel van br. Zwarteveen om de zaak met de legaten te laten zoals die was. De punten b, c en d worden aanvaard met 1 tegenstem. Bij uitspraak e is er een amendement om het plafond voor de extra inkomsten uit legaten te stellen op € 200.000, maar dan breek je in in het totaalpakket dat besproken is met de deputaten Financiën. Het amendement wordt verworpen met 5 stemmen voor en 1 onthouding. De uitspraken e, f en g worden dan met algemene stemmen aanvaard.

Dat geldt ook voor de uitspraken h en i. Het amendement van br. S. Jonker is hierin opgenomen.

De preses spreekt zijn dank uit over het werk van de TU en wenst docenten en curatoren Gods zegen toe.

Op 27 september wordt de bespreking over *overheidssubsidie* voortgezet. Nieuw element in de discussie is de opmerking van prof. dr. M. te Velde, dat het pas zinnig is om over subsidie accepteren te spreken, als je weet dat je het kunt krijgen, en dat je dat alleen te weten kunt komen door het aan te vragen. Er komt een nieuw voorstel van het moderamen dat de lijnen die tot nu toe gevolgd zijn, combineert.

Ds. Jac. Ophoff wil een extra grond toevoegen, waarin de synode uitspreekt dat aanvaarden van subsidie niet bij voorbaat afgewezen hoeft te worden. Dit amendement wordt verworpen met 12 stemmen voor en 1 onthouding. Er is een amendement van ds. J.A. Boersema om de woorden in grond 2 vanaf het laatste woordje 'of' te laten vervallen. Dit wordt verworpen met 5 stemmen voor. Ook wil hij grond 4 laten vervallen. Dit wordt verworpen met 9 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Het moderamenvoorstel als geheel wordt aanvaard met 5 stemmen tegen.

Kort wordt gemeld dat het moderamen aan de Universiteit een brief geschreven heeft waarin het attendeert op een mogelijk project: de steun voor studenten die in het buitenland studeren. Dat valt immers niet onder de zorg van deputaten naar artikel 19 KO.

Artikel 114 – Benoeming docenten Theologische Universiteit
(agenda 8.7)

21-06-02

Na opheffing van zittingen in comité maakt de preses de volgende besluiten openbaar met betrekking tot de Theologische Universiteit:

Commissie: deputaatschap Curatoren Theologische Universiteit

Besluit 1:

in verband met het aanstaande pensioen van universitair docent M.E. Hoekzema per 1 augustus 2003 het curatorium te machtigen hem tegen die tijd emeritaat te verlenen.

Grond:

omdat docent Hoekzema door een generale synode benoemd is, ligt het voor de hand dat hem ook door of namens een generale synode ontslag verleend wordt.

Besluit 2:

te benoemen tot universitair docent pedagogiek en didactiek van de catechese met ingang van 1 september 2002 de heer J. Meerveld te Hasselt.

Besluit 3:

per 1 augustus 2001 drs. P.W. van de Kamp voor onbepaalde tijd te benoemen tot universitair docent voor de vakken Poimeniek en Diaconiek en voor participatie in het onderwijs in de Inleiding Ambtelijke Vakken en in de Homiletiek, alsmede voor een gedeelte van de begeleiding praktijkoriëntatie, te weten de begeleiding inzake het pastoraat, met een formatieomvang van 1,0 fte.

Grond:

vanuit het oogpunt van zowel de formatiebehoefte van de Theologische Universiteit als geheel als die van de sectie Praktische Theologie is een aanstelling van drs. Van de Kamp voor 1,0 fte aangewezen.

Artikel 115 – Afscheid en begroeting van docenten aan de Theologische Universiteit

(agenda 8.5)

21-06;20-09-02

Op 21 juni ontvangt de synode de scheidende universitair docent in de didactiek van de catechese M.E. Hoekzema met zijn echtgenote en zijn benoemde opvolger dhr. J. Meerveld en zijn echtgenote. De preses spreekt de vertrekkende docent Hoekzema toe en schetst zijn loopbaan aan de Theologische Universiteit vanaf de synode van Groningen-Zuid 1978, die hem benoemde tot 'houder van een onderwijsopdracht voor de diaconologische vakken' voor 20 uur per jaar, via de synode van Spakenburg-

Noord 1987, die hem benoemde tot universitair docent – weliswaar in niet-volledige dienst – met de volgende opdrachten:

- a. didactiek van de catechese, in de vorm van colleges en stagebegeleiding (plus de daaruit voortkomende nazorg);
- b. een beperkte college-opdracht voor ontwikkelingspsychologie;
- c. een speciale verantwoordelijkheid binnen de senaat voor didactische aspecten van het onderwijs,

tot de synode van Ommen, die in 1993 hem, zelfs met terugwerkende kracht, benoemde tot universitair docent in vaste volledige dienst per 1 september 1992. In de Acta wordt aangetekend ‘dat het docentschap van Hoekzema van belang is voor de herstructurering van het studieprogramma en de integratie van de praktijkcomponenten in de opleiding’.

Vervolgens gaat hij in op de visie van docent Hoekzema:

In het themanummer van *De Reformatie* d.d. 18 december 1993 schrijft u een artikel over ‘identiteitsontwikkeling en geloof’. In dat artikel geeft u duidelijk aan dat het niet mogelijk is te spreken over ‘de’ jongeren en over ‘de’ jeugdcultuur. Er is zoveel verschil tussen jongeren en jongeren.

Dat heeft, denk ik, uw werk in Kampen gekenmerkt: aandacht voor de persoon; voor die concrete persoon. Dat heeft uw werk gestempeld: in uw catechese-begeleiding; de laatste jaren in uw stage-begeleiding. Aandacht voor de persoon van die concrete student die op zijn beurt in de stage aandacht diende te geven aan die concrete catechisant en die concrete pastorant; aan die concrete jongere. Daarvan getuigt ook de catechisatiemethode ‘Ik geloof’: differentiatie, omdat in de groep niemand hetzelfde is; iedere catechisant heeft zijn eigen mogelijkheden en gaven.

Ik denk dat u de studenten hebt voorgelicht – getuige genoemd artikel in *De Reformatie* –, dat catechisanten in hun catechiseermeesters vaak identificatiefiguren zien. Ik ben ervan overtuigd dat u in uw wijze van college geven, door uw enthousiasme voor veel studenten een identificatiefiguur bent geworden. En dat zal alleen maar positief zijn.

In een latere fase bent u zich gaan bezig houden met de persoon van de prediker in relatie met z’n hoorder. U schreef daarover duidelijke artikelen in *De Reformatie* van 1994 en 1997. Ook daarin liet u zien, hoe allerlei psychologische aspecten een rol spelen in het brengen van de boodschap en in het horen naar de boodschap. U benadrukte de persoon van de prediker.

Toch schrijft u terecht herhaaldelijk dat de predikant een middel is door wie God werkt. Ik citeer uit hetzelfde artikel in *De Reformatie* waarmee ik begon:

‘De predikant dient zich steeds te realiseren dat het effect van zijn prediking uiteindelijk niet van hem zelf en van zijn eigen inspanningen afhangt. God Zelf komt naar de gemeente toe met zijn Woord. Hij alleen kan de harten van de hoorders raken en veranderen. Dat kan zelfs de beste predikant niet ... Niet zijn persoon is doorslaggevend, maar Gods Woord en Geest. Dat besef neemt de verantwoordelijkheid van de predikant niet weg, maar kan hem wel rust en ruimte geven’.

Broeder Hoekzema, uw arbeid in Kampen is vanaf het begin bijzonder gewaardeerd. Curatoren en studenten spreken van uw grote enthousiasme en geweldige inzet waarmee u uw werk verrichtte en verricht. We willen u hartelijk danken voor die inzet, die niet zonder betekenis is gebleven voor onze universiteit en voor de kerken.

We willen in die dank ook uw vrouw betrekken, die vanwege uw werk vele uren – ook avonden – alleen heeft gezeten. Samen hebt u zich mogen inzetten voor de voortgang van de belangrijke dienst van de evangelieverkondiging.

We zijn boven alles onze God dankbaar dat Hij u de gaven en krachten heeft gegeven om uw taak aan de universiteit te vervullen op de wijze waarop u het hebt gedaan. Het was en is werk in zijn dienst. Hem zij de eer en glorie.

Vervolgens richt de preses zich tot de nieuw benoemde docent dhr. J. Meerveld:

Geachte drs. en mevr. Meerveld,

Op voordracht van deputaten-curatoren heeft de synode besloten u te benoemen als part-time docent aan de Theologische Universiteit. Meteen een benoeming in vaste dienst en voor onbepaalde tijd. De omschrijving van uw opdracht luidt: docent pedagogiek en didactiek van de catechese. Daar hoort bij het geven van colleges; verder het organiseren en beoordelen van de stage catechese en actieve betrokkenheid bij de praktijkstage van studenten.

U neemt gedeeltelijk de taak over die nu al vele jaren door de heer Hoekzema is vervuld. Blijkbaar is het deputaten-curatoren niet ontgaan dat u beschikt over de gaven om dit belangrijke werk te doen aan de Universiteit.

Op zichzelf is dat niet verwonderlijk. Uw naam prijkt bijvoorbeeld al heel wat jaren op de eerste bladzijden van de deeltjes ‘Ik geloof’, een door vele predikanten gebruikte catechisatiemethode. Samen met anderen schreef u de handleiding voor catecheten. Daarnaast hebt u al een aantal keren meegewerkt aan het geven van een module catechese aan ervaren predikanten en catecheten die georganiseerd werd door de OGG.

Ook uw werk aan de Gereformeerde Hogeschool vertoont een veelzijdigheid aan taken. Ik weet dat u in korte tijd enorm veel werk kunt verzetten. Dat is gebleken in de periode dat de opleiding kerkelijk werker werd opgezet. U bent de coördinator van die opleiding. Met veel kennis van zaken hebt u stukken geproduceerd waarover de visitatiecommissie zich verbaasde. En ik denk dat die zich niet zo gauw verbaast.

U gaf er blijk van met ook juridische kennis van zaken te handelen. Dat zal het onderwijs aan de Universiteit ten goede komen. Ook daar moet op onderwijskundig gebied heel veel gebeuren. Dat vereist de huidige wetgeving waardoor ook niet-gesubsidieerde universiteiten te maken krijgen met landelijke bepalingen.

Geachte broeder Meerveld, we hebben er vertrouwen in dat deze benoeming ten goede zal komen aan een goede voortgang van het onderwijs en werk in Kampen. Zo zal uw nieuwe taak ook ten goede komen aan de kerken. Want een gedegen en goed georganiseerde opleiding waarin de spiritualiteit niet ontbreekt, is van grote betekenis voor het enthousiasme van studenten. En het zijn de studenten – of in elk geval een deel van hen – die straks de gemeenten gaan dienen als predikant.

We hopen en bidden dat de Here u kracht en gezondheid geeft om deze taak te doen. Ik wil u en uw vrouw van harte gelukwensen met deze benoeming en u kracht en wijsheid van God toewensen om deze uw taak te vervullen.

Vervolgens worden de brs. Hoekzema en Meerveld toegesproken door de president-curator ds. A. de Snoo. Hij merkt op dat het afscheid in Kampen nog zal komen, maar wil nu toch al iets zeggen over de betekenis van Hoekzema in een belangrijke periode van de TU. Hij hield er voortdurend de gang in. Met vooruitziende blik en aanstekelijk werktempo schreef hij notitie na notitie, toelichtingen etc. Ds. De Snoo brengt hem publiek dank voor deze heldere uiteenzettingen en wenst hem van harte nog een boeiend jaar.

Br. Meerveld heeft zich doen kennen als iemand die hartelijke verbondenheid heeft met de kerk, de jeugd en het Woord en feeling heeft met de tijd waarin wij leven. Hem wordt de zegen van de Heer toegewenst en sterkte om naast en na Hoekzema aan de slag te moeten

De rector van de TU, prof. dr. B. Kamphuis herinnert aan het comité studietoerusting in het begin van de jaren zeventig: praktische voorbereiding, georganiseerd door studenten. Die vroegen Hoekzema. Nog voor 1978 maakte hij veel indruk op de studenten. Hij kwam uiteindelijk in Kampen als full-timer als niet-theoloog. Was hij een vreemde eend in de bijt? Nee: hij was er helemaal thuis. Na een paar jaar gingen zijn collega's zich vreemde eenden in de bijt voelen: het feit dat de TU zo'n bijzondere school is, hoeft niet te betekenen dat zij zich niet hoeft te houden aan regels voor een gewone school. Het bijzondere karakter houdt in: een gewone school plus, terwijl de TU bleek een school min te zijn. Hoekzema leerde de TU een gewone school plus te worden, met een plus in haar kerkelijk karakter.

Namens de universiteit en collega's dankt hij de heer Hoekzema voor alles wat hij in dat opzicht gedaan heeft. Hij spreekt zijn blijdschap erover uit dat hij nog een jaar blijft.

Vervolgens heet de rector br. Meerveld hartelijk welkom in de kring van de collega's. Hij heeft theologie gestudeerd aan OGG en is bezig met een studie godsdienstpedagogiek. Het terrein waarop hij gaat werken, is van levensbelang voor de kerken. In deze tijd woedt de slag om het hart van de jeugd van de kerk. Dat het gaat om een functie voor 0,2 fte, houdt niet in dat het werkterrein van minder belang is.

Scheidend docent Hoekzema dankt voor de vriendelijke woorden. Hij heeft in Kampen veel tijd besteed aan onderwijskunde, aan processen van verandering en vernieuwing. Daar was een inhaalslag nodig, waardoor de instelling ook voor pas afgestudeerden totaal veranderd is:

- een meer praktijkgerichte opleiding: stages catechese en gemeente, cursussen voor mentoren, aantekening praktische vorming;
- module-evaluatie, nieuw voor Kampen en voor de docenten. Zij krijgen een samenvattende uitslag en eventueel een gesprek daarover;
- begeleiding van studenten: een student met twijfel kon er in het verleden niet voor uitkomen; wie dat wel deed, werd niet geaccepteerd. Er worden nu veel discussies gevoerd met als uitgangspunt; wees eerlijk en open. Wie in het eindstadium komt, moet weten hoe hij ervoor staat, vóór de eindstage;
- van een gesloten instelling, met een eigen cultuur, zelf gekozen en gedwongen gegaan naar een instelling die meer past binnen landelijke onderwijs.

Terwijl de TU bezig was met een inhaalslag, gingen de landelijke ontwikkelingen nog sneller. Een bijzondere universiteit krijgt voor zes jaar een kwaliteitskeurmerk. De huidige generatie jongeren verandert heel snel. In vijf tot zeven jaar is er een nieuwe generatie. De TU kan trots zijn op een aantal aspecten. Voortdurende kwaliteitszorg zal nodig zijn: doen we de goede dingen? De vernieuwing is

begonnen aan de oppervlaktestructuur; die moet ook niet worden vergeten. De TU moet nu beginnen aan de diepstructuur: aandacht voor de inhoud en de visie die ze heeft, en voor het klimaat binnen de instelling.

De heer Meerveld memoreert dat hij door de synode wordt ontvangen in het dorp waar hij als zoon van een melkboer is opgegroeid. Met de catechese is hij al jaren bezig. Voor de methode 'Ik geloof' mocht hij samenwerken met Hoekzema, die eerst zijn leermeester, later zijn collega was. Hij ervaart het als bijzondere verantwoordelijkheid dit werk te mogen doen aan de TU, waar hij de mensen rond de opleiding kerkelijk werker al heeft leren kennen. Aan de pabo heeft hij zich vooral beziggehouden met bijbelonderwijs. Inspirerend is daarbij Psalm 78 over de overdracht van ene naar andere generatie. Het doel daarvan is mooi verwoord: leren vertrouwen op God, zijn werken gedenken en geboden bewaren. Op dit punt weet hij zich ook afhankelijk van zegen van de HERE.

Op vrijdag 20 september ontvangt de synode drs. P.W. van de Kamp, die nadat hij door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 voor de periode van zes jaar tot universitair docent was benoemd, nu van deze synode een benoeming voor onbepaalde tijd heeft ontvangen als universitair docent voor de vakken Poimeniek en Diaconiek en voor participatie in het onderwijs in de Inleiding Ambtelijke Vakken en in de Homiletiek, alsmede voor een gedeelte van de begeleiding praktijkoriëntatie, te weten de begeleiding inzake het pastoraat. De preses spreekt hem op hartelijke wijze toe. Hij typeert de docent als iemand die veel hart heeft voor de dienst van het Woord en tegelijk een man van de theologie: zijn proefschrift over urban mission komt eraan. Hij spreekt de hoop uit dat drs. Van de Kamp de ruimte krijgt in opleiding en leven om het te voltooien.

De synode is blij dat er een definitieve benoeming kon komen en dat drs. Van de Kamp die benoeming aanvaard heeft. De preses wenst hem toe dat hij in de opleiding van de TU een mooie plek zal hebben en goed kan werken met collega's en studenten. Hij wenst hem en zijn vrouw een gezegende tijd toe.

Drs. Van de Kamp dankt de synode voor het in hem gestelde vertrouwen. Hij beseft dat hij kracht van Heilige Geest nodig heeft om het vertrouwen niet te beschamen. Hij is blij dat deze benoeming een einde maakt aan veel onzekerheid over zijn situatie. Intussen heeft hij zes jaar werkervaring in Kampen en kent hij de zwaarte van de taak die hem is toevertrouwd. Het is boeiend werk, dat veel vraagt van je persoon. Hij wil graag in Kampen verder werken en hoopt dat de opgezette projecten uitgezet kunnen worden. Hij roept ertoe op met elkaar te blijven bidden voor het werk in Kampen.

Artikel 116 – Bezwaren tegen GS Leusden Acta art. 77

(agenda 8.5)

29-06-02

Commissie: commissie 6

Materiaal:

brief van br. L. Roorda te Rozenburg waarin hij schrijft dat hij bezwaren heeft tegen de besluiten rond de Theologische Universiteit zoals die genomen zijn door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta artikel 77). Hij vraagt revisie op grond van art 31 KO. Omdat het br. Roorda naar zijn zeggen onmogelijk is inhoudelijk in te gaan op het onderwerp (omdat er nog zoveel meer besluiten/uitspraken van Leusden zijn waartegen hij overwegende bezwaren heeft), doet hij zijn verzoek vergezeld gaan van een artikel van prof. J. Kamphuis, dat in dezen zijn instemming heeft (J. Kamphuis, Aardverschuiving in Kampen, *Nader bekeken* 1999, jrg. 6 no. 7-8, p. 193v).

Besluit:

het verzoek van br. Roorda onontvankelijk te verklaren.

Grond:

het verzoek van br. Roorda voldoet niet aan de vereisten van een revisieverzoek, omdat br. Roorda zich niet confronteert met het besluit van de Generale Synode Leusden 1999.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 117 – Benoeming deputaten Curatoren Theologische Universiteit
(agenda 8.6)

29-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Curatoren Theologische Universiteit worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. W.F. Wisselink, Leek (2011)	ds. A. van der Sloot, Bedum
ds. J. Kruidhof, Drachten (2008)	ds. J. van Benthem, Drachten
ds. F.J. Bijzet, Emmen (2011)	ds. Jac. Ophoff, Roden
ds. J.W. van der Jagt, Dalfsen (2005)	ds. P.L. Voorberg, Emmeloord
ds. M.H. Sliggers, Arnhem (2011)	ds. M.H. Oosterhuis, Ede
ds. E.A. de Boer, Zeist (2011)	ds. H.Sj. Wiersma, Spakenburg
ds. P. Niemeijer, Den Helder (2011)	ds. E. Brink, Waddinxveen
ds. H.P. Dam, Hardinxveld-Giessendam (2011)	ds. R. ter Beek, Capelle aan den IJssel
ds. J.J. Burger, Axel (2008)	ds. R. van Wijnen, Middelburg
P.G. Bakker, Krimpen aan den IJssel (2008)	G.J. Oosterhuis, Zeewolde
D. Laan, Renkum (2008)	L. Hordijk, Oostenrijk
P.T. Pel, Hattem (2005)	H.C. Neuman, Hoogeveen
B. Siepel, Lelystad (2008)	G. Stellingwerf, Burgum
D. Slot, Zeist (2008)	S. de Vries, Groningen

Artikel 118 – Benoeming Commissie van Beroep Theologische Universiteit
(agenda 8.6)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als leden van de Commissie van Beroep ingevolge de rechtspositieregeling voor het personeel van de Theologische Universiteit (Acta artikel 113, besluit 3b) worden benoemd:

Primi	Secundi
S. Griffioen (s), Loenen aan de Vecht	C. van den Berg, Hattem
E.P. van Dijk, Heino	J.R. Krol, Nijkerk
ds. J. Luiten, Alkmaar	

Artikel 119 – Werkbegeleiding en nascholing van predikanten
(agenda 8.8)

19.26-04-02

Commissie: deputaatschap Werkbegeleiding en nascholing predikanten

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor werkbegeleiding en nascholing van predikanten;
2. besluit van de Generale Synode Leusden 1999 inzake werkbegeleiding en nascholing van predikanten (Acta artikel 79);
3. brief van de Particuliere Synode Gelderland, waarin gevraagd wordt de selectie van mentoren op zo objectief mogelijk grond te doen plaatsvinden;
4. brief van de Gereformeerde kerk te Amersfoort-Centrum, waarin gevraagd wordt deputaten Werkbegeleiding en deputaten Losmaking naar artikel 14 KO samen een actieve rol te geven in het verwisselen van standplaats van een predikant die in problemen is geraakt;
5. brief van de Gereformeerde kerk te Groningen-Zuid waarin gevraagd wordt te (doen) voorkomen dat twee predikanten van dezelfde gemeente gelijktijdig tot mentor worden benoemd en dat de kosten van het mentoraat niet ten laste komen van de kerk waartoe de mentor behoort;
6. brief van de Gereformeerde kerk te Voorthuizen-Barneveld met een reeks vragen/suggesties betreffend de aansluiting tussen (het praktische deel van) de opleiding en de verplichte werkbegeleiding, de inbedding van de werkbegeleiding in meer personeelszorg-activiteiten, de selectie van de mentoren, de scholing van de mentoren, de frequentie van de werkbegeleidingsgesprekken en de rol van de kerkenraad inzake de eventuele werkbegeleiding van meer ervaren predikanten.

Besluit 1:

de deputaten, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, onder hartelijke dank te de-chargeren, onder goedkeuring van hun beleid.

Grond:

de opzet van deputaten biedt een doorzichtige en eenvoudige procedure, waarin de kerkenraad de 'werkgeversrol' speelt, de kerken samen de hoofdlijnen vaststellen en deputaten de technische en administratieve service bieden.

Besluit 2:

opnieuw deputaten te benoemen voor de organisatie van werkbegeleiding en nascholing van predikanten met de volgende opdrachten:

- a. de werkbegeleiding voor beginnende predikanten te organiseren zoals beschreven is in hoofdstuk 3 van het rapport van deputaten;
- b. de (organisatie van de) werkbegeleiding te optimaliseren door o.a. de suggesties in de hierboven vermelde brieven – voorzover ze nog niet zijn opgevolgd – te overwegen en waar mogelijk te verwerken;
- c. als informatiepunt beschikbaar te zijn met het oog op de werkbegeleiding van ervaren predikanten op de manier zoals beschreven in hoofdstuk 4 van het rapport van deputaten;
- d. de kerkenraden te stimuleren de loopbaan van hun predikant zorgvuldig te begeleiden en daartoe desgevraagd met gebruikmaking van ontwikkeld materiaal van o.a. het GMV eenvoudige instrumenten zoals een protocol 'functioneringsgesprekken voeren', een protocol 'persoonlijk ontwikkelingsplannen maken' en een protocol 'omgaan met conflicten' aanreiken;
- e. in overleg met deputaten Losmaking naar artikel 14 KO 'slaag- en faalfactoren' inzake het functioneren van de predikanten te inventariseren en de volgende synode hieromtrent aanbevelingen te doen;
- f. de ontwikkelingen met betrekking tot de bij- en nascholing van predikanten te volgen en wanneer daartoe aanleiding bestaat, opleidingscentra te stimuleren een – onderling sa-

- menhangend – aanbod te ontwikkelen en de predikantenvereniging te stimuleren actief te bevorderen dat haar leden zich blijven ontwikkelen in de volle breedte van hun ambt;
- g. te blijven bewaken dat de aandacht voor de persoon van de predikant, diens deskundigheid en professionaliteit enerzijds en (de aandacht) voor zijn roeping, toewijding-in-liefde en de door de Geest geschonken gaven anderzijds, schriftuurlijk in balans is;
  - h. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
  - i. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk zes maanden voor het begin van de volgende synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. deputaten hebben in hun rapport overtuigend aangegeven dat – onverlet de primaire verantwoordelijkheid van de eigen kerkenraad – de kerken ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben in de zorg voor hun predikanten tussen opleiding en emeritering;
2. de synode onderkent het risico van een te technische, psychologische benadering van het vraagstuk van de ‘personeelszorg’ maar wil zich hierdoor niet laten ontmoedigen deze verantwoordelijkheid te duiden en ter hand te nemen. Daarbij hoort ook dat er volop oog is voor de gevolgen van een verschromelend geestelijk leven op het functioneren van de predikanten;
3. de synode acht het ongewenst de bredere aandacht voor de loopbaan van de predikant en de werkbegeleiding aan twee verschillende deputaatschappen toe te kennen;
4. de synode is van oordeel dat de werkzaamheden van deputaten Losmaking naar artikel 14 KO en dat van deputaten Werkbegeleiding raakvlakken hebben, die afstemming en samenwerking meer dan wenselijk maken.

Bij de presentatie en behandeling van het rapport zijn aanwezig de deputaten zr. M. van Herk, br. Z.B. Nitrau, ds. A.O. Reitsema en zr. H.M. Schiebaan-Strating.

Het deputaatschap heeft in de korte tijd van zijn bestaan veel werk verzet. Het is vooral gericht op de begeleiding van predikanten, die pas beginnen. Ook ervaren predikanten kunnen gebruikmaken van de geboden mogelijkheden, op eigen verzoek. De deputaten nemen een amendement over om loopbaanbegeleiding voor ervaren predikanten nadrukkelijker een plaats te geven in hun voorstel. De bedoeling is daarbij, dat de predikant die niet zelf aanvraagt, maar dat ze hem door zijn kerkenraad aangeboden wordt. Dat is dus iets anders dan bijvoorbeeld supervisie op verzoek van de predikant zelf.

Met het werk van dit deputaatschap komt het personeelswerk voor predikanten op gang. Niet iedereen is gelukkig met deze termen. Komt zo het eigene van het werk van de Heilige Geest wel voldoende naar voren? Deputaten wijzen erop, dat dit werk van de Heilige Geest niet een extra is boven de normale gaven, maar dat dit door alles heen zit.

Het werk heeft raakvlakken met wat bijvoorbeeld het deputaatschap over losmaking doet (zie Acta artikel 29); daarom kan alleen een voorlopig besluit genomen worden.

Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 120 – Instelling Steunpunt Gemeenteopbouw

(agenda 8.10)

31-05;21.28-06;19-09-02

Commissie: commissie 7

Materiaal:

1. voorstellen van de negen particuliere synodes om tot de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw over te gaan. Uit verschillende voorstellen spreekt waardering voor het werk dat door het GVI, steunpunt gemeenteopbouw, in de afgelopen decennia verricht is. Verschil is er ten

aanzien van de mogelijke integratie van het GVI in het te vormen Steunpunt Gemeenteopbouw. In de voorstellen komen in grote lijnen drie scenario's naar voren:

- a. Onderzoek naar ondersteuning gemeenteopbouw en inkadering. De komende drie jaar is onderzoek gewenst naar kerkelijke inkadering van activiteiten op het terrein van gemeenteopbouw en de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw. Ook moeten mogelijke vormen van samenwerking met andere instellingen (TU, DTEG e.a.) onderzocht worden. Tijdens die onderzoek worden de activiteiten van het GVI die zich richten op gemeenteopbouw, gegarandeerd en ondergebracht bij dit Steunpunt (Friesland, Groningen, Gelderland, Holland-Noord).
  - b. Onderzoek naar ondersteuning gemeenteopbouw bepaalt (eventuele) inkadering. Er moet onderzoek gedaan worden naar landelijke ondersteuning gemeenteopbouw. Na dit onderzoek worden mogelijk delen van het huidige GVI overgenomen (Drenthe, Overijssel, Utrecht, Holland-Zuid).
  - c. Onderzoek en overbruggingsperiode. Er moet de komende drie jaar onderzoek gedaan worden naar kerkelijke inkadering van activiteiten op het terrein van gemeenteopbouw. Dit geschiedt volstrekt onafhankelijk. Het GVI wordt, hangende dit onderzoek, gesubsidieerd, maar dit geeft is geen garantie voor kerkelijke inkadering van het instituut (Zee-land/Noord-Brabant/Limburg).
2. het studierapport *Van Instituut naar Spinnenweb* van de synodecommissie 7 (Toerusting) en haar presentatie op de synodevergadering van 28 juni 2002.
- In dit rapport worden twee vragen samenhangend beantwoord: de vraag naar de ondersteuning op het terrein van gemeenteopbouw en de vraag naar samenwerking tussen de bestaande 'aanbieders' (DTEG, TU, DS e.a.) Voor de eerste vraag wordt een Steunpunt voorgesteld waarin 'bruggenbouwen' tussen kennis op het terrein van gemeenteopbouw en toepassing centraal staat, alsmede coaching en begeleiding. De oplossing voor de tweede vraag ligt in het advies om integratie en coöperatie als kerntaak van het Steunpunt te beschouwen.
- De taak van de 'bruggenbouwers' wordt in het rapport verder uitgewerkt. Zij moeten de relatie leggen tussen nationaal en internationaal onderzoek (bijv. TU Kampen) en de praktische vragen die uit de kerken opkomen. Ook kan een 'bruggenbouwer' zinvolle verbindingen leggen tussen verschillende werkers in het veld van de gemeenteopbouw.
- Het werk van het nieuwe Steunpunt kan met begrippen als 'bruggenbouwen', 'netwerken', 'coaching' getypeerd worden, gekoppeld aan een adequaat ondersteuningsaanbod. De conclusie van dit rapport luidt dat de kerken het meest gediend zijn met deze *functie* op het terrein van gemeenteopbouw. Overname van *knowhow* van het GVI is zinvol, omdat deze kennis en menskracht deze functie ondersteunt.
- Ten slotte: het rapport adviseert om aan een deputaatschap een ruim mandaat geven om deze bouwschets verder uit te werken en tot vorming van het Steunpunt Gemeenteopbouw overgaan.

Besluit:

1. een deputaatschap *Steunpunt Gemeenteopbouw* te benoemen om te komen tot de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw;
2. dit deputaatschap de volgende instructie mee te geven voor de aansturing van het nieuwe Steunpunt:
Deputaten dragen er zorg voor dat er in dit Steunpunt personen zijn die:
  - a. de kerken dienen met visie- en missieontwikkeling op het terrein van gereformeerde gemeenteopbouw, gerelateerd aan onderzoek en kennis op dit vakgebied;
  - b. deze kennis verzamelen en beschikbaar stellen aan de kerken;
  - c. actuele vragen in de kerken verzamelen, thematiseren en verwerken in toerustingsmateriaal;
  - d. streven naar versterking van de netwerkfunctie;
  - e. samenwerking zoeken met en stimuleren tussen andere 'aanbieders' op het terrein van gemeenteopbouw;

- f. in samenspraak met hen zoeken naar mogelijke strategische allianties of fusies (bijv. DTEG/Steunpunt);
  - g. op het terrein van kerkelijk advieswerk met betrekking tot gemeenteopbouw een duidelijk aanspreekpunt worden.
3. deze deputaten op te dragen concrete doelstellingen en plannen te ontwikkelen bij de voornoemde taken van dit Steunpunt;
  4. deze deputaten op te dragen in overleg met het GVI-bestuur het werk en de knowhow van het GVI in dit nieuwe Steunpunt te integreren;
  5. deze deputaten te machtigen de praktische uitvoering rond de ontwikkeling van dit Steunpunt ter hand te nemen en daarvan verslag te doen aan de generale synode van 2005.
  6.
    - a. voor de periode 2003-2005 het volgende budget ter beschikking te stellen: € 1,90 per ziel;
    - b. deputaten te machtigen om bij hun aantreden met het GVI-bestuur nadere afspraken te maken ten aanzien van de overdracht van de materiële en personele rechten en plichten van het GVI.

Gronden:

1. met dit besluit wordt voldaan aan de wens vanuit de kerken om te komen tot landelijke ondersteuning van het werk rond gemeenteopbouw onder kerkelijke verantwoordelijkheid, zoals dat door het GVI werd verricht en verder perspectief heeft gekregen in de notitie *Van Instituut naar Spinnenweb*. Ook wordt tegemoet gekomen aan de wens van particuliere synodes om werkers op het hele terrein van gemeenteopbouw (DTEG, TU, DS e.a.) met elkaar in verband te brengen;
2. praktische vormen van ondersteuning die gericht zijn op gemeenteopbouw, kunnen onder verantwoordelijkheid van het nieuwe Steunpunt gerealiseerd worden.

Toelichting

1. De instructie is *open* en *beperkt* van karakter. Dit doet recht aan de ruimte die nodig is voor de *ontwikkeling* die met dit denken rond het nieuwe Steunpunt en de samenwerking tussen kennis- en toepassingscentra wordt ingezet. Het deputaatschap is dusdanig samengesteld, dat hier voldoende kracht ligt voor het begeleiden van een verantwoorde ontwikkelingsgang.
2. In de aanloop speelde de vraag naar de inkadering van het werk van het GVI een grote rol. De generale synode heeft laten onderzoeken, hoe deze vraag het beste beantwoord kan worden. In dat antwoord kwam o.m. de noodzaak naar voren om bestaande instellingen meer met elkaar in verband te brengen en verder te komen in visie-ontwikkeling. Op deze afweging is het profiel van het nieuwe Steunpunt gebaseerd.
3. Het bestuur van het GVI is door de synodecommissie in het overleg betrokken. Het bestuur van het GVI heeft verklaard zich in principe achter deze besluiten te stellen en na een mogelijke, in overleg met deputaten vast te stellen, overgangsfase de Stichting GVI op te heffen, zodra de *functie* ondersteuning gemeenteopbouw onder kerkelijke verantwoordelijkheid belegd is en de materiële en personele rechten en plichten van het GVI aan het deputaatschap zijn overgedragen.
4. Vanuit de negen particuliere synodes kwam een voorstel waarin sprake was van een quotum van € 2,89 (huidige prijspeil). Na een bezuinigingsronde bracht het bestuur dit terug tot € 2,11. Na voortgaand overleg met commissie 7 en de beoogde deputaten is dit verder teruggebracht tot het bedrag van € 1,90. Het gevolg van deze bezuinigingen is dat op de dienstverlening sterk gesnoeid zal worden. De personeelsbezetting is teruggebracht van 7,4 fte naar 4,75 fte. De commissie 7 is van mening dat dit het minimumbedrag is waarmee de functie gemeenteopbouw nog kan worden gerealiseerd. De benodigde gelden worden door de individuele kerkleden al vele jaren via het CFA ter beschikking gesteld. Deze geldstroom wordt verlegd naar een quotum.

Van alle particuliere synodes ligt er een voorstel om op een of andere manier te kijken naar de kerkelijke inkadering van het werk van het GVI (voorheen Gereformeerd Vormingswerk in Internaatver-

band). Dit door velen binnen de kerken zeer gewaardeerde werk kwam in de knel. Commissie 7 heeft de diverse varianten op een rij gezet en leidt de bespreking in met een presentatie. Een aantal particuliere synode kwam met het voorstel de organisatie over te nemen en om te bouwen tot een Steunpunt Gemeenteopbouw. Enkele andere wilden alleen de vitale onderdelen uit de organisatie halen en in zeer afgeslankte vorm verder. Een derde variant is de toekomst voor één jaar te garanderen en in die tijd te zoeken naar de beste oplossing.

In de bespreking wordt nog een vierde mogelijkheid genoemd: laat de zaak van de gemeenteopbouw bij de plaatselijke kerken zelf. Toch concludeert de preses: Bij alle sprekers is de gedachte te vinden dat toerusting een kerkelijke verantwoordelijkheid is; maak bij kerkelijke inkadering nu of straks dus gebruik van de mogelijkheden die het GVI in huis heeft. In een rondetafelgesprek met alle betrokkenen, ook de mensen van het GVI, zullen de mogelijkheden onderzocht worden. Bij de bespreking zijn vertegenwoordigers van het GVI aanwezig.

De bespreking wordt voortgezet op 21 juni 2002. Er is een eerste rapport van de commissie, dat, omdat het de medewerkers van het GVI raakt, in comité besproken wordt. De bespreking op 28 juni is publiek. De hoofdlijn van het voorstel houdt in, dat de netwerkfunctie die het GVI toch al heeft, verbreed wordt en dat het Steunpunt Gemeenteopbouw de samenwerking tussen de diverse organisaties, waarbij vooral de Theologische Universiteit genoemd wordt, gaat bevorderen. Dit kan met betrekkelijk weinig menskracht. Zo sla je twee vliegen in één klap. Bruggenbouwen is het woord waarmee hun werk te karakteriseren valt. Via een peiling wordt duidelijk, dat de synode in grote meerderheid vindt dat de commissie in deze richting verder moet denken.

De bespreking wordt afgerond op 19 september 2002. In samenwerking met het GVI is een conceptbesluit voorbereid door de commissie. Het nieuwe Steunpunt Gemeenteopbouw zal een netwerkorganisatie zijn, die zelf bijvoorbeeld wel cursusmateriaal ontwikkelt, maar de cursussen niet altijd zelf hoeft te geven. Werd eerst uitgegaan van een quotum van € 2,75, dat is nu teruggebracht naar € 1,90. Het punt van de financiën blijft een rol spelen. Uiteraard zijn er overnamekosten. Als er geld binnen kan komen uit extra bronnen, is dat meegenomen. Blijft staan, dat de deputaten Financiën en beheer graag een lager bedrag willen zien.

Er komt een amendement van br. H.H. Luiten. Die wil de synode laten uitspreken dat er bij het steunpunt mensen aangetrokken moeten worden met theologische en praktische deskundigheid. Dit amendement wordt verworpen; 3 broeders stemmen voor en 1 onthoudt zich van stemming.

Ook ds. M. van Veelen dient een amendement in; hij wil voor de financiering uitgaan van € 1,- per ziel, om in de buurt te komen van het bedrag dat door deputaten Financiën en beheer genoemd is.

Br. B. Mooibroek dient een tegenvoorstel in: een bureau van één man is genoeg, net als de diaconale consulent.

Omdat het amendement van ds. M. van Veelen beschouwd wordt als tegenvoorstel, komt eerst het voorstel van de commissie in stemming. Het wordt aanvaard met 6 stemmen tegen. Daarmee zijn de tegenvoorstellen verworpen.

Artikel 121 – Benoeming deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw

(agenda 8.10)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw worden benoemd:

Primi	Secundi
M. Schelling-van der Laan (s), Delft	L. Klapwijk, Ede
J.P. Crielaard, Veenendaal	W. Vlasblom, Nuenen
F.J. Haveman, Dronten	

Primi	Secundi
D. Roose, Apeldoorn	
J.F. Walinga, Zoetermeer	
ds. B. van Zuijlekom, Ridderkerk	

Artikel 122 – Toerusting van jongeren

(agenda 8.11)

26-09-02

Commissie: commissie 7

Materiaal:

1. besluit van de Generale Synode Zuidhorn 2002 met betrekking tot het Steunpunt Gemeenteopbouw (Acta art. 120) en de stukken die daaraan ten grondslag liggen;
2. schrijven van de Particuliere Synode Groningen d.d. 6 febr. 2002, waarin wordt voorgesteld deputaten Toerusting jongeren te benoemen, die als taak opgedragen krijgen de kerken te ondersteunen bij het nadenken over de catechese/het kerkelijk onderwijs (visie en beleid) en de kerken te dienen met het ontwikkelen en aanbieden van concreet (ondersteunings)materiaal voor de catechese/het kerkelijk onderwijs. Zij geeft de synode daarbij in overweging de mogelijkheid te onderzoeken om de bedoelde werkzaamheden bij een deputaatschap toerusting/gemeenteopbouw onder te brengen, indien dat door de synode via andere voorstellen wordt ingesteld.

Besluit:

de door de particuliere synode Groningen gestelde vraag door te geven aan het deputaatschap Steunpunt Gemeenteopbouw met de opdracht om na te gaan, op welke wijze in het kader van een nieuw te vormen Steunpunt Gemeenteopbouw daaraan kan worden gewerkt.

Gronden:

1. in het kader van ondersteuning van gemeenteopbouwactiviteiten past ook gerichte aandacht voor catechese/kerkelijk onderwijs aan de jongeren;
2. naar verwachting zal binnen een toekomstig Steunpunt Gemeenteopbouw zinvol aan deze studie en materiaalontwikkeling kunnen worden gewerkt, gezien de reeds aanwezige kennis en ervaring binnen de instanties die in een Steunpunt kunnen samenwerken;
3. de particuliere synode Groningen draagt belangrijke argumenten aan om als kerken gezamenlijk aan dit onderwerp te werken.

Eén broeder onthoudt zich van stemming over dit besluit, dat voorbereid is door commissie 7. Het is daarmee aangenomen.

Hoofdstuk 9 – Binnenlandse betrekkingen

Artikel 123 – Kerkelijke eenheid

(agenda 9.1)

6.28-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid;
2. aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid;
3. tweede aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid.

Besluit:

1. deputaten op te dragen om in goed contact met de plaatselijke kerken en de regio's de kerkelijke eenheid te bevorderen door:
  - a. de beschikbare en relevante informatie met betrekking tot de landelijke samensprekingen tijdig aan de kerken toe te zenden;
  - b. de ontwikkelingen in de plaatselijke samensprekingen te volgen;
  - c. zich nader te bezinnen op de verhouding tussen plaatselijke en landelijke samensprekingen in de praktijk;
  - d. plaatselijke kerken te stimuleren om aan het proces van kerkelijke eenheid actief bij te dragen;
  - e. op informatie uit de kerken te reageren wanneer daar gezien de uitspraken van de generale synoden reden voor is;
  - f. desgevraagd kerken te adviseren bij het werken aan kerkelijke eenheid;
  - g. wanneer daar reden en ruimte voor is, één of meer bijeenkomsten te beleggen om het onder a-d genoemde nadere uitwerking te geven.
2. de kerken op te roepen om in de eredienst op de zondag van of na 31 oktober aandacht te geven aan voorbede voor de kerkelijke eenheid;
3. hun werk te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
4. van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en dit rapport minstens een half jaar voor het begin van die synode toe te sturen aan de kerken.

Op 6 juni presenteren de deputaten voor kerkelijke eenheid hun rapport. Van hen zijn aanwezig br. E. Boerma, ds. H. ten Brinke, ds. P. Houtman, prof. dr. B. Kamphuis, br. K. Mulder, ds. M.H. Sliggers en ds. A.J. van Zuijlekom.

In hun presentatie spreken deputaten hun dankbaarheid uit, dat zij in hun werk dienstbaar mochten zijn aan de groei van kerkelijke eenheid. Met de Christelijke Gereformeerde deputaten mocht verder doorgesproken worden over het federatiemodel dat aan het groeien is. Met de commissie van de Nederlandse Gereformeerde Kerken konden goede gesprekken gevoerd worden over de plaats van de belijdenis in het kerkelijk leven en het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte zocht, nadat zij de band met de (synodaal-)Gereformeerde kerken vanwege het dulden van de opvattingen van dr. C.J. den Heyer verbroken hadden, zelf contact, omdat men vernomen had dat studie naar een overlegorgaan bij de opdracht van de deputaten hoorde. Plaatselijke kerken mochten ze bijstaan via materiaal en adviezen in hun gesprekken over eenheid.

Een paar punten komen in de algemene bespreking naar voren. Wat betreft de gesprekken met de Christelijke Gereformeerde Kerken wordt gewezen op de publicaties van dr. B. Loonstra, die nog steeds vragen oproepen rond het Schriftgezag. Prof. dr. B. Kamphuis wijst er echter op, dat het ook onze vragen zijn; het is niet alleen hun probleem. Het gesprek hierover is nog niet afgerond, maar wordt gevoerd in het vertrouwen dat van Schriftkritiek geen sprake is. Onduidelijkheid heerste er bij sommigen over de precieze betekenis van het besluit van de vorige synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken om niet direct over te gaan tot een federatief groeimodel.

Over de Nederlands Gereformeerde Kerken wordt opgemerkt dat langzamerhand duidelijk wordt dat het verschil niet gaat over de belijdenis als zodanig, maar over de manier waarop met afwijking van de belijdenis omgegaan wordt. Plaatselijk zijn er nog steeds grote verschillen: hier en daar kennen zij vrouwelijke ambtsdragers.

Ten aanzien van het COGG is er, naast waardering voor de mogelijkheid elkaar te ontmoeten, ook de vraag of dit orgaan ons helpt om aanstekelijke kerken te zijn.

Op 28 juni wordt het voorstel met algemene stemmen aangenomen. Twee leden van de synode blijven buiten stemming.

Artikel 124 – Benoeming deputaten Kerkelijke eenheid

(agenda 9.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Kerkelijke eenheid worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. H. ten Brinke (s), Bodegraven (2008)	ds. K. Harmannij, Den Ham
ds. T. Dijkema, Zoetermeer (2011)	ds. M. Wielhouwer, Zuidlaren
ds. P. Groenberg, Ermelo (2005)	
ds. H. Hoksbergen, Spakenburg (2011)	
ds. A. van Houdt, Vlaardingen (2011)	
ds. P. Houtman, Twijzel (2008)	
prof. dr. B. Kamphuis, Kampen (2005)	
A.Joh. Kisjes, Bunschoten (2011)	
ds. A.J. Minnema, Balkbrug (2011)	
K. Mulder, Amersfoort (2008)	
L.C. Scholtus, Meppel (2011)	
ds. R. van der Wolf, Axel (2008)	
ds. G. Zomer Jzn, Hoogland (2011)	
ds. A.J. van Zuijlekom, Dordrecht (2005)	

Artikel 125 – Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken

(agenda 9.3)

21-06-02

Aanwezig zijn uit de Christelijke Gereformeerde Kerken de deputaten ds. C.D. Affourtit, prof. dr. J.W. Maris en ds. J.W. Schoonderwoerd. Als deputaten Kerkelijke eenheid zijn aanwezig br. E. Boerma, ds. H. ten Brinke, ds. K. van den Geest, prof. dr. B. Kamphuis, br. K. Mulder, ds. M.H. Sliggers en ds. P.J. Trimp.

De preses richt zich in het bijzonder tot de afgevaardigden van de Christelijke Gereformeerde Kerken en spreekt hen als volgt toe:

Zeer geachte broeders deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken,

Namens de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland heet ik u hartelijk welkom in onze vergadering. Het is bemoedigend voor ons, dat u gehoor hebt gegeven aan onze uitnodiging om aanwezig te zijn, als wij gaan spreken over de verhouding tussen uw en onze kerken.

De laatste jaren is er een verblijdende ontwikkeling geweest. Vanwege de bereikte overeenstemming inzake toe-eigening van het heil en gemeentebesouwing, konden deputaten van uw en onze kerken verder werken aan het concretiseren van het streven naar eenheid.

Uit de rapportage van uw en onze deputaten blijkt, hoe u daarmee bent bezig geweest in de afgelopen jaren. Met dankbaarheid kan worden geconstateerd dat er in toenemende mate contact wordt gezocht tussen beide kerkgemeenschappen. In dat verband wil ik noemen de gehouden gezamenlijke predikantenconferentie, het overleg tussen diverse deputaatschappen van beide kerken en het gehouden overleg met die plaatselijke kerken die toestemming hebben van hun respectieve classes tot kanselruil of die daartoe een verzoek bij hun classes hebben ingediend.

Niet minder denk ik aan de inspanning van uw en ons deputaatschap om na te denken over een vorm van federatie. Het stemt ons tot grote dankbaarheid dat de synode van uw kerken heeft uitgesproken dat het 'federatieve groeimodel' een goede vorm is om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven.

Het is weliswaar te betreuren dat de synode van uw kerken daarbij heeft uitgesproken dat het federatieve groeimodel nog niet wordt ingevoerd, maar we hebben begrip voor de argumenten daarvoor, zoals uw synode dat heeft verwoord aan onze synode in een brief d.d. 31 januari 2002.

Broeders, het zoeken van eenheid is een opdracht waaraan wij moeten en mogen werken.

Beide kerken immers hebben geconstateerd dat er sprake is van een geestelijke eenheid (een eenheid die Jezus in het Hogepriesterlijk gebed - Joh. 17 - typeert met de woorden: 'opdat ze allen één zijn, gelijk U, Vader, in Mij en Ik in U'). Beide kerken hebben uitgesproken dat er sprake is van een confessionele eenheid (een eenheid die Jezus in hetzelfde gebed typeert met de woorden: 'Heilig hen in uw waarheid; uw woord is de waarheid').

Geestelijke eenheid en confessionele eenheid zullen concreet gemaakt dienen te worden in kerkelijke eenheid (een eenheid die in het Hogepriesterlijk gebed wordt bedoeld, als Jezus bidt: 'opdat de wereld gelove dat U Mij gezonden hebt').

Wij zullen vanuit onze verantwoordelijkheid eraan mogen werken dat geestelijke, confessionele en kerkelijke eenheid zichtbaar zullen worden in de ene avondmaalsgemeenschap. Het is niet voor niets dat Jezus zijn hogepriesterlijk gebed vrijwel zeker heeft gebeden vlak na het laatste avondmaal met zijn discipelen.

Natuurlijk moeten we de weg naar kerkelijke eenheid met wijsheid gaan. Dat kan soms betekenen: niet al te voortvarend. Maar laten we ons er ook voor wachten dat de verdeeldheid – zelfs onder hen die hetzelfde belijden – niet in stand gehouden wordt doordat we heel sterk bezig zijn met onze eigen identiteiten, zonder te bedenken dat de identiteit van de gemeente uitsluitend gelegen is in Christus die het Hoofd is van zijn lichaam. Maar al te vaak gaat het – onbedoeld soms – om de vraag: hoe staat het tussen hen en ons (bijvoorbeeld de Christelijke Gereformeerde Kerken, de vrijgemaakt Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken), terwijl het toch moet gaan om de vraag: hoe staat het tussen Hem en ons?

Broeders, het is onze diepe wens en onze innige bede dat uw en onze kerken in deze bedeling tot één mogen worden. Wat zou het een zegen zijn, als liefde en eenheid zichtbaar zouden worden aan de avondmaalstafel, zoals dat in sommige plaatselijke gemeenten al het geval is.

Ik spreek de hoop uit dat de bespreking in onze synode duidelijk zal maken dat die eenheid onze begeerte is. Een eenheid waarvoor Christus zijn bloed heeft gegeven; waarvoor Hij heeft gebeden. Een eenheid die Christus ons wil toe-eigenen door zijn Heilige Geest.

Geve de Here ons ook in de bespreking van vandaag de leiding van zijn Geest.

Ten slotte: ik wens de Christelijke Gereformeerde Kerken van harte de zegen toe van onze goede God. Make Hij die kerken trouw. Geve Hij wijsheid om ook in moeiten en spanningen in verband waarmee u afgelopen zondag een dag van verootmoediging en gebed hebt gehad, te blijven zien op Hem die het Hoofd is van de kerk, Jezus Christus.

Vervolgens spreekt prof. dr. J.W. Maris uit naam van Deputaten Eenheid Gereformeerde Belijders van de Christelijke Gereformeerde Kerken de synode toe:

Preses, synodeleden, broeders in onze Here Jezus Christus,

Drie jaar geleden mocht ik in Leusden spreken van 'ingehouden vreugde' met verwijzing naar de vorderingen waar we toen getuige van waren. De synodes van Haarlem-Noord 1998 en Leusden 1999 konden spreken van een doorbraak in de wederzijdse relatie na jarenlang intensief spreken over – vooral – de toe-eigening des heils en over de leer aangaande de kerk. Het was daarbij duidelijk dat we achter de gevonden overeenstemming niet terug konden en mochten. Lang, en in het besef voor Gods aangezicht met zeer wezenlijke dingen bezig te zijn geweest, was het toen gevonden akkoord voorbereid geweest. Het was van de Here wat we toen hebben ontvangen.

Tegelijk is toen al door de gemeenschappelijke deputaten gemeld dat de weg die voor ons ligt geen formaliteit betreft die nog even afgewikkeld moet worden.

Samen op een weg

Sedert deze beide synoden zijn wij als twee deputaatschappen gezamenlijk aan het werk geweest met de opdrachten van beide synoden, die mooi parallel liepen. Wanneer u in het aan uw vergadering voorgelegde voorstel inzake de relatie met de CGK tienmaal het woord ‘gezamenlijk’ tegenkomt, is dat vrucht van de wijze waarop in de afgelopen jaren is samengewerkt. Dat kon openhartig – in de betekenis van een open hart hebben voor elkaar en ook een open hart hebben voor de Here.

Onze synode had er de nadruk op gelegd, dat de bereikte overeenstemming inzake de toe-eigening des heils ook zou moeten doorwerken. Juist in de zaken van prediking en bearbeiding van de gemeente ben je niet met een formele overeenstemming bezig, maar met de manier waarop wij in ons ambt doorgeven wat ons door de Here geschonken is. In ons gezamenlijke werk als deputaten om een beleid uit te zetten met het oog op de gegeven opdrachten heeft dat besef mooi gefunctioneerd. De predikantenconferentie van februari 2001 was er een goede vrucht van. We zullen er goed aan doen dit gezamenlijk bezig zijn met onze gemeenschappelijke erfenis zo te blijven voortzetten dat de zaken inhoudelijk aan de orde komen. En dat voor lange tijd!

Een zorg daarbij is, dat van christelijke gereformeerde zijde niet op een makkelijke manier zal worden gezegd: ‘Nog niet alle vrijgemaakten hebben het naar ons oordeel helemaal goed begrepen; dus we voelen ons nergens aan verplicht’, en dat omgekeerd van gereformeerd-vrijgemaakte kant niet iets wordt gezegd als: ‘Er zijn bij de christelijke gereformeerden nog heel wat situaties als die van geperforeerde gemeentegrenzen; dus constateren wij dat hun hardleersheid hopeloos is.’

We zullen aan beide kanten moeten oefenen in de betekenis van Jezus’ woord over de balk en de splinter. En zo elkaar zoeken en elkaar ernstig nemen als voor Gods aangezicht. Natuurlijk noemen wij balk wat voor u splinter is, en vice versa... Wanneer we niet in een geest van ootmoed op alle niveaus met elkaar leren spreken, zullen we niet verder komen. Wanneer we dat wel leren – en gezien de gegroeide contacten tussen deputaten én tussen een heel aantal plaatselijke gemeenten mag duidelijk zijn dat dat kan – dan mogen we verrast worden door Gods genade.

Een aantal argumenten voor verder gaande besluiten in elkaars richting is te noemen. Eén ervan is de verminderde relevantie van de kerk in de wereld van vandaag. Van eenheid zal een getuigenis uitgaan. Het moet ons aanspreken. Toch is er een motief dat dieper ligt. Dat is het feit dat ons Hoofd, Jezus Christus, één lichaam heeft. We zullen er alleen in een diepe gemeenschap met Hem door Zijn Geest mee verder komen. Dit geestelijk karakter van waar het kerkelijk om gaat, zal ons bezig moeten blijven houden. Zo niet, dan zullen we onvruchtbaar verzanden in onze eigen organisatorische wijsheden.

De synode van Leeuwarden

De synode van Leeuwarden 2001 heeft in haar besluiten naar aanleiding van de rapportage over onze gezamenlijk ontwikkelde gedachten vooral besloten tot continuïteit. Verder gaan met de gesprekken en het gezamenlijk beleid in de richting waarin dat reeds ging. De opstelling van de synode is voorzichtig geweest. Zij beoogde met name het betrekken van meerdere gemeenten en meerderen in de gemeente bij het proces van erkenning en herkenning. De schrik van 1892 klinkt nog steeds een beetje door, toen immers een synode grote stappen zette, en gemeenten voor een voldongen feit werden gesteld.

Tegen die achtergrond moet ook het dubbele besluit van de synode inzake het federatieve groeimodel worden gezien. Dat zegt enerzijds: het is een goed model, ‘een goede vorm om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven’. Anderzijds: op grond van een aantal overwegingen ‘op dit moment niet tot invoering daarvan over te gaan’.

Bij de overwegingen achter deze voorzichtigheid zit de waarneming dat nog in een groot aantal gemeenten weinig of geen contacten gelegd zijn en ook weinig of geen aandacht is besteed aan de nota over de toe-eigening van het heil. Mede doordat dus meer moet worden gedaan aan de bearbeiding van het ‘grondvlak’ van de kerken, werd geoordeeld dat thans ook de invoering van het federatief groeimodel ervaren werd als een van bovenaf opgelegde zaak. U mag wel weten dat deze waarneming van de synode haar deputaten wat moeite kostte. Achteraf moeten we zeggen, dat er wel een realiteit mee is aangewezen. Ons besef, dat het federatief groeimodel juist gericht was op een met veel ruimte omgeven ontwikkeling van contacten op lokaal niveau, zonder dat er aan gemeenten iets kon worden opgedrongen, was gegroeid in een intensief voorbereidingsproces. De synode maakte dat nog niet zo snel mee.

Tot de continuïtering van de opdracht aan deputaten, gericht op hetzelfde doel, is niettemin uitdrukkelijk besloten. Het is goed mogelijk op een vruchtbare manier inhoudelijk met de ontvangen opdrachten gezamenlijk verder te gaan. Ik herhaal graag dat het ‘vruchtbaar’ alles te maken zal hebben met een manier van werken die is afgestemd op een ootmoedig volgen van de Here..

En dan is er nog heel wat te doen, zoals ook in de door uw deputaten bij u neergelegde voorstellen zichtbaar wordt.

Wat betreft één van de bij u aan de orde gestelde zaken – die van de omgang met het gezag van de Heilige Schrift – stemmen we er graag mee in dat er op basis van Schrift en belijdenis tussen ons een fundamentele overeenstemming ligt. Dat er op dat gebied nog vragen in het gesprek kunnen worden ingebracht – ik denk bijvoorbeeld aan wat de besluiten van de synode van 1926 in Assen vandaag kunnen betekenen – kan er uiteraard bij ons op bereidwilligheid worden gerekend om over zulke vragen te spreken.

Het zou denkbaar zijn dat u ook wel geïnformeerd wilt worden over de besluiten van onze synode inzake de contacten met de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk. Het voert wellicht wat ver daar nu op in te gaan. Wij zullen uiteraard aan uw commissie met genoegen weergeven, wat daar de achtergrond van vormt en wat daaromtrent de feitelijke situatie is.

Vanuit de gemeenschap met Christus

Ik voel mij niet verplicht in deze toespraak op alle facetten van onze ontmoeting in te gaan. Daarin zit in elk geval continuïteit. Op die manier zal ook onze en uw betrokkenheid bij de Nederlands Gereformeerde Kerken om diverse redenen een rol blijven spelen tussen GKV en CGK. Ook uw mogelijke participatie aan het COGG is een zaak van gezamenlijke interesse.

Wat ik met nog meer nadruk noem, is dat bij u en bij ons op onderscheiden wijzen, maar in de kern vergelijkbaar, de noodzaak van verootmoediging aan de orde is gesteld. Er is noch bij ons noch bij u reden tot zelfgenoegzaamheid.

Ik realiseer mij, dat het tot het diepste wezen van de kerk behoort dat zij van de vergeving van de zonden leeft door het bloed van onze Heiland, gestort op Golgota. Daarbij behoort de kennis en de belijdenis van schuld. De kerk mag erkennen dat zij verbondsgemeente is. Maar nooit is er daarbij grond voor enig roemen op welke verbondskwaliteit ook aan onze kant. Die is er niet. Aan onze kant is schuld. Alles wat in het verbond betekenis heeft, komt van de Here. Van zijn wonderlijke ontferming alleen leven wij. En wanneer we daarvan niet weten te spreken, leven wij niet.

Preses, broeders, die evangelische grondtoon moet in onze kerkelijke melodie herkenbaar zijn. We hebben het dan over de heerlijkheid van de gemeenschap met Christus. Als we het over Hem hebben, valt er ook kerkelijk iets te zingen. En leren we door genade ook gezamenlijk in harmonie met elkaar zijn Naam ootmoedig, maar van harte, te prijzen.

Vervolgens gaat de synode over tot behandeling van het voorstel van deputaten Kerkelijke eenheid en besluit als volgt:

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van de deputaten voor kerkelijke eenheid;
2. tweede aanvullend rapport van de deputaten voor kerkelijke eenheid;
3. brief d.d. 31 januari 2002 van de Generale Synode der Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, Leeuwarden 2001, met de besluiten over de verhouding tot de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland;
4. brief d.d. 22 januari 2002 van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer, waarin gevraagd wordt
  - a. door te spreken over perforatie van kerkgrenzen;
  - b. overeenstemming te bereiken over het Schriftgezag voordat er verder wordt samengesproken;
5. brief d.d. 14 maart 2002 van de Gereformeerde Kerk te IJmuiden met het verzoek om
  - a. uit te spreken dat plaatselijk een (vrijgemaakt) Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde kerk één kerk kunnen vormen onder één kerkenraad;
  - b. deputaten op te dragen samen met de Christelijke Gereformeerde deputaten processen als in IJmuiden te begeleiden en aan de eerstvolgende generale synode concrete voorstellen te doen over plaatselijke kerkelijke eenheid;
6. brief d.d. 13 maart 2002 van de Gereformeerde Kerk te Waardhuizen, waarin zij oproept geen te grote stappen ineens te zetten;
7. brief d.d. 29 januari 2002 van br. Zijlstra te Drogeham met adhesiebetuigingen;
8. brief d.d. 7 maart 2002 van br. en zr. De Leeuw te Ermelo met een nieuw beleidsvoorstel;
9. brief d.d. 1 maart 2002 van br. Slagter te Emmen en brief d.d. 14 maart 2002 van br. Van der Worp te Hattem met in beide brieven ondermeer het verzoek de samenspreking met de Christelijke Gereformeerde Kerken te beëindigen;
10. brieven van ds. Van Gulp te Dalfsen, br. De Jong te Drachten en br. Spoelman te Rheezeveen met verzoek tot revisie van artikel 86 van de Acta van de Generale Synode van Leusden 1999.

Besluit 1:

dankbaar voor de groeiende toenadering van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken tot elkaar de weg naar kerkelijke eenheid te vervolgen.

Grond:

op basis van de groeiende toenadering kunnen vervolgstappen gezet worden in het zoeken naar kerkelijke eenheid.

Besluit 2:

1. uit te spreken dat de vraag die besloten ligt in de opdracht van de generale synodes van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken, om na te gaan of een federatie aanbeveling verdient en zo ja, hoe deze vorm zou kunnen krijgen, op grond van het rapport van deputaten inzake het federatief groeimodel met ja kan worden beantwoord;
2. niet te voldoen aan het verzoek als gesteld in materiaal 4.b.

Gronden:

- 1a. de overeenstemming in de leer die voorgaande generale synodes van beide kerkverbanden over en weer hebben uitgesproken, dient een vervolg te krijgen ten aanzien van de dienst en de tucht en het kerkelijk en kerkverbandelijk leven;
- 1b. uit de Heilige Schrift en uit de confessie is hier te noemen: Psalm 133:1 en 3b; Johannes 17:20-23; Efeziërs 4:1-6; Openbaring 1:13; HC zondag 21 antw. 54; NGB art. 27-32;
2. ten aanzien van het Schriftgezag is reeds principiële en confessionele overeenstemming geconstateerd.

Besluit 3:

uit te spreken dat het door gezamenlijke deputaten ontworpen federatieve groeimodel uitgevoerd wordt op een voor beide kerken geschikt tijdstip. Tot dat federatieve groeimodel behoren de volgende elementen:

- a. dat in principe voor alle plaatselijke kerken de mogelijkheid openligt voor kanselruil met de plaatselijke kerken uit het andere kerkverband dat deel neemt aan het federatieve groeimodel;
- b. dat eveneens in principe de mogelijkheid geopend is elkaars ongecensureerde belijdende leden tot de viering van het Heilig Avondmaal toe te laten;
- c. dat de plaatselijke kerken over en weer elkaars tuchttoefening erkennen en geen leden van elkaar accepteren zonder wederzijds goedvinden;
- d. dat de plaatselijke kerken van beide kerkverbanden over en weer, voorzover dit nog niet gebeurt of gebeurd is, worden opgewekt om met elkaar in contact te treden met het doel activiteiten te ontplooien om naar elkaar toe te groeien, waarbij het zoeken naar en het beleven van de geestelijke eenheid voorop dient te gaan.

Besluit 4:

deputaten met het oog op de uitvoering van het federatieve groeimodel op te dragen – op een nader te bepalen tijdstip – samen met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken studie te maken van de volgende zaken en – zo mogelijk – de volgende synode te dienen met voorstellen daarover:

- a. de regelingen voor samenspreking, met speciale aandacht voor de taak van de classis in dezen;
- b. de tekst van de belijdenisgeschriften in het algemeen en van art. 9 en 36 NGB in het bijzonder; inzake kerkrecht en kerkorde; inzake liturgie, waarbij te denken is aan de vrijheid daarin, het gebruik van verschillende bijbelvertalingen, psalmen en gezangen, aangepaste kerkdiensten e.d.; inzake de vragen die zich voordoen rondom samenwerkingsgemeenten en de positie van de Nederlands Gereformeerde Kerken;

- c. deputaten verder op te dragen:
1. gezamenlijk aandacht te geven aan de veranderingen van situaties en gewoonten in beide kerken en het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken;
  2. gezamenlijk aandacht te geven aan de problematiek van de relaties die er in plaatselijke kerken zijn met een plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk;
  3. gezamenlijk regionale en/of landelijke conferenties van ambtsdragers te (doen) organiseren;
  4. gezamenlijk overlegsamenkomsten van kerken die toestemming hebben tot kanselruil of om die toestemming gevraagd hebben, te (doen) organiseren;
  5. gezamenlijk verder door te denken over uitbreiding van gezamenlijke activiteiten en daarover gezamenlijk te rapporteren aan de volgende generale synode van beide kerken;
  6. indien nodig naar het oordeel van deputaten gezamenlijk publicaties te doen verschijnen met betrekking tot kerkelijke eenheid;
  7. gezamenlijk plaatselijke processen van eenwording te begeleiden en aan de volgende generale synode concrete voorstellen te doen over plaatselijke kerkelijke eenheid;
  8. gezamenlijk aandacht te schenken aan perforatie van kerkgrenzen.

Besluit 5:

1. niet te voldoen aan het verzoek als gesteld in materiaal 5.a;
2. de verzoeken uit materiaal 9, voorzover ze betrekking hebben op de samensprekingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken, niet ontvankelijk te verklaren;
3. het voorstel uit materiaal 8 niet ontvankelijk te verklaren;
4. kennis te nemen van het gestelde in materiaal 6 en 7.

Gronden:

- ad 1. dit past (nog) niet in de huidige regels en afspraken tussen (vrijgemaakt) Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde Kerken;
- ad 2. een verzoek tot beëindiging van een samenwerkingsproces kan volgens artikel 30 KO alleen via voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de generale synode geplaatst worden;
- ad 3. een dergelijk verzoek kan volgens artikel 30 KO alleen via voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de generale synode geplaatst worden.

Besluit 6:

bij de benoeming en instructie van andere generaal-synodale deputaatschappen rekening te houden met de mogelijkheid tot structureel overleg met corresponderende deputaatschappen van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Grond:

de deputaatschappen hebben het overleg dat in de laatste verslagperiode heeft plaatsgevonden, als zinvol ervaren.

In de bespreking wordt grote dankbaarheid geuit voor de groeiende toenadering. Al weten beide kerken ook van de spanningen die dat weer oproept. Maar de bandbreedte van de confessie is breder dan die van onze eigen kerken wel eens geweest is. Ook bij cultuurverschillen is het goed de eenheid samen te beleven.

Kan een kerk plaatselijk al één worden met de Christelijke Gereformeerde Kerk? De regels laten het voor bijvoorbeeld de kerk van IJmuiden nog niet toe. Deputaten denken hier verder over na. Opvallend is, dat beide kerken enkele jaren geleden heel voorzichtig werden in de omgang met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Nu is er weer gezamenlijke toenadering mogelijk. Toegevoegd wordt een regel uit de afspraken van Berkel: dat de kerken geen leden van elkaar accepteren zonder wederzijds goedvinden. Bij de stemming over het besluit onthoudt een broeder zich van stemming. Het voorstel is aangenomen.

Artikel 126 – Contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 9.4)

28-06-02

Namens de Nederlandse Gereformeerde Kerken zijn aanwezig ds. P.J.H. Krol en ds. W. Smouter. Als deputaten voor kerkelijke eenheid zijn aanwezig ds. H. ten Brinke ds. K. van den Geest, br. K. Mulder, ds. M.H. Sliggers en ds. P.J. Trimp.

De preses spreekt de afgevaardigden van de Nederlands Gereformeerde Kerken als volgt toe:

Hooggeachte broeders deputaten van de Nederlands Gereformeerde Kerken,

Namens de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland heet ik u hartelijk welkom in onze vergadering. We zijn u dankbaar dat u gehoor wilde geven aan onze uitnodiging om de bespreking over de contacten met uw kerken vandaag bij te wonen.

Het is me een vreugde dat de toon en inhoud van mijn spreken tot u anders *kan* zijn dan op de vorige generale synode, die van Leusden. Dat dat kan, komt vooral hierdoor dat er verblijdende ontwikkelingen zijn geweest in de contacten tussen uw en onze kerken sinds 'Leusden' 1999.

Verblijdende ontwikkelingen. Daarvan getuigen de verslagen die onze deputaten hebben gegeven van de gesprekken met de CCS. Daarvan getuigen ook de besluiten die de Landelijke Vergadering van uw kerken, gehouden in Amersfoort 2001, genomen heeft. Dat laatste is heel belangrijk: dat zijn immers besluiten van uw *kerken*.

Het zal u niet verwonderen dat ik dan vooral besluit C4 van uw Landelijke Vergadering op het oog heb. In dat besluit geeft u aan zich te willen bezinnen op de omgang met Gods Woord en de belijdenis. In de brief van de Landelijke Vergadering van Amersfoort aan onze synode, d.d. 29 juni 2001, lezen we: 'De vergadering heeft willen duidelijk maken dat wij uw kritiek en bedenkingen serieus nemen en dat we daar ook concreet iets mee willen doen'. En even verder lezen we in diezelfde brief: 'Wij hopen dat een en ander het gesprek over de belijdenis en hoe we ons daaraan gebonden weten, mag bevorderen en dat op deze wijze aan uw bedenkingen wordt recht gedaan'.

In een toelichting op dit besluit hebben deputaten CCS aangegeven dat het bij dit besluit niet maar gaat om een concessie aan de GKV, maar dat uw kerken zelf ook het belang van die vraag zien, zo melden onze deputaten in hun rapport. En het is juist op het punt van de binding aan de belijdenis waarover de diverse synodes van onze kerken hun bezorgdheid hebben uitgesproken. Met name dat punt heeft de synode van Berkel en Rodenrijs en Leusden verhinderd met u gesprekken aan te gaan met het oog op kerkelijke eenheid.

U kunt zich voorstellen dat wij zeer benieuwd zijn naar de uitkomst van die bezinning. Van harte hopen we dat de uitkomst ervan zal leiden tot nog grotere betrokkenheid op elkaar en tot de mogelijkheid weer gesprekken aan te gaan met het oog op kerkelijke eenheid.

In afwachting van de uitkomst van uw bezinning stellen deputaten aan de synode voor op dit moment nog geen gesprekken aan te gaan die kunnen leiden tot kerkelijke eenheid. Tegelijk stellen deputaten voor wel in gesprek te blijven, waaruit de sterke begeerte blijkt om gestalte te geven aan het gebed van onze Here Jezus in Joh. 17.

Ik sprak van *verblijdende* ontwikkelingen. Ik heb u gemeld waarom. Maar er is meer dat vreugde geeft. Onze deputaten rapporteren dat de sfeer in de gesprekken open was en steeds meer ontspannen is geworden. Dat is mede veroorzaakt door het feit dat er wederzijds eerlijke pogingen zijn gedaan om elkaar te begrijpen en begrip te krijgen voor elkaars intenties.

U begon en eindigde uw vergaderingen met gebed tot de Heer van de kerk: ook dat gaf een intens gevoel van samenbinding.

Broeders, als de synode de voorstellen van deputaten volgt, zullen de gesprekken met u voortgezet worden. We hopen en bidden dat het gegroeide en groeiende vertrouwen verder gestalte kan krijgen in voortgaande ontmoetingen.

Deze synode zal ook vanuit een andere invalshoek nog moeten spreken over uw kerken en de gebeurtenissen in 1967. Uiteraard kunnen wij u nog niet zeggen hoe die bespreking zal verlopen. Maar ik mag u wel zeggen dat uit de gevoerde gesprekken tussen uw en onze deputaten en uit de vragen uit eigen kring over de gebeurtenissen in de zestiger jaren blijkt hoe ons hart naar u uitgaat.

Het is onze hartelijke wens en bede – moge God die wens vervullen en dat gebed verhoren – dat uw en onze kerken elkaar eens weer zullen vinden op de basis van Gods Woord en de belijdenis van de kerk, overeenkomstig het gebed van de Here Jezus in Joh. 17.

Broeders, zegene de Here uw kerken en make Hij u en ons trouw.

Vervolgens krijgt ds. W. Smouter de gelegenheid de synode toe te spreken. Hij spreekt als volgt:

Namens de Nederlands Gereformeerde Kerken dank ik u hartelijk voor de uitnodiging om vanmorgen uw vergadering bij te wonen en voor de gelegenheid om een ogenblik het woord tot u te richten. Met grote belangstelling volgen wij de dingen die u bespreekt en besluit, want wij weten ons nog altijd broeders en zusters van hetzelfde huis, ook al is het zo dat wij op het ogenblik niet tezamen wonen.

Wat de relatie tussen onze kerken betreft, is het geen tijd voor grote woorden. Een concept van fusie of federatief groeimodel, op welk geschikt tijdstip dan ook, is tussen ons niet aan de orde en ook niet in zicht. Toch signaleren we met blijdschap de kleine woorden, die wèl hun recht hebben.

In de eerste plaats zijn we dankbaar, dat de gesprekken tussen onze kerken voortgang mochten vinden en dat daarin, zoals uw deputaten het zeggen, van een zekere toenadering sprake was. Inderdaad, dat zijn kleine woorden, maar ze zijn wel echt. Onze Landelijke Vergadering had opdracht gegeven te proberen om door wederzijdse karikaturen heen te breken, en ik denk dat dat ook gebeurd is. Met bekwame stimulansen van een van uw deputaten kwamen we ertoe om een aantal casus te bespreken zonder in casuïstiek te vervallen. In gewone-mensentaal gezegd: we werden uitgelokt om uit onze ivoren torens te stappen en te zeggen wat je echt op het hart hebt. Aan zorg en aan hoop. Aan belangen en verlangen.

Wat ook een rol speelde, is dat de tijd voortgaat en dat we gewoon dichter naar elkaar toe groeien. En dat echt niet alleen door veranderingen aan vrijgemaakte kant, die al genoeg belicht worden. Wij van onze kant hebben ons laten overtuigen (en dat is meer dan laten overhalen) van de noodzaak om in eigen kring het gesprek aan te gaan, op de regio's, over de manier waarop wij ons aan Schrift en belijdenis binden. Onze laatste Landelijke Vergadering gaf opdracht om zo'n gesprek te gaan voeren en we bereiden dat nu voor.

Het tweede waarvoor we dankbaar zijn, is dat de contacten op plaatselijk vlak verder groeiende zijn en dat uw synode daar ook mogelijkheden voor opende. Naar ons besef gebeurt daar het eigenlijke werk en we spreken dan ook de hoop uit, dat uw huidige synode hiervoor opnieuw ruimte biedt.

Het derde waarvoor we dankbaar zijn, is wat genoemd wordt de herbezinning op de besluiten van de jaren zestig. Het past ons niet om daar inhoudelijk op in te gaan, zolang u zelf de bespreking terzake niet achter de rug hebt. Maar ik hecht er wel aan hier op te merken, dat alleen al het feit dat u hiermee bezig bent, veel betekent voor met name de oudere leden van onze kerken.

Ten slotte, nu deze lichtpunten genoemd zijn, hoe gaan we verder? Wij van onze kant zien veel goeds in de voorstellen die uw deputaten doen. We hebben er begrip voor dat de besprekingen nog geen samensprekingen, gericht op kerkelijke eenheid, kunnen zijn. Tegelijk proeven we in de voorstellen, dat juist het perspectief van deze eenheid wel degelijk de motivatie is om de gesprekken voort te zetten.

En waar zal die gezochte eenheid in te vinden zijn? Die zal niet daarin te vinden zijn, dat uw en onze kerken de dingen op dezelfde manier doen. Dat we op dezelfde manier met de liturgie omgaan, of op dezelfde manier de verbinding met de gereformeerde belijdenis bewaken. Echt, we gaan het gesprek op onze regio's over de belijdenis met overtuiging aan. Maar ik wil niet de illusie wekken dat het resultaat wordt dat wij alles op dezelfde manier als u gaan doen. U vraagt dat ook niet, uw deputaten vroegen dat ook niet. Het zal erom gaan, dat we elkaar leren vertrouwen in de manier waarop we proberen om als schapen bij de Goede Herder te blijven en om aan de kerk mee te bouwen op het ene fundament. In de afgelopen jaren is een stuk vertrouwen herwonnen. Wij van onze kant willen eraan werken om dat vertrouwen te bewaren en te versterken.

“Hersteld vertrouwen”, dat is als motto voor het nieuwe kabinet te pretentius bevonden. Ook voor onze relatie is dat te veel gezegd. Maar “Herstel van vertrouwen”, dat klinkt als iets om voor te bidden en aan te werken. Broeders, het is zo ontzettend hard nodig dat we elkaars vertrouwen verder herwinnen. Terwijl wij hier praten over de fijnere nuances in het gereformeerde palet van kleuren, hebben we beide te maken met voorgangers en gemeenteleden die met vervreemding het hele schilderij bezien.

Weet u: vroeger werden dit soort toespraken wel afgesloten met een verwijzing naar de nood van de wereld en dat we daarom niet gescheiden kunnen blijven optrekken. Vandaag denk ik dat we vanwege de nood van *de kerk* niet langs elkaar heen mogen blijven werken. Leven in een postmoderne wereld roept bij ons net zulke intense vragen op als bij u en we hebben er elkaar bij nodig. En dan bedoel ik niet dat we elkaar nodig hebben om samen sterk te staan en front te vormen tegen de geest van de tijd. Zelfs met alle gereformeerden van dit land bij elkaar staan we namelijk niet zo heel erg sterk. Als wij elkaar ooit nader vinden, dan zal het niet zijn door de handen ineen te slaan, maar door samen onze lege handen op te heffen tot God. Dit is wat telt: of we zelf verstaan en het kunnen uitleggen aan onze kinderen, wat het betekent om bedelaars te zijn aan de voet van het kruis. Daar zijn we beide mee bezig, in een verschillende kerkelijke cultuur, maar met dezelfde verlegenheid en hoop. Geve de Here ons, dat we elkaar daarin kunnen vinden.

Ik wil graag afsluiten door u allen bij uw beraadslagingen de wijsheid van de Heilige Geest toe te bidden, die ook vandaag nog ons wil leiden in alle waarheid.

Vervolgens gaat de synode over tot behandeling van het voorstel van deputaten Kerkelijke Eenheid en besluit als volgt:

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 3;
2. aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 2;
3. brief van de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Amersfoort 2001 d.d. 29 juni 2001.

Besluit 1:

met dankbaarheid uit te spreken dat de ontmoeting tussen deputaten en de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken, waartoe de Generale Synode Leusden 1999 opdracht gaf, een zinvol gesprek heeft opgeleverd over de vraag hoe de Nederlands Gereformeerde kerken het bedoelen, wanneer ze zeggen dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, en op welke manier daaraan invulling gegeven wordt.

Gronden:

1. de Generale Synode Leusden 1999 gaf deputaten de opdracht de vertegenwoordiging van de Nederlands Gereformeerde Kerken uit te nodigen voor een ontmoeting, waarin ruimte zou zijn om wederzijds de besluiten en de brieven van respectievelijk de Generale Synode Leusden 1999 en de Landelijke Vergadering Doorn 1998 toe te lichten. Eén van de gronden voor dat besluit was: "Van onze kant blijft dan de vraag hoe ze dat bedoelen en op welke manier daar invulling aan gegeven wordt", namelijk dat de Nederlands Gereformeerde Kerken elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis; deputaten hebben deze opdracht op een goede wijze uitgevoerd;
2. de vragen die de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 stelde, en door de Generale Synode Leusden 1999 zijn herhaald, zijn nog niet geheel beantwoord. Wel blijkt uit het rapport van deputaten dat er sprake is geweest van goede gesprekken betreffende o.a. de binding aan de belijdenis, en dat er sprake was van een zekere toenadering.

Besluit 2:

met dankbaarheid kennis te nemen van het besluit van de Landelijke Vergadering te Amersfoort 2001 om de CCS opdracht te geven een gesprek aan te gaan met de kerken, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis, waarin in elk geval aan de orde komt o.a. de vraag hoe de kerken kunnen zorg dragen voor de benodigde eenheid in de leer.

Grond:

met dit besluit laten de Nederlands Gereformeerde Kerken zien dat zij vragen die de Gereformeerde Kerken haar al lange tijd stellen, serieus nemen en tot de hare maken.

Besluit 3:

aan deputaten Kerkelijke Eenheid opdracht te geven:

- a. de vertegenwoordiging van de Nederlands Gereformeerde Kerken uit te nodigen voor een ontmoeting, en tijdens die ontmoeting het gesprek voort te zetten in de lijn van de vragen die de GS Berkel en Rodenrijs 1996 en Leusden 1999 aan de Nederlands Gereformeerde Kerken stelden, namelijk: 1. Waarin binden de Gereformeerde Kerken bóven Schrift en

belijdenis, en bieden zij dus minder ruimte dan in een gereformeerde kerk verwacht mag worden?

en 2. Hoe spreekt u elkaar aan op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis en slaagt u erin door middel van onderlinge afspraken afwijkingen van de Schrift en de belijdenis te weerstaan?

In het kader van deze ontmoeting kunnen onderwerpen aan de orde komen als bij voorbeeld: het beleid wat betreft de uitnodiging om deel te nemen aan het avondmaal; de vraag hoe er een plek kan zijn binnen de kerk om vragen te bespreken die kunnen opkomen betreffende onderdelen van de belijdenis; de vraag welke ruimte er binnen de kerk mag zijn voor verschillen;

- b. in deze gesprekken na te gaan, of er een basis is voor samensprekingen met het oog op herstel van de kerkelijke eenheid;
- c. daarbij eventueel al bekend geworden resultaten van de interne bezinning binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken op de omgang met Gods Woord en de belijdenis mee te wegen;
- d. in hun contacten met de 'Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland' van de Christelijke Gereformeerde Kerken de relaties van de Gereformeerde Kerken en die van de Christelijke Gereformeerde Kerken met de Nederlands Gereformeerde Kerken te bespreken, en die relaties voorzover nodig en voorzover mogelijk op elkaar af te stemmen;
- e. van hun bevindingen aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te (laten) zenden.

Gronden:

1. de vragen die de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 stelde, en door de Generale Synode Leusden 1999 zijn herhaald, zijn nog niet geheel beantwoord. Wel zijn er in de periode tussen de Generale Synode Leusden 1999 en de Generale Synode Zuidhorn 2002 goede gesprekken geweest betreffende o.a. de binding aan de belijdenis, en was er sprake van een zekere toenadering. Daarom moeten die gesprekken voortgezet worden;
2. het doel van de huidige contacten is om na te gaan, of er een basis is voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid;
3. deputaten hebben niet als taak zich bezig te houden met de interne bezinning binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken over de omgang met Gods Woord en de belijdenis. Wel is de uitslag van die bezinning van belang voor de vraag of er sprake is van een basis voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid;
4. naarmate de Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerken meer naar elkaar toe groeien, zal ook hun beider verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken meer een gemeenschappelijke zaak moeten worden.
5. we moeten bereid zijn van de Nederlands Gereformeerde Kerken te leren.

Besluit 4:

aan de eerstkomende Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken antwoord te geven op het schrijven van de Landelijke Vergadering van 2001, waarin:

- a. dankbaarheid wordt uitgesproken voor het feit dat de ontmoeting na de generale synode van Leusden tot goede gesprekken geleid heeft, waarin vooruitgang is geboekt in het begrijpen van elkaar (zie besluit 1);
- b. dankbaarheid wordt uitgesproken voor het besluit van de Landelijke Vergadering Amersfoort 2001 om een interne bezinning te starten over de omgang met Gods Woord en de belijdenis, waarin in elk geval aan de orde komt o.a. de vraag hoe de kerken kunnen zorg dragen voor de benodigde eenheid in de leer (zie besluit 2);

- c. de Nederlands Gereformeerde Kerken bemoedigd worden in het streven om in voortgaande gesprekken tussen haar vertegenwoordiging en de deputaten duidelijkheid te geven over de vraag of er een basis is voor gesprekken, gericht op herstel van de kerkelijke eenheid (zie besluit 3a-c);
- d. wordt uitgelegd dat en waarom de deputaten de opdracht hebben gekregen om met de ‘Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland’ van de Christelijke Gereformeerde Kerken de relaties van de Gereformeerde Kerken en die van de Christelijke Gereformeerde Kerken met de Nederlands Gereformeerde Kerken te bespreken, en die relaties voorzover nodig en voorzover mogelijk op elkaar af te stemmen (zie besluit 3d).

Ds. Smouter laat in zijn toespraak zien, dat naar aanleiding van de tot dusver gevoerde gesprekken de Nederlandse Gereformeerde Kerken het gesprek met elkaar aangaan over de manier waarop we in deze tijd moeten omgaan met de binding aan de belijdenis. Vragen leven er binnen de synode over de volgens de berichten soms grote vrijheid die er heerst binnen sommige plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerken. Het gesprek gaat over de ruimte die binding aan de gereformeerde belijdenis geeft, de noodzakelijke bescherming van de gemeente tegen dwaalleer en de vraag of een heroverweging van de in 1967 ingenomen posities niet nu al, los van de ingediende revisieverzoeken, aan de orde moet komen. Waar er gesprekken zijn, is er naast de pijn om wat in de jaren zestig gebeurd is, ook de herkenning van elkaar.

Ds. J.H. Smit dient een amendement in. Hij stelt voor uit te spreken: in deze gesprekken na te gaan of er inhoudelijk thema's zijn die de Nederlands Gereformeerde en vrijgemaakte Gereformeerde Kerken gezamenlijk aangaan en die de onderlinge verbondenheid kunnen concretiseren en versterken. Het amendement wordt verworpen met 10 stemmen voor.

Het hele besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 127 – Ontvankelijkheid verzoeken om herbezinning besluiten jaren zestig

(agenda 9.5)

22-06;31-08-02

Commissie: commissie 3

Materiaal:

1. verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord d.d. 16 april 2002 om naar aanleiding van een verzoek van br. Van der Weijden uit Gouda deputaten te benoemen met de opdracht te onderzoeken “...of en hoe de uitspraken van de Generale Synoden van Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969/70 moeten worden herzien en welke consequenties daaruit voortvloeien voor andere kerkelijke uitspraken”;
2. bezwaarschrift van de Classis Midden-Holland d.d. 26 april 2002 tegen het verzoek genoemd onder 1., omdat volgens haar dit verzoek niet in overeenstemming is met art. 30 KO. Bovendien meent de classis dat de particuliere synode haar ten onrechte beschuldigt van nalatigheid in deze zaak;
3. brief van dr. J. Douma, Hardenberg d.d. 19 januari 2002, waarin wordt gevraagd “...om op synodaal niveau tot een herbezinning te komen inzake de gebeurtenissen rond 1967”. In een aanvullend schrijven d.d. 5 april 2002 verzoekt hij in het kader van de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken deze kwestie voor onderzoek in handen te geven van het deputaatschap voor kerkelijke eenheid; tevens een revisieverzoek van ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht d.d. 27 februari 2002, betreffende art. 16 Acta Generale Synode Amersfoort-West 1967;
4. revisieverzoek van ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht d.d. 27 februari 2002, betreffende art. 84 Acta Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, dat de ontvankelijkheid van verzoeken als onder 3. in de weg zou staan;

5. brieven van de raad van de Gereformeerde Kerk van Delfzijl d.d. 2 maart 2002; van Groningen-Oost d.d. 11 maart 2002; van Krimpen aan den IJssel d.d. 14 maart 2002; van Rotterdam-Oost d.d. 27 februari 2002; van zr. Baan-Messelink, Enschede d.d. 12 maart 2002; br. en zr. Bareman, Zwolle-Berkum d.d. 5 februari 2002; br. Bouwhuis, Warnsveld d.d. 4 februari 2002; br. Van der Horst, Almen d.d. 22 maart 2002; br. en zr. Van Houwelingen, Vlaardingen d.d. 1 februari 2002; br. Roorda, Zuidhorn d.d. 18 maart 2002; e-mail van zr. Scholten, Bodegraven d.d. 6 februari 2002; br. en zr. Vreugdenhil, Vlaardingen d.d. 20 februari 2002; br. Westra, Zwolle d.d. 4 maart 2002; br W. Zeldenrust, Rotterdam d.d. 25 maart 2002.

Deze vier kerken en dertien kerkleden pleiten allen voor een inhoudelijke behandeling van het voorstel van dr. J. Douma. De meesten zeggen reeds te hopen op een schuldbelijdenis van onze kerken voor ons kerkelijk handelen in 'de jaren zestig'. Het ontbreken van zo'n schuldbelijdenis vormt een obstakel in de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Als verkeerd wordt aangewezen: het wegzenden van Schoep was onrechtmatig (op grond van een uitspraak van de synode van de Christelijke Afscheiden kerken in 1854, zegt iemand), en de zgn. Open Brief is verkeerd geïnterpreteerd. De gereformeerde belijdenis wordt daarin niet discutabel gesteld. Menigeen vreest dat de synode de zaak onontvankelijk zal verklaren. Enkelen wijzen de weg van art. 33 KO. Een inhoudelijke behandeling van de zaak wordt van groot belang geacht en men zegt dat dit door velen in onze kerken wordt gedragen. Eén kerk zegt Douma bij te vallen om daarmee aan te geven dat het niet maar om zijn particuliere mening, doch om een kerkelijk gedragen zaak gaat;

6. brieven van br. en zr. De Boer, Emmeloord d.d. 30 maart 2002; br. en zr. Heeringa en 6 medeondertekenaars, Hoogkerk d.d. 12 maart 2002; br. Van Herwijnen, Uitwijk d.d. 2 maart 2002; br. Kamphuis, Ommen d.d. 25 maart 2002; br. en zr. De Marie en br. en zr. Post, Veenendaal d.d. 13 maart 2002; familie Oosterhuis, Noordwolde en Zuidwolde (Gn) d.d. 7 maart 2002; br. Velvis, Lelystad d.d. 4 april 2002.

Deze zeven brieven zeggen allemaal dat de brief van dr. J. Douma niet ontvankelijk is. Het beroep op art. 30 KO is onjuist. Er wordt gewaarschuwd voor precedentwerking en een het-hek-is-van-de-dam gevolg. Als de zaak toch in behandeling wordt genomen, dan moet de Generale Synode van Amersfoort-West 1967 in bescherming worden genomen. Haar interpretatie van de Open Brief is juist. De Open Brief betwijfelt de gereformeerde belijdenis. En ten slotte: een algemene schuldbelijdenis over een zaak lijkt moeilijk. Een schuldbelijdenis is immers altijd iets persoonlijks.

Besluit:

1. het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord in overweging te nemen;
2. het appèl van de Classis Midden-Holland daarin toe te stemmen dat de particuliere synode haar ten onrechte heeft veroordeeld, maar het appèl overigens niet te honoreren;
3. het schrijven van dr. J. Douma d.d. 19 januari 2002 en het eerste revisieverzoek van ds. W. van der Schee d.d. 27 februari 2002 onontvankelijk te verklaren;
4. het tweede revisieverzoek van ds. W. van der Schee d.d. 27 februari 2002 niet te honoreren, maar in handen te stellen van de deputaten kerkrecht en kerkorde;
5. de brieven die adhesie betuigen aan stukken die onontvankelijk zijn verklaard, eveneens onontvankelijk te verklaren.

Gronden:

1. de door de particuliere synode genoemde br. Van der Weijden had zich over deze zaak al eerder gewend tot de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, die zijn verzoek echter onontvankelijk verklaarde met als grond: "het betreft hier een verzoek om een nieuwe uitspraak over een zaak die al eerder afgehandeld is en die dus naar art. 30 KO aan de orde dient te worden gesteld in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering" (Acta art. 84). De particuliere synode voert aan dat genoemde broeder sindsdien volhardend deze weg is gegaan;

2.
  - a. bij de behandeling van deze zaak op kerkenraad, classis en particuliere synode is herhaaldelijk gebleken dat er verschil van mening bestaat over de vraag wat “de weg van voorbereiding door de mindere vergadering” in een zaak als deze precies moet inhouden, terwijl ook de besluitvorming hierover niet altijd consistent is geweest;
  - b. omdat op generaal-synodaal niveau eveneens onhelderheid bestaat over de vereiste weg voor een revisieverzoek en een studieopdracht hierover reeds is verstrekt aan deputaten kerkrecht en kerkorde, is het raadzaam wanneer de generale synode op dit moment geen algemene uitspraken doet over de juiste interpretatie van art. 30 KO in samenhang met art. 33 KO;
  - c. in deze gecompliceerde situatie valt het te wettigen, wanneer de generale synode de Particuliere Synode Holland-Noord, en in haar de genoemde br. Van der Weijden, niet bij voorbaat terugwijst, maar het verzoek in nadere overweging neemt;
  - d. ondertussen heeft de Classis Midden-Holland gelijk als ze opkomt voor het recht van elke kerkelijke vergadering om haar eigen afwegingen te maken;
3.
  - a. de brieven van dr. J. Douma en ds. W. van der Schee handelen over dezelfde zaak, en volgen dezelfde weg, als het revisieverzoek van de in grond 1 genoemde broeder, waarvan de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 84) besloot het onontvankelijk te verklaren, zodat hierover nu geen onduidelijkheid hoeft te bestaan;
  - b. de persoonlijke schulderkenning van dr. J. Douma verdient respect. Nu hij echter deze betuiging van schuld tot een uitspraak van alle kerken wil maken, was er des te meer aanleiding om zich in te spannen voor een goede kerkelijke voorbereiding;
4.
  - a. eventuele revisie van genoemd synodebesluit uit 1996 ontkracht niet de geldigheid van het besluit tot dusver;
  - b. de vraag of revisie nodig is, past in de studieopdracht die aan deputaten kerkrecht en kerkorde is verstrekt.

Het eerste besluit met betrekking tot de eventuele heroverweging van de besluiten uit de jaren zestig is voorbereid door de commissie 3. Aan hen is toegevoegd als adviseur ds. K. Harmannij. Als deputaten Kerkrecht en kerkorde zijn aanwezig mr. F.T. Oldenhuis en prof. dr. M. te Velde.

Commissie 3 presenteert allereerst het kerkrechtelijke probleem dat ten grondslag ligt aan de vraag naar de ontvankelijkheid van het revisieverzoeken van br. H.G. van der Weijden, prof. dr. J. Douma en ds. W. van der Schee.

Wat betreft deze laatste brieven: de ontvankelijkheid ligt moeilijk, omdat ze niet via de kerkelijke weg op de tafel van de synode gekomen zijn. Meegeven aan de deputaten voor kerkelijke eenheid, die dan rapporteren op de volgende synode, is kiezen voor een brede dienstingang, terwijl met opzet in 1978 de hoofdingang krap gemaakt is.

Het stuk van br. Van der Weijden heeft een vreemde gang door de kerkelijke vergaderingen gemaakt tot nu toe. Op grond van het ook in het burgerlijk recht erkende beginsel van gewekt vertrouwen is het nu niet billijk het niet in behandeling te nemen. Ook al zijn er wel kanttekeningen te plaatsen bij de beslissingen van mindere vergaderingen naar aanleiding van dit stuk.

Ook hier speelt de moeite rond de verwevenheid van appèlrecht en revisievragen, die ter studie is voorgelegd aan de deputaten Kerkrecht en kerkorde een rol. Misschien is het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord, die het verzoek om revisie door br. Van der Weijden doorzond, wel een derde weg: het stellen van een kerkrechtelijke quaestio in dit geval aan de meeste vergadering.

Op 31 augustus komt de zaak opnieuw aan de orde. Inmiddels hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde (aanwezig in de personen van mr. F.T. Oldenhuis en prof. dr. M. te Velde) en de commissie samengewerkt aan een nieuw voorstel. In de bespreking wordt naar voren gebracht dat de Particuliere Synode Holland-Noord best een beslissing had kunnen nemen: schuiven zij niet te gemakkelijk door? Anderen kunnen zich de handelwijze van deze particuliere synode voorstellen.

Er is een tegenvoorstel van ds. P.L. Voorberg om de zaak niet in behandeling te nemen en een tegenvoorstel van de broeders Luiten en Jonker, dat nog verder gaat. Het stelt voor uit te spreken dat naar geldend recht behandeling niet kan.

De afgevaardigden van Holland-Noord blijven buiten stemming.

Eerst wordt bij besluit 1 gestemd over het tegenvoorstel van ds. Voorberg. Het wordt niet aangenomen; 6 broeders zijn voor en 2 onthouden zich. Ook het tegenvoorstel van de broeders Luiten en Jonker wordt verworpen met 3 stemmen voor en 3 onthoudingen. Besluit 1 komt daarna in stemming. Het wordt aangenomen met 6 stemmen tegen. Bij besluit 2 wordt het tegenvoorstel-Voorberg verworpen met 8 stemmen voor en 1 onthouding. Besluit 2 zelf wordt aanvaard met 7 stemmen tegen en 1 onthouding. Besluit 3 wordt met algemene stemmen genomen. Bij besluit vier is eerst gestemd over het tegenvoorstel. Dit wordt verworpen met 7 stemmen voor en 4 onthoudingen. Het besluit van de commissie is hiermee aangenomen. Besluit 5 wordt weer met algemene stemmen genomen.

Artikel 128 – Intentieverklaring verzoek PS Holland-Noord

(agenda 9.5)

26.27-09-02

Commissie: commissie 3

Besluit 1:

de volgende intentieverklaring uit te spreken:

- a. de Gereformeerde Kerken, die hun heil verwachten van Gods genade in Christus, kunnen niet anders dan principieel bereid zijn tot zelfbeproeving en verantwoording van haar daden in heden en verleden, wanneer iemand bij haar nalatigheid of schuld zou aanwijzen;
- b. in de crisis van de jaren zestig hebben de Gereformeerde Kerken, ook in de besluiten van de generale synode van Amersfoort-West 1967, willen opkomen voor het kerkelijk gezag van de gereformeerde belijdenissen als geloofsantwoord op Gods heilig Woord, ook in de kerkelijke situatie van toen;
- c. wanneer leden uit de kerken vandaag vragen stellen over de rechtmatigheid en de rechtsgevolgen van zulke besluiten, is het een eerlijke en rechtvaardige zaak zulke vragen in onderzoek te nemen, ook als de vorm waarin dit gebeurt, beperkt moet zijn;
- d. de generale synode wil de kerken in het heden dienen en is er niet op uit hen die ons voorgingen en vroeger verantwoordelijkheid droegen, te veroordelen. Vandaag dragen we als kerken samen de verantwoordelijkheid voor besluiten uit het verleden die nog steeds rechtskracht hebben, maar vragen oproepen. Daarom mogen we ook onze eigen afweging maken over de reikwijdte van een eventueel onderzoek.

Besluit 2:

- a. uit te spreken dat de synode op dit moment niet toe is aan een eindbesluit over de vraag van de Particuliere Synode Holland-Noord;
- b. daarom opnieuw een commissie aan het werk te zetten met de opdracht te beschrijven, wat de problematiek is in de voorgelegde bezwaren tegen de besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967 (namelijk de stukken die door de Particuliere Synode Holland-Noord op de tafel van de synode zijn gelegd);
- c. in deze commissie te benoemen ds. J.A. Boersema, ds. K. Harmannij, br. P.F. van de Groep, br. J.C.B. Jongeneel, en ds. G. Zomer;
- d. nadat deze commissie met haar taak gereedgekomen is, opnieuw bijeen te komen voor behandeling van het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord.

Op 26 september komt de vraag aan de orde, of er genoeg redenen zijn voor de revisie van de besluiten van 1967. Er is van commissie 3, die het voorbereid heeft, een meerderheidsrapport, dat bepleit hiervoor deputaten aan te wijzen die het complex in studie nemen, en een minderheidsrapport, waarin de lijn is dat deze synode zelf tot een uitspraak over de voorgelegde zaak moet komen. Ds. G. Zomer,

die dit opgesteld heeft, vindt dat de synode in deze zaak geen deputaten mag aanwijzen. Er is een tegenvoorstel van de kant van ds. P.L. Voorberg om de kerkelijke leiders uit de jaren zestig van de vorige eeuw met elkaar rond de tafel te krijgen. Ook ds. P. Houtman leverde een tegenvoorstel aan; hij wil helemaal geen deputaten benoemen. In de relatie met de Nederlandse Gereformeerde Kerken moet het aan de orde komen.

In de bespreking komt de vraag naar voren, of het nodig is voor de gesprekken met de Nederlandse Gereformeerde Kerken, dat op het punt van de beoordeling van de Open Brief helderheid komt. Gaat het vandaag niet allereerst om de vraag hoe je nu tegenover de binding aan de belijdenis staat?

Ook wordt gesproken over de vraag, hoe sterk de suggestie is dat er toen iets fout gegaan is. Weliswaar zijn er meerdere publicaties waarin dat gesteld wordt, maar die zijn ook weerlegd. Toch keert elke keer dat punt terug.

Is een brede heroverweging van de historie van toen wel uitvoerbaar? Het lijkt inderdaad goed te zijn de vragen toe te spitsen op artikel 16 van de Acta van de Generale Synode Amersfoort-West 1967. Daarin is overigens ook veel geconcentreerd.

Op 27 september wordt de bespreking voortgezet. De preses dient de vergadering met een voorstel tot een intentieverklaring, waarin de bereidheid om het verleden te beproeven uitgesproken wordt. Dit wordt in de loop van de bespreking aangevuld met een uitspraak dat de synode nu nog niet toe is aan een eindoordeel over de vraag van de Particuliere Synode Holland Noord.

Dit ordevoorstel wordt vervolgens aangenomen; twee broeders onthouden zich van stemming. In de commissie die de verdaagde zitting van de synode zal voorbereiden, worden dezelfde afgevaardigden benoemd; in plaats van br. A.J. Kisjes zal br. J.A.B. Jongeneel meedoen. Ds. K. Harmannij doet mee voor de kerkrechtelijke kant.

Artikel 129 – Revisieverzoek GS Amersfoort-West Acta art. 16 (agenda 9.5)

24-01-03

Commissie: commissie ad hoc (zie Acta artikel 128)

Materiaal:

1. het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 (gedateerd 16 april 2002) om deputaten te benoemen met als opdracht de volgende generale synode “van advies te dienen over de vragen of en hoe de uitspraken van de generale synoden van Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969/70, beschreven in het verzoek van br. H.G. van der Weijden te Gouda, moeten worden herzien en welke consequenties daaruit voortvloeien voor andere kerkelijke uitspraken,” (de Particuliere Synode heeft het verzoek van br. Van der Weijden meegezonden als bijlage a).
De problematiek is in de formulering van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002: de mogelijkheid dat ‘hernieuwde weging van de gegevens en argumenten, die tot besluitvorming in Amersfoort-West en Hoogeveen hebben geleid, tot de conclusie kan leiden, dat misverstand of misinterpretatie bij die besluitvorming een beslissende rol heeft gespeeld’ (PS Holland-Noord besluit 1, grond 1).
De problematiek is in de formulering van br. H.G. van der Weijden: ‘de Generale Synodes van Amersfoort-West en Hoogeveen hebben de Open Brief beoordeeld op basis van de eigen termen en begrippen van de synodes en niet op basis van de termen en begrippen van de Open Brief’ (grond ad 1 bij het verzoek van br. Van der Weijden om de uitspraak van de GS Amersfoort 1967 Acta art 16 te heroverwegen). Het besluit om ds. B.J.F. Schoep niet als lid ter synode te ontvangen zou onvoldoende grond hebben door misinterpretatie van de Open Brief;
2. besluit van de Generale Synode Zuidhorn d.d. 27 sept. 2002 “een commissie aan het werk te zetten met de opdracht te beschrijven, wat de problematiek is in de voorgelegde bezwaren tegen de besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967 (namelijk de stukken die door

Particuliere Synode Holland Noord op de tafel van de synode zijn gelegd)”. Deze commissie zal rapporteren aan de Generale Synode Zuidhorn;

3. het rapport van de in Materiaal 2 genoemde commissie, m.n. onderdelen A, B (incl.), B 5-8 B 9a, B 10 (zie Bijlage IX 6).

Besluit 1:

aan het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 niet te voldoen.

Gronden:

1. een verzoek tot herziening van in de kerken algemeen aanvaarde besluiten moet wel met zeer klemmende redenen worden gedaan (Acta GS Kampen 1975, art. 110). Dergelijke klemmende redenen dienen er dan ook te zijn, wil de instelling van een deputaatschap – zoals gevraagd door de Particuliere Synode Holland-Noord – gerechtvaardigd zijn;
2. van een kerkelijke vergadering mag naar art. 30 en 31 KO verwacht worden, dat zij bij het vragen van een eventuele heroverweging van wettig genomen kerkelijke besluiten welomschreven en inhoudelijk geformuleerde bezwaren aanvoert. Alleen het signaleren van bezwaren (als van br. Van der Weijden) en/of vragen (binnen de kerkelijke gemeenschap) kan geen basis zijn om een kerkelijk besluit van vraagtekens te voorzien;
3. de Particuliere Synode Holland-Noord stelt wel dat het appèlschrift van br. H.G. van der Weijden belangrijk materiaal bevat voor heroverweging van de besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967, maar wijst dit materiaal niet concreet aan. Ook ontbreekt in het besluit van de particuliere synode een inhoudelijke confrontatie met de uitspraken van mindere vergaderingen in de zaak van br. H.G. van der Weijden;
4. het eigen onderzoek (zie voor bredere documentatie onder ‘Materiaal 3’) door de Generale Synode Zuidhorn naar de bezwaren die br. H.G. van der Weijden inbrengt tegen de wijze waarop de Generale Synode Amersfoort-West met de ‘Open Brief’ omging en naar aanleiding daarvan handelde met ds. B.J.F. Schoep, leidt niet tot de conclusie dat herziening van de besluiten uit de jaren 1967 en volgende op wezenlijke punten noodzakelijk is;
5. naast het appèlschrift van br. H.G. van der Weijden beroept de Particuliere Synode Holland-Noord zich op een ‘groot aantal publicaties’, waaruit zou blijken dat de door haar genoemde vragen breed leven in de kerkelijke samenleving. Een dergelijke algemene verwijzing kan geen grond zijn voor de behandeling in de synode.

Besluit 2:

het voorgaande besluit toe te zenden aan de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken, met de mededeling dat het moderamen graag bereid is om hierop toelichting te geven.

Grond:

het ontstaan van het verband van de Nederlands Gereformeerde Kerken is nauw verbonden met de veroordeling van de Open Brief door de generale synode van 1967. Voor de relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken is het van belang dat de genomen besluiten rechtstreeks worden meegedeeld en toegelicht.

Aanwezig zijn prof. dr. M. te Velde en ds. K. Harmannij als adviseurs. Ds. K. Harmannij heeft meegewerkt in de commissie die het voorstel over het appèlschrift van br. H.G. van der Weijden moest voorbereiden. Hij voert ook het woord namens de commissie. Op verzoek betuigt hij zijn instemming met de belijdenis.

Het appèlschrift bereikte de synode via de Particuliere Synode Holland-Noord, die het niet inhoudelijk beoordeelde, omdat zij zich daarvoor niet competent achtte. Het is de derde keer dat de synode spreekt over deze zaak, na eerdere besluiten over de ontvankelijkheid en over de wijze van behandelen.

De commissie heeft geen eenstemmigheid kunnen bereiken in het voorstel; wel is er voor een deel gezamenlijke rapportage. Dit wordt in de vergadering door sommigen betreurd. Komt dit de helderheid wel ten goede? De commissie verdedigt haar manier van werken. Over het materiaal bestaat geen verschil, wel over de daaruit te trekken conclusies.

De meerderheid van de commissie heeft een eerste onderzoek ingesteld naar de vraag of de synode van Amersfoort-West de Open Brief wel correct geïnterpreteerd heeft. Op grond van dat onderzoek komt zij tot de conclusie en het voorstel dat het niet nodig is als kerkelijke vergadering verder onderzoek naar deze materie te laten verrichten, omdat er geen perspectief is op revisie van de in 1967 genomen besluiten. De minderheid stelt voor uit te spreken niet aan het verzoek te voldoen omdat het niet onderbouwd was met dwingende redenen. Ook stelt de meerderheid voor uit te spreken, dat achteraf te betreuren is dat de synode van Amersfoort-West 1967 ds. B.J.F. Schoep niet om een nadere verklaring heeft gevraagd in het kader van het ondertekeningsformulier. Dit onderdeel zal in bespreking komen na het eventueel aanvaarden van het eerste gedeelte van het meerderheidsvoorstel.

De meerderheid van de commissie vormen ds. J.A. Boersema, br. J.C.B. Jongeneel en ds. K. Harmanij; de minderheid ds. G. Zomer en br. P.F. van de Groep.

Sommige afgevaardigden hebben de indruk dat het minderheidsvoorstel nogal gesloten van opzet is: kan er hierna nog wel weer een nieuw revisieverzoek komen? De minderheid betoogt echter, dat het alleen een uitspraak is over dit verzoek; voor de toekomst laat het een nieuwe poging meer open dan het meerderheidsvoorstel.

Kan de synode wel een oordeel vormen over de geschiedenis, zoals de meerderheid in feite voorstelt; haalt de meerderheid niet één van de meerdere aspecten van de geschiedenis te veel naar voren, namelijk dat van het niet vragen van een nadere verklaring? Speelden er toen ook niet allerlei andere zaken een rol?

Of de gang van zaken rond ds. Schoep door andere kerkelijke vergaderingen ten onrechte opgevat is als noodzaak om ondertekenaars van de Open Brief te schorsen zonder gesprek met hen zelf, kan (geargumenteerd) in desbetreffende kerkelijke ressorten aan de orde worden gesteld.

In bespreking komt eerst het eerste onderdeel van de besluitteksten: Moet er wel of niet een onderzoek gedaan worden naar de gang van zaken in 1967? De synode verwierpt het aangepaste meerderheidsvoorstel met 13 stemmen voor en 23 tegen.

Een amendement van ds. F.J. Bijzet en ds. H.J.C.C.J. Wilschut om in het alternatieve voorstel toe te voegen: 'van belang is echter dat het gaat om particuliere publicaties, die nooit kerkelijk gewogen zijn', wordt verworpen met 4 stemmen voor, 31 tegen en 1 onthouding.

Het minderheidsvoorstel komt dan in stemming; dit wordt aangenomen met 29 stemmen voor, 4 tegen en 3 onthoudingen.

Vervolgens komt het voorstel van commissie 3 aan de orde om het voorgelegde materiaal in handen te geven van deputaten Kerkelijke eenheid. Vanuit de synode wordt erop aangedrongen bij de Nederlands Gereformeerde Kerken niet de indruk te wekken dat we ons eigen verleden niet onder kritiek willen stellen. Anderen missen de eerder aanvaarde intentieverklaring in dit voorstel. Kan niet worden opgenomen dat plaatselijk of classicaal zaken uit 1967 aan de orde gesteld kunnen worden? Wat kunnen deputaten met dit materiaal zonder standpuntbepaling van de synode?

Geantwoord wordt dat de intentieverklaring het vertrekpunt is geweest; het is niet nodig die te herhalen. In plaats van inschakeling van deputaten Kerkelijke eenheid wordt voorgesteld het besluit rechtstreeks aan de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken toe te zenden met het aanbod van een toelichting door het moderamen.

Het aldus gewijzigde voorstel wordt aangenomen met 31 stemmen voor en 5 onthoudingen. Het moderamen wordt gevraagd de genomen besluiten zorgvuldig te communiceren.

De preses wijst erop, dat br. Van der Weijden de synode niet heeft kunnen overtuigen in zijn vraag om een studiedeputaatschap, maar dat het toch onderzocht is. Hij spreekt de hoop uit, dat in de ontstane opening naar de Nederlands Gereformeerde Kerken dit besluit ook een goede rol zal kunnen spelen. Ds. Wilschut gaat de synode voor in gebed over deze zaak na het lezen van psalm 122.

Artikel 130 – Participatie in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte

(agenda 9.6)

21-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 4;
2. aanvullend rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid, hoofdstuk 3.

Besluit 1:

de te benoemen deputaten kerkelijke eenheid de opdracht te geven

- a. een gesprek aan te gaan met het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte (COGG) met het oog op eventuele participatie in dat Contactorgaan;
- b. aan de volgende generale synode verslag uit te brengen van (de uitkomst van) dat gesprek.

Gronden:

1. de GS Leusden 1999 (zie Acta art. 85) gaf de deputaten opdracht
  - a. vanuit het oogpunt van kerkelijke eenheid landelijke ontwikkelingen in andere kerkgemeenschappen en groeperingen bij te houden, zo nodig nader te verkennen en daarop actief te reageren;
  - b. onderzoek te doen naar de mogelijkheden om te komen tot een overlegorgaan waarin gesprekspartners namens verschillende kerken en groeperingen van gereformeerde belijdenis elkaar ontmoeten om informatie over de geestelijke ontwikkelingen in elkaars gemeenschappen uit te wisselen en te bespreken;
2. het COGG is, nu de (synodaal) Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) daarin niet langer participeren, een orgaan dat mogelijkheden lijkt te bieden om opdracht a. uit te voeren, en een overlegorgaan waarbinnen de zaken kunnen plaatsvinden die worden genoemd in opdracht b.;
3. de volgende generale synode kan, op grond van het rapport van de deputaten, een beslissing nemen over het participeren in het COGG.

Besluit 2:

als doelen van de participatie in het COGG vast te stellen, dat de deelnemers

- elkaar bemoedigen en opscherpen om in onze tijd gereformeerd te zijn;
- op deze manier het onderling begrip en vertrouwen versterken, en zo
- voorkomen dat gereformeerde belijders verder uit elkaar groeien en
- zo mogelijk een basis leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid.

Gronden:

1. de doelstelling moet in het kader staan van het zoeken van wegen tot kerkelijke eenheid en tegelijk ruimte laten om (in het kader van dat zoeken naar kerkelijke eenheid) ook te spreken over andere zaken dan ‘kerkelijke eenheid’;

2. het vaststellen van deze doelen maakt een evaluatie van een eventuele participatie aan het COGG mogelijk.

Besluit 3:

de te benoemen deputaten te machtigen om, wanneer het verloop van het gesprek met het COGG daartoe aanleiding geeft, tot aan de volgende generale synode als waarnemers namens de Gereformeerde Kerken in het COGG te participeren.

Grond:

deputaten kunnen zelf voorlopig beoordelen of de doelstelling, genoemd in besluit 2, inderdaad kan worden nagestreefd in het kader van het COGG. Wanneer dat zo is, is het nuttig om als waarnemer te gaan participeren in het COGG, in afwachting van de definitieve besluitvorming van de volgende generale synode.

Namens het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte werd de behandeling van dit onderwerp op de synode bijgewoond door ds. C. Blenk en drs. I.A. Kole (secretaris van het COGG). Het COGG is in het vizier gekomen doordat de vorige synode aan deputaten voor kerkelijke eenheid de opdracht meegaf om na te denken over een ontmoetingsplaats binnen kerkelijk Nederland en het al jaren bestaande COGG brak met de (synodaal-)Gereformeerde Kerken vanwege het feit dat deze dr. C.J. den Heyer in zijn alternatieve verzoeningsleer dulden.

De bedoeling van het voorgestane contact met het COGG is allereerst ontmoeting en gesprek, terwijl op de achtergrond de opdracht om ware eenheid te vinden niet vergeten wordt. Het is goed als gereformeerde belijders elkaar tot een hand en een voet zijn.

Op het voorstel zijn twee amendementen ingediend. Ds. K. de Vries wil in besluit 1 grond 2 schrappen over het niet meer meedoen van de (synodaal-)Gereformeerde Kerken. Argument was altijd ook het vrijblijvende karakter van het contactorgaan. Dit amendement wordt verworpen; 5 afgevaardigden stemmen voor; 2 blijven buiten stemming.

Ds. Jt. Janssen heeft een amendement ingediend. Hij wil laten uitspreken dat het de bedoeling is dat gereformeerde belijders elkaar vinden op de weg naar eenheid. Deputaten ontraden dit amendement. De opdracht tot eenheid wordt niet vergeten, maar het is niet goed de ontmoeting gelijk onder die klem te zetten. Het amendement wordt verworpen met 5 stemmen voor.

Vervolgens komt besluit 1 in stemming. Het wordt aangenomen. Een afgevaardigde onthoudt zich van stemming. Besluit 2 wordt met algemene stemmen genomen. Bij besluit 3 blijkt 1 afgevaardigde tegen te zijn en 1 zich te onthouden van stemming. Bij stemming over het hele voorstel blijkt, dat 1 broeder zich onthoudt van stemming. Het is aangenomen.

Artikel 131 – Revisie Regels van Berkel en Christelijke Gereformeerde Kerken

(agenda 9.8)

28-06-02

Commissie: deputaatschap Kerkelijke eenheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid;
2. brieven van br. Van Gulp te Dalfsen d.d. 3 januari 2002; br. en zr. De Jong te Drachten d.d. 2 februari 2002; br. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 1 maart 2002; br. Roorda te Rozenburg d.d. 5 maart 2002; br. Van der Molen te Amersfoort d.d. 5 maart 2002; br. De Marie te Berkel en Rodenrijs d.d. 5 maart 2002; br. Heeringa e.a. te Hoogkerk d.d. 12 maart 2002.

In deze brieven wordt kritiek geuit op de door de synode van Berkel en Rodenrijs vastgestelde en door de synode van Leusden gehandhaafde regels voor samenspreking. Met name op de regel

dat plaatselijke kerken kunnen besluiten tot kanselruil en gecombineerde kerkdiensten en gezamenlijke avondmaalsvieringen, indien het kerken betreft waarmee landelijk wordt samengesproken en waarvan de landelijke vergaderingen wederzijds hebben uitgesproken dat ze staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften.

Appellanten geven aan dat deze regel toegepast wordt op de Christelijke Gereformeerde kerken. Zij menen dat deze regel niet van toepassing is op de Christelijke Gereformeerde Kerken

- a. vanwege toelating van Schriftkritiek door die kerken (B. Loonstra);
- b. vanwege de perforatie van kerkgrenzen in die kerken.

Een aantal appellanten geeft ook aan dat kanselruil, gezamenlijke kerkdiensten en avondmaalsvieringen wederzijdse ambtserkenning inhouden, terwijl ambtserkenning pas mogelijk is na officiële vereniging. Zij voeren daarvoor de besluiten van de synodes van Middelburg 1869 en die van Leeuwarden 1891 aan. Die synodes bepaalden dat de voorwaarden voor vereniging van twee kerkverbanden zijn: wederzijdse erkenning van leraars en gemeenten (1869) en het over en weer aanvaarden van elkaars lidmaten, kandidaten, ambten, attesten en tucht (1891).

Appellanten verzoeken te synode genoemde regel weg te nemen en/of te herformuleren.

Besluit:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. van de Christelijke Gereformeerde Kerken hebben de Gereformeerde Kerken uitgesproken dat zij met hen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis; er zijn geen aanwijzingen dat in de Christelijke Gereformeerde Kerken Schriftkritiek wordt toegelaten; over de wijze van kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken, zullen deputaten Kerkelijke Eenheid in de komende periode verder doorspreken met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken, overeenkomstig de door deze synode gegeven instructie;
2. de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Leeuwarden (2001) heeft uitgesproken van oordeel te zijn dat ‘met inachtneming van de noodzakelijke voorzichtigheid gepoogd moet worden verandering te brengen in het omgaan met de perforatie van kerkgrenzen met name waar het gaat om benoeming van ambtsdragers’; dit oordeel geeft aan dat de Christelijke Gereformeerde Kerken dit probleem onderkennen en eraan werken;
3. de Acta van de synodes van 1869 en 1891 geven alleen aan wat de onvermijdelijke consequenties zijn van een vereniging van twee kerken; er wordt geen uitspraak gedaan over het traject naar een vereniging toe. Maar om tot een vereniging te komen moet er ook van tevoren uiter-aard reeds sprake zijn van wederzijdse ambtserkenning.

Het oorspronkelijke voorstel wordt op twee punten gewijzigd. Op voorstel van ds. Jt. Janssen wordt in grond 1 “de wijze van omgang met Schriftkritiek in de Christelijke Gereformeerde Kerken” vervangen door “de wijze van kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken”. Op voorstel van ds. F.J. Bijzet wordt in grond 3 “de noodzakelijke voorwaarden” vervangen door “de onvermijdelijke consequenties” en wordt een tweede zin aan deze grond toegevoegd. Het aldus herziene voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. Twee synodeleden, tevens deputaat Kerkelijke eenheid, blijven buiten stemming.

Artikel 132 – Revisie Regels van Leusden en Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 9.8)

30-08;13-09-02

Commissie: commissie 8

Materiaal:

1. Acta GS Leusden 1999, Artikel 86, besluit 2.8: de synode besloot het Kader voor plaatselijke samensprekingen, zoals vastgesteld door de GS Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 83, besluit 4), als volgt te verduidelijken c.q. op onderdelen te veranderen (wijzigingen cursief gedrukt):
 “8. het besluit tot voorgaan in elkaars diensten en het wederzijds toelaten aan het avondmaal zal alleen genomen worden, indien het kerken betreft waarmee landelijk wordt samengesproken en waarvan de landelijke vergaderingen wederzijds hebben uitgesproken dat ze staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften. *In incidentele gevallen kan met instemming van de classis en deputaten ad art. 49 KO een uitzondering gemaakt worden voor een Nederlands Gereformeerde kerk;*”

Gronden:

- “2. Een uitzonderingsclausule is gewenst voor bijzondere situaties die zich voordoen met plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerken. Waar plaatselijk vergaande overeenstemming groeit van kerkelijk samenleven mag dat uitdrukking vinden in de viering van woord en sacrament ook wanneer de desbetreffende kerkverbanden (nog) niet aan samensprekingen toegekomen zijn;”
2. brieven van de kerken te Assen-Zuid, Bergschenhoek, Den Helder (met één adhesiebetuiging), Drachten-Oost, Emmeloord, Hardenberg-Centrum, Rijnsburg, Spakenburg-Noord en Ten Boer en van ds. P. van Gulp te Dalfsen (met 136 adhesiebetuigingen), van L. Heeringa en 7 anderen te Hoogkerk (met bijlagen en met 2 adhesiebetuigingen), B. de Jong en T. de Jong-Tolsma te Drachten, H.J. Mooibroek te IJsselmuiden, S. de Marie te Berkel en Rodenrijs (met 3 adhesiebetuigingen), A. van der Molen te Amersfoort, L. Roorda te Rozenburg en A. Slagter te Emmen, waarin zij vragen de uitzonderingsclausule ten aanzien van plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerken uit het midden van de kerken weg te nemen.

De onderbouwing van deze verzoeken is als volgt samen te vatten:

1. In een *algemene* regeling voor plaatselijke samensprekingen past niet een clausule waarin de Nederlands Gereformeerde Kerken een *aparte* positie krijgen; deze uitzonderingspositie is niet onderbouwd (wat is het specifieke van de Nederlands Gereformeerde Kerken dat een uitzonderingsclausule rechtvaardigt, waarom is deze uitzonderingsbepaling ‘gewenst’?) en plaatst de Nederlands Gereformeerde Kerken in een voorkeurspositie boven andere kerken.
2. De uitzonderingsclausule is ongeconditioneerd en bevat geen duidelijke handvatten om te beoordelen wanneer er plaatselijke sprake is van ‘vergaande overeenstemming van kerkelijk samenleven’.
3. Deze clausule harmonieert niet met de uitspraak van de synode (art. 84) dat er helaas geen mogelijkheden zijn om met de Nederlands Gereformeerde Kerken tot landelijke samensprekingen te komen met het oog op kerkelijke eenheid, onder andere omdat de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Doorn 1998 een duidelijk signaal heeft afgegeven dat ze geen strakkere binding aan de belijdenisgeschriften wil.
4. Samenspreken met kerken uit een kerkverband waarvan als zodanig niet is uitgesproken, dat het staat of wil staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis, kan niet zomaar aan de hand van de bestaande regeling, die juist principieel uitgaat van een kerkverband waarvan het bovengenoemde *wel* is uitgesproken; zou men toch een uitzonderingsclausule willen maken, dan vereist dat minstens een aanhangsel waarin duidelijkheid wordt verschaft over zaken als: hoe dient de desbetreffende kerk zich op te stellen ten aanzien van de binding aan de gereformeerde confessie en kerkorde (regel 1); hoe moeten de relevante besluiten van meerdere vergaderingen, ook die van de – in dit geval – Nederlands Gereformeerde Kerken in dit gesprek functioneren (regel 4); hoe kan en moet een plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk in haar samensprekingen afstemmen op het beleid van het landelijk kerkverband (regel 5 en 6)?

5. In het Akkoord van Kerkelijk Samenleven (AKS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken zorgen de volgende punten voor onduidelijkheid: in de Nederlands Gereformeerde Kerken doen de leden belijdenis van ‘het ware geloof’ en zijn ze niet gebonden aan de gereformeerde leer; het is onduidelijk of het AKS ook leertucht kent, of de gemeente wordt ingeschakeld in voortgaande censuur, welke garanties er zijn in de Nederlands Gereformeerde Kerken voor bewaking van de kansel inzake gereformeerde koers van een genabuurde kerk of een regionale vergadering, wat de status is van een verklaring “ten genoegen van de eigen kerkenraad” bij afwijking van de leer en hoe het zit met het appèlrecht;
6. Zowel de GS Berkel 1996 (art. 80, besluit 2.a) als de GS Leusden 1999 (art 86, besluit 1, grond 4; besluit 5 a en c, grond 1) drongen erop aan plaatselijke en landelijke ontwikkelingen zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen.
7. De formulering in grond 2 dat “de desbetreffende kerkverbanden (nog) niet aan samensprekingen toegekomen zijn” suggereert ten onrechte dat van samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken nog niet veel werk gemaakt is; de werkelijke situatie is dat de synode van Berkel na verkennende gesprekken helaas moest constateren dat samensprekingen op dit moment “niet mogelijk zijn”; Leusden viel Berkel daarin bij;
8. De Christelijke Gereformeerde Kerken besloten in 1998 de landelijke samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken te stoppen vanwege dezelfde obstakels die ook de Gereformeerde Kerken zien. Als kerken hebben wij jarenlang aangedrongen op deze duidelijkheid; nu deze stap gezet is, hebben we onze erkentelijkheid daarvoor uitgesproken. Het is tegenstrijdig met dit alles nu als kerken mogelijkheden te openen in de richting van vergaande plaatselijke samenwerking met Nederlands Gereformeerde kerken, temeer waar een dergelijke samenwerking tussen Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde kerken voor grote moeite heeft gezorgd.
9. Door aan plaatselijke kerken vrijheden te bieden die aanzienlijk verder gaan dan het landelijk kerkverband wil gaan, wordt dat kerkverband als het ware opgeblazen; het toestaan van uitzonderingssituaties kan in de toekomst binnen het kerkverband bovendien zorgen voor gecompliceerde situaties die verdere besluitvorming ten aanzien van samensprekingen onnodig onder druk kunnen zetten;
10. Diverse Schriftgegevens (Matt. 16 : 18, Ef. 1 : 22-23, Kol. 1 : 18, Hand. 11 : 22, Hand. 15, Tit. 3 : 10, 1 Tim. 5 : 20-22, Ex. 23 : 2, 2 Petr. 2 : 1, Matt. 18 : 15-17, 2 Kor. 13 : 2, Rom. 16 : 7, 1 Kor. 5 : 4-13, 2 Tess. 3 : 6, 2 Tess. 3 : 14, 2 Tim 3 : 5, 2 Joh. 1 : 10) alsmede art. 29 NGB (“Kortom, dat men zich richt naar het zuivere Woord van God, alles wat daarmee in strijd is verwerpt en Jezus Christus erkent als het enige Hoofd”) bewijzen dat het deelhebben van een kerk aan een kerkverband inhoudt de medeverantwoordelijkheid voor het ingaan tegen Gods Woord door dat kerkverband;
3. brief van de kerk te Emmeloord met het verzoek om besluit 2, uitspraak 8 als volgt aan te vullen: “Zo’n plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk zal uitspreken dat zij staat of wil staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis. Zij zal eraan werken dat ook de landelijke NGK zich van harte en onverkort op deze basis gaat stellen”;
4. de kerk te Den Helder verzoekt tevens “een aanhangsel aan de bestaande regelingen toe te voegen waarin op de hierboven aangesneden punten (bedoeld zal zijn: onduidelijkheden in het AKS) duidelijkheid wordt geboden”;
5. A. van der Molen te Amersfoort verzoekt tevens besluit 2.8 zodanig te wijzigen “dat het besluit tot het voorgaan in elkaars diensten en het wederzijds toelaten aan het avondmaal alleen zal kunnen worden genomen, indien blijkt dat de desbetreffende plaatselijke kerk haar kerkverband heeft aangesproken op gebleken tolerantie van afwijking van Schrift en belijdenis. Van de uitkomst daarvan zal zij mededeling doen aan de kerk waarmee zij in overleg is. Deze uitkomst zal de instemming dienen te hebben van de betrokken samensprekende kerken, alsmede van classis en deputaten art. 49 KO”.

Besluit 1:

ondanks haar vreugde over hoopgevende vorderingen in de besprekingen van haar deputaten Kerkelijke Eenheid met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken, de uitzonderingsclausule met betrekking tot Nederlands Gereformeerde Kerken, die door de Generale Synode Leusden aan regel 8 van het kader voor plaatselijke samensprekingen is toegevoegd, in te trekken onder betuiging van spijt voor de onvaste koers op dit punt.

Gronden:

1. de uitzonderingsclausule is innerlijk tegenstrijdig met de algemene bepaling in regel 8 en miskent de bedoeling ervan. Regel 8 bepaalt namelijk dat wanneer er plaatselijk wel overeenstemming bereikt kan worden terwijl dit landelijk niet het geval is, kerken elkaar wel wederzijds mogen erkennen, maar nog niet mogen overgaan tot effectuering van die erkenning door te komen tot eenheid in bediening van Woord en sacrament;
2. ook indien een Nederlands Gereformeerde Kerk plaatselijk wil staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften, biedt dit onvoldoende waarborg voor haar metterdaad (kunnen) staan op deze grondslag. Zij maakt immers deel uit van, staat in voortdurende uitwisseling met en draagt medeverantwoordelijkheid voor het verband van kerken die in hun Akkoord van Kerkelijk Samenleven (nog) geen ondubbelzinnige binding aan de gereformeerde leer verplichtend voor alle kerken en ambtsdragers hebben vastgelegd;
3. aanleiding tot de uitzonderingsclausule zijn de plaatselijke en landelijke samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken. De formulering van de uitzonderingsclausule beperkt zich echter zonder enige grond tot de Nederlands Gereformeerde Kerken. Ook noemt de clausule geen nadere condities waaraan een Nederlands Gereformeerde kerk zou moeten voldoen, voordat de classis en de deputaten ad art. 49 KO hun goedkeuring kunnen geven aan wederzijdse kanselruil en openstelling van de avondmaalstafel;
4. het toestaan van vergaande vormen van plaatselijke eenwording bij het ontbreken van een dergelijke eenwording op kerkverbandelijk niveau kan de prikkel wegnemen om te blijven verlangen naar en te werken aan volledige eenheid van beide kerkverbanden;
5. deze pendelbeweging in het synodebeleid kan helaas – onbedoeld en onterecht – worden opgevat als een negatief signaal aan de Nederlandse Gereformeerde Kerken, juist in een fase waarin deputaten Kerkelijke eenheid verblijdende ontwikkelingen melden.

Besluit 2:

kerken die reeds met een Nederlands Gereformeerde kerk zijn overgegaan tot het voorgaan in elkaars diensten en/of het wederzijds toelaten aan het avondmaal of die daartoe reeds afspraken hebben gemaakt, in overweging te geven vooralsnog in goed overleg geen verdergaande stappen te zetten.

Gronden:

1. het zou onbillijk en onethisch zijn kerken te dwingen om terug te komen op reeds gemaakte afspraken op basis van de ruimte die de Generale Synode Leusden 1999 bood; wel mag aan deze kerken in overweging gegeven worden dat zij mee de moeite dragen van het feit dat er nog steeds onduidelijkheden zijn inzake de binding aan de gezonde leer zoals hierboven verwoord bij besluit 1, grond 2 en deze moeite aan de plaatselijke Nederlands Gereformeerde kerk uitleggen;
2. ook wanneer de verstrekkende beslissing om in de dienst van Woord en sacrament tot eenheid te komen nog moet wachten tot ook landelijk overeenstemming is bereikt, blijft het volgens het

kader mogelijk om elkaar wederzijds van harte te erkennen als kerk van Christus en op een aantal punten afspraken tot samenwerking te maken.

Besluit 3:

aan de verzoeken genoemd onder materiaal 3, 4 en 5 niet te voldoen.

Grond:

Besluit 1 maakt deze verzoeken overbodig.

De bespreking wordt geleid door de assessor br. A.Joh. Kisjes. Prof. dr. M. te Velde is aanwezig als adviseur.

De vorige synode maakte bij de regels voor kerkelijke samensprekingen een uitzondering voor de omgang met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Terwijl landelijke en plaatselijke samensprekingen met elkaar in de pas dienen te blijven, gold voor de omgang met deze kerken, dat soms plaatselijk al tot kanselruil en dergelijke kan worden overgegaan terwijl dat landelijk nog niet zo is.

De commissie Holland-Noord, die deze zaak voorbereid had, komt in haar voorstel tot de conclusie dat het niet goed was dat deze uitzondering gemaakt is. De bezwaren op dit punt moeten toegestemd worden. In de bespreking gaan velen in op het mogelijk effect van zo'n uitspraak. Is het een prikkel om de zaken die scheiding maken, in alle ernst te gaan bespreken, of is het eerder een koude douche die het gesprek belemmert?

Enige onduidelijkheid is er over de vraag, om hoeveel gemeenten het gaat die hierdoor niet verder kunnen. Een snelle raadpleging van de deputaten voor kerkelijke eenheid geeft de indruk dat het er niet vele zijn. Maar hier en daar is het toch aan de orde.

Het zal ook niet de bedoeling zijn, dat kerken waar al volgens deze uitzonderingsclausule gewerkt wordt, op hun beleid terugkomen.

Deputaten Kerkelijke eenheid, die in de schorsing geraadpleegd worden, geven aan, dat het in de praktijk moeilijk uit te leggen is, waarom de uitzondering gemaakt is. Het raakt de verhouding tussen plaatselijke kerk en landelijk verband, waarover nog veel gestudeerd moet worden. Is dit dan niet een ingreep ten gunste van het verband? Anderzijds is het verband van de kerken juist gegeven om de schapen van Gods kudde te beschermen. En is dat nu net niet de kernvraag in het gesprek met de Nederlandse Gereformeerde Kerken?

Op 13 september wordt de bespreking voortgezet. De commissie is met het aanpassen van het voorstel zoveel mogelijk tegemoet gekomen aan de vragen die gesteld zijn. Zo is een betuiging van spijt over deze koerswijziging opgenomen: we willen geen negatief signaal geven. Van ds. P. Houtman is er een tegenvoorstel. Dat wil de uitzonderingsclausule laten staan.

Een amendement van ds. R. van Wijnen om de woorden over spijtbetuiging te schrappen wordt verworpen met 3 stemmen voor.

Het voorstel van de commissie wordt aangenomen met 22 stemmen voor en 2 onthoudingen. Het tegenvoorstel is hiermee verworpen. De preses merkt op, dat in wezen het voorstel en het tegenvoorstel hetzelfde bedoelen: eenheid met het totale kerkverband van de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Hoofdstuk 10 – Zending, hulpverlening en oecumene

Artikel 133 – Zending en hulpverlening

(agenda 10.1)

31-05;06-06-02

Commissie: commissie 7 en de Algemene Vergadering van Z&H, bestaande uit de deputaatschappen Zending en hulpverlening, Institute of Reformed Theological Training en het bestuur van de voormalige vereniging *De Verre Naasten*

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor zending en hulpverlening (Z&H) en Institute of Reformed Theological Training (IRTT);
2. brief van de kerkenraad van de kerk te Voorthuizen-Barneveld d.d. 7 maart 2002, waarin zij aanbeveelt de quota voor de verschillende zendende instanties voor een deel gelijk te trekken.

Besluit 1:

deputaten onder hartelijke dank te dechargeren en het door hen gevoerde beleid, zoals hieronder weergegeven, goed te keuren.

met betrekking tot 'integratie'

- a. de verrichte werkzaamheden van het deputaatschap Z&H en het deputaatschap IRTT die hebben geleid tot de vorming van de Algemene Vergadering Z&H waarin het bestuur van de vereniging *De Verre Naasten* (DVN) gelijkwaardig participeert;
- b. de verrichte werkzaamheden van het deputaatschap Z&H, het deputaatschap IRTT en de AV Z&H die hebben geleid tot de integratie van de bureaus van DVN en IRTT;
- c. de overdracht van de BBK-hulpprogramma's aan de geïntegreerde organisatie;
- d. de besluitvorming van de AV Z&H met betrekking tot de juridische vormgeving en de naamgeving van de geïntegreerde organisatie.

met betrekking tot 'samenwerking'

- a. de verrichte werkzaamheden van deputaten Z&H en de AV Z&H om, als voorwaarde voor het structureren van een samenwerkingsrelatie, te komen tot een zo compleet mogelijke inventarisatie van enerzijds beleid, plannen en programma's van de 'zendende instanties' en anderzijds de visie van de 'zendende instanties' op 'samenwerking met Z&H';
- b. de vormen van samenwerking die met verschillende 'zendende instanties' zijn overeengekomen.

met betrekking tot 'overleg'

- a. de verrichte werkzaamheden en in dat verband gemaakte afspraken gericht op het structureren van goed overleg met het deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken (BBK);
- b. de verrichte werkzaamheden en in dat verband gemaakte afspraken gericht op het structureren van goed overleg met het deputaatschap Diaconale zaken;
- c. de verrichte werkzaamheden gericht op een goede samenwerking met de Theologische Universiteit te Kampen;

- d. de verrichte werkzaamheden gericht op een goede samenwerking met het Dienstenbureau van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

met betrekking tot 'financiën'

- a. het beheer door het deputaatschap Z&H van de door BBK ter beschikking gestelde gelden;
- b. het beheer door het deputaatschap IRTT van de door de kerken via de quota beschikbaar gestelde gelden;
- c. de getroffen regeling voor de overdracht van de BBK-fondsen voor de realisatie van de overgedragen hulpprojecten;
- d. het overleg gevoerd met het deputaatschap Financiën en beheer over de ontwikkeling van een financieel beleid voor de geïntegreerde organisatie.

met betrekking tot IRTT-activiteiten onafhankelijk van integratie

het gevoerde beleid en de verrichte werkzaamheden van deputaten IRTT in het besturen van het bureau IRTT met het oog op de realisatie van de IRTT-programma's.

Besluit 2:

- a. een nieuw deputaatschap te benoemen, met de naam *deputaten voor zending, hulpverlening en training*, waarvan de leden zijn geselecteerd volgens de volgende criteria: de leden van het deputaatschap hebben
- kennis van en vertonen nauwe betrokkenheid bij het kerkelijk leven in Nederland en in de doelsituaties waar Z&H-programma's worden gerealiseerd;
  - kennis van de internationale verhoudingen tussen de Eerste en de Tweede en Derde Wereld;
  - een goede vaardigheid in het beoordelen van processen van strategie-, beleid- en programmavorming;
- b. het nieuwe deputaatschap op te dragen
1. het Instituut voor Zending, Hulpverlening en Training te besturen volgens de richtlijnen die in overeenstemming zijn met het vastgestelde bestuursconcept (zie Bijlage X 1a);
  2. zo spoedig mogelijk een directiestatuut te formuleren en vast te stellen waarin de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de directie van het instituut in relatie tot het deputaatschap zorgvuldig zijn beschreven;
  3. het instituut te besturen overeenkomstig het door de generale synode vastgestelde beleid (zie Bijlage X 1a);
  4. nieuw beleid te ontwikkelen waar perspectieven zich voordoen die passen binnen de visie en strategie die door de generale synode voor Z&H is vastgesteld.
  5. hun werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat door de synode zal worden toegezonden;
  6. in overleg met deputaten Financiën en beheer en BBK te regelen dat aan het deputaatschap ter beschikking worden gesteld de bedragen die voor de komende jaren door BBK waren gereserveerd voor de inmiddels overgedragen BBK-hulpprojecten;
  7. zich in te zetten voor het werven van fondsen in de kerken of daarbuiten (voorzover beleidsmatig goedgekeurd) ter bekostiging van het overige deel van de begroting;
  8. aan de volgende generale synode voorstellen voor te leggen met betrekking tot een financieel beleid inzake het deputaatschap, waarbij een definitieve vorm wordt voorgesteld voor de inkomsten van de geïntegreerde organisatie;
  9. een goede regeling voor het betalen van 'externe diensten' vast te stellen;

10. in de samenwerking met de zendende instanties met betrekking tot structurering van en inbreng in de samenwerkingsrelatie op de ingeslagen weg voort te gaan;
11. het ROFOR-netwerk te onderhouden en waar mogelijk te streven naar een kerkverbandelijke inkadering van de projecten;
12. onderzoek te doen naar de ongelijkheid van de door zendende instanties gegeven quota en in overleg met deze instanties eventueel te komen met een voorstel tot aanpassing;
13. aan de volgende generale synode een document voor te leggen ter goedkeuring waarin de component van Generaal Beleid die met name gericht is op de vormgeving van de relatie met overzeese partners en de in die relatie te realiseren programma's, op een samenhangende wijze is beschreven en waarbij de inbreng van de zendende instanties is verwerkt;
14. aan de eerstvolgende generale synode te rapporteren in overeenstemming met de daarvoor geldende richtlijnen en hun rapport zes maanden voor het begin van deze synode aan de kerken te laten toezenden.

Besluit 3:

- a. van de benoemde deputaten een gewenst aantal te benoemen tot bestuur van de stichting *De Verre Naasten*;
- b. het bestuur van de stichting *De Verre Naasten* op te dragen de stichting te besturen in overeenstemming met de vastgestelde statuten van de stichting.

Op 31 mei zijn de deputaten drs. B.W. Gort, dr. L.J. Joose, dr. A.D. Vreugdenhil alsmede bureaudirecteur M.J. van Hulst aanwezig, daarnaast zr. A. van Bruggen, die in Benin werkt. Op 6 juni zijn aanwezig de deputaten zr. A.J. Bekker-Holtland, dr. L.J. Joosse, br. J. Messelink en dr. A.D. Vreugdenhil en de medewerkers B. Bolt, M.J. van Hulst en B. v.d. Lugt.

Het op de vorige synode benoemde deputaatschap rapporteert op deze synode voor het eerst. Dat betekent dat de zendingszaken, die in 1951 van de synodetafel verdwenen waren, weer terug zijn. Deputaten hebben veel aandacht moeten besteden aan organisatorische zaken, die hun door de synode van Leusden opgedragen waren. Hun rapport wordt daardoor gekenmerkt. Sommige afgevaardigden missen juist daardoor de warme sfeer die het onderwerp zending moet kenmerken. In een volgend rapport, als de zaken inhoudelijk meer aan de orde komen, zal dat anders zijn.

Er waren op het gebied van zending en hulpverlening drie stromen, die bij elkaar gevoegd moesten worden. Allereerst de groei van de hulpverlenende activiteiten, ook het trainingsinstituut voor kerkelijke leiders in het buitenland, het IRTT, en in de derde plaats de organisatie voor barmhartigheidswerk *De Verre Naasten*. Daar is veel werk voor verzet; een samenwerkingsvorm voor zendende instanties moet nog ontwikkeld worden. Voor de volgende synode willen deputaten komen met voorstellen over gezamenlijk beleid.

Wanneer het om een centrale aanpak gaat, komt ook de verhouding met de plaatselijke kerken, die het zendingswerk uitvoeren, aan de orde. Neemt het deputaatschap hun verantwoordelijkheid niet over en worden kerken en instanties niet gedwongen tot samenwerking als ze zelf er niet aan toe zijn? Een amendement van ds. A.J. van Zijlekom om uit te spreken dat deputaten nooit mogen dwingen tot samenwerking, wordt echter verworpen met 8 stemmen voor.

Vragen leefden er ook over de institutionele financiering. Hoe zit het dan met de betrokkenheid van kerkleden? Deze vorm van financiering is echter aan een maximum gebonden en mag bijvoorbeeld nooit gebruikt worden voor personele kosten. Dit deputaatschap wil, overigens ook in verband met de betrokkenheid, geen quota heffen, maar de benodigde gelden bijeenbrengen door vrijwillige bijdragen. Sponsoring door instellingen en bedrijven hoort ook tot de mogelijkheden.

Het voorstel wordt aangenomen; 1 broeder onthoudt zich van stemming.

Artikel 134 – Benoeming deputaten Zending, hulpverlening en training (agenda 10.2)

22-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Zending, hulpverlening en training worden benoemd:

Primi	Secundi
ds. L.J. Joosse (s), Groningen (2005) *	ds. G.J. van Enk, Assen
A.J. Bekker-Holtland, Gouda (2008) *	C. van der Kolk, Bedum
R.F. Folkerts, Zwolle (2011) *	ds. W. Scherff, Spakenburg
B.W. Gort, Zwolle (2008) *	C. Smallembroek, Ede
J.L. Joosse, Bunschoten (2008)	
C.M. Manni, Amersfoort (2011) *	
J. Messelink, Kampen (2011) *	
ds. R.Th. Pos, Ommen (2011) *	
C.F. Stolper, Heerde (2011) *	De namen van de bestuursleden van de Stichting De Verre Naasten zijn met * aangeduid (zie Acta artikel 33, besluit 3a)

Artikel 135 – Ontvangst afgevaardigden buitenlandse zusterkerken (agenda 10.4)

17.18-05-02

Op 17 en 18 mei, de dagen waarop het rapport van deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken op de agenda staat, ontvangt de synode zeventien buitenlandse gasten, afgevaardigd door twaalf zusterkerken, te weten:

uit	kerk	naam
Indonesië	Gereja-Gereja Reformasi Musyafir	* rev. Yonson Gibeon Dethan
	Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia	rev. Matah Biha (alleen op 18 mei)
Australië	Free Reformed Churches of Australia	rev. Wietse Huizinga br. Herman Dekker
Zuid-Korea	Presbyterian Church of Korea	rev. Won-Ho Jeon (Brussel)
Canada	Canadian Reformed Churches	rev. C.L. VanderVelde rev. J. Huijgen
Noord-Ierland	Reformed Presbyterian Church of Ireland	prof. David Mackay
Schotland	Free Church of Scotland	rev. William M. Mackay
	Free Church of Scotland (Continuing)	# rev. John J. Murray br. Alex Morrison
Engeland	Evangelical Presbyterian Church of England and Wales	rev. Richard Holst
Kenia	Africa Evangelical Presbyterian Church	* rev. Daniël Katumu Kithongo, moderator rev. David M. Kimanthi
Zuid-Afrika	Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika	* dr. C.J. Smit prof. A. le Roux du Plooy
	Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika	ds. P. Nel (alleen op 18 mei) ds. J.R. Visser
Spanje	Iglesias Reformadas de España	# rev. Francisco Gómez Paéz
Brazilië	Igrejas Reformadas do Brasil	* br. Laërtes Baltin Vaz

uit	kerk	naam
in de middagzitting voegt zich hierbij		
Nieuw-Zeeland	Reformed Churches of New Zealand	* br. J. Leenders

* een zusterkerkrelatie wordt voorgesteld

kerkelijk contact

Zij zijn vergezeld door een groot aantal leden van het deputaatschap voor betrekkingen met buitenlandse kerken en hun secretaresse zr. G.A. Enter-Hindriks. Andere buitenlandse zusterkerken, zoals de Reformed Church in de United States en de Iglesia Reformada en Venezuela, hebben per brief een groet aan de synode overgebracht. De voertaal in de vergadering is deze beide dagen Engels; de assessor voert namens de synode het woord.

De assessor, dr. E.A. de Boer, die de vergadering opent, wijst in zijn openingswoord op de twaalf poorten van het nieuwe Jeruzalem, uit alle richtingen. Uit alle hoeken van de wereld leidt Jezus Christus zijn volk naar zijn Koninkrijk. Elke poort draagt de naam van een zoon van Jakob. God houdt van verscheidenheid. Vandaag verwelkomen we als onze gasten broeders uit de hele wereld. We verheugen ons erover dat we hierin de werkelijkheid van Pinksteren mogen zien.

Op verzoek van de preses verklaren alle aanwezige buitenlandse afgevaardigden in te stemmen met de in hun kerken aangenomen geloofsbelijdenissen, de drie formulieren van eenheid en/of de Westminster Standards. Zij worden allen gezamenlijk, maar ook per afvaardiging, door de assessor toesproken. Daarna spreekt elk van hen de synode toe, waarop een van de leden van de synode hen beantwoordt.

De assessor memoreert in zijn toespraak tot de afgevaardigden van de *Free Reformed Churches of Australia*, dat zij ook een brief hebben overhandigd waarin zij op vier punten hun bezorgdheid uitspreken over de ontwikkelingen in de Nederlandse zusterkerk. Die zorgen zullen te zijner tijd bij de behandeling van de genoemde punten betrokken worden. Hij wijst op het gemeenschappelijk fundament en de gedeelde achtergrond, ondanks verschil in cultuur.

In zijn toespraak staat rev. Wietse Huizinga van de Free Reformed Churches of Australia stil bij het vele gemeenschappelijke dat de kerken in Nederland en Australië hebben. In een periode van vijftig jaar zijn de kerken in Australië gerijpt en volwassen geworden. Dat komt uit in een bloeiend kerkelijk leven en o.a. in de zorg voor elkaar. Vanuit die volwassenheid en vanuit een liefdevolle betrokkenheid bij Nederland stellen de Australische deputaten toch een aantal vragen aan de Nederlandse kerken. Vragen over de zegen, die in de Nederlandse kerken sinds de laatste synode opgelegd mag worden door ieder die de kerkenraad machtigt om in de dienst voor te gaan. Vragen rond de aard, het aantal en de historie van de vele voorgestelde nieuwe gezangen; vragen of in het besluit over het vierde gebod niet te veel prijsgegeven wordt van de verbinding tussen sabbatsgebod en kerkbezoek. Vragen over het avondmaal dat in crisissituaties op het slagveld, ook als er geen kerk te vinden is, bediend mag worden ook aan andere dan eigen kerkleden, en vragen rondom de narratieve prediking, die hier en daar te beluisteren valt. Dit laat onverlet het vele goede dat vanuit Nederland ook in Australië genoten wordt. Ds. Huizinga spreekt de hoop uit, dat de kerken in Nederland het vele goede dat ze van God ontvangen hebben, vasthouden en dat God de Drie-enige de kerken wil zegenen.

Ds. M. van Veelen antwoordt namens de synode. Hij wijst erop, dat de Nederlandse kerken na jaren van strijd en onrust eindelijk toekwamen aan vragen rond liturgie en verzekert dat wij als kerken gereformeerd zijn en willen blijven.

In zijn welkomstwoord tot de afgevaardigde van de *Gereja-Gereja Reformasi Musyafir* (GGRM) memoreert de assessor het vele geweld tussen christenen en moslims in Indonesië, en spreekt de hoop uit dat de kerken op Timor mogen worden gespaard. Wij zijn dankbaar voor uw aanbod een zusterkerkrelatie aan te gaan, als gebaar van vertrouwen in eenheid van geloof.

Rev. Yonson Gibeon Dethan voert het woord namens de GGRM. Hij begint met dank te brengen aan de Drie-enige God, die zijn volk overal vergadert. De GGRM zijn begonnen als Pilgrim Churches. Hij

wijst op het werk van de VOC, die zich weliswaar inzette voor economische en politieke doeleinden, maar in wier kielzog toch het evangelie naar Indonesië kwam. Een grote verandering voor de kerken kwam ook met het verdwijnen van de Nederlandse overheid. Het nieuwe regime dwong de kerken zelfstandig te worden in lokale federaties.

Via ds. J. Klamer leerden ze de Gereformeerde kerken kennen en met de GGRI is inmiddels een zusterkerkrelatie aangegaan. Helaas kwam er in 1996 binnen de GGRM een splitsing tussen het meer evangelische en vrijzinnige gedeelte en het gereformeerde gedeelte. Om dat laatste tot uiting te brengen hebben ze besloten de naam Calvinistisch in de naam van de kerken een plaats te geven. Ze willen het gereformeerde graag uitbouwen en zijn dankbaar voor onze hulp daarbij, ook in kerkbouw. Ze bieden ons de zusterkerkrelatie aan. Ds. Dethan wenst de synode wijsheid bij al de beslissingen.

In zijn antwoord dankt ds. K. de Vries namens de synode voor dit aanbod. Hij hoopt dat de kerken de vrijmoedigheid hebben dit aanbod te aanvaarden. Opvallend vond hij de waardering voor de koloniale tijd, waaraan wij inmiddels met schaamte terugdenken. Hij wenst de GGRM toe met de woorden van Paulus in Filippenzen 1, met name vers 9-11, dat God, die het goede werk in hen begon, het ook zal volmaken in de groei in liefde en fijngevoeligheid.

In zijn begroeting van rev. Ho Jeon van de *Presbyterian Church of Korea* memoreert de assessor het al tientallen jaren oude contact, o.a. via het seminarie in Pusan. De Koreaanse kerken groeien te midden van een samenleving vol materialisme en jeugdproblemen. Wij in Nederland kunnen daar evenzo over meepraten. Hij dankt voor de financiële hulp aan de kerk in Enschede na de vuurwerkramp.

Rev. Ho Jeon brengt in het Nederlands de groeten over van de zusterkerk in Korea. Hij dankt voor de mogelijkheid dat zoveel Koreaanse studenten in Kampen studeren. Hij memoreert het wereldkampioenschap voetballen in Korea, dat kansen biedt voor evangelieverkondiging onder de supporters, en de komende presidentsverkiezing in zijn land, waar de meerderheid van de christenen evangelisch of gereformeerd is.

Ds. H. van Veen antwoordt namens de synode. Hij herinnert eraan dat de Koreaanse kerk ons eerste buitenlandse contact was in de Presbyteriaanse wereld (1967) en waardeert de actieve rol van deze kerk in de ICRC. Hij pleit voor intensieve samenwerking tussen de opleidingen in Kampen, Apeldoorn en in Korea.

Vervolgens wordt br. J. Leenders van de *Reformed Churches of New Zealand* begroet. In zijn toespraak vermeldt hij dat hem juist die morgen het verzoek had bereikt zijn kerken hier te vertegenwoordigen. Zijn eigen synode is net afgelopen. Hij is dankbaar dat op de synode het voorstel ligt een zusterkerkrelatie aan te gaan, want zij zijn een andere zuster (CRC in Amerika) kwijtgeraakt en over nog een zuster (CRC Australië) zijn er zorgen, wat reden is om afstand te nemen van hun opleiding in Geelong. Onze leden komen uit allerlei buitenlandse kerken, maar op de synode heerst goede eendracht.

Ds. J.A. Boersema (deputaat) antwoordt dat deputaten de zusterkerkrelatie met de kerk in Nieuw-Zeeland inmiddels hebben besproken met de zusterkerk in Australië en dat deze positief hebben geadviseerd, al hebben zij moeite met de driehoeksrelatie die ontstaat ten opzichte van de Christian Reformed Church of Australia. Hij vraagt de Nieuw-Zeelandse kerk daarvoor begrip te tonen.

Daarna behandelt de synode het voorstel om een zusterkerkrelatie aan te gaan (zie Acta artikel 144). Na de aanvaarding hiervan spreekt de preses de wens uit dat het ook spoedig tot een zusterkerkrelatie kan komen tussen de Reformed Churches of New Zealand en de Free Reformed Churches of Australia.

In zijn welkomstwoord aan de afgevaardigden van de *Canadian Reformed Churches* typeert de assessor beide kerken als tweelingzusters. We zijn ons ervan bewust dat u zorgen hebt over ontwikkelingen bij ons, maar willen graag met u communiceren op het vaste fundament van profeten en apostelen.

Ds. J. Huijgen memoreert, dat zijn kerken nu 24.000 zielen tellen en dat hun laatste synode in het teken stond van kerkelijk contact met kerken in Noord-Amerika. Er zijn kerken aan het kerkverband toegevoegd door zending en evangelisatie. Christus geeft alles wat voor zijn kerken in Canada nodig is. Hij memoreert enkele punten waarop de Canadese kerken de synode in Zuidhorn met aandacht zul-

len volgen. Moge de Here u helpen standvastig te blijven in een gesecculariseerde samenleving. U kunt het niet iedereen naar de zin maken, doe wat God wil.

In zijn antwoord herinnert ds. H. van Veen aan de oude banden sinds het begin van de emigratie. Ook de kerken in Nederland weten dat de contacten met andere kerken in eigen land soms moeizaam gaan. Uw zorgen over bepaalde ontwikkelingen in onze kerken zullen we serieus nemen. We zijn dankbaar dat U zag dat wij trouw willen blijven aan Schrift en belijdenis.

Vervolgens begroet de assessor prof. David Mackay van de *Reformed Presbyterian Church of Ireland*. Hij is zowel docent in dogmatiek en ethiek als predikant en als zodanig een voorbeeld voor ons.

Prof. Mackay dankt voor de ontmoeting met de synode en met andere afgevaardigden, zowel hier als op de vorige synode in Leusden en in ICRC-verband. Hij is dankbaar dat de Ierse kerken mee mogen profiteren van de rijke erfenis in Nederland en memoreert dat de banden met Nederland al 350 jaar oud zijn. Hij is blij met de huidige vrede in Noord-Ierland na 35 jaar geweld en terreur, maar deze vrede is breekbaar en er is zorg over de toekomst. Maar de kerk is in Gods hand.

Ds. J.H. Smit zegt in zijn antwoord namens de synode dat Ierland belangrijker is dan in ons land wel wordt gedacht. Hij roept de Ierse kerken op te bemiddelen in het conflict in de Schotse zusterkerk.

In zijn begroeting van rev. William M. Mackay van de *Free Church of Scotland* memoreert de assessor de diepe wortels van de zusterkerkrelatie. Er was bij u een crisis. Wij verwelkomen ook de vertegenwoordigers van de *Free Church of Scotland (continuing)*. Wij willen niet van een van beide scheiden tenzij omwille van het gereformeerde geloof. We hopen te helpen indien nodig. We kunnen Gods plan niet zien, maar wel de goede strijd strijden, soms op de puinhopen. Het paradijs ligt voor ons, maar de ingang is een nauwe poort. Breng aan uw kerken onze groeten over.

Rev. W.M. Mackay zegt graag de goede banden te willen voortzetten. Hij is verrast door het goede Engels op deze synode; dat zal in Schotland met het Nederlands wel niet lukken. Hij memoreert een gemeenschappelijk aspect in de traditie van de Reformatie: eind 16e eeuw geloofsvervolgung hier, in de 17e eeuw in Schotland. Vandaag is er in Schotland dankbaarheid voor gemeentegroei, ook van Chinezen. Het seminarie telt nu achttien studenten uit de hele wereld. Er wordt gewerkt aan berijming van het Psalmboek tot zingbare psalmen, met prijsgeving van het oude Schotse psalter. Het zendingswerk heeft goede voortgang. Op de moeilijkheden met de Free Church of Scotland (continuing) wil hij hier niet ingaan, maar hij verzekert dat de Free Church staat op het fundament van Schrift en belijdenis. Wij delen met u de liefde voor het Woord en voor Jezus Christus.

Ds. H. Drost zegt in zijn antwoord, dat beide kerken voor dezelfde uitdaging staan in de moderne Europese maatschappij. Hij spreekt de wens uit tot hereniging van de beide kerken in Schotland.

De assessor heet vervolgens de afgevaardigden van de *Free Church of Scotland (continuing)* welkom, die als waarnemers aanwezig zijn. Hij memoreert dat er geen voorstel ligt van deputaten met betrekking tot deze kerk, maar nodigt de afgevaardigden wel uit de synode toe te spreken.

Rev. John J. Murray dankt voor de geboden gelegenheid en ook voor de gastvrijheid en de voorlichting over de kerkelijke en politieke situatie in Nederland. We hebben als kerken veel gemeen. De Reformatie bij u en ons ging dieper dan elders. U hebt christelijke scholen. Wij hadden ze, maar lieten ze gaan in 1870. Zo raken we veel jonge mensen kwijt. Een gemeenschappelijk kenmerk is ook de gecompliceerde kerkgeschiedenis. We bidden dat God ons zijn geleide wil geven in onze situatie. Laten we het gereformeerde geloof vasthouden. Moge u daarvoor een instrument zijn.

Ds. J.H. Smit noemt het geen goed teken dat hier twee partijen de Schotse kerk vertegenwoordigen. Strijd verzwakt de gelegenheid om het evangelie te verkondigen. Hij wijst op de onvergankelijke erfenis die voor ons is weggelegd.

De *Evangelical Presbyterian Church of England and Wales* zijn sinds drie jaar zusterkerk, zo zegt de assessor tot rev. Richard Holst. Er zijn veel contacten met plaatselijke kerken in Nederland. Moge de Here uw kerken groei geven.

Rev. Holst memoreert met dankbaarheid de broederlijke belangstelling en financiële hulp voor zijn kerken vanuit Nederland. U hebt dat werk niet voor niets gedaan. Hij wil deze relaties graag verder

ontwikkelen voorzover de afstand dat toelaat. Er zijn in Engeland en Wales niet veel gereformeerde kerken, maar wij zoeken contact met uw zusterkerken in Schotland en Noord-Ierland. Wij waarderen uw gereformeerde oecumenische gezindheid. Moge God onze wederzijdse banden versterken.

Ds. J.H. Smit spreekt de wens uit, dat de kerken in Nederland mogen profiteren van de ervaring van de zusterkerk in Engeland en Wales om getrouw te zijn in moeilijke omstandigheden.

De assessor verwelkomt de afgevaardigden van de *Africa Evangelical Presbyterian Church* in Kenya. Zij bezoeken ons voor de eerste keer. Deze synode hoopt uw aanbod om zusterkerk te worden, te aanvaarden.

Rev. Kithongo brengt de groeten over van synode tot synode. Hij vermeldt dat zijn kerk de Westminster Confessie en Catechismus onderschrijft en graag het goede nieuws wil verspreiden. Wij leiden veel missionarissen en evangelisten op. Een probleem is dat veel van onze gebouwen herstel nodig hebben. Ook voor vervoer, communicatie en studieboeken is geld nodig. Moge de vrede en de eenheid en de liefde van God u omringen. Als herinnering biedt hij de preses een stenen leeuw aan.

Ds. P.L. Voorberg dankt voor het cadeau, dat past bij het karakter van de preses. Wij hopen dat wij als kerken elkaar kunnen helpen. Wees ervan overtuigd dat God met u is.

De assessor verwelkomt ds. F. Gómez van de *Iglesias Reformadas* in Spanje, die voor de tweede maal vertegenwoordigd zijn. Hij is dankbaar voor het ontstaan van het kerkverband en memoreert de steun van Steun Broederschap Spanje.

Rev. Gomez zegt dank voor de banden tussen beide kerken. De situatie in Spanje is niet erg bemoeidigend: 200.000 protestanten op 40 miljoen inwoners. Zijn kerk is misschien wel de kleinste denominatie: 8 gemeenten op soms 1000 kilometer afstand met samen 300 zielen. Maar wij slaan onze ogen op tot God om wijsheid en vragen Hem arbeiders te sturen in zijn oogst.

Ds. R. van Wijnen herinnert aan goede contacten met voorgangers van de IRE. Er is hoop, als we dicht bij Gods Woord en de gereformeerde confessie blijven. In de kerkgeschiedenis van Nederland zijn voorbeelden van zulke genade van God. Hij belooft de voorbede voor deze kleine kerk in een groot land.

De assessor begroet br. Laertes Baltin van de *Igrejas Reformadas do Brasil*. Het voorstel om een zusterkerkrelatie aan te gaan zal morgen worden besproken.

Br. Laertes vertelt (in het Portugees, getolkt door ds. J.T. Oldenhuis), dat op 5 juli 2000 de gereformeerde kerken in Brazilië een kerkverband hebben gevormd, bestaande uit zes gemeenten en acht gemeenten-in-wording, met samen 200 belijdende leden en 180 doopleden. Alvorens zich te verenigen hebben ze rondgekeken in hun land, maar de IPB toonde geen belangstelling. Een onderling verband was nodig voor de voortgang van de dienst des Woords. Op hun synode van 27 augustus 2002 zal opnieuw worden gesproken over de band met de IPB. Wij willen een missionaire kerk zijn, maar hebben daarvoor contacten met kerken in het buitenland nodig.

Ds. R. van Wijnen spreekt zijn vreugde uit over de vorming van het kerkverband en wenst de IRB wijsheid toe in de omgang met de IPB. Moge God u zegenen, zodat u als een mosterdzaadje groeit.

Op zaterdag 18 mei zijn ook dr. Den Hertog en prof. Peels aanwezig als deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Als nieuwe buitenlandse afgevaardigde is aanwezig ds. Matah Biha van de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia. Hij wordt door de assessor verwelkomd met de mededeling dat de synode de voorgaande dag heeft besloten tot voortzetting van de banden met zijn kerk.

Ds. Biha (in het Indonesisch, getolkt door dr. J.A. Boersema) dankt voor de financiële hulp, die het mogelijk maakte dat hij van zo grote afstand aanwezig kan zijn en getuige kan zijn van het werk van God hier. Hij brengt de warme groeten over van de kerken op Sumba en Timor. In onze zondagse voorbeden gedenken wij altijd de kerken in Nederland. Wij weten dat u voor zware uitdagingen staat, evenals wij in Indonesië. Onze moeite is vooral gelegen in armoede en economische malaise. Ds. Biha doet een beroep op de Nederlandse kerken hen als zwakke en jonge kerk te steunen, zowel materieel als in geestelijk opzicht. Er is nu een kerkverband gevormd van 14 gemeenten, verdeeld over vier

classes. Maar het niveau van de predikanten is betrekkelijk eenvoudig en hun inkomen is slechts een zesde van het minimum voor ambtenaren. Hij zegt dank voor de hulp bij de theologische opleiding en via DVN, maar er is meer nodig. Hij herinnert de synode aan het Schriftwoord: Draagt elkanders lasten. Hij is dankbaar voor het besluit een zusterkerkrelatie aan te gaan met de GGRM. In zijn kerk is een visie ontwikkeld om tot eenheid tussen beide kerken te groeien en samen een theologische school te stichten, als een trompet voor de reformatie in oostelijk Indonesië. Wij zien dat de Here zijn beloften vervult door zijn kinderen bijeen te brengen uit alle stam en taal en volk en natie. Mogen wij elkaar opbouwen in de eenheid van hetzelfde geloof.

Ds. P. Houtman zegt in zijn dankwoord dat de Nederlandse kerken het niet altijd goed hebben gedaan in de relatie tot de Indonesische kerken. Hij dankt voor de voorbede en spreekt zijn vreugde uit over de groei van de kerken in Indonesië. Als wij later op deze synode over de internationale hulpverlening spreken, zullen we ons uw woorden herinneren. Moge God u helpen om standvastig te zijn onder moeilijke omstandigheden.

Vervolgens spreekt de preses de predikanten P. Nel en J.R. Visser, vertegenwoordigers van de *Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika*, toe. Zij zijn vooral aanwezig met het oog op het voorstel van deputaten BBK aan de synode om een zusterkerkrelatie aan te gaan met de Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. Hij spreekt zijn vreugde uit dat de VGKSA steeds meer geworteld raken in hun land, zoals blijkt uit het feit dat predikanten, gemeenten en leden van de Nederduits Gereformeerde Kerk bij hen onderdak vinden.

Ds. P. Nel dankt voor het welkom. In zijn toespraak tot de synode maakt hij melding van de toelating van twee zwarte broeders en van de eerste student van de eigen opleiding tot predikant in zijn kerk-gemeenschap. Voor het eerst konden twee classes worden gevormd. Hij waarschuwt de synode voor erkenning van de GKSA als zusterkerk op dit moment vanwege oprechte bezorgdheid over ontwikkelingen binnen deze kerk. Weliswaar zijn er persoonlijk en plaatselijk hartelijke banden met de GKSA, maar er is zorg over publicaties die neigen tot Schriftkritiek, over het karakter van een nieuwe psalmen- en gezangenbundel en over relaties met andere kerkgenootschappen in Zuid-Afrika.

In zijn dankwoord namens de synode zegt ds. E.A. de Boer, dat hij blij is met de missionaire activiteiten van de VGKSA. Het is uw taak om kerk in dat land te zijn, te midden van de volken die de Here daar een plaats heeft gegeven. Op zijn opmerkingen over de GKSA zal de synode later inhoudelijk ingaan bij de bespreking van het desbetreffende voorstel.

In zijn begroeting van de afgevaardigden van de *Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika*, prof. A. le Roux du Plooy en dr. C.J. Smit, herinnert de preses aan het intensieve contact tussen beide kerken. Wij kwamen op uw synode in mei 2000, daarna was er tripartiete overleg met de VGKSA, o.a. over het verwijt van Schriftkritiek. Onze deputaten zien geen reden om uw gereformeerd gehalte in twijfel te trekken.

Dr. Smit is dankbaar voor de ervaren gastvrijheid en gemeenschap. Wij voeren al dertig jaar het gesprek met u. Voor ons is het belangrijk, in het kader van de eenheid van de gereformeerde kerken wereldwijd, om te komen tot kerkelijke eenheid. U had telkens bezwaren, bijv. vanwege onze banden met de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal). Die hebben we in 1976 verbroken, niet vanwege hun politieke kritiek, maar vanwege hun Schriftbeschouwing en vergaande tolerantie. In al die verwickelingen hebben we ons bij u thuis gevoeld. In 1981 zei uw synode van Arnhem: geen reden om niet samen een te zijn. Maar dat is nooit doorgevoerd, tot droefheid van mijn kerk. Waarom is dit telkens geblokkeerd? Vanmorgen heb ik daarvoor begrip gekregen. Ik kan op alle bezwaren van de kant van de VGKSA antwoorden, maar dat is niet gepast met zoveel buitenlandse gasten erbij. Het debat tussen de VGKSA en ons moet hier niet plaatsvinden. Wel wijs ik erop dat binnen onze kerk indringend wordt gesproken over sommige theologische verschillen en dat een hoogleraar bepaalde uitspraken heeft teruggenomen. Wij aanvaarden de historiciteit en de autoriteit van het Woord van God en laten beslist geen Schriftkritiek toe.

Ds. E.A. de Boer zegt in zijn antwoord dat hij, toen hij VGKSA-predikant in Pretoria was, opkeek tegen de GKSA als grote kerk. Maar in dat grote land zijn ze toch klein. De discussie tussen VGKSA en GKSA doet hem denken aan onze eigen relatie met de Christelijke Gereformeerde Kerken: wat is

eerlijke exegese, wat zijn hermeneutische vragen waarmee je mag worstelen en wanneer kom je toch in Schriftkritische hoek? Hij spreekt de hoop uit op een goed gesprek.

Artikel 136 – Ontvangst van cursisten van het IRTT en hun begeleiders

(agenda 10.4)

31-05-02

Negentien cursisten en vijf begeleiders van het Institute of Reformed Theological Training (IRTT) zijn op 31 mei 2002 de gast van de synode. Ze worden welkom geheten door ds. E.A. de Boer, die erop wijst, dat de kerken, die in hun eigen gelederen op sommige punten verdeeldheid kennen, hier een echte eenheid mogen beleven. En hoewel de gasten op uitnodiging aanwezig zijn als leiders binnen hun kerken, gaat het er bij het bewaren en zoeken van eenheid juist om niet allerlei menselijke leiders te volgen, maar de ene leider van de kerk Jezus Christus, die voor de eenheid van de kerk indringend gebeden heeft. Moge Hij u hier en in uw eigen land daarbij bewaren.

Br. B. van der Lugt introduceert de gasten, die op uitnodiging aanwezig zijn in Nederland. Belangrijk om hiervoor in aanmerking te komen is, dat de kerken waaruit ze komen, op één of andere manier een band hebben met de ICRC. Bij alle gasten, die hij persoonlijk introduceert, wijst hij dat aan. Vele cursisten komen uit Afrika. Een subthema van de cursus die nu gegeven wordt, is de problematiek van de charismatische beweging, die als een storm over Afrika gaat. Belangrijk is ook de uitwisseling van ideeën over de eenheid van de kerk en over de opleiding. Voor de bij elke cursus wisselende gastkerk is het ook een bijzonder verrijkende ervaring. Laten we zo de kracht van de gereformeerde theologie maar tonen.

Na de gezamenlijk gebruikte maaltijd spreken enkele van de gasten over de verbondenheid van de kerken in Nederland, Afrika en Azië in het geloof in het woord van God, waarin alleen een antwoord ligt op de uitdaging van de charismatische beweging. In Nederland hoeven we niet te denken dat we alleen staan, want er zijn er nog steeds de zeventuizend die de knie voor Baäl niet gebogen hebben. Zingend in Engels en Swahili nemen ze afscheid.

Artikel 137 – Betrekkingen buitenlandse kerken

(agenda 10.4)

20-04;22-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken.

Besluit 1:

het beleid van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken goed te keuren en hun décharge te verlenen onder hartelijke dank voor hun werkzaamheden.

Besluit 2:

het door deputaten herziene beleidsplan BBK te aanvaarden, inclusief de daaraan toegevoegde bijlagen ‘Werkwijze bij het aangaan van relaties’; ‘Inbreng zusterkerken bij besluitvorming GKN(v)’; ‘Dubbele correspondentie’; ‘Verhouding Z&H en BBK’; ‘Documentatiebladenset’.

Grond:

een actueel beleidsplan is voor de uitvoering van de werkzaamheden noodzakelijk. Datzelfde geldt voor werkdocumenten over zaken die vaak aan de orde komen, zoals het aangaan van zusterkerkrelaties, dubbele correspondentie etc.

Besluit 3:

opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. het beleid en het werk ten aanzien van de buitenlandse kerken voort te zetten;
- b. de ontvangst van buitenlandse gasten op de volgende synode tijdig voor te bereiden door
  1. de vijfde week van die generale synode te reserveren voor een nader met het moderamen af te stemmen programma;
  2. zorg te dragen voor een gastvrije begeleiding van aankomst tot en met vertrek;
- c. waar nodig overleg te hebben met deputaten Zending, hulpverlening en training over het verlenen van gewenste hulp aan buitenlandse (zuster)kerken en hun beider beleid op elkaar af te stemmen;
- d. overleg te hebben met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken en kerken die lid zijn van de ICRC, over het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelaties;
- e. richtlijnen op te stellen voor de contacten met 'losse' plaatselijke kerken in het buitenland, die aan een kerk uit het kerkverband zijn toevertrouwd;
- f. hun werk te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;
- g. van hun arbeid verslag uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van die synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. (ad opdracht c) kerkelijke contacten en hulp zijn sterk met elkaar verbonden;
2. (ad opdracht d) dit overleg is nodig om beleid op elkaar af te stemmen en verwarring bij onze buitenlandse relaties te voorkomen.

Besluit 4:

deputaten verder op te dragen

in overleg met de hulpverleningsinstanties, te weten de Overijsselse Zendingsdeputaten, de Groninger Zendingsdeputaten, de zendende kerk van Middelburg, de zendingsdeputaten Friesland, de Commissie van Overleg en de Indonesiëraad contact op te nemen met de GGRI (Papua) op Papua en de GGRI (Kalbar) op Kalimantan Barat, deze contacten te onderhouden en te onderzoeken wanneer en hoe verantwoord toegewerkt kan worden naar een zusterkerkrelatie met de GGRI (Papua) en de GGRI (Kalbar).

Gronden:

1. de GGRI (Papua) zijn gereformeerde kerken ontstaan uit het voormalige en huidige zendingswerk van de zendende kerken van Enschede-Noord, Groningen-Noord, Middelburg, Spakenburg-Zuid en Toronto (CanRC), terwijl de GGRI (Kalbar) zijn ontstaan uit het zendingswerk van de zendende kerk te Drachten-Oost;
2. zij zijn evenals de GGRI-NTT gereformeerde kerken in Indonesië;
3. met de GGRI-NTT onderhouden de Gereformeerde Kerken in Nederland een zusterkerkrelatie, met de overige GGRI nog niet.

Besluit 5:

deputaten te machtigen voor de komende drie jaar, op dezelfde basis als in de vorige periode, via deputaten Zending, hulpverlening en training professionele krachten in te schakelen en kantoorruimte te huren voor de secretariaats- en administratieve werkzaamheden.

Grond:

in de praktijk is gebleken dat voor de vervulling van de secretariële en administratieve taken van het deputaatschap professioneel personeel en een goede werkruimte nodig is. De omvang van het secretariaatswerk zal na de afsplitsing van Zending en Hulpverlening niet afnemen.

Aanwezig zijn de deputaten ds. R. ter Beek, ds. T. de Boer, dr. J.A. Boersema, br. E. Gosker, ds. A. de Jager, ds. M.H. Oosterhuis, ds. J.J. Schreuder, br. D. de Vos en ds. R. van Wijnen en een van de secretarissen van het deputaatschap, zr. G.A. Enter-Hindriks.

Dr. J.A. Boersema presenteert het beleid van de deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken. Na de vorige synode, die besloot tot een nieuw deputaatschap Zending en Hulpverlening, is er een accentverschuiving gekomen in het werk. Een goede samenwerking wordt gezocht. Ook wordt geprobeerd om samen met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken het werk te organiseren.

Een van de problemen die zich voordoen, is de geweldige uitbreiding van het werk. Voor de hand liggend is het dan dat de kerken zich zouden beperken tot contacten in een regio van de wereld. Maar de aard van de contacten verzet zich daartegen.

Er liggen zo weer voorstellen om nieuwe zusterkerkrelaties aan te gaan dan wel daarheen te werken.

In de algemene ronde werden al veel vragen gesteld rond de diverse contacten in de wereld. Enkele lijnen uit die bespreking:

Deputaten dringen toch wel aan op eenheid, als ze contact hebben met twee kerken in een land? Soms liggen ze gewoon te ver uit elkaar. Waar zijn wij als Nederlandse kerken geholpen met al die contacten? Zorg wordt uitgesproken over de situatie in Schotland, waar een breuk is gekomen binnen de Free Church of Scotland. Deputaten hebben daar nog geen oordeel over. Ook de situatie rond de Igreja Presbiteriana in Brazilië vraagt de aandacht.

Op 22 juni 2002 komen de deputaten opnieuw voor de bespreking van het algemene besluit. Aanwezig zijn dan dr. J.A. Boersema, br. B. Bolt, ds. D. Griffioen, br. J.L. Joosse en aspirant-deputaat ds. J. Plug. Bij het voorstel zijn of worden een aantal amendementen ingediend.

Ds. H. Drost wil via een amendement onderzoeken of er een goede limitering van het aantal contacten kan plaatsvinden. Kunnen veel contacten niet via de ICRC lopen? Zeker nu deputaten Zending, hulpverlening en training ook hun netwerk opbouwen. Vanuit de vergadering wordt gesteld dat al die contacten veel geestelijk kapitaal aan de gemeente hier onttrekken. Maar deputaten ontkennen dit.

In geding is artikel 47 van de Kerkorde, dat spreekt over zoveel mogelijk contact. Maar gaat het dan om het aantal contacten of juist over de kwaliteit daarvan? Het amendement wordt verworpen met 11 stemmen voor en 2 onthoudingen.

Br. G. Markerink wil via een amendement de kerken ervan verzekeren dat ze voor zichzelf ook de vruchten van dit buitenlandwerk terugzien. Dit amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor en 4 onthoudingen.

Br. P.F. van de Groep en ds. A. van Houdt dienen een amendement in om de opdracht van deputaten uit te breiden: zij willen dat deputaten contact opnemen met de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia op Irian Jaya en Kalimantan Barat. Het zou goed zijn voor het zelfrespect van de kerken, als in onze familiefoto deze kleine zusjes niet ontbreken. Br. J.H. van Pijkereen heeft hierop een subamendement: hij wil ook laten onderzoeken of een zusterkerkrelatie al mogelijk is. Het subamendement van br. Van Pijkereen wordt aangenomen met 15 stemmen voor, 4 onthoudingen en 14 tegen. Het amendement-Van de Groep-Van Houdt wordt aangenomen met 1 stem tegen en 6 onthoudingen.

Ds. T. Wendt dient een amendement in; hij vindt dat kerken die contact hebben met lokale kerken in het buitenland, aan zichzelf overgelaten worden en wil graag dat de deputaten voor dit soort contacten richtlijnen ontwikkelen. Dit wordt aangenomen met 22 stemmen voor en 3 onthoudingen. Het hele besluit komt in stemming en wordt aangenomen; 1 broeder onthoudt zich van stemming.

Artikel 138 – Benoeming deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken
(agenda 10.5)

29-06-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken worden benoemd:

Primi	Secundi
K. Wezeman (s), Haren (2011)	J.M.A. Boerma-Buurman, Zaandam
ds. J.M. Batteau, 's-Gravenhage (2005)	L.C. Flokstra, Zwolle-Berkum
ds. R. ter Beek, Capelle aan den IJssel (2008)	ds. J. Jansen, Enumatil
ds. J.A. Boersema, Apeldoorn (2005)	A.H. Kuiper, Hengelo
B. Bolt, Heerde (2008)	ds. A.S. v.d. Lugt, Rotterdam
ds. H. ten Brinke, Bodegraven (2011)	ds. D. Mak, Hoek
E. Ensing-Maatkamp, Zwolle (2008)	A. Petter, Dalfsen
A.J. Grashuis, Delfgauw (2005)	J.M. Schaap-Hoetmer, Kampen
ds. D. Griffioen, Duivendrecht (2005)	E. Urban, Zwolle
ds. Th.J. Havinga, Zuidlaren (2011)	ds. W.F. Wisselink, Leek
ds. E.J. Hempenius, Barneveld (2011)	
H. Huberts, Wezep (2011)	
ds. R.C. Janssen, Ens (2011)	
J.L. Joosse, Bunschoten (2005)	
ds. J.P. Kruiger, Hilversum (2011)	
ds. J. Plug, Rotterdam (2011)	
Th. Karelse, Capelle aan den IJssel (2011)	
W. Kuipers, Hattem (2011)	
prof. G. Kwakkel, Kampen (2011)	
ds. P.K. Meijer, Hardenberg (2011)	
H. Olde, Nijmegen (2005)	
C. Scheepstra, Den Hoorn (2011)	
D. de Vos, Amersfoort (2008)	
ds. R. van Wijnen, Middelburg (2011)	

Artikel 139 – Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT)
(agenda 10.7)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. zich schriftelijk op de hoogte te houden van de kerkelijke ontwikkelingen binnen de GGRI-NTT op Sumba, Timor en Sabu. Volgens planning moet de tweejaarlijkse synode van de GGRI door onze deputaten bezocht worden. Deputaten GGRI worden uitgenodigd voor een bezoek aan de synode van de Gereformeerde Kerken;
- b. namens de Gereformeerde Kerken de zusterkerkrelatie met de GGRI te onderhouden. Een aandachtspunt is er bij de kerken op aan te dringen de kerkelijke tucht op de juiste wijze toe te passen en ernst te maken met de opbouw van de gemeenten;
- c. de GGRI-NTT aan te sporen een actief beleid te voeren van eenwording met de Gereja-Gereja Reformasi Musyafir;
- d. door middel van berichtgeving in kranten en het zendingsblad bekendheid te geven aan het kerkelijk leven van de GGRI-NTT.

Gronden:

1. in het kader van een goede zusterkerkrelatie is persoonlijk contact en overleg door middel van een visitatie bij de synode van de zusterkerk nodig;
2. er bestaan zorgen bij deputaten over het functioneren van het kerkelijk leven. Het uitoefenen van de kerkelijke tucht door een aantal kerkenraden kan aanzienlijk verbeterd worden;
3. eenwording met de Gereja-Gereja Reformasi Musyafir kan bijdragen tot versterking van het gereformeerde karakter van beide kerken en tot een sterkere missionaire uitstraling. Op het punt van belijdenis en kerkorde is er reeds overeenkomst en bij de opleiding wordt reeds samengewerkt;
4. de GGRI-NTT waarderen het als regelmatig over hun kerkelijk leven geschreven wordt.

Br. P.F. van de Groep en ds. A. van Houdt dienen een amendement in om deputaten op te dragen ook de totstandkoming van een zusterkerkrelatie met de GGRI op Kalimantan en Papua te bevorderen. Dit amendement wordt behandeld bij de algemene instructie voor deputaten BBK (Acta art. 137). Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 140 – Gereja-Gereja Reformasi Musyafir (GGRM)

(agenda 10.8)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.2).

Besluit:

1. het aanbod van de GGRM tot een zusterkerkrelatie te aanvaarden en een zusterkerkrelatie aan te gaan;
2. deputaten op te dragen de GGRM te stimuleren om een actief beleid te voeren gericht op kerkelijke eenheid met de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia.

Gronden:

1. aan de voorwaarden voor het aangaan van kerkelijke relaties, zoals vermeld in het beleidsplan, is voldaan. Dat betreft de punten: verzameling van gegevens, nadere kennismaking, oordeels-

vorming door deputaten en besluitvorming. Gegevens zijn verzameld door ds. Knigge en tijdens visitatiereizen. De gereformeerde belijdenis en gereformeerde kerkorde zijn reeds in 1992 aangenomen. Tijdens de visitatie van Oosterhuis en Griffioen in 2001 is gebleken dat de GGRM gereformeerd willen zijn in leer en leven, wat uitkomt in de prediking en in de gemeente-opbouw;

2. eenwording met de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia kan bijdragen tot versterking van het gereformeerde karakter van beide kerken en tot een sterkere missionaire uitstraling. Op het punt van belijdenis en kerkorde is er reeds overeenkomst en bij de opleiding wordt reeds samengewerkt.

Het besluit om de aangeboden zusterkerkrelatie te aanvaarden wordt met algemene stemmen genomen. De preses deelt dat mee aan rev. Yonson Gibeon Dethan, die daarvoor dankt en hoopt op onderlinge versterking in de strijd tegen heidendom en islam.

Artikel 141 – Free Reformed Churches of Australia (FRCA)

(agenda 10.9)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden volgens de regels en in ieder geval de eerstkomende synode te bezoeken;
- b. te bevorderen dat de FRCA zich weer aansluiten bij de International Conference of Reformed Churches en bevorderen dat de FRCA weer in contact treden met de kerken in Ierland en Schotland in aansluiting bij hun besluit van 2000;
- c. te bevorderen dat de FRCA gesprekken, gericht op zusterkerkrelatie, voeren met de Presbyterian Church of Eastern Australia en de Reformed Churches of New Zealand, aansluitend op het besluit van de FRCA in 2000 om het gesprek met deze kerken voort te zetten.

Gronden:

1. zowel de FRCA als de Gereformeerde Kerken in Nederland ervaren dat een mondelinge gedachtewisseling ter synode het contact zeer bevordert;
2. de kerken van de International Conference of Reformed Churches hebben de inbreng van de FRCA nodig en de FRCA heeft de internationale broederschap nodig ter vervulling van haar taak in de (Angelsaksische) wereld;
3. de drie schriftgetrouwe en confessioneel betrouwbare kerken FRCA, Presbyterian Church of Eastern Australia en Reformed Churches of New Zealand kunnen veel voor elkaar betekenen en samen van betekenis zijn voor de kerken in de regio Australië.

Het met algemene stemmen genomen besluit tot voortzetting van de zusterkerkrelatie kon meegedeeld worden aan de aanwezige afgevaardigden, rev. W. Huizinga en br. H. Dekker, die daarvoor danken en de groeten zullen overbrengen.

Artikel 142 – Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 91

(agenda 10.10)

20-04-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

1. brief van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer d.d. 5 februari 2002;
2. brieven van br. J.G. Veldhuis te Groningen d.d. 21 maart 2001 met één adhesiebetuiging, ds. P. van Gulp te Dalftsien d.d. 3 januari 2002 met 92 adhesiebetuigingen, br. P.E. Post e.a. te Veenendaal d.d. 8 januari 2002 met 35 adhesiebetuigingen, br. B. de Jong te Drachten d.d. 22 januari 2002, br. A. Slager te Emmen d.d. 1 maart 2002, br. L. Roorda te Rozenburg d.d. 5 maart 2002, br. H.J. Mooibroek te IJsselmuiden d.d. 6 maart 2002, br. L. Heeringa e.a. te Hoogkerk d.d. 12 maart 2002 met drie adhesiebetuigingen.

In deze brieven wordt de generale synode verzocht om revisie van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 om de Presbyterian Church of Eastern Australia als zusterkerk te erkennen.

Dat besluit luidt (Acta Leusden art. 91):

1. met de PCEA een zusterkerkrelatie aan te gaan;
2. deputaten op te dragen:
  - a. deze beslissing gemotiveerd ter kennis te brengen van de FRCA;
  - b. de relatie met de PCEA te onderhouden en uit te bouwen;
  - c. de PCEA te berichten van het overleg met de FRCA.

Gronden:

1. de Generale Synoden van Ommen 1993 en Berkel en Rodenrijs 1996 hebben reeds uitgesproken dat de PCEA een trouwe kerk van de Here Christus is;
2. de synode van Launceston (1999) van de FRCA heeft uitgesproken dat deze kerk “blijk geeft van trouw aan het Woord van God, met handhaving van de gereformeerde belijdenis”, afgezien van drie punten (‘statements’) waarin verschillen van opvatting en kerkelijke praktijk geconstateerd worden; het betreft verschillen waarvan achtereenvolgende synoden hebben uitgesproken dat ze voor de Gereformeerde Kerken in Nederland geen verhindering vormen om met presbyteriaanse kerken een zusterkerkrelatie aan te gaan. De ‘statements’ die door de FRCA zijn gevoegd bij hun brief aan de PCEA, in verband met een zusterkerkrelatie, zijn door de synode van de PCEA ontvangen en voor commentaar doorgestuurd naar de kerken, die zijn gevraagd daar voor 31 december 1999 op te reageren;
3. langer uitstellen van de beslissing met de PCEA een zusterkerkrelatie aan te gaan, is in de richting van die kerk niet verantwoord;
4. er bestaat al jaren een relatie die verder concreet ontwikkeld moet gaan worden;
5. de FRCA hebben gezien onze relatie met hen en de eerder uitgesproken moeite met dit besluit recht op een uitgebreide toelichting.

De argumenten van de schrijvers kunnen als volgt worden samengevat.

Zij wijzen op twee aspecten van de kerkelijke praktijk in de PCEA:

1. voorgangers van buiten de PCEA worden toegelaten tot de kansel;
2. mensen van buiten de PCEA worden ‘op eigen getuigenis’ toegelaten tot het Heilig Avondmaal.

Zij stellen dat de toegang tot de kansel en tot het Heilig Avondmaal zoals die door de PCEA geregeld is, niet een zaak is van ondergeschikt belang. Zij menen dat het besluit van Leusden in strijd is met de Schrift, de belijdenis, de kerkorde, en de regels inzake de relatie als zusterkerk.

1. Kansel: de *Schrift* leert dat de volle raad van God verkondigd moet worden, Hand. 20:27, Op. 22:18-19. Een Baptist kan dat met betrekking tot het verbond toch niet doen? De

belijdenis zegt dat de reinheid van de prediking kenmerk is van de ware kerk, NGB 29. Die reinheid betreft niet alleen de inhoud, maar ook de prediker. De *kerkorde* benadrukt de grote voorzichtigheid waarmee ambtsdragers behoren te worden erkend en aanvaard, art. 3, 9. De wettigheid van de roeping is hier in het geding. Een beroep op art. 47 inzake ‘middelmatige’ zaken is niet aan de orde: het gaat hier niet om verschillen van ondergeschikt belang.

2. Tafel: de *Schrift* leert dat de toorn van God over de gemeente komt wanneer de tucht verwaarloosd wordt, 1 Kor. 11:17-34. De Kerk *belijdt* dat de tafel van de HERE heilig moet worden gehouden, HC 30. Ambtsdragers oefenen hun verantwoordelijkheid niet uit wanneer de PCEA mensen op eigen getuigenis toelaat. Ook de bediening van de sacramenten is kenmerk van de ware kerk, NGB 29.

Voor beiden geldt: de *regels inzake de relatie als zusterkerk* bepalen dat niet afgeweken behoort te worden in leer, eredienst, kerkregering en tucht. Dat is hier toch wel duidelijk het geval, stellen de schrijvers.

Ook wijzen sommige schrijvers erop dat de Free Reformed Churches of Australia (FRCA), onze Australische zusterkerken, juist om deze redenen een zusterkerkrelatie vooralsnog afwijzen. De kerkenraad van Ten Boer acht het ongeoorloofd om het beleid van de FRCA te doorkruisen, en om met twee kerkverbanden in Australië een zusterkerkrelatie te onderhouden, terwijl deze kerken elkaar nog niet als zusterkerken erkennen.

Besluit:

niet aan de revisieverzoeken te voldoen.

Gronden:

1. de bezwaren richten zich in feite niet tegen het aangaan van een zusterkerkrelatie, maar tegen het erkennen van de PCEA als ware kerk van Jezus Christus. De Generale Synode Ommen 1993 sprak uit dat de PCEA “blijkens haar leer, dienst, kerkregering en tucht als een ware kerk van onze Here Jezus Christus aan te merken” is. De broeders en zusters hadden *van die uitspraak* revisie moeten vragen. Wanneer die uitspraak als bindend wordt aanvaard (art. 31 KO), kan men niet op de gronden die nu aangevoerd worden, het aangaan van een zusterkerkrelatie aanvechten. Dat werd al door de Generale Synode Ommen 1993 als uitvloeisel gezien van de erkenning die toen tot stand kwam;
2. over de verschillen die appellanten aan de orde stellen, hebben achtereenvolgende synoden uitgesproken dat ze voor de Gereformeerde Kerken in Nederland geen verhindering vormen om met presbyteriaanse kerken een zusterkerkrelatie aan te gaan;
3. het bezwaar dat de kerken buiten de FRCA om deze stap genomen hebben, is niet terecht. Vanaf de erkenning door Ommen hebben de kerken zich juist ingespannen om in de pas te blijven met de FRCA.

Toelichting:

De wijze van incidentele toelating van a. voorgangers uit andere kerken tot de dienst van het Woord en b. leden van andere kerken tot de viering van het avondmaal door de PCEA is in de eerste plaats een punt van kerkorde en kerkelijke praktijk van presbyteriaanse kerken.

De PCEA wil in eigen context ernst maken met opzicht en tucht over leer en leven. De wijze waarop is allereerst hun verantwoordelijkheid, wat het gesprek door deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken met hen daarover niet uitsluit. Inhoudelijk willen de Gereformeerde Kerken in Nederland de FRCA steunen in hun gesprek met de PCEA over de geschilpunten.

In de bespreking wordt ingegaan op de vraag of deze bezwaarschriften ontvankelijk zijn. Het gaat immers om zaken die al op eerdere synodes aan de orde kwamen. Omdat ze zich richten op een besluit van de Generale Synode Leusden 1999, kunnen ze in behandeling genomen worden.

Dezelfde zaak speelt een rol bij het vaststellen van de besluittekst: moeten de appellanten een formeel antwoord ontvangen of dient de synode ook inhoudelijk in te gaan op de argumenten? Naar aanleiding van de bespreking wordt het voorstel in de laatste richting aangepast.

Nieuw is niet dat de Gereformeerde Kerken een zusterkerkrelatie aangaan met kerken die op de aangewezen punten een andere praktijk kennen; dat is ook in andere landen het geval en deze praktijk blijft – ook bij de PCEA – onderwerp van gesprek.

Nieuw is wel, dat in Australië er al een zusterkerkrelatie bestond met de FRCA, terwijl beide kerken daar voorlopig de weg van eenwording nog niet opgaan. Gezien de geografische en culturele afstand ligt dat ook minder voor de hand dan wij zouden denken vanuit onze situatie.

Het gewijzigde voorstel wordt aangenomen met één stem tegen; aanwezige deputaten blijven buiten stemming.

Artikel 143 – Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)

(agenda 10.10)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie verder inhoud te geven;
- b. te bevorderen dat er gesprekken gevoerd worden tussen de PCEA en de Free Reformed Churches of Australia en de Reformed Churches of New Zealand.

Gronden:

1. nu onze regels voor zusterkerkrelatie zijn overhandigd, moet het antwoord van de PCEA en moeten hun regels worden afgewacht, alvorens de relatie daadwerkelijk beoefend kan worden. De synode van de PCEA in 2001 kwam nog niet met een uitspraak;
2. de drie schriftgetrouwe en confessioneel betrouwbare kerken Free Reformed Churches of Australia, PCEA en Reformed Churches of New Zealand kunnen veel voor elkaar betekenen en samen van betekenis zijn voor de kerken in de regio Australië.

Het besluit tot voortzetting van de zusterkerkrelatie is met algemene stemmen genomen. Deze kerken kennen de moeite van de Free Reformed Churches of Australia hiermee.

Artikel 144 – Reformed Churches of New Zealand (RCNZ)

(agenda 10.11)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (6.5);
2. email van het Interchurch Relations Committee van de RCNZ d.d. 1 mei 2002;
3. rapportage van deputaten van de Free Reformed Churches of Australia d.d. 14 mei 2002.

Besluit:

1. met de Reformed Churches of New Zealand een zusterkerkrelatie aan te gaan;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de zusterkerkrelatie met de RCNZ te onderhouden;
  - b. de Free Reformed Churches of Australia te ondersteunen in hun kerkelijk gesprek met de RCNZ over de moeite van de driehoeksrelatie van de RCNZ met de Free Reformed en Christian Reformed Churches of Australia.

Gronden:

1. de synode van de RCNZ 2002 heeft op 1 mei 2002 besloten de Gereformeerde Kerken in Nederland een zusterkerkrelatie aan te bieden en daarmee positief gereageerd op de door ons in het verleden kenbaar gemaakte wens tot een zusterkerkrelatie;
2. deputaten van de Free Reformed Churches of Australia hebben laten weten geen bezwaar te hebben tegen een zusterkerkrelatie van de Gereformeerde Kerken met de RCNZ. Daarbij hebben zij gevraagd aan de Gereformeerde Kerken begrip te tonen voor het probleem dat gelegen is in de driehoeksrelatie van de RCNZ met de Free Reformed Churches of Australia en de Christian Reformed Churches of Australia;
3. het blijkt dat de RCNZ de Christian Reformed Churches of Australia positief corrigeren. Daarom hoeft de relatie tussen de Christian Reformed Churches of Australia en de RCNZ niet per se een verhindering te zijn voor een zusterkerkrelatie van de RCNZ en de Free Reformed Churches of Australia. De drie schriftgetrouwe en confessioneel betrouwbare kerken Free Reformed Churches of Australia, Presbyterian Church of Eastern Australia en RCNZ kunnen veel voor elkaar betekenen en samen van betekenis zijn voor de kerken in de regio Australië.

Op de dag dat de synode de buitenlandse gasten ontvangt, wordt meteen het voorstel van deputaten besproken om correspondentie aan te gaan met de Reformed Churches of New Zealand. Met deze kerken is al sinds 1993 contact. Struikelblok was steeds hun verhouding met de (synodaal-)Gereformeerde Kerken in Nederland en hun zusterkerken in Australië en de Verenigde Staten. Maar alleen met de Reformed Church of Australië is nog een (formeel) contact, meer gericht op waarschuwen van hen. Ook voor de opleiding van predikanten kiezen zij niet meer voor Australië.

De Free Reformed Churches of Australia hebben geen bezwaar tegen dit contact, maar willen wel graag de steun van de Nederlandse kerken in het gesprek over de driehoeksrelatie die op deze manier ontstaat. Daarom staat het ook in het besluit. Met algemene stemmen wordt besloten correspondentie met deze kerken aan te gaan. Staande de vergadering kan dat aan hun afgevaardigde, br. J. Leenders, meegedeeld worden.

Artikel 145 – Dutch Reformed Church Sri Lanka (DRC)

(agenda 10.13)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:
het kerkelijk leven van de DRC te volgen.

Grond:

de Gereformeerde Kerken en de DRC hebben te lang een relatie met elkaar gehad om elkaar al spoedig na de verbreking van de relatie uit het oog te verliezen.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 146 – Lanka Reformed Church

(agenda 10.14)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.2).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. in positief kritische zin de correspondentie voort te zetten om de broederschap te helpen bij de ontwikkeling van een gereformeerd kerkelijk leven;
- b. alert te blijven op mogelijkheden om kerkelijke eenheid op Sri Lanka te bevorderen en te voorkomen dat onze steun aan de LRC onnodige beschadiging van de naam van de Dutch Reformed Church inhoudt.

Gronden:

1. de eerste aandacht moet niet uitgaan naar vorming van een kerkverband en het aangaan van buitenlandse contacten, maar eerst dient de basis voor het kerkelijk leven versterkt te worden;
2. de centrale positie en het optreden van een enkeling dreigen de ontwikkeling van het gereformeerde kerkelijk leven in de weg te staan;
3. het blijft zaak de eenheid van Christus' kerk op Sri Lanka te bevorderen.

Er is een nieuw voorstel van deputaten in verband met recente ontwikkelingen rond de enige ouderling die deze gemeente kent. Deze ontwikkeling baart hun en de deputaten Zending, hulpverlening en training zorgen. Het besluit is in die zin aangevuld. Opgemerkt wordt vanuit de vergadering dat deze bespreking wellicht in comité gehouden had moeten worden. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 147 – Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)

(agenda 10.16)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.4).

Besluit:

de zusterkerkrelatie met de RPCNI te continueren en deputaten opdracht te geven deze uit te diepen door correspondentie en bezoek.

Grond:

correspondentie en persoonlijke ontmoeting met de broederschap is vereist om inhoud te geven aan een zusterkerkrelatie.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De preses is dankbaar voor het voortzetten van de zusterkerkrelatie.

Artikel 148 – Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)

(agenda 10.17)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.5).

Besluit:

de zusterkerkrelatie met de RPCNEI te continueren en deputaten op te dragen deze uit te diepen door correspondentie en bezoek.

Grond:

correspondentie en persoonlijke ontmoeting van de broederschap is vereist om inhoud te geven aan een zusterkerkrelatie.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 149 – Free Church of Central India (FCCI)

(agenda 10.18)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.6).

Besluit:

de zusterkerkrelatie met de FCCI te continueren en deputaten op te dragen deze uit te diepen door correspondentie en bezoek.

Grond:

correspondentie en persoonlijke ontmoeting met de broederschap is vereist om inhoud te geven aan een zusterkerkrelatie.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 150 – Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)

(agenda 10.19)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.7).

Besluit:

deputaten opdracht te geven:
de contacten met de PFCK te onderhouden en in de weg van voortgezette kennismaking heen te werken naar een zusterkerkrelatie.

Grond:

de PFCK vertoont de kenmerken van een kerk van de Here Jezus Christus en voldoet aan de criteria voor een zusterkerkrelatie.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 151 – Ds. Abraham

(agenda 10.20)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.8).

Besluit:

deputaten op te dragen:
in goed overleg met het comité Abraham te Ede/Wageningen de contacten met de kerken-groepen rond ds. Abraham (Zuid-India) voort te zetten.

Grond:

de ontwikkelingen tot nu toe zijn positief en de contacten die ontstaan zijn, dienen voortgezet te worden.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 152 – Gereformeerde en Presbyteriaanse contacten in Pakistan (GPP)

(agenda 10.21)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.9).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de in het deputatenrapport genoemde ontwikkeling te blijven volgen en alert te zijn op openingen naar christenen op gereformeerde of presbyteriaanse basis en de contacten niet alleen te richten op de Presbyterian Church of Pakistan;
- b. afhankelijk van de verkregen informatie zo mogelijk een oriënterend bezoek te brengen.

Gronden:

1. christenen in Pakistan leven in moeilijke en geïsoleerde omstandigheden. Zij verdienen zeker onze bemoediging en mogelijk ondersteuning;
2. via de gemeente in Rotterdam is een goede mogelijkheid tot contact met christenen in Pakistan die gereformeerd willen zijn;
3. de beperkte contacten uit het verleden met de Presbyterian Church of Pakistan zijn de afgelopen jaren niet gecontinueerd.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 153 – Evangelical Reformed Churches of Singapore (ERCS)

(agenda 10.22)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande relatie met deze kerken uit te bouwen door correspondentie en door hen te bezoeken. Een bezoek van zo mogelijk meer dan 1 dag en waarbij een zondag is inbegrepen; tijdens het bezoek duidelijk aandacht te hebben voor elkaars kerkelijk leven en elkaar te bemoedigen;
- b. elkaar over en weer te informeren over ieders buitenlandwerk in het Verre Oosten.

Gronden:

1. deze kerken van Jezus Christus bevinden zich op een zeer centrale plaats in het Verre Oosten waar met enige regelmaat broeders en zusters uit alle delen van de wereld een zondag verblijven. Voor onderbouwde verwijzing naar deze kerken is goed contact door correspondentie en bezoek noodzakelijk;

2. de afgelopen zes jaren heeft tweemaal een kort bezoek van één dag plaatsgevonden (in 1998 en in 2001). Om te beantwoorden aan een groeiende belangstelling voor elkaars kerkelijk leven is een bezoek van enkele dagen, zo mogelijk inclusief een zondag, zeer wenselijk;
3. deze kleine kerken met gereformeerde grondslag in een sterk niet-christelijke omgeving verdienen onze belangstelling en medeleven;
4. goed contact over elkaars buitenlandwerk is noodzakelijk om versnippering en mogelijk dubbel werk te voorkomen.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 154 – Free Reformed en Reformed Free Churches of the Philippines (FRCP en RFCP)

(agenda 10.23)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.11).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de vier gemeenten (RFCP en Las Pinas) voort te zetten door middel van correspondentie en bezoek;
- b. hierbij aandacht te houden voor mogelijkheden van kerkelijke toenadering en samenwerking van deze gemeenten met eventuele andere gereformeerde kerkverbanden in de Filipijnen (Christian Reformed Churches of the Philippines en Presbyterian Church of the Philippines), maar daartoe geen eigen initiatieven te ontplooiën; en te blijven werken aan een goede oecumenische instelling naar elkaar en naar eventuele andere gereformeerde kerkverbanden toe.

Gronden:

1. er moet voor gewaakt worden dat beëindiging van de personele samenwerking geen verzwakking van de band inhoudt. Er moet goede aandacht zijn voor het onderhouden van de contacten, waarvoor naast correspondentie persoonlijke ontmoeting noodzakelijk is;
2. initiatieven tot het aanhalen van banden of samenwerking met andere kerken moeten van de gemeenten op de Filipijnen zelf uitgaan.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 155 – Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)

(agenda 10.24)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.12).

Besluit:

1. de zusterkerkrelatie met de RPCT te continueren;
2. deputaten op te dragen:
  - a. deze relatie door correspondentie en bezoek verder inhoud te geven;
  - b. met de RPCT contact te onderhouden over mogelijkheden om het werk in China te ondersteunen en dit met deputaten Zending, hulpverlening en training kort te sluiten.

Gronden:

1. correspondentie en persoonlijke ontmoeting zijn vereist voor de onderhouding van een zusterkerkrelatie. Het schept de mogelijkheid aandacht te geven aan elkaars kerkelijk leven en elkaar te bemoedigen;
2. deze bemoediging is van veel betekenis voor dit kleine kerkverband in een sterk niet-christelijke samenleving;
3. christenen in onderdrukking in China verdienen zonder meer onze bemoediging en ondersteuning.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 156 – Reformed Church of Japan (RCJ)

(agenda 10.25)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.13).

Besluit:

1. de zusterkerkrelatie met de RCJ voort te zetten;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de RCJ te bezoeken, zo mogelijk tijdens een General Assembly; tijdens het bezoek aandacht te hebben voor elkaars kerkelijk leven en elkaar te bemoedigen;
  - b. bij de RCJ en andere betrouwbare bronnen te informeren naar belangrijke kerkelijke en theologische ontwikkelingen in Japan;
  - c. aandacht te hebben voor de contacten van de RCJ met de Christelijke Gereformeerde en de Nederlands Gereformeerde Kerken in Nederland;
  - d. te proberen in contact te komen met Japanse christengemeenschappen in ons land en onze lokale kerken daarbij zoveel mogelijk te betrekken.

Gronden:

1. correspondentie en persoonlijke ontmoeting zijn vereist voor de onderhouding van een zusterkerkrelatie;
2. correspondentie en ontmoeting zijn een sterke bemoediging voor dit kerkverband in een sterk niet-christelijke samenleving;
3. bij de RCJ is een sterke behoefte om zo volledig mogelijk en van verschillende kanten geïnformeerd te worden over de Christelijke Gereformeerde en de Nederlands Gereformeerde Kerken en onze contacten met deze kerken;
4. de RCJ heeft ons verzocht contact op te nemen met de groepen Japanse christenen in Nederland.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 157 – Presbyterian Church of Korea (PCK)

(agenda 10.26)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (7.14).

Besluit:

1. de zusterkerkrelatie met de PCK te continueren en waar mogelijk te intensiveren;
2. met het oog daarop deputaten op te dragen:
  - a. de PCK te bezoeken, bij voorkeur ter gelegenheid van een General Assembly van de PCK, en daarbij aandacht te hebben voor elkaars kerkelijk leven en voor onderlinge bemoediging;
  - b. bij de PCK te informeren naar belangrijke kerkelijke en theologische ontwikkelingen en contacten met andere kerken in Korea;
  - c. elkaar goed te blijven informeren over elkaars buitenlandwerk;
  - d. mee te werken aan versterking van de contacten in de regio, bij voorbeeld via de Asia Reformed Church Association (in oprichting).

Gronden:

1. correspondentie en persoonlijke ontmoeting zijn vereist voor de onderhouding van een zusterkerkrelatie;
2. de PCK heeft het in een aantal opzichten moeilijk. Bemoediging en meeleven behoort tot onze verantwoordelijkheid;
3. goede informatie-uitwisseling over en weer is nodig om versnippering en dubbel werk te voorkomen.

Het voorstel wordt zonder bespreking met algemene stemmen aangenomen. De preses verzoekt rev. Won-Ho Yeon de groeten van onze kerken over te brengen.

Artikel 158 – Canadian Reformed Churches (CanRC)

(agenda 10.28)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden met een accent op brede uitwisseling van informatie over elkaars kerkelijk leven;

- b. de synode van de CanRC in 2004, te houden in Chatham (Ont.), te bezoeken en de CanRC uit te nodigen een afvaardiging naar de generale synode van 2005 te sturen;
- c. met de CanRC in contact te blijven over de kerkelijke situatie in Noord-Amerika en hun relatie met andere kerken daar;
- d. te overleggen inzake relaties met kerken in die regio's waar ook gemeenten van de CanRC zijn of waar de CanRC zendingswerk hebben.

Gronden:

1. de CanRC en de Gereformeerde Kerken in Nederland kennen een sterke historische verbondenheid, die uitkomt in grote betrokkenheid over en weer;
2. nu er in deze kerken zorgen leven over de koers van de kerken in Nederland, verdient het aanbeveling elkaar zo breed mogelijk te informeren;
3. de CanRC staan een goed contact voor, waarbij zij graag geïnformeerd willen worden over contacten in regio's, zoals Noord-Amerika en Brazilië, waar leden van de CanRC wonen en werken;
4. volgens onze regels van correspondentie behoren we de CanRC te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord-Amerika.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen. De preses spreekt tegenover de aanwezige afgevaardigden van de Canadian Reformed Churches zijn dankbaarheid uit over de voortzetting van de zusterkerkrelatie en verzoekt hun de groeten aan hun kerken over te brengen.

Artikel 159 – Reformed Church in the United States (RCUS)

(agenda 10.29)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.2).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. de synode van de RCUS in 2003 te bezoeken en de RCUS uit te nodigen een afvaardiging naar de synode van 2005 te sturen;
- c. informatie uit te wisselen over het werk in Congo en over relaties en contacten met kerken in Noord-Amerika en Mexico;
- d. met de RCUS in gesprek te blijven over relevante thema's, de nodige informatie te geven over vraagpunten en desgevraagd te participeren in de discussie over de position papers.

Gronden:

1. de Gereformeerde Kerken in Nederland en de RCUS zijn samen betrokken bij het zendingswerk in Congo; onderlinge afstemming hierover wordt ook door de RCUS op prijs gesteld;
2. volgens onze regels van correspondentie behoren we de RCUS te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord- en Midden-Amerika;
3. door de position papers kunnen ook de Gereformeerde Kerken in Nederland worden uitgedaagd tot discussie; we kunnen elkaar opscherpen in de gereformeerde overtuiging.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 160 – Orthodox Presbyterian Church (OPC)
(agenda 10.30)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. aan de OPC de officiële zusterkerkrelatie aan te bieden en concrete afspraken te maken over de invulling daarvan;
- b. hierover contact op te nemen met de Canadian Reformed Churches en de Reformed Church in the United States;
- c. de General Assembly van de OPC in 2003 te bezoeken om de zusterkerkrelatie te bespreken en de OPC uit te nodigen een afvaardiging naar de generale synode van 2005 te sturen;
- d. contact te houden met de OPC over het werk in Suriname, zending en hulpverlening aan de kerken in Kenia en andere landen in Afrika, de kerkelijke situatie in Noord-Amerika, en eventuele andere onderwerpen van wederzijds belang.

Gronden:

1. nu de Canadian Reformed Churches en de OPC een zusterkerkrelatie met elkaar zijn aangegaan, lijkt voor ons de weg vrij om de relatie gestalte te geven;
2. de broederschap in Suriname heeft goede banden met het zendingswerk van de OPC aldaar; bovendien is de OPC door zending en steunverlening betrokken bij kerkelijk opbouwwerk in Kenia en Benin;
3. volgens de regels van de correspondentie behoren we de OPC te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord-Amerika.

Het oorspronkelijke voorstel wilde de relatie alleen verbreden. Vanuit de vergadering werd gevraagd waarom een zusterkerkrelatie niet mogelijk was met deze kerk, die pioniert op het gebied van kerk-groei en kerkplanting. Ook de Canadese zusterkerken hebben inmiddels een zusterkerkrelatie. Hierachter blijkt te zitten, dat deputaten nog niet aan een gesprek toegekomen zijn, maar dat zij tegen de voorgestelde wijziging geen enkel bezwaar hebben. Het besluit wordt genomen met algemene stemmen.

Artikel 161 – United Reformed Churches in North America (URCNA)
(agenda 10.31)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. een zusterkerkrelatie met de URCNA voor te bereiden;
- b. hierover contact op te nemen met de Canadian Reformed Churches, de Reformed Church in the United States en de Orthodox Presbyterian Church;
- c. de eerstvolgende generale synode van de URCNA in 2004 te bezoeken en de URCNA uit te nodigen voor de generale synode van 2005.

Gronden:

1. de URCNA vormen een voluit gereformeerd kerkverband en maken ernst met de oecumenische roeping, juist ook in Noord-Amerika;
2. de URCNA hadden ons al gevraagd om een kerkelijke relatie; nu de URCNA en de Canadian Reformed Churches een traject zijn ingegaan op weg naar federatie van de kerkverbanden, lijkt voor ons de weg vrij om daar officieel op in te gaan;
3. volgens onze regels van correspondentie behoren we de Canadian Reformed Churches, de Reformed Church in the United States en de Orthodox Presbyterian Church te betrekken bij het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in Noord-Amerika.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 162 – Eglise Réformée du Québec (ERQ)

(agenda 10.32)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.5).

Besluit:

deputaten op te dragen:

de ontwikkeling van de relatie tussen de ERQ en de Canadian Reformed Churches te volgen en de wenselijkheid van nader contact met de ERQ te onderzoeken.

Grond:

de Canadian Reformed Churches verwachten in 2004 een beslissing te kunnen nemen over een kerkelijke relatie met de ERQ.

Ds. E.A. de Boer dient een amendement in om met betrekking tot deze kerk de ontwikkeling van hun relatie met de Canadian Reformed Churches alleen te volgen. Dit wordt verworpen met 11 stemmen voor, 3 onthoudingen; 2 leden van de synode blijven buiten stemming. Het contact is belangrijk voor de contacten in Frankrijk. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 163 – Kerkelijk leven in Suriname

(agenda 10.33)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.6).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. ten aanzien van uitzending van docenten vanuit Nederland attent te blijven op communicatie met deputaten Zending, hulpverlening en training en met de bestaande contacten in Suriname;
- b. attent te blijven op goede communicatie tussen de Orthodox Presbyterian Church en onze kerken inzake het verdere verloop van het zendingswerk in Suriname en daarbij de kerken van het particulier ressort Zeeland-Noord-Brabant-Limburg te informeren en zo nodig te betrekken.

Gronden:

1. er zijn goede mogelijkheden om via gastcolleges van een gereformeerde docent aan het theologisch opleidingsinstituut Apollos en het Caribbean College of the Bible International te Paramaribo een bijdrage te laten leveren aan de opleiding van voorgangers en zendingsmedewerkers in Suriname;
2. de noodzaak een opvolger voor ds. Hubenthal te zoeken kan een opening geven om daar ook een zending vanuit Nederland in te zetten;
3. de huisgemeente op de Estherhof en de kerk te 's-Hertogenbosch hebben historische banden.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 164 – Evangelical Presbyterian Church (EPC), Noord-Ierland

(agenda 10.34)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.7).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de EPC te onderhouden door middel van correspondentie en synodebezoek om de drie jaar, te beginnen in 2003;
- b. de EPC uit te nodigen voor de synode van 2005;
- c. contact te houden over haar relatie tot de Evangelical Presbyterian Church of England and Wales;
- d. aandacht te geven aan en aandacht te vragen voor de relatie tussen de EPC en de Reformed Presbyterian Church of Ireland.

Gronden:

1. het is aan te bevelen de banden met de zusterkerken in de regio grotere nadruk te geven;
2. hun verschillende geschiedenis en liturgische verschillen houden de EPC en de Reformed Presbyterian Church of Ireland gescheiden.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 165 – Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)

(agenda 10.35)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.8).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden en in dat kader de synode van de RPCI in 2003 te bezoeken en de RPCI uit te nodigen voor de synode van 2005;
- b. met de RPCI na te denken over de mogelijkheid van gezamenlijke projecten;
- c. de contacten tussen de opleidingsinstituten te Belfast en Kampen te stimuleren;
- d. aandacht te blijven vragen voor de relatie met de Evangelical Presbyterian Church en in dat verband in gesprek te blijven over de liturgische verschillen;
- e. zich te laten informeren over het evangelisatieproject in Nantes en daarover sectie IV te informeren.

Gronden:

1. de RPCI heeft zelf in het verleden aangedrongen op intensivering van de relatie door bezoek over en weer en het zoeken van samenwerking;
2. samenwerking in de beoefening van de gereformeerde theologie dient de diepgang van de relatie en versterkt het gereformeerde getuigenis in de wereld;
3. hun verschillende geschiedenis en liturgische verschillen houden de RPCI en de Evangelical Presbyterian Church gescheiden;
4. op de hoogte zijn van de ontwikkelingen in Nantes kan van belang zijn voor de contacten met de Eglises Reformées Evangéliques Independantes in Frankrijk.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 166 – Free Church of Scotland (FCS)

(agenda 10.36)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.9).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de Free Church of Scotland te onderhouden zonder de Free Church (continuing) los te laten, onder meer door bezoeken van de general assemblies van de Free Church en de Free Church (continuing) in 2003 en vervolgens;

- b. in samenwerking met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken te proberen meer inzicht te krijgen in de kwestie Free Church versus Free Church (continuïng) om daarover aan de generale synode van 2005 rapport uit te brengen;
- c. samenwerking met de Free Church te zoeken om de organisatie van regionale zendingsconferenties en contact tussen de theologische opleidingen te stimuleren;
- d. over hulpverlening aan het project voor kerkplanting in Dundee, Schotland, desgevraagd te overleggen met de kerk te Haren via het Klein Platform;
- e. in aansluiting bij de onder b. genoemde rapportage de Free Church en/of de Free Church (continuïng) uit te nodigen voor de generale synode van 2005.

Gronden:

1. de Free Church of Scotland toont sinds 1996 frisse interesse voor haar oecumenische relaties;
2. het is vooralsnog moeilijk in te zien dat de kwestie die heeft geleid tot het ontstaan van de Free Church (continuïng) deze scheuring rechtvaardigt;
3. volgens de regels van de correspondentie streven we naar zoveel mogelijk samenwerking en onderlinge steun op het terrein van zending en evangelisatie;
4. samenwerking bij de beoefening van de gereformeerde theologie dient de diepgang van de relatie en versterkt het gereformeerde getuigenis in de wereld.

Het besluit werd met algemene stemmen genomen. De preses ad hoc kon dit meedelen aan de afgevaardigde, rev. W.M. Mackay, met de aantekening dat onze deputaten samen met die van de Christelijke Gereformeerde kerken graag speciale aandacht geven aan de verschillen met de Free Church of Scotland (continuïng).

Artikel 167 – Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)

(agenda 10.37)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de Reformed Presbyterian Church van Cardiff-Ely niet voort te zetten en haar dat te melden;
- b. de kerk te Amersfoort-Oost dit mee te delen en haar te verzoeken het contact met de kerk te Ely voort te zetten en aan te bieden hierover indien nodig contact te hebben via het Klein Platform.

Gronden:

1. nu alleen Ely overgebleven is, is er geen sprake meer van een kerkverband;
2. via een relatie van kerk tot kerk met Amersfoort-Oost blijft de kerk te Ely in zicht;
3. de kerken te Bethel en Llandaff hebben zich aangesloten bij een zusterkerk, de Evangelical Presbyterian Church of England and Wales.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 168 – Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)

(agenda 10.38)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.11).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de EPCEW te onderhouden en die door bezoeken concreet inhoud te geven;
- b. in contacten met andere zusterkerken in het Verenigd Koninkrijk aandacht te vragen voor de EPCEW;
- c. via het Klein Platform contact te houden met de kerken in Nederland die gemeenten van de EPCEW steunen.

Gronden:

1. de EPCEW is een klein kerkverband en heeft zelf aangegeven de relatie uit te willen bouwen; ze wonen voor ons voldoende dichtbij om daar door geregeld bezoek inhoud aan te kunnen geven;
2. de EPCEW heeft zusterkerkrelaties met de Free Church of Scotland en contacten met de Evangelical Presbyterian Church of Ireland.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 169 – Norwich Reformed Church (NRC)

(agenda 10.39)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.12).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten met de NRC te onderhouden en daarbij aansluiting van deze kerk bij een bestaand kerkverband in het Verenigd Koninkrijk te stimuleren;
- b. hierover met de kerk van Assen-Noord indien nodig contact te hebben via het Klein Platform.

Gronden:

1. uit de contacten van de kerk te Assen-Noord is gebleken dat de NCR waarde hecht aan contact;
2. de kerk is klein en aansluiting bij een kerkverband is gewenst;
3. de kerk te Assen-Noord onderhoudt banden met de kerk in Norwich.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 170 – International Conference of Reformed Churches (ICRC)
(agenda 10.40)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (8.13).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. voorbereidingen te treffen voor invulling van de agenda van, deelname aan en tijdige benoeming van een delegatie naar de zesde ICRC in 2005 in Zuid-Afrika;
- b. op de zesde ICRC voor de korte versie van artikel IVa van de Constitutie te stemmen;
- c. overleg te plegen met deputaten Oecumene Buitenland van de Christelijke Gereformeerde Kerken over zaken betreffende de ICRC;
- d. de samenwerking op het gebied van zending, hulpverlening, theologisch onderwijs en diaconaal of missionair vrijwilligerswerk met andere lidkerken te bevorderen en in dit kader geregeld te overleggen met andere deputaatschappen die wereldwijd werken, zoals deputaten voor Zending, hulpverlening en training, en hun bestaan en werk introduceren bij de leden van de ICRC.

Gronden:

1. volgens de ervaring tot nu toe met ontmoeting en samenwerking van gereformeerde kerken over heel de wereld in het kader van de ICRC is de ICRC een uiterst geschikt instrument om de geloofseenheid van de lidkerken tot uitdrukking te brengen en te bevorderen;
2. de korte versie van art. IVa is duidelijk genoeg en garandeert voldoende het gereformeerde karakter van de aangesloten kerken;
3. de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Christelijke Gereformeerde Kerken zijn volop in gesprek en beide lidkerken van de ICRC;
4. om te komen tot een regionale samenwerking van de lidkerken op het gebied van de zending zijn nu de eerste stappen gezet en goede vervolgspraken gemaakt; doorgaande actieve betrokkenheid van onze kant kan stimulerend werken;
5. de ICRC is niet alleen een geschikt kanaal voor internationale samenwerking op het gebied van zending en evangelisatie onder leiding van het Missions Committee van de ICRC, maar ook voor samenwerking en coördinatie op de gebieden van scholing (zowel van predikanten als van zendingswerkers) en van diaconaal of missionair vrijwilligerswerk voor jongeren;
6. samenwerking bij de beoefening van de gereformeerde theologie dient de diepgang van de relaties en versterkt het gereformeerde getuigenis in de wereld.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 171 – Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB)
(agenda 10.42)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

de bestaande contacten met de ERCB en de assisterende kerken te Gouda en te Waddinxveen te onderhouden met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie met de ERCB.

Gronden:

1. het kerkelijk opbouwwerk wordt geheel verzorgd door de Gereformeerde Kerken van Gouda en Waddinxveen;
2. de ERCB bevindt zich in een proces van opbouw en ontwikkeling. Op een nader te bepalen moment tijdens dat proces kan een zusterkerkrelatie met de ERCB zinvol zijn.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 172 – Africa Evangelical Presbyterian Church Kenia (AEPC)

(agenda 10.43)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.2).

Besluit:

1. het verzoek van de AEPC een zusterkerkrelatie aan te gaan, te aanvaarden;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de zusterkerkrelatie met de AEPC inhoud te geven door correspondentie en bezoek;
  - b. de AEPC te stimuleren zich aan te sluiten bij de International Conference of Reformed Churches.

Gronden:

1. deze kerk heeft in 1999 gevraagd om een zusterkerkrelatie met onze kerken;
2. de AEPC is te erkennen als ware kerk van de Here Jezus Christus. Zij heeft de Westminster Confessie als belijdenis en hanteert een presbyteriaanse kerkorde;
3. binnen de International Conference of Reformed Churches kan deze kerk geestelijke steun ontvangen van andere gereformeerde kerken.

Vanwege een conflict in de personele sfeer beëindigde de Orthodox Presbyterian Church de steun aan deze kerken. Deputaten zijn alert om niet in dezelfde fout te vervallen. Vanuit de vergadering werd waardering uitgesproken voor de stimulerende ideeën over gemeentevorming die binnen deze kerken ontwikkeld worden. Het besluit om een zusterkerkrelatie aan te gaan wordt met algemene stemmen genomen. Dit kon tijdens de vergadering meegedeeld worden aan hun afgevaardigden rev. Daniel Katumu Kithongo en rev. David M. Kimanathi.

Artikel 173 – Reformed Church of East Africa Kenia (RCEA)

(agenda 10.44)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de RCEA uit te bouwen met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. de RCEA te stimuleren zich aan te sluiten bij de International Conference of Reformed Churches.

Gronden:

1. deze kerk wil graag nauwere banden met onze kerken en deputaten constateren een groeiende eenheid;
2. binnen de International Conference of Reformed Churches kan deze kerk geestelijke steun ontvangen van andere gereformeerde kerken.

Deze kerk werkt samen met de Africa Evangelical Presbyterian Church. Vanwege de afstand zijn ze gescheiden. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 174 – Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv Nigeria (NKST)
(agenda 10.45)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten te onderhouden met oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. de NKST te blijven aanspreken op hun lidmaatschap van de Gereformeerde Oecumenische Raad en te stimuleren lid te worden van de International Conference of Reformed Churches.

Gronden:

1. deze kerk wil graag contact met de gereformeerde broederschap in de wereld houden;
2. zij draagt het gereformerd standpunt helder uit binnen de Gereformeerde Oecumenische Raad, maar heeft ook belangstelling voor de International Conference of Reformed Churches.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 175 – Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)

(agenda 10.46)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.5).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe, indien mogelijk, een bezoek te brengen aan de nationale synode;
- b. contact te houden met de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid.

Gronden:

1. een bezoek aan de nationale synode van de ERCC kan bijdragen aan het onderhouden van de zusterkerkrelatie;
2. de kerkelijke hulpverlening wordt behartigd door de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 176 – Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)

(agenda 10.47)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.6).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. daarbij bijzondere aandacht te blijven geven aan de relatie met de Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika.

Gronden:

1. de VGKSA zijn trouwe kerken van de Here Jezus Christus, die in Zuid-Afrika het gereformeerde geluid uitdragen;
2. de VGKSA en onze kerken zoeken samen naar eenheid met de Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika; daarbij is afstemming op elkaar van belang.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 177 – Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)

(agenda 10.48)

18-05;07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

aanvullend rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse Kerken (9.7).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. in samenwerking met de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika te streven naar een zusterkerkrelatie met de GKSA;
- b. het gesprek met de GKSA voort te zetten over hun relaties met kerkgemeenschappen waarmee de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika om principiële redenen momenteel geen banden onderhouden;
- c. eraan mee te werken dat de GKSA toegelaten worden tot de International Conference of Reformed Churches.

Gronden ad a:

1. de Gereformeerde Kerken in Nederland hebben de GKSA al sinds 1981 erkend als ware kerk van Christus;
2. de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika en de Gereformeerde Kerken in Nederland zoeken samen naar eenheid met de GKSA; daarbij is afstemming op elkaar van belang;
3. de synode van de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika in Johannesburg 2002 heeft aangegeven nog verder te willen doorspreken met de GKSA over de bezwaren die binnen de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika tegen de GKSA leven.

Grond ad b:

aangezien de GKSA op dit moment nog relaties onderhouden met kerkgemeenschappen waarmee de Gereformeerde Kerken en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika om principiële redenen geen banden hebben, moet gepoogd worden te voorkomen dat, bij het tot stand komen van een zusterkerkrelatie met de Gereformeerde Kerken en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, er ongewenste driehoeksverhoudingen ontstaan.

Gronden ad c:

1. de GKSA hebben aangegeven lid van de International Conference of Reformed Churches te willen worden en werken reeds met ICRC-lidkerken samen in de zending;
2. de Gereformeerde Kerken hebben de GKSA al sinds 1981 als ware kerk van Christus erkend.

Deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken stellen voor een zusterkerkrelatie aan te gaan met de Gereformeerde Kerke in Suid Afrika. Zij komen tot hun voorstel omdat het op een tripartiete overleg in Zuid-Afrika tussen deputaten, genoemde kerken en de Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA) naar hun overtuiging tot een bevredigende overeenstemming was gekomen op de punten die bespreking vroegen.

Van de kant van de VGKSA kwam ondanks aandringen van de deputaten geen reactie, tot de synode van deze kerken in april 2002 besloot de predikanten P. Nel en J.R. Visser opdracht te geven hun nog steeds aanwezige zorgen over de GKSA ter attentie te brengen van de synode van Zuidhorn. Op de dagen waarop de synode de buitenlandse afgevaardigden begroet, doen zij dit. Hun zorgen gaan over

schriftkritische tendensen die volgens hen aanwezig zijn, over de invoering van een liedboek met vele gezangen en over de banden die de GKSA onderhouden met andere protestantse kerken in Zuid-Afrika. De eerstkomende synode van de GKSA in 2003 zal hierover duidelijkheid moeten geven.

Op dezelfde zittingen zijn ook als afgevaardigden van de GKSA aanwezig dr. C.J. Smit en prof. A. le Roux du Plooy. Zij herinneren de synode eraan, dat de synode van Arnhem 1981 de GKSA al heeft erkend als ware kerken en vroegen om dit besluit te effectueren in een zusterkerkrelatie. Schriftkritiek heeft volgens hen in de al sinds 1859 gereformeerde kerken geen plaats, ook gezien een getuigenis over de Schrift dat van de GKSA is uitgegaan. Bij het gewraakte liedboek gaat het de GKSA alleen om de psalmen daarin en met andere kerken wordt alleen een beleefdheidsband onderhouden.

In de bespreking proberen diverse afgevaardigden nader zicht te krijgen op de vragen rond de Schriftkritiek. Gaat het daarbij om rechtstreekse kritiek of betreft het toch meer de hermeneutische vragen, die in de omgang met de Schrift ook in Nederland om beantwoording vragen? In hoeverre moeten de vragen van de VGKSA ons verhinderen een zusterkerkrelatie aan te gaan? Vanuit de vergadering wordt betreurd dat dit verschil in beoordeling uitgevochten werd voor het forum van de synode en de buitenlandse afgevaardigden. Prof. dr. H.G.L. Peels, die namens de Christelijke Gereformeerde deputaten aanwezig is, vertelt van de goede correspondentie die vanuit zijn kerk met de GKSA gevoerd wordt.

De besluitvorming kan niet afgerond worden op 18 mei en wordt op 7 juni voortgezet. De afgevaardigden uit Zuid-Afrika zijn daarbij niet meer aanwezig. Naast het voorstel van deputaten ligt nu een tegenvoorstel van de predikanten P.L. Voorberg en F.J. Bijzet ter tafel waarin zij de synode willen laten uitspreken te streven naar een zusterkerkrelatie met de GKSA in samenwerking met de VGKSA. Dit voorstel wordt gedragen door respect voor de bezwaren die leven bij de VGKSA. Enkele afgevaardigden betreuren het gebrek aan precieze informatie, dat ook dan nog steeds bestaat. Kan de zomer niet gebruikt worden om diverse dingen alsnog boven water te krijgen? In het tegenvoorstel ontbreekt een besluit waarmee wij een aanvraag voor het lidmaatschap van de ICRC beloven te steunen. Een amendement hierover nemen de indieners van het voorstel over. Br. H.H. Luiten wil in zijn tegenvoorstel verder gaan dan de predikanten Voorberg en Bijzet en stelt voor heen te werken naar een zusterkerkrelatie met de GKSA.

Bij (hoofdelijke) stemming over het voorstel van deputaten blijken de stemmen te staken, waarmee het voorstel wordt geacht te zijn verworpen.

Het tegenvoorstel komt daarna per besluit in stemming. Het eerste besluit wordt aangenomen met 19 stemmen voor en 14 tegen. Het tweede besluit wordt aangenomen met 17 stemmen voor, 14 tegen en 2 onthoudingen. Het derde besluit wordt aangenomen met algemene stemmen. Het volledige besluit komt vervolgens in stemming en wordt aangenomen met 21 stemmen voor, 9 tegen en 3 onthoudingen. Het voorstel van br. Luiten komt dan niet meer in stemming. De predikanten A. de Jager en R. van Wijnen blijven als deputaat buiten stemming.

Artikel 178 – Evangelisch-reformierte Kirche Westminster Bekenntnis Oostenrijk (ERKWB)

(agenda 10.49)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

aanvullend rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.13).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. mee te werken aan een oplossing voor de moeiten die nu bestaan door de opgebroken relatie tussen de kerk te Venlo en de ERKWB te Neuhofen;
- b. contacten te onderhouden met de Stichting Steun Reformatie Oostenrijk en de kerken te Venlo en Krimpen aan den IJssel over de verdere ontwikkeling van de ERKWB te Neuhofen en Rankweil en eventuele andere gemeenten in Oostenrijk.

Gronden:

1. de broederschap in Oostenrijk vraagt en verdient ondersteuning vanuit Nederland;
2. de kerk te Krimpen aan den IJssel is een bijzondere band aangegaan met de ERKWB in Rankweil.

Vragen worden gesteld naar de in het besluit tussen de regels door aangeduide trieste ontwikkeling in Oostenrijk. Deze worden in comité behandeld. Na opheffen van het comité wordt het voorstel met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 179 – Evangelical-Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)

(agenda 10.50)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.8).

Besluit:

deputaten op te dragen:
de zusterkerkrelatie met de Unie van Evangelisch Gereformeerde Kerken in Rusland te onderhouden.

Grond:

de kerken aangesloten bij de ERCUR willen graag een actieve rol in de Russische maatschappij en verdienen daarbij onze steun.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 180 – Kerkelijk leven in Oost-Europa

(agenda 10.51)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.9).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen de gereformeerde kerken in Oost-Europa;
- b. contact te blijven houden met de kerk te Hattem en de stichting *Fundament* over hun werk in Oost-Europa;
- c. waar nodig direct in contact te treden met de kerken in Oost-Europa.

Gronden:

1. er zijn veel ontwikkelingen op kerkelijk gebied in Oost-Europa sinds de grenzen open zijn gegaan;
2. het is voor deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken ondoenlijk om al die contacten zelf te onderhouden. De Gereformeerde Kerk te Hattem en de stichting *Fundament* hebben een goede ingang in Oost-Europa.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 181 – Kerkelijk leven in Duitsland

(agenda 10.52)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. zich op de hoogte te blijven houden van ontwikkelingen in Duitsland;
- b. goede initiatieven te blijven ondersteunen;
- c. stimulerend op te treden, zodat het komt tot een reformatorisch kerkverband in Duitsland.

Grond:

het is een verblijdende zaak dat er sprake is van een serieuze poging te komen tot voluit reformatorische kerken in Duitsland. Dat verdient onze hartelijke steun.

Verbazing wordt uitgesproken over het feit dat er wereldwijd zoveel contacten zijn en in Duitsland zo weinig. Maar het initiatief moet volgens deputaten zo mogelijk van Duitse kerken zelf komen. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 182 – Kerkelijk leven in Frankrijk

(agenda 10.53)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.11).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. zich op de hoogte te blijven stellen van de ontwikkelingen in de EREI o.a. via het zogenaamd 'Frans Beraad' en open te staan voor nieuwe mogelijkheden om contact te oefenen met als doel ontwikkelingen binnen de EREI in gereformeerde richting te bevorderen;
- b. met het comité 'Steun Gardanne' in overleg te treden over de invulling van de relatie tussen Gardanne en onze kerken in de toekomst.

Grond:

deelname aan het 'Frans Beraad' geeft tevens de mogelijkheid om te zien welke franstalige gereformeerde literatuur er wordt ontwikkeld, die eventueel te gebruiken is in Congo en Benin.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 183 – Kerkelijk leven in Israël

(agenda 10.54)

17-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (9.12).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. contact te houden met de kerk te Ommen inzake de relaties met gemeenten in Israël;
- b. aan de volgende synode een voorstel te doen met betrekking tot de relatie met de Bat Tsion 'gemeente' en mogelijke contacten met andere gemeenten in Israël.

Grond:

de kerk te Ommen heeft het werk van Stevaj overgenomen. De uitoefening van de contacten met Israël via de kerk te Ommen functioneert naar volle tevredenheid en is de beste manier om tot meer duidelijkheid te komen zowel ten aanzien van de relatie met de Bat Tsion 'gemeente' als met andere gemeenten in Israël.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 184 – Iglesia Cristiana Reformada (ICR), Madrid

(agenda 10.56)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:

de bestaande contacten met de ICR via de stichting Steun Broederschap Spanje (SBS) te blijven onderhouden via SBS, alsmede door contact tijdens de jaarlijkse synode van de Iglesias Reformadas de España en te blijven stimuleren dat deze kerk zich aansluit bij de Iglesias Reformadas de España.

Grond:

het tot dusver gevoerde beleid heeft een positieve uitwerking en verdient te worden voortgezet.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 185 – Iglesias Reformadas de España (IRE)

(agenda 10.57)

18-05-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.2).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten in overleg met de stichting Steun Broederschap Spanje (SBS) te blijven onderhouden;
- b. te stimuleren dat andere kerken in Spanje worden uitgenodigd om toe te treden tot het kerkverband van de IRE met inachtneming van de vigerende kerkorde;
- c. zich te laten informeren over behoefte en beschikbaarheid van gereformeerde Spaanstalige literatuur.

Gronden:

1. er zijn goede afspraken over taken en verantwoordelijkheden met de stichting SBS;
2. er zijn meerdere kerken in Spanje die in aanmerking komen voor toetreding tot een gereformeerd kerkverband;
3. uitwisseling van gegevens over bestaande Spaanstalige literatuur is nuttig in verband met de contacten in Venezuela.

Er zijn verheugende ontwikkelingen met betrekking tot de vorming van een kerkverband. Een zusterkerkrelatie is nog niet in zicht, omdat in geen der gemeentes al een complete kerkenraad is. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen. Het kan meegedeeld worden aan rev. Francesco Gómez, die ter vergadering is.

Artikel 186 – Igreja Reformada de Portugal (IRP)

(agenda 10.58)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.3).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. contact te blijven houden met de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika en de Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal om de ontwikkelingen met betrekking tot de IRP te blijven volgen;
- b. voorshands geen initiatieven te ontplooiën met betrekking tot de IRP;
- c. zo nodig, als zich relevante nieuwe ontwikkelingen voordoen, in coördinatie met de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika en Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal, een bezoek te brengen.

Grond:

op onze pogingen om kerkelijke contacten te ontwikkelen met de IRP is op dit moment geen respons.

De contacten met deze kerk lopen via de Nederduits Gereformeerde Kerken te Zuid-Afrika, over wie onze zusterkerken vrij negatief zijn. Ze zijn nodig voor het gehoopte contact met deze kerk, al zijn hun contacten minimaal, terwijl de IRP toch uit deze kerken ontstaan is. Het besluit wordt met algemene stemmen genomen.

Artikel 187 – Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)

(agenda 10.59)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.4).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de ICPdP te Lissabon te blijven onderhouden en zo mogelijk uit te bouwen;
- b. de contacten tussen de ICPdP en de Igreja Reformada de Portugal te blijven stimuleren.

Grond:

de ontwikkeling van de ICPdP is zodanig, dat deze kerk onze aandacht verdient.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 188 – Iglesia Reformada en Venezuela (IRV)

(agenda 10.60)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.5).

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de IRV te blijven onderhouden;
- b. de contacten tussen de IRV en Curaçao te blijven volgen en te stimuleren;
- c. contacten van de IRV met personen of kerken van gereformeerde belijdenis in Spaans sprekend Latijns-Amerika te stimuleren;
- d. medewerking te verlenen aan het tot stand komen van een platform voor overleg over vertaling van gereformeerde theologische literatuur in het Spaans, met name literatuur die geschikt is voor kadervorming in de gemeente.

Gronden:

1. met deze zusterkerk bestaat een intensieve relatie, die wederzijds opbouwend is;
2. het is goed om regionale contacten te stimuleren;
3. kennis aangaande bestaande spaanstalige literatuur is nuttig met het oog op onze contacten met Spaanse kerken.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 189 – Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)
(agenda 10.61)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.6).

Besluit:

deputaten op te dragen:

op de hoogte te blijven van de contacten met de IPIM welke door de Canadian Reformed Churches en de Iglesia Reformada en Venezuela worden onderhouden.

Gronden:

1. de Canadian Reformed Churches en de Iglesia Reformada en Venezuela hebben reeds contacten met de IPIM en trachten die te intensiveren;
2. het is doelmatig in de gegeven situatie om eerst kennis te nemen van de voortgang van de activiteiten van de Canadian Reformed Churches en de Iglesia Reformada en Venezuela alvorens zelf stappen te ondernemen.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 190 – Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)
(agenda 10.63)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.8).

Besluit:

1. het verzoek van de IRB om een zusterkerkrelatie met blijdschap te aanvaarden;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de IRB mededeling te doen van dit besluit met toezending van de vigerende regels;
  - b. de zusterkerkrelatie te onderhouden conform de vigerende regels;
  - c. er bij de IRB op te blijven aandringen haar standpunt ten opzichte van de IPB duidelijk vast te leggen;
  - d. de Igreja Reformada da Colonia Brasolandia te Unai te berichten dat de relatie met haar in het vervolg zal worden onderhouden via de IRB.

Gronden:

1. uit de overgelegde documenten blijkt dat de IRB een gemeenschap van gereformeerde kerken is;
2. vanwege de bestaande contacten met de IPB is het nodig het standpunt van de IRB ten opzichte van de IPB te weten;
3. de Igreja Reformada da Colonia Brasolandia is in 2000 toegetreden tot het kerkverband van de IRB.

Tijdens de bespreking wordt het voorstel over de relatie met de kerk te Unai geïncorporeerd in dit voorstel. De vraag wordt gesteld of de synode niet eerst het antwoord moet afwachten op de gestelde vragen. Het voorstel van de deputaten wordt aangenomen; 4 broeders onthouden zich van stemming.

Artikel 191 – Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)
(agenda 10.64)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.9).

Besluit:

1. de handelwijze met betrekking tot de IPB goed te keuren;
2. deputaten op te dragen:
  - a. contacten te blijven onderhouden met de IPB en de ontwikkelingen binnen de IPB te blijven volgen;
  - b. mee te werken aan een tripartiete gesprek met IPB en Igrejas Reformadas do Brasil.

Grond:

er is behoefte aan duidelijkheid met betrekking tot de ontwikkelingen in de IPB.

Het gesprek over de Igreja Presbyteriana do Brasil cirkelt rond de irritatie die bij de IPB is ontstaan naar aanleiding van de vorming van een voorlopig kerkverband van de Igreja Reformada do Brasil. Dit bestaat uit de door zending gevormde kerken en de emigrantkerk van Unai. De IPB ziet hier een afwijzing van hen in en vraagt van de synode duidelijkheid daarover. Hebben deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken een actieve rol gespeeld bij de vorming van dat kerkverband? Een delegatie van de IPB zal Nederland bezoeken van 17 tot 20 juni 2002 voor een gesprek met deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken. Het is niet de bedoeling dat zij dan de synode bezoeken. Deputaten vragen steun voor hun gesprek door het aannemen van het voorstel en het goedkeuren van een brief die namens de synode naar de IPB uitgaat. In die brief tonen zij begrip voor de vragen die bij de IPB leven. Dit begrip wordt tijdens de bespreking ook geuit door diverse afgevaardigden: was de Igreja Reformada do Brasil niet heel snel in het organiseren van een eigen kerkverband? Dit is echter geheel de beslissing van deze kerken zelf. Het voorstel wordt aangenomen met één onthouding van stem. De brief wordt goedgekeurd.

Artikel 192 – Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)
(agenda 10.65)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (10.10).

Besluit:

deputaten op te dragen:
in contact te blijven met de IER.

Grond:

er zijn geen redenen het bestaande beleid te wijzigen.

Ds. H. van Veen vraagt, of er contact is geweest met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken over de ontwikkelingen binnen de IER. Deputaten antwoorden dat dit ter sprake is geweest, maar een inhoudelijk gesprek erover moet nog plaatsvinden. Het voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 193 – Lux Mundi
(agenda 10.67)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (11.1).

Besluit:

deputaten op te dragen:
de publicatie van *Lux Mundi* te continueren.

Gronden:

1. er is in het buitenland behoefte aan voorlichting over de ontwikkelingen in kerkelijk Nederland;
2. uit de ontvangen reacties uit allerlei werelddelen blijkt dat er veel waardering is voor *Lux Mundi* en dat *Lux Mundi* dienstbaar is aan de versterking van de band tussen de gereformeerde kerken in de wereld.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 194 – Publiciteit

(agenda 10.68)

07-06-02

Commissie: deputaatschap Betrekkingen buitenlandse kerken

Materiaal:

rapport van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (11.2), waarin als beleid is weergegeven:

- a. via *Tot aan de einden der aarde*, een website en andere kanalen de kerken zo goed mogelijk informeren over de betrekkingen met buitenlandse kerken;
- b. na elke generale synode publicatie van een nieuwe *Wereldwijd*;
- c. brochure *The Reformed Churches in the Netherlands* ook in andere talen uitgeven;
- d. in overleg met de projectgroep die in opdracht van de generale synode zich op landelijk niveau met de GKV-website bezighoudt, de publicaties van de Gereformeerde Kerken op Internet ook in het Engels uitbreiden.

Besluit:

deputaten op te dragen:

- a. uitvoering te geven aan bovengenoemd publiciteitsplan;
- b. de publicaties via de website op het Internet voort te zetten en uit te breiden.

Gronden:

1. het is van groot belang dat broeders en zusters bekend raken met Jezus' kerkvergaderend werk, ook in het buitenland;
2. informatie dient niet bereikbaar te zijn via slechts één medium, maar te worden gegeven via verschillende kanalen: het geschreven woord (brochures, landelijke tijdschriften, plaatselijke kerkbladen, Internet) en het gesproken woord.

Het voorstel van deputaten wordt zonder discussie met algemene stemmen aangenomen.

Hoofdstuk 11 – Kerk en overheid

Artikel 195 – Kerk en overheid

(agenda 11.1)

25-04;24-05-02

Commissie: deputaatschap Relatie kerk en overheid

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid, met als bijlage ‘Standpuntbepaling van de ‘interkerkelijke commissie-huwelijk’ (het zgn. Woerden-overleg) betreffende de verhouding tussen het burgerlijk huwelijk en het ‘kerkelijk huwelijk’ na de wijziging van het Burgerlijk Wetboek in verband met de invoering van het zgn. ‘homohuwelijk’;
2. brief van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld met de aanbeveling om zich aan te sluiten bij het besluit van de Christelijke Gereformeerde Kerken tot wijziging van artikel 70 KO;
3. brief van br. A. Bakker te Hoek met het voorstel van de overheid het recht terug te vragen om de huwelijkssluiting in de kerkelijke openbare eredienst te doen plaatsvinden;
4. revisieverzoek van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht tegen de uitspraak van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, artikel 95 sub 3h, dat deputaten de kerken op uitnodiging kunnen vertegenwoordigen bij kerkelijke plechtigheden ter gelegenheid van een huwelijk of begrafenissen van een lid van het Koninklijk Huis;
5. aanvullende brief van br. Groeneveld met bezwaar tegen bijwoning door de voorzitter van deputaten van de kerkelijke bevestiging van het huwelijk van Z.K.H. de Prins van Oranje en Máxima Zorreguieta;
br. Groeneveld voert hiertegen aan dat het bijwonen van een door de Nederlands Hervormde Kerk uitgeschreven eredienst, waarin een voorganger voorgaat die o.a. de opstanding van Christus loochent, in strijd komt met Openb. 22 : 7, 18 en 19 en met de uitspraak van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, dat geen uitnodiging aanvaard kan worden tot het bijwonen van religieuze samenkomsten die in strijd komen met het Woord van de Here en de op dat Woord gegronde belijdenis van de kerken;
6. brief van br. en zr. P.E. Post en R.S. Post-Jonker te Veenendaal met adhesie aan het revisieverzoek van br. Groeneveld met de opmerking dat de splitsing in aanwezigheid bij en deelname aan een eredienst geen goede ontwikkeling is.

Besluit 1:

deputaten hartelijk dank te zeggen voor de uitvoering van hun opdrachten ad a tot en met i en k tot en met m en hen te déchargeren onder goedkeuring van hun beleid.

Besluit 2:

uit te spreken dat het niet verstandig is de thans bestaande verhouding tussen de taak van de overheid en de taak van de kerk op het punt van de huwelijkssluiting te veranderen en derhalve niet in te gaan op het voorstel van br. A. Bakker uit Hoek.

Gronden:

1. de overheid dient het publieke karakter van het huwelijk te erkennen en te bewaken;
2. het appèl van de kerk op de overheid zal aan kracht inboeten, indien de kerk zich voor wat het huwelijk betreft terugtrekt op haar eigen terrein;
3. de rechtsgevolgen die aan het huwelijk zijn verbonden, en de bewaking daarvan brengen de kerken in de (semi-)overheidssfeer. Dat is onwenselijk;
4. de nieuwe huwelijkswetgeving laat de sluiting van een bijbels huwelijk (nog) onverkort toe;
5. de vrijheid van de kerken om ten aanzien van haar leden de bijbelse normen ten aanzien van het huwelijk te handhaven blijft ook onder de veranderde huwelijkswetgeving gewaarborgd;
6. in een overleg met andere kerken met een gereformeerde confessie is overeenstemming bereikt over wat in de gronden 1. tot en met 5. is gesteld.

Besluit 3:

uit te spreken dat de wijziging van het Burgerlijk Wetboek in verband met de invoering van het zgn. ‘homohuwelijk’ geen aanleiding is voor het opnemen in de Kerkorde van een eigen omschrijving van het begrip ‘huwelijk’ en derhalve niet in te gaan op de aanbeveling van de Raad van de Gereformeerde kerk te Voorthuizen-Barneveld.

Gronden:

1. de wijziging van het Burgerlijk Wetboek brengt geen verandering in de bestaande vrijheid van de kerken om ten aanzien van haar leden de bijbelse normen ten aanzien van het huwelijk als een levensverbintenis van één man en één vrouw te handhaven;
2. artikel 70 van de Kerkorde verplicht de kerkenraad niet iedere verbintenis die de overheid als een huwelijk erkent, ook kerkelijk te bevestigen;
3. de verwijzing in artikel 70 van de Kerkorde naar het door de kerken vastgestelde huwelijksformulier onderstreept – gelet op de inhoud van dat formulier – dat ook zonder expliciete wijziging of aanvulling van de Kerkorde onder een huwelijk als daarin bedoeld, wordt verstaan de unieke levensverbintenis van één man en één vrouw naar bijbelse maatstaven.

Besluit 4:

het revisieverzoek van br. Groeneveld ten aanzien van artikel 95 van de Acta van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, alsmede zijn bezwaar tegen de handelwijze van (de voorzitter van) deputaten af te wijzen.

Gronden:

1. de passage uit artikel 95 van de Acta van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, die br. Groeneveld tegen de handelwijze van deputaten aanvoert, was reeds gewijzigd door de Generale Synode Leusden 1999 en maakte dus geen deel uit van de instructie van de huidige deputaten;
2. het bijwonen van het huwelijk van de kroonprins en Máxima was in overeenstemming met de instructie van deputaten.

Besluit 5:

het revisieverzoek van br. Post en zr. Post-Jonker ten aanzien van artikel 100 (besluit en de gronden 2. en 3.) van de Acta van de Generale Synode Leusden 1999 af te wijzen.

Gronden:

1. de bezwaren tegen het bijwonen van plechtigheden als hier bedoeld zijn niet wezenlijk anders dan die bij de besluitvorming van de Generale Synodes Leusden 1999 en Berkel en Rodenrijs 1996 uitdrukkelijk zijn betrokken;
2. de gronden die voor de bezwaren worden aangevoerd, geven wel blijk van een andere visie op het karakter van het bijwonen van plechtigheden als bedoeld in de instructie van deputaten, maar weerleggen de argumenten die aan de instructie ten grondslag liggen (zie met name het rapport van deputaten aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, bladzijden 89-92) niet.

Besluit 6:

opnieuw, en thans zeven, deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. stukken die van de overheid bij hen inkomen en bestemd zijn voor de kerken of anderszins van belang zijn voor de kerken, ter kennis van de kerken te brengen;
- b. op vragen van de overheid naar het gevoelen van de kerken over bepaalde zaken antwoord te geven, zoveel mogelijk met verdiscontering van wat de kerken na 1892 over deze en dergelijke zaken in generale synoden hebben uitgesproken, en zowel de bedoelde vragen als de door deputaten gegeven antwoorden ter kennis van de kerken te brengen;
- c. op de door de overheid aangekondigde of reeds genomen maatregelen die overal in ons land de dienst van de kerk (art. 27 KO) raken, te reageren, indien dit van belang is voor de onbelemmerde voortgang c.q. de wettige bescherming van deze dienst en indien niet op het bijeenkomen van de generale synode kan worden gewacht; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- d. op wetgeving te reageren die door de overheid wordt voorbereid en duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt, indien niet op het bijeenkomen van de generale synode kan worden gewacht; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- e. de kerken te informeren over nieuw tot stand gekomen wetgeving en andere maatregelen van de rijksoverheid die voor de kerken consequenties hebben, en over rechterlijke uitspraken die voor het functioneren van de kerken overal in het land van belang zijn;
- f. zich namens de Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO); en daarover contact te houden met deputaten Geestelijke verzorging militairen;
- g. namens de kerken gelukwensen of betuigingen van deelneming bij vreugde of rouw, het Koninklijk Huis betreffende, over te brengen en de vertegenwoordiging van de kerken op koninklijke recepties voor te bereiden en uit te voeren, behalve wanneer de generale synode bijeen is;
- h. in bijzondere gevallen, ook zonder uitdrukkelijke uitnodiging van de overheid, de kerken te vertegenwoordigen in samenkomsten met een nationaal karakter, voorzover de aanwezigheid bij deze gelegenheden verenigbaar is met de kerkelijke verantwoordelijkheid en de christelijke levensstijl;
- i. het schriftelijk te verantwoorden aan de uitnodigende instantie waarom, in voorkomend geval, niet op een uitnodiging kan worden ingegaan zoals hiervoor onder h is aangegeven;
- j. de volgende synode te dienen met een bezinning in hoeverre de opdracht van deputaten nog adequaat is tegen de achtergrond van de plaats en roeping van de kerk ten opzichte van de overheid in Nederland, mee naar aanleiding van de notitie van het CIO 'Zichtbaar en relevant';
- k. hun werkzaamheden, met inbegrip van het lidmaatschap van het CIO, te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat zal worden toegezonden;

1. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe zenden.

Grond:

het is gewenst het aantal deputaten met twee uit te breiden, teneinde binnen het deputaatschap te kunnen beschikken over voldoende kennis op het gebied van theologie, wetgeving en recht, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen.

Besluit 7:

de studieopdracht ten aanzien van deelneming van predikanten uit onze kerken aan de geestelijke verzorging in inrichtingen van justitie en instellingen van gezondheidszorg met de kerkrechtelijke gevolgen daarvan terug te nemen.

Gronden:

1. deputaten zijn aan deze studieopdracht niet toegekomen;
2. deze studieopdracht kan beter door een ander deputaatschap worden verricht.

Het rapport van deputaten voor de relatie kerk en overheid wordt gepresenteerd op 25 april 2002. Aanwezig is dan ds. J. Ophoff als deputaat. Het rapport wordt na een oriënterende ronde op 25 april besproken op 24 mei. Als deputaat zijn dan aanwezig mr. J. Cordia en mr. D.A.C. Slump.

In de discussie kwam naar voren, of het gezien de ontwikkelingen in de wetgeving rondom het zogenaamde homohuwelijk niet goed is in de kerkorde een definitie van het huwelijk op te nemen. De Christelijke Gereformeerde Kerken hebben dat gedaan. Maar volgens deputaten blijkt uit ons huwelijksformulier heel goed, wat een huwelijk is. Over deze zaak is overleg geweest met vertegenwoordigers uit andere kerkgenootschappen in het zogenaamde Woerden-overleg. Het lijkt ook niet goed je wat betreft het huwelijk terug te trekken uit deze maatschappij, zoals br. Bakker uit Hoek vroeg, en de overheid te vragen het recht van huwelijksluiting weer terug te geven aan de kerk.

In het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) presenteren deputaten zich. De samenwerking met de kleinere kerkgenootschappen is heel belangrijk om zaken aan de orde te kunnen stellen. Ten aanzien van de zondagsrust lukte het gezamenlijk als CIO de overheid te benaderen; ten aanzien van het homohuwelijk juist niet.

Over de aanwezigheid van deputaten in erediensten ter gelegenheid van bijzondere gebeurtenissen in het Koninklijk Huis ontspint zich een discussie. Er is een tegenvoorstel, ingediend door ds. F.J. Bijzet, die de door de Generale Synode Leusden 1999 op dit punt geboden ruimte weer wil terugnemen. Aanwezigheid betekent volgens hem instemming de gang van zaken, terwijl vanuit de deputaten en vanuit de vergadering erop gewezen wordt dat het meer gaat om een burgerlijke hoffelijkheid. Gewezen wordt nog vanuit de vergadering op het boek Openbaring, dat scherp waarschuwt tegen het bijwonen van onwettige erediensten om sociale redenen. Hierover zijn ook bezwaarschriften ingediend. Deputaten hebben echter volgens de verstrekte regels gehandeld.

Apart wordt gesproken over de vraag, of het toch niet goed geweest was als deputaten aanwezig geweest waren bij de herdenking in de Domkerk te Utrecht van de slachtoffers van de terroristische aanslag op 11 september 2001 te New York. Ds. R. van Wijnen had dit graag gezien. Hij dient dan ook een amendement in om deputaten die vrijheid te geven. Volgens andere afgevaardigden is dan het hek van de dam. De kerk heeft als taak het evangelie te verkondigen en dat is het.

Deputaten hadden opdracht om de mogelijkheid voor gevangenispastoraat door onze kerken te onderzoeken, maar zijn daar niet aan toegekomen. Het hoort volgens hen ook bij een ander deputaatschap. In de bespreking komt de gedachte naar voren, dat predikanten van ons geen toegang hebben tot de gevangenis. Maar dit klopt volgens deputaten niet: als er geen strafrechtelijke beperkingen zijn, is bezoek altijd mogelijk en kan het geregeld worden via de hoofdgevangenispredikant en/of de directeur.

Het amendement van ds. Van Wijnen wordt aangenomen met 18 stemmen voor, 15 tegen en 3 onthoudingen. Besluit 1 en 2 worden met algemene stemmen genomen. Besluit 3 wordt genomen met 2 stemmen tegen. Besluit 4 wordt genomen met 3 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Het tegenvoorstel is daarmee verworpen.

Artikel 196 – Benoeming deputaten Relatie kerk en overheid
(agenda 11.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Relatie kerk en overheid worden benoemd:

Primi	Secundi
J.P. de Vries (s), Amersfoort (2011)	ds. H.E. Nieuwenhuis, Ermelo
J. Cordia, Bunschoten (2008)	T. Stelpstra, Beilen
ds. J. Haveman, Roodeschool (2011)	
B. Koelewijn, Langerak (2011)	
A. Slob, Zwolle (2011)	
ds. G. Treurniet, Hardenberg (2005)	
C.P. Voorberg, Hardinxveld-Giessendam (2008)	

Artikel 197 – Felicitatie voor koningin Beatrix
(agenda 11.4)

27-04-02

De synode besluit een brief met zegenwensen te zenden aan H.M. koningin Beatrix. Op 17 mei wordt een namens haar gezonden dankbrief ter kennis van de synode gebracht.

Hoofdstuk 12 – Archiefzorg

Artikel 198 – Archief en documentatie

(agenda 12.1)

6.12-04-02

Commissie: deputaatschap Archief en documentatie

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor archief en documentatie;
2. brief van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Voorthuizen-Barneveld, waarin het belang van het werk van deputaten wordt onderschreven en de synode wordt verzocht de deputaten op te dragen de kerken te dienen met een model informatiestructuur voor de plaatselijke kerken.

Besluit 1:

de arbeid en het beleid van deputaten in de verslagperiode 1999 tot 2002 goed te keuren, met inbegrip van hun beleid en beheer van de ‘Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16’ en hen onder hartelijke dank te dechargeren.

Besluit 2:

aan het deputaatschap Voorbereiding eerstkomende synode een deskundige toe te voegen op het gebied van informatiemanagement, die zorg draagt voor een verantwoord informatiebeheer van de synode en de daarmee verband houdende it-toepassingen.

Grond:

een dergelijke deskundige is nodig met het oog op een juiste archivering van de synodestukken in relatie met de gebruikte informatietechnologie.

Besluit 3:

niet te voldoen aan het verzoek van de kerk te Voorthuizen-Barneveld.

Grond:

dit past al in de reguliere werkzaamheden van het ADC en is een kwestie van accent leggen. Moeilijkheid van het van hogerhand vastleggen in een besluit is, dat modellen voor plaatselijke kerken alleen werken, als men een probleem heeft en een oplossing zoekt. Het is geen goed beleid alle kerken dezelfde structuur van de informatievoorziening incl. het archief op te leggen. Dat werkt tot nu toe niet (alleen bij archief).

Besluit 4:

aan de nieuw te benoemen deputaten voor archief en documentatie de volgende opdrachten te verstrekken:

1. a. archief- en documentatiemateriaal te verzamelen en te beheren, dat van belang is voor de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland, met name sinds de Vrijmaking van 1944 en volgende jaren;
b. te zorgen dat de afgesloten gedeelten van de archieven van generaal-synodale deputaatschappen worden overgebracht naar het ADC;
2. kennis en onderzoek te bevorderen inzake de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, met name met betrekking tot in het ADC en in de kerken aanwezige archieven en documentatie;
3. alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het ADC nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren, die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde directeur van het ADC en de archivaris-documentalist en toezicht te houden op hun werkzaamheden;
4. de kerkenraden, de meerdere vergaderingen en haar deputaatschappen, alsmede waar nodig en van belang ook personen en instanties regelmatig te dienen met advies en voorlichting inzake het beheer van archief- en documentatiemateriaal;
5. de kerkelijke vergaderingen te dienen met richtlijnen en instructies voor een goed archiefbeheer;
6. het bestuur te blijven vormen van de 'Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16' en zich in die kwaliteit te houden aan de besluiten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland door welke zij zijn benoemd;
7. de kerken te vertegenwoordigen in de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA);
8. de kerken te vertegenwoordigen in de Stichting Protestantse Kerkelijke Kunst (SPKK);
9. contacten te onderhouden en activiteiten te ontplooien, die voor het onder 1-8 genoemde noodzakelijk en nuttig zijn;
10. de werkzaamheden te verrichten binnen het vastgestelde budget, dat separaat wordt toegezonden;
11. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe te zenden.

Met veel waardering neemt de synode kennis van het rapport van de deputaten voor archief en documentatie, waarin het werk van het ADC te Kampen weergegeven wordt. Het werk heeft sinds 1990 duidelijk een plaats ontvangen binnen de kerken, gezien de vele archieven die aan de zorgen van het ADC worden toevertrouwd.

In de bespreking wordt aandacht gevraagd voor het gebrek aan historische oriëntatie dat in deze tijd op te merken valt. Juist op dit punt wil en kan het ADC veel doen. Dat gebeurt door het bevorderen van kennis en onderzoek via studiedagen, de boekenreeks en het begeleiden van studenten en promovendi in hun onderzoek. In verband hiermee wordt onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om een bijzonder hoogleraar te benoemen (hierover wordt apart gesproken, zie Acta artikel 200). In samenwerking met de Theologische Universiteit wordt een bundel voorbereid over 150 jaar theologisch onderwijs te Kampen. De nodige financiële middelen komen naast de opbrengst van het quotum uit bijdragen van derden en uit sponsoring van projecten.

Met name wordt doorgesproken over het congres gewijd aan dr. J.G. Geelkerken en de synode van Assen 1926. Naar aanleiding van dit congres is een bundel gepresenteerd. Had daarin, met name van de zijde van onze kerken, niet duidelijker het standpunt van dr. Geelkerken afgewezen moeten worden? Deputaten merken in hun beantwoording op, dat zij historisch onderzoek willen bevorderen; meningsvorming is het volgende stadium. Op het congres en in de bundel ging het ook niet om het schriftgezag, maar om de verhouding tussen de Schrift, die gezag heeft, en de werkelijkheid.

Een door deputaten ontraden amendement dat het ADC als doelstelling mee wil geven ook bij congressen de gereformeerde stem te laten klinken, wordt verworpen met 9 stemmen voor, 2 onthoudingen en 24 stemmen tegen. Het voorstel wordt daarna met algemene stemmen aangenomen.

De preses spreekt zijn waardering uit voor het werk van de directeur, dr. G. Harinck, en van de documentaliste, drs. I. van der Lugt.

Artikel 199 – Benoeming deputaten Archief en documentatie

(agenda 12.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Archief en documentatie worden benoemd:

Primi	Secundi
J.D. Schaap (s), Kampen (2005)	H.A. Kamman, Amersfoort
ds. J. Beekhuis, Zeewolde (2005)	A. Modderman, Hoogland
G.F. Noordhuis, Amersfoort (2005)	
E.T. de Vries, Soest (2005)	
G. Willems, Kampen (2008)	

Artikel 200 – Instelling van een leerstoel namens het ADC aan de TU

(agenda 12.3)

27-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. opdracht van de Generale Synode Leusden 1999, Acta art. 34, besluit 4.8 aan deputaten Archief en documentatie ‘in overleg met het curatorium van de TU verder te onderzoeken of, en zo ja in hoeverre, het mogelijk dan wel wenselijk is structureel vorm te geven aan een personele en organisatorische samenwerking tussen het ADC en het bibliotheekwezen dan wel de Universiteit zelf’;
2. brief van deputaten-curatoren aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 d.d. 24-09-2002 waarin zij schrijven positief te staan tegenover de instelling van een bijzondere leerstoel;
3. rapport inzake een hoogleraarschap aan de Theologische Universiteit te Kampen vanwege het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken te Kampen, mei 2002, aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
4. rapport van deputaten Archief en documentatie aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
5. rapport van de Dagelijkse Leiding aan het Curatorium over het verzoek van deputaten voor archief en documentatie om een bijzondere leerstoel aan de Theologische Universiteit te vestigen d.d. 24.09.02;
6. reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit, vastgesteld op 29.06.02 door de Generale Synode Zuidhorn 2002.

Besluit:

1. een bijzondere leerstoel in te stellen, uitgaande van het Archief- en Documentatiecentrum (ADC) van de Gereformeerde Kerken, aan de Theologische Universiteit te Kampen met als leeropdracht ‘De geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland in de context van het Nederlands protestantisme’;
2. de termijn van instelling van de bijzondere leerstoel op zes jaar te stellen, waarna een gemotiveerd verzoek tot verlenging aan de synode gedaan kan worden;

3. het tijdsbeslag van de bijzondere leerstoel op 0,1 fte te bepalen. Het doel van de bijzondere leerstoel zal samenvallen met de doelstelling van het ADC, namelijk 'het bevorderen van kennis en onderzoek inzake de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland, met name met betrekking tot de in het ADC en in de kerken aanwezige archieven en documentatie';
4. deputaten Archief en documentatie op te dragen erop toe te zien dat de benoeming geen extra personeelskosten zal meebrengen;
5. aan deputaten-curatoren op te dragen:
  - a. op voordracht van het College van toezicht en na advies van de senaat zo spoedig mogelijk tot de benoeming van een geschikte kandidaat over te gaan;
  - b. een college van toezicht naar artikel 5 van het Reglement in te stellen en voor dat college een eigen reglement op te stellen voor de wijze waarop dit toezicht wordt uitgeoefend;
  - c. erop toe te zien dat het Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit wordt nageleefd.

Gronden:

1. het verzoek voldoet aan de voorwaarden en vereisten van het Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit (art. 2-3). Zowel de Theologische Universiteit als het ADC is met een dergelijke leerstoel gebaat;
  - a. de synode is van oordeel dat deze leerstoel een aanwinst voor de universiteit kan zijn en haar uitstraling kan versterken. Juist het onderzoek van de kerkgeschiedenis van de 19e en 20e eeuw heeft versterking nodig. Ook met het verwerven van promovendi en voltooiing van wetenschappelijk onderzoek met een promotie aan de Theologische Universiteit wordt het academisch karakter van de universiteit versterkt. Nu het ADC zich door het bewaren en toegankelijk maken van kerkelijke archieven beweegt op het grensgebied van kerkgeschiedenis en historiografie, kan de historische inbreng een wezenlijke verrijking van het theologisch onderzoek aan de Theologische Universiteit betekenen;
  - b. ook het ADC is ermee gebaat wanneer het wetenschappelijk onderzoek bevorderd wordt. De drie taken van beheer, advies en onderzoeksbevordering hangen samen: de archieven worden benut, wanneer onderzoek gedaan wordt. Daarmee wordt de kennis van de kerkgeschiedenis op allerlei niveau in de kerken bevorderd. Ook wordt de positie van het ADC op het terrein van kerkhistorisch onderzoek versterkt door het aan soortgelijke instellingen gelijkwaardige wetenschappelijke kansen te bieden;
2. de termijn van zes jaar sluit aan bij de tot op heden gebruikelijke vergaderingsfrequentie van de generale synoden;
3. het tijdsbeslag van 0,1 fte is gekozen om uit te drukken dat doelstelling van de leerstoel en van het ADC zoveel mogelijk moeten samenvallen. Het doel van de leerstoel is niet zozeer dat de bijzondere hoogleraar eigen onderzoek verricht, maar dat hij kennis en onderzoek op basis van de archieven bevordert. Het promotierecht is daartoe een belangrijk middel. Dit kan in de taakomschrijving, genoemd in art. 9.1 van het Reglement, verdisconteerd worden;
4. de kosten van het ADC zijn zodanig dat in het geheel van de begroting van de generale synode op dit moment geen uitbreiding kan plaatsvinden;
5. het Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit voorziet in de uitvoeringsbepalingen;
6. zowel de Theologische Universiteit als het ADC hebben slechts rechtspersoonlijkheid in de Gereformeerde Kerken in Nederland, waarvan beide instellingen uitgaan, maar worden door onderscheiden colleges bestuurd, resp. het curatorium van de Theologische Universiteit en deputaten Archief en Documentatie die beiden de rechtspersoon vertegenwoordigen;
7. deputaten Archief en documentatie zijn er met de gedachte aan een bijzondere leerstoel in geslaagd vorm te geven aan de personele en structurele samenwerking tussen ADC en Theologische Universiteit, als in de opdracht door de synoden verwoord.

Als deputaten voor het Archief en Documentatiecentrum zijn aanwezig de broeders drs. J.D. Schaap en E.T. de Vries; ook is van de Universiteit aanwezig prof. dr. B. Kamphuis.

Het is de tweede fase om te komen tot de benoeming van een bijzonder hoogleraar. De eerste was het aannemen van een reglement daarvoor (zie Acta artikel 113, besluit 11). Nu gaat het om de concretisering van de instelling van zo'n leerstoel. De derde fase is de benoeming van een bijzonder hoogleraar.

Hier liggen goede mogelijkheden voor de universiteit. Het onderzoek in de ecclesiologie was wat onderbedeeld. Dat de benoeming gebeurt door de senaat in samenspraak met het curatorium, is de normale gang van zaken. Deze benoemingen zijn altijd tijdelijk; te denken valt aan een periode van zes jaar. Het tijdsbeslag is 0,1 fte. De benoeming brengt geen financiële consequenties mee.

Het besluit wordt genomen met algemene stemmen. Ds. H. Drost blijft buiten stemming als curator.

Hoofdstuk 13 – Publicatie en communicatie

Artikel 201 – Generaal-synodale publicaties

(agenda 13.1)

24-05-02

Commissie: deputaatschap Generaal-synodale publicaties

Materiaal:

1. rapport en aanvullend rapport van deputaten voor generaal-synodale publicaties (GSP);
2. brieven van de Gereformeerde Kerk te Den Helder d.d. 20 december 2001, te Dalfts en d.d. 23 januari 2002, te Terneuzen d.d. 5 maart 2002, te Rijnsburg d.d. 11 maart 2002, te Hoogkerk d.d. 14 maart 2002, te Spakenburg-Noord d.d. 26 maart 2002, van br. en zr. De Boer-Buikema te Emmeloord d.d. 30 maart 2002, van br. en zr. De Leeuw-Hiemstra te Ermelo d.d. 2 april 2002 en van ds. J.M. Goedhart te Drachten d.d. 10 en 11 april 2002
  - a. met bezwaar tegen de (te) late verschijning van de Acta van de GS Leusden 1999 en tegen de wijze van publicatie van de deputaten-rapporten;
  - b. met bezwaar tegen een vermeende te grote rol van het deputatenwerk in de brochure *Werk voor-in-door de kerk*;
  - c. met bezwaar tegen de naamgeving van de kerken in de website www.gkv.nl.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren onder dank voor hun arbeid.

Gronden:

1. deputaten hebben hun taak naar behoren uitgevoerd, zowel wat betreft de publicaties als het communicatiebeleid;
2. met betrekking tot de (te) late verschijning van de acta van de Generale Synode Leusden 1999 en de publicatie van de deputaten-rapporten (aanvankelijk) louter op cd-rom hebben deputaten aanvaardbare verontschuldgingen c.q. redenen aangevoerd;
3. deputaten hebben met een communicatieplan voor de deputaatschappen, het (doen) vormgeven van een website en het (doen) ontwerpen van een huisstijl voor de kerken op verantwoorde wijze uitvoering gegeven aan de speciale opdrachten met betrekking tot het communicatiebeleid;
4. de brochure *Werk voor-in-door de kerk* geeft een bondige en eenvoudige presentatie van het werk van de diverse deputaatschappen dat namens de kerken is verricht en een zeer belangrijk deel van de agenda van de synode bepaalt; in het voorwoord wordt de onderschikking van deputaten aan de opdracht en het oordeel van de synode voldoende aangegeven;
5. aan de kerken te Dalfts en Den Helder en aan ds. Goedhart kan worden toegestemd dat de naam van de kerken in de website en andere officiële publicaties, althans in het beeldmerk, afwijkt van de officiële tenaamstelling, maar deputaten hebben die keuze aanvaardbaar gemotiveerd en bovendien in het woordmerk en de verdere presentatie ervoor gezorgd dat de naam van de kerken duidelijk wordt onderscheiden van de toevoeging 'vrijgemaakt', die uitsluitend wordt gebruikt om misverstanden te voorkomen.

Besluit 2:

opnieuw deputaten te benoemen voor de uitgave van generaal-synodale publicaties met de volgende opdrachten:

- a. de Acta en de Handelingen van de generale synode en de rapporten van de door de generale synode benoemde deputaten te doen produceren en digitaal te doen verspreiden en daarbij ervoor zorg te dragen dat tegelijk een eenvoudige versie op papier ter beschikking komt;
- b. van het *Gereformeerd Kerkboek*, van de *Proefbundel Uitbreiding Gereformeerd Kerkboek* en van andere drukwerken die op last van de generale synode worden vervaardigd, nieuwe edities te doen uitgeven en/of te doen herdrukken; daarbij moet in technisch en economisch opzicht zo doeltreffend mogelijk te werk worden gegaan;
- c. met drukkers en uitgevers overeenkomsten af te sluiten die betrekking hebben op de onder b. bedoelde uitgaven, inzake de technische vervaardiging en de uitgeversexploitatie alsmede met auteurs voor wat betreft de auteursrechtelijke aanspraken en bevoegdheden voorzover daarvan sprake is;
- d. de verzendregeling in verband met het onderscheid in digitale en schriftelijke publicatie aan te passen en uit te voeren;
- e. toe te zien op de naleving van de onder c. bedoelde overeenkomsten;
- f. toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub b. bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd;
- g. erop toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke, zowel in schriftelijke als in digitale versie, zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke;
- h. het inventariseren van ontvangen reacties uit de kerken met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het *Gereformeerd Kerkboek* en het – voorzover dit noodzakelijk moet worden geacht – doen van voorstellen daarover aan de eerstvolgende synode;
- i. te beslissen over verzoeken om toestemming tot het uitgeven van de sub b. bedoelde publicaties of onderdelen daarvan, voorzover het auteurs- of gebruiksrecht daarvan bij de kerken berust;
- j. te waken tegen inbreuk op de auteurs- en gebruiksrechten van de kerken en het treffen van conservatoire en andere noodzakelijke maatregelen; ervoor te zorgen dat in de kerkelijke publicaties die met hun medewerking tot stand komen, een clause wordt afgedrukt waaruit blijkt dat deze rechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is;
- k. te waken tegen inbreuk op auteurs- en gebruiksrechten van derden bij het uitgeven van publicaties sub b. genoemd;
- l. geschillen met derden zoveel mogelijk op te lossen door middel van arbitrage;
- m. bij het afsluiten van overeenkomsten eventueel royalties te bedingen bij uitgevers, indien en voorzover er sprake is van bijzondere kosten of lasten voor de kerken, die aan de betreffende publicaties ten grondslag liggen, met als uitgangspunt dat in het algemeen de prijs van een kerkelijke publicatie niet belemmerend mag werken ten aanzien van de verspreidingsmogelijkheden;
- n. de volgende synode te dienen met een advies over de wenselijkheid en mogelijkheid van invloed van deputaten op de continuïteit en de redactionele inhoud van het als particuliere uitgave jaarlijks verschijnende *Handboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland*;
- o. van transacties met derden die financiële consequenties hebben, de desbetreffende stukken aan deputaten Financiën en beheer ter beschikking te stellen;

- p. aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en daarvan de kerken in kennis te stellen drie maanden voor de aanvang van de synode.

Grond:

de opdrachten van de vorige synode zijn goed bruikbaar gebleken; op een enkel onderdeel zijn ze aangepast aan de nieuwe werkwijze, terwijl ook de verzendregeling daaraan aangepast dient te worden.

Besluit 3:

bij de aanpassing van de Huishoudelijke regeling voor generale synoden aan de nieuwe werkwijze van de synode rekening te houden met de door deputaten op hun terrein gedane voorstellen van wijziging.

Grond:

de Huishoudelijke regeling heeft uitgebreide aanpassing nodig, maar ook de voorstellen van deputaten dienen erin verwerkt te worden.

Besluit 4:

opnieuw in het deputaatschap enkele deputaten te benoemen die als sectie Communicatie onder eindverantwoordelijkheid van het gehele deputaatschap speciaal belast zijn met het communicatiebeleid, en de volgende opdrachten daarvoor te geven:

- a. het aangevangen communicatiebeleid verder te ontwikkelen volgens het ingediende beleidsplan;
- b. in goede samenwerking met de andere deputaatschappen het communicatiebeleid te coördineren en hun duidelijke en gerichte aanwijzingen daarover te geven, zowel wat betreft de rapportage van hun werk als de communicatie daarover;
- c. de website www.gkv.nl en de organisatie daarachter verder te ontwikkelen;
- d. in samenwerking met deputaten voorbereiding eerstvolgende generale synode en het dan te verkiezen moderamen het communicatiebeleid betreffende de volgende synode op te zetten en vorm te geven;
- e. aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en daarvan de kerken in kennis te stellen drie maanden voor de aanvang van de synode.

Grond:

de opdrachten van de vorige synode hebben dienst gedaan voor het begin van een omvangrijk project, maar kunnen nu aangepast en aangevuld worden op basis van de bereikte resultaten en het daarvoor geformuleerde beleid.

Besluit 5:

- a. voor de verschillende werkzaamheden van de deputaten wat betreft de publicaties en het communicatiebeleid een nader te bepalen budget ter beschikking te stellen;
- b. aan alle deputaatschappen op te dragen voor hun rapportage aan de synode en de kerken en voor hun communicatie zich in goede samenwerking met deputaten voor publicatie en communicatie te richten naar hun aanwijzingen, waarbij de deputaatschappen wel de inhoudelijke verantwoordelijkheid houden voor hun eigen werk.

Gronden:

1. volgens de door deputaten ingediende meerjarenbegrotingen is bestaand en nieuw beleid voldoende te financieren;
2. voor eenheid in het communicatiebeleid is het nodig aan deputaten voor communicatie een initierende, coördinerende en leiding gevende positie toe te kennen en daarvan de deputaatschappen in kennis te stellen.

Deputaten leggen uit, dat er sinds de Generale Synode Leusden 1999 een andere invulling van hun taak gekomen is. Vóór deze synode ging het om het uitgeven van acta, rapporten en andere publicaties, daarna kwamen de digitalisering en de communicatie via de website van de kerken. Het is de bedoeling dat we op deze weg voortgaan; de Acta en de rapporten van deputaatschappen komen digitaal beschikbaar; daarnaast zal gezorgd worden voor een eenvoudige uitgave op papier. Ook wil de sectie communicatie van het deputaatschap graag de andere deputaatschappen helpen om zo helder mogelijk de rapporten op te stellen en te presenteren.

Met veel waardering wordt door de synode gesproken over de uitgave van de brochure *Werk voor-in-door de kerk*, die vóór de bijeenkomst van de generale synode verspreid is onder de kerkleden. Deze brochure had het doel het werk van de deputaatschappen dichterbij de kerkleden te brengen. Een bezwaar dat hiermee een voorstelling werd gecreëerd als zou de kerk een deputatenkerk zijn, wordt afgewezen. Na de sluiting van de synode zullen de deputaten met een nieuwe brochure komen waarin de voornaamste punten van het synodewerk gepresenteerd worden aan de kerken.

Aandacht wordt gevraagd voor de verwerking van de gegevens van de diverse kerken. Het is de verwachting dat de mogelijkheden van de website hierin zullen toenemen, zeker nu de meeste kerken inmiddels via e-mail bereikbaar zijn. Al jarenlang echter verschijnt op initiatief van een uitgever het jaarlijkse *Handboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Toen de vorige uitgever failliet ging, bleek de kwetsbaarheid van dit systeem. Een amendement dat bedoelt deze zaak onder de aandacht van de kerken zelf te brengen, werd overgenomen door de deputaten in hun voorstel. Deputaten willen dit probleem o.a. ondervangen door het opzetten van een Landelijk Administratiepunt.

De website van de kerken wordt druk bezocht door vele belangstellenden. De beheerder, ds. W. van der Schee, bewaakt zoveel mogelijk de objectiviteit van de gegevens. De kerken zijn echter niet verantwoordelijk voor de inhoud van de andere websites, waarnaar een link is aangebracht.

Een apart punt in de bespreking vormt het logo. Deputaten hebben, omdat het de presentatie naar buiten betrof, met name op de website, als logo gekozen de letters gkv, terwijl zij heel goed weten, dat de aanduiding 'vrijgemaakt' niet bij de officiële naam van de kerken hoort. Diverse afgevaardigden maken hier bezwaar tegen. Wijk je op die manier niet af van een lijn die decennialang voor ons heel belangrijk was? Wij zijn toch de voortzetting van de Gereformeerde Kerken van voor de Vrijmaking?

Deputaten zijn het met het laatste van harte eens, maar pleiten er gezien de voortgang in de tijd en de duidelijkheid naar buiten voor de laatste letter in het logo te laten staan. De naam zelf van de kerken blijft ongewijzigd. Br. S. Jonker dient een tegenvoorstel in om het beleid van de deputaten op dit punt niet goed te keuren en het logo alsnog te wijzigen. Dit tegenvoorstel wordt uiteindelijk verworpen met 9 stemmen voor en 26 tegen.

Artikel 202 – Benoeming deputaten Generaal-synodale publicaties (agenda 13.2)

24-05-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Generaal-synodale publicaties worden benoemd:

Primi	Secundi
<i>Algemene zaken</i>	<i>Algemene zaken en sectie communicatie</i>
ds. J. Luiten (s), Alkmaar (2005)	S. Bakker, Groningen
D. van Dijk, Heerenveen (2008)	ds. G. Riemer, Hoevelaken
A. Kuiper, Nietap (2005)	
ds. J.H. Kuiper, Assen (2011)	
ds. M. van Veelen, Delft (2011)	
<i>Sectie communicatie</i>	
J.G. van der Burgh, Nunspeet (2008)	
A. Slofstra, Zuidhorn (2008)	
D. Zomer-Harwig, Krimpen a/d IJssel (2005)	

Artikel 203 – Administratieve voorzieningen (agenda 13.6)

24-05-02

Commissie: deputaatschap Generaal-synodale publicaties

Materiaal:

1. rapport van deputaten voor generaal-synodale publicaties;
2. rapport van deputaten ter voorbereiding eerstvolgende generale synode, bijlage (bijlage I 3, 8.1).

Besluit:

1. deputaten voor publicatie en communicatie op te dragen in samenwerking met deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode te onderzoeken of en zo ja hoe ondersteunende administratieve activiteiten van de generale synode, deputaatschappen en andere instanties in het kerkelijk leven kunnen worden gebundeld;
2. deputaten voor publicatie en communicatie te machtigen voorlopig ondersteunende administratieve voorzieningen te treffen en daarvoor een budget van maximaal 0,2 fte beschikbaar te stellen.

Gronden:

1. diverse instanties in het kerkelijk leven werken reeds met een centraal administratieadres;
2. deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode hebben in hun rapport (bijlage I 3, 8.1) een inventarisatie gegeven die voor deze opdracht dienst kan doen;
3. het is uit een oogpunt van efficiency en professionaliteit gewenst de mogelijkheid van samenwerking en bundeling te onderzoeken.

Het besluit wordt genomen met 1 stem tegen en 1 onthouding. Tijdens de bespreking wordt de vrees uitgesproken dat zo'n steunpunt werk zal aantrekken. Maar er is nu geen centraal adres waar alle gegevens bewaard worden. Daarom is het nodig in afwachting van de komende synode voorlopige voorzieningen te treffen.

Hoofdstuk 14 – Financieel beleid en beheer

Artikel 204 – Financiën en beheer

(agenda 14.1)

8.15-06-02

Commissie: deputaatschap Financiën en beheer

Materiaal:

rapport van deputaten voor financiën en beheer.

Besluit:

1. deputaten Financiën en beheer te dechargeren en het door hen gevoerde beleid goed te keuren; tevens de quaestor onder dank te dechargeren;
2. deputaten mandaat te verlenen om te grote schommelingen van het totale quotum bedrag per ziel te voorkomen, door na overleg met individuele deputaatschappen tot een tijdelijk lagere of hogere heffing te besluiten dan wel een kortstondige egalisatiereserve aan te houden en de komende synode met voorstellen te dienen op dit punt;
3. deputaten mandaat te verlenen om, ter financiering van de door de synode aan de onderscheiden deputaatschappen toegekende (maximaal te besteden) budgetten, naast de quotaheffing ook aanwezige reserves aan te wenden, zulks in overleg met het betrokken deputaatschap;
4. voor alle kerken in Nederland éénzelfde totaal quotumbedrag per ziel vast te stellen, waarbij na overleg met deputaatschappen met piramidale opbouw van quota, achteraf verrekening en terugbetaling van plaatselijk te hoog geheven quotabedragen zal plaatsvinden;
5. de functie van quaestor te integreren in het deputaatschap Financiën en beheer, met dien verstande dat
  - a. de quaestor op voordracht van het deputaatschap Financiën en beheer in functie wordt (her)benoemd door de generale synode;
  - b. de quaestor voor een langere periode dan drie jaren (de tijdsperiode tussen twee generale synoden) kan worden benoemd, zulks in verband met de continuïteit van de werkzaamheden;
6. voor de quaestor de volgende instructie vast te stellen: (zie Bijlage XIV 2);
7. deputaten Financiën en beheer voorts de volgende taken op te dragen:
  - a. de gefaseerde implementatie van het synodaal financieel beleid, zoals beschreven in het memo 'Financieel beleid en administratieve organisatie' van de Generale Synode Leusden 1999, verder voort te zetten;
  - b. de criteria voor het voeren van een eigen administratie door de deputaatschappen, als beschreven in punt a. van genoemd memo, verder uit te werken, vast te leggen en per deputaatschap vast te stellen, of hieraan wordt voldaan;
  - c. richtlijnen voor externe accountantscontrole en financiële verslaglegging van de deputaatschappen op te stellen;
  - d. na overleg met deputaatschappen en accountants de minimaal vereiste functiescheidingen te bepalen en vast te leggen;
  - e. klankbord voor de deputaatschappen te zijn op financieel en personeel gebied;
  - f. na overleg met de deputaatschappen te beslissen, welk deel van de reserves onder centraal beheer van de quaestor gebracht zullen worden;

- g. voor de deputaatschappen als geheel een richtlijn vast te leggen voor de gewenste maximale omvang van de totale reserves en deze verder uit te werken per deputaatschap na overleg met de desbetreffende deputaatschappen;
  - h. een duidelijk en door de deputaatschappen gedragen beleggingsbeleid ten aanzien van de centraal beheerde reserves voor de korte, middellange en lange termijn en het toedelen van beleggingsopbrengsten aan de reserves van de diverse deputaatschappen vast te leggen;
  - i. toezicht te houden op het functioneren van de centrale administraties al dan niet vallend onder de quaestor;
  - j. het centraal heffen van de quota van de kerken voort te zetten;
  - k. de administratie van onderscheiden deputaatschappen onder leiding van de quaestor te laten voortzetten;
  - l. kosten en ontwikkelingen te bewaken;
  - m. een voorstel te doen voor een algehele herziening van de 'Instructie voor het financieel beleid van de generale synode' (bijlage 1 van de Huishoudelijke regeling);
  - n. in de instructie voor de deputaatschappen (bijlage 1, onderdeel 4) in ieder geval op te nemen een paragraaf over het declareren van kosten, het maken van een jaarlijkse begroting en een meerjarenbegroting;
  - o. een integrale financiële rapportage van alle deputaatschappen als geheel op te stellen en deze te laten controleren door een externe accountant ter decharge van deputaten;
  - p. van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de volgende synode.
8. ten aanzien van de stroomlijning van zaken rond personeel in dienst bij deputaatschappen deputaten Financiën en beheer op te dragen de volgende synode te dienen met voorstellen en richtlijnen op personeelsgebied. Hierbij zullen deputaten onderstaande zaken in rekening brengen, c.q. opnemen in hun voorstellen :
- a. zoveel mogelijk uniforme arbeidsvoorwaarden voor het personeel dat in dienst is van de kerken;
  - b. met het oog hierop duidelijke functieomschrijvingen met daaraan gekoppeld een loonschaal;
  - c. deputaatschappen van advies dienen inzake arbeidsrechtelijke aspecten van personeel dat zij namens de kerken in dienst willen nemen;
  - d. overwegen of een centraal verzorgde loonadministratie wenselijk en haalbaar is, hiervoor inzicht verkrijgen in lopende loonadministraties;
  - e. in elke arbeidsovereenkomst dient vastgelegd, dat de partijen zich in geval van een geschil zullen wenden tot een geschillencommissie, die bindende uitspraken zal doen;
  - f. in de arbeidsovereenkomsten dient duidelijk verwoord, wie als werkgever optreedt en wie namens deze rechtspersoon optreedt als vertegenwoordiger;
  - g. deze richtlijnen evalueren op bruikbaarheid in de praktijk en zo nodig voorstellen doen voor verbetering. Dit rapport dient tevoren aan alle betrokken deputaatschappen te zijn voorgelegd;
  - h. opnemen in de richtlijnen voor deputaatschappen dat zij, indien zij afwijken van de door het deputaatschap Financiën en beheer uitgebrachte adviezen, dit in hun rapport aan de volgende synode dienen te verantwoorden.

Aanwezig zijn de deputaten R. Douma, S. Hiemstra, H.B. Smit (quaestor) en E.T. de Vries.

Diverse afgevaardigden geven aan dat het goed zou zijn de giftcultuur onder de loep te nemen. Geven we zoveel als we denken te geven? En als quota centraal geïnd worden, hoe zit het dan met de betrokkenheid van kerkleden? Daar moet je in voorzien door publicatie over de werkzaamheden van de deputaatschappen. Enkele afgevaardigden waren ook beducht voor al te grote alternatieve geldstromen uit legaten en sponsoring. Het is daarbij goed met elkaar af te spreken dat de opbrengsten uit het quotum bestemd zijn voor de basisvoorzieningen; eventuele extra dingen kunnen bekostigd worden uit alternatieve geldbronnen. Laat deputaatschappen aangeven, hoe dat in hun werkzaamheden zit.

In de bespreking wordt aandacht gevraagd voor de moeilijke positie van kleine kerken, die vaak zwaar belast worden. In het besluit over het financieel beheer van de deputaatschappen krijgen deputaten de opdracht om dat te bezien.

Aparte aandacht krijgen de financiën van de Theologische Universiteit. Het grootste quotum wordt door deputaten Curatoren gevraagd. Er kon goed overlegd worden over de beheersing van de financiën van deze instelling

Dat de quaestor in het deputaatschap zelf zitting gaat krijgen, wekt de bevreesing van sommigen. Maar volgens de deputaten werkt het zo beter: hij heeft er zelf om gevraagd. Ze zouden ook anders het enige deputaatschap zijn met een deputaat onder zich.

Met de werkgroep Cijfers en feiten is geen contact geweest. Te overwegen valt dat wel te doen om samen meer inzicht te krijgen in de geldstromen binnen de Gereformeerde Kerken.

Aparte aandacht is er voor de reserves van sommige deputaatschappen. Het is de bedoeling dat die, als ze al te groot zijn, gebruikt worden dan wel terugvloeien in de algemene kas. Maar het gevaar bestaat dat ze te snel opgemaakt worden. En dan gaat het quotum te sterk schommelen.

Het voorstel wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 205 – Financieel beheer deputaatschappen

(agenda 14.1)

27-04;28-06;20-09-02

Commissie: deputaatschap Financiën en beheer

A. Informatieverstrekking aan en uit de kerken

Besluit 1:

aan deputaten Financiën en Beheer (F&B) de volgende opdrachten te geven:

- a. de kerken minimaal jaarlijks een financieel totaaloverzicht te verstrekken met eventuele toelichting van de geheven quota;
- b. het inzicht bij de kerken en hun leden over de financiën zoveel mogelijk te bevorderen. Om dit te realiseren voeren zij hiervoor overleg met deputaten Generaal-synodale publicaties;
- c. aan de volgende generale synode verslag te doen van reacties omtrent financiële zaken uit de kerken.

B. Regeling verhouding deputaatschappen ten opzichte van deputaten Financiën en beheer

Besluit 2:

de volgende Regeling verhouding deputaatschappen en deputaten F&B vast te stellen: (zie Bijlage XIV 5).

C. Aanvullende opdrachten deputaten Financiën en beheer

Besluit 3:

de opdrachten van deputaten Financiën en beheer als volgt aan te vullen:

- a. onderzoek te doen naar de mogelijkheden om kerken die het financieel erg zwaar hebben (hulpbehoevende kerken, kinderrijke gemeenten e.d.), op een andere wijze te belasten dan via een quotum per ziel;
- b. zich te bezinnen op
  - een zinvolle categorialisering van de landelijke kerkelijke geldstromen in relatie tot de plaatselijke;

- de positieve en negatieve effecten van het quotasysteem;
  - de belangrijkste kengetallen met betrekking tot de geefcultuur in de Gereformeerde Kerken,
- en daarvan aan de volgende generale synode verslag uit te brengen.

D. *Regeling voorbereiding werkwijze en besluitvorming financiën volgende synode*

Besluit 4:

de volgende regeling vast te stellen voor de voorbereiding van de werkwijze en de besluitvorming ten aanzien van de financiën op de generale synode:

1. Deputaten Voorbereiding generale synode doen de generale synode bij aanvang van de synode een voorstel om uit de afgevaardigden een drietal van hen voor te dragen voor de financiële commissie (FC), die in nauwe samenwerking met deputaten F&B behandeling en besluitvorming voorbereiden.
2. De generale synode benoemt de drie leden van de financiële commissie direct na de opening van de synode.
3. De financiële commissie controleert of alle synodale besluiten ten aanzien van deputaten F&B zijn uitgevoerd, en brengt hiervan verslag uit aan de vergadering.
4. Deputaten F&B verstrekken de financiële commissie een totaaloverzicht van gegeven en aangevraagde budgetten door de deputaatschappen.
5. Tijdens de synode genomen (financiële) besluiten hebben een voorlopig karakter. De synode legt deze randvoorwaarde vast in haar tussentijdse besluitvorming.
6. Aan het eind van de zitting van de synode, als alle financiële gegevens volledig in een totaaloverzicht in beeld zijn gebracht, gaat de synode over tot definitieve besluitvorming met betrekking tot de financiën en besluiten met financiële consequenties.

E. *Maximaal beschikbare budgetten per deputaatschap in totaaloverzicht*

Besluit 5:

de budgetten voor de deputaatschappen, benoemd door deze synode, voor de periode 2003 tot 2005 als volgt vast te stellen: (zie Bijlage XIV 6).

Aanwezig de deputaten R. Douma, S. Hiemstra, H.B. Smit (quaestor) en E.T. de Vries.

Op 27 april begint het gesprek over het quotabeleid. Br. J.A.B. Jongeneel en ds. J.H. Smit geven een korte inleiding. Het geefgedrag van de leden van de Gereformeerde kerken wordt aan de orde gesteld. Kun je dat beïnvloeden, zodat door het werk van de Heilige Geest royaler gegeven wordt?

Gewezen wordt op het gegeven dat de cultuur verandert. In kerk en wereld wijkt het vrijwilligerswerk ten gunste van verdere professionalisering.

Moeten deputaten ook kijken naar de doelmatigheid waarmee andere deputaatschappen hun werk doen? Het zou goed zijn wanneer dit zou gebeuren, maar het blijft de vraag of het dan hoort bij de taken van het financiële deputaatschap.

De quota mogen niet te veel groeien. Maar hoe houd je dat in de hand? Moet er een plafond gesteld worden? In de eerste bespreking voelen veel afgevaardigden daar niet voor. Maak maar duidelijk waarvoor het geld nodig is; dan komt het er wel.

Op 28 juni 2002 komt de financiële commissie van de synode (bestaande uit de brs. J.Th. Hendriks, J.C.B. Jongeneel, S. Jonker en ds. J.H. Smit) met een nota: *Gas geven zonder rem of stuur*. Als alle plannen doorgaan, betekent dat een stijging van de quota van 25 à 30 %. Het zou maximaal 10 à 15 % mogen zijn. De commissie vraagt en krijgt toestemming om de budgetten van de deputaatschappen nog eens kritisch te bezien. Bij de besluitvorming was de deputaatschappen al gewezen op de voorlopigheid van de financiële besluiten.

Naar aanleiding hiervan schrijven deputaten Financiën en beheer een brief aan de synode op 16 september (zie Bijlage XIV 3). In deze brief geven zij advies over de diverse begrotingen. Dat uiteraard na overleg met de betrokken deputaatschappen. Op 20 september wordt deze brief besproken. Puntsgewijs het volgende:

1. Het punt over de Theologische Universiteit is al verwerkt in aangepaste voorstellen.
2. In hun advies met betrekking tot het voorgestelde steunpunt liturgie is een zin geslopen die inhoudelijk op de zaak van de gezangen ingaat. Deze wordt verwijderd.
3. De ingreep in het budget van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente vraagt de meeste bespreking. Ook met hen hebben deputaten Financiën en beheer gesproken. Ze kregen de indruk dat het nu gepresenteerde ook de instemming van de deputaten Toerusting evangeliserende gemeente had. Uit een brief van hen aan de synode blijkt dat dit niet zo is. Hoewel zij 50 % meer krijgen en daarna 3 % per jaar meer, is dat niet voldoende voor de plannen die ze ontwikkeld hebben en die door de synode goedgekeurd zijn. Diverse projecten, onder andere het GemeenteNproject, worden hierdoor bedreigd.
De moeite zit daarin ook, dat iedereen evangelisatie als primaire taak van de kerk, zeker in een ontkerkend Nederland, een warm hart toedraagt. Deputaten Toerusting zijn helaas binnengekomen in de rij deputaatschappen toen het plafond voor quota eigenlijk al bereikt was.
Ds. P.L. Voorberg dient een amendement in om het bedrag voor deputaten Toerusting evangeliserende gemeente te verhogen tot een totaal van € 231.829,-. Dit wordt verworpen met 6 stemmen voor en 3 onthoudingen. Hiermee is de besluitvorming rond punt 4 rond.
5. Bij de aanvaarding van het voorstel over het Amstelproject heeft de synode goedkeuring verleend aan de plannen om twee predikanten voor het werk aan te stellen. Deputaten Financiën en beheer willen niet dit besluit ter discussie stellen, maar stellen wel voor dat de betrokken kerken eerst goed kijken naar alternatieve bronnen van financiering.
- 6.7. Over wat deputaten voorstellen met betrekking tot het diaconaal steunpunt en het steunpunt gemeentebouw, wordt niet verder gesproken.

In een algemene ronde wordt een opdracht toegevoegd aan het besluit om te kijken naar categorialisering van de geldstromen en het quotabeleid.

Het besluit wordt met algemene stemmen genomen. De preses dankt en dechargeert de financiële commissie.

Artikel 206 – Benoeming deputaten Financiën en beheer

(agenda 14.2)

27-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Financiën en beheer worden benoemd:

Primi	Secundi
R. Douma (s), Ommen (2008)	Th. Bakker, Nijkerk
J.G. van der Burgh, Nunspeet (2008)	H. van der Brug, Capelle aan den IJssel
D. van Dijken, Amersfoort (2008)	J. Dekens, Ede
J.Th. Hendriks, Almelo (2011)	
S. Hiemstra, Putten (2008)	
J.C.B. Jongeneel, Apeldoorn (2011)	
S. Jonker, Drachten (2011)	
H.B. Smit, Leusden (2008), quaestor	
E.Th. de Vries, Soest (2008)	

Artikel 207 – Verzoek van de kerk te Axel
(agenda 14.4)

26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Axel d.d. 23 febr. 2002 met het verzoek voor de toekomst het aantal deputaatschappen of hun opdrachten te beperken ten einde de kerkenraads-agenda's niet te overladen en dit aan het eind van de synode speciaal te bezien.

Besluit:

de raad van de Gereformeerde Kerk te Axel te berichten, dat de generale synode oog heeft voor de door hem aangevoerde bezwaren, maar enkel op deze grond voorstellen vanuit de kerken niet kan afwijzen; wel heeft de synode in haar besluiten steeds gelet op voldoende voorbereiding en draagvlak in de kerken.

Gronden:

1. het vele goede werk dat door deputaatschappen in opdracht van de gezamenlijke kerken gebeurt en moet gebeuren, wordt elke drie jaar namens de kerken door de generale synode beoordeeld; de voortgang daarin kan niet worden gebonden aan gedetailleerde behandeling in de afzonderlijke kerkenraden;
2. met het oog op een goede communicatie met en een toetsing door de kerkenraden dienen de deputaatschappen in de nieuwe wijze van rapporteren de kerken al met accentuering van hoofdzaken en met korte samenvattingen vooraf.

Het antwoord aan Axel is voorbereid door het moderamen. Het voorstel wordt aangenomen. Een broeder onthoudt zich van stemming.

Artikel 208 – Verzoeken van de kerk te Rijnsburg
(agenda 14.4)

26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Rijnsburg d.d. 11 maart 2002 met de verzoeken:

- a. duidelijke besluiten te nemen zonder daarin onduidelijke uitzonderingssituaties op te nemen; als voorbeelden worden genoemd de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 inzake plaatselijke samenspreking met de Nederlands Gereformeerde Kerken en over het zingen van niet officieel vrijgegeven gezangen;
- b. de term 'keurslijf' uit het midden van de kerken weg te nemen en er bij de kerkenraden op aan te dringen zich aan de regels van de kerkorde te houden.

Besluit:

1. aan de raad van de Gereformeerde Kerk te Rijnsburg te berichten dat de synode zich erop heeft toegelegd duidelijke besluiten te nemen, maar dat het soms nodig is bij landelijke besluitvor-

ming aan de omstandigheden van een plaatselijke kerk ruimte te geven via een duidelijke uitzonderingsbepaling;

2. in reactie op het tweede verzoek deze kerkenraad het besluit Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO toe te zenden.

Gronden:

1. deze synode heeft desgevraagd enkele besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 heroverwogen, wat soms tot herziening heeft geleid;
2. de synode heeft de discussie naar aanleiding van de term 'geen keurslijf' betrokken in de besluitvorming over de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO (besluit Koersbepaling, Acta art. 38).

Het door het moderamen voorbereide antwoord aan de kerkenraad van Rijnsburg wordt op aandringen van ds. H. Pathuis aangepast en vervolgens aangenomen met algemene stemmen.

Hoofdstuk 15 – Slothandelingen

Artikel 209 – Verootmoediging

(agenda 15.11)

26-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. rapport van deputaten Echtscheiding aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
2. preambule bij de besluittekst naar aanleiding van het rapport van deputaten Losmaking naar art. 14 KO aan de Generale Synode Zuidhorn 2002: ‘Wanneer het gaat om situaties waarin ...’;
3. rapport van deputaten Seksueel misbruik in pastoraat aan de Generale Synode Zuidhorn 2002;
4. koersbepaling met betrekking tot de effectuering van art. 65 en 67 KO (Acta, art. 38).

Besluit:

1. de kerken op te roepen tot een periode van schuldbelijdenis, verootmoediging en vernieuwing van het verbond als gemeente van de Here, geroepen tot de eer om het lichaam van Christus op aarde te zijn;
2. als aanleiding en doel van zo’n inkeer te benoemen die zonden van levensstijl en omgang in de van God gegeven relaties, zoals die de kerken in de synode scherp en schokkend voor de aandacht kwamen, namelijk:
  - a. de schuldige machteloosheid binnen de kerken om samen aan een leven in de stijl van Christus’ koninkrijk overtuigend vorm te geven, zoals die onder meer uitkomt in de relationele problematiek rond echtscheiding en hertrouwen waarvoor de kerken zich geplaatst zien;
  - b. de verdrietige noodzaak tot het instellen van een meldpunt en klachtencommissie in verband met voorkomend seksueel misbruik in pastorale relaties;
  - c. de situaties van conflict tussen gemeente, kerkenraad en predikant zoals die al vaak tot losmaking en uiteengaan, overspanning en ziekte hebben geleid. Wanneer het ambt van predikant een kwetsbaar beroep in de kerken lijkt, kan dat negatieve invloed op jonge mannen hebben om zich beschikbaar te stellen voor de opleiding tot de dienst van het Woord;
  - d. de onvrede die in het proces van liturgische vernieuwing in de kerken en bij leden ontstaan is, en die schade heeft gedaan aan de eerbied en vreugde die de dienst aan de Here behoren te kenmerken;
3. daartoe het moderamen van de synode als deputaatschap aan te wijzen om in overleg met deputaten Dienst en recht en deputaten Huwelijk en echtscheiding de kerken tot zo’n periode op te roepen en met een handreiking in de vormgeving de kerkenraden te dienen.

Gronden:

1. naast moeiten waarin alle kerken druk van buitenaf ervaren (art. 69 KO), is het nodig bij algemene zonden en moeiten binnen de kerken tot gezamenlijke verootmoediging en gebed te komen. De synode beoordeelt aan de hand van de zaken op haar agenda, door de kerken zelf samengesteld, op welke punten zij onder de indruk gekomen is van de noodzaak tot verootmoediging;

2. de Schrift geeft er indrukwekkende voorbeelden van dat de Geest door Gods genade (Jer. 31:18) het volk tot belijdenis van schuld en vernieuwing van het verbond bracht (2 Kron. 34-35; Ezra 9-10; Dan. 9). Niemand kon zich met een beroep op zijn eigen gerechtigheid aan de verootmoediging van het hele volk onttrekken;
3. de gezamenlijke noemer van de zonden en moeiten die de aandacht van de synode hadden, zijn de onderlinge relaties waarin God als Schepper man en vrouw aan elkaar gegeven heeft tot heilig leven in en buiten het huwelijk (zondag 41 HC), waarin de Zoon als Verlosser ons roept tot reine omgang als vaders en moeders, broeders en zusters in de gemeente (1 Tess. 4:3-7; 1 Tim. 5:1-2), en waarin de heilige Geest de gemeente onder leiding van haar ambtsdragers wil bouwen (Hebr. 13:17);
4. in het benoemen van de problematiek rond echtscheiding en tweede huwelijk willen we niet die broeders en zusters aanwijzen die hun eerste huwelijk gebroken zagen, maar vooral onder ogen zien de onmacht om samen als gemeente, vrijgekocht door het kostbaar bloed van Christus, tot navolging, offer en gehoorzaamheid bereid en elkaar tot voorbeeld te zijn. In het zoeken van geluk en genot wordt vaak meer het patroon van de wereld gevolgd dan dat we – man of vrouw, oud of jong, zelfstandig of in het huwelijk – de navolging van Christus vormgeven;
5. wanneer ambtsdragers of andere werkers in dienst van de kerk zich aan seksuele zonde schuldig maken tegen een gemeentelid dat aan hun zorgen is toevertrouwd, wordt het vertrouwen geschonden, de gemeente als veilige plaats geschaad en de naam van God in de samenleving om ons gelasterd. Gezien de publieke aanstelling van de dader is gezamenlijk besef van schuld noodzakelijk;
6. conflicten tussen gemeente, kerkenraad en predikant(en) hebben bijzondere oorzaken, maar komen toch ook op in een algemeen klimaat waarin het aan broederliefde, aan geduld met elkaars zwakheden en aan de gezindheid van Christus (Fil. 2:1-8) is gaan ontbreken;
7. bij de vaststelling van de Koersbepaling inzake liturgie heeft de synode uitgesproken: de liturgische vernieuwing en uitbreiding heeft ‘niet alleen en niet overal positieve gevolgen gehad. De ontwikkelingen rondom liturgie en kerklied hebben ook geleid tot bezwaard-zijn over de koers die de kerken hierin gaan. Veel tijd en aandacht hebben diverse gemeenten en kerkelijke vergaderingen moeten besteden aan meningsverschil rondom de aanvaardbaarheid van gezangen en liturgische veranderingen. Gods eer en de onderlinge gemeenschap hebben daardoor schade geleden’;
8. een periode van schuldbelijdenis en verootmoediging, volgend op de afsluiting van de generale synode, geeft ruimte aan het benoemen van de onderscheiden zonden en kan de kerken sterker bij de noodzaak van verootmoediging bepalen dan een enkele bededag. Te denken valt aan een periode van een maand die afgesloten kan worden met de viering van het heilig avondmaal;
9. in lijn met de Koersbepaling inzake liturgie mag het er niet om gaan kerkenraden voor te schrijven hoe in dezen te handelen, maar wil de synode de kerken dienen met een handreiking.

In het rapport van deputaten Echtscheiding is aan de synode voorgesteld de kerken op te roepen tot gezamenlijke verootmoediging en hernieuwde toewijding en overgave aan de Here, dit vanwege de gezamenlijke onwil en onmacht binnen de kerken om aan een leven in de stijl van Christus’ Koninkrijk overtuigend vorm te geven. Tijdens de bespreking van dit voorstel (Acta art. 41) komt naar voren dat er meer zaken zijn die reden tot verootmoediging geven. Daarom wordt besloten dit onderdeel los te maken van het agendapunt Echtscheiding en wordt het moderamen verzocht met een afzonderlijk voorstel te komen.

In dit voorstel worden naast de huwelijksproblemen ook de moeiten rondom de positie van een toenemend aantal predikanten in hun gemeente (Acta art. 29) en het voorkomen van seksueel misbruik in het pastoraat (Acta art. 102) genoemd. In de bespreking wordt daaraan nog toegevoegd de moeiten in gemeenten rondom de vernieuwing van de liturgie en de uitbreiding van het aantal gezangen (Acta art. 38).

In de bespreking wordt opgemerkt dat er in de kerken ook veel toewijding aan de Here en vreugde in zijn dienst wordt gevonden. Dat mag nederig en dankbaar als geschenk van God in Christus worden aanvaard. Maar in dat licht schrijft het temeer, wanneer in de kerken op genoemde punten van ernstig

tekort in de levensheiliging en onderlinge omgang gesproken moet worden. Juist in het gezamenlijke van de verootmoediging drukt zich uit dat wij eerst in de zonde en daarna in de ontferming van Christus verbonden zijn.

Vanuit de synode wordt gevraagd of aan de genoemde punten niet een diepere analyse ten grondslag gelegd moet worden. Gewezen wordt op het heersend materialisme, de tanende bereidheid om offers van gehoorzaamheid aan de Here te brengen die pijn doen, de teruglopende kennis van Gods Woord en de grotere verscheidenheid van meningen binnen de kerken, waarbij de loyaliteit aan de kerken waarin de Here ons een plaats heeft gegeven, is afgenomen. Anderen zullen op andere punten willen wijzen en niet ieder zal zich door zo'n analyse laten overtuigen. Het gesprek over deze zaken moet ook na de synode doorgaan, maar het is beter wanneer we ons terzake van de verootmoediging concentreren op de punten die tijdens de synode sterk naar voren kwamen. Het voorstel wordt aangenomen met algemene stemmen. Het moderamen bepaalt naderhand dat de periode van verootmoediging zal plaatsvinden gedurende de maand maart 2003.

Artikel 210 – Instructies voor alle deputaatschappen gemeenschappelijk

(agenda 15.11)

28-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

rapporten van deputaten voor aangepaste kerkdiensten, voor generaal-synodale publicaties en voor kerkelijke eenheid

Besluit:

1. voor alle door deze synode te benoemen deputaatschappen de volgende algemene instructie vast te stellen:
  - a. de kerken, wanneer daarvoor aanleiding is, tussentijds te informeren over hun werkzaamheden door bemiddeling van de sectie communicatie van deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - b. elk een van haar leden aan te wijzen die belast is met de communicatie en daartoe contact onderhoudt met deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - c. eigen publicitaire uitingen zoveel mogelijk in te richten volgens een herkenbare vormgeving zoals aangegeven door deputaten Generaal-synodale publicaties;
  - d. hun rapporten aan en de daaraan toegevoegde ontwerp-besluiten ten behoeve van de eerstvolgende generale synode op te stellen overeenkomstig de aanwijzingen van deputaten Generaal-synodale publicaties en die rapporten behalve aan de samenroepende kerk ook toe te zenden aan deze deputaten, die voor publicatie en aanbidding aan de plaatselijke kerken zorg dragen;
  - e. contact te onderhouden met het overeenkomstige deputaatschap van de Christelijke Gereformeerde Kerken ten einde elkaar te informeren over hun werkzaamheden en beider beleid waar mogelijk op elkaar af te stemmen;
2. deputaten Generaal-synodale publicaties te verzoeken bij hun communicatie-activiteiten, waar mogelijk en nodig, ook aandacht te schenken aan het bereiken van kerkleden met zintuiglijke of verstandelijke beperkingen en hierover overleg te plegen met deputaten voor integratie van mensen met een handicap.

Gronden:

1. een goede presentatie van de Gereformeerde Kerken naar binnen en naar buiten is gebaat bij een professionele en herkenbare vormgeving. Deputaten Generaal-synodale publicaties zijn de aangewezen instantie om hierover te waken;
2. een eenvormige opzet van deputatenrapporten komt de behandeling op de generale synode ten goede;
3. overleg met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken kan eraan bijdragen dat beide kerkgemeenschappen in hun kerkelijke praktijk niet onbedoeld en onnodig uiteengroeien, maar juist met elkaar rekening houden;
4. bij het binnenkerkelijk communicatiebeleid dienen kerkleden met beperkingen niet over het hoofd gezien te worden; het is evenwel te veel gevraagd dit als apart aandachtspunt bij alle deputaatschappen te leggen.

In de bespreking werd de wens geuit naar kortere en leesbare deputatenrapporten. De deputaten voor generaal-synodale publicaties hebben voor deze rapporten ook een format samengesteld. In de voorbereiding op de volgende synode zullen ze hierop letten. Een deputaatschap met besturende taak kan vrij kort rapporteren; wie onderzoek moet doen, heeft meer ruimte nodig. Het punt is dat de kerken de deputaten moeten (kunnen) vertrouwen. Dan zijn korte rapporten genoeg. Misschien kunnen studie-deputaten al eerder dan de zes maanden voor de synode (deel)rapporten toezenden. De instructie is zonder stemming vastgesteld.

Artikel 211 – Vaststelling van de acta (agenda 15.1)

28-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

het besluit van deze synode betreffende het rechtseffect van besluiten van de generale synode (Acta, art. 18, Besluit 3).

Besluit 1:

de volgende besluiten aan te merken als besluiten die effectuering in de plaatselijke kerken meebrengen:

- artikel 19 – *Procedure wijziging kerkorde*
- artikel 18 – *Rechtseffect van besluitvorming door de generale synode*
- artikel 25 – *Kerkelijke onderzoeken voor beroepbaarstelling en toelating tot het ambt van predikant*
- artikel 26 – *Kerkelijk onderzoek van wie aan een andere theologische universiteit afstudeerden*
- artikel 27 – *Artikel 8 KO*
- artikel 29 – *Artikel 14 KO*
- artikel 36 – *Bepalingen inzake toelating van asielzoekers tot de sacramenten*
- artikel 37 – *Gastlidmaatschap jongeren*
- artikel 38 – *Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO*
- artikel 41 – *Echtscheiding*
- artikel 45 – *Preekbevoegdheid Aio's*
- artikel 50 – *Appèlzaken*
- artikel 54 – *Revisieverzoeken GS Leusden 1999 inzake toetsingsrecht voor kerkleden*
- artikel 65 – *Revisieverzoeken gebruik van Groot Nieuws Bijbel 1996 in de eredienst*

- artikel 86 – *De 121 liederen getoetst*
- artikel 87 – *Liederens uit andere bundels en liederens uit eigen kring*
- artikel 93 – *Erediensten met een ander karakter*
- artikel 102 – *Seksueel misbruik in pastoraat*
- artikel 119 – *Werkbegeleiding en nascholing van predikanten*
- artikel 125 – *Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken*
- artikel 126 – *Contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken*
- artikel 129 – *Revisieverzoek PS Holland-Noord inzake besluiten 1967 en 1969/70*
- artikel 130 – *Participatie in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte*
- artikel 132 – *Revisie Regels van Leusden en Nederlands Gereformeerde Kerken*

Besluit 2:

de volgende rapporten op te nemen in de gedrukte Acta (*steeds zonder de concept-besluitteksten*):

1. Aanvullend rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde
2. Herzien rapport van deputaten Losmaking naar art. 14 KO
3. Rapport deputaten Echtscheiding
4. Rapport deputaten Eredienst
5. Rapport deputaten Seksueel misbruik in pastorale relaties
6. Rapport deputaten Werkbegeleiding en nascholing
7. Rapporten deputaten Kerkelijke Eenheid en de verzonden brieven
8. Rapport synodecommissie over sabbat en zondag
9. Definitief rapport deputaten Appèlzaken
10. Rapport synodecommissie over Steunpunt Gemeenteopbouw
11. Rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde over het toetsingsrecht van kerkleden
12. Rapporten deputaten Financiën en beheer over quota deputaatschappen en regeling verhouding tussen deputaatschappen en deputaten Financiën en beheer
13. Totaalrapport revisie vrijgegeven 121 liederens uit Liedboek voor de Kerken

Een aantal artikelen van de acta zijn via het intranet de afgevaardigden gepasseerd. Hun opmerkingen zijn in de tekst verwerkt. Voor de overige artikelen wordt het moderamen gemachtigd de Acta vast te stellen, waarbij alsnog de leden via het intranet zullen worden ingeschakeld.

Artikel 212 – Evaluatie

(agenda 15.7)

28-09-02

De leden van de synode hebben aan het begin van het zomerrecès een evaluatieformulier ingevuld over de nieuwe werkwijze. Van de resultaten daarvan heeft het moderamen gebruik gemaakt bij zijn voorstel voor de voorbereiding van de volgende synode (Acta art. 213). De leden, alsmede de deputaatschappen en het ondersteunend personeel, ontvangen na de provisorische sluiting van de synode opnieuw een evaluatieformulier, waarvan de resultaten ter beschikking worden gesteld van de deputaten voor de voorbereiding van de volgende synode.

Artikel 213 – Voorbereiding volgende synode

(agenda 15.2)

28-09-02

Commissie: moderamen

Materiaal:

1. rapport van deputaten ter voorbereiding van de eerstkomende generale synode;
2. rapport van deputaten voor archief en documentatie;
3. rapport van het moderamen naar aanleiding van de tussentijdse evaluatie van de werkwijze van de synode;
4. brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Dalftsen;
5. brieven van de raad van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum;
6. brief van br. G. de Jonge te Lisse met het voorstel deputaatschappen te belasten met de voorbereiding van besluiten van de synode teneinde aldus de zittingsduur te beperken.

Besluit 1:

br. De Jonge te berichten dat met de door deze synode toegepaste nieuwe werkwijze in belangrijke mate aan zijn voorstel is voldaan en dat dit nog beter zal lukken, naarmate de kerken en kerkleden hun stukken meer tijdig aan de samenroepende kerk toezenden.

Besluit 2:

deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, decharge te verlenen onder dank voor de verrichte werkzaamheden.

Grond:

deputaten hebben een waardevolle bijdrage geleverd voor verbetering van de werkwijze van de generale synode.

Besluit 3:

de kerken in overweging te geven in de maanden na de sluiting van de synode bijeenkomsten te beleggen met als doel aan de kerken en haar leden goede voorlichting te geven over de besluiten van de synode, en zich daartoe te wenden tot het (voormalig) moderamen.

Besluit 4:

de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum aan te wijzen als samenroepende kerk voor de volgende generale synode, met de kerk te Amersfoort-West als secundus.

Grond:

bij de nieuwe werkwijze is het dienstig dat de synode op een centraal gelegen plaats vergadert. Omdat Amersfoort-Centrum sinds 1948 niet meer samenroepende kerk is geweest, is het ditmaal nog niet nodig onderscheid te maken tussen samenroepende en ontvangende kerk.

Besluit 5:

de samenroepende kerk op te dragen de volgende synode samen te roepen in de week van 6 tot 12 maart van het jaar 2005 voor de constituering, waarna de zittingen worden voortgezet, na voorbereiding door het moderamen, in de week van 3 tot 9 april.

Grond:

nu de synode in de nieuwe werkwijze op haar vergaderplaats enkel plenair vergadert, is het nodig na de constituerende enkele weken van voorbereiding in te bouwen.

Besluit 6:

het voormalig moderamen op te dragen:

- a. uitvoering te geven aan de besluiten van de synode, voorzover deze niet aan andere deputaatschappen werd opgedragen;
- b. de tekst van het laatste deel van de Acta of Handelingen, die niet meer aan de synode kon worden voorgelegd, vast te stellen.

Grond:

deze opdrachten vloeien voort uit het bepaalde in de Huishoudelijke Regeling.

Besluit 7:

opnieuw deputaten ter voorbereiding van de volgende generale synode te benoemen, bestaande uit leden van het moderamen van deze synode en deskundigen op het gebied van organisatie, informatie en communicatie, en hun de volgende opdrachten te geven:

- a. de samenroepende kerk te adviseren en te ondersteunen bij de door haar te verrichten werkzaamheden, waaronder het registreren, ordenen en aan deputaatschappen doorzenden van ingekomen stukken en het aanstellen van een secretariaat voor de synode;
- b. voor de volgende synode een advies voor te bereiden betreffende haar werkwijze en haar interne en externe communicatie;
- c. in samenwerking met de samenroepende kerk een gelegenheid tot kennismaking en instructie voor de afgevaardigden te organiseren, die kan samenvallen met de dag van de opening van de synode;
- d. aan de volgende synode suggesties voor te leggen over de instructie van secundi-afgevaardigden;
- e. voor de eerste vergaderweek van de volgende synode een concept-agenda voor te bereiden;
- f. een algehele herziening van de huishoudelijke regeling voor generale synoden voor te bereiden en deze in de eerste vergaderweek ter vaststelling aan de volgende synode aan te bieden;
- g. onderzoek te doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van een permanent secretariaat voor de voorbereiding van generale synodes, dit in samenwerking met deputaten Generaal-synodale publicaties;
- h. in samenwerking met de deputaten Kerkrecht en kerkorde een voorstel voor de volgende synode voor te bereiden betreffende de wijze van behandeling van door kerkleden aan de synode gezonden reacties op deputatenrapporten;
- i. aan de volgende generale synode een voorstel te doen betreffende de procedure bij de benoeming van deputaten;
- j. van haar werkzaamheden verslag uit te brengen aan de volgende synode en zes maanden voor de opening van de volgende synode dit rapport toe te zenden aan de kerken.

Grond:

het is wenselijk bij de voorbereiding van de generale synode meer deskundigheid te betrekken dan in het moderamen van de Generale Synode Zuidhorn 2002 aanwezig is.

Ad a: Deze opdracht vloeit voort uit het bepaalde in de Huishoudelijke Regeling.

Ad b: De ervaringen op deze synode hebben geleerd dat het gewenst is vooraf afspraken te maken over de voorlichting.

Ad c en d: De voorlichtingsdag voor de primi-afgevaardigden van deze synode is van groot nut geweest. Het blijkt gewenst ook secundi-afgevaardigden vooraf te informeren over de werkwijze van de synode.

Ad f: Het is gewenst dat de nieuw bijeengekomen synode zelf beslist over de voor haar geldende Huishoudelijke Regeling, op basis van de ervaringen van vorige synoden.

Ad g: Omdat de verwerking van de ingekomen stukken voor de synode steeds meer tijd en deskundigheid vraagt, wordt het steeds moeilijker die taak bij een wisselende samenroepende kerk te leggen; permanente ondersteuning is gewenst.

Ad h: Het verdient aanbeveling te onderzoeken, of door nieuwe regels voor de behandeling van ingekomen stukken de werklust van de synode kan worden beperkt.

Ad i: De ervaring heeft geleerd dat het gewenst is aan deputaatschappen duidelijke richtlijnen mee te geven voor het aanbevelen van nieuwe deputaten.

Ad j: Tijdige rapportage is nodig, zodat de particuliere synoden bij de afvaardiging rekening kunnen houden met voorstellen over de werkwijze van de generale synode.

Ter voorbereiding van de afgevaardigden is er voor deze synode een instructiedag geweest. Vanuit de vergadering wordt de suggestie gedaan de synode op die dag te laten beginnen. Dat geeft afgevaardigden de ruimte om in de weken die daarna volgen, de stukken voor de synode te gaan lezen. Dit wordt overgenomen door het moderamen.

Ds. H. Drost dient een amendement in op het voorgestelde besluit, dat het voormalig moderamen voorlichting gaat geven. Is het niet beter de bereidheid uit te spreken en de kerken in overweging te geven dergelijke samenkomsten te organiseren? Het moderamen neemt dit over.

Na een ronde waarin de werkwijze van de synode geëvalueerd wordt, vindt de stemming plaats; het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 214 – Benoeming deputaten Voorbereiding volgende synode

(agenda 15.3)

28-09-02

Commissie: moderamen

Als deputaten Voorbereiding volgende synode worden benoemd:

Primi	Adviseur
ds. E.A. de Boer (s), Zeist	ds. P. Groenenberg, Ermelo
A. Joh. Kisjes, Bunschoten	
J.P. de Vries, Amersfoort	
ds. H. van Veen, Neede	
M. Driebergen, Groningen	
ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht	
J.S. van Wijnen, Amersfoort	
D. Zomer-Harwig, Krimpen aan den IJssel	

Artikel 215 – Censuur naar artikel 48 KO

(agenda 15.8)

28-09-02

De preses, dr. E.A. de Boer, is van oordeel dat censuur naar artikel 48 KO niet geoefend behoeft te worden. De vergadering stemt daarmee in.

Artikel 216 – Provisorische sluiting van de synode

(agenda 15.10)

28-09-02

Gelet op het op 27 september genomen besluit over het verzoek van de Particuliere Synode Holland-Noord tot revisie van besluiten van de generale synodes van 1967 en 1969-1970 (Acta art. 128) ressteert voor de synode op 28 september nog één agendapunt, waarvoor zij opnieuw zal bijeenkomen zodra de daartoe ingestelde commissie met haar werk gereed is.

Voor de provisorische sluiting van de synode is een groot aantal genodigden naar de kerk van Zuidhorn gekomen, onder wie echtgenotes van de afgevaardigden, hoogleraren van de Theologische Universiteit, leden van verschillende deputaatschappen, ondersteunende medewerkers van de synode, predikanten en leden van de kerk te Zuidhorn en het Gereformeerd Groninger Mannenkoor. Zij worden allen door de preses hartelijk verwelkomd. Daarna spreekt hij als volgt:

Geliefde broeders en zusters,

In voor- en tegenspoed

Wat had hij de sluiting van de synode graag meegemaakt en de slottoespraak gehouden: onze eerste preses, ds. Peter Groenenberg. En wat hadden wij het fijn gevonden: de altijd gelovige, vriendelijke, rustige leiding van Peter, de man met zijn gelijkmatig zonnige humeur. Maar we bewonderen vandaag de Here, omdat Hij ons eerst ds. Groenenberg als preses heeft gegeven, zodat Hij ons met huid en haar betrok bij de beproeving in zijn leven.

Het was de Here God die ons de belijdenis van zijn grootse voorzienig beleid opnieuw deed ontdekken: van zijn vaderhand waaruit gezondheid én ziekte ons ten deel vallen. Ja, we weten heus wel van het overstelpende van verdriet. Maar we mochten meemaken hoe onze broeder en zijn vrouw Greet de rust in Christus vonden. We weten heus wel dat de duivel zijn spel kan spelen en beproeving tot verzoeking kan maken. Maar we maakten ook mee, hoe Gods Geest hem bewaarde voor zo'n aanvechting.

Zo werden we al aan het begin van de synode bij onze broosheid bepaald, toen een van de broeders vanwege ziekte thuis niet komen kon. Ds. Huib Wilschut werd al na twee weken door een hartaanval getroffen. Ook hij moest het synodewerk loslaten, maar – God zij dank – hij is inmiddels weer in zijn gemeente aan het werk.

Zou de hartelijke sfeer tijdens de hele synode misschien daardoor beïnvloed zijn: dat God ons erbij bepaalde dat het leven zelf – en dus het werk, en dus de ander – een gave is? Hij heeft ons door alle weken heen wel bij de les gehouden: de les dat het genade eerst is te leven, ook nog door Christus persoonlijk geroepen te zijn en daar bovenop ook nog een taak in zijn kerk te krijgen.

Zingen: Gez. 2:1 (We zijn immers ook begonnen met allemaal onze instemming met de belijdenis te betuigen?)

Kerkverband en nederigheid

Bij het begin van de synode is wel gesproken van een 'cruciale synode'. Stonden er immers geen zaken op de agenda waarbij voor de laatste maal bezwaar gemaakt, om revisie verzocht kon worden? Ds. Groenenberg ijkte de open uitdrukking 'de synode van de mooie dingen'. Om ons niet in de fuik van een 'self fulfilling prophecy' te laten lopen. Ja, er zijn veel bezwaren – en dat met de laatste ernst – bij de synode ingediend. Maar de vergadering heeft die ook ernstig genomen en met volle aandacht en werkkraft behandeld. We leggen vandaag ons werk aan de voeten van Christus, onze Voorspraak, en in handen van de kerken, onze zenders. Hij en zij moeten het resultaat wegen en op de waarde voor Gods werk beoordelen. Hij in genade, zij in liefde.

De kerken kunnen niet anders functioneren dan bij het licht van de Lamp. En verder gewoon bij de afspraken waardoor een veelheid aan kerken en leden het eens worden. Ze zijn het eens in de belijdenis. Maar in de toepassing op het leven en de besluiten over zaken moeten we het steeds opnieuw eens worden.

Nu moet maar blijken, of de gereformeerde kerken een kerkverband vormen waarin inderdaad art. 31 KO serieus genomen wordt: 'dat de uitspraak die bij meerderheid van stemmen gedaan is, als bindend zal worden aanvaard.' Zo staat het er. Eerst zo: we spreken af dat we ons als gezamenlijke kerken, ook verenigd in de synode, houden aan die werkwijze. Meerderheid van stemmen: na zorgvuldig beraad, in de lichtkring van het Woord, ons confronterend met de aangenomen belijdenis, lettend op de geldende kerkorde. Zo hebben we het afgesproken: 'met meerderheid van stemmen', omdat op die manier besluiten voor veel kerken en allerlei leden genomen worden.

Ja, ik weet het: er staat ook een 'tenzij'. Maar ook dat 'tenzij' is wel gekwalificeerd: tenzij bewezen is dat zij in strijd is met het Woord van God of met de kerkorde. Wie beoordeelt of dat bewijs geleverd is? Ieder voor zijn eigen geweten en met zijn persoonlijke overtuiging? Nee, zulk bewijs moet in de meerdere vergadering geleverd worden. Daar moet het bewezen worden. Daar moet de overtuiging rijpen dat het bewijs deugdelijk is. Of niet. En opnieuw is het de meerderheid die beslist. Omdat we het – met zoveel kerken, zoveel leden – zo hebben afgesproken.

En als het (in mijn ogen) niet gelukt is een meerderheid van hun ongelijk te overtuigen? Ja, dan is er een gewetensconflict. Daarover moeten we niet minachtend doen. Maar dan is er nog de kerk waarin de heilige Schrift haar volle gezag heeft. Dan zijn er nog de oecumenische en Nederlandse belijdenissen waarin we hebben afgesproken, aan welke leer we ons als kerken binden. Ja, soms verschillen we op een punt van mening over de uitleg en toepassing van die belijdenis. Maar we worstelen er samen voor om tot helderheid te komen.

Er is in de kerken veel voor de synode en haar leden gebeden. In de synode is toen gewerkt. We hebben er – steeds opnieuw – gebeden om wijsheid en Gods Woord is opengegaan. Met die ernst worden de besluiten nu aan de kerken gestuurd.

Ook het besluit over de fundering van de *zondag* als dag van de Heer Jezus Christus. Was niet ons eerste doel om de voortgaande bezinning los te maken van het bezwaar tegen één zin in een preek? Om ruimte te maken voor eensgezinde, positieve bezinning en actuele vormgeving van de zondag? Om de kracht van Gods gebod in zijn bedoeling voor de kerk van het nieuwe verbond in een heidens land te leren verstaan. Om de zondag als dag van de Heer, als actueel geschenk in onze samenleving te blijven vieren.

Nee, de synode moet niet vooroplopen om haar besluiten te verdedigen. De kerken moeten die beoordelen. Maar wij als afgevaardigden mogen wel samen stáán voor de besluiten zoals die genomen zijn. We zullen er sámen voor staan. Vanwege die meerderheid, die afspraak. En laten we daarbij steeds weer de les van Christus leren, zoals Paulus schrijft: ‘in ootmoedigheid achte de een de ander uitnemender dan zichzelf’, met ‘die gezindheid die ook in Christus Jezus was’ (Fil. 2:3-5).

Met ootmoed, nederigheid, gaat samen dat we ons voor Gód *verootmoedigen*, neerbuigen. De synode vraagt de kerken op een viertal concrete punten om tot schulderkenning, boete en bekering te komen. Verootmoediging kan niet anders dan: samen.

Gaf de vorige synode regels om *losmaking* van een predikant, indien nodig, zo goed mogelijk te regelen, deze synode keek meer naar het voortraject: welke instrumenten zijn er om zo iets zoveel mogelijk te voorkomen? Er zijn zoveel crises in plaatselijke kerken dat we niet anders konden dan zeggen: alle reden om ons als kerken sámen te buigen. Hebben we nog wel oog voor de eerste gaven van de Geest: zijn kinderen, zijn dienaren, zijn gemeenten? Zijn aardse lichaam te mogen vormen.

Ook *seksueel misbruik* door kerkelijke werkers is niet nieuw. Toch stemt het ons nederig een regeling te moeten vaststellen om zulk misbruik van vertrouwen, van mensen, van Gods opdracht in het ambt te kunnen melden. Samen maakten we ook op dit punt afspraken.

Niet voor het eerst, helaas niet, sprak de synode over *echtscheiding*. Maar wat mooi: opnieuw blijkt Gods Woord de looplamp op ons levenspad, over de distels van de schade heen en tussen de dorens van de zonde door. Een oproep tot verootmoediging in dezen is niet speciaal aan gescheiden broeders en zusters gericht, maar aan de kerken. Samen zijn we geroepen om de navolging van Christus in ons aller leven gestalte te geven. Om elkaar – onopzettelijk, maar toch – voorbeelden van offerbereidheid te geven. Om samen op te lopen in de strijd om in te gaan.

Ja, ook in verband met *liturgie en gezangen* spraken we over verootmoediging. Niet om de ander de zwartepiet toe te spelen. Maar om samen te constateren dat de eer van God door ons schade heeft geleden. Wat erg als conflicten zich afspeelden rond het hart van de gemeente, de samenkomst in eredienst. Dé plaats om samen het hoofd te buigen.

Die oproep tot verootmoediging wordt verlamd, als we gaan strijden over de vraag of wel op de juiste punten op de noodzaak van bekering gewezen wordt. Het is broodnodig dat we sámen bereid zijn in nederigheid de weg van Gods genade over de kerken te zoeken. Zonder de ander de schuld toe te schuiven. Het buigen van ‘alle knie’ (Fil. 2:10) begint bij alle knie in de kerk. Als we ons sámen buigen, zal Hij ons ook over de vragen wel helderheid geven.

Daarom hoeven de kerken niet bang te zijn om terug te kijken op *besluiten van synodes in de jaren zestig*. Wie van genade leeft, is principieel bereid verantwoording te doen, als broeders en zusters daarom vragen.

Zingen: Gez. 2:2

Een andere zaak die veel tijd gevraagd heeft, is het werk op weg naar een bundel *gezangen*. De commissie Fryslân herinnert zich de berg werk. En we hebben ook werk laten liggen. De synode heeft immers de uitvoering van de opdracht van de GS Leusden 1999 aan deputaten Kerkmuziek niet beoordeeld wat betreft de ‘131’ liederen. Was het een gelukkig besluit? Vergaderteknisch misschien niet. Maar het effect kan wel zijn dat de komende drie jaar niet over het Liedboek gediscussieerd hoeft te worden. De ‘121’ zijn er 117 geworden en zo door de kerken in tweede lezing goedgekeurd. In een eerlijk proces op basis van gemaakte afspraken. De synode heeft in ieder geval duidelijk gemaakt, dat niet ‘het Liedboek’ ons doel is, maar een eigen gezangenbundel : met liederen uit de schat van de kerk van de eeuwen én eigentijdse gezangen. Ik beloof u: ik zal van nu aan niet meer (hardnekkig) over ‘de proefbundel’ spreken.

De synode heeft 90 liederen uit eigen kring en andere bron in eerste lezing goedgekeurd. Die kunnen door de kerken – door jong en oud – geoefend en beproefd worden. Daarmee is er ook materiaal ter vergelijking. Weging met de drie, ja ongewijzigde, criteria wordt nu op een breder scala liederen toegepast. De contouren van de bundel zijn nog niet in zicht. Wel de gewenste verscheidenheid.

Maar stellen de omvangrijke zaken niet andere in de schaduw, die toch een eigen waarde en betekenis hebben? Ik stip aan dat het deputaatschap voor aangepaste diensten (Depad) nu de naam Depin gekregen heeft. Een belangrijke stap vooruit: integratie van gehandicapte jonge en oudere broeders en zusters in de gemeente! In de kerk van Christus is ruimte voor broze mensen. En wie is dat niet?

Zingen: Gez. 2:3

Talenten voor rentmeesters

Is het u ook opgevallen, toen de deputaatschappen één voor één rapporteerden, presenteerden en meespraken? Ja, het gaf ons vele pagina's te lezen. Maar wat een talenten heeft de Here in de kerken samengebracht! Meer dan dertig deputaatschappen, met wie weet (de assessor!) hoeveel mannen en vrouwen. Ingeschakeld door de kerken om in drie jaar tijd een hoop werk te doen. En dat met de deskundigheden die zij op dat terrein hebben.

Nu komt het erop aan goede rentmeesters te zijn van ook die talenten. Daarom stellen we de vraag, steeds opnieuw, wat de betekenis van elk deputaatschap voor de plaatselijke kerken is. Hoe de communicatie beter kan. Ik noem één voorbeeld: deputaten Appelzaken. Wat hebben zij ons in het halfjaar voor de synode veel werk uit handen genomen. Maar nu willen we dat zij tussen de synodes in dit werk kunnen doen: door dicht op de huid van de gemeente, tijdig in een conflict te kunnen bemiddelen.

Wat krijgen we veel! Denk aan de *steunpunten*: voor diaconie (consulent), evangeliserend gemeente zijn (Dteg), gemeenteopbouw (strategisch GVI) en (hoewel we dat nog niet zo noemen) liturgie. Goed, we willen zo weinig mogelijk gevangen raken in instituten. Liefst weinig personeel in vast dienstverband. Maar wat een talent mag er op al die vlakken ingezet worden! Hoeveel inzet is er al niet getoond.

Ook in de *Theologische Universiteit* zijn opvallende talenten samengebracht. Vrijgesteld om onderwijs en onderzoek in de theologie te doen. We mochten br. Hans Meerveld benoemen in de didactiek van de catechese. Drs. P.W. van der Kamp kreeg een vaste aanstelling in de praktische theologie. Benoemingen in het hart van de opleiding tot de dienst van het Woord. Met de inauguratie van prof. dr. P.H.R. van Houwelingen is het team compleet. Bovendien koos de synode voor instelling van een bijzondere leerstoel om de aantrekkingskracht van het ADC in te brengen in het onderzoek van de kerkgeschiedenis. En dan ook nog de studenten! Want ook zij zijn – ook als het totale aantal lager is dan we hoopten – één voor één een gave van de Here.

Gaven van de Here: die ontdekken we ook in de contacten met kerkverbanden als *de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken*. We wachten er rustig op, of de Christelijke Gereformeerde Kerken genoeg ruimte in hun hart voor ons hebben. We zoeken de ruimte in ons eigen hart voor de broeders en zusters in de Nederlands Gereformeerde Kerken. En wachten rustig het gesprek in de regiovergaderingen af. Geve God dat de kerken elkaar vinden nu we één en dezelfde uitdaging hebben om het evangelie te brengen, tegen dezelfde achtergrond van gereformeerd belijden, voor dezelfde vragen in de samenleving staan. Met het oog daarop zetten we zelfs een voorzichtige stap naar het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte en hebben we twee afgevaardigden, een lid van de Gereformeerde Bond en een lid van de Gereformeerde Gemeenten, welkom in ons midden geheten.

Ik ben mij er steeds meer van bewust geworden, wat het betekent dat de synode niet haar eigen agenda samenstelt. De kerken leggen allerlei ongelijksoortige zaken op tafel. Daarom kan een synode ook totaal beleid maken. Wel hebben we geprobeerd een consistent beleid te voeren. Daarbij hebben onze adviseur en deputaten Kerkrecht en Kerkorde een belangrijke rol gespeeld. Een goede balans tussen landelijk en plaatselijk beleid in de liturgie, passend bij de verscheidenheid van de kerken.

Deze synode heeft de impopulaire beslissing genomen de uitzondering binnen regel 8 van de samensprekingsregels terug te nemen. We voelen ook de pijn die deze (consistent bedoelde) beslissing veroorzaakt: in gemeenten die naar de plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk toegroeiden, en in de Nederlands Gereformeerde Kerken zelf. Hopelijk wordt ook de toonsoort van die beslissing gehoord: van verlangen naar eenheid van niet een paar, maar alle gemeenten. Tegelijk valt niet ontkennen dat een taak blijft: om de verhouding tussen landelijk en plaatselijk beleid in samensprekingen opnieuw te doordenken. Om aan beide recht te doen: de prioriteit van het kerk-zijn ter plaatse én de gaven van God in het kerkverband.

En dan was er nog de ontmoeting met afgevaardigden van buitenlandse zusterkerken. Wat een mooie dag! Misschien heeft ds. C.J. Haak wel gelijk: dat we onze broeders en zusters in het buitenland te veel als gast ontvangen en te weinig als gelijke, ja, als meerdere in de zin van de apostel Paulus in Fil. 2, raadplegen. Gelukkig beginnen we te leren van hen te leren. En toch zijn we blij dat we geven mogen en dat ons gevraagd wordt van de rijkdom die we kregen, te blijven delen. Daarom is het goed dat het werk van De Verre Naasten nu kerkelijk onderdak heeft gekregen en dat ook het deputaatschap dat het 'Institute for Reformed Theological Training' leidt, ondergebracht is in ZHT: het ene deputaatschap voor Zending, Hulpverlening en Training. Zodat denken en doen, verkondigen en helpen hand in hand gaan, onderwijzen en leren.

Zingen: Gez. 2:4, 5

Afscheid als vrienden

Na zo'n 15 vergaderweken, 34 dagen of 80 dagdelen van plenaire vergadering is de generale synode van Zuidhorn 2002 aan het einde gekomen. Het was een zonnige zomer in Zuidhorn. Het is goed dat we, nu de herfst begonnen is, stoppen, voordat de winter invalt en we ingesneeuwd raken – zo dichtbij de Noordpool. Zuidhorn, excentrisch, excentriek gelegen binnen Nederland. Toch heeft de samenroepende gemeente, de commissie van voorbereiding, het secretariaat en kostersechtbaar met hun hulpkrachten ons het reizen meer dan vergoed. De tijd is voorbij dat de oude Renault en gammele busjes van de dominees ronkend het erf van de kerk opreden ... en de nieuwe modellen van de ouderlingen langs zoefden. Nu is het tijd om afscheid te nemen en dank uit te spreken.

Onze scriba II, ds. Henk van Veen: uw enige tekortkoming was dat u als enige niet uit de Particuliere Synode Utrecht kwam. Maar daarvan had u zelf het meeste last, van Neede naar Amersfoort reizend. U zorgt voor de ingekomen en uitgegane post (als u het aantal ingekomen stukken gezien hebt, weet u hoeveel post er uitgegaan is en nog uitgaat, onder zijn ogen, door zijn handen). Binnen het moderamen bent u, ondanks tegenslag in de vakantietijd (waarin de Here u en uw gezin gespaard heeft), trouw en nauwkeurig geweest. Ook in het voorbereiden van allerlei zaken. Gelukkig vond u ruimte om aan de bespreking mee te doen, vooral in zaken die u op het hart draagt: de contacten met buitenlandse kerken en zaken van de eredienst, het hart van de kerk. Kort, beslist en bewogen bracht u uw mening naar voren.

Met de verkiezing van u, br. J.P. de Vries, tot scriba I deed de synode een gouden greep. Van het kabinet was niemand afgevaardigd, dus namen we – naar ons democratisch recht – gretig genoegen met u als lid van de Eerste Kamer. U hebt een dubbele database: een op uw bureau en een in uw hoofd. U wist feilloos te vertellen wanneer eerder (twee keer) een ouderling in het moderamen zitting had gekregen. U hebt een enorme hoeveelheid werk verricht: het dirigeren van de stroom stukken om ons als afgevaardigden van de straat te houden, het contact met het secretariaat, het volmaken van besluitteksten, en het voorbereiden van de Acta.

Nog een overeenkomst met een computer: zo snel als een moderne computer werkt, zo snel kunt u spreken. Onze scriba I: een onnavolgbaar mens! Waarom denkt u, vergadering, dat Amersfoort-C. samenroepende kerk van de eerstvolgende synode is? Scriba De Vries is ook een meester in het ‘understatement’. Na het reuzenwerk van de financiële commissie en de commissie Toerusting en de voortrekkersrol van ons jongste (primus) synodelid sprak hij de gedenkwaardige woorden: ‘Die jongen kan je om een boodschap sturen’.

Overigens is de bekwaamheid van de scriba enigszins bedreigend voor de predikanten, omdat er door zijn werk in de toekomst wel eens nóg meer ouderlingen in het moderamen gekozen kunnen worden. Zoals op deze synode direct gebeurde, toen de kans zich voordeed de assessor, een predikant, te vervangen.

Ik dank de assessor, br. A. Johan Kisjes, voor zijn bereidwilligheid mijn werk, vooral dat wat ik niet gedaan had, over te nemen. Het voorbereiden van de voordracht van deputaten is een heidens karwei. Het tekenen van declaraties stond ik ongaarne af. Dat ambt biedt een aardig inzicht in de offervaardigheid van broeders aan de financiën van het kerkverband. Ik had er een boosaardig genoeg in ‘het kopje koffie op het station’ dat ds. Van Wijnen vasthoudend declareerde, van een vraagteken te voorzien. U zult er uw eigen genoeg aan beleefd hebben. U hebt grote vaardigheid in het leiden van de vergadering (een kans die ik u ongaarne gaf).

Prof. dr. Mees te Velde, we danken u voor uw adviezen. U hebt uzelf nooit opgedrongen en u onderscheidde zorgvuldig of u als hoogleraar en adviseur sprak, of als deputaat Kerkrecht en Kerkorde. Ook als moderamen hebben we veel gehad aan uw raad, mondeling of in mailing. Vaak was u aanwezig. Soms was u ook ineens afwezig, terwijl we in een beslissend stadium van de vergadering zaten. U wilde dan thuis zijn, bij uw kinderen. Maar nam u misschien ook afstand van de verantwoordelijkheid van besluitvorming? Nee, maar u liet die wel liggen waar die hoort: bij de zesendertig afgevaardigden. U gaf uw raad, wij namen de besluiten. En zo was het goed.

Een bijzonder woord van dank heeft ook onze notulist verdiend, br. en ds. Jan Kuiper. U hebt vrijwillig, zonder mankeren de vergaderingen verslagen. De uren energie van uw dagen aan dit werk voor de kerken gegeven. Er is nog werk te doen, maar in het resultaat hebben we alle vertrouwen. We zullen aan u terugdenken bij het lezen van de bladzijden van de Acta. Die zijn, net als u, zelf niet spraakzaam. Maar wat er staat verslagen, is door u geschreven.

Ook zr. Diet Zomer-Harwig wordt hartelijk bedankt voor haar adviezen over communicatie. U hebt ons geleerd erover na te denken: welk beeld vangen de kerkleden op van de synode? Wij dachten dat we al konden communiceren. Door te praten en te schrijven. U leerde ons de ontvanger in gedachten te hebben en je boodschap op hem af te stemmen. Daarmee hebt u aan de zijlijn een waardevolle inbreng gehad.

Als laatste wil ik noemen: de man die niet is gevraagd, maar die al digitaal dacht voordat er een website of een intranet van de synode bestond, ds. Wim van der Schee. In zeer moderne zin van het woord bent u ‘de man achter de schermen’. Sommigen van ons hebt u gedwongen een paar stadia in de evolutie van de techniek over te slaan. Uw kapsel laat zien dat u om ons met uw handen in het haar gezeten hebt. Permanent, zou ik zeggen. Wilde u dat wij stukken via het intranet verstuurd, wij kozen de email (die we immers net onder de knie hadden). Maar u hebt veel meer werk gedaan dan iemand wist of van u vroeg: in het bijhouden van teksten, in de voorbereiding van een goede presentatie van de besluiten: op de website, in de Acta. Daarvoor onze hartelijke dank.

Ds. Groenenberg had in de zomer nadrukkelijk het werk aan mij als assessor en tweede preses overgedragen. Toch heeft u, toen het werk van de eerste preses van hem afgenomen was, een nieuwe preses willen kiezen. Ik had nooit gedacht dat het zoveel waard zou zijn, toen u mij als voorzitter koos. Dat u sámen mij dat toevertrouwde. Ik dank u daarvoor en heb het werk met veel plezier gedaan. De ene vlerk die toen op een ouderling stemde, zij het gegeven.

Ik dank u allen.

Vervolgens spreekt de assessor, br. A. Joh. Kisjes als volgt tot de preses:

Het is een synodale gewoonte dat in de slotbijeenkomst van de synode de assessor de preses toespreekt. Om een indruk te krijgen hoe dat gebeurt, heb ik oude Acta nageslagen. Ik kwam nogal eens lange toespraken tegen, ik wil me echter aansluiten bij de korthed van de assessor van de generale synode te Leusden. Hij zal, net als ik, gedacht hebben: een assessor houdt het kort na een indringende rede van de preses. De korthed is in dit geval echter niet recht evenredig met de kwaliteit van de preses.

Broeder preses, beste Erik,

Door de omstandigheden, waar je zelf al uitgebreid op in bent gegaan, werd je na het zomerreces geroepen tot preses van de generale synode te Zuidhorn 2002. Ik zeg met nadruk geroepen. De Here plaatste deze opdracht op je weg en die plaats heb je deze roeping in je leven ook gegeven. Zonder professionele voorbereiding kwam de leiding bij jou te liggen.

Leiders, voorzitters kunnen zich op verschillende manieren manifesteren, zowel positief, als negatief. De balans van jouw leiderschap slaat op de schaal van eigenschappen voor een voorzitter door naar rechts. Daarbij moet jij je voorstellen dat uiterst links een 1 scoort en uiterst rechts een 10. Versta het goed: de balans slaat door naar rechts. In de gereformeerde wereld strooien we niet rijkelijk met tien. Immers we zeggen dan: je doet niet meer dan van je verwacht mag worden. Niet te veel eer en roem naar de mens. Het is God die de gaven geeft, en die gaven, talenten heb je maar te gebruiken.

Toch broeder preses, beste Erik, wil ik een aantal zaken expliciet noemen, waaruit moge blijken dat je het goed gedaan hebt.

In de eerste plaats waren we getroffen door je weekopeningen. De uitleg van het bijbelgedeelte dat je las, was helder, fris, vaak verrassend en altijd gericht op datgene wat er aan de orde kwam. Je grote betrokkenheid bij het synodewerk straalde erin door. Het gaf ons geestelijke impulsen om er weer tegenaan te gaan. We voelden ons mede door jouw openingen staan voor die gemeenschappelijke taak, voor die roeping om bezig te zijn tot eer van God en tot heil van de kerken die we met al onze besluiten wilden dienen. We hopen en bidden dat deze wijze van werken, onder jouw bezielende leiding, ook buiten de muren van dit kerkgebouw opgemerkt is.

In de tweede plaats kenmerkte jouw voorzitterschap zich door het volgende:

a. Iedereen kreeg volop de gelegenheid zijn vragen en opmerkingen naar voren te brengen. Soms was er wel sprake van uitweidingen, soms van 'beminnelijke retoriek', soms wilde je zelf wel invullen wat een spreker zou moeten zeggen. Soms leek het alsof je haast had, en plaatste je de opmerking: 'ik zou u bijzonder graag mogen, als u de tijd in de gaten hield.' Soms had je een spreker niet opgeschreven. Er ontspon zich dan een klein dialoogje:

- Ik had me aangemeld voor de ronde.

- Ik had u niet opgeschreven, vindt u dat erg?

- Ja.

De afgevaardigde kreeg alsnog het woord.

b. Soms nam de belangstelling tijdens de vergadering wat af, iemand was bijvoorbeeld te lang aan het woord. Flexibel wist je daarop in te spelen door een korte brainstorm in te voegen. Het werkte.

c. Je was zo weinig mogelijk zelf aan het woord en als je wat wilde zeggen of wanneer je ter wille van de voortgang van een zaak toch een amendement indiende, werd met een nonchalant gebaar de microfoon naar rechts gedraaid. Je gaf even de leiding uit handen.

d. Je had oog voor de non-verbale communicatie. Als de laatste ronde voorbij was, bleek een afgevaardigde toch nog iets te willen zeggen. Een strenge voorzitter geeft niet meer het woord. Je keek naar het vragende gezicht, je hand ging aarzelend naar de knoppen die jij bediende, en je hart brak.

e. Soms had je last van een preses onder de afgevaardigden. Hij dacht voorstellen in stemming te kunnen geven of hij probeerde aan te geven, hoe het moest. Je wist de zaak weer fijntjes naar je toe te trekken.

Broeder preses, beste Erik, het zijn slechts voorbeelden die jouw voorzitterschap illustreren. Onder jouw leiding heerste er een uitstekende sfeer tijdens de beraadslagingen. En als er eens woorden gebruikt werden die niet pasten, dan vroeg je afgevaardigden woorden terug te nemen. Je hoefde niet in te grijpen omdat discussies onordelijk verliepen. We werden niet geconfronteerd met, zoals artikel 34 van de KO het uitdrukt, sprekers die een woordenstrijd voerden over kleinigheden of met sprekers die zich door heftige emoties lieten meeslepen. Dat wil echter niet zeggen dat we geen emotionele debatten gevoerd hebben. Steeds werden deze in goede banen geleid. Soms vonden afgevaardigden je dan niet streng genoeg, je gaf in hun ogen te veel ruimte.

We hebben dankbaar mogen ervaren dat God door Zijn Geest werkte. Hij was erbij! Hij gaf kracht, wijsheid en inzicht.

We hebben hier dagelijks om gebeden, we hebben dagelijks ons werk aan onze goede God opgedragen. We hebben dagelijks zijn lof mogen zingen. Wat zijn we door Hem gezegend. Hij gaf ons jou als preses. Uit Zijn vaderhand ontvingen we jouw voorzitterschap en jij hebt Gods leiding gezien in jouw verkiezing tot preses van deze synode.

Je hebt het goed gedaan Erik. Die menselijke lof mogen we je toezwaaien. Dat mogen we, omdat deze horizontale loftoezwaaiing onmiddellijk wordt opgenomen in de verticale klanken van dat machtige woord van God, dat Hij het is die kracht geeft om taken waarvoor Hij roept, ook te kunnen uitvoeren.

Artikel 34 van de KO zegt ook dat de taak van de preses beëindigd is, als de vergadering gestopt is. Dat tijdstip nadert met rasse schreden. Wat niet eindigt, Erik, is je goddelijke opdracht en roeping. Geve de Here je veel wijsheid en inzicht en een goede gezondheid om de vele taken die je hebt, uit te kunnen voeren. Tot Zijn eer en tot heil van de kerk te Zeist als predikant en ook tot heil van heel het kerkverband als het gaat om andere opdrachten.

Broeder preses, beste Erik: God zegene je.

Vervolgens spreekt het oudste synodelid, br. J.Th. Hendriks, als volgt het moderamen toe:

Preses, geachte aanwezigen,

Aan mij de grote eer om namens de afgevaardigden een kort woord aan het adres van het moderamen te richten. Het is blijkbaar de gewoonte, dat de oudste in leeftijd van de afgevaardigden deze eer te beurt valt. Het blijkt dat ik dit nu mag doen.

Hoogerwaarde broeders moderamenleden – men heeft mij verteld dat in het verleden synodeleden met deze titel werden aangesproken – we zijn bij het laatste agendapunt gekomen: de sluiting. U zult ongetwijfeld blij zijn dat dit punt nu is bereikt. Ik denk dat u het zitten achter deze tafel op deze verhoging nog wel eens zal missen. Een lange periode heeft u vanaf deze plek de afgevaardigden aanschouwd en aangehoord. Misschien kunt u thuis zittend op een kleine verhoging nog wat afkicken.

Deze synode was wat betreft de werkwijze en organisatie vernieuwend bezig. Een nieuwe werkmethode werd onder uw leiding geïntroduceerd en uitgeprobeerd.

Ook de samenstelling van het moderamen was vanaf het begin anders: nu niet uitsluitend predikanten, maar aanvankelijk drie predikanten en één ouderling, daarna vanaf september was de samenstelling van het moderamen twee predikanten en twee ouderlingen. Een mooie evenredige verdeling ten opzichte van de samenstelling van de synode-afgevaardigden. Deze laatste wijziging was nodig in verband met de ernstige ziekte van onze eerdere preses ds. Peter Groenberg.

In het begin beschikte u als moderamen nog over vroegere synode-ervaringen van ds. Groenberg. Als gevolg van zijn terugtreden moest u het zonder die ervaring doen en tegelijk werken met een geheel nieuwe methode. Voorwaar geen gemakkelijke opgave.

Ik geloof dat ik namens alle afgevaardigden spreek, dat u dit werk uitstekend hebt volbracht. Onze grote waardering en dank willen wij hierbij uitspreken.

Ongetwijfeld was het als preses niet altijd gemakkelijk om aan de hoogerwaarde afgevaardigden 18 predikanten, 17 ouderlingen en 1 diaken met een keurmerk, ik bedoel keurstem, leiding te geven en een ieder tot zijn recht te laten komen. U hebt dit als preses voortreffelijk gedaan. Als een synodelid zich onverwachts achter de microfoon opstelde, dan las ik soms de indruk op uw gezicht van ‘daar is er weer zo eentje, die meent zich met de leiding te moeten bemoeien’. U wist dan altijd uitstekend de zaak te pareren, veelal ook op een soepele en humoristische wijze.

Gelukkig stonden de andere moderamenleden ook op stand by. Neem nu scriba II ds. Henk van Veen: met zijn vaak doordringende moderamenblik keek hij de vergadering in. Ik zag hem soms als een soort waakhond, zo in de geest van: vergadering, maak het ons als moderamen niet te lastig, want ik ga blaffen of misschien wel bijten.

Of neem de 1e scriba, br. Jurn de Vries: soms zonderde hij zich even met gesloten ogen van de vergadering af, of was het misschien van: ik kan even nu de broeders niet meer zien zitten.

Ja, en dan br. Johan Kisjes – de latere assessor –: een en al kennis van vergadertechniek. Het straalde van zijn gezicht af. Met onthoudingen bij stemming had hij moeite. Ik zag hem vaak kijken naar de preses in de geest van: mag ik nu eens even laten zien, hoe je aan deze vergadering leiding geeft?

Geacht moderamen, nogmaals dank voor de wijze waarop u met grote inzet en voortvarendheid de vele zaken aan de orde hebt gesteld en waarop met name de preses, ds. Erik de Boer, aan deze synode leiding heeft gegeven. Voor u als moderamen ligt er ongetwijfeld nog veel werk ter afronding. Wij wensen u daarbij sterkte toe.

We weten dat velen voor uw werk hebben gebeden en dat u deze moeilijke, maar mooie opdracht ten dienste van de synode met de hulp van onze hoogste ambtsdrager kon doen. Hem zij daarvoor de uiteindelijke lof en dank.

Mijn woorden wil ik vergezeld doen gaan met u persoonlijk een theologisch boekwerk vanuit onze kring aan te bieden dat onlangs mocht verschijnen.

De preses spreekt vervolgens woorden van dank tot het kostersechtpaar Bos, de leden van het secretariaat van de synode en de leden van de voorbereidingscommissie van de kerk van Zuidhorn en doet zijn woorden vergezeld gaan van een attentie.

Het Gereformeerd Groningen Mannenkoor met dirigent Piet Zuidhof zingt voor en na de toespraken onder orgelbegeleiding van Sietze de Vries onder meer: het Onze Vader (Bach – Gounod) in de bewerking van Rein Ferwerda, het koraal ‘O Lux beata trinitas’ van Felix Mendelssohn Bartholdy, het ‘Adoramus te Christe’ van Th. Dubois, het lied ‘All creatures of our God and King’ in een arrangement van dirigent Piet Zuidhof.

Nadat een dankgebed tot God is uitgesproken, wordt de zesenvestigste generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 provisorisch gesloten.

Artikel 217 – Sluiting van de synode (agenda 15.10)

24-01-03

Nadat de synode op 24 januari 2003 tijdens haar laatste zitting, gehouden in het kerkgebouw De Kandelelaar van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum, haar laatst overgebleven agendapunt heeft afgehandeld, wordt de synode te 19.30 uur definitief gesloten.

BIJLAGEN

Algemene opmerking bij de bijlagen:

Uit het oogpunt van kostenbesparing zijn de rapporten in deze druk-versie in verkorte vorm opgenomen. Inleidingen (over opdracht, samenstelling deputaatschap e.d.) en bijlagen bij de rapporten zijn weggelaten. De complete teksten van de rapporten zijn te vinden in de cd-rom versie van de Acta. In beide versies zijn de voorgestelde besluitteksten uit de oorspronkelijke rapporten niet meer opgenomen. Er wordt verwezen naar de besluitteksten in de Acta.

Bijlage III 1 – Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Artikel 1 – Doel en inhoud van de kerkorde

In de gemeente van Christus behoort alles in goede orde te gebeuren. Daarvoor is nodig een regeling met betrekking tot

- I. de ambten
- II. de kerkelijke vergaderingen
- III. het opzicht over de leer en de eredienst
- IV. de tucht.

I De ambten

Artikel 2 – Drie ambten

Er zijn drie ambten te onderscheiden: het ambt van dienaar des Woords, van ouderling en van diaken. Sommige predikanten zullen afgezonderd worden voor de opleiding tot de dienst des Woords, andere voor het zendingswerk.

Artikel 3 – Noodzaak van wettige roeping

Niemand mag een van deze ambten vervullen zonder wettig geroepen te zijn.

Artikel 4 – Verbinding aan een bepaalde kerk

Niemand kan tot de dienst des Woords geroepen worden zonder dat hij aan een kerk verbonden wordt.

Artikel 5 – Roeping tot de dienst des Woords

De wettige roeping tot de dienst des Woords van hen die het ambt van predikant nog niet hebben bekleed, geschiedt onder aanroeping van de Here door de kerkenraad en de diakenen met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling.

Alleen zij kunnen voor het eerst beroepen worden, die door daarvoor aangewezen classis zijn onderzocht en beroepbaar gesteld in overeenstemming met de daarvoor geldende generale bepalingen.

In kerken zonder predikant in actieve dienst zal beroepen worden met advies van de consulent die door de classis is aangewezen.

De classis die het beroep moet goedkeuren, zal daartoe een onderzoek instellen in overeenstemming met de daarvoor geldende generale bepalingen.

De eveneens vereiste goedkeuring van de gemeenteleden is verkregen, wanneer de naam van de beroepen predikant op twee achtereenvolgende zondagen in de kerk is afgekondigd en er geen wettig bezwaar is ingebracht.

De bevestiging zal plaatshebben in een eredienst, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient te worden gebruikt, met handoplegging door de predikant die de bevestiging verricht.

Artikel 6 – Beroep naar een andere kerk

Wanneer predikanten beroepen worden naar een andere kerk, zal de beroeping eveneens geschieden door de kerkenraad en de diakenen, met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling.

De kerken zullen zich houden aan de generale kerkelijke bepalingen over de beroepbaarheid van predikanten die buiten Nederland gediend hebben in kerken van gereformeerde belijdenis en over het meer dan eenmaal beroepen van dezelfde predikant in dezelfde vacature.

Kerken zonder predikant in actieve dienst zullen beroepen met advies van de consulent die door de classis aangewezen is.

Voor alle kerken geldt dat de goedkeuring van de classis vereist is. Aan haar zullen de volgens dit artikel beroepen predikanten een goede attestatie inzake leer en leven tonen. De eveneens vereiste goedkeuring van de gemeenteleden is verkregen, wanneer de naam van de beroepen predikant op twee achtereenvolgende zondagen in de kerk is afgekondigd en er geen wettig bezwaar is ingebracht.

De bevestiging zal plaatshebben in een eredienst waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient gebruikt te worden.

Artikel 7 – Akten van ontslag bij aanneming van beroep

Wanneer een predikant een beroep naar een andere kerk heeft aangenomen, mag deze hem niet als haar predikant aanvaarden voordat hij wettige akten van ontslag heeft overgelegd van de kerk en de classis waar hij gediend heeft.

Artikel 8 – Toelating zonder theologische opleiding

Wie geen theologische opleiding hebben ontvangen, kunnen niet toegelaten worden tot het predikambt, tenzij overtuigend blijkt dat zij bijzondere gaven hebben van godsvrucht, ootmoed, ingetogenheid, verstand, onderscheidingsvermogen en welsprekendheid.

Wanneer zulke personen toelating vragen tot de dienst des Woords, zal de classis hen examineren na toestemming van de particuliere synode. Indien het examen naar het oordeel van de classis gunstig verloopt, zal deze een periode vaststellen waarin zij als proponent mogen voorgaan in de kerken van het classicaal ressort.

Daarna zal de classis verder met hen handelen zoals naar haar oordeel verantwoord is, volgens de generale regeling die daarvoor door de kerken is vastgesteld.¹

Artikel 9 – Toelating van voorgangers die sinds kort lid van een der kerken zijn

Voorgangers die zich sinds kort gevoegd hebben bij een van de kerken en niet afkomstig zijn uit een kerk waarmee kerkelijke gemeenschap wordt onderhouden, zullen slechts met grote voorzichtigheid tot de dienst des Woords worden toegelaten.

Daarbij zullen de desbetreffende generale kerkelijke bepalingen in acht worden genomen.

Indien de classis en de deputaten van de particuliere synode dit noodzakelijk achten, zullen zij eerst een proeftijd doormaken.

Artikel 10 – Voorgaan in een andere kerk

Niemand mag in een andere kerk het Woord of de sacramenten bedienen zonder toestemming van de betrokken kerkenraad.

Artikel 11 – Onderhoud van de predikanten

De kerkenraad is verplicht namens de gemeente, die hij hierin vertegenwoordigt, haar predikanten naar behoren te onderhouden.

Artikel 12 – Benoeming voor een bijzonder taak

Een predikant mag geen benoeming aannemen waarbij hij zich geheel gaat wijden aan een bijzondere taak – zoals die van leger- of ziekenhuispredikant – tenzij hij verbonden blijft aan een kerk.

De verhouding waarin hij tot de betrokken kerk staat, dient geregeld te worden onder goedkeuring van de classis.

Artikel 13 – Emeritering

Wanneer een predikant door ouderdom, ziekte of andere oorzaken niet meer in staat is zijn ambtswerk te verrichten, blijft hij rechtens dienaar des Woords.

De kerk die hij gediend heeft, zal hem op gepaste wijze onderhouden.

¹ De Generale Synode Zuidhorn 2002-2003 heeft de laatste twee alinea's van dit artikel buiten werking gesteld (Acta artikel 27).

Deze verplichting geldt ook met betrekking tot weduwen en wezen van predikanten.

Artikel 14 – Ontslag van verbintenis aan de gemeente

De kerkenraad mag een predikant niet ontslaan van zijn verbintenis aan de gemeente zonder voorkennis en goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode.

Artikel 15 – Ontheffing uit het ambt

Wanneer een predikant eenmaal geroepen is volgens de regel van artikel 5, heeft hij zich voor het leven aan de kerkelijke dienst verbonden. Dit houdt in dat hij zijn ambt niet mag neerleggen.

Hij kan slechts van zijn ambt worden ontheven en overgaan tot een andere levensstaat, indien de kerkenraad en de classis, met medewerking van de deputaten van de particuliere synode, oordelen dat daarvoor gewichtige redenen zijn.

Artikel 16 – Taak van de predikanten

De taak van de predikanten is trouw voor te gaan in de gebeden en in de bediening van het Woord en de sacramenten.

Zij behoren goed acht te geven op hun mede-amtsdragers en op de gemeente, en samen met de ouderlingen de tucht te bedienen en te zorgen, dat alles op gepaste wijze en ordelijk gebeurt.

Artikel 17 – Billijke taakverdeling

Wanneer aan een gemeente twee of meer predikanten verbonden zijn, zal zoveel mogelijk gelijkheid in acht genomen worden zowel wat hun taak betreft als in andere opzichten, naar het oordeel van de kerkenraad en indien nodig van de classis.

Deze regel geldt ook met betrekking tot de ouderlingen en diakenen.

Artikel 18 – Opleiding tot de dienst des Woords

De kerken onderhouden een theologische universiteit voor de opleiding tot de dienst des Woords.

Tot de taak van de hoogleraren in de theologie behoort het uitleggen van de Heilige Schrift en het verdedigen van de zuivere leer tegen ketterijen en dwalingen.

Predikanten die afgezonderd zijn voor de opleiding tot de dienst des Woords, blijven op de wijze van emeriti-predikanten verbonden aan de kerk die zij gediend hebben en houden de rechten van een dienaar des Woords.

De gezamenlijke kerken nemen de verplichting op zich, naar behoren in hun onderhoud te voorzien, evenals in dat van hun weduwen en wezen.

Artikel 19 – Zorg voor studenten in de theologie

De kerken zullen ernaar streven, dat er studenten in de theologie zijn. Zij zullen, als dit nodig is, financiële steun verlenen.

Artikel 20 – Roeping van ouderlingen en diakenen

De ouderlingen en diakenen zullen tot hun ambt geroepen worden door de kerkenraad en de diakenen, met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling. Hierin dient te zijn opgenomen dat de gemeenteleden de aandacht kunnen vestigen op personen die zij geschikt achten.

De kerkenraad zal de gemeente laten kiezen uit een dubbel getal en vervolgens de gekozenen benoemen. Indien geen wettig bezwaar wordt ingebracht, zullen deze in een eredienst in hun ambt bevestigd worden.

Eventueel zal de kerkenraad zoveel personen als voor de vervulling van elk ambt nodig zijn, aan de gemeente voorstellen. Indien tegen hen geen wettig bezwaar wordt ingebracht, zullen zij op dezelfde wijze in de ambten bevestigd worden.

In beide gevallen dient het formulier dat voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen is vastgesteld, gebruikt te worden.

Artikel 21 – Taak van de ouderlingen

De taak van de ouderlingen is in herderlijke zorg de gemeente te regeren, samen met de dienaren des Woords. Zij zien erop toe, dat de predikanten, de mede-ouderlingen en de diakenen hun ambt trouw vervullen. Zij leggen zo dikwijls huisbezoek af als goed is voor de opbouw van de gemeente, ten minste eenmaal per jaar. Ook moeten zij samen met de predikanten de tucht bedienen en zorgen dat in de gemeente alles op gepaste wijze en ordelijk gebeurt.

Artikel 22 – Taak van de diakenen

De taak van de diakenen is de dienst van de barmhartigheid te vervullen. Zij zullen door het afleggen van huisbezoeken zich op de hoogte stellen van de moeiten, waar nood is helpen en bemoedigen, en ook de gemeenteleden aansporen tot het verlenen van hulp. Verder zullen ze de liefdegaven inzamen, goed beheren en in gemeenschappelijk overleg naar behoefte uitdelen.

Artikel 23 – Aftreding van ouderlingen en diakenen

De ouderlingen en diakenen zullen twee of meer jaren dienen, afhankelijk van de plaatselijke regeling. Als regel treedt elk jaar een evenredig deel af. De aftredende ambtsdragers zullen door andere vervangen worden, tenzij het voor de gemeente wenselijk wordt geacht dat zij opnieuw tot het ambt geroepen worden. Daarbij zal de regel van artikel 20 worden nageleefd.

Artikel 24 – Orde bij het vervullen van de zendingsroeping

De kerken zullen hun zendingsroeping vervullen met inachtneming van de artikelen in deze kerkorde. Wanneer kerken bij het vervullen van deze roeping samenwerken, zullen zij zich houden aan de indeling in ressorten die voor het kerkverband aanvaard is.

Artikel 25 – Taak van missionaire predikanten

De taak van de predikanten die geroepen zijn tot het zendingswerk, is het Woord van God te verkondigen in het hun toegewezen gebied. Zij zullen hun die tot geloof gekomen zijn, de sacramenten bedienen en hun leren onderhouden alles wat Christus zijn gemeente bevolen heeft. Ook zullen zij naar goede orde de ambten instellen.

Artikel 26 – Kerkenraad en evangelisatie

De evangelisatie moet erop gericht zijn dat zij die God niet kennen of van Hem en zijn dienst vreemd zijn, zich door belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer voegen bij de gemeente van Christus. De kerkenraden zullen erop toezien dat vanuit deze doelstelling gewerkt wordt.

Artikel 27 – Ambtsdragers en overheid

De ambtsdragers zullen de gemeente voorhouden dat zij gehoorzaamheid en eerbied verschuldigd is aan de overheid, omdat God deze heeft ingesteld. Zelf moeten zij in dezen een goed voorbeeld geven, en in de weg van gepast respect en correspondentie nastreven dat de overheid de dienst van de kerk steeds wettig beschermt.

II De vergaderingen*Artikel 28 – Vier vergaderingen*

Vier kerkelijke vergaderingen zullen regelmatig gehouden worden: de kerkenraad, de classis, de particuliere en de generale synode.

Artikel 29 – Opening en sluiting van de vergaderingen

Bij de opening en de sluiting van alle vergaderingen zal de Here met gebed en dankzegging aange-roepen worden.

Artikel 30 – Bevoegdheid van de vergaderingen

Deze vergaderingen mogen alleen kerkelijke zaken behandelen en dat op kerkelijke wijze.

Een meerdere vergadering mag slechts zaken in behandeling nemen die de kerken in haar ressort gemeenschappelijk aangaan of die in de mindere vergadering niet konden worden afgehandeld. Betreft het een nieuwe zaak die vanuit de kerken aan de orde wordt gesteld, dan kan deze alleen in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de meerdere vergadering worden geplaatst.

Artikel 31 – Beroep op een meerdere vergadering

Als iemand van oordeel is dat hem door een uitspraak van een mindere vergadering onrecht is aangedaan, kan hij zich beroepen op de meerdere vergadering.

De uitspraak die bij meerderheid van stemmen gedaan is, zal als bindend worden aanvaard, tenzij bewezen wordt dat zij in strijd is met het Woord van God of met de kerkorde.

Artikel 32 – Afvaardiging naar meerdere vergaderingen

Afgevaardigden naar meerdere vergaderingen zullen hun geloofsbrieven, ondertekend door hun zenders, meebrengen en op grond daarvan stemrecht hebben. Bij zaken die henzelf of hun eigen kerken betreffen, moeten zij echter buiten stemming blijven.

Artikel 33 – Instructies en voorstellen voor meerdere vergaderingen

Een mindere vergadering zal een instructie of een voorstel voor een meerdere vergadering niet vaststellen voordat de eventuele besluiten van voorgaande synoden betreffende de voorgestelde zaak nauwkeurig gelezen zijn. Wat eenmaal afgehandeld is, moet niet opnieuw aan de orde worden gesteld, tenzij men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is.

Artikel 34 – Taak van de preses en scriba

Het behoort tot de taak van de preses de zaken die behandeld moeten worden, duidelijk aan de orde te stellen. Hij moet zorgen dat de discussies ordelijk verlopen. Sprekers die een woordenstrijd voeren over kleinigheden of die zich door heftige emoties laten meeslepen, moet hij het woord ontnemen en hen berispen als zij geen gehoor geven. Zijn taak is beëindigd wanneer de vergadering gesloten is.

Naast de preses zal een scriba worden aangewezen, die noteert wat voor schriftelijke vastlegging van waarde is.

Artikel 35 – Bevoegdheid van de meerdere vergaderingen ten opzichte van de mindere

De classis heeft de bevoegdheid rechtsgeldige uitspraken te doen ten opzichte van de kerkenraad. Dit geldt eveneens voor de particuliere synode ten opzichte van de classis en voor de generale synode ten opzichte van de particuliere synode.

Artikel 36 – Samenstelling en bijeenkomsten van de kerkenraad

In alle kerken zal een kerkenraad zijn, die bestaat uit de predikant(en) en de ouderlingen. Hij zal regelmatig bijeenkomen onder voorzitterschap van de predikant of van de predikanten bij toerbeurt. De kerkenraad zal eveneens regelmatig met de diakenen vergaderen. Deze vergadering zal de zaken behandelen die de kerkorde daarvoor aanwijst, de materiële aangelegenheden van de kerk, het financieel beheer en alles wat naar het oordeel van de kerkenraad tot het algemeen beleid gerekend kan worden.

Artikel 37 – Samenwerking waar het aantal ambtsdragers klein is

Waar het aantal ouderlingen en diakenen klein is, kan de kerkenraad krachtens plaatselijke regeling altijd samen met de diakenen vergaderen. In dat geval wordt in zaken van opzicht en tucht gehandeld met advies van de diakenen en in zaken van het diakenambt met advies van de ouderlingen. Deze regeling zal in elk geval getroffen worden wanneer zowel het aantal ouderlingen als het aantal diakenen op minder dan drie is bepaald.

Artikel 38 – Instelling van de ambten

Slechts met instemming van de classis kunnen in een plaats voor het eerst of opnieuw de ambten worden ingesteld.

Artikel 39 – Plaatsen zonder kerkenraad

Plaatsen waar nog geen kerkenraad kan zijn, zal de classis onder de zorg van een naburige kerkenraad stellen.

Artikel 40 – Bijeenkomsten van de diakenen

De diakenen zullen regelmatig bijeenkomen om onder aanroeping van de Here de diaconale aangelegenheden te behandelen.

Zij zullen verantwoording van hun beleid en beheer doen aan de kerkenraad.

Artikel 41 – Classicale vergaderingen

Een classicale vergadering wordt gevormd door de kerken van het classicaal ressort, die elk een predikant en een ouderling zullen afvaardigen met de vereiste geloofsbriefen.

Minstens eenmaal in de drie maanden zal een dergelijke vergadering worden belegd. Elke vergadering zal vaststellen waar en wanneer de kerken opnieuw zullen samenkomen.

De predikanten zullen bij toerbeurt het voorzitterschap bekleden. De vergadering mag ook haar preses kiezen, maar niet tweemaal achtereenvolgende.

De preses zal vragen of de ambtelijke diensten voortgang hebben, of de besluiten van de meerdere vergaderingen nageleefd worden en of er iets is, waarbij de kerkenraden het oordeel of de hulp van de classis nodig hebben voor de goede voortgang van hun plaatselijk kerkelijk leven.

In de laatste vergadering voor een particuliere synode zullen de afgevaardigden naar die synode verkozen worden.

Artikel 42 – Niet afgevaardigde predikanten in de classis

Als aan een kerk twee of meer predikanten zijn verbonden, mogen zij die niet volgens het voorgaande artikel werden afgevaardigd, in de classicale vergadering aanwezig zijn, waar ze een adviserende stem hebben.

Artikel 43 – Consulenten

De classis zal voor elke vacante gemeente een predikant als consulent aanwijzen die ter wille van de goede orde de kerkenraad met advies zal dienen, in het bijzonder bij het beroepingswerk. Beroepsbrieven dienen mede door hem ondertekend te worden.

Artikel 44 – Kerkvisitatie

De classis zal elk jaar enkele van haar ervarenste en bekwaamste predikanten machtigen in alle kerken van haar ressort visitatie te doen. Indien nodig kan zij naast predikanten een voor deze taak bekwaame ouderling benoemen.

De visitatoren zullen onderzoeken of de ambtsdragers ieder voor zich en gezamenlijk hun ambt trouw vervullen, zich houden aan de zuivere leer, de aangenomen orde in alles naleven en de opbouw van de gemeente zo goed ze kunnen met woord en daad bevorderen.

Het doel van de visitatie is het tijdig vermanen van ambtsdragers bij wie in een of ander opzicht nalatigheid geconstateerd wordt, en het met raad en daad meewerken aan de vrede, de opbouw en het welzijn van de kerken.

De visitatoren zullen van hun werk schriftelijk rapport uitbrengen aan de classis.

Artikel 45 – Particuliere synoden

Een particuliere synode wordt gevormd door een groep bij elkaar gelegen classes, die elk twee predikanten en twee ouderlingen afvaardigen. Dit aantal kan op drie gesteld worden wanneer een synode door twee of drie classes gevormd wordt. De particuliere synode zal eenmaal per jaar samenkomen, tenzij er dringende redenen zijn dit vaker te doen.

Aan het einde van zowel de particuliere als de generale synode zal tijd en plaats van de volgende synode worden vastgesteld en de samenroepende kerk voor deze vergadering worden aangewezen.

Artikel 46 – De generale synode

De generale synode zal eens in de drie jaar worden gehouden, tenzij er dringende redenen zijn eerder bijeen te komen.

Elke particuliere synode vaardigt twee predikanten en twee ouderlingen af.

Indien de generale synode naar het oordeel van ten minste twee particuliere synoden binnen de drie jaar moet worden samengeropen, zal de aangewezen samenroepende kerk tijd en plaats daarvan vaststellen onder goedkeuring van haar particuliere synode.

Artikel 47 – Relatie met buitenlandse kerken

Over de relatie met kerken in het buitenland beslist de generale synode.

Met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland zal, zoveel mogelijk, kerkelijke gemeenschap geoefend worden.

Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden.

Artikel 48 – Censuur in meerdere vergaderingen

Aan het einde van classicale en andere meerdere vergaderingen zal censuur geoefend worden over hen die zich in de vergadering misgaan hebben.

Artikel 49 – Deputaten van meerdere vergaderingen

Elke meerdere vergadering zal voor de uitvoering van haar opdrachten deputaten benoemen. Zoveel mogelijk zullen voor onderscheiden zaken afzonderlijke groepen deputaten aangesteld worden.

De particuliere synode zal bovendien deputaten benoemen die de classes moeten bijstaan in alle gevallen waarbij de kerkorde dit voorschrijft, en – op verzoek van de classes – bij bijzondere moeilijkheden. Ook zullen zij, of enkele van hen, toezicht houden op de kerkelijke onderzoeken voor de beroepbaarstelling en de toelating tot het ambt van dienaar des Woords.

De deputaten zullen nauwkeurig aantekening houden van hun werkzaamheden en daarvan rapport uitbrengen. Zij zullen zich, als dit gevraagd wordt, verantwoorden.

Artikel 50 – Archieven

De kerkenraden en de meerdere vergaderingen behoren goed te zorgen voor de archieven.

Artikel 51 – Vertegenwoordiging van de kerkenraad in stoffelijke zaken

Ten aanzien van het bestuur van de stoffelijke goederen wordt een kerk in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee personen, die daartoe bij het nemen van het uit te voeren besluit door de kerkenraad en de diakenen zijn aangewezen.

Artikel 52 – Vertegenwoordiging van de kerken in vermogensrechtelijke aangelegenheden

De kerken worden voor het burgerlijk recht ten aanzien van vermogensrechtelijke aangelegenheden, die zijn in classicaal, particulier-synodaal, of generaal-synodaal verband gemeenschappelijk hebben, vertegenwoordigd door de respectieve classicale, particulier-synodale of generaal-synodale vergaderingen, of door deputaten die door deze vergaderingen worden benoemd, geïnstrueerd en ontslagen en die in al hun handelingen aan hun instructie gebonden zijn.

III Het opzicht over de leer en de eredienst*Artikel 53 – Ondertekening van de belijdenis door predikanten en docenten*

De predikanten, de hoogleraren en overige docenten aan de Theologische Universiteit zullen de drie formulieren van eenheid van de gereformeerde kerken in Nederland ondertekenen, waarbij de formulieren gebruikt worden die voor de verschillende diensten zijn vastgesteld. Predikanten die dit weigeren, zullen als gevolg daarvan onmiddellijk geschorst worden en de classis zal hen niet ontvangen.

Indien zij na samenspreking over hun gevoelens bij hun weigering blijven, zullen zij afgezet worden.

Artikel 54 – Ondertekening van de belijdenis door ouderlingen en diakenen

Ook de ouderlingen en diakenen zullen de genoemde formulieren van eenheid ondertekenen, waarbij het daarvoor bestemde formulier gebruikt wordt.

Artikel 55 – Wering van valse leer en dwaling

Voor het weren van valse leer en dwaling, die via lectuur en andere communicatiemiddelen het leven van de gemeente bedreigen, moeten de predikanten en de ouderlingen onderrichten, weerleggen, waarschuwen en vermanen, zowel in de prediking als bij het catechetisch onderwijs en het huisbezoek.

Artikel 56 – Bediening van de doop aan de kinderen

Aan de kinderen van de gelovigen zal de doop als zegel van Gods verbond zo spoedig mogelijk beëindigd worden in de openbare eredienst.

Artikel 57 – Doopbelofte en onderwijs

De kerkenraden zullen erop toezien dat de ouders, zoveel zij kunnen, hun kinderen onderwijs laten volgen dat in overeenstemming is met de leer van de kerk, zoals zij dit bij de doop beloofd hebben.

Artikel 58 – Bediening van de doop aan volwassenen

Volwassen dopelingen worden door de doop als leden in volle rechten bij de christelijke gemeente ingelijfd. Zij zijn daarom geroepen het avondmaal van de Here te vieren en zullen dit bij hun doop beloven.

Artikel 59 – Gebruik van de doopsformulieren

De predikanten zullen bij de doop van de kinderen en van volwassenen zich houden aan de formulieren die daarvoor zijn vastgesteld.

Artikel 60 – Toelating tot het avondmaal

Tot het avondmaal van de Here zal de kerkenraad alleen hen toelaten die belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer hebben gedaan en godvrezend leven. Zij die uit zusterkerken komen, zullen op grond van een goede attestatie inzake leer en leven toegelaten worden.

Artikel 61 – Bediening van het avondmaal

Het avondmaal van de Here zal ten minste eens in de drie maanden gevierd worden in de openbare eredienst, volgens kerkelijke orde, onder toezicht van de ouderlingen, waarbij de daarvoor vastgestelde formulieren dienen gebruikt te worden.

Artikel 62 – Kerkelijke registers

De kerkenraden zullen kerkelijke registers bijhouden waarin de namen van de kerkleden en de data van hun geboorte, doop, openbare belijdenis en huwelijksbevestiging nauwkeurig worden aangetekend.

Artikel 63 – Attestatie naar een andere gemeente

Wanneer leden naar een andere gemeente vertrekken, zal de kerkenraad hun na de vereiste afkondiging aan de gemeente een attestatie betreffende hun leer en leven meegeven, ondertekend door de preses en de scribe. Op deze attestatie zullen ook hun kinderen worden vermeld die nog geen belijdenis van het geloof hebben afgelegd. Aan de kerkenraad van de betrokken gemeente zal tijdig bericht worden gezonden.

Indien een lid dat nog geen belijdenis van het geloof heeft afgelegd, besluit te verhuizen naar een andere plaats, zal een attest aan de betrokken kerkenraad worden gezonden met het verzoek, dit lid onder zijn opzicht en tucht te nemen.

Artikel 64 – Steunverlening bij vertrek

Wanneer leden naar een andere gemeente vertrekken, waar zij in inrichtingen, bejaardentehuizen of verpleeghuizen verzorgd worden, blijven zij wat de diaconale bijstand betreft zoveel mogelijk voor rekening van de kerk die zij verlaten. Indien dit niet mogelijk is, zal de steunverlening geregeld worden via overleg tussen de betrokken kerkenraden.

Artikel 65 – De eredienst op de dag des Heren

De kerkenraad zal de gemeente op de dag des Heren tweemaal samenroepen voor de eredienst. De kerken zullen zich houden aan de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd.

Artikel 66 – Catechismusprediking

De kerkenraad zal er zorg voor dragen, dat als regel eenmaal per zondag in de prediking de leer van Gods Woord verklaard wordt zoals die samengevat is in de Heidelbergse Catechismus

Artikel 67 – Psalmen en gezangen

In de eredienst zullen de psalmen gezongen worden in een berijming die door de generale synode is aanvaard en verder de gezangen die de synode heeft goedgekeurd.

Artikel 68 – Kerkelijke feestdagen

De kerkenraad zal op de Kerstdag, de Goede Vrijdag, de Paasdag, de Hemelvaartsdag en de Pinksterdag de gemeente samenroepen tot de openbare erediensten, waarin de heilsfeiten die de gemeente op deze dagen bijzonder gedenkt, worden verkondigd.

Artikel 69 – Biddagen

In tijden van oorlog, algemene rampen en andere grote moeiten waarvan alle kerken de druk ervaren, zal een bededag worden uitgeschreven door de classis die daarvoor door de laatste generale synode is aangewezen.

Artikel 70 – Kerkelijke huwelijksbevestiging

De kerkenraad zal erop toezien dat de huwelijken kerkelijk bevestigd worden, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient te worden gebruikt.

Artikel 71 – Geen rouwdiensten

Rouwdiensten zullen niet worden belegd.

IV De tucht*Artikel 72 – Doel van de tucht*

De kerkelijke tucht zal naar het Woord van God en tot zijn eer bediend worden. Zij heeft ten doel dat de zondaar met God en zijn naaste verzoend wordt en de aanstoot uit de gemeente van Christus wordt weggenomen.

Artikel 73 – Onderling toezicht

Wanneer iemand afwijkt van de zuivere leer of in zijn leven zich misdraagt, en dit een geheime zaak is die geen openbare aanstoot geeft, zal de regel worden nageleefd die Christus duidelijk voorschrijft in Matteüs 18.

Artikel 74 – Aangifte bij de kerkenraad

Geheime zonden mogen niet aan de kerkenraad worden bekendgemaakt, als de zondaar na persoonlijke, broederlijke vermaning met een of twee getuigen tot berouw komt. Wanneer iemand over een geheime zonde naar de regel van Matteüs 18 is vermaand en daaraan geen gehoor geeft, of wanneer iemand een openbare zonde gedaan heeft, zal dit aan de kerkenraad worden meegedeeld.

Artikel 75 – Schuldbelijdenis bij bekering

Wanneer iemand zich bekeert van een openbare zonde of van een geheime zonde die moest worden meegedeeld aan de kerkenraad, zal deze zijn schuldbelijdenis aanvaarden als daarbij voldoende tekenen van berouw gezien worden. De kerkenraad zal beoordelen of van deze schuldbelijdenis mededeling aan de gemeente gedaan moet worden.

Artikel 76 – Maatregelen van tucht

De kerkenraad zal de toegang tot het avondmaal van de Here ontzeggen aan hem, die de kerkelijke vermaning hardnekkig verwerpt of die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaan heeft.

Indien deze na talrijke daarop volgende vermaningen geen enkel teken van berouw toont, zal de kerkenraad als uiterste remedie tenslotte tot de excommunicatie overgaan, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient te worden gebruikt.

Niemand mag worden geëxcommuniceerd zonder instemming van de classis.

Artikel 77 – Afkondigingen tijdens de procedure

Voordat de kerkenraad – na de ontzegging van het avondmaal en de daarop volgende vermaningen – tot de excommunicatie overgaat, zal hij de gemeente bekendmaken met de hardnekkigheid van de zondaar. Daarbij zullen genoemd worden zijn zonde en de vele pogingen om hem tot inkeer te brengen door bestraffing, ontzegging van het avondmaal en talrijke vermaningen. De gemeente zal aangespoord worden hem aan te spreken en voor hem te bidden.

Hiervoor zal driemaal een afkondiging gebruikt worden. Om de zondaar nog te ontzien zal in de eerste zijn naam niet genoemd worden.

In de tweede zal met de in artikel 76 bedoelde instemming van de classis zijn naam vermeld worden.

In de derde zal de kerkenraad aan de gemeente medelen dat hij buiten de gemeenschap van de kerk gesloten zal worden, als hij zich niet bekeert; op deze wijze zal de excommunicatie de stilzwijgende instemming van de gemeente hebben.

Over het tijdsverloop tussen de afkondigingen beslist de kerkenraad.

Artikel 78 – Weer opnemen van geëxcommuniceerden

Wanneer een geëxcommuniceerde in de weg van berouw weer opgenomen wil worden in de gemeente, zal dit aan de gemeente worden meegedeeld.

Als niemand hiertegen iets kan aanvoeren, zal hij na verloop van ten minste drie zondagen onder openbare schuldbelijdenis weer opgenomen worden, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient gebruikt te worden.

Artikel 79 – Tucht over ambtsdragers

Wanneer predikanten de kerkelijke vermaning verwerpen of wanneer zij een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaan, zullen zij geschorst worden op grond van het oordeel van hun kerkenraad en die van de door de classis aangewezen naburige gemeente.

De classis moet met advies van de in artikel 14 genoemde deputaten van de particuliere synode beoordelen of zij afgezet dienen te worden.

Wanneer ouderlingen of diakenen zich aan een van de genoemde zonden schuldig maken, is voor hun schorsing of afzetting het oordeel van hun kerkenraad en die van de naburige gemeente voldoende.

Artikel 80 – Zonden die de tucht over ambtsdragers nodig maken

Als ernstige zonden die grond zijn voor schorsing of afzetting van ambtsdragers, moeten in het bijzonder genoemd worden: het aanhangen van valse leer, openlijke scheurmakerij, godslastering, simonie, trouweloze dienstverlating of het zich indringen in het dienstwerk van een ander, meened, echtbreuk, ontucht, diefstal, gewelddadig optreden, regelmatige dronkenschap en onrechtmatige verrijking van zichzelf; verder moeten hiertoe gerekend worden alle zonden en ernstige vergrijpen die bij andere kerkleden als grond voor excommunicatie gelden.

Artikel 81 – Onderling toezicht van de ambtsdragers

De predikanten, ouderlingen en diakenen zullen onderling christelijke censuur oefenen en elkaar inzake de bediening van hun ambt aansporen en vriendelijk terechtwijzen.

Artikel 82 – Tucht over doopleden

De kerkenraad zal iemand die als kind de doop heeft ontvangen, vermanen wanneer hij als volwassene nalaat openbare belijdenis van het geloof te doen, of ook in ander opzicht zijn roeping tot nieuwe gehoorzaamheid in Gods verbond ontrouw is. Indien hij de vermaning van de kerkenraad hardnekkig verwerpt en daarbij duidelijk laat blijken dat hij afkerig is van het verbond en onverschillig of zelfs vijandig staat tegenover de dienst van de Here, zal dit met instemming van de classis aan de gemeente worden bekendgemaakt. Bij de afkondiging zal de kerkenraad zijn naam noemen en tevens een termijn stellen. De gemeente zal worden aangespoord hem aan te spreken en voor hem te bidden. Wanneer hij in de genoemde termijn geen teken van oprecht berouw toont, zal de kerkenraad hem in een eredienst buiten de gemeenschap van de kerk sluiten, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier gebruikt dient te worden.

Indien hij na deze excommunicatie tot bekering komt en zich weer bij de gemeenschap van de kerk wil voegen, zal hij toegelaten worden in de weg van de openbare belijdenis van het geloof, nadat de kerkenraad zijn bekering aan de gemeente heeft bekendgemaakt.

Artikel 83 – Geen heerschappij

Geen kerk mag over andere kerken, geen ambtsdrager over andere ambtsdragers, op welke wijze ook, heersen.

Artikel 84 – Naleving en wijziging van de kerkorde

Al deze artikelen, die de wettige orde van de kerk betreffen, zijn in gemeenschappelijk overleg vastgesteld en in eensgezindheid aanvaard.

Wanneer dit in het belang van de kerken is, behoren ze gewijzigd, aangevuld of verminderd te worden. Een kerkenraad, classis of particuliere synode mag dit echter niet doen: zij zullen zich erop toeleggen de bepalingen van deze kerkorde na te leven zolang ze niet door de generale synode zijn veranderd.

Bijlage III 4 – (Aanvullend) rapport van deputaten Losmaking art. 14 KO

Inhoudsopgave	1.	Kerkrechtelijke vragen met betrekking tot de toepassing van artikel 14 KO	
	1.1	Losmaking voorkomen!	
	1.2	Onvoldoende deskundige begeleiding	
	1.3	Predikant en gemeente	
	1.4	Wat is roeping?	
	1.5	Losmaking en beroepbaarstelling	
	1.6	Ontheffing en ontslag	
	1.7	Preekbevoegdheid	
		2.	Financiële aspecten
		3.	Concrete adviezen
	4.	Algemene beschouwingen	
zie Acta artikel 29	6.	Aanvullend rapport	
		De besluiten van de Generale Synode Leusden 1999	

1. Kerkrechtelijke vragen met betrekking tot de toepassing van artikel 14 KO

1.1 *Losmaking voorkomen!*

Losmaking van predikanten, vroeger een zelden gebruikte noodmaatregel, komt de afgelopen jaren vaker voor. Zó vaak, dat het nodig is elkaar te herinneren aan de principes van de kerkorde. Artikel 14 KO bepaalt:

“De kerkenraad mag een predikant niet ontslaan van zijn verbintenis aan de gemeente zonder voorkennis en goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode.”

Het is goed dat men zich vooraf van de negatieve formulering van dit artikel bewust is. De mogelijkheid van losmaking van een predikant van de verbintenis aan zijn gemeente is in de kerkorde eigenlijk *niet geregeld*. De kerken hebben in het verleden, geconfronteerd met concrete gevallen en verzoeken om regelgeving, altijd besloten niet tot nadere kerkordelijke regeling te willen overgaan (Groningen 1899; Utrecht 1905; Middelburg 1933; Amsterdam 1936).¹ ‘Losmaking’ is een uitzonderlijke maatregel, die niet tot een blauwdruk mag worden om een predikant die minder goed bevalt, kwijt te raken.

De beëindiging van de actieve dienst als predikant in zijn gemeente vindt naar kerkordelijke regel plaats door:

- of vrijstelling voor een bijzondere taak (art. 12),
- of emeritering (art. 13),
- of ontheffing in verband met overgang naar een andere staat des levens (art. 15).

Het laatstgenoemd artikel is de enige en duidelijke uitzondering op de regel: “Wanneer een predikant eenmaal geroepen is volgens de regel van artikel 5, heeft hij zich voor het leven aan de kerkelijke dienst gebonden”. Dat artikel 14 in het blok 12-15 staat, laat zien dat ontslag uit de dienst aan de con-

---

¹ Deputaten voor de herziening van de KO stelden in 1974 een nieuw artikel voor: “Wanneer een dienaar des Woords geheel ongeschikt en onbekwaam blijkt te zijn, zodat hij geen enkele gemeente met stichting kan dienen, zonder dat er grond is voor het oefenen van kerkelijke tucht, zal de kerkenraad hem geen volledig ontslag uit de dienst geven zonder kennis en approbatie van de classis en van deputaten der particuliere synode en niet zonder dat een regeling getroffen wordt voor het onderhoud van de ontslagene”. Dit voorstel is door de GS niet aanvaard.

crete gemeente een hoge uitzondering is. De term losmaking komt niet voor, die van ontslag wel. De wijze van 'ontslag' wordt niet geregeld.

Losmaking is een *noodmaatregel* voor situaties waarin de ambtsbediening van de predikant in zijn gemeente niet meer vruchtbaar mogelijk is. Ter *bescherming* van de predikant wordt de lijn gelegd naar het artikel in de kerkorde dat deze zaak het dichtst benadert, artikel 14, waar de instemming van die instanties wordt vereist, die ook bij toelating tot de dienst van het Woord (art. 5) en bij censuur over predikanten (art. 79) betrokken zijn. Deputaten noteren dat het in art. 14 KO gaat om het initiatief van de kerkenraad, terwijl in art. 15 het initiatief van de predikant uitgaat.

De Generale Synode Leusden 1999 besloot tot een regeling om helderheid te scheppen ten aanzien van wat in het verleden door de kerken besloten is en om rechtsongelijkheid te voorkomen. Er is dus in concrete gevallen beslist geen weg om tot losmaking te komen geregeld. Er zijn slechts *regulerende bepalingen opgesteld in het geval dat tot losmaking besloten werd*. Er is echter niets geregeld om losmaking zoveel als mogelijk te voorkomen.

1.2 Onvoldoende deskundige begeleiding

In het afgelopen decennium is op opvallend veel plaatsen een crisis in de verhouding tussen gemeente en predikant ontstaan. In het ene geval wordt de weg van vervroegde emeritering (art. 13) gekozen. Deze weg staat alleen open bij fysieke en/of psychische moeiten bij de desbetreffende predikant. Vervroegde emeritering mag in geval van verstoorde verhoudingen tussen een predikant en zijn gemeente nooit als een snelle en/of goedkope alternatieve route worden gekozen. Voor dergelijke situaties is deze regeling niet bestemd. Bovendien moet het kostenaspect van vervroegde emeritering worden onderkend. Het deputaatschap realiseert zich overigens dat deze weg voor de betrokken partijen aantrekkelijk is. De predikant behoudt immers bij emeritering het radicaal van dienaar des Woords. De kerkelijke gemeente wordt daarnaast niet geconfronteerd met dubbele geldelijke lasten.

Ook komt het voor dat in goed overleg de weg uit het ambt door overgang naar een andere staat des levens gekozen wordt (art. 15). Maar als de predikant graag zijn ambt blijft vervullen en er geen primaire oorzaak in ziekte te zoeken is, blijft artikel 14 als enige uitweg over.

Voor de situaties waarin gebleken is dat er geen of onvoldoende ambtsgevaren bij de desbetreffende predikant aanwezig zijn, schept de kerkorde tot op heden geen kader voor de kerken om de predikant uit het ambt te ontslaan. Toepassing van artikel 14 in dergelijke gevallen is oneigenlijk.

Bij de interviews met losgemaakte predikanten en adviezen in actuele situaties is het volgende naar voren gekomen:

- a. Wanneer tot losmaking besloten wordt, is er een jarenlange tijd van moeite en verdriet zowel in de gemeente als bij de predikant en zijn gezin. De kerken zijn onvoldoende toegerust om tijdig deskundige hulp in te roepen om oorzaken te isoleren en op goede wijze te corrigeren. En dus losmaking zoveel als mogelijk te voorkomen.
- b. De predikant is in veel gevallen in zoverre rechteloos dat hij tijdens het conflict in de gesprekken met de kerkenraad geen raadsman heeft die hem kan vertegenwoordigen en bijstaan (een tegenover velen).
- c. De kerkenraad moet tijdens het conflict en voordat tot losmaking besloten wordt, zelf uitzoeken, welke kerk- en arbeidsrechtelijke deskundigen worden ingeschakeld.
- d. De afgevaardigden naar de classis en deputaten ad art. 49, geroepen om een besluit tot losmaking en al of niet herberoepbaarstelling te beoordelen, zijn te nauw bij de zusterkerk en de collega-predikant betrokken om een onafhankelijk oordeel te kunnen geven. Meer dan eens blijkt het noodzakelijk behoorlijke deskundigheid in te roepen om een gefundeerd oordeel te geven.
- e. De classiscommissie, pas ingesteld nadat tot losmaking besloten is, bezit in de regel geen speciale deskundigheid om de predikant anders dan pastoraal bij te staan.
- f. Er wordt te makkelijk besloten tot herberoepbaarstelling van de losgemaakte predikant. Opnieuw beroepbaar gesteld worden lijkt een middel om de pijn van losmaking te verzachten.

Kerkenraad, classis en/of deputaten ad art. 49 blijken niet altijd voldoende gekwalificeerd om te beoordelen of de predikant voldoende gaven heeft om elders vruchtbaar te kunnen dienen.

- g. Predikanten verzetten zich tegen ontheffing uit het ambt, omdat zij graag de status van dienaar van het Woord in de kerken en minimaal de bevoegdheid om te preken behouden.

Dit is een bloemlezing van observaties die alle op één zaak duiden: er is onvoldoende personeelsbeleid binnen de kerken. Het kerkrecht geeft onvoldoende handvatten om een crisis te voorkomen en te hanteren.

Om escalatie te voorkomen en de oplossing van een conflict te kanaliseren, verdient het daarom aanbeveling in ieder geval een draaiboek bij de hand te hebben.

Hierbij zal o.a. het volgende geregeld moeten worden:

- de visitatoren van de desbetreffende kerk zijn zowel door de predikant als de kerkenraad inhoudelijk op de hoogte gesteld en staan partijen met raad en daad terzijde, waarbij een van de visitatoren de leiding op zich zal nemen en de communicatie tussen partijen en de gemeente zal coördineren
- de visitatoren schakelen zo spoedig mogelijk het landelijk deputaatschap in om het ‘oplossings-traject’ in gang te zetten
- de predikant heeft recht op bijstand van een vertrouwenspersoon
- de kerkenraad en de predikant kunnen worden gevraagd door de visitatoren hun opvatting te verwoorden in een memorandum
- de visitatoren trekken met de kerkenraad, predikant en het landelijk deputaatschap conclusies betreffende de aanwezigheid van voldoende ambtsgaven, de mogelijkheden tot herstel van de verhoudingen en brengen voorts zo mogelijk een advies uit aan beide partijen over de te volgen weg (art. 14 of 14A) Indien de visitatoren hieromtrent niet kunnen adviseren, wordt advies gevraagd aan de classis
- ingeval de weg van artikel 14 geïndiceerd is, zal de classis de predikant actief ondersteunen bij het vinden van een nieuwe gemeente. Hierbij zal worden geïntervenieerd bij vacante gemeenten. Bovendien zal de classis moeten vaststellen dat de betrokken predikant op de hoogte is van de consequenties van het eventueel uitblijven van een beroep. Bij de besluitvorming van de classis zijn de betrokken partijen (uiteeraard) niet aanwezig
- ingeval artikel 14A (*zie de onderverdeling van dit artikel in A en B als voorgesteld in par. 6*) aan de orde is, zal de kerkenraad na inschakeling van deputaten artikel 49 zijn besluit tot het verlenen van ontslag aan de classis ter goedkeuring moeten voorleggen. Wanneer de classis goedkeuring verleent, zal zij zorgdragen voor inschakeling van een loopbaanadviseur en een omscholingsplan. De kosten van een en ander zullen voor rekening komen van de desbetreffende kerk. Deze weg zal ook moeten worden gevolgd wanneer na losmaking in de zin van artikel 14 een beroep uitblijft.

1.3 Predikant en gemeente

De grondstructuur van de Gereformeerde Kerken in Nederland is een verband van zelfstandige plaatselijke kerken. De predikant wordt door een wettige roeping (art. 3) aan een plaatselijke kerk verbonden (art. 4). Hij is dienaar des Woords ván zijn gemeente, en pas daarna bij de kerken in het verband. Art. 10 onderstreept dat de verbondenheid aan de eigen gemeente geen automatische consequenties voor de andere kerken heeft.

Deze principes zijn doorgevoerd:

- in artikel 12 inzake de bijzondere taak als bijvoorbeeld leger- of ziekenhuispredikant;
- bij het zendingswerk: in een verband van samenwerkende kerken wordt de missionaire dienaar des Woords verbonden aan de ene zendende kerk;
- in artikel 13 over emeritering;
- in artikel 18 over de blijvende verbinding van hoogleraren (docenten) aan de Theologische Universiteit. Zij “blijven op de wijze van emeriti-predikanten verbonden aan de kerk die zij gediend hebben en behouden de rechten van een dienaar des Woords”.

Het kan lijken alsof de Gereformeerde Kerken de positie van predikant ‘in algemene dienst’ kennen. De taak van de theologische docent is immers een dienst aan het hele kerkverband. Hij is vrijgesteld van de actieve verbinding aan zijn gemeente, hoewel die verbinding in het kader van opzicht en tucht (voorzover het zijn ambt als dienaar van het Woord betreft) blijft bestaan. In strikte zin is er dus geen algemeen dienstverband. Naar analogie van art. 18 zijn zelfs andere posten gecreëerd:

- de zendeling-hoogleraar die op verzoek van zusterkerken in het buitenland werd uitgeleend (op dit moment niet gebruikt);
- de studentenpastor die door de GHBO te Zwolle werd aangesteld (naar analogie van art. 12);
- de legerpredikant die voor een bepaalde tijd in dienst van de krijgsmacht komt, maar toch aan zijn gemeente verbonden blijft.

In al deze gevallen is gedacht vanuit het principe van de verbinding aan de plaatselijke kerk die de betrokkene diende voordat hij werd vrijgesteld voor algemener dienst. In alle gevallen is het bijzondere werk de aanleiding om de predikant van actieve dienst in de gemeente waaraan hij verbonden is, vrij te stellen.

Toch wordt het kerkrechtelijk principe – verbinding aan een plaatselijke kerk – zo tot het uiterste opgerekt. In alle uitzonderingen is de lijn naar de kerk die opzicht en tucht oefent over de predikant, flinterdun. De beroepende kerk heeft een marginale functie.

De vraag laat zich stellen of een predikant zijn ambt moet verliezen, terwijl hij zich innerlijk nog altijd geroepen weet en zich graag in dienst van de kerken inzet, maar dit niet kan omdat hij – als losge-maakt predikant – niet goed in de markt ligt.

1.4 Wat is roeping?

Besluit 2.7 over ontheffing uit het ambt is door Leusden, in het spoor van de synodecommissie (rapport 04), gegrond in een verwijzing naar art. 3 en 4 KO. De vraag is of dit bevredigend is. Bestaat de roeping tot predikant alleen in de verbinding met de concrete gemeente?

De weg tot het ambt van dienaar van het Woord is die van leiding en roeping van Godswege. Om die leiding en roeping te onderkennen wordt wel onderscheiden tussen

1. innerlijke roeping die de predikant (op vroeger of later tijd) in zijn hart opmerkt,
2. de gaven die de Geest heiligt en die door de opleiding geactiveerd worden, en
3. de concrete (wettige) roeping tot het werk in de gemeente of uitzending tot missionaire arbeid.

Zo komt de predikant tot zijn jawoord op de vraag bij de bevestiging: “Bent u ervan overtuigd dat God zelf u door zijn gemeente tot deze heilige dienst geroepen heeft?” De theologische opleiding kanaliseert de bijzondere gaven tot de dienst.

Dit samenstel van factoren, samenvloeiend in de aanvaarding van de roeping door een bepaalde gemeente, markeert het bijzondere van de vrijstelling van gewone arbeid tot de dienst van het Woord. Die vraagt van de dienaar zo’n toewijding dat hij in de regel “zich voor het leven aan de kerkelijke dienst verbonden” heeft (art. 15).

Dit samenstel van factoren roept bij het deputaatschap de vraag op of verwijzing naar art. 3-4 alleen voldoende is om de predikant uit het ambt te ontheffen, wanneer hij niet meer aan de gemeente verbonden is. De wettige roeping komt inderdaad van de gemeente. Als aan die verbinding in de weg van art. 14 een einde komt, dan moeten de volgende vragen gesteld worden:

- a. Heeft de predikant inderdaad die gaven en scholing die hem geschikt maken voor de dienst van het Woord?
- b. Is zijn innerlijke roeping, in het proces tot losmaking op de proef gesteld, nog even duidelijk?
- c. Is er een gemeente waarin hij tot Gods eer met vrucht werken kan?

Deze vragen moeten aan de orde komen in het proces waarin over ambts-gaven en nieuwe beroepbaar-stelling gesproken wordt.

Nu de Generale Synode Leusden 1999 de mogelijkheid van deze vorm van ontslag uit de dienst vanuit artikel 14 KO geregeld heeft, rijst de vraag of artikel 15 KO, eerste lid, ongewijzigd gehandhaafd kan worden. *Het ambt kan hem immers ontnomen worden.* Een losgemaakt predikant kan zich tegen ontheffing verzetten door te wijzen op zijn innerlijke roeping én een appèl op dit kerkordelijk principe. Dit vraagt om een nieuwe doordenking van artikel 14 en 15 KO, temeer nu in de kerken ruimte ontstaan is voor parttime predikanten.

1.5 *Losmaking en beroepbaarstelling*

Besluit 2.6 van Leusden 1999 spreekt van een periode van beroepbaarheid van twee jaar. Dat mag volgens deputaten echter geen automatisme zijn. Gemeente en predikant komen in een crisis, wanneer tot losmaking besloten wordt. Beiden moeten zich de mogelijke consequenties daarvan bewust zijn.

- De gemeente mag niet te snel denken: de dominee moet maar ergens anders aan het werk. In principe kán losmaking er immers toe leiden dat dit het einde van zijn dienst als predikant betekent wanneer hij geen beroep van een andere gemeente ontvangt. Het instrument van losmaking raakt vervuild, als de losgemaakte predikant een stigma ontvangt.
- De predikant moet grondig overwegen welke lering er uit de crisis over zijn persoonlijk functioneren te trekken is.
- De classis mag een predikant niet automatisch beroepbaar stellen om daarmee een pleister op de wonde te geven.

Beroepbaarstelling gebeurt bij toelating tot de dienst van het Woord (art. 5) of bij terugkeer uit de zending. Dit zijn gezonde situaties waarin een broeder bij de kerken wordt aanbevolen en in de gelegenheid gesteld wordt zichzelf te presenteren (proponeren). Wanneer de classis daartoe besluit in het geval van een losgemaakte predikant, moet hij daartoe ten volle overtuigd zijn. In het besluit ten aanzien van het voornemen tot losmaking zal de classis zich duidelijk over de ambtsgevaren van de predikant uitspreken. Bij opnieuw beroepbaarstelling in de kerken moet zoveel mogelijk overeenkomst met de gezonde situatie zijn.

Dit heeft als consequentie dat het oordeel van de classis ook kan luiden dat de predikant, hoewel niet in tuchtwaardige zin schuldig aan de losmaking, toch onvoldoende ambtsgevaren heeft om hem op verantwoorde wijze opnieuw beroepbaar te stellen. Hierbij is de vraag welke criteria hiervoor gehanteerd moeten worden.

Deze mogelijke consequentie maakt aan predikant én gemeente extra duidelijk hoe zwaar een besluit tot losmaking wegen moet. De predikant mag niet te makkelijk uitzien naar een andere standplaats. De gemeente mag niet denken haar predikant te kunnen afschuiven.

1.6 *Ontheffing en ontslag*

Wanneer de in problemen geraakte predikant niet beroepbaar gesteld wordt, blijft de keus tussen een vrijwillig verzoek om over te gaan tot een andere staat des levens (art. 15) of ontslag uit het ambt van predikant (art. 14). Dezelfde situatie doet zich voor wanneer in de periode van de beroepbaarheid geen beroep van een gemeente gekomen is.

Het deputaatschap onderscheidt terminologisch tussen ontheffing (als in artikel 15 genoemd) en ontslag uit het ambt van predikant. Het verdient aanbeveling de echte art. 14-situaties, waarin het de bedoeling is dat een predikant in een andere gemeente als predikant gaat dienen, ook in de kerkorde ‘*losmaking*’ te noemen en de nieuwe mogelijkheid ‘*ontslag*’. Losmaking ‘ontslag’ noemen is verwarrend, want er is nog steeds een rechtspositionele relatie tussen de predikant en de gemeente zolang er niet echt is ‘ontslagen’. Losmaking is ook geen ‘ontslag’ in de burgerrechtelijke zin van het woord. *Ontheffing* reserveren deputaten voor de art. 15 gevallen waarin de predikant zelf ontheffing vraagt. Zij gebruiken in het vervolg deze termen:

- *losmaking* voor gevallen met beroepbaarstelling (de in onderling overleg geregelde losmakingen), art. 14,
- *ontslag* voor de gevallen zonder beroepbaarstelling en
- *ontheffing* voor gevallen op initiatief van de predikant, art. 15.

Besluit 2.9 en 2.11 van Leusden zetten de losgemaakte predikant na een jaar op het spoor van art. 15. Het is onduidelijk waarom dit de taak is van de begeleidingscommissie van de classis. Naar het oordeel van deputaten verdient het aanbeveling dat de classis zelf een duidelijke uitspraak doet op enig moment in het losmakingstraject over de vraag of herberoepbaarstelling al dan niet zal volgen.

Besluit 2.7 bepaalt dat bij uitblijven van een beroep in de vastgestelde periode (behoudens een beroep op art. 15) “de losgemaakte predikant op grond van artikel 3 en 4 KO uit het ambt ontheven (zal) worden”.² Gesteld is al dat het ambt niet onverliesbaar is. De vraag is nu of ontheffing – beter: ontslag – uit het ambt van predikant met een verwijzing naar art. 3 en 4 kan plaatsvinden.

In dit verband wordt het volgende overwogen:

1. De artikelen 3 en 4 spreken over wettige roeping (voor de predikant geëxpliciteerd in art. 5) en de noodzakelijke verbinding aan een gemeente. Bij het ontbreken van een actieve verbintenis aan een gemeente ontbreekt één van de pijlers die de roeping uitmaken.
2. De kerken hebben de bevoegdheid om een broeder toe te laten tot de dienst van het Woord. Dus hebben de kerken ook de bevoegdheid te beoordelen (eventueel met advies van deskundigen) of iemand al of niet geschikt is om opnieuw dienst te doen. Een uitspraak over de gaven tot de dienst is onmisbaar.
3. Het uitblijven van een beroep naar een nieuwe gemeente kan opgevat worden als een niet langer erkennen van de gaven. Dit kan pijnlijk zijn, omdat de losgemaakte predikant niet altijd een eerlijke kans krijgt. Toch blijft de weg van beroeping die van erkenning van gaven door de kerken.
4. Gebrek aan ambtsgevaven en aan toereikende scholing enerzijds en het uitblijven van een roeping door een andere gemeente anderzijds kunnen leiden tot instemming met ontslag uit het ambt.

1.7 Preekbevoegdheid

Is het mogelijk dat de losgemaakte predikant, die wel beroepbaar gesteld is maar geen beroep heeft ontvangen, ‘predikant in algemene dienst’ blijft? Er zijn argumenten die daarvoor lijken te pleiten:

- Zijn theologische scholing en ervaring kan in algemene zin ingezet worden.
- De financiële situatie kan zodanig geregeld zijn dat hij hulpdienst in de kerken kan verrichten (prediking, catechese).

In het rapport aan de Generale Synode Amsterdam 1936 schrijven deputaten over de mogelijkheid “dat een losgemaakte dienaar des Woords niet maar aan één of andere broodwinning door maatschappelijke arbeid, doch aan de studie der theologie zijn tijd ten volle wijdt, en dat hij door deze studie op één of andere wijze de belangen van het Koninkrijk Gods dient.” In dat denkbare geval spreken deputaten over voortzetting van het wachtgeld, maar niet over een bijzondere status.

Evenmin als het mogelijk is het fenomeen ‘losmaking’ kerkordelijk te regelen, net zo min kan naar de mening van deputaten aan losgemaakte predikanten een boven-lokaal dienstverband aangeboden worden. Dan zou er iets geregeld worden dat niet past bij de structuur van de dienst van de predikanten aan de plaatselijke kerken.

Wel kan overwogen worden, in welke gevallen een predikant weliswaar niet meer actief aan de gemeente verbonden is en tóch dit recht van dienaar van het Woord behoudt, namelijk de bevoegdheid tot bediening van het Woord en de sacramenten, terwijl hij onder opzicht en tucht staat van de kerkeraad van zijn woonplaats. Denkbaar is immers ook de zogenaamde ‘tentenmakersbediening’, waarin iemand die bijzondere gaven van God ontvangen heeft, zelf voor zijn inkomen zorgt en zich tegelijk vrijwillig wijdt aan een speciale taak.

Het principe dat elke predikant aan een plaatselijke kerk verbonden moet zijn, is goed. Deputaten kunnen zich echter niet aan de indruk onttrekken dat de kerken samen hun gezamenlijke verantwoordelijk-

² In het geval van ds. A. Duits, die zijn verbinding aan de gemeente verloor toen die opgeheven werd, overwoog de Generale Synode Delfshaven 1964-65: “dat [bovendien] de K.O. in artikel 11 wél spreekt van de mogelijkheid van ‘ontslag uit de dienst’, zonder dat dit echter verlies van de naam en eer van dienaar des Woords ten gevolge heeft” (Acta, p. 42, artikel 102b).

heid voor de dienaren van het Woord die de Here hen samen schenkt, onvoldoende onderkennen. De predikant is in een tijd van weinig vacatures in principe aan het einde van zijn loopbaan gekomen zodra hij is losgemaakt. Hebben de kerken geen gezamenlijke verantwoordelijkheid voor hen? Daarom is het een teken van respect ten opzichte van de gaven die de Here geeft, in het geheel van het vraagveld nadere studie te verrichten naar de mogelijkheid tot het behouden van c.q. het verlenen van preekbevoegdheid aan hen die eerder tot het ambt van dienaar van het Woord werden toegelaten.

2. Financiële aspecten

Het deputaatschap heeft zich beziggehouden met een vast te stellen financiële regeling. Ten aanzien van de financiële regeling is door de Generale Synode Leusden vastgesteld: “Bij losmaking zal onder goedkeuring van de classis in overleg met de predikant een financiële regeling worden vastgesteld. Wanneer kerkenraad en predikant niet samen binnen een termijn van zes weken, gerekend vanaf het moment dat de classis de principebeslissing tot instemming met losmaking heeft genomen, tot een regeling komen, zal de classis onder goedkeuring van de deputaten ad art 49 KO een regeling vaststellen.”

Het deputaatschap heeft in de afgelopen tijd verschillende regelingen onder ogen gehad. De volgende uitgangspunten spelen bij de vaststelling een rol:

- leeftijd van de predikant;
- het aantal jaren dat hij in het ambt gediend heeft;
- de mogelijkheden voor loopbaanbegeleiding en/of omscholing en de financiering daarvan;
- de hoogte van het laatste traktement;
- de pensioenopbouw;
- regelingen voor invaliditeit of overlijden.

In het model dat als bijlage is bijgevoegd en dat gaandeweg meer ingang heeft gevonden, wordt met deze elementen rekening gehouden. Het vertrekpunt voor de handelwijze is, dat in geval van losmaking er sprake is van een noodsituatie, waardoor er geen sprake meer kan zijn van een vruchtbare samenwerking tussen gemeente en predikant. Die situatie is veelal ontstaan zonder dat daartoe eenzijdig verwijtbaarheid valt toe te rekenen aan de predikant.

In die situatie draagt de kerk de verantwoordelijkheid voor een financiële regeling, die dat uitgangspunt hanteert. In het maatschappelijk verkeer treffen we vergelijkbare uitgangspunten aan.

De werkloosheidswet kent een uitkeringsregime, waarbij rekening wordt gehouden met leeftijd en diensttijd. Daarenboven wordt in vergelijkbare maatschappelijke situaties een sociaal plan c.q. schade-loosstelling (de zgn. kantonrechterformule) toegekend. In situaties van een oudere predikant (57,5) kan een financiële overbruggingsregeling tot de emeritaatgerechtigde leeftijd worden getroffen.

Een bijkomend aspect in de financiële regeling is veelal de verplichting en de sociale wenselijkheid dat de predikant en zijn gezin de huidige woning verlaten. In die situatie is het recht en billijk een verhuis- en inrichtingskostenvergoeding deel te laten uitmaken van de financiële regeling.

Ook een bedrag ter financiering van een vorm van loopbaanbegeleiding dient onderdeel van de financiële regeling uit te maken.

Het deputaatschap overweegt dat een bredere wachtgeldregeling van belang zou kunnen zijn, die voor alle kerken rechtskracht heeft. Een proeve van een dergelijke wachtgeldregeling is als bijlage aan dit rapport toegevoegd. Het deputaatschap heeft uiteindelijk afgezien van een dergelijk voorstel tot een wachtgeldregeling. Een dergelijke regeling, die uit oogpunt van uniformiteit en rechtsgelijkheid aantrekkelijk is, moet voor alles ingebed zijn in een bredere opzet van de financiële rechtspositie van de predikant. Zij vraagt ook verdere doordenking in samenhang met andere regelingen tot beëindiging van het ambt (artikelen 13, 15 en 79). Bovendien normaliseert een dergelijke regeling de besluitvorming tot losmaking, terwijl deze uitzonderingen dienen te blijven. Het past bij de aard van het kerk-

recht om dan ook de primaire verantwoordelijkheid neer te leggen bij de kerkenraad onder wiens verantwoordelijkheid de losmaking is tot stand gekomen.

Ten aanzien van de financiële aspecten wijst het deputaatschap op het bezwarende element, dat losmaking betekent dat een gemeente langdurig wordt geconfronteerd met lasten, die ontstaan door de verplichtingen ten aanzien van de losgemaakte predikant, terwijl tevens dient te worden gewerkt aan de invulling van de ontstane vacature. In deze situaties ontstaat de druk om een deel van deze 'dubbele kosten' te verdisconteren. De goedkeurende classis moet er derhalve op toezien, dat de financiële regeling de toets der kritiek kan doorstaan.

In de voorbije periode heeft de VSE in haar reglementen een basisregeling wachtgeld ontwikkeld, die kerken ondersteunt in de situaties dat er dubbele lasten te dragen zijn. Deze regeling, waarvan nadrukkelijk moet worden vastgesteld, dat het geen zelfstandige wachtgeldregeling tussen kerk en losgemaakte predikant is, is een duidelijke verbetering.

Het verdient aanbeveling, dat deze regeling nog eens wordt geëvalueerd en getoetst op basis van de financiële regelingen, zoals deze tussen kerken en losgemaakte predikanten worden overeengekomen. Wellicht is de VSE ook het aangewezen orgaan om breder na te denken over een integrale wachtgeldregeling voor de kerken.

3. Concrete adviezen

Een van de taken van het deputaatschap was: op verzoek advies geven in situaties van concrete toepassing van artikel 14 KO. Hierover moet opgemerkt worden dat van deze adviesdienst slechts beperkt gebruik gemaakt is vanuit de kerken. Binnen het deputaatschap is zelf ook overwogen dat advies geven in concrete situaties vaak moeilijk is, omdat het hooguit kan gaan om advisering op afstand. De precieze ins en outs zijn veelal in de kring van het deputaatschap onvoldoende bekend om goed te kunnen adviseren. Overigens werd dat in Leusden 1999 (zoals uit de stukken blijkt) ook wel min of meer voorzien.

Zonder (in verband met de vertrouwelijkheid, vgl. instructie punt 2) op dit moment verder op de concrete situaties in te gaan, bleek dat de besluiten van Leusden 1999 een zekere richting aangeven, maar dat toepassing van de besluiten in de praktijk nog niet altijd even eenvoudig en eenduidig is. De adviesvragen die gesteld zijn, cirkelen met name rond het al dan niet behouden van ambt en radicaal bij losgemaakte predikanten en wel met name in overgangssituaties van voor of tijdens de Generale Synode Leusden 1999, en rond de argumentatie voor al dan niet beroepbaarstelling van de los te maken predikant.

4. Algemene beschouwingen

Over de inbedding van artikel 14 in ons kerkrecht is in het commissierapport aan de Generale Synode Leusden 1999 al het een en ander gezegd. Daarin wordt het specifieke van artikel 14 aangewezen. Ook de positieve intentie van het artikel komt voor het voetlicht. Er is al op gewezen dat artikel 14 een beperkte plaats heeft. Het is met name dit laatste punt waarmee het deputaatschap gaandeweg zijn werk steeds meer geconfronteerd werd.

Hoe triest het ook is om te moeten constateren dat het aantal situaties waarin predikanten in hun werk vastlopen, sterk toeneemt, het is wel een realiteit. Ook is het een realiteit dat de oorzaken achter dit vastlopen zeer divers zijn, en zeker niet allemaal vallen binnen het kader van de toepassing van artikel 14. Immers, niet elke situatie van stagnatie in het werk van een predikant vindt zijn oorzaak in de verhouding tussen predikant en gemeente. Er zijn ook situaties waarin predikanten zelf om persoonlijke redenen in hun werk niet verder kunnen of willen. In de praktijk blijkt dat het aantal situaties waarin de toepassing van artikel 14 strikt genomen niet eens meer aan de orde komt, groeit. Dit hangt samen met het feit dat wanneer iemand naar artikel 14 is losgemaakt van zijn gemeente, hij dan in het beroepingswerk als tamelijk kansarm beschouwd moet worden. Er zijn maar weinig gemeenten die

een beroep willen uitbrengen op een predikant die, om welke reden dan ook, in een bepaalde gemeente vastliep en vervolgens middels losmaking beroepbaar gesteld werd. Wellicht hangt dit samen met de verwachtingen die er ten aanzien van het functioneren van predikanten leven. Het lijkt erop dat gemeenten van een te beroepen predikant in te overspannen mate verwachten, en soms haast eisen, dat hij op alle vlakken van het predikantswerk hoog scoort. Er kan soms sprake zijn van een haast ongeestelijke ‘afrekencultuur’ onder ons in dit kader. Dit zal in het kader van de zorg op langere termijn binnen ons kerkverband zeker een punt van overweging moeten zijn. De situatie groeit nu dat losmaking naar artikel 14, welke losmaking op zich het positieve doel heeft dat een predikant in een andere gemeente een nieuwe start zal maken om daar met vrucht zijn van God gegeven gaven in te zetten, in het tegendeel effect sorteert. Zo positief als losmaking van oorsprong bedoeld was, zo negatief werkt het nu vaak uit. Immers, een losgemaakte predikant krijgt een zeker stigma over zich en komt in vacante gemeentes als eventuele nieuwe predikant vaak nauwelijks serieus in beeld. Wanneer, deze praktijk overziende, op verzoek van de predikant niet langer artikel 14, maar eerder artikel 15 van de kerkorde wordt toegepast, dan valt dat strikt genomen buiten het werkveld van ons deputaatschap, terwijl veel aspecten met het geheel van het probleemveld wel te maken hebben. Op dezelfde wijze kan dit ook gelden bij de toepassing van artikel 79 of de (anders dan reguliere) toepassing van artikel 13.

Dit alles brengt deputaten tot de conclusie dat het handhaven van een deputaatschap dat alleen de taak heeft zich te bezinnen op en te adviseren over de toepassing van artikel 14 KO, weinig vruchtbaar lijkt. Een taakstelling alleen met betrekking tot dit kerkorde-artikel is te smal om werkelijk effect te sorteren.

Deze conclusie wordt versterkt waar in de afgelopen tijd merkbaar is dat buiten de officiële kerkelijk geijkte kaders om er op particulier initiatief gesprekken en bijeenkomsten georganiseerd worden die zich bezighouden met, heel breed geformuleerd: de problematiek van predikanten en gemeenten: goed ‘werkgeverschap’ van gemeentes en kerkverband ten opzichte van (onder meer) de predikanten. De in Amersfoort op 31 maart 2001 gehouden conferentie (die een voorloper kende in Zwolle, december 1999) is hiervan een voorbeeld. Met name op de in Amersfoort gehouden conferentie bleek meer dan duidelijk dat een bredere inbedding van heel deze problematiek vereist is. Er kan niet langer sprake zijn van smalle studie alleen op de toepassing van artikel 14, of van welk ander kerkorde-artikel ook in dit verband. Immers: met het ontstaan van deze gesprekken en bijeenkomsten op min of meer particulier initiatief lijkt de praktijk haast de kerkelijke besluitvorming in te halen. Daarbij is de vraag te stellen of niet, wanneer gekomen moet worden tot een meer consistent en adequaat kerkelijk personeelsbeleid, dan de taak van het kerkverband als geheel meer stimulerend en evaluerend zou moeten zijn in plaats van sturend en initiërend.

Dit brengt deputaten bij een tweetal vragen:

1. Hoe verhouden zich de officiële kerkelijke besluitvormingstrajecten op dit vlak tot de persoonlijke initiatieven die uitwerking zoeken en vinden?
2. En daarnaast: hoe is de verhouding op dit vlak tussen de taak van de plaatselijke kerk en de verantwoordelijkheid van het kerkverband?

Met betrekking tot de eerste vraag kan opgemerkt worden dat het niet goed lijkt te zijn wanneer deze twee, de officiële kerkelijke besluitvorming en de ontwikkeling van particuliere initiatieven op het onderhavige vlak, elkaar gaan frustreren of in de wielen rijden. Goed gestructureerd contact en overleg lijkt in ieder geval zinvol. Daarbij is de vraag te stellen of de officiële kerkelijke besluitvormingstrajecten het voortouw zouden moeten hebben of dat meer ruimte gegeven moet worden aan het particulier initiatief.

Een feit is dat tot nu toe tussen elke twee generale synodes een periode van drie jaar verstrijkt. In die tijd wordt er wel veel werk verzet. Zeker ook binnen diverse deputaatschappen. Maar ondertussen staan de ontwikkelingen in de praktijk niet stil. En het gevoel van het deputaatschap is dat in de afgelopen perioden de ontwikkelingen zo snel gegaan zijn, dat in de officiële kerkelijke kaders nauwelijks adequaat op deze zaken ingespeeld kan worden. Immers: een generale synode formuleert opdrachten

en instructies aan een deputaatschap, terwijl zij niet kan overzien welke ontwikkelingen zich over de komende drie jaren zullen voordoen.

Zo was bij de benoeming van het deputaatschap ad art 14 KO nog niet te voorzien welke acties er op particulier initiatief op het onderhavige vraagveld ondernomen zouden worden. Met name valt daarbij te denken aan de al eerder genoemde conferenties. Toch lijkt het werk dat daar gedaan is, zeer zinvol te zijn in het kader van een herbezinning op plaats en waardering van het predikantswerk binnen de gemeenten en het kerkverband.

Wellicht valt te overwegen om bij de benoeming van een deputaatschap met een bredere taakstelling in de bezinning op goed werkgeverschap en het zoeken naar mogelijkheden om vervroegde afvloeiing van predikanten zoveel als mogelijk is te voorkomen, dit deputaatschap meer een evaluerende, inventariserende en eventueel stimulerende taak te geven. Er kan op veel momenten goed gebruik gemaakt worden van het werk op particulier initiatief in dit kader. Dat werk hoeft door een deputaatschap niet overgedaan of overgenomen te worden. Laten de kerken ook hier gebruik maken van de gaven die God geeft. Des te meer zal de gezamenlijke zoektocht in dit kader ook een zaak worden van heel het kerkverband. Een deputaatschap zou dan zorg kunnen dragen voor de inbedding in de officiële kerkelijke besluitvorming.

Voor wat betreft de tweede vraag: de verhouding op dit vlak tussen de taak van de plaatselijke kerk en de verantwoordelijkheden van het kerkverband, het volgende: In het gereformeerde kerkrecht is altijd sterk de nadruk gelegd op de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk. Hiervoor zijn goede gronden aan te voeren. Immers: aan de gezamenlijke oudsten heeft Christus de verantwoordelijkheid voor zijn gemeente opgedragen. Zij zijn het die te waken hebben over haar welzijn. En in dat kader zijn zij het ook, de gezamenlijke oudsten van de concreet aanwijsbare gemeente, die de eindverantwoordelijkheid dragen wanneer het gaat om besluitvorming die betrekking heeft op plaats en ambt van de predikant die aan de gemeente verbonden is. Niet voor niets is deze zelfstandigheid van de plaatselijke kerk in de geschiedenis op diverse momenten zorgvuldig bewaakt en verdedigd.

Tegelijk wordt in het werk binnen het deputaatschap opgemerkt dat de nadruk op deze zelfstandigheid ook z'n schaduwkanten kent. Immers: op deze manier kan ongewild, ook bij een set richtingwijzers zoals de Generale Synode Leusden daar met betrekking tot artikel 14 KO voor gezorgd heeft, rechtsongelijkheid ontstaan tussen op zich vergelijkbare situaties, zeker wanneer twee verschillende kerkorde-artikelen worden toegepast.

Daarnaast blijft het moeilijk om aan te geven wat dan precies de verantwoordelijkheid van het kerkverband is wanneer het bijvoorbeeld om de toepassing van artikel 14 gaat. Goedkeuring van het kerkverband is op een aantal momenten en manieren in de procedure wel vereist, maar in hoeverre er vanuit het kerkverband werkelijk goed zicht gekregen kan worden op de concrete plaatselijke situatie, blijft een moeilijke punt.

En als derde: de nadruk op de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk brengt soms ook zomaar met zich mee dat de periode waarin 'binnenshuis' in een gemeente moeilijkheden aan het licht en in bespreking komen, dermate lang is, dat de spanningen vaak al te hoog opgelopen en/of geëscaleerd zijn, dan dat een instantie vanuit het kerkverband nog werkelijk herstel zou kunnen bieden. Dit is ook een van de aspecten die in de interviewserie naar voren kwamen. Vaak wordt te lang geprobeerd 'binnenshuis' een zaak tot een zekere oplossing te brengen. Het kerkverband staat meer dan eens onwetend, en nog vaker onmachtig, langs de zijlijn.

Het zou zeer zinvol kunnen zijn om een nieuw te benoemen deputaatschap met een breder werkveld dan alleen de toepassing van artikel 14, de taak te geven zich op deze punten te bezinnen: hoe kan er gekomen worden tot een landelijke instantie die in moeilijke situaties met betrekking tot arbeidsverhoudingen tussen predikant en gemeente, geadviseerd door ter zake kundig te achten mensen, met een zekere volmacht bindende uitspraken kan doen, en welke (eventueel toetsende) taken zijn in dit verband weggelegd voor classis en/of particuliere synode? Welke zijn de bevoegdheden en de verantwoordelijkheden, en wat is eventueel beroepsinstantie? Is de instelling van een landelijke vertrouwensfiguur of -commissie of andere vormen waarin het kerkverband met een zekere volmacht op korte termijn adequaat hulp kan bieden, mogelijk een zinvolle optie? Op de beantwoording van al deze

vragen is nadere bezinning nodig. In ieder geval roept de vaak moeilijke praktijk op dit vlak om meer adequate oplossingsmogelijkheden dan die nu voorhanden zijn.

Een enkel ander aspect dat deputaten graag onder uw aandacht willen brengen, is het volgende:

Wanneer het gaat om het takenpakket van de gemiddelde predikant, dan is daarvan te zeggen dat het zeer divers is en ook zeer verschillende vaardigheden vereist. In meer dan één situatie blijken moeilijkheden te ontstaan tussen predikant en gemeente, niet omdat hij (de predikant) op alle aspecten van zijn werk slecht functioneert, maar slechts op een deel daarvan. Wellicht valt te overwegen om het geheel van het takenpakket van een predikant in sommige situaties nadrukkelijker te segmenteren, en te overwegen of er kerkrechtelijk mogelijkheden bestaan om buiten de strikte toepassing van artikel 12 KO om, predikanten in sommige situaties een taakstelling te geven op slechts één of enkele van de gebruikelijke predikantswerkvelden.

Daarnaast blijkt het in sommige situaties moeilijk voor predikanten die in een bepaalde gemeente met stagnatie in hun werk te maken hebben, elders een werkplek te vinden. Deels kan dit samenhangen met het feit dat predikanten (vrijwel altijd) voor onbeperkte tijd aan een gemeente verbonden worden. Wellicht valt te overwegen in een dergelijke situatie waarin een predikant in een bepaalde gemeente met stagnatie te maken krijgt, hem de mogelijkheid te bieden elders voor een tevoren bepaalde tijd gedetacheerd of beroepen en bevestigd te worden. Dit zou mensen de mogelijkheid kunnen geven tot het maken van een nieuwe start.

In de praktijk blijkt ondertussen ook dat niet iedere predikant meer als fulltimer werkt. De vraag is te stellen of hierin voldoende waarborgen gemaakt zijn, en of deze constructies mogelijkheden bieden om mensen met (beperkte) mogelijkheden toch binnen het predikantswerk blijvend te laten functioneren.

Ook komt de vraag opnieuw op ons af, in hoeverre er meer dan de in artikel 12 genoemde mogelijkheden zijn om predikanten in zekere zin 'in algemene dienst' te laten functioneren. Liggen op dit vlak mogelijkheden om meer flexibel om te gaan met begrippen als 'roeping' en 'verbinding aan een plaatselijke gemeente'?

Het lijkt zinvol om ook deze aspecten aan een nieuw te benoemen deputaatschap met bredere taakstelling mee te geven ter nadere overweging.

6. Aanvullend rapport

De besluiten van de Generale Synode Leusden 1999

Met betrekking tot de door de Generale Synode Leusden 1999 genomen besluiten terzake van deputaten Artikel 14 KO merken wij het volgende op:

Met betrekking tot besluit 1 (kerkenraden, classes en predikanten op verzoek adviseren in art. 14 situaties) *en besluit 2* (hierbij zorgvuldigheid in acht nemen) kan worden opgemerkt dat in een negental situaties is geadviseerd.

Deze adviesfunctie van deputaten Artikel 14 heeft echter niet die (bij)sturende rol gespeeld waarin de Generale Synode Leusden waarschijnlijk hoopte te voorzien (zie Acta GS Leusden, bijlage 5: commissierapport, § 6). Dat niet (of althans onvoldoende) kon worden (bij)gestuurd, komt doordat de inschakeling van deputaten geschiedt aan het eind van het proces in een (veel) te laat stadium. Daardoor was in vrijwel alle gevallen de situatie niet meer te beïnvloeden, zodat advisering veelal beperkt bleef tot het plaatsen van procedurele kanttekeningen. De adviezen spelen dan ook een marginale rol als het gaat om bijsturen en hebben helaas geen dempende werking gehad op het aantal losmakingsgevallen. Van deze ervaring maken deputaten gebruik door voorstellen te doen die de mogelijkheid bieden in een vroeger stadium van adviezen gebruik te maken.

Met betrekking tot besluit 3 (een vertrouwelijk rapport uitbrengen) verwijzen wij naar het separate rapport (bijlage 1).

Met betrekking tot besluit 4 A (bezinning op de vraag of de door Leusden vastgestelde regeling voldoet en/of bijstelling behoeft, met name op het punt van ontheffing uit het ambt zonder beroepbaarstelling) kan worden meegedeeld dat deputaten geen voorstel doen tot bijstelling van de regeling van de Generale Synode Leusden. Deze regeling heeft een helder kader geschapen voor de kerken inzake losmaking. Wel plaatsen deputaten de volgende kanttekeningen bij de praktijk:

- De (begeleidingscommissie van de) classis vervult bij lange na niet de rol (en kan dat ook niet) die haar in het advies van Leusden wordt toegemeten, namelijk: actief begeleiden van de losgemaakte predikant, hem ondersteunen op pastoraal vlak, in het zoeken naar een nieuwe verbintenis aan een gemeente c.q. een andere nieuwe levensinvulling. Het moment waarop de classis en daarna de begeleidingscommissie van de classis worden ingeschakeld, is daarvoor veelal te laat.
- Het is uiterst noodzakelijk te komen met een kader om in een veel vroeger stadium dan nu vaak gebeurt, verandermogelijkheden te benutten. Kerkenraden, predikanten en ook classes blijken tijden lang op goedbedoelde, maar niet adequate manier door te modderen (te weinig evenwichtigheid en professionaliteit, trage besluitvorming, lange doorlooptijden, onvoldoende afstand en conflictbeheersing, sterke persoonlijke betrokkenheid) en verandermogelijkheden te laten passeren. De inschakeling van derden geschiedt in het algemeen aan de achterkant van het proces, als verhoudingen zijn vastgelopen, betrokkenen en de classis er niet meer uit (kunnen) komen en er geen pro-actieve bijdrage meer mogelijk is. Dit gebeurt ongetwijfeld ook uit piëteit met de betrokken predikanten en kerkenraden, maar helaas werken die goede bedoelingen veelal niet goed uit, doordat langdurige en onheldere processen (waaronder de kerkordelijk niet bestaande en dus onduidelijke figuur van “op non-actief stellen”) ruimte geven aan veel geruchten en veronderstellingen, die ernstige schade veroorzaken. Om in voorkomende situaties dit proces beter te faciliteren doen deputaten in de onderstaande besluiten 2 en 3 voorstellen om zowel landelijk als plaatselijk een beter kader te scheppen voor kortere doorlooptijden en een meer actieve begeleiding/ondersteuning.

Met betrekking tot het tweede element van dit besluit (ontheffing uit het ambt zonder beroepbaarstelling in geval het oordeel is dat de predikant niet met vrucht een (eigen of andere) gemeente kan dienen) zijn deputaten van oordeel dat de regeling van Leusden geen bijstelling behoeft. De regeling van ontheffing uit het ambt vanuit de grondprincipes art. 3 en 4 KO is afdoende.

Met betrekking tot besluit 4 B (bezinning op de financiële regeling) komen deputaten met een aanvullend voorstel (bijlage 2).

Met betrekking tot besluit 5 (wijziging en/of aanvulling op de kerkorde) komen deputaten bij nader inzien *niet* met wijzigingsvoorstellen, omdat dit niet per se nodig is en wijzigingen van de kerkorde een lange doorlooptijd hebben. Een aanvulling op art. 14 zoals de Leusden-commissie voorstelde (“Een dergelijk ontslag zal overgaan in ontheffing uit het ambt, wanneer de bij losmaking vastgestelde periode van beroepbaarheid verstreken is. Ook hiervan is voorkennis en goedkeuring van de classis en de dep. art. 49 PS noodzakelijk”) is niet nodig, omdat ontheffing ook nu mogelijk is als afzonderlijke besluitvorming.

Ook de in ons december 2001 rapport geopperde gedachte (art. 14 voor losmaking – in geval van voldoende ambtsgaven – en 14A voor ontheffing – in situaties waarin ambtsgaven in onvoldoende mate aanwezig zijn –) lijkt geen verbetering.

De conclusie van deputaten is, dat de huidige kerkorde aangevuld met de synoderegelingen in voldoende mate voorziet in het regelen van losmaking (ontslag art. 14) en daarna ontheffing (via art. 3 en 4 KO) of rechtstreeks ontheffing (via art. 3 en 4 KO). Wanneer het zou gaan om verheldering van de formuleringen van de kerkorde in dezen, zouden deze zaken meegenomen kunnen worden bij een algehele herziening van de kerkorde.

Met betrekking tot besluit 6 (maximaal f 3500,- te besteden) kan worden meegedeeld dat deputaten ruim binnen dit budget zijn gebleven.

Bijlage III 7 – Aanvullend rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde met betrekking tot artikel 65 en artikel 67 KO

1

Inhoudsopgave	1.	Nadere regelingen met betrekking tot art. 65 en 67 KO? Minder stringente regelgeving?
	2.	Algemene achtergrond en ontwikkelingen
	3.	Totstandkoming van de artikelen 65 en 67 in de Kerkorde
	4.	Hantering van de kerkorde
	5.	Uniformiteit en pluriformiteit
	6.	Verdeling van bevoegdheden
	7.	Het traject in de plaatselijke kerk
zie Acta artikel 38	8.	Schets van toekomstige mogelijke regelgeving met betrekking tot kerkdiensten en liturgie
	9.	Hoe verder?

1. Nadere regelingen met betrekking tot art. 65 en 67 KO? Minder stringente regelgeving?

De generale synode legde ons in Besluit 1.d.8 de volgende vraag ter beantwoording voor: ‘zijn nadere regelingen in het kader van artikel 65 en 67 KO gewenst en zo ja, hoe?’ (Acta GS Leusden art. 43). Ze besloot tevens (Acta art. 62 besluit 3.1) dat *‘de verzoeken om minder stringente regels voor het gebruik van gezangen in onze erediensten, moeten worden overwogen door het deputaatschap kerkrecht en kerkorde, aan aansluiting bij de al gegeven opdracht met betrekking tot artikel 67 KO’*.

Op de gestelde vraag en het genoemde verzoek gaan we in dit hoofdstuk van ons rapport in. In de kerken zijn allerlei discussies gaande over liturgie en gezangen en in verband daarmee over de bevoegdheden van een synode en over de bestaande regelgeving. In de recente rapporten van de deputaten eredienst (§ 5.4 en 5.5) en de deputaten kerkmuziek (§ 5.8.2) wordt ook gevraagd om expliciete bezinning over de kwesties die zich hier voordoen.

Gezien de aandacht die deze problematiek op dit moment in onze kerken krijgt, geven we van de materie een brede bespreking.

2. Algemene achtergrond en ontwikkelingen

De vragen rond de hantering van art. 65 en 67 KO zijn o.i. meegekomen in de ontwikkelingen die zich in de kerken sinds de jaren '80 (onder invloed van de culturele context) hebben voorgedaan. Er ontstond een toenemende pluraliteit en divergentie in visies en opvattingen, meer nadruk op ervaring en beleving in het geloven, mindere gehechtheid aan traditie en aan klassieke kaders in combinatie met een behoefte aan ontwikkeling en vernieuwing. Zo kwam er bijv. een nieuwe aandacht voor inhoud en vormgeving van de liturgie en een hernieuwd liturgisch besef. Dat leidde voor wat de kerkdiensten betreft tot onvrede bij een deel van de gemeente over de grote vormvastheid en uniformiteit in de erediensten, die – bij het positieve dat erover te zeggen viel – toch niet goed meer aansloot bij hun eigen beleving en hun behoefte aan expressie van het geloof. Er groeide langzamerhand bij een aantal kerkleden en voorgangers behoefte aan vernieuwing en variatie in de liturgie en aan uitbreiding van de orden van dienst en van de gezangenbundel.

---

¹ Naar aanleiding van de bespreking ter synode (zie Acta artikel 38) hebben deputaten aangegeven dat sommige formuleringen in dit rapport, met name in het hoofdstuk met de schets van toekomstige mogelijke regelgeving, verduidelijk, aangevuld of bijgesteld zouden kunnen worden.

Mee onder invloed van dezelfde culturele context was er een verschuiving gaande in het denken over kerkverband en regelgeving. Er werd en wordt door een toenemend aantal kerkleden anders tegen het functioneren van het kerkverband aangekeken dan in de jaren 1970. Hoewel vrijgemaakt-gereformeerde mensen sinds 1944 tamelijk allergisch waren voor synode-hiërarchie en centralisme, beschouwden ze de uitspraken van generale synodes toch altijd nog wel als belangrijk en gezaghebbend. Vooral in de jaren na de breuk van 1967-1969 vormden de kerken feitelijk een kerkenbond met een grote mate van uniformiteit.

Behalve eenheid in geloven en belijden was er ook eensgezindheid in veel zaken van de kerkelijke en christelijke praktijk. In de jaren '80 en '90 veranderde dat laatste. In de kerken zijn nu bijv. regelmatig relativerende geluiden te horen over synodebesluiten, uniformiteit en generale regelingen, méér en vanuit een andere insteek dan voorheen.

Dat spitst zich onder meer toe op de regelingen en de besluitvorming op het gebied van de eredienst. De arbeid aan het Gereformeerd Kerkboek in de jaren 1975-1985 betrof vooral de 'talige' modernisering van het kerkboek dat de kerken sinds de 16e eeuw hadden: psalmberijming, belijdenisgeschriften en formulieren. Alleen de orden van dienst waren in het Kerkboek nieuw en aan de gezangenbundel (van 1933) werd een kleine uitbreiding gegeven. In die fase ging het dus om niet meer dan een consoliderende modernisering binnen een beperkt speelveld. Dat verklaart ook, waarom er in de jaren '80 over de hantering van art. 65 en 67 KO maar weinig gediscussieerd werd. Er waren wel enkele signalen van onvrede over met name art. 65. Te noemen is bijv. een artikel van ds. J.T. Oldenhuis in *De Reformatie*². Maar breed gevoeld werd deze problematiek nog niet. In het boek *Wegwijs in de kerkorde* van ds. K. Harmannij uit 1990 bijvoorbeeld is bij de bespreking van de kerkorde-bepalingen over de eredienst nog niets te vinden van discussies zoals die met name vanaf 1993 in de kerken over art. 65 en 67 zouden worden gevoerd.

Sinds de generale synode van 1993 is dat gaan veranderen. De kerken hebben liturgische bezinning en uitbreiding van de gezangenbundel nadrukkelijk op de agenda gezet met de benoeming van een studie-deputaatschap eredienst (Acta GS Ommen 1993, art. 46). Na de periode van taalkundige modernisering, afgesloten in 1985, kwam er nu een fase van verdere uitbreiding en vernieuwing. En al gauw lieten zich de kerkrechtelijke vragen daarbij scherper voelen.

Globaal zijn er in de hantering van art. 65-67 KO in de kerken vier stromingen te onderscheiden, waarbij er steeds een samenhang is aan te wijzen met de inhoudelijke visie die men ten aanzien van liturgie heeft.

Er zijn er in de kerken allereerst die vinden dat de kerkorde de vrijheid en speelruimte van de kerken te veel beperkt. Zij willen graag een vernieuwing in de liturgie die niet in de geest gebeurt van uitgebalanceerde en vast voorgeschreven klassieke patronen, teksten en liederen, maar die vooral meer ruimte geeft voor het spontane, het eigentijdse, het populaire, het individuele en het nieuw bedachte. Daar past niet bij, dat er voor elk stukje invulling van de liturgie eerst een route via de generale synode moet zijn. De plaatselijke kerkenraad moet in deze visie binnen ruime kaders en criteria kunnen beslissen wat er in de kerkdienst wel en niet kan. En men moet daarbij ook de durf hebben om eens iets te doen of te zingen, dat alleen incidenteel gebeurt of waarvan men op wat langere termijn weer afstapt. Onder kerkleden die in deze richting denken, is de laatste jaren regelmatig te horen geweest, dat de vrijgemaakte kerken 'echte regel-kerken' zijn, waarin van alles en nog wat aan reglementering bestaat die de vrijheid van de plaatselijke kerken ten onrechte beknot.

Een tweede stroming deelt met de eerste het verlangen naar een eigentijdse en meer variabele liturgie. Deze kerkleden accepteren het nut en de noodzaak van gezamenlijke toetsing en regelgeving, maar ze willen in de aangeboden orden van dienst en in de gezangenbundel dan wel veel meer het accent op eigentijdsheid, variatie en invullingsruimte gelegd zien. Waar ze het gevoel krijgen dat het deputatenwerk, het synode-traject en de kerkorde-tekst zulke eigentijdse vernieuwing afremmen of tegenhou-

² J. T. Oldenhuis, 'Wat mag in een kerkdienst?', *De Reformatie* 61 (1985-1986) 23-30 [12 okt. 1985].

den, zullen ze zich op termijn sterker tegen de huidige kerkorde-bepalingen gaan verzetten. Ze zullen dan ook kritische vragen gaan stellen bij de noodzaak van generale regelgeving.

Er zijn er ook die met een vrij strakke kerkorde-tekst wel kunnen leven, als maar de vernieuwing van liturgie en gezangenbundel doorgaat en tot verbreding van het spectrum en de mogelijkheden leidt. Anders dan de beide vorige stromingen leggen deze mensen er vooral veel nadruk op, dat alles wat er in de liturgie gebeurt, goed – d.w.z. theologisch en musicologisch – verantwoord moet zijn, dat het stijl en kwaliteit moet hebben en dat er aansluiting moet zijn bij de traditie van de kerk der eeuwen. Zij zullen op termijn voorstanders zijn van een tamelijk stringente regelgeving, omdat die kan dienen om de kwaliteit van de liturgie te bevorderen en te handhaven.

Een vierde stroming wordt gevormd door hen die de bestaande artikelen van de kerkorde willen gebruiken als middel tegen vernieuwing en pluralisering in de kerken. Een deel van hen heeft sowieso weinig behoefte aan vernieuwing in de liturgie of aan uitbreiding van de gezangenbundel. Een ander deel vindt zulke vernieuwing niet verkeerd, maar wil die beslist dan wel via generaal-synodale besluitvorming laten lopen om daarmee dan alle mogelijke plaatselijke afwijkingen van de goede lijn te kunnen indammen en afsnijden. Een sterke groep binnen deze stroming ziet in de uitbreiding van de gezangen en de vernieuwing van de liturgie op dit moment allerlei ongereformeerde invloeden de kerk binnenkomen en wil daaraan op generaal-synodaal niveau en met kerkrechtelijke middelen een halt toeroepen.

Uit dit overzicht kunnen we voorlopig de volgende conclusies trekken:

1. De discussies over art. 65 en 67 KO hebben mede hun achtergrond in de sinds de jaren 1980 toegenomen pluraliteit en divergentie in opvattingen en overtuigingen.
2. In de discussies over art. 65 en 67 KO hebben we niet alleen maar te maken met kerkrechtelijke opvattingen, maar daarin spelen ook inhoudelijke overtuigingen ten aanzien van liturgische vernieuwing en uitbreiding van de gezangenbundel een belangrijke rol.
3. De bestaande bepalingen van art. 65 en 67 KO kunnen voor sterk uiteenlopende doelen worden aangevoerd en gebruikt c.q. worden aangevochten en verworpen.

Tegen deze achtergrond willen we nu eerst gaan kijken naar de totstandkoming van de huidige artikelen 65 en 67 KO en de besprekingen en discussies die daaromheen gevoerd zijn.

3. Totstandkoming van de artikelen 65 en 67 in de Kerkorde-1978

Het is nuttig om ten aanzien van art. 65 en 67 wat meer gedetailleerd te kijken naar de herziening van de Kerkorde-1905 in de jaren 1972-1978. De generale synode van 1972-73 benoemde een deputaatschap voor een algemene herziening van de kerkorde. Daarmee werd een proces in gang gezet dat ter synode van 1978 leidde tot de definitieve vaststelling en invoering van een nieuwe tekst in 84 artikelen (de KO-1978).

Wat allereerst *artikel 65* betreft, voor dit artikel was er in de KO-1905 geen directe parallel. Nieuw was in de KO-1978 met name de tweede zin, die de kerken en de voorgangers bond aan de door de generale synode goedgekeurde orden van dienst. Dat waren er op dat moment twee, nl. 'Middelburg 1933' en 'Kampen 1975'. De binding aan die orden van dienst via de woorden '... zullen zich houden aan ...' in art. 65 was het gevolg van een beslissing van de generale synode van 1978.

Inhoudelijk werd hier dus in de kerkorde een nieuw element ingevoerd. De oude kerkorde sprak niet over orden van dienst. Een 'orde van dienst' als officieel geformaliseerd fenomeen kenden de kerken ook pas sinds 1933. De synode van Middelburg 1933 (Acta art. 32) had in de besluitvorming daarover een minder strakke formulering gebruikt ('aan te bevelen'), hoewel de deputaten hadden voorgesteld hier het woord 'aanvaarden' te gebruiken. Van belang is hier bovendien het feit, dat de orde van dienst van 1933 zo veel mogelijk de verschillende in de kerken bestaande gebruiken beschreef en sanc-

tioneerde. Het ging hier niet om de invoering van nieuwe, vanuit theoretisch-liturgische doordenking opgezette orden van dienst, maar om 'stroomlijning' van de bestaande praktijk met diverse variaties.

De generale synode van Kampen 1975 (Acta art. 449) besloot de aanbeveling van de orde van Middelburg 1933 te continueren en verder twee nieuwe orden van dienst als alternatieven 'voor gebruik in de kerken aan te bevelen'. In het kader van de wijziging van de kerkorde in de jaren 1975-1978 pleitten enkele kerken in die lijn dan ook voor een formulering als 'vrijgegeven' i.p.v. 'goedgekeurd' en werd er gevraagd om een minder stringente binding. Toch besloot men uiteindelijk in de kerkorde in 1978 vrij strak te formuleren, met als belangrijkste argument: 'het is een goede zaak ervoor te waken dat "wildgroei" en "geëxperimenteer" in de eredienst wordt voorkomen.' (Rapport synodecommissie 1978).

De vaststelling van art. 65 kreeg op dit punt nog een staartje ter synode van Arnhem 1981. De kerkenraad van Assen-Noord meldde daar nl. dat hij ernstige bezwaren had tegen de 'zo strikte bepaling' en vroeg herziening van art. 65 tweede lid. Hij wees erop, dat de synode van 1933 niet verder was gegaan dan een 'aanbeveling' en vond dat 'niet is aangetoond, dat een generale synode het recht en de bevoegdheid heeft op dit punt zulke strikte voorschriften te maken en uit te vaardigen'. De synode van 1981 wees echter dit bezwaar en verzoek af, met als grond, dat Assen-Noord geen argumenten gaf dat herziening noodzakelijk zou zijn, en ten onrechte na de definitieve vaststelling van de kerkorde de bewijslast voor de juistheid van art. 65 KO bij de synode legde (Acta art. 83).

Het andere kerkorde-artikel dat hier van belang is, is *artikel 67*. Tussen 1933 en 1978 gold daarvan de volgende tekst (onder nummer 69): 'In de kerken zullen gezongen worden de 150 Psalmen, alsmede de Eenige gezangen zooals die zijn gehandhaafd en vastgesteld voor kerkelijk gebruik door de synode van Middelburg in 1933.' Bij de herziening van de kerkorde in de jaren 1973-1978 speelde hier – zij het in mindere mate – eenzelfde (kleine) discussie als bij artikel 65. Ook hier kwamen enkele kerken met het signaal dat ze een te strakke binding vreesden. Dat kreeg echter minder nadruk dan bij art. 65, omdat de bestaande kerkorde-tekst ook al de bevoegdheid tot het bepalen van de te zingen psalmberijming en gezangen bij de generale synode legde. Daaraan werd in 1978 niets gewijzigd. De tekst werd in de KO-1978 als volgt: 'In de eredienst zullen de psalmen gezongen worden in een berijming die door de generale synode is aanvaard en verder de gezangen die de synode heeft goedgekeurd.'

Wat in de besluitvorming o.i. een rol speelde, was het feit dat de generale synodes zich door de jaren heen (1975-1985) actief en gedetailleerd hadden beziggehouden met de teksten van psalmen en gezangen en die regel voor regel hadden vastgesteld. Bij bijv. de bijbelvertaling was het anders gegaan: die was aan de kerken van buitenaf aangereikt en daarbij lag dus een terminologie als 'vrijgeven' meer voor de hand. Wat de psalmberijming betreft was er ook nog nooit een bepaalde berijming bij officieel kerkelijk besluit ingevoerd. Bij die van 1773 was het de overheid geweest die haar de kerken had opgelegd. Met andere woorden, hoe sterker de teksten van psalmen en gezangen door een synode zelf minutieus getoetst en zorgvuldig geamendeerd zijn, des te sterker zal ook de neiging zijn tot een stringente invoering in de kerken.

Overigens bleef de discussie bij art. 67 in 1978 marginaal. Er bestond kennelijk nauwelijks verschil over de strekking: dat de kerken in haar generale synode moeten bepalen welke psalmberijming en welke gezangen in de kerken mogen worden gezongen. De synodecommissie argumenteerde het verbindend karakter van deze bepaling als volgt: 'De kerken zijn momenteel bezig te komen tot *goede orde* in de gemeente van Christus op dit punt.' Dat was een heel algemene stelling. Was de vraag gesteld, *waarom* de goede orde vraagt dat gezangen synodaal worden goedgekeurd, dan had men daar nadere argumenten voor kunnen geven, bijvoorbeeld a) de noodzaak tot gezamenlijke bewaring van de zuivere leer ook in de gezangen; b) het voorkomen van allerlei discussies over gezangen in de plaatselijke gemeenten; c) het bewaken van de kwaliteit van de gezangen; d) de wenselijkheid van uniformiteit tussen de kerken in dezen. Zo diep ging echter de argumentatie in 1978 niet.

4. Hantering van de kerkorde

Kunnen de kerken in de komende jaren uit de voeten met de bestaande bepalingen in art. 65 en 67 KO? Wij menen dat gezien de steeds terugkerende discussies en wrijvingen hierover een nadere bezinning nodig is, die breder en dieper gaat dan bijv. in de synodes van 1933, 1975, 1978, 1996 en 1999 het geval was.

In die bezinning is het eerst nodig om iets te zeggen over de hantering van de kerkorde in het algemeen. In de voorbije jaren is immers herhaaldelijk naar voren gebracht, dat met name de tweede zin van art. 65 geen probleem hoefde te zijn, als die maar op de juiste wijze werd geïnterpreteerd, niet ‘als een keurslijf’ en dergelijke. Van andere zijde werd benadrukt, dat een eenmaal aanvaarde kerkorde-tekst wettig van kracht is en dat het zaak van trouw aan gemaakte afspraken is om je daar strikt aan te houden: ‘uw ja zij ja’. In beide denklijnen wordt dikwijls art. 84 KO geciteerd: de artikelen van de kerkorde zijn ‘in gemeenschappelijk overleg vastgesteld en in eensgezindheid aanvaard’ en de kerken ‘zullen zich erop toeleggen de bepalingen van deze kerkorde na te leven zolang ze niet door de generale synode zijn veranderd’.

Wij maken hierover de volgende opmerkingen:

1. De tekst van de kerkorde moet in zichzelf helder zijn. Als er stringent wordt geformuleerd, moet het ook stringent bedoeld zijn. Het is niet juist als een strikt geformuleerd voorschrift als in art. 65 KO (‘zullen zich houden aan de orden van dienst’) wordt afgezwakt door verwijzingen naar andere artikelen die ook niet zo strak worden gehanteerd als het er staat, zoals bijv. art. 20 dat niet spreekt over de verkiezing via zgn. meertallen, of art. 36 over de predikant als verplichte voorzitter van de kerkenraad. Die verwijzingen gaan niet op, omdat de bestaande afwijkingen van die artikelen het gevolg zijn van nieuw opgekomen werkwijzen en inzichten, waardoor juist bij herziening van de kerkorde ongetwijfeld voor een andere formulering gekozen zal worden die zulke afwijkingen verdisconteert. Als art. 65 of art. 67, ten gevolge van nadere bezinning en verschuiving in opvattingen sinds 1978, niet adequaat voorziet in wat de kerken willen en nodig hebben, dan dient art. 65 net zo goed als art. 20 of 36 op termijn te worden herzien.
2. Het is evenmin juist om zich hier te beroepen op het ‘zich erop toeleggen’ uit art. 84, of door een verwijzing naar het karakter van de kerkorde, die ‘niet als een wetboek’ gelezen zou mogen worden. Zulke verwijzingen zijn immers zo vaag dat men er alles en dus niets mee kan. Het is ook niet juist als men de in art. 84 positieve intentie (dat de kerken beloven zich in te spannen om de kerkorde te effectueren, behoudens buitengewone omstandigheden) gaat gebruiken als een alibi om er zich op onderdelen niet zo precies aan te houden, terwijl het zich eraan houden niet door een buitengewone situatie bemoeilijkt wordt, maar wel degelijk tot de mogelijkheden behoort.³
3. Het is ook niet plausibel om stringente bepalingen in de kerkorde te laten staan en dan in rapporten van deputaten of uitspraken van een synode interpretaties van de kerkorde neer te zetten die de wat grotere ruimte afbakenen die men toch wel wil garanderen. Zulke interpretaties zijn wat art. 65 en 67 betreft te vinden in de deputatenrapporten aan c.q. in de Acta van de synodes van 1996 en 1999. Hoeveel waarheidselementen de desbetreffende betogen ook bevatten, ze roepen onvermijdelijk toch altijd weer nieuwe vragen op. Bijvoorbeeld: wat is ‘het grondpatroon van de gereformeerde eredienst’? Of: wat zijn de ‘bijzondere situaties’ waarin een kerkenraad andere dan generaal vastgestelde gezangen in de eredienst mag toestaan? Dat vraagt dan eventueel nadere besluitvorming, waarmee de strekking van het kerkorde-artikel wordt scherpgesteld en ingekleurd.

³ Zie de waardevolle bespreking van deze kwestie door G. de Jonge, ‘De KO, de Jezuïeten en kerkelijke zorgvuldigheid’, *De Reformatie* 77 (2001-2002) 54-57 [20 oktober 2001].

4. Wanneer in de kerken in kwesties als rond art. 65 en 67 onvrede en verschil van mening groeit, moet men de oplossing o.i. niet zoeken in het enkel terugverwijzen naar de bestaande tekst en in een religieus geladen aansporing tot trouw aan het gegeven woord. Men moet die ook niet zoeken in het verruimen van de interpretatie van bestaande zinnestelsels. Het is veel beter om het inhoudelijke gesprek met elkaar aan te gaan over de principes, doelen en criteria die sturend zijn en moeten zijn voor regelgeving over liturgie. Intussen mag dan van de kerken gevraagd worden, dat ze zolang een besproken artikel nog geldt, loyaal zijn en zich zoveel mogelijk daaraan houden. Daarin is er verschil met de kerkordebepaling over het voorzitterschap van de kerkenraad (art. 36). De liturgie is een veel gevoeliger terrein: het raakt de hele gemeente in haar centrale samenkomsten en het raakt de beleving en uiting van het geloof! Hier is niet alleen de regelgeving in geding, maar ook de ethiek van de kerkelijke en christelijke omgang met elkaar.
5. De bepalingen in de kerkorde zijn van verschillend soortelijk gewicht. Dat brengt – al zolang de kerkorde bestaat – met zich mee, dat er steeds stukjes van de kerkorde zijn die hun relevantie verliezen of die aanvulling of herziening enz. vereisen. Aangezien onze kerken tot nu toe (afgedacht van tekstuele aanpassingen) niet elke drie jaar eventuele wijziging van de kerkorde op de synode-agenda hebben staan, maar slechts met grote tussenpozen een herziening ondernemen, zullen er altijd bepalingen zijn die aan het verouderen zijn, aanvulling behoeven enz.. Het is aan het fenomeen ‘recht’ eigen, dat het op onderdelen steeds in beweging en ontwikkeling is: de rechtsvorming staat niet stil, maar gaat steeds door, in aansluiting bij wat er in de samenleving en in het leven van de kerk gebeurt. Ook kerkrecht is in zijn codificatie altijd onderhevig aan verandering. De kerken moeten dan ook niet eindeloos delibereren over wat er staat of niet staat, maar zoeken naar een gezamenlijk antwoord op de vraag, welke formulering *naar de toekomst toe* het beste uitdrukt wat heilzaam, billijk en rechtvaardig is. Toegepast op art. 65 en 67 KO: we doen er o.i. goed aan om bij stremming en verharding van de standpunten eens even een nieuwe start te maken. Het ontwerpen van enkele nieuwe artikelen en bepalingen over kerkdiensten, liturgie en kerklied kan hopelijk helpen de diverse opties en keuzes beter zichtbaar te maken en tot goede koersbepaling en beslissing te komen. Zie hierover verder onderdeel 8 van dit hoofdstuk.
6. In zaken als deze zullen de kerken tussen twee klippen door moeten zeilen. De ene is die van het *historisme*. Daarbij probeert men in actuele vragen en problemen door het minutieus bestuderen en interpreteren van kerkorde-teksten en oude synode-uitspraken de koers te bepalen. Die krijgen dan een bijna tijdloos-normatieve waarde, alsof ze ook niet in een bepaalde context actueel zijn opgesteld. Het lijkt dan wel eens alsof kennis van Gods Woord en leiding van de Heilige Geest alleen aan vroegere generaties toegezegd en geschonken is. Deze houding leidt tot een traditionalisme, dat de ontwikkeling van de kerk frustreert. De andere klip is die van het *actualisme*. Dan heeft men alleen maar oog voor de eigen situatie en lapt men gemakkelijk alles wat er door de kerken is overwogen en bepaald in vroegere tijden, zelfs al gaat het om recente besluitvorming, aan z'n laars ten gunste van de eigen actuele inzichten. Zo heeft men geen oog voor de beperktheid van eigen blik en eigen context en verwaarloost en negeert men het denkwerk en de wijsheid die in de gereformeerde traditie te vinden zijn. Gecombineerd met lokalisme en individualisme kan dit leiden tot chaotisering en ontworteling van het kerkelijk leven. Naar onze overtuiging dienen de kerken in de hantering van de kerkorde en het kerkrecht zich deze beide klippen bewust te zijn en weloverwogen hun koers te bepalen.

5. Uniformiteit en pluriformiteit

Kunnen de kerken in de komende jaren uit de voeten met de bestaande bepalingen in art. 65 en 67 KO? In de bezinning daarover moet het in ieder geval ook gaan over *eenheid en verscheidenheid* in de kerken. Wij zijn van mening, dat een belangrijk deel van de discussie die over art. 65 en 67 KO gevoerd wordt eigenlijk niet om die concrete regelgeving draait, maar om de achterliggende ideeën met betrekking tot eenheid en verscheidenheid.

Hoeveel verschil mag er onderling tussen de kerken zijn, bijvoorbeeld in de wijze waarop de erediensten worden ingevuld? Dat zijn vragen die veel breder spelen in het kerk zijn. Ook vanuit bijv. de liturgiewetenschap zou er een en ander over te zeggen zijn. Wij beperken ons hier tot de kerkrechtelijke invalshoek.

1. Het is noodzakelijk om hier eerst in herinnering te brengen wat in NGB art. 32 op basis van de Heilige Schrift wordt gezegd over de orde in de kerk. “Wij geloven dat, hoewel het nuttig en goed is dat de regeerders van de kerk onderling een vaste orde instellen en handhaven om het lichaam van de kerk in stand te houden, zij zich er toch voor moeten wachten af te wijken van wat Christus, onze enige Meester, ons geboden heeft. Daarom verwerpen wij alle menselijke bedenksels en alle wetten die men zou willen invoeren om God te dienen en daardoor het geweten te binden en te dwingen, op welke wijze dan ook. Wij aanvaarden dus alleen wat kan dienen om eendracht en eenheid te bevorderen en te bewaren, en allen te doen blijven bij de gehoorzaamheid aan God.” Als enige concretisering wordt daarna dan de oefening van de tucht genoemd. Deze belijdenis is in lijn met de overtuiging die we bij de Reformatoren in hun verzet tegen Rome enerzijds en tegen de Dopersen en andere spiritualisten anderzijds vinden. Kort samengevat: orde en regering en binding zijn goed en nuttig en volstrekt niet ongeestelijk (dit tegenover de Dopersen), maar regelgeving moet beperkt blijven en altijd betrokken worden op en te relateren zijn aan het hart van waar het in de kerk om gaat: de eenheid in het geloof en in de gehoorzaamheid aan God (dit tegenover de rooms-katholieke kerk).
Wij realiseren ons dat van hier uit een heel verhaal te geven zou zijn over binding en vrijheid in het kerkverband, met verwijzing naar de Schrift, naar andere gereformeerde belijdenissen en kerkordes en naar allerlei publicaties uit verleden en heden. In het kader van dit rapport-onderdeel kunnen we deze verdieping op dit moment niet geven. Naar onze mening moet de beleidsvorming in de kerken in dit stuk van zaken wel door diepergaande studie en bezinning gevoed worden dan nu dikwijls het geval is. Denkmateriaal uit vroeger tijden is er genoeg!
2. Met de opstelling en aanvaarding van de kerkorde hebben de Gereformeerde Kerken uitgesproken, dat alles wat daarin is bepaald, door alle kerken zal worden onderhouden. Dat leidt dus tot een bepaalde uniformiteit in allerlei zaken, waarin ook wel een iets andere keus had kunnen worden gemaakt, maar waarin aan de eenmaal gemaakte keuze een verplichting tot naleving wordt verbonden (art. 84, lid 1 en 3). De mogelijkheid tot wijziging van de kerkorde (art. 84 lid 2) brengt met zich mee, dat elke beslissing in dezen kan worden heroverwogen.
3. Mutatis mutandis geldt hetzelfde van generaal-synodale besluiten. Er is een aantal uitvoeringsbepalingen ontstaan, waarvan de kerken met elkaar hebben afgesproken ze te zullen naleven (art. 35 vgl. art. 31 lid 2). Ook hier weer – méér in details dan bij de basale bepalingen van de kerkorde – brengt dat een uniformering met zich mee. Niet dat de dingen van Godswege alleen maar zó mogen gebeuren als in de regeling is vastgelegd. Maar de kerken hebben aldus besloten omdat het naar hun inzicht op dat moment de ‘beste keus’ was. Zij die een andere keus gemaakt hadden willen zien, leggen zich bij de gezamenlijk gemaakte keuze neer en conformeren zich daaraan.
Altijd blijft ook hier – eerder nog dan bij de kerkorde – de mogelijkheid tot wijziging. Een voorstel daartoe kan worden ingediend als ‘men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is’ (art. 33 lid 2).
4. In het licht van met name het onder 1 gezegde dienen de kerken zich dus te wachten voor kerkordelijke en generaal-synodale bindingen die de opbouw van de kerk zouden frustreren of aan de christelijke vrijheid tekort doen. Van elke afspraak moet de positieve betekenis kunnen worden aangetoond. Kerkorde-afspraken moeten ook liefst met algemene stemmen worden aangenomen. Laat het steeds een apart aandachtspunt zijn, of gezamenlijk bindende regelgeving nodig en goed is. Zijn er ondergeschikte zaken waarin met meerderheid van stemmen wordt beslist, dan mag men van de minderheid verwachten dat ze zich fair opstelt en juist vanwege het

‘middelmatige’ van de betreffende zaken zich conformeert en niet naderhand steeds de aangenomen regels overtreedt. Terwijl aan de andere kant de kerken ook terughoudend moeten zijn in het binden van elkaar in middelmatige zaken.

5. De mate waarin tot uniformiteit kan worden besloten en de kerken die uniformiteit na onderling overleg bij meerderheid van stemmen in enige zaak aan elkaar kunnen opleggen, is in het gereformeerde kerkrecht beperkt. Als kerken zich in een regionaal of nationaal verband aaneensluiten, krijgen ze daarmee nog niet het recht om in die kring aan elkaar allerlei bepalingen bindend op te leggen. Art. 30 KO geeft aan, dat alleen die zaken op de agenda van meerdere vergaderingen kunnen komen waarvan de kerken eerst gezamenlijk hebben afgesproken dat men ze op bovenplaatselijk niveau wil tillen. De kerken dienen telkens zorgvuldig zich af te vragen: waarom is het nodig en welk doel dient het wanneer we voor dit of dat onderwerp gezamenlijk bindende afspraken maken?
6. De laatste zin van art. 47 KO brengt onder woorden, dat uniformiteit niet in alle punten van kerkorde en kerkelijke praktijk even belangrijk is. Daar staat: ‘Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden’. Er mag dus in zulke zaken een weging plaatsvinden en die weging zal altijd ook door de eeuwen heen nog verschillend kunnen uitvallen. Het is in de lijn van bijv. Calvijn om daarbij altijd goed rekening te houden met ‘plaatsen’ en ‘tijden’. Men had ook al in de 16e eeuw het besef, dat voor zaken van kerkinrichting en kerkrecht de context waarin de kerk leeft, mee van invloed mag zijn op de regelgeving. In onze eigen traditie ontbreekt dat besef wel eens te veel. Er is een neiging om eigen kerkrecht en kerkelijke praktijk als ‘de beste keus’ in alle culturen te beschouwen. Ons eigen art. 47 kan ons dan de weg wijzen⁴. En dat niet alleen voor het omgaan met buitenlandse kerken, maar ook voor cultuurverschillen tussen onze eigen gemeenten in Nederland. Ook daar geldt, dat we ervoor moeten oppassen om – wanneer de gehoorzaamheid aan God niet in geding is – elkaar niet te veroordelen en via een meerderheidsbeslissing elkaar klem te zetten.
7. In het voorafgaande gebruikten we de term ‘uniformiteit’. Voordat we verder gaan is het goed om te zeggen, dat dit maar een beperkt bruikbaar begrip is. Het roept het beeld van een veel massievere eenvormigheid op dan past bij de werkelijkheid van het kerkelijk leven. Het is nuttig om ons eens in te denken, hoe in onze kerken de verhouding is tussen uniformiteit en verscheidenheid, welke zaken generaal zijn voorgeschreven en welke zaken door de plaatselijke gemeenten vrij kunnen worden ingevuld. Soms wordt wel een sfeer opgeroepen alsof door synodale besluitvorming de plaatselijke kerk aan allerlei banden wordt gelegd. Intussen vormt de uniforme regelgeving echter niet meer dan een stelsel ‘geleidingen’ met behulp waarvan het echte leven van de kerk wordt gestructureerd en georganiseerd. Aan dat leven geven de plaatselijke gemeenten zelf invulling, in alle variatie. Zij kiezen zelf hun ambtsdragers, beslissen zelf over de toelating van concrete mensen tot het avondmaal, geven zelf inhoud aan prediking, catechese, pastoraat en diaconaat. Er worden ook niet in alle kerken ’s zondags dezelfde liederen gezongen, er wordt niet overal over dezelfde tekst gepreekt, enzovoorts. Het is van belang om hier perspectief-vertekening te voorkomen. Er is wel door de kerken gezamenlijk een aantal piketpaaltjes geslagen, maar verder is de handelingsvrijheid van de kerken in de toepassing van kerkorde en kerkrecht groot.
8. Meer concreet laat zich nu de vraag stellen, welke motieven en criteria er zijn om te bepalen, in welke zaken er in de kerken uniformiteit moet zijn. Alles hoeft in alle kerken niet volgens dezelfde regels te verlopen. De uniformiteit moet er een zijn in hoofdzaken. Maar wat zijn daar-

---

⁴ Overigens zit er aan de uitdrukking ‘niet veroordelen’ nog wel een risico. Het kan lijken alsof de buitenlandse kerken op die bepaalde punten per definitie een slechter kerkrecht of praktijk hebben dan de Nederlandse kerken. Maar dat wij ze dan maar niet moeten veroordelen. Dat zou een hoogmoedige gedachte zijn! Het is zaak om hier van art. 47 een gezonde uitleg te geven, d.w.z. een uitleg die niet eenzijdig uitgaat van het Nederlandse gelijk.

voor dan de criteria? Waarom wel één lijn in bijv. het stemrecht van vrouwen en de afbakening van de te zingen gezangen, en niet in de bestuurlijke structuren in de plaatselijke kerk of in de invulling van de catechese? In de hier volgende punten noemen we enkele relevante gezichtspunten.

9. Het is o.i. nuttig om in grote lijnen te onderscheiden tussen noodzakelijke uniformiteit en aanbevelenswaardige uniformiteit. Noodzakelijke uniformiteit is er ten aanzien van die dingen waarin de kerken geen vrije keus hebben, maar op basis van bijv. een goddelijk voorschrift tot gelijkheid van handelen en vormgeven verplicht zijn, ook al zouden ze daar geen kerkordelijke of synodale afspraak over hebben gemaakt. Aanbevelenswaardige uniformiteit kan er zijn in die zaken, waarin het wenselijk en goed is om overal op dezelfde manier aan het kerk zijn gestalte te geven, zonder dat het een verplichting van Godswege is. Wanneer de kerken in gezamenlijk overleg uniformiteit op zo'n punt beter vinden dan het vrijlaten van de kerken, maken ze daarover een rechtsgeldige onderlinge afspraak. Maar ze moeten aan zo'n uniformerende bepaling niet hetzelfde soortelijk gewicht geven als aan wat op grond van Gods Woord geboden is. En als het alleen om wenselijke uniformiteit gaat, moeten zij zich ervoor wachten om elkaar aan méér te binden dan nodig is.
10. Waar bepalingen rechtstreeks op de Schrift zijn gebaseerd, dient er dus uniformiteit te zijn, niet omdat de kerkorde of een synode het zegt, maar omdat alle kerken gebonden zijn aan het Woord van God. 'Rechtstreeks' betekent, dat iets doen of iets laten etc. een voorschrift van de Here is. Hierbij dienen echter wel verschillende niveaus van gebaseerd zijn op de Schrift te worden onderscheiden. Dat wordt in kerkelijke teksten niet altijd duidelijk. Een besluit van een synode kan bijv. wel in de gronden een aantal verwijzingen naar de Schrift bevatten, zonder dat het om directe prescriptieve aanwijzingen van de Here gaat. Als het gaat om de vraag, of er ambtsdragers moeten zijn in de kerk, of de doop voor de kinderen van de gelovigen is bestemd, of er gewaakt moet worden tegen dwaalleer, of er kerkelijke tucht moet worden geoefend e.d., – daarin is Gods Woord duidelijk en er dient op basis daarvan uniformiteit ofwel een op gelijke wijze handelen te zijn. Maar in allerlei andere gevallen worden er in commentaren bij de kerkorde wel verwijzingen naar Schriftplaatsen gegeven, maar hebben die plaatsen zo'n directe prescriptieve betekenis niet. Dan zijn het meer oriëntatiepunten, bakens die aangeven in welke geest of richting en binnen welke grenzen de kerk moet handelen.
11. Een belangrijk motief voor het nastreven van uniformiteit is: het bewaren en bewaken van eenheid en zuiverheid in de leer. Het is van belang, dat de kerken in haar regelgeving afspraken maken die de eenheid en zuiverheid bevorderen op terreinen en in activiteiten die direct te maken hebben met de confessionele identiteit van de kerken. Te denken is hier bijv. aan de bepalingen over ondertekening van de confessie, de toelating van predikanten, het bedienen van de doop, de criteria voor toelating tot het avondmaal, de criteria voor het goedkeuren van gezangen of die voor de oefening van de tucht. Er blijft veel vrijheid en verscheidenheid in de toepassing, in de praktijk van bijv. verkondiging, onderricht en liturgie. Maar er zijn nadrukkelijke richtlijnen waaraan men zich moet houden.
12. Een ander criterium is, dat uniformiteit nodig kan zijn terwille van de rechtsgelijkheid. Wanneer bijv. alle classes hun eigen examen-eisen voor kandidaten zouden hanteren, zou dat tot ongelijkheid onder aanstaande predikanten leiden die onprettig aandoet. Of wanneer de kerken geen vuistregels hadden voor het beoordelen van situaties van echtscheiding, zou er veel eerder ongelijke behandeling van analoge gevallen plaatsvinden. Bij de uniforme regelgeving gaat het dan dus om bepalingen die enkele belangrijke waarborgen voor rechtsgelijkheid willen geven. Evengoed blijft er nog genoeg variatie, doordat het verschillende mensen en colleges zijn die binnen de gegeven regels aan de zaken uitvoering geven.

13. De kerken kunnen verder ook kiezen voor uniformiteit die voortkomt uit de beslissing om bepaalde activiteiten samen te ontwikkelen ter wille van de kwaliteit van het werk of omdat afzonderlijke kerken eenvoudig niet in staat zijn zulk werk ter hand te nemen. Voorbeelden hiervan zijn: het creëren van één opleiding van predikanten voor alle kerken, het gezamenlijk werken aan een kerkboek. Van zulke ‘projecten’ gaat een uniformerende werking uit. Daarbij is het wel nodig om steeds goed na te gaan, welke uniformering men op het desbetreffende terrein wenst en verwacht. Wordt er bijvoorbeeld gezamenlijk een gezangenbundel aanvaard, dan betekent dat niet dat ook overal uit die bundel verplicht gezongen moet worden. De kerken zorgen gezamenlijk voor de mogelijkheid van het zingen van gezangen. Ze beperken ook – uit het oogpunt met name van bijbels-confessioneel gehalte – de lijst van wat er gezongen mag worden. Maar ze leggen die aangenomen gezangen daarmee nog niet aan elkaar op. Het is een bundel die ten gebuike aan de kerken wordt aangeboden. Faciliteren is iets anders dan dwingend opleggen. Zo geldt ook voor de opleiding, dat iemand wel predikant kan worden terwijl hij toch niet aan de eigen theologische universiteit heeft gestudeerd, zij het dat daarvoor enkele aanvullende voorwaarden gelden.
14. Van weer wat andere aard is de uniformiteit waarvoor de kerken kiezen ter wille van hun gezamenlijke presentatie naar buiten. In dingen waarin de kerken zich publiek naar buiten toe manifesteren – zoals in de kerkdiensten – kan het de gemeenschap intern en de herkenbaarheid extern dienen als ze dezelfde bijbelvertaling(en) gebruiken en dezelfde psalmen, gezangen en formulieren gebruiken. Het kan door sommige kerkleden en door een deel van de gasten als positief worden ervaren wanneer ze, waar ze in Nederland ook in de kerkbank schuiven – gemakkelijk kunnen meezingen en meeluisteren in de taal en toon van ‘thuis’. Tegelijk is dat in onze tijd ook betrekkelijk. Velen ervaren juist afwisseling als verrijkend. Goede afweging is hier per situatie van regelgeving nodig.
15. Een reden tot uniformering kan er ook liggen in de wens om niet op plaatselijke niveau alle zaken te hoeven uitmaken, discussies te hoeven voeren en knopen te hoeven doorhakken. In zulke gevallen dient de uniformiteit de eenheid en vrede in de plaatselijke kerk. Men moet zich eens voorstellen wat een enorme hoeveelheid kerkelijke energie het zou kosten om in iedere kerk afzonderlijk het gesprek te moeten voeren over liturgie en gezangen of over de juiste regelgeving voor het lidmaatschap van studenten of over de goede procedure voor de losmaking van een predikant.⁵
16. De gebieden waarop en de mate waarin men voor uniformering kiest, hoeven niet voor alle tijden dezelfde te zijn. In een tijd als de onze waarin overal in de samenleving een grote mate van differentiatie en variatie bestaat, ligt het anders dan 50 jaar geleden toen dat veel minder het geval was en men anders tegen uniformiteit en bovenplaatselijke bindingen aankeek. Zoals veel kerkelijke vormen en structuren context-bepaald zijn, zo is dat ook met het fenomeen ‘uniformiteit’. De kerken hoeven zich dan vandaag niet vast te klampen aan de eenvormigheid die er destijds was.
17. Het in punt 16 genoemde betekent dat men niet met argwaan naar zusterkerken hoeft te kijken waar zich een grotere variatie ontwikkelt in de invulling van de erediensten. Het is ook verkeerd om elkaar dan overal aan de tot nu toe bestaande praktijk te willen binden. Dat zou van wantrouwen tegen zulke kerken getuigen. Maar al te gauw kan er in de roep om uniformiteit, uniforme orden van dienst, uniforme gezangenpraktijk, uitgebreide synodale regelgeving enz. iets wantrouwigs en onkatholiek komen, waarbij we anderen maar al te graag binden aan ónze inzichten. De apostel Paulus zou zeggen: ‘Is het Woord soms bij u begonnen? Heeft het soms u

⁵ De zaken moeten gezamenlijk dan wel op zodanige wijze behartigd worden, dat niet alle onderwerpen in extenso toch weer op het bordje van de plaatselijke kerken komen. Op dit moment zijn liturgie en kerklied in veel kerken juist wel grote energievreters!

alleen bereikt?' (1 Kor. 14:36) Waar men de Here God van harte liefheeft, zich aan Hem en aan elkaar in toewijding gééft en bij zijn Woord leeft, mogen we vertrouwen dat anderen de weg met Hem net zo goed gaan als wij. En hoeven we elkaar niet voortdurend de maat te nemen inzake de vormgeving van het kerkelijk leven.

18. We hoeven ook niet te denken, dat Gods Woord alleen kracht heeft in traditionele vormen, alsof het geen kracht heeft in de moderne context, om bij veel minder 'beschermende' regels toch te doen wat Hem behaagt. Laten we ons liever verheugen dat het mogelijk blijkt om in een nieuwe context op een levende manier gemeente te zijn, een gemeente die nieuwe wegen, nieuwe woorden, nieuwe vormen vindt om het aloude geloof te beleven. Aanvaarden we dat niet, dan moeten we het gesprek met elkaar aangaan, niet over bijv. de liturgische vormen, maar over de geloofsmatige identiteit van zusterkerken. Want dan liggen de verschillen op een ander niveau dan dat van afspraken over liturgie.
19. Gereformeerde kerken mogen weet hebben van noodzakelijke en nuttige of wenselijke uniformiteit. Maar het zou ongezonder zijn als ze daarnaast ook niet wisten te spreken van prachtige, positieve, God-verheerlijkende verscheidenheid. Zolang er onder de apostelen een Petrus, een Thomas, een Johannes, een Paulus, een Jakobus waren, die blijkens de Schriften heel divers waren in hun wijze van geloven en die zelfs in hun brieven accenten konden zetten die elkaar haast lijken te beconcurreren (denk aan Paulus tegenover Jakobus), past het ons niet om te doen alsof er maar één wettige wijze en vorm van geloven en gereformeerd kerk zijn is, nl. die van de kerkenraad in plaats A of van de bezwaarde broeders in B of van de progressieve liturgiecommissie in C.
Kerkbreed past hier in onze kerken momenteel wel wat meer bescheidenheid. Dieper nog: er past ons méér oog voor de bijbelse boodschap van 1 Kor. 12 en andere plaatsen, dat wij in de kerk elk met onze eigen benadering elkaar mogen aanvullen en verrijken en tot bloei brengen in plaats van elkaar te bestrijden en te beconcurreren.
20. Het voorgaande overziende kunnen we samenvattend zeggen: de kerken hebben op diverse terreinen en punten goede redenen om via regelgeving een stukje uniformiteit te creëren. Zulke uniformiteit moeten we echter wel altijd kunnen bevragen op de motieven, de criteria, de argumenten die erachter liggen. Algemene argumenten als 'terwille van de goede orde' snijden geen hout, als ze niet geëxpliciteerd kunnen worden. Naast uniformiteit moet er ook een plaats worden gegeven aan goede verscheidenheid.

6. Verdeling van bevoegdheden

Kunnen de kerken in de komende jaren uit de voeten met de bestaande bepalingen in art. 65 en 67 KO? In de bezinning daarop moet het vervolgens o.i. gaan over de verdeling van bevoegdheden tussen de gezamenlijke kerken (in generale synode bijeen) enerzijds en de plaatselijke kerken met haar kerkenraden anderzijds. Is die verdeling juist zoals ze nu is? Worden de plaatselijke kerken te veel en te strak gebonden? Zouden ze meer vrijheid moeten krijgen? We maken daarover een paar opmerkingen.

1. De synode van Ommen 1993 (Acta art. 46) heeft een studiedeputaatschap erediens ingesteld dat de grondslagen heeft gelegd voor de uitbreiding van liturgische mogelijkheden en van de gezangenbundel die sindsdien op gang gekomen is. Daaraan ging een uitvoerige discussie in de synode vooraf. De meerderheid van de voorbereidende synodecommissie was weliswaar van mening dat liturgie is aan te merken als een zaak die de kerken gemeenschappelijk aangaat. Maar ze vond ook dat de bestaande liturgische bezinning binnen de kerken zich eerst nog verder moest uitkristalliseren en dat de vruchten daarvan dan in een latere fase in de kerkelijke weg aan de orde moesten worden gesteld. Dus geen studiedeputaatschap. Anders bestond het gevaar dat er van alles losgehaald werd waar de kerken niet om gevraagd hadden.
De minderheid van de commissie meende dat er al veel liturgische bezinning was en dat de kerken niet achter de ontwikkelingen moesten aanlopen. 'Het is van belang dat de synode signa-

len uit de kerken oppakt en ermee aan het werk gaat. Dan blijven de ontwikkelingen ook beheersbaar.’ Om goed aan te sluiten bij wat al bereikt was, zou eerst een inventarisatie nodig zijn. Een inventarisatie niet alleen van wat op kerkenraadsniveau gebeurde, maar ook van wat onder kerkleden, onder meer onder de jongeren leefde.

Hier stonden twee strategieën tegenover elkaar. De ene optie was die van een synode die een afwachtende houding aanneemt en alleen beoordeelt wat in de kerkelijke weg haar wordt voorged. De andere was die van een synode die signalen uit de kerken snel oppakt en er deputaten mee aan het werk zet. Tot een diepere discussie over een goede verdeling van taken en bevoegdheden kwam het nog niet.

2. De door de synode van 1993 bedoelde inventarisatie werd door de deputaten gerealiseerd. In hun rapport uit 1995 deden ze er verslag van. Daaruit blijkt (blz. 15), dat er enerzijds een behoorlijk aantal gemeenten is dat geen behoefte heeft aan verbeteringen op liturgisch gebied, maar anderzijds ook een aanzienlijk aantal dat wel vraagt om verbetering en verrijking. De deputaten trekken daaruit de volgende conclusie: ‘Het bovenstaande rechtvaardigt een synodeuitspraak die de wenselijkheid van dergelijke verbeteringen en verrijkingen erkent. Zo’n uitspraak moet echter wel op een verantwoorde manier tot stand komen: gevoed uit Gods Woord en in aansluiting bij de geschiedenis van de kerk.’
In deze conclusie wordt een niet onbelangrijke wissel genomen. Hier lijken de wensen die leven in een *deel* van de kerken, als uitgangspunt te worden genomen voor een besluitvorming op liturgisch gebied voor *alle* kerken. Daarbij blijft onhelder, hoe de aangegeven tweedeling in de kerken moet worden verdisconteerd: moeten straks alle kerken de genoemde verbetering en verrijking aanvaarden, hoewel ze er zelf niet om gevraagd hebben?
3. De synode van Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 63) heeft zich voorzover bekend over de in het vorige punt gesignaleerde problematiek niet expliciet bezonnen. Wel deed ze over de bevoegdheden in de verhouding van landelijk en plaatselijk inzake de liturgie een uitspraak als volgt: ‘dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen’. Als grond daarbij werd het volgende geformuleerd: “inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het ‘amen’, van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz..”
Deze uitspraak bevredigt niet. Hoezeer het ook waar is, dat de plaatselijke kerken nog allerlei vormen zelf vrij kunnen invullen, de orden van dienst en diverse synodebesluiten worden hier nog eens uitdrukkelijk tot de kaders gerekend waaraan de kerken zich dienen te houden. Als slotsom van de bespreking staat in de Acta (art. 63) ook vermeld, dat met de besluiten van Berkel ‘door de generale synode een kader is geschapen voor de liturgische bezinning binnen de plaatselijke kerken’. De verdeling van bevoegdheden waarvoor feitelijk daarmee gekozen is, wordt niet beargumenteerd.
4. De kerken zijn er tot nu toe niet in geslaagd om voor de formulering van de tweede zin van art. 65 KO een aanvaardbaar alternatief te vinden. Een poging daartoe werd ondernomen door de synode van 1996, die aan de kerken de volgende tekst ter toetsing voorlegde: ‘De kerken zullen gebruik maken van de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd.’
Naar aanleiding van reacties uit de kerken, verzameld en becommentarieerd door deputaten eredienst, besloot de synode van 1999 de tekst niet te wijzigen. Via de gronden bij dit besluit gaf zij indirect wel enige aanwijzingen voor de toepassing van art. 65, nl. als volgt: “1. (...) dat artikel 65 KO de kerken niet in een keurslijf wil dringen, maar dat de kerken verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de erediensten met inachtneming van de door de synode goedgekeurde orden van dienst; 2. binnen dat kader kan een kerkenraad in zijn verantwoordelijkheid

aanvulling of variatie toestaan, als daar goede redenen voor zijn. Uiteraard mogen dergelijke aanvullingen en aanpassingen het grondpatroon van de gereformeerde eredienst, zoals neergelegd in de aangenomen orden van dienst, geen geweld aandoen.”

Van deze uitspraak geldt hetzelfde als wat onder ‘Hantering van de kerkorde’ sub 3 over het geven van nadere interpretaties is gezegd. Bovendien is er toch nog weer uitdrukkelijk mee vastgelegd, dat het ontwikkelen en vrijgeven van orden van dienst de bevoegdheid is van de generale synode. De generale besluitvorming moet op dit gebied aan plaatselijke toepassing altijd voorafgaan. Zou er bijvoorbeeld een plaatselijke kerk zijn, waar men de ordinarium-structuur af en toe in een kerkdienst wilde gebruiken, dan zou dat bij deze benadering in onze kerken verboden zijn.

5. De vraag naar de bevoegdheden wordt o.i. bij art. 65 KO voornamelijk opgeroepen door het feit dat een orde van dienst een zeer precies document is. Strikte binding aan een paar hoofdlijnen voor de eredienst zou geen probleem zijn. Maar een orde van dienst is meer. Die geeft niet een globaal patroon aan of enkele basale bestanddelen (zoals in een eerder concept voor art. 65 in het deputatenrapport-1974), maar legt van stap tot stap de gang van de kerkdienst vast, zodat de ruimte voor andere invulling en variatie in de praktijk heel beperkt is. Bovendien lagen aan de opstelling en aanvaarding van de orden van dienst hele principiële betogen ten grondslag over hoe de eredienst behoort te worden ingericht. Dat versterkte het normatief karakter ervan. De onder ons toegenomen verscheidenheid van opvattingen heeft er vervolgens voor gezorgd, dat sommige gemeenteleden zich aan de orden van dienst en aan art. 65 KO gingen vastklemmen om in eigen gemeente verzet te bieden tegen wat zij als liturgisch experiment of gebrek aan goede orde ervoeren. Daar ging ook nog de vraag bij spelen, of de orden van dienst limitatief waren, d.w.z. of alles verboden was wat daarin niet werd genoemd, zoals bijv. het optreden van een kerkkoor of een groep kinderen, of het ruimte geven aan een geloofsgetuigenis van een pas bekeerde christen. Al met al hebben de orden van dienst zo een ongewenst nadrukkelijke betekenis gekregen, of men dat nu wil of niet.
6. Bij art. 67 KO liggen de zaken wat anders. De formulering beperkt de mogelijkheid van het zingen van gezangen tot diegene die door de synode zijn goedgekeurd. Tegen de achtergrond van het verzet en de gevoeligheden die er ten aanzien van gezangen in de gereformeerde kerken vanouds zijn geweest, tendeerde de bepaling tot voor kort in de richting van ‘geen gezangen, tenzij ...’. Gezien de stringente tekst van art. 67, en dat in combinatie met een zeer afgepaste en zwaar gecontroleerde lijst van gezangen, had het artikel vooral het karakter van een ‘waakhondbepaling’. We moeten ons realiseren dat door de besluiten van de synodes van 1996 en 1999 in feite een koers is ingezet die getuigt van een wat andere taxatie van gezangen dan die in art. 67 KO stem kreeg. Men ging spreken van een ‘royale bundel’ die er zou moeten komen. Dat maakt voor voorstanders van de gezangen het leggen van de bevoegdheid bij de generale synode wel gemakkelijker. De laatste jaren wilde men in een (kleiner) deel van de kerken echter toch niet wachten met het gebruiken van sommige liederen in de plaatselijke kerk totdat op generaal niveau de toetsing en besluitvorming voltooid zou zijn. De synode van Leusden 1999 kwam daaraan gedeeltelijk tegemoet door te gaan werken met een lijst van liederen die vrijgegeven zouden zijn voor gebruik al voordat het uiteindelijke liedboek zou zijn voltooid en verschenen. Veel kerken gaan zonder moeite akkoord met de synodale bevoegdheid in dezen. Toch blijft bij een aantal kerken en kerkleden de vraag nog wel leven, of er werkelijk geen gezang gezongen zou mogen worden, dat niet door de generale synode vooraf is goedgekeurd.
7. Deputaten en synodes kunnen in rapporten en in gronden bij een besluit wel wat relativerende kanttekeningen maken en daarmee iets meer ruimte bieden voor liederen in bijv. bijzondere kerkdiensten. Maar het is weinig overtuigend dat in een bijzondere dienst (op een tweede feestdag of in een aangepaste kerkdienst met verstandelijk gehandicapten) ineens ruimere normen zouden gelden dan in een gewone dienst. Het omgekeerde laat zich net zo goed verdedigen: dat

minder zuivere teksten en ‘oppervlakkige’ melodieën voor ervaren en goed toegeruste kerkleden minder gevaarlijk zijn dan voor gasten; en dat men juist aan gasten geen verkeerde indruk moet geven van de voor onze kerken kenmerkende spiritualiteit. Dan zou men voor diensten waar men gasten van buiten verwacht, de grenzen juist *niet* ruimer moeten trekken dan voor gewone diensten. O.i. is het daarom beter om de voorraad van te zingen liederen zodanig te selecteren dat er ook voor diensten met bijzondere gasten voldoende keus is. Dat voorkomt een moeilijk uit te leggen dubbelheid.

8. Als de kerken in generale synode elkaar binden aan voorschriften voor de eredienst, dan dient de besluitvorming daarover gebaseerd te zijn op een expliciete bezinning ten aanzien van de vooronderstellingen en criteria waarop die binding rust. Je moet aan de kerken en de kerkleden kunnen uitleggen, welk doel en welke geestelijke of praktische belangen er met zulke binding gediend zijn. Met andere woorden, je moet het met argumenten inhoudelijk kunnen maken. Dat geldt van de binding zelf en de aspecten en handelingen waar ze betrekking op heeft, maar het geldt ook van het niveau waarop tot die binding besloten wordt en de instantie die daartoe bevoegd wordt verklaard. Concreet, het moet dus beargumenteerd kunnen worden, dat er een bindende orde van dienst moet zijn en dat de instantie die die orde vaststelt, de generale synode is, en dat er dus voor alle gereformeerde kerken in Nederland gelijke orden van dienst moeten gelden. En die argumentatie moet voor alle kerken een goede overtuigingskracht hebben.
9. Een van de aspecten die een synode daarbij moet wegen is: het in de kerken bestaande spectrum aan opvattingen en behoeften. Dat spectrum moet altijd goed in beeld zijn, om te voorkomen dat een synode besluiten neemt die qua bandbreedte smaller zijn dan wat in de kerkenraden aan overtuigingen aanwezig is. Uiteraard tenzij men die overtuigingen als verkeerd moet afwijzen. De zusterkerken – in synode bijeen – nemen elkaars opvattingen serieus en houden er rekening mee, ook als ze zelf een andere mening zijn toegedaan. In dit soort zaken wordt wel bij meerderheid van stemmen beslist, maar dan zo, dat die meerderheid uitdrukkelijk niet eigen voorkeuren bindend maakt, maar voor andere voorkeuren ruimte biedt. Met andere woorden, de variatie krijgt dan niet een plaats als *afwijking* van de regels, maar *binnen* de regels. Het is duidelijk dat hier voor een synode een valkuil ligt. De discussies hebben immers bijna altijd als invalshoek: ‘wat vinden wij goed en het meest verantwoord?’ en niet ‘waarvoor willen we ruimte bieden in de kerken?’ Bij een benadering die meer met verscheidenheid rekening houdt, is de vóórvraag beslissend: wat is de katholieke bandbreedte van de kerk en wat is dus ook de diversiteit die in de kerken wettig mag bestaan? Wanneer eenmaal die ruimte is getekend, kunnen de verdere discussies meer ontspannen gevoerd worden. Een voorbeeld: als in sommige kerken de wens leeft om diverse liederen uit de opwekkings-traditie te kunnen zingen, dan kan een synode een aantal van die liederen goedkeuren voor gebruik, ook al zou de meerderheid van de synodeleden zelf gereserveerd tegenover zulke liederen staan. Blijken hier echter ingrijpende verschillen van bijbels-confessioneel gehalte, dan moeten die verschillen niet worden ‘uitgevochten’ op het punt van het liedboek, maar moet er een open gesprek plaats vinden in de sfeer van herstel van de eenheid in geloof en belijden. En dan moeten ook dáár allereerst de beslissingen vallen. Er kan een moment komen dat het beter is om daarvoor zelfs een liturgie- en/of gezangen-project in de ijskast te zetten.
10. Bij het toedelen van bevoegdheden moet er oog zijn voor de rol die het verwachte resultaat bij de beslissingen daarover speelt. Iedereen die bevoegdheden moet toewijzen, maakt voor zichzelf een inschatting van wat het aan concrete resultaten gaat opleveren. Als een ‘progressieve’ kerkenraad merkt, dat synodes een conservatieve koers varen inzake liturgie, zullen ze de bevoegdheden van een synode heel anders waarderen dan wanneer synodes juist veel ruimte voor vernieuwing creëren. In het laatste geval zullen ze het bijv. prettig vinden om tegenover eventuele bezwaarden in eigen gemeente de ruggensteun van een synode te hebben. Terwijl ze in het eerste geval de neiging zullen hebben om de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk te benadrukken. Dat moet ons temeer stimuleren om de discussies niet over de bevoegdheden,

maar over de inhoudelijke materie te voeren. Alleen zo kan er een wederzijds vertrouwen groeien, dat de zaak van bijv. liturgie en gezangen veilig is zowel bij een generale synode als bij plaatselijke kerken. En onderling vertrouwen is basaal voor alle kerkverbandelijk samenleven. Zonder vertrouwen kom je altijd terecht in een sfeer van krampachtig beheersingsdenken enerzijds en krampachtig vrijheid claimen anderzijds.

11. In de verdeling van bevoegdheden tussen plaatselijke kerk en landelijk kerkverband moet rekening worden gehouden met de stand van zaken en de beleving van de dingen in de plaatselijke gemeente. Wanneer er bijv. in de gemeenten een behoorlijke kennis van zaken op het gebied van de liturgie is, als liturgische vernieuwing zich her en der in redelijke harmonie aan het ontwikkelen is en men zich allerlei liederen buiten het eigen kerkboek al heeft eigen gemaakt, vormt generaal-synodale besluitvorming daarvan een natuurlijk sluitstuk. Dan zal daar ook niet zo snel verzet tegen ontstaan. Maar als er op dit gebied in de plaatselijke kerken nog maar weinig aandacht en beweging was, dan zal generale besluitvorming veel eerder als opgedrongen worden ervaren, als symptoom van een top-down-cultuur. En dat nog des te meer als sommigen in die vernieuwingen ongereformeerde elementen ontdekken en anderen bijv. graag een ander soort liederen of een veel ‘laagkerkelijker’ omgaan met een orde van dienst zouden willen. Met andere woorden, het is nodig om bij de afbakening van bevoegdheden te beschikken over goede kennis en de stand van zaken in de gemeenten te verdisconteren. Er is o.i. in de voorbije jaren onvoldoende aansluiting geweest tussen wat er ontwikkeld was in de plaatselijke kerken en de besluitvorming ter generale synode. Zo hoort men regelmatig de klacht dat er sinds 1996 te veel energie gestoken wordt in discussies over de schriftuurlijkheid van diverse gezangen uit het Liedboek, waar de gemeente helemaal niet op zat te wachten. En dat er orden van dienst worden bediscussieerd die al evenmin uit de ontwikkelingen in plaatselijke kerken zijn opgekomen. Dat motiveert niet om veel bevoegdheid op liturgie-gebied aan de synode toe te kennen. Daar komt nog iets bij. Het is aan de kerkmensen soms moeilijk uit te leggen, dat liederen die men in de huizen, de scholen, de catechisaties en de bijbelkringen al lang met veel stichting zingt, eerst nog door een jaren durend proces van landelijke selectie en toetsing heen moeten voordat men ze – waar dan ook in ons kerkverband – in de kerkdiensten mag zingen. Daar zit een dubbelheid in, die vragen oproept bij mensen die zijn opgevoed met bijv. grote waardering voor de ‘eredienst’-elementen in gezin en school. En die ook niet licht te rijmen is met de gedachte dat het leven één is: overal liturgie voor onze God, en niet alleen maar in sacrale rituelen op zondag. Bovendien is het voor velen de vraag, waarom een kerkenraad, waaraan toch de permanente geestelijke leiding van de gemeente en het toezicht op alle leer en leven is toevertrouwd, niet in staat zou zijn om te beoordelen welke liederen verantwoord in de gemeente gezongen kunnen worden. Zeker als het daarbij niet zou gaan om liederen waarvan men pretendeert dat ze in het kerkboek horen, maar die bijv. spontaan voor een bepaalde gebeurtenis in de eigen gemeente gemaakt zijn. Dergelijke signalen maken het te meer nodig om nog eens goed naar de verdeling van bevoegdheden tussen ‘plaatselijk’ en ‘landelijk’ te kijken.
12. Bij de verdeling van bevoegdheden moet er verder congruentie zijn: in zaken van hetzelfde soortelijk gewicht moet de werkwijze ook ongeveer dezelfde zijn. Wat dat betreft is er o.i. op dit moment wel een probleem. De generaal-synodale besluitvorming loopt in een aantal onderdelen ver vooruit op de liturgische ontwikkeling in de meeste plaatselijke kerken en sluit voor een groot deel niet aan op kennis die in de plaatselijke kerken aanwezig is en op wensen die op het grondvlak leven. Vanouds hebben de synodes altijd een ‘volgende’ positie gehad ten opzichte van de ontwikkelingen in de kerken. Dat geldt nog steeds ten aanzien van de meeste kerkelijke thema’s. Visies op prediking, catechese, pastoraat, diaconaat, gemeenteopbouw enz. worden niet door deputaten en synodes ontwikkeld en vervolgens de kerken ‘ingepompt’ in voorlichtings- en begeleidings-trajecten. De plaatselijke kerken vormen zulke visie zelf, met gebruikmaking van publicaties uit

eigen en andere kring. En ze doen dat ook niet op alle terreinen en in alle wenselijke diepgang. Aan veel diepere bezinning en visie-vorming komen ze zelfs niet toe. Die worden dan niet van synodewege in gezamenlijkheid aangestuurd. Alle kerken zijn vrij om hun eigen prioriteiten te kiezen. De generale synode komt er op de genoemde terreinen alleen aan te pas, als de kerken voor hun plaatselijke werk gezamenlijke ondersteuning en facilitering willen regelen (een steunpunt voor diaconaat of pastoraat bijvoorbeeld) of als er ergens een uitspraak in appèl nodig is.

Het is opvallend, dat de kerken sinds 1993 langzamerhand op het terrein van de liturgie een wat andere aanpak hebben ontwikkeld, zonder de hierboven beschreven discrepantie goed te bespreken. Via generaal-synodale besluitvorming zijn er op dit terrein deskundige mensen aan het werk gezet die geweldig veel te waarderen werk hebben verzet. Vervolgens riep en roept hun werk generale besluitvorming op. Die is in eerste instantie faciliterend bedoeld: nieuwe orden van dienst en formulieren worden voor gebruik vrijgegeven. Maar er komen ook meer sturende en aan-het-werk-zettende elementen in de rapportage en besluitvorming mee. En er worden discussies in gang gezet over onderwerpen als een ordinarium-liturgie (tot hiertoe in de kerken nauwelijks zelfs bekend) en over de invulling van de tweede kerkdienst (een item dat vanuit enkele kerken vrij snel via het generale circuit ineens op alle kerkenraadsagenda's wordt gezet).

Als gevolg daarvan rijst de vraag: moet het deze kant uit? Willen de kerken zo specifiek aan het werk gezet worden met liturgie? Moet dit prioriteit krijgen? Wat levert het op aan verrijking van het geloof? In welke verhouding staat het tot andere thema's op de kerkelijke agenda, zoals missionair kerk zijn, jongerenwerk, verdieping van het pastoraat e.a.? Welke menskracht hebben we hiervoor? En als het om bevoegdheden gaat: moeten liturgische vernieuwing en uitbreiding van het liedboek vanuit een landelijk circuit in de plaatselijke kerken met een zekere nadruk worden geïmporteerd? In gemeenteopbouw-literatuur heet zoets: 'belerende gemeente' in plaats van 'lerende gemeente', 'georganiseerde reis' in plaats van 'gezamenlijke trektocht' (J. Hendriks).⁶ Expertise is zeker nodig, maar die dreigt in onze kerken contraproductief te worden, doordat ze op enkele belangrijke punten niet goed wordt gekoppeld aan een proces van beleidsvorming in elke plaatselijke gemeente afzonderlijk, maar vooral leidt tot landelijke idealen, impulsen en beleidslijnen, die plaatselijk niet zo maar te implementeren zijn en waarvan het de vraag is of dat ooit overal moet en kan.

Wij zijn van mening dat kerkenraden vrij zijn om voor hun eigen gemeente andere prioriteiten te kiezen dan grondige vernieuwing van de liturgie en het toetsen van gezangen. Wij menen ook dat plaatselijke beleidsvorming niet landelijk moet worden aangestuurd. En dat bijv. visies die in deputatenrapporten worden ontwikkeld, niet bindend zijn voor de kerken, maar alleen toelichtend en verhelderend. Bindend is alleen dat wat uiteindelijk als besluit van de kerken wordt geformuleerd. En ook daarin moet een synode nog uitkijken dat ze niet te ver gaat. Niet alleen de uitvoering van de liturgie is een plaatselijke bevoegdheid, maar ook veel van de visievorming op dat terrein.

13. Het is dus noodzakelijk dat generale synodes zich bij hun besluitvorming realiseren, dat ze rond het onderwerp eredienst steeds op twee sporen bezig zijn: 1. die van het creëren, continueren en uitbreiden van *voorzieningen* en 2. die van het formuleren van *regelgeving*. In de synode van 1999 is dat ook al ter sprake gebracht (Acta GS Leusden art. 58, blz. 139) en de deputaten kerkmuziek hebben in hun rapport aan de synode van 2002 daarop teruggegrepen. Wij willen dat punt ook van onze kant graag nog eens onderstrepen.

O.i. is er duidelijker bezinning en beleid nodig op dit punt. Wat moet er inzake liturgie en gezangen faciliterend en wat moet er prescriptief-regulerend zijn? Concreet, het kan zijn dat een synode orden van dienst door deputaten laat opstellen en dat ze die vervolgens vaststelt. Het nemen van een besluit ter vaststelling kan krachtens gezamenlijke afspraak een taak en bevoegdheid van de synode zijn. Maar dat betekent nog niet automatisch dat die orden van dienst

⁶ J. Hendriks, Terug naar de kern. Vernieuwing van de gemeente en de rol van de kerkeraad. Pleidooi voor een gezamenlijke 'trektocht' (Kampen 1995).

dan ook voor de kerken bindend zijn en dat ze daar gebruik van moeten maken. Wanneer de synode de orden van dienst niet aan de kerken oplegt, maar ze ten gebruike aan de kerken aanbiedt of voor gebruik vrijgeeft, laat ze voor de toepassing nog een taak en bevoegdheid bij de plaatselijke kerkenraden liggen.

Met andere woorden, pas vanuit een duidelijk onderscheiden van taken zijn de bevoegdheden verder te formuleren en te verdelen.

14. Een eerste voorbeeld van expliciete verdeling en structurering van bevoegdheden is te vinden in de procedure-bepalingen die de synode van Leusden 1999 heeft aangenomen voor de besluitvorming inzake de gezangen. Ten aanzien van synode, deputaten, plaatselijke kerken en kerkleden is procedureel nauwkeurig aangegeven, welke rechten, taken, mogelijkheden en bevoegdheden er zijn in de diverse fasen van het proces. Wij zijn van mening dat deze bepalingen waardevol zijn en op dit moment geen wijziging behoeven. Wel worden door sommige kerkleden – bijv. in het blad ‘Aanvulling’ – ernstige bezwaren aangevoerd tegen de wijze waarop de toetsing van gezangen in de bepalingen van 1999 wordt gekanaliseerd. Dat maakt temeer een goede bezinning over de bevoegdheden, rechten en taken met betrekking tot de liturgie en de gezangen noodzakelijk.

7. Het traject in de plaatselijke kerk

De vraag blijft in het licht van het bovenstaande nog, of het wel werkbaar is om in de plaatselijke kerken eigen beslissingen te nemen op het punt van liturgie en gezangen. Wij menen dat daarvoor net zo goed als voor de generaal-synodale besluitvorming enkele overwegingen en vuistregels moeten gelden. Bij die overwegingen en vuistregels denken we dan aan het volgende (even concreet toegespitst op de gezangen):

1. Wanneer de kerken in generale synode (na de nodige voorbereiding volgens de afspraken van 1999) bepaalde gezangen als bijbels verantwoord hebben goedgekeurd en vrijgegeven voor gebruik in de kerken, heeft de kerkenraad van X of Y niet meer de taak om nog eens een eigen algemene toetsingsronde te beginnen om tot een oordeel over die gezangen te komen. De kerken van X en Y waren in de synode vertegenwoordigd alsof ze er in haar geheel present waren. Daarom is wat ter synode besloten is, ook *hun* besluit. Tenzij ze zich er naar art. 31 KO niet aan willen houden.
Dat betekent dat er in het kader van art. 31 ruimte is voor een specifieke bespreking van een gezang, wanneer daar door een of meer kerkenraadsleden of gemeenteleden bezwaren tegen worden ingediend. De kerkenraad gaat dan – met behulp van het materiaal dat in de synode gediend heeft – na, of de ingediende bezwaren grond bieden om als plaatselijke kerk het synodebesluit inzake het bewuste gezang niet te aanvaarden.
2. In dit verband is het van belang om te zien, dat een synodebesluit niet alleen maar beperkend en opleggend is ten opzichte van de plaatselijke kerk, maar dat het ook bescherming en steun kan bieden aan kerkleden in de plaatselijke gemeente tegenover bijv. een kerkenraad. Concreet: als de generale synode een gezang heeft goedgekeurd, hebben de gemeenteleden er recht op dat het gezongen kan worden. Een synodebesluit in dezen creëert dus ook voor de individuele kerkleden rechten en niet alleen maar plichten.
3. Hier komt een algemeen punt naar voren, waaraan tot nu toe in discussies nauwelijks aandacht is besteed: dat het niet voldoende is om alleen de verhouding tussen landelijk en plaatselijk af te bakenen. Dat ‘plaatselijke’ is zelf nog weer een samengesteld geheel. We zullen bij de rechten en bevoegdheden van de plaatselijke kerk nader moeten onderscheiden tussen die van de kerkenraad, die van de voorganger in de kerkdienst, die van de gemeente als geheel en die van de afzonderlijke gemeenteleden. Hier kan men dus niet volstaan met iets eenvoudig te claimen als ‘het recht van de plaatselijke kerk’, maar men dient nader te specificeren hoe dat recht op lokaal niveau nader wordt ingevuld.

4. Een plaatselijke kerkenraad is wel bevoegd om, uitsluitend om redenen die in de plaatselijke situatie liggen, te besluiten in het geheel geen gezangen te zingen of een aantal gezangen niet te zingen die tot ellende, verdeeldheid enz. in de eigen gemeente zouden leiden. De beslissing hierover is dus niet gegrond op bezwaar tegen de inhoud van de gezangen, maar op overwegingen met betrekking tot het effect van het zingen ervan. Hier zijn dan Schriftgegevens als uit Rom. 14 en 15 (over het eten van offervlees) van toepassing.
5. Kerkenraden zullen zich moeten inspannen om het gesprek met de gemeente te voeren over de gemeenschap der heiligen en wat we daarin voor elkaar over hebben. Hoe zwaar weegt het ons, als we zien dat een broeder of zuster zich aan iets meent te bezondigen en enkele gezangen hem of haar in een fuik van bezwaardheid drijven? Aan de andere kant: laat een bezwaarde zich vrij voelen om een gezang niet mee te zingen, maar laat hij of zij het niet zo ver drijven dat er een uitstraling van grote boosheid en verongelijkheid en een beschuldiging van ongereformeerdeheid naar anderen toe van uitgaat. Laat ieder zich inspannen om anderen in hun geloof te waarderen en tot bloei te brengen. Gezegend de kerk, waar een jongen van 15 vraagt om af en toe uit de berijming van 1773 te zingen, omdat zijn opa van 80 dat zo fijn vindt, en waar die opa ter wille van jongeren vraagt om af en toe eens een stijlvol stukje drumwerk in de kerkdienst een plek te geven als begeleiding van een praiselied. In zo'n geestelijk klimaat zoekt ieder niet door te zetten wat hij zelf graag wil, maar zoekt ieder dat wat voor de *ander* goed is. Dat zal veel regelgeving overbodig maken!
6. Kerkenraden zullen de gemeente moeten beschermen tegen het verzet van enkele bezwaarden die voor jaren de uitbreiding van gezangen zouden willen tegenhouden, waarvoor de gezamenlijke kerken al groen licht hebben gegeven. Plaatselijke kerken moeten niet leven bij het veto van bezwaarden. De kerkenraden moeten in dezen met beslistheid optreden.
7. Plaatselijke kerken moeten evenmin leven bij het haastig drijven van hen wie de ontwikkelingen nooit snel genoeg gaan. Er mag in de kerken gevraagd worden dat we sommige stappen niet zetten ter wille van de relaties en de eenheid met anderen. Dat mag geen argument worden om alles maar tegen te houden. Maar bovenplaatselijke relaties mogen wel degelijk worden ingebracht als grond om plaatselijk bepaalde dingen niet te doen. Men realiseer zich dat dit niet alleen betekenis heeft voor de eigen vrijgemaakte kerken, maar ook in het gewenste kerkelijk contact met bijv. christelijke gereformeerden en gereformeerde-bonders. En men realiseer zich ook, dat het hier echt gaat om respect in *relaties* met concrete mensen en niet om formele, koude gehoorzaamheid aan een synodebesluit.
8. Het is nodig dat de kerkenraad de gemeente expliciet inschakelt bij het bepalen van het beleid ten aanzien van gezangen. Hij moet de eventuele effecten van het zingen van aangenomen gezangen in de eigen situatie goed in beeld hebben. Voor het bepalen van het beleid kan een kerkenraad aan alle kerkleden vragen op te geven, tegen welke gezangen ze gewetensbezwaar hebben. Gekozen moet worden voor een praktijk waarbij dat gewetensbezwaar vervolgens niet tot standaard voor het hele gemeentebestuur wordt gemaakt en het zingen van een hele serie gezangen blokkeert. Zie hierboven punt 4. Kerkleden moeten elkaar de vrijheid geven om 'onbelast' een gezang zowel mee te zingen als niet mee te zingen! Laat men ruimte laten voor elkaars eerlijke overtuiging. De kerkenraden moeten nadrukkelijk leiding geven aan de gemeente op dit punt. Rationele discussies in een welles-nietes-sfeer moeten hier worden omgebogen tot gesprekken over liefde, verdraagzaamheid en aanvaarding. Mocht er een aanzienlijk deel van de gemeente zijn dat überhaupt geen gezangen wil zingen of bepaalde gezangen niet, dan kan de kerkenraad besluiten om die (plaatselijke!) reden die niet te laten zingen. Zo zijn er sinds 1933 ook altijd enkele kerken geweest, waar uit het bundeltje van 29 Gezangen alleen de eerste 7 werden gebruikt. Het is nodig dat aan zo'n specifieke beslissing een termijn wordt verbonden: bijv. dat de beslissing voor 7 of 10 jaar geldt en dan steeds met 7 of 10 jaar verlengd

wordt. Zo voorkomt men dat de splijtzwam met de regelmaat van de klok tussentijds weer op de agenda staat.

8. Schets van toekomstige mogelijke regelgeving met betrekking tot kerkdiensten en liturgie

In het licht van het bovenstaande leek het ons goed om een denkoefening te doen waarbij we van de grond af opnieuw opzetten, welke bepalingen de kerken zouden moeten hebben in zaken die te maken hebben met de invulling van de liturgie en de onderdelen van het kerkboek. Daarbij is o.m. omschrijving nodig van wat het beste de plaatselijke en wat de generale taken en bevoegdheden zouden kunnen zijn.

Gebaseerd op de hier voorafgaande overwegingen willen we ter overdenking een voorzet aanbieden van een nieuwe opzet van de kerkelijke regelgeving ten aanzien van kerkdiensten en liturgie.

We beginnen met de hoofdlijnen die in de kerkorde vastgelegd dienen te worden als algemene bepalingen die voor de lange termijn kunnen gelden. Daarnaast geven we aan, hoe we ons de nadere generaal-synodale bepalingen in dezen voorstellen. Deze laatste kunnen per synode gewijzigd worden wanneer de kerken dat wenselijk of noodzakelijk achten.

Kerkorde-artikelen:

1. De gemeenten zullen om de dag van de Here te vieren tweemaal in publieke kerkdiensten samenkomen voor de dienst van het Woord, de dienst van de sacramenten, de dienst van de gebeden en de dienst van de barmhartigheid.
2. De kerkenraden zullen behalve de kerkdiensten op de zondagen ook kerkdiensten beleggen op de erkende christelijke feestdagen en verder in verband met de sluiting van een huwelijk van gemeenteleden. Zij kunnen voor bijzondere groepen van gemeenteleden of met het oog op bijzondere situaties speciale en aangepaste kerkdiensten beleggen.
3. De kerkenraden zullen zorgen dat aan de kerkdiensten op verantwoorde wijze invulling wordt gegeven. Zij zullen zich daarbij houden aan de afspraken die de kerken in de generale synode hierover hebben gemaakt.
4. De kerken zullen ten behoeve van de kerkdiensten samenwerken voor de samenstelling en uitgave van een kerkboek, dat door de generale synode wordt vastgesteld.
5. Wanneer er bijzondere redenen voor zijn, zal er een algemene dag van verootmoediging en gebed worden uitgeschreven door de instantie die daarvoor door de generale synode is aangewezen.

N.B. Deze bepalingen zijn niet limitatief. Er zijn bijv. meer verschillende kerkdiensten en andere vormen van samenkomen mogelijk dan hier bepaald is.

Generaal-synodale bepalingen:

Overwegingen vooraf:

1. Synodebesluiten in liturgische aangelegenheden dragen het karakter van een gezamenlijk 'agreement', basis-afspraken die we samen maken om nodige en nuttige eenheid te bevorderen met het oog op de vrede en de opbouw van de kerken.
2. Er zijn voor besluitvorming in dezen niet alleen rationele, maar ook relationele wegen nodig. Belangrijk is niet alleen wat argumentatief verdedigbaar is, maar ook of we met besluiten sommige kerken of kerkleden niet in het nauw brengen, elkaars functioneren bemoeilijken of de onderlinge vrede onder spanning zetten.
3. Er moet worden onderscheiden tussen gezamenlijke regelgeving en gezamenlijke facilitering. Niet alles wat de kerken in haar generaal samenwerkingsverband 'produceren', is daarmee ook dwingend aan de kerken opgelegd.

In de generale synode zouden de kerken ten aanzien van de diverse liturgische kwesties op ongeveer de volgende wijze kunnen beslissen. We geven een aantal voorbeelden (niet meer dan dat) waarin mogelijke afspraken voor het grondpatroon van de kerkdiensten worden genoemd:

1. begin en slot van de dienst: votum en groet, resp. zegen in enigerlei vorm verplicht, maar de precieze bewoordingen niet voorschrijven;
2. in elke dienst lezing van de Heilige Schrift; afspraak over de te gebruiken vertalingen: meer vertalingen mogelijk, ter keuze van de kerkenraad;
3. elke zondag een leerdienst;
4. elke zondag een plaats geven zowel aan Gods levens-regels voor de mens als aan het belijden van het geloof;
5. schuldbelijdenis en genadeverkundiging facultatief;
6. doop: plaats in de dienst niet voorgeschreven, wel gebruik van formulieren of toeleidende formules;
7. avondmaal: plaats in de dienst niet voorgeschreven, wel gebruik van formulieren of toeleidende formules;
8. gebeden: minstens één gesproken gebed in een kerkdienst; elke zondag een voorbeden-gebed voor kerk en wereld; formuliergebeden mogelijk; regelmatig het Onze Vader;
9. gemeentezang moet in de kerkdienst een plaats hebben; de psalmen in berijmingen die door de generale synode zijn vrijgegeven; de gezangen te kiezen uit de lijst van door de generale synode vrijgegeven gezangen; gemeentezang sluit koorzang en/of solozang niet uit;
10. de erkende christelijke feestdagen zijn de volgende: . . . . . ; de kerken zullen die onderhouden door op zo'n dag een of twee kerkdiensten te beleggen; daarnaast streven naar aparte diensten op bid- en dankdagen;
11. ... enz..

De hierboven gegeven punten voorzover ze de orde van dienst betreffen kunnen ook – wellicht is dat zelfs beter – in de vorm worden gegoten dat er bijv. 5 verschillende orden van dienst in het kerkboek worden opgenomen ten gebruike door de kerken. Als er goede redenen voor zijn moet er echter ook een keer een element in een kerkdienst kunnen worden opgenomen dat in de orden van dienst niet voorkomt, of moet er een element kunnen worden vervangen door iets vergelijkbaars, dit ter beoordeling van de kerkenraad. Heeft iemand er bezwaar tegen, dan zal hij/zij zich niet eenvoudig formeel op de orden van dienst kunnen beroepen, maar moet het bezwaar ingaan op de genoemde goede redenen en motieven.

9. Hoe verder?

De deputaten eredienst (rapport § 5.4 en 5.5) en de deputaten kerkmuziek (rapport § 5.8.2) hebben de Generale Synode Zuidhorn 2002 gevraagd zich expliciet te bezinnen op de verschillen van opvatting in de kerken met betrekking tot de verhouding tussen landelijke en plaatselijke besluitvorming inzake liturgie en gezangen. Ook deputaten kerkorde en kerkrecht zijn van mening dat hier vragen liggen die ter synode besproken dienen te worden, voorafgaand aan de verdere behandeling van rapporten en ingekomen stukken. De situatie waarin we als kerken verkeren, vraagt om een nog duidelijker referentiekader dan door de synode van Leusden 1999 werd geformuleerd. Om het synodeberaad in dezen te dienen hebben wij dit rapport geschreven. Uiteraard zijn we bereid tot nadere toelichting. We hopen van harte dat het iets mag bijdragen aan het vinden van recht en vrede en aan het vermeerderen van geloof en liefde voor God en voor elkaar in de kerken!

J.W. Hoekzema
 F.T. Oldenhuis
 H. Pathuis
 J.B. de Rijke
 M. te Velde (rapporteur)

Bijlage III 8 – Rapport van deputaten Echtscheiding

Inhoudsopgave	1.	Samenvatting
	4.	Globaal beleidsoverzicht
	5.	Uitvoering – werkwijze
	6.	Uitvoering – enquête
	6.1	Beantwoording van de vragen
	6.2	Conclusies
	7.	Uitvoering – hermeneutiek
	7.1	Een opdracht over hermeneutiek
	7.2	Het probleem nader in beeld
	7.3	De uitleg van centrale Bijbelteksten
	7.4	In het licht van de Bijbel omgaan met echtscheiding
	7.5	Conclusies
	8.	Conclusies/aanbevelingen
	zie Acta artikel 41	8.1
	8.2	Terugkoppeling naar de instructie

1. Samenvatting

De Generale Synode Leusden 1999 heeft een studiedeputaatschap ingesteld voor de vragen rond echtscheiding en hertrouwen. De nadruk in de opdracht ligt op *inventarisatie* en *nadere bezinning*. Zo moeten bij voorbeeld de knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond echtscheiding en hertrouwen in kaart gebracht worden. Ook is gevraagd om de richtlijnen die vanaf de Generale Synode Berkel 1996 zijn vastgesteld, vanuit de praktijk te evalueren. De meest brede opdracht was het verzoek om de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief te bestuderen.

Dit rapport is het resultaat van dat onderzoek. Eerst wordt een *inventarisatie* gegeven van de knelpunten. Deputaten hebben verschillende kerken geënquêteerd om zicht te krijgen op de vragen in het werkveld. De antwoorden laten een scala aan probleemvelden zien. Zo leven er veel vragen op het terrein van de tucht. Ook worstelen kerkenraden met echtscheidingsituaties waarin geen sprake is van één van de gronden overspel of kwaadwillige verlating. Eén van de conclusies van de enquête luidt, dat de vastgestelde richtlijnen geen pasklare antwoorden bieden in concrete situaties.

Het hoofddeel van het rapport wordt gevormd door de *visieontwikkeling*. Het onderzoek brengt eerst de hermeneutische vragen rond echtscheiding in kaart. Met hermeneutische vragen doelen wij op de vragen die betrekking hebben op het verstaan en toepassen van de Bijbel in onze tijd en cultuur. De verschillen tussen de context van de Bijbel en de onze leveren spanning op als het gaat om het denken en de beleving rond huwelijk en echtscheiding. Een tweede analyse betreft een overzicht van de uitgangspunten in de discussie rond echtscheiding. Wat zijn de verschillende visies op de status van Bijbelse regels, de gronden voor echtscheiding en de overtuigingen die achter de verschillende posities liggen?

De eerste stap richting positiebepaling is een zelfstandige exegese van de passages uit de Schrift die in verband met echtscheiding naar voren zijn gebracht. Gewapend met deze exegese geeft het rapport onze bezwaren weer tegen het traditionele werken met de twee echtscheidingsgronden (waar Leusden

een derde categorie ‘ernstige zonden’ aan toegevoegd heeft). Naast het exegetische bezwaar (de Schrift geeft geen ‘gronden’) speelt hier met name het bezwaar dat deze methode geforceerde analogeredeneringen uitlokt. Dan wordt gepoogd om nieuwe situaties te rubriceren onder erkende (dus legitieme) gronden.

Een tweede stap is het ontwikkelen van een eigen benadering. In vier stappen wordt deze benadering uitgewerkt:

1. Uit het onderwijs van Jezus Christus blijkt dat echtscheiding en hertrouwen niet passen bij de stijl van het koninkrijk.
2. Sommige vragen blijven in het onderwijs van Jezus onbeantwoord. Zo gaat Hij niet in op de vragen rond overspel en echtscheiding.
3. De algemene regels van Jezus (zie 1) worden door Paulus in 1 Korintiërs 7 als volgt toegepast: in specifieke, nieuwe situaties (zendingssituatie, verlating om geloof), waarin het volgen van de regel tot onaanvaardbare of onbillijke gevolgen zou leiden, ontslaat Paulus de gelovige van de binding aan de regel (die wel geldig blijft). Deze werkwijze moet de kerk volgen als voorbeeld van een manier van handelen in situaties waarin het volgen van de algemene regel tot onbillijkheid kan leiden.
4. In de morele afweging moeten meer gegevens uit de Schrift betrokken worden dan de directe morele richtlijnen inzake huwelijk en echtscheiding. Deze afweging moet bovendien gemaakt worden in de context van de christelijke gemeente, als de belichaming van het onderwijs van Christus.

Tenslotte bevat het rapport een brede serie *praktijkvoorstellen*. In dit deel wordt ingegaan op de noodzaak tot verootmoediging. Ook worden suggesties gedaan om recht te doen aan nieuwe situaties waarin echtscheiding plaatsvindt. Op het gebied van tucht wordt het ‘grijze gebied’ tussen kerkelijke passiviteit en het nemen van tuchtmaatregelen ingekleurd. Op het terrein van het sluiten van tweede huwelijken worden de kerken opgeroepen tot terughoudendheid.

Om de kerkenraden in de toekomst te ondersteunen, stellen wij voor dat een adviesorgaan in het leven geroepen wordt. Ook op het gebied van preventie (huwelijksvoorbereiding en counseling) biedt dit rapport handreikingen.

4. Globaal beleidsoverzicht

Wij geven eerst een overzicht van de voorgeschiedenis van de kerkelijke behandeling van het onderwerp ‘echtscheiding’ tijdens de laatste jaren.

De Generale Synode Ommen 1993 stelde op verzoek van de Particuliere Synode Groningen 1992 een studiedeputaatschap in. De particuliere synode wees op drie knelpunten, te weten het ontbreken van gemeenschappelijk beleid, de vraag naar de hoeveelheid echtscheidingsgronden en onduidelijkheid met betrekking tot de mogelijkheid van het aangaan van een huwelijk na echtscheiding (Acta Ommen, 67).

Het rapport van het deputaatschap werd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 aanbevolen bij de kerken, evenals het commissierapport van de synodecommissie die de behandeling van de zaak voorbereidde. Op basis van dat laatste rapport stelde de synode uitgangspunten en richtlijnen vast voor de kerken. De synode oefende kritiek op het feit dat deputaten geen onderzoek naar knelpunten in het kerkelijk beleid verricht hadden (Acta Berkel, 69-72).

De uitgangspunten en richtlijnen van ‘Berkel’ riepen binnen de kerken verzet en vragen op. De Generale Synode Leusden had daarom onder meer te maken met enkele verzoeken om revisie van de besluiten van ‘Berkel’. Ook kwam de vraag op de synodetafel om de echtscheidingsproblematiek in een nog breder kader te doordenken dan inmiddels gebeurd was. In het algemeen handhaafde ‘Leusden’ de besluiten van ‘Berkel’, al bracht zij in de uitgangspunten en richtlijnen enkele wijzigingen

aan. Die wijzigingen betroffen onder meer een inperking van de zogenaamde ‘tweede echtscheidingsgrond’, kwaadwillige verlating, en het openlijk benoemen van een derde categorie ‘zonden die de huwelijks-eenheid aantasten’ als aanvulling. Deze wijzigingen onderstreepten voor het besef van de synode de noodzaak van de bredere bezinning, waar door sommigen bij de synode om gevraagd was. Onder meer met het oog daarop benoemde de synode opnieuw een studiedeputaatschap. Van dit deputaatschap hebt u het rapport nu in handen.

Als deputaten zijn wij (tot de vaststelling van dit rapport) acht keer samengekomen, te weten op 28 oktober 1999, 22 december 1999, 19 april 2001, 6 september 2000, 22 november 2000, 14 februari 2001, 9 mei 2001 en 17 september 2001.

5. Uitvoering – werkwijze

De Generale Synode gaf dus aan ons deputaatschap de volgende instructie mee:

1. zich nader te bezinnen op de eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen met speciale aandacht voor de vragen die de PS Utrecht 1998 (onder b tot h) heeft gesteld;
2. knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen te inventariseren;
3. onderzoek te doen naar de kerkrechtelijke implicaties van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen en de vragen rond censuur, schuld en berouw;
4. de praktische bruikbaarheid van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen te evalueren;
5. onderzoek te doen (in overleg met deputaten Relatie Kerk en Overheid) naar de verhouding tussen burgerlijk recht en kerkelijk recht, waarbij de vraag gesteld kan worden in hoeverre de kerk haar eigen recht moet ontwikkelen in verband met de toenemende secularisatie van de wetgeving inzake huwelijk en scheiding;
6. onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief;
7. aan de volgende synode rapport uit te brengen van zijn werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Deze opdrachten zijn niet allemaal gelijksoortig en kennen overlappingsen. Zo vergt de nadere bezinning op de eigentijdse vragen met speciale aandacht voor wat de Particuliere Synode Utrecht naar voren bracht (opdracht 1) al dat wij ingaan op de tucht. Opdracht 3 vraagt dat echter nogmaals. Ook vormt bezinning op eigentijdse vragen (opdracht 1) een aspect van de ‘hermeneutische’ bezinning uit opdracht 6. Verder betreft één van die eigentijdse vragen de veranderde verhouding tussen overheid en kerk met betrekking tot het huwelijk. Daarop is ook de afzonderlijke opdracht 5 gericht.

In het licht van deze overwegingen menen wij dat wij de hermeneutische thematiek kunnen beschouwen als het kader waarbinnen de overige opdrachten in beeld komen. De toevoeging bij opdracht 6 (‘in een breder perspectief’) bevestigt ons daarin. Dat rechtvaardigt een insteek bij dit onderwerp, al staat het op de zesde plaats in de instructie. Alleen opdracht 2 en 4 vragen een aparte benadering. Voorafgaand aan de hermeneutische bezinning gaan wij daarom in op de knelpunten inzake de omgang met echtscheiding in de kerkelijke praktijk.

6. Uitvoering – enquête

Opdracht 2 van de Generale Synode Leusden behelst een onderzoek naar knelpunten in het pastoraat en kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen. Ook heeft de synode ons in opdracht 4 gevraagd de praktische bruikbaarheid van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen te evalueren.

Deputaten hebben zich allereerst beraden op de vraag hoe aan de opdracht het beste uitvoering kon worden gegeven. De gedachte een professionele enquête te laten uitvoeren werd verworpen wegens de daaraan verbonden hoge kosten.

Evenmin werd het haalbaar geacht alle kerken bij het onderzoek te betrekken vanwege de verwachte hoeveelheid te verwerken informatie in relatie tot de beschikbare middelen en menskracht.

Derhalve besloten wij een dertigtal kerken te benaderen, zijnde meer dan 10 % van alle kerken. De keuze van de kerken werd bepaald door twee factoren: òf een grote stad òf een grote kerkelijke gemeente. Eerstgenoemde factor houdt verband met de veronderstelde 'grote-stad-problematiek', de tweede factor houdt verband met een hogere 'scoringskans' voor wat betreft de ervaringen met echtscheidingen. Gestreefd werd bovendien naar landelijke spreiding.

Aangezien anonimiteit door deputaten werd toegezegd, wordt geen opgave verstrekt van de kerken die zijn verzocht mee te werken.

Alle betrokken kerken hebben een zelfde brief ontvangen waarin de volgende vragen zijn gesteld:

1. *Bent u in de afgelopen 5 jaren met gevallen van echtscheiding geconfronteerd? Zo ja, hoeveel? U gelieve daarbij onderscheid te maken tussen enerzijds echtscheidingen in de eigen gemeente en anderzijds reeds gescheiden broeders en/of zusters die vanuit andere gemeenten overkwamen.*
2. *Bent u bekend met de landelijke uitgangspunten en richtlijnen van de GS Berkel en Rodenrijs 1996? Zo ja, past u deze ook toe en welke problemen ondervindt u daarbij? Zo nee, waarom niet?*
3. *Hebt u een eigen beleid inzake echtscheiding en hertrouwen? Zo ja, kunt u een korte beschrijving van dit beleid geven?*
4. *Welke knelpunten ervaart u als het gaat om echtscheiding en hertrouwen? De volgende aspecten kunnen daarbij aan de orde komen:*
  - *toepassing van tucht bij het aanvragen en doorzetten van een ongeoorloofde echtscheiding;*
  - *het al of niet voortzetten van tucht als een kerklid na een ongeoorloofde echtscheiding daarover geen schuld belijdt, maar overigens een christelijke levensstijl vertoont;*
  - *het adviseren of tolereren van een scheiding van tafel en bed om een ongeoorloofde echtscheiding te voorkomen;*
  - *het spanningsveld tussen een naar menselijke maatstaven gerekend 'begrijpelijke' echtscheiding en de Bijbelse uitgangspunten bij echtscheiding;*
  - *er wordt wel schuldbelijdenis gedaan, maar de echtscheiding wordt gehandhaafd en verzoening wordt afgewezen;*
  - *het al of niet voortzetten van een reeds lopende tuchtmaatregel indien de gescheiden broeder/zuster uit een andere gemeente overkomt;*
  - *de leeftijd van de gescheidene en diens wens niet voor de rest van zijn/haar leven gescheiden te blijven leven.*
5. *Welke overige opmerkingen vindt u nog van belang in relatie tot het door de deputaten ingestelde onderzoek? Hebt u zelf suggesties om het beleid ten aanzien van echtscheiding en hertrouwen te verbeteren? Hoe denkt u zelf het best beleidsmatig geholpen te kunnen worden?*

Van de dertig aangeschreven kerken reageerden achttien kerken (ongeveer gelijk verdeeld tussen grote-stads-gemeenten en grote kerkelijke gemeenten).

Van de overige twaalf kerken werd ondanks een rappel niets vernomen.

De antwoorden van deze achttien kerken zijn hierna verwerkt tot een zoveel mogelijk samenhangend geheel.

Deputaten hebben overigens de indruk dat het om een representatieve uitkomst gaat. De antwoorden op de hiervoor genoemde inhoudelijke vragen waren goed vergelijkbaar en weken onderling niet in belangrijke mate van elkaar af.

6.1 Beantwoording van de vragen

6.1.1 Aantallen echtscheidingen

Deputaten hadden niet de opdracht en de intentie over aantallen echtscheidingen e.d. gegevens te verzamelen, maar nu het ingestelde onderzoek daarover wel informatie heeft opgeleverd, geven deputaten de uitkomsten door. Daarbij dient wel bedacht te worden dat het slechts om gegevens van achttien kerkelijke gemeenten gaat.

Behoudens één kerk hebben alle achttien kerken in de afgelopen vijf jaren met echtscheiding te maken gehad, hetzij door echtscheiding binnen de eigen gemeente, hetzij door broeders en zusters die als gescheiden binnenkwamen vanuit andere gemeenten.

Het aantal keren dat een kerkenraad met echtscheiding werd geconfronteerd op één van de hiervoor genoemde wijzen, loopt sterk uiteen: van nul tot dertien keer in de afgelopen vijf jaren.

Een relatie tussen de omvang van de kerkelijke gemeente en het aantal gevallen van echtscheiding ontbreekt. Ligt in de ene gemeente de verhouding tussen het aantal gemeenteleden en het aantal echtscheidingen op 80 (leden) : 1 (echtscheiding); in een andere gemeente is die verhouding 466 : 1.

Ook ontbreekt een relatie tussen het inwoneraantal van de plaats enerzijds en het aantal echtscheidingen anderzijds: in sommige grote plaatsen is het aantal echtscheidingen relatief laag, terwijl in sommige kleinere plaatsen precies het omgekeerde zich voordoet.

Overigens past hier wel voorzichtigheid voor wat betreft het trekken van algemeen geldende conclusies. Een grote stadsgemeente met veel alleengaanden, bijvoorbeeld studenten, zal vermoedelijk minder gevallen van echtscheiding kennen dan een kleine stadsgemeente met veel gehuwden. Om geldige conclusies te kunnen trekken zullen derhalve meer factoren betrokken moeten worden, zoals bijvoorbeeld de sociale opbouw van de gemeente, de gemiddelde leeftijd etc.

Een verdergaand onderzoek hiernaar valt buiten de opdracht van deputaten.

Bij het vorenstaande is geen onderscheid gemaakt tussen echtscheidingen – om zo te zeggen – ‘van elders’ en echtscheidingen ‘in de eigen gemeente’.

6.1.2 Richtlijnen Generale Synode Berkel en Rodenrijs

Alle kerkenraden gaven aan bekend te zijn met de richtlijnen.

Over de toepassing van de richtlijnen is de verstrekte informatie summier. De volgende terminologie, maar ook niet veel meer dan dat, werd door de diverse kerkenraden gehanteerd:

- de richtlijnen worden gevolgd;
- de richtlijnen vormen een handleiding;
- de richtlijnen worden als ondersteuning gebruikt;
- de richtlijnen worden toegepast.

Eén kerkenraad merkte nog op dat de uitgangspunten en richtlijnen geen duidelijke standpunten bevatten. Twee kerkenraden gaven aan moeite te hebben met uitgangspunt 4 van Berkel (wat valt onder kwaadwillige verlatings?). Eén kerkenraad meldde de uitgangspunten en richtlijnen ‘intensief’ gebruikt te hebben in één concreet geval.

6.1.3 Eigen beleid?

Van de achttien kerken gaven dertien aan geen eigen beleid te hebben.

De overige vijf meldden in dit verband wel diverse beleidsuitgangspunten, maar die punten rechtvaardigen niet de conclusie dat een geheel eigen en/of nieuw beleid wordt gevoerd.

Van een eigen beleid is dus geen sprake.

6.1.4 Knelpunten

Van de achttien kerken hebben veertien kerken knelpunten gemeld. De overige vier kerken hebben geen knelpunten ervaren ten gevolge van geen of weinig echtscheidingen.

De knelpunten zijn divers. De door deputaten in de hierboven geciteerde brief aan de kerkenraden genoemde knelpunten worden in het algemeen onderschreven.

Deputaten delen de door de kerken genoemde knelpunten als volgt in. Deze indeling is niet strikt; de categorieën overlappen elkaar.

Wel kan een onderscheid worden gemaakt tussen knelpunten die vooral betrekking hebben op de tucht en knelpunten die – op allerlei verschillende wijzen – verband houden met het spanningsveld tussen de Bijbelse norm en de naar menselijke maatstaven gerekende begrijpelijke echtscheiding.

a. Met betrekking tot de (duur van de) tucht

- al dan niet handhaving van de tucht indien er geen berouw is over de echtscheiding maar overigens wel een christelijke levensstijl wordt vertoond;
- al dan niet voortgezette toepassing van de tucht indien de echtscheiding toch wordt doorgezet;
- al dan niet toepassing van de tucht indien sprake is van een tweede huwelijk na een ongeoorloofde maar wel begrijpelijke echtscheiding;
- al dan niet toepassing van tucht indien een (gescheiden) persoon vanuit een ander kerkgenootschap overkomt;
- slechte/moeilijke communicatie met zusterkerken inzake overname van de tucht bij verhuizing naar een andere gemeente;

b. Echtscheiding op andere gronden dan overspel of verlating vanwege het geloof

- hoe te handelen bij huwelijksproblemen welke voortvloeien uit psychische, emotionele, communicatieve of intellectuele handicaps c.q. homofiele geaardheid van de huwelijkspartner (spanning tussen Bijbelse norm en menselijk begrijpelijk);
- wat valt onder kwaadwillige verlating (uitgangspunt 4 GS Berkel)? Is bijvoorbeeld sprake van kwaadwillige verlating indien verlating plaatsvindt in het geval van psychische problemen bij de huwelijkspartner?

c. Wanneer is hertrouwen toegestaan?

- de soms lage leeftijd van gescheidenen en hun wens niet de rest van hun leven ongehuwd te blijven;
- de echtscheiding was menselijk begrijpelijk, maar Bijbels gezien ongeoorloofd;

d. Diverse knelpunten

- afnemende bereidheid te luisteren naar de ambtsdragers;
- gebrek aan ervaring en scholing betreffende het pastoraat in echtscheidingskwesties;
- kerkelijke sluiproutes: via een ander kerkverband weer terugkeren.

6.1.5 Suggesties

De achttien kerkenraden zijn in het algemeen de mening toegedaan dat een duidelijke, landelijke regeling niet haalbaar is, omdat de praktijk zeer divers is. Eén kerk verwoordde het aldus: zoveel echtscheidingen, zoveel knelpunten. Gegeven de zeer gevarieerde en weerbarstige praktijk zal een regeling moeilijk toepasbaar blijken te zijn, aldus een waarschuwing van een andere kerk.

Deputaten geven de volgende concrete suggesties door:

- vooral aandacht besteden aan preventie door huwelijkscursus, gespreksgroepen en huiskringen voor jonggehuwden;
- als kerkenraad adviseren tot c.q. meewerken aan een scheiding van tafel en bed in bepaalde concrete situaties zoals bijvoorbeeld alcoholverslaving;
- databank van cases, jurisprudentie en adviezen via internet;
- actuele informatie via de GVI-map;

- algemene richtlijnen voor kerkelijke huwelijksbevestiging van (tweede) huwelijk van/met gescheidenen; onderdeel daarvan dient te zijn dat – indien van toepassing – te allen tijde overleg plaatsvindt met de kerk waar de gescheidene vandaan komt;
- een kerkelijke of klassikale arbitragecommissie bestaande uit vijf leden instellen, die advies verstrekt aan de kerkenraad inzake echtscheidingskwesties;
- belofte van niet-hertrouwen vragen indien berust moet worden in een echtscheiding wegens duurzame ontwrichting.

6.2 Conclusies

1. De richtlijnen bieden onvoldoende houvast in allerlei concrete situaties. De kerken hebben behoefte aan duidelijkheid over wat nu wel en niet mag/kan. De praktische bruikbaarheid van de richtlijnen en de uitgangspunten is dus gering.
2. Er is behoefte aan meer duidelijkheid over de echtscheidingsgronden (hermeneutiek en ethiek). Zijn ‘overspel’ en ‘verlating vanwege het geloof’ de enige gronden die toelaatbaar zijn? Er moet meer helderheid komen over wat wel en niet onder ‘verlating vanwege het geloof’ en ‘kwaadwillige verlating’ valt.
3. Er zijn veel vragen over toepassing en opheffing van tucht, vooral in de volgende drie situaties:
  - a. bij het doorzetten van een ongeoorloofde scheiding;
  - b. bij het doorzetten van ongeoorloofd hertrouwen;
  - c. als er geen sprake is van berouw over een ongeoorloofde scheiding of ongeoorloofd hertrouwen, maar er overigens wel een christelijke levensstijl is.
4. Er is behoefte aan richtlijnen voor:
  - a. een tweede huwelijk na een scheiding;
  - b. het toestaan van een kerkelijke huwelijksbevestiging;
  - c. wel of niet een ‘belofte van niet hertrouwen’ vragen ingeval van ongeoorloofde scheiding.

In het vervolg van dit rapport komen we op verschillende momenten terug op de enquête. In het deel over hermeneutiek en exegese komen de vragen rond de echtscheidingsgronden aan de orde. De vragen naar de praktijk en de tucht worden beantwoord in het gedeelte over echtscheiding en praktijk.

7. Uitvoering – hermeneutiek

7.1 Een opdracht over hermeneutiek

De Generale Synode van Leusden droeg aan deputaten in haar zesde instructie op:

‘onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief’ (Acta 2000, 181).

Als grond onder deze uitspraak voert de synode aan dat met de uitgangspunten en richtlijnen het laatste woord nog niet is gesproken. Uit de toelichting van de voorzitter van de synodecommissie blijkt dat bij deze instructie gedacht is aan ‘de betekenis en de hantering van de Bijbelse norm in deze tijd, temeer nu wetgeving en praktijk zich al meer van de Bijbelse norm verwijderen’. In de synode bestond overigens enige reserve bij het instellen van een studiedeputaatschap. Kunnen wij verder komen dan de Generale Synode Berkel 1996, die stelde dat er vanuit de Schrift geen volstrekte duidelijkheid voor elke situatie te verkrijgen is? Gaat het niet te ver om schriftuurlijk te willen onderbouwen hoe in een situatie van gebrokenheid gehandeld moet worden?

In het in de Acta (617) opgenomen commissierapport wordt uitgangspunt 4 van Berkel als ‘hermeneutisch’ getypeerd. Dit uitgangspunt stelt dat geen eenstemmigheid bestaat over de vraag in hoeverre andere vormen van kwaadwillige verlating analoog beoordeeld mogen worden aan 1 Korintiërs 7:12-

16. De Generale Synode Leusden stelt daarvoor een andere – kennelijk ook als ‘hermeneutisch’ bedoelde – uitspraak in de plaats. Daarin is vastgelegd dat er ook andere zonden tegen Gods geboden dan overspel of verlating om het geloof bestaan die het huwelijk fundamenteel aantasten. Wanneer daarbij in echtscheiding berust kan worden, valt niet in een algemene regel aan te geven.

Behalve deze gegevens treffen wij in de stukken van ‘Leusden’ geen nadere aanwijzingen aan over de bedoelde invulling van het onderzoek naar de hermeneutische vragen. Wij concluderen daaruit twee zaken:

- a. De generale synode doelt vooral op de problematiek van de kloof tussen de norm van de Bijbel, geformuleerd in de tijd van de Bijbel, én de praktijk van vandaag die het stempel draagt van onze – soms andere – tijd. ‘Hermeneutiek’ omvat hier dus meer dan de klassieke bezinning op de methode van Bijbeluitleg. Het gaat ook om de moderne problematiek van het verstaan en toepassen van de Bijbel in onze tijd en cultuur.
- b. Het bedoelde ‘onderzoek’ mag ook zelf materiaal op tafel brengen dat de hermeneutische problematiek scherper in beeld brengt.

Nu staat de bezinning op de ‘hermeneutische kwestie’ in de moderne zin van het woord binnen de gereformeerde traditie nog in de kinderschoenen. Specialistisch onderzoek van theologen en beoefenaars van andere disciplines als filosofie en literatuurwetenschap is nodig voor verdere ontwikkeling daarvan. Van een deputatenrapport kan zulke fundamentele bezinning moeilijk verwacht worden. Daarom hebben wij voor een pragmatische insteek gekozen. Wij stellen de hermeneutische vragen met betrekking tot echtscheiding en hertrouwen aan de orde via gegevens en argumentaties die in de *praktijk* van het kerkelijk leven blijken te functioneren. Bij nader doordenken blijken deze hermeneutische positiebepalingen in te houden. Zo proberen wij te komen tot een zinvolle hermeneutische doordiening die toch niet al te ver buiten het concrete thema ‘echtscheiding’ om gaat. Om op te sporen welke posities zich in de praktijk voordoen, volgen wij twee routes:

- a. Wij werken met de bovenstaande enquêteresultaten.
- b. Wij kleuren het beeld in via literatuur, waaronder ook geschriften die op de gemeente gericht zijn en bijdragen in de pers.

7.2 *Het probleem nader in beeld*

7.2.1 **Via de enquête**

Uit de enquête die wij hielden onder een aantal kerkenraden, trokken wij enkele conclusies (zie hoofdstuk 6, paragraaf 6.2). In deze conclusies tekent zich iets af van de hermeneutische problematiek.

In de eerste plaats blijken de richtlijnen van Berkel/Leusden wel gebruikt te worden, maar bieden zij te weinig houvast om concrete situaties op te lossen. Twee zaken blijven moeilijk:

- a. Het aantal echtscheidingsgronden en hun reikwijdte.
- b. De eventuele voorwaarden om een huwelijk na echtscheiding te aanvaarden.

Er zijn dan ook kerkenraden die de conclusies trekken dat regels ongeschikt zijn om alle situaties te bestrijken. Zij geven echter niet aan, op welke manier zij in concrete situaties dan wel te werk gaan. Uit de enquête destilleren wij daarom de volgende vraag om de problematiek in beeld te brengen:

- *Op welke manier wil de Bijbel ons richting wijzen in de concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen die zich vandaag voordoen en die vaak in tekst en context van de Bijbel niet herkenbaar lijken? Moeten wij zoeken naar (nog meer) regels die ons overtuigend kunnen brengen tot toepassingen in concrete situaties, of is er iets anders nodig?*

In de tweede plaats betreffen veel vragen de tucht. Daarin raken ze eerder een kerkrechtelijk dan een hermeneutisch probleem. Toch houden ze met dat laatste thema wel verband. Vragen rond de toepassing van de tucht hebben te maken met de mate van ruimte voor eigen verantwoordelijkheid en afwijkende keuzen bij christenen. En op die punten ervaren wij in de hedendaagse situatie de doorwer-

king van moderne opvattingen over menselijke autonomie. Ook als wij de extreme varianten daarvan afwijzen (wanneer de mens niet meer wil buigen voor God en Zijn wil), hebben wij ermee te maken. Want ook de vraag in hoeverre anderen, bijvoorbeeld een kerkenraad en een kerkelijke gemeenschap, met gezag invloed kunnen uitoefenen in een keuze die een christen voor Gods aangezicht maakt, wordt gekleurd door de moderne autonomiegedachte. Ook in de bestaande regels van Berkel/Leusden komt dit tot uiting. Daarin is immers vastgelegd dat wij niet ‘de gewetens mogen binden’ in zaken die niet helder vanuit Gods woord kunnen worden aangewezen.

Gecombineerd met de boven beschreven waarneming dat allerlei concrete situaties niet eenduidig door de bestaande regels worden beslist, lijkt dit als vanzelf te moeten leiden tot een toenemend aantal gevallen waarin een kerkenraad iets aan de eigen verantwoordelijkheid van betrokkenen moet overlaten. De nuancering op de uitdrukking ‘helder uit Gods woord bewezen’, die aangeeft dat dit duidt op helderheid bij de kerkenraad zelf, verscherpt dit probleem nog. Want nu zal blijken dat steeds meer christenen niet overtuigd zijn dat zo’n kerkenraad met gezag mag inbreken in de persoonlijke verantwoordelijkheid tegenover God.

De enquête bevestigt dit probleemveld wanneer zij als knelpunt signaleert dat er een afnemende bereidheid is om naar ambtsdragers te luisteren. En van een andere kant komt dit probleem nogmaals in beeld als sommige kerkenraden erop wijzen dat zij zelf onvoldoende deskundig en geschoold zijn. In de moderne autonome context wordt extern gezag alleen maar aanvaard als dit zich waarmaakt in deskundigheid.

Dit brengt ons bij de volgende aspecten van de problematiek:

- *Welke plaats moet de persoonlijke verantwoordelijkheid van betrokkenen hebben als het gaat om de keus om te scheiden en de beslissing om daarna een volgend huwelijk aan te gaan?*
- *Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in een relatie van verantwoording ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap en de kerkenraad? Zo ja, op welke manier dient dit dan ingevuld te worden?*

7.2.2 Analyse van onze tijd

Bovenstaande vragen staan niet op zichzelf. Ze hebben te maken met het feit dat de moderne samenleving in tal van opzichten ingrijpend verschilt van de context van de Bijbel. Dat verschil vormt een van de belangrijkste aanleidingen voor de moderne bezinning op hermeneutiek. Wij kunnen de verschillen niet op de noemer brengen van *afval* van de weg van God. Daarvan is op bepaalde punten sprake, maar veel andere aspecten van onze eigen tijd en cultuur aanvaardden wij zonder problemen. Ze zijn zelfs zo normaal voor ons dat wij ons het verschil met de tijd van de Bijbel niet altijd bewust zijn. Wij zullen ontdekken dat ook zulke aspecten invloed uitoefenen op ons denken en doen inzake huwelijk, echtscheiding en hertrouwen. Als gevolg daarvan komen wij te staan voor een van de centrale vragen van de moderne hermeneutiek: Moeten wij alles wat de Bijbel in zijn eigen tijd en cultuur zegt, betrekken op onze context? Hoe moeten wij elementen uit een soms heel andere cultuur vandaag toepassen? Hoe moeten wij nieuwe elementen van vandaag zien in het licht van de Bijbel?

Concreet wijzen wij op de volgende zaken (zie onder meer Rinzema 1961; Phillips 1988; Van Essen 1989; Cornes 1993, 7-32; Loonstra 2000, 9-21):

1. Individuele autonomie

Binnen de moderne samenleving ligt sterke nadruk op individuele autonomie. Het kader van een richtingwijzende gemeenschap is veelal weggevallen. Dat heeft ook praktische oorzaken. De mobiliteit, de virtuele verbinding tussen anonieme mensen die de media leggen, en de globalisering van het bestaan maken dat individuen zich losmaken uit de omgeving waarin zij geworteld zijn en zelf, vaak elders, een bestaan opbouwen. Dat nieuwe bestaan groepeerd zich rond het individu als kern. Voor het huwelijk (en het alleen-gaan) betekent dit onder meer dat het minder ingebed ligt in sociale structuren van ouderlijk gezin, familie, dorps- of buurtgemeenschap en kerkelijke gemeente. Dat brengt als vanzelf met zich mee dat die sociale omgeving als minder belangrijk wordt ervaren. Beslissingen neem je individueler. Huwelijken worden kwetsbaarder, omdat er geen directe steun en correctie komen uit de

gemeenschap. Alleen-gang wordt ingrijpender omdat de geborgenheid van een vanzelfsprekend aanwezig gemeenschap vaak ontbreekt. Dit maakt het begrijpelijk dat het eerder tot echtscheiding komt, en dat het moeilijker lijkt om na een scheiding ongetrouwd te blijven.

2. Kwaliteit van leven

Onze behoeften bevinden zich in de moderne westerse samenleving vaak op een ander niveau dan vroeger of elders. In de meeste tijden en op de meeste plaatsen vormt het leven een dagelijkse strijd om het bestaan. De basisbehoeften vragen alle energie. In onze samenleving is de welvaart zo groot dat voor relatief weinigen die zorg over de basisbehoeften nog domineert. Behoeften komen daardoor terecht op een tweede niveau: het gaat niet meer om *overleven* maar om *kwaliteit van leven*. Dat leidt ertoe dat wij hogere eisen stellen aan het huwelijk. Het moet ons voldoening geven op psychisch, gevoelsmatig, seksueel en relationeel vlak. Wij stellen er de eis aan dat het ons in het heden persoonlijk geluk bezorgt. De mate waarin wij bereid zijn dat geluk uit te stellen, ervoor te strijden en zelfs te lijden, neemt daarbij af. Dat komt niet doordat wij slechter zijn dan mensen vroeger, maar wij raken er door onze westerse welvaart in tal van opzichten al aan gewend dat behoeften *onmiddellijk* en vrij *gemakkelijk* bevredigd kunnen worden.

In combinatie met de neiging tot individuele autonomie uit het vorige punt leidt dit tweede punt tot een ideaal waarin alles draait om het recht op persoonlijke zelfontplooiing en welbevinden. Er wordt wel gesproken van een ‘therapeutische cultuur’ om deze trek van de westerse samenleving te typeren. Ook relaties tot anderen krijgen daardoor bewust of onbewust een instrumenteler karakter. Ze worden afgemeten aan de vraag of ze mijn persoonlijke zelfontplooiing bevorderen of in de weg staan. Dit moeten wij niet alleen – *verwijtend* – aanwijzen bij anderen. Wij moeten erkennen dat het – soms ongemerkt – ieders beleving doordringt.

Het valt niet moeilijk in te zien dat dit een nieuw veld van huwelijksproblemen opent, die vroeger nauwelijks in beeld kwamen. Het gevoel binnen de kerken dat de klassieke echtscheidingsgronden niet passen op situaties die wij ervaren als ingrijpende breuken in onze huwelijken, heeft hier alles mee te maken. Sommige huwelijken die vroeger als draaglijk werden gezien, vinden wij nu onleefbaar.

3. Rechten en plichten

In verband hiermee veranderde ook de verhouding tussen rechten en plichten. Klassiek zag de mens zichzelf als levend in een voorgegeven orde: zowel fysiek als sociaal. Ook relaties stonden in dat kader. Dat legt een primaire nadruk op plichten en pas in tweede instantie op rechten. De moderne context keert deze verhouding om. Als het individu alleen overblijft en een voorgegeven orde wegvalt, wordt dat individu zelf gemakkelijk het middelpunt. De rechten worden primair en de plichten moeten daarvan afgeleid kunnen worden. Rechten ontvangen meer aandacht dan plichten. Voor relaties betekent dit dat zij worden beschouwd als *contracten* tussen twee mensen. Hun rechten moeten zoveel mogelijk met elkaar in balans worden gebracht. Dat leidt gemakkelijk tot de gedachte dat een beginsel van wederkerigheid *voorwaarde* voor een relatie vormt. ‘Mijn liefde voor jou is mee afhankelijk van jouw liefde voor mij. En zo ook mijn trouw aan jou. Of ik mijn *plicht* ten opzichte van jou vervul, hangt ook af van de vraag of jij mij geeft waarop ik *recht* heb.’ Mensen zijn daarbij niet minder zondig geworden. Die nieuwe nadruk leidt daarom gemakkelijk tot een grote druk op relaties. Want wij geven elkaar vaak onvoldoende dat ‘recht’. Zolang de binding aan een voorgegeven orde, en daarmee de plicht, voorop gaat, zouden wij zulk ‘onrecht’ langer volhouden. Maar in de huidige context beoordelen wij de relatie eerder als afwezig en dus onleefbaar.

4. Opkomst van de psyche

Typerend voor de moderne westerse cultuur is de opkomst van de psychologie en met name de popularisering daarvan. Allerlei fenomenen van menselijk gevoel en gedrag hebben herkenbare namen en profielen ontvangen. Wij weten van psychiatrische stoornissen en psychische problemen die vroeger onbekend waren of onherkend bleven. Evenals wij dat doen bij lichamelijke ziekten of beperkingen, zullen wij nu ook in het psychische eerder een bepaalde onmogelijkheid als gegeven neerleggen. Met betrekking tot huwelijken zullen wij dan ook eerder spreken over onvermogen in plaats van onwil dan vroeger gebeurde.

De manier waarop inzicht in het psychische doorwerkt, kan verschillen.

- a. Bij psychiatrische ziekten kan de analogie met lichamelijke ziekten juist tot trouw aan elkaar motiveren. Het wordt als trouweloos ervaren om een partner die bijvoorbeeld lijdt aan zware depressies of ernstige psychotische stoornissen, te verlaten. Wel kan het inzicht in psychiatrische stoornissen brengen tot de vaststelling dat sommige partners een (fysieke of emotionele) bedreiging voor hun omgeving inhouden en dat bijvoorbeeld een wettige scheiding nodig is ter bescherming.
- b. Moeilijker nog is de beoordeling van huwelijksproblemen waarin de psychische structuur van huwelijkspartners een rol speelt, zonder dat van 'ziekte' gesproken kan worden. Allerlei neurotische, hysterische, dwangmatige, paranoïde en andere trekken en ook de manier waarop deze in twee partners op elkaar inwerken, kunnen een belastend en ontbindend effect op een relatie hebben. Hetzelfde geldt voor (psychische) gevolgen van beschadigende opvoedingssituaties of andere ervaringen uit het verleden. Hulpverlening en therapie hebben niet altijd succes. Soms typeren hulpverleners het perspectief voor een relatie juist in het licht van hun psychologisch inzicht als 'hopeloos' (zo bijvoorbeeld Willi 1983, 120 e.v. over wat hij noemt het 'hysterische huwelijk').
Ook het toegenomen psychologisch inzicht in het proces van volwassenwording en identiteitsvorming kan tot de conclusie leiden dat een huwelijk niet meer te redden valt. Het komt bijvoorbeeld voor dat huwelijkspartners (of één van hen) niet als *volwassenen* getrouwd zijn, maar vanuit een kinderlijke positie, behoefte en verwachting. Komt de volwassenwording dan toch, dan kan de structuur van de relatie daardoor geheel veranderen. In een tijd waarin kinderen werden uitgehuwelijkt, zou dit wellicht minder problemen geven. Maar in onze tijd ligt alle nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid en keuze. In onze tijd komt dan ook de vraag op of zulke mensen wel voluit verantwoordelijk moeten heten voor hun huwelijk, en lijkt het billijk om ze te laten scheiden en de kans te geven opnieuw te beginnen.
Psychische factoren kunnen er verder toe brengen het eerder dan vroeger onmogelijk te noemen dat bepaalde mensen na een echtscheiding ongetrouwd blijven.
- c. Dat bepaalde huwelijksproblemen onoplosbaar worden geacht en dus als vanzelf leiden tot echtscheiding, komt ook door het toegenomen inzicht in de sociale inbedding van mensen met hun psyche. Mensen kunnen naar hedendaags besef te ingrijpend verschillen met betrekking tot sociaal milieu, leeftijd, levensbeschouwing of religie, ontwikkeling en intelligentie. In de huidige westerse samenleving behoren hierbij ook steeds meer huwelijken tussen mensen uit verschillende culturen.

5. Emancipatie

Veel invloed op de huidige praktijk van echtscheiding en hertrouwen gaat uit van de emancipatie van de vrouw. Vroeger waren man en vrouw van elkaar afhankelijk, waarbij de mogelijkheden van de vrouw vaak beperkter waren. Door toegenomen welvaart, anticonceptiemiddelen, technische vergemakkelijking van het huishoudelijk werk, beroepsarbeid en kinderopvang zijn vrouwen zelfstandiger geworden. Hoe meer zij buitenshuis werken, des te zelfstandiger zij worden ten opzichte van hun echtgenoot. Relaties krijgen hierdoor een ander karakter. En de gevolgen van een echtscheiding zijn gemakkelijker op te vangen. Soms spoort de nieuwe situatie niet bij een patroon dat man en vrouw samen ontwikkeld hadden of gaat de echtgenoot er niet werkelijk in mee. Onderzoek wijst uit dat vrouwen minder tevreden met huwelijk en gezin zijn dan mannen. Zij streven vaker naar echtscheiding. Statistieken laten verder een verband zien tussen echtscheiding en de mogelijkheden tot economische zelfstandigheid van vrouwen (NRC 1997). In de periode van werkloosheid tijdens de jaren '80 nam het aantal echtscheidingen af. Tijdens de welvarende jaren '90 groeide dat aantal weer.

Het zou verkeerd zijn deze ontwikkeling bij voorbaat negatief te beoordelen. Op kleinere schaal is de emancipatie ook binnen de kerk aan de orde, met vergelijkbare effecten. Zelfs de meest klassiek denkende vrouwen binnen de kerk zijn vandaag zelfstandiger en mondigere dan zij vroeger geweest zouden zijn. Wanneer wij dat laatste (moeten) aanvaarden, zullen wij deze factor in onze bezinning op de hermeneutiek van de echtscheidingsproblematiek serieus moeten nemen.

6. Samenleving

Grote invloed heeft de veranderde wetgeving. Zodra de beperkingen om te scheiden in de jaren '70 verminderden, nam het aantal echtscheidingen sterk toe. Dat zien wij in alle westerse landen. Die toename bestaat niet alleen buiten, maar ook binnen de kerk (Van Essen 1989, 23v. 28). De maatschappelijke context bevordert dus de neiging tot echtscheiding.

Overigens moeten wij niet menen dat de mogelijkheden om te scheiden in onze maatschappij groter zijn dan ze in de tijd van de Bijbel waren. Christus en zijn apostelen wijzen een radicale weg, maar zij doen dit in de maatschappelijke contexten van Jodendom en Hellenisme. Daarbinnen waren de mogelijkheden om te scheiden ruim. Christus vroeg hierin dus duidelijk 'meer dan het gewone' (Matteüs 5: 47). Dat de context op ons desondanks zo'n aanwijsbaar effect heeft, is een gevolg van ons eigen westerse verleden. Eeuwenlang vertoonde onze cultuur een zekere synthese tussen samenleving en christelijke traditie. De officiële morele opvattingen in de samenleving en in de kerk spoorden redelijk met elkaar. Die synthese is formeel verbroken bij de scheiding van kerk en staat in de 18e en 19e eeuw. Maar de effecten daarvan op de moraal blijken pas in de tweede helft van de 20e eeuw. Nu zit er aan deze synthese een mooie kant: het evangelie heeft de westerse samenleving tot op zekere hoogte gekerstend. Maar er kleeft ook een risico aan. Doordat de context een uiterlijke ondersteuning bood voor een christelijke levensstijl, gebeurde het gemakkelijk dat kerk en christenen te weinig eigen stijl en traditie vormden en te weinig eigen kracht verzamelden. De christelijke leefstijl kon immers steunen op het morele besef in de maatschappij en op wetgeving waarin dat besef doorwerkte. Die positieve correlatie slaat echter om in een negatieve zodra de samenleving niet-meer-christelijk is en de wetgeving seculariseert. Diezelfde kerk en christenen blijken dan plotseling kwetsbaar en soms weerloos tegenover een levensstijl die haaks staat op de weg van Christus.

In het licht van deze factor blijkt de huidige problematiek rond echtscheiding en hertrouwen niet alleen op het bord geschoven te mogen worden van diegenen die het direct betreft. Er is alle reden om te spreken van een *gezamenlijke* kerkelijke verantwoordelijkheid. Als geheel is de kerk verantwoordelijk voor de genoemde samenhang uit het verleden met het morele besef in de samenleving *en dus ook voor de omslag daarvan in het tegendeel*. Als geheel is de kerk ook verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een nieuwe eigen stijl en voor het ontplooiën van nieuwe kracht. Het zou verkeerd zijn om bij beide punten vooral naar de 'scheidenden' zelf te kijken.

Deze nadere analyse van contextuele factoren geeft aan de hermeneutische kwestie een nog scherper profiel:

- *Hoe evalueren wij de factoren uit onze context die duidelijk verschillen van de context van de Bijbel of van die van een lange periode binnen de westerse cultuur die achter ons ligt, en waarvan wij moeten erkennen dat we ze tot op grote hoogte als gegeven in ons leven aanvaarden, terwijl ze onze beleving van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen duidelijk sturen?*

7.2.3 Benadering van echtscheidingsvragen

De hermeneutische vragen waarvoor wij staan, kunnen nog duidelijker uitkomen als we nagaan welke benaderingen van het onderwerp echtscheiding in gereformeerde kring gangbaar zijn. Enkele publicaties en discussies laten daarvan iets merken.

1. Basisposities

In het onderstaande onderscheiden wij *vijf basisposities* binnen de protestantse/gereformeerde benadering van echtscheiding. Wij bouwen daarmee voort op een indeling van de Amerikaanse ethicus Norman Geisler (Geisler 1989, 277-286).

a. *Er zijn geen gronden voor echtscheiding*

De regel waarin Jezus echtscheiding verbiedt, kent geen uitzondering. Weliswaar lijkt Matteüs' evangelie 'overspel' als uitzondering te noemen, maar die passages zijn anders bedoeld. Jezus laat in die woorden de situatie van 'overspel' buiten beschouwing waar het de scheidbrief betreft, terwijl de

Joden gewoon waren deze ook daarbij toe te passen (Van Bruggen 1990, 360-363; Van Bruggen 1997, 15-23). Een andere verklaring laat de teksten bij Matteüs slaan op het ongeldig verklaren van het huwelijk wanneer ontdekt wordt dat de partner voor het huwelijk al geslachtsverkeer had.

Deze visie sluit aan bij de opvatting van de Rooms-katholieke kerk en de Anglicaanse kerk over de onontbindbaarheid van het huwelijk. Binnen de gereformeerde en evangelische wereld is deze visie gedurende de laatste jaren belangrijk geworden via het invloedrijke werk van Heth/Wenham uit 1984. Een verwerking met het oog op de kerkelijke praktijk bieden Cornes (1993) in het engelse taalgebied en Ouweneel/Medema (1987) in het Nederlandse.

b. Er is één grond voor echtscheiding

Een behoorlijke groep gereformeerden beschouwt om exegetische redenen alleen overspel als schriftuurlijke echtscheidingsgrond (Richtlijnen 1989, 44; Van Dommelen e.a. 1995, 40-56).

c. Er zijn twee gronden voor echtscheiding

Met de Westminster Confessie zijn veel gereformeerden van oordeel dat zowel overspel als kwaadwillige verlating echtscheidingsgrond vormen. Voor aanhangers van opvatting b. en c. fungeert een sleutelpublicatie van John Murray (1953/1961) als belangrijke stimulans. In antwoord op de boven genoemde invloed van Heth/Wenham kwam Keener in 1991 voor deze visie op. In aansluiting aan hem en kennelijk met het oog op invloed van visie a. rond de Canadian Reformed Churches schreef C. van Dam in 1996 een werk waarin hij deze visie voorstaat. Binnen de traditie van de Gereformeerde Kerken in Nederland overheerst in de praktijk deze visie, al is zij nooit officieel geijkt. Met name onder invloed van J. Douma opereren veel Gereformeerde kerken langs deze lijn (Douma 1988; Douma 1994, 9 e.v.). Onder de aanhangers van de opvatting dat er twee gronden zijn, rekenen wij ook hen die bij de tweede grond niet denken aan 'kwaadwillige verlating', maar alleen aan de 'verlating vanwege de religie' waar 1 Korintiërs 7 over spreekt (Deputaatschap DMZ 1998, 43 e.v., 139v)

d. Er zijn meer dan twee gronden voor echtscheiding.

Deze opvatting wordt op twee manieren verdedigd:

1. Sommigen menen dat Jezus' geboden niet bedoeld kunnen zijn om oudtestamentische richtlijnen terzijde te stellen (Koekkoek 1998, 6 e.v.). Zij argumenteren bijvoorbeeld met het gegeven dat de hardheid van het hart ook nu aanleiding kan blijven om de scheidbrief te gebruiken. De Jong (1997, 34) wijst erop dat ook nu de hardheid van het hart niet verdwenen is. Of zij denken aan de veelheid aan zonden waarop de wet van Mozes de doodstraf en dus de ontbinding van een huwelijk zette. Wanneer wij de doodstraf niet meer toepassen, is echtscheiding een logische vervanging (Anderson 1999).
2. Anderen stellen dat Jezus inderdaad een regel gaf zonder uitzondering, maar dat deze in telkens nieuwe situaties toegepast moet worden. In die nieuwe situaties kunnen aspecten aanwezig zijn die niet bij de regel passen.

Volgens sommigen zien wij dit al bij Matteüs' weergave van Jezus' woord. Hij zou aan Jezus absolute regel overspel toevoegen om deze in te passen in een Joodse context (Hays 1996, 353). En in ieder geval zien velen op deze manier Paulus' woorden uit 1 Korintiërs 7. In Korinte was een zendingssituatie aan de orde, die in Jezus' joodse context nog niet in beeld was en dus in Jezus' gebod niet verdisconteerd werd. Paulus weet zich dan vrij om met apostolisch gezag te verklaren dat de regel in dit geval niet opgaat. En zoals Paulus dat destijds deed, zo kan de kerk dat in andere nieuwe omstandigheden weer doen. Zo kunnen wij de uitbreidingen interpreteren die Beza en Voetius durfden te geven aan de uitzondering van 1 Korintiërs 7. Ook Bucers standpunt past in deze lijn (Selderhuis 1994, 325 e.v.; Kingdon 1995, 166 e.v.). En tevens kan de benadering van de Generale Synode Leusden in dit licht gezet worden. Daarin neemt men immers afstand van de analogieredenering, die nieuwe situaties soms onderbrengt bij de tweede grond. Openlijk klinkt de stelling dat er ook andere zonden tegen Gods geboden kunnen zijn die het huwelijk fundamenteel aantasten.

e. Wij moeten niet zozeer de regels aanpassen, maar er anders mee leren omgaan.

In het spoor van benadering d. komt het gemakkelijk tot deze werkwijze. Hoe groter en opener het aantal mogelijke gronden wordt, die de regel nuanceren, des te zinlozer lijkt het te worden om van de regel te verwachten dat de uitzonderingen daarin ingebouwd zijn. Wat tot nu toe als ‘grond’ geformuleerd is, kan door een nieuwe situatie worden ingehaald en tot nieuwe ‘gronden’ leiden. Dat holt het spreken over ‘gronden’ uit. In plaats daarvan pleiten sommigen ervoor om bij ethische vragen niet eenzijdig te koersen op Bijbelse geboden of regels. Dat noemen zij wettisch. Verschillende elementen spelen in dit inzicht een rol:

1. Alle Bijbelse geboden en regels hangen samen met hun situatie en context. Dat geldt ook voor Jezus' woorden over echtscheiding.
2. Gods geboden beogen het goede voor mensen. Daarom moeten wij in de toepassing ervan criteria aanleggen die duidelijk maken of het gebruik van een bepaalde regel in die situatie wel zinvol is. Als criterium wordt bijvoorbeeld gewezen op Gods menslievendheid (Van der Leest 2000) of op de liefde die typerend is voor het koninkrijk van God (Loonstra 2000, 112).
3. Geboden zijn niet bedoeld als verre idealen, maar als middelen om te functioneren in de werkelijkheid van een zondige wereld. Je moet ze niet hanteren als uitputtende opsomming van wat wel en niet mag, maar als leidraden die in een zondige wereld Gods richting aanwijzen. De Bijbel zelf leert en de kerkelijke praktijk bevestigt dat je incidenteel ontslagen kunt worden van het naleven van een gebod als een ander het jou onmogelijk maakt dit te houden. Gewezen wordt op de opschorting van het 5e gebod wanneer een incestslachtoffer haar ‘vader’ aangeeft, en van het 9e gebod wanneer alleen een leugen een mens kan redden. Op een vergelijkbare manier geldt het 7e gebod bijvoorbeeld niet als de ene partner de andere lichamelijk of psychisch misbruikt. Ook mag je bij de toepassing van geboden rekenen met de zondige werkelijkheid en dus bij het 7e gebod bijvoorbeeld met de marges van geloof en psychische mogelijkheden om een moeilijke situatie te verdragen. De kwetsbaarheid en risico's bij de toepassing van deze open benadering moet er niet toe leiden ons vast te klampen aan regels. Deze zijn alleen te ondervangen op het niveau van onze instelling: zoeken wij God of onszelf (Van der Leest 2000)?

2. Achterliggende verschilpunten

De verschillen tussen boven genoemde visies gaan terug op meerdere factoren.

In de eerste plaats speelt hier een rol wat tegenwoordig de ‘hermeneutische’ problematiek genoemd wordt. Daarbij gaat het onder meer om de vraag op welke manier de Bijbel ons richting wijst bij concrete vragen waarvoor wij staan. Ook wanneer wij het gezag van de Schrift voluit belijden, moeten wij erkennen dat wij niet voor elke vraag rechtstreekse Bijbelteksten tot onze beschikking hebben. Bovendien blijken ook andere factoren dan alleen schriftgegevens een rol te spelen bij de beantwoording van die vraag. Daarom treffen wij ook in gereformeerde kring bezinning op dit punt aan, en zijn verschillende visies denkbaar. Wij wijzen op de uiteenzetting van Douma over het schriftgebruik in de ethiek, waarin hij uitdrukkelijk aandacht geeft aan deze hermeneutische vragen (Douma 1999, 88-123).

In de tweede plaats lopen de exegeses van belangrijke Bijbelplaatsen uiteen. Aan exegetische punten besteden wij later apart aandacht.

En in de derde plaats zien wij ook op de volgende concrete punten een achtergrond voor de verschillen tussen de genoemde visies:

a. De omgang met Bijbelse regels

De eerste drie visies komen overeen door hun regelethische karakter. Bijbelse richtlijnen worden opgevat als algemene normen voor alle tijden. Het aantal ‘gronden’ dat de Bijbel laat zien, is het aantal dat God voor alle tijden bedoeld heeft. Praktische situaties moeten zo logisch als mogelijk is verbonden worden met dit gegeven regelethisch kader. Al redenerend op basis van de gegeven richtlijnen proberen aanhangers van deze opvattingen tot conclusies voor de praktijk te komen. Soms argumenteren deze opvattingen geheel vanuit het gebod, waarbij zelfs gezegd kan worden dat men het inhoudelijk niet goed begrijpt maar het vanwege dit gebodskarakter toch moet aanvaarden (Voorberg

2000). Soms ook is het gebod wel beslissend, maar kan men tegelijk iets duidelijk maken over de ‘zin’ van dit gebod (Ouweneel 1987, 65vv).

De vierde visie vertoont dezelfde structuur, maar kent een ingebouwde opening naar nieuwe situaties. Deze opening ontstaat hier echter uit de Bijbelse regels zelf. Een moeite bij deze opvatting zal zijn dat er geen criteria gegeven lijken om te bepalen wanneer iets een nieuwe echtscheidingsgrond moet worden genoemd en wanneer niet.

De vijfde opvatting is niet regelethisch. Bijbelse regels gelden daarbinnen niet als algemene en altijd toe te passen wetten, maar als leidraden om in tal van situaties zelf de goede weg te vinden. Daartoe moeten zij in relatie gebracht worden met andere factoren, zoals centrale Bijbelse principes en de levenshouding van de christenen in geding. Vaak zal het niet mogelijk zijn om via een sluitende redenering uit basisregels concrete toepassingen af te leiden.

Over de vraag welke Bijbelse principes achter de regels liggen, die dus onze bezinning met het oog op concrete situaties sturen, verschillen de meningen. Gewezen wordt op zaken als de scheppingsstructuren, het koninkrijk van God, de liefde, en Gods menslievendheid. Hays noemt een uitgewerkter principe: het gaat er – zowel bij het begrijpen en toepassen van een regel als bij het zelf doordenken van een nieuwe situatie – altijd om dat wij op een concreet punt de gemeente als gemeenschap van het nieuwe verbond op weg zien in de navolging van Jezus. Die weg loopt via het kruis naar een nieuwe schepping.

Behalve deze ‘objectieve’ of inhoudelijke zijde in het zoeken naar een verantwoorde weg in concrete situaties is er ook een ‘subjectieve’ kant nodig. Daarover bestaat minder verschil: allen maken duidelijk dat onze instelling er één moet zijn waarin wij ons laten leiden door de Geest en laten vernieuwen naar het beeld van Christus. Verschil bestaat wel in de mate waarin men nadruk legt op de plaats van de *gemeenschap* van christenen als bedding voor deze vernieuwde instelling.

b. De visie op het één-zijn van getrouwden voor God

Velen ontwikkelen hun standpunt tegen de achtergrond van de overtuiging dat een huwelijk op het niveau van mensen verbroken kan zijn, maar tegelijk in Gods ogen blijft bestaan. Sommigen menen dat dit altijd het geval is en dat alleen de dood de huwelijksband voor God verbreekt (Rome, Anglicanen, Cornes 1993, 284vv, Ouweneel 1987, 30, 65). Anderen beschouwen ook overspel (of breder: ingrijpende seksuele zonden) als een feitelijke breuk van de huwelijksband, ook in Gods ogen (Van Dam 1996, 43). En wanneer men verdedigt dat ook kwaadwillige verlating echtscheidingsgrond vormt, is de consequentie dat ook daarbij de band voor God als verbroken geldt. In alle andere gevallen waarin mensen uit elkaar gaan, blijft het huwelijk voor God bestaan.

Aan de gedachte van een blijvende huwelijksband voor God kunnen meerdere elementen ten grondslag liggen:

1. Man en vrouw worden in het huwelijk één vlees, dat is één nieuwe ‘persoon’ (Genesis 2). God voegt beiden immers samen (Matteüs 19). Volgens sommigen ontstaat daardoor een soort nieuwe bloedband, vergelijkbaar met die tussen ouders en kinderen, of broers en zussen. Zoals het onmogelijk is zulke bloedbanden werkelijk te verbreken (het blijft je kind!), zo is het ook onmogelijk om de huwelijksband te verbreken (Cornes 1993, 192vv). Dat het niet mag, heeft alles te maken met het erkennen van de realiteit: het *kan* ook metterdaad niet.
2. Het huwelijk wordt vergeleken met het verbond tussen God en zijn volk. Dat is onverbreeklijk. Als het een verbond typeert, dat het altijd blijft gelden, kan ook de werkelijkheid die in een huwelijk geconstitueerd wordt, niet meer ongedaan gemaakt worden.
3. Het volgt uit bepaalde exegeses. Deuteronomium 24 verklaart dat een tweede huwelijk een vrouw onrein maakt tegenover haar eerste man. Dus bleef God dat eerste huwelijk als aanwezige werkelijkheid zien, ook al was er een tweede huwelijk gesloten. Matteüs 5: 32 (en verwante teksten) zeggen dat pas een tweede huwelijk het eerste feitelijk breekt. Officiële en wettige echtscheiding via een scheidbrief maakt dus in Gods ogen het huwelijk nog niet ongedaan. In 1 Korintiërs 7: 10v herkennen haar aanhangers deze visie. Dat Paulus na echtscheiding slechts twee mogelijkheden ziet – verzoenen of ongetrouwd blijven – moet wel teruggaan op de erkenning dat een echtscheiding het huwelijk voor God niet ontbindt.

Diegenen die juist menen dat hertrouwen na echtscheiding mogelijk is, argumenteren vaak met Gods vergeving. De zonde van het falen in het eerste huwelijk hoeft niet levenslang bepalend te blijven. Bij God is een nieuw begin mogelijk. Impliciet in deze opvatting is dat zij niet uitgaat van een werkelijkheid op 'zijnsniveau' die door de zonde van echtscheiding en ook door de vergeving van God niet ongedaan gemaakt kan worden (Geisler 1989, 291v).

Deze opvatting moet onderscheiden worden van de visie die hertrouwen soms goedkeurt als beste van twee kwaden in een bepaalde situatie. Die opvatting kan samengaan met de geschetste visie op de onverbreekbaarheid van het huwelijk. In feite staan aanhangers ervan toe om het huwelijk bewust te breken (als zij een relatie met een derde als breuk metterdaad zien) of om permanent in een soort 'overspel' te leven (als zij een huwelijksband alleen door de dood beëindigd zien worden).

c. De waardering van het alleen-gaan op weg naar het koninkrijk

Met name in de verschillende visies op hertrouwen komt verschil in waardering uit ten aanzien van het ongetrouwde leven. De gedachte dat een verbod op hertrouwen strijdt met de liefde, impliceert de opvatting dat ongetrouwd zijn een ongelukkiger status van leven inhoudt dan getrouwd zijn. De visie dat hertrouwen niet past, hangt omgekeerd vaak samen met de mening dat ongetrouwd zijn volgens 1 Korintiërs 7 juist een bevoorrechte levenspositie is. In dit verband bestaat er ook verschil in opvatting over Paulus' spreken ten aanzien van de 'gave' van het ongetrouwde leven. Volgens sommigen doelt dit op elke situatie van ongetrouwd zijn en duidt het aan dat wij leren moeten onze levenssituatie als 'gave' te zien. Dit spreken wordt daarbij soms weer verbonden met Jezus' zegswijze in Matteüs 19, dat zij aan wie 'het gegeven' is, zijn woord dat hertrouwen verbiedt, vatten. Anderen menen dat het hier gaat om die ongehuwden die een speciale 'gave' bezitten waardoor hun behoefte aan een huwelijk vermindert. De implicatie van die opvatting is dat het voor ongetrouwden die deze gave niet bezitten, beter is om te trouwen. Paulus' woord uit 1 Korintiërs 7 dat het beter is te trouwen dan te branden, bevestigt hen daarin. Zij verklaren het ook van toepassing op gescheidenen.

Deze tekening van mogelijke posities voert tot de volgende aanvullende hermeneutische vragen:

- *Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding, en zo ja hoeveel en welke?*
- *Op welke manier moeten wij omgaan met geboden c.q. normatieve richtlijnen die wij op dit punt in de Bijbel aantreffen? Hoe willen deze toegepast worden?*
- *Kan gesteld worden dat de huwelijksseenheid van een bijzonder karakter is en daarom onverbreekelijk, tenzij door de dood en (eventueel) door overspel?*
- *Hoe moeten wij oordelen over de wenselijkheid en de mogelijkheid van een ongehuwd leven voor gescheidenen?*

7.2.4 De vragen op een rij

Wij vatten de bovenstaande verkenning van de 'hermeneutische problematiek' rondom echtscheiding en hertrouwen samen door de gevonden vragen te ordenen.

1. Op welke manier moeten wij omgaan met geboden/c.q. normatieve richtlijnen die wij op dit punt in de Bijbel aantreffen? Hoe willen deze toegepast worden?
2. Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding, en zo ja hoeveel en welke?
3. Kan gesteld worden dat de huwelijksseenheid van een bijzonder karakter is en daarom onverbreekelijk, tenzij door de dood en (eventueel) door overspel?
4. Hoe moeten wij oordelen over de wenselijkheid en de mogelijkheid van een ongehuwd leven voor gescheidenen?
5. Op welke manier wil de Bijbel ons richting wijzen in de concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen die zich vandaag voordoen en die vaak in tekst en context van de Bijbel niet herkenbaar lijken? Moeten wij zoeken naar (nog meer) regels die ons overtuigend kunnen brengen tot toepassingen in concrete situaties of is er iets anders nodig?
6. Hoe evalueren wij de factoren uit onze context die duidelijk verschillen van de context van de Bijbel of van die van een lange periode binnen de westerse cultuur, en waarvan wij moeten er-

- kennen dat we ze veelal als gegeven in ons leven aanvaardden, terwijl ze onze beleving van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen duidelijk sturen?
7. Welke plaats moet de persoonlijke verantwoordelijkheid van betrokkenen hebben als het gaat om de keus om te scheiden en de beslissing om daarna een volgend huwelijk aan te gaan?
  8. Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in een relatie van verantwoording ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap en de kerkenraad? Zo ja, op welke manier dient dit dan ingevuld te worden?

In het betoog dat nu volgt, geven wij gaandeweg op deze vragen een antwoord.

7.3 De uitleg van centrale Bijbelteksten

Voordat wij verder nadenken over de verwerking van de Bijbel met het oog op de vragen van vandaag, geven wij rekenschap van onze uitleg van de belangrijkste teksten die daarbij meestal een rol spelen. Daarbij benadrukken wij eerst dat niet alleen afzonderlijke teksten ons moeten sturen, maar dat wij het onderwijs van heel de Schrift op dit punt ter harte moeten nemen.

7.3.1 Algemeen

Uit heel de Schrift is duidelijk dat het huwelijk een instelling van de Schepper is waarin een man en een vrouw door de belofte van trouw levenslang aan elkaar verbonden zijn. Dit menselijk verbond rust in en ontvangt kracht uit het grote verbond, tussen God en mensen.

De Here belooft de getrouwen bij te staan, met zijn gaven, met de Heilige Geest. Wat Hij vraagt, elkaar dienend trouw zijn, dat kan en wil Hij ook geven. God verlangt er niet maar naar dat mensen bij elkaar blijven, maar dat ze elkaar zo liefhebben en dienen dat hun huwelijk een afspiegeling mag zijn en al meer mag worden van de verhouding tussen Christus en zijn gemeente.

Daarbij is een zekere relativering van het huwelijk op z'n plaats. Het huwelijk gaat niet mee het eeuwige leven in.

Bovendien geeft de Schrift ons oog voor de gebrokenheid van het leven die ook het huwelijk treft. Wanneer twee mensen trouwen, trouwen twee zondige mensen. De macht van de zonde kan een huwelijk van binnenuit aantasten en stuk maken, zoals dat ook met andere relaties kan gebeuren (bijvoorbeeld de ouder-kind relatie, waardoor soms een kind uit de ouderlijke macht ontzet moet worden).

Het is goed voor deze punten aandacht te hebben naast de exegese van de zogenaamde echtscheidings-teksten. Ook laat God ons zien dat er meerdere aspecten in het (huwelijks-)leven zijn te onderscheiden, naast liefde en trouw. Ook het lijden om Christus' wil, de strijd tegen eigen vlees en het brengen van offers moeten genoemd worden. Zelfverloochening typeert een christelijk huwelijk. Daarnaast moet ook de zorg voor de kinderen zwaar wegen. In scheidingsituaties moeten we aandacht vragen voor het geheel van de Heilige Schrift en ons niet beperken tot een beperkt aantal teksten, zoals de 'echtscheidingsteksten'.

7.3.2 Matteüs 5: 31-32

Deze verzen zijn te lezen tegen de achtergrond van vs 27-31 en binnen het grote geheel van de Bergrede, waarin Jezus het profiel schetst van een volgeling van Hem. Dat volgen van Jezus vraagt om radicale keuzes en een geheel nieuwe stijl van leven. Tot die stijl behoren zelfverloochening en offer. De Here Jezus geeft de wet een plaats binnen de context van zijn eigen onderwijs.

Als een van de voorbeelden daarbij noemt Hij ook het 7e gebod. Hij gaat in zijn onderwijs verder dan de letterlijke tekst: een vrouw aanzien om haar te begeren is voor Hem al overspel plegen. Niet alleen de daad, maar ook de eerste stap in de richting van de daad wordt veroordeeld. Het werkwoord dat hier staat, 'moicheuein', betekent echtbreuk plegen. Gericht kijken naar een vrouw vormt het begin van contact. Wie dat doet, heeft in zijn hart al overspel gepleegd. In vers 28 en 29 geeft de Here aan hoe je je daartegen kunt wapenen. Je moet jezelf ontwapenen. Ogen of handen die je tot zonde brengen, moet je verwijderen. In het kader van het koninkrijksleven zijn radicale keuzes nodig.

In vers 31 gaat de Here Jezus nader op de echtscheiding in. Die passage behoort bij de bespreking van het 7e gebod (Hij bouwt verder op vs 27-28, vergelijk de markeringen in zijn onderwijs via de wendingen: er is gezegd ... er is ook gezegd). Het 7e gebod verbiedt echtbreuk. Maar er is ook gezegd dat je bij het wegzenden van je vrouw een scheidbrief moet gebruiken. Dat gaat terug op de bekende woorden van Deuteronomium 24: 1-4.

Die verbieden gesol met het huwelijk. Eigenlijk spreken zij niet over echtscheiding, maar geven zij een verbod tot hertrouwen met de eerste echtgenoot. Het is de vraag waarom dit ingewikkelde geval wettelijk geregeld diende te worden. Het zal niet vaak zijn voorgekomen. Waarschijnlijk bedoelt het de bescherming van de vrouw. Zij mag geen speelbal tussen mannen worden.

De voorzin lijkt belangrijker dan de bepaling zelf. Deze wet is dan ook in later tijd een eigen leven gaan leiden als bepaling die de echtscheiding regelde. Die regeling betekende tegelijk een beperking. Echtscheiding mocht niet om allerlei redenen plaatsvinden, maar alleen als de man iets onbehoorlijks bij de vrouw vond. Daarmee zal bedoeld zijn op een verborgen gebrek of iets anders dat van tevoren niet te voorzien was, zoals een grote schuld. Deze rechtsregel is later opgevat als een bepaling die de echtscheiding regelt.

Dat blijkt uit Marcus 10: 2, als de Farizeeërs aan Jezus vragen of het geoorloofd is zijn vrouw weg te zenden en Jezus antwoordt: wat heeft Mozes u geboden? Dan volgt het verhaal van de scheidbrief. Wel bestaat er verschil tussen de manier waarop de Here Jezus én de Farizeeërs met deze regel omgaan. De Farizeeërs concluderen eruit: Mozes heeft het toegestaan, dus het mag. Jezus zegt: Mozes heeft het wel toegestaan, maar ... En dan wijst Hij op de hardheid van het hart. Toch gaan beiden uit van het feitelijk gegeven van de scheidbrief.

H. de Jong, wiens uitleg wij in het bovenstaande hebben gebruikt (De Jong 1987, 62-70; vgl ook De Jong 1997), verwijst naar Jeremia 3:1 waar het gebeuren van Deuteronomium 24 wordt toegepast op de verbondsverhouding tussen Jahwe en zijn volk. Wat bij mensen onmogelijk is – zijn vrouw terugnemen, die van een ander is geweest – dat kan God.

In Matteüs 5 beschrijft Christus hoe het in zijn Rijk toe zal gaan. Daar stelt Hij tegenover het verschijnsel scheidbrief zijn wet: je vrouw niet wegzenden. Wanneer je dat doet, schep je een situatie waarin er echtbreuk met haar gepleegd kan worden. Jezus werkt deze regel ook uit in de richting van een derde partij: met een weggestuurde moet je niet trouwen, want dan pleeg je overspel.

Van Bruggen (1990, 101) zegt hierbij: In Mozes' wet moest vanwege de hardheid van het hart (als een houding tegenover Góð) een regeling komen tot *inperking* van de zonde, maar voor het ingaan in Gods rijk is het *wegdoen* van de zonde noodzakelijk. Christus keurt dus zonder meer het wegzenden van je vrouw af. Ook 'om een andere reden dan ontucht'. Ontucht valt hier samen met echtbreuk. Achtergrond van deze woorden is de bestaande praktijk waarin ontucht door een getrouwde vrouw (is echtbreuk) niet meer met de dood gestraft, maar afgehandeld werd via een juridische procedure.

Jezus leert in dit gedeelte dus twee zaken:

1. Houd jezelf rein en geef zelfs niet toe aan het begin van overspel.
2. Draag zorg voor je naaste en bescherm je vrouw of de vrouw van je naaste door het niet tot echtbreuk te laten komen. Daartoe moet je je eigen vrouw niet wegzenden, en evenmin een weggezondene trouwen.

7.3.3 Matteüs 19: 3-9

Op de achtergrond van deze woorden staat Jezus' onderwijs in de Bergrede. Hij had zijn opvatting al duidelijk gegeven. Maar nu testen de Farizeeërs Hem. Zij werpen rechtstreeks de vraag op of echtscheiding mag. 'Om allerlei redenen' wil zeggen: om gegronde redenen. Men mocht scheiden als de redenen wettig waren. Hieruit blijkt dat de scheidbrief ook een positieve functie had. Hij perkte juist het aantal echtscheidingen in. Denk de scheidbrief weg en de vrouw heeft alle ruimte om zich aan echtelijke verplichtingen te onttrekken (Van Bruggen 1988, 218).

De Here Jezus snijdt direct de discussie af. Hij neemt de vragers mee terug naar het begin. Hij wijst op de instelling van het huwelijk door God zelf, de Schepper. Het huwelijk is meer dan een menselijke afspraak. God maakt twee mensen tot een levenseenheid. Wat God tot stand brengt, kan en mag door mensen niet worden ontbonden.

De zaak lijkt duidelijk. Maar de Farizeeërs nemen hiermee geen genoegen. Ze vragen waarom Mozes dan bevolen heeft een scheidbrief te geven en een vrouw daarmee weg te zenden. Botst Jezus in zijn onderwijs niet met Mozes, die zelf het bevel voor de scheidbrief gaf? Van Bruggen merkt op dat de Farizeeërs hier niet helemaal correct formuleren, omdat in Deuteronomium 24 scheiding noch scheidbrief worden ingesteld. Beiden functioneerden reeds. Een bestaande praktijk wordt ingeperkt en daarmee impliciet negatief beoordeeld. Terecht constateert Van Bruggen – evenals trouwens De Jong – echter ook dat deze beperkende bedoeling niet wegneemt dat de scheidbrief in de wet van Mozes een plaats had. Jezus ontkent deze plaats ook niet. Hij stelt alleen de vraag aan de orde *waarom* de scheiding en de scheidbrief hun plaats in de wetgeving kregen. Dat was vanwege ‘de hardheid van de harten’. Hoe moeilijk kan God zijn onderwijs kwijt aan zijn kinderen! Jezus zegt: de hardheid van ùw hart. Daarmee stelt Hij de Farizeeërs op één lijn met hun broeders van vroeger. In hun omgang met huwelijk en echtscheiding komt niet tot uiting dat ze alleen willen luisteren naar het Woord van de Here. Jezus gebruikt een ander woord dan zij. Zij zeggen: Mozes heeft *bevolen* een scheidbrief te geven. Jezus zegt: hij heeft dit *toegestaan*. Merkwaaardig genoeg is dit woordgebruik precies omgekeerd in Marcus 10 waar Jezus het woord ‘bevelen’ gebruikt en de Farizeeërs het woord ‘toestaan’. Wij moeten aan dit woordgebruik dus niet al te veel conclusies verbinden.

Opnieuw grijpt Jezus terug naar het begin en laat tegelijk zijn eigen eenheid met de Schepper zien, als Hij daarop laat volgen: Maar Ik zeg u ... Dat is gezaghebbend spreken. Dan herhaalt Hij zijn woorden uit Matteüs 5, al is het in iets andere vorm: wie zijn vrouw wegzendt om een andere reden dan overspel en dan een ander trouwt, pleegt echtbreuk. Dat eerste huwelijk was voor God kennelijk niet ontbonden. Hij had zich met zijn eerste vrouw moeten verzoenen. Nu is de breuk definitief. Waarom is echtscheiding dus zo erg? Daardoor komt er ruimte voor een nieuwe relatie. Deze maakt de echtscheiding tot een echtbreuk. Daarom houdt God de mens aan zijn eerste huwelijk.

Nu treffen wij in vs 9b de uitzondering aan ‘tenzij wegens hoererij’. Deze beperkende toevoeging vinden wij niet bij Marcus en Lucas. Van Bruggen wijdt er een excurs aan (1990, 360-363). Hij stelt dat de regel is dat een scheidbrief het huwelijk niet ontbindt. De uitzondering ‘tenzij wegens hoererij’ heeft betrekking op deze regel. Gevallen van hoererij laat Christus buiten beschouwing. Bij hoererij *is* de echtbreuk al een feit. Op zijn minst laat Matteüs 19: 9 zo ruimte voor echtscheiding wegens overspel, ook al spreekt dit vers zich daar niet expliciet over uit, evenmin als over de consequenties daarvan met het oog op een tweede huwelijk. Het gaat in Matteüs 5 over de medeplichtigheid aan het tweede huwelijk van *de ander* en in 19: 9 over het *eigen* schuldige tweede huwelijk. Ook wijst Van Bruggen erop (net als in *Het huwelijk gewogen*) dat gevallen van overspel helemaal niet behoren bij het onderwerp ‘scheidbrief’. De overspelige moest immers volgens de wet van Mozes gestenigd worden. In Jezus’ tijd waren de eisen voor de bewijslast bij processen echter zo streng dat bewijs vaak moeilijk rond te krijgen was. Daarom werd ook in zulke gevallen de scheidbrief gehanteerd. Dat was een *oneigenlijk* gebruik van de scheidbrief. De eerste lezers van Matteüs’ evangelie waren hiervan op de hoogte, maar de (Griekse) lezers van Marcus en Lucas niet. Vandaar het ontbreken van deze clause bij hen.

Jezus geeft de Farizeeërs dus heel precies antwoord. Hij spreekt alleen over de scheidbrief, zoals die was ingesteld. Die handelde niet over gevallen van overspel.

De Jong gaat nader in op Jezus’ uitspraak ‘Met het oog op de hardheid van jullie harten heeft Mozes dat gebod gegeven’. Hij wijst erop dat de wetten van Deuteronomium gericht zijn tot een verzoende gemeente, die nog wel een zwakke gemeente is. Die werkelijkheid is er ook onder het Nieuwe Verbond. Paulus kan tegen de Korintiërs zeggen dat ze nog met melk in plaats van met vaste spijzen gevoed moeten worden. Ook van Israël werd nog niet het volle pond gevraagd. De regelgeving rekende met de hardheid van het hart. Die sleutel past niet alleen op het echtscheidingslot, maar op vele wetten. Nadat Jezus verscheen in de wereld, het volmaakte offer bracht en de Geest van het Nieuwe Verbond uitdeelde die de wetten in de harten schrijft, kan de Here God gaan vragen naar zijn oorspronkelijke bedoelingen en zijn kinderen zwaarder belasten. Tegen die achtergrond kan gezegd worden: van den beginne is het zo niet geweest. De Here Jezus gaat boven Mozes uit. Maar De Jong wijst erop dat wij weer kunnen terugzakken naar het mozaïsche niveau met alle aanpassingen die daarbij horen. Dat gebeurt bijvoorbeeld wanneer er lange tijd een zwakke Christusprediking in de

gemeente is geweest. Wie dat wil veranderen, moet beginnen bij een herstel van de Christusprediking. Dan is de verwijzing naar 1 Korintiërs 3: 2 ter zake.

Door Christus en door de Geest kunnen we naar de bodem van het gebod. Naarmate Christus meer in ons midden is, kunnen we elkaar zwaarder belasten. Maar het omgekeerde geldt ook! De hardheid van het hart is geen zaak die we nu te boven zijn gekomen.

7.3.4 Marcus 10: 2-12

In grote lijnen komen deze woorden overeen met Matteüs 19. Wij wezen al op de verwisseling van de begrippen toestaan en bevelen, die duidelijk maakt dat we niet al te veel waarde aan het gebruik van deze begrippen moeten hechten.

De Farizeeërs willen de Here Jezus een uitspraak ontlokken die strijdig is met de wet. Maar Jezus brengt het gesprek op een dieper plan. Hij zoekt naar hun eigen beweegredenen. Hij laat ze zelf zeggen wat Mozes heeft geboden. Van Bruggen legt veel nadruk op het woordje ‘u’ in vs 3: wat beval Mozes aan *u*. Hij bedoelt: Mozes’ gebod is typisch een gebod dat *u* nodig hebt. De Farizeeërs kunnen niet zonder meer zeggen dat Mozes de echtscheiding *gebod*. Hij gebod in geval van echtscheiding een scheidbrief mee te geven. In dit gebod ligt de toestemming om te scheiden besloten. Maar dit is slechts een impliciete concessie en geen positief gebod, aldus Van Bruggen. Het lijkt ons dat Van Bruggen hier te veel nadruk legt op het woordje ‘u’ alsof dat in tegenstelling staat met anderen. Wij denken dat de Here Jezus door dit woordje niet meer doet dan de Farizeeërs identificeren met de eerste hoorders.

Het accent ligt op het feit dat Mozes een gebod gaf voor een scheidbrief bij een echtscheiding die wordt gedoogd. Jezus gaat er niet in mee dat die scheiding positief wordt toegelaten. Hij zegt alleen: als zich dan zo’n situatie van echtscheiding voordoet, vanwege de zondige hardheid van het volk, dan regelt Mozes dat terecht met een scheidbrief.

Vanaf het begin heeft God een levenslange band gewild tussen een man en een vrouw, die als het ware tot één persoon worden. Wie gaat scheiden, scheurt Gods werk aan stukken. Het woord ‘samenvoegen’ in vs 9 kan ook met ‘onder één juk brengen’ worden weergegeven. God spant twee mensen voor een taak. Als je zo’n span ontbindt, maak je ook hun taak ongedaan. ‘Wie het huwelijk ontbindt, brengt Gods wagens tot stilstand’ (Van Bruggen 1988, 220v).

Wanneer de discipelen later wanneer zij thuis zijn, hierop doorvragen, gaat Jezus er verder op in (vs 11 en 12). Hij richt zich daarbij tot de man én de vrouw. Ze hebben verplichtingen tegenover elkaar die je niet door middel van een scheidbrief kunt wegwerken. Het gebod van liefde en trouw geldt mannen én vrouwen. Hierbij komt de vraag op of ook vrouwen gerechtigd waren een scheidbrief mee te geven. Van Bruggen beantwoordt deze vraag positief (1978, 123-126).

7.3.5 Lucas 16: 18

Dit woord lijkt wat geïsoleerd te staan in het geheel van Lucas 16. Toch bestaat er een nauwe aansluiting bij het voorafgaande. Jezus verwijt de Farizeeërs dat ze wel doen alsof ze de wet houden, maar niet leven naar de geest van de wet. Toch blijven de wet en de profeten bestaan en geldig, ook nu het nieuwe verbond aanbreekt. Vervulling van de wet houdt juist in dat de diepe zin ervan blootgelegd wordt. Het is onmogelijk dat er ook maar iets van de wet verloren gaat. Vers 18 vormt daarbij een illustratie. Daarna grijpt Jezus weer terug op het voorafgaande. Vers 18 geeft aan dat er geen tittel of jota van de wet vergaat. Kennelijk bood het terrein van het 7e gebod een voorbeeld van verkeerde omgang met de wet.

Jezus laat weten dat er geen plaats is voor seksuele losbandigheid. Als je je vrouw wegzendt en een ander trouwt, pleeg je echtbreuk; en als je een weggezonden vrouw trouwt, doe je dat ook. Jezus herhaalt hier de regel van Matteüs 5 en 19 en Marcus 10. Zo geeft Hij aan dat Hij werkelijk met gezag (van God afkomstig) over huwelijk en echtscheiding spreekt. Hij geeft na de wet van Mozes de wet van het rijk van God. Hij scherpt het 7e gebod aan. Greijdanus zegt het zo: huwelijksontbinding, anders dan om overspel, heeft voor God geen kracht. De verstotene blijft voor God gelden als vrouw van de verstotende (Greijdanus 1941, 789).

Jezus spreekt dus heel sterk en grijpt over Mozes heen terug naar het begin. Douma (1988, 27) stelt: Zonder Mozes af te vallen, spreekt Hij kritisch over de scheidbrief. Wij vinden dat wel een erg sterke uitdrukking. Jezus heeft de scheidbrief niet afgeschafte. Hij verklaart waarom die er is, en dat de scheidbrief eigenlijk niet nodig moest zijn. Maar ondertussen is zij er en wordt zij gebruikt. Voor ons betekent dit dat de Here Jezus in zijn onderwijs rekening houdt met de gebrokenheid van het leven.

7.3.6 1 Korintiërs 7: 7-16

Wij sluiten ons aan bij de indeling die Douma (1988, 31) van dit gedeelte maakt. Paulus spreekt drie categorieën aan:

- In vs 8-9 gaat het over *de ongehuwden en weduwen*. Laten ze blijven als Paulus. Gaat dat niet vanwege het gemis aan zelfbeheersing, laten ze dan trouwen.
- In vs 10 en 11 richt hij zich tot *de gehuwden, van wie man en vrouw lid zijn van de gemeente*.
- In vs 12-16 gaat het over *de gehuwden, van wie een van beiden lid is van de gemeente*.

We zetten in bij vs 10. Paulus komt hier met een bevel dat rechtstreeks van de Here Jezus zelf afkomstig is: een vrouw mag haar man niet verlaten en een man moet zijn vrouw niet verstoten. Opmerkelijk is dat Paulus dit spreken onderscheidt van zijn eigen apostolisch spreken in het vervolg. Dat heeft niet te maken met het gezag waarmee hij spreekt, maar met de bron waaruit hij put.

Paulus geeft tamelijk nauwkeurig door wat de Here Jezus in Matteüs 5 zegt: getrouwde mensen moeten elkaar niet verlaten en als dit toch gebeurd is, moeten ze ongetrouwd blijven of zich met elkaar verzoenen. Want al leven man en vrouw gescheiden, ze hebben nog een band. En die gaat definitief kapot bij een volgend huwelijk. Bij Paulus ontbreken enkele elementen die we in het spreken van de Here Jezus wel terugvinden: de motivering, het element van echtbreuk plegen door en na de scheiding. Omgekeerd vinden we bij de Here Jezus niet het motief van de verzoening na de scheiding. Pop (1965, 131) vindt de verschillen tussen Paulus en de evangeliën zo groot dat hij denkt dat dit vers een woord van Jezus is dat niet in de evangeliën voorkomt (evenals Handelingen 20: 35).

Wij moeten Paulus' intentie niet omkeren. Hij reikt niet twee mogelijkheden aan bij mensen die toch willen scheiden. De hoofdzin was juist: niet scheiden. Maar *als* dat al gebeurd is, dan is er de keus tussen verzoenen c.q. terugkeren (als minder idealistische term) en wat wij zouden noemen een soort 'scheiding van tafel en bed'.

Paulus bouwt dus wel wat ruimte in. Hij houdt rekening met de hardheid van het hart en met de zwakte van de man en de vrouw door geen ondraaglijke last op te leggen.

In vs 12-13 komen als volgende categorie de gemengde huwelijken aan de beurt. In een zendingsgemeente als Korinte zullen deze regelmatig zijn voorgekomen. Paulus heeft voor mensen in deze situatie een boodschap (bij elkaar blijven) waarvoor hij zich niet rechtstreeks op de Here Jezus kan beroepen. Het gaat hierbij overigens niet om het *sluiten* van een gemengd huwelijk, maar om het *voortbestaan* ervan. Douma schrijft: 'Waarschijnlijk wordt nergens in de Schrift duidelijker hoe sterk de band van het huwelijk is dan juist in 7, 12-14. Zelfs het gemis van de diepste morele en geestelijke overeenstemming hoeft niet tot ontbinding van het huwelijk te leiden'. Ook ten aanzien van het onvolkomen huwelijk geldt dus: niet scheiden.

De continuering van het huwelijk wordt hierbij wel afhankelijk gemaakt van de bereidwilligheid tot samenleven van de ongelovige partner.

In vs 14 geeft de apostel een belangrijk argument. De ongelovige partner 'is geheiligd', dat wil zeggen: hij of zij bevindt zich binnen het gebied waar God zijn claim op legt. Dat geldt ook van de kinderen uit zo'n huwelijk. Wij kunnen dat ook omdraaien: de ongelovige huwelijkspartner maakt de gelovige niet onrein in Gods oog. Je wordt door God niet gediskwalificeerd als je met een ongelovige getrouwd bent. Ook de medegelovigen mogen je daarom niet aan de kant zetten. Een gemengd huwelijk is met al z'n beperkingen toch leefbaar.

Toch is het niet zo dat de gelovige partij koste wat kost aan de ongelovige verbonden moet blijven. Vs 15: Maar indien de ongelovige haar verlaat, laat hij haar verlaten. De broeder of zuster is in dergelijke situaties niet gebonden. Als de ongelovige partij een scheiding wil, laat het dan maar gebeuren. De broeder of zuster is in zo'n geval niet genoodzaakt alles op alles te zetten om het huwelijk te redden.

‘Niet gebonden’ betekent hier: je bent geen slaaf van de regel zoals die in vs 12 en 13 wordt geformuleerd. De kans om vrij te worden mag je aangrijpen. Vooronderstelling hierbij is wel dat Paulus ervan uitgaat dat het leven in zo’n gemengd huwelijk nauwelijks is uit te houden. De christen-echtgenoot ziet zich gebonden aan de regels van de Here Jezus en de apostel Paulus. Maar als de andere partij hem of haar wil verlaten, zal daar zonder gewetensbezwaar mee akkoord gegaan kunnen worden. Je hoeft niet met alle geweld je huwelijk in stand te houden.

Wat betekent het als Paulus daarbij opmerkt ‘tot vrede heeft God u geroepen’? Dat woord ‘vrede’ noemt hij ook in 14: 33 en 16: 11. In beide teksten gaat het over de ‘kleine’ vrede, de harmonie in het leven waarbinnen alles op z’n plaats staat en de mens zich happy voelt. Je moet kunnen functioneren. Die betekenis past ook in 7: 15. God vraagt niet te veel. Je leven in harmonie met God en mensen staat voorop. Bovendien weet je niet, voegt Paulus in vs 16 eraan toe, of je met al je inspanningen in staat bent je ongelovige partner te redden. Het geloof kun je ook aan je man of je vrouw niet geven. Dat is aan God. Dus geldt ook hier: je hoeft je huwelijk niet koste wat kost in stand te houden.

Douma zegt: Er staat niets over de eventuele mogelijkheid van een tweede huwelijk. Maar ook het zwijgen over iets kan sprekend zijn. Hij vergelijkt dan vs 15 met vs 11, waar een tweede huwelijk uitdrukkelijk verboden werd. In vs 15 lezen we daarvan niets. Dus lijkt hier een volgend huwelijk niet uitgesloten. Cornes concludeert uit dezelfde betooglijn echter dat de structuur van Paulus’ denken uit vs 10 en 11 gewoon blijft bestaan. Met betrekking tot het ‘verlaten’ schort Paulus de binding op: echtscheiding mag hier. Vervolgens treedt volgens hem vs 11 in werking dat zegt: na echtscheiding geen volgend huwelijk (Cornes 1993, 252).

Wij nemen ons uitgangspunt liever in wat de apostel positief zegt. Hij bespreekt enkele situaties waarin nog niet was voorzien, en dan blijkt dat je met een absoluut scheidingsverbod niet altijd uit de voeten kunt. Het is aannemelijk om een vergelijkbare denkbeweging te maken bij de mogelijkheid voor een volgend huwelijk. Zoals een absoluut scheidingsverbod niet altijd billijk is, zo kan dat ook het geval zijn bij een absoluut hertrouwen-verbod. Strikt genomen zegt de tekst zelf te weinig om over hertrouwen een uitspraak te doen.

7.4 In het licht van de Bijbel omgaan met echtscheiding

Uit de praktijk kwam naar voren dat er een kloof bestaat tussen de geldende Bijbelse regels en kerkelijke richtlijnen enerzijds en veel van de situaties waarvoor kerkenraden zich gesteld zien anderzijds. De bestaande regels lijken niet altijd te passen bij de situaties van huwelijksmoeite en echtscheiding die zich voordoen. Dat kan betekenen dat de situatie binnen de kerken op dit punt zorgelijk is. Toch menen wij dat wij ook moeten overwegen of de bestaande benadering van de echtscheidingsproblematiek wel toereikend is. Wij vinden nuancering en aanvulling nodig.

7.4.1 De bestaande benadering van echtscheidingsvragen

Nergens ligt de bestaande benadering van echtscheidingskwesaties officieel vast. Synode-uitspraken zijn veelal bewust terughoudend gesteld. In de praktijk spelen veel andere overwegingen. Wij kiezen ervoor de bestaande praktijk te typeren aan de hand van het deputatenrapport dat gediend heeft op de Generale Synode Berkel 1996. Wij zien daarbij niet over het hoofd dat dit rapport al kerkelijk is besproken en dat de synoden van Berkel en Leusden al stappen verder hebben gezet. We beogen geen herhaling van wat al gebeurd is, maar zoeken slechts een overzichtelijke uiteenzetting van die benadering van het echtscheidingsvraagstuk die onder ons het meest gangbaar is. De opdracht die ‘Leusden’ ons meegaf, beoogt immers een nadere bezinning op die gangbare praktijk die aanleiding vormde tot het trekken van enkele nieuwe lijnen. Het deputatenrapport ‘Berkel’ biedt in kort bestek een overzicht van die gangbare kerkelijke lijn tot aan Berkel/Leusden. Ook treffen wij er overwegingen in aan die in de feitelijke omgang met echtscheidingssituaties een rol spelen. Het biedt ons daarmee materiaal voor onze bezinning op de kerkelijke praktijk.

Eerst schetst het rapport enkele sociale en culturele verschillen tussen onze tijd en vroeger. Daarbij gaat het uit van de overtuiging dat de Bijbel in zaken van gewicht ook voor vandaag duidelijk is. Ondanks de verschillen geldt de boodschap van de Bijbel over huwelijk en echtscheiding nog onverkort

(Rapport 1995, 5). Die boodschap van de Bijbel over echtscheiding bestaat concreet uit het 7e gebod met daaraan toegevoegd de uitzonderingen op dat gebod (6). Het 7e gebod verbiedt echtscheiding, maar de Bijbel kent twee ‘gronden’ die aangeven wanneer het toch zover kan komen: overspel en verlating naar 1 Korintiërs 7. Op beide gronden past het rapport een analogieredenering toe. Niet alleen letterlijke situaties van overspel en verlating, maar ook situaties die daarop structureel sterk lijken, geven grond om te scheiden. Zo vallen onder de grond ‘overspel’ ook voorechtelijke ontucht, homoseksueel verkeer en incest (10). En de grond ‘verlating’ omvat ook het geval dat een zuster haar man verlaat en van geen verzoening wil weten (13).

Heel kort duidt het rapport vervolgens nog een derde categorie aan. Er bestaan extreme situaties die niet bij de genoemde gronden passen, maar toch aanleiding kunnen geven tot de ontbinding van het huwelijk. Als voorbeeld geldt een huwelijk waarin geen seksueel verkeer mogelijk is. De grond voor een mogelijke echtscheiding in deze situaties vindt het rapport in ‘heel het onderwijs dat de Here ons geeft over het huwelijk, over de onderlinge omgang tussen gehuwden, over verdraagzaamheid, barmhartigheid en verzoening’ (17). Overigens vermoeden wij op grond van een impressie van oude kerkelijke uitspraken dat binnen de gereformeerde traditie deze derde categorie altijd een zekere rol heeft gespeeld. Er lijkt – bij sommigen – altijd wel oog te zijn geweest voor het bestaan van uitzonderlijke situaties die niet onder de geldende echtscheidingsgronden vielen en toch reden gaven tot echtscheiding en hertrouwen. Om het beeld op dit punt scherper te stellen zou echter nader onderzoek nodig zijn. In het kader van onze opdracht zagen wij geen kans om dat op dit moment te verrichten.

Niet tot dit soort situaties rekent het rapport echter de grond die de Nederlandse wet kent: *duurzame ontwrichting*. Huwelijksmoeiten die daarbij aan de orde zijn, schaart het onder de regel van 1 Korintiërs 7: 10v. Paulus toont daar oog voor ontwrichting van het huwelijk die het samenleven belemmert. In die situatie blijft het huwelijk voor God echter wel bestaan. Daarom moeten gescheidenen dan ongetrouwd blijven of zich met elkaar verzoenen. De officiële echtscheiding is dan nog geen volledige ontbinding van het huwelijk (18).

Het is juist op dit laatste punt dat de kerkelijke werkelijkheid zich al minder voegt naar de lijnen die getrokken worden. Velen beschouwen situaties van ‘duurzame ontwrichting’ *ook* als extreme omstandigheden, die grond zouden moeten bieden voor scheiden en hertrouwen. Zij noemen daarbij allerlei factoren uit het geheel van het onderwijs van de Bijbel die dit standpunt aannemelijk moeten maken. Wij kunnen zeggen: met het rapport erkennen zij dat er een derde categorie van mogelijke echtscheidingssituaties bestaat, die niet goed passen onder de twee Bijbelse echtscheidingsgronden. Maar anders dan het rapport zien zij niet in waarom ‘duurzame ontwrichting’ daar niet bij zou mogen horen. Het zijn met name deze situaties die in de praktijk de meeste ethische, pastorale en kerkrechtelijke moeiten geven.

7.4.2 Bezwaren bij de bestaande benadering

Aan deze bestaande benadering van het echtscheidingsvraagstuk kleven enkele bezwaren.

1. Derde categorie

Het bestaan van een ‘derde’ categorie dreigt het werken met twee schriftuurlijke echtscheidingsgronden op te blazen. Want wanneer een bepaalde situatie niet in de weg van een analogieredenering valt onder te brengen bij één van die gronden, kan zij alsnog aanleiding tot echtscheiding en hertrouwen bieden via die derde categorie. Het criterium om aan te geven welke situaties daar wel of niet onder vallen, is te open om hier tot een heldere afbakening te komen. In het rapport speelt een besef van ‘billijkheid’ een rol: “Ieder begrijpt dat we hier niet de maatstaf van Matteüs 5 (en 19) en 1 Korintiërs 7 kunnen aanleggen” (17). Maar wat als billijk ervaren wordt, kan in de loop van de tijd verschuiven en tussen mensen onderling verschillen. Zoals al aangegeven, zouden velen vandaag ook allerlei vormen van ‘duurzame ontwrichting’ in deze derde categorie plaatsen. Het rapport biedt daartegen geen werkelijk verweer, al poneert het dat dit niet de bedoeling is.

2. Duurzame ontwrichting in 1 Korintiërs 7?

Problematisch is de hantering van 1 Korintiërs 7: 10v. Voor situaties die buiten de twee gronden en de aanvullende derde categorie vallen, stelt het rapport met Paulus de keus: hetzij ongetrouwd blijven, hetzij verzoenen. Daarbij wordt erkend dat het in meerdere situaties zou kunnen komen tot huwelijksontbinding en/of uiteengaan. Als concreet voorbeeld noemt het rapport hier de ‘duurzame ontwrichting’ in de zin van de Nederlandse wet. Maar Paulus’ woorden in de genoemde tekst blijven zo open en oningevuld dat het niet goed mogelijk is om ze overtuigend te reserveren voor bepaalde categorieën. Het heeft in hermeneutisch opzicht ook een risico in zich om onze hedendaagse categorie ‘duurzame ontwrichting’ over te zetten naar Paulus’ context. Die hedendaagse categorie is immers sterk gekleurd door het moderne denken in relaties en evalueren van de kwaliteit van relaties. Het is de vraag of Paulus aan dat soort huwelijksmoeiten gedacht heeft. Sommigen passen zijn woorden toe op huwelijken die na overspel ontbonden zijn: hertrouwen zou dan uitgesloten worden (Cornes 1993, 238-244). Anderen denken aan huwelijken die als gevolg van een overgeestelijke verheerlijking van de ongehuwde staat ontbonden zijn. Paulus zou zich dan bij die realiteit neerleggen, maar de weg terug nadrukkelijk willen open houden (Loonstra 2000, 228). Hoewel ook deze exegeses niet bewijsbaar zijn, hebben ze minstens het voordeel dat ze meer aansluiten bij de situaties in de kerk van Korinte waarop Paulus inspeelt.

3. Analogieredenering

Moeite zien wij ook bij de analogieredeneringen. Daaraan zal geen heldere grens te stellen zijn.

- a. Wie bepaalt bijvoorbeeld wat nog valt onder analogieën met overspel, die huwelijksontbindend kunnen zijn? Het rapport noemt bijvoorbeeld voorechtelijk geslachtsverkeer. Maar Jezus typeert een bepaalde manier van kijken al als overspel. Juist in het licht van het Nieuwe Testament moeten wij dus een analogie zien tussen bepaalde vormen van flirtend gedrag en overspel. Is begerend aankijken dus echtscheidingsgrond? En wie dit te extreem vindt, moet zich bijvoorbeeld afvragen of dit dan misschien wel geldt van gehuwden die zich verslingeren aan pornografie via televisie, internet en andere media. Waarom geeft het ook geen analogie met overspel, wanneer een getrouwde diepgaand emotioneel en fysiek contact heeft met een derde zonder dat het tot geslachtsgemeenschap komt? Dat kan in verschillende gradaties het geval zijn.
- b. Iets dergelijks geldt voor de analogieën met verlating. Het rapport noemt twee punten van vergelijking: er moet sprake zijn van een vorm van verlating en er moet zondig gedrag aan de orde zijn in zo’n mate dat te spreken valt van *ongeloof in woord of wandel*. Zo schaart het de situatie van een man die zijn vrouw slecht behandelt en verlaat zonder van verzoening te willen weten, onder deze echtscheidingsgrond. Anderen wijzen echter op partners die weliswaar niet fysiek weg gaan, maar zich geestelijk, lichamelijk of communicatief afsluiten voor de ander. Er zijn mensen die geheel opgaan in hun werk, diepgaand egocentrisch in relaties staan, of alleen maar eisen en niet geven. Waarom kan zulk gedrag niet als een analogie met ‘verlating’ en ‘ongeloof’ getypeerd worden?

Terecht is erop gewezen dat de twee punten van vergelijking die bij deze tweede grond gehanteerd worden, niet scherp genoeg zijn. In lijn met 1 Korintiërs 7 moet minstens ook het element een rol spelen dat de ander het jou onmogelijk maakt om het huwelijk in stand te houden tenzij tegen de prijs van ontrouw aan God zelf. Daarmee zou echter ook het voorbeeld dat het rapport zelf noemt, buiten de analogie terechtkomen.

4. Echtscheidingsgronden?

De ernstigste bezwaren die wij zien bij de gangbare benadering van echtscheiding, hebben betrekking op het bestaan van schriftuurlijke echtscheidingsgronden als zodanig. Wij menen dat het deputatenrapport in de exegetische passages de springstof bevat die de gedachte opblaast dat de Schrift *zelf* ons ‘echtscheidingsgronden’ aanreikt.

Wat betreft de teksten die ‘overspel’ ter sprake brengen, kiest het rapport namelijk voor een andere exegese dan die in gereformeerde kring gebruikelijk is. Toch is de mening dat de Schrift zelf ons echtscheidingsgronden biedt, juist afhankelijk van die gebruikelijke exegese. In Matteüs 5 en Matteüs 19 verbiedt Jezus echtscheiding en hertrouwen ‘behalve in geval van overspel’. De gebruikelijke exegese

in gereformeerde kring meent dat Jezus hier echtscheiding en hertrouwen toestaat bij overspel. Het rapport meent echter dat deze woorden op iets anders doelen. Jezus laat zo de situatie van overspel buiten beschouwing, niet om er een echtscheidingsgrond van te maken laat, maar omdat Hij rekent met de wet van Mozes en met de Joodse praktijk van zijn dagen. Op overspel stond in de wet de doodstraf. De Joden waren echter gewoon juist bij overspel de scheidbrief te hanteren. Dat is een gebruik van de scheidbrief buiten het kader van de wet. Het rapport zelf wijst erop dat Matteüs, die voor Joodse lezers schreef, de enige is die deze uitzonderingsbepaling bewaard heeft.

Bij deze exegetische kunnen wij uit deze woorden strikt genomen geen directe conclusie trekken over de vraag of overspel wel of geen echtscheidingsgrond vormt. Daarop zijn zij immers niet gericht. Met onze vraag naar echtscheidingsgronden overvragen wij de reikwijdte van de tekst, waarin Jezus slechts een contextueel bepaalde nuancering geeft (Van Bruggen 1978, 55v; Van Bruggen 1997).

Hoe komt het rapport van deze exegetische dan toch uit bij overspel als Bijbelse echtscheidingsgrond? De gereformeerde traditie blijkt daarbij doorslaggevend: 'In de gereformeerde kerken is het nimmer een strijdpunt geweest of overspel een grond voor echtscheiding vormde. Het woord van Jezus (...) is altijd zo opgevat ...' (9). Even later lezen we echter dat overspel echtscheidingsgrond is '... omdat Jezus overspel als echtscheidingsgrond noemde' (11). Die opmerking gaat dus verder dan het rapport exegetisch waarmaakt. De gereformeerde traditie vloeit samen met de exegetische. De verwerking van de exegetische kleurt met terugwerkende kracht de exegetische zelf.

Iets dergelijks gebeurt bij de tweede echtscheidingsgrond: verlaten naar 1 Korintiërs 7: 12v. Het rapport tekent de concrete aanleiding voor Paulus' woorden in de zendingssituatie van Korinte. Rond Christus' woorden was zo'n context nog niet in beeld. Analoog aan Jezus' onderwijs formuleert Paulus daarom zelf een regel. Ook verklaart hij voor bepaalde omstandigheden Jezus' regel niet van toepassing. Het rapport stelt dat zijn uitdrukking 'niet gebonden' een aanduiding vormt voor het vrij staan ten opzichte van een geldende regel. Dat Paulus christenen in een concrete situatie kan ontslaan van de regel die Jezus gaf, brengt het rapport in verband met het feit dat regels niet bedoeld zijn om te 'knechten' (8).

De desbetreffende woorden hebben dus een concrete aanleiding in de situatie van Korinte en behelzen bovendien een 'incidenteel ontslag van de binding aan de regel'. Daarom gaan wij te ver wanneer wij ze opvatten als door de Bijbel zelf bedoelde echtscheidingsgrond voor de komende eeuwen. Op grond waarvan zouden wij moeten aannemen dat juist in die specifieke context het model gezocht moet worden waarbinnen alle mogelijke onvoorziene situaties die nog kunnen volgen, moeten passen?

Wel leren de genoemde passages ons dat er situaties bestaan waarin het tot echtscheiding kan komen. Maar van het soort situaties waarvoor dat geldt, geeft de Schrift slechts een enkel door de specifieke context bepaald *voorbeeld*. Wij overvragen haar, als wij er een gesloten kader van 'Bijbelse echtscheidingsgronden' uit afleiden, dat bedoeld is om alle komende situaties te bestrijken.

Die werkwijze brengt ook risico's met zich mee:

- a. Wij bevorderen geforceerde analogieredeningen, om met het gesloten geheel van Bijbelse regels en uitzonderingen zoveel mogelijk situaties te kunnen benaderen.
- b. Wij kunnen nieuwe of andere situaties onrecht doen, die ook aanleiding zouden moeten geven tot 'ontslag van binding' aan de regel, maar die niet passen onder de bestaande gronden. Het rapport zelf ontkomt aan dit gevaar enigszins door een 'derde' categorie mogelijk te achten. Maar kerken opereren vaak strikter binnen het kader van twee aanvaarde gronden.
- c. Wij kunnen het spectrum van Bijbelgegevens die ons helpen om richting te vinden bij echtscheidingskwesties, versmallen door de beperking tot enkele basisregels. Ook hieraan ontkomt het rapport zelf wanneer het bij de 'derde' categorie spreekt over een reeks andere Bijbelse factoren die de bezinning sturen. Toch blijft het beeld daarvan oningevuld en komen deze andere factoren pas in tweede instantie en als aanvulling in beeld.

7.4.3 Een andere benadering van het echtscheidingsprobleem

1. In vogelvlucht

In plaats van de gangbare benadering stellen wij een alternatief voor. Wij zullen eerst de kern daarvan kort in enkele stappen schetsen, om deze vervolgens uit te werken en toe te lichten.

1. Christus' onderwijs over echtscheiding en hertrouwen is eenduidig. Hij wijst beide terug als niet passend bij de levensstijl van wie Hem volgen om in te gaan in het koninkrijk. In Christus' onderwijs zelf treffen wij geen in de hoofdlijn ingebouwde uitzonderingen aan, die wij zouden kunnen typeren als 'schriftuurlijke echtscheidingsgronden'.
2. Wel laat Christus zich niet uit over de handelwijze bij overspel. Enerzijds past het bij de aard van het koninkrijk en bij de navolging van God en Christus om bij overspel niet aan te sturen op ontbinding van het huwelijk maar op berouw, vergeving en verzoening. Anderzijds blijft het de vraag hoe gehandeld moet worden wanneer de overspelige partij dit berouw weigert. Deze openheid geeft aan de kerk verloop om in zulke situaties naar beste christelijke wijsheid te handelen.
3. Ook leert Paulus' verklaring van 'niet gebonden zijn' aan Jezus' regels in 1 Korintiërs 7, dat zich onvoorziene situaties kunnen voordoen, waarin de regel onbillijke gevolgen zou krijgen. Er bestaat geen reden om het aantal onvoorziene situaties te beperken tot die situaties die zich in de Bijbel zelf al voordeden of tot analogieën daarvan. Daarom moet de kerk Paulus' woord uit 1 Korintiërs 7 niet verwerken als een vaste echtscheidingsgrond, maar als een voorbeeld van een mogelijke manier van handelen bij onvoorziene en tot onbillijkheid leidende situaties. Echtscheiding blijft ook in 1 Korintiërs 7 een kwaad, maar het is te verkiezen boven het grotere kwaad van compromissen op het punt van het geloof. Het is denkbaar dat de kerk in bepaalde situaties analoog aan Paulus' werkwijze in 1 Korintiërs 7 stelt: in dit geval bent u niet gebonden aan de regel.
4. Om concrete keuzen te kunnen doen is het nodig te letten op meer factoren uit de Schrift dan op de directe morele richtlijnen over huwelijk en echtscheiding. Bovendien vraagt het doen van zulke keuzen om een bedding bij de individuele gelovige en de gemeente waarin het onderwijs van Christus over het koninkrijk concrete belichaming ontvangt.

2. Jezus' onderwijs

Bij het nadenken over de echtscheidingsproblematiek moeten wij ons uitgangspunt nemen in het onderwijs van Christus. In de eerste plaats handhaaft Hij het 7e gebod. Tegelijk gaat Hij boven dat gebod uit. Dat blijkt uit de bergrede, waar Jezus zegt dat Hij niet gekomen is om wet en profeten te ontbinden, maar om die te vervullen. Hij komt de realiteit van het koninkrijk brengen waarop wet en profeten al uit waren (Van Bruggen 1990, 92v). In het licht daarvan moeten zijn volgelingen 'overvloediger gerechtigheid' in praktijk brengen dan de schriftgeleerden en Farizeeën, die voorbeelden vormen van trouw aan Gods geboden in het kader van wet en profeten. Jezus vraagt de gerechtigheid van het koninkrijk. Hij leert ons een manier van leven die past bij het koninkrijk dat nadert. Wie binnen wil gaan, moet zich als navolger van God en Jezus op die manier van leven toeleggen (Matteüs 5: 17-20; 5: 48; 6: 1; 7: 21, vergelijk Efeziërs 5: 1,2 voor het christelijk leven als navolgen van God en Christus).

Wat dit kan betekenen voor de problematiek rond echtscheiding, werkt Jezus zelf uit. Hij handhaaft het 7e gebod als Hij zegt: u hebt gehoord dat tot de ouden gezegd is 'Gij zult niet echtbreken'. Tegelijk gaat Hij verder dan dat 7e gebod als Hij vervolgt met 'Maar Ik zeg u ...' (Matteüs 5: 27 e.v.). Om deze reden menen wij dat wij de vragen rond echtscheiding niet exclusief moeten benaderen vanuit het perspectief van het 7e gebod (met eventuele nuancerende regels), maar vanuit het onderwijs van Jezus. Dit laatste is namelijk breder. In dat bredere geheel vindt ook het 7e gebod een plaats. Met die bredere benadering zullen wij in staat zijn meer gegevens te mobiliseren om tot een verantwoorde visie op echtscheiding te komen dan wanneer wij ons beperken tot het smallere spoor van het gebod.

Wij voeren enkele punten aan die deze benadering bevestigen:

a. *Christelijke levensstijl*

Deze bredere insteek doet recht aan de manier waarop de Bijbel over het christelijke leven spreekt. Jezus zelf bindt dat aan zijn onderwijs. In Matteüs 28: 18v draagt Hij zijn leerlingen op de volken te leren onderhouden ‘al wat Hij bevolen heeft’. Dat slaat op zijn onderwijs over het koninkrijk, zoals de bergrede daarvan een impressie biedt (Van Bruggen 1990, 474). Tot ‘alles wat Hij bevolen heeft’ behoort ook Gods wet, maar zijn onderwijs is wel breder.

De apostolische brieven bevestigen dit beeld. Bijvoorbeeld in Romeinen 12: 1,2 motiveert Paulus de levensstijl van de gemeente met de ‘barmhartigheden Gods’, dat zijn Gods daden in Christus. Daarmee brengt Gods Geest ons tot ‘overgave en toewijding in liefde’ (‘uw lichamen stellen tot een offer’). Tot die levenshouding behoort ook de vernieuwing van ons ‘denken’, een woord dat ons ethisch waarne- mings- en oordeelsvermogen raakt. Met dat vernieuwde denken zullen wij in staat zijn uit te maken wat goed is en voor dat goede leren kiezen. Deze insteek is breder en minder ingevuld dan de insteek bij Gods geboden. Daarmee zijn de geboden niet vergeten. Voor aspecten van de christelijke levens- stijl wijst Paulus in Romeinen 13: 8-10 naar de zogeheten tweede tafel van de wet. Maar christelijke keuzen komen niet tot stand door in te zetten bij de Tien Geboden, die geacht worden het hele veld in kaart te brengen en waaruit ons handelen dus kan worden afgeleid. Die afleiding neemt daarbij dan de vorm aan van een verstandelijke redenering. Christelijke keuzen ontstaan doordat Gods werken in Christus ons stempelen en wij daarop met een vernieuwd denken antwoord leren geven in het onder- scheiden van goed en kwaad. Geloof is onmisbaar. Inzicht in Gods wil is ontstaat ook uit vertrouwen op God, uit innerlijke vernieuwing en uit groei in de gemeenschap met Christus. Zo spreken ook Romeinen 14: 23; Filippenzen 1: 9,10; Efeziërs 4: 17-24; Kolossenzen 1: 9v; en Hebreeëen 5: 14.

Bovendien gaat het hier niet om puur individueel geloof. De genoemde teksten spreken alle in het meervoud. Het gaat om het gedeelde geloof binnen de gemeente. Alleen samen met alle heiligen vormen wij inzicht in Gods wil (Efeziërs 3: 18v, Filippenzen 2: 1-4). Van belang is bijvoorbeeld het feit dat wij voorbeeld voor elkaar moeten zijn (Filippenzen 3: 17).

Moreel inzicht en de keuzen die daaruit voortvloeien

- vormen dus inhoudelijk een antwoord op Gods openbaring in Christus (waarvan de geboden on- derdeel zijn);
- komen alleen tot stand waar de Geest geloof en geloofsgroei geeft;
- en vragen om de gezamenlijke levensstijl, het voorbeeld en het beraad binnen de christelijke ge- meente.

b. *Bergrede*

De Bergrede maakt duidelijk dat de christelijke levensstijl zich niet kan beperken tot de geboden van Gods wet die Jezus handhaaft plus de aanvullende geboden die Hij op verschillende punten daaraan toevoegt. De Bergrede wil geen aanvullende en verdiepende geboden geven op alle terreinen van het leven, of alle terreinen die Gods wet bestrijkt. Jezus beperkt zich tot enkele onderwerpen als *voor- beelden* bij zijn algemene onderwijs. Hij maakt de ‘meerdere gerechtigheid’ rond enkele thema’s con- creter. Deze thema’s vinden hun aanleiding in de concrete en actuele situatie van het Joodse volk van zijn dagen. De echtscheidingspraktijk, de hantering van de eed, en de beperking van de naastenliefde, zoals deze in Israël bestonden, geven Hem materiaal om iets van de morele consequenties van het evangelie van het koninkrijk te laten zien.

Wij moeten deze contextualiteit van zijn woorden niet vergeten door vervolgens de ethiek geheel te bouwen op concretisering, die illustratief bedoeld zijn. Het is belangrijk om daarachter terug te vragen naar het onderliggende beginsel en zo zelf in lijn met de richting die Jezus wijst, op alle terreinen van het leven morele gevolgen te verbinden aan het evangelie van het koninkrijk. Daartoe moet telkens weer de vraag klinken wat Gods werken en woorden in Christus voor een bepaald terrein van ons leven betekenen om in het licht daarvan onze morele keuzen te maken. Natuurlijk horen daarbij ook Jezus’ uitdrukkelijke concretisering, bij een bepaald onderwerp. Maar ze staan in dat bredere kader en leiden geen eigen leven als fundament van de christelijke leefstijl.

Ook rond huwelijk en echtscheiding moeten wij meer doen dan de oude regels van Gods wet plus de aanvullende regels van Jezus toepassen op praktische situaties. De boodschap van het koninkrijk kent

meer consequenties dan alleen die punten waaraan Christus bij wijze van voorbeeld expliciet aandacht geeft.

c. Het 7e gebod

Sommigen menen dat Jezus rond dit thema slechts het 7e gebod handhaaft en het tegenover een verkeerde joodse interpretatie zijn oorspronkelijke zin teruggeeft. Maar die mening botst op de oorspronkelijke reikwijdte van dat 7e gebod.

God gaf zijn wet in de context van Israëls volksgemeenschap tussen uittocht en intocht. Die context kleurt de geboden voor een deel. Zo veronderstelt het 10e gebod andersoortige huwelijksverhoudingen dan wij kennen en ook dan God bij de schepping beoogde. Het tekent de vrouw *onder meer* als deel van het *bezit* van de man (Douma, 9vv). Ook bij het 7e gebod speelt dat een rol. Uit Mozes' bepalingen daarbij in Exodus 22: 16v en Deuteronomium 22: 13-30 blijkt dat buitenechtelijk geslachtsverkeer van een getrouwde man met een ongetrouwde vrouw oorspronkelijk niet als echtbreuk gold. Op echtbreuk stond immers de doodstraf, terwijl in zo'n geval de man alleen maar verplicht was deze vrouw tot zijn echtgenote te nemen en zo bescherming te bieden, naast de echtgenote die hij al bezat. Echtbreuk was het wanneer je als man de vrouw van een andere man nam. Dan brak je *diens* huwelijk. Echtbreuk was het ook wanneer je als getrouwde vrouw jezelf weggaf aan een andere man. Dan brak je het huwelijk van je eigen man (Reicke-Rost 1962, 369v). Ridderbos schrijft bij deze tekst: 'ook al is de man gehuwd, hier is toch geen echtbreuk, daar de man meer dan één vrouw mag hebben' (Ridderbos 1979, 44)

Bovendien betekende het 7e gebod oorspronkelijk niet dat echtscheiding en hertrouwen ongeoorloofd waren. Deuteronomium 24: 1-4 toont de mogelijkheid van de scheidbrief. Bovendien was het onder Israël gebruikelijk om na echtscheiding opnieuw te trouwen.

Jezus haalt dus niet alleen de oorspronkelijke zin van het 7e gebod onder het stof vandaan. Hij gaat verder dan die oorspronkelijke zin. Natuurlijk kunnen wij *achteraf* zeggen dat de HERE met het 7e gebod ten diepste op meer mikte. Maar dat zeggen wij alleen doordat wij vanuit het geheel van de Bijbel Gods bedoeling met het huwelijk in beeld brengen. Daarbij gaat het juist om het onderwijs dat Jezus geeft, waarin Hij achter Mozes teruggrijpt naar de schepping en tegelijk vooruitgrijpt naar het koninkrijk wanneer Hij volledige heiliging beoogt.

Strikt bezien in oorspronkelijke context bestreek het 7e gebod nog niet heel het terrein dat Jezus' onderwijs wel openlegt. Dat bevestigt ons in de stelling dat wij onze morele bezinning moeten inzetten bij Jezus' onderwijs om in dat kader (vaak) ook de geboden uit de wet van Mozes hun plek te zien innemen.

3. Leven in navolging van Jezus

In lijn met de vorige paragrafen gaan wij nu eerst na wat de morele consequenties van Jezus' onderwijs in het algemeen zijn, en passen die vervolgens toe op het terrein van huwelijk en echtscheiding.

Jezus' onderwijs betreft het naderende koninkrijk van God. Door in Hem te geloven en Hem na te volgen zullen wij daar binnengaan. Hij bevrijdt ons immers van de zonde, doopt ons met de Geest en maakt heel het leven nieuw. Dit leven in zijn navolging verloopt volgens de regel van het discipelschap: je neemt je kruis op, zegt nee tegen je oude mens en volgt Jezus. Die weg oogt op het eerste gezicht als 'verlies', maar loopt uit op 'winst' en is in een diepere zin zelf al 'winst'. Wie zijn leven verliest, die zal het vinden (Matteüs 16: 25). Wie veel prijsgeeft om Jezus, zal het dubbel en dwars terugkrijgen. Dat gebeurt straks in het komende koninkrijk, maar ook nu al in de gemeenschap van Jezus' volgelingen, zijn gemeente (Marcus 10: 28-31).

Concreet betekent Jezus' onderwijs voor onze levensstijl:

a. Je geluk in God

Wij moeten ons 'leven' en ons 'geluk' niet afhankelijk maken van de concrete omstandigheden waarin wij verkeren, maar zoeken in Jezus zelf en zijn koninkrijk en zo in God (vergelijk 'zalig' in Matteüs 5: 1 e.v.; 'jezelf een schat verzamelen in de hemel' in Matteüs 6: 19-21; en Paulus' oproepen om te bezitten, getrouwd te zijn en van de wereld gebruik te maken *als* niet bezittend, getrouwd etc in 1 Korintiërs 7: 29-31).

b. De zonde overal wegdoen

Om in te gaan in het koninkrijk moeten wij vanuit Jezus' radicale redding op elk gebied van ons leven de zonde leren wegdoen ('bekeert u, want ...' – Matteüs 4: 17). Op dit punt bestaat verschil met de fase van Gods werk tot dan toe, waarin de nadruk lag op het beteugelen en indammen van de zonde en op de hardheid van het hart (Matteüs 19: 8). Oudtestamentische geboden 'definiëren' vaak, en voeren zo tot een afbakening van het terrein waarop de zonde bestreden wordt. Maar in de navolging van Jezus mogen er geen terreinen meer bestaan in ons leven waar wij de zonde 'laten zitten'.

c. Liefhebben zonder grens

In zijn navolging leren wij goed doen in zijn stijl en die van God. Zoals wij het terrein van de zonde waarmee gebroken moet worden, niet mogen beperken, zo ook niet dat van het goede dat gedaan moet worden. Het meest sprekend komt dit uit als Jezus de naastenliefde grenzeloos maakt. Niet alleen de volksgenoot, maar ook de vijand wordt erdoor omvat. Hij motiveert dit met de noodzaak dat wij Gods beeld vertonen. Gods liefde kent geen beperkingen, maar is 'volmaakt'. Dat wil zoveel zeggen als: Gods liefde richt zich op het hele veld en houdt niet halverwege staande. Omdat Jezus zijn laatste concrete voorbeeld van het leven van zijn volgelingen uit Matteüs 5 besluit met de oproep om God in deze 'volmaaktheid' na te volgen, kunnen wij hier een algemener beginsel in zien. Dit wordt bevestigd door Romeinen 8: 29, waar het doel van onze heiliging omschreven wordt als 'gelijkvormigheid' aan het beeld van Gods zoon, Efeziërs 4: 24, waar het gaat om het beeld van God dat in ons nieuwe leven uitkomt, en Efeziërs 5: 1,2, waar het leven in de liefde getypeerd wordt met een verwijzing naar het 'navolgen van God'.

d. Veel factoren gebruiken

Om te weten wat 'het kwade' is waarmee wij moeten breken, en wat 'het goede' is dat wij onbegrensd in praktijk moeten brengen, moeten wij niet naar één kant zien. In het Nieuwe Testament spelen daarbij veel uiteenlopende factoren een rol. Het gaat het niet alleen om rationele kennis waarmee wij een bepaalde keus sluitend onderbouwen, maar ook om 'fijngevoeligheid' (Filippenzen 1: 9v), 'leven vanuit de mentaliteit (de zin) van Christus zelf' (1 Korintiërs 2: 16), 'het volgen van het voorbeeld van voorgangers en anderen' (1 Petrus 5: 3, Filippenzen 3: 17). Tot de factoren die morele keuzen inhoudelijk sturen, behoren onder meer:

- inzicht in Gods scheppingsbedoeling (Matteüs 19: 4-8 over het huwelijk),
- inzicht in de betekenis van Jezus' werk (Romeinen 12: 1,2),
- wegwijzende woorden van Jezus (1 Korintiërs 7: 10v),
- wat de Geest aan de kerk heeft duidelijk gemaakt (Handelingen 15: 28v),
- het onderwijs van de apostelen (1 Tessalonicenzen 4: 1-6),
- de Tien geboden (1 Timoteüs 1: 8-11),
- burgerlijke en ceremoniële wetten uit het Oude Testament (1 Korintiërs 9: 9v),
- geschiedenissen of personen uit het Oude Testament die een lerend of waarschuwend voorbeeld geven (1 Korintiërs 10: 6),
- de gangbare zede en maatschappelijke verhoudingen (1 Korintiërs 11: 13-15, 14: 35, Filippenzen 4: 8v),
- de praktijk in andere kerken (1 Korintiërs 11: 16,14: 36),
- ethische inzichten uit de cultuur ('huistafels' in Efeziërs 5: 22-6: 9; Kolossenzen 3: 18-4: 1),
- 'burgerlijke deugden' (Romeinen 13: 3; 1 Pet 2: 11v).

Van groot belang is ook het gebed (persoonlijk, samen, voor elkaar). Daarbij gaat het niet alleen om gebed als begeleidend verschijnsel waarin wij bidden om kracht voor het doen van het goede dat wij al kennen. Gebed vormt een centraal instrument om *inhoudelijk* te ontdekken wat dat goede in onze situatie is (Filippenzen 1: 9, Kolossenzen 1: 9v, Jakobus 1: 5).

In dit verband wijzen wij op Douma's uiteenzetting over het schriftgebruik in de ethiek. Daarin maakt hij duidelijk dat de Bijbel ons niet alleen op de directe manier van directe voorschriften de weg wijst, maar bijvoorbeeld ook door haar grote lijnen en door haar voorbeeldkarakter. Bovendien laat hij zien dat de Bijbel daarbij in een soort wisselwerking kan treden met andere factoren, zoals ons verstand of bepaalde ontwikkelingen en inzichten die voortkomen uit de gang van de geschiedenis. Dat betekent

dat wij niet moeten suggereren dat de antwoorden op al onze concrete ethische vragen op de een of andere manier in de Bijbel besloten liggen. Wij overvragen de Schrift als we menen dat zij een uitputtende beantwoording van onze vragen bevat (Douma 1999, 99v. 115-118).

4. Toepassing op huwelijk en echtscheiding

Bovenstaande algemene schets van de levensstijl van wie Christus volgen, passen wij nu in enkele punten toe op huwelijk en echtscheiding. Wanneer wij in het vervolg van ons betoog regelmatig verwijzen naar zoiets als ‘de stijl van het koninkrijk’, doelen wij enerzijds op de algemene lijnen uit de vorige paragraaf en anderzijds op de toespitsing daarvan op huwelijk en echtscheiding in deze.

a. *In het koninkrijk anders dan vroeger*

Wij moeten het huwelijk leren zien en beleven in het perspectief van het komende koninkrijk. Dat leidt tot een andere belichting dan in de periode van Gods werk tot aan Christus.

Bezig te verdwijnen

Het huwelijk blijkt nu te behoren bij die zaken die ‘bezig zijn te verdwijnen’ (1 Korintiërs 7: 31). In het koninkrijk zullen geen huwelijken meer bestaan (Lucas 20: 34-36). Dat betekent niet dat God terugkomt op zijn scheppingswerk. Maar in het licht van het koninkrijk wordt op dit punt Gods bedoeling met dit stukje ‘schepping’ duidelijker. Het huwelijk was geen ‘doel’, maar ‘middel’. Het gaat om de gemeenschap tussen mensen, concreter tussen manlijk en vrouwelijk. In die gemeenschap wordt ons menszijn vervuld en wordt Gods beeld vertoond en God dus geëerd (Genesis 1: 27). Die gemeenschap houdt uiteindelijk niet de vorm van huwelijksrelaties, maar bestaat straks in de band tussen Christus en zijn gemeente van mannen en vrouwen, en in de onderlinge band van liefde tussen allen die bij Christus horen. Efeziërs 5: 32 onthult dat God met de huwelijksseenheid deze eenheid altijd al op het oog had.

Nu grijpt Jezus in Matteüs 19 terug op Gods inzet van het huwelijk ‘van den beginne’. In het licht van de boodschap van het Nieuwe Testament kan dit niet betekenen dat Jezus het huwelijk *in alle opzichten* de structuur en betekenis hergeeft die het bij de schepping kreeg. De reikwijdte van zijn woord blijft beperkt tot het onverbrekelijk karakter van de huwelijksseenheid in deze bedeling. Daarover spreekt Hij ook verder in de context.

Ongehuwd zijn is goed

Dat het huwelijk door het evangelie van het koninkrijk in ander licht staat, blijkt uit de waardering van het ongehuwd zijn binnen het Nieuwe Testament (1 Korintiërs 7). De woorden ‘het is niet goed dat de mens alleen zij’ (Genesis 2: 18) blijven gelden, maar ze leiden niet meer alleen tot het huwelijk. De ongetrouwde kan in de gemeenschap met Christus, in de band met andere gelovigen en in de verwachting van het komende geluk van het koninkrijk invulling van dit grondgegeven vinden.

Dit is belangrijk in verband met echtscheidingsvragen, omdat het de wens relatieveert om na een echtscheiding opnieuw te trouwen. Wanneer het huwelijk geldt als de ‘normale stand van leven’, is hertrouwen na echtscheiding logisch. In het Oude Testament was dit dan ook gebruikelijk. Maar waar de ongehuwde staat gelijke en zelfs meer waarde toegekend krijgt, wijzigt het beeld. Niet hertrouwen staat dan niet gelijk met ‘ongelukkig zijn’ en impliceert ook geen ondraaglijk leven. Het verbod op hertrouwen, dat Paulus bijvoorbeeld geeft in 1 Korintiërs 7: 11, past juist bij de verwachting van het koninkrijk.

Natuurlijk erkennen wij dat de *beleving* van de ongehuwde staat toch vaak anders is. Wij moeten vaststellen dat de overtuigingskracht van de regel van niet-hertrouwen na een echtscheiding samenhangt met de vraag of de kerk het ongehuwd zijn ook werkelijk schriftuurlijk waardeert. Is dat laatste niet het geval, dan is het moeilijker om ongehuwd te blijven en daarvan de zin in te zien. Zo beschouwd hebben wij het in de gereformeerde traditie (waar met nadruk het huwelijk de *normale* stand van leven is genoemd) voor een deel aan onszelf te danken dat het vandaag moeilijk lukt om mensen ertoe te bewegen na een echtscheiding niet opnieuw te trouwen. Willen wij die situatie verbeteren, dan moeten wij meer doen dan regels aanscherpen of procedures verhelderen. Kerken en opvoeders moeten anders leren omgaan met de ongehuwde staat.

Ook een 'ongelukkig' huwelijk

Dat ons geluk op weg naar het koninkrijk in Christus ligt, betekent dat wij ook huwelijken kunnen volhouden waarin wij weinig of geen 'geluk' of 'levensvervulling' vinden. Naar de mate waarin je de vervulling in Hem zoekt, kun je leren ook situaties van moeite en lijden in je huwelijk te aanvaarden en te dragen. Jezus spreekt in Matteüs 19: 12 over 'gesnedenen die zichzelf gesneden hebben ter wille van het koninkrijk'. Hij doelt daar op mensen die een zwaar huwelijk volhouden. De seksuele beeldspraak wijst zelfs op de 'onmogelijke' situatie dat seksueel verkeer binnen het huwelijk ontbreekt. Die extreme moeite sluit alle mindere moeite in. In de praktijk van vandaag laten veel christenen zich juist wel leiden door de zwaarte van hun situatie en hun verlangen naar geluk, wanneer zij komen tot echtscheiding en hertrouwen. Zij stellen bijvoorbeeld dat God met zijn geboden toch ons geluk op het oog heeft. In het licht van Jezus' onderwijs moeten wij vaststellen dat op die manier anders over dat geluk gesproken wordt dan past in het kader van het koninkrijk.

Ook hier moeten wij wel beseffen dat de stijl van de gehele kerk invloed heeft. Als het besef dat ons geluk in God ligt, en de bereidheid om te lijden binnen de gemeente zwak zijn, moet het niet verbazen als in situaties van huwelijksmoeite of echtscheiding de weg van het koninkrijk geen overtuigingskracht heeft. Bovendien valt juist in de gemeente volgens Marcus 10: 30 *nu al* iets van dit geluk te ervaren. Maar als mensen met een moeilijk huwelijk of gescheidenen in de gemeente geen geestelijke geborgenheid en steun vinden, moet het niet verbazen als zij het niet kunnen opbrengen om af te zien van vervulling van hun leven in het huwelijk.

Een geheel andere gevolgtrekking maken wij nog, als we vraagtekens plaatsen bij een traditioneel element uit de echtscheidingsethiek. In de traditie van de kerk is het structureel ontbreken van seksueel verkeer (bijvoorbeeld door impotentie) beschouwd als echtscheidingsgrond, of als grond om een eens gesloten huwelijk nietig te verklaren. In het licht van Matteüs 19 stellen wij vast dat zelfs zo'n ingrijpende huwelijksmoeite op weg naar het koninkrijk geen vaste reden kan geven om het huwelijk te beëindigen. Dat laat onverlet dat de kerk in tal van situaties moet rekenen met draagkracht van en gevolgen voor mensen. Tegen die achtergrond kan zij, zoals we nog zullen betogen, dispensatie geven van de binding aan de regel.

b. Alle huwelijkszonden wegdoen

De levensstijl van het koninkrijk mikt niet op indamming maar op wegdoen van de zonde. Dat geldt ook voor zonden in en rond het huwelijk. Wij mogen die niet beperken tot het kwaad van echtbreuk volgens de definitie en de praktijk onder 'Mozes'. Het gaat om *alle* huwelijkszonden. Daarvan proeven wij iets in Jezus' eigen onderwijs. Zo roept Hij de schriftgeleerden uit de discussie over 'gronden' om de scheidbrief te hanteren weg naar het besef dat met het kwaad van echtscheiding zelf gebroken moet worden. Christus maakt daarvan het nodige duidelijk in zijn woorden over huwelijk en echtscheiding (Matteüs 19: 3-6). Ook dringen zijn woorden door in het domein van de blik in de ogen, waarop de wet van Mozes nog niet ingreep (Matteüs 5: 28).

Maar als Jezus' woorden voorbeelden zijn bij een algemeen beginsel, moeten wij hier ook aan huwelijkszonden denken die Hij niet speciaal noemt. Er bestaan zelfs huwelijkszonden die in zijn tijd nog niet onderkend werden. De Bijbel legt veel nadruk op zonden die te maken hebben met seksualiteit en met de posities van man en vrouw. Minder oog lijkt zij te hebben voor 'relationele' en 'psychische' aspecten. In de tijd van de Bijbel waren die realiteiten dan ook minder in kaart gebracht dan vandaag. In de loop van de geschiedenis hebben wij steeds scherper ontdekt en leren benoemen hoe zich ook daarin het kwaad kan nestelen. Wie Jezus' onderwijs over het koninkrijk vandaag wil toepassen op huwelijk en echtscheiding, moet zich niet beperken tot voorbeelden van zonden die Hij expliciet noemt, maar alle mogelijke zonden aanpakken.

Dit is voor ons belangrijk. Zoals de Joden in Jezus' dagen het gevaar liepen te blijven staan bij die zonden die Mozes concreet in beeld bracht, zo lopen wij het gevaar onevenredige aandacht te besteden aan die zonden die Jezus concreet noemt. Maar wij moeten beseffen dat de voorbeelden die Hij gaf, mee door zijn tijd en situatie bepaald zijn. Het zou zelfs schijnheilig kunnen worden wanneer wij ons vandaag fixeren op 'echtscheidingszonden' en de verdere omgang tussen mannen en vrouwen, in en buiten het huwelijk, buiten schot laten. Misschien nestelt het kwaad zich vandaag wel meer in andere huwelijkszonden dan in echtscheiding. Hier dreigt een onbillijke stigmatisering van die christenen die

met echtscheiding te maken hebben, en die daarin toch al vaak een zware last dragen. Andere hedendaagse ‘huwelijkszonden’ zijn bijvoorbeeld:

- in het huwelijk je eigen belang of ontplooiing dienen ten koste van de ander,
- de ander domineren en niet tot zijn of haar recht laten komen,
- samen elk leven voor jezelf,
- het huwelijk gesloten houden in de richting van de gemeente, van alleenstaanden en van de samenleving in plaats van het dienstbaar te maken aan Gods koninkrijk,
- egocentrische omgang met seksualiteit,
- je erbij neerleggen dat de onderlinge communicatie stukt,
- in het huwelijk geen vergeving vragen en geven maar conflicten laten voortwoekeren,
- de gezamenlijke omgang met God verwaarlozen,
- een verkeerd voorbeeld geven aan kinderen en daarmee aan de huwelijken die zij vormen
- etc.

c. *Terrein voor de christelijke liefde*

Jezus’ onderwijs heeft ook positieve consequenties voor de omgang met huwelijk en echtscheiding. Als het leven van navolging een leven is in de ‘volmaaktheid’ van ‘onbegrensde’ liefde, vormt het huwelijk een terrein om deze liefde op te beoefenen. De liefde van God en Christus doortrekt de relatie tussen man en vrouw en de andere relaties waarin zij met hun huwelijk staan (Efeziërs 5: 22-33). De liefde kan van het huwelijk een middel maken om mensen voor Christus te winnen (1 Korintiërs 7: 16, 1 Petrus 3: 1). Het huwelijk vormt een terrein om die liefde in praktijk brengen die ‘alles hoopt’, ‘het kwade niet toerekent’, ‘blij is met de waarheid’, ‘zichzelf niet wreekt’, ‘de ander uitnemender acht’ etc. (Romeinen 12: 9-21, 1 Korintiërs 13, Filippienzen 2: 3). Zo zetten wij het huwelijk in voor de zaak van Gods koninkrijk.

Een toepassing daarvan vormt het inzicht dat geen enkele zonde van de partner bij voorbaat reden kan zijn de relatie te beëindigen. God, wiens liefde wij navolgen, is bij zonde immers zelf uit op berouw, vergeving en verzoening. Hij praat de zonde niet goed, maar gaat wel tot het uiterste om de relatie met zijn volk in stand te houden en te herstellen. Dat uiterste neemt de gestalte aan van de eenzijdige zelfovergave in het offer van Gods zoon. Uit Jeremia 3 blijkt dat God in zijn eigen stijl op dit punt uitgaat boven de wet van Mozes. Hij neemt zelfs zijn overspelige partner opnieuw tot vrouw. Wie door Jezus Hem volgt, ziet zich zelfs bij overspel van de partner gedrongen tot dezelfde houding.

Overspel

Jezus’ onderwijs overstijgt daarmee het kader van de wet van Mozes. Daarin leidde overspel tot de doodstraf en zo tot ontbinding van het huwelijk. En ook toen die doodstraf niet meer werd toegepast bij overspel, bleef het onomstreden dat dit laatste een echtscheidingsgrond was. De stijl van Gods rijk wijst echter een andere kant op. Wij moeten dat sterker verwoorden dan binnen de gereformeerde traditie gebruikelijk was. Vaak is gezegd: overspel *mag* tot echtscheiding brengen, maar dat *hoeft* niet. Daarmee kan de beledigde partij twee kanten op. En het leidt tot frustratie en onbegrip doordat een ‘leefbaar’ huwelijk waarin de partner éénmaal overspel pleegde, formeel ontbonden mag worden, maar een ‘onleefbaar’ huwelijk waar dit niet gebeurde, in stand moet blijven. Uit Jezus’ onderwijs volgt echter dat er bij overspel niet maar de *mogelijkheid* voor de beledigde bestaat om het huwelijk voort te zetten, maar dat dit indien maar enigszins mogelijk ook het meest recht doet aan de stijl van het koninkrijk.

Wel heeft de zonde van overspel een bijzonder karakter. Seksuele gemeenschap bezegelt de diepe eenheid die God tussen een man en een vrouw legt (vergelijk Genesis 2: 24 – één vlees –, Matteüs 19: 6 – wat God samengevoegd heeft –, en 1 Korintiërs 6: 16-18 – wie zich aan een hoer hecht). Wanneer je als getrouwde deze bezegeling buiten je huwelijk beleeft, maak je werkelijk de huwelijks eenheid stuk. De zonde van overspel tast om die reden het huwelijk anders aan dan andere zonden. Zelfs zonden die er analoog aan zijn en die ethisch even erg moeten heten (zonden van het oog, pornoverslaving) hebben nog niet die gevolgen. Dit bijzondere karakter van de zonde van overspel krijgt gevolgen wanneer de overspelige partner niet tot berouw en verandering wil komen. Dan is deze zonde niet zomaar te ‘dragen’ en spreekt de voortzetting van het huwelijk niet vanzelf. Wellicht kan het dan ook komen tot

hertrouwen. De Schrift zelf zegt daarover niets, maar laat deze mogelijkheid zeker open. Wij moeten in christelijke vrijheid en verantwoordelijkheid per situatie het beste zoeken. Overigens vertoont de geschiedenis van de kerk voorbeelden van echtgenoten die zelfs herhaald overspel van hun partner beantwoorden met de liefde van Christus, hun ‘onmogelijke’ huwelijk volhielden en daardoor soms hun partner tot inkeer leidden.

Blijvend één?

De navolging van Gods liefde is ook van belang in situaties waarin het huwelijk stuk ging, hetzij door overspel hetzij om andere redenen. Die liefde zal de lijn naar de ander niet definitief willen doorsnijden en elke kans op verzoening willen benutten. Daarom past het op weg naar het koninkrijk om in de regel na een echtscheiding niet opnieuw te trouwen. Zo spreekt Paulus dan ook in 1 Korintiërs 7: 10v.

Een bijkomende overweging vormt de gedachte dat een huwelijk zolang beide partners nog leven, voor God altijd blijft ‘gelden’, in ieder geval zolang er geen derde in het spel is. Sommigen menen met de Rooms-katholieke en Anglicaanse tradities dat God bij elke huwelijksluiting een nieuwe realiteit op ‘zijnsniveau’ tot stand brengt, die niet meer ongedaan gemaakt kan worden. Hij voegt man en vrouw immers samen tot één vlees, één nieuwe persoon, of één nieuwe mens (vergelijk ook Efeziërs 2: 15,16). In Efeziërs 5: 32 vergelijkt Paulus die werkelijkheid met de ‘verborgen’ eenheid tussen Christus en zijn gemeente en kan hij vanuit die eenheid zeggen dat partners die goed voor elkaar zorgen, daarin in feite ook voor zichzelf zorgen.

Deze gedachte lijkt ons plausibel. Toch bestaat er nog onvoldoende zicht op de aard van deze ‘werkelijkheid’ om hierop onze conclusies te bouwen. Een probleem geeft ook het feit dat God na de ballingschap huwelijken liet ontbinden (Ezra 10) en dat hertrouwen na echtscheiding in het Oude Testament kon. Kon men dan die werkelijkheid op ‘zijnsniveau’ weer ongedaan maken? Hier is nadere studie gewenst, die wij nu niet kunnen geven. Daarom gaan wij vooralsnog het veiligst als wij de blijvende ‘werkelijkheid’ van een huwelijk benaderen via het verbond. God vergeet zijn beloften niet, zelfs niet wanneer de andere partij ontrouw is. Door die beloften bestaat er hoe dan ook iets tussen partijen in een verbond. Zelfs Gods straf op de verbondsbreuk van Israël staat niet los van de werkelijkheid van die beloften en van dat verbond. Zo vergeet God evenmin beloften die mensen elkaar doen in het huwelijksverbond. Hij is er de getuige van (Maleachi 2: 14). Beloften die gedaan zijn ‘tot de dood scheidt’, kun je niet ongedaan maken, zelfs niet als de ander het je moeilijk maakt ze in te willigen. Voor God blijven ze naklinken. Dat wij na een echtscheiding ongetrouwd moeten blijven, omdat er ‘iets’ van ons huwelijk voor God nog bestaat, kunnen wij in ieder geval toepassen op de beloften die bij dat huwelijk gedaan zijn. Door ondanks alles die beloften niet te vergeten vertonen wij het beeld van God zelf.

5. 1 Korintiërs 7 anders gebruiken

Met het onderwijs van Christus over de levensstijl van het koninkrijk hebben later de apostelen gewerkt. Zo gaat Paulus in op huwelijk en echtscheiding in 1 Korintiërs 7. Op een belangrijk punt volgen wij de uitleg van 1 Korintiërs 7: 12v die de deputaten in het rapport aan de Generale Synode Berkel geven. Wij vatten de instructie die Paulus geeft ten aanzien van het niet tot elke prijs in stand houden van een huwelijk met een niet-christen, op als een incidenteel ontslag van de binding aan een regel die volgt uit Jezus’ onderwijs. Het gaat niet om een aanvullende openbaring van een extra echtscheidingsgrond, maar om een richtingwijzer in een nieuwe en onvoorziene situatie, waarin toepassing van dat onderwijs onbillijke en zelfs verkeerde gevolgen zou hebben.

Dat brengt ons vervolgens ook tot een hantering van de methode van de analogie, maar op een andere manier dan gebruikelijk is. Wij zoeken niet alleen overeenkomsten tussen de bijzondere situatie waarop Paulus inspeelt en situaties waarmee wij te maken krijgen. Langs die weg kwam het in de kerkelijke traditie tot de ‘kwaadwillige verlating’. Wij zoeken de overeenkomst echter ook hierin dat er kennelijk situaties kunnen bestaan waarop Jezus’ onderwijs niet zonder meer moet worden toegepast, omdat ze in zijn oorspronkelijke context van spreken nog niet in beeld waren. In zulke situaties zou toepassing leiden tot onbillijke of schadelijke consequenties. De analogie bestaat dan hierin dat wij dan evenals Paulus de regel die uit Jezus’ onderwijs volgt, niet van toepassing moeten verklaren. Echtscheiding kan in zulke situaties het ‘mindere kwaad’ zijn.

Op zichzelf leidt dit tot dezelfde handelwijze als de kerk in het verleden gevolgd heeft. Want ook de gevallen die zij als analoog beschouwde aan de gronden ‘overspel’ of ‘verlating’, zijn gevallen die bij toepassing van Jezus’ regel onbillijke of schadelijke consequenties zouden hebben. Toch zijn er twee verschillen met onze benadering:

- a. Wij beschouwen deze niet als in de regel al ingebouwde uitzondering, maar als incidenteel ontslag van de binding bij de toepassing van de regel. Daarom blijft ook bij zulke situaties de inzet liggen bij de regel, die geen uitzonderingen bij voorbaat kent. Wanneer wij in zulke situaties voor echtscheiding kiezen, kiezen wij niet voor het ‘goede’, maar voor het ‘minst kwade’. Positief gezegd maken we er binnen bepaalde grenzen ‘het beste’ van (Van Bruggen 1993, 24). Door de gebrokenheid van het leven is het ‘goede’ op zo’n moment onmogelijk. Praktische gevolgen krijgt dit verschil wanneer wij beseffen dat via ons spoor ook in zulke situaties een tweede huwelijk niet vanzelf spreekt. Bij vooraf in de regel ingebouwde uitzonderingen ligt dat anders.
- b. Wij hoeven dit ‘ontslag van de regel’ niet te beperken tot situaties die op de een of andere manier lijken op die van 1 Korintiërs 7. Niet pas als er sprake is van iets dat lijkt op ‘verlating’, kan ontslag van de binding gegeven worden. Aan die beperking in de huidige praktijk kleven nadelen, die wij met onze benadering voorkomen:
  - Soms moeten geforceerde redeneringen bepaalde situaties verbinden met de grond ‘kwaadwillige verlating’. Dan dreigt onwaarschijnlijkheid.
  - Soms betekent de noodzaak dat er overeenkomst moet bestaan met de situatie van 1 Korintiërs 7, dat wij in een situatie geen ruimte zien voor echtscheiding, terwijl de billijkheid anders gebiedt. Ter illustratie: wanneer een partner eenzijdig weggaat zonder bereidheid terug te keren wordt dit veelal onder ‘kwaadwillige verlating’ geschaard. Wanneer echter een partner weliswaar blijft maar de ander geestelijk of lichamelijk terroriseert, zien wij geen analogie. Als we ons echter losmaken van de noodzaak per se in het raam van 1 Korintiërs 7: 12v te opereren en vanuit het geheel van Jezus’ onderwijs kijken, ligt ontslag van de binding in het laatste geval meer voor de hand dan in het eerste.

Wij verschillen dus met de traditionele benadering binnen onze traditie en bevestigen de weg die ‘Leusden’ heeft ingezet. Toch verschilt onze benadering ook van die van ‘Leusden’:

- a. Leusden geeft weliswaar de ‘derde’ categorie aanleidingen tot echtscheiding, waarop de deputaten in Berkel al wezen, royaler ruimte dan ooit, maar kan dit nog onvoldoende onderbouwen vanuit de Schrift. Niet voor niets gaf zij een hermeneutische opdracht. Onze benadering kan in dat opzicht meer duidelijk maken.
- b. Leusden hinkt op twee gedachten doordat zij de genoemde uitbreiding blijft verbinden met het klassieke kader waarin het 7e gebod de hoofdregel aangeeft en de woorden van Jezus en Paulus ten aanzien van overspel en verlating twee als uitzondering bedoelde subregels voor alle tijden vormen. Onze benadering van de hoofdregel is breder doordat wij deze niet beperken tot het 7e gebod. Tegelijk menen wij dat de ‘subregels’ niet zozeer regels zijn en ook niet direct voor ons bedoeld zijn. Ze gaan over situaties die sterk door de toenmalige context bepaald zijn.

6. Niet alleen de apostel

Bij onze manier van verwerken van 1 Korintiërs 7: 12v kan een vraag opkomen. Hebben wij vandaag dezelfde vrijheid als Paulus destijds? Dat een apostel mensen incidenteel kon ontslaan van de binding aan een regel van Jezus, betekent toch niet dat latere christenen dat ook mogen doen?

Wij honoreren voluit dat Paulus als apostel een unieke volmacht bezat. Maar de overeenkomst tussen ons en 1 Korintiërs 7 ligt in het gegeven dat zich onvoorziene situaties kunnen voordoen, die ons voor nieuwe morele vragen stellen. Paulus’ reactie daarop laat zien dat niet alle nieuwe situaties bij voorbaat beslist zijn door een geldende regel. Soms is een nieuwe afweging nodig, die tot de conclusie kan leiden dat de geldende regel in een bepaald geval niet past. De Bijbel laat ons zien hoe Paulus tot zo’n afweging komt, en geeft daarbij geen aanleiding om te denken dat *deze* onvoorziene situatie het gehele veld van toekomstige situaties wilde bestrijken. Daarvoor gaat het in 1 Korintiërs 7 te duidelijk om een sterk door de situatie in Korinte bepaalde maatregel. Uit ons overzicht van factoren die de hedendaag-

se echtscheidingsproblematiek bepalen, blijkt verder dat er ook vandaag onvoorziene situaties bestaan en nieuwe afwegingen onontkoombaar zijn. Daarom heeft het niet te maken met het naar ons toetrekken van uniek apostolisch gezag als wij vandaag willen leren van de werkwijze van Paulus.

Zijn unieke volmacht voert wel tot *dit* verschil, dat ons *kerkelijke* oordeel vandaag altijd betrekkelijker en voorlopiger zal zijn dan zijn *apostolisch* oordeel van toen. Niet voor niets vertoont ook de kerkgeschiedenis verschillen van mening ten aanzien van de omgang met onvoorziene huwelijksituaties, niet alleen tussen verschillende tradities (Rome, gereformeerd), maar ook tussen gereformeerden onderling (Calvijn, Bucer, Beza).

7. Vrij in Christus

De manier waarop wij 1 Korintiërs 7 gebruiken, heeft te maken met de manier waarop christenen met de wet omgaan. Met het deputatenrapport voor Berkel stellen wij: Paulus kan ontslaan van de binding aan een regel, omdat deze niet bedoeld is om te knechten. Deze laatste uitdrukking herinnert aan de vrijheid van christenen ten opzichte van de wet. Deze vrijheid en mondigheid houden in het Nieuwe Testament niet in dat wij ons ontslagen mogen weten van het goede dat de wet aanwijst. Wij doen juist 'de dingen van de wet' (Romeinen 8: 4) en weten ons gebonden aan de 'wet van Christus' (1 Korintiërs 9: 21, Jakobus 2: 12). Maar wij staan niet 'onder' de wet als onder een regel die wij slaafs moeten gehoorzamen. Wij hebben de positie van mondige kinderen die de wil van de hemelse Vader kunnen onderkennen om in het licht daarvan te kiezen wat in een bepaalde situatie naar ons beste weten het beste is (Romeinen 6: 14v, Romeinen 12: 1v, Galaten 4: 5). Wij mogen aannemen dat er op dit punt gradueel een groot verschil is tussen Paulus en ons. Zijn kennis van Gods wil is groter geweest dan die van ons. Maar principieel delen wij in dezelfde christelijke vrijheid.

Van belang hierbij is dat deze mondigheid in het Nieuwe Testament geen individualistisch karakter heeft. Wanneer wij in zaken van gewicht (zoals echtscheiding is) zoeken naar wat in een gegeven situatie het beste is, moeten wij dit in gemeenschap met elkaar doen. Wanneer er vandaag gevallen bestaan waarvan gezegd moet worden: hier bent u niet gebonden aan de regels van Jezus, is het een zaak van de kerken samen om dat te onderkennen en uit te spreken. Daarnaast is het denkbaar dat de billijkheid of afweging van kwaden in individuele gevallen leidt tot een ontslag van de regel. Dat zal een zaak moeten zijn van de betrokken gemeente als geheel c.q. van de kerkenraad. Deze christelijke vrijheid kan iemand niet op een individualistische manier claimen, los van het beraad in de gemeente, de leiding van de oudsten en de verantwoording ten opzichte van naasten.

Deze christelijke vrijheid raakt de grondstructuur van het christelijke leven, ook in situaties waarin niet overwogen wordt of een bepaalde regel wel moet worden toegepast. Juist daarom is het niet vreemd dat wij er ook bij uitkomen als wij wel met zulke situaties geconfronteerd worden.

8. Naar de maat van het geloof

Behalve factoren als vrijheid, mondigheid en gemeenschap moeten wij bij het komen tot morele keuzen ook overwegen, in welke mate geloof en geloofsinzicht aanwezig moeten zijn, willen wij in de stijl van Jezus omgaan met vragen rond echtscheiding. Met name voor het al dan niet toepassen van tuchtmaatregelen is deze vraag van belang.

'Geloof' vormt een onmisbare voorwaarde om te komen tot een christelijke levensstijl en tot goede morele keuzen. Daarbij gaat het niet slechts om het feit dat alleen het geloof ons vrij voor God plaatst, zodat wij zonder angst voor veroordeling vanwege ons falen, ons kunnen inzetten voor het goede (Romeinen 3: 24, Romeinen 6: 11v, Romeinen 8: 1, Hebrëeën 11: 6). Geloof is ook nodig als motivatie achter onze keus voor het goede: bijbedoelingen, egocentrisme of onverschilligheid bederven het goede in de wortel. Goede daden die niet uit geloof verricht zijn, gelden als zonde (Romeinen 14: 23, Heidelbergse Catechismus antwoord 91). Bovendien is 'geloof' nodig om te kunnen inzien wat goed is, en om daarvoor te kiezen (Romeinen 12: 1v, Efeziërs 4: 20-24, Filippenzen 1: 9v etc). Alleen een geestelijk mens verstaat wat van de Geest van God is. Om als christen te leven heb je de 'zin' – de mentaliteit, het denken en waarnemingsvermogen – van Christus nodig (1 Korintiërs 2: 13-16).

Dit speelt zeker een rol bij die elementen uit de christelijke levensstijl waarin het nieuwe en meer dan het gewone (Matteüs 5: 47) van het koninkrijk een rol speelt. Wie Jezus niet kent en vertrouwt, de aard van het koninkrijk met zijn route via lijden naar heerlijkheid niet begrijpt, en vreemd is aan de

ervaring en verwachting van het vinden van je geluk in God, moet wel problemen hebben met het onderwijs van het koninkrijk rond huwelijk en echtscheiding. Niet voor niets roept Jezus mensen steeds weer op om Hem te volgen: de overgave en binding aan zijn persoon vormt het geheim van het christelijke leven. Niet voor niets geeft Jezus aan zijn oproep tot vertrouwen, die Hij met gezag doet uitgaan (Matteüs 8: 29), desondanks een vrijwillige toonzetting (Matteüs 7: 24-27). Hij zoekt geen volgelingen die zijn woorden gehoorzamen uit dwang, maar uit vrijwillige overgave en overtuiging. Duidelijk komt dit naar voren als Hij mensen zelfs afremt wanneer ze Hem te gretig willen volgen. Laat ze beseffen waarvoor ze kiezen, en dan volgen uit overtuiging. Daarbij gaat het Hem ook om het genoemde geestelijke inzicht in de aard van het koninkrijk (Lucas 9: 57v; Lucas 14: 25-35).

Diezelfde stijl herkennen wij in zijn onderwijs rond echtscheiding. Hij confronteert maar niet met de onverbiddelijke eis van het koninkrijk. Hij daagt uit tot geloofsinzicht en tot een leven in de kracht van dit geloof. Dat spreekt uit de 'vrijwillige' toonzetting die Hij geeft aan zijn woorden over de 'gesnedenen'. Hij heeft het over mensen die *zichzelf* gesneden hebben *ter wille van* het koninkrijk. Hun geloofsinzicht in het rijk brengt hen daartoe. Deze uitnodigende uitdaging tot geloofsinzicht en geloofsmoed bevestigt Jezus in zijn afrondende woord 'die het vatte kan, vatte het' (Matteüs 19: 10vv).

Daarom moeten wij ons afvragen of dit geloof en dit geloofsinzicht in de christelijke kerk altijd in voldoende mate aanwezig zullen zijn. Zowel het Nieuwe Testament als de gereformeerde leer zijn er duidelijk in dat dit niet het geval is. Leerlingen vragen om meer geloof (Lucas 17: 5v). Christus verwijt hun hun ongelof (Marcus 16: 14). De apostelen leren dat geloof levenslang moet groeien. Zij bidden om geloof en geloofsinzicht (Efeziërs 3: 16v, Efeziërs 4: 13-16, 2 Petrus 1: 5vv). Christenen moeten barmhartig zijn ten opzichte van hen die twifelen (Judas: 20v). De gemeente telt ook zwakken en kleinmoedigen (Romeinen 14: 1, 1 Korintiërs 8-10, 1 Tessalonicenzen 5: 14). Sommige mensen hebben de gave van veel geloof, waardoor zij bergen verzetten (1 Korintiërs 12: 9, 1 Korintiërs 13: 2). Er zijn altijd weer pasbekeerde en onervaren christenen die minder goed in staat zijn om goed en kwaad te onderscheiden (Hebreeënen 5: 13v). De mate van vervuld zijn met de Geest fluctueert (Efeziërs 5: 18).

Zelfs moeten wij stellen dat de 'hardheid van het hart' waarover Jezus spreekt als typerend voor het Oude Verbond (met zijn daaraan tegemoetkomende echtscheidingswetgeving), in het Nieuwe Verbond niet volledig verdwenen is. Ook nieuwtestamentische christenen kunnen zich 'onmondig' en 'vleselijk' opstellen, en het spoor kwijtraken (1 Korintiërs 3: 3v, Galaten 1: 6, 3: 3, 5: 13-26, 6: 1). Wat niet mag gebeuren, gebeurt soms toch. Paulus' brieven aan Korinte geven daarvan tal van voorbeelden, onder meer op het terrein van echtscheiding (1 Korintiërs 7: 10v). Kennelijk is het niet de bedoeling dat wij voortaan weigeren te rekenen met die hardheid van het hart. Wanneer wij dan als nieuwtestamentische christenen beneden onze stand leven, is het van belang toch ook in die situatie ernaar te zoeken hoe wij ons leven nog zo dicht mogelijk bij de stijl van het koninkrijk kunnen krijgen. Dat doet Paulus in 1 Korintiërs 7: 10v wanneer hij in ieder geval hertrouwen na echtscheiding afweert. Hij wijst in dat verband de radicale weg van het koninkrijk als hij spreekt van verzoening. Maar tegelijk wijst hij ook een weg voor het geval dat deze radicale weg (door één van beide partijen of door beiden) niet wordt opgebracht en de hardheid van hart zich dus laat gelden: ongetrouwd blijven. Wij lezen niet dat Paulus bij deze situatie de keus zo scherp stelt als bijvoorbeeld in het geval van de zonden van 1 Korintiërs 5: 4v en 1 Korintiërs 11: 29. Daar komen het gemeente-zijn en het deel uitmaken van de gemeente in geding, maar in 1 Korintiërs 7 niet. Kennelijk moeten wij onderscheid maken tussen zonden die voortkomen uit gebrekkig geloof en resterende hardheid van hart enerzijds en zonden die een ongehoorzame houding ten opzichte van God verraden anderzijds. Bij de tweede categorie past het om de ander een halt toe te roepen, eventueel met het middel van de (beginnende) uitsluiting uit de gemeente. Bij de eerste categorie gaat het er juist om dat de ander ruimte ontvangt om te groeien in geloof en geloofsinzicht en zo in de christelijke levensstijl.

9. Typologie voor kerkelijk handelen

De kerkelijke praktijk bevestigt dit beeld uit de Schrift. Wij menen daarom dat in de omgang met situaties van echtscheiding goed onderscheiden moet worden, in welke bedding iemands keuzen en

gedragingen staan. Wij zien in ieder geval de volgende accenten die zich voordoen in het leven van christenen. Soms typeren ze iemand in z'n geheel, terwijl een andere keer meerdere accenten tegelijk het beeld tekenen van iemands situatie. In ieder geval moeten ze ertoe leiden dat er in het handelen vaak verschil wordt gemaakt als gevolg van een zorgvuldige peiling van iemands persoon, situatie en achtergronden. Ter wille van de helderheid zijn in de onderstaande typologie ook conclusies op het niveau van het kerkelijk handelen getrokken. Deze bedoelen echter niet als een soort 'recept' te fungeren, temeer niet omdat kerkleden vaak meerdere van de genoemde aspecten in zich verenigen.

a. Geestelijk inzicht in het koninkrijk

Er zijn christenen met weinig geestelijk inzicht in de weg van het koninkrijk, die loopt door het lijden naar de heerlijkheid. Zij ervaren wat past bij het koninkrijk (niet scheiden, niet hertrouwen, eventueel zelfs eenzijdig je betoon van liefde volhouden) als een onbegrepen gebod. Ze beseffen niet hoe de Bijbel spreekt over het ongehuwd zijn, en kunnen zich niet voorstellen dat God zo iets van mensen vraagt. Als er tijd en gelegenheid is om met zulke christenen op weg te gaan, kan met geduld veel bereikt worden. Er zijn bemoedigende voorbeelden die duidelijk maken dat groei in geloofsinzicht huwelijken alsnog kan redden. Zijn tijd en gelegenheid er echter niet, dan lijkt het ons niet de juiste weg om bij een scheiding en nieuw huwelijk zonder meer 'onder de wet' te plaats. Bij wie in het Nieuwe verbond nog leeft op het niveau van het Oude, moeten wij ook leren van de indammende en regulerende bepalingen van dat Oude verbond.

b. Zwakke geloofsrelatie

Er zijn christenen die wel inzicht (kunnen) hebben in deze stijl van het koninkrijk, maar die (soms gedurende een bepaalde periode) niet zo'n persoonlijke en sterke band met Christus kennen. Daardoor vormen het geluk dat in Hem ligt en de vervulling van ons bestaan in het koninkrijk in hun levenspraktijk (nog niet of niet meer) een werkelijke bron van motivatie en kracht. Soms strijden zij om een moeilijk huwelijk vol te houden of om na een echtscheiding alleen te blijven, maar na een bepaalde tijd houden zij dit niet vol. Ook voor hen geldt dat het belangrijker is voor hen de ruimte om te groeien in de gemeenschap met Christus te bewaren dan om hun falen te bestraffen.

c. Zware omstandigheden

Een variant op deze mensen vormen zij die wel een sterke band met Christus hebben, maar te maken hebben met een zo zware situatie dat zij deze toch niet volhouden. Die zwaarte kan gelegen zijn in de objectieve omstandigheden van een zeer moeilijk huwelijk, of van een te zwaar leven als gescheidene (bijvoorbeeld in verband met eenzaamheid of opvoeding van kinderen). Het kan echter ook zo zijn dat psychische omstandigheden de mogelijkheden van het geloof om zich in een bepaalde levensstijl te vertalen, sterk beperken. Ook in deze situatie past de genoemde houding, waarin de ander ruimte krijgt van doorgroeien.

d. Ander inzicht

Het komt voor dat christenen te goeder trouw een ander inzicht hebben over de mogelijkheden van scheiden of hertrouwen. Dat dit te goeder trouw zo kan zijn, blijkt uit de verschillen binnen de gereformeerde traditie. Soms speelt een exegetisch verschil van inzicht een rol. Soms gaat het om een verschil van mening over de mate waarin vergeving van zonden ruimte biedt voor een nieuw begin. Wanneer dit het geval is, en wij elkaar niet vanuit de Schrift kunnen overtuigen, moet er ruimte blijven om verder te groeien. Wel zal men zich (waar dit bestaat) moeten richten naar het geldende kerkelijke beleid en bijvoorbeeld een daarmee samenhangende openlijke afkeuring moeten aanvaarden.

e. Geluk buiten God

Er zijn kerkleden die hun geluk en vervulling zoeken in dit leven en 'aardsgezind' zijn (Filippenzen 3: 19). Als dit een breed aanwezig patroon is, moet het niet verbazen als het zich ook voordoet rond huwelijk en echtscheiding. Opkomend voor je eigen geluk of ontplooiing meen je sneller dat een situatie ondraaglijk en niet meer menselijk is. Wanneer je Gods zegen daarbij vooral koppelt aan vormen van aards geluk, zul je ook vrij gemakkelijk een nieuwe relatie als een geschenk van God benoemen.

Op dit punt is echter sprake van een collectieve zonde onder de westerse christenen. Daarom past gezamenlijke verootmoediging. Hoewel ook hier 'geloofsinzicht' een rol kan spelen, zijn hier maatregelen die het 'vlees' tuchtigen nuttig. Vanwege de achterliggende gezamenlijke zwakte in de genoemde 'aardsgezindheid' zal de kerk zich echter verlegen moeten weten met het bestraffen van de betrokkenen. Naar Christus' eigen woord moet eerst de balk uit het eigen oog voordat de kerk in staat is de splinter uit dat van de ander te verwijderen. Het kan gebeuren dat de kerk niet de vrijmoedigheid heeft om tot tuchttoefening te komen, omdat er sprake is van een volkszonde die alleen door een gezamenlijke verootmoediging en bekering bestreden kan worden.

f. Verzet tegen God

Er zijn ook kerkleden die niet ontvankelijk willen zijn voor de boodschap van het koninkrijk en de band met Christus. Soms komt dat uit in onverschilligheid en oppervlakkige argumentaties (God gunt ons toch geluk, je hoeft toch niet je hele leven in moeite te verkeren). Soms wordt het vroom gecamoufleerd in eigenwillige tekstuitleg en theorievorming, of in een subjectief beroep op Gods leiding en aanwijzingen. Hier passen wel reacties die het kwaad bestraffen. Hier gaat het immers niet om (persoonlijke of gezamenlijke) groei van aanwezig geloof, maar ten diepste om bekering tot echt geloof.

g. Psychologische valkuil

Er zijn ook kerkleden die niet vrij zijn. Dat kan direct betrekking hebben op de vrijheid in Christus. Dan leven deze mensen volgens een geweten dat door wet en schuldgevoel wordt gedreven. Het kan ook te maken hebben met *psychische* onvrijheid, waardoor zij zich niet eens zouden *durven of kunnen* losmaken van hun partner of van de weg die de kerkenraad wijst. In de omgang met deze mensen werkt het averechts wanneer *zonder meer* wordt aangedrongen op huwelijkstrouw, alleen blijven na echtscheiding en zelfverloochening. Zij zouden die weg uit innerlijke dwang gaan en niet in de *christelijke vrijheid* die nodig is. Uiteindelijk zal dit schadelijk zijn voor henzelf en anderen, en belemmert het de doorwerking van de kracht van de Geest. In zulke situaties moet de kerk voor alles mensen helpen om de vrijheid in Christus te vinden en vanuit dat vaste punt te leren leven. Soms kan het zelfs nodig zijn dat iemand eerst het vermogen leert ontdekken om zich los te maken en afstand te nemen, om pas vanuit die nieuwe christelijke en psychische onafhankelijkheid vrij te zijn tot dienst en zelfverloochening. Juist in een tijd waarin wij het psychische als realiteit hebben leren kennen, moet de kerk zich dit soort mechanismen bewust zijn. Waar zij in haar toepassing van vermaan en tucht hiervoor geen oog heeft, komt zij haar geestelijke en pastorale roeping jegens betrokkenen onvoldoende na.

Overigens benadrukken wij het betrekkelijke van deze typologie. Zo zal meestal van elk type wel iets aanwezig zijn. Toch willen wij met het bovenstaande illustreren dat wij in de omgang met situaties van echtscheiding altijd bedacht moeten zijn op de mate van geloof en op de beste manier om dit geloof te laten ontstaan of groeien.

10. Kerkelijke hulp

Van groot belang is verder ook dat de kerk niet alleen de weg wijst, maar ook concrete hulp aanreikt. Daarbij denken wij allereerst aan preventieve hulp, om bij optredende huwelijksmoeiten geen verkeerde weg in te slaan. Tegelijk moet de kerk ook hulp bieden zodra zich situaties van gebrokenheid voordoen. Om de boodschap van de Bijbel in dit opzicht weer meer te laten doordringen is intensieve begeleiding met betrekking tot geloof, geloofskennis, christelijke omgang met huwelijksmoeiten en echtscheiding nodig. Deze geestelijke hulp zal met concrete psychologische en andere praktische hulp moeten samengaan en liefst geïntegreerd moeten worden. De verwevenheid van geloof en psychische realiteiten brengt daartoe. Een onderdeel van kerkelijke hulp is verder dat de gemeente voorbeelden kent van getrouwden met een goed huwelijk, van huwelijken die een crisis overleefd hebben, van ongetrouwden die hun vervulling in Christus vinden, en van gescheidenen die de weg van 1 Korintiërs 7: 10v volhouden en kunnen getuigen van de zegen daarop. De kerk moet ervoor zorgen dat er openheid bestaat om deze werkelijkheden aan elkaar te laten zien en met elkaar te delen. Overtuigingskracht schuilt niet in de eerste plaats in betogende woorden, maar in het levende voorbeeld.

7.4.4 Factoren bij het beoordelen van situaties

Om in concrete hedendaagse situaties rond echtscheiding Christus' duidelijke onderwijs over het koninkrijk toe te passen, moet de kerk zich bewust zijn hoe zij om dient te gaan met de factoren die typerend zijn voor de hedendaagse echtscheidingsproblematiek en waarvan wij in subparagraaf 7.2.2 een impressie gaven. Onder meer via de evaluatie van die factoren moet de kerk zich een oordeel vormen over de vraag of het billijk is de regel die uit dat onderwijs volgt, toe te passen. Ook moet zij inschatten of toepassen geen slechtere gevolgen heeft dan niet toepassen. In zulke situaties kan de kerk ertoe komen zich neer te leggen bij een echtscheiding of zelfs bij hertrouwen.

Wij onderscheiden op dit punt op grond van het bovenstaande de volgende mogelijkheden:

- a. De kerken gezamenlijk zouden ten aanzien van bepaalde categorieën kunnen verklaren wat Paulus stelt met betrekking tot het gemengde huwelijk in 1 Korintiërs 7: 12v. In de gebroken werkelijkheid kunnen er soorten situaties bestaan waarvan de kerken stellen dat het (vaak) niet goed zou zijn om de regel toe te passen. Ter illustratie zou hier gedacht kunnen worden aan enkele zaken die de Generale Synode Leusden noemt als uitzonderlijke situaties (lichamelijke en geestelijke mishandeling, incest, homofilie in het huwelijk). Daarbij gaat het er dus niet om dat dit voortaan 'dus' aanvaarde echtscheidingsgronden zijn. Er bestaan ook voorbeelden van christenen die in zulke situaties toch aan elkaar trouw blijven. Maar het gaat er wel om dat de kerken samen tot uiting brengen dat deze situaties zo'n uitzonderlijk karakter hebben dat ze niet als vanzelf door de hoofdregel beantwoord kunnen heten.
- b. Een plaatselijke kerk kan te maken krijgen met gebrek aan geloof en geloofsinzicht, met hardheid van hart of psychische zwakte die maken dat mensen niet toekomen aan het niveau van het koninkrijk. Zij moet dan in de concrete situatie van de betrokkenen een weg wijzen die nog zo dicht mogelijk komt in de buurt van de stijl van het koninkrijk. In sommige gevallen is het daarbij denkbaar dat zij mensen ontslaat van de binding aan de regel.

Minstens impliciet zal hierbij een visie op de genoemde factoren achter de hedendaagse echtscheidingsproblematiek een rol spelen. Om bij het vormen van zo'n visie te helpen geven wij hieronder van de belangrijkste factoren een evaluatie.

1. Autonomie

Wij onderscheiden aan de moderne autonomie drie aspecten:

- a. Mensen leven minder in voorgeordende kaders. Daardoor zijn zij geneigd hun leven zelf te sturen.
- b. Mensen aanvaarden moeilijker extern gezag, tenzij zij dat zelf verlenen. Dat raakt ook Gods gezag en dat van mensen die namens Hem optreden.
- c. Mensen willen zelf overtuigd worden en verantwoordelijkheid dragen.

Voor een deel is de moderne autonomieopvatting gegeven met onze situatie. Allerlei levensverbanden zijn nu eenmaal minder duidelijk. Dat komt niet door een opstandige keus, maar door ontwikkelingen als communicatie en mobiliteit. De kerk moet veel hiervan als gegeven erkennen en erop inspelen en niet blijven staan bij een achterhaalde maatschappelijke context.

De veranderingen zijn ook niet alleen maar negatief. Een schriftuurlijk verantwoordelijkheidsbesef, waarin een mens in de vrijheid van Christus direct staat onder Gods gezag, betekent ook dat andere machten relatiever worden, onder meer traditie en sociale context. Soms is dat winst, omdat traditionele verbanden – al zijn ze door de schepping bepaald – in de macht van de zonde kunnen raken. Dan werken ze niet bederfwerend, maar frustrerend. De moderne context kan christelijke verantwoordelijkheid ook stimuleren. Wij denken hier aan Paulus' woord dat ieder voor zijn eigen besef ten volle overtuigd moet zijn (Romeinen 14: 5).

Toch voert de moderne autonomieopvatting daarnaast tot ernstige ontsporingen. Een mens is geschapen om in een gemeenschap te leven. Het gezag van God (en zijn instrumenten) staat niet haaks op onze vrijheid, maar vormt er de voorwaarde voor. Daarom kan de kerk moderne kansen voor de christelijke vrijheid alleen maar grijpen, als zij tegelijk een eigentijds antwoord vindt op het wegvallen

van traditionele sociale samenhangen. Zo'n antwoord kan bestaan uit de vorming van nieuwe netwerken van gemeenschap in en rond de gemeente zelf. Daarin moet uitkomen dat persoonlijke verantwoordelijkheid samenhangt met de voorgegeven orde van het koninkrijk. Wat op een 'natuurlijke' manier soms niet meer bestaat en ook niet altijd terug te halen valt, moeten we bewust vorm geven als vrucht van de Heilige Geest.

Concreet betekent dit dat huwelijken nadrukkelijker ingebed moeten worden in de samenleving van de gemeente. Daarbinnen dienen zij ondersteuning en correctie te ontvangen. Individuele beslissingen rond het huwelijk (aangaan, ontbinden) moeten nadrukkelijker genomen moeten worden in samenhang met die gemeente. Tussen de verzwakkende klassieke samenhang (ouders, sociale setting) en het ontbindende moderne alternatief (het ik in eenzame verantwoordelijkheid) kan de christelijke gemeente een eigen veelbelovende weg belichamen. Vormen waarin een persoon zich committeert binnen de gemeenschap, zijn daarbij goede instrumenten. Te denken valt – zoals een enkele kerk in het kader van onze enquête aangeeft – aan beloften en geloften.

2. Het leven moet kwaliteit hebben

Eens merkte een vervolgte Chinese voorganger op dat de westerse kerken veel zelftucht nodig hebben, omdat God ze niet hardt via armoede of vervolging (Kamsteeg 1995, 50). De nadruk op welvaart en kwaliteit van leven voert tot een afnemende bereidheid tot strijden en lijden. Daardoor noemen wij in de westerse wereld situaties van huwelijksmoeite of alleen blijven na echtscheiding eerder ondraaglijk. Deze instelling staat haaks op de stijl van het koninkrijk. Daarbij hoort de bereidheid om te lijden en door veel verdrukkingen het koninkrijk in te gaan (Handelingen 14: 22). Als christenen zullen we deze trek van onze context moeten pareren en de stijl van het koninkrijk bewaren door zelftucht naar 1 Korintiërs 9: 27.

Wel moeten wij beseffen dat onze houding rond huwelijk en echtscheiding niet los staat van onze totale levensstijl. Het zou hypocriet zijn om in de kerk vooral over zelftucht en offerbereidheid te spreken tegenover mensen als gescheidenen en homofielen, die in hun leven toch al een zware last te dragen hebben. Het Nieuwe Testament kent meer woorden over de omgang met bezit en de buitengewone zelfbeperking van volgelingen van Jezus in dat opzicht dan over echtscheiding. Als de kerk op tal van punten de westerse nadruk op de kwaliteit van leven koestert en de bereidheid tot radicale offers mist, ontbeert zij het morele gezag om die kerkleden die bij huwelijksmoeiten dezelfde stijl vertonen, tegen te komen. Zoals al eerder is opgemerkt, vergt verbetering op dat punt een vernieuwing van de algehele levensstijl van de gemeente.

Bovendien zien wij ook een positieve kant aan dit facet van onze context. Wij hebben geleerd om bepaalde situaties als onaanvaardbaar te typeren, die vroeger anders zouden wegen. Lichamelijke mishandeling, seksueel misbruik en incest komen in alle culturen en tijden voor. Pas de moderne westerse samenleving spreekt echter een absoluut onaanvaardbaar uit. In huwelijken rechtvaardigen dergelijke wantoestanden voor ons besef dat men uiteengaat. Vroeger lag dat anders. Juist met het oog op de slechte behandeling door hun ongelovige mannen roept Petrus in 1 Petrus 3: 1vv vrouwen op tot onderdanigheid. Zoals slaven de slechte houding van hun heren (tot en met fysieke vernedering toe) moesten beantwoorden met eenzijdige liefde in de stijl van Jezus (1 Petrus 2: 18-25), zo ook deze vrouwen. Op dit punt heeft de moderne wereld tot een gegroeid moreel besef geleid.

3. Wel rechten, geen plichten

De moderne tendens om plichten minstens afhankelijk te maken van rechten, betekent dat de inzet voor het huwelijk bij de ene partner afhankelijk wordt van die bij de andere. Op zichzelf genomen is wederkerigheid in een huwelijk gezond en in onze tijd kenmerk van een goed huwelijk. Deze moderne tendens kan machtsverhoudingen en eenzijdigheden corrigeren. Op dit punt kan hulpverlening goed doen: een kerkenraad of andere hulpverleners kunnen evenwicht stimuleren wanneer één van beide huwelijkspartners alleen maar plichten en geen rechten lijkt te hebben. Als dit laatste in extreme mate het geval is, moet soms van buitenaf ingegrepen worden. Dan kan het ook komen tot ontslag van de binding aan de regel tot huwelijkstrouw. Die situatie nadert de al eerder genoemde categorie van geestelijke mishandeling.

Los van zulke extreme situaties bedreigt de moderne nadruk op rechten de huwelijkstrouw. Waar mijn trouw aan de ander afhankelijk gemaakt wordt van de vraag of de ander mij geeft waar ik recht op heb, ondermijnen wij de fundamenteën van het christelijk huwelijk. Het bijzondere van Paulus' vermaan in Efeziërs 5: 2 e.v. is juist dat de motivatie tot trouw en liefde niet in de ander ligt, maar in Christus. In Hem geeft God alles aan mij. Uit Hem puttend kan ik leren trouw en liefde voor mijn partner op te brengen, ook wanneer deze niet of onvoldoende beantwoord worden. Dit vermogen tot eenzijdige liefde, gegeven met de hoop dat de ander weer gaat antwoorden, vormt dé grote kracht van christelijke huwelijken in een gebroken wereld.

Daarom moet de kerk op dit punt niet toegeven aan veel moderne 'relatieretoriek' die de wederkerigheid als onmisbare vereiste en dus voorwaarde voor trouw stelt (Van der Horst).

4. Psychologisering

Tot de factoren die binnen de moderne samenleving werkelijk nieuw zijn, behoort de toename van kennis en wetenschappelijke mogelijkheden. Daarmee moet de kerk rekenen, zodat zij wetenschappelijke inzichten verwerkt in het nadenken over ethische vragen. In heel ons leven bouwen wij als westerse christenen voort op wetenschappelijke mogelijkheden. Op ons beeld van de natuur heeft de natuurwetenschap invloed, en op onze visie op de geschiedenis de historische wetenschap. Zouden wij bij ons nadenken over mensen en hun gedrag inzichten uit psychologie en psychiatrie negeren, dan raken wij in een onmogelijke gespletenheid.

Om zulke kennis een goede plek te geven, moeten wij op de volgende punten bedacht zijn:

- a. Wij moeten niet van de Bijbel verwachten dat deze direct inspeelt op kennis die pas in de laatste eeuwen in beeld kwam. De Bijbel bevat geen menswetenschap.
- b. Wij moeten menswetenschappelijke kennis niet overschatten en tot norm verheffen. Zij is vaak mee levensbeschouwelijk bepaald en heeft als alle wetenschap vergeleken met de praktische levenswerkelijkheid een afgeleid, vaak hypothetisch, karakter. Over levensbeschouwing en praktische levenswerkelijkheid rond mensen en hun relaties spreekt de Bijbel wel. In ervaring en Bijbelgebruik van de kerk ligt ook veel praktische kennis van mensen opgesloten. Dit alles mag door de eigensoortige wetenschappelijke kennis niet verdrongen worden.
- c. Wij moeten de macht van de Geest niet onderschatten. Hij kan ook inwerken op het psychische: soms genezend, vaak verzachtend en altijd ondersteunend. Daarom bezit een christen in de omgang met psychische moeiten een krachtbron die anderen missen. Dat zal in tal van situaties veel uitmaken. Wat psychisch onmogelijk is, blijkt soms mogelijk bij God.

In de omgang met echtscheiding en huwelijk moet de kerk dus waarde hechten aan wat uit psychologische (menswetenschappelijke) hoek naar voren gebracht wordt. Als er een bepaalde psychiatrische stoornis of psychische structuur is vastgesteld, moet de kerk in haar ethiek daarmee rekenen. Leiden bepaalde kenmerken van zo'n stoornis of structuur eenduidig of met grote waarschijnlijkheid tot te voorziene gevolgen, dan vormt ook dat een gegeven waarmee de bezinning moet werken. Concreet betekent dit de kerk soms het onvermijdelijke van echtscheiding of van hertrouwen moet honoreren. Als bijvoorbeeld de partner last heeft van bedreigende wanen, kan het wijs zijn om het huwelijk te laten ontbinden.

Tegelijk moet de kerk niet automatisch buigen voor psychologische kennis. Van sommige huwelijken zeggen bepaalde handboeken dat ze onmogelijk zijn en vroeg of laat wel moeten stuk lopen. Vaak zal de kerk dat moeten honoreren, maar tegelijk kan de Geest van Christus het psychische onvermogen in zo'n situatie soms zo compenseren, doordringen en ondersteunen dat het huwelijk met veel strijd toch in stand blijft.

Op dit punt is dus een mengeling van kerkelijke wijsheid en ervaring en specifieke deskundigheid van belang. Daarom moet de kerk zich hierin laten adviseren door christelijke menswetenschappers en hulpverleners. Daarbij moet wel duidelijk zijn dat deze haar ethische grondstellingen inzake echtscheiding en hertrouwen delen en ook open staan voor de mogelijkheden van de Geest. Maar adviezen die in dit kader gegeven worden, moeten dan ook zeer serieus genomen worden.

Met wantrouwen moet de kerk echter omgaan met de invloed van allerlei gepopulariseerde psychologie op gemeentelieden. Deze maakt vaak deel uit van onze therapeutische cultuur, die ons zelfontplooiing en psychisch en relationeel geluk opdringt als onontkoombare behoeften. Daarom moet de kerk van mensen met huwelijksmoeiten waarin een psychische component aanwezig is, vragen zich te laten helpen door betrouwbare hulpverleners. Evenals de kerk zal rekenen met wat zij naar voren brengen, mag zij dit ook verlangen van deze kerkleden.

5. Emancipatie

Emancipatie kan in het algemeen geen rechtvaardiging geven voor een verruiming van de mogelijkheden tot scheiden en hertrouwen. Wat boven betoogd is rond de verhouding rechten en plichten, past ook hier.

Dat maakt echter ook duidelijk dat wij met de emancipatie moeten rekenen. Zelfs de meest behoudende christelijke vrouwen plukken er vruchten van. Grotere gelijkwaardigheid tussen man en vrouw is ook Bijbels verantwoord en passend. Meer zelfstandigheid in een relatie maakt de relatie gelijkwaardiger en daardoor in onze context sterker. De partners kunnen met hun eigenheid beter tot hun recht komen.

Daarom moet de kerk het statistische gegeven serieus nemen dat vrouwen gemiddeld vaker aansturen op echtscheiding dan mannen. De oorzaak daarvoor ligt niet in de eerste plaats in 'opruimende' invloed van de emancipatiebeweging. Kennelijk vinden vrouwen (ook in de kerk) in hun leefsituatie een voedingsbodem voor onvrede met hun positie. Wie echtscheiding en hertrouwen wil tegengaan, moet zich daarom inzetten voor een plaats van vrouwen in gezin, kerk en samenleving die werkelijk als volwaardig en even zinvol als bij mannen beleefd kan worden. Het zou schijnheilig zijn om christelijke vrouwen op te roepen niet hun plichten afhankelijk te maken van hun rechten (zie boven), wanneer wij tegelijk laten voortbestaan dat aan die rechten minder tegemoetgekomen wordt.

Voor het optreden van de kerk in echtscheidingsituaties heeft dit punt bovendien belang, als wij ons realiseren dat een gezelschap van mannen (de kerkenraad) erover oordeelt, en dat twee mannen (de wijkouderlingen) de gesprekken voeren. Om eerlijk te oordelen en gelijkheid van vertrouwen te winnen kan het soms nodig zijn op de een of andere manier ook vrouwen in te schakelen.

6. Wetgeving

Achter de invloed van de veranderde wetgeving op de veranderde echtscheidingspraktijk schuilt het gegeven dat de westerse samenleving steeds minder 'christelijk' is. Daardoor mist de kerk steunpunten voor haar moraal, die tot nog toe sterk meehielpen bij de handhaving van die moraal. Waar mogelijk, heeft het nut om zulke christelijke steunpunten te verdedigen of ons in te zetten voor een zekere herkerstening. Zolang wij nog elementen aantreffen in de wetgeving die ons kunnen helpen, zullen wij deze moeten gebruiken. In een aparte paragraaf gaan wij daarom hierna in op de 'scheiding van tafel en bed'.

Maar anderzijds moeten we ook aanvaarden dat wij in een ander soort samenleving verkeren. In het licht van de geschiedenis en de situatie wereldwijd is het niet 'normaal' dat de maatschappij zulke steunpunten voor de christelijke moraal biedt. De gemeente is vreemdeling en kent een levensstijl die in allerlei opzichten boven die van andere mensen uit wijst (1 Petrus 2: 11v). In de nieuwe context moeten we daarom ook naar andere instrumenten zoeken om de christelijke huwelijksmoraal hoog te houden. Wij zoeken die in een versterking van de publieke functie van de kerk.

De kerk moet daartoe rond christelijke huwelijken minstens een ondersteunend frame vormen. Daarbij gaat het in de eerste plaats om een ervaring in de navolging van Christus. Zoals de kerk *op* de 'christelijke' maatschappij gesteund heeft, zo lijkt zij nu *met* de 'ontkerstende' maatschappij te seculariseren. Daarom zijn vormen nodig die de eigen identiteit ondersteunen en helpen om in de toewending naar de wereld de vreemdelingschap te bewaren. Zonder collectieve verootmoediging en 'verbondsvernieuwing' zal de strijd voor het huwelijk en tegen echtscheiding en hertrouwen krachteloos blijven. Ook kerkelijk beleid en kerkelijke richtlijnen op zichzelf zijn onvoldoende.

In de tweede plaats moet de kerk de indammende functie die de wetgeving tot voor kort vervulde, op een andere manier vorm geven. Daartoe zou de kerk belangrijker moeten worden bij het aangaan van een christelijk huwelijk, en per definitie ingeschakeld moeten worden als kerkleden hun huwelijk

willen beëindigen. Dit hoeft in de huidige situatie (nog) niet te betekenen dat de kerk de sluiting van het huwelijk in handen neemt. Ook kerkelijk 'extra' bij het burgerlijke huwelijk kan deze functie krijgen. Om hertrouw in te dammen zou bovendien kunnen worden overwogen of de kerk wel 'tweede huwelijken' moet bevestigen. Waar een tweede huwelijk in de huidige samenleving betrekkelijk gemakkelijk is, zou de kerk zo een signaal kunnen afgeven waarvan een inperkende werking uitgaat.

Wij moeten onszelf en elkaar ertegen beschermen dat wij in de kerk huwelijken ontbinden en (opnieuw) sluiten in het spoor van wat maatschappelijk geldt en in wetgeving is vastgelegd.

7. Scheiding van tafel en bed

a. *Beeld*

Wij menen dus dat wij – waar dat nog kan – gebruik moeten maken van mogelijkheden binnen de samenleving om de christelijke levensstijl te ondersteunen. Zo'n mogelijkheid biedt de scheiding van tafel en bed (SVTB).

SVTB komt al voor in het canonieke recht van de middeleeuwse (Rooms-katholieke) kerk. Echtgenoten konden er niet zelf om vragen; de kerkelijke rechter besloot ertoe. Bucer beschouwt SVTB als een typisch rooms instrument. Omdat men het huwelijk als onontbindbaar beschouwde ten gevolge van het sacramenteel karakter ervan en tegelijk de praktijk weerbarstig kon zijn, schiep men een tussenweg om beide belangen recht te doen. Omdat hij het huwelijk niet absoluut onontbindbaar vindt, kan Bucer deze tussenweg relativeren. Bovendien vindt hij haar onverstandig, vanwege de verleiding die een huwelijk zonder metterdaad samenleven inhoudt (Selderhuis).

SVTB heft de samenwoning op waartoe een huwelijk verplicht, zonder het huwelijk zelf te beëindigen. Voor die situatie schept zij een rechtsverhouding die duidelijkheid brengt. Deze duidelijkheid is bijvoorbeeld nodig met betrekking tot het gezag over de kinderen en de verplichting tot onderhoud. Dat men ondanks het beëindigen van de samenwoning toch het huwelijk in stand wil houden, kan twee redenen hebben:

- a. men beschouwt het huwelijk op Bijbelse gronden als niet verbroken,
- b. men wil de weg naar verzoening openhouden omdat de situatie nog niet zo uitzichtloos is dat het tot een definitieve scheiding komt. Bij verzoening eindigt de SVTB en is het huwelijk weer voluit van kracht.

In Nederland spreekt de rechter SVTB uit wanneer hij duurzame ontwrichting vaststelt. De gevolgen daarvan zijn gelijk aan die van scheiding. Alleen blijft het huwelijk in stand, zodat hertrouwen onmogelijk is. Na drie jaren kan op eenzijdig verzoek van één van de echtgenoten de ontbinding van het huwelijk worden uitgesproken. De andere echtgenoot kan zich daartegen niet verweren. Wanneer sprake is van wangedrag van één van beiden, kan dit al na één jaar plaatsvinden. Verzoeken beide partners om ontbinding, dan is deze op elk moment mogelijk. In de praktijk komt SVTB weinig voor.

b. *Visie*

SVTB kan de christelijke levensstijl in meerdere opzichten ondersteunen:

Samenwoning onmogelijk

Er zijn situaties waarin de samenwoning niet langer verantwoord is (bijvoorbeeld mishandeling, drankmisbruik) zonder dat er reden bestaat om tot echtscheiding over te gaan. Wanneer zich die voordoen, is meestal een juridische regeling van de dan intredende situatie wenselijk of nodig (zeker wanneer dit om een meer dan tijdelijke situatie gaat). Om deze reden is het niet goed de SVTB af te keuren met behulp van bijvoorbeeld Bucers argumentatie. Hoezeer deze ook een element van waarheid bevat (de rooms-katholieke visie op het huwelijk is inderdaad anders dan de gereformeerde), toch vergt alleen al het feit dat de genoemde situaties voorkomen, dat wij het juridische middel van SVTB waarden en benutten.

Bij verbreking van de samenwoning is in burgerlijk opzicht een juridische regeling veelal ook nodig. Daarom kunnen wij er niet mee volstaan uiteen te gaan zonder verdere regeling. Sommigen bepleiten dat, vanwege het risico dat een SVTB als vanzelf overgaat in een volledige scheiding. Dat risico is zeer reëel, maar toch moet de kerk het langs een andere weg bestrijden en niet met het verwerpen van

de SVTB. Zou zij dat doen, dan drijft zij mensen in omstandigheden die om juridische regeling vragen, juist eerder in de richting van een volledige scheiding.

Uitblijven op verzoening

SVTB kan ook een andere functie vervullen. In het bovenstaande hebben wij betoogd dat het de weg van het koninkrijk is om zo mogelijk verzoening en herstel van je huwelijk na te streven. Soms vergt dat een lange periode. In die periode kan SVTB blijvend herinneren aan de roeping tot verzoening en/of de bereidheid van een van beide partners om tot die verzoening te komen. Wanneer bijvoorbeeld overspel heeft plaatsgevonden en de zondigende partij (nog) geen oprecht berouw en bekering toont, kan de beledigde partij zich desondanks inzetten voor verzoening en de ander tot berouw nodigen. Die inzet kan vorm krijgen in een scheiding van tafel en bed.

Hulpmiddel tegen hertrouwen

Er zijn situaties waarin de kerk zich (meer of minder overtuigd) neerlegt bij een echtscheiding, maar tegelijk (meer of minder krachtig) de weg wijst van het ongehuwd blijven. In die situaties kunnen betrokkenen kiezen voor een SVTB om uit te drukken dat de eens gegeven belofte nog naklinkt. Zo beschermen zij zichzelf tegen het risico dat zij toch een volgende relatie aangaan. Zij geven naar zichzelf, naar de ander, naar de kerk en naar de samenleving via SVTB een signaal af, waarin zij laten merken dat de echtscheiding niet goed was en/of dat zij ongehuwd willen blijven. Het bezwaar van Bucer dat deze situatie in verleiding brengt, is in feite een bezwaar tegen het ongehuwd blijven na echtscheiding als zodanig. In onze uiteenzetting hebben wij betoogd dat wij daarop toch moeten inzetten. Gegeven die uitgangspositie is SVTB vervolgens 'veiliger' dan algehele scheiding, juist ook als wij denken aan het risico dat Bucer ziet.

Wij kunnen deze voorkeur voor SVTB niet rechtstreeks Bijbels onderbouwen. Wij mogen dit instrument ook niet overschatten, omdat huwelijksbeëindiging relatief gemakkelijk blijft. En er zijn ook andere mogelijkheden om het voornemen ongetrouwd te blijven te ondersteunen. Daartoe behoort bijvoorbeeld het afleggen van een publieke gelofte. Toch vormt SVTB een maatschappelijke institutie. Juist als institutie kan zij ondersteunend werken voor de christelijke levensstijl en een blijvender signaal afgeven dan in zo'n gelofte. Christelijke levensstijl heeft behoefte aan vormen en instituties waarin hij concreet wordt. Overigens kunnen gelofte en SVTB natuurlijk ook samengaan.

Niet op rechtstreeks Bijbelse gronden maar wel op praktisch-ethische gronden menen wij dat de kerken er goed aan doen SVTB te waarderen en in sommige situaties na te streven.

7.5 Conclusies

Bovenstaande bezinning is opgezet om de hermeneutische vragen die wij op een rij gezet hadden, te beantwoorden (subparagraaf 7.2.4). Wij menen dat wij met het bovenstaande op de meeste vragen zijn ingegaan. Om dat te laten uitkomen gaan wij bij wijze van conclusie na, welke antwoorden de gestelde vragen daarin gekregen hebben.

7.5.1 Omgang met geboden?

Op welke manier moeten wij omgaan met geboden c.q. normatieve richtlijnen die wij op dit punt in de Bijbel aantreffen? Hoe willen deze toegepast worden?

Antwoord: Jezus' werk en onderwijs over het koninkrijk moeten ons handelen bepalen. Wij moeten in dat bredere kader ook het 7e gebod toepassen. Hetzelfde geldt van Jezus' eigen expliciete woorden over huwelijk en echtscheiding. Deze vormen concretisering van zijn onderwijs over het koninkrijk in de situatie van zijn dagen. Zij zijn richtinggevend en normatief voor onze omgang met echtscheiding, maar die omgang met echtscheiding moeten wij niet uitsluitend gronden op Jezus' woorden over dat thema maar ook op zijn gehele onderwijs. Paulus' richtlijnen bieden herhaling, uitwerking en aanvulling van Jezus' grondleggende onderwijs in een context die in sommige opzichten anders is. Wij moeten Paulus' woorden niet alleen letterlijk opvolgen, maar ook leren van de manier waarop hij Jezus' onderwijs verbindt aan nieuwe en onvoorziene situaties.

7.5.2 Echtscheidingsgronden?

Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding, en zo ja hoeveel en welke?

Antwoord: De Bijbel bevat geen echtscheidingsgronden. Wel blijkt dat de kerk op situaties kan stuiten waarin zij ontslaat van binding aan de geldende regel. Het soort situaties waarvoor dat geldt, wordt door de Bijbel echter niet voor de volgende eeuwen in een of meer categorieën samengevat.

7.5.3 Onverbrekelijke band?

Kan gesteld worden dat de huwelijksseenheid van een bijzonder karakter is en daarom onverbrekelijk, tenzij door de dood en (eventueel) door overspel?

Antwoord: De Bijbel geeft aanleiding tot die stelling. Daarbij moet voorlopig in het midden blijven of deze onverbrekelijkheid betekent dat er ook nadat een huwelijk wettig ontbonden is, een ‘huwelijksrealiteit’ blijft bestaan. In ieder geval volgt uit het verbondskarakter van het huwelijk dat gegeven beloften levenslang blijven doorklinken voor het aangezicht van God.

7.5.4 Ongehuwd blijven na scheiding?

Hoe moeten wij oordelen over de wenselijkheid en de mogelijkheid van een ongehuwd leven voor gescheidenen?

Antwoord: Het past bij de stijl van het koninkrijk om na een scheiding ongehuwd te blijven. Wel maakt het verschil in welke mate de scheiding als billijk of onontkoombaar wordt beoordeeld. Wanneer wij aannemen dat Paulus in 1 Korintiërs 7 bij zijn ontslag van de binding aan Jezus’ regel ook de mogelijkheid van een tweede huwelijk insluit, geldt hetzelfde voor situaties waarin de kerk vandaag ontslaat van binding aan de regel. Toch verdient ook dan het ongehuwd blijven de voorkeur. In de eerste plaats omdat ook in die situatie sprake is van een gesloten verbond waarvan de beloften blijven klinken. In de tweede plaats vanwege Paulus’ algemene advies om ongehuwd te blijven. Bovendien moeten wij ook de exegese niet geheel uitsluiten die stelt dat Paulus alleen maar ruimte geeft om te scheiden, maar daarmee nog niet voor een nieuw huwelijk.

7.5.5 Meer Bijbelse regels?

Op welke manier wil de Bijbel ons richting wijzen in de concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen die zich vandaag voordoen en die vaak in tekst en context van de Bijbel niet herkenbaar lijken? Moeten wij zoeken naar (nog meer) regels die ons overtuigend kunnen brengen tot toepassing in concrete situaties of is er iets anders nodig?

Antwoord: De Bijbel biedt ons niet meer regels dan tot nu toe in de traditie van de kerk een rol gespeeld hebben. Met onze benadering vermindert zelfs het aantal regels. Paulus’ werkwijze in 1 Korintiërs 7 stimuleert ons om met christelijke wijsheid om te gaan met situaties die bij de oorspronkelijke regel niet lijken te passen. Wij moeten zulke situaties en hun achtergronden zorgvuldig peilen en vervolgens beoordelen in het licht van Jezus’ algemene onderwijs over het koninkrijk. Zo blijkt of er aanleiding bestaat om te ontslaan van de binding aan de regel. Dit kerkelijke beraad kan in de loop der tijd leiden tot nieuwe morele regels. Zulke kerkelijke regels vallen echter niet samen met *geopenbaarde* regels. Ze komen voort uit de geschiedenis van het christelijke leven uit die openbaring. Hiernaast geeft de Schrift ons in haar grote lijnen en in haar details tal van aanwijzingen om situaties te leren peilen en beoordelen. Daartoe behoren bijvoorbeeld de regel dat wij ons leven winnen door het te verliezen, de leer over de verhouding vlees-Geest in de christenen en de omgang met de hardheid van het hart in het Oude (en Nieuwe) Verbond.

7.5.6 Evaluatie van onze eigen context?

Hoe evalueren wij de factoren uit onze context die duidelijk verschillen van de context van de Bijbel of van die van een lange periode binnen de westerse cultuur, en waarvan wij moeten erkennen dat we ze tot op grote hoogte als gegeven in ons leven aanvaarden, terwijl ze onze beleving van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen duidelijk sturen?

Antwoord: De meeste van de genoemde factoren vertonen twee aspecten. Enerzijds constateren wij ontwikkelingen die wij in het licht van Gods openbaring positief mogen begroeten. In onze ethische bezinning moeten wij ze voluit serieus nemen. Anderzijds zien wij tegelijk de keerzijde van afval van de weg van God. Vanuit Jezus' onderwijs met daaromheen de gehele Schrift moeten wij dat aanwijzen en een manier van leven zoeken die aan die aspecten niet toegeeft.

7.5.7 Persoonlijke verantwoordelijkheid?

Welke plaats moet de persoonlijke verantwoordelijkheid van betrokkenen hebben als het gaat om de keus om te scheiden en de beslissing om daarna een volgend huwelijk aan te gaan?

Antwoord: De persoonlijke verantwoordelijkheid van de betrokkenen is van belang wanneer er verschil van inzicht, van de mate van geloof en van bereidheid en vermogen tot lijden bestaan. In situaties waarin de kerk dat vaststelt en geen eigenwilligheid waarneemt, komt er een moment waarop zij met behoud van haar oordeel de zaak moet overlaten aan die persoonlijke verantwoordelijkheid jegens God. Anderzijds is persoonlijke verantwoordelijkheid kwetsbaar tegenover machten die deze willen sturen en manipuleren. Daarom moet de kerk juist in de omgang met het huwelijk groeien in een gemeenschappelijke vorm van leven. Een aspect daarvan moet zijn dat persoonlijke beslissingen hierbij niet los van de structuren, de hulp en de geestelijke leiding binnen de kerkelijke gemeenschap tot stand moeten komen.

7.5.8 Verantwoording jegens kerk?

Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in een relatie van verantwoording ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap en de kerkenraad? Zo ja, op welke manier dient dit dan ingevuld te worden?

Antwoord: Met het antwoord op vraag 7 is ook vraag 8 aan de orde geweest. Concrete suggesties volgen hierna.

8. Conclusies/aanbevelingen

8.1 Voorstellen aan de Generale Synode

Op basis van de bezinning in het voorgaande spitsen wij onze visie toe in enkele concrete thema's, die wij aan de Synode en daarmee aan de kerken aanbevelen.

8.1.1 Echtscheiding en verootmoediging

In dit rapport zijn veel schaduwkanten rond huwelijk en echtscheiding aan de orde geweest. Nu wij op het punt staan om praktische voorstellen aan de kerken te doen, willen we met klem stellen hoe belangrijk een geest van geloof is. In de kerken moeten geloof en praxis rond huwelijk en echtscheiding dichter bij de stijl van Christus' boodschap gebracht worden. Dit kan alleen in een geest van verootmoediging, juist omdat die stijl van Christus rond het huwelijk zo vaak ontbreekt.

Om deze verootmoediging concreet vorm te geven stellen we aan de kerken voor om een of meer dagen (perioden) van boete, zelfbeproeving en gebed te onderhouden. Als de synode daartoe oproept of besluit, kunnen daarvan een schokeffect en een signaalwerking uitgaan. Bovendien wenden wij ons zo tot de Geest van God als de enige die ons uit de bestaande impassen kan helpen. Alleen een geestelijk signaal en een geestelijke wending kunnen werkelijke veranderingen brengen.

Verder zijn wij van oordeel dat er veel onkunde bestaat met betrekking tot de boodschap van het koninkrijk op dit punt. In prediking, catechese en andere vormen van kerkelijke instructie moet daarom royaal aandacht worden gegeven aan de Bijbelse boodschap over huwelijk, ongehuwd zijn, echtscheiding en hertrouwen. Daarbij is het van belang om niet bij voorbaat zodanig pastoraal te nuanceren dat de radicale boodschap niet meer overkomt. Het is nodig dat wij als hedendaagse hoorders op dit punt de ervaring van verslagenheid van Jezus' leerlingen opdoen, zoals Matteüs 19: 10 die weer-

geeft. Het zou goed zijn wanneer de generale synode op dit punt een soort ‘herderlijk schrijven’ doet uitgaan, waarin het onderwijs van de Bijbel over het huwelijk en het kerkelijk beleid in het licht daarvan worden uiteengezet.

Samenvattend: als de kerken verder willen komen in het verstaan van de Bijbelse boodschap rond huwelijk en echtscheiding kan dit alleen in een geest van verootmoediging. Om dit niet bij woorden te laten, stellen wij voor om op een bijzonder moment de aandacht in de gemeente daarop te richten. De synode kan de bezinning ondersteunen middels een ‘herderlijk schrijven’.

8.1.2 Echtscheiding en situaties

De vragen naar bezinning op echtscheidingsvraagstukken komen op uit de praktijk. Niet alleen de betrokkenen, maar ook kerkenraden worstelen ermee. In de enquête komen vooral vragen rond het toepassen van de tucht en het vervolg daarop naar voren.

Een nieuw fenomeen in de bezinning is de variatie aan echtscheidingssituaties. Juist nieuwe situaties leiden tot vragen in de oordeelsvorming. Veel van die situaties laten zich niet rubriceren onder de – traditionele – echtscheidingsgronden en zijn in de gereformeerde traditie nauwelijks aan de orde gesteld. We denken daarbij aan de volgende categorieën:

- a. soorten seksuele zonden die weliswaar geen direct overspel vormen, maar toch ingrijpende gevolgen voor de huwelijkseenheid hebben: incest, pornoverslaving, verkrachting binnen het huwelijk;
- b. de coming-out van een van de huwelijkspartners als homofiel;
- c. situaties van lichamelijke of geestelijke mishandeling c.q. vernedering;
- d. psychiatrische ziekten en stoornissen;
- e. psychische problemen;
- f. emotionele, communicatieve en relationele verwijdering en vervreemding.

In deze opsomming moet reliëf aangebracht worden. Het ingrijpend karakter van de eerste drie situaties wordt in de kerken breed erkend. Wanneer in dit soort situaties echtscheiding en hertrouwen plaatsvinden, leidt dit in de regel niet tot diepgaande principiële controversen. Vaak zijn hier in het verleden analogieredeneringen op toegepast, waarmee deze situaties onder één van de klassieke echtscheidingsgronden ondergebracht werden. Moeilijker ligt dat met de laatste drie soorten situaties. Dit zijn in bepaalde opzichten nieuwe situaties, minstens in de manier waarop wij ze tegenwoordig beschrijven en beleven. Hoe moet de kerk hiermee omgaan?

De kerk zal recht moeten doen aan het andere van bepaalde situaties. Dit betekent niet dat de weg van het koninkrijk zoals Jezus die wees, daarop niet van toepassing is. Ook in al die situaties moet juist bij de moeite ingezet worden op een invulling van het huwelijk in de stijl van Jezus: dus trouw blijven en niet hertrouwen. Toch moet de kerk niet doen alsof Jezus’ historisch gekleurde woorden al concreet rekenden met alle niet genoemde situaties. Zij moet dus open durven wegen of de route van het koninkrijk in een bepaald geval volledig gegaan kan worden. In situaties waarin dit niet kan, moet de kerk, evenals Paulus in 1 Korintiërs 7 en de kerk in de latere eeuwen, vrijmoedigheid durven hebben om te stellen: in deze situatie ontslaan wij van de binding aan de regel en proberen wij vanuit de gebrokenheid toch een zo goed mogelijke aansluiting bij de stijl van het koninkrijk te vinden.

Dat betekent concreet dat de kerk vrij en zelfs geroepen is om zonodig van nieuwe of onvoorziene situaties te verklaren dat scheiden en/of hertrouwen niet uitgesloten zijn. We hebben eerder aangegeven dat de Bijbel geen vaste echtscheidingsgronden aangeeft. In het taxeren van nieuwe of onvoorziene situaties maken we onderscheid tussen een hele categorie van situaties en een individueel pastoraal geval.

- Bij een categorie moeten de kerken als geheel een consensus zoeken en een uitspraak doen, die dan ook toegepast kan (niet: moet) worden bij allen in een vergelijkbare situatie. Wij noemen als voorbeeld de incestproblematiek. Het is niet ondenkbaar dat de kerken samen – in de lijn van

Leusden – iets uitspreken dat analoog is aan Paulus' woord in 1 Korintiërs 7: bij incest ben je niet 'gebonden'. Met die uitspraak kunnen plaatselijke kerken en ambtsdragers in beginsel altijd werken.

- In individuele gevallen kan een plaatselijke kerkenraad een uitspraak doen in een situatie die niet onder zo'n algemene categorie valt. Op grond van een afweging met betrekking tot factoren zoals genoemd in subparagraaf 7.4.3 punt 9, kan hij zich neerleggen bij een scheiding. Wij noemden de situatie van twee te jong en onrijp getrouwden die al binnen een jaar hun huwelijk zien mislukken. Als de kerkenraad in hun geval zou berusten in een echtscheiding en een tweede huwelijk niet uitsluit op grond van hun persoonlijke situatie, zou dit niet impliceren dat alle jonggetrouwden met huwelijksmoeiten dezelfde ruimte kunnen claimen. In de manier van motiveren en vastleggen moet de aard van zo'n eventueel ontslag van de binding duidelijk vastliggen. Ook moet deze motivering helder gecommuniceerd worden naar de gemeente. Mocht het duidelijk gaan om een nieuwe of onvoorziene situatie waarover algemeen beleid nodig en mogelijk lijkt, dan moet een plaatselijke kerk overleg zoeken met de andere kerken en nagaan of er een algemene uitspraak dient te komen.

Wanneer wij deze werkwijze toepassen op de tweede reeks van drie uit de bovenstaande categorieën, moeten wij in de huidige situatie vaststellen dat er onvoldoende grond aanwezig lijkt om als kerken gezamenlijk een ontslag van binding te geven. Psychiatrische, psychische en relationele stoornissen en moeiten kunnen een kerkenraad daartoe in individuele gevallen aanleiding geven. Maar wij zien niet in hoe hier van de gehele categorie gesteld zou kunnen worden: je bent niet gebonden. Daarom lijkt het ons onmogelijk om in de huidige situatie in onze uitspraken met betrekking tot echtscheidings-situaties verder te gaan dan de Generale Synode Leusden deed. Wel menen wij dat het spreken over 'gronden' in de besluiten van Leusden als kerkelijk spreken moet worden onderscheiden van het Bijbelse spreken, waarin volgens ons van zulke vaste gronden geen sprake is.

Samenvattend zijn wij van oordeel dat de kerken meer recht moeten doen aan nieuwe en andere situaties. Zij kunnen zich niet beperken tot analogieredeneringen, waarin deze situaties ondergebracht worden onder twee traditionele 'gronden'. De kerken moeten samen aangeven hoe in nieuwe echtscheidings-situaties de weg van het koninkrijk het beste bewaard blijft. In een gebroken werkelijkheid kan dit betekenen dat gekozen wordt voor het minste kwaad. De kerken kunnen samen besluiten dat het 'niet gebonden zijn' geldt voor een bepaald categorie situaties. Het meest heldere voorbeeld vormen situaties van incest. Op andere terreinen adviseren wij de kerken terughoudend te zijn in de 'niet gebonden'-verklaring.

8.1.3 Echtscheiding en richtlijnen

De synodes van Berkel en Leusden hebben een aantal richtlijnen gegeven voor kerkelijk handelen ten aanzien van echtscheiding. In de evaluatie van die richtlijnen in de enquête tekent zich een patroon af. Enerzijds klinkt de vraag om verdere concretisering van de richtlijnen. Anderzijds de constatering dat het moeilijk is om algemene richtlijnen toe te passen omdat de praktijk zeer divers is.

Dit laatste is een belangrijke richtingwijzer voor de verwachting die men mag koesteren van algemene richtlijnen. Alleen plaatselijk kan een kerkenraad zicht krijgen op de motieven en achtergronden die tot echtscheiding geleid hebben. En dan blijkt dat in de verschillende situaties nogal wat variabelen zitten. Naast de traditionele vraag naar de 'wettigheid' en de 'gronden', is de houding van de betrokkenen medebepalend voor de opstelling van de kerkenraad. Zo maakt het verschil of de betrokkenen een houding van verwijt of berouw innemen. In de roeping van de kerkenraad om wegen naar verzoening en vergeving te wijzen, is de persoonlijke opstelling van de betrokkenen cruciaal voor het totaalperspectief. Alleen deze voorbeelden maken al duidelijk dat het geestelijk oordeel van een kerkenraad niet overgenomen kan worden door algemene, landelijke richtlijnen.

Hier kan een parallel getrokken worden met de hermeneutiek binnen de rechtsspraak. Naast de uitgangspunten, die vastgelegd zijn in wetgeving, moet een rechter ook tot weging en rechtsvinding

overgaan. En juist dit aspect van de juridische hermeneutiek kan nooit in algemene richtlijnen vastgelegd worden. Dit is het punt van overeenkomst met de rol die voor een kerkenraad is weggelegd. Deze raad is bovendien geroepen tot een geestelijk oordeel. Daarin spelen niet alleen menselijke handelingen en motieven een rol. Maar vooral de genade van God. Die genade nodigt mensen uit om mislukking en zonde uit te spreken. Ook alle vormen van leven die niet passen bij de stijl van het koninkrijk. Dit uitspreken van die mislukking mag verbonden worden met de beloften van vernieuwing en vergeving (Psalm 32: 5; 1 Johannes 1: 9).

Uit deze beperkte actieradius van algemene richtlijnen trekken wij een belangrijke conclusie. De kerkenraad en de gemeente van Christus blijven geroepen om zelfstandig een afweging te maken in complexe situaties (Filippenzen 1: 9-11). Wij begrijpen de verlegenheid van de oudsten in de eigen oordeelsvorming. Deze verlegenheid kan echter niet worden weggenomen door een verdere uitbreiding van de richtlijnen.

Welke verwachtingen mag men dan wel koesteren ten aanzien van landelijke kerkelijke richtlijnen? We wijzen hier op vier zaken:

- a. Richtlijnen leggen de consensus vast die er binnen de kerken bestaat op het punt van de uitleg van de Bijbel in dit opzicht. Als de kerken zelf bezig zijn met concrete gevallen, dienen zij vanuit deze consensus te werken.
- b. Richtlijnen leggen de conclusies vast die de kerk met behulp van de wijsheid van de Geest in de loop der eeuwen heeft getrokken over mogelijke uitzonderingen. Die mag een plaatselijke kerk overnemen en toepassen. Daarbij kan zij ook proberen om nieuwe of andere situaties via analogeredeneringen te beslissen met behulp van die bestaande wijsheid
- c. Richtlijnen geven een procedure, voor de omgang met het desbetreffende gemeentelid, voor de vastlegging, en voor de communicatie met zusterkerken. Deze procedure heeft niet de pretentie dat zij inhoudelijk iets oplost, maar schept wel gezonde voorwaarden waarbinnen kerken zelf tot conclusies moeten komen.
- d. Richtlijnen helpen op weg uit de impasse die ontstaat wanneer er onoverbrugbare verschillen blijven tussen kerken onderling of wanneer een kerkenraad zelf niet helemaal overtuigd is.

Samenvattend: landelijke richtlijnen hebben een beperkte actieradius. Zij kunnen nooit de plaats van een zelfstandige taxatie door een plaatselijke kerkenraad innemen. Wie niet meer verwacht dan dit en zich realiseert dat de meeste beslissingen toch in het concrete geval genomen moeten worden, kan de uitgangspunten en richtlijnen volgens ons met vrucht gebruiken.

8.1.4 Echtscheiding en tucht

Kerkenraden geven in de enquête aan dat er vragen leven over de toepassing van de tucht. Samengevat is er de vraag naar het inzetten van een tuchtprocedure, naar het voortzetten van de tucht als de echtscheiding een voldongen feit is, en naar het stopzetten van de tuchtprocedure. Bovendien leven er vragen naar de manier waarop tucht dient te functioneren in situaties waarin mensen een tweede huwelijk aangaan, dat in de ogen van de kerkenraad ongeoorloofd is. Op dit punt bestaan in de praktijk grote verschillen. De ene kerkenraad besluit tot eenmalige afhouding in het stadium dat huwelijksproblemen aan het licht komen, terwijl de andere kerkenraad grote terughoudendheid aan de dag legt en zelfs in echtscheidingssituaties niet tot afhouding overgaat.

In de enquête stuiten wij dus op een stuk verlegenheid als het gaat om de toepassing van de tucht. In dit deel willen wij eerst aangeven waar die verlegenheid vandaan komt en vervolgens een oplossingsrichting aangeven.

In onze kerkelijke praktijk kennen we de tucht in situaties van ernstige zonden. Het doel staat duidelijk omschreven in art. 76 KO. Het gaat in de tucht om de eer van God, de bekering van de zondaar en de bescherming van de gemeente. De oorspronkelijke betekenis van 'tucht' ('zien') verwijst naar de intentie waarmee gewerkt dient te worden. Het gaat om de rechte verhouding tussen de HERE en de

zondaar. De tucht is dus nooit een algemeen en onpersoonlijk middel om misstanden in de gemeente aan te pakken!

In de praktijk kan een kerkenraad besluiten om, na een tijd van vermaning, de tuchtprocedure in te zetten, zoals die aangegeven wordt in de KO. De afkondiging zonder naam is dan de eerste stap in die richting. Het formulier maakt duidelijk, dat de betrokkene zo buiten de gemeenschap van de kerk komt te staan en niet meer deelt in de vergeving van Christus.

Hier ligt volgens ons het punt van verlegenheid. Is een vastgelopen huwelijk, waar een echtscheiding op volgt, een reden om de weg tot uitsluiting op te gaan? Veel kerkenraden gaan niet zover en kiezen voor het middel van de eenmalige afhouding. Deze afhouding wordt soms herhaald. Situaties die niet veranderen, worden dan na verloop van tijd aan het oordeel van de HERE overgelaten en de censuur wordt beëindigd.

Deze situatie is niet bevredigend. Het is de vraag of de toepassing van de tucht hier nog wel aan haar doel beantwoordt. Als de echtscheiding een feit is, kan de tucht zich wel richten op schuldbelijdenis. Maar in de feitelijke situatie komt geen verandering. Ook is het de vraag of afhouding van mensen die ook een persoonlijke crisis doormaken, samengaat met de barmhartigheid van Jezus Christus voor zondaars.

Achter al deze voorbeelden van spanningssituaties ligt een grondpatroon. Veel kerkenraden moeten de keuze maken tussen niet handelen of de tucht toepassen. Als de raad niet handelt, kan hem een ongeestelijke passiviteit verweten worden. Als hij echter tuchtmaatregelen neemt, dan rijst de vraag of de tucht wel het juiste middel voor deze kwaal is. In dit spanningsveld willen wij drie aanbevelingen doen:

1. Blijf de tucht toepassen

Krachtige toepassing van de tucht blijft noodzakelijk als de betrokkene zich verhardt in zonde. Een kerkenraad kan te maken krijgen met verzet tegen het onderwijs uit Gods Woord. Ook kan sprake zijn van eigenwilligheid of 'liefde voor de wereld' waarbij geen ontvankelijkheid meer bestaat voor het licht van het evangelie. Als iemand zich manifesteert als vijand van het koninkrijk en zich niet laat aanspreken op zijn daden, dan gelden de woorden van 2 Korintiërs 6: 14: welke gemeenschap heeft het licht met de duisternis? De kerkenraden moeten dan niet aarzelen om dit naar de gemeente en de betrokkene duidelijk te maken, om zo de eer van Christus hoog te houden.

2. Wees terughoudend met de toepassing in situaties van zwakheid

Terughoudendheid is geboden wanneer gebrek aan geloof en geloofsinzicht, psychisch onvermogen of oprecht verschil van mening een rol spelen. Voorwaarde is dat het gesprek hierover in het licht van Gods Woord gevoerd kan worden. Als geen vrijmoedigheid tot voortgaande afhouding van het avondmaal bestaat, zal gekozen moeten worden voor de weg van stimulering van geloofsgroei en inzicht en daarom van onderwijs. Ook dat kan beschouwd worden als een vorm van kerkelijke tucht, maar dan meer in opvoedende en minder in bestraffende zin.

3. Ontwikkel tussenmaatregelen

Hierboven is de spanning geschetst waarin veel kerkenraden zich bevinden: geestelijke passiviteit versus disproportioneel handelen. Tot nu toe ontbreekt het binnen de gereformeerde kerken aan tussenstappen waarin misstanden aangewezen en geëvalueerd worden, zonder dat tot tucht overgegaan wordt. Daardoor wordt het middel van de tucht niet ingezet of het wordt oneigenlijk gebruikt. In het eerste geval blijft de gemeente in het ongewisse met betrekking tot de stijl van het koninkrijk ('kan dit dan zomaar?'), in het tweede geval wordt de tucht ingezet zonder dat de kerkenraad bereid is om hier de consequenties uit te trekken. Wij adviseren in dit dilemma twee maatregelen:

a. Uitspreken van een openlijke 'bestrafing'

Dit is Bijbels gezien niet ongewoon. Paulus bestraft Petrus in tegenwoordigheid van allen (Galaten 2: 14). En hij wijst deze weg ook wanneer een ambtsdrager zondigt (1 Timoteüs 5: 20). In de huidige

praktijk zou zo'n openlijke bestraffing bij echtscheiding en/of hertrouwen gepaard kunnen gaan met incidentele afhouding van het avondmaal. Maar dan moet daarbij wel duidelijk gecommuniceerd worden dat het karakter van deze afhouding anders is dan bij een beginnende tuchtweg.

b. Duidelijke stellingname door kerkenraad

De kerkenraad kan in een situatie van echtscheiding en hertrouwen aan de gemeente laten weten een bepaalde beslissing weliswaar aan de eigen verantwoordelijkheid van betrokkenen te laten, maar deze in het licht van de Bijbel wel af te keuren. Hij kan ook aan de gemeente op dat moment het onderwijs van de Bijbel over echtscheiding en hertrouwen voorhouden.

Samenvattend: Kerkenraden dienen in echtscheidingssituaties de tucht zorgvuldig en terughoudend toe te passen. Wij adviseren alleen tot tucht over te gaan in situaties waarin betrokkenen zich niet door het Woord van de HERE willen laten gezeggen. In andere situaties adviseren wij de weg van onderwijs, gericht op geloofsgroei. Verder stellen wij voor om meer gebruik te maken van de voorgestelde tussenmaatregelen. Zo blijft de kerkenraad niet gevangen in het dilemma tussen passiviteit of het toepassen van de tuchtprocedure.

8.1.5 Echtscheiding en hertrouwen

In de enquête komen ook vragen rond het hertrouwen aan de orde. Allereerst de vraag of dit kan na een scheiding. Daarbij komt natuurlijk de vervolgvraag gelijk in het vizier: onder welke voorwaarden kan een kerk een tweede huwelijk 'inzegenen'?

In de situatie waarin om 'bevestiging' van een tweede huwelijk wordt gevraagd, moet een kerkenraad veel werk verzetten alvorens tot een antwoord te komen. Binnen het werken met 'gronden' moet hij eerst nagaan of het vorige huwelijk wettig ontbonden is. Als dit wel het geval is, lijkt de weg naar het tweede huwelijk open te liggen. Maar ook als dit niet het geval is, kan de kerkenraad vanuit pastorale motieven de deur open zetten. In dit rapport is al gewezen op de situatie waarin mensen te jong getrouwd zijn en al snel in een huwelijks crisis belanden. Verder kan een kerkenraad de lijn van Bucer volgen en het accent leggen op de zegen van het samen optrekken, ook na een scheiding. Binnen deze inschattingronde moet ook het overleg met andere betrokken kerkenraden gevoerd worden. Als de echtscheiding in een andere gemeente heeft plaatsgevonden, dan is de beoordeling van die kerkenraad van belang. De synode van Berkel heeft, bij verschil van mening, zelfs de classis nog een arbitrage-rol toebedeeld. In theorie kan een kerkenraad vervolgens van alle kanten en alle mogelijke betrokkenen bezwaren krijgen tegen de bevestiging van een tweede huwelijk. Uit de praktijk zijn voorbeelden hiervan bekend. Deze processen zijn naar alle kanten beschadigend. Een appèl tegen een beslissing om een huwelijk kerkelijk in te zegenen wordt vaak besproken na het bewuste huwelijk. Voor het echtpaar en de betrokken kerkenraad betekent een veroordeling een niet te verteren uitspraak. Moeten de zegen van de HERE en het beloftewoord dan alsnog teruggenomen worden?

Het is niet eenvoudig om hier een goede weg te wijzen. Wij geven de Synode in overweging om verder door te denken over de vraag of de kerken niet als algemene regel kunnen aannemen dat huwelijken na echtscheiding niet kerkelijk bevestigd kunnen worden. Hieronder geven wij enkele overwegingen die tot die gedragslijn zouden kunnen. Om te beoordelen of deze wenselijk is, zou echter verdergaande bezinning nodig zijn. Onder meer denken wij aan een bezinning op de zin en status van de kerkelijke bevestiging als zodanig, en op de verhouding tussen burgerlijk en kerkelijk huwelijk. Ook zou in die bezinning betrokken moeten worden de handelwijze van de Oosters-orthodoxe kerk, die wel een tweede huwelijksinzegening kent maar daarbij een ceremonieel volgt waarin de verootmoediging om het mislukken van het eerste huwelijk een belangrijke plaats inneemt. Tot deze bezinning konden wij in het kader van onze opdracht niet meer komen. Overigens merken wij op dat eventueel beleid in deze richting wel de nodige voorbereiding binnen de kerken zal vergen. In het vervolg zullen wij er verder op wijzen dat de kerk een preventieve taak heeft bij de voorbereiding op het huwelijk. Omdat deze tot nu toe nauwelijks is ingevuld, moeten we ons samen verantwoordelijk

weten voor het feit dat veel huwelijken stranden, en zou het tot onbillijkheid leiden wanneer wij in die situatie plotseling en onvoorbereid tweede huwelijken niet meer zouden bevestigen.

De volgende overwegingen wijzen volgens ons in de richting van het niet bevestigen van tweede huwelijken:

1. De kerk onderstreept daarmee de stijl van het koninkrijk

Jezus legt grote nadruk op het karakter van ons 'ja-woord'. Een belofte die één keer gegeven is, blijft gelden. De kerk aanvaardt dat er situaties zijn waarin deze belofte helaas gebroken is. Maar het past bij de stijl van het koninkrijk om hier geen tweede 'ja-woord' op te laten volgen.

Langs deze weg kan een tendens waarin tweede huwelijken steeds meer aanvaardbaar worden geacht, bestreden worden. Een nadeel is dat hiermee aan sommige betrokkenen onrecht lijkt te worden gedaan. Wanneer de kerk bij bepaalde gemeenteleden heeft verklaard 'u bent hier niet gebonden', lijkt een tweede huwelijk minder eenduidig uitgesloten. Toch hebben wij boven betoogd dat ook in zulke situaties ongehuwd blijven de betere weg is. Bovendien past ook in zulke situaties verootmoediging. Het niet bevestigen van het huwelijk kan daarvan een uiting zijn. Wel kan de raad het echtpaar ondersteunen, door vormen van catechese en door voorbede.

2. In de geschetste situaties moet de kerkenraad veel persoonlijke motieven beoordelen voordat tot inzegening wordt overgegaan.

Vaak spelen deze situaties zich in het verleden af. Dit maakt een oordeel over motieven kwetsbaar. Ook kan de kerkenraad zich moeilijk een oordeel vormen over bezwaren die tegen dat huwelijk ingebracht worden. Mede daarom adviseren wij de kerken om geen actieve rol in het legitimeren van een tweede 'ja-woord' te spelen. Een eenduidige regel bevrijdt kerkenraden van deze onmogelijke taak met de geschetste kwalijke gevolgen.

3. Een kerkelijke ceremonie rond het huwelijk vormt in een tijd waarin de burgerlijke overheid in haar recht afstand neemt van de christelijke ethiek rond het huwelijk, een instrument voor de kerk om de christelijke levensstijl op dit punt te laten zien en te ondersteunen.

Dat geldt zowel positief als negatief. Door nadrukkelijke en institutionele betrokkenheid van de kerk kan zij de christelijke definitie en invulling van het huwelijk bewaken. Door deze betrokkenheid achterwege te laten of sterk te versoberen, kan zij omgekeerd een rem aanbrengen op situaties waarin op een manier gehandeld wordt die aan die christelijke stijl tegengesteld is. Niet alleen het benutten en versterken van de kerkelijke ceremonie bij eerste huwelijken, maar ook het achterwege laten ervan bij huwelijken na echtscheiding kan daarom dienen als instrument om de ondersteunende rol van de kerk bij een christelijke levensstijl inzake huwelijk en echtscheiding te vergroten.

Samenvattend: wij stellen voor dat de kerken nader doordenken over de vraag of het geen verstandige regel zou kunnen zijn om tweede huwelijken waaraan een echtscheiding voorafgegaan is, niet kerkelijk in te zegenen.

8.1.6 Echtscheiding en advies

In dit rapport is tot nu toe veel aandacht besteed aan het kerkelijk handelen rond echtscheiding. Uit de enquête blijkt, dat veel kerkenraden zich onmachtig voelen om hierin tot een goede oordeelsvorming te komen. Ook heeft de kerkenraad een dubbele taak. De oudsten zijn geroepen te waken over de kudde en gemeenteleden bij de gezonde leer te bewaren (1 Petrus 5: 1v; Titus 2: 1). Dat vraagt ook om beoordeling van echtscheidingssituaties en handelen dat daarop afgestemd is. Aan de andere kant is de kerkenraad geroepen om man en vrouw pastoraal te begeleiden. Deze dubbele taak kan in de kerkenraad spanning geven. Naast deze dubbele taak heeft de kerkenraad ook niet altijd de mogelijkheden in huis om in complexe situaties tot een goede oordeelsvorming te komen.

Wij stellen voor dat de kerken een soort gezamenlijk 'huwelijksadviesorgaan' in het leven roepen. Dit voorstel steunt enerzijds op de passages in ons rapport waarin wij aanwijzen dat de christelijke levens-

stijl in het Nieuwe Testament betrekking heeft op gezamenlijke navolging van Christus. Wij kunnen het niet altijd alleen af, maar hebben elkaar nodig. Bovendien bleek dat er soms gezamenlijke consensus moet groeien rond bepaalde situaties van echtscheiding. Verder vereist het werken in zulke situaties inzicht in mensen en relaties, ervaring en deskundigheid, en moet er zoveel mogelijk consistentie en rechtsgelijkheid zijn. Bij dit adviescollege kunnen kerkenraden en overige betrokkenen dan voor advies en vragen terecht. In dit orgaan moeten naast theologische (ethische, kerkrechtelijke) ook andere disciplines een plaats krijgen. Langs deze weg kunnen de kerken samen bereiken dat de deskundigheid en ervaring van kerkenraden waar nodig aangevuld worden. Dat zal de overtuigingskracht van het kerkelijk oordeel in een bepaalde situatie versterken. Het heeft als keerzijde dat van betrokkenen gevraagd mag worden zich naar het oordeel van de kerkenraad te richten, als in dit oordeel het advies verdisconteerd is.

Naast de inbreng vanuit de theologie zal de bemensing moeten bestaan uit deskundigen (m/v) op het gebied van relatieproblematiek.

Samenvattend: we stellen aan de kerken voor om over te gaan tot de vorming van een landelijk huwelijksadviescollege. Dit heeft als voordeel dat de kerkenraden zich kunnen concentreren op de pastorale begeleiding van broeders en zusters. Voor de ‘technische’ (ethisch, juridisch, relationeel) problematiek kan dan een beroep gedaan worden op het college van advies.

8.1.7 Echtscheiding en preventie

In het rapport zijn voorbeelden gegeven van huwelijken die op basis van verkeerde gronden en verwachtingen gesloten zijn. Huwelijken die onvoldoende geestelijke basis hebben, kunnen leiden tot echtscheidingsituaties. De kerken moeten daarom een actievere rol gaan spelen in de huwelijksvoorbereiding om zo te werken aan preventie. Deze inspanning zal altijd een beperkt effect houden, omdat het kwaad van de echtscheiding in deze gebroken wereld zal blijven bestaan. Maar wij zijn wel van oordeel dat dit kwaad effectiever bestreden kan worden. De kerken moeten in deze tijd van inflatie van het huwelijk in de samenleving extra energie steken in de handhaving van het Bijbels onderwijs over huwelijk en relaties.

We stellen voor dat de kerken op twee terreinen een actiever beleid gaan voeren: de huwelijksvoorbereiding en de counseling.

1. Huwelijksvoorbereiding

De inzegening van het huwelijk mag geen doorgang vinden, als de kerkenraad geen beeld heeft van de geestelijke basis. Als huwelijken toch kerkelijk ingezegend worden, bij ontbreken van noodzakelijke voorbereiding, kan een kerkenraad medeverantwoordelijk worden voor de problemen die later ontstaan. Daarom moeten de kerken meer werk maken van de huwelijks catechese en -voorbereiding. Op dit moment is de situatie plaatselijk verschillend. De ene predikant voert één gesprek voor de trouwdag. Anderen organiseren een huwelijks catechese en proberen mensen met trouwplannen met elkaar in gesprek te brengen. Wij zijn van oordeel dat deze laatste aanpak de juiste is, omdat de kerkenraad zo werk maakt van zijn verantwoordelijkheid voor kerkelijke huwelijks catechese. Voor de praktische invulling stellen wij voor, dat in samenspraak met Kampen of het GVI een module ontwikkeld wordt die een serie gesprekken ondersteunt. Daarbij kan al bestaand materiaal goede diensten bewijzen (bijvoorbeeld Dam 1996; Van den Toren 1998). De kerkelijke inzegening kan dan gekoppeld worden aan de deelname aan deze serie gesprekken. In die serie moet zeker aan de orde komen: de huidige individualisering, de gerichtheid op snelle vervulling van behoeften en geluksverlangens als tegenpool van het ingaan in en de stijl van het koninkrijk.

Kerkenraden die samen met één huwelijk te maken hebben, moeten beiden tot het oordeel komen dat er sprake is van een gezonde geestelijke basis. Praktisch kan afgesproken worden dat in de kerk van de bruid dit oordeel gegeven wordt, dat gevolgd wordt door de zusterkerk.

2. Counseling

Met 'counseling' doelen wij op een combinatie van relationele en pastorale hulp die vanuit de kerk gegeven wordt. Het zou gewoon moeten worden om bij huwelijksmoeiten in een vroegtijdig stadium kerkelijke hulp te zoeken en te kunnen krijgen. Daartoe zijn gedurende het huwelijk 'herhalingscursussen' wenselijk. Ook moet de geslotenheid van het moderne huwelijks- en gezinsleven juist in de kerken doorbroken worden, zodat moeiten niet te lang in een soort 'privé-sfeer' verborgen blijven en zich te laat openbaren. Dit vergt een verandering in de onderlinge omgang, waarin wij elkaars lasten leren dragen en gericht voor en met elkaar leren bidden. In die openheid moeten de kerken en kerkenraden voorgaan door vrijmoedig door te vragen naar de huwelijksrelaties, en/of gesprekken te organiseren tussen getrouwen en ongetrouwen waarin deze thematiek aan de orde wordt gesteld. Bij gebleken huwelijksmoeiten en bij crises in het huwelijk moet de kerk meer doen dan de radicale boodschap van Christus voorhouden. Zij zal dan gerichte en deskundige hulp moeten aanreiken, die er concreet toe kan bijdragen om op dit punt de weg van Jezus te gaan. Deze hulp moet niet alleen bestaan uit een verwijzing naar relatiedeskundigen. De kerk zal mensen tot haar beschikking moeten hebben, die ook pastoraal-deskundig zijn met betrekking tot het begeleiden van christelijke huwelijken. Tegen de trend van de moderne tijd in lijkt het ons wenselijk daartoe mensen op te leiden die zowel theologisch-ethisch en pastoraal als psychologisch en therapeutisch geschoold zijn. Eén van de factoren die de kerkelijke omgang met huwelijk en echtscheiding bemoeilijken, is namelijk de moderne differentiatie van deskundigheden. Deze kan ertoe leiden dat de psychologisch geschoolde een ander spoor gaat dan de pastoraal-ethische begeleider, en dat de eerste niet en de tweede wel onder verantwoordelijkheid van de kerk werkt. Deze scheiding van deskundigheden blijkt al kunstmatig te zijn. De richting waarin de hulpverleners werken, moet altijd die zijn van de navolging van Christus in de boven geschetste zin. Als het nodig is dat daartoe geloofsinzicht en geloofskracht groeien, moet daaraan gewerkt worden. Bestaan er psychische barrières, dan moet geprobeerd worden deze zoveel mogelijk te slechten.

Samenvattend: de kerken kunnen veel winnen door bij de poort goed op te letten. Toegepast op het huwelijk: bij de voorbereiding op de kerkelijke inzegening moeten de kerken met de huwelijkskandidaten in gesprek gaan over de stijl van Christus in het huwelijk. Ook bij moeiten die aan het licht komen, moeten de kerken een praktijk ontwikkelen waarin naar vormen van christelijke hulp gezocht en deze hulp door de kerk aangeboden wordt.

8.1.8 Echtscheiding en burgerlijk huwelijk

In ons rapport is ervoor gepleit om in onze niet-meer-christelijke samenleving de publieke functie van de kerk rond de sluiting van huwelijken te versterken. De achtergrond daarvan vormt het gegeven dat de christelijke moraal op dit punt steeds minder in de samenleving, de wetgeving en de ceremonies van de overheid aanwezig is. Toch heeft de christelijke levensstijl behoefte aan steunpunten in de gemeenschap en in het 'uiterlijke'. Zonder de rol van de overheid te ontkennen menen wij dat het op dit punt nodig is de rol van de kerk te vergroten. Misschien komt het ooit zover dat de kerk hier voor een groot deel in de plaats van de overheid moet handelen, maar op dit moment hoeft dat nog niet het geval te zijn. Vooralsnog gaat het om een aanvullende versterkende rol, die de kerk rond het huwelijk zou moeten vervullen.

Ook in het kader van onze aanbevelingen hebben wij in het bovenstaande zaken aangeroerd die deze sterkere rol voor de kerk bevorderen. Wij denken aan de 'sluisfunctie' die wij aan het kerkelijk huwelijks onderricht willen geven, aan de kerkelijke counseling bij huwelijksmoeilijkheden, en aan de mogelijke hantering van de 'huwelijksbevestiging' als tweeledig instrument (een goede huwelijksmoraal bevorderend en echtscheiding remmend). Wat betreft die counseling wijzen wij erop dat ons voorstel impliceert dat het dus niet langer gewoon kan zijn dat mensen hun echtscheiding alleen maar burgerlijk regelen, waarbij de kerk vaak achter de feiten aanloopt. Rond heel de omgang met huwelijksmoeiten (die soms uitlopen op echtscheiding) en dus ook bij het beoordelen van echtscheiding moet de functie van de kerk versterkt worden.

In het licht van het bovenstaande vinden wij het belangrijk dat de bezinning op deze publieke functie van de kerk in de huidige samenleving binnen de kerken moet blijven voortgaan. Wanneer de generale synode deze ethische denklijn overneemt, doet zij er goed aan deputaten Hoge Overheid op dit punt een nadrukkelijke instructie te geven (eventueel in combinatie met een vervolgoopdracht aan deputaten echtscheiding).

Deze denklijn heeft ook gevolgen voor de manier waarop de kerken zelf de kerkelijke huwelijksceremonie opvatten. De Generale Synode Leusden maakte in zekere zin een beweging ten gunste van de overheid door de term ‘huwelijksbevestiging’ te laten vallen. De argumentatie daarvoor gaat uit van de klassieke situatie in Nederland, waarin kerk en staat elk naar eigen bevoegdheid de wet van God moesten volgen en handhaven. Het is de vraag of die argumentatie nog wel adequaat is in de huidige context waarbinnen de overheid dit al minder doet. In die huidige context past eerder een optrekkende dan een terugtrekkende beweging. Termen als de ‘naam van de HERE aanroepen over het huwelijk’ zeggen dan te weinig. Juist een begrip als ‘huwelijksbevestiging’ onderstreept de publieke functie die de kerk zichzelf zou moeten toebedelen. Zelfs verder gaande termen als ‘inzegening’ en ‘kerkelijke huwelijksluiting’ zouden een goed alternatief kunnen vormen. Ons rapport vraagt erom dat de kerken hun benaming van de kerkelijke huwelijksceremonie nog eens kritisch evalueren.

Bovendien past onder het kopje ‘echtscheiding en burgerlijk huwelijk’ wat wij in ons rapport hebben gesteld ten aanzien van de ‘scheiding van tafel en bed’. Juist deze SVTB vormt in de huidige samenleving nog een herinnering aan de christelijke huwelijksopvatting en zou dus minder achteloos gerelativeerd moeten worden dan onder christenen vaak het geval is. Wij hebben betoogd dat SVTB niet op een dwingend-principiële manier, maar op een praktisch-realistische manier in de huidige samenleving een bruikbaar instrument kan vormen voor de kerken om hun eigen huwelijksmoraal ook burgerlijk vorm te blijven geven. Daarom menen wij dat de generale synode er goed aan doet om op dit punt een krachtige uitspraak te doen waarin SVTB als de geëigende weg wordt aangeduid om in situaties waarin de samenleving verbroken wordt en geen volgend huwelijk plaats mag vinden, deze stand van zaken vorm te geven.

Samenvattend: als de overheid zich steeds verder terugtrekt op het terrein van de vormgeving van het christelijk huwelijk en zich niet meer laat leiden door Bijbelse principes over huwelijk en samenleven, moet de kerk meer verantwoordelijkheid nemen voor de sluiting van christelijke huwelijken. Kerken moeten hierin offensief optreden en kunnen zo bijdragen aan de handhaving van Gods woord op het punt van huwelijk en echtscheiding. De generale synode zou hier actie moeten ondernemen.

8.2 Terugkoppeling naar de instructie

Omdat wij de punten uit de instructie van de Generale Synode Leusden niet stuk voor stuk hebben afgehandeld maar ze aan de orde lieten komen in het kader van onze bezinning op de hermeneutische vraag, is het nuttig om nu nog expliciet na te gaan op welke manier de onderdelen van de instructie in het bovenstaande behandeld zijn.

1. *Zich nader te bezinnen op de eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen met speciale aandacht voor de vragen die de PS Utrecht 1998 (onder b. tot h.) heeft gesteld.*

In het bovenstaande waren de eigentijdse vragen voortdurend aan de orde. Daarom beperken wij ons hier tot het nalopen van de vragen van de Particuliere Synode Utrecht.

Ad b.: meer aandacht voor censuur bij aanvragen en doorzetten van scheiding

In het bovenstaande hebben wij aanbevolen de avondmaalsafhouding en verdere censuurmaatregelen te blijven toepassen wanneer sprake is van verzet tegen God en zijn Woord. Zijn er echter andere achtergronden voor een scheiding (ander inzicht, zwakheid van geloof, psychisch onvermogen), terwijl de kerkenraad toch geen aanleiding ziet om deze scheiding in het licht van de Schrift te billijken of te tolereren, dan hebben wij een voorkeur voor andere vormen van bestraffing. Daarvoor zal binnen het kerkrecht ruimte moeten worden gemaakt.

Ad c.: opheffing van tucht zonder dat er sprake is van berouw

In het bovenstaande hebben wij aangegeven dat wij dit niet bevredigend vinden. Aan de andere kant bestaan er situaties waarbinnen het evenmin bevredigend is om voort te gaan met de tucht of zelfs om permanent te blijven afhouden zonder voort te gaan en zonder terug te trekken. Juist het feit dat iemands levensinstelling over de hele linie positief-christelijk kan zijn, terwijl hij of zij toch geen berouw heeft van een scheiding of hertrouwen, maakt dit onbevredigend. Ook het besef dat de zwakte die zich op dit punt binnen de kerken openbaart, niet los staat van de algehele stijl van leven en meningsvorming binnen de kerken, onderstreept dit. Binnen de huidige kaders is het daarom onvermijdelijk om soms de tucht te beëindigen terwijl er geen berouw is. Daarbij zou de kerkenraad openlijk moeten verklaren dat hij de zaak in de eigen verantwoordelijkheid van betrokkenen tegenover God laat.

Onze oplossing van alternatieve maatregelen van tucht kan voorkomen dat avondmaalsafhouding ten onrechte gecontinueerd of juist beëindigd wordt. Tegelijk laat de kerk hiermee duidelijk zien dat de zonde niet goed gepraat wordt.

Ad d.: is voorechtelijk seksueel verkeer echtscheidingsgrond (naar analogie van overspel)?

Uit ons betoog volgt dat wij het fixerende spreken over 'echtscheidingsgronden' zoals dat spreekt uit deze vraag, niet overnemen. Wanneer binnen een huwelijk duidelijk wordt dat een van beide partners voor het huwelijk al seksuele omgang met een ander heeft gehad, blijft de roeping op het niveau van het koninkrijk die van berouw, verzoening en herstel. Van een analogie met overspel is bovendien geen sprake. Het eigene daarvan is immers dat de relatie met een derde het al bestaande huwelijksverbond verbreekt. Juist dit is niet aan de orde bij voorechtelijk geslachtsverkeer. Ook kunnen wij niet volhouden dat de desbetreffende ten diepste al één was met degene met wie de seksuele omgang destijds plaatsvond, zodat het huwelijk in feite inbrak in *die* relatie. De kerk heeft immers nooit de opvatting overgenomen dat de seksuele gemeenschap als zodanig al het huwelijk constitueert.

Wel zijn situaties denkbaar waarin voorechtelijk verkeer met een derde binnen het huwelijk tot grote problemen leidt. Mocht herstel van de relatie niet meer mogelijk zijn nadat deze daad uit het verleden openbaar werd, dan moet de kerkenraad zich een oordeel vormen over de vraag of men zich neerlegt bij een scheiding. Daarbij gaat het echter niet om een hele categorie waarvoor ontslag van binding aan de regel past, maar om een peiling van de concrete situatie. Daarover hebben wij in het bovenstaande het nodige gezegd.

Ad e.: wat is de taak van de kerkenraad met betrekking tot bezoeksregeling van kinderen aan gescheiden ouders?

Deze vraag is in ons onderzoek nauwelijks aangeraakt. Wel menen wij dat als de kerk meer functie krijgt bij het aangaan van huwelijken en ook bij het begeleiden en eventueel ontbinden van problematische huwelijken, zij ook in dit opzicht een wegwijzende taak heeft. Deze taak ligt echter op het vlak van raad geven vanuit evangelische richtlijnen en Bijbelse wijsheid (bijvoorbeeld rechtvaardigheid). Het ontwerpen of afdwingen van een bezoeksregeling ligt niet op de weg van de kerk maar op die van het burgerlijk recht. Mocht een van beide partners duidelijk in strijd met de Schrift handelen door invulling van het ouderlijk gezag van de andere partner onmogelijk te maken (zonder dat daarvoor dringende redenen zijn), dan kan de kerk om deze zonde (zoals om alle zonden) vermanen.

Ad f.: bezinning op de taak van kerkenraden bij (laten) aangeven van incest

Deze vraag ligt naar onze mening niet op het vlak van de hoofdvraag ('eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen'). Weliswaar komt ook incest voor als bron van huwelijksmoeite en echtscheiding, maar het aspect van de omgang met incest door een kerkenraad staat los van die huwelijkscontext. Het speelt bijvoorbeeld net zo goed een rol wanneer een incestsituatie niet tot echtscheiding dreigt te leiden. Andere vragen dan de ethische beoordeling van echtscheiding en hertrouwen beslissen dan ook over het antwoord: de verhouding tussen zwijgplicht en bescherming/ recht van het slachtoffer, de verhouding tussen kerkelijk recht (vermaan en tucht) en burgerlijk recht (aangeven).

Ad g.: nader onderzoek naar mogelijkheden en gevaren bij middenweg: scheiding van tafel en bed

Dit onderzoek is in een aparte paragraaf van ons rapport te vinden (subparagraaf 7.4.4. punt 7).

Ad h.: vragen hoe om te gaan met de Schrift temidden van de gebrokenheid van het leven en ten aanzien van berusting in een scheiding die niet kan worden ondergebracht bij de situatie van 1 Korintiërs 7: 12-16

Op dit punt geeft ons rapport met name antwoord, zodat wij er hier verder niet over hoeven te spreken.

2. *Knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen te inventariseren.*

Aan deze opdracht hebben wij voldaan via de gehouden enquête en met behulp van wat aanvullende literatuur.

3. *Onderzoek te doen naar de kerkrechtelijke implicaties van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen en de vragen rond censuur, schuld en berouw.*

Aan deze opdracht hebben wij gedeeltelijk voldaan door ons te bezinnen op aanvullende mogelijkheden van tucht. Toch blijven er op dit punt vragen over, en roepen onze voorstellen (aanvullende maatregelen, een kerkelijk college, geen tweede huwelijksbevestiging in het licht van de KO) weer nieuwe kerkrechtelijke punten op. Wij menen dan ook dat de synode er goed aan zou doen dit aspect van onze opdracht nog nader te laten uitwerken en bestuderen (gesteld dat zij meegaat op de door ons gewezen weg). Daartoe zouden niet zozeer ethische maar juist kerkrechtdeskundigen nodig zijn.

4. *De praktische bruikbaarheid van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen te evalueren.*

Aan deze opdracht hebben wij voldaan door de enquête en door onze uiteenzetting met betrekking tot de zin van de richtlijnen in het bovenstaande.

5. *Onderzoek te doen (in overleg met deputaten Kerk en Overheid) naar de verhouding tussen burgerlijk recht en kerkelijk recht, waarbij de vraag gesteld kan worden in hoeverre de kerk haar eigen recht moet ontwikkelen in verband met de toenemende secularisatie van de wetgeving inzake huwelijk en scheiding.*

Terwijl de Generale Synode Leusden nog bijeen was, hebben wij rond deze opdracht met haar overleg gevoerd. Wij meenden dat deze te breed was en onze mogelijkheden te boven ging. De generale synode stemde ermee in dat wij haar smaller zouden opvatten. Overeenkomstig die lijn hebben wij in het bovenstaande geopereerd. Wij hebben uit de praktijk laten zien dat er in dit opzicht inderdaad knelpunten zijn. Ook hebben wij de thematiek enigszins geëvalueerd vanuit het perspectief van de samenhang tussen de christelijke leefstijl en de gechristianiseerde cultuur en de noodzaak om in een 'post-christelijke' samenleving de publieke functie van de kerk te versterken. Op dat punt wijzen wij ook enige lijnen van advies. Maar om in dit opzicht verder te gaan, is meer bezinning nodig. Met instemming van de Generale Synode Leusden hebben wij die kwesties (nog) niet aangepakt.

6. *Onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief.*

Dit onderzoek vormt het hart van ons rapport.

7. *Aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.*

Het vorige hoofdstuk liep uit op voorstellen, terwijl wij hieronder een concept-besluittekst voorleggen.

Bijlage III 9 – Definitief rapport van deputaten Appèlregeling art. 31 KO

Inhoudsopgave	3.	Conclusies/aanbevelingen
	3.1	Samenstelling deputaatschap
	3.2	Oproep
	3.3	Studieopdrachten
	3.4	Aanpassing regeling
zie Acta artikel 50	4.	Uitvoering van de opdracht
	4.1	Organisatorisch
	4.2	Inhoudelijk

3. Conclusies/aanbevelingen

3.1 Samenstelling deputaatschap

- a. Het deputaatschap heeft in feite pas gefunctioneerd en ervaring kunnen opdoen vanaf november 2001. Met het oog op teamvorming, continuïteit en expertise is het daarom gewenst de eerste zittingsperiode te laten doorlopen tot de volgende synode.

a. Aanbeveling

Alle deputaten opnieuw benoemen en de verplichting een rooster van aftreden op te stellen op te schorten tot de rapportage aan de volgende synode in 2005. Wel dienen nieuwe leden benoemd te worden, opdat het deputaatschap voltallig kan functioneren; daartoe wordt in bijlage 3 een voorstel gedaan.

3.2 Oproep

- b. – 1. Het is van belang dat een bezwaarde broeder/zuster/kerkenraad/classis die tegen een besluit van een particuliere synode in appèl wil gaan bij de generale synode, niet wacht met het indienen van het appèl tot kort voordat de generale synode bijeenkomt. Indien de regeling zodanig wordt gewijzigd dat het appèlschrift bij deputaten moet worden ingediend in plaats van bij de roepende kerk voor de eerstvolgende generale synode, kan het appèlschrift onverwijld worden ingezonden en kan een gespreide, zorgvuldige voorbereiding door deputaten plaatsvinden met de mogelijkheid voor bemiddeling of schikking. Uiteraard dient dan ook iedere beslissing van een particuliere synode te worden voorzien van een voorlichtende mededeling met betrekking tot het zo spoedig mogelijk instellen van appèl op de generale synode bij deputaten.
- 2. Een kerkenraad dient iedere uitspraak op een bezwaarschrift te voorzien van een motivering, die aan de bezwaarde wordt bekendgemaakt.
- 3. Het is van belang dat de classis/particuliere synode personen aanwijst die een genomen besluit kunnen toelichten bij een eventueel opvolgend appèl.

b. Aanbeveling

De synode laat een oproep uitgaan, waarin deze zaken worden bepleit. Zie de concept-besluittekst (bijlage 1).

3.3 Studieopdrachten

- c. Het is gewenst de mogelijkheid van appèl van plaatselijke geschillen tot één (of hoogstens twee) instanties te beperken.
Verder bestaat er onduidelijkheid over de criteria waaraan revisieverzoeken moeten voldoen.

c. Aanbeveling

Aan deputaten Kerkrecht en Kerkorde opdracht geven een studie naar deze onderwerpen te doen in samenwerking met deputaten Appèlregeling. Zie de concept-besluittekst.

3.4 Aanpassing Regeling

- d. Voor het adequaat functioneren van het deputaatschap Appèlregeling is het noodzakelijk dat een appèlschrift onverwijld wordt ingediend bij deputaten, met een afschrift naar de samenroepende kerk. Zie ook de conclusie/aanbeveling 3.2 b. – 1.

d. Aanbeveling

De regeling dient op dit punt (art. 1 & 2) te worden aangepast. Zie de wijziging opgenomen in de concept-besluittekst.

- e. Het deputaatschap is tot de slotsom gekomen dat het de mogelijkheid heeft een geschil te schikken waarna intrekking van het appèlschrift mogelijk is. Een dergelijk geval dient aan de generale synode te worden gerapporteerd.

e. Aanbeveling

De synode betuigt hiermee haar instemming. De regeling dient op dit punt (art. 7) aangevuld te worden. Zie de concept-besluittekst.

- f. Het deputaatschap gaat ervan uit dat partijen in het geschil zijn: de partijen, betrokken bij het oorspronkelijke bezwaar, veelal het kerklid en de kerkenraad.

f. Aanbeveling

De synode betuigt hiermee haar instemming. De regeling dient op dit punt (art. 9) te worden uitgebreid. Zie de concept-besluittekst.

- g. Het digitaal indienen van een appèlschrift, de bijlagen en relevante stukken verhoogt de doeltreffendheid van de behandeling ervan aanzienlijk.

g. Aanbeveling

De regeling dient op dit punt (art. 2 & 9) te worden aangepast. Zie de wijziging opgenomen in de concept-besluittekst.

- h. Bij behandeling van een appèlschrift is het deputaatschap voor de vraag komen te staan welke stukken aan partijen in het geding kunnen worden doorgestuurd met het oog op de vertrouwelijkheid. Het is aan het deputaatschap om dat te beoordelen.

h. Aanbeveling

De regeling dient op dit punt (art. 9) te worden aangepast. Zie de wijziging opgenomen in de concept-besluittekst.

- i. Bij een appèl hebben ook kerkleden die de zaak rechtstreeks aangaat, belang bij een juiste beoordeling van het geheel. Zij kunnen door het deputaatschap gehoord worden. Dit geldt ook

voor visitatoren of anderen die in de rechtsgang bij de zaak betrokken zijn geweest. Van dit horen moeten partijen kennis kunnen nemen.

i. Aanbeveling

De regeling dient op dit punt (art. 12) uitgebreid te worden. Zie de aanvulling opgenomen in de concept-besluittekst.

j. De informatievoorziening aan de partijen behoeft nadere invulling. Het is niet duidelijk wie daarvoor verantwoordelijk is.

j. Aanbeveling

Het is van belang de regeling op dit punt (art. 14) uit te breiden. Zie de aanvulling opgenomen in de concept-besluittekst.

k. Op grond van de regeling voor de appèlprocedure kan aan partijen de gelegenheid worden geboden tijdens de zitting van de synode hun zienswijze kort toe te lichten. Daarna zouden betrokkenen niet bij de behandeling aanwezig zijn, zo is tijdens de bespreking van het voorstel op de Generale Synode Leusden 1999 verklaard (Acta art. 33). Naar de mening van het deputaatschap kan dit niet zonder meer zo gesteld worden. De zittingen van de synode zijn immers als regel openbaar.

k. Aanbeveling

In de regeling opnemen dat de synode desgewenst in comité kan vergaderen, waarbij betrokkenen bij eerdere besluitvorming niet aan de bespreking en besluitvorming deelnemen. Zie de toevoeging bij lid 17 opgenomen in de concept-besluittekst.

N.B. Dit betekent dat het besluit van de Generale Synode Leeuwarden 1920, art. 21 (Recht van mede-oordelen) komt te vervallen.

l. Het is verstandig ook in de fase van appèl op de generale synode een mogelijkheid voor een spoedvoorziening te treffen, hangende de behandeling van het bezwaarschrift.

l. Aanbeveling

Een nieuw artikel 19 invoeren (het huidige art. 19 wordt art. 20), zoals opgenomen in de concept-besluittekst.

4. Uitvoering van de opdracht

4.1 Organisatorisch

Er zijn 15 vergaderingen gehouden: op 10 februari 2000, 29 maart 2000, 13 november 2001, 5 december 2001, 9 januari 2002, 30 januari 2002, 20 februari 2002, 7 maart 2002, 20 maart 2002, 3 april 2002, 19 april 2002, 3 mei 2002, 28 mei 2002, 10 juli 2002 en 13 augustus 2002.

In de eerste vergadering zijn de regeling en werkwijze van het deputaatschap besproken.

Verder is aandacht gegeven aan de officiële bekendmaking van de mogelijkheid om appèlschriften al eerder in te dienen, zodat ze vroegtijdig in behandeling kunnen worden genomen. Deze bekendmaking heeft in diverse (kerk)bladen gestaan en is ook via de officiële website gepubliceerd, maar heeft geen merkbaar effect gehad.

In de tweede vergadering zijn aan de orde geweest: de neerslag van de bespreking van het voorstel op de synode, de mogelijke inventarisatie van jurisprudentie en de aanstelling van een ambtelijk secretaris.

De derde vergadering heeft lang op zich laten wachten, omdat behandeling van concrete zaken nog niet aan de orde was. In oktober 2001 is het eerste appèlschrift binnengekomen. Daarna zijn in de periode van eind januari tot medio april 2002 in totaal nog 14 appèlschriften bij het deputaatschap

ingediend, waarvan 2 die uitsluitend een leergeschil betreffen. Gezien de hoge werkdruk binnen het deputaatschap en het 'leer karakter' van de bezwaren zijn deze laatste niet in behandeling genomen en direct aan de generale synode overgedragen. In totaal zijn 10 bezwaarschriften door deputaten behandeld en in de vorm van conceptbesluiten aan de synode ter beslissing voorgelegd.

Eén appèlschrift betrof een verzoek op grond van artikel 30 van de Kerkorde een algemene uitspraak ten behoeve van alle kerken te doen. Daarover behoeft het deputaatschap Appèlregeling geen advies voor te bereiden. Om die reden is het teruggezonden naar de generale synode.

Eén appèlschrift tenslotte is nog in behandeling.

Daarnaast is een groot aantal revisieverzoeken ter beoordeling bij het deputaatschap op tafel geweest en vervolgens naar het moderamen van de generale synode doorgezonden.

In de vergadering van 13 november 2001 is mr. J.R. Bügel als ambtelijk secretaris aangesteld. Hij heeft het deputaatschap ondersteund met voorbereidende en organisatorische activiteiten van november 2001 tot juni 2002. Inmiddels heeft hij zijn werkzaamheden weer beëindigd. Het deputaatschap wil op deze plaats waardering uitspreken voor zijn inzet.

Het deputaatschap beraadt zich op mogelijkheden om de functie van ambtelijk secretaris in de volgende periode op een professionele manier te laten vervullen.

Tot april 2002 heeft het deputaatschap gefunctioneerd met 5 primi als actieve leden. Wegens zijn benoeming als afgevaardigde naar uw vergadering heeft dr. H.J.C.C.J. Wilschut zijn functioneren binnen het deputaatschap opgeschort gedurende de zittingsperiode van de synode. Zijn plaats is tijdelijk ingenomen door mr. D. Veurink, één van de secundi.

In het eerste rapport heeft het deputaatschap een voorstel gedaan met betrekking tot de samenstelling en aanvulling van het deputaatschap. Dat voorstel wordt hierbij ingetrokken. Een gewijzigd voorstel treft u aan in de bijlage 3.

Uitbreiding van het deputaatschap tot de omvang als genoemd in art. 5 van de Regeling is niet alleen noodzakelijk gelet op de gebleken werkdruk, maar maakt het ook mogelijk om in voorkomende gevallen als deputaatschap in 2 secties te kunnen functioneren.

Gelet op de aard van de werkzaamheden en de huidige samenstelling is er uitdrukkelijk voor gekozen om ten behoeve van de completering een theoloog als primus voor te dragen.

4.2 Inhoudelijk

4.2.1 Spreiding van bezwaarschriften

Het werk van het deputaatschap kunnen we aan het einde van de eerste periode karakteriseren als een marathon die gelopen is vlak voor en gedurende uw zittingsperiode, waarbij we het reces van de synode hebben kunnen benutten om de behandeling van de meeste bezwaarschriften af te ronden.

Het laten voorbereiden door het deputaatschap Appèlregeling van de behandeling van bezwaarschriften is naar onze mening een goede beslissing geweest. De opgedane kennis en ervaring is niet alleen in de voorbije periode al benut, maar zal ook in de toekomst tot een zorgvuldige, kwalitatief goede procesgang kunnen leiden.

De feitelijke gang van zaken is echter gelet op het tijdsbeslag en de belasting bij de deputaten niet voor herhaling vatbaar.

Een eerste spreiding van de werkzaamheden kan worden bereikt door de bezwaarschriften niet bij de samenroepende kerk, maar bij het deputaatschap te laten indienen (met afschrift naar de roepende kerk).

Een uitdrukkelijke oproep van de synode om met behandeling en indiening van appèlschriften niet te wachten tot het laatste jaar voorafgaand aan de zitting van de synode zal spreiding kunnen bevorderen. Dat maakt bovendien dat er tijd is om eventueel te schikken en het bevordert ook de zorgvuldigheid.

Op de langere termijn zou het instellen van een apart college, dat bezwaren en geschillen behandelt los van de synode, ook kunnen bijdragen aan een rechtsgang zonder hiaten. Zo'n instantie zal dan zelfstandig beslissingen kunnen nemen. In die situatie behoeft een appellant niet te wachten tot er weer een synode is. Met name in geschillen die niet rechtstreeks betrekking hebben op de leer van de kerk, zou een dergelijke oplossing de moeite van het overwegen waard zijn. Deputaten vernemen graag een eerste reactie van uw kant.

Het omvormen van het deputaatschap tot een kerkelijke geschillencommissie met beslissende bevoegdheden zou onderwerp van (een) studie(dag) kunnen zijn.

Op basis van het huidige reglement zorgt het deputaatschap voor de voorbereiding en de formulering van het conceptbesluit (met inbegrip van het horen van de partijen in elkaars aanwezigheid), waarover de synode de uiteindelijke beslissing neemt. De eindverantwoordelijkheid ligt uitdrukkelijk bij de synode.

De in Zuidhorn gevolgde (nieuwe) werkwijze heeft het echter in zich dat het zwaartepunt van de beoordeling in de voorbereidende fase komt te liggen zonder dat daar formeel ruimte voor is. De rol van de synode beperkt zich dan mogelijk tot toetsing van het werk van deputaten en het besluit dat zij aan de generale synode voorleggen. Deputaten stellen het op prijs van de (leden van de) generale synode te vernemen hoe zij de werkwijze ervaren (hebben) heeft.

4.2.2 Cultuur

In dit verband moet het ons van het hart dat er in onze kerken een cultuur blijkt te zijn ontstaan, waarin sommige gemeenteleden, die hun gelijk tot in het extreme trachten te verkrijgen, daarvoor ook de ruimte hebben en krijgen. Dit betekent langlopende procedures via vele vergaderingen ten koste van onevenredig veel tijd en menskracht. We dienen daarom een cultuur te bevorderen waarin het een heel normale optie is, dat broeders en zusters zich willen neerleggen bij een besluit van een meerdere vergadering.

Deze cultuur kan ook organisatorisch worden gestimuleerd door de mogelijkheid van appèl van een plaatselijke geschil te beperken tot één (of hoogstens twee) instantie(s). Beroep op de generale synode is dan alleen nog mogelijk wanneer er sprake is van strijd met Schrift, confessie of kerkorde. In feite ligt deze gang van zaken al in (de tekst van) artikel 31 KO opgesloten. De plicht om een besluit van een meerdere vergadering voor vast en bondig te houden tenzij ..., is met zoveel woorden in dat artikel vastgelegd.

We stellen op dit punt een studieopdracht van de synode voor aan deputaten Kerkrecht en kerkorde in overleg met het deputaatschap Appèlregeling. Primair zou dan moeten worden gekeken naar de bedoeling van artikel 31 KO. Indien bovenstaande uitleg de juiste is, dan behoeft een particuliere synode een besluit van de classis, genomen naar aanleiding van een appèl tegen een kerkenraadsbesluit, uitsluitend te ‘vernietigen’, indien strijd met Schrift, confessie of kerkorde is aangetoond.

Ook komt het voor dat men niet onmiddellijk van een besluit van een kerkelijke vergadering in appèl gaat maar, zonder duidelijke reden, veel tijd laat verlopen.

De ‘regel van Dordrecht 1893’ dat – indien in de beslissing niet kan worden berust – zo spoedig mogelijk (d.w.z. als regel bij de eerstkomende meerdere vergadering) appèl moet worden ingesteld, is niet voldoende bekend. De voorstellen die door deputaten in de concrete geschillen aan u zijn voorgelegd, getuigen daar ook van. Wil die regel ook functioneren, inclusief de sanctie van niet-ontvankelijkverklaring, dan moet hij bekend zijn. Zoals blijkt uit de voorstellen in de appèlzaken Spijkenisse en Sint-Jansklooster zijn deputaten van oordeel dat een correcte toepassing van de regel van Dordrecht 1893 mogelijk is en ook praktisch zou moeten zijn.

Een *oproep van de synode* is op zijn plaats dat iedere beslissing van een classis of een particuliere synode moet worden voorzien van een voorlichtende mededeling met betrekking tot het onverwijld instellen van appèl.

Ook dient in de oproep duidelijk te worden dat iedere uitspraak van een kerkenraad op een bezwaarschrift uit de gemeente voorzien moet zijn van een motivering, die aan de bezwaarde wordt bekendgemaakt. Een onvolledige, slordige en nonchalante behandeling van een bezwaar leidt altijd tot grote ergernis en kan veel kwaad bloed zetten. Hierdoor ziet de bezwaarde zich vervolgens weer genoodzaakt om in appèl te gaan. In sommige gevallen is hierdoor onnodig een langdurig procedure op gang gekomen.

In de oproep zou tenslotte ook aandacht kunnen worden gegeven aan een regeling omtrent de vertegenwoordiging van meerdere vergaderingen die een eerder besluit hebben genomen. We zijn in de praktijk op de situatie gestuit dat het in dergelijke gevallen onduidelijk is wie aangesproken kan worden. De desbetreffende vergaderingen zijn immers inmiddels reeds ontbonden. Een dergelijke regeling

zou kunnen bestaan in het opnemen van een ‘modelbepaling’ in de regelingen van de verschillende classes en particuliere synodes, waarin staat aangegeven dat de classis/particuliere synode personen aanwijzen die het genomen besluit eventueel kunnen toelichten bij appèl.

In aansluiting op uw oproep zal ons deputaatschap vervolgens op een te organiseren studiedag ook aan deze onderwerpen aandacht schenken

4.2.3 Revisie

Een groot aantal revisieverzoeken is onze tafel gepasseerd: ook dergelijke verzoeken geven iets aan van de hierboven omschreven cultuur in onze kerken. Duidelijkheid over de (on)mogelijkheid van revisie is ons inziens gewenst evenals de ontwikkeling van heldere criteria.

De Generale Synodes Assen 1926 (Acta art. 163) en Kampen 1951 (Acta art. 177) hebben beide bepaald dat het recht van appèl niet afdoet aan de bevoegdheid herziening te vragen aan dezelfde meerdere vergadering. Over de criteria bestaat evenwel geen helderheid. In de kerkelijke rechtspraak betekent dit soms twee extra schijven (dit hebben we in verschillende zaken ook daadwerkelijk gezien). We zouden kunnen aansluiten bij de wereldlijke rechtspraak: ‘Alleen herziening indien er sprake is van nieuwe feiten en/of omstandigheden die de vergadering niet kende en niet kon kennen’. De meerdere vergadering die met een revisieverzoek wordt geconfronteerd zonder dat aan deze voorwaarde is voldaan, kan volstaan met de enkele constatering dat niet gebleken is van nieuwe feiten en/of omstandigheden die de vergadering die het besluit genomen heeft, niet kende of kon kennen. Uiteraard moet het wel mogelijk blijven dat een volgende meerdere vergadering evidente fouten of onvolkomenheden van haar voorganger herstelt.

Ook hier stellen we een studieopdracht van de synode voor aan deputaten Kerkrecht en kerkorde in overleg met het deputaatschap Appèlregeling.

4.2.4 Bemiddeling/mediation

Een ander attentiepunt is bemiddeling en/of mediation. Naar ons oordeel hebben pogingen daartoe veel meer kans van slagen in een vroeg stadium van het geschil/conflict, op het niveau van de kerkenraad of de classis. Zelf zullen wij erop bedacht zijn om partijen te attenderen op de mogelijkheid van/te adviseren tot bemiddeling in voorkomende gevallen.

Zelf bemiddeling/mediation ter hand nemen betekent een vermenging van verantwoordelijkheden en zien we daarom als een voor ons niet-begaanbare weg. Het deputaatschap dient immers de handen vrij te hebben op het moment dat zo'n poging niet blijkt te slagen. Uiteraard zullen we wel alert blijven om een mogelijkheid van een schikking te beproeven.

4.2.5 Uniforme werkwijze

Tenslotte is het ons opgevallen dat de synode een andere handelwijze volgt dan het deputaatschap Appèlregeling in gevallen waarin we zelf geen gelegenheid hebben gehad of niet in staat zijn geweest een bezwaarschrift te behandelen. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op de informatievoorziening aan de bezwaarde en het houden van een hoorzitting.

Door deze verschillende behandeling ontstaat onduidelijkheid en ongenoegen bij de indiener van een appèlschrift, waarmee wij als deputaten al zijn geconfronteerd. Eenduidigheid en uniformiteit zijn op dit punt naar onze mening een vereiste.

4.2.6 Praktische zaken

Verder is een aantal praktische zaken bij onze werkzaamheden naar voren gekomen, dat aanpassing van de Regeling op onderdelen wenselijk maakt. Deze aanpassingen zijn in het hoofdstuk Conclusies/aanbevelingen vermeld en geformuleerd in de concept-besluittekst (bijlage 1).

In bijlage 2 is de tekst weergegeven van de Regeling (2002), zoals die luidt wanneer alle voorgestelde aanpassingen zijn verwerkt.

Ook hebben wij de begroting aangepast in verband met een te organiseren studiedag en het inschakelen van een ambtelijk secretaris. Het in het eerste rapport vermelde voorstel tot het beschikbaar stellen van bedragen wordt hierbij ingetrokken. Het gewijzigde voorstel treft u aan in de concept-besluittekst (bijlage 1, besluit 3).

Bijlage III 11 – Commissierapport over de materie van sabbat en zondag

Inhoudsopgave	Vooraf
	1. Argumentatie uit de Bijbel
	1.1 GS Leusden 1999
	1.2 Weergave en beoordeling van de bezwaren
	1.3 Conclusies uit de argumenten uit de Bijbel
	2. Argumentatie vanuit de geschiedenis en de belijdenis van de kerk
	2.1 GS Leusden 1999
	2.2 Weergave en beoordeling van de bezwaren
	3. Overige argumenten
	3.1 Preek eigen opvatting of bediening van de sleutelmacht
	3.2 Beoordeling van gehele werk buiten de bevoegdheid van de synode
	3.3 Tolerantie leidt tot conflicterende standpunten over de zondagsheiliging
	3.4 De toevoeging: “dat is de rustdag” in Zondag 38 HC ten onrechte?
	3.5 Meer dan één interpretatie?
	3.6 Blijft het gebod zelf nog over?
	4. Werken van noodzakelijkheid of barmhartigheid
	4.1 Politie
	4.2 Gezondheidszorg
zie Acta artikel 52, 53 en 60	4.3 Veehouderij en andere sectoren
	4.4 Conclusie inzake ‘noodzakelijke’ arbeid

Vooraf

Aan commissie 8 zijn drie nauw met elkaar samenhangende zaken toegewezen:

- de revisieverzoeken inzake de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999, Acta artikel 25 over Zondag 38 HC (agenda 3.25, Acta artikel 52);
- een appèlschrift tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Friesland 2001 inzake de prediking van een predikant over Zondag 38 HC, waarin wat de argumentatie betreft naar een van de revisieverzoeken bij 3.25 wordt verwezen (agenda 3.33, Handelingen artikel 9¹);
- een appèlschrift tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Holland-Zuid over de hantering van het vierde gebod in een speciale situatie, dat voor een groot deel letterlijk gelijk is aan een revisieverzoek bij 3.25 van de hand van dezelfde appellant (agenda 3.37, Acta artikel 60).

Bij de bestudering van deze drie zaken werd duidelijk dat het bij deze drie zaken grotendeels om dezelfde argumentatie gaat. Dat geldt zeker waar het betreft de argumenten uit de Bijbel, de belijdenis en de kerkgeschiedenis. Deze worden hieronder in de eerste twee hoofdstukken besproken. In het derde hoofdstuk komen enkele zaken aan de orde die niet bij de drie zaken (in gelijke mate) zijn aangevoerd. Een tweetal kerken stemde in met de besluiten van de generale synode Leusden en vroeg dus geen revisie, maar wel een aanvulling op de besluiten. Deze zaak wordt behandeld onder agenda 3.25a (Acta artikel 53).

¹ Deze zaak heeft de generale synode in comité behandeld.

1. Argumentatie uit de Bijbel

1.1 *Algemene kenschets van de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999 en het rapport-Huttenga en de bezwaren daartegen*

De Generale Synode Leusden 1999 gaf bij haar besluit als enige verwijzing naar de Bijbel de zinsnede in grond 3: “in de loop van de geschiedenis is in de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds verschil van mening geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond, dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden.” Zij deed dit na bestudering van het rapport-Huttenga.

Dat betekent niet dat de generale synode alles wat in dit rapport wordt gezegd voor haar rekening heeft genomen. Het betekent wel, dat de generale synode deze zaken in haar beraad heeft meegewogen, zodat bezwaarden die in het rapport genoemde en afgewezen argumenten opnieuw ter sprake brengen *geen nieuwe zaken* aan de orde stellen.

Anderzijds geeft het rapport slechts kort de stand van zaken weer, zoals onder Materiaal 1 in vijf punten is samengevat. Gemeenschappelijk aan de vijf punten van het rapport is dat ze geen besliste standpunten weergeven, maar wijzen op onduidelijkheid en onbeslistheid terzake. Het rapport geeft zelf geen diepgaande exegese van schriftplaatsen en geen diepgaande bespreking van eventuele schriftuurlijke lijnen en principes.

Hoewel ook enkele andere zaken uit het besluit en de gronden daarvoor worden bestreden, richten de bezwaren richten zich merendeels niet, of althans niet alleen, tegen de uitspraak over de preek van ds D. Ophoff. Het gaat de appellanten er vooral om dat de Generale Synode Leusden heeft uitgesproken, dat de opvatting, dat de zondag als *rustdag* niet is gegrond op een goddelijk gebod, niet te veroordelen is (Acta artikel 25.4.3.). Door deze uitspraak over een concrete preek is in feite een grens van de leer over het vierde gebod aangegeven. Deze grens is door velen als nieuw ervaren. Daardoor heeft de uitspraak velen verontrust.

Gezien het bovenstaande pleit de commissie ervoor de bezwaarden niet te snel op formele gronden onontvankelijk te verklaren, maar de bezwaren zo goed als maar enigszins mogelijk is aan te horen, te behandelen en te beantwoorden.

1.2 *Weergave en beoordeling van de bezwaren*

De aangevoerde argumenten worden behandeld in de volgorde van de vijf punten van het rapport-Huttenga.. Niet alle bezwaarden worden geciteerd. Er is een keuze gemaakt, die echter wel *representatief* is. De bezwaren zelf zijn weergegeven in ingesprongen tekst, de bespreking ervan volgt de normale kantlijn.

1.2.1 **Is het sabbatsgebod een scheppingsinstelling (c.q. een universele instelling)?**

1.2.1.1

Grond 2 (“het is waardevol ... de gemeente te motiveren tot het *doel* dat God met dat gebod op het oog heeft”) klopt niet, want het doel was rusten *omdat* de Here heeft gerust na zijn schepping te hebben voltooid in zes dagen (Gen. 2:2 en 3). Uit Gods Woord had aangetoond moeten worden, waarom de scheppingsordinantie (van vóór de zondeval!) van zes dagen werken – één dag rusten, in de nieuwe bedeling niet meer zou gelden.

Reeds door de Statenvertalers is bij Ex. 20:8 gezegd: “zondert hem (de zevende dag, cie.) af *om God te dienen met heilige werken*” (cursief, cie.). Dit dienen is het doel, het rusten van de HERE na de zes scheppingsdagen is daarvoor reden, aanleiding of motief. Bedacht moet tevens worden, dat het Hebreeuwse woordje aan het begin van Ex. 20:11 (‘ki’ – ‘jazeker!’ ‘inderdaad, zo is het!’) een minder uitgesproken doel- of redengevende betekenis heeft dan het Nederlandse ‘want.’

1.2.1.2

Omdat het in Gen. 2:1-3 gaat om de Schepper, heeft Gods rusten, heiligen en zegenen van de zevende dag van meet aan *universele betekenis*.

Het zal waar zijn, dat Gods rusten in Gen. 2:3 een universele betekenis heeft. Maar wie dat constateert, heeft daarmee nog niet aangetoond dat die universele betekenis bestaat in een universeel gebod om van het werk te rusten.

1.2.1.3

Bij de profeet Jesaja openbaart de HERE, dat in de toekomst ook de heidenen in deze zegen zullen gaan delen (56:1-8 en 66:3).

Jesaja en de andere profeten verkondigen het nieuwtestamentische heil voor de volken vaak in de oudtestamentische vormtaal van Israël. Zo zegt Jesaja in hetzelfde tekstverband (Jes. 56:7) dat de brandoffers en slachtoffers van de heidenen Hem welgevallig zullen zijn op zijn altaar. Niemand zal daaruit concluderen dat brandoffers en slachtoffers nog door de nieuwtestamentische kerk gebracht moeten worden. Het is dan evenmin noodzakelijk een dergelijke conclusie te trekken ten aanzien van het delen van de heidenen in de zegen van de sabbat.

1.2.1.4

Christus pakt deze lijn op, als Hij verkondigt dat de sabbat gemaakt is om de *mens* en niet de mens om de sabbat (Mc. 2:27). Christus zegt niet dat de sabbat gemaakt is om de Jood! Het gaat dus om *Adam, de mens*.

Als Christus zegt dat de sabbat is om de mens, is het zeer de vraag of Hij met het woordje ‘mens’ een universele betekenis van de sabbat op het oog heeft. Het is evenzeer mogelijk en zelfs meer waarschijnlijk, dat Hij met zijn uitspraak blijft binnen de kaders van het Oude Verbond.

1.2.2 De continuïteit tussen Oud en Nieuw Testament inzake het vierde gebod**1.2.2.1**

Het is een biblicistische trek, als in de preek gesteld wordt: “Wat mij betreft niet op grond van een absoluut Goddelijk gebod.” In het Nieuwe Testament zoeken naar een uitgedrukt bevel om te rusten is biblicisme en lijkt op methode van zevendedags-adventisten en verwerpers van de kinderdoop. We kunnen Gods wil niet altijd rechtstreeks op basis van exacte aanwijzingen opmaken. De doop van kinderen en vrouwen, de vaststelling van de canon, de leer van de drie-eenheid rusten op het geheel van de Schriften. Het zijn, evenals de nieuwtestamentische sabbat, onopgeefbare geloofswaarheden, omdat de Geest Gods de kerk in de waarheid heeft geleid (Joh. 16:3,4), zodat ze die als goddelijke wil heeft verstaan en als zodanig vervat in haar belijdenis. Volgens Gal. 3 en 4 was Israël onder de wet als tuchtmeester of voogd geplaatst. De kerk is nu volwassen. Naar een expliciet gebod vragen is daarom kinderachtig, onvolwassen.

Het wijzen op de afwezigheid van een Nieuwtestamentisch gebod om zich van arbeid te onthouden op de eerste dag van de week zou inderdaad biblicistisch zijn, als duidelijk was dat het doorgaande onderwijs van de Schrift ons leert de zondag als een vervanging van de oudtestamentische sabbat te zien. De kwestie is juist dat zulk een doorgaande lijn niet is aangetoond (c.q. wellicht niet aangetoond kan worden).

De kerk moet trachten te verstaan wat de wil van de Here is (Ef. 5:17). In dit verband is het constateren dat de Here in het Nieuwe Testament *niet* expliciet het rusten op de eerste dag van de week gebiedt, niet kinderachtig of biblicistisch. Ook verstaan wat de Here *niet* gebiedt, is nodig, gelet op het gebod van onze Here Jezus Christus (Mat. 7:1) en van de apostel Paulus (Kol. 2:16; Rom. 14:1-12) om elkaar niet te oordelen, maar juist te aanvaarden. Dit geldt temeer daar onder christenen tegen déze

geboden, om niet te oordelen, vaak gezondigd is; en dan juist op die punten waarin de Here géén uitdrukkelijke voorschriften heeft gegeven, zoals inzake kleding, lichaamsverzorging, eten en drinken of doen en laten op de zondag.

Hoe belangrijk deze kant van de zaak is, blijkt als bezwaarden hun moeite met de uitspraak van Leusden vertolken met de woorden: “Wij kunnen elkaar niet meer op grond van Gods eigen Woorden *aanspreken*” en “in feite wordt ons het recht ontzegd van herderlijk en onderling *vermaan* om de zondag te houden naar Gods wil.”

1.2.2.2

Van Genderen/Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, p. 94 wordt geciteerd: “Het gedenken aan de sabbat om die te heiligen wordt verkeerd uitgelegd als er een gebod in gezien wordt om de zaterdag als de zevende dag van de week te vieren of als de bepalingen van de sabbatswet (Vgl. Ex. 31:12-17; 35:1-3) als eis aan de nieuwtestamentische worden voorgehouden. Dan wordt er niet mee gerekend, dat de sabbat een teken was, terwijl de werkelijkheid van Christus is (Kol. 2:16,17). Toch gaat onze viering van de rustdag terug op het vierde gebod van de Decaloog.”

Niemand ontkent dat onze viering van de rustdag teruggaat op het vierde gebod. Van Genderen en Velema laten zich in dit citaat niet uit over de vraag hoe aan de viering en de rustdag precies vorm moet worden gegeven.

1.2.2.3

De HERE noemt de sabbat zijn verlustiging en roept daarom zijn volk om te delen in zijn verlustiging (Ps. 37:4). Dat betekent de rust op de sabbat. Het werken op de rustdag noemt de HERE het volgen van eigen lust in plaats van het zich verlustigen in de HERE (Jes. 58:13 St. Vert.). Die verlustiging is alleen mogelijk door de verzoening die door de Here Jezus Christus is aangebracht. Christus is opgestaan en dat betekent: daardoor is de herschepping van hemel en aarde begonnen. Daarom is onze zondag de christelijke sabbat.

De HERE spreekt in al deze gevallen tot Israël en binnen het kader van het oude verbond. Het staat boven discussie dat Christus' verzoeningswerk onze verlustiging in Gods werk mogelijk heeft gemaakt en van die verlustiging de inhoud is. Maar daaruit kan men niet zonder meer concluderen “daarom is onze rustdag de christelijke sabbat.”

1.2.2.4

De HERE gaf de sabbat als een teken van zijn eeuwig verbond, dat is dus voor alle tijden (Ex. 31:13, 16-17). Daarom blijft Hij het rusten op die dag geven en vragen als inhoud van de christelijke sabbat. Het woord teken wordt ook gebruikt van de besnijdenis in Gen. 17:11. Evenals de besnijdenis wees ook dit teken op de trouw van de HERE. Evenals de besnijdenis riep de sabbat om haar vervulling in Christus. Daarom ook, evenals de doop in de plaats van de besnijdenis is gekomen, is op dezelfde manier de zondag in de plaats van de sabbat gekomen. Christus is opgestaan. Toen is de nieuwe schepping begonnen: de zondag is de *christelijke sabbat*. Daarom zeggen we: het vierde gebod geldt nog steeds. De zondagsrust is ook nu nog door de HERE geboden.

In Ex. 31:13,16,17 noemt de HERE de sabbat (of het onderhouden daarvan) inderdaad een *eeuwig* teken (*'ôl hû' le'ôlâm*) van zijn verbond. Maar dit woord is geheel geplaatst binnen de context van het oude verbond, waarin bijvoorbeeld ook de priesterlijke verplichting tot het wassen van handen en voeten een *eeuwige* inzetting (Ex. 30:21) kan heten. Blijkbaar kan het woord ‘eeuwig’ de betekenis hebben van ‘van onbepaalde duur’ of ‘zolang het (oude) verbond duurt.’

1.2.2.5

Nergens in het Nieuwe Testament lezen we, dat de Here zegt, dat nu juist het vierde gebod niet meer zou gelden voor Zijn nieuwtestamentische gemeente. De sabbat als rustdag is niet oudtestamentisch. Wel is de zevende dag als rustdag oudtestamentisch. Zij was daar toen het teken van de rust, dat heen wees naar de toegang tot de rust die Christus zou brengen. De sabbat en de dag des Heren zijn beide een gestalte van het vierde gebod.

De stelling dat de zondag wel als dag van samenkomst gefundeerd is op het goddelijke vierde gebod, maar het *rusten van het werk op deze dag* niet, kan alleen verdedigd worden, als uit het Woord van God blijkt dat de tekst van het vierde gebod, die juist handelt over het rusten, niet meer zou gelden.

Inderdaad heeft de Here in het Nieuwe Testament het vierde gebod niet afgeschaft. Daarmee is echter nog niet bewezen dat het *gebod om te rusten* nog met gelijke (of soortgelijke) kracht geldt als onder het oude verbond.

1.2.2.6

Christus heeft de wet der geboden, in inzetten bestaande, vervuld. Het vierde gebod valt hier *niet* onder. Het is geen schaduw van Christus en van de rust die Hij verwerven zou.

Deze door H.J. Mooibroek te IJsselmuiden geponeerde mening wordt door geen van de andere appellanten gedeeld. Met evenveel of meer recht kan men met J. Douma, *De Tien Geboden II*, 50 stellen: "We kunnen zeker zeggen dat Christus de vervulling van de sabbat is, en dat de sabbat als viering van de bevrijding uit Egypte een 'schaduw' geweest is van wat we nu in Christus als 'lichaam' bezitten."

1.2.3 De wet en het vierde gebod in het Nieuwe Testament**1.2.3.1**

Waarom wordt de wet uit elkaar getrokken en spreekt men alleen bij het vierde gebod van wat mensen hebben toegekend? Zo gaat men in feite tegen Gods eigen Woord in. Want in vele plaatsen in het Nieuwe Testament wordt de wet als *een geheel* genoemd en behandeld (zie de concordantie onder 'wet').

Wanneer in het Nieuwe Testament gesproken wordt over de geboden voor ons leven, worden wel de overige negen geboden vermeld, maar niet het vierde. Dat wijst erop dat dit gebod een andere positie heeft dan de overige negen. Waar het Nieuwe Testament over de wet als geheel spreekt, doet het dat op zeer verschillende manieren. In verreweg de meeste gevallen wordt met 'wet' juist *niet* de Tien Geboden bedoeld, zoals een langere blik in de Concordantie kan leren.

1.2.3.2

De opwekking van Christus en zijn verschijningen (Joh. 20; Op. 1) op de eerste dag der week zijn al het overtuigende bewijs, dat de eerste dag van de week, de zondag, als speciaal aan de HERE God toegewijde dag in de nieuwe bedeling, in de plaats is gekomen van de zevende dag, de zaterdag. Die vervanging is toch zonder meer duidelijk?

Dat onze Here op de eerste dag is opgestaan en verschenen is zonneklaar. Dit heerlijke heilsfeit kan men wel het 'overtuigende bewijs' *noemen* dat de zondag de nieuwtestamentische sabbat is, maar daarmee is het bewijs wel verondersteld, maar niet geleverd.

1.2.3.3

Op verschillende plaatsen in het Nieuwe Testament wordt naar geboden uit de wet verwezen, hoewel niet naar het vierde gebod. De wet is een eenheid. Dus heeft het vierde gebod blijvende geldigheid. Hand. 20:7 en 1 Kor. 16:2 spreken van onderhouding van de

eerste dag der week. Ook de aanduiding “Dag des Heren” (Op. 1:10) maakt duidelijk dat er een dag is die een bijzondere plaats inneemt ten opzichte van de andere dagen.

Inderdaad wordt op verschillende plaatsen naar de geboden van de Decaloog verwezen. Ook is de wet een eenheid. Opvallend is echter dat het gebod om te rusten nergens wordt herhaald. De wet kan blijkbaar een eenheid blijven zonder dat het gebod om te rusten expliciet herhaald wordt.

Het staat niet bij voorbaat vast dat de eenheid van de wet verbroken zou worden, wanneer men het vierde gebod niet ziet als een expliciet gebod om op de zondag te rusten. Anders gezegd: Wel worden vele van de Tien Geboden in het Nieuwe Testament genoemd en als na te volgen aan de christelijke kerk voorgehouden. Maar ‘vele van de Tien Geboden’ is niet hetzelfde als ‘de Tien Geboden.’ Het gaat niet aan negen geboden te tellen en dan te concluderen: er zijn er tien.

Dat de eerste dag van de week voor de kerk van zeer bijzondere betekenis is, staat niet ter discussie; het wordt expliciet beleden in Zondag 38. Hand. 20 en 1 Kor. 16 spreken echter niet over een *rusten* op de eerste dag der week. Men moet dat er ook niet in leggen.

1.2.3.4

Heb. 4 laat zien dat de sabbat altijd een heenwijzing is geweest naar de rust die overblijft voor Gods volk. Aangezien die rust nog niet is aangebroken, wijst de sabbat ook onder het Nieuwe Testament heen naar *toekomende* goederen; een heenwijzing vervalt pas met de vervulling.

Deze redenering is in strijd met Zondag 38, waarin wordt beleden dat de gelovigen de eeuwige sabbat in dit leven beginnen.

1.2.4 Rom. 14:5; Kol. 2:16,17 en vergelijkbare teksten

In Kol. 2:16,17 gaat het over Joodse feestdagen, daarop wijst het meervoud sabbatten (St. Vert.). Paulus discussieert in deze teksten niet over de geldigheid van de tien geboden. Het gaat over Joodse feestdagen met een louter ceremonieel karakter.

Paulus discussieert in Kol. 2 inderdaad niet over de geldigheid van de Tien Geboden. Wel wijst hij de verplichting af om zich aan Joodse dagen te houden. Dat het meervoud ‘sabbatten’ betekent dat Paulus niet over de wekelijkse sabbat spreekt, mag betwijfeld worden. De Schrift spreekt namelijk ook over de wekelijkse sabbat in het meervoud (Ex. 31:12-17).

1.2.5 Aangenomen dat in het Nieuwe Testament de zondag is ingesteld, was dat dan als rustdag?

Christus is op de eerste dag van de week opgewekt en op twee zondagen verschenen. Zo ook aan Johannes op Patmos op de “dag des Heren.” Zo heeft Hij de heiliging van de eerste dag van de week bevestigd.

Dat de gemeente op de eerste dag haar Heer ontmoet in haar samenkomsten, staat niet in discussie. Of in dit verband van ‘heiliging’ mag worden gesproken en dat op de eerste dag van de week van het werk gerust *moet* worden, is geen wettige conclusie uit Joh. 20 en Op. 1.

1.3 Conclusies uit de argumenten uit de Bijbel

1.3.1 Geen bewijs

Appellanten hebben niet aangetoond dat de uitspraak van Leusden, “dat de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als *rustdag* niet gegrond is op een goddelijk gebod, niet te veroordelen is,” behoort te worden teruggedenken, omdat zij in strijd is met Gods Woord. Inzake de bezwaren tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Friesland 2000 en die van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 over de kwesties rond het vierde gebod geldt mutatis mutandis hetzelfde.

1.3.2 Continuïteit

Toch is met het bovenstaande niet alles gezegd. De argumenten uit de Schrift zijn voor de appellanten blijkbaar wel overtuigend. Hun leer over sabbat en zondag is uiteindelijk niet op losse teksten gebaseerd. Achter de teksten ligt een visie op de doorgaande lijn van de Schrift. En wel de visie dat er ten aanzien van het vierde gebod, bij alle verschil (zevende dag – eerste dag, streng-Joodse viering – minder strenge christelijke viering) *continuïteit* is door Oud en Nieuw Testament heen. De zondag vervangt de sabbat.

De Schrift kent inderdaad continuïteit van oud en nieuw verbond. Wie daarop wijst, doet dat terecht. Er is in Oud en Nieuw Testament één verbond van Gods genade, dat door Jezus Christus rechtskracht heeft gekregen. Ziet men de zondag op deze lijn van continuïteit liggen, dan krijgt de reeks: het rusten van God op de zevende dag (Gen. 2) – het sabbatsgebod (Ex. 20) – Christus' opstanding op de eerste dag – de eerste dag van de week als dag van de Here en dus *kerk*-dag een zekere vanzelfsprekendheid. Zoals de kerkenraad van Emmeloord schrijft: “het uitgangspunt dat het vierde gebod ‘vieren’ en ‘rusten’ aan elkaar koppelt (het ‘gedenken’ vindt plaats door het niet-werken) valt te verdedigen, want de uitwerking van dit gebod in de wet van Mozes laat deze koppeling ook zien; Lev. 23:3; Num. 28:5.” Daarbij geeft deze kerkenraad zelf aan, dat het hier om een *uitgangspunt* gaat en dat het te verdedigen *valt*. Dat dit uitgangspunt juist is, heeft hij daarmee niet bewezen.

Het denken langs de lijn van continuïteit is inderdaad volkomen legitiem. Het geeft respectabele redenen voor de ‘precieze’ zondagsviering, zoals deze in ons land, sinds het puritanisme zijn invloed hier deed gelden, door velen is gevolgd.

Wel blijven er bij het volgen van deze lijn enkele vragen liggen die nauwelijks een bevredigend antwoord krijgen. Zo doen de oplossingen van het probleem van het zwijgen van het Nieuwe Testament over het gebod om te rusten en dat van de uitspraken van Paulus in Rom. 14:5, 6 en Kol. 2:16 gedwongen aan. Tevens geeft men zich geen rekenschap van de vraag waarin, als het *God zelf* is die gebiedt op de eerste dag van de week te rusten, de legitimatie ligt om deze dag niet, zoals in de Schrift (Gen. 1, Mc. 16:1), bij het ondergaan van de zon te laten beginnen maar om 0u00. Als de zondag werkelijk volgens Gods gebod de sabbat vervangt, past het immers niemand op dat punt tijden en wet te verzetten zonder ernstige, d.i. schriftuurlijke, redenen.

1.3.3 Discontinuïteit

Is het denken langs deze lijn van continuïteit volkomen legitiem, het is *niet de enige legitieme lijn*. Er is namelijk ook discontinuïteit tussen Oud en Nieuw Testament. De gereformeerde theologie kent vanouds het onderscheid tussen ceremonieel en moreel. Wel mag betwijfeld worden of de nieuwtestamentische situatie rond het vierde gebod zich bevredigend vanuit dit onderscheid laat verklaren. Deze verdeling laat immers de vraag open, wat dan wel ceremonieel of moreel is. Op deze onzekerheid wijst ook het gebruik van het vage woordje ‘iets’ door de Synode van Dordt 1618/19.

Er is een andere discontinuïteit, die zich hier vruchtbaarder laat hanteren. En wel een discontinuïteit die een onderdeel vormt van de overgang van de schaduwen van het Oude Verbond naar de waarheid, de vervulling van het Nieuwe Verbond.

Tot de bedeling van de schaduwen behoort een volstreekte scheiding tussen heilig en profaan.

Deze scheiding is onderdeel van een nog meer complexe scheiding in terreinen, namelijk in: ban, onrein, rein, heilig en allerheiligst. Daarbij vormen het gebannene en het heilige (c.q. allerheiligste) de beide uitersten als schaduwen van resp. hel en hemel. Deelhebben daaraan is voor de gewone Israëliet dodelijk (vgl. Joz. 7; 2 Sam. 6:6,7). We kunnen voor ons onderwerp nu het allerheiligste en het gebannene buiten beschouwing laten.

De gewone Israëliet leidt zijn dagelijkse leven op het terrein van het profane. Op dat terrein kunnen dingen rein of onrein zijn; maar het onreine maakt het leven niet onmogelijk. De scheiding tussen profaan en heilig bepaalde het leven op alle onderdelen ervan.

Tot het heilige behoorden onder meer: de priesters, de tempel, het tempelgerei en de offers. Tot het profane behoorden onder meer: de gewone Israëlieten, huizen, gereedschappen en dieren. Het heilige was uitsluitend aan de HERE gewijd. Het mocht daarom niet in het profane leven dienstdoen. Het reukwerk en de heilige zalfolie mochten bijvoorbeeld niet worden nageemaakt (Ex. 30:33, 38). Van de meeste offers mochten alleen de priesters eten (Lev. 8:16, 18). Aan de andere kant: wat gewone mensen dagelijks gebruikten, was niet goed genoeg voor de dienst aan de HERE (Lev. 10:1).

Deze scheiding tussen heilig en profaan doortrok het hele leven op alle terreinen. Ze strekte zich ook uit tot dagen en tijden. Er waren gewone dagen en heilige dagen, waaronder de wekelijkse sabbat. Op de heilige dagen moest het gewone werk blijven liggen; *en wel totaal!* De scheiding tussen heilig en profaan is absoluut (Haggai 2:13).

Bij het sterven van Christus heeft de HERE deze scheiding tussen heilig en profaan opgeheven. Dat openbaarde Hij door het voorhangsel van de tempel van boven naar beneden te scheuren (Mat. 27:51). Toen werd de profetie van Zach.14:20, 21 vervuld: het gewone (het huisraad in Jeruzalem) wordt heilig. Ja, zelfs de in het Oude Testament bepaald niet hoog aangeschreven oorlogsdieren, de paarden, krijgen de versieringen van het allerheiligste (Ex. 28:36). In het nieuwe verbond zijn alle gelovigen heiligen en priesters (1 Petr. 2:9) en tempels van de Levende God (1 Kor. 6:19). Dan wordt alles wat God geschapen heeft, geheiligd door het woord en het gebed (1 Tim. 4:4, 5).

Deze lijn van discontinuïteit kan evenmin met volstrekt dwingende zekerheid te bewezen worden als de lijn van de continuïteit. Ze is echter niet minder legitiem.

Deze lijn van denken heeft wel het voordeel dat zij de afwezigheid van een gebod om het werk neer te leggen en tevens de – op zijn minst voor misverstand vatbare – uitspraken van Paulus in Rom. 14 en Kol. 2 op een meer plausibele wijze kan verklaren.

Wie op de afwezigheid van een rust-gebod in het Nieuwe Testament wijst, heeft namelijk meer dan een *argumentum e silentio*. Het is immers zo goed als ondenkbaar, dat de jonge kerken in de Grieks-Romeinse wereld wel veelvuldig vermaand moesten worden met het oog op hoereri (1 Kor. 6:13, 18; 2 Kor. 12:21; Gal. 5:19; Ef. 5:3; Kol. 5:5; 1 Tess. 4:3), maar niet met het verbod van arbeid op de eerste dag der week. Terwijl dit laatste verbod noch voor Joden noch voor heidenen voor de hand lag en door sommige christen-slaven zelfs niet nageleefd *kon* worden.

Voor het verstaan van Paulus' uitspraken in Rom. 14:5, 6 en Kol. 2:16 betekent deze lijn van denken, dat men zich niet in exegetische bochten hoeft te wringen om Paulus alsnog impliciet te laten zeggen wat hij heel duidelijk expliciet *niet* zegt. In overeenstemming met heel het Paulinische onderwijs keert Paulus zich in deze uitspraken onbekommerd tegen een opnieuw invoeren van het oudtestamentische schaduwen-schema van scheidingen tussen heilig en profaan (en rein en onrein) op alle gebieden.

1.3.4 Gemeenschappelijkheid

Waar deze twee lijnen van denken over het vierde gebod beide schriftuurlijk legitiem zijn, blijft voor zowel de voorstanders als de tegenstanders van een puriteinse zondagsopvatting het vierde gebod geldig. Wel zullen beide groepen in de praktijk van het naleven van dit gebod verschillen. Ds. D. van Dijk heeft er trouwens in 1957 al op gewezen dat er ook onder de 'puriteinsen' zelf grote verschillen zijn in naleving van het rustgebod. (Op zondag een complete warme maaltijd? Alleen soep? Alleen koude gerechten? Wie bepaalt de grenzen?)

De verschillen in de praktijk van de naleving van het vierde gebod nemen niet weg, dat voor ieder buiten kijf is dat de gemeente van de Here Jezus Christus op de eerste dag, de dag van de opstanding, met haar opgestane Heer samenkomt om zich in zijn heerlijke werken van schepping en herschepping te verlustigen en Hem daarvoor te aanbidden en te loven.

Van groot belang is in dit opzicht de verwijzing naar Gal. 3 en 4. Het volk van God, dat in zijn jeugd onder de wet als tuchtmeester heeft geleefd, zal als volwassene zijn winst moeten doen met de lessen die deze tuchtmeester heeft gegeven. Wij belijden in art. 25 NGB dat we de getuigenissen van wet en profeten gebruiken om ons leven in te richten tot Gods eer. Voor de zondag betekent dit dat het verbod om *enigerlei werk* te doen op de sabbat ons leert, dat de feestelijke samenkomst met Gods gemeente niet goed samengaat met het verrichten van beroepsarbeid – welke dan ook! Het onderscheid tussen noodzakelijke en niet-noodzakelijke arbeid verdoezelt in feite deze moeite (zie onder 3.3).

Eveneens van groot belang is de verwijzing naar Jes. 58:13, 14 waar de HERE over de sabbat als *verlustiging* spreekt. Als er iets is wat de samenkomsten van Gods volk onder Oud en Nieuw Verbond stempelt, dan is het de vreugde om de grote daden van de HERE. Gods bevrijding van de slavernij van het diensthuis Egypte, die vervuld is door de bevrijding van zonde en dood door Jezus Christus onze Here, blijft de verlustiging van zijn volk. Hier is tot in eeuwigheid blijvende continuïteit, waarin 'rekkelijken' en 'preciezen' zich beide kunnen vinden. Het is een prachtig geschenk van de Here dat de kerk in ons land al eeuwenlang haar erediens ten kan houden op een algemeen erkende *vrije* zondag.

Het is aantasting van deze voor de kerk levensbelangrijke verlustiging,

- als kerkleden de zaterdagavond tot diep in de nacht doorbrengen in uitgaansgelegenheden, het zogenaamde stappen, en daardoor geen gelegenheid nemen om zich op gepaste wijze op de zondagse erediensten voor te bereiden;
- als christenen zich door de huidige maatschappij tot beroepsarbeid of topsport op zondag gedwongen voelen;
- als gelovigen 's zondagsnachts om klokslag 24.00 uur met een zucht van verlichting de vrachtauto of de vissersboot starten;
- als leden van Christus' gemeente elkaar oordelen en veroordelen inzake feestdagen en sabbatten en anderen het juk van een bepaalde zondagsviering willen opleggen of zich dat door anderen laten opleggen (Luc. 6:37; Rom. 2:1; 14:13; Jak. 4:11, 12).

Het is de taak van de kerk in deze tijd om voor de bewaring van de verlustiging in het bevrijdende werk van haar Heer te waken tegen deze en alle andere vormen van aantasting die haar bedreigen.

2. Argumentatie vanuit de geschiedenis en de belijdenis van de kerk

2.1.1 Inhoud besluiten GS Leusden 1999

De Generale Synode Leusden 1999 beriep zich in haar gronden op de zes regels van de Nationale Synode van Dordrecht 1618-1619. Deze synode stelde met betrekking tot de kwestie van sabbat en zondag zes regels op, die onder ons een moreel gezag genieten. Zij gaf van deze regels de korte karakteristiek:

“In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en voor de verwerking daarvan. Deze ruimte wordt optimaal geschapen, wanneer de zondag rustdag is.”

Daarnaast wees de Generale Synode Leusden op de loop van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken, waarin *steeds verschil van mening geweest* over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden.

Ook wat in zondag 38 HC over de rustdag staat, achtte zij niet voldoende om daaruit dwingend af te leiden dat wij rechtstreeks van God de opdracht hebben om de zondag als rustdag te houden.

2.1.2 Rapport-Huttenga inzake de belijdenis en geschiedenis van de kerk

1. In zondag 38 HC staat niet een gebod om te rusten, alleen een gebod om samen te komen. Aan de uitdrukking ‘de sabbat, dat is de rustdag’ kan geen normatieve waarde worden ontleend.

2. Synodes van de Christelijke (Afgescheiden) Gereformeerde Kerk hebben wel duidelijke uitspraken gedaan over de rust die op zondag in acht moet worden genomen, maar deze uitspraken hebben in de verenigde kerken na 1892 geen rechtsgeldigheid ontvangen.

3. De kwestie van sabbat en zondag kwam opnieuw ter sprake op de Generale Synode Hoogeveen 1969-1970. Deze synode kreeg op haar tafel een appèl van de kerk te Kampen (scriba J. Bos) tegen besluiten van de Buitengewone Particuliere Synode Overijssel 1968. Deze particuliere synode was onder meer van oordeel, dat de leer over de gehele wet des Heren en in het bijzonder over het vierde gebod, die ds. G. Visee en ds. J.O. Mulder hebben uitgedragen en die door de kerkenraad van Kampen (-Bos) werd getolereerd, in strijd is met de Heilige Schrift en met de belijdenis der kerk. De commissie die de behandeling van dit appèl voorbereidde, adviseerde de synode om in dit geding het punt van sabbat en zondag te laten rusten. Om de volgende redenen: “Hier liggen voetangels en klemmen die menige kerkelijke vergadering uit de weg is gegaan.” “Deze uitspraak van Dordrecht (nl. 1618-1619) draagt duidelijk het karakter van een compromis. Verschillende vragen krijgen hier geen antwoord. Bijv.: Is de verandering van de sabbat naar de zondag een verandering krachtens goddelijke autoriteit of door vrije ordonnantie van de kerk?” De generale synode van Hoogeveen heeft het advies van de commissie opgevolgd. Zij richtte zich op de geldigheid van de wet in het algemeen.

2.2 Weergave en beoordeling van de bezwaren

De bezwaren worden behandeld in de volgorde van bovengenoemde twee punten van ‘Leusden’ en drie punten uit rapport-Huttenga. Niet alle bezwaarden worden geciteerd. De keus die gemaakt wordt, is echter wel representatief. De bezwaren zijn weergegeven in ingesprongen tekst, de bespreking ervan volgt de normale kantlijn.

2.2.1 De Dordtse Synode 1618-1619

2.2.1.1

De synode van Dordrecht 1618-1619 heeft willen opkomen voor het rusten op zondag als goddelijk gebod. Dit blijkt uit haar besluit (in de morgenzitting van 17 mei 1619) “dat men de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal zal verzoeken dat de veelvuldige en dagelijks overal in deze Provincie toenemende schending des sabbats door nieuwe en strenge plakaten moge worden geweerd en voorkomen. Bij gelegenheid van de orde op het weren van de schendingen des sabbats is overwogen de kwestie van de noodzakelijkheid der onderhouding van de dag des Heren, die men in de kerken van Zeeland begonnen is rijpelijk te onderzoeken

(NB van commissie: de als meest gezaghebbend geldende versie, nl. *Postacta* H.H. Kuyper (Latijn/Nederlands), p. 171 heeft: die inde kercken van Zeelant was begonnen gedreven te worden ..., Latijnse tekst: quae in Zelandis ecclesijs ventilari coepit ...),

en zijn de heren professoren verzocht in het bijzonder met de broederen van Zeeland over de kwestie een vriendelijke conferentie aan te stellen, en meteen te overwegen, of niet enige zekere algemene regelen met gemene toestemming zouden kunnen begrepen en gesteld worden binnen welke grenzen beide partijen in het verhandelen van deze kwestie zich zolang zouden houden, totdat in de naaste Nationale Synode over deze kwestie nader zou onderzoek worden gedaan” (*Acta Nat. Synode*, 163e zitting, besluit 5). Nadat de synode deze zaak in de morgenzitting aanhangig had gemaakt, werden reeds in de middagzitting op voorstel van de professoren en met toestemming van de afgevaardigden uit Zeeland de bekende zes regels door de synode vastgesteld.

Inderdaad laat deze uitspraak zien dat de Dordtse Synode wilde opkomen voor de zondagsrust. Maar daarbij wordt niet verwezen naar een uitdrukkelijk gebod van de Here. Wanneer gesproken wordt over de kwestie die men in de kerken van Zeeland begonnen is te onderzoeken, wordt juist bedoeld op moeilijkheden over de sabbat, die waren ontstaan door het optreden van de predikanten W. Teellinck en G. Udemans. Beiden waren leerling van de Engelse puritein W. Perkins en propageerden (vgl. de uitdrukking “gedreven” ...) de puriteinse sabbatsviering, waarin nadruk wordt gelegd ook op het materieel, uiterlijk rusten. Zij kwamen daardoor in botsing met de opvattingen van een andere Zeeuwse predikant, ds. Fr. Gomarus. Hij sloot zich nauw aan bij de Heidelbergse Catechismus en bij Calvijn. Beide vatten de rust op als innerlijk rust (slechte werken nalaten en God door zijn Geest in mij laten werken). Professoren werden ingeschakeld met het doel een overeenstemming te bereiken waaraan beide “partijen” zich moesten houden. De synode kon de zes regels zo snel aanvaarden omdat het hier ging om een voorlopige, door beide partijen aanvaarde compromisformule (zie ook hieronder, bij 2.2.1.3).

2.2.1.2

Dat de synode wilde opkomen voor het rusten op zondag als een goddelijk gebod, blijkt verder uit het feit dat zij in een latere zitting een verzoek deed aan de Staten Generaal “dat de gruwelijke en menigvuldige ontheiligingen van de sabbat die dagelijks voorvallen door marktdagen, kermissen, maaltijden van gildewachten, buurten, bruiloften, door wapenoefeningen, jagen, vissen, vogelvangen, balslaan, door het spelen van comedieën, door dansen, boelhuizen, gelagen, en allerhande weinig noodzakelijke slaafse werken en

zeer vele dergelijke andere, die in deze landen met groot ergernis en tot oneer van de gereformeerde godsdienst en grote verhindering van de godsdienst doorgaans aangroeien, zeer scherp mogen worden verboden en verhinderd” (*Acta Nat. Synode, 177e zitting*).

Ook in deze uitspraak wordt enerzijds wel opgekomen voor het belang van de zondagsrust, maar anderzijds niet verwezen naar een goddelijk gebod.

2.2.1.3

Ten onrechte stelt ‘Leusden’ dat in de regels van Dordt de rust functioneert als middel om ruimte te maken voor de eredienst. ‘Leusden’ maakt dit kennelijk op uit de derde regel “dat een zekere en vastgestelde dag voor de godsdienst bestemd is met daarvoor zoveel rust als voor de heilige overdenking daarvan nodig is.” Maar gelet op haar volgende drie regels bedoelde ‘Dordt’ duidelijk dat de zondag inderdaad een sabbat, een rustdag zou zijn. Godsdienst is ruimer dan eredienst. Het ging ‘Dordt’ niet maar om een zondag met tijd voor de erediensten, maar om een zondag, speciaal en helemaal voor de godsdienst, voor de dienst aan de HERE bestemd. Regel 4 zegt dat de christenen de zondag plechtig moeten heiligen. Regel 5 zegt dat deze dag (!) sinds de apostelen door de christelijke kerk altijd onderhouden is. Regel 6 zegt dat alle dagelijkse, niet-noodzakelijke arbeid op deze dag nagelaten moet worden.

Een diepgaande exegese van de zes regels van Dordrecht heeft slechts betrekkelijke waarde, omdat deze regels alleen moreel gezag hebben, maar geen kerkrechtelijke status.

Toegestemd moet worden dat ‘Leusden’ onvoldoende oog had voor het tweeslachtig karakter van de zes regels van Dordrecht. Wanneer zij uitspreekt: “In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en voor de verwerking daarvan”, is die uitspraak te massief. ‘Leusden’ legt het geheel van de zes regels te sterk uit vanuit de derde regel en honoreert onvoldoende dat de Dordtse synode wel degelijk spreekt over de zondag als een dag waarop alle dagelijkse, niet-noodzakelijke arbeid nagelaten dient te worden.

Dat neemt niet weg, dat door appellanten niet kan worden ontkend dat regel 3 wel degelijk een matigend effect heeft op met name regel 6. De ‘sabbat van de joden is afgeschaft’ en de synode onthoudt zich in de zes regels van de betiteling van de zondag als ‘sabbat’. Ook onthoudt ‘Dordrecht’ zich in de zes regels van een uitspraak over de vraag of de zondag als rustdag gehouden moet worden op grond van een goddelijk gebod dan wel op grond van kerkelijke autoriteit. De commissie is dan ook van oordeel dat de uitspraken van Dordrecht niet bruikbaar zijn om op deze vraag een beslissend antwoord te geven. ‘Dordrecht’ laat ruimte voor beide opvattingen. Enerzijds werkte dit mee aan de vrede, anderzijds duurde de discussie tussen aanhangers van het reformatorische en het puriteinse standpunt na de synode voort.

2.2.1.4

De Generale Synode Leusden verdraait in feite de regels van Dordrecht. Want waar ‘Dordrecht’ spreekt over rust gebaseerd op een goddelijke gebod (“... dat christenen deze dag móeten heiligen”), zwakt ‘Leusden’ dit af tot iets menselijks, nl. het optimale. Dat ‘Dordrecht’ de zondagsheiliging als consequentie van het vierde gebod heeft gezien, wordt onderstreept door andere uitspraken van diezelfde synode over ontheiliging van de sabbat door allerlei activiteiten van ontspanning en allerhande weinig noodzakelijke slaafse arbeid.

Het zware oordeel dat Leusden de regels van Dordt verdraait, stoelt niet op de feiten. Dat de Dordtse synode het woordje ‘moeten’ gebruikt, bewijst immers niet dat dit teruggaat op een goddelijk gebod; men kan ook iets ‘moeten’ op grond van een kerkelijke afspraak. Dat Dordrecht de zondagsheiliging ziet als consequentie van het vierde gebod, wordt door niemand ontkend. Dat de uitspraken over ontheiliging van de sabbat teruggaan op goddelijke in plaats van op kerkelijke autoriteit, blijft in het licht van het compromiskarakter van de zes regels ter discussie staan.

2.2.2 In de geschiedenis van de kerken altijd verschil van mening?

De synode heeft niet aangetoond dat voor de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als rustdag niet gegrond is op een goddelijk gebod, altijd aanvaarde ruimte heeft bestaan. De geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland leert juist dat een strikte zondagsrust steeds gepredikt werd. Enkele appellanten leggen lijsten voor van citaten uit preken en geschriften van allerlei voorgangers. Daarin werd volgens hen zonder uitzondering de zondag en de zondagsrust gefundeerd in het vierde gebod. De geldigheid van de tekst van het vierde gebod m.b.t. het rusten van dagelijks werk op zondag werd nimmer ter discussie gesteld.

Men moet de gereformeerde kerken beoordelen op haar belijdenisgeschriften en verder op haar officiële uitspraken.

Voor de behandeling van zondag 38 van de Heidelbergse Catechismus en de uitspraken van generale synodes, zie onder.

Wanneer appellanten beweren dat in de geschiedenis van de gereformeerde kerken een strikte zondagsrust (op grond van een goddelijk gebod) altijd is gepredikt, valt dat gemakkelijk te weerleggen. Hoewel er ongetwijfeld meer te noemen zou zijn, geeft de commissie één voorbeeld. Jarenlang verzorgde ds. D. van Dijk in de kerkbode van Groningen, Friesland en Drenthe regelmatig de veel gelezen rubriek “Uit de praktijk”. Op 28 februari 1959 schrijft hij over sabbat en zondag naar aanleiding van een vraag van een zuster over de toelaatbaarheid van het op het vuur zetten van de wasketel op zondagavond. Hij behandelt de uitspraak van Paulus in Kol 2:16, 17, dat men elkaar niet moet beoordelen op het punt van de sabbatten. “Dat kan de apostel alléén zeggen als de Here ons voor het houden van zulk een rustdag geen gebod gegeven heeft. Nooit mag men onder het Nieuwe Testament menen dat het niet-werken op een bepaalde dag een in zichzelf Gode aangenaam ding zou zijn (...) De Here heeft ons, dat blijkt voor mijn besef uit het Nieuwe Testament, niet bevolen een rustdag te houden.” Dit schrijven van ds. Van Dijk is niet onopgemerkt gebleven. Hij ontving brieven met bezwaren. Maar voorzover de commissie bekend wendde niemand zich met een bezwaarschrift tot enige meerdere vergadering.

2.2.3 De betekenis van zondag 38 Heidelbergse Catechismus

2.2.3.1

Weliswaar sprak de oorspronkelijke Duitse tekst van zondag 38 HC alleen over het rusten van onze slechte werken en over een voorsmaak van de eeuwige rust. De invloed van de reformatoren deed zich hier gelden. Maar de gereformeerde kerken in Nederland veranderden (op aangeven van Petrus Dathenus) het oorspronkelijke “en dat ik in het bijzonder op de feestdag(en) trouw naar Gods gemeente zal komen” in: “en dat ik in het bijzonder op de sabbat, dat is op de rustdag ...” Dit betekent dat ‘rust’ inhield: fysieke rust van het werk. In die verandering van ‘feestdag’ naar ‘sabbat’ wordt puriteinse invloed zichtbaar. Het betekende dat een andere uitleg in de belijdenis werd geïntroduceerd. Zo begonnen zich twee stromingen te vermengen en dat is op velerlei wijze gezond. Door deze woordkeus in zondag 38 HC hebben de gereformeerde kerken altijd aangeduid dat we op zondag niet werken. Het is een dag van rust, een sabbat.

De woorden “dat is de rustdag” zijn een duidelijke verwijzing naar, herinnering aan en eerbiediging van wat de HERE letterlijk in het vierde gebod zegt: zes dagen zult gij arbeiden, maar de zevende dag zult gij geen werk doen... Zondag 38 bedoelt te spreken over een *rustdag* en niet over een *rusttijd* op de zondag voor de kerkdiensten alleen.

Niet de gereformeerde kerken in Nederland, maar de vertaler Petrus Dathenus bracht in 1563 bij zondag 38 een wijziging aan in de oorspronkelijke tekst. Later name de Nederlandse kerken deze vertaling over; waren zij zich toen bewust van de verschillen met het Duitse origineel, zodat zij opzettelijk voor de wijzigingen kozen?

De toevoeging ‘op de sabbat, dat is de rustdag’ biedt openingen aan de visie op de zondag als voortzetting van de oudtestamentische sabbat. Dat neemt niet weg dat de tekst van zondag 38 op de vraag wat de Here ons in het vierde gebod gebiedt, niet spreekt over een goddelijke opdracht om te rusten van het dagelijks werk.

Dat genoemde toevoeging een brug slaat naar de tekst van het vierde gebod, zal waar zijn. Maar in de discussie gaat het nu juist over de vraag, op welke manier en in hoeverre de tekst van het vierde gebod nog geldt voor de nieuwtestamentische kerk.

Inderdaad, rustdag is wat anders dan rusttijd. Maar dat zondag 38 spreekt over ‘de rustdag’, bewijst niet dat ze daarmee doelt op een dag waarop alle dagelijkse arbeid moet blijven rusten en ook niet dat het rusten op die dag krachtens goddelijk gebod zou moeten in plaats van krachtens kerkelijk gebruik.

2.2.3.2

Omdat de rust op zondag in de ontstaanstijd van de Heidelbergse Catechismus niet omstreden was, kon Zondag 38 kort en krachtig volstaan met “dat is de rustdag.” Dat ze dit niet verder met veel woorden uitwerkt, kan verklaard worden uit de duidelijkheid van de woorden van het gebod zelf.

Hier wordt meer beweerd dan bewezen. Met hetzelfde twijfelachtige recht kan men beweren dat, vóórdat de invloed van het puritanisme zich in Nederland liet gelden, de opvatting van Calvijn en andere reformatoren hier algemeen aanvaard was, nl. dat het vierde gebod voor de kerk niet een uitdrukkelijk goddelijk gebod inhoudt om te rusten van het dagelijks werk.

Wat de woorden van het gebod zelf betreft, die mogen duidelijk zijn, maar over de toepassing ervan in de nieuwe bedeling is de eeuwen door aantoonbaar verschil van mening geweest.

2.2.4 Uitspraken van kerkelijke vergaderingen

Ten onrechte stelt ‘Leusden’ dat er in de gereformeerde kerken steeds verschil van mening is geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond dat er een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden. Synode-uitspraken bewijzen het tegendeel.

2.2.4.1

De synode van Dordrecht 1574 spreekt over de zondag als de dag “op dewelke men zich van de arbeid pleegt bijzonder te onthouden”, wat wijst op de praktijk van zondagsrust. De synode bepaalt verder dat de classes aan haar overheden zullen verzoeken “dat zij het kopen, verkopen, arbeiden, drinken, wandelen etc... zullen verbieden” (art . 47).

Ook de synode van Middelburg 1581 beaamde dat de overheid diende op te treden tegen ontheiliging van de zondag.

Dat de zondag wordt genoemd de dag waarop men zich van arbeid pleegt te onthouden en dat tegen ontheiliging van de zondag moest worden opgetreden, bewijst niet dat de beide synodes dit nodig achtten op grond van een uitdrukkelijk gebod van de Here.

2.2.4.2

Een uitvoerige reeks uitspraken van de Christelijke Afgescheidene Gereformeerde Kerk laat zien dat de kerken altijd zijn opgekomen voor het gebod van God de zondag als rustdag te heiligen:

- Amsterdam 1836: “... de wekelijkse arbeid en nering stilstaan, opdat niet de toorn des Heren over zijn gemeente grotelijks ontsteke wegens de schending van de sabbat ...”; gemeentelieden die zich hiertegen verzetten moeten gecensureerd en bij volharding afgesneden worden;
- Utrecht 1837: als Amsterdam 1836;

- Amsterdam 1840: op de vraag hoe te handelen met mensen die een beroep hebben dat ook op de rustdag wordt uitgeoefend, zoals “het houden van veerschepen, het tolgaren, het verkopen van melk en dergelijke”, luidt het antwoord: verwezen moet worden naar zondag 38 van de Heidelbergse Catechismus en naar de uitspraak van de Dordtse synode, en “indien al ergens de uitoefening van zodanige werkzaamheden in de gemeenteleden geduld wordt, is zulks nochtans in de opzieners en diakenen niet te verdragen, dewijl deze daardoor een kwaad voorbeeld aan de leden geven”;
- Zwolle 1854: “Met het oog op buitengewone gevallen oordeelt de vergadering dat zij bij bedoeld besluit (namelijk de uitspraak van synode Amsterdam 1840) moet blijven. Daarbij wordt vastgesteld mede aan de koning te verzoeken dat de sabbat geheiligd moge worden, en in dit adres vooral te wijzen op de posterijen, spoortreinen, scheepvaart, koophandel en publieke gemakkelijkheden, die zelfs door de overheid worden ondersteund”;
- Leiden 1857 besloot “tot betere viering van den rustdag (...) aan den gemeenten over te laten wat zij oordelen te moeten doen”;
- Franeker 1863: oordeelde “geen ander besluit dan hetgeen reeds bestaat te moeten maken, en draagt deze en dergelijke zaken aan de kerkbesturen op, ten einde te waken dat het 4e gebod der heilige wet Gods gehandhaafd worde;”
- Middelburg 1869: wijst n.a.v. de vraag “Mogen beambten van spoortreinen die op de dag des Heren dienst doen, leden der Gemeente zijn?” terug naar de synode-uitspraken uit 1840 en beaamt het volgende verzoek: “De synode wekke met allen ernst de leraars en leden onzer kerk op om zeer conscientieus te zijn in het reizen met openbare vervoermiddelen op de dag des Heren.”

Van deze indrukwekkende reeks uitspraken valt het volgende te zeggen:

- a. Zij hebben in de Gereformeerde Kerken geen rechtskracht gekregen.
- b. Alleen de uitspraak van Amsterdam 1836 kan gebruikt worden als ondersteuning van de stelling dat de zondag als rustdag gehouden moet worden krachtens een goddelijk gebod. Opvallend genoeg verwijst vanaf Amsterdam 1840 geen enkele synode meer naar een goddelijk gebod tot sabbatsheiliging op zondag en treden er meer nuances aan het licht.
- c. Appellanten zijn wat selectief in hun keuze van synode-uitspraken, hetgeen moge blijken uit de volgende aanvullingen:
  - (Particuliere) Synode van Zuid-Holland te IJsselstein 1626: Dewijl over het onderhouden van de sabbat enige particuliere vreemde opinies sterk in het land inkruipen en gestrooid worden, tot verontrusting van de gewetens der vrome lieden en verkeerde verstrikking van hen, als bijvoorbeeld dat het niet geoorloofd is op de rustdag ook na het einde van de publieke eredienst op vochtige en regenachtige dagen het koren in te mennen, maar dat men het liever op het veld moet laten verrotten en vergaan, (...) zo is goedgevonden dat de kerken en classes naarstig zullen toezien dat niemand buiten of tegen de voorzeide regelen van de synode van Dordrecht iets openlijk of particulier leren of drijven zal, en zo iemand bevonden zou worden zulks te doen, zullen zij die daarover naar bevind van zaken bestraffen.
  - Generale Synode der Christ. Afgesch. Kerken te Leiden 1857: Omdat gasverlichting ontsteken minder werkzaamheden op sabbat vergt dan andere verlichting, kan gaslicht zonder bezwaar gebruikt worden; derhalve moeten kerkleden die in gasfabrieken werken geacht worden werken der noodzakelijkheid te verrichten.
 Commentaar commissie: hier zie je reeds de trend om het begrip ‘werken der noodzakelijkheid’ betrekkelijk willekeurig op te rekken; hoe verhoudt zich deze uitspraak tot de duidelijke taal van Amsterdam 1836 over de toorn van God over de schending van de sabbat?
  - GS Groningen 1927 van de Gereformeerde Kerken (!): Inzake de zondagsarbeid in de continu- en semi-continu-bedrijven besluit de Synode:
    - a. (...)
    - b. kennis genomen hebbende van de bezwaren en wensen der particuliere synoden van Noord-Holland en Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) en het schrijven van de kerk te Grote Lindt en gehoord de mededeling dat door een wijziging der regeling van het Werktijdenbesluit de

zondagsheiliging beter tot haar recht kan komen, aan de te benoemen Deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid op te dragen bij de regering erop aan te dringen door een wijziging van de bestaande wettelijke regeling voor de arbeidstijd in de semi-continu-bedrijven te maken dat de arbeiders in genoemde bedrijven de godsdienstoefeningen des zondags regelmatig kunnen bijwonen;

c. wat de volle continu-bedrijven betreft de kerken te adviseren gezien het besluit der generale synode in overleg te treden met patroons of de bedrijfsorganisaties om te verkrijgen dat de arbeid tot het hoognodige wordt beperkt ten einde de arbeiders zoveel mogelijk gelegenheid te geven de kerkdienst bij te wonen.

Commentaar van de commissie: Opvallend is dat de synode hier al te maken kreeg met ‘moderne’ problematiek en in haar uitspraak niet redeneerde vanuit een goddelijk gebod tot zondagsrust, maar vanuit de noodzaak om de kerkdiensten bij te wonen.

- d. Wie het geheel van deze synode-uitspraken, hierboven aangevuld door de commissie onder c., op zich laat inwerken, zal moeten erkennen dat appellanten er niet in geslaagd zijn met behulp van deze uitspraken aan te tonen dat er in de kerken altijd een goddelijk gebod tot onthouding van arbeid op zondag heeft gegolden.

2.2.5 De uitspraken van de Generale Synode Hoogeveen 1969-1970

2.2.5.1

“Inderdaad werd op deze synode een amendement ingediend door ds. C.J. Breen en ds. J. van Raalte. Dit amendement hield in: dat de synode zou afwijzen de opvatting van ds. Visee “dat het vierde gebod als gebod om te rusten van de beroepsarbeid, in navolging van God, voor de nieuwtestamentische kerk niet meer verbindend is.” Om welke reden verwierp de synode dit amendement? Heel gewoon deze, dat de synode er niet van overtuigd was dat deze predikant de genoemde opvatting (je hoeft niet te rusten op zondag) inderdaad leerde. Integendeel, ds. Visee had zelf geschreven dat, hoewel in het Nieuwe Testament geen uitdrukkelijk gebod te vinden is om te rusten op zondag, toch dat laten rusten van beroepsarbeid gebiedende eis is tot een rechte viering van de wekelijkse rustdag. Dus, ondanks de vreemde leer van ds. Visee over de Tien geboden was niet te bewijzen dat hij wilde tornen aan het rusten op zondag. Het was dus niet dat zij ruimte wilde geven aan de opvatting, zoals in het amendement genoemd, maar alleen omdat zij niet wilde uitspreken dat dit ook inderdaad de opvatting van ds. Visee was.”

Wat daarvan ook de reden moge zijn geweest, feit is dat de Generale Synode Hoogeveen dit amendement verwierp. Dat feit is doorslaggevend voor de beoordeling van de Generale Synode Leusden. Uit de Acta valt verder het volgende op te maken:

- a. Het bewuste amendement wil onder ‘de synode constateert’ na de door ds. Visee zelf gegeven samenvatting van zijn gevoelens (Acta p. 213v) opnemen:
 “2. dat met betrekking tot de door de particuliere synode van Overijssel 1968 gegeven citaten omtrent de sabbat, ds. G. Visee in zijn “Klaagschrift” blz. 8 en 9 schreef: “...vrij van de wet van Mozes” en (...) “dán zal de gemeente God mogen danken dat geen sabbatsgebod haar bindt op dezelfde wijze als dat het geval was met de Oudtestamentische kerk, d.w.z met een absoluut werkverbod en al de sabbatsbepalingen van de Mozaïsche wet.”
- b. Verder wil het amendement ten aanzien van het gevoelens van ds. J.O. Mulder (“dat ds. J.O. Mulder verklaart...”) het volgende toevoegen:
 “en in zijn preek over Zondag 38 zegt (in verband met het rusten op de zondag): “Zeker... Maar wie denkt dat het de Here is, die ons op de eerste dag van de week gebiedt zoals vroeger in het oude verbond op de zevende dag, vergist zich deerslijk. Wat de Here wél gebiedt is dat wij als gemeente van onze Here Jezus Christus samenkomen om Gods Woord te horen... Dat is het ene nodige. Maar wanneer wij dat doen en op welke dag, daarin zijn wij vrij. We leven niet meer onder de Wet.”
- c. Vervolgens wil het amendement na ‘de generale synode overweegt 5’ (Acta p. 216) toevoegen:

- “6. Dat de Wet des HEREN in het vierde gebod niet inhoudt dat op de sabbat geen verzorgingsarbeid en onderhoudingsarbeid zou mogen worden verricht (vgl. Lukas 13 : 15), zodat van een absoluut werkverbod sprake zou zijn, maar in Ex 20 : 11 teruggrijpt op Gen 2 : 2 en alzo van blijvend verbindende kracht is, Ex 34 : 21, 23, 24, Ex 31: 13, Jes. 58 : 13, 14.”
- d. Ten slotte wil het amendement toevoegen achter ‘van oordeel 5’:
 “6. (dat ds. J.O Mulder en ds. G. Visee) het vierde gebod als gebod om te rusten van de beroepsarbeid in navolging Gods voor de Nieuwtestamentische kerk ten onrechte niet meer verbindend achten.”
- e. De Acta vermeldt (artikel 204) dat het amendement na bespreking wordt verworpen met 22 tegen 5 stemmen.

De commissie constateert dat de Acta geen uitsluitel geeft over de reden waarom het amendement verworpen is.

Appellanten hebben niet aangetoond dat de door hen genoemde reden ook werkelijk ‘de’ reden is geweest. Er zijn ook andere redenen denkbaar. Het is bijvoorbeeld goed denkbaar dat de synode er niets voor voelde om de omstreden fundering van het sabbatsgebod in de schepping voor haar rekening te nemen. Gezien de opmerkingen in het commissierapport over “voetangels en klemmen” (zie onder bij 2.2.5.3) is niet uit te sluiten en zelfs aannemelijk te maken, dat de synode (mede) uit overwegingen van voorzichtigheid haar uitspraken niet op de wijze van het amendement heeft willen aanscherpen (vgl. de opmerkingen over deze synode van de redacteur van het commissierapport, dr. J. Douma, *De Tien Geboden II*, p. 56, noot 52).

2.2.5.2

De Generale Synode Hoogeveen 1969-1970 overwoog dat noch het onderwijs van Christus, die de wet in haar ware diepte heeft doen verstaan (...), noch het wegnemen van het gebruik van vele bepalingen der wet (o.a. van besnijdenis, offerdienst, feestdagen...), het einde betekent van de wet, met name die der tien geboden als positieve, en dus evenzeer voor de nieuwtestamentische bedeling bindende wet, met inbegrip van “ook het sabbatsgebod, het zevende, het achtste, het negende, het tiende gebod.” Heeft ‘Leusden’ zich wel met ‘Hoogeveen’ geconfronteerd?

Inderdaad heeft de Generale Synode Hoogeveen de hier geciteerde overweging vastgelegd. De formulering is overigens kennelijk met opzet overgenomen van ds. Visee, maar dan in antithetische zin. Appellant toont echter door het enkel stellen van een (retorische) vraag niet aan dat ‘Leusden’ aan deze uitspraak van ‘Hoogeveen’ is voorbijgegaan. ‘Leusden’ hoefde zich ook helemaal niet met deze uitspraak te confronteren, omdat geen van de partijen in geding bestrijdt dat het vierde gebod (sabbatsgebod) van Gods wet deel uitmaakt van de positieve, bindende wet. De vraag is geding is: hoe en op welke punten bindt de Here zijn kerk vandaag aan het vierde gebod?

2.2.5.3

“Voetangels en klemmen” slaat niet op de fundering van de zondagsrust in het vierde gebod, maar op het tijdstip van instelling van sabbatsgebod (schepping of Sinaï).

De uitdrukking ‘voetangels en klemmen’ komt niet voor in de synode-uitspraak van de Generale Synode Hoogeveen, maar wordt gebezigd in het rapport van de commissie die de uitspraken over het vierde gebod en de sabbat voorbereidde. Het is dan ook een kwestie van ondergeschikt belang.

In de desbetreffende passage (Acta GS Hoogeveen, p. 607) trekt het rapport sterk in twijfel de juistheid van de uitspraak van de Particuliere Synode Overijssel 1968, dat de beide Kamper predikanten “in het bijzonder over het vierde gebod” leringen hebben uitgedragen die met Schrift en belijdenis in strijd zijn. We lezen: “Wie het rapport erop naslaat van de meerderheid van de commissie die de behandeling van de zaak-Kampen moest voorbereiden voor de particuliere synode, gaat zelfs nog meer vragen stellen! Hij krijgt de indruk dat de speciale afwijking van ds. Mulder en ds. Visee met betrekking tot het vierde gebod hierin moet blijken dat zij de sabbat niet vanaf de schepping (Gen. 2 : 3),

maar vanaf de wetgeving (Ex. 20) dateren. Maar het komt uw commissie voor dat we in dergelijke kwesties voorzichtig moeten oordelen. Hier liggen voetangels en klemmen die menige kerkelijke vergadering uit de weg is gegaan.

Zo heeft de synode van Dordrecht 1618-1619 zich over de sabbatskwestie voorzichtig uitgelaten. Zij heeft slechts uitgesproken: (volgen de bekende zes regels van Dordt). Deze uitspraak van Dordrecht draagt duidelijk het karakter van een compromis. Verschillende vragen krijgen hier geen antwoord. Bijvoorbeeld: Wanneer is de sabbat ingesteld? Is de verandering van sabbat naar zondag een verandering krachtens goddelijke autoriteit of door vrije ordonnantie van de kerk?"

Wie deze passage zorgvuldig leest, kan niet anders dan concluderen dat appellanten ten onrechte stellen dat de uitdrukking "voetangels en klemmen" alleen slaat op de datering van de sabbat. De commissie van Hooegeveen zegt niet dat we alleen in deze kwestie, maar dat we in "dergelijke" kwesties voorzichtig moeten zijn. Meteen daarna volgt de zin: "Zo heeft de synode van Dordrecht..." zich voorzichtig uitgelaten over de sabbatskwestie en geen antwoord gegeven op bijvoorbeeld de vraag: vond de verandering van sabbat naar zondag plaats op gezag van Gods gebod of krachtens kerkelijke bepaling? Die laatste vraag die Dordrecht onbeantwoord liet, raakt duidelijk aan de kwestie die op de Generale Synode Leusden in geding was.

Het rapport-Huttenga stelde dan ook terecht dat de Generale Synode Hooegeveen zich (mede) uit voorzichtigheid van een uitspraak over die vraag heeft onthouden.

3. Overige argumenten

3.1 Preek eigen opvatting of bediening van de sleutelmacht

Een preek mag geen *opvatting* van de predikant bevatten, maar "is bediening van de *sleutelmacht* van het Koninkrijk der Hemelen".

Bediening van de sleutelmacht is de unieke verkondiging van het evangelie tot heiligmaking van de gelovigen en veroordeling van de ongelovigen. Het unieke is, dat mensen/schepselen tot die bediening geroepen worden, terwijl de macht in het bediende Woord zelf ligt, aldus J. Calvijn. Niet alles wat in de preek en in de huiskamer tijdens het ambtelijke gesprek aan de orde komt, is automatisch bediening van de sleutelmacht. De bezwaarden laden de schijn op zich het begrip sleutelmacht te gebruiken om een andere legitieme opvatting over de zondagsheiliging dan de hunne uit te sluiten.

3.2 Beoordeling van gehele werk buiten de bevoegdheid van de synode

De Generale Synode Leusden 1999 heeft niet alleen de bewuste preek, maar heel het werk van ds. O. beoordeeld en is zo buiten haar *bevoegdheid* gegaan.

De Generale Synode Leusden geeft geen oordeel over het totaal van het functioneren van ds. O. als dienaar van het Woord. De generale synode geeft een oordeel over het functioneren van ds. O. als dienaar van het Woord met betrekking tot het vierde gebod en dat was in het geding.

3.3 Tolerantie leidt tot conflicterende standpunten over de zondagsheiliging

Het wettigen van de tolerantie raakt het fundamentele karakter van de zondag als rustdag. Het leidt tot geestelijke spanningen in het maatschappelijke leven van Gods kinderen. Regels voor de zondag worden afspraken van mensen, waarbij men in eigen verantwoordelijkheid keuzes moet maken.

De uitspraak doet tekort aan noodzaak om leiding te geven in tijd waarin het vierde gebod onder spanning staat. De besluiten van de synode maken ons machteloos om waarborgen voor de rustdag te bepleiten bij de overheid.

Tolerantie is het accepteren van andere dan de eigen normen en waarden. Conflicten worden daarmee niet uitgesloten, tenzij men ruimte laat voor andere opvattingen binnen de ruimte die de Heilige Schrift ons geeft.

De noodzaak van leiding geven wordt niet betwist, maar als daarin uitsluitend plaats is voor de eigen opvatting over de zondag als rustdag, die dwingend wordt opgelegd, wordt aan de invulling van persoonlijke en gezamenlijke verantwoordelijkheid tekort gedaan.

De overheid handelt als regel op basis van sociale en economische motieven. Het is niet realistisch van de overheid te verwachten, dat religieuze motieven een reden zouden zijn om de rust op de zondag te waarborgen.

3.4 *De toevoeging: “dat is de rustdag” in Zondag 38 HC ten onrechte?*

De kerk te Urk vraagt om herziening van de uitspraak door de generale synode te Leusden over het vierde gebod. “Als de H.C. in zondag 38 spreekt over “*dat is de rustdag*” dan zal men moeten aantonen dat dit ten onrechte hier staat”.

In de uitwerking van grond 4 wordt aangegeven: “dat de preek ook kan worden opgevat in deze zin, dat de christelijke kerk ... aan de zondag de bijzondere waarde van rustdag toekent naar het voorbeeld van Israëls sabbat ... Voor deze benadering is in de gereformeerde traditie altijd ruimte geweest.”

Niet bij de synode, maar op *Urk* rust nu de bewijslast om aan te tonen dat de Generale Synode Leusden met haar uitspraak in strijd is met Schrift en belijdenis enz.

3.5 *Meer dan één interpretatie?*

De kerkenraad van Spakenburg-Zuid voert aan dat de uitspraak van de Generale Synode Leusden Acta 25.4 voor meer dan één interpretatie vatbaar is.

Dit bezwaar zou terecht zijn, als de Generale Synode Leusden bedoelde een algemene leeruitspraak te doen. Zij deed echter slechts een uitspraak ten aanzien van een bepaalde zinsnede uit een bepaalde preek over Zondag 38 HC. Deze zinsnede achtte zij niet in strijd met Gods Woord. In het geheel van de bewuste preek laat de bewuste zinsnede niet allerlei willekeurige interpretaties toe.

3.6 *Blijft het gebod zelf nog over?*

De kerkenraad te Emmeloord stelt “als je de sabbatsgedachte en de rustgedachte ceremonieel verklaart, blijft er evenwel bijna niets meer over van het vierde gebod en is het niet reëel de tekst van het vierde gebod in z'n geheel 's zondags voor te lezen; je zou kunnen volstaan met: Gedenk de sabbat dat u die heiligt” en tevens “de kerken belijden in zondag 38 HC (al is het nog zo summier) toch een rustdag.”

De kerkenraad ziet echter voorbij aan

1. het feit dat de kerken bij het lezen van de hele Decaloog van de gelovigen verwachten dat deze haar aanhoren vanuit de nieuwtestamentische situatie van Christus en zijn verlossing
2. het feit dat de Heidelbergse Catechismus in Zondag 38 een bindende nieuwtestamentische uitleg van het rustgebod heeft gegeven.

4. **Werken van noodzakelijkheid of barmhartigheid**

In zijn appèlschrift brengt br. B. de Jong uit Berkel en Rodenrijs de ‘werken der noodzakelijkheid’ ter sprake: “Christus heeft als Heer van de Sabbat duidelijk gemaakt wat op de rustdag nodig is (Mat. 12:3, 8, 11, 12). Hieruit blijkt dat alle werk t.b.v. de eredienst en andere godsdienstoefening, en barmhartigheid de Here welgevallig is. Ook het werk dat te maken heeft met de instandhouding van Zijn

Schepping: werken van noodzakelijkheid, zoals zorg voor gezondheid, naastenliefde en ordehandhaving.”

Het behoeft geen betoog dat deze aanduiding van op de zondag geoorloofde arbeid te allen tijde een grijs gebied openlaat van subjectieve interpretatie. Niet voor niets spreekt Dordt over “tegenwoordige noodzakelijke arbeid.” Dat impliceert al dat in andere tijden andere arbeid noodzakelijk genoemd kan worden.

Het is bovendien zeer de vraag of de aanduiding ‘noodzakelijkheid en barmhartigheid’ in de tegenwoordige tijd nog richtinggevende waarde kan hebben. Men behoeft daarvoor slechts te zien naar de klassieke voorbeelden voor werken van noodzakelijkheid en barmhartigheid: politie, gezondheidszorg en veehouderij.

4.1 Politie

Het werk van de politie werd vanouds noodzakelijk geacht omdat de misdaad voor de zondag geen halt houdt en tevens om op het publieke terrein de rust te waarborgen die voor de eredienst noodzakelijk is.

Echter, de zondagsarbeid door de politie ligt thans voor het allergrootste deel in de ordehandhaving in het drukke verkeer en in het uitgaansleven, zoals bij sportwedstrijden en andere grote manifestaties. Dat wil zeggen dat het politiewerk op de zondag voor het grootste deel verricht moet worden als gevolg van een overvloed aan activiteiten die noch met gewone misdaadbestrijding noch met de zondag als rustdag, die bestemd is voor de eredienst, ook maar iets te maken heeft. Hier nog van op de zondag noodzakelijk werk te spreken is al te naïef. Het miskent en onderschat het door de verregaande secularisatie veroorzaakte bederf in de hedendaagse samenleving.

4.2 Gezondheidszorg

In verband met de gezondheidszorg is de stelling dat onze Here Jezus “als Heer van de Sabbat ons heeft duidelijk gemaakt wat op de rustdag nodig is”, ten enenmale onjuist. Zijn verlossende werken van genezing op de sabbat zijn volstrekt uniek. Ze kunnen alleen al daarom niet als regel voor normale gezondheidszorg gelden. Integendeel, allen die door de Here op de sabbat genezen zijn, zouden zelfs door de meest rekkelijke gereformeerde artsen op zondag geweigerd worden met de boodschap: “komt u morgen maar op mijn spreekuur”. En dat terecht.

In de gezondheidszorg heeft men altijd op zondag het nodige gedaan aan het lenigen van acute nood en de verpleging van langdurige patiënten. Daarbij was de situatie van zieke of hulpbehoevende de maatstaf.

Zo is het in de ziekenhuizen nu niet meer. Economische motieven zijn hier een overheersende rol gaan spelen: de beschikbaarheid en betaalbaarheid van personeel en het efficiënte gebruik van de uiterst kostbare apparatuur zijn thans de belangrijkste maatstaf. Niet de nood, noch de barmhartigheid, maar de economische noodzakelijkheid is het hoofdmotief voor het al of niet werken op zondag in de Nederlandse ziekenhuizen.

4.3 Veehouderij en andere sectoren

Geheel anders lijkt het te liggen in de veehouderij. De koeien moeten nu eenmaal gemolken worden. Zo is het altijd al geweest. Toch is dit voor een groot deel schijn. Als gevolg van biotechnische processen is de melkgift van de hedendaagse koe een veelvoud van die van haar voormoeders uit de 17e eeuw. Het zijn puur economische motieven die hiertoe geleid hebben. Dat geldt eveneens van de uitbreiding van de veestapel: een veebedrijf met minder dan veertig melkkoeien is niet rendabel meer. Daar komt bij dat het werk op de boerderij grotendeels geautomatiseerd is. Daarvoor zijn grote investeringen gedaan. Eveneens moet tegenwoordig zwaar geïnvesteerd worden in weidegrond, melkrechten en de veestapel. Het werk op de zondag is thans niet alleen meer noodzakelijk vanwege de zeer volle uiers van de vele koeien. Het is net zo hard nodig vanwege de rentabiliteit van de investeringen in vee, land, gebouwen en machinerieën en vanwege de concurrentiepositie van het bedrijf.

Vergelijkende analyse van een eigentijds melkveebedrijf en de eveneens haast volledig geautomatiseerde bakkerij van de benoemde ouderling te Berkel en Rodenrijs zal nauwelijks verschillen tussen beide soorten bedrijven aanwijzen. Althans geen verschillen die een rangschikking van het ene onder noodzakelijke en het andere onder niet-noodzakelijke arbeid rechtvaardigen.

Opmerkingen zoals die over de veehouderij zouden ook gemaakt kunnen worden over de hedendaagse lopende-band-‘industrie’ van de glastuinbouw, over de verre visserij en over het transportwezen. Het is te verwachten dat in onze gesecculariseerde en verder seculariserende maatschappij deze economische tendens zich alleen maar zal voortzetten.

4.4 *Conclusie inzake ‘noodzakelijke’ arbeid*

Het heeft er alle schijn van dat het onderscheid, wel of niet arbeid van noodzakelijkheid of barmhartigheid, in onze geëconomiseerde tijd zijn waarde als criterium voor zondagsarbeid heeft verloren. De kerken zullen deze economisering betreuren, zij kunnen haar niet tegenhouden en zij mogen haar niet negeren. Zij leven met hun leden in deze tijd. Het komt er nu op aan de gelovigen tegen de tijdgeest ook in dit opzicht te wapenen. Maar de kerk zal dit alleen goed kunnen doen, als zij de gelovigen daarbij geen lasten oplegt die Christus zelf hun niet oplegt.

De kerkgeschiedenis sinds de Vrijmaking mag hierbij tot waarschuwend voorbeeld dienen. Men kan daarbij denken aan de vele preken waarin onder meer de vijfdaagse werkweek en deelname aan ondernemingsraden in naam van de Here(!) werden verboden. Men kan eveneens denken aan het feit dat de kerkenraad van Berkel en Rodenrijs in de jaren zeventig publiek zijn besluit uit de jaren zestig moest terugnemen, dat de gelovigen verbod gebruik te maken van de sociale wetgeving. De kerken zullen van deze devalueringen van Gods eigen Woord uit het verleden moeten leren, dat het beter is zich terughoudend op te stellen dan onder de indruk van veranderingen in de tijd overhaast traditionele normen als geboden van Christus op te leggen.

Bijlage III 12 – Rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde inzake toetsingsrecht voor kerkleden

Inhoudsopgave	Inleiding
	1. Welke rechten geeft art. 31 KO aan kerkleden?
	2. Van art. 31 naar art. 33 KO
	3. Kerkbreed toetsen: een nieuw fenomeen
zie Acta artikel 54	4. Kanttekeningen bij de bezwaren ingediend bij de generale synode 2002
	5. Conclusies

Inleiding

Aan deputaten Kerkrecht en kerkorde is opgedragen de besluitvorming voor te bereiden over bezwaren die zijn ingediend tegen punt 6 van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 over de werkwijze bij uitbreiding van de gezangenbundel, te vinden in haar Acta, art. 60. Krachtens de regeling kunnen zowel kerken als kerkleden reacties inzenden aan de generale synode die een gezang in eerste lezing voor gebruik in de kerken vrijgeeft, maar hebben bij de besluitvorming in tweede lezing in de volgende synode alleen kerkenraden nog de bevoegdheid bezwaren in te dienen.

Hiertegen kwam bezwaar van de kerkenraden van Apeldoorn-Zuid, Brouwershaven en Rijnsburg, alsmede van een aantal kerkleden.

In dit rapport willen we op de kwestie nader ingaan en ten slotte met een voorstel komen om de omstreden passage Acta art. 60 sub 6 op twee punten te wijzigen (zie Acta GS Zuidhorn, artikel 54).

1. Welke rechten geeft art. 31 KO aan kerkleden?

In de bezwaarschriften is o.i. een algemene verwarring merkbaar van appèl-, ratificatie- en revisierecht. In de kritiek op het besluit in Acta 1999, art. 60 sub 6 concludeert men steeds dat hier aan individuele kerkleden het recht naar art. 31 KO is ontnomen om gegronde bezwaren in te dienen of een dergelijke formulering. Het is nodig allereerst op de hantering van art. 31 KO in dit verband nader in te gaan, met als vraagstelling: wat zijn de rechten en plichten die aan kerkleden hier worden toegekend?

Het onderwerp van art. 31 is: hoger beroep wegens onrecht dat iemand is aangedaan. Het artikel regelt *niet* de indiening van bezwaarschriften tegen allerlei besluiten van generale synodes. Art. 31 gaat primair over situaties dat door een kerkenraad iemand persoonlijk onrecht is aangedaan, en het hoger beroep dat daartegen mogelijk is. Er staat niet ‘Als iemand van oordeel is dat de kerkenraad een onjuist besluit heeft genomen ...’, maar ‘hem ... onrecht is aangedaan’. Er moet *recht* zijn in de kerk. Soms kan een kerkenraad daarin falen. Dan is een betrokken kerklid dat bijv. gecensureerd is, niet machteloos aan de kerkenraad overgeleverd, maar kunnen de zusterkerken uit de regio te hulp worden geroepen om allereerst te beoordelen of er inderdaad onrecht is geschied, en zo ja, om dan mee te werken aan herstel van het recht in de plaatselijke gemeente.

In de loop van de tijden heeft art. 31 KO echter – bij ontbreken van een artikel in de kerkorde over kerkelijke besluitvorming in het algemeen – ook een bredere toepassing gekregen. Het soort materie *waarin* iemand kan klagen en hem onrecht kan zijn aangedaan, wordt in art. 31 niet nader omschreven. In de NHK en de GKN(s) gaat men ervan uit dat iemand bezwaar kan indienen wanneer hij “in zijn werkelijk belang of in zijn kerkelijke verantwoordelijkheid (ook wel: betrokkenheid) getroffen is”.

In ons eigen kerkrecht is dat niet expliciet geregeld, maar in de praktijk wordt met het recht van appèl tegen het besluit van een kerkenraad op soortgelijke, wat ruimere wijze omgegaan als in NHK en

GKN(s). Iemands appèl hoeft dus niet altijd een strikt persoonlijke zaak te betreffen, maar kan ook gaan over een besluit van andere aard dat door de kerkenraad genomen wordt. Elk kerklid heeft op dit moment kerkrechtelijk gezien veel ruimte om bij zijn kerkenraad een bezwaarschrift in te dienen over allerlei zaken die in de plaatselijke kerk spelen. Met het oog op overlading van de agenda hebben kerkenraden hier en daar beperkende maatregelen genomen. Maar meestal behandelt een kerkenraad eenvoudig ieder bezwaarschrift van een kerklid, ook als het over zaken gaat die niet specifiek hem/haar persoonlijk betreffen.

Art. 31 laat vervolgens de mogelijkheid open, dat de appellant bij de classis geen steun verkrijgt en dat hij dan tot op de generale synode zich desnoods kan beklagen en hulp kan vragen. Anders dan in de Nederlandse samenleving heeft iedereen daarmee in de Gereformeerde Kerken drie trappen van hoger beroep. Alleen in grenskwesties binnen één provincie is in de kerken het beroep beperkt tot twee instanties: de particuliere synode heeft daar de eindbeslissing.

De tweede zin van art. 31 KO legt vast dat de besluitvorming van de meerdere vergaderingen bij meerderheid van stemmen plaatsheeft en dat de zo genomen besluiten als bindend zullen worden aanvaard (hoofdregel), tenzij ... (uitzondering). Voor het niet aanvaarden wordt als criterium gesteld: dat een besluit in strijd is met het Woord van God of met de kerkorde. Zou dat het geval zijn, dan dient men tegenover de bevoegde vergadering waarmee men te maken heeft, het bewijs daarvoor over te leggen.

Ook hier geldt weer: wat in eerste instantie geformuleerd is als regel voor een persoonlijke zaak tussen iemand en zijn kerkenraad, wordt *mutatis mutandis* ook toegepast voor besluiten van algemene aard. Ook in andere dan appèlzaken pleegt een kerkelijke vergadering te beslissen bij meerderheid van stemmen. En ook voor andere dan appèlzaken geldt de binding, tenzij ...

Voor kerken en kerkleden wordt hier allereerst een verplichting vastgelegd: de verplichting om de gedane uitspraak als bindend te aanvaarden. Iemand die een uitspraak ontvangt en zich daarover verontrust voelt, dient met die uitspraak eerst tot zichzelf in te keren en biddend zich te beraden voor Gods aangezicht. Kerkelijke vergaderingen kunnen zeker dwalen en verkeerde uitspraken doen. Maar de uitspraak moet voor de betrokkene wel veelzeggend zijn. De meerdere vergadering is niet een willekeurige *discussiepartner*, maar hier hebben de *kerken* gesproken in hun rechterlijke verantwoordelijkheid.

Als de in het ongelijk gestelde direct al weer met z'n kritiek en bezwaren en tegenargumenten klaar zou staan en zijn computer zou starten om z'n volgende bezwaarschrift te schrijven, dan is dat in strijd met art. 31! Hij moet zich realiseren: De kerken hebben anders geoordeeld dan ikzelf; zie ik dan toch de zaken verkeerd?! Hij mag zichzelf en eigen overtuigingen – hoe serieus en diep geworteld ook – niet tot standaard van waarheid en recht maken. Hij mag nog veel minder daarmee anderen de maat nemen en veroordelen. *Conformeren* is het eerste wat de appellant als roeping moet zien en moet overwegen. Anders maakt hij art. 31 tot een farce, tot vooral een welkome opstap om verder te procederen. Eenzijdig en selectief gebruik van art. 31 dus. In de huidige cultuur van individualisme en independentisme bij jong en oud is dat een reëel gevaar!

Pas wanneer deze primaire roeping om de besluiten als bindend te aanvaarden goed in beeld is, kan het recht aan de orde komen dat voor uitzonderingssituaties door het slot van art. 31 wordt toegekend. Dat is het recht om een besluit desnoods *niet* als bindend te aanvaarden. Acht een appellant (kerklid of kerkenraad) bewezen dat een besluit met Gods Woord of de kerkorde in strijd is, dan kan hij niet worden gedwongen voor zich persoonlijk c.q. voor eigen kerkenraad en plaatselijke kerk zo'n besluit te aanvaarden en te effectueren.¹

¹ We laten hier even buiten beschouwing de situaties waarin een classis of particuliere synode in hoger beroep zijn gegaan over iets waarvan de afhandeling tot hun bevoegdheid behoort.

In het slot van art. 31 gaat het dus *niet* om vastlegging van een recht van kerkleden om bezwaren in te dienen wanneer zij enig besluit van een generale synode in strijd achten met Gods Woord en de kerkorde. Hun recht, hier geformuleerd, gaat over de laatste fase van kerkelijke besluitvorming en geeft ruimte om desnoods een besluit niet als bindend te aanvaarden.

Wat men daarna dan te doen heeft, is een verhaal apart. Gaat het om kerkleden die een bepaald besluit niet kunnen aanvaarden, dan is hun eerste verantwoordelijkheid daarna allereerst dat te communiceren met hun eigen kerkenraad. Die kerkenraad begint dan met de betrokkene niet opnieuw een proces van bezwaren-indiening en bezwaren-beantwoording. In die fase is het vinden van een *modus vivendi* aan de orde: hoe geven we dit verschil van mening zo goed mogelijk een plaats in onze kerkelijke omgang met elkaar?

Op soortgelijke wijze moet er aan het recht van het slot van art. 31 invulling worden gegeven, als een kerkenraad een besluit van een meerdere vergadering niet als bindend aanvaardt. Enkele stappen liggen voor de hand: verantwoording tegenover de gemeente, idem tegenover de zusterkerken in de classis, eventueel nog een revisieverzoek bij de eerstvolgende generale synode. Welke gevolgen het niet als bindend aanvaarden heeft, moet van geval tot geval worden gezien. In diverse situaties dient er een *modus vivendi* te komen om ondanks het verschil toch verder met elkaar te kunnen, bijv. wanneer een kerkenraad zou weigeren geadopteerde kinderen te dopen of een tuchtmaatregel te herroepen.

Het noemen van strijdigheid met de Schrift en/of de kerkorde in art. 31 roept nog de vraag op, hoe *direct* het beroep op de Schrift of de kerkorde moet zijn om als niet-conformerings-criterium te kunnen dienen. Er worden in de kerken veel besluiten genomen over ‘middelmatige zaken’, zaken die dus nooit met een eenvoudig beroep op directe uitspraken van de Schrift (of de kerkorde) pro of contra te beslissen zijn. Bij het indienen en het wegen van bezwaren zal daarmee rekening moeten worden gehouden. Het kan van onze kerkorde niet de bedoeling zijn kerkleden en kerkelijke vergaderingen te dringen in een sfeer van ‘laatste ernst’ daar waar het gaat om meningsverschillen van middelmatige aard. Alleen al het slot van art. 47 KO kan ons daarop attent maken, waar bepaald wordt dat buitenlandse kerken niet veroordeeld zullen worden in ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk.

2. Van art. 31 naar art. 33 KO

Nu kan uiteraard een bezwaarde zich geroepen achten om niet alleen voor zichzelf het genomen besluit niet te aanvaarden, maar herziening van het besluit trachten te krijgen bij de eerstvolgende generale synode. Juist waar iemand meent dat een besluit echt tegen Gods Woord ingaat en hij zijn eigen opinie beslist juister acht dan het oordeel van de gezamenlijke kerken, zal hij zich in zijn geweten verplicht achten die weg te gaan.

Op zo’n revisieverzoek is dan niet art. 31 KO, maar art. 33 KO van toepassing: ‘Wat eenmaal afgehandeld is, moet niet opnieuw aan de orde worden gesteld, tenzij men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is’. Inhoudelijk kan men wel Schrift en kerkorde in stelling brengen, die in art. 31 KO genoemd worden. Daar is alle ruimte voor. Maar kerkrechtelijk-procedureel heeft zo’n brief (ook al noemt de betrokkene zelf het een ‘appèlschrift’ of ‘bezwaarschrift’, al of niet met de toevoeging ‘naar art. 31 KO’) géén andere status dan die van een *revisieverzoek*. En de kerkelijke vergaderingen houden hun eigen verantwoordelijkheid in het bepalen van het karakter van elke ingediende brief.

Zoals bekend is het revisierecht in de Gereformeerde Kerken nog onvoldoende geregeld. Maar op basis van de kerkorde zijn minstens vier dingen duidelijk:

a. De hoofdregel is: Eenmaal afgehandelde zaken dient men niet opnieuw aan de orde te stellen. Daar ligt kennelijk de gedachte achter dat kerkelijke vergaderingen geen zigzagkoers moeten varen, en verder dat men kerkelijke vergaderingen niet lichtvaardig moet belasten met verzoeken tot herziening. Men moet de besluiten serieus en weloverwogen nemen. Besluiten moeten kwaliteit hebben. Is er op enig punt eenmaal een besluit genomen, dan moet dat niet zomaar weer het voorwerp worden van

heroverweging. Dat zou de ernst van besluiten en het gezag van kerkelijke vergaderingen uithollen. Dat zou voor de kerken ook zeer tijdrovend en energierovend worden.

b. In deze bepaling klinkt de hoofdregel van art. 31b door: wat bij meerderheid van stemmen besloten is, wordt als bindend aanvaard. Dat sluit reeds in zich, dat er verschil van mening aan zo'n besluit kan voorafgaan, dat er ook tegenstemmen geweest kunnen zijn. Het verschil kan diepgaand gevoeld zijn. En de tegenstemmers kunnen zeer overtuigde tegenstemmers zijn geweest. Maar het feit op zichzelf dat er na zo'n besluit nog kerkenraden of kerkleden zijn die het met een besluit *niet* eens zijn, ja het zelfs schadelijk achten, zelfs in strijd met Gods Woord of de kerkorde, – dat feit betekent nog niet dat men een ongelimiteerd recht heeft om steeds maar opnieuw bezwaar ertegen in te dienen en die behandeld te krijgen.

c. Er is geen beperking aangebracht voor wat betreft de indieners van zo'n verzoek. Art. 33 zegt 'aan de orde worden gesteld' en idem 'dat men van oordeel is', zonder te bepalen *wie* iets van oordeel is en *wie* het aan de orde stelt. Ook kerkleden kunnen dus revisie vragen, zonder dat dit – bij de huidige regelgeving tenminste – beperkt is tot zaken die hen persoonlijk aangaan. Op dit moment ligt het gezien de bestaande jurisprudentie nog open, of dit alleen in de eerste drie jaar na een synode-uitspraak geldt en of dit ook alle zaken met verstrekkende consequenties betreft. Door de synodes werd art. 33 KO de laatste decennia niet helder en consistent gehanteerd. In feite kunnen kerkleden zich soms over allerlei algemene zaken die op de agenda van de synode staan – vooral over zaken van eredienst en kerkmuziek – tot haar wenden met commentaar, kritiek en bezwaar. Kerkleden maken daar ook in toenemende mate – onder invloed van de hedendaagse cultuur! – gebruik van.

d. Art. 33 KO geeft als criterium aan: dat 'men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is'. Deze formulering is heel open, veel ruimer dan die het slot van art. 31 KO geeft. In de praktijk wordt dit zo gehanteerd, dat de meerdere vergadering vooral nagaat of er nieuwe feiten, elementen of argumenten in geding worden gebracht die bij de eerdere besluitvorming niet in beeld waren en die een nieuw licht op de zaak werpen. Tot die nieuwe elementen kan blijken de kerkelijke jurisprudentie ook behoren dat de omstandigheden zijn gewijzigd (voorbeeld: bij andere inkleding van de kerkelijke examens) of dat er in de kerken een andere overtuiging is gerijpt (voorbeeld: bij vrouwenkiesrecht). Uiteraard is het bepalen van die 'nieuwe elementen' een inhoudelijke afweging.

Ook als een revisieverzoek bij bijv. een generale synode Gods Woord of de kerkorde in geding acht, blijft het genoemde in art. 33 KO het criterium. In zo'n geval is er uiteraard bijzondere zorgvuldigheid geboden. Maar de synode schendt 'het recht van art. 31 KO' niet, als zij zo'n revisieverzoek afwijst en slechts kort antwoordt dat er geen nieuwe elementen uit Schrift en/of kerkorde zijn aangedragen.

3. Kerkbreed toetsen: een nieuw fenomeen

Sinds de jaren 1970 heeft zich in de kerken een nieuw fenomeen van kerkbreed 'toetsen' ontwikkeld rondom de herziening van het Gereformeerd Kerkboek. Men bedoelde ermee aan de kerken ruime gelegenheid te bieden om kennis te maken met de herziene teksten, psalmberijmingen en gezangen, daar kritiek en suggesties over in te leveren en zo te komen tot een kerkboek dat op een breed draagvlak kon rekenen. Dit toetsen kwam dus naast de toetsingsarbeid en -bevoegdheid van de deputaten en van de generale synode te staan.²

Wellicht kwamen in deze wens om kerkbreed te toetsen twee lijnen bij elkaar: de in de vrijgemaakte kerken sinds 1944 sterk levende vrees voor synodale hiërarchie enerzijds en de in de culturele context gepraktiseerde democratiserings- en inspraakgedachte anderzijds. In ieder geval leidde dit ertoe dat in het proces naar de vaststelling van het Gereformeerd Kerkboek (1985) toe het toetsen en beproeven

² In de Acta van de generale synodes komt het woord 'toetsen' regelmatig dan ook voor in verband met het werk van deputaten c.q. van de synode.

een nadrukkelijke plek had. De kerken en haar leden werden er breed bij betrokken. In het 'Voorwoord' van het Gereformeerd Kerkboek (de zgn. Proefbundel) uit 1975 staat: *“Het ligt verder in de bedoeling – en dat is de tweede reden, waarom dit kerkboek het karakter draagt van voorlopigheid – dat de generale synode van 1981 zal komen tot de vaststelling van de definitieve tekst van al de onderdelen van het gereformeerde kerkboek. Dat zal echter niet kunnen gebeuren zonder een voorafgaande grondige toetsing van al deze onderdelen door de kerkleden. De synode van 1981 zal zo verantwoord mogelijk rekening dienen te houden met de opmerkingen uit de kerken.”*

Over een meer kerkrechtelijke doordinking van het fenomeen toetsen is in de Acta van de generale synodes niets te vinden. Aan alle kerkleden wordt hier een recht van toetsing toegekend. Op basis waarvan? Is het niet voldoende als de kerkenraden en de generale synode de toetsing voltrekken? Worden hier alle kerkleden als het ware gezien als de 'aandeelhouders' van het kerkverband? Om welke aspecten gaat het in die toetsing? Kunnen alle aspecten die ter synode bij de toetsing en besluitvorming al gediend hebben, opnieuw worden heroverwogen? Moeten de kerkleden en kerkenraden nog een keer het proces van deputaten en generale synodes overdoen? Wie zijn dan gerechtigd om resultaten van toetsing in te dienen als agendastuk voor de synode? Moet dat altijd via een kerkenraad, moet het via de 'zeef' van een deputaatschap of mag elk kerklid het ook rechtstreeks doen? Wat is vervolgens de status van de toetsingsresultaten: zijn het opmerkingen ter kennisneming of voorstellen c.q. bezwaren met formele agenda-status en te behandelen naar art. 33 KO? Daarover zijn van tevoren geen spelregels afgesproken. De kerkorde voorziet niet in zo'n toetsingsproces. En in de bestaande gereformeerde kerkrecht-literatuur is er evenmin iets over te vinden.

De terminologie 'toetsen' enz. is opnieuw veel gebruikt vanaf de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, met verwijzing naar de toetsingsarbeid ten aanzien van het kerkboek sinds 1975. De deputaten kerkmuziek krijgen de opdracht om kerken en kerkleden aan te sporen de te selecteren gezangen te toetsen op hun bruikbaarheid voor de eredienst. Tegelijk zullen die gezangen vrijgegeven zijn voor gebruik in de eredienst. Expliciet wordt gezegd, dat zulke toetsing niet moet volgen op, maar moet voorafgaan aan en voorbereidend zijn voor een besluit van de synode. Zo wil men komen tot breed gedragen voorstellen. De procedure is hier zo gedacht, dat na een eerste toetsingsronde de daaruit opgekomen reacties en suggesties uit de kerken worden verwerkt en dat de gezangen vervolgens opnieuw ter toetsing aan de kerken worden voorgelegd (Acta art. 64).

Bij de Generale Synode Leusden 1999 en haar deputaten lag een groot aantal reacties en suggesties met betrekking tot de gezangen ter tafel, waarvan een deel het karakter van bezwaar en protest had. Was het in de jaren '80 al lastig gebleken om tot een werkbaar proces van vaststelling van het kerkboek te komen, het inhoudelijk uiteengroeien van de overtuigingen in de kerken sinds ±1990 maakte dat eind jaren '90 nog des te moeilijker bij de toetsing van de gezangen. Een breed proces van betrokkenheid en inspraak van kerken en kerkleden is gemakkelijker te realiseren, wanneer kritiek en suggesties te maken hebben met voorkeuren en wensen dan wanneer ze principieel van aard zijn en/of zelfs gezet worden op de noemer van al of niet gehoorzaam zijn aan God.

Het bestaande concept van kritisch-meelevende toetsing bleek zo in 1999 niet meer goed te passen. En dat niet alleen omdat het een synode veel werk oplevert, maar ook omdat het nauwelijks doenlijk is de indieners van bezwaren (met alle details die er in elk voorgesteld lied aan de orde kunnen zijn) op een goede manier, toegesneden op hun persoonlijke inbreng en situatie, te beantwoorden. Heeft iemand een meningsverschil met zijn kerkenraad, dan kan dat in directe (deels ook mondelinge) communicatie worden bearbeid en opgelost. Besluiten kunnen worden uitgelegd en misverstanden weggenomen. Maar een synode kan geen directe gedetailleerde communicatie met alle afzonderlijke kerkleden over niet-particuliere onderwerpen beginnen. Dat is eenvoudig onwerkbaar. Terwijl mensen aan wie eenmaal het recht van toetsing van gezangen zonder nadere condities is toegekend, toch eigenlijk wel op méér antwoord recht lijken hebben dan een simpele mededeling: 'wij hebben uw opmerkingen meegenomen in onze overwegingen'. Met andere woorden: Wanneer men een directe relatie met bijbehorende communicatie gaat creëren tussen besluitende synode en toetsende kerkleden, kan de daarbij

behorende communicatie – gegeven het ontbreken van adequate structuren en middelen daarvoor – eigenlijk al bij voorbaat niet anders dan onbevredigend verlopen.

Door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 60) is besloten de toetsingsprocedure nauwkeuriger te omschrijven en er een bepaalde opbouw in aan te brengen. Ze sloot zich wel in hoofdzaak aan bij het bestaande toetsingsconcept, maar bracht daarin een structuur aan van a) behandeling in eerste en tweede lezing; b) een onderscheid tussen reacties en bezwaren en c) een onderscheid tussen kerken en kerkleden. Die structuur maakt het mogelijk in een eerste synode met brede inspraak ('reacties') uit de kerken te beslissen over het al of niet vrijgeven van een gezang voor gebruik in de kerken. Op zichzelf zou zo'n beslissing reeds rechtsgeldig en bindend zijn naar art. 31 KO. Maar ter wille van zorgvuldigheid en draagvlak is ervoor gekozen een 'second check' in te bouwen, waarbij niet meer de mogelijkheid wordt geboden om allerlei min of meer vrijblijvende opmerkingen, particuliere commentaren of rapporten van toetsingscommissies onder de aandacht van de synode te brengen, maar alleen nog – in het kader van conformering aan de genomen beslissing – gevraagd wordt naar werkelijk doorslaggevende bezwaren. In die tweede ronde gaat het dus niet om de vraag: 'Wat vinden wij van dit gezang?', maar om de vraag: 'Is er mogelijk nog een gezang waartegen wij zodanig bezwaar hebben dat we het niet in het kerkboek willen zien opgenomen?' En het moet dan om bezwaren van méér dan alleen individuele kerkleden gaan. Zo besloot de Generale Synode Leusden 1999.

Hiermee werd nagestreefd, dat enerzijds alle kerken en kerkleden royale ruimte voor een inbreng bij het vrijgeven van gezangen zouden hebben, maar anderzijds er geen eindeloze discussie over gezangen zou ontstaan, zodat jarenlang onduidelijk zou blijven of een gezang nu wel of niet door de kerken was aanvaard. Bovendien was het van belang de werklust van de generale synode te bewaken. Dat in de fase van de tweede lezing alleen de kerkenraden nog bevoegd zijn om rechtstreeks bij de synode bezwaren in te dienen, is in overeenstemming met de aard van het kerkverband en het karakter van een beslissing in tweede lezing. Het kerkverband is immers geen vereniging van *personen*, waarin alle kerkleden de 'aandeelhouders' zijn, die dus in elk stadium weer kunnen meediscussiëren, maar het is een confederatie van *kerken*. In een afrondende conformering-gerichte fase gaat het er dus niet om of *individuele kerkleden* een gezang al of niet aanvaardbaar vinden, maar hoe in hun ambtelijke verantwoordelijkheid uiteindelijk de *kerkenraden* erover oordelen.

Voor inbreng van kerkleden is in deze tweede fase alleen nog plaats via de plaatselijke kerk. Wanneer de desbetreffende kerkleden zich inspannen om de kerkenraad niet met werk te overladen, maar kort en bondig alleen de noodzakelijke bezwaren indienen, kan de kerkenraad dat niet met beroep op andere prioriteiten terzijde leggen. Wel staat de behandeling van de bezwaren van kerkleden in deze fase, zoals eerder gezegd, in het kader van de conformering en kunnen niet alle bezwaren en kritiekpunten weer van voren af aan behandeld worden.

Tot zover de stand van zaken met betrekking tot het zgn. toetsingsrecht in toepassing op de gezangenbundel.

4. Kanttekeningen bij de bezwaren ingediend bij de generale synode 2002

Door enkele kerkenraden en diverse broeders en zusters is er nu in bezwaarschriften gesteld dat door de Generale Synode Leusden 1999 het toetsingsrecht aan de gemeenteleden is ontnomen. Zij beroepen zich daarbij met name op art. 31 KO en verbinden het 'toetsen' van Kerkboek-besluiten direct met de toetsing zoals die uit de sfeer van de ratificatie naar art. 31 KO bekend is. Voor hen heeft kennelijk het recht van kritiek dat is ontstaan en ingeburgerd ten aanzien van toetsing van onderdelen van het kerkboek, een zelfde zware lading als het recht van het niet als bindend aanvaarden van synodebesluiten, tenzij ... uit art. 31 KO.

Wij zijn van mening dat de kerken zich in de voorbije decennia de vragen en problemen rond het fenomeen 'toetsing' onvoldoende bewust zijn geweest en er geen duidelijke visie op hebben ontwikkeld. Zoals gezegd is de 'toetsing door kerken/kerkleden' in de Acta van de synodes nergens kerkrechtelijk

beschreven, verantwoord en geregeld. Een eenduidig en welomschreven ‘toetsingsrecht’ ten aanzien van beslissingen van synodes over het kerkboek bestaat er in de Gereformeerde Kerken niet. Zo hebben de synodes zelf aanleiding gegeven tot klachten als die nu over deze zaak worden gehoord. Het is goed dat door de bezwaren die bij de huidige synode zijn ingediend, de kerken worden gedrongen tot nadere bezinning en positiebepaling op dit punt.

We geven in het licht van wat in de voorgaande paragrafen is betoogd, nu nog de volgende kanttekeningen bij de bezwaren en bij het omstreden besluit van de Generale Synode Leusden 1999:

a. De zaak van de gezangen is door de kerken toevertrouwd aan de generale synode. Die zaak vormt daar een wettig agendapunt met alle verplichtingen en bevoegdheden die daarmee verbonden zijn. De afzonderlijke kerkenraden hebben daarmee dit onderwerp in hoofdzaak uit handen gegeven. Dat is gebeurd in het besef dat het hier om een gemeenschappelijke zaak gaat (art. 30 KO), waarin dus vervolgens ook niet iedere kerkenraad weer z'n eigen koers en beleid bepaalt. In de generale synode zijn *in* de afgevaardigden alle kerken aanwezig, zo wordt het vanouds in de geloofsbrief verwoord. In de synode oordelen dus (per delegatie en mits het in overeenstemming gebeurt met de Schrift, de drie formulieren van eenheid en de geldende kerkordelijke afspraken) alle ± 270 kerken over de materie van de gezangen. De kerkrechtelijk substantiële en beslissende toetsing vindt ter synode plaats, tegelijk voor alle kerken samen. Deze toetsing heeft een ander soortelijk gewicht dan die door een plaatselijke toetsingscommissie of door een individueel kerklid. De synode is immers naar art. 30 en 35 KO in deze zaken bevoegd om – alles overwegende – knopen door te hakken en wettige, bindende besluiten te nemen.

b. Wanneer men de toetsing en beslissing van de synode over een gezang als voorlopig beschouwt en daarna nog eens een aparte inhoudelijke toetsing door de kerkenraad zou willen voordat de synodebeslissing wettig en geldend is, komt men in strijd met art. 31 en 35 KO en dreigt er independentisme.³ Een kerkenraad heeft in het kader van de ratificatie van besluiten een eigen verantwoordelijkheid om een besluit desgewenst nog speciaal te toetsen alvorens hij tot invoering en uitvoering van het beslotene overgaat. Maar het gesprek daarover is niet een volkomen open discussie over een soort ‘voorstel’ van de synode, waarbij vervolgens alles nog eens kan worden overgedaan wat ter generale synode ook al is gedaan. De toetsing ter synode betreft alle aspecten en kan ook met de in generaal-synodaal verband gemobiliseerde deskundigheid en competentie worden uitgevoerd. De toetsing door de ratificerende kerkenraad mag geen herhaling zijn van het proces ter synode, maar staat in het kader van aanvaarding en conformering, tenzij ...

c. De betekenis en status van de toetsing zoals die sinds 1975 door de generale synodes aan de kerken is gevraagd, is van het begin af onvoldoende helder geweest. Ze werd gevraagd om van de kerken zo veel mogelijk meeleven en reactie te krijgen in de *voorbereidingsfase*, zodat de beslissingen met brede inbreng uit de kerken tot stand konden komen en op breed draagvlak konden rekenen. Het lijkt erop, dat de synodes tevens via deze toetsing een soort *conformering vooraf* wilden zekerstellen. Het wordt o.i. wel tijd om meer duidelijkheid te scheppen. Kerkbrede toetsing is goed en uitvoerbaar, zolang het in het kader staat van de voorbereiding van de besluitvorming door de generale synode. In die fase kan er alle ruimte zijn voor elk kerklid om in het ambt aller gelovigen mee te denken en – waar dat nodig is en de oordeelsvorming dient – zijn mening en eventueel zijn bezwaren bij deputaten en/of synode te laten horen. Die zullen zich er ook nooit van kunnen en mogen afmaken met de opmerking dat het maar enkele kerkleden zijn die iets naar voren brengen. In Gereformeerde Kerken is er, als het goed is, een schriftuurlijk besef, dat soms tegenover een grote meerderheid een enkeling door Gods Geest de wil van de Here het best heeft verstaan. De kerken dienen altijd gevoelig te blijven voor het profetisch geluid dat gehoord wordt.

³ Hier is nog steeds van veel belang de bespreking die prof. J. Kamphuis van de ratificatie heeft gegeven in zijn rede *Kerkelijke besluitvaardigheid* uit 1970. Zie ook het rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde aan de Generale Synode Zuidhorn 2002, hoofdstuk 15.2.

Maar wanneer er eenmaal na ampele overwegingen een besluit is gevallen, is de situatie principieel anders geworden. Dan is er een bindende beslissing. Wanneer dan het indienen van kritiek en bezwaren op dezelfde voet doorgaat – zoals nu dikwijls het geval lijkt – wordt op independente wijze de kracht van de synodale besluitvorming uitgehold en verzandt het leiding geven aan de kerken krachtens art. 35 KO in eindeloze discussies.

Hoezeer de intenties van betrokkenen ook te waarderen zijn, deze werkwijze trekt de verhoudingen scheef: zo kan een betrekkelijk kleine groep kerkleden een onevenredige claim gaan leggen en invloed gaan uitoefenen op de agenda en op de werklast van de generale synode. En door een formele status van ‘bezwaarschrift’ aan z’n opmerkingen te verlenen kan één kerklid dan voor zijn *persoonlijke* inbreng zelfs nog een zwaardere status en aandacht ontvangen dan een afgevaardigde *namens een hele provincie* krijgt wanneer hij in een ronde van bespreking mondeling kritiek formuleert.

d. In enkele van de ingezonden brieven wordt kritiek geoeffend op de term ‘draagvlak’ in de gronden bij het besluit Acta art. 60 van de Generale Synode Leusden. Men klaagt dat het draagvlak voor de generale synode belangrijker lijkt dan de schriftuurlijkheid. En dat op een dergelijke manier meerderheden in kerkenraden ‘het profetisch geluid in onze kerken’ het zwijgen kunnen opleggen.

Deze uitspraken zijn merkwaardig. Ze zijn immers in strijd met het artikel 31 waarop dezelfde briefschrijvers zich zo nadrukkelijk beroepen. Art. 31 bepaalt dat kerkelijke besluiten bij meerderheid van stemmen worden genomen. Dat is niet een tendentieuze op hiërarchische overheersing gerichte uitvinding van de generale synode van 1999, maar het staat vanouds in de gereformeerde kerkorde. Altijd al is er in de kerken over sommige zaken verschil van mening geweest. Nooit is daar de schriftuurlijkheid of de profetie gezien als iets dat alleen maar aan de kant van de minderheid te vinden is. Wat schriftuurlijk-profetisch is, kan iemand voor zichzelf wel uitgemaakt achten, maar de kerk toetst de meningen en komt dan tot een uitspraak en besluit in de weg van een gewone stemming. Wat bij meerderheid van stemmen wordt besloten, is als bindend te aanvaarden. Met andere woorden: het vereiste van voldoende draagvlak (de meerderheid moet vóór zijn) is in het gereformeerde kerkrecht een oud en erkend begrip, ook toen men het woord ‘draagvlak’ nog niet kende.

Daarbij moet worden opgemerkt dat de Generale Synode Leusden 1999 zelfs een extra zorgvuldigheidsmaatregel nam, toen ze besloot te gaan werken met een eerste en tweede lezing. Normaal is krachtens art. 31 KO de meerderheid in één synode reeds voldoende van gewicht om een besluit van kracht en bindend voor de kerken en de kerkleden te laten zijn. De generale synode van 1999 heeft echter de gevoeligheid van de materie gehonoreerd door in de procedure een tweede lezing, een second check, met nadrukkelijke inbreng van de kerken in te lassen. Het draagvlak dat in Grond 6 bij dit besluit genoemd wordt, is dus geen uitholling van art. 31 KO, maar stelt integendeel nog zwaardere vereisten aan de besluitvorming dan art. 31 KO.

e. Moet een generale synode alles wat aan bezwaren wordt ingediend, specifiek behandelen en beantwoorden? En mag een generale synode iets tot detailpunt verklaren en er dus niet expliciet op ingaan? Dat zijn vragen die direct met de werkwijze naar Acta art. 60 van de Generale Synode 1999 verbonden zijn. Daarom nog kort iets daarover. We raken hier aan de consequenties van het invoeren van het fenomeen ‘toetsing’, consequenties waarvan het de vraag is of men ze zich destijds heeft gerealiseerd. De kerken zullen deze vragen dus niet bevredigend kunnen beantwoorden, als ze zich niet nog wat nader beraden op de spelregels voor die toetsing.

Zolang het concept van toetsing niet verhelderd is op dit punt, kan een synode niet anders dan naar bevind van zaken handelen. Dat is ook goed verdedigbaar. Als een overvloed van stukken het de synode eenvoudig onmogelijk maakt alle ingezonden brieven alinea voor alinea te beantwoorden, dan is dat overmacht en mag niemand zich erover beklagen als zou hem/haar onrecht zijn gedaan. Bij het invoeren van de toetsing is ook nooit toegezegd dat de synodes de toetsingsresultaten van kerkenraden en kerkleden stuk voor stuk zouden beantwoorden en haar beslissingen daarover zouden toelichten. In dezen zijn o.i. geen verwachtingen gewekt die niet worden waargemaakt.

5. Conclusies

De ingediende bezwaren overziende concluderen we dat hier een verwarring is ontstaan van appèl-, ratificatie- en revisierecht. De invoering van het onderhavige fenomeen ‘toetsing’ heeft die verwarring mee veroorzaakt. Er is geen apart algemeen toetsingsrecht omschreven, waarheen wij kunnen verwijzen. Datgene waar het hier om gaat, ligt in de fase van de tweede lezing nog het dichtst bij revisie naar art. 33 KO. In de voorbije jaren is echter gebleken dat niet alleen het ‘toetsingsrecht’ niet omschreven is, maar dat ook het revisierecht op diverse punten verheldering nodig heeft. Niet voor niets hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde de bepalingen met betrekking tot revisie te bestuderen gekregen.⁴ Ten aanzien van het inperkingsbesluit van Leusden moet worden gesignaleerd dat – nu een nadere bezinning over het revisierecht nog niet tot resultaat heeft geleid – er in de kerken wel terecht de vraag kon opkomen, of het juist was in 1999 het recht van bezwaar met betrekking tot de gezangen te beperken.

O.i. is de generale synode zeker gerechtigd om tijdens het proces van uitbreiding van de gezangenbundel nadere bepalingen te maken voor de wijze waarop de toetsing door kerken en kerkleden plaatsvindt. Maar aan de kerkenraden en kerkleden die zich hierover tot de synode hebben gewend, moet worden toegestemd dat het aan de noodzakelijke expliciete toelichting bij de in 1999 vastgestelde procedure heeft ontbroken. Daardoor riep de procedure zoals die in Acta art. 60 werd gepubliceerd, vragen en bezwaren op die nergens een heldere beantwoording vonden. Er waren in de voorgaande jaren bovendien verwachtingen gewekt ten aanzien van de inbreng van kerkleden die nu maar gedeeltelijk werden waargemaakt. Ook ontstond er een incongruentie ten opzichte van het bestaande revisierecht, die minder gewenst is. De synode kan daarom o.i. de concrete verzoeken wel in die zin honoreren, dat de desbetreffende procedureregeling voorlopig wordt bijgesteld.

Hangende de nadere regeling van het revisierecht kan de gewijzigde formulering van punt 6 uit het Besluit van Leusden 1999, Acta art. 60 als volgt luiden: ‘indien kerken of kerkleden zich aan het vrijgeven van een gezang niet kunnen conformeren, zullen ze hun verklaring daarover en de argumentatie daarvoor kunnen inzenden bij de eerstvolgende synode;’.

Het is o.i. niet goed en niet nodig om – zoals in enkele brieven werd gevraagd – meer tijd aan kerken en kerkleden te geven voor de toetsing in eerste instantie. Er is nu een periode van vier maanden hiervoor beschikbaar tussen de verschijning van het deputatenrapport en de termijn van acht weken voor de opening van de synode. In het bestaande ritme van een synode die eens per drie jaar vergadert en deputaten die tussen twee synodes hun werk doen, zijn deze termijnen adequaat. Wel zullen de synodes moeten bewaken dat niet door een te grote hoeveelheid liederen of door het te laat verschijnen van een rapport de toetsingstermijn voor de kerken voorafgaand aan de besluitvorming in eerste lezing te kort wordt.

De nadere uitspraak die we hierboven voorstelden, betekent niet dat de synode allerlei bezwaren zou moeten toestemmen die zijn geformuleerd in termen als ‘ontnemen van het toetsingsrecht’, ‘blokkeren van de onderhouding van art. 31 KO’, ‘marginalisering van het appèlrecht voor kerkleden’, ‘de Schrift heeft het laatste woord niet meer’, ‘synodocratie’ e.d.. Het is noodzakelijk dat de synode – met alle begrip voor de misverstanden die op dit stuk van zaken zijn veroorzaakt – zich toch daarvan distantiëert. Aan de betrokkenen kan dit rapport worden toegezonden om een en ander te verhelderen en toe te lichten.

---

⁴ We verwijzen ook naar de notities van commissie 3 en van ons deputaatschap, ingediend rond de verzoeken tot revisie van besluiten uit 1967.

Bijlage IV 2 – Rapport van deputaten Eredienst

Inhoudsopgave	1.3	Contact met deputaten Christelijke Gereformeerde Kerken
	2.	Globaal beleidsoverzicht
	4.	Liturgisch Katern, informatie en voorlichting (opdracht 1 en 2)
	4.1	Liturgisch Katern
	4.2	Informatie en voorlichting
	5.	Huidige cultuur en eigentijdse vormgeving van de kerkdienst (opdracht 3)
	5.1	Opdrachten aan deputaten Eredienst en deputaten Kerkmuziek
	5.2	Terreinverkenning
	5.3	Antwoorden op vragen die door de synode zijn gesteld
	5.4	Groeiende verschillen
	5.5	Vervolgopdracht
	6.	Taalkundige consistentie (opdracht 4)
	7.	‘Ordinarium-liturgie’ (opdracht 5)
	7.1	Opdracht
	7.2	Voorgeschiedenis
	7.3	Evaluatie
	7.4	Inhoudelijk passend
	7.5	Proprium
	7.6	Gevarieerdheid
	7.7	Herkenbaarheid
	8.	Formulier voor de Openbare Geloofsbelijdenis (opdracht 6)
	8.1	Opdracht
	8.2	Opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers
	8.3	Bespreking
	8.4	Praktische opmerkingen
	9.	Formulieren voor de doop (opdracht 7)
	9.1	Inleiding
	9.2	Enkele vragen
	9.3	Ingrijpen in een klassiek document?
	9.4	Een alternatief formulier?
	9.5	Vaak dopen in kinderrijke gemeenten
	9.6	De leer over de doop
	9.7	De plaats van de doop in de eredienst
	9.8	Ineenschuiving van verschillende formulieren
	9.9	Herinnering aan de gesprekspunten
	9.10	Bijlagen
	10.	De tweede kerkdienst (Opdracht 8)
	10.1	Opdracht
	10.2	Stand van zaken
	10.3	Opmerkingen vooraf

	10.4	Leerdienst: een must of mogelijkheid?
	10.5	Andere type diensten
	10.6	Orde voor de leerdienst
	10.7	Toelichting orde
	10.8	Gesprek/respons in de dienst
	10.9	Weinig voorgeschreven
zie Acta artikel 66, 68-78	10.10	Haalbaarheid en noodzakelijkheid
	11.	Conclusies en voorstellen

1.3 Contact met deputaten Christelijke Gereformeerde Kerken

Op 30 november 2000 hebben deputaten een ontmoeting gehad met deputaten *Uitgave Schriftberijmingen en herziening liturgische formulieren* van de Christelijke Gereformeerde Kerken. De vergadering is voornamelijk gebruikt om elkaar wederzijds op de hoogte te brengen van ontwikkelingen op liturgisch gebied.

Er werd geconcludeerd dat de opdrachten van beide synoden aan de deputaatschappen raakvlakken hebben, waarbij met name genoemd werd de opdracht betreffende het doopformulier en het onderzoek naar de hedendaagse cultuur.

Tevens werd de conclusie getrokken dat waar de werkzaamheden raakvlakken hebben, daarover in de toekomst contact zou moeten zijn en informatie uitgewisseld zou moeten worden.

Aangezien de Christelijke Gereformeerde Kerken ook aan het werk zijn met liturgische formulieren, pleiten deputaten eredienst ervoor om dit werk voortaan zoveel als mogelijk in samenwerking met in ieder geval de Christelijke Gereformeerde Kerken te doen. Zij zouden deze wens graag vertaald willen zien in een concrete opdracht van de synode.

2. Globaal beleidsoverzicht

In 1993 werd door de generale synode van Ommen voor het eerste een deputaatschap voor de eredienst in het leven geroepen. Sindsdien hebben de kerken zich met de volgende liturgische zaken beziggehouden – waarbij we het onderwerp ‘kerk lied en gezangbundel’ buiten beschouwing laten omdat de synode van Berkel en Rodenrijs daarvoor een apart deputaatschap geformeerd heeft:

Orden van dienst

In het deputatenrapport uit 1996 werd een voorstel gedaan om te komen tot een nieuwe orde van dienst naast de twee bestaande. Omdat in dit voorstel naar het oordeel van de synode van Berkel en Rodenrijs een orde voor de middagdienst ontbrak, kregen nieuwe deputaten opdracht om de voorgestelde orde voor morgendienst uit te breiden met een orde voor de middagdienst, waarbij tevens reacties uit de kerken verwerkt moesten worden.

Op voorstel van deputaten heeft de synode van Leusden een derde orde van dienst voor zowel de morgen- als de middagdienst vrijgegeven.

In het deputatenrapport 1995 was ook uitgebreid aandacht besteed aan de voorreformatische eredienst, waarbij gewezen werd op de mogelijkheid dat de Gereformeerde Kerken een zogenaamde ordinarium-liturgie zouden kunnen gaan gebruiken. De Berkelse synode gaf daarop de opdracht verder te onderzoeken of en in hoeverre een ordinarium-liturgie zowel theologisch-inhoudelijk als wat vormgeving voor deze tijd betreft, bruikbaar is voor de Gereformeerde Kerken. In hun rapport aan de synode van Leusden kwamen deputaten tot de conclusie dat er geen inhoudelijke bezwaren zijn om een ordinarium-liturgie vrij te geven. De synode was echter nog niet overtuigd dat een dergelijke orde ook passend was in de *huidige* tijd, en gaf opdracht aan huidige deputaten dat nader uit te werken.

Formulieren

Vanaf 1993 hebben deputaten in opdracht van de kerken aandacht besteed aan vraagstukken omtrent formulieren, en met name aan de avondmaalsformulieren. De synode van Berkel en Rodenrijs droeg deputaten op zich te bezinnen op de plaats en inrichting van de avondmaalsviering, en daarbij teksten/formulieren te ontwerpen die meer afwisseling mogelijk maken bij frequente viering van het avondmaal. In hun rapport gaven deputaten een theologische bezinning op de plaats en frequentie van het avondmaal. Tevens stelden zij voor om drie nieuwe formulieren vrij te geven, een voorstel dat door de synode van Leusden aanvaard werd.

Tevens werd in het deputatenrapport van 1995 aandacht besteed aan het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis. Omdat dit gedeelte door iedereen als een torso beschouwd werd, besloot de synode van Leusden aan huidige deputaten op te dragen hier verder aan te werken. In samenhang hiermee werd tevens opdracht gegeven om de formulieren voor de doop aan kinderen en volwassenen nader te bekijken.

Voor herziening van het huwelijksformulier stelde de synode van Berkel en Rodenrijs een apart deputaatschap in. Op de synode van Leusden werd het herziene formulier vrijgegeven.

Tweede kerkdienst

De synode van Berkel en Rodenrijs droeg deputaten op onderzoek te doen naar het eventuele eigen karakter van de tweede kerkdienst op zondag, en de consequenties daarvan voor de inrichting van deze dienst. In hun rapport concludeerden deputaten dat de tweede dienst in de lijn van Schrift en kerkgeschiedenis het karakter van een *leerdienst* kan hebben. Deze conclusie werd door de synode overgenomen. De synode besloot een vervolgoopdracht te geven om de studie naar de inrichting van de tweede dienst af te ronden.

Kerkorde

Met name het eerste deputaatschap eredienst heeft zich in opdracht van de synode beziggehouden met kerkordelijke aspecten betreffende de eredienst. De synode van Berkel en Rodenrijs besloot over dit onderwerp uit te spreken “*dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen*”. Zij motiveerde dit besluit met: “*inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het ‘amen’, van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz.*” (Acta art. 63).

Voorlichting en publicaties

In opdracht van de synode van Berkel en Rodenrijs gaven deputaten in 1997 het boekje *Licht op liturgie* uit, met toelichtingen op de besluiten van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 over de eredienst. Deze publicatie was bedoeld als handzame en goed leesbare publicatie voor een breed publiek waarin achtergrondinformatie gegeven werd bij de besluiten die de synode genomen had met betrekking tot de eredienst.

De synode van Leusden gaf deputaten opdracht een *Liturgisch katern* samen te stellen waarin in ieder geval de door de synode vrijgegeven nieuwe teksten, formulieren en orden van dienst op overzichtelijke wijze zijn opgenomen, voorzien van een korte toelichting.

4. Liturgisch Katern, informatie en voorlichting (opdracht 1 en 2)

4.1 Liturgisch katern

De Generale Synode droeg deputaten eredienst op:

in samenwerking met deputaten Generaal-Synodale Publicaties een handzame uitgave te verzorgen van een liturgisch katern bij het Gereformeerd Kerkboek, waarin in elk geval de door de synode vrijgegeven nieuwe teksten, formuleren en orden van dienst op overzichtelijke wijze zijn opgenomen, voorzien van een korte toelichting (Acta Art. 49, besluit 2.1).

Deputaten zijn in oktober 1999 met deze opdracht aan het werk gegaan. Daarbij kon worden voortgebouwd op het concept-liturgisch katern zoals dat in het *Aanvullend Rapport* aan de synode van Leusden was aangeboden. Er zijn beknopte toelichtingen geschreven bij de diverse liturgische onderdelen. Ook moest er een keuze gemaakt worden uit het ruime aanbod van toonzettingen van de Vota, de Geloofsbelijdenis van Nicea en het Onze Vader. Deze keuze hebben deputaten gemaakt in nauwe samenwerking met een tiental muziekdeskundigen, onder wie de musici uit het deputaatschap kerkmuziek.

In maart 2000 waren de werkzaamheden aan dit katern voor het deputaatschap eredienst afgerond. Praktische zaken omtrent de uitgave van het katern, alsmede de informatievoorziening naar de kerken over de verkrijgbaarheid e.d. zijn verzorgd door het deputaatschap Generaal-synodale publicaties. Het *Liturgisch katern* rolde in september 2000 van de persen.

4.2 Informatie en voorlichting

Tot de opdrachten van de synode behoorde:

desgevraagd de kerken te voorzien van informatie en advies over zaken met betrekking tot liturgie en eredienst (Acta, art. 49, besluit 2.2).

Voor wat de uitvoering van deze opdracht betreft, kunnen wij volstaan met een verwijzing naar het *Jaarverslag ondersteunende activiteiten Deputaten Kerkmuziek en Eredienst* dat in het rapport van het deputaatschap Kerkmuziek is opgenomen.

Ten aanzien van de informatievoorziening aan de kerken merken deputaten graag nog het volgende op. Verschillende synoden hebben de afgelopen tien jaar besluiten genomen die de eredienst in de ruimste zin van het woord raken. Er zijn belangrijke veranderingen op liturgisch gebied gekomen, zoals ook blijkt uit het overzicht dat in hoofdstuk 2 van dit rapport gegeven is. Het is uiteraard van bijzonder groot belang dat de kerken tijd krijgen om verschillende zaken zich eigen te maken, en vooral ook dat daarbij voldoende goede ondersteuning gegeven wordt.

Vandaar dat deputaten eredienst het voorstel tot de vorming van een landelijk steunpunt van harte onderschrijven. Het steunpunt beoogt de kerken op een meer gecoördineerde wijze te ondersteunen bij liturgische zaken, onder andere ook door op allerlei niveaus geschikt informatiemateriaal te ontwikkelen en beschikbaar te stellen.

5. Huidige cultuur en eigentijdse vormgeving van de kerkdienst (opdracht 3)

(Dit hoofdstuk is geschreven door deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek.)

5.1 Opdrachten aan deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek

De generale synode van Leusden gaf aan deputaten eredienst de volgende opdracht (Acta art 49, besluit 2, punt 3):

in het kader van Schriftuurlijke confrontatie met de huidige cultuur verder te studeren op eigentijdse vormgeving van de eredienst.

De synode besloot eveneens (Acta, art 49, besluit 5):

- een orde van dienst op basis van de ordinariumenteksten (het ordinarium) nog niet vrij te geven voor gebruik;
- deputaten Eredienst de opdracht te geven te onderzoeken of deze nieuwe orde van dienst geschikt is, c.q. geschikt te maken is, voor gebruik in de huidige tijd en cultuur.

De synode grondde dit besluit op het volgende:

1. deputaten hebben in hun rapport voldoende duidelijk gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst;
2. deputaten hebben niet aangetoond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst (zie besluit 4a5 met grond 4a5.2 onder het besluit van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63).

De synode gaf deputaten kerkmuziek de opdracht (Acta art. 61, besluit 1.4);

na te gaan welke liederen uit andere bronnen voorgesteld kunnen worden voor gebruik in de eredienst en opname in de beoogde gezangenbundel. Hierbij dienen deputaten zich te bezinnen op vragen die de hedendaagse cultuur stelt aan vormgeving van kerkmuziek en gezangenbundel.

Voor deze opdracht had de synode de volgende grond:

wanneer de invloed van de hedendaagse cultuur op onze verwachtingen ten aanzien van kerkmuziek en de gezangenbundel zorgvuldig door deputaten wordt gewogen en aan de kerken gerapporteerd, zullen volgende synodes over de goedkeuring van liederen een verantwoorde beslissing kunnen nemen.

5.2 *Terreinverkenning*

Als deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek hebben wij in enkele gezamenlijke vergaderingen ons beziggehouden met de bovengenoemde opdrachten. We hebben als deputaten ons afgevraagd hoe de opdrachten van de synode geïnterpreteerd moesten worden. Uit de bespreking en het verslag daarvan in de Acta werd wel duidelijk dat de synode geen breed opgezette studie verwacht. In de *Bespreking onderdeel 2, Vervolgopdrachten* (Acta Leusden., pag. 101v) lezen wij:

Deputaten moeten verder studeren op de vormgeving van de eredienst in relatie met de huidige tijd en cultuur. Hoe breed is die opdracht en wat is de norm ervoor, wordt gevraagd. Die opdracht behoeft begrenzing om de studie niet oeverloos te maken. Voorkomen moet worden dat de huidige tijd en cultuur voorwerp van bezinning of zelfs norm wordt. Het moet concreet gaan om eigentijdse vormgeving van de eredienst.

Prof. dr. M. te Velde waarschuwt dat de synode zich niet aan een algemene studieopdracht moet vertellen. Studie en bezinning kunnen ook aan de Theologische Universiteit worden overgelaten. Soortgelijke opdrachten zouden ook voor evangelisatie, diaconaat en pastoraat te geven zijn. Als kerken kunnen we ons beter concentreren op besluiten die voor ieder te overzien zijn.

5.2.1 **Onbegonnen werk**

De kerken hebben het volste recht, dergelijke opdrachten te formuleren en te verstrekken. Maar als men zich even verdiept in de materie van liturgie en huidige cultuur blijkt aan deze opdracht heel veel vast te zitten. Een studie over liturgie, kerkmuziek en cultuur is eigenlijk een onbegonnen werk, zo uitgebreid is dit thema.

In de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn de liturgische, kerkmuzikale en culturele ontwikkelingen in een stroomversnelling geraakt. Belangrijke publicaties verschenen in binnen- en buitenland. In feite staan wij als gereformeerde kerken hier voor een terrein dat vanuit de gereformeerde gezindte

nog nauwelijks of zelfs helemaal niet ontgonnen is. Een probleem is dat deputaten daarom ook nauwelijks kunnen terugvallen op (deel)studies uit eigen kring. Tegelijk beseffen we dat we ook niet te veel moeten willen verwachten van onze Theologische Universiteit. Die heeft immers slechts zeer beperkte mogelijkheden van studie en onderzoek op het gebied van de liturgie.

Hoewel van ons geen diepgaande studie verwacht kan worden, moeten wij ons wel realiseren dat een verkenning van dit uitgestrekte terrein zinvol is. Al was het alleen maar om te voorkomen dat wij grote woorden spreken over een thema waarvan wij nauwelijks iets weten. Bovendien staan de praktische keuzes die wij moeten maken niet los van de culturele werkelijkheid. Men kan zich afvragen of keuzes die op onderdelen gemaakt worden, wel ‘los verkrijgbaar’ zijn. Zie ook hieronder onder ‘Inculturatie en acculturatie’.

5.2.2 Terminologie

De synodeopdracht impliceert een onderzoek naar de verhouding liturgie en eigentijdse cultuur. We wagen een poging aan te geven waarover het dan onder meer gaat.

Wat bedoelen we eigenlijk met het begrip *cultuur*? De definitie van deze term kan variëren van enerzijds een elitair begrip tot anderzijds het geheel van al onze manieren. We krijgen te maken met kernbegrippen zoals betekenissen, symbolen en communicatie.¹

Uit onderzoek blijkt dat we het woord *cultuur* niet als een massief blok moeten zien, waartegenover de christen antithetisch zijn houding moet bepalen. Cultuur is geen statisch begrip, maar meer een dynamisch proces. Cultuur wordt doorgegeven (‘traditie’) en tegelijk toegeëigend, verwerkt en aangepast aan andere omstandigheden, mogelijkheden en wensen. Dat gebeurt in een continu proces, veelal onbewust.

Religie en cultuur zijn niet te zien als twee aparte grootheden, twee soevereine kringen. Ze hebben veel met elkaar te maken. Cultus en cultuur, zo blijkt uit nadere onderzoekingen, beïnvloeden elkaar en overlappen elkaar voor een deel.

Bestudering van liturgie zal ons ook in contact brengen met wat velen vandaag noemen het *ritueel*, de christelijke rite. Uit de literatuur die daarover verschenen is, wordt duidelijk dat het daarbij niet maar alleen gaat over uiterlijke vormgeving van de liturgie en kerkmuziek. Ook en vooral de achterliggende antropologische problemen komen daarin aan de orde. Verschillende wetenschappen komen dan in het vizier: de menswetenschappen psychologie, sociologie en antropologie, en ook taalwetenschap en semiotiek (de tekenleer).

5.2.3 Inculturatie en acculturatie

Een steeds belangrijker wordend sleutelwoord in de studies over de liturgie is het begrip *inculturatie*. Dit begrip speelt een rol juist als het gaat om de vraag of er toekomst zal zijn voor de liturgie in deze tijd van teruglopend kerkbezoek en gelet op het feit dat met name de jongere generatie steeds minder affiniteit lijkt te hebben met de klassieke liturgie. In die inculturatie worden dan de bovengenoemde disciplines betrokken.

Bij inculturatie van de liturgie en de liturgische muziek gaat het niet om een *confrontatie* tussen evangelie en cultuur, maar om wederzijdse beïnvloeding. Daarbij gaat het er om dat de liturgie de eigen wereldvisie van een bepaalde cultuur werkelijk respecteert. Ze wil de symbooltaal en het symboolhandelen van die cultuur opnemen en verwerken in het verstaan en de rituele uitdrukking van het christelijke geloof.²

Naast inculturatie worden ook de begrippen *acculturatie* en *adaptatie* (aanpassing) gebruikt. Inculturatie gaat echter verder dan acculturatie en adaptatie. Om een voorbeeld te geven: we spreken van adaptatie als brood en wijn worden aangepast door gebruik te maken van tarwebrood en druivensap. Inculturatie noemen we het gebruik van bijvoorbeeld inheemse producten als rijst en thee. Waren deze

¹ In zijn behandeling van godsdienst als een cultureel systeem geeft de bekende antropoloog Clifford Geertz de volgende definitie “an historically transmitted pattern of meanings embodied in symbols, a system of inherited conceptions expressed in symbolic forms by means of which men communicate, perpetuate, and develop their knowledge about and attitudes toward life” (Cl. Geertz, ‘Religion as a cultural system’, in: C. Geertz, *The interpretation of cultures*, London 1975, p. 87-125).

² G. Lukken, *Inculturatie en de toekomst van de liturgie*, Heeswijk-Dinther 1994 [Afscheidscollege Tilburg], 9.

thema's voorheen vooral aan de orde in de missiologie, de westerse wereld wordt zich er nu van bewust dat deze zaken ook op eigen terrein spelen. Bij acculturatie is er sprake van het naast elkaar leven van twee culturen zonder wederzijdse assimilatie en verrijking, bij inculturatie leidt de combinatie van twee culturen echter tot iets nieuws.

Op voorhand kan duidelijk zijn dat inculturatie risico's met zich meebrengt. De voorstanders van het proces van inculturatie wijzen hier zelf op. Waar liggen de grenzen?

5.2.4 Cultuur en historie

Om het nog wat ingewikkelder te maken, ook de liturgie zoals wij die vanuit de historie kennen staat bepaald niet los van de cultuur waarin die liturgie gevormd is. Een voorbeeld: het breken van het brood als teken van gemeenschap is een Joods cultureel element.

Verder doordenkend lijken de vragen zelfs nog dieper te liggen. De bron zelf waaruit wij putten, de Heilige Schrift, Gods Woord, is niet los te zien van de cultuur. Hoewel algemeen een mechanische inspiratie afgewezen zal worden, is het onmogelijk, alle vragen rond de *theopneustie*, de leer over de goddelijke en menselijke factor bij de totstandkoming van de Schrift, bevredigend te beantwoorden.

Tot nu toe ging het over 'cultuur', enkelvoud. Maar de vraag rijst of er geen sprake is van diverse (sub)culturen naast elkaar op dezelfde plaats en tijd. Moeten we daaruit kiezen? En zo ja, welke keuzes maken wij dan? Of laten we in de liturgie diverse culturen, eventueel stijlen naast elkaar bestaan? Gewezen kan hierbij worden op de liturgie bij de uitvaart van Lady Diana, waar een song van Elton John klonk temidden van klassiek-anglicaanse liturgische vormen.

Ten aanzien van de muziek ten dienste van de liturgie worden tegenwoordig nieuwe vragen gesteld. Kwaliteit wordt niet altijd meer (uitsluitend) beoordeeld naar objectieve criteria, ontleend aan *vrouwe Musica* zelf (voldoet het aan de regels van de muziek). Kwaliteit wordt ook niet uitsluitend gezien als een kwestie van functionaliteit en schoonheid (past het in de liturgische context). In de lijn van de aandacht voor met name de menswetenschappen is kwaliteit vooral ook een antropologisch proces. Daarbij wordt gevraagd naar de *qualitas*, de hoedanigheid, de betekenis die de muziek heeft in de beleving van de deelnemers.

5.2.5 (Voorlopige) conclusie

Samenvattend zal vooral het verschil in benadering van de liturgie onze aandacht moeten hebben. Kiezen we voor een (systematisch-) theologische benadering, of geven we de voorkeur aan een antropologische insteek? De vraag is niet zo eenvoudig als het lijkt. Zelfs kan men de vraag stellen of hier wel een dilemma ligt.

Tot op heden hebben deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek vooral een inhaalslag willen en ook moeten maken. Op liturgisch gebied was al te lang te weinig gebeurd. Zo kunnen we ons liturgisch werk van de afgelopen jaren benoemen als hernieuwde aansluiting bij de traditie. Maar ook de traditie is geen massief gegeven. In de traditie (overlevering) geven vorige generaties ons door, wat wij ons weer zullen moeten toe-eigenen en verwerken, om van daaruit de lijn verder door te trekken. Het weer oppakken van de draad van bijvoorbeeld het *ordinarium* is daarvan een voorbeeld. Continuïteit en vernieuwing gaan hier hand in hand.

Binnen de structuur is ruimte voor eigentijdse invulling. Men kan zich daarvan gemakkelijk een beeld vormen aan de hand van de ontwikkeling van de preek. De vorm bleef vrijwel gelijk, de thema's van de verkondiging kregen hun eigen accenten. Een voorbeeld: zoals Luther zich vooral afvroeg: hoe krijg ik een rechtvaardige God, zo zal nu meer de vraag naar de geborgenheid bij God aan de orde komen, zoals Dietrich Bonhoeffer in 1944 (!) dichtte:

Von guten Mächte wunderbar geborgen,
erwarten wir getrost, was kommen mag.
Gott ist bei uns am Abend und am Morgen,
und ganz gewisz an jeden neuen Tag,

(vgl. *Liedboek voor de kerken*, 398; *Evangelisches Gesangbuch*, 65 en 652)

5.3 *Antwoorden op vragen die door de synode zijn gesteld*

Deputaten hopen dat kerken en synode uit het bovenstaande een kleine indruk hebben gekregen van het enorme terrein van liturgie en eigentijdse cultuur. De kerken zullen ook begrijpen dat wij niet in staat waren, in de beperkte tijd die ons ter beschikking stond dit hele terrein in kaart te brengen en te beheersen. Wij willen volstaan met de bovenstaande schets. Wel hebben de kerken ons een paar vragen gesteld. Daar willen we op antwoorden. Intussen beseffen we dat één en ander veel breder en dieper kan.

5.3.1 **Huidige tijd en cultuur**

De synode van Leusden stelde de volgende vraag: *vraagt de huidige tijd en cultuur om eigentijdse vormgeving in de eredienst?*

Tot op zekere hoogte. Iedere tijd heeft zijn eigen karakteristieke accenten. In onze tijd is bijvoorbeeld het visuele belangrijker dan in vroegere periodes. Ook de beleving van de tijd is vandaag anders: alles moet sneller, afwisselender, we willen meer verschillende werkvormen. Onze concentratieboog is over het algemeen korter. Daarnaast wordt onze samenleving steeds meer multicultureel en hebben wij meer kennis van andere culturen, van nu en vroeger, in ons werelddeel en andere werelddelen. Ons functioneren in de maatschappelijke context verandert voortdurend ten opzichte van vroegere situaties. Wij willen de hier genoemde ontwikkelingen overigens zeker niet negatief duiden. Onze cultuur wordt door zulke accenten veelal verrijkt. Wat gebleven is, is onze afhankelijkheid van God en onze verbondenheid met de katholieke kerk.

De bestaande structuren en liturgieën in de eredienst zijn doordacht in hun opbouw en in de loop van de tijd uitgebalanceerd. Binnen deze structuren functioneren mensen die hier en nu leven en werken, die kennis en vaardigheden hebben die aangesproken en gebruikt moeten worden.

Het verschijnsel 'eredienst' laat zich tot op zekere hoogte automatisch inbedden (dat is iets anders dan 'aanpassen') in de tijd en cultuur waarin hij gevierd wordt. Er verandert al veel in de kerkdienst en de wijze waarop die ingevuld en vormgegeven wordt zonder dat men zich dat bewust is of doelbewust nastreeft.

De bezinning op de invloed van de huidige cultuur zal logischerwijs consequenties hebben voor de vormgeving en uitvoering van de bestaande liturgieën, maar zal geen totaal nieuwe structuren of inhouden opleveren.

5.3.2 **Cultuur en kerkmuziek/gezangenbundel**

De vraag van de synode luidde: *Welke vragen stelt de hedendaagse cultuur aan een eigentijdse vormgeving van kerkmuziek en gezangenbundel?*

Eigentijdse vormgeving heeft te maken met ons mens zijn van nu. Wij leven anders dan vroeger; wij beleven, uiten en innen op een manier die past in onze moderne tijd. Naast de vaak al eeuwenlang bestaande kerkmuziek (zoals liederen) worden vandaag de dag liederen gezongen en muziekgenres gespeeld die in onze tijd en naar aanleiding van onze tijd ontstaan zijn. De kerk heeft in de loop der eeuwen heen veel componisten en musici geactiveerd en geïnspireerd. Gelukkig gebeurt dat ook nu in onze kerken in toenemende mate.

Omdat de kerk niet alleen van vandaag is, is het voor een goede ontwikkeling belangrijk om vast te houden aan het spoor dat getrokken is. Continuïteit is een sleutelwoord. Maar we moeten ook gebruik maken van middelen en uitingen van onze tijd. Zie hiervoor ook wat we hierboven schreven: "Cultuur wordt doorgegeven ('traditie') en tegelijk toegeëigend, verwerkt en aangepast aan andere omstandigheden, mogelijkheden en wensen. Dat gebeurt veelal onbewust in een continu proces". Het is boeiend om anno 2001 levende kerk van Christus te zijn. We mogen werken met de talenten en gaven die de Geest ons gegeven heeft. Dat geeft moed en vertrouwen om verder te gaan, ook als later mocht blijken dat we misschien te veel kind van onze tijd zijn geweest (zoals we dat, terugblikkend in de geschiedenis, zo vaak signaleren bij anderen).

Omdat kerkmuziek een functie en een doel heeft en aan goede kwaliteitseisen moet voldoen, kan niet alle muziek kerkmuziek genoemd worden. Om dat goed te kunnen beoordelen is het nodig steeds een

goed beeld te hebben van de functie en het doel van datgene waar kerkmuziek deel van uit maakt: de liturgie.

Bij het beoordelen van bepaalde hedendaagse stijlen en uitingen speelt altijd een rol dat de zeef van de tijd zijn werk nog niet heeft gedaan. Bovendien zijn wij emotioneel betrokken bij uitingen van de eigen tijd. Kunstuitingen (en muziek is een van de kunsten) uit de eigen tijd zullen altijd discussie oproepen. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat dit ook het geval is bij kunstuitingen uit het verleden. In de ene tijd en cultuur is er meer waardering voor een bepaalde periode uit het verleden dan in de andere tijd en cultuur. Veel van de wisselende beoordelingen blijkt samen te hangen met de visie en de opvatting die men heeft over de functie en het doel die men aan de desbetreffende kunstuiting toekent. Concluderend kunnen we zeggen: laten we de emoties rond bepaalde beoordelingen erkennen, maar laten we ons bij de beoordeling vooral richten op de achterliggende gedachte over functie en doel, in dit specifieke geval functie en doel van kerkmuziek.

5.4 Groeiende verschillen

Er is nog een zaak die deputaten aan de synode willen voorleggen in het kader van het nadenken over de huidige cultuur. Daarbij kijken we naar onze eigen kerken.

We verklappen geen geheim, als we zeggen dat er binnen onze gereformeerde kerken sprake is van een groeiend verschil in liturgische vormgeving en omgang met liederen. Dit plaatst ons als kerken voor de vraag: hoe moeten wij omgaan met deze verschillen. Deze vraag kent een tweetal aspecten, te weten:

- a. zijn wij ten aanzien van vorm en inhoud van onze erediensten gericht op *faciliterende* of op *prescriptieve* regelgeving? Met de term *faciliterend* bedoelen we: een regelgeving die handreikingen biedt, bijvoorbeeld een basisaanbod aan kerkliederen, waarbij voor elke plaatselijke kerk ruimte is om in te spelen op de eigen behoefte. Met de term *prescriptief* bedoelen we: een regelgeving die bindend voorschrijft en de mogelijkheden beperkt tot dat wat met zoveel woorden genoemd en toegestaan is.
- b. wat behoort gemeenschappelijk te zijn aan gereformeerde erediensten en wat kunnen we overlaten aan de vrijheid van de plaatselijke kerken?

Lange tijd zijn we eraan gewend geweest dat onze erediensten – afgezien van de kwaliteiten van de predikant, de organist, het orgel en het kerkgebouw – in heel gereformeerd Nederland in opzet en vormgeving uniform geregeld waren. Dit kwam uit in de orden van dienst, het gebruik van liturgische formulieren, het liederenrepertoire, opvattingen over de inrichting van de diensten met het oog op bijvoorbeeld kinderen, gehandicapten en niet-kerkelijken. Tot voor enkele decennia werd er weinig onderlinge variatie in erediensten aangetroffen.

Bezinning op de functie van de erediensten in een sterk gesecculariseerde en steeds harder seculariserende wereld heeft in de praktijk intussen al geleid tot aanzienlijke onderlinge verschillen in de praktische vormgeving van de erediensten.

Daar komt bij dat gaandeweg de opvattingen over de noodzaak van ‘gemeenschappelijkheid’ uiteen gingen lopen. Wij zijn er als kerken lang aan gewend geweest veel dingen centraal te regelen en dit bovendien in voorschrijvende, prescriptieve zin. Alle kerken werden verondersteld zich te houden aan wat gemeenschappelijk was vastgesteld. We zien echter de laatste tijd dat kerken hier steeds meer moeite mee krijgen. Zij achten zich als plaatselijke kerken zelf verantwoordelijk voor een inrichting van hun erediensten die beantwoordt aan de situatie waarin zij zich bevinden. Vaste orden van dienst, formulieren en een vastgesteld liederenrepertoire worden daarbij meer en meer als knellend en belemmerend voor een verantwoorde eredienst ervaren. Dit geldt het meest dringend voor evangelisatiegemeenten en voor erediensten speciaal gericht op kinderen, gehandicapten, asielzoekers en niet-kerkelijken. Maar gaandeweg zoeken kerken ook zonder dat zij dergelijke bijzondere aanleidingen hebben meer vrijheid voor een grotere variatie binnen hun erediensten.

Ongetwijfeld betekent het grotere aanbod van orden van dienst, formulieren en liederen meer keuzemogelijkheid voor de kerken. Maar desondanks blijft de vraag: hoe verhouden de plaatselijke kerken als zelfstandige kerken zich ten opzichte van elkaar binnen het kerkverband. Wat mogen wij daar-

binnen elkaar voorschrijven en waarin moeten wij elkaar vrijlaten? Dat is de kernvraag. Binnen de discussie hierover valt onder andere de vraag naar de status van vastgestelde formulieren en een vast te stellen liedbundel. Zijn deze faciliterend of beogen we deze elkaar voor te schrijven? Maar de eigenlijke discussie is deze: moet in principe een gereformeerde eredienst er overal hetzelfde uitzien of verwelkomen wij een grote diversiteit, waarin de plaatselijke mogelijkheden en situaties zich weer spiegelen?

Het gaat om onze ‘gemeenschappelijkheid’ en waar die hem in zit. En dus om onze visie op de gemeente als het lichaam van Christus. Betekent ons gemeenschappelijk belijden: ‘alles overal zoveel mogelijk hetzelfde’, of betekent het: ‘hetzelfde in belijden, verschillend in de uitwerking’?

Deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek komen ieder op eigen terrein met deze vragen in aanraking. Met het oog op de vrede in de kerken lijkt het deputaten noodzakelijk dat de kerken, in synode bijeen, over de hier geformuleerde vraagstelling open discussiëren. Wellicht vloeit uit die kerkelijke discussie een vervolgopdracht voor deputaten voort.

5.5 *Vervolgopdracht*

Wij vragen aan de synode een vervolgopdracht die niet gericht is op zuiver wetenschappelijk onderzoek op het gebied van liturgie en eigentijdse cultuur, maar op toepassingen en ook op het aangeven van grenzen.

Ook vragen wij, na een synodedebat over deze groeiende verschillen in de kerken, een vervolgopdracht waarin bijvoorbeeld de verschillen in kaart gebracht worden en aan de volgende synode voorstellen worden gedaan met daarbij bepaalde afspraken.

6. **Taalkundige consistentie (opdracht 4)**

Tot de opdrachten van de synode behoorde ook:

goede aandacht te schenken aan taalkundige consistentie van liturgische teksten en formulieren (Acta, art. 49, besluit 2.4).

Als grond voor de opdracht formuleerde de synode:

vanuit de kerken is terecht aangedrongen op meer taalkundige samenhang in het Gereformeerd Kerkboek.

Binnen het deputaatschap heeft deze opdracht voornamelijk als post pro memorie gefungeerd. Dit heeft de volgende redenen.

Allereerst hebben deputaten geen opdracht om bestaande formulieren en andere liturgische teksten taalkundig te herzien. Dat maakt het onmogelijk om bestaande teksten te wijzigen. We hebben dus alleen de keus om ons aan te sluiten bij het taalkleed waarin de formulieren en gebeden in de jaren zeventig en tachtig gestoken zijn. Naar ons oordeel is dat niet wenselijk noch zinvol. Deputaten zijn van mening dat het beter is dat op een bepaald moment de opdracht gegeven wordt tot een algehele herziening van het taalkleed van alle vrijgegeven formulieren en gebeden.

Een belangrijk aspect daarbij is dat de Gereformeerde Kerken naar de overtuiging van deputaten deze taalkundige revisie niet geïsoleerd van andere kerkgenootschappen moeten doen. We denken hierbij in het bijzonder aan de Christelijke Gereformeerde Kerken waar momenteel een deputaatschap met deze materie aan het werk is. Het lijkt ons goed wanneer de Gereformeerde Kerken herziening van gemeenschappelijke liturgische teksten zoveel mogelijk in samenwerking doen met kerkengroepen die dezelfde teksten bezitten en gebruiken.

In de tweede plaats wordt momenteel hard gewerkt aan een nieuwe bijbelvertaling, waarbij ook de Gereformeerde Kerken betrokken zijn. Het is dus zeer goed mogelijk dat deze nieuwe vertaling in de

toekomst vrijgegeven wordt voor liturgisch gebruik. De komst van een nieuwe vertaling heeft grote consequenties voor liturgische teksten. Gedacht kan worden aan de (al dan niet letterlijke) bijbelcitaties die in de formulieren voorkomen en die dus in overeenstemming met de nieuwe vertaling gebracht zullen moeten worden. Het lijkt ons verstandig en zinvol om te wachten met een taalkundige revisie van de vrijgegeven liturgische teksten tot de vertaling beschikbaar is, en de kerken over het gebruik daarvan besloten hebben.

In de derde plaats willen deputaten wijzen op het feit dat een taalkundige revisie onlosmakelijk samenhangt met het omvangrijkere onderwerp 'liturgische taal'. Het taalgebruik in de eredienst is niet alleen een kwestie van de vraag wat 'hedendaags Nederlands' is (op zichzelf al een problematisch vraagstuk), maar het heeft bijvoorbeeld ook allerlei meer liturgisch-inhoudelijke aspecten. Het hangt bijvoorbeeld samen met het type samenkomst waarbinnen taal gebruikt wordt. Een kerkdienst met een overheersend leer karakter vraagt om een ander taalveld dan een dienst waarin elementen als lofprijzing en aanbidding de boventoon voeren. Zoals een wetenschappelijke verhandeling zich ook vanzelfsprekend kenmerkt door zakelijke en eenduidige taal, terwijl een pastoraal boekje zich veelal bedient van taal die appelleert aan andere menselijke vermogens.

Trouwens, binnen één dienst kunnen verschillende taalvelden aanwezig en nodig zijn. Het is immers duidelijk dat de taal van een gebed waarin God geprezen wordt, anders zal zijn en kan zijn dan van een preek waarin de leer van de kerk uitgelegd wordt.

De vraag welke taal in de kerkdienst gewenst is, is binnen de Gereformeerde Kerken nooit voorwerp van bezinning of studie geweest. Toch is het een bijzonder essentieel item wanneer het gaat om het ontwerpen of redigeren van formulieren en formuliergebeden. Studie over dit onderwerp is trouwens ook van belang voor het taalgebruik van de liturgisch gebruikte liederen.

Het zou naar ons oordeel wenselijk zijn wanneer deputaten eredienst een opdracht zouden krijgen om zich op dit onderwerp nader te bezinnen. Uiteraard denken we dan niet aan een omvangrijke, laat staan: uitputtende studie, maar aan een beperkt onderzoek dat vooral gericht is op de praktijk.

7. 'Ordinarium-liturgie' (opdracht 5)

7.1 Opdracht

De Generale Synode van Leusden besloot:

1. een orde van dienst op basis van de ordinariumteksten (het ordinarium) nog niet vrij te geven voor gebruik;
2. deputaten eredienst de opdracht te geven te onderzoeken of deze nieuwe orde van dienst geschikt is, c.q. geschikt te maken is, voor gebruik in de huidige tijd en cultuur.

Gronden:

1. deputaten hebben in hun rapport voldoende duidelijk gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst;
2. deputaten hebben niet aangetoond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst (zie besluit 4.a.5 met grond 4.a.5.2 onder besluit Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63 [p. 94 + 96]);
3. vanaf de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 is er onrust in de kerken, juist ten aanzien van de liturgische vernieuwingen. Daarom is het niet wijs en pastoraal nu reeds dit ordinarium vrij te geven.

7.2 Voorgeschiedenis

In hun rapport aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 hebben deputaten Eredienst uitgebreid aandacht besteed aan de liturgie in de kerk na Pinksteren.³ Bij het beschrijven van de voor-reformatorische eredienst kwamen het ‘Ordinarium’ en ‘Proprium’ ter sprake.

Met de term ‘ordinarium’ worden onderdelen van een eredienst aangeduid die elke dienst terugkeren en die inhoudelijk niet van het kerkelijk jaar afhankelijk zijn. Tot het ordinarium behoren de gezangen Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus/Benedictus en Agnus Dei. In de loop van de kerkgeschiedenis zijn deze vijf ordinariumgezangen bepalend geworden voor de opbouw van een orde van dienst, die tot op de dag van vandaag in de christelijke wereld veel gebruikt wordt. De gezangen geven als het ware het geraamte, de grondstructuur van de orde van dienst weer (vandaar dat we spreken over een ‘orde van dienst volgens het ordinariummodel’). Tussen de vaste elementen worden de liturgische onderdelen geplaatst die elke zondag wisselende teksten hebben en in de kerkgeschiedenis vaak afhankelijk geweest zijn van het kerkelijk jaar. Het betreft schriftlezingen (en bediening van het Woord), diverse liederen en gebeden. Deze wisselende onderdelen van de dienst worden aangeduid met de term ‘proprium’.

Deputaten waren van oordeel *dat de liturgietraditie van de christelijke kerk uit de eerste zestien eeuwen veel elementen bevat die bijbels verantwoord zijn. Vanuit kerkhistorisch besef zou het een verrijking zijn wanneer de gereformeerde kerken de band met de kerk uit de eerste zestien eeuwen tot uiting laten komen in haar orden van dienst. Concreet is hier te denken aan het gebruik maken van een orde van dienst met een ordinariumstructuur. Deze verrijking houdt eveneens in dat in de gereformeerde eredienst meer accent gegeven kan worden aan bijbelse noties, die in de huidige orden van dienst in veel mindere mate geaccentueerd worden: lofzeggingen richten op Christus (Kyrie, Gloria), besef van verbondenheid met de hemelse lofzegging (Gloria, Sanctus), besef van verbondenheid met de schepping (Kyrie).*

De aandacht die het rapport aan het ordinarium gaf, moest volgens deputaten gezien worden als een pleidooi en aanzet om als kerken gezamenlijk na te denken over de mogelijkheid en wenselijkheid om een orde van dienst volgens ordinariummodel te krijgen. Het deputaatschap vroeg de synode om nieuw te benoemen deputaten opdracht te geven om te onderzoeken of het mogelijk is een orde van dienst te ontwikkelen met gebruikmaking van de ordinarium-delen van de vroegchristelijke liturgieën.

Dit verzoek werd door de synode van Berkel en Rodenrijs gehonoreerd. De vergadering besloot deputaten op te dragen “te onderzoeken of en zo ja hoe een voor deze tijd geschikte orde van dienst te ontwikkelen zou zijn met gebruikmaking van delen van het ordinarium”.

Bij dit besluit voerde de synode drie gronden aan:

1. de teksten van het ordinarium, Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Benedictus en Agnus Dei gaan terug op de vroege christelijke traditie;
2. naast de bestaande orden van dienst zou een zogenaamde ordinarium-orde een verrijking kunnen betekenen, als blijkt dat deze een goede vorm biedt om God in deze tijd te eren in de eredienst;
3. latere gebruikmaking van de ordinarium-delen in de rooms-katholieke mis met de transsubstantiatieleer hoeft niet bij voorbaat uit te sluiten dat gereformeerde kerken ze goed kunnen gebruiken.

De laatste grond is genomen tegen de achtergrond van de kritiek die vanuit de kerken naar voren was gebracht, namelijk dat het gebruik van de ordinariumgezangen – historisch gezien – onlosmakelijk verbonden zou zijn met (de ontwikkeling van) de transsubstantiatieleer.

Bijzonder belang hechtte de synode eraan om deputaten te laten onderzoeken of er een orde van dienst kon komen waarin ordinariumgezangen een plaats hebben, die *geschikt is voor deze tijd*.

³ Rapport Studiedeputaten Eredienst. (Generaal Synodale Publikaties nr. 4), Barneveld z.j. (1996), 79-97.

In hun rapport dat deputaten Eredienst aanboden aan de Generale Synode Leusden 1999, werd in hoofdstuk 8 onder meer uitgebreid ingegaan op de bezwaren die vanuit de kerken naar voren waren gebracht. Met name werd aandacht besteed aan de ontwikkeling van het rooms-katholieke consecratiedogma en de betekenis daarvan voor de eredienst.

Deputaten concludeerden dat er geen aanwijzingen zijn te vinden dat het ontstaan en voortbestaan van een ordinariumdienst afhankelijk was of is van specifiek roomse dogma's.

Verder boden deputaten een orde van dienst met ordinariestructuur aan (§8.4), waarbij in een aparte paragraaf één en ander werd uitgelegd en toegelicht (§8.5). Daarbij werd in het bijzonder ingegaan op de avondmaalsviering, die in een dergelijke orde van dienst zonder didactisch formulier plaatsvindt, maar opent met het 'tafelgebed' dat getypeerd kan worden als een dankzeggingsgebed, een eucharistisch gebed (eucharistia = dankzegging). In tegenstelling tot vieringen waarbij eerst een didactisch formulier gelezen wordt, plaatst het tafelgebed de viering vanaf het begin op de toonhoogte van de lofprijzing.

Deputaten stelden aan de synode voor om deze orde van dienst op basis van de ordinariumenteksten vrij te geven voor gebruik in de eredienst. Hoewel de synodecommissie van de synode te Leusden dit voorstel van deputaten overnam, besloot de synode de ordinariumliturgie vooralsnog niet vrij te geven, maar wel de vervolgoopdracht te geven, zoals deze in paragraaf 1 staat afgedrukt.

7.3 Evaluatie

Zowel uit de bespreking op de synode van Leusden als uit de opdracht (zie §1) blijkt dat de synode ten aanzien van het ordinarium een stap verder is gegaan dan de synode van Berkel en Rodenrijs. In de opdracht die deputaten ontvingen van de synode van Berkel en Rodenrijs lag de nadruk op vraagstukken omtrent inhoud en schriftuurlijkheid van het ordinarium. Deputaten hebben daar ook de meeste aandacht aan besteed in hun rapport aan de synode van Leusden.

De inhoudelijke beoordeling hiervan heeft de synode neergelegd in de eerste grond: "deputaten hebben in hun rapport voldoende duidelijk gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst."

Een belangrijk punt waardoor de synode niet uitspreekt dat het ordinarium "goed gebruikt *kán* worden in een gereformeerde eredienst", staat verwoord in de tweede grond: "deputaten hebben niet aange-toond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst".

In de plenaire bespreking op de synode werd gevraagd of een ordinariumdienst niet te 'hoogkerkelijk' is, en door kerkleden wel begrepen zal worden. Zo is wellicht ook de derde grond te verklaren, waarin de synode uitspreekt dat het in deze tijd, waarin er juist ten aanzien van de liturgische vernieuwingen veel onrust is in de kerken, niet wijs en pastoraal is nu reeds het ordinarium vrij te geven.

Het vooralsnog niet vrijgeven van de ordinarium-orde had o.i. vooral als reden onbekendheid en onvertrouwdheid met de materie. Die onwennigheid werd bij sommigen ook gevoed door het gebruik van Latijnse namen ('Kyrie', 'Gloria', et cetera) voor de liturgische onderdelen. Nu maakt het enerzijds inhoudelijk niet uit wanneer we met Nederlandse termen zouden gaan werken, dus: 'Heer, ontferm U' (i.p.v. Kyrie), 'Eer aan God' (i.p.v. Gloria), 'Ik geloof' (i.p.v. Credo), 'Heilig' (i.p.v. Sanctus) 'Lam Gods' (i.p.v. Agnus Dei). Anderzijds zijn de Latijns/Griekse termen in de kerkgeschiedenis tot op de dag van vandaag de gebruikelijke en internationaal gestandaardiseerde benamingen voor de ordinarium-gezangen. Bovendien is het gebruik van liturgische Latijnse termen niet geheel onbekend in de gereformeerde wereld, zoals blijkt uit de Latijnse term 'votum' die algemeen ingeburgerd is, hoewel de betekenis en inhoud van dit woord niet bij iedereen bekend zijn. We hebben hier niet met een halszaak te maken, toch geven deputaten de voorkeur aan de gangbare termen.

7.4 *Inhoudelijk passend*

De belangrijkste taak waarvoor deputaten zich gesteld zien, is aan te tonen dat een ordinariumdienst past in de *huidige tijd en cultuur*. Nu is het maar tot op zekere hoogte mogelijk is om echt *aan te tonen* dat een bepaalde liturgische praktijk of gebruik ook in de hedendaagse cultuur past. Nadenken over de bruikbaarheid van liturgische praktijken in onze moderne tijd blijft een vorm van ‘droogzwemmen’. Uiteindelijk heeft de *praktijk* het laatste woord hierover, en moet uit de *praktijk* blijken of liturgische vormen naar tevredenheid functioneren of dat er op onderdelen bijstellingen nodig zijn. Daarbij zal bovendien gezorgd moeten worden dat gemeenteleden voldoende achtergrondinformatie krijgen en voldoende tijd nemen om met de liturgische vormen vertrouwd te raken. Het duurt even voordat men zich thuis voelt in een nieuw huis.

Uiteraard kunnen deputaatschappen en synoden veel zaken wel zo goed mogelijk voorbereiden en vooraf inschatten. Op grond van Schrift en belijdenis kan gewerkt worden aan liturgieën die voor alles passend zijn in de dienst aan God.

Evenals voorgaande deputaatschappen hechten huidige deputaten eraan om voorop te stellen dat een ordinariumdienst *inhoudelijk* gezien in deze tijd en cultuur past. In de vorige twee deputatenrapporten is hier al aandacht aan besteed bij de bespreking van de vijf ordinariumberoepen (*Rapport deputaten Eredienst* 1999, pag. 200-206). Het is echter zinvol om de hoofdzaken hier kort te resumeren.

Ten aanzien van het Kyrie kan opgemerkt worden dat dit smeekgebed mogelijkheden biedt om niet alleen met *onze* nood en *onze* schuld voor Gods aangezicht te komen, maar ook met de nood van heel de schepping (vgl. Rom. 8:19-23). Hier kan ook specifiek gedacht worden aan al het onheil dat in deze tijd van moderne communicatiemiddelen indringend onze huiskamers binnengebracht wordt. Oorlogen, hongersnoden, natuurrampen, milieuvraagstukken zijn zaken waar de gemeente dagelijks mee te maken heeft, en die ook meegenomen worden naar de kerk. Het Kyrie-gezag geeft de kerken een goede mogelijkheid om op een meer *structurele* wijze aan deze nood ‘stem’ te geven en om al die nood voor de Here neer te leggen. Met opzet schreven we “op een meer structurele wijze”, want het is natuurlijk niet zo dat met de invoering van het ‘Kyrie’ de nood van de wereld voor het eerst een plaats in de gereformeerde eredienst ontvangt. Wel krijgt het door de komst van het Kyrie een meer duidelijke en (daardoor) prominentere plaats binnen gereformeerde orden van dienst.

Ook het Gloria past goed in deze tijd. Regelmatig wordt immers de wens geuit om in kerkdiensten aparte momenten in te bouwen voor lofprijzing en aanbidding. De kerk kan hiervoor te rade gaan bij haar eigen geschiedenis en het Gloria gebruiken. Tot op de dag van vandaag worden het Kyrie en Gloria als een eenheid beschouwd, hoewel dit oorspronkelijk niet zo was. Pas in de loop van de tijd zijn de twee liturgische onderdelen sterk op elkaar betrokken. Dat zal waarschijnlijk *inhoudelijke* redenen hebben gehad. In ieder geval is het zinvol om het Kyrie en Gloria bij elkaar te plaatsen. Smeeken en loven zijn immers op elkaar betrokken. Het roepen om ontferming (Kyrie) veronderstelt onze eigen onmacht en afhankelijkheid en daardoor de erkenning en lofprijzing van Gods heerschappij. In de Schrift worden smeekbede en lofprijzing voortdurend in elkaars nabijheid geplaatst. Een duidelijk voorbeeld is Psalm 42/43, waar de klacht vergezeld gaat van het keervers: “Hoop op God, want ik zal Hem nog loven, mijn Verlosser en mijn God!” Trouwens, ook uit de tekst van het Gloria wordt dit duidelijk. We wijzen hier op het tweede deel van het Gloria, waarin a.h.w. de smeekbede om ontferming uit het Kyrie terugkeert: “Die de zonden der wereld wegneemt, ontferm U over ons. Die de zonden der wereld wegneemt, aanvaard ons smeekgebed.”

Met name ten aanzien van de avondmaalsviering biedt het ordinarium een vorm die goed past in de huidige tijd. De afgelopen jaren hebben de kerken met betrekking tot de avondmaalsviering maatregelen genomen die een hogere frequentie mogelijk moeten maken, zonder dat dit ten koste gaat van het Woordgedeelte van de dienst. De generale synode van Leusden gaf daartoe drie kortere avondmaalsformulieren vrij.

Ook voor de gereformeerde avondmaalsviering zou de komst van een ordinariumliturgie een verrijking betekenen. Een belangrijk verschil met de ons bekende wijze van avondmaalvieren is dat bij de viering geen didactisch formulier gelezen wordt. De viering vangt aan met een nodiging, waarna direct overgegaan wordt tot het avondmaalsgebed dat aangeduid wordt met ‘de grote lofprijzing’ of ‘tafelgebed’. Het eerste gedeelte van dit gebed (de ‘prefatie’ genaamd) bevat elementen uit de vroegchristelijke avondmaalsviering. Bovendien – en dat is voor ons op dit moment belangrijker – wordt de viering van het avondmaal door dit lofprijzende gebed vanaf het begin op de toonhoogte van de lof geplaatst. Het vorige deputaatschap heeft hierover geschreven in het rapport aan de Generale Synode Leusden 1999 (pag. 202-206). De waarde van dit vroegchristelijke gebed is goed verwoord door C. Trimp: “*Dit begin van het oude avondmaalsgebed is van grote schoonheid; het verenigt in zich de lofprijzing en de dankzegging, terwijl de verwijzing naar en instemming met de lof der engelen (het zg. Sanctus, naar Jes. 6:3) ons in de liturgische ruimte van Heb. 12:22 vv. zetten en ons de veelstemmige lof uit het boek Openbaring aan Johannes in gedachten roepen*”⁴.

Kortom, wanneer de kerken een ordinariumdienst ontvangen, krijgen zij ook metterdaad een vorm aangeboden voor de avondmaalsviering die bijzonder goed recht doet aan de viering van het avondmaal als feestmaal, waar lof- en dankzegging centrale en structurerende elementen zijn.

Pleidooien voor een viering zonder didactisch formulier worden hier overigens niet voor het eerst gevoerd. Deputaten die rapport uitbrachten aan de Generale Synode Kampen 1975 hebben reeds gepleit om de mogelijkheid te openen van “een sterk vereenvoudigde avondmaalsliturgie, waarbij een breedvoerige onderwijzing ontbreekt en vrijwel direct tot de viering wordt overgegaan.” Destijds hebben de kerken deze mogelijkheid niet benut.

7.5 *Proprium*

Grote delen van het ‘tafelgebed’ behoren tot het *proprium*. Dit betekent dat hier gebruik wordt gemaakt van *wisselende* teksten, die aansluiten bij de thematiek van het liturgisch jaar. Het lijkt deputaten een zinvolle zaak om op een verantwoorde wijze bij deze traditie aan te sluiten, en de kerken een aantal tafelgebeden aan te bieden die in het bijzonder bestemd zijn voor gebruik bij verschillende feesten van het liturgisch jaar. Deputaten stellen voor de in paragraaf 8 en 9 geformuleerde tafelgebeden te gebruiken. Het tafelgebed dat gebaseerd is op Filippenzen 2 kan onder meer goed gebruikt worden met Pasen en Hemelvaart. De twee tafelgebeden uit paragraaf 9 zijn specifiek bedoeld voor Kerstfeest en Pinksteren.

7.6 *Gevarieerdheid*

7.6.1 **Gevaar van verstening**

Ten aanzien van de ordinariumliturgie is meer dan eens gevraagd of een dergelijke orde van dienst niet leidt tot dorre routine en fossilisering. Is er wel voldoende ruimte voor ‘variatie en afwisseling’, zodat verstening van vormen zoveel mogelijk tegengewerkt kan worden?

Onze tijd staat bol van enthousiasme voor pluralisering en differentiatie. In het verlengde daarvan wordt veel waarde gehecht aan variatie en het doorbreken of voorkomen van ééntonigheid. Hiermee houdt ook verband de angst voor ritualisering en voor verstening van liturgische vormen en gebruiken. Het is dan ook goed dat dit soort vragen gesteld worden, want het voorkomen van ritualisering verdient altijd aandacht. Dat geldt echter ook voor de reeds vrijgegeven orden van dienst.

Dat deze vraag echter in het bijzonder bij het *ordinarium* gesteld wordt, komt o.i. voort uit onbekendheid met de materie. Want – zoals we hieronder nog zullen zien – sleur en verstening is bij een ordinariumdienst juist veel beter te voorkomen dan bij de orden van dienst die de kerken tot nu toe kennen! En hiermee raken we aan een belangrijk kernpunt, namelijk de vraag wat een ‘ordinariumdienst’ nu in de praktijk inhoudt en betekent. Deputaten hebben de indruk dat bij menigeen het misverstand bestaat

⁴ C.Trimp, ‘Sacrificium laudis’, in: C. Trimp (red.), *De biddende kerk*. Groningen 1979, pag. 185.

dat een ordinariumdienst een orde van dienst is die de kerken strak bindt aan vaststaande teksten die bovendien telkens op dezelfde melodieën gezongen worden.

7.6.2 Vaste en wisselende onderdelen

Dat is echter maar tot op zekere hoogte waar. Een orde van dienst volgens het ordinariummodel kent onderdelen met vaste en wisselende teksten. Dat is niets nieuws, want dat kennen we ook al van de orden van dienst die momenteel in gebruik zijn. In orden van dienst die vrijgegeven zijn, zijn het Votum, de Tien Woorden, de Geloofsbelijdenis voorbeelden van vaste, onveranderlijke teksten. Ook bij de sacramentsvieringen worden vastgestelde teksten (formulieren) gebruikt. Daarnaast kennen de vrijgegeven orden van dienst teksten die elke zondag verschillend zijn. Te denken is aan de liederen, de gebeden, de lezingen en de preek.

Deze situatie bestaat ook in een ordinariumliturgie. Zoals in paragraaf 2 is geschreven, bestaat een dergelijke dienst uit elementen die tot het ‘ordinarium’ (het gewone, wat elke zondag terugkeert) en elementen die tot het ‘proprium’ (het bijzondere, het eigene, wat elke zondag anders is) behoren. Het aantal vaste teksten is ook in een ordinariumliturgie beperkt. Naast de reeds bekende onderdelen (votum, groet, geloofsbelijdenis e.d.) gaat het om het Kyrie, Gloria, Sanctus en Agnus Dei. Maar zelfs daarin valt nog te variëren, zoals dadelijk uitgewerkt zal worden. Veel belangrijker is echter hier vast te stellen dat door de proprium-delen (liturgische onderdelen met wisselende teksten) uit een ordinariumliturgie voldoende inhoudelijke afwisseling aanwezig is en aangebracht kan worden. De gebeden, de lezingen, de preek, de liederen en ook de teksten bij het Avondmaal zijn niet gestandaardiseerd, maar bieden volop mogelijkheden tot variatie die inhoudelijk zinrijk is en daarbij ook tegemoetkomt aan het hedendaagse verlangen naar afwisseling.

Kortom, wat het bestaan betreft van vaste en wisselende teksten verschilt een ordinariumliturgie niet met orden van dienst zoals die momenteel al in gebruik zijn in de Gereformeerde Kerken. Evenals de ons reeds bekende orden van dienst biedt een ordinariumliturgie een duidelijke en doorzichtige structuur, waarbij een goed evenwicht is gevonden tussen vaste en wisselende teksten zodat enerzijds verbrokkeling en fragmentarisme voorkomen wordt, en anderzijds sleur en voorspelbaarheid geen kans geven door de rijke variatiemogelijkheden.

7.6.3 Variatie in vaste onderdelen

Men zou zelfs kunnen zeggen dat een ordinariumliturgie zelfs méér dan de bestaande orden van dienst die in de Gereformeerde Kerken gebruikt worden, verstening en ritualisering tegengaat. Want niet alleen door de propriumdelen is er veel afwisseling, ook binnen de *vaste* liturgische elementen valt nog veel te variëren. Wat daarbij – inhoudelijk gezien – wel en niet kan, wordt bepaald door de vraag wat de essentie van het desbetreffende liturgische onderdeel is. Het best kunnen we dit verduidelijken aan de hand van een voorbeeld, waarvoor we het Sanctus kiezen.

Door het zingen van het Sanctus stemt de kerk op aarde in met de lofprijzing die in de hemel door engelen gezongen wordt. Maar het Sanctus is niet inwisselbaar voor elk willekeurig loflied. Fundamenteel en karakteristiek voor het Sanctus is maar niet een lofverheffing van God in het algemeen, maar een lofprijzing van *Jahwe Zebaoth die heilig is en van wiens heerlijkheid de aarde vol is*. Een loflied op bijvoorbeeld Gods voorzienigheid kan dus niet als vervanging voor het Sanctus gebruikt worden. Er is dus wel een grote mate van thematische gebondenheid. Concreet voor dit ordinariumgezag kan men dus een keuze maken uit de vele toonzettingen van de onberijmde tekst (“Heilig, heilig, heilig, HEER God van alle machten, vol zijn hemel en aarde van zijn heerlijkheid”). Maar daarnaast kan er gekozen worden voor liederen (of fragmenten daaruit) die thematisch met het Sanctus verwant zijn, zoals Psalm 99:1-2, 148:1/5, *Liedboek* gezang 24, 258:4, 323:2, 422, 444:1-2 en 457. Alhoewel het de minst aantrekkelijk optie is, is het zelfs mogelijk dat de tekst van het Sanctus door één persoon gelezen wordt.

Soortgelijke toelichtingen zouden wij ook ten aanzien van de overige ordinariumgezangen kunnen houden. Voor wat wij wilden verduidelijken is dat echter niet nodig. Belangrijk is dat wanneer de kerken een ordinariumliturgie ontvangen, zij een orde van dienst krijgen die – naast de variatie door het proprium – ook zelfs in de *vaste* onderdelen veel afwisseling toelaat, zij het binnen thematische grenzen.

Die variatiemogelijkheden zijn er dankzij het werkelijk enorme oeuvre aan toonzettingen van de ordinariumberoepen, variërend van gregoriaans uit de Middeleeuwen tot moderne composities uit de 21ste eeuw en alles wat daartussen zit. Bij een ordinariumberoep is op muzikaal-stilistisch niveau veel mogelijk, en wordt juist volop ruimte gelaten voor eigentijdse (lees: bruikbaar en herkenbaar in deze tijd) invulling.

Tot op zekere hoogte kunnen plaatselijke kerken een ordinariumberoep invullen conform de mogelijkheden die binnen de gemeente bestaan. Een kerk waar een cantoir is, bezit andere mogelijkheden dan een gemeente waar een dergelijk gemeentekoor niet is. In het eerste geval kan de cantor/dirigent kiezen uit een toonzetting voor de ordinariumberoepen die ofwel door zijn cantoir ofwel door de cantoir én gemeente gezongen worden. Het muzikale idioom dat gebruikt kan worden, en de technische moeilijkheidsgraad van de composities zullen daarbij verschillend zijn, afhankelijk van de kundigheid van koor en dirigent. Waar geen cantoir functioneert, kan men strofische liederen gebruiken. Een ordinariumberoep komt dus tegemoet aan de differentiatie die ook binnen de Gereformeerde Kerken te bespeuren valt.

De mogelijkheid tot afwisseling die eigen is aan een ordinariumberoep, kan eraan bijdragen dat er sprake zal zijn en blijven van doorleefde vormen.

7.7 Herkenbaarheid

Bij de ordinariumberoep is ook gevraagd of het vrijgeven van deze orde van dienst de herkenbaarheid van de gereformeerde liturgie niet veel aantast. Binnen de gereformeerde wereld waar onze kerken contact mee onderhouden, is een dergelijke orde eigenlijk onbekend.

Allereerst wijzen deputaten erop dat het niet de bedoeling is dat ordinariumberoepen de orden van dienst die geënt zijn op de zestiende-eeuwse calvinistische traditie en die de kerken momenteel gebruiken, gaan vervangen. Er komt iets bij en er gaat niets af, en dus blijft de herkenbaarheid volop bestaan.

Vervolgens kan gewezen worden op het feit dat Orde B, die in 1975 door de generale synode van Kampen is vastgesteld, door gereformeerde kerken in het buitenland is overgenomen. Dat zou ook kunnen gebeuren met een ordinariumberoep. Van doorslaggevende betekenis dient o.i. niet te zijn of zusterkerken iets wel of niet kennen/gebruiken, maar of een bepaalde liturgie een verantwoorde, zinvolle en inhoudrijke vorm biedt om de wekelijkse ontmoeting tussen God en zijn volk gestalte te geven.

Naar aanleiding van de presentatie van een ordinariumberoep door het vorige deputaatschap is wel opgemerkt dat een dergelijke orde van dienst 'hoogkerkelijk' zou zijn. Nu is deze benaming erg onduidelijk. Van 'hoogkerkelijkheid' in de betekenis dat er een sterke accent zou liggen op overdadige liturgische vormgeving, is hier naar ons oordeel absoluut geen sprake. De ordinariumberoep is niet hoogdravend, noch beladen met allerlei liturgische handelingen en attributen. De teksten kenmerken zich niet door bombastisch taalgebruik en complexe beeldspraak, maar juist door verheven soberheid en eenvoudige schoonheid.

Van 'hoogkerkelijk' in de zin van 'hoogambtelijk', waarbij de clerus dus een bijzondere plaats toegemeten krijgt als bemiddelaar tussen God en zijn volk, is al evenmin sprake.

Wel is het waar dat een ordinariumberoep niet tot het type kerkdienst behoort dat gekenmerkt wordt door gebruik van alledaagse ongedwongen omgangsvormen. Dergelijke vormen bepalen doorgaans kerkdiensten die sterk gericht zijn op het gelovig individu en zijn geloofsbeleving. Er wordt dan veel energie in gestoken om ieder persoonlijk geloofswarmte te geven en te laten ervaren.

Nu is het niet nodig dat we dit type kerkdienst hier bespreken, laat staan er een oordeel over vellen. Wel willen we erop wijzen dat de Schrift ook andere noties bevat over de omgang tussen God en mens. En die noties kunnen leiden tot een vormgeving waar andere accenten gelegd worden dan in het type dienst dat we zojuist aanduiden. Bij een ordinariumberoep is dat het geval. Sterker dan bij samenkomsten waar ongedwongen alledaagsheid bepalend is, gaat een ordinariumberoep ervan uit dat er

altijd afstand blijft tussen de heilige Schepper-God en het aardse schepsel. De liturgie veronderstelt expliciet de verhevenheid van God en de nederigheid van de mens, en geeft daar uitdrukking aan. Ook hier is wel degelijk aandacht voor persoonlijk geloof en voor de individuele gelovige, alleen op een andere manier en binnen een andere context. Essentieel is de verbondenheid van de mens aan Gods schepping en herschepping, waarbij sterk het besef leeft dat men staat in de lange geschiedenis die God met zijn volk gaat.

Ook vanuit dit perspectief kan de komst van een ordinariumdienst een belangrijke verrijking en aanvulling betekenen voor de gereformeerde liturgische praktijk.

7.8 Orde van dienst met ordinariestructuur

[Dit onderdeel is alleen beschikbaar in de cd-rom versie van deze tekst.]

7.9 Andere gebeden voor de voorgestelde Orde D

In de voorgestelde Orde van dienst D (§7.8) treffen we in de structuur van het ordinarium tevens enkele proprium-delen aan. Zoals gezegd kunnen deze delen variëren, bijvoorbeeld door de kerkelijke jaarorde. Hier volgen een tweetal proprium-invullingen: een die eigen is aan het Kerstfeest (§7.9.1) en een die dienst kan doen bij Pinksteren (§7.9.2). De teksten kunnen op termijn natuurlijk uitgebreid worden. Voor dit moment willen de onderstaande teksten laten zien, hoe en waar er binnen een orde van dienst met ordinariestructuur ruimte is voor een natuurlijke afwisseling. Om het met een beeld van een weefgetouw te verduidelijken: de ordinarium-delen vormen de schering, de proprium-teksten de inslag.

Behalve grote delen van het 'Tafelgebed' (Orde D, element 9.b) worden vanouds ook het 'Gebed om verlichting van de Heilige Geest' voor de opening van het Woord (Element 3) en het 'Dankgebed na de avondmaalsviering' (Element 9.d) als Proprium-gebeden beschouwd en dus afwisselend ingevuld. Tegelijk is er niet zelden binnen de ene eredienst inhoudelijk/thematische verwantschap tussen de Propriumdelen. De invulling wordt immers ontleend aan de specifieke zon- of feestdag voor welke de teksten 'ge-eigend' zijn.

Wellicht ten overvloede: de variatiemogelijkheden met betrekking tot het Sanctus en Agnus Dei, die in §7.8 worden aangegeven, kunnen ook in de onderstaande teksten benut worden.

[De tekst van de varianten is alleen beschikbaar in de cd-rom versie van deze tekst.]

8. Formulier voor de Openbare Geloofsbelijdenis (opdracht 6)

8.1 Opdracht

De synode van Leusden 1999 (Acta art. 49.6) besloot:

1. het door deputaten aangeboden formulier voor de openbare geloofsbelijdenis niet vrij te geven;
2. deputaten opdracht te geven verder te werken aan herziening van dit formulier, met inachtneming van opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers;
3. deputaten opdracht te geven, in samenhang met het voorgaande, te bezien of de formulieren voor de bediening van de doop aan kinderen en aan volwassenen herziening behoeven.

Gronden:

1. deputaten hebben het bestaande formulier voorzien van toevoegingen en enkele aanwijzingen voor de liturg. Door deze gedeeltelijke herziening ontstaat inhoudelijk en taalkundig een inconsistent geheel;
2. de samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis en avondmaal is evident, ook in de formulieren zal die samenhang zichtbaar moeten zijn.

8.2 *Opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers*

Wanneer we trachten na te gaan uit de Acta art. 49 wat de genoemde opmerkingen en suggesties (besluit 7.2) behelzen, dan komen we tot het volgende resumé:

- a. Uit de 9 brieven: naast blijken van behoefte aan herziening en uitbreiding en naast waardering worden de volgende suggesties gedaan: laat een intro toegevoegd worden met een aanspraak aan de gemeente, ook tekstverwijzingen in de marge, laat ook de bestaande vragen herzien worden en heb aandacht voor een consistent taalkleed;
- b. De synode suggereert daarnaast, dat het geheel van het voorgestelde formulier ook inhoudelijke inconsistentie bevat. Verder stelt de synode, dat de evidente samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis en avondmaal ook in de formulieren zichtbaar zal moeten zijn.

We willen deze punten nalopen en van enig commentaar voorzien.

8.3 *Bespreking*

8.3.1 **Evidente samenhang**

Om met dat laatste van punt 2 te beginnen: de synode zegt er niet bij, wat zij verstaat onder de evidente samenhang. Die samenhang ligt toch principieel reeds in de inhoud van het christelijk geloof. Daarnaast voor onze formulieren ook in de gereformeerde visie van de Heidelbergse catechismus 1563 en van een Heidelbergse synode 1563 op doop, avondmaal en belijdenis van gedoopte kinderen na catechese. Doop en avondmaal manifesteren vooral de belofte van het evangelie (Zondag 25 HC), waarbij wordt verondersteld en gevraagd, dat je er gelovig gebruik van maakt. De doop markeert tevens een overgang en inlijving en eigendomsrecht van Godswege (art. 34 NGB). Het avondmaal is een plechtige viering van het heil en van de gemeenschap. De openbare geloofsbelijdenis is de kerkordelijk gevraagde publieke persoonlijke erkenning, toestemming van het evangelie en van de claim daarvan, waarom de doop vraagt. Bij gedoopte kinderen wordt in de leeftijd waarin zij kunnen onderscheiden (aetas discretionis), na catechese een publieke en persoonlijke aanvaarding van de doop achteraf gevraagd, mede als voorbereiding op het mee-vieren van het avondmaal.

De samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis van gedoopte catechisanten en avondmaal lijkt ons voorshands nergens sterker (vergeleken met Lutherse of Hervormde formulieren) omschreven dan in het gereformeerde belijdenisformulier van 1923, dat wij heden ten dage nog plegen te gebruiken. De doop wordt vooral gezien als teken van Gods verbond en van inlijving in Gods kerk (Zondag 27 HC vraag 74). Het desbetreffende belijdenisformulier geldt dan voor mensen die als onmondigen in hun vroege jeugd gedoopt zijn en die, in een kerkordelijk kader, publiekelijk en persoonlijk gehoorzaam de rijke relatie en de claim van Gods verbond aanvaarden. Voor de openbare geloofsbelijdenis van volwassen dopelingen gelden volgens vigerende kerkelijke afspraak andere formuleringen, evenwel gevormd vanuit dezelfde principiële gedachten, zoals blijkt uit het identieke gedeelte van de beide doopformulieren.

De bedoeling van de synodale grond 2 zal de vraag zijn: kan in de formuleringen voor de openbare geloofsbelijdenis van vroeg-gedoopten en in die voor de openbare geloofsbelijdenis van volwassen dopelingen niet meer uniformiteit en samenhang getoond worden? Gelijke motieven als belijdenis van Gods woord over onze ellende, verlossing en dankbaarheid worden gedragen door het Woord of de leer zoals dat (die) in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat. Aan volwassen dopelingen wordt uitdrukkelijk gevraagd naar hun geloof in de drie-enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest. In het formulier voor openbare geloofsbelijdenis van vroeg-gedoopten wordt de structuur van de Apostolische Geloofsbelijdenis (van oorsprong doopbelijdenis) niet expliciet gemaakt, hoewel er wel, evenals in de andere betrokken formulieren, wordt gesproken over de leer '(zoals) die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat'. Het expliciteren vormt elders juist een aanleiding om nieuw te formuleren. Hier ligt een samenhangend motief voor samenhang, dat we wat nader willen bekijken.

8.3.2 SoW-kerken over samenhang

Binnen de SoW-kerken is momenteel een bezinning gaande over de samenhang tussen doop, geloofsbelijdenis en avondmaal. De stand van zaken in 1992 was dat de SoW-kerken een “onverbrekelijke samenhang” zien van “doop, avondmaal en belijdenis” (let even op de volgorde).⁵

Zij zijn echter ook van mening, dat de traditionele openbare geloofsbelijdenis liever niet meer gezien moet worden als een toelating tot het avondmaal. De verbinding met de doop daarentegen moet juist meer en weer in het licht gesteld worden. Dit wordt als volgt verantwoord:

“De openbare geloofsbelijdenis, die zich na de begintijd van de Reformatie gaandeweg steeds meer ontwikkeld heeft tot een gebeuren van grote betekenis – een ontwikkeling die haar hoogtepunt bereikt in de negentiende eeuw – heeft zich wel heel ver verwijderd van de belijdenis die ooit werd gesproken bij de doopvont. Ons leek de tijd rijp deze verbinding terug te brengen in het centrum van de aandacht. Daarbij komt dat in de kerken waar men de praktijk van de deelname van kinderen aan het avondmaal zo niet officieel toestaat (ELK, GKN) dan toch gedooft (NHK), het karakter van de openbare belijdenis verandert. De doop zelf baant de toegang tot de tafel. Door deze ontwikkeling wordt de noodzakelijke bezinning gestimuleerd. De betekenis van de openbare geloofsbelijdenis moet verhelderd worden in het licht van haar relatie tot de bediening van de heilige doop, liever dan haar te zien als toelating tot deelname aan het avondmaal.”⁶

De doopbelijdenis (Apostolische Geloofsbelijdenis) wordt dus in het centrum van de aandacht gehaald. Daarbij is een nieuwe structuur van de orden van dienst gebouwd, die gelijk is voor de doop van volwassenen, voor de doop van kinderen en voor de doopgedachtenis en belijdenis. Als vorm interessant en aantrekkelijk. De theologische verschuivingen in visie op verbond, doop en belijdenis vergeleken met de visie van de gereformeerde belijdenis kunnen we nu evenwel hier niet overzien.

We kunnen de daar voorgestelde fraaie structuur hier niet bespreken. De doopbelijdenis in het centrum van de aandacht halen lijkt ons een wettige zaak. Zijn we niet gedoopt in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest? En moe(s)ten volwassen dopelingen van het geloof in de Drie-enige niet eerst belijdenis doen alvorens gedoopt te worden?

Trouwens, vóórdat in 1923 aan de gereformeerde kerken sinds de Afscheiding een uniform belijdenisformulier aangeboden werd, deden deputaten in 1921 onderzoek naar de pluriformiteit binnen het kerkverband op het gebied van de belijdenisvragen. Die was groot. Elke plaatselijke kerk had haar eigen gewoonte. In de presentatie, in de formulering van de vragen, in de accenten. De vragen van Voetius, die nu nog (ter keuze) gebruikt kunnen worden in de Christelijke Gereformeerde Kerken, werden zeer gevarieerd gebruikt. Er waren in 1921 ook minstens 23 kerken die voor de openbare geloofsbelijdenis van gedoopte catechisanten de vragen uit het formulier voor de ‘bejaardendoop’ hanteerden, waar ingezet wordt met een belijdenis van vertrouwen in de Drie-enige God. De kerk te Rijswijk formuleerde de belijdenis van de waarheid van de Schriftuurlijke leer aldus: “*Belijdt gij te gelooven in God den Vader, den Almachtige, Schepper van hemel en aarde, en in Jezus Christus, Zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heere, en in den Heiligen Geest als den Drieënigen God uws Doops, zooals Hij zich in Zijn Woord geopenbaard heeft tot zaligheid en naar de belijdenis onzer Gereformeerde kerken?*” Zo stond in de belijdenis de God van de doop voorop. Trouwens, zowel in de geschiedenis van de ‘Lutherse reformatie’ als in die van de ‘calvinistische reformatie’ heeft de apostolische geloofsbelijdenis bij de doop, bij de kerkordelijke confirmatie of belijdenis voor de toegang tot het avondmaal en bij het avondmaal zelf, latent of expliciet, een belangrijke plaats. Moeten ook wij op dit punt niet meer samenhang laten zien?

8.3.3 Kanttekeningen

We maken drie kritische kanttekeningen bij de verantwoording van de bovengenoemde elders gepresenteerde nieuwe structuur.

⁵ Zie: *Doop en belijdenis, Proeven voor de Eredienst*, aflevering 3, Boekencentrum 1993, blz.81.

⁶ *Doop en belijdenis*, blz 101vv.

1. Sinds de reformatie van de 16e eeuw geldt een openbare geloofsbelijdenis ('calvinistisch') of een confirmatie ('Luthers') als toelating tot het heilig avondmaal. Zo'n belijdenis geldt kennelijk tegelijk als eerste openlijke uiting van zelfbeproeving in het kader van een voorbereidende overdenking van de betekenis van het avondmaal. In dit kader kan elke avondmaalsgang als een vernieuwing van de openbare geloofsbelijdenis gezien worden.

Pas in de laatste drie decennia zijn ELK, NHK en syn.GK ertoe overgegaan onder bepaalde voorwaarden kinderen die nog geen confirmatie of belijdenis hebben gedaan, toe te laten aan het avondmaal, waardoor inderdaad de traditionele 'openbare geloofsbelijdenis' (wil men zoiets handhaven) van karakter moet veranderen.

2. Op de achtergrond van deze nieuwe structuur speelt ook een 'oecumenisch motief'. In de voorgestelde structuur wordt rekenschap gegeven van de oecumenische dooporde, zoals die door de Raad van kerken is aanvaard op grond van het zgn. Lima BEM-rapport (1982) over de dooppraktijk. Ook de visie van Rome is daarin ongetwijfeld verwerkt. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1964) bepaalde, dat aan het begin van de vormsel-plechtigheid aan de doop herinnerd moet worden. Dat gebeurt op deze wijze: de celebrant vraagt aan het slot van de homilie van de vormelingen de doopbelijdenis (*renovatio promissionum baptismalium*): een eenledige afzwering en een vierledige doopbelijdenis (Vader, Zoon, Geest, kerk). Het derde aangevulde artikel luidt in de vraag: "*Geloofd u in de Heilige Geest, die Heer is en levend maakt, die, zoals eens aan de apostelen op het Pinksterfeest, zo vandaag ook aan jullie door het sacrament van het vormsel op unieke wijze geschonken wordt?*" (OC 23.40). Een leerbeslissing (1964) van paus Paulus VI over de kern van het ritueel luidt: "*Het sacrament van de confirmatie wordt gegeven door de zalving met chrisma op het voorhoofd onder oplegging van de hand en door de woorden: Accipe signaculum Domini Spiritus Sancti*".

De structuur van de voorgestelde SoW-orde (1992) is soortgelijk tot en met de beurtelings naar voren komende geloofsleerlingen, die geknield van de voorganger onder oplegging van handen horen: 'Ontvangt de heilige Geest' of 'Wees gezegend met de gave van de heilige Geest'. Het verschil is kennelijk nog, dat in deze protestantse orde de handoplegging wordt gezien als toegepaste voorbede om de Heilige Geest en bij Rome: gelijktijdig met de zalving ontvangt hij de gave van God de Heilige Geest ... (OC 9).

3. In het gereformeerde belijdenisformulier van 1923 wordt de openbare geloofsbelijdenis gezien als persoonlijke aanvaarding van de doop als teken en zegel van Gods verbond (met z'n beloften en met z'n oproep tot nieuwe gehoorzaamheid) en als voorbereiding op de viering van het avondmaal. Dit is geheel in de lijn van de reformatische visie van de 16e eeuw. Volgens K.W. de Jong is er in de nieuwe orde van 1992 "*radicaal afstand genomen van de klassiek-gereformeerde verbondstheologie en dat heeft sterk in de opbouw van de orde doorgewerkt.*"⁷ In de Nederlandse Hervormde Kerk was overigens een alternatief in deze richting (inhoud Apostolicum centraal in de tendens van de vragen, maar daarbij geen gedachten over genadeverbond en toelating tot het avondmaal) al sinds de *Liturgische Handreiking* van 1967 mogelijk en in de synodaal-gereformeerde kerken sinds de synode van Zwolle 1978. Daarnaast blijven de oude formulieren kennelijk geldig (NHK 1951/55, synGK 1957/58), die nog wel uitgaan van de betekenis van Gods genadeverbond. Deze situatie bevordert meer-stromen-land in deze kerkverbanden.

Dr. W. Verboom, die de catechese van de Reformatie en de Nadere Reformatie bestudeerd heeft, is van mening dat in een gereformeerde visie op het afleggen van geloofsbelijdenis het *verbond* het kader is waarbinnen de verschillende aspecten hun plaats hebben. Hij zou als uitgangspunt nemen "*de zinsnede uit het doopformulier dat in alle verbonden twee delen begrepen zijn en dat wij derhalve vanuit de Doop worden opgeroepen tot een nieuwe gehoorzaamheid. Belijdenis doen is de aanvaarding van de verbondsrelatie tussen God en ons, in een nieuwe gehoorzaamheid*" (in: *Theologia Reformata*, 1991, 51v).

Van deze laatstgenoemde samenhang gaat het formulier van 1923 uit.

⁷ K.W. de Jong, *Ordering van dienst. Achtergronden van en ontwikkelingen in de eredienst van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Baarn 1996, 381.

8.3.4 Voorlopige conclusie over samenhang

Voor herziening en verbetering van consistentie en samenhang van de formulieren is veel visie en creativiteit nodig.

Het lijkt deputaten goed te blijven bij de gereformeerde visie van de formulieren, ook al kan die misschien meer samenhangend verwoord worden. Het blijft de vraag, of het niet de moeite waard is te bestuderen, of en in hoeverre de beide doopformulieren en het belijdenisformulier duidelijker geïntegreerd kunnen worden. Maar moet bij zo'n studie ook niet gerekend worden met corresponderende kerkverbanden, die praktisch dezelfde formulieren hanteren?

Verdient het niet alvast aanbeveling om de belijdenis van het vertrouwen in de Drie-enige God, die zijn naam laat noemen in de zgn. doopformule (Mat. 28:19), ook in de betrokken formulieren expliciet bij de vragen te gebruiken? Wellicht krijgt dan ook de Apostolische Geloofsbelijdenis als dóópbelijdenis meer liturgische expressie.

Verder kan de vraag gesteld worden, of er ook onderzoek gedaan moet worden naar de betekenis en verwoording van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging.

8.4 Praktische opmerkingen

Wat de andere opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers betreft.

Deputaten geven de voorkeur aan een kort en sober belijdenisformulier. Zij blijven voorshands uitgaan van het bestaande formulier. De kern daarvan was ook behouden in het aan de vorige synode voorgestelde formulier. Is het niet beter het te laten bij de voorgestelde enigszins aangevulde korte intro, zonder onderwijzing? Bij een onderwijzing als in het aan de synode van Leusden voorgestelde formulier is het gevaar niet denkbeeldig, dat teksten uit de Schrift als het ware hun flexibiliteit verliezen door gesteld te worden in het formulier. Teksten die ten opzichte van onderwijzing en belijdenis algemeen gelden, krijgen gemakkelijk in het formulier de reuk van enig juiste toepassing bij de onderhavige kerkelijk gevraagde geloofsbelijdenis. Een onderwijzing kan in de preek voordien ruimschoots aandacht ontvangen. Ook zouden deputaten het gebed nadien en de vormgeving van het geheel aan de wijsheid van de plaatselijke kerk willen overlaten. We moeten niet van alles maar vastleggen. Een formulier wordt gauw te lang.

Als samenvatting en om de kerken een betere indruk te geven in welke richting deputaten denken, volgt hieronder een concept-formulier waarin wij een aantal elementen uit het voorafgaande verwerkt hebben. Met nadruk stellen wij dat dit formulier een torso is. Diverse onderdelen moeten nog nader doordacht worden (zie ook de vorige paragraaf). Dit formulier-concept moet dan ook gezien worden als een opwekking aan de kerken om concreet mee te denken over de verdere invulling. Bovendien wijzen wij erop dat de kerken ook de vraag moeten beantwoorden of wijziging van het formulier niet in samenwerking zou moeten gebeuren met corresponderende kerkverbanden.

De toegevoegde en gewijzigde passages ten opzichte van het bestaande formulier zijn cursief gedrukt.

FORMULIER VOOR DE OPENBARE GELOOFSBELIIDENIS

De openbare geloofsbelijdenis heeft in de eredienst plaats na de verkondiging van het Woord. De geloofsleerlingen staan bij voorkeur bij de doopvont, met het gezicht naar de gemeente. Na de openbare geloofsbelijdenis kan het heilig avondmaal gevierd worden.

Geliefde broeders en zusters in onze Here Jezus Christus,

U bent hier verschenen voor God en zijn heilige gemeente, om als gedoopte leden van Christus' kerk belijdenis af te leggen van uw geloof, en zo toegang te krijgen tot het avondmaal van onze Here Jezus Christus. Antwoordt daarom oprecht op de volgende vragen:

Ten eerste:

Geloofst u in God de Vader, de Almachtige, Schepper van hemel en aarde, en in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Here, en in de Heilige Geest als de Drie-enige God van uw doop?

Ten tweede:

Belijdt u dat de leer van het Oude en Nieuwe Testament, die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt, de ware en volkomen leer van de verlossing is? En belooft u bij de belijdenis van deze leer door Gods genade te blijven in leven en sterven?

Ten derde:

Geloofst u Gods verbondsbelofte, waarvan u in de doop het teken en zegel ontvangen hebt? En belijdt u, nu u de toegang vraagt tot het heilig avondmaal, dat u vanwege uw zonden een afkeer hebt van uzelf en u voor God verootmoedigt en uw leven buiten uzelf in Jezus Christus, de enige Verlosser, zoekt?

Ten vierde:

Verklaart u, dat u van harte begeert God de Here lief te hebben en te dienen naar zijn Woord, te breken met de wereldse begeerten, uw oude natuur te doden en godvrezend te leven?

Ten vijfde:

Belooft u zich te onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, indien u zich – waarvoor God u genadig beware – in leer of leven misgaat?

Wat is hierop uw antwoord?

N.N. (hoofd voor hoofd). Antwoord: Ja.

Zegen

De God van alle genade, die u in Christus geroepen heeft tot zijn eeuwige heerlijkheid, Hij zal u na een korte tijd van lijden, volmaken, bevestigen, sterken en grondvesten. Hem zij de kracht in alle eeuwigheid! Amen. (1 Petr. 5:10-11)

Hierna zingt de gemeente staande een lied; eventueel in beurtzang met de groep die belijdenis heeft gedaan.

9. Formulieren voor de doop (opdracht 7)

9.1 Inleiding

Eén van de opdrachten voor deputaten luidt:

in samenhang met het voorgaande (te weten: ... verder te werken aan herziening van het formulier openbare geloofsbelijdenis, met inachtneming van opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers) te bezien of de formulieren voor de bediening van de doop aan kinderen en volwassenen herziening behoeven.

Grond onder deze opdracht, met name wat betreft de samenhang met andere formulieren, is het volgende:

de samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis en avondmaal is evident, ook in de formulieren zal die samenhang zichtbaar moeten zijn.

In dit onderdeel willen wij met name nadenken over het klassieke formulier voor de doop van de kinderen in de gemeente. Over de samenhang met het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis gaat het elders in ons rapport. In het onderstaande vindt u niet een uiteenzetting over het formulier voor de volwassenendoop. Eventuele herziening van het formulier voor de doop van volwassenen ligt voor de hand en zal niet erg moeilijk zijn wanneer wij tot een dergelijke herziening besluiten bij het formulier voor de kinderdoop. Maar in onze bezinningsarbeid zijn wij daar niet aan toe gekomen.

Naar aanleiding van een brief van deputaten kerkelijke eenheid van september 2000 is er contact ontstaan met deputaten Schriftberijmingen en liturgische formulieren van de Christelijke Gereformeerde Kerken. In een gezamenlijk overleg in november 2000 bleek dat deze deputaten (en dus ook hun kerken) net als wij nadenken over taal en inhoud van de liturgische formulieren. Als proeve zijn zij bezig met een herziening van het doopformulier. De gedachte ligt voor de hand, dat wij ervaringen en resultaten met elkaar delen. Mogelijk kunnen wij tot één beleid komen over deze dingen (zie ook Hoofdstuk 1 §3).

9.2 Enkele vragen

In het rapport van studiedeputaten eredienst aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 is in hoofdstuk 4 een inventarisatie opgenomen van wensen uit de kerken op liturgisch gebied. Verreweg de meeste wensen betreffen de viering van het avondmaal en het gebruik van de formulieren bij dit sacrament. Maar kort wordt het volgende opgemerkt: de overige wensen: een kort doopformulier, sterkere gronden bij de kinderdoop (bijv. vanuit Romeinen 6) en een formulier bij het doen van openbare geloofsbelijdenis (rapport paragraaf 4.3.4).

Achtergronden bij deze wensen worden niet vermeld. Maar ze zijn gemakkelijk te bedenken.

In gemeenten met veel jonge gezinnen vindt vaak een doopbediening plaats, vrijwel elke zondag. Zou het niet goed zijn te streven naar afwisseling in formulieren, net als bij de viering van het avondmaal? Het vaak lezen en horen van het doopformulier werkt gewenning in de hand. Dan kan een analogeredenering leiden tot meerdere doopformulieren.

Echter, hier is ook een benadering vanuit een geheel andere invalshoek mogelijk. Waarom moet er in gemeenten waar veel geboorten plaatsvinden vrijwel elke zondag gedoopt worden? Is dat werkelijk nodig? Is het denkbaar dat er dan bijvoorbeeld eens per maand een ‘doopzondag’ is waar in één dienst meerdere kinderen gedoopt worden? Waar komt in de kerkorde de gedachte vandaan, dat de doop zo spoedig mogelijk bediend moet worden – artikel 56? Hoewel het misschien prematuur is deze vraag zo open te stellen, lijkt ons het niet vermelden van deze invalshoek een gemiste kans, nu wij toch bezig zijn met een oriëntatie rondom de praktijk van de doop binnen de kerken.

De wens om de kinderdoop sterker te funderen zal voortkomen uit de toenemende discussies over de kinderdoop binnen de kerken. Wanneer het gesprek diep gaat, wordt de argumentatie in het klassieke doopformulier als summier ervaren: de herleiding tot Gods verbond met Abraham, de uitspraak van Petrus in Handelingen 2, de handoplegging en zegening van kinderen door de Here Jezus, en de korte conclusie: omdat de doop in de plaats van de besnijdenis gekomen is. In de tijd van de opstelling van het formulier was dit een vanzelfsprekende reeks van argumenten in de controverse met de doperse richting. Dat is het vandaag, een tijd waarin de leer van het verbond niet echt gemeengoed meer is, voor velen niet meer. Er moet meer gezegd worden.

Of inderdaad Romeinen 6 nadere fundering voor de kinderdoop bevat staat te bezien.

Een andere vraag betreft de relatie van het te dopen kind met de gemeente die van de doop getuige is. Hier is samenhang met het vorige punt, de fundering van de kinderdoop. Zou het geen aanbeveling verdienen, in het formulier iets op te nemen dat het getuige zijn van de gemeente accent geeft?

Nog iets heel anders is de zaak van de twee ‘partijen’ of de twee ‘delen’. In de ons bekende uitgave van het doopformulier, het *Gereformeerd Kerkboek*, staat bij de uitleg van de doop opgetekend:

“Omdat elk verbond twee delen heeft, *namelijk een belofte en een eis*, worden wij door God in de doop ook geroepen en verplicht tot een nieuwe gehoorzaamheid.”

Hier is bij de herziening van ons kerkboek, bij de vaststelling van de nieuwe redactie van het doopformulier in de tachtiger jaren van de vorige eeuw, een beslissing genomen waarover jarenlang discussie heeft bestaan. Moet deze beslissing teruggedraaid worden?

Wat is trouwens de geëigende plaats van een doopbediening in het geheel van de eredienst? In onze orde van dienst heeft de doop een plaats gekregen na de preek. Wat is de theologische achtergrond van deze bepaling? Mogelijk denken we dan aan de doop als sacrament, als teken en zegel bij de beloften van God, die daarom principieel zich een plaats toegewezen ziet na de verkondiging. Men trekt hier wel een parallel met de viering van het avondmaal: eerst de bediening van het Woord en daarna de viering aan de tafel. We moeten echter niet vergeten dat doop en avondmaal – hoewel ze beide ‘sacrament’ heten – elk hun eigen gewicht en zeggingskracht hebben. Het is niet goed ze over één kam te scheren en liturgisch gelijk te behandelen. Kan – met een andere theologische onderbouwing – de doop ook een andere plaats krijgen, bijvoorbeeld bij het begin van de dienst? Volgens onze orden van dienst is het in bepaalde gevallen mogelijk de bediening van de doop te laten gebeuren in het begin van de dienst, na het openingslied. Waarom deze plaats? Waarom slechts als uitzondering?

Graag willen we deze vragen behandelen in het onderstaande. De lezer zal merken dat wij bij de meeste vragen niet met antwoorden komen. Wel willen wij de kerken attent maken op de vragen die er leven. Welke antwoorden geven de kerken zelf? Wanneer er op een generale synode antwoorden gegeven worden, kan een eventueel volgend deputaatschap daarmee aan het werk. Daarbij zal samenwerking met andere kerken niet over het hoofd gezien mogen worden.

9.3 *Ingrijpen in een klassiek document?*

Ons doopformulier heeft oude papieren. Ieder handboekje over onze liturgische formulieren vertelt daarover. We volgen hier de weergave door G. van Rongen in zijn boek *Ja en Amen* (Uitgave VGK 1998).

Petrus Datheen nam het ons bekende formulier op in zijn kerkboek van 1566. Maar hij heeft het niet zelf gemaakt, hij heeft een formulier uit de Paltz, opgesteld door Caspar Olevianus, vertaald. Olevianus op zijn beurt had het formulier samengesteld uit een formulier van Calvijn en uit een formulier dat in gebruik was in de Nederlandse vluchtelingengemeente in Londen. Dat was van de hand van Johannes à Lasco en Maarten Micron.

Het bekende zondvloedgebed, het gebed dat aan de doopbediening voorafgaat, is van nog oudere oorsprong. Het stamt al uit de Middeleeuwen. Het is door Luther meegenomen in zijn doopliturgie. Dit gebed is bekend om zijn typologie: de zondvloed en de doortocht door de Rode Zee wijzen allebei naar de doop. In de Middeleeuwse versie stond nog een derde typologie, een verwijzing naar de doop van de Here Jezus zelf in de Jordaan. In een recent onderzoek wordt betoogd dat deze typologie in de doopliturgie is opgenomen toen het in de vroege christelijke kerk tot een conflict met het jodendom was gekomen. De typologie zou bedoeld zijn geweest om aan te geven dat de kerk meer is dan Israël.⁸

In dit zondvloedgebed en ook in het gehele formulier hebben wij te maken met een klassiek kerkelijk en christelijk document. Met behulp van dit onderricht zijn duizenden, zo niet miljoenen kinderen gedoopt.

Wat ons deputaatschap in het rapport aan de synode van Leusden 1999 opmerkte bij het avondmaalsformulier, nl. dat een ingrijpen in een kerkelijke tekst van eeuwen eigenlijk niet leidt tot versterking maar misschien wel eerder tot verminking (zie rapport pag. 164), willen wij bij het doopformulier niet uitsluiten. In elk geval willen deputaten bij voorbaat behoedzaam zijn op dit punt.

Wij willen aan de kerken de vraag voorleggen: wat willen wij met ons doopformulier?

⁸ D. van Arkel, *Voor ons de zondvloed*, Zoetermeer 2001.

Willen wij bij het klassieke formulier blijven, met hooguit hier en daar een reparatie? Of willen wij een nieuwe doordenking van de leer van de doop, althans hoe die leer in een liturgische formulier wordt weergegeven? Dan moeten daar ook de Christelijke Gereformeerde Kerken (en eventueel ook de Nederlands Gereformeerde Kerken) bij betrokken worden. Zij kennen feitelijk hetzelfde formulier en zitten met dezelfde vraag. In het onderstaande bieden wij een aantal overwegingen. Aan de hand daarvan kunnen wij gezamenlijk verder komen.

9.4 Een alternatief formulier?

De gedachte om een alternatief formulier te maken naast het bestaande klassieke ligt voor de hand. Wij hebben immers naast het klassieke lange avondmaalsformulier al jaren een kort formulier. Sinds de synode van Leusden 1999 zijn onze kerken zelfs in het gelukkige bezit van drie andere, nieuwe formulieren. Ook hebben wij sindsdien de mogelijkheid om het korte formulier aan te passen aan de omstandigheden van het liturgische jaar. Naar analogie daarvan kan gemakkelijk ook aan één of meer nieuwe doopformulieren gedacht worden.

Er zijn alternatieven beschikbaar. Het *Dienstboek 1955* van de Nederlandse Hervormde Kerk kent zelfs vijf doopformulieren. Ds. P.H. van der Laan heeft enkele jaren geleden in zijn boek *Eenmaal gedoopt* een ontwerp voor een nieuw doopformulier gepresenteerd.

Toch kiezen deputaten niet voor de gedachte van meerdere doopformulieren naast elkaar. Onze argumentatie daarvoor is de volgende.

Avondmaal en doop zijn niet helemaal met elkaar vergelijkbaar. Het avondmaal wordt vaak gevierd ("zo dikwijls..."; vergelijk het pleidooi voor het herstel van de verbinding tussen Woord en tafel in het vorige deputatenrapport, pag. 152). De doop daarentegen ontvangt een christen slechts eenmaal in zijn leven. Vele avondmaalsvieringen vragen om variatiemogelijkheden. De rijke inhoud van het avondmaal in de Schrift, prachtig verwoord in onze belijdenis (wij denken dan bijvoorbeeld aan art. 35 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en vraag en antwoord 76 van de Heidelbergse Catechismus), geven daarbij ook alle aanleiding om meerdere formulieren te maken zonder hinderlijke herhalingen of overlappingsen.

Bij de doop ligt dat iets anders. Natuurlijk is de inhoud van de doop niet minder rijk. Maar de eenmalige toediening van de doop in een mensenleven zou kunnen pleiten voor één formulier, waarin de gehele doopleer, zij het beknopt, behandeld wordt. In ieder geval vraagt het om uniformiteit wat betreft de doopvragen. Ter vergelijking: wij kennen ook één huwelijksformulier en één formulier voor bevestiging in een bepaald ambt. Er moet niet een soort concurrentie groeien: ik ben met dat formulier gedoopt, en ik met dat; het mijne vind ik veel mooier; ja maar het mijne is het klassieke.

Vanuit deze gedachtegang kiezen deputaten er vooralsnog voor, te blijven bij één doopformulier dat in de kerken gebruikt wordt. Wel blijft de vraag staan: moet dat het klassieke formulier blijven, misschien hier en daar gemoderniseerd, of moeten we werken aan een nieuwe formulering van de doopleer en de doopliturgie, net zoals wij enkele jaren geleden samen tot een nieuw huwelijksformulier kwamen.

Overigens komen wij in paragraaf 7 op dit punt terug. Daar dragen wij een argument aan om voor bediening in de morgendienst een korte doopliturgie te ontwerpen, en voor bediening in de middagdienst het klassieke, eventueel herzien, te gebruiken.

9.5 Vaak dopen in kinderrijke gemeenten

Wij hebben oog voor de vragen die in sommige gemeenten leven. Vrijwel wekelijks hetzelfde formulier gebruiken werkt gewinning en toenemende ongeïnteresseerdheid in de hand. Daarom willen wij een andere mogelijkheid opperen.

In de kerken bestaat één leer over de doop, één formulier voor de doop aan de kinderen. In de kerkorde hebben wij afgesproken dat de predikanten bij de doop van kinderen en van volwassenen zich houden aan de formulieren die daarvoor zijn vastgesteld (artikel 59 KO).

Betekent dat dat ze altijd integraal voorgelezen moeten worden?

Het is naar onze overtuiging mogelijk je te “houden aan” de formulieren, ook als we af zouden spreken dat het mogelijk is dat de kerken het didactische gedeelte van het formulier niet altijd lezen. Wanneer in een gemeente vaak de doop moet worden bediend, zouden we met elkaar kunnen goedvinden dat bijvoorbeeld eens per maand het formulier integraal gelezen wordt, terwijl de voorganger de andere keren volstaat met het zogenaamde rituele gedeelte van het formulier, dat begint met het ‘gebed voor de doop’, waarna de doopvragen aan de ouders volgen. Ook in de doopformule zelf grijp je niet in. Deze gedachte pleit voor het maken van een beknopte doopliturgie zonder didactisch gedeelte, dat specifiek geschikt is om te gebruiken bij het begin van de eredienst (zie daarvoor paragraaf 9.7).

Een verdergaande stap is een doopdienst eens per maand. Deze praktijk die in enkele andere kerken voorkomt hebben onze kerken altijd afgewezen. Wij vonden dat de doop bediend moet worden zo spoedig als dat mogelijk is, “*zoo haast als men de bediening deszelven hebben kan*” (uit het klassieke artikel 56 van de kerkorde). De ‘vroegdoop’ is lange tijd gemeengoed geweest in de Gereformeerde Kerken. Niet vanuit de Roomse gedachte van heilsnoodzakelijkheid, maar vanuit de gedachte dat het ontvangen van een geschenk van God niet onnodig uitgesteld mag worden. Onder onnodig uitstel werd o.a. het wachten op herstel van de moeder verstaan.⁹ Goede redenen waren bijvoorbeeld: ziekte of afwezigheid van de vader.

Uw deputaten hebben de sterke indruk dat de gedachte achter de vroegdoop veel minder aanhang heeft dan enkele tientallen jaren geleden. Dat een moeder niet aanwezig is bij de doop is tegenwoordig uitzonderlijk. Het is niet onze taak, dit nader te onderzoeken en te beoordelen.

Deputaten menen dat de kerken een afweging moeten maken tussen enerzijds het risico van gewening bij veelvuldige doopdiensten met steeds hetzelfde formulier en anderzijds het risico dat de verbinding tussen geboorte en doop losser wordt bij een doopdienst eens per maand. Een kerkelijke discussie tijdens een generale synode kan een bijdrage geven aan die afweging. Wellicht kunnen wij met elkaar besluiten, deze zaak in de vrijheid van de plaatselijke kerk te laten.

9.6 De leer over de doop

Is de leer over de doop in ons huidige formulier helder onder woorden gebracht?

Deputaten zijn van mening dat dat over het geheel genomen zeker het geval is. Toch zijn er wel enkele wensen. We noemen eerst een paar kleine punten. Vervolgens, in de paragrafen 6.1 tot en met 6.3, graven we iets dieper.

Taalkundig kan het formulier zeker een opknopbeurt gebruiken. Lange zinnen kunnen ingekort worden. Wij wijzen erop dat bij de doop van een kindje vaak ook mensen van buiten de kerk (familieleden, burens) de dienst bijwonen. Eigentijds taalgebruik is ook om die reden gewenst, waarbij we overigens tegelijk verwijzen naar hetgeen we in hoofdstuk 4 naar voren brachten. Een parallel kan worden getrokken met het nieuwe huwelijksformulier: de vernieuwing daarvan is ook beargumenteerd met de gedachte dat buitenstaanders de leer over het huwelijk vanuit het formulier zelf moeten kunnen begrijpen. Niet het formulier moet achteraf worden uitgelegd, maar het moet zelf de zaken waar het over handelt in duidelijke woorden kunnen zeggen. Daar heb je nu juist een formulier voor.

Een enkele gedachtesprong binnen het formulier mag ook wel enige verheldering ontvangen. De overgang in het *Ten tweede*, namelijk van de afwassing van onze zonden door Christus’ bloed naar het ‘immers’ van de doop in de naam van Vader, Zoon en Geest is niet helder. Waar slaat dat ‘immers’ op?

Het formulier is in de derde persoon gesteld. Dat kan afstandelijk klinken: de leer over de doop. Het vaker gebruiken van de tweede of de eerste persoon (u, wij) en het vaker gebruiken van de gebiedende wijs kan de levendigheid doen toenemen. Een voorbeeld is te vinden in het formulier voor de kinder-

⁹ Joh. Jansen, *Korte Verklaring van de kerkenordening*, 1923, 256.

doop, zoals aangepast voor gebruik in diensten met verstandelijk gehandicapten. In een bijlage (§9.10 – bijlage 2) geven wij een ander voorbeeld. Enkele opmerkingen verdienen meer aandacht.

9.6.1 Delen of partijen?

“Omdat elk verbond twee delen heeft, namelijk een belofte en een eis, worden wij door God geroepen en verplicht tot een nieuwe gehoorzaamheid.” In deze zin uit het doopformulier is in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in 1972 een oude knoop doorgehakt. In de oude Latijnse tekst treffen wij het woord ‘pars’ aan. Pars betekent partij of deel. In de oude versie van ons doopformulier, de versie Datheen, staat het zo:

“Maer naedien dat in alle verbonden beyde deelen hen met malcanderen verbinden, so beloven wij ooc God den Vader, Sone ende H.Geest...”

Het is duidelijk wat in deze oude versie met ‘delen’ bedoeld wordt, namelijk de partijen in het verbond: God en wij. Er staat een actief woord: zich met elkaar verbinden. In de klassieke Duitse versie, de Kirchenordnung der Kurpfalz uit 1563, staat het zo:

“Nach dem aber in einem jeden Bund beyde theil sich verpflichten / so verheissen auch wir Gott dem Vater / Son / vnnd heiligen Geist ...”.¹⁰

Omdat het hier over een zich verplichten gaat, ligt het meer voor de hand te denken aan de personen die dit verbond aangaan en verplichtingen op zich nemen.

In onze kerken wordt ‘deel’ gelezen als ‘deel van het verbond’, belofte of eis. Het is niet ondenkbaar dat dit gebeurd is onder invloed van het vele denken en spreken over Gods verbond in de decennia na de vrijmaking. En hoewel de term ‘delen’ beide interpretaties toestaat, nl. de twee partijen en de twee zijden van het verbond, heeft onze versie van het doopformulier een beslissing geforceerd over een punt dat wel open had mogen blijven.

Zakelijk gezien is er niets tegen de interpretatie van belofte en eis in te brengen. C. Trimp wijst daarop.¹¹ Hij spreekt over de grote betekenis van de eenheid van belofte en eis. Maar we moeten ook zijn waarschuwende woorden ter harte nemen: “Deze uitdrukking is zo bekend dat zij tot een gladde formule dreigt te worden: ‘verbond = belofte en eis’. En gladde formules lopen het risico dat zij slijten, hun glans verliezen en tot gemakkelijk gehanteerd kleingeld worden. Het worden dorre termen, die blijkens het gemakkelijke gebruik dat ervan gemaakt wordt, nauwelijks meer transparant worden als korte, begripsmatige samenvatting van grote zaken van God.”¹²

Concluderend menen wij dat de oude interpretatie van het woord ‘delen’ als de ‘partijen’ in het verbond aanbeveling verdient. Maar we hoeven in het formulier niet te kiezen. Het volstaat, wanneer wij de uitleggende woorden uit het doopformulier, “namelijk een belofte en een eis” voortaan niet meer lezen.

9.6.2 De leer over de kinderdoop

In een tijd van toenemende relativering van de kinderdoop is een eigentijdse verwoording van de gronden van die kinderdoop welkom.

¹⁰ W. Niesel, *Bekennnisschriften und Kirchenordnungen*, 145.

¹¹ C. Trimp, *Woord water en wijn*, 42.

¹² C. Trimp, *Klank en weerklank*, 52v; zie ook J. Kamphuis, *Een eeuwig verbond*, 69v; ook C. Trimp, *Woord water en wijn*, 42; P. Biesterveld en T. Hoekstra, *Het Gereformeerde Kerkboek* (1931), 16; W. van 't Spijker, *Zijn verbond en woorden* (1980), 30v.; C.A. Tukker, *Het klassieke doopformulier*, in *Rondom de doopvont* (1983), 322. Ook de recente VGK-uitgave *Ja en Amen* van G. van Rongen snijdt het probleem aan.

Bezien we met die ogen ons bekende doopformulier, dan is inderdaad de verdediging van de kinderdoop summier te noemen. Het formulier is ontstaan in de tijd dat onze vaders slechts tegenover het front van de dopers de kinderdoop behoeften te verdedigen. Rome en de Reformatie stonden daarin zij aan zij. De kinderdoop was voor hen beide vanzelfsprekend en de argumentatie lag voor de hand.

In de laatste decennia is het verzet tegen de kinderdoop sterker geworden. Niet alleen in de klassieke haarden van dopers denken (baptisme, diverse sekten), maar ook in de protestantse kerken worden minstens kritische vragen aan de kinderdoop gesteld.

In onze eigen kerken is de laatste jaren een beweging te zien van jongeren en ouderen in de richting van meer baptistisch getinte gemeenschappen, een beweging die niet zelden uitmondt in een zich laten overdopen binnen een dergelijke kring.

Voor een schets van de kritiek op de kinderdoop verwijzen wij naar het boek van C. Trimp, *Woord, water en wijn*. Het boek van P.H. van der Laan, *Eenmaal gedoopt*, is in zekere zin een intensief gesprek met hen die de kinderdoop afwijzen. Dat gesprek vindt plaats in onze jaren. Wij doen er goed aan daarop te anticiperen in ons doopformulier.

In een formulier dat afkomstig is uit de kring van de Christelijke Gereformeerde Kerken wordt in een extra paragraaf nader ingegaan op het onderwijs van het Nieuwe Testament over de plaats van de kinderen in het verbond van God.

Het is niet zo dat Romeinen 6 een versterking van de gedachte van de kinderdoop biedt. Wel gebruikt Romeinen 6 sterke beeldtaal: de doop als onderdompeling, als verdrinking in het water; ook het opstaan, het omhoogkomen uit het water wordt in de doop door onderdompeling afgebeeld. Maar dat onderwijs is niet van direct belang voor de leer over de kinderdoop

Wij komen tot de conclusie dat de argumentatie van de kinderdoop in ons doopformulier sterker onder woorden gebracht kan worden. Willen wij echter het kerkelijke onderwijs over de kinderdoop versterken, dan is o.i. ook hier een samenwerkingsproject nodig met andere kerken die dit dooponderwijs hebben. Wij denken dan met name aan de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Hierboven, in paragraaf 9.3, is dat al uitgesproken.

In een doopformulier dat in gebruik is bij een Christelijke Gereformeerde Kerk troffen deputaten de volgende zinnen aan, die in het formulier ingevoegd waren bij de leer over de kinderdoop.

[We moeten er ook op letten, dat het Oude Testament en het Nieuwe op gelijke wijze spreken over de zegeningen die de HERE in het gezinsverband schenkt. Zo ging Noach in de ark met zijn huis, dat is zijn gezin. Saul werd uitverkoren met zijn huis. David werd gekozen en de zegen kwam over zijn huis. Abinadab werd gezegend met zijn huis.

Precies zo spreekt het Nieuwe Testament over de doop. Lydia die verfstoffen verkocht, werd gedoopt met haar huis, dat is met allen – groten en kleinen –, die in haar huis woonden. De officier Cornelius uit Caesarea werd gedoopt met zijn huis. De gevangenebewaarder uit Filippi werd gedoopt met zijn huis. Ook de overste van de synagoge, Crispus, kwam tot geloof met zijn huis. En tenslotte was er een zekere Stefanus – van wie we verder niets weten –, die gedoopt werd met zijn huis.

Zo horen we, dat de gelovigen met hun gezinnen, inclusief de aanwezige kinderen gedoopt werden.]

9.6.3 De gemeente als getuige

In dit verband willen wij ingaan op de plaats van de gemeente in het formulier en in de beleving van de doop. Een kerk die kinderen doopt, wordt voor hen verantwoordelijk.¹³

In de Rooms-Katholieke Kerk kennen wij de figuur van de peetouders, de peter en de meter. Wij gaan hier niet diep in op deze zaak, maar merken slechts op dat op deze wijze in die kerk het principe van gezamenlijke verantwoordelijkheid vorm krijgt. Het gevaar is dan wel dat de gemeente de verantwoor-

¹³ P. Oskamp en N.A. Schuman (red.), *De weg van de liturgie*, 389.

delijkheid afschuift op de peter en meter. Wanneer twee speciale mensen worden aangewezen, is het niet meer de verantwoordelijkheid van allen.

In de beleving van veel gemeenteleden is de doop iets voor dat kind, die ouders en die familie. De ervaring leert dat familieleden van heinde en ver de doopplechtigheid bijwonen. Door deze gegroeide gewoonte verliest het besef terrein, dat de doop moet worden bediend *“tot opbouw van de gemeente”*. Zo staat het wel in het formulier. Ook staat in onze geloofsbelijdenis de gedachte uitgedrukt, dat de Heilige Geest de sacramenten gebruikt om daardoor ons geloof te versterken: zondag 25 van de Heidelbergse Catechismus. Die gedachte mag wel wat actiever beleefd worden.

Overigens zien we niet over het hoofd dat binnen de Gereformeerde Kerken de betrokkenheid van de oudere generatie bij de doop van de kinderen wel op een andere manier blijkt. Wij hebben in de afgelopen decennia met elkaar veel nagedacht over de betekenis van het verbond van onze God met de kinderen. Dat heeft mogen resulteren in een krachtige visie op de opvoeding van en het onderwijs aan de jongeren van de kerk. Nog altijd weten veel ouders en ook de hele gemeente zich nauw betrokken bij de gereformeerde scholen en de catechese. We mogen uitermate dankbaar zijn voor veel trouwe kerkgang ook van jongeren.

Wij willen in overweging geven, tijdens de doopplechtigheid een moment in te lassen, waarop de gemeente wordt aangesproken en bij de handeling betrokken. De Here wil hier het geloof van alle broeders en zusters versterken. Van jongeren en ouderen. Het kind dat gedoopt wordt is een kind van de hele gemeente. God richt zijn verbond op met ons en onze kinderen. Gereformeerden denken en leven sterk vanuit de eenheid van de gemeente. Ook dat is een sterke gedachte als ondergrond onder de kinderdoop. Dan zal het mooi zijn wanneer in een apart moment tijdens de doopplechtigheid de gemeente opzettelijk getuige gemaakt wordt van wat er gebeurt. Dit kind wordt in de aandacht, het gebed, de zorg, de verantwoordelijkheid van de hele gemeente aanbevolen. Dat mag best liturgisch vorm krijgen, doordat de gemeente deze dingen nadrukkelijk beaamt met een gelofte, een lied, een amen. Eén van de formulieren in de bijlage laat dit zien.

Ter vergelijking kan gewezen worden op de liturgie bij de bevestiging van ambtsdragers. In sommige gemeenten is het gebruik ontstaan dat de voorganger na het moment van de bevestiging de mede-ambtsdragers uitnodigt op te staan om samen met de pas bevestigden te luisteren naar wat de Here tegen hen allen zegt. Daarna wordt de hele gemeente uitgenodigd om, staande en luisterend, in te stemmen met de oproepen die het bevestigingsformulier voor haar, de gemeente, heeft.

In de bezinning op de doop binnen de Samen op Weg-kerken is het getuige zijn van de gemeente of van enkele personen nadrukkelijk naar voren gebracht.

Bij de hier ontwikkelde gedachte bestaat natuurlijk het gevaar dat wanneer de hele gemeente verantwoordelijk heet, niemand zich echt verantwoordelijk voelt.

Wanneer de kerken kiezen voor sterkere nadruk op de verantwoordelijkheid van de gemeente voor een dopeling, moeten daar teksten of liederen voor gezocht worden.

Eén en ander brengt met zich mee, dat wij niet meer kunnen volstaan met hier en daar iets opknappen aan het formulier. Dan moet er meer gebeuren. Wij beginnen steeds meer te voelen voor een zorgvuldige revisie van het klassieke doopformulier.

9.7 De plaats van de doop in de eredienst

In de orde van dienst Kampen 1975 heeft de bediening van de doop een plaats na de verkondiging van het Woord van God. Er staat een aantekening bij: in bijzondere gevallen kan de doop bediend worden na de lezing van de wet en het daarop volgend antwoordlied (in de morgendienst), of na de vrede-/zegengroet en het daarop volgende antwoordlied (in de middagdienst). De achtergrond van deze volgorde is vermoedelijk de gedachte dat de doop een sacrament is. De theologische plaats van de sacra-

menten is na de bediening van het Woord, als versterking van het geloof, als onderstreping van het Woord (zondag 25 Heidelbergse Catechismus, art. 33 Nederlandse Geloofsbelijdenis). Dat leidt tot de liturgische plaats van de doop (en het avondmaal) na de bediening van het Woord.

Deputaten willen een andere denklijn aanreiken. De bediening van de doop is meer dan alleen ‘teken bij het Woord’, meer dan versterking van het geloof. De doop is in zichzelf een geheel, een zelfstandig onderdeel van de eredienst. De doop is als gave van God aan de kerk gegeven. Uit het Nieuwe Testament blijkt een aantal keren dat er gedoopt wordt zonder dat de gemeente aanwezig is (Hand. 8:12, 38; 9:18; 10:48; 16:15, 33). Wel is daar de prediking van het evangelie aan voorafgegaan. Het teken spreekt zijn eigen taal: met water word je gewassen, je wordt erin ondergedompeld. De woorden die bij de handeling worden gezegd leggen de handeling uit: ik, de voorganger, de woordvoerder namens God, ik doop u of jou, met dit water als teken, in de naam van de Vader, de Zoon en de Geest. Dit water laat zien, dat je helemaal op de naam van die God wordt ‘overgeboekt’. De doop is het evangelie in een notendop, ‘bediening van de verzoening in uiterste concentratie’, een eredienst in het klein, Gods heilgeheim in een bloemknop.

Opmerkelijk is dat in de klassieke, vroegchristelijke tijd de bediening van de doop buiten de eredienst plaatsvond, buiten de gemeente om, in een aparte doopkapel. Zo wordt het overigens ook enkele keren beschreven in het Nieuwe Testament, zie boven. Dit is tegenwoordig ondenkbaar. Doop en gemeente, doop en Woord van God zijn voor ons besef zo nauw aan elkaar verbonden dat je ze niet moet scheiden. Maar de zelfstandige bediening van de doop buiten de eredienst in de vroegchristelijke tijd zet ons wel aan het nadenken. De doop had voor onze voorgelaten zeggingskracht ook zonder een pal eraan voorafgaande woordbediening, zonder het kader van de totale eredienst. De doop sprak een eigen taal.

Welk liturgisch moment komt in aanmerking voor de bediening van de doop binnen een gereformeerde eredienst? Meerdere plaatsen komen in aanmerking. Een plaats aan het begin van de eredienst verdient nadrukkelijk aandacht. De doop voor kinderen (en eventueel volwassenen) kan gezien worden als de poort naar de kerk, teken van de inlijving in de gemeente. Het verdient daarom overweging, de bediening van de doop aan het begin van de dienst te plaatsen. Na de opening van de dienst, na votum, groet en lied, is van de doop een zelfstandig en krachtig liturgisch onderdeel te maken.

Hier is echter wel een bezwaar aan te voeren. Wanneer de doop wordt bediend aan het begin van de eredienst met gebruikmaking van het klassieke formulier, krijgt de gemeente al dadelijk een uiteenzetting over de doop te horen, die weliswaar rijk is maar tegelijk sterk dogmatisch van toon en didactisch van karakter. Wanneer de doop in de middagdienst plaatsvindt is dit bezwaar minder groot: de namiddagdienst mag een lerend karakter hebben. Maar in de morgendienst, met zijn karakter van de viering van de verlossing, is een dogmatisch zwaar getoonzet begin geen gelukkige start. Voor een doopbediening aan het begin van de morgendienst zou daarom een nieuwe doopliturgie ontworpen moeten worden, waarin het didactisch gedeelte niet of nauwelijks aanwezig is. Deze praktijk zal mogelijk op bezwaren stuiten in gemeenten waar de doop niet vaak bediend wordt, maar zal eerder bruikbaar zijn voor gemeenten waar men (vrijwel) elke week een doopbediening heeft.

De liturgische plaats van de doop na de verkondiging van het Woord is niet dwingend. Er zijn goede gronden aan te geven, waarom het begin van de eredienst een mooie en zinrijke plek voor een doopbediening is. Een doopbediening in de morgendienst vraagt om een andere doopliturgie dan een doopbediening in de middagdienst.

Bij de keuze van de plaats van de doop aan het begin van de eredienst willen wij de volgende orde aanreiken:

Orde van dienst B voor de morgendienst:

Votum en vrede-/zegengroet
 Lied
 [Eventueel: bediening van de doop]
 [Schuldbelijdenis en genadeverkondiging]
 De Tien Woorden
 Lied
 Gebed om verlichting door de Heilige Geest
 enz.

Orde van dienst B voor de middagdienst:

Votum en vrede-/zegengroet
 Lied
 [Eventueel: bediening van de doop]
 Gebed om de opening van het Woord
Indien een doopbediening voorafgaat, verdient het aanbeveling, het gebed voor de opening van het Woord te zingen, bijvoorbeeld Gezang 6.

Orde van dienst C voor de morgendienst:

Votum en vrede-/zegengroet
 Lied
 [Eventueel: bediening van de doop]
 Schuldbelijdenis en genadeverkondiging [gevolgd door een lied]
 Gebed om verlichting door de Heilige Geest

Orde van dienst C voor de middagdienst:

Votum en vrede-/zegengroet
 Lied
 [Eventueel: bediening van de doop]
 Gebed om de opening van het Woord
Indien een doopbediening voorafgaat, verdient het aanbeveling, het gebed voor de opening van het Woord te zingen, bijvoorbeeld Gezang 6.

9.8 *Ineenschuiving van verschillende formulieren*

Vanuit de kerken bereikte het deputaatschap een vraag naar een mogelijke ineenschuiving van de formulieren voor kinderdoop en de doop van volwassenen en het formulier voor openbare geloofsbelijdenis. Achtergrond van die vraag is het verschijnsel dat er erediensten zijn waarin deze gebeurtenissen samen voorkomen.

Nu menen wij dat het in de vrijheid van de kerken staat om in zulke bijzondere gevallen zelf een antwoord geheel samen te stellen.

Maar we willen de kerken graag van dienst zijn en bieden hierbij een handreiking voor meerdere situaties.

Wanneer een ouderpaar gedoopt wordt dat ook zijn kinderen voor de doop presenteert, kan in het bestaande formulier voor de doop aan de volwassenen dat deel uit het formulier voor de kinderdoop ingevoegd worden dat handelt over de dingen die onze kinderen nog niet kunnen begrijpen. Ook moet dan een zesde doopvraag toegevoegd worden, die gelijk is aan de derde doopvraag bij het formulier voor de doop van de kinderen.

Wanneer er volwassenendoop plaatsvindt en tegelijk is er een christelijk ouderpaar dat een kind voor de doop presenteert, beginne men met het formulier voor de kinderdoop. Na het onderwijs over de kinderdoop wordt uit het formulier voor de volwassenendoop het gedeelte ingevoegd dat handelt over de doop van de volwassenen.

In het gebed moet vervolgens een en ander aangepast worden.

Wanneer er in dezelfde eredienst ook een openbare geloofsbelijdenis plaatsvindt van jongeren die gedoopt zijn, worden in de laatste variant na de uiteenzetting over de doop ingevoegd de vragen die aan hen gesteld worden – na een passende toelichtende zin. Wanneer allen dan hun jawoord hebben gegeven en er is gezongen, wordt het lezen van het formulier voor de doop voortgezet.

9.9 Herinnering aan de gesprekspunten

Onze bezinning rondom het klassieke doopformulier voor de kinderen in de kerk is hiermee voorlopig afgerond. Wij hebben een aantal vragen opgeworpen, die beantwoord moeten worden. Het woord is daarvoor aan de kerken, bijeen in de generale synode. Wij herhalen nu de in het bovenstaande genoemde gesprekspunten. Deze gesprekspunten geven de denklijn aan waarop deputaten zich bewogen hebben en kunnen een leidraad vormen voor een brede kerkelijke discussie.

Uit paragraaf 9.3:

Wat willen wij met ons doopformulier? Willen wij bij het klassieke formulier blijven, met hooguit hier en daar een reparatie? Of willen wij een nieuwe doordenking van de leer van de doop, althans hoe die leer in een liturgische formulier wordt weergegeven? Dan moeten daar ook de Christelijke Gereformeerde Kerken (en eventueel ook de Nederlands Gereformeerde Kerken) bij betrokken worden; zij kennen feitelijk hetzelfde formulier en zitten met dezelfde vraag.

Uit paragraaf 9.4:

Wij kiezen vooralsnog ervoor, te blijven bij één doopformulier dat in de kerken gebruikt wordt.

Uit paragraaf 9.5:

De kerken zouden een afweging moeten maken tussen enerzijds het risico van gewinning bij veelvuldige doopdiensten met steeds hetzelfde formulier en anderzijds het risico dat de verbinding tussen geboorte en doop losser wordt bij een doopdienst eens per maand. Een kerkelijke discussie tijdens een generale synode kan een bijdrage geven aan die afweging. Wellicht kunnen wij met elkaar besluiten, deze zaak in de vrijheid van de plaatselijke kerk te laten.

Uit paragraaf 9.6:

Enkele vooral taalkundige verbeteringen (kortere zinnen, verheldering van een gedachtegang, aansprekende toon) kunnen doorgevoerd worden.

Uit paragraaf 9.6.1

De oude interpretatie van ‘delen’ als de ‘partijen’ in het verbond verdient de voorkeur. In het formulier hoeven wij geen keus te maken. Het volstaat om de woorden “namelijk een belofte en een eis” niet meer te lezen tijdens de voorlezing van het formulier.

Uit paragraaf 9.6.2

De argumentatie van de kinderdoop in ons doopformulier kan sterker onder woorden gebracht worden. Willen wij echter het kerkelijke onderwijs over de kinderdoop versterken, dan is o.i. ook hier een samenwerkingsproject nodig met andere kerken die dit dooponderwijs hebben.

Uit paragraaf 9.6.3:

Wanneer de kerken kiezen voor sterkere nadruk op de verantwoordelijkheid van de gemeente voor een dopeling, moeten daar teksten of liederen voor gezocht worden.

Eveneens uit paragraaf 9.6.3:

Eén en ander brengt met zich mee, dat wij niet meer kunnen volstaan met hier en daar iets opknappen aan het formulier. Dan moet er meer gebeuren. Wij beginnen steeds meer te voelen voor een zorgvuldige revisie van het klassieke doopformulier.

Uit paragraaf 9.7:

De liturgische plaats van de doop na de verkondiging van het Woord is niet dwingend. Er zijn goede gronden aan te geven, waarom het begin van de eredienst een mooie en zinrijke plek voor een doopbediening is. Een doopbediening in de morgendienst vraagt om een andere doopliturgie dan een doopbediening in de middagdienst.

Geraadpleegde literatuur

- D. van Arkel, *Voor ons de zondvloed*, Zoetermeer 2001.
 J. van Bruggen, *Het diepe water van de doop*, Kampen 1997.
Dienstboek in ontwerp, 1955.
Doop en belijdenis, Proeve voor de eredienst, aflevering 3, Zoetermeer 1993.
 J. Kamphuis, *Een eeuwig verbond*, Haarlem 1984.
 P.H. van der Laan, *Eenmaal gedoopt*, Barneveld 1998.
 A.F.N. Lekkerkerker, *Kanttekeningen bij het Dienstboek*, deel 2, 's-Gravenhage 1955.
 P. Oskamp en N.A. Schuman (red.), *De weg van de liturgie*, Zoetermeer 1998.
 G. van Rongen, *Ja en Amen*, Uitgave: Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten 1998.
 G. van Rongen, *Samen met alle heiligen*, deel 2, Barneveld 1990.
 W. van 't Spijker e.a. (red.), *Rondom de doopvont*, Goudriaan 1983.
 C. Trimp, *Woord, water en wijn*, Kampen 1985.
 M.J.A. van der Velden e.a., *Als wij samenkomen*, Zoetermeer 2000.
 J.G. Woelderink, *Het doopsformulier. Een verhandeling over zijn leer van den H. Doop*, 's-Gravenhage 1946 (derde druk).

9.10 Bijlagen

[Dit onderdeel is alleen beschikbaar in de cd-rom versie van deze tekst.]

10. De tweede kerkdienst (Opdracht 8)

10.1 Opdracht

De Generale Synode van Leusden besloot:

deputaten op te dragen hun onderzoek met betrekking tot de tweede dienst op zondag te voltooien, met gebruikmaking van de reacties vanuit de kerken en van het commentaar van de synode.

Als grond werd bij dit besluit gegeven:

deputaten hebben hun opdracht afgerond wat betreft het karakter, maar niet wat betreft de invulling van de tweede dienst op zondag.

In dit hoofdstuk zullen wij verslag doen van ons bevindingen met betrekking tot deze opdracht. Voor de goede orde en een goed begrip van onze uitgangspositie bij de aanvang van ons onderzoek, is het zinvol wanneer we eerst kort de huidige stand van zaken met betrekking tot ons onderwerp resumeren.

10.2 *Stand van zaken*

Naar aanleiding van een voorgestelde orde voor de diensten op zondagmorgen kreeg het vorige deputaatschap van de synode van Berkel en Rodenrijs (1996) de opdracht “*onderzoek te doen naar het eventueel eigen karakter van de tweede dienst op zondag en de consequenties daarvan voor de inrichting van deze dienst.*” Als argument gaf zij daarbij de stelling: “*beide diensten vragen in het geheel van de zondagsviering om een eigen karakteristieke vorm.*”

Het resultaat van het onderzoek dat vorige deputaten gedaan hebben, is te lezen in hoofdstuk 2 van het deputatenrapport aan de Generale Synode Leusden. Conform de opdracht hebben deputaten zich primair beziggehouden met het eigen *karakter* van de beide zondagse diensten. Op basis van gegevens uit de Schrift en de kerkgeschiedenis werd geconcludeerd:

de zondagmiddag- of zondagavonddienst mag in de lijn van Bijbel en geschiedenis wel degelijk een eigen karakter ontvangen;
het accent kan worden gelegd op het onderwijs in de leer van de kerk. Deze dienst kan daarom ‘leerdienst’ genoemd worden.

Het tweede deel van de synode-opdracht (de consequenties voor de inrichting van de dienst) bleef vooralsnog beperkt tot het signaleren van een aantal mogelijkheden. Genoemd werd de mogelijkheid om in de dienst ruimte te scheppen voor een gesprek of discussie. Tevens werd gesteld dat een tweede dienst ook de vorm kan aannemen van een avondgebed (vesper), waarin vooral lofzegging en voorbede een plaats hebben. Het bleef bij het *signaleren* van mogelijkheden, er werden geen concrete voorstellen gedaan.

Als reden daarvoor schreven deputaten: “*Nadere onderbouwing en uitwerking zijn eerst nodig. Gronddige studie kan meer licht op deze zaken werpen. Hierbij valt ook te denken aan diensten met een ander karakter, zoals evangelisatiediensten of zogenaamde diensten voor belangstellenden. Nadere bezinning op kerkdiensten die via radio en televisie uitgezonden worden, kan hierbij ook een plaats krijgen. Tegelijk zou onderzocht kunnen worden hoe samenwerking tussen kerk en school ten aanzien van de leerdiensten gestalte kan krijgen. Deputaten zouden graag een vervolgstudieopdracht ten aanzien van bovengenoemde zaken ontvangen. Dan kunnen wij in dat kader terugkomen met een uitgewerkte orde van dienst.*”

Vanuit deze optiek moet de opdracht van de synode van Leusden gelezen worden.

10.3 *Opmerkingen vooraf*

Voor het vervolgtraject is het zinvol om de volgende opmerkingen onder de aandacht te brengen:

Allereerst stellen we met blijdschap vast dat de conclusie omtrent het eigen karakter van de beide kerkdiensten op zondag noch vanuit de kerken noch op de synode aangevochten is. Positief geformuleerd: de gedachte dat de morgendienst een ander karakter mag hebben dan de middagdienst wordt algemeen onderschreven. Naar logischerwijs verwacht mag worden, zal dan ook breed ondersteund worden dat huidige deputaten zich nader buigen over de *vormgeving* van de tweede kerkdienst op zondag.

Een tweede opmerking betreft de reden waarom de kerken (inclusief deputaten en synoden) zich over het onderwerp ‘tweede dienst’ buigen. Niet zelden wordt het onderwerp in verband gebracht met een geconstateerd dalend bezoekersaantal in de tweede kerkdienst. Deputaten zijn van oordeel dat de bezinning op inhoud en vorm van de tweede dienst niet geleid of bepaald mag worden door tanende belangstelling voor de tweede dienst. Een dergelijke leidraad zal trouwens al snel leiden tot een oppervlakkig ‘opleuken’ van de dienst, dat hooguit een kortstondig effect zal hebben. Deputaten hebben zich met dit onderwerp beziggehouden vanuit de motivatie dat ook in onze tijd en maatschappij inzake de invulling van de zondag gezocht moet worden naar het beste voor het kerkelijk leven waarin de eer van God en het heil van de naaste centraal staan. Daarbij blijft de principiële

doordenking over de zondag als rustdag en als werkdag uit het vorige deputatenrapport (zie §2.2.1 en 2.2.2 uit het vorige rapport) onverminderd van kracht.

Intussen staat de bezinning op (vormgeving van) de tweede dienst natuurlijk niet helemaal los van problemen rond het kerkbezoek in de middagdienst. Maar dan vooral in die zin dat een middagdienst die uitwisselbaar is met, en een herhaling vormt van de morgendienst, niet bevorderlijk werkt op de motivatie om 's zondags voor een tweede keer naar de kerk te gaan.

10.4 Leerdienst: een must of mogelijkheid?

Al sinds de zestiende-eeuwse Reformatie houden de Gereformeerde Kerken 's middags kerkdiensten waarin het onderwijs in de christelijke leer centraal staat. In het rapport van vorige deputaten is deze praktijk beoordeeld als een goede en een verantwoorde manier om de zondag op een bijbels verantwoorde manier te vieren.

Het is zinvol te benadrukken dat het vorige rapport *niet* gesteld heeft dat de tweede dienst een *leerdienst moet* zijn. Dat in de tweede dienst het onderwijs een duidelijk accent krijgt, wordt niet door de Schrift *voorgeschreven*. Het is geen bijbels gebod. Het is echter ook niet zo dat de Bijbel zich hiertegen zou verzetten. De 'leerdienst op zondagmiddag' is een praktijk die in de kerkgeschiedenis ontstaan is, en die ook voor de dag van vandaag als zinvol bestempeld kan worden om de zondag aan God te wijden.

In de synode-uitspraak over het karakter van de tweede dienst vinden we evenmin terug dat het houden van leerdiensten op de zondagmiddag een bijbels *gebod* zou zijn. De synode sprak uit "*dat de zondagmiddag- of zondagavonddienst in de lijn van bijbel en geschiedenis en art. 66 K.O. een eigen karakter mag ontvangen met het accent op het onderwijs in de leer van de kerk.*"

In de gronden wordt daarbij allereerst opgemerkt dat het belangrijk is dat de aspecten van vieren en leren, die zoals blijkt uit de bijbel en de geschiedenis steeds een rol hebben gespeeld in de ontmoeting tussen God en zijn volk, beide tot hun recht komen. Vervolgens werd gesteld: "*dit kan heel goed worden gerealiseerd door een eigen karakter te geven aan de middag- of avonddienst.*"

We brengen dit punt vooral naar voren met het oog op andere type diensten die de kerken al dan niet zouden kunnen gebruiken.

10.5 Andere typen diensten

In de huidige tijd en cultuur kennen we binnen onze kerken in ieder geval nog een derde type dienst op de zondag, namelijk de categoriale kerkdienst ('aangepaste dienst'). Het meest bekend zijn de diensten voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap. Er bestaan ook diensten voor doven en slechthorenden, en evangelisatiediensten ('welkomstdiensten'). Hier en daar in het land zijn proeven gedaan met jeugddiensten.

Ook vorige deputaten spraken in hun rapport over de mogelijkheid om "*evangelisatiediensten of zogenaamde diensten voor belangstellenden*" te houden. In principe wezen zij daarmee op mogelijkheden om type kerkdiensten te houden die op zichzelf niet specifiek te maken hebben met 'leren' of diensten met een leer-karakter. Immers, bij evangelisatiediensten e.d. komen we op het terrein van de categoriale kerkdiensten, dus diensten die afgestemd worden op een specifieke doelgroep. Een dergelijke doelgroep is bij reguliere leerdiensten onbekend: dergelijke diensten zijn voor heel de gemeente, en niet in het bijzonder afgestemd op een bepaalde groep.

Ook werd door deputaten de mogelijkheid genoemd om te komen tot zogenoemde vespers ('avondgebeden'). Dat zijn samenkomsten/kerkdiensten waarin lofprijzing en gebed centrale elementen vormen. Temeer wanneer er zorgvuldig op toegezien wordt dat de diensten op de zondag een verschillend karakter hebben, en dat dit ook in de invulling en vormgeving tot uiting komt, zal een avondgebed (vesper) zelfs als derde samenkomst tot de mogelijkheden kunnen behoren.

Nu is het mogelijk dat er modellen (orden van dienst) ontworpen of voorgesteld worden voor vespers, of voor evangelisatiediensten ('welkomstdiensten'). Hetzelfde geldt voor orden voor jeugddiensten en

mogelijke andere diensten voor speciale doelgroepen. Het lijkt deputaten echter wijs wanneer de kerken eerst met elkaar uitspreken welke koers zij willen varen op dit punt.

Wanneer we categoriale diensten wensen, en daarvoor ook andere orden van dienst willen hebben, dan is het naar onze overtuiging een goede zaak wanneer we dergelijke diensten op zondagmiddag of zondagavond houden. Het zwaartepunt blijft dan liggen op de morgendienst, die zowel naar inhoud (d.w.z. een dienst van Schrift en tafel) als vorm uiting geeft aan de verbondenheid met de liturgie van de kerk van alle tijden.

Wat de andere dienst op de zondag betreft, gaan deputaten er vooralsnog van uit dat deze in de regel een leerdienst is en blijft, waarbij de Heidelbergse Catechismus als leidraad dient om de geloofsleer te behandelen. Ook wanneer de kerken (meer) ruimte geven aan categoriale diensten. Het is dus logisch dat we ons hieronder eerst – en vooralsnog: uitsluitend – bezighouden met de invulling van deze leerdienst.

10.6 Orde voor de leerdienst

De Generale Synode van Leusden droeg deputaten op het onderzoek met betrekking tot de tweede dienst op zondag te voltooien. Uit de bijgevoegde grond bij dit besluit blijkt dat de synode hierbij met name dacht aan de vormgeving, de concrete uitwerking van het principe dat de tweede dienst een onderwijskarakter kan hebben.

Sinds orden van dienst binnen het Nederlands protestantisme vastgelegd zijn, wordt in de middagdiensten een orde gevolgd die niet of nauwelijks afwijkt van de heden ten dage gebruikte orde.

De huidige orde die binnen de Gereformeerde Kerken gevolgd wordt voor de middagdiensten, is zeer ruim verspreid in de hedendaagse protestantse wereld. Ook in het *Dienstboek - een proeve* (pag. 200-202, vgl. blz 849 en 865v.) uit 1998 van de SoW-kerken wordt een orde voor de leerdiensten aangeboden die nauw aansluit bij wat binnen de Nederlandse protestantse kerken in de twintigste eeuw algemeen gangbaar was.

Bij herhaling is er echter op gewezen dat de morgen- en middagdiensten – helemaal in de laatste decennia – niet alleen inhoudelijk (vgl. de mogelijkheid om catechismuspreken op de zondagmorgen te houden) maar ook wat vormgeving betreft, volledig uitwisselbaar zijn geworden.

Deputaten zijn van oordeel dat het logisch is om het verschil in doelstelling en karakter tussen de beide diensten op zondag sterker tot uiting te laten komen in de orden van dienst. Wanneer de kerken aanvaarden dat de middagdienst een overheersend didactisch aspect kent, ligt het voor de hand dat er ook orden van dienst gebruikt kunnen worden, die zich concentreren op overdracht van geloofskennis. Vanuit de liturgie (hier bedoeld in de betekenis van: de wijze waarop de verbondsrelatie tussen God en zijn volk concreet vorm krijgt in de kerkdiensten) zijn voor de middag/avonddienst vormen aan te reiken die sterker afwijken van wat tot op heden bekend is en gebruikt wordt.

Men zou zelfs de vraag kunnen stellen of je voor een leerdienst sowieso wel moet komen tot een orde van dienst, ook al is die misschien heel alternatief in vergelijking met de orden die tot nu toe gebruikt worden. Kan men niet volstaan met een gang van zaken zoals op een gemeentevergadering gebruikt wordt wanneer een bepaald onderwerp besproken wordt, zoals: lied, gebed, schriftlezing, welkomstwoord, inleiding, bespreking, sluiting (gebed en lied)?

We wijzen erop dat we in feite met deze ‘agenda’ al een orde van dienst hebben. Het geeft wel aan dat een logische orde voor de leerdienst globaal de grondstructuur ‘opening – onderwerp & bespreking – sluiting’ volgt. Deze grondstructuur bepaalt de orde van dienst die wij voor de middagdienst voorstellen:

*Openingslied**Groet (bijv. 2 Tess. 1:2 of 1 Tim. 1:2 of Tit. 1:4), beantwoord door de gemeente met "amen"**Gebed om Gods zegen over de dienst**Eventueel: bediening van de doop**Korte inleiding op het thema**Lezing(en) uit de Schrift, gevolgd door lezingen uit catechismus of een ander belijdenisgeschrift**Onderwijs in de leer**Lied en/of bijdragen uit de gemeente die verband houden met het thema, of (groeps)bespreking met afsluitend woord.**Dankgebed**Bemoediging, besloten door de zegen (bijv. Fil. 4:7)**Slotlied*

Wanneer de kerken deze orde accepteren, zou de orde gebruikt kunnen worden ongeacht de vraag welke orde in de morgendienst gevolgd is.

10.7 Toelichting orde

In de voorgestelde orde zijn veel elementen weggenomen die een doublure vormen met de orden voor de morgendienst én die niet per se noodzakelijk zijn om te komen tot een evenwichtige en vanzelfsprekende, voor de hand liggend opgebouwde orde voor de leerdienst.

Men kan zich afvragen of de inzameling van de gaven, die vanouds immers sterk verbonden is met de avondmaalsviering, in de middagdienst noodzakelijk moet plaatsvinden. Wellicht wint de inzameling van gaven in de morgendienst aan betekenis wanneer we dit element doelbewust wel of niet in een kerkdienst een plek geven.

Hetzelfde geldt voor het voorbedengebed. Ook hier kan men de vraag opwerpen of het optimaal is om in beide diensten op zondag een dergelijk gebed uit te spreken. Werkt het niet veel sterker wanneer volstaan wordt met een uitgebreid en zorgvuldig voorbereid voorbedengebed in de morgendienst? Het dankgebed in de middagdienst kan dan kort zijn en zich met name richten op hetgeen in de dienst behandeld is. Ook kan dit gebed zich heel specifiek richten op de komende werkweek.

Het votum is een element dat tot op heden zowel in morgen als middag-/avonddienst plaatsvindt. Er zijn echter ook andere manieren te bedenken om een kerkdienst te beginnen, waarbij het nieuwe element dezelfde functies vervult als het votum. Met name is te denken aan het zingen van een lied, waarin we ons richten op God, we zijn hulp inroepen, onze afhankelijk en aanhankelijkheid van Hem verklaren, en waardoor de samenkomst van de gemeente metterdaad geconstitueerd wordt.

Behalve liturgische elementen die alleen in de middagdienst voorkomen, zijn er in de voorgestelde orde elementen die ook in de morgendienst een (vaste) plaats hebben.

Dat geldt bijvoorbeeld voor de 'groet' aan het begin van de dienst. Hoewel dit element ook in de morgendienst voorkomt, is het ook in de middagdienst opgenomen, omdat het een logisch begin van de dienst vormt. (Vergelijk: elke vergadering of bijeenkomst is ondenkbaar zonder een begroetingswoord.) Aan het begin van de dienst worden we namens God begroet met woorden van genade en vrede. Het zijn metterdaad ook woorden waarmee de gemeenteleden God en elkaar begroeten, hetgeen duidelijk wordt uit het gezongen of gesproken amen van de gemeente. Om een doublure met de morgendienst te vermijden, worden als voorbeelden een paar keuzemogelijkheden (bijbelteksten) geboden die tot op heden niet gebruikt worden.

Na het dankgebed komt in de orde een element dat we 'bemoediging en zegen' genoemd hebben. Deze acte is helemaal gericht op het gegeven dat de gemeente bijna uit elkaar gaat en een nieuwe werkweek ingaat. Zoals de naam al zegt, beoogt de 'bemoediging' een kort afsluitend woord te zijn dat ter bemoediging van de gemeente uitgesproken wordt. Uiteraard kan hier ook gedacht worden om bemoediging bijvoorbeeld te vergezellen van een opwekking om in de nieuwe week te leven naar Gods geboden. Een nadere invulling hiervan kan aan de plaatselijke kerken overgelaten worden. De

bemoediging wordt beëindigd (bekrachtigd) met de zegen, waarvoor – ter voorkoming van een dubbele met de morgendienst – met name gewezen wordt op Filippenzen 4:7.

Met opzet is gekozen om na de zegen een slotlied te zingen. Niet alleen omdat dit anders is dan in de morgendienst gebeurt, maar ook omdat het een zinvol besluit is van een samenkomst wanneer de gemeente met een loflied op de lippen uit elkaar gaat.

Voor de plaatsing van de doopbediening na de groet, verwijzen we naar hoofdstuk 9 uit dit rapport.

10.8 *Gesprek/respons in de dienst*

Het aspect van ‘respons’ tijdens de kerkdienst is in het vorige deputatenrapport al genoemd. Ook in de kerkelijke pers en elders is gesproken over gespreks- of discussiemogelijkheden in de middagdienst. Vandaar dat we dit aspect aparte aandacht geven.

In het vorige deputatenrapport werd over dit element geschreven: “*Op dit onderwijs kan gesprek, discussie volgen. Het gehoorde onderwijs mag ook besproken en verwerkt worden. Het geloof leert van horen (Rom. 10:14), maar ook van spreken (Rom. 10:10). Ook 1 Korintiërs 14 geeft aan dat onderwijzing tot stand kan komen door gesprek en discussie. Ook anderen dan de leraars (en de profeten) mochten aan dit gesprek deelnemen. Leren spreken over het onderwezen Woord is van groot belang. In een dergelijk gesprek zal het voornamelijk gaan over opheldering, navraag, zoals daar ook in de gemeente te Korinte sprake van was (vgl. 1 Kor. 14:35). Antwoorden kunnen dan weer uitnodigen tot verder doordenken en doorspreken. Het leeraspect moet hier voorop staan. Discussie moet de onderwijzing dienen en mag niet ontaarden in een twistgesprek. Kritiek dient achterwege te blijven. De bespreking zal kort en sober gehouden worden. Een en ander vindt plaats na afloop van de eredienst.*”

Het vorige deputaatschap situeerde het gesprek expliciet ‘na afloop van de eredienst’. In feite is dit onderdeel daarmee geen *liturgisch* vraagstuk meer. Bovendien bestaat die mogelijkheid al volop, en is er geen apart besluit van meerdere kerkelijke vergaderingen voor nodig voordat een kerkenraad deze mogelijkheid zou kunnen invoeren.

Dat ligt anders wanneer het erom gaat dat het ‘gesprek’ *binnen* de kerkdiensten plaatsvindt. Het is dan de vraag of dit passend is binnen een gereformeerde liturgie. Het is goed om hier een onderscheid te maken tussen enerzijds een dialoog tussen voorganger en gemeente *tijdens* de preek, en anderzijds de mogelijkheid om het element ‘preekbespreking’ in de orde van dienst op te nemen.

Ten aanzien van de mogelijkheid om *tijdens* het onderwijs in de leer (de preek) gelegenheid te geven tot respons, blijken niet-liturgische vraagstukken een rol spelen. Te denken is aan de vraag of een dergelijke liturgische mogelijkheid niet strijdig is met het wezen van de preek als de ambtelijke ‘bediening van het Woord’. Hierover wordt binnen de kerken verschillend gedacht. In ieder geval in de *beleving* van diverse voor- en kerkgangers, laat een gesprek of discussie *tijdens* de preek zich niet verenigen met het gezag waarmee de predikant ambtshalve het Woord van God moet bedienen. Hierbij speelt mogelijk ook mee dat een dergelijke gebruik in de liturgie gezien wordt als een symptoom dat de kerk een knieval maakt voor de moderne maatschappelijk mentaliteit dat de mens mondig is en niet meer genegen is om zaken op gezag van bovenaf te accepteren.

Anderen oordelen dat er nu al volop dialoog in de preek bestaat, doordat de voorganger – al dan niet met behulp van preekvoorbereidingsgroepen – zorgt dat zijn preek aansluit bij de hoorders. Het verschil is dan alleen dat bij een gesprek de dialoog daadwerkelijk tijdens de preek plaatsvindt. Een dergelijke dialogische vorm zou daarom niet in strijd zijn met de overtuiging dat Gods Woord door de predikant verkondigd wordt.

Deputaten stellen *niet* voor om het gebruik in te voeren dat *tijdens* de preek in de middagdienst de mogelijkheid bestaat tot respons. De belangrijkste reden hiervoor is dat een dergelijk liturgisch gebruik in de kerkdienst allerlei *niet-liturgische* vragen oproept die (vooralsnog) binnen de kerken verschillend beantwoord worden. Het betreft o.a. vraagstukken op het gebied van homiletiek en de leer van de ambten. Het is niet aan deputaten om dit soort vraagstukken te bestuderen en ‘op te lossen’.

Verder zijn deputaten erg sceptisch over de *praktische* uitvoering van dergelijke dialogen tussen voorganger en gemeente tijdens de preek. Er is over het algemeen een beperkt aantal gemeenteleden dat achter de microfoon plaats durft te nemen (in het openbaar durft te spreken). Op gemeentevergaderingen blijkt vaak dat steeds dezelfde mensen het woord voeren, en dat het bovendien geen zeldzaamheid is dat de gelegenheid misbruikt wordt om steeds weer terug te komen op onderwerpen uit het kerkelijk leven waarover onenigheid bestaat, maar die op dat moment niet ter zake doen.

Tevens wijzen we erop dat niet alle predikanten in dezelfde mate de gave hebben om onvoorbereid maar wel adequaat te reageren op vragen en reacties, waarbij ze bovendien ook nog de souplesse moeten hebben om na de reactie de lijn van hun betoog (hun voorbereide preek) weer op te pakken.

Een vorm die o.i. in verschillende kerken beter uitvoerbaar zal zijn, is dat *na* de preek gelegenheid is voor een bespreking. Deze bespreking zou plenair maar ook in groepen kunnen plaatsvinden. In feite vormt de preekbespreking al onderdeel van het kerkelijk leven. Alleen gebeurt het nu in de gezinnen, op visites of op speciaal daartoe belegde bijeenkomsten op de zondagavond. Voor kerken die daartoe de praktische mogelijkheden hebben (bijv. gemeenten die niet te groot zijn, en/of voldoende ruimtelijke mogelijkheden hebben om de gemeente op te splitsen in groepen), kan de bespreking geïntegreerd worden in de kerkdienst.

Kerken die geen bespreking kunnen of willen houden, zouden wel kunnen overwegen om na het onderwijs in de leer ruimte te bieden aan bijdragen uit de gemeente die verband houden met het thema. Maar het is ook mogelijk om dit onderdeel te beperken tot het zingen van een lied door de gemeente.

10.9 Weinig voorgeschreven

In de voorgestelde orde voor de leerdienst valt wellicht op dat er ten aanzien van de meeste elementen weinig geregeld of voorgeschreven wordt. Over de 'bijdragen uit de gemeente' of 'bespreking' worden geen verdere aanwijzingen gegeven. Over de praktische mogelijkheden en de organisatie van een dergelijk onderdeel in de kerkdiensten zijn moeilijk concrete regelingen te geven. Daarvoor zijn de plaatselijke mogelijkheden en wensen te uiteenlopend. Dergelijke aanwijzingen zijn o.i. bovendien ook overbodig, en zijn vanuit *liturgische* invalshoek trouwens ook niet te geven. Wanneer men besluit om bijvoorbeeld een soort van 'preekbespreking' in de dienst te laten plaatsvinden, moet men gewoon kijken wat organisatorisch realiseerbaar is en het beste werkt. Dat zal van plaats tot plaats verschillen. Vanuit liturgisch oogpunt kun je daar niet veel meer aan toevoegen. Wel is duidelijk dat er verschillende vergadertechnische knelpunten (kunnen) opdoemen, maar om die op te lossen heeft men andere dan liturgische deskundigheid nodig. We denken bijvoorbeeld aan de vraag hoe men kan voorkomen dat gemeenteleden de bespreking willen aangrijpen om over zaken te spreken, die op dat moment niet aan de orde zijn.

10.10 Haalbaarheid en noodzakelijkheid

Deputaten realiseren zich dat het nog maar zeer de vraag is of de kerken deze sterk afwijkende vormen (orden) wel wensen, en of er daarvoor wel voldoende draagvlak bestaat.

Het is niet zo moeilijk om bij voorgestelde orde van dienst een aantal bezwaren te noemen die vanuit de kerken (terecht of onterecht) zullen klinken. Er zullen waarschijnlijk bezwaren komen tegen het weglaten van de inzameling van de gaven, hetgeen mogelijk een nadelig effect heeft op de financiële jaarcijfers van de kerk. Sommigen zullen binnen de context van deze orde het 'onderwijs in de leer' van lagere rangorde achten dan een preek, en zich mogelijk verzetten tegen de 'teloorgang van de preek' in de middagdienst. Weer anderen zullen bang zijn voor trivialiteiten die strijdig zijn met de heiligheid en stijl die christelijke samenkomsten moeten kenmerken. Sommigen zullen stellen dat de middagdienst in ons voorstel niet meer te karakteriseren is als een 'verbondsonthoening tussen God en zijn volk'.

Ook zal mogelijk als bezwaar genoemd worden dat een dergelijke samenkomst door diverse gemeenteleden niet als 'kerkdienst' gezien zal worden, waardoor zij zich nog minder verplicht voelen

om 's middags naar de kerk te komen. Misschien zal dit inderdaad het geval zijn. Maar dat is geen probleem dat zich vanuit de liturgie(k) laat oplossen. Er zijn o.i. andere wegen en methoden om te werken aan verbetering van deze situatie. Naar onze mening dient een goede, verantwoorde inhoud en vorm van de middagdienst niet bepaald te worden door de vraag hoe we op zondagmiddag de meeste mensen weten te bewegen om naar de kerk te komen.

Het is uiteraard aan de kerken te beslissen om de voorgestelde orde al dan niet vrij te geven. Onze studie naar aanleiding van de synode-opdracht, en onze voortgaande bezinning op het onderwerp geven ons echter argumenten in handen om te komen tot deze orde van dienst. Daarbij tekenen wij meteen aan dat deze orde van dienst geen kwestie van 'moeten' is. In die zin dat we alleen liturgisch verantwoord bezig zouden zijn wanneer we een dergelijke orde zouden invoeren. Wat deputaten voorstellen is slechts een (vanuit de liturgie verantwoorde) mogelijkheid naast de bestaande. Onze voorstellen en ook de voorgestelde orde voor de leerdienst dient daarom óók gezien te worden als 'discussiestuk'.

11. Conclusies en voorstellen

Tot slot willen we – mede als soort samenvatting – de belangrijkste conclusies en voorstellen uit de voorgaande hoofdstukken beknopt op een rijtje zetten.

In hoofdstuk 4 ondersteunen wij het voorstel van deputaten kerkmuziek om te komen tot een landelijk steunpunt voor liturgie en kerkmuziek. Gezien de uiteenlopende liturgische veranderingen uit de afgelopen jaren is het van groot belang dat de kerken voor informatie en ondersteuning terecht kunnen bij een centraal steunpunt.

Over de relatie 'liturgie en eigentijdse cultuur' handelt hoofdstuk 5, dat in samenwerking met deputaten kerkmuziek geschreven is. We constateren daarin dat het onderwerp bijzonder omvangrijk en complex is, zodat we hebben volstaan met een terreinverkenning. We besteden in het hoofdstuk ook aandacht aan groeiende verschillen in de kerken ten aanzien van liturgische zaken. Dit roept de vraag op of en in hoeverre dergelijke liturgische verschillen beoordeeld moeten worden als bedreiging voor onze gemeenschappelijkheid: wat mogen kerken met betrekking tot liturgische zaken voorschrijven, en waarin moeten zij elkaar vrijlaten? Deputaten roepen op tot een discussie hierover op synodaal niveau, met als mogelijk resultaat een vervolgoopdracht.

De synode-opdracht over de 'taalkundige consistentie van liturgische teksten en formulieren' wordt in hoofdstuk 6 behandeld. Dit hoofdstuk resulteert in de vraag om een vervolgoopdracht met betrekking tot het onderwerp 'liturgische taal'. Het lijkt ons bijzonder zinvol wanneer opdracht gegeven wordt om een beknopt en op de praktijk gericht onderzoek te doen.

Over de zogenaamde ordinarium-liturgie handelde hoofdstuk 7. Wij hebben daarin zo duidelijk mogelijk aangegeven dat een dergelijke orde van dienst om uiteenlopende redenen uitstekend in de huidige tijd en cultuur past. Daarom stellen wij ook voor om de aangeboden 'ordinarium-liturgie' als 'Orde D' vrij te geven voor liturgisch gebruik.

In hoofdstuk 8 gaan deputaten in op het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis. Wij komen tot de slotsom dat voor het zichtbaar maken van een evidente samenhang tussen de formulieren voor doop, belijdenis en avondmaal (waarvan in de synode-opdracht sprake was) veel visie en creativiteit nodig is. Deputaten prefereren een kort en sober formulier voor de openbare geloofsbelijdenis, en geven als aanzet voor verdere doordenking een concept-formulier.

Hoofdstuk 9 handelt over doopformulieren. In dit hoofdstuk laten we zien dat er ten aanzien van doopformulieren en de dooppraktijk uit diverse mogelijkheden gekozen kan worden, maar dat daarbij vooral belangrijk is welke koers de kerken willen varen. Daarom leggen wij de kerken een aantal vragen voor. Zoals: wat willen wij met het doopformulier? Moet er een nieuw formulier komen? Vraagt dit om afstemming met bijv. de CGK? Moeten kerken vrijheid hebben om 'doopzondagen' in te stellen? Wij noemen ook de mogelijkheid om de doop aan het begin van de dienst te laten plaatsvinden. Wanneer dit in de morgendienst zou gebeuren, vraagt het echter wel om een andere doopliturgie.

Ten aanzien van de tweede kerkdienst (hoofdstuk 10) op zondag bieden wij de kerken een nieuwe orde van dienst aan die specifiek geschikt is voor, en gericht is op kerkdiensten waarin de leer van de kerk behandeld wordt. Voorts stellen wij dat het zinvol is wanneer de kerken zich met betrekking tot de invulling van de tweede kerkdienst op zondag uitspreken welke koers er gevaren gaat worden: blijft de middagdienst alleen voor zogenaamde 'leerdiensten' of willen de kerken ruimte hebben om andere, categoriale diensten te houden. Is dat laatste het geval dan kunnen wij ons enerzijds voorstellen dat de synode ons opdracht geeft om orden van diensten e.d. te ontwikkelen waarvan de kerken desgewenst gebruik kunnen gaan maken. Anderzijds is het goed denkbaar dat onze taak hierbij meer ligt in de sfeer van het aangeven van een richting, het plaatsen van bakens en het onder de aandacht brengen van gevaarlijke stromingen en ondiepe plekken. Oftewel (vergelijk §5.4): het is aan de synode om aan te geven of deputaten ten aanzien van de categoriale diensten een *faciliterende* dan wel *prescriptieve* rol is toegedacht.

Bijlage IV 4 – Rapport van diverse commissies betreffende bezwaren en reacties op het project kerkmuziek

Inhoudsopgave	Inleiding
	1. Overzicht van de ingebrachte bezwaren en reacties
	1.1 Kerkenraden
	1.2 Kerkleden
	1.3 Adhesiebetuigingen
	2. Het Liedboek in de Nederlands en Christelijke Gereformeerde Kerken
	2.1 De Nederlands Gereformeerde Kerken
	2.2 De Christelijke Gereformeerde Kerken
	2.3 Liederen uit het Liedboek in Nederlands en Christelijke Gereformeerde Kerken
	3. Beoordeling van het Liedboek in het verleden
	3.1 De artikelen van K. Deddens
	3.2 Synoden van vroeger
	4. Liederen beoordelen los van de context van de dichter
	4.1 De Generale Synode Leusden 1999
	4.2 Uitgangspunten
	4.3 Het beoordelen
	4.4 Dichters
	4.5 Slot
	5. Toetsing van de 121 liederen
	5.1 Alverzoening
	5.2 Heilshorizontalisme
	5.3 Onschriftuurlijk magisch herbeleven van de heilsfeiten uit het verleden
	5.4 Bevrijdingstheologie
	5.5 Verdoezelen verkiezing/verbond/leven uit de beloften
	5.6 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van de strijd van het geloof
	5.7 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van zonde, verbondsontrouw, antithese
	5.8 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van verzoening door voldoening
	5.9 Onschriftuurlijke magische elementen in de sacramenten
	5.10 Benamingen voor God die niet in zijn Woord te vinden zijn
	5.11 Dichterlijke beelden of verbanden die niet op de Schrift terug te voeren zijn
	5.12 Bij de berijming van Schriftgedeelten zijn passages weggelaten
zie Acta artikel 81, 82, 84-86	5.13 Mystieke taal of vreemde poëzie
	5.14 Algemeen

Inleiding

In deze bijlage zijn de rapporten samengebracht die de commissies van de synode van Zuidhorn (elk bestaande uit vier leden en meestal samenvallend met de provinciale afvaardigingen) hebben uitgebracht over het hun toegewezen aspect van de bezwaren die vanuit de kerken waren ingebracht tegen de 121 liederen uit het Liedboek die de Generale Synode Leusden 1999 had vrijgegeven voor gebruik in de eredienst.

Vervolgens heeft de synode in plenaire zitting deze voorstellen besproken en daarover beslist. In sommige gevallen heeft de synode daarbij, blijkens de uitslag van de stemming, gekozen ten gunste van de argumentatie van deputaten Kerkmuziek en is dus afgeweken van het voorstel van de commissie zoals hieronder in onderdeel 5 weergegeven.

E.A. de Boer
J.P. de Vries
A.Joh. Kisjes
H. van Veen

1. Overzicht van de ingebrachte bezwaren en reacties

1.1 Kerkenraden

1.1.1 Aantal bezwaren en reacties van kerkenraden

Het aantal kerkenraden dat zich tot de Generale Synode Zuidhorn heeft gewend met betrekking tot het lopende project kerkmuziek bedraagt 58 (van de 272 = 21 %).

(De getallen tussen haakjes verwijzen naar de lijst van ingekomen stukken van de synode.)

01. Musselkanaal-Valthermond (37)	21. Middelburg (338)	41. Drachten-Noord (981)
02. Balkbrug (39)	22. Axel (341)	42. Rozenburg (993)
03. Nijmegen	23. Drachten-Oost (526)	43. Beilen (1000)
04. Hasselt (95)	24. Zwijndrecht (679)	44. Waardhuizen (1002)
05. Wageningen (123)	25. Steenwijk (680)	45. Sint Jansklooster-Kadoelen (1022)
06. Grootegast (124)	26. Barendrecht (687)	46. Siegerswoude-Frieschepalen (1024)
07. Ridderkerk (126)	27. Marienberg (697)	47. Veenendaal (1058)
08. Zutphen (134)	28. Smilde (696)	48. Bergentheim (1061)
09. Ten Boer (163)	29. Spakenburg-Zuid (701)	49. Nieuwleusen (1073)
10. Tiel (159)	30. IJsselmuiden (706)	50. Dordrecht (1072)
11. Bergentheim (170)	31. Emmen (807)	51. Brouwershaven (1078)
12. Berkel en Rodenrijs (207)	32. Apeldoorn-Zuid (808)	52. Spakenburg-Noord (1322)
13. Pijnacker-Nootdorp (210)	33. Wapenveld (810)	53. Bunschoten-Oost (1329)
14. Amersfoort-Centrum (211)	34. Zuidbroek (912)	54. 's-Hertogenbosch (1339)
15. Kornhorn (225)	35. Mussel (949)	55. Assen-Noord (1360)
16. Balkbrug (226)	36. De Bilt-Bilthoven (951)	56. Krimpen aan den IJssel (1361)
17. Appingedam (244)	37. Hooghalen (952)	57. Dalfsen (1369)
18. Driebergen-Rijsenburg (245)	38. Hardenberg (953)	58. Assen-Marsdijk (1395)
19. Vroomshoop (256)	39. Rijnsburg (961)	
20. Kampen-Noord (258)	40. Voorthuizen-Barneveld (972)	

1.1.2 Inhoud bezwaren en reacties van kerkenraden

meer eigentijdse liederen gewenst / taalgebruik in Liedboek ouderwets	8
uitvoerige(r) verantwoording gevraagd inzake Schriftuurlijkheid	16
contact met Christelijke Gereformeerde Kerken gewenst	8
terughoudendheid / geen verdere uitbreiding liedboek	14
geen bundel met lijst	4
begrenzing aantal liederen	16

bezwaar tegen inperking appèlrecht gemeenteleden	6
bezwaar tegen hantering criteria / terugkeer naar criteria Kampen	6

1.1.3 Aantal bezwaren van kerkenraden per lied

lied	aantal bezwaren																
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
26	92	9	14	21	23	43	63	115	1	382	6			264	114	290	113
91	135	28	15	34	30	78	75	148	122	435	147						
110	26	42	20	39	127	87	90	225			208						
124	213	95	103	119	139	196	106	301			356						
215	228	96	189	126	387	221	107	335			368						
296	267	125	201	203	459	234	152	402									
299	281	169	207	287		241	240	481									
316	293	175	270	380		253	252										
327	341	188	284			285	294										
328	360	262	300				319										
396	367	271	320				408										
403	374	288	336				477										
429	392	358	350														
432	393	444	457														
442	397	456															
	409	473															
	423	479															
	434																
	448																
	460																
	470																

1.2 Kerkleden

1.2.1 Aantal bezwaren en reacties kerkleden

Het aantal kerkleden dat zich tot de Generale Synode Zuidhorn heeft gewend met betrekking tot het lopende project kerkmuziek bedraagt 280 personen (van de 76783 belijdende leden = 0,4 %).

De regionale spreiding is als volgt:

01. Nijkerk: 1 (48)	16. Waardhuizen: 1 (266)	31. Hoogkerk: 8 (943)
02. Amersfoort: 4 (50; 483; 1013; 1336)	17. IJsselmuiden: 1 (272)	32. Zwijndrecht: 4 (1011)
03. Bunschoten: 1 (56)	18. Heemse: 5 (334)	33. Sint Jans klooster-Kadoelen (1014)
04. Hattem: 4 (61)	19. Krimpen aan den IJssel: 5 (344)	34. Apeldoorn-Zuid: 7 (1017)
05. Oegstgeest: 2 (67; 1364)	20. Zwolle: 2 (501; 1356)	35. Ermelo: 2 (1028)
06. Gramsbergen: 1 (108)	21. Hasselt: 77 (523; 925)	36. Venlo: 2 (1037)
07. Drachten: 7 (118; 122; 192; 499; 1311)	22. Zuidlaren: 4 (524; 539)	37. Oldenhove: 1 (1074)
08. Zutphen: 2 (130)	23. Spakenburg: 5 (535; 1309; 1358)	38. Arnhem: 5 (1306)
09. Dronten: 2 (160)	24. Almkerk: 4 (484; 538; 540)	39. Emmeloord: 2 (1348)

10. Hardenberg: 7 (179; 922; 999; 1004; 1363)	25. Bergentheim: 78 (699)	40. Gees:1 (1379)
11. Berkel en Rodenrijs: 2 (181)	26. Ede: 1 (700)	41. Ten Boer: 1 (1384)
12. Assen: 2 (199; 988)	27. Marienberg: 1 (702)	42. De Bilt-Bilthoven: 1 (1510)
13. Enschede: 1 (205)	28. Grootegast: 2 (915)	43. Den Haag (22)
14. Veenendaal: 6 (206)	29. Ommen: 1 (926)	44. Brunssum-Treebeek (1015)
15. Rozenburg: 4 (262; 336; 505)	30. Groningen: 5 (933; 1396)	

1.2.2 Inhoud bezwaren en reacties van kerkleden

meer eigentijdse liederen gewenst / taalgebruik in Liedboek ouderwets	12
uitvoerige(r) verantwoording gevraagd inzake Schriftuurlijkheid	11
contact met Christelijke Gereformeerde Kerken gewenst	7
terughoudendheid / geen verdere uitbreiding liedboek	25
geen bundel met lijst	7
begrenzing aantal liederen	33
bezwaar tegen inperking appèlrecht gemeenteleden	7
bezwaar tegen hantering criteria / terugkeer naar criteria Kampen	12
duidelijkheid over auteursrechten	9
aantal liederen te groot om te kunnen toetsen	
positieve woorden/bezwaren tegen liedboekliederen grotendeels afgewezen	

1.2.3 Aantal bezwaren van kerkleden per lied

lied	aantal bezwaren																
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	392	215	107	110	203	95	39	21	34	1	23	20	43	9	113	6	
		299	213	228	207	96	91	26	125	28	92	42	63	14	139		
		341	281	271	240	175	127	78	208	122	103	87	147	15			
		367	296	432	270	188	201	152	234	124	114	115	300	30			
		396	316	470	287	253	221	252	264	140	126	119	477	75			
		423	320		293	267	241	284	288	148	135	189		90			
			327		360	294	262	290	409	169	350			285			
			328		380	382	319	301	434	225				335			
			368		460	448	356	336	444	358							
			374			456	387	408		435							
			429			459	393										
			442			473	397										
							402										
							479										

1.3 Adhesiebetuigingen

Het aantal adhesiebetuigingen dat bij de Generale Synode Zuidhorn met betrekking tot het lopende project kerkmuziek is ingediend bedraagt: 242.

aantal	bij nr.	onderwerp
5	221	bezwaarschrift tegen de omvang van de 134 nieuwe liederen
26	130	kritiek op onderdelen tegen liedboek/CGK/beperking liedboek
18	182	kritiek op liedboekliederen/belang van psalmen
16	183	wijziging van de criteria
16	184	bezwaar tegen toetsing m.b.v. draagvlak
25	185	hele Liedboek weg
6	192	Schriftuurlijkheid/draagvlaktoetsing/criteria
2	206	niet 'met terughoudendheid' liederen vrijgeven
1	256	Liedboek beperken/appèlrecht/lijs-bundel/criteria/auteursrechten
47	334	Liedboek weg/criteria/bovengrens/inhoudelijke toetsing
4	499	appèlrecht/stop selectie uit Liedboek/criteria/bovengrens
28	699	appèlrecht/criteria/Liedboek
2	943	Liedboek weg/criteria/appèlrecht
28	181	bezwaar tegen inperking appèlrecht
6	194	bezwaar tegen niet specifieke beantwoording door Leusden
2	1010	bezwaar tegen inperking appèlrecht
242		

2. Het Liedboek in de Nederlands en Christelijke Gereformeerde Kerken

(commissie 2)

2.1 De Nederlands Gereformeerde Kerken

2.1.1 Geschiedenis

Op 25 november 1978 stelt de Landelijke Vergadering van Wezep een gezangencommissie in met de opdracht:

- onderzoek in te stellen naar wat reeds door verschillende kerken is overwogen en gerealiseerd ten aanzien van de wenselijkheid van vernieuwing en uitbreiding van het gezangenrepertoire; tevens in hoeverre hierover regionaal bezinning heeft plaats gevonden;
- hierover te rapporteren aan de kerken en tegelijk aanbevelingen te doen die kunnen leiden tot verbetering en vermeerdering van onze geestelijke liederen – lettend op de schriftuurlijke inhoud en niet-verouderd taalgebruik – en zo mogelijk tot het daarbij volgen van een gemeenschappelijke gedragslijn en daarbij verantwoording af te leggen van de gehanteerde criteria;
- daarbij te werken in de richting van een selectief gebruik van het *Liedboek voor de Kerken* in combinatie van een aanvullende bundel, en daarnaast ook de mogelijkheid en de wenselijkheid te onderzoeken om in plaats daarvan te komen tot een complete eigen bundel met schriftuurlijke liederen;
- attent te zijn op mogelijkheden tot samenwerking met andere reformatorische kerken, echter zonder dat dit leidt tot vertraging van het onder b genoemde.

Op de volgende Landelijke Vergadering te Breukelen (1981/2) wordt een voorlopige selectie van de commissie (160 liederen) goedgekeurd. Vruchtbare contacten met andere kerken (Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk, Christelijke Gereformeerde Kerken en Gereformeerde Kerken vrijgemaakt) zijn niet gelukt om verschillende redenen.

Enschede (1985/6) geeft een definitieve selectielijst van gezangen en besluit deze toe te zenden aan de kerken om die in ernstige overweging aan te bevelen, met de vraag om kritiek.

Op de Landelijke Vergadering te Dronten (1988) blijken er drie kerken te hebben gereageerd met kritiek; één van deze drie stelt toevoeging voor.

Een deel van de kritiek wordt met een tweetal trefwoorden aangegeven:

- alverzoening.
- herhaling van de heilsfeiten.

In een aantal gevallen heeft dat deputaten overtuigd; meestal echter vonden zij de veronderstelde gedachte niet dwingend aanwezig.

Als voorbeeld van dit laatste wezen ze op Lied 25:8,9, dat op zichzelf genomen verkeerd zou kunnen worden uitgelegd. In het geheel van de prediking van de bijbelse boodschap en in het geheel van dit lied was die uitleg niet voor de hand liggend.

Ook lied 300:5 riep aarzeling op. Maar het geheel van het lied werd te waardevol bevonden om vanwege deze strofe het lied te laten vallen.

Het totale resultaat van de kritiek leverde op het voorstel van deputaten om te schrappen de liederen: 52; 53; 121; 122; 139; 147; 154; 155; 165; 230; 272; 278; 289; 349; 474, 480.

Toegevoegd werden de liederen: 38; 106; 124; 437; 477.

De vergadering besloot daarop tot een definitieve selectie uit het Liedboek die verantwoord is voor het gebruik in de eredienst, deze te publiceren en de commissie te ontslaan.

2.1.2 Selectie

Als *selectiecriteria* golden (Acta 1985/6):

I. *schriftuurlijke inhoud*

- a. de namen en predikaten die aan de Drie-enige God worden toegekend, moeten in overeenstemming zijn met het bijbelse spraakgebruik;
- b. beeldspraak en symboliek moeten zo gehanteerd worden als de Bijbel dat doet;
- c. bij bijbelliederan moet de perikoop juist afgebakend en getrouw gevolgd zijn;
- d. geen herhaling van de heilsfeiten;
- e. geen allegorese en/of vergeestelijking;
- f. geen liederen die een vorm van natuurgodsdiensl suggereren;
- g. geen zoetelijke of romantische liederen;
- h. geen liederen die piëtistisch of mystiek zijn;
- i. geen liederen met het ziel/lichaam-dualisme;
- j. geen liederen met een duidelijk onbijbelse leer;
- k. geen humanistische liederen.

II. *taalgebruik*

- a. af te wijzen zijn liederen die min of meer onbegrijpelijk zijn, vanwege:
  - te dichterlijk woord- en/of taalgebruik
  - te oude taal
  - verouderde uitdrukkingen
- b. af te wijzen zijn veelal ook de liederen die minder fraai en/of minder zingbaar zijn vanwege:
  - lelijke of foutieve constructies
  - onjuiste beeldspraak
  - onzingbare medeklinkers
  - stoplappen
  - gebruik van de aanvoegende wijs met lelijke afkortingen
  - elisie en contractie
  - ouderwets taalgebruik
  - gebruik van vreemde woorden.

2.2 De Christelijke Gereformeerde Kerken

2.2.1 Geschiedenis

De Christelijke Gereformeerde Kerken zijn vooral bezig (geweest) met het zoeken naar *Schriftberijmingen*. Naar hun (laatste) definitie is dat “een bewerking in liedvorm van een aaneengesloten passage uit de Heilige Schrift waarin de oorspronkelijke tekst trouw wordt gevolgd”. Dit heeft ertoe geleid dat aan art. 69 van hun KO een lijstje liederen uit het *Liedboek voor de kerken* is toegevoegd met dergelijke Schriftberijmingen.

Tegelijk is er binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken jarenlang discussie gevoerd over de vraag of er een bundeltje *Schriftgetrouwe* liederen kon worden vrijgegeven. Dat leidde ertoe dat deputaten op de Generale Synode van 1983 met een lijst liederen kwamen, vooral uit het *Liedboek*, die naar hun oordeel Schriftgetrouw waren.

De generale synode weersprak de Schriftgetrouwheid beslist niet! Ingestelde synodecommissies waren het in 1983 over allerlei dingen *niet* met elkaar eens, maar ze waren eenstemmig in de conclusie dat de voorgestelde liederen Schriftgetrouw waren (en in overeenstemming met de confessie).

De generale synode heeft evenwel in 1983 het liederenproject op dit punt *stilgezet*. Omwille van de eenheid van de kerken besloot de generale synode voortaan te blijven bij Schriftberijmingen. In de opdracht aan de nieuwe deputaten komt niet meer voor het zoeken naar Schriftgetrouwe liederen, alleen nog Schriftberijmingen. Revisieverzoeken hebben na 1983 dit besluit niet ongedaan kunnen maken.

Conclusie:

- a. De Christelijke Gereformeerde Kerken keken meestal met andere ogen naar het *Liedboek*. Ze waren op zoek naar nauwkeurig gedefinieerde Schriftberijmingen.
- b. Er is wel een lijst Liedboekliederen voorgesteld die in overeenstemming werden geacht met Schrift en belijdenis, maar daar is verder niets mee gedaan.

Wel worden in plaatselijke kerken via een eigen selectie Liedboekgezangen gezongen.

2.2.2 Selectie

In de stukken van en aan de diverse synoden van de Christelijke Gereformeerde Kerken is nauwelijks iets te vinden over afgekeurde liederen. De toon is dermate positief dat alleen goedgekeurde liederen worden vermeld, maar waarom bepaalde liederen niet worden geselecteerd, blijft onbekend.

Van slechts enkele liederen (door deputaten van de Gereformeerde Kerken goedgekeurd) wordt de afkeuring omschreven:

lied 7

In hun rapport aan de generale synode van 1980 schrijven deputaten over Lied 7: Couplet 1 wijkt af van de teneur van Deut. 30(:11). Regel 3 is zwak. Het gaat niet om beamen, maar om *volbrengen!* Regel 5 doet spiritualistisch aan.

2.3 Lieder uit het Liedboek in Nederlands en Christelijke Gereformeerde Kerken

Onderstaand overzicht geeft op de lijst met in de Gereformeerde Kerken vrijgegeven en door hun deputaten voorgestelde gezangen (alleen die waartegen bezwaarschriften zijn binnengekomen!) aan: met + de gezangen die goedgekeurd en vastgesteld zijn door de Nederlands Gereformeerde Kerken; met * de gezangen die door de Christelijke Gereformeerde deputaten zijn goedgekeurd.

Daarachter staat het aantal kerkenraadsbezwaren genoemd zoals die bij de Generale Synode Zuidhorn zijn ingediend.

001 + 9	006 + 11	009 + 2	014 + * 3	015 + 3	020 3	021 + 4
023 +	026 +	027 + *	028 2	030 + 5	034 + 4	038 *
039 +	042 +	043 + *	063 +	075 +	078 *	087 +
090 *	091 +	092	095 + 2	096 + * 2	103 +	106 + *

107 + * 7	110 + *	113 16	114 + * 14	115 * 8	119 + 4	122 9
124 + *	125 + 2	126 + 4	127 + 5	135 + 1	139 * 5	140 + 1
147 11	148 8	152 + 7	169 + 2	175 2	188 + 2	189 + * 3
201 3	203 + 4	207 + 3	208 + 11	213 + 1	215 + *	221 + * 6
225 + 8	228 + 1	234 6	240 7	241 * 6	252 7	253 6
262 + * 2	264 13	267 1	270 + 3	271 2	281 + 1	284 + 3
285 + 6	287 4	288 + 2	290 * 15	293 1	294 7	296 + *
299 +	300 +	301 8	316 +	319 + 7	320 3	325
327 +	328 +	335 + 8	336 3	341 + * 1	350 + 3	356 11
358 + * 2	360 + * 1	367 + 1	368 11	374 + 1	380 4	382 10
387 + 5	392 + * 1	393 + 1	396 +	397 + 1	402 + 8	403 +
408 7	409 + 1	423 + * 1	429 +	432 +	434 + 1	435 + 10
437 *	442 +	444 + 2	448 + 1	456 + 2	457 + * 3	459 5
460 + 1	470 + 1	473 + 2	477 + * 7	479 + 2	481 + 8	

3. Beoordeling van het Liedboek in het verleden

(commissie 6)

3.1 De artikelen van K. Deddens

Het is duidelijk uit de brieven aan deze synode over de selectie uit het Liedboek, dat de artikelen van dr. K. Deddens in *De Reformatie*: 'Bruidszang en zijn begeleiding', jrg. 48 (1972-'73), nrs. 37-43, en 'Het nieuwe Liedboek', jrg. 49 (1973-'74), nrs. 14-16, nog steeds invloed hebben. Er wordt naar verwezen, uit geciteerd. Je vindt er inderdaad kruidige uitspraken tegen het gevaar van de valse oecumene, de leer van de alverzoening enz.

Voor ons is nu van belang de vraag: *heeft dr. Deddens het Liedboek inderdaad ontmaskerd als het liedboek van de valse oecumene?* Of, nog iets nader toegespitst: *geven de artikelen van dr. Deddens ons reden om de uit het Liedboek geselecteerde gezangen af te wijzen?*

In zijn eerste artikel geeft hij de aanleiding voor zijn artikelen: In een tijd dat het *Liedboek voor de Kerken* met zijn 491 gezangen verschijnt, hebben deputaten voor de gezangen binnen de Gereformeerde Kerken een *zeer beperkte opdracht* ontvangen met betrekking tot de kleine gezangenbundel die in de Gereformeerde Kerken in gebruik is. Begeerd worden gezangen die *niet een dominerende plaats innemen ten opzichte van de Psalmen en die rechtstreeks ontleend zijn aan de Schrift* (*De Ref.*, jrg. 48, nr. 37).

Het is daarbij goed te bedenken dat deze artikelen geschreven zijn in het begin van de jaren zeventig. Sindsdien heeft de visievorming ten aanzien van kerkmuziek niet stilgestaan. Verder valt hier al op te merken dat dr. Deddens nog niet echt uitgaat van een uitgebalanceerde visie op het kerklied en op de verhouding van Psalmen en gezangen, maar dat als uitgangspunt geldt: Gezangen mogen niet een dominerende plaats innemen ten opzichte van de Psalmen en er moeten gezangen komen die rechtsreeks aan de Schrift ontleend zijn. Dr. Deddens probeert dat vanuit de historie te onderbouwen.

Dr. Deddens gaat dan vanuit de geschiedenis na, wat de plaats van het lied is. Hij begint bij liederen in de Schrift (bijv. Ex. 15) en zegt: In dit kerklied is geen individualisme, maar evenmin 'ontpersoonlijking'. Het blijft een persoonlijke zang, waarbij allen ingeschakeld worden, maar er is geen personalistische of individualistische expressie van de zielservaringen en belevenissen. De strijd van de kerk wordt persoonlijk beleefd en gestreden en op de overwinning is men ieder voor zich betrokken.

Hij noemt vervolgens, dat in het Nieuwe Testament het gebruik van de Psalmen intact bleef. Hij noemt dat Paulus de kerken van Efeze en Kolosse opwekt tot het zingen van Psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, terwijl Jakobus schrijft: ‘Is iemand blij te moede? Laat hij lofzingen!’.

In een tweede artikel waarschuwt dr. Deddens voor het al te veel opmerken van hymnen in het Nieuwe Testament (met name vanuit de Formgeschichte heeft men wel geprobeerd allerlei hymnen op te sporen als een soort ‘gemeente-getuigenis’).

Even een reactie tussendoor: Het is opvallend, dat dr. Deddens niet uitwerkt wat de lofzangen en geestelijke liederen bij Paulus en Jakobus inhouden. En dat blijkbaar door deze apostelen toch wel iets als een vrij lied aangemoedigd werd.

Het is verder opvallend, dat dr. Deddens zich niet afvraagt, wat wij nu wel en niet uit de Schrift kunnen afleiden over het kerklied. Wij noemden al dat hij niet ingaat op de betekenis van de lofzangen en geestelijke liederen bij Paulus. Maar onzes inziens kun je ook niet zeggen, dat het niet (in groten getale) voorkomen van hymnen in het Nieuwe Testament impliceert dat wij terughoudend zouden moeten zijn met het gebruiken en of ontwikkelen van nieuwe liederen. De constatering dat er niet veel hymnen voorkomen in het Nieuwe Testament, is iets anders dan het vinden van een verbod op het ontwikkelen van hymnen of de oproep daar juist terughoudend mee te zijn.

Dr. Deddens noemt vervolgens de hymnen van Ambrosius (340-397). Deze hymnen richten zich voortdurend tot God, die in de eredienst, ook de dagelijkse dienst in de horae, tegenwoordig is. In de hymnen wordt als het ware een actualisering van het heil gegeven. Dr. Deddens stelt hierbij (en waarschijnlijk moeten we dit als een veroordeling lezen): Terecht zegt Van der Leeuw: ‘in de ambrosiaanse hymnen wordt het heil toegepast op elke dag, elk uur; elk tijdstip wordt daardoor beleefd als de komst van het heil. Dat is het geheim van deze monumentale kerkliederen’.

Een volgende naam die Deddens noemt, is die van Prudentius (348-405): deze dichter probeert in zijn liederen een brug te slaan tussen christendom en antieke cultuur: wat de inhoud betreft voegt hij bij de actualisering van het heil door Ambrosius een tweede moment, namelijk het overnemen van tal van elementen uit de antieke cultuurwereld.

De volgende naam die Deddens noemt, is die van Venatius Fortunatus (plm 535-609): naast de actualisering van het heil en de annexatie van het natuurgebeuren ten bate van de heilsfeiten komt bij hem het mystieke element.

In een vierde artikel vertelt dr. Deddens over Calvijn. Hoezeer de reformator het zingen van Psalmen benadrukte – men moet niet menen dat Calvijn een tegenstander van het zingen van gezangen was. Reeds in het eerste boekje van 1539 komen drie gezangen voor: de Decaloog (de geboden uit Ex. 20), de lofzang van Simeon (Luc. 2) en het Credo. Meer dan een halve eeuw later heeft Beza een bundel van 17 liederen uitgegeven, ontleend aan de Schrift zelf, volgens het principe dat Calvijn ook zelf altijd gehuldigd heeft (aldus Deddens). De stelling als zou de Reformatie zich aanstonds tegen elk gezang gesteld hebben, is onhoudbaar. In zijn derde artikel had Deddens al op Luther gewezen.

Vervolgens komt Deddens in zijn vijfde artikel te spreken over – wat hij noemt – een zich snel voltrekkende neergang in Duitsland. Onder invloed van Luther was de kerkzang wel wat elitair geworden (cantaten van Bach!). Deze cantaten gaven een onevenredig geringe gelegenheid voor gemeentezang. Dan krijg je het piëtisme, dat het geloofsbezit van de kerk subjectief wil maken, op de wijze van een onmiddellijke gevoelsevidentie. Het geloof wordt van bezit der kerk tot bezit van de individu, die krachtens innerlijk beleven tot geloofszekerheid komt. Maar dat betekent – Deddens citeert Van der Leeuw – ‘dat het eerste lid van het woord ‘kerklied’ bezig is weg te vallen’. Hij noemt dan de naam van Paul Gerhardt (17e eeuw), een felle Lutheraan, die er in gemoede van overtuigd was dat Calvinisten geen christenen waren. Als Gerhardt optreedt, moet het piëtisme nog opkomen, maar het doemt al op... Als Luther een kinderlied zingt, klinkt het nog als een bazuinstoot, bij Gerhardt... zien we toch meer het persoonlijke element op de voorgrond treden, aldus Deddens.

In tegenstelling tot de Psalmen, waar de dichter zich in het geheel van Israëls volk weet opgenomen, staat bij Gerhardt het ‘ik’ geïsoleerd en individualistisch. De vrome mens komt bij hem centraal te staan. Het piëtisme gaat het individuele en gevoelsmatige accentueren.

In feite hebben (volgens Deddens) alle piëtistische dichters één ding gemeen: ze zingen egoïstisch en egocentrisch van de vrome mens. Vaak vormt de mystiek, die naar het pantheïsme tendeeert, de achtergrond en staat een piëtistische lyriek op de voorgrond.

Hier willen we graag even pas op de plaats maken. Het is jammer dat dr. Deddens wel veel poneert, maar dat hij weinig analyseert. Zo gaat hij voorbij aan de vraag, of de omgeving waarin het lied gecomponeerd is of gezongen wordt, van invloed moet zijn op de interpretatie. Er zijn bijvoorbeeld ook Psalmen in de eerste persoon enkelvoud geschreven. Die spreken over zeer persoonlijke gevoelens en ervaringen van de dichter. En toch zijn het kerkliederen. Verder valt ook te denken aan Gez. 3 en Gez. 4: het 'ik' is geen vorm van individualisme, maar een uiting van persoonlijk en hartelijk belijden in verbondenheid met de kerk van alle eeuwen.

Dr. Deddens plakt hier wel etiketten, maar analyseert niet. Daarom zijn zijn artikelen op dit punt feitelijk ook al ingehaald door de uitgave van het *Gereformeerd Kerkboek* zoals wij dat sinds 'Heemse' hebben. In dat kerkboek vinden we bij de gezangen bijvoorbeeld gezangen van de door Deddens genoemde (ontmaskerde?) Paul Gerhardt...

Deddens gebruikt sterke taal. Daarbij citeert hij graag uit A. Janse. Volgens Deddens is de confessie hier volledig uit het gezichtsveld verdwenen. Kerk en verbond komen zelfs helemaal niet ter sprake. Telkens keert terug (onderbouwt Deddens met verwijzing naar A. Janse) 'de zucht naar het bijzondere vrome lied, maar de 'geestelijke' liederen – de liederen die door de Heilige Geest worden geïnspireerd en die van het leven in Gods verbond zingen in het ganse leven – die worden dan niet meer gekend in haar eenvoudige diepte van opvatting van Gods rijkdom van genade in zijn verbond met zondige mensen'. En Janse trekt de lijn dóór van de 17e en de 18e eeuw naar vandaag: 'hoe vaak gebeurt het niet in de zgn. kerstliederen en kerstpreken, als de christenheid zich op wil voeren tot 'kerststemming', hoe vaak gebeurt het dan niet, dat het wel schijnt of de Heere der gemeente een onnozel kindje in een romantisch kribbetje is geworden. En allen hebben 'godsdienstige behoefte' om nu toch ook er is 'n vaersje te zingen van dat kindeke Jezus. En zij bedenken niet eens om naar de blauwe winterhemel op te zien, naar Hem, die als Koning aan de rechterhand Gods zit – en onderwijl worden de kerstkransen gebakken en de kerstnummers uitgedeeld en de kerstliederen gezongen, ter ere van 't kindeke, dat al lang geen 'kindje' meer is, en van 't leuke kribbetje dat een voederbak van ezels was en nu al eeuwen verteerd is. Hoe komt het toch dat de kerk klagen kan over 'gebrek' in de psalmen, over armoede aan liederen van Christus? Dat komt doordat in de 17e en 18e eeuw de vijand, de geest der eeuw, de geest van rationalisme en mysticisme, de geest van 't humanisme, de baas is geworden in de kerk. De vijand heeft alles neergehaald in het huis des Heren'.

Een wat uitgebreid citaat. Er wordt veel gesuggereerd. De ironie met betrekking tot de kerst-romantiek zal ons bekend voorkomen. Tegelijk moeten we toch zeggen: de werkelijke analyse van het Liedboek en de afzonderlijke liederen ontbreekt. Daarom is het wat kort door de bocht om hier van een ontmaskering te spreken, die ook nog eens tot op de dag van vandaag overeind zou staan.

In een zesde artikel besteedt Deddens nog aandacht aan Engeland, de bakermat van het methodisme. In de Engelse kerk verdrongen hymnen de strofische psalmen. Deddens is hier nogal negatief over: "Hij (Isaac Watts, cie) begon met een psalmbewerking onder de merkwaardige titel: 'The Psalms of David imitated in the language of the New Testament, and applied to the Christian state and worship'. De titel verraadt de bedoeling al: David wordt helemaal als christen behandeld. Zijn bekende

o God, our help in ages past,
our hope for years to come...

is dan ook een bewerking van Psalm 90, op een anachronistische wijze.

Het is een model van een Engelse hymn: korte strofenregels (vaak naar het voorbeeld van Ambrosius), sterkte emotie, kortademige, maar levendige melodie. Helaas slaan deze eigenschappen in de Hymns vaak over in sentimentaliteit wat de tekst betreft en in karakterloosheid wat de melodie betreft".

Opnieuw: een opmerkelijk aantal kwalificaties. Maar weer geen analyse. Helaas. Terwijl je bij Watts nu juist ziet waarom mensen ook vandaag graag gezongen zingen: niet uit afkeer van de Psalmen, maar omdat in de Psalmen nog niet gesproken wordt over de Christus die gekomen is, en geleden heeft, en de dood overwon...

Deddens begint zijn zevende artikel met de volgende hartenkreet: "Onze eeuw is de eeuw van de oecumene. Grenzen van stad en land, van taal en volk vervagen. Men leert internationaal, intercontinentaal en zelfs mondiaal te denken. Tegelijk vergéét men allerwege de antithese. Dat heeft consequenties voor kerklied en kerkmuziek".

Hij gaat dan eerst wat nader in op de behoefte aan een nieuwe Psalmberijming. Hij noemt dan o.a. de naam van ds. Hasper, voorheen gereformeerd predikant, maar in 1926 met Geelkerken meegegaan (!). De Gereformeerde Kerken (synodaal) en de Nederlands Hervormde Kerk gaan niet met de Psalmberijming van Hasper mee. In ons kerkboek hebben wij 30 berijmingen van ds. Hasper.

Onze Generale Synode van Hattem 1972 sprak uit dat er zovele en zodanige bezwaren kleefden aan de IKB dat gebruik van deze berijming in de eredienst niet verantwoord zou zijn. Deddens verwijst hierbij nog naar een stelling van prof. J. Faber bij zijn proefschrift (1969): 'De nieuwe berijming van de Psalmen van de Interkerkelijke Stichting voor de Psalmberijming zal door het modernistisch gebruik van de Nederlandse taal spoedig verouderd zijn'.

Een opvallende stelling, nu wij in ons kerkboek toch 48 Psalmen uit de IKB hebben, en (naar wij menen) doorgaans, nog steeds, met vreugde zingen. Van argumentatie lijkt hier geen sprake. Wel van beweringen die door de tijd zijn ingehaald...

Ten slotte komt Deddens nog tot een enkele opmerking over de 491 gezangen van het Liedboek. Hij zegt: 'Het gaat hoe langer hoe meer in de richting van het vrije kerklied, en steeds verder af van het Psalter. Het oecumenisme viert hoogtij, ook in het kerklied van vandaag, of wat er voor dóór moet gaan (...) Ook in ander opzicht vervagen grenzen. Solidariteit en medemenselijkheid zijn de modern termen. Dat betekent dat van antithese geen sprake meer is in het moderne kerklied. Het oecumenistische lied is ook het lied van het horizontalisme (Deddens verwijst dan naar Lb 320:2). Er is algemene verzoening (verwijzing naar een niet geselecteerd gezang).

Hier willen we onze teleurstelling uitspreken over het feit dat er geen sprake is van analyse of bewijsvoering. Je krijgt wel een aantal gegevens uit de historie voorgeschoteld. Maar geen analyse. Geen ontmaskering.

Overigens is het opvallend dat hij (anders dan deputaten Kerkmuziek) geen aandacht vraagt voor het gegeven dat de zang in de eredienst ook een zaak van verkondiging kan zijn. Deddens heeft slechts oog voor het antwoord-karakter van de gemeentezang, terwijl deputaten juist laten zien dat die visie feitelijk pas opkomt uit de tijd van het door Deddens zo verfoeide piëtisme. Wat de gemeentezang als verkondiging betreft valt te wijzen op 1 Pet. 2:9-10; ook hoe psalmen spreken van: ik verkondig de blijde boodschap van uw heil... Overigens moet hierbij wel opgemerkt worden dat hiervoor onder ons pas weer oog is gekomen in de laatste jaren (vgl. de deputatenrapporten).

Vervolgens schreef dr. Deddens in 1974 nog drie artikelen over het Liedboek. Daarvan een verslag met ingevoegd commentaar:

In zijn eerste artikel van de tweede reeks stelt Deddens met nadruk dat hij zich niet zet aan een gedetailleerde bespreking. We merken op dat dit de argumentatieve kracht van deze artikelen voor ons probleem vermindert, omdat door onze kerken niet heel het Liedboek wordt geaccepteerd, maar er slechts gezangen uit het Liedboek zijn geselecteerd.

Bij de uitgave van het Liedboek participeren de hervormden, synodaal-gereformeerden, luthers en doopsgezinden en remonstranten. Bij de keuze van liederen is niet één bepaalde lijn of tendens vastgehouden. 'Vanwege de veelheid en de veelkleurigheid der partners moesten er vele compromissen gesloten worden. Maar, zegt één van de medewerkers: al werkende zijn we tot veel groter eenheid gekomen dan we ooit hadden durven denken.'

Volgens Deddens is het echter niet te veel gezegd, wanneer men concludeert dat bij de samenstelling van het boek nogal wat offers zijn gebracht aan de oecumene. Hij gaat dan eerst nog even kort in op de Psalmen uit het Liedboek. Hij haalt de uitspraak van de Generale Synode Hattem (1972) aan, dat de IKB niet voldeed 'aan de nodige eisen van Schriftgetrouwheid'. Omdat selectie niet mogelijk was, is de nieuwe berijming van de IKB in haar geheel afgewezen.

Hierbij moet wel bedacht dat niet is uitgesproken dat er aan elk lied bezwaren kleefden. Wij hebben niet voor niets nu 48 Psalmen uit het Liedboek.

Bovendien mag hier misschien al iets geconcludeerd worden over de vraag met betrekking tot het beoordelen van liederen los van de context van de dichter: uit het feit dat we deze Psalmen nu wel uit het Liedboek konden selecteren, én dat we zo'n 30 Psalmen van ds. Hasper hebben (NB iemand die achter Geelkerken aan ging...) blijkt dat we niet verplicht zijn producten van dichters vanuit de achtergronden van die dichters te beoordelen. In feite trokken we die conclusie ook hierboven al, toen we constateerden dat er in het *Gereformeerd Kerkboek* ook gezangen zijn opgenomen van Paul Gerhardt.

Over de Bijbelliederen zegt Deddens: 'Er staan hier en daar wel gezangen in die aan de Schrift zijn ontleend, maar ook in dat geval kunnen wij maar slecht spreken van Schriftgetrouwheid'.

Het is goed even te zien, hoe Deddens tot dit scherpe oordeel komt. Het komt niet doordat hij de diverse Bijbelliederen eerst heeft geanalyseerd, maar doordat Deddens er blijkbaar een andere beschouwing op na houdt, als het erom gaat wat Bijbelliederen nu precies zijn. Deddens denkt bij een Bijbellied toch min of meer aan een berijming. Maar hij verdisconteert hier niet het verschil tussen *Schriftberijmingen* en *Bijbelliederen*.

Een Schriftberijming is inderdaad een berijming van een Schriftgedeelte. Bij een Bijbellied gaat het niet om het berijmen van een Schriftgedeelte; bij een Bijbellied neemt de dichter wel zijn uitgangspunt in een Schriftgedeelte. Naar aanleiding van een Bijbelgedeelte gaat hij een lied dichten. In de vorm van dat lied is hij dus vrijer dan bij een Schriftberijming. Bij de beoordeling van een Bijbellied gaat het er niet om of alle elementen van het Schriftgedeelte in de berijming terugkeren. Het beoordelingscriterium zal eerder zijn, of aan de boodschap van de Schrift recht wordt gedaan (vgl. de criteria).

Deddens herhaalt verder zijn kritiek op het feit dat meermalen aan het 'eenmalige' van de heilshistorie geweld wordt aangedaan. Hij illustreert dit met twee (overigens niet geselecteerde!) liederen (53 en 61) en concludeert: 'wij zijn van oordeel dat de gemeente een dergelijke tekst niet kán zingen. In de lyrische schriftgedeelten wordt Gods lof gezongen, Gods hulp ingeroepen, de nood van Gods volk geklaagd, de zonde beleden. Maar een *repetitie* geven van nieuwtestamentische Schriftgedeelten, die een vermanend, predikend karakter dragen, en vooral: die de heilshistorie beschrijven, achten wij onmogelijk. Men dreigt dan in andere vorm te doen, wat Rome deed met het offer van Christus, het geven van een dagelijkse (zij het ook onbloedige) *herhaling* ervan!'

Deddens trekt hier wel heel snel een parallel tussen het maken van een lied over een concrete geschiedenis of gelijkenis, met daarin een stuk toepassing die heel persoonlijk is, en aan de andere kant de Roomse leer van de herhaling van het offer van Christus. Is hij misschien ook bang voor exemplarisme?

Deddens stelt dat de vraag hier opkomt, of men wel voor ogen heeft wat het karakter is van het *lied* in de eredienst. De dienst der gebeden en der lofzangen is altijd een antwoord-dienst, een antwoord op het Woord van God, en treedt nooit op als vervanging van het Woord van God als zodanig.

Dat laatste zal zo zijn. Maar het eerste is hierboven al weerlegd; deputaten hebben daar ook veel werk van gemaakt in hun rapport. Ook gemeentezang is een zaak van verkondiging van het Woord (bijv. 1 Pet. 2:9-10). Al hoeft je niet zover te gaan als drs. K. de Jong (organist binnen de Gereformeerde Kerken syn.), die zegt dat Bijbelliederen 'o.a. als vervanging van één van de Schriftlezingen kunnen dienen'. Trouwens: deputaten Eredienst hebben argumenten op grond waarvan de tien geboden ook wel eens gezongen zouden kunnen worden! Zij beroepen zich daarbij zelfs op Calvijn: zingend verkondigden de gemeenteleden de wet onder elkaar. Calvijn (en ook Luther) zag het lied als een beweging van God naar de mens toe. Het is jammer dat Deddens hier niet onderbouwt.

In een tweede artikel constateert Deddens dat ook in de liederen in het kader van het kerkelijk jaar het *eenmalige* van de heilshistorie in het gedrang komt. En behalve de *repetitie* van het heilsgebeuren schuilt in méér dan één lied het gevaar van *imitatie* van het heilswerk van Christus. Verder signaleert hij de gelijkstelling tot God en mens: gevolg van valse mystiek die altijd de grenzen tussen God en mens wil uitwissen (bijv. Lied 126). Verder stelt Deddens dat er voorbeelden te noemen zijn van

liederen waarvan de tekst alleen maar te verklaren valt tegen de achtergrond van de leer van de algemene verzoening (bijv. Lied 284). En nergens vindt men het verbond des HEREN in zijn belofte én in zijn dreiging terug.

Hierbij moet wel opgemerkt worden dat Deddens meestal (niet in alle gevallen) verwijst naar liederen die niet geselecteerd zijn. Bovendien maakt hij niet duidelijk hoe Lied 284 *alleen maar* tegen de achtergrond van de algemene verzoening gelezen kan worden. Deddens citeert alleen de regel ‘o lieve Heer, geef vrede aan allen hier beneden’.

Maar het lied gaat dan verder (zonder dat er zelfs maar een komma staat) met ‘die uitzien naar uw feest’. Om hier nou van ontmaskering van het Liedboek te spreken, gaat wel wat erg snel ... Verder is het maar de vraag of – ook al vind je het woord ‘verbond’ niet – de záák van het verbond toch niet wel degelijk aanwezig is.

Deddens stelt verder: Het feit dat het verbond geëlimineerd wordt in het nieuwe Liedboek, hangt met een ander feit samen, namelijk dat men vrije doortocht geeft aan alle mogelijke ketterij. Hij illustreert dit met de opmerking: ‘wij denken b.v. aan verschillende liederen over de ‘kerk’, die niet de gespierde, krachtige taal van de belijdenis spreken, maar de weke, subjectivistische taal van het piëtisme’ en noemt als voorbeeld Lied 324.

Het is de vraag of je met dat oordeel van Deddens over dit lied moet instemmen. Er wordt hier nogal wat gezegd: het verbond geëlimineerd. Bedenk hierbij dat Deddens spreekt over het Liedboek in zijn geheel, terwijl wij te maken hebben met een selectie (hoezeer die ook breed uitgevallen kan zijn).

Deddens sluit zijn tweede artikel af met een verwijzing naar A. Janse (vgl. hierboven bij zijn vijfde artikel uit de eerste reeks). Daarbij maakte Janse een tegenstelling tussen ‘de liederen des verbonds’ en ‘liederen van den godsdienst’. Hij doelde toen in het algemeen op het verschil tussen de Psalmen en gezangen, waarbij Janse dacht aan de ‘grote bundel’ van de hervormden. Maar, zegt Deddens: heel veel van zijn kritiek is ook van toepassing op het nieuwe Liedboek.

Wie zich vandaag op Deddens beroept, zou eerst moeten bewijzen dat zijn beweringen ook van toepassing zijn op de geselecteerde gezangen. Immers: in de laatste regel van zijn artikel stelt Deddens dat er – bij alle waardering die men ongetwijfeld kan hebben voor ‘losse gezangen’ – een duidelijk nee op zijn plaats is (als het gaat om de bundel). Maar laat de waardering voor ‘losse gezangen’ dan ook eens mogen klinken.

In zijn laatste artikel gaat Deddens nader in op de liederen 399-491. Hij onderstreept zijn bezwaar ‘dat men plaats biedt aan liederen die op geen stukken na van reformatorische origine zijn! ... want meer dan één gezang is zonder meer van mysticistische of piëtistische oorsprong, met alle kenmerken er van zoals wereldmijding, hemelverlangen, individualisme, scheiding van Woord en Geest en dergelijke meer’. Deddens vraagt: ‘Wat kunnen nu een piëtist als C.F. Blumhardt en een methodist als Wesley ons voor goeds bieden voor de *gereformeerde* eredienst? Hij verwijst dan naar ‘(het niet geselecteerde) Lied 452, en tevens naar het wel geselecteerde 460 (Loof de Koning, heel mijn wezen, gij bestaat in zijn geduld...), zonder dat duidelijk wordt wat hier nou zo verkeerd aan is.

Onder het kopje ‘Nog iets goeds?’ stelt Deddens: ‘Het is een geringe moeite, uit deze bundel verschillende mooie ‘gezangen’ aan te wijzen. Maar in de eerste plaats *blijft* de vraag of zulke liederen geschikt zijn voor de gereformeerde eredienst, en in de tweede plaats is onzes inziens het onaanvaardbare in die nieuwe Liedboek zóveel dat het aanvaardbare als het ware in het niet verdwijnt.

Wij noteren dat Deddens op zijn eerste vraag geen antwoord geeft. Je kunt met een breed armgebaar het aanvaardbare wel in het niet laten verdwijnen. Maar je doet dat dan meer omdat je Deddens op zijn gezag gelooft, dan omdat je je door argumenten hebt laten overtuigen.

In een afsluitende paragraaf herhaalt Deddens, wat hij al eens eerder over de bundel van 102 gezangen schreef: ‘Wij missen hierin toch wel pijnlijk de taal van de Schrift, het verbondsmatige spreken, waarin niet het ‘innerlijk’ leven van de mens, het op-gaan in God, het ‘vrome-ik’, het hemelverlangen op de voorgrond staat, maar het gelovig naspreken van God, het lofzingen van de HEERE, het verkondigen van de deugden en de grote werken van God die wonderen deed’.

En even verder: ‘Het isolement (waarin de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt met hun gezangen komen) zal sterker worden. Als het nieuwe Liedboek zelf stelt, offers gebracht te hebben ter wille van de oecumene, dan is waakzaamheid des te meer geboden.’

Deddens doelt hiermee op de volgende passage (uit de Verantwoording van het Liedboek, p XIV): ‘Interkerkelijke arbeid zonder het brengen van offers is een onmogelijkheid. Wel niemand zal door dit boek ten volle worden bevredigd en iedereen zal wel een aantal liederen kunnen aanwijzen, waaraan hij of zij geen behoefte gevoelt (...)’. Wij wijzen even op deze vindplaats omdat hier niet gesproken wordt over het offers brengen aan de waarheid van het evangelie. Misschien vindt Deddens dat wel (en is het hier en daar ook aan te wijzen). Maar het staat er niet!

Bijna afsluitend stelt Deddens nog: ‘In de tijd van de Afscheiding zijn de ‘Evangelische Gezangen’ betiteld als *‘sirenische minneliederen’*. Wij zouden de gezangen van het nieuwe Liedboek kunnen noemen *‘oecumenische liefdesliederen’*. Want de oecumene, dat is de afgod van de tijd.’

Het wordt wat eentonig. Maar opnieuw: het plakken van etiketten is blijkbaar makkelijker dan het analyseren en het leveren van argumentatie. De zin die met ‘want’ begint, kan ook moeilijk als argument gelden voor de uitspraak die eraan voorafgaat.

Na lezing van de artikelen van dr. K. Deddens hebben wij niet de vrijmoedigheid mee te gaan in de conclusie die br. De Marie trok: dat het Liedboek voor de kerken al ontmaskerd was als Liedboek van de (valse) oecumene. Sterker nog: de verwijzingen naar de artikelen van dr. K. Deddens bieden niet echt materiaal om op grond daarvan het Liedboek dicht te laten voor het selecteren van goede gezangen. Of er echt goede gezangen uit het Liedboek te halen zijn, zal uiteraard moeten blijken in het toetsen van afzonderlijke gezangen.

3.2 Synoden van vroeger

Wie zich verdiept in de Acta van vroegere synoden, ontdekt daar erg weinig over de vraag waarom gezangen wel of niet zijn opgenomen in ons kerkboek.

In de Acta van de Generale Synode Kampen 1975 lezen we in art. 426, dat enkele door deputaten voorgestelde gezangen niet worden aanvaard. Concreet de gezangen ‘Nu daagt het in het oosten’ en ‘Jezus, uw geboortefeest’. Hier wordt geen reden bij genoemd. Bij het afgewezen lied ‘O grote God, o goede Heer’ staat als reden alleen: te archaïstisch van taal.

In de Acta van de Generale Synode Groningen 1978 vinden we als par 4.4 van het deputatenrapport: ‘... Deputaten hebben ... een onderzoek verricht naar de eerste 115 gezangen van het Liedboek ... Gaarne hadden deputaten uit deze grote voorraad liederen een selectie willen maken en daarover voorstellen willen doen voor invoering in de liturgie. Zij moeten evenwel rapporteren, dat zij in geen enkel geval tot een aanbeveling konden komen. Het is ondoenlijk en naar het ons voorkomt ook niet zinvol om van dit negatief resultaat in dit rapport een brede verantwoording te geven. Daarom menen deputaten met deze summier mededeling te moeten volstaan, uiteraard tot nadere verantwoording aan de e.k. generale synode gaarne bereid’.

Wie de bespreking van dit rapport in de Acta nagaat, vindt van die nadere toelichting helemaal niets!

Bij de Acta van de Generale Synode Arnhem 1981 vinden we een deputatenrapport waarin een aantal (16) Schriftberijmingen afgewezen worden. Dit gebeurt heel kort (Acta, p 495). Er zijn drie argumenten genoemd: de kwaliteit van de verschillende berijmingen, de melodie; en daarnaast (het meest inhoudelijke): ‘de vraag doet zich herhaaldelijk voor, of een bepaald Schriftgedeelte zich wel leent voor zang in de liturgie. Hier ligt een *methodisch probleem* bij het berijmen van Schriftgedeelten. Zo is in het lied van L.L. Bouwers ‘laat die gezindheid bij ons zijn’ Filipp 2:5-11 als uitgangspunt gekozen en berijmd. Maar dit Schriftgedeelte is geen gesloten eenheid (zoals bijv. een Psalm dat is en de lofzang van Maria enz.). Wie een christelijk lied dicht zónder zijn uitgangspunt te nemen in een bepaald Schriftgedeelte, zal *allicht* niet beginnen met een opwekking c.q. vermaning als waarmee het onderhavige lied begint. Dit is een *aanwijzing* dat het betreffende Schriftgedeelte zich niet leent om berijmd gezongen te worden in de eredienst’.

Wij hebben vier woorden gecursiveerd. Eerst de woorden *methodisch probleem*. Wie echter verwacht dat er over dit methodische probleem een uiteenzetting komt, wordt teleurgesteld. De woorden *allicht* en *aanwijzing* duiden er al op dat er geen echte visie is, en dat de zaak wat dat betreft voor de toekomst zeker niet dichtgetimmerd is.

Het is dan ook niet vreemd dat we op de Generale Synode Arnhem 1981 de volgende uitspraken horen: Ds. Van Rongen merkte op: ‘bezinning en studie over de schriftuurlijke uitgangspunten is (alsnog) noodzakelijk, om te komen tot herziening van de structuur van de gezangenselectie’ (Acta GS Arnhem 1981, art. 93). En de preses van de Generale Synode Heemse 1984-85 merkte op (Acta, art. 218): ‘het was een zoeken en tasten om aan de gezangenbundel meer inhoud te geven. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat binnen de kerken niet een rechte lijn is gevolgd. Er bestaat verschil in taxatie van wat een kerklied is...’.

De zaak zat dus allerminst principieel dichtgetimmerd. Misschien kun je eerder zeggen: omdat er een gebrek aan diepgaande bezinning was, kwamen we niet echt verder met elkaar en bleef het bij slechts 41 gezangen in het *Gereformeerd Kerkboek*. Vanuit die situatie is door de deputaten aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 een nieuw stuk bezinning geboden. Daarin vinden we feitelijk ook op punten wel een confrontatie met de artikelen van K. Deddens:

Schriftuurlijkheid betekent volgens deputaten: in overeenstemming met wat de Schrift verkondigt. Verworteling in, doordrenking met de Schrift. (NB: Op grond van dit criterium oordeelde de Generale Synode Hattem 1972, dat 29 IKB-Psalmen ‘onaanvaardbaar’ waren. Toch zijn in het *Gereformeerd Kerkboek* 5 van deze 29 berijmingen opgenomen: 106, 112, 143, 144, 147.)

In par 8.7.2 gaat het om *verantwoorde gezangen*. Deputaten melden dan dat bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* een theologische kritiek op de achtergrond van diverse gezangen in het *Liedboek voor de Kerken* een rol speelde. Algemeen gesproken ging het hierom: er is een hang naar drama, taal-theologie, mystieke beleving, een cyclische opvatting van het kerkelijk jaar, ‘repetitie van het heilsgebeuren’ en ‘imitatie van Christus’ heilswerk’ (vgl. K. Deddens, *De Reformatie*, 49e jrg, nrs 14-16 (januari 1974)). Ook werd genoemd dat het lied geen zelfstandige verkondiging is (vergelijkbaar met of in plaats van de Schriftlezing), maar een antwoordfunctie heeft.

Deputaten weerleggen dit dan met een verantwoording van hun keus voor de liederen 122 en 240 uit het *Liedboek voor de Kerken*. Zij merken in het algemeen op dat een kerklied naast het antwoordkarakter juist wel een verkondigende functie heeft of kan hebben; dat de herhaling van de heilshistorie niet dwingend verondersteld hoeft te zijn; en dat het heilshistorisch aspect te veel tegen het heilsordelijke wordt uitgespeeld. Een christen die Psalmen zingt, identificeert zich namelijk op een bepaalde manier met de eerste zanger (zonder daarmee de heilshistorie te herhalen) en tegelijk actualiseert hij de Psalm in zijn eigen situatie. Hij gedenkt Gods daden uit het verleden met het oog op het heden en de toekomst. De heilshistorie wordt opnieuw beleeden en in zekere zin heilsordelijk beleefd.

4. Liederens beoordelen los van de context van de dichter

(commissie 6)

4.1 De Generale Synode Leusden 1999

De tekst van art. 58, besluit 1-3, incl. de ‘Toelichting, werkafspraken 1 en 2’ in de Acta GS Leusden 1999, pag 134, luidt:

Besluit:

1. verder te werken aan de uitgave van een gezamenlijke gezangenbundel, ter vervanging van de bundel van 41 gezangen, die is vastgesteld door GS Heemse 1984-1985;
2. voor deze bundel de volgende contouren vast te stellen:
  - a. de bundel is bedoeld voor gebruik binnen en buiten de kerkdiensten;
  - b. de bundel heeft de volgende rubrieken: bijbelliederen, viering van de heilsfeiten, doop, belijdenis en avondmaal; bijzondere kerkelijke gelegenheden (zoals huwelijk, bevestiging ambtsdragers, bid- en dankdagen); morgen- en avondliederen; andere liederen (hierin

- onder andere liederen ten behoeve van de huiselijke eredienst), liturgische gezangen (gezongen elementen in de liturgie, onder andere Votum, Amen, Onze Vader);
- c. het totaal van de bundel mag geen leerstellige eenzijdigheden vertonen;
  - d. de bundel moet een goede balans kennen tussen alle facetten van het leven met God;
  - e. de stijl en de verwoording van het geloof moeten aansluiting vinden bij de stijl en de verwoording daarvan binnen de gereformeerde kerken;
  - f. de verscheidenheid in niveau, achtergrond en cultuur binnen de gemeente moet herkenbaar zijn in het reliëf binnen de bundel;
  - g. de gezangen voor de bundel worden in dit project geselecteerd uit de diverse voor de gereformeerde kerken relevante en bruikbare bronnen;
3. voor het selecteren door deputaten en het beoordelen van de selectie door de generale synode de volgende algemene criteria vast te stellen; deze criteria komen in plaats van de tot nu toe gehanteerde richtlijnen van GS Kampen 1975 en de criteria van GS Berkel en Rodenrijs 1996 (deputaten zullen de volgende generale synode dienen met een evaluatie van de hantering van deze criteria in de praktijk):
1. een goed kerklied is geschikt om te functioneren in een liturgische context, waarbinnen Gods woorden en daden het centrum vormen;
  2. een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift;
  3. een goed kerklied wordt wat betreft de taalkundige en muzikale vorm gekenmerkt door stijl en kwaliteit. Het kent een goede woord-toon-verhouding. Het is bruikbaar en toegankelijk voor mensen uit de huidige tijd en cultuur;

Toelichting, werkafspraken

1. Rond het centrum van Gods woorden en werken kent de liturgie een rijke schakering van aspecten en nuances in de uitingen van mensen ten opzichte van God en van elkaar. De goede balans tussen die aspecten onderling en tussen deze uitingen van mensen en de woorden en werken van God die kenmerkend moet zijn voor de liturgie als geheel, hoeft niet in elk kerklied afzonderlijk terug te keren. Een lied moet minstens een deel van die aspecten en nuances stem en vorm geven en dat op zo'n manier dat het kan harmoniëren met het genoemde centrum van de liturgie.
2. Of een lied al dan niet Schriftuurlijk is, moet vanuit de tekst van het lied beslist worden en niet vanuit subjectieve gevoelens of vanuit de context waarin een lied is ontstaan. Wel moet bedacht worden of het gebruik van woorden en beelden in een lied, vaagheid in betekenisomogelijkheden, eventuele exegetische en meditatieve verbanden en een eventuele onlosmakelijke relatie tussen een lied en het gebruik ervan in bepaalde contexten al dan niet het vertrouwen van kerkleden met betrekking tot de Schriftuurlijkheid zullen bevorderen. Hierbij moet gewaakt worden tegen een rationalistische of eenzijdig dogmatische omgang met liedteksten, die aan het eigen karakter van zulke teksten geen recht doet.

4.2 Uitgangspunten

Om de vraag of een kerklied beoordeeld kan worden los van de context van de dichter, te beantwoorden zijn slechts de afgesproken selectiecriteria nodig. Die vinden we in het hierboven aangehaalde besluit 3 van de Generale Synode Leusden 1999. Immers, wat van belang is, is de vraag of een lied schriftuurlijk is. Dit is het tweede criterium. En uitgebreider dan de omschrijving van een goed kerklied zoals gegeven in het deputatenrapport 1995 (aan GS Berkel en Rodenrijs 1996) kan haast niet. Vinden we de elementen daarvan terug in een lied: belijden, lofprijzen, verkondigen, onderwijzen, gedenken? Niet elk van deze aspecten zal in elk lied (even duidelijk) naar voren komen.

De criteria 1 en 3 van Leusden, met de toelichtingen 1 en 2, zeggen niets minder dan het rapport van Berkel. Als een lied aan die criteria voldoet, moet het toch goed zijn? De vraag is dan echter ook, of de als tweede criterium genoemde Schriftgetrouwheid de boventoon voert. Er zit meer aan vast.

Daarom eerst twee citaten.

Uit het deputatenrapport 1995, par. 8.3.1, blz. 116:

... een goed kerklied is verankerd in het Woord en niet in hetgeen de mens in reactie op het Woord onder woorden wil brengen. In het kerklied staat het Woord van God centraal en niet het antwoord daarop van de mens. Een kerklied wordt bepaald door het Woord en niet door de geloofservaringen en gevoelens van de mens. De mens en zijn religieuze ervaringen – hoe schriftuurlijk deze ervaringen ook verwoord zijn – kunnen in een kerklied niet het centrum vormen.

Een goed kerklied moet dus schriftuurlijk zijn. Het genoemde rapport neemt echter nog geen genoegen met de term ‘schriftuurlijk’, wanneer men daarmee wil aangeven dat er geen onschriftuurlijke leer in een lied voorkomt.

Uit hetzelfde rapport, par. 8.3.1. pag. 118, wanneer het gaat over de zgn. ‘ik-liederen’:

Er bestaan nogal wat liederen, waarin geen onschriftuurlijk woord voorkomt, maar die desondanks geen kerkliederen zijn, juist omdat het centrum niet correct is. Daarnaast zijn er ‘ik’-liederen die desondanks als kerklied gebruikt kunnen worden.

In par. 8.6.2. wordt nog eens uitgebreid geschreven wat er met schriftuurlijk bedoeld wordt, en dan lezen we op pag. 131:

Dit alles betekent dat een goed kerklied niet mank kan gaan aan theologische ‘oppervlakkigheid’. Een lied waarin niet meer verteld wordt dan ‘Jezus stierf voor mijn zonden, daarom prijs ik Hem’ is geen goed kerklied, ondanks het feit dat er geen ‘ketterij’ verkondigd wordt.

Op grond hiervan kan men dus een lied afkeuren. Maar dan niet omdat het van één van de zgn. Landvolk-dichters is, maar omdat het niet aan de gestelde criteria voldoet.

4.3 *Het beoordelen*

1. Met deze gedachten aan het werk: een lied beoordelen. Is een lied niet (voldoende) schriftuurlijk, dan is dat een reden om het lied niet op te nemen in een gereformeerd liedboek. Wil men weten wat een rol speelde bij het maken van zo’n lied, dan zal het geen verbazing wekken dat het een lied van bijv. een Landvolk-dichter is. Dan is echter een juiste weg gevolgd. De inhoud wordt eerst beoordeeld. Is die schriftuurlijk, dan kan zo’n lied als kerklied gezongen worden.

Want ook een niet-gereformeerde, of mensen die in leer of leven dwalen, zullen heel schriftuurlijke dingen kunnen zeggen (vgl. Fil. 1:15-18).

2. Toch zijn we er dan nog niet helemaal uit. Het blijkt namelijk dat er meer beoordelingen van een lied mogelijk zijn. Tijdens de besprekingen ter synode Leusden is onder andere opgemerkt:

(deputaat zr. A. de Heer-de Jong zegt) ... dat een lied nooit op zichzelf staat, maar altijd in een bepaalde context functioneert. Als die context onze belijdenis is of een eredienst in onze kerken, zal het lied van daaruit verstaan worden. Anderen zijn hier echter niet zo gerust op. (Acta GS Leusden 1999, art. 59, pag. 142).

Verder werd opgemerkt dat een lied aanvaard moet worden in overeenstemming met de Schrift. Een lied mag door de leer (van de Schrift) niet ideologisch overheerst worden. Weer een breed citaat:

Drs. A.L.Th. de Bruijne merkt op dat de vraag of er overeenstemming moet zijn met de Schrift of met de leer van de Schrift, aandacht verdient. Zoals het aanvaard is, in overeenstemming met de Schrift, is het volgens hem het beste. Een lied mag door de leer niet ideologisch overheerst worden. Wij denken bijvoorbeeld: naast zegen hoort vloek. Dat is onze dogmatische manier van zeggen. Maar er is ook algemene genade. Daar hoeven we het niet allemaal over eens te zijn, om toch te erkennen dat het niet ongereformeerd is. De confessie is norm, maar er moet ook ruimte zijn om onbekommerd te spreken zoals ook de Schrift doet. De bedoelingen van de dichters waren niet altijd bijbels. Toch zijn ze vaak betere bijbelkenners dan wij. Bij het doordenken over hun liederen blijken er toch steeds veel bijbelse gegevens in te zitten, ook waar we ze eerst niet zo zien. (Acta GS Leusden 1999, pag. 143)

De achtergrond van de dichter maakt dus niet dat elk van zijn liederen bij voorbaat, op grond van zijn achtergrond, afvalt. Maar die achtergrond maakt ons bij vage formuleringen wel opmerkzaam en voorzichtig.

3. Met alle omschrijvingen en definities van wat een goed kerklied moet zijn, moeten we ook om een andere reden nog voorzichtig en secuur omgaan. We lezen immers in de Acta van de GS Leusden 1999, art. 58, besluit 2a: “de bundel is bedoeld voor gebruik binnen en buiten de kerkdiensten”.

In de discussie over dit punt werd o.a. opgemerkt dat “... zingen thuis ook liturgie is” en even verder: “Het zou ook mooi zijn als de kloof tussen wat we in de kerk zingen en in sing-ins wat kleiner werd” (Acta GS Leusden 1999, pag. 139). Maar dat kan op twee manieren: in de kerk wat ‘ruimer’ worden of tijdens de sing-in wat ‘nauwkeuriger’.

Ook hier past dus voorzichtigheid. Bij het beoordelen vanuit de Schrift ook rekening houden met de functie van een lied, met de leer van de Schrift en met het gebruik tijdens verschillende gebeurtenissen.

4. Het is ook nodig te beoordelen of de wijze van spreken over God, over Christus en over de Heilige Geest niet verder gaat dan de Schrift ons toelaat en leert. De dichterlijke vrijheid mag die grens nooit overschrijden. Ook daarbij moeten we altijd blijven beseffen over Wie we zingen en spreken. Is dit een apart criterium, of valt het gewoon onder de schriftuurlijke beoordeling?

4.4 Dichters

De volgende dichters van Liedboekliederen hebben ook een aantal Psalmen berijmd zoals die in ons *Gereformeerd Kerkboek* voorkomen:

W. Barnard, A.C. den Besten, K.H. Heeroma, W.J. van der Molen, M. Nijhoff, J.W. Schulte Nordholt, J. Wit.

Daarmee is niet gezegd dat die Psalmen nu niet meer deugen. Ook niet dat de Liedboekliederen die zij gemaakt hebben, nu dus wel deugen. Het betekent wel dat de kerkelijke/religieuze achtergrond van een dichter niet bij voorbaat bepaalt of een lied al dan niet goed is. Wel moeten we daarbij in aanmerking nemen dat bij de berijming van de Psalmen de dichter de onberijmde Psalmen als vast gegeven had. Bij Liedboekliederen kon hij vrijer te werk gaan.

In veel liederen is de ‘vrijheid’ die de dichter had, wel degelijk te merken. Wanneer men dan nauwkeurig leest, is het niet te vermijden dat de ‘achtergrond’ van de dichter in de beoordeling meeweegt. Zeker wanneer er zoveel ‘oppervlakkige’ liederen bij zijn.

Ook is een (mogelijke) dwaalleer aan te wijzen in een lied op grond van de criteria. Maar tevens geldt hier dat we, door het besef van de context van de dichter, meer alert zijn voor de dwaling van bijv. algemene verzoening. Vreemd is dan ook de reactie op een vraag daarnaar: “een waarschuwing tegen een dwaling is alleen van toepassing bij liederen die onaanvaardbaar zijn. Als criterium voor de keus van gezangen is door de GS aanvaard dat ze in overeenstemming moeten zijn met de Schrift. In de Bijbel staat zowel het universele van Gods heil als de uitverkiezing” (Acta GS Leusden 1999, pag. 142).

Maar als een lied onaanvaardbaar is, is dat onder andere op grond van het feit dat er dwaalleer in te vinden is. De waarschuwing moet ons ten minste opmerkzaam maken. Wees ook weer niet te onbevangingen.

Bovendien: Dat het offer van Christus voldoende was tot vergeving van de zonden der hele wereld (1 Joh. 2:2), betekent nog niet dat er dus algemene verzoening is. Al zullen we ook wel eens dankbaar mogen zijn voor een accent op het universele van het evangelie, zoals de Schrift ons daar ook zelf in voorgaat.

4.5 Slot

Kan een nieuw lied beoordeeld worden zonder kennis te hebben van de Schriftbeschouwing en geloofsopvatting van de dichter? Strikt genomen: Ja. Maar het heeft veel mensen verbaasd dat er liederen zijn geselecteerd die als oppervlakkig ervaren worden, ruimte laten voor meer dan één interpretatie, algemene verzoening lijken te verkondigen (of, nauwkeuriger gezegd: het universele van Gods heilswil naar voren halen, terwijl wij dat dan verwarren met heilsuniversalisme). En daarom is men toen gaan letten op de achtergronden van de dichters. Het is dus niet zozeer een criterium dat niet goed zou functioneren, maar de hantering ervan, die de oorzaak is van de achterdocht ten aanzien van de dichters.

De wetenschap dat het Liedboek zo'n achtergrond heeft, moet ons wel extra oplettend maken.

En inderdaad: elke liedtekst kun je (evenals elke Bijbeltekst), als je wilt, op verschillende manieren interpreteren. Juist daarom geldt: goede criteria vragen om een goede hantering. *Maar dan geldt ook: wanneer een lied schriftuurlijk is, kan het worden gezongen in een gereformeerde eredienst, waar het functioneert tegen de achtergrond van de Schrift en de gereformeerde belijdenis en ingebed is in de gereformeerde prediking.*

5. Toetsing van de 121 liederen

(rapporteur: commissie 4; zie vooral bij dit onderdeel de Inleiding van het moderamen)

5.1 Alverzoening

Algemeen

Schrift en belijdenis geven duidelijk aan dat de gezonde leer is dat buiten Christus geen verzoening is voor zondaren. Die gezonde gereformeerde leer is vele malen beschreven. Een samenvatting staat met Schriftverwijzingen onder andere in *Dordtse Leerregels* hoofdstuk II. Dat behoeft geen nadere toelichting of onderbouwing.

Het punt is, of vanuit de liederen in het Liedboek aangetoond kan worden dat de alverzoening bezongen wordt. Daarbij moet het volgende overwogen worden:

1. Bij de beoordeling van bijbelliederend moet het oudtestamentisch perspectief in rekening gebracht worden, dat spreekt van het heil voor alle volken. Dat heeft niets met alverzoening te maken.
2. In het Nieuwe Testament wordt duidelijk gesproken over het buigen van heel de wereld voor Gods majesteit als reactie op Gods komen (voor het oordeel).
3. Zoals de *Heidelbergse Catechismus* ons in de uitleg van het onze Vader leert bidden om het heil voor alle mensen, mag ook in liederen dat gebed opklinken.
4. Een aspect is ook dat Gods voorzienigheid (in de zorg voor al wat leeft) bezongen wordt, waarbij het misverstand kan optreden dat het gaat over alverzoening.
5. Het gaat onzes inziens niet alleen om het negatief beoordelen van een bundel, maar ook om positief te kijken naar de totaliteit, namelijk dat het aspect van verzoening en oordeel in het totaal van de bundel een expliciete plaats moet innemen, zodat de geloofskeus niet verdoezeld wordt.

Concluderend moet dan gesteld worden dat uit veel liederen alverzoening niet aan te tonen valt.

Lied 1	
Bezwaren	De 3e regel suggereert dat er 'in den beginne' een strijd zou zijn geweest tussen 'de duisternis' en 'het licht'. Bezwaarden struikelen vooral over het 'overwinnen' in vers 1. De bezwaarden vinden het lied vaak ook onduidelijk.
Beoordeling	Het blijkt dat deputaten – ondanks extra uitleg in de pers – velen niet overtuigen dat lied 1 geen dwaalleer kent (barthianisme).

Conclusie	Waar over dit lied zulke fundamentele twijfels en onduidelijkheden blijven bestaan, is het beter het te schrappen dan een zo omstreden lied te handhaven. Onze kerkliederen moeten geheel vrij zijn van associaties met dwalingen of moderne theologie.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7, 5.9 en 5.13).
Lied 6	
Bezwaren	Bezwaarden vinden het lied op veel punten onduidelijk, ontoegankelijk en daarom niet geschikt als kerklied. Een struikelblok is, dat vers 3 zegt dat God verwijst naar 'het niet' en vers 4 zegt dat 'de volken der aarde eindelijk gaan verstaan wat Gij hebt gedaan'. Bezwaarden proeven barthiaanse dwalingen. Het refrein is ook anders dan in Exodus 15.
Beoordeling	De bezwaarden geven terecht aan dat er van de bijbeltekst allerlei elementen worden weggelaten of elementen eraan worden toegevoegd die vragen oproepen. Al met al geen sterk 'bijbellied'.
Conclusie	Waar dit lied zoveel misverstanden blijft oproepen, is het beter het te schrappen; temeer daar het lied geen waardevolle aanvulling geeft op de psalmen (GS Hattem 1972).
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 63	
Bezwaren	Bezwaarden wijzen op dichterlijke vrijheden en de tendens tot alverzoening.
Beoordeling	Weliswaar enige dichterlijke vrijheden, maar geen foutieve, met de Bijbel in strijd komende zaken. Sommige critici menen dat de klemmende woorden van Christus niet voldoende terug te vinden zijn in het lied. Ook wordt er door enkelen gewezen op een tendens tot alverzoening, maar dit lijkt ons ver gezocht. Zie couplet 1 regel 3, couplet 3, regel 1 en couplet 4.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 90	
Bezwaren	Onduidelijk en misverstanden oproepend lied.
Beoordeling	Veel goede en mooie versregels. Toch kan vers 2 regel 5 'dat Hij geen kwaad kan willen' misverstanden wekken. Onduidelijk is ook de bedoeling van vers 5: 'O liefde, – Hij die bluste 't vuur dat een mens verteert'. Is vuur hier een beeld van de zonde? Merkwaardig.
Conclusie	De liedtekst neigt tot een grote vrijheid tegenover de bijbeltekst. Op vers 2 en 5 na: een aanvaardbaar lied; maar het geheel zonder meer: twijfelachtig.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.5 en 5.7).
Lied 106	
Bezwaren	Dichterlijke vrijheden en alverzoening.
Beoordeling	Tegen dit gezang is door 19 kerkleden bezwaar ingebracht. Van alle 'bezwaarden' is dit een relatief hoog aantal. Bij lezing van dit gezang is onmiddellijk duidelijk dat we hier te maken hebben met een bewerking van een Bijbelgedeelte. De vraag is dan: Is dat verantwoord gebeurd? Bij lezing van het Schriftgedeelte ontdekt men dat de dichter (W. Barnard) zich heel nauw aansluit bij de Bijbel en zich nergens grote poëtische vrijheden veroorlooft die de Schrift op de een of andere manier aantasten. Een aantal bezwaarden tekent echter aan dat de leer van de alverzoening op de loer ligt: 'liefde dekt alle ongerechtigheden'; alle? Meerderen stellen voor om er (net als in de bijbeltekst) 'tal van' te lezen. De berijming staat dit toe. Maar de dichter schreef niet zo. Over het 'uitdelen van het heil': niet wij, maar de Here deelt uit. Wij delen dit bezwaar niet: ook wij mogen (kleine) uitdelers van Gods genade zijn. Vergelijkbare bezwaren gaan over het verleggen van het accent op Jezus Christus (vs. 4) naar de waakzaamheid van de gelovige. Wij zouden niet weten waarom dit accentverlegging moet heten en dat dit dan ook nog eens ontoelaatbaar zou zijn.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.13).
Lied 135	
Bezwaren	Universalistisch, barthiaans. Zo kunnen de bezwaren worden samengevat.
Beoordeling	De leer van de alverzoening hoeft met dit lied niet per se te worden uitgedragen. De engelen van Lucas 2 zingen immers dat God weer in mensen een welbehagen heeft. En Paulus zegt in 1 Timoteüs 2, dat God wil dat alle mensen worden gered. En Johannes vertelt in Johannes 1:29, dat de Here Jezus de zonden van de wereld wegneemt. Niemand onder ons zal beweren dat de Schrift hier de alverzoening leert. Toch blijft dit bezwaar, als men het verbindt aan het bezwaar tegen de uitdrukking 'taal en teken in de tijd'. Is dat niet typisch barthiaans? Waar in de Schrift vindt deze uitdrukking steun? Indien deputaten daar geen bevredigend antwoord op kunnen geven, moet het bezwaar worden toegewezen, en dat zou in ieder geval jammer zijn van de fraaie melodie.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.3).

Lied 225	
Bezwaren	Herbeleven van heilsfeiten, alverzoening, onduidelijkheden: welke 'duisternis' wordt bedoeld en welke 'tekenen van gerechtigheid'? Berust op roomse theorieën.
Beoordeling	Herbeleven van heilsfeiten: zie onder c. algemeen. Alverzoening: zie algemeen. Zoals het oude verbondsvolk water kreeg uit steen (rots), zo mogen wij vandaag ook verzorgd worden en overvloed ontvangen. Met Zijn woord gaat de Here ons voor en wij mogen Zijn Woord gebruiken als een lamp voor onze voet en een licht op ons pad. Zoals Hij het oude verbondsvolk vóórging in wolk en vuurkolom in de woestijn. Water en duisternis... Rode Zee... negende plaag in Egypte (duisternis), slavenjuk afwerpen. Tekenen van gerechtigheid, zoals deze zijn opgetekend in Zijn Woord, door oog- en oorgetuigen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8).
Lied 281	
Bezwaren	Alverzoening. Schriftuurlijk?
Beoordeling	Alverzoening: zie algemeen. Het is een lied voor de nieuwe bedeling zoals de deputaten omschrijven. Degenen die daarmee instemmen (vs 4), dus geloven dat Hij overwint en zal heersen, mogen naar die bevrijding en rust en overvloed uitzien.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 288	
Bezwaren	Gods oordeel is weggelaten. De mens staat centraal. Alverzoening. Onschiftuurlijk. 'Groene eeuwigheid'? Beeld van de zomer ongepast. Wat is 'lijden aan de tijd', vs. 4? Avondmaal is dan niet meer nodig, ook de boom des levens is niet meer nodig, er is geen zonde meer. In zestig regels staat de mens centraal, alleen in de laatste vier regels mag de Here nog worden lof gezongen. Vs. 5: ten prijs?
Beoordeling	Alverzoening: zie algemeen De activiteit van God bij Zijn komst valt op, niks menskracht of mens-middelpunt. Een lied vol verlangen naar het leven op de nieuwe aarde. Dit ene aspect (ons uitzicht op de nieuwe aarde) krijgt in dit lied de aandacht. Dit doet de Bijbel zelf ook. In het Nieuwe Testament ligt het accent meer op de verzoening door Christus dan op het oordeel. Het is onmogelijk in één lied de complete christelijke leer te verwerken. Ook in de psalmen zie je dat: bijvoorbeeld in Ps. 1 wordt gesproken over de rechtvaardige, bij wie alles lukt, en over de goddelozen die als kaf worden verstrooid. Ps. 73 echter spreekt over het raadsel van de voorspoed van de goddelozen en de tegenspoed van de rechtvaardige. 'Groene eeuwigheid', 'boom des levens': altijd zomer, altijd zon, warmte, vruchten, groen: zie Openb. 2:7: Wie overwint, hem zal ik geven te eten van de boom des levens, die in het paradijs Gods staat. Openb. 22:2: Het geboomte des levens, 12 keer vruchtdragend. Eeuwig avondmaal: Openb. 3:20. Maaltijd houden: Openb. 19:7: Grote maaltijd Gods. Lijden aan de tijd: Het lijden van deze tijd weegt niet op tegen de heerlijkheid. Ten prijs... Het offer van Zijn Zoon.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 301	
Bezwaren	1. Leer van de alverzoening; couplet 5. 2. Taalgebruik: een lied met woorden als <i>misericordia</i> en (<i>God</i>), <i>die leeft in gloria</i> moet niet worden opgenomen. 3. Ondoorzichtig – Wat is de waarde als kerklied van een gezang waarvan de bedoeling in hoge mate ondoorzichtig is? Dat geldt al voor het: 'al zijn wij vreemdelingen in schande en in scha' in vers 1. Maar in het bijzonder voor de eerste helft van vers 3: 'Al leeft uw volk verschoven, kyrieleison, in 't land van vuur en oven, in 't land van Babylon'. De vraag die bij ons opkomt, is dan: Zing je Gode ook lof als je niet begrijpt wat je zingt? 4. Het 'Halleluja-geroep' in gezang 301 is ongepast.
Beoordeling	1. Gods nabijheid is voor wie Hem vreest (vs.2). Verwijt van alverzoening is dus ten onrechte, al kan couplet 5 misverstaan opleveren. 2/3. De tekst is voor de gemeente ondoorzichtig. 4. Halleluja is functioneel in dit lied.
Conclusie	De tekst is voor de gemeente inderdaad ondoorzichtig en kan in vers 5 de gedachte aan alverzoening doen opkomen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven.

Lied 319	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onschriftuurlijkheid. Bezwaar is dat met name de liederen van de landvolkdichters vaak niet bijbelgetrouw zijn. Ook is de leer van Karl Barth er vaak in terug te vinden. In veel liederen komt de leer van de alverzoening naar voren. Soms heel subtiel, maar als men de oorspronkelijke tekst vergelijkt met de berijming door een landvolkdichter, ziet men dat bijv. het oordeel en de verzoening door Christus' offer aan het kruis zijn weggelaten. 2. Benamingen voor God, die ons niet in Zijn Woord worden aangereikt; 3. Onduidelijkheid – onhelder lied, dat bestaat uit een serie losse beelden, die verwarrend overkomt. 4. Er wordt te zware lading gelegd op gebouw i.p.v. gemeente
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het is duidelijk een lied van en in de kerk. Dit bezwaar gaat hier niet op. Bovendien gaat het over Gods voorzienigheid, vgl. Ps.136. 2. De aanduiding voor God als 'hartslag van ons werk' is mooi en niet per se onschriftuurlijk (zie verder onder j.). 3. Bij nader lezen/zingen/bestuderen zijn de beelden zinvol. 4. Onjuist, vgl. bijv. vers 4 Hij troont op onze lof.
Conclusie	Bezwaren zijn niet doorslaggevend.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 393	
Bezwaren	De leer van de alverzoening in vers 4: we kunnen toch niet zeggen, dat alle schepselen zich buigen voor Gods liefde?
Beoordeling	Nee, daarom staat erbij dat er ook zullen zijn die moeten buigen voor Zijn majesteit.
Conclusie	Het is en blijft een prachtig lied.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 408	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het oordeel wordt weggelaten; er is geen plaats voor Gods verkiezing en verwerping. In de oorspronkelijke tekst van Lied 227 van het Evangelische Kirchengesangbuch staat het anders. 2. Onbijbelse en dus oneerbiedige benamingen voor de Here God of Jezus Christus. 'Algoede' in couplet 5 is geen goede benaming voor de Here. In de oude berijming van 1773 staat deze benaming ook in ps. 67:1 en Ps 115:8. In de nieuwe berijming (1985) vinden we deze benaming niet terug. In 2002 moet de gemeente dit woord weer zingen uit het liedboek (lied 408 en 456). Kan de synode of het deputaatschap ons uitleggen waarom in de nieuwe berijming deze benaming niet terug te vinden is en welk bezwaar daar toentertijd tegen was? En waarom heeft de synode van Leusden of Zuidhorn nu geen bezwaar meer tegen deze benaming voor de Here? In de H.S. komt deze benaming niet voor!
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het is het gebed van de gemeente, ook voor de wereld, zoals ook de uitleg van de Catechismus doet in het Onze Vader: geef ons en alle mensen..., al kan het laatste couplet wel de gedachte van universalisme oproepen. 2. "Algoede" is geen geweldige, maar ook geen onbijbelse benaming voor God als Degene die alleen echt en totaal goed is (zie verder onder 5.10).
Conclusie	Bezwaar is dat dit lied in vers 6 misverstanden rond 'alverzoening' oproept.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.10).
Lied 434	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het weglaten/verdoezelen/afzwakken van verkiezing, verbond, leven uit de beloften. 2. De leer van de alverzoening (alle mensen worden zalig; er is dan geen plaats meer voor Gods verkiezing en verwerping). 3. 'Christenen en Abrahams kinderen' zijn geen twee groepen, maar de ene kerk.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dit is een lied op Gods voorzienigheid: daarop valt het accent. Zo is ook de laatste regel te duiden. 2. In dit lied gaat het over Gods kinderen (vs.3) en christenen (vs.5), waarmee de verzoening duidelijk wordt aangegeven. 3. 'Christenen en Abrahams kinderen' kan in de lijn van de (heils)historie ook gelezen worden vanuit Oude en Nieuwe Verbond (zo terecht deputaten; GS Kampen 1975) Men spreekt ten onrechte van (niet tot Christus bekeerde) Joden.
Conclusie	Het is een mooi loflied. Eventueel zou het zonder couplet 5 kunnen, omdat een aantal bezwaarden daarover struikelt.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).

5.2 *Heilshorizontalisme***Algemeen**

Wat bedoelt men precies met dit punt? Bezwaarden wijzen op twee aspecten:

1. De gedachte aan een vreedrijk/paradijs dat op *déze* aarde wordt verwacht (in plaats van na de jongste dag met Gods gericht, op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde) wordt teruggevonden in de tekst van de volgende liederen: 23, 284, 285, 287, 294, 380, 444.
2. De idee van een bevrijdingstheologie (solidariteit met verdrukten in plaats van de antithese tussen vrouwenzaad/kerk en slangenzaad/wereld) wordt aangetroffen in: 23.

Heilshorizontalisme betekent dus dat het heil eenzijdig de armen/verdrukten wordt toegedacht (zonder aandacht voor het geloof dat beslist over het al dan niet ontvangen van het heil).

Verder gaat het om een horizontalistische visie op het komen van Gods rijk (zonder aandacht voor het oordeel dat beslist over het al of niet ingaan in Gods toekomst).

De bijbels-gereformeerde leer geeft duidelijk aan, dat het niet zonder geloof kan en niet buiten het oordeel om. Dat geeft de *Nederlandse Geloofsbelijdenis* prima samenvattend uit de Schrift weer in o.a. de artikelen 22 en 37.

Het punt is weer of dit horizontalisme (veronachtzamen van geloof en oordeel) vanuit de liederen aangetoond kan worden.

Een viertal overwegingen:

1. Bij de beoordeling van bijbelliederen moet het oudtestamentisch perspectief in rekening gebracht worden, zoals boven gezegd. Het gebed om aardse vrede is niet tegen de Schrift.
2. Het geloof wordt in veel van genoemde liederen niet verzwegen.
3. Te wijzen valt vervolgens op het aspect van de lof op Gods voorzienigheid (in de zorg voor al wat leeft, waarbij het misverstand kan optreden dat het gaat over heel een (mensen)wereld die God looft.
4. De kritiek van heilshorizontalisme blijkt ook wel eens op misverstaan te berusten.

Conclusie: Uit de tekst van de liederen valt niet direct horizontalisme af te leiden, waarbij wel opgemerkt moet worden dat naast deze aspecten van het komend vreedrijk ook andere liederen in een bundel moeten komen die de keerzijde aangeven (oordeel), om eenzijdigheid te voorkomen.

Lied 23	
Bezwaren	1. Aards vreedrijk, (horizontalisme), pacifistisch, (verzuim tot oproep van geloofsgehoorzaamheid). 2. Weglaten van teksten, daarom niet schriftuurlijk. 3. Onduidelijk ('zicht'), dus afkeuren. 4. Alverzoening (universalistisch).
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. Wanneer teksten of delen ervan worden weggelaten, is daarmee het lied nog niet onschriftuurlijk geworden. 3. Het woord 'zicht' wordt weliswaar vandaag niet meer gebruikt, maar staat wel in het woordenboek. 4. Alverzoening: zie onder 5.1.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	1. Horizontalisme. 2. Weglaten van teksten (de vs. 11-12 van Jes. 62). 3. Onduidelijkheid over o.a. 'wachtword'. 4. Alverzoening.
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. Bij het weglaten van teksten hoeft een lied nog niet onschriftuurlijk te zijn. 3. De Here aanspreken op Zijn gegeven beloften voor de toekomst (wachtword). Profetisch toekomstperspectief. 4. Alverzoening: zie onder 5.1.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7 en 5.12).

Lied 42	
Bezwaren	Horizontalisme... Aardse vrede-rijk.
Beoordeling	Het betreft hier een berijming van een profetie uit het Oude Testament, Zach. 9:9-10 waar het gaat over vrede op aarde. Wat wij ook mogen weten en denken over hemelse vrede, deze tekst spreekt daar niet over. Het is goed om te bidden en zingen voor vrede op deze aarde.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 91	
Bezwaren	1. Heilsuniversalisme: 'Allen voorbij de dood'; bezwaar: dat weten wij nu nog niet. 2. 'Ik leef, zo zegt de Heer, en gij zijt mijn'; bezwaar: dit woord van de Heer zou niet de betekenis van een eed hebben.
Beoordeling	1. De liedtekst heeft als 'denkkader' de verbondenheid van de gelovigen met Christus. De betekenis van het heil in Hem staat centraal in de vier verzen. Dan geeft vers 4 'alle knie...' geen aanleiding te denken aan heilsuniversalisme; het sluit zoiets, gezien de context, zelfs uit. Er is duidelijk sprake van een denken aan de uitverkiezing! 2. De woorden van God, 'in wie geen zweem van ommekeer is' vormen feitelijk allemaal eden.
Voorstel	Gewoon een goed lied! Vrijgeven.
Lied 119	
Bezwaren	Heilshorizontalisme/alverzoening.
Beoordeling	Het bezwaar dat dit lied aan 'heilshorizontalisme' lijdt, kan men onzes inziens niet toestemmen. Het begrip (met de befaamde uitgang '-isme') geeft in zichzelf aan dat er geen enkele andere horizon is dan het aardse heil. Maar die eenzijdigheid is hier niet aanwezig. Het gaat immers over Gods gericht dat de wereld oordeelt en de kerk bevrijdt (vgl. Psalm 96). Gods heil omvat toch ook de aardse verhoudingen? Ander bezwaar: de leer van het heil voor alle mensen (alverzoening, universalisme, lied uit een roomse context). Lijkt niet direct steekhoudend: vgl. Ps. 96 e.a. Schriftplaatsen. Men noemt het ook wel 'hoog-poëtisch' en dus niet geschikt voor de eredienst. Bezwaar van verouderd taalgebruik kan men op zich toestemmen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9 en 5.13).
Lied 284	
Bezwaren	1. Horizontalisme. 2. 'Lief' is rooms.
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. God is liefde. Hij is een liefhebbende Vader. God heb ik lief. Misschien ongewoon een vader 'lief' te noemen? Maar waarom een moeder wel en een vader niet, in dit geval onze Hemelse Vader? Dat het niet letterlijk in de Bijbel staat, hoeft niet doorslaggevend te zijn.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 285	
Bezwaren	1. Horizontalisme. 2. Onschriftuurlijk, verdraaien van antithese vrouwenzaad/slangen-zaad. Toekomst duister? Ons felle hart? Goed voor christen-pacifisten, maar niet in de kerk. Doperse achtergrond.
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. Diverse bezwaren zijn geheel tegenstrijdig met de toelichting van de deputaten.
Conclusie	Gelet op het feit dat dit lied omstreden is, om de relationele effecten beter niet in de bundel op te nemen.
Voorstel	Bespreken.
Lied 287	
Bezwaren	1. Horizontalistische toekomstverwachting van vrede-rijk op aarde met name in vers 3. 2. Weglaten/verdoezelen/afzwakken van verkiezing, verbond, leven uit de beloften. 3. Oppervlakkig. 4. Wel herinnering aan paradijs, maar niet aan zondeval.
Beoordeling	1. Al is dat onduidelijk, het vrede-rijk kan evengoed – zie vers 4 – slaan op Gods toekomst. 2. Vers 4 is een gebed op grond van Gods beloften. 3. De klacht van (o.a.) Prediker is bepaald niet oppervlakkig. 4. Het is juist een klacht over gevolgen van de zondeval met bede om herstel.
Conclusie	De bezwaren zijn niet doorslaggevend.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).

Lied 294	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taalgebruik ouderwets (<i>overlang</i> – vers 2 en <i>ontij</i> – vers 8). Ook staat vers drie los van de rest van het lied. 2. Gedachten aan een vredrijk/paradijs op <i>dé</i> aarde. 3. De laatste regel geeft een niet-bijbelse benaming van Christus. 4. Met name de verwijtende toon tegen God maakt het lied onacceptabel.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het taalgebruik is poëtisch. Bezwaar is wel dat het dan minder toegankelijk wordt. 2. Integendeel: vanuit de nood wordt gebeden om ingrijpen van Boven, Gods rijk. 3. Een niet-bijbelse benaming kan mooi en eerbiedig zijn: dat is hier het geval. 4. Wat men als verwijten opvat, zijn heftige klachten (als in de Psalmen).
Conclusie	Deze kritiek is hyperkritiek en doet de intentie van het lied geen recht: het lied is juist een uiting van toekomstverwachting.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 350	
Bezwaren	<p>Dit lied gaat over rijk en arm; het mist het bijbels perspectief van Matt. 25:31-46. ‘Vergelden’ is een onschriftuurlijke uitdrukking. Daartegenover staat geven uit dankbaarheid. ‘Wij rijken...’: eenzijdige betrokkenheid van een groep binnen de gemeente.</p> <p>De aardse nood wordt uitsluitend horizontaal beschreven: arm tegenover rijk; honger tegenover overvloed. ‘Der aarde schoot’: een erg ouderwetse benaming. Verwijzing van deputaten naar Ps.116 onterecht. De Here spreekt in de Bijbel niet over de aarde als ‘een goede gaarde’. De aarde is vervloekt. Zinnen zijn moeilijk te begrijpen; taal ouderwets. Bezwaar tegen het derde couplet: ‘Maar wij rijken, ach, wij blijken hard en onverstoord’.</p>
Beoordeling	<p>Niet is aangetoond dat dit lied onschriftuurlijke elementen bevat. God heeft ons twee geboden gegeven: Hem liefhebben met heel ons hart, verstand, ziel en kracht en de naaste als onszelf. Die beide geboden horen onafscheidelijk bij elkaar. De naaste liefhebben heeft als basis God liefhebben. Alle geboden van God voor de onderlinge omgang zijn niet horizontalistisch. God windt Zich dan ook op, als Zijn kinderen Hem wel offers brengen, maar niet omzien naar weduwen en wezen. Door de profeten wordt gesproken over Gods toorn tegenover alle sociale onrecht.</p> <p>In Lied 350 heeft God leven gegeven (couplet 1): een herinnering aan de schepping. God geeft het dagelijks brood (couplet 1): herinnert aan het gebed dat Jezus ons leerde. God gaf vruchtbaarheid (couplet 2): vgl. Psalm 65:10-14. Niet voor schuren, die niet duren: vgl. Luc.12:13-21.</p> <p>Opdat niemand honger lijdt (couplet 2): God heeft Zijn volk Israël geleerd voor elkaar te zorgen, zodat er geen armen zullen zijn, vgl. Lev.19:9 en 10 en Deut.24:17.22.</p> <p>Maar wij rijken...: helaas niet alleen de geschiedenis, maar ook het heden laat zien dat dit maar al te vaak zo is. Juist vandaag in onze tijd met het vele materialisme, ook in de kerk onder christenen, een terechte schuldbelijdenis. Nee, niet iedereen die rijk is, is ‘hard en onverstoord’. Maar dan moeten we bedenken dat we ook in Psalmen soms dingen belijden die wij niet gedaan hebben. Maar dan weten we ons één met Gods volk van verleden en heden. Zoals Daniël bad: ‘Wij hebben gezondigd.’ En dan komt een gebed: ‘Here, opent u onze oren voor de armen’. Bovendien wordt gevraagd om een vruchtbaar leven in goede daden. Hier hoor je de lijn met God, die vruchtbaarheid in de aarde gaf, maar ook in de gelovigen. Daarbij moeten we denken aan de beeldspraak van Jezus: de wijnstok en de ranken. Goede daden die God geeft. Zo wordt het woord van Gods genade zichtbaar in ons leven.</p> <p>Duidelijk niet horizontalistisch. Een echte horizontalist zegt niet, dat God het leven heeft gegeven en dat Hij de vruchtbaarheid schonk. Een echte horizontalist legt geen verband tussen luisteren naar God en het roepen aan de poort van de armen horen. Een horizontalist spreekt niet van genade van God.</p> <p>En die vergelding dan (couplet 1)? Het gaat hier om het besef dat hetgeen we van God ontvangen, om een reactie vraagt. Het vervolg geeft heel nadrukkelijk aan – de gedachtestreep maakt zichtbaar dat de dichter/zanger zich bezint – dat de dichter/zanger beseft maar op één manier God te kunnen vergelden: en dat is door aan hem de dank te brengen die Hem toekomt: het offer van onze lippen die zijn Naam belijden (Hebr. 13).</p>
Conclusie	Er zitten veel directe Schriftverwijzingen in dit lied. Bovendien wordt de zorg voor de armen duidelijk verbonden aan Gods opdracht. Dit lied is bijbels en een waardevolle aanvulling voor christenen in een rijk en welvarend land.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen en lied in tweede lezing vrijgeven.

Lied 380	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. De gedachten aan een vreedrijk/paradijs op deze aarde. 2. In het lied ontbreekt Christus en Zijn verlossingswerk. Het is horizontalisme. 3. Het lied blinkt uit in vaagheid. Er wordt bijvoorbeeld gewezen op strofe 3 met de opmerking dat we dingen die vertrouwd en geliefd zijn, moeten opgeven.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het gaat om het wandelen met God elke dag. Het bezwaar wordt alleen geponeerd, niet bewezen. 2. Het lied geeft één aspect van de geloofsbeleving, nl. de dag met God beginnen in gebed; dat is bepaald geen horizontalisme. Wie het lied onbevooroordeeld doorleest, ziet dat deze kritiek onterecht is. 3. Het lied is poëtisch – dat ‘vaag’ noemen is subjectief: er staan zaken in die tot nadenken stemmen. Juist Gods aanwezigheid verlicht ons bestaan, zo kunnen we strofe 3 duiden. Kritiek komt dus voort uit onbegrip en is veel te ver gezocht. Dit lied geeft goed aan, wat het is te wandelen met God (Gen. 5:24). Kortom: de toelichting van deputaten bij Leusden is en blijft terecht. Deputaten schreven: “Ochtendlied waarin op de inhoud van Ps. 36:10 ‘in uw licht zien wij het licht’ wordt voortgeborduurd: heel de schepping om ons heen, ‘al wat geliefd is en vertrouwd./ het wordt voor wie Gods licht aanschouwt/ met glans en heerlijkheid verguld’ (str. 3)”.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 423	
Bezwaren	<p>Horizontaal gericht. Bezwaar tegen de laatste gedeelten van de coupletten. Verder wordt gemist de pleitgrond, de ellendekennis en het gericht zijn op Gods eer.</p> <p>Vers 3 bidt om vervulling van onze armoe met Gods zegen. Wat we daar anders bij moeten denken dan de bekende ‘sociale antithese’ die in het Liedboek steeds weer opduikt, is onduidelijk. Vers 4 spreekt van beteugeling van Satans woede. In de tweede bede bidden we niet zomaar om beteugeling, maar om ‘verbreken’ van de werken van de duivel en ‘verijdelen’ van alle boze plannen (HC zondag 48).</p>
Beoordeling	Dit is een lied van gebed om bescherming van de Here in ons aardse leven. Geheel in overeenstemming met een lied als psalm 86, waarin David ook om hulp en bijstand vraagt van de Here in zijn ellendige toestand en de overmacht van de bende geweldenaars die hem naar het leven staan. David erkent in dit lied eveneens de grootheid van God. Dit mogen we in lied 423 ook weer terugvinden (Licht der wereld, rijke Heer en onoverwonnen held).
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende uit Gods Woord kan worden aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, en lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 444	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het offer van Christus als verzoening door voldoening is verdoezeld/afgezwakt: een algehele verzoeningsleer blijkt in vers 2. 2. Benamingen voor God, die ons niet in Zijn Woord worden aangereikt (vs.2). 3. De gedachten aan een vreedrijk/paradijs dat op deze aarde wordt verwacht.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. In vers 3 wordt gesproken van ontferming en erbarmen: Gods weg tot verzoening. 2. De benamingen in vers 2 zijn niet onbijbels (zie onder 5.10). 3. Waar vers 1 die gedachte kan oproepen, leert vers 3 wel anders. Vers 1 is goed te zingen als het loflied op Gods voorzienigheid in heel deze wereld (natuur).
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).

5.3 *Onschriftuurlijk magisch herbeleven van de heilsfeiten uit het verleden*

Algemeen

Het historisch karakter van de heilsfeiten moet gehonoreerd worden. Tegelijk spreken die feiten van heil, dat wil zeggen dat het voor ons is geschied. Je kunt stellen dat je ook vanuit de mensen die de feiten beleefd hebben, mag zingen (alsof je erbij was). “*Dat is het typische van wat de bijbel zegt over de mens: hij isoleert hem nooit individualistisch van zijn huidige omgeving, doch evenmin van het verleden... Wat de vaders gezien hebben en dus als historische verlossingswerkelijkheid ondervonden hebben, blijft daarmee voor alle komende geslachten een ervaren feit*”. Je kunt dus zingen alsof je erbij was. De geschiedenis van het heil is onze geschiedenis. Zo kan bijv. advent ook de toekomstverwachting aanduiden: Gods ene volk wacht op Zijn komst. In dit verband passen de liederen 122:1; 126:1; 135; 139; 147.

Daarbij gaat het niet om een magisch herleven van de geschiedenis, maar om een gelovig inleven van de heilsfeiten. Anamnese betekent meer dan alleen herinneren. Het is het verleden in het heden laten

gelden, als levende werkelijkheid aanwezig stellen. Het zijn de grote werken van God die centraal staan. De christelijke gedachtenis is altijd theocentrisch.

K. Schilder heeft in deel I van *Christus in Zijn lijden* kernachtig aangegeven, wat dit alles betekent: “*Gedachtenis* stichten is niet maar: herinnering aan ‘plechtige uren’ levendig houden, doch werkzame (efficacia bezittende) Woordenopenbaring doen.” In die zin is het een kwestie van gelovige toe-eigening te zingen van de Heiland aan het kruis, die daar alles heeft volbracht (Lb 188) (terwijl aan het aspect van de verhoging weer in andere liederen aandacht gegeven kan worden).

Conclusie: De geschiedenis van het heil kan gelovig bezongen worden vanuit de gelovigen van toen, al zou in het in een bundel wel tot eenzijdigheid leiden, als de daden Gods ook niet bezongen worden uit historisch perspectief.

Lied 122	
Bezwaren	Present stellen van het heil: bij Luther zou nog ‘roomse achtergrond’ meespelen... En er zou te veel fantasie in doorklinken.
Beoordeling	Het bezwaar dat dit lied in de tegenwoordige tijd is gesteld (‘present stellen van het heil’) – en dus naar het schijnt geen oog heeft voor de progressie van de heilsgeschiedenis – kan men moeilijk toestemmen. ‘Uw kribbe blinkt in de nacht met een ongekende pracht’: de kribbe heeft inderdaad niet letterlijk geblonken in de kerstnacht, maar de dichtregel tilt ons juist uit boven het Bethlehem van toen en plaatst ons in het perspectief van de heerlijkheid van Jezus Christus, die in nederige gestalte op aarde kwam. Dat zien we alleen door het geloof.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).
Lied 124	
Bezwaren	Magisch herbeleven van heilsfeiten.
Beoordeling	Beeldende taal hoeft niet per se magisch te zijn. Ten aanzien van het magisch herbeleven van heilsfeiten uit het verleden: zie algemene inleiding.
Voorstel	Een lied dat gezongen mag worden. In tweede lezing vrijgeven.
Lied 126	
Bezwaren	Advent is al geweest; er is nu een nieuw advent. Dit loopt door elkaar, volgens sommigen. Wegbereider: dat was Johannes de Doper, niet de gelovige van nu. Het zou dus onschriftuurlijk, niet tekstgetrouw zijn. Verder wordt als bezwaar genoemd: magisch herbeleven van heilsfeiten.
Beoordeling	Wij hebben geen moeite met de dichterlijke vrijheid die een bepaalde ruimte voor zich vraagt. Onzes inziens mag een dichter een vergelijking aangaan die een boodschap (opdracht) inhoudt voor ons vandaag. Dat heeft niet direct de betekenis dat de activiteit van de mens voorop staat, of dat een bekeerling Jezus binnenlaat. Dat lijkt arminiaans of methodistisch (en dus zoiets als een ‘subjectivistische versmalling’), maar het krijgt een bijbelse betekenis als we het hele, volledige werk van Gods Geest aan de mens bezien.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 127	
Bezwaren	Het lied is volgens sommigen onduidelijk, het lijdt aan ‘magisch denken’ of ‘magisch herbeleven’. En anders is het wel te veel gericht op mensen met leed. Er zouden ook te veel soorten komst/wederkomst door elkaar spelen. Ten slotte: verouderd taalgebruik.
Beoordeling	Het gaat om de gelovige heilsverwachting van de Heer. Daarin delen de mensen met leed. En dat zijn alle gelovigen, toch? Zij ontvangen de zekerheid dat Hij komt. Omdat Hij ooit al gekomen was; en Zijn Rijk zal geen einde hebben. Verouderd taalgebruik? Dichterlijk spelen met woorden uit een ‘oude bijbel’!
Voorstel	Bezwaren zijn niet doorslaggevend. In tweede lezing vrijgeven.
Lied 135	
Bezwaren	1. Gesteld wordt: we kunnen ons niet voegen in het engelenkoor van 2000 jaar geleden. 2. Er klinkt hier de taaltheologie van W. Barnard en de theologie van K. Barth in door (taal en teken).

Beoordeling	1. Dit is een pertinent onzuiver argument; dan kun je dus nooit met de kerk van alle tijden belijden en zingen. Het heeft niets met 'magisch herbeleven' te maken. 2. Dat lijkt ons een tamelijk gezocht argument. Het lied zelf is van een datum (18e eeuw) toen die theologieën nog niet bestonden.
Voorstel	Gewoon een goed lied. Voorstel: in tweede lezing vrijgeven.
Lied 139	
Bezwaren	1. Kritiek: 'Zielen' is benaming voor 'onvleselijk bestaan'. 2. Ook: het staat in de tegenwoordige tijd. 3. Verder: mystieke, zoete taal; het wekt medelijden op met de baby Jezus.
Beoordeling	1. 'Zielen' kan ook betekenen: levens van mensen, de mensen zelf. 2. Er is niets op tegen in de tegenwoordige tijd te dichten 3. Het bezwaar komt ons voor als ietwat te stellig en gezocht.
Voorstel	Bezwaren zijn niet doorslaggevend. Voorstel: in tweede lezing vrijgeven.
Lied 140	
Bezwaren	1. Herbeleven van heilsfeiten. 2. Oud /rooms: paradijzen. 'Als Koning uitverkoren' kan niet. 3. Oude taal.
Beoordeling	1. Herbeleven van heilsfeiten: zie algemene inleiding. 2. Er wordt in de Bijbel ook over 'hemelen' gesproken, daarom ook paradijzen. Een stukje dichterlijke vrijheid. Christus wordt toch de uitverkoren Zoon van God genoemd (Jes. 41:9). 3. Oud, maar niet ouderwets of onduidelijk.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 147	
Bezwaren	1. Herbeleven van heilsfeiten. 2. Alverzoening. 3. Veel onduidelijkheid (naïeve taal). Piëtistische tekening. <i>Ik</i> word geen heer. Ons vlees en bloed aangenomen? 'Schoot'. Subjectivistisch. 'Verzaken' is afleggen, ontrouw worden, verwaarlozen, verloochenen, deserteren. Zoetig, niet echt. Neerdalen als kind? Ruilen is verwisselen met iets van ongeveer dezelfde waarde.
Beoordeling	1. Herbeleven van heilsfeiten: zie algemene inleiding. 2. Alverzoening: zie onder 5.1. 3. Onduidelijkheid? Op grond van vele ingebrachte bezwaren moeten relationele effecten naast inhoudelijke argumenten in het oog worden gehouden.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.8 en 5.10).
Lied 148	
Bezwaren	Herhalen van heilsfeiten en onduidelijkheden.
Beoordeling	Geen van de bezwaren toont aan dat dit lied onschrijfbaar genoemd moet worden. Tegen het bezwaar van de herbeleving van het heilsfeit is in de algemene inleiding al verweer gegeven. En de vraag of Jezus wel heus welkom was, is niet terzake, als wordt bedacht dat dit lied door de thans gelovige gemeente wordt gezongen. Onbegrijpelijk is het bezwaar tegen de zin 'die ons harten, onze smarten komt genezen'. Die zin wordt juist door vele Bijbelteksten (Jesaja 53:5) ondersteund. De bezwaren moeten worden afgewezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8 en 5.11).
Lied 189	
Bezwaren	Behalve de bekende moeite met de tegenwoordige tijd waarin dit lied is gesteld, vinden de bezwaarden dit lied piëtistisch: al te zeer wordt hier de vrome ik-figuur als subject opgevoerd. Iemand acht het daarom semi-pelagiaans. De kritiek bundelt zich als het gaat om vs 4: 'Heb mij, Heer, voor dood en leven U gegeven'. Niet wij geven ons aan God, maar Christus gaf zich over voor ons en maakte ons tot zijn eigendom.
Beoordeling	Met wat bezwaarden inbrengen, is niet gezegd dat dit lied onschrijfbaar is. De overgave van Christus immers vraagt om onze overgave aan Hem. Deze schriftuurlijke gedachte (vgl. ook ons avondmaalsformulier) is passend in het zo gestelde lied. Het hoeft niet te worden afgekeurd.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

Lied 240	
Bezwaren	1. Herbeleven van heilsfeiten. 2. Onschrijftuurlijke namen voor de Geest (reden voor Kampen tot afkeuren).
Beoordeling	1. Herbeleven van heilsfeiten: zie algemene inleiding. 2. God blijven aanroepen in ons leven en vragen of Hij met Zijn Geest wil blijven wonen in ons, opdat Hij ons aanspore om aan Hem onze lof te brengen en ons aan Hem te warmen, te koesteren als aan de zon en verlichten (inzicht geven) op welke wegen wij moeten wandelen; te weten dat wij ons daardoor omringd mogen weten, door die warmte, die gloed, is een geweldige troost. In de psalmen: God de Here is een Zon en Schild (84). Openb. 1:16 Zijn aangezicht was gelijk de Zon.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).

5.4 Bevrijdingstheologie

Lied 9	
Bezwaren	1. “Verwacht mag worden dat de berijming tekstgetrouw is.” 2. “De laatsten worden eersten” komt niet in de Bijbel voor en is verwarrend. 3. Het taalgebruik is niet te eenvoudig en hier en daar wat ouderwets. 4. “Niemand is van rang en stand gewis”: alsof de zonde in rang of stand zou zitten. 5. “De zonde komt niet in beeld.” 6. “Het lied heeft dezelfde melodie als de Lofzang van Maria. Dit kan verwarrend werken.”
Beoordeling	1. Dit is een misvatting; het lied is een ‘bewerking naar’ de Lofzang van Hanna, geen berijming van de Lofzang. Dan is <i>Schriftgetrouwheid</i> een vereiste, maar <i>tekstgetrouwheid</i> niet. 2. Het is een goede dichterlijke samenvatting van 1 Sam. 2:8 en bovendien een bijbels motief bij uitstek (vgl o.a. Matt. 18:4). 3. Daaraan kan men zien dat het een echt gedicht is met een vrij hoog taalniveau; dat kan niet als echt bezwaar gelden. 4. Dat is het punt niet: Hanna stelt wel degelijk de trots en verwateningen tegenover het oordeel van God dat over alle hoogheid gaat. Hoogheid is wel een typisch bijbelse aanduiding voor opstand tegen God, zoals armoede en verdrukt worden aanduiding is van het van God verwachten. Kortom dit Lied bezingt wel Gods bevrijding conform de lofzang van Maria, maar het bevat geen bevrijdingstheologie. 5. Dat klopt niet. Wat is de “oude twist” (vs 10 r 2) anders dan de eeuwenoude antithese? Bovendien: de zonde komt bij Hanna zelf ook niet met zoveel woorden in beeld, behalve in het correct weergegeven vs 10. 6. Het tegendeel kan evengoed gesteld worden. Qua thematiek, woordgebruik en structuur lijken beide lofzangen erg op elkaar. Het is mooi dat de overeenkomst in melodie deze overeenkomst onderstreept.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 28	
Bezwaren	Elementen die passen bij de bevrijdingstheologie: Couplet 3 regel 5,6: ‘maar mensen die steeds zijn <i>geknecht</i> die wandelen hier in het licht’. Couplet 4, waar in de laatste regel sprake is van de <i>verdrukten</i> . Jes. 26 spreekt over rechtvaardigen (vs 7) en goddelozen (vs 10) en niet over verdrukken en verdrukten. “Een lied met een sociaal evangelie”.
Beoordeling	1. Bevrijdingstheologie is volgens bezwaardigen solidariteit met verdrukten i.p.v. de antithese tussen vrouwenzaad/kerk en slangenzaad/wereld. 2. De algemeen geldende definitie van bevrijdingstheologie luidt: Theologie die alle vormen van achterstelling en onderdrukking als zonde tegen de leer van het evangelie beschouwt. 3. Hoewel de definities elkaar niet uitsluiten, is de benadering 1 eenzijdig. De beelden zijn voluit bijbels: - Ps. 9:10 Daarom is de Here een burcht voor de verdrukten. - Jes. 58:6 Is dit niet een vasten dat ik verkies: de boeien der goddeloosheid los te maken, ... <i>verdrukten</i> vrij te laten en elk juk te verbreken? - In Jes. 58:10 is juist het ‘solidair’ zijn met de verdrukten een voorwaarde voor de verbondsvernieuwing. - Jes. 30:8 (over Israëls herstel): Vreemden zullen hen niet meer <i>knechten</i> . - Ez. 34:27 (de Here betoont zich de goede Herder): en hen bevrijd... van wie hen <i>knechten</i> . In couplet 4 zijn de rechtvaardigen van r. 1 en standvastigen van r. 2 dezelfde als de verdrukten in de laatste regel!
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven.

Lied 39	
Bezwaren	De 'dienstknechten en dienstmaagden' van Joël 2:29 zijn volgens bezwaarden beeld van geringe, nederige staat. De vertaling in <i>slaven</i> (couplet 6 r. 2) suggereert dat het meer om bevrijding gaat. Men mist ook de <i>antithese</i> van Joël 2:32 in couplet 9: "Zonder heilshistorische context wordt zicht op de profetie weggenomen en de kracht daarvan en van de beloften verminkt.
Beoordeling	In 'Beknopt Commentaar' wordt verwezen naar Kol. 3:11: geen onderscheid tussen... <i>slaaf</i> en vrije... (zie ook Neh. 5:5). In Hand. 2:18 staat voor dienstknechten en dienstmaagden 'doulos' = <i>slaven</i> ! De criteria van Leusden (waaraan bezwaarden zich niet conformeren) maken dit lied aanvaardbaar.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 43	
Bezwaren	Mal. 4:1,2: 'Dan zullen alle overmoedigen en allen die goddeloosheid bedrijven, (zijn als stoppels en de dag... zal hen in brand steken') Couplet 2: 'Allen die hun harten hoog verhieven... die leefden zonder hoop en zonder liefde' Een verzwakte vertaling van de tekst, geen antithese. Couplet 3 r. 3,4: Hier wordt de antithese tussen 'rechtvaardigen (voor u die mijn naam vreest) en goddelozen' geruild voor solidair zijn met 'verdrukten in 's werelds loop'. Mal. 3:18 Dan (op de dag die de Here bereiden zal) zult ge... het onderscheid zien tussen de rechtvaardige en de goddeloze,... wie God dient en wie God niet dient'.
Beoordeling	Wat de dichter in <i>zijn</i> 'taal' uit Mal. 4 heeft weergegeven, willen bezwaarden juist versterkt hebben. De tegenstelling is naar de maatstaven van ons huidige (vervlakte) taalgebruik wel degelijk te 'proeven' in deze berijming.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 300	
Bezwaren	1. Eeuwig oordeel ontbreekt geheel. 2. Vs. 3: het past ons niet om God als rechter te zeggen wat Hij moet doen. 3. Vs. 4: gebed om gehoorzaamheid en volharding door de Geest wordt gemist. 4. Vs. 5: niet schriftuurlijke, wazige taal over voorzienigheid en werking van de Heilige Geest.
Beoordeling	1. In vers 2 wordt wel degelijk gesproken over het gericht; spits van dit lied is vooral de bemoediging van de nu nog zuchtende schepselen. 2. Aperte misvatting van deze woorden, die uiteraard geen bevel zijn, maar oproep tot God om recht te doen, zoals de Psalmen daar vol van staan. 3. Laatste twee regels zijn juist gebed om volharding! 4. Dichterlijk is wat anders dan wazig.
Voorstel	Bezwaren af te wijzen; in tweede lezing vrijgeven.

5.5 Verdoezelen verkiezing/verbond/leven uit de beloften

Algemeen

Weglaten of verdoezeling is moeilijk aan te wijzen. Deze vorm van bezwaar richt zich op wat men *niet* in een bepaald lied vindt en er mogelijk wel graag had willen vinden. Te vrezen is dat heel wat (berijmde) Psalmen bij zulk kritiseren evenmin door de kritiek van weglating of verdoezeling van bepaalde aspecten van het geloof heen zouden komen. Daarnaast is door de bezwaarden te weinig beseft dat een lied "naar een bepaald bijbelgedeelte" niet hetzelfde is als een berijming *van* een bepaald bijbelgedeelte en dat ook in het laatste geval dichten een zekere vrijheid vraagt.

Lied 15	
Bezwaren	"Lied is een berijming van Ps. 103 en als zodanig verdringt het de dichter bij de tekst berijmde en schriftuurlijker Psalm 103 uit ons kerkboek."
Beoordeling	Lied 15 is geen berijming, maar een kortere bewerking van Ps 103 en is daarom, ondanks enkele zwakkere momenten, waardevol. Psalm 103 met zijn negen coupletten kan namelijk praktisch niet in zijn geheel gezongen worden. Dit lied vat de hoofdzaken van Ps 103 samen en kan wel in zijn geheel in één keer gezongen worden.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

Lied 20	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. De berijming van Ps 146 in het <i>Gereformeerd Kerkboek</i> is stukken beter. Dit lied is geen verrijking. Het herhaalde 't Is de Heer', dat de verzen 8, 9 en 10 van Ps 146 (onberijmd) zo sterk maakt, is uit deze berijming verdwenen. 2. "Hij doet te allen tijde aan elk zijn woord gestand" in couplet 4 is een wel erg vlakke weergave van de eeuwige trouw van God. En de eeuwigheid van Gods koningschap ontbreekt.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Deze bezwaren moeten worden toegestemd. Lied 20 dient te worden afgewezen. 2. Dit klopt wat betreft het eeuwige koningschap, maar dat "te allen tijde zijn woord gestand doen" vlakke weergave van Gods eeuwige trouw zou zijn, berust op een misvatting.
Voorstel	Lied 20 niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 21	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het unieke van Gods hulp tegenover de wankelende en troosteloze hulp van stervelingen ontbreekt. 2. "De enige God die zijn macht openbaarde": zijn er nog meer goden? 3. "Hem is gehoorzaam wat Hij schiep" is verkeerde uitwerking van Ps 146:6. 4. "Hij buigt neer wie zich verheft" is geen goede weergave van "de weg der goddelozen maakt Hij krom." 4. Waar is in vs 7 de lof gebleven op de HERE als Koning van zijn kerk en God van het verbond?
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het door de bezwaarden in Ps 146 scherp aangewezen contrast is aanwezig in de overgang van couplet 2 naar 3. 2. Zie Ex 12:12; 15:11; 18:11 enz. enz 3. Het gaat hier om een bewerking, niet om een exegetisch commentaar. 4. Antwoord: In deze bewerking is die lof nieuwtestamenteel getoonzet als lof van de Drie-enige God, Vader Zoon en Heilige Geest. En dat is geheel in overeenstemming met NGB art. 9: "Maar wat voor ons enigszins duister is in het Oude Testament, dat is zeer helder in het Nieuwe".
Voorstel	Een goed alternatief voor lied 20 en voor Psalm 146; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 90	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. 'Een vlakke, selectieve vrije berijming, onder invloed van barthiaanse verzoeningsleer'. Geen sprake van roeping/verkiezing/rechtvaardiging/verheerlijking van de uitverkorenen Gods! De kern van de tekst, het unieke offer van Christus (vs 32), komt onvoldoende uit. 2. De eerste persoon enkelvoud staat centraal en geeft het lied een piëtistische inslag: Jezus; vriend. 'Die geen kwaad kan willen'(?). 3. Couplet 7 komt niet van de oorspronkelijke dichter, maar is door Den Besten ingevoegd, terwijl een couplet tussen 8 en 9 is weggelaten! Couplet 8 'zoete dingen/Gods gunstelingen' brengt de heilsweg van verkiezing tot verheerlijking niet voldoende in beeld. Couplet 9 'Al tonen zich verbolgen, de groten van de tijd', couplet 10 'der hoogten hovaardij' zijn beelden van bevrijdingstheologie. Dit lied sluit niet meer aan bij Gods Woord en keert zich in couplet 11 tegen art. 3, 5, 7 van de NGB.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ook nu geldt weer, dat boven het lied staat: "naar Rom. 8". Een vrije, persoonlijke toonzetting van wat Rom. 8 ons leert. Wie couplet 1, 2, 3 goed leest, vindt daar duidelijk de zekerheid van het geloof, dat rust in Christus' offer, beleden. Misschien wat bedekter dan in Rom. 8 wordt Gods uitverkiezing geprezen; maar de blijde rust daarin komt meer dan eens naar voren (zie c.1, 9 en 10). 2. Niet voldoende grond voor afkeuring. Deputaten aan GS Leusden 1999: '...bewerking ademt de manier van spreken in een door Piëtisme getinte tijd... De aanstekelijke vrolijkheid van het 11e couplet is een tegenwicht voor de soms wat archaische formuleringen. 3. Wat er staat in het lied, is schriftuurlijk en biedt een stralende persoonlijke verwoording van gedeelten uit Rom. 8.
Voorstel	Gezien de vele bezwaren toch bespreken (zie ook onder 5.1 en 5.7).
Lied 271	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lied blijft steken in algemene bewoordingen over de 'ijdelheid der ijdelheden'. Alleen de allerlaatste regel wijst een uitweg: "Wie God vreest, zal eeuwig leven" en dat is te mager om de bemoeiding van het evangelie te laten doorklinken. 2. Gemist wordt de roep tot de Here, de verwachting van zijn uitkomst, het beroep op zijn beloften, de lofprijzing op Gods uitkomst.

Beoordeling	1. Juist in de korthed van die ene regel ligt haar kracht: na een lang wijsheidslied over al het vergankelijke functioneert die ene regel aan het eind als een plotselinge, heldere lichtstraal, vergelijk Prediker 12:13! 2. Met deze kritiek zou ook een bijbelboek als Prediker kunnen worden gediskwalificeerd als ‘te mager’! Bovendien: die korte zin aan het eind staat er wel degelijk! In haar korthed juist vol van bemoediging, belofte, verwachting.
Conclusie	Goed lied, dat past bij de boodschap van een boek als Prediker.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 287	
Bezwaren	1. Klacht over ijdelheid van onze werken, maar zónder beloftevolle oproep dat onze hoop op de Here gericht mag zijn. In de weg van geloofsgehoorzaamheid zal onze arbeid niet tevergeefs zijn (1 Kor. 15:58). 2. vs. 3: “ <i>verkeer de vloek in zegen, opdat wij als weleer bewonen zonder pijn een aarde, waar wij weer gelukkig kunnen zijn</i> ”: onschriftuurlijke verwachting van een vreedrijk op déze aarde krijgt weer de boventoon.
Beoordeling	1. Bezwaren dienen te worden afgewezen. In vers 4 wordt juist wel gewezen op de hoop die wij in Christus hebben, en expliciet gewezen op de blijdschap “dat onze arbeid niet vergeefs is in de Heer”! 2. In vs. 4 wordt juist gebeden. “Betrek ons... op Hem die alle dingen <i>eenmaal</i> nieuw maken zal”; dit gaat dus overduidelijk over de toekomst.
Voorstel	Bezwaren af te wijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2).
Lied 320	
Bezwaren	1. “Moed voor dit gebouw” is qua betekenis onduidelijk. 2. “De Vader zelf wil met ons spreken en elk verstaat wat dit beduidt.” Was dit maar waar! 3. “Maak ons vrij.” Waarvan en waartoe zouden we vrijgemaakt moeten worden? 4. Liturgisch nauwelijks bruikbaar in een kerkdienst.
Beoordeling	1. De onder ons gangbare vertaling van het Nieuwe Testament wemelt van zelfstandige naamwoorden die werkwoorden vervangen. Zou de met de NBG vertrouwde zanger niet begrijpen dat het hier gaat om “moed om te bouwen”? 2. Gelukkig is het waar! Nabij u is het Woord! Wij belijden bovendien de perspicuitas Verbi Dei (= duidelijkheid van Gods Woord) . Dat er mensen zijn voor wie het Woord dwaasheid is, blijft waar, ook als de kerk – de vergadering van de gelovigen – dankbaar van zichzelf zingt: elk verstaat het. 3. Dit is wel een uiterst vreemde vraag aan een gereformeerde synode! Is dat een vraag in de kerk? Moet dat er beslist expliciet bij gezegd worden in dit lied om acceptabel te zijn? Dan vallen er heel wat Psalmen uit de bundel. 4. Dat is tot op zekere hoogte waar; het lied is speciaal geschreven voor de ingebruikneming van een kerkgebouw. Maar voor dat doel kan het dan ook gebruikt worden. Tevens is het bruikbaar in een dienst waarin het gaat over de kerk als bouwwerk (zie 1 Petr. 2:4) of de bouw c.q. inwijding van tabernakel en tempel (Ex. 25-40; 1 Kron. 2-7; Haggai). (Zie ook onder algemeen.)
Voorstel	Lied 320 handhaven; in tweede lezing vrijgeven.
Lied 336	
Bezwaren	Verdoezeling van leven uit de beloften.
Beoordeling	Geen hinderlijke verdoezeling gevonden. Oproep om te waken en te strijden en Christus na te volgen is wel degelijk oproep om te leven in het verbond, zie Hebr. 12:1v.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 434	
Bezwaren	Verdoezeling van leven uit de beloften.
Beoordeling	Geen hinderlijke verdoezeling gevonden. De naam van Christus wordt inderdaad niet genoemd, maar het lied is wel vol van Gods majesteit en liefde die we kennen in Christus.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).

5.6 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van de strijd van het geloof

Algemeen

Weglaten of verdoezeling is moeilijk aan te wijzen. Deze vorm van bezwaar richt zich op wat men *niet* in een bepaald lied vindt en er mogelijk wel graag had willen vinden. Te vrezen is dat heel wat (be-

rijmde) Psalmen bij zulk kritiseren evenmin door de kritiek van weglating of verdoezeling van bepaalde aspecten van het geloof heen zouden komen. Daarnaast is door de bezwaarden te weinig beseft dat een lied “naar een bepaald bijbelgedeelte” niet hetzelfde is als een berijming van een bepaald bijbelgedeelte en dat ook in het laatste geval dichten een zekere vrijheid vraagt.

Lied 78	
Bezwaren	Dit lied spreekt niet de taal van Joh.15. De landman blijft geheel buiten beeld. Van snoeien blijft weinig over. Couplet 3 r. 2: 'k blijf d'Uwe altijd, blijf Gij de mijn': Joh.15:16 Niet gij hebt Mij, maar Ik heb u uitgekozen... opdat gij... zoudt vrucht dragen. Couplet 3 r. 6: 'bij kruis naar kracht en kracht naar kruis'. De actieve geloofshouding onder de belofte van zegen en de dreiging van vloek wordt een lijdelijke: 'Laat m' in U bloeien... Uw kracht moet in mij overvloeien' (1e couplet). Waarschuwing en vermaning ontbreken aan dit lied. De nadruk valt op natuurlijk proces: Uw kracht in mij / beziel en zegen mij /opdat ik vruchtbaar zij. Ouderwets taalgebruik.
Beoordeling	Zie onder algemeen. Waarschuwing/vermaan: 'of 'k ben een wis verderf gewijd'.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 87	
Bezwaren	1. Geen zuivere weergave/onvolledige boodschap (criterium boven GS Leusden 1999). Couplet 1 r. 3: 'Want wij zijn door de zonde dood' mist de spits van Rom. 6:13. Daardoor heeft het geïsoleerd weergegeven van 1 r. 3 een eenzijdig en daarom onjuiste inhoud gekregen, waarbij <i>geen plaats</i> is voor de goede strijd van het geloof (Rom. 6:12). 2. Dit lied draagt de alverzoening uit, zoals (in 1980) ook door de gezangcommissie van de CGK werd geconstateerd. Het weghouden van de centrale boodschap uit Rom. 6 karakteriseert de berijming als onschrijftuurlijk (extra criterium). 3. De doop wordt in het lied niet vertaald met als thema de toewijding aan God, maar eerder als afsterving van de zonde (couplet 2) Het ingelaste 'zonder vrezén' in couplet 5 i.c.m. 'uit het slavenhuis... zijn bevrijden / zou uitgeleiden' riekt naar aardse vrede.
Beoordeling	1. In Rom. 6:1 wordt aangesloten bij 5:20, 21: Kun je na 5:20 zeggen dat we bij de zonde blijven opdat de genade toeneme? Conclusie: Volstrekt niet (6:1,2) Want wij zijn voor de zonde dood! Zuivere constatering van de <i>heerschappij</i> der genade in ons leven en werken, door Jezus Christus: Dan doe je dat niet! 2. De tekst van Rom. 6 weerlegt zelf de gedachte van de alverzoening: 'Wij die in Christus gestorven zijn... wij allen die in Christus Jezus gedoopt zijn' en deze <i>waarden</i> komen we <i>inhoudelijk</i> tegen in de (vrije) berijming. Als de gedachte van de alverzoening wordt gekoppeld aan: couplet 3 r. 1 'de mensheid der verloren tijden' dan doet het vervolg: '... sterven aan het kruis / bevrijden uit het slavenhuis' denken aan <i>de oude mens</i> uit het avondmaalsformulier. 3. De lijn in Rom. 6 is: Wij zijn der zonde gestorven 6:2, met Christus Jezus in Zijn dood gedoopt 6:3 en gelijk Christus opgewekt om vernieuwd te leven. De verlossing door Christus krijgt hier alle nadruk, al is de taal misschien de onze niet (meer).
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9 en 5.12).
Lied 188	
Bezwaren	Bezwaren richten zich niet zozeer tegen de inhoud, maar de tekst wordt als 'niet mooi' ervaren, melodie moeilijk goed te zingen, maar wel een monument in de geschiedenis van het kerklied.
Beoordeling	Bezwaren te mager en te zeer kwestie van smaak om toe te stemmen.
Voorstel	Bezwaren niet toe te stemmen: in tweede lezing vrijgeven.
Lied 335	
Bezwaren	Afzwakking van de strijd van het geloof.
Beoordeling	'Oude mens moet sterven': vs.4. Nadruk op belijden van het geloof in vs.8. Geen afzwakking of iets dergelijks.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9).
Lied 336	
Bezwaren	Strijd van het geloof mist.

Beoordeling	Geen probleem bij dit dooplied: de strijd van het geloof komt bij de doop op andere wijze wel aan de orde. Overigens, waar gaat het over de strijd des geloofs in het zeer frequent bij de doop gezongen Ps. 105:5?
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 429	
Bezwaren	Strijd van het geloof mist.
Beoordeling	Als de oproep om te hopen, op God te wachten en op Hem te vertrouwen geen oproep tot strijd des geloofs is, wat dan wel?
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 442	
Bezwaren	Geloofsstrijd ontbreekt.
Beoordeling	Kruis dragen; met anderen lijden; om kracht vragen: geen strijd van het geloof?
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder algemeen).
Lied 470	
Bezwaren	Lied sluit aan bij huidige hang naar ‘beleven’ en ‘ervaren’. Subjectivisme. Wie leeft vanuit HC zondag 10, kan dit lied zo niet zingen De Bijbel spreekt over Gods trouw en dat bepaalt het christenleven met alle verzoeking en uitkomst. In dit lied gebeurt precies het omgekeerde. Het lied begint met wat er allemaal in het leven gebeurt of kan gebeuren, en vervolgens wordt God erbij gehaald. Van het werk en vooral de Naam van de Christus staat niets in dit lied. Poëtisch zwak. Strofe 2: Gesmeekt om vergeving van de zonde wordt er niet. Met vertrouwen op God is niets mis, als dat maar is gegrond op de genade en verdienste van Christus. Vertrouwen op grond van verontschuldiging en begrip is misplaatst. Strofe 3: ‘Als God mij vertroost... dan ken ik geen vrees in ’t bangste gevaar.’ – Zo leren we dat niet in de Bijbel. De Here vraagt niet van ons dat we nooit vrees hebben. Strofe 4: ‘Ik zal Hem nog prijzen in ’t uur van mijn dood...’ We belijden de volharding der heiligen, maar de Schrift belooft niet dat we op ons sterfbed – of eerder in ons leven – niet aangevochten zullen worden (zie bijv. Ps. 56 en 68).
Beoordeling	Lied 470 kenmerkt zich als een lied dat Gods trouw en vertroosting bezingt. Ondanks alle tegenslagen in het leven. Couplet 1: ‘in ’t wisselend lot’: de bestemming; vgl. de Statenvertaling Daniël 12:13 “...in uw lot...” De kanttekeningen vermelden hierbij: “Dat is uw deel, te weten in het deel van uw hemelsch erfgoed, hetwelk u bereid is, met alle uitverkoren kinderen Gods, naar het goede welbehagen van God”. Hier wordt het lot verbonden aan de eeuwige heerlijkheid. Niettemin kan een kind van God zingen van zijn leven als een wisselend lot, niet als iets wat je overkomt, maar naar Zondag 10 als de wisseling in het leven zoals de Here dat Zijn kinderen beschikt. Bij couplet 2 kunnen we de woorden van Psalm 103:8-14 herkennen. Bij couplet 3 kunnen we denken aan Psalm 23 en 42, 43. Bij couplet 4 over het prijzen in ’t uur van mijn dood kunnen we een vergelijking maken met de zekerheid van het geloof zoals de apostel Paulus dat verwoordt in de brief aan de Romeinen, hoofdstuk 8:31-39.
Conclusie	Bezwaren afwijzen. Genoegzaam is aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is, zoals hiervoor werd aangetoond. Bezwaar van ouderwets taalgebruik kunnen we niet toestemmen. Onzes inziens kan deze liedtaal volledig in deze tijd worden verstaan.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

5.7 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van zonde, verbondsontrouw, antithese

Algemeen

Weglaten of verdoezeling is moeilijk aan te wijzen. Deze vorm van bezwaar richt net als bij 5.5 en 5.6 zich op wat men *niet* in een bepaald lied vindt en er mogelijk wel graag had willen vinden. Te vrezen is dat heel wat (berijmde) Psalmen bij zulk kritiseren evenmin onder de beugels van weglating of verdoezeling van bepaalde aspecten van het geloof door zouden kunnen. Daarnaast is door de bezwaarden te weinig beseft dat een lied “naar een bepaald bijbelgedeelte” niet hetzelfde is als een berijming van een bepaald bijbelgedeelte en dat ook in het laatste geval dichtten een zekere vrijheid vraagt.

Lied 6	
Bezwaren	Antithese en toorn van God ontbreken.

Beoordeling	De antithese en de toorn van God zijn wel degelijk aanwezig. Wel is dit lied door enkele dichterlijke vrijheden wat aan de zwakke kant en is de melodie moeilijk; maar daar staat als winstpunt tegenover dat dit oude verbondslid eindelijk (!) eens gezongen kan worden door de gemeente. Daarom toch te aanvaarden. Misschien zijn de zwakke kanten een aansporing voor dichters/dichteressen (Ria Borkent) om eens met dit prachtige lied aan de slag te gaan.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1 en 5.11).
Lied 9	
Bezwaren	Antithese mist.
Beoordeling	Geen antithese? Wat is de “oude twist” (vers 10 r. 2) anders?!
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).
Lied 14	
Bezwaren	In dit lied wordt de antithese weggelaten en daarmee annex de ernst van verkiezing/verwerping. Zie bijv. Ps. 23:5a: “Gij richt voor mij een dis aan voor de ogen van wie mij benauwen”. Vgl. hiermee ook Jes. 65:11-15.
Beoordeling	Boven de berijming staat “naar Psalm 23”. Dus geen precieze berijming van de tekst van psalm 23, maar tevens verwerking van andere bijbelse (nieuwtestamentische) gedachten. Je kunt het jammer vinden dat vs. 5a in het lied ontbreekt; maar dit wil niet zeggen dat wat er in het lied staat onschrijftuurlijk is. In ieder geval hoeft bij dit lied niet te worden gedacht aan Barthianisme of ‘Landvolk’-theologie. Daarvoor is het lied te oud (Ten Kate, J.J.L.).
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	1. Couplet 2 r. 4 ‘...een nieuwe naam/ die God u toe zal denken’: Jesaja spreekt in vers 3 van ‘sierlijke kroon in de hand des Heren... koninklijke tulband in de hand van uw God’. Daar zit geborgenheid in. Dat geldt ook voor de liefde die uit vers 4 straalt: ‘Mijn welgevallen’. 2. Couplet 3: ‘zoals een maagd die wordt gevraagd... zoals een bruid haar man verblijdt’ i.p.v. (vs, 5) ‘Zoals de jongeling een maagd huwt... de bruidegom zich over de bruid verblijdt...’ Het initiatief zou verkeerd zijn! Dit hoort bij de Here te liggen, aldus bezwaarden. 3. Couplet 6: De liedtekst volgt niet de bijbeltekst: het gaat hier om de terugkomst naar Jeruzalem uit de verstrooiing. (vs. 12) Te denken valt aan alverzoening, aldus bezwaarden.
Beoordeling	1. Kroon en tulband zijn tekenen van waardigheid, als sieraad bij de nieuwe naam (Op. 3:12) en dat is wat anders dan bezwaarden erin lezen. 2. (Deze) liefde is wederkerig. Het beeld is correct en doet niets af aan de actie van de Here: ‘Sion (de Godsstad) is opgetogen. Zoals een bruid... zal zij de Heer verhogen’. 3. Je zou ook kunnen denken aan Gods volk uit r 1: ‘Dan zult gij staan... in ’t huis door God verkoren... aan Israël gezworen’ (vers 5).
Conclusie	Bezwaren ver gezocht en meer dan eens in strijd met de eigen criteria van de bezwaarden. In feite richten de bezwaren zich niet tegen de berijming, maar tegen het berijmen (dichten) zelf.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.12).
Lied 43	
Bezwaren	Antithese mist.
Beoordeling	Wat de dichter in <i>zijn</i> taal uit Mal. 4 heeft weer gegeven, willen de bezwaarden juist versterkt hebben. De antithese is naar de maatstaven van ons huidige taalgebruik wel degelijk te ‘proeven’ in deze berijming: ‘verteert de wortels van de duisternis’ (vs. 1), ‘is dit het einde, want hun rijk is uit’ (vs. 2).
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).
Lied 90	
Bezwaren	Antithese weggelaten.
Beoordeling	De antithese is naar de maatstaven van ons huidige taalgebruik wel degelijk te ‘proeven’ in deze berijming: ‘de grond van mijn vertrouwen is Christus’, in zijn bloed is voor wie op Hem bouwen Gods heil in overvloed’ (vs. 3). ‘k Zou voor Gods aangezicht niet staande kunnen blijven’ (vs.4).
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1 en 5.5).

Lied 107	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vs. 2 “buig u terneer en kus de hand van God” is wazige weergave van het “verneder u onder Gods hand”. 2. Kritiek op vs. 2. 3. Vs. 3: Verwijzing naar de broederschap die hetzelfde moet lijden, mist. 4. Vs. 4: “De God aller genade die U geroepen heeft”: hier ontbreekt de naam van Christus, die in 1 Petrus 5:10 wel genoemd wordt: “die u <i>in Christus</i> geroepen heeft”.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vs. 2 “Buig u terneer en kus Gods hand” is een voldoende duidelijke weergave van “verneder u...”. 2. Vs. 2: bezwaar onbegrijpelijk. 3. Vs. 3: Inderdaad ontbreekt de verwijzing grotendeels (al duidt “<i>uw deel</i> van het lijden” er indirect wel op), maar dit element kan gemist worden zonder dat de strekking van de tekst er wezenlijk door verandert. 4. Vs. 4: “De God aller genade die U geroepen heeft: Inderdaad, jammer dat de naam van Christus er niet in staat. Maar het betreft hier een lied dat functioneert in de context van een gereformeerde kerkdienst; men mag ervan uitgaan dat dit punt in de prediking regelmatig aan de orde komt.
Conclusie	Bezwaren af te wijzen: ondanks niet opnemen van de woorden “in Christus” toch een goed bijbellied.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 113	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dit bijbellied ademt universalistische sfeer; uit Openb. 20 zijn vs. 14 en 15 weggelaten. 2. Vs 1: troon zo ruimtevullend dat de schepping daardoor wordt weggedrukt, terwijl vers 11 alleen spreekt over de indrukwekkende verschijning van de Here waarvoor niets of niemand staande blijft.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bezwaarden moet worden toegestemd dat het onverantwoord is in een lied dat pretendeert een bijbellied bij Openb. 20:11-21:4 te zijn, de woorden over de tweede dood en de poel van het vuur waarin mensen geworpen worden, geheel over te slaan. 2. Dichterlijke taal niet goed aangevoeld.
Conclusie	Bezwaar van weglaten van de eeuwige straf dient te worden toegestemd; dit lied niet langer vrijgeven; overigens ontving dit lied het grootste aantal bezwaren van de kant van kerkenraden (16) en het op één na grootste bij kerkleden (15).
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 115	
Bezwaren	Woorden weggelaten over de lafhartigen, moordenaars enz. wier deel is in de poel van vuur en zwavel, de tweede dood. Er wordt alleen vervlakkend gesproken over “aanzien, macht en geld” en over een “poel van leugen”.
Beoordeling	In dit lied wordt wel degelijk gesproken over dreiging van te vergaan en opgeroepen om zich te bekeren en de Here te vrezen. “Aanzien, macht en geld” is vervlakkend; in vers 4 wordt echter gesproken over mensen die vergaan. Daarom zijn de bezwaren minder zwaarwegend dan bij lied. 113. Toch is al met al het vervlakkend spreken onzes inziens te sterk.
Conclusie	Bezwaar toe te stemmen vanwege te zeer vervlakkende weergave van zware woorden uit Openb. 21.
Voorstel	Lied niet in tweede lezing vrijgeven.
Lied 175	
Bezwaren	<p>Weglaten van Gods toorn en de noodzaak van verzoening.</p> <p>Rg. 1 vs. 1 onduidelijk, rg. 1 vs. 3 onschrijftuurlijk</p> <p>Gebruik van Latijn is onhelder, rooms, en het gebruik van Kyrie is ongepast; taalgebruik ouderwets. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.</p>
Beoordeling	De tekst blijkt bij velen onduidelijk over te komen en kan openstaan voor misverstand. Toch kan de gedachtegang niet onschrijftuurlijk genoemd worden (Ps. 116:12; Rom. 11:35). De bezwaarden tonen evenwel niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Berkel 1996, art 64 besluit 3). In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 328	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. We moeten ons gebed beginnen met God aan te spreken als ‘onze Vader’. 2. Gods woord is meer dan Jezus’ woorden. 3. Mag je wel bidden dat ons gebed tot de hemel mag doordringen? 4. De strafverkondiging in ongehoorzaamheid wordt weggelaten. 5. ‘Laat uw genade binnenstromen’ is een ongelukkig beeld.

Beoordeling	<p>1. De Here Jezus heeft met ‘zijn’ gebed zeker geen verplichting gegeven om altijd je gebed te beginnen met ‘onze Vader’. Gez. 27 uit het <i>Gereformeerd Kerkboek</i> begint met ‘O, Schepper, Geest, woon in uw kerk’. Ook dit gezang is net als lied 328 een gebed.</p> <p>2. Het woord van God is het woord, de openbaring van de Vader, de Zoon en de heilige Geest. En we mogen in onze gesproken en gezongen formuleringen variëren binnen de grenzen van Gods woord.</p> <p>3. Ja zeker. Dit is een andere formulering voor wat we in de psalmen veel tegenkomen, dat dichters vragen en smeken: luister naar mij, Here; neig uw oor; hoor naar mijn gehuil. Bovendien wordt in deze formulering de afstand benadrukt tussen aarde en hemel en dat onze gebeden die afstand overbruggen, als wij ons hart, onze mond en onze oren door God hebben openen.</p> <p>4. Dat is waar, maar geen voorwaarde om een goed en bijbels gezang te zijn. Er wordt bij dit lied wel gewezen op de (grottere) kracht van gez. 6 uit ons kerkboek. Maar ook in dat lied komen we niet tegen, wat hier door een bezwaarde wel als vereiste wordt gezien. Daar komt bij, dat in lied 328 duidelijk in couplet 1 en 2 gebeden wordt om Gods werk in ons: Als de Geest de duisternis van ons verstand niet bant, komt het niet goed. Het goede denken, doen en dichten moet God zelf in ons verrichten. En in vs. 3 bidden we dat ons bidden en zingen alleen effect heeft, als we ons leven door God laten veranderen. Dat sluit ook aan bij de slotregels van vs. 1. Een gebed dus waarin geen vanzelfsprekendheid doorklinkt.</p> <p>5. Wel als het een soort automatisme zou zijn: als je het sacrament maar gebruikt, dan doet dat sacrament haar werk. Maar onder 4 hebben we al aangegeven, dat het zo in dit lied niet verwoord wordt. Genade die binnenstroomt, wordt verbonden aan het hart dat naar de Heer luistert. ‘Binnenstromen’ doet denken aan Jezus’ (!) beelden over het levende water: ‘wie gedronken heeft van het water, dat Ik hem zal geven, zal geen dorst krijgen in eeuwigheid, maar het water, dat Ik hem zal geven, zal in hem worden tot een fontein van water, dat springt ten eeuwigen leven.’ (Joh. 4:14). Het is een bijbels beeld dat spreekt van leven en overvloed.</p>
Conclusie	De bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd. Een bijbels lied dat heel goed past aan het begin van een dienst of vlak voor de bijbellezing.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 396	
Bezwaren	Van een Oudejaarslied mag je iets meer verwachten dan God oppervlakkig te danken voor bescherming in gevaren (1). Er wordt gemist het gebed voor Zijn kerk. ‘Het woord is onze troost en ons lied’ is niet waar; de Heilige Geest is onze Trooster (3). Bezwaar tegen: ‘gedenk niet onze oude schuld’. De mens in het middelpunt. Wat ontbreekt, is de dreiging en de daarmee verbonden straf van het verbond, zoals wel duidelijk uitkomt in bijv. Psalm 90. Niet wat er staat, is per se verkeerd, maar wat er ontbreekt, doet de inhoud veranderen.
Beoordeling	<p>Dit lied brengt een christen op de knieën; hij weet zich klein voor God. Zijn gebed is: Houd mij vast, Heer, en staande in geloof. Hij kent de strijd tegen de zonde en weet van een ontfermende Vader. Hij schuwt de strijd op aarde niet. Hij wil door Gods Woord en Geest geleid de smalle weg gaan, totdat zijn stervensuur aanbreekt en hij ‘schouwen mag wat geen oog ooit zag’.</p> <p>Het is niet juist gezangen te beoordelen op wat ze ook nog hadden kunnen bevatten.</p> <p>De zin: ‘Het woord is onze troost en ons lied’ is ten volle te handhaven; de Trooster, Gods Geest, bedient Zich immers van het Woord om ons te troosten.</p>
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 479	
Bezwaren	Natuur en heilshistorie worden hier willekeurig aan elkaar gekoppeld. In dit lied zou de antithese ontbreken.
Beoordeling	In een lied over de schepping hoeft de antithese niet altijd expliciet genoemd worden. Vgl. bijv. Ps.19:1, 2 en Ps. 104. Verder wordt de uitleg gekoppeld aan Schriftgedeeltes die niet expliciet boven het lied vermeld worden. Dan zou er iets ontbreken. Echter op de tekst van het lied zoals het er staat, valt niets aan te merken dat onschriftuurlijk zou zijn.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.8 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van verzoening door voldoening

Algemeen

Een aantal van de bezwaren in deze categorie richt zich net als bij 5.5, 5.6, en 5.7 op het weglaten of niet ter sprake brengen van elementen uit het verzoenend lijden van de Here Jezus Christus.

Het is de vraag of deze bezwaren in deze vorm hout snijden, als het gaat om zaken die *niet* in een kerklied zijn opgenomen. Een lied of gedicht pretendeert niet een complete of dogmatisch uitge-

balanceerde weergave te zijn van *alle* Schriftgegevens. Dus het *niet spreken* over aspecten van het lijden (bijv. in kerstliederen) is op zich geen criterium om een lied af te wijzen.

In onderstaande evaluatie van de bezwaren is gewerkt met twee criteria: a. Is het lied schriftuurlijk? b. Ontbreken in het *Liedboek voor de Kerken (passim)* belangrijke elementen uit het lijden van Christus?

Lied 75	
Bezwaren	Christus is niet 'voor ons begin en einde'. Er wordt niet duidelijk, waarom Christus de waarheid en het leven is. 'Verborgene': onbijbelse naam.
Beoordeling	Lied 75 is een bewerking van de 'Ik ben'-uitspraken uit het evangelie naar Johannes. Daarom komen de elementen licht, weg, herder, brood en bron in het lied naar voren. Verder wordt gezongen over bijbelse noties als 'geheimenis' (Kol. 2,2) en de 'zin' van Christus (1 Kor. 2,16). Het bezwaar overvraagt dit lied en gaat aan de scopus van het gedicht voorbij.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 147	
Bezwaren	Elementen uit Fil. 2 worden gemist.
Beoordeling	Lied 147 is een bewerking van één aspect van de vernedering van Christus: Hij heeft de gestalte van een dienstknecht aangenomen en is aan de mensen gelijk geworden (Fil. 2,7). Het element dat Hij daarbij onze plaats inneemt, komt duidelijk naar voren: 'Hij ruilt met ons op vreemde wijs: Hij neemt ons vlees en bloed.' In het bezwaar wordt gevraagd om een completering van dit lied. Het lied bezingt echter één aspect, het is geen bewerking van de hele brief aan de Filippenzen. Deze focus is geen reden om het lied als onschriftuurlijk af te wijzen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.11).
Lied 148	
Bezwaren	Het werkelijke lijden van Christus aan het kruis ontbreekt.
Beoordeling	Lied 148 is een lied voor de kersttijd. Bij de vernedering en het lijden van Christus hoort ook zijn geboorte. Dat wordt in dit lied uitgewerkt: 'om onzentwil in schamelheid zeer arm in hooi en krib geleid'. Een impliciete verwijzing naar het einde, zijn lijden op Golgota, wordt gegeven in vs. 3: 'O welkom, die ons vlees en bloed hergeven komt uw eeuwig goed en draagt der wereld zonden'. Een vraag naar explicitering van de kruisdood overvraagt dit lied. Dan zou beter gekeken kunnen worden naar de liederen in de 'tijd voor Pasen'. In lied 148 komt één aspect aan de start van het kerkelijk jaar (advent/geboorte) naar voren.
Voorstel	Bezwaar afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.11).
Lied 152	
Bezwaren	Verzoenend lijden als reden van Christus' komst blijft buiten beeld.
Beoordeling	Zie lied 148. In het lied wordt bovendien verwezen naar de 'reden' van de incarnatie: 'Hij daalde neer om onze ellend' (vs. 2) en 'Hij is het die ons 't leven geeft!' (vs. 5). In de eerste ontmoetingen rond de geboorte wordt ook niet alles besproken/gezegd wat in de toekomst gebeuren zal. Te denken valt aan het lied van Simeon. Simeon ziet het heil, weet dat dit Licht opgaat voor de volken, maar noemt niet expliciet de kruisdood van de Here Jezus. Zou het hier aangevoerde bezwaar ook niet van toepassing zijn op dit lied?
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 203	
Bezwaren	'Toen heeft Gods Zoon ons hulp verschaft. Hij... wees zonde en verzoeking af': vlakke weergave van het verzoenend lijden van onze Heiland.
Beoordeling	Lied 203 gaat over de strijd tussen Christus en de satan. De overwinning van Christus wordt bezongen: Hij gaf ons het leven weer, door in zijn dood de dood voor ons te verslaan (vs. 4). Christus heeft aan het kruis in duisternis zichzelf prijsgegeven, zijn bloed is aan onze deur (vs. 5). Het bezwaar richt zich m.n. tegen vs. 3, als vlakke weergave van het verzoenend lijden van Christus. Dit doet geen recht aan wat gezongen wordt in de andere coupletten. Bovendien: in het conflict met de satan vindt de verzoeking in de woestijn plaats: de uitnodiging om door zondig handelen de macht te grijpen. Deze zonde en verzoeking heeft Christus afgewezen. Als vs. 3 doelt op deze confrontatie, dan is het bezwaar niet alleen fragmentarisch, maar ook misplaatst.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.

Lied 221	
Bezwaren	'Leer ons duizendwerven in uw kruisdood meegekruisigd sterven': strijdt met Christus unieke en eenmalige offer.
Beoordeling	In lied 221 staat de 'uw kruisdood' centraal. Het unieke van Christus offer wordt in dit lied niet ontkend. Centraal staat dat wij delen in de kracht van zijn dood en de gevolgen van zijn opstanding. Dat wij met Christus sterven, dat onze oude mens medegekruisigd is, is een voluit schriftuurlijk gegeven (Rom. 6,6). Als we 'duizendwerven in uw kruisdood meegekruisigd sterven' opvatten als de dagelijkse bekering (HC 33), dan blijft van dit bezwaar weinig overeind.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).
Lied 225	
Bezwaren	Christus' werk niet met name genoemd.
Beoordeling	In lied 225 worden gebeurtenissen uit de woestijn, de manier waarop de HERE zijn volk voorging, betrokken op ons leven. Het gaat daarbij duidelijk om het werk van Christus: in regel 1 'Zing voor de Heer een nieuw gezang'. Een verdere explicitering (met name noemen) doet afbreuk aan de kracht van de gebruikte beelden uit de geschiedenis van Israël. Bovendien: in die beeldspraak staat het werk van Christus op de achtergrond: dat onze naam 'opnieuw geboren is uit water' (vs. 3), verwijst naar de doop. Het bezwaar overvraagt de tekst.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 299	
Bezwaren	Het 'halleluja' heeft in de coupletten 3, 4, 5 geen aansluiting bij de tekst: dit is ijdel gebruik van Gods naam. Ef. 6:10-18 had zeker verwerkt moeten worden: de geestelijke wapenrusting in de geestelijke strijd. Ook had verwezen kunnen worden naar Openb. 6,9-12: de roepende zielen onder het altaar. Is het doel 'vrede, feest en rust' (cpl. 10) of een nieuwe hemel en aarde waarop gerechtigheid woont? Afgezien van strofe 2 en 3 blijft Christus buiten beeld. Triomfalistische trek (cpl. 1). Waar is het geloof in Christus, die voor ons heeft overwonnen? Waar staat in de bijbel: 'Hem komen allen tegemoet gesneld' (cpl. 9). Dat doen we niet zelf: we worden weggevoerd door de Here zelf (1 Tess. 4:17).
Beoordeling	1. Dit 'halleluja' klinkt als een refrein: lof aan God om alle heiligen in de heerlijkheid en lof aan God om allen die Hij thuis zal brengen in de heerlijkheid. In de strijd is er het loflied beneden op de aarde samen met hen die 'boven' zijn: halleluja. Dit is beslist geen ijdel gebruik van Gods naam. Het is het loflied op God en zijn heerlijke macht, zoals we dat regelmatig tegenkomen in het boek Openbaring, waarin juist over deze strijd zoveel geschreven wordt. In dit 'halleluja' is dit lied juist heel bijbelgetrouw. 2. Gezangen zijn geen theologische verhandelingen waarin een grote hoeveelheid bijbelgedeelten verwerkt moeten worden. Wat er allemaal niet in verwerkt had kunnen worden! Als we dat toepassen op alle gezangen én psalmen, blijft er niet één over. Het lijkt op de reactie van mensen na een indringende preek: 'ja, dominee, ik miste nog iets in uw preek. In Ezechiël 31 staat...'. 3. Het ene sluit het andere niet uit, maar in. De nieuwe hemel en aarde waar gerechtigheid heerst, zal een wereld zijn van vrede ('vrede op aarde', Luc. 2), feest (Jes. 25) en rust (Hebr. 4). 4. Jezus Christus, God zelf, staat in heel dit lied op de voorgrond: vs. 4 'wachterend op Gods Zoon', vs. 6 'trompetgeschal dat Gij weerklinken doet!', vs. 7 'ook in de dood hebt Gij hun lot bepaald, God die de moede strijders binnenhaalt', vs. 9 'daar is de Koning als een jonge held'. 5. Dit bezwaar wordt niet hard gemaakt. Ondertussen is het wel waar, dat de gelovigen de prijs zullen ontvangen, de overwinning behalen die zij in Christus al hebben. Paulus schrijft duidelijk, dat we 'in dit alles meer zijn dan overwinnaars' (Rom. 8:37). 6. Dit lied is doortrokken van het geloof in Jezus Christus en zijn overwinning, zonder dat dit met die woorden precies zo gezegd wordt. Maar vs. 2 spreekt daar duidelijk over en vs. 4 zingt van Gods troon! En het trompetgeschal van vs. 6 onderstreept nog eens, dat de macht en overwinning aan God zijn. En als dat nog niet genoeg is, klinkt het in vs. 9: 'daar is de Koning'. Kortom: zwakke, vermoeide strijders worden bevrijd, verlost en thuisgehaald door Jezus Christus. 7. Er komt veel beeldspraak voor in de Bijbel en dus ook in psalmen en gezangen. Zelf gebruiken we ook (bewust of onbewust) regelmatig beelden in onze persoonlijke omgang met God, in preken enz. In dit lied ziet de dichter het voor z'n ogen gebeuren: vermoeide strijders die soms bijna de moed verloren, veren op als ze hun Koning zien: alle last en strijd valt van hen af en ze rennen verlost hun redder tegemoet. Hier komt nog bij, dat passieve werkwoordsvormen en actieve elkaar niet uitsluiten: Jezus is opgestaan en Hij is opgewekt. Voor wie dit minder overtuigend vindt: wij worden bekeerd door de heilige Geest en tegelijk klinkt de opdracht dat wij ons moeten bekeren. Zo is het 'weggevoerd worden' niet in strijd met het 'de Here tegemoet snellen'. Hierbij moet ook bedacht worden dat de casus van 1 Tess. 4 heel anders is dan die van gezang 299.

Conclusie	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 316	
Bezwaren	Er wordt te weinig gezegd: het werk van de Heilige Geest ontbreekt. Jezus is niet meer bij ons op aarde. Hij is wel bij ons door zijn Woord en Geest. De vijand blijft vaag. Van onze doods vijanden (de wereld, de duivel en ons eigen vlees) wordt alleen de laatste genoemd. Het citaat uit Lucas 24:29 (r. 1,2 cpl. 1) is uit z'n verband gerukt.
Beoordeling	1. Gelukkig is Jezus wel bij ons, juist als onze Heer! In HC 18 belijden we ook, dat Hij naar zijn menselijke natuur niet meer bij ons is, maar wel naar zijn godheid. Daarom is het mooi, als een kerk in verdrukking, christenen in de strijd bidden: 'blijf bij ons, Jezus, onze Heer'. Dit gebed doet een appèl op Jezus' eigen belofte in Matt. 28: 'Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding van de wereld'. In de strijd bidden gelovigen en bidt de kerk om bewaring door God en om trouw aan woord en sacrament, opdat ze in de strijd volharden. 2. In de psalmen wordt veel over vijanden gesproken zonder dat we altijd (nog) weten, wie die vijanden zijn en hoe de situatie precies was. Die vijanden zijn (bijna) altijd mensen in concrete situaties. Het heeft nadelen bij de psalmen, dat we er niet altijd achter komen wat er precies aan de hand was. Het heeft ook voordelen, omdat we vandaag in heel andere situaties toch deze psalmen kunnen zingen zonder dat de vijand voor ons nog duidelijk is. Maar wel is duidelijk wie onze eventuele vijanden zijn. Dat in lied 316 de vijand vaag blijft, is niet onschriftuurlijk. In het lied wordt overigens heel duidelijk, dat het in elk geval gaat om aanvallen op het Woord. Hoe belangrijk is dit lied wel niet in deze tijd! Het mooie van poëzie (psalmen en gezangen) is, dat ze door de eeuwen heen betekenis houdt voor christenen die in heel verschillende omstandigheden verkeren. 3. Het lied zelf dwingt ons beslist niet naar Lucas 24:29. En al zou de dichter een associatie hebben gehad met dit bijbelvers, dan nog niet meer dan dat, omdat in het lied zelf meteen duidelijk wordt dat het om een heel andere 'avond' gaat. Veel duidelijker ligt er een link naar bijv. het evangelie naar Johannes: de avond die op aarde neerdaalt, is een poëtische omschrijving van de geestelijke duisternis. Laat in die duisternis het helder licht schijnen van uw goddelijk woord. ('In het woord was leven en het leven was het licht der mensen; en het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen', Joh. 1:4/5).
Conclusie	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 327	
Bezwaren	De benaming 'dageraad' voor de Here Jezus vinden we niet in de Bijbel, is niet schriftuurlijk.
Beoordeling	Natuurlijk is dit beeldspraak. De Bijbel staat er vol mee, ook als het over God gaat. Want we kunnen niet anders! Ook bezwaarden denken en spreken in beelden over God. Het criterium is niet of een bepaalde beeldspraak letterlijk in de Bijbel wordt gebruikt, maar of de gebruikte beeldspraak in overeenstemming is met het evangelie. En dan kan niet anders geconcludeerd worden dan dat dit hier het geval is. Deputaten hebben al gewezen op Num. 6:25; 2 Sam. 23:4; Jesaja 60:1-3 en Hosea 6:3. Deze bijbelgegevens bieden ruimte voor de beeldspraak dageraad. In Jezus Christus is het licht in deze wereld verschenen. Nog niet in volle glorie, maar wel definitief. Dat is het fraaie aan het beeld 'dageraad': het eerste licht van de nieuwe dag breekt door. Nog is het geen dag en nog is het niet licht, maar het komt wel. Zoals je bij het krieken van de dag die nieuwe dag, het licht, niet meer tegenhoudt, zo is Jezus, de dageraad, niet tegen te houden. Nu daagt het in het oosten. En dan wordt het licht. Deze betekenis heeft het ook in lied 327: het gaat van dageraad tot het zalig licht van aangezicht tot aangezicht. Er valt nog te wijzen op 2 Petr. 1,19: 'En wij achten het profetisch woord des te vaster, en u doet wél er acht op te geven als op een lamp, die schijnt in een duistere plaats, totdat de dag aanbreekt en de morgenster opgaat in uw harten.'
Conclusie	Bezwaren af te wijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 368	
Bezwaren	De beeldspraak gaat wel erg ver: 'reinig met uw vuur' en '... brandstof verteert'. Er wordt niet gesproken over Christus. Geen aanwinst, het lied staat veraf van psalm 127. Woorden als grondplan. Lied doet te kort aan Gods leiding.

Beoordeling	Wie het lied goed leest in de onderlinge verbanden, zal deze bezwaren niet onderschrijven. Christus komt in Lied 368 net zo veel voor als in Ps.127. In het lied wordt juist nadrukkelijk aandacht voor Gods leiding gevraagd 'Als God ons huis zijn gunst onthoudt' (vs.1), 'laat daarom Heer ons niet alleen' (vs.1), 'waarvan Gij het grondplan hebt bepaald' etc.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven.
Lied 402	
Bezwaren	'Om satans eigenwaan te slaan, hem in de val te lokken': onschriftuurlijke weergave van het plaatsvervangend lijden in de Schrift.
Beoordeling	In lied 402 gaat het om de genade van God. Hij zendt zijn Zoon, om de confrontatie met zonde en dood aan te gaan. In dat verband komt de strijd met de tegenstander, de satan naar voren. Het lied in zijn geheel geeft een compleet beeld van die strijd. Ook het lijden van Christus komt naar voren: 'Ik heb mijn leven veil voor u, Ik zelf zal voor u strijden.' (vs. 7). 'De vijand zal Mij 't hartebloed, het leven zelfs ontroven.' 'Mijn leven overwint de dood, mijn onschuld delgt uw zonden groot (vs. 8). In het lied wordt dus wel uitdrukkelijk gesproken over het plaatsvervangend lijden van Christus. Wat de gewraakte tekstregel betreft: als je het eerste deel, de eigenwaan van de satan, vergelijkt met bijv. de verzoeking in de woestijn, dan is het schriftuurlijk te zeggen dat Christus die eigenwaan van de satan slaat. Het tweede lid van de tekstregel, dat Christus daarmee hem in de val lokt, is moeilijker rechtstreeks op de Schrift terug te voeren. Toch gaat het te ver dit liedfragment met de kwalificatie onschriftuurlijk af te wijzen. Uiteindelijk is het voluit schriftuurlijk te stellen dat Christus de val van de satan (Openb. 19) op het oog had.
Voorstel	Bezwaren afwijzen, lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 409	
Bezwaren	Kan er niets nieuwtestamentisch in ontdekken. Vindt tekst uit Rom. 11 niet terug. Geen waardevolle aanvulling op de psalmen. Tot tweemaal toe wordt in dit lied gezegd dat God een eed heeft gezworen, maar niet zoals in de Bijbel wordt beschreven. Daarin wordt beschreven dat God Zijn eed ook uitvoert. Dat kan men van de eed in dit lied niet zeggen. Moeder/kind-beeld inderdaad ook in de Bijbel (Jes. 49:15), maar dat is gericht op Gods zorg voor Zijn volk en niet voor iedere gelovige persoonlijk. Redding uit alle nood belooft God ons niet, wel dat Hij ons niet boven onze krachten zal verzoeken. "Hij trok uw <i>lot</i> zich aan" doet geen recht aan de tekst waarop het lied is gebaseerd, en is veel te vlak. Het is wel waar wat in dit lied staat, maar buiten beeld blijft de diepste grond voor onze lofzang: de verzoening door voldoening door Jezus Christus om de Here lof te zingen. Zie regels 3,4 en 8 couplet 1. Couplet 2: Jes. 45: 23 en 24 en couplet 3: Jes. 49: 14-16 is echter maar zeer ten dele terug te vinden. Couplet 4 en 5: redding summier aangeduid.
Beoordeling	Couplet 1: Verwijzing naar Psalm 68: 20-21; couplet 2: Genesis 22: 15-18; met name de eed die de Here zweert aan degene die Hem vertrouwt, komt in dit Schriftgedeelte duidelijk naar voren. De Here zweert hier aan Abraham Zijn eed van zegen en nageslacht, omdat Abraham aan de Here zijn enige zoon Isaak niet heeft onthouden, maar hem ten offer aanbood, precies zoals de Here hem had opgedragen. Daar wij uit de Schrift weten, dat de Here het willen en het werken werkt, is deze werking van de Here voorwaarde voor ons vertrouwen in Hem. Daardoor heeft des Heren eed inhoud en gevolg voor Zijn bescherming van ons leven. Couplet 3: Jesaja 49: 15; Hebr. 6:13; couplet 4: Daniël 12: 13; 1 Korintiërs 11:25; couplet 5: Jesaja 43:1; 45:3-4; Johannes 10: 3.
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende uit Gods Woord kan worden aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd. Lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 432	
Bezwaren	Naar aanleiding van 2 Sam. 22:31-32: De veilige geborgenheid die we in deze verzen aantreffen, treffen we niet aan in dit lied. Het "kind" David verwordt hier tot een zelfverzekerd: "Ik wil mijzelf voortaan blijmoedig aan Hem geven". Let wel: het initiatief ligt bij de mens. Remonstrants. 2 Sam. 22:31 – "des HEREN woord is zuiver" vindt u niet in dit lied terug, terwijl dit voor de gelovigen een heerlijk houvast is! Coupletten 1 en 2 zijn acceptabel, hoewel geen "schoonheidsprijs" waard. Vers 3 niet acceptabel. "daar laat ik het bij blijven" kan beslist niet. De dichter laat het NB blijven bij wat de HERE God gedaan heeft en doet? Zijn heerlijke verlossing van de zijnen? Dat onbegrijpelijke heerlijke genadewerk? Zijn zending van Zijn eigen Zoon voor ons? Daar weet hij niet méér van te zeggen dan: "Wat God doet, dat is wel gedaan"? En dan: de dood drijft mij in de engten? De dood is wel de laatste vijand, die ontroond wordt, maar de dood is overwonnen door de Here Jezus Christus. Het "ik" komt in dit lied wel erg vaak voor. In de Psalmen kom je zulk spreken ook wel tegen, maar toch heel anders. Vergelijk hiermee bijv. Ps. 27 en 56. Het lied is totaal anders dan de tekst die onder het lied is geciteerd: 2 Sam. 22:31 en 32.

Beoordeling	Lied 432 geeft de ootmoedige overgave van een kind van God weer. Wij verwijzen hierbij naar Psalm 131. Een overgave aan de wijze wil van God, waarom de gelovige zijn volledige vertrouwen aan de Here kan geven. Door de Here zo gemaakt, die het willen en het werken werkt in de harten van Zijn kinderen, kan het kind zich dan ook blijmoedig geven aan de ontfermende bescherming van zijn Vader, die eeuwig troont in de hemelen. Daar kan hij het dan ook rustig bij laten, zelfs al gaat hij door een dal van diepe duisternis. De vertroosting van de Heer is altijd bij hem. Zie ook Psalm 23. Bij couplet 3 kunnen we de engten van de dood vergelijken met hetgeen David dichtte in Psalm 18: 6 en 7 en ook de dichter van Psalm 116:3.
Conclusie	Bezwaren afwijzen, omdat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, zoals geformuleerd.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 435	
Bezwaren	In vers 1 wordt tekortgedaan aan Christus' verzoenend werk.
Beoordeling	In de bezwaren wordt vers 1 overvraagd: alsof hier een omschrijving van Christus' zoenoffer gegeven wordt. De versregels op zich zijn voluit schriftuurlijk. In het leven van Christus zelf en zijn volgelingen volgt de verhoging op de vernedering. Verderop in het vers komt in vs. 5 het offer van Christus wel in beeld: 'Duur hebt Gij uw volk verworven en alleen van U zijn wij. Heer, zowaar Gij zijt gestorven, maak ons nu ook waarlijk vrij.'
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 460	
Bezwaren	In dit lied wordt verzoening door voldoening en de verlossing van Gods eeuwige toorn gemist.
Beoordeling	Zie couplet 1: "en vergeven is uw schuld" en c. 3: "...Hij redt ons. .... Hij ontzet ons van de boze en zijn macht". Aan onze verlossende Koning wordt alle lof gebracht.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 473	
Bezwaren	Tekortgedaan aan Christus' verzoenend lijden en sterven.
Beoordeling	Lied 473 gaat over de toewijding op alle levensterreinen aan de HERE. Ook de vraag naar vergeving wordt gesteld. Daarbij wordt een beroep gedaan op het 'beleid van uw geduld', de lankmoedigheid van de HERE. Dit geduld van de HERE is in de Schrift verbonden met Gods wil om mensen te redden in Christus. Dat het hierbij nooit om zelfverlossing gaat, wordt in dit lied duidelijk: elke 'actie' wordt van de Here verwacht. De plaats van het lijden wordt hier niet expliciet genoemd, maar dus wel verondersteld. Verder geldt hier onzes inziens de algemene regel dat een lied niet alle elementen hoeft te bevatten, maar één aspect van Gods handelen (hier: de levensheiliging) dichtelijk verwoordt.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).
Lied 481	
Bezwaren	Suggereert dat Christus' stervensnood door ons liefdesbetoon volbracht wordt.
Beoordeling	In dit lied over de liefde van de HERE wordt een sterke verbinding gelegd tussen Gods liefde en de doorwerking daarvan in ons leven. Dat is een schriftuurlijke lijn (vgl. Joh. 15). In het laatste vers wordt gesproken over het 'diepste woord': de HERE geeft zijn Zoon en in zijn stervensnood leren we de liefde van God ten diepste kennen. 'Nog klinkt dat woord' kan opgevat worden in aansluiting op die versregel, dat het diepste woord, het sterven van Christus volbracht wordt 'als liefde wordt gegeven'. Maar 'nog klinkt dat woord' kan ook terugslaan op het hele lied. Dan wordt het 'woord' door ons volbracht, als wij uit God liefde leven, als antwoord op de vragen uit de eerdere coupletten ('maak ons volbrengers van dat woord etc'). Volbrengen kan opgevat worden als 'ten uitvoer brengen' van dat bevel, die opdracht (Van Dale).
Conclusie	Conclusie: het lied kan het misverstand oproepen dat in het bezwaar naar voren gebracht wordt: dat Christus stervensnood door ons 'volbracht' wordt als wij elkaar liefde bewijzen. Ons 'volbrengen' kan echter ook slaan op het vervullen van de opdracht om getuige van Gods liefde vrede te zijn.
Voorstel	In verband met mogelijk misverstand: de plek van dit lied in de selectie bespreken.

5.9 *Onschriftuurlijke magische elementen in de sacramenten*

Algemeen

In zijn algemeenheid moeten we goede aandacht geven aan de kracht van dichtelijk spraakgebruik. Krachtige beelden, verkorte zegswijzen versterken de schoonheid en kracht van een gedicht. Dat geldt

voor de Psalmen en de gezangen. Zo kan in de Psalmen gesproken worden in beelden van ‘bergen die springen’ en ‘rivieren die in de hand klappen’. Niemand zal hieruit de conclusie trekken dat water fysiek beschikt over handen die in elkaar geslagen kunnen worden.

Ook in de liederen rond de sacramenten worden krachtige beelden en verkorte zegswijzen gebruikt. Zo kan, vlak voor de doop, gezegd worden dat ‘het water wacht’. Met andere woorden: dat het moment van dopen, waarin de HERE, de predikant, het kind en de ouders betrokken zijn, is aangebroken. Het is een overvragen van de tekst om achter deze formulering een actieve betrokkenheid van het water of een rooms-katholieke sacramentsopvatting te zoeken. Vergelijk bij het Heilig Avondmaal uitdrukkingen als ‘de tafel staat gereed’. Dergelijke uitdrukkingen zijn geen uitnodiging om aan het water of de tafel zelf als subject allerlei krachten of werkingen toe te schrijven.

In deze lijn zijn de meeste bezwaren tegen onschriftuurlijke magische elementen in de liederen uit het Liedboek af te wijzen.

Lied 87	
Bezwaren	‘Door de doop Hem toegewijd’: rooms; God wijdt ons aan Zich.
Beoordeling	‘Toegewijd zijn aan’ betekent: behorend bij, gesteld onder, overgegeven aan. Dit lied suggereert nergens dat mensen het subject zijn van de toewijding. In aansluiting op Rom. 6 (waar dit lied aan refereert) ligt het voor de hand te zeggen dat we door God zelf door de doop aan Hem toegewijd zijn. Rom. 6 spreekt in die zin ook over de doop: allen die in Christus gedoopt zijn, zijn in zijn dood gedoopt. ‘Wij zijn dan met Hem begraven door de doop in de dood... Dus: dat wij door de doop behoren bij Christus, is voluit schriftuurlijk. (Zie ook onder algemeen).
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6 en 5.12).
Lied 119	
Bezwaren	‘Wij zullen altoos van uw heil gewagen in brood en wijn, totdat Gij wederkomt’: de dichter (r.k.) verwijst hier naar de roomse mis: heil in brood en wijn in plaats van met of door brood en wijn.
Beoordeling	In een gedicht worden ook zaken weggelaten. Bij dit gedicht geldt: binnen een gereformeerde context kan goede zin gegeven worden aan het gewagen van Gods heil <i>in</i> brood en wijn. Daarbij zal het dan niet gaan om een geïsoleerde sacramentele handeling, maar om het verkondigen van Christus dood in het gebruiken van brood en wijn.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.13).
Lied 335	
Bezwaren	‘Het water wacht’: magisch.
Beoordeling	Zie onder algemeen.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 356	
Bezwaren	‘Gij geeft aan mij... Uzelf in dit gebroken brood’: rooms en luthers.
Beoordeling	Bij het heilig avondmaal wordt in de Gereformeerde Kerk uitgesproken dat ‘het brood dat wij breken, onze gemeenschap is met het lichaam van Christus is (...), dat gegeven is tot een volkomen verzoening van al onze zonden’. Als je dit lied niet opvat als een dogmatische definitie van de verhouding tussen ‘teken’ en ‘betekende zaak’, dan is het goed op te vatten in de lijn van de formulering bij de uitdeling: door het brood wordt onze gemeenschap met Christus betekend en verzegeld, met andere woorden: Hij geeft zichzelf aan ons.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 358	
Bezwaren	‘Voed en drink mij met uw wijn’: Christus voedt en verkwikt ons met zijn gekruisigd lichaam en vergoten bloed en niet met brood en wijn.
Beoordeling	Christus heeft de tekenen van brood en wijn gegeven. Het is volstrekt legitiem om over ‘uw wijn’ te spreken. De kracht van het avondmaal ligt juist de verwijzing: dit brood en deze wijn, die Christus geeft, versterken het lichaam, en zo wordt onze ziel door Christus ‘verkwikt’.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 360	
Bezwaren	‘Laat ons dan in brood en wijn met U zelf gespijzigd zijn’: rooms/luthers.

Beoordeling	Zie bespreking en conclusie bij lied 119: In een gedicht worden ook zaken weggelaten. Bij dit gedicht geldt: binnen een gereformeerde context kan goede zin gegeven worden aan het gewagen van Gods heil <i>in</i> brood en wijn. Daarbij zal het dan niet gaan om een geïsoleerde sacramentele handeling, maar om het verkondigen van Christus dood in het gebruiken van brood en wijn.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

5.10 Benamingen voor God die niet in zijn Woord te vinden zijn

Lied 75	
Bezwaren	De aanduiding ‘Verborgene’, ‘hemels brood’, ‘licht der wereld’: mag je zo de Here Jezus aanspreken?
Beoordeling	Verborgene: bijv. 1 Petr. 1:8, Joh. 14:2. Hemels brood: Joh.6. Licht der wereld: Joh.8. We zingen ook: ‘Jezus leven van mijn leven’, waar staat dat dan in de Bijbel?
Voorstel	Bezwaren afgewezen, lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8).
Lied 125	
Bezwaren	Zijn de benamingen voor Christus in dit lied wel juist? Zoals: ‘wortel Isai’, ‘Gij Oriënt’, ‘sleutel Davids’, ‘Heerser, in wolk en vuur en majesteit’.
Beoordeling	Wortel Isai: zie Rom.15:12; Oriënt (dichterlijk voor de zon die in het oosten opgaat): denk aan Mal. 4:2; Luc. 1:78,79; Titus 2:11, sleutel Davids: zie Openb.1:18, 3:7, 5:5; Heerser in... enz.: allemaal benamingen voor de Here die we kennen uit Oud en Nieuw Testament.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 228	
Bezwaren	Onschriftuurlijk strofe 4; “drievuldigheid” = drievoudigheid; bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Strofe 4 is in overeenstemming met Ps. 110; Drievuldigheid is een vanouds gangbaar synoniem voor Drie-eenheid. In een kerk die het Athanasianum recht overeind houdt, hoeft voor misverstanden die lexicografisch zouden kunnen opdoemen, niet gevreesd te worden. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 240	
Bezwaren	Moeite met aanduiding ‘heilige zoon’, hemels schat’, ‘heilige gloed’, ‘zoete troost’ voor de Heilige Geest.
Beoordeling	De Bijbel spreekt vaak over God als een zoon, een schild, een verterend vuur (vuurgloed), mijn deel, mijn beker. Dat mag je ook op de Geest betrekken. De Geest wordt de Trooster genoemd.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3).
Lied 241	
Bezwaren	Kritiek op aanduiding ‘kostbaar licht’ en ‘heilige liefde’ voor de Heilige Geest.
Beoordeling	Zie bij lied 240.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9).
Lied 253/457	
Bezwaren	Kritiek op aanduiding ‘zalig licht’ en ‘Drievuldigheid’ voor de HERE.
Beoordeling	Zie bij gezang 240. We zingen ook: “o grote Christus, eeuwig licht”. Met “Drievuldigheid” bedoelt het gezang: ‘Drie-enige’, dus kortgezegd voor: “Drie-enige God”. Of het mooi is, is niet de vraag, maar <i>má</i> g het niet? In de kerk wordt vaak een gebed begonnen met “Drie-enige God,...”.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 267	
Bezwaren	Je mag geen zelf verzonden Naam voor God gebruiken: ‘Nooitbegonnene’, couplet 3 regel 5. Het lied stelt de mens centraal ten koste van de eer van Christus. “Zaal’gen overwinnen <i>niet</i> ”. Couplet 3 laatste regel onbegrijpelijk; couplet 4 regel 1 onbegrijpelijk; niet ‘ <i>wachten op het heil</i> ’, je hebt al eeuwig leven, n.a.v. couplet 4 regel 3,4; couplet 1 regel 2 onbegrijpelijk; couplet 2 regel 2 onschriftuurlijk: Gods tijd! couplet 3 regel 4 bovenschriftuurlijk.

Beoordeling	Het is op zich niet onbijbels in eigen woorden God te verheerlijken en dus ook zelf erenamen voor God te bedenken, zolang dit overeenkomt met de Heilige Schrift. In het lied wordt wel aandacht gegeven aan de mens, maar niet ten koste van de eer van Christus. Couplet 4 regel 2 geeft niet een <i>naam</i> voor God, maar wijst op de luister van Gods blijvende heerlijkheid. Zaal'gen zijn in Christus "meer dan overwinnaars"... en wachten op het volle heil na de jongste dag.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 294	
Bezwaren	Aanduiding 'Ster van Gods verbond' voor Christus.
Beoordeling	Zie bij gezang 240. Het staat niet letterlijk precies zo in de Bijbel. Maar het dringende gebed in verband met de wederkomst: "Kom van de hemel af, o Ster van Gods verbond" lijkt ons zeer goed te plaatsen, wanneer je uitziet naar de 'blinkende Morgenster' die een nieuwe dag brengt.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2).
Lied 319	
Bezwaren	Uitdrukking (over God): "Hij is de hartslag van ons werk" misplaatst.
Beoordeling	Dit is geen aanspraak van God, zoals in hierboven genoemde gevallen. Sowieso staat de Bijbel vol met predikaten over de HERE. Hij is... en Hij is... Denk in dit verband aan psalm 33 of aan Joh.15:5c of aan 2 Kor. 3:5.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 408/456	
Bezwaren	Kritiek op aanduiding 'Algoede' voor God.
Beoordeling	Algoede betekent: U, die één en al goedheid bent. Zo is de HERE inderdaad. Zie bijv. Psalm 145, met name vers 9. Het woord 'Algoede' ligt ons niet zo, maar tegen de inhoud van het woord kan toch niemand bezwaar hebben?
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 444	
Bezwaren	De aanduiding 'Ongeziene' voor God niet juist.
Beoordeling	Zie bij gezang 75, over 'Verborgene'. Indrukwekkend lied.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2).
Lied 477	
Bezwaren	Uitdrukking "Liefde die ons heeft liefgehad" voor de Heilige Geest niet juist.
Beoordeling	Zie bij lied 240.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.11 Dichterlijke beelden of verbanden die niet op de Schrift terug te voeren zijn

Lied 1	
Bezwaren	De uitdrukkingen 'het licht doen overwinnen' en 'zijn woord is van het zijnde oorsprong en doel en zin' verraden barthiaanse theologie en zijn onjuist. Is het wóórd doel en zin? Dat is God toch?
Beoordeling	Je kunt de uitdrukking 'het licht overwint' ongedwongen opvatten als: als het licht wordt, verdwijnt de duisternis. Zo gebeurt het ook in Gen.1. Op zich geen bezwaar. Moeilijker wordt het met het woord, dat doel en zin van het zijnde is. Dat is gewoon niet waar. Dat geldt alleen voor God. Als je 'woord' laat slaan op Christus (Joh.1; alleen, er staat geen hoofdletter), is het nóg strikt genomen niet waar, zie bijv. 1 Kor.15:28. Het eerste liedboeklied heeft ook iets van een program, een soort woord-filosofie.
Voorstel	Bezwaren deels toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 6	
Bezwaren	Het water wordt genoemd als verwijzing naar de doop, terwijl men alleen maar de besnijdenis kende.
Beoordeling	Kan onmogelijk een bezwaar zijn, als je ook het eerste gebed uit het doopformulier aanvaardt. Zie ook 1 Kor. 10.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1 en 5.8).

Lied 30	
Bezwaren	Dit lied naar aanleiding van Jesaja 40:12-31 stelt het 'woord' centraal als werkzame oorzaak in plaats van God (zoals het staat in de tekst).
Beoordeling	Kan inderdaad vreemd overkomen. Als 'woord' op Christus slaat, dan beter een hoofdletter. Het zou als dichterlijke vrijheid te verdedigen zijn dat je aandacht vraagt voor de Here, door Wie alles geworden is en Die de grote Verlosser is geworden. Moeilijk radicaal af te wijzen. Maar niet helder. Ook hier waarschijnlijk weer zweverige woord-filosofie.
Conclusie	Bezwaren zijn begrijpelijk, maar gaan niet per se op.
Voorstel	Lied in in tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	"Zoals een bruid haar man verblijdt". Bezwaar: in de tekst van Jesaja 62 staat het precies andersom:"zoals de bruidegom zich over de bruid verblijdt". Zo wordt tekort gedaan aan de centrale plaats van de HERE in zijn heilswerk.
Beoordeling	Kritiek is op zich juist. Vraag is wel hoe groot de vrijheid is bij het dichten. 't Zal niet moeilijk zijn op deze manier ook stukjes psalmberijming te bekritisieren.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.8).
Lied 92	
Bezwaren	"Dan viere wij het bruilofsfeest en mogen blijde zingen van drie verheven dingen, maar van de liefde 't meest". Bezwaar: na de jongste dag zal het onvolkomene vervangen worden door het volkomene (dus dan is er geen lied meer van geloof en hoop, want geloof en hoop worden aanschouwen (vgl. Hebr. 11:1).
Beoordeling	We begrijpen het bezwaar en kunnen het op zichzelf delen. Alleen, exegetisch wordt er verschillend gedacht over 1 Kor.13:13 (zie F.W. Grosheide, Commentaar op het N.T., p. 350). Sommigen menen dat de apostel bedoelt dat geloof, hoop en liefde in het nieuwe leven blijven. Exegetisch verschil betekent ook ruimte voor een bepaalde berijming of een bepaald lied.
Conclusie	Bezwaren zijn begrijpelijk, maar gaan niet per se op.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 114	
Bezwaren	"Jeruzalem, zoals het in Gods dromen vanouds moet zijn geweest". Bezwaar: God droomt niet, maar Hij heeft een eeuwig plan gemaakt. Oneerbiedig, onschriftuurlijk. Verdediging van "Gods dromen" met een beroep op Psalm 78:65 is niet sterk; daar wordt de Here aangeduid als een slapende en <i>als</i> een held door wijn overmand. Hier wordt zondermeer gesproken van 'Gods dromen'. "... een nieuwe aarde ontstond om het geheim des levens te beseffen, niet meer in zee gegrond". Bezwaar: wat bedoelt men? Staat dit in de Bijbel?
Beoordeling	Je mag aannemen dat de dichter niet wil zeggen dat God verlangende dromen had, die zoals bij mensen niet of deels zouden kunnen zijn uitgekomen. Maar hoever mag je in je uitdrukkingen gaan? Wij vinden het wel erg onbeschermd gezegd. 'Het geheim des levens': de gedachte zal wel zijn dat je bij de nieuwe aarde goed ziet dat alles bestaat door God alleen, niet meer zoals de oude aarde 'op de zeeën gegrond' (Psalm 24:2). Wij vinden dat een vreemde, associatieve gedachtegang, of moet dit exegese heten van Openb. 21:1c ("En de zee was niet meer")? Er staan wel mooie dingen in dit lied, maar de zwakke elementen blijven pijn doen.
Voorstel	Bezwaren toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).
Lied 147	
Bezwaren	"Hij daalt uit 's vaders schoot terneer..." en "Hij wordt een knecht en ik een heer...". Bezwaar: onbijbelse beelden.
Beoordeling	Is onjuiste kritiek. 'Vaders schoot' zie Joh.1:18 in de Statenvertaling, waar letterlijk staat dat de Zoon in de schoot des Vaders is. Zie J.R. Wiskerke, Léven tussen sterven en opstanding, p. 61, 62. 'Knecht' en 'heer': niet letterlijk bijbels, maar een schriftuurlijke gedachte, zie Fil.2:7, 2 Kor.8:9, enz. Dit thema en andere thema's uit dit lied zijn zeer bekend uit de reformatische prediking van Luther en Calvijn.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.8).

Lied 148	
Bezwaren	“En draagt der wereld zonden, om onzentwil in schamelheid, zeer arm in hooi en krib geleid, in doeken teer gewonden.” Bezwaar: het dragen van de zonden komt aan het kruis.
Beoordeling	De gedachte, door het gezang vertolkt, vind je terug in Heid. Cat. 36 (en 37).
Voorstel	Bezwaren afgewezen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.8).
Lied 264	
Bezwaren	In dit lied wordt een aanduiding van de HERE en/of Christus gemist. De stad wordt bezongen, niet de koning van de stad. Dat kennen we natuurlijk ook van de psalmen, maar komt die lof daar niet op omdat Jeruzalem de stad van de verzoening is? Dat wordt hier gemist. De betekenis van de stad lijkt vooral politiek gericht. Het is vaag, verwarrend, mystiek. De mens wil loskomen van het aardse om daar te zijn waar de engelen zijn.
Beoordeling	De bezwaren zijn wellicht te weerleggen, maar het gevoel blijft dat we met een vreemd lied van doen hebben, dat niet goed wil aansluiten op onze gereformeerde geloofsbeleving. Het is jammer van de fraaie melodie, maar we zouden willen voorstellen dit lied af te keuren. Afgezien van de mystieke inslag van het lied en het ontbreken van het werkelijke doel van ons verlangen, kun je je ook afvragen, welk hedendaags gereformeerd kerklied bereid is op deze wondere wijze op te stijgen.
Voorstel	Bezwaren toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven. (Zie ook onder algemeen).
Lied 290	
Bezwaren	“Maar ach de stervelingen staan hier huiverend terzij en durven niet op weg te gaan het duister niet voorbij.” Bezwaar: waar vind je deze gedachte in de Bijbel; bovendien: durven stervelingen niet, of willen ze niet (geloof of ongelooft)?
Beoordeling	Je kunt deze zin bijbels duiden, bijv.: zoals Israël Kanaän niet binnen durfde te gaan, zo gaat het vandaag nog ten aanzien van het hemels Kanaän. Twijfel verhindert overgave in geloof. Maar 't verget wel een verhaal erbij. Daarnaast is er nog een aantal zinnen dat om uitleg vraagt: couplet 2, 3 en 6. Worden bovendien de situatie van het leven na het sterven en de nieuwe wereld straks voldoende onderscheiden?
Voorstel	Bezwaren toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven. (Zie ook onder algemeen).
Lied 341	
Bezwaren	Twijfelachtige dichterlijke vrijheid in couplet 1. Dichterlijke symbooltaal die de waarheid versluiert. Couplet 2 vraagt van de mens te veel. Couplet 3 is heel iets anders dan 'wie meent te staan, zie toe dat hij niet valle'. Het woord van de ik-persoon moet het ultieme woord van God benaderen, waargemaakt worden (taaltheologische boodschap van Den Besten).
Beoordeling	1. Wat er twijfelachtig aan is, wordt onvoldoende/niet vanuit de Schrift aangetoond. In dit lied wordt uitgesproken, dat God zijn woord waar maakt (uw woord is daad, o Vader). Het blijft bij de Here niet bij woorden. De sprekende God doet wonderen: brood uit de hemel, de geboorte van de mens Jezus Christus. 2. Niet waar: het is een gebed. Nu ik mijn ja-woord (belijdenis?) gegeven heb, vraag ik U of U wilt geven dat ik het waarmaak. God moet zijn genade door mij zichtbaar maken. Hier wordt gevraagd wat God beloofd heeft te geven! (Joh. 15:1-8 en Filip. 2:12-15). 3. Dat klopt, maar het is daarom niet minder waar. 'Wie meent te staan' heeft een ondertoon van kritiek: wie denkt sterk te zijn, wie op zichzelf vertrouwt enz. Maar hier wordt in lied 341 gebeden voor hen die geloven, die hun (ant)woord aan God gegeven hebben, dat ze niet vallen. Wat een belangrijk gebed voor jonge en oudere belijdende leden: Here, houd ons staande. Maakt U ons trouw en echt. Dat is volkomen in overeenstemming met de Schrift: trouw blijven aan je belofte aan God en echt: geen schijnheilig christen of hypocriet-gelovige. Ook de uitleg van het 'Onze Vader' in de H.C. 52 onderstreept dit: 'wil ons toch staande houden en sterken door de kracht van uw heilige Geest,...'. 4. Niet mijn woord gelijk aan dat van God. Maar wel mijn woord aan God in zijn kracht waarmaken. Niet alleen woorden, maar ook daden. Denk aan Jakobus: geen dood geloof (Jak. 2:14-26). Ook de apostel Paulus (Rom. 6:12-14, Ef. 6:10-20) spreekt onbekommerd in actieve werkwoordsvormen: dat kan, wanneer je rust in Gods initiatief en genade. Zo begint dit lied ook: Gij hebt uw woord gegeven nog voor ik U iets vroeg. Maar laat mijn antwoord dan trouw en echt zijn. Dan wordt Gods genade in mijn leven zichtbaar.
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, en het lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 382	
Bezwaren	“Geef dat geen slaap de geest omhult, dat enkel slape vrees en schuld...” Bezwaar: waar vind je deze gedachte in de Bijbel?

Beoordeling	De bedoeling van de versregel is: wilt U geven dat mijn geest helder en zuiver blijft, als ik ga slapen. Een bekende gedachte uit de christelijke traditie. Niet alleen bij Ambrosius, maar bijv. ook in meditaties van A. Kuyper. Denk ook aan de Avondzang uit ons vroegere kerkboek (Gez.9:3): “Verkwik ons door een zoete rust, om goed te doen met nieuwe lust; dat onze slaap gematigd zij, ja zelfs uw naam tot eer gedij’.” In ons huidige kerkboek is dit couplet uit de avondzang vervallen. Onzes inziens is deze versregel op zichzelf bijbels.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder algemeen).
Lied 457	
Bezwaren	“Gij gehuld in duister..” Bezwaar: de Bijbel spreekt zo niet over de HERE; God is licht (1 Joh.1).
Beoordeling	Met het ingebrachte bezwaar is niet alles gezegd. Denk aan psalm 97:2: ”Rondom Hem zijn wolken en donkerheid..” (zie ook psalm 18:12 en concordantie op ‘donkerheid’). Deze versregel kan dus zo wel.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 459	
Bezwaren	“Naar de kust waar God ons wacht..” Bezwaar: niet God wacht op ons, maar wij wachten op God.
Beoordeling	Bezwaar is onjuist. “Waar God ons wacht” betekent niet: waar God óp ons wacht, maar: waar God zal zijn. Denk aan de uitdrukking: dat staat ons te wachten. Zie ook eerder in het lied: “als ons God ontvangen zal”. Overigens vragen we ons af, of je niet eens een keer zou kunnen zeggen of zingen dat God óp ons wacht. Hij is onze Vader in de hemel. Denk aan Luc. 15:20.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.12 Bij de berijming van Schriftgedeelten zijn passages weggelaten

Lied 20	
Bezwaren	Het voornaamste bezwaar tegen dit lied is, dat er gezegd wordt dat de Here altijd staat aan de kant van hen die onrecht lijden (couplet 4 r.1 en 2). Niet alles wat in psalm 146 staat, wordt berijmd en dit wordt als onschriftuurlijk bestempeld.
Beoordeling	Wie deze regels leest in samenhang met de regels 3 en 4, zet de dingen in de juiste kaders. De Here staat niet zo maar aan de kant van wie onrecht lijden, maar aan de kant van wie ‘aan Hem zich houden’.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 21	
Bezwaren	Te veel dichterlijke vrijheden. Vooral bezwaar tegen vers 4: Hem is gehoorzaam wat Hij schiep; vers 5 zou de sfeer van de bevrijdingstheologie ademen.
Beoordeling	Wie de zeven verzen van dit lied in de onderlinge samenhang beoordeelt, zal de bezwaren tegen de verzen 4 en 5 niet delen. Dat er sprake is van enige dichterlijke vrijheid als je dit lied legt naast psalm 146, is waar, maar is niet te veroordelen.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 26	
Bezwaren	Afwijkingen van de tekst van Jes. 9 en weglatingen (‘vrije parafrase’, ‘zeer vrije bewerking’) en ouderwets door taalgebruik. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Vrijheid ten opzichte van Jes. 9 is wel geoorloofd, want het is een lied “naar Jes. 9”. Ouderwets taalgebruik valt buiten de criteria gesteld door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996. De criteria voor selectie zijn sinds de Generale Synode Hattem 1972 gewijzigd en de eerder geldende kunnen dus niet meer dienen om een lied af te wijzen. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	Israël staat centraal in plaats van de lof op de Here. Ook hier weer de alverzoening.
Beoordeling	Bij de bezwaren wordt er geen rekening mee gehouden dat de dichter (met dichterlijke vrijheden) berijmt t/m vers 10. Vers 11 en 12 blijven buiten beeld. Bij de bezwaren wordt te weinig gelet op de onderlinge verbanden.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).

Lied 39	
Bezwaren	Er wordt tekort gedaan aan de inhoud van Joël 2. Vooral het element van de verkiezing en de verwerping komt niet in beeld.
Beoordeling	Ook hier geldt de onderlinge samenhang van de verschillende coupletten. Wie daarop let, concludeert dat de ingebrachte bezwaren niet terecht zijn. De tekst van Joël 2 wordt goed gevolgd.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).
Lied 63	
Bezwaren	De verwijzing naar de dwaze maagden ontbreekt; dat betekent: geen afwijzing van hen die niet klaar waren. De ernst van Christus boodschap: waakt dan... komt niet uit de verf.
Beoordeling	Het bezwaar dat hout snijdt, is dat een aantal coupletten uit de oorspronkelijke Duitse tekst ontbreekt. Uit de bezwaarschriften blijkt dat dit essentiële onderdelen zijn. Op grond vooral van dit laatste, waardoor de doorgaande lijn in het lied ontbreekt, de bezwaren toewijzen en het lied schrappen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 78	
Bezwaren	Grootste bezwaar is het ouderwetse taalgebruik in dit lied. Verder lijkt het net alsof wij naar de Here komen: Hij komt door de Heilige Geest tot ons. Er wordt onvoldoende recht gedaan aan Johannes 15. De werkelijkheid van het oordeel wordt verzwegen.
Beoordeling	Ook in dit lied gaat het om de onderlinge samenhang. Het is waar dat bepaalde elementen uit Johannes 15 niet expliciet genoemd worden, maar deze zijn wel impliciet aanwezig: Christus als de Wijnstok, ik kan mijzelf geen wasdom geven, Uw kracht moet in mij overvloeien etc. Wat het oordeel betreft valt te wijzen op vs.1: 'of 'k ben een wis bederf gewijd' in combinatie met vs.2: de rank die u ontvalt, verdort.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 87	
Bezwaren	Weglaten van Schriftpassages. Verbondsautomatisme.
Beoordeling	Ook in dit lied is sprake van dichterlijke vrijheid. De elementen die in Romeinen 6 genoemd worden, komen echter wel aan de orde, soms expliciet, maar vaak ook impliciet. Het is niet waar dat er in het lied sprake is van een soort verbondsautomatisme; zie vooral de coupletten 3 'nieuwe mensen' en 5 'nieuw te leven'. Vers 5 geeft verder duidelijk aan dat er geen sprake is van aardse vrede: Die met Christus leven, zullen vrede hebben nu en na dezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6 en 5.9).
Lied 92	
Bezwaren	De bezwaren tegen lied 92 richten zich op het weglaten van elementen uit 1 Kor.13 en op beelden die niet terug te vinden zijn in de tekst van de Bijbel. In dit verband gaat het vooral over vers 6 de regels 5 e.v.
Beoordeling	De bezwaren zijn niet terecht. De dichterlijke vrijheid overschrijdt hier geen grenzen. Het slot van lied 92 geeft in samengebalde vorm alles aan wat er op het bruiloftsfeest gezongen wordt.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 95	
Bezwaren	Wijkt af van Ef. 3:14-21, bovendien vaag en raadselachtig in couplet 1 regel 7, 8 en couplet 4; buiten de realiteit; dit Schriftgedeelte is niet bedoeld om te zingen behalve dan vs. 20, 21 van Ef. 3; we kunnen de maten van Gods liefde <i>niet</i> afmeten, tegen couplet 2 roept onduidelijkheden op en leidt tot uiteenlopende interpretaties.
Beoordeling	Het is een lied <i>naar</i> Ef. 3:14-21. Dat Gods liefde de grondslag van ons leven is, is niet onduidelijk te noemen. Coupl. 4 staat niet in het Liedboek. Dat Gods heil altijd mateloos is, wordt in dit lied niet ontkend. Het lied vergt wel enig nadenken, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art. 64 besluit 3). Of een gedeelte van de Schrift al of niet gegeven is om te worden gezongen, bepaalt niet of het op muziek gezet kan worden, vgl. bijv. de decaloog en het 'Onze Vader'. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 96	

Bezwaren	Afwijkingen ten opzichte van Ef. 6 en fouten in de bewoordingen. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	De 'afwijkingen' in de coupletten vallen weg bij lezing van het lied in zijn geheel. Het is geen berijming van Ef. 6, maar een vrije bewerking ervan (<i>naar</i> Ef. 6:10-18). In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 107	
Bezwaren	In dit lied worden belangrijke elementen uit de Bijbeltekst – en de omgeving van de tekst – weggelaten, waardoor afbreuk gedaan wordt aan de boodschap van God.
Beoordeling	Dat belangrijke elementen zijn weggelaten, is niet overtuigend door de bezwaarden aangetoond. Je moet in dat opzicht de berijming niet willen overvragen, zoals al door deputaten (Acta Generale Synode Leusden 1999, pag. 578) is opgemerkt. Wel moet worden toegestemd dat de berijming vlakker is dan de sterk appellerende Bijbeltekst. Het lied als zodanig is niet onschriftuurlijk en de bezwaren kunnen worden afgewezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 110	
Bezwaren	Het lied voegt niets toe aan onze psalmen en gezangen; toevoegingen aan de bijbeltekst; couplet 4 is in strijd met Joh. 5:22; het lied doet tekort aan Gods almacht; bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Het is niet onjuist te zingen dat God het oordeel <i>geeft</i> aan de Mensenzoon, met het oog op het laatste oordeel. Het lied beoogt niet over Gods almacht te zingen en is een bewerking <i>naar</i> Openb. 5:12. Een nieuw lied hoeft geen nieuwe stof te bevatten. Je kunt op diverse manieren over hetzelfde onderwerp zingen. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 113	
Bezwaren	Versillende belangrijke elementen uit de bijbeltekst worden in dit lied niet teruggevonden. Neem nu 'de poel des vuurs' uit het slot van Openbaring 20, en 'het nieuwe Jeruzalem' uit het begin van Openbaring 21. Daardoor wordt afbreuk gedaan aan de boodschap van God.
Beoordeling	Hoewel het lied dichtelijk fraai is, zijn de bezwaren onoverkomelijk. Opvallend is ook het grote aantal bezwaarden tegen dit lied. We stellen voor dit lied te verwijderen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 262	
Bezwaren	De gelijkenis van de wijze en dwaze maagden is onterecht en verwarrend geactualiseerd. Zo kan dit lied tot valse gerustheid leiden: wacht maar tot vijf voor twaalf; exegetisch zwak, mixture van de gelijkenis en Jes. 21. Couplet 3 regel 4, 5 in strijd met Openb. 21:21. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Het is geen Schriftberijming, maar een verwerking van diverse Schriftgedeelten. Het taalgebruik is ouderwets, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 397	
Bezwaren	Kritiek op taalgebruik. Is geen waardevolle aanvulling op de psalmen. Er is geen sprake van smeken om genade. Kan niet in de schaduw staan van psalm 90, voegt niets toe.
Beoordeling	Misschien zijn de bezwaren terecht, maar bezwaarden tonen niet aan dat er overwegende schriftuurlijke bezwaren tegen dit lied zijn.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.13 *Mystieke taal of vreemde poëzie*

Lied 6	
Bezwaren	Dit lied is door de Generale Synode Hattem 1972 afgewezen, omdat het geen berijming is van het Schriftgedeelte. Het refrein is niet in overeenstemming met de tekst. Het gaat meer over de verdelging van de wapens dan over de verdelging van de opstandigen tegen God. De antithese is verdwenen.
Beoordeling	De eerstgenoemde bezwaren snijden hout. Het bezwaar dat dit gezang riekt naar de alverzoening, is ongegrond: de coupletten 4 en 5 in samenhang gelezen wijzen er nadrukkelijk op dat het gaat over het volk 'dat zich tot u bekeert'. Toch zijn de bezwaren tegen dit lied dusdanig, dat we tot afwijzing moeten komen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1, 5.7 en 5.11).
Lied 106	
Bezwaren	De bezwaren richten zich tegen couplet 2, tegen de woorden vrank en vrij in couplet 3 en dat de liefde alle ongerechtigheden bedekt (vs.1), in de tekst staat tal van zonden.
Beoordeling	Het bezwaar in couplet 2 is een interpretatiekwesitie: welke betekenis ken je toe aan 'waarmaken'? In 'vrank en vrij' ligt opgesloten dat daaronder alle spreken valt; misschien is bij de dichter sprake van enige rijm dwang. Dat de liefde 'alle ongerechtigheden' bedekt, is een toespeling op 1 Kor. 13.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 114	
Bezwaren	De meeste bezwaren richten zich tegen 'Gods dromen' in vs 1. De uitleg van deputaten (Acta GS Leusden pag. 579) is op dit punt niet overtuigend.
Beoordeling	Dit bezwaar zou begrijpelijk zijn, als 'dromen' hier de betekenis heeft van 'denken aan een onbereikbaar ideaal'. Maar 'dromen' kan volgens Van Dale ook betekenen 'zich als werkelijk voorstellen' en dan is de gedachte dat God vanouds Jeruzalem heeft gedroomd, niet onschrijftuurlijk. Integendeel: hoe dikwijls wordt het toekomstige Jeruzalem geschetst door de oude profeten. Beeldend wordt ons de stad van God voorgesteld. Om één voorbeeld te noemen: Jesaja 33:20-24. De profeten zien wat God zich vanouds van zijn stad heeft voorgesteld. Het bezwaar wordt afgewezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 119	
Bezwaren	De bezwaarders vinden dit lied rooms, magisch, universalitisch, al te hoog poëtisch.
Beoordeling	Vooraf het eerste bezwaar is begrijpelijk. De uitdrukking 'in brood en wijn' herinnert aan de rooms transsubstantiatieleer, die door de gereformeerde leer altijd met kracht is afgewezen (HC Zondag 29 en 30). Laat de synode dit lied afkeuren.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.11).
Lied 122	
Bezwaren	Als belangrijkste bezwaar wordt aangevoerd, dat dit lied een heilsfeit uit het verleden wil doen herbeleven. Onschrijftuurlijke elementen: 'de wereld wacht', 'uw kamer klein', 'zoals een held', 'uw blinkende kribbe'.
Beoordeling	Deputaten hebben (Acta GS Leusden 1999, pag. 562v.) het actualiseren van heilsfeiten voldoende weerlegd. De overige bezwaren – 'de wereld wacht', 'uw kamer klein', 'zoals een held', 'uw blinkende kribbe' – overvragen de berijming. Deze aangevochten tekstelementen zijn niet onschrijftuurlijk, zeker niet als ze worden begrepen in het licht van de boodschap van heel de Schrift. De Heiland kwam in een wereld die naar verlossing verlangt (Romeinen 8:18vv) als een klein kind, wordt ons door Openbaring 12:5 (zie ook Jesaja 9:5) voorgesteld als een held, die als wieg een schamele voederbak kreeg, waarvan evenwel de schitterende boodschap afstraalt (Openbaring 22:16). De bezwaren tegen dit zeer oude kerklied worden afgewezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3).
Lied 221	
Bezwaren	Er is sprake van een onschrijftuurlijke gedachte over de kruisdood van Christus. Ook de opmerking in couplet 3 'knielen voor uw dankaltaar' is niet schrijftuurlijk. Ouderwets taalgebruik.
Beoordeling	In de context en gezongen in een gereformeerde kerkdienst vallen deze bezwaren weg. Er wordt – schrijftuurlijk – gesproken over 'Eersteling', 'verslagen van de hel', 'uit ons zondegraf treden' en 'met Christus sterven'. Bezwaren afwijzen.

Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8).
Lied 234	
Bezwaren	In dit lied wordt een verwijzing naar het pinksterfeest gemist. Christus woont door de Heilige Geest bij ons. Het beeld in regel 3 tot 6 is niet bijbels.
Beoordeling	Het gaat er niet om wat er niet staat, maar om wat er staat. Wat in lied 234 staat, is verantwoord. Bezwaren afwijzen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 252	
Bezwaren	Couplet 1 regel 2: vruchten groeien niet aan de Geest, maar het zijn vruchten door de Geest. Couplet 4 regel 1 en 2 te weinig zeggingskracht. Regel 7 en 8 geven een onjuist beeld. De beeldspraak suggereert een paradijs op aarde.
Beoordeling	In de onderlinge verbanden vallen deze bezwaren weg.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 341	
Bezwaren	1. Er is bezwaar gemaakt tegen de dichterlijke symbooltaal in vers 1, die de waarheid versluiert ("Uw woord is daad, o Vader, werd brood in de woestijn"). 2. Couplet 2 vraagt van de mens te veel, namelijk 'dat ik daarvoor instaan mag'.
Beoordeling	1. Deze symbooltaal geeft goed weer, wat God door Zijn Woord vermag (om het eens ouderwets uit te drukken). 2. Dit soort kritiek is hyperkritiek: het is juist een gebed.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 387	
Bezwaren	Men vindt dit lied vrij vlak. Een verarming ten opzichte van Gezang 39. Het benadrukt al te zeer de angst. Het voedt het bijgeloof als het gaat over de boze geesten in de nacht. En is vers 3 niet 'telde-riaans' als het spreekt van sterven, het graf en de opstanding? Er wordt niet gesproken van een hemelse tussentoestand.
Beoordeling	Als iets niet wordt genoemd, wil dat nog niet zijn ontkend. En, de symboliek van dit lied is niet onschrijftuurlijk. Duisternis en boze geesten horen bij elkaar, zie onder meer Efeziërs 6:12. En ook: als het gaat over angst, waarom zou dat niet benoemd mogen worden? Ook gezang 39 spreekt van een bange tijd en zielsverzoeking.
Voorstel	Bezwaren moeten worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 392	
Bezwaren	De taal is niet hedendaags, bijv. 'der hulpelozen hulp' en 'Gij, ge'. De oorspronkelijke versie spreekt en belijdt veel duidelijker, krachtiger en stelliger de Schriften na. Dus niet opnemen, maar omzien naar een betere herdichting. De nacht is ook hier beeld van de dood, wat wel past bij de mystiek, maar het is totaal iets anders dan Lucas over de Opgestane Heer-over-de -dood openbaart. Zo spreekt dit lied niet over 'de enige troost in leven en sterven'.
Beoordeling	Niet is aangetoond dat dit lied onschrijftuurlijke elementen bevat. In dit lied wordt ons duidelijk gemaakt dat in de ouderdom ons alles ontvalt. 'Alles verdoft' (Pred. 11 en 12). 'Maar de prikkel van de dood is weg': 1 Kor. 15. De enige troost is echter het eigendom van de Here Jezus te zijn: 'Want bij mij is de Heer'; 'mij is de Heer nabij'; 'Uw genade is mijn enig licht in nacht en duisternis'. Dit lied vormt een mooie aanvulling op Gezang 39; daarbij een vergelijking te maken met avond en ouderdom.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 397	
Bezwaren	Dit lied kan niet in de schaduw staan van psalm 90, het voegt niets toe. Integendeel, elementaire onderdelen van psalm 90 worden hier gemist: de oorzaak van alle ellende: onze zonde en Gods toorn daarover. Ook het smeken om genade wordt gemist.
Beoordeling	Wat wordt gemist, kan worden betreurd, en het moet gezegd: in vergelijking met de psalm is dit een oppervlakkig lied, maar is wat er <i>wel</i> staat, heus onschrijftuurlijk? Dat is niet aangetoond.
Voorstel	De bezwaren kunnen worden afgewezen.

5.14 Algemeen

Lied 169	
Bezwaren	Voornaamste bezwaar is, dat de tegenstelling 'licht en duister' barthiaans is bedoeld.
Beoordeling	Het lied zelf dwingt niet in de richting om zo te denken. Het beeld als zodanig is niet onschrijftuurlijk.
Voorstel	Bezwaren kunnen worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 201	
Bezwaren	Oosterse mystiek zou met dit lied worden bezongen.
Beoordeling	Het moet gezegd: de tekst is niet in alle opzichten direct duidelijk. Maar is het lied onschrijftuurlijk? Sommigen zeggen dat zinnen als 'de volken zijn verblijd' en 'de aarde is verblijd' onjuist zijn. Toch lijken deze zinnen goed te passen in het licht van het heil dat hier wordt bezongen. Het doet denken aan psalm 96, 97 en 98, waar heel de aarde wordt opgeroepen om voor God – wiens heil u ziet! – te juichen. Het wordt elders ook wel explicieter gezegd. In psalm 86: 9 staat dat alle volken God zullen eren.
Voorstel	Bezwaren kunnen worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 207	
Bezwaren	De Schrift kent geen drie Maria's zoals die in couplet 2 worden aangesproken. Het is een soort middeleeuwse ballade voor een troubadour op een marktplein en dus niet voor een kerkdienst. Bovendien suggereert couplet 1 dat Christus jaarlijks opstaat; geen kerklied! Het halleluja past niet bij bijv. couplet 2, 3, 4, 7; taal ouderwets.
Beoordeling	Het lied sluit naar vorm en inhoud niet aan bij het lied uit de Schrift (criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art. 64 besluit 3). Het is geen volwaardig poëtisch product. Terecht wordt getwijfeld aan het feit van de drie Maria's. In één lied kunnen noch hoeven overigens alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaar gedeeltelijk toe te stemmen en het lied niet in tweede lezing vrijgeven.
Lied 208	
Bezwaren	Onlogisch, verouderd, 'zoetig', speculatief taalgebruik in o.a. couplet 2, 8, 16. 'Een musical'. Misplaatst en overtollig (76 keer) gebruik van het woord halleluja. Het lied stimuleert beurtzang, terwijl kerkzang gemeentezang is. Piëtistisch.
Beoordeling	Het lied sluit naar vorm en inhoud niet aan bij het lied uit de Schrift (criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art. 64 besluit 3). Het is geen volwaardig poëtisch product. Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren gedeeltelijk toe te stemmen en het lied niet in tweede lezing vrijgeven.
Lied 213	
Bezwaren	Niet in overeenstemming met de Schrift, speculatief; misplaatst gebruik van het woord halleluja; taal is verouderd.
Beoordeling	Het taalgebruik is ouderwets, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). De verklaring van de Schrift die in het lied geboden wordt, behoeft niet onaannemelijk te zijn (zie Matt. 28:2 vv; Joh. 20:11). Couplet 4 geeft een sterke uitdrukking voor de overwinning op de dood (vgl. toelichting van deputaten): de dood is nu overwónnen. Voor verpersoonlijking van de dood zie o.a. 1 Kor. 15. Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 215	
Bezwaren	Versimpeling van het Paasfeit en beperking van de redenen van de lof op Christus.
Beoordeling	In één lied is niet alles te zeggen, daarom kan altijd op omissies gewezen worden. Dat maakt het lied nog niet onaanvaardbaar.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 264	

Bezwaren	Wat is de functie van het bijbelgedeelte onder dit lied? Jeruzalem wordt bezongen, niet koning Christus. Woorden als tirannie en vrijheid hebben een politieke lading. Te veel gericht op de toekomst, te weinig op het heden. Onschriftuurlijke verheerlijking van Jeruzalem, zonder dat de Here ook maar een keer wordt genoemd.
Beoordeling	Er zitten te veel onduidelijkheden in dit lied en er zijn te veel bedenkingen tegen dit lied die hout snijden.
Voorstel	Bezwaren toewijzen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 270	
Bezwaren	Angst voor de dood is niet schriftuurlijk; de dood is niet een ondoordringbare nacht. Vs. 3 rg. 5: onze dood is niet gelijk aan Christus' dood. Ouderwetse en vreemde taal. Een "ik-lied", aards gebonden, geheel anders dan zondag 48 HC. Roept misverstanden op en is polyinterpretabel, past niet in een gereformeerd kerkboek.
Beoordeling	Het taalgebruik is ouderwets en soms vaag, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 290	
Bezwaren	Onduidelijkheid over de functie van de tekst onder het lied. Onschriftuurlijke beeldspraak. Doodsrivier. Sombere kijk op de aarde. Het eeuwige leven mag nu al beginnen. Inhoud te eenzijdig op de hemel gericht. Kanaän en de nieuwe hemel worden door elkaar gebruikt. De tegenwoordige tijd. Het sterven wordt vreemd onder woorden gebracht. Christus wordt nergens genoemd. Er zijn betere liederen over de wederkomst. Angst voor de dood, twijfel. Slingeren tussen hoop en vrees.
Beoordeling	De bezwaren zijn van dien aard dat wij voorstellen de bezwaren toe te wijzen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 293	
Bezwaren	Couplet 3 innerlijk tegenstrijdig, want 'vertrouwen' vraagt open oog naar de Schrift; principieel twijfelachtig of onschriftuurlijk; zet pastoraal op het verkeerde been en onbegrijpelijk: couplet 1 regel 5; couplet 2 regel 5; ouderwets taalgebruik; de toekomst is voor ons geen 'onbekend land'.
Beoordeling	Het taalgebruik is niet overal eenvoudig en ook wel archaisch, maar niet aantoonbaar onschriftuurlijk. Het lied verwoordt het geloven meer dan het geloof, maar dat kan pastoraal zeer gepast zijn. De bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 296	
Bezwaren	Gezien tegen de achtergrond van de theologie van de Landvolkdichters is het lied verwerpelijk. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Het lied is op zichzelf niet aantoonbaar in strijd met de Schrift. Ook bezwaarden zelf geven aan dat de bezwaren niet zwaar genoeg wegen om het lied af te voeren. In één lied kunnen noch hoeven verder alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 320	
Bezwaren	Onduidelijkheden in de tekst, een nauwelijks bruikbaar lied. De beelden zijn wel symbolisch te duiden, maar behoren tot het eigen gedachtegoed van de dichter.
Beoordeling	Het geheel van het lied is duidelijk en bevat vele schriftuurlijke gegevens: de bouw van de kerk, inschakeling van oud en jong, het gaat om een geestelijk gebouw, niet een stenen, de gaven van de Geest etc. Bezwaren afwijzen.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 367	
Bezwaren	Een lied met weinig zeggingskracht. Dit lied is geen verrijking van wat we al hebben. Psalm 121 is bijv. beduidend sterker. Het ja-woord heeft voor de HERE de kracht van een eed. Alles hangt in het huwelijk af van de trouw aan deze eed. Dit wordt in het lied ontkracht.

Beoordeling	De gemeente bemoedigt het bruidspaar door hun de zegen van God toe te zingen en hen op te roepen die aan te nemen. Bij een onbekende toekomst kun je op God vertrouwen: de toekomst loopt met Hem niet dood, maar God doet de toekomst open. De kracht zit hem niet in mensen: 'een menselijk feilbaar woord'. Mensen beloven vaak gemakkelijk op hun trouwdag, maar kunnen hun woord ook zo maar weer breken! Dit woord behoudt alleen zijn kracht in de weg van geloof: dat in couplet 1 genoemde vertrouwen op God. Als huwelijkslied is dit lied bijbels verantwoord.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 374	
Bezwaren	Dit lied voegt niets toe aan het Psalmboek. De tekst is vlak en weinig zeggend, neigend naar de mens centraal stellen. Zelfgenoegzaamheid. Verwondering van een kind van de Here vindt men in dit lied niet terug. Bezwaar tegen 'Laat ons de <i>hemel</i> dankbaar zijn'. Ongepast om de Here niet te noemen.
Beoordeling	God krijgt een grote plaats in dit lied. We verwonderen ons juist in dit lied als kinderen tegenover die machtige God. Tegelijk belijden we onze diepe afhankelijkheid van Hem. We bidden daarom ook om Zijn bijstand ('toeverlaat'; 'sla op ons acht'; 'verlicht ons woord en onze daad'). Die afhankelijkheid komen we ook tegen in: 's nachts; tegenover de kwade machten; op al onze wegen; in ons werk. Conclusie: een mooie aanvulling van onze liederenschat.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 382	
Bezwaren	Men vindt dit lied vaag met mystieke elementen. Neem de strijd tussen dag en nacht. En de onduidelijkheid is strijdig met de helderheid van de Bijbel. Moet ons schuldgevoel slapen (zie vers 6)? Schuld moeten we ons juist bewust zijn. Ook de vergelijking van het geloof (vers 7) met een droom vindt men vreemd.
Beoordeling	We hebben de indruk dat de bezwaren vooral ook opkomen doordat het lied tekstueel niet makkelijk toegankelijk is. Ook de melodie is moeilijk. Maar de symboliek die wordt gebruikt, is heus Schriftuurlijk. Het lied hoopt dat we 's nachts niet worden gehinderd door zonde en schuld. Om die rust mag een gelovige mens bidden voor het slapen gaan. Al vinden bezwaarden dit lied niet passend, het past wel in onze oude traditie.
Voorstel	Bezwaren kunnen worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 403	
Bezwaren	Lied is geschreven vanuit een 'eigen ik'-cultuur Het lijkt net of de mensen de leiding in handen hebben en over alle dingen beschikken. Onzuivere leer: "Wie God vertrouwt en vast op Hem bouwt, die zal Hij nooit verlaten": zie 2 Tim. 2: 13 en Rom. 8:38. Lied past niet bij psalm 46 en klopt ook niet met zondag 10.
Beoordeling	Lied 403 kan aangemerkt worden als een schriftuurlijk lied. Daarbij verwijzen we bij couplet 1 naar de inhoud van psalm 25:1-3; bij couplet 2 naar Jakobus 1:12-18, Matteüs 10:30; Efez. 1:4-5; bij couplet 3 naar 1 Korintiërs 15; bij couplet 4 naar Psalm 86:14-17.
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende uit de Heilige Schrift kan worden aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, en het lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 442	
Bezwaren	Bezwaar richt zich tegen de persoonlijke vroomheid, piëtistisch, wordt niet als kerklied gezien. Het vermelden van Gods eer ontbreekt, het gaat steeds om de mens.
Beoordeling	De mens heeft in dit lied wel een prominente plaats, maar hij wordt in dit lied geplaatst in de verticale verbanden en dat maakt het troostvol.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 448	
Bezwaren	Dit lied bevat onschriftuurlijke beelden, de enige troost van zondag 1 HC ontbreekt, een vaag lied.
Beoordeling	Als totaliteit is het een mooi en schriftuurlijk lied, het gaat er niet om wat er ontbreekt, maar om wat er staat. En daar is niets principiëls tegen in te brengen. Zie ook couplet 3 met zijn mooie belijdenis van Gods voorzienigheid.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 459	
Bezwaren	'Als ons God ontvangen zal' en 'naar de kust waar God ons wacht': God wacht niet op ons. 'Zie Ik kom spoedig': Lied 459 suggereert dat wij weten wanneer Christus terugkomt: 'zo gaan we hier met elkaar door de nacht op weg naar huis'.

Beoordeling	Het betreft hier een kwestie van interpretatie; in het lied wordt bovenstaande in de onderlinge verbanden gelezen niet gezegd.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 473	
Bezwaren	De bezwaren richten zich met name tegen de coupletten 6 t/m 10. Onschriftuurlijke teksten. Vooral het polyinterpretabele van deze teksten versterkt de gedachte van onschriftuurlijkheid.
Beoordeling	Kritiek moet toegestemd worden. Ook de onderlinge verbanden nemen deze kritiek niet weg.
Voorstel	Bezwaren toewijzen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8 en 5.13).

Voor de bezwaren tegen inperking van het appèlrecht zie men Bijlage III 12.

Bijlage V 4 – Rapport van het studiedeputaatschap Seksueel misbruik in pastoraat

Inhoudsopgave	Woord vooraf
	4. Uitvoering
	4.1 Werkwijze
	4.2 Wat is seksueel misbruik?
	4.3 De frequentie van seksueel misbruik
	4.4 De gevolgen van seksueel misbruik
	4.5 Bijbelse aspecten en kerkelijk klimaat
	4.6 Beleid: Overwegingen en eerste aanzet
zie Acta artikel 102	4.7 Kerkelijke inkadering
	4.8 Organisatie van een kerkelijk meldpunt

Woord vooraf

Wanneer mevrouw A. na een mislukt huwelijk en een moeizaam verlopen scheiding in haar nieuwe woonplaats uiteindelijk contact zoekt met ds. Z. is zij ten einde raad. Ze voelt zich somber en lusteloos, ze weet niet goed hoe ze met de bezoeksregeling moet omgaan en ze vraagt zich af of ze nog wel voor iemand van waarde kan zijn.

Ds. Z. is een ervaren predikant, die binnen de gemeente bekend staat als een joviaal en betrokken mens, hoewel hij soms wat bepalend kan optreden bij gemeentevergaderingen. Ook zuster A. is na de eerste gesprekken zeer tevreden: hij toont een groot begrip voor het haar aangedane leed, weet praktische adviezen te geven in het omgaan met haar jonge kinderen en is bereid om zelfs 's avonds haar over de telefoon te woord te staan. Eén keer is hij zelfs 's avonds laat zomaar even langsgekomen: 'om te laten zien dat ik om je geef'.

In een vertrouwelijk gesprek had ze zelfs een keer durven zeggen dat ze het lichamelijke contact met een man en de intieme omgang miste. Het had haar verbaasd hoe begripvol en nauwkeurig ds. Z. hierop wist te reageren. Bij het weggaan had hij een arm om haar schouder gelegd, haar diep in de ogen gekeken en gezegd dat ook dat wel goed zou komen. Hoewel ze wat geschrokken was van de arm om haar schouder, had ze dit aan zichzelf geweten: 'ik ben de laatste jaren ook niet veel meer gewend'. Tegen de wijkouderling was ze lovend geweest over de pastorale zorg die ds. Z. aan haar besteedde. Toen de ouderling opmerkte dat sommige gemeenteleden hem wel eens wat erg amicaal vinden in de omgang, had ze wel even gedacht aan die arm, maar er verder niets over verteld. Hartelijkheid was toch al zo'n schaars goed voor een gescheiden vrouw in een vreemde gemeente.

In de maanden die volgen, nemen de aanrakingen van ds. Z. toe, zelfs zo intiem dat zuster A. een keer opmerkt dat dit toch eigenlijk niet meer passend is. Ds. Z. wuift dit weg met de opmerking dat zij als vrienden nu eenmaal anders met elkaar omgaan dan in een gewone pastorale relatie het geval zou zijn. Ze moest er maar gewoon aan wennen dat lichamelijke nu eenmaal een deel van de schepping is, een deel waar je zelfs van harte van mag genieten. Mevrouw A. raakt door deze opmerkingen in verwarring: hij is getrouwd, zij is gescheiden, hij is predikant, zij gemeentelid. Kan dit wel voor God bestaan? Ze deelt haar zorgen met ds. Z., die zegt haar daarin te willen respecteren: als zij nog niet zover is, wil hij daar rekening mee houden. Een arm om de schouders kan dan genoeg zijn. Zijn reactie stelt zuster A. enigszins gerust. De zoen bij het weggaan neemt ze dan maar op de koop toe...

4. Uitvoering

4.1 Werkwijze

Het deputaatschap Seksueel misbruik in pastoraat is een studiedeputaatschap. In de eerste fase van hun werk hebben deputaten zich in twee werkgroepen geïntereerd op de opdracht van de synode.

- De eerste boog zich over de theologische aspecten en de kerkrechtelijke consequenties van seksueel misbruik door kerkelijk werkers. Ook hield deze werkgroep zich bezig met de vraag hoe een kerkelijk meldpunt en een klachten- c.q. beroepscommissie een kerkelijke inkadering kunnen krijgen.
- De tweede hield zich vooral bezig met inhoudelijke aspecten van het onderwerp en de vragen die vanuit een sociologisch en psychologisch kader te stellen zijn.

De werkgroepen vergaderden apart, maar hielden elkaar op de hoogte van hun vorderingen.

In de tweede fase van de studie is het kader van het rapport vastgesteld. Vervolgens hebben alle leden van het deputaatschap een taak gekregen in het schrijven van een of meer bijdragen. Literatuurstudie vormde een belangrijk onderdeel van het werk. Het bespreken van deze bijdragen was voor ieder lid van het deputaatschap een verrijkende en bezielende gebeurtenis.

Ook oriënteerde het deputaatschap zich bij andere, reeds bestaande kerkelijke meldpunten en bij Stichting De Driehoek. Twee deskundigen op dit terrein, dr. R. Ruard Ganzevoort, docent pastoraat aan de Theologische Universiteit Kampen, en drs. Gideon van Dam, predikant voor de werkbegeleiding namens de Gereformeerde Kerken (synodaal), zijn geïnterviewd en het verslag van die gesprekken is opgenomen in dit rapport. Voorts was er een zinvol contact met het deputaatschap voor Kerkrecht en kerkorde. Ten slotte onderhielden deputaten zich met afgevaardigden van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken die door hun synode c.q. landelijke vergadering met een vergelijkbare opdracht waren belast. Naast al deze activiteiten kwam het deputaatschap vijftien keer in plenaire zitting bijeen. Het rapport is aangepast aan de eisen die door deputaten Generaal-synodale publicaties zijn opgesteld. Deputaten hebben daarbij ondersteuning gevraagd van br. B. Nap en zr. S. Nap-Oosterhoff te Hattemerbroek.

4.2 Wat is seksueel misbruik?

In dit gedeelte zijn aan de hand van overwegingen uit de literatuur verschillende moeilijkheden in de definiëring van de centrale begrippen ‘seksueel misbruik’ en ‘kerkelijk werker’ verkend. Op grond van deze verkenningen zijn eigen definities geformuleerd die verder in dit rapport zullen worden gehanteerd.

4.2.1 Inleiding

‘Seksueel misbruik’ is een begrip dat in eerste instantie helder lijkt aan te geven wat er in een bepaalde situatie aan de hand is: een mens misbruikt een ander mens door middel van seksualiteit. Wie echter nader probeert te beschrijven wat daaronder valt, stuit op een aantal moeilijkheden. Onderzoek brengt het volgende aan het licht.

4.2.2 ‘Seksueel misbruik’

‘Seksueel misbruik’ wordt in de literatuur op allerlei, meestal verwante, manieren omschreven. Vaak functioneert het als een verzamelbegrip, dat zowel gebruikt wordt om incest aan te duiden als ook om bepaalde vormen van seksueel contact tussen volwassenen te beschrijven (zie o.a. Dekens, 1999, Bezemer, 1996, Ganzevoort, 2000, Van Hoeven-De Jager, 1994).

Jonker (1994) bijvoorbeeld omschrijft seksueel misbruik als: “oneigenlijk gebruik van seksualiteit in de relatie tussen twee betrokkenen”, waarbij het gaat over zowel gevoelens als gedragingen, waarbij onvrijwilligheid of dwang centraal staat en de behoefte van de dader sterk op de voorgrond treedt.

Ganzevoort en Veerman hanteren een iets ander verzamelbegrip, namelijk ‘seksueel geweld’ en verstaan daaronder: “elke situatie waarin iemand gebracht wordt tot het ondergaan of uitvoeren van seksuele activiteit in woorden, gebaren of handelingen of de dreiging daartoe, terwijl hij of zij dat niet wenst of niet in staat is daarover te beslissen.” (Ganzevoort, 2000:8). Onder seksueel geweld vallen dan situaties van seksueel misbruik, seksuele intimidatie, incest, pedoseksualiteit en ritueel misbruik.

4.2.3 ‘Seksueel misbruik in pastorale relaties’

Vergelijkbare verschillen zijn aan te treffen in literatuur die zich meer speciaal richt op seksueel misbruik in pastorale relaties.

Zo omschrijven Van Dam en Eitjes (1994:21) seksueel misbruik in pastorale relaties als:

“... misbruik van macht en vertrouwen door een pastor ten opzichte van een gemeentelid of parochiaan in de vorm van seksuele handelingen of toespelingen op en uitnodigingen tot seksueel contact, meestal onder druk van geheimhouding. Anders gezegd: Wij spreken van seksueel misbruik als een pastor de relatie met een gemeentelid of parochiaan geseksualiseerd heeft.”

Ganzevoort en Veerman (Ganzevoort, 2000:16) spreken van: “... seksueel geweld direct verbonden met religieus geladen relaties, terwijl de dader binnen de kerk een belangrijke positie heeft”. Zij vatten dus niet slechts predikanten, maar allerlei kerkelijk werkers in de definitie.

De definitie van de Algemene Vergadering van het Bestuur van de Remonstrantse Broederschap sluit aan op die van Van Dam en Eitjes, en Ganzevoort en Veerman, maar voegt toe:

“Het bovenstaande is van kracht indien de handelingen of toespelingen aanleiding zijn tot het indienen van een klacht tegen een betrokken kerkelijk werker.” (geciteerd in Dekens, 1999:11).

De noodzaak van klachtindiening alvorens van seksueel misbruik gesproken kan worden, is weer niet van toepassing bij de (syn.) Gereformeerde Kerken in Nederland. De deputaten Toerusting en Opleiding definiëren seksueel misbruik als:

“Misbruik van macht en vertrouwen door een ambtsdrager of kerkelijk werker, als bedoeld in de artikelen 99 en 100 van de Kerkorde, in een pastorale relatie, of in een relatie die zij/hij uit hoofde van haar/zijn pastoraal ambt of functie onderhoudt, in de vorm van seksuele handelingen of toespelingen op of uitnodigingen tot seksueel contact, alles al of niet onder druk van geheimhouding.” (Regeling klachtenprocedure inzake seksueel misbruik in pastorale relaties, 26.11.1996).

En de commissie inzake misbruik van pastorale en andere kerkelijke gezagsrelaties (Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Haarlem-Noord/Nunspeet 1998) definieert als volgt:

“misbruik van gezagsrelatie: iedere uiting van verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag, opzettelijk of onopzettelijk, door een pastorale of andere kerkelijke medewerker, waardoor ten opzichte van een gemeentelid, vanuit de gezagspositie, vertrouwen geschonden wordt en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt en welke derhalve op gespannen voet staat met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste. Dit kan seksueel getinte uitingen betreffen, maar ook ander intimiderend gedrag.” (concept rapportage blz. 5).

4.2.4 Voorvragen bij een definitie

Bij het lezen van bovenstaande omschrijvingen van seksueel misbruik in pastorale relaties komt een aantal vragen op.

4.2.4.1

Allereerst de vraag of seksueel getint non-verbaal gedrag (kijken, de houding die blijkt uit doorvragen over seksualiteit terwijl dit niet meer functioneel is, kleding, wijze van zitten, aanraken van de ander of aanraken van zichzelf of eigen lichaamsdelen, te dicht op iemand staan, enzovoort) van de definiëring deel zou moeten uitmaken.

De deputaten menen dat dit wel het geval moet zijn, omdat naar hun opvatting er ook voor subtiele en meer verholde vormen van seksueel georiënteerd gedrag binnen een pastorale relatie geen plaats mag zijn.

4.2.4.2

Als tweede speelt het vraagstuk of ‘gewenstheid’ of eventueel ‘uitlokking’ in de definiëring aan de orde moet komen. In een pastorale relatie kunnen door een gemeentelid gewenste seksuele activiteiten spelen; er kan sprake zijn van uitlokking of van een subtiel spel dat niet direct bedoeld is om in daadwerkelijke handelingen omgezet te worden.

Deputaten zijn van oordeel dat wanneer een kerkelijk werker geen weerstand biedt aan de ‘wens’ dan wel de ‘uitlokking’, hij zich schuldig kan maken aan seksueel misbruik.¹

4.2.4.3

Ten derde komt het verschil tussen ‘ervaring’ en ‘bedoeling’ als probleem in beeld.

Er kan een klacht ingediend worden waarin een situatie wordt beschreven die door de indiener van de klacht als seksueel misbruik wordt ervaren. Dat kan een vermoeden scheppen van seksueel misbruik. Of er daadwerkelijk sprake is van seksueel misbruik moet uit onderzoek door de klachtencommissie blijken. Het ‘hebben ervaren als seksueel misbruik’ is onvoldoende reden om een klacht gegrond te verklaren.

Dikwijls wordt door de aangeklaagde aangevoerd dat klager iets wel zo ervaren heeft, maar dat het door de aangeklaagde niet zo bedoeld was. Het enkele verweer dat iets niet ‘zo’ bedoeld was (de opzet was er niet op gericht) kan niet slagen om een klacht ongegrond te doen verklaren. Deputaten hebben er daarom voor gekozen in de definitie van seksueel misbruik het begrippenpaar ‘opzettelijk dan wel onopzettelijk’ toe te voegen.

4.2.4.4

Ten vierde: wie worden bedoeld met ‘kerkelijk werkers’? Volgens de instructie voor het deputaatschap gaat het daarbij om “... ambtsdragers en anderen die in dienst van de kerk werkzaam zijn” (Materiaal sub 2.). Wie zijn ‘ambtsdragers’: de predikant, ouderling en diaken of ook de kerkelijk werker die is bevestigd als ambtsdrager? En vallen ook kerkelijk werkers die niet in een kerkelijk-ambtelijke relatie staan, maar wel “in dienst van de kerk werkzaam zijn” (kosters, organisten, jeugdleiders, etc.) onder de definiëring?

Het deputaatschap kiest voor een ruime omschrijving van ‘kerkelijk werkers’:

- het gaat om mensen die op een of andere manier met een vorm van invloed en verantwoordelijkheid zijn bekleed binnen een gemeente;
- het gegeven dat niet al deze functionarissen via de kerkelijke weg (als kerkelijke zaak naar art. 30 KO) in een klachtenprocedure hoeven te komen, neemt niet weg dat er daarom door een klachtencommissie wel een onderzoek naar klachten omtrent hun handelen gedaan kan worden en een advies daarover kan worden uitgebracht;
- voor de ‘buitenwereld’ is ook een jeugdleider of een koster een figuur die leidinggevend is, ook al is deze in kerkrechtelijke zin geen ‘ambtsdrager’.

4.2.4.5

Als vijfde komt de vraag naar voren of een ‘incidentele’ uiting van seksueel grensoverschrijdend gedrag reden kan zijn voor een melding en eventuele klachtenprocedure, of dat dit slechts kan bij herhaaldelijk overschrijden van grenzen. Twee bezwaren kunnen daarbij geopperd worden, namelijk de eenmalige handeling die niet onder ‘uitingen’ zou vallen en de ‘bewijsbaarheid’ van een eenmalige handeling.

¹ Zelfs al zou het toegestaan zijn om intiemer te worden met elkaar (bijvoorbeeld in het geval van een ongehuwde predikant en een ongehuwd gemeentelid), dan nog zal ongelijkheid van posities een rol kunnen spelen indien de ambtelijke of professionele relatie zou blijven bestaan. Een andere predikant of ambtsdrager zal in het voorbeeld dan de pastorale zorg moeten overnemen.

Het deputaatschap meent dat zowel een ‘incidentele uiting’ als meerdere ‘uitingen’ in de definiëring begrepen dienen te worden:

- ten aanzien van het eerste bezwaar kan opgemerkt worden dat dit een vrij formeel bezwaar is, wat eventueel bestreden kan worden vanuit de optiek dat een handeling die tot een aanklacht zal leiden, op zich naar alle waarschijnlijkheid zal bestaan uit een serie van deelhandelingen die ieder op zich onder de definitie zullen vallen;
- ten aanzien van het tweede bezwaar kan opgemerkt worden dat dit ook geldt indien er slechts één slachtoffer is en er meerdere uitingen zijn geweest waarbij geen getuigen waren.

4.2.4.6

Een zesde onderwerp is het vraagstuk of ook relaties buiten de gemeente of relaties met niet-christelijke mensen begrepen moeten worden in de definiëring.

Deputaten kiezen ook hier voor een ruime benadering:

- ook als een kerkelijk werker ‘niet-ambtelijk’ op bezoek komt, maar bijvoorbeeld een persoonlijk gesprek heeft met iemand in een inrichting die geen lid van de gemeente of die geen christen is, geeft het feit van het ambtsdrager-zijn aan een relatie een specifieke waarde;
- ook wanneer een kerkelijk werker lid is van bijvoorbeeld een evangelisatieteam op een camping en niet formeel is gevraagd als lid van dat team op basis van het kerkelijk werker-zijn, is er nog sprake van een vertrouwensrelatie waarbij het kerkelijk werker-zijn de relatie bepaalt;
- de vraag of een seksuele uiting is gedaan binnen de eigen gemeente of daarbuiten is niet aan de orde. Niet de gemeentegrenzen zijn bepalend, maar slechts het karakter van de uiting.

4.2.4.7

Als zevende punt komt de vraag aan de orde of bij zo’n ruime definiëring niet iedere klacht dan zal leiden tot het oordeel ‘seksueel misbruik’.

Deputaten denken dat dit niet noodzakelijkerwijs het geval hoeft te zijn:

- de ‘ruimte’ van deze definiëring is met opzet zo gekozen om recht te doen aan de ervaring van het gemeentelid-slachtoffer dat een bepaalde handeling als klachtwaardig heeft ervaren. Juist ‘ruimte’ bieden en gehoor vinden is van groot belang bij situaties waarin mensen zich seksueel bedreigd hebben gevoeld;
- een en ander betekent overigens niet dat alles wat als zodanig is ervaren, ook daadwerkelijk tot een oordeel ‘seksueel misbruik’ zal leiden. Uit nader onderzoek door de klachtencommissie kan blijken dat iets wat ervaren is, niet als zodanig is aan te merken.

4.2.5 Conclusie: een eigen definiëring

Op grond van bovenstaande overwegingen komen deputaten tot de volgende definiëringen.

Onder ‘seksueel misbruik’ wordt verstaan:

Een of meerdere uitingen, verbaal of non-verbaal, opzettelijk dan wel onopzettelijk, gewenst dan wel ongewenst, in de vorm van seksuele handelingen en/of seksueel-getinte toespelingen of uitnodigingen tot seksueel contact, dan wel het op één van voornoemde wijzen ingaan op uitnodigingen tot seksueel contact en/of op bedoelde toespelingen, al dan niet onder druk van geheimhouding, gedaan door een kerkelijk werker, ten opzichte van iemand binnen of buiten de gemeente, in een ambtelijke of anderszins op bevoegdheid en vertrouwen gebaseerde relatie, waardoor vertrouwen geschonden en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt, en welke derhalve op gespannen voet staan met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste.

Onder ‘kerkelijk werker’ wordt verstaan:

Een man of vrouw, die uit hoofde van een kerkelijk ambt als bedoeld in art. 2 K.O., of uit hoofde van een aanstelling door de kerkenraad in een niet-ambtelijke kerkelijke functie, of uit

hoofde van een aanstelling in een bijzondere functie door groepen van gemeenteleden, binnen een gemeente een positie bekleedt die wordt gekenmerkt door het genieten van vertrouwen en het dragen van verantwoordelijkheid, en die vanuit die positie relaties kan aangaan en onderhouden met gemeenteleden en anderen.

4.3 *De frequentie van seksueel misbruik*

In dit hoofdstuk worden feiten gepresenteerd over de frequentie van seksueel misbruik in het algemeen en binnen pastorale relaties. Deputaten baseren zich daarbij op gegevens uit onderzoek, gesprekken met deskundigen en gegevens uit de registraties van meldpunten.

4.3.1 **Inleiding**

Is seksueel misbruik wel iets dat dusdanig vaak voorkomt dat er aparte voorzieningen en procedures voor moeten worden gecreëerd of is het iets dat slechts incidenteel voorkomt? Heeft seksueel misbruik iets te maken met onze Nederlandse ‘verseksualiseerde’ cultuur of komt het vooral in bepaalde kerkgenootschappen voor?

En hoe betrouwbaar is het cijfermateriaal dat in allerlei publicaties gepresenteerd wordt?

4.3.2 **De frequentie van seksueel misbruik**

Onderzoek naar de frequentie van seksueel misbruik geeft aan dat een groot deel van de bevolking eens of meerdere malen slachtoffer van een vorm van seksueel misbruik is geweest. Draijer (in: Aarts, 1999:153) geeft tussen 12 en 33 % voor volwassen vrouwen en 25 tot 33 % voor volwassen mannen. Ruim 11 % van de volwassen vrouwen tussen twintig en zestig jaar is slachtoffer geweest van herhaaldelijk geweld door een mannelijke partner, nog eens 9 % heeft incidenteel geweld meegemaakt. Ganzevoort en Veerman noemen 13 % voor mannen en 30 % voor vrouwen die als kind of volwassene slachtoffer van seksueel geweld zijn geweest (Ganzevoort, 2000:20, 21). Dat de percentages uiteenlopen, heeft te maken met het verschil in de definiëringen van seksueel misbruik die onderzoekers hanteren.

4.3.3 **De frequentie van seksueel misbruik in pastorale en kerkelijke relaties**

Ook over seksueel misbruik door kerkelijk werkers zijn gegevens beschikbaar; ook daar lopen de percentages uiteen. De Amerikaanse onderzoeker Blackman kwam aan het begin van de jaren tachtig tot ruim 12 % van de onderzochte groep predikanten die een of meerdere keren in hun loopbaan seksueel grensoverschrijdend actief was geweest in de relatie tot een pastorant.² Dit cijfer gold ongeacht het kerkgenootschap waarvan de predikant lid was. Ganzevoort en Veerman geven aan dat circa 10 % van de predikanten tijdens hun predikantschap een seksuele relatie (in casu seksuele gemeenschap) met iemand anders dan de eigen levenspartner had gehad, waarvan 70 % met een gemeentelid. Overigens betrof dit niet allemaal ongewenste seksuele relaties.³ Filius meldt in de rapportage over een survey onder rooms-katholieke en protestantse pastores dat 23 % erkende zich seksueel onbehoorlijk te hebben gedragen met iemand anders dan hun eigen partner. Het ging daarbij om secretaresses, partners van collega's en pastoranten. Hoe vaak het pastoranten betreft, is onbekend (Filius, 1991).

In een interview ter voorbereiding op dit rapport vertelde drs. Gideon van Dam, predikant voor de werkbegeleiding in de (syn.) Gereformeerde Kerken in Nederland, dat hij vele tientallen predikanten in de Nederlands Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken kent die zich aan seksueel misbruik hebben schuldig gemaakt. Deze situaties hebben grote schade aangericht bij zowel de predikant als de betrokken gemeenteleden. Sommige van deze situaties zijn nooit bij het Meldpunt SMPR bekend geworden of door een klachtencommissie behandeld. Overigens beklemtoont hij dat er ook vele predikanten zijn die zich nooit aan seksueel misbruik hebben schuldig gemaakt.

² Uit een interview met drs. G. van Dam, predikant voor de werkbegeleiding bij de (syn.) Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 25.02.00: Het cijfer is gebaseerd op een artikel van Mary Fortune, “Is nothing sacred?” uit een bundel van Kerssemakers. J. (1991) Sex and Religion. Amsterdam: Radopi. ISBN 90-5183-376-8.

³ Ganzevoort, 2000:21, zie daar ook de literatuurverwijzingen bij noot 28.

In een soortgelijk interview zegt dr. Ruard Ganzevoort, docent praktische theologie aan de Theologische Universiteit Kampen, Oudestraat, over de verschillen in de percentages, dat cijfers nooit volledig adequaat zijn. Er is sprake van definitieverschillen en beïnvloeding van cijfers door toenemende bekendheid van de problematiek. Onderzoeken met strakke definities komen op 4 %, die met ruimere geven een veel hoger percentage te zien. De getallen waarvan hij uitgaat, houden verband met een definitie waarin ook vagere vormen van seksueel geweld meegenomen worden. Hij acht dit van belang, omdat die voor de slachtoffers wel terdege problematische gevolgen kunnen hebben. Bovendien maken deze vagere vormen duidelijk dat (seksueel) geweld in onze samenleving een 'normaal' verschijnsel is. De toename van de bekendheid van deze problematiek maakt ook dat meer mensen over deze ervaringen gaan (durven) spreken.

Andere door deputaten geraadpleegde bronnen zijn de rapportages van verschillende meldpunten voor seksueel misbruik in pastorale of kerkelijke relaties.

De rooms-katholieke stichting Hulp & Recht noteert in haar jaarverslag 1995 – 1996, omvattend de periode 1 mei 1995 – 31 december 1996, in totaal 59 meldingen, waarvan 25 werden doorverwezen naar een juridisch adviseur en dertien resulteerden in een klachtprocedure. Eenderde van de melders is man, tweederde vrouw. Aangeklaagden zijn (in min of meer gelijke verhoudingen): priesters, pastoraal werkers en religieuzen, in één geval een vrouwelijke religieuze. Soms blijft de aangeklaagde anoniem en is alleen het vertellen van het verhaal voldoende (Hulp & Recht, 1997).

In 1997 kwamen bij deze stichting 23 meldingen binnen, waarvan vier door derden. In twee gevallen bleef het bij de melding, zes leidden tot indienen van een klacht, bij de overige werd hulp van een vertrouwenspersoon ingeroepen (Hulp & Recht, 1998).

Van de in totaal sinds 1995 ontvangen 82 klachten waren 48 klagers vrouw en 34 man. Bij de mannen waren 27 als kind misbruikt en zeven als volwassene. Van de 48 vrouwen waren negen als kind en 39 als volwassene misbruikt. Het misbruik van de mannelijke slachtoffers als kind vond doorgaans plaats op internaten en seminaries. De meldingen betreffen in ongeveer de helft gebeurtenissen die lang tot zeer lang geleden hebben plaatsgehad. Het jaarverslag spreekt daarbij over een 'inhaaleffect' en wijst erop dat dit niet betekent dat misbruik op dit moment wel meevalt: het duurt vaak jaren voor slachtoffers tot een melding komen.

Het meldpunt SMPR, dat met name actief is voor de 'grote' protestantse kerkgenootschappen, geeft te kennen dat in de verslagperiode 1996 – 1997 (dus twee jaren) negentig personen een melding van seksueel misbruik binnen een pastorale relatie hebben gedaan. Daaronder waren minstens twaalf personen uit de zogenoemde 'kleine protestantse kerken'. In de periode 1993 – 1997 werden in totaal 240 meldingen geregistreerd, het totaal aantal meldingen bedroeg echter meer dan 400. SMPR krijgt meldingen binnen via het IKON-pastoraat, het Omroeppastoraat en het eigen netwerk van vertrouwenspersonen (SMPR, 1998).

De Klachtencommissie Seksueel Misbruik in Pastorale Relaties van de Gereformeerde Kerken in Nederland (verder KSMPR-GKN) meldt tussen 1995 en eind 1999 veertien klachten te hebben behandeld, waarvan zeven gegrond werden verklaard. Het betrof twee klachten tegen een ouderling, tien tegen een predikant en twee tegen een voormalig predikant (KSMPR-GKN, 2000).

Het Meldpunt Seksuele Intimidatie/Misbruik Pastorale Relaties, een particulier initiatief van leden uit de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) en Stichting De Driehoek, geeft te kennen dat het in de anderhalf jaar van zijn bestaan 34 keer een melding van seksueel misbruik door iemand binnen de kerkgemeenschap heeft ontvangen.

Het betrof zestien meldingen uit de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), vijf uit andere protestantse kerkgenootschappen en dertien waarbij het kerkgenootschap onbekend bleef.

Van deze meldingen handelden negentien direct over misbruik binnen pastorale en kerkelijke relaties, vier hadden betrekking op incest en vier op andere vormen van seksueel misbruik.

Daarnaast en soms in combinatie met de melding, werd informatie gevraagd over de klachtenprocedure, over de mogelijkheden voor hulpverlening of de inschakeling van politie en justitie. Ook kwamen klachten binnen over de afhandeling van dit soort zaken door kerkenraden. De rapportage vermeldt dat de relatieve hoogte van het aantal meldingen waarschijnlijk te maken heeft met de start van het meldpunt: bijvoorbeeld personen die al lange tijd geleden slachtoffer waren van seksueel misbruik, meldden dit soms alsnog.

4.3.4 Conclusie

De gegevens uit onderzoeksliteratuur, interviews en de registraties van de verschillende meldpunten maken duidelijk dat seksueel misbruik in pastorale en kerkelijke relaties regelmatig en door de jaren heen voorkomt. Het gaat niet om incidentele 'gevallen', noch is het misbruik beperkt tot bepaalde kerkgenootschappen, of tot bepaalde landen. Seksueel misbruik kan gezien worden als een structureel probleem binnen de christelijke kerken. Daarnaast maken de gegevens duidelijk dat zowel vrouwen als mannen slachtoffer van seksueel misbruik kunnen worden, waarbij voor vrouwen de kans groter is. Bovendien blijkt dat zowel mannen als vrouwen, in allerlei functies en ambten, dader kunnen zijn.

4.4 *De gevolgen van seksueel misbruik*

Deputaten gaan in dit hoofdstuk nader in op de gevolgen die seksueel misbruik kan hebben voor de slachtoffers, de daders, en hun omgeving, waaronder ook de kerkelijke gemeente.

4.4.1 Inleiding

Is seksueel misbruik wel zo ernstig als tegenwoordig gesteld wordt? Moet er zoveel aandacht aan geschonken worden, met als gevolg dat ook anderen dan de directbetrokkenen ermee te maken krijgen? Is dit niet een zaak die slechts op de tafel van de kerkenraad moet komen en verder niet?

4.4.2 Algemene gegevens over gevolgen van seksueel misbruik

Seksueel misbruik heeft voor veel slachtoffers levenslange schade tot gevolg, die zich kan uiten op allerlei terreinen. De ernst van de schade is afhankelijk van factoren als: de relatie tot de pleger, de seksuele handelingen die een slachtoffer heeft moeten ondergaan, hoeveel geweld of manipulatie er is gebruikt, of het misbruik eenmalig of meerdere malen heeft plaatsgehad. Daarnaast zijn nog andere factoren te noemen die bepalend kunnen zijn voor de ernst van de schade, zoals andere levenservaringen en 'copinggedrag'⁴ van het slachtoffer. Het maakt daarbij minder uit of er sprake was van intimidatie, van aanranding of van verkrachting. En hoewel de leeftijd van het slachtoffer voor de gevolgen op lange termijn wel verschil kan uitmaken, zijn ook volwassen slachtoffers soms vergaand en langdurig getraumatiseerd.

Het seksueel misbruik roept angstgevoelens op, slachtoffers voelen zich machteloos, besmeurd en vernederd. Slachtoffers sluiten zich tijdens het misbruik vaak af voor die gevoelens, wat reden kan zijn om zich achteraf schuldig te voelen: had ik maar meer gedaan, dan was het misschien niet zover gekomen. Na het misbruik zijn gevoelens van ontredde en onveiligheid dominant, soms gepaard gaande met de angst voor of de confrontatie met fysieke gevolgen: zwangerschap, verwondingen of geslachtsziekten.

Het vertrouwen in medemensen, zeker wanneer er een afhankelijkheidsrelatie ten opzichte van anderen aanwezig is, is ernstig aangetast. Ernstige loyaliteitsconflicten kunnen het gevolg zijn. Vrouwen proberen een scheiding aan te brengen tussen hun gevoel en hun verstand, iets wat juist heel moeilijk is voor vrouwen, waardoor zij emotioneel afgesloten raken en vervlakking kan ontstaan. Mannen en jongens kunnen daarnaast ook agressief worden of problemen op werk of school krijgen. Slachtoffers hebben lang te kampen met gevoelens van wantrouwen, agressieve buien, schuld- en schaamtegevoelens en neerslachtigheid.

⁴ Het begrip 'coping' verwijst naar de mogelijkheden die een persoon heeft om (ernstig) traumatiserende ervaringen een plaats te geven in het leven. Overigens beïnvloeden traumatiserende ervaringen de mogelijkheden tot coping, zodat ook andere levensgebieden 'kwetsbaarder' voor problemen worden.

Behalve psychiatrische problemen als bewustzijns- en eetstoornissen, kunnen ook problemen in de seksualiteit optreden: zowel vermijden van seksualiteit als een overmaat aan seksuele activiteit kan het gevolg zijn. Bij jongere slachtoffers kan verwarring over de eigen seksuele voorkeur optreden.

Ook de persoonlijke relaties komen door seksueel misbruik en seksuele intimidatie onder druk te staan: samen genieten van seksualiteit, samen praten over gevoelens en persoonlijke onzekerheden kan onder de druk komen te staan van herinneringen aan het misbruik. Behoeftte aan controle en vermindering van afhankelijkheid kunnen de relatie vergaand onder druk zetten.

Praten over het misbruik geeft herbeleving van gevoelens, soms ernstige depressiviteit, in ieder geval altijd een terugkeer tot de angst en de schuldgevoelens rondom het misbruik. Dit geeft grote druk voor het slachtoffer, maar eveneens voor de partner en eventuele kinderen. Verwerking van het misbruik vraagt veel tijd, veel energie en gaat gepaard met perioden van ernstige klachten en heftige emoties. En dit niet slechts bij het slachtoffer, maar ook bij de partner en de kinderen. Soms kunnen partners ook wantrouwig worden: ‘heeft hij of zij het niet zelf ook geweld?’, ‘wat is er nog meer gebeurd?’ Soms worden partners agressief jegens de dader, wat weer angst bij het slachtoffer kan oproepen. Soms worden zij overmatig beschermend, wat het appèl op het onvermogen tot afhankelijkheid juist groter doet worden.

Seksueel misbruik heeft bijna altijd tot gevolg dat een langdurig proces van verwerking en psychologische of psychosociale begeleiding noodzakelijk is. Zowel voor het slachtoffer, als voor de mensen in haar of zijn directe omgeving (Draijer, 1999, Heskes, 1997, Fraser, 1987).

4.4.3 Specifieke gevolgen van seksueel misbruik in pastorale of kerkelijke relaties

Seksueel misbruik heeft ook gevolgen op het terrein van het godsdienstig functioneren van slachtoffers, betrokkenen en de gemeente als geheel.

Hulp & Recht (1998) wijst erop dat seksueel misbruik voor de kerk een ruïnerende werking heeft. De uitwerking van heil, heling en verzoening is niet langer mogelijk; er is vernietiging van geloof in de kerk. Er kan sprake zijn van geloofsverlies en van wantrouwen jegens de geloofsgemeenschap. Binnen de pastorale relatie wordt een verwachting gewekt over God en de geloofsgemeenschap die door het misbruik aan scherven gaat. “De misbruikte wordt beroofd van wat de Kerk als haar belangrijkste gave beschouwt: haar bemiddelende rol tussen God en de mensen.” (Hulp & Recht, 1998:11)

Het beeld van God als almachtige Vader, die alziend en alomtegenwoordig is, wordt aangetast omdat het sterke associaties oproept met de dader. Slachtoffers kunnen sommige bijbelgedeelten lezen alsof God zelf aanzet tot geweld of geweld goedkeurt. De koppeling tussen het geweld van de dader en de goedkeuring daarvan door God ligt dan ook voor de hand. Ook begrippen als ‘overgave’, ‘gehoorzaamheid’, ‘dragen van het lijden in stilte’ kunnen worden opgevat als aanwijzingen om zich niet te verzetten tegen het misbruik. Daar verlossing door God gekoppeld is aan de persoonlijke belijdenis van zonde en schuld, kunnen gevoelens van schuld, zeker wanneer het misbruik voortduurt, sterker worden.

Een poging om van kerkgenootschap te veranderen om op die manier onder de druk van de pleger uit te komen, kan leiden tot sterkere dwang: de pleger kan wijzen op de zonde die gedaan wordt wanneer mensen bij de kerk weggaan. Op deze en andere manieren kan het seksueel misbruik in de ogen van het slachtoffer religieus gelegitimeerd lijken.

Ook worden de vertrouwensrelaties met de kerk en met de Here door het misbruik geschaad. Dat God het kwade ten goede keert en de gebeden verhoort, komt soms onder sterke druk te staan wanneer het seksueel misbruik niet stopt ondanks intensief gebed. Soms wordt de bijbelse opdracht tot vergeving en verzoening misbruikt door de slachtoffers te dwingen tot vergeving en tot zwijgen. Tranen van berouw kunnen vergeving afdwingen, verzoening afdwingen betekent echter dat de machtsrelaties in stand gehouden worden (Ganzevoort, 2000, Selles, 2001).

Ganzevoort wijst op een derde categorie gevolgen, naast die voor het slachtoffer en de directe omgeving, namelijk voor de gemeente als geheel. Vanuit het uitgangspunt dat de gemeente met elkaar het Lichaam van Christus vormt en alle leden daarom meelijden wanneer één van die leden lijdt, kent het trauma van de gemeente een zelfde structuur als het trauma van het slachtoffer.

Reacties als teleurstelling, woede, ontkenning, zwijgen, loyaliteitscrises en manipulaties komen ook in de gemeente voor. Ook de gemeente kent overlevingsmechanismen en vereist begeleiding in de verwerking van het gebeurde (Ganzevoort, 2000).

Ook voor de dader heeft het seksueel misbruik gevolgen en niet alleen ten aanzien van het eventuele verlies van positie en status. Volgens Van Dam weet de pastor zich na de onthulling over het algemeen diep schuldig en heeft hij zichzelf ook veroordeeld over het seksueel misbruik. Hij is zich in verschillende fasen vaak bewust geweest dat er grenzen werden overschreden. En dat het misbruik niet valt te rijmen met het eigen zelfbeeld, met de boodschap die hij uitdraagt en met de beleving van de relatie met God. Ook de pastor ervaart de dreiging van onthulling, van de eigen angst voor straf en afwijzing, de dreiging om uitgeleverd te worden in de handen van mensen. Een en ander kan leiden tot een sterke drang om de omgeving te controleren, geheimhouding steeds weer af te dwingen, ontmoetingen zorgvuldig voor te bereiden, geloofwaardig te liegen. Voor de pastor wordt vertrouwen geven aan anderen fundamenteel onmogelijk. Tegelijk echter vinden de meeste daders het niet gemakkelijk om de schade onder ogen te zien die zij hebben aangericht bij anderen. Als zij bekennen, hebben zij de neiging het eigen aandeel of de eigen verantwoordelijkheid te minimaliseren. Bagatelliseren, (weg)rationaliseren en dissociatie behoren tot wat 'grijs bekennen' genoemd wordt. 'Bekennen' wordt dan een subtiele vorm van 'ontkennen'.

Ook de partner van een pastor die seksueel misbruik heeft gepleegd, moet een hoge prijs betalen. Soms zijn echtgenotes op de hoogte, soms is het niet meer dan een angstig vermoeden. De partner hoort ook tot de omgeving die gecontroleerd moet worden, ook op haar wordt macht uitgeoefend; indien zij over het misbruik spreekt, worden pogingen gedaan haar medeschuldig te maken. Jaloersheid op of woede jegens de vrouwen met wie de predikant een seksuele relatie heeft gehad, kunnen een rol spelen, maar ook woede jegens de kerkgemeenschap die de dader te veel ruimte heeft gegeven of op een voetstuk heeft gezet. De partner en kinderen kunnen zich net zo aangeklaagd en nagewezen voelen als de dader. De last van tuchtmaatregelen of geldelijke schadeloosstellingen treft ook hen (Van Dam, 1994, Ganzevoort, 2000).

4.4.4 Conclusie

Gegevens uit de literatuur over seksueel misbruik en seksueel misbruik in pastorale en kerkelijke relaties geven aan dat de gevolgen vergaand zijn voor alle betrokkenen. Vergaand in de schade die aangericht wordt op verschillende levensterreinen: de relaties van het slachtoffer en van de dader, de verhouding tot God en de kerkelijke gemeenschap, het leven van de gehele gemeente. Vergaand ook door het ingewikkelde en pijnlijke proces van verwerking voor het slachtoffer en de directe omgeving van het slachtoffer, de behandeling van de dader, de begeleiding van diens levensgezel en eventuele kinderen, en die van de gemeente.

4.5 Bijbelse aspecten en kerkelijk klimaat

In dit hoofdstuk willen wij seksueel misbruik in pastorale relaties in bijbels licht zetten. In dit verband geven we ook aandacht aan enkele aspecten van het kerkelijk samenleven. We beginnen bij de plaats die de Schepper toewijst aan de gave van de seksualiteit, en de corrumperende invloed van de zondeval daarop. Omdat wij niet als eersten ons buigen over seksueel misbruik in pastorale relaties, willen wij ook naar de stemmen van anderen luisteren. Wij trekken daar lering uit, bepalen waar nodig eigen positie, en maken dit zichtbaar in het omgaan met bijbels spraakgebruik en kerkelijk onderling verkeer. In een speciale paragraaf geven wij aandacht aan de noodzaak van een professionele houding binnen de ambtsuitoefening. Ook bespreken wij Matteüs 18:15 en 1 Timoteüs 5:19, dit in het kader van de positie van een zondigende ambtsdrager. Aan het einde van het hoofdstuk zien wij enkele consequenties onder ogen die van belang zijn voor een nader te ontwikkelen beleid.

4.5.1 Inleiding

Het kwaad van seksueel misbruik in pastorale relaties gaat ook de Gereformeerde Kerken (vrijg.) niet voorbij. Hoe triest het verschijnsel ook is, het is van grote waarde dat er in toenemende mate oog is

voor deze realiteit. Dat geldt niet alleen de feiten als zodanig, maar ook voor de bezinning op achterliggende factoren, die kunnen bijdragen aan een klimaat waarbinnen pastorale relaties kunnen corrumperen. In dit hoofdstuk willen wij ons nader bezinnen op bijbelse aspecten rond pastoraat in ons kerkelijk samenleven.

Nu zijn wij niet de eersten die zich hierover buigen. In de jaren '90 is in SoW-kring al een diepgaande bezinning op gang gekomen. Dat heeft geresulteerd in de nota over kerkelijk beleid rond seksueel misbruik *Schuilplaats in de wildernis?* De nota diende op de gezamenlijke vergadering van de synoden van NHK, GKN en ELK op 28, 29 en 30 januari 1999. De nota is voor breder publiek toegankelijk gemaakt in de publicatie *Geschonden lichaam* (Ganzevoort en Veerman, 2000).⁵ Veel van wat in deze studie wordt aangedragen, willen we productief maken in het kader van signalering en preventie van seksueel misbruik in pastorale relaties.

4.5.2 Seksualiteit en zondeval

Het is van belang eerst aandacht te vragen voor de seksualiteit als gave van de Schepper aan de mensen. Het begrip seksualiteit is niet eenvoudig af te bakenen. Volgens G. Jonker-Pool wordt het begrip vrij gangbaar gebruikt om aan te geven dat een mens gericht is op het lichaam van een ander (of zichzelf), om de lust die dat lichaam oproept. Dit vraagt dan vervolgens wel om een nadere belichting vanuit verschillende aspecten zoals geslachtskenmerken, kleding (Jonker-Pool, 1994:19). In de Bijbel wordt de seksualiteit beschreven als een gave van de Schepper. Hij schiep de mensen mannelijk en vrouwelijk. Vanuit de scheppingsgeschiedenis krijgt dit gegeven zijn plaats in het totale leven. Seksualiteit heeft geen doel in zichzelf, maar is ondergeschikt aan het eren van God. Dit eren van God krijgt gestalte door heel het leven (waaronder het seksuele) als gave te beheren en ook te genieten. In dit beheer is de (seksuele) relatie met de ander vervat (Jonker-Pool, 1994:21). Met de inbedding in het huwelijk schiep God de voorwaarden van trouw, intimiteit en veiligheid, waarbinnen deze gave gestalte geeft aan de liefde tussen man en vrouw, en het krijgen van kinderen mogelijk maakt.

De gevolgen van de zondeval voor deze kostbare scheppingsgave zijn groot. De dreiging om er zelfgericht mee om te gaan is uit de schepping niet meer weg te denken. Zodra het gebruik van seksualiteit primair eigen belang gaat dienen, vervalt de ander tot een lustobject dat de honger naar eigen bevrediging moet stillen. Dit staat haaks op de liefde die Christus ons voorhoudt, een liefde die zichzelf niet zoekt, en die de kern vormt van de geboden die de Here God ons voorhoudt.

Het laat zich verstaan dat een pastor of kerkelijk werker die een pastorale relatie verseksualiseert, reeds tevoren in zijn of haar hart zich begon af te sluiten voor Gods gebod. Het is van belang dit bron gebied van de ellende van seksueel misbruik in pastorale relaties goed in het oog te houden. Hulp en preventie zullen ermee gediend zijn en adequaat aangeboden kunnen worden.

4.5.3 Misbruik van macht

Bij seksueel misbruik in pastorale relaties komt nadrukkelijk het aspect van het misbruik van macht in beeld. Voor de auteurs van *Geschonden lichaam* is dit dermate essentieel, dat zij zelfs kiezen voor het kernwoord geweld. Zij spreken consequent over seksueel geweld in plaats van over seksueel misbruik. Het is voor hen een overkoepelend begrip waarmee zij het aspect van het machtsmisbruik benadrukken. Het betreft hier dan elke vorm van overheersing (Ganzevoort en Veerman, 2000:8,9). Een dader kan zich van allerlei meer of minder subtiele signalen bedienen om het slachtoffer voor zich te winnen, in te palmen en mentaal of fysiek van zich afhankelijk te maken. In bepaald opzicht hebben daders vanwege hun positie ook een voorsprong. In dat verband worden risicofactoren in kerk en theologie gesignaleerd, die ongewild en onbedoeld machtsmisbruik vergemakkelijken. Zo wordt in Schrift en Belijdenis een machtsverdeling gelegitimeerd die riskant is voor slachtoffers in situaties van seksueel geweld (Ganzevoort en Veerman, 2000:81).

Ook valt te denken aan een eenzijdige nadruk op het spreken over God de Almachtige. Dit accentueert de nietigheid van de mens, waardoor gevoelens van machteloosheid en weerloosheid bij slachtoffers worden versterkt. Verder is er in gezin, kerk en ambten een sterke religieuze legitimering en norme-

⁵ Een samenvatting is met toestemming van de auteurs opgenomen als bijlage 6.3 van dit rapport.

ring van de machtsrelaties te vinden. Als voorbeelden worden genoemd de geschiedenissen van Judas en Tamar (Genesis 38) en Amnon en Tamar (2 Samuël 13). Hoe gemakkelijk kunnen de patriarchale patronen in deze geschiedenissen niet een legitimerende rol vervullen in het beoordelen en bagatelliseren van situaties van seksueel geweld.

Bovendien constateren zij dat het extra risico's met zich mee brengt wanneer in de kerk de zeggenschap structureel alleen aan mannen gegeven wordt. Aan kerken die zich geroepen achten de ambten voor vrouwen gesloten te houden, mag dan ook gevraagd worden hoe zij voorkomen dat vrouwen in de kerk gevoelens van minderwaardigheid krijgen aangeleerd en mannen gevoelens van superioriteit (Ganzevoort en Veerman, 2000:95).

Samengevat signaleren zij in kerk en theologie een klimaat dat risicogevoelig is voor machtsmisbruik in het algemeen en seksueel geweld in pastorale relaties in het bijzonder.

4.5.4 Spiegel

De schrijvers van *Geschonden lichaam* houden ons een spiegel voor. Er valt niet aan te ontkomen ook naar het kerkelijk klimaat in de Gereformeerde Kerken (vrijg.) te kijken.

Afgezien van de vraag welke hermeneutische voorvragen een rol spelen bij het lezen van de Schrift, feit is wel dat daders (en zijn of haar verdedigers) kunnen verwijzen naar de rollen van bijbelse figuren, zonder dat er echt ruimte komt voor het slachtoffer en het haar of hem aangedane onrecht.

Het laat zich verstaan dat aan geschiedenissen zoals beschreven in Genesis 19, Genesis 38, Richteren 19 en 2 Samuël 13 geen normen ontleend kunnen worden die daders een leidende, en slachtoffers een lijdende rol toekennen, met als gevolg dat onrecht niet bestreden zou hoeven te worden. Het bekende onderscheid tussen historisch en normatief gezag van de Schrift kan hier verhelderend werken.

Zo is de beschrijving van de manier waarop een man als Lot ter wille van zijn gasten zijn dochters beschikbaar stelt aan de mannen van Sodom (vergelijk ook de geschiedenis in Richteren 19) een betrouwbare weergave van de feiten. Maar zelfs al noemt Petrus hem in hoofdstuk 2 van zijn tweede brief de rechtvaardige die zwaar te lijden had onder de losbandige wandel van zijn stadgenoten, er zijn bij de manier waarop Lot over zijn dochters beschikt, wel degelijk indringende vragen te stellen. Deze worden namelijk ingegeven door de normen die de Bijbel laat horen, waar het gaat om de positie van vrouwen. Alleen al het bestaansrecht van deze vragen laat geen ruimte om op welke manier dan ook misbruik van vrouwen te legitimeren of af te zwakken. We hoeven maar te verwijzen naar Efeziërs 5, waar het motief van de opoffering van de man ten gunste van de vrouw juist richtinggevend is. De houding van de rechtvaardige Lot te midden van de inwoners van Sodom betekent nog niet dat vrouwen eerder opgeofferd moeten worden dan mannen, of dat aan een dergelijke behandeling minder zwaar getild zou hoeven te worden. Een rechtvaardige is nog geen zondeloze wegwijzer.

Dit neemt overigens niet weg dat er in kerkenraden en gemeenten wel een groeiende bewustwording nodig is van wat er op verschillende niveaus speelt in situaties van seksueel misbruik. Daarbij zal de kwestie van het misbruik van macht nadrukkelijk onder de aandacht moeten blijven. Zo stemt het feit dat het overwicht in zeggenschap structureel aan mannen wordt gegeven, tot nadenken. In onze kerken zijn de ambten gesloten voor vrouwen. Dat betekent dat er in de praktijk sprake is van mannelijk overwicht in leidinggeven en pastoraat. Indien dit bijdraagt tot een klimaat van superioriteit voor mannen en minderwaardigheid voor vrouwen, brengt dit een gevoeligheid voor uitglijden met zich mee, zeker in een samenleving waar de lucht vervuild is door een ongebonden seksuele moraal.

In de strijd tegen het onrecht van het seksueel misbruik in pastorale relaties mag daarom de vraag naar wat in het mannelijk overwicht in kerkelijk pastoraal leidinggeven bijbels of wat historisch bepaald is, niet uit de weg worden gegaan.

In dit verband wijzen we ook op het omgaan met vergeving en verzoening. In pastoraal opzicht dient hier uiterst zorgvuldig geopereerd te worden. Een dader die vergeving vraagt aan God en aan het slachtoffer, is op de goede weg. Maar een dader die vergeving als uitgangspunt en eis hanteert tegenover het slachtoffer, oefent in feite nog steeds macht uit. In dat geval fungeert het appèl op vergevingsgezindheid als een dreigement voor het slachtoffer, dat zich nog steeds bekneld voelt door onrecht.

Vergelijkbare overwegingen gelden ten aanzien van de hantering van het vijfde gebod. Zodra een dader op grond van dit gebod zijn slachtoffer in gezin of kerk loyaliteit afdwingt, is hij in feite bezig

om door middel van een machtsgreep onrecht uit beeld te houden. Het ontspoorde innerlijk van de dader corrupteert op die manier het heilzame gebod van God.

4.5.5 Macht en gezag

Macht blijkt dus een belangrijke factor te zijn zodra er sprake is van seksueel misbruik in pastorale relaties. Toch aarzelen wij om alles te zetten op de noemer van de macht. In macht komt ongelijkheid mee. Maar niet alle ongelijkheid is verdacht. Deskundigheid, maatschappelijke positie, ambtelijke bevoegdheid zijn bijvoorbeeld zaken die een relatie kunnen bepalen waarbinnen de een ten opzichte van de ander een voorsprong heeft.

Inzicht in het onderscheid tussen macht en gezag kan ons hier verder helpen. Bij gezag is sprake van bevoegdheid, terwijl het bij macht meer gaat om de uitvoering of uitoefening van het bevoegd gezag. We willen dit toespitsen op de ambtelijke dienst in de kerk. Het betreft hier gaven die Christus aan de kerk geeft.

Oudsten zijn ook gezagsdragers. Zij kregen recht van spreken. Zij hebben het recht initiatieven te nemen in het bezoeken van gemeenteleden. Als het om terechtwijzingen gaat, hebben de gezamenlijke oudsten zelfs het recht daar consequenties aan te verbinden. Bij eerste aanblik rijst hier een soort machtspositie voor ons op, met alle risico's daaraan verbonden. Maar bij nader inzien liggen de zaken toch anders. Dat wordt duidelijk zodra we vragen wat Christus zelf met dit instrumentarium beoogt. Hij wil in het optreden van de oudsten zijn eigen gezicht laten zien. De gemeente gaat Hem aan het hart. Geen lid mag buiten beeld raken. De vreugde van het leven bij Hem mag niet door welke vorm van moeite en onrecht overschaduw worden. Het eigene voor het optreden van ambtsdragers is dan ook terug te brengen tot het kernwoord 'dienst'. Dit kernwoord waaiert vervolgens uit in begrippen als: omzien naar, zorg dragen voor, troosten, vermanen. Alle functioneren is erop gericht de ander op adem te laten komen in de ruimte van de omgang met Christus zelf.

Dit doel vraagt van elke ambtsdrager een bescheiden opstelling. Hij dient, niet meer en niet minder. Tussen haakjes, het mag duidelijk zijn dat, wanneer iemand in een pastorale relatie de grenzen van zijn bevoegdheid overschrijdt en deze eigenmachtig hanteert, dit desastreuze gevolgen kan krijgen voor de geloofsomgang tussen het gemeentelid en Christus en diens Vader. Deze nadere precisering van het onderscheid tussen gezag en macht maakt zichtbaar waarom wij aarzelen bij seksueel misbruik in pastorale relaties alles te zetten op de noemer van misbruik van macht. In het aanwijzen en bestrijden van dit onrecht zal in het oog gehouden moeten worden dat Christus zelf ruimte wil maken en houden voor bevoegd pastoraal optreden in de kerk.

4.5.6 Dienst en professie

In de vorige paragrafen kwam ter sprake hoe eigenmachtig omgaan met bevoegd gezag tot misbruik van macht kan leiden. Dit brengt ons in wat we het klimaat van de ambtsopvatting zouden kunnen noemen. Wie een hoge ambtsopvatting heeft, heeft de neiging altijd klaar te staan, is beschikbaar en tot dienst bereid. Hoe toegewijd en integer een dergelijke houding ook is, het neemt niet weg dat men zich bewust moet zijn van risico's. We noemen er enkele.

Er is het risico om op een psychologiserende, therapeutiserende manier met het Woord om te gaan. Daarmee begeeft een ambtsdrager zich op een terrein waarvoor hij veelal de deskundigheid niet in huis heeft. Zijn bevoegdheid en dus zijn taak hebben eigen grenzen.

Een ander risico is het verwachtingspatroon dat in de werkomgeving leeft, c.q. de gemeente. Van de ambtsdrager wordt verwacht dat hij beschikbaar is, als het moet voor onbepaalde tijd. Terwijl hij zelf zich al gauw verplicht voelt in voorkomende gevallen toch in ieder geval acte de présence te geven. Dit brengt met zich mee dat een ambtsdrager een traject met iemand kan ingaan zonder zich vooraf een doel te stellen. Het afwezig zijn van een exit-scenario heeft alle voorwaarden in zich voor het ontstaan van langdurige, begeleidende contacten, met daarbinnen de besloten ruimte van een groeiende intimiteit. Op die manier ontstaat er een bedding waarin ook seksualiteit kan meekomen.

Bovenstaande risico's geven aan dat elke ambtsdrager in zijn dienst als professional zijn grenzen moet bewaken. De ambtelijke dienst is gebaat bij een nuchtere visie op het eigen functioneren. De bewaking van het eindige karakter van pastorale bijstand dwingt de betrokkenen alles te blijven verwachten van de Opperherder. Dat houdt de 'herder' binnen zijn perken en biedt het 'schaap' veiligheid.

4.5.7 Bijbels spraakgebruik

Al een enkele keer lieten we doorschemeren dat er in de strijd tegen het onrecht van seksueel misbruik in pastorale relaties grote zorgvuldigheid vereist is in het omgaan met bijbels spraakgebruik.

We willen in deze paragraaf daar nog iets nader op ingaan.

In het hoofdstuk Bijbel en geloof laten Ganzevoort en Veerman zien hoe verschillend hoorders omgaan met bepaalde thema's uit de Bijbel. Het is leerzaam je in te denken wat een dader hoort en wat een slachtoffer hoort wanneer bijvoorbeeld Psalm 130 ter sprake komt. Voor de dader kunnen woorden als 'veel vergeving' en 'verlossing' het gevoel geven dat alles opgelost is, om dan in het licht van Gods oneindige genade over te gaan tot de orde van de dag. Terwijl op hetzelfde moment een slachtoffer zich bekneld voelt door de gedachte dat de schuldige die haar (of zijn) leven ruïneerde, er wel erg gemakkelijk van af komt.

En wat te denken wanneer een slachtoffer goede en warme woorden in de kerk hoort over omzien naar de schapen, over de liefde van Christus die zelfs zo ver gaat dat Hij met zijn zorg bij je over de vloer komt, over een Vader die ons dagelijks op handen draagt, terwijl zij (of hij) in de gemeente daar tegengestelde ervaringen mee heeft opgedaan?

De situatie waarin een slachtoffer verkeert, kan veel ruis veroorzaken in het luisteren naar en beleven van bijbels en kerkelijk spraakgebruik, en tot diepe geestelijke frustratie, zo niet verbittering leiden. Het verschijnsel waar we hier tegenaan lopen, is het zogenoemde slachtofferperspectief. Pastoraal werkers en werksters dienen zich daarvan bewust te zijn. In de voorlichting aan kerkenraden en gemeenten zal dit dan ook aandacht moeten krijgen.

4.5.8 Slachtofferperspectief

Het perspectief van het slachtoffer krijgt bij Ganzevoort en Veerman een centrale plaats. Zij kiezen voor het geven van een hermeneutische prioriteit aan het perspectief van het slachtoffer (Ganzevoort en Veerman, 2000:68). In de voorgaande paragraaf hebben we aangegeven hoe waardevol dit aspect is waar het gaat om pastoraal begrip voor en begeleiding van zowel daders als slachtoffers. Wel komt de vraag op hoever de hermeneutische prioriteit reikt. Wanneer deze invalshoek consequent wordt volgehouden, zal dat ook gevolgen krijgen voor andere hermeneutische vragen. Wij denken dan met name aan vragen rond het Schriftgezag. Het is in dit verband illustratief kennis te nemen van *Luister mij vrij* (Te Nijenhuis, 2000). De oecumenische werkgroep Godsdienst, seksueel geweld en incest ontwikkelde op basis van uitgangspunten en methoden uit het vrouwenpastoraat en de vrouwenhulpverlening een breed instrumentarium voor de pastorale praktijk. Het boek vormt de neerslag van de opgedane ervaringen. Kenmerkend voor de gepresenteerde aanpak is de onvoorwaardelijke solidariteit met het slachtoffer in de pastorale begeleiding. Vanuit deze positionering worden bijbelse thema's en kerkelijk klimaat doorgelicht. De kerkelijke leer heeft de gebrokenheid door seksueel geweld ongewild in stand gehouden. Er is sprake van disfunctie van kerk en geloof. Thema's als aangeleerd schuldbesef, de ervaring van een niet te vereffenen schuld voor God en mensen, de waardering van het martelaarschap, als ook metaforen van God als de Almachtige en Vader, het geschapen zijn naar Gods beeld, en de manier waarop dit alles in de christelijke opvoeding een plaats kreeg, bevorderden indirect geweld tegen vrouwen.

Er dient derhalve een herbeelding en hertaling plaats te vinden van de taal van Bijbel, kerk en liturgie. En dat op zo'n wijze dat er geen bedreiging meer van uitgaat naar slachtoffers van seksueel geweld, maar zij zich vrij en autonoom kunnen voelen (Te Nijenhuis, 2000:122vv).

Opnieuw signaleren wij hoe belangrijk het is zich bewust te zijn van ruis die veroorzaakt wordt door spraakgebruik in Bijbel, leer en liturgie, met name waar het gaat om de luisterhouding bij slachtoffers (en eveneens bij daders). Dat is niet alleen van belang binnen de vertrouwelijke kring van de pastorale begeleiding. Ook voorgangers dienen hun voordeel te doen met deze inzichten en in voorbede en verkondiging te laten blijken dat zij zich bewust zijn van de vervorming van de boodschap die er bij luisterende slachtoffers en daders kan zijn.

De vraag is echter wel of dit tot hertaling en herbeelding van Bijbel en liturgie mag leiden. Het is risikant om, zoals Te Nijenhuis doet, de positie van slachtoffers binnen de pastorale begeleiding te typen als autonoom (Te Nijenhuis, 2000:68). Dit begrip wekt de indruk alsof alles moet wijken, tot en met de autonome zeggings van de Heilige Schrift toe. Het is dan niet denkbeeldig dat op deze wijze

slachtoffers bijbels-pastorale hulp wordt onthouden die de Heiland juist als heilzaam bedoeld heeft. Het uitgangspunt van het geven van hermeneutische prioriteit aan het perspectief van het slachtoffer in de pastorale begeleiding is dan ook te onbeschermd om door ons zonder meer overgenomen te kunnen worden. Deze conclusie vormt voor ons daarom ook een belemmering om zonder voorbehoud te streven naar participatie in het SMPR.

4.5.9 Twee teksten

In dit hoofdstuk, waarin bijbelse gegevens worden besproken, kunnen we aan een tweetal teksten niet voorbijgaan, 1 Timoteüs 5:19 en Matteüs 18:15vv.

De eerstgenoemde tekst roept de vraag op of een kerkelijke vergadering of welke instantie dan ook wel een klacht in behandeling mag nemen die door één persoon wordt ingediend. De traditionele hantering van de tekst uit Matteüs (vgl. KO, art. 73 en 74) zou kunnen worden gebruikt als een argument tegen behandeling van seksueel misbruik door een klachtencommissie dan wel kerkelijke vergadering.

4.5.9.1 1 Timoteüs 5:19

De voorwaarde die Paulus stelt voor het aannemen van een klacht tegen een oudste, namelijk dat er twee of drie getuigen moeten zijn, roept een aantal vragen op:

- wat verstaat hij onder ‘aannemen’?
- geeft hij een regel die speciaal geldt voor het omgaan met een klacht tegen een oudste?
- wat is de achterliggende, niet expliciet gemaakte argumentatie?

Om met de laatste vraag te beginnen, we kennen deze regel al uit het Oude Testament. Blijkbaar beroept Paulus zich daarop. Bestudering van de wijze waarop in het Oude Testament de regel wordt gehanteerd, zal mogelijk dus nader inzicht kunnen geven in wat de apostel hier bedoelt en een antwoord geven op de beide andere vragen. Een sprekend voorbeeld van het functioneren van de regel vinden we in Deuteronomium 17:2vv. Er is sprake van een ‘aanklacht’ betreffende afgoderij. Nader onderzoek moet uitwijzen of de beschuldiging terecht is. Voor het vaststellen van de schuld is de verklaring van twee of drie getuigen nodig. De aanklacht moet dus ten minste door nog iemand worden bevestigd (degene die wij ‘aanklager’ zouden noemen, heet in het Oude Testament ook ‘getuige’).

Deze gang van zaken, waarbij het zeggen van één persoon voldoende is om een onderzoek in gang te (laten) zetten, geeft reden om de uitleg als zou het woord ‘aannemen’ in 1 Timoteüs 5:19 bedoeld zijn als ‘in behandeling nemen’ af te wijzen. We komen deze uitleg wel tegen in de geschiedenis van de exegese. C. Bouma zegt in zijn commentaar (Bouma, 1942:193) dat de apostel een klacht tegen een oudste zonder twee of drie getuigen onontvankelijk verklaart. Hij ziet hierin een verscherping en toespitsing van de oudtestamentische regel, die verklaard wordt door ‘de bijzondere eerepositie’ die aan oudsten wordt toegekend. Een aanklacht tegen gemeenteleden mag worden onderzocht ook wanneer die slechts door één persoon is ingebracht, een aanklacht tegen een oudste kan in dat geval niet in behandeling worden genomen.

Voor ons onderwerp – meldpunt en klachtenregeling met betrekking tot seksueel misbruik dan wel seksuele intimidatie – is van belang vast te stellen dat deze tekst niet kan worden aangevoerd als argument om een klacht onontvankelijk te verklaren wanneer die slechts door één gemeentelid is ingediend. Ook dan is zorgvuldig onderzoek nodig.

4.5.9.2 Matteüs 18:15vv

Het is niet ondenkbaar dat iemand die zich moet verantwoorden inzake een beschuldiging van seksueel misbruik dan wel seksuele intimidatie, zich tegen behandeling door zo’n instantie probeert te verweren met een beroep op genoemde tekst. Een dergelijk verweer zou kunnen bestaan uit de stelling dat de aanklager/aanklaagster zich eerst tot de beschuldigde persoonlijk had moeten wenden en niet het recht had een klacht voor te leggen aan een klachtencommissie. Zegt Christus het niet zelf? En gaan de kerkordelijke bepalingen inzake de tucht ook niet uit van het onderscheid tussen geheime zonden, die niet aan de kerkenraad, en openbare zonden, die wel aan de kerkenraad bekend mogen worden gemaakt? De positie van een slachtoffer mag toch geen motief zijn om aan dit onderwijs van de Bijbel en de Kerkorde voorbij te gaan?

We stellen vast dat het in Matteüs 18:15vv gaat om de verantwoordelijkheid van de broeders, Jezus' leerlingen, voor elkaar. Zijn en onze hemelse Vader zoekt de verlorene en wil niet dat één van de kleinen verloren gaat (vs. 14). Volgelingen van Jezus moeten die zoekende houding laten zien in hun omgang met de zondigende broeder. Dat is de scopus van de tekst. Het is niet juist om dit onderwijs van de Here Christus te gebruiken als een altijd geldende en eenvoudig toepasbare regel voor de procedure in het vermaan. We sluiten aan bij J. van Bruggen: "Calvijn meent dat de woorden 'tegen u' duidelijk maken, dat het niet om openbare, maar om verborgen zonden gaat. Hij draagt daarmee een onderscheid binnen in de exegese, dat niet door de tekst wordt aangereikt (verg. ook 18:21-35). Helaas is onder invloed van Calvijns onderscheiding Matteüs 18:15 in het kerkrecht vaak opgevat als een richtlijn voor het omgaan met niet-openbare zonden, terwijl het in werkelijkheid een regel tot nederige liefde is voor verongelijkte of miskende dienaren van Christus." (Van Bruggen, 1990:348).

Een drietal andere overwegingen verdient ook de aandacht:

- a. De tekst veronderstelt een relatie van gelijkwaardigheid ('uw broeder'). In gevallen van seksueel misbruik door een ambtsdrager of andere kerkelijk werker was er juist sprake van een verschil in positie en macht.
- b. In veel gevallen zal het slachtoffer van seksueel misbruik al een vermanend appèl hebben gedaan op de dader, namelijk reeds in de tijd dat het misbruik plaatsvond. Het is bekend dat slachtoffers vaak proberen het onjuiste van het misbruik naar voren te brengen en zo een 'vermaning' aan het adres van de dader richten.
- c. Er is reden bij het voorleggen van een klacht aan een klachtencommissie niet zozeer te denken aan de artikelen 73 en 74, alswel aan de artikelen 79 en 80 van de kerkorde, die handelen over de tucht over ambtsdragers. Bij andere kerkelijk werkers mag naar analogie daarvan worden opgetreden. De gang naar en de behandeling door een klachtencommissie kan de beoordeling door de bevoegde kerkelijke vergadering ten goede komen. Dat is in het belang van alle betrokkenen.

Onze conclusie is dat een beroep op de zogeheten 'regel van Matteüs 18' om behandeling van seksueel misbruik door een klachtencommissie en een kerkelijke vergadering te voorkomen, geen recht doet aan de bedoeling van Christus.

4.5.10 Conclusies: Bouwstenen voor beleid

In het bovenstaande is intussen een aantal aspecten naar voren gekomen die van belang zijn voor het ontwikkelen van beleid op het gebied van bestrijding en preventie van seksueel misbruik in pastorale relaties. We noemen het volgende.

- Allereerst: het willen signaleren en erkennen van, en het stem geven aan het onrecht van seksueel geweld in pastorale relaties.
- Verder: de noodzaak om inzicht te geven in zaken als het herkennen van signalen van slachtoffers, hun kwetsbare positie in de kerkelijke samenleving, en hun recht om serieus genomen te worden, en dus de moed om slachtoffers slachtoffers en daders daders te noemen en ze als zodanig kerkelijk-pastoraal te benaderen.
- Ook zal door voorlichting een groeiende bewustwording ontwikkeld moeten worden als het gaat om de effecten van bijbelse thema's en kerkelijk spraakgebruik bij slachtoffers en daders. Dit betreft het zogenoemde slachtofferperspectief.
- Een ander aandachtspunt is het ontwikkelen van een professionele houding. Allereerst door pastores. De bestaande instrumenten in de kerk, zoals de vierde vraag van het bevestigingsformulier voor dienaren des Woords, de artikelen 79 en 80 K.O., en het ondertekeningformulier hebben uiteraard hun eigen functie. Ze helpen mee om bewust te blijven van eigen en anderer positie en de grenzen van gezag en macht die daarin meekomen.

Toch kunnen we hier niet mee volstaan.

- Naar ons oordeel zal een beroeps- en gedragscode voor predikanten op dit gebied een belangrijke functie moeten hebben.

- Uiteraard is hier ook iets te doen richting ouderlingen, diakenen en andere kerkelijk werkers. Voorlichting over het eigene van de verhoudingen in pastorale relaties met de daarin meekomende kwetsbaarheid zal ook hen op dit gebied verder kunnen helpen.

Ten slotte is er de gemeente zelf.

- De publieke aandacht voor seksueel misbruik in pastorale relaties is nog betrekkelijk recent. Dat betekent dat naar de gemeenten het waarom en waartoe van deze aandacht toelichting en begeleiding nodig heeft.

4.6 *Beleid: Overwegingen en eerste aanzet*

In dit hoofdstuk laten we zien dat de aanpak van seksueel misbruik door een kerkelijk werker gecompliceerd is. We wijzen op de risico's bij de behandeling en pleiten daarom voor een gestructureerde aanpak, waarbij taken en verantwoordelijkheden goed worden onderscheiden. Verder willen we ogen openen voor het gevaar dat diverse kerkelijk werkers lopen, mede door het feit dat ze in hun werk onvoldoende worden beschermd.

Ten slotte beschrijven wij concreet wat de kerken via het deputaatschap kunnen doen inzake bestrijding en voorkoming van seksueel misbruik.

4.6.1 **Gecompliceerd**

In eerdere hoofdstukken is duidelijk geworden dat seksueel misbruik zeer diep ingrijpt. Dit geldt eens te meer van seksueel misbruik binnen een pastorale of anderszins kerkelijke relatie.⁶ Ook omdat er een groot aantal mensen bij betrokken is. Natuurlijk in de eerste plaats het slachtoffer⁷ en de dader, maar zij hebben ieder een omgeving en leven in diverse relaties, die elkaar voor een deel kunnen overlappen. Het is bijvoorbeeld voorstelbaar dat één of meer familieleden of vrienden van het slachtoffer deel uitmaken van de kerkenraad die moet oordelen over het misbruik en de consequenties daarvan voor de dader. En het is denkbaar dat zij tegelijk op goede voet stonden met degene die zich schuldig blijkt te hebben gemaakt aan misbruik. Leden van een kerkelijke gemeente kunnen dus een verschillende rol toebedeeld krijgen, wat hun omgang met de direct betrokkenen kan bemoeilijken en zeker ook het beleid nadelig kan beïnvloeden.

4.6.2 **Gevaren**

Daarbij komt dat er een aantal gevaren is voor een rechtvaardige en afgewogen afhandeling van het misbruik.

4.6.2.1 **Schuld verdelen**

Omdat een ieder zou willen dat het niet waar of minder erg is, is het gevaar aanwezig dat de schuld wordt 'verdeeld' tussen dader en slachtoffer. Het is een bekende reactie, die deels voortkomt uit onkunde en gebrek aan ervaring, wanneer mensen beweren dat het slachtoffer toch ook wel een aandeel zal hebben gehad in wat er gebeurd is. Wanneer deze reactie medebepalend wordt voor het beleid, zal dat zeer nadelige gevolgen hebben.

4.6.2.2 **Vergoelijken**

Een andere valkuil is het respect voor en de loyaliteit tegenover een dader die in het verleden een gerespecteerd ambtsdrager was, of iemand die in ander opzicht de kerk jarenlang met grote inzet heeft gediend en toch ook zijn goede kanten heeft. Wanneer deze houding ertoe leidt dat het verhaal van het slachtoffer niet geloofd of onjuist geïnterpreteerd wordt, zijn de negatieve gevolgen daarvan groot.

⁶ Zie de gedeelten die handelen over de gevolgen van seksueel misbruik en seksueel misbruik in pastorale en andere kerkelijke relaties (hoofdstuk 4.4).

⁷ We spreken telkens over 'het slachtoffer' in het enkelvoud om te voorkomen dat we iedere keer moeten schrijven over het (de) slachtoffer(s), maar de lezer gelieve te bedenken dat er vaak sprake is van meer dan één slachtoffer.

4.6.2.3 Lichtgelovigheid

Het kan gebeuren dat iemand een aantijging van seksueel misbruik verneemt en in zijn of haar reactie onvoldoende kritische distantie in acht neemt. Het verhaal wordt zonder meer geloofd. Het besef dat seksueel misbruik ook in de kerk voorkomt, in combinatie met mededogen met degene die zich als slachtoffer presenteert, kan leiden tot dergelijke lichtgelovigheid. Het zal een eerlijke beoordeling in de weg staan.

4.6.2.4 Onevenredig zwaar beoordelen

Er is ook een andere reactie denkbaar nadat seksueel misbruik aan het licht gekomen is, namelijk die waarbij de vroegere kring rond de dader, bijvoorbeeld een kerkenraad en/of een (deel van) de gemeente, hem onnodig hard laat vallen. Woede en afwijzing kunnen dan onbarmhartige en onrechtvaardige vormen aannemen.

4.6.2.5 ‘Verzoening’

Een gebrek aan ervaring en deskundigheid kan ook een rol spelen bij het proberen om tot een verzoening te komen op het verkeerde moment en langs een onjuiste weg. Het vragen om en accepteren van een schuldbelijdenis kan op zo'n wijze geschieden dat het slachtoffer daaruit opmaakt dat met zijn of haar gevoelens nauwelijks gerekend wordt, terwijl de dader een zekere vorm van rehabilitatie ontvangt. Dit kan gebeuren vanuit de wens om zo spoedig mogelijk een verzoening tot stand te brengen tussen dader en kerkelijke gemeenschap. Mogelijke oorzaak kan ook zijn dat een kerkenraad en een gemeente het te moeilijk vinden om verder te moeten met open wonden en (nog) niet te herstellen verhoudingen. De realiteit van seksueel misbruik vraagt om uiterste zorgvuldigheid bij het streven naar verzoening. Daarbij zijn de gevoelens van het slachtoffer niet doorslaggevend, maar wel moet worden voorkomen dat een slachtoffer nog eens moet wijken voor wat hij of zij zal ervaren als de macht van de dader.

4.6.3 Weg

De indruk bestaat dat slachtoffers in veel gevallen sterke onvrede beleven over de manier waarop de kerk is omgegaan met het misbruik. Nogal eens houden ze het lidmaatschap van de kerk niet vol, maar wenden zich teleurgesteld af.

4.6.4 Mannen

Bij dit alles is het een complicatie dat de kerkelijke vergaderingen in de Gereformeerde Kerken uitsluitend uit mannen bestaan. Deze mannenbroeders zullen, wanneer hun een situatie van misbruik wordt voorgelegd, meestal te maken krijgen met een mannelijke dader en een vrouwelijk slachtoffer.

4.6.5 Onderscheiden in taken en verantwoordelijkheden

Gelet op het bovenstaande willen wij met klem pleiten voor een strikte onderscheiding in verantwoordelijkheden en taken. Ook willen we benadrukken dat hulp van buitenaf voor alle betrokkenen dringend nodig is.

4.6.6 Meersporenbeleid

Het gecompliceerde karakter van seksueel misbruik en de gevolgen daarvan in een gemeente maken het noodzakelijk dat hulp van buitenaf wordt gevraagd en dat verantwoordelijkheden en taken zorgvuldig worden onderscheiden. We gaan daarbij voorbij aan de noodzaak tot en de werkwijze van de reguliere hulpverlening, al willen we erop aandringen dat de kerk het gebruikmaken van deze hulpverlening aanmoedigt en zo nodig ook (financieel) mogelijk maakt.

Het is van groot belang dat een kerkenraad die te maken krijgt met een signalering of melding van seksueel misbruik, zich realiseert dat hij voor een zeer moeilijke opgave staat. Hij draagt immers verantwoordelijkheid voor degene die klaagt, voor de dader, voor de relaties van beiden, voor heel de gemeente en zal bovendien te maken kunnen krijgen met een beoordeling door een externe klachtencommissie en mogelijk door een classis. Wanneer er sprake is van aanranding en/of verkrachting, is het bovendien zeer wel denkbaar dat vroeg of laat politie en justitie zich met de zaak gaan bezig-

houden. Zeker dan, maar ook bij minder ernstige feiten bestaat de mogelijkheid dat de media aandacht aan de gebeurtenissen zullen besteden.

De kerkenraad doet er, wanneer hij te maken krijgt met seksueel misbruik door een kerkelijk werker, goed aan een aantal mannen en zeker ook vrouwen van buiten de gemeente aan te trekken die voldoende deskundig en onafhankelijk zijn. Zij kunnen hem adviseren en begeleiden. Van groot belang is dat tenminste de begeleiding van het slachtoffer en de directe kring daaromheen, en die van de dader en zijn relaties goed worden gescheiden en dat alle zaken die betrekking hebben op het seksueel misbruik, worden gecoördineerd door een team van mensen die geen direct contact hebben met dader en slachtoffer.

4.6.7 Risico

4.6.7.1 Bij de persoon

Het is van belang om in te zien dat pastores en kerkelijk werkers risico lopen om te komen tot seksuele intimidatie dan wel seksueel misbruik. De gedachte dat iemand fout of dom moet zijn om ooit dader te kunnen worden, is onjuist. Het is zinvol de twee belangrijkste risicofactoren in hun onderlinge samenhang te beschouwen. Het gaat om de persoonlijkheidsstructuur van de desbetreffende kerkelijk werker en de situatie van relatieve eenzaamheid waarin ambtsdragers, zeker predikanten, maar ook andere kerkelijk werkers vaak hun arbeid verrichten. In de literatuur tekenen zich in hoofdzaak twee wegen af die tot seksueel misbruik leiden. De eerste is die waarbij een sfeer van intimiteit ontaardt door toedoen van één of beide gesprekspartners. Hoewel het lijkt alsof het iemand in dat geval overkomt, leert nader (zelf)onderzoek dat er bewust of onbewust een gerichtheid op seksueel getinte intimiteit moet hebben bestaan.

Een tweede route is die waarbij de dader heel gericht toewerkt naar een situatie waarin hij zijn slag kan slaan. Zo kan bijvoorbeeld een pastor een pastorant(e) afhankelijk maken en vervolgens misbruik maken van zijn of haar vertrouwen en kwetsbaarheid. Ook in een dergelijk geval zal de dader zichzelf vaak geruststellen met de gedachte dat het om (wederzijdse) verliefdheid of liefde gaat, of dat hij iets doet waardoor het gemeentelid wordt geholpen.

Behalve dat er kennelijk sprake is van een blinde vlek voor wat de HERE God zegt in zijn Woord over onder andere seksualiteit en dienst aan de naaste,⁸ is er ook een aantal andere aspecten waaraan we aandacht moeten geven. De combinatie van een bepaalde positie in de kerk en een zekere persoonlijkheidsstructuur kan iemand zeer kwetsbaar maken. Er laten zich situaties denken waarin bijvoorbeeld een predikant zich vergaand bemoeit met het leven van de gemeenteleden en kennelijk behoefte heeft aan macht en een respectvolle bejegening. Dit kan, wanneer aan zekere voorwaarden wordt voldaan en de gelegenheid zich voordoet, leiden tot misbruik. Iemand kan zich, mede door zijn opvoeding, voortdurend inzetten om aardig gevonden te worden en waardering te oogsten. Wie vanuit dergelijke, vaak verborgen, drijfveren zijn werk als ambtsdrager of pastoraal werker doet, kan erin slagen een sfeer van intimiteit te creëren, maar zal groot risico lopen in het omgaan daarmee.

Iemands privé-omstandigheden kunnen oorzaak zijn dat de zuiverheid in een kerkelijke relatie gemakkelijk onder druk komt te staan. Perioden waarin bijvoorbeeld de eigen relatie problemen geeft of de behoefte aan bevestiging meer dan gemiddeld is, zijn extra risicovol, zeker wanneer tegelijkertijd het leven met de HERE God onder druk staat.⁹

4.6.7.2 Onvoldoende aandacht in de kerk

In de kerk besteden wij aan de risico's die we gezamenlijk lopen, onvoldoende aandacht. In de opleiding voor predikanten en in de begeleiding van (nieuwe) ambtsdragers behoren deze dingen aan de orde te komen. Deskundige voorlichting op dit punt hoort een vaste plaats te hebben in scholing en begeleiding.

⁸ Zie het hoofdstuk over bijbelse aspecten (4.5).

⁹ In deze paragraaf ontlenen we uiteraard veel aan bestaande lectuur en met name aan diverse passages in *Een pastor moet je toch kunnen vertrouwen!* (Van Dam & Eitjes, 1994).

De wijze waarop tijdens bijvoorbeeld kerkenraadsvergaderingen over gebrachte bezoeken wordt gerapporteerd en gesproken, geeft nauwelijks mogelijkheden om scheefgroei in contacten te signaleren dan wel te voorkomen.

En zeker diegenen die in hun eentje (pastorale) contacten onderhouden met gemeenteleden, hebben recht op meer ondersteuning en waar nodig corrigerend ingrijpen. Ter wille van henzelf en de gemeente(leden).

4.6.8 Curatief en preventief

Wanneer misbruik heeft plaatsgevonden, zal langs verschillende trajecten gewerkt moeten worden aan herstel van de schade. Het slachtoffer, de gemeente(leden) en de dader zullen te maken krijgen met afhandeling door de kerkelijke vergadering(en). Vanuit het veld van de hulpverlening en het kerkelijk pastoraat zal steun gegeven kunnen worden. In dit rapport beschrijven wij vooral de mogelijkheden van hulp vanuit het meldpunt en de klachtencommissie met de eventueel kerkelijke consequenties daarvan. Ook attenderen wij op de noodzaak van externe hulp bij pastoraat en beleid in een gemeente die te maken heeft gekregen met seksueel misbruik.

Uit de laatste jaren zijn ontwikkelingen te noemen die mogelijk enigszins preventief hebben gewerkt. Een aantal gevallen van seksueel misbruik is bekend geworden, een meldpunt en een klachtencommissie zijn in het leven geroepen en timmeren aan de weg, er zijn publicaties verschenen over seksueel misbruik en seksuele intimidatie. Daardoor kan de bewustwording in de kring van de gemeenten en de kerkelijk werkers zijn toegenomen.

We willen hieronder aangeven wat in de sfeer van de preventie zeker nog te doen is. Het is van groot belang aandacht te blijven vragen voor deze problematiek. De bewustwording dient verder te worden bevorderd. Daarvoor zijn allerlei mogelijkheden. Te denken is aan artikelen in de diverse kerkelijke bladen. De kerken zullen moeten besluiten dat het onderwerp in de kring van kerkenraden en gemeenten regelmatig besproken wordt. Het deputaatschap dat dit onderwerp te behartigen krijgt, zal zich zeker ook moeten bezighouden met dergelijke voorlichting.

Het is van belang dat kerkenraden leren om de risico's in het algemeen te bespreken en in concrete gevallen eerder te signaleren. Daarbij zouden zij behoren te vragen dat ambtsdragers en andere kerkelijk werkers zich uitdrukkelijk binden aan een gedragscode. De laatsten moeten bereid zijn en in staat worden gesteld om onderling en met deskundigen – we denken aan super- en intervisie – over hun functioneren in hun werk te spreken, waarbij tot nu toe vaak verwaarloosde aspecten en over het hoofd geziene risicofactoren aan de orde kunnen komen.

Wanneer tegelijkertijd ook in de gemeenten de bewustwording groeit en onderwerpen bespreekbaar worden die tot nu toe meestal onbesproken bleven – zoals rond intimiteit en seksualiteit in kerkelijke relaties, verborgen behoeften, het verschil tussen macht en gezag, man-vrouw-verhouding en man-vrouw-beelden in de kerk – kan daarmee veel worden gewonnen.

4.6.9 Conclusies

1. Indien in een kerkelijke gemeente een melding van seksueel misbruik door een kerkelijk werker is gedaan, is de kerkenraad verantwoordelijk voor het daarna te voeren beleid en de daarop uit te voeren handelingen.
2. De kerkenraad doet er goed aan zich dan te laten bijstaan door een aantal onafhankelijke en deskundige mensen.
3. Die deskundigheid is bij voorkeur multidisciplinair: hulpverlening, organisatie, kerkrecht en voorlichting.
4. De kerkenraad is verantwoordelijk voor het beleid ten opzichte van onderscheiden personen en groepen:
  - a. slachtoffer(s) en zijn (hun) omgeving
  - b. dader(s) en zijn (hun) omgeving
  - c. gemeenteleden en met name hen die door de situatie meer dan anderen getraumatiseerd zijn. Onder hen kunnen nog meer slachtoffers schuilen.
  - d. de gemeente als geheel.
5. Voorts behoort de kerkenraad zich te bezinnen op de mogelijkheden van en de vragen rond:

- a. inschakeling van het meldpunt en de klachtencommissie
  - b. raadpleging en inschakeling van hulpverlening voor betrokkenen
  - c. raadpleging en inschakeling van politie en justitie
  - d. raadpleging en inschakeling van het kerkverband
  - e. contacten met de media
6. Een door de synode in te stellen deputaatschap dient onder meer de opdracht te krijgen een draaiboek en protocollen op te laten stellen. In situaties waar kerkenraden te maken krijgen met seksueel misbruik door een kerkelijk werker kan hiervan gebruikgemaakt worden.
  7. Het door de synode in te stellen deputaatschap dient onder meer de opdracht te krijgen om preventie met betrekking tot seksueel misbruik en voorlichting hierover te stimuleren:
    - a. in gemeenten, bijvoorbeeld door op gemeenteavonden voorlichting te geven, door meer bekendheid te geven aan de gedragscode voor ambtsdragers en door het verzorgen van publicaties in kerkelijke bladen en jaargidsen;
    - b. in kerkenraden, bijvoorbeeld door het stimuleren van een klimaat waar het risico van seksueel misbruik verminderd wordt, door het bespreken van de gedragscode voor ambtsdragers, door het bespreken van het onderwerp in cursussen en conferenties van ambtsdragers;
    - c. in de opleiding van aanstaande predikanten en kerkelijk werkers.
  8. Het door de synode in te stellen deputaatschap dient als opdracht te krijgen de in 6 en 7 genoemde activiteiten te doen uitvoeren door middel van de organisatie van een op te richten Stichting Meldpunt Seksueel Misbruik door Kerkelijk Werkers.

4.7 Kerkelijke inkadering

In dit hoofdstuk worden de mogelijkheden van kerkelijke inkadering van een meldpunt en van een klachtencommissie nagegaan. Hierbij komt de vraag aan de orde of kerkelijke inkadering op plaatselijk of op landelijk niveau moet worden gerealiseerd. Vervolgens wordt apart aandacht besteed aan de kerkelijke inkadering van het meldpunt en van de klachtencommissie. Wat betreft de klachtencommissie wordt hierbij in het bijzonder aandacht besteed aan de relatie met de kerkorde. Verder wordt er nog een enkele opmerking gemaakt over kerkelijk werkers in het algemeen. Ten slotte zijn voorstellen opgenomen voor een regeling ten behoeve van de klachtencommissie en voor de beroepscommissie.

4.7.1 Inleiding

De Generale Synode Leusden 1999 heeft het deputaatschap seksueel misbruik in pastoraat onder meer de opdracht gegeven “zich daarbij te bezinnen op de vraag of en zo ja hoe deze meldpunten kerkelijk ingekaderd kunnen worden”. Hoewel in dit deel van de opdracht geen nadrukkelijke melding wordt gemaakt van het kerkelijk inkaderen van een klachtencommissie, gaat het deputaatschap ervan uit, gelet op grond 2 van de opdracht, dat genoemde opdracht ook de inkadering van een klachtencommissie c.q. een beroepscommissie omvat. Dit brengt met zich mee dat er ook een regeling vastgesteld dient te worden voor de behandeling van klachten door de klachtencommissie.

4.7.2 Vormen van kerkelijke inkadering

Naar het oordeel van de deputaten kan het begrip ‘kerkelijke inkadering’ ruim opgevat worden. Iedere regeling ter zake die op een of andere wijze een plek heeft gekregen in het (plaatselijk) kerkelijk functioneren, kan eronder gevangen worden. Hierbij kan dan gebruikgemaakt worden van instrumenten (meldpunt en klachtencommissie) die een tijdelijk dan wel een vast karakter hebben, een plaatselijk dan wel een landelijk bereik, die ingebed liggen in het eigen kerkverband dan wel dat er gebruik wordt gemaakt van externe instrumenten.

In de opdracht van de synode ligt besloten dat het deputaatschap zich heeft te concentreren op het kerkelijk inkaderen van instrumenten met een vast karakter. De voordelen van instrumenten met een vast karakter tegenover die met een tijdelijk karakter zijn evident. Deputaten verwijzen hiervoor naar wat hieronder wordt opgemerkt over kerkelijke inkadering op landelijk niveau.

4.7.3 Moet de kerkelijke inkadering op plaatselijk of op landelijk niveau plaatshebben?

Vóór een kerkelijke inkadering op plaatselijk niveau pleit dat elke plaatselijke gemeente haar eigen verantwoordelijkheid behoudt en zich mogelijk daardoor meer verplicht voelt een eigen regeling te treffen. Verder kan er op flexibele wijze tegemoet worden gekomen aan plaatselijke wensen en omstandigheden.

Redenen voor een kerkelijke inkadering op landelijk niveau zijn:

- rechtsgelijkheid: alle kerkelijk werkers zijn aan de regeling gebonden;
- rechtszekerheid: er wordt gewerkt met één regeling;
- meer uniformiteit in de behandeling van klachten;
- uniformiteit in voorlichting en kenbaarheid;
- uniformiteit in de verhouding meldpunt, klachtencommissie-kerkenraad/meerdere vergadering;
- opbouw c.q. behoud van knowhow en ervaring;
- efficiënte uitwisseling met andere landelijk werkende klachtencommissies;
- voorkomen van formele obstakels (bijv. welke gemeente is wel/niet aangesloten bij meldpunt, klachtencommissie; klagen over kerkelijk werkers die inmiddels elders werkzaam zijn).

Deputaten spreken op grond van de zojuist genoemde redenen hun voorkeur uit voor een kerkelijke inkadering op landelijk niveau. Deze kan op allerlei manieren vorm krijgen: zo kan de synode besluiten tot het ontwikkelen van een ‘eigen’ meldpunt c.q. klachtencommissie, of besluiten dit te doen in samenwerking met andere kerken en ten slotte door al of niet volledige aansluiting te zoeken bij een bestaand meldpunt, c.q. bestaande klachtencommissie.

4.7.4 Kerkelijke inkadering meldpunt

Deputaten hebben nagegaan in hoeverre er mogelijkheden zijn om aansluiting te zoeken bij reeds bestaande externe instanties. Er zijn twee mogelijkheden die hierbij in het oog springen:

- het huidige interkerkelijke meldpunt van De Driehoek omvormen tot een onafhankelijke instantie, gedragen door de drie hierin participerende kerken (CGK, GKV, NGK) en de huidige klachtencommissie gefaciliteerd door De Driehoek eveneens omvormen tot een instantie die op synodaal niveau gedragen wordt door de drie eerder genoemde kerken;
- aansluiting zoeken bij de interkerkelijke Stichting tegen seksueel misbruik in pastorale relaties (SMPR). SMPR is een brede, interkerkelijke stichting die zich richt op het geven van voorlichting, het in stand houden van een netwerk van vertrouwenspersonen, het geven van trainingen en het houden van studiedagen. Personen onder meer uit de Remonstrantse Broederschap, de SoW-kerken, de R.K.-Kerk en de IKON maken deel uit van het stichtingsbestuur.

Het is aantrekkelijk om aansluiting te zoeken bij een instantie waar reeds veel ervaring met de problematiek is opgedaan. Er is inmiddels de nodige deskundigheid opgebouwd. Bovendien, een breder opgezette organisatie kan door sommigen als meer onafhankelijk en meer onpartijdig worden ervaren. Deputaten zien om navolgende redenen af van een advies aansluiting te zoeken bij de interkerkelijke instelling SMPR:

- a. inhoudelijk: de bijbelse visie op seksueel misbruik en hoe hiermee moet worden omgegaan kan afwijken van wat deputaten hierover in dit rapport geformuleerd hebben, zie ook hoofdstuk 4.5, Bijbelse aspecten en kerkelijk klimaat. Dit kan consequenties hebben voor de begeleiding van daders en slachtoffers en het omgaan met hun problemen;
- b. het aansluiting zoeken bij een heel brede kerkelijke organisatie kan een drempel vormen voor de acceptatie van een synodebesluit of voor gemeenteleden omdat zij bang zijn zich niet voldoende te herkennen in opvattingen van andere kerkgenootschappen.

Overigens laat dit onverlet de mogelijkheid voor betrokkenen om op eigen initiatief gebruik te maken van de diensten van andere instanties.

Een andere mogelijkheid is aansluiting te zoeken bij het bestaande meldpunt van De Driehoek. De Driehoek heeft bij herhaling te kennen gegeven voorstander te zijn van een ontkoppeling van het

meldpunt. Verder is uit contacten met de deputaten van de CGK gebleken dat zij hun synode positief zullen adviseren met betrekking tot het in stand houden van een gezamenlijk meldpunt van de drie genoemde kerken. Uit de contacten met vertegenwoordigers van de NGK mag opgemaakt worden dat hier grote belangstelling bestaat voor het in stand houden van een gezamenlijk meldpunt.

Dit alles brengt deputaten ertoe de synode te adviseren dat het huidige meldpunt wordt omgevormd tot een zelfstandige stichting. Op deze wijze kan het meldpunt de ruimte krijgen zich op passende wijze verder te ontwikkelen. Hierbij dient naar het oordeel van deputaten ten minste tot de taken van het meldpunt te behoren het in ontvangst nemen, c.q. registreren van meldingen en het begeleiden van daders en slachtoffers door een netwerk van vertrouwenspersonen (verschillende vertrouwenspersonen voor daders en voor slachtoffers).

4.7.5 Kerkelijke inkadering klachtencommissie

Wat betreft de klachtencommissie hebben deputaten overwogen om hiervoor eveneens aansluiting te zoeken bij bestaande klachtencommissies. Er is onder aansturing van De Driehoek een klachtencommissie in het leven geroepen waarin de drie eerdergenoemde kerken participeren. Deputaten van de CGK hebben inmiddels te kennen gegeven bij hun synode de instelling van een eigen klachtencommissie te bepleiten.

Vervolgens hebben deputaten overwogen aansluiting te zoeken bij de klachtencommissie van de (syn.) Gereformeerde Kerken. Om dezelfde redenen als hierboven ten aanzien van het meldpunt genoemd, zien deputaten af van een aanbeveling in deze zin. Bovendien is deze klachtencommissie een door de desbetreffende synode ingestelde kerkgebonden klachtencommissie (benoeming van de leden heeft via een deputaatschap plaatsgehad). Dit brengt deputaten ertoe de synode de instelling van een eigen landelijke klachtencommissie aan te bevelen.

Centraal staat hierbij de vraag in hoeverre de vigerende kerkorde de mogelijkheden biedt om (bovenplaatselijke) organisaties in het leven te roepen die bepaalde, omschreven bevoegdheden krijgen ten aanzien van de plaatselijke kerken. Een nadere verkenning van de kerkorde maakt duidelijk dat er bij diverse beslissingen van enig belang de inschakeling van een meerdere vergadering is vereist, al dan niet in combinatie met de inschakeling van door een meerdere vergadering benoemde deputaten of van een consulent. Vaak gaat het hierbij om beslismomenten waarbij de toelating tot of de uitsluiting uit de gemeente in het geding is en meer in het bijzonder, de toelating tot of de uitsluiting uit het ambt, met name het ambt van predikant. In het gereformeerde kerkrecht is vanouds de lijn vastgehouden dat bij deze beslismomenten bijzondere zorgvuldigheid geboden is. De achtergrond hiervan is dat de gemeente 'beveiligd' moet zijn tegen verkeerd functioneren van ambtsdragers in leer en leven ten behoeve van de voortgang en doorwerking van het Woord. Ambtsdragers moeten juist in leer en leven het beeld vertonen van de grote Herder.

Seksueel misbruik door ambtsdragers is een ernstige vorm van het zojuist bedoelde verkeerde functioneren van ambtsdragers waarbij de voortgang en de doorwerking van het Woord ernstig worden belemmerd. Daarom zijn deputaten van oordeel dat bij beslissingen met betrekking tot seksueel misbruik door ambtsdragers (c.q. kerkelijk werkers) ook vanuit kerkrechtelijk oogpunt bijzondere zorgvuldigheid in acht genomen moet worden. Daarnaast gelden onverkort de argumenten die eerder zijn genoemd inzake 'kerkelijke inkadering op landelijk niveau', zie hierboven, 4.7.3.

Het gewicht van de inschakeling van een meerdere vergadering en/of deputaten is af te lezen aan de bevoegdheid van de desbetreffende instantie, bijvoorbeeld: goedkeuring of toe- of instemming, advisering, toezicht houden op, voorkennis hebben van en het rechtsgeldig doen van uitspraken. Illustratief is in dit verband de argumentatie op grond waarvan in de kerkorde het afleggen van kerkelijke examens in handen gesteld is van de classis, hoewel formeel gezien deze examens door de kerkenraad kunnen worden afgenomen. De volgende redenen zijn hiervoor aangevoerd:

- a. veel kerkenraden zullen niet in staat zijn een dergelijk examen af te nemen;
- b. een bepaalde betrokkenheid van de classis in kwesties van leer en leven van predikanten;
- c. de predikant wordt krachtens het kerkverband ook voor andere kerken toegelaten.

Het gaat hier om beslissingen van vergelijkbaar belang als die waarbij ook in de kerkorde de inschakeling van de meerdere vergadering en/of deputaten is vereist. Vergelijk in het bijzonder de artikelen 5, 8, 9, 14, 15, 79. In wezen gaat het in dezen om zaken van toelating tot of uitsluiting uit het ambt. Dan is er bijzondere zorgvuldigheid geboden. Zie in dit verband ook artikel 80 KO. Er worden in deze situaties bovenplaatselijke instrumenten gebruikt, die voor de eindverantwoordelijke (kerkenraad) van doorslaggevend belang zijn. Elke kerkenraad verklaart zich bereid zich op deze manier 'extern' te laten adviseren/beoordelen en deze advisering/beoordeling een constituerende plek te geven in de eindbeslissing.

4.7.6 Instelling deputaatschap seksueel misbruik door kerkelijk werkers

Hoe kan de instelling van een landelijke klachtencommissie verder vorm krijgen?

De kerkorde in haar huidige redactie laat geen andere weg open dan dit te regelen via de benoeming van deputaten door een meerdere vergadering, in dit geval de generale synode, ad artikel 49 KO, eerste volzin. Aan deze deputaten dient de generale synode een opdracht te verstrekken en daarmee de bevoegdheid te geven:

- a. een meldpunt zoals hierboven bedoeld operationeel te maken; hiervoor de faciliteiten te verschaffen en een passend budget beschikbaar te stellen;
- b. de leden te benoemen voor de door de generale synode in te stellen klachtencommissie seksueel misbruik binnen het pastoraat, die hun werkzaamheden kunnen verrichten op basis van een door de synode vastgestelde klachtenregeling; hiervoor de faciliteiten en een passend budget beschikbaar te stellen.

Deputaten hebben zich vervolgens gebogen over de vraag of er een beroepsinstantie in het leven geroepen zou moeten worden. Uit oogpunt van zorgvuldigheid is hier veel voor te zeggen. Het gaat om uitspraken die verstrekkende gevolgen zowel voor klager als voor aangeklaagde kunnen hebben.

Bovendien, een vergelijking met het 'wereldlijke klachtrecht' leert enerzijds dat het tot nu toe niet gebruikelijk is om een beroepscommissie in het leven te roepen voor klachten betreffende seksueel misbruik, anderzijds is het zo dat er dan vaak de mogelijkheid is de zaak in tweede instantie aan bijvoorbeeld de kantonrechter voor te leggen. Een vergelijkbare tweede mogelijkheid is er binnen het pastoraat niet. Ook om deze reden is het wenselijk om een beroepscommissie in het leven te roepen. In deze commissie kunnen deskundigen uit de GKV, CGK en NGK worden benoemd.

Praktisch betekent dit dat behandeling en besluitvorming door de kerkenraad plaatsvinden nadat de zaak definitief is geworden bij klachtencommissie c.q. beroepscommissie, behoudens uiteraard voorlopig door de kerkenraad te nemen maatregelen, zie ook hierna bij de 'kerkelijke weg'. Het in beroep gaan bij de beroepscommissie heeft dus een opschortende werking ten aanzien van de behandeling van de zaak door de kerkenraad.

Dit betekent dat er nog een derde opdracht zou moeten worden gegeven aan het in te stellen deputaatschap:

- c. de leden te benoemen voor de door de generale synode in te stellen beroepscommissie seksueel misbruik binnen het pastoraat, die hun werkzaamheden kunnen verrichten op basis van een nader vast te stellen klachtenregeling (in overeenstemming met de regeling voor de klachtencommissie); hiervoor de faciliteiten en een passend budget beschikbaar te stellen.

De vraag is of hiervoor een apart deputaatschap in het leven geroepen zou moeten worden, dan wel dat deze opdrachten verstrekt kunnen worden aan een ander, bestaand deputaatschap. Deputaten zijn van oordeel dat er vooralsnog een eigen deputaatschap in het leven geroepen zou moeten worden.

Zij voeren hier de volgende argumenten voor aan:

- a. een eigen deputaatschap vergroot de (her)kenbaarheid van de problematiek;
- b. de uitvoering van de te geven opdrachten vraagt om een eigen deskundigheid.

In een later stadium zou bezien kunnen worden in hoeverre de taken die samenhangen met de instandhouding van meldpunt en klachtencommissie, kunnen worden ondergebracht bij een ander, reeds bestaand deputaatschap.

4.7.7 De ‘kerkelijke weg’

Verder verdient het volgende nog de aandacht:

In het algemeen gesproken kan worden gesteld dat in geval er deputaten zijn betrokken bij bepaalde beslissingen, deze betrokkenheid formeel het karakter draagt van ‘advisering’. In de kerkorde worden geen ‘beslisbevoegdheden’ aan ‘door een meerdere vergadering benoemde deputaten’ toegekend. Deze blijven voorbehouden aan de kerkelijke vergaderingen zelf. Dit geeft aan dat er geen zelfstandige beslissingsbevoegdheid is voor deputaten. Hierbij past de kanttekening dat in de praktijk aan het toezicht of het advies van deputaten zoveel gezag kan worden toegekend dat dit toezicht of advies het karakter van een ‘beslissing’ kan krijgen, vergelijk de deputaten ex artikel 49 KO inzake hun betrokkenheid bij de onderzoeken van aanstaande predikanten.

Aan deputaten kunnen wel meer of minder vergaande (uitvoerings)handelingsbevoegdheden toegekend worden. Dit alles neemt niet weg dat in de kerkorde aan ‘de kerkelijke weg’ als uitgangspunt wordt vastgehouden. Met de ‘kerkelijke weg’ wordt hier bedoeld dat de kerkenraad uiteindelijk de beslissing neemt en dat bezwaren via classis, particuliere synode en generale synode ingebracht kunnen worden.

Gelet op wat hierboven over de bevoegdheden van deze deputaten is gesteld, kan de bevoegdheid van de klachtencommissie seksueel misbruik niet verder strekken dan die van een adviesbevoegdheid. Dit betekent dat de uitspraak van de klachtencommissie de vorm heeft van een advies aan de desbetreffende kerkelijke vergadering c.q. de desbetreffende kerkenraad. In de kerkelijke vergadering wordt de uiteindelijke beslissing genomen. Dit betekent ook dat in deze opzet aan het uitgangspunt van ‘de kerkelijke weg’ kan worden vastgehouden.

4.7.8 Kerkelijk werkers, niet-bijzondere ambtsdragers

Het bovenstaande geldt ook voor kerkelijk werkers, niet-bijzondere ambtsdragers, hoewel zij in de kerkorde niet met zoveel woorden worden genoemd. De plaatselijke kerken verplichten zich met het accepteren van een landelijke regeling voor andere kerkelijk werkers om op een bepaalde manier te handelen bij klachten over seksueel misbruik. Omdat de klachtencommissie een adviserend orgaan is, blijft de eigen verantwoordelijkheid van de kerkenraad ten volle gehandhaafd. De landelijke regeling functioneert als een ‘uitvoeringsregeling’.

4.7.9 Regeling klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties

[Deze regeling is hier niet opgenomen. Zie voor de tekst Bijlage V 5.]

4.7.10 Regeling beroepscommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties

[Deze regeling is hier niet opgenomen. Zie voor de tekst Bijlage V 6.]

4.7.11 Conclusies

1. Het verdient veruit de voorkeur de kerkelijke inkadering van meldpunt en klachtencommissie c.q. beroepscommissie op landelijk niveau (bij generaal-synodale besluitvorming) te laten plaatsvinden.
2. Mede op grond van het feit dat de CGK en NGK positief staan tegenover een gezamenlijk meldpunt, verdient het aanbeveling het huidige meldpunt van De Driehoek om te vormen tot een onafhankelijke stichting waarin de GKV, CGK en NGK participeren.
3. Mede op grond van het feit dat de CGK te kennen hebben gegeven een ‘eigen’ klachtencommissie in het leven te willen roepen, dienen de GKV ook een ‘eigen’ klachtencommissie c.q. beroepscommissie in te stellen.
4. De uitvoering met betrekking tot het meldpunt dient opgedragen te worden aan een door de Generale Synode Zuidhorn 2002 in te stellen deputaatschap Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.
5. Door de Generale Synode Zuidhorn 2002 dient een besluit genomen te worden tot instelling van een Klachtencommissie en een Beroepscommissie Seksueel misbruik in kerkelijke relaties, onder vaststelling van de klachtenregelingen, en waarbij de verdere uitvoering, waaronder be-

noeming van leden van beide commissies, opgedragen wordt aan onder 4 genoemd in te stellen deputaatschap.

4.8 *Organisatie van een kerkelijk meldpunt*

In voorgaande hoofdstukken over ‘beleid’ en ‘kerkelijke inkadering’ is de noodzaak van een kerkelijk meldpunt aangetoond. In dit hoofdstuk wordt de organisatievorm van een dergelijk meldpunt beschreven. Daarbij pleiten deputaten ervoor het huidige meldpunt, zoals dat nu onder regie van Stichting De Driehoek functioneert, om te vormen tot een onafhankelijke stichting. Deputaten stellen voor het bestuur van deze stichting samen te stellen vanuit de Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. De organisatie van de stichting, de doelstelling en de personele en financiële consequenties ervan komen vervolgens aan de orde in dit hoofdstuk.

4.8.1 **Ontstaan huidig meldpunt**

Ongeveer drie jaar geleden onderkende De Driehoek, stichting voor gereformeerde maatschappelijke dienstverlening, de noodzaak van een meldpunt voor seksueel misbruik in pastorale relaties, daartoe gebracht door situaties uit de praktijk van de hulpverlening. In samenwerking met de Gereformeerde Hogeschool deed De Driehoek daarnaast bij kerkenraden en pastores onderzoek naar de wenselijkheid van het instellen van een dergelijk meldpunt binnen de kerken. De Driehoek heeft vervolgens in samenspraak met een aantal predikanten een werkgroep in het leven geroepen, die een tweesporenbeleid volgde:

- enerzijds een meldpunt en klachtencommissie in het leven roepen om op vragen om hulp te kunnen reageren;
- anderzijds de kerkelijke weg volgen om tot een kerkelijk geaccepteerd beleid te komen met een meldpunt en klachtencommissie.

De Driehoek heeft voor dit werk het voortouw willen nemen. Uit de in hoofdstuk 2.3 vermelde cijfers blijkt dat het meldpunt in een behoefte voorziet: in de anderhalf jaar van zijn bestaan heeft het 34 meldingen van seksueel misbruik door iemand binnen de kerkgemeenschap ontvangen.

4.8.2 **Overwegingen van De Driehoek**

Het bestuur van De Driehoek wil het meldpunt en de klachtencommissie om een aantal redenen zelf niet langer in stand houden. Het is van mening, dat het hier een kerkelijke zaak betreft die niet tot de directe doelstelling van de stichting behoort. Het meldpunt moet evenals de klachtencommissie een bedding in de kerken krijgen. Uit contacten met het bestuur van De Driehoek is gebleken dat dit bestuur het niet langer verantwoord vindt het meldpunt uit het huidige budget te bekostigen.

4.8.3 **Oprichting stichting**

Deputaten hebben kennisgenomen van de opvattingen van het bestuur van De Driehoek en zijn van oordeel dat het bestaan van een meldpunt nuttig en noodzakelijk is gebleken. Gelet op de vraag van de Synode van Leusden, geven deputaten dan ook in het hoofdstuk ‘Kerkelijke inkadering’ de synode het advies te doen onderzoeken of het meldpunt van De Driehoek kan worden omgevormd tot een zelfstandige stichting. Deze stichting zou naar het oordeel van deputaten een gezamenlijk initiatief kunnen zijn van de GKV, de NGK en de CGK. Naar haar aard kan de samenwerking tussen de genoemde kerkgenootschappen het best haar beslag krijgen in de vorm van een stichting. De leden van het bestuur zouden moeten worden benoemd door de onderscheiden deputaatschappen van de in het meldpunt participerende kerken. Door de samenwerking van genoemde kerkgenootschappen kan het meldpunt een omvang krijgen die een werkniveau van voldoende kwaliteit kan waarborgen, omdat het dan mogelijk is voldoende medewerkers van verschillende disciplines aan te trekken. Door de samenwerking te beperken tot de drie genoemde kerken, zien deputaten het gereformeerd karakter van het meldpunt voldoende gewaarborgd.

4.8.4 Doel van de stichting

Doel van de stichting is het voorkomen en tegengaan van seksueel misbruik door kerkelijk werkers binnen de kerken die het meldpunt instandhouden. De stichting tracht dit doel te bereiken door:

- a. informatie, voorlichting, preventie en nazorg met betrekking tot seksueel misbruik in het algemeen en door kerkelijke werkers in het bijzonder;
- b. het in ontvangst nemen c.q. registreren van en rapporteren over meldingen van seksueel misbruik door kerkelijk werkers;
- c. het organiseren van spreekuren met medewerking van deskundige hulpverleners;
- d. het begeleiden van slachtoffers en daders door een netwerk van vertrouwenspersonen (verschillende vertrouwenspersonen voor slachtoffers en daders);
- e. het opstellen en hanteren van protocollen die in gevallen van gemeld seksueel misbruik kunnen dienen om een melder te begeleiden. Deze begeleiding kan resulteren in het door de melder indienen van een klacht bij de klachtencommissie, of in een verwijzing naar een instantie voor hulpverlening;
- f. het ontwikkelen van beleidsvoornemens die het doel van de stichting kunnen dienen en het doen van aanbevelingen voor beleid aan de deputaatschappen van de deelnemende kerken.

Het is van belang hier te benadrukken, dat het werk van de stichting en ook dat van deputaten eerst en vooral preventief van aard is. Er zal dan ook een preventie- en voorlichtingsplan moeten worden ontwikkeld, waarin de problematiek van misbruik, het voorkomen ervan – in de dubbele accentuatie van het woord – en de mogelijkheden om te melden en te klagen bij respectievelijk het meldpunt en de klachtencommissie voor het voetlicht worden gebracht. Deputaten adviseren het in te stellen deputaatschap de suggestie mee te geven de door De Driehoek in de afgelopen jaren opgebouwde expertise niet te negeren.

4.8.5 Nazorg

Deputaten willen nog enige woorden wijden aan het onderdeel nazorg. Het lijkt misschien wat vreemd om dit onderdeel te noemen bij het meldpunt. Uit de praktijk is echter gebleken dat juist de nazorg in het geheel van de procedure die volgt na een melding van seksueel misbruik en behandeling door een klachtencommissie, weinig aandacht krijgt. Vaak is het zo dat men, nadat een zaak van seksueel misbruik is afgerond, weer zo snel mogelijk wil overgaan tot de praktijk van alle dag. Heeft de klachtencommissie een uitspraak gedaan en is er door de kerkenraad en eventueel de classis een oordeel geveld, dan is voor veel mensen de kous af. Dat er daarna voor de dader en vooral voor het slachtoffer nog een lange weg te gaan is, onttrekt zich in veel gevallen aan de waarneming en ook vooral aan het inlevingsvermogen van veel mensen. Het proces dat volgt, is vergelijkbaar met een rouwproces; het kost tijd en ook veel aandacht en energie. Het is van belang dat er een instantie is waar men terecht kan voor de nazorg. Het meldpunt zal die in de ogen van deputaten niet zelf ter hand moeten nemen. Veeleer zal het een functie hebben in de organisatie van nazorg. Zo zou het meldpunt slachtoffers in contact kunnen brengen met en verwijzen naar instanties en personen die bekwaam zijn in het hantieren van dergelijke processen. Mogelijk dat cliënten- en patiëntenorganisaties als bijvoorbeeld De Wegwijzer hier een rol kunnen spelen.

4.8.6 Personeel en financiering

De stichting meldpunt zal voor de uitvoering van het werk een beroep doen op gekwalificeerde hulpverleners. Daarbij is het de bedoeling zo efficiënt en effectief mogelijk te werk te gaan. Dat betekent dat het meldpunt in contact zal treden met hulpverleningsinstanties binnen de gereformeerde gezindte. Het meldpunt zelf zal zo weinig mogelijk personeel in dienst nemen. De kosten zullen door de gezamenlijke kerken gedragen moeten worden. Een eerste ruwe schatting van de kosten komt op een bedrag van € 18.180 (*f* 40.000,-). Dit zou betekenen dat er een bedrag van ongeveer € 0.09 (*f* 0,20) per ziel gevraagd zou moeten worden om het meldpunt te kunnen bekostigen.

4.8.7 Conclusies

Deputaten stellen de synode voor een in te stellen deputaatschap op te dragen:

1. de organisatie van een kerkelijk meldpunt ter hand te nemen;
2. dit zo mogelijk te doen in samenwerking met de CGK en de NGK;
3. voor de besturing en organisatie hiervan een stichting op te richten;
4. de doelstelling van de stichting vast te stellen conform het in dit hoofdstuk voorgestelde;
5. het werkplan voor de stichting op te stellen;
6. hierbij vooral ook gebruik te maken van bestaande expertise.

Bijlage V 5 – Regeling Klachten seksueel misbruik in kerkelijke relaties

Artikel 1 Begripsomschrijving

In deze regeling wordt verstaan onder:

a. seksueel misbruik:

één of meerdere uitingen, verbaal of non-verbaal, opzettelijk dan wel onopzettelijk, gewenst dan wel ongewenst, in de vorm van seksuele handelingen en/of seksueel-getinte toespelingen of uitnodigingen tot seksueel contact, dan wel het op één van voornoemde wijzen ingaan op uitnodigingen tot seksueel contact en/of bedoelde toespelingen, al dan niet onder druk van geheimhouding, gedaan door een kerkelijk werker ten opzichte van iemand binnen of buiten de gemeente, in een ambtelijke of anderszins op bevoegdheid en vertrouwen gebaseerde relatie, waardoor vertrouwen geschonden en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt, en welke derhalve op gespannen voet staan met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste.

b. kerkelijk werker:

een man of vrouw die uit hoofde van een kerkelijk ambt als bedoeld in art. 2 KO, of uit hoofde van een aanstelling door de kerkenraad in een niet-ambtelijke kerkelijke functie, of uit hoofde van een aanstelling in een bijzondere functie door groepen van gemeenteleden, binnen een gemeente een positie bekleedt die wordt gekenmerkt door het genieten van vertrouwen en het dragen van verantwoordelijkheid, en die vanuit die positie relaties kan aangaan en onderhouden met gemeenteleden en anderen.

c. klager:

klager kan zijn hij/zij die lid is (geweest) van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, alsmede hij/zij die geen lid is of geweest is van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt indien hij/zij een functioneel contact heeft (gehad) met de aangeklaagde.

Ten behoeve van een minderjarige, een onder curatele, een onder bewind gestelde of een gementoreerde kan diens wettelijke vertegenwoordiger als klager optreden.

d. aangeklaagde:

aangeklaagde kan zijn hij/zij die kerkelijk werker is (geweest) in één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en voor zover niet meer functionerend als kerkelijk werker, tevens lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

e. klachtencommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

f. beroepscommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling in beroep van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

g. klacht:

een door een klager ingediend schriftelijk stuk waarin geklaagd wordt over seksueel misbruik door een kerkelijk werker.

h. meldpunt:

een centraal punt, waar deskundige medewerkers terzake van seksueel misbruik en klachtenprocedure informatie en advies kunnen geven. Deze medewerkers kunnen zo nodig verwijzen naar de klachtencommissie en een intensievere vorm van hulpverlening. Tevens kunnen zij als ver-

trouwenspersoon een klager of aangeklaagde begeleiden tijdens en na de procedure van de klachtencommissie.

i. vertrouwenspersoon:

degene die op verzoek van een klager of aangeklaagde diens belangen mede behartigt, dan wel als diens vertegenwoordiger of gemachtigde optreedt. Dit kan een medewerker van het meldpunt zijn.

j. de kerkenraad:

de raad aan wie de klachtencommissie haar bevindingen in de vorm van een advies rapporteert.

Toelichting

Seksueel misbruik:

deze definitie is vanuit oogpunt van rechtszekerheid en rechtsgelijkheid van belang voor potentiële klagers en aangeklaagden. Verder is deze definitie van belang voor de toetsing en beoordeling van de klachtsituatie door de klachtencommissie.

Klager:

een minderjarige kan zelfstandig klagen. Daarnaast hebben wettelijke vertegenwoordigers van minderjarigen, van onder curatele gestelden, onder bewind gestelden of gementoreerden een zelfstandig klachtrecht. Onder curatele gestelden, onder bewind gestelden en gementoreerden betreft meerderjarige personen voor wie op grond van een rechterlijke uitspraak respectievelijk een curator, bewindvoerder of een mentor is aangesteld. De ondercuratelestelling heeft betrekking op de behartiging van de materiële en immateriële belangen; de onderbewindstelling alleen op de materiële en het mentorschap alleen op de immateriële belangen van de betrokkene.

Aangeklaagde:

het is niet mogelijk iemand die geen kerkelijk werker meer is en die tevens geen lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, te brengen onder de jurisdictie van deze regeling. Klager zal in dit geval moeten nagaan of tegen de desbetreffende persoon bij een andere klachtencommissie een klacht is in te dienen.

Klacht:

er kan geen mondelinge klacht worden ingediend bij de klachtencommissie. Het is niet juist om mondeling een klacht in te dienen en deze door de klachtencommissie schriftelijk te doen verwoorden. Daarmee kan de onpartijdigheid van de klachtencommissie onder druk komen te staan. Dit is ongewenst. Indien het voor de potentiële klager moeilijk is de klacht op schrift te stellen, kan hierbij de hulp worden ingeroepen van onder meer de vertrouwenspersoon.

Artikel 2 Doelstelling

De mogelijkheid scheppen klachten over seksueel misbruik in te dienen. Tevens dient deze klachtenregeling om te voorzien in de bescherming van de belangen van klager en aangeklaagde tijdens het onderzoek en de afhandeling van een klacht.

Artikel 3 Bekendmaking van de klachtenregeling

Op het bestaan van de klachtenregeling wordt jaarlijks in de plaatselijke kerkelijke gemeentemediagewezen. Een afschrift van de klachtenregeling is te allen tijde bij de scriba te verkrijgen alsmede te downloaden van de Internetwebsite van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

Klachtencommissie

Artikel 4 Samenstelling klachtencommissie

lid 1. De klachtencommissie dient zodanig te zijn samengesteld dat een deskundige, onpartijdige en onafhankelijke behandeling van klachten zoveel mogelijk gewaarborgd is.

- lid 2. De klachtencommissie, waarvan vrouwen en mannen in evenredigheid deel uitmaken, bestaat minimaal uit drie en maximaal uit vijf leden. De juridische, gedragswetenschappelijke, pastorale en zo mogelijk de kerkrechtelijke deskundigheid dienen in de klachtencommissie vertegenwoordigd te zijn.
- lid 3. Benoeming van de commissieleden geldt voor drie jaar. Herbenoeming is maximaal tweemaal mogelijk. De zittingsduur van een lid, dat is benoemd op een tussentijds opengevallen plaats, is gelijk aan de duur van de resterende zittingsperiode van het lid in wiens plaats de benoeming plaatsvindt. Deputaten kunnen een benoeming om dringende redenen tussentijds beëindigen.

Artikel 5 Bevoegdheid en taak klachtencommissie

- lid 1. De klachtencommissie is bevoegd kennis te nemen van een klacht indien klager en aangeklaagde voldoen aan de begripsomschrijvingen in artikel 1.
- lid 2. De klachtencommissie heeft tot taak bij haar binnengekomen klachten te beoordelen:
- op ontvankelijkheid, zie de vereisten genoemd in artikel 8,
  - op gegrondheid en
  - de kerkenraad van advies en aanbevelingen terzake te dienen.
- lid 3. De klachtencommissie kan zich laten bijstaan door externe adviseurs, zo nodig uit andere kerkgenootschappen, die zich conformeren aan de door de generale synode te stellen voorwaarden.
- lid 4. De klachtencommissie is bevoegd klager en aangeklaagde op te roepen teneinde te worden gehoord.
- lid 5. De klachtencommissie is bevoegd getuigen of andere deskundigen op te roepen teneinde te worden gehoord.

Artikel 6 Geheimhouding

De leden van de klachtencommissie en eventuele geraadpleegde deskundigen zijn verplicht geheimhouding te betrachten ten aanzien van alles wat zij in het kader van een klachtbehandeling te weten zijn gekomen.

Artikel 7 Faciliteiten

- lid 1. Er is een budget, bepaald door de generale synode, voor bevordering van de deskundigheid.
- lid 2. De kosten voor de behandeling van klachten en vacatiegelden komen voor rekening van de kerkenraad.

Procedure klachtencommissie

Artikel 8 Ontvankelijkheid van de klacht

- lid 1. Een klacht dient zo spoedig mogelijk te worden ingediend, doch uiterlijk twintig jaar na beëindiging van de gebeurtenis(sen) waarbij het misbruik plaatsvond, voor minderjarigen te rekenen vanaf de datum van meerderjarigheid.
- lid 2. Een klacht wordt schriftelijk ingediend bij de commissie.
- lid 3. Een klacht bevat naast de naam van de klager(s) en een dagtekening, ten minste:
- a. een omschrijving van de uiting die aangegeven wordt als misbruik van de gezagsrelatie;
  - b. het tijdstip of de periode waarop deze betrekking heeft;
  - c. de identiteit en het adres van de aangeklaagde(n) en
  - d. een overzicht van door de klager(s) ondernomen stappen en eventueel daarop betrekking hebbende stukken, voorzover deze hebben plaatsgevonden c.q. aanwezig zijn.
- Indien een klacht niet aan al deze vereisten voldoet, wordt de klager in de gelegenheid gesteld alsnog de ontbrekende gegevens aan te vullen.
- lid 4. Anonieme klachten worden in beginsel niet in behandeling genomen.

Toelichting

een verjaringstermijn dient in het algemeen gesproken de rechtszekerheid, zowel voor de klager als de aangeklaagde. In de vaststelling van de verjaringstermijn ligt, als het goed is, een evenwichtige keuze opgesloten met het oog op klager en aangeklaagde en in dit geval de kerkelijke gemeenschap. (Overigens dient naar de mening van deputaten voor de gedachtevorming een onderscheid gemaakt te worden tussen vergeving/verzoening in pastorale zin – dat kan een leven lang – en een juridisch opgezette klachtenbeoordeling zoals bedoeld in deze klachtenregeling.)

De verjaringstermijn laat onverlet dat het de voorkeur verdient een klacht zo spoedig mogelijk in te dienen met het oog op het reconstrueren van de gebeurtenissen. Het noemen van een verjaringstermijn laat onverlet de mogelijkheid om na het aflopen van de verjaringstermijn op vrijwillige basis gebruik te maken van de diensten van de klachtencommissie.

Artikel 9 Intrekken

Klager kan de ingediende klacht intrekken, tenzij het onderzoek is afgesloten (met de laatste verkrijging van informatie/hoorzitting) en de zaak op uitspraak wacht.

Artikel 10 Procedure klachtenbehandeling

- lid 1. De klachtencommissie bevestigt klager binnen een week schriftelijk de ontvangst van de klacht, informeert de klager over de werkwijze van de commissie en wijst voorzover nog nodig op de mogelijkheid een vertrouwenspersoon in te schakelen.
- lid 2. Indien de klager ontvankelijk wordt verklaard in zijn/haar klachten, wordt de klacht zo spoedig mogelijk, uiterlijk binnen twee weken na ontvangst van de klacht, aan de aangeklaagde toegezonden. De klachtencommissie informeert hem over de werkwijze van de commissie en de mogelijkheid een vertrouwenspersoon van het meldpunt in te schakelen. Tevens stelt de klachtencommissie de aangeklaagde in de gelegenheid binnen twee weken een verweerschrift in te dienen.
- lid 3. Indien de klager ontvankelijk wordt verklaard, wordt de betrokken kerkenraad vertrouwelijk geïnformeerd over het feit dat er een klacht is ingediend over een lid van de gemeente.
- lid 4. Indien de klacht is ingediend door een minderjarige zonder medeweten (van één) van de ouders, zal de klachtencommissie met de desbetreffende minderjarige overleggen om alsnog (één van) de ouders van de indiening van de klacht op de hoogte te stellen. De klachtencommissie zal geen contacten met de ouders onderhouden zonder de uitdrukkelijke toestemming van de minderjarige.

Artikel 11 Beoordelingsgrond

- lid 1. De klachtencommissie beoordeelt de klachten op basis van redelijke aannemelijkheid. In zoverre seksueel misbruik in redelijkheid aannemelijk kan worden geacht, wordt de klacht gegrond verklaard.
- lid 2. Behalve directe getuigen of bewijsmateriaal kunnen hierbij onder meer in beschouwing genomen worden:
- consistentie in de afgelegde verklaringen;
  - de auditu verklaringen;
  - verklaringen van (getuige-)deskundigen;
  - het bestuderen van stukken die over de direct betrokken personen gaan.

Toelichting

het is een discussie of het “onomstotelijke” bewijs geleverd moet worden of dat kan worden volstaan met “aannemelijk achten”. Het onomstotelijk bewijs is bij klachten over seksueel misbruik nauwelijks te leveren, omdat het veelal gaat om een “één-op-één-situatie”. Daarom wordt veelal gekozen voor het “aannemelijk achten”, omdat hierbij allerlei stukken en aspecten kunnen worden betrokken, zoals in lid 2 van dit artikel genoemd. Wel is van belang de objectiviteit van de beoordeling te benadrukken. Daarom is ervoor gekozen het begrip “redelijkheid” toe te voegen.

Artikel 12 Hoorzittingen

- lid 1. De klachtencommissie bepaalt binnen vier weken na ontvangst van de klacht de datum en de plaats(en) waar klager en aangeklaagde door de klachtencommissie zullen worden gehoord. De hoorzittingen vinden plaats binnen acht weken.
- lid 2. De klachtencommissie zendt klager en aangeklaagde minstens tien dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting een oproep.
- lid 3. Tot zeven dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting kunnen partijen nadere stukken indienen. De secretaris zendt deze door aan de andere partij.
- lid 4. De hoorzittingen zijn besloten.
- lid 5. Klager en aangeklaagde worden buiten elkaars aanwezigheid, op neutraal terrein en op verschillende dagen gehoord. Klager wordt als eerste gehoord. Voordat de aangeklaagde wordt gehoord, ontvangt hij het verslag van de hoorzitting met de klager.
- lid 6. Van ieder hoorgesprek wordt een verslag gemaakt, ondertekend door voorzitter en secretaris van de klachtencommissie. Het verslag wordt zowel de klager als de aangeklaagde toegezonden. Is er een derde gehoord, dan ontvangt deze derde eveneens een kopie van het verslag. De klachtencommissie kan na verkregen toestemming ten behoeve van de verslaglegging gebruik maken van opnameapparatuur. De inhoud van het verslag is voor verantwoording van de klachtencommissie.

Artikel 13 Informatie door de klachtencommissie

Klager en aangeklaagde worden gelijkkelijk geïnformeerd door de klachtencommissie. Het dossier van de klachtencommissie, bevattende alle externe correspondentie, kan desgewenst door klager en aangeklaagde worden ingezien.

Artikel 14 Beoordeling klacht en verdere afdoening

- lid 1. De commissie doet zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk zes weken na de laatste hoorzitting uitspraak omtrent de gegrondheid van de klacht.
- lid 2. Acht de klachtencommissie de klacht ongegrond, dan deelt zij dit gemotiveerd schriftelijk mee aan de klager, de aangeklaagde en de kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 3. Acht de klachtencommissie de klacht gegrond, dan deelt zij dit, onder overlegging van een samenvatting van de klacht en van de bevindingen tijdens het onderzoek, gemotiveerd schriftelijk mee, onder toevoeging van een advies voor afdoening, aan de klager, de aangeklaagde en de kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 4. De klachtencommissie zal bij het uitbrengen van advies zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij de in de kerkorde van de Gereformeerde Kerken aangegeven (tucht-)maatregelen, met dien verstande dat, gezien de gezagsrelatie, de bescherming van het slachtoffer en het voorkómen van nieuwe feiten daarbij een pregnante rol dienen te spelen.

Toelichting

De uitspraak van de commissie omtrent de gegrondheid van de klacht over seksueel misbruik is een bindende uitspraak. Het advies van de commissie omtrent te nemen maatregelen is een advies dat geen bindend karakter heeft. Dit advies is echter wel “dringend”.

Artikel 15 Beroep

Klager en aangeklaagde kunnen binnen twee weken na datum verzending van de uitspraak in beroep gaan bij de Beroepscommissie voor seksueel misbruik binnen kerkelijke relaties in de Gereformeerde Kerken. Het beroepschrift dient binnen twee weken na datum verzending te zijn ontvangen door de Beroepscommissie.

Artikel 16 Acute situaties

In acute situaties dienen door de desbetreffende kerkenraad, in overleg met de klachtencommissie, vóór of hangende het onderzoek, zo nodig voorlopige maatregelen getroffen te worden.

Artikel 17 Beslissing kerkenraad

De kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort, beslist niet eerder dan na het verlopen van de beroepstermijn en uiterlijk binnen vier weken na het aflopen van de beroepstermijn.

Artikel 18 Archivering

De op de klachten betrekking hebbende stukken zullen tot vijf jaar na ontvangst van de klacht in het archief van de klachtencommissie bewaard worden.

Artikel 19 Verantwoording

De klachtencommissie legt jaarlijks verantwoording af van haar werkzaamheden aan deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties binnen de Gereformeerde Kerken.

Artikel 20 Overgangsbepaling

De klachtencommissie is bevoegd kennis te nemen van klachten over feiten(complexen) die vóór de inwerkingtreding van deze klachtenregeling hebben plaatsgevonden.

Bijlage V 6 – Regeling Beroep seksueel misbruik in kerkelijke relaties

Artikel 1 Begripsomschrijving

In deze regeling wordt verstaan onder:

a. seksueel misbruik:

één of meerdere uitingen, verbaal of non-verbaal, opzettelijk dan wel onopzettelijk, gewenst dan wel ongewenst, in de vorm van seksuele handelingen en/of seksueel-getinte toespelingen of uitnodigingen tot seksueel contact, dan wel het op één van voornoemde wijzen ingaan op uitnodigingen tot seksueel contact en/of bedoelde toespelingen, al dan niet onder druk van geheimhouding, gedaan door een kerkelijk werker ten opzichte van iemand binnen of buiten de gemeente, in een ambtelijke of anderszins op bevoegdheid en vertrouwen gebaseerde relatie, waardoor vertrouwen geschonden en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt, en welke derhalve op gespannen voet staan met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste.

b. kerkelijk werker:

een man of vrouw die uit hoofde van een kerkelijk ambt als bedoeld in art. 2 KO, of uit hoofde van een aanstelling door de kerkenraad in een niet-ambtelijke kerkelijke functie, of uit hoofde van een aanstelling in een bijzondere functie door groepen van gemeenteleden, binnen een gemeente een positie bekleedt die wordt gekenmerkt door het genieten van vertrouwen en het dragen van verantwoordelijkheid, en die vanuit die positie relaties kan aangaan en onderhouden met gemeenteleden en anderen.

c. klager:

klager kan zijn hij/zij die lid is (geweest) van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, alsmede hij/zij die geen lid is of geweest is van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt indien hij/zij een functioneel contact heeft (gehad) met de aangeklaagde.

Ten behoeve van een minderjarige, een onder curatele, een onder bewind gestelde of een gementoreerde kan diens wettelijke vertegenwoordiger als klager optreden.

d. aangeklaagde:

aangeklaagde kan zijn hij/zij die kerkelijk werker is (geweest) in één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en voor zover niet meer functionerend als kerkelijk werker, tevens lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

e. klachtencommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

f. beroepscommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling in beroep van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

g. klacht:

een door een klager ingediend schriftelijk stuk waarin geklaagd wordt over seksueel misbruik door een kerkelijk werker.

h. beroep:

een door klager of aangeklaagde ingediend schriftelijk stuk waarin herziening gevraagd wordt van de uitspraak gedaan door de klachtencommissie aangaande een klacht over seksueel misbruik door een kerkelijk werker.

i. meldpunt:

een centraal punt, waar deskundige medewerkers terzake van seksueel misbruik en klachtenprocedure informatie en advies kunnen geven. Deze medewerkers kunnen zo nodig verwijzen naar de klachtencommissie en een intensievere vorm van hulpverlening. Tevens kunnen zij als vertrouwenspersoon een klager of aangeklaagde begeleiden tijdens en na de procedure van de klachtencommissie.

i. vertrouwenspersoon:

degene die op verzoek van een klager of aangeklaagde diens belangen mede behartigt, dan wel als diens vertegenwoordiger of gemachtigde optreedt. Dit kan een medewerker van het meldpunt zijn.

j. de kerkenraad:

de raad aan wie de beroepscommissie haar bevindingen rapporteert.

Toelichting*Seksueel misbruik:*

deze definitie is vanuit oogpunt van rechtszekerheid en rechtsgelijkheid van belang voor potentiële klagers en aangeklaagden. Verder is deze definitie van belang voor de toetsing en beoordeling van de klachtsituatie door de klachtencommissie.

Klager:

een minderjarige kan zelfstandig klagen. Daarnaast hebben wettelijke vertegenwoordigers van minderjarigen, van onder curatele gestelden, onder bewind gestelden of gementoreerden een zelfstandig klachtrecht. Onder curatele gestelden, onder bewind gestelden en gementoreerden betreft meerderjarige personen voor wie op grond van een rechterlijke uitspraak respectievelijk een curator, bewindvoerder of een mentor is aangesteld. De ondercuratelestelling heeft betrekking op de behartiging van de materiële en immateriële belangen; de onderbewindstelling alleen op de materiële en het mentorschap alleen op de immateriële belangen van de betrokkene.

Aangeklaagde:

het is niet mogelijk iemand die geen kerkelijk werker meer is en die tevens geen lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, te brengen onder de jurisdictie van deze regeling. Klager zal in dit geval moeten nagaan of tegen de desbetreffende persoon bij een andere klachtencommissie een klacht is in te dienen.

Klacht:

er kan geen mondelinge klacht worden ingediend bij de klachtencommissie. Het is niet juist om mondeling een klacht in te dienen en deze door de klachtencommissie schriftelijk te doen verwoorden. Daarmee kan de onpartijdigheid van de klachtencommissie onder druk komen te staan. Dit is ongewenst. Indien het voor de potentiële klager moeilijk is de klacht op schrift te stellen, kan hierbij de hulp worden ingeroepen van onder meer de vertrouwenspersoon.

Artikel 2 Doelstelling

De mogelijkheid scheppen in beroep te gaan van uitspraken van de klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

Artikel 3 Bekendmaking van de beroepsregeling

Op het bestaan van de regeling wordt jaarlijks in de plaatselijke kerkelijke gemeentemediën gewezen. Een afschrift van deze beroepsregeling is te allen tijde bij de scriba te verkrijgen alsmede te downloaden van de Internetwebsite van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

Beroepscommissie

Artikel 4 Samenstelling beroepscommissie

- lid 1. De beroepscommissie dient zodanig te zijn samengesteld dat een deskundige, onpartijdige en onafhankelijke behandeling van het beroep zoveel mogelijk gewaarborgd is.
- lid 2. De beroepscommissie, waarvan vrouwen en mannen in evenredigheid deel uitmaken, bestaat minimaal uit drie en maximaal uit vijf leden. De juridische, gedragswetenschappelijke, pastorale en zo mogelijk de kerkrechtelijke deskundigheid dienen in de beroepscommissie vertegenwoordigd te zijn.
- lid 3. Benoeming van de commissieleden geldt voor drie jaar. Herbenoeming is maximaal tweemaal mogelijk. De zittingsduur van een lid dat is benoemd op een tussentijds opengevallen plaats, is gelijk aan de duur van de resterende zittingsperiode van het lid in wiens plaats de benoeming plaatsvindt. Deputaten kunnen een benoeming om dringende redenen tussentijds beëindigen.
- lid 4. Leden van de beroepscommissie kunnen geen lid zijn geweest van de klachtencommissie die de zaak in eerste aanleg heeft behandeld.

Artikel 5 Bevoegdheid en taak beroepscommissie

- lid 1. De beroepscommissie is bevoegd kennis te nemen van een beroepschrift indien klager en aangeklaagde voldoen aan de begripsomschrijvingen in artikel 1.
- lid 2. De beroepscommissie heeft tot taak bij haar binnengekomen beroepschriften te beoordelen:
  - op ontvankelijkheid, zie de vereisten genoemd in artikel 8,
  - op gegrondheid en
  - de kerkenraad van advies en aanbevelingen terzake te dienen.
- lid 3. De beroepscommissie kan zich laten bijstaan door externe adviseurs, zo nodig uit andere kerkgenootschappen, die zich conformeren aan de door de generale synode te stellen voorwaarden.
- lid 4. De beroepscommissie is bevoegd klager en aangeklaagde op te roepen teneinde te worden gehoord.
- lid 5. De beroepscommissie is bevoegd getuigen of andere deskundigen op te roepen teneinde te worden gehoord.

Artikel 6 Geheimhouding

De leden van de beroepscommissie en eventuele geraadpleegde deskundigen zijn verplicht geheimhouding te betrachten ten aanzien van alles wat zij in het kader van een beroep te weten zijn gekomen.

Artikel 7 Faciliteiten

- lid 1. Er is een budget, bepaald door de generale synode, voor bevordering van de deskundigheid.
- lid 2. De kosten voor de behandeling van klachten en vacatiegelden komen voor rekening van de kerkenraad.

Procedure beroepscommissie

Artikel 8 Ontvankelijkheid van het beroep

- lid 1. Het beroepschrift dient binnen twee weken na datum verzending van de uitspraak van de klachtencommissie te zijn ontvangen door de beroepscommissie.
- lid 2. Het beroepschrift wordt schriftelijk ingediend bij de commissie.
- lid 3. Het beroepschrift bevat naast de naam van indiener(s) en een dagtekening een gemotiveerde omschrijving van gronden voor de indiening van het beroep.

Artikel 9 Intrekken

Indiener kan zijn beroep intrekken, tenzij het onderzoek is afgesloten (met de laatste verkrijging van informatie/hoorzitting) en de zaak op uitspraak wacht.

Artikel 10 Procedure behandeling in beroep

- lid 1. De beroepscommissie bevestigt klager binnen een week schriftelijk de ontvangst van het beroep, informeert de indiener over de werkwijze van de commissie en wijst voorzover nog nodig op de mogelijkheid een vertrouwenspersoon in te schakelen.
- lid 2. Indien klager of aangeklaagde ontvankelijk wordt verklaard in zijn/haar beroep, wordt het beroepschrift zo spoedig mogelijk, uiterlijk binnen twee weken na ontvangst van het beroepschrift, aan de aangeklaagde of klager toegezonden. De beroepscommissie informeert over de werkwijze van de commissie en de mogelijkheid een vertrouwenspersoon in te schakelen. Tevens stelt de beroepscommissie klager of aangeklaagde in de gelegenheid binnen twee weken een verweerschrift in te dienen.
- lid 3. Indien de klager of aangeklaagde ontvankelijk wordt verklaard in zijn/haar beroep, wordt de betrokken kerkenraad vertrouwelijk geïnformeerd over het feit dat er in de betrokken zaak beroep is aangetekend.
- lid 4. Indien het beroepschrift is ingediend door een minderjarige zonder medeweten (van één) van de ouders, zal de beroepscommissie met de desbetreffende minderjarige overleggen om alsnog (één van) de ouders van de indiening van het beroepschrift op de hoogte te stellen. De beroepscommissie zal geen contacten met de ouders onderhouden zonder de uitdrukkelijke toestemming van de minderjarige.

Artikel 11 Beoordelingsgrond

- lid 1. De beroepscommissie beoordeelt de klachten op basis van redelijke aannemelijkheid. In zoverre seksueel misbruik in redelijkheid aannemelijk kan worden geacht, wordt de klacht gegrond verklaard.
- lid 2. Behalve directe getuigen of bewijsmateriaal kunnen hierbij onder meer in beschouwing genomen worden:
- consistentie in de afgelegde verklaringen;
  - de auditu verklaringen;
  - verklaringen van (getuige-)deskundigen;
  - het bestuderen van stukken die over de direct betrokken personen gaan.

Toelichting

het is een discussie of het “onomstotelijke” bewijs geleverd moet worden of dat kan worden volstaan met “aannemelijk achten”. Het onomstotelijk bewijs is bij klachten over seksueel misbruik nauwelijks te leveren, omdat het veelal gaat om een “één-op-één-situatie”. Daarom wordt veelal gekozen voor het “aannemelijk achten”, omdat hierbij allerlei stukken en aspecten kunnen worden betrokken, zoals in lid 2 van dit artikel genoemd. Wel is van belang de objectiviteit van de beoordeling te benadrukken. Daarom is ervoor gekozen het begrip “redelijkheid” toe te voegen.

Artikel 12 Hoorzittingen

- lid 1. De beroepscommissie bepaalt binnen vier weken na ontvangst van het beroepschrift de datum en de plaats(en) waar klager en aangeklaagde door de beroepscommissie zullen worden gehoord. De hoorzittingen vinden plaats binnen acht weken.
- lid 2. De beroepscommissie zendt klager en aangeklaagde minstens tien dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting een oproep.
- lid 3. Tot zeven dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting kunnen partijen nadere stukken indienen. De secretaris zendt deze door aan de andere partij.
- lid 4. De hoorzittingen zijn besloten.
- lid 5. Klager en aangeklaagde worden buiten elkaars aanwezigheid, op neutraal terrein en op verschillende dagen gehoord. Klager wordt als eerste gehoord. Voordat de aangeklaagde wordt gehoord, ontvangt de aangeklaagde het verslag van de hoorzitting met de klager.
- lid 6. Van ieder hoorgesprek wordt een verslag gemaakt, ondertekend door voorzitter en secretaris van de beroepscommissie. Het verslag wordt zowel de klager als de aangeklaagde toegezonden.

Is er een derde gehoord, dan ontvangt deze derde eveneens een kopie van het verslag. De beroepscommissie kan na verkregen toestemming ten behoeve van de verslaglegging gebruik maken van opnameapparatuur. De inhoud van het verslag is voor verantwoording van de beroepscommissie.

Artikel 13 Informatie door de beroepscommissie

Klager en aangeklaagde worden gelijkkelijk geïnformeerd door de beroepscommissie. Het dossier van de beroepscommissie, bevattende alle externe correspondentie, kan desgewenst door klager en aangeklaagde worden ingezien.

Artikel 14 Beoordeling beroep en verdere afdoening

- lid 1. De commissie doet zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk zes weken na de laatste hoorzitting, uitspraak omtrent de gegrondheid van het beroepschrift.
- lid 2. Acht de beroepscommissie het beroepschrift ongegrond, dan deelt zij dit gemotiveerd schriftelijk mee aan de klager, de aangeklaagde en aan de kerkenraad waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 3. Acht de beroepscommissie het beroepschrift gegrond, dan deelt zij dit, onder overlegging van een samenvatting van het beroepschrift en de bevindingen tijdens het onderzoek, gemotiveerd schriftelijk mee, onder toevoeging van een advies voor afdoening, aan de klager, de aangeklaagde en de kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 4. De beroepscommissie zal bij het uitbrengen van advies zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij de in de kerkorde van de Gereformeerde Kerken aangegeven (tucht-)maatregelen, met dien verstande dat, gezien de gezagsrelatie, de bescherming van het slachtoffer en het voorkómen van nieuwe feiten daarbij een pregnante rol dienen te spelen.

Toelichting

De uitspraak van de commissie omtrent de gegrondheid van de klacht over seksueel misbruik is een bindende uitspraak. Het advies van de commissie omtrent te nemen maatregelen is een advies dat geen bindend karakter heeft. Dit advies is echter wel “dringend”.

Artikel 15 Acute situaties

In acute situaties dienen door de desbetreffende kerkenraad, in overleg met de beroepscommissie, vóór of hangende het onderzoek, zo nodig voorlopige maatregelen getroffen te worden.

Artikel 16 Beslissing kerkenraad

De kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort, beslist binnen vier weken na datum verzending van de uitspraak door de beroepscommissie.

Artikel 17 Archivering

De op de beroepen betrekking hebbende stukken zullen tot vijf jaar na ontvangst van het beroep in het archief van de beroepscommissie bewaard worden.

Artikel 18 Verantwoording

De beroepscommissie legt jaarlijks verantwoording af van haar werkzaamheden aan deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties binnen de Gereformeerde Kerken.

Artikel 19 Overgangsbepaling

De beroepscommissie is bevoegd kennis te nemen van klachten over feiten(complexen) die vóór de in werking treding van deze beroepsregeling hebben plaatsgevonden.

Bijlage VIII 6 – Rapport van deputaten Werkbegeleiding en nascholing predikanten

Inhoudsopgave	1. Verkenning
	1.1 Positionering predikant
	1.2 Werkbegeleiding
	1.3 Supervisie
	1.4 Intervisie of collegiaal consult
	1.5 Wie stuurt het leren van de predikant?
	1.6 Conclusies
	2. Configuratie
	3. Werkbegeleiding beginnende predikanten
	3.1 Inleiding
	3.2 Taakgebieden
	3.3 Startbekwaamheid
	3.4 Sociale competenties
	3.5 Kerncriteria voor potentiële mentoren
	3.6 Gedragsindicatoren bij de 9 kerncriteria voor de potentiële mentor
	3.7 Organisatie van de werkbegeleiding
	3.8 Mentoren
	3.9 Financiële paragraaf
	4. (Werk)Begeleiding ervaren predikanten
	5. Bij- en nascholing
	6. Implementatie

1. Verkenning

In dit inleidende hoofdstuk typeren we kort de positie die de predikant ten opzichte van zijn kerkenraad en ten opzichte van het kerkverband inneemt. Vervolgens beschrijven we de aard van de ‘werkbegeleiding’. Voor de volledigheid nemen we ook een korte schets op van ‘supervisie’ en ‘intervisie’ (of ‘collegiaal consult’). We besluiten dit hoofdstuk met de vraag wie het leren van de predikant stuurt.

1.1 Positionering predikant

Gereformeerde predikanten staan in dienst van hun Heer. Hij allereerst is hun werk- en opdrachtgever. In de Bijbel vinden zij hun primaire werkinstructie. In ons geregeld kerkelijk leven opereren ze niet op eigen houtje maar dienen zij de kerken. Wij hebben dat zo geregeld dat zij verbonden zijn aan een plaatselijke kerk. Die verbinding blijft in principe gedurende heel hun leven. Samen dragen de kerken er zorg voor dat de dienaren van het Woord

- adequaat worden opgeleid,
- onbekommerd van het evangelie kunnen leven, ook na hun actieve diensttijd,
- niet naar willekeur maar krachtens een goede (kerk)orde worden bejegend,
- collegiaal hun werk doen in samenwerking met de kerkenraad.

Deze aspecten kleuren de bijzondere positie van de predikant. In de gebruikelijke classificaties, zoals we die in de arbeidsverhoudingen gewend zijn te gebruiken, is hij niet zomaar te plaatsen.

Voor de fiscus is hij een (kleine) zelfstandige. We komen een eind met het begrip 'professional'. De kerkenraad lijkt z'n werkgever. Het is het allemaal een beetje en ook weer niet. De KO maakt duidelijk dat een kerkenraad niet geautoriseerd is op eigen houtje een predikant te benoemen en te ontslaan. De kerkenraad is het aanspreekpunt voor de predikant. De relatie tussen kerkenraad en predikant vertoont trekken van die tussen werkgever en werknemer. Met alle bovengenoemde beperkingen is het goed aan te sluiten bij deze (klassieke) verhouding in het vervolg van dit rapport.

1.2 Werkbegeleiding

Werkbegeleiding is vanouds een *activiteit van de werkgever* (manager, chef) gericht op het doelmatig functioneren van de werknemer in de arbeidsorganisatie. Hij kan dat zelf ter hand nemen of delegeren aan een ervaren collega van de nieuweling.

Tot de jaren '70 was werkbegeleiding gericht op de invoeging van de medewerker in de arbeidsorganisatie. De laatste moest snel de werkwijze en het geheel van normen en waarden van het bedrijf overnemen en zo een gewillig instrument van de werkgever worden.

Hoewel dat anno 2001 niet fundamenteel is veranderd wordt dat niet meer zo gezegd en beleefd. Nieuwe medewerkers hebben een nieuwe en verfrissende inbreng in de organisatie. Bij elke indiensttreding wordt een nieuw facet aan het bedrijf toegevoegd. De invoeging gebeurt 'democratischer' en er zijn nieuwe termen voor uitgevonden: Human Resources Management, Human Resources Development, Empowerment, Lerende Organisatie, Kennismanagement, Competentiemanagement. De werkbegeleiding (coaching) is erop gericht het beste uit de medewerkers te halen ten bate van de organisatie. Omdat werkbegeleiding goed is voor de medewerker is het ook goed voor de organisatie. Werkbegeleiding haalt niet alleen het beste uit de nieuwe medewerkers maar voorkomt ook vroegtijdig uitvallen, burn-out, solistisch optreden, conflicten.

Kerkenraden nemen deze taak (werkbegeleiding) gewetensvol op zich en maken (in hun gemeente) beginnende predikanten wegwijs in de het gemeentelijk leven. Ze scheppen de condities waaronder de predikant kan (samen)werken. Meteen treedt hier ook een verlegenheid op. De kerkenraad is geen werkgever van de dominee. Alle leden immers zijn door de gemeente verkozen en door God geroepen tot het ambt. Samen met de predikant geven ze leiding aan de gemeente. De kerkenraad is een zelfsturend team, zouden we vandaag zeggen, dat zich primair verantwoordt aan de Koning van de Kerk maar op grond van Diens Woord kan worden gecorrigeerd door de gemeente en door het kerkverband. Daartoe is o.a. een kerkorde opgesteld. Wel is de dominee de enige vrijgestelde in het kerkenraadteam en heeft hij alleen al vanwege dat feit een aparte positie.

In onze kerken is het onderling toezicht aan de meerdere vergaderingen opgedragen. Wij kennen daarvoor een eenvoudig, structureel instrument: de kerkvisitatie, uitgevoerd door predikanten uit de classis. Een kerkenraad(slid) kan bij de classis in appèl gaan. Ook kan de classis deputaten art. 49 van de particuliere synode inschakelen of een commissie van goede diensten benoemen in geval van 'moeiten'.

De opdracht werkbegeleiding te organiseren bepaalt ons dus allereerst bij deze beperkingen. Werkbegeleiding veronderstelt een baas-medewerker-relatie en die kennen we ten principale niet.

De opdracht van de synode maakt onderscheid tussen de werkbegeleiding van beginnende predikanten en die van ervaren predikanten. Bij beginnende predikanten gaat het om structurele begeleiding gedurende de eerste twee jaren van de ambtsuitoefening. De begeleiding richt zich meer op het werk dan op de persoon van de predikant zonder dat laatste te veronachtzamen. Begeleiding van ervaren predikanten zal meer incidenteel voorkomen: bij nieuwe werkzaamheden zoals bijv. catechese aan en pastoraat voor speciale groepen of in probleemsituaties. Dat laatste aspect wordt in het synodebesluit met zoveel woorden genoemd.

1.3 *Supervisie*

Supervisie is een leerarrangement, waarbij sprake is van een leerling/supervisant en een leermeester/supervisor. Laatstgenoemde is in onze (onderwijs)cultuur echter vooral iemand die de kunst verstaat het denken, voelen en handelen van de leerling/supervisant zodanig op elkaar te betrekken dat de doelmatigheid van diens functioneren toeneemt. Supervisie wordt in (ped)agogische onderwijssituaties opgelegd. Supervisie wordt ook op aanvraag van beroepsbeoefenaren toegepast in het kader van hun deskundigheidsbevordering en komt het best tot z'n recht wanneer het initiatief daartoe wordt genomen door de beroepsbeoefenaar zelf. Supervisie onderscheidt zich – qua positionering – van werkbegeleiding doordat de supervisor zelf niet direct of indirect op de praktijk van de supervisant is betrokken.

Er is de laatste decennia in toenemende mate vraag naar supervisie onder predikanten te signaleren. Veelal op initiatief van de hen zelf, soms op (sterke) aandrang van de kerkenraad. Is dat laatste het geval dan is er helaas nog al eens sprake van dreigend disfunctioneren of van een conflictsituatie. Supervisie is dan het voorstadium van een interventie in de samenwerking tussen predikant en kerkenraad of predikant en gemeente. En dat laatste is weer een ander (nieuw) vak: mediation.

1.4 *Intervisie of collegiaal consult*

Intervisie of collegiaal consult zijn termen die duiden op een leersituatie waarbij weliswaar twee of meer personen betrokken zijn echter zonder dat er sprake is van een leerling-leermeester-verhouding. Het initiatief tot zulk een leergesprek ligt bij degene die wil leren. Hij consulteert een collega die 'm helpt de strikken in z'n eigen aanpak tot dan toe te ontwarren. De verhouding tussen beide gesprekspartners is dus wederkerig: een volgende keer vraagt de geconsulteerde consult aan. Collegiaal consult wordt vaak toegepast door artsen en therapeuten, maar is ook een praktijk die onder predikanten voorkomt. Deze vorm van leren is uiterst effectief, kost feitelijk niets maar veronderstelt wel de houding van een professional: hij is zich bewust van zijn competenties en zet die gericht in, hij reflecteert op z'n eigen praktijk en consulteert zo nodig collega's of deskundigen, hij handhaaft de gedragscodes die in zijn professie gelden. De beroepsgenoten vormen de bakermat van het collegiaal consult.

1.5 *Wie stuurt het leren van de predikant?*

Met alle beperkingen (zie eerste paragraaf) van dien kan gesteld worden dat predikanten een professie belichamen: ze oefenen een min of meer zelfstandige praktijk uit, die door opleiding en de kerken is afgeschermd tegen 'beunhazerij'. Er is een vereniging, een eigen blad, er komt een beroepscode. De bij- en nascholing wordt vanuit de TU (soms vanuit het GVI) verzorgd en een verbinding met de beroepsorganisatie ligt voor de hand. Predikanten consulteren op eigen initiatief collegae of andere deskundigen en publiceren c.q. geven les. Kenmerkend voor het leren van professionals is dat zulk leren wordt gestuurd (dr. F. van der Krogt in 'Leren in netwerken') door de beroepsorganisatie. De laatste accrediteert de beroepsbeoefenaar en verschaft hem ten aanzien van de afnemers van zijn diensten het kwaliteitskeurmerk.

Organisaties waarin professionals (samen)werken kennen dikwijls een door de werkgever gestuurd leerprogramma bij de start van hun loopbaan.

In onze kerkelijke situatie kunnen echter vraagtekens worden geplaatst bij de wenselijkheid van de exclusieve accreditering door de beroepsorganisatie. Zijn het niet de kerken die bepalen aan welke kwalificaties de dienstdoende predikanten moeten voldoen? Deputaten achten een eenzijdig accent op de beroepsorganisatie ongewenst en stellen voor de universiteit er integraal bij te betrekken.

De al eerder gesignaleerde vraag naar supervisie komt dan ook niet zozeer vanuit de beroepsorganisatie op. Gevoelde problemen in de werksituatie geven de stimulans tot dit soort leren.

Samengevat wordt het leren van de predikanten gestuurd door

- de kerken (de kerkenraad): mentoraat/werkbegeleiding bij de start van de loopbaan,
- hen zelf (bijv. in de wekelijkse studie van de Bijbel/de diverse bronnen met het oog op de prediking, intervisie),

- zich voordoende knelpunten, tekorten en problemen,
- de beroepsorganisatie in samenwerking met de TU/andere opleidingsinstituten (GVI, GIDS, GH): conferenties, nascholingscursussen en promotiestudie.

Leren is in dit verband: levenslang leren en beperkt zich niet tot studeren. Het omvat alle reflectieve activiteiten ter verbetering van de eigen (professionele) praktijk.

1.6 Conclusies

De opdracht van de synode betreft het leren van de predikanten in brede zin.

1. Er zijn binnen het spectrum van ons kerkelijk leven diverse actoren die bij dat leren betrokken zijn. Ze hebben onderscheiden verantwoordelijkheden en taken. In *hoofdstuk 2* worden die rollen en taken nader beschreven. Ze vormen de uitgangspunten van het redebeleid in dit rapport.
2. Als het over de taken van de beginnende predikanten gaat is voortaan werkbegeleiding gedurende de eerste twee jaar geboden. Die wordt de predikanten opgelegd en dus gestuurd door de 'werkgever': kerkenraad/kerkverband. In *hoofdstuk 3* wordt dit nader uitgewerkt.
3. In *hoofdstuk 4* wordt de werkbegeleiding aan ervaren predikanten uitgewerkt en beschreven.
4. *Hoofdstuk 5* gaat over de bij- en nascholing.
5. Het *6e hoofdstuk* beschrijft de implementatie van genoemde activiteiten.

2. Configuratie

Deputaten Werkbegeleiding hebben zich een beeld gevormd van de *configuratie* waarbinnen werkbegeleiding en nascholing gestalte dienen te krijgen. Daarbij is uitgegaan van de kerkelijke structuren zoals we die kennen binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland. In dit rapport zoekt men dan ook tevergeefs naar de contouren van een landelijk kerkelijk bureau waar professionele dienstverleners zich beschikbaar stellen aan de kerken.

Naar het oordeel van deputaten is het mogelijk werkbegeleiding en nascholing te configureren met behulp van de bekende structurele componenten. Die 'componenten' zijn: de predikant, de kerkenraad, het kerkverband (in dit geval: generale synode, deputaten), de TU en de predikantenvereniging. De laatste kan zich o.i. meer ontwikkelen tot een soort beroepsorganisatie. Classis en particuliere synode hebben wat ons betreft geen rol: dat zou gemakkelijk tot overorganisatie leiden.

N.B. Hierin wijken deputaten af van het synodebesluit dat spreekt van de particuliere synode als aanwijzer van mentoren.

Vooraf willen deputaten stellen dat werkbegeleiding een activiteit is die in de wijdere context past. Die context wordt gevormd door de (aandacht voor de) loopbaan van een predikant: van opleiding tot en met emeritering. Vanuit dat perspectief beschouwen deputaten de opdracht van de synode als de *uitwerking van een deelterrein*. Onuitgewerkt blijft een volwaardige beroepsvormende periode in de initiële opleiding. Daardoor bestaat het risico dat de werkbegeleiding voor mentoranten maar vooral voor de mentoren vooreerst als een 'Fremdkörper' zal worden ervaren. Onuitgewerkt blijft voornamelijk ook het brede terrein van het personeelsbeleid: in-, door- en uitstroom, functioneringsgesprekken, conflictbemiddeling. De introductie van werkbegeleiding is een goed begin en nodigt naar het oordeel van deputaten dan ook uit de andere deelterreinen actief te betreden. Ter oriëntatie is een in 2001 geschreven verhandeling (Lamberink, Te Velde, Stellingwerf) over deze materie als bijlage aan het rapport toegevoegd.

In onderstaande matrix is min of meer schematisch de rol van elk der actoren aangegeven met betrekking tot de onderhavige onderwerpen: werkbegeleiding en bij- en nascholing.

Actor	Werkbegeleiding beginnende predikanten	Werkbegeleiding ervaren predikanten	Bij- en nascholing
Predikant	Accepteert gedurende de eerste twee jaren van zijn ambtsuitoefening structurele werkbegeleiding.	Neemt initiatief tot werkbegeleiding door er zijn kerkenraad om te verzoeken. Doet voorstel met betrekking tot de persoon die de werkbegeleiding uitvoert.	Maakt voor zichzelf een globaal meerjaren na- en bijscholingsplan en jaarlijks een activiteitenprogramma. Hij legt dat ter goedkeuring en facilitering voor aan de kerkenraad. Schrijft zichzelf in voor leeractiviteiten.
Predikant-mentor	Voert de werkbegeleiding uit in overleg met de kerkenraad van de beginnende predikant.	Kan worden ingeschakeld als uitvoerder van de gevraagde werkbegeleiding. Er kan ook een andere discipline worden ingeschakeld.	Volgt een scholing, gericht op adequaat uitoefenen van het mentoraat. Cursus wordt aangeboden onder verantwoordelijkheid van deputaten werkbegeleiding. Doet regelmatig aan intervisie.
Kerkenraad	Biedt zijn beginnende predikant de gelegenheid werkbegeleiding te krijgen en stemt hiertoe af met de mentor.	Faciliteert de predikant: Fungeert als opdrachtgever en bewaakt dat er resultaat geboekt wordt.	Bevordert dat de predikant een eigen leerplan (zie hierboven) maakt en ondersteunt hem daarbij. Maakt een leerfaciliteitenregeling waarin wordt opgenomen welke faciliteiten (in tijd en geld) de predikant in enig jaar tegemoet kan zien.
Generale synode	Instrueert deputaten met betrekking tot het op gang houden c.q. bijstellen van het systeem 'werkbegeleiding beginnende predikanten'.		
Deputaten	Beheren in opdracht van de generale synode het systeem van werkbegeleiding aan beginnende predikanten; scholen en instrueren de mentoren, treden op als college van arbitrage in voorkomende conflicten.	Dienen de predikant en kerkenraad desgevraagd van advies met betrekking tot de aard, de omvang en de inhoud van de werkbegeleiding. Idem over een mogelijk kandidaat-begeleider.	Signaalfunctie richting TU met betrekking tot wensen, lacunes in het veld.
TU	Levert een bijdrage aan de scholing van de mentoren.	Levert desgewenst en zo mogelijk begeleiders met specifieke kwaliteiten.	Ontwikkelt in nauw overleg met de predikantenvereniging een aanbod van bij- en nascholings-activiteiten en voert die tegen kostprijs uit.
Predikantenvereniging			Bevordert dat de TU (en andere opleidingsinstituten) een adequaat op de ontwikkeling van het ambt toegesneden aanbod van bij- en nascholings-activiteiten ontwikkelt. Bevordert dat de aangesloten predikanten zich in voldoende mate bij- en nascholen.
Externe deskundigen	Leveren de deskundigheid (in cursusvorm) aan de mentoren.	Kunnen worden gevraagd de begeleiding uit te voeren. De kosten worden door de (opdrachtgever) kerkenraad betaald. Te denken valt aan mediators, supervisors, maar ook aan arbeidsdeskundigen van het GMV.	Leveren een bijdrage aan de bij- en nascholings-activiteiten.

3. Werkbegeleiding beginnende predikanten

Deputaten werkbegeleiding zijn al gestart met de organisatie van de werkbegeleiding voor beginnende predikanten. In dit hoofdstuk leggen wij van ons werk-in-uitvoering nader verantwoording af.

3.1 *Inleiding*

Deputaten zijn in samenspraak met de stagecommissie van de TU te Kampen bezig geweest om een goed beeld te krijgen van de (huidige) startbekwaamheid van de beginnende predikant. We hebben ons daarin sterk beperkt en ons vooral laten leiden door de instructie, zoals ontvangen van de synode. Daarin wordt vooral gevraagd aandacht te geven aan de sociaal-communicatieve aspecten en de mate van reflecterend vermogen van de beginnende predikant. Tegelijkertijd moet worden gewaakt voor een te technisch-communicatieve insteek: mentoren moeten beginnende predikanten helpen over de volle breedte van het ambt (overtuigend) gereformeerd te zijn.

De onderdelen van de opleiding die aan de sociaal-communicatieve aspecten en aan het reflecterend vermogen refereren, worden hieronder benoemd.

Daarbij dienen een aantal belangrijke kanttekeningen te worden gemaakt.

1. *Een beperkte inventarisatie*

Deputaten hebben ‘slechts’ gelet op een aantal onderdelen van de opleiding. Daarmee wordt altijd een (te) forse reductie gepleegd op het geheel en de samenhang. Het gaat er met name om de mate van zelfreflectie in beeld te krijgen als belangrijk onderdeel van de startbekwaamheid van de beginnende predikant. In andere opleidingsonderdelen, hieronder niet genoemd, kan ook bewust dan wel onbewust aan de zelfreflectie worden gewerkt. Die onderdelen worden hieronder dan niet vermeld, omdat doel en functie van die onderdelen niet direct verbonden zijn aan het sociale en communicatieve functioneren van de predikant in opleiding

2. *Een inventarisatie, geen visitatie*

Deputaten hebben een concrete opdracht meegekregen. Om goed in beeld te krijgen waar de behoeften liggen omtrent werkbegeleiding is het zaak de startbekwaamheid van de beginnende predikant in beeld te krijgen. Daarop dient te worden voortgebouwd in het kader van werkbegeleiding. Deze inventarisatie kan en mag daarom nooit gebruikt worden als een evaluatie, als een beoordeling van de mate waarop de TU de studenten voorbereidt op de praktijk. Deputaten beogen met deze inventarisatie inzicht te krijgen in de startbekwaamheid op de onderscheiden punten. Deze startbekwaamheid vormt geen doel op zich. Het dient de opmaat te zijn voor het onderscheiden van de belangrijkste aandachtsgebieden voor de werkbegeleiding van de beginnende predikant.

3.2 *Taakgebieden*

‘Kampen’ onderscheidt een zestal taakgebieden:

- uitdragen van het evangelie
- voorgaan in erediensten
- voorbede doen
- leerprocessen begeleiden
- pastoraat beoefenen
- kerkregering en gemeenteopbouw (nieuwe indeling).

Deze indeling in taakgebieden wordt nu omgezet in het kader van een beroepsbeeldprofilering naar een drietal dimensies, te weten: de *spirituele* dimensie, de *persoonlijke* dimensie en de *beroepsspecifieke* dimensie. Deze dimensies worden door de universiteit verder uitgewerkt in eindtermen die (nog) niet zijn geoperationaliseerd. Voor de stageperiode is er een informatiebrochure voor de predikant-mentor en de student.

Het doel van de stage is: ‘te onderzoeken of er sprake is van een basis-startbekwaamheid voor het functioneren in de pastorie’. De stage kenmerkt zich door meelopen en ervaring opdoen op alle onderscheiden taakgebieden. De stagiair doet schriftelijk verslag, waarbij een logboek als bijlage wordt toegevoegd.

3.3 Startbekwaamheid

Deputaten hebben op grond van een tweetal gesprekken met de broeders in Kampen en na bestudering van het welwillend beschikbaar gestelde materiaal het volgende voorlopige en voorzichtige beeld met betrekking tot de huidige startbekwaamheid van de beginnende predikant:

- Hij heeft vaardigheden geleerd met betrekking tot gesprekstechniek, conflicthantering en vergadertechniek.
- Hij heeft inhoudelijke kennis van ontwikkelingspsychologie (facultatief).
- Op de taakgebieden catechese en prediking heeft hij doelgericht leren werken en studeren, aangestuurd door duidelijke – vooraf bekende – beoordelingscriteria.
- (Voor de taakgebieden ‘pastoraat’ en ‘gemeenteopbouw’ worden eveneens beoordelingscriteria ontwikkeld.)
- Hij heeft voldoende kennis van en inzicht in theorievorming praktische theologie, pastoraat e.d.
- Hij heeft enige kennis over zaken, gemeenteopbouw betreffende.
- Hij heeft drie maanden stage gelopen en daarin heeft hij kennisgenomen van en ervaring opgedaan met alle aspecten van het ambt.
- Hij heeft ook kennis opgedaan met betrekking tot de organisatie van het werk en dat ook in de praktijk geoefend.

Van een beginnend predikant mag op dit moment verwacht worden dat hij door zijn opleiding aan de TU voldoende is geïnformeerd over alle taakgebieden die in de dagelijkse praktijk aan de orde komen. Hij heeft aan den lijve ondervonden wat het werk van de predikant omvat. Zijn keuze voor het ambt mag dan ook als een bewuste en weloverwogen keuze worden aangemerkt, temeer ook omdat hij op dit punt systematisch is begeleid.

Na lezing van het materiaal blijft bij deputaten de vraag over, in welke mate (kwalitatief) de beginnende predikant beschikt over voldoende zelfinzicht en reflectievermogen gerelateerd aan de zwaarte van zijn toekomstig beroep en ambt. Een beginnend predikant wordt in de dagelijkse praktijk regelmatig met zichzelf geconfronteerd. Er wordt een appèl gedaan op zijn sterke punten, maar ook zijn valkuilen, uitdagingen en allergieën worden aangeraakt en aangesproken. Daarom is het – ons inziens – van belang dat systematische zelfreflectie bij beginnende predikanten (verder) ontwikkeld wordt.

Van de beginnende predikant mag dan ook nog niet verwacht worden dat hij over voldoende professioneel zelfinzicht beschikt om – gerelateerd aan de zwaarte van het ambt – tot een afgevoegen eigen deskundigheidsprofiel te komen, waarin hij zijn eigen sterkte-en-zwakte-analyse, zijn eigen draagkracht-draaglast-analyse kan maken. Van de startende predikant mag nog niet verwacht worden dat hij een realistische confrontatie kan geven omtrent zichzelf ten opzichte van het ontwikkelde beroepsbeeld. Van de beginnende predikant mag wel verwacht worden dat hij op de onderscheiden taakgebieden zijn valkuilen kan onderscheiden en zich lerend op kan stellen.

3.4 Sociale competenties

Hieronder worden belangrijke (sociale) competenties die de beginnende predikant moet ontwikkelen, kort nader toegelicht en uitgewerkt. Onder elk kopje zijn tal van vragen (enigszins ongeordend) afgedrukt. Ze verwijzen impliciet naar een complex van visies, kennis en vaardigheden die we aanduiden met ‘competentie’. De werkbegeleiding is erop gericht dat de predikant systematisch op deze competenties reflecteert en zich op de onderhavige punten verder ontwikkelt. Die ontwikkeling leidt ertoe, dat de predikant zichzelf deze competenties meer eigen maakt (wellicht ten overvloede: we hebben het over een proces dat leidt tot een eigen, herkenbare stijl van werken, waarbij de categorieën ‘goed’ en ‘fout’ niet aan de orde zijn). Deputaten gaan er bij het beschrijven van competenties van uit dat roeping en toewijding tot het ambt de toonhoogte daarvan bepalen. Het bezig zijn met de ontwikkeling

van het persoonlijk functioneren en de vaardigheden die daarbij horen, vinden plaats in de bedding van geloof en afhankelijkheid van God die roept, zegent en gaven geeft.

Daarom is het belangrijk dat de beginnende predikant zijn werk vanuit zijn hart en vanuit een hartelijke geloof, en met betrokkenheid en liefde voor de zaak van Christus' kerk kan doen.

samenwerken

Belangrijk bij samenwerken is het onderscheid tussen de concrete beleidslijnen, regelgeving en afspraken en hoe de diverse samenwerkende partijen met die regels omgaan. Is er duidelijkheid bij kerkenraad en predikant over de taak en de functie (hoe moeilijk te omschrijven ook) van de predikant en worden er aan de hand van een concrete taak- en functiebeschrijving functioneringsgesprekken en beoordelingsgesprekken gevoerd eventueel verbonden aan nascholing en deskundigheidsbevordering?

Welke regelgeving en organisatie- en overlegstructuren kent de kerkenraad om te komen tot beleid op de diverse terreinen en hoe gaan de diverse partijen daarmee om?

Vanaf het allereerste begin wordt er van de predikant verwacht om op diverse niveaus samen te werken. Samenwerking met kerkenraad, collega-predikanten, commissies etc. Wat betekent collegiale samenwerking? Wie is waar verantwoordelijk voor? Hoe ziet goed teamwerk eruit?

Hoe komt beleid tot stand en zijn die processen transparant voor alle betrokkenen en hoe wordt daarin de gemeente ingeschakeld? Kortom: wat is de visie op samenwerken binnen de gemeente ter plaatse?

Hoe gaat de beginnende predikant om met samenwerkingsprocessen? Kan hij de regelgeving goed hanteren en initiatieven nemen ter verbetering? Hoe hanteert hij vertrouwensrelaties en conflicten?

timemanagement

Hoe gaat de predikant om met de beschikbare tijd en hoe verdeelt hij zijn tijd over deze verschillende taakgebieden? Hoe stelt hij zijn prioriteiten en worden taakgebieden, prioriteiten en tijdsbesteding vastgelegd in een werkplan? Met wie kan de predikant over de inrichting van zijn werk en de indeling van zijn tijd overleg voeren, waarbij ook aandacht is voor bijblijven en deskundigheidsbevordering?

Blijft er voldoende vrije tijd over en durft de predikant die ook voor zichzelf, zijn hobby's en zijn gezin te besteden? Dit punt brengt ook de (eventuele) echtgenoot en kinderen in beeld. Welke zijn de verwachtingen ten opzichte van de echtgenote met betrekking tot haar functioneren in de gemeente? Is dat nog hetzelfde beeld als vroeger, of kan zij meer haar eigen invulling geven aan leven en werk? In welke mate kan een goede balans gevonden worden tussen privé en werk, waarbij vertrouwelijkheid van gegevens uit de gemeente en de behoefte ervaring te delen niet op gespannen voet komen te staan.

Hoe om te gaan met vrienden in de gemeente?

pastorale gespreksvoering

Hoe om te gaan met het grijze grensvlak tussen pastoraat en hulpverlening? Wat is nu concreet doel en functie van het pastoraat? Hoe werk je samen met en verwijst je door naar professionele hulpverleners en hoe om te gaan met grensoverschrijdingen en met de uiteenlopende verwachtingen van gemeenteleden? Belangrijk is zelfreflectie op dit punt. Hoe gaat de predikant om met sterke appels van nodig zijn en afhankelijkheid? Is hij bereid en in staat zijn eigen processen en projecties onder ogen te zien, zodat hij in staat is om pastor te blijven?

omgaan met diverse en soms tegenstrijdige verwachtingen

De predikant moet omgaan met een diversiteit van verwachtingen in relatie tot zijn eigen visie op verantwoordelijkheid en loyaliteit. Zijn er bijbelse lijnen aan te geven die stuur geven aan juiste of onjuiste verwachtingen? Kan de predikant omgaan met de voortdurende druk om er te zijn, om te presteren? Hoe gaat de predikant om met moeilijkheden en tegenslagen, met kritiek op z'n werk en met lof en complimenten? Is hij zich bewust van zijn eigen ambtsopvatting en in

welke mate deze spoort met de verwachtingen van kerkenraad en gemeente? Hoe verhoudt zijn eigen ambtsopvatting zich met de al dan niet uitgewerkte taakidentiteit en functieprofiel van de kerkenraad? Is er bereidheid bij betrokkenen deze zaken bespreekbaar te maken en te evalueren, waardoor het gevaar voor eenzaamheid en solisme voorkomen kan worden?

Hoe verhouden de ambten zich in de praktijk ten opzichte van elkaar en hoe functioneert de gemeente als geheel? Is er nog een sterke afhankelijkheid van het ambt, of pakt de gemeente de eigen verantwoordelijkheid met betrekking tot zorg en ondersteuning op? Hoe blijft hij in dat krachtenveld van meningen, verwachtingen en diverse ambtsinvullingen het overzicht bewaren?

Elke gemeente kent z'n eigen tegenstellingen, stromingen en polariteiten. Hoe gaat de predikant daarmee om? Kan hij boven de diverse stromingen blijven staan of die op een ander niveau verbinden?

Hoe gaat hij om met tegenstellingen en verschillen? Hoe voorkomt hij dat hij meegezogen wordt in tegenstellingen, terwijl hij toch transparant is en blijft met betrekking tot zijn eigen keuzes?

voortrekker zijn

Wat betekent leidinggeven eigenlijk als je net uit de collegebanken komt en alles voor het eerst meemaakt als preses! Leidinggeven aan broeders met meer ervaring en deskundigheid op onderscheiden terreinen en toch maar jezelf blijven.

Hoe geef je inhoud aan de diverse rollen als leraar, predikant, ouderling (pastoraat), bestuurder etc? Bepaal je de richting en visie of zet je mensen op het (denk)spoor?

Deputaten hebben in januari 2001 alle beginnende predikanten die voor werkbegeleiding in aanmerking komen, uitgenodigd voor een bijeenkomst. De meeste van die predikanten – drie jaar of korter in de pastorie – gaven aan de uitnodiging gehoor en reageerden o.a. op de vijf bovenstaande aandachtsgebieden. Uit de geanimeerde besprekingen in de beide regiobijeenkomsten bleek een duidelijke teneur.

- *De predikanten zijn blij met het besluit van de synode. Ze hebben goede verwachtingen van de uitvoering ervan.*
- *Ze zijn beducht voor een begeleidingsstijl van het type 'meester-gezel'.*
- *Ze zijn eveneens beducht voor aanpak met voornamelijk sociaal-psychologische terminologie. 'Wij zijn dominees, geen sociale werkers'.*
- *Ze onderstrepen het uitgangspunt: het ambt is voor alles een zaak van roeping en toewijding.*
- *Ze hebben op de relevantie van alle aandachtsgebieden instemmend gereageerd met voorbeelden uit hun praktijk, knelpunten en praktische suggesties.*

In onderstaande matrix zijn deze vaardigheden verbonden met de zes taakgebieden van de predikant (TU). Aldus ontstaan 30 (nader in te vullen) begeleidingsvelden, waarop de praktijk van de mentorant – in het kader van zijn roeping – geïdentificeerd kan worden.

	Uitdragen van het evangelie	Voorgaan in erediensten	Voorbede doen	Leerprocessen begeleiden	Pastoraat beoefenen	Kerkregering en gemeenteopbouw
Samenwerking						
Time-management						
Pastorale gespreksvoering						
Omgaan met verwachtingen						
Voortrekker zijn						

3.5 Kerncriteria voor potentiële mentoren

In het mentoraat gaat het om collegiale begeleiding van de beginnende predikant in zijn werk in de gemeente gedurende bijv. de eerste jaren. Een geschikte mentor zal in ieder geval over de onderstaande kwaliteiten en vereisten moeten (gaan) voldoen. Om deze kwaliteiten concreet te maken zijn per item gedragsindicatoren gegeven.

1. De mentor is een ervaren predikant.
2. Hij heeft de bereidheid en bekwaamheid tot luisteren.
3. De mentor beschikt over voldoende inlevings- en invoelingsvermogen.
4. De mentor is in staat een leerproces te initiëren, begeleiden en evalueren.
5. De mentor geeft blijk om te kunnen gaan met lof en kritiek en heeft professionele integriteit ontwikkeld.
6. Hij kan de verbinding leggen tussen de spirituele dimensie en de persoonlijke dimensie.
7. De mentor is voor twee achtereenvolgende mentoraatsperioden beschikbaar.
8. Hij heeft voldoende zicht op zijn functie als mentor en kan vanuit die functie zijn werk begrenzen en zonodig doorverwijzen.
9. De mentor is goed op de hoogte van de ontwikkelingen in de theologie en van het programma van de initiële opleiding, die de mentoranten (in Kampen) hebben gevolgd.

3.6 Gedragsindicatoren bij de 9 kerncriteria voor de potentiële mentor

Ad 1. Ervaring

Laat zien dat hij ingevoerd is in de werkzaamheden en de daaruit voortvloeiende vraagstellingen.

Gedragsindicatoren:

- De mentor beschikt over ten minste 5 jaar recente en actuele ervaring in het uitvoerend werk als predikant.
- En/of de mentor beschikt over recente en actuele ervaring in het begeleiden van predikanten in de uitvoering van hun taken.

Ad 2. Luisteren

Laat zien belangrijke informatie op te pikken uit mondelinge mededelingen. Vraagt door; gaat in op (non-verbale) reacties.

Gedragsindicatoren:

- Geeft anderen de ruimte om hun standpunt weer te geven. Onderbreekt niet.
- Vat op juiste wijze samen wat de ander heeft gezegd. Toetst hiermee of hij het goed begrepen heeft.
- Vraagt bij onduidelijkheid wat de ander werkelijk bedoelt.
- Komt later terug op een onderwerp dat de ander wel heeft aangekaart, maar dat nog niet aan de orde is geweest.
- Vraagt door wanneer de gesprekspartner (non-verbale) ‘signalen’ geeft, dus wanneer de gesprekspartner aangemoedigd moet worden om meer te vertellen.

Ad 3. Inlevings- en invoelingsvermogen

Toont zich bewust van de ander, zijn plaats als beginnende collega en zijn omgeving, alsmede de eigen invloed hierop. Laat zien de gevoelens en behoeften van anderen te onderkennen.

Gedragsindicatoren:

- Houdt rekening met gevoelens en belangen van anderen; toont begrip.
- Behandelt anderen met respect, laat anderen in hun waarde.
- Geeft tijdens een gesprek tevens aandacht aan de sfeer en een goede relatie met de ander.
- Bespreekt meningsverschillen met anderen op tactvolle wijze, zonder het conflict uit de weg te gaan.

- Neemt de door de ander gegeven informatie serieus en schept daarmee een vertrouwensrelatie.

Ad 4. Leerproces initiëren, begeleiden en evalueren

Hij is in staat tot het aangaan van een samenwerkingsrelatie met een mentorant. De samenwerkingsrelatie is erop gericht dat de mentorant leert reflecteren op zijn functioneren in de beroepspraktijk. Met behulp van diverse modellen kan de mentor een aanzet geven tot deze reflectie en dit proces verder, in overleg, doelgericht sturen en begeleiden. Hij helpt de mentorant de diverse aandachtsgebieden bespreekbaar te maken, dat wil zeggen: bij het maken van een juiste analyse en het signaleren en herkennen van belangrijke informatie en het verbanden leren leggen tussen gegevens. Hij leert de collega systematisch werken in het opsporen van mogelijke oorzaken van problemen en in het zoeken naar terzake doende gegevens.

Gedragindicatoren:

- Begeleidt bij het in hoofdlijnen analyseren van een situatie, om zich vervolgens op details te richten en mogelijke trends en samenhangen te signaleren.
- Oefent in het onderscheiden van hoofd- en bijzaken en door te dringen tot de kern van het probleem.
- Leert verbanden leggen tussen afzonderlijke kwesties/zaken.
- Stelt vragen om de samenhang tussen denken, voelen en handelen in beeld te krijgen.
- Stelt vragen waarin de verbinding tussen de spirituele en de persoonlijke dimensie gelegd wordt.
- Beschikt over vaardigheden met betrekking tot het stellen van doelen en het evalueren van de samenwerkingsrelatie.
- Herkent grenzen, weerstanden en valkuilen en kan ze bespreekbaar maken op respectvolle wijze.

Ad 5. Lof en Kritiek

Hij/zij is in staat zich, ook in het contact met de beginnende predikant, kwetsbaar op te stellen. Professionele integriteit: handhaaft algemeen aanvaarde sociale, ethische en christelijke normen.

Gedragindicatoren:

- Hij is bereid en in staat zich, ook in het contact met de beginnende collega, kwetsbaar op te stellen.
- Doet wat hij zegt; komt beloftes en/of afspraken na.
- Respecteert en beschermt vertrouwelijke en persoonlijke informatie.
- Komt openlijk uit voor zelf gemaakte fouten en neemt hiervoor de verantwoordelijkheid.
- Voorkomt belangenverstengeling door het openlijk bespreken van de verschillende belangen.
- Geeft eigen positie en bijbehorende belangen duidelijk aan in zakelijke (conflict)situaties.

Ad 6. Verbinden

Hij leeft dicht bij de Here en stelt zich loyaal op tegenover de gereformeerde confessie en de Gereformeerde Kerken.

Gedragindicatoren:

- Kan vrijmoedig spreken over de eigen relatie met de Here, over zijn geloof en motivatie voor zijn ambt.
- Herkent de verbinding tussen de geestelijke en de persoonlijke dimensies en kan daarover gerichte vragen stellen.
- Communiqueert de missie van de kerk en stemt zijn handelen hierop af.
- Stelt zich op de hoogte van de beleidskeuzen en plannen die door kerkenraad en meerdere vergaderingen, waaronder de synode, zijn geformuleerd.
- Stelt zich loyaal op ten aanzien van de door deze gemaakte keuzen.
- Geeft opbouwende kritiek op de gemaakte keuzen/besluiten en bewandelt de kerkelijke weg bij fundamentele bezwaren.

Ad 7. Beschikbaar

Van een mentor wordt de bereidheid verlangd zich gedurende de twee jaar van de werkbegeleidingsperiode (minimaal) één dagdeel per maand voor het mentoraat beschikbaar te stellen en zich daartoe te laten scholen. Mentoren worden benoemd voor een periode van vier jaar zodat zij twee begeleidingstrajecten kunnen verzorgen. Herbenoeming is vervolgens mogelijk.

Gedragsindicatoren:

- Hij participeert actief in scholing en intervisie ter ondersteuning van het mentoraat.
- Is bereid tot het aangaan van een samenwerkingsrelatie met de mentorant.

Ad 8. Functie mentor

De mentor heeft voldoende zicht op zijn functie als mentor en kan vanuit die functie zijn werk begrenzen en zo nodig doorverwijzen. Hij ontwikkelt en stimuleert de deskundigheid en de vaardigheid van de mentorant door middel van het mentoraatsproces. Daarvoor is het van belang dat de mentor afstand kan nemen van de dagelijkse praktijk van het mentoraat en zich kan concentreren op de (langere termijn)doelstellingen van het mentoraat zelf.

Gedragsindicatoren:

- Hij kan voldoende distantie opbrengen ten aanzien van de inhoud van het mentoraatsproces en de vraagstellingen van het hier-en-nu, teneinde doel en functie van het mentoraat te blijven behartigen.
- Hij beschikt over voldoende inzicht en visie omtrent de inhoud, doel en functie van het mentoraat en daarmee over de grenzen met betrekking tot pastoraat, supervisie en hulpverlening.
- Hij kan vraagstellingen die het mentoraat te boven gaan onderkennen (bijvoorbeeld op het gebied van pastoraat en hulp).
- Hij beschikt over het vermogen deze vraagstellingen bespreekbaar te maken met het oog op een gemotiveerde doorverwijzing.
- Hij beschikt over voldoende zelfreflecterend vermogen om eigen grenzen, weerstanden en valkuilen te kunnen herkennen.
- Hij kan de samenwerkingsrelatie vanuit een goede balans tussen betrokkenheid en distantie hanteren.

Ad 9. Theologische scholing

De mentor is aantoonbaar op de hoogte van de ontwikkelingen in de gereformeerde theologie en helpt die zo mogelijk met eigen bijdragen verder vooruit. Hij is eropuit de gereformeerde erfenis in de context van de 21e eeuw ter beschikking te stellen aan de gemeente. Hij is in staat collega's op dit punt te stimuleren in hun visie en overtuiging. De mentor is goed geïnformeerd over aard, structuur en inhoud van de huidige opleiding tot predikant aan de TU in Kampen.

3.7 Organisatie van de werkbegeleiding

Het werkproces 'werkbegeleiding beginnende predikanten' kan eenvoudig worden aangestuurd door twee handelende instanties: de kerkenraad die aanvraagt en het deputaatschap werkbegeleiding dat de begeleiding ter beschikking stelt en aanstuurt. Kerkrechtelijk is dat een transparant en adequaat model: a) de kerkenraad is en blijft eindverantwoordelijk; b) de gezamenlijke kerken hebben een voorziening in het leven geroepen waarvan gebruik kan worden gemaakt. Andere instanties zoals een classis of een particuliere synode in het hele proces betrekken is een vorm van overorganisatie. Het suggereert dat werkbegeleiding en mentoraat iets is dat van bovenaf controlerend wordt uitgevoerd. Het leidt tot het meedraaien van veel schijven zonder dat ze inhoudelijk veel betekenen. Het maakt de zaken dus onnodig omslachtig en bewerkelijk. Het is ook met het oog op de eigen verantwoordelijkheid van de mentoren en de privacy van de begeleide predikanten ongewenst.

3.7.1 Deputaten benoemen mentoren en zorgen voor hun training

De deputaten benoemen voor de gezamenlijke kerken in totaal 18 mentoren met 18 secundi, bij voorkeur steeds 2 plus 2 uit elk particulier-synodaal ressort. Zij putten daarbij uit degenen die zich op een oproep van de deputaten voor dit werk hebben aangemeld en van wie hun kerkenraad verklaart dat hij de benoeming positief steunt en de predikant voor dit werk ter beschikking stelt. De selectie geschiedt door het deputaatschap op basis van de vastgestelde vereisten.

Deputaten bereiden de voorgedragen predikanten op het mentorschap voor door nadere informatie en een gerichte cursus. Die cursus wordt afgerond met een toets. Mentoren die met positief gevolg de cursus hebben afgerond, worden vervolgens benoemd voor een periode van vier jaar.

3.7.2 Contactpersoon regelt inzet

De deputaten wijzen één of meer (bijv. per deel van het land) contactpersonen aan die bevoegd zijn om, zodra daartoe een verzoek binnenkomt, namens hen in overleg met de betrokkenen een mentor in te zetten voor begeleiding van een predikant.

3.7.3 Mentor legt contact

De aangewezen mentor neemt binnen een maand contact op met de beginnende predikant om een kennismakingsgesprek te beleggen. De gesprekken vinden in principe plaats in de werkruimte van de mentor.

3.7.4 Contract

Mentor en mentorant sluiten een begeleidingscontract waarin minimaal wordt geregeld: frequentie, duur en locatie van de gesprekken, aanleveren van materiaal, wijze van verslaglegging, wijze van rapporteren aan de kerkenraad van de beginnende predikant.

3.7.5 Rapportage aan de kerkenraad

De predikant zal in de kerkenraadsvergaderingen regelmatig melding maken van de werkbegeleiding. Het is niet gebruikelijk dat hij daarbij omstandig rapporteert over de inhoud van de gesprekken.

Halverwege de begeleidingsperiode en aan het eind daarvan rapporteert de mentor aan de kerkenraad. Het rapport, dat is opgesteld door de mentor en ook is ondertekend door de mentorant, is kort en geeft op hoofdlijnen aan welke onderwerpen aan de orde zijn. De begeleidingsperiode wordt afgesloten met een eindrapport waarin de mentor aanbevelingen doet voor het vervolg van het leren van de predikant.

Mochten de werkomstandigheden of de samenwerking met de kerkenraad naar het oordeel van de werkbegeleider de mentorant hinderen in de uitoefening van zijn taak, dan bespreken mentor en mentorant dit met de kerkenraad of een door de kerkenraad aangewezen delegatie. De mentor kan daarbij de kerkenraad en de mentorant adviezen geven.

3.7.6 Klachten en conflicten

Klachten van en conflicten tussen de betrokken partijen die de werkbegeleiding betreffen en die niet in onderling overleg kunnen worden opgelost zullen aan de deputaten worden voorgelegd. Zo nodig zullen zij een arbitragecommissie aanwijzen die een bindende uitspraak doet. Deputaten en arbitragecommissie zijn niet bevoegd uitspraken te doen over inhoudelijk-kerkelijke zaken waarvoor de gewone kerkelijke weg van bezwaar en beroep geldt.

3.8 Mentoren

Mentoren zijn ervaren predikanten. Hun activiteiten richten zich op de taakuitoefening van (beginnende) predikanten.

3.8.1 Werk en verantwoording

Mentoren zullen hun werk naar beste weten en kunnen verrichten. Een mentor begeleidt niet meer dan één mentorant tegelijk. Voor wat betreft de goede vervulling van hun mentoraat staan de mentoren

onder verantwoordelijkheid van de deputaten werkbegeleiding. Wanneer daar gegronde redenen voor zijn, kan een mentor door de deputaten van zijn taak ontheven worden.

3.8.2 Werving en selectie nieuwe mentoren

Deputaten werkbegeleiding dragen zorg voor de aanvulling van het mentorenbestand. Periodiek zullen ze daartoe alle predikanten aanschrijven met een oproep om zich aan te melden wanneer ze zich voor dit werk geschikt achten.

3.8.3 Scholingsplan

Deputaten hebben voor de toerusting van de mentoren een scholingsplan. Benoemde mentoren zijn verplicht deze scholing te volgen. De cursus wordt door deputaten eens per twee tot drie jaar georganiseerd. In 2001/2002 wordt een cursus gehouden voor 25 mentoren. De cursus wordt uitgevoerd door derden. Het programma voor de training van de mentoren is als bijlage bijgevoegd en bevat ook een onderdeel dat door de Theologische Universiteit wordt verzorgd.

3.8.4 Instructie

De mentoren werken met een gestandaardiseerde instructie, die als bijlage aan het rapport is toegevoegd.

3.8.5 Intervisie

Mentoren wisselen in geregelde frequentie hun ervaringen uit tijdens intervisiebijeenkomsten, die op initiatief van de deputaten door de mentoren zelf belegd worden. Deputaten zullen hiervoor een instructie ontwikkelen.

3.8.6 Vergoedingen

Mentoren ontvangen geen vergoeding/honorarium voor het mentorschap. De kosten van de functiescholing worden vergoed. Door de zittingen in de eigen werkruimte te beleggen zullen reiskosten tot de uitzondering behoren. Maakt de mentor toch reiskosten of andere bijzondere kosten, dan worden die gedeclareerd bij de kerkenraad van de mentorant.

3.9 Financiële paragraaf

Voor de scholing (plus nascholing en intervisie) hebben deputaten een meerjarenbegroting gemaakt. In schema levert dat het volgende beeld op:

	Cursus	Nascholing	Intervisie	Totaal
2001	f 23.640 (€ 10.745)			f 23.640 (€ 10.745)
2002 (voor synode)			f 6.800 (€ 3.091)	f 6.800 (€ 3.091)
2002 (na synode)		f 5.400 (€ 2.456)	f 10.200 (€ 4.636)	f 15.600 (€ 7.092)
2003	f 24.605 (€ 11.184)	f 5.200 (€ 2.364)		f 29.805 (€ 13.548)
2004		f 10.800 (€ 4.909)	f 5.750 (€ 2.614)	f 16.550 (€ 7.523)
2005		f 10.800 (€ 4.909)		f 10.800 (€ 4.909)
2006	f 24.650 (€ 11.204)	f 10.800 (€ 4.909)	f 5.750 (€ 2.614)	f 41.200 (€ 18.727)
Totaal	f 72.895 (€ 33.133)	f 43.000 (€ 19.547)	f 28.500 (€ 12.955)	f 144.395 (€ 65.635)

Eens per twee/drie jaar wordt een initiële mentorcursus gegeven waaraan 25 predikanten meedoen. De cursus (een meerdaagse) wordt gegeven door een professioneel bureau. Intervisie: eerste jaar onder begeleiding, tweede jaar zelfstandig. Nascholing: jaarlijks een terugkomdag (twee groepen). De kosten van deputaten (reis-, telefoon-, vergaderkosten) worden geschat op jaarlijks € 1.000. Gemiddelde kosten per jaar bedragen vanaf 2004 zo'n € 13.640.

4. (Werk)Begeleiding ervaren predikanten

Er kunnen diverse redenen zijn waarom ervaren predikanten behoefte hebben aan (werk)begeleiding. Het synodebesluit vat die samen met de aanduiding 'die hulp nodig hebben'.

(Werk)begeleiding kan gewenst zijn in diverse situaties:

- wanneer een predikant taken gaat verrichten op een voor hem onbekend terrein (bijv. pastoraat aan asielzoekers of een gemeenteopbouwproject),
- bij reïntegratie na een periode van arbeidsongeschiktheid,
- wanneer een predikant z'n werk wil spiegelen om scherp te blijven,
- in een situatie van (latent) disfunctioneren.

Uit deze opsomming blijkt dat er begeleiding 'op maat' moet worden ingezet. De begeleider moet beschikken over de juiste deskundigheid en het vertrouwen van de predikant in kwestie genieten.

Wil de begeleiding van een ervaren predikant tot resultaat leiden, dan moet hij er zelf om vragen of er in ieder geval sterk voor gemotiveerd zijn.

Kerkenraden en predikanten die op zoek gaan naar een goede begeleider, tasten hun netwerk af naar deskundigen. Ze kunnen terecht bij diverse instanties (GIDS, GVI) en bij de broeders en zusters die zich in het dagelijks leven met begeleiding bezighouden. Aan de dienstverlening hangt een kostenplaatje.

Zijn er redenen om deze 'markt' te reguleren met een soort makelaarsfunctie?

Deputaten achten het denkbaar dat zij die rol vervullen. Voordeel is dat vraag en (kwalitatief verantwoord) aanbod op elkaar kunnen worden afgestemd.

Deputaten staat een lichte organisatievorm voor de geest, een informatiepunt. De vrager legt zelf contact met aanbieder en kan dat uiteraard ook doen zonder informatie in te winnen bij deputaten.

Overigens doet zich hier opnieuw de geïsoleerdheid van het synodebesluit gevoelen. Voor het goed functioneren van een systeem van werkbegeleiding is de ontwikkeling van systematisch 'personeelsbeleid' nodig. Werkbegeleiding kan tijdig worden ingezet of zelfs worden ondervangen bij een goed functionerend personeelsbeleid.

5. Bij- en nascholing

In paragraaf 1.5 hebben we het leren van predikanten getypeerd. Hoezeer hij als ambtsdrager ook in teamverband werkt, kenmerkend voor zijn werk is dat hij een min of meer zelfstandige praktijk heeft. Het besef dat de predikant een professie uitoefent geeft richting aan het antwoord op de vraag hoe de bij- en nascholing moet worden georganiseerd.

De vergelijking gaat overigens ten dele op: de voor professionals kenmerkende beroepsvereniging ontbreekt: de huidige predikantenvereniging heeft een veel te lichte structuur om zo'n functie te vervullen en bovendien verzet zich de kerkelijk context tegen een volledige doorvoering van de verhouding zoals die bijv. onder notarissen geldt.

Dat neemt niet weg dat het verstandig is aan te sluiten bij de leercultuur die onder professionals gebruikelijk is. Anders dan in een hiërarchische arbeidsorganisatie (met haar taak- en functieomschrijvingen) komt het initiatief tot leren bij een predikant nagenoeg geheel van hemzelf. Alleen in de startfase van zijn loopbaan en in situaties van een speciale roeping (zending bijv.) of disfunctioneren is er sprake van leren op aanwijzing van anderen.

Deputaten achten het niet verstandig een stelsel van bij- en nascholingsactiviteiten te ontwikkelen. In de behoefte daaraan voorzien de TU en o.a. het GVI momenteel. In gesprek met de leiding van de universiteit constateerden deputaten dat bij- en nascholing in de komende jaren een hoge prioriteit heeft. In een uitstekende nota 'Postacademisch onderwijs, een leven lang leren' (maart 2000) heeft de TU een beeld geschetst van de manier waarop de bij- en nascholing gestalte kan krijgen. Deputaten hebben daar vooralsnog niets aan toe te voegen en raden de synode aan daarnaast geen stelsel van bij- en nascholing te ontwikkelen.

Wel is het verstandig deputaten de opdracht te geven de ontwikkelingen met betrekking tot het onderhavige onderwerp te volgen, met de TU af te stemmen en bij gebleken behoefte aan na- en bijscholing die niet door Kampen kan worden geboden, initiatieven te stimuleren.

De bedoelde nota is als bijlage bijgevoegd.

6. Implementatie

Deputaten zijn met de uitvoering van de werkbegeleiding voor beginnende predikanten begonnen.

Er zijn twee bijeenkomsten belegd met de beginnende predikanten. Er zijn mentoren benoemd en er is een scholingsplan gemaakt. In de zomer van 2001 worden offertes ingewonnen (de TU verzorgt een blok over de huidige initiële opleiding) en in het najaar van 2001 kan de eerste cursus, voor 25 predikanten, van start gaan.

Voor de mentoren wordt een instructie geschreven en er komt een modelcontract waarmee mentor en mentorant hun afspraken kunnen vastleggen.

Aanbevelingen

1. Deputaten stellen de synode voor de werkbegeleiding voor beginnende predikanten te organiseren zoals beschreven is in *hoofdstuk 3*. Zoals reeds gememoreerd bepleiten deputaten een doorzichtige en eenvoudige procedure, waarin de kerkenraad de 'werkgeversrol' speelt, de kerken samen de hoofdlijnen vaststellen en deputaten de technische en administratieve service bieden. Classis en particuliere synode hebben hierin geen bijzondere rol.
2. Wij stellen de synode voor deputaten op te dragen als informatiepunt beschikbaar te zijn met het oog op de werkbegeleiding van ervaren predikanten op de manier zoals in *hoofdstuk 4* is beschreven.
3. Wij stellen de synode voor deputaten op te dragen de ontwikkelingen met betrekking tot de bij- en nascholing van predikanten te volgen en wanneer daartoe aanleiding bestaat opleidingscentra te stimuleren een aanbod te ontwikkelen.
4. Wij stellen de synode voor deputaten te voorzien van een budget dat toereikend is om de werkbegeleiding van beginnende predikanten op te zetten en in stand te houden. Zoals is becijferd wordt het overgrote deel van de kosten veroorzaakt door de scholing en intervisie van mentoren.
5. Deputaten stellen de synode voor de ontwikkeling van 'personeelsbeleid' met betrekking tot de predikanten te bevorderen door het instellen van een deputaatschap hiervoor.

7. Bijlagen

- I 'Goed werkgeverschap' (nota Stellingwerf, Te Velde, Lamberink maart 2001)
- II 'Postacademisch onderwijs: een leven lang leren.' (TU-nota, maart 2000)
- III Scholingsplan mentoren
- IV Instructie mentoren
- V Instructie kerkenraad met een beginnende predikant (incl. modelcontract)

[Deze bijlagen bij dit rapport zijn alleen opgenomen in de cd-rom versie ervan.]

Bijlage VIII 7 – Commissierapport Steunpunt Gemeenteopbouw

Inhoudsopgave	Procesbeschrijving
	Beeldvorming
	Visievorming
	Financiële positie en organisatiestructuur

Procesbeschrijving

In dit rapport beschrijven wij de weg naar het concept-besluit Steunpunt Gemeenteopbouw. Onderweg is veel besproken en opgebouwd. Ook is de hele organisatie van het nieuwe Steunpunt en het huidige GVI Steunpunt Gemeenteopbouw onder de loep genomen. Beginpunt van de route vormden de verzoeken van de particuliere synodes. Het eindpunt is een voorstel om over te gaan tot de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw.

De generale synode van Zuidhorn heeft van verschillende particuliere synodes het verzoek gekregen om deputaten aan te stellen om te komen tot een landelijk Steunpunt Gemeenteopbouw. Deze deputaten zouden dan moeten onderzoeken, welke activiteiten dit Steunpunt in de toekomst zou moeten ontplooiën. In dit studietraject zou ook het pakket van het GVI Steunpunt Gemeenteopbouw betrokken moeten worden.

De concrete aanleiding was de financiële situatie van het Gereformeerd Vormingsinstituut. Deze instelling dreigde te verdwijnen, waarmee de landelijke ondersteuning dreigde te verdwijnen. Het motief in de voorstellen is, dat deze ondersteuning een gezamenlijke kerkelijke verantwoordelijkheid is en daarom kerkelijke inkadering verdient. De generale synode heeft een commissie (7) benoemd die de besluiten rond het Steunpunt moest voorbereiden. Deze commissie heeft in *drie fasen* het voorbereidende werk uitgevoerd.

Beeldvorming

De verschillende particulier-synodale verzoeken zijn aan de generale synode gepresenteerd. Globaal ging het daarbij om drie lijnen:

- a. *onderzoek en garantie GVI-werk*: Onderzocht moet worden, wat de kerken nodig hebben op het terrein van gemeenteopbouw en welke samenwerkingsverbanden daarbij kunnen helpen. Gedurende dit onderzoek (tot 2005) wordt het GVI-werk gegarandeerd en onder verantwoordelijkheid van het deputaatschap Steunpunt Gemeenteopbouw gebracht;
- b. *onderzoek en eventuele overname van delen van het GVI-pakket*: Aan het einde van de onderzoeksfase (2005) moeten de kerken beslissen, of er elementen uit het GVI-pakket kunnen worden overgenomen;
- c. *onderzoek en tijdelijke garantie van het GVI-werk*: De vraag naar landelijke ondersteuning gemeenteopbouw wordt onderzocht. Om een doorstart van (delen van) het GVI mogelijk te maken in 2005 wordt het voortbestaan hiervan gegarandeerd, onder verantwoordelijkheid van het GVI-bestuur.

De bespreking leverde verschillende reacties op. Een aantal afgevaardigden gaf aan niet voor zo'n landelijk steunpunt te voelen. Toch kon de conclusie van het gesprek samengevat worden in twee vervolgopdrachten aan commissie 7:

- a. onderzoek het voorstel om tot een landelijk Steunpunt te komen en betrek daarin de *knowhow* van het GVI;

- b. onderzoek de mogelijkheden om zoveel mogelijk tot samenwerking en integratie van bestaande instellingen en aanbieders op het terrein van kerkelijk opbouwwerk te komen.

Visievorming

- a. In de maanden *mei en juni* heeft de commissie een bouwtekening gemaakt van het *Steunpunt Gemeenteopbouw*. De commissie heeft daarbij veel steun gehad van deskundigen op het terrein van organisatiekunde en kennistoepassing.

Aanvankelijk leek een minimale aanpak voldoende: zorg voor de inkadering van het GVI-werk en formuleer een studieopdracht naar verdere samenwerking. Al snel heeft de commissie deze lijn verlaten. Een dergelijke ‘oplossing’ zou niets zeggen over de plek die het nieuwe Steunpunt krijgt naast andere instellingen op het terrein van kerkelijk opbouwwerk. Dit zou lijken op het bouwen van een huis (Steunpunt) zonder bouwtekening of zicht op de burens: Theologische Universiteit (TU), deputaten Toerusting evangeliserende gemeente (DTEG), diaconaal consulent (DC), deputaten Aangepaste kerkdiensten (Depad) etc. Dit inzicht kan bij een *zorgvuldige* kerkelijke inkadering van het werk rond gemeenteopbouw niet gemist worden.

In sommige voorstellen van de particuliere synodes werd een studietraject van *drie jaar* (tot 2005) gesuggereerd. Een dergelijk onderzoek leek ons tijdrovend, overbodig en kostbaar. De meeste relevante gegevens zijn nu al beschikbaar en vanuit dit inzicht kan de bouwschets gemaakt worden. Bovendien kunnen deputaten de opdracht krijgen het principebesluit van de generale synode verder uit te voeren.

Met het oog op de bouwtekening is een aantal ‘ronde-tafelgesprekken’ gevoerd. Allereerst hebben we een aantal gesprekken gevoerd met het GVI-bestuur. Daarnaast hebben we gesproken met een groep externe adviseurs. In deze groep zat vooral deskundigheid op het terrein van de verbinding tussen kennis en toepassingen. Ook was drs. H. Lamberink, secretaris van de TU, bij deze gesprekken betrokken. In het rapport *Van Instituut naar Spinnenweb* met bijbehorende presentatie heeft de commissie haar oplossingsrichting gepresenteerd op 28 juni 2002. De kern hiervan is, dat we adviseren de vraag om een Steunpunt en de vraag naar meer integratie *samenhangend* te beantwoorden. Dat doen we door het nieuwe Steunpunt te bemensen met personen die *netwerken, bruggenbouwen, coaching en begeleiding* tot hun primaire taken rekenen. Ook het concrete veldwerk, het ondersteunen van de gemeenten in vragen rond gemeenteopbouw, moet in dit Steunpunt vorm krijgen.

De commissie kreeg groen licht om de denkrichting verder uit te werken richting besluitvorming en daarbij zo mogelijk rekening te houden met de ingebrachte vragen en verbeterpunten.

- b. In de maanden *juli en augustus* is vooral doorgepraat en onderhandeld met het bestuur van het GVI. Het doel van deze gesprekken was: in hoeverre kan het huidige GVI zich vinden in de werkwijze die voorgesteld wordt in het commissierapport? Wat zijn mogelijkheden om delen van het GVI onder te brengen in de nieuwe structuur?

Werkwijze Steunpunt: Aanvankelijk bestond bij het GVI-bestuur de indruk dat het commissierapport te weinig rekening hield met de actuele werkwijze van het GVI. De suggestie dat het nieuwe Steunpunt ver af zou staan van het huidige GVI, deed in de ogen van het bestuur geen recht aan de werkelijkheid. In veel opzichten werkt het GVI als een ‘spinnenweb’ en de medewerkers proberen zoveel mogelijk vormen van samenwerking te initiëren. Over dit punt is intensief doorgesproken. De synodecommissie heeft vooral willen werken aan een *gewenste* situatie waarvan de kerken zoveel mogelijk profijt hebben.

Verder ontstond overeenstemming op het punt dat het *leggen van relaties* en het *verzamelen van kennis* een ideale manier van werken voor een Steunpunt is.

Een ander punt van bespreking vormde het huidige praktische GVI-werk *in* de gemeente. Dit is een punt dat in de opdracht aan het Steunpunt duidelijk gepositioneerd moet worden.

De concrete uitkomsten van dit proces vindt u terug in de instructie voor de nieuwe deputaten. Als belangrijkste resultaat kan gemeld worden dat het GVI-bestuur zich schaart achter de werkwijze van

dit nieuwe Steunpunt. Ook zal visievorming en het verzamelen en opsporen van kennis een primaire plek krijgen in het nieuwe Steunpunt.

Overname GVI: Als de kerken de verantwoordelijkheid op zich nemen om landelijke ondersteuning op het terrein van gemeenteopbouw te ondersteunen, dan is het logisch dat daarbij allereerst gekeken wordt naar het werk en de organisatie van het GVI.

Naar de toekomst willen we wel nieuwe stappen voorstellen. Onderzocht moet worden, of fusies en allianties met andere instellingen mogelijk zijn. Ook de samenwerking met kennisdragers als de TU is in het belang van de Gereformeerde Kerken.

In de gesprekken over de positie van het GVI is over verschillende zaken doorgesproken:

- overname van de bestaande organisatie en eenheid in visie
- veranderingen in het GVI bij het overnamemoment
- balans tussen visievorming en praktisch veldwerk
- doorlichting van bestaande financiële en organisatorische structuur
- streven naar een slagvaardig Steunpunt voor een verantwoord quotum
- opdracht aan het nieuwe deputaatschap
- bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de Stichting en haar personeel

c. In de maand *september* heeft commissie 7 nog intensief overlegd met haar adviseurs en (aspirant-) deputaten en het bestuur van het GVI. De conclusie van deze gesprekken leggen wij u nu voor in een concept-besluittekst (Acta, art. 120). Kern daarvan is, dat de manier waarop het GVI werkt en wil werken binnen de geschetste contouren (bruggenbouwen, coaching, samenwerken, gemeenteondersteuning), onzes inziens voldoende basis biedt voor integratie van het werk van het GVI binnen het te vormen Steunpunt. Wij stellen daarom voor de personele en materiële rechten en plichten van het huidige GVI-bestuur onder te brengen bij het nieuwe deputaatschap.

Tot onze vreugde konden synodecommissie en bestuur elkaar overtuigen in een constructieve sfeer. Het gezamenlijke belang, een goede ondersteuning van de kerk van Jezus Christus, stond ons daarbij voor ogen.

Financiële positie en organisatiestructuur

Ten slotte: Wij hebben ook de financiële positie en organisatiestructuur van het GVI laten onderzoeken. Van de startvraag (€ 2,75 per ziel) zijn wij uitgekomen bij een lagere quotumaanvraag (€ 1,90 per ziel). Dat betekent wel dat er in het huidige dienstenpakket geschrapt is door onder meer het aantal personeelsleden (fte's) terug te brengen.

Het onderstaande schema geeft weer, welke diensten voor dit quotum door het Steunpunt Gemeenteopbouw worden verleend en wat daarvoor nodig is. Ook is de vergelijking gemaakt tussen de oude situatie bij het GVI en de nieuwe situatie bij het Steunpunt:

Financiën Steunpunt Gemeenteopbouw		
	nieuwe situatie	oude situatie
<i>bezetting</i>	<i>full-time eenheden</i>	<i>full-time eenheden</i>
manager/ontwikkelaar/begeleider	1	1
ontwikkelaars/begeleiders	1,65	3
secretariaat/financiële administratie	2,1	3,4
totaal	4,75	7,4

Verdere financiële uitgangspunten:

- ontwikkelaars/begeleiders voeren zelf ook activiteiten ter plaatse uit;
- zoveel mogelijk wordt de vraag naar cursussen/activiteiten uitgevoerd met inzet van freelancers, ondersteund door secretariaat en administratie. Op dit moment staan 35 freelancers geregistreerd bij GVI-Steunpunt gemeentebouw;
- de kerken / deelnemers betalen een tarief dat overeenkomt met eerdere jaren;
- publicatie van Infomap en andere drukwerken wordt voortgezet;
- geen giften meer via CFA-Schoolgeld, Vrienden en Steunfonds GVI.

Verwachte exploitatierekening in 2003		
	nieuwe situatie	oude situatie
Opbrengsten	in euro's	in euro's
begeleiding/cursussen	153.600,00	272.400,00
publicaties	23.200,00	23.300,00
rente	7.500,00	7.500,00
totaal opbrengsten	184.300,00	303.200,00
Kosten		
<i>Personeelskosten</i>		
manager/ontwikkelaars/begeleiders	194.200,00	288.200,00
freelance cursusleiders	16.000,00	32.000,00
secretarieel/financiële administratie	83.300,00	130.500,00
kosten bevordering deskundigheid	2.900,00	4.200,00
	296.400,00	454.900,00
<i>Overige kosten</i>		
huisvestingskosten, huur etc.	26.300,00	26.400,00
vaste beheerkosten (werkplekken etc.)	25.500,00	31.000,00
variabele begeleidings-/cursus-/reiskosten	55.800,00	99.100,00
drukwerk Infomap en andere publicaties	15.600,00	15.700,00
informatie/Geordend	4.500,00	24.000,00
totaal kosten	424.100,00	651.100,00
Tekort	239.800,00	347.900,00
Benodigd quotum per ziel in 2003 uitgaande van 126.456 kerkleden	1,90	2,75

Bijlage IX 1 – Rapport van deputaten Kerkelijke eenheid

Inhoudsopgave	Samenvatting
	2. De Christelijke Gereformeerde Kerken
	2.1 Instructies
	2.2 Algemeen
	2.3 Instructie ad a
	2.4 Instructie ad b
	2.5 Instructie ad c
	2.6 Instructie ad d
	2.7 Federatief groeimodel met het oog op voortgaande kerkelijke eenheid
	2.8 Instructie ad e
	2.9 Instructie ad f
	3. Gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken
	3.1 Inleiding
	3.2 De gesprekken en de Landelijke Vergadering
	4. Een interkerkelijk overleg orgaan
	4.1 Opdracht
	4.2 Uitvoering
	5. De algemene opdrachten
	5.1 Instructies
	5.2 Het bevorderen van plaatselijke Kerkelijke Eenheid
	5.3 Contacten met de classes
zie Acta artikel 123, 125, 126, 130	5.4 Voorbeden in de kerken
	5.5 De conferentie ‘Werken aan Eenheid II’

Samenvatting

Het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken heeft goede voortgang. In deze rapportageperiode hebben de gezamenlijke deputaten brieven doen uitgegaan naar de plaatselijke kerken van beide kerkgenootschappen. Zij hebben ook een predikantenconferentie belegd voor predikanten van beide genootschappen. Bovenal hebben zij gezamenlijke aanbevelingen opgesteld voor beider synodes, om te komen tot een werkbaar pad tot kerkelijke eenheid van beide kerkgenootschappen.

De ontmoeting met de Nederlands Gereformeerde Kerken is nog niet afgerond; de afronding van een viertal gesprekken vindt in september 2001 plaats. In het daarna te verschijnen aanvullend rapport worden deze gesprekken geëvalueerd.

Deputaten waren ook aanwezig op de Landelijke Vergadering Amersfoort 2001; de besluiten van deze vergadering worden eveneens in het aanvullend rapport besproken.

De mogelijkheden om tot een interkerkelijk overlegorgaan te komen zijn nog niet tot een afronding gekomen. Gewacht wordt op een beslissing van het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte, die gevolgen voor zo'n orgaan zou kunnen hebben. Die beslissing wordt verwacht vóór de publicatiedatum van het aanvullend rapport.

Binnen het kader van de algemene opdrachten zijn drie kanselbrieven voor het gebed rond Hervormingsdag opgesteld.

Ook is voor de tweede maal een conferentie ‘Werken aan Eenheid’ georganiseerd. Deze werd door circa honderd kerken bijgewoond en zal zeker stimulerende effecten hebben op plaatselijk niveau.

Door de diversiteit aan opdrachten is er weinig aandacht besteed aan omvang van de plaatselijke activiteiten.

2 – De Christelijke Gereformeerde Kerken

2.1 Instructies

De generale synode van Leusden 1999 benoemde deputaten Kerkelijke Eenheid; binnen dat deputaatschap fungeerde een sectie voor gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken (hierna te noemen: deputaten GKV). De volgende broeders maakten van de deputaten GKV deel uit: ds. H.J.J. Feenstra, ds. P. Groenenberg (secretaris), ds. G. Gunnink, prof. dr. B. Kamphuis, ds. M.H. Sliggers (voorzitter), ds. R. van der Wolf en ds. B. van Zuijlekom.

De synode gaf deputaten GKV de volgende instructie mee:

- a. wegen en middelen te zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren en gezamenlijk plaatselijke samensprekingen bevorderen met aandacht voor de verhouding kerkverband – plaatselijke kerk;
- b. gezamenlijk in beide kerkverbanden te bevorderen dat de bereikte overeenstemming ten aanzien van de toe-eigening des heils, de prediking en de beschouwing van de gemeente in de praktijk gestalte krijgt;
- c. aandacht te geven aan de verandering van situaties en gewoonten en het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken;
- d. een antwoord te vinden op de vraag of een landelijke federatie aanbeveling verdient en zo ja, op welke wijze een federatie vorm kan krijgen;
- e. bijzondere aandacht te geven aan de problematiek van de relaties die er in plaatselijke kerken zijn met een plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk;
- f. zich er gezamenlijk op te beraden hoe het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken meer op elkaar afgestemd kunnen worden en zo nodig daarbij de desbetreffende deputaatschappen betrekken.

2.2 Algemeen

Deputaten GKV en Deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde Belijders in Nederland van de Christelijke Gereformeerde Kerken (hierna te noemen: deputaten CGK) hebben in totaal 12 keer gezamenlijk vergaderd. De gesprekken hadden steeds een open karakter en er kon opbouwend gesproken worden. Allerlei activiteiten die gepland zijn, konden onder de zegen van de Here voortgang hebben. Daarbij denken we aan een vergadering met de zgn. ‘kanselruilgemeentes’, de gezamenlijke predikantenconferentie, de gezamenlijke brieven aan de kerkenraden van beide kerkverbanden (maart 2000 en maart 2001) en het gezamenlijk schrijven aan de deputaatschappen van beide kerkverbanden wier taken verwantschap hebben. In het vervolg van dit rapport krijgen deze activiteiten nadere aandacht.

2.3 Instructie ad a

Wegen en middelen zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren en gezamenlijk plaatselijke samensprekingen bevorderen met aandacht voor de verhouding kerkverband – plaatselijke kerk.

2.3.1 Informatie geven

Deputaten GKV hebben zich, samen met deputaten CGK, erop beraden welke wegen en middelen er zijn die voeren tot kerkelijke eenheid. Ze hebben in de huidige situatie gekozen voor een 'federatief groeimodel' (zie onder 2.6).

Verder hebben leden van deputaten GKV op verzoek spreekbeurten vervuld met het doel informatie te geven over de stand van zaken in de landelijke samenspreking en eventueel te adviseren inzake de plaatselijke samenspreking.

Ook gaven deputaten GKV als geheel antwoord op vragen die kerken aan haar stelden.

Op deze manier hebben zij getracht wegen te wijzen die plaatselijk tot een goede en verantwoorde samenspreking kunnen leiden.

2.3.2 Een vergadering van 'kanselruilgemeentes'

Er zijn ook gezamenlijke acties geweest van deputaten GKV en deputaten CGK. Voor het eerst is een vergadering gehouden met die gemeenten die toestemming van hun classis hebben tot kanselruil of die daartoe een verzoek hebben ingediend. Deze vergadering is gehouden op 6 oktober 2000. De CGK- en GKV-kerken uit de volgende plaatsen zijn voor die vergadering uitgenodigd: Delft; Deventer; kerken in Drachten; kerken in Enschede; Goes; Haarlem; Hasselt; Winschoten; Zoetermeer.

Tijdens die vergadering is door elke aanwezige kerk de stand van zaken in hun samenspreking aangegeven. Tijdens die weergave kwamen ook de knelpunten naar voren. Dat betrof vooral de plaats van een Nederlands Gereformeerde Kerk in het geheel van de samenspreking tussen GKV en CGK; de manier waarop omgegaan wordt met bezwaren in de gemeente en de vraag hoe je verder moet in de huidige situatie (waarin er landelijk nog geen federatie of fusie is).

Bij de bespreking van deze knelpunten wordt aangegeven dat in de meeste kerken de samenwerking tussen een plaatselijke CGK- en NGK-kerk geen rol speelt in de samenspreking tussen CGK en GKV. Maar deze zal wel een rol spelen bij de vraag hoe je verder moet; daarbij is voor een GKV bijvoorbeeld een grote moeite dat in sommige gevallen de plaatselijke NGK vrouwelijke ambtsdragers heeft.

Ook de besluiten van de synoden van GKV en CGK leggen een druk op de samensprekingen tussen de drie kerken, omdat beide synoden immers besloten hebben landelijk niet (meer) samen te spreken met de NGK.

Ten aanzien van de wijze waarop omgegaan wordt met bezwaren in de gemeente, wordt opgemerkt dat met deze broeders en zusters op pastorale wijze wordt gesproken. In de meeste plaatsen wordt een commissie uit beide kerken benoemd die activiteiten organiseert, zodat de samenspreking/samenwerking een gemeentebrede aangelegenheid wordt. Ook wordt aangegeven dat bezwaren in de gemeente soms medebepalend zijn voor het nemen van een volgende stap (bijvoorbeeld: gezamenlijke avondmaalsviering). De kerken blijken ernst te maken met de regel die door de generale synode van Berkel is geformuleerd, dat er voor verdere stappen in een samensprekingsproces voldoende draagvlak in de gemeente dient te zijn.

Ten aanzien van de vraag hoe plaatselijke kerken met kanselruil verder moeten, worden enkele suggesties gedaan als: waarnemers zenden naar elkaars classes; fuseren, waarbij dan de vraag is of er besloten moet worden tot één vergaderplaats of de huidige situatie van twee of meer vergaderplaatsen handhaven.

Dit laatste betreft dus de verhouding tussen landelijke en plaatselijke ontwikkelingen.

Deputaten GKV en deputaten CGK zullen zich daarop – in overleg met deze kerken – verder moeten bezinnen.

Bij de afgevaardigden van de aanwezige kerken bleek behoefte aan structureel overleg. De kerken hebben beloofd gesprekspunten voor zo'n ontmoeting aan te dragen.

De kerk te Zoetermeer heeft daarop gereageerd. Zij zou het punt 'gezamenlijke evangelisatie' willen agenderen. Het voornemen is in het najaar van 2001 weer een vergadering met deze gemeenten te beleggen.

Deputaten GKV stellen aan uw vergadering voor het structureel overleg met de ‘kanselruilgemeentes’ in haar instructie op te nemen. De aan u voor te stellen formulering zal zodanig zijn dat deputaten GKV en deputaten CGK de organisatie van die overlegsgesprekken kunnen overlaten aan één of meer van de desbetreffende kerken.

2.4 Instructie ad b

Gezamenlijk in beide kerkverbanden bevorderen dat de bereikte overeenstemming t.a.v. de toe-eigening van het heil, de prediking, de beschouwing van de gemeente in de praktijk gestalte krijgt.

2.4.1 Brieven kerkenraden

Deputaten GKV hebben met deputaten CGK veel aandacht gegeven aan de door uw voorgangster geformuleerde instructie b.

Allereerst hebben zij een gezamenlijke brief, d.d. maart 2000, gezonden aan de kerkenraden van de GKV en de CGK. De brief ging vergezeld van een drietal bijlagen, te weten:

- a. een samenvatting van de bereikte overeenstemming over de toe-eigening van het heil en de beschouwing van de gemeente;
- b. de besluiten van de generale synode van de CGK, Haarlem-Noord 1998 en
- c. de besluiten van de generale synode van de GKV, Leusden 1999. Deze brief met bijlagen is als bijlage gevoegd bij dit rapport (Bijlage 2.I).

In de brief is aangesloten bij de instructie die zowel de synode van de GKV als die van de CGK aan hun deputaten hebben verstrekt. Instructie b zegt immers dat gezamenlijk bevorderd dient te worden dat in beide kerkverbanden de bereikte overeenstemming ten aanzien van de toe-eigening van het heil, de prediking en de beschouwing van de gemeente in de praktijk gestalte krijgt. Aan de term gezamenlijk is inhoud gegeven door een gezamenlijke brief, ondertekend door de voorzitter en secretaris van deputaten GKV en deputaten CGK.

De brief heeft een driedelig doel:

1. de kerkenraden stimuleren kennis te nemen van datgene waarover beide kerken landelijk overeenstemming bereikt hebben;
2. de kerkenraden verzoeken die zaken in de gemeente te brengen;
3. de kerkenraden stimuleren – waar mogelijk – om die zaken in plaatselijke samensprekingen aan de orde te stellen en – in plaatsen waar nog niet wordt samengesproken – contact met elkaar te zoeken.

In maart 2001 hebben deputaten GKV en deputaten CGK opnieuw een gezamenlijke brief gestuurd aan de kerkenraden van de GKV en de CGK (Bijlage 2.II). In die brief wordt teruggegrepen op de brief van maart 2000. Gevraagd wordt wat de kerkenraden met de brief van maart 2000 gedaan hebben en of de brief bestaande samensprekingen heeft gestimuleerd of het zoeken van contact tussen een CGK- en GKV-gemeente heeft bevorderd.

Het aantal reacties van kerken op deze brief is verblijdend. In een aantal gemeenten heeft met name de samenvatting van de bereikte overeenstemming een rol gespeeld in de samenspreking. Diverse kerken hebben de brief van maart 2000 met de bijlagen verspreid in de gemeente. In sommige gemeenten is de brief aangegrepen om (opnieuw of voor het eerst) contact te zoeken met de plaatselijke CGK-gemeente.

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben aan de hand van een aantal items vastgelegd hoe de stand van zaken op dit moment is. Onderstaand schema geeft de situatie weer van de GKV.

Items:	Aantal kerken
Geen contact	11
Geen contact; contact gezocht naar aanleiding van brief	17

Items:	Aantal kerken
Verkenning	12
In principe overeenstemming	15
Aanvraag tot kanselruil	2
Aanvraag gehonoreerd	6
Niet van toepassing (omdat er ter plaatse geen CGK is of om andere reden)	46
Totaal aantal reacties:	109

2.4.2 Gezamenlijke predikantenconferentie

Deputaten GKV hebben samen met deputaten CGK nog op een andere manier inhoud gegeven aan instructie b. Op 7 februari 2001 hebben zij in Apeldoorn een gezamenlijke predikantenconferentie georganiseerd. Aanvankelijk was het de bedoeling deze conferentie te houden in het gebouw van de Theologische Universiteit te Apeldoorn, maar al spoedig bleek dat het aantal deelnemers zo groot was (meer dan 250), dat daarnaast ook vergaderd moest worden in de kerkgebouwen van de CGK (Barnabaskerk) en van de GKV (Koningshof). De drie gebouwen liggen op loopafstand van elkaar.

Omdat de conferentie georganiseerd is in het kader van de instructie die beide deputaatschappen van hun synode hebben gekregen, namelijk nagaan hoe de landelijk bereikte overeenstemming plaatselijk gestalte krijgt, is gekozen voor het thema 'prediking'.

Prof. dr. B. Kamphuis (lid van deputaten GKV) en prof. dr. J.W. Maris (lid van deputaten CGK) hielden elk twee referaten over de betekenis van bevinding en wedergeboorte resp. kerk en verbond in de prediking.

Over de onderwerpen is in 14 discussiegroepen doorgesproken en daarna nog plenair. In de discussiegroepen bleek een grote mate van overeenstemming, al waren er ook accentverschillen.

De organisatie van deze conferentie werd door de deelnemers ervaren als stimulerend. Suggesties zijn gedaan om dit soort bijeenkomsten vaker te organiseren, maar dan eventueel regionaal. De regionale samenkomsten zouden ook georganiseerd kunnen worden voor predikanten, ouderlingen en diakenen.

Deputaten GKV stellen aan de synode voor in de instructie op te nemen dat deputaten regelmatig (regionale of landelijke) samenkomsten (doen) organiseren waarin ambtsdragers elkaar ontmoeten en met elkaar doorspreken over de zaken waarover landelijk overeenstemming bereikt is en/of over andere zaken die relevant zijn voor het nadere contact tussen de beide kerken.

2.5 Instructie ad c

Aandacht geven aan de verandering van situaties en gewoonten en het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken.

2.5.1 Kerkelijk omgaan met publicaties die Schriftgezag raken

In de verslagperiode is aan dit punt niet veel aandacht gegeven. Deputaten GKV hebben van deputaten CGK vernomen dat met dr. B. Loonstra en zijn kerkenraad gesproken wordt.

2.5.2 Aandacht voor verandering van situaties en gewoonten

Tijdens één van de vergaderingen is doorgesproken over de veranderingen van situaties en gewoonten in de CGK en ook in de GKV.

Belangrijk is de uitspraak van de synode van de CGK dat in het bestaan van situaties en gewoonten (perforatie van kerkgrenzen en gesloten kansels) niet berust mag worden, maar dat grote voorzichtigheid nodig is om in deze zaken verandering te brengen.

Deputaten CGK zijn van mening dat het problematisch is dat een gemeentelid dat de kerkgrenzen niet in acht neemt, ambtsdrager is in de gemeente van zijn keus.

2.6 Instructie ad d

Een antwoord vinden op de vraag of een landelijke federatie aanbeveling verdient en zo ja, de wijze waarop een federatie vorm kan krijgen.

2.6.1 De gesprekken over ‘federatie’

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben al snel na de besluitvorming door de synode van Leusden afgesproken dat het punt van de ‘federatie’ behoorlijke aandacht zal moeten krijgen. Beide synodes hebben aan hun deputaten dezelfde instructie met betrekking tot ‘federatie’ gegeven. De zaak van de ‘federatie’ is dan ook onderwerp van bespreking geweest tijdens bijna elke vergadering.

In de bespreking over de tekst van de instructie is vastgesteld dat de synodes niet de bedoeling hebben dat door deputaten een bepaalde vorm van ‘federatie’ in de praktijk wordt getoetst, alvorens de beide synodes zich over de vorm hebben uitgesproken.

Citaat uit het verslag van de vergadering van 10 november 1999:

Algemene gedachte is dat zowel de synode van Haarlem-Noord als de synode van Leusden deputaten hebben opgedragen na te denken over de wenselijkheid van een federatie en – indien dit naar het oordeel van deputaten wenselijk is – na te denken over de wijze waarop een federatie gestalte kan krijgen. Dat betekent dat deputaten, als zij komen tot een oordeel over de wijze waarop een federatie gestalte kan krijgen, deze ter beoordeling voorleggen aan de beide synodes en deze niet eerst toetsen in de praktijk. Dat laatste valt immers buiten de gegeven opdracht.

Op de vergadering van 20 januari 2000 wordt afgesproken dat over de zaak van de federatie in eerste instantie gesproken zal worden aan de hand van publicaties over deze zaak in de brochure *Werken aan eenheid* en in artikelen in *De Wekker* (van de hand van dr. W. van 't Spijker).

In de bespreking over deze zaak in de volgende vergadering – 14 maart 2000 – komen deputaten GKV en deputaten CGK tot de conclusie dat de synodes in hun instructie aan deputaten gedacht hebben aan een federatie van beide kerkverbanden. Zo'n federatie is dan niet vrijblijvend, maar is een tussenfase die uiteindelijk onder de zegen van de Here dient te leiden tot een fusie van beide kerken.

Tegelijk wordt de vraag gesteld welke meerwaarde een officiële federatie heeft in vergelijking met die zaken die nu al gezamenlijk gebeuren. Ook is de vraag hoe een federatie van kerken zich verhoudt tot de plaatselijke kerk: als een federatie van kerkverbanden ook inhoudt kanselruil, moeten dan alle plaatselijke kerken komen tot kanselruil?

Uit de bespreking tijdens de vergadering van 14 maart 2000 blijkt dat ‘de vraag naar de wenselijkheid van een federatie nauw samenhangt met de vraag wat je – eventueel in fases – gezamenlijk gaat doen en dat laatste is weer van belang voor de vraag welke consequenties dat heeft richting plaatselijke kerken’ (citaat uit verslag van de vergadering van 14 maart 2000).

Tijdens de bespreking op de vergadering van 16 mei 2000 blijkt dat de term ‘federatie’ wel eens minder gelukkig kan zijn; met name de verhouding tussen landelijk gefedereerde kerken tot de plaatselijke situatie. Conclusie is dat het niet allereerst gaat om het woord federatie.

Op de vergadering van 4 juli 2000 worden door deputaten GKV en deputaten CGK zaken genoemd die beide kerken gezamenlijk kunnen doen.

Te denken valt aan het organiseren van een gezamenlijke predikantenconferentie; het in contact brengen van deputaatschappen van beide kerken waarvan het door de synode opgedragen werk op hetzelfde terrein ligt; het gezamenlijk beleggen van bidstonden (bijvoorbeeld voor de eenheid); het gezamenlijk uitgeven van gemeenteschetsen; het verzoek aan de synodes van beide kerken in hetzelfde jaar te vergaderen.

Belangrijk voor deputaten GKV en deputaten CGK is geweest de vergadering van 19 september 2000. Toen is over ‘federatie’ doorgesproken in het bijzijn van prof. dr. M. te Velde en dr. W. van ’t Spijker. Het verslag van de vergadering van 19 september 2000 vermeldt onder meer het volgende:

De voorzitter heet prof. dr. M. te Velde en prof. dr. W. van ’t Spijker welkom. Ter inleiding op de bespreking vertelt hij dat in onze gezamenlijke bezinning enkele vragen gerezen zijn die we hun willen voorleggen. Moet federatie van bovenaf worden ingezet of van onderop? Hoe zou je dat gestalte kunnen geven? Wat zou je kunnen integreren, terwijl je met gevoeligheden rekening houdt. Ook noemt hij twee voornemens die deputaten hebben: 1) aan alle deputaatschappen die in beide kerken bestaan een brief schrijven om te kijken hoe zij in contact met elkaar de samenwerking zouden kunnen dienen; 2) in februari een predikantenconferentie te beleggen over de praktijk van de prediking.

Vervolgens wordt prof. Van ’t Spijker gevraagd iets te zeggen over federatie.

Deze stelt in de eerste plaats, dat de idee van federatie gereformeerden niet vreemd moet zijn. Het hervormde kerkbegrip kan er geen kant mee uit. Maar naar gereformeerde opvatting is het kerkverband al een federatie van kerken. Het begrip federatie heeft te maken met verbond. Wij staan op de basis van het verbond. Je kunt denken aan de twaalf stammen van Israël. De verscheidenheid hoort erbij.

In de tweede plaats meent Van ’t Spijker dat een federatie mogelijkheden moet bieden om in de concrete situatie verder te komen. We moeten realistisch zijn. Honderd jaar gescheiden optrekken heeft een eigen identiteit gegeven. Deze is niet uit te wissen. De kerken hebben een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Hoe kun je met respectering daarvan gestalte geven aan de eenheid in belijden? De enige weg om verder te komen is die van federatie.

De artikelen in *De Wekker* werden geschreven om te voldoen aan het verzoek van de GKV om het idee verder uit te werken. In de CGK zijn ze niet onverdeeld gelukkig ontvangen.

‘Van boven’ en ‘van beneden’ vormen geen tegenstelling.

De vraag is ook: Kunnen we ook andere kerken erbij betrekken? We moeten een model op tafel leggen voor deze kerken en eventueel voor andere kerken.

Vervolgens krijgt prof. Te Velde gelegenheid om iets te zeggen over federatie.

Deze sluit zich aan bij de benadering van Van ’t Spijker. Hij heeft in *De Reformatie* over federatie geschreven en heeft geprobeerd het nog wat praktischer te maken. Vandaar is het in een nota samengevat, te vinden in het boekje *Werken aan eenheid*.

Het eerste dat hij naar voren wil brengen is dat we kerkelijke eenheid niet moeten verwarren met kerkelijke uniformiteit. Net als Calvijn moeten we doen wat voor ons op dit moment het meest wijs is. Dat is relatief en niet absoluut.

In de tweede plaats stelt hij: De structuur volgt de inhoud. We moeten de structuren zo licht mogelijk houden. We hebben de neiging om eerst de structuur te smeden. Maar wat zou je eigenlijk samen willen doen? Daarvoor moet je een structuur zoeken. Er zijn veel organisaties die een strategische alliantie aangaan.

Stel dat we bijvoorbeeld het volgende willen:

- deputaatschappen ontmoeten elkaar één keer per jaar;
- predikanten ontmoeten elkaar;
- kanselruil is mogelijk (hij heeft moeite met dubbele erkenning, op landelijk niveau en ook nog eens op plaatselijk niveau; je zit op twee niveaus hetzelfde te doen);
- toelaten aan elkaars avondmaal wanneer daarom gevraagd wordt en elkaars gecensureerden niet aanvaarden.

Dán wil hij spreken van ‘kerkelijke alliantie’ (niet: strategisch).

In de derde plaats gaat hij in op de verhouding landelijk – plaatselijk. Een landelijke alliantie hoeft niet alles plaatselijk te regelen. Geen plaatselijke alliantie, maar meer een akkoord van samenwerking.

Wil je dit op landelijk niveau goed uitwerken, dan is daar toch een werkgroep voor nodig. In veel van dit soort dingen zie je tegenwoordig meer een groei-model.

Op de vergadering van 20 november 2000 wordt uit deputaten GKV en deputaten CGK een commissie benoemd die aan de hand van wat door de beide hoogleraren en in de loop van de gesprekken door deputaten is opgemerkt, een notitie zal opstellen.

Deze notitie is door deputaten GKV en deputaten CGK aanvaard en ligt ten grondslag aan de voorstellen die deputaten GKV uw vergadering zullen doen inzake 'federatie'. De notitie volgt hieronder onder de titel '*Federatief groeimodel met het oog op voortgaande kerkelijke eenheid. Rapport en voorstellen*'.

2.7 *Federatief groeimodel met het oog op voortgaande kerkelijke eenheid*

(Rapport en voorstellen)

2.7.1 **Opdracht**

Met dit rapport en de daarbij behorende voorstellen hebben deputaten van beide generale synodes gezamenlijk uitvoering gegeven aan de opdrachten van de generale synodes van Haarlem-Noord 1998 (CGK) en Leusden 1999 (GKV).

Haarlem-Noord besloot

“deputaten te verzoeken zich nader te bezinnen op de vraag of een federatie van kerken aanbeveling verdient en op welke wijze deze vorm zou kunnen krijgen”.

Leusden besloot

“deputaten kerkelijke eenheid op te dragen om het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten om:

een antwoord te vinden op de vraag of een landelijke federatie aanbeveling verdient en zo ja, op welke wijze een federatie vorm kan krijgen”.

2.7.2 **De term 'federatie'**

Beide deputaatschappen hebben in meerdere vergaderingen zowel in eigen kring als gezamenlijk gesproken over de aan hen voorgelegde vraag. In één van de gezamenlijke vergaderingen hebben wij ons laten voorlichten door prof. W. van 't Spijker en prof. M. te Velde. De term 'federatie' lokte veel discussie uit. Ook andere termen kwamen naar voren. Soms werd de term 'alliantie' gehanteerd.

Als bezwaar tegen de term 'federatie' werd gevoeld dat de term statisch kan worden opgevat.

We raakten er gaandeweg van overtuigd dat we niet de kant uit moesten van een federatie als kant en klaar organisatie-model. Dat zou een te geforceerde en in één keer opgelegde eenheidsstructuur worden, die te weinig rekent met het feit dat er een grote variatie is in de mate waarin plaatselijk onderlinge relaties tussen beide kerkverbanden tot stand zijn gekomen.

Naar onze overtuiging zal er ruimte moeten zijn voor een groeiproces naar voortgaande kerkelijke eenheid. Zo zijn we uitgekomen bij de term: *federatief groeimodel*.

2.7.3 **Federatief groeimodel**

Het *federatieve* zit daarin, dat we ons uitgangspunt nemen in twee zelfstandige kerkverbanden die naast elkaar functioneren. Die kerkverbanden begeven zich nu in de gehoorzaamheid van het geloof (Romeinen 1:5 en 16:26) op de weg van het zoeken naar het steeds meer gestalte geven aan en beleven van de tot nu toe geschonken en gevonden eenheid. Daarvoor moeten nu vormen worden gevonden. Die zien wij in het *gaandeweg* aanbrengen van en toenemend inhoud geven aan allerlei dwarsverbanden tussen beide kerkverbanden. Vandaar het *groeimodel*. Het groeimodel betekent dat niet alles ineens hoeft. Er kunnen prioriteiten gesteld worden. Er moet ook geen eenheid gesuggereerd worden, waar die nog niet daadwerkelijk gevonden en bevonden wordt. De gelovige toe-eigening van de door onze Here Jezus Christus begeerde kerkelijke eenheid zal vooraf moeten gaan aan de praktische vormgeving. Structuur volgt inhoud!

Het federatieve sluit ook in dat er ruimte is voor verscheidenheid. Binnen de kerk is er altijd ruimte geweest voor een schriftuurlijke pluriformiteit.

Wat ons voor ogen staat kunnen we als volgt aanschouwelijk maken. We denken aan het beeld van twee huizen. De deuren staan open naar elkaar. We beginnen bij elkaar in en uit te lopen. Dat verkeer wordt drukker naarmate we elkaar principieel en praktisch steeds meer leren kennen, waarderen en vertrouwen. We hopen eens de dag te beleven, dat het verkeer over en weer zo intens geworden is, dat we het er met elkaar over eens zijn dat de twee huizen aan elkaar gebouwd moeten worden, omdat ze niet meer als twee aparte huizen worden ervaren.

Dat vraagt om een proces waarin we tijd en geduld moeten investeren. Het grote doel dat de Here ons voor ogen gesteld heeft in Johannes 17:20-23 maakt het de moeite waard dat te doen. Datzelfde grote doel moet ons waakzaam maken voor het gevaar dat dit proces zou gaan verzanden en tot stilstand zou komen.

Naast de vindingrijkheid van de kerken zelf om passende activiteiten te bedenken en te ondernemen om naar elkaar toe te groeien zou aan gezamenlijke deputaten uit beide kerkverbanden opgedragen kunnen worden dit proces te begeleiden. Zij zouden onder meer als taak kunnen krijgen om jaarlijks een thema aan de orde te stellen en materiaal aan te leveren, waarmee de kerken uit beide kerkverbanden voor zichzelf en met elkaar aan het werk kunnen gaan.

2.7.4 Belemmeringen en gevaren

Naast de mogelijkheden die we in ons rapport en de bijbehorende voorstellen aanreiken om verder te komen op de weg naar eenheid, zullen we bedacht moeten zijn op omstandigheden die dit proces bemoeilijken en op gevaren die dit proces bedreigen en kunnen ondermijnen.

Aan de ene kant moeten we ons hoeden voor het activistisch forceren van eenheid, dat de diepte van verschillen niet peilt en ook tekort doet aan de geestelijke wijsheid en het geduld die nodig zijn om de eenheid praktisch gestalte te geven. Aan de andere kant zullen we ook niet mogen blijven steken in een opstelling die tekort doet aan de klem van de bijbelse roeping om met elkaar verder te komen.

We realiseren ons dat er intens beleefde verschillen voorkomen als het gaat om bij voorbeeld de prediking en de geloofsbeleving. Daarover zal diepgaand doorgesproken moeten worden vanuit de Schrift, zoals we bij voorbeeld uit Efeziërs 4:1-7 kunnen leren waar we geroepen worden om fundamenteel één te zijn, waarbij tegelijk de verscheidenheid niet wordt uitgesloten (vers 7).

We hebben een verschillende geschiedenis van meer dan honderd jaar. Dat brengt ook verschillen in kerkelijke 'cultuur' met zich mee. Er kan een gehechtheid zijn aan de eigen sfeer, het 'ons-kent-ons-gevoel'. Het kan gaan om gegroeide liturgische invullingen. Ook hierin zullen we elkaar mogen dienen door zulke cultuurverschillen en historische verworvenheden samen te bespreken en te taxeren in het licht van het Woord van onze God. Het willen behouden van 'eigen' verworvenheden kan ons immers ook parten gaan spelen en in de weg gaan zitten. Een Schriftwoord als Filippiëzen 2:1-5 wijst ons dan de weg!

Alleen door voortdurend te luisteren naar Gods Woord en geleid door de Heilige Geest zullen wij dit proces onder de zegen van onze God kunnen ingaan.

We zullen aanhoudend moeten bidden om juist inzicht en gepaste fijngevoeligheid.

2.7.5 Federatieve groei in de praktijk

Plaatselijk

Over de gevonden geestelijke eenheid hebben beide kerkverbanden zich op generaal synodaal niveau uitgesproken. Daarmee hebben de kerken gesproken! Dat biedt een belangrijk uitgangspunt voor de benadering van elkaar van de plaatselijke kerken uit beide kerkverbanden.

Tot nu toe is op plaatselijk niveau de weg van het ontdekken van die geestelijke eenheid opnieuw van voren af aan begonnen. Pas na de vaststelling daarvan en onder instemming/goedkeuring van de classis is op verschillende plaatsen overgegaan tot kanselruil en het aanvaarden van elkaars ongecensureerde belijdende leden aan het Heilig Avondmaal en het aanvaarden van elkaars uitoefening van de tucht.

Uw deputaten zijn van mening dat de consequentie van de landelijk gevonden en uitgesproken geestelijke eenheid is om nu, in het kader van een federatief groeimodel, uit te spreken dat tussen *alle* plaatselijke kerken van de CGK en de GKV voortaan kanselruil *in principe* is toegestaan. En dat de rol

van de classis voortaan beperkt kan worden tot een soort wachtersfunctie, waarbij de classis toeziet of op de juiste wijze en met de nodige zorgvuldigheid is en wordt omgegaan met procedures en criteria.

Of alle kerken ook aan kanselruil toe zijn moet ter plaatse worden bezien. Het openen van de principiële mogelijkheid tot kanselruil beschouwen wij als een zaak van gelovig en dankbaar serieus nemen van de landelijk bereikte geestelijke eenheid.

In dezelfde lijn ligt dat ook het ontvangen van elkaars ongecensureerde belijdende leden aan het Heilig Avondmaal in principe mogelijk is. Vervolgens dat de plaatselijke kerken over en weer elkaars tucht-oefening dienen te erkennen.

Onze argumentatie voor het bovengenoemde is dat de eenheid in geloof en leer, die fundamenteel is voor het kerk-zijn (zie Heidelbergse Catechismus, Zondag 21, vr./antw. 54: Christus vergadert zijn gemeente door zijn Geest en Woord, in de eenheid van het ware geloof), gevolgd dient te worden door ook in bediening van het Woord, het avondmaal en de tucht die eenheid te erkennen en vorm te geven. Kenmerkend voor het kerk zijn is immers dat men zich richt naar het zuivere Woord van God, alles wat daarmee in strijd is verwerpt en Jezus Christus erkent als het enige Hoofd. Daarmee worden de kenmerken van de ware kerk samengevat: de zuivere bediening van het Woord, van de sacramenten en van de tucht (art. 29 NGB). Als aan het kenmerkende en samenvattende is voldaan mogen we de consequenties voor de drie genoemde punten onder ogen zien.

Het federatief groeimodel bedoelt op geen enkele wijze afbreuk te doen aan het eigen gemeentelven van zowel de plaatselijke CGK als de GKV. Het federatief groeimodel gaat uit van twee zelfstandige kerkverbanden. Parallel daarmee hebben we ook plaatselijk uit te gaan van zelfstandige kerken. Het Woord van de Here: “wij moeten onze eigen (SV: onderlinge) bijeenkomst niet verzuimen” – Hebr. 10:25 – blijft richtinggevend. Verwarring en onoverzichtelijkheid moeten voorkomen worden. Opzicht en tucht moeten kunnen functioneren. De goede orde omwille van de vrede (1 Kor. 14:40 en 33) laat de leiding van de gemeente bij de kerkenraad. Die beslist waar, wanneer en hoe er gehandeld wordt ten aanzien van (gezamenlijke) kerkdiensten en andere al dan niet gemeentebrede activiteiten die in het kader van het federatief groeimodel passen.

Wel zou bij onderling ‘grensverkeer’ als consequentie van het bovenstaande niet meer van ‘onttrekkingen’ gesproken moeten worden, maar van ‘overgangen’.

Verder is het van hoog belang om plaatselijk vooral de geestelijke vorming en groei te bevorderen om in de eerste plaats geestelijk de eenheid te (gaan) beleven. Gemeenschappelijke bijbelstudie is daarvoor een uitgelezen weg. Vervolgens het samen putten uit de bronnen van de confessie en de kerkgeschiedenis. Ook gemeenteschetsen kunnen worden gebruikt.

Het zal goed zijn om elkaar als ambtsdragers te ontmoeten en zich te laten toerusten en elkaar onderling te vormen. Ambtsdragerbladen kunnen daarbij goede diensten verlenen.

Op het gebied van de plaatselijke evangelisatie zal minstens een onderling afstemmen dienen plaats te vinden. Mooier nog is het te gaan streven naar samenwerking.

Ook op andere punten zoals bijv. diaconale (hulp)projecten en het diaconaat in het algemeen kan tot plaatselijke afstemming en samenwerking besloten worden.

Er zou meer te noemen zijn op het gebied van kerkelijke activiteiten, vorming en toerusting.

We mogen echter ook initiatieven verwachten van de kerken zelf. Zij kennen de eigen gemeenten en de lokale situatie.

Classicaal

Het lijkt ons belangrijk om goed te kijken naar wat mogelijk is op classicaal niveau. Daar functioneert het kerkverband het dichtst bij de gemeente. Het is belangrijk elkaar op dit kerkverbandelijk niveau te leren kennen en hier naar elkaar toe te groeien. Het aanbrengen van een classicale dwarsverbinding bepleiten we van harte. Denkbaar zou zijn om onderling classicale afvaardigingen te zenden, die mogen meepraten en een adviserende stem hebben. Zo kunnen we elkaars geestelijk opereren en taxeren, elkaars praktijk en aanpak van allerlei kerkelijke zaken leren kennen.

Lastig is dat de geografische indeling van de classes tussen beide kerkverbanden uiteenloopt. Aan deputaten zou een vervolgoopdracht gegeven kunnen worden om hiervoor een passende oplossing te vinden.

Particulier-synodaal

Om ook hier naar elkaar toe te groeien kan hetzelfde gedaan worden als ten aanzien van de classes: afvaardigingen zenden die kunnen meedenken en adviseren.

Ook op dit punt zouden de deputaten een vervolgopdracht kunnen krijgen om de vraag te beantwoorden hoe dit te realiseren is gezien het verschil in geografische spreiding en in aantal van de particuliere synodes van beide kerkverbanden.

Generaal-synodaal

Deputaten zijn van mening dat beide generale synodes voortaan (in elk geval gedeeltelijk) gelijktijdig dienen te vergaderen. Deputaten kerkelijke eenheid van de GKV zullen aan hun komende generale synode van Zuidhorn voorstellen doen om bij het vaststellen van de daarop volgende synode af te stemmen op de generale synode van de CGK. In de toekomst bestaat dan ook de mogelijkheid over bepaalde zaken gezamenlijk te vergaderen. Die gezamenlijke vergadering kan dan die zaken behandelen, waarin gezamenlijk overleg en gezamenlijke besluitvorming gewenst zijn. Dat zou kunnen betreffen: zaken die het federatief groeimodel raken; het benoemen en instrueren van gezamenlijke deputaatschappen; het behandelen van rapporten van deputaatschappen, die geheel of gedeeltelijk samenwerken; gemeenschappelijke zaken betreffende de TU Apeldoorn en de TU Kampen en eventueel de contactoefening met andere kerkgenootschappen.

2.7.6 Knelpunten en consequenties

We signaleren enkele knelpunten en consequenties van het federatief groeimodel, die aandacht zullen moeten krijgen. De tot nu toe geldende regelingen en handreikingen voor samenspreking en contactoefening moeten worden afgestemd op de nieuwe situatie die ontstaat wanneer dit rapport en de hierbij gedane voorstellen worden aanvaard en uitgevoerd.

We wezen al op de rol van de classis die op beslissende momenten instemming moest betuigen met plaatselijke ontwikkelingen.

Via samenwerkingsgemeenten en plaatselijke situaties komen we te staan voor de vraag wat het federatief groeimodel betekent voor de relatie tot de Nederlands Gereformeerde Kerken..

Ook zullen de consequenties van het federatief groeimodel onderzocht moeten worden in verband met kerkrecht en kerkorde, liturgie, de tekst van de belijdenisgeschriften in het algemeen en van art. 9 en 36 NGB in het bijzonder.

2.7.7 Voorstellen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 125.]

2.8 Instructie ad e

Bijzondere aandacht geven aan de problematiek van de relaties die er in plaatselijke kerken zijn met een plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk.

2.8.1 Plaatselijke contacten met de NGK

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben geconcludeerd dat dit meer een interne zaak is voor de GKV dan voor het gezamenlijk overleg.

De in de instructie genoemde problematiek heeft wel aandacht gekregen in de vergadering met de 'kanselruilgemeentes' (zie onder 2.3).

Deputaten GKV menen dat die problematiek een gezamenlijke problematiek is geworden vanwege het besluit van de synode te Leusden dat er plaatselijk met een Nederlands Gereformeerde Kerk tot kanselruil kan worden gekomen. Daarom zal deze problematiek gezamenlijk besproken moeten worden binnen een eventuele 'federatie'.

2.9 Instructie ad f

Zich er gezamenlijk op beraden hoe het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken meer op elkaar afgestemd kunnen worden en zo nodig daarbij de desbetreffende deputaatschappen betrekken.

2.9.1 Afstemming diverse deputaatschappen

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben zich afgevraagd op welke manier het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken meer op elkaar kan worden afgestemd.

Zij zijn tot de conclusie gekomen dat dit het beste kan door de deputaatschappen waarvan de werkzaamheden (vrijwel) identiek zijn met elkaar in contact te brengen.

Daarom hebben deputaten GKV en deputaten CGK de deputaatschappen van beide kerken aangeschreven (in een brief van september 2000, Bijlage 2.III) met het verzoek om contact te leggen met het deputaatschap van de andere kerk. Een lijst met deputaatschappen waarvan de werkzaamheden op hetzelfde terrein liggen, werd bij die brief gevoegd.

Alle aangeschreven deputaatschappen hebben gerapporteerd over wat zij met het verzoek van deputaten GKV en deputaten CGK gedaan hebben.

In het verslag van het gesprek op 8 maart 2001 staat de volgende samenvatting:

Contact hadden al:	Buitenland
	Diaconaat (ADMA en Hulpverlening)
	TU
Contact hebben gestart:	Dovenpastoraat: briefwisseling
	Radio en TV: briefwisseling
	Kerkorde
	Financiële zaken
	Geestelijke Verzorging Militairen: afspraak gemaakt voor gezamenlijke vergadering
	Misbruik (pastorale/gezagsrelaties, seksueel -)
	Liturgische formulieren/Schriftberijmingen - Eredienst
Waar knelpunten liggen:	Dovenpastoraat: principieel: samenwerking met GK en NHK; daarnaast praktische zaken
	Radio en TV: geen behoefte (CG) aan gezamenlijke vergadering i.v.m. overleg met andere kerken
	Zending: (CGK) acht brief nog niet van toepassing. Er bestaat wel goede samenwerking in IRTT
Waar mogelijkheden zijn:	Buitenland: informatie, afstemming bezoeken, afstemming inzake voorbereiding ICRC
	Diaconaat. Afsproken is waar mogelijk samen te werken
	TU: afstemming en concrete samenwerking
	Kerkorde: komen veelal te staan voor dezelfde vragen; daarover gedachtewisseling mogelijk. Informatie uitwisselen
	Financiële zaken: geen gebied gevonden waarop samenwerking kan plaatsvinden. Wel informatie
	Misbruik: deskundigheid, voorlichtingsmateriaal
Liturgische formulieren/Schriftberijmingen – Eredienst: mogelijkheden voor toekomstige samenwerking	

In het verslag van het gesprek op 19 april 2001 staat de volgende aanvullende samenvatting:

Evangelisatie: in verleden contact met Landelijk Verband (GKV); vanwege andere zaken nog niet vergaderd met deputaatschap GKV; er is wel contact tussen evangelisatieconsulent CGK en het Centrum Deputaten Evangelisatie GKV;

Overheid: in mei 2001 zullen de voorzitters en secretarissen van beide deputaatschappen vergaderen; er is nu al wel goed contact tussen beide deputaatschappen binnen het CIO;

HBB/ADMA: met het generaal diaconaal deputaatschap van de GKV was al contact (1998 en 1999); in die contacten is afgesproken om gezamenlijk zaken aan te pakken (bijvoorbeeld het maken van een videofilm over diaconaat voor catechese en andere voorlichtingsdoelen); contact wordt voortgezet in voorjaar 2001;

VSE: VSE en deputaten art. 13 KO (CGK) hebben gezamenlijk de verschillen en overeenkomsten geïnventariseerd; geconcludeerd wordt dat er behoorlijke verschillen zijn, zowel in werkwijze als wat betreft organisatie. Volgende ontmoeting: 2002.

Tot zover de samenvattingen van de reacties van de deputaatschappen.

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben doorgesproken over de rapportage van Deputaten Verzorging Doven en Slechthorenden (GKV). Van genoemde deputaten werd een brief ontvangen, d.d. december 2000, waarin ze schrijven dat er een principiële verschil in werkwijze is met het deputaatschap voor het pastoraat in de gezondheidszorg (CGK). Dit laatste deputaatschap werkt intensief samen met de GKN (synodaal) en Nederlands Hervormde kerk. Die drie kerken hebben ieder één dovenpredikant. Elke predikant zorgt in een bepaalde regio voor de doven in alle drie de kerken en gaat ook voor in alle drie de kerken.

Genoemde deputaten van de GKV vragen zich af of het op hun weg ligt over deze zaak te spreken met de desbetreffende deputaten van de CGK.

Naar het oordeel van deputaten GKV en deputaten CGK zou het zinvol zijn, als de desbetreffende deputaatschappen toch met elkaar in gesprek gingen. Zo'n gesprek kan duidelijkheid verschaffen en kan aanzet zijn tot (her)bezinning. Ook kan zo'n gesprek de basis zijn voor verdere besluitvorming inzake samenwerking tussen de desbetreffende deputaten van de CGK en de deputaten van de GKV. Vooral kan zo'n gesprek hieraan dienstbaar zijn dat beide deputaatschappen dit punt als knelpunt noemen in hun rapportage aan hun synodes. Mogelijk leidt dit tot bezinning/besluitvorming door de synodes.

Deputaten zijn van mening dat structureel overleg tussen de deputaatschappen gewenst is. Het lijkt hun niet nodig dat dit steeds moet lopen via deputaten Eenheid.

Daarom verzoeken deputaten de synode in de instructies van deputaatschappen die daarvoor in aanmerking komen op te nemen

- a. dat het deputaatschap contact zoekt met het gelijksoortige deputaatschap van de GKV en dat met zekere regelmaat een gezamenlijke vergadering wordt gehouden;
- b. dat het deputaatschap van dat contact en/of die vergadering verslag doet aan haar opdrachtgeefster;
- c. dat het deputaatschap het verslag van de gezamenlijke vergadering ter kennisname doet toekomen aan Deputaten Eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland.

2.10 Concept besluiten

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 125.]

3. Gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken

3.1 Inleiding

3.1.1 Opdracht

De Generale Synode Leusden 1999 besloot ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken (Acta, art.84):

1. niet tot revisie over te gaan van het besluit van de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 82.2, inzake de relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken;

2. met verdriet en teleurstelling uit te spreken dat de aangewezen verhinderingen door de Landelijke Vergadering Doorn 1998 niet zijn weggenomen en dat daardoor geen basis is gelegd voor samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken op landelijk niveau, die gericht kunnen zijn op kerkelijke eenwording;
- 3.1 deputaten op te dragen de vertegenwoordiging van de Nederlands Gereformeerde Kerken uit te nodigen voor een ontmoeting, waarin ruimte is:
  - a. voor de Nederlands Gereformeerde Kerken om de besluiten en de brief van de Landelijke Vergadering Doorn 1998 toe te lichten en desgewenst uitleg te vragen over de besluiten van de GS Leusden 1999;
  - b. voor de deputaten Kerkelijke Eenheid om de besluiten van de GS Leusden 1999 toe te lichten en opheldering te vragen over de besluiten en de brief van de Landelijke Vergadering Doorn 1998;
- 3.2 deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken uit te nodigen om deze ontmoeting bij te wonen.

De motivatie voor een ontmoeting staat o.a. verwoord in de tweede en in de vijfde grond voor het derde besluit:

2. De Landelijke Vergadering Doorn 1998 stelde dat het in de verkennende contacten (tussen de Generale Synode Ommen 1993 en de Generale Synode Berkel 1996) niet gelukt is om door de wederzijdse karikaturen heen te breken. Ze deed een klemmend beroep op onze kerken om onbevanging te proeven welke contacten wel en welke niet mogelijk zijn. “Die dringende uitnodiging kunnen de Gereformeerde Kerken aanvaarden in die zin dat zij met hen spreken over wat zij verstaan onder hun oprechte en onbekrompen binding aan de leer van de Schrift en de gereformeerde belijdenis.”
5. De NGK menen “dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis. Van onze kant blijft dan de vraag hoe ze dat bedoelen en op welke manier daar invulling aan gegeven wordt.”

3.1.2 Uitvoering

De ontmoeting vroeg om meerdere gesprekken tussen DKE (werkgroep NGK) en de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de NGK. Deze gesprekken zijn gehouden op 5 september 2000 en op 10 januari, 28 maart en 16 mei 2001. Na de afsluiting van dit rapport zal er nog een gesprek zijn op 12 september 2001.

Ondertussen vond de LV van de NGK 2001 plaats. Op 21 april en op 23 juni 2001 kwamen daar de contacten met de GKV aan de orde.

Deputaten hebben, in navolging van de tweede opdracht van de synode, de ‘Deputaten voor eenheid van de gereformeerde belijders’ van de Christelijke Gereformeerde Kerken uitgenodigd om bij haar ontmoeting met de CCS aanwezig te zijn. De CGK-deputaten hebben aangegeven op die uitnodiging niet in te gaan en de gesprekken niet bij te wonen, terwijl ze geen gesprekspartner zijn.

3.1.3 Rapportage

In dit rapport geven we u informatie over het verloop en de inhoud van de gesprekken, en over de besluitvorming op de LV 2001 van de NGK met betrekking tot de contacten met de GKV. De CCS gaat akkoord met de hier gegeven weergave van de gesprekken.

In dit rapport geven we nog niet een evaluatie van de gevoerde gesprekken. Dat kunnen we pas doen na het laatste gesprek op 12 september 2001. Daarom zullen we u in een aanvullend rapport op de hoogte brengen van dat laatste gesprek, u onze evaluatie voorleggen van de gevoerde gesprekken en van de besluitvorming op de LV van de NGK, en u voorstellen doen met betrekking tot een eventueel vervolg.

3.2 *De gesprekken en de Landelijke Vergadering*

3.2.1 **Casussen betreffende de binding aan de belijdenis**

Om beter te begrijpen wat GKV en NGK verstaan onder een oprechte en onbekrompen binding aan de leer van de Schrift en de gereformeerde belijdenis, en hoe zij intern elkaar aanspreken op (die binding aan) die leer, hebben DKE en CCS een aantal casussen besproken die hebben gespeeld binnen de eigen kerkverbanden, waarbij sprake was van vragen in verband met die binding. (De beschrijving van deze casussen is als Bijlage 3.I opgenomen bij dit rapport). De bedoeling van deze bespreking, niet over de theorie maar over de praktijk van de binding aan de belijdenis, was om zo mogelijk meer vertrouwen te ontwikkelen in elkaars opstelling in voorkomende discussies binnen de respectieve kerkverbanden.

De eerste casus speelde binnen de GKV en betrof de omgang met een publicatie waarvan werd gesteld dat die tekort deed aan het unieke en het meerdere van Christus' lijden in vergelijking met ons lijden. DKE geven weer hoe er met deze bezwaren is omgegaan door het kerkverband en door de betrokken predikant. De desbetreffende kerkraad heeft vastgesteld dat in de desbetreffende publicatie tekort is gedaan aan de Schrift en aan de confessie (HC 16 v/a 44). De desbetreffende predikant heeft zich bij dat oordeel neergelegd, en heeft beloofd zich te houden aan wat de kerken in haar belijdenis hebben uitgesproken.

De CCS kan zich goed vinden in de manier waarop de desbetreffende kerkraad, geholpen door een classicale adviescommissie, deze zaak behandeld heeft.

De tweede casus speelde ook binnen de GKV en betrof een discussie naar aanleiding van een preek over zondag 38 HC, over de relatie tussen de sabbat en de zondag (de uitleg van het vierde gebod), en de behandeling van deze zaak door de GS Leusden. De CCS betuigt instemming met de manier waarop de GS van de GKV deze zaak heeft behandeld.

De derde casus speelde binnen de NGK. Het betrof bedenkingen die geuit zijn tegen de manier waarop de Dordtse Leerregels de verwerping van eeuwigheid formuleren. Niet de leer van de eeuwige verwerping was in geding, maar een aspect van de formulering daarvan. DKE aanvaarden dat er ruimte is om kritische opmerkingen te maken over formuleringen in de belijdenis, als de inhoud van de belijdenis daarbij niet ter discussie wordt gesteld.

De conclusie na deze bespreking is dat er, voor zover het de besproken casussen betreft, geen principieel verschil is tussen de manier waarop de NGK-vertegenwoordigers en de manier waarop de GKV-vertegenwoordigers vinden dat er moet worden omgegaan met de desbetreffende situaties.

3.2.2 **Binding aan de belijdenis en ruimte**

In een tweede reeks gesprekken stelden DKE en CCS elkaar over en weer deze vragen:

- Wat vinden GKV respectievelijk NGK, in het kader van hun onderlinge contacten, belangrijk als het gaat om het omgaan met en de binding aan de belijdenis? (Het antwoord op deze vraag hebben DKE en CCS, ter inleiding op de gesprekken, elkaar schriftelijk doen toekomen. Deze stukken zijn bij dit rapport gevoegd als Bijlage 3.II)
- Vindt de ander dat óók belangrijk? Onderschrijven de GKV het belang dat de NGK naar voren brengen, en onderschrijven de NGK het belang dat de GKV naar voren brengen?
- Zo ja, op welke manier meent de één dat in de praktijk van het kerkelijke leven optimaal recht kan worden gedaan aan het belang dat de ander naar voren brengt?

Het centrale woord in wat de GKV belangrijk vinden, in het kader van hun contacten met de NGK, is 'binding' (aan de belijdenis). Het centrale woord in wat de NGK belangrijk vinden, in het kader van hun contacten met de GKV, is 'ruimte' (in de verwoording van de bijbelse leer).

Ruimte

DKE erkennen, met de CCS, dat er reliëf is in de belijdenis van de kerk. Dat wordt bij voorbeeld zichtbaar wanneer je buitenlanders uit een heel andere kerkelijke traditie toelaat tot de kerk: dan verwacht je niet dat ze zich de Dordtse Leerregels tot in alle onderdelen hebben eigengemaakt, maar wel dat ze instemmen met de hoofdzaken van de christelijke leer.

DKE stellen dat de Schrift altijd rijker is dan wat de belijdenis daarvan opgevangen heeft; de belijdenis is ook bepaald en soms beperkt in haar thematiek door haar ontstaan in een bepaalde context.

DKE menen niet dat de belijdenis ‘enig ware formuleringen’ biedt, en dat je geen kritiek op die formuleringen zou mogen hebben. Als de inhoud maar overeind blijft. Niemand in de kerk heeft het recht om tegen de bijbelse leer in te gaan, die is beschreven in de belijdenis van de kerk (als bekend voorbeeld: HC 22 v/a 57).

DKE stemmen van harte in met het ‘Anliegen’ van CCS om de boodschap van het evangelie op een eigentijdse manier uit te dragen, afgestemd op de vragen en de noden van deze tijd.

CCS spreken uit dat zij de ruimte die zij nodig achten in de verwoording van de leer van het evangelie in voldoende mate aantreffen in het spreken van DKE. Wel menen zij dat het klimaat per plaatselijke kerk binnen de GKV verschilt, zodat het niet zeker is dat de ruimte die de CCS aantreft in het spreken van DKE ook wordt aangetroffen binnen elke plaatselijke GKV.

Binding

De CCS kan zich goed vinden in de manier waarop de binding aan de belijdenis is beschreven in het stuk van DKE (zie bijlage 3.II.2): “We willen als kerken ‘pijler en fundament van de waarheid’ zijn (1 Tim 3.15) door Christus te belijden. Dat houdt in dat we willen staan op het fundament van (de leer van) de apostelen en profeten (Mt 16.18, Ef 2.20)”.

De CCS maakt dat concreet in een reactie op een in 2000 verschenen publicatie van de onlangs overleden Nederlands Gereformeerde predikant M.R. van den Berg (‘Wat wil God?’), waarin hij fundamentele kritiek uitbrengt op de inhoud van de Dordtse Leerregels. De CCS vindt dat dat niet kan.

De CCS erkent dat naar aanleiding hiervan, en van andere zaken, de vraag kan opkomen: wat gebeurt er nu in kerkelijk opzicht met zulke publicaties? Hoe wordt er nu kerkelijk gereageerd op zulke afwijkingen van (de belijdenis van) de bijbelse leer?

Wel meent de CCS dat er in zulke gevallen gewogen zal moeten worden, en zal moeten worden nagegaan of de afwijking een centraal dan wel een niet-centraal onderdeel van de belijdenis betreft. In het geval van afwijking van een niet-centraal onderdeel van de belijdenis kan het zijn dat die afwijking getolereerd kan worden (als voorbeeld wordt genoemd de bekende afwijking van HC 22, over de ‘tussentoestand’).

Overigens wordt binnen de kring van de CCS ook opgemerkt dat het nodig kan zijn om de ruimte om zulke afwijkingen te tolereren (die men op zichzelf positief waardeert) op te geven ter wille van de eenheid met andere gereformeerde belijders.

DKE erkennen dat er vragen kunnen opkomen, ook bij predikanten, betreffende onderdelen van de belijdenis, en dat er een plek moet zijn waar die vragen besproken kunnen worden. De CCS stelt dat het goed zou zijn om als NGK na te denken over de vraag hoe de NGK zich meer materieel aan de belijdenis zou kunnen binden, en hoe er gereageerd zou moeten worden op afwijkingen van de leer.

CCS en DKE zijn het met elkaar eens dat we binnen de kerk aan elkaar gegeven zijn, en dat er vormen en structuren moeten zijn waarbinnen op een kerkelijke manier over gerezen vragen kan worden gesproken.

In de loop van de gesprekken stelt de CCS dat de praktijk ten aanzien van de toelating tot het heilig Avondmaal die bij haar gegroeid is, voor haar onopgeefbaar is: iedereen die daartoe in zijn gemeente gerechtigd is en Jezus Christus als zijn verlosser belijdt, wordt uitgenodigd om deel te nemen aan het avondmaal in een NGK, ook wanneer de desbetreffende persoon niet lid is van de NGK. DKE en CCS noteren dat dit een punt van gesprek zou moeten zijn in een eventueel vervolg.

3.2.3 De Landelijke Vergadering van de NGK Amersfoort 2001

Op 21 april en op 23 juni 2001 waren in de Landelijke Vergadering van de NGK te Amersfoort de contacten met de GKV aan de orde.

Op 21 april hield ds. M.H. Sliggers namens DKE een toespraak tot de LV (aan dit rapport toegevoegd als bijlage 3.III). Verder waren de deputaten E. Boerma en A.J. van Zuijlekom op die dag aanwezig bij de LV.

Op 23 juni besprak de LV een aantal voorstellen betreffende de contacten met de GKV. De deputaten E. Boerma en H. ten Brinke woonden die bespreking bij.

Op de zitting van 23 juni waren er drie voorstellen aan de orde: één van de regio Amsterdam-Haarlem, één van de regio Enschede-Zwolle, en een moderamenvoorstel (gedaan na overleg met de CCS).

De regio Amsterdam-Haarlem wilde door een besluit de plaatselijke gemeenten stimuleren om de contacten en samenwerking met kerken “die met ons één zijn in geloof maar niet in kerkverband” naar omvang en intensiteit te laten groeien.

Bij het begin van de bespreking trok de regio haar voorstel in, omdat ze dat voldoende terugvond in het voorstel van het moderamen (zie besluit B-4).

De regio Enschede-Zwolle stelde voor om uit te spreken dat het ondertekeningsformulier van de NGK van 1995 direct van toepassing is, óók voor die predikanten die het niet ondertekend hebben. Dit om hinderpalen bij de zusterkerken (CGK en GKV) weg te nemen, die menen dat de binding van ambtsdragers aan de belijdenis te los is.

In de bespreking kwam tegen dit voorstel breed verzet. Het ging om formele bezwaren (“hoe kun je uitspreken dat het ondertekeningsformulier geldt als getekend, ook door die predikanten die het niet getekend hebben?”), maar vooral om inhoudelijke. “Wij hechten aan ruimte”; “Het voorstel Enschede-Zwolle roept spanningen op binnen de NGK”.

De vergadering honoreerde de intenties van het voorstel van Enschede-Zwolle door een overweging in het uiteindelijk aanvaarde voorstel van het moderamen (A-4) als volgt te wijzigen: “Ook de enkele kerken die het AKS niet aanvaardden, hebben hun instemming betuigd met [in plaats van: hechten zeer aan] de Preambule, waarin we uitspreken dat we in het belijden van de waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, onze eenheid en de grond van ons samengaan vinden”.

De regio Enschede-Zwolle trok vervolgens haar voorstel in.

Uiteindelijk werd, zonder noemenswaardige discussie, besloten een brief aan de CGK en aan de GKV te sturen en werd het volgende geamendeerde voorstel van het moderamen tot besluit verheven:

Besluit inzake contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)

De Landelijke Vergadering heeft kennis genomen van het rapport van de Commissie voor Contact en Samenspreking over de contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken (verder: CGK) en de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (verder: GKV).

Bij de bespreking was wat de CGK betreft ook de brief van de Generale Synode van Haarlem-Noord 1998 ter tafel, gedateerd 12 januari 1999, met als bijlage de besluiten ter zake van diezelfde Synode. Ter vergadering werd de toespraak van dr. J.W. Maris gehoord, die als voorzitter van Deputaten Eenheid Gereformeerde belijders sprak.

Bij de bespreking was wat de GKV betreft ook de brief van de Generale Synode van Leusden 1999 ter tafel, gedateerd 8 oktober 1999, met als bijlage de besluiten ter zake van diezelfde Synode. Ter vergadering werd de toespraak van ds. M.H. Sliggers gehoord, die als voorzitter van Deputaten Kerkelijke Eenheid sprak.

A. Overwegingen

1. We constateren met verdriet, dat de CGK synode een voorlopig einde heeft gemaakt aan de besprekingen, gericht op eenheid en dat de GKV synode geen basis zag om terug te komen op het besluit van haar voorganger, de verkennende contacten met onze kerken te beëindigen.
2. Kennelijk hebben beide zusterkerken de onomwonden uitspraak van de LV Doorn 1998 over de schriftuurlijke en confessionele basis waarop onze kerken aanspreekbaar zijn, niet als gemeenschappelijke basis opgevat.
3. We noteren daarbij wel, dat de bezwaren zich gelukkig niet zozeer richten op de leer in onze kerken, maar vooral op de orde waarin eventuele problemen kerkelijk worden behandeld en met name op het feit, dat het ondertekeningsformulier niet in alle regio's en kerken optimaal functioneert.
4. We erkennen, dat dit laatste een vreemde indruk maakt. Toch betekent dit niet, dat kerken die het desbetreffende formulier niet gebruiken, hun ambtsdragers niet aan de belijdenis binden. Artikel 17 van het AKS spreekt daarover duidelijke taal. En ook de enkele kerken die het AKS niet aanvaarden, hebben hun instemming betuigd met de Preambule, waarin we uitspreken dat we in het belijden van de waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, onze eenheid en de grond van ons samengaan vinden.
5. Enerzijds hechten we aan onze onbekrompen en op vertrouwen gebaseerde omgang met ons gereformeerde erfgoed, zeker in een tijd als de onze die erom vraagt dat we ons de leer van de Schrift opnieuw toeëigenen. Anderzijds willen we de oprechte en gezamenlijke zorg van onze beide zusterkerken niet negeren. Daarom willen we een weg zoeken om de bezinning hierop te bevorderen.
6. Wat de CGK betreft overwegen we nog het volgende:
  - a. we vinden het bemoedigend, dat de gesprekken op landelijk vlak niet geheel zijn afgebroken, maar zonder de klem van op handen zijnde eenheid in goede harmonie konden verlopen.
  - b. we verheugen ons erover, dat in de gesprekken is gebleken, dat het de plaatselijke kerken die wel samenwerken niet moeilijk gemaakt wordt.
  - c. het lijkt ons het overwegen waard om in te gaan op het door dr. Maris geuite voorstel om terzake van de toe-eigening des heils aansluiting te zoeken bij de overeenstemming die met de GKV is bereikt.
7. Wat de GKV betreft overwegen we nog het volgende:
  - a. we zijn verheugd, dat de Synode ondanks het niet aangaan van op eenheid gerichte samenspreking, toch ruimte gemaakt heeft voor verder gaande contacten op plaatselijk vlak.
  - b. we vinden het bemoedigend, dat de gesprekken op landelijk vlak niet geheel zijn afgebroken, maar zelfs tot goede en inhoudelijke contacten hebben geleid, waarin veel wederzijdse overeenstemming werd bereikt.

B. Op basis van deze overwegingen spreekt de vergadering uit:

1. dat zij er met verdriet in berust, dat de CGK en de GKV op dit moment geen basis zien voor gesprekken met ons, gericht op kerkelijke eenheid
2. dat de eenheid met beide zusterkerken in het gemeenschappelijk belijden niettemin in onze ogen vraagt om een uitdrukking daarvan in meer kerkelijke eenheid
3. dat we de zorg van beide zusterkerken over de manier waarop de eenheid in de leer bij ons bewaard wordt, serieus nemen en de bezinning daarop willen stimuleren
4. dat zij de plaatselijke kerken oproept om op de weg van goede christelijke oecumene verder te gaan, om zo te komen tot nauwere samenwerking, wederzijdse erkenning en waar mogelijk kerkelijke eenheid
5. dat enige vorm van landelijk contact op deputatenniveau daarbij wenselijk is

C. De vergadering draagt de commissie op

1. de kerken te blijven representeren in het contact met de CGK en de GKV en daarbij te spreken over zaken van gemeenschappelijk belang
2. de relevante besluiten van deze Landelijke Vergadering aan beider Deputaten toe te lichten en desgewenst daarover te spreken
3. te onderzoeken of het mogelijk is om in het contact met de CGK terzake van de toe-eigening des heils aansluiting te zoeken bij de overeenstemming die met de GKV is bereikt
4. een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis en daarover aan de volgende LV te rapporteren. Daarbij komt in elk geval aan de orde
  - a. of de kerken iets herkennen van de zorg die onze zusterkerken uiten
  - b. hoe de kerken elkaar kunnen dienen bij het uitdragen van het evangelie, trouw aan de boodschap en verstaanbaar in eigen tijd en cultuur
  - c. hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer
  - d. hoe de eenheid met beide zusterkerken, voor zover plaatselijk beleefd, ook op landelijk vlak kan worden bevorderd
5. aan deputaten van de beide zusterkerken zo goed mogelijk duidelijk te maken hoe de NGK, met andere gebruiken maar hetzelfde doel, proberen om kerk te zijn op de basis van Gods Woord in overeenstemming met het belijden der kerk
6. de plaatselijke kerken op hun verzoek te adviseren en te ondersteunen bij het realiseren resp. uitbouwen van samenwerking op plaatselijk niveau
7. wat de CGK betreft, de reeds volledig gefedereerde gemeenten desgevraagd te dienen met advies.

4. Een interkerkelijk overleg orgaan*4.1 Opdracht*

De Generale Synode Leusden 1999 besloot op 09-09-1999 (Acta, art. 85) deputaten op te dragen:

- a. vanuit het oogpunt van kerkelijke eenheid landelijke ontwikkelingen in andere kerk-gemeenschappen en groeperingen bij te houden, zo nodig nader te verkennen en daarop actief te reageren;
- b. onderzoek te doen naar mogelijkheden om te komen tot een overlegorgaan waarin gesprekspartners namens verschillende kerken en groeperingen van gereformeerde belijdenis elkaar ontmoeten om informatie over de geestelijke ontwikkelingen in elkaars gemeenschappen uit te wisselen en te bespreken

Als motivatie wordt het volgende genoemd (Gronden 1.1, 1.2, 2.1 en 2.2):

1. buiten de bestaande relatie met de Christelijke Gereformeerde Kerken en het beoogde contact met de Nederlands Gereformeerde Kerken blijft het zaak de landelijke ontwikkelingen ten aanzien van de kerkelijke eenheid te volgen en zo mogelijk verkennende contacten te leggen met kerken en groeperingen, die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde;
2. in de kerkelijke verhoudingen binnen Nederland kunnen deputaten blijven zoeken naar mogelijkheden om daarvoor in aanmerking komende kerken en groeperingen op eigen initiatief te informeren over de Gereformeerde Kerken in Nederland;

3. op particulier initiatief vindt in ons land tussen christenen die naar de gereformeerde religie willen leven op allerlei gebied overleg plaats; het is nog een open vraag, of daarnaast overleg onder verantwoordelijkheid van kerken en kerkelijke groeperingen een eigen waarde heeft;
4. het is geen kerkelijke zaak om over allerlei ethische onderwerpen door deputaten standpunten te laten ontwikkelen in overleg met andere kerkgenootschappen en christelijke groeperingen. Wel is het een kerkelijke zaak om in het kader van het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid de geestelijke ontwikkelingen in verwante gemeenschappen goed te peilen en zich daarbij op de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen.

4.2 *Uitvoering*

4.2.1 **Overwegingen over een interkerkelijk overlegorgaan**

Op de vergadering van DKE op 21-01-2000 is een Notitie besproken, opgesteld door twee leden van DKE, onder het opschrift *Naar een interkerkelijk overlegorgaan?*. Uit deze notitie geven we hieronder het volgende weer:

Doel

Het is ons opgevallen dat de synode niet een doel heeft geformuleerd voor een overlegorgaan. Het in de inleiding geciteerde besluit 2 spreekt wel over wat er zou moeten gebeuren binnen zo'n overlegorgaan ("elkaar ontmoeten" "informatie uitwisselen en bespreken"), maar deze dingen zijn geen doel in zichzelf.

Wel valt er iets van een doelstelling te destilleren uit de formulering van grond 2.2: het is "een kerkelijke zaak om in het kader van het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid de geestelijke ontwikkelingen in verwante gemeenschappen goed te peilen en zich daarbij op de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen" [is bedoeld: "en daarbij de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen"?]. Uit deze formulering zou je kunnen afleiden dat het doel van het overleg is: het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid.

Anderzijds blijkt de gedachte aan een overlegorgaan ook voort te komen uit de wens om een mogelijkheid te hebben om juist over *andere zaken dan 'kerkelijke eenheid'* te kunnen praten met andere kerkgemeenschappen (zie het materiaal achter het besluit van de synode betreffende het Interkerkelijk overleg).

Wij denken dat beide aspecten legitiem en belangrijk zijn, en stellen voor als doelstelling van een overlegorgaan:

- elkaar bemoedigen en opscherpen om in onze tijd gereformeerd te zijn;
- op deze manier het onderling begrip en vertrouwen versterken, en zo
- voorkomen dat gereformeerde belijders verder uit elkaar groeien en
- zo mogelijk een basis leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid.

Zinvol?

Uit de gronden voor het besluit om DKE de opdracht te geven tot een onderzoek naar de mogelijkheden om te komen tot een overlegorgaan blijkt dat er ter synode twijfels bestonden over de eigen waarde van zo'n overleg onder verantwoordelijkheid van kerken en kerkelijke groeperingen (naast wat er op particulier initiatief al aan overleg is tussen gereformeerde christenen).

Ook DKE zelf hadden dergelijke vragen, gezien het desbetreffende onderdeel van hun rapport aan 'Leusden' (blz. 48, onder het kopje 'moeiten'). Globaal kun je die moeiten verdelen in twee vragen:

- a. Is zo'n overleg wel een kerkelijk zaak? Of is het iets voor particuliere actie?
- b. Wat willen we ermee bereiken, en kunnen we dat met zo'n overleg bereiken? Wordt het niet een vrijblijvend overleg, een 'praatclub' (praten zonder dat dat ooit iets oplevert)?

ad a. De eerste vraag is al beantwoord door de synode: "Het is geen kerkelijke zaak om over allerlei ethische onderwerpen door deputaten standpunten te laten ontwikkelen in overleg met andere kerkgenootschappen en christelijke groeperingen. Wel is het een kerkelijke zaak om in

het kader van het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid de geestelijke ontwikkelingen in verwante gemeenschappen goed te peilen en daarbij de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen” (grond 2.2).

ad b. Om de tweede vraag te kunnen beantwoorden heb je een doelstelling nodig. Die hebben we hierboven voorgesteld: dat willen we bereiken door middel van zo'n overlegorgaan.

Kunnen we dat ook bereiken met zo'n overleg? Wij denken dat van alle vier onderdelen van de voorgestelde doelstelling geldt dat het in principe mogelijk is om die te bereiken door middel van zo'n overleg. Het zal duidelijk zijn dat dat niet betekent dat je bij voorbaat mag verwachten dat je al die vier doelstellingen ook inderdaad realiseert. Het is een opklimmende reeks: de eerste doelstelling is het minst moeilijk te realiseren, de tweede iets moeilijker, enzovoort. Zo'n gelede doelstelling betekent ondertussen dat het overleg niet als mislukt hoeft te worden beschouwd als de laatste of de twee laatste doelen niet zijn behaald, of zelfs als slechts het eerste doel is bereikt: bemoedigen en opscherpen.

Wordt het niet een *vrijblijvend* overleg? We denken dat dat risico reëel is. We denken dat die vrijblijvendheid kan worden voorkomen (1) doordat je duidelijke doelstellingen hebt, aan de hand waarvan je het overleg ingaat, en ook achteraf de uitkomsten van het overleg evalueert, en (2) doordat je het overleg termineert: een overlegorgaan zou niet voor onbepaalde tijd moeten worden ingesteld, maar voor een bepaalde tijd, bij voorbeeld voor vijf of voor tien jaar.

Kortom: na een van tevoren vastgestelde periode evalueer je aan de hand van de doelstellingen in hoeverre die doelen bereikt zijn, en of het zin heeft om het overleg voor een volgende periode voort te zetten.

In verband met het gevaar van vrijblijvendheid wordt wel verwezen naar het COGG (bijv. door DKE in hun rapport aan Leusden, blz. 48): dat is ook zo'n vrijblijvende club. We denken dat de vrijblijvendheid van het COGG een structurele oorzaak heeft: de officiële aanwezigheid van de GKN, kerken waar de vrijzinnigheid een legitieme plaats heeft (zie beneden, Aanhangel). Wanneer een interkerkelijk overlegorgaan geen plaats geeft aan kerken waar de vrijzinnigheid is toegelaten, wordt voorkomen dat zo'n overleg om die reden structureel vrijblijvend zal zijn.

Hoe verder?

Op 21-01-2000 is bovenstaande notitie door DKE besproken en aangenomen. Over opzet, organisatie, deelnemers, te bespreken onderwerpen, etc., is ook gesproken.

Op dit moment is het nog niet zo ver om dit verder te concretiseren. Dat houdt verband met de hieronder genoemde overwegingen over het COGG. Deze zijn als aanhangsel aan de notitie toegevoegd en door DKE aanvaard.

4.2.2 Overwegingen over het COGG

Als DKE ontvingen we een brief van het COGG, gedateerd 31 oktober (!) 1999, waarin wordt verzocht om een open gesprek, vóór wij stappen zouden ondernemen om te komen tot een (afzonderlijk) overlegorgaan.

Deze brief stelt ons voor de vraag of de GKV niet zouden kunnen/moeten participeren in het COGG. Zouden de doelstellingen van een overlegorgaan (zie boven) gerealiseerd kunnen worden binnen het al bestaande kader van dat COGG?

Wie doen er mee aan het COGG? Het COGG is een platform met deelnemers uit de meeste kerkgemeenschappen van gereformeerde signatuur. De GKN, de CGK¹ en de NGK zijn officieel vertegenwoordigd (d.w.z.: de personen die deelnemen aan het COGG zijn officieel afgevaardigd door de synodes van hun kerken). Verder zijn er deelnemers vanuit de Gereformeerde Bond en vanuit de Confessionele Vereniging, beide binnen de Hervormde Kerk. De deelnemers

¹ De GS Haarlem-Noord van de CGK besloot deputaten op te dragen “vooralnog te blijven participeren in het COGG” en “aan de volgende generale synode een voorstel te doen inzake de vraag of de participatie in het COGG zal worden voortgezet” (Besluitenboekje GS CGK Haarlem-Noord 1998, blz. 37).

vanuit deze groeperingen zijn niet afgevaardigd door de synode van de Hervormde Kerk, maar door de hoofdbesturen van hun organisaties. Tenslotte is er een enkele deelnemer à titre personnel vanuit de Gereformeerde Gemeenten, en was er in het verleden ook vanuit de GKV een enkele deelnemer à titre personnel.

Deelname aan het COGG is aan de orde geweest tijdens de generale synode van Berkel 1996. Daar is besloten “niet te voldoen aan het verzoek van het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte (COGG) een officiële afvaardiging naar dit orgaan aan te wijzen” (Berkel, art. 83 besluit 1.3).

Als grond werd aangevoerd: “het COGG kan, in zijn huidige vorm, niet wezenlijk bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid, zoals door deputaten aangetoond is” (grond 3).

Deputaten hadden dat aangetoond door middel van de volgende zinnen: “Opmerkelijk is dat de synodaal Gereformeerde Kerken erkend worden als kerken die aan te spreken zijn ‘op de basis van Gods Woord en de Drie Formulieren van Eenheid’ (Statuten, art. 2). Het hoeft geen betoog dat deze kerken officieel afscheid hebben genomen van de betrouwbaarheid van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften. Ook ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken geldt wat in ons rapport aan uw vergadering is opgemerkt over de te grote tolerantie in deze kerken inzake Schrift, belijdenis en kerkorde.” (uit: Aanvullend rapport aan Berkel 1996, hfd IV.2).

Is daarmee de vraag waarvoor de brief van het COGG ons stelt, beantwoord? Niet direct, denken wij.

Berkel 1996 heeft deelname aan het COGG afgewezen omdat het COGG niet wezenlijk kan bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid. De bedoeling van een overlegorgaan waarover wij een advies aan de volgende synode moeten uitbrengen, is niet alleen het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid, maar ook om juist over andere zaken dan ‘kerkelijke eenheid’ te kunnen praten met andere kerkgemeenschappen (zie boven, sub ‘doel’). Berkel stelde vast dat het COGG niet wezenlijk kan bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid.

De vraag die overblijft is: is het COGG ook ongeschikt om over andere zaken dan ‘kerkelijke eenheid’ te praten met andere kerkgemeenschappen? Of is het COGG een geschikt platform om elkaar te bemoedigen en op te scherpen om in onze tijd gereformeerd te zijn; om op deze manier het onderling begrip en vertrouwen te versterken, en zo te voorkomen dat gereformeerde belijders verder uit elkaar groeien en zo mogelijk een basis te leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid (de doelstellingen voor een interkerkelijk overleg zoals we die hierboven voorstelden)?

Wij denken dat het niet op voorhand uitgesloten is dat die doelstellingen nagestreefd zouden kunnen worden in het kader van het COGG.²

Of dat ook werkelijk kan, hangt voor een belangrijk deel af van de vraag wie er deelnemen aan het COGG. Het bezwaar van Berkel 1996 tegen het COGG was dat daarin wordt deelgenomen door de synodaal Gereformeerde Kerken, terwijl streven naar kerkelijke eenheid met die kerken op dit moment niet aan de orde is: de verschillen zijn veel te groot en te fundamenteel. Dat geldt ook – zij het in mindere mate – voor de deelname van de Nederlands Gereformeerde Kerken: Berkel stelde vast dat er in deze kerken een te grote tolerantie is inzake Schrift, belijdenis en kerkorde.

Die bezwaren tegen de GKN en de NGK golden voor een overlegorgaan dat gericht was op kerkelijke eenheid. De vraag is: gelden deze bezwaren tegen de GKN en de NGK ook als het gaat om een overlegorgaan dat niet (alleen) gericht is op kerkelijke eenheid, maar (ook) op het bespreken van andere zaken dan kerkelijke eenheid?

Wat betreft de NGK lijken die bezwaren in dat geval niet op te gaan. Het deputatenrapport aan Leusden, en Leusden zelf, noemden de NGK nadrukkelijk als kandidaat voor zo’n overleg, ondanks het feit dat een gesprek richting kerkelijke eenwording momenteel niet aan de orde is. Wij denken dat dat terecht is.

² We formuleren wat terughoudend omdat we op het moment dat we dit schrijven niet de beschikking hebben over de officiële papieren (statuten etc.) van het COGG. We gaan af op wat we weten van de praktijk van het functioneren van het COGG.

Wat betreft de GKN ligt dat anders. We zeggen het onze voorgangers na: “Het hoeft geen betoog dat deze kerken officieel afscheid hebben genomen van de betrouwbaarheid van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften.” Het lijkt ons niet aan de orde om met de GKN, zoals die kerken er momenteel uitzien, te overleggen om zo het onderling begrip en vertrouwen te versterken, en zo te voorkomen dat gereformeerde belijders uit elkaar groeien en een basis te leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid (opnieuw: de doelstellingen voor een interkerkelijk overleg zoals we die hierboven voorstelden).

Omdat het niet zinvol is om met de GKN in contact te treden met het oog op die doelen lijkt ons deelname van de GKN aan het COGG op dit moment nog steeds niet zinvol. De aanwezigheid van de GKN maakt overleg in het kader van het COGG per definitie vrijblijvend (hoewel er incidenteel wel degelijk dingen kunnen worden bereikt, en ontwikkelingen kunnen worden beïnvloed).

De situatie zou anders zijn als ‘verontruste’ synodaal-gereformeerde deelnemers aan het COGG niet zouden zijn afgevaardigd door hun synode (en dus de GKN vertegenwoordigen), maar door bij voorbeeld het Gereformeerd Confessioneel Beraad. In dat geval zou de positie van de synodaal-gereformeerde deelnemers dezelfde zijn als die van de hervormde Gereformeerde Bonders. Zo’n statuswijziging van synodaal-gereformeerde leden zou als gevolg hebben dat het COGG niet meer per definitie vrijblijvend van karakter is.

Onze conclusies:

1. Het COGG zou op zichzelf een orgaan kunnen zijn dat geschikt is om de doelstellingen na te streven zoals wij die hierboven hebben geformuleerd.
2. Het feit dat de GKN officieel in dat orgaan participeren verhindert dat echter, omdat die deelname aan het COGG structureel een vrijblijvend karakter geeft.
3. Statuswijziging van de synodaal-gereformeerde deelnemers (van vertegenwoordigers van de GKN náar vertegenwoordigers bij voorbeeld van het Gereformeerd Confessioneel Beraad) zou het COGG bevrijden van z’n structureel vrijblijvende karakter, en deelname van de GKN in principe mogelijk maken.
4. Het COGG vraagt ons om een open gesprek. Wij menen dat we dat gesprek moeten aangaan, al was het alleen maar om onnodige irritatie zo veel mogelijk te voorkomen en duidelijk uit te leggen waarom de GKN menen dat het COGG in z’n huidige samenstelling niet geschikt is om de doelstellingen te realiseren die de GKN voor ogen staan als het gaat om een interkerkelijk overlegorgaan. Misschien kan in dat gesprek de positie (status) van de synodaal-gereformeerde deelnemers aan de orde komen.

4.2.3 Gesprek met COGG-Bestuur

Op 28 maart 2000 vond het voorgestelde gesprek plaats tussen DKE GKV en het bestuur van het COGG.

Namens DKE zijn de vastgestelde doelstellingen voor een interkerkelijk overlegorgaan aan het COGG-bestuur toegelicht. Nadrukkelijk kwam het punt van de vrijblijvendheid aan de orde.

Het COGG kwam zelf met het idee om het Confessioneel Gereformeerd Beraad (CGB) in het COGG op te nemen in plaats van een officiële vertegenwoordiging van de Gereformeerde Kerken in Nederland (de ‘synodaal-gereformeerde kerken’). Wij hebben geantwoord dat, als het CGB de plaats van de officiële afvaardiging namens de GKN (syn.) zou innemen, deelname van de GKV aan het COGG bespreekbaar zou zijn.

Wel zullen we dan verder gesprek moeten aangaan over het vrijblijvende karakter van het COGG, en bespreken hoe die vrijblijvendheid voorkomen kan worden.

Verdere ontwikkelingen

Het COGG besloot op 06-06-2000 een gesprek aan te gaan met het moderamen van de synode van de GKN (syn.) naar aanleiding van de kwestie-Den Heijer. In dat gesprek wilde men aan het moderamen meedelen, dat het COGG de deelname van de GKN (syn.) aan het COGG niet langer wenste te continueren en in plaats van de GKN (syn.) het CGB als lid wilde toelaten. DKE stelden vast, dat wanneer dit voorstel in het COGG aangenomen en de samenstelling aldus gewijzigd zou worden, onze

bezwaren tegen het COGG voor een belangrijk deel zouden komen te vervallen en de mogelijkheid van deelname door de GKV een stap dichterbij zou komen.

Het (eerste) gesprek tussen COGG en het moderamen van de synode van de GKN (syn.) vond op 04-10-2000 plaats. Het COGG-bestuur zei hoopvol gestemd te zijn over het vervolg, maar sprak tevens uit dat de afhandeling van de bezwaren door de GKN-synode en de bespreking van het rapport over de christologie door de triosynode eerst afgewacht zouden moeten worden. Ook gaf men aan, dat men deelname van de GKV zeer op prijs zou stellen (“Wij hebben u hard nodig”).

Op 07-06-2001 heeft het bestuur van het COGG zich verder beraden op de positie van de GKN (syn.). Hierover rapporteerde men ons, dat men er tijdens dit beraad nog niet uit is gekomen. De behandeling van de revisieverzoeken door de GKN-synode is besproken, maar het rapport over de christologie nog niet. Dat moet eerst gebeuren, voordat men beslist over de positie van de GKN (syn.).

4.2.3 Stand van zaken

Bij het afsluiten van dit rapport kunnen we over de verdere uitkomst van de ontwikkelingen in het COGG nog niets zeggen. Daarom hebben DKE besloten om de verdere uitwerking van de opdracht van de generale synode van Leusden '99 om (de mogelijkheden van het opzetten van) een interkerkelijk overlegorgaan te onderzoeken even te parkeren. Wel zijn de contacten met het COGG geëvalueerd en enkele voorlopige aanbevelingen geformuleerd, voor als de hoofdbezwaren tegen deelname in het COGG daadwerkelijk zullen wegvallen. Wij hopen hierop en bidden ervoor.

5. De algemene opdrachten

5.1 Instructies

De Generale Synode Leusden 1999 gaf de benoemde deputaten voor Kerkelijke eenheid de volgende algemene instructies:

5.1.1 Acta, artikel 86, besluit 5

deputaten op te dragen om in goed contact met de plaatselijke kerken de kerkelijke eenheid te bevorderen door:

- a. de beschikbare en relevante informatie met betrekking tot de landelijke samensprekingen tijdig aan de kerken toe te zenden;
- b. informatie te verzamelen over de plaatselijke samensprekingen en de ontwikkelingen daarin;
- c. zich nader te bezinnen op de verhouding tussen plaatselijke en landelijke samensprekingen in de praktijk;
- d. plaatselijke kerken te stimuleren om aan het proces van kerkelijke eenheid actief bij te dragen;
- e. op informatie uit de kerken te reageren wanneer daar gezien de uitspraken van de generale synoden reden voor is;
- f. desgevraagd kerken te adviseren bij het werken aan kerkelijke eenheid;
- g. wanneer daar reden en ruimte voor is, één of meer bijeenkomsten te beleggen om het onder a – d genoemde nadere uitwerking te geven.

5.1.2 Acta, artikel 86, besluit 2, de verandering in de zesde ‘regel van Berkel’

onder wezenlijke beleidsbeslissingen worden in ieder geval gerekend:

- het wederzijds erkennen als ware kerk;
- het besluit tot voorgaan in elkaars diensten (inclusief gecombineerde erediensten);

- het toelaten van elkaars leden aan het avondmaal (inclusief gezamenlijke avondmaalsvieringen).

De classis zal onder meer nagaan of gehandeld is volgens deze regels en van het resultaat de deputaten Kerkelijke Eenheid op de hoogte stellen;

5.1.3 Acta, artikel 88, Besluit 2

nieuw te benoemen deputaten op te dragen:

1. de kerken op te roepen om in de eredienst op de zondag van of na 31 oktober aandacht te geven aan voorbede voor de kerkelijke eenheid;
2. voor hun werk uitgaven te doen van ten hoogste *f* 13.000,- voor het jaar 2000, *f* 13.500,- voor het jaar 2001 en *f* 14.000,- voor het jaar 2002, inclusief rapportkosten, en met dien verstande dat binnen de periode verschoven mag worden;
3. het rapport van hun werkzaamheden ook toe te sturen aan de kerken minstens een half jaar voor het begin van de volgende generale synode.

De eerste serie opdrachten staan vermeld in § 5.2 en ten aanzien van de conferentie in § 5.5. Aan de classisopdracht wordt in § 5.3 aandacht besteed. De gebedsbrieven worden in § 5.4 gerapporteerd. De financiën worden door de quaestor gerapporteerd. Dit verslag dient om aan Acta 88.3.3 te voldoen, al is een vervolgverslag nodig en ingepland.

Het hoofdstuk wordt besloten met concept-besluiten.

5.2 *Het bevorderen van plaatselijke Kerkelijke Eenheid*

De kerken zijn geïnformeerd over het belang van plaatselijke kerkelijke eenheid door:

- de oproepen tot gebed rond Hervormingsdag
- de gehouden conferentie
- persberichten
- deelname aan de internetsite van de GKV
- op verzoek deel te nemen aan spreekbeurten

Overwogen is ook om een aanvulling op het boekje *Werken aan Eenheid* te maken. Uiteindelijk is dat niet gedaan; wel is door de CGK-sectie bij hun schrijven informatie gevoegd die als aanvulling op dat boekje kan dienen (zie bijlage 2.I).

Informatie over de activiteiten binnen de plaatselijke kerken is alleen door de CGK-sectie actief verzameld (zie bijlage 2.II en de bespreking in § 2.3.1). Een separate enquête over de contacten met de NGK is niet gehouden.

De bezinning op de plaatselijke praktijk heeft anders dan op de conferentie en de evaluatie daarvan, niet in algemene zin plaatsgevonden.

De stimulering van de plaatselijke kerken is vooral door de CGK-sectie opgepakt. Uiteraard hadden de conferentie en de gebedsbrieven ook dat doel.

Er zijn geen separate acties ondernomen om op informatie uit bijvoorbeeld kerkbladen te reageren. Wel zijn er incidenteel door deputaten telefonisch adviezen verstrekt.

Een drietal kerken heeft advies over hun plaatselijke situatie gevraagd en gekregen:

- Enkhuizen, over verregaande samenwerking met de CGK;
- Wageningen, over mogelijke activiteiten in de verkennende contacten met de NGK;
- Apeldoorn, over de mogelijkheden voor contact met de CGK die sterke banden met de NGK heeft.

Verder is er van IJmuiden informatie ontvangen over een aan de classis Alkmaar/Haarlem overgelegd beleidsplan met onder andere kanselruil met de CGK.

Er is een conferentie belegd (zie hierna). Daarnaast heeft de CGK-sectie een predikantenconferentie belegd (zie § 2.4.2) en een miniconferentie met kanselruilgemeentes (zie § 2.4.1).

5.3 *Contacten met de classes*

Van drie classes werd schriftelijk informatie ontvangen conform de nieuwe beleidslijn van de GS:

- Zwolle (re Hasselt, toestemming kanselruil met de CGK);
- Alkmaar/Haarlem (re Enkhuizen, toestemming gezamenlijke diensten met CGK);
- Warffum (re erkenning CGK te Ulrum).

Uit andere bronnen blijkt evenwel dat in meerdere classes beleidsbeslissingen van kerken besproken en mogelijk gehonoreerd worden. Het valt evenwel buiten de opdracht en mogelijkheden van DKE om de informatieverplichting van de classes te controleren.

5.4 *Voorbeden in de kerken*

In de verslagperiode werd driemaal voorafgaand aan Hervormingsdag een brief aan de kerken gestuurd met een oproep tot gebed. In 1998 werd dit gedaan ondanks de korte tijd tussen het benoemen van deputaten door de synode en Hervormingsdag. De uitvoering van de opdracht toen gaf deputaten de gelegenheid om tevens de kerken vroegtijdig een stimulans te geven om aan plaatselijke eenheid aandacht te geven.

Overwogen is om de gebedsbrieven samen met de CGK en de NGK uit te sturen. Uiteindelijk is er na overleg met de CGK voor gekozen om dat niet te doen; het zou de schijn wekken, dat de samenwerking met de NGK gewoon doorgaat, terwijl er door de synodes van de CGK en de GKV juist de basis van de landelijke samenwerking met de NGK ter discussie is gesteld.

De gebedsbrieven worden in overleg met de CGK-deputaten opgesteld. De NGK wordt geïnformeerd over de gebedsbrieven.

Deputaten zijn van mening dat met het Gereformeerd Appel afstemming over de datum van een landelijke gebedsdag voor de kerken nuttig zou zijn. Overleg met deze organisatie is in voorbereiding.

5.5 *De conferentie 'Werken aan Eenheid II'*

5.5.1 **Achtergrond en organisatie**

Als vervolg op een in november 1997 gehouden conferentie te Bunschoten hebben deputaten op zaterdag 21 april 2001 een conferentie belegd te Amersfoort 'Werken aan eenheid II'. De conferentie werd gehouden in een schoolgebouw van de Gereformeerde Scholengemeenschap Guido de Brès.

In overeenstemming met de opdracht van de Generale Synode Leusden was het doel van de conferentie het bevorderen van kerkelijke eenheid door:

- het geven en uitwisselen van informatie over landelijke en plaatselijke ontwikkelingen,
- gezamenlijke bezinning op de voortgang van het proces van eenwording.

Nadrukkelijk zijn alle kerken voor deze conferentie uitgenodigd om één of twee afgevaardigden te zenden, ook die kerken die (nog) geen samensprekingen hebben.

Er waren ruim 200 aanwezigen uit ongeveer 120 kerken.

5.5.2 **Het verloop van de conferentie**

De conferentie werd geopend door de voorzitter van DKE, ds. M.H. Sliggers.

Zowel 's morgens als 's middags vond een plenaire sessie plaats gevolgd door een opsplitsing in een zestal workshops.

In de plenaire sessies zijn korte referaten (meestal gevolgd door een korte bespreking) gehouden over de volgende onderwerpen:

- Verhouding tussen plaatselijk/landelijk m.b.t. de contacten met de CGK en de NGK (ds. A. J. van Zuijlekom)
- Functionering van de contacten met de NGK in de praktijk (ds. H.J. Messelink)
- Ontwikkelingen in de samensprekingen met de CGK (prof. dr. B. Kamphuis)
- Informatie over het werk van deputaten in het algemeen en de interkerkelijke contacten in het bijzonder (ds. H. ten Brinke)

In twee maal zes workshops zijn de volgende onderwerpen besproken:

- Federatie (ds. H.J.J. Feenstra en ds. R van der Wolf)
- Knelpunten in kerken waar met CGK en met NGK contacten zijn (ds. E.L. van 't Foort)
- Omgang met weerstanden in de gemeente (ds. M. Wielhouwer en ds. B. van Zuijlekom)
- Verdere stappen na kanselruil (ds. T. Dijkema)
- Contacten met CGK-NGK samenwerkingsgemeenten (B. Siepel)
- Plaatselijke relatie met NGK en perspectieven (K. Mulder)

De workshopleiders gaven een korte inleiding en leidden vervolgens de discussie aan de hand van een hand-out.

De conferentie werd afgesloten met een kort plenair gedeelte waarin verslag werd gedaan van de besprekingen in de workshops. Dit plenair gedeelte werd evenals de plenaire middagsessie geleid door ds. B. van Zuijlekom, omdat ds. M.H. Sliggers op de tegelijk gehouden Landelijke Vergadering van de NGK werd verwacht.

Van de conferentie is een verslag gemaakt door ds. P. Houtman. Dit verslag is na afloop naar alle kerken gezonden en nu als Bijlage 5.I toegevoegd.

5.5.3 Evaluatie

Het was een prima conferentie. De keuze die deputaten gemaakt hebben om in het programma veel tijd in te bouwen voor workshops, bleek een goede greep te zijn.

In groepen van ongeveer 30 personen kon uitvoerig van gedachten worden gewisseld over vragen die landelijk en plaatselijk vaak worden gesteld.

Het was voor deputaten bemoedigend en informatief veel te horen over wat er plaatselijk gebeurt en leeft en waar de knelpunten liggen. Voor de afgevaardigden uit de kerken was het belangrijk te horen hoe in zusterkerken aan eenheid wordt gewerkt en met vragen wordt omgegaan. Anders dan op de vorige conferentie in 1997, was er weinig te merken van spanning tussen het werk van deputaten en de plaatselijke activiteiten. Deputaten hebben van veel deelnemers aan de conferentie vernomen dat ze het werk van deputaten en met name ook deze conferentie als stimulerend en ondersteunend hebben ervaren voor het werk op plaatselijk niveau.

Meermalen is de suggestie meegegeven om ook regionaal dit soort conferenties te houden, een wens die twee maanden eerder ook op de GKV-CGK-predikantenconferentie werd geuit.

Dankbaarheid was er voor de ontwikkeling in de samensprekingen met de CGK, die de laatste jaren in een stroomversnelling zijn gekomen. Het onderwerp 'federatie' kreeg veel belangstelling en op de gedachten die daarover door deputaten naar voren werden gebracht, kwam veel instemmende respons.

In de landelijke contacten met de NGK wordt van hart tot hart doorgesproken over de gevraagde duidelijkheid over de binding aan de belijdenis – die onduidelijkheid verhindert op landelijk niveau het starten van samensprekingen die gericht zijn op kerkelijke eenheid – en daarbij worden de verschillen duidelijk benoemd en als verdrietig ervaren. De conferentie gaf ds. M.H. Sliggers dan ook een oproep mee aan de Landelijke vergadering om ook van hun kant iets aan die verschillen te doen.

Op diverse plaatsen zijn er heel goede contacten met de NGK en de hoop is uitgesproken dat op plaatselijk niveau doorbraken bereikt worden, die de zaak ook landelijk weer in beweging krijgen.

Zowel in de contacten met de CGK, als met de NGK, plaatselijk en landelijk, is er sprake van een gegroeide wederzijdse bereidheid om naar elkaar te luisteren. En dat is belangrijk voor het verstevigen van de vertrouwensbasis.

Niet alleen het einddoel van de contacten, kerkelijke eenheid, is belangrijk. Ook als dat nog ver verwijderd is of zelfs niet haalbaar lijkt, is het de moeite waard door te gaan met gesprekken en elkaar van dienst te zijn met o.m. uitwisseling van informatie, ervaringen en inzichten, gezamenlijk bespreken van onderwerpen enz.

Tijdens en na de conferentie werd beseft dat we op weg naar eenheid niet alles tegelijk moeten willen en geduld met elkaar moeten hebben, zodat vertrouwen kan groeien. Het opbrengen van geduld is ook zeker noodzakelijk in verband met in de gemeenten levende weerstanden. Het goed doorspreken daarover vraagt tijd.

Niet wij kunnen de eenheid maken of plannen, we kunnen er geen tijdpad voor uitzetten.

De kerk is niet het bouwwerk dat wij optrekken en overeind moeten houden; het mag een geweldige rust en ontspanning geven te weten dat de kerk het bouwwerk van Christus is;

Hij is het fundament (1 Kor. 3:11), de levende steen en de hoeksteen en wij zijn geroepen ons als levende stenen te laten gebruiken en in metselen (1 Petr. 2).

5.6 Concept-besluiten

De algemene opdrachten kunnen vrijwel ongewijzigd herhaald worden. Wel dient de relatie met de classes mogelijk versterkt te worden door de opdrachten uit te breiden tot de regio's (classes, particuliere synodes). Ten aanzien van de financiën kan in feite pas ter synode, na inventarisatie van de totale omvang aan opdrachten, iets gezegd worden; de bedragen zijn daarom nog niet ingevuld.

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 123.]

Bijlage IX 2 – Aanvullend rapport van deputaten Kerkelijke eenheid

Inhoudsopgave	Samenvatting
	2. Gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken
	2.1 Inleiding
	2.2 Het gesprek van 12 september 2001
	2.3 Evaluatie
	2.4 Hoe nu verder?
	3. Een interkerkelijk overlegorgaan
zie Acta artikel 126 en 130	3.1 Nieuwe ontwikkeling
	3.2 Overwegingen

Samenvatting

De landelijke gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken zijn afgerond en geven hoop op een verbetering van de relatie met deze kerken.

Het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte heeft besloten om in plaats van de Gereformeerde Kerken (synodaal) het Confessioneel Gereformeerd Beraad tot dit orgaan toe te laten. Daarmee is een drempel voor toetreding van onze kerken weggenomen. De noodzaak voor een apart interkerkelijk overlegorgaan is daarmee verminderd.

2. Gesprekken met de Nederlands Gereformeerde kerken

2.1 Inleiding

In ons rapport gaven we u informatie over het verloop en de inhoud van de gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK). Na de afsluiting van dat rapport ontvingen we een afschrift van de brief die de Landelijke Vergadering van de NGK te Amersfoort 2001 schreef aan de GS van de GKV te Zuidhorn.³ Verder was er nog een gesprek tussen CCS en DKE (werkgroep NGK) op 12 september 2001.

In dit aanvullend rapport geven we u informatie over dat laatste gesprek, en leggen we u onze evaluatie voor van de gevoerde gesprekken en van het besluit van de Landelijke Vergadering van de NGK te Amersfoort 2001 inzake contacten met de CGK en de GKV. Tenslotte doen we u voorstellen met betrekking tot een vervolg van de contacten met de NGK.

Dit aanvullend rapport heeft (evenals het eerste deel van ons rapport) de instemming van de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken wat betreft de weergave van het gesprek van 12 september 2001 en de evaluatie van het geheel van de gesprekken (waarbij men de tweede zin van de tweede conclusie voor onze rekening laat). Ook gaan de broeders akkoord met de lijn die wordt uitgestippeld in de paragraaf ‘Hoe nu verder?’

---

³ Deze brief, met de besluiten van de LV, is ter informatie aan de kerken als bijlage 2.1 toegevoegd. [zie cd-rom versie]

2.2 *Het gesprek van 12 september 2001*

In het kader van de ontmoeting met de CCS waartoe de Generale Synode Leusden de deputaten Kerkelijke eenheid opdracht gaf (Acta art. 84 besluit 3) was er op 12 september 2001 een laatste gesprek tussen CCS en (de werkgroep NGK van) DKE. In dat gesprek keken we samen terug op de gesprekken die er zijn geweest sinds de GS van Leusden, en waarvan we u in ons rapport verslag hebben gedaan.

Zowel de leden van de CCS als de leden van het DKE zijn positief over de gevoerde gesprekken. We zijn een stap verder vergeleken met de gesprekken vóór 'Leusden'. Er was een openheid om te luisteren naar elkaar. We hebben het idee dat we over en weer elkaars intenties beter zijn gaan begrijpen.

Van de kant van DKE wordt opgemerkt dat dat niet betekent dat we elkaar al helemaal gevonden hebben. De vraag van 'Berkel', herhaald door 'Leusden', is nog niet helemaal beantwoord: hoe de NGK het bedoelen wanneer ze zeggen dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, en op welke manier ze daar invulling aan geven (Acta GS Leusden art. 84, besluit 3, grond 5).

Expliciet komt aan de orde wat door de CCS indertijd is gesteld ten aanzien van het katholiek karakter van de belijdenis: de uitspraak dat de gereformeerde leer 'katholiek' is (in de zin van 'bindend voor de kerk van alle tijden en plaatsen') zou alleen gelden voor de kern, het wezen van de leer: Christus alleen en genade alleen (Rapport DKE aan de GS Berkel en Rodenrijs 1996, Acta Bijlage XIa par. 5.3, blz. 329). De CCS aanvaardde in een vorig gesprek van harte wat DKE hadden geschreven (zie bijlage 2 bij ons rapport): Christus belijden "houdt in dat we willen staan op het fundament van (de leer van) de apostelen en profeten (Mt 16.18, Ef 2.20)". 'Christus alleen en genade alleen' is voor de CCS niet beperkend ten aanzien van het geheel van de Schriften. "Als we zeggen 'Christus alleen', dan is dat de Christus der Schriften, van de leer van de apostelen en de profeten." Anderzijds hebben ook DKE oog voor het feit dat er reliëf is in de belijdenis van de kerk (zie ons rapport par. 3.2.2 onder het kopje 'Ruimte'). We constateren dat we elkaar op dit punt over en weer beter zijn gaan begrijpen, maar dat het nog wel nodig zal zijn om daarover verder door te spreken.

In het gesprek lichten de broeders van de CCS het besluit toe dat de Landelijke Vergadering te Amersfoort 2001 nam ten aanzien van de contacten met de GKV en de CGK. Met name gaat het daarbij om besluit C4: de opdracht aan de CCS om "een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis", waarbij onder andere aan de orde moet komen "hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer".

De CCS maakt duidelijk dat het daarbij niet gaat om een soort 'concessie' aan de GKV, maar dat de NGK zelf het belang van die vraag zien. Op onze vraag hoe de zinsnede "op een wijze die bij onze kerken past" moet worden begrepen antwoordt de CCS: wanneer wij ons bezinnen op de manier waarop we zorgdragen voor de eenheid in de leer, betekent dat niet dat de manier moet zijn waarop anderen (bij voorbeeld de GKV) dat doen.

Zowel DKE als CCS achten het wenselijk dat de contacten worden voortgezet, ook al zullen DKE zich uiteraard terughoudend en afwachtend opstellen wat betreft het verloop en de uitkomst van het bovengenoemde interne gesprek binnen de NGK.

Als onderwerpen voor verdere gesprekken worden bij voorbeeld genoemd het beleid wat betreft de uitnodiging om deel te nemen aan het avondmaal; de vraag hoe er een plek kan zijn binnen de kerk om vragen te bespreken die kunnen opkomen betreffende onderdelen van de belijdenis (zie voor beide punten ons rapport par. 3.2.2); de vraag welke ruimte er binnen de kerk mag zijn voor verschillen.

2.3 *Evaluatie*

De deputaten kijken met dankbaarheid terug op de gevoerde gesprekken. Die dankbaarheid betreft de sfeer waarin de gesprekken gevoerd zijn, en de inhoud van de gesprekken.

De sfeer was open, en meer ontspannen dan bij eerdere gespreksronden. Er was bij de broeders van de CCS een eerlijke poging om ons te begrijpen (zoals wij aan onze kant hebben geprobeerd hen te begrijpen). We merkten begrip voor onze intenties (zoals wij van onze kant hebben geprobeerd hun intenties te begrijpen). Het onderling vertrouwen is gegroeid.

Inhoudelijk cirkelden de gesprekken rondom de thema's 'ruimte' en 'binding'. De vragen van de GKV aan de NGK zijn al lange tijd geweest:

1. Waarin binden de GKV bóven Schrift en belijdenis, en bieden zij dus minder ruimte dan in een gereformeerde kerk verwacht mag worden?
2. Is het werkelijk waar dat u elkaar onderling voldoende kunt aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis?

Ad 1: 'Ruimte'

Het was een belangrijk moment in onze gesprekken toen de broeders van de CCS uitspraken dat zij de ruimte die zij nodig achten in de verwoording van de leer van het evangelie in voldoende mate aantreffen in het spreken van DKE (zie ons rapport par. 3.2.2).

We beseffen dat dat niet betekent dat het verwijt in de richting van de GKV, dat die te strak willen binden aan de belijdenis, nu definitief tot het verleden behoort – vergelijk de uitlating van CCS waarmee ons rapport vervolgt: "Wel menen zij dat het klimaat per plaatselijke kerk binnen de GKV verschilt, zodat het niet zeker is dat de ruimte die de CCS aantreft in het spreken van DKE ook wordt aangetroffen binnen elke plaatselijke GKV".

Maar dat neemt niet weg dat het een belangrijk gegeven is dat in ieder geval in deze ronde van gesprekken tussen CCS en DKE de Nederlands Gereformeerde broeders hebben geconstateerd dat er niet een binding is die boven Schrift en belijdenis uitgaat. Het belang van die uitspraak blijkt wanneer we die vergelijken met het verslag van één van de gesprekken tussen 'Ommen' en 'Berkel': "Van de zijde van de CCS blijft het gevoelen bestaan dat bij de Gereformeerde kerken niet de ruimte bestaat, die zij toch wel willen handhaven" (Acta GS Berkel en Rodenrijs Bijlage XIa, par. 5.5, blz 333).

Vooruitgang is er ook geboekt wanneer we kijken naar een uitlating van de kant van CCS die bij ons nogal wat stof heeft doen opwaaien: dat de kwalificatie 'katholiek' alleen van toepassing zou zijn op de kern, het wezen van de leer: 'Christus alleen' en 'genade alleen' (zie boven, het verslag van het gesprek van 12 september 2001). Ter Generale Synode Leusden 1999 werd van dit punt gezegd: "De leer van apostelen en profeten hoort echter ook bij het fundament van de kerk (Hand. 2:42, Ef 2.20)" (Acta GS Leusden art. 84). De CCS stemt daarmee in. Daarmee zijn we over dit onderwerp zeker nog niet uitgepraat, en het is te vroeg om een definitieve conclusie te trekken met betrekking tot de houding van de NGK ten aanzien van de binding aan de belijdenis. Maar we zijn wèl een stap verder.

Ad 2: 'Binding'

Ten aanzien van de tweede vraag noteren deputaten het als een belangrijke uitspraak van de CCS "dat het goed zou zijn om als NGK na te denken over de vraag hoe de NGK zich meer materieel aan de belijdenis zou kunnen binden, en hoe er gereageerd zou moeten worden op afwijkingen van de leer" (ons rapport par. 3.2.2).

Deze uitspraak is door de Landelijke Vergadering vertaald in het besluit om aan de CCS op te dragen "een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis", waarbij onder andere aan de orde moet komen "hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer" (besluit C4). Het gaat dus om de manier waarop men elkaar als kerk (en niet alleen persoonlijk) kan blijven aanspreken op (de bewaring van) de leer.

We achten dit een belangrijk besluit, en we zijn er blij mee. Wel hebben we een vraag bij de zinsnede “op een wijze die bij onze kerken past”. Op welke manier kan dat een criterium zijn als het gaat om het zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer? We hebben die vraag ook gesteld in ons gesprek van 12 september 2001 (zie boven). Het antwoord van de CCS evaluerend zeggen we: DKE erkennen dat de manier waarop wordt zorggedragen voor de eenheid in de leer niet die van de GKV hoeft te zijn. Vergelijk wat in de serie gesprekken tussen ‘Ommen’ en ‘Berkel en Rodenrijs’ door de toenmalige deputaten is gesteld: “Wij beogen binding aan een gereformeerde kerkorde zonder dat dit hoeft samen te vallen met de vigerende kerkorde van de Gereformeerde Kerken” (Rapport DKE, Acta GS Berkel en Rodenrijs 1996 Bijlage XIa, par. 6.1, blz 335).

Wij waarderen het besluit om zich te bezinnen op de manier waarop men elkaar als kerk kan blijven aanspreken op de leer dus als een positief besluit. De NGK hebben daarmee duidelijk gemaakt dat ze onze vraag, die wij al zolang gesteld hebben, serieus nemen en er iets mee doen. Dat wordt bevestigd door de brief van de Landelijke Vergadering aan de GS Zuidhorn.

Conclusies

1. In de loop van de gesprekken is het onderlinge vertrouwen tussen de gesprekspartners gegroeid. Er is een duidelijke wil om elkaar te begrijpen en elkaar te bereiken.
2. De vragen die voorgaande generale synoden (‘Berkel en Rodenrijs’, ‘Leusden’) gesteld hebben aan de NGK (zie boven) zijn nog niet volledig beantwoord. Dat betekent dat we nu nog niet kunnen zeggen dat er een basis is voor samensprekingen, gericht op kerkelijke eenheid.
3. Wel is er belangrijke vooruitgang geboekt in de gesprekken.
  - a. Het gevoelen vóór ‘Berkel’ aan de kant van de CCS dat bij de Gereformeerde Kerken niet de ruimte bestaat, die zij toch wel willen handhaven (Acta GS Berkel en Rodenrijs Bijlage XIa, par. 5.5, blz 333) is in de loop van de gesprekken na ‘Leusden’ in positieve zin omgebogen.
  - b. De vraag van de GKV, of het werkelijk waar is dat de NGK elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, is door de CCS en door de Landelijke Vergadering van de NGK serieus genomen in woord en in daad: een interne bezinning wordt gestart.

2.4 Hoe nu verder?

Wij menen dat er reden is om een vervolg te geven aan de ontmoeting waartoe de Generale Synode Leusden opdracht gaf aan DKE.

Moesten zowel DKE als CCS na de gesprekken tussen ‘Ommen’ en ‘Berkel’ constateren dat er niet veel perspectieven meer leken te zijn wat betreft een voortgaand kerkelijk gesprek, na de gesprekken die zijn gevoerd na ‘Leusden’ zien zowel DKE als CCS die perspectieven wel.

Daarbij gaat het om het vinden van een gemeenschappelijke basis: Schrift en belijdenis. Het gaat – nog – niet om ‘samensprekingen’ in de zin van: gesprekken gericht op kerkelijke eenheid.

Nu gaan de NGK een interne bezinning starten over de vraag hoe zij als kerken kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer. Daarop zouden de GKV kunnen reageren met alleen maar af te wachten wat die bezinning gaat ‘opleveren’. Het gaat immers om een interne bezinning?

Het is waar dat de GKV wat betreft de vraag hoe de NGK zorgdragen voor de eenheid in de leer even een pas op de plaats moeten maken. Er komt een ‘time out’, voordat de gesprekspartners elkaar weer ontmoeten om over dit concrete punt verder te praten.

Dat neemt niet weg a. dat het belangrijk is om de contacten aan te houden en het groeiende vertrouwen te voeden, en b. dat er parallel aan de interne bezinning bij de NGK gesprekken gevoerd kunnen worden over andere thema’s (die ondertussen wel verbandingen hebben met het thema waarop de NGK zich bezinnen). Als voorbeelden van zulke thema’s (aangedragen door DKE en/of CCS) noemden we hierboven al: het beleid wat betreft de uitnodiging om deel te nemen aan het avondmaal;

de vraag hoe er een plek kan zijn binnen de kerk om vragen te bespreken die kunnen opkomen betreffende onderdelen van de belijdenis (zie voor beide punten ons rapport par. 3.2.2); de vraag welke ruimte er binnen de kerk mag zijn voor verschillen.

De Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Haarlem-Noord 1998 beëindigde voorlopig de samensprekingen met de NGK, en gaf haar ‘Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland’ geen nieuwe opdrachten terzake. Op het moment dat we dit schrijven is nog niet bekend of de christelijke gereformeerde generale synode te Leeuwarden 2001 besluiten heeft genomen betreffende de relatie met de NGK.

Naarmate de GKV en de CGK meer naar elkaar toe groeien, zal ook hun beider verhouding tot de NGK meer een gemeenschappelijke zaak (moeten) worden. Daarom lijkt het ons goed dat er contact zal zijn tussen DKE en de christelijke gereformeerde ‘Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland’. In dat contact kunnen de relaties van de GKV en van de CGK met de NGK besproken worden, en voorzover nodig en voorzover mogelijk op elkaar worden afgestemd.

2.5 *Conceptbesluiten*

Op grond van onze rapportage over de gevoerde gesprekken, en onze evaluatie van die gesprekken, stellen wij u voor de volgende besluiten te nemen:

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 126.]

3. **Een interkerkelijk overlegorgaan**

3.1 *Nieuwe ontwikkeling*

In het eerste rapport van DKE is uiteengezet, hoe de mogelijkheden zijn onderzocht om te komen tot een z.g. ‘interkerkelijk overlegorgaan’, en hoe daarbij ook de mogelijkheid van deelname in het COGG is onderzocht. In paragraaf 4.2.3 is gerapporteerd over de contacten die er in verband hiermee zijn geweest met het COGG. De slotparagraaf eindigt met de opmerking, dat we op het moment van het vaststellen van het rapport over de verdere uitkomst van de ontwikkelingen in het COGG nog niets konden zeggen, en dat DKE hebben besloten om de verdere uitwerking van de opdracht van de generale synode van Leusden ’99 om (de mogelijkheden van het opzetten van) een interkerkelijk overlegorgaan te onderzoeken even te parkeren. Tevens is opgemerkt, dat de contacten met het COGG zijn geëvalueerd en enkele voorlopige aanbevelingen zijn geformuleerd, voor als de hoofdbezwaren tegen deelname in het COGG daadwerkelijk zouden wegvallen.

In deze aanvullende rapportage willen we nu melding maken van een nieuwe ontwikkeling, die naar het oordeel van DKE de situatie zodanig verandert, dat we inderdaad willen aanbevelen het gesprek over mogelijke deelname van de GKV in het COGG aan te gaan.

Op 02-11-2001 besloot namelijk het COGG om de Gereformeerde Kerken (‘synodaal’) in Nederland (GKN) niet langer toe te laten als officieel lid van het COGG en in plaats van de GKN het Confessioneel Gereformeerd Beraad (vereniging van ‘verontrusten’ binnen de GKN) te vragen officieel als lid toe te treden tot het COGG.

De secretaris van het COGG, ds C. Blenk, meldt dit in zijn brief aan ons van 19 november 2001:

“Nu is dan op 2 november j.l. de beslissing in het COGG gevallen op een bewogen vergadering. Wij hebben – na rijp beraad – besloten dat deelname van de GKN aan het COGG inderdaad ongelooftwaardig is geworden, omdat de ‘leringen’ van prof. Den Heyer wel gekritiseerd werden, maar toch toegestaan worden op kansel en kathedra. Tegelijkertijd besloten wij het CGB. dat dezelfde zorg heeft, te vragen te gaan deelnemen.”

Wij wijzen erop, dat ook de Generale Synode Leeuwarden/Nunspeet 2001 van de Christelijke Gereformeerde Kerken constateerde, dat door dit besluit van het COGG de vrijblijvendheid van het contact

binnen dit overlegorgaan is overwonnen. De Generale Synode Haarlem-Noord 1998 van de Christelijke Gereformeerde Kerken had haar deputaten opgedragen “aan de volgende generale synode een voorstel te doen inzake de vraag of de participatie in het COGG zal worden voortgezet”. Dit vanwege het feit, dat de GKN (syn.) officieel als lid in het COGG vertegenwoordigd waren. Op 20-11-2001 besloot deze synode unaniem naar aanleiding van het besluit van het COGG te blijven ijveren voor uitbreiding en versteviging van het contactorgaan.

3.2 Overwegingen

In ons rapport (§ 4.2.2) concludeerden we met betrekking tot het COGG:

1. Het COGG zou op zichzelf een orgaan kunnen zijn dat geschikt is om de doelstellingen na te streven zoals wij die hierboven (zie ons rapport § 4.2.1) hebben geformuleerd.
2. Het feit dat de GKN officieel in dat orgaan participeren verhindert dat echter, omdat die deelname aan het COGG structureel een vrijblijvend karakter geeft.
3. Statuswijziging van de synodaal-gereformeerde deelnemers (van vertegenwoordigers van de GKN náár vertegenwoordigers bij voorbeeld van het Confessioneel Gereformeerd Beraad) zou het COGG bevrijden van z'n structureel vrijblijvende karakter, en deelname van de GKV in principe mogelijk maken.

Nu de GKN niet meer participeren in het COGG, is het COGG bevrijd van z'n structureel vrijblijvend karakter, en is de weg vrij om onze doelstellingen na te streven door participatie in het COGG.

Wij stellen voor dat deputaten in gesprek gaan met (het bestuur van) het COGG, om na te gaan of, en op welke manier die doelstellingen nagestreefd kunnen worden in het kader van het COGG, en dat zij, wanneer dat inderdaad het geval blijkt te zijn, verder afzien van het onderzoeken van de mogelijkheid van een afzonderlijk interkerkelijk overlegorgaan.

De volgende generale synode kan dan, naar aanleiding van het rapport van dat gesprek, een definitief besluit nemen met betrekking tot participatie in het COGG.

Sprekend over het risico van vrijblijvendheid bij een eventueel op te starten interkerkelijk overlegorgaan zeiden we in ons rapport (§ 4.2.1): “We denken dat die vrijblijvendheid kan worden voorkomen (1) doordat je duidelijke doelstellingen hebt, aan de hand waarvan je het overleg ingaat, en ook achteraf de uitkomsten van het overleg evalueert, en (2) doordat je het overleg termineert: een overlegorgaan zou niet voor onbepaalde tijd moeten worden ingesteld, maar voor een bepaalde tijd, bij voorbeeld voor vijf of voor tien jaar. Kortom: na een van tevoren vastgestelde periode evalueer je aan de hand van de doelstellingen in hoeverre die doelen bereikt zijn, en of het zin heeft om het overleg voor een volgende periode voort te zetten.”

Wat betreft (1): die doelstellingen hebben we in ons rapport geformuleerd (§ 4.2.1). Wat betreft (2): het COGG is zelf niet een overlegorgaan voor een bepaalde tijd. Wel kunnen we onze participatie in dat contactorgaan termineren, door per generale synode te bezien of we die participatie voortzetten. Dat element zou meegenomen kunnen worden in de definitieve besluitvorming die nodig zal zijn tijdens de eerstvolgende generale synode na die van Zuidhorn 2002.

Deelname van de GKV aan het COGG zou een kerkelijke zaak moeten zijn. Daarom moeten de deelnemers vanuit onze kerken vertegenwoordigers van onze kerken zijn, aangewezen door de generale synode, die ook aan de generale synode rapport uitbrengen van de uitvoering van hun opdracht. De generale synode kan de vertegenwoordiging binnen het COGG overlaten aan het deputaatschap Kerkelijke Eenheid.

3.3 Conceptbesluiten

Op grond van de bovenstaande overwegingen stellen we u voor de volgende besluiten te nemen:

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 130.]

Bijlage IX 3 – Tweede aanvullend rapport van deputaten Kerkelijke eenheid

Inhoudsopgave	Samenvatting
	2. De generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken
	2.1 Inleiding
zie Acta artikel 125	2.2 Het besluit van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken
	2.3 Beoordeling en gevolgen

Samenvatting

De Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken heeft het Federatiemodel geaccepteerd. Met invoering wordt gewacht tot de CG-kerken beter van dit model kennis hebben genomen. De deputaten Kerkelijke Eenheid hebben hier met begrip op gereageerd.

2. De generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken

2.1 Inleiding

Deputaten Kerkelijke Eenheid willen in dit aanvullend ingaan op de besluiten van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Leeuwarden-Apeldoorn 2001 en – rekening houdend met die besluiten – u dienen met een nieuwe concept-besluittekst.

2.2 *Het besluit van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken*

De synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken nam op 25 oktober 2001 het volgende besluit:

De generale synode

Overwegende

1. dat deputaten vermelden dat de gesprekken met deputaten GKV op basis van de bereikte punten van overeenstemming in een geestelijke sfeer van herkenning en aanvaarding konden worden voortgezet;
2. dat deputaten vermelden dat de aangereikte gesprekspunten aan de orde zijn geweest in een sfeer van wederzijds begrip waarbij van beide zijden moeite is uitgesproken met bepaalde situaties en gewoonten in onze kerken;
3. dat deputaten GKV hebben uitgesproken dat hun kerken met dezelfde problematiek te maken krijgen en dat zij erop aandringen als kerken gezamenlijk hieraan te werken;
4. dat deputaten gezamenlijk met deputaten GKV brieven hebben gestuurd aan de plaatselijke kerken om daarmee uitvoering te geven aan de opdracht om na te gaan op welke wijze gestalte gegeven kan worden aan de bereikte overeenstemming op plaatselijk niveau en daarover de plaatselijke kerken te informeren;
5. dat deputaten vermelden gezamenlijk met deputaten GKV overleg te hebben gevoerd met de gemeenten waar kanselruil is en dat zij uitspreken dat structureel overleg met deze gemeenten gewenst is;
6. dat deputaten gezamenlijk met deputaten GKV een predikantenconferentie hebben georganiseerd en dat zij vermelden dat zij regelmatig (regionale of landelijke) samenkomsten willen (doen) organiseren waarin ambtsdragers elkaar ontmoeten en met elkaar door-

- spreken over de zaken waarover landelijk overeenstemming is bereikt en/of over andere zaken die relevant zijn voor het nadere contact tussen beide kerken;
7. dat deputaten vermelden dat zij door regelmatige publicaties samen met deputaten GKV willen bevorderen dat datgene waarover overeenstemming is bereikt gestalte krijgt in de praktijk;
  8. dat deputaten vermelden dat samensprekingen met de NGK op sommige plaatsen een verhindering vormen voor samenspreking met de GKV;
  9. dat deputaten ten aanzien van hun bezinning op een federatie van kerken gezamenlijk met deputaten GKV gekomen zijn tot rapportage en voorstellen;

van oordeel

1. dat het verblijdend is dat de gesprekken in een geestelijke sfeer van herkenning, aanvaarding en wederzijds begrip zijn voortgezet;
2. dat met inachtneming van de noodzakelijke voorzichtigheid gepoogd moet worden verandering te brengen in het omgaan met de perforatie van gemeentegrenzen met name waar het gaat om de benoeming van ambtsdragers;
3. dat het tegengaan van zorg gevende ontwikkelingen in beide kerken een van de doelstellingen is van de eenheid die we zoeken;
4. dat deputaten met de gezamenlijke brieven aan de kerken in het kader van hun opdracht de kerken hebben gediend;
5. dat het beperkte aantal reacties op de toegezonden enquêteformulieren en de summier analyse daarvan, reden geven om bij het verder gaan op de ingeslagen weg van het zoeken van elkaar geduldig en voorzichtig te zijn;
6. dat overleg tussen de gemeenten waar kanselruil is toegestaan en (gezamenlijke) deputaten dienstig is voor de zaak van de eenheid in eigen kerkverband en met de GKV;
7. dat de samenkomsten die deputaten gezamenlijk met deputaten GKV willen (doen) organiseren de doorwerking van de landelijk bereikte overeenstemming en het contact tussen beide kerken kunnen bevorderen;
8. dat regelmatige publicaties van deputaten tezamen met deputaten GKV kunnen bevorderen dat datgene waarover overeenstemming is bereikt gestalte krijgt in de praktijk;
9. dat over de relatie met de NGK verder gesproken moet worden met deputaten GKV, te meer vanwege het besluit van de synode van Leusden van de GKV dat er plaatselijk met een Nederlands Gereformeerde Kerk tot kanselruil kan worden gekomen;

spreekt uit

1. dat de gesprekken met deputaten GKV op dezelfde basis moeten worden voortgezet, waarbij met name de doorwerking van de bereikte overeenstemming en het tegengaan van zorg gevende ontwikkelingen in beide kerken, evenals de relatie met de NGK aandacht verdienen;
2. dat een structureel overleg met de gemeenten waar kanselruil is tot de taken van deputaten behoort;
3. goedkeuring te hechten aan de plannen van deputaten om met deputaten GKV regelmatig (regionale of landelijke) samenkomsten te (doen) organiseren;
4. goedkeuring te hechten aan de plannen van deputaten voor regelmatige publicaties met deputaten GKV;

en besluit

1. de GKV te verzoeken deputaten te benoemen om het gesprek voort te zetten;
2. deputaten op te dragen het gesprek op de genoemde punten voort te zetten;
3. deputaten op te dragen aan genoemde plannen en taken uitvoering te geven;
4. met betrekking tot een mogelijke federatie van kerken een afzonderlijk besluit te nemen.

De generale synode

constaterende dat

deputaten eenheid n.a.v. de opdracht van de GS 1998 om na te gaan of een federatie aanbeveling verdient en zo ja, hoe deze vorm zou kunnen krijgen, op grond van hun rapport inzake het 'federatieve groeimodel' positief oordelen om tot een dergelijke vorm van federatie te komen en concrete voorstellen daarvoor gedaan hebben;

overwegende dat

1. de overeenstemming in leer die de voorgaande generale synodes van beide kerken over en weer hebben uitgesproken reden geeft om volhardend te zoeken naar het verder gestalte geven aan de eenheid;
2. deputaten in hun rapport goede gronden noemen om bij het verder gestalte geven aan de eenheid te kiezen voor een federatief groeimodel;
3. de uitslag van de gehouden enquête aangeeft dat 87 van de 187 gemeenten gereageerd hebben en dat van meer dan de helft van de gemeenten dus niet bekend is hoe over het verder gestalte geven aan de eenheid wordt gedacht;
4. deputaten in de gevraagde toelichting hebben gezegd, dat de 87 reacties afkomstig zijn uit de breedte van ons kerkelijke leven, maar dat in de enquête gevraagd werd naar de verhouding tot de GKV en niet naar een vorm van federatie, terwijl bovendien de inhoud van de reacties zeer gevarieerd was;
5. de nota over de toe-eigening van het heil een overeenstemming is tussen deputaten van de CGK en GKV, die de kerken in de GS 1998 hebben overgenomen, terwijl toch ook het bezwaar gehoord werd, dat wat in de nota gesteld is niet voluit functioneert in de prediking binnen de GKV;
6. de opmerking van deputaten in hun rapport, dat een kant en klaar organisatiemodel een te geforceerde en in één keer opgelegde eenheidsstructuur zou zijn, die te weinig rekent met het feit dat er een grote variatie is in de mate waarin plaatselijk onderlinge relaties tussen beide kerken zijn tot stand gekomen, ook van toepassing kan zijn voor het 'federatieve groeimodel';
7. het gevaar bestaat, dat invoering van deze vorm van federatie door plaatselijke kerken te veel als een van bovenaf opgelegde zaak ervaren wordt, hetgeen ook in 1892 moeite gaf;
8. er met de uitspraak van de GS 1998 (onder spreekt uit 3), dat er in het contact met de plaatselijke GKV aandacht dient te zijn voor de nota over de toe-eigening van het heil, bespreking van preken van plaatselijke predikanten van beide kerken, de gemeente-beschouwing en de relatie met de NGK wanneer die er is, nog onvoldoende gewerkt is;
9. in het GS-besluit van de GKV ook wordt gesproken over 'verschil in medewerking van eigen kerken bij het zoeken naar plaatselijke vereniging, waarbij naast bereidheid ook enerzijds overbezorgdheid en onzekerheid en anderzijds haast en onzorgvuldigheid een rol kunnen spelen' en dat de kerken worden aangespoord om 'met voorzichtigheid en geduld om te gaan met alle moeiten en strubbelingen die het voortgaand proces opleveren';

besluit

1. dat het 'federatieve groeimodel' een goede vorm is om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven;
2. gelet op de onder 3 t/m 9 genoemde overwegingen op dit moment niet tot invoering daarvan over te gaan;
3. in de komende periode de kerken opnieuw te benaderen en dringend te vragen op grond van de schriftuurlijke eis tot het zoeken naar eenheid en de uitspraken van de GS 1998 met plaatselijke of naburige kerken in het verband van de GKV in contact te treden en te spreken over de onder overwegende 5 en 8 genoemde gespreksonderwerpen;
4. de kerken op voorzichtige wijze te raadplegen over de wenselijkheid van en de mogelijkheden voor invoering van het 'federatieve groeimodel';

5. aan de GKV te vragen om in een parallel proces aan de eigen kerken te verzoeken aandacht te geven aan het in besluit 3 en 4 genoemde;
6. over een en ander verslag te doen op de volgende GS.

2.3 *Beoordeling en gevolgen*

Beoordeling

Deputaten constateren met blijdschap dat de synode uitgesproken heeft dat het federatieve groeimodel een goede vorm is om op de ingeslagen weg voort te gaan. Zij vinden het jammer dat de synode besloot nog niet tot invoering ervan over te gaan, maar hebben er begrip voor dat de synode eerst wil nagaan of dit federatieve groeimodel breed door de kerken wordt gedragen.

Deputaten spreken hun teleurstelling uit over één van de overwegingen die aan het besluit ten grondslag ligt. Het betreft overweging 5. Daar wordt eenzijdig gewezen naar de Gereformeerde Kerken, als gezegd wordt dat de bereikte overeenstemming over de toe-eigening van het heil en de gemeentebeschouwing volgens sommigen niet voluit functioneert in de prediking. Deze eenzijdige benadering stelt deputaten des te meer teleur, omdat een vorige synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken deputaten heeft opgedragen na te gaan of de bereikte overeenstemming *in beide kerkverbanden* voldoende functioneert.

Gevolgen

Deputaten hebben gevolg gegeven aan de uitnodiging van het moderamen van de CGK-synode om de zitting bij te wonen waarin de relatie met de Gereformeerde Kerken is besproken. De voorzitter van DKE, ds. M.H. Sliggers, heeft de synode toegesproken (zie bijlage).

Naar het oordeel van deputaten hebben de besluiten van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken met betrekking tot het federatieve groeimodel gevolgen voor de besluiten die uw vergadering zal nemen.

Enerzijds mogen we uitgaan van de positieve uitspraak dat het aangeboden federatieve groeimodel een goede vorm is om het ingeslagen traject voort te zetten.

Anderzijds zullen we in de besluitvorming moeten rekenen met het besluit van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken om (nog) niet tot uitvoering van het federatieve groeimodel over te gaan.

In de volgende nieuwe concept-voorstellen willen deputaten beide bovengenoemde zaken (onder 'Enerzijds' en 'Anderzijds') honoreren.

2.4 *Conceptbesluiten*

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 125.]

Bijlage IX 4 – Brief aan de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken

Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Aan de eerstkomende Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland,
p/a de secretaris van deputaten voor de Eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland,
de Weleerwaarde Heer ds. J.W. Schoonderwoerd
Lisztstraat 1
3144 KL Maassluis

Zeer geachte en geliefde broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, bijeen te Zuidhorn, heeft op 21 juni 2002 gesproken over het rapport van onze deputaten Kerkelijke Eenheid. Daarin kwam de stand van zaken in de samensprekingen tussen de beide kerkverbanden die u en wij vertegenwoordigen, aan de orde.

De synode heeft met belangstelling en dankbaarheid kennis genomen van de brief van uw voorganger, de Generale Synode van Leeuwarden 2001, en van de besluiten die deze synode heeft genomen ten aanzien van de relatie tussen onze beide kerken. Na uitgebreide bespreking heeft de GS Zuidhorn de besluiten genomen die wij u als Bijlage 1 hierbij toezenden.

In deze besluiten wordt dankbaarheid uitgesproken voor de groeiende toenadering tussen onze beide kerken. Op die basis kunnen volgens de synode vervolgstappen worden gezet in het zoeken naar kerkelijke eenheid. De wens om die eenheid te blijven zoeken hebben we ook geproefd in de toespraak van prof. Maris aan het adres van onze synode. Wij spreken onze dankbaarheid uit voor de goede woorden en zegenwensen aan ons adres namens uw deputaten en in hen namens uw synode en uw kerken. Het was goed en hartverwarmend.

We zijn verheugd over de uitspraak van de GS Leeuwarden dat gepoogd moet worden verandering aan te brengen “in het omgaan met de perforatie van gemeentegrenzen met name waar het gaat om de benoeming van ambtsdragers”. We hebben er alle begrip voor dat daarbij “de noodzakelijke voorzichtigheid” in acht genomen moet worden. Verandering aanbrengen in wat sinds lang is gegroeid kan alleen met veel voorzichtigheid. We spreken de hoop uit dat het gesprek hierover binnen uw kerken op gang mag komen, in een opbouwende sfeer.

De Generale Synode van Leeuwarden heeft over het federatieve groeimodel enerzijds uitgesproken dat zo'n model “een goede vorm is om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven”, anderzijds besloten “op dit moment niet tot invoering daarvan over te gaan”. Verder om “de kerken op voorzichtige wijze te raadplegen over de wenselijkheid van en de mogelijkheden voor invoering van het ‘federatieve groeimodel’”. Hoewel van de kant van onze deputaten en ook vanuit de synode teleurstelling is geuit over het uitblijven van een verdere stap in de richting van het ‘federatieve groeimodel’ hebben wij wel begrip voor de bepleite voorzichtigheid en de daarvoor aangevoerde argumenten, vooral dat voorkomen moet worden dan een van boven af opgelegde vorm van federatie plaatselijke kerken in de moeite zou brengen. We zijn blij met de positieve uitspraak over het ‘federatieve groeimodel’ en zien met belangstelling uit naar de resultaten van de raadpleging van de plaatselijke kerken.

De verhoudingen tot de Nederlands Gereformeerde Kerken blijven uw en onze kerken bezighouden. De Generale Synode van Zuidhorn heeft ook besluiten genomen over de verhouding tussen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Omdat, zoals de synode ook met zoveel woorden uitsprak, de verhouding tot de NGK steeds meer een “gemeenschappelijke zaak” zal moeten worden voor kerken die naar elkaar toe groeien, zenden wij ook deze besluiten aan u toe (Bijlage 2). Afzonderlijk geven we u kennis van het besluit om de uitzonderingsclausule waarbij plaatselijke kerken ruimte kregen om met een gemeente van de NGK tot kanselruil en toelating tot elkaars avondmaal te besluiten, in te trekken (Bijlage 3).

De synode besloot Deputaten Kerkelijke Eenheid op te dragen in de contacten met uw deputaten de wederzijdse relaties met de Nederlands Gereformeerde Kerken te bespreken, en die relaties voorzover nodig en mogelijk op elkaar af te stemmen. We bidden onze goede God of hij de gesprekken tussen onze kerken en ook die van onze beide kerken met deputaten van de NGK wil gebruiken om al meer naar elkaar toe te groeien, in de weg van de eenheid op grond van Zijn waarheid.

Van belang om te vermelden is verder dat in de algemene instructie van alle door de generale synode ingestelde deputaatschappen de opdracht is opgenomen contact te zoeken of te onderhouden met het deputaatschap dat binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken zich met dezelfde of vergelijkbare taken bezighoudt.

Als laatste zenden wij u het besluit van de GS Zuidhorn toe om Deputaten Kerkelijke Eenheid te machtigen tot aan de volgende synode als waarnemers te gaan participeren in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte (COGG), een orgaan waarvan ook uw kerken deel uitmaken (Bijlage 4). Deputaten moeten door gesprekken nagaan of er voldoende basis is om de eerstvolgende synode voor te stellen als lid tot het COGG toe te treden.

Broeders, onze bede gaat op tot onze God en Vader of Hij de genomen besluiten wil zegenen, en wil doen meewerken tot het groeien van de eenheid waarom zijn Zoon Christus zo vurig gebeden heeft in zijn hogepriesterlijk gebed. Wij willen u als synode toebidden dat de Geest van onze goede God u leiden wil in alle waarheid. Geve Hij zijn zegen op uw beraadslagingen en besluitvorming, om met voorzichtigheid maar ook met moed en vertrouwen de ingeslagen weg te vervolgen. Zodat we door ons aan de waarheid te houden, in liefde in elk opzicht toegroeien naar Hem die het Hoofd is, Christus (Ef.4:15), en zo ook al meer toegroeien naar elkaar, om al meer te zijn het ene lichaam van Christus.

Met hoogachting en broederlijke groeten, namens de generale synode,

(E.A. de Boer), preses

(H. van Veen), scriba II

Bijlage IX 5 – Brief aan de landelijke vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken

Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Aan de Landelijke Vergadering 2004 van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Lelystad,
p/a Voorbereidingscommissie Landelijke Vergadering 2004 van de NGK,
Karveel 51-43
8242 XE Lelystad

Zeer geachte en geliefde broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, bijeen te Zuidhorn, heeft op 28 juni 2002 gesproken over de verhouding tussen de Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Daarbij werd kennis genomen van de brief van de Landelijke Vergadering van uw kerken, d.d. 29 juni 2001, en het rapport besproken van onze Deputaten Kerkelijke Eenheid, voorzover dat gaat over de gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenwerking van uw kerken (CCS). De besluiten die de synode daarover heeft genomen, zenden we u hierbij toe (Bijlage 1).

Verblijvend waren de conclusies van onze Deputaten Kerkelijke Eenheid over de gesprekken met de CCS. Gesprekken die onder het thema stonden ‘binding en ruimte’. Deputaten Kerkelijke Eenheid rapporteerden dat zinvol gesproken kon worden “over de vraag hoe de Nederlands Gereformeerde Kerken het bedoelen wanneer ze zeggen dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, en op welke manier daar invulling aan gegeven wordt”. Uit de bespreking van enkele casus uit beide kerken is volgens deputaten een verblijvende overeenstemming gebleken. Ondanks dat nog niet alle vragen geheel zijn beantwoord, zijn we blij met de gebleken toenadering.

De synode sprak haar dankbaarheid uit over het besluit dat genoemde Landelijke Vergadering heeft genomen de CCS op te dragen “een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis, en daarover aan de volgende LV te rapporteren”. We zien met belangstelling uit naar de uitkomst van deze bezinning en spreken de hoop uit dat zo een basis mag ontstaan voor vruchtbare samensprekingen tussen onze beide kerken. Kerken die willen staan op de basis van de Schrift en zich willen houden aan de gereformeerde belijdenisgeschriften als betrouwbare samenvatting van en dankbaar amen op de bijbelse boodschap, kunnen veel voor elkaar betekenen in de strijd voor de gezonde leer en de verbreiding van het evangelie in deze wereld. Daarvoor gaan onze gebeden op tot onze God en Vader die ons tot eenheid in zijn waarheid roept. Wij zijn ervan overtuigd dat ook in uw kerken hiervoor wordt gebeden.

We willen uw vergadering hartelijk danken voor de afvaardiging die namens uw kerken de bespreking ter synode heeft willen meemaken, en voor de goede en indringende woorden van ds. W. Smouter bij die gelegenheid. Wij voelden samen des te meer hoezeer wij elkaar nodig hebben in een tijd van verwarring en secularisatie. Onze Heiland heeft zijn Vader om de eenheid van de zijnen gebeden, “opdat de wereld erkenne, dat Gij Mij gezonden hebt”. Geve de Here dat het begin van nieuwe toenadering een verder vervolg mag krijgen, onder de leiding van zijn Geest die heeft beloofd ons te leiden in alle waarheid.

Met het oog daarop heeft de synode haar Deputaten Kerkelijke Eenheid opgedragen de vertegenwoordigers van uw kerken uit te nodigen om verder door te spreken over het al genoemde thema. Heel concreet zal het doel van die gesprekken moeten zijn “na te gaan of er een basis is voor samensprekingen met het oog op herstel van de kerkelijke eenheid”. U mag daaruit de conclusie trekken dat het verlangen sterk is naar herstel van de eenheid tussen onze beide kerken. Het is al vaker gezegd en geschreven: broeders, u bent ons onvergetelijk!

Daarop lijkt voor uw besef misschien wel haaks te staan het besluit van de synode de ‘uitzonderingsclausule’ die de GS Leusden aanbracht in de regels voor kerkelijke eenheid, bedoeld om in incidentele gevallen plaatselijke kerken toe te staan met een plaatselijke NGK te komen tot kanselruil en toelating tot elkaars avondmaal, in te trekken, waarbij overigens kerken die al afspraken gemaakt hebben in deze zin, vrijheid te geven die afspraken na te komen. Ook dit besluit (Bijlage 2) doen wij u hierbij toekomen.

Wij kunnen ons voorstellen dat deze beslissing voor u een teleurstelling betekent. De synode sprak uit haar spijt te betuigen voor de onvaste koers van onze kerken in dezen. Dit besluit kan mogelijk overkomen als een negatief signaal in de richting van de Nederlands Gereformeerde Kerken, maar is heel nadrukkelijk niet zo bedoeld. De synode wilde juist voorkomen dat het toestaan van verdere vormen van plaatselijke eenwording de prikkel wegneemt om te blijven verlangen naar en te werken aan volledige eenheid van beide kerkverbanden.

De synode heeft uitgesproken dat de uitzonderingsclausule die de GS Leusden aanbracht, niet past in het beleid van de Gereformeerde Kerken om pas tot vergaande stappen als toelating van predikanten op elkaars kansels en toelating van leden aan elkaars avondmaalstafels over te gaan, wanneer beide kerkverbanden landelijk hebben uitgesproken de weg naar vereniging te willen inslaan. Het is onze diepste wens en ons vurig gebed dat de verdergaande gesprekken tussen onze beide kerken daar spoedig toe mogen leiden. Zodat als de Here het geeft, broeders en zusters elkaar weer mogen vinden onder dezelfde kansel en aan dezelfde avondmaalstafel.

De synode heeft zich naar aanleiding van een verzoek uit de kerken beraden op de vraag of er zwaarwegende en overtuigende argumenten naar voren zijn gebracht om besluiten die in het verleden zijn genomen ten aanzien van de ‘Open Brief’ van 31 oktober 1966 en de ondertekenaars ervan, te herzien. Uiteindelijk heeft de synode, na verkennend onderzoek door een commissie uit haar midden, en na uitvoerige bespreking, besloten niet te voldoen aan het verzoek deputaten in te stellen om de noodzaak van eventuele herziening te onderzoeken. De tekst van het desbetreffende besluit sturen we u hierbij toe (Bijlage 3).

De synode heeft het moderamen opdracht gegeven dit besluit aan de CCS toe te lichten. We wijzen u met nadruk op de uitgesproken bereidheid van de Gereformeerde Kerken kritisch naar het eigen verleden te kijken. We beseffen dat het boven vermelde besluit de vraag kan oproepen of niet wat met woorden wordt beleden, in de praktijk strandt op formele overwegingen of emotionele weerstanden. Toch spreken wij hier de oprechte wens uit dat wat in het verleden is gebeurd, ook en juist de verkeerde dingen aan beide kanten, in de gesprekken tussen onze beide kerken, open en eerlijk zal worden benoemd, en dat waar nodig, schuld zal worden beleden, voor het aangezicht van de Here, met de bede om zijn genade en vergeving.

Broeders, juist de pijn om breuken in het verleden doet verlangen naar herstel en naar een terugvinden van elkaar in de eenheid van het ware geloof.

Het verlangen naar eenheid van alle gereformeerde belijders is ook de drijfveer voor de synode geweest bij het besluit als waarnemer toe te treden tot het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte (COGG). We zenden u het besluit daarover als Bijlage 4 toe, en spreken de wens dat we een goede inbreng kunnen hebben binnen de COGG en dat de ontmoetingen en gesprekken een bijdrage aan de eenheid mogen leveren.

Tenslotte: de besluiten die de GS Zuidhorn nam met betrekking tot de weg naar eenheid die de CGK en de GKV zijn ingeslagen, zijn ook van belang voor de NGK. Daarom brengen we ook die besluiten onder uw aandacht (Bijlage 5). We zijn ervan overtuigd dat we als drie kerkverbanden die willen staan op basis van de Schrift en de confessie willen staan, niet om elkaar heen kunnen. Geve de Here dat allen die zijn naam belijden en willen staan voor zijn waarheid, elkaar mogen zoeken en vinden.

Onze gezamenlijke bede mag wel blijven opgaan tot onze God en Vader en tot de Here Christus, die Koning van de kerk, om de voortdurende leiding van Gods Geest. Geve de Here dat uw vergadering die leiding mag ervaren in al haar beraadslagingen.

Met hoogachting en broederlijke groet, namens de generale synode,

(E.A. de Boer), preses

(H. van Veen), scriba II

P.S. De tekst van deze brief met bijlagen is ook gezonden aan de Commissie voor Contact en Samenpreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken en aan de Deputaten voor Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt).

Bijlage IX 6 – Rapport van de commissie voor onderzoek naar de vraag tot heroverweging van bepaalde besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967

1

Inhoudsopgave	A. De eigenlijke opdracht
	1. Een breed verzoek
	2. De intentie van br. Van der Weijden
	3. Twee verschillende interpretaties
	4. Langs de kerkelijke weg
	B. Onze beoordeling
	5. Het verzoek van de particuliere synode
	6. Heeft br. Van der Weijden de beide interpretaties goed beschreven?
zie Acta artikel 129	7. Maar maakt het iets uit?
	8. Aanleiding tot doorvragen
	9. Amersfoort-West en de “nadere verklaring”
	10. Plaatselijke gevolgen

A. De eigenlijke opdracht

Op 26 september 2002 nam u als synode een intentieverklaring aan waarin u o.a. verklaarde: “Vandaag dragen we als kerken samen de verantwoordelijkheid voor besluiten uit het verleden die nog steeds rechtskracht hebben, maar vragen oproepen”. Op 27 september gaf u ons opdracht “te beschrijven, wat de problematiek is in de voorgelegde bezwaren tegen de besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967 (namelijk de stukken die door Particuliere Synode Holland-Noord op de tafel van de synode zijn gelegd)”.

Dit betreft besluiten die de Generale Synode Amersfoort-West genomen heeft over de Open Brief d.d. 31 oktober 1966 (hierna ook: OB). De tekst van het hoofd-besluit treft u als bijlage bij dit rapport aan (*niet opgenomen in de Acta*).

Voor de uitvoering van deze opdracht heeft de commissie een hoorzitting belegd met de auteurs van de diverse stukken: br. H.G. van der Weijden te Gouda, als schrijver van het revisieverzoek waar alles mee begon (hij werd daarin, ook tijdens de hoorzitting, bijgestaan door ds. W. van der Schee), br. C. van Keulen namens de kerkenraad te Gouda (de enige kerkelijke vergadering die zich tot dusver inhoudelijk over genoemd revisieverzoek heeft uitgesproken), het voltallige moderamen van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 en twee van de drie deputaten van de particuliere synode die de besluitvorming hebben voorbereid. Een verslag van deze hoorzitting, opgesteld door ds. J.H. Kuiper, treft u eveneens als bijlage aan (*niet opgenomen in de Acta*).

Onze bevindingen vindt u hieronder.

1. Een breed verzoek

Volgens de Particuliere Synode Holland-Noord geeft het revisieverzoek van br. H.G. van der Weijden te Gouda “belangrijke overwegingen en materiaal in handen van de kerken”.

Br. Van der Weijden meent namelijk dat de generale synode van 1967 in haar beoordeling van de zgn. Open Brief zich te weinig heeft ingespannen om deze naar eigen bedoeling te verstaan. Daarom stelt

---

¹ Voorzover ten grondslag liggend aan het besluit art. 129, d.d. 24 januari 2003, zie aldaar materiaal 3.

hij voor om deputaten te benoemen met de opdracht de volgende synode van advies te dienen over de vragen *of* en *hoe* de uitspraken van de generale synodes van 1967 en 1969-1970 moeten worden herzien en welke consequenties daaruit voortvloeien voor andere kerkelijke uitspraken. De particuliere synode heeft dit verzoek overgenomen en aan de generale synode voorgelegd.

In de gronden wordt vermeld dat uit het vele materiaal dat br. Van der Weijden aandraagt, de particuliere synode opmaakt dat niet kan worden uitgesloten dat hernieuwde weging van de gegevens en argumenten van genoemde synodes tot de conclusie kan leiden dat misverstand en misinterpretatie bij de besluitvorming een beslissende rol hebben gespeeld.

Het gaat de particuliere synode dus om meer dan alleen de interpretatie van de Open Brief, namelijk om een interpretatie van de geschiedenis. Hoe kan het gekomen zijn dat men elkaar zo verkeerd begreep?

Uiteindelijk is het ook br. Van der Weijden begonnen om dit onderzoek naar de geschiedenis. In de hoorzitting met uw commissie heeft hij dit bevestigd.

De Particuliere Synode Holland-Noord heeft in de gronden onder haar besluit nog vermeld dat uit een groot aantal publicaties blijkt dat deze zaak breed leeft en dat het verzoek van br. Van der Weijden inhoudelijk niet ver afstaat van dat wat elders in de kerken leeft. De particuliere synode noemt overigens geen concrete titels van dergelijke publicaties; br. Van der Weijden in zijn revisieverzoek doet dat wel.

2. De intentie van br. Van der Weijden

Br. H.G. van der Weijden meent dat terecht is opgemerkt dat het in 1967 ging om de ene of andere koers van kerk-zijn. Maar, zo klaagt hij, de besluitvorming in 1967 ging uiteindelijk alleen over de twee bewuste passages in de OB (zie de inleiding op zijn revisieverzoek, ooit geformuleerd als brief aan de Generale Synode Leusden 1999, en daarom gedateerd op 15 april 1998).

Ook was de aanleiding van de behandeling op de synode wel de beoordeling van de afvaardiging van ds. B.J.F. Schoep, medeondertekenaar van de OB, maar men kan niet zeggen dat de generale synode slechts dit gedaan heeft dat ze deze bepaalde afgevaardigde heeft geweigerd. De consequenties reikten veel verder.

Br. Van der Weijden heeft de interpretatie van de Open Brief niet als een theoretische kwestie aan de orde willen stellen, maar hij is overtuigd van onrecht dat in Amersfoort-West is gebeurd, als gevolg van de verkeerde interpretatie van de Open Brief en zeker ook als gevolg van de centrale plaats die de ondertekening van de Open Brief gekregen heeft in de besluitvorming van deze generale synode.

Al aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 vroeg br. Van der Weijden om revisie van het besluit van de GS Amersfoort-West op het punt van de uitspraak over de Open Brief. Hij vraagt in dat kader begrip voor de OB, door te stellen dat er voor de OB ook een aanleiding was, namelijk de exclusieve kerkopvatting die binnen de Gereformeerde Kerken voorkwam (zijn brief d.d. 7 april 1996).

Hij concentreerde zich in zijn revisieverzoek aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs op de synode-uitspraak inzake de twee passages die volgens de synode onmiddellijk en zonder bewijsvoerende redenering konden worden opgevat als “discutabelstelling en disqualificatie van de gereformeerde belijdenis”. Deze uitspraak was overhaast en ongegrond, aldus br. Van der Weijden.

In zijn revisieverzoek schrijft hij ook, onder verwijzing naar A. Kamsteeg: “Door uitsluitend de Open Brief als symptoom van discutabelstelling te hanteren heeft de synode alle ondertekenaars over één kam geschoren terwijl tegen geen van hen enige bedenking van leerafwijking bestond”.

Als br. Van der Weijden op aanwijzing van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs de kerkelijke weg inslaat naar de volgende synode, zegt hij in zijn brief die hij dan aan de kerkelijke vergaderingen stuurt, dat hij nog steeds revisie vraagt, maar nu niet als een formeel-juridische herziening doch als heroverweging van oudere besluiten vanuit bredere bezinning op fundament en grenzen van de kerk. Hij concludeert dat er zowel in de Generale Synode Amersfoort-West zelf als in de Generale Synode Hoogeveen al een heroverweging heeft plaatsgevonden, maar dat dit slechts een herhaling van zetten is geweest. Hij trekt de integriteit van deze synodes niet in twijfel. Hij constateert, zo zouden we in eigen woorden willen samenvatten, eerder bedrijfsblindheid.

We vermeldden al dat br. Van der Weijden stelde dat de Open Brief een andere koers van kerk-zijn wilde en dat de synode-uitspraak daar helaas niet over ging, maar alleen over het disputabel stellen van de belijdenis. Vraag en antwoord gingen dus langs elkaar heen. Toch werd de synode-uitspraak

wel een breekpunt. “Het is alsof met de uitspraak de zoom van de stof van het kerkverband was ingeknipt. De toch al beschadigde stof scheurde nu razendsnel langs deze lijn. Wie vraagt om herziening van *dit* besluit, vraagt om iets waarvan de consequenties niet te overzien zijn”. Laat de generale synode de wenselijkheid van herziening uitspreken en laten daarna deputaten advies geven of en hoe herziening heeft plaats te vinden, zo schrijft hij.

Dit verzoek aan de Generale Synode Leusden 1999 heeft deze synode niet gehaald, maar is via de Particuliere Synode Holland-Noord uiteindelijk op de Generale Synode Zuidhorn terechtgekomen.

Bij het vele materiaal dat br. Van der Weijden op tafel heeft gelegd, horen ook publicaties waarnaar hij verwezen heeft, zoals de zgn. Begijnhofrede van J. Douma in 1967 (zie paragraaf 6), artikelen van R. Kuiper en P. Siebe in *Vuur en vlam*, A. Kamsteeg, *Een breuk te ver*, G. van den Brink, H.J. van der Kwast, *Een kerk ging stuk*, W. van der Schee in *Radix* en J. Kennedy in *Radix* 1997. Br. Van der Weijden merkt op dat hierin redenen voor zijn revisieverzoek staan (brief aan de Classis Midden-Holland d.d. 27 juni 2001).

3. Twee verschillende interpretaties

In zijn revisieverzoek probeert br. Van der Weijden aan te tonen dat de omstreden passages van de OB anders kunnen worden uitgelegd dan de synode kennelijk heeft gedaan.

Eerst wat betreft de passage over het fundament van de kerk. Het gaat dan met name over de uitleg van het begrip ‘fundament van de heilige, algemene Christelijke Kerk’.

Volgens br. Van der Weijden hebben de synodes van ’67 en ’69 dit begrip geïnterpreteerd vanuit hun eigen overtuiging dat *de Schrift* het fundament vormt van de algemene kerk. Daarnaast zou “het historisch fundament van de Nederlandse, Gereformeerde Kerken” worden verstaan als “de drie formulieren van enigheid”.

Wanneer dan de OB de vraag opwerpt “of het historisch fundament van de Nederlandse, Gereformeerde Kerken ook samenvalt met het fundament van de heilige, algemene Christelijke Kerk”, dan leest volgens br. Van der Weijden de synode dit zo, dat de OB openlijk betwijfelt of de drie formulieren wel overeenstemmen met de Schrift.

Daartegenover stelt br. Van der Weijden de mogelijkheid dat de opstellers van de OB met ‘het fundament van de heilige, algemene Christelijke Kerk’ hebben gedoeld op de persoon van *Jesus Christus*. De vraag naar het samenvallen van het ‘historisch fundament’ met dit ‘algemene’ fundament zou dan voortkomen uit de overtuiging dat de drie formulieren naar hun inhoud meer beschrijven dan alleen deze “kernbelijdenis van het christelijk geloof”. De term ‘samenvallen’ zou dus niet synoniem zijn met het *kwalitatieve* ‘overeenstemmen’, maar verwijzen naar een *kwantitatief* verschil.

Ten slotte meent br. Van der Weijden dat de OB de vraag naar het samenvallen poneert als een *open* vraag, die dus onbeantwoord blijft: slechts de vervolgvragen worden gesteld (“Zo ja ... Zo neen ...”). Uit deze vervolgvragen zou blijken dat het voor de opstellers om reële vragen gaat, waar zij nog geen duidelijk antwoord op hebben, maar waar ze wel hardop over willen nadenken.

Vervolgens de passage over de Vrijmaking. De OB beschrijft hier een kijk op de Vrijmaking die volgens haar bij anderen voorkomt, maar die ze zelf niet deelt. Onder meer wordt in deze kijk een verbinding gelegd tussen de Vrijmaking en art. 28 NGB.

Volgens br. Van der Weijden heeft de synode uit deze passage opgemaakt, dat de OB de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken niet voluit wil benoemen als ware kerken volgens art. 28 NGB.

Daartegenover meent br. Van der Weijden dat de opstellers van de OB zich verzetten tegen de consequentie dat de niet-vrijgemaakte, dus synodale Gereformeerde Kerken hierdoor als valse kerken worden afgeschreven. Ze willen niet dat de visie op de vrijgemaakte kerken als exclusief ware kerkgemeenschap met confessioneel gezag wordt bekleed.

Br. Van der Weijden meent dat met de door hem gegeven interpretatie er geen sprake meer is van tegenstrijdigheid met de belofte van trouw aan de belijdenis, zoals die via het Ondertekeningsformulier door elke predikant wordt afgelegd. En ook zou er dan dus geen reden zijn geweest om ds. B.J.F. Schoep niet te ontvangen als afgevaardigde in de generale synode.

4. Langs de kerkelijke weg

Nadat het revisieverzoek van br. Van der Weijden door de generale synode van '96 op formele gronden was afgewezen, heeft hij op aangegeven van deze synode de kerkelijke weg gezocht.

Zijn eigen kerkenraad (Gouda) weigerde echter om hierin met hem mee te gaan. Men meende dat br. Van der Weijden geen nieuwe argumenten op tafel had gelegd, zodat er geen grond was om revisie te vragen. Toen br. Van der Weijden hiertegen in beroep ging bij de classis, gaf die de kerkenraad gelijk; een volgend beroep op de particuliere synode had echter tot resultaat dat deze vergadering de kerkenraad opdroeg om inhoudelijk op de argumenten van br. Van der Weijden in te gaan, ook als deze niet nieuw zouden zijn.

De kerkenraad heeft deze opdracht gewetensvol uitgevoerd. Er werd een studiec commissie ingesteld, met ds. C.J. Smelik als externe deskundige. Hun rapport werd binnen de kerkenraad uitvoerig besproken. Maar nog steeds was de conclusie dat men niet met br. Van der Weijden mee kon gaan. De kerkenraad betuigt zijn volledige instemming met het besluit van de generale synode van '67. Als onderbouwing wordt daarom nog geciteerd uit andere passages van de OB, die in soortgelijke richting zouden wijzen als de passages die door de generale synode zijn veroordeeld.

Wel meende de kerkenraad dat de zaken die door br. Van der Weijden aan de orde waren gesteld, belangrijk genoeg waren om te bespreken, al zou men liever zien dat het gesprek dan niet enkel ging over de OB, maar over het grote verband van de trouw aan de belijdenis. Zowel in de eerste als in de tweede antwoordbrief aan br. Van der Weijden geeft de kerkenraad hem daarom het advies zijn verhaal neer te leggen bij de generale deputaten voor Kerkelijke Eenheid, die het zouden kunnen gebruiken in hun contact met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Br. Van der Weijden gaat hier echter niet op in, omdat hij een kerkelijke uitspraak wenst.

Ook beroept br. Van der Weijden zich weer op de classis. Deze wijst hem op formele gronden af. Wanneer br. Van der Weijden zich hiertegen beroept op de particuliere synode, besluit deze de zaak door te verwijzen naar de generale synode.

Uit het rapport van de deputaten van de particuliere synode blijkt dat zij veel begrip hebben voor de intentie van br. Van der Weijden. Ook menen zij dat de kerkenraad van Gouda te weinig kritische distantie heeft getoond tot de besluiten van de generale synode van '67. Zelf zien ze echter geen mogelijkheid om het beter te doen. Vandaar dat de particuliere synode zich tenslotte niet inhoudelijk over het verzoekschrift van br. Van der Weijden heeft uitgesproken, maar het slechts als belangwekkend materiaal aan de generale synode heeft voorgelegd, met het voorstel om aan deze zaak een breed onderzoek te wijden.

Omdat het besluit van de particuliere synode terugging op een appèlschrift tegen de classis, bleven de afgevaardigden van deze classis (Midden-Holland) buiten stemming. Van de overige afgevaardigden waren er 2 afwezig, zodat het besluit van de particuliere synode ten slotte werd genomen met slechts 6 stemmen voor, op een totaal van 18 afgevaardigden (6 per classis).

We vermelden dit niet om de wettigheid van het besluit aan te tasten; ook heeft de generale synode in een eerder stadium besloten het verzoek van de particuliere synode niet als onontvankelijk af te wijzen. Wel maakt dit overzicht duidelijk dat er geen brede kerkelijke steun is voor dit verzoek. Geen enkele kerkelijke vergadering heeft tot dusver de argumentatie van br. Van der Weijden overgenomen. Ook de particuliere synode doet niet meer dan de vraag om nader onderzoek te ondersteunen.

B. Onze beoordeling

Bij het 'beschrijven van de problematiek' waartoe u ons opdracht gaf, behoort naar onze mening ook dat we proberen in te schatten, of het overgelegde materiaal inderdaad voldoende is om te voldoen aan de vraag: het instellen van een deputaatschap voor nader onderzoek.

Vandaar dat we ons hebben gewaagd aan een eerste beoordeling van het materiaal. We zijn ons ervan bewust dat een dergelijk oordeel niet direct door iedereen zal worden gedeeld; ook binnen de commissie was er geen volstreekte eensluidendheid op alle punten. Wel was er ook weer zoveel eenstemmigheid, dat we niet schromen om het resultaat aan u voor te leggen.

5. Het verzoek van de particuliere synode

De Particuliere Synode Holland-Noord 2002 heeft ervoor gekozen niet zelf op het revisieverzoek van br. Van der Weijden in te gaan, maar het door te schuiven naar de generale synode.

Gelet op de voorgeschiedenis komt dit wat vreemd over. In 1999 sprak de particuliere synode nog uit dat de kerkenraad te Gouda inhoudelijk moest ingaan op de argumentatie van br. Van der Weijden. Vervolgens heeft de kerkenraad veel energie gestopt in de uitvoering van deze opdracht. Maar nu wekt een volgende particuliere synode de indruk alsof de kerkenraad dit helemaal niet had mogen doen; deze zaak zou alleen landelijk behandeld kunnen worden. Uit de besluittekst valt niet op te maken dat de particuliere synode zich van deze koerswijziging bewust is geweest. Dat lijkt ons minder zorgvuldig.

Voor zorgvuldigheid was echter wel reden. Uw commissie werd geattendeerd op een overweging van de Generale Synode Kampen 1975, die ook een revisieverzoek over deze zaak te behandelen kreeg: “dat een verzoek om revisie van een besluit dat in de kerken algemene aanvaarding heeft gevonden wel met zeer klemmende redenen moet aangedrongen worden” (Acta, art. 110). Zeker nu het een besluit betreft over principiële kwesties, met ingrijpende gevolgen voor de verhoudingen binnen het kerkverband, mag het niet gebeuren dat al te lichtvaardig een particulier revisieverzoek op de agenda van de generale synode wordt geplaatst. Waar blijft hier het ‘toetsend en schiftend’ overleg op de particuliere synode?

Ook is het besluit van de particuliere synode wat tweeslachtig. Aan de ene kant hoedt men zich ervoor een oordeel te geven over het revisieverzoek van br. Van der Weijden, maar tegelijk neemt men zijn vraag vrijwel letterlijk over en is er duidelijk sympathie voor zijn bedoelingen. Wellicht was het beter geweest, wanneer de particuliere synode duidelijker kleur had bekend en zich meer had ingespannen om te beargumenteren waarom deze vraag een onderzoek door deputaten waard is.

Dat neemt niet weg dat we ook wel enig begrip hebben voor de overwegingen van de particuliere synode om te besluiten zoals besloten is. Dat begrip is vooral toegenomen door de ontdekking tijdens de hoorzitting, dat de deputaten van de particuliere synode wel degelijk werk hebben gemaakt van de voorbereiding van dit besluit. Er lag een stevig rapport aan ten grondslag. Het verzoek van br. Van der Weijden is niet behandeld als een hete aardappel die zo snel mogelijk moet worden doorgegeven. Deputaten zijn serieus van mening dat deze zaak, wil men haar recht doen, vraagt om een diepgaand onderzoek, dat niet alleen de krachten van de particuliere synode te boven gaat, maar ook naar zijn aard (het gaat om een landelijke kwestie) beter door generale deputaten kan worden uitgevoerd.

Bij uw besluitvorming over de ontvankelijkheid heeft verder een rol gespeeld dat het niet recht zou zijn tegenover br. H.G. van der Weijden zijn verzoekschrift weer terzijde te leggen, alleen vanwege bedenkingen tegen de procedures op de meerdere vergaderingen. Laten we onze beoordeling dus verder richten op wat hij te berde heeft gebracht.

6. Heeft br. Van der Weijden de beide interpretaties goed beschreven?

Wanneer de generale synode van '67 in Acta art. 16 het “constaterende” (waarin de beide omstreden passages van de Open Brief staan uitgeschreven) laat volgen door een “overwegende”, is daarin geen interpretatie van de OB te vinden; de synode spreekt slechts uit wat de waarden zijn die ze zelf wil handhaven. Alleen impliciet is hierin eventueel sprake van een interpretatie van de OB, als men aanneemt dat de synode vooral nadruk legt op die waarden die ze door de OB bedreigd ziet worden.

Na het “overwegende” komt direct het “van oordeel”. Ook daarin is geen expliciete interpretatie van de OB te vinden.

In art. 162 van haar Acta laat de synode merken dat hier bewust beleid achter steekt. Zo in B. I. ad 2, waar de synode reageert op de buitengewone Particuliere Synode van Noord-Holland, gehouden in 1967: “De buitengewone particuliere synode heeft *in tegenstelling tot de generale synode* (cursivering cie.) een interpretatie gegeven van de term ‘historisch fundament’”. De generale synode wil zich blijkbaar niet verstrikken in kwesties van interpretatie; ze wil zich eenvoudig houden aan wat er staat.

Toch zal de vergadering van de synode niet aan een bepaalde vorm van interpretatie ontkomen zijn; immers wie oordeelt, interpreteert, ook al wordt het niet met zoveel woorden uiteengezet.

Daarbij achten wij het goed mogelijk dat de synode inderdaad voor ogen had, wat br. Van der Weijden nu bij haar meent aan te kunnen wijzen (vergelijk par. A3). De bedoelde interpretatie past bij wat we

nu lezen in de synode-uitspraak. Ook de kerkenraad te Gouda aanvaardt de door br. Van der Weijden aan de synode toegeschreven interpretatie; de kerkenraad meent zelfs dat dit de enig mogelijke is.

De vraag hoe de opstellers van de OB deze zelf hebben bedoeld, is moeilijker te beantwoorden. Want wie zijn die opstellers? De OB kent 25 ondertekenaars, die naar verluidt niet allemaal bij het schrijven betrokken zijn geweest. Zij hebben elkaar gevonden op de voorliggende tekst, waarbij ieder zijn eigen interpretatie kan hebben gehad.

In dit geval kunnen we echter, zoals ook br. Van der Weijden doet, in het bijzonder letten op de bedoeling van ds. B.J.F. Schoep. Niet omdat hij de enige auteur zou zijn, maar wel omdat de generale synode van '67 zich met de OB heeft beziggehouden vanwege de vraag of zij *ds. Schoep*, als mede-ondertekenaar van de OB, kon ontvangen als afgevaardigde. Het gaat om *zijn* gevoelens, dat hij – wel samen met anderen – in de OB tot uitdrukking brengt, en waarover de synode zich een oordeel heeft gevormd.

Om helderheid te krijgen over de vraag hoe ds. Schoep de OB leest, had de synode van '67 hem dat zelf kunnen vragen. Dat is echter niet gebeurd. Achteraf heeft ds. Schoep – in samenwerking met een buitengewone PS van Noord-Holland – wel enige toelichting gegeven. Deze is aan de GS toegezonden en br. Van der Weijden citeert er regelmatig uit. En inderdaad is er in dit materiaal het een en ander te vinden dat steun geeft aan de interpretatie die br. Van der Weijden bij ds. Schoep veronderstelt. Maar op belangrijke punten – met name over de vraag wat met het 'samenvallen' is bedoeld – kan br. Van der Weijden niet rechtstreeks ds. Schoep citeren, maar moet hij zich behelpen met een eigen redenering.

Het resultaat lijkt overigens wel te passen in het geheel van de OB. De interpretatie die br. Van der Weijden aandraagt, lijkt ons dus niet bij voorbaat onmogelijk.

7. Maar maakt het iets uit?

Stel dat br. Van der Weijden gelijk heeft met zijn interpretatie. Stel dus dat de OB inderdaad bedoelde te zeggen dat de gereformeerde belijdenis in de drie formulieren van eenheid breder van inhoud is dan de kernbelijdenis rond Jezus Christus als Here. Zou dat de synode tot een ander oordeel hebben gebracht? Wij menen van niet.

De synode oordeelt nu immers dat de bedoelde passage uit de OB “niet anders is dan het disputabel stellen van de inhoud en het katholiek of algemeen karakter der gereformeerde belijdenis”. En dat is precies wat er in de door br. Van der Weijden aangedragen interpretatie gebeurt: niet de brede gereformeerde belijdenis mag dan katholiek of algemeen heten, maar alleen de smallere kernbelijdenis rondom Jezus Christus.

Ook verklaart de synode dat de door haar afgewezen twijfel “wel past in het kader van de huidige z.g. oecumenische beweging”. Inderdaad is het juist de oecumenische beweging geweest die zich sterk maakte rondom de kernbelijdenis van Jezus Christus, die boven de bredere nationale belijdenissen uit zou stijgen.

Iets dergelijks is te zeggen van de passage over de Vrijmaking. Stel dat de OB inderdaad bedoelde te voorkomen dat de synodaal Gereformeerde Kerken met confessioneel gezag als 'valse kerken' worden bestempeld. Dan past nog steeds het oordeel van de synode “dat inzake het schriftuurlijk-confessioneel fundament van de kerken der vrijmaking de artikelen 27-29 der N.G.B. niet worden nagesproken”.

De OB zou zich dan immers ertegen verzetten – vanwege de consequenties namelijk – dat de strijd van de Vrijmaking wordt gezien in het licht van de belijdenis over de ware en de valse kerk. Precies wat de synode haar nu verwijt.

Het oordeel van de synode is dus niet alleen van toepassing indien zij de interpretatie volgde die haar door br. Van der Weijden is toegedacht, maar ook indien zij de interpretatie volgde die door br. Van der Weijden wordt geopperd als bedoeld door de opstellers zelf.

8. Aanleiding tot doorvragen

Toch is met dit alles het verzoek van br. Van der Weijden niet afgedaan.

Tegenover uw commissie heeft hij nog eens uitgesproken dat het hem er niet om gaat een bepaalde interpretatie van de OB als de enig juiste naar voren te schuiven. Hij komt alleen met een alternatief, om aan te tonen dat de interpretatie die door de synode is gevolgd, niet de enig mogelijke is en dat de synode dus te haastig is geweest met haar oordeel.

In dat licht is van belang, dat br. Van der Weijden benadrukt dat de vragen die in de 'fundamentpassage' van de OB worden gesteld, volgens hem werkelijk *open* en reële vragen zijn geweest, waar de opstellers zelf ook nog geen duidelijk antwoord op hadden.

Je zou het ook zo kunnen zeggen: niet alleen de synode was ervoor beducht zich op een bepaalde interpretatie van de OB vast te leggen, maar ook voor de opstellers van de OB zelf stond volgens br. Van der Weijden nog niet vast, wat men met de opgeworpen vragen aan moest.

Inderdaad kun je de betrokken passage zo lezen, dat de OB in de eerste plaats constateert dat allerlei Nederlandse kerken die van oorsprong met ons dezelfde belijdenis delen, dit historisch fundament nu ter discussie stellen. Vervolgens stelt de OB dat de vragen die hiermee samenhangen, ook leven binnen de Gereformeerde Kerken van Nederland. Ten slotte meent de OB dat deze vragen steeds sterker zullen worden en dat niemand ze zal kunnen negeren.

Strikt genomen zegt de OB dus niet dat de opgeworpen vragen terecht zijn. Men analyseert slechts en doet een bepaalde voorspelling. Aan br. Van der Weijden kan worden toegestemd dat de OB daarmee geen ontoelaatbare dingen zegt.

Toch pleit tegen de OB dat de betrokken passage wel erg suggestief is opgezet. De stelling dat *ieder* zich afvraagt wat de waarde is van het historisch fundament van de kerken, suggereert dat kerken die de drie formulieren van eenheid nog zonder twijfel als katholieke belijdenis beschouwen, niet serieus te nemen zijn. Wanneer zij de opgeworpen vraag met 'ja' willen beantwoorden, krijgen ze dan ook prompt een volgende vraag voorgelegd: wat te doen met kerken die onze belijdenis niet hebben, maar die toch "*kennelijk* Gods kinderen vergaderen"? Dat suggereert dat het antwoord op de eerdere vraag geen 'ja' kan zijn. Het moet dus 'nee' zijn, en daarmee is de weg gebaad voor de laatste vraag: hoe heeft de belijdenis dan "in eigen gemeenschap en naar buiten te functioneren"?

Het is begrijpelijk dat de synode dit heeft opgevat als een pleidooi om het gezag van de gereformeerde belijdenis op losse schroeven te zetten. De vraagstelling is dermate tendentieus, dat je sympathie proeft voor de oecumenische beweging, die 'het historisch fundament van de Nederlandse Gereformeerde Kerken' alleen nog beschouwt als *historisch* fundament en niet als een belijdenis van Gods Woord voor de kerk van alle tijden en alle plaatsen.

Naar onze mening gaf de OB dan ook voldoende reden om ds. Schoep, als een van de ondertekenaars, niet stilzwijgend op te nemen in de gemeenschap van de generale synode. Hier waren voldoende "gewichtige oorzaken van nadenken" aanwezig om op grond van het Ondertekeningsformulier door te vragen naar de exacte bedoeling van ds. Schoep.

Een soortgelijke onhelderheid is aanwezig in de passage over de Vrijmaking. Volgens br. Van der Weijden was het niet de bedoeling van de OB-schrijvers om tegenover het zgn. 'vrijmakingsgeloof' een ander geloof te plaatsen, maar wel zorg te uiten over de naar hun mening exclusivistische tendensen die hierin tot uiting kwamen. Wanneer men in de betrokken passage dat 'vrijmakingsgeloof' nader omschrijft, is het volgens br. Van der Weijden weer niet de bedoeling van de OB om alle onderdelen van wat daar positief wordt gesteld, als onjuist af te wijzen, maar heeft men vooral moeite met de setting waarin deze beweringen worden gedaan.

Inderdaad is de stijl van de OB hier weer descriptief: men beschrijft slechts wat men bij anderen aan uitspraken aantreft, constateert dat de sprekers hun mening met confessioneel gezag willen uitdragen, en spreekt daar zijn zorg over uit. En opnieuw kan br. Van der Weijden worden toegestemd dat men, strikt genomen, hiermee niets ontoelaatbaars heeft gezegd.

Toch kan ook nu weer tegen de OB worden ingebracht dat er van het schrijven wel een bepaalde suggestie uitgaat. Wanneer men zich afstandelijk opstelt ten opzichte van hen die in de huidige kerkelijke situatie voortdurend de confessie ter sprake brengen, wekt dat de indruk dat men zelf die confessie er liever buiten laat. En dus was er weer genoeg reden om door te vragen naar de precieze mening van ds. Schoep over deze zaak.

9. Amersfoort-West en de “nadere verklaring”

De afgevaardigden van de particuliere synode Drenthe hadden naar de generale synode van '67 een instructie meegekregen waarin hun werd opgedragen om zo nodig na de betuiging van de instemming met de belijdenis aan de orde te stellen dat niet zonder meer ieder lid van de synode aanvaard kon worden. Wanneer iemand in een publiek geschrift de belijdenis disputabel gesteld zou hebben, zou van hem, “overeenkomstig het Ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords” een nadere verklaring gevraagd moeten worden.

Op grond van deze instructie maakten de afgevaardigden van Drenthe bezwaar tegen de aanvaarding van ds. Schoep. Ze verwezen daarbij naar een artikel van zijn hand over ‘Oecumenische gezindheid’ en verder naar zijn ondertekening van de Open Brief. Omdat de daarop volgende bespreking zich vooral richtte op de Open Brief, stelden de Drentse afgevaardigden hun voorstel in die zin bij, dat alleen de ondertekening van de OB als punt van bezwaar tegen ds. Schoep bleef staan; dit gaf naar de indruk van de meeste synodeleden al genoeg materiaal.

De Drentse afgevaardigden achtten het overigens niet meer nodig om van ds. Schoep een nadere verklaring te vragen, want ze meenden dat de zinsnede in het Ondertekeningsformulier over ambtsdragers die in geval van twijfel bereid moeten zijn een dergelijke verklaring af te leggen voor kerkenraad, classis of synode, “wel eerst op de particuliere en niet meteen op de generale synode” betrekking had.

Uit de Acta valt niet op te maken dat de synode zich over dit punt speciaal beraden heeft. Wel blijkt dat men zich in de praktijk bij het voorstel heeft aangesloten: er is geen nadere verklaring gevraagd. Wellicht heeft hierin ook de overweging meegespeeld, dat men niet de indruk wilde wekken dat de generale synode ambtelijke tucht ging oefenen over ds. Schoep. Men wilde zich uitdrukkelijk beperken tot de voorgelegde vraag: kan deze ene afgevaardigde worden aanvaard als lid van de vergadering? (Zie het artikel van de toenmalige synodepreses, D. Deddens, in *Nader Bekeken*, juni 1995).

Voor twee leden van uw commissie zijn deze overwegingen voldoende om het beleid van de generale synode goed te keuren. Zij menen dat de synode terecht de nodige terughoudendheid heeft betracht, door zich niet te verstrikken in kwesties van interpretatie, maar te beoordelen wat duidelijk op tafel lag.

10. Plaatselijke gevolgen

In de inleiding op zijn revisieverslag wijst br. Van der Weijden erop, dat de synode van '67 met haar keuze voor een algemene uitspraak (alleen de OB werd getoetst, niet het persoonlijk gevoel van ds. Schoep) ook de andere ondertekenaars van de OB heeft geraakt. Volgens br. Van der Weijden heeft juist daardoor dit besluit van de synode zo'n verstreckende uitwerking gehad.

Het zou de moeite waard zijn te onderzoeken, in hoeverre dit waar is. Op welke wijze is deze uitspraak van de generale synode van '67 gehanteerd door kerkenraden en classes? Zijn er ambtsdragers geschorst en afgezet, alleen vanwege het feit dat zij de OB hadden ondertekend?

Uw commissie meent echter dat er verkeerde verwachtingen worden gewekt, wanneer de generale synode een dergelijk onderzoek zou laten uitvoeren. Want hoe opzienbarend (of niet) de conclusies uit zo'n onderzoek ook zouden zijn, de generale synode zou er geen consequenties aan kunnen verbinden. Een generale synode is immers niet bevoegd zich ongevraagd een oordeel aan te meten over plaatselijke en regionale kerkelijke besluiten uit het verleden. Alleen wanneer plaatselijke moeiten in de weg van bijvoorbeeld een appèl al eerder op de generale synode hebben gediend, kan een latere synode eventueel overwegen het besluit van haar voorgangers te herzien.

(Het gedeelte van het rapport dat de overwegingen van de meerderheid van de commissie bevatte, is niet in de Acta opgenomen, omdat de synode zich niet met de conclusies daarvan heeft verenigd.)

Bijlage XII 2 – Rapport inzake een bijzonder hoogleraarschap aan de TU vanwege het ADC

Inhoudsopgave	Inleiding
	Taken van het ADC
	Voorgeschiedenis
	Uitwijkende promovendi
	Verzoek tot instelling hoogleraarschap
zie Acta artikel 200	Bijzonder hoogleraarschap
	Tenslotte

Inleiding

In dit op verzoek van het moderamen van de synode te Zuidhorn opgestelde rapport annex besluit, geeft het deputaatschap voor archief en documentatie de achtergrond weer, die geleid heeft tot het in de besluittekst geformuleerde verzoek tot instelling van een bijzonder hoogleraarschap vanwege het Archief- en Documentatiecentrum (ADC) aan de Theologische Universiteit van onze kerken (TU). Het rapport heeft een chronologische opzet, omdat op deze wijze de vragen van synodeleden inzake dit hoogleraarschap het best kunnen worden beantwoord.

Taken van het ADC

Toen de generale synode van Leeuwarden (1990) besloot tot de oprichting van een ADC en het aanstellen van gekwalificeerd personeel (*Acta 1990*, art.145), hield dit in dat het ADC, naast het bewaren en het beheren van archief- en documentatiemateriaal en het adviseren van de kerken inzake archiefbeheer, de kennis en het onderzoek op het gebied van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken diende te bevorderen.

Er is een duidelijke samenhang tussen deze drie taken van beheer, advies en onderzoeksbevordering. Archieven moeten niet verstoffen, er moet mee worden gewerkt. We belijden ons geloof immers *met* de kerk van alle tijden en plaatsen. De geschiedenis van de kerk hoort bij haar leven, zoals ook de gestorvenen in de Here en het toekomstige Rijk bij haar leven behoren. Wij bewaren als kerken geen archief uit voorliefde voor dode antiquiteiten, maar omdat wij de geschiedenis tot ons leven rekenen, en opdat we onze gemeenschap en geloofsruimte niet versmallen tot het hier en nu, maar de vorigen daarin betrekken. Tegenover het bekende tragische woord van de dichter: ‘voorbij, voorbij, o en voorgoed voorbij’, staat de christelijke belijdenis van het levende verband tussen verleden, heden en toekomst.

In de praktijk blijkt het ADC juist vanwege deze *drie* taken goed te functioneren. Het ADC doet zelf geen onderzoek – zelfs indien de directeur dit zou willen doen, zou hem met een aanstelling van 1 dag per week de tijd daartoe ontbreken –, maar bevordert het. Doordat het ADC voorlichting en advies verstrekt, studiedagen organiseert over historische onderwerpen, onderzoekers uitnodigt, faciliteert en helpt op basis van archiefmateriaal een artikel te schrijven of een studie te verrichten, verkrijgt het centrum de naam, dat het archieven ontsluit, dat het werkt met de archieven en zo het verleden present stelt. En die activiteiten alsmede de naamsbekendheid die daaruit voortvloeit, blijken voor potentiële schenkers vaak aanleiding te zijn hun archief bij het ADC te deponeren. Het bevorderen van kennis en onderzoek is daarmee het vliegwieltje waarop het ADC met zijn beheer- en adviestaak draait.

Voorgeschiedenis

Op diverse synodebesprekingen was de vraag reeds aan de orde geweest, waarom het ADC niet meer en nauwer samenwerkte met de TU, toen begin 1997 de huidige directeur werd benoemd aan het ADC. Naast het leiding geven aan het centrum, werd in het bijzonder de taak van het bevorderen van

kennis en onderzoek zijn opdracht. In verband met deze taak ontstonden er vrijwel onmiddellijk contacten met de TU. De directeur is gespecialiseerd in historisch onderzoek van de gereformeerde traditie. Dit was direct relevant voor de TU, terwijl daar bovendien de ADC-taak van kennis en onderzoeksbevordering tot de kernactiviteiten behoort. Tenslotte zijn aan een universiteit onder docenten en studenten potentiële onderzoekers te vinden.

In een archiefoverleg met de Dagelijkse Leiding (DL – rector en secretaris van de universiteit) op 10 december 1997 kwam van universiteitszijde het punt van een hoogleraarschap voor de directeur van het ADC aan de orde. De DL voelde mede voor een dergelijke verbinding met het ADC in verband met de noodzaak tot verhoging van de wetenschappelijke productie van de universiteit. Toenmalig rector prof. dr. C.J. de Ruijter is in contacten met de directeur een- en andermaal op dit onderwerp teruggekomen, maar de TU zat destijds midden in een interne reorganisatie, zodat concrete stappen toen niet konden worden gezet.

Het deputaatschap is door de directeur op de hoogte gesteld van deze bespreking met de DL en van het gesprekspunt hoogleraarschap. Omdat de directeur erin slaagde onderzoekers voor promotiestudie aan te trekken, was duidelijk dat een hoogleraarschap van de directeur voor het ADC aantrekkelijk was. Het betekende een versterking van de onderzoeksbevorderende taak. Promotieonderzoekers die door de directeur werden aangetrokken, zouden dan niet langer worden doorgestuurd, maar konden door hem begeleid worden. Bovendien zou het ADC zijn positie als gereformeerde onderzoeksinstelling beter kunnen profileren. Aan al de gelijksoortige historische onderzoeksinstellingen, waarvan diverse min of meer dezelfde omvang hebben als het ADC, zijn de directeuren tevens hoogleraar. Tenslotte zou de inhoudelijke verbinding met de TU aan het ADC een betere organisatorische en academische positie kunnen verschaffen. Het ADC zou op een natuurlijke wijze kunnen participeren in onderzoeksprogramma's, alsmede Aio-onderzoeken, terwijl een hoogleraarschap en een verbinding met een universiteit het aanvragen van onderzoekssubsidies en het participeren in nationale academische structuren vergemakkelijkt. In zijn algemeenheid zou een hoogleraarschap de onderzoeksbevorderende taak van het ADC volgens het deputaatschap compleet maken.

Vorige synoden hadden aan het deputaatschap de opdracht verstrekt onderzoek te doen naar mogelijkheden van samenwerking met de TU (zie *Acta 1996*, art. 38; *Acta 1999*, art. 34). De invulling van de samenwerking via een hoogleraarschap was de eerste concrete mogelijkheid die zich aandeed, naast de reeds bestaande samenwerking op facilitair gebied. Met de directeur spraken deputaten daarom af, dat hij in dit kader de oriënterende gesprekken inzake het hoogleraarschap voort zou zetten en hen over de voortgang daarvan zou informeren, om afhankelijk daarvan het moment te bepalen om deze zaak daadwerkelijk vanuit het deputaatschap bij de TU aan de orde te stellen.

Uitwijkende promovendi

Zoals de rector in 1997 had aangegeven, kwam vanwege de interne reorganisatie van de TU het punt van het hoogleraarschap daar op korte termijn niet aan de orde. Maar in het voorjaar van 2000 kwam de hoogleraar kerkgeschiedenis prof. dr. M. te Velde bij de directeur opnieuw op het punt van het hoogleraarschap terug en zoon op mogelijkheden om dit te verwerklijken.

Inmiddels had de directeur contact gekregen met promovendi. Promoties zijn het natuurlijk culmineerpunt van wetenschappelijk onderzoek en als zodanig is het verheugend, dat de onderzoeksbevorderende taak van de directeur vruchten begon af te werpen. Maar de frustratie voor het ADC was dat de directeur geen promotierecht bezat en dat zodoende deze promovendi, na te zijn geworven of in contact te zijn gekomen met het ADC, uitweken naar de Vrije Universiteit, om daar onder begeleiding van een historisch hoogleraar hun proefschrift te voltooien. Men denke hierbij aan promotieonderwerpen als de geschiedenis van het *Nederlands Dagblad* en de geschiedenis van de Vrijmaking. Promovendi zijn aan elke universiteit een begerenswaardig goed en worden actief geworven, omdat hun aantal van invloed is op de status van de universiteit en op de omvang van de geldstroom van de overheid richting universiteit. Maar het kan niet de bedoeling zijn geweest van de kerken het ADC een onderzoeksbevorderende taak op te dragen, die bij een goede uitvoering de Vrije Universiteit ten dienste blijkt te staan. Het is voor de VU uiteraard een gemak een promovendi-leverancier in Kampen te bezitten, maar dit is een averechts effect van de taakuitvoering van het ADC. Want de onderzoeksbevordering zou immers het eigen ADC en de eigen TU ten goede moeten komen.

Waarom weken deze promovendi niet uit naar de desbetreffende hoogleraar kerkgeschiedenis aan de TU, prof. Te Velde? In de eerste plaats betrof het hier historici, die, al verrichten ze kerkhistorisch onderzoek, bij voorkeur promoveren bij een hoogleraar van hun eigen vak. In de tweede plaats bezit de VU een aantal ervaren geschiedenis-hoogleraren, die ervaren zijn in het opzetten van onderzoek en het begeleiden van promovendi op het desbetreffende onderzoeksgebied, terwijl in de derde plaats de betreffende Kamper hoogleraar een theoloog is, die sinds de beperking van zijn dienstverband het kerkhistorisch onderzoek van de nieuwe en nieuwste tijd niet meer in zijn takenpakket heeft en zich profileert op het terrein van zijn twee andere leeropdrachten: kerkrecht en gemeenteopbouw.

Een interessante vraag is echter ook: waarom klopten deze onderzoekers vanuit het hele land bij het ADC aan? Deze contacten tonen aan dat het ADC erin slaagt naam te maken als centrum van onderzoek van de gereformeerde geschiedenis. Deze positie van het ADC betekent dat de onderzoeksbevorderende taak goed wordt vervuld, maar is ook strategisch van belang. De VU-hoogleraar die ook veel promovendi over gereformeerde onderwerpen trekt – ook die van het ADC – gaat over enkele jaren met emeritaat. Het zou goed zijn voor het ADC en voor de TU en voor de gereformeerde wetenschapsbeoefening in het algemeen indien op dat moment een in academische zin goed geoutilleerd ADC in staat is om een deel van dit onderzoek naar zich toe te trekken.

Verzoek tot instelling hoogleraarschap

In het najaar 2000, ten tijde van de overdracht van het rectoraat van prof. De Ruijter aan prof. dr. B. Kamphuis, werden beide rectores van de stand van zaken op de hoogte gebracht, alsmede van de pogingen van prof. Te Velde een mogelijkheid en een structuur voor dit hoogleraarschap te bedenken.

Laatstgenoemde hoogleraar ontwikkelde vervolgens, in overleg met de deputaatschapsvoorzitter drs. J.D. Schaap en met medeweten van de rector, opnieuw ideeën over het hoogleraarschap en besprak deze met de directeur. Het deputaatschap, daarover geïnformeerd en gelet op de voor de onderzoeksbevorderende taak van het ADC frustrerende situatie, achtte nu de tijd gekomen zelf contact te zoeken met de TU. Dit contact werd begin 2001 gelegd. Inmiddels was er weer een promovendus naar de Vrije Universiteit vertrokken, die met een hoogleraarschap vanwege het ADC voor Kampen behouden had kunnen blijven.

Er was nu binnen de TU meer gelegenheid na te denken over deze zaak en de uitkomst van dit contact was positief. Inmiddels had de TU ook allerlei ervaringen opgedaan met het ADC, dat de TU steeds in zijn activiteiten heeft betrokken. Op deze wijze hoopte het ADC mede bij te dragen aan de versterking van de naamsbekendheid en de wetenschappelijke uitstraling van de TU. Anderzijds legde de directeur op binnen- maar vooral op buitenlandse conferenties en bezoeken en in diverse publicatieorganen (Duitsland, USA, Zuid-Afrika) ter toelichting op zijn instituut steeds een verband tussen het ADC en de Theologische Universiteit.

De directeur verzorgde aan de TU gastcolleges, participeerde in een examencommissie, bracht zijn binnen- en buitenlandse contacten in aanraking met de TU, organiseerde voor de TU een post-academische onderwijskursus, nodigde docenten van de TU uit te spreken op zijn bijeenkomsten, verzocht docenten en studenten onderzoek te doen op het ADC, organiseerde de geschiedschrijving van de TU, nam zitting in een onderzoekscommissie van de TU en is gevraagd een collegereeks aan de TU te verzorgen. Met dankbaarheid mag vastgesteld worden dat de verhoudingen over en weer goed zijn.

Vanuit het belang van de universiteit was een hoogleraarschap van de directeur van het ADC aan de TU wenselijk. Hij kon de voor de TU noodzakelijke promovendi leveren en een stimulans betekenen voor het wetenschappelijk onderzoek en zo dienstbaar zijn aan de kerken, terwijl hij via zijn uitgebreide academische netwerk belangrijke nationale en internationale contacten meebracht voor de TU. Ook zijn publicatielijst zou van betekenis kunnen zijn, in verband met de komende onderzoeksconsultatie/accreditatie van overheidswege. Vanuit het ADC bezien zou een hoogleraarschap van de directeur de onderzoeksbevorderende taak van het ADC een steviger kader bieden, omdat het dan niet langer op zichzelf staat, maar participeert in de onderzoeksstructuren en -programma's van de TU.

In de loop van het voorjaar van 2001 leidden bovengenoemde ontwikkelingen tot het besluit van het deputaatschap een schriftelijk verzoek te richten tot de TU om een hoogleraarschap in te stellen voor de directeur van het ADC.

Bijzonder hoogleraarschap

In het najaar van 2001 heeft het deputaatschap en vervolgens de directeur naar aanleiding van dit schrijven een onderhoud gehad met de DL. Daarin werd over en weer nogmaals de wenselijkheid van dit hoogleraarschap uitgesproken. ADC en TU beide zouden profiteren van deze vorm van samenwerking. In vervolg op deze gesprekken werd begin 2002 een gepreciseerd verzoek ingediend om de directeur te benoemen tot *bijzonder* hoogleraar vanwege het ADC. Bijzondere hoogleraarschappen dienen aan universiteiten voor deeltijd-professoraten vanwege buiten de universiteit staande instellingen, met een op de taak van die instelling toegesneden leeropdracht. De leeropdracht van dit bijzonder hoogleraarschap zal bepaald moeten worden door de gebiedsomschrijving van de onderzoeksbevorderende taak van het ADC: de gereformeerde kerkgeschiedenis.

Het gaat om een zgn. nulaanstelling, dat wil zeggen dat de bijzonder hoogleraar van het ADC niet voor een bepaald aantal uren wordt benoemd. Er zijn geen loonkosten aan zijn benoeming verbonden. De universiteit is het met de benoeming te doen om het inkaderen van de onderzoeksbevorderende taak van de directeur in universitair verband. Het gaat het deputaatschap om het recht van de directeur tot promoveren, als logisch uitvloeisel van zijn onderzoeksbevorderende taak. Uiteraard zullen afhankelijk van het promotie-onderwerp hoogleraren van de TU met relevante leeropdrachten bij de promoties betrokken worden. Hoewel het hier promoties zullen betreffen in de theologie, zijn er in het geval van promovendi uit niet-theologische disciplines geen aanpassingen nodig van het promotiereglement van de TU, aangezien in die mogelijkheid reeds was voorzien.²

Inmiddels heeft de DL het verzoek van deputaten tot benoeming van een bijzonder hoogleraar vanwege het ADC aan de senaat van de TU voorgelegd, en heeft de senaat zich met dit voorstel verenigd. Het voorstel is daarop ingediend bij deputaten-curatoren, met het oog op de behandeling ervan op deze synode.

Inmiddels hebben zich in het voorjaar van 2002 weer twee nieuwe promovendi gemeld, theologen ditmaal, die via andere academische instellingen naar het in de gereformeerde (kerk-)geschiedenis gespecialiseerde ADC in contact zijn verwezen of gekomen.

Tenslotte

Het verdient de aandacht dat het punt van het hoogleraarschap expliciet staat vermeld in het rapport van deputaten. Maar omdat dit rapport reeds in het najaar van 2001 moest worden ingediend, konden de laatste, en ook meer substantiële ontwikkelingen daarin niet worden vermeld. Deputaten hebben daarom bij de mondelinge toelichting op hun rapport ter synodezitting van 6 april jl. van deze recente ontwikkelingen kort melding gemaakt. Met de aanvullende mededelingen ter zake is optimale openheid betracht. Het deputaatschap is van mening dat er terecht op zijn taakuitvoering aanmerking gemaakt zou kunnen worden, indien het zou hebben gezwegen over hetgeen er na indiening van het rapport inzake het hoogleraarschap aan de orde was geweest, mede waar de DL erop mikte de benoeming via deze synode te realiseren.

Het deputaatschap handelde in deze niet alleen op eigen initiatief, maar heeft in overleg met de TU deze zaak aan u voorgelegd; dit rapport is vervolgens op verzoek van het moderamen van de synode opgesteld. Tenslotte zij op vragen van synodezijde gezegd, dat hier sprake is van een direct uitvloeisel van de onderzoeksbevorderende taak, die de synodes terecht keer op keer aan het ADC hebben opgedragen (zie *Acta 1990*, art. 145; *Acta 1993*, art. 35; *Acta 1996*, art. 38; *Acta 1999*, art. 34). Het deputaatschap is er zeer mee ingenomen dat het ADC promovendi weet aan te trekken en dus naar behoren functioneert en beschouwt een benoeming van de directeur tot bijzonder hoogleraar mede als een erkenning van de goede taakuitvoering.

Uiteraard dient de voorgestelde benoeming in overleg met deputaten-curatoren van de TU plaats te vinden. De zaak is daar op dit moment ook in bespreking. Deputaten Archief en Documentatie stellen prijs op een goede samenwerking met de deputaten-curatoren en verzoeken de synode daarom het hier

² Promotiereglement TU, artikel 1: 'Toelating van doctorandi in de niet-theologische disciplines geschiedt bij besluit van de senaat, gehoord het advies van de onderzoekscommissie op basis van een door de kandidaat geleverde pilot-study.'

onder genoemde besluit pas te nemen nadat hierover met curatoren is gesproken en zo mogelijk met hen op dit punt overeenstemming is bereikt.

Deputaatschap Archief en Documentatie
mei 2002

Bijlage XIV 3 – Brief van deputaten Financiën en beheer over de quota voor deputaatschappen

16 september 2002

Aan de leden van de Generale Synode te Zuidhorn

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

In het voorjaar van 2002 heeft ons deputaatschap u een voorlopig overzicht verstrekt van de maximaal te heffen bedragen van de kerken door de diverse deputaatschappen van de generale synode over de jaren 2003 t/m 2005. De vermelde bedragen in dat overzicht zijn ons aangereikt door de verzoeken van de deputaatschappen aan uw synode.

In onze besprekingen met u ter synode is gebleken dat niet alle verzoeken zonder meer gehonoreerd kunnen worden, omdat dan het totale quotum ten opzichte van voorgaande jaren veel te sterk zou stijgen.

Om tot een verantwoord quotumbeleid te kunnen komen, heeft uw synode een financiële commissie benoemd om in samenwerking met ons deputaatschap te bezien (door gesprekken te voeren met een aantal deputaatschappen), waar er bezuinigingen kunnen worden toegepast.

Hoewel de deputaatschappen over het algemeen genomen vasthouden aan hun wensen, zijn er toch ook goede resultaten uit de gesprekken gekomen.

Hierna bespreken wij enkele deputaatschappen, waarbij wij aangeven hoe hoog het maximaal te heffen bedrag volgens ons moet worden en hoe het gerealiseerd kan worden.

1. Theologische Universiteit Kampen

a. Quotum

De in eerste instantie gevraagde bedragen waren voor 2003 t/m 2005 resp. € 1.613.450, € 1.723.350 en € 1.810.140. De besprekingen met de Theologische Universiteit (TU) resulteerden in het volgende:

Op basis van reeds ontvangen en toegezegde legaten in 2002 stelt de TU voor in de jaren 2003 t/m 2005 in totaal € 280.000 te korten op de gevraagde bedragen.

Verder zullen bezuinigingsmogelijkheden ertoe leiden dat voor de jaren 2003 t/m 2005 de volgende bedragen maximaal van de kerken gevraagd gaan worden: 2003: € 1.550.000; 2004: € 1.596.000 en 2005: € 1.644.000 + € 80.000 (extra verhoging) = € 1.724.000. Deputaten Financiën en beheer (F&B) kunnen zich daarmee verenigen.

Voor het jaar 2006 voorziet de TU een extra tekort van € 156.000. De TU zegt ernaar te streven dat tekort tot nihil terug te brengen. Deputaten F&B vinden echter dat het geen streven van de TU moet zijn, maar dat zij taakstellend tot nihil moet komen. Om dat doel te bereiken kan er volgens F&B mede een beroep gedaan worden voor een deel op de legaten (zie hierna) en voor een deel op de algemene reserve.

b. Legaten

Het voorstel van de TU is de legaten met ingang van 1 januari 2003 geheel aan te wenden voor extra beleid. Deputaten F&B stellen als uitgangspunt dat het aanwenden van legaten voor extra projecten alleen mogelijk is, als er sprake is van een sluitende reguliere exploitatie.

Deputaten F&B willen het plafond voor het legatenfonds stellen op € 500.000. Indien dat plafond bereikt wordt, moet het resterende bedrag aangewend worden voor de reguliere exploitatie. Hiermee kan het quotum eventueel worden verlaagd

c. Formatieplan

De TU zegt: de generale synode aanvaardt de begroting op basis van het overgelegde formatieplan. Deputaten F&B zijn van mening dat dit pas kan, als eerst het formatieplan inhoudelijk beoordeeld is. Noch synodeleden noch F&B zijn daartoe in staat. Ook is de fluctuatie in het aantal studenten van invloed op dit formatieplan.

F&B verzoekt de synode het formatieplan grondig door te lichten en daarbij eventueel externe deskundigen in te schakelen. Tot dat moment kan de synode goedkeuring verlenen aan het gestelde onder a.

2. Studiefinanciering ex art. 19 KO

De genoemde bedragen van € 132.000 voor 2003, € 140.000 voor 2004 en € 143.000 voor 2005 kunnen worden teruggebracht tot € 84.000 voor elk van de jaren (hetzelfde bedrag als voor 2002).

Argumentatie: de reserves zijn hoog en het aantal nieuwe studenten is gering.

3. Liturgie en eredienst

Een Steunpunt liturgie voor 0,2 fte kracht vinden wij geen goede ontwikkeling. De kerken gaan hier een verplichting aan voor langere tijd. Ook is door deputaten kerkmuziek al aangegeven dat de vraag naar fte wellicht verder uitgebreid zal worden. We vinden de ontwikkeling naar betaalde professionalisering zorgelijk (F&B zouden de quaestor ook voor bijv. 0,2 kracht kunnen aanstellen.) Wij zijn van oordeel dat veel beter onderzocht moet worden of de zaak zelf niet kostendekkend georganiseerd kan worden. Voor geleverde diensten aan bepaalde kerken kan toch een vergoeding gevraagd worden (marktwerking). Ten slotte zal een betaalde kracht fiscale problemen meebrengen.

4. Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente

Ook met dit deputaatschap zijn intensieve gesprekken gevoerd. De stijging van de quotumaanvraag was hier het sterkst: 112 %. Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente (DTeg) verdedigen hun beleid door op te merken, dat het Centrum het werk van vrijwilligers coördineert; met minder dan het gevraagde quotum zouden een aantal projecten niet aangestuurd kunnen worden; uitstel van projecten zou het animo doen afnemen.

Deputaten F&B zijn van mening dat DTeg na 'Leusden' een verkeerd beleid heeft gevoerd. Leusden was heel duidelijk over de bekostiging van de taken uit beschikbare gelden. Het deputaatschap heeft daar niet mee gerekend en is projecten gaan opzetten, die ze ging financieren met reserves uit de overname van o.a. het LVEA.

Intussen hebben deputaten F&B wel meegedacht over een alternatieve financiering van de voorgestelde nieuwe projecten. Ook in onze algemene voorstellen komen die plannen terug. Kern van het voorstel richting DTeg is, dat we de basisvoorzieningen rond het centrum blijven steunen, maar dat deputaten zelf oplossingen bedenken voor de financiering van voorgestelde projecten.

Deputaten F&B stellen de synode in verband met het bovenvermelde voor: een eenmalige verhoging van 50 % voor het jaar 2003; daarna jaarlijks inflatiecorrectie met 3 %. De maximaal te heffen bedragen worden dan voor 2003: € 238.500, 2004: € 245.000, 2005: € 252.800.

5. ASE; Amstelproject

De generale synode heeft op inhoudelijke gronden besloten hier gelijk met twee predikanten van start te gaan. Dat besluit is voor de verantwoording van de generale synode zelf. Vanuit het totaal van de financiën zouden wij wel een fasering willen voorstellen en gebruik willen maken van de periode tot dat de predikanten in dienst treden, om nader onderzoek te doen naar de mogelijkheid van alternatieve

financiering en mogelijke samenwerkingsverbanden met andere kennisdragers (ZH&T) of sponsors. Ook hier gaan we een langetermijnverplichting aan. Daarom stellen we voor eerst in overleg te treden met DTeg en ZH&T.

6. Diaconaal Steunpunt

De gevraagde bedragen voor de jaren 2003 t/m 2005, resp. € 95.000, € 98.000 en € 101.000 verlagen tot resp. € 90.000, € 95.000 en € 100.000. Die ruimte zit er o.i. in.

7. GVI: Steunpunt gemeenteopbouw

Deputaten F&B hebben erg veel moeite met het verder belasten van het quotum door de kosten van het GVI op te voeren. Financieel kunnen de kerken het bestaande quotum maar nauwelijks opbrengen. In de betalingen 2002 is al merkbaar dat de economie aan het teruglopen is. Wat het Steunpunt betreft: deputaten F&B zijn vanuit algemeen beleid van oordeel dat cursussen en diensten zoveel mogelijk op basis van eigen (kostendekkende) financiering georganiseerd moeten worden.

Indien de synode evenwel toch besluit dat er een basisvoorziening moet komen, stellen wij voor het budget te maximeren op € 90.000. In dat geval kan men 'Gemeenteopbouw' dan laten samenwerken met of onderbrengen bij een bestaand deputaatschap en het in de komende drie jaren evalueren. De verhoging van het totale budget komt dan niet uit op 20,1 %, maar op 12,5 %.

Deputaten Financiën en beheer

Bijlage XIV 4 – Beleidsnotitie Algemene regeling financiën en quotumbeleid

Inhoudsopgave	Algemeen, grond besluitvorming
	Verantwoordelijkheden en taken van deputaatschappen, deputaten F&B en generale synode
zie Acta artikel 205	Verwoording kern van de voorgestelde besluitvorming
	Betekenis besluitvorming naar de komende synode toe

1. Algemeen, grond besluitvorming

De synode van Leusden heeft belangrijke wijzigingen in gang gezet op het gebied van met name de financiën van de deputaatschappen van onze kerken. Zo zijn de centrale inning van quota, gedeeltelijk centraal beheer van reserves, de centrale administratie van onder de quaestor vallende deputaatschappen, en niet te vergeten overleg en communicatie tussen de diverse deputaatschappen en het deputaatschap Financiën en beheer (F&B) tot stand gekomen. De nieuwe werkwijze heeft tot meer inzicht en overzicht in de financiën geleid.

Op dit punt was er de afgelopen jaren en tijdens deze synode sprake van een overgangssituatie naar de nieuwe gewenste structuur.

De financiële commissie van de synode (FC) en deputaten F&B hebben zich gezamenlijk gebogen over dit vraagstuk. Gezamenlijk leggen zij door middel van deze beleidsnotitie verantwoording aan de vergadering af, door gerezen problemen te benoemen en door het doen van aanbevelingen in de vorm van voorgestelde besluiten.

Belangrijke problemen waren de volgende:

- er is door diverse deputaatschappen veel geld voor extra beleid gevraagd;
- het quotum per ziel wordt reeds als fors in de kerken ervaren en is hier en daar moeilijk op te brengen;
- de kerkleden betrokken houden bij landelijk geheven quota is moeilijk;
- het totale ledental van onze kerken stijgt jaarlijks gering, daardoor werkt verhoging van de uitgaven nagenoeg direct verhoging van het quotum per ziel uit;
- bekostiging van de deputaatschappen uit andere middelen dan uit quotum staat grotendeels nog in de kinderschoenen;
- de deputaatschappen zijn in verschillende tijden in het leven geroepen, naar toen relevante invalshoeken van bekostiging bezien; instrumenten voor prioriteitsstelling of weging van belangen door de synode waren niet voorhanden;
- het totaaloverzicht van alle financiële verplichtingen en gevraagde uitbreidingen voor bekostiging voor nieuw beleid was niet tijdig en volledig beschikbaar voor de synodeleden;
- de werkwijze van de synode was nog niet ingespeeld op de nieuwe situatie, een financiële commissie werd pas gaande de synode benoemd, bij een aantal deputaatschappen leefde het idee dat instemming met hun beleid ook het honoreren van de door hen voorgestelde bekostiging inhield.

Positieve bevindingen zijn er ook te melden:

- deputaatschappen die door middel van additionele geworven gelden (regionaal bijdragen ten bate van projecten van Zending & Hulpverlening bijvoorbeeld) een deel van hun werkzaamheden bekostigen, ervaren minder moeite ten aanzien van de betrokkenheid van de groep gevers;
- het vragen van vergoedingen voor afgeronde producten of diensten begint ingang te vinden en geaccepteerd te worden;
- deputaten F&B zijn regelmatig door andere deputaatschappen geconsulteerd inzake financiële zaken;

- het centraal administreren van een aantal deputaatschappen en centraal innen van quota heeft veel nieuwe informatie opgeleverd, ook meer totaaloverzicht.

Gegeven de problematiek en de positieve bevindingen hebben de financiële commissie en deputaten F&B oplossingen gezocht, in een nadere uitwerking van de taken aan deputaten F&B conform de besluiten van en in lijn met de synode van Leusden.

De aanbevelingen die de FC en deputaten F&B doen, volgen in de onderdelen 2, 3 en 4. In de paragrafen hieronder gaan we nader in op wat de voorgestelde besluitvorming betekent. Aan het slot volgen de onderdelen waarover besluitvorming zou moeten plaatsvinden.

Daarmee willen we bereiken dat dit stuk in zijn geheel gebruikt kan worden ter taakstelling en informatie naar alle deputaatschappen.

Volledigheidshalve wordt hier opgemerkt dat deputaten F&B door de synode van Leusden ook taken met betrekking tot personeel in dienst van deputaatschappen hebben gekregen.

Omdat de uitvoering van deze taken nog grotendeels moet aanvangen, heeft de synode van Zuidhorn de opgedragen taken door de synode van Leusden, opnieuw opgedragen aan deputaten F&B. Deze besluiten zijn elders in de Acta opgenomen en vallen niet binnen de reikwijdte van dit hoofdstuk, waarin de financiën en het quotumbeleid centraal staan.

2. Verantwoordelijkheden en taken van deputaatschappen, deputaten F&B en generale synode

Deputaatschappen voeren door de generale synode opgedragen taken uit. De uitgevoerde taken moeten zich uitstrekken binnen door de synode goedgekeurd beleid en vastgestelde taken. Over het inhoudelijke beleid zijn deputaatschappen verantwoording verschuldigd aan de volgende generale synode.

Ieder deputaatschap dient een evenwichtig en gezond financieel beleid uit te zetten en door te voeren binnen het financiële budget dat de synode heeft vastgesteld voor de komende jaren.

Deputaten F&B hebben de taak om te toetsen en te bewaken, of een deputaatschap binnen zijn taken en budget handelt.

Om deze taak uit te voeren kunnen deputaten F&B gegevens opvragen, overleg aanvragen, advies verstrekken, richtlijnen afgeven en in uiterste gevallen aanwijzingen geven.

Daarnaast hebben deputaten F&B de taak gekregen het totaalbeeld van de financiën van alle deputaatschappen gezamenlijk op te stellen en al die zaken in beeld te brengen die hierin wijzigingen kunnen brengen.

Deputaten F&B dragen zorg voor de inning van de quota bij de kerken en de doorbetaling aan de deputaatschappen.

Voor de niet zelf administrerende deputaatschappen verzorgt de quaestor voor deputaten F&B de goedgekeurde betalingsopdrachten, de administratie en jaarverslaggeving.

Deputaten F&B zijn niet bevoegd om inhoudelijk beleid van deputaatschappen te beoordelen; wel kunnen zij adviseren op terreinen als alternatieve financieringsmogelijkheden of samenwerking met andere deputaatschappen.

Bij grensgevallen of onduidelijkheid kunnen deputaten F& B om advies gevraagd worden; zij zijn dan gehouden een uitspraak te doen.

Deputaten F&B zijn verantwoording verschuldigd aan de generale synode voor hun beleid.

De synode stelt uiteindelijk de budgetten voor alle deputaatschappen vast.

3. Verwoording kern van de voorgestelde besluitvorming

Enkele belangrijke punten in de voorgestelde besluiten zijn de volgende:

- Het financiële beleid wordt strakker geredigeerd. Deputaten F&B komen eerder en vaker in beeld dan dat tot nog toe het geval was. Zo moet er door de deputaatschappen jaarlijks over de financiën met deputaten F&B overlegd worden, moeten de activiteiten en bekostiging ingedeeld worden naar basisvoorzieningen en additionele activiteiten, en moet er eerder en meer gezocht

worden naar andere vormen van bekostiging dan quotumopbrengsten. Producten en diensten, bijvoorbeeld congressen, dienen zoveel mogelijk tegen kostprijs te worden aangeboden.

- Een ander belangrijk punt is ook, dat de generale synode nu geen maximale te heffen quota heeft vastgesteld, maar budgetten die een maximale grens aan de uitgaven voor de komende periode stellen.
- Ook het beleid ten aanzien van de bij de deputaatschappen aanwezige reserves zal minder vrijblijvend zijn dan in de afgelopen periode. De hoogte van toegestane reserves en de afbouw daarvan zullen na overleg met de deputaatschappen vastgesteld worden. Reserves zullen ook eerder dan het geval was door de quaestor beheerd worden.
- Verder komt de rechtstreekse koppeling tussen bekostiging en de hoogte van het quotum zoals wij die tot nog toe kenden, te vervallen. Door het (deels) aanwenden van aanwezige reserves en verschuivingen naar eerdere of latere jaren zullen deputaten F&B het totale quotumbedrag per ziel over de jaren heen egaliseren en schokken opvangen.
- De wijze van behandeling van de financiën van de deputaatschappen op de generale synode wordt ook anders. Een financiële commissie bestaande uit drie synodeleden zal samen met deputaten F&B voorafgaande aan behandeling door de synode een advies aan de vergadering uitbrengen.
- Tot slot neemt de synode pas definitieve besluiten met betrekking tot financiële zaken op het moment dat de financiële consequenties van het geheel van voorstellen te overzien en af te wegen zijn.

4. Betekenis besluitvorming naar de komende synode toe

Minimaal zes maanden voordat de synode begint, moeten de deputaatschappen voor de komende periode hun begroting aan deputaten F&B hebben voorgelegd.

Hierbij is voorgeschreven dat activiteiten en de bekostiging worden ingedeeld naar aan de kerken aangeboden basisvoorzieningen en additionele activiteiten. Verder moeten uitbreiding van activiteiten, nieuw beleid en de bekostiging daarvan duidelijk blijken uit de ingediende begroting en plannen. Deputaten F&B beoordelen de begrotingen en plannen van de deputaatschappen, stellen hun conceptadvies aan de financiële commissie van de synode vast en stellen de deputaatschappen van dit advies op de hoogte. Indien nodig volgt er voor het vaststellen en uitbrengen van het definitieve advies overleg met een deputaatschap.

Bijlage XIV 5 – Regeling verhouding deputaatschappen ten opzichte van deputaten Financiën en beheer

1. Om de synode voldoende informatie te geven over de hoogte van de quota zoals die voor volgende jaren worden verwacht, dienen de deputaatschappen minimaal zes maanden voor de aanvang van de synode hun begrotingen in te dienen bij deputaten F&B. Deze worden voor wat betreft de financiële aspecten beoordeeld door deputaten F&B. Zij geven hun bevindingen door aan de synode vóór het rapport voor de eerste keer op een vergadering van de synode aan de orde komt. Bij verschil van mening tussen een deputaatschap en deputaten F&B, vindt er, vóór de behandeling op de synode, overleg plaats tussen het deputaatschap F&B en het desbetreffende deputaatschap.
2. Deputaten Voorbereiding generale synode zoeken drie leden van de afgevaardigden aan die de financiële commissie van de desbetreffende synode zullen vormen (FC). Deputaten F&B en de FC werken tijdens de synodeperiode nauw samen om tot een verantwoord quotumbeleid te komen.
3. Deputaatschappen dienen rekening te houden met de richtlijnen zoals die door deputaten F&B zijn toegezonden.
Zij dienen na te gaan of er binnen hun eigen begroting ruimte gevonden kan worden voor toepassing van de nullijn, d.w.z. een begroting waarin uitgegaan wordt van hetzelfde quotum als die van het jaar daarvoor. De inflatie wordt dan op andere wijze gedekt.
4. Wanneer anders dan wegens de trendmatige verhoging uitzetting van het budget plaatsvindt, gepaard gaande met het voorstel tot quotumverhoging, dienen de deputaatschappen aan te geven waarom het noodzakelijk is het budget te verhogen en waarom dit niet uit eigen middelen kan plaatsvinden (andere prioriteiten stellen, wat het zwaarst is moet het zwaarst wegen, ook wel genoemd: dor hout inleveren voor nieuw hout).
- 5a. De deputaatschappen dienen regelmatig na te gaan of ook anderszins bezuiniging mogelijk is, dus niet om de inflatie op andere wijze te dekken dan wel om de kosten van nieuw beleid te dekken, maar om de synode de gelegenheid te geven middelen vrij te maken voor dekking van de kosten van nieuw beleid van andere deputaatschappen, die geen mogelijkheid hebben zelf in de dekking van meerkosten te voorzien.
(Toelichting: vaak vindt er automatisch verhoging van het quotum plaats conform de richtlijnen. Wanneer dat jaren achter elkaar gebeurt kan het zijn dat er een te ruim budget wordt gegeven, omdat er geen kritische beoordeling plaatsvindt van de vraag of dit geld volledig nodig is. Wanneer men het beoogde doel kan bereiken met minder middelen ontstaat er ruimte om ander nieuw beleid, zoals dat aan de generale synode wordt voorgesteld, te dekken zonder quotumverhoging. Hier vindt dus integrale afweging plaats van het totaalpakket, zoals dat aan de synode is aangeboden).
- b. Deputaatschappen moeten naar deputaten F&B vanaf de begroting voor 2003 hun werkzaamheden en de bekostiging daarvan indelen naar noodzakelijke basisvoorzieningen en additionele activiteiten. De eerste activiteiten komen (bij voorrang) voor bekostiging uit quotumopbrengsten in aanmerking.
(Toelichting: in de loop van de tijd zijn er mogelijk activiteiten bekostigd uit quota, die als het nu nieuw voorgesteld beleid zou zijn, minder of geen quotum toegewezen zouden krijgen).
- c. Deputaten F&B voeren jaarlijks overleg met de deputaatschappen over hun beleid en financiën. Hierbij komt minimaal aan de orde of het bestaande beleid en of de bestaande instructie moet worden gecontinueerd c.q. kan worden bijgesteld.

6. Deputaatschappen dienen regelmatig na te gaan of dekking van de kosten op een andere wijze kan plaatsvinden dan via het quotum, met name voor de additionele activiteiten. Afzonderlijke producten, diensten en faciliteiten dienen zoveel mogelijk tegen kostprijs aangeboden te worden. Verder kan met name worden gedacht aan projectmatige financiering, dat wil zeggen dat voor het desbetreffende project een actie wordt gevoerd om de benodigde middelen hiervoor te verkrijgen. Het doel van deze wijze van financiering is enerzijds om de quotumdruk te verlagen en anderzijds om de betrokkenheid van kerken en kerkleden te vergroten. (Als voorbeeld kan gelden de wijze waarop (tot voor kort) de Vereniging De Verre Naasten de financiering van haar projecten regelde. Deputaten Zending, hulpverlening en training hebben reeds aangegeven in deze richting te willen werken.) Deputaten F&B vervullen een adviserende en coördinerende rol bij de vraag op welke wijze en in welke periode speciale acties kunnen worden uitgevoerd.
7. Deputaten F&B zijn bevoegd om een doelmatigheidsonderzoek, ingedeeld naar aangeboden basisvoorzieningen en overige activiteiten, in te stellen dan wel te laten instellen over de bedrijfsvoering binnen de organisatie waarvoor door de generale synode deputaten zijn benoemd. Een deputaatschap dient dit te doen binnen het budget waarover het de beschikking heeft. Indien dit onvoldoende mogelijkheid biedt, dient hiervoor een afzonderlijk budget bij de generale synode te worden aangevraagd.
8. Deputaten F&B kunnen zich door zowel interne als externe deskundigen laten adviseren en waar nodig deze krachten tijdelijk inhuren om hun taak naar behoren te kunnen uitvoeren.
9. Deputaten F&B zijn ook bevoegd tussentijds maatregelen te treffen ten aanzien van die deputaatschappen die blijf hebben gegeven van een onzorgvuldig of onjuist beheer van de hen toevertrouwde gelden. De desbetreffende deputaten zijn gehouden zich aan de uitspraak van deputaten F&B te houden. Of er sprake is van onzorgvuldig of onjuist beheer, is ter beoordeling van deputaten F&B, met dien verstande dat zij hiervan verantwoording afleggen aan de eerstvolgende generale synode.
10. De generale synode van Leusden heeft reeds besloten dat reserves afgebouwd moeten worden en onder beheer van deputaten F&B bij de quaestor moeten worden gebracht. Hierdoor kan voor alle deputaatschappen bij elkaar met kleinere reserves worden volstaan en kunnen deze efficiënter beheerd worden. De Generale Synode Zuidhorn herroept daarom alle besluiten en uitspraken van eerdere synodes met betrekking tot de omvang van toegestane reserves en machtigt deputaten F&B na overleg met de afzonderlijke deputaatschappen om grenzen voor de omvang van toegestane reserves te bepalen.
11. Deputaten F&B stellen na overleg met de afzonderlijke deputaatschappen vast, welk deel van de reserves bij de quaestor in beheer moeten worden afgegeven. Reserves van zelfadministrerende deputaatschappen die in beheer van de quaestor zijn gebracht, zijn alleen op te vragen en aan te wenden door het desbetreffende deputaatschap. De niet aangewende bedragen voor de door de quaestor geadmistrereerde deputaatschappen vallen na afloop van het laatste verslagjaar van een synode vrij ten gunste van de algemene reserve van de quaestor.
Deputaten F&B mogen na overleg met de deputaatschappen de doelstellingen onder 11 en 12 realiseren of mede realiseren door het inhouden van door de kerken betaalde quota voor een deputaatschap door de quaestor. De niet aangewende bedragen van de door de quaestor geadmistrereerde deputaatschappen vallen na afloop het laatste verslagjaar van een synode ten gunste van de door de quaestor beheerde algemene reserve vrij.
12. Deputaten F&B worden gemachtigd om het quotumbedrag per ziel over de jaren heen te egaliseren door middel van het heffen van een lager dan wel hoger bedrag per ziel dan noodzakelijk is voor de bekostiging van een of meer deputaatschappen. In dit kader kunnen deputaten F&B ook bindende aanwijzingen geven omtrent het verloop van de reserves.

Bijlage XIV 6 – Maximaal te heffen bedragen van de kerken over de jaren 2003 – 2005

Deputaatschappen	2003	€	2004	€	2005	€
Leer						
Studiedeputaten Vierde gebod en zondag		550		550		550
Kerkregering						
Kerkrecht en kerkorde		1.550		1.550		1.550
Dienst en recht van predikanten (was: art. 14 KO)		1.600		1.600		1.600
Huwelijk en echtscheiding		3.750		3.750		3.750
Appèlzaken GS (art. 31 KO)		5.300		5.300		5.300
Liturgie en eredienst						
Bijbelvertaling		1.100		1.100		1.100
Eredienst		1.600		1.600		1.600
Kerkmuziek		4.600		4.600		4.600
Steunpunt Liturgie		8.000		8.000		8.000
Integratie (voorheen Aangepaste kerkdiensten)		5.550		5.550		5.550
Bededagen		0		0		0
Radio- en televisie-uitzending kerkdiensten		0		0		0
Pastoraat						
Pastorale zorg aan doven en slechthorenden		70.800		74.000		76.300
Geestelijke verzorging militairen		3.860		3.860		4.090
Seksueel misbruik		6.150		6.150		6.150
Meldpunt Seksueel misbruik ¹⁾		11.380		11.380		11.380
Diaconaat						
Diaconale zaken		5.600		5.600		5.600
Diaconaal Steunpunt		90.000		95.000		100.000
Evangelisatie						
ASE		287.000		298.000		310.000
ASE – Amstelproject		105.000		105.000		105.000
Toerusting evangeliserende gemeente		238.500		245.000		252.800
Opleiding en toerusting						
Studiefinanciering theologische studenten (art. 19 KO)		84.000		84.000		84.000
Theologische Universiteit Kampen		1.550.000		1.596.000		1.724.000
Werkbegeleiding en nascholing predikanten		10.200		13.550		7.550
Steunpunt Gemeenteopbouw ²⁾		240.270		240.270		240.270
Binnenlandse betrekkingen						
Kerkelijke eenheid		9.100		11.350		6.810
Zending, hulpverlening en oecumene						
Zending en hulpverlening		428.240		444.480		461.200
BBK		113.500		113.500		113.500
Overige						
Relatie kerk en overheid		10.360		10.680		11.000

Deputaatschappen	2003	€	2004	€	2005	€
ADC	109.000		109.000		111.000	
Generaal-synodale publicaties	5.600		6.000		5.300	
Communicatie	44.000		44.000		44.000	
Steunpunt administratie	9.000		9.000		9.000	
Financiën en beheer	15.000		15.000		15.000	
Synodekosten	70.000		70.000		70.000	
Vorbereiding volgende generale synode	700		700		700	
Totaal	3.550.860		3.645.120		3.808.250	

¹⁾ = € 0,09 per ziel

²⁾ = € 1,90 per ziel

Register

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
A			
Aangepaste kerkdiensten voor mensen met een handicap		91	IV 5
Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk		106	VII 1
– benoeming deputaten –		107	
Abraham, ds.		151	
Acta, vaststelling van de –	11	211	
Administratieve voorzieningen		203	
Adoptiefkinderen, doop van –		34, 35	
Africa Evangelical Presbyterian Church Kenya (AEPC)		172	
Aftreding ambtsdragers		56	
Afvaardiging van de particuliere synoden	2	2	
– overzicht presentie			I 2
Agenda, vaststelling van de	6	8	
Aio's, preekbevoegdheid van –		45	
Amersfoort-West 1967, Generale Synode – revisieverzoek Acta art. 16		127-129	IX 6
Amstelproject		108	
Appèlprocedure, regeling voor de –			III 10
Appèlregeling, appèl tegen classicale –		59	
Appèlzaken – algemeen		50	III 9
– benoeming deputaten		51	
Archief en documentatie		198	XII 1
– benoeming deputaten –		199	
– instelling bijzondere leerstoel		200	XII 2
Asielzoekers, toelating tot de sacramenten van –		36	
Australië, kerken in –		141-143	
Avondmaalsformulieren		78	
Avondmaalsviering – door krijgsmachtpredikant		101	
– zonder formulier		39	
Axel, verzoek van kerk te –		207	
B			
Bakker, br. A. – verlaat synode		12	
Beatrix, felicitatie aan koningin –		197	
Bededagen		94	IV 6
Belijdenis, instemming met de –	5	5	
Benin, Eglise Réformée Confessante au – (ERCB)		171	
Berkel en Rodenrijs 1996, Generale Synode – revisieverzoek Acta art. 43		55	
– revisieverzoek Acta art. 83		131	
Beroepbaarstelling, kerkelijk onderzoek voor –		25	III 3
– van wie aan een andere opleiding afstudeerden		26	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Brazilië, kerken in –		190-192	
Bruggen, prof. dr. J. van, emeritaat van –	7		
– toespraak tot –	10		
– toespraak van –	10		
Buitenlandse kerken, betrekkingen –		11, 137	X 2
– benoeming deputaten –		138	
– ontvangst afgevaardigen –		135	
– publiciteit		194	
Bijbelvertaling		63	IV 1
– benoeming deputaten –		64	
Bijzondere leerstoel aan de Theologische Universiteit, – namens ADC		200	XII 2
– reglement			VIII 5
C			
Canada, kerken in –		158, 162	
Canadian Reformed Churches (CanRC)		158	
Catechismus, Heidelbergse –, zondag 38		52, 53	III 11
Censuur naar art. 48 KO	12	215	
Christelijke Gereformeerde Kerken		125	IX 4
– gebruik Liedboek voor de kerken in –		85	
– plaatselijke erkenning van –		57, 131	
– plaatselijke kanselruil met –		61	
COGG, participatie in –		130	
Commissie van beroep ex art. 14 KO		33	
Commissie van beroep Theologische Universiteit		118	
Communicatie naar de kerken		7, 9	
Congo, Eglise Réformée Confessante au –		175	
Consistentie, – van besluitvorming door de generale synode		17, 208	
– taalkundige – van liturgische teksten en formulieren		75	
Constituering van de synode	4	4	
Crematie, betrokkenheid van ambtsdragers bij –		62	
Curatoren Theologische Universiteit, benoeming deputaten –		117	
D			
Deputaatschappen, beperking aantal –		207	
– instructies voor alle –		210	
– financiën van –		7, 205	XIV 3-5
– voorstellen van – en kerkelijke weg		11	
Diaconale zaken		104	VI 1
– benoeming deputaten –		105	
Dienst en recht van predikanten, benoeming deputaten –		32	
Doop adoptiefkinderen		34, 35	
Doopsformulier		76	
Doven en slechthorenden, pastorale zorg aan –		97	V 1
– benoeming deputaten –		98	
Duidelijkheid, – van besluiten van de generale synode		208	
Duitsland, kerkelijk leven in –		181	

Register

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Dutch Reformed Church of Sri Lanka (DRC)		145	
E			
Echtscheiding		41, 42	III 8
– benoeming deputaten –		43	
Eglise Réformée Confessante au Benin (ERCB)		171	
Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)		175	
Eglise Réformée du Québec (ERQ)		162	
Emeritering, verzoek studiedeputaatschap vervroegde –		28	
Eredienst		66	IV 2
– benoeming deputaten –		67	
Erediensten, – met een ander karakter		93	
– participatie gemeenteleden in –		72	
– tweede kerkdienst		74	
Evangelical Presbyterian Church (EPC), Noord-Ierland		164	
Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)		168	
Evangelical Reformed Churches of Singapore		153	
Evangelical Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)		179	
Evangelisatiewerk, aanvullende steunverlening –		106, 108	VII 1
– benoeming deputaten –		107	
Evangelisch-Reformierte Kirche WB (ERKWB), Oostenrijk		178	
Evangeliserende gemeente, toerusting –		109	VII 2
– benoeming deputaten –		110	
F			
Filippijnen, kerken op de –		154	
Financiën en beheer		204	XIV 1, 4
– benoeming deputaten –		206	
– en deputaatschappen		7, 205	XIV 3-5
– instructie voor de quaestor			XIV 2
– quota voor deputaatschappen			XIV 3
Formulier(en), avondmaalsviering zonder –		39	
– taalkundige consistentie van –		75	
– voor openbare geloofsbelijdenis		77	
Frankrijk, kerkelijk leven in –		182	
Free Church of Central India (FCCI)		149	
Free Church of Scotland (FCS)		166	
Free Reformed Churches of Australia (FRCA)		141	
Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP)		154	
G			
Gastlidmaatschap van jongeren		37	III 6
Geestelijke verzorging militairen		99	V 2, 3
– benoeming deputaten –		100	
Gehandicapten, integratie van –		91	IV 5
Geloofsbelijdenis, formulier voor openbare –		77	
Geloofsbelijdenis van Nicea, gezongen –		69	
Geloofsbrieven, onderzoek van de –	2	2	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Gemeenteleden, participatie in erediensten van –		72	
– toetsingsrecht van –		54	III 12
Gemeenteopbouw, Steunpunt –		120	VIII 7
– benoeming deputaten –		121	
Generaal-synodale publicaties		201	XIII 1
– benoeming deputaten –		202	
Generale synode, chronologisch overzicht van vergaderingen van –			I 1
– duidelijkheid van besluiten van –		208	
– opening van –	1	1	
– rechtseffect van besluitvorming door –		18	
– sluiting van –	14	216, 217	
– voorbereiding volgende –		213, 214	XV 1
– werkwijze van –		6, 7, 9, 212	
Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)		177	
Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT)		139	
Gereja-Gereja Reformasi Mufafir (GGRM)		140	
Gezangsbundel, uitbreiding van de –		54, 80-88	IV 4
– criteria voor –		83	
Groen, J.B., – versus PS Drenthe		56	
Groenenberg, ds. P., – legt presidium neer wegens ziekte		12	
Groot Nieuws editie 1996, bijbelvertaling –		65	
Groot-Brittannië en Noord-Ierland, kerken in –		164-169	
GVI		120	VIII 7
H			
Heemse 1984-1985, Generale Synode van – revisieverzoek Acta art. 131		15	
Hoekzema, M.E., afscheid van –		115	
– verlening emeritaat aan –		114	
Hoeven, B. van der, – versus PS Holland-Zuid		59	
Holland-Noord, PS, revisieverzoek besluiten jaren zestig van –		127-129	IX 6
Houwelingen, dr. P.H.R., – benoeming tot hoogleraar van –	9		
– toespraak tot –	10		
– toespraak van –	10		
– aanvaarding van benoeming door –	14		
Hulpverlening, internationale –		133	X 1, 1a
Huwelijk en echtscheiding, benoeming deputaten –		43	
Huwelijksinzegening, – en openbare geloofsbelijdenis		49	
I			
ICRC		170	
Ierland, kerken in Noord-		164, 165	
Iglesia Cristiana Reformada (ICR), Madrid		184	
Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)		189	
Iglesia Reformada en Venezuela (IRV)		188	
Iglesias Reformadas de España (IRE)		185	
Igreja Christã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)		187	
Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)		191	

Register

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Igreja Reformada do Portugal (IRP)		186	
Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)		192	
Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)		190	
India, kerken in –		147-150	
Indonesië, kerken in –		139, 140	
Ingekomen brieven		11	
– sluitingstijd voor –		9	
Instructies voor alle deputaatschappen gezamenlijk		210	
Integratie van mensen met een handicap		91	
– benoeming deputaten –		92	
Intercultural Reformed Theological Training		133	
International Conference of Reformed Churches		170	
IRTT		133	
– ontvangst cursisten van –		136	
Israël, kerkelijk leven in –		183	
J			
Jager, D. de –, versus PS Zeeland/Noord-Brabant/Limburg		49	
Japan, Reformed Church of – (RCJ)		156	
Jaren zestig, revisieverzoek besluiten –		127-129	IX 6
Jong Gzn., B. de –, versus PS Holland-Zuid		60	
Jongeren, gastlidmaatschap van –		37	III 6
– toerusting van –		122	
K			
Kamp, drs. P.W. van de –, benoemd tot universitair docent		114	
– toespraak tot –		115	
– toespraak van –		115	
Kenia, kerken in –		172, 173	
Kerkdienst(en), aangepaste –		91	IV 5
– radio- en tv-uitzending van –		95	IV 7
– tweede –		74	
Kerkelijk werkers		44	
Kerkelijke eenheid		123	IX 1-3
– benoeming deputaten –		124	
Kerkelijke onderzoeken (BSO en TLO)		25	III 3
Kerkelijke vergaderingen, verzoek studiedeputaatschap –		24	
Kerkleden, participatie in erediensten van –		72	
– toetsingsrecht van –		54	III 12
Kerkmuziek		80-89	IV 3, 4
– benoeming deputaten –		90	
Kerkorde, algehele herziening van de –		23	
– artikel 5		25, 26	
– artikel 8		27	
– artikel 11		30	
– artikel 13		28	
– artikel 14		29, 33	III 4

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
– regeling voor toepassing van –			III 5
– artikel 65 en 67		38, 208	III 7
– artikel 70		40	
– procedure tot wijziging van de –		19	
– tekst van de –			III 1
– uitgave van de –		20	
– uitgave van de – met regelingen en jurisprudentie		21	
Kerkrecht en kerkorde		16	III 2
– benoeming deputaten –		22	
Koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO		38	
– aanvullend rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde inzake –			III 7
Koningin Beatrix, felicitatie aan –		197	
Korea, Presbyterian Church of (PCK)		157	
Krijgsmachtspredikanten, avondmaalsbediening door –		101	
– regelingen voor –			V 3
Kuiper, ds. J.H., – benoemd tot notulist		9	
L			
Lanka Reformed Church (LRC)		146	
Leusden 1999, Generale Synode van –, revisieverzoek Acta art. 25		52, 53	
– revisieverzoek Acta art. 29		30	
– revisieverzoek Acta art. 30		31	
– revisieverzoek Acta art. 36		34	
– revisieverzoek Acta art. 41		55	
– revisieverzoek Acta art. 46		65	
– revisieverzoek Acta art. 48		47	
– revisieverzoek Acta art. 49		55, 68-70, 78	
– revisieverzoek Acta art. 52		79	
– revisieverzoek Acta art. 58-62		81-86, 88	
– revisieverzoek Acta art. 60		54	
– revisieverzoek Acta art. 72		42	
– revisieverzoek Acta art. 77		116	
– revisieverzoek Acta art. 86		132, 208	
– revisieverzoek Acta art. 91		142	
Liedboek voor de kerken		81-86	IV 4
Liederen uit andere bundels		87	
Liederen uit eigen kring		87	
Liturgie en huidige cultuur		71	
Liturgisch Katern		68, 69	
Liturgische formulieren, taalkundige consistentie van –		75	
Losmaking, – van predikanten		29, 31	III 4, 5
Lux Mundi		193	
M			
Meerveld, J., – benoemd tot universitair docent		114	
– toespraak tot –		115	
– toespraak van –		115	

Register

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Mexico, Iglesia Presbiteriana Independiente de (IPIM)		189	
Middagdienst		74	
Militairen, geestelijke verzorging van –		99	V 2, 3
– benoeming deputaten –		100	
Misbruik, seksueel –		102	V 4-6
Moderamen, verkiezing van het –	3	3	
– verkiezing van een nieuwe preses in het –		12	
N			
Nascholing, – van predikanten		119	VIII 6
Nederlands Gereformeerde Kerken		126	IX 5
– gebruik Liedboek voor de kerken in de –		85	
– plaatselijke contacten met –		58, 132, 208	
Net, A. van der –, e.a., versus PS Overijssel		61	
Nicea, Geloofsbelijdenis van – (gezongen)		69	
Nieuw-Zeeland, kerken in –		144	
Nigeria, kerken in –		174	
Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv (NKST), Nigeria		174	
Noord-Ierland, kerken in –		164, 165	
Norwich Reformed Church (NRC)		169	
Notulist		9	
O			
Oost-Europa, kerkelijk leven in –		180	
Oostenrijk, Evangelisch-Reformierte Kirche WB		178	
Open Brief 31 oktober 1966		127-129	IX 6
Openbare geloofsbelijdenis, formulier voor –		77	
Orde van dienst C		70	
Ordinariumliturgie		73	
Orthodox Presbyterian Church (OPC)		160	
Overheid, relatie kerk en –		195	XI 1
– benoeming deputaten –		196	
P			
Pakistan, kerkelijke contacten in –		152	
Participatie, – gemeenteleden in eredienst		72	
Pastorale zorg aan doven en slechthorenden		97	V 1
– benoeming deputaten –		98	
Periodieke aftreding van ambtsdragers		81	
Pers, – Nederlands Dagblad en Reformatorisch Dagblad		9	
Persvoorlichter, synodaal verslaggever		9	
Portugal, kerken in –		186, 187	
Predikanten, werkbegeleiding en nascholing van –		119	VIII 6
Preekbevoegdheid, – aio's		45	
– niet-beroepbare theologen		46	
Presbyterian Church of East Australia (PCEA)		142, 143	
Presbyterian Church of Korea (PCK)		157	
Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)		150	

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
Presentie, – van de afgevaardigden			I 2
Publicaties, generaal-synodale –		201	XIII 1
– benoeming deputaten –		202	
Q			
Quaestor, instructie voor de –			XIV 2
Québec, Eglise Réformée du – (ERQ)		162	
Quota			XIV 3, 4, 6
R			
Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten		95	IV 7
– benoeming deputaten –		96	
Rechtseffect, – van besluitvorming door de generale synode		18	
Reformed Church in the United States (RCUS)		159	
Reformed Church of East Africa (RCEA)		173	
Reformed Church of Japan (RCJ)		156	
Reformed Church of New Zealand (RCNZ)		144	
Reformed Free Churches of the Philippines (RFCP)		154	
Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)		167	
Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)		165	
Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)		147	
Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)		148	
Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)		155	
Rusland, Evangelical-Reformed Churches in –		179	
Rijnsburg, verzoek van kerk te –		208	
S			
Sabbat en zondag, instelling studiedeputaatschap –		13, 14	
– rapport synodecommissie –			III 11
– revisieverzoek –		52, 53	
Schotland, kerken in –		166	
Seksueel misbruik in kerkelijke relaties		102	V 4-6
– benoeming deputaten –		103	
Singapore, Evangelical Reformed Churches of (ERCS)		153	
Sluiting, – van de synode	14	216, 217	
Spanje, kerken in –		184, 185	
Sri Lanka, kerken in –		145, 146	
Steunpunt Gemeenteopbouw		120	VIII 7
– benoeming deputaten –		121	
Studiefinanciering theologische studenten		111	VIII 1-3
– benoeming deputaten –		112	VIII 2
Suriname, kerkelijk leven in –		163	
T			
Taalkundige consistentie liturgische teksten en formulieren		75	
Taiwan, Reformed Presbyterian Church of – (RPCT)		155	
Televisie-uitzending van kerkdiensten		94	IV 7
Theologische studenten, studiefinanciering voor –		111	VIII 1-3
Theologische Universiteit		113-118	VIII 4

Register

onderwerp	acta 01 art.	acta 02 art.	bijlage
– benoeming Commissie van Beroep voor de –		118	
– benoeming deputaten Curatoren van de –		117	
– benoeming van docenten aan de –	9	114	
– bijzondere leerstoel aan de –		200	VIII 5, XII 2
Toelating tot het ambt van dienaar des Woords, kerkelijk onderzoek voor –		25	III 3
Toerusting, – van jongeren		122	
Toetsingsrecht, – voor kerkleden		54	III 12
Tweede kerkdienst		74	
U			
United Reformed Churches in North America (URCNA)		161	
V			
Venezuela, Iglesia Reformada en – (IRV)		188	
Verenigde Staten van Amerika, kerken in de –		159-161	
Verootmoediging		209	
Vertegenwoordiging bij officiële gebeurtenissen in andere kerken		48	
Vierde gebod en zondag, – instelling studiedeputaatschap		13, 14	
– rapport synodecommissie –			III 11
– revisieverzoeken –		52, 53	
Vorbereiding volgende generale synode		213	I 3, XV 1
– benoeming deputaten –		214	
Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)		176	
W			
Waagmeester, N.C. – e.a., versus PS Holland-Noord		57	
Werkbegeleiding, – van predikanten		119	VIII 6
Westhuis, H., – versus PS Overijssel		62	
Wilschut, ds. H.J.C.C.J., – afwezig wegens ziekte		12	
Wolters, br. Joh., – verzoek tot revisie art. 131 Acta GS Heemse 1984-1985		15	
Z			
Zegengroet		47	
Zending en hulpverlening		133	X 1, 1a
– benoeming deputaten –		134	
Zestig, revisieverzoek besluiten jaren –		127-129	IX 6
Zondag en sabbat, instelling studiedeputaatschap –		13, 14	
– rapport synodecommissie over –			III 11
– revisieverzoek –		52, 53	
– zondagsarbeid en bijzonder ambt		60	
Zuid-Afrika, kerken in –		176, 177	
Zuidhorn, opening van de buitengewone Generale Synode – 2001	1		
– opening van de Generale Synode – 2002-2003		1	
Zwarts, D. – e.a., versus PS Holland-Noord		58	

Inhoudsopgave

ACTA VAN DE BUITENGEWONE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND, GEHOUDEN TE ZUIDHORN OP VRIJDAG 14 SEPTEMBER 2001

Artikel 1	– Opening	1
Artikel 2	– Geloofsbrieven	2
Artikel 3	– Verkiezing moderamen	3
Artikel 4	– Constituering van de synode	3
Artikel 5	– Instemming met de belijdenis	3
Artikel 6	– Vaststelling agendum	4
Artikel 7	– Emeritaat prof. dr. J. van Bruggen	4
Artikel 8	– Stilte	4
Artikel 9	– Benoeming dr. P.H.R. van Houwelingen	4
Artikel 10	– Toespraken	5
Artikel 11	– Acta en Handelingen	7
Artikel 12	– Censuur naar art. 48 KO	7
Artikel 13	– Rondvraag	7
Artikel 14	– Sluiting	7

Dienst van Woord en gebed 10

ACTA VAN DE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND, SAMENGEKOMEN TE ZUIDHORN OP ZATERDAG 6 APRIL 2002

Hoofdstuk 1 – Openingshandelingen 11

Artikel 1	– Opening	11
Artikel 2	– Onderzoek van de geloofsbriefen	12
Artikel 3	– Verkiezing van het moderamen	13
Artikel 4	– Constituering	13
Artikel 5	– Belijdenis en belofte	14
Artikel 6	– Werkwijze generale synode	14
Artikel 7	– Prealabele zaken	17
Artikel 8	– Vaststelling van de agenda	18
Artikel 9	– Huishoudelijke zaken	18
Artikel 10	– Commissies en taakverdeling	19
Artikel 11	– Ingekomen brieven	19
Artikel 12	– Persoonlijke omstandigheden van afgevaardigden – Verkiezing van een nieuwe preses	20

Hoofdstuk 2 – Leer 22

Artikel 13	– Studiedeputaatschap inzake zondagskwestie	22
Artikel 14	– Benoeming deputaten Vierde gebod en zondag	24
Artikel 15	– Revisieverzoek GS Heemse Acta art. 131	25

Hoofdstuk 3 – Kerkregering 27

a	– Regelgeving	27
Artikel 16	– Kerkrecht en kerkorde, algemeen besluit en opdrachten	27
Artikel 17	– Consistentie van besluitvorming door de generale synode	29
Artikel 18	– Rechtseffect van besluitvorming door de generale synode	30
Artikel 19	– Procedure voor wijziging van de kerkorde	31
Artikel 20	– Herziene uitgave van de kerkorde	33
Artikel 21	– Editie van de kerkorde met regelingen en jurisprudentie	34
Artikel 22	– Benoeming deputaten Kerkrecht en kerkorde	35
Artikel 23	– Algemene herziening van de kerkorde	35
Artikel 24	– Verzoek om studiedeputaatschap kerkelijke vergaderingen	36
Artikel 25	– Kerkelijke onderzoeken voor beroepbaarstelling en toelating tot het ambt van predikant	37
Artikel 26	– Kerkelijk onderzoek van wie aan een andere theologische universiteit afstudeerden	38
Artikel 27	– Artikel 8 KO	40
Artikel 28	– Artikel 13 KO	42
Artikel 29	– Artikel 14 KO	42
Artikel 30	– Verzoek heroverweging GS Leusden Acta art. 29	48
Artikel 31	– Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 30, 2.14	49

Artikel 32	– Benoeming deputaten Dienst en recht	51
Artikel 33	– Benoeming Commissie van Beroep ex art. 14 KO	51
Artikel 34	– Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 36	51
Artikel 35	– Doop van Nederlandse aspirant-adoptiefkinderen	53
Artikel 36	– Bepalingen inzake toelating van asielzoekers tot de sacramenten	54
Artikel 37	– Gastlidmaatschap jongeren	56
Artikel 38	– Koersbepaling inzake de effectuering van de artikelen 65 en 67 KO	58
Artikel 39	– Avondmaalsviering zonder formulieren	62
Artikel 40	– Wijziging Artikel 70 KO	63
Artikel 41	– Echtscheiding	65
Artikel 42	– Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 72	71
Artikel 43	– Benoeming deputaten Huwelijk en echtscheiding	73
Artikel 44	– Kerkelijk werkers	73
Artikel 45	– Preekbevoegdheid Aio's	76
Artikel 46	– Preekbevoegdheid niet-beroepbare theologen	78
Artikel 47	– Revisieverzoeken zegen(groet)	79
Artikel 48	– Vertegenwoordiging bij officiële gebeurtenissen bij andere kerken	82
Artikel 49	– Huwelijksinzegening en belijdenis	82
b	– Rechtspraak	84
Artikel 50	– Appèlzaken	84
Artikel 51	– Benoeming deputaten Appèlzaken generale synode	88
Artikel 52	– Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 25	88
Artikel 53	– Correctieverzoeken GS Leusden Acta art. 25	92
Artikel 54	– Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 60	92
Artikel 55	– Revisieverzoek GS Berkel Acta art. 43, GS Leusden Acta art. 41, 49	95
Artikel 56	– Groen versus PS Drenthe	96
Artikel 57	– Waagmeester e.a. versus PS Holland-Noord	99
Artikel 58	– Swarts e.a. versus PS Holland-Noord	102
Artikel 59	– Van der Hoeven versus PS Holland-Zuid	104
Artikel 60	– De Jong Gzn versus PS Holland-Zuid	108
Artikel 61	– Van der Net e.a. versus PS Overijssel	109
Artikel 62	– Westhuis versus PS Overijssel	113
Hoofdstuk 4 – Eredienst		118
Artikel 63	– Bijbelvertaling	118
Artikel 64	– Benoeming deputaten Bijbelvertaling	119
Artikel 65	– Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 46	120
Artikel 66	– Eredienst	122
Artikel 67	– Benoeming deputaten Eredienst	125
Artikel 68	– Liturgisch Katern	125
Artikel 69	– Liturgisch katern – de Geloofsbelijdenis van Nicea	126
Artikel 70	– Orde van dienst C	127
Artikel 71	– Liturgie en huidige cultuur	129
Artikel 72	– Participatie gemeenteleden in de eredienst	129
Artikel 73	– Ordinariumliturgie	130
Artikel 74	– De tweede kerkdienst	132
Artikel 75	– Taalkundige consistentie liturgische teksten en formulieren	134
Artikel 76	– Doopformulier	134
Artikel 77	– Formulier voor de openbare geloofsbelijdenis	136
Artikel 78	– Avondmaalsformulieren	137
Artikel 79	– Huwelijksformulier	140
Artikel 80	– Werkplan kerkmuziek	142
Artikel 81	– Schriftelijke afhandeling bezwaren	144
Artikel 82	– Liederens beoordelen los van de context van de dichter	145
Artikel 83	– Criteria voor het selecteren van gezangen	145
Artikel 84	– Liedboek in het verleden	152
Artikel 85	– Liedboek en Christelijke en Nederlands Gereformeerde Kerken	153
Artikel 86	– De 121 liederen getoetst	155
Artikel 87	– Liederens uit andere bundels en liederens uit eigen kring	158
Artikel 88	– Bezwaar niet toetsen volgens criteria Leusden	165
Artikel 89	– Kerkmuziek	166
Artikel 90	– Benoeming deputaten Kerkmuziek	170
Artikel 91	– Integratie van mensen met een handicap	170
Artikel 92	– Benoeming deputaten Integratie gehandicapten	172
Artikel 93	– Erediensten met een ander karakter	172
Artikel 94	– Bededagen	174

Inhoudsopgave

Artikel 95	– Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten	174
Artikel 96	– Benoeming deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten	176
Hoofdstuk 5 – Pastoraat		177
Artikel 97	– Pastorale zorg aan doven en slechthorenden	177
Artikel 98	– Benoeming deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden	179
Artikel 99	– Geestelijke verzorging militairen	179
Artikel 100	– Benoeming deputaten Geestelijke verzorging militairen	183
Artikel 101	– Avondmaalsbediening door de krijgsmachtpredikant	183
Artikel 102	– Seksueel misbruik in kerkelijke relaties	187
Artikel 103	– Benoeming deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties	191
Hoofdstuk 6 – Diaconaat		192
Artikel 104	– Diaconale zaken	192
Artikel 105	– Benoeming deputaten Diaconale zaken	196
Hoofdstuk 7 – Evangelisatie		197
Artikel 106	– Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk	197
Artikel 107	– Benoeming deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie	198
Artikel 108	– Amstelproject	199
Artikel 109	– Toerusting evangeliserende gemeente	200
Artikel 110	– Benoeming deputaten Toerusting evangeliserende gemeente	203
Hoofdstuk 8 – Opleiding en toerusting		204
Artikel 111	– Studiefinanciering voor theologische studenten	204
Artikel 112	– Benoeming deputaten Studiefinanciering naar artikel 19 KO	205
Artikel 113	– Theologische Universiteit	206
Artikel 114	– Benoeming docenten Theologische Universiteit	216
Artikel 115	– Afscheid en begroeting van docenten aan de Theologische Universiteit	216
Artikel 116	– Bezwaren tegen GS Leusden Acta art. 77	219
Artikel 117	– Benoeming deputaten Curatoren Theologische Universiteit	220
Artikel 118	– Benoeming Commissie van Beroep Theologische Universiteit	220
Artikel 119	– Werkbegeleiding en nascholing van predikanten	220
Artikel 120	– Instelling Steunpunt Gemeenteopbouw	222
Artikel 121	– Benoeming deputaten Steunpunt Gemeenteopbouw	225
Artikel 122	– Toerusting van jongeren	226
Hoofdstuk 9 – Binnenlandse betrekkingen		227
Artikel 123	– Kerkelijke eenheid	227
Artikel 124	– Benoeming deputaten Kerkelijke eenheid	228
Artikel 125	– Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken	228
Artikel 126	– Contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken	234
Artikel 127	– Ontvankelijkheid verzoeken om herbezinning besluiten jaren zestig	238
Artikel 128	– Intentieverklaring verzoek PS Holland-Noord	241
Artikel 129	– Revisieverzoek GS Amersfoort-West Acta art. 16	242
Artikel 130	– Participatie in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte	245
Artikel 131	– Revisie Regels van Berkel en Christelijke Gereformeerde Kerken	246
Artikel 132	– Revisie Regels van Leusden en Nederlands Gereformeerde Kerken	247
Hoofdstuk 10 – Zending, hulpverlening en oecumene		252
Artikel 133	– Zending en hulpverlening	252
Artikel 134	– Benoeming deputaten Zending, hulpverlening en training	255
Artikel 135	– Ontvangst afgevaardigden buitenlandse zusterkerken	255
Artikel 136	– Ontvangst van cursisten van het IRTT en hun begeleiders	261
Artikel 137	– Betrekkingen buitenlandse kerken	261
Artikel 138	– Benoeming deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken	264
Artikel 139	– Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT)	264
Artikel 140	– Gereja-Gereja Reformasi Musyafir (GGRM)	265
Artikel 141	– Free Reformed Churches of Australia (FRCA)	266
Artikel 142	– Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 91	267
Artikel 143	– Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)	269
Artikel 144	– Reformed Churches of New Zealand (RCNZ)	269
Artikel 145	– Dutch Reformed Church Sri Lanka (DRC)	270
Artikel 146	– Lanka Reformed Church	271
Artikel 147	– Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)	271
Artikel 148	– Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)	272
Artikel 149	– Free Church of Central India (FCCI)	272
Artikel 150	– Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)	273
Artikel 151	– Ds. Abraham	273
Artikel 152	– Gereformeerde en Presbyteriaanse contacten in Pakistan (GPP)	274

Artikel 153	– Evangelical Reformed Churches of Singapore (ERCS)	274
Artikel 154	– Free Reformed en Reformed Free Churches of the Philippines (FRCP en RFCP)	275
Artikel 155	– Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)	275
Artikel 156	– Reformed Church of Japan (RCJ)	276
Artikel 157	– Presbyterian Church of Korea (PCK)	277
Artikel 158	– Canadian Reformed Churches (CanRC)	277
Artikel 159	– Reformed Church in the United States (RCUS)	278
Artikel 160	– Orthodox Presbyterian Church (OPC)	279
Artikel 161	– United Reformed Churches in North America (URCNA)	279
Artikel 162	– Eglise Réformée du Québec (ERQ)	280
Artikel 163	– Kerkelijk leven in Suriname	280
Artikel 164	– Evangelical Presbyterian Church (EPC), Noord-Ierland	281
Artikel 165	– Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)	282
Artikel 166	– Free Church of Scotland (FCS)	282
Artikel 167	– Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)	283
Artikel 168	– Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)	284
Artikel 169	– Norwich Reformed Church (NRC)	284
Artikel 170	– International Conference of Reformed Churches (ICRC)	285
Artikel 171	– Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB)	285
Artikel 172	– Africa Evangelical Presbyterian Church Kenia (AEPC)	286
Artikel 173	– Reformed Church of East Africa Kenia (RCEA)	286
Artikel 174	– Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv Nigeria (NKST)	287
Artikel 175	– Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)	288
Artikel 176	– Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)	288
Artikel 177	– Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)	289
Artikel 178	– Evangelisch-reformierte Kirche Westminster Bekenntnis Oostenrijk (ERKWB)	290
Artikel 179	– Evangelical-Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)	291
Artikel 180	– Kerkelijk leven in Oost-Europa	291
Artikel 181	– Kerkelijk leven in Duitsland	292
Artikel 182	– Kerkelijk leven in Frankrijk	292
Artikel 183	– Kerkelijk leven in Israël	293
Artikel 184	– Iglesia Cristiana Reformada (ICR), Madrid	293
Artikel 185	– Iglesias Reformadas de España (IRE)	294
Artikel 186	– Igreja Reformada de Portugal (IRP)	294
Artikel 187	– Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)	295
Artikel 188	– Iglesia Reformada en Venezuela (IRV)	295
Artikel 189	– Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)	296
Artikel 190	– Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)	297
Artikel 191	– Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)	297
Artikel 192	– Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)	298
Artikel 193	– Lux Mundi	298
Artikel 194	– Publiciteit	299
Hoofdstuk 11 – Kerk en overheid		300
Artikel 195	– Kerk en overheid	300
Artikel 196	– Benoeming deputaten Relatie kerk en overheid	304
Artikel 197	– Felicitatie voor koningin Beatrix	304
Hoofdstuk 12 – Archiefzorg		305
Artikel 198	– Archief en documentatie	305
Artikel 199	– Benoeming deputaten Archief en documentatie	307
Artikel 200	– Instelling van een leerstoel namens het ADC aan de TU	307
Hoofdstuk 13 – Publicatie en communicatie		310
Artikel 201	– Generaal-synodale publicaties	310
Artikel 202	– Benoeming deputaten Generaal-synodale publicaties	313
Artikel 203	– Administratieve voorzieningen	314
Hoofdstuk 14 – Financieel beleid en beheer		315
Artikel 204	– Financiën en beheer	315
Artikel 205	– Financieel beheer deputaatschappen	317
Artikel 206	– Benoeming deputaten Financiën en beheer	319
Artikel 207	– Verzoek van de kerk te Axel	320
Artikel 208	– Verzoeken van de kerk te Rijnsburg	320
Hoofdstuk 15 – Slothandelingen		322
Artikel 209	– Verootmoediging	322
Artikel 210	– Instructies voor alle deputaatschappen gemeenschappelijk	324
Artikel 211	– Vaststelling van de acta	325

Inhoudsopgave

Artikel 212	– Evaluatie	326
Artikel 213	– Voorbereiding volgende synode	326
Artikel 214	– Benoeming deputaten Voorbereiding volgende synode	329
Artikel 215	– Censuur naar artikel 48 KO	329
Artikel 216	– Provisorische sluiting van de synode	330
Artikel 217	– Sluiting van de synode	335
Bijlagen		337
Bijlage I 1	– Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen	cd-rom
Bijlage I 2	– Overzicht van de presentie van de afgevaardigden	cd-rom
Bijlage I 3	– Rapport van deputaten Voorbereiding eerstvolgende synode	cd-rom
Bijlage III 1	– Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland	339
Bijlage III 2	– (Aanvullend) rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde	cd-rom
Bijlage III 3	– Regelingen voor de kerkelijke onderzoeken voor de beroepbaarstelling en toelating tot het ambt van dienaar van het Woord	cd-rom
Bijlage III 4	– (Aanvullend) rapport van deputaten Losmaking art. 14 KO	350
Bijlage III 5	– Regeling voor de toepassing van artikel 14 KO	cd-rom
Bijlage III 6	– Regeling voor het gastlidmaatschap van jongeren	cd-rom
Bijlage III 7	– Aanvullend rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde met betrekking tot artikel 65 en artikel 67 KO	362
Bijlage III 8	– Rapport van deputaten Echtscheiding	382
Bijlage III 9	– Definitief rapport van deputaten Appèlregeling art. 31 KO	439
Bijlage III 10	– Regeling voor de appèlprocedure naar artikel 31 KO	cd-rom
Bijlage III 11	– Commissierapport over de materie van sabbat en zondag	445
Bijlage III 12	– Rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde inzake toetsingsrecht voor kerkleden	465
Bijlage IV 1	– Rapport van deputaten Bijbelvertaling	cd-rom
Bijlage IV 2	– Rapport van deputaten Eredienst	474
Bijlage IV 3	– Rapport van deputaten Kerkmuziek	cd-rom
Bijlage IV 4	– Rapport van diverse commissies betreffende bezwaren en reacties op het project kerkmuziek	516
Bijlage IV 5	– Rapport van deputaten Aangepaste kerkdiensten	cd-rom
Bijlage IV 6	– Rapport van de classis Midden-Holland over bededagen naar art. 69 KO	cd-rom
Bijlage IV 7	– Rapport van deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten	cd-rom
Bijlage V 1	– Rapport van deputaten Pastorale verzorging doven en slechthorenden	cd-rom
Bijlage V 2	– Rapport van deputaten Geestelijke verzorging militairen	cd-rom
Bijlage V 3	– Regelingen voor krijgsmachtpredikanten	cd-rom
Bijlage V 4	– Rapport van het studiedeputaatschap Seksueel misbruik in pastoraat	572
Bijlage V 5	– Regeling Klachten seksueel misbruik in kerkelijke relaties	600
Bijlage V 6	– Regeling Beroep seksueel misbruik in kerkelijke relaties	606
Bijlage VI 1	– Rapport van deputaten Diaconale zaken	cd-rom
Bijlage VII 1	– Rapport van deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk	cd-rom
Bijlage VII 2	– Rapport van deputaten Toerusting evangeliserende gemeente	cd-rom
Bijlage VIII 1	– Rapport van deputaten Studiefinanciering naar art. 19 KO	cd-rom
Bijlage VIII 2	– Instructie voor deputaten Studiefinanciering naar art. 19 KO	cd-rom
Bijlage VIII 3	– Regeling betreffende studiefinanciering voor studie aan de Theologische Universiteit	cd-rom
Bijlage VIII 4	– Rapport van deputaten Curatoren van de Theologische Universiteit	cd-rom
Bijlage VIII 5	– Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit	cd-rom
Bijlage VIII 6	– Rapport van deputaten Werkbegeleiding en nascholing predikanten	611
Bijlage VIII 7	– Commissierapport Steunpunt Gemeenteopbouw	627
Bijlage IX 1	– Rapport van deputaten Kerkelijke eenheid	631
Bijlage IX 2	– Aanvullend rapport van deputaten Kerkelijke eenheid	659
Bijlage IX 3	– Tweede aanvullend rapport van deputaten Kerkelijke eenheid	665
Bijlage IX 4	– Brief aan de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken	669
Bijlage IX 5	– Brief aan de landelijke vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken	671
Bijlage IX 6	– Rapport van de commissie voor onderzoek naar de vraag tot heroverweging van bepaalde besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967	674
Bijlage X 1	– Rapport van deputaten Zending en hulpverlening	cd-rom
Bijlage X 1a	– Beleidsnotities deputaten Zending en hulpverlening	cd-rom
Bijlage X 2	– Rapport van deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken	cd-rom
Bijlage XI 1	– Rapport van deputaten Relatie kerk en overheid	cd-rom
Bijlage XII 1	– Rapport van deputaten Archief en documentatie	cd-rom
Bijlage XII 2	– Rapport inzake een bijzonder hoogleraarschap aan de TU vanwege het ADC	682
Bijlage XIII 1	– Rapport van deputaten Generaal-synodale publicaties	cd-rom
Bijlage XIV 1	– Rapport van deputaten Financiën en beheer	cd-rom
Bijlage XIV 2	– Instructie voor de quaestor van de Gereformeerde Kerken in Nederland	cd-rom
Bijlage XIV 3	– Brief van deputaten Financiën en beheer over de quota voor deputaatschappen	687

	Inhoudsopgave
Bijlage XIV 4 – Beleidsnotitie Algemene regeling financiën en quotumbeleid	690
Bijlage XIV 5 – Regeling verhouding deputaatschappen ten opzichte van deputaten Financiën en beheer	693
Bijlage XIV 6 – Maximaal te heffen bedragen van de kerken over de jaren 2003 – 2005	695
Bijlage XV 1 – Rapport van het moderamen over de voorbereiding van de volgende synode	cd-rom
Register	697
Inhoudsopgave	707

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage I 1 –
Chronologisch overzicht
van de plenaire vergaderingen**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Bijlage I 1 – Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen

Datum	Onderwerp
	<i>eerste week, 6 april 2002</i>
6 april	Opening Rapport deputaten Archief en documentatie (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Diaconale zaken (<i>presentatie</i>)
	<i>tweede week, 12 en 13 april 2002</i>
12 april	Huishoudelijke zaken Prealabele zaken Voorstellen deputaten Voorbereiding generale synode Indeling commissies Rapport deputaten Diaconale zaken Rapport deputaten Archief en documentatie
13 april	Rapport deputaten Studiefinanciering (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Radio- en televisieuitzending kerkdiensten (<i>presentatie</i>) Rapport Classis Midden-Holland inzake bededagen Voorstellen deputaten Kerkrecht en kerkorde
	<i>derde week, 19 en 20 april 2002</i>
19 april	Rapport deputaten Pastorale zorg aan doven en slechthorenden Rapport deputaten Radio- en televisieuitzending kerkdiensten Voorstellen deputaten Kerkrecht en kerkorde Aanvullend rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde inzake art. 65/67 KO (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Werkbegeleiding en nascholing predikanten (<i>presentatie</i>) Huishoudelijke zaken Rapport deputaten Toerusting evangeliserende gemeente (<i>presentatie</i>)
20 april	Rapport deputaten Seksueel misbruik in het pastoraat (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken (<i>presentatie</i>) Revisieverzoek zusterkerkrelatie met PCEA Voorstellen deputaten Kerkrecht en kerkorde
	<i>vierde week, 26 en 27 april 2002</i>
26 april	Appèlzaken voorbereid door het moderamen (<i>comité</i>) Rapport deputaten Werkbegeleiding en nascholing predikanten Koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO (<i>eerste ronde</i>) Rapport deputaten Toerusting evangeliserende gemeente Rapport deputaten Relatie kerk en overheid (<i>presentatie</i>)
27 april	Quotabeleid (<i>eerste ronde</i>) Appèlzaken Zoetermeer Appèlzaak (<i>comité</i>)
	<i>vijfde week, 17 en 18 mei 2002</i>
17 mei	Begroeting afgevaardigden buitenlandse zusterkerken, toespraken Relaties tot diverse buitenlandse kerken
18 mei	Relaties tot diverse buitenlandse kerken

Datum	Onderwerp
	<i>zesde week, 24 en 25 mei 2002</i>
24 mei	Rapport deputaten Relatie kerk en overheid Appèlzaken (<i>comité</i>) Benoeming deputaten (<i>comité</i>) Rapport deputaten Studiefinanciering Revisieverzoek (<i>comité</i>) Benoeming deputaten (<i>comité</i>) Rapport deputaten Generaal-synodale publicaties Rapport deputaten Bijbelvertaling (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Seksueel misbruik in het pastoraat
25 mei	Koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO (<i>tweede ronde</i>) Rapport deputaten Aangepaste kerkdiensten (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Geestelijke verzorging militairen (<i>presentatie</i>)
	<i>zevende week, 31 mei en 1 juni 2002</i>
31 mei	Rapport deputaten Zending en hulpverlening (<i>presentatie</i>) Toerusting, Steunpunt Gemeenteopbouw (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Geestelijke verzorging militairen Rapport deputaten Curatoren Theologische Universiteit (<i>presentatie</i>) Ontvangst cursisten IRTT Revisieverzoeken inzake sabbat en zondag
1 juni	Rapport deputaten Eredienst (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie (<i>presentatie</i>) Voorstellen deputaten Kerkrecht en kerkorde
	<i>achtste week, 7 en 8 juni</i>
7 juni	Rapport deputaten Aangepaste kerkdiensten Rapport deputaten Zending en hulpverlening Rapport deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken (<i>voortzetting</i>) Rapport deputaten Echtscheiding (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Kerkelijke eenheid (<i>presentatie</i>)
8 juni	Rapport deputaten Financiën en beheer (<i>presentatie</i>) Rapport deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie (<i>eerste ronde</i>) Rapport deputaten Bijbelvertaling Benoeming deputaten (<i>comité</i>)
	<i>negende week, 14 en 15 juni</i>
14 juni	Instelling studiedeputaatschap inzake de zondag Revisieverzoeken GS Leusden 1999 Acta art. 25 Appèlzaak (<i>comité</i>) Koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO (<i>derde ronde</i>) Rapport deputaten Eredienst
15 juni	Rapport deputaten Financiën en beheer Rapport deputaten Kerkmuziek en commissierapport inzake toetsing 121 liederen uit het Liedboek voor de kerken (<i>presentatie</i>)
	<i>tiende week, 21 en 22 juni 2002</i>
21 juni	Rapport deputaten Curatoren Theologische Universiteit (<i>eerste ronde</i>) Eervol ontslag en benoeming van docenten ThU (<i>comité</i>) Voorstellen deputaten Kerkelijke eenheid inzake CGK en COGG Ontvangst gaande en komende docent ThU

Datum	Onderwerp
22 juni	Rapport deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken (<i>algemeen besluit</i>) Benoeming deputaten (<i>comité</i>) Financiële steunverlening Amstelproject Rapport deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie (<i>tweede ronde</i>) Verzoeken tot heroverweging besluiten GS Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969-1970 (<i>presentatie</i>)
	<i>elfde week, 28 en 29 juni 2002</i>
28 juni	Voorstel deputaten Kerkelijke eenheid inzake NGK Rapport deputaten Kerkelijke eenheid (<i>algemeen besluit</i>) Revisieverzoeken inzake kader voor plaatselijke samensprekingen Voorstellen deputaten Eredienst Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 49 en bezwaarschriften inzake liturgie Instelling Steunpunt Gemeenteopbouw (<i>eerste ronde</i>)
29 juni	Rapport deputaten Echtscheiding (<i>eerste ronde</i>) Reglement bijzondere leerstoelen aan de ThU Rapport deputaten Curatoren Theologische Universiteit (<i>tweede ronde</i>) Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 77 Voorstel inzake overheidssubsidie voor de ThU (<i>eerste ronde</i>) Benoeming deputaten (<i>comité</i>)
	<i>twaalfde week, 30 en 31 augustus 2002</i>
30 augustus	Verkiezing nieuwe preses Appèlzaken voorbereid door deputaten Appèlzaken (<i>deels in comité</i>) Rapport deputaten Appèlzaken Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 103 (<i>eerste ronde</i>) Appèlzaak inzake kerkelijke huwelijksbevestiging van een dooplid Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 86 (<i>eerste ronde</i>)
31 augustus	Verzoeken tot heroverweging besluiten GS Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969-1970 (<i>kerkrechtelijke aspecten</i>) Rapport deputaten Losmaking naar art. 14 KO (<i>presentatie</i>)
	<i>dertiende week, 6 en 7 september 2002</i>
6 september	Voorstellen deputaten Kerkrecht en kerkorde Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 46 Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 70 Benoeming deputaten (<i>comité</i>) Werkplan behandeling voorstellen deputaten Kerkmuziek
7 september	Rapport deputaten Echtscheiding (<i>tweede ronde</i>)
	<i>veertiende week, 13 en 14 september 2002</i>
13 september	Toetsing 121 liederen uit het Liedboek voor de kerken Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 103 Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 86 (<i>tweede ronde</i>)
14 september	Rapport deputaten Losmaking naar art. 14 KO Verzoek PS Utrecht inzake art. 13 KO Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 29 en 30 Preekbevoegdheid niet-beroepbare theologen Revisieverzoek GS Ommen Acta art. 67-2

Datum	Onderwerp
	<i>vijftiende week, 19, 20 en 21 september 2002</i>
19 september	Rapport deputaten Echtscheiding (<i>derde ronde</i>) Revisieverzoeken GS Leusden Acta art. 72 Voorstel inzake periode van verootmoediging (<i>eerste ronde</i>) Instelling Steunpunt Gemeenteopbouw (<i>tweede ronde</i>) Financiële zaken betreffende de ThU
20 september	Financiën deputaatschappen Benoeming deputaten (<i>comité</i>) Toetsing liederen uit andere bundels en liederen uit eigen kring Ontvangst docent P.W. van de Kamp
21 september	Toetsing liederen uit andere bundels en uit eigen kring (<i>voortzetting</i>) Voorstel deputaten Eredienst inzake tweede kerkdienst Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 60 sub 6 Revisieverzoeken inzake het nieuwe huwelijksformulier (<i>eerste ronde</i>) Definitieve koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO (<i>eerste ronde</i>) Voorstel deputaten Kerkrecht en kerkorde inzake wijziging artikel 70 KO Instructie deputaten Kerkrecht en kerkorde
	<i>zestiende week, 26, 27 en 28 september 2002</i>
26 september	Instelling Steunpunt Liturgie Rapport deputaten Kerkmuziek (<i>algemeen besluit</i>) Voorstel inzake periode van verootmoediging (<i>tweede ronde</i>) Revisieverzoeken inzake het nieuwe huwelijksformulier (<i>tweede ronde</i>) Instructie deputaten Eredienst Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 36 Brief PS Gelderland inzake doop Nederlandse geadopteerde kinderen Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 48 Definitieve koersbepaling inzake art. 65 en 67 KO (<i>tweede ronde</i>) Verzoek PS Groningen inzake toerusting van jongeren Revisieverzoek GS Leusden Acta art. 33 Verzoeken van de kerkenraden te Axel en Rijnsburg betreffende de besluitvorming ter synode Appèlzaak (<i>comité, eerste ronde</i>) Verzoeken tot heroverweging besluiten GS Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969-1970 (<i>procedureel besluit, eerste ronde</i>)
27 september	Voorstel inzake overheidssubsidie voor de TU (<i>tweede ronde</i>) Benoeming deputaten (<i>comité</i>) Instelling bijzondere leerstoel aan de TU namens het ADC Ontvangst door het gemeentebestuur van Zuidhorn Appèlzaak (<i>comité, tweede ronde</i>) Verzoeken tot heroverweging besluiten GS Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969-1970 (<i>procedureel besluit, tweede ronde</i>)
28 september	Algemene instructie deputaatschappen Instructie deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode Evaluatie werkwijze Aanwijzing roepende kerk voor de eerstvolgende synode Benoeming deputaten (<i>comité</i>) Vaststelling Acta (<i>voorzover gereed</i>) en bepaling welke rapporten worden opgenomen in de gedrukte Acta Censuur naar art. 48 KO Rondvraag Provisorische sluiting

Datum	Onderwerp
	<i>zeventiende week, 24 januari 2003</i>
24 januari	Verzoeken tot heroverweging besluiten GS Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969-1970 Definitieve sluiting

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage I 2 –
Overzicht van de presentie
van de afgevaardigden**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Bijlage I 2 – Overzicht van de presentie van de afgevaardigden

De vergaderingen van de synode zijn steeds bijgewoond door de primi-afgevaardigden van de particuliere synoden. Op de hieronder genoemde data waren afgevaardigden afwezig, respectievelijk vervangen door hun secundi of terti:

Datum	Presentie
	<i>eerste week, 6 april 2002</i>
6 april	oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes
	<i>tweede week, 12 en 13 april 2002</i>
12 april	ds. P. Houtman is 's avonds vervangen door ds. J. van Benthem oud. J.C.B. Jongeneel door oud. H. Sipkes oud. A. Bakker is afwezig
13 april	oud. A. Bakker is tot eind september vervangen door oud. J.H. van Pijkeren
	<i>derde week, 19 en 20 april 2002</i>
19 april	ds. F.J. Bijzet is vervangen door ds. Jac. Ophoff oud. A.Joh. Kisjes is vervangen door oud. J.A. Schelling ds. A. van Houdt is 's morgens vervangen door ds. J.B. de Rijke oud. J.H. van Pijkeren is afwezig
20 april	oud. A.Joh. Kisjes is vervangen door oud. J.A. Schelling oud. J.H. van Pijkeren is afwezig ds. P. Houtman en oud. J.C.B. Jongeneel zijn 's middags afwezig
	<i>vierde week, 26 en 27 april 2002</i>
26 april	ds. H.J.C.C.J. Wilschut is tot eind september vervangen door ds. Jac. Ophoff oud. A.Joh. Kisjes is vervangen door oud. J.A. Schelling ds. A. de Jager is afwezig oud. J.P. de Vries is 's morgens afwezig ds. P.L. Voorberg en ds. Jac. Ophoff zijn 's avonds afwezig
27 april	ds. A. de Jager is vervangen door ds. S.W. de Boer oud. A.Joh. Kisjes is vervangen door oud. J.A. Schelling ds. P. Houtman is 's middags afwezig
	<i>vijfde week, 17 en 18 mei 2002</i>
17 mei	oud. A. Vonkeman is vervangen door oud. Y. Merkus oud. J.C.B. Jongeneel is afwezig
18 mei	oud. A. Vonkeman is vervangen door oud. Y. Merkus oud. J.C.B. Jongeneel is afwezig

Datum	Presentie
	<i>zesde week, 24 en 25 mei 2002</i>
24 mei	oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes ('s middags en 's avonds) oud. H.H. Luiten is vervangen door oud. H.J. Nauta diaken G.D.W. Markerink is vervangen door oud. R.K. Janssen ds. H. Drost is 's middags en 's avonds afwezig ds. A. de Jager is 's avonds afwezig
25 mei	oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes oud. H.H. Luiten is vervangen door oud. H.J. Nauta diaken G.D.W. Markerink is vervangen door oud. R.K. Janssen ds. S. de Jong is 's middags afwezig
	<i>zevende week, 31 mei en 1 juni 2002</i>
31 mei	oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes oud. H.H. Luiten is vervangen door oud. H.J. Nauta oud. C. van Keulen is afwezig ds. J.H. Smit is 's middags en 's avonds afwezig
1 juni	oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes oud. H.H. Luiten is vervangen door oud. H.J. Nauta di. P. Houtman en J.H. Smit en oud. J.P. de Vries zijn afwezig
	<i>achtste week, 7 en 8 juni</i>
7 juni	oud. J.Th. Hendriks is vervangen door oud. J. Meems oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes di. P. Groenberg en E.A. de Boer zijn 's avonds afwezig
8 juni	oud. J.Th. Hendriks is vervangen door oud. J. Meems oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes
	<i>negende week, 14 en 15 juni</i>
14 juni	oud. J.Th. Hendriks is vervangen door oud. J. Meems oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes ds. A. van Houdt is 's middags en 's avonds afwezig
15 juni	oud. J.Th. Hendriks is vervangen door oud. J. Meems oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes oud. A.Joh. Kisjes en ds. G. Zomer Jzn. zijn afwezig oud. J.H. van Pijkeren is 's middags afwezig
	<i>tiende week, 21 en 22 juni 2002</i>
21 juni	ds. P. Houtman is vervangen door ds. J. van Benthem oud. J.Th. Hendriks is vervangen door oud. J. Meems oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes ds. Jac. Ophoff is vervangen door ds. T. Wendt ds. G. Zomer Jzn. is vervangen door ds. W. Scherff
22 juni	ds. P. Houtman is vervangen door ds. J. van Benthem oud. J.Th. Hendriks is vervangen door oud. J. Meems oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes ds. Jac. Ophoff is vervangen door ds. T. Wendt ds. G. Zomer Jzn. is vervangen door ds. W. Scherff

Datum	Presentie
	<i>elfde week, 28 en 29 juni 2002</i>
28 juni	ds. H. Drost is vervangen door ds. J.T. Oldenhuis ds. P. Houtman is vervangen door ds. J. van Benthem oud. J.C.B. Jongeneel is vervangen door oud. H. Sipkes ds. Jac. Ophoff is vervangen door ds. T. Wendt ds. P.L. Voorberg is 's middags en 's avonds afwezig
29 juni	ds. H. Drost is vervangen door ds. J.T. Oldenhuis ds. P. Houtman is vervangen door ds. J. van Benthem ds. Jac. Ophoff is vervangen door ds. T. Wendt ds. A. van Houdt is afwezig
	<i>twaalfde week, 30 en 31 augustus 2002</i>
30 augustus	ds. P. Groenbergen is na het zomerreces vervangen door ds. J.A. Boersema ds. Jt. Janssen is na het zomerreces vervangen door ds. H. Pathuis oud. K. Bakker is vervangen door oud. F. de Boer oud. P.F. v.d. Groep is vervangen door oud. H. Sipkes oud. C. van Keulen is vervangen door oud. A. de Wit oud. B. Mooibroek is 's avonds afwezig
31 augustus	oud. K. Bakker is vervangen door oud. F. de Boer oud. P.F. v.d. Groep is vervangen door oud. H. Sipkes oud. C. van Keulen is vervangen door oud. A. de Wit oud. J.Th. Hendriks en oud. H.H. Luiten zijn 's middags afwezig
	<i>dertiende week, 6 en 7 september 2002</i>
6 september	oud. P.F. v.d. Groep is vervangen door oud. H. Sipkes ds. H. Drost is 's avonds afwezig
7 september	oud. P.F. v.d. Groep is vervangen door oud. H. Sipkes ds. Jac. Ophoff is 's morgens afwezig oud. K. Bakker is afwezig vanaf 14.00 uur
	<i>veertiende week, 13 en 14 september 2002</i>
13 september	diaken G.D.W. Markerink is vervangen door oud. R.K. Janssen ds. A.J. van Zuijlekom is vervangen door ds. W. Tiekstra oud. S. Jonker is 's middags en 's avonds vervangen door oud. J.L. Kok ds. Jac. Ophoff is 's avonds afwezig
14 september	oud. S. Jonker is vervangen door oud. J.L. Kok diaken G.D.W. Markerink is vervangen door oud. R.K. Janssen ds. A.J. van Zuijlekom is vervangen door ds. W. Tiekstra ds. M. van Veelen en oud. H. Veldman zijn 's middags afwezig
	<i>vijftiende week, 19, 20 en 21 september 2002</i>
19 september	oud. A.Joh. Kisjes en diaken G.D.W. Markerink zijn afwezig
20 september	geen afwezigen
21 september	geen afwezigen

Datum	Presentie
	<i>zestiende week, 26, 27 en 28 september 2002</i>
26 september	ds. M. van Veelen is vervangen door ds. T. Dijkema ds. G. Zomer is 's morgens en 's middags afwezig
27 september	ds. M. van Veelen is vervangen door ds. T. Dijkema ds. Jac. Ophoff is 's avonds afwezig
28 september	oud. K. Bakker, oud. C. van Keulen en ds. M. van Veelen zijn afwezig
	<i>zeventiende week, 24 januari 2003</i>
24 januari	oud. J.Th. Hendriks is vervangen door oud. J. Meems ds. A. de Jager door ds. S.W. de Boer

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage I 3 –
Rapport van deputaten Voorbereiding
eerstvolgende synode**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Naar een aangepaste werkwijze van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Rapport en voorstellen van de deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, bijeen te komen op zaterdag 6 april 2002 te Zuidhorn.

Zeer geachte heren en broeders,

Het is niet gebruikelijk dat deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode met een uitvoerig rapport ter synode komen. Doorgaans voltrekt hun werk zich grotendeels achter de schermen: advisering van de samenroepende kerk en enige begeleiding van het moderamen op de eerste zittingsdag van de nieuwe synode. Voorstellen van deputaten Voorbereiding betreffen doorgaans niet meer dan wat aanpassingen van de Huishoudelijke regeling voor generale synoden.

Dit keer komen wij als deputaten Voorbereiding met een voorstel, waarvoor wij prealabel de aandacht van de synode vragen. Het betreft een proefneming met een aangepaste werkwijze van de generale synode. Een proef waarop wij reeds in overleg met de samenroepende kerk een voorschot hebben genomen door de opening van de Generale Synode Zuidhorn 2002 te verplaatsen van woensdag 3 naar zaterdag 6 april 2002; door op zaterdag 9 maart 2002 een dag van kennismaking en instructie voor de primi-afgevaardigden naar de synode te organiseren; en door met toestemming van deputaten Financiën en beheer aan de firma Netivity BV te Zwolle opdracht te geven tot de realisatie van een Workflow Management System ter ondersteuning van de synode.

In dit rapport verantwoorden wij onze handelwijze.

Met heilbede en broedergroet,
namens de deputaten Voorbereiding,

D.T. Vreugdenhil, rapporteur
Capelle aan den IJssel, maart 2002

---

1 – Voorstellen

1.1 Prealabele voorstellen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten: Acta, artikel 6.]

1.2 Overige voorstellen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten: Acta, artikel 6 en 213.]

---

2 – Samenvatting

Alles bij elkaar heeft de synode van Leusden in 1999 15 vergaderweken nodig gehad. Dit betekent dat de (meeste van de) 36 afgevaardigden 15 weken lang van dinsdagmorgen vroeg tot vrijdagavond van huis waren om in Leusden te vergaderen over de zaken die hen door de kerken waren voorgelegd. Per week ongeveer 10 dagdelen. In totaal zo'n 150 dagdelen, waarvan er ongeveer 70 in voltallige vergadering en 80 in commissieverband.

Kan dat niet anders?

Die vraag kregen deputaten Voorbereiding voor de eerstvolgende synode mee van de Leusder synodeleden in hun bespreking van de werkwijze en de organisatie van de synode. Het deputaatschap kreeg naast de gebruikelijke 'bemensing' met de ex-leden van het moderamen van de voorbije synode een 'toegevoegde waarde' in de persoon van een speciale organisatiedeskundige: drs. J.S. van Wijnen.

Als resultaat van de bezinning op bovengenoemde vraag hebben we als deputaten plannen ontwikkeld om in Zuidhorn een proef te nemen met een andere werkwijze van de synode. In deze tijd moet het toch mogelijk zijn om op een meer efficiënte manier te vergaderen. Het moet ook mogelijk zijn om met de moderne communicatiemiddelen meer werk thuis te kunnen doen. Is het bijvoorbeeld wel nodig om al de zaken van de verschillende deputaatschappen eerst nog weer door een commissie van de synode te laten voor-behandelen voordat de synode daarover zelf haar oordeel geeft?

In goed overleg met de Voorbereidingscommissie van de samenroepende kerk zijn er voorstellen uitgewerkt om de werkwijze van de synode te verbeteren. Leusden heeft ruim 30 verschillende deputaatschappen ingesteld, die stuk voor stuk moeten rapporteren aan Zuidhorn. Het scheelt tijd en energie, als de synode direct in voltallige vergadering kan overgaan tot behandeling van de voorstellen van deze deputaatschappen, zonder dat daar eerst een commissie tussen hoeft te komen om de behandeling voor te bereiden. Dan moeten de deputaatschappen daar natuurlijk wel rekening mee houden bij de samenstelling van hun rapport en de presentatie van hun voorstellen. Ongetwijfeld zullen er zaken overblijven die zo ingewikkeld zijn of gevoelig liggen dat er toch een voorbereiding door een synodecommissie voor nodig is. Maar op dit punt is in ieder geval winst te boeken. Op deze wijze is het waarschijnlijk ook niet meer nodig alle synodeleden in een commissie in te delen. De commissies zullen ook kleiner van omvang kunnen zijn: als regel niet meer dan drie leden. Ze hoeven dan ook niet meer per se in Zuidhorn te vergaderen. En met telefoon, fax en e-mail kan er heel wat overleg en voorbereiding plaats vinden, waarbij rustig thuis gewerkt kan worden. Het werken in een commissie en het bestuderen van de stukken thuis zal met een speciaal ICT-pakket worden ondersteund.

Op deze manier verwachten wij, dat de voltallige vergaderingen van de synode geconcentreerd kunnen worden op de vrijdag en de zaterdag. Niet dat al het werk van de synodeleden tot die dagen beperkt kan worden. Wat er nog aan commissiewerk gedaan moet worden zal op andere dagen moeten plaats vinden, en er moet natuurlijk ook tijd zijn om de stukken en voorstellen te bestuderen. Een neveneffect van deze werkwijze kan zijn dat voor de afvaardiging naar een synode ook geput kan worden uit het reservoir van de groeiende groep deeltijdwerkers.

Voor het slagen van de proef is van groot belang dat de aanstaande synodeleden van tevoren goed voorgelicht worden over de gang van zaken en tijd hebben om te wennen aan het communicatie-

systeem dat voor het synodewerk ontwikkeld wordt. Daarom wordt zo de Here wil op zaterdag 9 maart 2002 een instructiedag gehouden in Zuidhorn.

Hoe je het wendt of keert, Zuidhorn is qua ligging niet de meest ideale locatie voor een landelijke vergadering! Van de broeders uit het Zuiden van het land vraagt de komende synode ook ondanks de nieuwe werkwijze een extra offer. Als Deputaten Voorbereiding zijn we nog bezig om voor de langere termijn een voorstel uit te werken voor een centrale vergaderplaats ergens in het midden van het land.

Het is wel spannend: de synode moet zelf beslissen of ze met deze nieuwe werkwijze in zee wil gaan! Als ze dat onverhoopt niet zou willen, heeft de samenroepende kerk van Zuidhorn een probleem, al is daar wel zoveel mogelijk rekening mee gehouden! Maar gelet op de reacties die we tot dusver uit de kerken hebben ontvangen, hebben we als deputaten met de Voorbereidingscommissie van de kerk te Zuidhorn veel vertrouwen dat er voor deze proefneming voldoende draagvlak zal zijn. En in de loop van de synode zal het moderamen in samenwerking met ons voortdurend de gang van zaken blijven evalueren.

---

3 – Opdracht en samenstelling van het deputaatschap

De algemene opdracht voor deputaten Voorbereiding is beschreven in hoofdstuk 9 van de Huishoudelijke regeling:

De leden van het moderamen van de synode zullen, na de sluiting van haar zittingen als haar deputaten

1. uitvoering geven aan de besluiten van de synode, voorzover deze niet aan andere deputaten werd opgedragen;
2. de tekst van het laatste deel van de Acta of Handelingen dat niet meer aan de synode kon worden voorgelegd, vaststellen;
3. de samenroepende kerk voor de volgende synode van advies dienen bij de uitvoering van hetgeen bepaald is ten aanzien van de taak van die kerk.

Daarnaast kregen wij als deputaten Voorbereiding de opdracht de schriftelijke en mondelinge evaluatie betreffende het geheel van de organisatie en de werkwijze van de synode die aan het slot van de synode van Leusden plaatsvond, te verwerken met het oog op de volgende synode (GS Leusden 1999, Acta art. 121).

Met het oog op de laatstgenoemde opdracht besloot de synode naast de voormalige moderamenleden een speciale organisatiedeskundige te benoemen: drs. J.S. van Wijnen. Zodoende werd de samenstelling van het deputaatschap:

naam	adres	telefoon	email
ds. H.J. Boiten (s)	Van Maerlandtlaan 4, 3818 WG Amersfoort	033 465 68 70	hjboiten@planet.nl
ds. P. Schelling	Ophoviuslaan 90, 5212 AP 's-Hertogenbosch	073 684 18 57	pschelling01@freeler.nl
ds. J. Luiten	Bergerweg 65, 1816 BP Alkmaar	072 511 76 56	luiten.j@planet.nl
ds. D.T. Vreugdenhil	Koerillen 3, 2904 VL Capelle aan den IJssel	010 451 21 51	dtvreugdenhil@hetnet.nl
drs. J.S. van Wijnen	Prins Frederiklaan 33, 3818 KA Amersfoort	033 463 53 31	jansytze.van.wijnen@cgey.nl

Van het begin af aan hebben wij prof. dr. M. te Velde, de hoogleraar kerkrecht, in ons werk betrokken. Hij heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de voorstellen die wij hierbij presenteren.

Ook hebben wij regelmatig overleg gepleegd met de Voorbereidingscommissie van de samenroepende kerk, die zich goed kon vinden in onze ideeën.

Wij vermelden hier met dankbaarheid de assistentie die we hebben gekregen van mevr. J.C. Bouwman-Kaptein te Amersfoort als notuliste van onze vergaderingen.

Helaas heeft ds. Boiten sinds april 2001 zijn werk in het deputaatschap moeten neerleggen. Om gezondheidsredenen kon hij geen vergaderingen meer bijwonen. Hij bleef ons werk wel van enige afstand volgen en soms met adviezen begeleiden.

---

4 – Verslag van de werkzaamheden

Wij hebben tot de afsluiting van dit rapport 14 vergaderingen gehouden, en wel op de volgende data: 18 januari, 9 maart, 10 april, 22 mei, 18 september, 6 november, 18 november 2000, 15 maart, 19 april, 4 oktober, 1 november, 19 december 2001, 6 februari en 5 maart 2002.

4.1 Benoemingen

Volgens speciale machtiging van de synode hebben we in de vergadering van 18 januari 2000 nog enkele benoemingen gedaan:

- ds. H.K. Bouwkamp werd benoemd als primus-deputaat Eredienst (GS Leusden 1999, Acta art. 116);
- ds. E.C. Luth als primus-deputaat Kerkmuziek, en ds. P. van den Berg en br. D.J. Boer als secundi-deputaten Kerkmuziek (GS Leusden 1999, Acta art. 118).

4.2 Acta en Cd-rom

Het laatste gedeelte van de Acta en de Handelingen van de synode van Leusden zijn door ons vastgesteld. Ds. Luiten heeft nog veel tijd moeten besteden aan de uitgave van de Acta en van de Cd-rom met de Acta, deputaten- en commissierapporten van de drie laatstgehouden synoden.

4.3 Draaiboek

Het Draaiboek voor de generale synoden werd geactualiseerd op grond van de ervaringen met de synode van Leusden, en vervolgens ter beschikking gesteld van de Voorbereidingscommissie van de kerk te Zuidhorn.

4.4 Onderzoek drs. I. van der Lugt

De voormalige moderamenleden van de GS Leusden hebben meegewerkt aan een enquête door drs. I. van der Lugt van het Archief- en Documentatiecentrum te Kampen, hoofd secretariaat van de synode van Leusden, ten dienste van haar afstudeerscriptie voor de opleiding Informatiedienstverlening en -management en de leerroute Archivistiek van de Hogeschool van Amsterdam. Deze scriptie bestaat uit een 'Informatieplan voor de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland'.

4.5 Evaluatie Generale Synode Leusden

Vooraf hebben we ons beziggehouden met het verwerken van de resultaten van de evaluatie van de synode van Leusden door de synodeleden en door de mensen van het secretariaat, het systeembeheer en de Voorbereidingscommissie. Van de gemaakte opmerkingen zijn samenvattingen gemaakt (zie bijlagen 1 t/m 4). Op basis hiervan hebben we de voorstellen ontwikkeld die onder de titel 'Naar een aangepaste werkwijze van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland' zijn voorgelegd aan de kerken, classes en particuliere synoden (zie onder 5.1), ter informatie met het oog op de afvaardiging en om te vernemen of er bezwaren zijn tegen onze gedachten.

Op deze voorstellen hebben we een aantal schriftelijke reacties ontvangen (zie onder 5.2), waarop wij voorzover van toepassing ook schriftelijk hebben gereageerd. Voor de inhoudelijke discussie over de gemaakte opmerkingen en bezwaren zie onder 5.3.

4.6 Workflow Management System

Met het oog op de voorgestelde aangepaste werkwijze van de synode hebben wij contact gehad (via deputaten Generaal-synodale publicaties) met ds. W. van der Schee en drs. I. van der Lugt om advies inzake de ontwikkeling van een computersysteem dat het de synodeleden mogelijk moet maken om veel van het synodewerk dat buiten de plenaire vergaderingen valt, thuis te doen. Dit heeft geleid tot een offerte van de firma Netivity BV te Zwolle voor de bouw van een Workflow Management System. Na goedkeuring van deputaten Financiën en beheer hebben we opdracht gegeven dit systeem te realiseren. Een en ander gebeurt in regelmatig overleg met de ter zake deskundige mensen in de Voorbereidingscommissie te Zuidhorn.

4.7 Adviseurschap docenten Theologische Universiteit

Een apart aandachtspunt dat de synode van Leusden ons meegaf, is de regeling betreffende de adviesdienst van docenten aan de Theologische Universiteit te Kampen ten behoeve van de synode. De bepalingen hierover in de Huishoudelijke regeling voor generale synoden voldoen niet meer aan de veranderende praktijk. We hebben de hoogleraren gevraagd hun visie op het adviseurschap aan ons kenbaar te maken. Op basis van de ontvangen reacties hebben we een voorstel gemaakt tot aanpassing van de Huishoudelijke regeling op dit punt (zie onder 6).

4.8 Verzamelen van gegevens met het oog op benoemingen

Tijdens de synode van Leusden hebben we ervaren dat het een niet geringe opgave was om voor de (vele) deputaatschappen voldoende en gekwalificeerde mensen te vinden. In het kader van onze taak de synode van Zuidhorn zo goed mogelijk voor te bereiden hebben wij bij de bestaande deputaatschappen geïnventariseerd aan welke deskundigheid in hun kring behoefte bestaat.

Op basis van de vanuit de deputaatschappen ontvangen informatie hebben wij vervolgens door middel van een brief aan alle kerkenraden gevraagd ons namen door te geven van gemeenteleden die over één of meer van de aangegeven deskundigheden, vaardigheden of ervaring beschikken.

Van een twintigtal kerken hebben we hierop reacties ontvangen. De doorgegeven namen van broeders en zusters worden door ons ter beschikking gesteld van het moderamen van de synode.

4.9 Verbeteringsvoorstellen voor de langere termijn

Voor de uitvoering van onze opdracht hebben we oriënterend gekeken naar de manier waarop andere kerken het werk van de generale synode georganiseerd hebben, met name de Christelijke Gereformeerde kerken, de Nederlands Gereformeerde kerken en de ‘Samen-op-weg-kerken’.

Om praktische redenen hebben we ons vooral gericht op verbeteringen die reeds op de synode van Zuidhorn kunnen worden toegepast. Voor de langere termijn beperken we ons tot het voorstel een kerk in het centrum van het land aan te wijzen als vaste vergaderplaats voor de eerstvolgende twee of drie synoden.

---

5 – De aangepaste werkwijze voor ‘Zuidhorn 2002’

5.1 De voorstellen zoals ze aan de kerken werden voorgelegd

Wat hieronder volgt in deze paragraaf is het plan voor de aangepaste werkwijze voor de synode van Zuidhorn, zoals wij dat in mei 2001 hebben voorgelegd aan de kerken, classes en particuliere synoden.

5.1.1 Inleiding

Aan het einde van de zittingen van de Generale Synode Leusden 1999 heeft een mondelinge en schriftelijke evaluatie plaatsgevonden betreffende het geheel van de organisatie en de werkwijze van de synode. Op basis hiervan heeft de synode de deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode opdracht gegeven om met het oog op de volgende synode de opmerkingen te verwerken (Acta art. 121).

Bij wijze van eerste rapportage leggen wij als deputaten het volgende aan de kerken voor.

Zouden wij de opdracht tot ‘verwerken’ op z’n smalst hebben opgevat, dan hadden wij de opmerkingen van de afgevaardigden verzameld en in een samenvattend overzicht gepresenteerd. De komende synode van Zuidhorn had een en ander dan in concrete maatregelen kunnen omzetten.

Deze benadering leek ons onjuist, en wel om de volgende redenen.

In de eerste plaats is in de opmerkingen van de synodeleden de roep om wijziging en verbetering van de organisatie en de werkwijze van de synode algemeen en krachtig. Die wens spoorde trouwens met geluiden die voor en rondom de synode van Leusden in de pers te beluisteren waren.

In de tweede plaats voegde de synode aan het gebruikelijke viertal deputaten voorbereiding – het voormalige moderamen – een speciale organisatiedeskundige toe in de persoon van drs. J.S. van Wijnen. Kennelijk bedoelde de synode met haar opdracht dat deputaten ook met concrete voorstellen zouden komen.

Om deze redenen hebben wij onze opdracht in bredere zin opgevat: wij hebben de evaluatie op een zodanige wijze verwerkt dat verbeteringen in de organisatie en de werkwijze al kunnen worden gerealiseerd door de komende synode van Zuidhorn.

Ingrijpender zaken, zoals de vergaderplaats van de synode, hebben wij wel in studie, maar dat zijn zaken voor de langere termijn. Wij hopen daarover voorstellen aan de synode te doen.

Wij zijn ons bewust dat onze voorstellen een wijziging betekenen in de huidige praktijk van het synodewerk. Maar wij hebben vrijmoedigheid, een en ander met deze voortvarendheid aan de kerken en de synode te presenteren om twee redenen.

In de eerste plaats zou het weer drie jaar extra vertraging betekenen, wanneer deze voorstellen aan de synode van Zuidhorn zouden zijn gepresenteerd zonder dat al voorbereidende maatregelen in deze geest waren genomen. En dat terwijl de synode van Leusden met haar opdracht toch duidelijk meer effect leek te willen bereiken.

In de tweede plaats leek het ons zeer gewenst dat zo spoedig mogelijk een proef op de som zou worden genomen met een nieuwe werkwijze om in de praktijk te kunnen toetsen of we ermee op het goede spoor zitten. Met het oog daarop zullen wij te zijner tijd ook een plan klaar hebben voor tussentijdse en finale evaluatie van de nieuwe werkwijze.

Bij de ontwikkeling van onze voorstellen beseften we wel dat het om een niet onbelangrijke wijziging gaat van een jarenlange praktijk. Om die reden hebben wij draagvlak gezocht voor onze ideeën.

In de eerste plaats hebben wij van het begin af prof. Te Velde, de hoogleraar kerkrecht, in ons overleg betrokken. Hij heeft een belangrijke bijdrage geleverd en staat geheel achter de voorstellen zoals ze nu door ons worden gepresenteerd.

In de tweede plaats hebben wij in een later stadium ook de samenroepende kerk van Zuidhorn in het overleg betrokken. De bevoegdheid tot wijziging van de organisatie en de werkwijze van de synode ligt uiteindelijk bij de synode zelf. Dus mochten wij de synode van Zuidhorn niet zonder meer voor een voldongen feit plaatsen. In de voorbereiding zou met een zeker tweesporenbeleid rekening gehouden moeten worden.

Tenslotte hebben wij, in afwijking van de normale wijze van rapporteren van dit deputaatschap, besloten ons plan ook aan de kerken toe te zenden. Dit niet in de laatste plaats om de kerkelijke vergaderingen, die gaan afvaardigen, en de potentiële afgevaardigden zelf, de predikanten en ouderlingen, ervan in kennis te stellen.

Mochten er bezwaren tegen ons plan in te brengen zijn, dan zullen wij die graag vernemen – secretaris ds. D.T. Vreugdenhil te Capelle aan den IJssel –, om ze in onze rapportage aan de synode van Zuidhorn te verwerken.

Al met al presenteren wij met vrijmoedigheid het resultaat van ons overleg in de vorm van een concreet plan van wijziging.

In het volgende hoofdstuk zullen op hoofdlijnen de in de evaluatie, maar ook op andere plaatsen genoemde verbeterpunten worden weergegeven. In hoofdstuk 3 komen de wijzigingen aan de orde.

5.1.2 De evaluatie

Bij de evaluatie van de synode van Leusden door de afgevaardigden zelf, maar ook in de kerkelijke pers daaromheen werden regelmatig de volgende nadelen van de huidige praktijk van voorbereiding en werkwijze genoemd.

5.1.2.1 De samenstelling van de synode

Ten aanzien van de samenstelling van de afvaardiging naar de synode is er sprake van substantiële problematiek:

- a. bij de afvaardiging van ouderlingen kan veelal slechts geput worden uit het reservoir van gepensioneerden;
- b. stilzwijgend wordt meestal aangenomen dat de predikanten wel beschikbaar zijn voor het synodewerk, maar in de praktijk blijkt dat het door het hoge tijdsbeslag – ca. drie à vier maanden van huis – ook voor hen moeilijk is om zich – met toestemming van hun kerkenraden – los te maken van hun vaak veelomvattende arbeid in de gemeente; daardoor stellen veel voor deze arbeid geschikte predikanten zich nadrukkelijk niet beschikbaar;

- c. in toenemende mate blijkt het voor de hoogleraren en docenten uit Kampen, gegeven hun werkdruk, vrijwel onmogelijk als adviseurs intensief aan het synodewerk deel te nemen.

5.1.2.2 De voorbereiding van de synode

Ten aanzien van de voorbereiding van de synode vragen de volgende zaken aandacht:

- a. de aanlevering van rapportages en voorstellen van deputaten kan efficiënter;
- b. de inbreng van ‘deskundigen’ bij rapportages en voorstellen van deputaten (kerkrechtelijk en redactioneel) kan worden verbreed;
- c. de verwerking van de reacties vanuit de kerken kan door deputaten worden voorbereid;
- d. de oefening van synodeleden in computergebruik en vergaderwijze kan verbeterd;
- e. de inventarisatie van kennis, kunde en belangstelling van synodeleden dient ruim vóór het begin van de synode bekend te zijn;
- f. de samenstelling van en verdeling van het werk over commissies kan dan beter worden voorbereid;
- g. dubbel werk ten opzichte van de arbeid van deputaten dient te worden voorkomen.

5.1.2.3 De werkwijze van de synode

De werkwijze van de synode zelf staat op een aantal punten ter discussie:

- a. er is te weinig tijd voor geconcentreerde studie; er zijn te veel plenaire vergaderingen en zaken komen te snel plenair in behandeling;
- b. soms verloopt de plenaire vergadering inefficiënt, hetzij door te weinig strakke (technische) leiding, hetzij door te weinig oefening en zelfbeheersing van de leden;
- c. er zijn soms grote verschillen in kwaliteit van de door de commissies aangeleverde stukken, waardoor de plenaire vergadering soms zelf tot redactie moet overgaan door middel van allerlei wijzigingsvoorstellen.

5.1.2.4 Facilitaire zaken

Ten aanzien van de facilitaire zaken worden de volgende aandachtspunten genoemd:

- a. de duidelijke vraag naar een vaste en centrale vergadergelegenheid vanwege
  - de als onbillijk ervaren ongelijkheid in reisafstanden;
  - problemen met het vinden van gastgezinnen en de verzorging van het ontbijt;
- b. de technische ondersteuning/voorzieningen, zoals telefoon, kopieerapparaat, netwerk, kennis van automatisering bij gebruikers etc.

5.1.3 Verbeteringsvoorstellen

In het hierna volgende doen wij een aantal voorstellen tot verbetering, die door de synode van Zuidhorn al kunnen worden toegepast. Verbeteringen dus op de korte termijn.

Daarnaast zullen wij nog voorstellen doen over zaken van verstrekkender aard, die eerst door de synode van Zuidhorn behandeld moeten worden, voordat zij kunnen worden ingevoerd. Hierbij kan gedacht worden aan het realiseren van een vaste vergaderplaats, het realiseren van een vaste infrastructuur, eventuele spreiding van vergadering van de synode over drie jaar e.d.; voorstellen dus voor de lange termijn.

Zoals in de inleiding al opgemerkt, kan bij invoering van de verbeteringen voor de korte termijn de synode van Zuidhorn ervaring opdoen en bezien in hoeverre de voorgestelde werkwijze aansluit op en

verbeteringen aanbrengt ten aanzien van de in hoofdstuk 2 genoemde problematiek. Indien gewenst zou de synode zelf op grond van de tussentijdse evaluatie de werkwijze al kunnen bijstellen.

5.1.3.1 Verbeteringen in de voorbereidingsfase

5.1.3.1.1 Opzet en behandeling van de rapporten van de deputaatschappen

Naar ons oordeel zal veel tijd te besparen en kwaliteit te winnen zijn door een betere opzet en behandeling van de deputatenrapporten.

1. Een deputatenrapport dient uit twee delen te bestaan:
  - a. een eerste hoofdstuk waarin op hoofdlijnen die zaken worden vermeld die centraal hebben gestaan bij de werkzaamheden van deputaten, zoals:
    - wat waren de hoofdlijnen van het beleid in de voorbije tien jaar;
    - welk beleid heeft het deputaatschap gevoerd in de verslagperiode;
    - wat waren daarin de belangrijke discussiepunten en keuzen;
    - welke concrete voorstellen doen de deputaten;op deze wijze kunnen de synodeleden zich snel de materie eigen maken en beoordelen, welke springende punten voor nadere bespreking in aanmerking komen;
  - b. in een tweede deel van het rapport kan vervolgens een nadere verslaglegging van de activiteiten en onderbouwing van de voorstellen worden gegeven.
2. Daar waar het zinvol en noodzakelijk lijkt, laten deputaten zich, alvorens te rapporteren, ondersteunen door deskundigen, bijvoorbeeld ter toetsing van hun voorstellen op kerkrechtelijke aspecten, ter advisering op andere punten door hoogleraren of docenten in Kampen of andere deskundigen in de kerken, ter controle van de redactie enz.
3. Deputaten komen met goed onderbouwde en geredigeerde voorstellen. Schiet een rapport in dat opzicht tekort, dan dienen betrokken deputaten op aanwijzen van het moderamen zo spoedig mogelijk na de start van de synode hun voorstellen bij te stellen.
4. Bij toezending van het rapport aan de kerken wordt hun gevraagd de reacties op de rapportage niet alleen ten behoeve van de synodeagenda naar de samenroepende kerk te zenden, maar tevens in kopie aan het deputaatschap. De deputaten verzorgen voor aanvang van de synode een korte overzichtelijke reactie op de vragen en opmerkingen naar onderwerp onder verwijzing naar de stukken.
5. Indien reacties vanuit de kerken daartoe aanleiding geven, dienen deputaten deze reacties direct in een nadere redactie van hun voorstellen te betrekken. In een notitie bij de voorstellen geven zij aan waar en waarom zij wijzigingen hebben aangebracht.

5.1.3.1.2 Voorbereidingsvergadering van de afgevaardigden

Met het oog op de voorbereiding en instructie van de afgevaardigden stellen wij het volgende voor.

Direct na de benoeming van hun afgevaardigden berichten de particuliere synoden de namen en adressen aan de samenroepende kerk. Ruim voor het begin van de synode worden de toekomstige synodeleden en hun secundi uitgenodigd voor een dag van voorbereiding en instructie, waarin aan de volgende zaken aandacht wordt geschonken:

- uitwisseling van kennis en kunde van de afgevaardigden door middel van het invullen van een curriculum vitae en peiling van hun belangstelling ten aanzien van de te behandelen onderwerpen; dit mede met het oog op de indeling van commissies;
- peiling van de opvattingen met betrekking tot de taken en de samenstelling van het moderamen;

- informatie over de huishoudelijke regeling en bespreking van wijzigingsvoorstellen van de deputaten voorbereiding ten aanzien van de organisatie en de werkwijze van de synode;
- presentatie door de hoogleraar kerkrecht over de verschillende rollen en taken van de synode, toegespitst op de te behandelen onderwerpen: het rechtspreken in appèlzaken, het regelen van ondersteuning voor het werk in de plaatselijke gemeenten, het optreden namens de kerken naar buiten enz.;
- inventarisatie van de vaardigheid in het omgaan met computers, internet en e-mail;
- inventarisatie van de tijd die de afgevaardigde ouderlingen buiten hun werkkring voor het synodewerk beschikbaar hebben.

5.1.3.1.3 *Voorbereiding van de werkwijze van de synode*

- Direct na deze instructiedag kunnen wij als deputaten voorbereiding in overleg met de samenroepende kerk overgaan tot de (voorlopige) samenstelling van de commissies.¹ Hierbij dient zo veel mogelijk rekening gehouden te worden met de wenselijkheid om als synodecommissie binnen een regio te vergaderen.
- Op basis van de zwaarte van het onderwerp en de ingekomen reacties vanuit de kerken wordt dan tevens voorlopig vastgesteld welke onderwerpen door een commissie dienen te worden voorbereid en welke in aanmerking komen voor directe plenaire behandeling door de synode in samenspraak met de desbetreffende deputaten en op basis van hun rapportage. Globaal zou daarbij een volgende indeling aangehouden kunnen worden:

direct plenair te behandelen:

Aangepaste kerkdiensten – Aanvullende steun evangelisatiewerk – Appèlzaken – Archief en documentatie – Bededagen – Betrekkingen buitenlandse kerken – Bijbelvertaling – Diaconale zaken – Evangelisatie – Financiële zaken – Geestelijke verzorging militairen – Generaal-synodale publicaties – Kerkorde en kerkrecht – Pastorale verzorging doven – Radio- en televisie-uitzendingen – Kerk en overheid – Seksueel misbruik pastorale relaties – Studiefinanciering – Voorbereiding synode – Werkbegeleiding/nascholing predikanten

plenaire behandeling op basis van een voorbereidend commissierapport:

Theologische Universiteit – Echtscheiding – Eredienst – Kerkelijke eenheid – Kerkmuziek – Losmaking naar art. 14 KO – Zending en hulpverlening/IRTT

Uiteraard kan bij de voorbereiding van de synode of vóór of tijdens de behandeling door de synode zelf naar bevind van zaken van dit globale schema worden afgeweken.

- De commissies van de synode bestaan bij voorkeur uit niet meer dan drie personen.
- De deputaten voorbereiding stellen samen met de voorbereidingscommissie van de samenroepende kerk de verdeling van de onderwerpen (al dan niet door een commissie voor te bereiden) vast, inclusief het volledige tijdschema in concept.

¹ De deputaten Voorbereiding maken op basis van de belangstellingsregistratie, de ingediende cv's en de peiling over de taakverdeling en de samenstelling van het moderamen een voorlopige inschatting van wie mogelijk gekozen zullen worden in het moderamen en welke afgevaardigden beschikbaar zullen zijn als voorzitter en rapporteur van de commissies. Mochten er ter synode na de verkiezing van het moderamen wijzigingen noodzakelijk blijken, dan kan e.e.a. op eenvoudige wijze worden aangepast.

5.1.3.2 Verbeteringen met betrekking tot de synodevergaderingen

5.1.3.2.1 Plenaire vergaderingen

De plenaire vergaderingen zullen in principe worden gehouden van vrijdagmorgen tot zaterdagmiddag. Op deze wijze wordt het naar onze gedachte voor meer broeders, zowel predikanten als ouderlingen en adviseurs, mogelijk als afgevaardigde op de synode op te treden c.q. de synode van advies te dienen.

In de tot op heden gehanteerde werkwijze waren voor de synode van Leusden samengenomen 15 vergaderweken van dinsdagmorgen (half) t/m vrijdagmiddag (half) nodig, dat wil zeggen $15 \times 10 = 150$ dagdelen. Daarvan werd globaal 70 dagdelen plenair vergaderd en 80 in commissieverband.

In onze voorgestelde methode is het werk van de commissies niet aan de vergaderplaats gebonden. Door gebruik van de huidige ICT-mogelijkheden zoals mail, fax en telefonische vergaderingen, tezamen met een heldere taakverdeling binnen de commissie kan het werk aanmerkelijk bekort worden. Een en ander zal goed gefaciliteerd dienen te worden. Daar waar nodig en gewenst kunnen commissies vergaderen op een voor hen gunstige plaats naar eigen keuze.

Voor de 70 dagdelen plenair is dan in onze opzet – twee vergaderdagen met samen 4,5 dagdeel per week – ongeveer hetzelfde aantal ‘vergaderweken’ nodig.

5.1.3.2.2 Globale beschrijving van een mogelijke gang van zaken

Week 1

vrijdagavond 19:30 uur:

- gebedsdienst, door de samenroepende kerk te beleggen

zaterdagmorgen 09:00 uur:

- opening van de synode
- verkiezing moderamen
- benoeming commissieleden
- vaststelling concept-werkschema
- werkafspraken commissies op basis van het werkschema

zaterdagmiddag tot (als regel) 15:30 uur:

- de voorzitters en/of rapporteurs van de twee à drie ‘kleine’ of één ‘groot’ deputaatschap wier rapport de volgende vergaderweek direct in plenaire behandeling zal komen, doen kort verslag van hun bevindingen: beleid, springende punten, korte beschrijving van de voorstellen, reacties van de kerken;
- na elk verslag is er één ‘verdiepingsronde’, waarin synodeleden informatieve vragen kunnen stellen aan deputaten;
- weeksluiting.

[Voor de verslagen van de deputaatschappen en de informatieve vragenronde zal, afhankelijk van het onderwerp al gauw drie kwartier à een uur per deputaatschap nodig zijn. Maar op deze wijze kan wel wekelijks de agenda van de volgende vergaderweek worden voorbereid. De deputaatschappen wier rapport eerst commissoriaal wordt behandeld, maken voor eerste ontmoetingen direct afspraken met de desbetreffende commissies.]

De volgende 15 à 18 vergaderweken

- Na de openingsweek gaan de afgevaardigden thuis de volgende vergaderdagen voorbereiden. Op basis van de ‘intake’ door de deputaatschappen en hun verslag over de reacties van de kerken kunnen zij zich concentreren op de aangegeven punten. Met hun kerkenraad hebben zij afspraken gemaakt over de vrijstelling van het meeste ambtelijke werk; de kerken samen roepen hen in deze periode voor ander ambtelijk werk!
- De commissies gaan met de hun toegewezen deputaatschappen aan het werk. De leden werken thuis en bereiden het hun toegewezen commissiewerk voor, communiceren en rapporteren via mail, telefoon, fax en zo nodig vergaderen zij telefonisch dan wel op een afgesproken plek, goed bereikbaar voor elk van de leden.
- Het commissiewerk vindt tenminste plaats in wat plenaire synodetijd zou zijn, maar kan natuurlijk ook naar bevind van zaken over de week gespreid worden. De commissies maken ten behoeve van het moderamen voor elke hun toevertrouwde zaak een A4tje dat de centrale vraag-, aandachts-, en knelpunten bevat (Huishoudelijke regeling voor generale synoden, bijlage 2, punt 1 en 5)
- Commissierapporten dienen ruim tevoren door het moderamen te zijn gecontroleerd op eenduidigheid, helderheid, redactie en dergelijke.
- Commissierapporten worden tenminste een week voor de plenaire behandeling gemaïld naar de synodeleden.
- Tussentijds zal een enkele maal een week zonder plenaire zittingen nodig zijn voor commissiewerk en thuisstudie. Dat zal zeker het geval zijn in de weken waarin 30 april en/of 4/5 mei en Hemelvaartsdag vallen.
- Zoals bij ‘Week 1’ aangegeven wordt iedere vergaderweek afgesloten met een presentatie van de deputaatschappen wier rapport in de volgende vergaderweek aan de orde zal komen.
- Bij de beperking van de plenaire zittingen tot de vrijdag en de zaterdag is het nodig die dagen van gezamenlijke aanwezigheid optimaal te benutten. Om die reden zijn ook de volgende ‘gedragsregels’ gewenst:
  - a. blijkt tijdens de behandeling van een zaak tijd voor beoordeling en/of bezinning nodig, dan moet de bespreking geschorst worden en tot een later tijdstip uitgesteld;
  - b. datzelfde geldt ingeval een commissie intern beraad of nader overleg met deputaten nodig heeft;
  - c. voor zulke situaties is het nodig dat bij de planning op de voorafgaande zaterdag één of twee (kleinere) onderwerpen als facultatief worden opgevoerd.

5.1.3.2.3 Conclusies bij vergelijking

Bij een gemiddelde synode van 15 vergaderweken vergadert de synode – conform de opgave van de vorige synode – 70 dagdelen plenair, terwijl er voor commissiewerk 80 dagdelen worden gebruikt. Daarnaast besteden synodeleden individueel ook nog veel vrije tijd voor bestudering van stukken.

Bij de voorgestelde structuur zal de synode bij een gelijkblijvend aantal dagdelen plenair weinig meer vergaderdagen nodig hebben. Wij verwachten de volgende voordelige gevolgen:

- Het aantal door broeders met een werkkring op te nemen vrije dagen – in een vijfdaagse werkweek alleen de vrijdag als plenaire vergaderdag in plaats van de dinsdag t/m de vrijdag – wordt substantieel minder: ca. 15 in plaats van 60.

- Wel zal dit totaal van ca. 15 ‘vergaderweken’ misschien over een langere periode moeten worden gespreid. Maar het geheel van een synode zal op deze wijze zowel voor ouderlingen in het arbeidsproces als voor predikanten en kerkenraden veel hanteerbaarder zijn.
- Dit zal temeer gelden wanneer – wat wij hopen en verwachten – het aantal plenaire zittingen door de verbeteringen in de voorbereiding en door een efficiënte manier van vergaderen nog verder daalt.
- Deze werkwijze zal de synodeleden helpen zich te concentreren op beleidsbewaking en koersbepaling.
- De kosten van de synode zullen dalen.
- Hopelijk zal het synodewerk op deze wijze voor de kerkleden doorzichtiger worden, wat de betrokkenheid bevorderen kan.

Tot zover de voorstellen zoals die in mei 2001 aan de kerken zijn gezonden.

5.2 Reacties

Op onze voorstellen zijn enkele reacties gekomen. Zij worden als bijlagen bij dit rapport gevoegd.² Hier worden ze alleen kort aangeduid, in volgorde van binnenkomst:

- een brief, d.d. 12 juni 2001, van ds. Jitse van der Wal te Hardenberg die met name bezwaar maakt tegen het voorstel om op zaterdag te vergaderen;
- van de Classis Drachten van 20 juni 2001 een brief, d.d. 27 juni 2001, waarin gemeld wordt dat er naast instemming met de door ons voorgestelde efficiëntie op het punt van de aanlevering van rapportages en voorstellen van deputaten (3.1 in ons voorstel), ook de nodige kritiek was, samengevat in een zestal vragen of opmerkingen;
- een brief, d.d. 15 november 2001, van de kerkenraad te Leiden, waarin naast steun voor enkele onderdelen van de voorstellen, vooral bezwaar wordt gemaakt tegen de interpretatie die wij hebben gegeven aan onze opdracht en tegen onomkeerbare maatregelen die niet door synodale besluitvorming worden gesteund. De raad acht het profiel voor de afgevaardigden dat men opmaakt uit ons voorstel, niet realistisch en acht het vooral van belang dat de synode zich ten doel stelt voor het zomerreces klaar te zijn. Hij doet de suggestie om middels een brief aan de kerken de voorstellen fors te relativieren;
- een brief, d.d. 30 november 2001, van de kerkenraad te Zwolle-Berkum, met een rapport van een kerkenraadscommissie waarin onze voorstellen worden samengevat en wordt voorgesteld de verdere ontwikkelingen met belangstelling te volgen;
- van de Classis Zwolle van 29 november 2001 een brief, d.d. 1 december 2001, waarin een achttal, merendeels kritische vragen en opmerkingen worden doorgegeven, met het verzoek ze te beschouwen als een poging om mee te denken over de materie en ze te verwerken in onze rapportage. Men mist een kader in de vorm van lange termijn doelen, ziet weinig mogelijkheden tot inschakeling van niet-gepensioneerde ouderlingen en zet vraagtekens bij de bevoegdheden van deputaten Voorbereiding ten aanzien van de mogelijke samenstelling van commissies en het moderamen.

² Deze bijlagen worden in deze uitgave niet meer opgenomen.

Naast deze brieven die rechtstreeks aan ons deputaatschap gericht waren, ontvingen wij van de Classis Axel van 14 november 2001 afschrift, d.d. 22 november 2001, van een nota en een bezwaarschrift aan de generale synode betreffende bepaalde aspecten van onze voorstellen en vooral de vergadertijden van de synode te Zuidhorn. De classis vraagt de synode uit te spreken:

1. Dat het niet juist is, dat het deputaatschap ter voorbereiding van de generale synode, zonder dat de synode zelf besluiten heeft genomen, beleid uitzet ten aanzien van de vergaderwijze van de synode.
2. Dat de voorgestelde vergadertijden, zolang de synode niet op een centraal gelegen plaats in Nederland wordt gehouden, niet werkbaar zijn.
3. Dat de voorgestelde werkwijze ook overigens de volgende schaduwkanten heeft:
  - ook bij de voorgestelde werkwijze zal het moeilijk zijn ambtsdragers die nog in het arbeidsproces zitten naar de synode af te vaardigen;
  - frequent en langdurig plenair vergaderen op vrijdag en zaterdag legt een onverantwoord zware druk op het leven en de gezinnen van de afgevaardigden;
  - veel thuiswerken door synode-afgevaardigden werkt negatief op de werkgemeenschap van een synode.
4. Dat deputaatschappen niet betrokken moeten worden bij het ordenen van de reacties op eigen rapportage.

Van de samenroepende kerk ontvingen wij bericht dat de Particuliere Synode Zeeland-Noord-Brabant-Limburg van 19 januari 2002 besloot adhesie te betuigen aan met name de punten 2 en 3 van de bezwaren van de Classis Axel. De bezwaren onder de punten 1 en 4 van de classis deelt de particuliere synode niet bij voorbaat, maar zij verzoekt de generale synode wel de bevoegdheden en de risico's van al te subjectieve inbreng van deputaatschappen grondig te bekijken.

Als laatste noemen we een rapport van 14 september 2001 van een kerkenraadscommissie van Amersfoort-Centrum, per brief d.d. 12 oktober 2001 aan de synode gezonden. In dit rapport wordt waardering uitgesproken voor ons plan en worden enkele kanttekeningen gemaakt: met betrekking tot de samenstelling van de synode; bij de voorstellen die verband houden met de voorbereidingsfase; en over de samenstelling van de commissies.

5.3 Discussie

Wij zijn de kerken, classes en predikant die ons schriftelijk hun mening hebben laten horen hiervoor hartelijk dankbaar. Voorzover wij schriftelijk inhoudelijk hebben gereageerd op de hierboven genoemde stukken, zijn onze brieven als bijlagen bij dit rapport opgenomen (bijlagen 5a t/m 9a).³ In deze paragraaf gaan we in op de ingebrachte bezwaren en argumentatie.

5.3.1 De interpretatie van onze opdracht

Zijn we als deputaten buiten ons boekje gegaan door onze opdracht 'breed' op te vatten en de evaluatie van 'Leusden' te verwerken op zo'n manier dat er in Zuidhorn al op een aangepaste wijze gewerkt kan worden? Worden de kerken hiermee voor een voldongen feit gesteld? Zijn wij zelfs niet ingegaan

³ Ook deze bijlagen zijn in deze uitgave niet meer opgenomen.

tegen een formeel synodebesluit door de samenroepende kerk te adviseren de volgende synode samen te roepen op een andere datum dan door de synode van Leusden is vastgesteld?

In de inleiding op onze voorstellen die in mei 2001 aan de kerken zijn toegezonden hebben we ons op dit punt breed verantwoord. Onder verwijzing daarnaar willen wij hier nog eens onderstrepen, dat de inhoud van de evaluatie door de synodeleden van Leusden van dien aard is, dat het onverstandig leek geen pogingen in het werk te stellen om al voor de eerstvolgende synode verbeteringen door te voeren.

Verder willen wij erop wijzen dat er over de vergadertijden van een synode niets bij voorbaat is vastgelegd. Er is wel een bepaalde praktijk gegroeid die een eigen verwachtingspatroon oproept. Maar elke synode neemt hierover haar eigen besluiten. De synode van Zuidhorn zal zelf moeten beslissen of zij onze voorstellen aanneemt of niet. Is dat laatste het geval, dan heeft dat consequenties voor diverse voorzieningen die moeten worden aangepast. Maar in het overleg met de samenroepende kerk hebben we die beslissingsruimte nadrukkelijk open gehouden.

De dag van kennismaking en instructie op 9 maart 2002 voor de afgevaardigden naar de synode zal naar wij aannemen een indicatie geven van het draagvlak dat binnen de komende synode voor onze voorstellen bestaat.

De wijziging van de datum van de openingszitting van de synode is op ons voorstel gebeurd door de samenroepende kerk en is door de Classis Grootegast gefiatteerd. Toen de synode van Leusden de woensdag na Pasen als openingsdatum vaststelde, deed zij dat geheel in lijn met het gebruik, terwijl een andere optie niet in beeld was. Het gaat ons te ver om aan die beslissing normatieve waarde toe te kennen.

5.3.2 Groter potentieel aan afgevaardigden?

Wij zijn ons ervan bewust dat ook bij de door ons voorgestelde werkwijze deelname aan een generale synode niet mogelijk zal zijn voor de meeste broeders die volop in het arbeidsproces betrokken zijn. Ons staat echter voor ogen dat in onze huidige maatschappij steeds meer mensen in deeltijd werken of mogelijkheden hebben om hun werktijd flexibel in te delen. Wij verwachten dat met de nieuwe werkwijze voor meer broeders de mogelijkheid bestaat op een verantwoorde wijze aan het synodewerk deel te nemen dan bij de tot nu toe gevolgde werkwijze. Op het moment dat wij dit rapport schrijven, zijn zes primi-ouderlingen bekend; twee van hen zouden niet aan de synode kunnen deelnemen wanneer zij van dinsdag tot vrijdag vergaderde.

Is vergaderen op zaterdag niet een te zware aanslag op het gezinsleven van de afgevaardigden? Van de afgevaardigden en hun gezinnen wordt zeker een behoorlijk offer gevraagd door de plenaire vergaderingen, elke vrijdag en zaterdag in Zuidhorn, gedurende een aantal maanden. Toch menen wij dat dit een verlichting betekent in vergelijking met de situatie dat de afgevaardigden wekelijks van dinsdagochtend tot vrijdagavond van huis waren, verreweg de meesten van hen ook 's nachts.

Als wij in onze voorstellen de indruk hebben gewekt dat er 'iets mis' zou zijn met gepensioneerden en vut-broeders als afgevaardigden, dan willen wij dat graag terugnemen! Veel oudere broeders hebben in het synodewerk goed en gewaardeerd werk geleverd ten dienste van de kerken. Dat neemt niet weg dat over het algemeen de leeftijdsopbouw van de synoden toch wel erg afweek van die in de kerken.

5.3.3 De rol van deputaten Voorbereiding met betrekking tot samenstelling van commissies en moderamen

Eigenen we als deputaten Voorbereiding ons niet teveel ‘macht’ toe, als wij in overleg met de samenroepende kerk voorstellen doen voor de taakverdeling en de samenstelling van commissies en een voorlopige inschatting maken van wie mogelijk in het moderamen gekozen worden of in aanmerking komen als commissievoorzitter of rapporteur?

Mogelijk hebben we door onze opmerkingen hierover de gedachte opgeroepen dat wij voorafgaande aan de aanvang van de synode alvast de verdeling van de taken zouden willen bedisselen. Dat is geenszins onze bedoeling. Volgens de Huishoudelijke regeling verkiezen de afgevaardigden onder leiding van de samenroepende kerk in de constituerende vergadering de leden van het moderamen en het moderamen doet vervolgens aan de synode voorstellen voor de samenstelling en de taken van de nodige commissies.

Maar wat wij voorstellen op dit punt, is niet nieuw; alleen is het nooit zo expliciet beschreven. Het is al sinds Leeuwarden 1990 gebruikelijk dat de samenroepende kerk al dan niet in overleg met deputaten Voorbereiding een mogelijke verdeling van de te behandelen zaken over vijf commissies voorbereidt en daarbij ook een voorstel doet over de bemanning van die commissies; dit alles om het moderamen in staat te stellen snel en slagvaardig met voorstellen naar de vergadering te komen. Ook is op de laatstgehouden synode in de constituerende vergadering, voorafgaande aan de moderamenverkiezing, aan de afgevaardigden gevraagd zich voor te stellen aan de vergadering, zodat bij de verdeling van de functies rekening gehouden kon worden met beschikbare kennis, ervaring en vaardigheden.

Van dit voorbereidende werk kan veel op een eerder tijdstip gebeuren, zodat de beperkte beschikbare tijd van de openingszitting van de synode zo efficiënt mogelijk gebruikt wordt.

Het is beslist niet de bedoeling dat wij als deputaten ook maar enige invloed zouden willen uitoefenen op de verkiezing van de moderamenleden. En wat de commissies aangaat willen wij vooral faciliteren dat de beschikbare gaven en belangstellingsferen van de afgevaardigden zo goed mogelijk worden benut.

5.3.4 Het betrekken van deputaatschappen bij de reacties op hun eigen rapportage

Wanneer deputaatschappen zelf de reacties vanuit de kerken op hun rapport inzamelen en met hun commentaar erop aan de synode presenteren, ontstaat er dan niet een belangenverstrengeling doordat deputaten rechter worden in eigen zaak? Komt de controlerende taak van de synode daardoor niet in het gedrang?

Wij zijn van mening dat het de behandeling van zaken op de synode ten goede komt, als deputaten tevoren kennis kunnen nemen van kritiek op hun voorstellen en de gelegenheid krijgen daarop nog in te gaan. Die kritiek wordt de synode overigens niet onthouden. Ze krijgt uiteraard haar plaats in de rapportage aan de synode en kan ook bij de synode zelf worden ingediend. De synode zal zelf kunnen controleren of de deputaten in hun verweer aan de bezwaren recht doen. Ook in de gevallen waarin deputaten hun voorstellen rechtstreeks zelf in de synode zullen verdedigen, zonder de tussenkomst van een commissoriale behandeling, zal het ‘tegenover’ van de synode ten opzichte van het werk van deputaten volledig gehandhaafd blijven.

5.3.5 De synode als werkgemeenschap

De synode is een werkgemeenschap. In de manier van werken zoals die tot dusver gebruikelijk was ontstaat er in de loop van de weken waarin de afgevaardigden dagelijks met elkaar onder één dak verkeren en ieder in het verband van een commissie intensief met z'n medecommissieleden samenwerkt, dikwijls een hechte band. Juist die nauwe band van samenwerking doet veel oud-synodeleden, ondanks de zwaarte van het werk, met veel genoegen terugdenken aan hun synode-ervaringen. Dit element zal bij de door ons voorgestelde werkwijze een minder grote rol spelen, omdat er meer individueel en thuis gewerkt zal worden.

Het is voor ons de vraag of dit alleen als een nadeel moet worden gezien. Het synodewerk zal in de nieuwe opzet een meer zakelijk karakter krijgen. De praktijk zal moeten uitwijzen of dit een goede besluitvorming juist niet bevordert.

5.3.6 Het grotere kader voor de voorgestelde verbeteringen

In sommige reacties wordt opgemerkt dat men een helder kader mist waarbinnen onze voorstellen een plaats hebben. Men heeft de indruk van haastwerk of van ad-hoc-beleid, omdat langere-termijn-doelen ontbreken.

Wat in onze voorstellen aan de kerken is voorgelegd, heeft inderdaad vooral betrekking op de zaken die direct te maken hebben met de voorbereiding van de synode van Zuidhorn. Over voorstellen voor de langere termijn wordt nog verder nagedacht. Voor ons is wel duidelijk dat, met alle respect voor Zuidhorn en voor de zeer betrokken wijze waarop de Voorbereidingscommissie en anderen zich inzetten om van de Generale Synode Zuidhorn 2002 echt iets goeds te maken!, een zo excentrisch gelegen vergaderplaats niet de meest ideale setting is voor een proef met de voorgestelde vergadertijden. Wat dat betreft begrijpen wij de klacht van de Classis Axel en van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Maar de moeite van de broeders die uit het verre Zuiden naar het hoge Noorden moeten reizen doet ons niet terugkomen op ons voorstel aan de synode van Zuidhorn om de proef te nemen met de door ons voorgedragen werkwijze. Wij hebben de vrijmoedigheid om hen te vragen, ook het belang van de andere synodeleden en van het werk van de synode als geheel in beeld te houden.

---

6 – Adviseurschap docenten Theologische Universiteit

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de positie van de docenten van de Theologische Universiteit in Kampen als mogelijke adviseurs voor de generale synode.

6.1 De huidige situatie

Inzake hoogleraren-adviseurs bepaalt de Huishoudelijke Regeling in hoofdstuk 3.1:

“De gewone hoogleraren van de Theologische Universiteit zullen door de roepende kerk worden uitgenodigd voor het geven van eventuele adviezen.

Zij geven hun eventuele adviezen in de vrije discussie ter plenaire zitting.

Is bij een bepaalde zaak de deskundige inbreng van een hoogleraar gewenst, dan wordt deze op voorstel van of in overleg met het moderamen verzocht deel te nemen aan het werk van de commissie aan welke deze zaak ter fine van advies is toevertrouwd.

Ten dienste van de adviseurs gelden de volgende bepalingen:

- a. zo spoedig mogelijk na de opening van de synode zal een voorlopig werk- en tijdschema verstrekt worden aan de adviseurs;
- b. aan het eind van elke vergaderweek zal een zo gedetailleerd mogelijk werkschema voor de volgende vergaderweek aan de adviseurs verstrekt worden;
- c. in geval adviezen wenselijk en/of noodzakelijk worden geacht, zal dit telkens bij het verstrekken van dit werkschema worden vermeld, onder overlegging van de benodigde werkstukken.”

Deze regeling gaat kennelijk uit van een substantiële inbreng van adviseurs ter synode, zoals dat vroeger het geval was. De laatstgehouden synodes was er van zo'n inbreng eigenlijk alleen maar sprake bij prof. Te Velde. Andere hoogleraren gaven alleen incidenteel advies, al dan niet desgevraagd.

6.2 Welke docenten zijn adviseur?

De regeling bepaalt: adviseur zijn de gewone hoogleraren van de TU. Dus niet de buitengewone hoogleraren en ook niet de overige docenten.

In Kampen hoorden tot 1996 ook alleen de gewone hoogleraren tot de senaat. Zij alleen waren als zodanig adviseur van het curatorium.

Met het nieuwe statuut van Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 maken alle docenten deel van de senaat uit. Daarmee zal samenhangen dat op de laatstgehouden synode niet alleen gewone hoogleraren als adviseur van de synode optraden, maar ook andere docenten. Op zich zal daar niets tegen zijn. Hun adviezen zijn waardevol voor de synode. Praktijk en regeling moeten echter wel op elkaar zijn afgestemd.

Daarom willen deputaten Voorbereiding nu aan de synode voorstellen de bestaande kring van docenten-adviseurs uit te breiden van gewone hoogleraren naar theologische hoogleraren en (hoofd) docenten.

Hierbij zij vermeld dat de synode ook aan andere deskundigen adviezen kan vragen, zoals bijvoorbeeld aan het deputaatschap Kerkrecht en kerkorde of aan anderen buiten de kring van docenten en deputaten.

6.3 Hoe werkt de adviesdienst?

De mogelijkheden van de adviseurs om advies te geven zijn beperkt. Een zevental hoogleraren schreef 25 februari 1995 aan toenmalige deputaten Voorbereiding:

“De werkwijze van een synode (m.n. het wekenlang houden van vergaderingen op vier van de vijf werkdagen en het werken via een uitgebreide commissiorale voorbereiding) in combinatie met de beperkte mogelijkheden van de docenten om in de synode-plaats aanwezig te zijn, leidt o.i. onvermijdelijk tot slechts weinig participatie aan het synode-werk en tot een beperkte communicatie tussen de synode en haar hoogleraren-adviseurs.

De geldende bepalingen uit de Huishoudelijke Regeling zijn in het verleden al wel eens uitvoerig met een deputaatschap voor voorbereiding van de synode doorgesproken, laatstelijk nog op 24 nov. 1989 te Kampen. We verwijzen hiervoor naar de rapporten daarover in 1987 en 1990 aan de synode uitgebracht. Er zijn – als de werkwijze van de synodes onveranderd blijft – aan wat toen is overwogen en gezegd naar onze mening geen nieuwe gezichtspunten toe te voegen.”

Hierbij is te overwegen:

1. Met advisering door docenten op punten die hun vakgebied betreffen, is een wederzijds belang gediend: de synode ontvangt deskundige adviezen en de docenten ontvangen informatie uit het werkveld van de kerken. Docenten hebben hier echter voor hun vakgebied niet evenveel belang bij.
2. Voor de meeste docenten zal de werkwijze die in HR 3, 1c is aangegeven, het meest werkbaar zijn: desgevraagd adviseren, onder overlegging van de desbetreffende stukken. Dit laatste moet dan wel tijdig gebeuren.
3. Gelet op de positie van hoogleraren-adviseurs tot nu toe moet het mogelijk blijven dat docenten-adviseurs de synode uit eigen beweging adviseren en daartoe desgewenst alle synodestukken ontvangen.
4. De inbreng van de hoogleraar Kerkrecht zal meer systematisch moeten plaatsvinden, te organiseren door het moderamen.

Deputaten Voorbereiding willen hierom het toezenden van alle synodestukken, zoals tot nu toe gebruikelijk, beperken tot de hoogleraar Kerkrecht en verder die docenten-adviseurs die kenbaar maken deze stukken te willen ontvangen voor het uitbrengen van advies uit eigen beweging. Adviseurs ontvangen in verband hiermee de agenda en de werkschema's van de synode, zodat ze kunnen bezien waarover ze advies zouden willen uitbrengen. Als de synode advies wenst van een docent-adviseur zal zij daarom vragen met overlegging van de desbetreffende stukken.

6.4 Reacties van docenten

Deputaten hebben hun visie inzake het adviseurschap voor de generale synode vragenderwijs voorgesteld aan de theologische hoogleraren en (hoofd)docenten van de Theologische Universiteit.

Uit de individuele reacties van enkele docenten vermelden we het volgende:

1. De wens de werkschema's van de synode te blijven ontvangen. Deputaten hadden hier aanvankelijk niet in voorzien. Zij hebben dit in hun voorstel verwerkt.
2. De wens dat docenten in ieder geval om advies gevraagd wordt in aangelegenheden die hun eigen vakgebied betreffen. Hieraan wordt in zoverre tegemoet gekomen dat de docenten door toezending van de agenda en de werkschema's een overzicht krijgen van wat behandeld wordt. Deputaten zijn er niet voor dat docenten bij elk punt dat hun vakgebied betreft expliciet om advies gevraagd wordt. De synode heeft niet altijd advies nodig. Dan brengt het een vertragende factor mee als de synode er toch altijd om zou moeten vragen. Bovendien is niet altijd duidelijk welk(e) vakgebied(en) een bepaalde zaak zou betreffen.
3. De wens een docent te vragen om voor een moeilijke of specifieke zaak adviserend lid van een commissie te zijn en eventueel ook het rapport te schrijven. Het kan praktischer zijn een docent in zo'n zaak helemaal mee te laten doen dan hem incidenteel of in een laat stadium te vragen. Deputaten menen dat de bestaande en de voorgestelde regeling voor deze werkwijze ruimte laten.

6.5 Aanpassing Huishoudelijke regeling

In het licht van bovenstaande stellen deputaten u voor om hoofdstuk 3.1 van de Huishoudelijke Regeling als volgt aan te passen:

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 6.]

---

7 – Verbeteringen voor de langere termijn

We hebben een begin gemaakt met ons te oriënteren op de manier waarop in andere kerken het werk van de generale synode en alles wat daar omheen gebeurt georganiseerd is. Er is informatie opgevraagd van de Christelijke Gereformeerde kerken en de Nederlands Gereformeerde kerken en bij het Dienstencentrum van de ‘Samen-op-weg-kerken’. Er zijn ook enkele gesprekken gevoerd met deskundigen uit genoemde kerken. Maar we hebben de uitvoering van onze opdracht geconcentreerd op de voorbereiding van de synode van Zuidhorn. Als de door ons voorgestelde werkwijze bevalt en ook voor volgende synoden wenselijk lijkt, zal ze uitgewerkt moeten worden in een herziening op een aantal punten van de Huishoudelijke regeling voor generale synoden. Met het oog daarop stellen wij de synode voor aan het moderamen op te dragen, in samenwerking met ons huidige deputaatschap tussentijds en aan het einde van de synode de werkwijze te evalueren.

Het is ons wel steeds duidelijker geworden dat er voordelen zijn aan een vaste vergaderplaats voor de synoden over een langere termijn. Nu opgebouwde deskundigheid in de samenroepende kerk gaat snel weer verloren. Een kerk die voor een aantal synoden wordt aangewezen als ontvangende kerk kan de nodige infrastructurele voorzieningen treffen die voor langere termijn bruikbaar zijn. Daarbij ligt het voor de hand te denken aan een kerk in het centrum van het land.

Wij hebben ons niet uitvoerig bezig gehouden met studie naar de voor- en nadelen van zaken als

- het verdelen van de door de synode te behandelen onderwerpen over een langere termijn, bijvoorbeeld twee of drie jaar;
- een andere structuur van het kerkverband, waarbij de particuliere synoden wegvallen en afvaardiging naar de synode vanuit de classes plaatsvindt.

Voor dergelijke zaken komen de afspraken in de kerkorde in het geding. Eventuele studie hiernaar ligt o.i. meer op de weg van deputaten Kerkrecht en kerkorde.

Wel hebben wij enige aandacht gegeven aan de vraag of voor de administratieve ondersteuning van de synode en voor de voorbereiding door de ontvangende kerk meer organisatie nodig is, eventueel in de vorm van een centraal kerkelijk bureau of een dienstencentrum. Aanzetten hiertoe zijn nu al op meerdere plaatsen aanwezig in ons kerkelijk samenleven. Ds. J. Luiten heeft in een nota enkele waarnemingen en overwegingen neergelegd, die wij als bijlage bij dit rapport voegen. Mogelijk ter overweging voor nieuw te benoemen deputaten Voorbereiding eerstvolgende generale synode.

---

8 – Bijlagen

[Bij het oorspronkelijke rapport hoorden de bijlagen:

1. Evaluatie GS Leusden 1999
2. Evaluatie Commissie Voorbereiding Leusden
3. Evaluatie Synode-secretariaat Leusden 1999
4. Verslag van het systeembeheer GS Leusden
5. Ds. Jitse van der Wal te Hardenberg, brief aan deputaten d.d. 12 juni 2001
6. Classis Drachten 20 juni 2001, brief aan deputaten d.d. 27 juni 2001
7. Kerkenraad Leiden, brief aan deputaten d.d. 15 november 2001
8. Kerkenraad Zwolle-Berkum, brief aan deputaten d.d. 30 november 2001 met rapport
9. Classis Zwolle 29 november 2001, brief aan deputaten d.d. 1 december 2001
10. Classis Axel 14 november 2001, nota en bezwaarschrift aan de generale synode
11. PS Zeeland-Noord-Brabant-Limburg 19 januari 2002, brief aan de generale synode d.d. 21 januari 2002 met gedeeltelijke adhesiebetuiging aan het bezwaarschrift van de Classis Axel
12. Kerkenraad Amersfoort-Centrum, brief aan de generale synode d.d. 12 oktober 2001 met rapport
13. Nota d.d. 5 februari 2002 over kerkelijk bureau

Van deze bijlagen is alleen de laatste hier nog opgenomen, deels om reden van vertrouwelijkheid. Toegevoegd is de tekst van de inleiding van prof. dr. M. te Velde op de voorbereidingsvergadering van de synode, die later nog als extra bijlage bij dit rapport werd opgenomen. De overgebleven twee bijlagen zijn opnieuw genummerd.]

8.1 Bijlage 1 Kerkelijk bureau

Steeds meer wordt de uitvoering van algemene kerkelijke taken van dienstverlenende en administratieve aard gezamenlijk en/of centraal georganiseerd.

Over het algemeen wordt er niet gevraagd naar een groot kerkelijk centrum zonder meer. De vrees bestaat dat zo'n centrum te ver van de kerken af zou staan en te veel invloed zou kunnen krijgen. De praktijk is echter dat het aantal taken dat bij een kerkelijk bureau zou kunnen horen, toeneemt. Zo groeit toch haast ongemerkt de vraag naar zo'n bureau. Wanneer wordt het zinvol zo'n bureau in te stellen?

8.1.1 Bestaande situatie

Momenteel worden door de volgende kerkelijke instanties zulke taken centraal behartigd:

1. Theologische Universiteit (administratie en adviesdienst)
2. Archief- en Documentatiecentrum (ADC)
3. Diaconaal Steunpunt
4. deputaatschap Evangelisatie

5. deputaatschap Betrekkingen Buitenlandse Kerken (BBK)
6. Institute of Reformed Theological Training (IRTT)
7. deputaatschap Financiële Zaken en Beheer (centrale financiële administratie)
8. deputaatschap Communicatie (beheer Internetsite)

Deze instanties hebben voor de uitvoering van hun taak full- of parttime mensen in dienst. Samen zouden ze een kerkelijk bureau of dienstencentrum kunnen vormen. Omdat ze op verschillende plaatsen gevestigd zijn, kunnen er alleen beperkte vormen van samenwerking zijn.

8.1.2 Generale Synode Leusden 1999

Aan de Generale Synode Leusden werd de vraag naar een kerkelijk bureau voorgelegd door deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid. Het ging hun om de inzameling van gegevens voor kerkelijke statistiek ten behoeve van het Centraal Bureau voor de Statistiek (Acta art. 99, 102).

De Generale Synode Leusden 1999 vond het niet nodig hiervoor een bureau in te stellen.

Naar aanleiding hiervan werd door prof. dr. M. te Velde opgemerkt dat de verzameling van kerkelijke gegevens een breder kerkelijk belang dient:

“Prof. dr. M. te Velde zegt dat de administratie van gegevens ook voor onszelf van belang is. Niet alleen actuele gegevens, zoals Oosterbaan & Le Cointre die in het Handboek uitgeeft, maar ook die van afgelopen jaren horen in het archief van de kerken. Gegevens inzake bijvoorbeeld aantallen pastorale eenheden en het aantal echtscheidingen per jaar horen bij de geschiedschrijving van onze kerken. Wellicht zouden deputaten Archief en Documentatie deze gegevens kunnen beheren.” (Acta art. 102)

Verder stelde de Generale Synode Leusden 1999 een centraal informatieadres in en legde dat neer bij deputaten Communicatie (Acta. art. 111, besluit 4).

8.1.3 Voorbereiding en ondersteuning generale synode

De uitvoering van de taken uit de vorige paragrafen betreft vooral de periode na een generale synode. Ook als de synode uiteengaat moeten deze zaken blijven worden waargenomen. Daarvoor zijn er deputaatschappen.

Daarnaast heeft ook de generale synode zelf administratieve ondersteuning nodig. Te denken is aan de voorbereiding van de synode door de samenroepende kerk en aan het secretariaat tijdens de synode. Dit werk breidt zich uit, terwijl er al moeilijker vrijwilligers voor te krijgen zijn.

In samenwerking met het ADC, waar alle synodestukken uiteindelijk gearchiveerd worden, zou de synode administratief goed voorbereid moeten worden, terwijl het secretariaat tijdens de synode ook gediend is met mensen die met het synodewerk bekend zijn.

Voor een synode die slechts een paar maanden in de drie jaar vergadert, is het niet mogelijk mensen in vaste dienst te krijgen. Dit zou wel meer mogelijk kunnen worden naarmate een generale synode verspreid over een langere periode haar vergaderingen houdt, waarbij deputaatschappen over diezelfde periode gespreid rapport uitbrengen.

8.1.4 Overige taken

Bij een kerkelijk bureau is verder nog aan de volgende taken te denken:

1. centraal postadres (nu samenroepende kerk)
2. verzenden van mailings, brochures en folders namens diverse deputaatschappen en volgens het door deputaten Communicatie op te stellen communicatiebeleidsplan.
3. algemene administratieve ondersteuning
4. ondersteuning inzake overheidswetgeving

8.1.5 Wanneer is het zover?

De bestaande uitvoering van dienstverlenende en administratieve taken functioneert. Uit dat oogpunt is hiervoor nu geen nieuw kerkelijk bureau nodig. Maar:

1. samenwerking tussen de instanties die deze taken nu behartigen (1.1), in één centrum zal wel praktisch voordeel kunnen opleveren, waarbij het doen van dubbel werk wordt voorkomen;
2. er komen steeds nieuwe taken bij (1.2, 1.3 en 1.4).

Het is de moeite waard te overwegen en/of te onderzoeken wanneer het zover is dat een kerkelijk bureau met al de genoemde taken niet alleen gerealiseerd kan worden, maar ook functioneel en dienstbaar voor de kerken zal kunnen zijn.

Gelet op de bestaande situatie, waarin nu al veel taken centraal worden waargenomen (1.1), zal de instelling van een nieuw kerkelijk bureau geen geheel nieuw punt zijn. Ook al zal het een overgang naar meer centralisatie lijken, feitelijk is het toch alleen een uitbreiding ten opzichte van de bestaande situatie.

5 februari 2002

8.2 Bijlage 2 Introductie Generale Synode Zuidhorn 2002

Gehouden op de voorbereiding met synodeleden 9 maart 2002 en op de voorbereiding met deputaten 21 maart 2002

8.2.0 Inleidend

De achtergrond van deze introductie ligt in eigen ervaringen en gesprekken tijdens vijf eerdere synodes, in schriftelijke evaluaties van synodeleden sinds 1990, in kritiek die er in de kerken en in diverse persorganen regelmatig te horen is. Dat alles heeft geleid tot bezinning in het deputaatschap voor de voorbereiding synode 2002. Wat willen we precies dat een synode is en doet en betekent in het midden van de kerken?

Het is algemeen bekend, dat er door velen in de kerken nogal kritisch tegen een synode wordt aangekeken. Des te meer is het van belang dat de synode zelf een helder beeld probeert te vormen van haar eigen 'taakidentiteit'. Wie zijn wij? Waar zijn wij voor? Welke positie hebben we in het grotere geheel van de kerken? Wat zijn de diverse taken en rollen die dat met zich meebrengt? En welke aanpak en werkstijl passen daar het beste bij? Structuren zijn immers geen doel op zichzelf, maar structuur volgt inhoud.

Over al deze dingen kunnen we nu geen brede verhalen en besprekingen houden en tot eenduidige conclusies komen. Maar wel zie ik het als mijn taak om op verschillende aspecten even kort in te gaan en zo wat denkmateriaal aan te reiken.

8.2.1 Karakter

Een synode is vergadering van de kerken. Hier zijn de kerken bijeen. Het is geen vergadering naast de kerken of boven de kerken of onder de kerken.

In de synode zijn de kerken *zelf* via hun afgevaardigden present. Zo wordt het ook vastgelegd in de credentiebrieven. In de afgevaardigden ontmoeten de kerken elkaar, hebben zij uitwisseling met elkaar, enzovoorts. En de afgevaardigden zijn gemachtigd om namens de kerken die hen stuurden en *als waren die kerken zelf in haar geheel aanwezig*, te handelen en te besluiten over alles wat wettig ter tafel is.

Dus niet: de synode heeft besloten, nu moeten de kerken nog maar 'es zien .... Geen compleet discussie-carroussel in alle plaatselijke kerken als vervolgtraject op wat de synode besloot. Nee, wat in de synode werd besloten is per definitie tevens al het besluit van de kerk van Ten Boer en van Den Helder en van Vroomshoop en van Amsterdam-Centrum en noem ze maar op. Het is mede *hun* besluit, tenzij (art. 31 KO) aangetoond wordt dat het een voor God en mensen onaanvaardbaar besluit is en uitdrukkelijk met argumenten moet worden *geweigerd* om het voor vast en bondig te houden. *Tijdens* de synode wordt over elke zaak een degelijke discussie gevoerd. Maar *na* haar besluit is de discussie tot kerkelijke *afsluiting* gekomen, tenzij ...

Het is te betreuren dat we deze basale kerkelijke regels wat kwijt zijn geraakt in onze kerkelijke cultuur. Daar is met name aanleiding toe gegeven door de goedbedoelde, maar soms ronduit schadelijke invoering van het fenomeen 'toetsing' sinds de vernieuwing van het kerkboek en met name bij de

uitbreiding van de gezangen. Dat maakt onhelder, wat synode-beslissingen nu eigenlijk waard zijn en leidt tot een poldermodel met eindeloze circulatie van het kwelwater van allerlei bezwaren. Vanuit de gezangen heeft dit uithollend effect op heel de positie van de synode in de kerken.

8.2.2 Taken en doelen

Het is goed om ons te realiseren wat voor verschillende doelen en taken er worden gerealiseerd in een synode. Er zijn nog al wat verschillende werksoorten:

- het uitzetten van een gezamenlijke confessioneel-bijbelse koers: zaken van belijdenis en leer
- het vormen van een gezamenlijk beleids-profiel: algemene lijn door alle sectoren heen om de kerken gezamenlijk een bepaalde herkenbare identiteit te geven
- het uitvoeren van gezamenlijke taken: opleiding, kerkboek, liturgie-zaken, pastoraat doven en militairen, landelijke uitzending kerkdiensten, diakonale hulp buitenland, missionaire hulp buitenland
- het verzorgen van gezamenlijke ondersteuning en faciliteiten voor het werk in de plaatselijke gemeenten: diakonale consultancy, steun bij evangelisatie, enz.
- het opzetten, invullen en aansturen van gezamenlijke instellingen met het oog op die diverse taken: theologische universiteit, instituut De Verre Naasten, diaconaal steunpunt enz.
- het onderhouden van gezamenlijke relaties: kerken binnenland, kerken buitenland
- het creëren van gezamenlijk recht: kerkorde, regelgeving, toepassing ten aanzien van bijv. doop, avondmaal, attestaties, ambtelijke bevoegdheden, toetsing nieuwe predikanten, stemrecht, liturgie
- het doen van uitspraken in hoger beroep
- het behartigen van gezamenlijke belangen: overleg met de overheid, id. met auteurs liederen
- het verzorgen van gezamenlijke communicatie: acta, deputatenrapporten, web-site, voorlichting en overleg
- het beslissen over allerlei personele en financiële faciliteiten: geld plus benoemingen plus personeelsmanagement

Het is van belang dat de synode en haar deputaten zich van deze gedifferentieerde doelen, taken en werksoorten bewust zijn. Dan kun je bij de behandeling van de agendapunten verdisconteren binnen welk referentiekader je bezig bent, wat de benodigde deskundigheden zijn, binnen welke grenzen van bevoegdheid je moet blijven, enz..

8.2.3 Afbakening van bevoegdheden plaatselijk – landelijk

In al de genoemde zaken heeft een synode de bevoegdheid om beslissingen te nemen (art. 35 KO), mits binnen de grenzen van wat wettig op de agenda staat en bovendien met de beperking dat niet *alles* wat tot een bepaald onderwerp behoort de competentie van een synode is. In allerlei onderwerpen deelt de synode de bevoegdheden met de plaatselijke kerken, moet je dus ook afbakenen wat je samen wilt doen en wat je aan de afzonderlijke kerken overlaat.

Regelmatig is het nodig om je als kerken te bezinnen op de verhouding tussen plaatselijke en landelijke bevoegdheden. Daarbij hebben de gereformeerde kerken altijd een tussenweg willen gaan tussen hiërarchie en independentisme. Ze beseften, dat de hiërarchie, een of andere verkeerde ‘-cratie’ net zo goed in een kerkenraad kan zitten als in een synode, dat net zo goed een kerkenraad of een plaatselijke commissie de kerkzaken kan verknoeien en de gemeente kan beschadigen als een classis of een landelijk deputaatschap. Dus synodocratie of deputatocratie, maar ook dominocratie of consistoriocratie of commissiocratie.

In onze kerkelijke cultuur ligt dat op dit moment ingewikkeld. Aan de ene kant is er een sterke trend om bijna alle kaarten te zetten op de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk; hier komen typisch vrijgemaakte allergie voor centralisme en postmodern verzet tegen boven-persoonlijke bindingen bij elkaar. Aan de andere kant zijn we een kleine kerkgemeenschap met korte lijnen en was er lange tijd een grote mate van eensgezindheid, dus kon er heel veel samen besloten worden, waardoor een synode niet in de theorie, maar wel feitelijk veel gewicht kreeg, onwillekeurig leidend tot veel uniformering en schijn van centralisme.

Het is in de huidige situatie nodig dat de synode zich op dit punt bezint. Ze moet een goede kijk hebben op de verhouding tussen plaatselijke kerk en universele c.q. nationale kerk en op vragen rond uniformering van kerkelijk handelen. Van de deputaten Kerkrecht en kerkorde is er nog een stuk rapport in de maak met betrekking tot art. 65 en 67 KO.

Ik wil wel alvast zeggen, dat er bij een flink deel van het kerkvolk op dit moment (in felle reactie op sommige synode-onderwerpen) de neiging is om veel te veel te verwachten van de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk. Vaak betekent het leggen van alle bevoegdheden op plaatselijk niveau, dat alle meningsverschillen ook plaatselijk moeten worden uitgevochten. Met alle hiërarchische risico's ervan: dominees of ouderlingen of andere plaatselijke bobo's die de dienst uitmaken; annex het overdoen van alle discussies één keer per drie jaar. Helaas, het spook van de hiërarchie (dat wil zeggen van het gelijk willen krijgen en ónze lijn willen dóór zetten) woont in ons aller hart! Het woont in ieder geval wel in mijn hart, – dat merk ik vaak genoeg.

Zo is het een schijnmanoeuvre om bij bezwaren tegen synodebesluiten alles op de noemer te schrijven van deputatenhiërarchie en centralisme. Er is een beweging onder ons die de quota niet meer omhoog wil hebben, die voor elk generaal deputaatschap dat er bij komt één wil hebben afgeschaft, enzovoorts. Dat is m.i. een heilloze benadering. In onze tijd is landelijke samenwerking in het kerkwerk, het voorkomen van 280 maal het wiel uitvinden, het bevorderen van kwaliteitsondersteuning voor het plaatselijk kerkelijk leven en dergelijke alleen maar goed en nuttig. Samen goede ondersteuning en wisselwerking landelijk organiseren is echter iets anders dan bindend van alles aan elkaar opleggen en opdringen. Dat vergt dus goede doordenking en afbakening van doelen, taken en bevoegdheden. En heldere lijnen van toezicht waarin we elkaar bij de les houden.

Het is van belang dat met name deputaatschappen zelf hier ook een heldere visie in hebben. Ik kom daar straks nog op terug.

8.2.4 Algemene koers

Wil je als synode de juiste besluiten nemen, dan lijkt me nodig dat in de synode ook eens uitgesproken kan worden van wat voor soort kerk deze afgevaardigden synode willen zijn: van een bestendigingskerk of van een ontwikkelingskerk of iets van allebei. Een kerk met wettige ruimte voor zeer conservatieve en tegelijk voor evangelische gereformeerden, of een kerk waarin die wel getolereerd worden maar waar men in de koersbepaling en besluitvorming deze elementen geen plek geeft. Een kerk met heldere lijnen van beleid of een kolen- en geiten-kerk.

Mijns inziens is een synode geroepen om besluiten te nemen waar de situatie in *alle* kerken in doorberekend wordt, rekening houdend dus bijv. met een grotere pluraliteit dan we vroeger hadden. Besluiten met katholieke bandbreedte. Waarbij het hele spectrum van de kerk in beeld is. Zonodig ook met heldere bepaling van wat buiten die bandbreedte valt of van een praktijk die we niet willen. Veel spanning die op dit moment tussen de lokale kerken en de synode annex haar deputaten bestaat, vindt haar oorsprong in het gegeven dat we onze identiteit niet helder hebben en in de paradigmashift sinds 1985 en in de pluraliteit die er de laatste 10 jaar onder ons gegroeid is, onze koers nog niet gevonden hebben.

De essentiële dingen moeten daarbij echter niet worden uitgevochten of uitgemaakt tussen de regels van besluitteksten door. We moeten praten met open vizier, een open gesprek over de koers, over wat ons beweegt, over de intenties die we met uitspraken en besluiten hebben. Anders kun je geen geestelijke leiding geven aan de kerken.

Dat is voor mij ook het verschil tussen het kolen-en-geiten-sparen enerzijds en het definiëren van de katholieke bandbreedte anderzijds. Bij 'kolen en geiten' heb je geen duidelijke koers die je samen na degelijke studie en bespreking hebt uitgezet, maar handel je ad hoc naar bevind van zaken, afhankelijk van de mensen die je tegenover je hebt, altijd bang om je nek al te ver uit te steken. Dan ben je pragmatisch bezig, vandaag een beetje naar links en morgen een beetje naar rechts. Bij 'katholieke bandbreedte' denk ik aan een weloverwogen afbakening van wat voor kerk we willen zijn en welke pluraliteit daarin wettig een plaats heeft. En dan vervolgens met die (niet pragmatisch-compromisachtige, maar principieel vrijmoedige) overtuiging krachtig een heldere identiteit en een nieuwe eensgezindheid op te bouwen.

8.2.5 De positie van de afgevaardigden

Elke afgevaardigde staat in diverse relaties en heeft diverse bindingen. Ik maak daar ook graag een paar opmerkingen over.

1. Daar is allereerst je verhouding tot de Here: gebondenheid aan Hem, vrijheid en ongebondenheid ten opzichte van mensen: je moet alles altijd allereerst en vooral tegenover God kunnen verantwoorden. Hij is je eerste en laatste Lastgever.
2. Je zit ter synode krachtens zending door een provincie. Maar eenmaal op de synode heb je als afgevaardigde normaal gesproken geen speciale binding aan het ressort. Je bent ter synode 'zonder last of ruggespraak' aan het werk. Je beslist hier op basis van alle kennis en inzicht die je ontvangt, dikwijls ook juist ontvangt in de interactie met je mede-afgevaardigden uit andere

regio's. Wel zul je natuurlijk rekening houden met wat er in je eigen PS-vergadering over diverse zaken besproken en eventueel voorgesteld is. Het is bijv. ook niet fair om tegen een voorstel van je eigen Particuliere Synode in te gaan. Maar je bent geen belangenbehartiger voor je provincie. Je zit hier voor *alle* kerken.

3. Het is goed om niet vast te raken in onderlinge loyaliteitsbindingen binnen de synode zelf. Dat was ook een bezwaar van het oude commissiesysteem zoals het jarenlang is gehanteerd. Wanneer mensen maandenlang vier dagen per week in enkele commissiekamers min of meer zitten opgesloten, leidt dat tot te weinig wisselwerking met 'buiten' en tot het ontstaan van een eigen weefsel van persoonlijke bindingen, best gezellig en vriendschappelijk, maar niet altijd goed.
4. Je bent als afgevaardigde niet op de synode om een bepaalde richting of stroming te vertegenwoordigen. Ook niet om je eigen mening te realiseren. Maar om te besluiten wat *voor de hele kerk* goed is. Dat vergt dikwijls een andere benadering dan waartoe wij van nature geneigd zijn!

8.2.6 Rollen van de synode

Ik onderscheid even tussen *formele* rollen en *inhoudelijke* rollen.

Wat de *formele* rollen betreft: bij de oude werkwijze is er langzamerhand vertroebeling ontstaan van de rollen in het interne synodale functioneren. Even vergeleken met onze staatsinrichting vormden de synodeleden beurtelings en verstrengeld met elkaar het hooggerechtshof, de ministerraad, het parlement en het ministerieel ambtenarencorps van de kerken. Terwijl enkele moderamenleden daarnaast ook nog griffiers-, administrateurs- en bode-functies vervulden.

In de nieuwe opzet moet dergelijke onhelderheid worden weggenomen. De formele rol van de synode is niet zomaar te vergelijken met de staatsinrichting. Maar voorzover er parallellen zijn is de synode het meest te vergelijken met een plaatselijke gemeenteraad, die het bestuur vormt van de burgerlijke gemeente. Dus méér dan alleen maar een parlement en ook weer niet precies een ministerraad. Maar in ieder geval niet het ambtenarencorps. Een synode moet niet zelf allerlei stukken schrijven. Dat is niet de competentie en ook niet de insteek van synodeleden. De functies van een ambtenarencorps worden bij ons zo ongeveer vervuld door de deputaatschappen. En voor griffie, administratie, enz., kortom voor de interne organisatie zijn zeer bekwame mensen uit Zuidhorn beschikbaar, zodat moderamenleden volledig inzetbaar zijn in hun inhoudelijke bekwaamheden. Vervolgens zijn de synodeleden er dan man voor man voor bestemd om de goede lijnen te trekken voor ons kerkverband in alle zaken die op de agenda staan.

De *inhoudelijke* rollen nader invullend betekent dat:

- koers bepalen, zo nodig bijbuigen
- sectoren, deputaten, instellingen op *hoofdlijnen* aansturen
- *beslissen* en knopen doorhakken, duidelijkheid geven
- *faciliteren* met middelen (quota) en vertrouwde mensen *aanstellen*
- in alles streven naar beleid en naar besluitvorming van stevige *kwaliteit*

Als het om de vergaderstijl betekent dat:

1. Niet te veel details op de synode. Steeds de grote lijnen blijven zien, daarover nadenken en daarop sturen. En als er details zijn, die altijd inzichtelijk relateren aan de kern van waar het om draait.
2. Geen ambtenarenwerk doen: als de synode op een aantal punten het beleid wil bijstellen, dan wordt dat door deputaten in adequate teksten vertaald en vervolgens komt het terug in de synode voor besluitvorming.
3. Geen politieke, parlement-achtige aanpak. In die sfeer speelt onderhandeling een grote rol. Nu moeten we in de kerk soms ook van geven en nemen weten. Maar het is niet goed als in belangrijke zaken de besluiten uit-onderhandelde compromissen zijn. Wat mij opvalt: dat zijn dan vaak compromissen waarmee de synodeleden na stevige discussie wel weer door één deur naar huis kunnen, maar waar dikwijls de kerken met de problemen worden opgezadeld. En vervolgens is er drie jaar lang niets meer aan te doen, terwijl de verantwoordelijke mensen na sluiting van de synode niet meer verantwoordelijk zijn.
4. Geen inhoudelijke kwesties over formuleringen, redacties, amendementen uitvechten. Ik signaleer het risico van verbaliteits-optimisme: denken dat je de werkelijkheid regelt met uitgewogen teksten.

8.2.7 Verhouding tot de deputaten

1. Deputaten zijn er ten dienste van de kerken. Daarom moet de synode helder aanduiden welke dienst ze van de deputaten wil. Expertise is prima, maar tegelijk moet het dan geen top-down-gebeuren worden. In gemeenteopbouw is bekend de visie van Jan Hendriks, die attendeert op het expert-model van een ‘belerende gemeente’, tegenover het gezamenlijke trektocht-model van de ‘lerende gemeente’. Daar kunnen wij nog wel wat van leren.
2. In de meeste zaken zullen – als de synode de nieuwe werkwijze aanneemt – de deputaten rechtstreeks met de synode communiceren. Daar zit dan geen commissie meer tussen. Vóór de synodebespreking werden voorheen in commissiekamers al allerlei onderhandelingen gevoerd. De betreffende commissie moest dan min of meer in bondgenootschap met de deputaten de zaak door de plenaire synode slepen. Dat gaf bij elke zaak aan ± 7 synodeleden een andere positie dan die de rest van de afgevaardigden had. Wij adviseren dat men daar van af stapt en dat de deputaten degenen zijn die zelf hun voorstellen verdedigen, zich er nog eens op beraden, met gewijzigde voorstellen komen enz. Dat maakt de communicatie helderder en de synodeleden vrijer.
3. De synode moet in alle vriendelijkheid en coöperativiteit een duidelijk ‘tegenover’ tegenover deputaten vormen. Ik bedoel daar niet de verkeerde controle-, kritiek- en afkeur-aanpak mee die in sommige kerkenraden tegenover commissies wordt gehanteerd. Maar wel, dat de synode goed doordacht en duidelijk moet zeggen, hoe de kerken het willen.
4. Bezinning is nodig op de dikke rapporten die in enkele zaken geleverd worden. Is dat nog werkbaar? Ik zou willen bepleiten dat de synode wat meer afstand houdt van zulke rapporten. We lopen het risico dat ze anders als vierde en vijfde formulieren van enigheid gaan werken, dit keer niet inzake de uitverkiezing bijvoorbeeld, maar inzake bijv. echtscheiding en liturgie. Het is uitstekend (en het moet ook zeker zo blijven) dat deputaten diepgaand studie van hun zaken maken. Maar die boekjes dienen voor de synode als achtergrond-informatie, meer niet. De synode moet alleen verantwoordelijk zijn voor de concrete besluitvorming.

8.2.8 Plaats van het moderamen

De taak van het moderamen is m.i. de leiding van de vergadering vanuit een *inhoudelijke* insteek. Het moderamen zal steeds moeten nagaan:

- wat de aard is van de zaak die aan de orde is
- welke rol en bevoegdheid de synode in zo'n zaak heeft
- of door deputaten (evt. aangevuld door commissie) de zaken goed zijn gepresenteerd, op een manier die zinnige bespreking en besluitvorming mogelijk maakt
- of de relevante gegevens en gezichtspunten in de bespreking aan de orde komen
- of er punten zijn, waarin de deputaten nog met aanvullingen en wijzigingen moeten komen
- of de besluiten straks voor de kerken helder en bruikbaar zijn
- hoe de voorgestelde besluiten zich verhouden tot de grote lijnen van het kerkelijk beleid
- of de zaak rijp is voor beslissing
- wat naar buiten toe over de zaak moet worden gecommuniceerd, hoe en door wie dat gebeurt

8.2.9 Uitleiding

Ik hoop van harte op een synode die relevant is voor de kerken en die in haar besluiten voor alle plaatselijke gemeenten tot zegen is. Dat betekent:

- een synode met geestelijke betekenis en invloed
- een synode met samenbindende kracht
- een synode met positieve uitstraling

Ik hoop ook dat de synodeleden en de deputaten – elk op hun speciale plek – voor de kerken dit werk als een relevante taak zullen zien, in dienst van God en de gemeente. En dat ze deze klus echt met plezier kunnen doen en niet al zuchtende!

21-03-2002/MtV

Inhoudsopgave

Naar een aangepaste werkwijze van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland	1
1 – VOORSTELLEN	2
1.1 Prealabele voorstellen	2
1.2 Overige voorstellen	2
2 – SAMENVATTING	3
3 – OPDRACHT EN SAMENSTELLING VAN HET DEPUTAATSCHAP	5
4 – VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN	6
4.1 Benoemingen	6
4.2 Acta en Cd-rom	6
4.3 Draaiboek	6
4.4 Onderzoek drs. I. van der Lugt	6
4.5 Evaluatie Generale Synode Leusden	7
4.6 Workflow Management System	7
4.7 Adviseurschap docenten Theologische Universiteit	7
4.8 Verzamelen van gegevens met het oog op benoemingen	7
4.9 Verbeteringsvoorstellen voor de langere termijn	8
5 – DE AANGEPASTE WERKWIJZE VOOR ‘ZUIDHORN 2002’	9
5.1 De voorstellen zoals ze aan de kerken werden voorgelegd	9
5.1.1 Inleiding	9
5.1.2 De evaluatie	10
5.1.3 Verbeteringsvoorstellen	11
5.2 Reacties	16
5.3 Discussie	17
5.3.1 De interpretatie van onze opdracht	17
5.3.2 Groter potentieel aan afgevaardigden?	18
5.3.3 De rol van deputaten Voorbereiding met betrekking tot samenstelling van commissies en moderamen	19
5.3.4 Het betrekken van deputaatschappen bij de reacties op hun eigen rapportage	19
5.3.5 De synode als werkgemeenschap	20
5.3.6 Het grotere kader voor de voorgestelde verbeteringen	20
6 – ADVISEURSCHP DOCENTEN THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT	21
6.1 De huidige situatie	21
6.2 Welke docenten zijn adviseur?	21
6.3 Hoe werkt de adviesdienst?	22
6.4 Reacties van docenten	23
6.5 Aanpassing Huishoudelijke regeling	23
7 – VERBETERINGEN VOOR DE LANGERE TERMIJN	24
8 – BIJLAGEN	25
8.1 Bijlage 1 Kerkelijk bureau	25
8.1.1 Bestaande situatie	25
8.1.2 Generale Synode Leusden 1999	26
8.1.3 Voorbereiding en ondersteuning generale synode	26
8.1.4 Overige taken	27
8.1.5 Wanneer is het zover?	27

8.2	Bijlage 2 Introductie Generale Synode Zuidhorn 2002	28
8.2.0	Inleidend	28
8.2.1	Karakter	28
8.2.2	Taken en doelen	29
8.2.3	Afbakening van bevoegdheden plaatselijk – landelijk	29
8.2.4	Algemene koers	31
8.2.5	De positie van de afgevaardigden	31
8.2.6	Rollen van de synode	32
8.2.7	Verhouding tot de deputaten	33
8.2.8	Plaats van het moderamen	34
8.2.9	Uitleiding	34
	Inhoudsopgave	35

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 1 –
Tekst van de geldende kerkorde**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Artikel 1 – Doel en inhoud van de kerkorde

In de gemeente van Christus behoort alles in goede orde te gebeuren. Daarvoor is nodig een regeling met betrekking tot

- I. de ambten
- II. de kerkelijke vergaderingen
- III. het opzicht over de leer en de eredienst
- IV. de tucht.

I De ambten

Artikel 2 – Drie ambten

Er zijn drie ambten te onderscheiden: het ambt van dienaar des Woords, van ouderling en van diaken. Sommige predikanten zullen afgezonderd worden voor de opleiding tot de dienst des Woords, andere voor het zendingswerk.

Artikel 3 – Noodzaak van wettige roeping

Niemand mag een van deze ambten vervullen zonder wettig geroepen te zijn.

Artikel 4 – Verbinding aan een bepaalde kerk

Niemand kan tot de dienst des Woords geroepen worden zonder dat hij aan een kerk verbonden wordt.

Artikel 5 – Roeping tot de dienst des Woords

De wettige roeping tot de dienst des Woords van hen die het ambt van predikant nog niet hebben bekleed, geschiedt onder aanroeping van de Here door de kerkenraad en de diakenen met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling.

Alleen zij kunnen voor het eerst beroepen worden, die door daarvoor aangewezen classis zijn onderzocht en beroepbaar gesteld in overeenstemming met de daarvoor geldende generale bepalingen.

In kerken zonder predikant in actieve dienst zal beroepen worden met advies van de consulent die door de classis is aangewezen.

De classis die het beroep moet goedkeuren, zal daartoe een onderzoek instellen in overeenstemming met de daarvoor geldende generale bepalingen.

De eveneens vereiste goedkeuring van de gemeenteleden is verkregen, wanneer de naam van de beroepen predikant op twee achtereenvolgende zondagen in de kerk is afgekondigd en er geen wettig bezwaar is ingebracht.

De bevestiging zal plaatshebben in een eredienst, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient te worden gebruikt, met handoplegging door de predikant die de bevestiging verricht.

Artikel 6 – Beroep naar een andere kerk

Wanneer predikanten beroepen worden naar een andere kerk, zal de beroeping eveneens geschieden door de kerkenraad en de diakenen, met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling.

De kerken zullen zich houden aan de generale kerkelijke bepalingen over de beroepbaarheid van predikanten die buiten Nederland gediend hebben in kerken van gereformeerde belijdenis en over het meer dan eenmaal beroepen van dezelfde predikant in dezelfde vacature.

Kerken zonder predikant in actieve dienst zullen beroepen met advies van de classis die door de classis aangewezen is.

Voor alle kerken geldt dat de goedkeuring van de classis vereist is. Aan haar zullen de volgens dit artikel beroepen predikanten een goede attestatie inzake leer en leven tonen. De eveneens vereiste goedkeuring van de gemeenteleden is verkregen, wanneer de naam van de beroepen predikant op twee achtereenvolgende zondagen in de kerk is afgekondigd en er geen wettig bezwaar is ingebracht.

De bevestiging zal plaatshebben in een eredienst waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient gebruikt te worden.

Artikel 7 – Akten van ontslag bij aanneming van beroep

Wanneer een predikant een beroep naar een andere kerk heeft aangenomen, mag deze hem niet als haar predikant aanvaarden voordat hij wettige akten van ontslag heeft overgelegd van de kerk en de classis waar hij gediend heeft.

Artikel 8 – Toelating zonder theologische opleiding

Wie geen theologische opleiding hebben ontvangen, kunnen niet toegelaten worden tot het predikambt, tenzij overtuigend blijkt dat zij bijzondere gaven hebben van godsvrucht, ootmoed, ingetogenheid, verstand, onderscheidingsvermogen en welsprekendheid.

Wanneer zulke personen toelating vragen tot de dienst des Woords, zal de classis hen examineren na toestemming van de particuliere synode. Indien het examen naar het oordeel van de classis gunstig verloopt, zal deze een periode vaststellen waarin zij als proponent mogen voorgaan in de kerken van het classicaal ressort.

Daarna zal de classis verder met hen handelen zoals naar haar oordeel verantwoord is, volgens de generale regeling die daarvoor door de kerken is vastgesteld.¹

¹ De Generale Synode Zuidhorn 2002-2003 heeft de laatste twee alinea's van dit artikel buiten werking gesteld (Acta artikel 27).

Artikel 9 – Toelating van voorgangers die sinds kort lid van een der kerken zijn

Voorgangers die zich sinds kort gevoegd hebben bij een van de kerken en niet afkomstig zijn uit een kerk waarmee kerkelijke gemeenschap wordt onderhouden, zullen slechts met grote voorzichtigheid tot de dienst des Woords worden toegelaten.

Daarbij zullen de desbetreffende generale kerkelijke bepalingen in acht worden genomen.

Indien de classis en de deputaten van de particuliere synode dit noodzakelijk achten, zullen zij eerst een proeftijd doormaken.

Artikel 10 – Voorgaan in een andere kerk

Niemand mag in een andere kerk het Woord of de sacramenten bedienen zonder toestemming van de betrokken kerkenraad.

Artikel 11 – Onderhoud van de predikanten

De kerkenraad is verplicht namens de gemeente, die hij hierin vertegenwoordigt, haar predikanten naar behoren te onderhouden.

Artikel 12 – Benoeming voor een bijzonder taak

Een predikant mag geen benoeming aannemen waarbij hij zich geheel gaat wijden aan een bijzondere taak – zoals die van leger- of ziekenhuispredikant – tenzij hij verbonden blijft aan een kerk.

De verhouding waarin hij tot de betrokken kerk staat, dient geregeld te worden onder goedkeuring van de classis.

Artikel 13 – Emeritering

Wanneer een predikant door ouderdom, ziekte of andere oorzaken niet meer in staat is zijn ambtswerk te verrichten, blijft hij rechtens dienaar des Woords.

De kerk die hij gediend heeft, zal hem op gepaste wijze onderhouden.

Deze verplichting geldt ook met betrekking tot weduwen en wezen van predikanten.

Artikel 14 – Ontslag van verbintenis aan de gemeente

De kerkenraad mag een predikant niet ontslaan van zijn verbintenis aan de gemeente zonder voorkennis en goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode.

Artikel 15 – Ontheffing uit het ambt

Wanneer een predikant eenmaal geroepen is volgens de regel van artikel 5, heeft hij zich voor het leven aan de kerkelijke dienst verbonden. Dit houdt in dat hij zijn ambt niet mag neerleggen.

Hij kan slechts van zijn ambt worden ontheven en overgaan tot een andere levensstaat, indien de kerkenraad en de classis, met medewerking van de deputaten van de particuliere synode, oordelen dat daarvoor gewichtige redenen zijn.

Artikel 16 – Taak van de predikanten

De taak van de predikanten is trouw voor te gaan in de gebeden en in de bediening van het Woord en de sacramenten.

Zij behoren goed acht te geven op hun mede-ambtsdragers en op de gemeente, en samen met de ouderlingen de tucht te bedienen en te zorgen, dat alles op gepaste wijze en ordelijk gebeurt.

Artikel 17 – Billijke taakverdeling

Wanneer aan een gemeente twee of meer predikanten verbonden zijn, zal zoveel mogelijk gelijkheid in acht genomen worden zowel wat hun taak betreft als in andere opzichten, naar het oordeel van de kerkenraad en indien nodig van de classis.

Deze regel geldt ook met betrekking tot de ouderlingen en diakenen.

Artikel 18 – Opleiding tot de dienst des Woords

De kerken onderhouden een theologische universiteit voor de opleiding tot de dienst des Woords.

Tot de taak van de hoogleraren in de theologie behoort het uitleggen van de Heilige Schrift en het verdedigen van de zuivere leer tegen ketterijen en dwalingen.

Predikanten die afgezonderd zijn voor de opleiding tot de dienst des Woords, blijven op de wijze van emeriti-predikanten verbonden aan de kerk die zij gediend hebben en houden de rechten van een dienaar des Woords.

De gezamenlijke kerken nemen de verplichting op zich, naar behoren in hun onderhoud te voorzien, evenals in dat van hun weduwen en wezen.

Artikel 19 – Zorg voor studenten in de theologie

De kerken zullen ernaar streven, dat er studenten in de theologie zijn. Zij zullen, als dit nodig is, financiële steun verlenen.

Artikel 20 – Roeping van ouderlingen en diakenen

De ouderlingen en diakenen zullen tot hun ambt geroepen worden door de kerkenraad en de diakenen, met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling. Hierin dient te zijn opgenomen dat de gemeenteleden de aandacht kunnen vestigen op personen die zij geschikt achten.

De kerkenraad zal de gemeente laten kiezen uit een dubbel getal en vervolgens de gekozenen benoemen. Indien geen wettig bezwaar wordt ingebracht, zullen deze in een eredienst in hun ambt bevestigd worden.

Eventueel zal de kerkenraad zoveel personen als voor de vervulling van elk ambt nodig zijn, aan de gemeente voorstellen. Indien tegen hen geen wettig bezwaar wordt ingebracht, zullen zij op dezelfde wijze in de ambten bevestigd worden.

In beide gevallen dient het formulier dat voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen is vastgesteld, gebruikt te worden.

Artikel 21 – Taak van de ouderlingen

De taak van de ouderlingen is in herderlijke zorg de gemeente te regeren, samen met de dienaren des Woords. Zij zien erop toe, dat de predikanten, de mede-ouderlingen en de diakenen hun ambt trouw vervullen. Zij leggen zo dikwijls huisbezoek af als goed is voor de opbouw van de gemeente, ten minste eenmaal per jaar. Ook moeten zij samen met de predikanten de tucht bedienen en zorgen dat in de gemeente alles op gepaste wijze en ordelijk gebeurt.

Artikel 22 – Taak van de diakenen

De taak van de diakenen is de dienst van de barmhartigheid te vervullen. Zij zullen door het afleggen van huisbezoeken zich op de hoogte stellen van de moeiten, waar nood is helpen en bemoedigen, en ook de gemeenteleden aansporen tot het verlenen van hulp. Verder zullen ze de liefdegaven inzamelen, goed beheren en in gemeenschappelijk overleg naar behoefte uitdelen.

Artikel 23 – Aftreding van ouderlingen en diakenen

De ouderlingen en diakenen zullen twee of meer jaren dienen, afhankelijk van de plaatselijke regeling. Als regel treedt elk jaar een evenredig deel af. De aftredende ambtsdragers zullen door andere vervangen worden, tenzij het voor de gemeente wenselijk wordt geacht dat zij opnieuw tot het ambt geroepen worden. Daarbij zal de regel van artikel 20 worden nageleefd.

Artikel 24 – Orde bij het vervullen van de zendingsroeping

De kerken zullen hun zendingsroeping vervullen met inachtneming van de artikelen in deze kerkorde. Wanneer kerken bij het vervullen van deze roeping samenwerken, zullen zij zich houden aan de indeling in ressorten die voor het kerkverband aanvaard is.

Artikel 25 – Taak van missionaire predikanten

De taak van de predikanten die geroepen zijn tot het zendingswerk, is het Woord van God te verkondigen in het hun toegewezen gebied. Zij zullen hun die tot geloof gekomen zijn, de sacramenten bedienen en hun leren onderhouden alles wat Christus zijn gemeente bevolen heeft. Ook zullen zij naar goede orde de ambten instellen.

Artikel 26 – Kerkenraad en evangelisatie

De evangelisatie moet erop gericht zijn dat zij die God niet kennen of van Hem en zijn dienst vreemd zijn, zich door belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer voegen bij de gemeente van Christus. De kerkenraden zullen erop toezien dat vanuit deze doelstelling gewerkt wordt.

Artikel 27 – Ambtsdragers en overheid

De ambtsdragers zullen de gemeente voorhouden dat zij gehoorzaamheid en eerbied verschuldigd is aan de overheid, omdat God deze heeft ingesteld. Zelf moeten zij in dezen een goed voorbeeld geven, en in de weg van gepast respect en correspondentie nastreven dat de overheid de dienst van de kerk steeds wettig beschermt.

II De vergaderingen

Artikel 28 – Vier vergaderingen

Vier kerkelijke vergaderingen zullen regelmatig gehouden worden: de kerkenraad, de classis, de particuliere en de generale synode.

Artikel 29 – Opening en sluiting van de vergaderingen

Bij de opening en de sluiting van alle vergaderingen zal de Here met gebed en dankzegging aange-roepen worden.

Artikel 30 – Bevoegdheid van de vergaderingen

Deze vergaderingen mogen alleen kerkelijke zaken behandelen en dat op kerkelijke wijze. Een meerdere vergadering mag slechts zaken in behandeling nemen die de kerken in haar ressort gemeenschappelijk aangaan of die in de mindere vergadering niet konden worden afgehandeld. Betreft het een nieuwe zaak die vanuit de kerken aan de orde wordt gesteld, dan kan deze alleen in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de meerdere vergadering worden geplaatst.

Artikel 31 – Beroep op een meerdere vergadering

Als iemand van oordeel is dat hem door een uitspraak van een mindere vergadering onrecht is aangedaan, kan hij zich beroepen op de meerdere vergadering.

De uitspraak die bij meerderheid van stemmen gedaan is, zal als bindend worden aanvaard, tenzij bewezen wordt dat zij in strijd is met het Woord van God of met de kerkorde.

Artikel 32 – Afvaardiging naar meerdere vergaderingen

Afgevaardigden naar meerdere vergaderingen zullen hun geloofsbriefen, ondertekend door hun zenders, meebrengen en op grond daarvan stemrecht hebben. Bij zaken die hen zelf of hun eigen kerken betreffen, moeten zij echter buiten stemming blijven.

Artikel 33 – Instructies en voorstellen voor meerdere vergaderingen

Een mindere vergadering zal een instructie of een voorstel voor een meerdere vergadering niet vaststellen voordat de eventuele besluiten van voorgaande synoden betreffende de voorgestelde zaak nauwkeurig gelezen zijn. Wat eenmaal afgehandeld is, moet niet opnieuw aan de orde worden gesteld, tenzij men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is.

Artikel 34 – Taak van de preses en scriba

Het behoort tot de taak van de preses de zaken die behandeld moeten worden, duidelijk aan de orde te stellen. Hij moet zorgen dat de discussies ordelijk verlopen. Sprekers die een woordenstrijd voeren over kleinigheden of die zich door heftige emoties laten meeslepen, moet hij het woord ontnemen en hen berispen als zij geen gehoor geven. Zijn taak is beëindigd wanneer de vergadering gesloten is.

Naast de preses zal een scriba worden aangewezen, die noteert wat voor schriftelijke vastlegging van waarde is.

Artikel 35 – Bevoegdheid van de meerdere vergaderingen ten opzichte van de mindere

De classis heeft de bevoegdheid rechtsgeldige uitspraken te doen ten opzichte van de kerkenraad. Dit geldt eveneens voor de particuliere synode ten opzichte van de classis en voor de generale synode ten opzichte van de particuliere synode.

Artikel 36 – Samenstelling en bijeenkomsten van de kerkenraad

In alle kerken zal een kerkenraad zijn, die bestaat uit de predikant(en) en de ouderlingen. Hij zal regelmatig bijeenkomen onder voorzitterschap van de predikant of van de predikanten bij toerbeurt. De kerkenraad zal eveneens regelmatig met de diakenen vergaderen. Deze vergadering zal de zaken be-

handelen die de kerkorde daarvoor aanwijst, de materiële aangelegenheden van de kerk, het financieel beheer en alles wat naar het oordeel van de kerkenraad tot het algemeen beleid gerekend kan worden.

Artikel 37 – Samenwerking waar het aantal ambtsdragers klein is

Waar het aantal ouderlingen en diakenen klein is, kan de kerkenraad krachtens plaatselijke regeling altijd samen met de diakenen vergaderen. In dat geval wordt in zaken van opzicht en tucht gehandeld met advies van de diakenen en in zaken van het diakenambt met advies van de ouderlingen. Deze regeling zal in elk geval getroffen worden wanneer zowel het aantal ouderlingen als het aantal diakenen op minder dan drie is bepaald.

Artikel 38 – Instelling van de ambten

Slechts met instemming van de classis kunnen in een plaats voor het eerst of opnieuw de ambten worden ingesteld.

Artikel 39 – Plaatsen zonder kerkenraad

Plaatsen waar nog geen kerkenraad kan zijn, zal de classis onder de zorg van een naburige kerkenraad stellen.

Artikel 40 – Bijeenkomsten van de diakenen

De diakenen zullen regelmatig bijeenkomen om onder aanroeping van de Here de diaconale aangelegenheden te behandelen.

Zij zullen verantwoording van hun beleid en beheer doen aan de kerkenraad.

Artikel 41 – Classicale vergaderingen

Een classicale vergadering wordt gevormd door de kerken van het classicaal ressort, die elk een predikant en een ouderling zullen afvaardigen met de vereiste geloofsbriefven.

Minstens eenmaal in de drie maanden zal een dergelijke vergadering worden belegd. Elke vergadering zal vaststellen waar en wanneer de kerken opnieuw zullen samenkomen.

De predikanten zullen bij toerbeurt het voorzitterschap bekleden. De vergadering mag ook haar preses kiezen, maar niet tweemaal achtereenvolgende.

De preses zal vragen of de ambtelijke diensten voortgang hebben, of de besluiten van de meerdere vergaderingen nageleefd worden en of er iets is, waarbij de kerkenraden het oordeel of de hulp van de classis nodig hebben voor de goede voortgang van hun plaatselijk kerkelijk leven.

In de laatste vergadering voor een particuliere synode zullen de afgevaardigden naar die synode verkoznen worden.

Artikel 42 – Niet afgevaardigde predikanten in de classis

Als aan een kerk twee of meer predikanten zijn verbonden, mogen zij die niet volgens het voorgaande artikel werden afgevaardigd, in de classicale vergadering aanwezig zijn, waar ze een adviserende stem hebben.

Artikel 43 – Consulenten

De classis zal voor elke vacante gemeente een predikant als consulent aanwijzen die ter wille van de goede orde de kerkenraad met advies zal dienen, in het bijzonder bij het beroepingswerk. Beroepsbrieven dienen mede door hem ondertekend te worden.

Artikel 44 – Kerkvisitatie

De classis zal elk jaar enkele van haar ervarenste en bekwaamste predikanten machtigen in alle kerken van haar ressort visitatie te doen. Indien nodig kan zij naast predikanten een voor deze taak bekwaame ouderling benoemen.

De visitatoren zullen onderzoeken of de ambtsdragers ieder voor zich en gezamenlijk hun ambt trouw vervullen, zich houden aan de zuivere leer, de aangenomen orde in alles naleven en de opbouw van de gemeente zo goed ze kunnen met woord en daad bevorderen.

Het doel van de visitatie is het tijdig vermanen van ambtsdragers bij wie in een of ander opzicht nalatigheid geconstateerd wordt, en het met raad en daad meewerken aan de vrede, de opbouw en het welzijn van de kerken.

De visitatoren zullen van hun werk schriftelijk rapport uitbrengen aan de classis.

Artikel 45 – Particuliere synoden

Een particuliere synode wordt gevormd door een groep bij elkaar gelegen classes, die elk twee predikanten en twee ouderlingen afvaardigen. Dit aantal kan op drie gesteld worden wanneer een synode door twee of drie classes gevormd wordt. De particuliere synode zal eenmaal per jaar samenkomen, tenzij er dringende redenen zijn dit vaker te doen.

Aan het einde van zowel de particuliere als de generale synode zal tijd en plaats van de volgende synode worden vastgesteld en de samenroepende kerk voor deze vergadering worden aangewezen.

Artikel 46 – De generale synode

De generale synode zal eens in de drie jaar worden gehouden, tenzij er dringende redenen zijn eerder bijeen te komen.

Elke particuliere synode vaardigt twee predikanten en twee ouderlingen af.

Indien de generale synode naar het oordeel van ten minste twee particuliere synoden binnen de drie jaar moet worden samengeroept, zal de aangewezen samenroepende kerk tijd en plaats daarvan vaststellen onder goedkeuring van haar particuliere synode.

Artikel 47 – Relatie met buitenlandse kerken

Over de relatie met kerken in het buitenland beslist de generale synode.

Met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland zal, zoveel mogelijk, kerkelijke gemeenschap geoefend worden.

Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden.

Artikel 48 – Censuur in meerdere vergaderingen

Aan het einde van classicale en andere meerdere vergaderingen zal censuur geoefend worden over hen die zich in de vergadering misgaan hebben.

Artikel 49 – Deputaten van meerdere vergaderingen

Elke meerdere vergadering zal voor de uitvoering van haar opdrachten deputaten benoemen. Zoveel mogelijk zullen voor onderscheiden zaken afzonderlijke groepen deputaten aangesteld worden.

De particuliere synode zal bovendien deputaten benoemen die de classes moeten bijstaan in alle gevallen waarbij de kerkorde dit voorschrijft, en – op verzoek van de classes – bij bijzondere moeilijkheden. Ook zullen zij, of enkele van hen, toezicht houden op de kerkelijke onderzoeken voor de beroepbaarstelling en de toelating tot het ambt van dienaar des Woords.

De deputaten zullen nauwkeurig aantekening houden van hun werkzaamheden en daarvan rapport uitbrengen. Zij zullen zich, als dit gevraagd wordt, verantwoorden.

Artikel 50 – Archieven

De kerkenraden en de meerdere vergaderingen behoren goed te zorgen voor de archieven.

Artikel 51 – Vertegenwoordiging van de kerkenraad in stoffelijke zaken

Ten aanzien van het bestuur van de stoffelijke goederen wordt een kerk in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee personen, die daartoe bij het nemen van het uit te voeren besluit door de kerkenraad en de diakenen zijn aangewezen.

Artikel 52 – Vertegenwoordiging van de kerken in vermogensrechtelijke aangelegenheden

De kerken worden voor het burgerlijk recht ten aanzien van vermogensrechtelijke aangelegenheden, die zijn in classicaal, particulier-synodaal, of generaal-synodaal verband gemeenschappelijk hebben, vertegenwoordigd door de respectieve classicale, particulier-synodale of generaal-synodale vergade-

ringen, òf door deputaten die door deze vergaderingen worden benoemd, geïnstrueerd en ontslagen en die in al hun handelingen aan hun instructie gebonden zijn.

III Het opzicht over de leer en de eredienst

Artikel 53 – Ondertekening van de belijdenis door predikanten en docenten

De predikanten, de hoogleraren en overige docenten aan de Theologische Universiteit zullen de drie formulieren van eenheid van de gereformeerde kerken in Nederland ondertekenen, waarbij de formulieren gebruikt worden die voor de verschillende diensten zijn vastgesteld. Predikanten die dit weigeren, zullen als gevolg daarvan onmiddellijk geschorst worden en de classis zal hen niet ontvangen. Indien zij na samenspreking over hun gevoelens bij hun weigering blijven, zullen zij afgezet worden.

Artikel 54 – Ondertekening van de belijdenis door ouderlingen en diakenen

Ook de ouderlingen en diakenen zullen de genoemde formulieren van eenheid ondertekenen, waarbij het daarvoor bestemde formulier gebruikt wordt.

Artikel 55 – Wering van valse leer en dwaling

Voor het weren van valse leer en dwaling, die via lectuur en andere communicatiemiddelen het leven van de gemeente bedreigen, moeten de predikanten en de ouderlingen onderrichten, weerleggen, waarschuwen en vermanen, zowel in de prediking als bij het catechetisch onderwijs en het huisbezoek.

Artikel 56 – Bediening van de doop aan de kinderen

Aan de kinderen van de gelovigen zal de doop als zegel van Gods verbond zo spoedig mogelijk bediend worden in de openbare eredienst.

Artikel 57 – Doopbelofte en onderwijs

De kerkenraden zullen erop toezien dat de ouders, zoveel zij kunnen, hun kinderen onderwijs laten volgen dat in overeenstemming is met de leer van de kerk, zoals zij dit bij de doop beloofd hebben.

Artikel 58 – Bediening van de doop aan volwassenen

Volwassen dopelingen worden door de doop als leden in volle rechten bij de christelijke gemeente ingelijfd. Zij zijn daarom geroepen het avondmaal van de Here te vieren en zullen dit bij hun doop beloven.

Artikel 59 – Gebruik van de doopsformulieren

De predikanten zullen bij de doop van de kinderen en van volwassenen zich houden aan de formulieren die daarvoor zijn vastgesteld.

Artikel 60 – Toelating tot het avondmaal

Tot het avondmaal van de Here zal de kerkenraad alleen hen toelaten die belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer hebben gedaan en godvrezend leven. Zij die uit zusterkerken komen, zullen op grond van een goede attestatie inzake leer en leven toegelaten worden.

Artikel 61 – Bediening van het avondmaal

Het avondmaal van de Here zal ten minste eens in de drie maanden gevierd worden in de openbare eredienst, volgens kerkelijke orde, onder toezicht van de ouderlingen, waarbij de daarvoor vastgestelde formulieren dienen gebruikt te worden.

Artikel 62 – Kerkelijke registers

De kerkenraden zullen kerkelijke registers bijhouden waarin de namen van de kerkleden en de data van hun geboorte, doop, openbare belijdenis en huwelijksbevestiging nauwkeurig worden aangetekend.

Artikel 63 – Attestatie naar een andere gemeente

Wanneer leden naar een andere gemeente vertrekken, zal de kerkenraad hun na de vereiste afkondiging aan de gemeente een attestatie betreffende hun leer en leven meegeven, ondertekend door de preses en de scribe. Op deze attestatie zullen ook hun kinderen worden vermeld die nog geen belijdenis van het geloof hebben afgelegd. Aan de kerkenraad van de betrokken gemeente zal tijdig bericht worden gezonden.

Indien een lid dat nog geen belijdenis van het geloof heeft afgelegd, besluit te verhuizen naar een andere plaats, zal een attest aan de betrokken kerkenraad worden gezonden met het verzoek, dit lid onder zijn opzicht en tucht te nemen.

Artikel 64 – Steunverlening bij vertrek

Wanneer leden naar een andere gemeente vertrekken, waar zij in inrichtingen, bejaardentehuizen of verpleeghuizen verzorgd worden, blijven zij wat de diaconale bijstand betreft zoveel mogelijk voor rekening van de kerk die zij verlaten. Indien dit niet mogelijk is, zal de steunverlening geregeld worden via overleg tussen de betrokken kerkenraden.

Artikel 65 – De eredienst op de dag des Heren

De kerkenraad zal de gemeente op de dag des Heren tweemaal samenroepen voor de eredienst. De kerken zullen zich houden aan de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd.

Artikel 66 – Catechismusprediking

De kerkenraad zal er zorg voor dragen, dat als regel eenmaal per zondag in de prediking de leer van Gods Woord verklaard wordt zoals die samengevat is in de Heidelbergse Catechismus

Artikel 67 – Psalmen en gezangen

In de eredienst zullen de psalmen gezongen worden in een berijming die door de generale synode is aanvaard en verder de gezangen die de synode heeft goedgekeurd.

Artikel 68 – Kerkelijke feestdagen

De kerkenraad zal op de Kerstdag, de Goede Vrijdag, de Paasdag, de Hemelvaartsdag en de Pinksterdag de gemeente samenroepen tot de openbare erediensten, waarin de heilsfeiten die de gemeente op deze dagen bijzonder gedenkt, worden verkondigd.

Artikel 69 – Biddagen

In tijden van oorlog, algemene rampen en andere grote moeiten waarvan alle kerken de druk ervaren, zal een bededag worden uitgeschreven door de classis die daarvoor door de laatste generale synode is aangewezen.

Artikel 70 – Kerkelijke huwelijksbevestiging

De kerkenraad zal erop toezien dat de huwelijken kerkelijk bevestigd worden, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient te worden gebruikt.

Artikel 71 – Geen rouwdiensten

Rouwdiensten zullen niet worden belegd.

IV De tucht

Artikel 72 – Doel van de tucht

De kerkelijke tucht zal naar het Woord van God en tot zijn eer bediend worden. Zij heeft ten doel dat de zondaar met God en zijn naaste verzoend wordt en de aanstoot uit de gemeente van Christus wordt weggenomen.

Artikel 73 – Onderling toezicht

Wanneer iemand afwijkt van de zuivere leer of in zijn leven zich misdraagt, en dit een geheime zaak is die geen openbare aanstoot geeft, zal de regel worden nageleefd die Christus duidelijk voorschrijft in Matteüs 18.

Artikel 74 – Aangifte bij de kerkenraad

Geheime zonden mogen niet aan de kerkenraad worden bekendgemaakt, als de zondaar na persoonlijke, broederlijke vermaning met een of twee getuigen tot berouw komt.

Wanneer iemand over een geheime zonde naar de regel van Matteüs 18 is vermaand en daaraan geen gehoor geeft, of wanneer iemand een openbare zonde gedaan heeft, zal dit aan de kerkenraad worden meegedeeld.

Artikel 75 – Schuldbelijdenis bij bekering

Wanneer iemand zich bekeert van een openbare zonde of van een geheime zonde die moest worden meegedeeld aan de kerkenraad, zal deze zijn schuldbelijdenis aanvaarden als daarbij voldoende tekenen van berouw gezien worden. De kerkenraad zal beoordelen of van deze schuldbelijdenis mededeling aan de gemeente gedaan moet worden.

Artikel 76 – Maatregelen van tucht

De kerkenraad zal de toegang tot het avondmaal van de Here ontzeggen aan hem, die de kerkelijke vermaning hardnekkig verwerpt of die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaan heeft.

Indien deze na talrijke daarop volgende vermaningen geen enkel teken van berouw toont, zal de kerkenraad als uiterste remedie tenslotte tot de excommunicatie overgaan, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient te worden gebruikt.

Niemand mag worden geëxcommuniceerd zonder instemming van de classis.

Artikel 77 – Afkondigingen tijdens de procedure

Voordat de kerkenraad – na de ontzegging van het avondmaal en de daarop volgende vermaningen – tot de excommunicatie overgaat, zal hij de gemeente bekendmaken met de hardnekkigheid van de zondaar. Daarbij zullen genoemd worden zijn zonde en de vele pogingen om hem tot inkeer te brengen door bestraffing, ontzegging van het avondmaal en talrijke vermaningen. De gemeente zal aangespoord worden hem aan te spreken en voor hem te bidden.

Hiervoor zal driemaal een afkondiging gebruikt worden. Om de zondaar nog te ontzien zal in de eerste zijn naam niet genoemd worden.

In de tweede zal met de in artikel 76 bedoelde instemming van de classis zijn naam vermeld worden.

In de derde zal de kerkenraad aan de gemeente meedelen dat hij buiten de gemeenschap van de kerk gesloten zal worden, als hij zich niet bekeert; op deze wijze zal de excommunicatie de stilzwijgende instemming van de gemeente hebben.

Over het tijdsverloop tussen de afkondigingen beslist de kerkenraad.

Artikel 78 – Weer opnemen van geëxcommuniceerden

Wanneer een geëxcommuniceerde in de weg van berouw weer opgenomen wil worden in de gemeente, zal dit aan de gemeente worden meegedeeld.

Als niemand hiertegen iets kan aanvoeren, zal hij na verloop van ten minste drie zondagen onder openbare schuldbelijdenis weer opgenomen worden, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient gebruikt te worden.

Artikel 79 – Tucht over ambtsdragers

Wanneer predikanten de kerkelijke vermaning verwerpen of wanneer zij een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaan, zullen zij geschorst worden op grond van het oordeel van hun kerkenraad en die van de door de classis aangewezen naburige gemeente.

De classis moet met advies van de in artikel 14 genoemde deputaten van de particuliere synode beoordelen of zij afgezet dienen te worden.

Wanneer ouderlingen of diakenen zich aan een van de genoemde zonden schuldig maken, is voor hun schorsing of afzetting het oordeel van hun kerkenraad en die van de naburige gemeente voldoende.

Artikel 80 – Zonden die de tucht over ambtsdragers nodig maken

Als ernstige zonden die grond zijn voor schorsing of afzetting van ambtsdragers, moeten in het bijzonder genoemd worden: het aanhangen van valse leer, openlijke scheurmakerij, godslastering, simonie, trouweloze dienstverlating of het zich indringen in het dienstwerk van een ander, meened, echtbreuk, ontucht, diefstal, gewelddadig optreden, regelmatige dronkenschap en onrechtmatige verrijking van zichzelf; verder moeten hiertoe gerekend worden alle zonden en ernstige vergrijpen die bij andere kerkleden als grond voor excommunicatie gelden.

Artikel 81 – Onderling toezicht van de ambtsdragers

De predikanten, ouderlingen en diakenen zullen onderling christelijke censuur oefenen en elkaar inzake de bediening van hun ambt aansporen en vriendelijk terechtwijzen.

Artikel 82 – Tucht over doopleden

De kerkenraad zal iemand die als kind de doop heeft ontvangen, vermanen wanneer hij als volwassene nalaat openbare belijdenis van het geloof te doen, of ook in ander opzicht zijn roeping tot nieuwe gehoorzaamheid in Gods verbond ontrouw is. Indien hij de vermaning van de kerkenraad hardnekkig verwerpt en daarbij duidelijk laat blijken dat hij afkerig is van het verbond en onverschillig of zelfs vijandig staat tegenover de dienst van de Here, zal dit met instemming van de classis aan de gemeente worden bekendgemaakt. Bij de afkondiging zal de kerkenraad zijn naam noemen en tevens een termijn stellen. De gemeente zal worden aangespoord hem aan te spreken en voor hem te bidden. Wanneer hij in de genoemde termijn geen teken van oprecht berouw toont, zal de kerkenraad hem in een eredienst buiten de gemeenschap van de kerk sluiten, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier gebruikt dient te worden.

Indien hij na deze excommunicatie tot bekering komt en zich weer bij de gemeenschap van de kerk wil voegen, zal hij toegelaten worden in de weg van de openbare belijdenis van het geloof, nadat de kerkenraad zijn bekering aan de gemeente heeft bekendgemaakt.

Artikel 83 – Geen heerschappij

Geen kerk mag over andere kerken, geen ambtsdrager over andere ambtsdragers, op welke wijze ook, heersen.

Artikel 84 – Naleving en wijziging van de kerkorde

Al deze artikelen, die de wettige orde van de kerk betreffen, zijn in gemeenschappelijk overleg vastgesteld en in eensgezindheid aanvaard.

Wanneer dit in het belang van de kerken is, behoren ze gewijzigd, aangevuld of verminderd te worden. Een kerkenraad, classis of particuliere synode mag dit echter niet doen: zij zullen zich erop toeleggen de bepalingen van deze kerkorde na te leven zolang ze niet door de generale synode zijn veranderd.

Inhoudsopgave

KERKORDE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

Artikel 1	– Doel en inhoud van de kerkorde	1
I	De ambten	1
Artikel 2	– Drie ambten	1
Artikel 3	– Noodzaak van wettige roeping	1
Artikel 4	– Verbinding aan een bepaalde kerk	1
Artikel 5	– Roeping tot de dienst des Woords	1
Artikel 6	– Beroep naar een andere kerk	2
Artikel 7	– Akten van ontslag bij aanneming van beroep	2
Artikel 8	– Toelating zonder theologische opleiding	2
Artikel 9	– Toelating van voorgangers die sinds kort lid van een der kerken zijn	3
Artikel 10	– Voorgaan in een andere kerk	3
Artikel 11	– Onderhoud van de predikanten	3
Artikel 12	– Benoeming voor een bijzonder taak	3
Artikel 13	– Emeritering	3
Artikel 14	– Ontslag van verbintenis aan de gemeente	3
Artikel 15	– Ontheffing uit het ambt	4
Artikel 16	– Taak van de predikanten	4
Artikel 17	– Billijke taakverdeling	4
Artikel 18	– Opleiding tot de dienst des Woords	4
Artikel 19	– Zorg voor studenten in de theologie	4
Artikel 20	– Roeping van ouderlingen en diakenen	5
Artikel 21	– Taak van de ouderlingen	5
Artikel 22	– Taak van de diakenen	5
Artikel 23	– Aftreding van ouderlingen en diakenen	5
Artikel 24	– Orde bij het vervullen van de zendingsroeping	5
Artikel 25	– Taak van missionaire predikanten	6
Artikel 26	– Kerkenraad en evangelisatie	6
Artikel 27	– Ambtsdragers en overheid	6
II	De vergaderingen	6
Artikel 28	– Vier vergaderingen	6
Artikel 29	– Opening en sluiting van de vergaderingen	6
Artikel 30	– Bevoegdheid van de vergaderingen	6
Artikel 31	– Beroep op een meerdere vergadering	7
Artikel 32	– Afvaardiging naar meerdere vergaderingen	7
Artikel 33	– Instructies en voorstellen voor meerdere vergaderingen	7
Artikel 34	– Taak van de preses en scriba	7
Artikel 35	– Bevoegdheid van de meerdere vergaderingen ten opzichte van de mindere	7
Artikel 36	– Samenstelling en bijeenkomsten van de kerkenraad	7
Artikel 37	– Samenwerking waar het aantal ambtsdragers klein is	8
Artikel 38	– Instelling van de ambten	8
Artikel 39	– Plaatsen zonder kerkenraad	8
Artikel 40	– Bijeenkomsten van de diakenen	8
Artikel 41	– Classicale vergaderingen	8
Artikel 42	– Niet afgevaardigde predikanten in de classis	9
Artikel 43	– Consulanten	9
Artikel 44	– Kerkvisitatie	9
Artikel 45	– Particuliere synoden	9
Artikel 46	– De generale synode	9
Artikel 47	– Relatie met buitenlandse kerken	10
Artikel 48	– Censuur in meerdere vergaderingen	10
Artikel 49	– Deputaten van meerdere vergaderingen	10

Artikel 50	– Archieven	10
Artikel 51	– Vertegenwoordiging van de kerkenraad in stoffelijke zaken	10
Artikel 52	– Vertegenwoordiging van de kerken in vermogensrechtelijke aangelegenheden	10
III	Het opzicht over de leer en de eredienst	11
Artikel 53	– Ondertekening van de belijdenis door predikanten en docenten	11
Artikel 54	– Ondertekening van de belijdenis door ouderlingen en diakenen	11
Artikel 55	– Wering van valse leer en dwaling	11
Artikel 56	– Bediening van de doop aan de kinderen	11
Artikel 57	– Doopbelofte en onderwijs	11
Artikel 58	– Bediening van de doop aan volwassenen	11
Artikel 59	– Gebruik van de doopsformulieren	12
Artikel 60	– Toelating tot het avondmaal	12
Artikel 61	– Bediening van het avondmaal	12
Artikel 62	– Kerkelijke registers	12
Artikel 63	– Attestatie naar een andere gemeente	12
Artikel 64	– Steunverlening bij vertrek	12
Artikel 65	– De eredienst op de dag des Heren	13
Artikel 66	– Catechismusprediking	13
Artikel 67	– Psalmen en gezangen	13
Artikel 68	– Kerkelijke feestdagen	13
Artikel 69	– Biddagen	13
Artikel 70	– Kerkelijke huwelijksbevestiging	13
Artikel 71	– Geen rouwdiensten	13
IV	De tucht	14
Artikel 72	– Doel van de tucht	14
Artikel 73	– Onderling toezicht	14
Artikel 74	– Aangifte bij de kerkenraad	14
Artikel 75	– Schuldbelijdenis bij bekering	14
Artikel 76	– Maatregelen van tucht	14
Artikel 77	– Afkondigingen tijdens de procedure	15
Artikel 78	– Weer opnemen van geëxcommuniceerden	15
Artikel 79	– Tucht over ambtsdragers	15
Artikel 80	– Zonden die de tucht over ambtsdragers nodig maken	15
Artikel 81	– Onderling toezicht van de ambtsdragers	16
Artikel 82	– Tucht over doopleden	16
Artikel 83	– Geen heerschappij	16
Artikel 84	– Naleving en wijziging van de kerkorde	16
	Inhoudsopgave	17

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 2 –
(Aanvullend) Rapport van deputaten
Kerkrecht en kerkorde**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde

1 – Samenvatting in gewoon Nederlands

Wat hebben deputaten Kerkrecht en Kerkorde nu eigenlijk gedaan?

Het deputaatschap Kerkrecht en kerkorde kreeg van de Generale Synode Leusden veel opdrachten. Het uitvoeren van die opdrachten kostte meer tijd dan we hadden. Daarom volgt nu een eerste deel van ons verslag. In de maand januari hopen we nog verslag uit te brengen over de besluitvorming van de generale synode, over uitgave en wijziging van de kerkorde, over criteria voor revisieverzoeken, en over de kerkrechtelijke kant van zaken betreffende de liturgie.

Waarover gaat het in dit eerste verslag?

Afgelopen jaren zijn er een paar wijzigingen in de tekst van de kerkorde geweest. De Generale Synode Leusden 1999 gaf daarom de opdracht een nieuwe editie van de kerkorde te verzorgen. Het lijkt ons meer van deze tijd wanneer de kerkorde niet meer achter in het kerkboeken verschijnt maar op de website van de Kerken. Dat stellen we dan ook voor. Ondertussen wordt er door diverse mensen aan een algemene kerkrecht site gewerkt. Daarop moeten o.m. ook de diverse synode besluiten te vinden zijn die te maken hebben met de kerkorde artikelen. Dat is dan de vervanging van de bij velen bekende ‘klapper van Bouma’, een uitgave van de Vuurbaak tot en met 1998. Deze site is geen initiatief van deputaten Kerkrecht en kerkorde maar komt wel tegemoet aan de wens van de generale synode dat er een uitgave komt van de kerkorde met daarin de regelingen en de jurisprudentie.

De Generale Synode Leusden stelde dat het gewenst was een wijziging aan te brengen in art. 70 KO over het kerkelijk huwelijk. Maar hoe moest dat wijzigingsvoorstel verder worden afgehandeld?

Omdat de zaken rond het kerkelijk huwelijk momenteel volop in discussie zijn stellen wij voor dat de synode daar eerst een helder standpunt over inneemt. Dan kan daarna eventueel alsnog de kerkorde op dit punt gewijzigd worden.

We hebben geprobeerd uit te vinden wat de gevolgen zijn van de nieuwe onderzoeken (Beroepbaar Stellend Onderzoek en Toelastend Onderzoek) van afgestudeerde studenten die predikant willen worden. We doen een paar wijzigingsvoorstellen waardoor de onderzoeken in de praktijk zo soepel moeten gaan verlopen als ook de bedoeling was. Tegelijk moeten die voorstellen een einde maken aan onduidelijkheden die er toch nog zijn. Die nieuwe regeling voor het BSO en TLO heeft ook gevolgen voor art. 8 KO. In dat artikel gaat het over een regeling voor wie geen theologie heeft gestudeerd maar wel predikant wil worden omdat hij daarvoor bijzondere gaven heeft. Wij stellen een procedure voor die past bij de BSO- en TLO-regeling. Ook voor hen die een theologische opleiding hebben afgerond aan een ander instituut dan de eigen TU in Kampen (bijvoorbeeld in het buitenland) stellen we een dergelijke aangepaste procedure voor.

In de praktijk van ons kerkelijk leven heeft ondertussen de figuur van de kerkelijk werker zijn intrede gedaan. Daarvoor is zelfs een speciale opleiding gestart aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle waar de Theologische Universiteit ook aan meewerkt. Maar nu is er over ambtsdragers van alles geregeld in de kerkorde. Moet dat nu ook gebeuren voor kerkelijk werkers? Wij hebben een onderzoek gedaan om te ontdekken wat er allemaal aan vastzit wanneer kerken kerkelijk werkers in dienst

hebben. We hebben in een brief aan de kerken de resultaten van ons onderzoek gepresenteerd. Vanwege onze beperkte opdracht komen we nu niet met voorstellen voor uitspraken, besluiten en regelingen hierover. We hopen wel dat deze zaak via de kerkelijke weg op de synodeagenda komt zodat dit een vervolg kan krijgen.

We kregen een gezamenlijk verzoek van het christelijke gereformeerde en van ons eigen deputaatschap voor kerkelijke eenheid om verkennende gesprekken te voeren met het christelijke gereformeerde deputaatschap dat werkzaam was op hetzelfde terrein als wij. Ook hierover brengen we rapport uit. Ten slotte hebben we diverse deputaatschappen, die daar om vroegen, met raad en daad terzijde gestaan.

2 – Samenstelling deputaatschap

De Generale Synode Leusden heeft als leden van het deputaatschap Kerkrecht en kerkorde benoemd:

Naam	Adres	E-mail
Prof. dr. M. te Velde	Toon Slurinkhof 51 8264 DG Kampen	m.te.velde@wxs.nl
mr. J.W. Hoekzema	W. Wijdeveldstraat 46 3822 WD Amersfoort	jhoekzema@houthoff.nl
mr. F.T. Oldenhuis	De Bongerd 49 9801 AP Zuidhorn	f.t.oldenhuis@rechten.rug.nl
ds. H. Pathuis	T.P. Oosterhoffstraat 16 9883 PJ Oldehove	h.pathuis@solcon.nl
ds J.B. de Rijke	Zomereik 45 2925 CX Krimpen aan den IJssel	jbdr@hetnet.nl

Als secundus werden ds. R.C. Janssen (Nagele) en mr. A. Knigge (Amersfoort) aangewezen (Acta GS Leusden, art. 117). Het bleek niet noodzakelijk hen bij de werkzaamheden te betrekken.

Vanaf de eerste vergadering fungeerden prof. Te Velde en ds. Pathuis als respectievelijk voorzitter en secretaris/penningmeester.

---

3 – Opdracht

De Generale Synode Leusden 1999 besloot (Acta art. 43):

1. de kerkrechtelijke implicaties van de besluiten van de GS Leusden 1999 te doen onderzoeken en daarvoor tijdelijke deputaten Kerkrecht en Kerkordezaken te benoemen, die hierover adviezen uitbrengen aan de volgende synode.
Deputaten krijgen de opdracht:
  - a. een herziene uitgave van de kerkorde te verzorgen in samenwerking met deputaten Generaal-Synodale Publicaties;
  - b. zich te bezinnen op een procedure voor wijziging van de kerkorde;
  - c. zich te bezinnen op een editie van de kerkorde waarin de generaal-synodale regelingen en jurisprudentie zijn verwerkt;
  - d. zich te bezinnen op de volgende vragen:
    1. is de kerkelijke besluitvorming van de GS Leusden 1999 consistent?
    2. is het soortelijk gewicht van synodale besluitvorming die met verschillende termen wordt aangeduid (besluiten, regels, regelingen, handreikingen, adviezen) voldoende helder?
    3. wat is met het oog op de ratificatie wijs met betrekking tot het tijdstip waarop de geldigheid van synodebesluiten ingaat?
    4. zijn meerjarenbesluiten mogelijk c.q. wenselijk? Kan een generale synode 'regeren' over haar opvolgster heen?
    5. aan welke criteria moeten revisieverzoeken voldoen?
    6. wat zijn de consequenties van het besluit inzake de kerkelijke examens, artikel 5 KO?
    7. hoe moet het vervolgtraject zijn inzake artikel 70 KO?
    8. zijn nadere regelingen in het kader van artikel 65 en 67 KO gewenst en zo ja, hoe?
  - e. aan de desbetreffende deputaatschappen advies te geven vanuit kerkrechtelijke invalshoek over de volgende zaken:
    1. de overgebleven punten inzake artikel 14 KO;
    2. de studieopdrachten inzake de appèlprocedure, artikel 31 KO;
    3. de kerkrechtelijke kanten van de besluiten inzake zending en hulpverlening, artikel 24 en 47 KO;
    4. de verhouding van het meldpunt seksueel misbruik tot de kerkelijke procedure, artikel 79 KO;
    5. de werkwijze van de generale synode.

De Generale Synode Leusden besloot (Acta art. 80) deputaten Kerkrecht en kerkorde op te dragen:

- a. een inventariserend en verkennend onderzoek te doen of en zo ja welke kerkrechtelijke consequenties er verbonden worden c.q. dienen te worden aan de aanstelling van professionele werkers in de kerken in diverse soorten van kerkelijke arbeid naast de in de kerkorde genoemde ambtsdragers;

- b. het resultaat van het onderzoek uiterlijk vijftien maanden voor de eerstvolgende generale synode aan de kerken toe te zenden en daarbij te schetsen welke kerkelijke besluitvorming op dit punt er eventueel noodzakelijk en/of gewenst zou zijn;
- c. zich beschikbaar te houden om de eerstvolgende generale synode te dienen met adviezen en eventuele voorstellen over stukken die over deze zaak bij haar worden ingediend.

4 – Werkwijze

Voor de uitvoering van de opdracht zijn we, naast veel overleg per telefoon en e-mail, 16 dagdelen in vergadering bijeen geweest in Zwolle, waar we gastvrij werden ontvangen in het gebouw van het GMV. We vergaderden als deputaten op 2 februari, 20 april, 5 juli, 8 september, 12 oktober en 24 november 2000. En vervolgens op 9 maart, 16 mei, 5 juni, 24 augustus, 20 september, 5 en 31 oktober 2001.

Naar aanleiding van een gezamenlijk verzoek van de deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde Belijders in Nederland (CGK) en de deputaten Kerkelijke eenheid (GKV) hadden we op 31 januari en 24 april 2001 verkennende gesprekken met Deputaten voor de uitgave van de kerkorde en Deputaten voor revisie van de kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland (zie hoofdstuk 16).

Op 5 oktober 2001 vergaderden deputaten op verzoek van deputaten Zending en hulpverlening met een delegatie van deze deputaten en br A. Vreugdenhil van De Verre Naasten (zie hoofdstuk 14.3).

---

5 – Herziene uitgave van de kerkorde

Deputaten ontvingen van de generale synode de opdracht een herziene uitgave van de kerkorde te verzorgen in samenwerking met deputaten Generaal-synodale publicaties.

5.1 Wijzigingen in de kerkorde sinds 1985

Deputaten hebben allereerst de wijzigingen van de kerkorde vanaf het moment dat de kerkorde in het gereformeerd kerkboek werd opgenomen, geïnventariseerd.

De inventarisatie geeft het volgende beeld:

Art. 5 KO: (Acta GS Leusden 1999, art. 28)

De wettige roeping tot de dienst des Woords van hen die het ambt van predikant nog niet hebben bekleed, geschiedt onder aanroeping van de Here door de kerkenraad en de diakenen met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling.

Alleen zij kunnen voor het eerst beroepen worden, die door de daarvoor aangewezen classis zijn onderzocht en beroepbaar gesteld in overeenstemming met de daarvoor geldende generale bepalingen.

In kerken zonder predikant in actieve dienst zal beroepen worden met advies van de consulent die door de classis is aangewezen.

De classis die het beroep moet goedkeuren, zal daartoe een onderzoek instellen in overeenstemming met de daarvoor geldende generale bepalingen. De eveneens vereiste goedkeuring van de gemeenteleden is verkregen, wanneer de naam van de beroepen predikant op twee achtereenvolgende zondagen in de kerk is afgekondigd en er geen wettig bezwaar is ingebracht. De bevestiging zal plaatshebben in een eredienst, waarbij het daarvoor vastgestelde formulier dient te worden gebruikt, met handoplegging door de predikant die de bevestiging verricht.

Art. 18 KO: (Acta GS Leeuwarden 1990, art. 59)

‘Hogeschool’ wordt vervangen door ‘Universiteit’.

Art. 49 KO: (Acta GS Leusden 1999, art. 28)

Elke meerdere vergadering zal voor de uitvoering van haar opdrachten deputaten benoemen. Zoveel mogelijk zullen voor onderscheiden zaken afzonderlijke groepen deputaten aangesteld worden. De particuliere synode zal bovendien deputaten benoemen die de classes moeten bijstaan in alle gevallen waarbij de kerkorde dit voorschrijft, en – op verzoek van de classes – bij bijzondere moeilijkheden. Ook zullen zij, of enkele van hen, toezicht houden op de kerkelijke onderzoeken voor de beroepbaarstelling en de toelating tot het ambt van dienaar des Woords. De deputaten zullen nauwkeurig aantekening houden van hun werkzaamheden en daarvan rapport uitbrengen. Zij zullen zich, als dit gevraagd wordt, verantwoorden.

Art. 53 KO: (Acta GS Leeuwarden 1990, art. 59)

‘Hogeschool’ wordt vervangen door ‘Universiteit’.

Art. 70 KO: (De beslissing over gewenste wijziging van art. 70 KO wordt aan de volgende generale synode overgelaten, Acta GS Leusden 1999, art. 53).

De kerkenraad zal erop toezien dat over de huwelijken Gods naam aangeropen wordt in een openbare eredienst. Daarbij dient het daarvoor vastgestelde formulier gebruikt te worden.

[in de marge wordt dit artikel dan cursief aangekondigd als: *Trouwdiensten*]

5.2 Nieuwe separate uitgave?

Deputaten hebben zich vervolgens de vraag gesteld, welke wensen en behoeften er in de kerken zouden kunnen zijn ten aanzien van de uitgave(n) van de (herziene) kerkorde. Sinds de kerkorde werd opgenomen in het Gereformeerd Kerkboek heeft de tekst ervan een veel bredere verspreiding gekregen dan vroeger. De deputaten Generaal-synodale publicaties zijn verantwoordelijk voor het doorvoeren van kerkordewijzigingen in nieuw te drukken kerkboeken. Dat leidt er wel toe dat de versies die kerkleden en ambtsdragers in hun kerkboek hebben staan verschillen vertonen. Die verschillen zijn evenwel heel gering; het gaat tot nu toe slechts om kleine aanpassingen, bv. van de naamgeving van de Theologische Universiteit in art. 18 e.d.

Wij hebben overwogen of een separate nieuwe editie van de kerkorde gewenst zou zijn. Vroeger zijn er wel diverse van zulke uitgaven in handzaam formaat verschenen, eerst bij Oosterbaan & Le Cointre in Goes, later bij Dijksterhuis in Niezijl en bij Vijlbrief in Haarlem. Maar dat was in de tijd dat de kerkorde niet in het kerkboek stond. Gezien de al genoemde verschillen in versie lijkt het ons wel van belang dat de actueel geldende tekst van de kerkorde voor iedereen steeds ergens te vinden en te raadplegen is. Maar het is de vraag of zo'n nu uit te brengen separate editie daarvoor een adequaat middel is.

Deputaten hebben in verband hiermee overleg gevoerd met de deputaten Generaal-synodale publicaties. Kort nadat de generale synode van Leusden werd gesloten, hebben deputaten Generaal-synodale publicaties zich beraden over nieuwe methoden om de kerken te informeren. Op dat terrein heeft zich een ware cultuuromslag voltrokken en werd de website ten bate van de plaatselijke kerken geïntroduceerd. Deputaten Generaal-synodale publicaties hebben zeer veel tijd en energie gestoken in het vinden van minder kostbare methoden om de kerken te informeren, b.v. door publicaties op de website en door uitgaven op cd-rom.

Deputaten Kerkrecht en kerkorde wensen in dat kielzog te volgen en menen dat de kerken voor wat betreft de tekst van de kerkorde voldoende kunnen worden geïnformeerd via de website 'gkv.nl'. Met deputaten Generaal-synodale publicaties kan worden overeengekomen, dat op de website steeds de geldende tekst van de kerkorde te vinden zal zijn en dat die ook als zodanig zal worden gepresenteerd. Daarbij zal tevens worden aangegeven, welke wijzigingen er sinds 1978 in de kerkorde zijn aangebracht, met verwijzing naar het desbetreffend synodebesluit. Ons deputaatschap heeft zich bereid verklaard de nodige gegevens hiervoor aan te leveren.

Daarnaast denken we nog aan een tweede kanaal van publicatie. Na de wijzigingen van de kerkorde in 1905 en in 1933 heeft men de officiële, actueel geldende tekst van de kerkorde opgenomen in de Acta van de generale synode. Wij stellen voor om dit in de toekomst weer te gaan doen, maar dan in deze zin dat dit in de Acta van elke gewone synode gebeurt. Als zo op twee manieren de actuele tekst van

de kerkorde voor kerkelijke vergaderingen, kerkleden en andere geïnteresseerden te vinden is, is aan de vereisten van actualiteit en bereikbaarheid o.i. ruimschoots voldaan.

Als reden om niet over te gaan tot het produceren van een separate kerkorde-editie heeft voor ons ook een rol gespeeld, dat in de komende jaren opnieuw wijzigingen van de kerkorde lijken te zullen volgen. Vanwege met name de maatschappelijke ontwikkelingen die verband houden met de plaats van het huwelijk in de huidige samenleving zal de eerstkomende generale synode zich nader moeten beraden op door de reeds in eerste instantie door de Generale Synode Leusden vastgestelde tekst van art. 70.

Verder hebben deputaten op persoonlijke titel kennis genomen van een voorstel tot algehele herziening van de kerkorde dat via de kerkelijke weg van art. 30 KO bestemd is voor de Generale Synode Zuidhorn 2002.

Een en ander heeft geleid tot het beleid van deputaten zoals hiervoor werd uiteengezet.

---

6 – Editie van de kerkorde met Generaal-synodale regelingen en jurisprudentie

De deputaten kregen de opdracht (Acta art. 43 Besluit 1 sub c.) ‘zich te bezinnen op een editie van de kerkorde waarin de generaal-synodale regelingen en jurisprudentie zijn verwerkt’.

6.1 Kerkorde met regelingen en jurisprudentie

Bij de bezinning op dit deel van onze opdracht zijn wij begonnen met een oriëntatie op de stand van zaken met betrekking tot de in onze kerken tot nu toe gebruikte editie van wijlen ds. H. Bouma, uitgegeven door De Vuurbaak in Barneveld. In juni 1998 verscheen daarvan de laatste aflevering, waarin de besluiten van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 waren verwerkt. Na het overlijden van ds. Bouma op 19 maart 2000 is door de uitgever besloten om deze editie niet verder voort te zetten. Het vroeger gekozen losbladig systeem blijkt in de huidige omstandigheden onevenredig duur te zijn en bovendien omslachtig in het gebruik.

Wij zijn van mening dat het voor de goede hantering van het kerkrecht in de kerken gewenst is dat men in de kerken de beschikking heeft over zoiets als ‘de klapper van Bouma’ bood. Daarbij is – zo blijkt nu – heel goed gebruik te maken van moderne middelen. Onze voorzitter heeft als docent kerkrecht aan de Theologische Universiteit het initiatief genomen tot de inrichting van een website ‘kerkrecht.nl’ in samenwerking met het deputaatschap dat de website ‘gkv.nl’ beheert. Met het oog daarop zijn door vrijwilligers (broeders en zusters uit de kerken) alle teksten uit de editie-Bouma gedigitaliseerd. Enkele van hen zijn nu ook bezig met het invoeren van het materiaal in de website. Op termijn zullen de relevante teksten van de Generale Synode Leusden 1999 daar aan worden toegevoegd.

Bovendien worden ook alle stukken uit rapporten van deputaten en synodecommissies en uit de Acta van de synodes van 1972-1978, samengebracht in een *Documentatie-boek over de wijziging van de kerkorde*, per artikel van de kerkorde op de website ‘kerkrecht.nl’ geplaatst. Daaruit is af te lezen welke overwegingen en bedoelingen bij de vaststelling van de kerkorde-tekst van 1978 een rol hebben gespeeld. Verder ligt het in de bedoeling in de komende jaren nog meer materiaal over kerkorde en kerkrecht op de website te zetten en daarmee voor een breed publiek toegankelijk te maken. Het is nog niet bekend wanneer de website ‘in de lucht komt’.

Gezien deze ontwikkelingen hebben wij de conclusie getrokken dat wij als deputaatschap op dit moment geen actie behoeven te ondernemen. We rapporteren bij dezen wat er gaande is en constateren dat deze initiatieven, die primair worden ontwikkeld met het oog op het onderwijs in het kerkrecht aan de Theologische Universiteit, ook voor kerkelijke vergaderingen en individuele kerkleden hun vruchten kunnen afwerpen.

Naar de toekomst toe blijft er dan nog wel een aandachtspunt liggen. Het gebruik van de website ‘kerkrecht.nl’ moet nog op gang komen. Op wat langere termijn zal dan wel duidelijk worden, of er

daarnaast nog behoefte zal zijn aan een uitgave in boekvorm waarin bijv. de kerkorde en de belangrijkste generaal-synodale uitvoeringsbepalingen een plaats krijgen. We denken dan aan een uitgave zoals men die ook in de Gereformeerde Kerken (synodaal) en in de Christelijke Gereformeerde Kerken kent: een boek van hoogstens 200 bladzijden, waarvan bv. elke 6 jaar een nieuwe (goedkope) editie verschijnt.

6.2 Verder verzamelen van kerkelijke jurisprudentie

In het nadenken over het verzamelen en toegankelijk maken van de generaal-synodale uitvoeringsbepalingen en vooral ook van de jurisprudentie kwamen we tot de conclusie dat er op dit terrein nog aardig wat werk te doen is. De kerken kunnen blij zijn met het digitaal beschikbaar komen van de ‘klapper van Bouma’. Daarin is veel materiaal te vinden dat dienstbaar kan zijn aan een goede uitleg en hantering van de kerkorde. Maar op termijn is het gewenst om de Acta van de generale synodes opnieuw systematisch te doorzoeken op relevante jurisprudentie en daaruit een bruikbare selectie samen te stellen.

De deputaten zien dit niet als de taak van een kerkelijk deputaatschap. Ze denken hier eerder aan een door deputaten gestimuleerd project van geïnteresseerde deskundigen in onze kerken, onder eindredactie en coaching van de docent kerkrecht aan de Theologische Universiteit. Wel zou het goed zijn als ook de generale synode een prikkel daartoe liet uitgaan. Dat kan concreet b.v. door opdracht te geven tot overleg tussen deputaten Archief en documentatie, de Theologische Universiteit (en eventueel deputaten Kerkrecht en kerkorde, als dit deputaatschap wordt gecontinueerd) over digitalisering van de Acta van de synodes sinds 1892. Voorzover wij kunnen zien kan veel daarvan via vrijwilligers gebeuren en zullen de kosten ervan beperkt kunnen blijven. De digitalisering kan een eerste belangrijke stap zijn op weg naar het maken van een nieuwe verzameling gereformeerde kerkelijke jurisprudentie.

---

7 – Consequenties besluit kerkelijke onderzoeken art. 5 KO

Opdracht

De Generale Synode Leusden 1999 gaf deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht zich ook te bezinnen op de vraag “wat zijn de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art. 5 KO?” (Acta Leusden art. 43, Besluit 1.d.6).

Allereerst hebben we de classes gevraagd hoe de regelingen en handreikingen van het Beroepbaar Stellend Onderzoek (BSO) en/of het Toelatend Onderzoek (TLO) hebben gefunctioneerd.

Dezelfde vraag stelden we aan hen die onderworpen aan deze kerkelijke onderzoeken en aan de deputaten art. 49 KO. Aan de hand van de ontvangen evaluatieve opmerkingen hebben we de gang van zaken bij het BSO en TLO nog een keer doorgelicht en komen we met enkele voorstellen tot wijziging of aanvulling.

Vervolgens hebben we tegen de achtergrond van de wijzigingen rond de kerkelijke onderzoeken gekeken naar de kerkrechtelijke implicaties wanneer broeders zich melden voor toelating tot het predikantschap die niet zijn afgestudeerd aan de eigen theologische opleiding.

Dit betreft aspiranten in het kader van art. 8 KO en zij die hebben gestudeerd aan andere (binnen- of buitenlandse) opleidingen. Twee brieven (van een classis en van een plaatselijke kerk) stimuleerden ons om ook hieromtrent voorstellen aan te bieden. U vindt ze in afzonderlijke paragrafen.

De opbouw van dit onderdeel van ons rapport is als volgt:

- 7.1 evaluatie regelgeving BSO en TLO
- 7.2 consequenties regelgeving BSO en TLO
- 7.3 toepassing van art. 8 KO
- 7.4 voorstel voor de nieuwe route naar een predikantschap via art. 8 KO.
- 7.5 de nieuwe tekst van artikel 8 KO
- 7.6 toelating van wie niet aan de eigen theologische universiteit hebben gestudeerd.

7.1 Evaluatie regelgeving BSO en TLO

Deputaten hebben aan betrokkenen gevraagd na een gehouden BSO/TLO de regelingen en de daaraan toegevoegde handreikingen te evalueren. Enkele classes en deputaten ad art. 49 hebben op dat verzoek gereageerd, evenals een aantal broeders die onderworpen waren aan deze kerkelijke onderzoeken.

Men vindt dat er duidelijk vooruitgang is ten opzichte van het oude systeem met z'n praeparatoir en peremptoir examens. Het vergde natuurlijk een omslag in denken omdat de classes vrij cognitief ingestelde examina gewend zijn geweest, maar de herstructurering is positief ontvangen. Nu wordt veel nadrukkelijker doorgesproken over de eigen overtuigingen en gevoelens van de kandidaat, en de classes krijgen een goed beeld van Schriftgetrouwheid en confessionele betrouwbaarheid.

Aanleiding tot nadere rapportage aan de Generale Synode Zuidhorn geven reacties betreffende:

1. het tijdstip van ingaan van de regeling,
2. de openbaarheid van de onderzoeken,
3. de tijdsduur van de onderzoeken,
4. de preken,
5. het gesprek over Schrift en belijdenis,
6. de leiding bij een onderzoek.

Achtereenvolgens geven we aandacht aan deze elementen.

7.1.1 Het tijdstip van ingaan van de regeling

Een enkele keer is er moeite geweest doordat niet duidelijk was of de kandidaat onderworpen zou moeten worden aan een ‘oud’ examen of een ‘nieuw’ onderzoek. Soms is er gekozen voor een mix van die twee.

Uit deze evaluatie volgt het leermoment dat synodes bij het invoeren van nieuwe regelingen duidelijk de datum van ingang opnemen in het besluit. Deputaten verwijzen daarvoor ook naar hun rapport betreffende de vraag van de Generale Synode Leusden naar “wat is met het oog op de ratificatie wijs met betrekking tot het tijdstip, waarop de geldigheid van synodebesluiten ingaat?”

7.1.2 De openbaarheid van de onderzoeken

Verschillende classes hebben (grote) vraagtekens bij de openbaarheid van de onderzoeken. De nieuwe opzet leidt tot heel persoonlijke vragen. Dat is een winst vergeleken met de examens van vroeger. Maar niet elke kandidaat en kerkelijke vergadering vindt het bevorderend voor de diepgang van het gesprek wanneer er publiek bij aanwezig is. Met name het gesprek over de motivatie-brief werd genoemd.

De classis Hoogeveen gaat het meest ver, en wil via de Particuliere Synode Drenthe aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 voorstellen dat het gehele BSO en TLO in besloten zitting zullen plaatsvinden.

Als gronden hiervoor noemt de classis in zijn voorstel aan de PS Drenthe:

1. Examina vinden in het algemeen zonder publiek plaats.
2. Het feit dat tot nu toe kerkelijke examina slechts gedeeltelijk in besloten zitting plaatsvonden, berust op gewoonterecht, niet op kerkelijke af- of uitspraken.
3. Het feit dat de generale synode van Leusden 1999 expliciet aangeeft dat bepaalde delen van een kerkelijk onderzoek in besloten zitting gehouden moeten worden, impliceert niet dat de andere delen beslist in open zitting moeten plaatsvinden. Daarover bestaat geen kerkelijke uitspraak.
4. Het is met het oog op de rechtsgelijkheid beter een algemeen geldend besluit te nemen over het al dan niet toegankelijk zijn van kerkelijke onderzoeken voor belangstellenden, dan per geval of per classis daarover te beslissen.
5. De kerken, in een classis bijeen, en niet allerlei belangstellenden, zijn geroepen te beoordelen of een proponent beroepbaar gesteld dan wel tot het ambt van predikant toegelaten mag worden.
6. Om een eerlijk onderzoek te waarborgen zijn tenminste twee deputaten van de particuliere synode bij de examinering aanwezig die mee hun oordeel geven.

7. De aanwezigheid van familie, vrienden, toekomstige kerkenraads- en gemeenteleden enz. op de publieke tribune kan voor de examinandus en/of de examinatoren extra spanning oproepen wanneer het onderzoek moeizaam verloopt.
8. Wanneer toekomstige kerkenraads- en gemeenteleden het onderzoek bijwonen, kan naderhand voor hen, maar ook voor de examinandus zelf, het verloop van een onderzoek zwaarder wegen dan de uitslag ervan. Dit kan de ingang van een proponent in z'n nieuwe gemeente bemoeilijken.

Zonder alle argumenten van de classis Hoogeveen voor onze rekening te nemen delen deputaten de conclusie dat het BSO en TLO moet plaatsvinden in besloten zitting. Het onderzoek is opgezet ten dienste van de kerken en de kandidaat, en is geen presentatie ten behoeve van familieleden en/of gemeenteleden. De meerwaarde van andere aanwezigen dan de kandidaat en de beoordelende vergadering is niet goed aan te tonen, behalve dat er vanuit de gemeente die het beroep heeft uitgebracht een stuk 'meeleven' is, maar dat meeleven kan ook op andere wijze geuit worden.

Uiteindelijk is het onderzoek toch een toetsing: er moet een besluit worden genomen over al dan niet beroepbaarstellen en toelaten tot het ambt. Dan mag het niet zo zijn dat persoonlijke en moeilijke punten uit de weg worden gegaan vanwege aanwezig publiek. Een veilige sfeer beschermt zowel de vrager(s) als de kandidaat, en die sfeer is binnen besloten vergadering het meest gewaarborgd.

7.1.3 De tijdsduur van de onderzoeken

a. de tijdsduur van het geheel van de onderzoeken

Een van de classicale deputaten heeft een schema voorgelegd voor een vergadering met een BSO. Daaruit blijkt dat, gerekend met de maximaal aangegeven tijd in de regeling, en met een enkele pauze, zo'n vergadering toch al duurt van 19.00–22:45u. Indien er dan nog een verlenging zou zijn, – waartoe de regeling mogelijkheden biedt – zou het 'nachtwerk' worden. Een van de classes heeft vanwege dat laatste al besloten om het onderzoek te spreiden over twee dagdelen.

Uw deputaten kerkrecht en kerkorde zijn van oordeel dat de totaaltijd beperkt moet blijven.

Marathon-zittingen zoals vroeger voorkwamen bij de kerkelijke examens moeten niet terugkeren.

Wij menen dat het ook niet noodzakelijk is in de regeling de mogelijkheid van verlenging te opperen. Voorkomen moet worden dat de mogelijkheid tot verlenging wordt aangegrepen om in vrijwel alle gevallen over een aantal zaken nog eens door te praten. En in het geval er gegronde redenen zijn voor twijfel of de kandidaat als gereformeerd predikant kan dienen is een beperkte verlenging niet de meest geëigende methode om de twijfel weg te nemen. Dan is het beter te besluiten tot een voortgezet gesprek in een volgende week (overeenkomstig de regeling in BSO art. 11 en TLO art. 7).

Uw deputaten stellen voor de mogelijkheid van verlenging tijdens het aanvankelijke onderzoek uit de regeling te halen. Als er duidelijke noodzaak aanwezig is kan de classis besluiten tot een voortgezet gesprek op een latere datum.

b. de tijdsduur van de verschillende onderdelen

In de lijn van wat we hierboven hebben aangegeven dat de totaaltijd beperkt kan (en moet) blijven tot een dagdeel, stellen we niet alleen voor om de mogelijkheid van verlenging uit de regeling halen, maar om het BSO ook op andere wijze in te delen.

Uw deputaten stellen voor dat de motivatiebrief tevoren wordt toegezonden aan de afgevaardigden van de classis, zodat deze niet meer ter vergadering hoeft worden voorgelezen.

We stellen voor om de preek niet meer te laten houden tijdens de classisvergadering. Naar ons inzicht komt het beter tot zijn recht wanneer de kandidaat zijn preekvoorstel houdt in een eredienst. Dat zal geschieden op de zondag voorafgaande aan de classisvergadering in een eredienst van de samenroepende kerk op een zodanig tijdstip dat van elke classiskerk de classisafgevaardigden in deze dienst aanwezig kunnen zijn. De voordracht van het preek krijgt zo een meer natuurlijke inbedding, en de afgevaardigden krijgen zo ook een beeld ervan hoe de kandidaat het geheel van een dienst verzorgt. Tijdens het BSO zal er een gesprek plaatsvinden van maximaal een half uur naar aanleiding van de motivatiebrief en een gesprek van maximaal een half uur betreffende de drie tevoren toegezonden preken, waarbij ook de invulling van de eredienst betrokken kan worden. Vervolgens vindt gedurende maximaal een uur het 'leer'-gesprek plaats over de Schrift en de belijdenis. Samen met opening van de classis, pauzes, beraad, uitslag en afsluiting zal het totaal van de vergadering dan zo'n 3 uren in beslag nemen.

7.1.4 De preken

Een aantal classes schrijven dat ze hebben besloten dat alle drie ingediende preekvoorstellen van tevoren aan alle afgevaardigden toegestuurd zullen worden. Wij ondersteunen dit. Het maakt het deelnemen aan het gesprek gemakkelijker voor hen die geen deel uitmaakten van de deputaten voor voorbereiding van de onderzoeken.

Via de evaluatie kregen we overigens ook kennis van een interpretatie van de synodale regels waardoor het mogelijk was dat preken uit de stagetijd werden ingeleverd. Wij menen echter dat het goed is te bepalen dat geen preken mogen worden aangeboden die eerder door een docent en/of mentor beoordeeld zijn.

7.1.5 Het gesprek over Schrift en belijdenis

Een van de classes lijkt het raadzaam om het gesprek over de leer van de Heilige Schrift en de betekenis en inhoud van de belijdenis te structureren door tevoren 2 hoofdonderwerpen aan te geven. Anders zou het gesprek gemakkelijk 'oeverloos' kunnen worden. Ook was er een suggestie om tevoren naast een aantal te bespreken 'leer-thema's' alvast een paar punten te noemen uit de kerkelijke actualiteit. Dit is naar het oordeel van deputaten een mogelijkheid, maar hoeft niet dwingend voorgeschreven worden.

7.1.6 De leiding bij een onderzoek

Er is kennelijk onduidelijkheid over de vraag wie de leiding heeft bij een onderzoek. Binnen één van de classes werd gesteld dat het motivatiegesprek en preekbespreking onder leiding stonden van een examen-deputaat, maar dat dit bij het leergesprek niet was bepaald. Dan zou de preses dus de leiding moeten hebben, waardoor in de praktijk het laatste onderdeel nog het meest een examen-karakter krijgt.

Dit misverstand kan optreden omdat in de regeling BSO art. 8 niet is opgenomen dat het gesprek wordt geleid door een van de deputaten Voorbereiding kerkelijke onderzoeken (zoals wel is opge-

merkt in de artikelen 6 en 7). Deputaten stellen voor te bepalen dat het BSO en het TLO wordt uitgevoerd onder leiding van een deputaat kerkelijk onderzoek.

7.2 Consequenties regelgeving BSO en TLO

Deputaten stellen voor:

1. Het BSO en TLO zal plaatsvinden in besloten zitting.
2. Er zal tijdens het aanvankelijke onderzoek geen mogelijkheid van verlenging zijn. Als er duidelijke noodzaak aanwezig is kan de classis besluiten tot een voortgezet gesprek op een latere datum.
3. Een van de drie ingeleverde preekvoorstellen voor het BSO zal worden gehouden in een eredienst van de samenroepende kerk op de zondag voorafgaande aan de classisvergadering. Van elke classiskerk zullen de classisafgevaardigden aanwezig zijn.
4. De ingeleverde preken mogen niet eerder door een docent en/of mentor beoordeeld zijn.
5. De motivatiebrief wordt toegezonden aan de afgevaardigden van de classis, en niet meer ter vergadering voorgelezen. De afgevaardigden leveren dit vertrouwelijke stuk na het onderzoek in bij de scriba.
6. Tijdens het BSO zal er een gesprek plaatsvinden van maximaal een half uur naar aanleiding van de motivatiebrief en een gesprek van maximaal een half uur betreffende de drie tevoren toegezonden preken, waarbij ook de invulling van de eredienst betrokken kan worden.
7. Het 'leer'-gesprek over de Schrift en de belijdenis duurt maximaal een uur.
8. Zowel het BSO als het TLO vindt plaats onder leiding van deputaten kerkelijke onderzoeken.
9. Bovengenoemde voorstellen worden verwerkt in een aangepaste regeling en handreiking voor het BSO. Deputaten zijn bereid u ter synode te dienen met een concept.

7.3 Toepassing van art. 8 KO

Vraagstelling

Bij de bezinning op de consequenties van het besluit inzake kerkelijke examens art. 5 KO komt ook art. 8 KO in beeld. Want dit artikel vraagt het afnemen van een preparatoir examen bij iemand die zonder opleiding aan een theologische universiteit predikant wil worden.

De vraag kan gesteld worden of dit examen gehandhaafd moet blijven, of dat dit gewijzigd moet worden in de richting van het huidige Beroepbaar Stellend Onderzoek (qua zwaarte meer dan het Toelattend Onderzoek overeenkomend met het preparatoir examen), of verdient het de voorkeur om een geheel andere opzet te volgen, waarbij de huidige bepalingen grondig herzien worden.

7.3.1 Algemeen

De normale weg tot het predikantschap binnen de Gereformeerde Kerken is die via de grondige studie aan de theologische opleiding van de kerken.

Al vanaf 1568 zijn er kerkordelijke bepalingen over de noodzaak van een adequate opleiding.

Daarin ligt een stuk confrontatie met doperse richtingen, die van studie niet wilden weten en meenden dat voorgangers “uit de Geest” moesten spreken zonder voorbereiding.

Maar tegelijk hebben de kerken zich zelf nooit in absolute zin aan deze bepalingen willen binden, omdat zij de Heilige Geest niet durfden en wilden binden aan kerkelijke bepalingen. Ze beleden van harte de vrijheid van de Heilige Geest om aan sommige broeders op bijzondere wijze de gaven voor het ambt van predikant te verlenen. Maar indien zulke broeders het predikantschap verlangden, dan moesten de kerken zich door onderzoek kunnen overtuigen dat de Heilige Geest buitengewone, singuliere, gaven had geschonken. Dat hield in dat deze broeders zonder het volgen van een wetenschappelijke theologische opleiding toch op hetzelfde niveau kon werken als iemand die de volledige theologische opleiding had gevolgd.

Zo is artikel 8 in de kerkorde opgenomen.

In de geschiedenis van de Geref. Kerken zijn er steeds weer broeders geweest die verlangden via de uitzonderlijke weg van art. 8 KO predikant te worden. De thuissituatie – en dan met name in financieel opzicht – was vaak een verhindering om op jonge leeftijd de vereiste (voor)opleiding te volgen. Maar bij het ouder worden groeide, gestimuleerd door de kerkelijke omgeving, het verlangen om toch predikant te worden.

Tegenwoordig heeft vrijwel iedereen van jongsaf en ook nog op latere leeftijd ruime mogelijkheden om te studeren. Wat er aan gaven aanwezig is, krijgt meer dan vroeger de kans om zich in de gewone weg te manifesteren en te ontplooien. De praktijk wijst ook uit dat zgn. ‘dertigers’ die al een gezin hebben gesticht en een maatschappelijke carrière achter de rug hebben, de weg naar het predikantschap via de theologische opleiding in Kampen weten te bewandelen.

Zo lijkt het haast niet meer nodig om de weg van artikel 8 nog open te houden.

Toch is het goed om ruimte te houden voor uitzonderingen, maar laten het dan ook echt uitzonderingen zijn. Daartoe is bijvoorbeeld te bepalen dat de weg via artikel 8 alleen wordt geboden aan broeders tussen de 40 en 50 jaar oud. Is iemand jonger, dan kan hij de volledige studie nog volgen; is iemand ouder dan wordt het aantal dienstjaren te kort.

7.3.2 Moet getoetst worden voor het predikantschap bij het volgen van de weg via art. 8 KO?

In de eerste alinea van artikel 8 KO lezen we:

“Wie geen theologische opleiding hebben ontvangen, kunnen niet toegelaten worden tot het predikantschap, tenzij overtuigend blijkt dat zij bijzondere gaven hebben van godsvrucht, ootmoed, ingetogenheid, verstand, onderscheidingsvermogen en welsprekendheid.”

Deze vereisten werden, zij het met oudhollandse woorden, zo reeds geformuleerd op de synode van Dordrecht 1574, en op de synode van Dordrecht 1618/19 aangevuld met de bepaling “datmen versekert is van hare singuliere gaven”.

De godsvrucht wordt eerst genoemd. Dat is dat een kandidaat vol is van de Geest en van de vreze des Heren. Die komt onder meer uit in ootmoed, nederigheid, klein denkend van zichzelf en bescheiden zijn. Verder in ingetogenheid (“zedigheid” stond er vroeger). Dat is een ingetogen manier van leven, een heilige levenswandel.

Verder wordt goed verstand gevraagd, nl. het bevattingsvermogen om de Heilige Schrift goed te kunnen uitleggen. En voorts onderscheidingsvermogen, “discretie”, dat is dat betrokkene een helder

oordeel heeft over zaken en mensen, en hij in staat geacht kan worden het Woord van God toe te passen in een concrete situatie.

Daarbij is de welsprekendheid van belang, waarmee niet alleen bedoeld is dat de aspirant welbespraakt is, maar ook dat hij de gave heeft om zijn gedachten helder te ordenen en zich juist uit te drukken, en de mensen indringend met ernst en warmte kan aanspreken.

Deze gaven zijn nodig voor ieder die het ambt van predikant verlangt, ook voor wie de normale weg via de theologische opleiding heeft gevolgd, maar bij de kandidaten naar art. 8 KO moeten deze gaven op een bijzonder in het oog springende wijze aanwezig zijn.

7.3.3 Moet getoetst worden voor het predikantschap na het volgen van de 'normale' weg?

Voor ieder die predikant wil worden zijn er een aantal vereisten. Fundamenteel zijn gegevens uit de Heilige Schrift, zoals bijvoorbeeld 1 Timotheus 3 en Titus 1. Maar ook andere zaken zijn te noemen.

Het rapport van deputaten Kerkelijke Examina aan de Generale Synode Leusden 1999 gaf ten behoeve van een opnieuw doordenken van de opzet van kerkelijke onderzoeken de volgende korte rubricering en omschrijving van criteria waaraan kandidaten getoetst zouden moeten worden (Acta GS Leusden 1999, bijlage 4, op cd-rom verschenen):

“a. *Godsvrucht*

De basiseis die gesteld moet worden is die van de godsvrucht. De kandidaat moet de Here vrezen en Hem van harte liefhebben. Hij moet zelf gegrepen zijn door het evangelie. Uiteraard hangen met deze basiseis veel voorwaarden samen die aan opziensers gesteld worden (vroom, ingetogen, niet geldzuchtig, niet strijdlustig enz.).

b. *roepingsbesef*

Vervolgens is het nodig dat hij een duidelijk beeld heeft van zijn roeping door de Here. Hij is het die mensen leidt op de weg naar het ambt. Van een kandidaat mag verwacht worden dat hij die leiding duidelijk herkent heeft in zijn eigen leven en daarvan rekenschap geeft.

c. *toegespitste ambtsvoorwaarden*

Op basis van de eis dat een kandidaat godvruchtig leeft worden in de Schrift ook nadere eisen gesteld aan een opziener. Hier is o.m. te denken aan de eis dat iemand een goed inzicht in de Schriften heeft, dat hij bekwaam is om te onderwijzen enz.

Hierboven is de eis van de godsvrucht een basiseis genoemd. De gedachte daarachter is deze, dat eigenlijk van iedere gelovige verwacht mag worden dat hij of zij de Here vreest. De hier bedoelde voorwaarden geven echter een specifieke toespitsing te zien die gericht is op het ambt. Daarom rubriceren we die als 'toegespitste ambtsvoorwaarden'.

d. *confessionele betrouwbaarheid*

De eis van confessionele betrouwbaarheid is niet in directe zin aan de Schrift ontleend. Toch ligt ze voor de hand omdat ze volgt uit de eis dat een opziener betrouwbaar moet zijn in de leer. Voor de gereformeerde kerken is dat onlosmakelijk verbonden aan de leer van de kerk zoals die uitgedrukt is in de kerkelijke confessie.

e. *theologische kennis*

Van een voorganger mag gevraagd worden dat hij in staat is de leer van de Schrift en de leer van de kerk uit te leggen, toe te passen en te verdedigen. Theologische kennis is voor dat vermogen een onmisbare voorwaarde. Hier ligt de nadruk op het wetenschappelijk karakter van die kennis. Het gaat om de kennis en het inzicht die vereist zijn met het oog op de theologische reflectie.

f. *praktisch-theologische vaardigheden*

Hiermee worden aangeduid de vaardigheden en bekwaamheden die vereist zijn met het oog op de ambtshandelingen die van een voorganger gevraagd worden in liturgie, prediking, catechese, pastoraat en kerkenraadswork.

g. *persoonlijke competentie*

Met dit laatste aspect duiden we aan, dat de voorganger in zijn persoonlijk functioneren beschikt over de nodige communicatieve en sociale vaardigheden die vereist zijn in de intermenselijke omgang. Het is logisch gezien te verdedigen dit aspect te noemen meteen na categorie c (toegespitste ambtsvoorwaarden) (Misschien is er zelfs nog wel enige overlap met enkele aspecten van categorie a). Toch nemen we het hier als laatste aspect op. Dat heeft te maken met het gegeven, dat we als kerken en opleiding nog niet zo erg lang een harde eis gemaakt hebben van deze categorie. Het werd al dan niet stilzwijgend voorondersteld bij categorieën a en c. In feite is dit dus de laatste vereiste die we als kerken geformuleerd hebben voor toelating tot het ambt.” (einde citaat uit Rapport Deputaten Kerkelijke Examina 1999).

7.3.4 Vergelijking van wat getoetst wordt

Er zijn duidelijk parallellen te ontdekken bij vergelijking van de vereisten in voornoemd rapport met de vereisten uit artikel 8 KO en de tot nu toe bij dit artikel geldende synodale bepalingen.

Met name de items onder a, b, c en d en f zijn te combineren met het onderzoek of kandidaten “de bijzondere gaven hebben van godsvrucht, ootmoed, ingetogenheid, verstand, onderscheidingsvermogen en welsprekendheid” hoewel deze items bredere inhoud hebben. De verschillen zijn vanzelfsprekend te verklaren uit de al dan niet wetenschappelijke opleiding (item onder e), maar ook vanuit de tijd van ontstaan (item onder f).

Het is echter aan te bevelen dat bij het onderzoek van aspiranten in het kader van art. 8 KO aansluiting gezocht wordt bij de vereisten als genoemd in het rapport van deputaten Kerkelijke Examina.

Want de broeder die in de weg van art. 8 KO predikant wil worden zal in alle opzichten op gelijke wijze volwaardig moeten kunnen functioneren als andere predikanten. Het singuliere van de man blijkt daaruit dat hij het waard is op deze bijzondere wijze predikant te worden.

7.3.5 Welke instanties hebben de competentie om te toetsen?

Het verdient eveneens aanbeveling om aan te sluiten bij voornoemd rapport als het gaat om de bezinning op de vraag welke instanties de competentie hebben om te toetsen.

De verantwoordelijkheid voor het onderzoek wordt in het huidige art. 8 KO en bijbehorende bepalingen geheel gelegd bij de kerkelijke vergaderingen kerkenraad, classis en particuliere synode.

De kerkenraad en classis verlenen, elk na zelfstandig onderzoek, attesten ter attentie van de particuliere synode. De particuliere synode zal zelf ook onderzoek doen naar de aanwezigheid van de in artikel 8 genoemde eigenschappen, en ten slotte zal na toestemming van de particuliere synode, de classis preparatoir examen afnemen.

Omdat er zelden een aanvraag is van een aspirant naar artikel 8 KO is er bij de classes en particuliere synoden weinig ervaring. Veelal ontbreken ook regelingen voor het geval er een aanvraag komt. Zijn er wel regelingen, dan lopen deze soms zeer ver uiteen, zo is deputaten gebleken. Los van de vraag of zo'n verre gaande ongelijkheid zou mogen blijven bestaan, dringt zich zeer sterk de vraag op of het niet wijs is de Theologische Universiteit in te schakelen.

Wij constateerden dat de Christelijke Gereformeerde Kerken in hun bepalingen bij artikel 8 nadrukkelijk hebben opgenomen dat in het traject van voorbereiding op het preparatoir examen "door de classis voor de aspirant een studieprogramma worden opgesteld, waarbij het inwinnen van advies van de hoogleraren van de Theologische Universiteit wenselijk is". Deputaten vinden dit een zeer goede greep, en willen graag bij deze gedachte aansluiten.

Een kerkenraad kan zeer wel adequaat een eerste onderzoek instellen naar iemands verhouding tot de Here, zijn roeping, singuliere gaven en levenswandel.

Maar wanneer iemand in de weg van art. 8 KO predikant wil worden zal hij op hetzelfde academische nivo moeten kunnen werken als zij die de reguliere opleiding hebben gevolgd. Waar kan dat beter beoordeeld worden dan aan de Theologische Universiteit in Kampen?! Daar is meer dan in kerkenraden (en classes) kennis aanwezig om objectief te beoordelen of iemand geschikt is om met vrucht als predikant te dienen. Daar zijn immers eindtermen voor de opleiding tot predikant vastgesteld, waaraan men de kandidaat kan toetsen. Daar kan zo iemand ook objectief begeleid worden.

Daarom is het naar het inzicht van deputaten niet alleen wenselijk maar ook noodzakelijk dat de Theologische Universiteit nadrukkelijk betrokken wordt bij de route naar een eventueel predikantschap via art. 8 KO.

7.3.6 Conclusie

De bezinning, waartoe deputaten uitgenodigd zijn door de vraagstelling van de Generale Synode Leusden 1999 (zie het begin van dit hoofdstuk), brengt tot de conclusie dat de huidige synodale bepalingen moeten worden vervangen. Bij aanvaarding van de nieuwe route naar het predikantschap via art. 8 KO zal ook de tekst van art. 8 KO aangepast moeten worden.

7.4 Voorstel voor de nieuwe route naar een predikantschap via art. 8 KO

De route via artikel 8 is alleen toegankelijk voor broeders tussen de 40 en 50 jaar oud die geen universitaire opleiding in de theologie hebben gevolgd.

De aspirant wendt zich tot zijn kerkenraad om een attest te ontvangen met betrekking tot de in art. 8 KO genoemde gaven.

De kerkenraad zal een onderzoek instellen naar zijn verhouding tot de Here, roeping, singuliere gaven en levenswandel door middel van gesprekken en door het vragen van schriftelijke getuigenissen van relevante instanties en/of personen.

De kerkenraad geeft aan de aspirant een positief attest wanneer hij de verwachting heeft dat deze broeder in het ambt van predikant zou kunnen dienen nadat hij zich via bijscholing verder heeft bekwaamd. In dat attest vermeldt de kerkenraad ook de gronden en manier waarop hij tot zijn oordeel is gekomen.

De aspirant meldt zich aan bij de Theologische Universiteit met het attest van de kerkenraad en (kopieën van) relevante diploma's.

Na de nodige oriënterende gesprekken van de aspirant met de docenten stelt de senaat van de TU voor hem een relevant studieprogramma vast, dat een omvang zal hebben van maximaal 80 studiepunten van 40 uren elk. De aspirant zal vrijgesteld zijn van het bestuderen van het Latijn, het Grieks en het Hebreeuws.

De aspirant kan ten behoeve van zijn studie aan de TU voorzover nodig op de normale wijze financiële steun vragen bij deputaten ad art. 19 KO.

De senaat van de TU zal na voltooiing van dit studieprogramma aan de aspirant een getuigschrift verlenen waarmee de aspirant zich bij de classis kan presenteren voor een BSO.

De classis neemt het BSO volgens de geldende regels af, met uitzondering van het bepaalde over (een kopie van) het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit.

7.5 De tekst van een nieuw art. 8 KO

Wie geen theologische opleiding heeft ontvangen, kan niet toegelaten worden tot het predikambt, tenzij overtuigend blijkt dat hij bijzondere gaven heeft van godsvrucht, ootmoed, ingetogenheid, verstand, onderscheidingsvermogen en welsprekendheid.

Wanneer zo iemand toelating vraagt tot de dienst des Woords, zal de kerkenraad een eerste onderzoek doen naar zijn verhouding tot de Here, roeping, bijzondere gaven en levenswandel. Wanneer hij meent een goed getuigenis te kunnen geven, zal de kerkenraad hem een attest verstrekken. Vervolgens zal de Theologische Universiteit een aangepast studieprogramma opstellen. Na voltooiing daarvan zal hij een getuigschrift meekrijgen om zich door de classis te laten onderzoeken. De classis zal verder met hem handelen volgens de generale regeling die daarvoor door de kerken is vastgesteld.

7.6 Toelating van wie niet aan de eigen theologische universiteit afstudeerden

Twee kwesties zijn hier van belang:

1. Kan de bestaande regeling inzake wie niet aan de Theologische Universiteit in Kampen hebben gestudeerd gecontinueerd worden?
2. Zijn er nog afzonderlijke bepalingen nodig voor toelating van wie aan de instelling van een zusterkerk in het buitenland zijn opgeleid en eventueel daar beroepbaar zijn gesteld?

7.6.1 Voorstel nieuwe regeling

Bij de besluitvorming in de generale synode 1999 over BSO en TLO is (Acta, art. 28, aanhef van besluit 3) in een zinnetje tussen haakjes (via een verwijzing naar de GS 1996, Acta art. 31, besluit 3 lid

2) vastgelegd dat de regeling voor wie niet aan de Theologische Universiteit hebben gestudeerd onveranderd bleef. De regeling die bedoeld wordt is te vinden in onderdeel c. van de oude bepalingen voor het preparatoir examen (zie de kerkorde-editie van Bouma blz. I-Art. 5-2). Van belang is hier met name de volgende zinsnede sub c.2: ‘na overlegging van een attestatie (. .) verzoekt de classis de hoogleraren van de Theologische Universiteit hem te examineren inzake de kennis, het inzicht en de vaardigheid die voor het doctoraal examen met de bijbehorende aantekening praktische vorming vereist zijn’.

Bij de nadere bezinning van ons deputaatschap op de consequenties van de nieuwe regelgeving voor de kerkelijke examens zijn we er op gestuit, dat het bezwaarlijk is om het genoemde oude onderdeel c. te handhaven. Het bezwaar ligt voornamelijk in het gehanteerde examen-begrip. De regeling gaat uit van een eenmalige toetsing van iemands niveau, zelfs in praktisch opzicht. Aan de Theologische Universiteit is men daar al een aantal jaren van afgestapt, zoals dat ook aan andere vergelijkbare instellingen het geval is. De studenten die door de Theologische Universiteit worden ‘afgeleverd’ doen niet meer aan het einde van hun studie een examen oude stijl van 105 minuten met telkens 10, 15 of 30 minuten voor de diverse vakken. Het ‘examen’ is in de nieuwe situatie een verzameling van toetsings- en beoordelingsmomenten door heel de opleiding heen.

Daar komt bij, dat sinds de invoering van meer praktijkoefeningen en enkele stages in de opleiding het onmogelijk is om in een eenmalige zitting op een achternamiddag te bepalen of iemand de vaardigheden voor het predikantschap bezit. Aan de Theologische Universiteit zijn er vaste methoden en criteria aan de hand waarvan die beoordeeld worden. De examinandus moet in een praktijk-traject meedraaien om op dit punt als voldoende of goed beoordeeld te kunnen worden.

Wij stellen daarom voor om het oude onderdeel c van de regelingen voor het preparatoir examen te vervangen door een nieuwe regeling als volgt:

Wanneer een broeder die wel een universitaire opleiding in de theologie in binnen- of buitenland heeft gehad, maar niet in het bezit is van een doctoraal diploma met aantekening praktische vorming van de eigen Theologische Universiteit, toelating tot het ambt van predikant wenst, zullen de volgende regels gelden:

1. De aspirant verzoekt om een attest van de kerk(en) waartoe hij de laatste twee jaar behoorde, waarin een geargumenteerde beoordeling wordt gegeven omtrent de vraag of hij voldoet aan de voorschriften die de Heilige Schrift bevat ten aanzien van de leer en de levenswandel van hen die staan naar het ambt van dienaar van het Woord.
2. De aspirant meldt zich ter inschrijving aan bij de Theologische Universiteit met het attest van de kerkenraad en met (kopieën van) zijn relevante diploma's.
3. Na (een) oriënterend(e) gesprek(ken) van de aspirant met de docenten stelt de senaat van de Theologische Universiteit voor hem een aanvullend studieprogramma vast, dat hem opleidt tot hetzelfde niveau van kennis, inzicht en vaardigheid als van de andere studenten aan de Theologische Universiteit gevraagd wordt.
4. Na voltooiing van dit studieprogramma ontvangt de aspirant het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit met de Aantekening Praktische Vorming.

Deze regeling is in feite in één bepaling samen te vatten: ‘Wanneer een broeder wel een universitaire opleiding in de theologie in binnen- of buitenland heeft gehad, maar niet in het bezit is van een docto-

raal diploma met aantekening praktische vorming van de eigen Theologische Universiteit, en hij toelating wenst tot het ambt van predikant in de Gereformeerde Kerken in Nederland, zal hij alsnog de vereiste getuigschriften dienen te verwerven’.

Wij stellen echter voor om daarmee niet te volstaan Het voordeel van de bepalingen zoals hierboven sub 1-4 geconcipeerd is: dat nadrukkelijk is vastgelegd, dat de betrokkene recht heeft op medewerking van de Theologische Universiteit voor een speciaal traject en dat het dus daarmee ook tot de taken van de Theologische Universiteit behoort om een aanvullend traject te ontwerpen en te begeleiden.

Wanneer ons voorstel hierover wordt aanvaard dient in de generaal-synodale besluittekst opgenomen te worden dat daarmee de op dit item betrekking hebbende besluiten van 1996 (een onderdeel van Acta art. 31) en 1999 (een zinsnede uit Acta art. 28) komen te vervallen.

7.6.2 En als het een afgestudeerde van een opleiding van een zusterkerk betreft?

Wat betreft kandidaten die aan de theologische opleiding van een zusterkerk in het buitenland zijn afgestudeerd zijn er in hoofdzaak drie opties mogelijk:

- a. hen laten vallen onder de hierboven voorgestelde algemene regeling.
In de aanhef van de regeling moet dan achter ‘broeder’ worden aangevuld: ‘– hetzij afkomstig uit een zusterkerk, hetzij uit een andere kerkelijke gemeenschap’.
Het aanvullende studietraject zal dan voor b.v. een kandidaat uit de Canadian Reformed Churches die in Hamilton heeft gestudeerd korter kunnen zijn dan voor iemand die een diploma heeft van de Rijksuniversiteit in Utrecht. De synode regelt in deze optie alleen de procedure, de inhoudelijke invulling gebeurt verder door de senaat van de TU.
- b. Voor hen een afzonderlijke regel formuleren in het verlengde van en in aansluiting bij de hierboven gegeven 4 punten. Die zou bv. als volgt kunnen luiden:
  5. Een broeder die na voltooiing van de theologische studie aan de opleiding van een zusterkerk in het buitenland, zich in de Nederlandse kerken beroepbaar wil laten stellen, zal zich eveneens met een attest van zijn kerkenraad aanmelden bij de Theologische Universiteit. Het studieprogramma dat vervolgens door de senaat van de Theologische Universiteit voor hem wordt vastgesteld zal niet meer bevatten dan wat voor het (aanvullend) verkrijgen van de Aantekening Praktische Vorming vereist is.

Bij deze optie wordt afgezien van een vergelijking van de studieprogramma’s over de hele linie, maar worden de onderdelen van de praktische vorming gehanteerd als ‘sluis’ ter aanpassing aan de Nederlandse vereisten voor het predikantschap.

- c. Nu niets regelen, maar afspreken, dat de Theologische Universiteit en de deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken in overleg zullen treden met betreffende buitenlandse opleidingen.
Het zou hoffelijker en broederlijker kunnen zijn om dit soort zaken niet eenzijdig vanuit Nederland te regelen, maar een wederzijds akkoord voor dit soort situaties te sluiten.

Onze voorkeur gaat uit naar a.

De werkwijze onder b. doet te weinig recht aan de heel onderscheiden situaties van kerken in het buitenland. Feitelijk zal de uitvoering van a. vaak neerkomen op optie b. Maar a. is ruimer en laat meer variatie mogelijk. Overigens hoeft men voor willekeur niet bang te zijn. De Theologische Universiteit heeft nl. een in behoorlijke mate objectief systeem voor beoordeling. Ook zijn er wettelijke regels waaraan de Theologische Universiteit gebonden is voor het verlenen van vrijstellingen e.d.. Bovendien heeft de student met zijn inschrijving aan de Theologische Universiteit tegelijk een traject van bezwaar en beroep in voorkomende gevallen.

De mogelijkheid om – zoals in c. geformuleerd – met opleidingen van zusterkerken in het buitenland een akkoord inzake erkenning van opleiding te sluiten blijft ook bij optie a. wel open. Gezien de weinige keren dat het voorkomt dat een buitenlandse kandidaat in Nederland beroepbaar gesteld wil worden, lijkt het ons op dit moment niet zinvol dat men hier energie in steekt.

7.6.3 Voorstel over buitenlandse beroepbaarstellingen

In verband met het bovenstaande lijkt het ons nuttig om nog iets te zeggen over buitenlandse beroepbaarstellingen. Hier en daar blijkt in de kerken de veronderstelling te leven, dat iemand die b.v. in de Canadian Reformed Churches beroepbaar is gesteld, daarmee ook in onze Nederlandse kerken beroepbaar is. In de jaren dat er een heel nauwe relatie was tussen de Nederlandse kerken en dochter-emigranten-kerken elders in de wereld heeft dat wellicht ook wel praktisch zo gefunctioneerd. Er is echter bij ons weten geen geschreven regeling waarop het gebaseerd zou zijn. Met name de geldende regels voor de beoefening van een zusterkerkrelatie zijn hier relevant. (zie de kerkorde-editie Bouma ad art. 47 KO). Die regels vermelden wel een toelaten van elkaars leden tot de sacramenten en een in principe toelaten van elkaars predikanten tot de kansels, maar bevatten geen afspraak over automatische aanvaarding van elkaars beroepbare kandidaten.

Eventueel misverstand op dat gebied dient o.i. uitgebannen te worden en feitelijke situaties uit het verleden moeten hier niet maatgevend zijn. Het is niet zuiver, als een beroepbaarstelling in Canada of Australië of Schotland hier in Nederland automatisch ook zou gelden. De situatie van de kerken en de vereisten die op basis daarvan aan predikanten moeten worden gesteld zijn immers verschillend. Men kan elders de geschiktheid van een broeder voor het predikantschap in Nederland niet voldoende beoordelen. De regel moet o.i. zijn: beroepbaar is men in de Nederlandse kerken alleen op grond van beroepbaarstelling door een Nederlandse classis.

Wij stellen voor, dat de synode dat nog eens expliciet uitspreekt. Die uitspraak kan een plaats krijgen in de aanhef van de regelingen voor BSO en TLO. Tevens kunnen daar de bepalingen een plaats krijgen die hierboven onder Ad a zijn voorgesteld.

---

8 – Vervolgtraject inzake art. 70 KO

De Generale Synode Leusden 1999 gaf deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht zich te bezinnen op de vraag “hoe moet het vervolgtraject zijn inzake artikel 70 KO?”

8.1 Bespreking inzake art. 70 KO

De Generale Synode Leusden (acta art. 53) besloot:

1. uit te spreken dat het gewenst is artikel 70 KO als volgt te wijzigen: *De kerkenraad zal erop toezien dat over de huwelijken Gods naam aangeropen wordt in een openbare eredienst. Daarbij dient het daarvoor vastgestelde formulier gebruikt te worden. In de marge wordt dit artikel dan cursief aangekondigd als: Trouwdiensten;*
2. de beslissing hierover aan de volgende synode over te laten.

Deputaten hebben zich beraden hoe zij de synode van Zuidhorn hierin zou kunnen dienen nu de Generale Synode Leusden de beslissing over art. 70 KO aan de Generale Synode Zuidhorn overliet. Met het oog daarop hebben deputaten geïnformeerd bij zowel deputaten Relatie kerk en overheid als deputaten Echtscheiding die zich terzelfder tijd met zaken rond huwelijk en huwelijkssluiting bezig hielden. Immers, deputaten Relatie kerk en overheid hadden de opdracht “*onderzoek te doen naar de eigen plaats en betekenis van het kerkelijk huwelijk in verhouding tot het burgerlijk huwelijk in het licht van de verschuivingen in de samenleving op het punt van het huwelijk;*” (GS Leusden, Acta art. 99 Besluit 2 sub k). Deputaten namen zo kennis van een brief van een interkerkelijke werkgroep waarin door middel van een afvaardiging van deputaten Relatie kerk en overheid ook ons kerkverband in vertegenwoordigd was. Daarin staat “*De interkerkelijke werkgroep heeft, na weging van de argumenten pro en contra, het standpunt ingenomen dat de Wet openstelling huwelijk, hoezeer in strijd met Gods Woord, de kerken er niet toe dwingt een zogeheten facultatief kerkelijk huwelijk na te streven (als alternatief voor het burgerlijk huwelijk)*”. (brief d.d.12 april 2001, Capelle aan den IJssel).

Tegelijk namen deputaten Kerkrecht en kerkorde kennis van een gedeelte uit het conceptrapport van deputaten Echtscheiding waarin met zoveel woorden te lezen staat “*De GS Leusden maakte in zekere zin een beweging ten gunste van de overheid door de term ‘huwelijksbevestiging’ te laten vallen. De argumentatie daarvoor gaat uit van de klassieke situatie in Nederland, waarin kerk en staat elk naar eigen bevoegdheid de wet van God moesten volgen en handhaven. Het is de vraag of die argumentatie nog wel adequaat is in de huidige context waarbinnen de overheid dit al minder doet. In die huidige context past eerder een optrekkende dan een terugtrekkende beweging. Termen als de ‘naam van de HERE aanroepen over het huwelijk’ zeggen dan te weinig. Juist een begrip als ‘huwelijksbevestiging’ onderstreept de publieke functie die de kerk zichzelf zou moeten toebedelen. Zelfs verder gaande termen als ‘inzegening’ en ‘kerkelijke huwelijkssluiting’ zouden een goed alternatief kunnen vormen. Ons rapport vraagt erom dat de kerken hun benaming van de kerkelijke huwelijksceremonie nog eens kritisch evalueren.*”

Ook namen deputaten kennis van artikelen in de kerkelijke pers waarin meer dan eens de gedachte werd geopperd dat de kerken in de toekomst wellicht rond de sluiting van huwelijken weer een belangrijker rol zullen moeten spelen.

Gelet op deze signalen en gezien de vraagstukken die hier spelen kwamen deputaten Kerkrecht en kerkorde tot de conclusie dat het beter is om de tekst van de kerkorde in dezen in statu quo te laten totdat de genoemde discussies zich meer hebben uitgekristalliseerd. Pas wanneer vervolgens de synode een helder standpunt heeft ingenomen kan tot een eventuele wijziging van art. 70 KO worden besloten.

Eventuele wijziging van art. 70 KO raakt overigens aan de opdracht aan deputaten om zich te bezinnen op een procedure om de kerkorde te wijzigen. Deputaten verwijzen naar dat onderdeel van hun rapport voor de vraag hoe de generale synode bijvoorbeeld art. 70 KO zou kunnen wijzigen.

8.2 Conclusie

Gelet op deze signalen en gezien de vraagstukken die hier spelen kwamen deputaten Kerkrecht en kerkorde tot de conclusie dat het beter is om de tekst van de kerkorde in dezen in statu quo te laten totdat de genoemde discussies zich meer hebben uitgekristalliseerd. Pas wanneer vervolgens de synode een helder standpunt heeft ingenomen kan tot een eventuele wijziging van art. 70 KO worden besloten.

Eventuele wijziging van art. 70 KO raakt overigens aan de opdracht aan deputaten om zich te bezinnen op een procedure om de kerkorde te wijzigen. Deputaten verwijzen naar dat onderdeel van hun rapport voor de vraag hoe de generale synode bijvoorbeeld art. 70 KO zou kunnen wijzigen.

---

9 – Advies aan verschillende deputaatschappen

9.1 Losmaking naar art. 14 KO

De Generale Synode Leusden 1999 droeg deputaten op aan het desbetreffende deputaatschap advies te geven vanuit kerkrechtelijke invalshoek over de overgebleven punten inzake artikel 14 KO.

Betreffend deputaatschap heeft ons geen advies gevraagd.
Wij hebben op dit punt dus niets te rapporteren.

9.2 Appèlzaken naar art. 31 KO

De Generale Synode Leusden 1999 droeg deputaten op aan het desbetreffende deputaatschap advies te geven vanuit kerkrechtelijke invalshoek over de studieopdrachten inzake de appèlprocedure, artikel 31 KO.

Betreffend deputaatschap heeft ons geen advies gevraagd.
Wij hebben op dit punt dus niets te rapporteren.

9.3 Zending en Hulpverlening

De Generale Synode Leusden 1999 gaf deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht aan het desbetreffende deputaatschap “advies te geven vanuit kerkrechtelijke invalshoek over de kerkrechtelijke kanten van de besluiten inzake zending en hulpverlening, artikel 24 en 47 KO”.

9.3.1 Integratie tot landelijk bureau voor Z&H

Deputaten Kerkrecht en kerkorde hebben door middel van verslagen inzage gekregen in het proces dat deputaten IRTT, deputaten BBK, deputaten Zending en hulpverlening en de vereniging De Verre Naasten doormaakten bij hun integratieproces. Ook werd er twee keer mondeling overleg gevoerd met betrokken instanties.

Gedurende het traject hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde met name geadviseerd met betrekking tot de vorm waarin de fusie tussen DVN en Z&H met de al gefuseerde deputaten IRTT en een deel van deputaten BBK moest plaatsvinden. De Generale Synode Leusden had heel duidelijk de opdracht gegeven om “*een landelijk bureau voor Z&H op te richten.... en deze oprichting budgetneutraal te doen verlopen*” (art. 95 besluit 2.2.g). Ook had ze uitgesproken dat overleg moest plaatsvinden “*om te komen tot integratie van DVN en Z&H voor zover dat wenselijk is*” (art. 95 besluit 2.2.h). Deze laatste elementen liepen gelijk op.

Het probleem deed zich toen voor dat de synode wel een uitspraak had gedaan over het budgetneutrale verloop van de oprichting van dit bureau maar niet expliciet iets had uitgesproken met betrekking tot

de verdere financiële consequenties. Immers, door de integratie van DVN in een generaal deputaatschap Z&H zou een kerkelijke organisatie ontstaan die met betrekking tot de financiering in grote mate afhankelijk is van de bijdragen van de leden van de vereniging DVN. Deputaten Zending en hulpverlening kozen in overleg met DVN ervoor om een organisatie op te zetten die ook in de verdere financiële consequenties budgetneutraal verliep. Dus een organisatie die voor het ene deel afhankelijk is van de bestaande inkomsten uit de landelijke quota gegeven voor de onderscheiden deputaatschappen en voor het andere, overgrote, deel uit de inkomsten van de Vereniging de DVN die daarvoor zou worden omgezet in een steunstichting.

Aanvankelijk adviseerden deputaten Kerkrecht en kerkorde om, zonder uitdrukkelijke goedkeuring van de synode van Zuidhorn, niet over te gaan tot een definitieve organisatie die op de hierboven geschetste manier zou worden gefinancierd. In een gesprek hebben de al gefuseerde deputaatschappen IRTT, BBK en Z&H met een vertegenwoordiger van DVN de deputaten Kerkrecht en kerkorde op grond van diverse argumenten overtuigd dat het door hen gekozen beleid paste bij de ingeslagen koers van de Generale Synode Leusden. Deputaten Kerkrecht en kerkorde konden zich daarbij nuttig maken door het becommentariëren van de conceptstatuten van de steunstichting DVN.

9.3.2 Structuren zendingswerk

Verder hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde ook eenmaal met deputaten Z&H gesproken over de structuren waarbinnen het veelsoortige werk van zending en hulpverlening gestalte zou moeten krijgen. Uit de synodebesluiten over Z&H was de wens op te maken dat zoveel mogelijk werk ondergebracht zou moeten worden bij een gemeente, groepen van gemeenten of classes.

Deputaten Kerkrecht en kerkorde was het opgevallen, en zij hebben dat ook uitgesproken, dat deputaten Z&H zich vooral inspannen om die structuren te bedenken zonder zich eerst te bezinnen op de vraag welk werk door wie, waar wordt gedaan om vervolgens daaruit een structuur te laten volgen. Immers, structuren bestaan niet om zichzelf, maar structuur volgt inhoud. Dus uitgaande van de stelling dat het gereformeerde kerkrecht de kerken ziet als een netwerk betekent dat ook dat je dat gezamenlijk doet waarbij een duidelijk voordeel ligt in de gezamenlijke aanpak. Dus door middel van een landelijk bureau. Voor het overige werk volgen andere structuren.

Over deze materie is nog vervolgoverleg tussen deputaten Kerkrecht en kerkorde en deputaten Z&H nodig.

9.3.3 Conclusie

Gelet op de kerkrechtelijke kanten van het proces van integratie hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde geen zaken kunnen opmerken die positieve besluitvorming hierover in de weg zouden staan.

Met betrekking tot de structurering van het werk van Z&H kunnen deputaten u verder momenteel niets adviseren.

9.4 Seksueel Misbruik in Pastoraat

Deputaten Kerkrecht en kerkorde hebben overeenkomstig de hun gegeven opdracht het initiatief genomen om contacten te leggen met het Deputaatschap seksueel misbruik. De eerste contacten zijn in juni 2000 telefonisch gelegd.

Het deputaatschap Seksueel misbruik heeft bij brief d.d. 30 augustus 2000 een concept voor kerkrechtelijke inkadering van een meldpunt en een klachtencommissie seksueel misbruik binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) toegezonden aan deputaten Kerkrecht en kerkorde. Wij hebben deze notitie besproken en de bevindingen schriftelijk aan deputaten Seksueel misbruik kenbaar gemaakt. De advisering had op het volgende betrekking.

In eerste instantie meenden deputaten Seksueel misbruik, dat de instelling van een meldpunt en een klachtencommissie alleen mogelijk zou zijn via de benoeming van deputaten door een meerdere vergadering, i.c. de generale synode. Meldpunt en commissie zouden dan instellingen van dat deputaatschap worden.

Deputaten Kerkrecht en kerkorde waren echter van oordeel dat het meldpunt en de klachtencommissie niet noodzakelijk ‘kerkverbandelijk’ behoeven te worden georganiseerd en ingekaderd om van ‘kerkelijke inkadering’ te kunnen spreken. De kerken kunnen ook gebruik maken van een bestaand (inter)kerkelijk meldpunt (bijvoorbeeld van De Driehoek) en van een dito klachtencommissie. Als er maar een expliciete kerkelijke uitspraak is, waarmee de kerken zich verplichten tot adequate behandeling van klachten en zich verbinden aan de gekozen instanties en procedures. Die krijgen daarmee dan kracht van geldend kerkelijk recht.

Verder hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde het deputaatschap Seksueel misbruik geadviseerd te kiezen voor een klachtenprocedure waarin ook voorzien is in een hoger beroep-instantie. Een behandeling in twee instanties geeft namelijk goede waarborgen voor de beoordeling van een klacht. Bovendien is geadviseerd een regeling te kiezen waarbij de behandeling van een klacht aan duidelijke termijnen wordt gebonden en die in een betrekkelijk korte termijn kan worden afgerond. Vanwege de schade die een dergelijke zaak altijd aanricht – of de klacht nu gegrond is of niet – is een snelle afhandeling voor de betrokkenen en voor de gemeente noodzakelijk.

Op 15 december 2000 heeft prof. Te Velde als afgevaardigde van deputaten Kerkrecht en kerkorde een bijeenkomst van deputaten Seksueel misbruik bijgewoond en een nadere toelichting gegeven op bovenstaande adviezen, die we oktober 2000 in een brief hadden verwoord.

9.5 Voorbereiding eerstvolgende Generale Synode

De Generale Synode Leusden 1999 droeg deputaten op aan het desbetreffende deputaatschap advies te geven vanuit kerkrechtelijke invalshoek over de werkwijze van de generale synode.

Als deputaatschap kregen we informatie hieromtrent via onze voorzitter, die een deel van de vergaderingen van het deputaatschap Voorbereiding eerstvolgende generale synode heeft bijgewoond.

---

10 – Kerkelijke werkers

10.1 Voorgeschiedenis, opdracht en reikwijdte

De generale synode van Leusden 1999 kreeg via een verzoek van het curatorium van de Theologische Universiteit te maken met vragen rond de functie van ‘kerkelijk werker’. De curatoren meldden n.l. dat de universiteit was uitgenodigd om te participeren in een opleiding voor kerkelijk werker op HBO-niveau, te starten aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle per 1 september 2000. Zij zagen zich daarmee geplaagd voor de vraag, welk standpunt de universiteit zou moeten innemen tegenover het invoeren van de figuur van kerkelijk werker in de kerken.

Daarom stelden ze per brief van 9 juli 1999 aan de synode het volgende voor:

- a. een studiedeputaatschap in te stellen dat als opdracht krijgt:
  1. te bezien of binnen de gereformeerde kerken een officiële positie geschapen dient te worden voor de figuur van kerkelijk werker;
  2. indien deze opdracht bevestigend beantwoord wordt, voorstellen te doen omtrent de taken en bevoegdheden van een kerkelijk werker en de vereisten waaraan deze dient te voldoen;
  3. regelingen te ontwerpen omtrent de positie en de indienststelling van de kerkelijk werker, een en ander in relatie tot de in de kerkorde genoemde ambten;
- b. duidelijkheid te scheppen over de vraag in hoeverre het gewenst is dat de Theologische Universiteit mede verantwoordelijk is voor en participeert in een binnenkort te starten opleiding kerkelijk werker.

Aanvankelijk besloot de synode dat het curatorium wel in eigen verantwoordelijkheid dit onderzoek kon uitvoeren en dat voorlopig de duidelijkheid ten aanzien van participatie niet was te geven. Maar het curatorium maakte daartegen bezwaar. Het was van mening dat de vraag naar de wenselijkheid, de inhoud en de vormgeving van het kerkelijk werk door de kerken zelf beantwoord moest worden. Een onderzoek als dit was zijns inziens ook ‘branchevreemd’; het past niet binnen de doelstelling van de universiteit.

Daarop besloot de synode (Acta art. 80) het volgende:

1. het curatorium van de Theologische Universiteit te machtigen voorlopig medewerking te verlenen aan het opzetten van een opleiding voor kerkelijk werker door de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle in samenwerking met de Opleiding voor Gereformeerde Godsdienstleraren, onder conditie dat deze medewerking niet in financieel of personeel opzicht in mindering komt op de eigen taken van de Theologische Universiteit;
2. deputaten Kerkrecht en Kerkorde op te dragen:
  - a. een inventariserend en verkennend onderzoek te doen of en zo ja welke kerkrechtelijke consequenties er verbonden worden c.q. dienen te worden aan de aanstelling van professionele werkers in de kerken in diverse soorten van kerkelijke arbeid naast de in de kerkorde genoemde ambtsdragers;

- b. het resultaat van het onderzoek uiterlijk vijftien maanden voor de eerstvolgende generale synode aan de kerken toe te zenden en daarbij te schetsen welke kerkelijke besluitvorming op dit punt er eventueel noodzakelijk en/of gewenst zou zijn;
- c. zich beschikbaar te houden om de eerstvolgende generale synode te dienen met adviezen en eventuele voorstellen over stukken die over deze zaak bij haar worden ingediend.

Dit besluit was gebaseerd op de volgende gronden:

1. hoewel het curatorium als kerkelijk deputaatschap voor het bestuur van een wetenschappelijke instelling dit onderzoek ook binnen zijn takenpakket in eigen verantwoordelijkheid zou kunnen uitvoeren, moet geaccepteerd worden dat het kennelijk daar geen mogelijkheden toe ziet;
2. om de aansluiting bij de ontwikkeling voor de opleiding van kerkelijk werker niet te missen, is het van belang dat de Theologische Universiteit in die ontwikkeling gaat participeren;
3. deputaten Kerkrecht en kerkorde zijn speciaal ingesteld voor onderzoeken op kerkrechtelijk terrein. Zij kunnen voor besluitvorming over deze materie het nodige materiaal aandragen en dat tijdig aan de kerken voorleggen, zodat op de eerstvolgende generale synode de hiermee verbonden vragen nader kunnen worden bezien.

Uit de boven weergegeven besluiten blijkt dat de taak van ons deputaatschap Kerkrecht en kerkorde *een beperkte taak in een interim* is. De kerken – verenigd in haar generale synode – wilden in 1999 de boot niet missen als het ging om (voorlopige) participatie van de Theologische Universiteit in een opleiding voor kerkelijk werker. Zij realiseerden zich tegelijkertijd dat – mede gezien de lopende ontwikkeling in plaatselijke kerken – het participeren in de opleiding zou leiden tot legitimering en professionalisering van de positie van kerkelijk werkers in de toekomst. En ze beseften dat ze daarmee stuitten op een onderwerp van generale betekenis voor de kerken. Dat onderwerp was in 1999 alleen maar door deputaten-curatoren en nog niet vanuit de kerkelijke vergaderingen op de synode-agenda gezet. Het was daarom een brug te ver om in 1999 al een opdracht te geven tot een brede studie naar alle ins en outs van het fenomeen kerkelijk werker.

In die situatie gaf de synode een beperkte opdracht aan ons deputaatschap: verkennen, inventariseren en consequenties zichtbaar maken. Het resultaat daarvan zou aan de kerken al in december 2000 moeten worden toegezonden, zodat die zich tijdig voor de synode van 2002 konden bezinnen, of ze deze zaak in generaal-synodaal verband aan de orde wilden stellen, en in welke zin. Het was niet onze opdracht om zelf al met voorstellen voor uitspraken, besluiten en regelingen te komen. Ons werk in dezen werd kennelijk gezien als ondersteunende hulpdienst aan de plaatselijke kerken in hun meningsvorming hierover.

10.2 Eerste verkenning: het ambtenpatroon en de noodzaak van gezamenlijke bezinning

In de eerste verkennende besprekingen over dit onderwerp hebben we ons bezonnen op de vraag, hoe de aanstelling van kerkelijk werkers zich verhoudt tot de in de kerkorde genoemde ambten. Wij kwamen tot de volgende conclusies:

1. Sinds de Reformatie zijn in de kerken regelmatig ‘hulpkrachten’ ingeschakeld geweest op de terreinen van catechese, pastoraat, diakonaat en evangelisatie, zonder dat dit in strijd werd geacht met de kerkorde, m.n. waar het gaat om het geldende ambtenpatroon.
2. De laatste jaren is door plaatselijke kerkenraden besloten tot aanstelling van catecheten, pastoraal, diakonaal en missionair werkers, zonder dat – voorzover wij weten – de wettigheid daarvan naderhand door kerkleden of zusterkerken (met succes) is aangevochten. Kerkenraden hebben op dit gebied feitelijk geldend kerkrecht gecreëerd toen zij de kerkelijk werkers een bepaalde positie en taak gaven en regelingen daarvoor vaststelden. Er is o.i. geen reden om het recht van de plaatselijke kerken hiertoe te betwisten en de mogelijkheid tot het aanstellen van kerkelijk werkers afhankelijk te maken van een voorafgaand generaal-synodaal fiat. In het besluit van de generale synode 1999 gebeurt dat ook niet: in haar opdracht aan ons deputaatschap gaat ze gewoon uit van het feit dat er in de kerken professionele werkers worden aangesteld naast de in de kerkorde genoemde ambtsdragers.
3. Wanneer men kennis neemt van de stand van zaken in de kerken op dit gebied, dan valt wel op dat nadere gemeenschappelijke regelgeving gewenst is, o.a. om de kwaliteit van het optreden van de werkers te bewaken en om rechtsonzekerheid, rechtsongelijkheid en allerlei gelegenheidsrecht te voorkomen.
4. In eerste instantie zal men in de afzonderlijke gemeenten het aanstellen van een kerkelijk werker wel als een welkome oplossing voor een tekort aan menskracht ervaren. Als we echter de zaak in breder perspectief en voor de langere termijn bekijken – met name in de verhouding tot het ‘gewone’ ambtelijke werk en het bestaande ambtenpatroon – dan rijzen er diverse vragen. Naarmate er in de kerken meer kerkelijk werkers worden aangesteld krijgt het meer urgentie om over die vragen een gezamenlijke bezinning op generaal niveau te starten.
5. Gezien de besluitvorming ter generale synode van 1999 en gezien de complexiteit van de materie kon ons deputaatschap in deze fase niet meer doen dan de problematiek van de verhouding tot de ambten signaleren als een belangrijk te bestuderen punt. Wij hebben ons er van onthouden om zelf deze zaak in studie te nemen. Anders zouden we het interim-karakter van onze opdracht niet honoreren. En bovendien ontbrak ons ook de nodige tijd en menskracht.

10.3 Brief aan de kerken

Op basis van oriëntatie op de praktijk en kennisneming van literatuur hebben we onderzocht welke kerkrechtelijke consequenties er eventueel meekomen in de aanstelling van kerkelijk werkers. Het resultaat daarvan hebben we samengevat in een brief aan de kerken die in juni 2001 is verzonden. De tekst daarvan is als bijlage bij dit rapport opgenomen (hoofdstuk 12.1).

In het kort komt het er op neer, dat wij op een aantal aspecten en belangen hebben gewezen die bij de aanstelling van kerkelijk werkers door de kerkenraden dienen te worden gezien en behartigd, ook al zou er geen enkele generaal-synodale regeling in dezen bestaan.

Voor zorgvuldigheid inzake bekwaamheid, betrouwbaarheid, toetsing daarvan, wijze van indienststelling, instructie, toezicht en rechtspositionele afspraken is immers de kerkenraad al verantwoordelijk krachtens de zorg die hij naar de Schriften draagt voor de gemeente en voor de werkers in de gemeente.

Generaal-synodale regelingen kunnen een bevestiging en nadere invulling daarvan geven. In onze brief hebben we uiteengezet, op welke punten wij nadere gezamenlijke regelgeving en bezinning nodig achten. En we hebben een suggestie gedaan, op welke wijze de kerken het onderwerp ‘positie kerkelijk werkers’ ahangig kunnen maken bij de generale synode van Zuidhorn in 2002.

Het is ons door tijdgebrek bij de uitvoering van de verschillende punten van ons takenpakket niet gelukt om onze brief aan de kerken rond 1 december 2000 – zoals de opdracht was – te verzenden. Wij hopen dat desondanks de zaak van de kerkelijk werker toch op een voldoende voorbereide manier een plaats zal krijgen op de agenda van de e.v. generale synode. Het woord is na onze brief nu aan de kerken!

10.4 Enquête

Tijdgebrek bemoeilijkt voortdurend de uitvoering van onze taken. In de brief van juni 2001 hebben we aan de kerken een vragenlijst in het vooruitzicht gesteld ten behoeve van een verdere inventarisatie. Het zal ons pas in de eerste weken van december 2001 lukken deze enquête werkelijk te verzenden. Over de resultaten daarvan hopen we aan de synode uiteraard te zijner tijd te rapporteren.

---

11 – Verkennende gesprekken met deputaten kerkorde Christelijke Gereformeerde Kerken

Naar aanleiding van een gezamenlijk verzoek van de Deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde Belijders in Nederland (CGK) en de deputaten Kerkelijke eenheid (GKV) hadden we op 31 januari en 24 april 2001 verkennende gesprekken met Deputaten voor de uitgave van de kerkorde en Deputaten voor revisie van de kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland.

11.1 Inhoud en evaluatie

De eerste ontmoeting was een kennismakingsgesprek, waarin taak en werkwijze van de deputaatschappen door de respectievelijke voorzitters prof. dr. H.J. Selderhuis en prof. dr. M.te Velde werd uitgelegd.

Het christelijke gereformeerde deputaatschap voor de uitgave van de kerkorde is klein in ledental en vergadert maar eens in de drie jaar. De meeste leden ervan zijn ook lid van het 8 leden tellend deputaatschap voor de revisie van de kerkorde. Dat deputaatschap heeft een vernieuwde tekst van de kerkorde voorgelegd aan de Generale Synode Leeuwarden 2001.

Op het moment dat wij dit rapport afronden is de behandeling van hun rapport ter synode nog niet voltooid. Maar het voorstel ligt er dat beide deputaatschappen samengevoegd worden in een permanent deputaatschap kerkorde en kerkrecht, dat zowel een sturende als een coördinerende functie kan vervullen in de toerusting van ambtsdragers en gemeenteleden. Als andere aspecten die tot de opdracht van dit deputaatschap zouden kunnen behoren worden in het rapport bijvoorbeeld genoemd: het verzamelen en in kaart brengen van aandachtspunten met betrekking tot de (uitgave van de) kerkorde, die vanuit de kerken worden ingebracht en het uitbrengen van kerkrechtelijk advies.

We hebben twee fijne ontmoetingen gehad, waarin al gauw duidelijk werd, dat de deputaatschappen van beide kerken veel raakvlakken met elkaar hebben. Behalve de kennismaking is er een uitvoerige gedachtewisseling geweest over de appelprocedure zoals die binnen de gereformeerde kerken in de meeste classes en ook op generaal synodaal niveau vorm heeft gekregen. Daarna kreeg de positie van de predikant onze aandacht. We spraken onder meer over roeping, personeelsbeleid, functioneringsgesprekken en over mobiliteit van predikanten. Een ander gespreksonderwerp vormde de zaak van revisieverzoeken. Aan welke criteria moeten revisieverzoeken voldoen? Over en weer zijn stukken uitgewisseld van kerkrechtelijke aard.

Een derde geplande bijeenkomst tegen de zomervakantie kon niet doorgaan wegens volle agenda's. Op een later tijdstip bleek een ontmoeting niet meer mogelijk vanwege het naderen van de deadline voor onze rapportage. Zo bleek eens te meer dat het fijn is elkaar te ontmoeten, maar dat het wel extra tijdsbeslag voor allen betekent.

Voor de toekomst zien we volop mogelijkheden tot samenwerking. We hebben dezelfde achtergrond, dezelfde kerkrechtelijke principes en komen veelal voor dezelfde vragen te staan. Te noemen is bijvoorbeeld: de rechtspositie van predikanten, begeleiding van losgemaakte en afgezette predikanten en

van hen die het ambt hebben neergelegd, appelprocedure, psalm en lied in de eredienst, voorlichting betreffende het karakter van kerkorde/kerkrecht etc.

We rekenen erop dat ook de deputaten Kerkelijke eenheid in hun rapportage voorstellen doen om de contacten voort te zetten, maar willen daar ook zelf op aandringen.

11.2 Voorstel

De Generale Synode Zuidhorn 2002 geeft aan nieuw te benoemen deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht de aangegane contacten met de door de Christelijke Gereformeerde generale synode van Leeuwarden 2001 benoemde deputaten Kerkorde en kerkrecht van de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten om elkaar in praktische en principiële zin van dienst te zijn en zodoende een bijdrage te leveren aan de groeiende contacten tussen beide kerken.

---

12 – Bijlage

12.1 Brief betreffende kerkelijke werkers

Aan de kerkenraden van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Kampen/Oldehove, juni 2001

Geachte broeders,

De generale synode van Leusden 1999 kreeg via een verzoek van het curatorium van de Theologische Universiteit te maken met vragen rond de functie van ‘kerkelijk werker’. In de voorbije jaren zijn er namelijk in diverse gemeenten kerkelijk werkers aangesteld, meestal in deeltijd. Aan hen worden in veel gevallen taken toegewezen die voorheen voornamelijk als taken van een predikant of ouderling werden gezien: pastoraat en catechese. Daarnaast zijn er ook kerkelijk werkers, van wie de functie wordt ingevuld met evangelisatiewerk, psycho-sociale ondersteuning of kerkelijk opbouwwerk.

Deze ontwikkeling is aanleiding geweest voor de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle voor een initiatief om per 1 september 2000 een deeltijd-opleiding voor kerkelijk werker te starten, in samenwerking met o.m. de Theologische Universiteit en de Opleiding voor Gereformeerde Godsdienstleraren.

De synode van Leusden gaf de universiteit toestemming om daarin voorlopig te participeren. Maar zij besloot tegelijkertijd om aan de deputaten kerkrecht en kerkorde het volgende op te dragen:

- a. een inventariserend en verkennend onderzoek te doen of en zo ja welke kerkrechtelijke consequenties er verbonden worden c.q. dienen te worden aan de aanstelling van professionele werkers in de kerken in diverse soorten van kerkelijke arbeid naast de in de kerkorde genoemde ambtsdragers;
- b. het resultaat van het onderzoek uiterlijk vijftien maanden voor de eerstvolgende generale synode aan de kerken toe te zenden en daarbij te schetsen welke kerkelijke besluitvorming op dit punt er eventueel noodzakelijk en/of gewenst zou zijn;
- c. zich beschikbaar te houden om de eerstvolgende generale synode te dienen met adviezen en eventuele voorstellen over stukken die over deze zaak bij haar worden ingediend.

In deze brief willen we voldoen aan de ons onder a en b gegeven opdracht. Het is ons door tijdgebrek bij de uitvoering van de verschillende punten van ons takenpakket niet gelukt om onze brief aan de kerken rond 1 december 2000 – zoals de bedoeling was – te verzenden.

Wij hopen dat desondanks de zaak van de kerkelijk werker toch op een voldoende voorbereide manier een plaats zal krijgen op de agenda van de generale synode van Zuidhorn in 2002. Aan het slot van deze brief zullen wij daar een suggestie voor doen.

Stand van zaken

We beginnen met een korte weergave van de stand van zaken, mede op basis van gegevens die in het voorjaar van 2000 zijn verzameld met het oog op de opleiding kerkelijk werker in Zwolle.

Er bestaat op dit moment in de kerken geen kerkordelijke of kerkrechtelijk algemeen aanvaarde **definitie** van de functie van kerkelijk werker. In verschillende kerken heeft men wel zulke werkers aangesteld, maar de omschrijving van hun status en positie is divers. Ook is de verhouding tot de bestaande ambten in de kerk niet afgebakend en gedefinieerd.

Globaal kunnen we zeggen dat men onder een kerkelijk werker verstaat:

een broeder of zuster die in opdracht van de kerkenraad (eventueel in opdracht van meer kerkenraden of van een meerdere kerkelijke vergadering) in een betaalde functie op professionele wijze geestelijk werk in de gemeente doet ter aanvulling en ondersteuning van de ambtsdragers.

Wat het **takenpakket** betreft, het werk ligt doorgaans in de sfeer van het pastoraat, soms gaat het om een evangelisatie-taak of een taak op het terrein van diaconaat en gemeenteopbouw. Bij het laatste gaat het bijvoorbeeld om activiteiten ten behoeve van jongeren.

Op het terrein van de catechese is er het grootste aantal ‘assistenten’ aan het werk, naar onze schatting wel enkele honderden. Maar men noemt hen (als ze geen ander werk in de gemeente doen) geen kerkelijk werkers, maar catecheten en beschouwt ze veel meer als medewerkers op uren-basis dan als vaste functionarissen in de kerk.

In onze notitie blijven deze **medewerkers in de catechese** (hoewel ze vaak wel beantwoorden aan de criteria uit de definitie hierboven) buiten beschouwing. Ze worden immers maar voor enkele uren per week ingezet en hun functie is daardoor aanzienlijk ‘lichter’ dan die van werkers die in een echte deeltijd baan werken. Daarom concentreren we ons op die bredere functies van ‘kerkelijk werker’, ‘pastoraal werker’, ‘diaconaal werker’, ‘missionair werker’ en ‘kerkelijk opbouwwerker’, waarvan er in onze kerken nu enkele tientallen dienst doen.

De **hbo-opleiding** kerkelijk werker aan de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle is opgezet in vier componenten: 1. lerende, 2. pastorale, 3. missionaire en 4. diakonale en gemeenteopbouw-taken. Het is te verwachten dat vanuit deze keuzes in de opleiding in de komende jaren zich een duidelijker profiel voor de kerkelijk werker zal gaan aftekenen. Dat wil niet zeggen dat in de toekomst alle kerkelijk werkers over de hele breedte op de vier genoemde terreinen bezig zullen zijn. Welke concrete taken de gemeente die hen benoemt hun zal geven, hangt uiteindelijk af van de beslissing van de betreffende kerkenraad.

Wat de **positie en status** van de kerkelijk werkers betreft, die is op dit moment door de betreffende plaatselijke kerken niet op een kerkrechtelijk heldere manier geregeld. Een summiere verkenning heeft ons duidelijk gemaakt, dat men doorgaans de kerkelijk werker een aanstelling ad hoc per contract met de plaatselijke kerk geeft. Hij/zij krijgt eveneens ad hoc een taakomschrijving en er worden afspraken vastgelegd over rapportage aan de kerkenraad, toezicht op het werk en samenwerking met de ambtsdragers. In verschillende gevallen heeft men gebruik gemaakt van adviezen en concepten van het GMV in Zwolle hierover. Het GMV bezint zich daar ook nog verder op. We hebben onlangs vanuit ons deputaatschap contact gelegd met het GMV om te komen tot een goede verbinding van arbeidsrechtelijke en kerkrechtelijke aspecten. De aanstelling van een pastoraal werker verschilt immers aanzienlijk van die van b.v. een koster, omdat het hier direct geestelijk en dus identiteits-gevoelig werk betreft.

Ten aanzien van **genoten opleiding en deskundigheid** zijn er op dit moment allerlei verschillen. Soms is iemand als pastoraal werker werkzaam die een theologische opleiding heeft voltooid en

voorheen een aantal jaren als predikant heeft gediend. In andere gevallen is het iemand zonder specifieke opleiding, maar die als ouderling jarenlang zijn sporen heeft verdiend en na beëindiging van zijn actieve loopbaan in een ander beroep beschikbaar is voor kerkelijk werk. In weer andere gevallen gaat het om mensen met een hbo-opleiding theologie of een hbo-opleiding maatschappelijk werk of een diploma van de opleiding voor godsdienstleraren. Het scala is heel gevarieerd dus.

Andere kerkgenootschappen

Wat de positie van kerkelijk werkers in andere kerkgenootschappen betreft, de meest relevante informatie daarover vonden we in de Gereformeerde Kerken (synodaal) en in de Nederlandse Hervormde Kerk. We vermelden ook nog iets over de Christelijke Gereformeerde Kerken.

In de **Gereformeerde Kerken (synodaal)** heeft men t.a.v. de kerkelijk werkers in de jaren 1980 en 1990 de nodige regelgeving ontwikkeld. In de kerkorde (die t.z.t. in het Samen-op-Weg-proces uiteraard zal vervallen) is in art. 99 en 100 vastgelegd, dat kerkenraden of meerdere vergaderingen voor de uitvoering van niet-ambtelijk kerkelijk werk in de ruimste zin medewerkers kunnen aanstellen die geen ambtsdrager zijn. Bij de uitvoering hiervan is er een afzonderlijke regeling van kracht. De hoofdzaken daarvan vatten we als volgt samen.

Er is een landelijk register van erkende kerkelijk werkers, waarin men ingeschreven moet zijn voordat men als zodanig in een gemeente kan werken. Er wordt in het register onderscheiden tussen werkers met een theologische opleiding en werkers met een agogische opleiding. De regeling onderscheidt tussen:

- kerkelijk werker voor bepaalde taken in een gemeente naast de predikanten;
- kerkelijk werker in een langdurig vacante gemeente, dus ‘alleenwerkend’;
- kerkelijk werker als geestelijk verzorger in categoriale zielszorg;
- kerkelijk werker in dienst van een classis of particuliere synode werkzaam op bovenplaatselijk niveau.

De werkers bekleden als zodanig geen geestelijk ambt. Ze kunnen geen ambtsdrager zijn in de kerk waar ze een aanstelling hebben. Ze staan onder toezicht en begeleiding van de instantie die hen heeft aangesteld. Ze nemen met adviserende stem deel aan de vergaderingen van de kerkenraad of wijkraad van de gemeente waar ze werken.

De deskundigheid van de werkers en de kwaliteit van het werk worden bewaakt door het stellen van toelatingseisen voor inschrijving in het register. Die eisen zijn: belijdend lidmaatschap van een kerk, algemene geschiktheid, en het bezit van een diploma van een aantal speciaal aangewezen opleidingen (bv. de Hogeschool Windesheim in Zwolle, de Christelijke Hogeschool in Ede e.d.), aangevuld met een kerkelijke module en eventueel aanvullende eisen. Voorafgaand aan de registratie vindt er een onderzoek plaats door een sub-sectie van een generaal deputaatschap. In een motivatiegesprek worden de algemene geschiktheid, de kerkelijke betrokkenheid en de vertrouwdheid met het belijden van de kerk getoetst. Verder wordt er een onderzoek gedaan naar a. de kennis van het belijden van de kerk en in verband daarmee de geloofsleer en de ethiek, met aandacht voor actuele vragen; b. de kennis van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken; c. de kennis van de hoofdzaken van de kerkorde. Voor het verkrijgen van een preekconsent gelden aanvullende eisen en voorwaarden.

Voor de arbeidsrechtelijke positie van kerkelijk werkers bestaat er een ‘Regeling arbeidsvoorwaarden voor medewerkers in kerkelijke dienst’.

In de **Nederlandse Hervormde Kerk** is in 1951 een kerkorde van kracht geworden die in art. VII naast de ambten de instelling van een aantal bedieningen mogelijk maakte.

Lidmaten van de kerk konden door een kerkenraad of een meerdere vergadering in zo’n bediening – vaak met toestemming van bovenplaatselijke instanties – worden aangesteld. Als werkerterreinen werden genoemd: het apostolaat, de geestelijke vorming van de jeugd, de catechese, het pastoraat en het diaconaat. De synode was verantwoordelijk voor opleiding en vorming. Zij die een bediening aanvaardden werden bevestigd in een kerkdienst met gebruikmaking van een speciaal formulier.

Met opzet maakte men onderscheid tussen ambten en bedieningen. Het ambt is hier dienst in de *gemeente*, de bediening is meer dienst in en voor de *wereld* en het leven in de wereld. De ambten zijn er voor de *regering* van de kerk, de bedieningen *niet*. De ambten zijn *wezenlijk* en *duurzaam*, de bedieningen *incidenteel*. De werkers in de bedieningen staan niet onder of tegenover de ambtsdragers, maar naast hen. In de bedieningen wilde de Hervormde Kerk komen tot een verdergaande differentiatie van de ambten op basis van de charismata in de gemeente. Ze waren een concretisering van de veelvormige bewerktuiging die de kerk nodig heeft in de complexiteit van de moderne tijd.

Het hervormde kerkrecht kent op basis van dit artikel diverse uitvoeringsbepalingen en regelingen. Men onderscheidde zeven bedieningen: 1. evangelist t.b.v. Israël; 2. bediening in de zendingsarbeid; 3. evangelist; 4. jeugdwerkleider; 5. catecheet; 6. hulpprediker, in de pastorale bediening met preekbevoegdheid; 7. bediening in het diaconaat.

In de jaren na 1951 kreeg het fenomeen van de bedieningen niet die plaats in de kerk die men had verwacht. Lange tijd zijn de geldende bepalingen voor het grootste deel een dode letter geweest. Er wordt nu echter weer in toenemende mate gebruik van gemaakt. Sinds 1978 is de functie van hulpprediker expliciet afgeschaft. Wel stelt men dikwijls kerkelijke medewerkers aan, die pastorale, catechetische, diaconale of apostolaire taken vervullen. Men heeft er daarbij vaak behoefte aan om, behalve de formele aanstelling, ook een soort kerkelijke zending te ontvangen, inclusief bevestiging en het afleggen van een belofte.

T.a.v. de ‘kerkelijk werker in de catechese’ (hetzij in een fulltime bediening, hetzij als ad hoc-medewerker) zijn er vereisten vastgesteld voor hun benoeming, opleiding en examen. Tot ‘kerkelijk werker in het pastoraat’ kunnen worden benoemd zij die al in een bediening waren gesteld of die een aanstelling als catecheet hadden. Zij kunnen naast de catechese een opdracht krijgen op het gebied van het huisbezoek, het jeugdwerk en het evangelisatiewerk, maar een preekbevoegdheid kan hun niet worden verleend. Dit laatste op basis van de ervaring die men heeft opgedaan, dat een pastoraal werker-catecheet met preekbevoegdheid nauwelijks meer van een predikant te onderscheiden is.

Voor de rechtspositie van de kerkelijk werkers en degenen die in een bediening zijn gesteld geldt, dat er met hen – anders dan met de predikanten – een arbeidsovereenkomst wordt gesloten (volgens de bepalingen van ordinantie 17). Er is een ‘raad voor personeelsaangelegenheden’ die bepalingen vaststelt voor de arbeidsvoorwaarden van de kerkelijk werkers.

In de **Christelijke Gereformeerde Kerken** kent men wel in sommige gemeenten een pastoraal werker of een evangelisatiemedewerker. Maar er bestaat geen speciale kerkelijke regelgeving op dit gebied.

Aandachtspunten bij het aanstellen van een kerkelijk werker

Wij zijn van mening dat de kerken er goed aan doen om bij het in dienst nemen van kerkelijk werkers aan de volgende zaken zorgvuldig aandacht te besteden.

1. **Vereiste deskundigheid.** Vanwege het belang van kwaliteit in het werk in de gemeente is er voorafgaand aan de aanstelling een toetsing nodig van kennis en vaardigheden. Een diploma van bv. een hbo-opleiding kan daarbij voor een belangrijk deel waarborgen dat de betrokkene aan de vereisten voldoet. Soms heeft iemand ook krachtens persoonlijke kwaliteiten en brede ervaring voldoende in huis om zijn/haar werk op een vertrouwde en deskundige manier te doen. In alle gevallen doen kerkenraden er goed aan om zich m.b.t. dit aspect een zelfstandig oordeel te vormen. Waar nodig kan er een speciaal onderzoek worden ingesteld naar iemands bekwaamheid. Ook kan er aanvullende scholing (incl. certificaat van een professionele instelling) als conditie voor de (continuering van de) aanstelling worden vereist. Een traject van nascholing en deskundigheidsbevordering is sowieso voor alle situaties aan te bevelen.
2. **Inhoudelijke betrouwbaarheid.** Het is van belang dat kerkelijk werkers (incl. de catecheten) betrouwbare mensen zijn v.w.b. hun binding aan de leer van de Heilige Schrift en aan de samenvatting daarvan in de gereformeerde belijdenisgeschriften. De kerken hebben een speciale vorm van binding daaraan voor predikanten, ouderlingen en diakenen nodig gevonden (art. 53 en 54 KO). De kerken kunnen voor catecheten en andere kerkelijk werkers volstaan met de eis van een belijdend lidmaatschap te stellen. Maar dat is een nogal formeel minimum. Een expliciete toetsing en verbinding op dit punt zou meer passen bij de bestaande regelingen voor analoge functies in de kerk.
3. **Verhouding tot de ambtsdragers.** Dit is theologisch en kerkrechtelijk een lastig punt, dat nadere doordenking vraagt. Voorlopig is het o.i. verantwoord om aan kerkelijk werkers een ‘tussenpositie’ te geven in de kerk, een positie waarin zij wel in dienst van de kerk staan en namens de gemeente van Christus in haar midden geestelijk werk doen, maar toch niet in het ambt van ouderling of diaken worden gesteld. Verder is het dan goed om de kerkelijk werker al naar gelang van zijn/haar taak de relevante gedeelten van de kerkenraadsvergaderingen met adviserende stem te laten bijwonen. Intussen is een nadere kerkelijke bezinning vooral op dit punt beslist noodzakelijk.
4. **Wijze van benoeming.** Het verdient de voorkeur om een formatieplaats voor een kerkelijk werker in te vullen via een normale sollicitatieprocedure. Dat dwingt de kerkenraad om zich op vereisten en taken goed te bezinnen en die helder te formuleren. Het voorkomt ook onderhandse benoemingen en de nadelen en risico's daarvan. Heeft de kerkenraad een benoeming gedaan, dan is het zaak om – zeker wanneer het om een pastoraal werker gaat – de gemeente in de procedure te betrekken. Dat kan het beste door de benoemde aan de gemeente te presenteren en haar instemming (approbatie) te vragen. Op die wijze wordt duidelijk dat de werker in de gemeente een geaccepteerde en wettige plek krijgt.
5. **Indienststelling.** Het verdient aanbeveling om de kerkelijk werker in een kerkdienst officieel aan de gemeente voor te stellen en hem/haar en zijn/haar arbeid samen in gebed aan de Here op te dragen.
6. **Taakomschrijving en instructie.** De kerken dienen aan kerkelijk werkers een heldere taakomschrijving en instructie te geven. Daarin moeten o.m. ook zaken als binding aan de leer van de kerk, geheimhouding, plicht tot rapportage, samenwerking met de ambtsdragers,

loyaliteit tegenover kerkelijk recht en kerkelijk beleid e.d. worden vastgelegd. De instructie en de afgelegde beloften moeten één geheel vormen met de arbeidsovereenkomst. Dat is van belang bv. met het oog op eventuele conflicten en de beoordeling daarvan door de civiele rechter. Zie ook punt 7.

7. **Rechtspositie en arbeidsovereenkomst.** De kerken zullen er goed aan doen om bij het opstellen van een arbeidsovereenkomst rekening te houden zowel met het in Nederland geldende arbeidsrecht als met het gereformeerde kerkrecht. Met name voor situaties van conflict en van disciplinaire maatregelen en ontslag moeten de regels helder zijn. Het is van belang om vanwege het geestelijk-kerkelijk karakter van het werk de vrijheid van de kerk te waarborgen om in te grijpen wanneer de kerkelijk werker zich in leer of leven misgaat of zijn/haar werk niet goed doet. Maar evengoed moet er ook een traject van bezwaar en beroep voor de betrokkene zijn. Deputaten kerkrecht en kerkorde bezinnen zich nog nader op dit punt, ook met het oog op de positie van de predikanten in verhouding tot het Nederlandse arbeidsrecht.
8. **Toezicht en begeleiding.** Voor de begeleiding van een kerkelijk werker kan een speciale commissie worden aangewezen. Iemand uit die commissie zou bv. formele functioneringsgesprekken met de werker moeten houden. Het uiteindelijke toezicht berust bij de kerkenraad.

Gezamenlijke regelgeving en bezinning

Vervolgens willen we nog de vraag bespreken, of er gezamenlijke regelgeving in de kerken nodig is m.b.t. kerkelijk werkers.

Wij zijn van mening dat de kerken in de benoeming en instructie van kerkelijk werkers veel zelf in de plaatselijke situatie kunnen regelen. Maar ze doen er daarnaast goed aan om op een aantal punten te komen tot gezamenlijk optreden. Dat dient de rechtsgelijkheid onder degenen die als kerkelijk werker worden aangesteld. Het helpt ook de kerkenraden om in dezen kerkrechtelijk verantwoord en op billijke en deugdelijke wijze te handelen.

Bovendien zijn er punten waarin de kerken gezamenlijk hun belangen op dit terrein kunnen (laten) behartigen. In wat volgt willen we een en ander nader uitwerken.

Het is van belang dat de kerken via een gezamenlijke instantie in overleg treden met instellingen die een opleiding voor kerkelijk werker verzorgen. De kerken hebben er immers belang bij dat de werkers zo worden opgeleid dat ze optimaal in de kerken inzetbaar zijn. De Gereformeerde Hogeschool in Zwolle en de Opleiding voor Gereformeerde Godsdienstleraren bv. hebben tot nu toe geen directe kerkelijke ‘counterpart’ om mee van gedachten te wisselen over opzet en invulling van de opleiding. Zulk overleg – bv. met een klein generaal-synodaal deputaatschap namens de kerken – kan over en weer nuttig en vruchtbaar zijn. In ieder geval kunnen de kerken op deze wijze hun belangen en wensen inbrengen bij de belangrijkste opleidingsinstellingen. Waar nodig kan op deze wijze ook gezorgd worden voor aanvullende scholing en deskundigheidsbevordering.

Het zou goed zijn als er handreikingen kwamen voor kerkenraden die een kerkelijk werker willen aanstellen. Handreikingen en modellen m.b.t. bijvoorbeeld instructie, arbeidsovereenkomst, een traject van bezwaar en beroep e.d. Vanuit het Platform van commissies van beheer wordt er in samenwerking met het GMV al wel een en ander aangereikt, maar dat heeft geen duidelijke kerkelijke status en de stukken zijn tot nu toe ook nog niet specifiek vanuit kerkrechtelijke deskundigheid getoetst.

De kerken kunnen er toe overgaan om voor kerkelijk werkers gezamenlijke criteria voor benoembaarheid vast te stellen, met bv. daaraan gekoppeld een procedure om geschiktheid en vaardigheden te toetsen. Ook op enkele andere door ons hierboven genoemde punten is gezamenlijke regelgeving wel gewenst. We denken dan aan het waarborgen van de inhoudelijke betrouwbaarheid, de aanvaarding door de gemeente en een adequate regeling van instructie, rechtspositie, begeleiding en toezicht. Wanneer de kerken structureel aan kerkelijk werkers een plek in de gemeenten geven ligt ook het maken van een ‘kapstokbepaling’ daarvoor in de kerkorde voor de hand.

Het is een gezamenlijk belang van de kerken om naar de toekomst toe verder bezinning te organiseren en beleid te ontwikkelen t.a.v. de vragen rond de verhouding van kerkelijk werkers en ambtsdragers. Het is immers te verwachten dat het aantal kerkelijk werkers in de komende jaren zal toenemen. Daarin komen theologische, kerkrechtelijke en praktische vragen mee die de kerken gezamenlijk beslist onder ogen dienen te zien.

Vervolg

Met het bovenstaande hebben we voldaan aan de voornaamste punten uit onze opdracht. Voor het vervolg zouden we nog een suggestie willen doen die ligt in de lijn van het besluit van de synode van Leusden 1999.

In 1999 was ter generale synode vanuit geen enkele kerk of ressort een verzoek of voorstel m.b.t. de kerkelijk werkers ingediend. De zaak kwam alleen vanuit het curatorium van de Theologische Universiteit aan de orde met het oog op de participatie in de opleiding in Zwolle. Dat was de reden om aan ons deputaatschap een beperkte opdracht te geven, nl. de zaak via een brief aan de kerken voor te leggen. Van onze inventarisatie en overwegingen hebben we hierboven verslag gedaan.

Het is o.i. noodzakelijk dat nu vervolgens vanuit de kerken het initiatief wordt genomen om bij de generale synode van Zuidhorn in 2002 het onderwerp ‘positie kerkelijk werkers’ aanhangig te maken. Dat kan door middel van een eenvoudige brief, met verwijzing naar ons rapport. De kern daarvan kan liggen in een verzoek om de onder ‘Gezamenlijke regelgeving’ genoemde punten 1-4 als gezamenlijke kerken in studie te nemen c.q. te behartigen.

Overeenkomstig onze opdracht houden wij ons beschikbaar om de synode nader met adviezen en eventueel ook voorstellen te dienen. Met het oog daarop hopen we in de komende maanden alvast een nadere inventarisatie te maken van de actuele situatie (een geactualiseerde ‘stand van zaken’ dus) en van de vragen die zich in de kerken voordoen rond de aanstelling van kerkelijk werkers. De kerken ontvangen daarvoor van ons in de komende weken een vragenlijst ter invulling.

Met hoogachting en christelijke groet,
namens de deputaten kerkrecht en kerkorde,
M. te Velde, voorzitter

H. Pathuis, secretaris.

Aanvullend rapport deputaten Kerkrecht en kerkorde

13 – Samenvatting in gewoon Nederlands

“Het deputaatschap Kerkrecht en kerkorde kreeg van de Generale Synode Leusden veel opdrachten. Het uitvoeren van die opdrachten kostte meer tijd dan we hadden. Daarom volgt nu een eerste deel van ons verslag. In de maand januari hopen we nog verslag uit te brengen over de besluitvorming van de generale synode, over uitgave en wijziging van de kerkorde, over criteria voor revisie-verzoeken, en over de kerkrechtelijke kant van zaken betreffende de liturgie.”

Zo begon hoofdstuk 1 van het eerste deel van ons rapport. Ondertussen hebt u – anders dan we schreven – toch al in dat eerste deel kunnen lezen over de uitgave van de kerkorde (zie hoofdstuk 5). Helaas ontbrak het aan ons aan de mogelijkheden om de twee laatstgenoemde hoofdstukken op tijd af te ronden. Dus zult u in dit aanvullend rapport tevergeefs zoeken naar notities en/of voorstellen over ‘criteria voor revisie -verzoeken’ en ‘de kerkrechtelijke kant van zaken betreffende de liturgie’.

We haasten ons om u te vertellen waarover deputaten nog wel rapport uitbrengen. (In de nummering van de hoofdstukken tellen we gewoon door vanaf het laatste hoofdstuk van het eerste deel van het rapport).

De hoofdstukken 14 en 15 gaan over de besluitvorming van de generale synode. Hoofdstuk 14 met name over de besluitvorming van de Generale Synode Leusden. Hoofdstuk 15 handelt over besluitvorming van een synode in het algemeen. Als je de acta van een synode leest merk je dat de synode de ene keer spreekt van een handreiking, dan weer van een regeling of een besluit. Maar wat wordt daar nu mee bedoeld? Wij stellen voor dat de synode in de toekomst zo helder mogelijk is. Een synode is er om besluiten te nemen. Vervolgens is het de taak van deputaten om adviezen of handreikingen te geven. Maar als een synode een besluit heeft genomen, wanneer gaat een dergelijk besluit dan in? Sommige kerken kunnen nauwelijks wachten op een bepaald besluit en voeren het zo snel mogelijk in. Bij andere kerken kan het soms jaren duren. Aan dat verschil moet een einde komen. Daarom stellen wij een procedure voor die aan die ongelijkheid een einde moet maken. Voortaan moeten besluiten landelijk op hetzelfde moment in werking treden. En nu we het over besluiten hebben, we vinden dat een synode best besluiten kan nemen voor de langere termijn. Maar een volgende synode heeft altijd het recht om in te grijpen en toch een andere koers in te slaan dan de synode(s) ervoor.

In hoofdstuk 16 bespreken we de vraag op welke manier de kerkorde gewijzigd kan worden. We leggen nog geen regeling voor, maar dragen uitgangspunten aan. Als de synode deze overneemt, kunnen nieuw te benoemen deputaten aan de slag om aan de hand daarvan een voorstel uitwerken.

---

14 – Consistentie van de besluitvorming van de Generale Synode Leusden

De Generale Synode Leusden 1999 heeft deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag of de kerkelijke besluitvorming van de Generale Synode Leusden wel consistent is. Naast deze vraag, die specifiek betrekking heeft op de besluitvorming van de Generale Synode Leusden, zijn door de synode tevens vragen aan de orde gesteld met betrekking tot synodale besluitvorming in het algemeen. Na een bezinning op de voorliggende vragen hebben deputaten besloten af te zien van het toetsen van de consistentie van de besluitvorming van de Generale Synode Leusden. Gelet op het tijdsbeslag dat met een dergelijk onderzoek zou zijn gemoeid, hebben deputaten aan de andere (algemene) vragen met betrekking tot de synodale besluitvorming prioriteit gegeven.

Met betrekking tot de consistentie van synodale besluitvorming volstaan deputaten met het algemene advies aan de generale synode het moderamen van de synode te belasten met de controle op de consistentie van de besluitvorming door de generale synode. Het moderamen heeft gedurende de tijd dat de synode haar werkzaamheden verricht een goed overzicht over de concrete besluiten die worden genomen. Op eenvoudige wijze kan het moderamen dan ook toetsen of besluiten goed op elkaar aansluiten. Het moderamen heeft tevens de mogelijkheid gedurende de tijd dat de synode haar werkzaamheden verricht een en ander aan de orde te stellen. Op deze wijze kan inconsistentie zoveel mogelijk worden voorkomen.

---

15 – Besluitvorming door de Generale Synode

In haar opdracht aan deputaten Kerkrecht en kerkorde heeft de Generale Synode Leusden 1999 verschillende vragen aan de orde gesteld die betrekking hebben op de besluitvorming door de generale synode. Het betreft verschillende aspecten van synodale besluitvorming in algemene zin.

Eerst bespreken we in dit kader de vraag of het ‘soortelijk gewicht’ van de synodale besluitvorming die met verschillende termen wordt aangeduid (besluiten, regels, regelingen, handreikingen, adviezen e.d.) wel voldoende duidelijk is (15.1).

Daarna leest u over onze bezinning op de vraag over het tijdstip waarop synodale besluiten in werking treden (15.2). Dit resulteert voor dit onderdeel in een voorgestelde besluitekst (15.3).

Tot slot beantwoorden we de vraag of het mogelijk en/of wenselijk is dat een synode ‘meerjarenbesluiten’ neemt. Kan een synode ‘regeren’ over haar opvolgster heen (15.4)?

15.1 Karakter en gewicht van regelgeving en besluiten

Schets van de problematiek: ‘pseudo-regelingen’

De vraag van de generale synode naar het ‘soortelijk gewicht’ van synodale besluitvorming heeft naar het oordeel van deputaten Kerkrecht en kerkorde met name betrekking op de vraag in hoeverre een onderscheid kan worden gemaakt tussen ‘harde regels’ en regels met een ‘zakkere werking’. Soms wil een generale synode geen bindende regeling vaststellen, maar anderzijds wenst zij toch de plaatselijke kerken niet de vrijheid geven om naar eigen inzicht te handelen. In de praktijk blijkt dat de generale synode op deze wijze tot een ‘pseudo-regeling’ komt. Voor een dergelijke ‘pseudo-regeling’ worden dan begrippen gebruikt als: ‘handreikingen’, ‘leefregels’ of ‘richtlijnen’. De terminologie wordt echter niet geheel consequent gebruikt. Ter illustratie geven deputaten enige citaten over de begrippen richtlijnen, handreikingen en adviezen uit een vrij willekeurig gekozen rapport (GS Ommen 1993 ad art. 66 (Kerkelijke eenheid), p. 148 e.v.):

“Deputaten stellen de synode voor, richtlijnen vast te stellen voor de plaatselijke kerkelijke gesprekken. De commissie vindt de term richtlijn te veel klinken als een bindende regel. Daarom spreekt zij liever van handreikingen. Deze term honoreert meer de bewegingsvrijheid van de plaatselijke kerk, terwijl er toch een bepaalde lijn wordt gegeven, die alle vrijblijvendheid inperkt. Handreikingen vragen om een loyaal gebruik. Wanneer een plaatselijke kerk anders wil, zal zij dit ten overstaan van de classis verantwoorden.”

(...)

“Wel is het een goede zaak als we door middel van het kerkverband elkaars ervaring bij gesprekken kunnen gebruiken. Adviezen van deputaten en een handreiking van de synode kunnen daarbij een goede dienst bewijzen.”

(...)

“Deputaten hebben inderdaad een coördinerende functie. In het verlengde daarvan zijn de richtlijnen opgesteld. Uiteraard zijn dat geen wetten van Meden en Perzen, maar vrijblijvend mogen ze ook niet zijn. Andere kerken hebben ook richtlijnen.”

Uit deze citaten blijkt dat het juiste midden tussen bindend en niet-bindend moeilijk gevonden kan worden. De ‘richtlijnen’ of ‘handreikingen’ zijn enerzijds geen wetten van Meden en Perzen, maar van vrijblijvendheid is anderzijds ook geen sprake.

Besluiten roepen rechten en/of verplichtingen in het leven

Uit de kerkorde blijkt dat kerkelijke vergaderingen over tal van onderwerpen besluiten kunnen en moeten nemen. Maar vanwege de grote diversiteit aan onderwerpen die door de kerkelijke vergaderingen worden behandeld, bestaat wel behoefte aan besluitvorming van verschillend gewicht. Het is binnen de kerken gebruikelijk dat niet alleen ‘harde besluiten’ worden genomen, maar dat bijvoorbeeld ook ‘handreikingen’ worden gemaakt.

Deputaten zijn met betrekking tot het voorgaande van oordeel dat het qua bindende kracht van besluiten of regels per definitie niet mogelijk is het midden tussen bindend en nietbindend te vinden. De discussie over de termen richtlijnen en handreikingen is een subtiel woordenspel. Iets is bindend of is dat niet: een besluit of regeling roept rechten en/of verplichtingen in het leven of doet dat niet. Gedeeltelijk bindend is ook bindend; namelijk voor het bindende gedeelte. Het uitgangspunt is dan ook dat besluiten van kerkelijke vergaderingen rechtskracht hebben. Besluiten roepen rechten en/of verplichtingen in het leven.

Onderscheid tussen verschillende soorten besluiten

Vervolgens is het van belang na te gaan of – en in hoeverre – er toch onderscheid kan zijn tussen verschillende door de generale synode te nemen besluiten.

In de visie van deputaten kunnen besluiten en regelgeving op drie verschillende ‘niveaus’ naar karakter en gewicht van elkaar worden onderscheiden. Deze verschillende niveaus kunnen wel worden onderscheiden, maar niet worden gescheiden. De verschillende elementen kunnen namelijk in één regeling of besluit zijn verenigd.

Regelingen en besluiten kunnen worden onderscheiden naar:

1. ‘rechtskracht’: bindend of niet bindend;
2. ‘rangorde’: algemeen of bijzonder;
3. ‘geadresseerde (persoon of instantie)’: algemeen verbindend of individueel gericht.

15.1.1 Rechtskracht

Deputaten zijn van mening dat besluiten van de generale synode per definitie rechtskracht hebben. Door besluiten worden rechten en/of verplichtingen in het leven geroepen. Ook kunnen rechten worden ontnomen (bijvoorbeeld bij schorsing of afzetting). Verder kunnen besluiten zogenaamde ‘constitutieve kracht’ hebben: door een besluit kan een einde aan een geschil of een bepaalde (rechts)onzekerheid worden gemaakt.

Als de generale synode de termen besluit, regel(s) of regelingen gebruikt, dienen daarmee dan ook bindende regels te worden aangeduid waarmee rechten en/of verplichtingen in het leven worden geroepen. (Op deze plaats laten we gemakshalve in het midden of wel gesproken kan worden over de

‘rechtskracht’ van synodebesluiten als voor het inwerkingtreden van een besluit nog ratificatie door de kerken nodig is. Het karakter van de ratificatie komt aan de orde in 15.2).

De generale synode heeft geen adviserende functie voor de kerken. Het begrip ‘advies’ wordt door de verschillende synoden dan ook niet voor haar eigen besluitvorming gebruikt. Van een advies is bijvoorbeeld sprake als een hoogleraar ter vergadering aanwezig is en zijn visie geeft. Daarnaast hebben de (de rapporten van) deputaatschappen voor de synode een adviserende rol.

15.1.2 Rangorde

Regelgeving behoort zo te worden vormgegeven dat eerst de hoofdlijnen worden vastgelegd. Deze regels kunnen vervolgens met besluiten en richtlijnen nader worden ingevuld of ingekleurd. De opbouw van de regels is dan ook: van algemeen naar bijzonder. In het kerkrecht is met betrekking tot bepaalde onderwerpen eveneens van een dergelijke gelaagde structuur sprake. In de kerkorde staan veelal algemene regels; daarnaast zijn verschillende uitvoeringsregelingen opgesteld.

Met betrekking tot de bindende kracht van regels is in beginsel geen onderscheid te maken tussen algemene en bijzondere regels. Uitvoeringsregelingen hebben evenzeer rechtskracht (roepen rechten en/of verplichtingen in het leven) als algemene regels uit de kerkorde.

Wel is met betrekking tot de interpretatie van regelgeving een zekere rangorde aan te geven. Een besluit of richtlijn dat een nadere invulling geeft aan een algemene regel in de kerkorde, bestaat slechts bij de gratie van deze algemene regel. Dit betekent dat de bijzondere regeling in werking door algemenere regeling wordt begrensd en ook in het licht van de algemenere regeling moet worden uitgelegd.

Daarnaast is van belang dat een regel van hogere orde (bijvoorbeeld een bepaling uit de kerkorde) minder gemakkelijk dan een bijzondere regel (bijvoorbeeld een uitvoeringsregeling) kan worden gewijzigd. Voor het wijzigen van een essentiële algemene regel zal veelal een bijzondere procedure of gekwalificeerde meerderheid nodig zijn.

15.1.3 Geadresseerde (persoon of instantie)

Voor de werking en het al dan niet bindende karakter van regelgeving is van groot belang na te gaan voor wie de besluiten of regels rechten of verplichtingen in het leven roepen. De ‘geadresseerde’ is degene voor wie het besluit is bestemd en voor wie een besluit (rechts)gevolgen heeft. Besluiten van de generale synode kunnen gevolgen hebben voor alle gemeenteleden van alle kerken (bijvoorbeeld door het vaststellen van een orde van dienst), maar ook voor één enkel gemeentelid en/of zijn kerkenraad (bijvoorbeeld door een beslissing in een tuchtprocedure).

De geadresseerde van een besluit of regeling heeft daarnaast belangrijke consequenties voor de vraag of een besluit al of niet door de kerken dient te worden geratificeerd. In het geval van een door de generale synode vastgestelde orde van dienst ligt algemene ratificatie (door alle kerken) voor de hand. Een dergelijk besluit heeft immers directe gevolgen voor de kerken en de individuele kerkleden. Bij een besluit in een tuchtprocedure ligt algemene ratificatie echter niet voor de hand. Waarom zou bijvoorbeeld een gemeente in de Classis Middelburg een besluit over een tuchtprocedure die speelde in de Classis Groningen ratificeren?

Het voorgaande ligt echter anders als het niet gaat om ratificatie, maar om de mogelijkheid van bezwaar of revisie. Het is zeer wel mogelijk dat een kerklid of gemeente in de Classis Middelburg zich niet kan verenigen met de overwegingen die ten grondslag liggen aan een beslissing van de generale synode in een bezwaarprocedure over een tuchtzaak in de Classis Groningen.

Wat dit laatste betreft zijn deputaten van oordeel dat er in beginsel geen belemmering is de betreffende gemeente of het kerklid als belanghebbende aan te merken en in het ingestelde bezwaar of het revisieverzoek ontvankelijk te verklaren. Het kerkrecht heeft immers mede tot doel het onderlinge toezicht gestalte te geven, bijvoorbeeld door misstanden aan de orde te stellen.

Gronden en overwegingen bij een besluit

In verband met het voorgaande is van belang op te merken dat kerkrechtelijk gezien omstreden is of ook de gronden en overwegingen die aan een bepaald besluit ten grondslag liggen al of niet rechtskracht hebben. Deputaten zijn van oordeel dat als uitgangspunt geldt dat slechts het besluit als zodanig rechtskracht heeft. De gronden zijn de pijlers waarop het besluit rust, maar roepen als zodanig geen rechten of verplichtingen in het leven.

Als op deze wijze qua rechtskracht een onderscheid wordt gemaakt tussen een besluit als zodanig en de gronden waarop het rust, kan het zelfs zo zijn dat een besluit rechtskracht heeft en ook behoort te hebben (omdat het in resultaat een goed besluit is), ondanks dat het op onjuiste gronden berust. Dit brengt mee dat als vanwege de onjuiste gronden revisie van een dergelijk besluit wordt verzocht, kan worden volstaan met het opnieuw nemen van het besluit, onder verbetering van de gronden.

Dat gronden en overwegingen zelf geen rechten en verplichtingen in het leven roepen, betekent echter niet dat deze geen 'rechtsbron' zouden kunnen zijn. Gronden en overwegingen vervullen een belangrijke rol bij de interpretatie van een besluit. Aan de hand van de totstandkoming van een besluit of regeling kan de bedoeling van de generale synode worden afgeleid, zodat dit richtinggevend kan zijn voor de uitleg en uitvoering van het besluit of de regeling.

Daarnaast kunnen de gronden en overwegingen een min of meer algemene gelding hebben of verkrijgen. Als een besluit bijvoorbeeld is gebaseerd op een door de synode gegeven uitleg van een schriftgedeelte, kan deze uitleg ook voor andere kwesties van belang kan zijn.

In zoverre kan worden gesteld dat 'jurisprudentie' – of het nu om de gronden voor een beslissing of om de beslissing als zodanig gaat – als een rechtsbron kunnen worden aangemerkt.

Advies aan de GS

Besluiten van de generale synode hebben rechtskracht. Zij roepen rechten of verplichtingen in het leven, ontnemen rechten of kunnen een einde maken aan een geschil (zie 15.1.1) Dit betekent dat het van groot belang is dat besluiten duidelijk zijn. De generale synode moet zich bij haar besluitvorming steeds afvragen welk rechtseffect zij met een concreet besluit beoogt. De duidelijkheid en het rechtseffect van besluiten zal worden vergroot als generale synode zich bij beslissingen steeds bezint op de concrete rechtskracht, de rangorde, de geadresseerde(n) van een besluit en de daarnaast gronden en overwegingen zorgvuldig vormgeeft.

Met betrekking tot de rechtskracht van besluiten zijn deputaten van oordeel dat het midden tussen bindend en niet bindend niet gevonden kan worden. Wat de generale synode beslist is bindend. Het juiste midden tussen bindend en niet-bindend kan de generale synode alleen bereiken door op essentiële punten een regeling vast te stellen en voor het overige de kerken de vrijheid te geven zelf be-

slissingen te nemen. Wel kan de generale synode deputaten benoemen die richtlijnen of handreikingen vaststellen of die de plaatselijke kerken van in concrete gevallen van advies kunnen dienen.

15.2 Inwerkingtreden van besluiten

De generale synode heeft deputaten Kerkrecht en kerkorde gevraagd zich te bezinnen op de vraag: “wat is met het oog op de ratificatie wijs met betrekking tot het tijdstip waarop de geldigheid van synodebesluiten ingaat?”

15.2.1 De gangbare praktijk en de knelpunten

Vastgesteld kan worden dat *geen vast of eenduidig moment* kan worden aangewezen waarop synodebesluiten in werking treden. Gesteld zou slechts kunnen worden dat in de praktijk in de kerken geldt dat het moment van ratificatie (formeel) bepalend is voor het inwerkingtreden van een besluit. Het gevolg hiervan is dat het moment van inwerkingtreden – met name de tijd die is gelegen tussen het moment waarop de synode een besluit heeft genomen en het inwerkingtreden van een besluit – plaatselijk sterk kan verschillen.

Daarvoor zijn verschillende redenen te geven.

Landelijk geldt *geen eenvormige ratificatieprocedure*. Plaatselijk kan de tijd die met het afronden van een procedure is gemoeid daardoor sterk uiteenlopen.

Ratificatieprocedures worden vaak ad hoc gekozen. De te volgen procedure kan afhankelijk zijn van de aard of ‘gewicht’ van het specifieke besluit of de door de kerkenraad verwachte weerstand die de uitvoering van een besluit in een gemeente zou kunnen oproepen. Afhankelijk van het specifieke besluit dat aan de orde is, kan de ratificatieprocedure daardoor langer of korter zijn.

Daarnaast is niet duidelijk wanneer een ratificatieprocedure een aanvang kan nemen. Enerzijds is van belang dat op verschillende momenten van een besluit kan worden kennisgenomen. Kerken die een bezwaarprocedure zijn begonnen, hoeven zelf geen initiatief te nemen. Zij krijgen het besluit toegezonden. Andere kerken kunnen een besluittekst opvragen (bijvoorbeeld naar aanleiding van een persbericht) of downloaden van de website (als het daarop tenminste is geplaatst). Kerken kunnen echter ook wachten op het verschijnen van de Acta.

Anderzijds geldt dat zelfs als de tekst van een besluit met het verschijnen van de Acta ter beschikking van een kerkenraad is gekomen, dit niet betekent dat de ratificatie ook een aanvang neemt. Dit zal mede afhankelijk zijn van de voortvarendheid die de plaatselijke kerk betracht.

Kerkenraden kampen helaas vaak met drukke agenda's. Het risico bestaat dan ook dat de ratificatieprocedure pas een aanvang neemt na verloop van betrekkelijk lange tijd of als gemeenteleden de kerkenraad daartoe hebben aangemaand.

15.2.2 Schets van een ratificatieprocedure

In theorie zou een besluit op verschillende momenten werking kunnen krijgen:

1. het moment waarop een besluit feitelijk door de generale synode is genomen;
2. het moment waarop de tekst van het besluit is gepubliceerd;
3. het moment dat door de generale synode is bepaald als tijdstip van inwerkingtreden;

4. het moment waarop een besluit door een plaatselijke kerk is geratificeerd. Deputaten zijn van oordeel dat met betrekking tot het opstellen van een regeling voor het inwerking treden van synodebesluiten aangesloten zou moeten worden bij de gangbare praktijk. Dit betekent dat door de plaatselijke kerken een ratificatieprocedure moet worden gevolgd. Een ratificatieprocedure past bij de wijze waarop in de kerken de verhouding tussen de plaatselijke kerken en de generale synode wordt vormgegeven. De ratificatieprocedure dient in hoofdzaak voor alle plaatselijke kerken gelijk te zijn. Daarmee wordt voorkomen dat tussen kerkleden van verschillende kerken rechtsongelijkheid zou kunnen ontstaan.

Als uitgangspunt voor de ratificatieprocedure moet gelden dat een besluit binnen betrekkelijk korte tijd wordt geratificeerd. Voorkomen moet worden dat door allerlei omstandigheden de effectuering blijft slepen. Dit kan door een “ja, tenzij-procedure” te hanteren. Dit houdt in dat een besluit door de plaatselijke kerk geacht moet worden te zijn aanvaard als niet binnen een bepaalde tijd na de bekendmaking van het besluit het besluit expliciet en gemotiveerd als ‘niet-bindend’ wordt aangemerkt. Deputaten stellen voor een termijn van vier maanden te hanteren.

Hierbij moet bedacht worden dat ratificeren niet inhoudt dat het besluit als het ware door de plaatselijke kerken (opnieuw) wordt genomen. Ratificeren houdt niet meer in dan het (plaatselijk) bekrachtigen van een synodebesluit (uitspreken dat het bindend wordt aanvaard en wordt geëffectueerd). Synodebesluiten worden genomen in de vergadering waar alle plaatselijke kerken vertegenwoordigd zijn. Synodebesluiten zijn daarmee bindend voor alle plaatselijke kerken. Een plaatselijke kerk heeft slechts de vrijheid een besluit niet te ratificeren als het in strijd is met de bijbel of de kerkorde.

Een “ja, tenzij-procedure” past naar het oordeel van deputaten bij de wijze waarop binnen de kerken met synodebesluiten wordt omgegaan. Een termijn van vier maanden is vervolgens ruim voldoende om een concreet besluit te toetsen op een wijze die op plaatselijk niveau kan worden vormgegeven. Het verdient in dit verband aanbeveling dat iedere kerkenraad iemand aanstelt die de besluitvorming door de generale synode volgt via de website, krant en andere media, en vervolgens de kerkenraad informeert over genomen besluiten.

Voorwaarde voor het gebruik van een vaste termijn voor een ratificatieprocedure is dat de kerken en kerkleden tijdig van de besluiten kennis kunnen nemen. Deputaten stellen voor dat de synode een besluitenlijst vaststelt en op de website van de kerken publiceert waarin alle besluiten zijn opgenomen die consequenties hebben voor het leven in de gemeenten. Slechts deze besluiten dienen immers door alle kerken te worden geratificeerd en geëffectueerd. Het verdient naar het oordeel van deputaten aanbeveling dat de generale synode de deputaten communicatie belasten met de taak om op de website duidelijk aan te geven welke besluiten dienen te worden geratificeerd.

15.3 Voorstel met betrekking tot besluiten van de generale synode

De Generale Synode Zuidhorn 2002 besluit:

1. De generale synode stelt een lijst op van besluiten die door de kerken dienen te worden geratificeerd.
2. De generale synode draagt er zorg voor dat een genomen besluit (als onder 1 bedoeld) binnen acht dagen via de website kan worden geraadpleegd door kerken en kerkleden. Deputaten communicatie zullen een te ratificeren besluit duidelijk markeren op de website.

3. Een besluit dat door de generale synode op de hiervoor aangegeven wijze is bekendgemaakt, geldt door een plaatselijke kerk als aanvaard, tenzij de plaatselijke kerk binnen vier maanden nadat het besluit door de generale synode is genomen, gemotiveerd het tegendeel verklaart.
4. De besluitenlijst zal eveneens in de Acta worden gepubliceerd.

15.4 Meerjarenbesluiten

De generale synode van Leusden 1999 gaf deputaten Kerkrecht en kerkorde de opdracht (Acta art. 43, Besluit 1.d.4.) ons te bezinnen ten aanzien van de kwestie: “zijn meerjarenbesluiten mogelijk c.q. wenselijk? Kan een generale synode ‘regeren’ over haar opvolgster heen?”

Deputaten hebben zich daarop bezonnen en zijn eerst nagegaan wat de achtergrond van de vraagstelling was. Ze traceerden die met name in de procedure rond de gezangen. De synode van Berkel en Rodenrijs 1996 besloot (Acta art.64) tot het doen samenstellen van een royale gezangenbundel, waarvan de invulling een aantal jaren in beslag zou nemen. Deputaten Kerkmuziek moesten telkens aan een volgende generale synode rapport uitbrengen in het kader van een langlopend project.

De synode van Leusden 1999 (Acta art. 58 vgl. ook 60) heeft voor de gezangenbundel nadere werkafspraken geformuleerd. Daarin komt een tijdpad voor dat loopt tot het jaar 2008. Dat betekent dat aan drie opeenvolgende synodes telkens een bepaalde rol is toebedeeld in de goedkeuring van geselecteerde gezangen.

Naar wij begrepen werd in de discussies ter synode door sommigen een vraagteken gezet bij deze werkwijze. Moet een synode haar opvolgsters niet vrij laten? Worden die anders niet buiten spel gezet?

Deputaten zijn van mening, dat elke generale synode bevoegd is om besluiten te nemen die – tenzij ze herzien worden – voor méér jaren kracht en effect hebben. Het is positief dat een synode daarbij ook verder vooruit probeert te kijken dan drie jaren, tot aan de eerstvolgende synode. Willen de kerken met beleid te werk gaan, dan is dat zelfs zonder meer noodzakelijk. Sommige projecten – zoals bijvoorbeeld met betrekking tot het kerkboek of de gezangenbundel – zijn zo veelomvattend, dat de planning ervan zich wel over meer jaren moet uitstrekken.

Het zou overigens een misverstand zijn om te denken dat een synode alleen bij zo’n expliciete meerjarenplanning invloed uitoefent die zich uitstrekt over meer dan de drie jaren tussen twee synodes. Ook in andere, meer gewone zaken heeft het besluit van een synode wel degelijk invloed op de route die volgende synodes gaan. Veel parameters voor de besluitvorming van elke generale synode zijn sowieso ontleend aan besluiten van eerdere synodes. Een synode begint nooit blanco. Krachtens afspraak zijn eerder genomen besluiten bindend en richtinggevend.

Daarbij geldt echter altijd het recht van revisie. Een synode kan – als dat op wettige wijze aan de orde is gesteld en daarvoor goede gronden zijn aangevoerd – op het beleid dat door een vorige synode is vastgesteld terugkomen, daarin wijzigingen aanbrengen of zelfs een andere richting inslaan.

Ook voor een tijdpad en een meerjarenplanning geldt dit.

Ter verduidelijking geven we een concreet voorbeeld. Stel dat bijvoorbeeld de synode van 2011 een dertigtal gezangen zou vrijgeven en daaraan een toetsingstermijn tot 2017 zou verbinden. In principe spreekt dan de synode van 2014 niet over die 30 gezangen. Maar wanneer enkele ervan al direct in de eerste drie jaren tot grote onrust in de kerken leiden, dan betekent de termijnbepaling ‘tot 2017’ niet

een verbod voor de synode van 2014 om er over te spreken en eventueel de gewraakte gezangen buiten de selectie te plaatsen.

Onze conclusie is daarom, dat de generale synode zeker bevoegd is om voor een bepaalde zaak een tijdpad uit te zetten, dat meer dan drie jaren bestrijkt. Zij regeert daarmee echter niet in absolute zin over de volgende synodes heen. Die blijven immers altijd bevoegd om, wanneer dat wettig ter tafel is en er goede gronden voor zijn, eerdere besluiten – ook over het tijdpad en de termijnen daarvan – te herzien.

---

16 – Procedure voor wijziging van de kerkorde

De generale synode te Leusden verzocht deputaten zich te bezinnen over een procedure tot het wijzigen van de kerkorde. In het hiernavolgende vatten deputaten hun beraadslaging samen. Na een inventarisatie van de onderscheiden kerkorden (16.1), wordt in hoofdlijnen een procedure geschetst voor een wijziging van de kerkorde (16.2). Afgerond wordt met een voorstel ter zake aan de Generale Synode Zuidhorn (16.3).

16.1 Inventarisatie van wijzigingsbepalingen van de onderscheiden kerkorden

Literatuur met betrekking tot de vraag of het wijzigen van bepalingen van de kerkorde met bijzondere waarborgen (lees: procedurevoorschriften) moet worden omringd, treft men op het erf van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) niet of nauwelijks aan.

Art. 84 KO bepaalt – in navolging van de betreffende bepaling uit de DKO (art.87 DKO) – dat ‘wanneer dit in het belang van de kerken is’ de bepalingen behoren te worden ‘gewijzigd, aangevuld of verminderd’ (art.84 KO). Voorts wordt uitdrukkelijk bepaald dat die bevoegdheid niet toekomt ‘aan de kerkeraad, classis of particuliere synode’ Specifieke procedurevoorschriften zijn niet in art. 84 KO opgenomen; evenmin als dat ten aanzien van art. 87 DKO het geval was.

De kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken sluit eveneens zeer nauw aan bij de DKO en kent evenmin bijzondere procedurevoorschriften.

Wat de Gereformeerde Kerken (synodaal) betreft, bepaalt art. 139 KO dat wijziging van de kerkorde alleen kan geschieden ‘krachtens besluit van de generale synode’.

Het artikel is sober geformuleerd en bepaalt slechts *wie* tot wijziging bevoegd is en niet op welke *wijze* dat geschiedt. Bij zijn bespreking van art. 139 KO verwijst Nauta, Verklaring van de kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Kampen 1971, blz. 485, in dat verband naar het tweede hoofdstuk van de kerkorde (De vergaderingen van de Kerk) dat z.i. de nodige aanwijzingen biedt. Het gaat daarbij in het bijzonder om art. 62, waarin de taak van de generale synode nader vastgelegd is. Daarbij wordt naast het vaststellen van de in de kerken te gebruiken bijbelvertaling onder meer de vaststelling van de belijdenisgeschriften en de kerkorde genoemd. In art. 62 lid 2 KO wordt vervolgens bepaald dat de generale synode ten aanzien van ‘deze zaken’ (bedoeld is de in lid 1 gegeven opsomming) geen

definitieve beslissingen zal nemen, zonder de mindere vergaderingen in de gelegenheid te hebben gesteld van haar gevoelens te geven. Daaraan wordt toegevoegd dat dergelijke beslissingen een meerderheid van twee derde der uitgebrachte stemmen behoeven.

In zijn commentaar bij de zojuist genoemde bepaling merkt Nauta op (a.w., blz. 228), dat voorkomen dient te worden dat de generale synode met haar besluitvorming in dezen de kerken overvalt. Nauta wijst er voorts op dat genoemde bepaling in de oude kerkorde niet voorkwam. Zijns inziens biedt de genoemde bepaling een ‘veel sterkere waarborg voor een goed beleid dan het bekende artikel 31 der oude kerkorde’.

De kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk bevat in vergelijking met bovengenoemde kerkgenootschappen de meest uitgebreide regeling wat betreft procedurevoorschriften die betrekking hebben

op het wijzigen van de kerkorde. Als uitgangspunt geldt dat de zwaarte van de voorgeschreven procedure afhankelijk is van de aard van de betrokken bepaling.

Onderscheid wordt daarbij gemaakt tussen enerzijds het wijzigen van Ordinanties en Overgangsbepalingen en anderzijds het wijzigen van de ‘Romeinse artikelen’ van de kerkorde. Zie respectievelijk art. XXVII en XXVIII.

Kenmerkend is dat in beide gevallen nadat de eerste lezing door de generale synode is vastgesteld, inschakeling plaatsvindt van de zogenaamde ambtelijke vergaderingen. De voorstellen worden aan alle kerkenraden toegezonden ter consideratie door de classicale vergaderingen.

Van den Heuvel, *De Hervormde Kerkorde*, Zoetermeer, blz. 408, merkt daarbij op: ‘In deze consideraties geeft een classicale vergadering aan de synode haar overwegingen bij het voorstel, op grond van hetgeen in de vergadering naar voren is gebracht. Een consideratie is dus geen stemming waarbij alleen de mening van de meerderheid van belang zou zijn. Ook vragen, wensen, kritische notities van minderheden behoren te worden doorgegeven, opdat daarmee zoveel mogelijk rekening kan worden gehouden bij het vaststellen van de eindtekst, bij de behandeling in tweede lezing door de generale synode’.

Het wekt geen verbazing dat de Concept-kerkorde voor een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland eenzelfde structuur kent. Genoemde kerkorde kent eenzelfde onderscheid tussen Ordinanties(art. XVII) en Wijziging in de kerkorde (XVIII). De definitieve vaststelling van bepalingen van de kerkorde geschiedt met een gekwalificeerde meerderheid (XVIII, lid 5).

16.2 Procedure tot wijzigen van de kerkorde

Zoals onder 16.1 werd vermeld, bevat de kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland slechts één bepaling, waarin is verwoord dat wijziging van de kerkorde uitsluitend is voorbehouden aan de generale synode. Expliciete procedurevoorschriften kent de kerkorde derhalve niet.

Uit de structuur van het tweede hoofdstuk van de kerkorde (De Vergaderingen) kan wel een te volgen gedragslijn worden afgeleid. In het bijzonder valt daarbij te wijzen op art. 30 KO. Genoemde bepaling handelt over de bevoegdheden van de kerkelijke vergaderingen. Met name uit de slotzin van art. 30 KO kan worden afgeleid dat ervoor dient te worden gewaakt dat de plaatselijke kerken door de besluitvorming van de generale synode worden verrast dan wel worden overvallen.

Een en ander heeft tot gevolg dat voorstellen tot wijziging van de kerkorde die vanuit de kerken of door individuele kerkleden worden gedaan, tijdig – door de daartoe bevoegde kerkelijke organen – aan de plaatselijke kerken dienen te worden voorgelegd. Aldus wordt bereikt dat aan de besluitvorming voldoende draagvlak ten grondslag ligt.

Uit art. 30 KO in samenhang met art. 84 KO vloeit voort dat de vaststelling van de kerkorde een zaak is die – bij uitsluiting van andere kerkelijke organen – aan de generale synode is voorbehouden. Nu kunnen door de generale synode ingestelde deputaten in hun rapportage tot de conclusie komen dat hun voorstellen op termijn tot wijziging van de kerkorde zullen (moeten) leiden. Te denken valt aan rapportage inzake losmaking van predikanten, inzake kerkelijke examens, enz. Het is zelfs mogelijk dat deputaten reeds zeer gedetailleerde voorstellen tot wijziging van de kerkorde in hun rapport opnemen. Ook in die gevallen is het van essentieel belang dat de plaatselijke kerken tijdig over de voorstellen worden geïnformeerd en zich daarover kunnen beraden.

Deputaten zijn van oordeel dat het gewenst is om ten aanzien van het proces van besluitvorming met betrekking tot de wijziging van bepalingen van de kerkorde uitgangspunten te formuleren die in een later stadium in een uitvoeringsbepaling bij art. 84 KO kunnen worden vastgelegd.

Bij het vaststellen van die uitgangspunten dient onderscheid te worden gemaakt al naar gelang de aard van de voorgestelde wijziging. Deputaten onderscheiden hier twee niveau's:

- a. voorstellen die *structurele* wijzigingen impliceren, zoals een algehele wijziging van de kerkorde, wijziging tot uitbreiding van de ambten, wijziging van de kerkelijke examens of van de rechtspositie van de predikant;
- b. voorstellen die slechts tot tekstuele aanpassingen leiden.

Ten aanzien van de eerste categorie denken deputaten daarbij aan de volgende procedure.

De voorstellen behoren op de juiste wijze – zoals hiervoor is uiteengezet – te worden voorbereid.

Nadat de besluitvorming met betrekking tot de wijziging van de kerkorde in eerste lezing door de generale synode heeft plaatsgevonden, vindt op classisniveau een tweede lezing plaats. Het besluit wordt daartoe aan de kerkenraden toegezonden met de bedoeling dat de op classisniveau de tweede lezing zal plaatsvinden.

De tweede lezing heeft het karakter van een consideratie (dat wil zeggen een algehele beoordeling) en dient niet te worden opgevat als een stemming. Dat heeft tot gevolg dat ook kritische notities van minderheden onderdeel kunnen uitmaken van de consideratie. Op grond van de consideraties vindt door *dezelfde* generale synode de definitieve vaststelling plaats. Deze besluitvorming ter synode vindt plaats bij gewone meerderheid van stemmen.

Bij zulk een gefaseerde vaststelling rijst de vraag of in tweede instantie amendementen kunnen worden aangebracht. Deputaten hebben die vraag onderkend en besproken.

Voorshands zijn zij van oordeel dat op beperkte schaal amendering door de generale synode in tweede lezing mogelijk moet zijn. Daarbij geldt als randvoorwaarde dat de consideraties daartoe aanleiding geven. Tevens geldt voor het realiseren van een amendement een gekwalificeerde meerderheid van drie vierde van het aantal geldig uitgebrachte stemmen.

Ten aanzien van de tweede categorie zijn deputaten van oordeel dat wijzigingen die uitsluitend tekstuele aanpassingen betreffen, door de generale synode zelf kunnen worden gerealiseerd. Daarbij geldt niet de eis dat het voorstel vooraf aan de plaatselijke kerken ter kennis behoeft te worden gebracht.

Veelal zullen dergelijke wijzigingen door een of meer deputaatschappen in hun rapporten worden gesignaleerd. Denkbaar is voorts dat ter vergadering een attente afgevaardigde op een omissie wijst. Overeenkomstig art. 84 handelt de generale synode dergelijke zaken zelf af.

Men denke daarbij aan de benaming 'Theologische Hogeschool' die moest worden vervangen door de benaming 'Theologische Universiteit'. Voorts aan de vervanging van het woord 'kerkeraad' door 'kerkenraad'.

Deputaten stellen voor, dat de generale synode bovenvermelde uitgangspunten overneemt en aan nieuw te benoemen deputaten opdracht geeft deze uit te werken in een of meer concrete bepalingen, en hun voorstellen tijdig aan de plaatselijke kerken toezenden om behandeling op de eerstvolgende generale synode mogelijk te maken (zie 16.3).

16.3 Voorstel met betrekking tot procedure voor wijziging van de kerkorde

De Generale Synode Zuidhorn 2002 besluit:

1. De uitgangspunten met betrekking tot het wijzigen van de kerkorde, zoals geformuleerd in par. 6.2. van het rapport van deputaten Kerkrecht en Kerkorde over te nemen.
2. Nieuw te benoemen deputaten op te dragen een regeling tot wijziging van de kerkorde op basis van genoemde uitgangspunten uit te werken en tijdig de uitgewerkte voorstellen aan de plaatselijke kerken vóór de aanvang van de eerstvolgende generale synode ter beoordeling toe te zenden.

Inhoudsopgave

RAPPORT VAN DEPUTATEN KERKRECHT EN KERKORDE	1
1 – SAMENVATTING IN GEWOON NEDERLANDS	1
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	2
3 – OPDRACHT	3
4 – WERKWIJZE	4
5 – HERZIENE UITGAVE VAN DE KERKORDE	5
5.1 Wijzigingen in de kerkorde sinds 1985	5
5.2 Nieuwe separate uitgave?	6
6 – EDITIE VAN DE KERKORDE MET GENERAAL-SYNODALE REGELINGEN EN JURISPRUDENTIE	8
6.1 Kerkorde met regelingen en jurisprudentie	8
6.2 Verder verzamelen van kerkelijke jurisprudentie	9
7 – CONSEQUENTIES BESLUIT KERKELIJKE ONDERZOEKEN ART. 5 KO	10
7.1 Evaluatie regelgeving BSO en TLO	10
7.1.1 Het tijdstip van ingaan van de regeling	11
7.1.2 De openbaarheid van de onderzoeken	11
7.1.3 De tijdsduur van de onderzoeken	12
7.1.4 De preken	13
7.1.5 Het gesprek over Schrift en belijdenis	13
7.1.6 De leiding bij een onderzoek	13
7.2 Consequenties regelgeving BSO en TLO	14
7.3 Toepassing van art. 8 KO	14
7.3.1 Algemeen	14
7.3.2 Moet getoetst worden voor het predikantschap bij het volgen van de weg via art. 8 KO?	15
7.3.3 Moet getoetst worden voor het predikantschap na het volgen van de ‘normale’ weg?	16
7.3.4 Vergelijking van wat getoetst wordt	17
7.3.5 Welke instanties hebben de competentie om te toetsen?	17
7.3.6 Conclusie	18
7.4 Voorstel voor de nieuwe route naar een predikantschap via art. 8 KO	18
7.5 De tekst van een nieuw art. 8 KO	19
7.6 Toelating van wie niet aan de eigen theologische universiteit afstudeerden	19
7.6.1 Voorstel nieuwe regeling	19
7.6.2 En als het een afgestudeerde van een opleiding van een zusterkerk betreft?	21
7.6.3 Voorstel over buitenlandse beroepbaarstellingen	22
8 – VERVOLGTRAJECT INZAKE ART. 70 KO	23
8.1 Bespreking inzake art. 70 KO	23
8.2 Conclusie	24
9 – ADVIES AAN VERSCHILLENDE DEPUTAATSCHAPPEN	25
9.1 Losmaking naar art. 14 KO	25
9.2 Appèlzaken naar art. 31 KO	25
9.3 Zending en Hulpverlening	25
9.3.1 Integratie tot landelijk bureau voor Z&H	25
9.3.2 Structuren zendingswerk	26
9.3.3 Conclusie	26
9.4 Seksueel Misbruik in Pastoraat	27
9.5 Voorbereiding eerstvolgende Generale Synode	27
10 – KERKELIJKE WERKERS	28

10.1	Voorgeschiedenis, opdracht en reikwijdte	28
10.2	Eerste verkenning: het ambtenpatroon en de noodzaak van gezamenlijke bezinning	30
10.3	Brief aan de kerken	30
10.4	Enquête	31
11	– VERKENNENDE GESPREKKEN MET DEPUTATEN KERKORDE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN	32
11.1	Inhoud en evaluatie	32
11.2	Voorstel	33
12	– BIJLAGE	34
12.1	Brief betreffende kerkelijke werkers	34
	AANVULLEND RAPPORT DEPUTATEN KERKRECHT EN KERKORDE	41
13	– SAMENVATTING IN GEWOON NEDERLANDS	41
14	– CONSISTENTIE VAN DE BESLUITVORMING VAN DE GENERALE SYNODE LEUSDEN	42
15	– BESLUITVORMING DOOR DE GENERALE SYNODE	43
15.1	Karakter en gewicht van regelgeving en besluiten	43
15.1.1	Rechtskracht	44
15.1.2	Rangorde	45
15.1.3	Geadresseerde (persoon of instantie)	45
15.2	Inwerkingtreden van besluiten	47
15.2.1	De gangbare praktijk en de knelpunten	47
15.2.2	Schets van een ratificatieprocedure	47
15.3	Voorstel met betrekking tot besluiten van de generale synode	48
15.4	Meerjarenbesluiten	49
16	– PROCEDURE VOOR WIJZIGING VAN DE KERKORDE	51
16.1	Inventarisatie van wijzigingsbepalingen van de onderscheiden kerkorden	51
16.2	Procedure tot wijzigen van de kerkorde	52
16.3	Voorstel met betrekking tot procedure voor wijziging van de kerkorde	54
	Inhoudsopgave	55

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 3 –
Regelingen voor de kerkelijke
onderzoeken voor beroepbaarstelling en
toelating tot het ambt van predikant**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1. Regeling kerkelijk onderzoek voor de beroepbaarstelling

1.1 Beroepbaarstellend onderzoek: BSO

Artikel 1

Wie dienaar van het Woord wil worden, dient zich na voltooiing van de theologische opleiding te melden bij de deputaten Voorbereiding Kerkelijke Onderzoeken van de classis waaronder de kerk ressorteert die aan de kandidaat het attest heeft afgegeven voor zijn inschrijving voor de studie aan de Theologische Universiteit.

De classis zal onderzoeken of de kandidaat voldoet aan de voorwaarden die de kerken in overeenstemming met de Heilige Schrift stellen aan het bekleden van het ambt van dienaar van het Woord.

Het onderzoek wordt vorm gegeven volgens de aanwijzingen in de hierna als bijlage opgenomen handreiking.

Artikel 2

Het onderzoek van de classis vindt geheel plaats in besloten zitting onder leiding van deputaten Voorbereiding Kerkelijke Onderzoeken. Elk lid van de classis kan aan de gesprekken deelnemen. Bij het onderzoek zijn tenminste twee deputaten van de particuliere synode aanwezig, die daartoe door de classis worden uitgenodigd.

Artikel 3

De deputaten Voorbereiding Kerkelijke Onderzoeken ontvangen minimaal twee weken voor het onderzoek van de kandidaat:

- a. (een kopie van) het doctoraal diploma van de Theologische Universiteit met de vereiste Aantekening Praktische Vorming;
- b. een getuigenis van de kerk(en) waartoe de kandidaat de laatst verlopen twee jaar behoorde, waarin een beargumenteerde beoordeling gegeven wordt omtrent de vraag of de kandidaat voldoet aan de voorschriften die de Heilige Schrift bevat ten aanzien van de leer en de levenswandel van hen die staan naar het ambt van dienaar van het Woord;
- c. een motivatiebrief van minimaal twee pagina's, waarin de kandidaat schrijft over
  - de betekenis van het geloof in God voor zijn persoonlijk leven,
  - zijn motivatie voor het predikantschap,
  - zijn visie op de ambten en hun functioneren in de kerk van Jezus Christus en zijn beoogde plaats als predikant in het geheel van het leven en werken van de gemeente;
- d. een curriculum vitae;
- e. de tekst van een drietal preekvoorstellen die niet eerder beoordeeld zijn door een docent en/of mentor, over door de kandidaat zelf gekozen teksten (één uit het Oude Testament, één uit het

Nieuwe Testament, en één over een Catechismuszondag), voorzien van uitgewerkte orden van dienst.

Aan de hand van deze bescheiden bereiden de deputaten het onderzoek voor.

Artikel 4

De deputaten Voorbereiding Kerkelijke Onderzoeken dragen zorg voor tijdige toezending van de preken aan de afgevaardigden en de deputaten ad art 49 KO.

Artikel 5

Als eerste onderdeel van het onderzoek neemt de classis kennis van de onder 3a en 3b genoemde stukken.

Artikel 6

De kandidaat leest zijn motivatiebrief voor. Vervolgens voert de classis met de kandidaat een gesprek van maximaal een half uur over zijn motivatiebrief en betreft daarbij eventueel de bescheiden genoemd onder 3a, b en d.

Artikel 7

De classis luistert naar een door de kandidaat uit het drietal gekozen en uitgesproken preekvoorstel en voert daarna met hem een gesprek van maximaal een half uur naar aanleiding van het preekvoorstel. In het gesprek kunnen eventueel ook de andere preekvoorstellen betrokken worden.

Artikel 8

De classis voert met de kandidaat een gesprek van maximaal één uur over de leer van de Heilige Schrift en de betekenis en inhoud van de belijdenis. Het doel van het gesprek is dat duidelijk wordt hoe de houding van de kandidaat is ten opzichte van Schrift en belijdenis: hoe is zijn visie op en hantering van Schrift en belijdenis, is er liefdevolle betrokkenheid op beide, is er hartelijke inzet om het evangelie over te brengen?

Artikel 9

Uit de gesprekken moet blijken dat de kandidaat Schriftgetrouw en confessioneel betrouwbaar is, en zelf gegrepen is door het evangelie. Ook moet de classis uit dit gesprek concluderen dat hij bekwaam geacht wordt om als predikant een gemeente te dienen.

Daartoe beoordeelt de classis het geheel van de onder 4 t/m 8 bedoelde gesprekken in afwezigheid van de kandidaat. Daarna geven de deputaten van de particuliere synode hun oordeel.

Artikel 10

De beroepbaarstelling vindt plaats wanneer de classis positief oordeelt over het geheel van de in 6 t/m 8 bedoelde gesprekken, en indien deputaten van de particuliere synode zich hiermee kunnen verenigen.

De kandidaat zal beloven dat hij zich in zijn optreden zal houden aan de leer van de Heilige Schrift, zoals die door de kerken is vastgelegd in de drie formulieren van eenheid, door ondertekening van een formulier, dat hem is voorgelezen.

De classis verleent de kandidaat een akte van beroepbaarstelling. De beroepbaarstelling geldt voor de periode van een jaar.

Artikel 11

Indien de classis en de deputaten van de particuliere synode niet eensluidend tot een gunstig oordeel komen, zal de kandidaat zowel mondeling als schriftelijk een toelichting ontvangen waarop het oordeel gebaseerd is. Wanneer de bezwaren in een nader gesprek – omstreeks een week later te houden – niet kunnen worden weggenomen, zal elk van de betrokken partijen – de kandidaat, de classis, de deputaten van de particuliere synode – in appèl kunnen gaan bij de particuliere synode.

Artikel 12

Indien de betrokkene verlenging van de periode van beroepbaarheid verlangt, kan hij dat drie maanden voor het verstrijken van de termijn verzoeken aan de classis die hem beroepbaar stelde, onder mededeling van de redenen voor zijn verzoek en onder overlegging van een getuigenis betreffende zijn belijdenis en levenswandel van de kerk(en) waartoe hij sinds het kerkelijk onderzoek behoorde.

De classis kan de periode van beroepbaarheid voor één maal met een jaar verlengen.

Artikel 13

Klachten betreffende het optreden van de proponent dienen te worden ingebracht bij de classis die hem beroepbaar stelde.

Voor de nadere invulling van het onderzoek wordt verwezen naar de hiernavolgend als bijlage opgenomen handreiking door deputaten, welke handreiking met de regeling één geheel vormt en ook als zodanig gehanteerd dient te worden.

1.2 Handreiking bij de regeling kerkelijk onderzoek voor de beroepbaarstelling (BSO)

Ad 1

Uitgangspunt van deze regeling is, dat het zwaartepunt van het onderzoek naar de theologische en praktische vorming ligt bij het doctoraal examen aan de theologische universiteit. De tijd tussen de afsluiting van de studie en het kerkelijk onderzoek voor de beroepbaarstelling zal niet lang hoeven te zijn, omdat de specifieke voorbereiding van de kandidaat op het onderzoek niet meer vergt dan het schrijven van de motivatiebrief en de preekvoorstellen.

Ad 2

De deputaten van de particuliere synode zijn bij dit onderzoek aanwezig vanwege de zwaarte en de strekking van dit onderzoek. Hier vindt de weging plaats of de betrokken broeder gereformeerd is en bekwaam geacht kan worden om als predikant te dienen binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Ad 3

Deputaten Voorbereiding Kerkelijke Onderzoeken zullen in de vergadering van de classis het gesprek met de kandidaat leiden en structureren. Zij moeten zich daarom goed kunnen voorbereiden. Zij bespreken gezamenlijk de ingeleverde bescheiden, maar kunnen de leiding van de verschillende onderdelen/gesprekspunten over het deputaatschap verdelen.

Zo kan bijvoorbeeld br. A op zich nemen om het gesprek te initiëren over de motivatie, terwijl br. B aanvult; br. C begeleidt het gesprek over de ambten; aan de brs. D en A wordt toevertrouwd het gesprek over de preek etc.

Met nadruk is gesteld dat het getuigenis onder 3b genoemd, meer dient te bevatten dan de gebruikelijke attesten die meegegeven worden aan kerkleden die naar het ressort van een andere gemeente verhuizen. De classis zal hierop toezien. Het dient een getuigenis te zijn met het oog op het door de kandidaat verlangde predikantschap. De kerken waartoe de kandidaat de laatst verlopen twee jaar behoorde, zullen vanuit hun positie getuigenis kunnen afleggen of de kandidaat geschikt is om te gaan propuneren, gelet op wat de Heilige Schrift leert over het ambt en de persoon van de dienaar van het Woord.

Ad 4

Tevoren inzien van de preken draagt bij aan een evenwichtige beoordeling.

Ad 5

De classis neemt kennis van deze externe getuigenissen. Het is niet alleen een formeel zich overtuigen of de bescheiden aanwezig zijn. Indien de genoemde stukken daar aanleiding toe geven, kan de classis de kandidaat daarover bevragen in het gesprek over de motivatiebrief.

Ad 6

Als opmerking vooraf bij de bepalingen 6, 7 en 8 over de gesprekken noteren we dat de classis kan beslissen om een pauze in het gesprek in te lassen.

De vraagstelling moet gericht zijn op de vervulling van het ambt van dienaar van het Woord, en de verwachtingen van de kandidaat daarover, ook gelet op zijn eigen positie binnen het geheel van het leven en werken van de kerk van de Here Jezus Christus.

Zoals bij het beweegredenonderzoek van belijdeniscatechisanten het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis aanzetten geeft voor gesprek, zo kan in dit gesprek aangesloten worden bij het formulier voor de bevestiging van dienaren van het Woord.

Het *waarom* van de keuze om predikant te willen worden, zal zeker aan de orde komen. Kiest de kandidaat bewust voor het predikant zijn, vertrouwend dat de Here hem zal dragen en sterken, of is het een verlegenheidskeuze omdat hij nu eenmaal die opleiding achter de rug heeft? Spelen sociale motieven een rol mee: aanzien, verzekerd zijn van een inkomen?

Ter sprake dient te komen op welke wijze de kandidaat zich geroepen acht door de Here.

Doorgesproken kan worden over wat straks motieven zijn voor het aannemen van een beroep: te verwachten meer/minder werk of problemen in een gemeente, motieven vanuit gezinsomstandigheden, hoogte van het traktement of andere zaken.

Te spreken is voorts over de *verwachtingen* van het ambt van dienaar van het Woord. Hoe denkt de kandidaat invulling te geven aan elementen die de Heilige Schrift noemt met betrekking tot ambtsdragers? Denk aan de voorschriften in zowel het Oude Testament (met betrekking tot priesters, koningen, profeten, nazireeërs) als het Nieuwe Testament. Te noemen zijn noties als bijvoorbeeld: ambt als dienst, herderschap, voorbeeld van de kudde zijn, geestelijk leiding geven aan de kudde.

Welke plaats, welk gezag en welke bevoegdheid heeft het ambt van ouderling en diaken naar het oordeel van de kandidaat, en hoe ziet hij zijn eigen positie ten opzichte van die andere ambten?

Wat denkt de kandidaat tegen te komen? Wat ziet hij als takenpakket? Waar ligt naar zijn mening het zwaartepunt? Hoe kijkt hij aan tegen de werkdruk en tijdsbesteding?

Op deze manier sprekend zal bovendien een en ander duidelijk worden over persoonlijke toewijding en liefde tot God en de gemeente van Jezus Christus.

Ad 7

Met het oog op het ambt dat de kandidaat hoopt te gaan vervullen, is het wenselijk dat deze niet alleen een aantal preken schriftelijk ter beoordeling inlevert, maar ook één daarvan metterdaad presenteert.

In het gesprek naar aanleiding van de preek kan naar voren komen het waarom van deze tekstkeus, de afbakening van het tekstgedeelte, en de uitleg en de verwerking daarvan voor de gemeente van deze tijd. Het is niet de bedoeling dat het een ‘technisch’ gesprek wordt.

Bij verschil van opvatting over de exegese van de gekozen tekst voor het preekvoorstel zal verantwoording gevraagd mogen worden van een bepaalde keus, en kan de gegeven argumentatie op steekhoudendheid beproefd worden. Maar het gesprek is niet pas geslaagd als de een de ander heeft overtuigd. Er kan bijvoorbeeld ook doorgesproken worden over de wijze waarop de kandidaat aankijkt tegen het gezag en de functie van de preek in het leven van de gemeente.

Ad 8

Ook dit onderdeel van het gesprek behoeft geen specifieke voorbereiding van de kandidaat. De bedoeling is namelijk niet dat de classis nagaat hoeveel precieze feitenkennis de kandidaat heeft, maar duidelijk moet worden hoe de kandidaat op hoofdpunten zijn positie kiest in de actuele situatie van kerk en theologie.

Het gesprek zal gaan over thema's als Schriftgezag, verzoening, kinderdoop, doperdom, verbond, kerk, kerkelijke eenheid en gescheidenheid, voorzienigheid van God etc. Daarbij mag het gesprek niet blijven steken in de theorie, maar dient een duidelijke relatie gelegd te worden met de praktijk. Dat kan bijvoorbeeld door te vragen hoe de kandidaat de kinderdoop motiveert in contacten met andersdenkenden.

Kennis van zowel de Heilige Schrift als de belijdenis zal uiteraard in het gesprek naar voren komen, evenals toepassing van kerkhistorische kennis met betrekking tot de aan de orde gestelde hoofdthema's.

In dit onderdeel krijgt ook plaats de vraag waarom de kandidaat verlangt predikant te worden juist binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland. Mogelijk is betreffende deze vraag een en ander ook al bij het eerste gesprek (zie 6) aan de orde gekomen. Dat kan aanleiding geven nog door te praten of juist andere gespreksthema's te kiezen.

Het onderzoek in zijn geheel zal zo moeten zijn, dat de classis een beeld heeft van de wijze waarop de kandidaat omgaat met de Heilige Schrift en de belijdenis van de kerk. Stelt hij zich kritisch en afstandelijk op ten aanzien van bepaalde stukken van de leer van de kerk? Hoe kijkt hij aan tegen (de tekst van) het ondertekeningsformulier?

Ad 9

Het totaal van het onderzoek (5 t/m 8) dient om uitspraak te doen over de vraag of de kandidaat als gereformeerd predikant kan dienen in een gemeente. Het onderzoek houdt niet in dat specifieke bekwaamheden en vaardigheden getoetst worden. De classis hoeft dat ook niet te doen, omdat ze zich via het overgelegde diploma ervan kon overtuigen dat kennelijke wetenschappelijke kwaliteiten aanwezig zijn, alsook dat de praktijkgerichte vorming met voldoende resultaat werd afgesloten. Anderzijds geven de gesprekken wel een bepaald beeld van kennis en kundigheid van de kandidaat.

De classis heeft tot taak te concluderen of de kandidaat – behalve over kennelijke wetenschappelijke kwaliteiten – ook beschikt over de houding om *gereformeerd* theoloog te zijn. En tezamen met de

externe getuigenissen geeft dat de classis al dan niet de vrijmoedigheid te stellen, dat de kandidaat met zijn gaven en beperkingen een gemeente als predikant kan dienen.

Ad 11

Het kan voorkomen dat de classis en de deputaten van de particuliere synode, eventueel op een onderdeel, niet tot een gunstig oordeel kunnen besluiten. Er zijn te veel vragen onbeantwoord gebleven die zij wel beantwoord willen zien. Of bepaalde bezwaren blijven bestaan.

Wanneer deze vragen en bezwaren gedurende het onderzoek niet tot genoegzame opheldering zijn gebracht, valt het niet te verwachten dat een voortgaand gesprek op dezelfde dag voldoende nieuwe, bevredigende elementen oplevert. Een week rust geeft aan beide kanten gelegenheid om de zaak te laten bezinken, en met frisse energie het onderzoek voort te zetten.

De classis zal de kandidaat zowel mondeling als schriftelijk verantwoording doen van de redenen voor de voortzetting van het gesprek, zodat de kandidaat zich goed zal kunnen voorbereiden op het vervolg.

Ad 12

Deze bepaling beperkt de geldigheidsduur van de beroepbaarstelling tot maximaal twee jaar. Na deze termijn is hernieuwde toetsing noodzakelijk. Wil de kandidaat, hetzij direct hetzij na verloop van tijd, alsnog dienaar van het Woord worden, dan dient hij zich opnieuw aan te melden bij de classis.

---

2. Regeling kerkelijk onderzoek voor de toelating tot het ambt van dienaar van het Woord

2.1 Toelatend onderzoek: TLO

Artikel 1

De kerk die een kandidaat heeft beroepen tot dienaar van het Woord, zal, nadat deze het beroep heeft aangenomen, de classis verzoeken hem te onderzoeken met het oog op de toelating tot het ambt.

Artikel 2

Het onderzoek vindt geheel plaats in besloten zitting onder leiding van deputaten Voorbereiding Kerkelijke Onderzoeken, ten overstaan van tenminste twee deputaten van de particuliere synode, die daartoe door de classis worden uitgenodigd.

Artikel 3

De classis neemt kennis van:

- a. de verklaring van beroepbaarstelling, afgegeven door de classis die hiertoe onderzoek heeft verricht;
- b. de beroepsbrief (met de eventuele bijlagen) en de verklaring van aannemen van het beroep of een gewaarmerkt afschrift daarvan;
- c. een getuigenis van de kerk(en) waartoe de kandidaat de laatst verlopen twee jaar behoorde, waarin een beargumenteerde beoordeling gegeven wordt omtrent de vraag of de kandidaat voldoet aan de voorschriften die de Heilige Schrift bevat ten aanzien van de leer en de levenswandel van hen die staan naar het ambt van dienaar van het Woord.

Artikel 4

Als de stukken onder 3 in orde blijken te zijn, voert de classis met de kandidaat een gesprek van maximaal een uur over de betekenis van het geloof in God voor zijn persoonlijk leven, zijn motivatie voor het predikantschap, de leer van de Heilige Schrift en de betekenis en de inhoud van de belijdenis. Het doel van het gesprek is dat duidelijk wordt hoe de houding van de kandidaat is ten opzichte van Schrift en belijdenis.

Elk lid van de classis kan aan het gesprek deelnemen.

Artikel 5

Het onderzoek heeft het karakter van een geestelijk kennismakingsgesprek in de kring waarin de kandidaat hoopt te gaan werken. Uitgangspunt is de positieve conclusie die de classis van beroepbaarstelling heeft getrokken met betrekking tot zijn Schriftgetrouwheid en confessionele betrouwbaarheid en zijn persoonlijke houding tegenover het ambt van predikant. Naarmate de conclusie bij de beroepbaarstelling langer geleden is getrokken, ligt het voor de hand de juistheid ervan diepgaander te toetsen. De classis beoordeelt het gesprek in afwezigheid van de kandidaat. Daarna geven de deputaten van de particuliere synode hun oordeel.

Artikel 6

De toelating vindt plaats wanneer de classis bevestigd is in de conclusie van het vorige classis-onderzoek en indien deputaten van de particuliere synode zich hiermee kunnen verenigen.

De kandidaat zal beloven dat hij zich in zijn optreden zal houden aan de leer van de Heilige Schrift, zoals die door de kerken is vastgelegd in de drie formulieren van eenheid, door het plaatsen, naar artikel 53 KO, van zijn handtekening onder het ondertekeningsformulier voor predikanten, welk formulier hem voorgelezen zal worden.

De classis verleent de kandidaat een akte van toelating tot het ambt.

Artikel 7

Indien de classis en de deputaten van de particuliere synode niet eensluidend tot een gunstig oordeel komen, zal de kandidaat zowel mondeling als schriftelijk een toelichting ontvangen waarop het oordeel gebaseerd is. Wanneer de bezwaren in een nader gesprek – omstreeks een week later te houden – niet kunnen worden weggenomen, zal elk van de betrokken partijen – de kandidaat, de classis, de deputaten van de particuliere synode – in appèl kunnen gaan bij de particuliere synode.

Artikel 8

De classis treft regelingen rond mentoraat en nascholing (zie Acta GS Leusden art. 79).

Voor de nadere invulling van het onderzoek wordt verwezen naar de hiernavolgend als bijlage opgenomen handreiking door deputaten, welke handreiking met de regeling één geheel vormt en ook als zodanig gehanteerd dient te worden.

2.2 Handreiking bij de regeling kerkelijk onderzoek voor de toelating tot het ambt van dienaar van het Woord (TLO)

Ad 4 en 5

De toelating tot het ambt van dienaar van het Woord is geen formele zaak, die kan plaatsvinden enkel op grond van aangeleverde stukken. Het onderzoek is een kennismakingsgesprek met de kandidaat, waarbij het toetsingsaspect blijft.

Het belang van toetsing groeit naarmate er meer tijd is verstreken tussen de beroepbaarstelling en het aannemen van het beroep. Dan moet gecheckt kunnen worden: is deze man dezelfde gebleven wat betreft gereformeerde overtuiging?

Het is te vergelijken met een ‘colloquium aangaande leer en wetenschap’ dat gevoerd wordt met predikanten die buiten Nederland gediend hebben in kerken van gereformeerde belijdenis en die intrede willen doen bij een van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Dan gaat het ook niet speciaal om het toetsen van kennis, maar om de vragen: wie is deze man, hoe denkt hij, is hij gereformeerd in leer en leven?

Ad 7

Het kan voorkomen dat de classis en de deputaten van de particuliere synode niet tot een gunstig oordeel kunnen besluiten. Er zijn te veel vragen onbeantwoord gebleven die zij wel beantwoord willen zien. Of bepaalde bezwaren blijven bestaan.

Wanneer deze vragen en bezwaren gedurende het onderzoek niet tot genoegzame opheldering zijn gebracht, valt het niet te verwachten dat een voortgaand gesprek op dezelfde dag voldoende nieuwe, bevredigende elementen oplevert. Een week rust geeft aan beide kanten gelegenheid om de zaak te laten bezinken, en met frisse energie het onderzoek voort te zetten.

De classis zal de kandidaat zowel mondeling als schriftelijk verantwoording doen van de redenen voor de voortzetting van het gesprek, zodat de kandidaat zich goed zal kunnen voorbereiden op het vervolg.

Inhoudsopgave

1. REGELING KERKELIJK ONDERZOEK VOOR DE BEROEPBAARSTELLING	
1.1 Beroepbaarstellend onderzoek: BSO	1
Artikel 1	1
Artikel 2	1
Artikel 3	1
Artikel 4	2
Artikel 5	2
Artikel 6	2
Artikel 7	2
Artikel 8	2
Artikel 9	2
Artikel 10	3
Artikel 11	3
Artikel 12	3
Artikel 13	3
1.2 Handreiking bij de regeling kerkelijk onderzoek voor de beroepbaarstelling (BSO)	4
Ad 1	4
Ad 2	4
Ad 3	4
Ad 4	4
Ad 5	5
Ad 6	5
Ad 7	5
Ad 8	6
Ad 9	6
Ad 11	7
Ad 12	7
2. REGELING KERKELIJK ONDERZOEK VOOR DE TOELATING TOT HET AMBT VAN DIENAAR VAN HET WOORD	
2.1 Toelatend onderzoek: TLO	8
Artikel 1	8
Artikel 2	8
Artikel 3	8
Artikel 4	8
Artikel 5	9
Artikel 6	9
Artikel 7	9
Artikel 8	9
2.2 Handreiking bij de regeling kerkelijk onderzoek voor de toelating tot het ambt van dienaar van het Woord (TLO)	10
Ad 4 en 5	10
Ad 7	10
Inhoudsopgave	11

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 4 –
(Aanvullend) Rapport van deputaten
Losmaking art. 14**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

De Generale Synode van Leusden 1999 besloot onder meer (Acta artikel 30):

een deputaatschap ad art. 14 KO in te stellen, bestaande uit vijf personen (met drie secundi), waarin voldoende kerkrechtelijke en arbeidsrechtelijke deskundigheid vertegenwoordigd zijn, met de volgende instructie:

1. het is de taak van dit deputaatschap kerkenraden, classes (en de door hen benoemde begeleidingscommissies) en predikanten op hun verzoek te adviseren in situaties die betrekking hebben op artikel 14 KO;
2. zij zullen in het voorbereiden en geven van deze adviezen de noodzakelijke zorgvuldigheid betrachten, met name ten aanzien van geheimhouding;
3. zij zullen van hun werkzaamheden aan de volgende generale synode uiterlijk drie maanden voor de aanvang van de synode een vertrouwelijk schriftelijk rapport uitbrengen;
4. het deputaatschap krijgt ook als taak om zich vanuit de praktijk te bezinnen op de vraag of de door de generale synode vastgestelde regeling voldoet en/of eventueel bijstelling behoeft, met name op het punt van ontheffing uit het ambt zonder beroepbaarstelling en de in het rapport paragraaf 14 vermelde financiële regeling;
5. ook is het de taak van het deputaatschap om na te gaan of wijziging en/of aanvulling van de kerkorde in de onderhavige problematiek nodig en/of wenselijk is en daarvoor eventueel aan de volgende generale synode voorstellen te doen;
6. zij mogen voor de uitvoering van hun werkzaamheden voor de jaren 2000, 2001 en 2002 jaarlijks maximaal f 3.500,- besteden.

Zij formuleerde als grond onder dit besluit:

aan advies rondom de toepassing van artikel 14 KO en nadere studie inzake losmaking en ontheffing blijkt sterke behoefte.

Deputaatschap

In het deputaatschap werden benoemd:

primi	secundi
ds. R.M. Meijer (s), Hoogezand-Sappemeer	br. C. van den Berg, Soest
dr. E.A. de Boer, Zeist	br. J. Spakman, Zuidhorn
mr. J. Bolt, Assen	dr. H.J.C.C.J. Wilschut, Assen
br. P. Dijkstra, Drachten	
br. J. Westert, Zwolle	

Uitvoering

Aan de uitvoering van de gestelde taken hebben de vijf primi-deputaten gewerkt onder meer in een aantal vergaderingen in het GMV-gebouw te Zwolle. Een taakverdeling werd als volgt afgesproken: voor het nader doordenken van de kerkrechtelijke aspecten nemen De Boer en Bolt het voortouw; voor de nadere bezinning op de financiële aspecten zijn Dijkstra en Westert de eerst aangewezenen, en voor de vragen om advies is Meijer het eerste aanspreekpunt. Formeel functioneerde Meijer als voorzitter en Bolt als secretaris-penningmeester.

Het deputaatschap begon haar werk met een nadere oriëntatie op de taakstelling. In het kader van deze nadere oriëntatie is gebruik gemaakt van een interviewserie. Met de naar artikel 14 losgemaakte predikanten is contact gezocht en met hen (op één na) is een aantal interviewvragen doorgenomen. Onder meer deze interviewserie maakte opnieuw duidelijk hoe gecompliceerd in veel gevallen de situaties zijn waarin verhoudingen tussen predikant en gemeente stagneren. *Bovendien bleek dat het traject van losmaking en begeleiding vele lacunes vertoont.*

Naast deze interviewserie is op één van de vergaderingen broeder drs. B. Bos als directeur van het GVI als gast uitgenodigd. Reden hiervoor was dat het GVI meermalen als adviserende en soms bemiddelende instantie in concrete (dreigende) losmakingsituaties betrokken werd.

Bij de in het voorjaar van 2001 te Amersfoort op particulier initiatief gehouden bijeenkomst met betrekking tot al dan niet goed werkgeverschap van kerken ten opzichte van predikanten, is vanuit het deputaatschap middels een afvaardiging betrokkenheid geweest.

Daarnaast is op een aantal momenten contact geweest met en gebruik gemaakt van de ervaringen op het onderhavige vlak bij GVI, GMV, VSE en bij de hoogleraar kerkrecht, dr. M. te Velde.

Opzet rapport

Nadenkend over de rapportage naar de eerstkomende generale synode, die te Zuidhorn 2002, bleek, mede gelet op de onderdelen 4 en 5 van de instructie, binnen het deputaatschap behoefte te bestaan om meer te doen dan alleen verslag uit te brengen van de verrichte werkzaamheden. Het rapport zal daarom bestaan uit de volgende onderdelen:

1. Kerkrechtelijke vragen;
2. Financiële aspecten van losmaking;
3. Gegeven adviezen in concrete situaties;
4. Algemene beschouwingen met betrekking tot de toepassing van artikel 14 KO en daarmee samenhangende vragen;
5. Concrete voorstellen.

---

1 – Kerkrechtelijke vragen met betrekking tot de toepassing van artikel 14 KO

- 1.1 Losmaking voorkomen!
- 1.2 Onvoldoende deskundige begeleiding
- 1.3 Predikant en gemeente
- 1.4 Wat is roeping?
- 1.5 Losmaking en herberoepbaarstelling
- 1.6 Ontheffing en ontslag
- 1.7 Preekbevoegdheid

1.1 Losmaking voorkomen!

Losmaking van predikanten, vroeger een zelden gebruikte noodmaatregel, komt de afgelopen jaren vaker voor. Zó vaak, dat het nodig is elkaar te herinneren aan de principes van de kerkorde. Artikel 14 KO bepaalt:

“De kerkenraad mag een predikant niet ontslaan van zijn verbintenis aan de gemeente zonder voorkennis en goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode.”

Het is goed dat men zich vooraf van de negatieve formulering van dit artikel bewust is. De mogelijkheid van losmaking van een predikant van de verbintenis aan zijn gemeente is in de kerkorde eigenlijk *niet geregeld*. De kerken hebben in het verleden, geconfronteerd met concrete gevallen en verzoeken om regelgeving, altijd besloten niet tot nadere kerkordelijke regeling te willen overgaan (Groningen 1899; Utrecht 1905; Middelburg 1933; Amsterdam 1936).¹ ‘Losmaking’ is een uitzonderlijke maatregel, die niet tot een blauwdruk mag worden om een predikant die minder goed bevalt, kwijt te raken.

De beëindiging van de actieve dienst als predikant in zijn gemeente vindt naar kerkordelijke regel plaats door:

- of vrijstelling voor een bijzondere taak (art. 12),
- of emeritering (art. 13),
- of ontheffing in verband met overgang naar een andere staat des levens (art. 15).

Het laatstgenoemd artikel is de enige en duidelijke uitzondering op de regel: “Wanneer een predikant eenmaal geroepen is volgens de regel van artikel 5, heeft hij zich voor het leven aan de kerkelijke dienst gebonden”. Dat artikel 14 in het blok 12-15 staat, laat zien dat ontslag uit de dienst aan de concrete gemeente een hoge uitzondering is. De term losmaking komt niet voor, die van ontslag wel. De wijze van ‘ontslag’ wordt niet geregeld.

---

¹ Deputaten voor de herziening van de KO stelden in 1974 een nieuw artikel voor: “Wanneer een dienaar des Woords geheel ongeschikt en onbekwaam blijkt te zijn, zodat hij geen enkele gemeente met stichting kan dienen, zonder dat er grond is voor het oefenen van kerkelijke tucht, zal de kerkeraad hem geen volledig ontslag uit de dienst geven zonder kennis en approbatie van de classis en van deputaten der particuliere synode en niet zonder dat een regeling getroffen wordt voor het onderhoud van de ontslagene”. Dit voorstel is door de GS niet aanvaard.

Losmaking is een *noodmaatregel* voor situaties waarin de ambtsbediening van de predikant in zijn gemeente niet meer vruchtbaar mogelijk is. Ter *bescherming* van de predikant wordt de lijn gelegd naar het artikel in de kerkorde dat deze zaak het dichtst benadert, artikel 14, waar de instemming van die instanties wordt vereist, die ook bij toelating tot de dienst van het Woord (art. 5) en bij censuur over predikanten (art. 79) betrokken zijn. Deputaten noteren dat het in art. 14 KO gaat om het initiatief van de kerkenraad, terwijl in art. 15 het initiatief van de predikant uitgaat.

De Generale Synode Leusden 1999 besloot tot een regeling om helderheid te scheppen ten aanzien van wat in het verleden door de kerken besloten is en om rechtsongelijkheid te voorkomen. Er is dus in concrete gevallen beslist geen weg om tot losmaking te komen geregeld. Er zijn slechts *regulerende bepalingen opgesteld in het geval dat tot losmaking besloten werd*. Er is echter niets geregeld om losmaking zoveel als mogelijk te voorkomen.

1.2 Onvoldoende deskundige begeleiding

In het afgelopen decennium is op opvallend veel plaatsen een crisis in de verhouding tussen gemeente en predikant ontstaan. In het ene geval wordt de weg van vervroegde emeritering (art. 13) gekozen. Deze weg staat alleen open bij fysieke en/of psychische moeiten bij de desbetreffende predikant. Vervroegde emeritering mag in geval van verstoorde verhoudingen tussen een predikant en zijn gemeente nooit als een snelle en/of goedkope alternatieve route worden gekozen. Voor dergelijke situaties is deze regeling niet bestemd. Bovendien moet het kostenaspect van vervroegde emeritering worden onderkend. Het deputaatschap realiseert zich overigens dat deze weg voor de betrokken partijen aantrekkelijk is. De predikant behoudt immers bij emeritering het radicaal van dienaar des Woords. De kerkelijke gemeente wordt daarnaast niet geconfronteerd met dubbele geldelijke lasten.

Ook komt het voor dat in goed overleg de weg uit het ambt door overgang naar een andere staat des levens gekozen wordt (art. 15). Maar als de predikant graag zijn ambt blijft vervullen en er geen primaire oorzaak in ziekte te zoeken is, blijft artikel 14 als enige uitweg over.

Voor de situaties waarin gebleken is dat er geen of onvoldoende ambtsgaven bij de desbetreffende predikant aanwezig zijn, scheidt de kerkorde tot op heden geen kader voor de kerken om de predikant uit het ambt te ontslaan. Toepassing van artikel 14 in dergelijke gevallen is oneigenlijk.

Bij de interviews met losgemaakte predikanten en adviezen in actuele situaties is het volgende naar voren gekomen:

- a. Wanneer tot losmaking besloten wordt, is er een jarenlange tijd van moeite en verdriet zowel in de gemeente als bij de predikant en zijn gezin. De kerken zijn onvoldoende toegerust om tijdig deskundige hulp in te roepen om oorzaken te isoleren en op goede wijze te corrigeren. En dus losmaking zoveel als mogelijk te voorkomen.
- b. De predikant is in veel gevallen in zoverre rechteloos dat hij tijdens het conflict in de gesprekken met de kerkenraad geen raadsman heeft die hem kan vertegenwoordigen en bijstaan (een tegenover velen).
- c. De kerkenraad moet tijdens het conflict en voordat tot losmaking besloten wordt, zelf uitzoeken, welke kerk- en arbeidsrechtelijke deskundigen worden ingeschakeld.
- d. De afgevaardigden naar de classis en deputaten ad art. 49, geroepen om een besluit tot losmaking en al of niet herberoepbaarstelling te beoordelen, zijn te nauw bij de zusterkerk en de colle-

- ga-predikant betrokken om een onafhankelijk oordeel te kunnen geven. Meer dan eens blijkt het noodzakelijk behoorlijke deskundigheid in te roepen om een gefundeerd oordeel te geven.
- e. De classiscommissie, pas ingesteld nadat tot losmaking besloten is, bezit in de regel geen speciale deskundigheid om de predikant anders dan pastoraal bij te staan.
- f. Er wordt te makkelijk besloten tot herberoepbaarstelling van de losgemaakte predikant. Opnieuw beroepbaar gesteld worden lijkt een middel om de pijn van losmaking te verzachten. Kerkenraad, classis en/of deputaten ad art. 49 blijken niet altijd voldoende gekwalificeerd om te beoordelen of de predikant voldoende gaven heeft om elders vruchtbaar te kunnen dienen.
- g. Predikanten verzetten zich tegen ontheffing uit het ambt, omdat zij graag de status van dienaar van het Woord in de kerken en minimaal de bevoegdheid om te preken behouden.

Dit is een bloemlezing van observaties die alle op één zaak duiden: er is onvoldoende personeelsbeleid binnen de kerken. Het kerkrecht geeft onvoldoende handvatten om een crisis te voorkomen en te hanteren.

Om escalatie te voorkomen en de oplossing van een conflict te kanaliseren, verdient het daarom aanbeveling in ieder geval een draaiboek bij de hand te hebben.

Hierbij zal o.a. het volgende geregeld moeten worden:

- de visitatoren van de desbetreffende kerk zijn zowel door de predikant als de kerkenraad inhoudelijk op de hoogte gesteld en staan partijen met raad en daad terzijde, waarbij een van de visitatoren de leiding op zich zal nemen en de communicatie tussen partijen en de gemeente zal coördineren
- de visitatoren schakelen zo spoedig mogelijk het landelijk deputaatschap in om het ‘oplossings-traject’ in gang te zetten
- de predikant heeft recht op bijstand van een vertrouwenspersoon
- de kerkenraad en de predikant kunnen worden gevraagd door de visitatoren hun opvatting te verwoorden in een memorandum
- de visitatoren trekken met de kerkenraad, predikant en het landelijk deputaatschap conclusies betreffende de aanwezigheid van voldoende ambtsgaven, de mogelijkheden tot herstel van de verhoudingen en brengen voorts zo mogelijk een advies uit aan beide partijen over de te volgen weg (art. 14 of 14A) Indien de visitatoren hieromtrent niet kunnen adviseren, wordt advies gevraagd aan de classis
- ingeval de weg van artikel 14 geïndiceerd is, zal de classis de predikant actief ondersteunen bij het vinden van een nieuwe gemeente. Hierbij zal worden geïntervenieerd bij vacante gemeenten. Bovendien zal de classis moeten vaststellen dat de betrokken predikant op de hoogte is van de consequenties van het eventueel uitblijven van een beroep. Bij de besluitvorming van de classis zijn de betrokken partijen (uiteraard) niet aanwezig
- ingeval artikel 14A (*zie de onderverdeling van dit artikel in A en B als voorgesteld in par. 6*) aan de orde is, zal de kerkenraad na inschakeling van deputaten artikel 49 zijn besluit tot het verlenen van ontslag aan de classis ter goedkeuring moeten voorleggen. Wanneer de classis goedkeuring verleent, zal zij zorgdragen voor inschakeling van een loopbaanadviseur en een omscholingsplan. De kosten van een en ander zullen voor rekening komen van de desbetreffende kerk. Deze weg zal ook moeten worden gevolgd wanneer na losmaking in de zin van artikel 14 een beroep uitblijft.

1.3 Predikant en gemeente

De grondstructuur van de Gereformeerde Kerken in Nederland is een verband van zelfstandige plaatselijke kerken. De predikant wordt door een wettige roeping (art. 3) aan een plaatselijke kerk verbonden (art. 4). Hij is dienaar des Woords ván zijn gemeente, en pas daarna bij de kerken in het verband. Art. 10 onderstreept dat de verbondenheid aan de eigen gemeente geen automatische consequenties voor de andere kerken heeft.

Deze principes zijn doorgevoerd:

- in artikel 12 inzake de bijzondere taak als bijvoorbeeld leger- of ziekenhuispredikant;
- bij het zendingswerk: in een verband van samenwerkende kerken wordt de missionaire dienaar des Woords verbonden aan de ene zendende kerk;
- in artikel 13 over emeritering;
- in artikel 18 over de blijvende verbinding van hoogleraren (docenten) aan de Theologische Universiteit. Zij “blijven op de wijze van emeriti-predikanten verbonden aan de kerk die zij gediend hebben en behouden de rechten van een dienaar des Woords”.

Het kan lijken alsof de Gereformeerde Kerken de positie van predikant ‘in algemene dienst’ kennen. De taak van de theologische docent is immers een dienst aan het hele kerkverband. Hij is vrijgesteld van de actieve verbinding aan zijn gemeente, hoewel die verbinding in het kader van opzicht en tucht (voorzover het zijn ambt als dienaar van het Woord betreft) blijft bestaan. In strikte zin is er dus geen algemeen dienstverband. Naar analogie van art. 18 zijn zelfs andere posten gecreëerd:

- de zendeling-hoogleraar die op verzoek van zusterkerken in het buitenland werd uitgeleend (op dit moment niet gebruikt);
- de studentenpastor die door de GHBO te Zwolle werd aangesteld (naar analogie van art. 12);
- de legerpredikant die voor een bepaalde tijd in dienst van de krijgsmacht komt, maar toch aan zijn gemeente verbonden blijft.

In al deze gevallen is gedacht vanuit het principe van de verbinding aan de plaatselijke kerk die de betrokkene diende voordat hij werd vrijgesteld voor algemener dienst. In alle gevallen is het bijzondere werk de aanleiding om de predikant van actieve dienst in de gemeente waaraan hij verbonden is, vrij te stellen.

Toch wordt het kerkrechtelijk principe – verbinding aan een plaatselijke kerk – zo tot het uiterste opgerekt. In alle uitzonderingen is de lijn naar de kerk die opzicht en tucht oefent over de predikant, flinterdun. De beroepende kerk heeft een marginale functie.

De vraag laat zich stellen of een predikant zijn ambt moet verliezen, terwijl hij zich innerlijk nog altijd geroepen weet en zich graag in dienst van de kerken inzet, maar dit niet kan omdat hij – als losgemaakt predikant – niet goed in de markt ligt.

1.4 Wat is roeping?

Besluit 2.7 over ontheffing uit het ambt is door Leusden, in het spoor van de synodecommissie (rapport 04), gegrond in een verwijzing naar art. 3 en 4 KO. De vraag is of dit bevredigend is. Bestaat de roeping tot predikant alleen in de verbinding met de concrete gemeente?

De weg tot het ambt van dienaar van het Woord is die van leiding en roeping van Godswege. Om die leiding en roeping te onderkennen wordt wel onderscheiden tussen

1. innerlijke roeping die de predikant (op vroeger of later tijd) in zijn hart opmerkt,
  2. de gaven die de Geest heiligt en die door de opleiding geactiveerd worden, en
  3. de concrete (wettige) roeping tot het werk in de gemeente of uitzending tot missionaire arbeid.
- Zo komt de predikant tot zijn jawoord op de vraag bij de bevestiging: “Bent u ervan overtuigd dat God zelf u door zijn gemeente tot deze heilige dienst geroepen heeft?” De theologische opleiding kanaliseert de bijzondere gaven tot de dienst.
- Dit samenstel van factoren, samenvloeiend in de aanvaarding van de roeping door een bepaalde gemeente, markeert het bijzondere van de vrijstelling van gewone arbeid tot de dienst van het Woord. Die vraagt van de dienaar zo’n toewijding dat hij in de regel “zich voor het leven aan de kerkelijke dienst verbonden” heeft (art. 15).

Dit samenstel van factoren roept bij het deputaatschap de vraag op of verwijzing naar art. 3-4 alleen voldoende is om de predikant uit het ambt te ontheffen, wanneer hij niet meer aan de gemeente verbonden is. De wettige roeping komt inderdaad van de gemeente. Als aan die verbinding in de weg van art. 14 een einde komt, dan moeten de volgende vragen gesteld worden:

- a. Heeft de predikant inderdaad die gaven en scholing die hem geschikt maken voor de dienst van het Woord?
- b. Is zijn innerlijke roeping, in het proces tot losmaking op de proef gesteld, nog even duidelijk?
- c. Is er een gemeente waarin hij tot Gods eer met vrucht werken kan?

Deze vragen moeten aan de orde komen in het proces waarin over ambtsgaven en nieuwe beroepbaarstelling gesproken wordt.

Nu de Generale Synode Leusden 1999 de mogelijkheid van deze vorm van ontslag uit de dienst vanuit artikel 14 KO geregeld heeft, rijst de vraag of artikel 15 KO, eerste lid, ongewijzigd gehandhaafd kan worden. *Het ambt kan hem immers ontnomen worden.* Een losgemaakte predikant kan zich tegen ontheffing verzetten door te wijzen op zijn innerlijke roeping én een appèl op dit kerkordelijk principe. Dit vraagt om een nieuwe doordenking van artikel 14 en 15 KO, temeer nu in de kerken ruimte ontstaan is voor parttime predikanten.

1.5 Losmaking en beroepbaarstelling

Besluit 2.6 van Leusden 1999 spreekt van een periode van beroepbaarheid van twee jaar. Dat mag volgens deputaten echter geen automatisme zijn. Gemeente en predikant komen in een crisis, wanneer tot losmaking besloten wordt. Beiden moeten zich de mogelijke consequenties daarvan bewust zijn.

- De gemeente mag niet te snel denken: de dominee moet maar ergens anders aan het werk. In principe kan losmaking er immers toe leiden dat dit het einde van zijn dienst als predikant betekent wanneer hij geen beroep van een andere gemeente ontvangt. Het instrument van losmaking raakt vervuild, als de losgemaakte predikant een stigma ontvangt.
- De predikant moet grondig overwegen welke lering er uit de crisis over zijn persoonlijk functioneren te trekken is.
- De classis mag een predikant niet automatisch beroepbaar stellen om daarmee een pleister op de wonde te geven.

Beroepbaarstelling gebeurt bij toelating tot de dienst van het Woord (art. 5) of bij terugkeer uit de zending. Dit zijn gezonde situaties waarin een broeder bij de kerken wordt aanbevolen en in de gelegenheid gesteld wordt zichzelf te presenteren (proponeren). Wanneer de classis daartoe besluit in

het geval van een losgemaakte predikant, moet hij daartoe ten volle overtuigd zijn. In het besluit ten aanzien van het voornemen tot losmaking zal de classis zich duidelijk over de ambtsgevallen van de predikant uitspreken. Bij opnieuw beroepbaarstelling in de kerken moet zoveel mogelijk overeenkomst met de gezonde situatie zijn.

Dit heeft als consequentie dat het oordeel van de classis ook kan luiden dat de predikant, hoewel niet in tuchtwaardige zin schuldig aan de losmaking, toch onvoldoende ambtsgevallen heeft om hem op verantwoorde wijze opnieuw beroepbaar te stellen. Hierbij is de vraag welke criteria hiervoor gehanteerd moeten worden.

Deze mogelijke consequentie maakt aan predikant én gemeente extra duidelijk hoe zwaar een besluit tot losmaking wegen moet. De predikant mag niet te makkelijk uitzien naar een andere standplaats. De gemeente mag niet denken haar predikant te kunnen afschuiven.

1.6 Ontheffing en ontslag

Wanneer de in problemen geraakte predikant niet beroepbaar gesteld wordt, blijft de keus tussen een vrijwillig verzoek om over te gaan tot een andere staat des levens (art. 15) of ontslag uit het ambt van predikant (art. 14). Dezelfde situatie doet zich voor wanneer in de periode van de beroepbaarheid geen beroep van een gemeente gekomen is.

Het deputaatschap onderscheidt terminologisch tussen ontheffing (als in artikel 15 genoemd) en ontslag uit het ambt van predikant. Het verdient aanbeveling de echte art. 14-situaties, waarin het de bedoeling is dat een predikant in een andere gemeente als predikant gaat dienen, ook in de kerkorde ‘*losmaking*’ te noemen en de nieuwe mogelijkheid ‘*ontslag*’. Losmaking ‘ontslag’ noemen is verwarrend, want er is nog steeds een rechtspositionele relatie tussen de predikant en de gemeente zolang er niet echt is ‘ontslagen’. Losmaking is ook geen ‘ontslag’ in de burgerrechtelijke zin van het woord. *Ontheffing* reserveren deputaten voor de art. 15 gevallen waarin de predikant zelf ontheffing vraagt. Zij gebruiken in het vervolg deze termen:

- *losmaking* voor gevallen met beroepbaarstelling (de in onderling overleg geregelde losmakingen), art. 14,
- *ontslag* voor de gevallen zonder beroepbaarstelling en
- *ontheffing* voor gevallen op initiatief van de predikant, art. 15.

Besluit 2.9 en 2.11 van Leusden zetten de losgemaakte predikant na een jaar op het spoor van art. 15. Het is onduidelijk waarom dit de taak is van de begeleidingscommissie van de classis. Naar het oordeel van deputaten verdient het aanbeveling dat de classis zelf een duidelijke uitspraak doet op enig moment in het losmakingstraject over de vraag of herberoepbaarstelling al dan niet zal volgen.

Besluit 2.7 bepaalt dat bij uitblijven van een beroep in de vastgestelde periode (behoudens een beroep op art. 15) “de losgemaakte predikant op grond van artikel 3 en 4 KO uit het ambt ontheven (zal) worden”.² Gesteld is al dat het ambt niet onverliesbaar is. De vraag is nu of ontheffing – beter: ontslag – uit het ambt van predikant met een verwijzing naar art. 3 en 4 kan plaatsvinden.

In dit verband wordt het volgende overwogen:

² In het geval van ds. A. Duits, die zijn verbinding aan de gemeente verloor toen die opgeheven werd, overwoog de Generale Synode Delfshaven 1964-65: “dat [bovendien] de K.O. in artikel 11 wél spreekt van de mogelijkheid van ‘ontslag uit de dienst’, zonder dat dit echter verlies van de naam en eer van dienaar des Woords ten gevolge heeft” (Acta, p. 42, artikel 102b).

1. De artikelen 3 en 4 spreken over wettige roeping (voor de predikant geëxpliciteerd in art. 5) en de noodzakelijke verbinding aan een gemeente. Bij het ontbreken van een actieve verbintenis aan een gemeente ontbreekt één van de pijlers die de roeping uitmaken.
2. De kerken hebben de bevoegdheid om een broeder toe te laten tot de dienst van het Woord. Dus hebben de kerken ook de bevoegdheid te beoordelen (eventueel met advies van deskundigen) of iemand al of niet geschikt is om opnieuw dienst te doen. Een uitspraak over de gaven tot de dienst is onmisbaar.
3. Het uitblijven van een beroep naar een nieuwe gemeente kan opgevat worden als een niet langer erkennen van de gaven. Dit kan pijnlijk zijn, omdat de losgemaakte predikant niet altijd een eerlijke kans krijgt. Toch blijft de weg van beroeping die van erkenning van gaven door de kerken.
4. Gebrek aan ambtsgevaren en aan toereikende scholing enerzijds en het uitblijven van een roeping door een andere gemeente anderzijds kunnen leiden tot instemming met ontslag uit het ambt.

1.7 Preekbevoegdheid

Is het mogelijk dat de losgemaakte predikant, die wel beroepbaar gesteld is maar geen beroep heeft ontvangen, ‘predikant in algemene dienst’ blijft? Er zijn argumenten die daarvoor lijken te pleiten:

- Zijn theologische scholing en ervaring kan in algemene zin ingezet worden.
- De financiële situatie kan zodanig geregeld zijn dat hij hulpdienst in de kerken kan verrichten (prediking, catechese).

In het rapport aan de Generale Synode Amsterdam 1936 schrijven deputaten over de mogelijkheid “dat een losgemaakte dienaar des Woords niet maar aan één of andere broodwinning door maatschappelijke arbeid, doch aan de studie der theologie zijn tijd ten volle wijdt, en dat hij door deze studie op één of andere wijze de belangen van het Koninkrijk Gods dient.” In dat denkbare geval spreken deputaten over voortzetting van het wachtgeld, maar niet over een bijzondere status.

Evenmin als het mogelijk is het fenomeen ‘losmaking’ kerkordelijk te regelen, net zo min kan naar de mening van deputaten aan losgemaakte predikanten een boven-lokaal dienstverband aangeboden worden. Dan zou er iets geregeld worden dat niet past bij de structuur van de dienst van de predikanten aan de plaatselijke kerken.

Wel kan overwogen worden, in welke gevallen een predikant weliswaar niet meer actief aan de gemeente verbonden is en toch dit recht van dienaar van het Woord behoudt, namelijk de bevoegdheid tot bediening van het Woord en de sacramenten, terwijl hij onder opzicht en tucht staat van de kerkenraad van zijn woonplaats. Denkbaar is immers ook de zogenaamde ‘tentenmakersbediening’, waarin iemand die bijzondere gaven van God ontvangen heeft, zelf voor zijn inkomen zorgt en zich tegelijk vrijwillig wijdt aan een speciale taak.

Het principe dat elke predikant aan een plaatselijke kerk verbonden moet zijn, is goed. Deputaten kunnen zich echter niet aan de indruk onttrekken dat de kerken samen hun gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de dienaren van het Woord die de Here hen samen schenkt, onvoldoende onderkennen. De predikant is in een tijd van weinig vacatures in principe aan het einde van zijn loopbaan gekomen zodra hij is losgemaakt. Hebben de kerken geen gezamenlijke verantwoordelijkheid voor hen? Daarom is het een teken van respect ten opzichte van de gaven die de Here geeft, in het geheel van het vraagveld nadere studie te verrichten naar de mogelijkheid tot het behouden van c.q. het verlenen van preekbevoegdheid aan hen die eerder tot het ambt van dienaar van het Woord werden toegelaten.

---

2 – Financiële aspecten

Het deputaatschap heeft zich beziggehouden met een vast te stellen financiële regeling. Ten aanzien van de financiële regeling is door de Generale Synode Leusden vastgesteld: “Bij losmaking zal onder goedkeuring van de classis in overleg met de predikant een financiële regeling worden vastgesteld. Wanneer kerkenraad en predikant niet samen binnen een termijn van zes weken, gerekend vanaf het moment dat de classis de principebeslissing tot instemming met losmaking heeft genomen, tot een regeling komen, zal de classis onder goedkeuring van de deputaten ad art 49 KO een regeling vaststellen.”

Het deputaatschap heeft in de afgelopen tijd verschillende regelingen onder ogen gehad. De volgende uitgangspunten spelen bij de vaststelling een rol:

- leeftijd van de predikant;
- het aantal jaren dat hij in het ambt gediend heeft;
- de mogelijkheden voor loopbaanbegeleiding en/of omscholing en de financiering daarvan;
- de hoogte van het laatste traktement;
- de pensioenopbouw;
- regelingen voor invaliditeit of overlijden.

In het model dat als bijlage is bijgevoegd en dat gaandeweg meer ingang heeft gevonden, wordt met deze elementen rekening gehouden. Het vertrekpunt voor de handelwijze is, dat in geval van losmaking er sprake is van een noodsituatie, waardoor er geen sprake meer kan zijn van een vruchtbare samenwerking tussen gemeente en predikant. Die situatie is veelal ontstaan zonder dat daartoe eenzijdig verwijtbaarheid valt toe te rekenen aan de predikant.

In die situatie draagt de kerk de verantwoordelijkheid voor een financiële regeling, die dat uitgangspunt hanteert. In het maatschappelijk verkeer treffen we vergelijkbare uitgangspunten aan.

De werkloosheidswet kent een uitkeringsregime, waarbij rekening wordt gehouden met leeftijd en diensttijd. Daarenboven wordt in vergelijkbare maatschappelijke situaties een sociaal plan c.q. schade-loosstelling (de zgn. kantonrechterformule) toegekend. In situaties van een oudere predikant (57,5) kan een financiële overbruggingsregeling tot de emeritaatgerechtigde leeftijd worden getroffen.

Een bijkomend aspect in de financiële regeling is veelal de verplichting en de sociale wenselijkheid dat de predikant en zijn gezin de huidige woning verlaten. In die situatie is het recht en billijk een verhuis- en inrichtingskostenvergoeding deel te laten uitmaken van de financiële regeling.

Ook een bedrag ter financiering van een vorm van loopbaanbegeleiding dient onderdeel van de financiële regeling uit te maken.

Het deputaatschap overweegt dat een bredere wachtgeldregeling van belang zou kunnen zijn, die voor alle kerken rechtskracht heeft. Een proeve van een dergelijke wachtgeldregeling is als bijlage aan dit rapport toegevoegd. Het deputaatschap heeft uiteindelijk afgezien van een dergelijk voorstel tot een wachtgeldregeling. Een dergelijke regeling, die uit oogpunt van uniformiteit en rechtsgelijkheid aantrekkelijk is, moet voor alles ingebed zijn in een bredere opzet van de financiële rechtspositie van de predikant. Zij vraagt ook verdere doordenking in samenhang met andere regelingen tot beëindiging van het ambt (artikelen 13, 15 en 79). Bovendien normaliseert een dergelijke regeling de besluitvor-

ming tot losmaking, terwijl deze uitzonderingen dienen te blijven. Het past bij de aard van het kerkrecht om dan ook de primaire verantwoordelijkheid neer te leggen bij de kerkenraad onder wiens verantwoordelijkheid de losmaking is tot stand gekomen.

Ten aanzien van de financiële aspecten wijst het deputaatschap op het bezwarende element, dat losmaking betekent dat een gemeente langdurig wordt geconfronteerd met lasten, die ontstaan door de verplichtingen ten aanzien van de losgemaakte predikant, terwijl tevens dient te worden gewerkt aan de invulling van de ontstane vacature. In deze situaties ontstaat de druk om een deel van deze ‘dubbele kosten’ te verdisconteren. De goedkeurende classis moet er derhalve op toezien, dat de financiële regeling de toets der kritiek kan doorstaan.

In de voorbije periode heeft de VSE in haar reglementen een basisregeling wachtgeld ontwikkeld, die kerken ondersteunt in de situaties dat er dubbele lasten te dragen zijn. Deze regeling, waarvan nadrukkelijk moet worden vastgesteld, dat het geen zelfstandige wachtgeldregeling tussen kerk en losgemaakte predikant is, is een duidelijke verbetering.

Het verdient aanbeveling, dat deze regeling nog eens wordt geëvalueerd en getoetst op basis van de financiële regelingen, zoals deze tussen kerken en losgemaakte predikanten worden overeengekomen. Wellicht is de VSE ook het aangewezen orgaan om breder na te denken over een integrale wachtgeldregeling voor de kerken.

---

3 – Concrete adviezen

Een van de taken van het deputaatschap was: op verzoek advies geven in situaties van concrete toepassing van artikel 14 KO. Hierover moet opgemerkt worden dat van deze adviesdienst slechts beperkt gebruik gemaakt is vanuit de kerken. Binnen het deputaatschap is zelf ook overwogen dat advies geven in concrete situaties vaak moeilijk is, omdat het hooguit kan gaan om advisering op afstand. De precieze ins en outs zijn veelal in de kring van het deputaatschap onvoldoende bekend om goed te kunnen adviseren. Overigens werd dat in Leusden 1999 (zoals uit de stukken blijkt) ook wel min of meer voorzien.

Zonder (in verband met de vertrouwelijkheid, vgl. instructie punt 2) op dit moment verder op de concrete situaties in te gaan, bleek dat de besluiten van Leusden 1999 een zekere richting aangeven, maar dat toepassing van de besluiten in de praktijk nog niet altijd even eenvoudig en eenduidig is. De adviesvragen die gesteld zijn, cirkelen met name rond het al dan niet behouden van ambt en radicaal bij losgemaakte predikanten en wel met name in overgangssituaties van voor of tijdens de Generale Synode Leusden 1999, en rond de argumentatie voor al dan niet beroepbaarstelling van de los te maken predikant.

---

4 – Algemene beschouwingen

Over de inbedding van artikel 14 in ons kerkrecht is in het commissierapport aan de Generale Synode Leusden 1999 al het een en ander gezegd. Daarin wordt het specifieke van artikel 14 aangewezen. Ook de positieve intentie van het artikel komt voor het voetlicht. Er is al op gewezen dat artikel 14 een beperkte plaats heeft. Het is met name dit laatste punt waarmee het deputaatschap gaandeweg zijn werk steeds meer geconfronteerd werd.

Hoe triest het ook is om te moeten constateren dat het aantal situaties waarin predikanten in hun werk vastlopen, sterk toeneemt, het is wel een realiteit. Ook is het een realiteit dat de oorzaken achter dit vastlopen zeer divers zijn, en zeker niet allemaal vallen binnen het kader van de toepassing van artikel 14. Immers, niet elke situatie van stagnatie in het werk van een predikant vindt zijn oorzaak in de verhouding tussen predikant en gemeente. Er zijn ook situaties waarin predikanten zelf om persoonlijke redenen in hun werk niet verder kunnen of willen. In de praktijk blijkt dat het aantal situaties waarin de toepassing van artikel 14 strikt genomen niet eens meer aan de orde komt, groeit. Dit hangt samen met het feit dat wanneer iemand naar artikel 14 is losgemaakt van zijn gemeente, hij dan in het beroepingswerk als tamelijk kansarm beschouwd moet worden. Er zijn maar weinig gemeenten die een beroep willen uitbrengen op een predikant die, om welke reden dan ook, in een bepaalde gemeente vastliep en vervolgens middels losmaking beroepbaar gesteld werd. Wellicht hangt dit samen met de verwachtingen die er ten aanzien van het functioneren van predikanten leven. Het lijkt erop dat gemeenten van een te beroepen predikant in te overspannen mate verwachten, en soms haast eisen, dat hij op alle vlakken van het predikantswerk hoog scoort. Er kan soms sprake zijn van een haast ongeestelijke ‘afrekencultuur’ onder ons in dit kader. Dit zal in het kader van de zorg op langere termijn binnen ons kerkverband zeker een punt van overweging moeten zijn. De situatie groeit nu dat losmaking naar artikel 14, welke losmaking op zich het positieve doel heeft dat een predikant in een andere gemeente een nieuwe start zal maken om daar met vrucht zijn van God gegeven gaven in te zetten, in het tegendeel effect sorteert. Zo positief als losmaking van oorsprong bedoeld was, zo negatief werkt het nu vaak uit. Immers, een losgemaakte predikant krijgt een zeker stigma over zich en komt in vacante gemeentes als eventuele nieuwe predikant vaak nauwelijks serieus in beeld. Wanneer, deze praktijk overziende, op verzoek van de predikant niet langer artikel 14, maar eerder artikel 15 van de kerkorde wordt toegepast, dan valt dat strikt genomen buiten het werkveld van ons deputaatschap, terwijl veel aspecten met het geheel van het probleemveld wel te maken hebben. Op dezelfde wijze kan dit ook gelden bij de toepassing van artikel 79 of de (anders dan reguliere) toepassing van artikel 13.

Dit alles brengt deputaten tot de conclusie dat het handhaven van een deputaatschap dat alleen de taak heeft zich te bezinnen op en te adviseren over de toepassing van artikel 14 KO, weinig vruchtbaar lijkt. Een taakstelling alleen met betrekking tot dit kerkorde-artikel is te smal om werkelijk effect te sorteren.

Deze conclusie wordt versterkt waar in de afgelopen tijd merkbaar is dat buiten de officiële kerkelijk geijkte kaders om er op particulier initiatief gesprekken en bijeenkomsten georganiseerd worden die zich bezighouden met, heel breed geformuleerd: de problematiek van predikanten en gemeenten: goed ‘werkgeverschap’ van gemeentes en kerkverband ten opzichte van (onder meer) de predikanten. De in Amersfoort op 31 maart 2001 gehouden conferentie (die een voorloper kende in Zwolle, december

1999) is hiervan een voorbeeld. Met name op de in Amersfoort gehouden conferentie bleek meer dan duidelijk dat een bredere inbedding van heel deze problematiek vereist is. Er kan niet langer sprake zijn van smalle studie alleen op de toepassing van artikel 14, of van welk ander kerkorde-artikel ook in dit verband. Immers: met het ontstaan van deze gesprekken en bijeenkomsten op min of meer particulier initiatief lijkt de praktijk haast de kerkelijke besluitvorming in te halen. Daarbij is de vraag te stellen of niet, wanneer gekomen moet worden tot een meer consistent en adequaat kerkelijk personeelsbeleid, dan de taak van het kerkverband als geheel meer stimulerend en evaluerend zou moeten zijn in plaats van sturend en initiërend.

Dit brengt deputaten bij een tweetal vragen:

1. Hoe verhouden zich de officiële kerkelijke besluitvormingstrajecten op dit vlak tot de persoonlijke initiatieven die uitwerking zoeken en vinden?
2. En daarnaast: hoe is de verhouding op dit vlak tussen de taak van de plaatselijke kerk en de verantwoordelijkheid van het kerkverband?

Met betrekking tot de eerste vraag kan opgemerkt worden dat het niet goed lijkt te zijn wanneer deze twee, de officiële kerkelijke besluitvorming en de ontwikkeling van particuliere initiatieven op het onderhavige vlak, elkaar gaan frustreren of in de wielen rijden. Goed gestructureerd contact en overleg lijkt in ieder geval zinvol. Daarbij is de vraag te stellen of de officiële kerkelijke besluitvormingstrajecten het voortouw zouden moeten hebben of dat meer ruimte gegeven moet worden aan het particulier initiatief.

Een feit is dat tot nu toe tussen elke twee generale synodes een periode van drie jaar verstrijkt. In die tijd wordt er wel veel werk verzet. Zeker ook binnen diverse deputaatschappen. Maar ondertussen staan de ontwikkelingen in de praktijk niet stil. En het gevoel van het deputaatschap is dat in de afgelopen perioden de ontwikkelingen zo snel gegaan zijn, dat in de officiële kerkelijke kaders nauwelijks adequaat op deze zaken ingespeeld kan worden. Immers: een generale synode formuleert opdrachten en instructies aan een deputaatschap, terwijl zij niet kan overzien welke ontwikkelingen zich over de komende drie jaren zullen voordoen.

Zo was bij de benoeming van het deputaatschap ad art 14 KO nog niet te voorzien welke acties er op particulier initiatief op het onderhavige vraagveld ondernomen zouden worden. Met name valt daarbij te denken aan de al eerder genoemde conferenties. Toch lijkt het werk dat daar gedaan is, zeer zinvol te zijn in het kader van een herbezinning op plaats en waardering van het predikantswerk binnen de gemeenten en het kerkverband.

Wellicht valt te overwegen om bij de benoeming van een deputaatschap met een bredere taakstelling in de bezinning op goed werkgeverschap en het zoeken naar mogelijkheden om vervroegde afvloeiing van predikanten zoveel als mogelijk is te voorkomen, dit deputaatschap meer een evaluerende, inventariserende en eventueel stimulerende taak te geven. Er kan op veel momenten goed gebruik gemaakt worden van het werk op particulier initiatief in dit kader. Dat werk hoeft door een deputaatschap niet overgedaan of overgenomen te worden. Laten de kerken ook hier gebruik maken van de gaven die God geeft. Des te meer zal de gezamenlijke zoektocht in dit kader ook een zaak worden van heel het kerkverband. Een deputaatschap zou dan zorg kunnen dragen voor de inbedding in de officiële kerkelijke besluitvorming.

Voor wat betreft de tweede vraag: de verhouding op dit vlak tussen de taak van de plaatselijke kerk en de verantwoordelijkheden van het kerkverband, het volgende: In het gereformeerde kerkrecht is altijd sterk de nadruk gelegd op de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk. Hiervoor zijn goede gronden

aan te voeren. Immers: aan de gezamenlijke oudsten heeft Christus de verantwoordelijkheid voor zijn gemeente opgedragen. Zij zijn het die te waken hebben over haar welzijn. En in dat kader zijn zij het ook, de gezamenlijke oudsten van de concreet aanwijsbare gemeente, die de eindverantwoordelijkheid dragen wanneer het gaat om besluitvorming die betrekking heeft op plaats en ambt van de predikant die aan de gemeente verbonden is. Niet voor niets is deze zelfstandigheid van de plaatselijke kerk in de geschiedenis op diverse momenten zorgvuldig bewaakt en verdedigd.

Tegelijk wordt in het werk binnen het deputaatschap opgemerkt dat de nadruk op deze zelfstandigheid ook z'n schaduwkanten kent. Immers: op deze manier kan ongewild, ook bij een set richtingwijzers zoals de Generale Synode Leusden daar met betrekking tot artikel 14 KO voor gezorgd heeft, rechtsongelijkheid ontstaan tussen op zich vergelijkbare situaties, zeker wanneer twee verschillende kerkorde-artikelen worden toegepast.

Daarnaast blijft het moeilijk om aan te geven wat dan precies de verantwoordelijkheid van het kerkverband is wanneer het bijvoorbeeld om de toepassing van artikel 14 gaat. Goedkeuring van het kerkverband is op een aantal momenten en manieren in de procedure wel vereist, maar in hoeverre er vanuit het kerkverband werkelijk goed zicht gekregen kan worden op de concrete plaatselijke situatie, blijft een moeilijke punt.

En als derde: de nadruk op de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk brengt soms ook zomaar met zich mee dat de periode waarin 'binnenshuis' in een gemeente moeilijkheden aan het licht en in bespreking komen, dermate lang is, dat de spanningen vaak al te hoog opgelopen en/of geëscaleerd zijn, dan dat een instantie vanuit het kerkverband nog werkelijk herstel zou kunnen bieden. Dit is ook een van de aspecten die in de interviewserie naar voren kwamen. Vaak wordt te lang geprobeerd 'binnenshuis' een zaak tot een zekere oplossing te brengen. Het kerkverband staat meer dan eens onwetend, en nog vaker onmachtig, langs de zijlijn.

Het zou zeer zinvol kunnen zijn om een nieuw te benoemen deputaatschap met een breder werkveld dan alleen de toepassing van artikel 14, de taak te geven zich op deze punten te bezinnen: hoe kan er gekomen worden tot een landelijke instantie die in moeilijke situaties met betrekking tot arbeidsverhoudingen tussen predikant en gemeente, geadviseerd door ter zake kundig te achten mensen, met een zekere volmacht bindende uitspraken kan doen, en welke (eventueel toetsende) taken zijn in dit verband weggelegd voor classis en/of particuliere synode? Welke zijn de bevoegdheden en de verantwoordelijkheden, en wat is eventueel beroepsinstantie? Is de instelling van een landelijke vertrouwensfiguur of -commissie of andere vormen waarin het kerkverband met een zekere volmacht op korte termijn adequaat hulp kan bieden, mogelijk een zinvolle optie? Op de beantwoording van al deze vragen is nadere bezinning nodig. In ieder geval roept de vaak moeilijke praktijk op dit vlak om meer adequate oplossingsmogelijkheden dan die nu voorhanden zijn.

Een enkel ander aspect dat deputaten graag onder uw aandacht willen brengen, is het volgende:

Wanneer het gaat om het takenpakket van de gemiddelde predikant, dan is daarvan te zeggen dat het zeer divers is en ook zeer verschillende vaardigheden vereist. In meer dan één situatie blijken moeilijkheden te ontstaan tussen predikant en gemeente, niet omdat hij (de predikant) op alle aspecten van zijn werk slecht functioneert, maar slechts op een deel daarvan. Wellicht valt te overwegen om het geheel van het takenpakket van een predikant in sommige situaties nadrukkelijker te segmenteren, en te overwegen of er kerkrechtelijk mogelijkheden bestaan om buiten de strikte toepassing van artikel 12 KO om, predikanten in sommige situaties een taakstelling te geven op slechts één of enkele van de gebruikelijke predikantswerkvelden.

Daarnaast blijkt het in sommige situaties moeilijk voor predikanten die in een bepaalde gemeente met stagnatie in hun werk te maken hebben, elders een werkplek te vinden. Deels kan dit samenhangen

met het feit dat predikanten (vrijwel altijd) voor onbeperkte tijd aan een gemeente verbonden worden. Wellicht valt te overwegen in een dergelijke situatie waarin een predikant in een bepaalde gemeente met stagnatie te maken krijgt, hem de mogelijkheid te bieden elders voor een tevoren bepaalde tijd gedetacheerd of beroepen en bevestigd te worden. Dit zou mensen de mogelijkheid kunnen geven tot het maken van een nieuwe start.

In de praktijk blijkt ondertussen ook dat niet iedere predikant meer als fulltimer werkt. De vraag is te stellen of hierin voldoende waarborgen gemaakt zijn, en of deze constructies mogelijkheden bieden om mensen met (beperkte) mogelijkheden toch binnen het predikantswerk blijvend te laten functioneren.

Ook komt de vraag opnieuw op ons af, in hoeverre er meer dan de in artikel 12 genoemde mogelijkheden zijn om predikanten in zekere zin ‘in algemene dienst’ te laten functioneren. Liggen op dit vlak mogelijkheden om meer flexibel om te gaan met begrippen als ‘roeping’ en ‘verbinding aan een plaatselijke gemeente’?

Het lijkt zinvol om ook deze aspecten aan een nieuw te benoemen deputaatschap met bredere taakstelling mee te geven ter nadere overweging.

5 – Voorstellen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten: Acta art. 29.]

---

6 – Aanvullend rapport

Inleiding

Geachte broeders,

Hierbij leggen we als deputaatschap ad artikel 14 KO u een aanvullend rapport en voorstellen ³ voor naar aanleiding van een nader gesprek met de voorbereidingscommissie van de synode, deputaten Werkbegeleiding en nascholing en prof. Te Velde, alsmede van de ingekomen brieven van een aantal kerken en een eigen evaluatie van gebleken onvolledigheden in ons rapport van 27 december 2001. Hoewel ons eerste rapport een goede achtergrond biedt van de problematiek, kan door dit aanvullend rapport bespreking van het eerste rapport komen te vervallen. Te handhaven voorstellen zijn in dit rapport opnieuw opgenomen.

Hiernavolgend treft u eerst het aanvullend rapport aan. Daarna onze voorstellen aan uw vergadering. Daarop volgt bijlage 1: vertrouwelijk rapport ⁴, en bijlage 2: model-overeenkomst inzake een financiële regeling.

Deputaatschap ad art. 14 KO:

E.A. de Boer
J. Bolt
P. Dijkstra
R.M. Meijer
J. Westert

De besluiten van de Generale Synode Leusden 1999

Met betrekking tot de door de Generale Synode Leusden 1999 genomen besluiten terzake van deputaten Artikel 14 KO merken wij het volgende op:

Met betrekking tot besluit 1 (kerkenraden, classes en predikanten op verzoek adviseren in art. 14 situaties) *en besluit 2* (hierbij zorgvuldigheid in acht nemen) kan worden opgemerkt dat in een negental situaties is geadviseerd.

Deze adviesfunctie van deputaten Artikel 14 heeft echter niet die (bij)sturende rol gespeeld waarin de Generale Synode Leusden waarschijnlijk hoopte te voorzien (zie Acta GS Leusden, bijlage 5: commissierapport, § 6). Dat niet (of althans onvoldoende) kon worden (bij)gestuurd, komt doordat de inschakeling van deputaten geschiedt aan het eind van het proces in een (veel) te laat stadium. Daardoor was in vrijwel alle gevallen de situatie niet meer te beïnvloeden, zodat advisering veelal beperkt bleef tot het plaatsen van procedurele kanttekeningen. De adviezen spelen dan ook een marginale rol als het

---

³ De voorstellen zijn hier niet afgedrukt. Daarvoor wordt verwezen naar het besluit van de synode, Acta artikel 29.

⁴ De synode heeft op voorstel van deputaten het vertrouwelijk karakter van deze bijlage opgeheven.

gaat om bijsturen en hebben helaas geen dempende werking gehad op het aantal losmakingsgevallen. Van deze ervaring maken deputaten gebruik door voorstellen te doen die de mogelijkheid bieden in een vroeger stadium van adviezen gebruik te maken.

Met betrekking tot besluit 3 (een vertrouwelijk rapport uitbrengen) verwijzen wij naar het separate rapport (bijlage 1).

Met betrekking tot besluit 4 A (bezinning op de vraag of de door Leusden vastgestelde regeling voldoet en/of bijstelling behoeft, met name op het punt van ontheffing uit het ambt zonder beroepbaarstelling) kan worden meegedeeld dat deputaten geen voorstel doen tot bijstelling van de regeling van de Generale Synode Leusden. Deze regeling heeft een helder kader geschapen voor de kerken inzake losmaking. Wel plaatsen deputaten de volgende kanttekeningen bij de praktijk:

- De (begeleidingscommissie van de) classis vervult bij lange na niet de rol (en kan dat ook niet) die haar in het advies van Leusden wordt toegemeten, namelijk: actief begeleiden van de losgemaakte predikant, hem ondersteunen op pastoraal vlak, in het zoeken naar een nieuwe verbintenis aan een gemeente c.q. een andere nieuwe levensinvulling. Het moment waarop de classis en daarna de begeleidingscommissie van de classis worden ingeschakeld, is daarvoor veelal te laat.
- Het is uiterst noodzakelijk te komen met een kader om in een veel vroeger stadium dan nu vaak gebeurt, verandermogelijkheden te benutten. Kerkenraden, predikanten en ook classes blijken tijden lang op goedbedoelde, maar niet adequate manier door te modderen (te weinig evenwichtigheid en professionaliteit, trage besluitvorming, lange doorlooptijden, onvoldoende afstand en conflictbeheersing, sterke persoonlijke betrokkenheid) en verandermogelijkheden te laten passeren. De inschakeling van derden geschiedt in het algemeen aan de achterkant van het proces, als verhoudingen zijn vastgelopen, betrokkenen en de classis er niet meer uit (kunnen) komen en er geen pro-actieve bijdrage meer mogelijk is.
Dit gebeurt ongetwijfeld ook uit piëteit met de betrokken predikanten en kerkenraden, maar helaas werken die goede bedoelingen veelal niet goed uit, doordat langdurige en onheldere processen (waaronder de kerkordelijk niet bestaande en dus onduidelijke figuur van “op non-actief stellen”) ruimte geven aan veel geruchten en veronderstellingen, die ernstige schade veroorzaken.

Om in voorkomende situaties dit proces beter te faciliteren doen deputaten in de onderstaande besluiten 2 en 3 voorstellen om zowel landelijk als plaatselijk een beter kader te scheppen voor kortere doorlooptijden en een meer actieve begeleiding/ondersteuning.

Met betrekking tot het tweede element van dit besluit (ontheffing uit het ambt zonder beroepbaarstelling in geval het oordeel is dat de predikant niet met vrucht een (eigen of andere) gemeente kan dienen) zijn deputaten van oordeel dat de regeling van Leusden geen bijstelling behoeft. De regeling van ontheffing uit het ambt vanuit de grondprincipes art. 3 en 4 KO is afdoende.

Met betrekking tot besluit 4 B (bezinning op de financiële regeling) komen deputaten met een aanvullend voorstel (bijlage 2).

Met betrekking tot besluit 5 (wijziging en/of aanvulling op de kerkorde) komen deputaten bij nader inzien *niet* met wijzigingsvoorstellen, omdat dit niet per se nodig is en wijzigingen van de kerkorde een lange doorlooptijd hebben. Een aanvulling op art. 14 zoals de Leusden-commissie voorstelde (“Een dergelijk ontslag zal overgaan in ontheffing uit het ambt, wanneer de bij losmaking vastgestelde

periode van beroepbaarheid verstreken is. Ook hiervan is voorkennis en goedkeuring van de classis en de dep. art. 49 PS noodzakelijk”) is niet nodig, omdat ontheffing ook nu mogelijk is als afzonderlijke besluitvorming.

Ook de in ons december 2001 rapport geopperde gedachte (art. 14 voor losmaking – in geval van voldoende ambtsgaven – en 14A voor ontheffing – in situaties waarin ambtsgaven in onvoldoende mate aanwezig zijn –) lijkt geen verbetering.

De conclusie van deputaten is, dat de huidige kerkorde aangevuld met de synoderegelingen in voldoende mate voorziet in het regelen van losmaking (ontslag art. 14) en daarna ontheffing (via art. 3 en 4 KO) of rechtstreeks ontheffing (via art. 3 en 4 KO). Wanneer het zou gaan om verheldering van de formuleringen van de kerkorde in dezen, zouden deze zaken meegenomen kunnen worden bij een algehele herziening van de kerkorde.

Met betrekking tot besluit 6 (maximaal f 3500,- te besteden) kan worden meegedeeld dat deputaten ruim binnen dit budget zijn gebleven.

Bijlagen

1. Verslag van adviezen

N.B. Op voorstel van deputaten heeft de Generale Synode Zuidhorn besloten de vertrouwelijkheid van deze bijlage op te heffen.

Conform de instructie, gegeven door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 30 besluit 3 lid 2 en 3) volgt hierna een korte weergave met betrekking tot de adviezen die in concrete situaties gegeven zijn:

a. Aantal

Van het grote aantal situaties waarin sprake is van moeiten met betrekking tot predikanten en gemeenten, is een negental concreet in bespreking en behandeling geweest in de vergaderingen van het deputaatschap ad artikel 14 KO. Deze situaties zijn op de tafel van het deputaatschap terechtgekomen door middel van brieven, telefoon en e-mail-contacten.

b. Werkwijze

Binnen het deputaatschap was de werkverdeling zo gekozen dat ds. Meijer het eerste aanspreekpunt was in de advisering aan predikanten en/of gemeenten. Wanneer een concrete vraag om gesprek en/of advies aan de orde kwam, werden twee leden van het deputaatschap met de desbetreffende zaak belast. Dit met dien verstande dat de werklast zo veel mogelijk evenredig over de vijf deputaten verdeeld werd.

c. Beperkingen

Ook in dit aspect van het werk van het deputaatschap werd meer dan eens de beperking ervaren van het bezig zijn op een betrekkelijk klein gebied in een veel breder probleemveld. De situaties waarin er moeiten aan het licht kwamen met betrekking tot predikanten en gemeenten, hadden slechts voor een deel te maken met de (eventuele) toepassing van artikel 14 KO. In vrijwel alle situaties speelden ook andere aspecten een rol, die strikt genomen niet tot de competentie van het deputaatschap behoorden, maar wel een belangrijke rol in de desbetreffende situatie speelden. Dat maakte advisering soms moeilijk. Daarnaast bleek een nog belangrijker factor te zijn dat vrijwel altijd pas in een zeer laat stadium advies gevraagd werd. Dit werd ook door drs. B. Bos (GVI) in een gesprek met het deputaatschap aangegeven. Gevolg daarvan is dat de advisering vaak nog slechts bruikbaar is voor de afhechting en nadere vormgeving van al vastgelegde besluitvorming. Van de know-how, onder meer binnen het deputaatschap, in preventieve sfeer wordt vaak weinig gebruikgemaakt. Nog minder is er sprake van concrete preventieve maatregelen op dit vlak.

d. Geheimhouding

In de lijn van de instructie door de Generale Synode Leusden zijn de namen van predikanten en gemeenten door welke om advies gevraagd is, binnen het deputaatschap gebleven en worden zij ook in dit rapport niet met name genoemd.

e. Neveneffect

Mede als gevolg van de (gedeeltelijke) geheimhouding in concrete situaties blijkt er sprake te zijn van gevoelens van ernstige eenzaamheid bij vrijwel alle predikanten die in dit licht in de moeite geraakt zijn. Dit kwam onder meer naar voren in de door het deputaatschap met de losgemaakte predikanten gehouden interviewserie. Vaak wordt een deel van de informatie toch wel min of meer publiek bekend, maar zijn mensen gebonden aan een zekere mate van geheimhouding, waardoor beoordelingen plaatsvinden op een deel van de informatie en er dus vervormingen optreden. Ook voor kerkenraden en classes blijkt het vaak moeilijk zich een goed, onafhankelijk oordeel te vormen. Dit maakt de situatie voor met name desbetreffende predikanten en hun gezinnen vaak erg moeilijk. Meer dan eens is er sprake van blijvende trauma's.

f. Rapporten

Dit laatste wordt soms versterkt waar vertrouwelijke rapporten van medische deskundigen (deels) in de openbaarheid komen. De situatie kan ontstaan waarin over een predikant, na gedegen onderzoek, een medisch rapport geschreven wordt waarin conclusies voorkomen met betrekking tot lichamelijke en/of psychische aspecten die functioneren in het ambt moeilijk maken. In de praktijk blijkt dat het vertrouwelijk karakter van deze rapporten niet altijd voldoende gewaarborgd is. Meer dan eens komt het voor dat (delen van) conclusies uit dergelijke rapporten in de openbaarheid terechtkomen. Dat dit de positie van de desbetreffende predikant (en zijn gezin) uiterst moeilijk maakt, zal duidelijk zijn. Het deputaatschap is daar door een in een concrete situatie betrokken medicus nadrukkelijk op gewezen. Het lijkt zeer gewenst dat aan deze zaken zorgvuldig(er) aandacht besteed wordt.

g. Inhoud

Inhoudelijk is er een zestal aspecten dat, samengenomen, uit de advisering in concrete situaties naar voren komt:

- a. de vraag naar het behoud van ambt en radicaal na losmaking: op dat vlak heeft de Generale Synode Leusden besloten dat twee (of drie) jaar na de losmaking de beroepbaarheid vervalt en dat daarmee automatisch sprake is van beëindiging van het predikantschap. Meer dan eens is de vraag naar voren gekomen, of deze gang van zaken strijdig zou kunnen zijn met de aard van het ambt en of er mogelijkheden zijn om toch het predikantschap te behouden;
- b. de vraag of losmaking in een concrete situatie de aangewezen weg is, en of en in hoeverre de regelgeving van de Generale Synode Leusden in concrete situaties toepasbaar is. Ook de vraag of de regelgeving van de Generale Synode Leusden ook (met terugwerkende kracht) toegepast moet worden in situaties van losmaking waartoe al voor 1999 besloten was, en hoe dan de desbetreffende regels toegepast moeten worden;
- c. de vraag welke alternatieven er in concrete situaties nog voorhanden zijn behalve overgaan tot losmaking naar artikel 14, en welke aspecten bij het zoeken naar alternatieven een rol (kunnen) spelen;
- d. de vraag naar de verhouding tussen losmaking en ontheffing op termijn. Daarin is ook meer dan eens gesproken over het positieve doel van losmaking en daartegenover de negatieve gevoelswaarde ervan. Ook kwam hierbij in concrete situaties in beeld dat losmaking niet de aangewezen weg is wanneer, gezien het oordeel over ambtsgaven, ontheffing zou moeten plaatsvinden;
- e. de vraag naar de financiële aspecten met betrekking tot losmaking en de toepassing van de door de Generale Synode Leusden vastgestelde regels in concrete situaties;

- f. de vraag naar verantwoordelijkheden van kerkenraad (evt. wijk- of sectieraad), classis en particuliere synode en de door hen te benoemen commissies en de verhoudingen tussen de verschillende verantwoordelijkheden is ook meer dan eens aan de orde geweest.

h. Non-actief

Apart aandacht verdient nog de vraag naar de zogenoemde ‘op non-actief-stelling’. In een aantal concrete situaties is besloten (of overwogen) een predikant tijdelijk op non-actief te stellen. De moeite die hiermee ervaren wordt, is dat deze buiten-kerkordelijke maatregel vaag is voor wat betreft rechten en plichten tussen predikant en gemeente. Bovendien dat de verhouding van deze maatregel tot schorsing, losmaking en ontheffing niet helder is en daarmee de desbetreffende predikant rechtspositioneel buiten de afgesproken kerkrechtelijke kaders plaatst. Ook is de bij schorsing en losmaking ingebouwde veiligheidsmaatregel van instemming door classis en deputaten van de particuliere synode hier niet vastgelegd. Het lijkt wenselijk van deze gang van zaken het onkerkelijke en ongewenste karakter vast te stellen, dan wel gezamenlijk te verhelderen wat precies onder ‘op non-actief-stelling’ verstaan dient te worden, en regels af te spreken voor kerkelijke inkadering van deze maatregel. Te denken valt aan de karakterisering als een orde-maatregel, waartoe, wanneer gewenst, alleen met beider instemming (van zowel kerkenraad als predikant) overgegaan kan worden om een periode van rust te creëren waarin aan ontstane problematiek gericht gewerkt kan gaan worden.

i. Verwerking

Zonder op deze plaats in details te treden is wat van belang was vanuit de advisering in concrete situaties, meegenomen en verwerkt in het publieke deel van de rapportage van het deputaatschap alsmede in de voorstellen aan de Generale Synode Zuidhorn 2002.

j. Publicatie

Gezien het feit dat in dit deel van de rapportage door het deputaatschap geen namen of concrete situaties genoemd worden, en in dit deel van de rapportage wel aspecten naar voren komen die voor alle kerken van belang kunnen zijn, stelt het deputaatschap de synode voor te besluiten de vertrouwelijkheid van dit deel van de rapportage op te heffen en het te voegen bij de publieke rapportage aan de kerken.

2. Model Overeenkomst inzake financiële regeling kerk te . . . en xxx

De kerk te . . . . . , ten deze vertegenwoordigd door de preses en de scriba, handelend namens de kerkenraad, nader te noemen: de kerk,

en

. . . . . , wonende te . . . . . , nader te noemen XXX,

OVERWEGENDE:

- (in geval van door de predikant gevraagde ontheffing)
  - dat de kerkenraad in (jaar) een verzoek van XXX om zijn ambt te mogen neerleggen, heeft ingewilligd en aan de classis . . . heeft voorgelegd;
  - dat voornoemde classis in vergadering bijeen op (ddmmjj) dit verzoek om ontheffing op basis van artikel 15 KO heeft toegestaan op voorwaarde dat gedurende een bepaalde periode de zorgplicht ten aanzien van XXX zou worden nagekomen en dat de in deze overeenkomst opgenomen regeling tussen de kerk en XXX wordt getroffen;
  - dat de deputaten van de PS ex. artikel 49 hebben ingestemd met het voorgenomen besluit van de kerk om XXX ontheffing uit het ambt te verlenen.

- (in geval van losmaking door de kerkenraad)
  - dat de kerkenraad bij brief van (ddmmjj) de classis heeft verzocht om goedkeuring van zijn besluit tot losmaking van de verbintenis met XXX;
  - dat voornoemde classis in vergadering bijeen op (ddmmjj) dit verzoek om losmaking op basis van artikel 14 KO heeft toegestaan op voorwaarde dat gedurende een bepaalde periode de zorgplicht ten aanzien van XXX zou worden nagekomen en dat de in deze overeenkomst opgenomen regeling tussen de kerk en XXX wordt getroffen;

- (in geval van afzetting door de kerkenraad)
  - dat de kerkenraad bij brief van (ddmmjj) de classis heeft verzocht om goedkeuring van zijn besluit tot afzetting van XXX;
  - dat voornoemde classis in vergadering bijeen op (ddmmjj) dit verzoek om afzetting op basis van artikel xx KO heeft toegestaan op voorwaarde dat gedurende een bepaalde periode de zorgplicht ten aanzien van XXX zou worden nagekomen en dat de in deze overeenkomst opgenomen regeling tussen de kerk en XXX wordt getroffen;

KOMEN HET VOLGENDE OVEREEN:

Artikel 1

1. De basis voor deze regeling is het traktement per ddmmjj (dag, maand, jaar). Dit bedrag bestaat uit het traktement inclusief vakantiegeld, tegemoetkoming ziektekosten, tegemoetkoming WAZ-premie en vergoeding voor sociale zekerheid.
2. De overeenkomst gaat in per ddmmjj.

Artikel 2

1. De kerk verplicht zich een uitkering te verstrekken conform de volgende staffel:
  - traktementgerelateerde uitkering van 100% gedurende X maanden van ddmmjj t/m ddmmjj.
  - traktementgerelateerde uitkering van 90% gedurende X maanden van ddmmjj t/m ddmmjj.
  - traktementgerelateerde uitkering van 80% gedurende X maanden van ddmmjj t/m ddmmjj.
  - traktementgerelateerde uitkering van 70% gedurende X maanden van ddmmjj t/m ddmmjj.

(De duur en de hoogte van de uitkering worden per situatie definitief naar analogie van de werkloosheidswet. Deze basisuitkering wordt aangevuld met de een schadeloosstelling, vastgesteld volgens de zgn. kantonrechterformule. De basisuitkering van 70% en het aanvullend bedrag aan schadeloosstelling kunnen worden omgezet in een traject als in dit artikel is weergegeven.)

2. De kerk verstrekt een eenmalige vergoeding voor loopbaanbegeleiding/outplacement van € —,—. Achteraf zal door X verantwoording worden afgelegd van de gemaakte kosten.
3. Op het bedrag conform lid 1 wordt in mindering gebracht de woonvergoeding voor de ambts-woning tot aan de datum waarop de woning wordt verlaten. De woonvergoeding bedraagt € —,— per maand.
4. De bedragen onder lid 1 en 3 zullen telkens worden aangepast met het percentage waarmee de traktementstabel voor predikanten van het GMV wordt aangepast.

Artikel 3

De kerk verplicht zich om overeenkomstig de voorwaarden ingevolge het uitkeringsreglement van de Vereniging Samenwerking Emeritering, of zijn rechtsopvolger, XXX op het moment van het bereiken van de 65-jarige leeftijd een 'uitkering wegens leeftijd' toe te kennen. De kerk zal het bestuur van de Vereniging Samenwerking Emeritering machtigen deze uitkering rechtstreeks aan XXX te doen plaatsvinden.

Artikel 4

1. De kerk verplicht zich om bij overlijden van XXX, voor de duur van de overeenkomst, aan zijn nabestaanden een weduwen- en wezenuitkering te verstrekken. Voor de hoogte en de duur van de uitkering wordt gehandeld overeenkomstig de bepalingen van de Vereniging Samenwerking Emeritering, of zijn rechtsopvolger.
2. Op deze, op grond van dit artikel toe te kennen, uitkeringen zullen eventuele eigen inkomsten, overeenkomstig de bepalingen ingevolge het uitkeringsreglement VSE, in mindering worden gebracht.

Artikel 5

1. De in artikel 2 verschuldigde uitkering zal worden verminderd met de inkomsten uit arbeid die XXX verwerft, indien deze samen met de uitkering boven de 100% van het traktement uitkomt.

2. Eventuele zuivere kostenvergoedingen worden bij de sub a. bedoelde inkomsten uit arbeid buiten beschouwing gelaten.
3. XXX verplicht zich om binnen 30 dagen na afloop van ieder kwartaal schriftelijk van zijn bruto-inkomsten uit arbeid opgave te doen aan de kerk. Verrekening vindt vervolgens plaats bij de eerstvolgende betaling.

Artikel 6

1. Deze regeling wordt beëindigd op het tijdstip dat XXX een andere maatschappelijke functie gaat vervullen.
2. Indien XXX in de in lid 1 geschetste situatie een inkomen geniet dat lager is dan ingevolge artikel 2 van deze overeenkomst, zal dat inkomen gedurende de looptijd van de uitkering tot het niveau van de regeling worden aangevuld.

Artikel 7

1. XXX en zijn echtgenote verplichten zich vóór (ddmmjj) de huidige ambtswoning leeg op te leveren.
2. De kerk stelt de pastorie tot en met (ddmmjj) beschikbaar. De woonvergoeding bedraagt € —,— per maand.
3. XXX heeft aanspraak op de werkelijk gemaakte verhuiskosten (in overleg en na vaststelling door de kerkenraad) en daarnaast op een vergoeding voor herinrichting van € —,— indien hij niet uit andere hoofde een dergelijke vergoeding ontvangt.
4. De kerk zal XXX en zijn echtgenote op hun verzoek zoveel mogelijk ondersteunen in het zoeken naar vervangende woonruimte.
5. Partijen komen nadrukkelijk overeen dat op de gebruikersovereenkomst inzake de ambtswoning de artikelen van de Huurwet niet van toepassing zijn.

Artikel 8

De overeenkomst wordt toegepast onder de voorwaarde dat XXX alle gegevens en bescheiden waar de kerk redelijkerwijs om mag verzoeken, tijdig verstrekt.

Artikel 9

De classis, die deze regeling heeft goedgekeurd, stelt zich garant voor naleving van de aangegane verplichting, indien om welke reden dan ook de kerk in gebreke moet of mocht blijven.

Artikel 10

Geschillen omtrent de toepassing van deze overeenkomst zullen door de kerk, dan wel door XXX worden voorgelegd aan een onafhankelijke geschillencommissie. Eén lid van de geschillencommissie wordt door de kerk aangewezen, één lid door XXX. Deze leden gezamenlijk wijzen een voorzitter aan.

Aldus opgemaakt te ..... op .....

De kerkenraad, XXX,

.....
preses

.....
scriba

voor akkoord: mw XXX
.....

Goedgekeurd door de classis ..... d.d. ....

3. Proeve van een uitvoeringsregeling Wachtgeld ex artikel 14 KO

Artikel 1

1. De in artikel 14 van de Kerkorde van de gereformeerde kerken in Nederland bedoelde predikant – hierna aan te duiden als rechthebbende – komt in aanmerking voor wachtgeld, bestaande uit een maandelijks uitkering door de voormalige gemeente, met ingang van de datum van ontslag zoals deze in de kerkelijke weg is bepaald.
2. De berekeningsgrondslag voor het wachtgeld is het laatstgenoten traktement verhoogd met het bedrag van de vakantietoeslag en de tegemoetkoming in de premie van de ziektekosten waarop belanghebbende over de maand gerekend vanaf de dag voorafgaande aan zijn ontslag aanspraak had. Bij de toepassing van dit artikel blijven de vergoedingen voor gemaakte ambtskosten buiten beschouwing.
3. Voor de toepassing van deze regeling geldt een minimum- en een maximumtraktement. Het minimumtraktement is gelijk aan het jaarlijks door de Vereniging Samenwerking Emeritering vast te stellen minimumtraktement in het kader van het uitkeringsreglement wegens emeritering. Het maximumtraktement is 10/7 maal het minimumtraktement.

Artikel 2

1. De rechthebbende is verplicht zich binnen 14 dagen na de ingangsdatum van zijn ontslag te laten inschrijven bij het arbeidsbureau, het handhaven van de inschrijving daaronder begrepen.
2. Geen recht op wachtgeld bestaat voor de rechthebbende aan wie ontslag is verleend en die na beroepbaarstelling een hem aangeboden beroep, dat mede in verband met zijn persoonlijkheid en omstandigheden voor hem passend is te achten, heeft geweigerd te aanvaarden.
3. De rechthebbende is verplicht van zijn inkomsten uit arbeid of bedrijf, genoten na zijn ontslag, dan wel van de hem gedane uitkeringen ingevolge sociale verzekeringen eenmaal per kwartaal opgaaf te doen bij de voormalige kerkenraad.

Artikel 3

1. De duur van het wachtgeld bedraagt 3 maanden plus 20% van het aantal dienstjaren als predikant, per leeftijdsjaar opklimmend met 1,5% van het aantal leeftijdsjaren boven de 25 jaar. De hierbij toe te passen leeftijd en het aantal dienstjaren zijn die, welke voor betrokkene gelden op de datum van ingang van de uitkering.
2. De uitkeringstijd volgens de in lid 1 genoemde berekening wordt verlengd tot de 65e verjaardag van betrokkene of zijn eerder overlijden, indien de som van leeftijd en dienstduur van de predikant op de datum van ingang van de uitkering ten minste gelijk is aan 60 jaren, onder voorwaarde dat het aantal dienstjaren tenminste 10 bedraagt.

Artikel 4

Het bedrag van het wachtgeld is gedurende de op grond van artikel 3 berekende wachtgeldtermijn de eerste 12 maanden 90%, de daaropvolgende 12 maanden 80% en vervolgens 70% van de berekeningsgrondslag, met dien verstande dat het niet daalt beneden het bedrag of uitstijgt boven het bedrag van het minimum- dan wel het maximumtraktement.

Artikel 5

1. Op het wachtgeld wordt in mindering gebracht de uitkering die de (ontslagen) predikant uit hoofde van enige sociale zekerheidswetgeving geniet.

2. Tevens wordt een korting toegepast voor inkomsten die de ontslagen predikant geniet uit arbeid. De korting bedraagt 70% van deze inkomsten.

Artikel 6

De ingegane uitkeringen krachtens dit reglement worden overeenkomstig de GMV-richtlijnen voor traktementen aangepast.

Artikel 7

De toekenning van een uitkering houdt niet het recht in tot bewoning van een pastorie c.q. van een woning die eigendom is van de kerk. Indien de kerkenraad de (gewezen) predikant toestaat de pastorie/woning gedurende kortere of langere tijd te blijven bewonen, wordt op het bruto-bedrag van de uitkering een inhouding toegepast naar de maatstaf welke van toepassing is voor de berekening van de inhouding op een predikantstraktement.

De predikant die wegens ontslag verplicht is de ambtswoning te verlaten wordt een bijdrage van 12% van het jaarinkomen in de kosten van verhuizing en inrichting toegekend.

Artikel 8

De uitkering eindigt:

- a. met ingang van de eerste dag van de maand waarin de rechthebbende de leeftijd van 65 jaar bereikt;
- b. met ingang van de dag volgend op die waarop de rechthebbende is overleden.

Artikel 9

Voor de bepaling van de voor emeritaatgeld geldige dienstjaren wordt de in artikel 3 bedoelde uitkeringstijd, in aansluiting op de voordien verkregen dienstjaren, als volgt meegeteld:

- voor de helft indien de som van leeftijd en diensttijd van betrokkene op de datum van ontslag 60 jaar of meer bedraagt;
- voor een vierde gedeelte indien vorengenoemde som minder bedraagt dan 60 jaar.

Artikel 10

1. Indien de rechthebbende:

- a. een op hem uitgebracht beroep dat in verband met persoonlijkheid en omstandigheden redelijk wordt geacht, weigert te aanvaarden;
- b. in de gelegenheid is om op een wijze die voor hem passend kan worden geacht inkomsten te verkrijgen, daarvan geen gebruik maakt;
- c. inkomsten als bedoeld in artikel 2 lid 3 zonder voldoende reden prijs geeft, dan wel door eigen schuld of toedoen verloren doet gaan;

wordt het wachtgeld verminderd met het bedrag waarmee het wachtgeld vermeerderd met de verzuimde dan wel prijsgegeven of verloren gegane inkomsten, de berekeningsgrondslag zou hebben overschreden.

2. Het wachtgeld wordt niet uitbetaald voor de duur dat de rechthebbende:

- a. de hem opgelegde verplichtingen niet of onvolledig nakomt;
- b. metterdaad verblijf houdt in het buitenland tenzij hem op zijn verzoek hiervoor door de voormalige kerkenraad toestemming is verleend;

- c. zich niet of onvoldoende houdt aan de voorschriften van het bevoegde uitvoeringsorgaan van de sociale verzekeringswetten en dientengevolge zijn aanspraken op een uitkering verloren heeft doen gaan.

Artikel 11

Geschillen omtrent de toepassing van deze overeenkomst zullen door de kerk, dan wel door de predikant worden voorgelegd aan een onafhankelijke geschillencommissie. Eén lid van de geschillencommissie wordt door de kerk aangewezen, één lid door de predikant. Deze leden gezamenlijk wijzen een voorzitter aan.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Deputaatschap	1
Uitvoering	2
Opzet rapport	2
1 – KERKRECHTELIJKE VRAGEN MET BETREKKING TOT DE TOEPASSING VAN ARTIKEL 14 KO	3
1.1 Losmaking voorkomen!	3
1.2 Onvoldoende deskundige begeleiding	4
1.3 Predikant en gemeente	6
1.4 Wat is roeping?	6
1.5 Losmaking en beroepbaarstelling	7
1.6 Ontheffing en ontslag	8
1.7 Preekbevoegdheid	9
2 – FINANCIËLE ASPECTEN	10
3 – CONCRETE ADVIEZEN	12
4 – ALGEMENE BESCHOUWINGEN	13
5 – VOORSTELLEN	16
6 – AANVULLEND RAPPORT	17
Inleiding	17
De besluiten van de Generale Synode Leusden 1999	17
BIJLAGEN	20
1. Verslag van adviezen	20
2. Model Overeenkomst inzake financiële regeling kerk te . . . en xxx	23
3. Proeve van een uitvoeringsregeling Wachtgeld ex artikel 14 KO	27
Inhoudsopgave	30

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 5 –
Regeling voor de toepassing van artikel
14 KO**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Regeling voor de toepassing van artikel 14 KO

Vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999 op 2 september 1999 (Acta art. 30) en gewijzigd door de Generale Synode Zuidhorn 2002-2003 op 14 september 2002 (Acta art. 31).

Artikel 1

Tot losmaking (naar artikel 14 KO) zal niet lichtvaardig overgegaan worden. Adviezen van deskundigen met betrekking tot de oorzaken van de moeiten die eventuele toepassing van artikel 14 KO nodig maken, zullen daarom tijdig gevraagd en overwogen worden.

Artikel 2

Losmaking mag niet worden toegepast wanneer kerkelijke censuur naar artikel 79 KO over de predikant moet worden geoefend.

Artikel 3

Het doel van losmaking is dat de gemeente waarvan de predikant losgemaakt wordt weer gebouwd zal worden, en daarnaast ook dat de predikant waar mogelijk op een goede wijze aan een andere gemeente verbonden zal worden om daar als predikant werkzaam te kunnen zijn.

Artikel 4

De bevoegdheid tot losmaking ligt uitsluitend bij de kerkenraad van de gemeente waaraan de los te maken predikant verbonden is, welke kerkenraad besluit met voorkennis en instemming van de classis en de deputaten ad art. 49 KO van de particuliere synode.

Artikel 5

De positie van de losgemaakte predikant is van tijdelijke aard. In deze periode blijft er een ambtelijke relatie bestaan met de kerkenraad voor wat betreft de kerkrechtelijke aspecten van zijn positie als losgemaakt predikant.

Artikel 6

De periode van beroepbaarheid van de losgemaakte predikant wordt bepaald op twee jaar. Op verzoek van de predikant kan de classis met instemming van de deputaten ad art. 49 KO van de particuliere synode de periode van beroepbaarheid met een jaar verlengen.

Artikel 7

Is de door de classis bepaalde periode van beroepbaarheid voorbij zonder dat een verbintenis als predikant aan een andere gemeente tot stand is gekomen, dan zal, wanneer hij niet zelf naar artikel 15 KO ontheffing vraagt, de losgemaakte predikant op grond van artikel 3 en 4 KO uit het ambt ontheven worden.

Artikel 8

In situaties van losmaking kan gebruik gemaakt worden van de adviezen van het door de generale synode benoemde deputaatschap ad art. 14 KO.

Artikel 9

Wanneer besloten wordt tot losmaking zal de classis een begeleidingscommissie benoemen die de losgemaakte predikant actief zal begeleiden en ondersteunen op pastoraal vlak, in zijn zoeken naar een nieuwe verbintenis aan een gemeente c.q. een andere levensinvulling, en voor wat betreft de financiële gevolgen van de losmaking.

Artikel 10

Bij de losmaking zal onder goedkeuring van de classis door de kerkenraad in overleg met de predikant een financiële regeling vastgesteld worden. Wanneer kerkenraad en predikant niet samen binnen een termijn van zes weken, gerekend vanaf het moment dat de classis de principebeslissing tot instemming met losmaking heeft genomen, tot een regeling komen, zal de classis, onder goedkeuring van de deputaten ad art. 49 KO een regeling vaststellen.

Artikel 11

De losgemaakte predikant zal, wanneer een beroep langer dan een jaar uitblijft, zich er voor inzetten om door andere passende arbeid in zijn eigen levensonderhoud te voorzien. Eventueel overgaan tot een andere staat des levens naar artikel 15 KO zal daarbij door de begeleidingscommissie van de classis met de losgemaakte predikant besproken worden.

Artikel 12

Van losmaking zal door de classis op discrete wijze aan de kerken kennis gegeven worden, met opgave van redenen.

Artikel 13

Wil iemand die is losgemaakt en daarna uit het ambt ontheven in een later stadium opnieuw beroepbaar gesteld worden, dan vraagt dit nieuwe besluitvorming op de classis vanuit de kerkorde-artikelen die handelen over de toelating tot het ambt.

Artikel 14

Een tegen losmaking ingediend appèl heeft slechts opschortende werking voor één appèl bij de particuliere synode.

Artikel 15

Een predikant die met instemming van de classis en deputaten art. 49 KO van de particuliere synode wordt losgemaakt van zijn gemeente, moet, als hij revisie van dit besluit vraagt, in appèl gaan bij die particuliere synode die, op alfabet gerangschikt, volgt op de particuliere synode waarvan 'zijn' classis deel uitmaakt.

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 6 –
Regeling voor het gastlidmaatschap van
jongeren**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Regeling voor het gastlidmaatschap van jongeren

Vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999 op 3 juni 1999 (Acta art. 67) en gewijzigd door de Generale Synode Zuidhorn 2002-2003 op 1 juni 2002 (Acta art. 37).

Definitie van gebruikte begrippen:

a. *jongere*:

een niet-gehuwd dooplid of belijdend lid in de leeftijd tussen ongeveer 16 en 25 jaar;

b. *thuiskerk*:

de kerk, waar de jongere zijn (haar) ouderlijk huis heeft en/of waaruit hij (zij) afkomstig is;

c. *gastkerk*:

de kerk waarvan de jongere gastlid is, d.w.z. naar keus de thuiskerk of de kerk van de plaats waar de jongere studeert of werkt;

d. *attestatie*:

kerkelijke attestatie waarbij de betrokkene lid wordt van de geadresseerde kerk;

e. *verblijfsattestatie*:

kerkelijke attestatie waarbij de betrokkene een positie als gast krijgt in de geadresseerde kerk.

Artikel 1

Wanneer een jongere verhuist naar een adres dat valt binnen het ressort van een zusterkerk in Nederland, terwijl hij (zij) tegelijk toch ook regelmatig in de plaats van herkomst zal verblijven, dan zal de kerkenraad hem (haar) de 'Regeling voor het gastlidmaatschap van jongeren' ter hand stellen. Aan de hand daarvan zal erover gesproken worden welke attestatie van toepassing is op die jongere. Wanneer het zwaartepunt van kerkelijk meeleven elders komt te liggen, zal een attestatie worden aangevraagd; wanneer het zwaartepunt van kerkelijk meeleven in de thuiskerk blijft zal een verblijfsattestatie worden afgegeven.

Artikel 2

In de kerk waarvan de jongere lid is, heeft hij (zij) alle rechten en plichten die verbonden zijn aan het doop- of belijdend lidmaatschap.

Artikel 3

De kerkenraad van de kerk waar de jongere lid is, heeft de ambtelijke eindverantwoordelijkheid in het toezicht. Daar vindt ten minste het jaarlijkse huisbezoek plaats. Eventuele censuur wordt zo spoedig mogelijk gemeld aan de gastkerk. Indien twee verantwoordelijke ouderlingen van de gastkerk van oordeel zijn dat vermaan en/of tucht nodig zijn, zullen zij dit aan de andere betrokken kerk berichten.

Artikel 4

De verblijfsattestatie voor deze jongere houdt in, dat hij (zij) in de gastkerk mag delen in alles wat het gemeentelieven te bieden heeft, zoals o.m.:

- a. hij (zij) wordt welkom geheten in het kerkblad en krijgt als gastlid een plaats in het handboekje; hij (zij) krijgt het kerkblad en wordt uitgenodigd voor activiteiten van de kerk waarvan hij (zij) gastlid is;
- b. als dooplid kan worden deelgenomen aan het catechetisch onderwijs, als belijdend lid kan worden deelgenomen aan het heilig avondmaal;
- c. een ouderling zal met hem (haar) kennismaken en contact met hem (haar) onderhouden, al naar gelang de situatie dit vraagt.

Artikel 5

Wordt er een attestatie uitgeschreven, dan noteert de kerk die de attestatie afgeeft deze jongere voor zichzelf meteen als gastlid. Op de attestatie wordt dit aangetekend, zodat de ontvangende kerk hiermee rekenen kan.

Artikel 6

Wordt er een verblijfsattestatie uitgeschreven, dan wordt de jongere hiermee aan de ontvangende kerk gepresenteerd om hem (haar) gastvrij te ontvangen en op de afgesproken wijze naar hem (haar) om te zien.

Artikel 7

Een belijdend lid krijgt zelf naar artikel 63 KO zijn (haar) verblijfsattestatie mee, terwijl zijn (haar) kerkenraad daarvan bericht geeft aan de gastkerk.

Artikel 8

Voor een dooplid zal de verblijfsattestatie worden opgestuurd naar de gastkerk. De thuiskerk zal, zoveel als mogelijk is, er zorg voor dragen dat de verblijfsattestatie van een dooplid of een doopattest de desbetreffende zusterkerk vóór het begin van het nieuwe catechisatie seizoen bereikt.

Artikel 9

Wanneer in de loop van de tijd het zwaartepunt van kerkelijk meeleven verschuift van de thuiskerk naar de gastkerk, is het mogelijk alsnog een attestatie aan te vragen en dus in de thuiskerk gastlid te worden.

Artikel 10

De verblijfsattestatie zal telkens voor één jaar geldig zijn. Een keer per jaar zal de kerkenraad met betrekking tot jongeren die gebruik maken van de regeling van het gastlidmaatschap nagaan of de (verblijfs)attestaties en de gegevens daarvan nog actueel zijn.

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 7 –
Aanvullend rapport van deputaten
Kerkrecht en kerkorde
betreffende art. 65 en 67 KO**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Aanvullend rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde met betrekking tot artikel 65 en artikel 67 KO

1

1. Nadere regelingen met betrekking tot art. 65 en 67 KO? Minder stringente regelgeving?

De generale synode legde ons in Besluit 1.d.8 de volgende vraag ter beantwoording voor: ‘zijn nadere regelingen in het kader van artikel 65 en 67 KO gewenst en zo ja, hoe?’ (Acta GS Leusden art. 43). Ze besloot tevens (Acta art. 62 besluit 3.1) dat *‘de verzoeken om minder stringente regels voor het gebruik van gezangen in onze erediensten, moeten worden overwogen door het deputaatschap kerkrecht en kerkorde, aan aansluiting bij de al gegeven opdracht met betrekking tot artikel 67 KO’*.

Op de gestelde vraag en het genoemde verzoek gaan we in dit hoofdstuk van ons rapport in. In de kerken zijn allerlei discussies gaande over liturgie en gezangen en in verband daarmee over de bevoegdheden van een synode en over de bestaande regelgeving. In de recente rapporten van de deputaten eredienst (§ 5.4 en 5.5) en de deputaten kerkmuziek (§ 5.8.2) wordt ook gevraagd om expliciete bezinning over de kwesties die zich hier voordoen.

Gezien de aandacht die deze problematiek op dit moment in onze kerken krijgt, geven we van de materie een brede bespreking.

2. Algemene achtergrond en ontwikkelingen

De vragen rond de hantering van art. 65 en 67 KO zijn o.i. meegekomen in de ontwikkelingen die zich in de kerken sinds de jaren '80 (onder invloed van de culturele context) hebben voorgedaan. Er ontstond een toenemende pluraliteit en divergentie in visies en opvattingen, meer nadruk op ervaring en beleving in het geloven, mindere gehechtheid aan traditie en aan klassieke kaders in combinatie met een behoefte aan ontwikkeling en vernieuwing. Zo kwam er bijv. een nieuwe aandacht voor inhoud en vormgeving van de liturgie en een hernieuwd liturgisch besef. Dat leidde voor wat de kerkdiensten betreft tot onvrede bij een deel van de gemeente over de grote vormvastheid en uniformiteit in de erediensten, die – bij het positieve dat erover te zeggen viel – toch niet goed meer aansloot bij hun eigen beleving en hun behoefte aan expressie van het geloof. Er groeide langzamerhand bij een aantal kerkleden en voorgangers behoefte aan vernieuwing en variatie in de liturgie en aan uitbreiding van de orden van dienst en van de gezangenbundel.

Mee onder invloed van dezelfde culturele context was er een verschuiving gaande in het denken over kerkverband en regelgeving. Er werd en wordt door een toenemend aantal kerkleden anders tegen het functioneren van het kerkverband aangekeken dan in de jaren 1970. Hoewel vrijgemaakt-gereformeerde mensen sinds 1944 tamelijk allergisch waren voor synode-hiërarchie en centralisme, beschouwden

---

¹ Naar aanleiding van de bespreking ter synode (zie Acta artikel 38) hebben deputaten aangegeven dat sommige formuleringen in dit rapport, met name in het hoofdstuk met de schets van toekomstige mogelijke regelgeving, verduidelijk, aangevuld of bijgesteld zouden kunnen worden.

ze de uitspraken van generale synodes toch altijd nog wel als belangrijk en gezaghebbend. Vooral in de jaren na de breuk van 1967-1969 vormden de kerken feitelijk een kerkenbond met een grote mate van uniformiteit.

Behalve eenheid in geloven en belijden was er ook eensgezindheid in veel zaken van de kerkelijke en christelijke praktijk. In de jaren '80 en '90 veranderde dat laatste. In de kerken zijn nu bijv. regelmatig relativerende geluiden te horen over synodebesluiten, uniformiteit en generale regelingen, méér en vanuit een andere insteek dan voorheen.

Dat spitst zich onder meer toe op de regelingen en de besluitvorming op het gebied van de eredienst. De arbeid aan het Gereformeerd Kerkboek in de jaren 1975-1985 betrof vooral de 'talige' modernisering van het kerkboek dat de kerken sinds de 16e eeuw hadden: psalmberijming, belijdenisgeschriften en formulieren. Alleen de orden van dienst waren in het Kerkboek nieuw en aan de gezangenbundel (van 1933) werd een kleine uitbreiding gegeven. In die fase ging het dus om niet meer dan een consoliderende modernisering binnen een beperkt speelveld. Dat verklaart ook, waarom er in de jaren '80 over de hantering van art. 65 en 67 KO maar weinig gediscussieerd werd. Er waren wel enkele signalen van onvrede over met name art. 65. Te noemen is bijv. een artikel van ds. J.T. Oldenhuis in *De Reformatie*². Maar breed gevoeld werd deze problematiek nog niet. In het boek *Wegwijs in de kerkorde* van ds. K. Harmannij uit 1990 bijvoorbeeld is bij de bespreking van de kerkorde-bepalingen over de eredienst nog niets te vinden van discussies zoals die met name vanaf 1993 in de kerken over art. 65 en 67 zouden worden gevoerd.

Sinds de generale synode van 1993 is dat gaan veranderen. De kerken hebben liturgische bezinning en uitbreiding van de gezangenbundel nadrukkelijk op de agenda gezet met de benoeming van een studie-deputaatschap eredienst (Acta GS Ommen 1993, art. 46). Na de periode van taalkundige modernisering, afgesloten in 1985, kwam er nu een fase van verdere uitbreiding en vernieuwing. En al gauw lieten zich de kerkrechtelijke vragen daarbij scherper voelen.

Globaal zijn er in de hantering van art. 65-67 KO in de kerken vier stromingen te onderscheiden, waarbij er steeds een samenhang is aan te wijzen met de inhoudelijke visie die men ten aanzien van liturgie heeft.

Er zijn er in de kerken allereerst die vinden dat de kerkorde de vrijheid en speelruimte van de kerken te veel beperkt. Zij willen graag een vernieuwing in de liturgie die niet in de geest gebeurt van uitgebalanceerde en vast voorgeschreven klassieke patronen, teksten en liederen, maar die vooral meer ruimte geeft voor het spontane, het eigentijdse, het populaire, het individuele en het nieuw bedachte. Daar past niet bij, dat er voor elk stukje invulling van de liturgie eerst een route via de generale synode moet zijn. De plaatselijke kerkenraad moet in deze visie binnen ruime kaders en criteria kunnen beslissen wat er in de kerkdienst wel en niet kan. En men moet daarbij ook de durf hebben om eens iets te doen of te zingen, dat alleen incidenteel gebeurt of waarvan men op wat langere termijn weer afstapt. Onder kerkleden die in deze richting denken, is de laatste jaren regelmatig te horen geweest, dat de vrijgemaakte kerken 'echte regel-kerken' zijn, waarin van alles en nog wat aan reglementering bestaat die de vrijheid van de plaatselijke kerken ten onrechte beknot.

Een tweede stroming deelt met de eerste het verlangen naar een eigentijdse en meer variabele liturgie. Deze kerkleden accepteren het nut en de noodzaak van gezamenlijke toetsing en regelgeving, maar ze willen in de aangeboden orden van dienst en in de gezangenbundel dan wel veel meer het accent op

² J. T. Oldenhuis, 'Wat mag in een kerkdienst?', *De Reformatie* 61 (1985-1986) 23-30 [12 okt. 1985].

eigentijdsheid, variatie en invullingsruimte gelegd zien. Waar ze het gevoel krijgen dat het deputatenwerk, het synode-traject en de kerkorde-tekst zulke eigentijdse vernieuwing afremmen of tegenhouden, zullen ze zich op termijn sterker tegen de huidige kerkorde-bepalingen gaan verzetten. Ze zullen dan ook kritische vragen gaan stellen bij de noodzaak van generale regelgeving.

Er zijn er ook die met een vrij strakke kerkorde-tekst wel kunnen leven, als maar de vernieuwing van liturgie en gezangenbundel doorgaat en tot verbreding van het spectrum en de mogelijkheden leidt. Anders dan de beide vorige stromingen leggen deze mensen er vooral veel nadruk op, dat alles wat er in de liturgie gebeurt, goed – d.w.z. theologisch en musicologisch – verantwoord moet zijn, dat het stijl en kwaliteit moet hebben en dat er aansluiting moet zijn bij de traditie van de kerk der eeuwen. Zij zullen op termijn voorstanders zijn van een tamelijk stringente regelgeving, omdat die kan dienen om de kwaliteit van de liturgie te bevorderen en te handhaven.

Een vierde stroming wordt gevormd door hen die de bestaande artikelen van de kerkorde willen gebruiken als middel tegen vernieuwing en pluralisering in de kerken. Een deel van hen heeft sowieso weinig behoefte aan vernieuwing in de liturgie of aan uitbreiding van de gezangenbundel. Een ander deel vindt zulke vernieuwing niet verkeerd, maar wil die beslist dan wel via generaal-synodale besluitvorming laten lopen om daarmee dan alle mogelijke plaatselijke afwijkingen van de goede lijn te kunnen indammen en afsnijden. Een sterke groep binnen deze stroming ziet in de uitbreiding van de gezangen en de vernieuwing van de liturgie op dit moment allerlei ongereformeerde invloeden de kerk binnenkomen en wil daaraan op generaal-synodaal niveau en met kerkrechtelijke middelen een halt toeroepen.

Uit dit overzicht kunnen we voorlopig de volgende conclusies trekken:

1. De discussies over art. 65 en 67 KO hebben mede hun achtergrond in de sinds de jaren 1980 toegenomen pluraliteit en divergentie in opvattingen en overtuigingen.
2. In de discussies over art. 65 en 67 KO hebben we niet alleen maar te maken met kerkrechtelijke opvattingen, maar daarin spelen ook inhoudelijke overtuigingen ten aanzien van liturgische vernieuwing en uitbreiding van de gezangenbundel een belangrijke rol.
3. De bestaande bepalingen van art. 65 en 67 KO kunnen voor sterk uiteenlopende doelen worden aangevoerd en gebruikt c.q. worden aangevochten en verworpen.

Tegen deze achtergrond willen we nu eerst gaan kijken naar de totstandkoming van de huidige artikelen 65 en 67 KO en de besprekingen en discussies die daaromheen gevoerd zijn.

3. Totstandkoming van de artikelen 65 en 67 in de Kerkorde-1978

Het is nuttig om ten aanzien van art. 65 en 67 wat meer gedetailleerd te kijken naar de herziening van de Kerkorde-1905 in de jaren 1972-1978. De generale synode van 1972-73 benoemde een deputaatschap voor een algemene herziening van de kerkorde. Daarmee werd een proces in gang gezet dat ter synode van 1978 leidde tot de definitieve vaststelling en invoering van een nieuwe tekst in 84 artikelen (de KO-1978).

Wat allereerst *artikel 65* betreft, voor dit artikel was er in de KO-1905 geen directe parallel. Nieuw was in de KO-1978 met name de tweede zin, die de kerken en de voorgangers bond aan de door de

generale synode goedgekeurde orden van dienst. Dat waren er op dat moment twee, nl. ‘Middelburg 1933’ en ‘Kampen 1975’. De binding aan die orden van dienst via de woorden ‘... zullen zich houden aan ...’ in art. 65 was het gevolg van een beslissing van de generale synode van 1978.

Inhoudelijk werd hier dus in de kerkorde een nieuw element ingevoerd. De oude kerkorde sprak niet over orden van dienst. Een ‘orde van dienst’ als officieel geformaliseerd fenomeen kenden de kerken ook pas sinds 1933. De synode van Middelburg 1933 (Acta art. 32) had in de besluitvorming daarover een minder strakke formulering gebruikt (‘aan te bevelen’), hoewel de deputaten hadden voorgesteld hier het woord ‘aanvaarden’ te gebruiken. Van belang is hier bovendien het feit, dat de orde van dienst van 1933 zo veel mogelijk de verschillende in de kerken bestaande gebruiken beschreef en sanctioneerde. Het ging hier niet om de invoering van nieuwe, vanuit theoretisch-liturgische doordenking opgezette orden van dienst, maar om ‘stroomlijning’ van de bestaande praktijk met diverse variaties.

De generale synode van Kampen 1975 (Acta art. 449) besloot de aanbeveling van de orde van Middelburg 1933 te continueren en verder twee nieuwe orden van dienst als alternatieven ‘voor gebruik in de kerken aan te bevelen’. In het kader van de wijziging van de kerkorde in de jaren 1975-1978 pleitten enkele kerken in die lijn dan ook voor een formulering als ‘vrijgegeven’ i.p.v. ‘goedgekeurd’ en werd er gevraagd om een minder stringente binding. Toch besloot men uiteindelijk in de kerkorde in 1978 vrij strak te formuleren, met als belangrijkste argument : ‘het is een goede zaak ervoor te waken dat “wildgroei” en “geëxperimenteer” in de eredienst wordt voorkomen.’ (Rapport synodecommissie 1978).

De vaststelling van art. 65 kreeg op dit punt nog een staartje ter synode van Arnhem 1981. De kerkenraad van Assen-Noord meldde daar nl. dat hij ernstige bezwaren had tegen de ‘zo strikte bepaling’ en vroeg herziening van art. 65 tweede lid. Hij wees erop, dat de synode van 1933 niet verder was gegaan dan een ‘aanbeveling’ en vond dat ‘niet is aangetoond, dat een generale synode het recht en de bevoegdheid heeft op dit punt zulke strikte voorschriften te maken en uit te vaardigen’. De synode van 1981 wees echter dit bezwaar en verzoek af, met als grond, dat Assen-Noord geen argumenten gaf dat herziening noodzakelijk zou zijn, en ten onrechte na de definitieve vaststelling van de kerkorde de bewijslast voor de juistheid van art. 65 KO bij de synode legde (Acta art. 83).

Het andere kerkorde-artikel dat hier van belang is, is *artikel 67*. Tussen 1933 en 1978 gold daarvan de volgende tekst (onder nummer 69): ‘In de kerken zullen gezongen worden de 150 Psalmen, alsmede de Eenige gezangen zooals die zijn gehandhaafd en vastgesteld voor kerkelijk gebruik door de synode van Middelburg in 1933.’ Bij de herziening van de kerkorde in de jaren 1973-1978 speelde hier – zij het in mindere mate – eenzelfde (kleine) discussie als bij artikel 65. Ook hier kwamen enkele kerken met het signaal dat ze een te strakke binding vreesden. Dat kreeg echter minder nadruk dan bij art. 65, omdat de bestaande kerkorde-tekst ook al de bevoegdheid tot het bepalen van de te zingen psalmberijming en gezangen bij de generale synode legde. Daaraan werd in 1978 niets gewijzigd. De tekst werd in de KO-1978 als volgt: ‘In de eredienst zullen de psalmen gezongen worden in een berijming die door de generale synode is aanvaard en verder de gezangen die de synode heeft goedgekeurd.’

Wat in de besluitvorming o.i. een rol speelde, was het feit dat de generale synodes zich door de jaren heen (1975-1985) actief en gedetailleerd hadden beziggehouden met de teksten van psalmen en gezangen en die regel voor regel hadden vastgesteld. Bij bijv. de bijbelvertaling was het anders gegaan: die was aan de kerken van buitenaf aangereikt en daarbij lag dus een terminologie als ‘vrijgeven’ meer

voor de hand. Wat de psalmberijming betreft was er ook nog nooit een bepaalde berijming bij officieel kerkelijk besluit ingevoerd. Bij die van 1773 was het de overheid geweest die haar de kerken had opgelegd. Met andere woorden, hoe sterker de teksten van psalmen en gezangen door een synode zelf minutieus getoetst en zorgvuldig geamendeerd zijn, des te sterker zal ook de neiging zijn tot een stringente invoering in de kerken.

Overigens bleef de discussie bij art. 67 in 1978 marginaal. Er bestond kennelijk nauwelijks verschil over de strekking: dat de kerken in haar generale synode moeten bepalen welke psalmberijming en welke gezangen in de kerken mogen worden gezongen. De synodecommissie argumenteerde het verbindend karakter van deze bepaling als volgt: ‘De kerken zijn momenteel bezig te komen tot *goede orde* in de gemeente van Christus op dit punt.’ Dat was een heel algemene stelling. Was de vraag gesteld, *waaróm* de goede orde vraagt dat gezangen synodaal worden goedgekeurd, dan had men daar nadere argumenten voor kunnen geven, bijvoorbeeld a) de noodzaak tot gezamenlijke bewaring van de zuivere leer ook in de gezangen; b) het voorkomen van allerlei discussies over gezangen in de plaatselijke gemeenten; c) het bewaken van de kwaliteit van de gezangen; d) de wenselijkheid van uniformiteit tussen de kerken in dezen. Zo diep ging echter de argumentatie in 1978 niet.

4. Hantering van de kerkorde

Kunnen de kerken in de komende jaren uit de voeten met de bestaande bepalingen in art. 65 en 67 KO? Wij menen dat gezien de steeds terugkerende discussies en wrijvingen hierover een nadere bezinning nodig is, die breder en dieper gaat dan bijv. in de synodes van 1933, 1975, 1978, 1996 en 1999 het geval was.

In die bezinning is het eerst nodig om iets te zeggen over de hantering van de kerkorde in het algemeen. In de voorbije jaren is immers herhaaldelijk naar voren gebracht, dat met name de tweede zin van art. 65 geen probleem hoefde te zijn, als die maar op de juiste wijze werd geïnterpreteerd, niet ‘als een keurslijf’ en dergelijke. Van andere zijde werd benadrukt, dat een eenmaal aanvaarde kerkorde-tekst wettig van kracht is en dat het zaak van trouw aan gemaakte afspraken is om je daar strikt aan te houden: ‘uw ja zij ja’. In beide denklijnen wordt dikwijls art. 84 KO geciteerd: de artikelen van de kerkorde zijn ‘in gemeenschappelijk overleg vastgesteld en in eensgezindheid aanvaard’ en de kerken ‘zullen zich erop toeleggen de bepalingen van deze kerkorde na te leven zolang ze niet door de generale synode zijn veranderd’.

Wij maken hierover de volgende opmerkingen:

1. De tekst van de kerkorde moet in zichzelf helder zijn. Als er stringent wordt geformuleerd, moet het ook stringent bedoeld zijn. Het is niet juist als een strikt geformuleerd voorschrift als in art. 65 KO (‘zullen zich houden aan de orden van dienst’) wordt afgezwakt door verwijzingen naar andere artikelen die ook niet zo strak worden gehanteerd als het er staat, zoals bijv. art. 20 dat niet spreekt over de verkiezing via zgn. meertallen, of art. 36 over de predikant als verplichte voorzitter van de kerkenraad. Die verwijzingen gaan niet op, omdat de bestaande afwijkingen van die artikelen het gevolg zijn van nieuw opgekomen werkwijzen en inzichten, waardoor juist bij herziening van de kerkorde ongetwijfeld voor een andere formulering gekozen zal worden die zulke afwijkingen verdisconteert. Als art. 65 of art. 67, ten gevolge van nadere bezinning en

verschuiving in opvattingen sinds 1978, niet adequaat voorziet in wat de kerken willen en nodig hebben, dan dient art. 65 net zo goed als art. 20 of 36 op termijn te worden herzien.

2. Het is evenmin juist om zich hier te beroepen op het ‘zich erop toeleggen’ uit art. 84, of door een verwijzing naar het karakter van de kerkorde, die ‘niet als een wetboek’ gelezen zou mogen worden. Zulke verwijzingen zijn immers zo vaag dat men er alles en dus niets mee kan. Het is ook niet juist als men de in art. 84 positieve intentie (dat de kerken beloven zich in te spannen om de kerkorde te effectueren, behoudens buitengewone omstandigheden) gaat gebruiken als een alibi om er zich op onderdelen niet zo precies aan te houden, terwijl het zich eraan houden niet door een buitengewone situatie bemoeilijkt wordt, maar wel degelijk tot de mogelijkheden behoort.³
3. Het is ook niet plausibel om stringente bepalingen in de kerkorde te laten staan en dan in rapporten van deputaten of uitspraken van een synode interpretaties van de kerkorde neer te zetten die de wat grotere ruimte afbakenen die men toch wel wil garanderen. Zulke interpretaties zijn wat art. 65 en 67 betreft te vinden in de deputatenrapporten aan c.q. in de Acta van de synodes van 1996 en 1999. Hoeveel waarheidselementen de desbetreffende betogen ook bevatten, ze roepen onvermijdelijk toch altijd weer nieuwe vragen op. Bijvoorbeeld: wat is ‘het grondpatroon van de gereformeerde eredienst’? Of: wat zijn de ‘bijzondere situaties’ waarin een kerkenraad andere dan generaal vastgestelde gezangen in de eredienst mag toestaan? Dat vraagt dan eventueel nadere besluitvorming, waarmee de strekking van het kerkorde-artikel wordt scherpgesteld en ingekleurd.
4. Wanneer in de kerken in kwesties als rond art. 65 en 67 onvrede en verschil van mening groeit, moet men de oplossing o.i. niet zoeken in het enkel terugverwijzen naar de bestaande tekst en in een religieus geladen aansporing tot trouw aan het gegeven woord. Men moet die ook niet zoeken in het verruimen van de interpretatie van bestaande zinnestelsels. Het is veel beter om het inhoudelijke gesprek met elkaar aan te gaan over de principes, doelen en criteria die sturend zijn en moeten zijn voor regelgeving over liturgie. Intussen mag dan van de kerken gevraagd worden, dat ze zolang een besproken artikel nog geldt, loyaal zijn en zich zoveel mogelijk daaraan houden. Daarin is er verschil met de kerkordebepaling over het voorzitterschap van de kerkenraad (art. 36). De liturgie is een veel gevoeliger terrein: het raakt de hele gemeente in haar centrale samenkomsten en het raakt de beleving en uiting van het geloof! Hier is niet alleen de regelgeving in geding, maar ook de ethiek van de kerkelijke en christelijke omgang met elkaar.
5. De bepalingen in de kerkorde zijn van verschillend soortelijk gewicht. Dat brengt – al zolang de kerkorde bestaat – met zich mee, dat er steeds stukjes van de kerkorde zijn die hun relevantie verliezen of die aanvulling of herziening enz. vereisen. Aangezien onze kerken tot nu toe (afgedacht van tekstuele aanpassingen) niet elke drie jaar eventuele wijziging van de kerkorde op de synode-agenda hebben staan, maar slechts met grote tussenpozen een herziening ondernemen, zullen er altijd bepalingen zijn die aan het verouderen zijn, aanvulling behoeven enz.. Het is aan het fenomeen ‘recht’ eigen, dat het op onderdelen steeds in beweging en ontwikkeling is: de rechtsvorming staat niet stil, maar gaat steeds door, in aansluiting bij wat er in de

³ Zie de waardevolle bespreking van deze kwestie door G. de Jonge, ‘De KO, de Jezuïeten en kerkelijke zorgvuldigheid’, *De Reformatie* 77 (2001-2002) 54-57 [20 oktober 2001].

samenleving en in het leven van de kerk gebeurt. Ook kerkrecht is in zijn codificatie altijd onderhevig aan verandering. De kerken moeten dan ook niet eindeloos delibereren over wat er staat of niet staat, maar zoeken naar een gezamenlijk antwoord op de vraag, welke formulering *naar de toekomst toe* het beste uitdrukt wat heilzaam, billijk en rechtvaardig is. Toegepast op art. 65 en 67 KO: we doen er o.i. goed aan om bij stremming en verharding van de standpunten eens even een nieuwe start te maken. Het ontwerpen van enkele nieuwe artikelen en bepalingen over kerkdiensten, liturgie en kerklied kan hopelijk helpen de diverse opties en keuzes beter zichtbaar te maken en tot goede koersbepaling en beslissing te komen. Zie hierover verder onderdeel 8 van dit hoofdstuk.

6. In zaken als deze zullen de kerken tussen twee klippen door moeten zeilen. De ene is die van het *historisme*. Daarbij probeert men in actuele vragen en problemen door het minutieus bestuderen en interpreteren van kerkorde-teksten en oude synode-uitspraken de koers te bepalen. Die krijgen dan een bijna tijdloos-normatieve waarde, alsof ze ook niet in een bepaalde context actueel zijn opgesteld. Het lijkt dan wel eens alsof kennis van Gods Woord en leiding van de Heilige Geest alleen aan vroegere generaties toegezegd en geschonken is. Deze houding leidt tot een traditionalisme, dat de ontwikkeling van de kerk frustreert. De andere klip is die van het *actualisme*. Dan heeft men alleen maar oog voor de eigen situatie en lapt men gemakkelijk alles wat er door de kerken is overwogen en bepaald in vroegere tijden, zelfs al gaat het om recente besluitvorming, aan z'n laars ten gunste van de eigen actuele inzichten. Zo heeft men geen oog voor de beperktheid van eigen blik en eigen context en verwaarloost en negeert men het denkwerk en de wijsheid die in de gereformeerde traditie te vinden zijn. Gecombineerd met lokalisme en individualisme kan dit leiden tot chaotisering en ontworteling van het kerkelijk leven. Naar onze overtuiging dienen de kerken in de hantering van de kerkorde en het kerkrecht zich deze beide klippen bewust te zijn en weloverwogen hun koers te bepalen.

5. Uniformiteit en pluriformiteit

Kunnen de kerken in de komende jaren uit de voeten met de bestaande bepalingen in art. 65 en 67 KO? In de bezinning daarover moet het in ieder geval ook gaan over *eenheid en verscheidenheid* in de kerken. Wij zijn van mening, dat een belangrijk deel van de discussie die over art. 65 en 67 KO gevoerd wordt eigenlijk niet om die concrete regelgeving draait, maar om de achterliggende ideeën met betrekking tot eenheid en verscheidenheid.

Hoeveel verschil mag er onderling tussen de kerken zijn, bijvoorbeeld in de wijze waarop de erediensten worden ingevuld? Dat zijn vragen die veel breder spelen in het kerk zijn. Ook vanuit bijv. de liturgiewetenschap zou er een en ander over te zeggen zijn. Wij beperken ons hier tot de kerkrechtelijke invalshoek.

1. Het is noodzakelijk om hier eerst in herinnering te brengen wat in NGB art. 32 op basis van de Heilige Schrift wordt gezegd over de orde in de kerk. “Wij geloven dat, hoewel het nuttig en goed is dat de regeerders van de kerk onderling een vaste orde instellen en handhaven om het lichaam van de kerk in stand te houden, zij zich er toch voor moeten wachten af te wijken van wat Christus, onze enige Meester, ons geboden heeft. Daarom verwerpen wij alle menselijke bekenksels en alle wetten die men zou willen invoeren om God te dienen en daardoor het geweten te binden en te dwingen, op welke wijze dan ook. Wij aanvaarden dus alleen wat kan dienen om

eendracht en eenheid te bevorderen en te bewaren, en allen te doen blijven bij de gehoorzaamheid aan God.” Als enige concretisering wordt daarna dan de oefening van de tucht genoemd.

Deze belijdenis is in lijn met de overtuiging die we bij de Reformatoren in hun verzet tegen Rome enerzijds en tegen de Dopersen en andere spiritualisten anderzijds vinden. Kort samengevat: orde en regering en binding zijn goed en nuttig en volstrekt niet ongeestelijk (dit tegenover de Dopersen), maar regelgeving moet beperkt blijven en altijd betrokken worden op en te relateren zijn aan het hart van waar het in de kerk om gaat: de eenheid in het geloof en in de gehoorzaamheid aan God (dit tegenover de rooms-katholieke kerk).

Wij realiseren ons dat van hier uit een heel verhaal te geven zou zijn over binding en vrijheid in het kerkverband, met verwijzing naar de Schrift, naar andere gereformeerde belijdenissen en kerkordes en naar allerlei publicaties uit verleden en heden. In het kader van dit rapport-onderdeel kunnen we deze verdieping op dit moment niet geven. Naar onze mening moet de beleidsvorming in de kerken in dit stuk van zaken wel door diepergaande studie en bezinning gevoed worden dan nu dikwijls het geval is. Denkmateriaal uit vroeger tijden is er genoeg!

2. Met de opstelling en aanvaarding van de kerkorde hebben de Gereformeerde Kerken uitgesproken, dat alles wat daarin is bepaald, door alle kerken zal worden onderhouden. Dat leidt dus tot een bepaalde uniformiteit in allerlei zaken, waarin ook wel een iets andere keus had kunnen worden gemaakt, maar waarin aan de eenmaal gemaakte keuze een verplichting tot naleving wordt verbonden (art. 84, lid 1 en 3). De mogelijkheid tot wijziging van de kerkorde (art. 84 lid 2) brengt met zich mee, dat elke beslissing in dezen kan worden heroverwogen.
3. Mutatis mutandis geldt hetzelfde van generaal-synodale besluiten. Er is een aantal uitvoeringsbepalingen ontstaan, waarvan de kerken met elkaar hebben afgesproken ze te zullen naleven (art. 35 vgl. art. 31 lid 2). Ook hier weer – méér in details dan bij de basale bepalingen van de kerkorde – brengt dat een uniformering met zich mee. Niet dat de dingen van Godswege alleen maar zó mogen gebeuren als in de regeling is vastgelegd. Maar de kerken hebben aldus besloten omdat het naar hun inzicht op dat moment de ‘beste keus’ was. Zij die een andere keus gemaakt hadden willen zien, leggen zich bij de gezamenlijk gemaakte keuze neer en conformeren zich daaraan.
Altijd blijft ook hier – eerder nog dan bij de kerkorde – de mogelijkheid tot wijziging. Een voorstel daartoe kan worden ingediend als ‘men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is’ (art. 33 lid 2).
4. In het licht van met name het onder 1 gezegde dienen de kerken zich dus te wachten voor kerkordelijke en generaal-synodale bindingen die de opbouw van de kerk zouden frustreren of aan de christelijke vrijheid tekort doen. Van elke afspraak moet de positieve betekenis kunnen worden aangetoond. Kerkorde-afspraken moeten ook liefst met algemene stemmen worden aangenomen. Laat het steeds een apart aandachtspunt zijn, of gezamenlijk bindende regelgeving nodig en goed is. Zijn er ondergeschikte zaken waarin met meerderheid van stemmen wordt beslist, dan mag men van de minderheid verwachten dat ze zich fair opstelt en juist vanwege het ‘middelmatige’ van de betreffende zaken zich conformeert en niet naderhand steeds de aangenomen regels overtreedt. Terwijl aan de andere kant de kerken ook terughoudend moeten zijn in het binden van elkaar in middelmatige zaken.

5. De mate waarin tot uniformiteit kan worden besloten en de kerken die uniformiteit na onderling overleg bij meerderheid van stemmen in enige zaak aan elkaar kunnen opleggen, is in het gereformeerde kerkrecht beperkt. Als kerken zich in een regionaal of nationaal verband aaneensluiten, krijgen ze daarmee nog niet het recht om in die kring aan elkaar allerlei bepalingen bindend op te leggen. Art. 30 KO geeft aan, dat alleen die zaken op de agenda van meerdere vergaderingen kunnen komen waarvan de kerken eerst gezamenlijk hebben afgesproken dat men ze op bovenplaatselijk niveau wil tillen. De kerken dienen telkens zorgvuldig zich af te vragen: waarom is het nodig en welk doel dient het wanneer we voor dit of dat onderwerp gezamenlijk bindende afspraken maken?
6. De laatste zin van art. 47 KO brengt onder woorden, dat uniformiteit niet in alle punten van kerkorde en kerkelijke praktijk even belangrijk is. Daar staat: ‘Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden’. Er mag dus in zulke zaken een weging plaatsvinden en die weging zal altijd ook door de eeuwen heen nog verschillend kunnen uitvallen. Het is in de lijn van bijv. Calvijn om daarbij altijd goed rekening te houden met ‘plaatsen’ en ‘tijden’. Men had ook al in de 16e eeuw het besef, dat voor zaken van kerkinrichting en kerkrecht de context waarin de kerk leeft, mee van invloed mag zijn op de regelgeving. In onze eigen traditie ontbreekt dat besef wel eens te veel. Er is een neiging om eigen kerkrecht en kerkelijke praktijk als ‘de beste keus’ in alle culturen te beschouwen. Ons eigen art. 47 kan ons dan de weg wijzen⁴. En dat niet alleen voor het omgaan met buitenlandse kerken, maar ook voor cultuurverschillen tussen onze eigen gemeenten in Nederland. Ook daar geldt, dat we ervoor moeten oppassen om – wanneer de gehoorzaamheid aan God niet in geding is – elkaar niet te veroordelen en via een meerderheidsbeslissing elkaar klem te zetten.
7. In het voorafgaande gebruikten we de term ‘uniformiteit’. Voordat we verder gaan is het goed om te zeggen, dat dit maar een beperkt bruikbaar begrip is. Het roept het beeld van een veel massievere eenvormigheid op dan past bij de werkelijkheid van het kerkelijk leven. Het is nuttig om ons eens in te denken, hoe in onze kerken de verhouding is tussen uniformiteit en verscheidenheid, welke zaken generaal zijn voorgeschreven en welke zaken door de plaatselijke gemeenten vrij kunnen worden ingevuld. Soms wordt wel een sfeer opgeroepen alsof door synodale besluitvorming de plaatselijke kerk aan allerlei banden wordt gelegd. Intussen vormt de uniforme regelgeving echter niet meer dan een stelsel ‘geleidingen’ met behulp waarvan het echte leven van de kerk wordt gestructureerd en georganiseerd. Aan dat leven geven de plaatselijke gemeenten zelf invulling, in alle variatie. Zij kiezen zelf hun ambtsdragers, beslissen zelf over de toelating van concrete mensen tot het avondmaal, geven zelf inhoud aan prediking, catechese, pastoraat en diaconaat. Er worden ook niet in alle kerken ’s zondags dezelfde liederen gezongen, er wordt niet overal over dezelfde tekst gepreekt, enzovoorts. Het is van belang om hier perspectief-vertekening te voorkomen. Er is wel door de kerken gezamenlijk een aantal piketpaaltjes geslagen, maar verder is de handelingsvrijheid van de kerken in de toepassing van kerkorde en kerkrecht groot.

⁴ Overigens zit er aan de uitdrukking ‘niet veroordelen’ nog wel een risico. Het kan lijken alsof de buitenlandse kerken op die bepaalde punten per definitie een slechter kerkrecht of praktijk hebben dan de Nederlandse kerken. Maar dat wij ze dan maar niet moeten veroordelen. Dat zou een hoogmoedige gedachte zijn! Het is zaak om hier van art. 47 een gezonde uitleg te geven, d.w.z. een uitleg die niet eenzijdig uitgaat van het Nederlandse gelijk.

8. Meer concreet laat zich nu de vraag stellen, welke motieven en criteria er zijn om te bepalen, in welke zaken er in de kerken uniformiteit moet zijn. Alles hoeft in alle kerken niet volgens dezelfde regels te verlopen. De uniformiteit moet er een zijn in hoofdzaken. Maar wat zijn daarvoor dan de criteria? Waarom wel één lijn in bijv. het stemrecht van vrouwen en de afbakening van de te zingen gezangen, en niet in de bestuurlijke structuren in de plaatselijke kerk of in de invulling van de catechese? In de hier volgende punten noemen we enkele relevante gezichtspunten.
9. Het is o.i. nuttig om in grote lijnen te onderscheiden tussen noodzakelijke uniformiteit en aanbevelenswaardige uniformiteit. Noodzakelijke uniformiteit is er ten aanzien van die dingen waarin de kerken geen vrije keus hebben, maar op basis van bijv. een goddelijk voorschrift tot gelijkheid van handelen en vormgeven verplicht zijn, ook al zouden ze daar geen kerkordelijke of synodale afspraak over hebben gemaakt. Aanbevelenswaardige uniformiteit kan er zijn in die zaken, waarin het wenselijk en goed is om overal op dezelfde manier aan het kerk zijn gestalte te geven, zonder dat het een verplichting van Godswege is. Wanneer de kerken in gezamenlijk overleg uniformiteit op zo'n punt beter vinden dan het vrijlaten van de kerken, maken ze daarover een rechtsgeldige onderlinge afspraak. Maar ze moeten aan zo'n uniformerende bepaling niet hetzelfde soortelijk gewicht geven als aan wat op grond van Gods Woord geboden is. En als het alleen om wenselijke uniformiteit gaat, moeten zij zich ervoor wachten om elkaar aan méér te binden dan nodig is.
10. Waar bepalingen rechtstreeks op de Schrift zijn gebaseerd, dient er dus uniformiteit te zijn, niet omdat de kerkorde of een synode het zegt, maar omdat alle kerken gebonden zijn aan het Woord van God. 'Rechtstreeks' betekent, dat iets doen of iets laten etc. een voorschrift van de Here is. Hierbij dienen echter wel verschillende niveaus van gebaseerd zijn op de Schrift te worden onderscheiden. Dat wordt in kerkelijke teksten niet altijd duidelijk. Een besluit van een synode kan bijv. wel in de gronden een aantal verwijzingen naar de Schrift bevatten, zonder dat het om directe prescriptieve aanwijzingen van de Here gaat. Als het gaat om de vraag, of er ambtsdragers moeten zijn in de kerk, of de doop voor de kinderen van de gelovigen is bestemd, of er gewaakt moet worden tegen dwaalleer, of er kerkelijke tucht moet worden geoefend e.d., – daarin is Gods Woord duidelijk en er dient op basis daarvan uniformiteit ofwel een op gelijke wijze handelen te zijn. Maar in allerlei andere gevallen worden er in commentaren bij de kerkorde wel verwijzingen naar Schriftplaatsen gegeven, maar hebben die plaatsen zo'n directe prescriptieve betekenis niet. Dan zijn het meer oriëntatiepunten, bakens die aangeven in welke geest of richting en binnen welke grenzen de kerk moet handelen.
11. Een belangrijk motief voor het nastreven van uniformiteit is: het bewaren en bewaken van eenheid en zuiverheid in de leer. Het is van belang, dat de kerken in haar regelgeving afspraken maken die de eenheid en zuiverheid bevorderen op terreinen en in activiteiten die direct te maken hebben met de confessionele identiteit van de kerken. Te denken is hier bijv. aan de bepalingen over ondertekening van de confessie, de toelating van predikanten, het bedienen van de doop, de criteria voor toelating tot het avondmaal, de criteria voor het goedkeuren van gezangen of die voor de oefening van de tucht. Er blijft veel vrijheid en verscheidenheid in de toepassing, in de praktijk van bijv. verkondiging, onderricht en liturgie. Maar er zijn nadrukkelijke richtlijnen waaraan men zich moet houden.

12. Een ander criterium is, dat uniformiteit nodig kan zijn terwille van de rechtsgelijkheid. Wanneer bijv. alle classes hun eigen examen-eisen voor kandidaten zouden hanteren, zou dat tot ongelijkheid onder aanstaande predikanten leiden die onprettig aandoet. Of wanneer de kerken geen vuistregels hadden voor het beoordelen van situaties van echtscheiding, zou er veel eerder ongelijke behandeling van analoge gevallen plaatsvinden. Bij de uniforme regelgeving gaat het dan dus om bepalingen die enkele belangrijke waarborgen voor rechtsgelijkheid willen geven. Evengoed blijft er nog genoeg variatie, doordat het verschillende mensen en colleges zijn die binnen de gegeven regels aan de zaken uitvoering geven.
13. De kerken kunnen verder ook kiezen voor uniformiteit die voortkomt uit de beslissing om bepaalde activiteiten samen te ontwikkelen ter wille van de kwaliteit van het werk of omdat afzonderlijke kerken eenvoudig niet in staat zijn zulk werk ter hand te nemen. Voorbeelden hiervan zijn: het creëren van één opleiding van predikanten voor alle kerken, het gezamenlijk werken aan een kerkboek. Van zulke ‘projecten’ gaat een uniformerende werking uit. Daarbij is het wel nodig om steeds goed na te gaan, welke uniformering men op het desbetreffende terrein wenst en verwacht. Wordt er bijvoorbeeld gezamenlijk een gezangenbundel aanvaard, dan betekent dat niet dat ook overal uit die bundel verplicht gezongen moet worden. De kerken zorgen gezamenlijk voor de mogelijkheid van het zingen van gezangen. Ze beperken ook – uit het oogpunt met name van bijbels-confessioneel gehalte – de lijst van wat er gezongen mag worden. Maar ze leggen die aangenomen gezangen daarmee nog niet aan elkaar op. Het is een bundel die ten gebruike aan de kerken wordt aangeboden. Faciliteren is iets anders dan dwingend opleggen. Zo geldt ook voor de opleiding, dat iemand wel predikant kan worden terwijl hij toch niet aan de eigen theologische universiteit heeft gestudeerd, zij het dat daarvoor enkele aanvullende voorwaarden gelden.
14. Van weer wat andere aard is de uniformiteit waarvoor de kerken kiezen ter wille van hun gezamenlijke presentatie naar buiten. In dingen waarin de kerken zich publiek naar buiten toe manifesteren – zoals in de kerkdiensten – kan het de gemeenschap intern en de herkenbaarheid extern dienen als ze dezelfde bijbelvertaling(en) gebruiken en dezelfde psalmen, gezangen en formulieren gebruiken. Het kan door sommige kerkleden en door een deel van de gasten als positief worden ervaren wanneer ze, waar ze in Nederland ook in de kerkbank schuiven – gemakkelijk kunnen meezingen en meeluisteren in de taal en toon van ‘thuis’. Tegelijk is dat in onze tijd ook betrekkelijk. Velen ervaren juist afwisseling als verrijkend. Goede afweging is hier per situatie van regelgeving nodig.
15. Een reden tot uniformering kan er ook liggen in de wens om niet op plaatselijke niveau alle zaken te hoeven uitmaken, discussies te hoeven voeren en knopen te hoeven doorhakken. In zulke gevallen dient de uniformiteit de eenheid en vrede in de plaatselijke kerk. Men moet zich eens voorstellen wat een enorme hoeveelheid kerkelijke energie het zou kosten om in iedere kerk afzonderlijk het gesprek te moeten voeren over liturgie en gezangen of over de juiste regelgeving voor het lidmaatschap van studenten of over de goede procedure voor de losmaking van een predikant.⁵

⁵ De zaken moeten gezamenlijk dan wel op zodanige wijze behartigd worden, dat niet alle onderwerpen in extenso toch weer op het bordje van de plaatselijke kerken komen. Op dit moment zijn liturgie en kerklied in veel kerken juist wel grote energievreters!

16. De gebieden waarop en de mate waarin men voor uniformering kiest, hoeven niet voor alle tijden dezelfde te zijn. In een tijd als de onze waarin overal in de samenleving een grote mate van differentiatie en variatie bestaat, ligt het anders dan 50 jaar geleden toen dat veel minder het geval was en men anders tegen uniformiteit en bovenplaatselijke bindingen aankeek. Zoals veel kerkelijke vormen en structuren context-bepaald zijn, zo is dat ook met het fenomeen 'uniformiteit'. De kerken hoeven zich dan vandaag niet vast te klampen aan de eenvormigheid die er destijds was.
17. Het in punt 16 genoemde betekent dat men niet met argwaan naar zusterkerken hoeft te kijken waar zich een grotere variatie ontwikkelt in de invulling van de erediensten. Het is ook verkeerd om elkaar dan overal aan de tot nu toe bestaande praktijk te willen binden. Dat zou van wantrouwen tegen zulke kerken getuigen. Maar al te gauw kan er in de roep om uniformiteit, uniforme orden van dienst, uniforme gezangenpraktijk, uitgebreide synodale regelgeving enz. iets wantrouwigs en onkatholiefs komen, waarbij we anderen maar al te graag binden aan ónze inzichten. De apostel Paulus zou zeggen: 'Is het Woord soms bij u begonnen? Heeft het soms u alleen bereikt?' (1 Kor. 14:36) Waar men de Here God van harte liefheeft, zich aan Hem en aan elkaar in toewijding gééft en bij zijn Woord leeft, mogen we vertrouwen dat anderen de weg met Hem net zo goed gaan als wij. En hoeven we elkaar niet voortdurend de maat te nemen inzake de vormgeving van het kerkelijk leven.
18. We hoeven ook niet te denken, dat Gods Woord alleen kracht heeft in traditionele vormen, alsof het geen kracht heeft in de moderne context, om bij veel minder 'beschermende' regels toch te doen wat Hem behaagt. Laten we ons liever verheugen dat het mogelijk blijkt om in een nieuwe context op een levende manier gemeente te zijn, een gemeente die nieuwe wegen, nieuwe woorden, nieuwe vormen vindt om het aloude geloof te beleven. Aanvaarden we dat niet, dan moeten we het gesprek met elkaar aangaan, niet over bijv. de liturgische vormen, maar over de geloofsmatige identiteit van zusterkerken. Want dan liggen de verschillen op een ander niveau dan dat van afspraken over liturgie.
19. Gereformeerde kerken mogen weet hebben van noodzakelijke en nuttige of wenselijke uniformiteit. Maar het zou ongezond zijn als ze daarnaast ook niet wisten te spreken van prachtige, positieve, God-verheerlijkende verscheidenheid. Zolang er onder de apostelen een Petrus, een Thomas, een Johannes, een Paulus, een Jakobus waren, die blijkens de Schriften heel divers waren in hun wijze van geloven en die zelfs in hun brieven accenten konden zetten die elkaar haast lijken te beconcurreren (denk aan Paulus tegenover Jakobus), past het ons niet om te doen alsof er maar één wettige wijze en vorm van geloven en gereformeerd kerk zijn is, nl. die van de kerkenraad in plaats A of van de bezwaarde broeders in B of van de progressieve liturgie-commissie in C.
Kerkbreed past hier in onze kerken momenteel wel wat meer bescheidenheid. Dieper nog: er past ons méér oog voor de bijbelse boodschap van 1 Kor. 12 en andere plaatsen, dat wij in de kerk elk met onze eigen benadering elkaar mogen aanvullen en verrijken en tot bloei brengen in plaats van elkaar te bestrijden en te beconcurreren.
20. Het voorgaande overziende kunnen we samenvattend zeggen: de kerken hebben op diverse terreinen en punten goede redenen om via regelgeving een stukje uniformiteit te creëren. Zulke uniformiteit moeten we echter wel altijd kunnen bevragen op de motieven, de criteria, de argu-

menten die erachter liggen. Algemene argumenten als ‘terwille van de goede orde’ snijden geen hout, als ze niet geëxpliciteerd kunnen worden. Naast uniformiteit moet er ook een plaats worden gegeven aan goede verscheidenheid.

6. Verdeling van bevoegdheden

Kunnen de kerken in de komende jaren uit de voeten met de bestaande bepalingen in art. 65 en 67 KO? In de bezinning daarop moet het vervolgens o.i. gaan over de verdeling van bevoegdheden tussen de gezamenlijke kerken (in generale synode bijeen) enerzijds en de plaatselijke kerken met haar kerkenraden anderzijds. Is die verdeling juist zoals ze nu is? Worden de plaatselijke kerken te veel en te strak gebonden? Zouden ze meer vrijheid moeten krijgen? We maken daarover een paar opmerkingen.

1. De synode van Ommen 1993 (Acta art. 46) heeft een studiedeputaatschap erediens ingesteld dat de grondslagen heeft gelegd voor de uitbreiding van liturgische mogelijkheden en van de gezangenbundel die sindsdien op gang gekomen is. Daaraan ging een uitvoerige discussie in de synode vooraf. De meerderheid van de voorbereidende synodecommissie was weliswaar van mening dat liturgie is aan te merken als een zaak die de kerken gemeenschappelijk aangaat. Maar ze vond ook dat de bestaande liturgische bezinning binnen de kerken zich eerst nog verder moest uitkristalliseren en dat de vruchten daarvan dan in een latere fase in de kerkelijke weg aan de orde moesten worden gesteld. Dus geen studiedeputaatschap. Anders bestond het gevaar dat er van alles losgehaald werd waar de kerken niet om gevraagd hadden. De minderheid van de commissie meende dat er al veel liturgische bezinning was en dat de kerken niet achter de ontwikkelingen moesten aanlopen. ‘Het is van belang dat de synode signalen uit de kerken oppakt en ermee aan het werk gaat. Dan blijven de ontwikkelingen ook beheersbaar.’ Om goed aan te sluiten bij wat al bereikt was, zou eerst een inventarisatie nodig zijn. Een inventarisatie niet alleen van wat op kerkenraadsniveau gebeurde, maar ook van wat onder kerkleden, onder meer onder de jongeren leefde. Hier stonden twee strategieën tegenover elkaar. De ene optie was die van een synode die een afwachtende houding aanneemt en alleen beoordeelt wat in de kerkelijke weg haar wordt voorgelegd. De andere was die van een synode die signalen uit de kerken snel oppakt en er deputaten mee aan het werk zet. Tot een diepere discussie over een goede verdeling van taken en bevoegdheden kwam het nog niet.
2. De door de synode van 1993 bedoelde inventarisatie werd door de deputaten gerealiseerd. In hun rapport uit 1995 deden ze er verslag van. Daaruit blijkt (blz. 15), dat er enerzijds een behoorlijk aantal gemeenten is dat geen behoefte heeft aan verbeteringen op liturgisch gebied, maar anderzijds ook een aanzienlijk aantal dat wel vraagt om verbetering en verrijking. De deputaten trekken daaruit de volgende conclusie: ‘Het bovenstaande rechtvaardigt een synodeuitspraak die de wenselijkheid van dergelijke verbeteringen en verrijkingen erkent. Zo’n uitspraak moet echter wel op een verantwoorde manier tot stand komen: gevoed uit Gods Woord en in aansluiting bij de geschiedenis van de kerk.’ In deze conclusie wordt een niet onbelangrijke wissel genomen. Hier lijken de wensen die leven in een *deel* van de kerken, als uitgangspunt te worden genomen voor een besluitvorming op liturgisch gebied voor *alle* kerken. Daarbij blijft onhelder, hoe de aangegeven tweedeling in de

kerken moet worden verdisconteerd: moeten straks alle kerken de genoemde verbetering en verrijking aanvaarden, hoewel ze er zelf niet om gevraagd hebben?

3. De synode van Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 63) heeft zich voorzover bekend over de in het vorige punt gesignaleerde problematiek niet expliciet bezonnen. Wel deed ze over de bevoegdheden in de verhouding van landelijk en plaatselijk inzake de liturgie een uitspraak als volgt: ‘dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen’. Als grond daarbij werd het volgende geformuleerd: “inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het ‘amen’, van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz..”
Deze uitspraak bevredigt niet. Hoezeer het ook waar is, dat de plaatselijke kerken nog allerlei vormen zelf vrij kunnen invullen, de orden van dienst en diverse synodebesluiten worden hier nog eens uitdrukkelijk tot de kaders gerekend waaraan de kerken zich dienen te houden. Als slotsom van de bespreking staat in de Acta (art. 63) ook vermeld, dat met de besluiten van Berkel ‘door de generale synode een kader is geschapen voor de liturgische bezinning binnen de plaatselijke kerken’. De verdeling van bevoegdheden waarvoor feitelijk daarmee gekozen is, wordt niet beargumenteerd.
4. De kerken zijn er tot nu toe niet in geslaagd om voor de formulering van de tweede zin van art. 65 KO een aanvaardbaar alternatief te vinden. Een poging daartoe werd ondernomen door de synode van 1996, die aan de kerken de volgende tekst ter toetsing voorlegde: ‘De kerken zullen gebruik maken van de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd.’
Naar aanleiding van reacties uit de kerken, verzameld en becommentarieerd door deputaten eredienst, besloot de synode van 1999 de tekst niet te wijzigen. Via de gronden bij dit besluit gaf zij indirect wel enige aanwijzingen voor de toepassing van art. 65, nl. als volgt: “1. (...) dat artikel 65 KO de kerken niet in een keurslijf wil dringen, maar dat de kerken verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de erediensten met inachtneming van de door de synode goedgekeurde orden van dienst; 2. binnen dat kader kan een kerkenraad in zijn verantwoordelijkheid aanvulling of variatie toestaan, als daar goede redenen voor zijn. Uiteraard mogen dergelijke aanvullingen en aanpassingen het grondpatroon van de gereformeerde eredienst, zoals neergelegd in de aangenomen orden van dienst, geen geweld aandoen.”
Van deze uitspraak geldt hetzelfde als wat onder ‘Hantering van de kerkorde’ sub 3 over het geven van nadere interpretaties is gezegd. Bovendien is er toch nog weer uitdrukkelijk mee vastgelegd, dat het ontwikkelen en vrijgeven van orden van dienst de bevoegdheid is van de generale synode. De generale besluitvorming moet op dit gebied aan plaatselijke toepassing altijd voorafgaan. Zou er bijvoorbeeld een plaatselijke kerk zijn, waar men de ordinarium-structuur af en toe in een kerkdienst wilde gebruiken, dan zou dat bij deze benadering in onze kerken verboden zijn.
5. De vraag naar de bevoegdheden wordt o.i. bij art. 65 KO voornamelijk opgeroepen door het feit dat een orde van dienst een zeer precies document is. Strikte binding aan een paar hoofdlijnen voor de eredienst zou geen probleem zijn. Maar een orde van dienst is meer. Die geeft niet een

globaal patroon aan of enkele basale bestanddelen (zoals in een eerder concept voor art. 65 in het deputatenrapport-1974), maar legt van stap tot stap de gang van de kerkdienst vast, zodat de ruimte voor andere invulling en variatie in de praktijk heel beperkt is. Bovendien lagen aan de opstelling en aanvaarding van de orden van dienst hele principiële betogen ten grondslag over hoe de eredienst behoort te worden ingericht. Dat versterkte het normatief karakter ervan.

De onder ons toegenomen verscheidenheid van opvattingen heeft er vervolgens voor gezorgd, dat sommige gemeenteleden zich aan de orden van dienst en aan art. 65 KO gingen vastklemmen om in eigen gemeente verzet te bieden tegen wat zij als liturgisch experiment of gebrek aan goede orde ervoeren. Daar ging ook nog de vraag bij spelen, of de orden van dienst limitatief waren, d.w.z. of alles verboden was wat daarin niet werd genoemd, zoals bijv. het optreden van een kerkkoor of een groep kinderen, of het ruimte geven aan een geloofsgetuigenis van een pas bekeerde christen. Al met al hebben de orden van dienst zo een ongewenst nadrukkelijke betekenis gekregen, of men dat nu wil of niet.

6. Bij art. 67 KO liggen de zaken wat anders. De formulering beperkt de mogelijkheid van het zingen van gezangen tot diegene die door de synode zijn goedgekeurd. Tegen de achtergrond van het verzet en de gevoeligheden die er ten aanzien van gezangen in de gereformeerde kerken vanouds zijn geweest, tenderde de bepaling tot voor kort in de richting van 'geen gezangen, tenzij ...'. Gezien de stringente tekst van art. 67, en dat in combinatie met een zeer afgepaste en zwaar gecontroleerde lijst van gezangen, had het artikel vooral het karakter van een 'waakhondbepaling'.

We moeten ons realiseren dat door de besluiten van de synodes van 1996 en 1999 in feite een koers is ingezet die getuigt van een wat andere taxatie van gezangen dan die in art. 67 KO stem kreeg. Men ging spreken van een 'royale bundel' die er zou moeten komen. Dat maakt voor voorstanders van de gezangen het leggen van de bevoegdheid bij de generale synode wel gemakkelijker. De laatste jaren wilde men in een (kleiner) deel van de kerken echter toch niet wachten met het gebruiken van sommige liederen in de plaatselijke kerk totdat op generaal niveau de toetsing en besluitvorming voltooid zou zijn. De synode van Leusden 1999 kwam daaraan gedeeltelijk tegemoet door te gaan werken met een lijst van liederen die vrijgegeven zouden zijn voor gebruik al voordat het uiteindelijke liedboek zou zijn voltooid en verschenen. Veel kerken gaan zonder moeite akkoord met de synodale bevoegdheid in dezen. Toch blijft bij een aantal kerken en kerkleden de vraag nog wel leven, of er werkelijk geen gezang gezongen zou mogen worden, dat niet door de generale synode vooraf is goedgekeurd.

7. Deputaten en synodes kunnen in rapporten en in gronden bij een besluit wel wat relativerende kanttekeningen maken en daarmee iets meer ruimte bieden voor liederen in bijv. bijzondere kerkdiensten. Maar het is weinig overtuigend dat in een bijzondere dienst (op een tweede feestdag of in een aangepaste kerkdienst met verstandelijk gehandicapten) ineens ruimere normen zouden gelden dan in een gewone dienst. Het omgekeerde laat zich net zo goed verdedigen: dat minder zuivere teksten en 'oppervlakkige' melodieën voor ervaren en goed toegeruste kerkleden minder gevaarlijk zijn dan voor gasten; en dat men juist aan gasten geen verkeerde indruk moet geven van de voor onze kerken kenmerkende spiritualiteit. Dan zou men voor diensten waar men gasten van buiten verwacht, de grenzen juist *niet* ruimer moeten trekken dan voor gewone diensten. O.i. is het daarom beter om de voorraad van te zingen liederen zodanig te selecteren dat er ook voor diensten met bijzondere gasten voldoende keus is. Dat voorkomt een moeilijk uit te leggen dubbelheid.

8. Als de kerken in generale synode elkaar binden aan voorschriften voor de eredienst, dan dient de besluitvorming daarover gebaseerd te zijn op een expliciete bezinning ten aanzien van de vooronderstellingen en criteria waarop die binding rust. Je moet aan de kerken en de kerkleden kunnen uitleggen, welk doel en welke geestelijke of praktische belangen er met zulke binding gediend zijn. Met andere woorden, je moet het met argumenten inhoudelijk kunnen maken. Dat geldt van de binding zelf en de aspecten en handelingen waar ze betrekking op heeft, maar het geldt ook van het niveau waarop tot die binding besloten wordt en de instantie die daartoe bevoegd wordt verklaard. Concreet, het moet dus beargumenteerd kunnen worden, dat er een bindende orde van dienst moet zijn en dat de instantie die die orde vaststelt, de generale synode is, en dat er dus voor alle gereformeerde kerken in Nederland gelijke orden van dienst moeten gelden. En die argumentatie moet voor alle kerken een goede overtuigingskracht hebben.
9. Een van de aspecten die een synode daarbij moet wegen is: het in de kerken bestaande spectrum aan opvattingen en behoeften. Dat spectrum moet altijd goed in beeld zijn, om te voorkomen dat een synode besluiten neemt die qua bandbreedte smaller zijn dan wat in de kerkenraden aan overtuigingen aanwezig is. Uiteraard tenzij men die overtuigingen als verkeerd moet afwijzen. De zusterkerken – in synode bijeen – nemen elkaars opvattingen serieus en houden er rekening mee, ook als ze zelf een andere mening zijn toegedaan. In dit soort zaken wordt wel bij meerderheid van stemmen beslist, maar dan zo, dat die meerderheid uitdrukkelijk niet eigen voorkeuren bindend maakt, maar voor andere voorkeuren ruimte biedt. Met andere woorden, de variatie krijgt dan niet een plaats als *afwijking* van de regels, maar *binnen* de regels. Het is duidelijk dat hier voor een synode een valkuil ligt. De discussies hebben immers bijna altijd als invalshoek: ‘wat vinden wij goed en het meest verantwoord?’ en niet ‘waarvoor willen we ruimte bieden in de kerken?’ Bij een benadering die meer met verscheidenheid rekening houdt, is de vóórvraag beslissend: wat is de katholieke bandbreedte van de kerk en wat is dus ook de diversiteit die in de kerken wettig mag bestaan? Wanneer eenmaal die ruimte is getekend, kunnen de verdere discussies meer ontspannen gevoerd worden. Een voorbeeld: als in sommige kerken de wens leeft om diverse liederen uit de opwekkings-traditie te kunnen zingen, dan kan een synode een aantal van die liederen goedkeuren voor gebruik, ook al zou de meerderheid van de synodeleden zelf gereserveerd tegenover zulke liederen staan. Blijken hier echter ingrijpende verschillen van bijbels-confessioneel gehalte, dan moeten die verschillen niet worden ‘uitgevochten’ op het punt van het liedboek, maar moet er een open gesprek plaats vinden in de sfeer van herstel van de eenheid in geloof en belijden. En dan moeten ook dáár allereerst de beslissingen vallen. Er kan een moment komen dat het beter is om daarvoor zelfs een liturgie- en/of gezangen-project in de ijskast te zetten.
10. Bij het toedelen van bevoegdheden moet er oog zijn voor de rol die het verwachte resultaat bij de beslissingen daarover speelt. Iedereen die bevoegdheden moet toewijzen, maakt voor zichzelf een inschatting van wat het aan concrete resultaten gaat opleveren. Als een ‘progressieve’ kerkenraad merkt, dat synodes een conservatieve koers varen inzake liturgie, zullen ze de bevoegdheden van een synode heel anders waarderen dan wanneer synodes juist veel ruimte voor vernieuwing creëren. In het laatste geval zullen ze het bijv. prettig vinden om tegenover eventuele bezwaarden in eigen gemeente de ruggensteun van een synode te hebben. Terwijl ze in het eerste geval de neiging zullen hebben om de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk te benadrukken. Dat moet ons temeer stimuleren om de discussies niet over de bevoegdheden, maar over de inhoudelijke materie te voeren. Alleen zo kan er een wederzijds vertrouwen

groeien, dat de zaak van bijv. liturgie en gezangen veilig is zowel bij een generale synode als bij plaatselijke kerken. En onderling vertrouwen is basaal voor alle kerkverbandelijk samenleven. Zonder vertrouwen kom je altijd terecht in een sfeer van krampachtig beheersingsdenken enerzijds en krampachtig vrijheid claimen anderzijds.

11. In de verdeling van bevoegdheden tussen plaatselijke kerk en landelijk kerkverband moet rekening worden gehouden met de stand van zaken en de beleving van de dingen in de plaatselijke gemeente. Wanneer er bijv. in de gemeenten een behoorlijke kennis van zaken op het gebied van de liturgie is, als liturgische vernieuwing zich her en der in redelijke harmonie aan het ontwikkelen is en men zich allerlei liederen buiten het eigen kerkboek al heeft eigen gemaakt, vormt generaal-synodale besluitvorming daarvan een natuurlijk sluitstuk. Dan zal daar ook niet zo snel verzet tegen ontstaan. Maar als er op dit gebied in de plaatselijke kerken nog maar weinig aandacht en beweging was, dan zal generale besluitvorming veel eerder als opgedrongen worden ervaren, als symptoom van een top-down-cultuur. En dat nog des te meer als sommigen in die vernieuwingen ongereformeerde elementen ontdekken en anderen bijv. graag een ander soort liederen of een veel 'laagkerkelijker' omgaan met een orde van dienst zouden willen. Met andere woorden, het is nodig om bij de afbakening van bevoegdheden te beschikken over goede kennis en de stand van zaken in de gemeenten te verdisconteren. Er is o.i. in de voorbije jaren onvoldoende aansluiting geweest tussen wat er ontwikkeld was in de plaatselijke kerken en de besluitvorming ter generale synode. Zo hoort men regelmatig de klacht dat er sinds 1996 te veel energie gestoken wordt in discussies over de schriftuurlijkheid van diverse gezangen uit het Liedboek, waar de gemeente helemaal niet op zat te wachten. En dat er orden van dienst worden bediscussieerd die al evenmin uit de ontwikkelingen in plaatselijke kerken zijn opgekomen. Dat motiveert niet om veel bevoegdheid op liturgie-gebied aan de synode toe te kennen. Daar komt nog iets bij. Het is aan de kerkmensen soms moeilijk uit te leggen, dat liederen die men in de huizen, de scholen, de catechisaties en de bijbelkringen al lang met veel stichting zingt, eerst nog door een jaren durend proces van landelijke selectie en toetsing heen moeten voordat men ze – waar dan ook in ons kerkverband – in de kerkdiensten mag zingen. Daar zit een dubbelheid in, die vragen oproept bij mensen die zijn opgevoed met bijv. grote waardering voor de 'eredienst'-elementen in gezin en school. En die ook niet licht te rijmen is met de gedachte dat het leven één is: overal liturgie voor onze God, en niet alleen maar in sacrale rituelen op zondag. Bovendien is het voor velen de vraag, waarom een kerkenraad, waaraan toch de permanente geestelijke leiding van de gemeente en het toezicht op alle leer en leven is toevertrouwd, niet in staat zou zijn om te beoordelen welke liederen verantwoord in de gemeente gezongen kunnen worden. Zeker als het daarbij niet zou gaan om liederen waarvan men pretendeert dat ze in het kerkboek horen, maar die bijv. spontaan voor een bepaalde gebeurtenis in de eigen gemeente gemaakt zijn. Dergelijke signalen maken het te meer nodig om nog eens goed naar de verdeling van bevoegdheden tussen 'plaatselijk' en 'landelijk' te kijken.
12. Bij de verdeling van bevoegdheden moet er verder congruentie zijn: in zaken van hetzelfde soortelijk gewicht moet de werkwijze ook ongeveer dezelfde zijn. Wat dat betreft is er o.i. op dit moment wel een probleem. De generaal-synodale besluitvorming loopt in een aantal onderdelen ver vooruit op de liturgische ontwikkeling in de meeste plaatselijke kerken en sluit voor een

groot deel niet aan op kennis die in de plaatselijke kerken aanwezig is en op wensen die op het grondvlak leven.

Vanouds hebben de synodes altijd een ‘volgende’ positie gehad ten opzichte van de ontwikkelingen in de kerken. Dat geldt nog steeds ten aanzien van de meeste kerkelijke thema’s. Visies op prediking, catechese, pastoraat, diaconaat, gemeenteopbouw enz. worden niet door deputaten en synodes ontwikkeld en vervolgens de kerken ‘ingepompt’ in voorlichtings- en begeleidings-trajecten. De plaatselijke kerken vormen zulke visie zelf, met gebruikmaking van publicaties uit eigen en andere kring. En ze doen dat ook niet op alle terreinen en in alle wenselijke diepgang. Aan veel diepere bezinning en visie-vorming komen ze zelfs niet toe. Die worden dan niet van synodewege in gezamenlijkheid aangestuurd. Alle kerken zijn vrij om hun eigen prioriteiten te kiezen. De generale synode komt er op de genoemde terreinen alleen aan te pas, als de kerken voor hun plaatselijke werk gezamenlijke ondersteuning en facilitering willen regelen (een steunpunt voor diaconaat of pastoraat bijvoorbeeld) of als er ergens een uitspraak in appèl nodig is.

Het is opvallend, dat de kerken sinds 1993 langzamerhand op het terrein van de liturgie een wat andere aanpak hebben ontwikkeld, zonder de hierboven beschreven discrepantie goed te bespreken. Via generaal-synodale besluitvorming zijn er op dit terrein deskundige mensen aan het werk gezet die geweldig veel te waardenen werk hebben verzet. Vervolgens riep en roept hun werk generale besluitvorming op. Die is in eerste instantie faciliterend bedoeld: nieuwe orden van dienst en formulieren worden voor gebruik vrijgegeven. Maar er komen ook meer sturende en aan-het-werk-zettende elementen in de rapportage en besluitvorming mee. En er worden discussies in gang gezet over onderwerpen als een ordinarium-liturgie (tot hiertoe in de kerken nauwelijks zelfs bekend) en over de invulling van de tweede kerkdienst (een item dat vanuit enkele kerken vrij snel via het generale circuit ineens op alle kerkenraadsagenda’s wordt gezet).

Als gevolg daarvan rijst de vraag: moet het deze kant uit? Willen de kerken zo specifiek aan het werk gezet worden met liturgie? Moet dit prioriteit krijgen? Wat levert het op aan verrijking van het geloof? In welke verhouding staat het tot andere thema’s op de kerkelijke agenda, zoals missionair kerk zijn, jongerenwerk, verdieping van het pastoraat e.a.? Welke menskracht hebben we hiervoor? En als het om bevoegdheden gaat: moeten liturgische vernieuwing en uitbreiding van het liedboek vanuit een landelijk circuit in de plaatselijke kerken met een zekere nadruk worden geïmporteerd? In gemeenteopbouw-literatuur heet zoiets: ‘belerende gemeente’ in plaats van ‘lerende gemeente’, ‘georganiseerde reis’ in plaats van ‘gezamenlijke trektocht’ (J. Hendriks).⁶ Expertise is zeker nodig, maar die dreigt in onze kerken contraproductief te worden, doordat ze op enkele belangrijke punten niet goed wordt gekoppeld aan een proces van beleidsvorming in elke plaatselijke gemeente afzonderlijk, maar vooral leidt tot landelijke idealen, impulsen en beleidslijnen, die plaatselijk niet zo maar te implementeren zijn en waarvan het de vraag is of dat ooit overal moet en kan.

Wij zijn van mening dat kerkenraden vrij zijn om voor hun eigen gemeente andere prioriteiten te kiezen dan grondige vernieuwing van de liturgie en het toetsen van gezangen. Wij menen ook dat plaatselijke beleidsvorming niet landelijk moet worden aangestuurd. En dat bijv. visies die in deputatenrapporten worden ontwikkeld, niet bindend zijn voor de kerken, maar alleen toelichtend en verhelderend. Bindend is alleen dat wat uiteindelijk als besluit van de kerken wordt geformuleerd. En ook daarin moet een synode nog uitkijken dat ze niet te ver gaat. Niet alleen

⁶ J. Hendriks, Terug naar de kern. Vernieuwing van de gemeente en de rol van de kerkeraad. Pleidooi voor een gezamenlijke ‘trektocht’ (Kampen 1995).

de uitvoering van de liturgie is een plaatselijke bevoegdheid, maar ook veel van de visievorming op dat terrein.

13. Het is dus noodzakelijk dat generale synodes zich bij hun besluitvorming realiseren, dat ze rond het onderwerp eredienst steeds op twee sporen bezig zijn: 1. die van het creëren, continueren en uitbreiden van *voorzieningen* en 2. die van het formuleren van *regelgeving*. In de synode van 1999 is dat ook al ter sprake gebracht (Acta GS Leusden art. 58, blz. 139) en de deputaten kerkmuziek hebben in hun rapport aan de synode van 2002 daarop teruggegrepen. Wij willen dat punt ook van onze kant graag nog eens onderstrepen.

O.i. is er duidelijker bezinning en beleid nodig op dit punt. Wat moet er inzake liturgie en gezangen faciliterend en wat moet er prescriptief-regulerend zijn? Concreet, het kan zijn dat een synode orden van dienst door deputaten laat opstellen en dat ze die vervolgens vaststelt. Het nemen van een besluit ter vaststelling kan krachtens gezamenlijke afspraak een taak en bevoegdheid van de synode zijn. Maar dat betekent nog niet automatisch dat die orden van dienst dan ook voor de kerken bindend zijn en dat ze daar gebruik van moeten maken. Wanneer de synode de orden van dienst niet aan de kerken oplegt, maar ze ten gebruike aan de kerken aanbiedt of voor gebruik vrijgeeft, laat ze voor de toepassing nog een taak en bevoegdheid bij de plaatselijke kerkenraden liggen.

Met andere woorden, pas vanuit een duidelijk onderscheiden van taken zijn de bevoegdheden verder te formuleren en te verdelen.

14. Een eerste voorbeeld van expliciete verdeling en structurering van bevoegdheden is te vinden in de procedure-bepalingen die de synode van Leusden 1999 heeft aangenomen voor de besluitvorming inzake de gezangen. Ten aanzien van synode, deputaten, plaatselijke kerken en kerkleden is procedureel nauwkeurig aangegeven, welke rechten, taken, mogelijkheden en bevoegdheden er zijn in de diverse fasen van het proces. Wij zijn van mening dat deze bepalingen waardevol zijn en op dit moment geen wijziging behoeven. Wel worden door sommige kerkleden – bijv. in het blad ‘*Aanvulling*’ – ernstige bezwaren aangevoerd tegen de wijze waarop de toetsing van gezangen in de bepalingen van 1999 wordt gekanaliseerd. Dat maakt temeer een goede bezinning over de bevoegdheden, rechten en taken met betrekking tot de liturgie en de gezangen noodzakelijk.

7. Het traject in de plaatselijke kerk

De vraag blijft in het licht van het bovenstaande nog, of het wel werkbaar is om in de plaatselijke kerken eigen beslissingen te nemen op het punt van liturgie en gezangen. Wij menen dat daarvoor net zo goed als voor de generaal-synodale besluitvorming enkele overwegingen en vuistregels moeten gelden. Bij die overwegingen en vuistregels denken we dan aan het volgende (even concreet toegespitst op de gezangen):

1. Wanneer de kerken in generale synode (na de nodige voorbereiding volgens de afspraken van 1999) bepaalde gezangen als bijbels verantwoord hebben goedgekeurd en vrijgegeven voor gebruik in de kerken, heeft de kerkenraad van X of Y niet meer de taak om nog eens een eigen algemene toetsingsronde te beginnen om tot een oordeel over die gezangen te komen. De kerken van X en Y waren in de synode vertegenwoordigd alsof ze er in haar geheel present waren.

Daarom is wat ter synode besloten is, ook *hun* besluit. Tenzij ze zich er naar art. 31 KO niet aan willen houden.

Dat betekent dat er in het kader van art. 31 ruimte is voor een specifieke bespreking van een gezang, wanneer daar door een of meer kerkenraadsleden of gemeenteleden bezwaren tegen worden ingediend. De kerkenraad gaat dan – met behulp van het materiaal dat in de synode gediend heeft – na, of de ingediende bezwaren grond bieden om als plaatselijke kerk het synodebesluit inzake het bewuste gezang niet te aanvaarden.

2. In dit verband is het van belang om te zien, dat een synodebesluit niet alleen maar beperkend en opleggend is ten opzichte van de plaatselijke kerk, maar dat het ook bescherming en steun kan bieden aan kerkleden in de plaatselijke gemeente tegenover bijv. een kerkenraad. Concreet: als de generale synode een gezang heeft goedgekeurd, hebben de gemeenteleden er recht op dat het gezongen kan worden. Een synodebesluit in dezen creëert dus ook voor de individuele kerkleden rechten en niet alleen maar plichten.
3. Hier komt een algemeen punt naar voren, waaraan tot nu toe in discussies nauwelijks aandacht is besteed: dat het niet voldoende is om alleen de verhouding tussen landelijk en plaatselijk af te bakenen. Dat ‘plaatselijke’ is zelf nog weer een samengesteld geheel. We zullen bij de rechten en bevoegdheden van de plaatselijke kerk nader moeten onderscheiden tussen die van de kerkenraad, die van de voorganger in de kerkdienst, die van de gemeente als geheel en die van de afzonderlijke gemeenteleden. Hier kan men dus niet volstaan met iets eenvoudig te claimen als ‘het recht van de plaatselijke kerk’, maar men dient nader te specificeren hoe dat recht op lokaal niveau nader wordt ingevuld.
4. Een plaatselijke kerkenraad is wel bevoegd om, uitsluitend om redenen die in de plaatselijke situatie liggen, te besluiten in het geheel geen gezangen te zingen of een aantal gezangen niet te zingen die tot ellende, verdeeldheid enz. in de eigen gemeente zouden leiden. De beslissing hierover is dus niet gegrond op bezwaar tegen de inhoud van de gezangen, maar op overwegingen met betrekking tot het effect van het zingen ervan. Hier zijn dan Schriftgegevens als uit Rom. 14 en 15 (over het eten van offervlees) van toepassing.
5. Kerkenraden zullen zich moeten inspannen om het gesprek met de gemeente te voeren over de gemeenschap der heiligen en wat we daarin voor elkaar over hebben. Hoe zwaar weegt het ons, als we zien dat een broeder of zuster zich aan iets meent te bezondigen en enkele gezangen hem of haar in een fuik van bezwaardheid drijven? Aan de andere kant: laat een bezwaarde zich vrij voelen om een gezang niet mee te zingen, maar laat hij of zij het niet zo ver drijven dat er een uitstraling van grote boosheid en verongelijkheid en een beschuldiging van ongereformeerdeheid naar anderen toe van uitgaat. Laat ieder zich inspannen om anderen in hun geloof te waarderen en tot bloei te brengen. Gezegend de kerk, waar een jongen van 15 vraagt om af en toe uit de berijming van 1773 te zingen, omdat zijn opa van 80 dat zo fijn vindt, en waar die opa ter wille van jongeren vraagt om af en toe eens een stijlvol stukje drumwerk in de kerkdienst een plek te geven als begeleiding van een praiselied. In zo’n geestelijk klimaat zoekt ieder niet door te zetten wat hij zelf graag wil, maar zoekt ieder dat wat voor de *ander* goed is. Dat zal veel regelgeving overbodig maken!

6. Kerkenraden zullen de gemeente moeten beschermen tegen het verzet van enkele bezwaarden die voor jaren de uitbreiding van gezangen zouden willen tegenhouden, waarvoor de gezamenlijke kerken al groen licht hebben gegeven. Plaatselijke kerken moeten niet leven bij het veto van bezwaarden. De kerkenraden moeten in dezen met beslistheid optreden.
7. Plaatselijke kerken moeten evenmin leven bij het haastig drijven van hen wie de ontwikkelingen nooit snel genoeg gaan. Er mag in de kerken gevraagd worden dat we sommige stappen niet zetten ter wille van de relaties en de eenheid met anderen. Dat mag geen argument worden om alles maar tegen te houden. Maar bovenplaatselijke relaties mogen wel degelijk worden ingebracht als grond om plaatselijk bepaalde dingen niet te doen. Men realiseer zich dat dit niet alleen betekenis heeft voor de eigen vrijgemaakte kerken, maar ook in het gewenste kerkelijk contact met bijv. christelijke gereformeerden en gereformeerde-bonders. En men realiseer zich ook, dat het hier echt gaat om respect in *relaties* met concrete mensen en niet om formele, koude gehoorzaamheid aan een synodebesluit.
8. Het is nodig dat de kerkenraad de gemeente expliciet inschakelt bij het bepalen van het beleid ten aanzien van gezangen. Hij moet de eventuele effecten van het zingen van aangenomen gezangen in de eigen situatie goed in beeld hebben. Voor het bepalen van het beleid kan een kerkenraad aan alle kerkleden vragen op te geven, tegen welke gezangen ze gewetensbezwaar hebben. Gekozen moet worden voor een praktijk waarbij dat gewetensbezwaar vervolgens niet tot standaard voor het hele gemeentebeleid wordt gemaakt en het zingen van een hele serie gezangen blokkeert. Zie hierboven punt 4. Kerkleden moeten elkaar de vrijheid geven om 'onbelast' een gezang zowel mee te zingen als niet mee te zingen! Laat men ruimte laten voor elkaars eerlijke overtuiging. De kerkenraden moeten nadrukkelijk leiding geven aan de gemeente op dit punt. Rationele discussies in een welles-nietes-sfeer moeten hier worden omgebogen tot gesprekken over liefde, verdraagzaamheid en aanvaarding. Mocht er een aanzienlijk deel van de gemeente zijn dat überhaupt geen gezangen wil zingen of bepaalde gezangen niet, dan kan de kerkenraad besluiten om die (plaatselijke!) reden die niet te laten zingen. Zo zijn er sinds 1933 ook altijd enkele kerken geweest, waar uit het bundeltje van 29 Gezangen alleen de eerste 7 werden gebruikt. Het is nodig dat aan zo'n specifieke beslissing een termijn wordt verbonden: bijv. dat de beslissing voor 7 of 10 jaar geldt en dan steeds met 7 of 10 jaar verlengd wordt. Zo voorkomt men dat de splijtzwam met de regelmaat van de klok tussentijds weer op de agenda staat.

8. Schets van toekomstige mogelijke regelgeving met betrekking tot kerkdiensten en liturgie

In het licht van het bovenstaande leek het ons goed om een denkoefening te doen waarbij we van de grond af opnieuw opzetten, welke bepalingen de kerken zouden moeten hebben in zaken die te maken hebben met de invulling van de liturgie en de onderdelen van het kerkboek. Daarbij is o.m. omschrijving nodig van wat het beste de plaatselijke en wat de generale taken en bevoegdheden zouden kunnen zijn.

Gebaseerd op de hier voorafgaande overwegingen willen we ter overdenking een voorzet aanbieden van een nieuwe opzet van de kerkelijke regelgeving ten aanzien van kerkdiensten en liturgie.

We beginnen met de hoofdlijnen die in de kerkorde vastgelegd dienen te worden als algemene bepalingen die voor de lange termijn kunnen gelden. Daarnaast geven we aan, hoe we ons de nadere generaal-synodale bepalingen in dezen voorstellen. Deze laatste kunnen per synode gewijzigd worden wanneer de kerken dat wenselijk of noodzakelijk achten.

Kerkorde-artikelen:

1. De gemeenten zullen om de dag van de Here te vieren tweemaal in publieke kerkdiensten samenkomen voor de dienst van het Woord, de dienst van de sacramenten, de dienst van de gebeden en de dienst van de barmhartigheid.
2. De kerkenraden zullen behalve de kerkdiensten op de zondagen ook kerkdiensten beleggen op de erkende christelijke feestdagen en verder in verband met de sluiting van een huwelijk van gemeenteleden. Zij kunnen voor bijzondere groepen van gemeenteleden of met het oog op bijzondere situaties speciale en aangepaste kerkdiensten beleggen.
3. De kerkenraden zullen zorgen dat aan de kerkdiensten op verantwoorde wijze invulling wordt gegeven. Zij zullen zich daarbij houden aan de afspraken die de kerken in de generale synode hierover hebben gemaakt.
4. De kerken zullen ten behoeve van de kerkdiensten samenwerken voor de samenstelling en uitgave van een kerkboek, dat door de generale synode wordt vastgesteld.
5. Wanneer er bijzondere redenen voor zijn, zal er een algemene dag van verootmoediging en gebed worden uitgeschreven door de instantie die daarvoor door de generale synode is aangewezen.

N.B. Deze bepalingen zijn niet limitatief. Er zijn bijv. meer verschillende kerkdiensten en andere vormen van samenkomen mogelijk dan hier bepaald is.

Generaal-synodale bepalingen:

Overwegingen vooraf:

1. Synodebesluiten in liturgische aangelegenheden dragen het karakter van een gezamenlijk 'agreement', basis-afspraken die we samen maken om nodige en nuttige eenheid te bevorderen met het oog op de vrede en de opbouw van de kerken.
2. Er zijn voor besluitvorming in dezen niet alleen rationele, maar ook relationele wegingen nodig. Belangrijk is niet alleen wat argumentatief verdedigbaar is, maar ook of we met besluiten sommige kerken of kerkleden niet in het nauw brengen, elkaars functioneren bemoeilijken of de onderlinge vrede onder spanning zetten.
3. Er moet worden onderscheiden tussen gezamenlijke regelgeving en gezamenlijke facilitering. Niet alles wat de kerken in haar generaal samenwerkingsverband 'produceren', is daarmee ook dwingend aan de kerken opgelegd.

In de generale synode zouden de kerken ten aanzien van de diverse liturgische kwesties op ongeveer de volgende wijze kunnen beslissen. We geven een aantal voorbeelden (niet meer dan dat) waarin mogelijke afspraken voor het grondpatroon van de kerkdiensten worden genoemd:

1. begin en slot van de dienst: votum en groet, resp. zegen in enigerlei vorm verplicht, maar de precieze bewoordingen niet voorschrijven;
2. in elke dienst lezing van de Heilige Schrift; afspraak over de te gebruiken vertalingen: meer vertalingen mogelijk, ter keuze van de kerkenraad;

3. elke zondag een leerdienst;
4. elke zondag een plaats geven zowel aan Gods levens-regels voor de mens als aan het belijden van het geloof;
5. schuldbelijdenis en genadeverkondiging facultatief;
6. doop: plaats in de dienst niet voorgeschreven, wel gebruik van formulieren of toeleidende formules;
7. avondmaal: plaats in de dienst niet voorgeschreven, wel gebruik van formulieren of toeleidende formules;
8. gebeden: minstens één gesproken gebed in een kerkdienst; elke zondag een voorbeden-gebed voor kerk en wereld; formuliergebeden mogelijk; regelmatig het Onze Vader;
9. gemeentezang moet in de kerkdienst een plaats hebben; de psalmen in berijmingen die door de generale synode zijn vrijgegeven; de gezangen te kiezen uit de lijst van door de generale synode vrijgegeven gezangen; gemeentezang sluit koorzang en/of solozang niet uit;
10. de erkende christelijke feestdagen zijn de volgende: . . . . . ; de kerken zullen die onderhouden door op zo'n dag een of twee kerkdiensten te beleggen; daarnaast streven naar aparte diensten op bid- en dankdagen;
11. ... enz..

De hierboven gegeven punten voorzover ze de orde van dienst betreffen kunnen ook – wellicht is dat zelfs beter – in de vorm worden gegoten dat er bijv. 5 verschillende orden van dienst in het kerkboek worden opgenomen ten gebruike door de kerken. Als er goede redenen voor zijn moet er echter ook een keer een element in een kerkdienst kunnen worden opgenomen dat in de orden van dienst niet voorkomt, of moet er een element kunnen worden vervangen door iets vergelijkbaars, dit ter beoordeling van de kerkenraad. Heeft iemand er bezwaar tegen, dan zal hij/zij zich niet eenvoudig formeel op de orden van dienst kunnen beroepen, maar moet het bezwaar ingaan op de genoemde goede redenen en motieven.

9. Hoe verder?

De deputaten eredienst (rapport § 5.4 en 5.5) en de deputaten kerkmuziek (rapport § 5.8.2) hebben de Generale Synode Zuidhorn 2002 gevraagd zich expliciet te bezinnen op de verschillen van opvatting in de kerken met betrekking tot de verhouding tussen landelijke en plaatselijke besluitvorming inzake liturgie en gezangen. Ook deputaten kerkorde en kerkrecht zijn van mening dat hier vragen liggen die ter synode besproken dienen te worden, voorafgaand aan de verdere behandeling van rapporten en ingekomen stukken. De situatie waarin we als kerken verkeren, vraagt om een nog duidelijker referentiekader dan door de synode van Leusden 1999 werd geformuleerd. Om het synodeberaad in dezen te dienen hebben wij dit rapport geschreven. Uiteraard zijn we bereid tot nadere toelichting. We hopen van harte dat het iets mag bijdragen aan het vinden van recht en vrede en aan het vermeerderen van geloof en liefde voor God en voor elkaar in de kerken!

J.W. Hoekzema
F.T. Oldenhuis
H. Pathuis
J.B. de Rijke
M. te Velde (rapporteur)

Inhoudsopgave

AANVULLEND RAPPORT VAN DEPUTATEN KERKRECHT EN KERKORDE MET BETREKKING TOT ARTIKEL 65 EN ARTIKEL 67 KO	1
1. Nadere regelingen met betrekking tot art. 65 en 67 KO? Minder stringente regelgeving?	1
2. Algemene achtergrond en ontwikkelingen	1
3. Totstandkoming van de artikelen 65 en 67 in de Kerkorde-1978	3
4. Hantering van de kerkorde	5
5. Uniformiteit en pluriformiteit	7
6. Verdeling van bevoegdheden	13
7. Het traject in de plaatselijke kerk	19
8. Schets van toekomstige mogelijke regelgeving met betrekking tot kerkdiensten en liturgie	21
9. Hoe verder?	23
Inhoudsopgave	24

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 8 –
Rapport van deputaten Echtscheiding**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

In het onderstaande treft u het rapport aan van de deputaten die de Generale Synode Leusden 1999 benoemde inzake de echtscheidingsproblematiek. In de bespreking tijdens de synode hebben sommigen de vraag gesteld of hernieuwde bezinning ons veel verder zou kunnen brengen. Wij zijn van oordeel dat in dit nieuwe rapport enkele thema's aangesneden worden die nog niet eerder kerkelijk overwogen zijn. Ook de keuze van nieuwe invalshoeken maakt dit rapport tot meer dan een herhaling van zetten.

Wij benadrukken al op dit moment dat de consequenties van ons rapport op sommige punten groot kunnen zijn. De manier waarop wij een antwoord hebben gezocht op de vragen die de Synode ons heeft gesteld, betekent in feite dat wij in de kerken een breder proces van bezinning zouden moeten aangaan. Die bezinning betreft de thematiek van huwelijk en echtscheiding en de manier waarop wij samen ontvankelijk zouden kunnen worden voor een andere benadering, maar raakt ook andere aspecten van ons kerk zijn. Daartoe behoren onder meer de vragen hoe wij samen in de stijl van Christus' koninkrijk kerk zijn in een niet-meer-christelijke cultuur, hoe wij komen tot een keus voor een christelijke levensstijl, hoe wij omgaan met tucht en avondmaal, en wat ons antwoord is op vormen van individualisering.

Ons rapport is als volgt opgebouwd:

Eerst verantwoordt wij onze werkwijze in het licht van de instructie van de Generale Synode Leusden (hoofdstuk 5). Uit die verantwoording volgt dat wij de 'hermeneutische' opdracht (opdracht 6) tot het kader maken waarbinnen de andere elementen van de instructie als vanzelf aan de orde komen. De enige opdracht waarvoor dit niet geldt, is die tot inventarisatie van de knelpunten in de kerkelijke praktijk. Daarom laten wij voorafgaand aan de hermeneutische bezinning (hoofdstuk 7) een onderdeel volgen waarin wij de resultaten van een enquête presenteren (hoofdstuk 6). Onze bezinning loopt uit op concrete aanbevelingen (paragraaf 8.1). Daarna stellen wij nogmaals de instructie aan de orde om aan te wijzen wat onze uiteenzetting voor de verschillende onderdelen daarvan betekent (paragraaf 8.2). Tenslotte leggen wij aan de synode enkele besluitteksten voor (paragraaf 8.3). Daarna volgt nog een literatuurlijst (paragraaf 9.1).

Wie snel een indruk wil krijgen van de kernpunten van ons betoog, kan zich richten op de onderdelen hoofdstukken 3, 4 en 5 (Opdracht, Globaal beleidsoverzicht en Werkwijze), paragraaf 7.5 (Conclusies) en hoofdstuk 8 (Voorstellen aan de generale synode, Terugkoppeling naar de instructie en Concept-besluittekst).

---

1 – Samenvatting

De Generale Synode Leusden 1999 heeft een studiedeputaatschap ingesteld voor de vragen rond echtscheiding en hertrouwen. De nadruk in de opdracht ligt op *inventarisatie* en *nadere bezinning*. Zo moeten bij voorbeeld de knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond echtscheiding en hertrouwen in kaart gebracht worden. Ook is gevraagd om de richtlijnen die vanaf de Generale Synode Berkel 1996 zijn vastgesteld, vanuit de praktijk te evalueren. De meest brede opdracht was het verzoek om de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief te bestuderen.

Dit rapport is het resultaat van dat onderzoek. Eerst wordt een *inventarisatie* gegeven van de knelpunten. Deputaten hebben verschillende kerken geënquêteerd om zicht te krijgen op de vragen in het werkveld. De antwoorden laten een scala aan probleemvelden zien. Zo leven er veel vragen op het terrein van de tucht. Ook worstelen kerkenraden met echtscheidingssituaties waarin geen sprake is van één van de gronden overspel of kwaadwillige verlating. Eén van de conclusies van de enquête luidt, dat de vastgestelde richtlijnen geen pasklare antwoorden bieden in concrete situaties.

Het hoofddeel van het rapport wordt gevormd door de *visieontwikkeling*. Het onderzoek brengt eerst de hermeneutische vragen rond echtscheiding in kaart. Met hermeneutische vragen doelen wij op de vragen die betrekking hebben op het verstaan en toepassen van de Bijbel in onze tijd en cultuur. De verschillen tussen de context van de Bijbel en de onze leveren spanning op als het gaat om het denken en de beleving rond huwelijk en echtscheiding. Een tweede analyse betreft een overzicht van de uitgangspunten in de discussie rond echtscheiding. Wat zijn de verschillende visies op de status van Bijbelse regels, de gronden voor echtscheiding en de overtuigingen die achter de verschillende posities liggen?

De eerste stap richting positiebepaling is een zelfstandige exegese van de passages uit de Schrift die in verband met echtscheiding naar voren zijn gebracht. Gewapend met deze exegese geeft het rapport onze bezwaren weer tegen het traditionele werken met de twee echtscheidingsgronden (waar Leusden een derde categorie ‘ernstige zonden’ aan toegevoegd heeft). Naast het exegetische bezwaar (de Schrift geeft geen ‘gronden’) speelt hier met name het bezwaar dat deze methode geforceerde analogeredeneringen uitlokt. Dan wordt gepoogd om nieuwe situaties te rubriceren onder erkende (dus legitieme) gronden.

Een tweede stap is het ontwikkelen van een eigen benadering. In vier stappen wordt deze benadering uitgewerkt:

1. Uit het onderwijs van Jezus Christus blijkt dat echtscheiding en hertrouwen niet passen bij de stijl van het koninkrijk.
2. Sommige vragen blijven in het onderwijs van Jezus onbeantwoord. Zo gaat Hij niet in op de vragen rond overspel en echtscheiding.
3. De algemene regels van Jezus (zie 1) worden door Paulus in 1 Korintiërs 7 als volgt toegepast: in specifieke, nieuwe situaties (zendingssituatie, verlating om geloof), waarin het volgen van de regel tot onaantvaardbare of onbillijke gevolgen zou leiden, ontslaat Paulus de gelovige van de binding aan de regel (die wel geldig blijft). Deze werkwijze moet de kerk volgen als voorbeeld van een manier van handelen in situaties waarin het volgen van de algemene regel tot onbillijkheid kan leiden.

4. In de morele afweging moeten meer gegevens uit de Schrift betrokken worden dan de directe morele richtlijnen inzake huwelijk en echtscheiding. Deze afweging moet bovendien gemaakt worden in de context van de christelijke gemeente, als de belichaming van het onderwijs van Christus.

Tenslotte bevat het rapport een brede serie *praktijkvoorstellen*. In dit deel wordt ingegaan op de noodzaak tot verootmoediging. Ook worden suggesties gedaan om recht te doen aan nieuwe situaties waarin echtscheiding plaatsvindt. Op het gebied van tucht wordt het ‘grijze gebied’ tussen kerkelijke passiviteit en het nemen van tuchtmaatregelen ingekleurd. Op het terrein van het sluiten van tweede huwelijken worden de kerken opgeroepen tot terughoudendheid.

Om de kerkenraden in de toekomst te ondersteunen, stellen wij voor dat een adviesorgaan in het leven geroepen wordt. Ook op het gebied van preventie (huwelijksvoorbereiding en counseling) biedt dit rapport handreikingen.

2 – Samenstelling deputaatschap

naam	adres	telefoon	email
Drs. J.H. Smit (voorzitter)	Schubertstraat 11 6444 BB Brunssum	045 525 34 67	joost.smit@wxs.nl
Drs. A.L.Th. de Bruijne	Zwanebloem 10 8265 GL Kampen	038 332 41 42	althdebruijne@tukampen.nl
Mr. C.H. de Haan	Bosgors 8 7827 ED Emmen	0591 67 90 60	chdehaan@planet.nl
Drs. H.J. Messelink	Koestraat 74 7721 CS Dalfsen	0529 43 17 25	hjmesselink@hetnet.nl
Ir. K. Mulder	Mélisandeplaats 2 3816 RL Amersfoort	033 472 63 08	mulderk@hetnet.nl

---

3 – Opdracht van de Synode

De Generale Synode gaf aan ons deputaatschap de volgende instructie mee:

1. zich nader te bezinnen op de eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen met speciale aandacht voor de vragen die de PS Utrecht 1998 (onder b tot h) heeft gesteld;
2. knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen te inventariseren;
3. onderzoek te doen naar de kerkrechtelijke implicaties van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen en de vragen rond censuur, schuld en berouw;
4. de praktische bruikbaarheid van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen te evalueren;
5. onderzoek te doen (in overleg met deputaten Relatie Kerk en Overheid) naar de verhouding tussen burgerlijk recht en kerkelijk recht, waarbij de vraag gesteld kan worden in hoeverre de kerk haar eigen recht moet ontwikkelen in verband met de toenemende secularisatie van de wetgeving inzake huwelijk en scheiding;
6. onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief;
7. aan de volgende synode rapport uit te brengen van zijn werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht

Wij geven eerst een overzicht van de voorgeschiedenis van de kerkelijke behandeling van het onderwerp ‘echtscheiding’ tijdens de laatste jaren.

De Generale Synode Ommen 1993 stelde op verzoek van de Particuliere Synode Groningen 1992 een studiedeputaatschap in. De particuliere synode wees op drie knelpunten, te weten het ontbreken van gemeenschappelijk beleid, de vraag naar de hoeveelheid echtscheidingsgronden en onduidelijkheid met betrekking tot de mogelijkheid van het aangaan van een huwelijk na echtscheiding (Acta Ommen, 67).

Het rapport van het deputaatschap werd door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 aanbevolen bij de kerken, evenals het commissierapport van de synodecommissie die de behandeling van de zaak voorbereidde. Op basis van dat laatste rapport stelde de synode uitgangspunten en richtlijnen vast voor de kerken. De synode oefende kritiek op het feit dat deputaten geen onderzoek naar knelpunten in het kerkelijk beleid verricht hadden (Acta Berkel, 69-72).

De uitgangspunten en richtlijnen van ‘Berkel’ riepen binnen de kerken verzet en vragen op. De Generale Synode Leusden had daarom onder meer te maken met enkele verzoeken om revisie van de besluiten van ‘Berkel’. Ook kwam de vraag op de synodetafel om de echtscheidingsproblematiek in een nog breder kader te doordenken dan inmiddels gebeurd was. In het algemeen handhaafde ‘Leusden’ de besluiten van ‘Berkel’, al bracht zij in de uitgangspunten en richtlijnen enkele wijzigingen aan. Die wijzigingen betroffen onder meer een inperking van de zogenaamde ‘tweede echtscheidingsgrond’, kwaadwillige verlating, en het openlijk benoemen van een derde categorie ‘zonden die de huwelijksseenheid aantasten’ als aanvulling. Deze wijzigingen onderstreepten voor het besef van de synode de noodzaak van de bredere bezinning, waar door sommigen bij de synode om gevraagd was. Onder meer met het oog daarop benoemde de synode opnieuw een studiedeputaatschap. Van dit deputaatschap hebt u het rapport nu in handen.

Als deputaten zijn wij (tot de vaststelling van dit rapport) acht keer samengekomen, te weten op 28 oktober 1999, 22 december 1999, 19 april 2001, 6 september 2000, 22 november 2000, 14 februari 2001, 9 mei 2001 en 17 september 2001.

---

5 – Uitvoering – werkwijze

De Generale Synode gaf dus aan ons deputaatschap de volgende instructie mee:

1. zich nader te bezinnen op de eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen met speciale aandacht voor de vragen die de PS Utrecht 1998 (onder b tot h) heeft gesteld;
2. knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen te inventariseren;
3. onderzoek te doen naar de kerkrechtelijke implicaties van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen en de vragen rond censuur, schuld en berouw;
4. de praktische bruikbaarheid van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen te evalueren;
5. onderzoek te doen (in overleg met deputaten Relatie Kerk en Overheid) naar de verhouding tussen burgerlijk recht en kerkelijk recht, waarbij de vraag gesteld kan worden in hoeverre de kerk haar eigen recht moet ontwikkelen in verband met de toenemende secularisatie van de wetgeving inzake huwelijk en scheiding;
6. onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief;
7. aan de volgende synode rapport uit te brengen van zijn werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Deze opdrachten zijn niet allemaal gelijksoortig en kennen overlappingen. Zo vergt de nadere bezinning op de eigentijdse vragen met speciale aandacht voor wat de Particuliere Synode Utrecht naar voren bracht (opdracht 1) al dat wij ingaan op de tucht. Opdracht 3 vraagt dat echter nogmaals. Ook vormt bezinning op eigentijdse vragen (opdracht 1) een aspect van de ‘hermeneutische’ bezinning uit opdracht 6. Verder betreft één van die eigentijdse vragen de veranderde verhouding tussen overheid en kerk met betrekking tot het huwelijk. Daarop is ook de afzonderlijke opdracht 5 gericht.

In het licht van deze overwegingen menen wij dat wij de hermeneutische thematiek kunnen beschouwen als het kader waarbinnen de overige opdrachten in beeld komen. De toevoeging bij opdracht 6 (‘in een breder perspectief’) bevestigt ons daarin. Dat rechtvaardigt een insteek bij dit onderwerp, al staat het op de zesde plaats in de instructie. Alleen opdracht 2 en 4 vragen een aparte benadering. Voorafgaand aan de hermeneutische bezinning gaan wij daarom in op de knelpunten inzake de omgang met echtscheiding in de kerkelijke praktijk.

---

6 – Uitvoering – enquête

Opdracht 2 van de Generale Synode Leusden behelst een onderzoek naar knelpunten in het pastoraat en kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen. Ook heeft de synode ons in opdracht 4 gevraagd de praktische bruikbaarheid van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen te evalueren.

Deputaten hebben zich allereerst beraden op de vraag hoe aan de opdracht het beste uitvoering kon worden gegeven. De gedachte een professionele enquête te laten uitvoeren werd verworpen wegens de daaraan verbonden hoge kosten.

Evenmin werd het haalbaar geacht alle kerken bij het onderzoek te betrekken vanwege de verwachte hoeveelheid te verwerken informatie in relatie tot de beschikbare middelen en menskracht.

Derhalve besloten wij een dertigtal kerken te benaderen, zijnde meer dan 10 % van alle kerken. De keuze van de kerken werd bepaald door twee factoren: òf een grote stad òf een grote kerkelijke gemeente. Eerstgenoemde factor houdt verband met de veronderstelde ‘grote-stad-problematiek’, de tweede factor houdt verband met een hogere ‘scoringskans’ voor wat betreft de ervaringen met echtscheidingen. Gestreefd werd bovendien naar landelijke spreiding.

Aangezien anonimiteit door deputaten werd toegezegd, wordt geen opgave verstrekt van de kerken die zijn verzocht mee te werken.

Alle betrokken kerken hebben een zelfde brief ontvangen waarin de volgende vragen zijn gesteld:

- 1. Bent u in de afgelopen 5 jaren met gevallen van echtscheiding geconfronteerd? Zo ja, hoeveel? U gelieve daarbij onderscheid te maken tussen enerzijds echtscheidingen in de eigen gemeente en anderzijds reeds gescheiden broeders en/of zusters die vanuit andere gemeenten overkwamen.*
- 2. Bent u bekend met de landelijke uitgangspunten en richtlijnen van de GS Berkel en Rodenrijs 1996? Zo ja, past u deze ook toe en welke problemen ondervindt u daarbij? Zo nee, waarom niet?*
- 3. Hebt u een eigen beleid inzake echtscheiding en hertrouwen? Zo ja, kunt u een korte beschrijving van dit beleid geven?*
- 4. Welke knelpunten ervaart u als het gaat om echtscheiding en hertrouwen? De volgende aspecten kunnen daarbij aan de orde komen:*
  - toepassing van tucht bij het aanvragen en doorzetten van een ongeoorloofde echtscheiding;*
  - het al of niet voortzetten van tucht als een kerklid na een ongeoorloofde echtscheiding daarover geen schuld belijdt, maar overigens een christelijke levensstijl vertoont;*
  - het adviseren of tolereren van een scheiding van tafel en bed om een ongeoorloofde echtscheiding te voorkomen;*
  - het spanningsveld tussen een naar menselijke maatstaven gerekend ‘begrijpelijke’ echtscheiding en de Bijbelse uitgangspunten bij echtscheiding;*
  - er wordt wel schuldbelijdenis gedaan, maar de echtscheiding wordt gehandhaafd en verzoening wordt afgewezen;*
  - het al of niet voortzetten van een reeds lopende tuchtmaatregel indien de gescheiden broeder/zuster uit een andere gemeente overkomt;*

- *de leeftijd van de gescheidene en diens wens niet voor de rest van zijn/haar leven gescheiden te blijven leven.*
5. *Welke overige opmerkingen vindt u nog van belang in relatie tot het door de deputaten ingestelde onderzoek? Hebt u zelf suggesties om het beleid ten aanzien van echtscheiding en hertrouwen te verbeteren? Hoe denkt u zelf het best beleidsmatig geholpen te kunnen worden?*

Van de dertig aangeschreven kerken reageerden achttien kerken (ongeveer gelijk verdeeld tussen grote-stads-gemeenten en grote kerkelijke gemeenten).

Van de overige twaalf kerken werd ondanks een rappel niets vernomen.

De antwoorden van deze achttien kerken zijn hierna verwerkt tot een zoveel mogelijk samenhangend geheel.

Deputaten hebben overigens de indruk dat het om een representatieve uitkomst gaat. De antwoorden op de hiervoor genoemde inhoudelijke vragen waren goed vergelijkbaar en weken onderling niet in belangrijke mate van elkaar af.

6.1 Beantwoording van de vragen

6.1.1 Aantallen echtscheidingen

Deputaten hadden niet de opdracht en de intentie over aantallen echtscheidingen e.d. gegevens te verzamelen, maar nu het ingestelde onderzoek daarover wel informatie heeft opgeleverd, geven deputaten de uitkomsten door. Daarbij dient wel bedacht te worden dat het slechts om gegevens van achttien kerkelijke gemeenten gaat.

Behoudens één kerk hebben alle achttien kerken in de afgelopen vijf jaren met echtscheiding te maken gehad, hetzij door echtscheiding binnen de eigen gemeente, hetzij door broeders en zusters die als gescheiden binnenkwamen vanuit andere gemeenten.

Het aantal keren dat een kerkenraad met echtscheiding werd geconfronteerd op één van de hiervoor genoemde wijzen, loopt sterk uiteen: van nul tot dertien keer in de afgelopen vijf jaren.

Een relatie tussen de omvang van de kerkelijke gemeente en het aantal gevallen van echtscheiding ontbreekt. Ligt in de ene gemeente de verhouding tussen het aantal gemeenteleden en het aantal echtscheidingen op 80 (leden) : 1 (echtscheiding); in een andere gemeente is die verhouding 466 : 1.

Ook ontbreekt een relatie tussen het inwoneraantal van de plaats enerzijds en het aantal echtscheidingen anderzijds: in sommige grote plaatsen is het aantal echtscheidingen relatief laag, terwijl in sommige kleinere plaatsen precies het omgekeerde zich voordoet.

Overigens past hier wel voorzichtigheid voor wat betreft het trekken van algemeen geldende conclusies. Een grote stadsgemeente met veel alleengaanden, bijvoorbeeld studenten, zal vermoedelijk minder gevallen van echtscheiding kennen dan een kleine stadsgemeente met veel gehuwden. Om geldige conclusies te kunnen trekken zullen derhalve meer factoren betrokken moeten worden, zoals bijvoorbeeld de sociale opbouw van de gemeente, de gemiddelde leeftijd etc.

Een verdergaand onderzoek hiernaar valt buiten de opdracht van deputaten.

Bij het vorenstaande is geen onderscheid gemaakt tussen echtscheidingen – om zo te zeggen – ‘van elders’ en echtscheidingen ‘in de eigen gemeente’.

6.1.2 Richtlijnen Generale Synode Berkel en Rodenrijs

Alle kerkenraden gaven aan bekend te zijn met de richtlijnen.

Over de toepassing van de richtlijnen is de verstrekte informatie summier. De volgende terminologie, maar ook niet veel meer dan dat, werd door de diverse kerkenraden gehanteerd:

- de richtlijnen worden gevolgd;
- de richtlijnen vormen een handleiding;
- de richtlijnen worden als ondersteuning gebruikt;
- de richtlijnen worden toegepast.

Eén kerkenraad merkte nog op dat de uitgangspunten en richtlijnen geen duidelijke standpunten bevatten. Twee kerkenraden gaven aan moeite te hebben met uitgangspunt 4 van Berkel (wat valt onder kwaadwillige verlatings?). Eén kerkenraad meldde de uitgangspunten en richtlijnen ‘intensief’ gebruikt te hebben in één concreet geval.

6.1.3 Eigen beleid?

Van de achttien kerken gaven dertien aan geen eigen beleid te hebben.

De overige vijf meldden in dit verband wel diverse beleidsuitgangspunten, maar die punten rechtvaardigen niet de conclusie dat een geheel eigen en/of nieuw beleid wordt gevoerd.

Van een eigen beleid is dus geen sprake.

6.1.4 Knelpunten

Van de achttien kerken hebben veertien kerken knelpunten gemeld. De overige vier kerken hebben geen knelpunten ervaren ten gevolge van geen of weinig echtscheidingen.

De knelpunten zijn divers. De door deputaten in de hierboven geciteerde brief aan de kerkenraden genoemde knelpunten worden in het algemeen onderschreven.

Deputaten delen de door de kerken genoemde knelpunten als volgt in. Deze indeling is niet strikt; de categorieën overlappen elkaar.

Wel kan een onderscheid worden gemaakt tussen knelpunten die vooral betrekking hebben op de tucht en knelpunten die – op allerlei verschillende wijzen – verband houden met het spanningsveld tussen de Bijbelse norm en de naar menselijke maatstaven gerekende begrijpelijke echtscheiding.

a. Met betrekking tot de (duur van de) tucht

- al dan niet handhaving van de tucht indien er geen berouw is over de echtscheiding maar overigens wel een christelijke levensstijl wordt vertoond;

- al dan niet voortgezette toepassing van de tucht indien de echtscheiding toch wordt doorgezet;
  - al dan niet toepassing van de tucht indien sprake is van een tweede huwelijk na een ongeoorloofde maar wel begrijpelijke echtscheiding;
  - al dan niet toepassing van tucht indien een (gescheiden) persoon vanuit een ander kerkgenootschap overkomt;
  - slechte/moeilijke communicatie met zusterkerken inzake overname van de tucht bij verhuizing naar een andere gemeente;
- b. Echtscheiding op andere gronden dan overspel of verlating vanwege het geloof**
- hoe te handelen bij huwelijksproblemen welke voortvloeien uit psychische, emotionele, communicatieve of intellectuele handicaps c.q. homofiele geaardheid van de huwelijkspartner (spanning tussen Bijbelse norm en menselijk begrijpelijk);
  - wat valt onder kwaadwillige verlating (uitgangspunt 4 GS Berkel)? Is bijvoorbeeld sprake van kwaadwillige verlating indien verlating plaatsvindt in het geval van psychische problemen bij de huwelijkspartner?
- c. Wanneer is hertrouwen toegestaan?**
- de soms lage leeftijd van gescheidenen en hun wens niet de rest van hun leven ongehuwd te blijven;
  - de echtscheiding was menselijk begrijpelijk, maar Bijbels gezien ongeoorloofd;
- d. Diverse knelpunten**
- afnemende bereidheid te luisteren naar de ambtsdragers;
  - gebrek aan ervaring en scholing betreffende het pastoraat in echtscheidingskwesities;
  - kerkelijke sluiproutes: via een ander kerkverband weer terugkeren.

6.1.5 Suggesties

De achttien kerkenraden zijn in het algemeen de mening toegedaan dat een duidelijke, landelijke regeling niet haalbaar is, omdat de praktijk zeer divers is. Eén kerk verwoordde het aldus: zoveel echtscheidingen, zoveel knelpunten. Gegeven de zeer gevarieerde en weerbarstige praktijk zal een regeling moeilijk toepasbaar blijken te zijn, aldus een waarschuwing van een andere kerk.

Deputaten geven de volgende concrete suggesties door:

- vooral aandacht besteden aan preventie door huwelijkskursus, gespreksgroepen en huiskringen voor jonggehuwden;
- als kerkenraad adviseren tot c.q. meewerken aan een scheiding van tafel en bed in bepaalde concrete situaties zoals bijvoorbeeld alcoholverslaving;
- databank van cases, jurisprudentie en adviezen via internet;
- actuele informatie via de GVI-map;
- algemene richtlijnen voor kerkelijke huwelijksbevestiging van (tweede) huwelijk van/met gescheidenen; onderdeel daarvan dient te zijn dat – indien van toepassing – te allen tijde overleg plaatsvindt met de kerk waar de gescheidene vandaan komt;

- een kerkelijke of klassikale arbitragecommissie bestaande uit vijf leden instellen, die advies verstrekt aan de kerkenraad inzake echtscheidingskwesties;
- belofte van niet-hertrouwen vragen indien berust moet worden in een echtscheiding wegens duurzame ontwrichting.

6.2 Conclusies

1. De richtlijnen bieden onvoldoende houvast in allerlei concrete situaties. De kerken hebben behoefte aan duidelijkheid over wat nu wel en niet mag/kan. De praktische bruikbaarheid van de richtlijnen en de uitgangspunten is dus gering.
2. Er is behoefte aan meer duidelijkheid over de echtscheidingsgronden (hermeneutiek en ethiek). Zijn ‘overspel’ en ‘verlating vanwege het geloof’ de enige gronden die toelaatbaar zijn? Er moet meer helderheid komen over wat wel en niet onder ‘verlating vanwege het geloof’ en ‘kwaadwillige verlating’ valt.
3. Er zijn veel vragen over toepassing en opheffing van tucht, vooral in de volgende drie situaties:
  - a. bij het doorzetten van een ongeoorloofde scheiding;
  - b. bij het doorzetten van ongeoorloofd hertrouwen;
  - c. als er geen sprake is van berouw over een ongeoorloofde scheiding of ongeoorloofd hertrouwen, maar er overigens wel een christelijke levensstijl is.
4. Er is behoefte aan richtlijnen voor:
  - a. een tweede huwelijk na een scheiding;
  - b. het toestaan van een kerkelijke huwelijksbevestiging;
  - c. wel of niet een ‘belofte van niet hertrouwen’ vragen ingeval van ongeoorloofde scheiding.

In het vervolg van dit rapport komen we op verschillende momenten terug op de enquête. In het deel over hermeneutiek en exegese komen de vragen rond de echtscheidingsgronden aan de orde. De vragen naar de praktijk en de tucht worden beantwoord in het gedeelte over echtscheiding en praktijk.

---

7 – Uitvoering – hermeneutiek

7.1 Een opdracht over hermeneutiek

De Generale Synode van Leusden droeg aan deputaten in haar zesde instructie op:

‘onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief’ (Acta 2000, 181).

Als grond onder deze uitspraak voert de synode aan dat met de uitgangspunten en richtlijnen het laatste woord nog niet is gesproken. Uit de toelichting van de voorzitter van de synodecommissie blijkt dat bij deze instructie gedacht is aan ‘de betekenis en de hantering van de Bijbelse norm in deze tijd, temeer nu wetgeving en praktijk zich al meer van de Bijbelse norm verwijderen’. In de synode bestond overigens enige reserve bij het instellen van een studiedeputaatschap. Kunnen wij verder komen dan de Generale Synode Berkel 1996, die stelde dat er vanuit de Schrift geen volstreekte duidelijkheid voor elke situatie te verkrijgen is? Gaat het niet te ver om schriftuurlijk te willen onderbouwen hoe in een situatie van gebrokenheid gehandeld moet worden?

In het in de Acta (617) opgenomen commissierapport wordt uitgangspunt 4 van Berkel als ‘hermeneutisch’ getypeerd. Dit uitgangspunt stelt dat geen eenstemmigheid bestaat over de vraag in hoeverre andere vormen van kwaadwillige verlating analoog beoordeeld mogen worden aan 1 Korintiërs 7:12-16. De Generale Synode Leusden stelt daarvoor een andere – kennelijk ook als ‘hermeneutisch’ bedoelde – uitspraak in de plaats. Daarin is vastgelegd dat er ook andere zonden tegen Gods geboden dan overspel of verlating om het geloof bestaan die het huwelijk fundamenteel aantasten. Wanneer daarbij in echtscheiding berust kan worden, valt niet in een algemene regel aan te geven.

Behalve deze gegevens treffen wij in de stukken van ‘Leusden’ geen nadere aanwijzingen aan over de bedoelde invulling van het onderzoek naar de hermeneutische vragen. Wij concluderen daaruit twee zaken:

- a. De generale synode doelt vooral op de problematiek van de kloof tussen de norm van de Bijbel, geformuleerd in de tijd van de Bijbel, én de praktijk van vandaag die het stempel draagt van onze – soms andere – tijd. ‘Hermeneutiek’ omvat hier dus meer dan de klassieke bezinning op de methode van Bijbeluitleg. Het gaat ook om de moderne problematiek van het verstaan en toepassen van de Bijbel in onze tijd en cultuur.
- b. Het bedoelde ‘onderzoek’ mag ook zelf materiaal op tafel brengen dat de hermeneutische problematiek scherper in beeld brengt.

Nu staat de bezinning op de ‘hermeneutische kwestie’ in de moderne zin van het woord binnen de gereformeerde traditie nog in de kinderschoenen. Specialistisch onderzoek van theologen en beoefenaars van andere disciplines als filosofie en literatuurwetenschap is nodig voor verdere ontwikkeling daarvan. Van een deputatenrapport kan zulke fundamentele bezinning moeilijk verwacht worden. Daarom hebben wij voor een pragmatische insteek gekozen. Wij stellen de hermeneutische vragen met betrekking tot echtscheiding en hertrouwen aan de orde via gegevens en argumentaties die in de *praktijk* van het kerkelijk leven blijken te functioneren. Bij nader doordenken blijken deze hermeneutische positiebepalingen in te houden. Zo proberen wij te komen tot een zinvolle hermeneutische door-

denking die toch niet al te ver buiten het concrete thema ‘echtscheiding’ om gaat. Om op te sporen welke posities zich in de praktijk voordoen, volgen wij twee routes:

- a. Wij werken met de bovenstaande enquêteresultaten.
- b. Wij kleuren het beeld in via literatuur, waaronder ook geschriften die op de gemeente gericht zijn en bijdragen in de pers.

7.2 Het probleem nader in beeld

7.2.1 Via de enquête

Uit de enquête die wij hiielden onder een aantal kerkenraden, trokken wij enkele conclusies (zie hoofdstuk 6, paragraaf 6.2). In deze conclusies tekent zich iets af van de hermeneutische problematiek.

In de eerste plaats blijken de richtlijnen van Berkel/Leusden wel gebruikt te worden, maar bieden zij te weinig houvast om concrete situaties op te lossen. Twee zaken blijven moeilijk:

- a. Het aantal echtscheidingsgronden en hun reikwijdte.
- b. De eventuele voorwaarden om een huwelijk na echtscheiding te aanvaarden.

Er zijn dan ook kerkenraden die de conclusies trekken dat regels ongeschikt zijn om alle situaties te bestrijken. Zij geven echter niet aan, op welke manier zij in concrete situaties dan wel te werk gaan. Uit de enquête destilleren wij daarom de volgende vraag om de problematiek in beeld te brengen:

- *Op welke manier wil de Bijbel ons richting wijzen in de concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen die zich vandaag voordoen en die vaak in tekst en context van de Bijbel niet herkenbaar lijken? Moeten wij zoeken naar (nog meer) regels die ons overtuigend kunnen brengen tot toepassingen in concrete situaties, of is er iets anders nodig?*

In de tweede plaats betreffen veel vragen de tucht. Daarin raken ze eerder een kerkrechtelijk dan een hermeneutisch probleem. Toch houden ze met dat laatste thema wel verband. Vragen rond de toepassing van de tucht hebben te maken met de mate van ruimte voor eigen verantwoordelijkheid en afwijkende keuzen bij christenen. En op die punten ervaren wij in de hedendaagse situatie de doorwerking van moderne opvattingen over menselijke autonomie. Ook als wij de extreme varianten daarvan afwijzen (wanneer de mens niet meer wil buigen voor God en Zijn wil), hebben wij ermee te maken. Want ook de vraag in hoeverre anderen, bijvoorbeeld een kerkenraad en een kerkelijke gemeenschap, met gezag invloed kunnen uitoefenen in een keuze die een christen voor Gods aangezicht maakt, wordt gekleurd door de moderne autonomiegedachte. Ook in de bestaande regels van Berkel/Leusden komt dit tot uiting. Daarin is immers vastgelegd dat wij niet ‘de gewetens mogen binden’ in zaken die niet helder vanuit Gods woord kunnen worden aangewezen.

Gecombineerd met de boven beschreven waarneming dat allerlei concrete situaties niet eenduidig door de bestaande regels worden beslist, lijkt dit als vanzelf te moeten leiden tot een toenemend aantal gevallen waarin een kerkenraad iets aan de eigen verantwoordelijkheid van betrokkenen moet overlaten. De nuancering op de uitdrukking ‘helder uit Gods woord bewezen’, die aangeeft dat dit duidt op helderheid bij de kerkenraad zelf, verscherpt dit probleem nog. Want nu zal blijken dat steeds meer christenen niet overtuigd zijn dat zo’n kerkenraad met gezag mag inbreken in de persoonlijke verantwoordelijkheid tegenover God.

De enquête bevestigt dit probleemveld wanneer zij als knelpunt signaleert dat er een afnemende bereidheid is om naar ambtsdragers te luisteren. En van een andere kant komt dit probleem nogmaals in beeld als sommige kerkenraden erop wijzen dat zij zelf onvoldoende deskundig en geschoold zijn. In de moderne autonome context wordt extern gezag alleen maar aanvaard als dit zich waarmaakt in deskundigheid.

Dit brengt ons bij de volgende aspecten van de problematiek:

- *Welke plaats moet de persoonlijke verantwoordelijkheid van betrokkenen hebben als het gaat om de keus om te scheiden en de beslissing om daarna een volgend huwelijk aan te gaan?*
- *Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in een relatie van verantwoording ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap en de kerkenraad? Zo ja, op welke manier dient dit dan ingevuld te worden?*

7.2.2 Analyse van onze tijd

Bovenstaande vragen staan niet op zichzelf. Ze hebben te maken met het feit dat de moderne samenleving in tal van opzichten ingrijpend verschilt van de context van de Bijbel. Dat verschil vormt een van de belangrijkste aanleidingen voor de moderne bezinning op hermeneutiek. Wij kunnen de verschillen niet op de noemer brengen van *afval* van de weg van God. Daarvan is op bepaalde punten sprake, maar veel andere aspecten van onze eigen tijd en cultuur aanvaarden wij zonder problemen. Ze zijn zelfs zo normaal voor ons dat wij ons het verschil met de tijd van de Bijbel niet altijd bewust zijn. Wij zullen ontdekken dat ook zulke aspecten invloed uitoefenen op ons denken en doen inzake huwelijk, echtscheiding en hertrouwen. Als gevolg daarvan komen wij te staan voor een van de centrale vragen van de moderne hermeneutiek: Moeten wij alles wat de Bijbel in zijn eigen tijd en cultuur zegt, betrekken op onze context? Hoe moeten wij elementen uit een soms heel andere cultuur vandaag toepassen? Hoe moeten wij nieuwe elementen van vandaag zien in het licht van de Bijbel?

Concreet wijzen wij op de volgende zaken (zie onder meer Rinzema 1961; Phillips 1988; Van Essen 1989; Cornes 1993, 7-32; Loonstra 2000, 9-21):

1. Individuele autonomie

Binnen de moderne samenleving ligt sterke nadruk op individuele autonomie. Het kader van een richtingwijzende gemeenschap is veelal weggefallen. Dat heeft ook praktische oorzaken. De mobiliteit, de virtuele verbinding tussen anonieme mensen die de media leggen, en de globalisering van het bestaan maken dat individuen zich losmaken uit de omgeving waarin zij geworteld zijn en zelf, vaak elders, een bestaan opbouwen. Dat nieuwe bestaan groepeerd zich rond het individu als kern. Voor het huwelijk (en het alleen-gaan) betekent dit onder meer dat het minder ingebed ligt in sociale structuren van ouderlijk gezin, familie, dorps- of buurtgemeenschap en kerkelijke gemeente. Dat brengt als vanzelf met zich mee dat die sociale omgeving als minder belangrijk wordt ervaren. Beslissingen neem je individueler. Huwelijken worden kwetsbaarder, omdat er geen directe steun en correctie komen uit de gemeenschap. Alleen-gang wordt ingrijpender omdat de geborgenheid van een vanzelfsprekend aanwezige gemeenschap vaak ontbreekt. Dit maakt het begrijpelijk dat het eerder tot echtscheiding komt, en dat het moeilijker lijkt om na een scheiding ongetrouwd te blijven.

2. Kwaliteit van leven

Onze behoeften bevinden zich in de moderne westerse samenleving vaak op een ander niveau dan vroeger of elders. In de meeste tijden en op de meeste plaatsen vormt het leven een dagelijkse strijd om het bestaan. De basisbehoeften vragen alle energie. In onze samenleving is de welvaart zo groot dat voor relatief weinigen die zorg over de basisbehoeften nog domineert. Behoeften komen daardoor terecht op een tweede niveau: het gaat niet meer om *overleven* maar om *kwaliteit van leven*. Dat leidt ertoe dat wij hogere eisen stellen aan het huwelijk. Het moet ons voldoening geven op psychisch, gevoelsmatig, seksueel en relationeel vlak. Wij stellen er de eis aan dat het ons in het heden persoonlijk geluk bezorgt. De mate waarin wij bereid zijn dat geluk uit te stellen, ervoor te strijden en zelfs te lijden, neemt daarbij af. Dat komt niet doordat wij slechter zijn dan mensen vroeger, maar wij raken er door onze westerse welvaart in tal van opzichten al aan gewend dat behoeften *onmiddellijk* en vrij *gemakkelijk* bevredigd kunnen worden.

In combinatie met de neiging tot individuele autonomie uit het vorige punt leidt dit tweede punt tot een ideaal waarin alles draait om het recht op persoonlijke zelfontplooiing en welbevinden. Er wordt wel gesproken van een ‘therapeutische cultuur’ om deze trek van de westerse samenleving te typeren. Ook relaties tot anderen krijgen daardoor bewust of onbewust een instrumenteler karakter. Ze worden afgemeten aan de vraag of ze mijn persoonlijke zelfontplooiing bevorderen of in de weg staan. Dit moeten wij niet alleen – *verwijtend* – aanwijzen bij anderen. Wij moeten erkennen dat het – soms ongemerkt – ieders beleving doordringt.

Het valt niet moeilijk in te zien dat dit een nieuw veld van huwelijksproblemen opent, die vroeger nauwelijks in beeld kwamen. Het gevoel binnen de kerken dat de klassieke echtscheidingsgronden niet passen op situaties die wij ervaren als ingrijpende breuken in onze huwelijken, heeft hier alles mee te maken. Sommige huwelijken die vroeger als draaglijk werden gezien, vinden wij nu onleefbaar.

3. Rechten en plichten

In verband hiermee veranderde ook de verhouding tussen rechten en plichten. Klassiek zag de mens zichzelf als levend in een voorgegeven orde: zowel fysiek als sociaal. Ook relaties stonden in dat kader. Dat legt een primaire nadruk op plichten en pas in tweede instantie op rechten. De moderne context keert deze verhouding om. Als het individu alleen overblijft en een voorgegeven orde wegvalt, wordt dat individu zelf gemakkelijk het middelpunt. De rechten worden primair en de plichten moeten daarvan afgeleid kunnen worden. Rechten ontvangen meer aandacht dan plichten. Voor relaties betekent dit dat zij worden beschouwd als *contracten* tussen twee mensen. Hun rechten moeten zoveel mogelijk met elkaar in balans worden gebracht. Dat leidt gemakkelijk tot de gedachte dat een beginsel van wederkerigheid *voorwaarde* voor een relatie vormt. ‘Mijn liefde voor jou is mee afhankelijk van jouw liefde voor mij. En zo ook mijn trouw aan jou. Of ik mijn *plicht* ten opzichte van jou vervul, hangt ook af van de vraag of jij mij geeft waarop ik *recht* heb.’ Mensen zijn daarbij niet minder zondig geworden. Die nieuwe nadruk leidt daarom gemakkelijk tot een grote druk op relaties. Want wij geven elkaar vaak onvoldoende dat ‘recht’. Zolang de binding aan een voorgegeven orde, en daarmee de plicht, voorop gaat, zouden wij zulk ‘onrecht’ langer volhouden. Maar in de huidige context beoordelen wij de relatie eerder als afwezig en dus onleefbaar.

4. Opkomst van de psyche

Typerend voor de moderne westerse cultuur is de opkomst van de psychologie en met name de popularisering daarvan. Allerlei fenomenen van menselijk gevoel en gedrag hebben herkenbare namen en profielen ontvangen. Wij weten van psychiatrische stoornissen en psychische problemen die vroeger onbekend waren of onherkend bleven. Evenals wij dat doen bij lichamelijke ziekten of beperkin-

gen, zullen wij nu ook in het psychische eerder een bepaalde onmogelijkheid als gegeven neerleggen. Met betrekking tot huwelijken zullen wij dan ook eerder spreken over onvermogen in plaats van onwil dan vroeger gebeurde.

De manier waarop inzicht in het psychische doorwerkt, kan verschillen.

- a. Bij psychiatrische ziekten kan de analogie met lichamelijke ziekten juist tot trouw aan elkaar motiveren. Het wordt als trouweloos ervaren om een partner die bijvoorbeeld lijdt aan zware depressies of ernstige psychotische stoornissen, te verlaten. Wel kan het inzicht in psychiatrische stoornissen brengen tot de vaststelling dat sommige partners een (fysieke of emotionele) bedreiging voor hun omgeving inhouden en dat bijvoorbeeld een wettige scheiding nodig is ter bescherming.
- b. Moeilijker nog is de beoordeling van huwelijksproblemen waarin de psychische structuur van huwelijkspartners een rol speelt, zonder dat van 'ziekte' gesproken kan worden. Allerlei neurotische, hysterische, dwangmatige, paranoïde en andere trekken en ook de manier waarop deze in twee partners op elkaar inwerken, kunnen een belastend en ontbindend effect op een relatie hebben. Hetzelfde geldt voor (psychische) gevolgen van beschadigende opvoedingssituaties of andere ervaringen uit het verleden. Hulpverlening en therapie hebben niet altijd succes. Soms typeren hulpverleners het perspectief voor een relatie juist in het licht van hun psychologisch inzicht als 'hopeloos' (zo bijvoorbeeld Willi 1983, 120 e.v. over wat hij noemt het 'hysterische huwelijk').

Ook het toegenomen psychologisch inzicht in het proces van volwassenwording en identiteitsvorming kan tot de conclusie leiden dat een huwelijk niet meer te redden valt. Het komt bijvoorbeeld voor dat huwelijkspartners (of één van hen) niet als *volwassenen* getrouwd zijn, maar vanuit een kinderlijke positie, behoefte en verwachting. Komt de volwassenwording dan toch, dan kan de structuur van de relatie daardoor geheel veranderen. In een tijd waarin kinderen werden uitgehuwelijkt, zou dit wellicht minder problemen geven. Maar in onze tijd ligt alle nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid en keuze. In onze tijd komt dan ook de vraag op of zulke mensen wel voluit verantwoordelijk moeten heten voor hun huwelijk, en lijkt het billijk om ze te laten scheiden en de kans te geven opnieuw te beginnen.

Psychische factoren kunnen er verder toe brengen het eerder dan vroeger onmogelijk te noemen dat bepaalde mensen na een echtscheiding ongetrouwd blijven.

- c. Dat bepaalde huwelijksproblemen onoplosbaar worden geacht en dus als vanzelf leiden tot echtscheiding, komt ook door het toegenomen inzicht in de sociale inbedding van mensen met hun psyche. Mensen kunnen naar hedendaags besef te ingrijpend verschillen met betrekking tot sociaal milieu, leeftijd, levensbeschouwing of religie, ontwikkeling en intelligentie. In de huidige westerse samenleving behoren hierbij ook steeds meer huwelijken tussen mensen uit verschillende culturen.

5. Emancipatie

Veel invloed op de huidige praktijk van echtscheiding en hertrouwen gaat uit van de emancipatie van de vrouw. Vroeger waren man en vrouw van elkaar afhankelijk, waarbij de mogelijkheden van de vrouw vaak beperkter waren. Door toegenomen welvaart, anticonceptiemiddelen, technische vereenvoudiging van het huishoudelijk werk, beroepsarbeid en kinderopvang zijn vrouwen zelfstandiger geworden. Hoe meer zij buitenshuis werken, des te zelfstandiger zij worden ten opzichte van hun echtgenoot. Relaties krijgen hierdoor een ander karakter. En de gevolgen van een echtscheiding zijn gemakkelijker op te vangen. Soms spoort de nieuwe situatie niet bij een patroon dat man en vrouw samen ontwikkeld hadden of gaat de echtgenoot er niet werkelijk in mee. Onderzoek wijst uit dat

vrouwen minder tevreden met huwelijk en gezin zijn dan mannen. Zij streven vaker naar echtscheiding. Statistieken laten verder een verband zien tussen echtscheiding en de mogelijkheden tot economische zelfstandigheid van vrouwen (NRC 1997). In de periode van werkloosheid tijdens de jaren '80 nam het aantal echtscheidingen af. Tijdens de welvarende jaren '90 groeide dat aantal weer. Het zou verkeerd zijn deze ontwikkeling bij voorbaat negatief te beoordelen. Op kleinere schaal is de emancipatie ook binnen de kerk aan de orde, met vergelijkbare effecten. Zelfs de meest klassiek denkende vrouwen binnen de kerk zijn vandaag zelfstandiger en mondiger dan zij vroeger geweest zouden zijn. Wanneer wij dat laatste (moeten) aanvaarden, zullen wij deze factor in onze bezinning op de hermeneutiek van de echtscheidingsproblematiek serieus moeten nemen.

6. Samenleving

Grote invloed heeft de veranderde wetgeving. Zodra de beperkingen om te scheiden in de jaren '70 verminderden, nam het aantal echtscheidingen sterk toe. Dat zien wij in alle westerse landen. Die toename bestaat niet alleen buiten, maar ook binnen de kerk (Van Essen 1989, 23v. 28). De maatschappelijke context bevordert dus de neiging tot echtscheiding.

Overigens moeten wij niet menen dat de mogelijkheden om te scheiden in onze maatschappij groter zijn dan ze in de tijd van de Bijbel waren. Christus en zijn apostelen wijzen een radicale weg, maar zij doen dit in de maatschappelijke contexten van Jodendom en Hellenisme. Daarbinnen waren de mogelijkheden om te scheiden ruim. Christus vroeg hierin dus duidelijk 'meer dan het gewone' (Matteüs 5: 47). Dat de context op ons desondanks zo'n aanwijsbaar effect heeft, is een gevolg van ons eigen westerse verleden. Eeuwenlang vertoonde onze cultuur een zekere synthese tussen samenleving en christelijke traditie. De officiële morele opvattingen in de samenleving en in de kerk spoorden redelijk met elkaar. Die synthese is formeel verbroken bij de scheiding van kerk en staat in de 18e en 19e eeuw. Maar de effecten daarvan op de moraal blijken pas in de tweede helft van de 20e eeuw. Nu zit er aan deze synthese een mooie kant: het evangelie heeft de westerse samenleving tot op zekere hoogte gekerstend. Maar er kleeft ook een risico aan. Doordat de context een uiterlijke ondersteuning bood voor een christelijke levensstijl, gebeurde het gemakkelijk dat kerk en christenen te weinig eigen stijl en traditie vormden en te weinig eigen kracht verzamelden. De christelijke leefstijl kon immers steunen op het morele besef in de maatschappij en op wetgeving waarin dat besef doorwerkte. Die positieve correlatie slaat echter om in een negatieve zodra de samenleving niet-meer-christelijk is en de wetgeving seculariseert. Diezelfde kerk en christenen blijken dan plotseling kwetsbaar en soms weerloos tegenover een levensstijl die haaks staat op de weg van Christus.

In het licht van deze factor blijkt de huidige problematiek rond echtscheiding en hertrouwen niet alleen op het bord geschoven te mogen worden van diegenen die het direct betreft. Er is alle reden om te spreken van een *gezamenlijke* kerkelijke verantwoordelijkheid. Als geheel is de kerk verantwoordelijk voor de genoemde samenhang uit het verleden met het morele besef in de samenleving *en dus ook voor de omslag daarvan in het tegendeel*. Als geheel is de kerk ook verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een nieuwe eigen stijl en voor het ontplooiën van nieuwe kracht. Het zou verkeerd zijn om bij beide punten vooral naar de 'scheidenden' zelf te kijken.

Deze nadere analyse van contextuele factoren geeft aan de hermeneutische kwestie een nog scherper profiel:

- *Hoe evalueren wij de factoren uit onze context die duidelijk verschillen van de context van de Bijbel of van die van een lange periode binnen de westerse cultuur die achter ons ligt, en waarvan wij moeten erkennen dat we ze tot op grote hoogte*

als gegeven in ons leven aanvaard, terwijl ze onze beleving van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen duidelijk sturen?

7.2.3 Benadering van echtscheidingsvragen

De hermeneutische vragen waarvoor wij staan, kunnen nog duidelijker uitkomen als we nagaan welke benaderingen van het onderwerp echtscheiding in gereformeerde kring gangbaar zijn. Enkele publicaties en discussies laten daarvan iets merken.

1. Basisposities

In het onderstaande onderscheiden wij *vijf basisposities* binnen de protestantse/gereformeerde benadering van echtscheiding. Wij bouwen daarmee voort op een indeling van de Amerikaanse ethicus Norman Geisler (Geisler 1989, 277-286).

a. *Er zijn geen gronden voor echtscheiding*

De regel waarin Jezus echtscheiding verbiedt, kent geen uitzondering. Weliswaar lijkt Matteüs' evangelie 'overspel' als uitzondering te noemen, maar die passages zijn anders bedoeld. Jezus laat in die woorden de situatie van 'overspel' buiten beschouwing waar het de scheidbrief betreft, terwijl de Joden gewoon waren deze ook daarbij toe te passen (Van Bruggen 1990, 360-363; Van Bruggen 1997, 15-23). Een andere verklaring laat de teksten bij Matteüs slaan op het ongeldig verklaren van het huwelijk wanneer ontdekt wordt dat de partner voor het huwelijk al geslachtsverkeer had.

Deze visie sluit aan bij de opvatting van de Rooms-katholieke kerk en de Anglicaanse kerk over de onontbindbaarheid van het huwelijk. Binnen de gereformeerde en evangelische wereld is deze visie gedurende de laatste jaren belangrijk geworden via het invloedrijke werk van Heth/Wenham uit 1984. Een verwerking met het oog op de kerkelijke praktijk bieden Cornes (1993) in het engelse taalgebied en Ouweneel/Medema (1987) in het Nederlandse.

b. *Er is één grond voor echtscheiding*

Een behoorlijke groep gereformeerden beschouwt om exegetische redenen alleen overspel als schriftuurlijke echtscheidingsgrond (Richtlijnen 1989, 44; Van Dommelen e.a. 1995, 40-56).

c. *Er zijn twee gronden voor echtscheiding*

Met de Westminster Confessie zijn veel gereformeerden van oordeel dat zowel overspel als kwaadwillige verlating echtscheidingsgrond vormen. Voor aanhangers van opvatting b. en c. fungeert een sleutelpublicatie van John Murray (1953/1961) als belangrijke stimulans. In antwoord op de boven genoemde invloed van Heth/Wenham kwam Keener in 1991 voor deze visie op. In aansluiting aan hem en kennelijk met het oog op invloed van visie a. rond de Canadian Reformed Churches schreef C. van Dam in 1996 een werk waarin hij deze visie voorstaat. Binnen de traditie van de Gereformeerde Kerken in Nederland overheerst in de praktijk deze visie, al is zij nooit officieel geijkt. Met name onder invloed van J. Douma opereren veel Gereformeerde kerken langs deze lijn (Douma 1988; Douma 1994, 9 e.v.). Onder de aanhangers van de opvatting dat er twee gronden zijn, rekenen wij ook hen die bij de tweede grond niet denken aan 'kwaadwillige verlating', maar alleen aan de 'verlating vanwege de religie' waar 1 Korintiërs 7 over spreekt (Deputaatschap DMZ 1998, 43 e.v., 139v)

d. Er zijn meer dan twee gronden voor echtscheiding.

Deze opvatting wordt op twee manieren verdedigd:

1. Sommigen menen dat Jezus' geboden niet bedoeld kunnen zijn om oudtestamentische richtlijnen terzijde te stellen (Koekkoek 1998, 6 e.v.). Zij argumenteren bijvoorbeeld met het gegeven dat de hardheid van het hart ook nu aanleiding kan blijven om de scheidbrief te gebruiken. De Jong (1997, 34) wijst erop dat ook nu de hardheid van het hart niet verdwenen is. Of zij denken aan de veelheid aan zonden waarop de wet van Mozes de doodstraf en dus de ontbinding van een huwelijk zette. Wanneer wij de doodstraf niet meer toepassen, is echtscheiding een logische vervanging (Anderson 1999).
2. Anderen stellen dat Jezus inderdaad een regel gaf zonder uitzondering, maar dat deze in telkens nieuwe situaties toegepast moet worden. In die nieuwe situaties kunnen aspecten aanwezig zijn die niet bij de regel passen.

Volgens sommigen zien wij dit al bij Matteüs' weergave van Jezus' woord. Hij zou aan Jezus absolute regel overspel toevoegen om deze in te passen in een Joodse context (Hays 1996, 353). En in ieder geval zien velen op deze manier Paulus' woorden uit 1 Korintiërs 7. In Korinte was een zendingssituatie aan de orde, die in Jezus' joodse context nog niet in beeld was en dus in Jezus' gebod niet verdisconteerd werd. Paulus weet zich dan vrij om met apostolisch gezag te verklaren dat de regel in dit geval niet opgaat. En zoals Paulus dat destijds deed, zo kan de kerk dat in andere nieuwe omstandigheden weer doen. Zo kunnen wij de uitbreidingen interpreteren die Beza en Voetius durfden te geven aan de uitzondering van 1 Korintiërs 7. Ook Bucers standpunt past in deze lijn (Selderhuis 1994, 325 e.v.; Kingdon 1995, 166 e.v.). En tevens kan de benadering van de Generale Synode Leusden in dit licht gezet worden. Daarin neemt men immers afstand van de analogieredenering, die nieuwe situaties soms onderbrengt bij de tweede grond. Openlijk klinkt de stelling dat er ook andere zonden tegen Gods geboden kunnen zijn die het huwelijk fundamenteel aantasten.

e. Wij moeten niet zozeer de regels aanpassen, maar er anders mee leren omgaan.

In het spoor van benadering d. komt het gemakkelijk tot deze werkwijze. Hoe groter en opener het aantal mogelijke gronden wordt, die de regel nuanceren, des te zinlozer lijkt het te worden om van de regel te verwachten dat de uitzonderingen daarin ingebouwd zijn. Wat tot nu toe als 'grond' geformuleerd is, kan door een nieuwe situatie worden ingehaald en tot nieuwe 'gronden' leiden. Dat holt het spreken over 'gronden' uit. In plaats daarvan pleiten sommigen ervoor om bij ethische vragen niet eenzijdig te koersen op Bijbelse geboden of regels. Dat noemen zij wettisch. Verschillende elementen spelen in dit inzicht een rol:

1. Alle Bijbelse geboden en regels hangen samen met hun situatie en context. Dat geldt ook voor Jezus' woorden over echtscheiding.
2. Gods geboden beogen het goede voor mensen. Daarom moeten wij in de toepassing ervan criteria aanleggen die duidelijk maken of het gebruik van een bepaalde regel in die situatie wel zinvol is. Als criterium wordt bijvoorbeeld gewezen op Gods menslievendheid (Van der Leest 2000) of op de liefde die typerend is voor het koninkrijk van God (Loonstra 2000, 112).
3. Geboden zijn niet bedoeld als verre idealen, maar als middelen om te functioneren in de werkelijkheid van een zondige wereld. Je moet ze niet hanteren als uitputtende opsomming van wat wel en niet mag, maar als leidraden die in een zondige wereld Gods richting aanwijzen. De Bijbel zelf leert en de kerkelijke praktijk bevestigt dat je incidenteel ontslagen kunt worden van het naleven van een gebod als een ander het jou onmogelijk maakt dit te houden. Gewezen wordt op de opschorting van het 5e gebod wanneer een incestslachtoffer haar 'vader' aangeeft,

en van het 9e gebod wanneer alleen een leugen een mens kan redden. Op een vergelijkbare manier geldt het 7e gebod bijvoorbeeld niet als de ene partner de andere lichamelijk of psychisch misbruikt. Ook mag je bij de toepassing van geboden rekenen met de zondige werkelijkheid en dus bij het 7e gebod bijvoorbeeld met de marges van geloof en psychische mogelijkheden om een moeilijke situatie te verdragen. De kwetsbaarheid en risico's bij de toepassing van deze open benadering moet er niet toe leiden ons vast te klampen aan regels. Deze zijn alleen te ondervangen op het niveau van onze instelling: zoeken wij God of onszelf (Van der Leest 2000)?

2. Achterliggende verschilpunten

De verschillen tussen boven genoemde visies gaan terug op meerdere factoren.

In de eerste plaats speelt hier een rol wat tegenwoordig de 'hermeneutische' problematiek genoemd wordt. Daarbij gaat het onder meer om de vraag op welke manier de Bijbel ons richting wijst bij concrete vragen waarvoor wij staan. Ook wanneer wij het gezag van de Schrift voluit belijden, moeten wij erkennen dat wij niet voor elke vraag rechtstreekse Bijbelteksten tot onze beschikking hebben. Bovendien blijken ook andere factoren dan alleen schriftgegevens een rol te spelen bij de beantwoording van die vraag. Daarom treffen wij ook in gereformeerde kring bezinning op dit punt aan, en zijn verschillende visies denkbaar. Wij wijzen op de uiteenzetting van Douma over het schriftgebruik in de ethiek, waarin hij uitdrukkelijk aandacht geeft aan deze hermeneutische vragen (Douma 1999, 88-123).

In de tweede plaats lopen de exegeses van belangrijke Bijbelplaatsen uiteen. Aan exegetische punten besteden wij later apart aandacht.

En in de derde plaats zien wij ook op de volgende concrete punten een achtergrond voor de verschillen tussen de genoemde visies:

a. *De omgang met Bijbelse regels*

De eerste drie visies komen overeen door hun regelethische karakter. Bijbelse richtlijnen worden opgevat als algemene normen voor alle tijden. Het aantal 'gronden' dat de Bijbel laat zien, is het aantal dat God voor alle tijden bedoeld heeft. Praktische situaties moeten zo logisch als mogelijk is verbonden worden met dit gegeven regelethisch kader. Al redenerend op basis van de gegeven richtlijnen proberen aanhangers van deze opvattingen tot conclusies voor de praktijk te komen. Soms argumenteren deze opvattingen geheel vanuit het gebod, waarbij zelfs gezegd kan worden dat men het inhoudelijk niet goed begrijpt maar het vanwege dit gebodskarakter toch moet aanvaarden (Voorberg 2000). Soms ook is het gebod wel beslissend, maar kan men tegelijk iets duidelijk maken over de 'zin' van dit gebod (Ouweneel 1987, 65vv).

De vierde visie vertoont dezelfde structuur, maar kent een ingebouwde opening naar nieuwe situaties. Deze opening ontstaat hier echter uit de Bijbelse regels zelf. Een moeite bij deze opvatting zal zijn dat er geen criteria gegeven lijken om te bepalen wanneer iets een nieuwe echtscheidingsgrond moet worden genoemd en wanneer niet.

De vijfde opvatting is niet regelethisch. Bijbelse regels gelden daarbinnen niet als algemene en altijd toe te passen wetten, maar als leidraden om in tal van situaties zelf de goede weg te vinden. Daartoe moeten zij in relatie gebracht worden met andere factoren, zoals centrale Bijbelse principes en de levenshouding van de christenen in geding. Vaak zal het niet mogelijk zijn om via een sluitende redenering uit basisregels concrete toepassingen af te leiden.

Over de vraag welke Bijbelse principes achter de regels liggen, die dus onze bezinning met het oog op concrete situaties sturen, verschillen de meningen. Gewezen wordt op zaken als de scheppingsstructuren, het koninkrijk van God, de liefde, en Gods menslievendheid. Hays noemt een uitgewerkter

principe: het gaat er – zowel bij het begrijpen en toepassen van een regel als bij het zelf doordenken van een nieuwe situatie – altijd om dat wij op een concreet punt de gemeente als gemeenschap van het nieuwe verbond op weg zien in de navolging van Jezus. Die weg loopt via het kruis naar een nieuwe schepping.

Behalve deze ‘objectieve’ of inhoudelijke zijde in het zoeken naar een verantwoorde weg in concrete situaties is er ook een ‘subjectieve’ kant nodig. Daarover bestaat minder verschil: allen maken duidelijk dat onze instelling er één moet zijn waarin wij ons laten leiden door de Geest en laten vernieuwen naar het beeld van Christus. Verschil bestaat wel in de mate waarin men nadruk legt op de plaats van de *gemeenschap* van christenen als bedding voor deze vernieuwde instelling.

b. De visie op het één-zijn van getrouwden voor God

Velen ontwikkelen hun standpunt tegen de achtergrond van de overtuiging dat een huwelijk op het niveau van mensen verbroken kan zijn, maar tegelijk in Gods ogen blijft bestaan. Sommigen menen dat dit altijd het geval is en dat alleen de dood de huwelijksband voor God verbreekt (Rome, Anglicanen, Cornes 1993, 284vv, Ouweneel 1987, 30. 65). Anderen beschouwen ook overspel (of breder: ingrijpende seksuele zonden) als een feitelijke breuk van de huwelijksband, ook in Gods ogen (Van Dam 1996, 43). En wanneer men verdedigt dat ook kwaadwillige verlating echtscheidingsgrond vormt, is de consequentie dat ook daarbij de band voor God als verbroken geldt. In alle andere gevallen waarin mensen uit elkaar gaan, blijft het huwelijk voor God bestaan.

Aan de gedachte van een blijvende huwelijksband voor God kunnen meerdere elementen ten grondslag liggen:

1. Man en vrouw worden in het huwelijk één vlees, dat is één nieuwe ‘persoon’ (Genesis 2). God voegt beiden immers samen (Matteüs 19). Volgens sommigen ontstaat daardoor een soort nieuwe bloedband, vergelijkbaar met die tussen ouders en kinderen, of broers en zussen. Zoals het onmogelijk is zulke bloedbanden werkelijk te verbreken (het blijft je kind!), zo is het ook onmogelijk om de huwelijksband te verbreken (Cornes 1993, 192vv). Dat het niet mag, heeft alles te maken met het erkennen van de realiteit: het *kan* ook metterdaad niet.
2. Het huwelijk wordt vergeleken met het verbond tussen God en zijn volk. Dat is onverbreeklijk. Als het een verbond typeert, dat het altijd blijft gelden, kan ook de werkelijkheid die in een huwelijk geconstitueerd wordt, niet meer ongedaan gemaakt worden.
3. Het volgt uit bepaalde exegeses. Deuteronomium 24 verklaart dat een tweede huwelijk een vrouw onrein maakt tegenover haar eerste man. Dus bleef God dat eerste huwelijk als aanwezige werkelijkheid zien, ook al was er een tweede huwelijk gesloten. Matteüs 5: 32 (en verwante teksten) zeggen dat pas een tweede huwelijk het eerste feitelijk breekt. Officiële en wettige echtscheiding via een scheidbrief maakt dus in Gods ogen het huwelijk nog niet ongedaan. In 1 Korintiërs 7: 10v herkennen haar aanhangers deze visie. Dat Paulus na echtscheiding slechts twee mogelijkheden ziet – verzoenen of ongetrouwd blijven – moet wel teruggaan op de erkenning dat een echtscheiding het huwelijk voor God niet ontbindt.

Diegenen die juist menen dat hertrouwen na echtscheiding mogelijk is, argumenteren vaak met Gods vergeving. De zonde van het falen in het eerste huwelijk hoeft niet levenslang bepalend te blijven. Bij God is een nieuw begin mogelijk. Impliciet in deze opvatting is dat zij niet uitgaat van een werkelijkheid op ‘zijnsniveau’ die door de zonde van echtscheiding en ook door de vergeving van God niet ongedaan gemaakt kan worden (Geisler 1989, 291v).

Deze opvatting moet onderscheiden worden van de visie die hertrouwen soms goedkeurt als beste van twee kwaden in een bepaalde situatie. Die opvatting kan samengaan met de geschetste visie op de onverbreekbaarheid van het huwelijk. In feite staan aanhangers ervan toe om het huwelijk bewust te breken (als zij een relatie met een derde als breuk metterdaad zien) of om permanent in een soort ‘overspel’ te leven (als zij een huwelijksband alleen door de dood beëindigd zien worden).

c. De waardering van het alleen-gaan op weg naar het koninkrijk

Met name in de verschillende visies op hertrouwen komt verschil in waardering uit ten aanzien van het ongetrouwde leven. De gedachte dat een verbod op hertrouwen strijdt met de liefde, impliceert de opvatting dat ongetrouwd zijn een ongelukkiger status van leven inhoudt dan getrouwd zijn. De visie dat hertrouwen niet past, hangt omgekeerd vaak samen met de mening dat ongetrouwd zijn volgens 1 Korintiërs 7 juist een bevoorrechte levenspositie is. In dit verband bestaat er ook verschil in opvatting over Paulus’ spreken ten aanzien van de ‘gave’ van het ongetrouwde leven. Volgens sommigen doelt dit op elke situatie van ongetrouwd zijn en duidt het aan dat wij leren moeten onze levenssituatie als ‘gave’ te zien. Dit spreken wordt daarbij soms weer verbonden met Jezus’ zegswijze in Matteüs 19, dat zij aan wie ‘het gegeven’ is, zijn woord dat hertrouwen verbiedt, vatten. Anderen menen dat het hier gaat om die ongehuwden die een speciale ‘gave’ bezitten waardoor hun behoefte aan een huwelijk vermindert. De implicatie van die opvatting is dat het voor ongetrouwden die deze gave niet bezitten, beter is om te trouwen. Paulus’ woord uit 1 Korintiërs 7 dat het beter is te trouwen dan te branden, bevestigt hen daarin. Zij verklaren het ook van toepassing op gescheidenen.

Deze tekening van mogelijke posities voert tot de volgende aanvullende hermeneutische vragen:

- *Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding, en zo ja hoeveel en welke?*
- *Op welke manier moeten wij omgaan met geboden c.q. normatieve richtlijnen die wij op dit punt in de Bijbel aantreffen? Hoe willen deze toegepast worden?*
- *Kan gesteld worden dat de huwelijksseenheid van een bijzonder karakter is en daarom onverbreekelijk, tenzij door de dood en (eventueel) door overspel?*
- *Hoe moeten wij oordelen over de wenselijkheid en de mogelijkheid van een ongehuwd leven voor gescheidenen?*

7.2.4 De vragen op een rij

Wij vatten de bovenstaande verkenning van de ‘hermeneutische problematiek’ rondom echtscheiding en hertrouwen samen door de gevonden vragen te ordenen.

1. Op welke manier moeten wij omgaan met geboden/c.q. normatieve richtlijnen die wij op dit punt in de Bijbel aantreffen? Hoe willen deze toegepast worden?
2. Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding, en zo ja hoeveel en welke?
3. Kan gesteld worden dat de huwelijksseenheid van een bijzonder karakter is en daarom onverbreekelijk, tenzij door de dood en (eventueel) door overspel?
4. Hoe moeten wij oordelen over de wenselijkheid en de mogelijkheid van een ongehuwd leven voor gescheidenen?
5. Op welke manier wil de Bijbel ons richting wijzen in de concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen die zich vandaag voordoen en die vaak in tekst en context van de Bijbel niet herken-

- baar lijken? Moeten wij zoeken naar (nog meer) regels die ons overtuigend kunnen brengen tot toepassingen in concrete situaties of is er iets anders nodig?
6. Hoe evalueren wij de factoren uit onze context die duidelijk verschillen van de context van de Bijbel of van die van een lange periode binnen de westerse cultuur, en waarvan wij moeten erkennen dat we ze veelal als gegeven in ons leven aanvaarden, terwijl ze onze beleving van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen duidelijk sturen?
  7. Welke plaats moet de persoonlijke verantwoordelijkheid van betrokkenen hebben als het gaat om de keus om te scheiden en de beslissing om daarna een volgend huwelijk aan te gaan?
  8. Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in een relatie van verantwoording ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap en de kerkenraad? Zo ja, op welke manier dient dit dan ingevuld te worden?

In het betoog dat nu volgt, geven wij gaandeweg op deze vragen een antwoord.

7.3 De uitleg van centrale Bijbelteksten

Voordat wij verder nadenken over de verwerking van de Bijbel met het oog op de vragen van vandaag, geven wij rekenschap van onze uitleg van de belangrijkste teksten die daarbij meestal een rol spelen. Daarbij benadrukken wij eerst dat niet alleen afzonderlijke teksten ons moeten sturen, maar dat wij het onderwijs van heel de Schrift op dit punt ter harte moeten nemen.

7.3.1 Algemeen

Uit heel de Schrift is duidelijk dat het huwelijk een instelling van de Schepper is waarin een man en een vrouw door de belofte van trouw levenslang aan elkaar verbonden zijn. Dit menselijk verbond rust in en ontvangt kracht uit het grote verbond, tussen God en mensen.

De Here belooft de getrouwden bij te staan, met zijn gaven, met de Heilige Geest. Wat Hij vraagt, elkaar dienend trouw zijn, dat kan en wil Hij ook geven. God verlangt er niet maar naar dat mensen bij elkaar blijven, maar dat ze elkaar zo liefhebben en dienen dat hun huwelijk een afspiegeling mag zijn en al meer mag worden van de verhouding tussen Christus en zijn gemeente.

Daarbij is een zekere relativering van het huwelijk op z'n plaats. Het huwelijk gaat niet mee het eeuwige leven in.

Bovendien geeft de Schrift ons oog voor de gebrokenheid van het leven die ook het huwelijk treft. Wanneer twee mensen trouwen, trouwen twee zondige mensen. De macht van de zonde kan een huwelijk van binnenuit aantasten en stuk maken, zoals dat ook met andere relaties kan gebeuren (bijvoorbeeld de ouder-kind relatie, waardoor soms een kind uit de ouderlijke macht ontzet moet worden).

Het is goed voor deze punten aandacht te hebben naast de exegese van de zogenaamde echtscheidings teksten. Ook laat God ons zien dat er meerdere aspecten in het (huwelijks-)leven zijn te onderscheiden, naast liefde en trouw. Ook het lijden om Christus' wil, de strijd tegen eigen vlees en het brengen van offers moeten genoemd worden. Zelfverloochening typeert een christelijk huwelijk. Daarnaast moet ook de zorg voor de kinderen zwaar wegen. In scheidingssituaties moeten we aandacht vragen voor het geheel van de Heilige Schrift en ons niet beperken tot een beperkt aantal teksten, zoals de 'echtscheidingsteksten'.

7.3.2 Matteüs 5: 31-32

Deze verzen zijn te lezen tegen de achtergrond van vs 27-31 en binnen het grote geheel van de Bergrede, waarin Jezus het profiel schetst van een volgeling van Hem. Dat volgen van Jezus vraagt om radicale keuzes en een geheel nieuwe stijl van leven. Tot die stijl behoren zelfverloochening en offer. De Here Jezus geeft de wet een plaats binnen de context van zijn eigen onderwijs.

Als een van de voorbeelden daarbij noemt Hij ook het 7e gebod. Hij gaat in zijn onderwijs verder dan de letterlijke tekst: een vrouw aanzien om haar te begeren is voor Hem al overspel plegen. Niet alleen de daad, maar ook de eerste stap in de richting van de daad wordt veroordeeld. Het werkwoord dat hier staat, ‘moicheuein’, betekent echtbreuk plegen. Gericht kijken naar een vrouw vormt het begin van contact. Wie dat doet, heeft in zijn hart al overspel gepleegd. In vers 28 en 29 geeft de Here aan hoe je je daartegen kunt wapenen. Je moet jezelf ontwapenen. Ogen of handen die je tot zonde brengen, moet je verwijderen. In het kader van het koninkrijksleven zijn radicale keuzes nodig.

In vers 31 gaat de Here Jezus nader op de echtscheiding in. Die passage behoort bij de bespreking van het 7e gebod (Hij bouwt verder op vs 27-28, vergelijk de markeringen in zijn onderwijs via de wendingen: er is gezegd . . . er is ook gezegd). Het 7e gebod verbiedt echtbreuk. Maar er is ook gezegd dat je bij het wegzenden van je vrouw een scheidbrief moet gebruiken. Dat gaat terug op de bekende woorden van Deuteronomium 24: 1-4.

Die verbieden gesol met het huwelijk. Eigenlijk spreken zij niet over echtscheiding, maar geven zij een verbod tot hertrouwen met de eerste echtgenoot. Het is de vraag waarom dit ingewikkelde geval wettelijk geregeld diende te worden. Het zal niet vaak zijn voorgekomen. Waarschijnlijk bedoelt het de bescherming van de vrouw. Zij mag geen speelbal tussen mannen worden.

De voorzin lijkt belangrijker dan de bepaling zelf. Deze wet is dan ook in later tijd een eigen leven gaan leiden als bepaling die de echtscheiding regelde. Die regeling betekende tegelijk een beperking. Echtscheiding mocht niet om allerlei redenen plaatsvinden, maar alleen als de man iets onbehoorlijks bij de vrouw vond. Daarmee zal gedoeld zijn op een verborgen gebrek of iets anders dat van tevoren niet te voorzien was, zoals een grote schuld. Deze rechtsregel is later opgevat als een bepaling die de echtscheiding regelt.

Dat blijkt uit Marcus 10: 2, als de Farizeeërs aan Jezus vragen of het geoorloofd is zijn vrouw weg te zenden en Jezus antwoordt: wat heeft Mozes u geboden? Dan volgt het verhaal van de scheidbrief. Wel bestaat er verschil tussen de manier waarop de Here Jezus én de Farizeeërs met deze regel omgaan. De Farizeeërs concluderen eruit: Mozes heeft het toegestaan, dus het mag. Jezus zegt: Mozes heeft het wel toegestaan, maar . . . En dan wijst Hij op de hardheid van het hart. Toch gaan beiden uit van het feitelijk gegeven van de scheidbrief.

H. de Jong, wiens uitleg wij in het bovenstaande hebben gebruikt (De Jong 1987, 62-70; vgl ook De Jong 1997), verwijst naar Jeremia 3:1 waar het gebeuren van Deuteronomium 24 wordt toegepast op de verbondsverhouding tussen Jahwe en zijn volk. Wat bij mensen onmogelijk is – zijn vrouw terugnemen, die van een ander is geweest – dat kan God.

In Matteüs 5 beschrijft Christus hoe het in zijn Rijk toe zal gaan. Daar stelt Hij tegenover het verschijnsel scheidbrief zijn wet: je vrouw niet wegzenden. Wanneer je dat doet, schep je een situatie waarin er echtbreuk met haar gepleegd kan worden. Jezus werkt deze regel ook uit in de richting van een derde partij: met een weggestuurde moet je niet trouwen, want dan pleeg je overspel.

Van Bruggen (1990, 101) zegt hierbij: In Mozes' wet moest vanwege de hardheid van het hart (als een houding tegenover Góð) een regeling komen tot *inperking* van de zonde, maar voor het ingaan in Gods

rijk is het *wegdoen* van de zonde noodzakelijk. Christus keurt dus zonder meer het wegzenden van je vrouw af. Ook ‘om een andere reden dan ontucht’. Ontucht valt hier samen met echtbreuk. Achtergrond van deze woorden is de bestaande praktijk waarin ontucht door een getrouwde vrouw (is echtbreuk) niet meer met de dood gestraft, maar afgehandeld werd via een juridische procedure.

Jezus leert in dit gedeelte dus twee zaken:

1. Houd jezelf rein en geef zelfs niet toe aan het begin van overspel.
2. Draag zorg voor je naaste en bescherm je vrouw of de vrouw van je naaste door het niet tot echtbreuk te laten komen. Daartoe moet je je eigen vrouw niet wegzenden, en evenmin een weggezondene trouwen.

7.3.3 Matteüs 19: 3-9

Op de achtergrond van deze woorden staat Jezus’ onderwijs in de Bergrede. Hij had zijn opvatting al duidelijk gegeven. Maar nu testen de Farizeeërs Hem. Zij werpen rechtstreeks de vraag op of echtscheiding mag. ‘Om allerlei redenen’ wil zeggen: om gegronde redenen. Men mocht scheiden als de redenen wettig waren. Hieruit blijkt dat de scheidbrief ook een positieve functie had. Hij perkte juist het aantal echtscheidingen in. Denk de scheidbrief weg en de vrouw heeft alle ruimte om zich aan echtelijke verplichtingen te onttrekken (Van Bruggen 1988, 218).

De Here Jezus snijdt direct de discussie af. Hij neemt de vragers mee terug naar het begin. Hij wijst op de instelling van het huwelijk door God zelf, de Schepper. Het huwelijk is meer dan een menselijke afspraak. God maakt twee mensen tot een levenseenheid. Wat God tot stand brengt, kan en mag door mensen niet worden ontbonden.

De zaak lijkt duidelijk. Maar de Farizeeërs nemen hiermee geen genoegen. Ze vragen waarom Mozes dan bevolen heeft een scheidbrief te geven en een vrouw daarmee weg te zenden. Botst Jezus in zijn onderwijs niet met Mozes, die zelf het bevel voor de scheidbrief gaf? Van Bruggen merkt op dat de Farizeeërs hier niet helemaal correct formuleren, omdat in Deuteronomium 24 scheiding noch scheidbrief worden ingesteld. Beiden functioneerden reeds. Een bestaande praktijk wordt ingeperkt en daarmee impliciet negatief beoordeeld. Terecht constateert Van Bruggen – evenals trouwens De Jong – echter ook dat deze beperkende bedoeling niet wegneemt dat de scheidbrief in de wet van Mozes een plaats had. Jezus ontkent deze plaats ook niet. Hij stelt alleen de vraag aan de orde *waarom* de scheiding en de scheidbrief hun plaats in de wetgeving kregen. Dat was vanwege ‘de hardheid van de harten’. Hoe moeilijk kan God zijn onderwijs kwijt aan zijn kinderen! Jezus zegt: de hardheid van ùw hart. Daarmee stelt Hij de Farizeeërs op één lijn met hun broeders van vroeger. In hun omgang met huwelijk en echtscheiding komt niet tot uiting dat ze alleen willen luisteren naar het Woord van de Here. Jezus gebruikt een ander woord dan zij. Zij zeggen: Mozes heeft *bevolen* een scheidbrief te geven. Jezus zegt: hij heeft dit *toegestaan*. Merkwaardig genoeg is dit woordgebruik precies omgekeerd in Marcus 10 waar Jezus het woord ‘bevelen’ gebruikt en de Farizeeërs het woord ‘toestaan’. Wij moeten aan dit woordgebruik dus niet al te veel conclusies verbinden.

Opnieuw grijpt Jezus terug naar het begin en laat tegelijk zijn eigen eenheid met de Schepper zien, als Hij daarop laat volgen: Maar Ik zeg u . . . Dat is gezaghebbend spreken. Dan herhaalt Hij zijn woorden uit Matteüs 5, al is het in iets andere vorm: wie zijn vrouw wegzendt om een andere reden dan overspel en dan een ander trouwt, pleegt echtbreuk. Dat eerste huwelijk was voor God kennelijk niet ontbonden. Hij had zich met zijn eerste vrouw moeten verzoenen. Nu is de breuk definitief. Waarom is echtscheiding dus zo erg? Daardoor komt er ruimte voor een nieuwe relatie. Deze maakt de echtscheiding tot een echtbreuk. Daarom houdt God de mens aan zijn eerste huwelijk.

Nu treffen wij in vs 9b de uitzondering aan ‘tenzij wegens hoererij’. Deze beperkende toevoeging vinden wij niet bij Marcus en Lucas. Van Bruggen wijdt er een excurs aan (1990, 360-363). Hij stelt dat de regel is dat een scheidbrief het huwelijk niet ontbindt. De uitzondering ‘tenzij wegens hoererij’ heeft betrekking op deze regel. Gevallen van hoererij laat Christus buiten beschouwing. Bij hoererij *is* de echtbreuk al een feit. Op zijn minst laat Matteüs 19: 9 zo ruimte voor echtscheiding wegens overspel, ook al spreekt dit vers zich daar niet expliciet over uit, evenmin als over de consequenties daarvan met het oog op een tweede huwelijk. Het gaat in Matteüs 5 over de medeplichtigheid aan het tweede huwelijk van *de ander* en in 19: 9 over het *eigen* schuldige tweede huwelijk. Ook wijst Van Bruggen erop (net als in *Het huwelijk gewogen*) dat gevallen van overspel helemaal niet behoren bij het onderwerp ‘scheidbrief’. De overspelige moest immers volgens de wet van Mozes gestenigd worden. In Jezus’ tijd waren de eisen voor de bewijslast bij processen echter zo streng dat bewijs vaak moeilijk rond te krijgen was. Daarom werd ook in zulke gevallen de scheidbrief gehanteerd. Dat was een *oneigenlijk* gebruik van de scheidbrief. De eerste lezers van Matteüs’ evangelie waren hiervan op de hoogte, maar de (Griekse) lezers van Marcus en Lucas niet. Vandaar het ontbreken van deze clausule bij hen.

Jezus geeft de Farizeeërs dus heel precies antwoord. Hij spreekt alleen over de scheidbrief, zoals die was ingesteld. Die handelde niet over gevallen van overspel.

De Jong gaat nader in op Jezus’ uitspraak ‘Met het oog op de hardheid van jullie harten heeft Mozes dat gebod gegeven’. Hij wijst erop dat de wetten van Deuteronomium gericht zijn tot een verzoende gemeente, die nog wel een zwakke gemeente is. Die werkelijkheid is er ook onder het Nieuwe Verbond. Paulus kan tegen de Korintiërs zeggen dat ze nog met melk in plaats van met vaste spijzen gevoed moeten worden. Ook van Israël werd nog niet het volle pond gevraagd. De regelgeving rekende met de hardheid van het hart. Die sleutel past niet alleen op het echtscheidingslot, maar op vele wetten. Nadat Jezus verscheen in de wereld, het volmaakte offer bracht en de Geest van het Nieuwe Verbond uitdeelde die de wetten in de harten schrijft, kan de Here God gaan vragen naar zijn oorspronkelijke bedoelingen en zijn kinderen zwaarder belasten. Tegen die achtergrond kan gezegd worden: van den beginne is het zo niet geweest. De Here Jezus gaat boven Mozes uit. Maar De Jong wijst erop dat wij weer kunnen terugzakken naar het mozaïsche niveau met alle aanpassingen die daarbij horen. Dat gebeurt bijvoorbeeld wanneer er lange tijd een zwakke Christusprediking in de gemeente is geweest. Wie dat wil veranderen, moet beginnen bij een herstel van de Christusprediking. Dan is de verwijzing naar 1 Korintiërs 3: 2 ter zake.

Door Christus en door de Geest kunnen we naar de bodem van het gebod. Naarmate Christus meer in ons midden is, kunnen we elkaar zwaarder belasten. Maar het omgekeerde geldt ook! De hardheid van het hart is geen zaak die we nu te boven zijn gekomen.

7.3.4 Marcus 10: 2-12

In grote lijnen komen deze woorden overeen met Matteüs 19. Wij wezen al op de verwisseling van de begrippen toestaan en bevelen, die duidelijk maakt dat we niet al te veel waarde aan het gebruik van deze begrippen moeten hechten.

De Farizeeërs willen de Here Jezus een uitspraak ontlokken die strijdig is met de wet. Maar Jezus brengt het gesprek op een dieper plan. Hij zoekt naar hun eigen beweegredenen. Hij laat ze zelf zeggen wat Mozes heeft geboden. Van Bruggen legt veel nadruk op het woordje ‘u’ in vs 3: wat beval Mozes aan *u*. Hij bedoelt: Mozes’ gebod is typisch een gebod dat *u* nodig hebt. De Farizeeërs kunnen niet zonder meer zeggen dat Mozes de echtscheiding *gebood*. Hij gebood in geval van echtscheiding

een scheidbrief mee te geven. In dit gebod ligt de toestemming om te scheiden besloten. Maar dit is slechts een impliciete concessie en geen positief gebod, aldus Van Bruggen. Het lijkt ons dat Van Bruggen hier te veel nadruk legt op het woordje ‘u’ alsof dat in tegenstelling staat met anderen. Wij denken dat de Here Jezus door dit woordje niet meer doet dan de Farizeeërs identificeren met de eerste hoorders.

Het accent ligt op het feit dat Mozes een gebod gaf voor een scheidbrief bij een echtscheiding die wordt gedoogd. Jezus gaat er niet in mee dat die scheiding positief wordt toegelaten. Hij zegt alleen: als zich dan zo’n situatie van echtscheiding voordoet, vanwege de zondige hardheid van het volk, dan regelt Mozes dat terecht met een scheidbrief.

Vanaf het begin heeft God een levenslange band gewild tussen een man en een vrouw, die als het ware tot één persoon worden. Wie gaat scheiden, scheurt Gods werk aan stukken. Het woord ‘samenvoegen’ in vs 9 kan ook met ‘onder één juk brengen’ worden weergegeven. God spant twee mensen voor een taak. Als je zo’n span ontbindt, maak je ook hun taak ongedaan. ‘Wie het huwelijk ontbindt, brengt Gods wagens tot stilstand’ (Van Bruggen 1988, 220v).

Wanneer de discipelen later wanneer zij thuis zijn, hierop doorvragen, gaat Jezus er verder op in (vs 11 en 12). Hij richt zich daarbij tot de man én de vrouw. Ze hebben verplichtingen tegenover elkaar die je niet door middel van een scheidbrief kunt wegwerken. Het gebod van liefde en trouw geldt mannen én vrouwen. Hierbij komt de vraag op of ook vrouwen gerechtigd waren een scheidbrief mee te geven. Van Bruggen beantwoordt deze vraag positief (1978, 123-126).

7.3.5 Lucas 16: 18

Dit woord lijkt wat geïsoleerd te staan in het geheel van Lucas 16. Toch bestaat er een nauwe aansluiting bij het voorafgaande. Jezus verwijt de Farizeeërs dat ze wel doen alsof ze de wet houden, maar niet leven naar de geest van de wet. Toch blijven de wet en de profeten bestaan en geldig, ook nu het nieuwe verbond aanbreekt. Vervulling van de wet houdt juist in dat de diepe zin ervan blootgelegd wordt. Het is onmogelijk dat er ook maar iets van de wet verloren gaat. Vers 18 vormt daarbij een illustratie. Daarna grijpt Jezus weer terug op het voorafgaande. Vers 18 geeft aan dat er geen tittel of jota van de wet vergaat. Kennelijk bood het terrein van het 7e gebod een voorbeeld van verkeerde omgang met de wet.

Jezus laat weten dat er geen plaats is voor seksuele losbandigheid. Als je je vrouw wegzendt en een ander trouwt, pleeg je echtbreuk; en als je een weggezonden vrouw trouwt, doe je dat ook. Jezus herhaalt hier de regel van Matteüs 5 en 19 en Marcus 10. Zo geeft Hij aan dat Hij werkelijk met gezag (van God afkomstig) over huwelijk en echtscheiding spreekt. Hij geeft na de wet van Mozes de wet van het rijk van God. Hij scherpt het 7e gebod aan. Greijdanus zegt het zo: huwelijksontbinding, anders dan om overspel, heeft voor God geen kracht. De verstotene blijft voor God gelden als vrouw van de verstotende (Greijdanus 1941, 789).

Jezus spreekt dus heel sterk en grijpt over Mozes heen terug naar het begin. Douma (1988, 27) stelt: Zonder Mozes af te vallen, spreekt Hij kritisch over de scheidbrief. Wij vinden dat wel een erg sterke uitdrukking. Jezus heeft de scheidbrief niet afgeschaft. Hij verklaart waarom die er is, en dat de scheidbrief eigenlijk niet nodig moest zijn. Maar ondertussen is zij er en wordt zij gebruikt. Voor ons betekent dit dat de Here Jezus in zijn onderwijs rekening houdt met de gebrokenheid van het leven.

7.3.6 1 Korintiërs 7: 7-16

Wij sluiten ons aan bij de indeling die Douma (1988, 31) van dit gedeelte maakt. Paulus spreekt drie categorieën aan:

- In vs 8-9 gaat het over *de ongehuwden en weduwen*. Laten ze blijven als Paulus. Gaat dat niet vanwege het gemis aan zelfbeheersing, laten ze dan trouwen.
- In vs 10 en 11 richt hij zich tot *de gehuwden, van wie man en vrouw lid zijn van de gemeente*.
- In vs 12-16 gaat het over *de gehuwden, van wie een van beiden lid is van de gemeente*.

We zetten in bij vs 10. Paulus komt hier met een bevel dat rechtstreeks van de Here Jezus zelf afkomstig is: een vrouw mag haar man niet verlaten en een man moet zijn vrouw niet verstoten. Opmerkelijk is dat Paulus dit spreken onderscheidt van zijn eigen apostolisch spreken in het vervolg. Dat heeft niet te maken met het gezag waarmee hij spreekt, maar met de bron waaruit hij put.

Paulus geeft tamelijk nauwkeurig door wat de Here Jezus in Matteüs 5 zegt: getrouwde mensen moeten elkaar niet verlaten en als dit toch gebeurd is, moeten ze ongetrouwd blijven of zich met elkaar verzoenen. Want al leven man en vrouw gescheiden, ze hebben nog een band. En die gaat definitief kapot bij een volgend huwelijk. Bij Paulus ontbreken enkele elementen die we in het spreken van de Here Jezus wel terugvinden: de motivering, het element van echtbreuk plegen door en na de scheiding. Omgekeerd vinden we bij de Here Jezus niet het motief van de verzoening na de scheiding. Pop (1965, 131) vindt de verschillen tussen Paulus en de evangeliën zo groot dat hij denkt dat dit vers een woord van Jezus is dat niet in de evangeliën voorkomt (evenals Handelingen 20: 35).

Wij moeten Paulus' intentie niet omkeren. Hij reikt niet twee mogelijkheden aan bij mensen die toch willen scheiden. De hoofdzin was juist: niet scheiden. Maar *als* dat al gebeurd is, dan is er de keus tussen verzoenen c.q. terugkeren (als minder idealistische term) en wat wij zouden noemen een soort 'scheiding van tafel en bed'.

Paulus bouwt dus wel wat ruimte in. Hij houdt rekening met de hardheid van het hart en met de zwakte van de man en de vrouw door geen ondraaglijke last op te leggen.

In vs 12-13 komen als volgende categorie de gemengde huwelijken aan de beurt. In een zendingsgemeente als Korinte zullen deze regelmatig zijn voorgekomen. Paulus heeft voor mensen in deze situatie een boodschap (bij elkaar blijven) waarvoor hij zich niet rechtstreeks op de Here Jezus kan beroepen. Het gaat hierbij overigens niet om het *sluiten* van een gemengd huwelijk, maar om het *voortbestaan* ervan. Douma schrijft: 'Waarschijnlijk wordt nergens in de Schrift duidelijker hoe sterk de band van het huwelijk is dan juist in 7, 12-14. Zelfs het gemis van de diepste morele en geestelijke overeenstemming hoeft niet tot ontbinding van het huwelijk te leiden'. Ook ten aanzien van het onvolkomen huwelijk geldt dus: niet scheiden.

De continuering van het huwelijk wordt hierbij wel afhankelijk gemaakt van de bereidwilligheid tot samenleven van de ongelovige partner.

In vs 14 geeft de apostel een belangrijk argument. De ongelovige partner 'is geheiligd', dat wil zeggen: hij of zij bevindt zich binnen het gebied waar God zijn claim op legt. Dat geldt ook van de kinderen uit zo'n huwelijk. Wij kunnen dat ook omdraaien: de ongelovige huwelijkspartner maakt de gelovige niet onrein in Gods oog. Je wordt door God niet gediskwalificeerd als je met een ongelovige getrouwd bent. Ook de medegelovigen mogen je daarom niet aan de kant zetten. Een gemengd huwelijk is met al z'n beperkingen toch leefbaar.

Toch is het niet zo dat de gelovige partij koste wat kost aan de ongelovige verbonden moet blijven. Vs 15: Maar indien de ongelovige haar verlaat, laat hij haar verlaten. De broeder of zuster is in dergelijke

situaties niet gebonden. Als de ongelovige partij een scheiding wil, laat het dan maar gebeuren. De broeder of zuster is in zo'n geval niet genoodzaakt alles op alles te zetten om het huwelijk te redden. 'Niet gebonden' betekent hier: je bent geen slaaf van de regel zoals die in vs 12 en 13 wordt geformuleerd. De kans om vrij te worden mag je aangrijpen. Vooronderstelling hierbij is wel dat Paulus ervan uitgaat dat het leven in zo'n gemengd huwelijk nauwelijks is uit te houden. De christen-echtgenoot ziet zich gebonden aan de regels van de Here Jezus en de apostel Paulus. Maar als de andere partij hem of haar wil verlaten, zal daar zonder gewetensbezwaar mee akkoord gegaan kunnen worden. Je hoeft niet met alle geweld je huwelijk in stand te houden.

Wat betekent het als Paulus daarbij opmerkt 'tot vrede heeft God u geroepen'? Dat woord 'vrede' noemt hij ook in 14: 33 en 16: 11. In beide teksten gaat het over de 'kleine' vrede, de harmonie in het leven waarbinnen alles op z'n plaats staat en de mens zich happy voelt. Je moet kunnen functioneren. Die betekenis past ook in 7: 15. God vraagt niet te veel. Je leven in harmonie met God en mensen staat voorop. Bovendien weet je niet, voegt Paulus in vs 16 eraan toe, of je met al je inspanningen in staat bent je ongelovige partner te redden. Het geloof kun je ook aan je man of je vrouw niet geven. Dat is aan God. Dus geldt ook hier: je hoeft je huwelijk niet koste wat kost in stand te houden.

Douma zegt: Er staat niets over de eventuele mogelijkheid van een tweede huwelijk. Maar ook het zwijgen over iets kan sprekend zijn. Hij vergelijkt dan vs 15 met vs 11, waar een tweede huwelijk uitdrukkelijk verboden werd. In vs 15 lezen we daarvan niets. Dus lijkt hier een volgend huwelijk niet uitgesloten. Cornes concludeert uit dezelfde betooglijn echter dat de structuur van Paulus' denken uit vs 10 en 11 gewoon blijft bestaan. Met betrekking tot het 'verlaten' schort Paulus de binding op: echtscheiding mag hier. Vervolgens treedt volgens hem vs 11 in werking dat zegt: na echtscheiding geen volgend huwelijk (Cornes 1993, 252).

Wij nemen ons uitgangspunt liever in wat de apostel positief zegt. Hij bespreekt enkele situaties waarin nog niet was voorzien, en dan blijkt dat je met een absoluut scheidingsverbod niet altijd uit de voeten kunt. Het is aannemelijk om een vergelijkbare denkbeweging te maken bij de mogelijkheid voor een volgend huwelijk. Zoals een absoluut scheidingsverbod niet altijd billijk is, zo kan dat ook het geval zijn bij een absoluut hertrouwenverbod. Strikt genomen zegt de tekst zelf te weinig om over hertrouwen een uitspraak te doen.

7.4 In het licht van de Bijbel omgaan met echtscheiding

Uit de praktijk kwam naar voren dat er een kloof bestaat tussen de geldende Bijbelse regels en kerkelijke richtlijnen enerzijds en veel van de situaties waarvoor kerkenraden zich gesteld zien anderzijds. De bestaande regels lijken niet altijd te passen bij de situaties van huwelijksmoeite en echtscheiding die zich voordoen. Dat kan betekenen dat de situatie binnen de kerken op dit punt zorgelijk is. Toch menen wij dat wij ook moeten overwegen of de bestaande benadering van de echtscheidingsproblematiek wel toereikend is. Wij vinden nuancering en aanvulling nodig.

7.4.1 De bestaande benadering van echtscheidingsvragen

Nergens ligt de bestaande benadering van echtscheidingskwesties officieel vast. Synode-uitspraken zijn veelal bewust terughoudend gesteld. In de praktijk spelen veel andere overwegingen. Wij kiezen ervoor de bestaande praktijk te typeren aan de hand van het deputatenrapport dat gediend heeft op de Generale Synode Berkel 1996. Wij zien daarbij niet over het hoofd dat dit rapport al kerkelijk is

besproken en dat de synoden van Berkel en Leusden al stappen verder hebben gezet. We beogen geen herhaling van wat al gebeurd is, maar zoeken slechts een overzichtelijke uiteenzetting van die benadering van het echtscheidingsvraagstuk die onder ons het meest gangbaar is. De opdracht die ‘Leusden’ ons meegaf, beoogt immers een nadere bezinning op die gangbare praktijk die aanleiding vormde tot het trekken van enkele nieuwe lijnen. Het deputatenrapport ‘Berkel’ biedt in kort bestek een overzicht van die gangbare kerkelijke lijn tot aan Berkel/Leusden. Ook treffen wij er overwegingen in aan die in de feitelijke omgang met echtscheidingsituaties een rol spelen. Het biedt ons daarmee materiaal voor onze bezinning op de kerkelijke praktijk.

Eerst schetst het rapport enkele sociale en culturele verschillen tussen onze tijd en vroeger. Daarbij gaat het uit van de overtuiging dat de Bijbel in zaken van gewicht ook voor vandaag duidelijk is. Ondanks de verschillen geldt de boodschap van de Bijbel over huwelijk en echtscheiding nog onverkort (Rapport 1995, 5). Die boodschap van de Bijbel over echtscheiding bestaat concreet uit het 7e gebod met daaraan toegevoegd de uitzonderingen op dat gebod (6). Het 7e gebod verbiedt echtscheiding, maar de Bijbel kent twee ‘gronden’ die aangeven wanneer het toch zover kan komen: overspel en verlating naar 1 Korintiërs 7. Op beide gronden past het rapport een analogieredenering toe. Niet alleen letterlijke situaties van overspel en verlating, maar ook situaties die daarop structureel sterk lijken, geven grond om te scheiden. Zo vallen onder de grond ‘overspel’ ook voorechtelijke ontucht, homoseksueel verkeer en incest (10). En de grond ‘verlating’ omvat ook het geval dat een zuster haar man verlaat en van geen verzoening wil weten (13).

Heel kort duidt het rapport vervolgens nog een derde categorie aan. Er bestaan extreme situaties die niet bij de genoemde gronden passen, maar toch aanleiding kunnen geven tot de ontbinding van het huwelijk. Als voorbeeld geldt een huwelijk waarin geen seksueel verkeer mogelijk is. De grond voor een mogelijke echtscheiding in deze situaties vindt het rapport in ‘heel het onderwijs dat de Here ons geeft over het huwelijk, over de onderlinge omgang tussen gehuwden, over verdraagzaamheid, barmhartigheid en verzoening’ (17). Overigens vermoeden wij op grond van een impressie van oude kerkelijke uitspraken dat binnen de gereformeerde traditie deze derde categorie altijd een zekere rol heeft gespeeld. Er lijkt – bij sommigen – altijd wel oog te zijn geweest voor het bestaan van uitzonderlijke situaties die niet onder de geldende echtscheidingsgronden vielen en toch reden gaven tot echtscheiding en hertrouwen. Om het beeld op dit punt scherper te stellen zou echter nader onderzoek nodig zijn. In het kader van onze opdracht zagen wij geen kans om dat op dit moment te verrichten.

Niet tot dit soort situaties rekent het rapport echter de grond die de Nederlandse wet kent: *duurzame ontwrichting*. Huwelijksmoeiten die daarbij aan de orde zijn, schaart het onder de regel van 1 Korintiërs 7: 10v. Paulus toont daar oog voor ontwrichting van het huwelijk die het samenleven belemmert. In die situatie blijft het huwelijk voor God echter wel bestaan. Daarom moeten gescheidenen dan ongetrouwd blijven of zich met elkaar verzoenen. De officiële echtscheiding is dan nog geen volledige ontbinding van het huwelijk (18).

Het is juist op dit laatste punt dat de kerkelijke werkelijkheid zich al minder voegt naar de lijnen die getrokken worden. Velen beschouwen situaties van ‘duurzame ontwrichting’ ook als extreme omstandigheden, die grond zouden moeten bieden voor scheiden en hertrouwen. Zij noemen daarbij allerlei factoren uit het geheel van het onderwijs van de Bijbel die dit standpunt aannemelijk moeten maken. Wij kunnen zeggen: met het rapport erkennen zij dat er een derde categorie van mogelijke echtscheidingsituaties bestaat, die niet goed passen onder de twee Bijbelse echtscheidingsgronden. Maar anders dan het rapport zien zij niet in waarom ‘duurzame ontwrichting’ daar niet bij zou mogen horen.

Het zijn met name deze situaties die in de praktijk de meeste ethische, pastorale en kerkrechtelijke moeiten geven.

7.4.2 Bezwaren bij de bestaande benadering

Aan deze bestaande benadering van het echtscheidingsvraagstuk kleven enkele bezwaren.

1. Derde categorie

Het bestaan van een ‘derde’ categorie dreigt het werken met twee schriftuurlijke echtscheidingsgronden op te blazen. Want wanneer een bepaalde situatie niet in de weg van een analogieredenering valt onder te brengen bij één van die gronden, kan zij alsnog aanleiding tot echtscheiding en hertrouwen bieden via die derde categorie. Het criterium om aan te geven welke situaties daar wel of niet onder vallen, is te open om hier tot een heldere afbakening te komen. In het rapport speelt een besef van ‘billijkheid’ een rol: “Ieder begrijpt dat we hier niet de maatstaf van Matteüs 5 (en 19) en 1 Korintiërs 7 kunnen aanleggen” (17). Maar wat als billijk ervaren wordt, kan in de loop van de tijd verschuiven en tussen mensen onderling verschillen. Zoals al aangegeven, zouden velen vandaag ook allerlei vormen van ‘duurzame ontwrichting’ in deze derde categorie plaatsen. Het rapport biedt daartegen geen werkelijk verweer, al poneert het dat dit niet de bedoeling is.

2. Duurzame ontwrichting in 1 Korintiërs 7?

Problematisch is de hantering van 1 Korintiërs 7: 10v. Voor situaties die buiten de twee gronden en de aanvullende derde categorie vallen, stelt het rapport met Paulus de keus: hetzij ongetrouwd blijven, hetzij verzoenen. Daarbij wordt erkend dat het in meerdere situaties zou kunnen komen tot huwelijksontbinding en/of uiteengaan. Als concreet voorbeeld noemt het rapport hier de ‘duurzame ontwrichting’ in de zin van de Nederlandse wet. Maar Paulus’ woorden in de genoemde tekst blijven zo open en oningevuld dat het niet goed mogelijk is om ze overtuigend te reserveren voor bepaalde categorieën. Het heeft in hermeneutisch opzicht ook een risico in zich om onze hedendaagse categorie ‘duurzame ontwrichting’ over te zetten naar Paulus’ context. Die hedendaagse categorie is immers sterk gekleurd door het moderne denken in relaties en evalueren van de kwaliteit van relaties. Het is de vraag of Paulus aan dat soort huwelijksmoeiten gedacht heeft. Sommigen passen zijn woorden toe op huwelijken die na overspel ontbonden zijn: hertrouwen zou dan uitgesloten worden (Cornes 1993, 238-244). Anderen denken aan huwelijken die als gevolg van een overgeestelijke verheerlijking van de ongehuwde staat ontbonden zijn. Paulus zou zich dan bij die realiteit neerleggen, maar de weg terug nadrukkelijk willen open houden (Loonstra 2000, 228). Hoewel ook deze exegeses niet bewijsbaar zijn, hebben ze minstens het voordeel dat ze meer aansluiten bij de situaties in de kerk van Korinte waarop Paulus inspeelt.

3. Analogieredenering

Moeite zien wij ook bij de analogieredeneringen. Daaraan zal geen heldere grens te stellen zijn.

- a. Wie bepaalt bijvoorbeeld wat nog valt onder analogieën met overspel, die huwelijksontbindend kunnen zijn? Het rapport noemt bijvoorbeeld voorechtelijk geslachtsverkeer. Maar Jezus typeert een bepaalde manier van kijken al als overspel. Juist in het licht van het Nieuwe Testament moeten wij dus een analogie zien tussen bepaalde vormen van flirtend gedrag en overspel. Is begerend aankijken dus echtscheidingsgrond? En wie dit te extreem vindt, moet zich bijvoorbeeld afvragen of dit dan misschien wel geldt van gehuwden die zich verslingeren aan porno-

grafie via televisie, internet en andere media. Waarom geeft het ook geen analogie met overspel, wanneer een getrouwde diepgaand emotioneel en fysiek contact heeft met een derde zonder dat het tot geslachtsgemeenschap komt? Dat kan in verschillende gradaties het geval zijn.

- b. Iets dergelijks geldt voor de analogieën met verlating. Het rapport noemt twee punten van vergelijking: er moet sprake zijn van een vorm van verlating en er moet zondig gedrag aan de orde zijn in zo'n mate dat te spreken valt van *ongeloof in woord of wandel*. Zo schaaft het de situatie van een man die zijn vrouw slecht behandelt en verlaat zonder van verzoening te willen weten, onder deze echtscheidingsgrond. Anderen wijzen echter op partners die weliswaar niet fysiek weg gaan, maar zich geestelijk, lichamelijk of communicatief afsluiten voor de ander. Er zijn mensen die geheel opgaan in hun werk, diepgaand egocentrisch in relaties staan, of alleen maar eisen en niet geven. Waarom kan zulk gedrag niet als een analogie met 'verlating' en 'ongeloof' getypeerd worden?

Terecht is er op gewezen dat de twee punten van vergelijking die bij deze tweede grond gehanteerd worden, niet scherp genoeg zijn. In lijn met 1 Korintiërs 7 moet minstens ook het element een rol spelen dat de ander het jou onmogelijk maakt om het huwelijk in stand te houden tenzij tegen de prijs van ontrouw aan God zelf. Daarmee zou echter ook het voorbeeld dat het rapport zelf noemt, buiten de analogie terechtkomen.

4. Echtscheidingsgronden?

De ernstigste bezwaren die wij zien bij de gangbare benadering van echtscheiding, hebben betrekking op het bestaan van schriftuurlijke echtscheidingsgronden als zodanig. Wij menen dat het deputaten-rapport in de exegetische passages de springstof bevat die de gedachte opblaast dat de Schrift *zelf* ons 'echtscheidingsgronden' aanreikt.

Wat betreft de teksten die 'overspel' ter sprake brengen, kiest het rapport namelijk voor een andere exegese dan die in gereformeerde kring gebruikelijk is. Toch is de mening dat de Schrift zelf ons echtscheidingsgronden biedt, juist afhankelijk van die gebruikelijke exegese. In Matteüs 5 en Matteüs 19 verbiedt Jezus echtscheiding en hertrouwen 'behalve in geval van overspel'. De gebruikelijke exegese in gereformeerde kring meent dat Jezus hier echtscheiding en hertrouwen toestaat bij overspel. Het rapport meent echter dat deze woorden op iets anders doelen. Jezus laat zo de situatie van overspel buiten beschouwing, niet om er een echtscheidingsgrond van te maken laat, maar omdat Hij rekent met de wet van Mozes en met de Joodse praktijk van zijn dagen. Op overspel stond in de wet de doodstraf. De Joden waren echter gewoon juist bij overspel de scheidbrief te hanteren. Dat is een gebruik van de scheidbrief buiten het kader van de wet. Het rapport zelf wijst erop dat Matteüs, die voor Joodse lezers schreef, de enige is die deze uitzonderingsbepaling bewaard heeft.

Bij deze exegese kunnen wij uit deze woorden strikt genomen geen directe conclusie trekken over de vraag of overspel wel of geen echtscheidingsgrond vormt. Daarop zijn zij immers niet gericht. Met onze vraag naar echtscheidingsgronden overvragen wij de reikwijdte van de tekst, waarin Jezus slechts een contextueel bepaalde nuancering geeft (Van Bruggen 1978, 55v; Van Bruggen 1997).

Hoe komt het rapport van deze exegese dan toch uit bij overspel als Bijbelse echtscheidingsgrond? De gereformeerde traditie blijkt daarbij doorslaggevend: 'In de gereformeerde kerken is het nimmer een strijdpunt geweest of overspel een grond voor echtscheiding vormde. Het woord van Jezus (. . .) is altijd zo opgevat . . .' (9). Even later lezen we echter dat overspel echtscheidingsgrond is ' . . . omdat Jezus overspel als echtscheidingsgrond noemde' (11). Die opmerking gaat dus verder dan het rapport exegetisch waarmaakt. De gereformeerde traditie vloeit samen met de exegese. De verwerking van de exegese kleurt met terugwerkende kracht de exegese zelf.

Iets dergelijks gebeurt bij de tweede echtscheidingsgrond: verlaten naar 1 Korintiërs 7: 12v. Het rapport tekent de concrete aanleiding voor Paulus' woorden in de zendingssituatie van Korinte. Rond Christus' woorden was zo'n context nog niet in beeld. Analooq aan Jezus' onderwijs formuleert Paulus daarom zelf een regel. Ook verklaart hij voor bepaalde omstandigheden Jezus' regel niet van toepassing. Het rapport stelt dat zijn uitdrukking 'niet gebonden' een aanduiding vormt voor het vrij staan ten opzichte van een geldende regel. Dat Paulus christenen in een concrete situatie kan ontslaan van de regel die Jezus gaf, brengt het rapport in verband met het feit dat regels niet bedoeld zijn om te 'knechten' (8).

De desbetreffende woorden hebben dus een concrete aanleiding in de situatie van Korinte en behelzen bovendien een 'incidenteel ontslag van de binding aan de regel'. Daarom gaan wij te ver wanneer wij ze opvatten als door de Bijbel zelf bedoelde echtscheidingsgrond voor de komende eeuwen. Op grond waarvan zouden wij moeten aannemen dat juist in die specifieke context het model gezocht moet worden waarbinnen alle mogelijke onvoorziene situaties die nog kunnen volgen, moeten passen?

Wel leren de genoemde passages ons dat er situaties bestaan waarin het tot echtscheiding kan komen. Maar van het soort situaties waarvoor dat geldt, geeft de Schrift slechts een enkel door de specifieke context bepaald *voorbeeld*. Wij overvragen haar, als wij er een gesloten kader van 'Bijbelse echtscheidingsgronden' uit afleiden, dat bedoeld is om alle komende situaties te bestrijken.

Die werkwijze brengt ook risico's met zich mee:

- a. Wij bevorderen geforceerde analogieredeneringen, om met het gesloten geheel van Bijbelse regels en uitzonderingen zoveel mogelijk situaties te kunnen benaderen.
- b. Wij kunnen nieuwe of andere situaties onrecht doen, die ook aanleiding zouden moeten geven tot 'ontslag van binding' aan de regel, maar die niet passen onder de bestaande gronden. Het rapport zelf ontkomt aan dit gevaar enigszins door een 'derde' categorie mogelijk te achten. Maar kerken opereren vaak strikter binnen het kader van twee aanvaarde gronden.
- c. Wij kunnen het spectrum van Bijbelgegevens die ons helpen om richting te vinden bij echtscheidingskwesaties, versmallen door de beperking tot enkele basisregels. Ook hieraan ontkomt het rapport zelf wanneer het bij de 'derde' categorie spreekt over een reeks andere Bijbelse factoren die de bezinning sturen. Toch blijft het beeld daarvan oningevuld en komen deze andere factoren pas in tweede instantie en als aanvulling in beeld.

7.4.3 Een andere benadering van het echtscheidingsprobleem

1. In vogelvlucht

In plaats van de gangbare benadering stellen wij een alternatief voor. Wij zullen eerst de kern daarvan kort in enkele stappen schetsen, om deze vervolgens uit te werken en toe te lichten.

1. Christus' onderwijs over echtscheiding en hertrouwen is eenduidig. Hij wijst beide terug als niet passend bij de levensstijl van wie Hem volgen om in te gaan in het koninkrijk. In Christus' onderwijs zelf treffen wij geen in de hoofdlijn ingebouwde uitzonderingen aan, die wij zouden kunnen typeren als 'schriftuurlijke echtscheidingsgronden'.
2. Wel laat Christus zich niet uit over de handelwijze bij overspel. Enerzijds past het bij de aard van het koninkrijk en bij de navolging van God en Christus om bij overspel niet aan te sturen op ontbinding van het huwelijk maar op berouw, vergeving en verzoening. Anderzijds blijft het de vraag hoe gehandeld moet worden wanneer de overspelige partij dit berouw weigert. Deze

- openheid geeft aan de kerk verloop om in zulke situaties naar beste christelijke wijsheid te handelen.
3. Ook leert Paulus' verklaring van 'niet gebonden zijn' aan Jezus' regels in 1 Korintiërs 7, dat zich onvoorziene situaties kunnen voordoen, waarin de regel onbillijke gevolgen zou krijgen. Er bestaat geen reden om het aantal onvoorziene situaties te beperken tot die situaties die zich in de Bijbel zelf al voordeden of tot analogieën daarvan. Daarom moet de kerk Paulus' woord uit 1 Korintiërs 7 niet verwerken als een vaste echtscheidingsgrond, maar als een voorbeeld van een mogelijke manier van handelen bij onvoorziene en tot onbillijkheid leidende situaties. Echtscheiding blijft ook in 1 Korintiërs 7 een kwaad, maar het is te verkiezen boven het grotere kwaad van compromissen op het punt van het geloof. Het is denkbaar dat de kerk in bepaalde situaties analoog aan Paulus' werkwijze in 1 Korintiërs 7 stelt: in dit geval bent u niet gebonden aan de regel.
  4. Om concrete keuzen te kunnen doen is het nodig te letten op meer factoren uit de Schrift dan op de directe morele richtlijnen over huwelijk en echtscheiding. Bovendien vraagt het doen van zulke keuzen om een bedding bij de individuele gelovige en de gemeente waarin het onderwijs van Christus over het koninkrijk concrete belichaming ontvangt.

2. Jezus' onderwijs

Bij het nadenken over de echtscheidingsproblematiek moeten wij ons uitgangspunt nemen in het onderwijs van Christus. In de eerste plaats handhaaft Hij het 7e gebod. Tegelijk gaat Hij boven dat gebod uit. Dat blijkt uit de bergrede, waar Jezus zegt dat Hij niet gekomen is om wet en profeten te ontbinden, maar om die te vervullen. Hij komt de realiteit van het koninkrijk brengen waarop wet en profeten al uit waren (Van Bruggen 1990, 92v). In het licht daarvan moeten zijn volgelingen 'overvloediger gerechtigheid' in praktijk brengen dan de schriftgeleerden en Farizeeën, die voorbeelden vormen van trouw aan Gods geboden in het kader van wet en profeten. Jezus vraagt de gerechtigheid van het koninkrijk. Hij leert ons een manier van leven die past bij het koninkrijk dat nadert. Wie binnen wil gaan, moet zich als navolger van God en Jezus op die manier van leven toeleggen (Matteüs 5: 17-20; 5: 48; 6: 1; 7: 21, vergelijk Efeziërs 5: 1,2 voor het christelijk leven als navolgen van God en Christus).

Wat dit kan betekenen voor de problematiek rond echtscheiding, werkt Jezus zelf uit. Hij handhaaft het 7e gebod als Hij zegt: u hebt gehoord dat tot de ouden gezegd is 'Gij zult niet echtbreken'. Tegelijk gaat Hij verder dan dat 7e gebod als Hij vervolgt met 'Maar Ik zeg u . . .' (Matteüs 5: 27 e.v.). Om deze reden menen wij dat wij de vragen rond echtscheiding niet exclusief moeten benaderen vanuit het perspectief van het 7e gebod (met eventuele nuancerende regels), maar vanuit het onderwijs van Jezus. Dit laatste is namelijk breder. In dat bredere geheel vindt ook het 7e gebod een plaats. Met die bredere benadering zullen wij in staat zijn meer gegevens te mobiliseren om tot een verantwoorde visie op echtscheiding te komen dan wanneer wij ons beperken tot het smallere spoor van het gebod.

Wij voeren enkele punten aan die deze benadering bevestigen:

a. Christelijke levensstijl

Deze bredere insteek doet recht aan de manier waarop de Bijbel over het christelijke leven spreekt. Jezus zelf bindt dat aan zijn onderwijs. In Matteüs 28: 18v draagt Hij zijn leerlingen op de volken te leren onderhouden 'al wat Hij bevolen heeft'. Dat slaat op zijn onderwijs over het koninkrijk, zoals de bergrede daarvan een impressie biedt (Van Bruggen 1990, 474). Tot 'alles wat Hij bevolen heeft' behoort ook Gods wet, maar zijn onderwijs is wel breder.

De apostolische brieven bevestigen dit beeld. Bijvoorbeeld in Romeinen 12: 1,2 motiveert Paulus de levensstijl van de gemeente met de ‘barmhartigheden Gods’, dat zijn Gods daden in Christus. Daarmee brengt Gods Geest ons tot ‘overgave en toewijding in liefde’ (‘uw lichamen stellen tot een offer’). Tot die levenshouding behoort ook de vernieuwing van ons ‘denken’, een woord dat ons ethisch waarnemings- en oordeelsvermogen raakt. Met dat vernieuwde denken zullen wij in staat zijn uit te maken wat goed is en voor dat goede leren kiezen. Deze insteek is breder en minder ingevuld dan de insteek bij Gods geboden. Daarmee zijn de geboden niet vergeten. Voor aspecten van de christelijke levensstijl wijst Paulus in Romeinen 13: 8-10 naar de zogeheten tweede tafel van de wet. Maar christelijke keuzen komen niet tot stand door in te zetten bij de Tien Geboden, die geacht worden het hele veld in kaart te brengen en waaruit ons handelen dus kan worden afgeleid. Die afleiding neemt daarbij dan de vorm aan van een verstandelijke redenering. Christelijke keuzen ontstaan doordat Gods werken in Christus ons stempelen en wij daarop met een vernieuwd denken antwoord leren geven in het onderscheiden van goed en kwaad. Geloof is onmisbaar. Inzicht in Gods wil is ontstaat ook uit vertrouwen op God, uit innerlijke vernieuwing en uit groei in de gemeenschap met Christus. Zo spreken ook Romeinen 14: 23; Filippenzen 1: 9,10; Efeziërs 4: 17-24; Kolossenzen 1: 9v; en Hebreeëen 5: 14.

Bovendien gaat het hier niet om puur individueel geloof. De genoemde teksten spreken alle in het meervoud. Het gaat om het gedeelde geloof binnen de gemeente. Alleen samen met alle heiligen vormen wij inzicht in Gods wil (Efeziërs 3: 18v, Filippenzen 2: 1-4). Van belang is bijvoorbeeld het feit dat wij voorbeeld voor elkaar moeten zijn (Filippenzen 3: 17).

Moreel inzicht en de keuzen die daaruit voortvloeien

- vormen dus inhoudelijk een antwoord op Gods openbaring in Christus (waarvan de geboden onderdeel zijn);
- komen alleen tot stand waar de Geest geloof en geloofsgroei geeft;
- en vragen om de gezamenlijke levensstijl, het voorbeeld en het beraad binnen de christelijke gemeente.

b. Bergrede

De Bergrede maakt duidelijk dat de christelijke levensstijl zich niet kan beperken tot de geboden van Gods wet die Jezus handhaaft plus de aanvullende geboden die Hij op verschillende punten daaraan toevoegt. De Bergrede wil geen aanvullende en verdiepende geboden geven op alle terreinen van het leven, of alle terreinen die Gods wet bestrijkt. Jezus beperkt zich tot enkele onderwerpen als *voorbeelden* bij zijn algemene onderwijs. Hij maakt de ‘meerdere gerechtigheid’ rond enkele thema’s concreter. Deze thema’s vinden hun aanleiding in de concrete en actuele situatie van het Joodse volk van zijn dagen. De echtscheidingspraktijk, de hantering van de eed, en de beperking van de naastenliefde, zoals deze in Israël bestonden, geven Hem materiaal om iets van de morele consequenties van het evangelie van het koninkrijk te laten zien.

Wij moeten deze contextualiteit van zijn woorden niet vergeten door vervolgens de ethiek geheel te bouwen op concretisering, die illustratief bedoeld zijn. Het is belangrijk om daarachter terug te vragen naar het onderliggende beginsel en zo zelf in lijn met de richting die Jezus wijst, op alle terreinen van het leven morele gevolgen te verbinden aan het evangelie van het koninkrijk. Daartoe moet telkens weer de vraag klinken wat Gods werken en woorden in Christus voor een bepaald terrein van ons leven betekenen om in het licht daarvan onze morele keuzen te maken. Natuurlijk horen daarbij ook Jezus’ uitdrukkelijke concretisering bij een bepaald onderwerp. Maar ze staan in dat bredere kader en leiden geen eigen leven als fundament van de christelijke leefstijl.

Ook rond huwelijk en echtscheiding moeten wij meer doen dan de oude regels van Gods wet plus de aanvullende regels van Jezus toepassen op praktische situaties. De boodschap van het koninkrijk kent

meer consequenties dan alleen die punten waaraan Christus bij wijze van voorbeeld expliciet aandacht geeft.

c. Het 7e gebod

Sommigen menen dat Jezus rond dit thema slechts het 7e gebod handhaaft en het tegenover een verkeerde joodse interpretatie zijn oorspronkelijke zin teruggeeft. Maar die mening botst op de oorspronkelijke reikwijdte van dat 7e gebod.

God gaf zijn wet in de context van Israëls volksgemeenschap tussen uittocht en intocht. Die context kleurt de geboden voor een deel. Zo veronderstelt het 10e gebod andersoortige huwelijksverhoudingen dan wij kennen en ook dan God bij de schepping beoogde. Het tekent de vrouw *onder meer* als deel van het *bezit* van de man (Douma, 9vv). Ook bij het 7e gebod speelt dat een rol. Uit Mozes' bepalingen daarbij in Exodus 22: 16v en Deuteronomium 22: 13-30 blijkt dat buitenechtelijk geslachtsverkeer van een getrouwde man met een ongetrouwde vrouw oorspronkelijk niet als echtbreuk gold. Op echtbreuk stond immers de doodstraf, terwijl in zo'n geval de man alleen maar verplicht was deze vrouw tot zijn echtgenote te nemen en zo bescherming te bieden, naast de echtgenote die hij al bezat. Echtbreuk was het wanneer je als man de vrouw van een andere man nam. Dan brak je *diens* huwelijk. Echtbreuk was het ook wanneer je als getrouwde vrouw jezelf weggaf aan een andere man. Dan brak je het huwelijk van je eigen man (Reicke-Rost 1962, 369v). Ridderbos schrijft bij deze tekst: 'ook al is de man gehuwd, hier is toch geen echtbreuk, daar de man meer dan één vrouw mag hebben' (Ridderbos 1979, 44)

Bovendien betekende het 7e gebod oorspronkelijk niet dat echtscheiding en hertrouwen ongeoorloofd waren. Deuteronomium 24: 1-4 toont de mogelijkheid van de scheidbrief. Bovendien was het onder Israël gebruikelijk om na echtscheiding opnieuw te trouwen.

Jezus haalt dus niet alleen de oorspronkelijke zin van het 7e gebod onder het stof vandaan. Hij gaat verder dan die oorspronkelijke zin. Natuurlijk kunnen wij *achteraf* zeggen dat de HERE met het 7e gebod ten diepste op meer mikte. Maar dat zeggen wij alleen doordat wij vanuit het geheel van de Bijbel Gods bedoeling met het huwelijk in beeld brengen. Daarbij gaat het juist om het onderwijs dat Jezus geeft, waarin Hij achter Mozes terugrijpt naar de schepping en tegelijk vooruitrijpt naar het koninkrijk wanneer Hij volledige heiliging beoogt.

Strikt bezien in oorspronkelijke context bestreek het 7e gebod nog niet heel het terrein dat Jezus' onderwijs wel openlegt. Dat bevestigt ons in de stelling dat wij onze morele bezinning moeten inzetten bij Jezus' onderwijs om in dat kader (vaak) ook de geboden uit de wet van Mozes hun plek te zien innemen.

3. Leven in navolging van Jezus

In lijn met de vorige paragrafen gaan wij nu eerst na wat de morele consequenties van Jezus' onderwijs in het algemeen zijn, en passen die vervolgens toe op het terrein van huwelijk en echtscheiding.

Jezus' onderwijs betreft het naderende koninkrijk van God. Door in Hem te geloven en Hem na te volgen zullen wij daar binnengaan. Hij bevrijdt ons immers van de zonde, doopt ons met de Geest en maakt heel het leven nieuw. Dit leven in zijn navolging verloopt volgens de regel van het discipelschap: je neemt je kruis op, zegt nee tegen je oude mens en volgt Jezus. Die weg oogt op het eerste gezicht als 'verlies', maar loopt uit op 'winst' en is in een diepere zin zelf al 'winst'. Wie zijn leven verliest, die zal het vinden (Matteüs 16: 25). Wie veel prijsgeeft om Jezus, zal het dubbel en dwars terugkrijgen. Dat gebeurt straks in het komende koninkrijk, maar ook nu al in de gemeenschap van Jezus' volgelingen, zijn gemeente (Marcus 10: 28-31).

Concreet betekent Jezus' onderwijs voor onze levensstijl:

a. Je geluk in God

Wij moeten ons ‘leven’ en ons ‘geluk’ niet afhankelijk maken van de concrete omstandigheden waarin wij verkeren, maar zoeken in Jezus zelf en zijn koninkrijk en zo in God (vergelijk ‘zalig’ in Matteüs 5: 1 e.v.; ‘jezelf een schat verzamelen in de hemel’ in Matteüs 6: 19-21; en Paulus’ oproepen om te bezitten, getrouwd te zijn en van de wereld gebruik te maken *als* niet bezittend, getrouwd etc in 1 Korintiërs 7: 29-31).

b. De zonde overal wegdoen

Om in te gaan in het koninkrijk moeten wij vanuit Jezus’ radicale redding op elk gebied van ons leven de zonde leren wegdoen (‘bekeert u, want . . .’ – Matteüs 4: 17). Op dit punt bestaat verschil met de fase van Gods werk tot dan toe, waarin de nadruk lag op het beteugelen en indammen van de zonde en op de hardheid van het hart (Matteüs 19: 8). Oudtestamentische geboden ‘definiëren’ vaak, en voeren zo tot een afbakening van het terrein waarop de zonde bestreden wordt. Maar in de navolging van Jezus mogen er geen terreinen meer bestaan in ons leven waar wij de zonde ‘laten zitten’.

c. Liefhebben zonder grens

In zijn navolging leren wij goed doen in zijn stijl en die van God. Zoals wij het terrein van de zonde waarmee gebroken moet worden, niet mogen beperken, zo ook niet dat van het goede dat gedaan moet worden. Het meest sprekend komt dit uit als Jezus de naastenliefde grenzeloos maakt. Niet alleen de volksgenoot, maar ook de vijand wordt erdoor omvat. Hij motiveert dit met de noodzaak dat wij Gods beeld vertonen. Gods liefde kent geen beperkingen, maar is ‘volmaakt’. Dat wil zoveel zeggen als: Gods liefde richt zich op het hele veld en houdt niet halverwege staande. Omdat Jezus zijn laatste concrete voorbeeld van het leven van zijn volgelingen uit Matteüs 5 besluit met de oproep om God in deze ‘volmaaktheid’ na te volgen, kunnen wij hier een algemener beginsel in zien. Dit wordt bevestigd door Romeinen 8: 29, waar het doel van onze heiliging omschreven wordt als ‘gelijkvormigheid’ aan het beeld van Gods zoon, Efeziërs 4: 24, waar het gaat om het beeld van God dat in ons nieuwe leven uitkomt, en Efeziërs 5: 1,2, waar het leven in de liefde getypeerd wordt met een verwijzing naar het ‘navolgen van God’.

d. Veel factoren gebruiken

Om te weten wat ‘het kwade’ is waarmee wij moeten breken, en wat ‘het goede’ is dat wij onbegrensd in praktijk moeten brengen, moeten wij niet naar één kant zien. In het Nieuwe Testament spelen daarbij veel uiteenlopende factoren een rol. Het gaat het niet alleen om rationele kennis waarmee wij een bepaalde keus sluitend onderbouwen, maar ook om ‘fijngevoeligheid’ (Filippenzen 1: 9v), ‘leven vanuit de mentaliteit (de zin) van Christus zelf’ (1 Korintiërs 2: 16), ‘het volgen van het voorbeeld van voorgangers en anderen’ (1 Petrus 5: 3, Filippenzen 3: 17). Tot de factoren die morele keuzen inhoudelijk sturen, behoren onder meer:

- inzicht in Gods scheppingsbedoeling (Matteüs 19: 4-8 over het huwelijk),
- inzicht in de betekenis van Jezus’ werk (Romeinen 12: 1,2),
- wegwijzende woorden van Jezus (1 Korintiërs 7: 10v),
- wat de Geest aan de kerk heeft duidelijk gemaakt (Handelingen 15: 28v),
- het onderwijs van de apostelen (1 Tessalonicenzen 4: 1-6),
- de Tien geboden (1 Timoteüs 1: 8-11),
- burgerlijke en ceremoniële wetten uit het Oude Testament (1 Korintiërs 9: 9v),
- geschiedenissen of personen uit het Oude Testament die een lerend of waarschuwend voorbeeld geven (1 Korintiërs 10: 6),

- de gangbare zede en maatschappelijke verhoudingen (1 Korintiërs 11: 13-15, 14: 35, Filippenzen 4: 8v),
- de praktijk in andere kerken (1 Korintiërs 11: 16, 14: 36),
- ethische inzichten uit de cultuur ('huistafels' in Efeziërs 5: 22-6: 9; Kolossenzen 3: 18-4: 1),
- 'burgerlijke deugden' (Romeinen 13: 3; 1 Pet 2: 11v).

Van groot belang is ook het gebed (persoonlijk, samen, voor elkaar). Daarbij gaat het niet alleen om gebed als begeleidend verschijnsel waarin wij bidden om kracht voor het doen van het goede dat wij al kennen. Gebed vormt een centraal instrument om *inhoudelijk* te ontdekken wat dat goede in onze situatie is (Filippenzen 1: 9, Kolossenzen 1: 9v, Jakobus 1: 5).

In dit verband wijzen wij op Douma's uiteenzetting over het schriftgebruik in de ethiek. Daarin maakt hij duidelijk dat de Bijbel ons niet alleen op de directe manier van directe voorschriften de weg wijst, maar bijvoorbeeld ook door haar grote lijnen en door haar voorbeeldkarakter. Bovendien laat hij zien dat de Bijbel daarbij in een soort wisselwerking kan treden met andere factoren, zoals ons verstand of bepaalde ontwikkelingen en inzichten die voortkomen uit de gang van de geschiedenis. Dat betekent dat wij niet moeten suggereren dat de antwoorden op al onze concrete ethische vragen op de een of andere manier in de Bijbel besloten liggen. Wij overvragen de Schrift als we menen dat zij een uitputtende beantwoording van onze vragen bevat (Douma 1999, 99v. 115-118).

4. Toepassing op huwelijk en echtscheiding

Bovenstaande algemene schets van de levensstijl van wie Christus volgen, passen wij nu in enkele punten toe op huwelijk en echtscheiding. Wanneer wij in het vervolg van ons betoog regelmatig verwijzen naar zoiets als 'de stijl van het koninkrijk', doelen wij enerzijds op de algemene lijnen uit de vorige paragraaf en anderzijds op de toespitsing daarvan op huwelijk en echtscheiding in deze.

a. *In het koninkrijk anders dan vroeger*

Wij moeten het huwelijk leren zien en beleven in het perspectief van het komende koninkrijk. Dat leidt tot een andere belichting dan in de periode van Gods werk tot aan Christus.

Bezig te verdwijnen

Het huwelijk blijkt nu te behoren bij die zaken die 'bezig zijn te verdwijnen' (1 Korintiërs 7: 31). In het koninkrijk zullen geen huwelijken meer bestaan (Lucas 20: 34-36). Dat betekent niet dat God terugkomt op zijn scheppingswerk. Maar in het licht van het koninkrijk wordt op dit punt Gods bedoeling met dit stukje 'schepping' duidelijker. Het huwelijk was geen 'doel', maar 'middel'. Het gaat om de gemeenschap tussen mensen, concreter tussen manlijk en vrouwelijk. In die gemeenschap wordt ons menszijn vervuld en wordt Gods beeld vertoond en God dus geëerd (Genesis 1: 27). Die gemeenschap houdt uiteindelijk niet de vorm van huwelijksrelaties, maar bestaat straks in de band tussen Christus en zijn gemeente van mannen en vrouwen, en in de onderlinge band van liefde tussen allen die bij Christus horen. Efeziërs 5: 32 onthult dat God met de huwelijksseenheid deze eenheid altijd al op het oog had.

Nu grijpt Jezus in Matteüs 19 terug op Gods inzetting van het huwelijk 'van den beginne'. In het licht van de boodschap van het Nieuwe Testament kan dit niet betekenen dat Jezus het huwelijk *in alle opzichten* de structuur en betekenis hergeeft die het bij de schepping kreeg. De reikwijdte van zijn woord blijft beperkt tot het onverbrekelijk karakter van de huwelijksseenheid in deze bedeling. Daarover spreekt Hij ook verder in de context.

Ongehuwd zijn is goed

Dat het huwelijk door het evangelie van het koninkrijk in ander licht staat, blijkt uit de waardering van het ongehuwd zijn binnen het Nieuwe Testament (1 Korintiërs 7). De woorden ‘het is niet goed dat de mens alleen zij’ (Genesis 2: 18) blijven gelden, maar ze leiden niet meer alleen tot het huwelijk. De ongetrouwde kan in de gemeenschap met Christus, in de band met andere gelovigen en in de verwachting van het komende geluk van het koninkrijk invulling van dit grondgegeven vinden.

Dit is belangrijk in verband met echtscheidingsvragen, omdat het de wens relativeert om na een echtscheiding opnieuw te trouwen. Wanneer het huwelijk geldt als de ‘normale stand van leven’, is hertrouwen na echtscheiding logisch. In het Oude Testament was dit dan ook gebruikelijk. Maar waar de ongehuwde staat gelijke en zelfs meer waarde toegekend krijgt, wijzigt het beeld. Niet hertrouwen staat dan niet gelijk met ‘ongelukkig zijn’ en impliceert ook geen ondraaglijk leven. Het verbod op hertrouwen, dat Paulus bijvoorbeeld geeft in 1 Korintiërs 7: 11, past juist bij de verwachting van het koninkrijk.

Natuurlijk erkennen wij dat de *beleving* van de ongehuwde staat toch vaak anders is. Wij moeten vaststellen dat de overtuigingskracht van de regel van niet-hertrouwen na een echtscheiding samenhangt met de vraag of de kerk het ongehuwd zijn ook werkelijk schriftuurlijk waardeert. Is dat laatste niet het geval, dan is het moeilijker om ongehuwd te blijven en daarvan de zin in te zien. Zo beschouwd hebben wij het in de gereformeerde traditie (waar met nadruk het huwelijk de *normale* stand van leven is genoemd) voor een deel aan onszelf te danken dat het vandaag moeilijk lukt om mensen ertoe te bewegen na een echtscheiding niet opnieuw te trouwen. Willen wij die situatie verbeteren, dan moeten wij meer doen dan regels aanscherpen of procedures verhelderen. Kerken en opvoeders moeten anders leren omgaan met de ongehuwde staat.

Ook een ‘ongelukkig’ huwelijk

Dat ons geluk op weg naar het koninkrijk in Christus ligt, betekent dat wij ook huwelijken kunnen volhouden waarin wij weinig of geen ‘geluk’ of ‘levensvervulling’ vinden. Naar de mate waarin je de vervulling in Hem zoekt, kun je leren ook situaties van moeite en lijden in je huwelijk te aanvaarden en te dragen. Jezus spreekt in Matteüs 19: 12 over ‘gesnedenen die zichzelf gesneden hebben ter wille van het koninkrijk’. Hij doelt daar op mensen die een zwaar huwelijk volhouden. De seksuele beeldspraak wijst zelfs op de ‘onmogelijke’ situatie dat seksueel verkeer binnen het huwelijk ontbreekt. Die extreme moeite sluit alle mindere moeite in. In de praktijk van vandaag laten veel christenen zich juist wel leiden door de zwaarte van hun situatie en hun verlangen naar geluk, wanneer zij komen tot echtscheiding en hertrouwen. Zij stellen bijvoorbeeld dat God met zijn geboden toch ons geluk op het oog heeft. In het licht van Jezus’ onderwijs moeten wij vaststellen dat op die manier anders over dat geluk gesproken wordt dan past in het kader van het koninkrijk.

Ook hier moeten wij wel beseffen dat de stijl van de gehele kerk invloed heeft. Als het besef dat ons geluk in God ligt, en de bereidheid om te lijden binnen de gemeente zwak zijn, moet het niet verbazen als in situaties van huwelijksmoeite of echtscheiding de weg van het koninkrijk geen overtuigingskracht heeft. Bovendien valt juist in de gemeente volgens Marcus 10: 30 *nu al* iets van dit geluk te ervaren. Maar als mensen met een moeilijk huwelijk of gescheidenen in de gemeente geen geestelijke geborgenheid en steun vinden, moet het niet verbazen als zij het niet kunnen opbrengen om af te zien van vervulling van hun leven in het huwelijk.

Een geheel andere gevolgtrekking maken wij nog, als we vraagtekens plaatsen bij een traditioneel element uit de echtscheidingsethiek. In de traditie van de kerk is het structureel ontbreken van seksueel verkeer (bijvoorbeeld door impotentie) beschouwd als echtscheidingsgrond, of als grond om een eens gesloten huwelijk nietig te verklaren. In het licht van Matteüs 19 stellen wij vast dat zelfs zo’n ingrij-

pende huwelijksmoeite op weg naar het koninkrijk geen vaste reden kan geven om het huwelijk te beëindigen. Dat laat onverlet dat de kerk in tal van situaties moet rekenen met draagkracht van en gevolgen voor mensen. Tegen die achtergrond kan zij, zoals we nog zullen betogen, dispensatie geven van de binding aan de regel.

b. Alle huwelijkszonden wegdoen

De levensstijl van het koninkrijk mikt niet op indamming maar op wegdoen van de zonde. Dat geldt ook voor zonden in en rond het huwelijk. Wij mogen die niet beperken tot het kwaad van echtbreuk volgens de definitie en de praktijk onder ‘Mozes’. Het gaat om *alle* huwelijkszonden. Daarvan proeven wij iets in Jezus’ eigen onderwijs. Zo roept Hij de schriftgeleerden uit de discussie over ‘gronden’ om de scheidbrief te hanteren weg naar het besef dat met het kwaad van echtscheiding zelf gebroken moet worden. Christus maakt daarvan het nodige duidelijk in zijn woorden over huwelijk en echtscheiding (Matteüs 19: 3-6). Ook dringen zijn woorden door in het domein van de blik in de ogen, waarop de wet van Mozes nog niet ingreep (Matteüs 5: 28).

Maar als Jezus’ woorden voorbeelden zijn bij een algemeen beginsel, moeten wij hier ook aan huwelijkszonden denken die Hij niet speciaal noemt. Er bestaan zelfs huwelijkszonden die in zijn tijd nog niet onderkend werden. De Bijbel legt veel nadruk op zonden die te maken hebben met seksualiteit en met de posities van man en vrouw. Minder oog lijkt zij te hebben voor ‘relationele’ en ‘psychische’ aspecten. In de tijd van de Bijbel waren die realiteiten dan ook minder in kaart gebracht dan vandaag. In de loop van de geschiedenis hebben wij steeds scherper ontdekt en leren benoemen hoe zich ook daarin het kwaad kan nestelen. Wie Jezus’ onderwijs over het koninkrijk vandaag wil toepassen op huwelijk en echtscheiding, moet zich niet beperken tot voorbeelden van zonden die Hij expliciet noemt, maar alle mogelijke zonden aanpakken.

Dit is voor ons belangrijk. Zoals de Joden in Jezus’ dagen het gevaar liepen te blijven staan bij die zonden die Mozes concreet in beeld bracht, zo lopen wij het gevaar onevenredige aandacht te besteden aan die zonden die Jezus concreet noemt. Maar wij moeten beseffen dat de voorbeelden die Hij gaf, mee door zijn tijd en situatie bepaald zijn. Het zou zelfs schijnheilig kunnen worden wanneer wij ons vandaag fixeren op ‘echtscheidingszonden’ en de verdere omgang tussen mannen en vrouwen, in en buiten het huwelijk, buiten schot laten. Misschien nestelt het kwaad zich vandaag wel meer in andere huwelijkszonden dan in echtscheiding. Hier dreigt een onbillijke stigmatisering van die christenen die met echtscheiding te maken hebben, en die daarin toch al vaak een zware last dragen. Andere hedendaagse ‘huwelijkszonden’ zijn bijvoorbeeld:

- in het huwelijk je eigen belang of ontplooiing dienen ten koste van de ander,
- de ander domineren en niet tot zijn of haar recht laten komen,
- samen elk leven voor jezelf,
- het huwelijk gesloten houden in de richting van de gemeente, van alleenstaanden en van de samenleving in plaats van het dienstbaar te maken aan Gods koninkrijk,
- egocentrische omgang met seksualiteit,
- je erbij neerleggen dat de onderlinge communicatie stokt,
- in het huwelijk geen vergeving vragen en geven maar conflicten laten voortwoekeren,
- de gezamenlijke omgang met God verwaarlozen,
- een verkeerd voorbeeld geven aan kinderen en daarmee aan de huwelijken die zij vormen
- etc.

c. *Terrein voor de christelijke liefde*

Jezus' onderwijs heeft ook positieve consequenties voor de omgang met huwelijk en echtscheiding. Als het leven van navolging een leven is in de 'volmaaktheid' van 'onbegrensde' liefde, vormt het huwelijk een terrein om deze liefde op te beoefenen. De liefde van God en Christus doortrekt de relatie tussen man en vrouw en de andere relaties waarin zij met hun huwelijk staan (Efeziërs 5: 22-33). De liefde kan van het huwelijk een middel maken om mensen voor Christus te winnen (1 Korintiërs 7: 16, 1 Petrus 3: 1). Het huwelijk vormt een terrein om die liefde in praktijk brengen die 'alles hoopt', 'het kwade niet toerekent', 'blij is met de waarheid', 'zichzelf niet wreekt', 'de ander uitnemender acht' etc. (Romeinen 12: 9-21, 1 Korintiërs 13, Filippienzen 2: 3). Zo zetten wij het huwelijk in voor de zaak van Gods koninkrijk.

Een toepassing daarvan vormt het inzicht dat geen enkele zonde van de partner bij voorbaat reden kan zijn de relatie te beëindigen. God, wiens liefde wij navolgen, is bij zonde immers zelf uit op berouw, vergeving en verzoening. Hij praat de zonde niet goed, maar gaat wel tot het uiterste om de relatie met zijn volk in stand te houden en te herstellen. Dat uiterste neemt de gestalte aan van de eenzijdige zelf-overgave in het offer van Gods zoon. Uit Jeremia 3 blijkt dat God in zijn eigen stijl op dit punt uitgaat boven de wet van Mozes. Hij neemt zelfs zijn overspelige partner opnieuw tot vrouw. Wie door Jezus Hem volgt, ziet zich zelfs bij overspel van de partner gedrongen tot dezelfde houding.

Overspel

Jezus' onderwijs overstijgt daarmee het kader van de wet van Mozes. Daarin leidde overspel tot de doodstraf en zo tot ontbinding van het huwelijk. En ook toen die doodstraf niet meer werd toegepast bij overspel, bleef het onomstreden dat dit laatste een echtscheidingsgrond was. De stijl van Gods rijk wijst echter een andere kant op. Wij moeten dat sterker verwoorden dan binnen de gereformeerde traditie gebruikelijk was. Vaak is gezegd: overspel *mag* tot echtscheiding brengen, maar dat *hoeft* niet. Daarmee kan de beledigde partij twee kanten op. En het leidt tot frustratie en onbegrip doordat een 'leefbaar' huwelijk waarin de partner éénmaal overspel pleegde, formeel ontbonden mag worden, maar een 'onleefbaar' huwelijk waar dit niet gebeurde, in stand moet blijven. Uit Jezus' onderwijs volgt echter dat er bij overspel niet maar de *mogelijkheid* voor de beledigde bestaat om het huwelijk voort te zetten, maar dat dit indien maar enigszins mogelijk ook het meest recht doet aan de stijl van het koninkrijk.

Wel heeft de zonde van overspel een bijzonder karakter. Seksuele gemeenschap bezegelt de diepe eenheid die God tussen een man en een vrouw legt (vergelijk Genesis 2: 24 – één vlees –, Matteüs 19: 6 – wat God samengevoegd heeft –, en 1 Korintiërs 6: 16-18 – wie zich aan een hoer hecht). Wanneer je als getrouwde deze bezegeling buiten je huwelijk beleeft, maak je werkelijk de huwelijksenheid stuk. De zonde van overspel tast om die reden het huwelijk anders aan dan andere zonden. Zelfs zonden die er analoog aan zijn en die ethisch even erg moeten heten (zonden van het oog, pornoverslaving) hebben nog niet die gevolgen. Dit bijzondere karakter van de zonde van overspel krijgt gevolgen wanneer de overspelige partner niet tot berouw en verandering wil komen. Dan is deze zonde niet zomaar te 'dragen' en spreekt de voortzetting van het huwelijk niet vanzelf. Wellicht kan het dan ook komen tot hertrouwen. De Schrift zelf zegt daarover niets, maar laat deze mogelijkheid zeker open. Wij moeten in christelijke vrijheid en verantwoordelijkheid per situatie het beste zoeken. Overigens vertoont de geschiedenis van de kerk voorbeelden van echtgenoten die zelfs herhaald overspel van hun partner beantwoorden met de liefde van Christus, hun 'onmogelijke' huwelijk volhielden en daardoor soms hun partner tot inkeer leidden.

Blijvend één?

De navolging van Gods liefde is ook van belang in situaties waarin het huwelijk stuk ging, hetzij door overspel hetzij om andere redenen. Die liefde zal de lijn naar de ander niet definitief willen doorsnijden en elke kans op verzoening willen benutten. Daarom past het op weg naar het koninkrijk om in de regel na een echtscheiding niet opnieuw te trouwen. Zo spreekt Paulus dan ook in 1 Korintiërs 7: 10v.

Een bijkomende overweging vormt de gedachte dat een huwelijk zolang beide partners nog leven, voor God altijd blijft ‘gelden’, in ieder geval zolang er geen derde in het spel is. Sommigen menen met de Rooms-katholieke en Anglicaanse tradities dat God bij elke huwelijksluiting een nieuwe realiteit op ‘zijnsniveau’ tot stand brengt, die niet meer ongedaan gemaakt kan worden. Hij voegt man en vrouw immers samen tot één vlees, één nieuwe persoon, of één nieuwe mens (vergelijk ook Efeziërs 2: 15,16). In Efeziërs 5: 32 vergelijkt Paulus die werkelijkheid met de ‘verborgen’ eenheid tussen Christus en zijn gemeente en kan hij vanuit die eenheid zeggen dat partners die goed voor elkaar zorgen, daarin in feite ook voor zichzelf zorgen.

Deze gedachte lijkt ons plausibel. Toch bestaat er nog onvoldoende zicht op de aard van deze ‘werkelijkheid’ om hierop onze conclusies te bouwen. Een probleem geeft ook het feit dat God na de ballingschap huwelijken liet ontbinden (Ezra 10) en dat hertrouwen na echtscheiding in het Oude Testament kon. Kon men dan die werkelijkheid op ‘zijnsniveau’ weer ongedaan maken? Hier is nadere studie gewenst, die wij nu niet kunnen geven. Daarom gaan wij vooralsnog het veiligst als wij de blijvende ‘werkelijkheid’ van een huwelijk benaderen via het verbond. God vergeet zijn beloften niet, zelfs niet wanneer de andere partij ontrouw is. Door die beloften bestaat er hoe dan ook iets tussen partijen in een verbond. Zelfs Gods straf op de verbondsbreuk van Israël staat niet los van de werkelijkheid van die beloften en van dat verbond. Zo vergeet God evenmin beloften die mensen elkaar doen in het huwelijksverbond. Hij is er de getuige van (Maleachi 2: 14). Beloften die gedaan zijn ‘tot de dood scheidt’, kun je niet ongedaan maken, zelfs niet als de ander het je moeilijk maakt ze in te willigen. Voor God blijven ze naklinken. Dat wij na een echtscheiding ongetrouwd moeten blijven, omdat er ‘iets’ van ons huwelijk voor God nog bestaat, kunnen wij in ieder geval toepassen op de beloften die bij dat huwelijk gedaan zijn. Door ondanks alles die beloften niet te vergeten vertonen wij het beeld van God zelf.

5. 1 Korintiërs 7 anders gebruiken

Met het onderwijs van Christus over de levensstijl van het koninkrijk hebben later de apostelen gewerkt. Zo gaat Paulus in op huwelijk en echtscheiding in 1 Korintiërs 7. Op een belangrijk punt volgen wij de uitleg van 1 Korintiërs 7: 12v die de deputaten in het rapport aan de Generale Synode Berkel geven. Wij vatten de instructie die Paulus geeft ten aanzien van het niet tot elke prijs in stand houden van een huwelijk met een niet-christen, op als een incidenteel ontslag van de binding aan een regel die volgt uit Jezus’ onderwijs. Het gaat niet om een aanvullende openbaring van een extra echtscheidingsgrond, maar om een richtingwijzer in een nieuwe en onvoorziene situatie, waarin toepassing van dat onderwijs onbillijke en zelfs verkeerde gevolgen zou hebben.

Dat brengt ons vervolgens ook tot een hantering van de methode van de analogie, maar op een andere manier dan gebruikelijk is. Wij zoeken niet alleen overeenkomsten tussen de bijzondere situatie waarop Paulus inspeelt en situaties waarmee wij te maken krijgen. Langs die weg kwam het in de kerkelijke traditie tot de ‘kwaadwillige verlating’. Wij zoeken de overeenkomst echter ook hierin dat er kennelijk situaties kunnen bestaan waarop Jezus’ onderwijs niet zonder meer moet worden toegepast, omdat ze in zijn oorspronkelijke context van spreken nog niet in beeld waren. In zulke situaties zou toepassing leiden tot onbillijke of schadelijke consequenties. De analogie bestaat dan hierin dat wij

dan evenals Paulus de regel die uit Jezus' onderwijs volgt, niet van toepassing moeten verklaren. Echtscheiding kan in zulke situaties het 'mindere kwaad' zijn.

Op zichzelf leidt dit tot dezelfde handelwijze als de kerk in het verleden gevolgd heeft. Want ook de gevallen die zij als analoog beschouwde aan de gronden 'overspel' of 'verlating', zijn gevallen die bij toepassing van Jezus' regel onbillijke of schadelijke consequenties zouden hebben. Toch zijn er twee verschillen met onze benadering:

- a. Wij beschouwen deze niet als in de regel al ingebouwde uitzondering, maar als incidenteel ontslag van de binding bij de toepassing van de regel. Daarom blijft ook bij zulke situaties de inzet liggen bij de regel, die geen uitzonderingen bij voorbaat kent. Wanneer wij in zulke situaties voor echtscheiding kiezen, kiezen wij niet voor het 'goede', maar voor het 'minst kwade'. Positief gezegd maken we er binnen bepaalde grenzen 'het beste' van (Van Bruggen 1993, 24). Door de gebrokenheid van het leven is het 'goede' op zo'n moment onmogelijk. Praktische gevolgen krijgt dit verschil wanneer wij beseffen dat via ons spoor ook in zulke situaties een tweede huwelijk niet vanzelf spreekt. Bij vooraf in de regel ingebouwde uitzonderingen ligt dat anders.
- b. Wij hoeven dit 'ontslag van de regel' niet te beperken tot situaties die op de een of andere manier lijken op die van 1 Korintiërs 7. Niet pas als er sprake is van iets dat lijkt op 'verlating', kan ontslag van de binding gegeven worden. Aan die beperking in de huidige praktijk kleven nadelen, die wij met onze benadering voorkomen:
  - Soms moeten geforceerde redeneringen bepaalde situaties verbinden met de grond 'kwaadwillige verlating'. Dan dreigt onwaarachtigheid.
  - Soms betekent de noodzaak dat er overeenkomst moet bestaan met de situatie van 1 Korintiërs 7, dat wij in een situatie geen ruimte zien voor echtscheiding, terwijl de billijkheid anders gebiedt. Ter illustratie: wanneer een partner eenzijdig weggaat zonder bereidheid terug te keren wordt dit veelal onder 'kwaadwillige verlating' geschaard. Wanneer echter een partner weliswaar blijft maar de ander geestelijk of lichamelijk terroriseert, zien wij geen analogie. Als we ons echter losmaken van de noodzaak per se in het raam van 1 Korintiërs 7: 12v te opereren en vanuit het geheel van Jezus' onderwijs kijken, ligt ontslag van de binding in het laatste geval meer voor de hand dan in het eerste.

Wij verschillen dus met de traditionele benadering binnen onze traditie en bevestigen de weg die 'Leusden' heeft ingezet. Toch verschilt onze benadering ook van die van 'Leusden':

- a. Leusden geeft weliswaar de 'derde' categorie aanleidingen tot echtscheiding, waarop de deputaten in Berkel al wezen, royaler ruimte dan ooit, maar kan dit nog onvoldoende onderbouwen vanuit de Schrift. Niet voor niets gaf zij een hermeneutische opdracht. Onze benadering kan in dat opzicht meer duidelijk maken.
- b. Leusden hinkt op twee gedachten doordat zij de genoemde uitbreiding blijft verbinden met het klassieke kader waarin het 7e gebod de hoofdregel aangeeft en de woorden van Jezus en Paulus ten aanzien van overspel en verlating twee als uitzondering bedoelde subregels voor alle tijden vormen. Onze benadering van de hoofdregel is breder doordat wij deze niet beperken tot het 7e gebod. Tegelijk menen wij dat de 'subregels' niet zozeer regels zijn en ook niet direct voor ons bedoeld zijn. Ze gaan over situaties die sterk door de toenmalige context bepaald zijn.

6. Niet alleen de apostel

Bij onze manier van verwerken van 1 Korintiërs 7: 12v kan een vraag opkomen. Hebben wij vandaag dezelfde vrijheid als Paulus destijds? Dat een apostel mensen incidenteel kon ontslaan van de binding aan een regel van Jezus, betekent toch niet dat latere christenen dat ook mogen doen?

Wij honoreren voluit dat Paulus als apostel een unieke volmacht bezat. Maar de overeenkomst tussen ons en 1 Korintiërs 7 ligt in het gegeven dat zich onvoorziene situaties kunnen voordoen, die ons voor nieuwe morele vragen stellen. Paulus' reactie daarop laat zien dat niet alle nieuwe situaties bij voorbaat beslist zijn door een geldende regel. Soms is een nieuwe afweging nodig, die tot de conclusie kan leiden dat de geldende regel in een bepaald geval niet past. De Bijbel laat ons zien hoe Paulus tot zo'n afweging komt, en geeft daarbij geen aanleiding om te denken dat *deze* onvoorziene situatie het gehele veld van toekomstige situaties wilde bestrijken. Daarvoor gaat het in 1 Korintiërs 7 te duidelijk om een sterk door de situatie in Korinte bepaalde maatregel. Uit ons overzicht van factoren die de hedendaagse echtscheidingsproblematiek bepalen, blijkt verder dat er ook vandaag onvoorziene situaties bestaan en nieuwe afwegingen onontkoombaar zijn. Daarom heeft het niet te maken met het naar ons toetrekken van uniek apostolisch gezag als wij vandaag willen leren van de werkwijze van Paulus.

Zijn unieke volmacht voert wel tot *dit* verschil, dat ons *kerkelijke* oordeel vandaag altijd betrekkelijker en voorlopiger zal zijn dan zijn *apostolisch* oordeel van toen. Niet voor niets vertoont ook de kerkgeschiedenis verschillen van mening ten aanzien van de omgang met onvoorziene huwelijksituaties, niet alleen tussen verschillende tradities (Rome, gereformeerd), maar ook tussen gereformeerden onderling (Calvijn, Bucer, Beza).

7. Vrij in Christus

De manier waarop wij 1 Korintiërs 7 gebruiken, heeft te maken met de manier waarop christenen met de wet omgaan. Met het deputatenrapport voor Berkel stellen wij: Paulus kan ontslaan van de binding aan een regel, omdat deze niet bedoeld is om te knechten. Deze laatste uitdrukking herinnert aan de vrijheid van christenen ten opzichte van de wet. Deze vrijheid en mondigheid houden in het Nieuwe Testament niet in dat wij ons ontslagen mogen weten van het goede dat de wet aanwijst. Wij doen juist 'de dingen van de wet' (Romeinen 8: 4) en weten ons gebonden aan de 'wet van Christus' (1 Korintiërs 9: 21, Jakobus 2: 12). Maar wij staan niet 'onder' de wet als onder een regel die wij slaafs moeten gehoorzamen. Wij hebben de positie van mondige kinderen die de wil van de hemelse Vader kunnen onderkennen om in het licht daarvan te kiezen wat in een bepaalde situatie naar ons beste weten het beste is (Romeinen 6: 14v, Romeinen 12: 1v, Galaten 4: 5). Wij mogen aannemen dat er op dit punt gradueel een groot verschil is tussen Paulus en ons. Zijn kennis van Gods wil is groter geweest dan die van ons. Maar principieel delen wij in dezelfde christelijke vrijheid.

Van belang hierbij is dat deze mondigheid in het Nieuwe Testament geen individualistisch karakter heeft. Wanneer wij in zaken van gewicht (zoals echtscheiding is) zoeken naar wat in een gegeven situatie het beste is, moeten wij dit in gemeenschap met elkaar doen. Wanneer er vandaag gevallen bestaan waarvan gezegd moet worden: hier bent u niet gebonden aan de regels van Jezus, is het een zaak van de kerken samen om dat te onderkennen en uit te spreken. Daarnaast is het denkbaar dat de billijkheid of afweging van kwaden in individuele gevallen leidt tot een ontslag van de regel. Dat zal een zaak moeten zijn van de betrokken gemeente als geheel c.q. van de kerkenraad. Deze christelijke vrijheid kan iemand niet op een individualistische manier claimen, los van het beraad in de gemeente, de leiding van de oudsten en de verantwoording ten opzichte van naasten.

Deze christelijke vrijheid raakt de grondstructuur van het christelijke leven, ook in situaties waarin niet overwogen wordt of een bepaalde regel wel moet worden toegepast. Juist daarom is het niet vreemd dat wij er ook bij uitkomen als wij wel met zulke situaties geconfronteerd worden.

8. Naar de maat van het geloof

Behalve factoren als vrijheid, mondigheid en gemeenschap moeten wij bij het komen tot morele keuzen ook overwegen, in welke mate geloof en geloofsinzicht aanwezig moeten zijn, willen wij in de stijl van Jezus omgaan met vragen rond echtscheiding. Met name voor het al dan niet toepassen van tuchtmaatregelen is deze vraag van belang.

‘Geloof’ vormt een onmisbare voorwaarde om te komen tot een christelijke levensstijl en tot goede morele keuzen. Daarbij gaat het niet slechts om het feit dat alleen het geloof ons vrij voor God plaatst, zodat wij zonder angst voor veroordeling vanwege ons falen, ons kunnen inzetten voor het goede (Romeinen 3: 24, Romeinen 6: 11v, Romeinen 8: 1, Hebreëen 11: 6). Geloof is ook nodig als motivatie achter onze keus voor het goede: bijbedoelingen, egocentrisme of onverschilligheid bederven het goede in de wortel. Goede daden die niet uit geloof verricht zijn, gelden als zonde (Romeinen 14: 23, Heidelbergse Catechismus antwoord 91). Bovendien is ‘geloof’ nodig om te kunnen inzien wat goed is, en om daarvoor te kiezen (Romeinen 12: 1v, Efeziërs 4: 20-24, Filippenzen 1: 9v etc). Alleen een geestelijk mens verstaat wat van de Geest van God is. Om als christen te leven heb je de ‘zin’ – de mentaliteit, het denken en waarnemingsvermogen – van Christus nodig (1 Korintiërs 2: 13-16).

Dit speelt zeker een rol bij die elementen uit de christelijke levensstijl waarin het nieuwe en meer dan het gewone (Matteüs 5: 47) van het koninkrijk een rol speelt. Wie Jezus niet kent en vertrouwt, de aard van het koninkrijk met zijn route via lijden naar heerlijkheid niet begrijpt, en vreemd is aan de ervaring en verwachting van het vinden van je geluk in God, moet wel problemen hebben met het onderwijs van het koninkrijk rond huwelijk en echtscheiding. Niet voor niets roept Jezus mensen steeds weer op om Hem te volgen: de overgave en binding aan zijn persoon vormt het geheim van het christelijke leven. Niet voor niets geeft Jezus aan zijn oproep tot vertrouwen, die Hij met gezag doet uitgaan (Matteüs 8: 29), desondanks een vrijwillige toonzetting (Matteüs 7: 24-27). Hij zoekt geen volgelingen die zijn woorden gehoorzamen uit dwang, maar uit vrijwillige overgave en overtuiging. Duidelijk komt dit naar voren als Hij mensen zelfs afremt wanneer ze Hem te gretig willen volgen. Laat ze beseffen waarvoor ze kiezen, en dan volgen uit overtuiging. Daarbij gaat het Hem ook om het genoemde geestelijke inzicht in de aard van het koninkrijk (Lucas 9: 57v; Lucas 14: 25-35).

Diezelfde stijl herkennen wij in zijn onderwijs rond echtscheiding. Hij confronteert maar niet met de onverbiddelijke eis van het koninkrijk. Hij daagt uit tot geloofsinzicht en tot een leven in de kracht van dit geloof. Dat spreekt uit de ‘vrijwillige’ toonzetting die Hij geeft aan zijn woorden over de ‘gesnedenen’. Hij heeft het over mensen die *zichzelf* gesneden hebben *ter wille van* het koninkrijk. Hun geloofsinzicht in het rijk brengt hen daartoe. Deze uitnodigende uitdaging tot geloofsinzicht en geloofsmoed bevestigt Jezus in zijn afrondende woord ‘die het vatte kan, vatte het’ (Matteüs 19: 10vv).

Daarom moeten wij ons afvragen of dit geloof en dit geloofsinzicht in de christelijke kerk altijd in voldoende mate aanwezig zullen zijn. Zowel het Nieuwe Testament als de gereformeerde leer zijn er duidelijk in dat dit niet het geval is. Leerlingen vragen om meer geloof (Lucas 17: 5v). Christus verwijt hun hun ongelooft (Marcus 16: 14). De apostelen leren dat geloof levenslang moet groeien. Zij bidden om geloof en geloofsinzicht (Efeziërs 3: 16v, Efeziërs 4: 13-16, 2 Petrus 1: 5vv). Christenen moeten barmhartig zijn ten opzichte van hen die twijfelen (Judas: 20v). De gemeente telt ook zwakken en kleinmoedigen (Romeinen 14: 1, 1 Korintiërs 8-10, 1 Tessalonicenzen 5: 14). Sommige mensen hebben de gave van veel geloof, waardoor zij bergen verzetten (1 Korintiërs 12: 9, 1 Korintiërs 13: 2). Er zijn altijd weer pasbekeerde en onervaren christenen die minder goed in staat zijn om goed en kwaad te onderscheiden (Hebreëen 5: 13v). De mate van vervuld zijn met de Geest fluctueert (Efeziërs 5: 18).

Zelfs moeten wij stellen dat de ‘hardheid van het hart’ waarover Jezus spreekt als typerend voor het Oude Verbond (met zijn daaraan tegemoetkomende echtscheidingswetgeving), in het Nieuwe Verbond niet volledig verdwenen is. Ook nieuwtestamentische christenen kunnen zich ‘onmondig’ en ‘vleselijk’ opstellen, en het spoor kwijtraken (1 Korintiërs 3: 3v, Galaten 1: 6, 3: 3, 5: 13-26, 6: 1). Wat niet mag gebeuren, gebeurt soms toch. Paulus’ brieven aan Korinte geven daarvan tal van voorbeelden, onder meer op het terrein van echtscheiding (1 Korintiërs 7: 10v). Kennelijk is het niet de bedoeling dat wij voortaan weigeren te rekenen met die hardheid van het hart. Wanneer wij dan als nieuwtestamentische christenen beneden onze stand leven, is het van belang toch ook in die situatie ernaar te zoeken hoe wij ons leven nog zo dicht mogelijk bij de stijl van het koninkrijk kunnen krijgen. Dat doet Paulus in 1 Korintiërs 7: 10v wanneer hij in ieder geval hertrouwen na echtscheiding afweert. Hij wijst in dat verband de radicale weg van het koninkrijk als hij spreekt van verzoening. Maar tegelijk wijst hij ook een weg voor het geval dat deze radicale weg (door één van beide partijen of door beiden) niet wordt opgebracht en de hardheid van hart zich dus laat gelden: ongetrouwd blijven. Wij lezen niet dat Paulus bij deze situatie de keus zo scherp stelt als bijvoorbeeld in het geval van de zonden van 1 Korintiërs 5: 4v en 1 Korintiërs 11: 29. Daar komen het gemeente-zijn en het deel uitmaken van de gemeente in geding, maar in 1 Korintiërs 7 niet. Kennelijk moeten wij onderscheid maken tussen zonden die voortkomen uit gebrekkig geloof en resterende hardheid van hart enerzijds en zonden die een ongehoorzame houding ten opzichte van God verraden anderzijds. Bij de tweede categorie past het om de ander een halt toe te roepen, eventueel met het middel van de (beginnende) uitsluiting uit de gemeente. Bij de eerste categorie gaat het er juist om dat de ander ruimte ontvangt om te groeien in geloof en geloofsinzicht en zo in de christelijke levensstijl.

9. Typologie voor kerkelijk handelen

De kerkelijke praktijk bevestigt dit beeld uit de Schrift. Wij menen daarom dat in de omgang met situaties van echtscheiding goed onderscheiden moet worden, in welke bedding iemands keuzen en gedragingen staan. Wij zien in ieder geval de volgende accenten die zich voordoen in het leven van christenen. Soms typeren ze iemand in z’n geheel, terwijl een andere keer meerdere accenten tegelijk het beeld tekenen van iemands situatie. In ieder geval moeten ze ertoe leiden dat er in het handelen vaak verschil wordt gemaakt als gevolg van een zorgvuldige peiling van iemands persoon, situatie en achtergronden. Ter wille van de helderheid zijn in de onderstaande typologie ook conclusies op het niveau van het kerkelijk handelen getrokken. Deze bedoelen echter niet als een soort ‘recept’ te fungeren, temeer niet omdat kerkleden vaak meerdere van de genoemde aspecten in zich verenigen.

a. *Geestelijk inzicht in het koninkrijk*

Er zijn christenen met weinig geestelijk inzicht in de weg van het koninkrijk, die loopt door het lijden naar de heerlijkheid. Zij ervaren wat past bij het koninkrijk (niet scheiden, niet hertrouwen, eventueel zelfs eenzijdig je betoon van liefde volhouden) als een onbegrepen gebod. Ze beseffen niet hoe de Bijbel spreekt over het ongehuwd zijn, en kunnen zich niet voorstellen dat God zo iets van mensen vraagt. Als er tijd en gelegenheid is om met zulke christenen op weg te gaan, kan met geduld veel bereikt worden. Er zijn bemoedigende voorbeelden die duidelijk maken dat groei in geloofsinzicht huwelijken alsnog kan redden. Zijn tijd en gelegenheid er echter niet, dan lijkt het ons niet de juiste weg om bij een scheiding en nieuw huwelijk zonder meer ‘onder de wet’ te plaats. Bij wie in het Nieuwe verbond nog leeft op het niveau van het Oude, moeten wij ook leren van de indammende en regulerende bepalingen van dat Oude verbond.

b. Zwakke geloofsrelatie

Er zijn christenen die wel inzicht (kunnen) hebben in deze stijl van het koninkrijk, maar die (soms gedurende een bepaalde periode) niet zo'n persoonlijke en sterke band met Christus kennen. Daardoor vormen het geluk dat in Hem ligt en de vervulling van ons bestaan in het koninkrijk in hun levenspraktijk (nog niet of niet meer) een werkelijke bron van motivatie en kracht. Soms strijden zij om een moeilijk huwelijk vol te houden of om na een echtscheiding alleen te blijven, maar na een bepaalde tijd houden zij dit niet vol. Ook voor hen geldt dat het belangrijker is voor hen de ruimte om te groeien in de gemeenschap met Christus te bewaren dan om hun falen te bestraffen.

c. Zware omstandigheden

Een variant op deze mensen vormen zij die wel een sterke band met Christus hebben, maar te maken hebben met een zo zware situatie dat zij deze toch niet volhouden. Die zwaarte kan gelegen zijn in de objectieve omstandigheden van een zeer moeilijk huwelijk, of van een te zwaar leven als gescheidene (bijvoorbeeld in verband met eenzaamheid of opvoeding van kinderen). Het kan echter ook zo zijn dat psychische omstandigheden de mogelijkheden van het geloof om zich in een bepaalde levensstijl te vertalen, sterk beperken. Ook in deze situatie past de genoemde houding, waarin de ander ruimte krijgt van doorgroeien.

d. Ander inzicht

Het komt voor dat christenen te goeder trouw een ander inzicht hebben over de mogelijkheden van scheiden of hertrouwen. Dat dit te goeder trouw zo kan zijn, blijkt uit de verschillen binnen de gereformeerde traditie. Soms speelt een exegetisch verschil van inzicht een rol. Soms gaat het om een verschil van mening over de mate waarin vergeving van zonden ruimte biedt voor een nieuw begin. Wanneer dit het geval is, en wij elkaar niet vanuit de Schrift kunnen overtuigen, moet er ruimte blijven om verder te groeien. Wel zal men zich (waar dit bestaat) moeten richten naar het geldende kerkelijke beleid en bijvoorbeeld een daarmee samenhangende openlijke afkeuring moeten aanvaarden.

e. Geluk buiten God

Er zijn kerkleden die hun geluk en vervulling zoeken in dit leven en 'aardsgezind' zijn (Filippenzen 3: 19). Als dit een breed aanwezig patroon is, moet het niet verbazen als het zich ook voordoet rond huwelijk en echtscheiding. Opkomend voor je eigen geluk of ontplooiing meen je sneller dat een situatie ondraaglijk en niet meer menselijk is. Wanneer je Gods zegen daarbij vooral koppelt aan vormen van aards geluk, zul je ook vrij gemakkelijk een nieuwe relatie als een geschenk van God benoemen. Op dit punt is echter sprake van een collectieve zonde onder de westerse christenen. Daarom past gezamenlijke verootmoediging. Hoewel ook hier 'geloofsinzicht' een rol kan spelen, zijn hier maatregelen die het 'vlees' tuchtigen nuttig. Vanwege de achterliggende gezamenlijke zwakte in de genoemde 'aardsgezindheid' zal de kerk zich echter verlegen moeten weten met het bestraffen van de betrokkenen. Naar Christus' eigen woord moet eerst de balk uit het eigen oog voordat de kerk in staat is de splinter uit dat van de ander te verwijderen. Het kan gebeuren dat de kerk niet de vrijmoedigheid heeft om tot tuchtoefening te komen, omdat er sprake is van een volkszonde die alleen door een gezamenlijke verootmoediging en bekering bestreden kan worden.

f. Verzet tegen God

Er zijn ook kerkleden die niet ontvankelijk willen zijn voor de boodschap van het koninkrijk en de band met Christus. Soms komt dat uit in onverschilligheid en oppervlakkige argumentaties (God gunt ons toch geluk, je hoeft toch niet je hele leven in moeite te verkeren). Soms wordt het vroom ge-

moufleerd in eigenwillige tekstuitleg en theorievorming, of in een subjectief beroep op Gods leiding en aanwijzingen. Hier passen wel reacties die het kwaad bestraffen. Hier gaat het immers niet om (persoonlijke of gezamenlijke) groei van aanwezig geloof, maar ten diepste om bekering tot echt geloof.

g. *Psychologische valkuil*

Er zijn ook kerkleden die niet vrij zijn. Dat kan direct betrekking hebben op de vrijheid in Christus. Dan leven deze mensen volgens een geweten dat door wet en schuldgevoel wordt gedreven. Het kan ook te maken hebben met *psychische* onvrijheid, waardoor zij zich niet eens zouden *durven of kunnen* losmaken van hun partner of van de weg die de kerkenraad wijst. In de omgang met deze mensen werkt het averechts wanneer *zonder meer* wordt aangedrongen op huwelijkstrouw, alleen blijven na echtscheiding en zelfverloochening. Zij zouden die weg uit innerlijke dwang gaan en niet in de *christelijke vrijheid* die nodig is. Uiteindelijk zal dit schadelijk zijn voor henzelf en anderen, en belemmert het de doorwerking van de kracht van de Geest. In zulke situaties moet de kerk voor alles mensen helpen om de vrijheid in Christus te vinden en vanuit dat vaste punt te leren leven. Soms kan het zelfs nodig zijn dat iemand eerst het vermogen leert ontdekken om zich los te maken en afstand te nemen, om pas vanuit die nieuwe christelijke en psychische onafhankelijkheid vrij te zijn tot dienst en zelfverloochening. Juist in een tijd waarin wij het psychische als realiteit hebben leren kennen, moet de kerk zich dit soort mechanismen bewust zijn. Waar zij in haar toepassing van vermaan en tucht hiervoor geen oog heeft, komt zij haar geestelijke en pastorale roeping jegens betrokkenen onvoldoende na.

Overigens benadrukken wij het betrekkelijke van deze typologie. Zo zal meestal van elk type wel iets aanwezig zijn. Toch willen wij met het bovenstaande illustreren dat wij in de omgang met situaties van echtscheiding altijd bedacht moeten zijn op de mate van geloof en op de beste manier om dit geloof te laten ontstaan of groeien.

10. Kerkelijke hulp

Van groot belang is verder ook dat de kerk niet alleen de weg wijst, maar ook concrete hulp aanreikt. Daarbij denken wij allereerst aan preventieve hulp, om bij optredende huwelijksmoeiten geen verkeerde weg in te slaan. Tegelijk moet de kerk ook hulp bieden zodra zich situaties van gebrokenheid voordoen. Om de boodschap van de Bijbel in dit opzicht weer meer te laten doordringen is intensieve begeleiding met betrekking tot geloof, geloofskennis, christelijke omgang met huwelijksmoeiten en echtscheiding nodig. Deze geestelijke hulp zal met concrete psychologische en andere praktische hulp moeten samengaan en liefst geïntegreerd moeten worden. De verwevenheid van geloof en psychische realiteiten brengt daartoe. Een onderdeel van kerkelijke hulp is verder dat de gemeente voorbeelden kent van getrouwden met een goed huwelijk, van huwelijken die een crisis overleefd hebben, van ongetrouwden die hun vervulling in Christus vinden, en van gescheidenen die de weg van 1 Korintiërs 7: 10v volhouden en kunnen getuigen van de zegen daarop. De kerk moet ervoor zorgen dat er openheid bestaat om deze werkelijkheden aan elkaar te laten zien en met elkaar te delen. Overtuigingskracht schuilt niet in de eerste plaats in betogende woorden, maar in het levende voorbeeld.

7.4.4 Factoren bij het beoordelen van situaties

Om in concrete hedendaagse situaties rond echtscheiding Christus' duidelijke onderwijs over het koninkrijk toe te passen, moet de kerk zich bewust zijn hoe zij om dient te gaan met de factoren die

typerend zijn voor de hedendaagse echtscheidingsproblematiek en waarvan wij in subparagraaf 7.2.2 een impressie gaven. Onder meer via de evaluatie van die factoren moet de kerk zich een oordeel vormen over de vraag of het billijk is de regel die uit dat onderwijs volgt, toe te passen. Ook moet zij inschatten of toepassen geen slechtere gevolgen heeft dan niet toepassen. In zulke situaties kan de kerk ertoe komen zich neer te leggen bij een echtscheiding of zelfs bij hertrouwen.

Wij onderscheiden op dit punt op grond van het bovenstaande de volgende mogelijkheden:

- a. De kerken gezamenlijk zouden ten aanzien van bepaalde categorieën kunnen verklaren wat Paulus stelt met betrekking tot het gemengde huwelijk in 1 Korintiërs 7: 12v. In de gebroken werkelijkheid kunnen er soorten situaties bestaan waarvan de kerken stellen dat het (vaak) niet goed zou zijn om de regel toe te passen. Ter illustratie zou hier gedacht kunnen worden aan enkele zaken die de Generale Synode Leusden noemt als uitzonderlijke situaties (lichamelijke en geestelijke mishandeling, incest, homofilie in het huwelijk). Daarbij gaat het er dus niet om dat dit voortaan ‘dus’ aanvaarde echtscheidingsgronden zijn. Er bestaan ook voorbeelden van christenen die in zulke situaties toch aan elkaar trouw blijven. Maar het gaat er wel om dat de kerken samen tot uiting brengen dat deze situaties zo'n uitzonderlijk karakter hebben dat ze niet als vanzelf door de hoofdregel beantwoord kunnen heten.
- b. Een plaatselijke kerk kan te maken krijgen met gebrek aan geloof en geloofsinzicht, met hardheid van hart of psychische zwakte die maken dat mensen niet toekomen aan het niveau van het koninkrijk. Zij moet dan in de concrete situatie van de betrokkenen een weg wijzen die nog zo dicht mogelijk komt in de buurt van de stijl van het koninkrijk. In sommige gevallen is het daarbij denkbaar dat zij mensen ontslaat van de binding aan de regel.

Minstens impliciet zal hierbij een visie op de genoemde factoren achter de hedendaagse echtscheidingsproblematiek een rol spelen. Om bij het vormen van zo'n visie te helpen geven wij hieronder van de belangrijkste factoren een evaluatie.

1. Autonomie

Wij onderscheiden aan de moderne autonomie drie aspecten:

- a. Mensen leven minder in voorgeordende kaders. Daardoor zijn zij geneigd hun leven zelf te sturen.
- b. Mensen aanvaarden moeilijker extern gezag, tenzij zij dat zelf verlenen. Dat raakt ook Gods gezag en dat van mensen die namens Hem optreden.
- c. Mensen willen zelf overtuigd worden en verantwoordelijkheid dragen.

Voor een deel is de moderne autonomieopvatting gegeven met onze situatie. Allerlei levensverbanden zijn nu eenmaal minder duidelijk. Dat komt niet door een opstandige keus, maar door ontwikkelingen als communicatie en mobiliteit. De kerk moet veel hiervan als gegeven erkennen en erop inspelen en niet blijven staan bij een achterhaalde maatschappelijke context.

De veranderingen zijn ook niet alleen maar negatief. Een schriftuurlijk verantwoordelijkheidsbesef, waarin een mens in de vrijheid van Christus direct staat onder Gods gezag, betekent ook dat andere machten relatiever worden, onder meer traditie en sociale context. Soms is dat winst, omdat traditionele verbanden – al zijn ze door de schepping bepaald – in de macht van de zonde kunnen raken. Dan werken ze niet bederfwerend, maar frustrerend. De moderne context kan christelijke verantwoordelijkheid ook stimuleren. Wij denken hier aan Paulus' woord dat ieder voor zijn eigen besef ten volle overtuigd moet zijn (Romeinen 14: 5).

Toch voert de moderne autonomieopvatting daarnaast tot ernstige ontsporingen. Een mens is geschapen om in een gemeenschap te leven. Het gezag van God (en zijn instrumenten) staat niet haaks op onze vrijheid, maar vormt er de voorwaarde voor. Daarom kan de kerk moderne kansen voor de christelijke vrijheid alleen maar grijpen, als zij tegelijk een eigentijds antwoord vindt op het wegvallen van traditionele sociale samenhangen. Zo'n antwoord kan bestaan uit de vorming van nieuwe netwerken van gemeenschap in en rond de gemeente zelf. Daarin moet uitkomen dat persoonlijke verantwoordelijkheid samenhangt met de voorgegeven orde van het koninkrijk. Wat op een 'natuurlijke' manier soms niet meer bestaat en ook niet altijd terug te halen valt, moeten we bewust vorm geven als vrucht van de Heilige Geest.

Concreet betekent dit dat huwelijken nadrukkelijker ingebed moeten worden in de samenleving van de gemeente. Daarbinnen dienen zij ondersteuning en correctie te ontvangen. Individuele beslissingen rond het huwelijk (aangaan, ontbinden) moeten nadrukkelijker genomen moeten worden in samenhang met die gemeente. Tussen de verzwakkende klassieke samenhang (ouders, sociale setting) en het ontbindende moderne alternatief (het ik in eenzame verantwoordelijkheid) kan de christelijke gemeente een eigen veelbelovende weg belichamen. Vormen waarin een persoon zich committeert binnen de gemeenschap, zijn daarbij goede instrumenten. Te denken valt – zoals een enkele kerk in het kader van onze enquête aangeeft – aan beloften en geloften.

2. Het leven moet kwaliteit hebben

Eens merkte een vervolgte Chinese voorganger op dat de westerse kerken veel zelftucht nodig hebben, omdat God ze niet hardt via armoede of vervolging (Kamsteeg 1995, 50). De nadruk op welvaart en kwaliteit van leven voert tot een afnemende bereidheid tot strijden en lijden. Daardoor noemen wij in de westerse wereld situaties van huwelijksmoeite of alleen blijven na echtscheiding eerder ondraaglijk. Deze instelling staat haaks op de stijl van het koninkrijk. Daarbij hoort de bereidheid om te lijden en door veel verdrukkingen het koninkrijk in te gaan (Handelingen 14: 22). Als christenen zullen we deze trek van onze context moeten pareren en de stijl van het koninkrijk bewaren door zelftucht naar 1 Korintiërs 9: 27.

Wel moeten wij beseffen dat onze houding rond huwelijk en echtscheiding niet los staat van onze totale levensstijl. Het zou hypocriet zijn om in de kerk vooral over zelftucht en offerbereidheid te spreken tegenover mensen als gescheidenen en homofielen, die in hun leven toch al een zware last te dragen hebben. Het Nieuwe Testament kent meer woorden over de omgang met bezit en de buitengewone zelfbeperking van volgelingen van Jezus in dat opzicht dan over echtscheiding. Als de kerk op tal van punten de westerse nadruk op de kwaliteit van leven koestert en de bereidheid tot radicale offers mist, ontbeert zij het morele gezag om die kerkleden die bij huwelijksmoeiten dezelfde stijl vertonen, tegen te komen. Zoals al eerder is opgemerkt, vergt verbetering op dat punt een vernieuwing van de algehele levensstijl van de gemeente.

Bovendien zien wij ook een positieve kant aan dit facet van onze context. Wij hebben geleerd om bepaalde situaties als onaanvaardbaar te typeren, die vroeger anders zouden wegen. Lichamelijke mishandeling, seksueel misbruik en incest komen in alle culturen en tijden voor. Pas de moderne westerse samenleving spreekt echter een absoluut onaanvaardbaar uit. In huwelijken rechtvaardigen dergelijke wantoestanden voor ons besef dat men uiteengaat. Vroeger lag dat anders. Juist met het oog op de slechte behandeling door hun ongelovige mannen roept Petrus in 1 Petrus 3: 1vv vrouwen op tot onderdanigheid. Zoals slaven de slechte houding van hun heren (tot en met fysieke vernedering toe) moesten beantwoorden met eenzijdige liefde in de stijl van Jezus (1 Petrus 2: 18-25), zo ook deze vrouwen. Op dit punt heeft de moderne wereld tot een gegroeid moreel besef geleid.

3. Wel rechten, geen plichten

De moderne tendens om plichten minstens afhankelijk te maken van rechten, betekent dat de inzet voor het huwelijk bij de ene partner afhankelijk wordt van die bij de andere. Op zichzelf genomen is wederkerigheid in een huwelijk gezond en in onze tijd kenmerk van een goed huwelijk. Deze moderne tendens kan machtsverhoudingen en eenzijdigheden corrigeren. Op dit punt kan hulpverlening goed doen: een kerkenraad of andere hulpverleners kunnen evenwicht stimuleren wanneer één van beide huwelijkspartners alleen maar plichten en geen rechten lijkt te hebben. Als dit laatste in extreme mate het geval is, moet soms van buitenaf ingegrepen worden. Dan kan het ook komen tot ontslag van de binding aan de regel tot huwelijkstrouw. Die situatie nadert de al eerder genoemde categorie van geestelijke mishandeling.

Los van zulke extreme situaties bedreigt de moderne nadruk op rechten de huwelijkstrouw. Waar mijn trouw aan de ander afhankelijk gemaakt wordt van de vraag of de ander mij geeft waar ik recht op heb, ondermijnen wij de fundamenteën van het christelijk huwelijk. Het bijzondere van Paulus' vermaan in Efeziërs 5: 2 e.v. is juist dat de motivatie tot trouw en liefde niet in de ander ligt, maar in Christus. In Hem geeft God alles aan mij. Uit Hem puttend kan ik leren trouw en liefde voor mijn partner op te brengen, ook wanneer deze niet of onvoldoende beantwoord worden. Dit vermogen tot eenzijdige liefde, gegeven met de hoop dat de ander weer gaat antwoorden, vormt dé grote kracht van christelijke huwelijken in een gebroken wereld.

Daarom moet de kerk op dit punt niet toegeven aan veel moderne 'relatieretoriek' die de wederkerigheid als onmisbare vereiste en dus voorwaarde voor trouw stelt (Van der Horst).

4. Psychologisering

Tot de factoren die binnen de moderne samenleving werkelijk nieuw zijn, behoort de toename van kennis en wetenschappelijke mogelijkheden. Daarmee moet de kerk rekenen, zodat zij wetenschappelijke inzichten verwerkt in het nadenken over ethische vragen. In heel ons leven bouwen wij als westerse christenen voort op wetenschappelijke mogelijkheden. Op ons beeld van de natuur heeft de natuurwetenschap invloed, en op onze visie op de geschiedenis de historische wetenschap. Zouden wij bij ons nadenken over mensen en hun gedrag inzichten uit psychologie en psychiatrie negeren, dan raken wij in een onmogelijke gespletenheid.

Om zulke kennis een goede plek te geven, moeten wij op de volgende punten bedacht zijn:

- a. Wij moeten niet van de Bijbel verwachten dat deze direct inspeelt op kennis die pas in de laatste eeuwen in beeld kwam. De Bijbel bevat geen menswetenschap.
- b. Wij moeten menswetenschappelijke kennis niet overschatten en tot norm verheffen. Zij is vaak mee levensbeschouwelijk bepaald en heeft als alle wetenschap vergeleken met de praktische levenswerkelijkheid een afgeleid, vaak hypothetisch, karakter. Over levensbeschouwing en praktische levenswerkelijkheid rond mensen en hun relaties spreekt de Bijbel wel. In ervaring en Bijbelgebruik van de kerk ligt ook veel praktische kennis van mensen opgesloten. Dit alles mag door de eigensoortige wetenschappelijke kennis niet verdrongen worden.
- c. Wij moeten de macht van de Geest niet onderschatten. Hij kan ook inwerken op het psychische: soms genezend, vaak verzachtend en altijd ondersteunend. Daarom bezit een christen in de omgang met psychische moeiten een krachtbron die anderen missen. Dat zal in tal van situaties veel uitmaken. Wat psychisch onmogelijk is, blijkt soms mogelijk bij God.

In de omgang met echtscheiding en huwelijk moet de kerk dus waarde hechten aan wat uit psychologische (menswetenschappelijke) hoek naar voren gebracht wordt. Als er een bepaalde psychiatrische stoornis of psychische structuur is vastgesteld, moet de kerk in haar ethiek daarmee rekenen. Leiden

bepaalde kenmerken van zo'n stoornis of structuur eenduidig of met grote waarschijnlijkheid tot te voorziene gevolgen, dan vormt ook dat een gegeven waarmee de bezinning moet werken. Concreet betekent dit de kerk soms het onvermijdelijke van echtscheiding of van hertrouwen moet honoreren. Als bijvoorbeeld de partner last heeft van bedreigende wanen, kan het wijs zijn om het huwelijk te laten ontbinden.

Tegelijk moet de kerk niet automatisch buigen voor psychologische kennis. Van sommige huwelijken zeggen bepaalde handboeken dat ze onmogelijk zijn en vroeg of laat wel moeten stuk lopen. Vaak zal de kerk dat moeten honoreren, maar tegelijk kan de Geest van Christus het psychische onvermogen in zo'n situatie soms zo compenseren, doordringen en ondersteunen dat het huwelijk met veel strijd toch in stand blijft.

Op dit punt is dus een mengeling van kerkelijke wijsheid en ervaring en specifieke deskundigheid van belang. Daarom moet de kerk zich hierin laten adviseren door christelijke menswetenschappers en hulpverleners. Daarbij moet wel duidelijk zijn dat deze haar ethische grondstellingen inzake echtscheiding en hertrouwen delen en ook open staan voor de mogelijkheden van de Geest. Maar adviezen die in dit kader gegeven worden, moeten dan ook zeer serieus genomen worden.

Met wantrouwen moet de kerk echter omgaan met de invloed van allerlei gepopulariseerde psychologie op gemeentelieden. Deze maakt vaak deel uit van onze therapeutische cultuur, die ons zelfontplooiing en psychisch en relationeel geluk opdringt als onontkoombare behoeften. Daarom moet de kerk van mensen met huwelijksmoeiten waarin een psychische component aanwezig is, vragen zich te laten helpen door betrouwbare hulpverleners. Evenals de kerk zal rekenen met wat zij naar voren brengen, mag zij dit ook verlangen van deze kerkleden.

5. Emancipatie

Emancipatie kan in het algemeen geen rechtvaardiging geven voor een verruiming van de mogelijkheden tot scheiden en hertrouwen. Wat boven betoogd is rond de verhouding rechten en plichten, past ook hier.

Dat maakt echter ook duidelijk dat wij met de emancipatie moeten rekenen. Zelfs de meest behoudende christelijke vrouwen plukken er vruchten van. Grotere gelijkwaardigheid tussen man en vrouw is ook Bijbels verantwoord en passend. Meer zelfstandigheid in een relatie maakt de relatie gelijkwaardiger en daardoor in onze context sterker. De partners kunnen met hun eigenheid beter tot hun recht komen.

Daarom moet de kerk het statistische gegeven serieus nemen dat vrouwen gemiddeld vaker aansturen op echtscheiding dan mannen. De oorzaak daarvoor ligt niet in de eerste plaats in 'opruimende' invloed van de emancipatiebeweging. Kennelijk vinden vrouwen (ook in de kerk) in hun leefsituatie een voedingsbodem voor onvrede met hun positie. Wie echtscheiding en hertrouwen wil tegengaan, moet zich daarom inzetten voor een plaats van vrouwen in gezin, kerk en samenleving die werkelijk als volwaardig en even zinvol als bij mannen beleefd kan worden. Het zou schijnheilig zijn om christelijke vrouwen op te roepen niet hun plichten afhankelijk te maken van hun rechten (zie boven), wanneer wij tegelijk laten voortbestaan dat aan die rechten minder tegemoetgekomen wordt.

Voor het optreden van de kerk in echtscheidingssituaties heeft dit punt bovendien belang, als wij ons realiseren dat een gezelschap van mannen (de kerkenraad) erover oordeelt, en dat twee mannen (de wijkouderlingen) de gesprekken voeren. Om eerlijk te oordelen en gelijkheid van vertrouwen te winnen kan het soms nodig zijn op de een of andere manier ook vrouwen in te schakelen.

6. Wetgeving

Achter de invloed van de veranderde wetgeving op de veranderde echtscheidingspraktijk schuilt het gegeven dat de westerse samenleving steeds minder ‘christelijk’ is. Daardoor mist de kerk steunpunten voor haar moraal, die tot nog toe sterk meehielpen bij de handhaving van die moraal. Waar mogelijk, heeft het nut om zulke christelijke steunpunten te verdedigen of ons in te zetten voor een zekere herkerstening. Zolang wij nog elementen aantreffen in de wetgeving die ons kunnen helpen, zullen wij deze moeten gebruiken. In een aparte paragraaf gaan wij daarom hierna in op de ‘scheiding van tafel en bed’.

Maar anderzijds moeten we ook aanvaarden dat wij in een ander soort samenleving verkeren. In het licht van de geschiedenis en de situatie wereldwijd is het niet ‘normaal’ dat de maatschappij zulke steunpunten voor de christelijke moraal biedt. De gemeente is vreemdeling en kent een levensstijl die in allerlei opzichten boven die van andere mensen uit wijst (1 Petrus 2: 11v). In de nieuwe context moeten we daarom ook naar andere instrumenten zoeken om de christelijke huwelijksmoraal hoog te houden. Wij zoeken die in een versterking van de publieke functie van de kerk.

De kerk moet daartoe rond christelijke huwelijken minstens een ondersteunend frame vormen. Daarbij gaat het in de eerste plaats om een opleving in de navolging van Christus. Zoals de kerk *op* de ‘christelijke’ maatschappij gesteund heeft, zo lijkt zij nu *met* de ‘ontkerstende’ maatschappij te seculariseren. Daarom zijn vormen nodig die de eigen identiteit ondersteunen en helpen om in de toewending naar de wereld de vreemdelingschap te bewaren. Zonder collectieve verootmoediging en ‘verbondsvernieuwing’ zal de strijd voor het huwelijk en tegen echtscheiding en hertrouwen krachteloos blijven. Ook kerkelijk beleid en kerkelijke richtlijnen op zichzelf zijn onvoldoende.

In de tweede plaats moet de kerk de indammende functie die de wetgeving tot voor kort vervulde, op een andere manier vorm geven. Daartoe zou de kerk belangrijker moeten worden bij het aangaan van een christelijk huwelijk, en per definitie ingeschakeld moeten worden als kerkleden hun huwelijk willen beëindigen. Dit hoeft in de huidige situatie (nog) niet te betekenen dat de kerk de sluiting van het huwelijk in handen neemt. Ook kerkelijk ‘extra’ bij het burgerlijke huwelijk kan deze functie krijgen. Om hertrouw in te dammen zou bovendien kunnen worden overwogen of de kerk wel ‘tweede huwelijken’ moet bevestigen. Waar een tweede huwelijk in de huidige samenleving betrekkelijk gemakkelijk is, zou de kerk zo een signaal kunnen afgeven waarvan een inperkende werking uitgaat.

Wij moeten onszelf en elkaar ertegen beschermen dat wij in de kerk huwelijken ontbinden en (opnieuw) sluiten in het spoor van wat maatschappelijk geldt en in wetgeving is vastgelegd.

7. Scheiding van tafel en bed

a. *Beeld*

Wij menen dus dat wij – waar dat nog kan – gebruik moeten maken van mogelijkheden binnen de samenleving om de christelijke levensstijl te ondersteunen. Zo’n mogelijkheid biedt de scheiding van tafel en bed (SVTB).

SVTB komt al voor in het canonieke recht van de middeleeuwse (Rooms-katholieke) kerk. Echtgenoten konden er niet zelf om vragen; de kerkelijke rechter besloot ertoe. Bucer beschouwt SVTB als een typisch rooms instrument. Omdat men het huwelijk als onontbindbaar beschouwde ten gevolge van het sacramenteel karakter ervan en tegelijk de praktijk weerbarstig kon zijn, schiep men een tussenweg om beide belangen recht te doen. Omdat hij het huwelijk niet absoluut onontbindbaar vindt, kan Bucer deze tussenweg relativeren. Bovendien vindt hij haar onverstandig, vanwege de verleiding die een huwelijk zonder metterdaad samenleven inhoudt (Selderhuis).

SVTB heft de samenwoning op waartoe een huwelijk verplicht, zonder het huwelijk zelf te beëindigen. Voor die situatie schiep zij een rechtsverhouding die duidelijkheid brengt. Deze duidelijkheid is

bijvoorbeeld nodig met betrekking tot het gezag over de kinderen en de verplichting tot onderhoud. Dat men ondanks het beëindigen van de samenwoning toch het huwelijk in stand wil houden, kan twee redenen hebben:

- a. men beschouwt het huwelijk op Bijbelse gronden als niet verbroken,
- b. men wil de weg naar verzoening openhouden omdat de situatie nog niet zo uitzichtloos is dat het tot een definitieve scheiding komt. Bij verzoening eindigt de SVTB en is het huwelijk weer voluit van kracht.

In Nederland spreekt de rechter SVTB uit wanneer hij duurzame ontwrichting vaststelt. De gevolgen daarvan zijn gelijk aan die van scheiding. Alleen blijft het huwelijk in stand, zodat hertrouwen onmogelijk is. Na drie jaren kan op eenzijdig verzoek van één van de echtgenoten de ontbinding van het huwelijk worden uitgesproken. De andere echtgenoot kan zich daartegen niet verweren. Wanneer sprake is van wangedrag van één van beiden, kan dit al na één jaar plaatsvinden. Verzoeken beide partners om ontbinding, dan is deze op elk moment mogelijk. In de praktijk komt SVTB weinig voor.

b. Visie

SVTB kan de christelijke levensstijl in meerdere opzichten ondersteunen:

Samenwoning onmogelijk

Er zijn situaties waarin de samenwoning niet langer verantwoord is (bijvoorbeeld mishandeling, drankmisbruik) zonder dat er reden bestaat om tot echtscheiding over te gaan. Wanneer zich die voordoen, is meestal een juridische regeling van de dan intredende situatie wenselijk of nodig (zeker wanneer dit om een meer dan tijdelijke situatie gaat). Om deze reden is het niet goed de SVTB af te keuren met behulp van bijvoorbeeld Bucers argumentatie. Hoezeer deze ook een element van waarheid bevat (de rooms-katholieke visie op het huwelijk is inderdaad anders dan de gereformeerde), toch vergt alleen al het feit dat de genoemde situaties voorkomen, dat wij het juridische middel van SVTB waarden en benutten.

Bij verbreking van de samenwoning is in burgerlijk opzicht een juridische regeling veelal ook nodig. Daarom kunnen wij er niet mee volstaan uiteen te gaan zonder verdere regeling. Sommigen bepleiten dat, vanwege het risico dat een SVTB als vanzelf overgaat in een volledige scheiding. Dat risico is zeer reëel, maar toch moet de kerk het langs een andere weg bestrijden en niet met het verwerpen van de SVTB. Zou zij dat doen, dan drijft zij mensen in omstandigheden die om juridische regeling vragen, juist eerder in de richting van een volledige scheiding.

Uitblijven op verzoening

SVTB kan ook een andere functie vervullen. In het bovenstaande hebben wij betoogd dat het de weg van het koninkrijk is om zo mogelijk verzoening en herstel van je huwelijk na te streven. Soms vergt dat een lange periode. In die periode kan SVTB blijvend herinneren aan de roeping tot verzoening en/of de bereidheid van een van beide partners om tot die verzoening te komen. Wanneer bijvoorbeeld overspel heeft plaatsgevonden en de zondigende partij (nog) geen oprecht berouw en bekering toont, kan de beledigde partij zich desondanks inzetten voor verzoening en de ander tot berouw nodigen. Die inzet kan vorm krijgen in een scheiding van tafel en bed.

Hulpmiddel tegen hertrouwen

Er zijn situaties waarin de kerk zich (meer of minder overtuigd) neerlegt bij een echtscheiding, maar tegelijk (meer of minder krachtig) de weg wijst van het ongehuwd blijven. In die situaties kunnen betrokkenen kiezen voor een SVTB om uit te drukken dat de eens gegeven belofte nog naklinkt. Zo be-

schermen zij zichzelf tegen het risico dat zij toch een volgende relatie aangaan. Zij geven naar zichzelf, naar de ander, naar de kerk en naar de samenleving via SVTB een signaal af, waarin zij laten merken dat de echtscheiding niet goed was en/of dat zij ongehuwd willen blijven. Het bezwaar van Bucer dat deze situatie in verleiding brengt, is in feite een bezwaar tegen het ongehuwd blijven na echtscheiding als zodanig. In onze uiteenzetting hebben wij betoogd dat wij daarop toch moeten inzetten. Gegeven die uitgangspositie is SVTB vervolgens ‘veiliger’ dan algehele scheiding, juist ook als wij denken aan het risico dat Bucer ziet.

Wij kunnen deze voorkeur voor SVTB niet rechtstreeks Bijbels onderbouwen. Wij mogen dit instrument ook niet overschatten, omdat huwelijksbeëindiging relatief gemakkelijk blijft. En er zijn ook andere mogelijkheden om het voornemen ongetrouwd te blijven te ondersteunen. Daartoe behoort bijvoorbeeld het afleggen van een publieke gelofte. Toch vormt SVTB een maatschappelijke institutie. Juist als institutie kan zij ondersteunend werken voor de christelijke levensstijl en een blijvender signaal afgeven dan in zo’n gelofte. Christelijke levensstijl heeft behoefte aan vormen en instituties waarin hij concreet wordt. Overigens kunnen gelofte en SVTB natuurlijk ook samengaan.

Niet op rechtstreeks Bijbelse gronden maar wel op praktisch-ethische gronden menen wij dat de kerken er goed aan doen SVTB te waarderen en in sommige situaties na te streven.

7.5 Conclusies

Bovenstaande bezinning is opgezet om de hermeneutische vragen die wij op een rij gezet hadden, te beantwoorden (subparagraaf 7.2.4). Wij menen dat wij met het bovenstaande op de meeste vragen zijn ingegaan. Om dat te laten uitkomen gaan wij bij wijze van conclusie na, welke antwoorden de gestelde vragen daarin gekregen hebben.

7.5.1 Omgang met geboden?

Op welke manier moeten wij omgaan met geboden c.q. normatieve richtlijnen die wij op dit punt in de Bijbel aantreffen? Hoe willen deze toegepast worden?

Antwoord: Jezus’ werk en onderwijs over het koninkrijk moeten ons handelen bepalen. Wij moeten in dat bredere kader ook het 7e gebod toepassen. Hetzelfde geldt van Jezus’ eigen expliciete woorden over huwelijk en echtscheiding. Deze vormen concretisering van zijn onderwijs over het koninkrijk in de situatie van zijn dagen. Zij zijn richtinggevend en normatief voor onze omgang met echtscheiding, maar die omgang met echtscheiding moeten wij niet uitsluitend gronden op Jezus’ woorden over dat thema maar ook op zijn gehele onderwijs. Paulus’ richtlijnen bieden herhaling, uitwerking en aanvulling van Jezus’ grondleggende onderwijs in een context die in sommige opzichten anders is. Wij moeten Paulus’ woorden niet alleen letterlijk opvolgen, maar ook leren van de manier waarop hij Jezus’ onderwijs verbindt aan nieuwe en onvoorziene situaties.

7.5.2 Echtscheidingsgronden?

Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding, en zo ja hoeveel en welke?

Antwoord: De Bijbel bevat geen echtscheidingsgronden. Wel blijkt dat de kerk op situaties kan stuiten waarin zij ontslaat van binding aan de geldende regel. Het soort situaties waarvoor dat geldt, wordt door de Bijbel echter niet voor de volgende eeuwen in een of meer categorieën samengevat.

7.5.3 Onverbrekelijke band?

Kan gesteld worden dat de huwelijksseenheid van een bijzonder karakter is en daarom onverbrekelijk, tenzij door de dood en (eventueel) door overspel?

Antwoord: De Bijbel geeft aanleiding tot die stelling. Daarbij moet voorlopig in het midden blijven of deze onverbrekelijkheid betekent dat er ook nadat een huwelijk wettig ontbonden is, een ‘huwelijksrealiteit’ blijft bestaan. In ieder geval volgt uit het verbondskarakter van het huwelijk dat gegeven beloften levenslang blijven doorklinken voor het aangezicht van God.

7.5.4 Ongehuwd blijven na scheiding?

Hoe moeten wij oordelen over de wenselijkheid en de mogelijkheid van een ongehuwd leven voor gescheidenen?

Antwoord: Het past bij de stijl van het koninkrijk om na een scheiding ongehuwd te blijven. Wel maakt het verschil in welke mate de scheiding als billijk of onontkoombaar wordt beoordeeld. Wanneer wij aannemen dat Paulus in 1 Korintiërs 7 bij zijn ontslag van de binding aan Jezus’ regel ook de mogelijkheid van een tweede huwelijk insluit, geldt hetzelfde voor situaties waarin de kerk vandaag ontslaat van binding aan de regel. Toch verdient ook dan het ongehuwd blijven de voorkeur. In de eerste plaats omdat ook in die situatie sprake is van een gesloten verbond waarvan de beloften blijven klinken. In de tweede plaats vanwege Paulus’ algemene advies om ongehuwd te blijven. Bovendien moeten wij ook de exegetische niet geheel uitsluiten die stelt dat Paulus alleen maar ruimte geeft om te scheiden, maar daarmee nog niet voor een nieuw huwelijk.

7.5.5 Meer Bijbelse regels?

Op welke manier wil de Bijbel ons richting wijzen in de concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen die zich vandaag voordoen en die vaak in tekst en context van de Bijbel niet herkenbaar lijken? Moeten wij zoeken naar (nog meer) regels die ons overtuigend kunnen brengen tot toepassing in concrete situaties of is er iets anders nodig?

Antwoord: De Bijbel biedt ons niet meer regels dan tot nu toe in de traditie van de kerk een rol gespeeld hebben. Met onze benadering vermindert zelfs het aantal regels. Paulus’ werkwijze in 1 Korintiërs 7 stimuleert ons om met christelijke wijsheid om te gaan met situaties die bij de oorspronkelijke regel niet lijken te passen. Wij moeten zulke situaties en hun achtergronden zorgvuldig peilen en vervolgens beoordelen in het licht van Jezus’ algemene onderwijs over het koninkrijk. Zo blijkt of er aanleiding bestaat om te ontslaan van de binding aan de regel. Dit kerkelijke beraad kan in de loop der tijd leiden tot nieuwe morele regels. Zulke kerkelijke regels vallen echter niet samen met *geopenbaarde* regels. Ze komen voort uit de geschiedenis van het

christelijke leven uit die openbaring. Hiernaast geeft de Schrift ons in haar grote lijnen en in haar details tal van aanwijzingen om situaties te leren peilen en beoordelen. Daartoe behoren bijvoorbeeld de regel dat wij ons leven winnen door het te verliezen, de leer over de verhouding vlees-Geest in de christenen en de omgang met de hardheid van het hart in het Oude (en Nieuwe) Verbond.

7.5.6 Evaluatie van onze eigen context?

Hoe evalueren wij de factoren uit onze context die duidelijk verschillen van de context van de Bijbel of van die van een lange periode binnen de westerse cultuur, en waarvan wij moeten erkennen dat we ze tot op grote hoogte als gegeven in ons leven aanvaardden, terwijl ze onze beleving van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen duidelijk sturen?

Antwoord: De meeste van de genoemde factoren vertonen twee aspecten. Enerzijds constateren wij ontwikkelingen die wij in het licht van Gods openbaring positief mogen begroeten. In onze ethische bezinning moeten wij ze voluit serieus nemen. Anderzijds zien wij tegelijk de keerzijde van afval van de weg van God. Vanuit Jezus' onderwijs met daaromheen de gehele Schrift moeten wij dat aanwijzen en een manier van leven zoeken die aan die aspecten niet toegeeft.

7.5.7 Persoonlijke verantwoordelijkheid?

Welke plaats moet de persoonlijke verantwoordelijkheid van betrokkenen hebben als het gaat om de keus om te scheiden en de beslissing om daarna een volgend huwelijk aan te gaan?

Antwoord: De persoonlijke verantwoordelijkheid van de betrokkenen is van belang wanneer er verschil van inzicht, van de mate van geloof en van bereidheid en vermogen tot lijden bestaan. In situaties waarin de kerk dat vaststelt en geen eigenwilligheid waarneemt, komt er een moment waarop zij met behoud van haar oordeel de zaak moet overlaten aan die persoonlijke verantwoordelijkheid jegens God. Anderzijds is persoonlijke verantwoordelijkheid kwetsbaar tegenover machten die deze willen sturen en manipuleren. Daarom moet de kerk juist in de omgang met het huwelijk groeien in een gemeenschappelijke vorm van leven. Een aspect daarvan moet zijn dat persoonlijke beslissingen hierbij niet los van de structuren, de hulp en de geestelijke leiding binnen de kerkelijke gemeenschap tot stand moeten komen.

7.5.8 Verantwoording jegens kerk?

Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in een relatie van verantwoording ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap en de kerkenraad? Zo ja, op welke manier dient dit dan ingevuld te worden?

Antwoord: Met het antwoord op vraag 7 is ook vraag 8 aan de orde geweest. Concrete suggesties volgen hierna.

---

8 – Conclusies/aanbevelingen

8.1 Voorstellen aan de Generale Synode

Op basis van de bezinning in het voorgaande spitsen wij onze visie toe in enkele concrete thema's, die wij aan de Synode en daarmee aan de kerken aanbevelen.

8.1.1 Echtscheiding en verootmoediging

In dit rapport zijn veel schaduwkanten rond huwelijk en echtscheiding aan de orde geweest. Nu wij op het punt staan om praktische voorstellen aan de kerken te doen, willen we met klem stellen hoe belangrijk een geest van geloof is. In de kerken moeten geloof en praxis rond huwelijk en echtscheiding dichter bij de stijl van Christus' boodschap gebracht worden. Dit kan alleen in een geest van verootmoediging, juist omdat die stijl van Christus rond het huwelijk zo vaak ontbreekt.

Om deze verootmoediging concreet vorm te geven stellen we aan de kerken voor om een of meer dagen (perioden) van boete, zelfbeproeving en gebed te onderhouden. Als de synode daartoe oproept of besluit, kunnen daarvan een schokeffect en een signaalwerking uitgaan. Bovendien wenden wij ons zo tot de Geest van God als de enige die ons uit de bestaande impassen kan helpen. Alleen een geestelijk signaal en een geestelijke wending kunnen werkelijke veranderingen brengen.

Verder zijn wij van oordeel dat er veel onkunde bestaat met betrekking tot de boodschap van het koninkrijk op dit punt. In prediking, catechese en andere vormen van kerkelijke instructie moet daarom royaal aandacht worden gegeven aan de Bijbelse boodschap over huwelijk, ongehuwd zijn, echtscheiding en hertrouwen. Daarbij is het van belang om niet bij voorbaat zodanig pastoraal te nuanceren dat de radicale boodschap niet meer overkomt. Het is nodig dat wij als hedendaagse hoorders op dit punt de ervaring van verslagenheid van Jezus' leerlingen opdoen, zoals Matteüs 19: 10 die weergeeft. Het zou goed zijn wanneer de generale synode op dit punt een soort 'herderlijk schrijven' doet uitgaan, waarin het onderwijs van de Bijbel over het huwelijk en het kerkelijk beleid in het licht daarvan worden uiteengezet.

Samenvattend: als de kerken verder willen komen in het verstaan van de Bijbelse boodschap rond huwelijk en echtscheiding kan dit alleen in een geest van verootmoediging. Om dit niet bij woorden te laten, stellen wij voor om op een bijzonder moment de aandacht in de gemeente daarop te richten. De synode kan de bezinning ondersteunen middels een 'herderlijk schrijven'.

8.1.2 Echtscheiding en situaties

De vragen naar bezinning op echtscheidingsvraagstukken komen op uit de praktijk. Niet alleen de betrokkenen, maar ook kerkenraden worstelen ermee. In de enquête komen vooral vragen rond het toepassen van de tucht en het vervolg daarop naar voren.

Een nieuw fenomeen in de bezinning is de variatie aan echtscheidings situaties. Juist nieuwe situaties leiden tot vragen in de oordeelsvorming. Veel van die situaties laten zich niet rubriceren onder de – traditionele – echtscheidingsgronden en zijn in de gereformeerde traditie nauwelijks aan de orde gesteld. We denken daarbij aan de volgende categorieën:

- a. soorten seksuele zonden die weliswaar geen direct overspel vormen, maar toch ingrijpende gevolgen voor de huwelijkseenheid hebben: incest, pornoverslaving, verkrachting binnen het huwelijk;
- b. de coming-out van een van de huwelijkspartners als homofiel;
- c. situaties van lichamelijke of geestelijke mishandeling c.q. vernedering;
- d. psychiatrische ziekten en stoornissen;
- e. psychische problemen;
- f. emotionele, communicatieve en relationele verwijdering en vervreemding.

In deze opsomming moet reliëf aangebracht worden. Het ingrijpend karakter van de eerste drie situaties wordt in de kerken breed erkend. Wanneer in dit soort situaties echtscheiding en hertrouwen plaatsvinden, leidt dit in de regel niet tot diepgaande principiële controversen. Vaak zijn hier in het verleden analogieredeneringen op toegepast, waarmee deze situaties onder één van de klassieke echtscheidingsgronden ondergebracht werden. Moeilijker ligt dat met de laatste drie soorten situaties. Dit zijn in bepaalde opzichten nieuwe situaties, minstens in de manier waarop wij ze tegenwoordig beschrijven en beleven. Hoe moet de kerk hiermee omgaan?

De kerk zal recht moeten doen aan het andere van bepaalde situaties. Dit betekent niet dat de weg van het koninkrijk zoals Jezus die wees, daarop niet van toepassing is. Ook in al die situaties moet juist bij de moeite ingezet worden op een invulling van het huwelijk in de stijl van Jezus: dus trouw blijven en niet hertrouwen. Toch moet de kerk niet doen alsof Jezus' historisch gekleurde woorden al concreet rekenden met alle niet genoemde situaties. Zij moet dus open durven wegen of de route van het koninkrijk in een bepaald geval volledig gegaan kan worden. In situaties waarin dit niet kan, moet de kerk, evenals Paulus in 1 Korintiërs 7 en de kerk in de latere eeuwen, vrijmoedigheid durven hebben om te stellen: in deze situatie ontslaan wij van de binding aan de regel en proberen wij vanuit de gebrokenheid toch een zo goed mogelijke aansluiting bij de stijl van het koninkrijk te vinden.

Dat betekent concreet dat de kerk vrij en zelfs geroepen is om zonodig van nieuwe of onvoorziene situaties te verklaren dat scheiden en/of hertrouwen niet uitgesloten zijn. We hebben eerder aangegeven dat de Bijbel geen vaste echtscheidingsgronden aangeeft. In het taxeren van nieuwe of onvoorziene situaties maken we onderscheid tussen een hele categorie van situaties en een individueel pastoraal geval.

- Bij een categorie moeten de kerken als geheel een consensus zoeken en een uitspraak doen, die dan ook toegepast kan (niet: moet) worden bij allen in een vergelijkbare situatie. Wij noemen als voorbeeld de incestproblematiek. Het is niet ondenkbaar dat de kerken samen – in de lijn van Leusden – iets uitspreken dat analoog is aan Paulus' woord in 1 Korintiërs 7: bij incest ben je niet 'gebonden'. Met die uitspraak kunnen plaatselijke kerken en ambtsdragers in beginsel altijd werken.
- In individuele gevallen kan een plaatselijke kerkenraad een uitspraak doen in een situatie die niet onder zo'n algemene categorie valt. Op grond van een afweging met betrekking tot factoren zoals genoemd in subparagraaf 7.4.3 punt 9, kan hij zich neerleggen bij een scheiding. Wij noemden de situatie van twee te jong en onrijp getrouwden die al binnen een jaar hun huwelijk

zien mislukken. Als de kerkenraad in hun geval zou berusten in een echtscheiding en een tweede huwelijk niet uitsluit op grond van hun persoonlijke situatie, zou dit niet impliceren dat alle jonggetrouwden met huwelijksmoeiten dezelfde ruimte kunnen claimen. In de manier van motiveren en vastleggen moet de aard van zo'n eventueel ontslag van de binding duidelijk vastliggen. Ook moet deze motivering helder gecommuniceerd worden naar de gemeente. Mocht het duidelijk gaan om een nieuwe of onvoorziene situatie waarover algemeen beleid nodig en mogelijk lijkt, dan moet een plaatselijke kerk overleg zoeken met de andere kerken en nagaan of er een algemene uitspraak dient te komen.

Wanneer wij deze werkwijze toepassen op de tweede reeks van drie uit de bovenstaande categorieën, moeten wij in de huidige situatie vaststellen dat er onvoldoende grond aanwezig lijkt om als kerken gezamenlijk een ontslag van binding te geven. Psychiatrische, psychische en relationele stoornissen en moeiten kunnen een kerkenraad daartoe in individuele gevallen aanleiding geven. Maar wij zien niet in hoe hier van de gehele categorie gesteld zou kunnen worden: je bent niet gebonden. Daarom lijkt het ons onmogelijk om in de huidige situatie in onze uitspraken met betrekking tot echtscheidings-situaties verder te gaan dan de Generale Synode Leusden deed. Wel menen wij dat het spreken over 'gronden' in de besluiten van Leusden als kerkelijk spreken moet worden onderscheiden van het Bijbelse spreken, waarin volgens ons van zulke vaste gronden geen sprake is.

Samenvattend zijn wij van oordeel dat de kerken meer recht moeten doen aan nieuwe en andere situaties. Zij kunnen zich niet beperken tot analogieredeneringen, waarin deze situaties ondergebracht worden onder twee traditionele 'gronden'. De kerken moeten samen aangeven hoe in nieuwe echtscheidingssituaties de weg van het koninkrijk het beste bewaard blijft. In een gebroken werkelijkheid kan dit betekenen dat gekozen wordt voor het minste kwaad. De kerken kunnen samen besluiten dat het 'niet gebonden zijn' geldt voor een bepaald categorie situaties. Het meest heldere voorbeeld vormen situaties van incest. Op andere terreinen adviseren wij de kerken terughoudend te zijn in de 'niet gebonden'-verklaring.

8.1.3 Echtscheiding en richtlijnen

De synodes van Berkel en Leusden hebben een aantal richtlijnen gegeven voor kerkelijk handelen ten aanzien van echtscheiding. In de evaluatie van die richtlijnen in de enquête tekent zich een patroon af. Enerzijds klinkt de vraag om verdere concretisering van de richtlijnen. Anderzijds de constatering dat het moeilijk is om algemene richtlijnen toe te passen omdat de praktijk zeer divers is.

Dit laatste is een belangrijke richtingwijzer voor de verwachting die men mag koesteren van algemene richtlijnen. Alleen plaatselijk kan een kerkenraad zicht krijgen op de motieven en achtergronden die tot echtscheiding geleid hebben. En dan blijkt dat in de verschillende situaties nogal wat variabelen zitten. Naast de traditionele vraag naar de 'wettigheid' en de 'gronden', is de houding van de betrokkenen medebepalend voor de opstelling van de kerkenraad. Zo maakt het verschil of de betrokkenen een houding van verwijt of berouw innemen. In de roeping van de kerkenraad om wegen naar verzoening en vergeving te wijzen, is de persoonlijke opstelling van de betrokkenen cruciaal voor het totaalperspectief. Alleen deze voorbeelden maken al duidelijk dat het geestelijk oordeel van een kerkenraad niet overgenomen kan worden door algemene, landelijke richtlijnen.

Hier kan een parallel getrokken worden met de hermeneutiek binnen de rechtsspraak. Naast de uitgangspunten, die vastgelegd zijn in wetgeving, moet een rechter ook tot weging en rechtsvinding overgaan. En juist dit aspect van de juridische hermeneutiek kan nooit in algemene richtlijnen vastgelegd worden. Dit is het punt van overeenkomst met de rol die voor een kerkenraad is weggelegd. Deze raad is bovendien geroepen tot een geestelijk oordeel. Daarin spelen niet alleen menselijke handelingen en motieven een rol. Maar vooral de genade van God. Die genade nodigt mensen uit om mislukking en zonde uit te spreken. Ook alle vormen van leven die niet passen bij de stijl van het koninkrijk. Dit uitspreken van die mislukking mag verbonden worden met de beloften van vernieuwing en vergeving (Psalm 32: 5; 1 Johannes 1: 9).

Uit deze beperkte actieradius van algemene richtlijnen trekken wij een belangrijke conclusie. De kerkenraad en de gemeente van Christus blijven geroepen om zelfstandig een afweging te maken in complexe situaties (Filippenzen 1: 9-11). Wij begrijpen de verlegenheid van de oudsten in de eigen oordeelsvorming. Deze verlegenheid kan echter niet worden weggenomen door een verdere uitbreiding van de richtlijnen.

Welke verwachtingen mag men dan wel koesteren ten aanzien van landelijke kerkelijke richtlijnen? We wijzen hier op vier zaken:

- a. Richtlijnen leggen de consensus vast die er binnen de kerken bestaat op het punt van de uitleg van de Bijbel in dit opzicht. Als de kerken zelf bezig zijn met concrete gevallen, dienen zij vanuit deze consensus te werken.
- b. Richtlijnen leggen de conclusies vast die de kerk met behulp van de wijsheid van de Geest in de loop der eeuwen heeft getrokken over mogelijke uitzonderingen. Die mag een plaatselijke kerk overnemen en toepassen. Daarbij kan zij ook proberen om nieuwe of andere situaties via analogeredeneringen te beslissen met behulp van die bestaande wijsheid
- c. Richtlijnen geven een procedure, voor de omgang met het desbetreffende gemeentelid, voor de vastlegging, en voor de communicatie met zusterkerken. Deze procedure heeft niet de pretentie dat zij inhoudelijk iets oplost, maar schept wel gezonde voorwaarden waarbinnen kerken zelf tot conclusies moeten komen.
- d. Richtlijnen helpen op weg uit de impasse die ontstaat wanneer er onoverbrugbare verschillen blijven tussen kerken onderling of wanneer een kerkenraad zelf niet helemaal overtuigd is.

Samenvattend: landelijke richtlijnen hebben een beperkte actieradius. Zij kunnen nooit de plaats van een zelfstandige taxatie door een plaatselijke kerkenraad innemen. Wie niet meer verwacht dan dit en zich realiseert dat de meeste beslissingen toch in het concrete geval genomen moeten worden, kan de uitgangspunten en richtlijnen volgens ons met vrucht gebruiken.

8.1.4 Echtscheiding en tucht

Kerkenraden geven in de enquête aan dat er vragen leven over de toepassing van de tucht. Samengevat is er de vraag naar het inzetten van een tuchtprocedure, naar het voortzetten van de tucht als de echtscheiding een voldongen feit is, en naar het stopzetten van de tuchtprocedure. Bovendien leven er vragen naar de manier waarop tucht dient te functioneren in situaties waarin mensen een tweede huwelijk aangaan, dat in de ogen van de kerkenraad ongeoorloofd is. Op dit punt bestaan in de praktijk grote verschillen. De ene kerkenraad besluit tot eenmalige afhouding in het stadium dat huwelijks-

problemen aan het licht komen, terwijl de andere kerkenraad grote terughoudendheid aan de dag legt en zelfs in echtscheidingsituaties niet tot afhouding overgaat.

In de enquête stuiten wij dus op een stuk verlegenheid als het gaat om de toepassing van de tucht. In dit deel willen wij eerst aangeven waar die verlegenheid vandaan komt en vervolgens een oplossingsrichting aangeven.

In onze kerkelijke praktijk kennen we de tucht in situaties van ernstige zonden. Het doel staat duidelijk omschreven in art. 76 KO. Het gaat in de tucht om de eer van God, de bekering van de zondaar en de bescherming van de gemeente. De oorspronkelijke betekenis van ‘tucht’ (‘ziehen’) verwijst naar de intentie waarmee gewerkt dient te worden. Het gaat om de rechte verhouding tussen de HERE en de zondaar. De tucht is dus nooit een algemeen en onpersoonlijk middel om misstanden in de gemeente aan te pakken!

In de praktijk kan een kerkenraad besluiten om, na een tijd van vermaning, de tuchtprocedure in te zetten, zoals die aangegeven wordt in de KO. De afkondiging zonder naam is dan de eerste stap in die richting. Het formulier maakt duidelijk, dat de betrokkene zo buiten de gemeenschap van de kerk komt te staan en niet meer deelt in de vergeving van Christus.

Hier ligt volgens ons het punt van verlegenheid. Is een vastgelopen huwelijk, waar een echtscheiding op volgt, een reden om de weg tot uitsluiting op te gaan? Veel kerkenraden gaan niet zover en kiezen voor het middel van de eenmalige afhouding. Deze afhouding wordt soms herhaald. Situaties die niet veranderen, worden dan na verloop van tijd aan het oordeel van de HERE overgelaten en de censuur wordt beëindigd.

Deze situatie is niet bevredigend. Het is de vraag of de toepassing van de tucht hier nog wel aan haar doel beantwoordt. Als de echtscheiding een feit is, kan de tucht zich wel richten op schuldbelijdenis. Maar in de feitelijke situatie komt geen verandering. Ook is het de vraag of afhouding van mensen die ook een persoonlijke crisis doormaken, samengaat met de barmhartigheid van Jezus Christus voor zondaars.

Achter al deze voorbeelden van spanningssituaties ligt een grondpatroon. Veel kerkenraden moeten de keuze maken tussen niet handelen of de tucht toepassen. Als de raad niet handelt, kan hem een ongeestelijke passiviteit verweten worden. Als hij echter tuchtmaatregelen neemt, dan rijst de vraag of de tucht wel het juiste middel voor deze kwaal is. In dit spanningsveld willen wij drie aanbevelingen doen:

1. Blijf de tucht toepassen

Krachtige toepassing van de tucht blijft noodzakelijk als de betrokkene zich verhardt in zonde. Een kerkenraad kan te maken krijgen met verzet tegen het onderwijs uit Gods Woord. Ook kan sprake zijn van eigenwilligheid of ‘liefde voor de wereld’ waarbij geen ontvankelijkheid meer bestaat voor het licht van het evangelie. Als iemand zich manifesteert als vijand van het koninkrijk en zich niet laat aanspreken op zijn daden, dan gelden de woorden van 2 Korintiërs 6: 14: welke gemeenschap heeft het licht met de duisternis? De kerkenraden moeten dan niet aarzelen om dit naar de gemeente en de betrokkene duidelijk te maken, om zo de eer van Christus hoog te houden.

2. Wees terughoudend met de toepassing in situaties van zwakheid

Terughoudendheid is geboden wanneer gebrek aan geloof en geloofsinzicht, psychisch onvermogen of oprecht verschil van mening een rol spelen. Voorwaarde is dat het gesprek hierover in het licht van Gods Woord gevoerd kan worden. Als geen vrijmoedigheid tot voortgaande afhouding van het avondmaal bestaat, zal gekozen moeten worden voor de weg van stimulering van geloofsgroei en inzicht en daarom van onderwijs. Ook dat kan beschouwd worden als een vorm van kerkelijke tucht, maar dan meer in opvoedende en minder in bestraffende zin.

3. Ontwikkel tussenmaatregelen

Hierboven is de spanning geschetst waarin veel kerkenraden zich bevinden: geestelijke passiviteit versus disproportioneel handelen. Tot nu toe ontbreekt het binnen de gereformeerde kerken aan tussenstappen waarin misstanden aangewezen en geëvalueerd worden, zonder dat tot tucht overgegaan wordt. Daardoor wordt het middel van de tucht niet ingezet of het wordt oneigenlijk gebruikt. In het eerste geval blijft de gemeente in het ongewisse met betrekking tot de stijl van het koninkrijk ('kan dit dan zomaar?'), in het tweede geval wordt de tucht ingezet zonder dat de kerkenraad bereid is om hier de consequenties uit te trekken. Wij adviseren in dit dilemma twee maatregelen:

a. Uitspreken van een openlijke 'bestrafing'

Dit is Bijbels gezien niet ongevoerd. Paulus bestraft Petrus in tegenwoordigheid van allen (Galaten 2: 14). En hij wijst deze weg ook wanneer een ambtsdrager zondigt (1 Timoteüs 5: 20). In de huidige praktijk zou zo'n openlijke bestraffing bij echtscheiding en/of hertrouwen gepaard kunnen gaan met incidentele afhouding van het avondmaal. Maar dan moet daarbij wel duidelijk gecommuniceerd worden dat het karakter van deze afhouding anders is dan bij een beginnende tuchtweg.

b. Duidelijke stellingname door kerkenraad

De kerkenraad kan in een situatie van echtscheiding en hertrouwen aan de gemeente laten weten een bepaalde beslissing weliswaar aan de eigen verantwoordelijkheid van betrokkenen te laten, maar deze in het licht van de Bijbel wel af te keuren. Hij kan ook aan de gemeente op dat moment het onderwijs van de Bijbel over echtscheiding en hertrouwen voorhouden.

Samenvattend: Kerkenraden dienen in echtscheidingssituaties de tucht zorgvuldig en terughoudend toe te passen. Wij adviseren alleen tot tucht over te gaan in situaties waarin betrokkenen zich niet door het Woord van de HERE willen laten gezeggen. In andere situaties adviseren wij de weg van onderwijs, gericht op geloofsgroei. Verder stellen wij voor om meer gebruik te maken van de voorgestelde tussenmaatregelen. Zo blijft de kerkenraad niet gevangen in het dilemma tussen passiviteit of het toepassen van de tuchtprocedure.

8.1.5 Echtscheiding en hertrouwen

In de enquête komen ook vragen rond het hertrouwen aan de orde. Allereerst de vraag of dit kan na een scheiding. Daarbij komt natuurlijk de vervolgvraag gelijk in het vizier: onder welke voorwaarden kan een kerk een tweede huwelijk 'inzegenen'?

In de situatie waarin om 'bevestiging' van een tweede huwelijk wordt gevraagd, moet een kerkenraad veel werk verzetten alvorens tot een antwoord te komen. Binnen het werken met 'gronden' moet hij

eerst nagaan of het vorige huwelijk wettig ontbonden is. Als dit wel het geval is, lijkt de weg naar het tweede huwelijk open te liggen. Maar ook als dit niet het geval is, kan de kerkenraad vanuit pastorale motieven de deur open zetten. In dit rapport is al gewezen op de situatie waarin mensen te jong getrouwd zijn en al snel in een huwelijks crisis belanden. Verder kan een kerkenraad de lijn van Bucer volgen en het accent leggen op de zegen van het samen optrekken, ook na een scheiding. Binnen deze inschattingronde moet ook het overleg met andere betrokken kerkenraden gevoerd worden. Als de echtscheiding in een andere gemeente heeft plaatsgevonden, dan is de beoordeling van die kerkenraad van belang. De synode van Berkel heeft, bij verschil van mening, zelfs de classis nog een arbitrage-rol toebedeeld. In theorie kan een kerkenraad vervolgens van alle kanten en alle mogelijke betrokkenen bezwaren krijgen tegen de bevestiging van een tweede huwelijk. Uit de praktijk zijn voorbeelden hiervan bekend. Deze processen zijn naar alle kanten beschadigend. Een appèl tegen een beslissing om een huwelijk kerkelijk in te zegenen wordt vaak besproken na het bewuste huwelijk. Voor het echtpaar en de betrokken kerkenraad betekent een veroordeling een niet te verteren uitspraak. Moeten de zegen van de HERE en het beloftewoord dan alsnog teruggenomen worden?

Het is niet eenvoudig om hier een goede weg te wijzen. Wij geven de Synode in overweging om verder door te denken over de vraag of de kerken niet als algemene regel kunnen aannemen dat huwelijken na echtscheiding niet kerkelijk bevestigd kunnen worden. Hieronder geven wij enkele overwegingen die tot die gedragslijn zouden kunnen. Om te beoordelen of deze wenselijk is, zou echter verdergaande bezinning nodig zijn. Onder meer denken wij aan een bezinning op de zin en status van de kerkelijke bevestiging als zodanig, en op de verhouding tussen burgerlijk en kerkelijk huwelijk. Ook zou in die bezinning betrokken moeten worden de handelwijze van de Oosters-orthodoxe kerk, die wel een tweede huwelijksinzegening kent maar daarbij een ceremonieel volgt waarin de verootmoediging om het mislukken van het eerste huwelijk een belangrijke plaats inneemt. Tot deze bezinning konden wij in het kader van onze opdracht niet meer komen. Overigens merken wij op dat eventueel beleid in deze richting wel de nodige voorbereiding binnen de kerken zal vergen. In het vervolg zullen wij er verder op wijzen dat de kerk een preventieve taak heeft bij de voorbereiding op het huwelijk. Omdat deze tot nu toe nauwelijks is ingevuld, moeten we ons samen verantwoordelijk weten voor het feit dat veel huwelijken stranden, en zou het tot onbillijkheid leiden wanneer wij in die situatie plotseling en onvoorbereid tweede huwelijken niet meer zouden bevestigen.

De volgende overwegingen wijzen volgens ons in de richting van het niet bevestigen van tweede huwelijken:

1. De kerk onderstreept daarmee de stijl van het koninkrijk

Jezus legt grote nadruk op het karakter van ons 'ja-woord'. Een belofte die één keer gegeven is, blijft gelden. De kerk aanvaardt dat er situaties zijn waarin deze belofte helaas gebroken is. Maar het past bij de stijl van het koninkrijk om hier geen tweede 'ja-woord' op te laten volgen.

Langs deze weg kan een tendens waarin tweede huwelijken steeds meer aanvaardbaar worden geacht, bestreden worden. Een nadeel is dat hiermee aan sommige betrokkenen onrecht lijkt te worden gedaan. Wanneer de kerk bij bepaalde gemeenteleden heeft verklaard 'u bent hier niet gebonden', lijkt een tweede huwelijk minder eenduidig uitgesloten. Toch hebben wij boven betoogd dat ook in zulke situaties ongehuwd blijven de betere weg is. Bovendien past ook in zulke situaties verootmoediging. Het niet bevestigen van het huwelijk kan daarvan een uiting zijn. Wel kan de raad het echtpaar ondersteunen, door vormen van catechese en door voorbede.

2. In de geschetste situaties moet de kerkenraad veel persoonlijke motieven beoordelen voordat tot inzegening wordt overgegaan.

Vaak spelen deze situaties zich in het verleden af. Dit maakt een oordeel over motieven kwetsbaar. Ook kan de kerkenraad zich moeilijk een oordeel vormen over bezwaren die tegen dat huwelijk ingebracht worden. Mede daarom adviseren wij de kerken om geen actieve rol in het legitimeren van een tweede ‘ja-woord’ te spelen. Een eenduidige regel bevrijdt kerkenraden van deze onmogelijke taak met de geschetste kwalijke gevolgen.

3. Een kerkelijke ceremonie rond het huwelijk vormt in een tijd waarin de burgerlijke overheid in haar recht afstand neemt van de christelijke ethiek rond het huwelijk, een instrument voor de kerk om de christelijke levensstijl op dit punt te laten zien en te ondersteunen.

Dat geldt zowel positief als negatief. Door nadrukkelijke en institutionele betrokkenheid van de kerk kan zij de christelijke definitie en invulling van het huwelijk bewaken. Door deze betrokkenheid achterwege te laten of sterk te versoberen, kan zij omgekeerd een rem aanbrengen op situaties waarin op een manier gehandeld wordt die aan die christelijke stijl tegengesteld is. Niet alleen het benutten en versterken van de kerkelijke ceremonie bij eerste huwelijken, maar ook het achterwege laten ervan bij huwelijken na echtscheiding kan daarom dienen als instrument om de ondersteunende rol van de kerk bij een christelijke levensstijl inzake huwelijk en echtscheiding te vergroten.

Samenvattend: wij stellen voor dat de kerken nader doordenken over de vraag of het geen verstandige regel zou kunnen zijn om tweede huwelijken waaraan een echtscheiding voorafgegaan is, niet kerkelijk in te zegenen.

8.1.6 Echtscheiding en advies

In dit rapport is tot nu toe veel aandacht besteed aan het kerkelijk handelen rond echtscheiding. Uit de enquête blijkt, dat veel kerkenraden zich onmachtig voelen om hierin tot een goede oordeelsvorming te komen. Ook heeft de kerkenraad een dubbele taak. De oudsten zijn geroepen te waken over de kudde en gemeenteleden bij de gezonde leer te bewaren (1 Petrus 5: 1v; Titus 2: 1). Dat vraagt ook om beoordeling van echtscheidingssituaties en handelen dat daarop afgestemd is. Aan de andere kant is de kerkenraad geroepen om man en vrouw pastoraal te begeleiden. Deze dubbele taak kan in de kerkenraad spanning geven. Naast deze dubbele taak heeft de kerkenraad ook niet altijd de mogelijkheden in huis om in complexe situaties tot een goede oordeelsvorming te komen.

Wij stellen voor dat de kerken een soort gezamenlijk ‘huwelijksadviesorgaan’ in het leven roepen. Dit voorstel steunt enerzijds op de passages in ons rapport waarin wij aanwijzen dat de christelijke levensstijl in het Nieuwe Testament betrekking heeft op gezamenlijke navolging van Christus. Wij kunnen het niet altijd alleen af, maar hebben elkaar nodig. Bovendien bleek dat er soms gezamenlijke consensus moet groeien rond bepaalde situaties van echtscheiding. Verder vereist het werken in zulke situaties inzicht in mensen en relaties, ervaring en deskundigheid, en moet er zoveel mogelijk consistentie en rechtsgelijkheid zijn. Bij dit adviescollege kunnen kerkenraden en overige betrokkenen dan voor advies en vragen terecht. In dit orgaan moeten naast theologische (ethische, kerkrechtelijke) ook andere disciplines een plaats krijgen. Langs deze weg kunnen de kerken samen bereiken dat de deskundigheid en ervaring van kerkenraden waar nodig aangevuld worden. Dat zal de overtuigings-

kracht van het kerkelijk oordeel in een bepaalde situatie versterken. Het heeft als keerzijde dat van betrokkenen gevraagd mag worden zich naar het oordeel van de kerkenraad te richten, als in dit oordeel het advies verdisconteerd is.

Naast de inbreng vanuit de theologie zal de bemensing moeten bestaan uit deskundigen (m/v) op het gebied van relatieproblematiek.

Samenvattend: we stellen aan de kerken voor om over te gaan tot de vorming van een landelijk huwelijksadviescollege. Dit heeft als voordeel dat de kerkenraden zich kunnen concentreren op de pastorale begeleiding van broeders en zusters. Voor de ‘technische’ (ethisch, juridisch, relationeel) problematiek kan dan een beroep gedaan worden op het college van advies.

8.1.7 Echtscheiding en preventie

In het rapport zijn voorbeelden gegeven van huwelijken die op basis van verkeerde gronden en verwachtingen gesloten zijn. Huwelijken die onvoldoende geestelijke basis hebben, kunnen leiden tot echtscheidingsituaties. De kerken moeten daarom een actievere rol gaan spelen in de huwelijksvoorbereiding om zo te werken aan preventie. Deze inspanning zal altijd een beperkt effect houden, omdat het kwaad van de echtscheiding in deze gebroken wereld zal blijven bestaan. Maar wij zijn wel van oordeel dat dit kwaad effectiever bestreden kan worden. De kerken moeten in deze tijd van inflatie van het huwelijk in de samenleving extra energie steken in de handhaving van het Bijbels onderwijs over huwelijk en relaties.

We stellen voor dat de kerken op twee terreinen een actiever beleid gaan voeren: de huwelijksvoorbereiding en de counseling.

1. Huwelijksvoorbereiding

De inzegening van het huwelijk mag geen doorgang vinden, als de kerkenraad geen beeld heeft van de geestelijke basis. Als huwelijken toch kerkelijk ingezegend worden, bij ontbreken van noodzakelijke voorbereiding, kan een kerkenraad medeverantwoordelijk worden voor de problemen die later ontstaan. Daarom moeten de kerken meer werk maken van de huwelijks catechese en -voorbereiding. Op dit moment is de situatie plaatselijk verschillend. De ene predikant voert één gesprek voor de trouwdag. Anderen organiseren een huwelijks catechese en proberen mensen met trouwplannen met elkaar in gesprek te brengen. Wij zijn van oordeel dat deze laatste aanpak de juiste is, omdat de kerkenraad zo werk maakt van zijn verantwoordelijkheid voor kerkelijke huwelijks catechese. Voor de praktische invulling stellen wij voor, dat in samenspraak met Kampen of het GVI een module ontwikkeld wordt die een serie gesprekken ondersteunt. Daarbij kan al bestaand materiaal goede diensten bewijzen (bijvoorbeeld Dam 1996; Van den Toren 1998). De kerkelijke inzegening kan dan gekoppeld worden aan de deelname aan deze serie gesprekken. In die serie moet zeker aan de orde komen: de huidige individualisering, de gerichtheid op snelle vervulling van behoeften en geluksverlangens als tegenpool van het ingaan in en de stijl van het koninkrijk.

Kerkenraden die samen met één huwelijk te maken hebben, moeten beiden tot het oordeel komen dat er sprake is van een gezonde geestelijke basis. Praktisch kan afgesproken worden dat in de kerk van de bruid dit oordeel gegeven wordt, dat gevolgd wordt door de zusterkerk.

2. Counseling

Met ‘counseling’ doelen wij op een combinatie van relationele en pastorale hulp die vanuit de kerk gegeven wordt. Het zou gewoon moeten worden om bij huwelijksmoeiten in een vroegtijdig stadium kerkelijke hulp te zoeken en te kunnen krijgen. Daartoe zijn gedurende het huwelijk ‘herhalingscursussen’ wenselijk. Ook moet de geslotenheid van het moderne huwelijks- en gezinsleven juist in de kerken doorbroken worden, zodat moeiten niet te lang in een soort ‘privé-sfeer’ verborgen blijven en zich te laat openbaren. Dit vergt een verandering in de onderlinge omgang, waarin wij elkaars lasten leren dragen en gericht voor en met elkaar leren bidden. In die openheid moeten de kerken en kerkenraden voorgaan door vrijmoedig door te vragen naar de huwelijksrelaties, en/of gesprekken te organiseren tussen getrouwen en ongetrouwen waarin deze thematiek aan de orde wordt gesteld. Bij gebleken huwelijksmoeiten en bij crises in het huwelijk moet de kerk meer doen dan de radicale boodschap van Christus voorhouden. Zij zal dan gerichte en deskundige hulp moeten aanreiken, die er concreet toe kan bijdragen om op dit punt de weg van Jezus te gaan. Deze hulp moet niet alleen bestaan uit een verwijzing naar relatiedeskundigen. De kerk zal mensen tot haar beschikking moeten hebben, die ook pastoraal-deskundig zijn met betrekking tot het begeleiden van christelijke huwelijken. Tegen de trend van de moderne tijd in lijkt het ons wenselijk daartoe mensen op te leiden die zowel theologisch-ethisch en pastoraal als psychologisch en therapeutisch geschoold zijn. Eén van de factoren die de kerkelijke omgang met huwelijk en echtscheiding bemoeilijken, is namelijk de moderne differentiatie van deskundigheden. Deze kan ertoe leiden dat de psychologisch geschoolde een ander spoor gaat dan de pastoraal-ethische begeleider, en dat de eerste niet en de tweede wel onder verantwoordelijkheid van de kerk werkt. Deze scheiding van deskundigheden blijkt al kunstmatig te zijn. De richting waarin de hulpverleners werken, moet altijd die zijn van de navolging van Christus in de boven geschetste zin. Als het nodig is dat daartoe geloofsinzicht en geloofskracht groeien, moet daaraan gewerkt worden. Bestaan er psychische barrières, dan moet geprobeerd worden deze zoveel mogelijk te slechten.

Samenvattend: de kerken kunnen veel winnen door bij de poort goed op te letten. Toegepast op het huwelijk: bij de voorbereiding op de kerkelijke inzegening moeten de kerken met de huwelijkskandidaten in gesprek gaan over de stijl van Christus in het huwelijk. Ook bij moeiten die aan het licht komen, moeten de kerken een praktijk ontwikkelen waarin naar vormen van christelijke hulp gezocht en deze hulp door de kerk aangeboden wordt.

8.1.8 Echtscheiding en burgerlijk huwelijk

In ons rapport is ervoor gepleit om in onze niet-meer-christelijke samenleving de publieke functie van de kerk rond de sluiting van huwelijken te versterken. De achtergrond daarvan vormt het gegeven dat de christelijke moraal op dit punt steeds minder in de samenleving, de wetgeving en de ceremonies van de overheid aanwezig is. Toch heeft de christelijke levensstijl behoefte aan steunpunten in de gemeenschap en in het ‘uiterlijke’. Zonder de rol van de overheid te ontkennen menen wij dat het op dit punt nodig is de rol van de kerk te vergroten. Misschien komt het ooit zover dat de kerk hier voor een groot deel in de plaats van de overheid moet handelen, maar op dit moment hoeft dat nog niet het geval te zijn. Vooralsnog gaat het om een aanvullende versterkende rol, die de kerk rond het huwelijk zou moeten vervullen.

Ook in het kader van onze aanbevelingen hebben wij in het bovenstaande zaken aangeroerd die deze sterkere rol voor de kerk bevorderen. Wij denken aan de ‘sluisfunctie’ die wij aan het kerkelijk huwelijks-onderricht willen geven, aan de kerkelijke counseling bij huwelijksmoeilijkheden, en aan de mogelijke hantering van de ‘huwelijksbevestiging’ als tweeledig instrument (een goede huwelijksmoraal bevorderend en echtscheiding remmend). Wat betreft die counseling wijzen wij erop dat ons voorstel impliceert dat het dus niet langer gewoon kan zijn dat mensen hun echtscheiding alleen maar burgerlijk regelen, waarbij de kerk vaak achter de feiten aanloopt. Rond heel de omgang met huwelijksmoeiten (die soms uitlopen op echtscheiding) en dus ook bij het beoordelen van echtscheiding moet de functie van de kerk versterkt worden.

In het licht van het bovenstaande vinden wij het belangrijk dat de bezinning op deze publieke functie van de kerk in de huidige samenleving binnen de kerken moet blijven voortgaan. Wanneer de generale synode deze ethische denklijn overneemt, doet zij er goed aan deputaten Hoge Overheid op dit punt een nadrukkelijke instructie te geven (eventueel in combinatie met een vervolgoopdracht aan deputaten echtscheiding).

Deze denklijn heeft ook gevolgen voor de manier waarop de kerken zelf de kerkelijke huwelijks-ceremonie opvatten. De Generale Synode Leusden maakte in zekere zin een beweging ten gunste van de overheid door de term ‘huwelijksbevestiging’ te laten vallen. De argumentatie daarvoor gaat uit van de klassieke situatie in Nederland, waarin kerk en staat elk naar eigen bevoegdheid de wet van God moesten volgen en handhaven. Het is de vraag of die argumentatie nog wel adequaat is in de huidige context waarbinnen de overheid dit al minder doet. In die huidige context past eerder een optrekkende dan een terugtrekkende beweging. Termen als de ‘naam van de HERE aanroepen over het huwelijk’ zeggen dan te weinig. Juist een begrip als ‘huwelijksbevestiging’ onderstreept de publieke functie die de kerk zichzelf zou moeten toebedelen. Zelfs verder gaande termen als ‘inzegening’ en ‘kerkelijke huwelijksluiting’ zouden een goed alternatief kunnen vormen. Ons rapport vraagt erom dat de kerken hun benaming van de kerkelijke huwelijks-ceremonie nog eens kritisch evalueren.

Bovendien past onder het kopje ‘echtscheiding en burgerlijk huwelijk’ wat wij in ons rapport hebben gesteld ten aanzien van de ‘scheiding van tafel en bed’. Juist deze SVTB vormt in de huidige samenleving nog een herinnering aan de christelijke huwelijksopvatting en zou dus minder achteloos gerelativeerd moeten worden dan onder christenen vaak het geval is. Wij hebben betoogd dat SVTB niet op een dwingend-principiële manier, maar op een praktisch-realistische manier in de huidige samenleving een bruikbaar instrument kan vormen voor de kerken om hun eigen huwelijksmoraal ook burgerlijk vorm te blijven geven. Daarom menen wij dat de generale synode er goed aan doet om op dit punt een krachtige uitspraak te doen waarin SVTB als de geëigende weg wordt aangeduid om in situaties waarin de samenleving verbroken wordt en geen volgend huwelijk plaats mag vinden, deze stand van zaken vorm te geven.

Samenvattend: als de overheid zich steeds verder terugtrekt op het terrein van de vormgeving van het christelijk huwelijk en zich niet meer laat leiden door Bijbelse principes over huwelijk en samenleven, moet de kerk meer verantwoordelijkheid nemen voor de sluiting van christelijke huwelijken. Kerken moeten hierin offensief optreden en kunnen zo bijdragen aan de handhaving van Gods woord op het punt van huwelijk en echtscheiding. De generale synode zou hier actie moeten ondernemen.

8.2 Terugkoppeling naar de instructie

Omdat wij de punten uit de instructie van de Generale Synode Leusden niet stuk voor stuk hebben afgehandeld maar ze aan de orde lieten komen in het kader van onze bezinning op de hermeneutische vraag, is het nuttig om nu nog expliciet na te gaan op welke manier de onderdelen van de instructie in het bovenstaande behandeld zijn.

1. *Zich nader te bezinnen op de eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen met speciale aandacht voor de vragen die de PS Utrecht 1998 (onder b. tot h.) heeft gesteld.*

In het bovenstaande waren de eigentijdse vragen voortdurend aan de orde. Daarom beperken wij ons hier tot het nalopen van de vragen van de Particuliere Synode Utrecht.

Ad b.: meer aandacht voor censuur bij aanvragen en doorzetten van scheiding

In het bovenstaande hebben wij aanbevolen de avondmaalsafhouding en verdere censuurmaatregelen te blijven toepassen wanneer sprake is van verzet tegen God en zijn Woord. Zijn er echter andere achtergronden voor een scheiding (ander inzicht, zwakheid van geloof, psychisch onvermogen), terwijl de kerkenraad toch geen aanleiding ziet om deze scheiding in het licht van de Schrift te billijken of te tolereren, dan hebben wij een voorkeur voor andere vormen van bestraffing. Daarvoor zal binnen het kerkrecht ruimte moeten worden gemaakt.

Ad c.: opheffing van tucht zonder dat er sprake is van berouw

In het bovenstaande hebben wij aangegeven dat wij dit niet bevredigend vinden. Aan de andere kant bestaan er situaties waarbinnen het evenmin bevredigend is om voort te gaan met de tucht of zelfs om permanent te blijven afhouden zonder voort te gaan en zonder terug te trekken. Juist het feit dat iemands levensinstelling over de hele linie positief-christelijk kan zijn, terwijl hij of zij toch geen berouw heeft van een scheiding of hertrouwen, maakt dit onbevredigend. Ook het besef dat de zwakte die zich op dit punt binnen de kerken openbaart, niet los staat van de algehele stijl van leven en meningsvorming binnen de kerken, onderstreept dit. Binnen de huidige kaders is het daarom onvermijdelijk om soms de tucht te beëindigen terwijl er geen berouw is. Daarbij zou de kerkenraad openlijk moeten verklaren dat hij de zaak in de eigen verantwoordelijkheid van betrokkenen tegenover God laat.

Onze oplossing van alternatieve maatregelen van tucht kan voorkomen dat avondmaalsafhouding ten onrechte gecontinueerd of juist beëindigd wordt. Tegelijk laat de kerk hiermee duidelijk zien dat de zonde niet goed gepraat wordt.

Ad d.: is voorechtelijk seksueel verkeer echtscheidingsgrond (naar analogie van overspel)?

Uit ons betoog volgt dat wij het fixerende spreken over 'echtscheidingsgronden' zoals dat spreekt uit deze vraag, niet overnemen. Wanneer binnen een huwelijk duidelijk wordt dat een van beide partners voor het huwelijk al seksuele omgang met een ander heeft gehad, blijft de roeping op het niveau van het koninkrijk die van berouw, verzoening en herstel. Van een analogie met overspel is bovendien geen sprake. Het eigene daarvan is immers dat de relatie met een derde het al bestaande huwelijksverbond verbreekt. Juist dit is niet aan de orde bij voorechtelijk geslachtsverkeer. Ook kunnen wij niet volhouden dat de desbetreffende ten diepste al één was met degene met wie de seksuele omgang

destijds plaatsvond, zodat het huwelijk in feite inbrak in *die* relatie. De kerk heeft immers nooit de opvatting overgenomen dat de seksuele gemeenschap als zodanig al het huwelijk constitueert.

Wel zijn situaties denkbaar waarin voorechtelijk verkeer met een derde binnen het huwelijk tot grote problemen leidt. Mocht herstel van de relatie niet meer mogelijk zijn nadat deze daad uit het verleden openbaar werd, dan moet de kerkenraad zich een oordeel vormen over de vraag of men zich neerlegt bij een scheiding. Daarbij gaat het echter niet om een hele categorie waarvoor ontslag van binding aan de regel past, maar om een peiling van de concrete situatie. Daarover hebben wij in het bovenstaande het nodige gezegd.

Ad e.: wat is de taak van de kerkenraad met betrekking tot bezoeksregeling van kinderen aan gescheiden ouders?

Deze vraag is in ons onderzoek nauwelijks aangeraakt. Wel menen wij dat als de kerk meer functie krijgt bij het aangaan van huwelijken en ook bij het begeleiden en eventueel ontbinden van problematische huwelijken, zij ook in dit opzicht een wegwijzende taak heeft. Deze taak ligt echter op het vlak van raad geven vanuit evangelische richtlijnen en Bijbelse wijsheid (bijvoorbeeld rechtvaardigheid). Het ontwerpen of afdwingen van een bezoeksregeling ligt niet op de weg van de kerk maar op die van het burgerlijk recht. Mocht een van beide partners duidelijk in strijd met de Schrift handelen door invulling van het ouderlijk gezag van de andere partner onmogelijk te maken (zonder dat daarvoor dringende redenen zijn), dan kan de kerk om deze zonde (zoals om alle zonden) vermanen.

Ad f.: bezinning op de taak van kerkenraden bij (laten) aangeven van incest

Deze vraag ligt naar onze mening niet op het vlak van de hoofdvraag ('eigentijdse vragen rond scheiden en hertrouwen'). Weliswaar komt ook incest voor als bron van huwelijksmoeite en echtscheiding, maar het aspect van de omgang met incest door een kerkenraad staat los van die huwelijkscontext. Het speelt bijvoorbeeld net zo goed een rol wanneer een incestsituatie niet tot echtscheiding dreigt te leiden. Andere vragen dan de ethische beoordeling van echtscheiding en hertrouwen beslissen dan ook over het antwoord: de verhouding tussen zwijgplicht en bescherming/ recht van het slachtoffer, de verhouding tussen kerkelijk recht (vermaan en tucht) en burgerlijk recht (aangeven).

Ad g.: nader onderzoek naar mogelijkheden en gevaren bij middenweg: scheiding van tafel en bed

Dit onderzoek is in een aparte paragraaf van ons rapport te vinden (subparagraaf 7.4.4. punt 7).

Ad h.: vragen hoe om te gaan met de Schrift temidden van de gebrokenheid van het leven en ten aanzien van berusting in een scheiding die niet kan worden ondergebracht bij de situatie van 1 Korintiërs 7: 12-16

Op dit punt geeft ons rapport met name antwoord, zodat wij er hier verder niet over hoeven te spreken.

2. *Knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen te inventariseren.*

Aan deze opdracht hebben wij voldaan via de gehouden enquête en met behulp van wat aanvullende literatuur.

3. *Onderzoek te doen naar de kerkrechtelijke implicaties van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen en de vragen rond censuur, schuld en berouw.*

Aan deze opdracht hebben wij gedeeltelijk voldaan door ons te bezinnen op aanvullende mogelijkheden van tucht. Toch blijven er op dit punt vragen over, en roepen onze voorstellen (aanvullende maatregelen, een kerkelijk college, geen tweede huwelijksbevestiging in het licht van de KO) weer nieuwe kerkrechtelijke punten op. Wij menen dan ook dat de synode er goed aan zou doen dit aspect van onze opdracht nog nader te laten uitwerken en bestuderen (gesteld dat zij meegaat op de door ons gewezen weg). Daartoe zouden niet zozeer ethische maar juist kerkrechtdeskundigen nodig zijn.

4. *De praktische bruikbaarheid van de aangenomen uitgangspunten en richtlijnen te evalueren.*

Aan deze opdracht hebben wij voldaan door de enquête en door onze uiteenzetting met betrekking tot de zin van de richtlijnen in het bovenstaande.

5. *Onderzoek te doen (in overleg met deputaten Kerk en Overheid) naar de verhouding tussen burgerlijk recht en kerkelijk recht, waarbij de vraag gesteld kan worden in hoeverre de kerk haar eigen recht moet ontwikkelen in verband met de toenemende secularisatie van de wetgeving inzake huwelijk en scheiding.*

Terwijl de Generale Synode Leusden nog bijeen was, hebben wij rond deze opdracht met haar overleg gevoerd. Wij meenden dat deze te breed was en onze mogelijkheden te boven ging. De generale synode stemde ermee in dat wij haar smaller zouden opvatten. Overeenkomstig die lijn hebben wij in het bovenstaande geopereerd. Wij hebben uit de praktijk laten zien dat er in dit opzicht inderdaad knelpunten zijn. Ook hebben wij de thematiek enigszins geëvalueerd vanuit het perspectief van de samenhang tussen de christelijke leefstijl en de gechristianiseerde cultuur en de noodzaak om in een 'post-christelijke' samenleving de publieke functie van de kerk te versterken. Op dat punt wijzen wij ook enige lijnen van advies. Maar om in dit opzicht verder te gaan, is meer bezinning nodig. Met instemming van de Generale Synode Leusden hebben wij die kwesties (nog) niet aangepakt.

6. *Onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief.*

Dit onderzoek vormt het hart van ons rapport.

7. *Aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.*

Het vorige hoofdstuk liep uit op voorstellen, terwijl wij hieronder een concept-besluittekst voorleggen.

(De besluittekst is hier niet opgenomen; zie voor wat besloten werd Acta artikel 29).

9 – Geraadpleegde literatuur

auteur	titel
Acta (1993)	<i>Acta van de generale synode van de Gereformeerde kerken in Nederland Ommen 1993</i> ; Barneveld – De Vuurbaak
Acta (1996)	<i>Acta van de generale synode van de Gereformeerde kerken in Nederland Berkel en Rodenrijs 1996</i> ; Barneveld – De Vuurbaak
Acta (2000)	<i>Acta van de generale synode van de Gereformeerde kerken in Nederland Leusden 1999</i> ; Barneveld – De Vuurbaak
Anderson, R.D. (1999)	‘Bijbelse principes rond de echtscheiding 1, 2’, in: <i>De Reformatie 74 (1998/1999), nr. 42</i> , Goes – Oosterbaan & Le Cointre, 919-922. 943-946
Bruggen, J. van (1978),	<i>Het huwelijk gewogen. 1 Korinte 7</i> ; Amsterdam – Ton Bolland
Bruggen, J. van (1988),	<i>Marcus. Het evangelie volgens Petrus. Commentaar op het Nieuwe Testament Derde Serie</i> ; Kampen – Kok
Bruggen, J. van (1990)	<i>Matteüs. Het evangelie voor Israël. Commentaar op het Nieuwe Testament Derde serie</i> ; Kampen – Kok
Bruggen, J. van (1993)	‘De tijd verandert, maar onze bestemming niet, in: Jac. Schaeffer e.a., <i>Gezin 2000: dynamiek of dynamiet?</i> GSEV-reeks 26; Barneveld – De Vuurbaak, 22-27
Bruggen, J. van (1997)	‘Om een andere reden dan hoererij. Matteüs 19: 9 en 5: 32’, in: Dirk Lemmens, Jef de Vriese e.a., <i>Verdriet in het huwelijk. Pastorale en theologische studies over scheiden en hertrouwen</i> ; Hoornaar – Gideon, 15-23
Cornes, Andrew (1993)	<i>Divorce & Remarriage. Biblical principles & Pastoral practice</i> ; London/Sydney/Auckland – Hodder & Stoughton
Dam, H.P. e.a. (1996)	<i>Huwen en houden. Lees- en werkboek voor een huwelijkskursus. GSEV-reeks nr 35</i> ; Barneveld – De Vuurbaak
Dam, C. van (1996)	<i>Divorce & Remarriage</i> ; Winnipeg, MB, Canada – Premier Publishing
Deputaatschap Diaconale en Maatschappelijke Zorg van de Gereformeerde Gemeenten (1998),	<i>Huwelijk en huwelijksontwrichting. Ambtsdragersconferenties 1998 en 1989</i> ; Woerden – Stichting diaconaal bureau
Dommelen, J.W.A. van; Eikelboom, P.; Kooten, R. van (1995)	<i>Echtscheiding, een onmogelijke werkelijkheid. Een pastorale, psychologische en juridische handreiking</i> ; Leiden – Groen
Douma, J. (1988)	<i>Echtscheiding</i> (3e druk); Kampen – Van den Berg
Douma, J. (1994)	<i>De Tien Geboden III</i> (5e druk); Kampen – Van den Berg
Douma, J. (1999)	<i>Grondslagen. Christelijke ethiek</i> ; Kampen – Kok
Essen, E. van; Wiersma, O.B. (1989)	<i>Twee keer gescheiden. Een onderzoek naar de rol van de hulpverlening bij echtscheiding onder vrijgemaakt gereformeerden</i> ; Groningen
Geisler, Norman (1989)	<i>Christian ethics. Options and Issues</i> ; Leicester, England – Apollos, Intervarsity Press
Greijdanus, S. (1941)	<i>Het heilig evangelie naar de beschrijving van Lucas II: hoofdstuk 13-24</i> ; Amsterdam – H.A. van Bottenburg
Hays, R.B. (1996)	<i>The Moral Vision of the New Testament. A Contemporary Introduction to New Testament Ethics</i> ; San Francisco – Harper

auteur	titel
Heth, W.A.; Wenham, G.J. (1985)	<i>Jesus and Divorce</i> ; Nashville – Nelson
Horst, W. ter (1992)	<i>Eerherstel van de liefde</i> ; Kampen – Kok
Jong, H. de (1987)	<i>Deuteronomium XVIII-XXXIV. De evangelische wet Deel 2</i> ; Kampen – Kok
Jong, H. de (1997)	<i>Trouwen, scheiden en alleen blijven. Over Matteüs 19: 1-12</i> ; Kampen – Kok/Voorhoeve
Kamsteeg, Aad (1995)	<i>China. Als een uitslaande brand. Christenen wereldwijd 1</i> ; Barneveld – Nederlands Dagblad
Keener, Craig S. (1991)	<i>. . . And marries another. Divorce and Remarriage in the Teaching of the New Testament</i> ; Peabody, Massachusetts – Hendrickson Publishers Inc.
Kingdon, Robert M. (1995)	<i>Adultery and Divorce in Calvin's Geneva</i> ; Cambridge, Massachusetts/ London, England – Harvard University Press
Koekoek, H.G. (1998)	<i>Echtscheiding en hertrouwen. Wat zegt de Bijbel?</i> ; Alphen aan den Rijn – Stichting het Licht des Levens
Leest, C. van der (2000)	'Echtscheiding en een gebroken wereld', in: <i>Nederlands Dagblad</i> 8 november 2000
Loonstra, Bert (2000)	<i>Zo goed en zo kwaad. Naar een ethiek van de christelijke gemeente</i> ; Zoetermeer – Boekencentrum
Murray, J. (1961)	<i>Divorce</i> (2e druk); Phillipsburg – Presbyterian and Reformed Publishing
NRC Handelsblad (1997)	<i>NRC Supplement</i> 23 oktober 1997/ NRC Handelsblad Webpagina's oktober 1997
Ouweneel, W.J.; Medema, H.P. (1987)	<i>Echtscheiding en hertrouwen</i> ; Vaassen – Medema
Phillips, Roderick (1988)	<i>Putting asunder. A history of divorce in Western society</i> ; Cambridge – Cambridge University Press
Pop, F.J. (1965)	<i>De eerste brief van Paulus aan de Corinthiërs. PNT</i> ; Nijkerk – Callenbach
Rapport (1995)	<i>Rapport Deputaten echtscheidingszaken</i> ; Barneveld – De Vuurbaak (ook opgenomen in Acta (1996))
Reicke, Bo; Rost, Leonhard (Hrsg.) (1962)	<i>Biblisches-Historisches Handwörterbuch I</i> ; Göttingen – Vandenhoeck&Ruprecht
Richtlijnen (1989)	<i>Huwelijk, kerkelijke huwelijksbevestiging, echtscheiding, tweede huwelijk van gescheidenen. Richtlijnen voor de kerkeraden van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, goedgekeurd door de Particuliere Synode, gehouden op 14 juni 1989</i>
Ridderbos, J. (1979)	<i>Het boek Deuteronomium opnieuw uit de grondtekst vertaald en verklaard. Tweede deel: Hoofdstuk 16:18-34:12. Korte Verklaring van de Heilige Schrift</i> (4e druk); Kampen – Kok
Rinzema, J. (1961)	<i>Huwelijk en echtscheiding in Bijbel en moderne samenleving</i> ; Aalten – De Graafschap
Selderhuis, H.J. (1994)	<i>Huwelijk en echtscheiding bij Martin Bucer</i> ; Leiden – Groen
Toren, Berdine en Benno van den (1998)	<i>Groeien naar een christelijk huwelijk. Handleiding en werkboekje voor huwelijksvoorbereidingskringen en huwelijks catechese</i> ; IZB; Goes – Oosterbaan
Voorberg, P.L. (2000)	'Verbod op hertrouwen na echtscheiding geldt wél letterlijk', in: <i>Nederlands Dagblad</i> 23 oktober 2000
Willi, Jürg (1983)	<i>De partnerrelatie. Ontstaan, ontwarren en verhelferen van conflicten. Analyse van het onbewuste samenspel in partnerkeuze en het (echt)paarconflict</i> ; Rotterdam – Ad Donker

---

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 – SAMENVATTING	2
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	3
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	4
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	5
5 – UITVOERING – WERKWIJZE	6
6 – UITVOERING – ENQUÊTE	7
6.1 Beantwoording van de vragen	8
6.1.1 Aantallen echtscheidingen	8
6.1.2 Richtlijnen Generale Synode Berkel en Rodenrijs	9
6.1.3 Eigen beleid?	9
6.1.4 Knelpunten	9
6.1.5 Suggesties	10
6.2 Conclusies	11
7 – UITVOERING – HERMENEUTIEK	12
7.1 Een opdracht over hermeneutiek	12
7.2 Het probleem nader in beeld	13
7.2.1 Via de enquête	13
7.2.2 Analyse van onze tijd	14
7.2.3 Benadering van echtscheidingsvragen	18
7.2.4 De vragen op een rij	22
7.3 De uitleg van centrale Bijbelteksten	23
7.3.1 Algemeen	23
7.3.2 Matteüs 5: 31-32	24
7.3.3 Matteüs 19: 3-9	25
7.3.4 Marcus 10: 2-12	26
7.3.5 Lucas 16: 18	27
7.3.6 1 Korintiërs 7: 7-16	28
7.4 In het licht van de Bijbel omgaan met echtscheiding	29
7.4.1 De bestaande benadering van echtscheidingsvragen	29
7.4.2 Bezwaren bij de bestaande benadering	31
7.4.3 Een andere benadering van het echtscheidingsprobleem	33
7.4.4 Factoren bij het beoordelen van situaties	48
7.5 Conclusies	55
7.5.1 Omgang met geboden?	55
7.5.2 Echtscheidingsgronden?	55
7.5.3 Onverbreekelijke band?	56
7.5.4 Ongehuwd blijven na scheiding?	56
7.5.5 Meer Bijbelse regels?	56
7.5.6 Evaluatie van onze eigen context?	57
7.5.7 Persoonlijke verantwoordelijkheid?	57
7.5.8 Verantwoording jegens kerk?	57
8 – CONCLUSIES/AANBEVELINGEN	58
8.1 Voorstellen aan de Generale Synode	58
8.1.1 Echtscheiding en verootmoediging	58
8.1.2 Echtscheiding en situaties	58
8.1.3 Echtscheiding en richtlijnen	60

8.1.4	Echtscheiding en tucht	61
8.1.5	Echtscheiding en hertrouwen	63
8.1.6	Echtscheiding en advies	65
8.1.7	Echtscheiding en preventie	66
8.1.8	Echtscheiding en burgerlijk huwelijk	67
8.2	Terugkoppeling naar de instructie	69
9	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	72
	Inhoudsopgave	74

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 9 –
Definitief rapport van deputaten
Appèlregeling art. 31 KO**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

Dit aanvullende rapport is tot stand gekomen nadat het deputaatschap alle bezwaarschriften, die aan hem zijn voorgelegd, – voor zover niet rechtstreeks doorgezonden aan de generale synode – heeft behandeld en – op twee na – in de vorm van een conceptbesluit aan de generale synode ter beslissing heeft aangeboden.

In dit aanvullende rapport komen aan de orde de samenstelling van het deputaatschap (opnieuw), de ervaringen opgedaan tijdens de eerste periode van behandeling van bezwaarschriften en aanbevelingen op grond daarvan.

---

1 – Samenstelling deputaatschap

De generale synode benoemde in het deputaatschap (Acta art. 117):

	naam	email
primi:	ir. W. Haitsma (s), Harlingen	whaitsma@planet.nl
	mr. J.P.A. Boersma, Hilversum	jpa.boersma@freeler.nl
	mr. D.A.C. Slump, Capelle aan den IJssel	dac.slump@hccnet.nl
	ds. P.L. Storm, Rijnsburg	p.l.storm@planet.nl
	dr. H.J.C.C.J. Wilschut, Assen	hjccj.wilschut@wilschut1.myweb.nl
secundi:	ds. H.J. Boiten, Amersfoort	hjboiten@planet.nl
	mr. D. Veurink, Zwolle	d.veurink@planet.nl

2 – Opdracht

De Generale Synode Leusden 1999 heeft aan het door haar benoemde deputaatschap opgedragen de behandeling van bezwaarschriften op de generale synode voor te bereiden.

Daarnaast is het gevraagd de vastgestelde regeling in de praktijk te toetsen en zo nodig aanvullende voorstellen te doen. In de regeling is het deputaatschap vooralsnog geen bevoegdheid gegeven tijdelijke voorzieningen te treffen. Wel is gevraagd de wenselijkheid en mogelijkheid hiervan te onderzoeken.

Voor de tekst van de Opdracht en de Regeling wordt verwezen naar het rapport dat het deputaatschap in december 2001 bij de synode heeft ingediend.

---

3 – Conclusies/aanbevelingen

3.1 Samenstelling deputaatschap

- a. Het deputaatschap heeft in feite pas gefunctioneerd en ervaring kunnen opdoen vanaf november 2001. Met het oog op teamvorming, continuïteit en expertise is het daarom gewenst de eerste zittingsperiode te laten doorlopen tot de volgende synode.
- a. **Aanbeveling**
Alle deputaten opnieuw benoemen en de verplichting een rooster van aftreden op te stellen op te schorten tot de rapportage aan de volgende synode in 2005. Wel dienen nieuwe leden benoemd te worden, opdat het deputaatschap voltallig kan functioneren; daartoe wordt in bijlage 3 een voorstel gedaan.¹

3.2 Oproep

- b. – 1. Het is van belang dat een bezwaarde broeder/zuster/kerkenraad/classis die tegen een besluit van een particuliere synode in appèl wil gaan bij de generale synode, niet wacht met het indienen van het appèl tot kort voordat de generale synode bijeenkomt. Indien de regeling zodanig wordt gewijzigd dat het appèlschrift bij deputaten moet worden ingediend in plaats van bij de roepende kerk voor de eerstvolgende generale synode, kan het appèlschrift onverwijld worden ingezonden en kan een gespreide, zorgvuldige voorbereiding door deputaten plaatsvinden met de mogelijkheid voor bemiddeling of schikking.
Uiteraard dient dan ook iedere beslissing van een particuliere synode te worden voorzien van een voorlichtende mededeling met betrekking tot het zo spoedig mogelijk instellen van appèl op de generale synode bij deputaten.
- 2. Een kerkenraad dient iedere uitspraak op een bezwaarschrift te voorzien van een motivering, die aan de bezwaarde wordt bekendgemaakt.
- 3. Het is van belang dat de classis/particuliere synode personen aanwijst die een genomen besluit kunnen toelichten bij een eventueel opvolgend appèl.
- b. **Aanbeveling**
De synode laat een oproep uitgaan, waarin deze zaken worden bepleit. Zie de concept-besluittekst (bijlage 1).²

---

¹ Deze bijlage wordt niet gepubliceerd.

² Zie Acta artikel 50, besluit 3.

3.3 Studieopdrachten

- c. Het is gewenst de mogelijkheid van appèl van plaatselijke geschillen tot één (of hoogstens twee) instanties te beperken.
Verder bestaat er onduidelijkheid over de criteria waaraan revisieverzoeken moeten voldoen.
- c. **Aanbeveling**
Aan deputaten Kerkrecht en Kerkorde opdracht geven een studie naar deze onderwerpen te doen in samenwerking met deputaten Appèlregeling. Zie de concept-besluittekst.

3.4 Aanpassing Regeling

- d. Voor het adequaat functioneren van het deputaatschap Appèlregeling is het noodzakelijk dat een appèlschrift onverwijld wordt ingediend bij deputaten, met een afschrift naar de samenroepende kerk. Zie ook de conclusie/aanbeveling 3.2 b. – 1.
- d. **Aanbeveling**
De regeling dient op dit punt (art. 1 & 2) te worden aangepast. Zie de wijziging opgenomen in de concept-besluittekst.
- e. Het deputaatschap is tot de slotsom gekomen dat het de mogelijkheid heeft een geschil te schikken waarna intrekking van het appèlschrift mogelijk is. Een dergelijk geval dient aan de generale synode te worden gerapporteerd.
- e. **Aanbeveling**
De synode betuigt hiermee haar instemming. De regeling dient op dit punt (art. 7) aangevuld te worden. Zie de concept-besluittekst.
- f. Het deputaatschap gaat ervan uit dat partijen in het geschil zijn: de partijen, betrokken bij het oorspronkelijke bezwaar, veelal het kerklid en de kerkenraad.
- f. **Aanbeveling**
De synode betuigt hiermee haar instemming. De regeling dient op dit punt (art. 9) te worden uitgebreid. Zie de concept-besluittekst.
- g. Het digitaal indienen van een appèlschrift, de bijlagen en relevante stukken verhoogt de doeltreffendheid van de behandeling ervan aanzienlijk.
- g. **Aanbeveling**
De regeling dient op dit punt (art. 2 & 9) te worden aangepast. Zie de wijziging opgenomen in de concept-besluittekst.
- h. Bij behandeling van een appèlschrift is het deputaatschap voor de vraag komen te staan welke stukken aan partijen in het geding kunnen worden doorgestuurd met het oog op de vertrouwelijkheid. Het is aan het deputaatschap om dat te beoordelen.

h. Aanbeveling

De regeling dient op dit punt (art. 9) te worden aangepast. Zie de wijziging opgenomen in de concept-besluittekst.

- i. Bij een appèl hebben ook kerkleden die de zaak rechtstreeks aangaat, belang bij een juiste beoordeling van het geheel. Zij kunnen door het deputaatschap gehoord worden. Dit geldt ook voor visitatoren of anderen die in de rechtsgang bij de zaak betrokken zijn geweest. Van dit horen moeten partijen kennis kunnen nemen.

i. Aanbeveling

De regeling dient op dit punt (art. 12) uitgebreid te worden. Zie de aanvulling opgenomen in de concept-besluittekst.

- j. De informatievoorziening aan de partijen behoeft nadere invulling. Het is niet duidelijk wie daarvoor verantwoordelijk is.

j. Aanbeveling

Het is van belang de regeling op dit punt (art. 14) uit te breiden. Zie de aanvulling opgenomen in de concept-besluittekst.

- k. Op grond van de regeling voor de appèlprocedure kan aan partijen de gelegenheid worden geboden tijdens de zitting van de synode hun zienswijze kort toe te lichten. Daarna zouden betrokkenen niet bij de behandeling aanwezig zijn, zo is tijdens de bespreking van het voorstel op de Generale Synode Leusden 1999 verklaard (Acta art. 33). Naar de mening van het deputaatschap kan dit niet zonder meer zo gesteld worden. De zittingen van de synode zijn immers als regel openbaar.

k. Aanbeveling

In de regeling opnemen dat de synode desgewenst in comité kan vergaderen, waarbij betrokkenen bij eerdere besluitvorming niet aan de bespreking en besluitvorming deelnemen. Zie de toevoeging bij lid 17 opgenomen in de concept-besluittekst.

N.B. Dit betekent dat het besluit van de Generale Synode Leeuwarden 1920, art. 21 (Recht van mede-oordelen) komt te vervallen.

- l. Het is verstandig ook in de fase van appèl op de generale synode een mogelijkheid voor een spoedvoorziening te treffen, hangende de behandeling van het bezwaarschrift.

l. Aanbeveling

Een nieuw artikel 19 invoeren (het huidige art. 19 wordt art. 20), zoals opgenomen in de concept-besluittekst.

---

4 – Uitvoering van de opdracht

4.1 Organisatorisch

Er zijn 15 vergaderingen gehouden: op 10 februari 2000, 29 maart 2000, 13 november 2001, 5 december 2001, 9 januari 2002, 30 januari 2002, 20 februari 2002, 7 maart 2002, 20 maart 2002, 3 april 2002, 19 april 2002, 3 mei 2002, 28 mei 2002, 10 juli 2002 en 13 augustus 2002.

In de eerste vergadering zijn de regeling en werkwijze van het deputaatschap besproken.

Verder is aandacht gegeven aan de officiële bekendmaking van de mogelijkheid om appèlschriften al eerder in te dienen, zodat ze vroegtijdig in behandeling kunnen worden genomen. Deze bekendmaking heeft in diverse (kerk)bladen gestaan en is ook via de officiële website gepubliceerd, maar heeft geen merkbaar effect gehad.

In de tweede vergadering zijn aan de orde geweest: de neerslag van de bespreking van het voorstel op de synode, de mogelijke inventarisatie van jurisprudentie en de aanstelling van een ambtelijk secretaris.

De derde vergadering heeft lang op zich laten wachten, omdat behandeling van concrete zaken nog niet aan de orde was. In oktober 2001 is het eerste appèlschrift binnengekomen. Daarna zijn in de periode van eind januari tot medio april 2002 in totaal nog 14 appèlschriften bij het deputaatschap ingediend, waarvan 2 die uitsluitend een leergeschil betreffen. Gezien de hoge werkdruk binnen het deputaatschap en het ‘leer karakter’ van de bezwaren zijn deze laatste niet in behandeling genomen en direct aan de generale synode overgedragen. In totaal zijn 10 bezwaarschriften door deputaten behandeld en in de vorm van conceptbesluiten aan de synode ter beslissing voorgelegd.

Eén appèlschrift betrof een verzoek op grond van artikel 30 van de Kerkorde een algemene uitspraak ten behoeve van alle kerken te doen. Daarover behoeft het deputaatschap Appèlregeling geen advies voor te bereiden. Om die reden is het teruggezonden naar de generale synode.

Eén appèlschrift tenslotte is nog in behandeling.

Daarnaast is een groot aantal revisieverzoeken ter beoordeling bij het deputaatschap op tafel geweest en vervolgens naar het moderamen van de generale synode doorgezonden.

In de vergadering van 13 november 2001 is mr. J.R. Bügel als ambtelijk secretaris aangesteld. Hij heeft het deputaatschap ondersteund met voorbereidende en organisatorische activiteiten van november 2001 tot juni 2002. Inmiddels heeft hij zijn werkzaamheden weer beëindigd. Het deputaatschap wil op deze plaats waardering uitspreken voor zijn inzet.

Het deputaatschap beraadt zich op mogelijkheden om de functie van ambtelijk secretaris in de volgende periode op een professionele manier te laten vervullen.

Tot april 2002 heeft het deputaatschap gefunctioneerd met 5 primi als actieve leden. Wegens zijn benoeming als afgevaardigde naar uw vergadering heeft dr. H.J.C.C.J. Wilschut zijn functioneren binnen het deputaatschap opgeschort gedurende de zittingsperiode van de synode. Zijn plaats is tijdelijk ingenomen door mr. D. Veurink, één van de secundi.

In het eerste rapport heeft het deputaatschap een voorstel gedaan met betrekking tot de samenstelling en aanvulling van het deputaatschap. Dat voorstel wordt hierbij ingetrokken. Een gewijzigd voorstel treft u aan in de bijlage 3.

Uitbreiding van het deputaatschap tot de omvang als genoemd in art. 5 van de Regeling is niet alleen noodzakelijk gelet op de gebleken werkdruk, maar maakt het ook mogelijk om in voorkomende gevallen als deputaatschap in 2 secties te kunnen functioneren.

Gelet op de aard van de werkzaamheden en de huidige samenstelling is er uitdrukkelijk voor gekozen om ten behoeve van de completering een theoloog als primus voor te dragen.

4.2 Inhoudelijk

4.2.1 Spreiding van bezwaarschriften

Het werk van het deputaatschap kunnen we aan het einde van de eerste periode karakteriseren als een marathon die gelopen is vlak voor en gedurende uw zittingsperiode, waarbij we het reces van de synode hebben kunnen benutten om de behandeling van de meeste bezwaarschriften af te ronden.

Het laten voorbereiden door het deputaatschap Appèlregeling van de behandeling van bezwaarschriften is naar onze mening een goede beslissing geweest. De opgedane kennis en ervaring is niet alleen in de voorbije periode al benut, maar zal ook in de toekomst tot een zorgvuldige, kwalitatief goede procesgang kunnen leiden.

De feitelijke gang van zaken is echter gelet op het tijdsbeslag en de belasting bij de deputaten niet voor herhaling vatbaar.

Een eerste spreiding van de werkzaamheden kan worden bereikt door de bezwaarschriften niet bij de samenroepende kerk, maar bij het deputaatschap te laten indienen (met afschrift naar de roepende kerk).

Een uitdrukkelijke oproep van de synode om met behandeling en indiening van appèlschriften niet te wachten tot het laatste jaar voorafgaand aan de zitting van de synode zal spreiding kunnen bevorderen. Dat maakt bovendien dat er tijd is om eventueel te schikken en het bevordert ook de zorgvuldigheid.

Op de langere termijn zou het instellen van een apart college, dat bezwaren en geschillen behandelt los van de synode, ook kunnen bijdragen aan een rechtsgang zonder hiaten. Zo'n instantie zal dan zelfstandig beslissingen kunnen nemen. In die situatie hoeft een appellant niet te wachten tot er weer een synode is. Met name in geschillen die niet rechtstreeks betrekking hebben op de leer van de kerk, zou een dergelijke oplossing de moeite van het overwegen waard zijn. Deputaten vernemen graag een eerste reactie van uw kant.

Het omvormen van het deputaatschap tot een kerkelijke geschillencommissie met beslissende bevoegdheden zou onderwerp van (een) studie(dag) kunnen zijn.

Op basis van het huidige reglement zorgt het deputaatschap voor de voorbereiding en de formulering van het conceptbesluit (met inbegrip van het horen van de partijen in elkaars aanwezigheid), waarover de synode de uiteindelijke beslissing neemt. De eindverantwoordelijkheid ligt uitdrukkelijk bij de synode.

De in Zuidhorn gevolgde (nieuwe) werkwijze heeft het echter in zich dat het zwaartepunt van de beoordeling in de voorbereidende fase komt te liggen zonder dat daar formeel ruimte voor is. De rol van de synode beperkt zich dan mogelijk tot toetsing van het werk van deputaten en het besluit dat zij aan de generale synode voorleggen. Deputaten stellen het op prijs van de (leden van de) generale synode te vernemen hoe zij de werkwijze ervaren (hebben) heeft.

4.2.2 Cultuur

In dit verband moet het ons van het hart dat er in onze kerken een cultuur blijkt te zijn ontstaan, waarin sommige gemeenteleden, die hun gelijk tot in het extreme trachten te verkrijgen, daarvoor ook de ruimte hebben en krijgen. Dit betekent langlopende procedures via vele vergaderingen ten koste van onevenredig veel tijd en menskracht. We dienen daarom een cultuur te bevorderen waarin het een heel normale optie is, dat broeders en zusters zich willen neerleggen bij een besluit van een meerdere vergadering.

Deze cultuur kan ook organisatorisch worden gestimuleerd door de mogelijkheid van appèl van een plaatselijke geschil te beperken tot één (of hoogstens twee) instantie(s). Beroep op de generale synode is dan alleen nog mogelijk wanneer er sprake is van strijd met Schrift, confessie of kerkorde. In feite ligt deze gang van zaken al in (de tekst van) artikel 31 KO opgesloten. De plicht om een besluit van een meerdere vergadering voor vast en bondig te houden tenzij ..., is met zoveel woorden in dat artikel vastgelegd.

We stellen op dit punt een studieopdracht van de synode voor aan deputaten Kerkrecht en kerkorde in overleg met het deputaatschap Appèlregeling. Primair zou dan moeten worden gekeken naar de bedoeling van artikel 31 KO. Indien bovenstaande uitleg de juiste is, dan behoeft een particuliere synode een besluit van de classis, genomen naar aanleiding van een appèl tegen een kerkenraadsbesluit, uitsluitend te 'vernietigen', indien strijd met Schrift, confessie of kerkorde is aangetoond.

Ook komt het voor dat men niet onmiddellijk van een besluit van een kerkelijke vergadering in appèl gaat maar, zonder duidelijke reden, veel tijd laat verlopen.

De 'regel van Dordrecht 1893' dat – indien in de beslissing niet kan worden berust – zo spoedig mogelijk (d.w.z. als regel bij de eerstkomende meerdere vergadering) appèl moet worden ingesteld, is niet voldoende bekend. De voorstellen die door deputaten in de concrete geschillen aan u zijn voorgelegd, getuigen daar ook van. Wil die regel ook functioneren, inclusief de sanctie van niet-ontvankelijkverklaring, dan moet hij bekend zijn. Zoals blijkt uit de voorstellen in de appèlzaken Spijkenisse en Sint-Jansklooster zijn deputaten van oordeel dat een correcte toepassing van de regel van Dordrecht 1893 mogelijk is en ook praktisch zou moeten zijn.

Een *oproep van de synode* is op zijn plaats dat iedere beslissing van een classis of een particuliere synode moet worden voorzien van een voorlichtende mededeling met betrekking tot het onverwijld instellen van appèl.

Ook dient in de oproep duidelijk te worden dat iedere uitspraak van een kerkenraad op een bezwaarschrift uit de gemeente voorzien moet zijn van een motivering, die aan de bezwaarde wordt bekendgemaakt. Een onvolledige, slordige en nonchalante behandeling van een bezwaar leidt altijd tot grote ergernis en kan veel kwaad bloed zetten. Hierdoor ziet de bezwaarde zich vervolgens weer genoodzaakt om in appèl te gaan. In sommige gevallen is hierdoor onnodig een langdurig procedure op gang gekomen.

In de oproep zou tenslotte ook aandacht kunnen worden gegeven aan een regeling omtrent de vertegenwoordiging van meerdere vergaderingen die een eerder besluit hebben genomen. We zijn in de praktijk op de situatie gestuit dat het in dergelijke gevallen onduidelijk is wie aangesproken kan worden. De desbetreffende vergaderingen zijn immers inmiddels reeds ontbonden. Een dergelijke regeling zou kunnen bestaan in het opnemen van een 'modelbepaling' in de regelingen van de verschillende classes en particuliere synodes, waarin staat aangegeven dat de classis/particuliere synode personen aanwijzen die het genomen besluit eventueel kunnen toelichten bij appèl.

In aansluiting op uw oproep zal ons deputaatschap vervolgens op een te organiseren studiedag ook aan deze onderwerpen aandacht schenken.

4.2.3 Revisie

Een groot aantal revisieverzoeken is onze tafel gepasseerd: ook dergelijke verzoeken geven iets aan van de hierboven omschreven cultuur in onze kerken. Duidelijkheid over de (on)mogelijkheid van revisie is ons inziens gewenst evenals de ontwikkeling van heldere criteria.

De Generale Synodes Assen 1926 (Acta art. 163) en Kampen 1951 (Acta art. 177) hebben beide bepaald dat het recht van appèl niet afdoet aan de bevoegdheid herziening te vragen aan dezelfde meerdere vergadering. Over de criteria bestaat evenwel geen helderheid. In de kerkelijke rechtspraak betekent dit soms twee extra schijven (dit hebben we in verschillende zaken ook daadwerkelijk gezien). We zouden kunnen aansluiten bij de wereldlijke rechtspraak: ‘Alleen herziening indien er sprake is van nieuwe feiten en/of omstandigheden die de vergadering niet kende en niet kon kennen’. De meerdere vergadering die met een revisieverzoek wordt geconfronteerd zonder dat aan deze voorwaarde is voldaan, kan volstaan met de enkele constatering dat niet gebleken is van nieuwe feiten en/of omstandigheden die de vergadering die het besluit genomen heeft, niet kende of kon kennen. Uiteraard moet het wel mogelijk blijven dat een volgende meerdere vergadering evidente fouten of onvolkomenheden van haar voorganger herstelt.

Ook hier stellen we een studieopdracht van de synode voor aan deputaten Kerkrecht en kerkorde in overleg met het deputaatschap Appèlregeling.

4.2.4 Bemiddeling/mediation

Een ander attentiepunt is bemiddeling en/of mediation. Naar ons oordeel hebben pogingen daartoe veel meer kans van slagen in een vroeg stadium van het geschil/conflict, op het niveau van de kerkenraad of de classis. Zelf zullen wij erop bedacht zijn om partijen te attenderen op de mogelijkheid van/te adviseren tot bemiddeling in voorkomende gevallen.

Zelf bemiddeling/mediation ter hand nemen betekent een vermenging van verantwoordelijkheden en zien we daarom als een voor ons niet-begaanbare weg. Het deputaatschap dient immers de handen vrij te hebben op het moment dat zo'n poging niet blijkt te slagen. Uiteraard zullen we wel alert blijven om een mogelijkheid van een schikking te beproeven.

4.2.5 Uniforme werkwijze

Tenslotte is het ons opgevallen dat de synode een andere handelwijze volgt dan het deputaatschap Appèlregeling in gevallen waarin we zelf geen gelegenheid hebben gehad of niet in staat zijn geweest een bezwaarschrift te behandelen. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op de informatievoorziening aan de bezwaarde en het houden van een hoorzitting.

Door deze verschillende behandeling ontstaat onduidelijkheid en ongenoegen bij de indiener van een appèlschrift, waarmee wij als deputaten al zijn geconfronteerd. Eenduidigheid en uniformiteit zijn op dit punt naar onze mening een vereiste.

4.2.6 Praktische zaken

Verder is een aantal praktische zaken bij onze werkzaamheden naar voren gekomen, dat aanpassing van de Regeling op onderdelen wenselijk maakt. Deze aanpassingen zijn in het hoofdstuk Conclusies/aanbevelingen vermeld en geformuleerd in de concept-besluittekst (bijlage 1).

In bijlage 2 is de tekst weergegeven van de Regeling (2002), zoals die luidt wanneer alle voorgestelde aanpassingen zijn verwerkt.³

Ook hebben wij de begroting aangepast in verband met een te organiseren studiedag en het inschakelen van een ambtelijk secretaris. Het in het eerste rapport vermelde voorstel tot het beschikbaar stellen van bedragen wordt hierbij ingetrokken. Het gewijzigde voorstel treft u aan in de concept-besluittekst (bijlage 1, besluit 3).

---

³ Deze bijlage is hier apart opgenomen als Bijlage III 10.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	2
2 – OPDRACHT	2
3 – CONCLUSIES/AANBEVELINGEN	3
3.1 Samenstelling deputaatschap	3
3.2 Oproep	3
3.3 Studieopdrachten	4
3.4 Aanpassing Regeling	4
4 – UITVOERING VAN DE OPDRACHT	6
4.1 Organisatorisch	6
4.2 Inhoudelijk	7
4.2.1 Spreiding van bezwaarschriften	7
4.2.2 Cultuur	8
4.2.3 Revisie	9
4.2.4 Bemiddeling/mediation	9
4.2.5 Uniforme werkwijze	9
4.2.6 Praktische zaken	10
Inhoudsopgave	11

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 10 –
Regeling voor de appèlprocedure ad
artikel 31 KO van de generale synode
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Regeling voor de appèlprocedure ad artikel 31 KO van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Indiening van een appèlschrift

Artikel 1

Wanneer een kerkelijke vergadering of een lid van een van de gereformeerde kerken zich naar artikel 31 KO op de generale synode beroept, zal die kerk of dat kerklid het appèlschrift zo spoedig mogelijk na het genomen besluit via e-mail dan wel schriftelijk in zeventvoud indienen bij het hieronder genoemde deputaatschap Appèlzaken GS met een afschrift naar de kerk die is aangewezen als samenroepende kerk voor de eerstvolgende generale synode.

Artikel 2

De samenroepende kerk zal het appèlschrift op de voorlopige agenda van de generale synode plaatsen.

Artikel 3

Een appèlschrift dient in ieder geval de volgende elementen te bevatten:

- a. een weergave van het besluit, de besluiten en/of de handelingen van de particuliere synode waarover geschil is gerezen;
- b. een uiteenzetting van de bezwaren van de appellant, met redenen omkleed en (indien van toepassing) met feiten gestaafd;
- c. een duidelijke omschrijving van wat de appellant van de generale synode vraagt.

Indien het appèlschrift gericht is tegen een uitspraak van de particuliere synode in appèl, bevat het appèlschrift tevens een weergave van het oorspronkelijke geschil.

Indien een appèlschrift niet voldoet aan deze vereisten, zal de appellant de gelegenheid krijgen zijn bezwaarschrift aan te vullen binnen een termijn die door het deputaatschap Appèlzaken GS wordt bepaald. Het deputaatschap vergewist zich ervan, dat de appellant de andere partij over zijn beroep op de generale synode heeft ingelicht.

Benoeming van een deputaatschap

Artikel 4

Voor de voorbereiding van de behandeling van de appèlzaken die bij haar aanhangig gemaakt worden, zal de generale synode een deputaatschap instellen.

Artikel 5

Het deputaatschap Appèlzaken GS zal bestaan uit zes leden en zes secundi. Zij worden voor drie jaar benoemd en kunnen ten hoogste twee keer herbenoemd worden. In het deputaatschap worden tenminste twee juristen en twee theologen benoemd. De generale synode wijst een van de deputaten als samenroeper en voorzitter van het deputaatschap aan.

Artikel 6

Er mag onder de in een bepaalde zaak fungerende deputaten niemand zijn die eerder bij de in appèl aanhangige zaak betrokken is geweest of die in enige persoonlijke relatie staat met de partijen dan wel een van de partijen.

Vorbereidende behandeling door deputaten

Artikel 7

De deputaten zullen zo spoedig mogelijk van het appèlschrift kennisnemen en de behandeling ervan door de generale synode voorbereiden. Wanneer zij er niet in slagen dit voorbereidende werk af te ronden voordat de generale synode in eerste zitting bijeenkomt, zullen zij dit tijdig aan haar meedelen. In overleg met het moderamen van de synode zal een datum worden bepaald waarop in de synode hun advies kan worden behandeld.

Deputaten hebben de bevoegdheid een geschil te schikken wat tot intrekking van het appèlschrift zal leiden.

Artikel 8

Een appèlschrift zal steeds eerst door de deputaten op zijn ontvankelijkheid worden getoetst. Het is bij voorbaat niet ontvankelijk:

- a. indien het niet is ingediend voor de sluitingsdatum die door de samenroepende kerk is vastgesteld voor het inzenden van stukken naar de synode volgend op het besluit of de handelingen van de mindere vergadering waartegen bezwaar wordt gemaakt, tenzij er naar het oordeel van de generale synode goede redenen zijn daarvan af te wijken;
- b. indien de appellant geen lid meer is van een gereformeerde kerk, tenzij het een appèl betreft tegen onrecht dat hem in zijn hoedanigheid als kerklid is aangedaan en de ge-

vraagde uitspraak betekenis heeft voor zijn terugkeer naar de kerk of voor een herstel van zijn goede naam in de gemeente of wanneer hij optreedt in zijn kwaliteit als wettig vertegenwoordiger van een kerklid.

Artikel 9

Als partijen in het geschil worden beschouwd de partijen betrokken bij het oorspronkelijke bezwaar. De partijen zullen aan de deputaten desgevraagd alle relevante stukken die op het geding betrekking hebben, ter beschikking stellen digitaal dan wel schriftelijk in zeventvoud en alle nodige inlichtingen verschaffen. De deputaten zijn bevoegd termijnen te stellen waarbinnen de gevraagde medewerking moet worden gegeven. Zij zullen erop toezien dat de partijen volledig geïnformeerd zijn over de stukken en inlichtingen die van weerszijden in de behandeling van de zaak ter tafel worden gebracht. Het is aan deputaten om – indien de indiener daar uitdrukkelijk om vraagt – te beoordelen of stukken vanwege hun vertrouwelijk karakter niet geschikt zijn om voorgelegd te worden aan de wederpartij. Indien geoordeeld wordt dat een beroep op de vertrouwelijkheid terecht is, behoren deputaten wel het karakter van die vertrouwelijke stukken te benoemen. De wederpartij mag dan vragen dat deze stukken bij de besluitvorming buiten beschouwing blijven.

Artikel 10

De deputaten zullen ten aanzien van de aanhangige kwestie zo nodig mondeling hoor en wederhoor toepassen. Zij zullen daarbij aan de partijen gelegenheid geven tot toelichting en/of verweer en tot het reageren op elkaars stukken. Zij zullen ook de partijen in elkaars aanwezigheid kunnen horen. Ook kerkleden die de zaak rechtstreeks aangaat, kunnen door deputaten gehoord worden. Dit geldt eveneens voor visitatoren en anderen die in de rechtsgang bij de zaak betrokken zijn geweest. Van dit horen moeten de partijen kennis kunnen nemen.

Artikel 11

De partijen hebben het recht zich in hun schriftelijk en mondeling contact met deputaten te laten bijstaan.

Artikel 12

Van de mondelinge besprekingen met de partijen zal steeds een kort verslag worden gemaakt, waarvan aan beide partijen een afschrift zal worden verstrekt.

Artikel 13

De deputaten zullen advies en hulp kunnen vragen van deskundigen, mits daarbij de noodzakelijke geheimhouding in acht wordt genomen.

Artikel 14

De deputaten zullen hun rapport en een volledig concept voor een besluit over het ingediende appèlschrift uiterlijk tien dagen voor de afgesproken datum van de behandeling op de synode indienen onder de aanduiding ‘vertrouwelijk’. Vervolgens bepaalt de synode de wijze van behandeling en brengt de partijen en andere betrokkenen hiervan op de hoogte.

Artikel 15

Wanneer de deputaten er niet in slagen hun voorbereidend werk af te ronden binnen de afgesproken termijn, zullen zij dit aan de generale synode melden. De synode zal dan beslissen over de datum van afhandeling.

Behandeling en besluitvorming door de generale synode

Artikel 16

Bij de behandeling van het appèlschrift in de vergadering van de generale synode zullen tenminste twee deputaten aanwezig zijn om hun rapport en voorstel toe te lichten en de generale synode verder in het appèl van advies te dienen.

Artikel 17

De synode kan aan partijen gelegenheid bieden in haar zitting waarin de bespreking van het appèlschrift plaatsvindt, hun zienswijze mondeling toe te lichten. De leden van de generale synode die betrokken zijn (geweest) bij een appèlzaak – onder wie in elk geval de afgevaardigden van de particuliere synode tegen wie het appèl is ingesteld –, maken geen deel uit van de vergadering bij de behandeling van die appèlzaak. Indien een synode besluit een appèlschrift in comité te behandelen, zullen de leden van de synode die betrokken zijn (geweest) bij die appèlzaak, de vergadering verlaten voordat de beraadslaging begint. Hetzelfde geldt voor partijen, indien hun is toegestaan hun zienswijze mondeling in de vergadering toe te lichten.

Artikel 18

In het besluit van de generale synode dienen de volgende elementen te zijn opgenomen:

- a. een weergave van het besluit, de besluiten en/of de handelingen van de mindere vergadering waarover geschil is gerezen;
- b. een samenvatting van de bezwaren die ertegen door de appellant zijn ingebracht;
- c. een samenvatting van de gronden, de toelichting, casu quo het verweer van de genoemde mindere vergadering;

- d. een nauwkeurige verantwoording van de gronden waarop de uitspraak van de generale synode berust;
- e. een duidelijke uitspraak van de generale synode over het appèlschrift;
- f. zo nodig een aanwijzing van de rechtsgevolgen van het genomen besluit;
- g. indien van toepassing, nadere aanwijzingen inzake de weg waarlangs herstel van recht en vrede kan worden bewerkstelligd.

De generale synode zal van haar besluit binnen twee weken op ordelijke wijze kennis geven aan de partijen.

Artikel 19

Indien iemand op grond van artikel 31 van de Kerkorde in appèl is gegaan bij de generale synode en daartoe overeenkomstig deze regeling een appèlschrift bij het deputaatschap heeft ingediend, zijn deputaten bevoegd – indien uit een oogpunt van spoedeisendheid en ter voorkoming van onherstelbaar nadeel strikt nodig – een ordemaatregel te treffen totdat de generale synode op het appèl heeft beslist. Appellant zal daartoe een schriftelijk en gemotiveerd verzoek moeten indienen bij het deputaatschap. Deputaten zullen dit verzoek behandelen zoveel mogelijk in overeenstemming met deze regeling.

Artikel 20

In de gevallen waarin deze regeling niet voorziet, beslist de generale synode.

Inhoudsopgave

REGELING VOOR DE APPÈLPROCEDURE AD ARTIKEL 31 KO VAN DE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND	1
Indiening van een appèlschrift	1
Artikel 1	1
Artikel 2	1
Artikel 3	1
Benoeming van een deputaatschap	2
Artikel 4	2
Artikel 5	2
Artikel 6	2
Vorbereidende behandeling door deputaten	2
Artikel 7	2
Artikel 8	2
Artikel 9	3
Artikel 10	3
Artikel 11	3
Artikel 12	3
Artikel 13	3
Artikel 14	4
Artikel 15	4
Behandeling en besluitvorming door de generale synode	4
Artikel 16	4
Artikel 17	4
Artikel 18	4
Artikel 19	5
Artikel 20	5
Inhoudsopgave	6

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 11 –
Commissierapport over de materie van
sabbat en zondag**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Vooraf

Aan commissie 8 zijn drie nauw met elkaar samenhangende zaken toegewezen:

- de revisieverzoeken inzake de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999, Acta artikel 25 over Zondag 38 HC (agenda 3.25, Acta artikel 52);
- een appèlschrift tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Friesland 2001 inzake de prediking van een predikant over Zondag 38 HC, waarin wat de argumentatie betreft naar een van de revisieverzoeken bij 3.25 wordt verwezen (agenda 3.33, Handelingen artikel 9¹);
- een appèlschrift tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Holland-Zuid over de hantering van het vierde gebod in een speciale situatie, dat voor een groot deel letterlijk gelijk is aan een revisieverzoek bij 3.25 van de hand van dezelfde appellant (agenda 3.37, Acta artikel 60).

Bij de bestudering van deze drie zaken werd duidelijk dat het bij deze drie zaken grotendeels om dezelfde argumentatie gaat. Dat geldt zeker waar het betreft de argumenten uit de Bijbel, de belijdenis en de kerkgeschiedenis. Deze worden hieronder in de eerste twee hoofdstukken besproken. In het derde hoofdstuk komen enkele zaken aan de orde die niet bij de drie zaken (in gelijke mate) zijn aangevoerd. Een tweetal kerken stemde in met de besluiten van de generale synode Leusden en vroeg dus geen revisie, maar wel een aanvulling op de besluiten. Deze zaak wordt behandeld onder agenda 3.25a (Acta artikel 53).

---

¹ Deze zaak heeft de generale synode in comité behandeld.

---

1 – Argumentatie uit de Bijbel

1.1 Algemene kenschets van de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999 en het rapport-Huttenga en de bezwaren daartegen

De Generale Synode Leusden 1999 gaf bij haar besluit als enige verwijzing naar de Bijbel de zinsnede in grond 3: “in de loop van de geschiedenis is in de Gereformeerde Kerken in Nederland steeds verschil van mening geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond, dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden.” Zij deed dit na bestudering van het rapport-Huttenga.

Dat betekent niet dat de generale synode alles wat in dit rapport wordt gezegd voor haar rekening heeft genomen. Het betekent wel, dat de generale synode deze zaken in haar beraad heeft meegewogen, zodat bezwaarden die in het rapport genoemde en afgewezen argumenten opnieuw ter sprake brengen *geen nieuwe zaken* aan de orde stellen.

Anderzijds geeft het rapport slechts kort de stand van zaken weer, zoals onder Materiaal 1 in vijf punten is samengevat. Gemeenschappelijk aan de vijf punten van het rapport is dat ze geen besliste standpunten weergeven, maar wijzen op onduidelijkheid en onbeslistheid terzake. Het rapport geeft zelf geen diepgaande exegese van schriftplaatsen en geen diepgaande bespreking van eventuele schriftuurlijke lijnen en principes.

Hoewel ook enkele andere zaken uit het besluit en de gronden daarvoor worden bestreden, richten de bezwaren richten zich merendeels niet, of althans niet alleen, tegen de uitspraak over de preek van ds D. Ophoff. Het gaat de appellanten er vooral om dat de Generale Synode Leusden heeft uitgesproken, dat de opvatting, dat de zondag als *rustdag* niet is gegrond op een goddelijk gebod, niet te veroordelen is (Acta artikel 25.4.3.). Door deze uitspraak over een concrete preek is in feite een grens van de leer over het vierde gebod aangegeven. Deze grens is door velen als nieuw ervaren. Daardoor heeft de uitspraak velen verontrust.

Gezien het bovenstaande pleit de commissie ervoor de bezwaarden niet te snel op formele gronden onontvankelijk te verklaren, maar de bezwaren zo goed als maar enigszins mogelijk is aan te horen, te behandelen en te beantwoorden.

1.2 Weergave en beoordeling van de bezwaren

De aangevoerde argumenten worden behandeld in de volgorde van de vijf punten van het rapport-Huttenga.. Niet alle bezwaarden worden geciteerd. Er is een keuze gemaakt, die echter wel *representatief* is. De bezwaren zelf zijn weergegeven in ingesprongen tekst, de bespreking ervan volgt de normale kantlijn.

1.2.1 Is het sabbatsgebod een scheppingsinstelling (c.q. een universele instelling)?

1.2.1.1

Grond 2 (“het is waardevol ... de gemeente te motiveren tot het *doel* dat God met dat gebod op het oog heeft”) klopt niet, want het doel was rusten *omdat* de Here heeft gerust na zijn schepping te hebben voltooid in zes dagen (Gen. 2:2 en 3). Uit Gods Woord had aangetoond moeten worden, waarom de scheppingsordinantie (van vóór de zondeval!) van zes dagen werken – één dag rusten, in de nieuwe bedeling niet meer zou gelden.

Reeds door de Statenvertalers is bij Ex. 20:8 gezegd: “zondert hem (de zevende dag, *cie.*) af *om God te dienen met heilige werken*” (*cursief, cie.*). Dit dienen is het doel, het rusten van de HERE na de zes scheppingsdagen is daarvoor reden, aanleiding of motief. Bedacht moet tevens worden, dat het Hebreeuwse woordje aan het begin van Ex. 20:11 (‘ki’ – ‘jazeke!’ ‘inderdaad, zo is het!’) een minder uitgesproken doel- of redengevende betekenis heeft dan het Nederlandse ‘want.’

1.2.1.2

Omdat het in Gen. 2:1-3 gaat om de Schepper, heeft Gods rusten, heiligen en zegenen van de zevende dag van meet aan *universele betekenis*.

Het zal waar zijn, dat Gods rusten in Gen. 2:3 een universele betekenis heeft. Maar wie dat constateert, heeft daarmee nog niet aangetoond dat die universele betekenis bestaat in een universeel gebod om van het werk te rusten.

1.2.1.3

Bij de profeet Jesaja openbaart de HERE, dat in de toekomst ook de heidenen in deze zegen zullen gaan delen (56:1-8 en 66:3).

Jesaja en de andere profeten verkondigen het nieuwtestamentische heil voor de volken vaak in de oudtestamentische vormtaal van Israël. Zo zegt Jesaja in hetzelfde tekstverband (Jes. 56:7) dat de brandoffers en slachtoffers van de heidenen Hem welgevallig zullen zijn op zijn altaar. Niemand zal daaruit concluderen dat brandoffers en slachtoffers nog door de nieuwtestamentische kerk gebracht moeten worden. Het is dan evenmin noodzakelijk een dergelijke conclusie te trekken ten aanzien van het delen van de heidenen in de zegen van de sabbat.

1.2.1.4

Christus pakt deze lijn op, als Hij verkondigt dat de sabbat gemaakt is om de *mens* en niet de mens om de sabbat (Mc. 2:27). Christus zegt niet dat de sabbat gemaakt is om de Jood! Het gaat dus om *Adam, de mens*.

Als Christus zegt dat de sabbat is om de mens, is het zeer de vraag of Hij met het woordje ‘mens’ een universele betekenis van de sabbat op het oog heeft. Het is evenzeer mogelijk en zelfs meer waarschijnlijk, dat Hij met zijn uitspraak blijft binnen de kaders van het Oude Verbond.

1.2.2 De continuïteit tussen Oud en Nieuw Testament inzake het vierde gebod

1.2.2.1

Het is een biblicistische trek, als in de preek gesteld wordt: “Wat mij betreft niet op grond van een absoluut Goddelijk gebod.” In het Nieuwe Testament zoeken naar een uitgedrukt bevel om te rusten is biblicisme en lijkt op methode van zevendedags-adventisten en verwerpers van de kinderdoop. We kunnen Gods wil niet altijd rechtstreeks op basis van exacte aanwijzingen opmaken. De doop van kinderen en vrouwen, de vaststelling van de canon, de leer van de drie-eenheid rusten op het geheel van de Schriften. Het zijn, evenals de nieuwtestamentische sabbat, onopgeefbare geloofswaarheden, omdat de Geest Gods de kerk in de waarheid heeft geleid (Joh. 16:3,4), zodat ze die als goddelijke wil heeft verstaan en als zodanig vervat in haar belijdenis. Volgens Gal. 3 en 4 was Israël onder de wet als tuchtmeester of voogd geplaatst. De kerk is nu volwassen. Naar een expliciet gebod vragen is daarom kinderachtig, onvolwassen.

Het wijzen op de afwezigheid van een Nieuwtestamenteisch gebod om zich van arbeid te onthouden op de eerste dag van de week zou inderdaad biblicistisch zijn, als duidelijk was dat het doorgaande onderwijs van de Schrift ons leert de zondag als een vervanging van de oudtestamentische sabbat te zien. De kwestie is juist dat zulk een doorgaande lijn niet is aangetoond (c.q. wellicht niet aangetoond kan worden).

De kerk moet trachten te verstaan wat de wil van de Here is (Ef. 5:17). In dit verband is het constateren dat de Here in het Nieuwe Testament *niet* expliciet het rusten op de eerste dag van de week gebiedt, niet kinderachtig of biblicistisch. Ook verstaan wat de Here *niet* gebiedt, is nodig, gelet op het gebod van onze Here Jezus Christus (Mat. 7:1) en van de apostel Paulus (Kol. 2:16; Rom. 14:1-12) om elkaar niet te oordelen, maar juist te aanvaarden. Dit geldt temeer daar onder christenen tegen deze geboden, om niet te oordelen, vaak gezondigd is; en dan juist op die punten waarin de Here géén uitdrukkelijke voorschriften heeft gegeven, zoals inzake kleding, lichaamsverzorging, eten en drinken of doen en laten op de zondag.

Hoe belangrijk deze kant van de zaak is, blijkt als bezwaarden hun moeite met de uitspraak van Leusden vertolken met de woorden: “Wij kunnen elkaar niet meer op grond van Gods eigen Woorden *aanspreken*” en “in feite wordt ons het recht ontzegd van herderlijk en onderling *vermaan* om de zondag te houden naar Gods wil.”

1.2.2.2

Van Genderen/Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, p. 94 wordt geciteerd: “Het gedenken aan de sabbat om die te heiligen wordt verkeerd uitgelegd als er een gebod in gezien wordt om de zaterdag als de zevende dag van de week te vieren of als de bepalingen van de sabbatswet (Vgl. Ex. 31:12-17; 35:1-3) als eis aan de nieuwtestamentische worden voorgehouden. Dan wordt er niet mee gerekend, dat de sabbat een teken was, terwijl de werkelijkheid van Christus is (Kol. 2:16,17). Toch gaat onze viering van de rustdag terug op het vierde gebod van de Decaloog.”

Niemand ontkent dat onze viering van de rustdag teruggaat op het vierde gebod. Van Genderen en Velema laten zich in dit citaat niet uit over de vraag hoe aan de viering en de rustdag precies vorm moet worden gegeven.

1.2.2.3

De HERE noemt de sabbat zijn verlustiging en roept daarom zijn volk om te delen in zijn verlustiging (Ps. 37:4). Dat betekent de rust op de sabbat. Het werken op de rustdag noemt de HERE het volgen van eigen lust in plaats van het zich verlustigen in de HERE (Jes. 58:13 St. Vert.). Die verlustiging is alleen mogelijk door de verzoening die door de Here Jezus Christus is aangebracht. Christus is opgestaan en dat betekent: daardoor is de herschepping van hemel en aarde begonnen. Daarom is onze zondag de christelijke sabbat.

De HERE spreekt in al deze gevallen tot Israël en binnen het kader van het oude verbond. Het staat boven discussie dat Christus' verzoeningswerk onze verlustiging in Gods werk mogelijk heeft gemaakt en van die verlustiging de inhoud is. Maar daaruit kan men niet zonder meer concluderen "daarom is onze rustdag de christelijke sabbat."

1.2.2.4

De HERE gaf de sabbat als een teken van zijn eeuwig verbond, dat is dus voor alle tijden (Ex. 31:13, 16-17). Daarom blijft Hij het rusten op die dag geven en vragen als inhoud van de christelijke sabbat. Het woord teken wordt ook gebruikt van de besnijdenis in Gen. 17:11. Evenals de besnijdenis wees ook dit teken op de trouw van de HERE. Evenals de besnijdenis riep de sabbat om haar vervulling in Christus. Daarom ook, evenals de doop in de plaats van de besnijdenis is gekomen, is op dezelfde manier de zondag in de plaats van de sabbat gekomen. Christus is opgestaan. Toen is de nieuwe schepping begonnen: de zondag is de *christelijke sabbat*. Daarom zeggen we: het vierde gebod geldt nog steeds. De zondagsrust is ook nu nog door de HERE geboden.

In Ex. 31:13,16,17 noemt de HERE de sabbat (of het onderhouden daarvan) inderdaad een *eeuwig* teken ('*ôti hû' le'ôlâm*) van zijn verbond. Maar dit woord is geheel geplaatst binnen de context van het oude verbond, waarin bijvoorbeeld ook de priesterlijke verplichting tot het wassen van handen en voeten een *eeuwige* inzet (Ex. 30:21) kan heten. Blijkbaar kan het woord 'eeuwig' de betekenis hebben van 'van onbepaalde duur' of 'zolang het (oude) verbond duurt.'

1.2.2.5

Nergens in het Nieuwe Testament lezen we, dat de Here zegt, dat nu juist het vierde gebod niet meer zou gelden voor Zijn nieuwtestamentische gemeente. De sabbat als rustdag is niet oudtestamentisch. Wel is de zevende dag als rustdag oudtestamentisch. Zij was daar toen het teken van de rust, dat heen wees naar de toegang tot de rust die Christus zou brengen. De sabbat en de dag des Heren zijn beide een gestalte van het vierde gebod.

De stelling dat de zondag wel als dag van samenkomst gefundeerd is op het goddelijke vierde gebod, maar het *rusten van het werk op deze dag* niet, kan alleen verdedigd worden, als uit het Woord van God blijkt dat de tekst van het vierde gebod, die juist handelt over het rusten, niet meer zou gelden.

Inderdaad heeft de Here in het Nieuwe Testament het vierde gebod niet afgeschaft. Daarmee is echter nog niet bewezen dat het *gebod om te rusten* nog met gelijke (of soortgelijke) kracht geldt als onder het oude verbond.

1.2.2.6

Christus heeft de wet der geboden, in inzettingen bestaande, vervuld. Het vierde gebod valt hier *niet* onder. Het is geen schaduw van Christus en van de rust die Hij verwerven zou.

Deze door H.J. Mooibroek te IJsselmuiden geponeerde mening wordt door geen van de andere appellanten gedeeld. Met evenveel of meer recht kan men met J. Douma, *De Tien Geboden II*, 50 stellen: “We kunnen zeker zeggen dat Christus de vervulling van de sabbat is, en dat de sabbat als viering van de bevrijding uit Egypte een ‘schaduw’ geweest is van wat we nu in Christus als ‘lichaam’ bezitten.”

1.2.3 De wet en het vierde gebod in het Nieuwe Testament

1.2.3.1

Waarom wordt de wet uit elkaar getrokken en spreekt men alleen bij het vierde gebod van wat mensen hebben toegekend? Zo gaat men in feite tegen Gods eigen Woord in. Want in vele plaatsen in het Nieuwe Testament wordt de wet als *een geheel* genoemd en behandeld (zie de concordantie onder ‘wet’).

Wanneer in het Nieuwe Testament gesproken wordt over de geboden voor ons leven, worden wel de overige negen geboden vermeld, maar niet het vierde. Dat wijst erop dat dit gebod een andere positie heeft dan de overige negen. Waar het Nieuwe Testament over de wet als geheel spreekt, doet het dat op zeer verschillende manieren. In verreweg de meeste gevallen wordt met ‘wet’ juist *niet* de Tien Geboden bedoeld, zoals een langere blik in de Concordantie kan leren.

1.2.3.2

De opwekking van Christus en zijn verschijningen (Joh. 20; Op. 1) op de eerste dag der week zijn al het overtuigende bewijs, dat de eerste dag van de week, de zondag, als speciaal aan de HERE God toegewijde dag in de nieuwe bedeling, in de plaats is gekomen van de zevende dag, de zaterdag. Die vervanging is toch zonder meer duidelijk?

Dat onze Here op de eerste dag is opgestaan en verschenen is zonneklaar. Dit heerlijke heilsfeit kan men wel het ‘overtuigende bewijs’ *noemen* dat de zondag de nieuwtestamentische sabbat is, maar daarmee is het bewijs wel verondersteld, maar niet geleverd.

1.2.3.3

Op verschillende plaatsen in het Nieuwe Testament wordt naar geboden uit de wet verwezen, hoewel niet naar het vierde gebod. De wet is een eenheid. Dus heeft het vierde gebod blijvende geldigheid. Hand. 20:7 en 1 Kor. 16:2 spreken van onderhouding van de eerste dag der week. Ook de aanduiding “Dag des Heren” (Op. 1:10) maakt duidelijk dat er een dag is die een bijzondere plaats inneemt ten opzichte van de andere dagen.

Inderdaad wordt op verschillende plaatsen naar de geboden van de Decaloog verwezen. Ook is de wet een eenheid. Opvallend is echter dat het gebod om te rusten nergens wordt herhaald. De wet kan blijkbaar een eenheid blijven zonder dat het gebod om te rusten expliciet herhaald wordt.

Het staat niet bij voorbaat vast dat de eenheid van de wet verbroken zou worden, wanneer men het vierde gebod niet ziet als een expliciet gebod om op de zondag te rusten. Anders gezegd: Wel worden vele van de Tien Geboden in het Nieuwe Testament genoemd en als na te volgen aan de christelijke kerk voorgehouden. Maar ‘vele van de Tien Geboden’ is niet hetzelfde als ‘de Tien Geboden.’ Het gaat niet aan negen geboden te tellen en dan te concluderen: er zijn er tien.

Dat de eerste dag van de week voor de kerk van zeer bijzondere betekenis is, staat niet ter discussie; het wordt expliciet beleden in Zondag 38. Hand. 20 en 1 Kor. 16 spreken echter niet over een *rusten* op de eerste dag der week. Men moet dat er ook niet in leggen.

1.2.3.4

Heb. 4 laat zien dat de sabbat altijd een heenwijzing is geweest naar de rust die overblijft voor Gods volk. Aangezien die rust nog niet is aangebroken, wijst de sabbat ook onder het Nieuwe Testament heen naar *toekomende* goederen; een heenwijzing vervalt pas met de vervulling.

Deze redenering is in strijd met Zondag 38, waarin wordt beleden dat de gelovigen de eeuwige sabbat in dit leven beginnen.

1.2.4 Rom. 14:5; Kol. 2:16,17 en vergelijkbare teksten

In Kol. 2:16,17 gaat het over Joodse feestdagen, daarop wijst het meervoud sabbatten (St. Vert.). Paulus discussieert in deze teksten niet over de geldigheid van de tien geboden. Het gaat over Joodse feestdagen met een louter ceremonieel karakter.

Paulus discussieert in Kol. 2 inderdaad niet over de geldigheid van de Tien Geboden. Wel wijst hij de verplichting af om zich aan Joodse dagen te houden. Dat het meervoud ‘sabbatten’ betekent dat Paulus niet over de wekelijkse sabbat spreekt, mag betwijfeld worden. De Schrift spreekt namelijk ook over de wekelijkse sabbat in het meervoud (Ex. 31:12-17).

1.2.5 Aangenomen dat in het Nieuwe Testament de zondag is ingesteld, was dat dan als rustdag?

Christus is op de eerste dag van de week opgewekt en op twee zondagen verschenen. Zo ook aan Johannes op Patmos op de “dag des Heren.” Zo heeft Hij de heiliging van de eerste dag van de week bevestigd.

Dat de gemeente op de eerste dag haar Heer ontmoet in haar samenkomsten, staat niet in discussie. Of in dit verband van ‘heiliging’ mag worden gesproken en dat op de eerste dag van de week van het werk gerust *moet* worden, is geen wettige conclusie uit Joh. 20 en Op. 1.

1.3 Conclusies uit de argumenten uit de Bijbel

1.3.1 Geen bewijs

Appellanten hebben niet aangetoond dat de uitspraak van Leusden, “dat de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als *rustdag* niet gegrond is op een goddelijk gebod, niet te veroordelen is,” behoort te worden teruggenomen, omdat zij in strijd is met Gods Woord. Inzake de bezwaren tegen de uitspraken van de Particuliere Synode Friesland 2000 en die van de Particuliere Synode Holland-Zuid 2001 over de kwesties rond het vierde gebod geldt *mutatis mutandis* hetzelfde.

1.3.2 Continuïteit

Toch is met het bovenstaande niet alles gezegd. De argumenten uit de Schrift zijn voor de appellanten blijkbaar wel overtuigend. Hun leer over sabbat en zondag is uiteindelijk niet op losse teksten gebaseerd. Achter de teksten ligt een visie op de doorgaande lijn van de Schrift. En wel de visie dat er ten aanzien van het vierde gebod, bij alle verschil (zevende dag – eerste dag, streng-Joodse viering – minder strenge christelijke viering) *continuïteit* is door Oud en Nieuw Testament heen. De zondag vervangt de sabbat.

De Schrift kent inderdaad continuïteit van oud en nieuw verbond. Wie daarop wijst, doet dat terecht. Er is in Oud en Nieuw Testament één verbond van Gods genade, dat door Jezus Christus rechtskracht heeft gekregen. Ziet men de zondag op deze lijn van continuïteit liggen, dan krijgt de reeks: het rusten van God op de zevende dag (Gen. 2) – het sabbatsgebod (Ex. 20) – Christus’ opstanding op de eerste dag – de eerste dag van de week als dag van de Here en dus *kerk*-dag een zekere vanzelfsprekendheid. Zoals de kerkenraad van Emmeloord schrijft: “het uitgangspunt dat het vierde gebod ‘vieren’ en ‘rusten’ aan elkaar koppelt (het ‘gedenken’ vindt plaats door het niet-werken) valt te verdedigen, want de uitwerking van dit gebod in de wet van Mozes laat deze koppeling ook zien; Lev. 23:3; Num. 28:5.” Daarbij geeft deze kerkenraad zelf aan, dat het hier om een *uitgangspunt* gaat en dat het te verdedigen valt. Dat dit uitgangspunt juist is, heeft hij daarmee niet bewezen.

Het denken langs de lijn van continuïteit is inderdaad volkomen legitiem. Het geeft respectabele redenen voor de ‘precieze’ zondagsviering, zoals deze in ons land, sinds het puritanisme zijn invloed hier deed gelden, door velen is gevolgd.

Wel blijven er bij het volgen van deze lijn enkele vragen liggen die nauwelijks een bevredigend antwoord krijgen. Zo doen de oplossingen van het probleem van het zwijgen van het Nieuwe Testament over het gebod om te rusten en dat van de uitspraken van Paulus in Rom. 14:5, 6 en Kol. 2:16 gedwongen aan. Tevens geeft men zich geen rekenschap van de vraag waarin, als het *God zelf* is die gebiedt op de eerste dag van de week te rusten, de legitimatie ligt om deze dag niet, zoals in de Schrift (Gen. 1, Mc. 16:1), bij het ondergaan van de zon te laten beginnen maar om 0u00. Als de zondag werkelijk volgens Gods gebod de sabbat vervangt, past het immers niemand op dat punt tijden en wet te verzetten zonder ernstige, d.i. schriftuurlijke, redenen.

1.3.3 Discontinuïteit

Is het denken langs deze lijn van continuïteit volkomen legitiem, het is *niet de enige legitieme lijn*. Er is namelijk ook discontinuïteit tussen Oud en Nieuw Testament. De gereformeerde theologie kent

vanouds het onderscheid tussen ceremonieel en moreel. Wel mag betwijfeld worden of de nieuwtestamentische situatie rond het vierde gebod zich bevredigend vanuit dit onderscheid laat verklaren. Deze verdeling laat immers de vraag open, wat dan wel ceremonieel of moreel is. Op deze onzekerheid wijst ook het gebruik van het vage woordje 'iets' door de Synode van Dordt 1618/19.

Er is een andere discontinuïteit, die zich hier vruchtbaarder laat hanteren. En wel een discontinuïteit die een onderdeel vormt van de overgang van de schaduwen van het Oude Verbond naar de waarheid, de vervulling van het Nieuwe Verbond.

Tot de bedeling van de schaduwen behoort een volstrekte scheiding tussen heilig en profaan.

Deze scheiding is onderdeel van een nog meer complexe scheiding in terreinen, namelijk in: ban, onrein, rein, heilig en allerheiligst. Daarbij vormen het gebannene en het heilige (c.q. allerheiligste) de beide uitersten als schaduwen van resp. hel en hemel. Deelhebben daaraan is voor de gewone Israëliet dodelijk (vgl. Joz. 7; 2 Sam. 6:6,7). We kunnen voor ons onderwerp nu het allerheiligste en het gebannene buiten beschouwing laten.

De gewone Israëliet leidt zijn dagelijkse leven op het terrein van het profane. Op dat terrein kunnen dingen rein of onrein zijn; maar het onreine maakt het leven niet onmogelijk. De scheiding tussen profaan en heilig bepaalde het leven op alle onderdelen ervan.

Tot het heilige behoorden onder meer: de priesters, de tempel, het tempelgerei en de offers. Tot het profane behoorden onder meer: de gewone Israëlieten, huizen, gereedschappen en dieren. Het heilige was uitsluitend aan de HERE gewijd. Het mocht daarom niet in het profane leven dienstdoen. Het reukwerk en de heilige zalfolie mochten bijvoorbeeld niet worden nageemaakt (Ex. 30:33, 38). Van de meeste offers mochten alleen de priesters eten (Lev. 8:16, 18). Aan de andere kant: wat gewone mensen dagelijks gebruikten, was niet goed genoeg voor de dienst aan de HERE (Lev. 10:1).

Deze scheiding tussen heilig en profaan doortrok het hele leven op alle terreinen. Ze strekte zich ook uit tot dagen en tijden. Er waren gewone dagen en heilige dagen, waaronder de wekelijkse sabbat. Op de heilige dagen moest het gewone werk blijven liggen; *en wel totaal!* De scheiding tussen heilig en profaan is absoluut (Haggai 2:13).

Bij het sterven van Christus heeft de HERE deze scheiding tussen heilig en profaan opgeheven. Dat openbaarde Hij door het voorhangsel van de tempel van boven naar beneden te scheuren (Mat. 27:51). Toen werd de profetie van Zach. 14:20, 21 vervuld: het gewone (het huisraad in Jeruzalem) wordt heilig. Ja, zelfs de in het Oude Testament bepaald niet hoog aangeschreven oorlogsdieren, de paarden, krijgen de versieringen van het allerheiligste (Ex. 28:36). In het nieuwe verbond zijn alle gelovigen heiligen en priesters (1 Petr. 2:9) en tempels van de Levende God (1 Kor. 6:19). Dan wordt alles wat God geschapen heeft, geheiligd door het woord en het gebed (1 Tim. 4:4, 5).

Deze lijn van discontinuïteit kan evenmin met volstrekt dwingende zekerheid te bewezen worden als de lijn van de continuïteit. Ze is echter niet minder legitiem.

Deze lijn van denken heeft wel het voordeel dat zij de afwezigheid van een gebod om het werk neer te leggen en tevens de – op zijn minst voor misverstand vatbare – uitspraken van Paulus in Rom. 14 en Kol. 2 op een meer plausibele wijze kan verklaren.

Wie op de afwezigheid van een rust-gebod in het Nieuwe Testament wijst, heeft namelijk meer dan een *argumentum e silentio*. Het is immers zo goed als ondenkbaar, dat de jonge kerken in de Grieks-Romeinse wereld wel veelvuldig vermaand moesten worden met het oog op hoerij (1 Kor. 6:13, 18; 2 Kor. 12:21; Gal. 5:19; Ef. 5:3; Kol. 5:5; 1 Tess. 4:3), maar niet met het verbod van arbeid op de eerste dag der week. Terwijl dit laatste verbod noch voor Joden noch voor heidenen voor de hand lag en door sommige christen-slaven zelfs niet nageleefd *kon* worden.

Voor het verstaan van Paulus' uitspraken in Rom. 14:5, 6 en Kol. 2:16 betekent deze lijn van denken, dat men zich niet in exegetische bochten hoeft te wringen om Paulus alsnog impliciet te laten zeggen wat hij heel duidelijk expliciet *niet* zegt. In overeenstemming met heel het Paulinische onderwijs keert

Paulus zich in deze uitspraken onbekommerd tegen een opnieuw invoeren van het oudtestamentische schaduwen-schema van scheidingen tussen heilig en profaan (en rein en onrein) op alle gebieden.

1.3.4 Gemeenschappelijkheid

Waar deze twee lijnen van denken over het vierde gebod beide schriftuurlijk legitiem zijn, blijft voor zowel de voorstanders als de tegenstanders van een puriteinse zondagsopvatting het vierde gebod geldig. Wel zullen beide groepen in de praktijk van het naleven van dit gebod verschillen. Ds. D. van Dijk heeft er trouwens in 1957 al op gewezen dat er ook onder de 'puriteinsen' zelf grote verschillen zijn in naleving van het rustgebod. (Op zondag een complete warme maaltijd? Alleen soep? Alleen koude gerechten? Wie bepaalt de grenzen?)

De verschillen in de praktijk van de naleving van het vierde gebod nemen niet weg, dat voor ieder buiten kijf is dat de gemeente van de Here Jezus Christus op de eerste dag, de dag van de opstanding, met haar opgestane Heer samenkomt om zich in zijn heerlijke werken van schepping en herschepping te verlustigen en Hem daarvoor te aanbidden en te loven.

Van groot belang is in dit opzicht de verwijzing naar Gal. 3 en 4. Het volk van God, dat in zijn jeugd onder de wet als tuchtmeester heeft geleefd, zal als volwassene zijn winst moeten doen met de lessen die deze tuchtmeester heeft gegeven. Wij belijden in art. 25 NGB dat we de getuigenissen van wet en profeten gebruiken om ons leven in te richten tot Gods eer. Voor de zondag betekent dit dat het verbod om *enigerlei werk* te doen op de sabbat ons leert, dat de feestelijke samenkomst met Gods gemeente niet goed samengaat met het verrichten van beroepsarbeid – welke dan ook! Het onderscheid tussen noodzakelijke en niet-noodzakelijke arbeid verdoezelt in feite deze moeite (zie onder 3.3).

Eveneens van groot belang is de verwijzing naar Jes. 58:13, 14 waar de HERE over de sabbat als *verlustiging* spreekt. Als er iets is wat de samenkomsten van Gods volk onder Oud en Nieuw Verbond stempelt, dan is het de vreugde om de grote daden van de HERE. Gods bevrijding van de slavernij van het diensthuis Egypte, die vervuld is door de bevrijding van zonde en dood door Jezus Christus onze Here, blijft de verlustiging van zijn volk. Hier is tot in eeuwigheid blijvende continuïteit, waarin 'rekkelijken' en 'preciezen' zich beide kunnen vinden. Het is een prachtig geschenk van de Here dat de kerk in ons land al eeuwenlang haar erediensten kan houden op een algemeen erkende *vrije* zondag.

Het is aantasting van deze voor de kerk levensbelangrijke verlustiging,

- als kerkleden de zaterdagavond tot diep in de nacht doorbrengen in uitgaansgelegenheden, het zogenaamde stappen, en daardoor geen gelegenheid nemen om zich op gepaste wijze op de zondagse erediensten voor te bereiden;
- als christenen zich door de huidige maatschappij tot beroepsarbeid of topsport op zondag gedwongen voelen;
- als gelovigen 's zondagsnachts om klokslag 24.00 uur met een zucht van verlichting de vrachtauto of de vissersboot starten;
- als leden van Christus' gemeente elkaar oordelen en veroordelen inzake feestdagen en sabbatten en anderen het juk van een bepaalde zondagsviering willen opleggen of zich dat door anderen laten opleggen (Luc. 6:37; Rom. 2:1; 14:13; Jak. 4:11, 12).

Het is de taak van de kerk in deze tijd om voor de bewaring van de verlustiging in het bevrijdende werk van haar Heer te waken tegen deze en alle andere vormen van aantasting die haar bedreigen.

---

2 – Argumentatie vanuit de geschiedenis en de belijdenis van de kerk

2.1.1 Inhoud besluiten GS Leusden 1999

De Generale Synode Leusden 1999 beriep zich in haar gronden op de zes regels van de Nationale Synode van Dordrecht 1618-1619. Deze synode stelde met betrekking tot de kwestie van sabbat en zondag zes regels op, die onder ons een moreel gezag genieten. Zij gaf van deze regels de korte karakteristiek:

“In deze regels *functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst* en voor de verwerking daarvan. Deze ruimte wordt optimaal geschapen, wanneer de zondag rustdag is.”

Daarnaast wees de Generale Synode Leusden op de loop van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken, waarin *steeds verschil van mening geweest* over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden.

Ook wat in zondag 38 HC over de rustdag staat, achtte zij niet voldoende om daaruit dwingend af te leiden dat wij rechtstreeks van God de opdracht hebben om de zondag als rustdag te houden.

2.1.2 Rapport-Huttenga inzake de belijdenis en geschiedenis van de kerk

1. In zondag 38 HC staat niet een gebod om te rusten, alleen een gebod om samen te komen. Aan de uitdrukking ‘de sabbat, dat is de rustdag’ kan geen normatieve waarde worden ontleend.
2. Synodes van de Christelijke (Afgescheiden) Gereformeerde Kerk hebben wel duidelijke uitspraken gedaan over de rust die op zondag in acht moet worden genomen, maar deze uitspraken hebben in de verenigde kerken na 1892 geen rechtsgeldigheid ontvangen.
3. De kwestie van sabbat en zondag kwam opnieuw ter sprake op de Generale Synode Hoogeveen 1969-1970. Deze synode kreeg op haar tafel een appèl van de kerk te Kampen (scriba J. Bos) tegen besluiten van de Buitengewone Particuliere Synode Overijssel 1968. Deze particuliere synode was onder meer van oordeel, dat de leer over de gehele wet des Heren en in het bijzonder over het vierde gebod, die ds. G. Visee en ds. J.O. Mulder hebben uitgedragen en die door de kerkenraad van Kampen (-Bos) werd getolereerd, in strijd is met de Heilige Schrift en met de belijdenis der kerk. De commissie die de behandeling van dit appèl voorbereide, adviseerde de synode om in dit geding het punt van sabbat en zondag te laten rusten. Om de volgende redenen: “Hier liggen voetangels en klemmen die menige kerkelijke vergadering uit de weg is gegaan.” “Deze uitspraak van Dordrecht (nl. 1618-1619) draagt duidelijk het karakter van een compromis. Verschillende vragen krijgen hier geen antwoord. Bijv.: Is de verandering van de sabbat naar de zondag een verandering krachtens goddelijke autoriteit of door vrije ordonnantie van de kerk?” De generale synode van Hoogeveen heeft het advies van de commissie opgevolgd. Zij richtte zich op de geldigheid van de wet in het algemeen.

2.2 Weergave en beoordeling van de bezwaren

De bezwaren worden behandeld in de volgorde van bovengenoemde twee punten van ‘Leusden’ en drie punten uit rapport-Huttenga. Niet alle bezwaarden worden geciteerd. De keus die gemaakt wordt, is echter wel representatief. De bezwaren zijn weergegeven in ingesprongen tekst, de bespreking ervan volgt de normale kantlijn.

2.2.1 De Dordtse Synode 1618-1619

2.2.1.1

De synode van Dordrecht 1618-1619 heeft willen opkomen voor het rusten op zondag als goddelijk gebod. Dit blijkt uit haar besluit (in de morgenzitting van 17 mei 1619) “dat men de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal zal verzoeken dat de veelvuldige en dagelijks overal in deze Provincie toenemende schending des sabbats door nieuwe en strenge plakaten moge worden geweerd en voorkomen. Bij gelegenheid van de orde op het weren van de schendingen des sabbats is overwogen de kwestie van de noodzakelijkheid der onderhouding van de dag des Heren, die men in de kerken van Zeeland begonnen is rijpelijk te onderzoeken

(NB van commissie: de als meest gezaghebbend geldende versie, nl. *Postacta* H.H. Kuyper (Latijn/Nederlands), p. 171 heeft: die inde kercken van Zeelant was begonnen gedreven te worden ..., Latijnse tekst: quae in Zelandis ecclesijs ventilari coepit ...),

en zijn de heren professoren verzocht in het bijzonder met de broederen van Zeeland over de kwestie een vriendelijke conferentie aan te stellen, en meteen te overwegen, of niet enige zekere algemene regelen met gemene toestemming zouden kunnen begrepen en gesteld worden binnen welke grenzen beide partijen in het verhandelen van deze kwestie zich zolang zouden houden, totdat in de naaste Nationale Synode over deze kwestie nader zou onderzoek worden gedaan” (*Acta Nat. Synode*, 163e zitting, besluit 5). Nadat de synode deze zaak in de morgenzitting aanhangig had gemaakt, werden reeds in de middagzitting op voorstel van de professoren en met toestemming van de afgevaardigden uit Zeeland de bekende zes regels door de synode vastgesteld.

Inderdaad laat deze uitspraak zien dat de Dordtse Synode wilde opkomen voor de zondagsrust. Maar daarbij wordt niet verwezen naar een uitdrukkelijk gebod van de Here. Wanneer gesproken wordt over de kwestie die men in de kerken van Zeeland begonnen is te onderzoeken, wordt juist bedoeld op moeilijkheden over de sabbat, die waren ontstaan door het optreden van de predikanten W. Teellinck en G. Udemans. Beiden waren leerling van de Engelse puritein W. Perkins en propageerden (vgl. de uitdrukking “gedreven” ...) de puriteinse sabbatsviering, waarin nadruk wordt gelegd ook op het materieel, uiterlijk rusten. Zij kwamen daardoor in botsing met de opvattingen van een andere Zeeuwse predikant, ds. Fr. Gomarus. Hij sloot zich nauw aan bij de Heidelbergse Catechismus en bij Calvijn. Beide vatten de rust op als innerlijk rust (slechte werken nalaten en God door zijn Geest in mij laten werken). Professoren werden ingeschakeld met het doel een overeenstemming te bereiken waaraan beide “partijen” zich moesten houden. De synode kon de zes regels zo snel aanvaarden omdat het hier ging om een voorlopige, door beide partijen aanvaarde compromisformule (zie ook hieronder, bij 2.2.1.3).

2.2.1.2

Dat de synode wilde opkomen voor het rusten op zondag als een goddelijk gebod, blijkt verder uit het feit dat zij in een latere zitting een verzoek deed aan de Staten Generaal “dat de gruwelijke en menigvuldige ontheileringen van de sabbat die dagelijks voorvallen door marktdagen, kermissen, maaltijden van gildewachten, buurten, bruiloften, door wapenoefeningen, jagen, vissen, vogelvangen, balslaan, door het spelen van comedieën, door dansen, boelhuizen, gelagen, en allerhande weinig noodzakelijke slaafse werken en zeer vele dergelijke andere, die in deze landen met groot ergernis en tot oneer van de gereformeerde godsdienst en grote verhindering van de godsdienst doorgaans aangroeien, zeer scherp mogen worden verboden en verhinderd” (*Acta Nat. Synode, 177e zitting*).

Ook in deze uitspraak wordt enerzijds wel opgekomen voor het belang van de zondagsrust, maar anderzijds niet verwezen naar een goddelijk gebod.

2.2.1.3

Ten onrechte stelt ‘Leusden’ dat in de regels van Dordt de rust functioneert als middel om ruimte te maken voor de eredienst. ‘Leusden’ maakt dit kennelijk op uit de derde regel “dat een zekere en vastgestelde dag voor de godsdienst bestemd is met daarvoor zoveel rust als voor de heilige overdenking daarvan nodig is.” Maar gelet op haar volgende drie regels bedoelde ‘Dordt’ duidelijk dat de zondag inderdaad een sabbat, een rustdag zou zijn. Godsdienst is ruimer dan eredienst. Het ging ‘Dordt’ niet maar om een zondag met tijd voor de erediensten, maar om een zondag, speciaal en helemaal voor de godsdienst, voor de dienst aan de HERE bestemd. Regel 4 zegt dat de christenen de zondag plechtig moeten heiligen. Regel 5 zegt dat deze dag (!) sinds de apostelen door de christelijke kerk altijd onderhouden is. Regel 6 zegt dat alle dagelijkse, niet-noodzakelijke arbeid op deze dag nagelaten moet worden.

Een diepgaande exegese van de zes regels van Dordrecht heeft slechts betrekkelijke waarde, omdat deze regels alleen moreel gezag hebben, maar geen kerkrechtelijke status.

Toegestemd moet worden dat ‘Leusden’ onvoldoende oog had voor het tweeslachtig karakter van de zes regels van Dordrecht. Wanneer zij uitspreekt: “In deze regels functioneert de rust als middel om ruimte te maken voor de eredienst en voor de verwerking daarvan”, is die uitspraak te massief. ‘Leusden’ legt het geheel van de zes regels te sterk uit vanuit de derde regel en honoreert onvoldoende dat de Dordtse synode wel degelijk spreekt over de zondag als een dag waarop alle dagelijkse, niet-noodzakelijke arbeid nagelaten dient te worden.

Dat neemt niet weg, dat door appellanten niet kan worden ontkend dat regel 3 wel degelijk een matigend effect heeft op met name regel 6. De ‘sabbat van de joden is afgeschaft’ en de synode onthoudt zich in de zes regels van de betiteling van de zondag als ‘sabbat’. Ook onthoudt ‘Dordrecht’ zich in de zes regels van een uitspraak over de vraag of de zondag als rustdag gehouden moet worden op grond van een goddelijk gebod dan wel op grond van kerkelijke autoriteit. De commissie is dan ook van oordeel dat de uitspraken van Dordrecht niet bruikbaar zijn om op deze vraag een beslissend antwoord te geven. ‘Dordrecht’ laat ruimte voor beide opvattingen. Enerzijds werkte dit mee aan de vrede, anderzijds duurde de discussie tussen aanhangers van het reformatorische en het puriteinse standpunt na de synode voort.

2.2.1.4

De Generale Synode Leusden verdraait in feite de regels van Dordrecht. Want waar ‘Dordrecht’ spreekt over rust gebaseerd op een goddelijke gebód (“... dat christenen deze dag móeten heiligen”), zwakt ‘Leusden’ dit af tot iets menselijks, nl. het optimale. Dat ‘Dordrecht’ de zondagsheiliging als consequentie van het vierde gebod heeft gezien, wordt onderstreept door andere uitspraken van diezelfde synode over ontheiliging van de sabbat door allerlei activiteiten van ontspanning en allerhande weinig noodzakelijke slaafse arbeid.

Het zware oordeel dat Leusden de regels van Dordt verdraait, stoelt niet op de feiten. Dat de Dordtse synode het woordje ‘moeten’ gebruikt, bewijst immers niet dat dit teruggaat op een góddelijk gebod; men kan ook iets ‘moeten’ op grond van een kerkelijke afspraak. Dat Dordrecht de zondagsheiliging ziet als consequentie van het vierde gebod, wordt door niemand ontkend. Dat de uitspraken over ontheiliging van de sabbat teruggaan op goddelijke in plaats van op kerkelijke autoriteit, blijft in het licht van het compromiskarakter van de zes regels ter discussie staan.

2.2.2 In de geschiedenis van de kerken altijd verschil van mening?

De synode heeft niet aangetoond dat voor de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als rustdag niet gegrond is op een goddelijk gebod, altijd aanvaarde ruimte heeft bestaan. De geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland leert juist dat een strikte zondagsrust steeds gepredikt werd. Enkele appellanten leggen lijsten voor van citaten uit preken en geschriften van allerlei voorgangers. Daarin werd volgens hen zonder uitzondering de zondag en de zondagsrust gefundeerd in het vierde gebod. De geldigheid van de tekst van het vierde gebod m.b.t. het rusten van dagelijks werk op zondag werd nimmer ter discussie gesteld.

Men moet de gereformeerde kerken beoordelen op haar belijdenisgeschriften en verder op haar officiële uitspraken.

Voor de behandeling van zondag 38 van de Heidelbergse Catechismus en de uitspraken van generale synodes, zie onder.

Wanneer appellanten beweren dat in de geschiedenis van de gereformeerde kerken een strikte zondagsrust (op grond van een goddelijk gebod) altijd is gepredikt, valt dat gemakkelijk te weerleggen. Hoewel er ongetwijfeld meer te noemen zou zijn, geeft de commissie één voorbeeld. Jarenlang verzorgde ds. D. van Dijk in de kerkbode van Groningen, Friesland en Drenthe regelmatig de veel gelezen rubriek “Uit de praktijk”. Op 28 februari 1959 schrijft hij over sabbat en zondag naar aanleiding van een vraag van een zuster over de toelaatbaarheid van het op het vuur zetten van de wasketel op zondagavond. Hij behandelt de uitspraak van Paulus in Kol 2:16, 17, dat men elkaar niet moet beoordelen op het punt van de sabbatten. “Dat kan de apostel alléén zeggen als de Here ons voor het houden van zulk een rustdag geen gebod gegeven heeft. Nooit mag men onder het Nieuwe Testament menen dat het niet-werken op een bepaalde dag een in zichzelf Gode aangenaam ding zou zijn (...) De Here heeft ons, dat blijkt voor mijn besef uit het Nieuwe Testament, niet bevolen een rustdag te houden.” Dit schrijven van ds. Van Dijk is niet onopgemerkt gebleven. Hij ontving brieven met bezwaren. Maar voorzover de commissie bekend wendde niemand zich met een bezwaarschrift tot enige meerdere vergadering.

2.2.3 De betekenis van zondag 38 Heidelbergse Catechismus

2.2.3.1

Weliswaar sprak de oorspronkelijke Duitse tekst van zondag 38 HC alleen over het rusten van onze slechte werken en over een voorsmaak van de eeuwige rust. De invloed van de reformatoren deed zich hier gelden. Maar de gereformeerde kerken in Nederland veranderden (op aangeven van Petrus Dathenus) het oorspronkelijke “en dat ik in het bijzonder op de feestdag(en) trouw naar Gods gemeente zal komen” in: “en dat ik in het bijzonder op de sabbat, dat is op de rustdag ...” Dit betekent dat ‘rust’ inhield: fysieke rust van het werk. In die verandering van ‘feestdag’ naar ‘sabbat’ wordt puriteinse invloed zichtbaar. Het betekende dat een andere uitleg in de belijdenis werd geïntroduceerd. Zo begonnen zich twee stromingen te vermengen en dat is op velerlei wijze gezond. Door deze woordkeus in zondag 38 HC hebben de gereformeerde kerken altijd aangeduid dat we op zondag niet werken. Het is een dag van rust, een sabbat.

De woorden “dat is de rustdag” zijn een duidelijke verwijzing naar, herinnering aan en eerbiediging van wat de HERE letterlijk in het vierde gebod zegt: zes dagen zult gij arbeiden, maar de zevende dag zult gij geen werk doen... Zondag 38 bedoelt te spreken over een *rustdag* en niet over een *rusttijd* op de zondag voor de kerkdiensten alleen.

Niet de gereformeerde kerken in Nederland, maar de vertaler Petrus Dathenus bracht in 1563 bij zondag 38 een wijziging aan in de oorspronkelijke tekst. Later name de Nederlandse kerken deze vertaling over; waren zij zich toen bewust van de verschillen met het Duitse origineel, zodat zij opzettelijk voor de wijzigingen kozen?

De toevoeging ‘op de sabbat, dat is de rustdag’ biedt openingen aan de visie op de zondag als voortzetting van de oudtestamentische sabbat. Dat neemt niet weg dat de tekst van zondag 38 op de vraag wat de Here ons in het vierde gebod gebiedt, niet spreekt over een goddelijke opdracht om te rusten van het dagelijks werk.

Dat genoemde toevoeging een brug slaat naar de tekst van het vierde gebod, zal waar zijn. Maar in de discussie gaat het nu juist over de vraag, op welke manier en in hoeverre de tekst van het vierde gebod nog geldt voor de nieuwtestamentische kerk.

Inderdaad, rustdag is wat anders dan rusttijd. Maar dat zondag 38 spreekt over ‘de rustdag’, bewijst niet dat ze daarmee doelt op een dag waarop alle dagelijkse arbeid moet blijven rusten en ook niet dat het rusten op die dag krachtens goddelijk gebod zou moeten in plaats van krachtens kerkelijk gebruik.

2.2.3.2

Omdat de rust op zondag in de ontstaanstijd van de Heidelbergse Catechismus niet omstreden was, kon Zondag 38 kort en krachtig volstaan met “dat is de rustdag.” Dat ze dit niet verder met veel woorden uitwerkt, kan verklaard worden uit de duidelijkheid van de woorden van het gebod zelf.

Hier wordt meer beweerd dan bewezen. Met hetzelfde twijfelachtige recht kan men beweren dat, vóórdat de invloed van het puritanisme zich in Nederland liet gelden, de opvatting van Calvijn en andere reformatoren hier algemeen aanvaard was, nl. dat het vierde gebod voor de kerk niet een uitdrukkelijk goddelijk gebod inhoudt om te rusten van het dagelijks werk.

Wat de woorden van het gebod zelf betreft, die mogen duidelijk zijn, maar over de toepassing ervan in de nieuwe bedeling is de eeuwen door aantoonbaar verschil van mening geweest.

2.2.4 Uitspraken van kerkelijke vergaderingen

Ten onrechte stelt 'Leusden' dat er in de gereformeerde kerken steeds verschil van mening is geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond dat er een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden. Synode-uitspraken bewijzen het tegendeel.

2.2.4.1

De synode van Dordrecht 1574 spreekt over de zondag als de dag "op dewelke men zich van de arbeid pleegt bijzonder te onthouden", wat wijst op de praktijk van zondagsrust. De synode bepaalt verder dat de classes aan haar overheden zullen verzoeken "dat zij het kopen, verkopen, arbeiden, drinken, wandelen etc... . zullen verbieden" (art . 47).

Ook de synode van Middelburg 1581 beaamde dat de overheid diende op te treden tegen ontheiliging van de zondag.

Dat de zondag wordt genoemd de dag waarop men zich van arbeid pleegt te onthouden en dat tegen ontheiliging van de zondag moest worden opgetreden, bewijst niet dat de beide synodes dit nodig achtten op grond van een uitdrukkelijk gebod van de Here.

2.2.4.2

Een uitvoerige reeks uitspraken van de Christelijke Afgescheidene Gereformeerde Kerk laat zien dat de kerken altijd zijn opgekomen voor het gebod van God de zondag als rustdag te heiligen:

- Amsterdam 1836: "... de wekelijkse arbeid en nering stilstaan, opdat niet de toorn des Heren over zijn gemeente grotelijks ontsteke wegens de schending van de sabbat ..."; gemeenteleden die zich hiertegen verzetten moeten gecensureerd en bij volharding afgesneden worden;
- Utrecht 1837: als Amsterdam 1836;
- Amsterdam 1840: op de vraag hoe te handelen met mensen die een beroep hebben dat ook op de rustdag wordt uitgeoefend, zoals "het houden van veerschepen, het tolgaren, het verkopen van melk en dergelijke", luidt het antwoord: verwezen moet worden naar zondag 38 van de Heidelbergse Catechismus en naar de uitspraak van de Dordtse synode, en "indien al ergens de uitoefening van zodanige werkzaamheden in de gemeenteleden geduld wordt, is zulks nochtans in de opzieners en diakenen niet te verdragen, dewijl deze daardoor een kwaad voorbeeld aan de leden geven";
- Zwolle 1854: "Met het oog op buitengewone gevallen oordeelt de vergadering dat zij bij bedoeld besluit (namelijk de uitspraak van synode Amsterdam 1840) moet blijven. Daarbij wordt vastgesteld mede aan de koning te verzoeken dat de sabbat geheiligd moge worden, en in dit adres vooral te wijzen op de posterijen, spoortreinen, scheepvaart, koophandel en publieke gemakkelijkheden, die zelfs door de overheid worden ondersteund";
- Leiden 1857 besloot "tot betere viering van den rustdag (...) aan den gemeenten over te laten wat zij oordelen te moeten doen";
- Franeker 1863: oordeelde "geen ander besluit dan hetgeen reeds bestaat te moeten maken, en draagt deze en dergelijke zaken aan de kerkbesturen op, ten einde te waken dat het 4e gebod der heilige wet Gods gehandhaafd worde;"

- Middelburg 1869: wijst n.a.v. de vraag “Mogen beambten van spoortreinen die op de dag des Heren dienst doen, leden der Gemeente zijn?” terug naar de synode-uitspraken uit 1840 en beaamt het volgende verzoek: “De synode wekke met allen ernst de leraars en leden onzer kerk op om zeer consciëntieus te zijn in het reizen met openbare vervoermiddelen op de dag des Heren.”

Van deze indrukwekkende reeks uitspraken valt het volgende te zeggen:

- a. Zij hebben in de Gereformeerde Kerken geen rechtskracht gekregen.
- b. Alleen de uitspraak van Amsterdam 1836 kan gebruikt worden als ondersteuning van de stelling dat de zondag als rustdag gehouden moet worden krachtens een goddelijk gebod. Opvallend genoeg verwijst vanaf Amsterdam 1840 geen enkele synode meer naar een goddelijk gebod tot sabbatsheiliging op zondag en treden er meer nuances aan het licht.
- c. Appellanten zijn wat selectief in hun keuze van synode-uitspraken, hetgeen moge blijken uit de volgende aanvullingen:
  - (Particuliere) Synode van Zuid-Holland te IJsselstein 1626: Dewijl over het onderhouden van de sabbat enige particuliere vreemde opinies sterk in het land inkruipen en gestrooid worden, tot verontrusting van de gewetens der vrome lieden en verkeerde verstriking van hen, als bijvoorbeeld dat het niet geoorloofd is op de rustdag ook na het einde van de publieke eredienst op vochtige en regenachtige dagen het koren in te mennen, maar dat men het liever op het veld moet laten verrotten en vergaan, (...) zo is goedgevonden dat de kerken en classes naarstig zullen toezien dat niemand buiten of tegen de voorzeide regelen van de synode van Dordrecht iets openlijk of particulier leren of drijven zal, en zo iemand bevonden zou worden zulks te doen, zullen zij die daarover naar bevind van zaken bestraffen.
  - Generale Synode der Christ. Afgesch. Kerken te Leiden 1857: Omdat gasverlichting ontsteken minder werkzaamheden op sabbat vergt dan andere verlichting, kan gaslicht zonder bezwaar gebruikt worden; derhalve moeten kerkleden die in gasfabrieken werken geacht worden werken der noodzakelijkheid te verrichten.

Commentaar commissie: hier zie je reeds de trend om het begrip ‘werken der noodzakelijkheid’ betrekkelijk willekeurig op te rekken; hoe verhoudt zich deze uitspraak tot de duidelijke taal van Amsterdam 1836 over de toorn van God over de schending van de sabbat?
  - GS Groningen 1927 van de Gereformeerde Kerken (!): Inzake de zondagsarbeid in de continu- en semi-continu-bedrijven besluit de Synode:
    - a. (...)
    - b. kennis genomen hebbende van de bezwaren en wensen der particuliere synoden van Noord-Holland en Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) en het schrijven van de kerk te Grote Lindt en gehoord de mededeling dat door een wijziging der regeling van het Werktijdenbesluit de zondagsheiliging beter tot haar recht kan komen, aan de te benoemen Deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid op te dragen bij de regering erop aan te dringen door een wijziging van de bestaande wettelijke regeling voor de arbeidstijd in de semi-continu-bedrijven te maken dat de arbeiders in genoemde bedrijven de godsdienstoefeningen des zondags regelmatig kunnen bijwonen;
    - c. wat de volle continu-bedrijven betreft de kerken te adviseren gezien het besluit der generale synode in overleg te treden met patroons of de bedrijfsorganisaties om te verkrijgen dat de arbeid tot het hoognodige wordt beperkt ten einde de arbeiders zoveel mogelijk gelegenheid te geven de kerkdienst bij te wonen.

Commentaar van de commissie: Opvallend is dat de synode hier al te maken kreeg met ‘moderne’ problematiek en in haar uitspraak niet redeneerde vanuit een goddelijk gebod tot zondagsrust, maar vanuit de noodzaak om de kerkdiensten bij te wonen.

- d. Wie het geheel van deze synode-uitspraken, hierboven aangevuld door de commissie onder c., op zich laat inwerken, zal moeten erkennen dat appellanten er niet in geslaagd zijn met behulp van deze uitspraken aan te tonen dat er in de kerken altijd een goddelijk gebod tot onthouding van arbeid op zondag heeft gegolden.

2.2.5 De uitspraken van de Generale Synode Hoogeveen 1969-1970

2.2.5.1

“Inderdaad werd op deze synode een amendement ingediend door ds. C.J. Breen en ds. J. van Raalte. Dit amendement hield in: dat de synode zou afwijzen de opvatting van ds. Visee “dat het vierde gebod als gebod om te rusten van de beroepsarbeid, in navolging van God, voor de nieuwtestamentische kerk niet meer verbindend is.” Om welke reden verwierp de synode dit amendement? Heel gewoon deze, dat de synode er niet van overtuigd was dat deze predikant de genoemde opvatting (je hoeft niet te rusten op zondag) inderdaad leerde. Integendeel, ds. Visee had zelf geschreven dat, hoewel in het Nieuwe Testament geen uitdrukkelijk gebod te vinden is om te rusten op zondag, toch dat laten rusten van beroepsarbeid gebiedende eis is tot een rechte viering van de wekelijkse rustdag. Dus, ondanks de vreemde leer van ds. Visee over de Tien geboden was niet te bewijzen dat hij wilde tornen aan het rusten op zondag. Het was dus niet dat zij ruimte wilde geven aan de opvatting, zoals in het amendement genoemd, maar alleen omdat zij niet wilde uitspreken dat dit ook inderdaad de opvatting van ds. Visee was.”

Wat daarvan ook de reden moge zijn geweest, feit is dat de Generale Synode Hoogeveen dit amendement verwierp. Dat feit is doorslaggevend voor de beoordeling van de Generale Synode Leusden. Uit de Acta valt verder het volgende op te maken:

- a. Het bewuste amendement wil onder ‘de synode constateert’ na de door ds. Visee zelf gegeven samenvatting van zijn gevoelens (Acta p. 213v) opnemen:
“2. dat met betrekking tot de door de particuliere synode van Overijssel 1968 gegeven citaten omtrent de sabbat, ds. G. Visee in zijn “Klaagschrift” blz. 8 en 9 schreef: “...vrij van de wet van Mozes” en (...) “dán zal de gemeente God mogen danken dat geen sabbatsgebod haar bindt op dezelfde wijze als dat het geval was met de Oudtestamentische kerk, d.w.z met een absoluut werkverbod en al de sabbatsbepalingen van de Mozaïsche wet.”
- b. Verder wil het amendement ten aanzien van het gevoelens van ds. J.O. Mulder (“dat ds. J.O. Mulder verklaart...”) het volgende toevoegen:
“en in zijn preek over Zondag 38 zegt (in verband met het rusten op de zondag): “Zeker... Maar wie denkt dat het de Here is, die ons op de eerste dag van de week gebiedt zoals vroeger in het oude verbond op de zevende dag, vergist zich deërlijk. Wat de Here wél gebiedt is dat wij als gemeente van onze Here Jezus Christus samenkomen om Gods Woord te horen... Dat is het ene nodige. Maar wanneer wij dat doen en op welke dag, daarin zijn wij vrij. We leven niet meer onder de Wet.”
- c. Vervolgens wil het amendement na ‘de generale synode overweegt 5’ (Acta p. 216) toevoegen:
“6. Dat de Wet des HEREN in het vierde gebod niet inhoudt dat op de sabbat geen verzorgingsarbeid en onderhoudingsarbeid zou mogen worden verricht (vgl. Lukas 13 : 15), zodat van een

- absoluut werkverbod sprake zou zijn, maar in Ex 20 : 11 teruggrijpt op Gen 2 : 2 en alzo van blijvend verbindende kracht is, Ex 34 : 21, 23, 24, Ex 31: 13, Jes. 58 : 13, 14.”
- d. Ten slotte wil het amendement toevoegen achter ‘van oordeel 5’:
 “6. (dat ds. J.O Mulder en ds. G. Visee) het vierde gebod als gebod om te rusten van de beroepsarbeid in navolging Gods voor de Nieuwtestamentische kerk ten onrechte niet meer verbindend achten.”
- e. De Acta vermeldt (artikel 204) dat het amendement na bespreking wordt verworpen met 22 tegen 5 stemmen.

De commissie constateert dat de Acta geen uitsluitsel geeft over de reden waarom het amendement verworpen is.

Appellanten hebben niet aangetoond dat de door hen genoemde reden ook werkelijk ‘de’ reden is geweest. Er zijn ook andere redenen denkbaar. Het is bijvoorbeeld goed denkbaar dat de synode er niets voor voelde om de omstreden fundering van het sabbatsgebod in de schepping voor haar rekening te nemen. Gezien de opmerkingen in het commissierapport over “voetangels en klemmen” (zie onder bij 2.2.5.3) is niet uit te sluiten en zelfs aannemelijk te maken, dat de synode (mede) uit overwegingen van voorzichtigheid haar uitspraken niet op de wijze van het amendement heeft willen aanscherpen (vgl. de opmerkingen over deze synode van de redacteur van het commissierapport, dr. J. Douma, *De Tien Geboden II*, p. 56, noot 52).

2.2.5.2

De Generale Synode Hoogeveen 1969-1970 overwoog dat noch het onderwijs van Christus, die de wet in haar ware diepte heeft doen verstaan (...), noch het wegnemen van het gebruik van vele bepalingen der wet (o.a. van besnijdenis, offerdienst, feestdagen...), het einde betekent van de wet, met name die der tien geboden als positieve, en dus evenzeer voor de nieuwtestamentische bedeling bindende wet, met inbegrip van “ook het sabbatsgebod, het zevende, het achtste, het negende, het tiende gebod.” Heeft ‘Leusden’ zich wel met ‘Hoogeveen’ geconfronteerd?

Inderdaad heeft de Generale Synode Hoogeveen de hier geciteerde overweging vastgelegd. De formulering is overigens kennelijk met opzet overgenomen van ds. Visee, maar dan in antithetische zin. Appellant toont echter door het enkel stellen van een (retorische) vraag niet aan dat ‘Leusden’ aan deze uitspraak van ‘Hoogeveen’ is voorbijgegaan. ‘Leusden’ hoefde zich ook helemaal niet met deze uitspraak te confronteren, omdat geen van de partijen in geding bestrijdt dat het vierde gebod (sabbatsgebod) van Gods wet deel uitmaakt van de positieve, bindende wet. De vraag is geding is: hoe en op welke punten bindt de Here zijn kerk vandaag aan het vierde gebod?

2.2.5.3

“Voetangels en klemmen” slaat niet op de fundering van de zondagsrust in het vierde gebod, maar op het tijdstip van instelling van sabbatsgebod (schepping of Sinai).

De uitdrukking ‘voetangels en klemmen’ komt niet voor in de synode-uitspraak van de Generale Synode Hoogeveen, maar wordt gebezigd in het rapport van de commissie die de uitspraken over het vierde gebod en de sabbat voorbereidde. Het is dan ook een kwestie van ondergeschikt belang.

In de desbetreffende passage (Acta GS Hoogeveen, p. 607) trekt het rapport sterk in twijfel de juistheid van de uitspraak van de Particuliere Synode Overijssel 1968, dat de beide Kamper predikanten

“in het bijzonder over het vierde gebod” leringen hebben uitgedragen die met Schrift en belijdenis in strijd zijn. We lezen: “Wie het rapport erop naslaat van de meerderheid van de commissie die de behandeling van de zaak-Kampen moest voorbereiden voor de particuliere synode, gaat zelfs nog meer vragen stellen! Hij krijgt de indruk dat de speciale afwijking van ds. Mulder en ds. Visee met betrekking tot het vierde gebod hierin moet blijken dat zij de sabbat niet vanaf de schepping (Gen. 2 : 3), maar vanaf de wetgeving (Ex. 20) dateren. Maar het komt uw commissie voor dat we in dergelijke kwesties voorzichtig moeten oordelen. Hier liggen voetangels en klemmen die menige kerkelijke vergadering uit de weg is gegaan.

Zo heeft de synode van Dordrecht 1618-1619 zich over de sabbatskwestie voorzichtig uitgelaten. Zij heeft slechts uitgesproken: (volgen de bekende zes regels van Dordt). Deze uitspraak van Dordrecht draagt duidelijk het karakter van een compromis. Verschillende vragen krijgen hier geen antwoord. Bijvoorbeeld: Wanneer is de sabbat ingesteld? Is de verandering van sabbat naar zondag een verandering krachtens goddelijke autoriteit of door vrije ordonnantie van de kerk?”

Wie deze passage zorgvuldig leest, kan niet anders dan concluderen dat appellanten ten onrechte stellen dat de uitdrukking “voetangels en klemmen” alleen slaat op de datering van de sabbat. De commissie van Hoogeveen zegt niet dat we alleen in deze kwestie, maar dat we in “dergelijke” kwesties voorzichtig moeten zijn. Meteen daarna volgt de zin: “Zo heeft de synode van Dordrecht...” zich voorzichtig uitgelaten over de sabbatskwestie en geen antwoord gegeven op bijvoorbeeld de vraag: vond de verandering van sabbat naar zondag plaats op gezag van Gods gebod of krachtens kerkelijke bepaling? Die laatste vraag die Dordrecht onbeantwoord liet, raakt duidelijk aan de kwestie die op de Generale Synode Leusden in geding was.

Het rapport-Huttenga stelde dan ook terecht dat de Generale Synode Hoogeveen zich (mede) uit voorzichtigheid van een uitspraak over die vraag heeft onthouden.

---

3 – Overige argumenten

3.1 Preek eigen opvatting of bediening van de sleutelmacht

Een preek mag geen *opvatting* van de predikant bevatten, maar “is bediening van de *sleutelmacht* van het Koninkrijk der Hemelen”.

Bediening van de sleutelmacht is de unieke verkondiging van het evangelie tot heiligmaking van de gelovigen en veroordeling van de ongelovigen. Het unieke is, dat mensen/schepselen tot die bediening geroepen worden, terwijl de macht in het bediende Woord zelf ligt, aldus J. Calvijn. Niet alles wat in de preek en in de huiskamer tijdens het ambtelijke gesprek aan de orde komt, is automatisch bediening van de sleutelmacht. De bezwaarden laden de schijn op zich het begrip sleutelmacht te gebruiken om een andere legitieme opvatting over de zondagsheiliging dan de hunne uit te sluiten.

3.2 Beoordeling van gehele werk buiten de bevoegdheid van de synode

De Generale Synode Leusden 1999 heeft niet alleen de bewuste preek, maar heel het werk van ds. O. beoordeeld en is zo buiten haar *bevoegdheid* gegaan.

De Generale Synode Leusden geeft geen oordeel over het totaal van het functioneren van ds. O. als dienaar van het Woord. De generale synode geeft een oordeel over het functioneren van ds. O. als dienaar van het Woord met betrekking tot het vierde gebod en dat was in het geding.

3.3 Tolerantie leidt tot conflicterende standpunten over de zondagsheiliging

Het wettigen van de tolerantie raakt het fundamentele karakter van de zondag als rustdag. Het leidt tot geestelijke spanningen in het maatschappelijke leven van Gods kinderen. Regels voor de zondag worden afspraken van mensen, waarbij men in eigen verantwoordelijkheid keuzes moet maken.

De uitspraak doet tekort aan noodzaak om leiding te geven in tijd waarin het vierde gebod onder spanning staat. De besluiten van de synode maken ons machteloos om waarborgen voor de rustdag te bepleiten bij de overheid.

Tolerantie is het accepteren van andere dan de eigen normen en waarden. Conflicten worden daarmee niet uitgesloten, tenzij men ruimte laat voor andere opvattingen binnen de ruimte die de Heilige Schrift ons geeft.

De noodzaak van leiding geven wordt niet betwist, maar als daarin uitsluitend plaats is voor de eigen opvatting over de zondag als rustdag, die dwingend wordt opgelegd, wordt aan de invulling van persoonlijke en gezamenlijke verantwoordelijkheid tekort gedaan.

De overheid handelt als regel op basis van sociale en economische motieven. Het is niet realistisch van de overheid te verwachten, dat religieuze motieven een reden zouden zijn om de rust op de zondag te waarborgen.

3.4 De toevoeging: “dat is de rustdag” in Zondag 38 HC ten onrechte?

De kerk te Urk vraagt om herziening van de uitspraak door de generale synode te Leusden over het vierde gebod. “Als de H.C. in zondag 38 spreekt over “*dat is de rustdag*” dan zal men moeten aantonen dat dit ten onrechte hier staat”.

In de uitwerking van grond 4 wordt aangegeven: “dat de preek ook kan worden opgevat in deze zin, dat de christelijke kerk ... aan de zondag de bijzondere waarde van rustdag toekent naar het voorbeeld van Israëls sabbat ... Voor deze benadering is in de gereformeerde traditie altijd ruimte geweest.” Niet bij de synode, maar op *Urk* rust nu de bewijslast om aan te tonen dat de Generale Synode Leusden met haar uitspraak in strijd is met Schrift en belijdenis enz.

3.5 Meer dan één interpretatie?

De kerkenraad van Spakenburg-Zuid voert aan dat de uitspraak van de Generale Synode Leusden Acta 25.4 voor meer dan één interpretatie vatbaar is.

Dit bezwaar zou terecht zijn, als de Generale Synode Leusden bedoelde een algemene leeruitspraak te doen. Zij deed echter slechts een uitspraak ten aanzien van een bepaalde zinsnede uit een bepaalde preek over Zondag 38 HC. Deze zinsnede achtte zij niet in strijd met Gods Woord. In het geheel van de bewuste preek laat de bewuste zinsnede niet allerlei willekeurige interpretaties toe.

3.6 Blijft het gebod zelf nog over?

De kerkenraad te Emmeloord stelt “als je de sabbatsgedachte en de rustgedachte ceremonieel verklaart, blijft er evenwel bijna niets meer over van het vierde gebod en is het niet reëel de tekst van het vierde gebod in z’n geheel ’s zondags voor te lezen; je zou kunnen volstaan met: Gedenk de sabbat dat u die heiligt” en tevens “de kerken belijden in zondag 38 HC (al is het nog zo summier) toch een rustdag.”

De kerkenraad ziet echter voorbij aan

1. het feit dat de kerken bij het lezen van de hele Decaloog van de gelovigen verwachten dat deze haar aanhoren vanuit de nieuwtestamentische situatie van Christus en zijn verlossing
2. het feit dat de Heidelbergse Catechismus in Zondag 38 een bindende nieuwtestamentische uitleg van het rustgebod heeft gegeven.

---

4 – Werken van noodzakelijkheid of barmhartigheid

In zijn appèlschrift brengt br. B. de Jong uit Berkel en Rodenrijs de ‘werken der noodzakelijkheid’ ter sprake: “Christus heeft als Heer van de Sabbat duidelijk gemaakt wat op de rustdag nodig is (Mat. 12:3, 8, 11, 12). Hieruit blijkt dat alle werk t.b.v. de eredienst en andere godsdienstoefening, en barmhartigheid de Here welgevallig is. Ook het werk dat te maken heeft met de instandhouding van Zijn Schepping: werken van noodzakelijkheid, zoals zorg voor gezondheid, naastenliefde en ordehandhaving.”

Het behoeft geen betoog dat deze aanduiding van op de zondag geoorloofde arbeid te allen tijde een grijs gebied openlaat van subjectieve interpretatie. Niet voor niets spreekt Dordt over “tegenwoordige noodzakelijke arbeid.” Dat impliceert al dat in andere tijden andere arbeid noodzakelijk genoemd kan worden.

Het is bovendien zeer de vraag of de aanduiding ‘noodzakelijkheid en barmhartigheid’ in de tegenwoordige tijd nog richtinggevende waarde kan hebben. Men behoeft daarvoor slechts te zien naar de klassieke voorbeelden voor werken van noodzakelijkheid en barmhartigheid: politie, gezondheidszorg en veehouderij.

4.1 Politie

Het werk van de politie werd vanouds noodzakelijk geacht omdat de misdaad voor de zondag geen halt houdt en tevens om op het publieke terrein de rust te waarborgen die voor de eredienst noodzakelijk is.

Echter, de zondagsarbeid door de politie ligt thans voor het allergrootste deel in de ordehandhaving in het drukke verkeer en in het uitgaansleven, zoals bij sportwedstrijden en andere grote manifestaties. Dat wil zeggen dat het politiewerk op de zondag voor het grootste deel verricht moet worden als gevolg van een overvloed aan activiteiten die noch met gewone misdaadbestrijding noch met de zondag als rustdag, die bestemd is voor de eredienst, ook maar iets te maken heeft. Hier nog van op de zondag noodzakelijk werk te spreken is al te naïef. Het miskent en onderschat het door de verregaande secularisatie veroorzaakte bederf in de hedendaagse samenleving.

4.2 Gezondheidszorg

In verband met de gezondheidszorg is de stelling dat onze Here Jezus “als Heer van de Sabbat ons heeft duidelijk gemaakt wat op de rustdag nodig is”, ten enenmale onjuist. Zijn verlossende werken van genezing op de sabbat zijn volstrekt uniek. Ze kunnen alleen al daarom niet als regel voor normale gezondheidszorg gelden. Integendeel, allen die door de Here op de sabbat genezen zijn, zouden zelfs door de meest rekkelijke gereformeerde artsen op zondag geweigerd worden met de boodschap: “komt u morgen maar op mijn spreekuur”. En dat terecht.

In de gezondheidszorg heeft men altijd op zondag het nodige gedaan aan het lenigen van acute nood en de verpleging van langdurige patiënten. Daarbij was de situatie van zieke of hulpbehoevende de maatstaf.

Zo is het in de ziekenhuizen nu niet meer. Economische motieven zijn hier een overheersende rol gaan spelen: de beschikbaarheid en betaalbaarheid van personeel en het efficiënte gebruik van de uiterst kostbare apparatuur zijn thans de belangrijkste maatstaf. Niet de nood, noch de barmhartigheid, maar de economische noodzakelijkheid is het hoofdmotief voor het al of niet werken op zondag in de Nederlandse ziekenhuizen.

4.3 Veehouderij en andere sectoren

Geheel anders lijkt het te liggen in de veehouderij. De koeien moeten nu eenmaal gemolken worden. Zo is het altijd al geweest. Toch is dit voor een groot deel schijn. Als gevolg van biotechnische processen is de melkgift van de hedendaagse koe een veelvoud van die van haar voormoeders uit de 17e eeuw. Het zijn puur economische motieven die hiertoe geleid hebben. Dat geldt eveneens van de uitbreiding van de veestapel: een veebedrijf met minder dan veertig melkkoeien is niet rendabel meer. Daar komt bij dat het werk op de boerderij grotendeels geautomatiseerd is. Daarvoor zijn grote investeringen gedaan. Eveneens moet tegenwoordig zwaar geïnvesteerd worden in weidegrond, melkrechten en de veestapel. Het werk op de zondag is thans niet alleen meer noodzakelijk vanwege de zeer volle uiers van de vele koeien. Het is net zo hard nodig vanwege de rentabiliteit van de investeringen in vee, land, gebouwen en machinerieën en vanwege de concurrentiepositie van het bedrijf.

Vergelijkende analyse van een eigentijds melkveebedrijf en de eveneens haast volledig geautomatiseerde bakkerij van de benoemde ouderling te Berkel en Rodenrijs zal nauwelijks verschillen tussen beide soorten bedrijven aanwijzen. Althans geen verschillen die een rangschikking van het ene onder noodzakelijke en het andere onder niet-noodzakelijke arbeid rechtvaardigen.

Opmerkingen zoals die over de veehouderij zouden ook gemaakt kunnen worden over de hedendaagse lopende-band-‘industrie’ van de glastuinbouw, over de verre visserij en over het transportwezen. Het is te verwachten dat in onze gesecculariseerde en verder seculariserende maatschappij deze economische tendens zich alleen maar zal voortzetten.

4.4 Conclusie inzake ‘noodzakelijke’ arbeid

Het heeft er alle schijn van dat het onderscheid, wel of niet arbeid van noodzakelijkheid of barmhartigheid, in onze geëconomiseerde tijd zijn waarde als criterium voor zondagsarbeid heeft verloren. De kerken zullen deze economisering betreuren, zij kunnen haar niet tegenhouden en zij mogen haar niet negeren. Zij leven met hun leden in deze tijd. Het komt er nu op aan de gelovigen tegen de tijdgeest ook in dit opzicht te wapenen. Maar de kerk zal dit alleen goed kunnen doen, als zij de gelovigen daarbij geen lasten oplegt die Christus zelf hun niet oplegt.

De kerkgeschiedenis sinds de Vrijmaking mag hierbij tot waarschuwend voorbeeld dienen. Men kan daarbij denken aan de vele preken waarin onder meer de vijfdaagse werkweek en deelname aan ondernemingsraden in naam van de Here(!) werden verboden. Men kan eveneens denken aan het feit dat de kerkenraad van Berkel en Rodenrijs in de jaren zeventig publiek zijn besluit uit de jaren zestig moest terugnemen, dat de gelovigen verbood gebruik te maken van de sociale wetgeving. De kerken zullen van deze devalueringen van Gods eigen Woord uit het verleden moeten leren, dat het beter is zich terughoudend op te stellen dan onder de indruk van veranderingen in de tijd overhaast traditionele normen als geboden van Christus op te leggen.

Inhoudsopgave

Vooraf	1
1 – ARGUMENTATIE UIT DE BIJBEL	2
1.1 Algemene kenschets van de uitspraken van de Generale Synode Leusden 1999 en het rapport-Huttenga en de bezwaren daartegen	2
1.2 Weergave en beoordeling van de bezwaren	2
1.2.1 Is het sabbatsgebod een scheppingsinstelling (c.q. een universele instelling)?	3
1.2.2 De continuïteit tussen Oud en Nieuw Testament inzake het vierde gebod	4
1.2.3 De wet en het vierde gebod in het Nieuwe Testament	6
1.2.4 Rom. 14:5; Kol. 2:16,17 en vergelijkbare teksten	7
1.2.5 Aangenomen dat in het Nieuwe Testament de zondag is ingesteld, was dat dan als rustdag?	7
1.3 Conclusies uit de argumenten uit de Bijbel	8
1.3.1 Geen bewijs	8
1.3.2 Continuïteit	8
1.3.3 Discontinuïteit	8
1.3.4 Gemeenschappelijkheid	10
2 – ARGUMENTATIE VANUIT DE GESCHIEDENIS EN DE BELIIDENIS VAN DE KERK	11
2.1.1 Inhoud besluiten GS Leusden 1999	11
2.1.2 Rapport-Huttenga inzake de belijdenis en geschiedenis van de kerk	11
2.2 Weergave en beoordeling van de bezwaren	12
2.2.1 De Dordtse Synode 1618-1619	12
2.2.2 In de geschiedenis van de kerken altijd verschil van mening?	14
2.2.3 De betekenis van zondag 38 Heidelbergse Catechismus	15
2.2.4 Uitspraken van kerkelijke vergaderingen	16
2.2.5 De uitspraken van de Generale Synode Hoogeveen 1969-1970	18
3 – OVERIGE ARGUMENTEN	21
3.1 Preek eigen opvatting of bediening van de sleutelmacht	21
3.2 Beoordeling van gehele werk buiten de bevoegdheid van de synode	21
3.3 Tolerantie leidt tot conflicterende standpunten over de zondagsheiliging	21
3.4 De toevoeging: “dat is de rustdag” in Zondag 38 HC ten onrechte?	22
3.5 Meer dan één interpretatie?	22
3.6 Blijft het gebod zelf nog over?	22
4 – WERKEN VAN NOODZAKELIJKHEID OF BARMHARTIGHEID	23
4.1 Politie	23
4.2 Gezondheidszorg	23
4.3 Veehouderij en andere sectoren	24
4.4 Conclusie inzake ‘noodzakelijke’ arbeid	24
Inhoudsopgave	25

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage III 12 –
Rapport van deputaten Kerkrecht en
kerkorde (voornamelijk) met betrekking
tot bezwaren tegen het besluit van de
Generale Synode Leusden 1999, Acta
art. 60 sub 6 inzake toetsingsrecht voor
kerkleden – tevens is hierin verwerkt
een reactie op bezwaren inzake de
procedure die de Generale Synode
Leusden (Acta art. 58, 60 en 62) heeft
gevolgd.**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

Aan deputaten Kerkrecht en kerkorde is opgedragen de besluitvorming voor te bereiden over bezwaren die zijn ingediend tegen punt 6 van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999 over de werkwijze bij uitbreiding van de gezangenbundel, te vinden in haar Acta, art. 60. Krachtens de regeling kunnen zowel kerken als kerkleden reacties inzenden aan de generale synode die een gezang in eerste lezing voor gebruik in de kerken vrijgeeft, maar hebben bij de besluitvorming in tweede lezing in de volgende synode alleen kerkenraden nog de bevoegdheid bezwaren in te dienen.

Hiertegen kwam bezwaar van de kerkenraden van Apeldoorn-Zuid, Brouwershaven en Rijnsburg, alsmede van een aantal kerkleden.

In dit rapport willen we op de kwestie nader ingaan en ten slotte met een voorstel komen om de omstreden passage Acta art. 60 sub 6 op twee punten te wijzigen (zie Acta GS Zuidhorn, artikel 54).

---

1 – Welke rechten geeft art. 31 KO aan kerkleden?

In de bezwaarschriften is o.i. een algemene verwarring merkbaar van appèl-, ratificatie- en revisierecht. In de kritiek op het besluit in Acta 1999, art. 60 sub 6 concludeert men steeds dat hier aan individuele kerkleden het recht naar art. 31 KO is ontnomen om gegronde bezwaren in te dienen of een dergelijke formulering. Het is nodig allereerst op de hantering van art. 31 KO in dit verband nader in te gaan, met als vraagstelling: wat zijn de rechten en plichten die aan kerkleden hier worden toegekend?

Het onderwerp van art. 31 is: hoger beroep wegens onrecht dat iemand is aangedaan. Het artikel regelt *niet* de indiening van bezwaarschriften tegen allerlei besluiten van generale synodes. Art. 31 gaat primair over situaties dat door een kerkenraad iemand persoonlijk onrecht is aangedaan, en het hoger beroep dat daartegen mogelijk is. Er staat niet ‘Als iemand van oordeel is dat de kerkenraad een onjuist besluit heeft genomen ...’, maar ‘hem ... onrecht is aangedaan’. Er moet *recht* zijn in de kerk. Soms kan een kerkenraad daarin falen. Dan is een betrokken kerklid dat bijv. gecensureerd is, niet machteloos aan de kerkenraad overgeleverd, maar kunnen de zusterkerken uit de regio te hulp worden geroepen om allereerst te beoordelen of er inderdaad onrecht is geschied, en zo ja, om dan mee te werken aan herstel van het recht in de plaatselijke gemeente.

In de loop van de tijden heeft art. 31 KO echter – bij ontbreken van een artikel in de kerkorde over kerkelijke besluitvorming in het algemeen – ook een bredere toepassing gekregen. Het soort materie *waarin* iemand kan klagen en hem onrecht kan zijn aangedaan, wordt in art. 31 niet nader omschreven. In de NHK en de GKN(s) gaat men ervan uit dat iemand bezwaar kan indienen wanneer hij “in zijn werkelijk belang of in zijn kerkelijke verantwoordelijkheid (ook wel: betrokkenheid) getroffen is”. In ons eigen kerkrecht is dat niet expliciet geregeld, maar in de praktijk wordt met het recht van appèl tegen het besluit van een kerkenraad op soortgelijke, wat ruimere wijze omgegaan als in NHK en GKN(s). Iemands appèl hoeft dus niet altijd een strikt persoonlijke zaak te betreffen, maar kan ook gaan over een besluit van andere aard dat door de kerkenraad genomen wordt. Elk kerklid heeft op dit moment kerkrechtelijk gezien veel ruimte om bij zijn kerkenraad een bezwaarschrift in te dienen over allerlei zaken die in de plaatselijke kerk spelen. Met het oog op overlading van de agenda hebben kerkenraden hier en daar beperkende maatregelen genomen. Maar meestal behandelt een kerkenraad eenvoudig ieder bezwaarschrift van een kerklid, ook als het over zaken gaat die niet specifiek hem/haar persoonlijk betreffen.

Art. 31 laat vervolgens de mogelijkheid open, dat de appellant bij de classis geen steun verkrijgt en dat hij dan tot op de generale synode zich desnoods kan beklagen en hulp kan vragen. Anders dan in de Nederlandse samenleving heeft iedereen daarmee in de Gereformeerde Kerken drie trappen van hoger beroep. Alleen in grenskwesties binnen één provincie is in de kerken het beroep beperkt tot twee instanties: de particuliere synode heeft daar de eindbeslissing.

De tweede zin van art. 31 KO legt vast dat de besluitvorming van de meerdere vergaderingen bij meerderheid van stemmen plaatsheeft en dat de zo genomen besluiten als bindend zullen worden aanvaard (hoofdregel), tenzij ... (uitzondering). Voor het niet aanvaarden wordt als criterium gesteld: dat een

besluit in strijd is met het Woord van God of met de kerkorde. Zou dat het geval zijn, dan dient men tegenover de bevoegde vergadering waarmee men te maken heeft, het bewijs daarvoor over te leggen.

Ook hier geldt weer: wat in eerste instantie geformuleerd is als regel voor een persoonlijke zaak tussen iemand en zijn kerkenraad, wordt *mutatis mutandis* ook toegepast voor besluiten van algemene aard. Ook in andere dan appèlzaken pleegt een kerkelijke vergadering te beslissen bij meerderheid van stemmen. En ook voor andere dan appèlzaken geldt de binding, tenzij ...

Voor kerken en kerkleden wordt hier allereerst een verplichting vastgelegd: de verplichting om de gedane uitspraak als bindend te aanvaarden. Iemand die een uitspraak ontvangt en zich daarover veront-rust voelt, dient met die uitspraak eerst tot zichzelf in te keren en biddend zich te beraden voor Gods aangezicht. Kerkelijke vergaderingen kunnen zeker dwalen en verkeerde uitspraken doen. Maar de uit-spraak moet voor de betrokkene wel veelzeggend zijn. De meerdere vergadering is niet een willekeu-rige *discussiepartner*, maar hier hebben de *kerken* gesproken in hun rechterlijke verantwoordelijkheid.

Als de in het ongelijk gestelde direct al weer met z'n kritiek en bezwaren en tegenargumenten klaar zou staan en zijn computer zou starten om z'n volgende bezwaarschrift te schrijven, dan is dat in strijd met art. 31! Hij moet zich realiseren: De kerken hebben anders geoordeeld dan ikzelf; zie ik dan toch de zaken verkeerd?! Hij mag zichzelf en eigen overtuigingen – hoe serieus en diep geworteld ook – niet tot standaard van waarheid en recht maken. Hij mag nog veel minder daarmee anderen de maat nemen en veroordelen. *Conformereren* is het eerste wat de appellant als roeping moet zien en moet over-wegen. Anders maakt hij art. 31 tot een farce, tot vooral een welkome opstap om verder te procederen. Eenzijdig en selectief gebruik van art. 31 dus. In de huidige cultuur van individualisme en indepen-dentisme bij jong en oud is dat een reëel gevaar!

Pas wanneer deze primaire roeping om de besluiten als bindend te aanvaarden goed in beeld is, kan het recht aan de orde komen dat voor uitzonderingssituaties door het slot van art. 31 wordt toegekend. Dat is het recht om een besluit desnoods *niet* als bindend te aanvaarden. Acht een appellant (kerklid of ker-kenraad) bewezen dat een besluit met Gods Woord of de kerkorde in strijd is, dan kan hij niet worden gedwongen voor zich persoonlijk c.q. voor eigen kerkenraad en plaatselijke kerk zo'n besluit te aan-vaarden en te effectueren.¹

In het slot van art. 31 gaat het dus *niet* om vastlegging van een recht van kerkleden om bezwaren in te dienen wanneer zij enig besluit van een generale synode in strijd achten met Gods Woord en de kerk-orde. Hun recht, hier geformuleerd, gaat over de laatste fase van kerkelijke besluitvorming en geeft ruimte om desnoods een besluit niet als bindend te aanvaarden.

Wat men daarna dan te doen heeft, is een verhaal apart. Gaat het om kerkleden die een bepaald besluit niet kunnen aanvaarden, dan is hun eerste verantwoordelijkheid daarna allereerst dat te communiceren met hun eigen kerkenraad. Die kerkenraad begint dan met de betrokkene niet opnieuw een proces van bezwaren-indiening en bezwaren-beantwoording. In die fase is het vinden van een *modus vivendi* aan de orde: hoe geven we dit verschil van mening zo goed mogelijk een plaats in onze kerkelijke omgang met elkaar?

¹ We laten hier even buiten beschouwing de situaties waarin een classis of particuliere synode in hoger beroep zijn gegaan over iets waarvan de afhandeling tot hun bevoegdheid behoort.

Op soortgelijke wijze moet er aan het recht van het slot van art. 31 invulling worden gegeven, als een kerkenraad een besluit van een meerdere vergadering niet als bindend aanvaardt. Enkele stappen liggen voor de hand: verantwoording tegenover de gemeente, idem tegenover de zusterkerken in de classis, eventueel nog een revisieverzoek bij de eerstvolgende generale synode. Welke gevolgen het niet als bindend aanvaarden heeft, moet van geval tot geval worden gezien. In diverse situaties dient er een *modus vivendi* te komen om ondanks het verschil toch verder met elkaar te kunnen, bijv. wanneer een kerkenraad zou weigeren geadopteerde kinderen te dopen of een tuchtmaatregel te herroepen.

Het noemen van strijdigheid met de Schrift en/of de kerkorde in art. 31 roept nog de vraag op, hoe *direct* het beroep op de Schrift of de kerkorde moet zijn om als niet-conformerings-criterium te kunnen dienen. Er worden in de kerken veel besluiten genomen over ‘middelmatige zaken’, zaken die dus nooit met een eenvoudig beroep op directe uitspraken van de Schrift (of de kerkorde) pro of contra te beslissen zijn. Bij het indienen en het wege van bezwaren zal daarmee rekening moeten worden gehouden. Het kan van onze kerkorde niet de bedoeling zijn kerkleden en kerkelijke vergaderingen te dringen in een sfeer van ‘laatste ernst’ daar waar het gaat om meningsverschillen van middelmatige aard. Alleen al het slot van art. 47 KO kan ons daarop attent maken, waar bepaald wordt dat buitenlandse kerken niet veroordeeld zullen worden in ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk.

---

2 – Van art. 31 naar art. 33 KO

Nu kan uiteraard een bezwaarde zich geroepen achten om niet alleen voor zichzelf het genomen besluit niet te aanvaarden, maar herziening van het besluit trachten te krijgen bij de eerstvolgende generale synode. Juist waar iemand meent dat een besluit echt tegen Gods Woord ingaat en hij zijn eigen opinie beslist juister acht dan het oordeel van de gezamenlijke kerken, zal hij zich in zijn geweten verplicht achten die weg te gaan.

Op zo'n revisieverzoek is dan niet art. 31 KO, maar art. 33 KO van toepassing: 'Wat eenmaal afgehandeld is, moet niet opnieuw aan de orde worden gesteld, tenzij men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is'. Inhoudelijk kan men wel Schrift en kerkorde in stelling brengen, die in art. 31 KO genoemd worden. Daar is alle ruimte voor. Maar kerkrechtelijk-procedureel heeft zo'n brief (ook al noemt de betrokkene zelf het een 'appèlschrift' of 'bezwaarschrift', al of niet met de toevoeging 'naar art. 31 KO') géén andere status dan die van een *revisieverzoek*. En de kerkelijke vergaderingen houden hun eigen verantwoordelijkheid in het bepalen van het karakter van elke ingediende brief.

Zoals bekend is het revisierecht in de Gereformeerde Kerken nog onvoldoende geregeld. Maar op basis van de kerkorde zijn minstens vier dingen duidelijk:

a. De hoofdregel is: Eenmaal afgehandelde zaken dient men niet opnieuw aan de orde te stellen. Daar ligt kennelijk de gedachte achter dat kerkelijke vergaderingen geen zigzagkoers moeten varen, en verder dat men kerkelijke vergaderingen niet lichtvaardig moet belasten met verzoeken tot herziening. Men moet de besluiten serieus en weloverwogen nemen. Besluiten moeten kwaliteit hebben. Is er op enig punt eenmaal een besluit genomen, dan moet dat niet zomaar weer het voorwerp worden van heroverweging. Dat zou de ernst van besluiten en het gezag van kerkelijke vergaderingen uithollen. Dat zou voor de kerken ook zeer tijdrovend en energierovend worden.

b. In deze bepaling klinkt de hoofdregel van art. 31b door: wat bij meerderheid van stemmen besloten is, wordt als bindend aanvaard. Dat sluit reeds in zich, dat er verschil van mening aan zo'n besluit kan voorafgaan, dat er ook tegenstemmen geweest kunnen zijn. Het verschil kan diepgaand gevoeld zijn. En de tegenstemmers kunnen zeer overtuigende tegenstemmers zijn geweest. Maar het feit op zichzelf dat er na zo'n besluit nog kerkenraden of kerkleden zijn die het met een besluit *niet* eens zijn, ja het zelfs schadelijk achten, zelfs in strijd met Gods Woord of de kerkorde, – dat feit betekent nog niet dat men een ongelimiteerd recht heeft om steeds maar opnieuw bezwaar ertegen in te dienen en die behandeld te krijgen.

c. Er is geen beperking aangebracht voor wat betreft de indieners van zo'n verzoek. Art. 33 zegt 'aan de orde worden gesteld' en idem 'dat men van oordeel is', zonder te bepalen *wie* iets van oordeel is en *wie* het aan de orde stelt. Ook kerkleden kunnen dus revisie vragen, zonder dat dit – bij de huidige regelgeving tenminste – beperkt is tot zaken die hen persoonlijk aangaan. Op dit moment ligt het gezien de bestaande jurisprudentie nog open, of dit alleen in de eerste drie jaar na een synode-uitspraak geldt en of dit ook alle zaken met verstrekkende consequenties betreft. Door de synodes werd art. 33 KO de laatste decennia niet helder en consistent gehanteerd. In feite kunnen kerkleden zich soms over allerlei algemene zaken die op de agenda van de synode staan – vooral over zaken van eredienst en

kerkmuziek – tot haar wenden met commentaar, kritiek en bezwaar. Kerkleden maken daar ook in toenemende mate – onder invloed van de hedendaagse cultuur! – gebruik van.

d. Art. 33 KO geeft als criterium aan: dat ‘men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is’. Deze formulering is heel open, veel ruimer dan die het slot van art. 31 KO geeft. In de praktijk wordt dit zo gehanteerd, dat de meerdere vergadering vooral nagaat of er nieuwe feiten, elementen of argumenten in geding worden gebracht die bij de eerdere besluitvorming niet in beeld waren en die een nieuw licht op de zaak werpen. Tot die nieuwe elementen kan blijkens de kerkelijke jurisprudentie ook behoren dat de omstandigheden zijn gewijzigd (voorbeeld: bij andere inkleding van de kerkelijke examens) of dat er in de kerken een andere overtuiging is gerijpt (voorbeeld: bij vrouwenkiesrecht). Uiteraard is het bepalen van die ‘nieuwe elementen’ een inhoudelijke afweging.

Ook als een revisieverzoek bij bijv. een generale synode Gods Woord of de kerkorde in geding acht, blijft het genoemde in art. 33 KO het criterium. In zo’n geval is er uiteraard bijzondere zorgvuldigheid geboden. Maar de synode schendt ‘het recht van art. 31 KO’ niet, als zij zo’n revisieverzoek afwijst en slechts kort antwoordt dat er geen nieuwe elementen uit Schrift en/of kerkorde zijn aangedragen.

---

3 – Kerkbreed toetsen: een nieuw fenomeen

Sinds de jaren 1970 heeft zich in de kerken een nieuw fenomeen van kerkbreed ‘toetsen’ ontwikkeld rondom de herziening van het Gereformeerd Kerkboek. Men bedoelde ermee aan de kerken ruime gelegenheid te bieden om kennis te maken met de herziene teksten, psalmberijmingen en gezangen, daar kritiek en suggesties over in te leveren en zo te komen tot een kerkboek dat op een breed draagvlak kon rekenen. Dit toetsen kwam dus naast de toetsingsarbeid en -bevoegdheid van de deputaten en van de generale synode te staan.²

Wellicht kwamen in deze wens om kerkbreed te toetsen twee lijnen bij elkaar: de in de vrijgemaakte kerken sinds 1944 sterk levende vrees voor synodale hiërarchie enerzijds en de in de culturele context gepraktiseerde democratiserings- en inspraakgedachte anderzijds. In ieder geval leidde dit ertoe dat in het proces naar de vaststelling van het Gereformeerd Kerkboek (1985) toe het toetsen en beproeven een nadrukkelijke plek had. De kerken en haar leden werden er breed bij betrokken. In het ‘Voorwoord’ van het Gereformeerd Kerkboek (de zgn. Proefbundel) uit 1975 staat: *“Het ligt verder in de bedoeling – en dat is de tweede reden, waarom dit kerkboek het karakter draagt van voorlopigheid – dat de generale synode van 1981 zal komen tot de vaststelling van de definitieve tekst van al de onderdelen van het gereformeerde kerkboek. Dat zal echter niet kunnen gebeuren zonder een voorafgaande grondige toetsing van al deze onderdelen door de kerkleden. De synode van 1981 zal zo verantwoord mogelijk rekening dienen te houden met de opmerkingen uit de kerken.”*

Over een meer kerkrechtelijke doordening van het fenomeen toetsen is in de Acta van de generale synodes niets te vinden. Aan alle kerkleden wordt hier een recht van toetsing toegekend. Op basis waarvan? Is het niet voldoende als de kerkenraden en de generale synode de toetsing voltrekken? Worden hier alle kerkleden als het ware gezien als de ‘aandeelhouders’ van het kerkverband? Om welke aspecten gaat het in die toetsing? Kunnen alle aspecten die ter synode bij de toetsing en besluitvorming al gediend hebben, opnieuw worden heroverwogen? Moeten de kerkleden en kerkenraden nog een keer het proces van deputaten en generale synodes overdoen? Wie zijn dan gerechtigd om resultaten van toetsing in te dienen als agendastuk voor de synode? Moet dat altijd via een kerkenraad, moet het via de ‘zeef’ van een deputaatschap of mag elk kerklid het ook rechtstreeks doen? Wat is vervolgens de status van de toetsingsresultaten: zijn het opmerkingen ter kennisneming of voorstellen c.q. bezwaren met formele agenda-status en te behandelen naar art. 33 KO? Daarover zijn van tevoren geen spelregels afgesproken. De kerkorde voorziet niet in zo’n toetsingsproces. En in de bestaande gereformeerde kerkrecht-literatuur is er evenmin iets over te vinden.

De terminologie ‘toetsen’ enz. is opnieuw veel gebruikt vanaf de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, met verwijzing naar de toetsingsarbeid ten aanzien van het kerkboek sinds 1975. De deputaten kerkmuziek krijgen de opdracht om kerken en kerkleden aan te sporen de te selecteren gezangen te toetsen op hun bruikbaarheid voor de eredienst. Tegelijk zullen die gezangen vrijgegeven zijn voor gebruik in de eredienst. Expliciet wordt gezegd, dat zulke toetsing niet moet volgen op, maar moet

---

² In de Acta van de generale synodes komt het woord ‘toetsen’ regelmatig dan ook voor in verband met het werk van deputaten c.q. van de synode.

voorafgaan aan en voorbereidend zijn voor een besluit van de synode. Zo wil men komen tot breed gedragen voorstellen. De procedure is hier zo gedacht, dat na een eerste toetsingsronde de daaruit opgekomen reacties en suggesties uit de kerken worden verwerkt en dat de gezangen vervolgens opnieuw ter toetsing aan de kerken worden voorgelegd (Acta art. 64).

Bij de Generale Synode Leusden 1999 en haar deputaten lag een groot aantal reacties en suggesties met betrekking tot de gezangen ter tafel, waarvan een deel het karakter van bezwaar en protest had. Was het in de jaren '80 al lastig gebleken om tot een werkbaar proces van vaststelling van het kerkboek te komen, het inhoudelijk uiteengroeien van de overtuigingen in de kerken sinds ±1990 maakte dat eind jaren '90 nog des te moeilijker bij de toetsing van de gezangen. Een breed proces van betrokkenheid en inspraak van kerken en kerkleden is gemakkelijker te realiseren, wanneer kritiek en suggesties te maken hebben met voorkeuren en wensen dan wanneer ze principieel van aard zijn en/of zelfs gezet worden op de noemer van al of niet gehoorzaam zijn aan God.

Het bestaande concept van kritisch-meelevende toetsing bleek zo in 1999 niet meer goed te passen. En dat niet alleen omdat het een synode veel werk oplevert, maar ook omdat het nauwelijks doenlijk is de indieners van bezwaren (met alle details die er in elk voorgesteld lied aan de orde kunnen zijn) op een goede manier, toegesneden op hun persoonlijke inbreng en situatie, te beantwoorden. Heeft iemand een meningsverschil met zijn kerkenraad, dan kan dat in directe (deels ook mondelinge) communicatie worden bearbeid en opgelost. Besluiten kunnen worden uitgelegd en misverstanden weggenomen. Maar een synode kan geen directe gedetailleerde communicatie met alle afzonderlijke kerkleden over niet-particuliere onderwerpen beginnen. Dat is eenvoudig onwerkbaar. Terwijl mensen aan wie eenmaal het recht van toetsing van gezangen zonder nadere condities is toegekend, toch eigenlijk wel op méér antwoord recht lijken hebben dan een simpele mededeling: 'wij hebben uw opmerkingen meegenomen in onze overwegingen'. Met andere woorden: Wanneer men een directe relatie met bijbehorende communicatie gaat creëren tussen besluitende synode en toetsende kerkleden, kan de daarbij behorende communicatie – gegeven het ontbreken van adequate structuren en middelen daarvoor – eigenlijk al bij voorbaat niet anders dan onbevredigend verlopen.

Door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 60) is besloten de toetsingsprocedure nauwkeuriger te omschrijven en er een bepaalde opbouw in aan te brengen. Ze sloot zich wel in hoofdzaak aan bij het bestaande toetsingsconcept, maar bracht daarin een structuur aan van a) behandeling in eerste en tweede lezing; b) een onderscheid tussen reacties en bezwaren en c) een onderscheid tussen kerken en kerkleden. Die structuur maakt het mogelijk in een eerste synode met brede inspraak ('reacties') uit de kerken te beslissen over het al of niet vrijgeven van een gezang voor gebruik in de kerken. Op zichzelf zou zo'n beslissing reeds rechtsgeldig en bindend zijn naar art. 31 KO. Maar ter wille van zorgvuldigheid en draagvlak is ervoor gekozen een 'second check' in te bouwen, waarbij niet meer de mogelijkheid wordt geboden om allerlei min of meer vrijblijvende opmerkingen, particuliere commentaren of rapporten van toetsingscommissies onder de aandacht van de synode te brengen, maar alleen nog – in het kader van conformering aan de genomen beslissing – gevraagd wordt naar werkelijk doorslaggevend bezwaren. In die tweede ronde gaat het dus niet om de vraag: 'Wat vinden wij van dit gezang?', maar om de vraag: 'Is er mogelijk nog een gezang waartegen wij zodanig bezwaar hebben dat we het niet in het kerkboek willen zien opgenomen?' En het moet dan om bezwaren van méér dan alleen individuele kerkleden gaan. Zo besloot de Generale Synode Leusden 1999.

Hiermee werd nagestreefd, dat enerzijds alle kerken en kerkleden royale ruimte voor een inbreng bij het vrijgeven van gezangen zouden hebben, maar anderzijds er geen eindeloze discussie over gezangen zou ontstaan, zodat jarenlang onduidelijk zou blijven of een gezang nu wel of niet door de kerken was aanvaard. Bovendien was het van belang de werklust van de generale synode te bewaken. Dat in de fase van de tweede lezing alleen de kerkenraden nog bevoegd zijn om rechtstreeks bij de synode bezwaren in te dienen, is in overeenstemming met de aard van het kerkverband en het karakter van een beslissing in tweede lezing. Het kerkverband is immers geen vereniging van *personen*, waarin alle kerkleden de ‘aandeelhouders’ zijn, die dus in elk stadium weer kunnen meediscussiëren, maar het is een confederatie van *kerken*. In een afrondende conformering-gerichte fase gaat het er dus niet om of *individuele kerkleden* een gezang al of niet aanvaardbaar vinden, maar hoe in hun ambtelijke verantwoordelijkheid uiteindelijk de *kerkenraden* erover oordelen.

Voor inbreng van kerkleden is in deze tweede fase alleen nog plaats via de plaatselijke kerk. Wanneer de desbetreffende kerkleden zich inspannen om de kerkenraad niet met werk te overladen, maar kort en bondig alleen de noodzakelijke bezwaren indienen, kan de kerkenraad dat niet met beroep op andere prioriteiten terzijde leggen. Wel staat de behandeling van de bezwaren van kerkleden in deze fase, zoals eerder gezegd, in het kader van de conformering en kunnen niet alle bezwaren en kritiekpunten weer van voren af aan behandeld worden.

Tot zover de stand van zaken met betrekking tot het zgn. toetsingsrecht in toepassing op de gezangenbundel.

---

4 – Kanttekeningen bij de bezwaren ingediend bij de generale synode 2002

Door enkele kerkenraden en diverse broeders en zusters is er nu in bezwaarschriften gesteld dat door de Generale Synode Leusden 1999 het toetsingsrecht aan de gemeenteleden is ontnomen. Zij beroepen zich daarbij met name op art. 31 KO en verbinden het ‘toetsen’ van Kerkboek-besluiten direct met de toetsing zoals die uit de sfeer van de ratificatie naar art. 31 KO bekend is. Voor hen heeft kennelijk het recht van kritiek dat is ontstaan en ingeburgerd ten aanzien van toetsing van onderdelen van het kerkboek, een zelfde zware lading als het recht van het niet als bindend aanvaarden van synodebesluiten, tenzij ... uit art. 31 KO.

Wij zijn van mening dat de kerken zich in de voorbije decennia de vragen en problemen rond het fenomeen ‘toetsing’ onvoldoende bewust zijn geweest en er geen duidelijke visie op hebben ontwikkeld. Zoals gezegd is de ‘toetsing door kerken/kerkleden’ in de Acta van de synodes nergens kerkrechtelijk beschreven, verantwoord en geregeld. Een eenduidig en welomschreven ‘toetsingsrecht’ ten aanzien van beslissingen van synodes over het kerkboek bestaat er in de Gereformeerde Kerken niet. Zo hebben de synodes zelf aanleiding gegeven tot klachten als die nu over deze zaak worden gehoord. Het is goed dat door de bezwaren die bij de huidige synode zijn ingediend, de kerken worden gedrongen tot nadere bezinning en positiebepaling op dit punt.

We geven in het licht van wat in de voorgaande paragrafen is betoogd, nu nog de volgende kanttekeningen bij de bezwaren en bij het omstreden besluit van de Generale Synode Leusden 1999:

a. De zaak van de gezangen is door de kerken toevertrouwd aan de generale synode. Die zaak vormt daar een wettig agendapunt met alle verplichtingen en bevoegdheden die daarmee verbonden zijn. De afzonderlijke kerkenraden hebben daarmee dit onderwerp in hoofdzaak uit handen gegeven. Dat is gebeurd in het besef dat het hier om een gemeenschappelijke zaak gaat (art. 30 KO), waarin dus vervolgens ook niet iedere kerkenraad weer z’n eigen koers en beleid bepaalt. In de generale synode zijn *in* de afgevaardigden alle kerken aanwezig, zo wordt het vanouds in de geloofsbrief verwoord. In de synode oordelen dus (per delegatie en mits het in overeenstemming gebeurt met de Schrift, de drie formulieren van eenheid en de geldende kerkordelijke afspraken) alle ± 270 kerken over de materie van de gezangen. De kerkrechtelijk substantiële en beslissende toetsing vindt ter synode plaats, tegelijk voor alle kerken samen. Deze toetsing heeft een ander soortelijk gewicht dan die door een plaatselijke toetsingscommissie of door een individueel kerklid. De synode is immers naar art. 30 en 35 KO in deze zaken bevoegd om – alles overwegende – knopen door te hakken en wettige, bindende besluiten te nemen.

b. Wanneer men de toetsing en beslissing van de synode over een gezang als voorlopig beschouwt en daarna nog eens een aparte inhoudelijke toetsing door de kerkenraad zou willen voordat de synodebeslissing wettig en geldend is, komt men in strijd met art. 31 en 35 KO en dreigt er independentisme.³

---

³ Hier is nog steeds van veel belang de bespreking die prof. J. Kamphuis van de ratificatie heeft gegeven in zijn rede *Kerkelijke besluitvaardigheid* uit 1970. Zie ook het rapport van deputaten Kerkrecht en kerkorde aan de Generale Synode Zuidhorn 2002, hoofdstuk 15.2.

Een kerkenraad heeft in het kader van de ratificatie van besluiten een eigen verantwoordelijkheid om een besluit desgewenst nog speciaal te toetsen alvorens hij tot invoering en uitvoering van het beslotene overgaat. Maar het gesprek daarover is niet een volkomen open discussie over een soort ‘voorstel’ van de synode, waarbij vervolgens alles nog eens kan worden overgedaan wat ter generale synode ook al is gedaan. De toetsing ter synode betreft alle aspecten en kan ook met de in generaal-synodaal verband gemobiliseerde deskundigheid en competentie worden uitgevoerd. De toetsing door de ratificerende kerkenraad mag geen herhaling zijn van het proces ter synode, maar staat in het kader van aanvaarding en conformering, tenzij ...

c. De betekenis en status van de toetsing zoals die sinds 1975 door de generale synodes aan de kerken is gevraagd, is van het begin af onvoldoende helder geweest. Ze werd gevraagd om van de kerken zo veel mogelijk meelevens en reacties te krijgen in de *voorbereidingsfase*, zodat de beslissingen met brede inbreng uit de kerken tot stand konden komen en op breed draagvlak konden rekenen. Het lijkt erop, dat de synodes tevens via deze toetsing een soort *conformering vooraf* wilden zekerstellen. Het wordt o.i. wel tijd om meer duidelijkheid te scheppen. Kerkbrede toetsing is goed en uitvoerbaar, zolang het in het kader staat van de voorbereiding van de besluitvorming door de generale synode. In die fase kan er alle ruimte zijn voor elk kerklid om in het ambt aller gelovigen mee te denken en – waar dat nodig is en de oordeelsvorming dient – zijn mening en eventueel zijn bezwaren bij deputaten en/of synode te laten horen. Die zullen zich er ook nooit van kunnen en mogen afmaken met de opmerking dat het maar enkele kerkleden zijn die iets naar voren brengen. In Gereformeerde Kerken is er, als het goed is, een schriftuurlijk besef, dat soms tegenover een grote meerderheid een enkeling door Gods Geest de wil van de Here het best heeft verstaan. De kerken dienen altijd gevoelig te blijven voor het profetisch geluid dat gehoord wordt.

Maar wanneer er eenmaal na ampele overwegingen een besluit is gevallen, is de situatie principieel anders geworden. Dan is er een bindende beslissing. Wanneer dan het indienen van kritiek en bezwaren op dezelfde voet doorgaat – zoals nu dikwijls het geval lijkt – wordt op independente wijze de kracht van de synodale besluitvorming uitgehold en verzandt het leiding geven aan de kerken krachtens art. 35 KO in eindeloze discussies.

Hoezeer de intenties van betrokkenen ook te waarderen zijn, deze werkwijze trekt de verhoudingen scheef: zo kan een betrekkelijk kleine groep kerkleden een onevenredige claim gaan leggen en invloed gaan uitoefenen op de agenda en op de werklust van de generale synode. En door een formele status van ‘bezwaarschrift’ aan z’n opmerkingen te verlenen kan één kerklid dan voor zijn *persoonlijke* inbreng zelfs nog een zwaardere status en aandacht ontvangen dan een afgevaardigde *namens een hele provincie* krijgt wanneer hij in een ronde van bespreking mondeling kritiek formuleert.

d. In enkele van de ingezonden brieven wordt kritiek geïfend op de term ‘draagvlak’ in de gronden bij het besluit Acta art. 60 van de Generale Synode Leusden. Men klaagt dat het draagvlak voor de generale synode belangrijker lijkt dan de schriftuurlijkheid. En dat op een dergelijke manier meerderheden in kerkenraden ‘het profetisch geluid in onze kerken’ het zwijgen kunnen opleggen.

Deze uitspraken zijn merkwaardig. Ze zijn immers in strijd met het artikel 31 waarop dezelfde briefschrijvers zich zo nadrukkelijk beroepen. Art. 31 bepaalt dat kerkelijke besluiten bij meerderheid van stemmen worden genomen. Dat is niet een tendentieuze of hiërarchische overheersing gericht op uitvinding van de generale synode van 1999, maar het staat vanouds in de gereformeerde kerkorde. Altijd al is er in de kerken over sommige zaken verschil van mening geweest. Nooit is daar de schriftuurlijkheid of de profetie gezien als iets dat alleen maar aan de kant van de minderheid te vinden is. Wat

schriftuurlijk-profetisch is, kan iemand voor zichzelf wel uitgemaakt achten, maar de kerk toetst de meningen en komt dan tot een uitspraak en besluit in de weg van een gewone stemming. Wat bij meerderheid van stemmen wordt besloten, is als bindend te aanvaarden. Met andere woorden: het vereiste van voldoende draagvlak (de meerderheid moet vóór zijn) is in het gereformeerde kerkrecht een oud en erkend begrip, ook toen men het woord ‘draagvlak’ nog niet kende.

Daarbij moet worden opgemerkt dat de Generale Synode Leusden 1999 zelfs een extra zorgvuldigheidsmaatregel nam, toen ze besloot te gaan werken met een eerste en tweede lezing. Normaal is krachtens art. 31 KO de meerderheid in één synode reeds voldoende van gewicht om een besluit van kracht en bindend voor de kerken en de kerkleden te laten zijn. De generale synode van 1999 heeft echter de gevoeligheid van de materie gehonoreerd door in de procedure een tweede lezing, een second check, met nadrukkelijke inbreng van de kerken in te lassen. Het draagvlak dat in Grond 6 bij dit besluit genoemd wordt, is dus geen uitholling van art. 31 KO, maar stelt integendeel nog zwaardere vereisten aan de besluitvorming dan art. 31 KO.

e. Moet een generale synode alles wat aan bezwaren wordt ingediend, specifiek behandelen en beantwoorden? En mag een generale synode iets tot detailpunt verklaren en er dus niet expliciet op ingaan? Dat zijn vragen die direct met de werkwijze naar Acta art. 60 van de Generale Synode 1999 verbonden zijn. Daarom nog kort iets daarover. We raken hier aan de consequenties van het invoeren van het fenomeen ‘toetsing’, consequenties waarvan het de vraag is of men ze zich destijds heeft gerealiseerd. De kerken zullen deze vragen dus niet bevredigend kunnen beantwoorden, als ze zich niet nog wat nader beraden op de spelregels voor die toetsing.

Zolang het concept van toetsing niet verhelderd is op dit punt, kan een synode niet anders dan naar bevind van zaken handelen. Dat is ook goed verdedigbaar. Als een overvloed van stukken het de synode eenvoudig onmogelijk maakt alle ingezonden brieven alinea voor alinea te beantwoorden, dan is dat overmacht en mag niemand zich erover beklagen als zou hem/haar onrecht zijn gedaan. Bij het invoeren van de toetsing is ook nooit toegezegd dat de synodes de toetsingsresultaten van kerkenraden en kerkleden stuk voor stuk zouden beantwoorden en haar beslissingen daarover zouden toelichten. In dezen zijn o.i. geen verwachtingen gewekt die niet worden waargemaakt.

---

5 – Conclusies

De ingediende bezwaren overziende concluderen we dat hier een verwarring is ontstaan van appèl-, ratificatie- en revisierecht. De invoering van het onderhavige fenomeen ‘toetsing’ heeft die verwarring mee veroorzaakt. Er is geen apart algemeen toetsingsrecht omschreven, waarheen wij kunnen verwijzen. Datgene waar het hier om gaat, ligt in de fase van de tweede lezing nog het dichtst bij revisie naar art. 33 KO. In de voorbije jaren is echter gebleken dat niet alleen het ‘toetsingsrecht’ niet omschreven is, maar dat ook het revisierecht op diverse punten verheldering nodig heeft. Niet voor niets hebben deputaten Kerkrecht en kerkorde de bepalingen met betrekking tot revisie te bestuderen gekregen.⁴ Ten aanzien van het inperkingsbesluit van Leusden moet worden gesignaleerd dat – nu een nadere bezinning over het revisierecht nog niet tot resultaat heeft geleid – er in de kerken wel terecht de vraag kon opkomen, of het juist was in 1999 het recht van bezwaar met betrekking tot de gezangen te beperken.

O.i. is de generale synode zeker gerechtigd om tijdens het proces van uitbreiding van de gezangenbundel nadere bepalingen te maken voor de wijze waarop de toetsing door kerken en kerkleden plaatsvindt. Maar aan de kerkenraden en kerkleden die zich hierover tot de synode hebben gewend, moet worden toegestemd dat het aan de noodzakelijke expliciete toelichting bij de in 1999 vastgestelde procedure heeft ontbroken. Daardoor riep de procedure zoals die in Acta art. 60 werd gepubliceerd, vragen en bezwaren op die nergens een heldere beantwoording vonden. Er waren in de voorgaande jaren bovendien verwachtingen gewekt ten aanzien van de inbreng van kerkleden die nu maar gedeeltelijk werden waargemaakt. Ook ontstond er een incongruentie ten opzichte van het bestaande revisierecht, die minder gewenst is. De synode kan daarom o.i. de concrete verzoeken wel in die zin honoreren, dat de desbetreffende procedureregels voorlopig wordt bijgesteld.

Hangende de nadere regeling van het revisierecht kan de gewijzigde formulering van punt 6 uit het Besluit van Leusden 1999, Acta art. 60 als volgt luiden: ‘indien kerken of kerkleden zich aan het vrijgeven van een gezang niet kunnen conformeren, zullen ze hun verklaring daarover en de argumentatie daarvoor kunnen inzenden bij de eerstvolgende synode;’.

Het is o.i. niet goed en niet nodig om – zoals in enkele brieven werd gevraagd – meer tijd aan kerken en kerkleden te geven voor de toetsing in eerste instantie. Er is nu een periode van vier maanden hiervoor beschikbaar tussen de verschijning van het deputatenrapport en de termijn van acht weken voor de opening van de synode. In het bestaande ritme van een synode die eens per drie jaar vergadert en deputaten die tussen twee synodes hun werk doen, zijn deze termijnen adequaat. Wel zullen de synodes moeten bewaken dat niet door een te grote hoeveelheid liederen of door het te laat verschijnen van een rapport de toetsingstermijn voor de kerken voorafgaand aan de besluitvorming in eerste lezing te kort wordt.

---

⁴ We verwijzen ook naar de notities van commissie 3 en van ons deputaatschap, ingediend rond de verzoeken tot revisie van besluiten uit 1967.

De nadere uitspraak die we hierboven voorstelden, betekent niet dat de synode allerlei bezwaren zou moeten toestemmen die zijn geformuleerd in termen als ‘ontnemen van het toetsingsrecht’, ‘blokkeren van de onderhouding van art. 31 KO’, ‘marginalisering van het appèlrecht voor kerkleden’, ‘de Schrift heeft het laatste woord niet meer’, ‘synodocratie’ e.d.. Het is noodzakelijk dat de synode – met alle begrip voor de misverstanden die op dit stuk van zaken zijn veroorzaakt – zich toch daarvan distantieert. Aan de betrokkenen kan dit rapport worden toegezonden om een en ander te verhelderen en toe te lichten.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 – WELKE RECHTEN GEEFT ART. 31 KO AAN KERKLEDEN?	2
2 – VAN ART. 31 NAAR ART. 33 KO	5
3 – KERKBREED TOETSEN: EEN NIEUW FENOMEEN	7
4 – KANTTEKENINGEN BIJ DE BEZWAREN INGEDIEND BIJ DE GENERALE SYNODE 2002	10
5 – CONCLUSIES	13
Inhoudsopgave	15

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IV 1 –
Rapport van deputaten Bijbelvertaling**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Samenvatting

We kennen tegenwoordig verschillende bijbelvertalingen in het Nederlands. In de kerken gebruiken we de Nieuwe Vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap van 1951. Maar velen lezen thuis uit een van de edities van de Groot Nieuws Bijbel of van de Willibrordvertaling of Het Boek.

Sinds de Generale Synode Arnhem 1981 bestaan er deputaten Bijbelvertaling. Ook de Generale Synode Leusden 1999 heeft deputaten Bijbelvertaling benoemd. Zij hebben de opdracht gekregen om de ontwikkelingen te volgen op het gebied van bijbelvertaling. Dat doen ze namens en ten behoeve van de kerken.

De laatste jaren is het werk van deputaten flink toegenomen. Er staat een nieuwe bijbelvertaling op stapel. De voorlopige naam daarvan is Nieuwe Bijbelvertaling (NBV). Deze vertaling wordt door het Nederlands Bijbelgenootschap gepresenteerd als de nieuwe standaardbijbel voor het gebruik in eredienst, onderwijs en persoonlijke lezing. Nu moet er dus nagedacht worden over hoe de kerken straks met die nieuwe vertaling omgaan. Gaan we haar meteen invoeren, zodra ze klaar is? Of moeten we eerst uitgebreid in allerlei commissies gaan toetsen? Of zoeken we een weg daartussen in? Het is natuurlijk belangrijk dat de kerken daarover op tijd nadenken. Een belangrijk deel van de taak van deputaten is dan ook: de kerken informatie geven, voorzien van goede argumenten.

In dit rapport vertellen we wie de deputaten zijn, welke opdracht ze hebben gekregen, en hoe ze die opdracht hebben uitgevoerd.

---

2 – Samenstelling deputaatschap

Dr. H.R. van de Kamp en drs. M. Wilcke-van der Linde hadden hun termijn erop zitten en konden niet worden herbenoemd. Dr. W.H. Rose, die secundus was in het vorige deputaatschap, werd primus. Ook secunda drs. W.A.E. Brink-Blijdorp werd door de Generale Synode tot primus benoemd.

Het deputaatschap bestaat dus uit (tussen haakjes jaar van aftreden):

naam	adres	e-mail	aftreden
ds. B.C. Buitendijk (secretaris)	Oostercluft 10 8332 DG Steenwijk 0521 51 08 31	bc.buitendijk@wxs.nl	(2005)
drs. W.A.E. Brink-Blijdorp	Bilderdijkstraat 57 3881 WB Putten 0341 36 13 92	brink@dataweb.nl	(2008)
ds. H.J. Room (penningmeester)	Schumanlaan 13 3844 AW Harderwijk 0341 41 31 61	hjroom@hetnet.nl	(2002)
dr. W.H. Rose	Burgwal 39 8261 EP Kampen 038 333 24 33	whrose@wxs.nl	(2008)
ds. J.J. Schreuder (voorzitter)	Broekswetering 33 3752 AL Spakenburg 033 299 09 22	jjschreuder@hetnet.nl	(2002)

---

3 – Opdracht van de Synode

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Leusden 1999, besloot op 21 mei 1999 opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdrachten (Acta art 45, besluit 1):

1. bij bijbelgenootschappen en andere instanties die actief betrokken zijn bij het uitgeven en (doen) vervaardigen van bijbelvertalingen in ons land, zich te blijven presenteren als adres waaraan men informatie over het onderwerp bijbelvertaling kan toezenden;
2. de mogelijkheid te benutten verder deel te nemen aan het overleg met het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) waar het de NBV betreft en daarbij waakzaam de verdere ontwikkelingen te volgen vanuit het door de Generale Synode van Leeuwarden 1990 bepaalde in besluit 2b, Acta art. 67;
3. de kerken regelmatig te informeren in overleg met deputaten Generaal-Synodale Publicaties, de generale synode te adviseren over de ontwikkelingen rond de NBV en daarbij van de kerken het gebed te vragen voor het tot stand komen van een verantwoorde vertaling;
4. het rapport over hun arbeid aan de eerstkomende generale synode toe te zenden.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht afgelopen jaren

Zoals uit de licht veranderde opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 ten opzichte van die van Berkel en Rodenrijs 1996 mag blijken, is het zwaartepunt van het deputatenwerk steeds meer op de ontwikkelingen rond de Nieuwe Bijbelvertaling van het NBG komen te liggen. Deputaten hebben zich daarvan steeds op de hoogte gesteld. Verder hebben zij de nieuw verschenen deelluitgaven van dit project globaal getoetst. Ook de informatievoorziening aan de kerken was gericht op het bekendmaken met dit vertaalproject.

---

5 – Uitvoering van de opdracht

5.1 Informeren

Deputaten hebben 10 maal vergaderd.

Op de eerste vergadering hebben deputaten naar aanleiding van de bezwaren die tegen de NBV zijn ingebracht bij de generale synode te Leusden geconstateerd dat goede informatie naar de kerken van groot belang is. Bij de bespreking van het deputatenrapport op die synode bleek dat in de kerken en in haar meeste vergadering misverstand bestond over de mogelijke inbreng en verantwoordelijkheid van de kerken met betrekking tot het NBV-project.

Deputaten hebben daarom gezocht naar middelen om de kerken en haar leden te bereiken.

Tijdens het congres van de Vereniging van Predikanten bij de Gereformeerde Kerken in Nederland in juni 2000 is op verzoek van deputaten het onderwerp ‘bijbelvertalen’ aan de orde gekomen. Prof. Dr. L.J. de Vries, hoogleraar bijbelvertaalwetenschap aan de Vrije Universiteit te Amsterdam gaf een inleiding in de laatste ontwikkelingen binnen zijn vakgebied. Drs. R.A. Scholma, projectleider van de NBV presenteerde dit immense project. Dr. L. van Kampen, een van de vertalers, sprak over de eigen positie van deze nieuwe vertaling aan de hand van de vertaling van 1 Petrus 1:1-12. Prof. Dr. J. van Bruggen hield een lezing over de plaats en functie van een kerkbijbel.

Op 12 mei 2001 is onder auspiciën van deputaten en de Theologische Universiteit te Kampen een congres gehouden onder de titel: ‘Onze nieuwe kerkbijbel? Op welke manier beoordelen wij de Nieuwe Bijbelvertaling?’ Een groot aantal deskundigen uit Vrijgemaakte kring heeft zijn medewerking verleend.

Het aantal deelnemers was kleiner dan gehoopt, ruim 60 belangstellenden. In onze evaluatie kwamen we tot de conclusie dat de publiciteit laat op gang kwam en te mager was. We stuitten hierbij ook op het probleem dat bij het vaststellen van de begroting een congres niet was voorzien en dat we gebonden zijn aan het vastgestelde jaarbudget.

De informatie die tijdens het congres is gegeven is nu te lezen in de congresbundel *Naar een nieuwe kerkbijbel. Een handreiking voor het beoordelen van de Nieuwe Bijbelvertaling*, uitgegeven als nummer 2 in de TU-bezinningsreeks. Deputaten hopen dat deze bundel haar weg zal vinden in de kerken en dat zij de belangstelling voor en de bezinning op de beoordeling van een nieuwe vertaling, i.c. de NBV, zal bevorderen.

Op persoonlijke titel hebben deputaten in diverse tijdschriften aandacht gevraagd voor de bijbelvertaling. Ook hebben zij meermalen het onderwerp ingeleid op bijvoorbeeld gemeenteavonden.

5.2 Adviseren

Deputaten hebben zich amper beraden op hun advies aan de synode met betrekking tot de procedure van de toetsing van de Nieuwe Bijbelvertaling. Zij hopen de synode te dienen met hun advies in een aanvullend rapport.

5.3 Project NBV

Deputaten hebben op verschillende manieren de voortgang van het NBV-project gevolgd.

Op uitnodiging van het NBG heeft een van de deputaten een seminar bijgewoond van vertalers met visitatoren op vrijdag 26 november 1999. Enkele deputaten hebben een symposium bijgewoond over vertaalkritiek, dat op 19 november 1999 werd georganiseerd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Bij de officiële aanbieding van *Werk in Uitvoering 2* op 30 oktober 2000 te Utrecht waren deputaten vertegenwoordigd.

Op 24 oktober 1999 hebben deputaten vergaderd met een afvaardiging van het NBG in de personen van drs. R.A. Scholma (projectleider NBV) en H. Feenstra (directeur NBG).

Op deze vergadering is namens het NBG met nadruk gesteld, dat er geen sprake kan zijn van onderhandelen over de vertaling van een bijbeltekst. Wel zal het NBG alle opmerkingen verwerken en waar nodig honoreren. Namens deputaten is duidelijk gezegd, dat er grote betrokkenheid is op het project, maar dat zij gezien hun opdracht een kritische distantie in acht nemen. Op 25 september 2001 is opnieuw een gesprek geweest van deputaten met genoemde afvaardiging van het NBG. Daarin heeft het NBG deputaten op de hoogte gesteld van de plannen rond de NBV voor de komende jaren. Deputaten hebben hun positieve en kritische opmerkingen aan het NBG doorgegeven. Het NBG heeft alle medewerking aangeboden aan deputaten bij het informeren van de kerken aangaande het project-NBV.

5.4 Ontwikkelingen ten aanzien van het project NBV

De besluitvorming rond de vertaling van de naam van God heeft de gemoederen lang bezig gehouden. Vele varianten werden voorgesteld. In den lande is zelfs een handtekeningenactie gehouden om te voorkomen dat het tetragrammaton vertaald zou worden als 'Heer' of een dergelijk 'mannelijk' woord. Uiteindelijk is in de gezamenlijke bestuursvergadering van KBS en NBG op 16 februari 2001 besloten het Hebreeuwse tetragrammaton in de NBV met HEER (in klein-kapitaal) weer te geven. In nummer 13 van de brochurereeks NBV Informatie onder de titel *De weergave van de Godsnaam* wordt de gang van zaken en het uiteindelijke besluit beschreven.

Eind 1999 verscheen de eerste druk van NBV informatie 11, *Tegen het licht gehouden*, waarin de kritiek op de eerste deelluitgaven in *Werk in Uitvoering 1* wordt samengevat en besproken. Deze uitgave geeft ook meer inzicht in de wijze waarop op- en aanmerkingen door het NBG worden verwerkt.

In oktober werd *Werk in Uitvoering 2* gepubliceerd. Daarin zijn opgenomen de canonieke boeken Genesis, Zacharia, 31 Psalmen (de zgn. hymnen), Marcus, 1 Korintiërs en Openbaring, en verder het apocriefe boek Tobit. Tevens bevat deze uitgave een bijlage, getiteld 'De NBV onderweg'. Dit artikel bespreekt de theoretische uitgangspunten van het vertaalwerk en de praktische uitwerking daarvan. Het is een samenvatting van een intern rapport, dat leidde tot aanscherping van de vertaalstrategie.

Het NBG blijkt kritische opmerkingen die zich bewegen binnen de gekozen vertaalmethode serieus te nemen. De NBV zal minder wijdlopieg worden en terughoudender zijn in expliciteringen dan aanvankelijk het geval was.

Daarop hebben ook deputaten eerder al aangedrongen bij het NBG, zowel tijdens het gesprek van 24 oktober 1999 als in de aantekeningen van de globale toetsing van de eerste deelluitgaven.

Ook de bijbelboeken in *Werk in Uitvoering 2* zijn door deputaten globaal getoetst. Dat wil zeggen, dat zij de vertaling hebben gelegd langs de vereisten die door de Generale Synode Leeuwarden 1990 zijn

verwoord. Daartoe zijn de bijbelboeken verdeeld over deputaten en is de hulp van dr. H.R. van de Kamp ingeroepen voor het boek Openbaring.

Deputaten hebben over het algemeen grote waardering voor de NBV. Zij belooft een heldere en frisse vertaling te worden. Op enkele punten hebben deputaten wel hun bedenkingen. Soms is de vertaling nog te wijdlopijg en expliciet. Namens deputaten zijn de punten van kritiek die zwaarwegend zijn aan het NBG per brief doorgegeven. Deze brief wordt als bijlage bij dit rapport gevoegd. Overige op- en aanmerkingen, die deputaten persoonlijk hebben na toetsing van het hun toegewezen gedeelte, zijn op persoonlijke titel bij het NBG neergelegd.

---

6 – Conclusie en voorstel

Het werk van deputaten is aanmerkelijk meer geworden nu er een nieuwe vertaling in de maak is. De goede contacten met het NBG geven veel mogelijkheden om de ontwikkelingen rond de NBV kritisch te volgen.

De informatievoorziening aan de kerken blijkt nodig, daar lang niet algemeen bekend is dat er een nieuwe vertaling aankomt.

Gezien de ontwikkelingen op dit moment hebben we alle vrijmoedigheid om de synode te adviseren voort te gaan op de ingeslagen weg wat betreft de NBV, die het NBG eind 2004 hoopt uit te geven. Deputaten beraden zich nog op een advies aan de synode met betrekking tot de wijze waarop de NBV moet worden getoetst om te komen tot een verantwoorde uitspraak van de synode betreffende het gebruik van de NBV in de erediensten.

Deputaten stellen u op grond van bovenstaande het volgende voor: (zie Acta artikel 63).

---

7 – Bijlage

Aan het Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620
2003 RP Haarlem

Putten, ...

Geachte lezer,

Als deputaten van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) willen wij u graag ons commentaar op Werk in Uitvoering 2 doen toekomen. Dit is al aangekondigd bij ons bezoek aan het NBG op 25 september j.l. We sturen deze brief niet alleen over de post, maar zullen hem u ook per e-mail doen toekomen.

We hebben veel waardering voor de teksten die gepubliceerd zijn. Terecht wordt zorgvuldig geprobeerd de brontekst recht te doen, maar ook goed leesbaar en voorleesbaar Nederlands te schrijven. De Jozef-geschiedenis in Genesis is daarvan een fraai voorbeeld. Jakob, Beetnemer in Gen 27:36 vinden we een vondst. In Zacharia zijn we blij met vertalingen als bekleed met gerechtigheid en zege (9:9), dat vorstelijke loon (11:13), afkluift tot op het bot (11:16), in Openbaring met ontmaskerd (2,2); maakten aanstalten (8,6); en hem opwacht (21,2). Om maar enkele voorbeelden te noemen.

Juist omdat we graag de NBV ook als kerkbijbel willen kunnen aanbevelen, hebben wij als deputaten de volgende opmerkingen. Wij volgen daarbij de rubricering van Werk in Uitvoering 2, p.366. De opmerkingen zijn niet allemaal van gelijk gewicht, zoals u zult begrijpen. Bovendien heeft elk van de deputaten nog op persoonlijke titel een aantal opmerkingen; die zijn apart bijgevoegd.

Algemene opmerkingen

a. de vertaalmethode: eenheid van de Schriften

De NBV wil duidelijk rekening houden met de plaats van de tekst in het betreffende bijbelboek, wat wij zeer waarderen. Wij pleiten ervoor ook duidelijk rekening te houden met de plaats van de tekst in de Bijbel als geheel. Als een tekst op meerdere wijzen kan worden vertaald, maar op een bepaalde manier elders (in het nieuwe testament) terugkomt, verdient die vertaling de voorkeur. Desgewenst kan een mogelijke andere vertaling in een noot worden vermeld.

Voorbeelden:

* Gen 12:3 (zie ook 18:8; 22:18; 26:4; 28:14): Bij alle volken op aarde wenst men elkaar toe zo gezegend te worden als jij. De vertalers signaleren in een voetnoot dat een andere vertaling ook mogelijk is (In/door jou zullen alle volken op aarde gezegend worden). Maar het is juist de in deze alternatieve vertaling verwoorde interpretatie van de tekst die we elders in de bijbel tegenkomen (Gal.3:8). Daarom heeft het de voorkeur deze vertaling uit de voetnoot te halen en een plaats in de hoofdtekst te geven en de huidige vertaling in de hoofdtekst eventueel in een voetnoot te plaatsen.

* Gen 15:6 Abram vertrouwde op de HEER en deze rekende dit hem toe als verdienste. Het woord *tsedaka* heeft nergens de betekenis van verdienste (zie Koehler/Baumgartner, s.v.). Bovendien vindt deze vertaling geen aansluiting bij die gedeelten in het NT waar op Gen.15:6 gezinspeeld wordt. (Rom.4:3; Gal.3:6; Jak.2:23).

b. acceptatie in kerkelijke kring

Als twee vertalingen evenzeer mogelijk zijn, dan is het zeker niet verkeerd om rekening te houden met acceptatie in de kring van gebruikers.

Voorbeeld:

* Gen 6:2,4 de zonen van de goden. Overal elders in Genesis wordt *elohim* met ‘God’ (enkelvoud) vertaald. Er is geen dwingende reden om het hier anders te doen. Ook het lidwoord voor *elohim* noopt niet daartoe, vergelijk bijv. 31:11 met 21:7. De vertaling: zonen van God ligt veel meer in de lijn van de Nederlandse vertaaltraditie, en zal de acceptatie in kerkelijke kring bevorderen.

Brontekstgetrouwheid

a. te vrije vertalingen

In een enkel geval zijn wij van mening dat de brontekst niet zo getrouw gevolgd wordt als verwacht mag worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor:

* Gen 2:4a Dit is de geschiedenis van de hemel en de aarde. Zo ontstonden zij, zo werden ze geschapen. Op deze manier wordt 2:4a opgevat als afsluiting van 1:1-2:3, wat niet in overeenstemming is met de MT (zie verder hierover Bijlage)

* Gen 30:1 geen kinderen van Jakob kreeg – dit is een verandering van blikrichting. Rachel ziet dat zij Jakob geen kinderen kan geven (R>J); dan zegt ze (vs 2): geef mij kinderen (R<J) – in haar onredelijkheid draait ze de zaken om. Dat is wegvertaald; opgeofferd aan vlotter Nederlands.

* Gen 32:18 voor wie ... bestemd – vreemd, want Esau kan nog niet zien dat het een cadeau is (vgl vervolg). Beter: van wie de dieren zijn.

* Zach 6:13 en samen zullen zij het land in goede vrede besturen – wekt de indruk dat ook de priester zal besturen; die indruk is niet aanwezig in de Hebreeuwse uitdrukking.

* Zach 4:14 de twee gezalfden zowel morfologisch als semantisch een onwaarschijnlijke vertaling, ook al is hij nog steeds populair.

* Zach 8:17 meinede wekt de onnodige suggestie dat het hier over het optreden in een rechtszaak gaat, terwijl het over onbetrouwbaarheid in het algemeen gaat.

* Mc 1:22: sprak hen toe voor didaskoon wat elders wel vertaald wordt met onderwijzen. Weliswaar verwijst sprak hen toe naar zijn onderricht, maar er is geen reden om de herhaling af te vlakken.

* Mc 6:11 het stof afschudden is weergegeven als uitdrukkelijk de rug toekeren. Is het niet beter het idioom te laten staan? Ook is waarschuwing een te zwakke vertaling van getuigenis tegen hen.

* Mc 9:1 de dood niet smaken kan wat anders betekenen dan sterven; meegemaakt is ook niet hetzelfde als gezien.

* Mc 9:31 gedood zijnde, zal Hij opstaan is niet hetzelfde als uit de dood opstaan (dan ook geen verschil meer met opwekking uit de doden).

* Openb 3:3 blijft dromen ipv wakker blijven. Al te vrij vertaald.

b. onjuiste vertalingen

Deze rubriek komt weliswaar niet voor in WiU p. 366, maar wij hebben er wel behoefte aan. Onder het kopje ‘te vrij’ kun je er nog over twisten of een vertaling aanvaardbaar is of niet, onder dit kopje noemen wij voorbeelden van vertalingen die o.i. echt niet kunnen.

* Gen 15:6 Abram vertrouwde op de HEER en deze rekende dit hem toe als verdienste. Het woord tsedaka heeft nergens de betekenis van verdienste (zie Koehler/Baumgartner, s.v.)

* Gen 16:7, 21:17, 22:11, 31:11: Een engel van de HEER/God. Beter: de engel... Immers, eigennamen hebben in het Hebreeuws geen lidwoord, maar zijn op zichzelf reeds bepaald (zie bijv. Lettinga/Muraoka, 11e druk, 2000, par.72d. In het algemeen genomen geldt voor de status constructus, dat het nomen regens (engel) bepaald is wanneer het nomen rectum bepaald is (HEER/God) (zie bijv. Lettinga/Muraoka, par.25a). In 31:11 staat bovendien nog het lidwoord voor God. Vgl. 31:13: Ik ben de God van Betel. Overigens, ook in 28:12 en 32:2 is dan een lidwoord op zijn plaats.

* Zach: de vertaling van de uitdrukking ‘dochter van [volgt plaatsnaam]’ met het lieflijke [plaatsnaam], bijvoorbeeld 2:11 het lieflijke Babel, en 2:14, 9:9 lieflijk Sion is onaanvaardbaar.

* Openb 5:5 de telg van David moet zijn: de wortel van David. Ook wat aan David voorafgaat! Ook in 22:16.

* Openb 11:10: de aanhalingstekens horen na 11:13 geplaatst te worden (begin in 11:1)

c. expliciteren

Wij zijn het eens met wat ook in de kring van het NBG zelf is geconstateerd, dat de vertalingen de neiging hebben té veel te expliciteren. Een versobering op dit punt kan wel wat spanning opleveren met het criterium doeltaalgericht, maar zal de aanvaarding van de NBV als kerkbijbel bevorderen.

voorbeelden:

* Gen 29: 8 kunnen we met zijn allen... is meer interpretatie dan vertaling, maakt van Jakob in vs 10 een gigant.

* Gen 32:26 het niet van hem kon winnen is een interpretatie; liever zo sober mogelijk vertalen, de tekst heeft een geheim: dat hij het niet van hem won.

* Zach 3:8: jij en je priesters die voor je zitten en die in staat zijn om tekens uit te leggen – deze expliciterende vertaling sluit de (meer voor de hand liggende) interpretatie als garantie voor de vervulling van het teken uit.

* Zach 3:8 de telg aan de stam van David : het is hoogst omstreden om via een explicitering de naam van David, die verder in hs.1-8 niet genoemd wordt (wat wellicht bewust gebeurt), toe te voegen.

* Mc 2:14: voorbijgaande wordt toen hij langs het meer liep: deze vertaling expliciteert onnodig en beperkt de exegesemogelijkheden.

* Mc 9:42 kleinen is weergegeven als die met moeite in mij geloven. Een geval van onnodige interpretatie.

* Mc 13:20 die tijd verkort is vereenzijdiging van die dagen ingekort ; die hij tot de zijnen heeft gemaakt is een onnodige omschrijving van (het later wel gebruikte) uitverkorenen.

* Mc 14:15 waar alles gereed staat is meer ingevuld dan in de brontekst bedoeld kan zijn: waar alles op orde is (WV) laat ook de uitleg open dat het vooral gaat om de reiniging van de zaal en het vaatwerk.

* Mc 16:17 (De gelovigen) zullen herkenbaar zijn aan de volgende tekens is een mogelijke interpretatie die de tekst zelf niet opdringt. Gaat het om de herkenbaarheid voor anderen of ook om de versterking van henzelf?

* in 1 Kor is de consequente omschrijving van het en Christooi als in verbondenheid met Christus in de regel onnodig en zelfs vermoeiend. Bijvoorbeeld 16:19: Ook Aquila en Prisca en de gemeente die

bij hen in huis samenkomt laten u, met wie zij één zijn in verbondenheid met de Heer, hartelijk groeten.

* Openb 18:17: die op Babylon vaart staat niet in de tekst en is ook niet nodig ter verduidelijking.

d. weglatingen

* Mc 1:4 en de mensen opriep zich te laten dopen en tot inkeer te komen. De nauwe verbinding tussen de woorden ‘doop’ en ‘bekering’ is weggefallen, zoals die doorklinkt in de term doop van bekering.

* Mc 3:20 Ten onrechte is brood uitgevallen.

* Mc 5:34 dochter is in de [NBV] ten onrechte uitgevallen.

* Mc 13:34 buitenslands is in [NBV] niet terug te vinden.

* Openb 2:9 terwijl ze bij satan horen: het element vergadering (sunagoogè) is in de vertaling verdwenen (3,9 idem).

* Openb 10:6 het is de hoogste tijd ipv er zal geen uitstel meer zijn. Het element uitstel kan hier niet gemist worden.

* Openb 18:7 mij zal niets gebeuren: het element ‘rouw’ is in de vertaling niet meer terug te vinden.

* Openb 19:10 want getuigen van Jezus is profeteren: waar is ...is de geest van de profetie?

e. concordantie

Wij zijn gelukkig met het besluit van het NBG om meer ruimte te geven voor beperkte concordantie. In dat verband willen wij de volgende overwegingen meegeven:

* In Genesis wordt het Hebreeuwse woord berit terecht consequent met ‘verbond’ vertaald wanneer het de relatie tussen God en mens betreft. Maar er is een uitzondering. In 15:18 wordt vertaald: die dag beloofde de HEER plechtig aan Abram. Het is onduidelijk waarom hier niet met ‘verbond’ vertaald is. Het is niet consistent. Het is ook jammer. Juist in het verband van dit hoofdstuk, waarin het verbond tussen God en Abram met een ritueel wordt bekrachtigd, mag je de vertaling ‘verbond’ wel verwachten. In plaats daarvan komt het wat kleurloze beloofde . . . plechtig.

* Gen 35:27 woonplaats – mist de notie van vreemdelingschap, die in Genesis zo belangrijk is. Vgl ook woonden in 36:7 en gewoond in 37:1.

* In de psalmen wordt vertaald zijn naam roepen (zo bijv Ps 99:6), maar in Genesis de naam van de HEER aanroepen.

* in Openb 2 is het sleutelwoord ‘werken’ steeds op verschillende manier weergegeven: wat u doet, de praktijken, enz. Dat bemoeilijkt de herkenning. Iets dergelijks geldt van het sleutelwoord thlipsis: ellende (1:9, 2:9), verschrikkingen (7:14; hier dus zelfs in het meervoud vertaald).

* Mc 14:49 oproerkraaijer in 15:27 vertaald als bandiet Dat ook hier doen.

f. onduidelijkheden

* Mc 3:4 en 6:52 en 10:5 hardleers is niet hetzelfde als verharding van het hart en koppig en gevoelloos is wat anders dan hardheid van uw harten.

* Mc 4:17 thlipsis vertaald als beproeving, nl. beproefd. Dit lijkt me niet juist. Thlipsis is verdrukking.

* Mc 5:32 in de [NBV] komt niet uit dat Jezus weet dat een vrouw Hem heeft aangeraakt: haar of met WV-95 de vrouw.

* Openb 18:13: kardemom: weet iedereen wat dit is?

g. te moeilijke vertalingen

* Opvallend is dat actieve zinswendingen soms vertaald worden in passieve. Over het algemeen gaat men ervan uit, dat passieve zinnen de moeilijkheidsgraad van een tekst verhogen. Dat moet toch niet onnodig gebeuren. Voorbeelden: Mc 2:3; 10:42; 12:5.

h. voorleesbaarheid

Bij voorlezing in onze vergadering stokte de stem van de lezer bij 1 Kor 15:32: Indien ik te Efeze zonder enige hoop op leven.... sorry, op leven en dood gevochten heb...

i. gebruik van voetnoten

Bij exegetisch sterk omstreden passages is een ruimer beleid van voetnoten plaatsen aan te bevelen. Dat zal de acceptatie van de NBV in kerkelijke kring bevorderen.

* Het gebruik van verklarende noten is niet consequent. Voor de brontekst volgt men de masoretische tekst (MT) zoals die gegeven is in de Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS, editio quarta). Uitgangspunt is dat de vertalers uiterst terughoudend zijn in het afwijken van de MT in BHS. Een eventuele afwijkende lezing dient steeds in een noot verantwoord te worden. Gezien het aantal afwijkingen (ongeveer 8) zijn de vertalers inderdaad terughoudend geweest. Verschillende keren hebben ze hun keuze ook verantwoord in een noot (4:8; 8:13; 36:26; 47:21). Maar niet alle keren.

Zo mist een voetnoot bij 1:7 waar de vertalers de Septuaginta zijn gevolgd in het verplaatsen van de slotzin 'en het was also' naar het begin van het vers. Zo markeert dit zinnetje, evenals in het vervolg van Gen.1, de overgang van het spreken van God naar de realisering.

Ook bij 25:22 mist een voetnoot. De NV 51 geeft een mogelijke vertaling van wat in het Hebreeuws nogal onhelder is en dat letterlijk luidt: 'Als zo waarom dit ik?' De NBV is, net als andere vertalingen, kennelijk de Peschitta gevolgd. Dit vraagt wel om een verantwoording in een voetnoot.

Ook bij 22:13 is geen voetnoot geplaatst, waar in plaats van 'achar het woordje 'echad is gelezen.

Een geval van tiqqune sopherim treffen we in 18:22 aan. Het zou goed zijn een vertaling van de originele lezing in een voetnoot af te drukken. Respect voor de brontekst rechtvaardigt een dergelijke voetnoot.

* Namen worden soms wel en soms niet 'dubbel vertaald': soms wordt wel, soms geen uitleg van de betekenis gegeven. Ook op dit punt is de vertaling niet consequent.

Bijv. Gen 21:3: net als later bij de naam Jakob (25:26) zou je ook bij de naam Isaak een voetnoot mogen verwachten, die het verband aangeeft tussen deze naam en wat Sara zegt in 21:6. De betekenis van de naam Isaak is in dit geval een tekstkenmerk. In Gen 41:51,52 wordt de letterlijke betekenis van de namen Manasse en Efraim niet gegeven; ook dit vraagt om een voetnoot.

j. inclusief vertalen

Het inclusieve vertalen is superconsequent volgehouden. Soms wordt daardoor een bepaalde exegese afgesloten, en doet het dus gewrongen aan.

Voorbeelden:

* Mc 6:44 vijftienduizend mensen: gezien Johannes 6 moet het zijn: mannen (andres); eventueel 5000 man

* 1 Kor 16:11 want ik zie naar hem uit, net als de andere broeders en zusters. Door inclusief vertalen is de mogelijke betekenis: "ik wacht op hem met de broeders (die dan samen met mij op reis zullen gaan)" weggevalen.

k. overige

Bij het vertalen van ethisch belangrijke passages komt het er dubbel op aan, dat je geen ‘moderne’ elementen laat insluipen.

Voorbeeld:

* 1 Kor 11:10 over die macht op het hoofd, die de vrouw moet hebben: Hoe lastig dit gedeelte ook te begrijpen en dus te vertalen is, opheilei is tot nu toe steeds vertaald met: ‘het moet’. De NBV heeft echter: Daarom zou een vrouw zeggenschap over haar hoofd moeten hebben. Echter, in hun verbondenheid met de Heer is de vrouw niets zonder de man... In dat ‘zou moeten’ klinkt meer afstandelijkheid door dan de tekst zelf aangeeft.

Tot zover onze opmerkingen. We wensen u van harte sterkte met het verwerken ervan!

Namens het deputaatschap,

W.A.E. Brink-Blijdorp

Bijlage:

Gen 2:4a luidt in de NBV-vertaling: Dit is de geschiedenis van de hemel en de aarde. Zo ontstonden zij, zo werden ze geschapen. Op deze manier wordt 2:4a opgevat als afsluiting van 1:1-2:3. Hiertegen moet om de volgende redenen bezwaar gemaakt worden.

1. Op deze manier wordt de MT niet gevolgd. 2:3 heeft een duidelijke afsluiting en er wordt extra scheiding aangebracht tussen 1:1-2:3 en 2:4vv door een petucha, terwijl er tussen 2:4a en 2:4b geen enkele scheiding in de tekst is aangebracht. Het zelf aanbrengen van zo'n scheiding tussen 4a en 4b zoals in de vertaling gebeurt, getuigt in dit geval niet van respect voor de brontekst.
2. Ook in een van de belangrijkste handschriften die aan de Biblia Hebraica Stuttgartensia ten grondslag liggen, de Codex Leningradensis, wordt heel nadrukkelijk 2:4a van het voorgaande gescheiden. Na 2:3 volgt in dit handschrift zelfs eerst een hele regel wit, vervolgens wordt 4a en 4b als een eenheid beschouwd.
3. Ook de versiones antiquae laten eensgezind een nieuw gedeelte beginnen bij 2:4. Dit geldt voor zowel de Septuaginta, Targum Onkolos, Peschitta als voor de Samaritaanse Pentateuch.
4. Een belangrijk argument om 2:4a te rekenen bij het voorafgaande gedeelte wordt ontleend aan een hypothese omtrent de ontstaansgeschiedenis van deze tekst. De zgn. toledot-formule zou alleen bij P horen (het voorafgaande) en niet bij J (het op 2:4a volgende). Hiertegen dient echter opgemerkt te worden dat de geleerden het er niet over eens geworden zijn, of 2:4a oorspronkelijk bij het voorgaande behoort (P) of een latere redactionele toevoeging is (en oorspronkelijk dus evengoed bij het volgende kan horen). Ook is duidelijk dat de toledot-formule op andere plaatsen in Genesis gedeeltes in leidt die niet enkel uit P-stukken bestaan, maar ook uit J- en/of E-gedeeltes (zie S.R. Külling, Zur Datierung der ‘Genesis-P-stücke’ namentlich des Kapitels Genesis XVII, Kok Kampen, 1964, p.218).
5. Nog afgezien van deze beide opmerkingen is het echter vooral nodig onderscheid te maken tussen twee zaken: a) de kwestie van het ontstaan van de tekst waar 2:4 deel van uitmaakt en dus de vraag waar 2:4a oorspronkelijk toe behoorde en b) de kwestie van hoe deze tekst zoals

- die nu voor ons ligt in de brontekst gelezen en vertaald moet worden, waarbij de oorspronkelijke betekenis van sommige gedeelten in een eventueel nieuwe setting een wijziging kan hebben ondergaan. Voor wat de vertaling van dit gedeelte betreft moeten we uitgaan van de brontekst zoals die ons nu gegeven is. Die brontekst geeft aan 2:4a te rekenen tot het vervolg. Een vertaling van deze brontekst behoort zich niet uit te laten over de vraag, hoe deze tekst mogelijk zou kunnen zijn ontstaan
6. Een belangrijk argument om 2:4a te rekenen tot het voorafgaande, als conclusie van 1:1-2:3 is, dat 2:4a betrekking heeft op de geschiedenis van hemel en aarde (zoals in 1:1vv verteld) en niet alleen op de aarde (zoals zij in 2:4bvv in beeld is). Dit argument lijkt sterker dan het is, want het is helemaal afhankelijk van de betekenis van de toledot-formule. Overal elders waar deze formule voorkomt, is zij als inleiding geplaatst boven het gedeelte dat volgt. In zo'n gedeelte wordt dan verteld hoe het verder is gegaan met de persoon, wiens naam in de genetivus vermeld wordt en die in het voorafgaande al ter sprake is geweest. Verteld wordt wat er van de betreffende persoon terecht gekomen is en welke nieuwe verwickelingen rondom hem hebben plaatsgevonden. In deze betekenis past de toledot-formule ook heel goed aan het begin van 2:4vv, met dit verschil dat er niet een persoonsnaam in de formule wordt genoemd maar 'de hemel en de aarde' het startpunt vormen (waarover in het voorgaande al was verhaald). Gen. 2:4vv laat zien wat er uit deze schepping van hemel en aarde, dit is van de kosmos, voortgekomen is en richt de aandacht daarbij op de aarde en de mens op deze aarde. De geschiedenis van deze mens op deze aarde blijkt bepalend te zijn voor wat er van die hele kosmos wordt.
  7. Als een ander belangrijk argument om 4a bij het voorgaande te rekenen voert men het verschil in stijl aan dat men tussen 4a en 4b signaleert. Dat heeft dan betrekking op het voorkomen van het werkwoord *bara*' in 4a en het voorgaande gedeelte, terwijl in 4bvv '*asah* wordt gebruikt. Ook in het omdraaien van de volgorde 'aarde en hemel' in 4b ten opzichte van 4a ziet men zo'n stijlverschil. (Het argument van de verschillende namen voor God is hier niet ter zake, aangezien in 4a God niet bij name wordt genoemd). Het is echter nogal dubieus om op basis van deze twee verschillen te spreken van stijlverschil. Want ook in het voorgaande vind je niet alleen *bara*', maar ook '*asah*, zodat er zelfs geleerden zijn die niet *bara*' maar '*asah* typerend voor P vinden. Bovendien vindt men ook *bara*' in combinatie met het Tetragrammaton, zie bijv. 6:7. Wat de volgorde van 'hemel en aarde' betreft, een eens gekozen volgorde hoeft niet te betekenen, dat dezelfde auteur die volgorde nooit zal omdraaien. In 2:4 is zo'n verschil in volgorde juist functioneel: het brengt variatie aan en bij het vooropgaan van 'aarde' de tweede keer, krijgt 'aarde' de functie van signaalwoord: in het vervolg gaat het nu vooral om wat er plaatsvond op deze aarde om te laten zien wat er uit de schepping van de kosmos voortgekomen is.
  8. Vele exegeten en vertalers kiezen ervoor 4a bij het voorgaande te rekenen. Maar het is een vertekening wanneer soms gesuggereerd wordt, dat hierover een *communis opinio* bestaat. Integendeel, er zijn in de loop van ook de laatste anderhalve eeuw veel exegeten geweest, die ervoor kozen 4a bij het vervolg te rekenen. Wat betreft de laatste decennia kan dat bijvoorbeeld gezegd worden van C.Vonk 1960, U.Cassuto 1961, Van Selms 1967, Kidner 1967/74, B.Holwerda 1971, C.Houtman (Pentateuch 234) 1980, H.Bräumer 1983, G.J.Wenham 1987, V.P.Hamilton 1990, T.E.Fretheim 1994, K.A.Mathews 1995.

Inhoudsopgave

1 – SAMENVATTING	1
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	2
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	3
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT AFGELOPEN JAREN	4
5 – UITVOERING VAN DE OPDRACHT	5
5.1 Informeren	5
5.2 Adviseren	5
5.3 Project NBV	6
5.4 Ontwikkelingen ten aanzien van het project NBV	6
6 – CONCLUSIE EN VOORSTEL	8
7 – BIJLAGE	9
Inhoudsopgave	16

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IV 2 –
Rapport van deputaten Eredienst**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

Deputaten Eredienst die benoemd zijn door de Generale Synode Leusden 1999 hebben het genoegen u hierbij hun rapport aan te bieden. Hoewel we als deputaatschap te kampen hebben gehad met problemen rond de personele bezetting (zie hoofdstuk 1), zijn we de Here dankbaar dat in alle rust en eensgezindheid aan de synodeopdrachten gewerkt kon worden, en dat het rapport gereed mocht komen.

Nadat in hoofdstuk 1 ingegaan is op samenstelling en werkwijze van het deputaatschap, geven we in hoofdstuk 2 een globaal beleidsoverzicht. Daarin worden heel beknopt de belangrijkste liturgische zaken geresumeerd uit de afgelopen acht jaar die binnen de Gereformeerde Kerken de aandacht hebben gehad.

In hoofdstuk 3 worden alle opdrachten opgenoemd die deputaten van de synode ontvingen. In de daaropvolgende hoofdstukken worden de opdrachten behandeld in de volgorde die in hoofdstuk 3 aangegeven is. Hoofdstuk 5 is door deputaten kerkmuziek én deputaten eredienst gezamenlijk geschreven.

Bij wijze van samenvatting zetten we in het slothoofdstuk de belangrijkste conclusies en voorstellen uit dit rapport op een rijtje.

Deputaten spreken de wens uit dat dit rapport mag meewerken aan bezinning, en waar mogelijk en noodzakelijk: ook verbetering van de samenkomsten tussen God en zijn volk.

H.K. Bouwkamp, Mariënberg

T. Dijkema, Zoetermeer

D.Th. Hoekstra, Capelle aan den IJssel

J.N. IJkel, Nijkerk

J.J. Poutsma, Enschede

F.G. aan het Rot, Broek op Langedijk

J. Smelik, Zuidhorn

---

1 – Samenstelling en werkwijze van het deputaatschap

1.1 Samenstelling

Door de generale synode werden de volgende broeders benoemd in het deputaatschap:

Primi:		Secundi:	
ds. H. Folkers (s)	Rotterdam	drs. A.L.Th. de Bruijne	Kampen
ds. H.K. Bouwkamp	Mariënberg	drs. C.A. van der Vloed	Rotterdam
ds. T. Dijkema	Zoetermeer		
br. D.Th. Hoekstra	Capelle aan den IJssel		
drs. J.N. IJkel	Nijkerk		
ds. J.J. Poutsma	Enschede		
dr. J. Smelik	Zuidhorn		

Ds. Folkers nam eind 1999 een beroep aan naar Kongo. In verband daarmee gaf hij te kennen dat hij met ingang van 2000 niet meer aan de werkzaamheden van deputaten kon deelnemen. Omdat het werk aan de omvangrijke synodeopdrachten toch doorgang moest vinden, en de personele bezetting met het vertrek van ds. Folkers onvoldoende bleek te zijn, waren deputaten Eredienst van oordeel dat er gezocht moest worden naar een vervanger die én deskundig is op het gebied van liturgie, én tijd en gelegenheid heeft om aan het werk deel te nemen. Na overleg met de deputaten Voorbereiding generale synode hebben deputaten eredienst drs. F.G. aan het Rot uit Broek op Langedijk gevraagd te participeren in het deputaatschap. Deze heeft daarin bewilligd.

Wegens gezondheidsredenen kon ds. Poutsma vanaf oktober 2000 niet meer aan de werkzaamheden van deputaten deelnemen. Het was een vreugdevol moment dat hij in juni 2001 wel weer present kon zijn op de laatste deputatenvergadering.

1.2 Werkwijze

Het deputaatschap vergaderde op 28 oktober 1999, 28 januari 2000, 31 maart 2000, 13 oktober 2000, 30 november 2000, 9 februari 2001, 18 mei 2001 en 22 juni 2001. De vergaderingen vonden alle plaats in het kerkgebouw *De Schaapskooi* te Amersfoort.

Verder hadden deputaten intens contact via moderne communicatiemiddelen. Conceptstukken en commentaren daarop werden veelvuldig via de e-mail rondgestuurd.

Met deputaten kerkmuziek werd vergaderd op 18 mei 2001 en 22 juni 2001. Dit in verband met de synodeopdracht betreffende onderzoek naar de betekenis van de eigentijdse cultuur voor de liturgie en kerkmuziek. Het resultaat van hun gezamenlijke arbeid treft u aan in hoofdstuk 5.

1.3 Contact met deputaten Christelijke Gereformeerde Kerken

Op 30 november 2000 hebben deputaten een ontmoeting gehad met deputaten *Uitgave Schriftberijmingen en herziening liturgische formulieren* van de Christelijke Gereformeerde Kerken. De vergadering is voornamelijk gebruikt om elkaar wederzijds op de hoogte te brengen van ontwikkelingen op liturgisch gebied.

Er werd geconcludeerd dat de opdrachten van beide synoden aan de deputaatschappen raakvlakken hebben, waarbij met name genoemd werd de opdracht betreffende het doopformulier en het onderzoek naar de hedendaagse cultuur.

Tevens werd de conclusie getrokken dat waar de werkzaamheden raakvlakken hebben, daarover in de toekomst contact zou moeten zijn en informatie uitgewisseld zou moeten worden.

Aangezien de Christelijke Gereformeerde Kerken ook aan het werk zijn met liturgische formulieren, pleiten deputaten eredienst ervoor om dit werk voortaan zoveel als mogelijk in samenwerking met in ieder geval de Christelijke Gereformeerde Kerken te doen. Zij zouden deze wens graag vertaald willen zien in een concrete opdracht van de synode.

---

2 – Globaal beleidsoverzicht

In 1993 werd door de generale synode van Ommen voor het eerste een deputaatschap voor de eredienst in het leven geroepen. Sindsdien hebben de kerken zich met de volgende liturgische zaken beziggehouden – waarbij we het onderwerp ‘kerk lied en gezangbundel’ buiten beschouwing laten omdat de synode van Berkel en Rodenrijs daarvoor een apart deputaatschap geformeerd heeft:

Orden van dienst

In het deputatenrapport uit 1996 werd een voorstel gedaan om te komen tot een nieuwe orde van dienst naast de twee bestaande. Omdat in dit voorstel naar het oordeel van de synode van Berkel en Rodenrijs een orde voor de middagdienst ontbrak, kregen nieuwe deputaten opdracht om de voorgestelde orde voor morgendienst uit te breiden met een orde voor de middagdienst, waarbij tevens reacties uit de kerken verwerkt moesten worden.

Op voorstel van deputaten heeft de synode van Leusden een derde orde van dienst voor zowel de morgen- als de middagdienst vrijgegeven.

In het deputatenrapport 1995 was ook uitgebreid aandacht besteed aan de voorreformatische eredienst, waarbij gewezen werd op de mogelijkheid dat de Gereformeerde Kerken een zogenaamde ordinarium-liturgie zouden kunnen gaan gebruiken. De Berkelse synode gaf daarop de opdracht verder te onderzoeken of en in hoeverre een ordinarium-liturgie zowel theologisch-inhoudelijk als wat vormgeving voor deze tijd betreft, bruikbaar is voor de Gereformeerde Kerken. In hun rapport aan de synode van Leusden kwamen deputaten tot de conclusie dat er geen inhoudelijke bezwaren zijn om een ordinarium-liturgie vrij te geven. De synode was echter nog niet overtuigd dat een dergelijke orde ook passend was in de *huidige* tijd, en gaf opdracht aan huidige deputaten dat nader uit te werken.

Formulieren

Vanaf 1993 hebben deputaten in opdracht van de kerken aandacht besteed aan vraagstukken omtrent formulieren, en met name aan de avondmaalsformulieren. De synode van Berkel en Rodenrijs droeg deputaten op zich te bezinnen op de plaats en inrichting van de avondmaalsviering, en daarbij teksten/formulieren te ontwerpen die meer afwisseling mogelijk maken bij frequente viering van het avondmaal. In hun rapport gaven deputaten een theologische bezinning op de plaats en frequentie van het avondmaal. Tevens stelden zij voor om drie nieuwe formulieren vrij te geven, een voorstel dat door de synode van Leusden aanvaard werd.

Tevens werd in het deputatenrapport van 1995 aandacht besteed aan het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis. Omdat dit gedeelte door iedereen als een torso beschouwd werd, besloot de synode van Leusden aan huidige deputaten op te dragen hier verder aan te werken. In samenhang hiermee werd tevens opdracht gegeven om de formulieren voor de doop aan kinderen en volwassenen nader te bekijken.

Voor herziening van het huwelijksformulier stelde de synode van Berkel en Rodenrijs een apart deputaatschap in. Op de synode van Leusden werd het herziene formulier vrijgegeven.

Tweede kerkdienst

De synode van Berkel en Rodenrijs droeg deputaten op onderzoek te doen naar het eventuele eigen karakter van de tweede kerkdienst op zondag, en de consequenties daarvan voor de inrichting van deze

dienst. In hun rapport concludeerden deputaten dat de tweede dienst in de lijn van Schrift en kerkgeschiedenis het karakter van een *leerdienst* kan hebben. Deze conclusie werd door de synode overgenomen. De synode besloot een vervolgoopdracht te geven om de studie naar de inrichting van de tweede dienst af te ronden.

Kerkorde

Met name het eerste deputaatschap eredienst heeft zich in opdracht van de synode beziggehouden met kerkordelijke aspecten betreffende de eredienst. De synode van Berkel en Rodenrijs besloot over dit onderwerp uit te spreken “*dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen*”. Zij motiveerde dit besluit met: “*inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het ‘amen’, van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz.*” (Acta art. 63).

Voorlichting en publicaties

In opdracht van de synode van Berkel en Rodenrijs gaven deputaten in 1997 het boekje *Licht op liturgie* uit, met toelichtingen op de besluiten van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 over de eredienst. Deze publicatie was bedoeld als handzame en goed leesbare publicatie voor een breed publiek waarin achtergrondinformatie gegeven werd bij de besluiten die de synode genomen had met betrekking tot de eredienst.

De synode van Leusden gaf deputaten opdracht een *Liturgisch katern* samen te stellen waarin in ieder geval de door de synode vrijgegeven nieuwe teksten, formulieren en orden van dienst op overzichtelijke wijze zijn opgenomen, voorzien van een korte toelichting.

---

3 – Opdracht van de synode

De generale synode van Leusden gaf aan deputaten de volgende opdrachten (Acta GS Leusden, artikel 49):

1. in samenwerking met deputaten Generaal-Synodale Publicaties een handzame uitgave te verzorgen van een liturgisch katern bij het Gereformeerd Kerkboek, waarin in elk geval de door de synode vrijgegeven nieuwe teksten, formulieren en orden van dienst op overzichtelijke wijze zijn opgenomen, voorzien van een korte toelichting;

Grond: de kerken en kerkleden dienen te beschikken over de nieuwe liturgische teksten, formulieren en orden van dienst, en wel in een zodanige uitvoering dat deze bij voorkeur ingelegd kan worden in het Gereformeerd Kerkboek;

2. desgevraagd de kerken te voorzien van informatie en advies over zaken met betrekking tot liturgie en eredienst;

Grond: bij de invoering van diverse nieuwe liturgische elementen is het van belang dat de kerken aanvullende informatie kunnen verkrijgen, zowel mondeling als schriftelijk;

3. in het kader van Schriftuurlijke confrontatie met de huidige cultuur verder te studeren op eigentijdse vormgeving van de eredienst;

Grond: de uitvoering van de opdracht van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63, besluit 4a, punt 5 en 6a, kon nog niet worden afgerond;

4. goede aandacht te schenken aan taalkundige consistentie van liturgische teksten en formulieren;

Grond: vanuit de kerken is terecht aangedrongen op meer taalkundige samenhang in het Gereformeerd Kerkboek.

5. deputaten Eredienst de opdracht te geven te onderzoeken of deze nieuwe orde van dienst [*bedoeld wordt de ordinarium-liturgie*] geschikt is, c.q. geschikt te maken is, voor gebruik in de huidige tijd en cultuur;

Grond: 1. deputaten hebben niet aangetoond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst (zie besluit 4a5 met grond 4a5.2 onder het besluit van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63);

Grond 2. vanaf de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 is er onrust in de kerken, juist ten aanzien van de liturgische vernieuwingen. Daarom is het niet wijs en pastoraal nu reeds dit ordinarium vrij te geven.

6. deputaten opdracht te geven verder te werken aan herziening van dit formulier [*bedoeld wordt het formulier voor de openbare belijdenis van het geloof*], met inachtneming van opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers;

Grond: deputaten hebben het bestaande formulier voorzien van toevoegingen en enkele aanwijzingen voor de liturg. Door deze gedeeltelijke herziening ontstaat inhoudelijk en taalkundig een inconsistent geheel;

7. deputaten opdracht te geven, in samenhang met het voorgaande [*bedoeld wordt de vorige opdracht*], te bezien of de formulieren voor de bediening van de doop aan kinderen en aan volwassenen herziening behoeven;

Grond: de samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis en avondmaal is evident, ook in de formulieren zal die samenhang zichtbaar moeten zijn;

8. deputaten op te dragen hun onderzoek met betrekking tot de tweede dienst op zondag te voltooien, met gebruikmaking van de reacties vanuit de kerken en van het commentaar van de synode.

Grond: deputaten hebben hun opdracht afgerond wat betreft het karakter, maar niet wat betreft de invulling van de tweede dienst op zondag.

---

4 – Liturgisch Katern, informatie en voorlichting (opdracht 1 en 2)

4.1 Liturgisch katern

De Generale Synode droeg deputaten erediens op:

in samenwerking met deputaten Generaal-Synodale Publicaties een handzame uitgave te verzorgen van een liturgisch katern bij het Gereformeerd Kerkboek, waarin in elk geval de door de synode vrijgegeven nieuwe teksten, formulieren en orden van dienst op overzichtelijke wijze zijn opgenomen, voorzien van een korte toelichting (Acta Art. 49, besluit 2.1).

Deputaten zijn in oktober 1999 met deze opdracht aan het werk gegaan. Daarbij kon worden voortgebouwd op het concept-liturgisch katern zoals dat in het *Aanvullend Rapport* aan de synode van Leusden was aangeboden. Er zijn beknopte toelichtingen geschreven bij de diverse liturgische onderdelen. Ook moest er een keuze gemaakt worden uit het ruime aanbod van toonzettingen van de Vota, de Geloofsbelijdenis van Nicea en het Onze Vader. Deze keuze hebben deputaten gemaakt in nauwe samenwerking met een tiental muziekdeskundigen, onder wie de musici uit het deputaatschap kerkmuziek.

In maart 2000 waren de werkzaamheden aan dit katern voor het deputaatschap erediens afgerond. Praktische zaken omtrent de uitgave van het katern, alsmede de informatievoorziening naar de kerken over de verkrijgbaarheid e.d. zijn verzorgd door het deputaatschap Generaal-synodale publicaties. Het *Liturgisch katern* rolde in september 2000 van de persen.

4.2 Informatie en voorlichting

Tot de opdrachten van de synode behoorde:

desgevraagd de kerken te voorzien van informatie en advies over zaken met betrekking tot liturgie en erediens (Acta, art. 49, besluit 2.2).

Voor wat de uitvoering van deze opdracht betreft, kunnen wij volstaan met een verwijzing naar het *Jaarverslag ondersteunende activiteiten Deputaten Kerkmuziek en Eredienst* dat in het rapport van het deputaatschap Kerkmuziek is opgenomen.

Ten aanzien van de informatievoorziening aan de kerken merken deputaten graag nog het volgende op. Verschillende synoden hebben de afgelopen tien jaar besluiten genomen die de erediens in de ruimste zin van het woord raken. Er zijn belangrijke veranderingen op liturgisch gebied gekomen, zoals ook blijkt uit het overzicht dat in hoofdstuk 2 van dit rapport gegeven is. Het is uiteraard van bijzonder groot belang dat de kerken tijd krijgen om verschillende zaken zich eigen te maken, en vooral ook dat daarbij voldoende goede ondersteuning gegeven wordt.

Vandaar dat deputaten eredienst het voorstel tot de vorming van een landelijk steunpunt van harte onderschrijven. Het steunpunt beoogt de kerken op een meer gecoördineerde wijze te ondersteunen bij liturgische zaken, onder andere ook door op allerlei niveaus geschikt informatiemateriaal te ontwikkelen en beschikbaar te stellen.

---

5 – Huidige cultuur en eigentijdse vormgeving van de kerkdienst (opdracht 3)

[Dit hoofdstuk is geschreven door deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek.]

5.1 Opdrachten aan deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek

De generale synode van Leusden gaf aan deputaten eredienst de volgende opdracht (Acta art 49, besluit 2, punt 3):

in het kader van Schriftuurlijke confrontatie met de huidige cultuur verder te studeren op eigentijdse vormgeving van de eredienst.

De synode besloot eveneens (Acta, art 49, besluit 5):

- een orde van dienst op basis van de ordinariumenteksten (het ordinarium) nog niet vrij te geven voor gebruik;
- deputaten Eredienst de opdracht te geven te onderzoeken of deze nieuwe orde van dienst geschikt is, c.q. geschikt te maken is, voor gebruik in de huidige tijd en cultuur.

De synode grondde dit besluit op het volgende:

1. deputaten hebben in hun rapport voldoende duidelijk gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst;
2. deputaten hebben niet aangetoond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst (zie besluit 4a5 met grond 4a5.2 onder het besluit van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63).

De synode gaf deputaten kerkmuziek de opdracht (Acta art. 61, besluit 1.4);

na te gaan welke liederen uit andere bronnen voorgesteld kunnen worden voor gebruik in de eredienst en opname in de beoogde gezangenbundel. Hierbij dienen deputaten zich te bezinnen op vragen die de hedendaagse cultuur stelt aan vormgeving van kerkmuziek en gezangenbundel.

Voor deze opdracht had de synode de volgende grond:

wanneer de invloed van de hedendaagse cultuur op onze verwachtingen ten aanzien van kerkmuziek en de gezangenbundel zorgvuldig door deputaten wordt gewogen en aan de kerken gerapporteerd, zullen volgende synodes over de goedkeuring van liederen een verantwoorde beslissing kunnen nemen.

5.2 Terreinverkenning

Als deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek hebben wij in enkele gezamenlijke vergaderingen ons beziggehouden met de bovengenoemde opdrachten. We hebben als deputaten ons afgevraagd hoe de opdrachten van de synode geïnterpreteerd moesten worden. Uit de bespreking en het verslag daarvan in de Acta werd wel duidelijk dat de synode geen breed opgezette studie verwacht. In de *Bespreking onderdeel 2, Vervolgopdrachten* (Acta Leusden, pag. 101v) lezen wij:

Deputaten moeten verder studeren op de vormgeving van de eredienst in relatie met de huidige tijd en cultuur. Hoe breed is die opdracht en wat is de norm ervoor, wordt gevraagd. Die opdracht behoeft begrenzing om de studie niet oeverloos te maken. Voorkomen moet worden dat de huidige tijd en cultuur voorwerp van bezinning of zelfs norm wordt. Het moet concreet gaan om eigentijdse vormgeving van de eredienst.

Prof. dr. M. te Velde waarschuwt dat de synode zich niet aan een algemene studieopdracht moet vertellen. Studie en bezinning kunnen ook aan de Theologische Universiteit worden overgelaten. Soortgelijke opdrachten zouden ook voor evangelisatie, diaconaat en pastoraat te geven zijn. Als kerken kunnen we ons beter concentreren op besluiten die voor ieder te overzien zijn.

5.2.1 Onbegonnen werk

De kerken hebben het volste recht, dergelijke opdrachten te formuleren en te verstrekken. Maar als men zich even verdiept in de materie van liturgie en huidige cultuur blijkt aan deze opdracht heel veel vast te zitten. Een studie over liturgie, kerkmuziek en cultuur is eigenlijk een onbegonnen werk, zo uitgebreid is dit thema.

In de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn de liturgische, kerkmuzikale en culturele ontwikkelingen in een stroomversnelling geraakt. Belangrijke publicaties verschenen in binnen- en buitenland. In feite staan wij als gereformeerde kerken hier voor een terrein dat vanuit de gereformeerde gezindte nog nauwelijks of zelfs helemaal niet ontgonnen is. Een probleem is dat deputaten daarom ook nauwelijks kunnen terugvallen op (deel)studies uit eigen kring. Tegelijk beseffen we dat we ook niet te veel moeten willen verwachten van onze Theologische Universiteit. Die heeft immers slechts zeer beperkte mogelijkheden van studie en onderzoek op het gebied van de liturgie.

Hoewel van ons geen diepgaande studie verwacht kan worden, moeten wij ons wel realiseren dat een verkenning van dit uitgestrekte terrein zinvol is. Al was het alleen maar om te voorkomen dat wij grote woorden spreken over een thema waarvan wij nauwelijks iets weten. Bovendien staan de praktische keuzes die wij moeten maken niet los van de culturele werkelijkheid. Men kan zich afvragen of keuzes die op onderdelen gemaakt worden, wel ‘los verkrijgbaar’ zijn. Zie ook hieronder onder ‘Inculturatie en acculturatie’.

5.2.2 Terminologie

De synodeopdracht impliceert een onderzoek naar de verhouding liturgie en eigentijdse cultuur. We wagen een poging aan te geven waarover het dan onder meer gaat.

Wat bedoelen we eigenlijk met het begrip *cultuur*? De definitie van deze term kan variëren van enerzijds een elitair begrip tot anderzijds het geheel van al onze manieren. We krijgen te maken met kernbegrippen zoals betekenissen, symbolen en communicatie.¹

Uit onderzoek blijkt dat we het woord *cultuur* niet als een massief blok moeten zien, waartegenover de christen antithetisch zijn houding moet bepalen. Cultuur is geen statisch begrip, maar meer een dynamisch proces. Cultuur wordt doorgegeven ('traditie') en tegelijk toegeëigend, verwerkt en aangepast aan andere omstandigheden, mogelijkheden en wensen. Dat gebeurt in een continu proces, veelal onbewust.

Religie en cultuur zijn niet te zien als twee aparte grootheden, twee soevereine kringen. Ze hebben veel met elkaar te maken. Cultus en cultuur, zo blijkt uit nadere onderzoeken, beïnvloeden elkaar en overlappen elkaar voor een deel.

Bestudering van liturgie zal ons ook in contact brengen met wat velen vandaag noemen het *ritueel*, de christelijke rite. Uit de literatuur die daarover verschenen is, wordt duidelijk dat het daarbij niet maar alleen gaat over uiterlijke vormgeving van de liturgie en kerkmuziek. Ook en vooral de achterliggende antropologische problemen komen daarin aan de orde. Verschillende wetenschappen komen dan in het vizier: de menswetenschappen psychologie, sociologie en antropologie, en ook taalwetenschap en semiotiek (de tekenleer).

5.2.3 Inculturatie en acculturatie

Een steeds belangrijker wordend sleutelwoord in de studies over de liturgie is het begrip *inculturatie*. Dit begrip speelt een rol juist als het gaat om de vraag of er toekomst zal zijn voor de liturgie in deze tijd van teruglopend kerkbezoek en gelet op het feit dat met name de jongere generatie steeds minder affiniteit lijkt te hebben met de klassieke liturgie. In die inculturatie worden dan de bovengenoemde disciplines betrokken.

Bij inculturatie van de liturgie en de liturgische muziek gaat het niet om een *confrontatie* tussen evangelie en cultuur, maar om wederzijdse beïnvloeding. Daarbij gaat het er om dat de liturgie de eigen wereldvisie van een bepaalde cultuur werkelijk respecteert. Ze wil de symbooltaal en het symboolhandelen van die cultuur opnemen en verwerken in het verstaan en de rituele uitdrukking van het christelijke geloof.²

Naast inculturatie worden ook de begrippen *acculturatie* en *adaptatie* (aanpassing) gebruikt. Inculturatie gaat echter verder dan acculturatie en adaptatie. Om een voorbeeld te geven: we spreken van adaptatie als brood en wijn worden aangepast door gebruik te maken van tarwebrood en druivensap. Inculturatie noemen we het gebruik van bijvoorbeeld inheemse producten als rijst en thee. Waren deze thema's voorheen vooral aan de orde in de missiologie, de westerse wereld wordt zich er nu van bewust dat deze zaken ook op eigen terrein spelen. Bij acculturatie is er sprake van het naast elkaar leven van twee culturen zonder wederzijdse assimilatie en verrijking, bij inculturatie leidt de combinatie van twee culturen echter tot iets nieuws.

¹ In zijn behandeling van godsdienst als een cultureel systeem geeft de bekende antropoloog Clifford Geertz de volgende definitie "an historically transmitted pattern of meanings embodied in symbols, a system of inherited conceptions expressed in symbolic forms by means of which men communicate, perpetuate, and develop their knowledge about and attitudes toward life" (Cl. Geertz, 'Religion as a cultural system', in: C. Geertz, *The interpretation of cultures*, London 1975, p. 87-125).

² G. Lukken, *Inculturatie en de toekomst van de liturgie*, Heeswijk-Dinther 1994 [Afscheidscollege Tilburg], 9.

Op voorhand kan duidelijk zijn dat inculturatie risico's met zich meebrengt. De voorstanders van het proces van inculturatie wijzen hier zelf op. Waar liggen de grenzen?

5.2.4 Cultuur en historie

Om het nog wat ingewikkelder te maken, ook de liturgie zoals wij die vanuit de historie kennen staat bepaald niet los van de cultuur waarin die liturgie gevormd is. Een voorbeeld: het breken van het brood als teken van gemeenschap is een Joods cultureel element.

Verder doordenkend lijken de vragen zelfs nog dieper te liggen. De bron zelf waaruit wij putten, de Heilige Schrift, Gods Woord, is niet los te zien van de cultuur. Hoewel algemeen een mechanische inspiratie afgewezen zal worden, is het onmogelijk, alle vragen rond de *theopneustie*, de leer over de goddelijke en menselijke factor bij de totstandkoming van de Schrift, bevredigend te beantwoorden.

Tot nu toe ging het over 'cultuur', enkelvoud. Maar de vraag rijst of er geen sprake is van diverse (sub)culturen naast elkaar op dezelfde plaats en tijd. Moeten we daaruit kiezen? En zo ja, welke keuzes maken wij dan? Of laten we in de liturgie diverse culturen, eventueel stijlen naast elkaar bestaan? Gewezen kan hierbij worden op de liturgie bij de uitvaart van Lady Diana, waar een song van Elton John klonk temidden van klassiek-anglicaanse liturgische vormen.

Ten aanzien van de muziek ten dienste van de liturgie worden tegenwoordig nieuwe vragen gesteld. Kwaliteit wordt niet altijd meer (uitsluitend) beoordeeld naar objectieve criteria, ontleend aan *vrouwe Musica* zelf (voldoet het aan de regels van de muziek). Kwaliteit wordt ook niet uitsluitend gezien als een kwestie van functionaliteit en schoonheid (past het in de liturgische context). In de lijn van de aandacht voor met name de menswetenschappen is kwaliteit vooral ook een antropologisch proces. Daarbij wordt gevraagd naar de *qualitas*, de hoedanigheid, de betekenis die de muziek heeft in de beleving van de deelnemers.

5.2.5 (Voorlopige) conclusie

Samenvattend zal vooral het verschil in benadering van de liturgie onze aandacht moeten hebben. Kiezen we voor een (systematisch-) theologische benadering, of geven we de voorkeur aan een antropologische insteek? De vraag is niet zo eenvoudig als het lijkt. Zelfs kan men de vraag stellen of hier wel een dilemma ligt.

Tot op heden hebben deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek vooral een inhaalslag willen en ook moeten maken. Op liturgisch gebied was al te lang te weinig gebeurd. Zo kunnen we ons liturgisch werk van de afgelopen jaren benoemen als hernieuwde aansluiting bij de traditie. Maar ook de traditie is geen massief gegeven. In de traditie (overlevering) geven vorige generaties ons door, wat wij ons weer zullen moeten toe-eigenen en verwerken, om van daaruit de lijn verder door te trekken. Het weer oppakken van de draad van bijvoorbeeld het *ordinarium* is daarvan een voorbeeld. Continuïteit en vernieuwing gaan hier hand in hand.

Binnen de structuur is ruimte voor eigentijdse invulling. Men kan zich daarvan gemakkelijk een beeld vormen aan de hand van de ontwikkeling van de preek. De vorm bleef vrijwel gelijk, de thema's van de verkondiging kregen hun eigen accenten. Een voorbeeld: zoals Luther zich vooral afvroeg: hoe krijg ik een rechtvaardige God, zo zal nu meer de vraag naar de geborgenheid bij God aan de orde komen, zoals Dietrich Bonhoeffer in 1944 (!) dichtte:

Von guten Mächte wunderbar geborgen,
erwarten wir getrost, was kommen mag.
Gott ist bei uns am Abend und am Morgen,
und ganz gewisz an jeden neuen Tag,

(vgl. *Liedboek voor de kerken*, 398; *Evangelisches Gesangbuch*, 65 en 652)

5.3 Antwoorden op vragen die door de synode zijn gesteld

Deputaten hopen dat kerken en synode uit het bovenstaande een kleine indruk hebben gekregen van het enorme terrein van liturgie en eigentijdse cultuur. De kerken zullen ook begrijpen dat wij niet in staat waren, in de beperkte tijd die ons ter beschikking stond dit hele terrein in kaart te brengen en te beheersen. Wij willen volstaan met de bovenstaande schets. Wel hebben de kerken ons een paar vragen gesteld. Daar willen we op antwoorden. Intussen beseffen we dat één en ander veel breder en dieper kan.

5.3.1 Huidige tijd en cultuur

De synode van Leusden stelde de volgende vraag: *vraagt de huidige tijd en cultuur om eigentijdse vormgeving in de eredienst?*

Tot op zekere hoogte. Iedere tijd heeft zijn eigen karakteristieke accenten. In onze tijd is bijvoorbeeld het visuele belangrijker dan in vroegere periodes. Ook de beleving van de tijd is vandaag anders: alles moet sneller, afwisselender, we willen meer verschillende werkvormen. Onze concentratieboog is over het algemeen korter. Daarnaast wordt onze samenleving steeds meer multicultureel en hebben wij meer kennis van andere culturen, van nu en vroeger, in ons werelddeel en andere werelddelen. Ons functioneren in de maatschappelijke context verandert voortdurend ten opzichte van vroegere situaties. Wij willen de hier genoemde ontwikkelingen overigens zeker niet negatief duiden. Onze cultuur wordt door zulke accenten veelal verrijkt. Wat gebleven is, is onze afhankelijkheid van God en onze verbondenheid met de katholieke kerk.

De bestaande structuren en liturgieën in de eredienst zijn doordacht in hun opbouw en in de loop van de tijd uitgebalanceerd. Binnen deze structuren functioneren mensen die hier en nu leven en werken, die kennis en vaardigheden hebben die aangesproken en gebruikt moeten worden.

Het verschijnsel 'eredienst' laat zich tot op zekere hoogte automatisch inbedden (dat is iets anders dan 'aanpassen') in de tijd en cultuur waarin hij gevierd wordt. Er verandert al veel in de kerkdienst en de wijze waarop die ingevuld en vormgegeven wordt zonder dat men zich dat bewust is of doelbewust nastreeft.

De bezinning op de invloed van de huidige cultuur zal logischerwijs consequenties hebben voor de vormgeving en uitvoering van de bestaande liturgieën, maar zal geen totaal nieuwe structuren of inhouden opleveren.

5.3.2 Cultuur en kerkmuziek/gezangenbundel

De vraag van de synode luidde: *Welke vragen stelt de hedendaagse cultuur aan een eigentijdse vormgeving van kerkmuziek en gezangenbundel?*

Eigentijdse vormgeving heeft te maken met ons mens zijn van nu. Wij leven anders dan vroeger; wij beleven, uiten en innen op een manier die past in onze moderne tijd. Naast de vaak al eeuwenlang bestaande kerkmuziek (zoals liederen) worden vandaag de dag liederen gezongen en muziekgenres gespeeld die in onze tijd en naar aanleiding van onze tijd ontstaan zijn. De kerk heeft in de loop der eeuwen heen veel componisten en musici geactiveerd en geïnspireerd. Gelukkig gebeurt dat ook nu in onze kerken in toenemende mate.

Omdat de kerk niet alleen van vandaag is, is het voor een goede ontwikkeling belangrijk om vast te houden aan het spoor dat getrokken is. Continuïteit is een sleutelwoord. Maar we moeten ook gebruik maken van middelen en uitingen van onze tijd. Zie hiervoor ook wat we hierboven schreven: “Cultuur wordt doorgegeven (‘traditie’) en tegelijk toegeëigend, verwerkt en aangepast aan andere omstandigheden, mogelijkheden en wensen. Dat gebeurt veelal onbewust in een continu proces”. Het is boeiend om anno 2001 levende kerk van Christus te zijn. We mogen werken met de talenten en gaven die de Geest ons gegeven heeft. Dat geeft moed en vertrouwen om verder te gaan, ook als later mocht blijken dat we misschien te veel kind van onze tijd zijn geweest (zoals we dat, terugblikkend in de geschiedenis, zo vaak signaleren bij anderen).

Omdat kerkmuziek een functie en een doel heeft en aan goede kwaliteitseisen moet voldoen, kan niet alle muziek kerkmuziek genoemd worden. Om dat goed te kunnen beoordelen is het nodig steeds een goed beeld te hebben van de functie en het doel van datgene waar kerkmuziek deel van uit maakt: de liturgie.

Bij het beoordelen van bepaalde hedendaagse stijlen en uitingen speelt altijd een rol dat de zeef van de tijd zijn werk nog niet heeft gedaan. Bovendien zijn wij emotioneel betrokken bij uitingen van de eigen tijd. Kunstuitingen (en muziek is een van de kunsten) uit de eigen tijd zullen altijd discussie oproepen. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat dit ook het geval is bij kunstuitingen uit het verleden. In de ene tijd en cultuur is er meer waardering voor een bepaalde periode uit het verleden dan in de andere tijd en cultuur. Veel van de wisselende beoordelingen blijkt samen te hangen met de visie en de opvatting die men heeft over de functie en het doel die men aan de desbetreffende kunstuiting toekent. Concluderend kunnen we zeggen: laten we de emoties rond bepaalde beoordelingen erkennen, maar laten we ons bij de beoordeling vooral richten op de achterliggende gedachte over functie en doel, in dit specifieke geval functie en doel van kerkmuziek.

5.4 Groeiende verschillen

Er is nog een zaak die deputaten aan de synode willen voorleggen in het kader van het nadenken over de huidige cultuur. Daarbij kijken we naar onze eigen kerken.

We verklappen geen geheim, als we zeggen dat er binnen onze gereformeerde kerken sprake is van een groeiend verschil in liturgische vormgeving en omgang met liederen. Dit plaatst ons als kerken voor de vraag: hoe moeten wij omgaan met deze verschillen. Deze vraag kent een tweetal aspecten, te weten:

- a. zijn wij ten aanzien van vorm en inhoud van onze erediensten gericht op *faciliterende* of op *prescriptieve* regelgeving? Met de term *faciliterend* bedoelen we: een regelgeving die handreikin-

gen biedt, bijvoorbeeld een basisaanbod aan kerkliederen, waarbij voor elke plaatselijke kerk ruimte is om in te spelen op de eigen behoefte. Met de term *prescriptief* bedoelen we: een regelgeving die bindend voorschrijft en de mogelijkheden beperkt tot dat wat met zoveel woorden genoemd en toegestaan is.

- b. wat behoort gemeenschappelijk te zijn aan gereformeerde erediensten en wat kunnen we overlaten aan de vrijheid van de plaatselijke kerken?

Lange tijd zijn we eraan gewend geweest dat onze erediensten – afgezien van de kwaliteiten van de predikant, de organist, het orgel en het kerkgebouw – in heel gereformeerd Nederland in opzet en vormgeving uniform geregeld waren. Dit kwam uit in de orden van dienst, het gebruik van liturgische formulieren, het liederenrepertoire, opvattingen over de inrichting van de diensten met het oog op bijvoorbeeld kinderen, gehandicapten en niet-kerkelijken. Tot voor enkele decennia werd er weinig onderlinge variatie in erediensten aangetroffen.

Bezinning op de functie van de erediensten in een sterk gesecculariseerde en steeds harder seculariserende wereld heeft in de praktijk intussen al geleid tot aanzienlijke onderlinge verschillen in de praktische vormgeving van de erediensten.

Daar komt bij dat gaandeweg de opvattingen over de noodzaak van ‘gemeenschappelijkheid’ uiteen gingen lopen. Wij zijn er als kerken lang aan gewend geweest veel dingen centraal te regelen en dit bovendien in voorschrijvende, prescriptieve zin. Alle kerken werden verondersteld zich te houden aan wat gemeenschappelijk was vastgesteld. We zien echter de laatste tijd dat kerken hier steeds meer moeite mee krijgen. Zij achten zich als plaatselijke kerken zelf verantwoordelijk voor een inrichting van hun erediensten die beantwoordt aan de situatie waarin zij zich bevinden. Vaste orden van dienst, formulieren en een vastgesteld liederenrepertoire worden daarbij meer en meer als knellend en belemmerend voor een verantwoorde eredienst ervaren. Dit geldt het meest dringend voor evangelisatiegemeenten en voor erediensten speciaal gericht op kinderen, gehandicapten, asielzoekers en niet-kerkelijken. Maar gaandeweg zoeken kerken ook zonder dat zij dergelijke bijzondere aanleidingen hebben meer vrijheid voor een grotere variatie binnen hun erediensten.

Ongetwijfeld betekent het grotere aanbod van orden van dienst, formulieren en liederen meer keuzemogelijkheid voor de kerken. Maar desondanks blijft de vraag: hoe verhouden de plaatselijke kerken als zelfstandige kerken zich ten opzichte van elkaar binnen het kerkverband. Wat mogen wij daarbinnen elkaar voorschrijven en waarin moeten wij elkaar vrijlaten? Dat is de kernvraag. Binnen de discussie hierover valt onder andere de vraag naar de status van vastgestelde formulieren en een vast te stellen liedbundel. Zijn deze faciliterend of beogen we deze elkaar voor te schrijven? Maar de eigenlijke discussie is deze: moet in principe een gereformeerde eredienst er overal hetzelfde uitzien of verwelkomen wij een grote diversiteit, waarin de plaatselijke mogelijkheden en situaties zich weerspiegelen?

Het gaat om onze ‘gemeenschappelijkheid’ en waar die hem in zit. En dus om onze visie op de gemeente als het lichaam van Christus. Betekent ons gemeenschappelijk belijden: ‘alles overal zoveel mogelijk hetzelfde’, of betekent het: ‘hetzelfde in belijden, verschillend in de uitwerking’?

Deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek komen ieder op eigen terrein met deze vragen in aanraking. Met het oog op de vrede in de kerken lijkt het deputaten noodzakelijk dat de kerken, in synode bijeen, over de hier geformuleerde vraagstelling open discussiëren. Wellicht vloeit uit die kerkelijke discussie een vervolgoedracht voor deputaten voort.

5.5 Vervolgopdracht

Wij vragen aan de synode een vervolgopdracht die niet gericht is op zuiver wetenschappelijk onderzoek op het gebied van liturgie en eigentijdse cultuur, maar op toepassingen en ook op het aangeven van grenzen.

Ook vragen wij, na een synodedebat over deze groeiende verschillen in de kerken, een vervolgopdracht waarin bijvoorbeeld de verschillen in kaart gebracht worden en aan de volgende synode voorstellen worden gedaan met daarbij bepaalde afspraken.

---

6 – Taalkundige consistentie (opdracht 4)

Tot de opdrachten van de synode behoorde ook:

goede aandacht te schenken aan taalkundige consistentie van liturgische teksten en formulieren (Acta, art. 49, besluit 2.4).

Als grond voor de opdracht formuleerde de synode:

vanuit de kerken is terecht aangedrongen op meer taalkundige samenhang in het Gereformeerd Kerkboek.

Binnen het deputaatschap heeft deze opdracht voornamelijk als post pro memorie gefungeerd. Dit heeft de volgende redenen.

Allereerst hebben deputaten geen opdracht om bestaande formulieren en andere liturgische teksten taalkundig te herzien. Dat maakt het onmogelijk om bestaande teksten te wijzigen. We hebben dus alleen de keus om ons aan te sluiten bij het taalkleed waarin de formulieren en gebeden in de jaren zeventig en tachtig gestoken zijn. Naar ons oordeel is dat niet wenselijk noch zinvol. Deputaten zijn van mening dat het beter is dat op een bepaald moment de opdracht gegeven wordt tot een algehele herziening van het taalkleed van alle vrijgegeven formulieren en gebeden.

Een belangrijk aspect daarbij is dat de Gereformeerde Kerken naar de overtuiging van deputaten deze taalkundige revisie niet geïsoleerd van andere kerkgenootschappen moeten doen. We denken hierbij in het bijzonder aan de Christelijke Gereformeerde Kerken waar momenteel een deputaatschap met deze materie aan het werk is. Het lijkt ons goed wanneer de Gereformeerde Kerken herziening van gemeenschappelijke liturgische teksten zoveel mogelijk in samenwerking doen met kerkengroepen die dezelfde teksten bezitten en gebruiken.

In de tweede plaats wordt momenteel hard gewerkt aan een nieuwe bijbelvertaling, waarbij ook de Gereformeerde Kerken betrokken zijn. Het is dus zeer goed mogelijk dat deze nieuwe vertaling in de toekomst vrijgegeven wordt voor liturgisch gebruik. De komst van een nieuwe vertaling heeft grote consequenties voor liturgische teksten. Gedacht kan worden aan de (al dan niet letterlijke) bijbelcitaties die in de formulieren voorkomen en die dus in overeenstemming met de nieuwe vertaling gebracht zullen moeten worden. Het lijkt ons verstandig en zinvol om te wachten met een taalkundige revisie van de vrijgegeven liturgische teksten tot de vertaling beschikbaar is, en de kerken over het gebruik daarvan besloten hebben.

In de derde plaats willen deputaten wijzen op het feit dat een taalkundige revisie onlosmakelijk samenhangt met het omvangrijkere onderwerp ‘liturgische taal’. Het taalgebruik in de eredienst is niet alleen een kwestie van de vraag wat ‘hedendaags Nederlands’ is (op zichzelf al een problematisch vraagstuk), maar het heeft bijvoorbeeld ook allerlei meer liturgisch-inhoudelijke aspecten. Het hangt bijvoorbeeld samen met het type samenkomst waarbinnen taal gebruikt wordt. Een kerkdienst met een overheersend leer karakter vraagt om een ander taalveld dan een dienst waarin elementen als lofprijzing en aanbidding de boventoon voeren. Zoals een wetenschappelijke verhandeling zich ook vanzelf-

sprekend kenmerkt door zakelijke en eenduidige taal, terwijl een pastoraal boekje zich veelal bedient van taal die appelleert aan andere menselijke vermogens.

Trouwens, binnen één dienst kunnen verschillende taalvelden aanwezig en nodig zijn. Het is immers duidelijk dat de taal van een gebed waarin God geprezen wordt, anders zal zijn en kan zijn dan van een preek waarin de leer van de kerk uitgelegd wordt.

De vraag welke taal in de kerkdienst gewenst is, is binnen de Gereformeerde Kerken nooit voorwerp van bezinning of studie geweest. Toch is het een bijzonder essentieel item wanneer het gaat om het ontwerpen of redigeren van formulieren en formuliergebeden. Studie over dit onderwerp is trouwens ook van belang voor het taalgebruik van de liturgisch gebruikte liederen.

Het zou naar ons oordeel wenselijk zijn wanneer deputaten eredienst een opdracht zouden krijgen om zich op dit onderwerp nader te bezinnen. Uiteraard denken we dan niet aan een omvangrijke, laat staan: uitputtende studie, maar aan een beperkt onderzoek dat vooral gericht is op de praktijk.

---

7 – ‘Ordinarium-liturgie’ (opdracht 5)

7.1 Opdracht

De Generale Synode van Leusden besloot:

1. een orde van dienst op basis van de ordinariumteksten (het ordinarium) nog niet vrij te geven voor gebruik;
2. deputaten eredienst de opdracht te geven te onderzoeken of deze nieuwe orde van dienst geschikt is, c.q. geschikt te maken is, voor gebruik in de huidige tijd en cultuur.

Gronden:

1. deputaten hebben in hun rapport voldoende duidelijk gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst;
2. deputaten hebben niet aangetoond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst (zie besluit 4.a.5 met grond 4.a.5.2 onder besluit Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 63 [p. 94 + 96]);
3. vanaf de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 is er onrust in de kerken, juist ten aanzien van de liturgische vernieuwingen. Daarom is het niet wijs en pastoraal nu reeds dit ordinarium vrij te geven.

7.2 Voorgeschiedenis

In hun rapport aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 hebben deputaten Eredienst uitgebreid aandacht besteed aan de liturgie in de kerk na Pinksteren.³ Bij het beschrijven van de voor-reformatorische eredienst kwamen het ‘Ordinarium’ en ‘Proprium’ ter sprake.

Met de term ‘ordinarium’ worden onderdelen van een eredienst aangeduid die elke dienst terugkeren en die inhoudelijk niet van het kerkelijk jaar afhankelijk zijn. Tot het ordinarium behoren de gezangen Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus/Benedictus en Agnus Dei. In de loop van de kerkgeschiedenis zijn deze vijf ordinariumgezangen bepalend geworden voor de opbouw van een orde van dienst, die tot op de dag van vandaag in de christelijke wereld veel gebruikt wordt. De gezangen geven als het ware het geraamte, de grondstructuur van de orde van dienst weer (vandaar dat we spreken over een ‘orde van dienst volgens het ordinariummodel’). Tussen de vaste elementen worden de liturgische onderdelen geplaatst die elke zondag wisselende teksten hebben en in de kerkgeschiedenis vaak afhankelijk geweest zijn van het kerkelijk jaar. Het betreft schriftlezingen (en bediening van het Woord), diverse liederen en gebeden. Deze wisselende onderdelen van de dienst worden aangeduid met de term ‘proprium’.

---

³ Rapport Studiedeputaten Eredienst. (Generaal Synodale Publikaties nr. 4), Barneveld z.j. (1996), 79-97.

Deputaten waren van oordeel *dat de liturgietraditie van de christelijke kerk uit de eerste zestien eeuwen veel elementen bevat die bijbels verantwoord zijn. Vanuit kerkhistorisch besef zou het een verrijking zijn wanneer de gereformeerde kerken de band met de kerk uit de eerste zestien eeuwen tot uiting laten komen in haar orden van dienst. Concreet is hier te denken aan het gebruik maken van een orde van dienst met een ordinariumstructuur. Deze verrijking houdt eveneens in dat in de gereformeerde eredienst meer accent gegeven kan worden aan bijbelse noties, die in de huidige orden van dienst in veel mindere mate geaccentueerd worden: lofzettingen richten op Christus (Kyrie, Gloria), besef van verbondenheid met de hemelse lofzetting (Gloria, Sanctus), besef van verbondenheid met de schepping (Kyrie).*

De aandacht die het rapport aan het ordinarium gaf, moest volgens deputaten gezien worden als een pleidooi en aanzet om als kerken gezamenlijk na te denken over de mogelijkheid en wenselijkheid om een orde van dienst volgens ordinariummodel te krijgen. Het deputaatschap vroeg de synode om nieuw te benoemen deputaten opdracht te geven om te onderzoeken of het mogelijk is een orde van dienst te ontwikkelen met gebruikmaking van de ordinarium-delen van de vroegchristelijke liturgieën.

Dit verzoek werd door de synode van Berkel en Rodenrijs gehonoreerd. De vergadering besloot deputaten op te dragen “te onderzoeken of en zo ja hoe een voor deze tijd geschikte orde van dienst te ontwikkelen zou zijn met gebruikmaking van delen van het ordinarium”.

Bij dit besluit voerde de synode drie gronden aan:

1. de teksten van het ordinarium, Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Benedictus en Agnus Dei gaan terug op de vroege christelijke traditie;
2. naast de bestaande orden van dienst zou een zogenaamde ordinarium-orde een verrijking kunnen betekenen, als blijkt dat deze een goede vorm biedt om God in deze tijd te eren in de eredienst;
3. latere gebruikmaking van de ordinarium-delen in de rooms-katholieke mis met de transsubstantiatieleer hoeft niet bij voorbaat uit te sluiten dat gereformeerde kerken ze goed kunnen gebruiken.

De laatste grond is genomen tegen de achtergrond van de kritiek die vanuit de kerken naar voren was gebracht, namelijk dat het gebruik van de ordinariumgezangen – historisch gezien – onlosmakelijk verbonden zou zijn met (de ontwikkeling van) de transsubstantiatieleer.

Bijzonder belang hechtte de synode eraan om deputaten te laten onderzoeken of er een orde van dienst kon komen waarin ordinariumgezangen een plaats hebben, die *geschikt is voor deze tijd*.

In hun rapport dat deputaten Eredienst aanboden aan de Generale Synode Leusden 1999, werd in hoofdstuk 8 onder meer uitgebreid ingegaan op de bezwaren die vanuit de kerken naar voren waren gebracht. Met name werd aandacht besteed aan de ontwikkeling van het rooms-katholieke consecratiedogma en de betekenis daarvan voor de eredienst.

Deputaten concludeerden dat er geen aanwijzingen zijn te vinden dat het ontstaan en voortbestaan van een ordinariumdienst afhankelijk was of is van specifiek roomse dogma's.

Verder boden deputaten een orde van dienst met ordinariumstructuur aan (§8.4), waarbij in een aparte paragraaf één en ander werd uitgelegd en toegelicht (§8.5). Daarbij werd in het bijzonder ingegaan op de avondmaalsviering, die in een dergelijke orde van dienst zonder didactisch formulier plaatsvindt, maar opent met het ‘tafelgebed’ dat getypeerd kan worden als een dankzeggingsgebed, een eucharistisch gebed (eucharistia = dankzegging). In tegenstelling tot vieringen waarbij eerst een didactisch

formulier gelezen wordt, plaatst het tafelgebed de viering vanaf het begin op de toonhoogte van de lofprijzing.

Deputaten stelden aan de synode voor om deze orde van dienst op basis van de ordinariumenteksten vrij te geven voor gebruik in de eredienst. Hoewel de synodecommissie van de synode te Leusden dit voorstel van deputaten overnam, besloot de synode de ordinariumliturgie vooralsnog niet vrij te geven, maar wel de vervolgoedracht te geven, zoals deze in paragraaf 1 staat afgedrukt.

7.3 Evaluatie

Zowel uit de bespreking op de synode van Leusden als uit de opdracht (zie §1) blijkt dat de synode ten aanzien van het ordinarium een stap verder is gegaan dan de synode van Berkel en Rodenrijs. In de opdracht die deputaten ontvingen van de synode van Berkel en Rodenrijs lag de nadruk op vraagstukken omtrent inhoud en schriftuurlijkheid van het ordinarium. Deputaten hebben daar ook de meeste aandacht aan besteed in hun rapport aan de synode van Leusden.

De inhoudelijke beoordeling hiervan heeft de synode neergelegd in de eerste grond: “deputaten hebben in hun rapport voldoende duidelijk gemaakt, dat de elementen van deze orde van dienst teruggaan op de vroege christelijke traditie en goed gebruikt zouden kunnen worden in een gereformeerde eredienst.”

Een belangrijk punt waardoor de synode niet uitspreekt dat het ordinarium “goed gebruikt *kán* worden in een gereformeerde eredienst”, staat verwoord in de tweede grond: “deputaten hebben niet aange-toond dat de voorgestelde ordinariumorde een goede vorm biedt om God *in deze tijd* te eren in de eredienst”.

In de plenaire bespreking op de synode werd gevraagd of een ordinariumdienst niet te ‘hoogkerkelijk’ is, en door kerkleden wel begrepen zal worden. Zo is wellicht ook de derde grond te verklaren, waarin de synode uitspreekt dat het in deze tijd, waarin er juist ten aanzien van de liturgische vernieuwingen veel onrust is in de kerken, niet wijs en pastoraal is nu reeds het ordinarium vrij te geven.

Het vooralsnog niet vrijgeven van de ordinarium-orde had o.i. vooral als reden onbekendheid en on-vertrouwdheid met de materie. Die onwennigheid werd bij sommigen ook gevoed door het gebruik van Latijnse namen (‘Kyrie’, ‘Gloria’, et cetera) voor de liturgische onderdelen. Nu maakt het enerzijds inhoudelijk niet uit wanneer we met Nederlandse termen zouden gaan werken, dus: ‘Heer, ontferm U’ (i.p.v. Kyrie), ‘Eer aan God’ (i.p.v. Gloria), ‘Ik geloof’ (i.p.v. Credo), ‘Heilig’ (i.p.v. Sanctus) ‘Lam Gods’ (i.p.v. Agnus Dei). Anderzijds zijn de Latijns/Griekse termen in de kerkgeschiedenis tot op de dag van vandaag de gebruikelijke en internationaal gestandaardiseerde benamingen voor de ordinarium-gezangen. Bovendien is het gebruik van liturgische Latijnse termen niet geheel onbekend in de gereformeerde wereld, zoals blijkt uit de Latijnse term ‘votum’ die algemeen ingeburgerd is, hoewel de betekenis en inhoud van dit woord niet bij iedereen bekend zijn. We hebben hier niet met een halszaak te maken, toch geven deputaten de voorkeur aan de gangbare termen.

7.4 Inhoudelijk passend

De belangrijkste taak waarvoor deputaten zich gesteld zien, is aan te tonen dat een ordinariumdienst past in de *huidige tijd en cultuur*. Nu is het maar tot op zekere hoogte mogelijk is om echt *aan te tonen* dat een bepaalde liturgische praktijk of gebruik ook in de hedendaagse cultuur past. Nadenken over de

bruikbaarheid van liturgische praktijken in onze moderne tijd blijft een vorm van ‘droogzwemmen’. Uiteindelijk heeft de *praktijk* het laatste woord hierover, en moet uit de *praktijk* blijken of liturgische vormen naar tevredenheid functioneren of dat er op onderdelen bijstellingen nodig zijn. Daarbij zal bovendien gezorgd moeten worden dat gemeenteleden voldoende achtergrondinformatie krijgen en voldoende tijd nemen om met de liturgische vormen vertrouwd te raken. Het duurt even voordat men zich thuis voelt in een nieuw huis.

Uiteraard kunnen deputaatschappen en synoden veel zaken wel zo goed mogelijk voorbereiden en vooraf inschatten. Op grond van Schrift en belijdenis kan gewerkt worden aan liturgieën die voor alles passend zijn in de dienst aan God.

Evenals voorgaande deputaatschappen hechten huidige deputaten eraan om voorop te stellen dat een ordinarium-dienst *inhoudelijk* gezien in deze tijd en cultuur past. In de vorige twee deputatenrapporten is hier al aandacht aan besteed bij de bespreking van de vijf ordinariumgezangen (*Rapport deputaten Eredienst* 1999, pag. 200-206). Het is echter zinvol om de hoofdzaken hier kort te resumeren.

Ten aanzien van het Kyrie kan opgemerkt worden dat dit smeekgebed mogelijkheden biedt om niet alleen met *onze* nood en *onze* schuld voor Gods aangezicht te komen, maar ook met de nood van heel de schepping (vgl. Rom. 8:19-23). Hier kan ook specifiek gedacht worden aan al het onheil dat in deze tijd van moderne communicatiemiddelen indringend onze huiskamers binnengebracht wordt. Oorlogen, hongersnoden, natuurrampen, milieuvraagstukken zijn zaken waar de gemeente dagelijks mee te maken heeft, en die ook meegenomen worden naar de kerk. Het Kyrie-gezag geeft de kerken een goede mogelijkheid om op een meer *structurele* wijze aan deze nood ‘stem’ te geven en om al die nood voor de Here neer te leggen. Met opzet schreven we “op een meer structurele wijze”, want het is natuurlijk niet zo dat met de invoering van het ‘Kyrie’ de nood van de wereld voor het eerst een plaats in de gereformeerde eredienst ontvangt. Wel krijgt het door de komst van het Kyrie een meer duidelijke en (daardoor) prominentere plaats binnen gereformeerde orden van dienst.

Ook het Gloria past goed in deze tijd. Regelmatig wordt immers de wens geuit om in kerkdiensten aparte momenten in te bouwen voor lofprijzing en aanbidding. De kerk kan hiervoor te rade gaan bij haar eigen geschiedenis en het Gloria gebruiken. Tot op de dag van vandaag worden het Kyrie en Gloria als een eenheid beschouwd, hoewel dit oorspronkelijk niet zo was. Pas in de loop van de tijd zijn de twee liturgische onderdelen sterk op elkaar betrokken. Dat zal waarschijnlijk *inhoudelijke* redenen hebben gehad. In ieder geval is het zinvol om het Kyrie en Gloria bij elkaar te plaatsen. Smeaken en loven zijn immers op elkaar betrokken. Het roepen om ontferming (Kyrie) veronderstelt onze eigen onmacht en afhankelijkheid en daardoor de erkenning en lofprijzing van Gods heerschappij. In de Schrift worden smeekbede en lofprijzing voortdurend in elkaars nabijheid geplaatst. Een duidelijk voorbeeld is Psalm 42/43, waar de klacht vergezeld gaat van het keervers: “Hoop op God, want ik zal Hem nog loven, mijn Verlosser en mijn God!” Trouwens, ook uit de tekst van het Gloria wordt dit duidelijk. We wijzen hier op het tweede deel van het Gloria, waarin a.h.w. de smeekbede om ontferming uit het Kyrie terugkeert: “Die de zonden der wereld wegneemt, ontferm U over ons. Die de zonden der wereld wegneemt, aanvaard ons smeekgebed.”

Met name ten aanzien van de avondmaalsviering biedt het ordinarium een vorm die goed past in de huidige tijd. De afgelopen jaren hebben de kerken met betrekking tot de avondmaalsviering maatregelen genomen die een hogere frequentie mogelijk moeten maken, zonder dat dit ten koste gaat van het Woordgedeelte van de dienst. De generale synode van Leusden gaf daartoe drie kortere avondmaalsformulieren vrij.

Ook voor de gereformeerde avondmaalsviering zou de komst van een ordinariumliturgie een verrijking betekenen. Een belangrijk verschil met de ons bekende wijze van avondmaalvieren is dat bij de viering geen didactisch formulier gelezen wordt. De viering vangt aan met een nodiging, waarna direct overgegaan wordt tot het avondmaalsgebed dat aangeduid wordt met ‘de grote lofprijzing’ of ‘tafelgebed’. Het eerste gedeelte van dit gebed (de ‘prefatie’ genaamd) bevat elementen uit de vroegchristelijke avondmaalsviering. Bovendien – en dat is voor ons op dit moment belangrijker – wordt de viering van het avondmaal door dit lofprijzende gebed vanaf het begin op de toonhoogte van de lof geplaatst. Het vorige deputaatschap heeft hierover geschreven in het rapport aan de Generale Synode Leusden 1999 (pag. 202-206). De waarde van dit vroegchristelijke gebed is goed verwoord door C. Trimp: *“Dit begin van het oude avondmaalsgebed is van grote schoonheid; het verenigt in zich de lofprijzing en de dankzegging, terwijl de verwijzing naar en instemming met de lof der engelen (het zg. Sanctus, naar Jes. 6:3) ons in de liturgische ruimte van Heb. 12:22 vv. zetten en ons de veelstemmige lof uit het boek Openbaring aan Johannes in gedachten roepen”*⁴.

Kortom, wanneer de kerken een ordinariumdienst ontvangen, krijgen zij ook metterdaad een vorm aangeboden voor de avondmaalsviering die bijzonder goed recht doet aan de viering van het avondmaal als feestmaal, waar lof- en dankzegging centrale en structurerende elementen zijn.

Pleidooien voor een viering zonder didactisch formulier worden hier overigens niet voor het eerst gevoerd. Deputaten die rapport uitbrachten aan de Generale Synode Kampen 1975 hebben reeds gepleit om de mogelijkheid te openen van “een sterk vereenvoudigde avondmaalsliturgie, waarbij een breedvoerige onderwijzing ontbreekt en vrijwel direct tot de viering wordt overgegaan.” Destijds hebben de kerken deze mogelijkheid niet benut.

7.5 Proprium

Grote delen van het ‘tafelgebed’ behoren tot het proprium. Dit betekent dat hier gebruik wordt gemaakt van *wisselende* teksten, die aansluiten bij de thematiek van het liturgisch jaar. Het lijkt deputaten een zinvolle zaak om op een verantwoorde wijze bij deze traditie aan te sluiten, en de kerken een aantal tafelgebeden aan te bieden die in het bijzonder bestemd zijn voor gebruik bij verschillende feesten van het liturgisch jaar. Deputaten stellen voor de in paragraaf 8 en 9 geformuleerde tafelgebeden te gebruiken. Het tafelgebed dat gebaseerd is op Filippenzen 2 kan onder meer goed gebruikt worden met Pasen en Hemelvaart. De twee tafelgebeden uit paragraaf 9 zijn specifiek bedoeld voor Kerstfeest en Pinksteren.

7.6 Gevarieerdheid

7.6.1 Gevaar van verstening

Ten aanzien van de ordinariumliturgie is meer dan eens gevraagd of een dergelijke orde van dienst niet leidt tot dorre routine en fossilisering. Is er wel voldoende ruimte voor ‘variatie en afwisseling’, zodat verstening van vormen zoveel mogelijk tegengewerkt kan worden?

⁴ C.Trimp, ‘Sacrificium laudis’, in: C. Trimp (red.), *De biddende kerk*. Groningen 1979, pag. 185.

Onze tijd staat bol van enthousiasme voor pluralisering en differentiatie. In het verlengde daarvan wordt veel waarde gehecht aan variatie en het doorbreken of voorkomen van ééntonigheid. Hiermee houdt ook verband de angst voor ritualisering en voor verstening van liturgische vormen en gebruiken. Het is dan ook goed dat dit soort vragen gesteld worden, want het voorkomen van ritualisering verdient altijd aandacht. Dat geldt echter ook voor de reeds vrijgegeven orden van dienst.

Dat deze vraag echter in het bijzonder bij het *ordinarium* gesteld wordt, komt o.i. voort uit onbekendheid met de materie. Want – zoals we hieronder nog zullen zien – sleur en verstening is bij een ordinariumdienst juist veel beter te voorkomen dan bij de orden van dienst die de kerken tot nu toe kennen! En hiermee raken we aan een belangrijk kernpunt, namelijk de vraag wat een ‘ordinariumdienst’ nu in de praktijk inhoudt en betekent. Deputaten hebben de indruk dat bij menig een het misverstand bestaat dat een ordinariumdienst een orde van dienst is die de kerken strak bindt aan vaststaande teksten die bovendien telkens op dezelfde melodieën gezongen worden.

7.6.2 Vaste en wisselende onderdelen

Dat is echter maar tot op zekere hoogte waar. Een orde van dienst volgens het ordinariummodel kent onderdelen met vaste en wisselende teksten. Dat is niets nieuws, want dat kennen we ook al van de orden van dienst die momenteel in gebruik zijn. In orden van dienst die vrijgegeven zijn, zijn het Votum, de Tien Woorden, de Geloofsbelijdenis voorbeelden van vaste, onveranderlijke teksten. Ook bij de sacramentsvieringen worden vastgestelde teksten (formulieren) gebruikt. Daarnaast kennen de vrijgegeven orden van dienst teksten die elke zondag verschillend zijn. Te denken is aan de liederen, de gebeden, de lezingen en de preek.

Deze situatie bestaat ook in een ordinariumliturgie. Zoals in paragraaf 2 is geschreven, bestaat een dergelijke dienst uit elementen die tot het ‘ordinarium’ (het gewone, wat elke zondag terugkeert) en elementen die tot het ‘proprium’ (het bijzondere, het eigene, wat elke zondag anders is) behoren. Het aantal vaste teksten is ook in een ordinariumliturgie beperkt. Naast de reeds bekende onderdelen (votum, groet, geloofsbelijdenis e.d.) gaat het om het Kyrie, Gloria, Sanctus en Agnus Dei. Maar zelfs daarin valt nog te variëren, zoals dadelijk uitgewerkt zal worden. Veel belangrijker is echter hier vast te stellen dat door de proprium-delen (liturgische onderdelen met wisselende teksten) uit een ordinariumliturgie voldoende inhoudelijke afwisseling aanwezig is en aangebracht kan worden. De gebeden, de lezingen, de preek, de liederen en ook de teksten bij het Avondmaal zijn niet gestandaardiseerd, maar bieden volop mogelijkheden tot variatie die inhoudelijk zinrijk is en daarbij ook tegemoetkomt aan het hedendaagse verlangen naar afwisseling.

Kortom, wat het bestaan betreft van vaste en wisselende teksten verschilt een ordinariumliturgie niet met orden van dienst zoals die momenteel al in gebruik zijn in de Gereformeerde Kerken. Evenals de ons reeds bekende orden van dienst biedt een ordinariumliturgie een duidelijke en doorzichtige structuur, waarbij een goed evenwicht is gevonden tussen vaste en wisselende teksten zodat enerzijds verbrokkeling en fragmentarisme voorkomen wordt, en anderzijds sleur en voorspelbaarheid geen kans geven door de rijke variatiemogelijkheden.

7.6.3 Variatie in vaste onderdelen

Men zou zelfs kunnen zeggen dat een ordinariumliturgie zelfs méér dan de bestaande orden van dienst die in de Gereformeerde Kerken gebruikt worden, verstening en ritualisering tegengaat. Want niet

alleen door de propriumdelen is er veel afwisseling, ook binnen de *vaste* liturgische elementen valt nog veel te variëren. Wat daarbij – inhoudelijk gezien – wel en niet kan, wordt bepaald door de vraag wat de essentie van het desbetreffende liturgische onderdeel is. Het best kunnen we dit verduidelijken aan de hand van een voorbeeld, waarvoor we het Sanctus kiezen.

Door het zingen van het Sanctus stemt de kerk op aarde in met de lofprijzing die in de hemel door engelen gezongen wordt. Maar het Sanctus is niet inwisselbaar voor elk willekeurig loflied. Fundamenteel en karakteristiek voor het Sanctus is maar niet een lofverheffing van God in het algemeen, maar een lofprijzing van *Jahwe Zebaoth die heilig is en van wiens heerlijkheid de aarde vol is*. Een loflied op bijvoorbeeld Gods voorzienigheid kan dus niet als vervanging voor het Sanctus gebruikt worden. Er is dus wel een grote mate van thematische gebondenheid. Concreet voor dit ordinariumgezang kan men dus een keuze maken uit de vele toonzettingen van de onberijmde tekst (“Heilig, heilig, heilig, HEER God van alle machten, vol zijn hemel en aarde van zijn heerlijkheid”). Maar daarnaast kan er gekozen worden voor liederen (of fragmenten daaruit) die thematisch met het Sanctus verwant zijn, zoals Psalm 99:1-2, 148:1/5, *Liedboek* gezang 24, 258:4, 323:2, 422, 444:1-2 en 457. Alhoewel het de minst aantrekkelijk optie is, is het zelfs mogelijk dat de tekst van het Sanctus door één persoon gelezen wordt.

Soortgelijke toelichtingen zouden wij ook ten aanzien van de overige ordinariumgezangen kunnen houden. Voor wat wij wilden verduidelijken is dat echter niet nodig. Belangrijk is dat wanneer de kerken een ordinariumliturgie ontvangen, zij een orde van dienst krijgen die – naast de variatie door het proprium – ook zelfs in de *vaste* onderdelen veel afwisseling toelaat, zij het binnen thematische grenzen.

Die variatiemogelijkheden zijn er dankzij het werkelijk enorme oeuvre aan toonzettingen van de ordinariumgezangen, variërend van gregoriaans uit de Middeleeuwen tot moderne composities uit de 21ste eeuw en alles wat daartussen zit. Bij een ordinarium-orde is op muzikaal-stilistisch niveau veel mogelijk, en wordt juist volop ruimte gelaten voor eigentijdse (lees: bruikbaar en herkenbaar in deze tijd) invulling.

Tot op zekere hoogte kunnen plaatselijke kerken een ordinariumliturgie invullen conform de mogelijkheden die binnen de gemeente bestaan. Een kerk waar een cantorij is, bezit andere mogelijkheden dan een gemeente waar een dergelijk gemeentekoor niet is. In het eerste geval kan de cantor/dirigent kiezen uit een toonzetting voor de ordinariumdelen die ofwel door zijn cantorij ofwel door de cantorij én gemeente gezongen worden. Het muzikale idioom dat gebruikt kan worden, en de technische moeilijkheidsgraad van de composities zullen daarbij verschillend zijn, afhankelijk van de kundigheid van koor en dirigent. Waar geen cantorij functioneert, kan men strofische liederen gebruiken. Een ordinariumliturgie komt dus tegemoet aan de differentiatie die ook binnen de Gereformeerde Kerken te bespeuren valt.

De mogelijkheid tot afwisseling die eigen is aan een ordinariumdienst, kan eraan bijdragen dat er sprake zal zijn en blijven van doorlêefde vormen.

7.7 Herkenbaarheid

Bij de ordinariumliturgie is ook gevraagd of het vrijgeven van deze orde van dienst de herkenbaarheid van de gereformeerde liturgie niet veel aantast. Binnen de gereformeerde wereld waar onze kerken contact mee onderhouden, is een dergelijke orde eigenlijk onbekend.

Allereerst wijzen deputaten erop dat het niet de bedoeling is dat ordinariumdiensten de orden van dienst die geënt zijn op de zestiende-eeuwse calvinistische traditie en die de kerken momenteel gebruiken, gaan vervangen. Er komt iets bij en er gaat niets af, en dus blijft de herkenbaarheid volop bestaan.

Vervolgens kan gewezen worden op het feit dat Orde B, die in 1975 door de generale synode van Kampen is vastgesteld, door gereformeerde kerken in het buitenland is overgenomen. Dat zou ook kunnen gebeuren met een ordinariumdienst. Van doorslaggevende betekenis dient o.i. niet te zijn of zusterkerken iets wel of niet kennen/gebruiken, maar of een bepaalde liturgie een verantwoorde, zinvolle en inhoudrijke vorm biedt om de wekelijkse ontmoeting tussen God en zijn volk gestalte te geven.

Naar aanleiding van de presentatie van een ordinariumdienst door het vorige deputaatschap is wel opgemerkt dat een dergelijke orde van dienst 'hoogkerkelijk' zou zijn. Nu is deze benaming erg onduidelijk. Van 'hoogkerkelijkheid' in de betekenis dat er een sterke accent zou liggen op overdadige liturgische vormgeving, is hier naar ons oordeel absoluut geen sprake. De ordinariumorde is niet hoogdravend, noch beladen met allerlei liturgische handelingen en attributen. De teksten kenmerken zich niet door bombastisch taalgebruik en complexe beeldspraak, maar juist door verheven soberheid en eenvoudige schoonheid.

Van 'hoogkerkelijk' in de zin van 'hoogambtelijk', waarbij de clerus dus een bijzondere plaats toegemeten krijgt als bemiddelaar tussen God en zijn volk, is al evenmin sprake.

Wel is het waar dat een ordinariumliturgie niet tot het type kerkdienst behoort dat gekenmerkt wordt door gebruik van alledaagse ongedwongen omgangsvormen. Dergelijke vormen bepalen doorgaans kerkdiensten die sterk gericht zijn op het gelovig individu en zijn geloofsbeleving. Er wordt dan veel energie in gestoken om ieder persoonlijk geloofswarmte te geven en te laten ervaren.

Nu is het niet nodig dat we dit type kerkdienst hier bespreken, laat staan er een oordeel over vellen. Wel willen we erop wijzen dat de Schrift ook andere noties bevat over de omgang tussen God en mens. En die noties kunnen leiden tot een vormgeving waar andere accenten gelegd worden dan in het type dienst dat we zojuist aanduiden. Bij een ordinariumliturgie is dat het geval. Sterker dan bij samenkomsten waar ongedwongen alledaagsheid bepalend is, gaat een ordinariumorde ervan uit dat er altijd afstand blijft tussen de heilige Schepper-God en het aardse schepsel. De liturgie veronderstelt expliciet de verhevenheid van God en de nederigheid van de mens, en geeft daar uitdrukking aan. Ook hier is wel degelijk aandacht voor persoonlijk geloof en voor de individuele gelovige, alleen op een andere manier en binnen een andere context. Essentieel is de verbondenheid van de mens aan Gods schepping en herschepping, waarbij sterk het besef leeft dat men staat in de lange geschiedenis die God met zijn volk gaat.

Ook vanuit dit perspectief kan de komst van een ordinariumdienst een belangrijke verrijking en aanvulling betekenen voor de gereformeerde liturgische praktijk.

7.8 Orde van dienst met ordinariestructuur

Deputaten stellen voor de volgende orde van dienst als Orde D vrij te geven:

v = voorganger
 g = gemeente
 g/c = gemeente en/of cantorij

1. VOTUM EN ZEGENGROET

v: Onze hulp is in de naam van de HERE,
 g: die hemel en aarde gemaakt heeft.

of:

v: *In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.*

g: *Amen.*

v: Genade zij u en vrede van God de Vader, door onze Here Jezus Christus, in de gemeenschap van de Heilige Geest.

g: Amen.

of: 1 Kor. 1:3; 1 Tim. 1:2b; Op.1: 4b, 5a

2. KYRIE EN GLORIA

[Vanwege het ingekeerde karakter van Advent en lijdenstijd kan overwogen worden het Gloria in deze perioden niet te zingen]

v: Laten wij de Here om ontferming aanroepen
 voor de nood van heel de schepping,
 en zijn naam prijzen,
 want zijn barmhartigheid heeft geen einde.

g/c Heer, ontferm U.
 Christus, ontferm U,
 Heer, ontferm U.

of:

He - re God, ont - ferm U,
 Chris-tus, ont - ferm U,
 He - re God ont - ferm U.

of: een Kyrielied zoals Liedboek nr 284, 285, 349.

of: 'O God en Heer almachtig'.

1. O God en Heer almachtig, / Gij hebt U steeds ontfermd,
wees thans ook weer indachtig / uw schepping onbeschermd!
De wereld gaat te gronde, / gedenk de mens, o God,
en red ons van de zonde / en red ons van de dood!

2. Zij die naar vrede vragen / zijn nauwelijks in tel;
behoed hun levensdagen, / o God van Israël!
Tot U heeft zich verheven / de stem van Abels bloed;
het roept, o Here Jezus, / dat Gij verschijnen moet!

tekst: Willem Barnard, geb. 1920; melodie: psalm 130

g/c: Ere zij God in den hoge,
en vrede op aarde
voor mensen van zijn welbehagen.
Wij loven U, wij zegenen U,
wij aanbidden U, wij verheerlijken U,
Wij zeggen U dank voor uw grote heerlijkheid,
Heer God, hemelse Koning,
God, almachtige Vader.
Heer, eniggeboren Zoon, Jezus Christus,
Heer God, Lam van God,
Zoon van de Vader,
die de zonden der wereld wegneemt,
ontferm U over ons;
die de zonden der wereld wegneemt,
aanvaard ons gebed;
die zit aan de rechterhand van de Vader,
ontferm U over ons.
Want Gij alleen zijt heilig,
Gij alleen de Heer,
Gij alleen de Allerhoogste,
Jezus Christus,
met de Heilige Geest,
in de heerlijkheid van God de Vader.
Amen.

of:

The image shows three staves of musical notation in G major (one sharp). The lyrics are written below the notes. The first staff contains the notes for 'E - re zij God in den ho - ge,'. The second staff contains the notes for 'en vre - de op aar - - - de'. The third staff contains the notes for 'bij men - sen des wel - be - ha - gens!'.

[of: een Glorialied zoals Liedboek nr 20, 67 (in Advent), 254, 255, 301, 431.]

3. GEBED OM VERLICHTING VAN DE HEILIGE GEEST

Laten we bidden of de Heilige Geest ons wil verlichten bij het openen van de Schriften in lezing en verkondiging.

Hemelse Vader, uw Woord is een lamp voor onze voet en een licht op ons pad.

U komt de dank toe dat uw kerk het getuigenis van de Schrift de eeuwen door heeft mogen bewaren.

Zo hebt U tot en met vandaag door de verkondiging van uw Woord mensen willen trekken uit de duisternis tot het wonderbare licht van uw heerlijk Evangelie.

Ook op deze dag wilt U door de prediking wereldwijd uw kinderen bewaren bij het geloof in U, de Drie-enige God.

Zo brengt U ons hier samen voor de eredienst; bij-één vergaderd in de naam van Jezus Christus uw Zoon.

En nu we als gemeente met elkaar de Schriften willen gaan openen, bidden wij U: schenk ons uw Heilige Geest.

Laat Hij ons een geopend oor geven en een hart dat ontvankelijk is voor uw boodschap, zodat we verstaan wat tot onze vrede dient.

Laat tot ons door dringen wat U in uw heilig Evangelie ook vandaag wilt zeggen: woorden die ons aansporen, hoop geven, bemoedigen en troosten.

Wilt U geven dat wij in afwachting van de komst van uw Zoon uitzicht blijven houden en gelovig uw weg leren gaan.

Geef alles wat nodig is in deze dienst van het Woord, genadige Vader, door uw Zoon Jezus Christus, onze Heer, die met U en de Heilige Geest, de ene ware God, leeft en regeert in eeuwigheid.

Amen.

4. LEZING VAN ÉÉN OF MEER GEDEELTEN UIT DE HEILIGE SCHRIFT

5. PREEK, EVENTUEEL GEVOLGD DOOR EEN LIED

6. CREDO

De Geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel (eventueel: de Apostolische Geloofsbelijdenis), gezongen of gesproken.

7. DANKZEGGING EN VOORBEDEN

8. INZAMELING VAN DE GAVEN

Tijdens of direct aansluitend op de inzameling van de gaven worden brood en wijn binnengebracht en wordt de tafel in gereedheid gebracht door de diakenen.

9. VIERING VAN HET AVONDMAAL

a. Nodiging

- v: De Heer heeft zijn tafel bereid voor wie in Hem geloven en Hem liefhebben. In de naam van Jezus Christus nodigen wij u uit om dankbaar en gelovig met ons de gebeden te zeggen en brood en wijn te ontvangen uit zijn hand.

b. Het Tafelgebed/De Grote Lofprijzing

Onderstaand tafelgebed is met name geschikt voor Pasen, Hemelvaart. Tafelgebeden die vooral passend zijn voor Kerstfeest en Pinksteren staan achter deze orde afgedrukt.

- v: De Heer zij met u.
 g: Ook met u zij de Heer.
 v: De harten omhoog!
 g: Wij heffen ze op tot de Heer.
 v: Laten wij danken de Heer onze God.
 g: Het past ons de Heer te danken.

[De bovenstaande tekst kan in beurtspraak opgezegd worden]

of:

- v: *De Heer zij met u.
 Verheft uw harten tot God
 en laat ons de Here onze God dankzeggen,
 want Hij verdient onze dank.*

- v: Ja waarlijk, het past ons, o HEER,
 het is goed en heilzaam,
 dat wij U danken, overal en altijd,
 Heilige Vader, eeuwige God,
 door Christus, onze Heer,
 die het bestaan van een slaaf heeft aangenomen,
 en aan de mensen gelijk geworden is,
 die Zich vernederd heeft
 en gehoorzaam geworden is tot de dood,
 ja, tot de dood aan het kruis.
 Daarom hebt Gij Hem ook uitermate verhoogd
 en Hem de naam boven alle naam geschonken,
 opdat in de naam van Jezus
 zich alle knie zou buigen van hen
 die in de hemel en die op de aarde
 en die onder de aarde zijn,
 en alle tong zou belijden:
 Jezus Christus is Here,
 tot eer van U, de almachtige Vader!
 En daarom met allen die voor uw troon staan,
 met engelen en krachten en machten,
 met alles wat adem heeft,
 zingen wij U toe:

[SANCTUS & BENEDICTUS]

g/c: Heilig, heilig, heilig, HERE Zebaoth.
 Vol zijn hemel en aarde van zijn heerlijkheid.
 Hosianna in den hoge.
 Geloofd zij Hij, die komt in de naam van de Heer.
 Hosianna in den hoge.

of:

Hei - lig, hei - lig, hei - lig is God,
 de He - re Ze - ba - oth,
 Vol zijn he - mel en aar - de van zijn heer - lijk - heid.
 Ho - si - an - na in den ho - - ge
 Ge - loofd zij Hij, die komt in de naam van de Heer.
 Ho - si - an - na in den ho - - ge.

of: een strofisch lied zoals Liedboek nr. 24, 288:5-8, 399:1, 457, Psalm 98:3-4, 99:1-2

v: In de nacht, waarin de Here Jezus werd overgeleverd,
 nam Hij een brood, sprak de dankzegging uit, brak het en zeide:
 Dit is mijn lichaam voor u, doet dit tot mijn gedachtenis.
 Evenzo ook de beker, nadat de maaltijd afgelopen was,
 en Hij zeide: Deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed,
 doet dit, zo dikwijls gij die drinkt, tot mijn gedachtenis (1 Kor. 11:23-26).

[alternatief: Matt. 26:26-29]

Zo gedenken wij het verlossend lijden
 van de Messias, onze Heer,
 die verrezen is en leeft.
 En wij verkondigen zijn dood, totdat Hij komt.
 Maranatha!

Zend dan, o God,
 uw Heilige Geest,
 zodat wij eten en drinken
 het leven dat niet vergaat.
 En zoals dit brood dat wij breken
 was verstrooid over de velden

maar werd samengebracht
 en één is geworden,
 breng zo uw gemeente bijeen
 van heinde en ver
 in het rijk van uw vrede.
 Want U alleen komt alle eer toe
 door Jezus, uw Dienaar,
 in wiens naam wij met heel uw kerk bidden:

Onze Vader, die in de hemel zijt...
[volgt het Onze Vader, gesproken of gezongen]

[AGNUS DEI]

g/c: Lam God, dat wegneemt de zonden der wereld,
 Ontferm U over ons.
 Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
 Onferm U over ons.
 Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
 geef ons de vrede.

of:

Chris-tus, o Lam Gods,
 die der we-reld zon-den draagt,
 er-barm U on-zer.
 Chris-tus, o Lam Gods,
 die der we-reld zon-den draagt,
 er-barm U on-zer.
 Chris-tus, o Lam Gods,
 die der we-reld zon-den draagt,
 geef ons u-wen vre-de.
 A - - - men.

of: een strofisch lied zoals Liedboek nr. 110, 188, Psalm 80:1, 8-10, Gereformeerde Kerkboek 28:3.

c. Uitdeling

Bij het breken en uitdelen van het brood spreekt de voorganger:

Het brood dat wij breken, is de gemeenschap met het lichaam van Christus. Neemt, eet, gedenkt en gelooft, dat het lichaam van onze Here Jezus Christus gegeven is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

En als hij de beker geeft:

De beker der dankzegging, waarover wij de dankzegging uitspreken, is de gemeenschap met het bloed van Christus. Neemt, drinkt allen daaruit, gedenkt en gelooft, dat het kostbaar bloed van onze Here Jezus Christus vergoten is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

Tijdens de communie kan vocaal en/of instrumentaal worden gemusiceerd.

d. Dankzegging na de uitdeling

v: Laten wij de Heer, die ons aan zijn tafel heeft ontvangen,
nu tezamen dankzeggend prijzen:

[volgt bijvoorbeeld: Psalm 103, 138 of Liedboek gezang 15]

[Dankgebed]

10. [SLOTZANG &] ZEGEN

7.9 Andere gebeden voor de voorgestelde Orde D

In de voorgestelde Orde van dienst D (§7.8) treffen we in de structuur van het ordinarium tevens enkele proprium-delen aan. Zoals gezegd kunnen deze delen variëren, bijvoorbeeld door de kerkelijke jaarorde. Hier volgen een tweetal proprium-invullingen: een die eigen is aan het Kerstfeest (§7.9.1) en een die dienst kan doen bij Pinksteren (§7.9.2). De teksten kunnen op termijn natuurlijk uitgebreid worden. Voor dit moment willen de onderstaande teksten laten zien, hoe en waar er binnen een orde van dienst met ordinariumstructuur ruimte is voor een natuurlijke afwisseling. Om het met een beeld van een weefgetouw te verduidelijken: de ordinarium-delen vormen de schering, de proprium-teksten de inslag.

Behalve grote delen van het ‘Tafelgebed’ (Orde D, element 9.b) worden vanouds ook het ‘Gebed om verlichting van de Heilige Geest’ voor de opening van het Woord (Element 3) en het ‘Dankgebed na de avondmaalsviering’ (Element 9.d) als Proprium-gebeden beschouwd en dus afwisselend ingevuld. Tegelijk is er niet zelden binnen de ene eredienst inhoudelijk/thematische verwantschap tussen de Propriumdelen. De invulling wordt immers ontleend aan de specifieke zon- of feestdag voor welke de teksten ‘ge-eigend’ zijn.

Wellicht ten overvloede: de variatiemogelijkheden met betrekking tot het Sanctus en Agnus Dei, die in §7.8 worden aangegeven, kunnen ook in de onderstaande teksten benut worden.

7.9.1 Proprium-gebeden, eigen aan het Kerstfeest, bij de orde van dienst D

3. GEBED OM VERLICHTING VAN DE HEILIGE GEEST

Laat ons bidden:

Hemelse Vader,
 in uw grondeloze barmhartigheid hebt Gij uw geliefde Zoon gezonden
 als mens tussen hemel en aarde
 om ons en ons behoud.
 Hoe zullen wij U ooit genoeg kunnen danken:
 voor uw eindeloze liefde die Gij bewijst met zijn komst;
 voor uw heilbrengende genade;
 voor het ondoorgroendelijke wonder
 dat het Woord vleesgeworden is en onder ons heeft gewoond.
 Genadige God, wij bidden U om de heilige Geest,
 de levendmakende Heer die Maria overschaduwde.
 Laat Hij onze harten openen
 zodat wij aandacht schenken aan wat Hij tot ons zegt.
 Laat Hij ons verstand verlichten,
 zodat uw woorden heerlijk dóór-breken,
 als ooit het licht in de velden van Efrata.
 Laat zo uw komst o Heer,
 ons ook vandaag een loflied mogen ontlokken,
 tot eer van U, Vader in de hemel,
 door uw Zoon die op aarde kwam –
 het kribbe-kind, – onze Koning,
 die met U en de Heilige Geest, de ene ware God,
 leeft en regeert tot in de eeuwen der eeuwen.
 Amen.

9. VIERING VAN HET AVONDMAAL

a. Nodiging

- v: De Heer heeft zijn tafel bereid voor wie in Hem geloven en Hem liefhebben. In de naam van Jezus Christus nodigen wij u uit om dankbaar en gelovig met ons de gebeden te zeggen en brood en wijn te ontvangen uit zijn hand.

b. Het Tafelgebed/ De Grote Lofprijzing

- v: De Heer zij met u.
 g: Ook met u zij de Heer.
 v: De harten omhoog!
 g: Wij heffen ze op tot de Heer.
 v: Laten wij danken de Heer onze God.
 g: Het past ons de Heer te danken.

[De bovenstaande tekst kan in beurtspraak opgezegd worden]

of:

*v: De Heer zij met u.
Verheft uw harten tot God
en laat ons de Here onze God dankzeggen,
want Hij verdient onze dank.*

[“Vanuit uw hoge hemel omgezien.”]

v: Ja zeker, almachtige Vader, goed is het
U juist op dit moment uit de grond van ons hart te danken.
Gij hebt omgezien naar uw volk en het verlossing gebracht.
Gij hebt omgezien naar de lage staat van uw dienstmaagd.
Vanuit uw hoge hemel hebt Gij uw belofte waargemaakt: Immanuël!
Wij aanschouwen uw welbehagen om vrede eer aan te doen;
wij volgen uw lichtende ster in een duistere wereldnacht:
Christus die mensen licht en richting geeft.
Ondoorgrondelijk wonderbaar zijn uw heilsgeheimen o God.
Wij aanbidden en loven U
die de hemel voor ons hebt geopend en,
toen de volheid des tijds gekomen was,
Hem geboren deed worden uit een vrouw:
de Zoon des mensen, arm en naakt;
uw Heil, gebakerd in een voederbak;
uw Geliefde, de Gezalfde, God en mens.
Daarom, Here, zingen wij het uit
en voegen ons bij hemelse koren
van engelen en schepselen
met herders en wijzen,
met Maria en Zacharias, Simeon en Hanna,
met apostelen en profeten
ja, met heiligen die ons zijn voorgegaan,
en wij roepen vol ontzag:

[SANCTUS & BENEDICTUS]

g/c: Heilig, heilig, heilig, HERE Zebaoth.
Vol zijn hemel en aarde van zijn heerlijkheid.
Hosianna in den hoge.
Geloofd zij Hij, die komt in de naam van de Heer.
Hosianna in den hoge.

v: Heilige Vader, geloofd zij uw Zoon die in uw Naam gekomen is.
Hem roemen wij, Jezus van Nazaret,
die het levenslicht zag om de doodsnacht in te gaan,
en met het oog op zijn nabije sterven

voor zijn leerlingen een brood nam, de dankzegging uitsprak, het brak en zeide:
Dit is mijn lichaam voor u, doet dit tot mijn gedachtenis.
Evenzo ook de beker, nadat de maaltijd afgelopen was,
en Hij zeide: Deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed,
doet dit, zo dikwijls gij die drinkt, tot mijn gedachtenis (1 Kor. 11:23-26).

[alternatief: Matt. 26:26-29]

Zo gedenken wij Hem
wiens krib een kruis werd;
gestorven en begraven
maar opnieuw geboren uit de schoot der aarde.
Ondoorgrondelijk wonderbaar zijn uw heilsgeheimen o God.
Wij aanbidden en loven U
die de hemel voor ons hebt geopend en,
ter volharding in deze tijd,
ons in Jezus Christus de ware spijs en drank geschonken hebt,
waardoor wij eeuwig leven.
En wij bidden U, Here, schenk uw levendmakende Geest,
nu wij – in Christus bij-één – hemelse spijs en drank ontvangen.
Doe ons bij brood en beker ervaren:
uw vrede op aarde voor mensen des welbehagens.
God in de hoge, U willen we eren en uw grote daden gedenken
die Gij gewerkt hebt door Jezus Christus, de Eerstgeborene,
wiens komst wij vieren en verwachten.
Maranatha!

En in deze tussen-tijd bidden wij in zijn naam:
Onze Vader, die in de hemel zijt,
[g:] uw naam worde geheiligd, uw koninkrijk kome; uw wil geschiede,
gelijk in de hemel alzo ook op de aarde.
Geef ons heden ons dagelijks brood;
en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren;
en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.
Want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid.
Amen.

[AGNUS DEI]

g/c: Lam God, dat wegneemt de zonden der wereld,
Ontferm U over ons.
Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
Onferm U over ons.
Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
geef ons de vrede.

c. Uitdeling

[Bij het breken en uitdelen van het brood spreekt de voorganger:]

Het brood dat wij breken, is de gemeenschap met het lichaam van Christus. Neemt, eet, gedenkt en gelooft, dat het lichaam van onze Here Jezus Christus gegeven is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

[En als hij de beker geeft:]

De beker der dankzegging, waarover wij de dankzegging uitspreken, is de gemeenschap met het bloed van Christus. Neemt, drinkt allen daaruit, gedenkt en gelooft, dat het kostbaar bloed van onze Here Jezus Christus vergoten is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

[Tijdens de communie kan vocaal en/of instrumentaal worden gemusiceerd]

d. Dankgebed.

Laat ons bidden:

Almachtige, nooit volprezen God,
Gij doorbrak het donker van een woeste wereld
en bereidde licht tot openbaring voor de volken.
Uw eeuwige Zoon werd zuigeling.
Hij, sterke God, werd minder dan een arme knecht.
Dank U wel voor Hem, de Christus.

U bidden wij, Here Jezus:
doe ons door de kracht van de heilige Geest
als kinderen van het licht aan de dag treden.
Voed en sterk ons, dat wij in U groeien.
Leer ons in diepe afhankelijkheid
rijk te worden door uw armoede.

Hemelse Vader, laat zo ons hart schitteren, en ons gelaat,
zodat onze mond grote blijdschap verkondigt.
Doe ons zo onze bestemming bereiken:
U eeuwig loven en prijzen.
Dat wij nu in vrede heengaan,
want onze ogen hebben uw heil gezien,
in Jezus Christus die met U en de heilige Geest
leeft en regeert in eeuwigheid.
Amen.

7.9.2 Proprium-gebeden, eigen aan het Pinksterfeest, bij de orde van dienst D

3. GEBED OM VERLICHTING VAN DE HEILIGE GEEST

Laat ons bidden:

Abba Vader, heel hartelijk danken wij U
dat het Pinksteren is;
dat Gij door uw Zoon uw oude verbond nieuw leven wilt inblazen;
dat Gij door uw Heilige Geest uw wijze woorden kracht wilt bijzetten.
Vanaf den beginne bent U een sprekend God!
Spreek Here tot het hart van Jeruzalem:
woorden vol vuur – een baanbrekend licht voor heidenen.
Laat – vanaf dit laatste feest tot de jongste dag –
de Trooster ons mogen leiden in alle waarheid.
Wij bidden U, Heilige Geest – levendmakende Heer,
doorwaai ons, verlicht ons, vernieuw ons,
in Jezus Christus, die wij met U en de Vader,
willen aanbidden en verheerlijken.
Amen.

9. VIERING VAN HET AVONDMAAL

a. Nodiging

- v: De Heer heeft zijn tafel bereid voor wie in Hem geloven en Hem liefhebben. In de naam van Jezus Christus nodigen wij u uit om dankbaar en gelovig met ons de gebeden te zeggen en brood en wijn te ontvangen uit zijn hand.

b. Het Tafelgebed/De Grote Lofprijzing

- v: De Heer zij met u.
g: Ook met u zij de Heer.
v: De harten omhoog!
g: Wij heffen ze op tot de Heer.
v: Laten wij danken de Heer onze God.
g: Het past ons de Heer te danken.

[De bovenstaande tekst kan in beurtspraak opgezegd worden]

of:

- v: *De Heer zij met u.
Verheft uw harten tot God
en laat ons de Here onze God dankzeggen,
want Hij verdient onze dank.*

[“Als levende Pinksterbruid.”]

- v: Ja Here God, dat is wat Gij graag ziet:

uw gemeente, als levende Pinksterbruid,
die zich voegt bij het gezang van alles wat ademt
en bezielt uw grote Naam wil loven en danken.
Op die lof bent U immers uit in het leven van uw schepselen,
omdat Gij wilt dat uw kinderen U aanbidden in geest en waarheid
en herschapen worden tot een levend dankoffer.
U komt onze dank toe, heilige Vader,
om de Heilige Geest die van U en uw Zoon uit-gaat.
En wij loven U
om Hem – úw Geest – die alle dingen doorzoekt;
om de Schepper van den beginne, toen engelen juichten;
om Hem die dichters en profeten stem gaf;
en oudsten en dieren een lofzang op de lippen legt;
om Hem die ons als tempels hier beneden van binnen bewoonbaar wil maken;
om Hem die geloof, hoop en liefde werkt,
ja zuchtend onze zwakheid te hulp komt;
om Hem die ons doet zingen in de nacht
en adem aan ons leven geeft.
Daarom – met allen die U dienen –
juichen wij vol ontzag:

[SANCTUS & BENEDICTUS]

- g/c: Heilig, heilig, heilig, HERE Zebaoth.
Vol zijn hemel en aarde van zijn heerlijkheid.
Hosianna in den hoge.
Geloofd zij Hij, die komt in de naam van de Heer.
Hosianna in den hoge.
- v: Heilige Vader, wij viëren en gedenken wat ons door uw Geest weer is overgeleverd, dat uw Zoon, onze Here Jezus Christus, in de nacht waarin Hij werd gearresteerd een brood nam, de dankzegging uitsprak, het brak en zeide:
Dit is mijn lichaam voor u, doet dit tot mijn gedachtenis.
Evenzo ook de beker, nadat de maaltijd afgelopen was,
en Hij zeide: Deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed,
doet dit, zo dikwijls gij die drinkt, tot mijn gedachtenis (1 Kor. 11:23-26).

[alternatief: Matt. 26:26-29]

Tot uw gedachtenis, lieve Here Jezus, viëren wij uw verzoenend offer om ons en ons behoud.
U gedenken wij, Gods Zoon, die dood geweest is en nu eeuwig leeft.
Laten wij – door uw kracht opgewekt – onze harten verheffen tot U die in de hemel troont.
In rijke gulheid stort Gij uit van uw Geest, wat wij heden horen en zien.
Doe ons als profeten en profetessen verkondigen: Uw dood waarin ons leven ligt.
Maranatha!

Kom, o Geest van Pinksteren!
 Schep in ons een nieuw hart.
 Laat ons delen in de volheid van Christus.
 Werk in ons het vaste geloof.
 Voed en versterk onze zielen met Christus' lichaam en bloed.
 Laat dit even zeker gebeuren als we bij dit geestelijk maal
 brood en wijn tot ons nemen.
 Wil o heilige Geest ons vullen met uw gaven
 en ons één lichaam doen zijn met onze Heer en Heiland als het Hoofd,
 in wiens Naam wij bidden:
 Onze Vader, die in de hemel zijt,
 [g:] uw naam worde geheiligd, uw koninkrijk kome; uw wil geschiede,
 gelijk in de hemel alzo ook op de aarde.
 Geef ons heden ons dagelijks brood;
 en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren;
 en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.
 Want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid.
 Amen.

[AGNUS DEI]

g/c: Lam God, dat wegneemt de zonden der wereld,
 Ontferm U over ons.
 Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
 Onferm U over ons.
 Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
 geef ons de vrede.

c. Uitdeling

[Bij het breken en uitdelen van het brood spreekt de voorganger:]

Het brood dat wij breken, is de gemeenschap met het lichaam van Christus. Neemt, eet, gedenkt en gelooft, dat het lichaam van onze Here Jezus Christus gegeven is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

[En als hij de beker geeft:]

De beker der dankzegging, waarover wij de dankzegging uitspreken, is de gemeenschap met het bloed van Christus. Neemt, drinkt allen daaruit, gedenkt en gelooft, dat het kostbaar bloed van onze Here Jezus Christus vergoten is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

[Tijdens de communie kan vocaal en/of instrumentaal worden gemusiceerd]

d. Dankgebed

Laat ons bidden:

U komt de dank toe, God Drie-enig,
 dat wij mochten vieren de Maaltijd van onze Heer en Verlosser.
 Ook wilde U ons geloof versterken door de verkondiging van uw Woord.

Wij danken U dat U in uw genade zo hoorbaar en zichtbaar naar ons toekomt.

Woorden en tekenen zijn immers geschapen als middelen waarvan uw Schepper-Geest zich wil bedienen. Zo wordt uw gemeente door woord en sacrament gevoed tussen Pinksteren en de jongste Dag.

Wij bidden U, Geest van Pinksteren: wilt U door het gebruik van deze genademiddelen in ons vruchten doen groeien.

En laten die vruchten in de navolging van Christus mogen zijn: liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid, zelfbeheersing.

Dank U wel Here, dat we mogen weten dat de Geest heel persoonlijk onze zwakheid te hulp komt. Laat daarom een ieder van ons voor zichzelf mogen afvragen waaruit de vruchten dan ook zullen bestaan.

[Evt. stil gebed].

Abba Vader, verzegel ons zo dat wij uw Geest in ons hart laten wonen en werken.

Schenk ons uw zegen door Jezus Christus uw Zoon, die met U en de heilige Geest wordt aangebeden en verheerlijkt tot in eeuwigheid. Amen.

---

8 – Formulier voor de Openbare Geloofsbelijdenis (opdracht 6)

8.1 Opdracht

De synode van Leusden 1999 (Acta art. 49.6) besloot:

1. het door deputaten aangeboden formulier voor de openbare geloofsbelijdenis niet vrij te geven;
2. deputaten opdracht te geven verder te werken aan herziening van dit formulier, met inachtneming van opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers;
3. deputaten opdracht te geven, in samenhang met het voorgaande, te bezien of de formulieren voor de bediening van de doop aan kinderen en aan volwassenen herziening behoeven.

Gronden:

1. deputaten hebben het bestaande formulier voorzien van toevoegingen en enkele aanwijzingen voor de liturg. Door deze gedeeltelijke herziening ontstaat inhoudelijk en taalkundig een inconsistent geheel;
2. de samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis en avondmaal is evident, ook in de formulieren zal die samenhang zichtbaar moeten zijn.

8.2 Opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers

Wanneer we trachten na te gaan uit de Acta art. 49 wat de genoemde opmerkingen en suggesties (besluit 7.2) behelzen, dan komen we tot het volgende resumé:

- a. Uit de 9 brieven: naast blijken van behoefte aan herziening en uitbreiding en naast waardering worden de volgende suggesties gedaan: laat een intro toegevoegd worden met een aanspraak aan de gemeente, ook tekstverwijzingen in de marge, laat ook de bestaande vragen herzien worden en heb aandacht voor een consistent taalkleed;
- b. De synode suggereert daarnaast, dat het geheel van het voorgestelde formulier ook inhoudelijke inconsistentie bevat. Verder stelt de synode, dat de evidente samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis en avondmaal ook in de formulieren zichtbaar zal moeten zijn.

We willen deze punten nalopen en van enig commentaar voorzien.

8.3 Bespreking

8.3.1 Evidente samenhang

Om met dat laatste van punt 2 te beginnen: de synode zegt er niet bij, wat zij verstaat onder de evidente samenhang. Die samenhang ligt toch principieel reeds in de inhoud van het christelijk geloof. Daarnaast voor onze formulieren ook in de gereformeerde visie van de Heidelbergse catechismus 1563 en van een Heidelbergse synode 1563 op doop, avondmaal en belijdenis van gedoopte kinderen na catechese. Doop en avondmaal manifesteren vooral de belofte van het evangelie (Zondag 25 HC), waarbij wordt verondersteld en gevraagd, dat je er gelovig gebruik van maakt. De doop markeert tevens een overgang en inlijving en eigendomsrecht van Godswege (art. 34 NGB). Het avondmaal is een plechtige viering van het heil en van de gemeenschap. De openbare geloofsbelijdenis is de kerkordelijk gevraagde publieke persoonlijke erkenning, toestemming van het evangelie en van de claim daarvan, waarom de doop vraagt. Bij gedoopte kinderen wordt in de leeftijd waarin zij kunnen onderscheiden (*aetas discretionis*), na catechese een publieke en persoonlijke aanvaarding van de doop achteraf gevraagd, mede als voorbereiding op het mee-vieren van het avondmaal.

De samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis van gedoopte catechisanten en avondmaal lijkt ons voorshands nergens sterker (vergeleken met Lutherse of Hervormde formulieren) omschreven dan in het gereformeerde belijdenisformulier van 1923, dat wij heden ten dage nog plegen te gebruiken. De doop wordt vooral gezien als teken van Gods verbond en van inlijving in Gods kerk (Zondag 27 HC vraag 74). Het desbetreffende belijdenisformulier geldt dan voor mensen die als onmondigen in hun vroege jeugd gedoopt zijn en die, in een kerkordelijk kader, publiekelijk en persoonlijk gehoorzaam de rijke relatie en de claim van Gods verbond aanvaarden. Voor de openbare geloofsbelijdenis van volwassen dopelingen gelden volgens vigerende kerkelijke afspraak andere formuleringen, evenwel gevormd vanuit dezelfde principiële gedachten, zoals blijkt uit het identieke gedeelte van de beide doopformulieren.

De bedoeling van de synodale grond 2 zal de vraag zijn: kan in de formuleringen voor de openbare geloofsbelijdenis van vroeg-gedoopten en in die voor de openbare geloofsbelijdenis van volwassen dopelingen niet meer uniformiteit en samenhang getoond worden? Gelijke motieven als belijdenis van Gods woord over onze ellende, verlossing en dankbaarheid worden gedragen door het Woord of de leer zoals dat (die) in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat. Aan volwassen dopelingen wordt uitdrukkelijk gevraagd naar hun geloof in de drie-enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest. In het formulier voor openbare geloofsbelijdenis van vroeg-gedoopten wordt de structuur van de Apostolische Geloofsbelijdenis (van oorsprong doopbelijdenis) niet expliciet gemaakt, hoewel er wel, evenals in de andere betrokken formulieren, wordt gesproken over de leer '(zoals) die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat'. Het expliciteren vormt elders juist een aanleiding om nieuw te formuleren. Hier ligt een samenhangend motief voor samenhang, dat we wat nader willen bekijken.

8.3.2 SoW-kerken over samenhang

Binnen de SoW-kerken is momenteel een bezinning gaande over de samenhang tussen doop, geloofsbelijdenis en avondmaal. De stand van zaken in 1992 was dat de SoW-kerken een "onverbrekelijke samenhang" zien van "doop, avondmaal en belijdenis" (let even op de volgorde).⁵

⁵ Zie: *Doop en belijdenis, Proeven voor de Eredienst*, aflevering 3, Boekencentrum 1993, blz.81.

Zij zijn echter ook van mening, dat de traditionele openbare geloofsbelijdenis liever niet meer gezien moet worden als een toelating tot het avondmaal. De verbinding met de doop daarentegen moet juist meer en weer in het licht gesteld worden. Dit wordt als volgt verantwoord:

“De openbare geloofsbelijdenis, die zich na de begintijd van de Reformatie gaandeweg steeds meer ontwikkeld heeft tot een gebeuren van grote betekenis – een ontwikkeling die haar hoogtepunt bereikt in de negentiende eeuw – heeft zich wel heel ver verwijderd van de belijdenis die ooit werd gesproken bij de doopvont. Ons leek de tijd rijp deze verbinding terug te brengen in het centrum van de aandacht. Daarbij komt dat in de kerken waar men de praktijk van de deelname van kinderen aan het avondmaal zo niet officieel toestaat (ELK, GKN) dan toch gedooft (NHK), het karakter van de openbare belijdenis verandert. De doop zelf baant de toegang tot de tafel. Door deze ontwikkeling wordt de noodzakelijke bezinning gestimuleerd. De betekenis van de openbare geloofsbelijdenis moet verhelderd worden in het licht van haar relatie tot de bediening van de heilige doop, liever dan haar te zien als toelating tot deelname aan het avondmaal.”⁶

De doopbelijdenis (Apostolische Geloofsbelijdenis) wordt dus in het centrum van de aandacht gehaald. Daarbij is een nieuwe structuur van de orden van dienst gebouwd, die gelijk is voor de doop van volwassenen, voor de doop van kinderen en voor de doopgedachtenis en belijdenis. Als vorm interessant en aantrekkelijk. De theologische verschuivingen in visie op verbond, doop en belijdenis vergeleken met de visie van de gereformeerde belijdenis kunnen we nu evenwel hier niet overzien.

We kunnen de daar voorgestelde fraaie structuur hier niet bespreken. De doopbelijdenis in het centrum van de aandacht halen lijkt ons een wettige zaak. Zijn we niet gedoopt in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest? En moe(s)ten volwassen dopelingen van het geloof in de Drie-enige niet eerst belijdenis doen alvorens gedoopt te worden?

Trouwens, vóórdat in 1923 aan de gereformeerde kerken sinds de Afscheiding een uniform belijdenisformulier aangeboden werd, deden deputaten in 1921 onderzoek naar de pluriformiteit binnen het kerkverband op het gebied van de belijdenisvragen. Die was groot. Elke plaatselijke kerk had haar eigen gewoonte. In de presentatie, in de formulering van de vragen, in de accenten. De vragen van Voetius, die nu nog (ter keuze) gebruikt kunnen worden in de Christelijke Gereformeerde Kerken, werden zeer gevarieerd gebruikt. Er waren in 1921 ook minstens 23 kerken die voor de openbare geloofsbelijdenis van gedoopte catechisanten de vragen uit het formulier voor de ‘bejaardendoop’ hanteerden, waar ingezet wordt met een belijdenis van vertrouwen in de Drie-enige God. De kerk te Rijswijk formuleerde de belijdenis van de waarheid van de Schriftuurlijke leer aldus: “*Belijdt gij te gelooven in God den Vader, den Almachtige, Schepper van hemel en aarde, en in Jezus Christus, Zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heere, en in den Heiligen Geest als den Drieënen God uws Doops, zooals Hij zich in Zijn Woord geopenbaard heeft tot zaligheid en naar de belijdenis onzer Gereformeerde kerken?*” Zo stond in de belijdenis de God van de doop voorop. Trouwens, zowel in de geschiedenis van de ‘Lutherse reformatie’ als in die van de ‘calvinistische reformatie’ heeft de apostolische geloofsbelijdenis bij de doop, bij de kerkordelijke confirmatie of belijdenis voor de toegang tot het avondmaal en bij het avondmaal zelf, latent of expliciet, een belangrijke plaats. Moeten ook wij op dit punt niet meer samenhang laten zien?

⁶ Doop en belijdenis, blz 101vv.

8.3.3 Kanttekeningen

We maken drie kritische kanttekeningen bij de verantwoording van de bovengenoemde elders gepresenteerde nieuwe structuur.

1. Sinds de reformatie van de 16e eeuw geldt een openbare geloofsbelijdenis ('calvinistisch') of een confirmatie ('Luthers') als toelating tot het heilig avondmaal. Zo'n belijdenis geldt kennelijk tegelijk als eerste openlijke uiting van zelfbeproeving in het kader van een voorbereidende overdenking van de betekenis van het avondmaal. In dit kader kan elke avondmaalsgang als een vernieuwing van de openbare geloofsbelijdenis gezien worden.

Pas in de laatste drie decennia zijn ELK, NHK en syn.GK ertoe overgegaan onder bepaalde voorwaarden kinderen die nog geen confirmatie of belijdenis hebben gedaan, toe te laten aan het avondmaal, waardoor inderdaad de traditionele 'openbare geloofsbelijdenis' (wil men zoiets handhaven) van karakter moet veranderen.

2. Op de achtergrond van deze nieuwe structuur speelt ook een 'oecumenisch motief'. In de voorgestelde structuur wordt rekenschap gegeven van de oecumenische dooporde, zoals die door de Raad van kerken is aanvaard op grond van het zgn. Lima BEM-rapport (1982) over de dooppraktijk. Ook de visie van Rome is daarin ongetwijfeld verwerkt. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1964) bepaalde, dat aan het begin van de vormsel-plechtigheid aan de doop herinnerd moet worden. Dat gebeurt op deze wijze: de celebrant vraagt aan het slot van de homilie van de vormelingen de doopbelijdenis (*renovatio promissionum baptismalium*): een eenledige afzwering en een vierledige doopbelijdenis (Vader, Zoon, Geest, kerk). Het derde aangevulde artikel luidt in de vraag: "*Geloofst u in de Heilige Geest, die Heer is en levend maakt, die, zoals eens aan de apostelen op het Pinksterfeest, zo vandaag ook aan jullie door het sacrament van het vormsel op unieke wijze geschonken wordt?*" (OC 23.40). Een leerbeslissing (1964) van paus Paulus VI over de kern van het ritueel luidt: "*Het sacrament van de confirmatie wordt gegeven door de zalving met chrisma op het voorhoofd onder oplegging van de hand en door de woorden: Accipe signaculum Domini Spiritus Sancti*".

De structuur van de voorgestelde SoW-orde (1992) is soortgelijk tot en met de beurtelings naar voren komende geloofsleerlingen, die geknield van de voorganger onder oplegging van handen horen: 'Ontvangt de heilige Geest' of 'Wees gezegend met de gave van de heilige Geest'. Het verschil is kennelijk nog, dat in deze protestantse orde de handoplegging wordt gezien als toegepaste voorbede om de Heilige Geest en bij Rome: gelijktijdig met de zalving ontvangt hij de gave van God de Heilige Geest ... (OC 9).

3. In het gereformeerde belijdenisformulier van 1923 wordt de openbare geloofsbelijdenis gezien als persoonlijke aanvaarding van de doop als teken en zegel van Gods verbond (met z'n beloften en met z'n oproep tot nieuwe gehoorzaamheid) en als voorbereiding op de viering van het avondmaal. Dit is geheel in de lijn van de reformatische visie van de 16e eeuw. Volgens K.W. de Jong is er in de nieuwe orde van 1992 "*radicaal afstand genomen van de klassiek-gereformeerde verbondstheologie en dat heeft sterk in de opbouw van de orde doorgewerkt.*"⁷ In de Nederlandse Hervormde Kerk was overigens een alternatief in deze richting (inhoud Apostolicum centraal in de tendens van de vragen, maar daarbij geen gedachten over genadeverbond en toelating tot het avondmaal) al sinds de *Liturgische Handreiking* van 1967 mogelijk en in de synodaal-gereformeerde kerken sinds de synode van Zwolle 1978. Daarnaast blijven de oude formulieren kennelijk geldig (NHK 1951/55, synGK

⁷ K.W. de Jong, *Ordering van dienst. Achtergronden van en ontwikkelingen in de eredienst van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Baarn 1996, 381.

1957/58), die nog wel uitgaan van de betekenis van Gods genadeverbond. Deze situatie bevordert meer-stromen-land in deze kerkverbanden.

Dr. W. Verboom, die de catechese van de Reformatie en de Nadere Reformatie bestudeerd heeft, is van mening dat in een gereformeerde visie op het afleggen van geloofsbelijdenis het *verbond* het kader is waarbinnen de verschillende aspecten hun plaats hebben. Hij zou als uitgangspunt nemen “*de zinsnede uit het doopformulier dat in alle verbonden twee delen begrepen zijn en dat wij derhalve vanuit de Doop worden opgeroepen tot een nieuwe gehoorzaamheid. Belijdenis doen is de aanvaarding van de verbondsrelatie tussen God en ons, in een nieuwe gehoorzaamheid*” (in: *Theologia Reformata*, 1991, 51v). Van deze laatstgenoemde samenhang gaat het formulier van 1923 uit.

8.3.4 Voorlopige conclusie over samenhang

Voor herziening en verbetering van consistentie en samenhang van de formulieren is veel visie en creativiteit nodig.

Het lijkt deputaten goed te blijven bij de gereformeerde visie van de formulieren, ook al kan die misschien meer samenhangend verwoord worden. Het blijft de vraag, of het niet de moeite waard is te bestuderen, of en in hoeverre de beide doopformulieren en het belijdenisformulier duidelijker geïntegreerd kunnen worden. Maar moet bij zo'n studie ook niet gerekend worden met corresponderende kerkverbanden, die praktisch dezelfde formulieren hanteren?

Verdiend het niet alvast aanbeveling om de belijdenis van het vertrouwen in de Drie-enige God, die zijn naam laat noemen in de zgn. doopformule (Mat. 28:19), ook in de betrokken formulieren expliciet bij de vragen te gebruiken? Wellicht krijgt dan ook de Apostolische Geloofsbelijdenis als dóópbelijdenis meer liturgische expressie.

Verder kan de vraag gesteld worden, of er ook onderzoek gedaan moet worden naar de betekenis en verwoording van gebed en zegen in verband met het werk van de Heilige Geest en een eventuele handoplegging.

8.4 Praktische opmerkingen

Wat de andere opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers betreft: deputaten geven de voorkeur aan een kort en sober belijdenisformulier. Zij blijven voorshands uitgaan van het bestaande formulier. De kern daarvan was ook behouden in het aan de vorige synode voorgestelde formulier. Is het niet beter het te laten bij de voorgestelde enigszins aangevulde korte intro, zonder onderwijzing? Bij een onderwijzing als in het aan de synode van Leusden voorgestelde formulier is het gevaar niet denkbeeldig, dat teksten uit de Schrift als het ware hun flexibiliteit verliezen door gestold te worden in het formulier. Teksten die ten opzichte van onderwijzing en belijdenis algemeen gelden, krijgen gemakkelijk in het formulier de reuk van enig juiste toepassing bij de onderhavige kerkelijk gevraagde geloofsbelijdenis. Een onderwijzing kan in de preek voordien ruimschoots aandacht ontvangen. Ook zouden deputaten het gebed nadien en de vormgeving van het geheel aan de wijsheid van de plaatselijke kerk willen overlaten. We moeten niet van alles maar vastleggen. Een formulier wordt gauw te lang.

Als samenvatting en om de kerken een betere indruk te geven in welke richting deputaten denken, volgt hieronder een concept-formulier waarin wij een aantal elementen uit het voorafgaande verwerkt hebben. Met nadruk stellen wij dat dit formulier een torso is. Diverse onderdelen moeten nog nader

doordacht worden (zie ook de vorige paragraaf). Dit formulier-concept moet dan ook gezien worden als een opwekking aan de kerken om concreet mee te denken over de verdere invulling. Bovendien wijzen wij erop dat de kerken ook de vraag moeten beantwoorden of wijziging van het formulier niet in samenwerking zou moeten gebeuren met corresponderende kerkverbanden.

De toegevoegde en gewijzigde passages ten opzichte van het bestaande formulier zijn cursief gedrukt.

FORMULIER VOOR DE OPENBARE GELOOFSBELIJDENIS

De openbare geloofsbelijdenis heeft in de eredienst plaats na de verkondiging van het Woord. De geloofsleerlingen staan bij voorkeur bij de doopvont, met het gezicht naar de gemeente. Na de openbare geloofsbelijdenis kan het heilig avondmaal gevierd worden.

Geliefde broeders en zusters in onze Here Jezus Christus,

U bent hier verschenen voor God en zijn heilige gemeente, om als gedoopte leden van Christus' kerk belijdenis af te leggen van uw geloof, en zo toegang te krijgen tot het avondmaal van onze Here Jezus Christus. Antwoordt daarom oprecht op de volgende vragen:

Ten eerste:

Gelooft u in God de Vader, de Almachtige, Schepper van hemel en aarde, en in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Here, en in de Heilige Geest als de Drie-enige God van uw doop?

Ten tweede:

Belijdt u dat de leer van het Oude en Nieuwe Testament, die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt, de ware en volkomen leer van de verlossing is? En belooft u bij de belijdenis van deze leer door Gods genade te blijven in leven en sterven?

Ten derde:

Gelooft u Gods verbondsbelofte, waarvan u in de doop het teken en zegel ontvangen hebt? En belijdt u, nu u de toegang vraagt tot het heilig avondmaal, dat u vanwege uw zonden een afkeer hebt van uzelf en u voor God verootmoedigt en uw leven buiten uzelf in Jezus Christus, de enige Verlosser, zoekt?

Ten vierde:

Verklaart u, dat u van harte begeert God de Here lief te hebben en te dienen naar zijn Woord, te breken met de wereldse begeerten, uw oude natuur te doden en godvrezend te leven?

Ten vijfde:

Belooft u zich te onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, indien u zich – waarvoor God u genadig beware – in leer of leven misgaat?

Wat is hierop uw antwoord?

N.N. (hoofd voor hoofd). Antwoord: Ja.

Zegen

De God van alle genade, die u in Christus geroepen heeft tot zijn eeuwige heerlijkheid, Hij zal u na een korte tijd van lijden, volmaken, bevestigen, sterken en grondvesten. Hem zij de kracht in alle eeuwigheid! Amen. (1 Petr. 5:10-11)

Hierna zingt de gemeente staande een lied; eventueel in beurtzang met de groep die belijdenis heeft gedaan.

---

9 – Formulieren voor de doop (opdracht 7)

9.1 Inleiding

Eén van de opdrachten voor deputaten luidt:

in samenhang met het voorgaande (te weten: ... verder te werken aan herziening van het formulier openbare geloofsbelijdenis, met inachtneming van opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers) te bezien of de formulieren voor de bediening van de doop aan kinderen en volwassenen herziening behoeven.

Grond onder deze opdracht, met name wat betreft de samenhang met andere formulieren, is het volgende:

de samenhang tussen doop, openbare geloofsbelijdenis en avondmaal is evident, ook in de formulieren zal die samenhang zichtbaar moeten zijn.

In dit onderdeel willen wij met name nadenken over het klassieke formulier voor de doop van de kinderen in de gemeente. Over de samenhang met het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis gaat het elders in ons rapport. In het onderstaande vindt u niet een uiteenzetting over het formulier voor de volwassenendoop. Eventuele herziening van het formulier voor de doop van volwassenen ligt voor de hand en zal niet erg moeilijk zijn wanneer wij tot een dergelijke herziening besluiten bij het formulier voor de kinderdoop. Maar in onze bezinningsarbeid zijn wij daar niet aan toe gekomen.

Naar aanleiding van een brief van deputaten kerkelijke eenheid van september 2000 is er contact ontstaan met deputaten Schriftberijmingen en liturgische formulieren van de Christelijke Gereformeerde Kerken. In een gezamenlijk overleg in november 2000 bleek dat deze deputaten (en dus ook hun kerken) net als wij nadenken over taal en inhoud van de liturgische formulieren. Als proeve zijn zij bezig met een herziening van het doopformulier. De gedachte ligt voor de hand, dat wij ervaringen en resultaten met elkaar delen. Mogelijk kunnen wij tot één beleid komen over deze dingen (zie ook Hoofdstuk 1 §3).

9.2 Enkele vragen

In het rapport van studiedeputaten eredienst aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 is in hoofdstuk 4 een inventarisatie opgenomen van wensen uit de kerken op liturgisch gebied. Verreweg de meeste wensen betreffen de viering van het avondmaal en het gebruik van de formulieren bij dit sacrament. Maar kort wordt het volgende opgemerkt: de overige wensen: een kort doopformulier, sterkere gronden bij de kinderdoop (bijv. vanuit Romeinen 6) en een formulier bij het doen van openbare geloofsbelijdenis (rapport paragraaf 4.3.4).

Achtergronden bij deze wensen worden niet vermeld. Maar ze zijn gemakkelijk te bedenken.

In gemeenten met veel jonge gezinnen vindt vaak een doopbediening plaats, vrijwel elke zondag. Zou het niet goed zijn te streven naar afwisseling in formulieren, net als bij de viering van het avondmaal?

Het vaak lezen en horen van het doopformulier werkt gewenning in de hand. Dan kan een analogiedenering leiden tot meerdere doopformulieren.

Echter, hier is ook een benadering vanuit een geheel andere invalshoek mogelijk. Waarom moet er in gemeenten waar veel geboorten plaatsvinden vrijwel elke zondag gedoopt worden? Is dat werkelijk nodig? Is het denkbaar dat er dan bijvoorbeeld eens per maand een ‘doopzondag’ is waar in één dienst meerdere kinderen gedoopt worden? Waar komt in de kerkorde de gedachte vandaan, dat de doop zo spoedig mogelijk bediend moet worden – artikel 56? Hoewel het misschien prematuur is deze vraag zo open te stellen, lijkt ons het niet vermelden van deze invalshoek een gemiste kans, nu wij toch bezig zijn met een oriëntatie rondom de praktijk van de doop binnen de kerken.

De wens om de kinderdoop sterker te funderen zal voortkomen uit de toenemende discussies over de kinderdoop binnen de kerken. Wanneer het gesprek diep gaat, wordt de argumentatie in het klassieke doopformulier als summier ervaren: de herleiding tot Gods verbond met Abraham, de uitspraak van Petrus in Handelingen 2, de handoplegging en zegening van kinderen door de Here Jezus, en de korte conclusie: omdat de doop in de plaats van de besnijdenis gekomen is. In de tijd van de opstelling van het formulier was dit een vanzelfsprekende reeks van argumenten in de controverse met de doperse richting. Dat is het vandaag, een tijd waarin de leer van het verbond niet echt gemeengoed meer is, voor velen niet meer. Er moet meer gezegd worden.

Of inderdaad Romeinen 6 nadere fundering voor de kinderdoop bevat staat te bezien.

Een andere vraag betreft de relatie van het te dopen kind met de gemeente die van de doop getuige is. Hier is samenhang met het vorige punt, de fundering van de kinderdoop. Zou het geen aanbeveling verdienen, in het formulier iets op te nemen dat het getuige zijn van de gemeente accent geeft?

Nog iets heel anders is de zaak van de twee ‘partijen’ of de twee ‘delen’. In de ons bekende uitgave van het doopformulier, het *Gereformeerd Kerkboek*, staat bij de uitleg van de doop opgetekend: “Omdat elk verbond twee delen heeft, *namelijk een belofte en een eis*, worden wij door God in de doop ook geroepen en verplicht tot een nieuwe gehoorzaamheid.”

Hier is bij de herziening van ons kerkboek, bij de vaststelling van de nieuwe redactie van het doopformulier in de tachtiger jaren van de vorige eeuw, een beslissing genomen waarover jarenlang discussie heeft bestaan. Moet deze beslissing teruggedraaid worden?

Wat is trouwens de geëigende plaats van een doopbediening in het geheel van de eredienst? In onze orde van dienst heeft de doop een plaats gekregen na de preek. Wat is de theologische achtergrond van deze bepaling? Mogelijk denken we dan aan de doop als sacrament, als teken en zegel bij de beloften van God, die daarom principieel zich een plaats toegewezen ziet na de verkondiging. Men trekt hier wel een parallel met de viering van het avondmaal: eerst de bediening van het Woord en daarna de viering aan de tafel. We moeten echter niet vergeten dat doop en avondmaal – hoewel ze beide ‘sacrament’ heten – elk hun eigen gewicht en zeggingskracht hebben. Het is niet goed ze over één kam te scheren en liturgisch gelijk te behandelen. Kan – met een andere theologische onderbouwing – de doop ook een andere plaats krijgen, bijvoorbeeld bij het begin van de dienst? Volgens onze orden van dienst is het in bepaalde gevallen mogelijk de bediening van de doop te laten gebeuren in het begin van de dienst, na het openingslied. Waarom deze plaats? Waarom slechts als uitzondering?

Graag willen we deze vragen behandelen in het onderstaande. De lezer zal merken dat wij bij de meeste vragen niet met antwoorden komen. Wel willen wij de kerken attent maken op de vragen die er leven. Welke antwoorden geven de kerken zelf? Wanneer er op een generale synode antwoorden gegeven worden, kan een eventueel volgend deputaatschap daarmee aan het werk. Daarbij zal samenwerking met andere kerken niet over het hoofd gezien mogen worden.

9.3 Ingrijpen in een klassiek document?

Ons doopformulier heeft oude papieren. Ieder handboekje over onze liturgische formulieren vertelt daarover. We volgen hier de weergave door G. van Rongen in zijn boek *Ja en Amen* (Uitgave VGK 1998).

Petrus Datheen nam het ons bekende formulier op in zijn kerkboek van 1566. Maar hij heeft het niet zelf gemaakt, hij heeft een formulier uit de Paltz, opgesteld door Caspar Olevianus, vertaald. Olevianus op zijn beurt had het formulier samengesteld uit een formulier van Calvijn en uit een formulier dat in gebruik was in de Nederlandse vluchtelingengemeente in Londen. Dat was van de hand van Johannes à Lasco en Maarten Micron.

Het bekende zondvloedgebed, het gebed dat aan de doopbediening voorafgaat, is van nog oudere oorsprong. Het stamt al uit de Middeleeuwen. Het is door Luther meegenomen in zijn doopliturgie. Dit gebed is bekend om zijn typologie: de zondvloed en de doortocht door de Rode Zee wijzen allebei naar de doop. In de Middeleeuwse versie stond nog een derde typologie, een verwijzing naar de doop van de Here Jezus zelf in de Jordaan. In een recent onderzoek wordt betoogd dat deze typologie in de doopliturgie is opgenomen toen het in de vroege christelijke kerk tot een conflict met het jodendom was gekomen. De typologie zou bedoeld zijn geweest om aan te geven dat de kerk meer is dan Israël.⁸

In dit zondvloedgebed en ook in het gehele formulier hebben wij te maken met een klassiek kerkelijk en christelijk document. Met behulp van dit onderricht zijn duizenden, zo niet miljoenen kinderen gedoopt.

Wat ons deputaatschap in het rapport aan de synode van Leusden 1999 opmerkte bij het avondmaalsformulier, nl. dat een ingrijpen in een kerkelijke tekst van eeuwen eigenlijk niet leidt tot versterking maar misschien wel eerder tot verminking (zie rapport pag. 164), willen wij bij het doopformulier niet uitsluiten. In elk geval willen deputaten bij voorbaat behoedzaam zijn op dit punt.

Wij willen aan de kerken de vraag voorleggen: wat willen wij met ons doopformulier?

Willen wij bij het klassieke formulier blijven, met hooguit hier en daar een reparatie? Of willen wij een nieuwe doordenking van de leer van de doop, althans hoe die leer in een liturgische formulier wordt weergegeven? Dan moeten daar ook de Christelijke Gereformeerde Kerken (en eventueel ook de Nederlands Gereformeerde Kerken) bij betrokken worden. Zij kennen feitelijk hetzelfde formulier en zitten met dezelfde vraag. In het onderstaande bieden wij een aantal overwegingen. Aan de hand daarvan kunnen wij gezamenlijk verder komen.

9.4 Een alternatief formulier?

De gedachte om een alternatief formulier te maken naast het bestaande klassieke ligt voor de hand. Wij hebben immers naast het klassieke lange avondmaalsformulier al jaren een kort formulier. Sinds de synode van Leusden 1999 zijn onze kerken zelfs in het gelukkige bezit van drie andere, nieuwe formulieren. Ook hebben wij sindsdien de mogelijkheid om het korte formulier aan te passen aan de omstandigheden van het liturgische jaar. Naar analogie daarvan kan gemakkelijk ook aan één of meer nieuwe doopformulieren gedacht worden.

⁸ D. van Arkel, *Voor ons de zondvloed*, Zoetermeer 2001.

Er zijn alternatieven beschikbaar. Het *Dienstboek 1955* van de Nederlandse Hervormde Kerk kent zelfs vijf doopformulieren. Ds. P.H. van der Laan heeft enkele jaren geleden in zijn boek *Eenmaal gedoopt* een ontwerp voor een nieuw doopformulier gepresenteerd.

Toch kiezen deputaten niet voor de gedachte van meerdere doopformulieren naast elkaar. Onze argumentatie daarvoor is de volgende.

Avondmaal en doop zijn niet helemaal met elkaar vergelijkbaar. Het avondmaal wordt vaak gevierd (“zo dikwijls...”; vergelijk het pleidooi voor het herstel van de verbinding tussen Woord en tafel in het vorige deputatenrapport, pag. 152). De doop daarentegen ontvangt een christen slechts eenmaal in zijn leven. Vele avondmaalsvieringen vragen om variatiemogelijkheden. De rijke inhoud van het avondmaal in de Schrift, prachtig verwoord in onze belijdenis (wij denken dan bijvoorbeeld aan art. 35 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en vraag en antwoord 76 van de Heidelbergse Catechismus), geven daarbij ook alle aanleiding om meerdere formulieren te maken zonder hinderlijke herhalingen of overlappingsen.

Bij de doop ligt dat iets anders. Natuurlijk is de inhoud van de doop niet minder rijk. Maar de eenmalige toediening van de doop in een mensenleven zou kunnen pleiten voor één formulier, waarin de gehele doopleer, zij het beknopt, behandeld wordt. In ieder geval vraagt het om uniformiteit wat betreft de doopvragen. Ter vergelijking: wij kennen ook één huwelijksformulier en één formulier voor bevestiging in een bepaald ambt. Er moet niet een soort concurrentie groeien: ik ben met dat formulier gedoopt, en ik met dat; het mijne vind ik veel mooier; ja maar het mijne is het klassieke.

Vanuit deze gedachtegang kiezen deputaten er vooralsnog voor, te blijven bij één doopformulier dat in de kerken gebruikt wordt. Wel blijft de vraag staan: moet dat het klassieke formulier blijven, misschien hier en daar gemoderniseerd, of moeten we werken aan een nieuwe formulering van de doopleer en de doopliturgie, net zoals wij enkele jaren geleden samen tot een nieuw huwelijksformulier kwamen.

Overigens komen wij in paragraaf 7 op dit punt terug. Daar dragen wij een argument aan om voor bediening in de morgendienst een korte doopliturgie te ontwerpen, en voor bediening in de middagdienst het klassieke, eventueel herzien, te gebruiken.

9.5 Vaak dopen in kinderrijke gemeenten

Wij hebben oog voor de vragen die in sommige gemeenten leven. Vrijwel wekelijks hetzelfde formulier gebruiken werkt gewinning en toenemende ongeïnteresseerdheid in de hand. Daarom willen wij een andere mogelijkheid opperen.

In de kerken bestaat één leer over de doop, één formulier voor de doop aan de kinderen. In de kerkorde hebben wij afgesproken dat de predikanten bij de doop van kinderen en van volwassenen zich houden aan de formulieren die daarvoor zijn vastgesteld (artikel 59 KO).

Betekent dat dat ze altijd integraal voorgelezen moeten worden?

Het is naar onze overtuiging mogelijk je te “houden aan” de formulieren, ook als we af zouden spreken dat het mogelijk is dat de kerken het didactische gedeelte van het formulier niet altijd lezen. Wanneer in een gemeente vaak de doop moet worden bediend, zouden we met elkaar kunnen goedvinden dat bijvoorbeeld eens per maand het formulier integraal gelezen wordt, terwijl de voorganger de andere keren volstaat met het zogenaamde rituele gedeelte van het formulier, dat begint met het ‘gebed voor de doop’, waarna de doopvragen aan de ouders volgen. Ook in de doopformule zelf grijp

je niet in. Deze gedachte pleit voor het maken van een beknopte doopliturgie zonder didactisch gedeelte, dat specifiek geschikt is om te gebruiken bij het begin van de eredienst (zie daarvoor paragraaf 9.7).

Een verdergaande stap is een doopdienst eens per maand. Deze praktijk die in enkele andere kerken voorkomt hebben onze kerken altijd afgewezen. Wij vonden dat de doop bediend moet worden zo spoedig als dat mogelijk is, “*zoo haast als men de bediening deszelven hebben kan*” (uit het klassieke artikel 56 van de kerkorde). De ‘vroegdoop’ is lange tijd gemeengoed geweest in de Gereformeerde Kerken. Niet vanuit de Roomse gedachte van heilsnoodzakelijkheid, maar vanuit de gedachte dat het ontvangen van een geschenk van God niet onnodig uitgesteld mag worden. Onder onnodig uitstel werd o.a. het wachten op herstel van de moeder verstaan.⁹ Goede redenen waren bijvoorbeeld: ziekte of afwezigheid van de vader.

Uw deputaten hebben de sterke indruk dat de gedachte achter de vroegdoop veel minder aanhang heeft dan enkele tientallen jaren geleden. Dat een moeder niet aanwezig is bij de doop is tegenwoordig uitzonderlijk. Het is niet onze taak, dit nader te onderzoeken en te beoordelen.

Deputaten menen dat de kerken een afweging moeten maken tussen enerzijds het risico van gewenning bij veelvuldige doopdiensten met steeds hetzelfde formulier en anderzijds het risico dat de verbinding tussen geboorte en doop losser wordt bij een doopdienst eens per maand. Een kerkelijke discussie tijdens een generale synode kan een bijdrage geven aan die afweging. Wellicht kunnen wij met elkaar besluiten, deze zaak in de vrijheid van de plaatselijke kerk te laten.

9.6 De leer over de doop

Is de leer over de doop in ons huidige formulier helder onder woorden gebracht?

Deputaten zijn van mening dat dat over het geheel genomen zeker het geval is. Toch zijn er wel enkele wensen. We noemen eerst een paar kleine punten. Vervolgens, in de paragrafen 6.1 tot en met 6.3, graven we iets dieper.

Taalkundig kan het formulier zeker een opknappert gebruiken. Lange zinnen kunnen ingekort worden. Wij wijzen erop dat bij de doop van een kindje vaak ook mensen van buiten de kerk (familieleden, buren) de dienst bijwonen. Eigentijds taalgebruik is ook om die reden gewenst, waarbij we overigens tegelijk verwijzen naar hetgeen we in hoofdstuk 4 naar voren brachten. Een parallel kan worden getrokken met het nieuwe huwelijksformulier: de vernieuwing daarvan is ook beargumenteerd met de gedachte dat buitenstaanders de leer over het huwelijk vanuit het formulier zelf moeten kunnen begrijpen. Niet het formulier moet achteraf worden uitgelegd, maar het moet zelf de zaken waar het over handelt in duidelijke woorden kunnen zeggen. Daar heb je nu juist een formulier voor.

Een enkele gedachtesprong binnen het formulier mag ook wel enige verheldering ontvangen. De overgang in het *Ten tweede*, namelijk van de afwassing van onze zonden door Christus’ bloed naar het ‘immers’ van de doop in de naam van Vader, Zoon en Geest is niet helder. Waar slaat dat ‘immers’ op?

Het formulier is in de derde persoon gesteld. Dat kan afstandelijk klinken: de leer over de doop. Het vaker gebruiken van de tweede of de eerste persoon (u, wij) en het vaker gebruiken van de gebiedende wijs kan de levendigheid doen toenemen. Een voorbeeld is te vinden in het formulier voor de kinder-

⁹ Joh. Jansen, *Korte Verklaring van de kerkenordening*, 1923, 256.

doop, zoals aangepast voor gebruik in diensten met verstandelijk gehandicapten. In een bijlage (§9.10 – bijlage 2) geven wij een ander voorbeeld.

Enkele opmerkingen verdienen meer aandacht.

9.6.1 Delen of partijen?

“Omdat elk verbond twee delen heeft, namelijk een belofte en een eis, worden wij door God geroepen en verplicht tot een nieuwe gehoorzaamheid.” In deze zin uit het doopformulier is in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in 1972 een oude knoop doorgehakt. In de oude Latijnse tekst treffen wij het woord ‘pars’ aan. Pars betekent partij of deel. In de oude versie van ons doopformulier, de versie Datheen, staat het zo:

“Maer naedien dat in alle verbonden beyde deelen hen met malcanderen verbinden, so beloven wij ooc God den Vader, Sone ende H.Geest...”

Het is duidelijk wat in deze oude versie met ‘delen’ bedoeld wordt, namelijk de partijen in het verbond: God en wij. Er staat een actief woord: zich met elkaar verbinden. In de klassieke Duitse versie, de Kirchenordnung der Kurpfalz uit 1563, staat het zo:

“Nach dem aber in einem jeden Bund beyde theil sich verpflichten / so verheissen auch wir Gott dem Vater / Son / vnnnd heiligen Geist ...”.¹⁰

Omdat het hier over een zich verplichten gaat, ligt het meer voor de hand te denken aan de personen die dit verbond aangaan en verplichtingen op zich nemen.

In onze kerken wordt ‘deel’ gelezen als ‘deel van het verbond’, belofte of eis. Het is niet ondenkbaar dat dit gebeurd is onder invloed van het vele denken en spreken over Gods verbond in de decennia na de vrijmaking. En hoewel de term ‘delen’ beide interpretaties toestaat, nl. de twee partijen en de twee zijden van het verbond, heeft onze versie van het doopformulier een beslissing geforceerd over een punt dat wel open had mogen blijven.

Zakelijk gezien is er niets tegen de interpretatie van belofte en eis in te brengen. C. Trimp wijst daarop.¹¹ Hij spreekt over de grote betekenis van de eenheid van belofte en eis. Maar we moeten ook zijn waarschuwende woorden ter harte nemen: “Deze uitdrukking is zo bekend dat zij tot een gladde formule dreigt te worden: ‘verbond = belofte en eis’. En gladde formules lopen het risico dat zij slijten, hun glans verliezen en tot gemakkelijk gehanteerd kleingeld worden. Het worden dorre termen, die blijkens het gemakkelijke gebruik dat ervan gemaakt wordt, nauwelijks meer transparant worden als korte, begripsmatige samenvatting van grote zaken van God.”¹²

¹⁰ W. Niesel, *Bekenntnisschriften und Kirchenordnungen*, 145.

¹¹ C. Trimp, *Woord water en wijn*, 42.

¹² C. Trimp, *Klank en weerklank*, 52v; zie ook J. Kamphuis, *Een eeuwig verbond*, 69v; ook C. Trimp, *Woord water en wijn*, 42; P. Biesterveld en T. Hoekstra, *Het Gereformeerde Kerkboek* (1931), 16; W. van 't Spijker, *Zijn verbond en woorden* (1980), 30v.; C.A. Tukker, *Het klassieke doopformulier*, in *Rondom de doopvont* (1983), 322. Ook de recente VGK-uitgave *Ja en Amen* van G. van Rongen snijdt het probleem aan.

Concluderend menen wij dat de oude interpretatie van het woord ‘delen’ als de ‘partijen’ in het verbond aanbeveling verdient. Maar we hoeven in het formulier niet te kiezen. Het volstaat, wanneer wij de uitleggende woorden uit het doopformulier, “namelijk een belofte en een eis” voortaan niet meer lezen.

9.6.2 De leer over de kinderdoop

In een tijd van toenemende relativering van de kinderdoop is een eigentijdse verwoording van de gronden van die kinderdoop welkom.

Bezien we met die ogen ons bekende doopformulier, dan is inderdaad de verdediging van de kinderdoop summier te noemen. Het formulier is ontstaan in de tijd dat onze vaders slechts tegenover het front van de dopers de kinderdoop behoeften te verdedigen. Rome en de Reformatie stonden daarin zij aan zij. De kinderdoop was voor hen beide vanzelfsprekend en de argumentatie lag voor de hand.

In de laatste decennia is het verzet tegen de kinderdoop sterker geworden. Niet alleen in de klassieke haarden van dopers denken (baptisme, diverse sekten), maar ook in de protestantse kerken worden minstens kritische vragen aan de kinderdoop gesteld.

In onze eigen kerken is de laatste jaren een beweging te zien van jongeren en ouderen in de richting van meer baptistisch getinte gemeenschappen, een beweging die niet zelden uitmondt in een zich laten overdopen binnen een dergelijke kring.

Voor een schets van de kritiek op de kinderdoop verwijzen wij naar het boek van C. Trimp, *Woord, water en wijn*. Het boek van P.H. van der Laan, *Eenmaal gedoopt*, is in zekere zin een intensief gesprek met hen die de kinderdoop afwijzen. Dat gesprek vindt plaats in onze jaren. Wij doen er goed aan daarop te anticiperen in ons doopformulier.

In een formulier dat afkomstig is uit de kring van de Christelijke Gereformeerde Kerken wordt in een extra paragraaf nader ingegaan op het onderwijs van het Nieuwe Testament over de plaats van de kinderen in het verbond van God.

Het is niet zo dat Romeinen 6 een versterking van de gedachte van de kinderdoop biedt. Wel gebruikt Romeinen 6 sterke beeldtaal: de doop als onderdompeling, als verdrinking in het water; ook het opstaan, het omhoogkomen uit het water wordt in de doop door onderdompeling afgebeeld. Maar dat onderwijs is niet van direct belang voor de leer over de kinderdoop

Wij komen tot de conclusie dat de argumentatie van de kinderdoop in ons doopformulier sterker onder woorden gebracht kan worden. Willen wij echter het kerkelijke onderwijs over de kinderdoop versterken, dan is o.i. ook hier een samenwerkingsproject nodig met andere kerken die dit dooponderwijs hebben. Wij denken dan met name aan de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Hierboven, in paragraaf 9.3, is dat al uitgesproken.

In een doopformulier dat in gebruik is bij een Christelijke Gereformeerde Kerk troffen deputaten de volgende zinnen aan, die in het formulier ingevoegd waren bij de leer over de kinderdoop.

[We moeten er ook op letten, dat het Oude Testament en het Nieuwe op gelijke wijze spreken over de zegeningen die de HERE in het gezinsverband schenkt. Zo ging Noach in de ark met zijn huis, dat is zijn gezin. Saul werd uitverkoren met zijn huis. David werd gekozen en de zegen kwam over zijn huis. Abinadab werd gezegend met zijn huis.

Precies zo spreekt het Nieuwe Testament over de doop. Lydia die verfstoffen verkocht, werd gedoopt met haar huis, dat is met allen – groten en kleinen –, die in haar huis woonden. De officier Cornelius uit Caesarea werd gedoopt met zijn huis. De gevangenvaarder uit Filippi werd gedoopt met zijn huis. Ook de overste van de synagoge, Crispus, kwam tot geloof met zijn huis. En tenslotte was er een zekere Stefanus – van wie we verder niets weten –, die gedoopt werd met zijn huis.

Zo horen we, dat de gelovigen met hun gezinnen, inclusief de aanwezige kinderen gedoopt werden.]

9.6.3 De gemeente als getuige

In dit verband willen wij ingaan op de plaats van de gemeente in het formulier en in de beleving van de doop. Een kerk die kinderen doopt, wordt voor hen verantwoordelijk.¹³

In de Rooms-Katholieke Kerk kennen wij de figuur van de peetouders, de peter en de meter. Wij gaan hier niet diep in op deze zaak, maar merken slechts op dat op deze wijze in die kerk het principe van gezamenlijke verantwoordelijkheid vorm krijgt. Het gevaar is dan wel dat de gemeente de verantwoordelijkheid afschuift op de peter en meter. Wanneer twee speciale mensen worden aangewezen, is het niet meer de verantwoordelijkheid van allen.

In de beleving van veel gemeenteleden is de doop iets voor dat kind, die ouders en die familie. De ervaring leert dat familieleden van heinde en ver de doopplechtigheid bijwonen. Door deze gegroeide gewoonte verliest het besef terrein, dat de doop moet worden bediend “*tot opbouw van de gemeente*”. Zo staat het wel in het formulier. Ook staat in onze geloofsbelijdenis de gedachte uitgedrukt, dat de Heilige Geest de sacramenten gebruikt om daardoor ons geloof te versterken: zondag 25 van de Heidelbergse Catechismus. Die gedachte mag wel wat actiever beleefd worden.

Overigens zien we niet over het hoofd dat binnen de Gereformeerde Kerken de betrokkenheid van de oudere generatie bij de doop van de kinderen wel op een andere manier blijkt. Wij hebben in de afgelopen decennia met elkaar veel nagedacht over de betekenis van het verbond van onze God met de kinderen. Dat heeft mogen resulteren in een krachtige visie op de opvoeding van en het onderwijs aan de jongeren van de kerk. Nog altijd weten veel ouders en ook de hele gemeente zich nauw betrokken bij de gereformeerde scholen en de catechese. We mogen uitermate dankbaar zijn voor veel trouwe kerkgang ook van jongeren.

Wij willen in overweging geven, tijdens de doopplechtigheid een moment in te lassen, waarop de gemeente wordt aangesproken en bij de handeling betrokken. De Here wil hier het geloof van alle broeders en zusters versterken. Van jongeren en ouderen. Het kind dat gedoopt wordt is een kind van de hele gemeente. God richt zijn verbond op met ons en onze kinderen. Gereformeerden denken en leven sterk vanuit de eenheid van de gemeente. Ook dat is een sterke gedachte als ondergrond onder de kinderdoop. Dan zal het mooi zijn wanneer in een apart moment tijdens de doopplechtigheid de gemeente opzettelijk getuige gemaakt wordt van wat er gebeurt. Dit kind wordt in de aandacht, het gebed, de zorg, de verantwoordelijkheid van de hele gemeente aanbevolen. Dat mag best liturgisch vorm krijgen, doordat de gemeente deze dingen nadrukkelijk beaamt met een gelofte, een lied, een amen. Eén van de formulieren in de bijlage laat dit zien.

¹³ P. Oskamp en N.A. Schuman (red.), *De weg van de liturgie*, 389.

Ter vergelijking kan gewezen worden op de liturgie bij de bevestiging van ambtsdragers. In sommige gemeenten is het gebruik ontstaan dat de voorganger na het moment van de bevestiging de mede-ambtsdragers uitnodigt op te staan om samen met de pas bevestigden te luisteren naar wat de Here tegen hen allen zegt. Daarna wordt de hele gemeente uitgenodigd om, staande en luisterend, in te stemmen met de oproepen die het bevestigingsformulier voor haar, de gemeente, heeft.

In de bezinning op de doop binnen de Samen op Weg-kerken is het getuige zijn van de gemeente of van enkele personen nadrukkelijk naar voren gebracht.

Bij de hier ontwikkelde gedachte bestaat natuurlijk het gevaar dat wanneer de hele gemeente verantwoordelijk heet, niemand zich echt verantwoordelijk voelt.

Wanneer de kerken kiezen voor sterkere nadruk op de verantwoordelijkheid van de gemeente voor een dopeling, moeten daar teksten of liederen voor gezocht worden.

Eén en ander brengt met zich mee, dat wij niet meer kunnen volstaan met hier en daar iets opknappen aan het formulier. Dan moet er meer gebeuren. Wij beginnen steeds meer te voelen voor een zorgvuldige revisie van het klassieke doopformulier.

9.7 De plaats van de doop in de eredienst

In de orde van dienst Kampen 1975 heeft de bediening van de doop een plaats na de verkondiging van het Woord van God. Er staat een aantekening bij: in bijzondere gevallen kan de doop bediend worden na de lezing van de wet en het daarop volgend antwoordlied (in de morgendienst), of na de vrede-/zegengroet en het daarop volgende antwoordlied (in de middagdienst). De achtergrond van deze volgorde is vermoedelijk de gedachte dat de doop een sacrament is. De theologische plaats van de sacramenten is na de bediening van het Woord, als versterking van het geloof, als onderstreping van het Woord (zondag 25 Heidelbergse Catechismus, art. 33 Nederlandse Geloofsbelijdenis). Dat leidt tot de liturgische plaats van de doop (en het avondmaal) na de bediening van het Woord.

Deputaten willen een andere denklijn aanreiken. De bediening van de doop is meer dan alleen 'teken bij het Woord', meer dan versterking van het geloof. De doop is in zichzelf een geheel, een zelfstandig onderdeel van de eredienst. De doop is als gave van God aan de kerk gegeven. Uit het Nieuwe Testament blijkt een aantal keren dat er gedoopt wordt zonder dat de gemeente aanwezig is (Hand. 8:12, 38; 9:18; 10:48; 16:15, 33). Wel is daar de prediking van het evangelie aan voorafgegaan. Het teken spreekt zijn eigen taal: met water word je gewassen, je wordt erin ondergedompeld. De woorden die bij de handeling worden gezegd leggen de handeling uit: ik, de voorganger, de woordvoerder namens God, ik doop u of jou, met dit water als teken, in de naam van de Vader, de Zoon en de Geest. Dit water laat zien, dat je helemaal op de naam van die God wordt 'overgeboekt'. De doop is het evangelie in een notendop, 'bediening van de verzoening in uiterste concentratie', een eredienst in het klein, Gods heilgeheim in een bloemknop.

Opmerkelijk is dat in de klassieke, vroegchristelijke tijd de bediening van de doop buiten de eredienst plaatsvond, buiten de gemeente om, in een aparte doopkapel. Zo wordt het overigens ook enkele keren beschreven in het Nieuwe Testament, zie boven. Dit is tegenwoordig ondenkbaar. Doop en gemeente, doop en Woord van God zijn voor ons besef zo nauw aan elkaar verbonden dat je ze niet moet scheiden. Maar de zelfstandige bediening van de doop buiten de eredienst in de vroegchristelijke tijd zet ons wel aan het nadenken. De doop had voor onze voorgelachten zeggingskracht ook zonder een

pal eraan voorafgaande woordbediening, zonder het kader van de totale eredienst. De doop sprak een eigen taal.

Welk liturgisch moment komt in aanmerking voor de bediening van de doop binnen een gereformeerde eredienst? Meerdere plaatsen komen in aanmerking. Een plaats aan het begin van de eredienst verdient nadrukkelijk aandacht. De doop voor kinderen (en eventueel volwassenen) kan gezien worden als de poort naar de kerk, teken van de inlijving in de gemeente. Het verdient daarom overweging, de bediening van de doop aan het begin van de dienst te plaatsen. Na de opening van de dienst, na votum, groet en lied, is van de doop een zelfstandig en krachtig liturgisch onderdeel te maken.

Hier is echter wel een bezwaar aan te voeren. Wanneer de doop wordt bediend aan het begin van de eredienst met gebruikmaking van het klassieke formulier, krijgt de gemeente al dadelijk een uiteenzetting over de doop te horen, die weliswaar rijk is maar tegelijk sterk dogmatisch van toon en didactisch van karakter. Wanneer de doop in de middagdienst plaatsvindt is dit bezwaar minder groot: de namiddagdienst mag een lerend karakter hebben. Maar in de morgendienst, met zijn karakter van de viering van de verlossing, is een dogmatisch zwaar getoonzet begin geen gelukkige start. Voor een doopbediening aan het begin van de morgendienst zou daarom een nieuwe doopliturgie ontworpen moeten worden, waarin het didactisch gedeelte niet of nauwelijks aanwezig is. Deze praktijk zal mogelijk op bezwaren stuiten in gemeenten waar de doop niet vaak bediend wordt, maar zal eerder bruikbaar zijn voor gemeenten waar men (vrijwel) elke week een doopbediening heeft.

De liturgische plaats van de doop na de verkondiging van het Woord is niet dwingend. Er zijn goede gronden aan te geven, waarom het begin van de eredienst een mooie en zinrijke plek voor een doopbediening is. Een doopbediening in de morgendienst vraagt om een andere doopliturgie dan een doopbediening in de middagdienst.

Bij de keuze van de plaats van de doop aan het begin van de eredienst willen wij de volgende orde aanreiken:

Orde van dienst B voor de morgendienst:

Votum en vrede-/zegengroet

Lied

[Eventueel: bediening van de doop]

[Schuldbelijdenis en genadeverkondiging]

De Tien Woorden

Lied

Gebed om verlichting door de Heilige Geest
enz.

Orde van dienst B voor de middagdienst:

Votum en vrede-/zegengroet

Lied

[Eventueel: bediening van de doop]

Gebed om de opening van het Woord

Indien een doopbediening voorafgaat, verdient het aanbeveling, het gebed voor de opening van het Woord te zingen, bijvoorbeeld Gezang 6.

Orde van dienst C voor de morgendienst:

Votum en vrede-/zegengroet

Lied

[Eventueel: bediening van de doop]

Schuldbelijdenis en genadeverkondiging [gevolgd door een lied]

Gebed om verlichting door de Heilige Geest

Orde van dienst C voor de middagdienst:

Votum en vrede-/zegengroet

Lied

[Eventueel: bediening van de doop]

Gebed om de opening van het Woord

Indien een doopbediening voorafgaat, verdient het aanbeveling, het gebed voor de opening van het Woord te zingen, bijvoorbeeld Gezang 6.

9.8 Ineenschuiving van verschillende formulieren

Vanuit de kerken bereikte het deputaatschap een vraag naar een mogelijke ineenschuiving van de formulieren voor kinderdoop en de doop van volwassenen en het formulier voor openbare geloofsbelijdenis. Achtergrond van die vraag is het verschijnsel dat er erediensten zijn waarin deze gebeurtenissen samen voorkomen.

Nu menen wij dat het in de vrijheid van de kerken staat om in zulke bijzondere gevallen zelf een antwoord geheel samen te stellen.

Maar we willen de kerken graag van dienst zijn en bieden hierbij een handreiking voor meerdere situaties.

Wanneer een ouderpaar gedoopt wordt dat ook zijn kinderen voor de doop presenteert, kan in het bestaande formulier voor de doop aan de volwassenen dat deel uit het formulier voor de kinderdoop ingevoegd worden dat handelt over de dingen die onze kinderen nog niet kunnen begrijpen. Ook moet dan een zesde doopvraag toegevoegd worden, die gelijk is aan de derde doopvraag bij het formulier voor de doop van de kinderen.

Wanneer er volwassenendoop plaatsvindt en tegelijk is er een christelijk ouderpaar dat een kind voor de doop presenteert, beginne men met het formulier voor de kinderdoop. Na het onderwijs over de kinderdoop wordt uit het formulier voor de volwassenendoop het gedeelte ingevoegd dat handelt over de doop van de volwassenen.

In het gebed moet vervolgens een en ander aangepast worden.

Wanneer er in dezelfde eredienst ook een openbare geloofsbelijdenis plaatsvindt van jongeren die gedoopt zijn, worden in de laatste variant na de uiteenzetting over de doop ingevoegd de vragen die aan hen gesteld worden – na een passende toelichtende zin. Wanneer allen dan hun jawoord hebben gegeven en er is gezongen, wordt het lezen van het formulier voor de doop voortgezet.

9.9 Herinnering aan de gesprekspunten

Onze bezinning rondom het klassieke doopformulier voor de kinderen in de kerk is hiermee voorlopig afgerond. Wij hebben een aantal vragen opgeworpen, die beantwoord moeten worden. Het woord is daarvoor aan de kerken, bijeen in de generale synode. Wij herhalen nu de in het bovenstaande genoemde gesprekspunten. Deze gesprekspunten geven de denklijn aan waarop deputaten zich bewogen hebben en kunnen een leidraad vormen voor een brede kerkelijke discussie.

Uit paragraaf 9.3:

Wat willen wij met ons doopformulier? Willen wij bij het klassieke formulier blijven, met hooguit hier en daar een reparatie? Of willen wij een nieuwe doordenking van de leer van de doop, althans hoe die leer in een liturgische formulier wordt weergegeven? Dan moeten daar ook de Christelijke Gereformeerde Kerken (en eventueel ook de Nederlands Gereformeerde Kerken) bij betrokken worden; zij kennen feitelijk hetzelfde formulier en zitten met dezelfde vraag.

Uit paragraaf 9.4:

Wij kiezen vooralsnog ervoor, te blijven bij één doopformulier dat in de kerken gebruikt wordt.

Uit paragraaf 9.5:

De kerken zouden een afweging moeten maken tussen enerzijds het risico van gewenning bij veelvuldige doopdiensten met steeds hetzelfde formulier en anderzijds het risico dat de verbinding tussen geboorte en doop lossen wordt bij een doopdienst eens per maand. Een kerkelijke discussie tijdens een generale synode kan een bijdrage geven aan die afweging. Wellicht kunnen wij met elkaar besluiten, deze zaak in de vrijheid van de plaatselijke kerk te laten.

Uit paragraaf 9.6:

Enkele vooral taalkundige verbeteringen (kortere zinnen, verheldering van een gedachtegang, aansprekende toon) kunnen doorgevoerd worden.

Uit paragraaf 9.6.1

De oude interpretatie van ‘delen’ als de ‘partijen’ in het verbond verdient de voorkeur. In het formulier hoeven wij geen keus te maken. Het volstaat om de woorden “namelijk een belofte en een eis” niet meer te lezen tijdens de voorlezing van het formulier.

Uit paragraaf 9.6.2

De argumentatie van de kinderdoop in ons doopformulier kan sterker onder woorden gebracht worden. Willen wij echter het kerkelijke onderwijs over de kinderdoop versterken, dan is o.i. ook hier een samenwerkingsproject nodig met andere kerken die dit dooponderwijs hebben.

Uit paragraaf 9.6.3:

Wanneer de kerken kiezen voor sterkere nadruk op de verantwoordelijkheid van de gemeente voor een dopeling, moeten daar teksten of liederen voor gezocht worden.

Eveneens uit paragraaf 9.6.3:

Eén en ander brengt met zich mee, dat wij niet meer kunnen volstaan met hier en daar iets opknappen aan het formulier. Dan moet er meer gebeuren. Wij beginnen steeds meer te voelen voor een zorgvuldige revisie van het klassieke doopformulier.

Uit paragraaf 9.7:

De liturgische plaats van de doop na de verkondiging van het Woord is niet dwingend. Er zijn goede gronden aan te geven, waarom het begin van de eredienst een mooie en zinrijke plek voor een doopbediening is. Een doopbediening in de morgendienst vraagt om een andere doopliturgie dan een doopbediening in de middagdienst.

Geraadpleegde literatuur

- D. van Arkel, *Voor ons de zondvloed*, Zoetermeer 2001.
J. van Bruggen, *Het diepe water van de doop*, Kampen 1997.
Dienstboek in ontwerp, 1955.
Doop en belijdenis, Proeve voor de eredienst, aflevering 3, Zoetermeer 1993.
J. Kamphuis, *Een eeuwig verbond*, Haarlem 1984.
P.H. van der Laan, *Eenmaal gedoopt*, Barneveld 1998.
A.F.N. Lekkerkerker, *Kanttekeningen bij het Dienstboek*, deel 2, 's-Gravenhage 1955.
P. Oskamp en N.A. Schuman (red.), *De weg van de liturgie*, Zoetermeer 1998.
G. van Rongen, *Ja en Amen*, Uitgave: Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten 1998.
G. van Rongen, *Samen met alle heiligen*, deel 2, Barneveld 1990.
W. van 't Spijker e.a. (red.), *Rondom de doopvont*, Goudriaan 1983.
C. Trimp, *Woord, water en wijn*, Kampen 1985.
M.J.A. van der Velden e.a., *Als wij samenkomen*, Zoetermeer 2000.
J.G. Woelderink, *Het doopsformulier. Een verhandeling over zijn leer van den H. Doop*, 's-Gravenhage 1946 (derde druk).

9.10 Bijlagen

9.10.1 Doopformulier in gebruik binnen een Christelijke Gereformeerde Kerk

Geliefden in onze Here Jezus Christus,

U weet, dat de doop is ingesteld door onze Heer Jezus Christus voor zijn gemeente, toen Hij Zijn apostelen kort voor zijn hemelvaart opdroeg:

Gaat dan heen, maakt al de volken tot Mijn discipelen en doopt hen in de naam van de Vader en van de Zoon, en van de Heilige Geest en leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb. (Matth. 28,19)

In Zijn Woord heeft God ons bekend gemaakt, hoe wij die Doop moeten verstaan.

In de eerste plaats zegt de Doop ons, dat wij met onze kinderen in zonde ontvangen en geboren en onder de toorn van God liggen. Wij kunnen alleen in het rijk van God komen, als wij wedergeboren

worden. De onderdompeling in of besprenging met het water maakt ons de onreinheid van ons hart duidelijk. Zo vraagt de doop heel dringend aan ons, dat we een afkeer krijgen van het kwaad van onszelf, dat wij ons voor God verootmoedigen en de reiniging en zaligheid van ons leven buiten onszelf zoeken.

In de tweede plaats is de Doop een teken en zegel van de afwassing der zonden in Jezus Christus. Daarom worden wij gedoopt in de Naam van de drie-enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest.

Wij worden gedoopt in de naam van de Vader. Dat betekent, dat God de Vader met ons een eeuwig verbond opricht, dat Hij ons tot Zijn kinderen en erfgenamen aanneemt; dat Hij belooft ons als zijn kinderen met alle goed te verzorgen, alle kwaad van ons te weren, en alle dingen ons ten goede te doen medewerken.

Vervolgens worden wij gedoopt in de naam van de Here Jezus. Dat betekent, dat de Zoon ons vast en zeker belooft, dat Hij al onze zonden door zijn bloed afwast en ons in zijn dood en opstanding doet delen. Zo alleen zijn wij van onze zonden bevrijd en worden wij rechtvaardig voor God gerekend.

Tenslotte worden wij gedoopt in de Naam van de Heilige Geest. Dát betekent, dat de Heilige Geest ons belooft, dat Hij vast en zeker in ons wil wonen en ons tot leden van het lichaam van Christus heiligen wil. Want van de Heilige Geest mogen we verwachten, dat Hij ons doet delen in al het heil dat we in Christus hebben, nl. de vergeving van de zonden en de dagelijkse vernieuwing van ons leven totdat wij met de ware kerk van Christus voor God zullen staan in het eeuwige leven, heilig en zonder smet of rimpel.

In de derde plaats worden wij als leden van het verbond door de Doop geroepen en verplicht tot een nieuwe gehoorzaamheid; namelijk dat wij deze enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest, aanhangen, vertrouwen en liefhebben met heel ons hart, heel onze ziel, heel ons verstand en al onze kracht; onze doop verplicht ons de wereld te verzaken, onze oude natuur te doden en in een nieuw, godvrezend leven te wandelen.

Maar als wij dan uit zwakheid in zonden vallen, moeten wij juist dan aan Gods genade niet gaan wanhopen en daarom niet in de zonde blijven liggen, want juist de doop wil ons deze vaste belofte inprenten, dat wij een eeuwig verbond met God hebben.

Nu weten onze kleine kinderen die we willen laten dopen dit allemaal zo nog niet; toch mogen we ze niet van de Doop uitsluiten; want ook als ze het zelf niet weten of begrijpen zijn ze toch in Adam veroordeeld, maar ook in Christus in genade aangenomen.

God zegt toch tegen Abraham, de vader van alle gelovigen, en daarmee ook tot ons en onze kinderen (Gen. 17,7):

Ik zal Mijn verbond oprichten tussen Mij en u en uw nageslacht in hun geslachten, tot een eeuwig verbond, om u en uw nageslacht tot een God te zijn.

Dit zegt ook Petrus met zijn woorden op de eerste Pinksterdag (Hand. 2,39):

Want voor u is de belofte en voor uw kinderen en voor allen die verre zijn, zovelen als de Here, onze God, ertoe roepen zal.

God heeft in de tijd van het Oude Testament de besnijdenis geboden als een zegel van het verbond en van de gerechtigheid door het geloof.

In de tijd van het Nieuwe Testament horen we de Here Jezus zeggen:

Laat de kinderen tot Mij komen, verhindert ze niet; want voor zodanige is het Koninkrijk van God. Voorwaar, Ik zeg u: Wie het Koninkrijk van God niet ontvangt als een kind, zal het voorzeker niet binnengaan. (Markus 10,14-15)

Daarna horen we, dat Jezus de kinderen omarmt, hen de handen oplegt en zegent.

[het volgende gedeelte hoeft niet gelezen te worden!]

We moeten er ook op letten, dat het Oude Testament en het Nieuwe op gelijke wijze spreken over de zegeningen die de HERE in het gezinsverband schenkt. Zo ging Noach in de ark met zijn huis, dat is zijn gezin. Saul werd uitverkoren met zijn huis. David werd gekozen en de zegen kwam over zijn huis. Abinadab werd gezegend met zijn huis.

Precies zo spreekt het Nieuwe Testament over de doop. Lydia die verfstoffen verkocht, werd gedoopt met haar huis, dat is met allen -groten en kleinen-, die in haar huis woonden. De officier Cornelius uit Caesarea werd gedoopt met zijn huis. De gevangenebewaarder uit Filippi werd gedoopt met zijn huis. Ook de overste van de synagoge, Crispus, kwam tot geloof met zijn huis. En tenslotte was er een zekere Stefanus -van wie we verder niets weten -, die gedoopt werd met zijn huis.

Zo horen we, dat de gelovigen met hun gezinnen, inclusief de aanwezige kinderen gedoopt werden.]

Zoals in het OT de kinderen besneden werden, zo worden in het NT ook de kleine kinderen gedoopt. Daarom moeten onze kinderen als erfgenamen van Gods rijk en van Zijn verbond gedoopt worden. En de ouders zijn verplicht hun kinderen bij het opgroeien in deze weg van Christus op te voeden.

Gebed ('het zondvloedgebed'):

Opdat deze doopsbediening tot de eer van God, of: God wil ons troosten en opbouwen met deze tot onze troost en tot opbouw van de gemeente doopdienst; daarom willen we nu samen tot zal plaatsvinden, willen we Zijn heilige Naam Hem bidden: aanroepen [samen tot God bidden]:

Almachtige, eeuwige God,

Gij hebt door Uw streng oordeel de ongelovige en onboetvaardige wereld met de zondvloed gestraft, en de gelovige Noach met de zijnen door Uw grote barmhartigheid behouden en bewaard. Gij hebt de verharde Farao met heel zijn leger in de Rode Zee doen verdrinken en Uw volk Israël droogvoets daarvoorheen geleid. Gij hebt ons hierin voorafbeeldingen van de Doop gegeven.

Wij bidden U bij Uw grondeloze barmhartigheid, dat Gij dit Uw kind / of [naam: . . .] genadig wilt aanzien en door Uw Heilige Geest in Uw Zoon Jezus Christus wilt inlijven, opdat hij/zij met Hem begraven mag worden in Zijn dood en met Hem mag opstaan in een nieuw leven.

Laat hij/zij haar/zijn kruis, Hem dagelijks navolgende, blijmoedig dragen en Hem aanhangen met waarachtig geloof, vaste hoop en vurige liefde, opdat hij/zij dit leven – dat toch niet anders is dan een gestadige dood – om Uwentwil getroost zal verlaten en op de jongste dag voor de rechterstoel van Christus, Uw Zoon, zonder vrees mag verschijnen, door Hem, onze Here Jezus Christus, Die met U en de Heilige Geest, één enig God, leeft en regeert in eeuwigheid.

Amen.

Vragen aan de ouders

Geliefden in de Here Jezus Christus,

God heeft de Doop ingesteld om ons en onze kinderen Zijn verbond te verzegelen. In dat geloof en niet uit gewoonte of bijgelovigheid moeten wij de Doop begeren [naar de doop verlangen]. Om deze gezindheid te doen blijken vragen wij aan u de volgende vragen oprecht beantwoorden:

In de eerste plaats:

Belijdt u, dat onze kinderen in zonde ontvangen en geboren en daarom aan velerlei ellende, ja zelfs aan het eeuwige oordeel onderworpen zijn, maar dat zij in Christus geheiligd zijn en daarom als leden van zijn gemeente behoren gedoopt te wezen?

In de tweede plaats:

Gelooft u, dat de waarheid van God, die in het Oude en Nieuwe Testament geopenbaard is en in de artikelen van het christelijk geloof beleden en in de christelijke kerk alhier geleerd wordt, de waarachtige en volkomen leer der zaligheid is?

In de derde plaats:

Belooft u dit kind of: (naam.....), van wie u vader en moederbent, naar uw vermogen te onderwijzen en te doen onderwijzen in de waarheid Gods en hem een voorbeeld van een christelijke levenswandel te geven?

Doopbediening

NN, ik doop je in de Naam van de Vader, en van de Zoon en van de Heilige Geest.

Gemeente, we zijn getuige van de doop van .....

Wilt u beloven dat u hem/haar zult ontvangen in uw midden, dat u uw geloof in woord en daad zult laten zien dat u al het uwe zult bijdragen bij de geloofsopvoeding van dit kind/deze kinderen?

Het 'ja' eventueel in de vorm van een lied:

Wij ontvangen in ons midden, / 't in Gods Naam gedoopte kind

en zij hopen en wij bidden, / dat het ook zijn wegen vindt.

Daarom willen wij beloven, / biddend, werkend, in geloven,

steeds te leven in Gods licht, / weerglans van zijn aangezicht

(melodie: Jezus, leven van mijn leven)

Dankgebed

Almachtige, barmhartige God en Vader,

Wij danken en loven U, dat Gij ons en onze kinderen door het bloed van Uw geliefde Zoon Jezus Christus al onze zonden vergeven, ons door Uw Geest tot leden van Hem geheiligd en in Hem tot Uw kinderen aangenomen hebt, en dat Gij ons dit door de heilige doop bezegelt.

Wij bidden U om Jezus' wil voor – (naam) – dat Gij hem/haar altijd wilt leiden en regeren.

Laat hij/zij naar Uw Woord worden opgevoed en in de Here Jezus Christus tot geestelijke wasdom komen, opdat hij/zij Uw vaderlijke goedheid en barmhartigheid, die Gij hem/haar en ons allen bewezen hebt, zal erkennen en belijden. Laat hem/haar in alle gerechtigheid onder onze enige Leraar, Koning en Hogepriester Jezus Christus leven en met volharding tegen de zonde, de duivel en zijn

gehele rijk strijden en overwinnen, om U en Uw Zoon Jezus Christus en de Heilige Geest, de enige en waarachtige God, eeuwig te loven en te prijzen.

Amen.

9.10.2 Doopformulier, in één van de Gereformeerde Kerken gebruikt in een dienst met veel gasten van buiten.

Gemeente van Christus,

De bijbel leert – samengevat – drie dingen over de doop:

Wij allemaal, groot en klein, zijn zondig al vanaf dat we geboren zijn. Daarom is God boos op ons. Wij kunnen zo nooit bij de Here leven. Dat kan alleen als wij helemaal nieuw worden.

Dat kun je zien als er gedoopt wordt. Als een kindje water op zijn voorhoofd krijgt, betekent dat: Je bent vuil, je bent zondig. Als wij dat zien, weten we het ook weer voor onszelf: Wij zijn zondig. En het gevolg is: – wij krijgen een hekel aan onszelf (omdat wij zonden doen), – wij schamen ons voor God – en wij weten: iemand moet ons redden.

De doop laat ons ook zien: vuil wordt áfgewassen. Jezus Christus wast onze zonden af. Ook dat weten we dan weer voor onszelf. Want Christus gaf de opdracht om te dopen. Hij zei: Doop iemand in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. God maakt zijn naam vast aan de naam van het kind dat gedoopt wordt. En dan belooft Hij heel veel:

De Vader belooft dat wij zijn kind zijn en zo verzorgt Hij ons voor altijd in goede en kwade dagen.

De Zoon, onze Here Jezus, belooft dat Hij onze zonden wegdoet. Door zijn sterven aan het kruis en zijn opstanding uit de dood daarna rekent God ons onze zonden niet meer toe. Het is goed tussen God en ons. De Heilige Geest belooft dat Hij in ons wil wonen. Hij legt de band tussen ons en Christus. Zo krijgen wij wat Christus verdiende: vergeving van zonden en vernieuwing van ons leven. Daar gaat Hij mee door tot wij op de nieuwe aarde volmaakt zijn, samen met de mensen die God daarvoor heeft uitgekozen.

Het derde punt, wat de bijbel over de doop leert: Als we bij God horen belóóft God iets en Hij vraagt iets. Hij vraagt gehoorzaamheid. Dat houdt in: Wij moeten bij God blijven, wij moeten Hem vertrouwen, wij moeten Hem liefhebben, helemaal: met onze wil, met ons gevoel, met ons verstand en met al onze kracht. Het betekent ook: weglopen van de zonde, niet meedoen met de zonde, soms tegen je eigen wil en gevoel kiezen en zo leven als God wil. Dat lukt niet altijd. Wij zondigen soms toch. Blijf dan geloven in Gods genade: de Here wil vergeven. Stop wel met die zonde. Denk aan de doop: God doet wij Hij belooft, altijd. Hij wil vergeving en vernieuwing geven.

Kleine kinderen begrijpen hier niets van. Toch moeten ze wel gedoopt worden. Want ze zijn wel zondig en vallen onder Gods boosheid. Gelukkig is Gods genade óók voor hen, zo klein als ze zijn. Zo is dat bij de Here. De Here zei dat al tegen Abraham: Ik heb een verbond met u en uw kinderen. Ik ben ook hún God. Later zei Petrus hetzelfde: Wat God belooft is voor u en voor uw kinderen. De Here Jezus zelf heeft duidelijk laten zien en horen dat de kinderen er óók bij horen. Hij zegende hen. Daarom werden kinderen in het Oude Testament besneden. Die besnijdenis gaf zekerheid: Ik hoor bij het verbond en door het geloof in Hem ben ik rechtvaardig in zijn ogen.

De besnijdenis is er niet meer. Nu wordt er gedoopt. En die doop maakt hetzelfde duidelijk. En daarom moeten de kleine kinderen worden gedoopt. Dat moeten de ouders later aan hun kinderen uitleggen.

Voordat (...) gedoopt wordt, gaan we eerst bidden. Zo willen we God eren. We vragen ook of de doop goed zal zijn voor ons geloof en voor de gemeente.

Almachtige en eeuwige God,

U bent rechtvaardig als u de mensen straft voor hun zonden. Lang geleden hebt u dat ook wel gedaan. Eens hebt u de wereld laten overlopen met water. Alle mensen verdronken, behalve Noach en zijn gezin. Want Noach geloofde in U. Later deed U weer zoiets. U strafte de ongelovige Farao met zijn volk in de Rode Zee. Door dat water redde U uw volk. Net als nu bij de doop. U bracht hen veilig naar de overkant.

Wij vragen eerbiedig of U opnieuw uw reddende macht wilt tonen, nu aan (...). Wilt u hem door het water van de doop verbinden met het sterven en opstaan van Jezus Christus.

Geef dit kind een nieuw leven en dat hij in dat nieuwe leven de Here Jezus blij zal volgen óók als het moeilijk is. Geef hem een sterke band met Christus, echt geloof in Hem, vaste hoop op de toekomst en veel liefde tot U.

Geef troost door uw beloften tijdens zijn leven en bij zijn sterven. Geef dat (...) op de laatste dag van deze wereld met vrijmoedigheid voor de rechterstoel van Christus zal staan, omdat hij bij Hem hoort.

Dit bidden wij u, Vader, Zoon en Heilige Geest, U die leeft en regeert voor eeuwig. Amen.

Geliefden in de Here Christus,

U hebt de uitleg over de doop gehoord. De doop komt van God. Hij wil daarmee laten zien dat wij en onze kinderen bij Hem horen.

U hebt de doop aangevraagd. Om nu duidelijk te laten horen dat dat een bewuste keus voor u is, wil ik u vragen eerlijk antwoord te geven op drie vragen:

De eerste vraag:

Hoewel onze kinderen vanaf het eerste begin van hun leven zondig zijn en daarom Gods eeuwige straf verdienen, horen ook zij bij Christus. Daarom moeten ook zij worden gedoopt. Gelooft u dat?

De tweede vraag:

Gelooft u dat wat de Bijbel leert en wat in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk wordt geleerd, dat dat betrouwbaar is en alles vertelt wat we nodig hebben om gered te worden.

De derde vraag:

U bent de vader en de moeder van dit kind. U moet dit kind vertellen over de Here, over de doop en over de verlossing. Dat moet u zelf doen en óók zorgen dat anderen hem/haar over de Here vertellen. Beloof u dat?

Antwoord: Ja.

(Volledige namen van het kind) Ik doop je in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

Laten wij de Here danken.

Onze Vader in de hemel,

U bent almachtig en U bent barmhartig.

Wij danken U en wij roemen U, want U vergeeft al onze zonden. De zonden van onszelf en de zonden van onze kinderen. Door de Heilige Geest mogen we bij de Here Jezus horen. Zo zijn we uw kinderen. De doop laat het aan ons zien, de doop maakt ons daar zeker van.

We bidden u voor (...) die gedoopt is. Wilt U door de Heilige Geest zijn leven besturen. Help de ouders en anderen met opvoeden. Help hen over U te vertellen, help uw geboden uit te leggen.

Geef dat (...) de Here Jezus leert kennen en steeds meer leert liefhebben. Geef dat hij/zij uw goedheid en barmhartigheid steeds beter zal zien en geloven.

Help (...) en ons allemaal in gehoorzaamheid uw Zoon te volgen en tegen de zonde en de duivel te vechten totdat wij naar U gaan of de Here Jezus naar ons toekomt.

Dan zal U de lof en de eer toekomen. Eerst hier al, en later tot in eeuwigheid.

Hoor ons om Christus.

Amen.

---

10 – De tweede kerkdienst (Opdracht 8)

10.1 Opdracht

De Generale Synode van Leusden besloot:

deputaten op te dragen hun onderzoek met betrekking tot de tweede dienst op zondag te voltooien, met gebruikmaking van de reacties vanuit de kerken en van het commentaar van de synode.

Als grond werd bij dit besluit gegeven:

deputaten hebben hun opdracht afgerond wat betreft het karakter, maar niet wat betreft de invulling van de tweede dienst op zondag.

In dit hoofdstuk zullen wij verslag doen van ons bevindingen met betrekking tot deze opdracht. Voor de goede orde en een goed begrip van onze uitgangspositie bij de aanvang van ons onderzoek, is het zinvol wanneer we eerst kort de huidige stand van zaken met betrekking tot ons onderwerp resumeren.

10.2 Stand van zaken

Naar aanleiding van een voorgestelde orde voor de diensten op zondagmorgen kreeg het vorige deputaatschap van de synode van Berkel en Rodenrijs (1996) de opdracht “*onderzoek te doen naar het eventueel eigen karakter van de tweede dienst op zondag en de consequenties daarvan voor de inrichting van deze dienst.*” Als argument gaf zij daarbij de stelling: “*beide diensten vragen in het geheel van de zondagsviering om een eigen karakteristieke vorm.*”

Het resultaat van het onderzoek dat vorige deputaten gedaan hebben, is te lezen in hoofdstuk 2 van het deputatenrapport aan de Generale Synode Leusden. Conform de opdracht hebben deputaten zich primair beziggehouden met het eigen *karakter* van de beide zondagse diensten. Op basis van gegevens uit de Schrift en de kerkgeschiedenis werd geconcludeerd:

de zondagmiddag- of zondagavonddienst mag in de lijn van Bijbel en geschiedenis wel degelijk een eigen karakter ontvangen;
het accent kan worden gelegd op het onderwijs in de leer van de kerk. Deze dienst kan daarom ‘leerdienst’ genoemd worden.

Het tweede deel van de synode-opdracht (de consequenties voor de inrichting van de dienst) bleef vooralsnog beperkt tot het signaleren van een aantal mogelijkheden. Genoemd werd de mogelijkheid om in de dienst ruimte te scheppen voor een gesprek of discussie. Tevens werd gesteld dat een tweede dienst ook de vorm kan aannemen van een avondgebed (vesper), waarin vooral lofzegging en voorbede een plaats hebben. Het bleef bij het *signaleren* van mogelijkheden, er werden geen concrete voorstellen gedaan.

Als reden daarvoor schreven deputaten: *“Nadere onderbouwing en uitwerking zijn eerst nodig. Grondige studie kan meer licht op deze zaken werpen. Hierbij valt ook te denken aan diensten met een ander karakter, zoals evangelisatiediensten of zogenaamde diensten voor belangstellenden. Nadere bezinning op kerkdiensten die via radio en televisie uitgezonden worden, kan hierbij ook een plaats krijgen. Tegelijk zou onderzocht kunnen worden hoe samenwerking tussen kerk en school ten aanzien van de leerdiensten gestalte kan krijgen. Deputaten zouden graag een vervolgstudieopdracht ten aanzien van bovengenoemde zaken ontvangen. Dan kunnen wij in dat kader terugkomen met een uitgewerkte orde van dienst.”*

Vanuit deze optiek moet de opdracht van de synode van Leusden gelezen worden.

10.3 Opmerkingen vooraf

Voor het vervolgtraject is het zinvol om de volgende opmerkingen onder de aandacht te brengen:

Allereerst stellen we met blijdschap vast dat de conclusie omtrent het eigen karakter van de beide kerkdiensten op zondag noch vanuit de kerken noch op de synode aangevochten is. Positief geformuleerd: de gedachte dat de morgendienst een ander karakter mag hebben dan de middagdienst wordt algemeen onderschreven. Naar logischerwijs verwacht mag worden, zal dan ook breed ondersteund worden dat huidige deputaten zich nader buigen over de *vormgeving* van de tweede kerkdienst op zondag.

Een tweede opmerking betreft de reden waarom de kerken (inclusief deputaten en synoden) zich over het onderwerp ‘tweede dienst’ buigen. Niet zelden wordt het onderwerp in verband gebracht met een geconstateerd dalend bezoekersaantal in de tweede kerkdienst. Deputaten zijn van oordeel dat de bezinning op inhoud en vorm van de tweede dienst niet geleid of bepaald mag worden door tanende belangstelling voor de tweede dienst. Een dergelijke leidraad zal trouwens al snel leiden tot een oppervlakkig ‘opleuken’ van de dienst, dat hooguit een kortstondig effect zal hebben. Deputaten hebben zich met dit onderwerp beziggehouden vanuit de motivatie dat ook in onze tijd en maatschappij inzake de invulling van de zondag gezocht moet worden naar het beste voor het kerkelijk leven waarin de eer van God en het heil van de naaste centraal staan. Daarbij blijft de principiële doordinking over de zondag als rustdag en als werkdag uit het vorige deputatenrapport (zie §2.2.1 en 2.2.2 uit het vorige rapport) onverminderd van kracht.

Intussen staat de bezinning op (vormgeving van) de tweede dienst natuurlijk niet helemaal los van problemen rond het kerkbezoek in de middagdienst. Maar dan vooral in die zin dat een middagdienst die uitwisselbaar is met, en een herhaling vormt van de morgendienst, niet bevorderlijk werkt op de motivatie om ’s zondags voor een tweede keer naar de kerk te gaan.

10.4 Leerdienst: een must of mogelijkheid?

Al sinds de zestiende-eeuwse Reformatie houden de Gereformeerde Kerken ’s middags kerkdiensten waarin het onderwijs in de christelijke leer centraal staat. In het rapport van vorige deputaten is deze praktijk beoordeeld als een goede en een verantwoorde manier om de zondag op een bijbels verantwoorde manier te vieren.

Het is zinvol te benadrukken dat het vorige rapport *niet* gesteld heeft dat de tweede dienst een *leer*-dienst *moet* zijn. Dat in de tweede dienst het onderwijs een duidelijk accent krijgt, wordt niet door de Schrift *voorgeschreven*. Het is geen bijbels gebod. Het is echter ook niet zo dat de Bijbel zich hiertegen zou verzetten. De ‘leerdienst op zondagmiddag’ is een praktijk die in de kerkgeschiedenis ontstaan is, en die ook voor de dag van vandaag als zinvol bestempeld kan worden om de zondag aan God te wijden.

In de synode-uitspraak over het karakter van de tweede dienst vinden we evenmin terug dat het houden van leerdiensten op de zondagmiddag een bijbels *gebod* zou zijn. De synode sprak uit “*dat de zondagmiddag- of zondagavonddienst in de lijn van bijbel en geschiedenis en art. 66 K.O. een eigen karakter mag ontvangen met het accent op het onderwijs in de leer van de kerk.*”

In de gronden wordt daarbij allereerst opgemerkt dat het belangrijk is dat de aspecten van vieren en leren, die zoals blijkt uit de bijbel en de geschiedenis steeds een rol hebben gespeeld in de ontmoeting tussen God en zijn volk, beide tot hun recht komen. Vervolgens werd gesteld: “*dit kan heel goed worden gerealiseerd door een eigen karakter te geven aan de middag- of avonddienst.*”

We brengen dit punt vooral naar voren met het oog op andere type diensten die de kerken al dan niet zouden kunnen gebruiken.

10.5 Andere typen diensten

In de huidige tijd en cultuur kennen we binnen onze kerken in ieder geval nog een derde type dienst op de zondag, namelijk de categoriale kerkdienst (‘aangepaste dienst’). Het meest bekend zijn de diensten voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap. Er bestaan ook diensten voor doven en slechthorenden, en evangelisatiediensten (‘welkomstdiensten’). Hier en daar in het land zijn proeven gedaan met jeugddiensten.

Ook vorige deputaten spraken in hun rapport over de mogelijkheid om “*evangelisatiediensten of zogenaamde diensten voor belangstellenden*” te houden. In principe wezen zij daarmee op mogelijkheden om type kerkdiensten te houden die op zichzelf niet specifiek te maken hebben met ‘leren’ of diensten met een leer-karakter. Immers, bij evangelisatiediensten e.d. komen we op het terrein van de categoriale kerkdiensten, dus diensten die afgestemd worden op een specifieke doelgroep. Een dergelijke doelgroep is bij reguliere leerdiensten onbekend: dergelijke diensten zijn voor heel de gemeente, en niet in het bijzonder afgestemd op een bepaalde groep.

Ook werd door deputaten de mogelijkheid genoemd om te komen tot zogenoemde vespers (‘avondgebeden’). Dat zijn samenkomsten/kerkdiensten waarin lofprijzing en gebed centrale elementen vormen. Temeer wanneer er zorgvuldig op toegezien wordt dat de diensten op de zondag een verschillend karakter hebben, en dat dit ook in de invulling en vormgeving tot uiting komt, zal een avondgebed (vesper) zelfs als derde samenkomst tot de mogelijkheden kunnen behoren.

Nu is het mogelijk dat er modellen (orden van dienst) ontworpen of voorgesteld worden voor vespers, of voor evangelisatiediensten (‘welkomstdiensten’). Hetzelfde geldt voor orden voor jeugddiensten en mogelijke andere diensten voor speciale doelgroepen. Het lijkt deputaten echter wijs wanneer de kerken eerst met elkaar uitspreken welke koers zij willen varen op dit punt.

Wanneer we categoriale diensten wensen, en daarvoor ook andere orden van dienst willen hebben, dan is het naar onze overtuiging een goede zaak wanneer we dergelijke diensten op zondagmiddag of zondagavond houden. Het zwaartepunt blijft dan liggen op de morgendienst, die zowel naar inhoud

(d.w.z. een dienst van Schrift en tafel) als vorm uiting geeft aan de verbondenheid met de liturgie van de kerk van alle tijden.

Wat de andere dienst op de zondag betreft, gaan deputaten er vooralsnog van uit dat deze in de regel een leerdienst is en blijft, waarbij de Heidelbergse Catechismus als leidraad dient om de geloofsleer te behandelen. Ook wanneer de kerken (meer) ruimte geven aan categoriale diensten. Het is dus logisch dat we ons hieronder eerst – en vooralsnog: uitsluitend – bezighouden met de invulling van deze leerdienst.

10.6 Orde voor de leerdienst

De Generale Synode van Leusden droeg deputaten op het onderzoek met betrekking tot de tweede dienst op zondag te voltooiën. Uit de bijgevoegde grond bij dit besluit blijkt dat de synode hierbij met name dacht aan de vormgeving, de concrete uitwerking van het principe dat de tweede dienst een onderwijskarakter kan hebben.

Sinds orden van dienst binnen het Nederlands protestantisme vastgelegd zijn, wordt in de middagdiensten een orde gevolgd die niet of nauwelijks afwijkt van de heden ten dage gebruikte orde.

De huidige orde die binnen de Gereformeerde Kerken gevolgd wordt voor de middagdiensten, is zeer ruim verspreid in de hedendaagse protestantse wereld. Ook in het *Dienstboek - een proeve* (pag. 200-202, vgl. blz 849 en 865v.) uit 1998 van de SoW-kerken wordt een orde voor de leerdiensten aangeboden die nauw aansluit bij wat binnen de Nederlandse protestantse kerken in de twintigste eeuw algemeen gangbaar was.

Bij herhaling is er echter op gewezen dat de morgen- en middagdiensten – helemaal in de laatste decennia – niet alleen inhoudelijk (vgl. de mogelijkheid om catechismuspreken op de zondagmorgen te houden) maar ook wat vormgeving betreft, volledig uitwisselbaar zijn geworden.

Deputaten zijn van oordeel dat het logisch is om het verschil in doelstelling en karakter tussen de beide diensten op zondag sterker tot uiting te laten komen in de orden van dienst. Wanneer de kerken aanvaarden dat de middagdienst een overheersend didactisch aspect kent, ligt het voor de hand dat er ook orden van dienst gebruikt kunnen worden, die zich concentreren op overdracht van geloofskennis. Vanuit de liturgie (hier bedoeld in de betekenis van: de wijze waarop de verbondsrelatie tussen God en zijn volk concreet vorm krijgt in de kerkdiensten) zijn voor de middag/avonddienst vormen aan te reiken die sterker afwijken van wat tot op heden bekend is en gebruikt wordt.

Men zou zelfs de vraag kunnen stellen of je voor een leerdienst sowieso wel moet komen tot een orde van dienst, ook al is die misschien heel alternatief in vergelijking met de orden die tot nu toe gebruikt worden. Kan men niet volstaan met een gang van zaken zoals op een gemeentevergadering gebruikt wordt wanneer een bepaald onderwerp besproken wordt, zoals: lied, gebed, schriftlezing, welkomstwoord, inleiding, bespreking, sluiting (gebed en lied)?

We wijzen erop dat we in feite met deze ‘agenda’ al een orde van dienst hebben. Het geeft wel aan dat een logische orde voor de leerdienst globaal de grondstructuur ‘opening – onderwerp & bespreking – sluiting’ volgt. Deze grondstructuur bepaalt de orde van dienst die wij voor de middagdienst voorstellen:

*Openingslied**Groet (bijv. 2 Tess. 1:2 of 1 Tim. 1:2 of Tit. 1:4), beantwoord door de gemeente met “amen”**Gebed om Gods zegen over de dienst**Eventueel: bediening van de doop**Korte inleiding op het thema**Lezing(en) uit de Schrift, gevolgd door lezingen uit catechismus of een ander belijdenisgeschrift**Onderwijs in de leer**Lied en/of bijdragen uit de gemeente die verband houden met het thema, of (groeps)bespreking met afsluitend woord.**Dankgebed**Bemoeding, besloten door de zegen (bijv. Fil. 4:7)**Slotlied*

Wanneer de kerken deze orde accepteren, zou de orde gebruikt kunnen worden ongeacht de vraag welke orde in de morgendienst gevolgd is.

10.7 Toelichting orde

In de voorgestelde orde zijn veel elementen weggenomen die een doublure vormen met de orden voor de morgendienst én die niet per se noodzakelijk zijn om te komen tot een evenwichtige en vanzelfsprekende, voor de hand liggend opgebouwde orde voor de leerdienst.

Men kan zich afvragen of de inzameling van de gaven, die vanouds immers sterk verbonden is met de avondmaalsviering, in de middagdienst noodzakelijk moet plaatsvinden. Wellicht wint de inzameling van gaven in de morgendienst aan betekenis wanneer we dit element doelbewust wel of niet in een kerkdienst een plek geven.

Hetzelfde geldt voor het voorbedengebed. Ook hier kan men de vraag opwerpen of het optimaal is om in beide diensten op zondag een dergelijk gebed uit te spreken. Werkt het niet veel sterker wanneer volstaan wordt met een uitgebreid en zorgvuldig voorbereid voorbedengebed in de morgendienst? Het dankgebed in de middagdienst kan dan kort zijn en zich met name richten op hetgeen in de dienst behandeld is. Ook kan dit gebed zich heel specifiek richten op de komende werkweek.

Het votum is een element dat tot op heden zowel in morgen als middag-/avonddienst plaatsvindt. Er zijn echter ook andere manieren te bedenken om een kerkdienst te beginnen, waarbij het nieuwe element dezelfde functies vervult als het votum. Met name is te denken aan het zingen van een lied, waarin we ons richten op God, we zijn hulp inroepen, onze afhankelijk en aanhankelijkheid van Hem verklaren, en waardoor de samenkomst van de gemeente metterdaad geconstitueerd wordt.

Behalve liturgische elementen die alleen in de middagdienst voorkomen, zijn er in de voorgestelde orde elementen die ook in de morgendienst een (vaste) plaats hebben.

Dat geldt bijvoorbeeld voor de ‘groet’ aan het begin van de dienst. Hoewel dit element ook in de morgendienst voorkomt, is het ook in de middagdienst opgenomen, omdat het een logisch begin van de dienst vormt. (Vergelijk: elke vergadering of bijeenkomst is ondenkbaar zonder een begroetingswoord.) Aan het begin van de dienst worden we namens God begroet met woorden van genade en vrede. Het zijn metterdaad ook woorden waarmee de gemeenteleden God en elkaar begroeten, hetgeen duidelijk wordt uit het gezongen of gesproken amen van de gemeente. Om een doublure met de

morgendienst te vermijden, worden als voorbeelden een paar keuzemogelijkheden (bijbelteksten) geboden die tot op heden niet gebruikt worden.

Na het dankgebed komt in de orde een element dat we ‘bemoediging en zegen’ genoemd hebben. Deze acte is helemaal gericht op het gegeven dat de gemeente bijna uit elkaar gaat en een nieuwe werkweek ingaat. Zoals de naam al zegt, beoogt de ‘bemoediging’ een kort afsluitend woord te zijn dat ter bemoediging van de gemeente uitgesproken wordt. Uiteraard kan hier ook gedacht worden om bemoediging bijvoorbeeld te vergezellen van een opwekking om in de nieuwe week te leven naar Gods geboden. Een nadere invulling hiervan kan aan de plaatselijke kerken overgelaten worden. De bemoediging wordt beëindigd (bekrachtigd) met de zegen, waarvoor – ter voorkoming van een dubbele met de morgendienst – met name gewezen wordt op Filippenzen 4:7.

Met opzet is gekozen om na de zegen een slotlied te zingen. Niet alleen omdat dit anders is dan in de morgendienst gebeurt, maar ook omdat het een zinvol besluit is van een samenkomst wanneer de gemeente met een loflied op de lippen uit elkaar gaat.

Voor de plaatsing van de doopbediening na de groet, verwijzen we naar hoofdstuk 9 uit dit rapport.

10.8 Gesprek/respons in de dienst

Het aspect van ‘respons’ tijdens de kerkdienst is in het vorige deputatenrapport al genoemd. Ook in de kerkelijke pers en elders is gesproken over gespreks- of discussiemogelijkheden in de middagdienst. Vandaar dat we dit aspect aparte aandacht geven.

In het vorige deputatenrapport werd over dit element geschreven: *“Op dit onderwijs kan gesprek, discussie volgen. Het gehoorde onderwijs mag ook besproken en verwerkt worden. Het geloof leert van horen (Rom. 10:14), maar ook van spreken (Rom. 10:10). Ook 1 Korintiërs 14 geeft aan dat onderwijzing tot stand kan komen door gesprek en discussie. Ook anderen dan de leraars (en de profeten) mochten aan dit gesprek deelnemen. Leren spreken over het onderwezen Woord is van groot belang. In een dergelijk gesprek zal het voornamelijk gaan over opheldering, navraag, zoals daar ook in de gemeente te Korinte sprake van was (vgl. 1 Kor. 14:35). Antwoorden kunnen dan weer uitnodigen tot verder doordenken en doorspreken. Het leeraspect moet hier voorop staan. Discussie moet de onderwijzing dienen en mag niet ontaarden in een twistgesprek. Kritiek dient achterwege te blijven. De bespreking zal kort en sober gehouden worden. Een en ander vindt plaats na afloop van de eredienst.”*

Het vorige deputaatschap situeerde het gesprek expliciet ‘na afloop van de eredienst’. In feite is dit onderdeel daarmee geen *liturgisch* vraagstuk meer. Bovendien bestaat die mogelijkheid al volop, en is er geen apart besluit van meerdere kerkelijke vergaderingen voor nodig voordat een kerkenraad deze mogelijkheid zou kunnen invoeren.

Dat ligt anders wanneer het erom gaat dat het ‘gesprek’ *binnen* de kerkdiensten plaatsvindt. Het is dan de vraag of dit passend is binnen een gereformeerde liturgie. Het is goed om hier een onderscheid te maken tussen enerzijds een dialoog tussen voorganger en gemeente *tijdens* de preek, en anderzijds de mogelijkheid om het element ‘preekbespreking’ in de orde van dienst op te nemen.

Ten aanzien van de mogelijkheid om *tijdens* het onderwijs in de leer (de preek) gelegenheid te geven tot respons, blijken niet-liturgische vraagstukken een rol spelen. Te denken is aan de vraag of een dergelijke liturgische mogelijkheid niet strijdig is met het wezen van de preek als de ambtelijke ‘bediening van het Woord’. Hierover wordt binnen de kerken verschillend gedacht. In ieder geval in

de *beleving* van diverse voor- en kerkgangers, laat een gesprek of discussie *tijdens* de preek zich niet verenigen met het gezag waarmee de predikant ambtshalve het Woord van God moet bedienen. Hierbij speelt mogelijk ook mee dat een dergelijke gebruik in de liturgie gezien wordt als een symptoom dat de kerk een knieval maakt voor de moderne maatschappelijk mentaliteit dat de mens mondig is en niet meer genegen is om zaken op gezag van bovenaf te accepteren.

Anderen oordelen dat er nu al volop dialoog in de preek bestaat, doordat de voorganger – al dan niet met behulp van preekvoorbereidingsgroepen – zorgt dat zijn preek aansluit bij de hoorders. Het verschil is dan alleen dat bij een gesprek de dialoog daadwerkelijk tijdens de preek plaatsvindt. Een dergelijke dialogische vorm zou daarom niet in strijd zijn met de overtuiging dat Gods Woord door de predikant verkondigd wordt.

Deputaten stellen *niet* voor om het gebruik in te voeren dat *tijdens* de preek in de middagdienst de mogelijkheid bestaat tot respons. De belangrijkste reden hiervoor is dat een dergelijk liturgisch gebruik in de kerkdienst allerlei *niet-liturgische* vragen oproept die (vooralsnog) binnen de kerken verschillend beantwoord worden. Het betreft o.a. vraagstukken op het gebied van homiletiek en de leer van de ambten. Het is niet aan deputaten om dit soort vraagstukken te bestuderen en ‘op te lossen’.

Verder zijn deputaten erg sceptisch over de *praktische* uitvoering van dergelijke dialogen tussen voorganger en gemeente tijdens de preek. Er is over het algemeen een beperkt aantal gemeenteleden dat achter de microfoon plaats durft te nemen (in het openbaar durft te spreken). Op gemeentevergaderingen blijkt vaak dat steeds dezelfde mensen het woord voeren, en dat het bovendien geen zeldzaamheid is dat de gelegenheid misbruikt wordt om steeds weer terug te komen op onderwerpen uit het kerkelijk leven waarover onenigheid bestaat, maar die op dat moment niet ter zake doen.

Tevens wijzen we erop dat niet alle predikanten in dezelfde mate de gave hebben om onvoorbereid maar wel adequaat te reageren op vragen en reacties, waarbij ze bovendien ook nog de souplesse moeten hebben om na de reactie de lijn van hun betoog (hun voorbereide preek) weer op te pakken.

Een vorm die o.i. in verschillende kerken beter uitvoerbaar zal zijn, is dat *na* de preek gelegenheid is voor een bespreking. Deze bespreking zou plenair maar ook in groepen kunnen plaatsvinden. In feite vormt de preekbespreking al onderdeel van het kerkelijk leven. Alleen gebeurt het nu in de gezinnen, op visites of op speciaal daartoe belegde bijeenkomsten op de zondagavond. Voor kerken die daartoe de praktische mogelijkheden hebben (bijv. gemeenten die niet te groot zijn, en/of voldoende ruimtelijke mogelijkheden hebben om de gemeente op te splitsen in groepen), kan de bespreking geïntegreerd worden in de kerkdienst.

Kerken die geen bespreking kunnen of willen houden, zouden wel kunnen overwegen om na het onderwijs in de leer ruimte te bieden aan bijdragen uit de gemeente die verband houden met het thema. Maar het is ook mogelijk om dit onderdeel te beperken tot het zingen van een lied door de gemeente.

10.9 Weinig voorgeschreven

In de voorgestelde orde voor de leerdienst valt wellicht op dat er ten aanzien van de meeste elementen weinig geregeld of voorgeschreven wordt. Over de ‘bijdragen uit de gemeente’ of ‘bespreking’ worden geen verdere aanwijzingen gegeven. Over de praktische mogelijkheden en de organisatie van een dergelijk onderdelen in de kerkdiensten zijn moeilijk concrete regelingen te geven. Daarvoor zijn de plaatselijke mogelijkheden en wensen te uiteenlopend. Dergelijke aanwijzingen zijn o.i. bovendien

ook overbodig, en zijn vanuit *liturgische* invalshoek trouwens ook niet te geven. Wanneer men besluit om bijvoorbeeld een soort van ‘preekbespreking’ in de dienst te laten plaatsvinden, moet men gewoon kijken wat organisatorisch realiseerbaar is en het beste werkt. Dat zal van plaats tot plaats verschillen. Vanuit liturgisch oogpunt kun je daar niet veel meer aan toevoegen. Wel is duidelijk dat er verschillende vergadertechnische knelpunten (kunnen) opdoemen, maar om die op te lossen heeft men andere dan liturgische deskundigheid nodig. We denken bijvoorbeeld aan de vraag hoe men kan voorkomen dat gemeenteleden de bespreking willen aangrijpen om over zaken te spreken, die op dat moment niet aan de orde zijn.

10.10 Haalbaarheid en noodzakelijkheid

Deputaten realiseren zich dat het nog maar zeer de vraag is of de kerken deze sterk afwijkende vormen (orden) wel wensen, en of er daarvoor wel voldoende draagvlak bestaat.

Het is niet zo moeilijk om bij voorgestelde orde van dienst een aantal bezwaren te noemen die vanuit de kerken (terecht of onterecht) zullen klinken. Er zullen waarschijnlijk bezwaren komen tegen het weglaten van de inzameling van de gaven, hetgeen mogelijk een nadelig effect heeft op de financiële jaarcijfers van de kerk. Sommigen zullen binnen de context van deze orde het ‘onderwijs in de leer’ van lagere rangorde achten dan een preek, en zich mogelijk verzetten tegen de ‘telooorgang van de preek’ in de middagdienst. Weer anderen zullen bang zijn voor trivialiteiten die strijdig zijn met de heiligheid en stijl die christelijke samenkomsten moeten kenmerken. Sommigen zullen stellen dat de middagdienst in ons voorstel niet meer te karakteriseren is als een ‘verbondsontmoeting tussen God en zijn volk’.

Ook zal mogelijk als bezwaar genoemd worden dat een dergelijke samenkomst door diverse gemeenteleden niet als ‘kerkdienst’ gezien zal worden, waardoor zij zich nog minder verplicht voelen om ’s middags naar de kerk te komen. Misschien zal dit inderdaad het geval zijn. Maar dat is geen probleem dat zich vanuit de liturgie(k) laat oplossen. Er zijn o.i. andere wegen en methoden om te werken aan verbetering van deze situatie. Naar onze mening dient een goede, verantwoorde inhoud en vorm van de middagdienst niet bepaald te worden door de vraag hoe we op zondagmiddag de meeste mensen weten te bewegen om naar de kerk te komen.

Het is uiteraard aan de kerken te beslissen om de voorgestelde orde al dan niet vrij te geven. Onze studie naar aanleiding van de synode-opdracht, en onze voortgaande bezinning op het onderwerp geven ons echter argumenten in handen om te komen tot deze orde van dienst. Daarbij tekenen wij meteen aan dat deze orde van dienst geen kwestie van ‘moeten’ is. In die zin dat we alleen liturgisch verantwoord bezig zouden zijn wanneer we een dergelijke orde zouden invoeren. Wat deputaten voorstellen is slechts een (vanuit de liturgie verantwoorde) mogelijkheid naast de bestaande. Onze voorstellen en ook de voorgestelde orde voor de leerdienst dient daarom óók gezien te worden als ‘discussiestuk’.

---

11 – Conclusies en voorstellen

Tot slot willen we – mede als soort samenvatting – de belangrijkste conclusies en voorstellen uit de voorgaande hoofdstukken beknopt op een rijtje zetten.

In hoofdstuk 4 ondersteunen wij het voorstel van deputaten kerkmuziek om te komen tot een landelijk steunpunt voor liturgie en kerkmuziek. Gezien de uiteenlopende liturgische veranderingen uit de afgelopen jaren is het van groot belang dat de kerken voor informatie en ondersteuning terecht kunnen bij een centraal steunpunt.

Over de relatie ‘liturgie en eigentijdse cultuur’ handelt hoofdstuk 5, dat in samenwerking met deputaten kerkmuziek geschreven is. We constateren daarin dat het onderwerp bijzonder omvangrijk en complex is, zodat we hebben volstaan met een terreinverkenning. We besteden in het hoofdstuk ook aandacht aan groeiende verschillen in de kerken ten aanzien van liturgische zaken. Dit roept de vraag op of en in hoeverre dergelijke liturgische verschillen beoordeeld moeten worden als bedreiging voor onze gemeenschappelijkheid: wat mogen kerken met betrekking tot liturgische zaken voorschrijven, en waarin moeten zij elkaar vrijlaten? Deputaten roepen op tot een discussie hierover op synodaal niveau, met als mogelijk resultaat een vervolgoopdracht.

De synode-opdracht over de ‘taalkundige consistentie van liturgische teksten en formulieren’ wordt in hoofdstuk 6 behandeld. Dit hoofdstuk resulteert in de vraag om een vervolgoopdracht met betrekking tot het onderwerp ‘liturgische taal’. Het lijkt ons bijzonder zinvol wanneer opdracht gegeven wordt om een beknopt en op de praktijk gericht onderzoek te doen.

Over de zogenaamde ordinarium-liturgie handelde hoofdstuk 7. Wij hebben daarin zo duidelijk mogelijk aangegeven dat een dergelijke orde van dienst om uiteenlopende redenen uitstekend in de huidige tijd en cultuur past. Daarom stellen wij ook voor om de aangeboden ‘ordinarium-liturgie’ als ‘Orde D’ vrij te geven voor liturgisch gebruik.

In hoofdstuk 8 gaan deputaten in op het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis. Wij komen tot de slotsom dat voor het zichtbaar maken van een evidente samenhang tussen de formulieren voor doop, belijdenis en avondmaal (waarvan in de synode-opdracht sprake was) veel visie en creativiteit nodig is. Deputaten prefereren een kort en sober formulier voor de openbare geloofsbelijdenis, en geven als aanzet voor verdere doordenking een concept-formulier.

Hoofdstuk 9 handelt over doopformulieren. In dit hoofdstuk laten we zien dat er ten aanzien van doopformulieren en de dooppraktijk uit diverse mogelijkheden gekozen kan worden, maar dat daarbij vooral belangrijk is welke koers de kerken willen varen. Daarom leggen wij de kerken een aantal vragen voor. Zoals: wat willen wij met het doopformulier? Moet er een nieuw formulier komen? Vraagt dit om afstemming met bijv. de CGK? Moeten kerken vrijheid hebben om ‘doopzondagen’ in te stellen? Wij noemen ook de mogelijkheid om de doop aan het begin van de dienst te laten plaatsvinden. Wanneer dit in de morgendienst zou gebeuren, vraagt het echter wel om een andere doopliturgie.

Ten aanzien van de tweede kerkdienst (hoofdstuk 10) op zondag bieden wij de kerken een nieuwe orde van dienst aan die specifiek geschikt is voor, en gericht is op kerkdiensten waarin de leer van de kerk behandeld wordt. Voorts stellen wij dat het zinvol is wanneer de kerken zich met betrekking tot de invulling van de tweede kerkdienst op zondag uitspreken welke koers er gevaren gaat worden: blijft de middagdienst alleen voor zogenaamde ‘leerdiensten’ of willen de kerken ruimte hebben om andere, categoriale diensten te houden. Is dat laatste het geval dan kunnen wij ons enerzijds voorstellen dat de synode ons opdracht geeft om orden van diensten e.d. te ontwikkelen waarvan de kerken desgewenst

gebruik kunnen gaan maken. Anderzijds is het goed denkbaar dat onze taak hierbij meer ligt in de sfeer van het aangeven van een richting, het plaatsnemen van bakens en het onder de aandacht brengen van gevaarlijke stromingen en ondiepe plekken. Oftewel (vergelijk §5.4): het is aan de synode om aan te geven of deputaten ten aanzien van de categoriale diensten een *faciliterende* dan wel *prescriptieve* rol is toegedacht.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 – SAMENSTELLING EN WERKWIJZE VAN HET DEPUTAATSCHAP	2
1.1 Samenstelling	2
1.2 Werkwijze	2
1.3 Contact met deputaten Christelijke Gereformeerde Kerken	3
2 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	4
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	6
4 – LITURGISCH KATERN, INFORMATIE EN VOORLICHTING (OPDRACHT 1 EN 2)	8
4.1 Liturgisch katern	8
4.2 Informatie en voorlichting	8
5 – HUIDIGE CULTUUR EN EIGENTIJDSE VORMGEVING VAN DE KERKDIENT (OPDRACHT 3)	10
5.1 Opdrachten aan deputaten eredienst en deputaten kerkmuziek	10
5.2 Terreinverkenning	11
5.2.1 Onbegonnen werk	11
5.2.2 Terminologie	11
5.2.3 Inculturatie en acculturatie	12
5.2.4 Cultuur en historie	13
5.2.5 (Voorlopige) conclusie	13
5.3 Antwoorden op vragen die door de synode zijn gesteld	14
5.3.1 Huidige tijd en cultuur	14
5.3.2 Cultuur en kerkmuziek/gezangenbundel	15
5.4 Groeiende verschillen	15
5.5 Vervolgopdracht	17
6 – TAALKUNDIGE CONSISTENTIE (OPDRACHT 4)	18
7 – ‘ORDINARIUM-LITURGIE’ (OPDRACHT 5)	20
7.1 Opdracht	20
7.2 Voorgeschiedenis	20
7.3 Evaluatie	22
7.4 Inhoudelijk passend	22
7.5 Proprium	24
7.6 Gevarieerdheid	24
7.6.1 Gevaar van verstening	24
7.6.2 Vaste en wisselende onderdelen	25
7.6.3 Variatie in vaste onderdelen	25
7.7 Herkenbaarheid	26
7.8 Orde van dienst met ordinariumstructuur	27
7.9 Andere gebeden voor de voorgestelde Orde D	34
7.9.1 Proprium-gebeden, eigen aan het Kerstfeest, bij de orde van dienst D	35
7.9.2 Proprium-gebeden, eigen aan het Pinksterfeest, bij de orde van dienst D	39
8 – FORMULIER VOOR DE OPENBARE GELOOFSBELIJDENIS (OPDRACHT 6)	43
8.1 Opdracht	43
8.2 Opmerkingen en suggesties van synode en briefschrijvers	43
8.3 Bespreking	44
8.3.1 Evidente samenhang	44
8.3.2 SoW-kerken over samenhang	44

8.3.3	Kanttekeningen	46
8.3.4	Voorlopige conclusie over samenhang	47
8.4	Praktische opmerkingen	47
9	FORMULIEREN VOOR DE DOOP (OPDRACHT 7)	50
9.1	Inleiding	50
9.2	Enkele vragen	50
9.3	Ingrijpen in een klassiek document?	52
9.4	Een alternatief formulier?	52
9.5	Vaak dopen in kinderrijke gemeenten	53
9.6	De leer over de doop	54
9.6.1	Delen of partijen?	55
9.6.2	De leer over de kinderdoop	56
9.6.3	De gemeente als getuige	57
9.7	De plaats van de doop in de eredienst	58
9.8	Ineenschuiving van verschillende formulieren	60
9.9	Herinnering aan de gesprekspunten	61
9.10	Bijlagen	62
9.10.1	Doopformulier in gebruik binnen een Christelijke Gereformeerde Kerk	62
9.10.2	Doopformulier, in één van de Gereformeerde Kerken gebruikt in een dienst met veel gasten van buiten.	66
10	DE TWEDE KERKDIENT (OPDRACHT 8)	69
10.1	Opdracht	69
10.2	Stand van zaken	69
10.3	Opmerkingen vooraf	70
10.4	Leerdienst: een must of mogelijkheid?	70
10.5	Andere typen diensten	71
10.6	Orde voor de leerdienst	72
10.7	Toelichting orde	73
10.8	Gesprek/respons in de dienst	74
10.9	Weinig voorgeschreven	75
10.10	Haalbaarheid en noodzakelijkheid	76
11	CONCLUSIES EN VOORSTELLEN	77
	Inhoudsopgave	79

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IV 3 –
Rapport van deputaten Kerkmuziek**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

De Gereformeerde Kerken zijn op weg naar uitbreiding van de bundel liederen. In een aantal etappes wordt hieraan gewerkt. De diverse synodes markeren de start- en aankomstpunten. Dit deputatenrapport doet verslag van wat er gebeurd is in de afgelopen drie jaar. Deze etappe loopt van de Generale Synode Leusden (april '99) naar de Generale Synode Zuidhorn (april '02). In werkelijkheid is de etappe echter veel korter dan drie jaar: Leusden werd afgesloten in december 1999 toen onder meer een enigszins vernieuwd deputaatschap Kerkmuziek werd benoemd met een vervolgoopdracht. Omdat in oktober 2001 het eindrapport de kerken moest hebben bereikt en daarom de rapportage tegen begin augustus gereed moest zijn, komt dit neer op een werktijd van slechts 1,5 jaar.

Allen die werken aan de uitbreiding van onze liedbundel, doen dat vanuit de wens om de Here God op velerlei wijze te eren; om op diverse manieren te kunnen zingen van wat Hij in de loop van de eeuwen heeft gedaan; om mee te kunnen zingen met gelovigen uit vorige eeuwen; om in eigen tijd Hem op eigentijdse manier aan te kunnen roepen; om te zingen bij doop en avondmaal en bij welk liturgisch moment ook maar; om te blijven zingen van wat de Geest in onze tijd in beweging brengt; om elkaar zoveel mogelijk mee te nemen in onze zang.

Zingen doen we met ons hart; het raakt het wezen van ons bestaan. Vandaar dat de selectie van nieuwe liederen ook zoveel mensen raakt. Zowel de waardering voor de tot nu toe door de Generale Synode Leusden vrijgegeven liederen als ook de kritiek die erop geleverd is, willen we zien als signalen hoe zorgvuldig we met elkaar als kerkgemeenschap bezig zijn met dit uitbreidingsproces. Het gaat ons allen erom hoe we zo goed mogelijk onze heilige God kunnen dienen met mond en hart. Wanneer mensen gedreven worden door dát verlangen, dan is er voldoende basis om ook, wellicht met vallen en opstaan, met onderlinge verschillen in visie om te kunnen gaan.

Als deputaten zijn we dankbaar voor de bijdrage die we in deze periode hebben mogen leveren aan het lied dat nooit mag verstommen. Op basis van geschonken vertrouwen hebben wij het werk kunnen doen, wat uiteraard niets af hoeft te doen aan een sympathetisch-kritische benadering van ons rapport. Met vreugde geven we dan nu ook verslag van de uitvoering van de taken die ons door de Generale Synode Leusden zijn opgedragen. We proberen om 'in geregelde orde' op schrift te stellen hoe we de opdrachten hebben opgepakt, bekeken, verdeeld en uitgewerkt. Ook hebben we ons bezonnen op het vervolg van het liedtraject.

---

1 – Samenvatting

Inleiding

We willen voorafgaand aan de volgende samenvatting u, lezer, de volgende vraag stellen: leest u eerst hoofdstuk 3 (Opdracht van de synode) eens door en wilt u daarna antwoorden op de vraag: hoeveel liederen verwacht ik op grond van al deze opdrachten?

Wat is ‘veel’ of ‘weinig’ als het om een aantal gaat? Naar onze mening is daarvoor slechts één criterium: de verleende opdrachten. Wie optelt de rest van de 255 (=134) liederen uit het Liedboek van de Kerken die al eerder waren voorgesteld en daaraan toevoegt die gezangen uit de overige 246 Liedboekliederen die ook nog geschikt zijn, vervolgens een keuze maakt uit de liederen uit eigen kring en tenslotte een selectie maakt uit de liederen uit andere bronnen zoals E & R-liederen, zal in elk geval uitkomen op een royaal aantal.

We stellen deze vraag omdat wij als deputaten door ons werk regelmatig stuitten op de vraag: wordt dit niet te veel? Wanneer we dan weer terugkeerden naar de opdrachten en die nog eens goed doorlazen, kwamen we steeds opnieuw tot de conclusie: als wij onze opdrachten goed willen vervullen, dan ontkomen wij ook ditmaal niet aan de presentatie van een royaal aantal liederen. Vandaar dat wij nu iedereen die bij het lezen van dit rapport ook stuit op de vraag ‘wordt dit niet te veel’ vragen zich eerst eens te confronteren met hoofdstuk 3.

We geven een korte samenvatting van de uitkomsten van ons werk in deze periode; de verantwoording volgt in hoofdstuk 5.3. Op de synode van Leusden hadden Deputaten Kerkmuziek 255 gezangen uit het Liedboek voor de kerken gepresenteerd. Daarvan werden er 121 door de synode in eerste lezing vrijgegeven. Daarnaast zijn er 10 liederen door Leusden ‘geparkeerd’ die nog eens moesten worden gezien. Van de 255 resteren er dus nog 124.

1.1 Liedboek voor de kerken

1. Deze 124 gezangen uit het *Liedboek voor de kerken* worden nu opnieuw gepresenteerd; evenals de 121 in eerste lezing door Leusden goedgekeurde liederen zijn ook deze elk afzonderlijk voorzien van een toelichting; het betreft de liederen:
2, 7, 8, 11, 22, 24, 35, 44, 48, 59, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 76, 77, 84, 88, 89, 93, 97, 98, 100, 102, 108, 109, 112, 120, 121, 129, 130, 134, 136, 138, 145, 146, 156, 168, 177, 179, 182, 183, 192, 193, 194, 197, 199, 205, 209, 214, 216, 217, 222, 224, 226, 229, 231, 232, 236, 237, 238, 239, 242, 244, 245, 246, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 278, 282, 286, 289, 291, 297, 298, 318, 321, 324, 330, 349, 357, 365, 375, 378, 381, 383, 384, 388, 389, 390, 399, 401, 404, 406, 407, 410, 424, 427, 431, 436, 437, 440, 443, 445, 449, 451, 453, 454, 455, 462, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 476, 484
2. Van de tien door Leusden ‘geparkeerde’ liederen uit het *Liedboek voor de kerken* worden er nu zeven, voorzien van aanvullende overwegingen, opnieuw gepresenteerd:
27, 41, 58, 158, 178, 398, 488b; de overige 3 worden dus niet weer aangeboden: 16, 55, 200
3. Met de overige gezangen uit het *Liedboek van de kerken* hebben we ons slechts voor een deel bezig gehouden, vandaar dat deze nu nog niet kunnen worden gepresenteerd.

1.2 Liederen van eigen kerkleden

4. Maar liefst meer dan 450 liederen werden door kerkleden ingezonden, liederen die door kerkleden werden geschreven. We zijn bijzonder blij met deze betrokkenheid en de creativiteit waarmee het geloof in een lied werd uitgezongen. De bespreking van deze liederen is weliswaar afgerond door de voorbereidende subgroep uit ons deputaatschap, maar in de plenaire vergadering is de bespreking van het voorstel van de subgroep nog gaande. Op dit moment worden van de liederen van eigen kerkleden er nu 36 ter goedkeuring aangeboden.

Deze categorie liederen is voorzien van een gezamenlijke toelichting.

1.3 Overige liederen

5. Daarnaast hebben we ons beziggehouden met liederen uit andere bronnen. Dit is een bijna onuitputtelijk reservoir en we hebben hiervan nog maar een gedeelte gezien. Een eerste selectie van 67 liederen bieden we hierbij aan.

Deze liederen zijn per subcategorie voorzien van een toelichting.

1.4 Overige werkzaamheden

6. We hebben veel tijd en aandacht geschonken aan presentatie en communicatie en aan contacten. Hierbij moet met name gedacht worden aan:

- schriftelijke presentatie aan de kerken;
- telefonisch spreekuur;
- het schrijven van notities naar aanleiding van veel voorkomende vragen;
- het geven van voorlichtingsavonden;
- correspondentie met kerkenraden en met kerkleden;
- contacten met deputaten Eredienst met name over bezinning op de hedendaagse cultuur
- contacten met CGK, NGK en Geref. Bond in de Hervormde Kerk
- contacten rond Liedboek

In totaal worden er nu dus 234 (= 124 + 7 + 36 + 67) liederen door ons gepresenteerd.

Dit betekent dat er naast de 131 gezangen die al aan de Generale Synode Leusden waren aangeboden, nog 103 'nieuwe' liederen door ons worden voorgesteld.

---

2 – Samenstelling deputaatschap

Het deputaatschap Kerkmuziek is samengesteld zoals hieronder wordt vermeld. Wij zijn dankbaar dat ieder van ons, enkele kleine onderbrekingen buiten beschouwing gelaten, heel de periode mee kon werken.

naam	email
ds. C. van den Berg (voorzitter)	c.vd.berg@wxs.nl
G. Duijst	bert.duijst@hetnet.nl
J.F. Geerds	koos.geerds@wxs.nl
mevr. A. de Heer-de Jong	adhj@wanadoo.nl
ds. T.S. Huttenga	ton@huttenga.myweb.nl
H. Kisteman (secretaris)	henkkisteman@zonnet.nl
ds. E.C. Luth	luth@iae.nl
J. Munneke (penningmeester)	j.munneke@wxs.nl
ds. Joh.A. Schelling	johjans@hetnet.nl
L. Sikkema	l.sikkema@wanadoo.nl
B. Vuijk	bvuijk@hetnet.nl
D. Zwart	dirkzwart@jak.nl

Als secundi zijn door de GS Leusden 1999 benoemd ds. P. van den Berg, D.J. Boer, ds. J.J.A. Colijn (die in verband met met zijn voorbereidingen voor de Oekraïne na korte tijd voor de benoeming heeft bedankt, per schrijven d.d. 16 mei 2000), ds. T.K. van Eerden, H. Ophoff.

De secundi zijn op de hoogte gehouden doordat we hen de notulen van de vergaderingen hebben toegezonden; bovendien zijn zij persoonlijk uitgenodigd om desgewenst hun opmerkingen en andere ideeën rond het kerklied aan ons mee te delen.

---

3 – Opdracht van de synode

Hieronder volgt een overzicht van de omvangrijke opdrachten die we als deputaten ontvingen van de Generale Synode Leusden 1999; hierbij wordt telkens verwezen naar de vindplaats in de Acta. Na elke opdracht volgt een verwijzing naar het gedeelte van dit rapport waar verslag wordt gedaan van de uitvoering van deze opdracht.

3.1 Artikel 61 – 09.12.99 acta synode van Leusden 1999

Besluit 1:

opnieuw deputaten Kerkmuziek te benoemen en hun op te dragen verder te werken aan de selectie van liederen door:

1. met de liederen in de eerste selectie van de 255 liederen uit het Liedboek die nog niet door de synode zijn goedgekeurd, en de liederen uit de zogenaamde b-categorie, te handelen conform de afgesproken werkwijze 1-3 (Acta art. 60); – zie 5.4 en bijlage 7.1, 7.2 –
2. ondertussen als adres te fungeren voor inzendingen van nieuwe liederen, de ontvangst van die inzendingen te bevestigen en het maken van nieuwe liedteksten en -melodieën te stimuleren; – zie 5.5 –
3. een selectie te maken van de onder 2 genoemde liederen en de liederen die ‘in depot’ liggen, en daarmee eveneens te handelen conform werkwijze 1-3; – zie 5.5, 6.1 en bijlage 3 –
4. na te gaan welke liederen uit andere bronnen voorgesteld kunnen worden voor gebruik in de eredienst en opname in de beoogde gezangenbundel. Hierbij dienen deputaten zich te bezinnen op vragen die de hedendaagse cultuur stelt aan vormgeving van kerkmuziek en gezangenbundel; – zie 5.6, 5.8.1, 5.8.2, 6.1 en bijlage 4 –
5. met de meest in aanmerking komende liederen uit de in opdracht 4 bedoelde bronnen voor de volgende synode te handelen conform werkwijze 1-3. – zie 5.6, 6.1 en bijlage 4 –

Besluit 2:

deputaten verder op te dragen

1. de kerken te dienen met informatie over de wijze waarop de liederen die de synode nu vrijgeeft, kunnen worden geïntroduceerd; – zie 5.7 –
2. de Regeling Kerkmuziek, die deputaten in hoofdstuk 4 van hun aanvullend rapport aan de synode hebben voorgesteld, aan de kerken aan te bieden als handreiking bij de aanstelling van en omgang met hen die de muzikale onderdelen van de eredienst verzorgen; – zie 5.7 –
3. met deputaten Eredienst te overleggen over het werk en met hen samen te werken aan opdrachten die daarvoor in aanmerking komen, zoals bijvoorbeeld de bezinning op de invloed van de hedendaagse cultuur op zaken die eredienst en kerkmuziek betreffen. – zie 5.8.1 en 5.8.2 –

Besluit 3:

deputaten op te dragen contact te blijven onderhouden met de beleidsorganen van kerken en groepen van gereformeerd belijden om indien mogelijk te komen tot samenwerking op het gebied van de kerkmuziek. – *zie 5.8.3* –

Besluit 4:

deputaten op te dragen

1. te blijven onderzoeken of er mogelijkheden komen voor onze kerken om betrokken te zijn bij het project Liedboek 2000; – *zie 5.8.4* –
2. als we uitgenodigd worden om aan dit project deel te nemen, in eerste instantie niet meer dan een voorlopige positie in te nemen; – *zie 5.8.4* –
3. aan de volgende synode te rapporteren wat de uiteindelijke doelstellingen van dit project worden, of er mogelijkheden zijn om eraan deel te nemen en binnen welke kaders en met welk te verwachten resultaat we dat kunnen doen. – *zie 5.8.4* –

Besluit 5:

ter bekostiging van de werkzaamheden van het deputaatschap een bedrag ter beschikking te stellen van f 25.000,- per jaar over de jaren 2000, 2001 en 2002. – *zie 5.7, bijlage 7.5* –

3.2 Artikel 62 – 09.12.99 acta synode van Leusden 1999

Besluit 2:

deputaten op te dragen kennis te nemen van

1. aan de synode voorgelegde kritiek op het Liedboek met betrekking tot de (theologische) visies van dichters van liederen daarin, en van brieven met passages over de vereiste Schriftuurlijkheid van ‘onze gezangen’; – *zie 5.4* –
2. commentaar op een of meer van de door deze synode nog niet vrijgegeven gezangen uit de selectie van 255 Liedboekliederen; – *zie 5.4* –
3. brieven met concrete verwijzingen naar het werk in verwante kerken en hiermee rekening te houden bij hun verdere werkzaamheden. – *zie 5.1 en 5.3* –

Besluit 3:

uit te spreken dat

1. de verzoeken om minder stringente regels voor het gebruik van gezangen in onze erediensten, moeten worden overwogen door het deputaatschap kerkrecht en kerkorde, in aansluiting bij de al gegeven opdracht met betrekking tot artikel 67 KO; – *zie 5.8.2* –

3.3 Artikel 60 – 09.12.99 acta synode van Leusden 1999

Besluit:

voor het vervolg van het werk aan de uitbreiding van de gezangenbundel de volgende werkwijze af te spreken (waarmee de werkwijze van GS Berkel en Rodenrijs komt te vervallen):

1. deputaten selecteren liederen uit de diverse voor de gereformeerde kerken relevante en bruikbare bronnen;
2. zes maanden voor het bijeenkomen van de synode schrijven deputaten een rapport van hun werkzaamheden dat ook wordt toegestuurd aan de kerken. In dat rapport wordt opgenomen de uiteindelijke selectie van liederen die ze aan de synode voorstellen, met een algemene verantwoording van hun keus en een korte presentatie per gezang of cluster van gezangen. Tevens wordt in dit rapport opgenomen welke algemene werkafspraken de deputaten hebben gehanteerd (dat wil zeggen punten waarover zij per gezang dezelfde beslissing nemen zonder daar steeds opnieuw over te discussiëren);
3. kerken en kerkleden hebben tot acht weken voor de opening van de synode de gelegenheid om aan het adres van de deputaten op de voorgestelde selectie te reageren. Vervolgens rapporteren deputaten aan de synode (voor de opening ervan) over de binnengekomen reacties en mogelijke bijstellingen in hun voorstellen. Ook doen ze, in overleg met deputaten Generaal-Synodale Publicaties, een voorstel voor eventuele uitgave van de door de synode vrij te geven liederen; – zie 6.1 en 6.5 –
6. indien kerken dat nodig vinden, kunnen zij bezwaren inzenden bij de eerstvolgende synode; (N.B. dit betreft in eerste lezing vrijgegeven liederen)

3.4 Artikel 58 – 07/08.10/07.12.99 acta synode van Leusden 1999

Besluit:

5. voor het project een fasering aan te brengen als volgt:

1999-2002

deputaten zetten hun selectiewerk voort, met bijzondere aandacht voor de gewenste verscheidenheid in niveau, achtergrond en cultuur;

deputaten rapporteren over het project Liedboek 2000 en formuleren een voorstel over eventuele participatie;

2002

de generale synode stelt een lijst samen van gezangen die reeds worden vrijgegeven voor gebruik in de eredienst;

2002-2005

deputaten doen voorstellen over de inhoud van een evenwichtige en afgeronde bundel;

2005

de generale synode stelt de bundel vast in eerste lezing; – zie 6.3 –

---

4 – Globaal beleidsoverzicht

In welk kader dient dit rapport te worden gelezen? We geven een korte overzicht van de belangrijkste beleidsmomenten.

De *Generale Synode Ommen 1993* droeg aan deputaten onder meer op “*onderzoek te doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van uitbreiding van de gezangbundel, met bezinning op de uitgangspunten waaraan een dergelijke uitbreiding moet voldoen*”. In de gronden hiervoor wordt verwezen naar liederen in het Oude en Nieuwe Testament, naar liederen die in de loop der eeuwen zijn ontstaan en waarvan meer gebruik gemaakt zou kunnen worden en naar het ontbreken van liederen met het oog op het amen van de gemeente, de doop, de openbare geloofsbelijdenis, het avondmaal, het huwelijk en de bevestiging in het ambt.

In een uitgebreid studierapport werd van de uitvoering van deze opdracht verslag gedaan aan de kerken, bijeen in de *Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996*. Als illustratie van de conclusie dat er goede en velerlei mogelijkheden voor uitbreiding waren, werd een lijst toegevoegd met 106 liederen, bestaande uit de gezangen uit ons gereformeerd kerkboek, 65 gezangen uit het Liedboek voor de Kerken en 2 overige liederen.

Nieuwe deputaten kregen opdracht om met concrete voorstellen te komen voor uitbreiding van onze gezangenbundel. Deze Deputaten Kerkmuziek presenteerden als uitwerking hiervan een voorstel met 255 liederen uit het Liedboek voor de Kerken.

De *Generale Synode Leusden 1999* vond dit aantal te groot voor een periode van drie jaar, zeker daar door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs kerken en kerkleden werden opgeroepen om de voor te stellen liederen aandachtig te toetsen. Leusden nam, ook op verzoek van veel kerken en kerkleden, de druk van het toetsen weg uit de kerken – kort samengevat werd de taakverdeling vanaf dat tijdstip: deputaten selecteren, de synode toetst en de kerken proeven – en keurde 121 liederen in eerste lezing goed. Vervolgens kregen deputaten nieuwe opdrachten om het selecteren van liederen voort te zetten en wel in drie richtingen: Liedboek voor de kerken (rest van de 255 liederen die al eerder waren gepresenteerd én andere aanvaardbare liederen uit deze bundel); liederen geschreven en ingezonden door eigen kerkleden én liederen uit andere bronnen zoals E&R-liederen en opwekkingsliederen. Verder moest veel aandacht worden besteed aan een goede communicatie met de kerken alsook aan oriëntatie op Liedboek 2000.

Voor de gedachtevorming is het van belang dat er een onderscheid gemaakt is tussen een te zijner tijd af te sluiten *bundel* én een *lijst* die telkens weer kan worden aangevuld. De komende jaren zal duidelijk moeten worden hoe de bundel eruit zal komen te zien; het is dus niet vanzelfsprekend dat alle vrijgegeven liederen ook een plaats in de bundel zullen ontvangen.

De *Generale Synode Zuidhorn 2002* zal D.V. de 121 genoemde liederen in tweede lezing vaststellen, tenzij er terechte bezwaren blijken te bestaan. Verder zullen de nieuw voorgestelde liederen in eerste lezing aan de orde komen.

Wat de verdere *toekomst* betreft, het door Leusden vastgestelde werkplan en tijdpad is als volgt:

- 2002–2005 deputaten ronden hun selectie van liederen uit diverse bronnen af, en doen voorstellen over de inhoud van een evenwichtige en afgeronde gezangenbundel;
- 2005 de generale synode stelt de bundel in eerste lezing vast
- 2008 de generale synode stelt de bundel vast

Samenvatting

Een kernpunt in het geheel is dat we op dit moment alleen nog maar werken aan *een lijst* van liederen waar de kerken gebruik van kunnen maken. Hiermee is dus niet gezegd dat al deze liederen uiteindelijk ook een plaats in de bundel zullen krijgen. Integendeel, Leusden heeft al uitgesproken dat de lijst groter zal zijn dan de bundel en dat een lijst ook kan blijven groeien als nieuwe waardevolle liederen zich aandienen. De komende periode, dus na Zuidhorn, zal terdege nagedacht moeten worden over de vraag hoe *de bundel* er uiteindelijk uit zal moeten zien. De generale synode 2005 zal daarover Deo Volente in eerste lezing een beslissing nemen. Het zou waardevol zijn wanneer de komende jaren veel kerkleden mee gaan denken over de opzet van en over het aantal liederen in deze bundel. Bij dit alles speelt dan ook nog Liedboek-2000 een rol.

---

5 – Uitvoering

In de volgende paragrafen beschrijven we hoe we de opdrachten hebben uitgevoerd, vanuit welke visie we hebben gewerkt en door welke argumentatie de voorstellen worden gedragen.

5.1 Visie

De visie van waaruit wij als deputaten werken, is voor het grootste deel te vinden in het rapport van studiedeputaten Eredienst aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 (hoofdstuk 8) en in het rapport (85-92, 101-104) en het aanvullend rapport (hoofdstuk 1 en 2) van de Deputaten Kerkmuziek aan de Generale Synode Leusden 1999. Tegelijk ervaren wij, dat deze visie zich al werkende verder ontwikkelt.

Wij willen u graag vertellen, wat op dit moment voor ons vaststaat én in welk opzicht wij nog zoekende zijn.

5.1.1 Liederen van de Geest

Van groot belang wanneer het om gezangen gaat, is dat de Heilige Geest op het moment waarop de laatste van de 150 Psalmen ontstond niet is opgehouden met kinderen van God te bewegen tot het maken van liederen.

Dat is al duidelijk uit het Oude Testament zelf. Zo klinkt in de bundel van 150 liederen van Gods oude volk Israël regelmatig de oproep om voor de Here een nieuw lied te maken (vergelijk bijvoorbeeld Psalm 33:3; 96:1). Het is ook vrijwel zeker dat lang niet alle liederen die onder Israël hebben gecirculeerd, zijn opgenomen in de bundel van 150 Psalmen (in feite is ‘psalm gewoon een synoniem voor ‘lied’). Zie bijvoorbeeld 1 Koningen 4:32.

Maar vooral het Nieuwe Testament spreekt duidelijke taal. Wanneer de gemeente van Korinte samenkam, kon het gebeuren dat een lid van deze kerk een lied had dat hij of zij graag wilde laten zingen (vergelijk 1 Korintiërs 14:26; blijkens 1 Korintiërs 12:1, 3, 6, 7, 8 enz. moeten we hier niet denken aan een op dat moment reeds bekende oudtestamentische psalm).

Men bemoedigde elkaar en wees elkaar terecht niet alleen met gesproken woorden, maar ook met psalmen, lofzangen en geestelijke liederen (zie Efeziërs 5:19; Kolossenzen 3:16).

Maar ook na totstandkoming van het laatste Bijbelboek zijn in heel de geschiedenis van de kerk tot op vandaag veel liederen ontstaan, liederen die door mensen zijn gemaakt maar waarin het werk van de Geest merkbaar is. Zo sprak bijvoorbeeld de Generale Synode Ommen 1993 over “de schat aan geestelijke liederen met Schriftuurlijke inhoud die in de loop van de kerkgeschiedenis is ontstaan of nog steeds ontstaat” (Acta Artikel 46, Grond 2.2 bij Besluit 1).

Er bestaan dus naast de 150 Psalmen veel liederen die in de loop der eeuwen tot op vandaag door de Heilige Geest zijn gewerkt.

5.1.2 Geïnspireerde psalmen

Ook al dragen veel gezangen duidelijk het stempel van de Heilige Geest, toch nemen tot nu toe de 150 Psalmen in de erediensten van onze (en andere) kerken verreweg de grootste plaats in. Dit wordt vaak onderbouwd met het feit dat de onberijmde Psalmen deel uitmaken van de Schrift. Dit argument valt goed te begrijpen. Hier blijkt een serieuze inspanning om God alleen te vereren op een manier die Hem bevalt (vergelijk Zondag 35 HC). We willen daarom zuinig zijn op de Psalmen. In de Psalmen eren wij God als schepper en onderhouder van hemel en aarde en als verlosser van Zijn volk.

Aan de andere kant moeten hier ook een paar kanttekeningen bij worden geplaatst:

- a. in de praktijk worden in de gereformeerde erediensten niet álle Psalmen of psalmverzen gezongen. Dat betekent dat met een zinsnede als dat God ons zijn eigen Woord op de lippen legt niet alles is gezegd (zie Acta GS Leusden 1999, p. 479 vv);
- b. in de praktijk zijn buiten de gereformeerde erediensten door gereformeerden steeds ook andere geestelijke liederen gezongen;
- c. er zijn buitenlandse zusterkerken, die onze Psalmentraditie niet kennen (vergelijk met name de Presbyterian Church in Korea ('Kosin'), waarmee al heel lang contact bestaat; zie verder Artikel 47 KO, derde lid).

Verder is niet duidelijk, waarom wij in deze nieuwtestamentische bedeling alleen of voornamelijk God zouden moeten toezingen op oudtestamentische wijze. Ook valt niet in te zien, waarom wij wat het kerklied betreft de winst van de geschiedenis der kerk zouden negeren.

Als gereformeerden zeggen wij dat we de kerkgeschiedenis niet moeten overslaan. We zeggen dat bijvoorbeeld als vanuit de evangelische beweging met betrekking tot de structuur van de kerk wordt aangehaakt bij Handelingen 2 en 1 Korintiërs 12-14. God heeft, zo zeggen we dan, zijn kerk ook vergaderd ná de tijd van de apostelen. Natuurlijk heeft deze stelling ook gevolgen voor de manier waarop wij moeten aankijken tegen het kerklied.

Dus: net zo als wij belijdenisgeschriften bezitten en liturgische formulieren die niet geïnspireerd zijn door de Heilige Geest, is er ook niets op tegen om liederen te gebruiken die evenmin door de Heilige Geest geïnspireerd zijn. Ook de deputaten die rapporteerden aan de Generale Synode Arnhem 1930 kwamen al tot deze conclusie: "Een principiële veroordeling van het vrije kerklied hebben onze Gereformeerde kerken nooit gegeven en zou ook op grond van de H. Schrift niet te geven zijn."

5.1.3 Toetst alles

Dat er op zichzelf geen bezwaar tegen het zingen van gezangen bestaat, wil natuurlijk niet zeggen dat wij alles kunnen zingen wat ons aangeboden wordt. Wij moeten God inderdaad eren op een manier die Hem bevalt. Daarom werken wij als deputaten ook met criteria. Deze criteria zijn door de synode van Leusden 1999 opnieuw vastgesteld (Acta Artikel 58). Een van de belangrijkste criteria is dat een goed kerklied inhoudelijk in overeenstemming is met de Schrift. De liederen die onder onze aandacht komen, toetsen wij dus vooral aan de Bijbel.

Wat de zogenaamde *bijbelliederen* betreft, is het goed om te beseffen, dat de Generale Synode Hattem 1972 al het volgende heeft bepaald: "bij berijmde Schriftgedeelten mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: het in dezelfde exacte volgorde laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt" (Acta GS Hattem 1972, Art. 171, Besluit B 3.d.6).

(Wij kiezen voor de term ‘bijbelliederen’, omdat de term ‘schriftberijmingen’ tot onduidelijkheid kan leiden. Zie Acta GS Leusden 1999 p. 463).

Bij onze toetsingsarbeid hebben wij ook de kritiek overwogen, die aan de Generale Synode Leusden 1999 werd voorgelegd met betrekking tot de (theologische) visies van dichters van liederen die zijn opgenomen in het Liedboek voor de Kerken. Deze kritiek is niet nieuw. Ook het vorige deputaatschap heeft zich er al mee geconfronteerd en onder andere uitgesproken: “Wij zijn van mening, dat een lied er recht op heeft beoordeeld te worden als een zelfstandig product, ook wanneer de zanger weet wat de dichter nog meer geschreven heeft. Er bestaat pas reden tot kritiek, wanneer de tekst een dwaling bevat of de gemeente op een dwaalspoor zet” (Acta GS Leusden 1999 p. 463). Bovendien heeft de synode van Leusden zelf uitgesproken, dat de vraag of een lied al dan niet schriftuurlijk is, beantwoord moet worden vanuit de tekst van het lied en niet vanuit de context waarin een lied is ontstaan (Acta GS Leusden Artikel 58, besluit 3, werkafpraak 2). Wij zijn het hiermee eens. Wanneer wij een lied een plek geven in onze eigen, gereformeerde, bundel, maken wij het daarmee los van zijn oorspronkelijke context en geven het een plaats in een nieuw verband. Dit kan betekenen, dat wij zo’n lied anders interpreteren dan het oorspronkelijk was bedoeld. Soms vraagt iemand zich af of dat wel kan. Moeten wij geen recht doen aan de dichter? Het komt echter al regelmatig voor, dat een dichter, of de beheerder van zijn auteursrechten, toestaat dat één of meer van zijn liederen een plaats krijgt in een liedbundel waaruit gezongen wordt door mensen met andere opvattingen dan hijzelf heeft.

De liederen komen op eigen benen te staan. Zie ook Bijlage 7.6.

Bij het hanteren van de criteria moet ook in rekening worden gebracht wat al vaker is gezegd, onder andere door de studiedeputaten die rapporteerden aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 dat van groot belang is wie de criteria hanteren (rapport Studiedeputaten, p. 129; zie ook het rapport van deputaten Kerkmuziek aan de Generale Synode Leusden 1999, p. 86-87). Zelf zijn wij dankbaar voor het vertrouwen dat de kerken in ons hebben gesteld. Wij zijn ons ook bewust van onze verantwoordelijkheid. Wij hebben ons werk steeds willen doen in trouw aan Schrift en confessie en in verbondenheid met de Gereformeerde Kerken waartoe wij van harte behoren.

5.1.4 Kwaliteit

Behalve op schriftuurlijk gehalte moeten liederen ook worden getoetst op hun kwaliteit. Zo bepaalde de Generale Synode Leusden 1999 ook dat een goed kerklied wat de taalkundige en muzikale vorm betreft gekenmerkt wordt door stijl en kwaliteit. De studiedeputaten die rapporteerden aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 maakten indertijd al duidelijk dat vooral het Oude Testament ons leert dat aan de manieren waarop wij vorm geven aan onze omgang met God bijzondere zorg moet worden besteed. Van betekenis zijn de uitvoerige voorschriften die God aan Mozes en aan David heeft gegeven voor respectievelijk de tabernakel en de offerdienst én de tempel, de offers aldaar en de begeleidende muziek en zang. Dat wij vandaag leven in de Nieuwtestamentische bedeling wil wél zeggen dat er geen bloed meer hoeft te vloeien maar níet dat wij de les van het Oude Testament inzake stijl en kwaliteit wel mogen vergeten. Overigens, ook de huidige tijd stelt hoge eisen als het gaat om allerlei bijeenkomsten en ambiances.

Het criterium van stijl en kwaliteit speelde met name een rol bij ons toetsen van liederen uit eigen kring en van liederen uit andere bronnen – zie 5.5 en 5.6. Wij zijn er voorlopig vooral vanuit gegaan dat deze liederen in elk geval ‘in hun soort’ een goed kwalitatief gehalte moeten bezitten. In hoeverre

ten behoeve van de populariteit mag worden ingeleverd op de kwaliteit, is voor ons op dit moment nog een punt van discussie.

5.1.5 Liturgische context

Het werken met het criterium rond kwaliteit staat echter nooit los van het criterium rond de liturgische functie. “Een goed kerklied is geschikt om te functioneren in een liturgische context, waarbinnen Gods woorden en daden het centrum vormen.” Dat betekent in de eerste plaats dat de liederen allereerst *kerkliederen* moeten zijn en dus mede gestalte kunnen geven aan het samenkomen rond Gods woorden en zijn grote daden. Vervolgens betekent het dat de muzikale en tekstuele kwaliteiten van het lied altijd tegen die achtergrond een rol spelen. Met andere woorden: een lied dat wellicht in tekstueel en muzikaal opzicht van een grote kwaliteit is, maar niet past binnen het wezen van de kerkdienst, wordt niet geselecteerd. Nog weer anders gezegd: een lied kan in zijn soort het beste zijn (zie hierboven), maar als het niet voldoet aan het eerste criterium, dan komt het verder niet in beeld.

5.1.6 Lieder voor de kerken

Als deputaten zijn we ons er van bewust dat wij moeten zoeken naar liederen die in de kerken goed kunnen worden ontvangen. Tegelijk beseffen we, dat er binnen onze kerken sprake is van diversiteit. De ene kerk is nog niet of nog maar nauwelijks begonnen met een eerste kennismaking met liederen uit het *Liedboek voor de kerken*, terwijl de andere kerk er vrijmoedig gebruik van maakt. Weer een andere kerk zingt bovendien liederen uit de E&R-bundels of van A.F. Troost, voor, na of (in bepaalde situaties) in de dienst. Rondom veranderingen zijn er overigens altijd voorlopers en achteraan-komers (dit is geen waardeoordeel).

Vanwege deze diversiteit is het goed dat de kerken op de synode van Ommen 1993, en trouwens al eerder, besloten hebben om de kerkmuziek te beschouwen als een zaak van gezamenlijk belang. Dit betekent dat de één iets langzamer en de ander iets harder zal moeten lopen om bij de kudde te kunnen blijven. En binnen de ruimte van de aangegeven kaders zullen we veel geduld en liefde moeten hebben met en voor elkaar en vooral ook openheid naar elkaar.

Juist in geval van diversiteit vormen duidelijke synodebesluiten een goed instrument om beslissingen te nemen die tot opbouw zijn van heel de kerk. Wij hebben ons dan ook bij de voorstellen die wij doen aan de synode van Zuidhorn van harte laten leiden door de besluiten van de synode van Leusden 1999.

Verder vinden wij, omdat wij er zijn voor u, het geven van informatie van groot belang. Wij doen dat ook graag, omdat wij ons met veel vreugde wijden aan de materie van de kerkmuziek. Mocht u wat dit betreft nog suggesties hebben ter verbetering dan zijn die bij ons van harte welkom.

5.1.7 Verwante kerken

Ons is gewezen op het werk in verwante kerken. Dit heeft natuurlijk alles te maken met de serieuze pogingen van de afgelopen decennia om tot meer eenheid tussen gereformeerde belijders te komen.

Anderzijds bestaat wel het probleem dat in verwante kerken naar verhouding weinig gedaan wordt aan bezinning op de kerkmuziek. (Van wat er gedaan wordt, hebben wij kennis genomen, zie 5.8.3). Eigenlijk is dit ook wel logisch. In de Gereformeerde Bond van de Hervormde Kerk en in een groot

deel van de Christelijke Gereformeerde Kerken bestaat weinig aandacht voor gezangen, terwijl de Christelijke Gereformeerde en de Nederlands Gereformeerde Kerken ook nog eens het manco hebben van gebrek aan landelijke eenheid, ook wanneer het om gezangen gaat. Het voordeel dat wij als verbonden kerken samen kunnen werken aan één gezangenproject, is vrij uniek in Nederland.

5.1.8 Toekomst

In elk geval werken wij aan een eigen bundel en een eigen lijst (zie hierboven onder 4). Tegelijk zoeken wij, overeenkomstig onze opdracht, naar mogelijkheden om eventueel te participeren in 'Liedboek 2000'. Op het moment dat dit rapport zijn deadline nadert – juni 2001 – is daar nog niets concreets over te zeggen – *zie verder 5.8.4.*

5.1.9 Een offer aan God, een geschenk aan ons

Bij het werk dat wij doen, voelen wij ons gedreven door de overtuiging dat ook dit werk in de kerk iets is van groot belang. Allereerst omdat ons lied een offer is aan God (vergelijk Hebrëeën 13:15). De God van hemel en aarde, die in Jezus Christus zoveel van ons houdt, komt een groot offer toe. Dat mag ons best heel wat kosten. Vooral in een tijd waarin wijzelf en anderen genieten van een rijke variëteit aan mogelijkheden op allerlei gebied, kunnen wij het ook niet bestaan om te volstaan met het zingen van een paar bekende liederen die we zonder enige inspanning zingen.

Tegelijk is de schat aan kerkliederen ook een geschenk aan ons. Wanneer we moeite doen om over de drempel van de onbekendheid heen te stappen, merken we hoelang we vrijwillige armoede hebben geleden en hoe rijk we kunnen worden. Dingen die we allang wisten, worden opeens, door middel van een onbekend lied, opnieuw duidelijk. Dingen die we uit de Schrift nog niet hadden opgediept, dringen nu tot ons door.

Het lied in de kerk is onze inzet zeker waard.

5.2 Werkwijze

Als complete groep deputaten hebben we in deze periode tot zomer 2001 twaalf keer vergaderd. Hierbij kwamen behalve allerlei huishoudelijke zaken en de bespreking van afzonderlijke liederen met name de rapportages van de subgroepen aan de orde. Dadelijk al bleek namelijk dat het aantal en de omvang van de opdrachten het onmogelijk zou maken om alles in plenaire samenstelling te bespreken. Vandaar dat de volgende subgroepen werden gevormd die afzonderlijk bijeenkwamen en zich verdiepten in het aangegeven terrein, het materiaal verwerkten en met voorstellen kwamen: a. Presentatie liederen uit het Liedboek voor de kerken; b. Lieder uit eigen kring; c. Lieder uit andere bronnen; d. Contacten met Liedboek 2000; e. Informatie naar de kerken; f. Overleg met deputaten Eredienst; g. Ondersteuningspunt. Met name de subgroepen Lieder uit eigen kring en Lieder uit andere bronnen hebben frequent vergaderd.

Verder werd er aandacht besteed aan de plaats van de hedendaagse cultuur als het gaat om de keuze van nieuwe liederen; ook werd er nagedacht over de opzet van de toekomstige bundel; aan communicatie met kerken en kerkleden, zowel als deputaten als op persoonlijke titel, werd veel zorg besteed.

5.3 Verantwoording

De onderdelen van deze paragraaf sluiten aan bij de gelijk genummerde onderdelen van 1. *Samenvatting*.

1. Deputaten Kerkmuziek (periode 1996-1999) hebben alle liederen uit het *Liedboek voor de kerken* getoetst. Met het oog op dit werk had het toenmalige deputaatschap zich opgesplitst in drie subgroepen die elk vooral aandacht gaven aan de schriftuurlijkheid, maar daarna ook aan tekst en melodie. De resultaten van de subgroepen werden op hun beurt weer getoetst door de beide andere subgroepen. Het resultaat hiervan was dat het hele deputaatschap unaniem van mening was dat 255 liederen aanvaardbaar waren.
Het huidige deputaatschap is het hiermee eens, ook na kennisname van het commentaar vanuit de kerken op één of meer van de door de Generale Synode Leusden nog niet vrijgegeven gezangen uit de selectie van 255 Liedboekliederen. Het verwoorden van toelichtingen op 124 liederen heeft ons nog eens in onze mening bevestigd. Bij het schrijven van deze toelichtingen hebben wij zoveel mogelijk getracht rekening te houden met commentaar dat vanuit de kerken al gegeven was.
2. De kritiek ter synode van Leusden op een aantal van de 131 door deputaten in november 1999 aan haar voorgestelde liederen bracht onder ons opnieuw een discussie op gang over het onderwerp ‘gezangen en de algemene verzoening’. Enerzijds constateerden wij, dat het terecht is om te waarschuwen tegen oppervlakkigheid. Anderzijds moeten we niet vergeten, dat God vaak royaler is dan zijn kinderen (vergelijk Jona 4). Mee als gevolg van deze overwegingen kozen wij ervoor om 7 van de 10 ‘geparkeerde’ liederen opnieuw voor te stellen (vergelijk ook de toelichtingen).
De liederen 16, 55 en 200 stellen wij niet voor. Belangrijkste reden is dat zij misverstanden kunnen wekken (vergelijk werkafpraak 2 bij de criteria van ‘Leusden’).
3. Aanvankelijk was het de bedoeling dat we in deze periode ook het werk met betrekking tot het Liedboek voor de kerken (LvK) zouden afronden door de liederen uit de zogenaamde b-categorie te toetsen. De b-categorie bevat die liederen uit het LvK waarover het deputaatschap in de vorige periode nog geen beslissing over genomen had (zie Acta GS Leusden 1999 p. 460 en Art. 61, Besluit 1.1; zie in dit rapport 5.4.3).
Een groot aantal liederen uit de b-categorie is al wel door afzonderlijke deputaten getoetst, maar deze konden nog lang niet allemaal in het volledige deputaatschap worden besproken. Een belangrijke oorzaak hiervan was dat wij als deputaten, mee vanwege onze opdracht, prioriteit hebben gegeven aan het beoordelen van de liederen uit eigen kring en van de liederen uit andere bronnen. Bovendien was onze verwachting dat wij voldoende liederen aan de kerken zouden kunnen aanbieden.
Kortom: de opdracht van de synode van Leusden 1999 met betrekking tot de b-categorie is nog niet afgerond.
4. Dat uit deze meer dan 450 liederen uit eigen kring een betrekkelijk klein aantal is uitgelecteerd, heeft twee redenen. Allereerst zijn wij met de plenaire bespreking van deze liederen niet klaar gekomen. Dit betekent dat een aantal van de 450 liederen zal worden overgedragen

aan onze opvolgers. Verder bleek een relatief groot aantal van deze liederen niet te voldoen aan criterium 3.

5. Ook van de liederen uit andere bronnen geldt wat onder 4 is opgemerkt. De subgroep die zich met de liederen uit andere bronnen bezighield, heeft veel werk verzet, maar de plenaire bespreking van de resultaten van hun werk is nog niet voltooid. Wat de opwekkingsliederen betreft, moest worden geconcludeerd, dat vele daarvan niet voldeden aan criterium 3. Een punt van discussie was, in hoeverre tegemoet moet worden gekomen aan het feit dat sommige liederen onder een groot aantal kerkleden erg populair is.
6. Aan de kerken zijn de volgende stukken verzonden:
  - *Tussen Leusden en Zuidhorn I* (toelichting op de 121 liederen, vrijgegeven door Generale Synode Leusden);
  - *Tussen Leusden en Zuidhorn II* (regeling kerkmuziek);
  - Rooster lied van de week 2000/2001 en 2001/2002.

Van het telefonisch spreekuur is een goed gebruik gemaakt. Dit blijkt in een behoefte te voorzien. Zr. A. de Heer-de Jong beantwoordde veel vragen. Een aantal van deze vragen vormde voor haar aanleiding tot het schrijven van enkele notities als: 'Kind en eredienst' en 'Cantorij'.

Ook was een aantal deputaten actief op voorlichtingsavonden over het Liedboek.

De secretaris, drs. H. Kisteman, voerde een intensieve correspondentie met kerkenraden en kerkleden. Noemenswaard zijn vooral de brieven met uitvoerige toelichting op de liederen 1, 114 en 382 uit het Liedboek. De brief over Lied 1 (*zie bijlage 7.6*) is in de vorm van een artikel aangeboden aan de kerkelijke opiniebladen *De Reformatie*, *Reformanda* en *Nader Bekeken*; naar onze mening zou deze toelichting een goede verheldering kunnen geven van onze denkwijze en aanpak. Tot op dit moment heeft alleen *De Reformatie* dit artikel opgenomen.

Op 26 mei 2000, op 18 mei 2001 en op 22 juni 2001 is vergaderd samen met de deputaten eredienst. Gezamenlijk hebben wij ons bezonnen op de invloed die de hedendaagse cultuur heeft of mag hebben op de eredienst en op de liederen die daar gezongen worden. Nota's van ds. R. ter Beek, zr. A. de Heer-De Jong en drs. J. IJkel hadden onze aandacht. Een en ander liep uit op een gezamenlijke cultuurnota die een plaats heeft gekregen in het rapport van deputaten Eredienst – *zie ook in dit rapport 5.8.1 en 5.8.2*.

Contacten met de Nederlands Gereformeerde en met de Christelijke Gereformeerde Kerken zijn in beperkte vorm voortgezet. Ook is een brief verzonden naar de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk met een voorstel tot overleg.

Verder is opnieuw een aanzet gegeven tot contact met het oog op eventuele participatie in het project 'Liedboek 2000'.

5.4 Presentatie liederen uit het Liedboek voor de kerken

5.4.1 Introductie op de 'tien van Leusden' uit het Liedboek voor de kerken

De synode van Leusden heeft tien van de door vorige deputaten voorgestelde liederen niet vrijgegeven voor gebruik in de eredienst. Zij kregen een plaats in de rest van de selectie van 255 waarbij de Generale Synode Leusden adviseerde tot een terughoudendheid in het gebruik. Deze liederen riepen

vragen en/of bezwaren op bij meer dan 25% van de afgevaardigden: de drempel voor aanvaarding was immers gelegd op 75%. Voor deze liederen gold de opdracht om ze nog eens te bezien en ze na heroverweging eventueel opnieuw voor te dragen. Het betrof de volgende liederen uit het Liedboek voor de kerken: 16, 27, 41, 55, 58, 158, 178, 200, 398, 488b.

Van deze liederen stellen we er zeven opnieuw voor. We menen dat de bezwaren goed te weerleggen zijn. In de bijlage is een nieuwe toelichting bij deze gezangen opgenomen.

Drie liederen worden door ons niet opnieuw aangeboden ter goedkeuring; het gaat om de liederen:

- 16. *Gij volken looft uw God en Heer*: kernbezwaar: 1,5 – ‘omdat Hij u verkoren heeft’: dit kan misverstand wekken in verband met de aanhef van het lied ‘Gij volken’.
- 55. *Weet gij waarmee het koninkrijk*: kernbezwaar: onderscheid tussen de beide vergelijkingen is niet geheel duidelijk
- 200. *Heerlijk verschenen is de dag*: kernbezwaar 4,1: Heel de aarde, al het schepsel zal / opstaan in ’t zonlicht overal.

Wij tekenen hierbij aan dat wij ook nu van mening zijn dat de inhoud van deze liederen goed te verdedigen is. Maar een motivering van deze bewering zou vragen om een wat uitgebreide toelichting. Een lied dat een royale toelichting nodig heeft, is niet een lied dat we als deputaten moeten blijven voordragen, vinden wij. We willen daarmee broeders en zusters die moeite hebben met deze liederen tegemoet komen. Met elkaar wensen we immers te groeien naar een gezangenbundel die breed gedragen wordt in de kerken.

De overige zeven liederen worden dus door ons opnieuw gepresenteerd; ze zijn van een vernieuwde toelichting voorzien. Dit betreft de nummers 27, 41, 58, 158, 178, 398, 488b uit het Liedboek voor de kerken – zie *bijlage 7.1*.

5.4.2   Introductie op de 124 voorgestelde gezangen uit het Liedboek van de kerken

De bijlage bevat de rest van de 255 liederen die door deputaten waren voorgesteld aan de Generale Synode Leusden. Omdat deze synode het aantal van 255 te groot vond, werd ongeveer de helft ervan van een toelichting voorzien en vervolgens door de Generale Synode Leusden besproken.

De overige liederen van de 255 worden nu opnieuw gepresenteerd. Om misverstanden te voorkomen: het gaat hier niet om een tweederangs keus uit deze 255. De eerste helft werd gekozen omdat liederen hieruit al een plaats hadden ontvangen op de lijsten die door basisscholen worden gebruikt en bovendien waren vrijwel al die liederen als eens gepresenteerd als Lied van de week in de gelijknamige rubriek in *De Reformatie*. Terwille van een breder geheel werden toen nog enkele liederen hieraan toegevoegd.

Ook de volgende 124 liederen zijn voor een deel bekend. Vele zijn afkomstig uit de schat der liederen die in de loop der eeuwen zijn geschreven, andere liederen waren bij het ontstaan van het Liedboek voor de kerken in 1973 nieuw – zie *bijlage 7.2*.

5.4.3 Overige liederen uit het Liedboek voor de kerken

De opdrachten van de Generale Synode Leusden hadden ook nog betrekking op de b-categorie: gezangen uit het Liedboek die tot nu toe niet zijn voorgesteld. De vorige deputaten waren niet verder gekomen met de bespreking van het Liedboek dan de 255 waarvan iedere deputaat de waarde inzag.

De overige liederen waren tot nu toe in depot gehouden; geen enkel lied was door deputaten definitief afgewezen. Wel waren er gezangen waarbij één of meer deputaten behoefte had aan een nadere gedachtewisseling (vergelijk 5.3.3). De redenen hiervoor waren velerlei: de ene keer betrof het inhoudelijke vragen en kritiek, een volgende keer waren er vragen van taalkundige aard; ook gebeurde het dat iemand zich afvroeg of we bij een bepaald lied wel met een kerklied van doen hebben.

Zoals gemeld zijn wij door de vele en velerlei opdrachten van Leusden nog nauwelijks toegekomen aan de plenaire bespreking van de overige liederen uit het Liedboek. Wij vragen u om de opdracht hiertoe voor de komende jaren te handhaven.

5.5 Presentatie liederen uit eigen kring

5.5.1 Inleiding

In dit gedeelte van ons rapport doen we verslag van onze werkzaamheden om uit de grote hoeveelheid liederen die ingezonden zijn door dichters ‘uit eigen kring’ en die vaak ook van muziek zijn voorzien door musici uit onze eigen kerken, een selectie te maken. Een voorstel met vrij te geven liederen is hieraan toegevoegd.

Onder ‘eigen kring’ verstaan we: de tekstschrijver [dichter, berijmer of vertaler] maakt deel uit van de Gereformeerde Kerken; in het overgrote deel van de liederen geldt dat ook voor degene die de melodie verzorgde; sommige teksten zijn geschreven bij een bestaande melodie.

5.5.2 Korte geschiedenis

Er valt bij mensen heel wat creativiteit waar te nemen; dat geldt ook voor leden van de Gereformeerde Kerken (vrijg.). In de periode tussen de synodes van Berkel en Rodenrijs 1996 en Leusden 1999 zijn aan deputaten Kerkmuziek regelmatig eigen liederen toegezonden. Deputaten hebben in die fase deze liederen laten rusten en alle aandacht gericht op liederen uit het Liedboek voor de Kerken. Daarmee werd erkend dat in deze bundel volgens velen de hoofdstroom van het Nederlandse kerklied is te vinden. Wel werd toen al gezegd dat in een later stadium op de liederen uit eigen kring zou worden teruggekomen. De synode van Leusden heeft benadrukt dat tussen Leusden en Zuidhorn deze liederen de aandacht horen te krijgen.

Aan de liederen ‘in depot’ werden andere toegevoegd. Enkele keren hebben wij een oproep geplaatst in de bekende bladen waarin men werd opgeroepen om eigen werk in te zenden of te attenderen op liederen van anderen die men geschikt vond als kerklied.

In totaal werden er tussen de 450 en 500 liederen ingezonden, een respectabel aantal. We zien hierin een duidelijk teken dat velen zich betrokken weten bij de totstandkoming van de nieuwe liedbundel en dat eveneens velen hun gaven daarvoor willen inzetten. Wij hebben veel waardering voor die inzet. Dat betekent ook dat wij de ingezonden liederen welwillend (uiteraard ook kritisch) hebben gezien.

Overigens worden er nog steeds liederen toegezonden; deze blijven liggen tot de volgende periode mits de synode hiermee instemt.

Onze werkwijze was als volgt: allereerst heeft een subcommissie zich uitgebreid bezig gehouden met al deze liederen. Stuk voor stuk werden ze gelezen, herlezen, gezongen, besproken en van een waardering voorzien. Op deze manier ontstond er een voorstel van ongeveer 90 liederen, dat bij het voltallige deputaatschap ter tafel kwam. De plenaire bespreking hiervan kon vanwege al de werkzaamheden niet worden afgerond. In deze tussenfase willen we in totaal 36 liederen aan u voorstellen.

5.5.3 Korte beschrijving van de ingezonden liederen

Een totaaloverzicht van alle ontvangen liederen is als bijlage aan het rapport toegevoegd. Wat opvalt aan de liederen, is een grote verscheidenheid, zowel in onderwerp, in benadering ervan, in de uitwerking en ook in het niveau.

Een aantal liederen was al in bundelvorm gepubliceerd, andere liederen waren speciaal geschreven voor deze situatie of waren om andere redenen niet eerder gepubliceerd. Sommige inzenders hebben in de loop der jaren als liedschrijver een naam opgebouwd (bijvoorbeeld Ria Borkent en Lenze L. Bouwers), andere schreven niet eerder of slechts voor een zeer beperkte kring.

De liederen vallen over het algemeen onder de meer traditionele soort kerkliederden. Nieuwe elementen gaan niet veel verder dan dat er ook gebruik gemaakt is van refreinliederen, van beurtzang en dat ook kinderliederen een plaats hebben gekregen. Het taalgebruik is vertrouwd; dat geldt ook voor de beeldspraak.

Om zorgvuldig weer te geven wat een tekst zegt of wat de kerk in haar belijdenissen leert, lopen dit soort liederen nogal eens het gevaar dat ze een betogend karakter krijgen: ‘rijmdwang’ en ‘belering’ kunnen dan het gevolg zijn.

Overwegingen

- Sommige liederen zijn wel een zorgvuldige bewerking van een Bijbeltekst, maar niet goed bruikbaar in de liturgie. Voor de variatie in de liturgie is het zinvol om bepaalde Bijbelgedeelten in berijming te kunnen zingen. Maar vooral lange Bijbelgedeelten worden in berijming zo uitgebreid dat zo’n Bijbelgedeelte in de liturgie beter kan worden gelezen.
- Veel liederen zijn geschreven bij kerkelijke feestdagen of bijzonderheden in de kerkdienst (doop, belijdenis, avondmaal, huwelijk et cetera). Minder liederen hebben betrekking op meer eigentijds aandoende aspecten van het leven met God. Zo troffen we bijvoorbeeld weinig liederen aan waarin nood, twijfel, verdriet of rouw op een hedendaagse manier zijn verwoord.
- Het is wat spijtig dat we nu pas mogen beoordelen of werk van dichters van enkele decennia geleden in de eredienst gezongen kunnen worden. Nogal wat van hun liederen zijn dan ook helaas qua taal en ‘zegging’ al gedateerd.
- Veel liederen zijn zozeer herdichting van een oude tekst, dat we ze niet zien functioneren als een waardevolle en blijvende aanvulling op ons bestaand repertoire, hoe waardevol ze op zich ook kunnen zijn.
- Overigens lijkt het ook goed om te noteren dat er ‘uit eigen kring’ geen ‘opwekkingsliederen’ en weinig ‘kinderliederen’ zijn ingezonden. Blijkbaar is de onder ons gehoorde ‘wens’ nog niet zo zeer de vader van nieuw werk!
- Als het gaat om inhoud, taal en melodie, kwamen we gaandeweg tot de volgende ‘algemene werkafspraken’:

- a. inhoud: duidelijk moet zijn waar het lied over gaat. Het moet dus niet teveel ineens aan de orde stellen; de inhoud moet een eenheid vormen;
  - b. inhoud: de gebruikte beelden moeten aan het lied diepgang of 'verrassing' geven, en geen 'verwarring' stichten;
  - c. taal: de gebruikte taal moet zo mogelijk fris en hedendaags zijn, niet teveel 'tale Kana-ans' bevatten en niet te 'gedwongen' verwoord zijn;
  - d. taal: als de taal wat verouderd overkomt, hangt het van de 'Sitz im Leben' (bij met name oudere broeders en zusters) af of een lied toch geselecteerd wordt. We willen namelijk ook liederen uit onze eigen recente geschiedenis een plek te geven in de hedendaagse liturgie;
  - e. taal: als de afkortingsapostrof vaak moet worden gebruikt, valt een lied af;
  - f. melodie: of een melodie 'goed' is, werd vooral gemeten aan
    - zingbaarheid (soms te moeilijk of 'te hoog' voor gemeente);
    - verhouding tekst-toon (juiste accenten; goede verhouding van zinnen ten opzichte van melodie; karakter melodie en tekst).
- Bij sommige teksten hebben we inmiddels een nieuwe melodie laten schrijven; bij andere liederen hebben we de dichter gevraagd de tekst op nader omschreven punten te heroverwegen.
  - Het viel ons op dat de dichters open staan voor opmerkingen en vragen. Ook bleek bereidheid aanwezig om op verzoek bepaalde liederen te schrijven. We hebben hiervan nog geen gebruik gemaakt, maar in de afrondende fase van een bundel zou dit overwogen kunnen worden als een bundel nog wat onevenwichtig zou zijn.
  - Dat deze liederen slechts in beperkte mate vernieuwend zijn, hoeft niet als een bezwaar te worden opgevat:
    - 'deskundigen' in een forum over F. Mehrtens zeiden dat hun vernieuwende teksten en melodieën niet echt door de gemeente werden opgepikt en dat ze juist bij Mehrtens zagen 'hoe het moet': kleine verschuivingen ten opzichte van 'de traditie' leveren een verrassend en fris lied op dat toch door de gemeente wordt gewaardeerd;
    - de kwaliteit van traditionele muziek en taal blijkt juist uit het feit dat het 'traditioneel' is geworden, al mag deze stelling niet worden omgekeerd.

Het resultaat

Wat niet aangewezen is, is daarmee nog niet afgewezen. Deze stelling geldt in allerlei situaties; zo ook hier: in de eerste plaats omdat de bespreking van al deze liederen nog niet is afgerond. Maar verder ook omdat tussen zeer geschikt en ongeschikt zich een heel scala van mogelijkheden bevindt. Sommige liederen die we niet voorstellen als kerklied zouden prima geschikt zijn om in de huiselijke kring te zingen. Andere liederen zouden in bijzondere situaties goed een plaats kunnen krijgen, maar lenen zich minder goed voor regelmatig gebruik.

We zijn ons ervan bewust dat het ene lied veel makkelijker te zingen is dan het andere. Toch hebben we ons bewust niet beperkt tot de eenvoudigste: de ene gemeente kan meer aan dan de andere en we willen graag ook de gemeente met veel mogelijkheden royaal de ruimte geven; ook blijkt nogal eens dat een moeilijk lied toch heel goed door de gemeente wordt opgepakt. En enkele liederen zullen wellicht ondersteuning van een cantorij nodig hebben. We vinden dat geen bezwaar zolang het hierbij om een beperkt aantal liederen gaat. De regel blijft dat in principe elk lied door heel de gemeente gezongen moet kunnen worden, al dan niet na enige oefening. De komende jaren zal wel blijken of deze benadering juist is geweest. Het kan natuurlijk altijd nog dat een lied wél is vrijgegeven maar uiteindelijk toch niet in een bundel wordt opgenomen. Dat geldt overigens voor alle liederen.

Overzicht van de 36 voorgestelde liederen

	titel	tekst	melodie	bron
1	Het feestkleed *	Anka Brands	Luit Doornbos	
2	Jezus' kruisweg *	Anka Brands	Luit Doornbos	
3	O God die ons uit stof formeerde	Jan Smelik	Luuk Sikkema	
4	Het zaad zal vruchten dragen	Jan Smelik	LvK 130	
5	Alles in allen zult Gij voor ons zijn	Jan Smelik	LvK 173	
6	Nabij u is het woord	Jan Smelik	LvK 313	
7	Adventslied	Koos Geerds	Henk Ophoff	
8	Een bruiloftslied	Koos Geerds	Henk Ophoff	
9	Kerstlied	Koos Geerds	Nu sijt wellecome	
10	Avondmaal	Lenze L. Bouwers	Henk Ophoff	
11	De morgenster	Lenze L. Bouwers	Henk Ophoff	
12	Uw koninkrijk kome	Lenze L. Bouwers	Jannes Munneke	
13	Gebed voor de catechismuspraak	Lieuwe Beuving	Fredericus aan het Rot	
14	Wees mijn brood en mijn beker (bij Marcus 14:17-25)	Ria Borkent	Dirk Zwart	<i>Paasoratorium</i>
15	Alles, alles is gelegen	Ria Borkent	Willem Vogel, <i>Zingend geloven 1&2</i> , nr. 46	<i>Een vleugje eeuwigheid, Kok Kampen</i>
16	Echt waar, de Heer is opgestaan	Ria Borkent	LvK 208	<i>Een vleugje eeuwigheid, Kok Kampen</i>
17	Ach wat moet ik toch beginnen	Ria Borkent	LvK 295	<i>Een vleugje eeuwigheid, Kok Kampen</i>
18	Glorie aan God in de hoogste hemel (Gloria bij Lucas 2:14)	Ria Borkent	Willem Vogel	
19	Maria was met Jozef *	Ria Borkent	Willem Vogel	
20	Als een bruid op haar mooist	Ria Borkent	Willem Vogel	<i>Liter 14</i>
21	In de lente van mijn leven (bij Lucas 2:36-38)	Ria Borkent	Willem Vogel	
22	Jeruzalem is hemels	Ria Borkent	Willem Vogel	
23	In alle vroegte (bij Marcus 16)	Ria Borkent	Dirk Zwart	<i>Paasoratorium</i>
24	Maria heeft aan Jezus (bij Marcus 14:1-9)	Ria Borkent	Dirk Zwart	<i>Paasoratorium (tekst)</i>
25	Uw opgang naar Jeruzalem	Ria Borkent	Dirk Zwart	<i>Paasoratorium</i>
26	Heer God wij allen loven U	Ria Borkent	Psalm 134	
27	Ik ben de goede herder *	Ria Borkent	Dirk Zwart	
28	Ik ben de opstanding *	Ria Borkent	Dirk Zwart	
29	Ik ben de weg *	Ria Borkent	Dirk Zwart	
30	Ik ben het licht van de wereld *	Ria Borkent	Dirk Zwart	
31	Ik ben het levensbrood *	Ria Borkent	Dirk Zwart	
32	Heer, laat het licht zijn om ons heen	Ria Borkent	Jannes Munneke	<i>Zing met de hemelboden, Nootzaak Rotterdam</i>
33	Jezus heeft het hemelleven (bij Filippenzen 2:8-11)	Ria Borkent	Jannes Munneke	<i>Zing met de hemelboden, Nootzaak Rotterdam</i>
34	Maar muziek voor God de Vader	Ria Borkent	Jannes Munneke	
35	O Heiland open wijd de poort	Ria Borkent	LvK 128	

	titel	tekst	melodie	bron
36	Wees welkom koning Jezus * (bij Matteüs 21:1-10 e.a.)	Ria Borkent	Willem Vogel	<i>Zing met de hemelboden</i> , Nootzaak Rotterdam

* Deze liederen zijn met name ook geschikt voor kinderen.

In de bijlage bij dit rapport worden alle teksten en melodieën weergegeven. Deze zijn enkel bestemd voor dit rapport; *ze mogen dus niet worden vermenigvuldigd*.¹

5.6 Presentatie liederen uit andere bronnen

5.6.1 Introductie

Behalve met een verdere selectie uit het *Liedboek voor de kerken* en met een beoordeling van liederen uit eigen kring heeft het deputaatschap zich ook tot taak gesteld liederen uit andere bronnen dan deze twee, te onderzoeken op geschiktheid voor gebruik in onze (al of niet huiselijke) eredienst. Daarmee is de zogenaamde categorie ‘Lieder uit andere bronnen’ in het leven geroepen, een naam die in zoverre nietszeggend is, dat ze inhoudelijk niets meer suggereert dan alléén de uitsluiting van die twee andere categorieën. ‘Lieder uit andere bronnen’ is dan ook een bijna onoverzienbaar terrein met duizenden kerkliederen uit allerlei tradities, verspreid over talloze bundels.

Opdracht

De synode heeft verzocht om een selectie liederen die recht doet aan “de verscheidenheid in niveau, achtergrond en cultuur binnen de gemeente” (Acta Leusden, Werkplan 2a-2h, besluit 2). Daarmee werd bedoeld dat we niet alleen moeten kijken naar liederen die gemaakt zijn in de lijn van de muzikale en talige traditie van het kerklied zoals dat in het *Liedboek voor de kerken* gecanoniseerd is, maar dat we óók moeten kijken naar de liedcultuur van de evangelische beweging, kort gezegd: het evangelische of charismatische lied.

Inventarisatie liederen

Toen wij startten, hebben wij een zo breed mogelijke lijst opgesteld met liedbundels uit de diverse kerkelijke tradities van dit moment in Nederland. Deze lijst omvat bijvoorbeeld:

- bundels liedteksten – al of niet voorzien van muziek – van breed-protestantse signatuur, zoals *Zingend geloven* (I-VII), *Zingt Jubilate*, *Geroepen om te zingen* en bundels van A.F. Troost (*Zingende gezegend*), Inge Lievaart, Jaap Zijlstra et cetera;
- liedbundels van de Christelijke Gereformeerde Kerken (*Schriftberijmingen*) en de Nederlands Gereformeerde Kerken (*Aanvullende gezangenbundel*);
- bundels van rooms-katholieke signatuur zoals de *Randstadbundel*, *Gezangen voor liturgie* en *Liturgische gezangen* I en II;
- bundels kinderliederen, zoals *Alles wordt nieuw* (I-IV), *Bij hoog en laag* (3 bundels), *Zing het Woord* (Nederlandsche Zondagsschool Vereeniging), *Ook uit de mond der kinderen* en bundels van Jan D. van Laar, Mar van der Velden e.a.;

¹ Deze bijlage wordt hier niet opgenomen. Voor de teksten en melodieën van geselecteerde liederen wordt verwezen naar de uitgave daarvan.

- de bundels *Opwekking* en de *Evangelische Liedbundel*;
- *E&R-bundel 1* en *E&R-bundel 2*, waarin zowel liederen uit eigen kring, liederen uit het *Liedboek voor de kerken*, evangelische liederen als kinderliederen zijn opgenomen;
- diversen, zoals boekjes met canons, negrospirituals, Taizé-liederen, wereld-liederen, liturgische gezangen zoals te vinden in het *Dienstboek*.

Bovenstaande opsomming is een selectie, die aangeeft hoe breed het terrein van de ‘liederen uit andere bronnen’ is.

Op dit terrein is door de subgroep die zich hiermee bezighield, de volgende driedeling aangebracht:

1. liederen uit het evangelische repertoire / het charismatische lied;
2. liederen in de lijn van het traditionele kerklied;
3. kinderliederen.

Strikt genomen is categorie 3 onderdeel van zowel 1 en 2.

Werkwijze

In de tijd die ons ter beschikking stond vanaf de start van het deputatenwerk hebben wij slechts een begin kunnen maken met onze zoektocht naar geschikte liederen op dit brede terrein.

De selectie van liederen die wij hieronder presenteren, is slechts een zeer voorlopige selectie, die eerder als een ‘momentopname’ in ons onderzoek beschouwd moet worden, dan als representatie voor ons uiteindelijke voorstel, zoals dat in de komende jaren gestalte moet krijgen.

Wij hebben in de afgelopen periode slechts drie groepen liederen kunnen behandelen:

- 5.6.2 Een selectie liederen uit de evangelische traditie;
- 5.6.3 Een selectie liederen, speciaal geschikt voor kinderen;
- 5.6.4 Een selectie liederen uit de rooms-katholieke traditie.

5.6.2 Een selectie liederen uit de evangelische traditie

Gezien het verzoek in veel brieven aan de vorige synode om prioriteit te geven mede aan de selectie van liederen uit de E&R-bundels (Acta Leusden; Agenda 3.3. d.d. 9-12-99; werkplan 5, besluit 1, grond 5) zijn wij begonnen met het zoeken naar geschikte liederen uit het evangelische liedrepertoire.

Voor het zoeken van deze liederen hebben wij ons voorsnog beperkt tot de *Evangelische Liedbundel* en de twee liedbundels van E&R. Deze bundels bevatten samen een grote selectie van liederen uit dit repertoire.

Dat leidde tot een ‘groslijst’ van 85 liederen, die na bespreking in de subgroep slonk tot een aantal van ongeveer 35, waarvan er na bespreking in het plenaire deputaatschap 23 overbleven.

Beoordeling (criteria) + enkele voorbeelden

De criteria waaraan wij de liederen hebben getoetst, zijn dezelfde als die waarnaar wij alle liederen beoordelen (Acta Leusden; Agenda 3.3. d.d. 7-12-99; werkplan 2a-2h; 2. Criteria):

1. Een goed kerklied is geschikt om te functioneren in een liturgische context, waarbinnen Gods woorden en daden het centrum vormen.
2. Een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift.

3. Een goed kerklied wordt wat betreft de taalkundige en muzikale vorm gekenmerkt door stijl en kwaliteit. Het kent een goede woord-toon-verhouding. Het is bruikbaar en toegankelijk voor mensen uit de huidige tijd en cultuur.

Een criterium dat ook meespeelde, is dat de liederen gezongen moesten kunnen worden door de gemeente. Vooral in ritmisch opzicht stellen sommige liederen uit dit repertoire zulke hoge eisen (veel 'syncopen'), dat uitvoering hiervan door een gemeente ons te hoog gegrepen lijkt – althans binnen onze gemiddelde huidige kerkmuzikale praktijk. Wel willen wij erop wijzen dat voor de begeleiding van liederen uit dit repertoire andere instrumenten dan het orgel soms meer geschikt kunnen zijn.

De 25 liederen die wij hieronder aan u presenteren, hebben wij beoordeeld als goed of 'acceptabel' in kwalitatief opzicht. De populariteit van een lied kon soms, in geval van aarzeling over de kwaliteit, de balans doen doorslaan naar acceptatie. Hieronder geven we twee voorbeelden van liederen die het net *niet* haalden.

Voorbeeld 1: lied 220 uit de Evangelische liedbundel. Dit lied werd aanvankelijk positief door ons beoordeeld als een mooi lied voor jongeren. De thematiek van de twijfel en stuurloosheid leek ons een waardevolle notie. Het beeldgebruik in dit lied is bovendien aardig. Toen wij echter het lied zorgvuldiger bekeken, stuitte wij op twee bezwaren die wij tezamen onoverkomelijk vonden. a. De tekst loopt door van strofe 3 naar 4, terwijl daar een refrein tussen komt b. De accenten van regel 2 van strofe 4 "vóórbij ís" vallen precies verkeerd. Wij hebben het lied afgewezen op grond van de zwakke taalkundige vorm.

Voorbeeld 2: lied 186a uit de Evangelische liedbundel. Door ons afgewezen. Een te zwak punt in de melodie vinden wij regel 6. De tekst (vertaling) vinden wij op sommige punten te ouderwets ("t barre land"; "koom") of lelijk ("Gij, mijn leider"; "voed mij *dat* ik..."). Afgewezen op grond van de zwakke taalkundige en zwakke muzikale vorm.

Voorstel liederen

Dit alles resulteerde in 25 liederen. Hieronder ook 5 liederen die niet tot evangelische liedgenre gerekend moeten worden, maar die behoren tot de categorie 'geliefde liederen van vroeger'. Het betreft de volgende liederen:

		E&R	ELB
1	Al zou de vijeboom niet bloeien	173	56
2	Dank U, voor deze nieuwe morgen	122 *	168
3	Gij dienaars van Hem		26
4	Groot is uw trouw, o Heer	382	170
5	Heer, ik kom tot U	140	302
6	Heer, onze God, hoe heerlijk is uw naam	53	343
7	Heer, U bent mijn leven		423
8	Ik bouw op U	144	246
9	Jezus leeft in eeuwigheid	147	411
10	Machtig God, sterke rots	155	351
11	'k stel mijn vertrouwen	167	188

		E&R	ELB
12	Stilte over alle landen	347	175
13	Vader, vol van vrees en schaamte	352	304
14	Vrede zij u	81 **	79
15	Wie is God behalve onze Heer?	410	5
16	Zie ik sterren aan de hemel staan	181	163 ***
17	Zoek eerst het koninkrijk van God	75	58
18	De lof en de heerlijkheid (canon)		87
19	Samen in de naam van Jezus	168	218
20	Wij kiezen voor de vrijheid	260	
	<i>Geliefde liederen van vroeger</i>		
21	Daar juicht een toon	100	122
22	'k Heb geloofd, en daarom zing ik	137	275
23	U zij de glorie	104 *	132
24	Op bergen en in dalen	164	
25	Vaste rots van mijn behoud	172	189a

* tekstversie E&R-bundel

** notatie volgens de E&R-bundel

*** notatie volgens de ELB

5.6.3 Een selectie liederen, speciaal geschikt voor kinderen

Introductie

Onder liederen uit andere bronnen kunnen ook de kinderliederen vallen. Wij vinden deze liederen om de volgende redenen van belang.

Tegenwoordig worden kinderen bij allerlei gelegenheden steeds meer rechtstreeks benaderd. Men heeft ontdekt dat hier grote kansen liggen om op positieve wijze bij te dragen aan hun ontwikkeling. Deze ontdekking is ook aan de Gereformeerde Kerken niet voorbijgegaan. Steeds meer plaatselijke kerken spelen hierop in. Her en der worden werkgroepen voor 'kind en eredienst' opgericht en er is inmiddels ook een landelijke stuurgroep.

Deze ontwikkeling ligt voor de hand. Niet alleen vanwege de trends in de huidige maatschappij, maar ook vanwege de aandacht die binnen de Gereformeerde Kerken steeds gegeven is aan de godsdienstige opvoeding van de kinderen van de kerk. De kinderen horen immers, net zo goed als de volwassenen, bij Gods verbond en bij zijn gemeente.

Het zingen van kinderliederen in de kerk heeft overigens ook een positieve uitstraling naar heel de gemeente. Het komt de sfeer in de kerkdienst ten goede wanneer de kinderen niet vooral rustig moeten worden gehouden maar ook actief mogen participeren in de dienst. Bovendien worden de volwassenen er opnieuw bij bepaald dat zij alleen het Koninkrijk van God kunnen binnengaan als zij worden als een kind. En het kan zelfs gebeuren dat bij een ouder kerklid dankzij een kinderlied de ogen geopend worden voor wat hij of zij nog niet eerder had gezien.

Er wordt gemakkelijk een tegenstelling gesuggereerd tussen kinderliederen en liederen voor heel de gemeente. Dat is beslist niet de bedoeling. Wellicht is het beter om te spreken van liederen die speciaal geschikt zijn voor kinderen. Dat is wat anders dan: alleen maar geschikt voor kinderen. Met andere woorden: het gaat niet zomaar om kinderliederen, maar om kinderkerkliederen, *kerkliederen* die speciaal geschikt zijn voor kinderen.

Deze liederen kunnen op verschillende manieren worden gezongen:

- a. door heel de gemeente gezamenlijk;
- b. door kinderen die op hun plaatsen blijven zitten: nadeel hiervan is dan de kinderen enigszins de steun missen van elkaar;
- c. door kinderen die in stilte naar voren komen: zo hebben ze al zingend meer steun aan elkaar;
- d. door een kindercantorij.

Wel willen we de kinderen die immers in de kerkdienst erbij horen, ook een eigen plaats geven niet alleen maar door de voorbeelden in de preek, maar ook door de gezongen liederen.

In de voorgestelde liederen hebben ook heel eenvoudige gezangen een plaats gekregen. Wat zou het fijn zijn als iedere kerkganger, jong en oud, en ook veel mensen met een handicap, in elke kerkdienst een lied zouden zingen waarvan ze weten: dat lied ken ik ook, dat kan ik meezingen! Om een andere reden is het van belang dat we ons ook richten op kinderen van de basisschool: juist op die leeftijd is er nog een openheid om mee te zingen; naderhand wordt dat voor velen lastiger. Laten we op z'n minst proberen om deze ontwikkeling voor te zijn.

Inventarisatie

Wij hebben gezocht naar kinderliederen in de bundels

Zingende gezegend – A.F. Troost;

Alles wordt nieuw deel 1, 2, 3 en 4 – Hanna Lam en Wim ter Burg;

Evangelische Liedbundel;

E & R-bundels.

Andere bundels zijn ook op tafel geweest. Om enige ordening en beperking aan te brengen zijn we uitgegaan van bovenstaande bundels. Deze bundels zijn bekend of hebben over het algemeen bewezen over kwaliteit te beschikken.

Alles wordt nieuw

Vanaf 1966 publiceerde uitgever Callenbach Nijkerk vier delen in de serie 'Alles wordt nieuw' (AWN). De bundels bevatten '*Bijbelliedereren voor de jeugd bijeengebracht door Hanna Lam en Wim ter Burg*'. De beide samenstellers deden meer dan liederen bijeenbrengen want Hanna Lam schreef een groot deel van de teksten, terwijl Wim ter Burg de melodieën schreef.

'Alles wordt nieuw' verscheen in de jaren waarin het kerklied een bloeiperiode doormaakte. Kenmerkend voor de liederen van Lam en Ter Burg is dat het om *bijbelliedereren* gaat, én dat die bijbelliedereren speciaal voor het *kind* werden geschreven. "*Natuurlijk is het belangrijk dat de jeugd reeds vroeg vertrouwd raakt met de liederen van de kerk, maar wij menen dat bovendien gezocht dient te worden naar een lied, dat bewust in woordkeus en beeldvorm aansluiting zoekt bij de kinderlijke bevattings- en belevingswereld*" (Lam en Ter Burg in het Voorwoord bij dl. I).

De liederen uit AWN werden snel zeer geliefd. Ze werden gebruikt in kerkdiensten, kindernevendienst, zondagsscholen, kinderclubs en scholen. Al vrij snel verscheen er ook een lp die het zingen vergemakkelijkte en stimuleerde.

Anno 2002 zijn de liederen uit AWN enkele decennia oud. Aanvankelijk werden ze ook in de achterban van de vrijgemaakte kerken gezongen, vooral op de basisscholen. Tegenwoordig lijkt het

erop dat de liederen zijn vergeten. Bij religieuze kinderliederen denken we eerder aan liedjes van Elly en Rikkert, liedjes uit de serie ‘Liedjes rond de Bijbel’ of liedjes van het tv-programma ‘Prinsen en Prinsessen’. De vraag komt dus op: is AWN inmiddels verouderd? Het antwoord daarop is echter: nee, en dat antwoord kan op verschillende manieren onderbouwd worden.

- a. Veel van de liederen uit AWN overstijgen de tijd. Qua taal en qua muziek zijn blijven ze actueel en aansprekend;
- b. De liederen worden nog altijd gebruikt, op lagere scholen (met name door leerkrachten die deze liederen zelf in hun opleiding hebben leren gebruiken) en kerkdiensten. Ook in de Evangelische Liedbundel (1999, samengesteld door het Evangelisch Werkverband binnen de VPKN i.w.) is een tiental eruit opgenomen;
- c. Als het lijkt dat AWN vergeten is, dan komt dat grotendeels omdat de bundel wordt overspoeld door veel ander materiaal, met name de hierboven genoemde liedjes van Elly en Rikkert, ‘Liedjes rond de bijbel’ en ‘Prinsen en Prinsessen’. De populariteit van liederen uit deze ‘richting’ wordt voornamelijk veroorzaakt door het feit dat ze een bijzonder groot bereik hebben, namelijk via de EO-televisie én via allerlei mantelactiviteiten zoals cd’s, concerten, kinderactiviteiten, kindermagazines, EO-familiedagen e.a. Bovendien zet de EO – aangezien hij een commercieel bedrijf is – zijn producten duidelijk ‘in de markt’, met allerlei marketingtechnieken en -strategieën. Tegen zoiets kan een reeks als AWN niet op. Dit zegt echter niets over de kwaliteit of de eigentijdsheid van de liederen waar het over gaat.

Werkwijze

Er is een voorselectie gemaakt die in de subgroep en daarna plenair besproken is. We hebben gelet op inhoud, tekst en melodie. Voor ogen hebben we het basisschoolkind. Het niveau van de inhoud, tekst en melodie moet daarbij aansluiten zonder afbreuk te doen aan de kwaliteit.

De volgende liederen stellen wij u voor:

Uit *Zingende gezegend* [11]:

5. Wij gaan met heel Gods volk
10. Kom, bedroefde vrouw
11. Ik zing u van een herderszoon
49. Met lampen voor het feest gereed [=E&R 279]
56. Door de poort van Naïn gaat
106. Blaas de bazuin en sla de trom
118. Het is al nacht in Bethlehem
130. Uit het duister komen wij
132. Vrolijk zingen wij ons lied
133. Wees stil en kom wat dichterbij
136. Wij trekken in de lange stoet

Uit *Alles wordt nieuw* [24]:

Alles wordt nieuw I:

1. In het begin lag de aarde verloren [=EvLb 40]
3. Het water steeg wel hoog

6. Jozef zoekt zijn grote broers [=EvLb 453]
8. Met Mozes zijn wij meegegaan
9. De koning van Egypteland [=EvLb 44]
10. Jericho, Jericho is een sterke stad [=EvLb 449]
11. De grote mensen durven niet (David tegen Goliath) [=EvLb 423]
12. Jona heeft God wel verstaan
16. Herders, heb je 't wel verstaan?
17. De wijzen, de wijzen
20. Laat de kind'ren tot Mij komen [=EvLb 278]
21. De herder heeft zich niet vergist
24. Er is geen plaats (Zacheüs) [=EvLb 431]
26. Nu graf en steen getuigen (Paaslied)
27. De Heer is waarlijk opgestaan [EvLb 427]
30. Nu gaan de bloemen nog dood

Alles wordt nieuw II:

3. Abraham, Abraham, verlaat... [=EvLb 42]
5. Klein, klein kindje (Mozes) [=EvLb 457]
6. Zomaar te gaan
10. De mensen die gaan in het duister
11. Daar komt de man uit Anathoth [=EvLb 469]
15. Wij hebben op de fluit gespeeld

Alles wordt nieuw III:

9. Wil je wel geloven [=EvLb 469]

Alles wordt nieuw IV:

12. Eens zal er vrede zijn

Uit Evangelische Liedbundel [1]:

161. Komt laat ons vrolijk zingen

5.6.4 Liederen uit Gezangen voor liturgie

Introductie

Zoals in 5.6.1 Introductie onder *Inventarisatie liederen* al is opgemerkt, is er een zo breed mogelijke lijst met liedbundels opgesteld uit de diverse kerkelijke tradities. Want ook binnen onze kerkelijke gemeenschap blijken tot dusver minder bekende liedvormen, soms uit onverwachte hoek, sterk aan te spreken. Dit geldt voor diverse liederen in canonvorm of wisselzang, voor onberijmde psalmen, voor meertalige liederen à la Taizé, alle onder andere ook vertegenwoordigd in de E&R-bundels en de *Evangelische Liedbundel*.

In dit verband kwam ook de bundel *Gezangen voor liturgie* in beeld, die met name binnen de rooms-katholieke kerken functioneert. De bundel bevat een kleine 700 liederen van dichters van uiteen-

lopende (katholieke en protestantse) achtergrond, geschreven in uiteenlopende muzikale stijlen (van oud tot nieuw) en genres (beurtzang en strofezang; recitativisch en strak-metrisch).

In rooms-katholieke kring heeft men oog gekregen voor de rijkdom van het reformatorische (strofische) lied: men maakt daar dankbaar gebruik van onder andere liederen uit het *Liedboek voor de kerken*, maar ook van het Geneefse Psalter. Ook een verkenning in omgekeerde richting is zinvol: als we spreken over behoefte aan eigentijdse liederen, over herontdekking en voortzetting van de kerkliedtraditie, zijn er onzes inziens meer keuzes denkbaar dan alleen het charismatische lied. De bundel *Gezangen voor liturgie* is een goede afspiegeling van wat er in dit opzicht muzikaal en tekstueel mogelijk is.

Psalmen anders?

In de kleine selectie die wij nu uit deze bundel aanbieden, komt onder andere Psalm 96 voor. Om precies te zijn: Psalm 96 I. Een korte toelichting hierbij. In de bundel *Gezangen voor liturgie* zijn alle 150 psalmen opgenomen, echter op een andere manier dan we meestal in protestantse liedbundels vinden. In protestantse bundel gaat het doorgaans om het Geneefse Psalter. Via het *Liedboek* zijn we echter ook in aanraking gekomen met een andere ‘psalmtraditie’, namelijk de Lutherse. Daarin is meer ruimte voor exegese, bijvoorbeeld vanuit een nieuwtestamentische invalshoek (zie de liederen 13 tot en met 21 uit het *Liedboek* en in ons *Gereformeerd Kerkboek* het gezang ‘Een vaste burcht’). In de brochure *Tussen Leusden en Zuidhorn I: Presentatie 121 liederen* is achtergrondinformatie bij dit type psalmlieder opgenomen (34-35) (zie ook de Acta van Leusden 1999, bijlage 23, 565-566). Ook via andere kanalen kwamen onze kerken in aanraking met andere vormen van psalmen zingen. Een tijdlang waren bijvoorbeeld de niet-berijmde psalmen in de toonzetting van de Vlaamse kerkmusicus Lodewijk de Vocht regelmatig te horen, onder andere door de inspanning van prof. H.J. Schilder. Daarnaast raakten er liederen bekend uit de evangelische liedcultuur, waarvan de tekst bestaat uit onberijmde schriftgedeelten (psalmen, maar ook nieuwtestamentische teksten). Overigens zijn onze geloofsbelijdenissen, Gezang 3 en 4 uit het *Gereformeerd Kerkboek*, ook vormen van ‘onberijmd zingen’. Om kort te gaan: binnen het geheel van de kerkmuziek is het zingen van psalmen in de berijmde vorm ‘slechts’ een van de mogelijkheden.

De psalmen zoals ze in *Gezangen voor liturgie* zijn opgenomen, weerspiegelen verschillende andere mogelijkheden. Sommige psalmen zijn overgenomen uit het Geneefse Psalter, maar de overgrote meerderheid is onberijmd en de melodie is zo geschreven dat de psalm vooral in beurtzang wordt gezongen. Niet altijd gaat het in deze psalmen om de totale psalmtekst. In Psalm 96 gaat het om de verzen 1-2 en 8-9 en die worden bovendien gecombineerd met Efeziërs 5:19-20 (refrein). De aanduiding I wijst erop dat deze psalm in de bundel meermalen is opgenomen; naast psalm 96 I komt ook psalm 96 II voor.

We stellen dit repertoire en deze wijze van psalmen zingen om verschillende redenen aan u voor:

- De muzikale kwaliteit van dit genre is doorgaans hoog. Er is sprake van een nauwe samenhang tussen tekst en melodie, tussen woord en toon.
- Deze psalmen zijn niet geschreven in een vaste strofenvorm maar in een open vorm. Kenmerken daarvan zijn: een sterke woord-toonverhouding, onberijmde teksten, afwisseling tussen cantor, cantorij en/of gemeente. De liederen zijn niet altijd gemakkelijk, maar wel heel goed zingbaar; de gemeente kan de refreinen goed meezingen. De vorm vraagt om een goede kerkmuzikale voorzieningen: organist en cantor. Die combinatie is niet overal aanwezig, maar waar dat wel het geval is, zal deze vorm als zeer verrijkend worden ervaren. Wij zijn ervan overtuigd dat

deze manier van zingen zeer de moeite waard is: de vorm heeft een krachtige werking. De vorm past ook bij onze tijd: een andere muzikale taal en 'interactief' zingen.

- De vorm van zingen, namelijk in beurtzang (met afwisselende groepen) stuurt de beleving én leidt dus tot een andere beleving dan die bij strofisch zingen. Zonder af te willen doen aan het strofisch zingen, wijzen we erop dat deze vorm van zingen veel overeenkomsten vertoont met de wijze waarop de psalmen in de tijd van ontstaan werden gezongen. Beurtzang, in allerlei vorm, was inherent aan de liedvorm van de psalmen.

Voorstel liederen

Vooralsnog hebben wij – door de tijdslimiet – slechts een bescheiden eerste selectie van 6 liederen uit *Gezangen voor liturgie* kunnen maken:

1. 'Psalm 96 I' (tekst: Ida Gerhardt en Marie van der Zeyde; van de psalm zijn de verzen 1-2 en 8-9 gebruikt, die worden gecombineerd met Efeziërs 5:19-20 in het refrein; muziek: Herman Strategier);
2. 563: 'Zingt Jubilate' (Barnard/Mehrtens): een lied, geschreven bij Psalm 66: 1-3;
3. 570: 'Zo vriendelijk en veilig als het licht' (Oosterhuis/Huijbers). De melodie is dezelfde als Liedboek 487;
4. 584: 'De dag gaat open' (Swagemakers/Mesdag): Een ochtendlied. Wij geven de voorkeur aan de melodie van Willem Mesdag uit *Zingend geloven IV*;
5. 600: 'Een schoot van ontferming' (Oosterhuis/Oomen): een tekst met elementen uit de Lofzang van Zacharias;
6. 626: 'Jouw leven staat aan het begin' (Hanna Lam/Wim ter Burg): een dooplied, met een refrein.

5.7 Steunpunt liturgie

5.7.1 Inleiding

1. Algemeen

De Generale Synode Leusden 1999 stelde Deputaten Kerkmuziek in staat om structureel aan de slag te gaan met ondersteunende activiteiten rond de besluiten die liturgie en kerkmuziek betreffen. Per jaar werd daarom een totaalbedrag van f 25.000,- ter beschikking gesteld voor het gehele deputatenwerk, zodat het ondersteunende werk gehonoreerd kon worden. In bijlage 7.5 bij dit rapport zijn twee jaarverslagen van de ondersteunende activiteiten te vinden: het jaarverslag over 2000 en een verslag van de eerste vijf maanden van 2001 (slechts vijf maanden in verband met de deadline van het rapport voor Zuidhorn 2002).

Deze jaarverslagen laten zien dat er in de afgelopen periode (februari 2000-mei 2001) een bepaalde structuur is ontwikkeld. In de komende periode willen we die structuur verder uitbouwen. De ervaringen van de beginperiode geven duidelijk aan dat er alle reden is om dat ook daadwerkelijk te gaan doen. Vandaar dat wij in dit hoofdstuk komen met voorstel een Steunpunt Liturgie in het leven te roepen. Dit voorstel is te vinden in paragraaf 2. Voordat we echter dat voorstel formuleren, gaan we in op a) de plannen die de afgelopen periode vanuit de praktijk zijn ontstaan (2); b) de noodzaak van een structurele basis van waaruit die plannen uitgewerkt kunnen worden (3); en c) de vraag naar de

verhouding tussen het reguliere werk van deputaten Eredienst en Kerkmuziek en het werk van het Steunpunt Liturgie (4).

2. Toekomst op korte termijn

Op het moment dat dit rapport wordt geschreven, is de eerste fase van het ondersteunende werk voorbij, namelijk het opzetten van de activiteiten die aan deze ondersteuning gestalte geven en het ontwikkelen van een structuur die daarbij past. In deze eerste fase werd vooral gewerkt aan de presentatie van de 121 liederen, het in het leven roepen van het spreekuur, het bekendmaken van de mogelijkheid tot ondersteuning, en het samenstellen van materiaal in de vorm van Notities en Documentatiemappen.

In de volgende fase zal het een en ander worden uitgebouwd. Daarnaast zijn er plannen om met de volgende onderwerpen aan de slag te gaan:

- ondersteuning bij de invoering en introductie van het Liturgisch Katern; het samenstellen van een Notitie of brochure met toelichtingen op onder andere de liturgische gezangen uit het Liturgisch Katern;
- abonnementensysteem Notities (verzoek uit het land);
- website inrichten;
- ondersteuning bij het aanleren van liederen (studiedagen op centrale plaatsen in het land);
- ondersteuning aan beginnende liturgiecommissies (oriëntatiebijeenkomsten op centrale plaatsen in het land);
- ondersteuning voor cantorijen en cantores (landelijke studiedag);
- regeling kerkmuziek (onder andere n.a.v. Amersfoort-Centrum);
- overzicht van materiaal dat binnen de plaatselijke kerken is gemaakt, met het oog op uitwisseling;
- één- à twejaarlijkse nieuwsbrief voor kerkenraden met onder andere vermelding activiteiten en materiaal;
- informatieve pagina in Dienst;
- contacten met predikantenvereniging;
- lesbrief rond het kerklied; momenteel worden de mogelijkheden van samenwerking met de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle (afd. Pabo) in het komende schooljaar onderzocht;
- materiaal voor catechisaties;
- ontwikkelen van materiaal rond het kerkelijk jaar;
- ondersteuning bij bijzondere diensten (met asielzoekers, anderstalig, evangelisatie);
- suggesties voor de liturgische kant van kleinschalige bijeenkomsten.

3. Toekomst op lange termijn

Zoals we hierboven aangaven, zal de structuur die in de beginperiode is opgezet in de volgende fase worden uitgebouwd. In die uitbouw past het aanbieden van het voorstel om te komen tot een Steunpunt Liturgie. We wijzen daarbij op enkele belangrijke aspecten.

In hun rapporten aan de Generale Synode Leusden 1999 deden deputaten Eredienst en Kerkmuziek een gezamenlijk voorstel om te komen tot een Steunpunt Liturgie (Rapport Deputaten Kerkmuziek Leusden 1999, par. 4.c.4.2, 97). Zij deden dat onder andere vanuit de ervaring die deputaten Kerkmuziek in de voorliggende periode hadden opgedaan met ondersteunende activiteiten rond de introductie van de 255 gezangen. (De generale synode heeft dat verzoek niet gehonoreerd omdat zij het beter achtte eerst te bespreken of we als Gereformeerde Kerken op diverse gebieden centrale begeleiding willen voor de kerken. Wel heeft de generale synode een bepaald bedrag ter beschikking

gesteld om ondersteunende activiteiten te honoreren, aangezien van deputaten niet verwacht kan worden dat ze de processen die kerken en synode in gang hebben gezet, in hun vrije tijd van procesbegeleiding voorzien [art. 61, werkplan 5, besluit 5].)

Het gevolg van dit besluit is dat het werk van de ondersteunende activiteiten een enigszins diffuus karakter heeft. Enerzijds is het tijdelijk, namelijk de periode tussen Leusden en Zuidhorn, en is het gereserveerde bedrag onder andere bedoeld om de reacties van de kerken op het rapport aan Zuidhorn naar behoren te kunnen verwerken. Anderzijds vraagt een goede aanpak van het ondersteuningswerk om een structurele opzet.

Om de inhoudelijke kant van het ondersteuningswerk te garanderen, is een structurele aanpak noodzakelijk. Met name waar het gaat om ontwikkeling van cursussen, lesmateriaal, goede documentatie, goede communicatiestructuren met de doelgroep, geen ad hoc-denken maar een langetermijnplanning (waarbij ook een goede band met de doelgroep wordt opgebouwd). Bovendien bevestigt de huidige praktijk de wenselijkheid van een liturgisch steunpunt; mensen uit het land zijn vaak heel blij als blijkt dat ze bij hun plaatselijke activiteiten ondersteuning aangereikt (kunnen) krijgen; men weet ons te vinden (zie ook de beide jaarverslagen onder kopjes Tussen Leusden en Zuidhorn I en II punt D, *Onderwerpen* (jaarverslag 2000), *Respons, Onderwerpen, Regeling Kerkmuziek* (jaarverslag 2001)).

Op basis van deze overwegingen presenteren deputaten Kerkmuziek samen met deputaten Eredienst in dit hoofdstuk een voorstel om te komen tot de oprichting van een Steunpunt Liturgie.

4. Verhouding tussen deputatenwerk en ondersteunend werk

In de afgelopen periode werden de ondersteunende activiteiten van deputaten Eredienst en Kerkmuziek opgezet. Een van de aspecten die daarbij speciale aandacht kreeg, is de verhouding tussen het 'gewone' werk van deputaten en het ondersteunende werk. Anders gezegd: wanneer viel iets onder gewoon deputatenwerk en wanneer was het ondersteunend (en dus gehonoreerd) werk.

Uit de jaarverslagen wordt duidelijk wat het ondersteunende werk behelst. Letterlijk gaat het hier om activiteiten die bedoeld zijn om de kerken te ondersteunen bij het in praktijk brengen van de besluiten rond eredienst en liturgie van de generale synode. Dat ondersteunen valt onder de opdrachten die deputaten Kerkmuziek en deputaten Eredienst van de generale synode kregen, maar er zijn twee redenen om dit werk aparte aandacht te geven: a) het is dermate omvangrijk dat het vrijwilligerswerk overstijgt; b) de ondersteuning en begeleiding van de processen die de generale synode in werking zet, is dermate specifiek dat ze speciale aandacht, voldoende tijd, en specifieke deskundigheid vereist.

Concreet betekent dit twee dingen:

1. In de afgelopen periode viel het werk naar aanleiding van de opdrachten aan de deputaten altijd onder het gewone deputatenwerk, tenzij het om het verstrekken van informatie aan de kerken, het beantwoorden van vragen (hoewel die ook binnenkwamen bij de secretaris; het is de bedoeling om op termijn duidelijk te maken welke vragen aan de secretaris moet worden gericht en bij welke vragen met zich tot het steunpunt kan richten) en verzoeken om advies ging. Dat viel steeds onder het ondersteunende werk (tenzij het natuurlijk ging om vragen die kort en zakelijk te beantwoorden waren; in dat geval zou doorverwijzen meer tijd vragen dan antwoorden).
2. Aan het ondersteunende werk kon op een doordachte wijze worden gewerkt. Deputaten hebben altijd vragen beantwoord, maar dan gebeurde dat beknopt en verwijzend, kortom minder ondersteunend en begeleidend. Vanuit het steunpunt is de beantwoording breder, de vraag wordt in een kader gezet, indien nodig wordt er meer onderzoek gedaan zodat een goed onderbouwd

antwoord mogelijk is, er wordt materiaal ontwikkeld et cetera. Daarmee wordt recht gedaan aan het feit dat het bij liturgie en kerkmuziek doorgaans gaat om specifieke vakkennis (die eventueel moet worden ‘vertaald’). Daarmee wordt ook recht gedaan aan het feit dat de kerken recht hebben op een goede begeleiding van de processen die door de generale synode in werking zijn gesteld. Het mag duidelijk zijn dat het hier vooral gaat om vragen die inhoudelijk van aard zijn.

5.7.2 Voorstel Steunpunt Liturgie

Algemene gegevens

Doelstelling

Het werk van het Steunpunt Liturgie is de begeleiding van de processen die door de GS op het gebied van liturgie en kerkmuziek in werking zijn gezet. Daarnaast en in samenhang daarmee gaat het om het begeleiden en ondersteunen van het bezinningsproces op het gebied van liturgie dat mede door de synodebesluiten in gang is gezet, en dat noodzakelijk is om deze besluiten door te voeren. Verder worden de kerken op allerlei niveau voorzien van relevante informatie en ondersteunend materiaal.

Naam

Wij stellen de naam voor: Steunpunt Liturgie.

Steunpunt: Het gaat om werkzaamheden die de kerken ondersteunen.

Liturgie: De term liturgie behelst het hele terrein van liturgie én kerkmuziek.

Bezetting

Er wordt een medewerker aangesteld die vakkundig geschoold is op het terrein van liturgie en kerkmuziek en die in staat is de relevante vakinhoudelijke kennis te ‘vertalen’ voor de verschillende doelgroepen en/of initiatieven daartoe neemt en coördineert. De medewerker wordt aangesteld voor 0,3 fte.

Structuur

De medewerker is in dienst van de Gereformeerde Kerken, vertegenwoordigd door de generale synode i.c. de generaal-synodale deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek. Vergelijk voor deze structuur de besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 ten aanzien van het Diaconaal Steunpunt (Acta, artikel 68 besluit 3; zie ook artikel 75 besluit 1.6 met grond 6).

Financiering

Er wordt een arbeidsovereenkomst opgesteld naar voorbeeld van de regeling rond het Diaconaal Steunpunt en/of de door de Generale Synode Zuidhorn vast te stellen regels rond personeel in dienst van de gezamenlijke kerken (Acta, artikel 108, besluit).

Kwaliteitsbewaking en begeleiding

De gezamenlijke deputaten Eredienst en Kerkmuziek stellen uit hun midden een commissie samen die dienst doet als begeleidingscommissie.

Omschrijving

Achtergrond

De generale synoden van de afgelopen jaren namen onder andere enkele verstrekkende beslissingen op het gebied van liturgie. De deputaatschappen die de generale synode daartoe dienen, kregen steeds de opdracht mee om de kerken bij het uitvoeren van de besluiten te ondersteunen. Enkele artikelen uit de Acta van de twee jongste generale synoden:

Berkel en Rodenrijs 1996

Opdracht 4c 4: *regelmatig, in goed overleg met deputaten eredienst, de kerken te informeren op het gebied van kerklied en kerkmuziek en lesmateriaal te (laten) ontwikkelen, geschikt voor het schoolonderwijs en de catechese en de kerken voorts te dienen met handreikingen en suggesties ter bevordering van de kennis, het zingen en spelen van de psalmen en de gezangen;*

Leusden 1999

Artikel 61, Kerkmuziek, Gezangen, werkplan 5: opdrachten aan deputaten, besluit 2.1: *...deputaten verder op te dragen de kerken te dienen met informatie over de wijze waarop de liederen die de synode nu vrijgeeft, kunnen worden geïntroduceerd;*

Artikel 61, Kerkmuziek, Gezangen, werkplan 5: opdrachten aan deputaten, besluit 5, toelichting: *... dat we de laatste tien jaar als kerken en synode grote processen in gang hebben gezet, die om procesbegeleiding vragen. Van deputaten kan niet verwacht worden dat ze dat in hun vrije tijd doen. [...] Omdat dit [het geven van informatie en ondersteuning] structureel lijkt te worden, heeft de commissie daar in het voorgestelde budget rekening mee gehouden.*

Artikel 49, Eredienst, besluit 2: *deputaten op te dragen: [...] 2. desgevraagd de kerken te voorzien van informatie en advies over zaken met betrekking tot liturgie en eredienst.*

Naar aanleiding van deze poot van het deputatenwerk, namelijk ondersteuning en begeleiding, en de ontwikkelingen die de afgelopen jaren in gang werden gezet, kwamen deputaten tot enkele conclusies:

- het liturgisch bewustzijn is duidelijk groeiende, maar verschilt per gemeente sterk. Dat verschil wordt veroorzaakt door de plaatselijke situatie en is sterk afhankelijk van plaatselijke initiatiefnemers;
- het ‘rendement’ van plaatselijke activiteiten is doorgaans sterk afhankelijk van de vakinhoudelijke bagage van de initiatiefnemers;
- de kerken worden geconfronteerd met grote verandering op liturgisch vlak: nieuwe orde(n) van dienst, nieuwe liturgische elementen, nieuwe formulieren, nieuwe gezangboek;
- de synodebesluiten ten aanzien van eredienst en kerkmuziek brengen een grote hoeveelheid werk voor de plaatselijke gemeente met zich mee. Dat vraagt om begeleiding en ondersteuning.

Deputaten concludeerden dat de hoeveelheid werk het vrijwilligerswerk te boven ging en deden daarom de Generale Synode Leusden 1999 het voorstel te komen tot een Steunpunt Liturgie (zoals er ook door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 een Diaconaal Steunpunt in het leven was geroepen). In de bespreking op de generale synode kwam naar voren dat het zaak is dat de kerken bespreken of ze op diverse gebieden wel centrale begeleiding willen. Vandaar dat Leusden nog geen besluit nam over het voorgestelde Steunpunt. Wel besloot de generale synode om deputaten Kerk-

muziek een ruim budget te geven zodat daarmee de ondersteunende werkzaamheden konden worden gehonoreerd. (Acta, artikel 61 besluit 5 en besprekingsverslag).

Na de besluiten van de Generale Synode Leusden ging in februari 2000 als aparte poot van deputaten Eredienst en Kerkmuziek de zogenoemde ‘ondersteunende activiteiten’ van start. Een verslag van de activiteiten tot en met mei 2001 (de deadline van het rapport aan Zuidhorn 2002) is te vinden in bijlage 7.5.1. Hierboven werden onder 5.7.1 onder ‘Toekomst op lange termijn’ vervolgens de conclusies getrokken.

Het werk van de ondersteunende activiteiten heeft een enigszins diffuus karakter. Enerzijds is het tijdelijk, namelijk de periode tussen Leusden en Zuidhorn, en is het gereserveerde bedrag onder andere bedoeld om de reacties van de kerken op het rapport aan Zuidhorn naar behoren te kunnen verwerken. Anderzijds vraagt een goede aanpak van het ondersteuningswerk om een structurele opzet, met name als het gaat om een lange termijnplanning, de ontwikkeling van cursussen, lesmateriaal. Documentatie, goede communicatiestructuren.

De huidige praktijk bevestigt de wenselijkheid van een liturgisch steunpunt; mensen uit het land zijn vaak heel blij als blijkt dat ze bij hun plaatselijke activiteiten ondersteuning aangereikt krijgen en/of verwezen kunnen worden naar kerken waar men daarmee ervaring heeft opgedaan. Bovendien is de situatie momenteel zo dat er op het gebied van de kerkdienst veel gebeurt. Niet alleen door besluiten van synodewege, ook door besluiten van plaatselijke kerken en wensen van onderaf (het ‘gewone’ kerklid). Dat leidt bijvoorbeeld tot bezinning over de positie van bijvoorbeeld het kind in de kerk, bezinning rond de plaatselijke praktijk rond de Avondmaalsviering et cetera. De vragen rond de interpretatie van de artikelen 65 en 67 uit de KO, zoals ze onder andere op de Generale Synode Leusden 1999 aan de orde kwamen zijn wat dat betreft illustratief. In deze situatie, waarin de plaatselijke kerken meer dan voorheen nadenken over de vormgeving van de kerkdiensten, is het goed als er een adres is waar men terecht kan voor advies, handreikingen, suggesties, achtergrondinformatie, informatie over andere plaatselijke kerken e.a.

Doelstelling

In de doelstelling zoals zij hierboven is geformuleerd, zijn de volgende elementen te onderscheiden:

- begeleiding van de processen die door de generale synode op het gebied van liturgie en kerkmuziek in werking zijn gezet;
- begeleiden en ondersteunen van het bezinningsproces op het gebied van liturgie dat mede door de synodebesluiten in gang is gezet, en dat noodzakelijk is om deze besluiten door te voeren;

Hierboven, onder ‘Achtergrond’, werd nog een derde element benoemd:

- advies bij het nemen van plaatselijke besluiten t.a.v. liturgie en kerkmuziek.

Voor al deze situaties geldt:

- de kerken op allerlei niveau dienen met van relevante informatie en ondersteunend materiaal.

Dit alles betekent dat het de basis van het werk van het Steunpunt moet zijn: het bezinningsproces op het terrein van liturgie en kerkmuziek stimuleren. Enerzijds wordt dat uitgewerkt in onder andere de begeleiding van de door de generale synode in gang gezette processen. Anderzijds krijgt dat gestalte in de begeleiding van de plaatselijke kerken in een situatie waarbij de plaatselijke kerken steeds meer zelfstandige beslissingen nemen ten aanzien van de kerkdienst. In samenhang hiermee is het Steunpunt Liturgie het centrale adres waar men informatie over door de kerken genomen besluiten en gemaakt

materiaal et cetera kan krijgen. Zo hebben de kerken de mogelijkheid op de hoogte te blijven van elkanders gebruiken, te leren van elkaar, samen te werken en geïnspireerd te worden.

Doelgroep

De doelgroep is in zijn algemeenheid de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Binnen dit grote geheel zijn verschillende doelgroepen en niveaus te onderscheiden:

- kerkleden
- onderwijs
- diverse kerkelijke organisaties
- liturgiecommissies
- organisten en cantores
- kerkenraden
- predikanten

Aanspreekpunt en informatiestroom

Het Landelijk Steunpunt is via de gebruikelijke wegen te benaderen: telefoon, e-mail, fax, post. Vanuit dit adres/deze adressen komt de informatiestroom richting kerken voort. Vanuit dit aanspreekpunt wordt ook de 'vraagbaakfunctie' vervuld.

Netwerk

Voor de informatievoorziening kan gebruikt worden gemaakt van een breed netwerk. Dat is in de eerste plaats de structuur die gevormd wordt door de kerkelijke bladen:

- *Dienst* (doelgroep: kerkenraadsleden)
- *Pro Ministerio* (doelgroep: predikanten)
- opiniebladen, regionale kerkbladen, verenigings- en bondsorganen (doelgroep: kerkleden)
- vervolgens gaat het hier ook om de mogelijkheden die het internet biedt:
  - de internetsite van de kerken, met links naar sites van deputaten Eredienst en deputaten Kerkmuziek, de ontwikkeling van eigen site van het Steunpunt Liturgie
- ook kan er worden samengewerkt met diverse bestaande instanties:
  - VGK (dit wordt al in praktijk gebracht – zie het bestaande cursusaanbod)
  - GVI

Materialen en middelen

Om de doelstelling van het Landelijke Steunpunt te realiseren zijn behalve een aanspreekpunt en een netwerk ook materialen en middelen erg belangrijk.

- Materiaal dat ontwikkeld is naar aanleiding van vragen uit het land: Notities, Documentatie-mappen, incidentele documentatie.
- Lesbrieven t.b.v. het onderwijs, catechisatie, Bijbelstudie.
- Nieuwsbrief voor kerkenraden en/of liturgiecommissies.
- Cursussen
  - Het bestaande cursusaanbod dat in samenwerking met de VGK wordt aangeboden.
  - Specifieke cursussen/studiedagen voor een speciale doelgroep, zoals studiedagen voor het aanleren van liederen, studiedagen voor cantorijen en cantores, bijeenkomsten voor liturgiecommissies.

Bezetting

In de periode tussen Leusden en Zuidhorn is bij het bepalen van het budget uitgegaan van ca. 0.2 fte (8 uur per week). De praktijk wees uit dat de huidige werkzaamheden daar ook minimaal om vragen. In het voorstel wordt uitgegaan van 0.3 fte, omdat verwacht mag worden dat de werkzaamheden zich zullen uitbreiden als het Steunpunt Liturgie een feit is. Die uitbreiding wordt onder andere veroorzaakt door de inhoud van het werk, bijvoorbeeld meer administratie, uitbouw van het werk (zie ook hierboven onder 5.7.1 1. 'Toekomst op korte termijn'). Verder leert de ervaring ook dat aanbod de vraag versterkt, dus dat op grond van het aanbod (het Steunpunt Liturgie) er meer vraag (om ondersteuning) komt. Het is mogelijk dat 0.3 fte niet het antwoord op de verwachte ontwikkelingen blijkt te zijn; na een evaluatie van de periode tussen de Generale Synode Zuidhorn en de daaropvolgende generale synode kan dan een inkringing of een uitbreiding naar 0.4 fte worden overwogen.

In het bedrag dat voor de bekostiging van het Steunpunt Liturgie wordt gereserveerd, zal opgenomen zijn A. personeelskosten (salaris, pensioenregeling, sociale premies e.a.) en B. overhead (huur, kantoorinrichting en -apparatuur, onderhoud, porto, telefoon, fax, kopiëren, kantoorartikelen, productiekosten materialen (brochures e.a.), software, kosten website, reiskosten et cetera).

Voortgangs- en kwaliteitsbewaking

Uit de beide deputaatschappen worden een begeleidingscommissie samengesteld die met regelmaat het werk en de plannen van het Steunpunt bespreken. Per jaar wordt aan de deputaatschappen een jaarverslag voorgelegd. De steunpuntfunctionaris woont op uitnodiging (een deel van) de vergaderingen van beide deputaatschappen bij zodat hij/zij op de hoogte is van de uitvoering van de opdrachten en de bijbehorende denkprocessen. De ervaring van de afgelopen periode heeft geleerd dat dit een belangrijk gegeven is. Bovendien is een goede afstemming van de werkzaamheden van steunpunt en deputaten een voorwaarde.

Evaluatie

De aanstelling is vooralsnog voor twee GS-perioden. Dat betekent dat het Steunpunt Liturgie en zijn werkzaamheden op de generale synode van 2008 zal worden geëvalueerd, met daaruit voortkomend een besluit over de toekomst. Deputaten Eredienst en Kerkmuziek zullen die evaluatie samen met een externe commissie voorbereiden. We stellen deze werkwijze voor naar analogie van de gang van zaken bij het Diaconaal Steunpunt.

Algemeen

Bij het samenstellen van dit voorstel is onder andere uitgegaan van de werkwijze en regelingen rond het Diaconaal Steunpunt, terwijl ook de (ontstaans-)geschiedenis van het voormalige Informatie en Lectuur Centrum voor Evangelisatie (tegenwoordig Deputaten Toerusting Evangeliserende Gemeente) een inspiratiebron was.

Begroting

Op de Generale Synode Zuidhorn zal een begroting voor het jaar 2002/2003 worden overlegd, gecombineerd met een werkplan.

5.8 Overige activiteiten

5.8.1 Overleg met deputaten Eredienst

Met deputaten Eredienst hebben we in deze periode drie maal vergaderd; daarnaast is er contact geweest per telefoon en per e-mail. Kernpunt hierbij werd gevormd door de synodeopdrachten inzake bezinning op de hedendaagse cultuur. Op dit punt vertoonden de opdrachten aan beide deputaatschappen veel verwantschap.

Verder is doorgesproken over de gezamenlijke aspecten van de communicatie met de kerken zoals dat in de ondersteunende activiteiten is verwoord.

Ook het Steunpunt Liturgie (zie 5.7) kwam daarbij aan de orde.

5.8.2 Cultuurnota

De cultuurnota zelf is opgenomen in het rapport van deputaten eredienst. Het lijkt ons overbodig om dit stuk in beide rapporten een plaats te geven.

Eén aspect van deze nota is met name ook van belang voor het vervolg van onze werkzaamheden. Dat betreft de verhouding tussen liederen in de bundel en liederen op de lijst en hiermee verbonden de functie van de uiteindelijke liedbundel.

Bundel en lijst

In besluit 5 (art. 58, p. 135 Acta) maakt de synode van Leusden een onderscheid tussen een ‘lijst’ met nieuwe liederen en de ‘bundel’ die zal ontstaan. Hierbij gaat het niet enkel om de volgorde van ontstaan. De lijst zal meer liederen omvatten dan de bundel, deze laatste zal evenwichtig van samenstelling moeten zijn. ‘Dat betekent ook dat er gezangen zullen zijn die er niet in passen, maar die wel vrijgegeven zijn voor gebruik, aldus de rapporteur dominee Zomer namens de synodecommissie [p. 139].

In het commissierapport is deze gedachte verder uitgewerkt [p. 543 e.v.]: *In 2008 hopen we als kerken een nieuwe gezangenbundel te hebben. [...] Tot die tijd zullen synodes dus een lijst moeten vaststellen van goedgekeurde liederen. [...] Ten behoeve van zo’n evenwichtig samengestelde bundel zouden dus bepaalde goedgekeurde liederen kunnen ‘afvallen’. Concreet denkt de commissie bijvoorbeeld aan Engelstalige liederen: goed mogelijk dat een synode op voorstel van deputaten zulke liederen goedkeurt voor gebruik in [steeds meer voorkomende Engelstalige] diensten, maar niet opneemt in de bundel.*

Nu lijkt het de commissie niet goed dat eenmaal goedgekeurde gezangen weer worden ‘afgekeurd’, eenvoudig vanwege het feit dat ze niet in de bundel passen. En dan volgt een belangrijke zin: ...wat ons betreft zal er dus altijd een lijst blijven bestaand van goedgekeurde liederen, waarvan dus een deel beschikbaar is in de vorm van een nieuwe gezangenbundel voor onze kerken. [...] een lijst die in de jaren daarna kan worden aangevuld met nieuwe liederen.

Het is duidelijk dat er een belangrijk onderscheid bestaat tussen welke gezangen mogen worden gezongen in de eredienst (lijst) en welke gezangen worden opgenomen in de uiteindelijke bundel (bundel) [p. 544].

Als deputaten juichen we deze gedachten hartelijk toe.

Functie liedbundel

Op de synode van Leusden is ook doorgedacht over de functie van de bundel. Adviseur professor Te Velde legde hierop vooral de nadruk: *‘Is de bundel prescriptief of dienstverlenend?’* Hij adviseert om dat duidelijk te maken. *‘Mag alleen gezongen worden wat in de bundel staat? Of is de bundel een middel om niet steeds alles te hoeven kopiëren wat je laat zingen? Gezangen die vrijgegeven worden, hoeven daarmee nog niet in de bundel.’*

De gedachtegang die uit de besluitvorming naar voren komt, vraagt om meer duidelijkheid op deze punten. Deze hebben alles uit te staan met het antwoord op de vraag hoe wij als Gereformeerde Kerken willen omgaan met verschillen. Wanneer de ene kerk zich beperkt tot de liederen uit de bundel en de andere ook andere liederen uit de lijst gebruikt en een derde misschien helemaal geen gezangen buiten die in het Gereformeerd Kerkboek, zullen verschillen tussen de diverse kerken duidelijk aanwezig zijn.

Nu in de periode 2002-2005 van deputaten verwacht wordt een voorstel te formuleren over de opzet van de bundel en volgens plan de synode van 2005 hierin een beslissing zal nemen in eerste lezing, is het van belang dat er goede studie wordt gemaakt van de vraag hoe we met verschillen omgaan; welke verschillen verrijkend zijn in ons kerkelijk leven; waar er gevaren kleven aan een verdere verscheidenheid in onze kerken en hoe we als kerken daarmee om moeten gaan; tenslotte waar er grenzen liggen en waar we dus geen verschillen willen laten ontstaan.

Deze elementen en overwegingen vormen voor deputaten Kerkmuziek de achtergrond van de genoemde cultuurnota: Leusden heeft al de richting aangegeven voor het werken met lijst en bundel, maar het is van belang om de gevolgen hiervan ook te overzien. Dit zal mede van invloed zijn op de keuze van de liederen die in de bundel zullen worden opgenomen.

5.8.3 Contacten met CGK/NGK/NHK-Geref. Bond

Ook in deze periode hebben we overleg gevoerd met verwante kerken en groepen. We geven een overzichtje van de uitkomsten.

Christelijke Gereformeerde Kerken

Uit een brief van de ‘Deputaten voor de uitgave van de Schriftberijmingen en de herziening van de liturgische formulieren’ (d.d. 6 april 2001) blijkt dat

- de opdracht aan dat deputaatschap beperkt is tot het uitgeven van de bundel Schriftberijmingen. Liedboek 2000 en onderzoek naar de mogelijkheid van samenwerking op dit punt, valt buiten de opdracht;
- dit niet betekent dat deputaten afwijzend staan tegenover samenwerking;
- deputaten van de CGK in hun rapport aan hun synode (najaar 2001) een aanbeveling zullen doen om nader contact te zoeken met ons deputaatschap en om aan mogelijke samenwerking gestalte te geven;
- zij ons attenderen op hun bundel Schriftberijmingen die *‘waardevolle liederen bevat voor gebruik in de eredienst’*.

Nederlands Gereformeerde Kerken

De Nederlands Gereformeerde Kerken hebben twee personen aangewezen die de ontwikkelingen rond Liedboek 2000 zullen volgen en die zo mogelijk als waarnemer zullen optreden bij Liedboek 2000: drs. J.H. Veefkind en dhr. T. Hoekstra. Er is zowel schriftelijk als mondeling contact geweest in informatieve zin. Zij zullen van dit overleg ook melding maken aan de Landelijke Vergadering. Wellicht kunnen we met hen samenwerken in dit project als er althans ruimte komt voor onze kerken; drs. Veefkind is daar niet zo optimistisch over. Een opmerking van dhr. Hoekstra: *'Is het niet mogelijk, dat u, de christelijke gereformeerden en wij samen een aanvullende bundel op de rails zetten. Daar zou ik nu nog wel eens zin in hebben'*.

Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk

Op ons schrijven ontvingen we d.d. 1 mei 2001 als antwoord

- dat de betrokkenheid in bestuurlijke zin met Liedboek 2000 nihil is; bij verschijnen van het Liedboek heeft het hoofdbestuur een brochure uitgegeven waarin de liederen zijn getoetst, maar die brochure is vrijwel even oud als het Liedboek zelf;
- naar de mening van het hoofdbestuur de inrichting van onze erediensten en die in het gros van de hervormd-gereformeerde gemeente *'zoveel verschilt dat samenwerking vanwege deze ongelijkheid nauwelijks mogelijk is'*;
- dat een brochure wordt meegezonden die in maart 2000 door het hoofdbestuur naar de gemeenten zijn verzonden: *'Het is aan u te bepalen op grond van wat u in deze brochure aantreft, of verder contact gewenst zou zijn'*.

Hiermee werd verwezen naar de brochure 'Zingen naar de Schriften'. Andere *schriftberijmingen* dan de psalmen hoeven niet per se uitgesloten te worden. Het al dan niet zingen van het nieuwtestamentische lied kan *'geen doorslaggevend criterium zijn voor het gereformeerd karakter van de eredienst'*.

Wat vrije liederen betreft, het is niet zo dat deze liederen, wanneer ze schriftuurlijk zijn, hun plaats niet mogen hebben *'in het geheel van het gemeentelijke leven. Daar, waar we ze niet zingen in de reguliere eredienst, kan toch zeker gedacht worden aan bijeenkomsten daarbuiten, zoals diensten met een missionair karakter of bezinningsbijeenkomsten'*.

Alles overziende hebben deze contacten, hoe vriendelijk ze ook waren, ons niet zo veel verder gebracht. Dat komt ook doordat er rond Liedboek 2000 nog geen nieuwe ontwikkelingen zijn geweest.

Wat de situatie los van Liedboek 2000 betreft: er blijken heel wat verschillen te bestaan tussen onze kerk en de andere kerken als het gaat om de liedbundel:

- De opdracht aan deputaten van de *Christelijke Gereformeerde Kerken* richtte zich enkel op de Schriftberijmingen. Deze kerken hebben behalve de eigen bundel Schriftberijmingen nog zo'n 15 à 20 van die berijmingen uit het liedboek vrijgegeven (al zijn er plaatselijk grote verschillen).
- De *Nederlands Gereformeerde Kerken* hebben een kleine 200 liederen uit het Liedboek vrijgegeven en verder nog een eigen aanvullende gezangenbundel, genummerd van 501 tot 540.
- De *Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk* heeft geen bezwaar tegen schriftberijmingen uit oude en nieuwe testament naast de psalmen. Ten opzichte van de vrije liederen wordt een zeer terughoudende houding aangenomen.
- De *Gereformeerde Kerken vrijgemaakt* hebben besloten tot het selecteren van liederen met een brede opzet: naast schriftberijmingen ook liederen uit de historie, naast liederen rond liturgische momenten ook vrije liederen.

5.8.4 Contact met Liedboek 2000

Het is moeilijk om een duidelijk beeld te krijgen van mogelijke ontwikkelingen rond het Liedboek 2000. In feite zijn we sinds de synode van Leusden nog geen stap verder gekomen. Een schriftelijk contact is er niet ontstaan: op een brief van ons kwam geen antwoord. Wel is er telefonisch contact geweest. Er is nog steeds geen zicht op of er een Liedboek 2000 zal komen en zo ja, hoe dat Liedboek er dan uit zal zien.

Het meest recente gegeven dat we hebben ontvangen, luidt dat men in november 2002 een rapport klaar zal hebben over Liedboek 2000.

Dit betekent dat het naar het oordeel van deputaten gewenst is om voor de toekomst net als op dit moment het tweesporenbeleid in stand te houden. We wachten met interesse af hoe de ontwikkelingen rond Liedboek 2000 zullen zijn, men is daar op de hoogte van onze belangstelling. Tegelijk zouden we met ons eigen liedbundelproject gewoon verder moeten werken.

---

6 – Conclusies/Aanbevelingen

6.1 Hoe luek en luab uitgeven?

Nu de Synode van Leusden ook opdrachten heeft gegeven om behalve de liederen uit het Liedboek voor de kerken ook liederen uit eigen kring (=luek) en liederen uit andere bronnen (=luab) te onderzoeken en op te nemen in de selectie voor een nieuwe bundel gezangen, komt ook de vraag naar voren hoe die liederen na ‘Zuidhorn’ uit te geven.

Allereerst moet vastgesteld worden – en dat is uitvoerig in dit rapport te lezen – dat de selectie die aan de synode van Zuidhorn wordt aangeboden, een eerste selectie is en dat verwacht moet worden dat volgende deputaten een (royaal) aantal liederen aan deze selectie kunnen toevoegen. De door de synode vrij te geven lijst van liederen zal dus een eerste oogst zijn, waarop nog andere liederen zullen volgen.

Hoe moeten die liederen bij de kerken bekend gemaakt worden, zodat die liederen ook in de komende jaren in de kerkdiensten gezongen kunnen worden?

Wij zien de volgende mogelijkheden:

1. Omdat het een interim-situatie is, zouden de liederen opgenomen kunnen worden in de Acta op cd-rom, zodat elke kerk daaruit zelf zijn liederen kan overnemen. In dat geval zal uiteraard wel een regeling getroffen moeten worden inzake de auteursrechten;
2. de liederen worden uitgegeven in een aparte bundel, (vergelijkbaar met het liturgisch katern?), maar hoeveel kerken gaan van die bundel gebruik maken, mee gezien de interim-situatie?;
3. de liederen worden, met vindplaats, op een lijst gezet en de kerken kunnen desgewenst zelf die liederen voor de kerkdienst kopiëren.

Een en ander zal zo geregeld moeten worden dat er geen problemen ontstaan met de auteursrechten.

In de komende maanden willen wij ons nader verdiepen in deze mogelijkheden en daartoe zal ook overleg worden gevoerd met deputaten Generaal-synodale publicaties.

6.2 Opname ‘selectie LvK-liederen’ in de eventuele eigen bundel?

Deputaten Kerkmuziek die benoemd waren door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 presenteerden 255 liederen aan de kerken. (Zie Acta GS Leusden 1999, Art. 59, besluit 2) De Generale Synode Leusden 1999 gaf 121 van deze 255 liederen in eerste lezing vrij voor gebruik in de eredienst. Verder werd aangedrongen op terughoudendheid in het gebruik in de eredienst als het gaat om het laten zingen van de rest van de 255 (zie 1.1 van dit rapport). Van de resterende 134 presenteren wij als deputaten Kerkmuziek benoemd door Generale Synode Leusden 1999 er nu opnieuw 131. De zogenaamde b-categorie, bestaande uit 182 liederen, is nog niet door het volledige deputaatschap besproken (zie 5.3.3).

De vraag of het toegestaan wordt om vrijgegeven liederen uit het LvK op te nemen in een eigen bundel, kan nog steeds niet worden beantwoord. Er zijn telefonische contacten geweest over deze vraag, er wordt ook over nagedacht door betrokkenen, maar vooralsnog kunnen we niet meer duidelijkheid geven.

6.3 Definitieve bundel in 2008?

Wij gaan ervan uit dat de volgende deputaten Kerkmuziek het werk aan de zogenaamde b-categorie zullen kunnen afronden. Datzelfde geldt voor de bespreking van de liederen uit eigen kring die wij tot op heden hebben ontvangen. De categorie liederen uit andere bronnen is haast onuitputtelijk, maar we verwachten dat het voorbereidende werk dat tot nu toe is verricht eveneens kan worden voltooid.

Wat het bereiken van het beoogde doel betreft, namelijk dat aan de synode van 2005 een evenwichtige en afgeronde gezangenbundel wordt voorgesteld, lijkt het ons goed om realistisch en dus voorzichtig te zijn. De ervaring heeft ons geleerd dat het werk voor het deputaatschap kerkmuziek erg veel tijd en energie vraagt. Uiteraard streven wij ernaar om genoemd doel te bereiken maar het zou wellicht van wijsheid getuigen als de generale synode zich nog eens goed op de haalbaarheid van het door Leusden vastgestelde traject bezint.

6.4 Vervolgopdrachten/samenstelling deputaatschap

[Dit onderdeel blijft in deze uitgave achterwege.]

6.5 Uitleiding

6.5.1 Wat kunnen kerken en kerkleden doen vóór Zuidhorn?

De synode van Leusden heeft een regeling getroffen hoe kerken en kerkleden desgewenst kunnen reageren op dit rapport en op de voorstellen. We voegen de passage uit de besluiten van Leusden hier aan toe:

2. zes maanden voor het bijeenkomen van de synode schrijven deputaten een rapport van hun werkzaamheden, dat ook wordt toegestuurd aan de kerken. In dat rapport wordt opgenomen de uiteindelijke selectie van liederen die ze aan de synode voorstellen, met een algemene verantwoording van hun keus en een korte presentatie per gezang of cluster van gezangen. Tevens wordt in dit rapport opgenomen welke algemene werkafspraken de deputaten hebben gehanteerd (dat wil zeggen punten waarover zij per gezang dezelfde beslissing nemen zonder daar steeds opnieuw over te discussiëren);
3. kerken en kerkleden hebben tot acht weken voor de opening van de synode de gelegenheid om aan het adres van de deputaten op de voorgestelde selectie te reageren. Vervolgens rapporteren deputaten aan de synode (voor de opening ervan) over de binnengekomen reacties en mogelijke bijstellingen in hun voorstellen. Ook doen ze, in overleg met deputaten Generaal-Synodale Publicaties, een voorstel voor eventuele uitgave van de door de synode vrij te geven liederen; (art. 60 p. 146)

Dat betekent concreet dat:

- dit rapport in oktober 2001 beschikbaar moet zijn voor kerken en kerkleden;

- kerken en kerkleden dus van oktober 2001 tot het begin van februari 2002 gelegenheid om te reageren op de voorgestelde selectie; deze reactie kan gezonden worden naar Deputaten Kerkmuziek, p.a. H. Kisteman, Zonnehof 33, 7772 GA Hardenberg; e-mail henkkisteman@zonnet.nl;
- deputaten ordenen de binnengekomen reacties en brengen verslag hiervan uit aan de Generale Synode Zuidhorn en gaan na of de reacties een wijziging nodig maken in de voorgestelde selectie; op deze manier kan de synode goed voorbereid van start gaan.

6.5.2 Behandeling op de synode van Zuidhorn 2002

De synode van Leusden had een heldere lijn aangebracht voor bespreking en besluitvorming. Nadat eerst werd nagegaan welke liederen bezwaren opriepen en welke niet, richtte de bespreking zich verder op de eerstgenoemde groep. Leden van de synode konden een voorstel indienen om een lied niet vrij te geven.

Leusden nam als uitgangspunt dat 75% van de afgevaardigden zou moeten instemmen met een lied, anders werd het niet vrijgegeven. Op deze manier werd gerealiseerd dat de vrijgegeven liederen in elk geval op de synode al een royaal draagvlak hadden.

Het lijkt ons gewenst dat Zuidhorn dezelfde waarde hecht aan een goed draagvlak en dat dus ook nu minimaal 75% van de afgevaardigden zich achter een lied plaatst.

6.5.3 Tenslotte

Voor ons als deputaten is de periode tussen Leusden en Zuidhorn een zeer intensieve geweest. Er is veel werk verzet. Intensief hebben we ons beziggehouden met allerlei liederen. Keuzes waren niet altijd makkelijk te maken.

Toch heeft de uitvoering van al de gegeven opdrachten ons ook veel vreugde gegeven. Alleen al het zingen van allerlei liederen stimuleerde ons in onze verwondering voor onze goede God.

We hopen dat de brede selectie van allerlei soorten liederen ook als gevolg heeft dat steeds meer kerkleden zich kunnen vinden in de groeiende lijst. Als de Geest ons aanzet tot zingen voor Hem, mogen we elkaar ook meenemen in de gezamenlijke lofzang tot eer van onze God en tot heil voor elkaar.

Wij bidden om een goede bespreking van de voorstellen, zowel in de kerken als op de synode.

---

7 – Bijlagen

7.1 Toelichting op 7 door Leusden ‘geparkeerde’ liederen uit het Liedboek voor de kerken

Voorgestelde liederen

Lied 27: ‘De Heer richt op zijn berg een maaltijd aan’

Tekst

Dit is een lied naar Jesaja 25:6-8. Het heeft niet de bedoeling de Bijbeltekst letterlijk te volgen, maar geeft toch de inhoud van deze verzen goed weer. Wij kijken als het ware met Jesaja mee naar de toekomst waarin de volken buiten Israël God ook zullen kennen. Tot die bevoorrechte mensen horen wij vandaag ook (strofe 4). Dankzij Gods keuze: ‘de Heer is gul en goed voor al de zijnen’ (strofe 1 r. 4). Deze toekomst zal volmaakt zijn. Op het grote Feest is er niemand meer die huilt: ‘... van alle ogen wist Hij de tranen af’ (vergelijk Jesaja 25:8: ‘En de Here HERE zal de tranen van alle aangezichten afwissen...’). Van dit feest proeven wij al iets bij het Avondmaal.

Gebruik

Een lied voor een avondmaalsdienst, zeker in combinatie met formulier V.

Melodie

De melodie is heel snel ontstaan. De componist, Willem Vogel, heeft daarna geprobeerd er een betere voor te maken, maar hij kwam toch steeds weer op deze melodie terug. Zo werd de voorlopige melodie de definitieve. Vogel zegt zelf van deze melodie dat ze ‘*poogt iets zeer feestelijks en zeer verhevens weer te geven; en dat gaat maar door: twaalf maal die eerste regel - hoog op de berg - waar het ‘feestelijk toe gaat’, je raakt er niet uitgezongen.* Het lied mag in een behoorlijk tempo worden gezongen, maar wel in het goede ritme: de halve noten mogen niet met een stip verlengd worden; dat gaat ten koste van de ‘swing’.

Lied 41: ‘De Here, de heerser der aarde’

Tekst

God had aan Abram al beloofd dat in zijn nageslacht alle volken zouden worden gezegend (Genesis 12:3). Deze belofte mag Zacharia opnieuw uitspreken. Vandaag wordt deze belofte vervuld aan de kerk. Soms op een wonderlijke manier. Christenen worden vaak geminacht. Maar God kan die situatie totaal veranderen. Zo kan een brutale godloochenaar zich bekeren en in de kerk de gunst van God zoeken. Die keus moet overigens wel worden gemaakt, zoals blijkt uit strofe 4. Wie denkt bij dat couplet niet aan Christus?

Het lied eindigt met een climax: het verzoeningsmaal van God en mensen, ook van mensen die tegenover God hebben gestaan (zoals uiteindelijk voor ons allen geldt!).

Gebruik

Dit lied kan worden gezongen bij een preek over Zacharia 8 of een vergelijkbaar schriftgedeelte.

Melodie

De melodie is eigenlijk heel eenvoudig van opbouw; in de eerste regel zitten 2 motieven die in elke volgende regel weer terugkomen, soms in een andere volgorde, of in een omkering, of op een andere toonhoogte, maar ze komen weer terug en dat zorgt voor een grote eenheid in deze melodie. Het zingen moet heel legato (gebonden) gebeuren, de melodie moet als het ware als een rustige rivier door de kerk stromen.

Lied 58: ‘De schapen alle honderd’*Tekst*

Een lied bij Lucas 15:3-7. Dit lied laat vooral zien dat God om het verlorene te kunnen redden heel ver moet gaan. Wat moet, zo kun je je afvragen, de heilige God bij prostituees en tollenaars? (vergelijk Lucas 15:1, 2). God zoekt het verlorene daar waar de verlorenheid heel duidelijk en schrijnend blijkt. Net zo als een herder voor een weggelopen schaap vaak de woestijn in moet. Maar laten we niet vergeten dat we allen *zwarte schapen* zijn. Zelfs het slechte voorbeeld van een voorganger wast ons niet wit... Gelukkig laat de goede Herder zich niet van de wijs brengen door onze slechtheid en gaat Hij in zijn Zoon de enige weg naar ons behoud (vergelijk bijvoorbeeld Lucas 24:26, ‘Moest (!) de Christus dit niet lijden?’)

Gebruik

Het lied is geschreven als kinderlied.

Melodie

De melodie heeft een duidelijke structuur: r. 1 = r. 3, r. 5 = r. 7; r. 4 loopt als het schapje precies de tegenovergestelde richting uit van r. 2, en r. 8 is het logische antwoord op r. 6. Een aansprekende, lekker zingende en snel te leren melodie.

Lied 158: Christus, met eer gekroonde*Tekst*

In dit lied wordt de eer van Christus bezongen, de eeuwige Zoon van God. Zijn licht straalt naar alle kanten.

Enkele opmerkingen. A) Wat wordt er bedoeld met strofe 1 r. 3 en 4: ‘...die bij en in God woonde/ en uitging in de tijd’. We horen hier doorklinken het begin van het Evangelie naar Johannes 1:1 ‘...en het Woord was bij God en het Woord was God’. Aan de aanduiding ‘in God’ moeten we misschien wel even wennen; de bedoeling is helder: de Zoon is dus ook God. Met in onze gedachten de geloofsbelijdenis van Athanasius [21] ‘De Zoon is door de Vader alleen, niet gemaakt of geschapen, maar voortgebracht’ hoeft er inhoudelijk geen moeite te bestaan met deze woorden. En regel 4 verwijst naar vers 14: ‘Het Woord is vlees geworden en het heeft onder ons gewoond . . .’ Ook de geloofsbelijdenis van Nicea klinkt hier door (artikel 2).

B) In strofe 2 r. 3 en 4 staat: ‘...opdat geen mens verloren / zou gaan in zonde en schuld’. Het woordje ‘opdat’ geeft het doel aan. De inhoud van deze regels kan ook in andere woorden worden gezegd: ‘...maar Hij is lankmoedig jegens u, daar Hij niet wil, dat sommigen verloren gaan, maar dat allen tot bekering komen’. Dit staat in 1 Petrus 3:9. Elders in de Bijbel staat ook de andere kant, zoals dat ook het geval is elders in de liederen ‘Gaan de zondaars eens verloren, is hun ’t helse vuur beschoren’ (LvK 278:16).

C) Strofe 4 begint met de woorden ‘Gij Schepper aller dingen,/ Gij vaderlijke kracht’. Ook hier klinkt Johannes 1 door: ‘Alle dingen zijn door het Woord geworden en zonder dit is geen ding geworden, dat

geworden is'. De woorden 'Gij vaderlijke kracht' vragen misschien gewenning. Toch loopt dit beeld parallel met de vorige regel en strookt hij met het hierboven genoemde citaat uit Johannes 1.

Het lied is geschreven in een zeer eerbiedige toon; het is een van de oudste liederen van de Reformatie (het verscheen al in 1524) en kreeg de titel 'Eyn lobsanck von Christo' mee. De tweede helft van strofe 1 verwijst naar Mattheüs 2.

Gebruik

Dit lied is een van de meest bekende liederen voor de Epifaniëntijd. Het past bijvoorbeeld goed in begin januari, gecombineerd met schriftlezingen rond het begin van Jezus' werk op aarde; ook kan het op de laatste zondag van het jaar worden gezongen en bij de jaarwisseling.

Melodie

Het lied dient rustig gezongen te worden, ook in de ritmische verschuivingen, die de melodie zo boeiend maken. De regels moeten aaneensluitend gezongen worden. Door het rustige tempo blijft er toch nog genoeg tijd over om tussen de regels adem te halen

Lied 178: Jezus, om uw lijden groot

Tekst

Ontferm u, Heer Jezus, vanwege uw intense lijden. Met deze woorden zet dit lied in. Telkens wordt weer gepleit op een ander aspect van het werk van onze Heiland: Om ..., ontferm u Heer.

Enige onduidelijkheid geeft misschien strofe 5: '*Here, om uw bloedig zweet,/ Als Ge alleen de wijnpers treedt,/ Om de kelk vol bitter leed, / Kyrie eleison.*' De uitdrukking 'de wijnpers treden' komt in de Bijbel voor. Richteren 9:27 '[burgers van Sichem] traden de wijnpers en vierden feest'; Jesaja 63:2,3 'uw klederen als die van iemand die de wijnpers treedt? Ik heb de wijnpers alleen getreden en van de volken was niemand bij Mij'. Wordt daar hier naar verwezen? De gang van het lied volgt Jezus' vanaf de intocht in Jeruzalem (strofe 2). Na de zalving (strofe 3) verhaalt strofe 4 over het Avondmaal: brood, beker en de woorden. Strofe 5 brengt ons van het symbool naar de werkelijkheid: het lijden van de Heer. Het bloedige zweet werd uitgeperst en Hij moest en wilde 'de kelk vol bitter leed' drinken. De uitdrukking 'de wijnpers treden' verbindt de wijn van het avondmaal uit strofe 4 met zijn worsteling in de hof van Gethsémane. Zo vloeien beide beelden in elkaar over. De uitdrukking 'de wijnpers treden' moet hier dus niet verbonden worden met het gebruik in Jesaja 63:3 waar het oordeel onderwerp is. Zo blijkt dat een (voor)beeld op heel verschillende manieren kan worden gebruikt; het verband in vers 5 geeft geen enkel misverstand.

Gebruik

Het lied is typisch een lied voor Goede Vrijdag. De gedachtenis van Christus' lijden en sterven en de aanleiding daartoe staan centraal. Samen met de vorm – steeds een aanleiding ('om') gevolgd door de bede om ontferming ('Kyrie eleison') – is het lied daarom uiterst geschikt als gebedslied, al dan niet in combinatie met gesproken gebeden (bijvoorbeeld de schuldbelijdenis). Beurtzang is bij dit lied veelzeggend; dat kan met wisseling per couplet, dat kan ook in een vorm waarbij het Kyrie steeds door allen wordt gezongen.

Melodie

De melodie is ongecompliceerd. Toch gaat er een enorme zeggingskracht van uit die naadloos aansluit bij de tekst. De melodie krijgt een klagend karakter onder meer door de halve troonsafstand waarmee de regels 1 en 3 beginnen. Om het smekende en klagende karakter te behouden, moet de melodie in

een langzaam en gedragen tempo gezongen worden, waarbij de kwartnoot (dus niet de halve!) tel-eenheid is.

Lied 398: Door goede machten trouw en stil omgeven

Tekst

De Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer verzette zich moedig en vol overtuiging tegen het Hitler-regime. Als gevolg daarvan werd hij gevangen gezet in het beruchte hoofdkwartier van de Gestapo in Berlijn. Van daaruit stuurde hij op 28 december 1944 een brief aan zijn moeder, die de tekst van het hier besproken lied bevatte. Het lied droeg hij op aan zijn moeder en aan zijn verloofde. De wens die hij in dit lied uitte, werd niet vervuld. Op 9 april 1945 werd hij in Flossenbürg terechtgesteld. Zo heeft hij niet meer echt kunnen genieten van een bevrijde wereld en háár zonneshijn.

Bonhoeffer kende de roeping, die God zelfs in heel moeilijke omstandigheden aan zijn kinderen stelt. Maar hij wist zich daarin tegelijk door de Almachtige beschermd. In de tijd waarin de kwade machten van Nazi-Duitsland de wereld domineerden en tiranniseerden, voelde hij zichzelf met de zijnen door goede machten trouw en stil omgeven. Hij wist wat lijden was. Hij kende de unieke kracht van Christus' lijden, maar beseftte ook dat je als christen het kruis van je Meester achter Hem aan moet dragen, moet delen in zijn lijden (Romeinen 8:17; Filippenzen 3:10; Kolossenzen 1:24).

Het lied is persoonlijk van karakter, maar zoals in vele psalmen uitstijgen boven een incidentele situatie die de aanleiding was tot de tekst, zo stijgt ook dit lied uit boven de persoonlijke situatie van de dichter. Het lied kan woorden geven aan de emoties van de zangers, het kan hen ook doen meeleven met die vele mensen die in rampsituaties leven en hun leven en dat van hun liefsten níet zeker zijn.

Gebruik

Behalve in de oudejaarsdienst kan dit lied (evenals bijvoorbeeld Psalm 79:4) gezongen worden in een kerkdienst vlak vóór, op, of kort na 4 of 5 mei. Eventueel kan het in bepaalde situaties ook met Kerst gezongen worden waar strofe 5 ons herinnert aan Hem die vrede op aarde bracht en die kwam als het waarachtige licht dat ieder mens verlicht (vergelijk Joh. 1,9). In de uitgave 'Auf dem Wege zur Freiheit', Berlin 1946, 'Gedichte und Briefe aus der Haft' van Dietrich en zijn broer Klaus Bonhoeffer verwijst de redacteur Eberhard Bethge dan ook naar dit lied als 'Weihnachtsgedicht'

Melodie

De componist (A.C. Schuurman) merkt in het Compendium het volgende op over de melodie:

'De ernstige tekst, vol inkeer en Godsvertrouwen, vroeg om een ingetogen melodie. Zo moet ze ook gezongen worden, geconcentreerd en niet te luid. In regel 3 neemt de spanning toe tot deze vanaf de eerste noot van regel 4 weer afneemt'.

Lied 488: Zolang er mensen zijn op aarde

Tekst

Het eerste kerklied van Huub Oosterhuis. Het werd geboren op een fietstocht, op een zondagmiddag in november 1958, tegen de wind in, van Winsum naar Groningen.

Op deze aarde leven een heleboel mensen. Vooral in de stad zie je er veel. Op het platteland groeien koren en vruchten. Daar zie je en hoor je veel vogels. Daar bloeien bloemen. De mensen praten met elkaar, communiceren, bemoedigen elkaar, maken elkaar met woorden blij. Ze bestaan voor elkaar. En verder genieten ze van bloemen, vogels en vruchten. Maar er is in deze wereld ook nog een God. En Hij zal er zijn zolang wij er zijn. Hij trekt zijn handen geen moment van deze wereld af. Zijn

aanwezigheid hangt niet af van onze medemenselijkheid. Het ‘zolang’ is in dit lied dan ook niet voorwaardelijk op te vatten, maar als een belijdenis van Gods niet aflatende zorg voor en toewijding aan zijn schepping. God voedt de vogels, Hij kleedt de bloemen, Hij doet de vruchten rijpen. Zo is Hij ons aller Vader (Efeze 3: 14,15), of wij dat nu willen weten of niet! Of, zoals Paulus dat zei (tegen heidense Atheners): ‘*In Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij. Wij zijn van zijn geslacht.*’ (Handelingen 17) En behalve dat is Hij meer. Hij is niet alleen Schepper, maar ook Verlosser. Hij redt de wereld (!) van de dood. En dáárom (!) moet nu alles (!) Hem aanbidden (vergelijk Psalm 150: ‘Alles wat adem heeft, love de HERE’).

Gebruik

Dit lied kan gezongen worden in een kerkdienst vlak vóór een evangelisatieproject en het is onder ons al jaren lang bekend (E&R 186). Ook is het een mooi lied voor biddag voor gewas en arbeid of ter gelegenheid van de jaarwisseling.

Melodie

Bij dit lied hebben de samenstellers van het Liedboek twee melodieën voorgesteld. De melodie van Tera de Marez Oyens (488B) is speciaal voor dit lied gemaakt, en heeft inmiddels veel bekendheid gekregen. De ritmisch ‘swingende’ melodie verleent de tekst een speelse vrolijkheid.

Hoe zeer een melodie het karakter van de tekst kan beïnvloeden, blijkt wel wanneer we hetzelfde lied op de melodie van psalm 140 zingen (488A). Dit alternatieve melodievoorstel is gedaan omdat men destijds de ‘frivoliteit’ van de Oyense melodie nauwelijks aandurfde.

7.2 Toelichting op 124 voorgestelde liederen uit het Liedboek voor de kerken

Voorgestelde liederen

Bijbellieder (1-115)

Lied 2: ‘Wat sprak God op de eerste dag’

Tekst

K. Heeroma zelf schrijft over dit lied van zijn alter ego Muus Jacobse in het Compendium: ‘In zeven strofen worden, in nauwe aansluiting bij het verhaal van Genesis 1:3-2:3, de zeven dagen bezongen; de zes dagen waarin God sprekenderwijs de hele kosmos heeft opgeroepen, opdat de mens daarin zou kunnen bestaan, met vogels en vissen, vee en gewas, en de zevende dag die God geheiligd heeft om in zijn rust te leven. Het moest een refreinlied worden, want in het Bijbelverhaal vinden we ook zesmaal: ‘Toen was het avond geweest en het was morgen geweest: de ... dag’. Bij het verhaal van de zevende dag ontbreekt een dergelijk ‘refrein’ en de zevende strofe moest daarom ook op een andere wijze worden afgesloten, namelijk met een verwijzing naar de rust, die voor de mens is weggelegd, als God zijn arbeid heeft volbracht en uitgesproken is. In het verhaal van de eerste twee dagen geeft God uitdrukkelijk namen: dag, nacht, hemel. De dingen zijn, zoals God ze noemt; vandaar in strofe 1: ‘Laat ze hun namen leren; vandaar in strofe 2: ‘Span, uitspansel, mijn hemel uit’. Met de refreinregel: ‘Hij sprak één dag voor alle’, wordt bedoeld dat God door één dag ‘dag’ te noemen alle dagen hun vulling gegeven heeft tot aan de voleinding der wereld.’

De laatste vier regels van strofe 7 zijn wat moeilijk te begrijpen, vanwege de ‘dichterlijke herschikking’ van de zinsvolgorde. Ze moeten – enigszins geparafraseerd – als volgt gelezen worden: ‘En God heeft ook voor ons weggelegd dat wij, als alles van het eerste tot het laatste is volzeggd, in zijn rust mogen rusten.’

Melodie

De melodie die Tera de Marez Oyens bij dit lied gemaakt heeft, is eigenlijk, zoals ze zelf zegt, het noteren van de stem van de dichter, die bij hun thuis kwam en een aantal van zijn gedichten voorlas. ‘*De enigszins plechtige voordracht nam ik onwillekeurig in mijn melodieën over, zodat dáárom, maar óók om de vaak gecompliceerde zinnen, het verstandig is niet te snel te zingen*’.

Het lied heeft tamelijk lange strofen, maar het is een refreinlied en er staat iets bij geschreven van ‘solo’ en ‘allen’. ‘Solo’ kan gezongen worden door een deel van de gemeente, of door een cantorij, maar natuurlijk ook door een solostem. ‘Allen’ staat dan voor de gemeente.

In de eerste strofe vragen de 3e en 4e regel speciale aandacht. Om dat in dit couplet deze regels één lettergreep minder hebben beginnen we te zingen op de tweede noot, de eerste laten we gewoon weg.

Lied 7: ‘Het woord dat u ten leven riep’

Tekst

Deze woorden van Mozes komen voor in de grote rede aan het slot van het boek Deuteronomium. Bekend is het citaat van Paulus in zijn brief aan de Romeinen (10:6-9), waar hij het ‘woord’ nadrukkelijk identificeert met Christus, de middelaar van het nieuwe verbond. Ook Jan Wit verbindt meteen in de eerste regel ‘het woord’ met Christus, het scheppende woord: ‘Het woord dat u ten leven riep’. In de laatste regels verbindt hij het woord met ‘vrijspraak, vertroosting en gebod’ en met ‘de weg ten leven’: stuk voor stuk termen die in de Schrift aan Christus zijn verbonden. Zo heeft Jan Wit zijn vertrekpunt genomen in de woorden van Mozes, maar tegelijk een verband gelegd met Romeinen 10.

Over de concrete berijming van de woorden van Mozes in Deuteronomium 30:11-16 vertelt Wit: ‘*Strofe 1 is een weergave met enige aanvulling uit de context van vers 11; strofe 2 van vers 13; strofe 3 van vers 12 en strofe 4 van vers 14, hier weer met enige aanvulling uit de context. De omwisseling in het middengedeelte is door mij bewust voltrokken. Het kwam mij namelijk voor dat in ons wereldbeeld de verre kusten dichterbij zijn dan de hemel. Voor de nog nomadische Israëliet kwamen die afstanden vermoedelijk ongeveer overeen in onbereikbaarheid en gevaarlijkheid.*’

Wit bedoelt met zijn volgorde dus een *climax* aan te geven: strofe 2 de overkant van de zee, strofe 3 de sterrenhemel. En dan meteen daarop als sprekend contrast strofe 4: Nabij u is het woord, in uw mond en in uw hart. Zo wordt het effect van het lied met een simpele ingreep vergroot.

Gebruik

Het lied zou voor en na de schriftlezing gezongen kunnen worden, maar het gebruik hoeft daar niet toe beperkt te worden, omdat het – met de woorden van Jan Wit zelf – ‘in alle liturgisch gebeuren om het woord Gods gaat’.

Melodie

De melodie van psalm 113 past heel goed bij dit lied.

Lied 8: ‘Gij hemel en aarde, doe open uw oor’*Tekst*

Dit lied vormt een eenheid met lied 7. De eerste regels van de laatste strofe van dat lied luiden: ‘*Het woord van liefde, vrede en recht/ is in uw eigen mond gelegd,/ is in uw eigen hart geschreven.*’ Lied 8 opent met de aanmaning: ‘*Gij hemel en aarde, doet open uw oor/ en geef mij gehoor*’. En enkele regels verder: ‘*Ontvangt in uw oor wat mijn mond u ontsluit*’ en ‘*Ontvangt in uw hart wat mijn tong u vertelt*’. Wat in lied 7 als *heilsfeit* wordt verkondigd, klinkt in lied 8 als een *oproep tot bekering*: open uw oor, open uw hart voor mijn woord. Of met de laatste regels van strofe 2: ‘*Bereidt nu uw harten, bereidt nu uw oren/ om naar Hem te horen!*’

Het vervolg van het lied vertelt over de bijzondere band tussen God en zijn volk en over de verschrikkelijke gevolgen voor Israël, wanneer het zijn oor en zijn hart niet opent voor Gods woord, maar zich van Hem afkeert. Vers 5-43 vormen zo beschouwd de uitwerking en (voor een deel) de keerzijde van de eerste vier verzen.

Met zijn keuze voor de berijming van de eerste vier verzen heeft Jan Wit de grondtoon van het lied – zijn appellerend karakter – doen uitkomen.

Melodie

De melodie van lied 8 is van de hand van Adriaan C.Schuurman; het is dezelfde melodie als die van lied 6. Zie voor de toelichting: *Tussen Leusden en Zuidhorn: Presentatie 121 liederen* bij lied 6.

Lied 11: ‘Elia was, tot de dood beducht’*Tekst*

In zijn berijming van Elia’s tocht naar de Horeb en zijn ontmoeting daar met God, heeft Muus Jacobse een selectie toegepast, waardoor het hoofdaspect van deze geschiedenis als het ware wordt uitvergroot. Strofe 1-4 vertelt hoe Elia van God de kracht krijgt om helemaal naar de Horeb te reizen, strofe 5-6 vertelt hoe God Elia meteen ook weer rechtsomkeert laat maken.

Dat heeft iets ongelooflijk laconieks. Elia die als een oververmoeide moedeloze profeet, de laatste gelovige van het tienstammenrijk, helemaal naar het gebergte Gods reist om zijn ontslag in te dienen en daar te horen krijgt dat hij zich totaal op de situatie heeft verkeken en dat God nog baanbrekend werk voor hem heeft te doen. God bewaart het volle getal van zijn kerk in de verdrukking (‘zevenduizend’) en mobiliseert machthebbers en een opvolger voor Elia om zijn woord tot uitvoer te brengen. En zo stuurt God Elia de hele lange weg weer terug...

De teneur van het lied doet denken aan psalm 2: God spot met de goddelozen, Hij lacht vanuit de hemel om hun gedoe. Terwijl Elia moedeloos door de woestijn zwoegt naar de Horeb, heeft God al in de plannen van Zijn tegenstanders geblazen en zijn meesterplan beraamd.

In letterlijke zin klopt het refrein van strofe 5 en 6 natuurlijk niet. We lezen niet in 1 Koningen 19 dat er weer een engel is die Elia opwekt met de dezelfde woorden als op de heenreis. Wat Muus Jacobse hiermee wil benadrukken is de *eenheid* van Gods handelen: Hij die kracht geeft voor de heenreis, geeft ook zijn kracht voor de vervolgoedracht. En ook: God gaat gewoon dóór, Hij laat zich door niets of niemand ophouden en Hij sterkt zijn profeet om monter en wel zijn taak te kunnen vervullen. Een heel opgewekt en bemoedigend lied.

Gebruik

Het lied is geschreven als refreinlied. De tekst van het refrein (met kleine wijzigingen in strofe 4) legt de nadruk op het feit dat God het is die de kracht geeft. Het is mooi als de liedstructuur ook in de

manier van uitvoering tot uiting komt. Bijvoorbeeld: het verhalende gedeelte van het lied door een zanggroep of door een solist, het refrein door de gemeente.

Melodie

De melodie is op zich niet moeilijk, alleen moeten we goed letten op het ritme van het refrein van couplet 4: de kleine nootjes in de notatie wijzen ons daarbij wel de weg.. Het lied moet niet al te snel gezongen worden.

Lied 22: ‘De wijsheid van vóór alle tijden’

Tekst

We kunnen hier het beste de dichter Jan Wit uit het *Compendium* citeren. Hij schrijft over lied 22 onder andere het volgende: *‘In Spreuken 8:1 tot 9:6 vinden we niet alleen een aantal verwante spreuken, maar een tamelijk samenhangend loflied op de wijsheid. Zij wordt beschreven als een hoge, in zekere zin hemelse vrouwe die de mensenkinderen als leidsvrouw uitnodigt haar te volgen en als gastvrouw om aan haar hof te verkeren. Intussen, na deze visionaire woorden worden haar ook een aantal praktische gezegden over de tegenstelling van wijsheid en dwaasheid in de mond gelegd. Deze meer praktische en nuchtere gedeelten van de perikoop, hoe zinnig ook, heb ik in mijn herdichting van het lied over de wijsheid overgeslagen.*

Strofe 1 is een weergave van Spreuken 8:1-3. De verzen 4-22 zijn niet herdicht, maar in zekere zin vrij en persoonlijk geparafraseerd in strofe 2. In vers 23-31 beschrijft de wijsheid, die nu toch wel onthuld wordt als de goddelijke wijsheid, zich als een preëxistent wezen waar de Schepper zich al van eeuwigheid in verheugd heeft en dat al zijn scheppingsdaden heeft begeleid. Dit gedeelte is weergegeven in strofe 3 en 4a. In strofe 4b blijkt dan dat deze goddelijke wijsheid, deze hemelse vrouwe toch mede bestemd is voor de mensenkinderen. Men kan deze halve strofe beschouwen als een vrije samenvatting van vers 32-36. De strofen 5 en 6 zijn tenslotte een weergave van hoofdstuk 9:1-6.’

Wat opvalt aan deze herdichting is het prachtige lyrische taalgebruik. Er zit vaart en zwier in de woorden, een gedrevenheid van flonkerende allure. Het is licht en voornaam tegelijk – met recht een vorstelijk lied!

Melodie

Tera de Marez Oyens zegt over haar melodie: ‘De tekst van het lied ‘inspireerde mij tot een statige, mars-achtige melodie. Het is zaak de achtste noten niet te nonchalant en te vlug te zingen. Zij zijn hier geen versiering, maar een wezenlijk onderdeel van de melodische lijn’.

Het ritme is van alle regels in principe gelijk, alleen de laatste regel zet de achtste nootjes op een andere plaats in de zin; daar zullen we op moeten letten. Zoals we er ook moeten letten op de twee kwartnoten op de woorden ‘tijden’, ‘scheiden’, ‘getreden’ en ‘steden’: ‘de tweede kwartnoot moet steeds een fractie zachter gezongen worden’, aldus de componiste.

Lied 24: ‘Jesaja de profeet zag in de geest’

Tekst

Het één-strofige lied dat het begin van Jesaja’s visioen – Jesaja 6:1-4 – beschrijft, komt uit een herdichting, die vier strofen omvat en het héle visioen van Jesaja beschrijft. De drie ontbrekende strofen zijn te vinden in *Compendium*, p. 188-189. De dichter, Ad den Besten, vertelt daar dat destijds de Interkerkelijke Gezangcommissie de opzet van het lied voor gemeentezang nogal ‘moeilijk’ vond en tenslotte toch nog één strofe accepteerde. Het oorspronkelijke lied is van de hand van Martin Luther.

Luther bedoelde dit ‘Sanctus-lied’ nadrukkelijk als een *avondmaalslied*, te zingen door een meerstemmig koor als antwoord op het breken van het brood en het gieten van de wijn in de beker, wanneer de gemeente Christus’ lichaam en bloed ontvangt als het diepste geheimenis van haar geloof. Hij publiceerde het lied (met de opmerking ‘ondertussen zingt men het Duitse Sanctus . . .’) in zijn *Deutsche Messe* (1526); in 1525 werd de *Deutsche Messe*, de mis in de landstaal, voor het eerst gevierd en voor die gelegenheid schreef Luther dit Duitse Sanctus.

Waarom schreef Luther juist bij dit hoofdstuk uit Jesaja een lied voor het avondmaal? Allereerst omdat het Sanctus is ontleend aan dit gedeelte uit Jesaja (vers 3).² Vervolgens, met de woorden van Ad den Besten: ‘*We dienen ons [...] te realiseren, dat het daarin verhaalde voor Luther allerminst geschiedenis in de zin van een eens voor al afgesloten verhaal betekende, – integendeel, het kon ieder ogenblik in het leven van de mensen nieuwe werkelijkheid worden. Zó het verhaal van lijden, dood en opstanding van de Heer, zo ook het verhaal van Gods grote daden in het Oude Testament. Wat aan de profeet Jesaja eenmaal ‘geschah’, dat geschiedde, als het goed was, telkens opnieuw aan de om de avondmaalstafel verzamelde gemeente.*’

Het is jammer dat uiteindelijk slechts 1 strofe van dit Luther-lied in het Liedboek is terechtgekomen. Er valt dan ook alles voor te zeggen om het *hele* lied in ons gezangenrepertoire op te nemen.

Melodie

De melodie is ook door Luther zelf gemaakt en hij liet echt de noten de tekst volgen. Dat komt in de Duitse tekst veel beter uit dan in de Nederlandse vertaling. Wat zowel in het oorspronkelijke tekst als in het Nederlands gebleven is, is het begin van de zesde zin met het woord ‘zes’. Mooi is ook de toonhoogte in de zinnen over de zes vleugels van de serafs: r. 7 gaat naar het hogere octaaf, r. 8, over de vleugels ‘rondom hun voeten’, gaat naar de grondtoon, en r. 9., over de vleugels waarmee ze vliegen, zit daar midden tussenin. Prachtig is de herhaling in de melodie van de zin: ‘Heilig is God, der legerscharen Heer!’ Dat zal indrukwekkend klinken in de kerk.

Lied 35: ‘Scheur, Heer, de heemlen, scheur ze wijd’

Tekst

Ad den Besten heeft zich bij zijn berijming van Jesaja 64:1-5 nauwkeurig aan de tekst gehouden. Hij geeft in zijn commentaar bij dit lied in het *Compendium* in overweging deze berijming (ook) te laten functioneren in de Adventstijd. Met deze restrictie dat het lied dan in verband wordt gebracht met de ‘tweede advent’, namelijk de wederkomst van de Here. Den Besten: ‘*Bij Jesaja gaat het om het neervaren van de God van gerechtigheid, die het onrecht, de machtswaan der groten niet langer kan aanzien en die eindelijk en voor àller ogen zal blijken de Heiland der kleinen en verachten te zijn. Zij alleen zijn zijn volk, die tégen alle aardse vanzelfsprekendheden in op Hèm wachten en intussen geen hoger levensdoel nastreven dan recht en waarheid te doen op aarde.*’

In een persoonlijke ontboezeming voegt hij eraan toe: ‘Ik verheug mij erover dat God ‘zal verderven wie de aarde verderven’, zoals dat in de Openbaring staat (11:18). [...] Want zonder het oordeel dat ons in de Bijbel wordt aangezegd, zou de wereldgeschiedenis geen enkele zin hebben.’

Wie het lied vergelijkt met de lofzang van Hanna, de lofzang van Maria en de lofzang van Zacharias, wordt getroffen door de overeenkomst in toon: dezelfde triomf over Gods recht, die machtigen van de troon stoot en de nederigen opheft, over de Almachtige die verlossing schenkt.

² Zie voor verdere achtergrondinformatie het rapport van Studiedeputaten Eredienst t.b.v. de GS Berkel en Rodenrijs 1996 (Barneveld 1995), pagina 83.

Melodie

De melodie van dit lied is al heel oud: ze komt voor in een gezangenbundel uit 1608. Het is kennelijk een tamelijk populaire melodie geweest, want ook in latere bundels waren diverse teksten te vinden die op de melodie gezongen werden.

De structuur van de melodie: de eerste drie regels horen bij elkaar; r. 2 is vrijwel gelijk aan de eerste en de derde regel rondt de eerste twee af. In r. 4 en 5 wordt de melodie mooi afgebouwd. De tekst past bijzonder goed op deze melodie: ‘hetzelfde verlangen en dezelfde verwachting waarvan de tekst spreekt, ligt ook in de melodie’. Er komen nauwelijks sprongen in de melodie voor, mede daardoor is ze niet moeilijk te leren.

Lied 44: ‘Dankt, dankt nu allen God’*Tekst*

De tekst van dit lied is gelijk aan gezang 35 uit het GK.

Melodie

De melodie verschilt van die in het GK want daar heeft men de LvK-versie niet overgenomen. In het LvK is de melodie hersteld in zijn oorspronkelijke vorm: ze is ritmischer (zie r. 1 en 3 en r. 5) en de melodie van r. 2 en 4 heeft een dalende lijn.

Lied 48: ‘O onze Vader, trouwe Heer’*Tekst en gebruik*

Deze herdichting van Luthers lied over het Onze Vader van de hand van Jan Wit en J.W. Schulte Nordholt vormt een mooie aanvulling op de bekende berijming van Johannes Eusebius Voet. Het taalgebruik is begrijpelijkerwijs eigentijdser dan dat van Voet en beide berijmingen leggen verschillende accenten. Voorgangers die een alternatief voor de ‘oude berijming’ zoeken kunnen hier volgens ons dan ook goed terecht.

Melodie

De melodie heeft dezelfde notatie als die van gezang 5 uit het GK, alleen staan er in het GK verhogingen op de voorlaatste noten van r. 3 en 4. Bij een nieuwe uitgaven van het kerkboek kan dat wellicht rechtgezet worden.

Lied 59: ‘De rijke kwam tot Jezus’*Tekst*

Arm worden *om* Christus, opdat wij rijk worden *door* Christus: ziedaar het thema van de ‘preek’ in dit lied, met als persoonlijke toepassing strofe 4. Want misschien zijn wij wel niet als de rijke jongeling, wij trekken wel degelijk met Jezus mee, maar toch graag op onze eigen manier: karavaansgewijs beveiligd, ons hele hebben en houden op kamelen geladen. Zo hebben wij onze weg bepaald. Hoe rijmen wij dat met de woorden van Jezus dat het gemakkelijker is voor een kameel om door het oog van een naald te gaan dan dat een rijke het koninkrijk van God binnengaat? Het lied bepaalt ons bij de waarde van onze welvaart, het geestelijke gehalte ervan, onze prioriteiten. En de klemmende vraag van het refrein en de slotstrofe luidt: volgen wij Jezus op de rechte wijze, met een onverdeeld hart?

Melodie

Het is een lang lied: 14 regels. Het is goed de indeling te volgen die er bij aangegeven staat: het lied door een cantorij of een solist, het refrein door de gemeente. De componist, Jaap Geraedts, heeft er

wel voor gezorgd dat de melodie niet onnodig lang ervaren zal worden: hij heeft telkens één melodische zin gemaakt over twee tekstregels, dus in totaal zijn er zeven zinnen. Het tempo moet niet te hoog liggen: de achtste noten moeten toch als rustig ervaren worden.

Lied 65: ‘Het graan slaapt in de aarde’

Tekst

‘Een klein lied over een kleine gelijkenis’, aldus de dichter zelf in het *Compendium*. Het gaat om de volgende gelijkenis uit Marcus 4:26-29: ‘*Alzo is het Koninkrijk Gods, als een mens, die zaad werpt in de aarde, en slaapt en opstaat, nacht en dag, en het zaad komt op en groeit, zonder dat hij zelf weet hoe. De grond brengt vanzelf vrucht voort; eerst een halm, daarna een aar, daarna het volle koren in de aar. Wanneer dan de vrucht rijp is, laat hij er terstond de sikkel in slaan, omdat de oogsttijd aangebroken is.*’

Wie het lied met deze gelijkenis vergelijkt, constateert dat Muus Jacobse de eenvoudige verteltrant van het origineel heeft gehandhaafd. Simpel van taal en vorm, diepzinnig van boodschap. De kerkgeschiedenis in een notendop.

Melodie

Voor deze nieuwe tekst heeft men een heel oude melodie gebruikt, namelijk van Valentin Triller uit 1555. Het is een beetje een aparte melodie, die niet past in een geïkht denkpatroon van grote en kleine terts. Het zal daarom best wel moeite kosten de gemeente dit lied te laten zingen, maar het zeker de moeite waard. Qua sfeer past het goed bij de tekst.

Lied 66: ‘Mijn ziel verheft Gods eer’

Dit lied is gelijk aan gezang 7 uit het GK.

Lied 67: ‘God zij geloofd uit alle macht’

Tekst

Hier kan met hetzelfde commentaar worden volstaan als bij lied 48. Het valt op dat Barnard een couplet minder nodig heeft om hetzelfde lied te herdichten. Zijn accenten liggen wat anders dan bij de berijming van Anka Brands, die in het Gereformeerd Kerkeboek is opgenomen. Ook hier kunnen we de Liedboek-versie aanbevelen als een welkome variant op een bekend lied.

Melodie

De melodie kennen we natuurlijk van gezang 8 uit het GK. In de LvK-versie wordt hier en daar echter een ander tekstritme gebruikt. Het is meer in overeenkomst met de melodie, maar voor wie gewend is aan het tekstritme van de GK-versie is het even opletten. Zie de melismen (één lettergreep op twee of meer noten) in r. 2, r. 4, r. 8 en 9. Ook r. 10 heeft een lang melisme, heel karakteristiek en heerlijk om te zingen.

Lied 68: ‘Zo laat Gij, Heer, uw knecht’

Dit lied is gelijk aan gezang 9 uit het GK.

Lied 70: ‘De laatsten worden de eersten’

Tekst

In het Bijbelgedeelte dat hier berijmd wordt, vertelt Lucas hoe Jezus zijn medegenodigden aan de maaltijd van een voorname Farizeeër berispt, omdat ze de eerste plaatsen voor zichzelf hebben

uitgekozen. Zijn slotvermaning luidt: *‘Want een ieder, die zichzelf verhoogt, zal vernederd worden en wie zichzelf vernedert, zal verhoogd worden.’*

Wie het lied van Barnard leest, bemerkt dat dit als een *bespiegeling* op deze toespraak kan worden gekarakteriseerd. Barnard zet Jezus’ woorden in het brede perspectief van de Messiaanse toekomst, inclusief Christus’ wederkomst. Hij ontvouwt in dit lied hoe dat toegaat in het rijk van God. Wat het daar betekent om ‘eerste’ en ‘laatste’ te zijn. Zonder aanzien van de persoon zal God recht doen aan ieders positie en Hij zal niet aarzelen de aardse orde volledig op zijn kop te zetten: *‘De laatsten worden de eersten,/ wie knielde krijgt een troon,/ wie slaaf was mag nu heersen,/ de vreemdeling wordt zoon.’* (strofe 6). En welke maatstaf zal God daarbij dan hanteren? Deze: *‘Wie zelf zich hoog verheffen,/ die slaat zijn oordeel neer,’* (strofe 4); *‘Maar wie zich heeft gebogen/ voor wat Hij geboden heeft,/ die zal Hij ook verhogen/ zo waar Hij eeuwig leeft.’* (strofe 5).

Melodie

De werkelijk schitterende melodie van Frits Mehrstens ligt heel goed in het gehoor. In een rustig tempo heeft ze een mooie golvende beweging. De melodie sluit zich aan bij het rijmschema van de tekst ABAB; de derde zin is gelijk aan de eerste, alleen een terts hoger, en ook de tweede en vierde regel zijn duidelijk aan elkaar verwant. Prachtig om deze melodie in de gezangsbundel te hebben. Links boven de melodie staat vermeld dat de melodie van dit lied, ‘De laatsten worden de eersten’, is ontleend aan ‘De eersten zijn de laatsten’. Geen grapje, want dit laatste lied is onder nummer 482 in het LvK te vinden.

Lied 71: ‘Jezus, wandlend langs de wegen’

Tekst

Muus Jacobse berijmt hier de bekende geschiedenis van de tien genezen melaatsen, van wie slechts één, een vreemdeling, terugkeert om Jezus te bedanken. In strofe 3 wordt dit verhaal toegepast op de situatie van de gelovigen die, melaats van hart als ze zijn, ook tot Hem roepen om reiniging. En dan beweert Muus Jacobse niet dat wij net zo ondankbaar voor onze redding zijn als de negen melaatsen voor de hunne. Dat zou wel erg goedkoop en gemakkelijk zijn. Maar hij zet ons wél aan tot inkeer, tot zelfonderzoek, tot gebed om dankbaarheid. Want die komt niet uit onszelf, maar door Gods Geest alleen.

Melodie

Bijzonder aan het tekstmetrum is de voortstappende cadans. *‘Jézus, wándlend lángs de wégen,/kwám eens tien melaátsen tégen’,* et cetera. De melodie sluit hier nadrukkelijk bij aan. Ze moet licht gezongen worden, als het ware echt vertellend, geen ‘loodzware gemeentezangaccenten’, zoals de componist opmerkt. Je moet je bij het zingen laten leiden door de tekstaccenten, en dan zingt het goed. Als we de melodie zo zingen, heel eenvoudig, zal het een mooie melodie blijken te zijn, die ook niet moeilijk zingt.

Lied 76: ‘Zie hoe de mensen heengaan’

Tekst

Dit is een lied over het volgen van Jezus. In de evangeliën lezen we verschillende keren dat Jezus zijn leerlingen voor de keuze stelt met de vraag of ook zij niet willen heengaan, nu zovelen Hem de rug toekeren. In lied 76 zijn verschillende van die situaties samengebracht. Muus Jacobse heeft zijn tekst zo geformuleerd dat de vraag rechtstreeks op onszelf afkomt, en daarmee maakt hij Jezus’ vraag actueel.

De refrein vorm – de laatste vier regels van elke strofe bevatten hetzelfde antwoord – versterkt de onontkoombaarheid van de keus: er is maar één antwoord mogelijk voor de gemeente om werkelijk eeuwig leven te hebben. Let daarbij op de formulering: niet alleen zijn bij Jezus woorden van eeuwig leven te vinden, maar als Hij het geloof in die woorden niet wekt in ons hart is het horen ervan nóg vergeefs. Zo is lied 76 ook een impliciet gebed om de gave van de bekering.

Melodie

Tekst én melodie vragen om een uitvoering door twee ‘groepen’: het lied solo, of door een cantorij, of door een (klein) deel van de gemeente, het refrein door allen. Doordat er nogal veel gebruik wordt gemaakt van het muzikale element ‘herhaling’ is de melodie vrij gemakkelijk aan te leren. R. 1, 2 en 4 zijn volledig aan elkaar gelijk, r. 3 en 5 zijn verwant aan elkaar. In het refrein zijn de herhalingen iets minder duidelijk, daar komen ze voor bij bepaalde motieven van vier à vijf noten. Willem Vogel is de componist van deze melodie, en hem kennen we al als een kerkmusicus die heel goed zingbare melodieën schrijft.

Lied 77: ‘De Trooster komt’

Tekst

De dichter E.L. Smelik heeft hier een aantal passages uit Johannes 14, 15 en 16 bijeengenomen. Johannes beschrijft hoe Jezus, wanneer zijn lijden nadert, met zijn leerlingen spreekt over de Trooster, die Hij hun zenden zal.

Heel mooi komt in dit lied de Drie-eenheid uit, met name in strofe 1 en 2. De Trooster is de Geest, die van de Vader en de Zoon uitgaat. Sterk tegen doperse opvattingen is strofe 4, regel 3: ‘nooit gaat zijn woord voorbij.’ Het woord van de Christus is het woord van de Geest, volkomen identiek. Het vuur van de Geest is het vuur van onze Heiland; de Geest verkondigt wat God ons openbaarde.

Gebruik

Pinksteren; HC 20.

Melodie

Zoals in het Liedboek boven het lied vermeld staat, is de melodie van de hand van Johann Störl, uit 1710. Het heeft klassieke vorm: de eerste drie regels worden herhaald in r. 4-6, r. 7 en 8 zijn aan elkaar gelijk, en r. 9 geeft als slotmotief van het lied het begin (r. 1) weer terug. Door al deze dingen zal de melodie zich snel in het geheugen vastzetten.

Lied 84: ‘O God die op het Pinksterfeest’

Tekst

Je zou lied 84 ‘het lied van de transformatie’ kunnen noemen. Een gebed om onze taal ‘om te talen’ door de taal van Gods woord. Kernzin van het lied is strofe 2, r.1 en 2: ‘stort nu in ons het goede woord/ dat wordt geloofd met het gehoor’. Dat slaat rechtstreeks op de preek van Petrus, die uitlegt dat het Pinkstergebeuren de vervulling is van de profetie van Joël. De ‘zoete wijn’ van r.3 is een zinspeling op het verwijt van de omstanders dat ze teveel hebben gedronken. Jazeker, zegt het lied, wij zijn dronken, maar dan van de zoete wijn van het woord dat de Geest in ons stort. Niet stòm-dronken, zoals jullie denken, maar sprékend-dronken: ‘dat Jood en Griek en Arabier/ uw daden horen, nu en hier,/ dat U Romein en Aziaat/ in eigen taal verstaat!’ (strofe 3). De ‘dronkenschap’ door Gods woord maakt de tongen van de gelovigen los tot verkondiging aan alle volken.

Het overstelpende van het Pinksterwonder krijgt in het lied vorm d.m.v. het dóórlopende gebed over de grenzen van de strofen heen. Pas aan het eind van strofe 3 staat de eerste punt, en dat is dan ook terecht een uitroepeten.

Strofe 4 is een gebed om ‘bekwaammaking’ van onze tong en taal voor de taak van de verkondiging. Een gebed om her-vorming van onze woorden, opdat zij een passend voertuig van Gods bedoeling zijn. Alleen wanneer de Geest onze taal herschept tot Gods oorspronkelijke bedoeling zullen wij zijn verkondigers kunnen zijn.

Gebruik

Pinksteren. Een dienst rond zending en/of evangelisatie; in combinatie met voorbede voor een evangelisatieproject in de eigen gemeente.

Melodie

Nico Verrips heeft voor deze tekst een melodie gemaakt. Het is een eenvoudige melodie in een ‘gewone’ toonsoort. Het zal niet moeilijk zijn deze melodie te leren. Er moet op gelet worden dat er geen rusten tussen de verschillende regels staan, we moeten dus, in een rustig tempo, dóórzingen. De overgang van r. 3 naar r. 4 vraagt enige aandacht in verband met het ritme van regel 4.

Lied 88: ‘Mijn God, gewapend tot de tanden’

Tekst

Over Romeinen 7 zijn verschillende exegeses in omloop. De ene exegese meent dat in Romeinen 7 de niet-bekeerde mens spreekt, de andere gaat juist van het tegenovergestelde uit. Jean Racine – de dichter van het oorspronkelijke lied – kiest duidelijk de kant van de laatste exegese: juist de bekeerde mens zal in zijn leven, in zichzelf strijd ontmoeten. Het geloof dringt tot een volkomen keus voor God, maar wordt daarbij fel aangevochten door ons oude ‘ik’. Die verscheurdheid heeft Racine concreet gemaakt in het beeld van de beide ‘mannen’, die in de christen strijd voeren. In aangrijpend directe beelden komt het gevecht onontkoombaar op ons af. Het lied eindigt zeer toepasselijk in een gebed om een hart dat onverdeeld de Heer is toegewijd.

Gebruik

Behalve bij de lezing uit Romeinen 7, of een preek over dit Bijbelgedeelte, past het lied ook bij het ‘algemene’ thema van de navolging van Christus, of bij HC 2 en 3.

Melodie

De melodie is van de hand van Adriaan C. Schuurman. Doordat de melodie veelal stapsgewijs verloopt, dus met veel secundeschreden, is het echt vocaal gedacht. Heel mooi in de melodie is de overgang van de vijfde naar de zesde zin. Bij het zingen moeten telkens twee zinnen bij elkaar gedacht worden.

Lied 89: ‘O Christus, Heer der heerlijkheid’

Tekst

Ad den Besten parafraseert hier de bekende passage uit de brief van Paulus aan de Romeinen over de schepping, die met reikhalzend verlangen wacht op de dag van Christus. Het lied is als volgt opgebouwd. Het begint met een lofprijzing van Christus, het licht dat de schaduw van deze tijd zal overwinnen. Strofe 2 beschrijft wat deze overwinning voor ons zal betekenen: wij zullen eindelijk werkelijk *mensen* zijn en evenals Christus het beeld van God vertonen. Wij zullen Gods kinderen in de

volle zin des woords genoemd mogen worden. Naar dat moment ziet de hele schepping uit, want het betekent voor haar eveneens verlossing. Haar lijden, haar barensnood zal voorbij zijn; ook voor haar breekt het nieuwe leven aan: strofe 3 en 4.

Het lied eindigt met een gebed om bemoediging door de Geest. Opdat wij nu al, in dit leven, aan de hele schepping tonen wat het heil van Christus betekent.

Melodie

Een lied van vijf regels. De eerste en de derde zijn wat de melodie betreft aan elkaar gelijk. De vierde regel is in de melodie eigenlijk de belangrijkste, daar gaat het naar het hoogtepunt toe, in de vijfde regel wordt dan de melodie weer rustig afgebouwd. Frits Mehrtens vond in de tekst de vierde regel van de diverse strofen de belangrijkste, vandaar zijn opbouw van deze melodie.

Lied 93: ‘Bij ‘t steken der bazuinen’

Tekst

In de passage uit de eerste brief aan de Korintiërs die Jan Wit hier berijmt, beantwoordt Paulus de vraag, hoe wij als gelovigen ons de dag van Christus’ wederkomst moeten voorstellen. Hoe zal dat zijn voor de gestorvenen en de dan levenden? Het gaat in deze passage dus niet over het oordeel voor alle mensen. Hier gaat het om het ‘geheimenis’ van de radicale verandering, die God op dat moment aan Zijn kinderen zal voltrekken, doden en levenden.

‘Bij ‘t steken der bazuinen’ is onder de handen van Jan Wit een intens lied van verlangen en triomf geworden. Over de opbouw van het lied meldt Wit in het *Compendium*: ‘Strofe 1 en 2 geven de tekst weer van I Kor. 15:51-52, al kan men niet zeggen dat in elke strofe één Bijbelvers herdicht is; strofe 3 geeft de verzen 53 en 54 weer; strofe 4 vers 55; strofe 5 de verzen 56 en 57; strofe 6 is een vrije bewerking van vers 58.’

Gebruik

Dit ‘bazuinenlied’ is bijzonder geschikt voor de Paastijd, door de context (het begin van 1 Korintiërs 15; zie ook strofe 1, 2de helft) maar ook door de jubelende, hymnische en visionaire toon.

Melodie

De melodie is bekend: psalm 107. Dat Jan Wit deze melodie gekozen heeft voor dit lied is niet verwonderlijk: alleen al het ‘steken der bazuinen’ in de eerste zin op het signaalachtige begin van deze psalmmelodie is prachtig. En die ‘bazuinen’ komen in dit lied telkens weer terug.

Lied 97: ‘Naam van Jezus die ten dode’

Tekst

De dichter Barnard deelt in het *Compendium* zelf het volgende mee: ‘Wie de tekst van dit lied leest in de verwachting dat het een getrouwe weergave biedt van Paulus’ woorden in Filippenzen 2:5-11 komt bedrogen uit. Pas de tweede strofe gaat op de bewoordingen van die Messias-hymne uit de oude liturgie van Filippi over, de eerste strofe staat daar betrekkelijk los van. Ten hoogste kan men vermoeden dat ‘de dood aan het kruis’ (in vers 8 genoemd en in de tweede strofe onvermeld gebleven) tot een eigen eerste strofe aanleiding heeft gegeven.

Maar Filippenzen 2:5-11 is het epistel van de Palmzondag, naar westerse traditie, en die Palmzondag werd opgevat als de ‘tweede lijdenszondag’, waarmee de Stille Week begon. Men las dan het lijdensverhaal naar Mattheus. In die samenhang werd dat epistel nadrukkelijker dan wanneer men het op zichzelf zou lezen met de kruisgang van Jezus verbonden. De naam die boven alle andere verheven

werd is de naam die ‘op het hout geschreven’ was. En daar stond geschreven: ‘Jezus, de koning der Joden’ (Matt. 21:9). Vandaar die eerste strofe.

De betekenis van de naam ‘Israël’ volgens Gen. 32:28 is ten overvloede als kenschetsing van Jezus’ levensopdracht in de vijfde regel van die eerste strofe opgenomen. En de messiasitel ‘Zoon van David’ in de eerste regel van de tweede strofe herinnert eens te meer aan de Palmzondag (Matt.21:9).’

Gebruik

Palmzondag; Paastijd.

Melodie

Deze melodie is oorspronkelijk geschreven voor een ander lied, van een andere dichter, en was toen echt op de tekst geschreven. Barnard heeft toen een andere tekst geschreven op deze melodie en ook deze tekst past goed op de melodie. Wat het ritme betreft sluit de melodie aan bij onze psalm-melodieën. De opbouw van de melodie: regel 1 en 2 worden herhaald in regel 3 en 4, regel 5 heeft op lagere toonhoogte eigenlijk dezelfde melodie als regel 1. Opmerkelijk is de herhaling van de laatste vier noten van r. 5 in r. 6; het doet denken aan de melodie van psalm 38.

Lied 98: ‘Verblijdt u in de Heer te allen tijd’

Tekst

Lied 98 is een lied voor de derde zondag van Advent, geheten ‘Gaudete’ – dat is: ‘Verblijdt u’ – naar de beginwoorden van de antifoon bij de introïtuspsalm van die zondag (de antifoon is ontleend aan Filippenzen 4:4-7; de introïtuspsalm is psalm 85).

Het mooie van dit lied is dat Barnard de bemoedigende woorden van Paulus aan de gemeente in een breed heilshistorisch perspectief zet. Dit gebeurt in strofe 2 met de woorden: ‘*want Hij brengt in uw ballingschap een keer;/ zijn land, zijn erf, zijn stad heeft Hij gezegend.*’ Het is een ‘lied van het gezegende vreemdelingschap’ geworden, een lied vol verwachting van God, onze herder: ‘Hij die uw harten in zijn hoede heeft’ (strofe 3, r.3). Dit benadrukt weer Gods *nabijheid*, waarvan strofe 1 in r. 3/4 uitroept: ‘*Verblijdt u, want de Heer is zeer nabij,/ de Heer is zeer nabij en Hij bevrijdt u.*’

Gebruik

Een lied voor de Adventstijd.

Melodie

De melodie is van Frits Mehrrens. Het is een vrolijke melodie, helemaal gedacht van uit het ‘Verblijdt u’. Één voorbeeld hoe de componist bezig geweest is met de vormgeving van deze melodie: ‘*Dat in de eerste strofe (tweede regel) het woordje ‘dat’ beide keren een accent moest hebben stond voor mij vast. Dat paste (voor mij) bij een beeld van een reizende Paulus, die bij de gemeente van Filippi ‘binnenvalt’ en zijn woorden met gebaren onderstreept.*’ We zullen er op moeten letten dat het ritme van deze melodie correct wordt uitgevoerd, er mogen geen rusten ontstaan op plaatsen waar ze niet genoteerd zijn. Een heerlijke melodie om te zingen.

Lied 100: ‘Er heeft een stem gesproken’

Tekst

De dichter E.L. Smelik merkt over de pastorale brieven van Paulus aan Timotheüs in het Compendium onder andere op: ‘Zij dragen een vermanend, bemoedigend karakter en roepen op tot actieve overgave, tot trouw, waakzaamheid en klaarheid. In de strofevorm van dit lied weerspiegelt zich deze oproep, en

in de hamerende, mannelijke afsluitingen van telkens de tweede en vierde regel wordt de bezwerende, bevelende toon teruggevonden. Het Woord is een kracht. De dienst aan God mag hiermee rekenen en ontleent er zijn forse zekerheid aan. De strijder raakt vervuld van de verwachting dat eens Christus als koning der koningen zal verschijnen, te zijner tijd.'

Wie het lied strofe voor strofe volgt, ontdekt dat Smelik een aantal in het oog springende elementen uit de hoofdstukken 1 en 2 heeft berijmd tot een nieuw geheel. Deze 'vrije' herdichting kenmerkt zich tegelijk door een grote schriftuurlijkheid en schriftkennis. Het is een opbeurend, positief lied over de kracht van God in deze wereld, die elke pastor en elke gelovige mag uitstralen. In Christus zijn wij nu al meer dan overwinnaars!

Gebruik

Al heeft het lied 16 strofen en al lijkt het daardoor lang, het kan heel goed in zijn geheel gezongen worden, zeker als er gebruik wordt gemaakt van beurtzang.

Melodie

Willem Vogel over zijn melodie: *'Een simpele melodie van twee maal vier maten: voor- en nazin – vraag en antwoord - , naar de eis, welke behalve door muzikale wetten, ook door de tekst van het eerste couplet gesteld wordt. Een lied om in beurtzang te zingen.'*

Lied 102: 'God heeft vanouds gesproken'

Tekst

Jan Wit heeft zijn lied over de aanhef van de Hebreeënbrief toegespitst op Christus als de vervuller van wat vanouds door alle getuigen van Godswege is gezegd. Vanwege deze spits is Wit niet ingegaan op de vergelijking van Christus met de engelen in vers 4, die in het verband van de openingspassage de opmaat vormt tot het betoog dat bij vers 5 begint en helemaal doorloopt tot het slot van hoofdstuk 2. Berijming van vers 4 zou slechts vragen hebben opgeroepen. Vandaar dat het ook in strofe 3 en 4 gaat om Christus als de vervuller en de grote getuige.

Gebruik

Geheel in deze lijn ligt wat Wit in het *Compendium* opmerkt over het gebruik van het lied: *'In de cyclus van het kerkelijk jaar past dit lied bijzonder goed in de Hemelvaartstijd, maar het lijkt mij ook zeer bruikbaar wanneer het thema Christus als profeet en als vervuller en voleinder der profetie aan de orde komt.'*

Melodie

De melodie bestaat uit twee maal vier regels, met een hoogtepunt in de zevende. Dat heeft te maken met de tekst van de vierde strofe: *'En Hij heeft, opgestegen, aan 's Vaders rechterzij, de hoogste naam verkregen. Daarom spreekt Hij ons vrij.'* Het hoogtepunt op 'de hoogste naam'.

Zoals duidelijk uit de notatie blijkt, is in deze melodie sprake van vier regelparen: r. 1 en 2, r. 3 en 4, r. 5 en 6, r. 7 en 8. Er zal dus op gelet moeten worden dat het lied ook inderdaad zo gezongen wordt, niet als acht regels, maar als vier.

Lied 108: ‘Weest niet verbaasd als u de wereld haat’*Tekst*

Barnard noemt zijn herdichting terecht een ‘rijmbrief’. De langademige stijl weerspiegelt de stijl van Johannes en veel passages zijn haast letterlijk door Barnard overgenomen. Door deze opzet klinkt het vermaan van de apostel in het lied overal duidelijk door.

Melodie

Tijdens het dichten had Barnard Psalm 116 in gedachten: *‘De melodie van Psalm 116, met haar rustige toon van openhartige getuigenis, klonk bij het schrijven in mijn hoofd mee’* (Compendium). Het lied zou dan ook uitstekend op deze melodie gezongen kunnen worden. Maar er is gekozen voor een melodie van Tera de Marez Oyens, die bij een ander lied vermeldt: *‘De gedichten van Barnard boeien mij altijd weer door het bedrieglijk simpele woordgebruik. Waarbij de woorden boven hun dagelijkse betekenis uit worden getild. Een dergelijke tekst kan mijns inziens het best van een melodie voorzien worden, die de aandacht zo min mogelijk van de woorden afleidt.’* Dat heeft ze ook bij dit lied geprobeerd. Daarbij heeft ze zich laten leiden door het rijmschema van dit lied: ABBA.

Lied 109: ‘Hoor een heilig koor van stemmen’*Tekst*

Ter gelegenheid van zijn herdichting wijdt Barnard in het *Compendium* enkele prachtige kolommen aan de dichter van ‘Hark the sound of holy voices’, Christopher Wordsworth (1807-1885). Het volgende citaat is meteen een toelichting op het lied: *‘Dat lied is vol van poëtische vaart en toch zonder enige pretentie. Want van de geleerde bisschop die bijna zijns ondanks en toch zo volop dichter was stamt deze uitspraak: ‘Het is de eerste plicht van een kerkliedschrijver de gezonde leer te onderwijzen en aldus zielen te redden’. [...] Hij is ook van mening dat kerkliederen in de eerste plaats op de ‘heilige Schriften’ geënt moeten worden (en dus niet op de catechismus of het bewustzijn der gelovigen), in de tweede plaats dan op de geschriften van de christelijke oudheid en in de derde plaats op de oudkerkelijke poëzie. Het is, zo mag men wel samenvatten, de waarheid die Christopher Wordsworth boven alles gaat, de ware kerk, het ware geloof, de ware betekenis van een tekst, de wetenschappelijke waarheid, dat was voor hem: de schriftuurlijke waarheid...! Maar wie zijn lied voedt met de Schriften, ook als hij oprecht meent vóór alles theoloog en pastor te zijn, wie het om de geloofswaarheid gaat, die is daarmee aangesloten op een zo warm en levend, ademend organisme, dat zijn vertolking niet koud en abstract, niet leerstellig en dor kan zijn, mits hij een sprankje muzisch vuur en een artistieke ader heeft. En dat had Christopher Wordsworth.’*

Melodie

Het kan wonderlijk gaan met een melodie. De melodie van dit lied is oorspronkelijk Hollands, maar we kennen haar meer vanuit de engelse traditie. Daar heeft de ‘tune’ de naam ‘In babilone’ meegekregen. Zo vinden we in de gezangenbundel van onze zusterkerken in Cardiff boven deze melodie de aantekening vermeld: ‘In babilone. Dutch traditional melody. Korintiërslected by Julius Röntgen 1855-1932’. Er zijn meer melodieën die een dergelijke reis gemaakt hebben: van Nederland naar het buitenland en dan later weer terug.

De melodie ligt heel goed in het gehoor, mee doordat de eerste twee regels herhaald worden, zowel in regel 3 en 4, als ook in regel 7 en 8. Niet te vlug gezongen krijg je inderdaad de indruk van een Engelse hymn.

Lied 112: ‘Als Koning opgetreden’*Tekst*

‘De bruiloft van het Lam’ staat in de vertaling van het NBG boven de perikoop die Barnard heeft geïnspireerd tot het schrijven van dit lied. De context van zijn ‘berijming’ is Openbaring 19:6-10, de eigenlijk berijmde kern wordt gevormd door vers 6b-9a.

Lied 111 en 112 vormen een paar, in die zin dat Barnard in het eerste lied de ondergang van de *hoer* (Babylon) berijmt en in het tweede de overwinning van de *bruid* (de kerk). Lied 112 is dan ook vrolijk en licht getoonzet. De stijl doet sterk denken aan die passages in het Hooglied, waar de verrukking van de bruid om de bruidegom wordt bezongen.

Gebruik

Met name vanwege strofe 5-10 zou dit lied heel mooi als avondmaalslied te zingen zijn. Want wordt daar niet al ons verlangen gericht op de bruiloft van het Lam? Zie de Formulieren voor de viering van het Heilig Avondmaal II, III en V.

Melodie

Het lied heeft een eenvoudige melodie van twee maal vier maten. Het is dan ook het mooist als het lied gezongen wordt als bestaande uit twee zinnen: op één ademhaling r. 1 en 2 en op één ademhaling r. 3 en 4. Je hoort ook dat de melodie uit twee gedeelten bestaat: r. 3 is heel erg verwant aan r. 1, het is dezelfde melodie, maar dan van achteren naar voren gezongen. Als we beurtzang toepassen, kunnen we dit lied heel goed in zijn geheel zingen.

Advent (116-130)**Lied 120: ‘Heft op uw hoofden, poorten wijd’***Tekst*

Lied 120 is een vrije vertaling van de hand van E.L. Smelik van het lied ‘Macht hoch die Tür, die Tor macht weit’ van Georg Weissel, een 17de-eeuwse kerklieddichter. In het *Compendium* geeft Smelik de volgende rake typering van het lied: ‘*Georg Weissel schreef een groots adventslied op het thema van de 24e psalm. De vraag uit die psalm: wie is de Koning der ere, die om intocht vraagt, schept als het ware de ruimte voor zijn komst. Christus is het, die als rechtbrengend koning binnenkomt, dragende de kroon van heiligheid en de scepter der barmhartigheid. Hij treedt binnen als bevrijder, in de wereld om wat in duister slaapt op te richten. Hij treedt binnen in elk hart, dat Hem woning bereidt.*’

In de vierde strofe wordt duidelijk verwezen naar het gedeelte uit het evangelie dat verhaalt over de intocht in Jeruzalem (Mattheüs 21: 1-11); in de lutherse en anglicaanse traditie werd en wordt deze perikoop graag gelezen als inzet van de Adventstijd, dus als evangelielezing op de eerste Adventszondag.

Melodie

De melodie is algemeen bekend.

Lied 121: ‘God lof! Nu is gekomen’*Tekst*

Ad den Besten, de herdichter van dit adventslied van Michaël Schirmer (1606-1673), typeert in het *Compendium* de opzet van het lied onder andere als volgt: ‘*Het gaat bij Schirmer om de komst van de koning, de rechter der wereld, waarvan Jezus zelf heeft gesproken (Lucas 21:25-33). Alleen zij die*

geloven zullen deze koning herkennen in de schamele gestalte waarin Hij zich aandient. Hij komt om een werk te doen, dat Hem door God is opgedragen. Pas wanneer dat voltooid is, zal de wereld Hem zien zoals Hij is en zoals de gelovigen Hem nu al kennen.'

Vooraf strofe 3 en 4 zitten vol toespelingen op Psalm 2 en de lofliederen van Maria en Zacharias. God zal voor de verdrukten en onaanzienlijken in het krijt treden tegen de machtigen der aarde.

Melodie

De melodie is van Johann Crüger, één van de allerbelangrijkste componisten van melodieën uit de geschiedenis van het kerklied. Ze ligt heel goed in het gehoor. Dat komt mee door de vorm die we in veel liederen tegenkomen (barvorm): de eerste twee regels worden herhaald in de volgende twee, en dan nog een herhaling in regel 6 en 7. Er moet op gelet worden dat de gepunteerde ritmen in de diverse regels goed gezongen worden. Mee door die ritmen klinkt de melodie ook lekker fris.

Lied 129: 'Geen kracht meer om te leven'

Tekst

Dit adventslied is een gezang van inkeer en een smeekbede om uitkomst. Kern van het lied is Jesaja 45:8 dat luidt: *'Druppelt, hemelen van boven en laten de wolken gerechtigheid doen neerstromen.'* De berijming van dit vers vindt men in de slotstrofe, die dus tevens als climax is gedacht. Strofe 1-5 zijn als het ware om dit vers heengeweven. Allerlei bijpassende Bijbelse noties en teksten hebben hierin een plaats gevonden. Het is een roep, een schreeuw om de wederkomst van Christus, opdat Hij de aarde verlost van schuld en ellende en eindelijk de beloofde vrede brengt. In aangrijpende apocalyptische beelden schildert Barnard de toestand van de schepping, inclusief de mensheid. Bijzonder troostvol zijn tegen deze achtergrond de strofen 5 en 6.

Gebruik

Jesaja 45:8 is de introïtusantifoon van de vierde Adventszondag; de naam van deze zondag, Rorate, is aan de Latijnse versie van die tekst ontleend.

Melodie

Ook deze melodie is van Johann Crüger. Ze is in het Liedboek voor het eerst in de Nederlandse kerken geïntroduceerd. Ook hier weer de herhaling van r. 1 en 2 in r. 3 en 4. Het lied wordt in een rustig tempo gezongen, dan komen ook de kwartrusten aan het begin van r. 5, 6 en 8 goed tot hun recht.

Lied 130: 'De nacht is haast ten einde'

Tekst

Jochen Klepper (1903-1942), de oorspronkelijke dichter, had Romeinen 13:11-12 boven het lied gezet: *'Gij verstaat immers de tijd wel, dat het thans voor u de ure is om uit de slaap te ontwaken. Want het heil is ons nu meer nabij, dan toen wij tot het geloof kwamen. De nacht is ver gevorderd, de dag is nabij. Laten wij dan de werken der duisternis afleggen en aandoen de wapenen des lichts!'* Klepper schreef het lied in oorlogstijd, toen het nazi-regime de christenen in Duitsland openlijk vervolgde. Hij schreef bij de tekst uit Romeinen een kerstlied, een lied van het licht middenin de duisternis. Schulte Nordholt, de vertaler, schreef in het *Compendium*: *'Die duisternis was zo diep dat het lied een tragische toon lijkt te hebben, maar het is een christelijk lied en het blijft in de tragedie niet steken. Evenals Bonhoeffer is Klepper bezig geweest met het raadsel van de verborgenheid Gods, en ook hij weet dat daarmee het laatste niet gezegd is.'*

Bij deze woorden sluit strofe 4 van het lied prachtig aan:

*God lijkt wel diep verborgen
in onze duisternis
maar schenkt ons toch een morgen
die vol van luister is.
Hij komt ons toch te stade
ook in het strengst gericht.
Zijn oordeel is genade,
zijn duisternis is licht.'*

Melodie

Het lied heeft een melodie uit 1939, maar deze sluit aan bij veel oudere melodieën, namelijk door zijntoonard. Die kennen we ook uit de psalmen. Er zit een prachtige sfeer in - devoot, ernstig - en die past heel goed bij de tekst. Dus ook wat de melodie betreft is dit lied een aanwinst. Regel 1 en 2 komen terug in r. 3 en 4, daarna gaat de melodie in r. 7 naar de hoogste noot om dan weer terug te keren naar de grondtoon die misschien voor sommigen wat 'zwevend' overkomt, maar karakteristiek is in deze toonaard.

Kersttijd (115-155)

Lied 134: 'Eer zij God in onze dagen'

Tekst

Over de ontstaansreden van 'Eer zij God in onze dagen' en de context van zijn inhoud, vertelt Barnard in het *Compendium* niet zonder humor: *'Er is een geliefd wijsje dat in het Nederlands de tekst kreeg: 'Engelkens door 't luchtruim zweven...', met als refrein Gloria in excelsis Deo. Dat refrein wilde ik graag zingen maar die tekst verder niet, om duidelijke redenen! Vandaar dat ik de engelenzang, Lucas 2:14, varieerde tot dit nieuwe liedje. Die engelenzang is in de liturgie uitgebreid tot het grote Gloria en daarin wordt ook gezongen van het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegdraagt. In de derde strofe van dit versje heb ik naar dat illustere voorbeeld eveneens Johannes 1:29 met Lucas 2:14 verbonden.'*

Door deze wijdere context is het lied niet alleen met Kerst in de liturgie op zijn plaats. Het vormt het een mooie aanvulling op het gezang 'Ere zij God', dat een zo letterlijk mogelijke weergave van 'alleen' het engelenlied is en traditioneel uitsluitend met Kerst gezongen wordt.

Melodie

De melodie is algemeen bekend. Overigens zou over de melodie wel een heel verhaal te vertellen zijn, maar daar is het in dit kader niet de plaats voor. Wel nog deze opmerking: de melodie heeft in de loop van de jaren verscheidene varianten gekend. We zullen er dus op moeten letten haar zo te zingen zoals genoteerd: met drie zelfde noten aan het begin van r. 1 en 3 en een gepunteerd ritme in het refrein op het woord 'gloria'.

Lied 136: 'Hoort gij de engelen zingen'

Tekst

Dit kerstlied, dat oorspronkelijk van de hand van J.C. Blumhardt is, heeft sterk eschatologische trekken. *'Direct al de inzet is eigenlijk een vermaning en een waarschuwing; de 'stem' heet nog 'besloten', maar eenmaal zal heel de schepping haar vernemen. En in strofe 2 is de glans 'ver-*

borgen',- bijna ligt er een zwaarder accent op de duistere machten dan op het doorgebroken licht. Geen ster daarom boven de stal: in strofe 3 zijn herders en wijzen hooguit de voorboden van 'alle volken', die Hem stràks te voet zullen vallen.' (Compendium).

Het lied richt dus onze blik op de toekomst, die de heerlijkheid van de Zoon van God zal onthullen. In dat kader worden wij aangemaand om gelovig te blijven hopen en niet te blijven bij het aanvankelijke licht van Christus' geboorte.

Melodie

De dichter van het lied is ook de componist van de melodie ervan. Hij heeft meer melodieën gecomponeerd. Het is een tamelijk ongecompliceerde melodie, die geen problemen zal opleveren bij het instuderen ervan. Het lied mag best een tamelijk vlot tempo hebben, maar de achtste noten in r. 2, 4 en 8 moeten toch wel rustig klinken.

Lied 138: 'Komt allen tezamen'

Tekst

Het refreinkarakter van het lied spitst onze aandacht toe op de herhaalde oproep '*Komt, laten wij aanbidden die Koning.*' Om deze aanbedding gaat het in dit Kerstlied. De 'actualisatie' van de komst van de Zoon van God in het vlees heeft als doel de gelovige te bepalen bij de *heilshistorische betekenis* van het 'goddelijk Kind', namelijk dat 'Het licht van de Vader,/ licht van den beginne' op dat moment op aarde is verschenen in de gestalte van een mens. Die mens is vanaf zijn geboorte als Koning aanbedden, beklemtoont het lied. In die traditie van aanbedding moeten ook wij, gelovigen van nu, willen staan, willen we onze plaats in de kerk van alle plaatsen en tijden met recht en reden innemen. Want zonder de erkenning en lofprijzing van deze Koning heeft de kerk geen enkele bestaansgrond en is zij ten ondergang gedoemd. Vandaar ook de slotstrofe: 'O Kind [...] neem onze liefde *in genade* aan!' Want Hij kwam op aarde om ons te bevrijden van onze zonde en onze schuld.'

Melodie en gebruik

De melodie is zo bekend dat we er geen toelichting op hoeven te geven. Het vraagt als het ware om gezongen te worden in beurtzang: het lied door een cantorij, of door een deel van de gemeente, en het refrein door allen. Of het lied door allen en dan in het refrein per regel wisselen, bijvoorbeeld vrouwen, mannen, allen. En zo zijn er nog wel meer mogelijkheden.

Lied 145: 'Nu sijt wellekome Jesu, lieve Heer'

Tekst

Vanwege strofe 2 en 3 kan dit lied weliswaar een kerstlied worden genoemd, maar belangrijk is toch om op te merken dat het geschreven is als een welkomstlied voor Christus, als een gebed dus om zijn wederkomst. Dat blijkt duidelijk uit strofe 1, waar hem het 'welkom' wordt toegeroepen vanuit het heden: '*Hier al op dit aardrijk zijt Gij gezien nooit meer*'. Strofe 2 en 3 zijn dan ook in de verleden tijd geschreven: '*Herders op den velde hoorden een nieuw lied,/ dat Jezus was geboren, zij wisten 't niet.*' en '*Wijzen uit het Oosten, uit zo verren land, zij zochten onzen Here met offerand.*' Kortom, er wordt in strofe 2 en 3 *gerefereerd* aan zijn eerste komst, om vandaar uit een appèl op Christus te doen om terug te komen: 'Nu zijt wellekome' - kom haastig Heer!

Melodie

Het lied heeft al een heel oude melodie, maar ieder kent die. Het is een 'leis': een lied dat eindigt op een (smekend) refrein, zo was dat in de Middeleeuwen. Later werden met deze benaming kerstliederen

aangeduid die op ‘Kyriëleis’ of ‘Kyrie eleison’ eindigden. En dat is hier het geval. Fijn om dit oud-nederlandse lied in de bundel te hebben.

Lied 146: ‘Dit is de dag, die God ons schenkt’

Dit lied is te vinden in het GK.

Epifaniëntijd (156-171)

Lied 156: ‘Van ’t vroeglicht van de dageraad’

Tekst

De berijming van J.W. Schulte Nordholt is feitelijk slechts een gedeeltelijke weergave van een veel grotere hymne van Caelius Sedulius, die in de vijfde eeuw leefde. Deze omvangrijke hymne is ook in de oude kerk al in stukken verdeeld, naar gelang de onderwerpen die erin werden bezongen. Het eigenlijke Epifaniëngedeelte begint met strofe 5: de kindermoord, de doop van Jezus in de Jordaan en de bruiloft te Kana.

Het is een eenvoudig lied, waaruit evenwel een ontroerend getuigenis opklinkt. Het gepaarde mannelijk rijm en de vertellende maat passen mooi bij het kinderlijk gelovige karakter van het lied. Het lied behoort tot de oudste die in het Liedboek zijn opgenomen. Al vijftien eeuwen voor wij bestonden heeft de kerk deze hymne gezongen.

Melodie

In de Middeleeuwen werd deze tekst gezongen op een toen zeer geliefde melodie, die echter zo rijk versierd was dat ze voor gemeentezang ongeschikt is. Er is daarom gekozen voor een bestaande vereenvoudiging uit 1524, die is dus al bijna 500 jaar oud. Het lied moet een rustig tempo hebben, maar moet niet te zwaar gezongen worden. De melodie is wat karakter betreft vergelijkbaar met bijvoorbeeld lied 382.

Lied 168: ‘O Jezus Christus, licht ze bij’

Tekst en gebruik

Hoewel oorspronkelijk bedoeld als een gebed voor hen die afgedwaald zijn van de kerk, is het ook heel geschikt om te zingen als gebed voor allen die aan Christus voorbij leven. Het is een sterk pleidooi op Gods genadige almacht om velen te ontdekken aan hun ongeloof en te brengen tot aanbidding van hun Heiland.

In onze gesecculariseerde samenleving leven miljoenen zonder Christus. Dit lied komt als geroepen voor een kerk, die ten opzichte van hen haar ambt verstaat. Het kan dan ook zonder meer als een aanwinst worden beschouwd.

Melodie

De melodie van dit lied – het is ook de melodie van lied 437 – is in de Duitse kerken veel gezongen. Het zal ook in Nederland een melodie zijn die zich, als ze een paar keer gezongen is, snel in het geheugen zal vastzetten. We zullen een rustig moeten nemen voor dit lied, dan zingt het heel goed.

Tijd voor Pasen (172-196)

Lied 177: ‘Leer mij, o Heer, uw lijden recht betrachten’

Tekst

Deze overdenking van het lijden van Christus spreekt qua inhoud voor zichzelf. De toonzetting van de meditatie is er een van verbazing om het ontzaglijke wonder van Gods liefde in het lijden van zijn Zoon bewezen. Wat onverenigbaar leek voor mensen, Gods rechtvaardigheid en zijn liefde, heeft Christus door zijn menswording en door zijn lijden op ongedachte wijze waar gemaakt. In raak gekozen beelden komt Gods offer, dat onze redding is, voor ons te staan. Met name de strofen 4, 5 en 7 bevatten verrassend mooie slotregels. Het dichtelijk gehalte van het hele lied is, nog afgezien van deze uitschieters, zonder overdrijven groot te noemen.

Melodie

De melodie is van Johann Crüger, alhoewel niet volledig – de oorspronkelijke melodie is van een andere componist, Johann Herman Schein. Crüger heeft de aanvankelijke melodie omgewerkt tot de versie die wij kennen. Bij velen is ze bekend, al was alleen al van het eerste koraal van de Mattheüs Passion van Joh. Seb. Bach (‘Herzliebster Jesu, wast hast du verbrochen’) of het eerste koraal uit de Johannes Passion (‘O grosse Lieb, o Lieb ohn alle Masse’). Het zal daarom niet moeilijk zijn dit lied in onze kerkdiensten te zingen.

Lied 179: ‘Wie heeft op aard de prediking gehoord’

Tekst

De combinatie Beets (tekst) en Bastiaans (melodie) kennen we al van lied 26, ‘Daar is uit ‘s werelds duistere wolken’. En dat bleek een goede combinatie te zijn. Ook lied 179 is van dit duo. Nicolaas Beets dichtte dit lied in 1846 en al in 1857 verscheen het in een kerkelijke liedbundel. In de hervormde bundel uit 1938 was dit lied ook opgenomen (gezing 35).

Beets volgde in zijn lied nauwgezet Jesaja 53, maar hij deed dat vanuit de periode van het Nieuwe Testament. Direct al in strofe 1 gaat het over het ‘vleesgeworden woord, de Zoon van God, op Golgotha vermoord’. Maar ook zijn er Nieuwtestamentische gegevens merkbaar in dit lied.

Melodie

De melodie is in 1866 ontstaan. Eerst heeft men het lied gezongen op de melodie van psalm 22. Het is duidelijk dat Beets deze melodie in gedachten heeft gehad bij het dichten van dit lied. Regel 6 en 7 staan onder elkaar afgedrukt, maar melodisch horen ze bij elkaar, en regel 8 is eigenlijk een herhaling van die regel, maar dan een terts lager. Het lied eindigt met dezelfde noten als waarmee het begint, maar dan precies andersom. De melodie moet mooi vloeiend klinken, en niet te langzaam.

Lied 182: ‘Jezus leven van ons leven’

Tekst

Dit lied is eigenlijk gezang 14 uit het GK. De dichter is Ernst Christoph Homburg. In het GK hebben we een berijming van H. Hasper, en het lied heeft dan vier strofen. In het Liedboek is een berijming van J.W. Schulte Nordholt opgenomen met zes strofen. De Duitse tekst, in het Evangelisches Kirchen Gesangbuch te vinden, heeft acht strofen.

Lied 183: ‘O hoofd bedekt met wonden’*Tekst*

Dit bekende lied gaat terug op een zevental lijdensoverdenkingen uit de Middeleeuwen. Paul Gerhardt heeft ze alle zeven berijmd, maar van de zeven liederen die daardoor ontstaan zijn is dit lied wel de bekendste geworden. En dat niet het minst doordat Bach strofen van het lied gebruikt in zijn Mattheüs Passion. Paul Gerhardt had tien strofen nodig om die lijdensoverdenking te berijmen, maar in het Liedboek zijn er zeven van vertaald door J.W. Schulte Nordholt. De vertaler tekent daarbij aan dat het lied door die verkorting ‘wel een iets strakker karakter heeft gekregen. Aan de verheven grootsheid van Gerhardts lied is daarmee, zo geloven wij, niet te kort gedaan, integendeel, wat er zo in aanspreekt en troost, namelijk wat Christus lijden betekenen mag voor ons sterven, komt des te pregnanter naar voren’.

Melodie

De melodie is natuurlijk heel bekend, maar wel in een andere versie (voornamelijk op ‘hele noten’). Zo had ook Bach het lied gebruikt. De aanvankelijke melodie had een ritme dat in de tijd van ontstaan veel voorkwam, namelijk een afwisselingen tussen twee- en driedeligheid. We kennen het bijvoorbeeld ook uit lied 188, ‘O Lam van God onschuldig’. Regel 1 / 2 wordt herhaald in regel 3 / 4, en hetzelfde ritme komt nog terug in regel 7 / 8. We moeten ook letten op regel 6: die is iets anders dan we gewend zijn: in plaats van *g-a-g-f-f-e* klinkt nu *g-a-g-a-f-e*, de vierde noot is een a in plaats van een f. Het lied vraagt om een rustig tempo.

Lied 192: ‘O kostbaar kruis, o wonder Gods’*Tekst*

De dichter Isaac Watts gaf dit lied voor de Goede Vrijdag als bijschrift mee: ‘Crucifixion to the World, by the Cross of Christ’ en hij verwees vervolgens naar Galaten 6:14 (‘*Maar ik moge ervoor bewaard blijven te roemen anders dan in het kruis van onze Here Jezus Christus, door wie de wereld mij gekruisigd is en ik der wereld*’). In strofe 5 vinden we dit vooral weer terug. De vertaler, Willem Barnard, gebruikt in strofe 4 een oude beeldspraak waarin het kruis van Golgotha wordt vergeleken met de boom des levens uit het paradijs. Dat beeld treffen we ook aan in de liederen 185 en 186 uit het LvK én in vroegmiddeleeuwse afbeeldingen (in dat geval heeft het kruis vaak een herkenbare boomvorm).

Melodie

De melodie is een echt engelse *hymn*, geschreven in driekwartsmaat, en algemeen bekend.

Lied 193: ‘O wereld, zie uw leven’*Tekst*

De dichter van dit lied is Paul Gerhardt (zie bijvoorbeeld ook lied 183). Hij had een lied van vijftien strofen, maar het viertal dichters dat onder aan dit lied genoemd wordt, hebben samen vastgesteld dat de strofen 1, 3, 5 en 15 toch wel de meest essentiële waren. En toen ook nog strofe 5 en 15 gecombineerd werden tot één strofe bleven er dus drie over. Strofe 2 en 3 kennen we uit de Mattheüs Passion van Bach, respectievelijk ‘Wer hat dich so geschlagen?’ en ‘Ich bin’s, ich sollte büßen’.

Melodie

De melodie die we kennen van Bach staat hier niet bij. Die vinden we wel bij de liederen 365 en 389. De melodie die bij dit lied genoteerd staat is een onbekendere melodie van Johann Crüger. Daar moet

bij het zingen dus rekening meegehouden worden. De eerste regel doet denken aan ‘Hoe zal ik u ontvangen’ en de regels 4 en 5 zijn identiek. De melodie moet even worden aangeleerd maar is heel goed ter zingen.

Lied 194: ‘Dag zo bitter en zo goed’

Tekst

Op Goede Vrijdag vieren we de gedachtenis ‘aan de bittere dood van uw geliefde Zoon Jezus Christus’, zo staat het in het gebed bij de viering van het Avondmaal. Vandaar de woorden ‘bitter’ en ‘goed’. Dit lied wil duidelijk maken waarom het toch een ‘Goede’ Vrijdag is.

Elke strofe is opgebouwd vanuit die tegenstelling bitter – goed. Om het met de bekende tekst uit Jesaja 53 te zeggen: ‘Door zijn striemen is ons genezing geworden’. De wending van ‘bitter’ naar ‘goed’ zit telkens midden in de derde zin. Mooi is dat het lied kan eindigen met ‘zie het was zeer goed’, en dat doet ons denken aan het scheppingsverhaal.

Melodie

De melodie van Nelly Poortier sluit zich aan bij de tekst. Zo horen regel 2 en het begin van regel 3 bij elkaar en die zou je gewoon moeten doorzingen om te ademen midden in r.3 en dan door te zingen naar het slot. De sfeer van de melodie past heel goed bij de tekst.

Gebruik

Het is een lied voor de Goede Vrijdag, maar het kan ook gezongen worden bij de avondmaalsviering.

Paastijd (196-225)

Lied 197: ‘De dag rijst rood in het verschiet’

Tekst

Het Compendium begint de bespreking van dit lied als volgt: ‘Dit is één van die anonieme vroegchristelijke liederen, waarvan de kracht en de schoonheid gelegen is in hun stralende eenvoud. Men zou dergelijke gezangen het beste kunnen vergelijken met de schilderijen van de zgn. naïeve schilders. Het gaat daarin helemaal niet om de oorspronkelijkheid van het werk of van de schepper, maar om de naïeve traditionele relatie tot wat als de diepste waarheid herkend wordt.’ De dichter van het lied is onbekend, maar dat is ook niet belangrijk wie want het lied is als het ware een lied van de gemeenschap van die tijd, nu vijftien eeuwen geleden. En het is prachtig dat wij in deze tijd datzelfde lied tot de onze kunnen maken en zo kunnen zingen van de Opstanding, zeer vroeg op de eerste dag der week, toen de zon opging (Marcus 16:2). Strofe 2 verwijst naar Jesaja 9 terwijl in strofe 4 Openbaring doorklinkt.

Melodie

Jan van Biezen, kenner van de oudchristelijke hymnen noemt de melodie ‘wel de schoonste die ons uit de tijd van Ambrosius is overgeleverd’. De ritmische afwisseling van kort – lang past precies bij het jambische metrum van de tekst. Eigenlijk bestaat elke regel uit twee melodische eenheden. In die tijd waren dit best ‘populaire’ melodieën. Als we het lied in een goed tempo zingen, niet te langzaam, en als we daarbij ervoor zorgen dat we het ook niet te zwaar zingen, maar lekker vloeiend, dan kunnen we in deze tijd opnieuw de meeslepende kracht van de melodie ervaren.

Lied 199: ‘De toekomst van de Heer is daar’*Tekst*

Het kan wonderlijk gaan met een lied. W. Barnard vertelt over het ontstaan van lied 199 in het Compendium. ‘Daar is in de eerste plaats psalmberijmer die [...] een aantal psalmen vervaardigt. Daar is vervolgens een compiler die een aantal strofen uit hun verband ruikt en tot een willekeurige volgorde samenleest. De koploper van dat verdwaasd bijeengeraapte stelletje coupletten wordt bovendien achteloos verminkt. Kaleidoscopisch flitsen nu de psalmcitataten door elkaar heen. En het resultaat is schitterend’. Barnard verwijst hier naar het ontstaan van dit lied: enkele door John Milton (1608-1674) berijmde psalmen, een combinatie van strofen uit enkele van die psalmen (82, 85 en 86) die leidde tot een nieuw lied, en vervolgens de vertaler – Barnard – op een moment dat hij van deze hele geschiedenis nog niets wist. Het resultaat is nu dus lied 199. In de eerste versie van het lied stond er nog ‘naar psalm 85’ boven, maar dat is nu weggelaten. Want nu blijkt uit de hele geschiedenis van dit lied dat niet alleen uit de berijmde psalm 85, maar ook uit de psalmen 82 en 86 een aantal coupletten gehaald zijn. En die zijn zo achter elkaar gezet dat het moeilijk is de oorspronkelijke psalm duidelijk te herkennen.

Gebruik

Een prachtig lied voor de Paastijd met onder andere een verwijzing naar 1 Korintiërs 15 en een eschatologisch karakter.

Melodie

De melodie – de *tune* heeft de naam Korintiërseshill – heeft vier regels. In de derde vinden we fragmenten van zowel de tweede als de eerste regel terug. De kwartsprong is in deze melodie belangrijk, ze komt wel zeven keer voor, en dat is voor zo’n korte melodie behoorlijk vaak.

Lied 205: ‘Nu triomfeert de Zoon van God’*Tekst*

In het GK staat als gezang 21 ook dit lied, alleen dan in een berijming van P. Boendermaker. Het heeft daar drie coupletten, en dat zijn in het Liedboek de coupletten 1, 4 en 6.

De dichter schreef zijn lied als een kinderlied, en dat komt in de oorspronkelijke tekst wellicht beter uit dan in de Nederlandse berijming van Ad den Besten. Maar ook hij heeft geprobeerd in zijn ‘vertaling’ toch een kinderlijke toon te treffen.

Melodie

De melodie is bekend, maar wordt niet altijd correct gezongen: de manier waarop de tekst in de derde zin onder de noten staat wordt nogal eens fout gezongen. We moeten met het tweede ‘halleluja’ beginnen op de vijfde noot en niet op de zesde! Overigens een mooie, pittige melodie.

Lied 209: ‘Nu moet gij allen vrolijk zijn’*Tekst*

Een lied in zeven strofen, naar de zeven dagen van de voleinding van de schepping. Een lied voor de Paasdag en de week daarna. Strofe 1 spreekt van de tuin met het lege graf, een graf dat spreekt van Christus’ opstanding en dus moeten wij daarover ook niet zwijgen. Strofe 2: de ‘loze woorden’ zijn alle woorden die er toe geleid dat Christus veroordeeld werd tot de dood. Strofe 3 doet ons denken aan de tuin van Eden. Strofe 4 : wij kunnen nu zijn woord verstaan dat Hij tot ons gesproken heeft. Vergelijk bijvoorbeeld Lucas 24:27, 45. Strofe 5 laat zien dat niets meer Christus kan tegenhouden,

geen deuren en geen grendels. Strofe 6: ‘het ledige graf is een dubbel teken: van zijn gehoorzaamheid totterdood en van zijn leven’. En in strofe 7: in het Paradijs bewaakte de engel de toegang, zodat wij er niet meer in konden komen, nu vragen we juist om ons de ingang van het paradijs te wijzen, want uit onszelf zullen we die niet vinden, daarvoor hebben we teveel belemmeringen.

Melodie

Het is dezelfde melodie als bij lied 200. De melodie begint met een vrolijk ‘kloppend’ ritme van drie dezelfde tonen. Het driedelig ritme waarin de melodie geschreven is staat borg voor de blijde uitstraling van dit paaslied.

Lied 214: ‘O morgen van verblijden’

Tekst

Een van de vroegste liederen van Paul Gerhardt. Het is een bijna triomfantelijk lied over de overwinning van Christus op de vijand. En dat ik daar de vruchten van mag plukken! Vanaf strofe 3 is het lied in de eerste persoon geschreven, de persoonlijke toe-eigening van het heil. Maar het is geen ik-lied waarbij vergeten wordt dat ‘ik’ deel ben de een groter geheel, de gemeente. In strofe 5: ‘Geen vijand kan mij roven uit zijn verkoren stoet’. En strofe 6 wordt al na de tweede regel weer objectief in plaats van subjectief, en dan geldt wat gezegd wordt weer voor de hele gemeente: ‘wie met hem zijn gehoord, die worden hier gekroond; wie stierven met de Heer, die komen hier tot eer’.

Melodie

Ook de melodie klinkt triomfantelijk, de vrolijkheid straalt er af. Wat opvalt in de melodie is de afwisseling van regels die mét en regels die zónder opmaat beginnen. Verder het gepunteerde ritme in de tweede en vierde regel, die ook in de regels 5 t/m 8 een belangrijke rol spelen. En tenslotte het gebruik van sequensen: een herhaling van een zin of een motief op andere toonhoogte. Zie regel 5 en 6, maar ook het ritmische motief in regel 7 en 8, telkens een toon hoger, waardoor het lied naar een hoogtepunt stuwt op de laatste noot. Een heerlijk lied om te zingen.

Lied 216: ‘Laat groot en klein’

Tekst

Een lof- en danklied vanwege Christus’ opstanding. Het ontstond in de kring van de Boheems-Moravische Broeders. Bij het zingen word je direct herinnerd aan de melodie van psalm 138. En zoals die psalm een lof- en danklied is op Gods grote daden – ‘want Gij hebt, om uw grote naams wil, uw toezegging heerlijk gemaakt’ – zo zingt dit lied op een vergelijkbare manier over de overwinning van Christus. En zoals psalm 138 in onze berijming begint met ‘Ik zal met heel mijn hart uw eer vermelden HEER, U dank bewijzen’, zo begint lied 216 met ‘Laat groot en klein nu vrolijk zijn, jubelend God dank bewijzen’. In strofe 2 wordt nadrukkelijk gewezen op de Christus als ‘de Eersteling’ en dat doet denken aan bijvoorbeeld 1 Korintiërs 15:20. Nog een trekje uit dit lied, dat in andere paasliederen wellicht minder vaak voorkomt: in strofe 3 wordt gesproken over ‘uw woord en daad’. De opstanding van Christus moet manifest worden in ons leven.

Melodie

Wat de melodie betreft: oorspronkelijk is het een compositie van Clement Marot, die in 1542 door Calvijn naar Geneve werd gehaald voor medewerking aan zijn psalmenproject. Marot had het gemaakt als een herdersliedje. Louis Bourgeois heeft toen deze melodie, mogelijk op voorstel van Marot zelf, enigszins gewijzigd en aangepast, gebruikt voor psalm 138. De Boheemse Broeders gebruikten deze

melodie later voor het paaslied ‘Mit Freuden zart’ en toen werd het weer wat gewijzigd en aangepast. Dus onmiskenbaar horen we de melodie van psalm 138 in dit lied, maar we moeten letten op die kleine veranderingen. De slotnoot van de derde en zesde regel, een hele noot, moet gezongen worden als een halve noot en een halve rust, net zoals we dat gewend zijn in de psalmen.

Lied 217: ‘Jezus leeft en ik met Hem’

Tekst

De dichter Gellert schreef dit lied op de melodie van ‘Jesus, meine Zuversicht’ (Jezus is mijn toeverlaat, GK 22), een lied dat al eerder was ontstaan. Gaat het in dat lied over het thema ‘dood en eeuwig leven’, de tekst van Gellert is veel meer een geloofsgetuigenis naar aanleiding van de opstanding van Christus. Oorspronkelijk heeft het lied zes strofen. De strofen 3 en 4 zijn niet vertaald: dat is eigenlijk jammer. Maar ook in deze vier strofen klinkt een echte geloofsovertuiging.

Heel mooi, ook in het oorspronkelijke lied, is de wijziging van de laatste regel. In de strofen 1 t/m 3 luidt die: ‘dit is al waar ik op bouw’, maar in het laatste couplet wordt dat ‘Gij zijt al waar ik op bouw’. Je bouwt op Gods beloften, je bouwt op Jezus’ liefde, maar eigenlijk is het zo: je bouwt op God, op de Here Christus.

Melodie

De melodie is bekend. Gezang 20 uit het GK heeft dezelfde melodie.

Lied 222: ‘Jezus is ons licht en leven’

Tekst

In het Compendium zegt Ad den Besten: ‘Zo veeleisend voor de gemeentezang Bachs stralende melodie is, zo pretentieloos is de allereenvoudigste, paarsgewijs gerijmde tekst’. Inderdaad spreekt de tekst voor zich. In strofe 3 worden we herinnerd aan 1 Korintiërs 15: 54-57: ‘De dood is verzwolgen in de overwinning. Dood, waar is uw overwinning, Dood waar is uw prikkel?’

Melodie

De melodie is niet van Bach zelf. In 1736 gaf de muziekuitgeverij Breitkopf het ‘Musicalisches Gesangbuch’ uit met daarin een hele verzameling liederen. Aan J.S. Bach werd gevraagd de muzikale verzorging van deze bundel op zich te nemen. En zo zijn veel van deze melodieën bekend geworden doordat Bach er een begeleiding bij maakte. Voorbeelden: ‘Ich steh an deiner Krippen hier’ (zie lied 141), ‘Dir, Dir Jehova, will ich singen’, ‘Kommt, Seelen, dieser Tag muss heilig sein besungen’ (zie lied 242) en zo ook lied 222.

Mede doordat Van Woensel Kooy dit lied opnam in haar bundel ‘Oude en Nieuwe Zangen’, is het in ons land heel bekend geworden. De melodie behoeft daarom verder geen introductie. We moeten alleen letten op de tekstplaatsing in regel 5 en 6, en de ‘Halleluja’s’ in regel 7. Daar moet even nadrukkelijk aandacht van de gemeente voor worden gevraagd.

Lied 224: ‘Kondigt het jubelend aan’

Tekst

In Jesaja 48: 20,21 staat: ‘Verkondigt het met jubelklank, doet dit horen, verbreidt het tot aan het einde der aarde; zegt: De HERE heeft zijn knecht Jakob verlost. Zij leden geen dorst, toen Hij hen door de woestijn leidde; Hij deed voor hen water uit de rots stromen; Hij toch spleet de rots, zodat het water vloeide’. Lied 224 is niet zonder meer een berijming van dit Bijbelgedeelte, maar de tekstwoorden

vormen wel de basis van dit lied. Er wordt al gejubeld over de vervulling van Gods beloften voordat die vervulling er werkelijk is.

Het beeld van het levenwekkende water komt natuurlijk uit de geschiedenis van de woestijnreis, maar is ook later in de Bijbel terug te vinden in bijvoorbeeld Ezechiël 47 en Openbaring 22. En dan wordt ook Christus in dit verband genoemd. Vergelijk 1 Korintiërs 10:4: *‘Zij dronken uit de geestelijke rots, welke met hen meeging, en die rots was de Christus.’*

Melodie

De melodie is echt een plezierige melodie om te zingen. De componist dacht bij het lezen van de tekst van het lied aan ‘een heraut die een boodschap aankondigt met trompetgeschal’. Met dat in het achterhoofd is deze melodie ontstaan. Je kunt je dat goed voorstellen als je het lied hoort. Vooral het begin van de tweede regel: drie korte trompetstoten. We moeten er bij het aanleren dan ook op letten dat de eerste noot van de tweede regel niet langer wordt dan genoteerd.

Hemelvaart (226-235)

Lied 226: ‘Gij die der sterren schepper zijt’

Tekst

‘Wij belijden met de kerk van alle tijden en plaatsen . . .’ Deze uitdrukking is op zijn plaats bij dit lied. ‘Anoniem, 5^e eeuw’ staat eronder. Een lied dat over onze schepping (strofe 1), onze verlossing (strofe 3; zie ook de tekst van het Agnus Dei), en over het laatste oordeel (strofe 5) zingt. Dat Christus hier de Schepper genoemd wordt gaat terug op bijvoorbeeld Johannes 1 en Kolossenzen 1:15-20. In strofe 2 gaat het dan over Gods erbarmen, en in strofe 4 over onze dank daarvoor; in beide strofen is ook Filippenzen 2 te herkennen. Strofe 6 is de doxologie, de lofverheffing voor de drie-enige God.

Gebruik

Het lied kan goed op Hemelvaart gezongen worden hoewel het geen specifiek hemelvaartslied is; het plaatst in dat geval Christus’ Hemelvaart (en zijn zitten aan Gods rechterhand) in de lijn van Schepping, Verlossing en Laatste Oordeel. Ook in de Paastijd kan het gezongen worden.

Melodie

In de melodie herkennen we psalm 141. Maar deze melodie is natuurlijk veel ouder. Het is een heel bekende melodie uit de vroege Middeleeuwen. En terwijl veel andere melodieën in later tijd hun ritme verloren, is deze toch ongeschonden gebleven. In zekere zin zou je deze melodie kunnen vergelijken met die van lied 140, 152 en 208. Hetzelfde ritme speelt ook daarin een grote rol. In de tijd van de Reformatie, toen de gemeentezang belangrijk werd, zijn veel teksten gemaakt op bestaande, bekende melodieën. Deze melodie is daarbij ook dikwijls gebruikt, onder andere voor psalm 141.

Lied 229: ‘De dag van onze Vorst brak aan’

Dit lied is ook te vinden in het GK.

Lied 231: ‘Wij knielen voor uw zetel neer’

Tekst

Dit lied staat in het GK als gezang 23, maar dan in een bewerking van H. Hasper. Die bewerking bestaat hierin dat er een paar woordjes veranderd zijn, zo bijvoorbeeld in strofel r. 8; ‘zich diep eer-

biedig buige' is geworden 'zich diep ootmoedig buige'. Maar belangrijker wijziging is dat Hasper van het oorspronkelijke lied de tweede helft van couplet 4 direct achter de eerste helft van couplet 3 zette en de andere helften gewoon weglief. Daarom heeft gezang 23 een couplet minder dan lied 231. Lied 231 bevat dus het oorspronkelijke lied.

Lied 232: 'Gij, Jezus Christus, opgestegen'

Tekst

In veel hemelvaartslieiden wordt gezongen over Christus' heerlijkheid en macht en over zijn wederkomen op de wolken. In lied 232 heeft de dichter, P. Boendermaker, geprobeerd 'uitdrukking te geven aan de presentie van Jezus Christus in het menselijk leven en tevens de paradoxale tweehed van dood en opstanding, lijden en verheerlijking, Heilige Geest en Avondmaal tot werkelijkheid in ons leven te maken door het geloof in de levende Heer die onze kracht wil zijn (Compendium).

Gebruik

Behalve bij Hemelvaart kan het lied ook tijdens de avondmaalsviering worden gezongen, zeker wanneer die viering samenvalt met (de tijd van) Hemelvaart.

Melodie

De melodie is van Willem Mudde; het is de enige melodie van zijn hand in het Liedboek. Het lijkt alsof de eerste twee regels herhaald worden, maar let op het begin van de vierde regel. Geen bes maar een b! Er vindt daar een modulatie plaats naar een andere toonsoort. Het is verder een heel goed zingbare melodie, waar de gemeente niet veel moeite mee zal hebben.

Pinksteren (236-252)

Lied 236: 'De jaarkring brengt ons in zijn keer'

Tekst

Dit lied werd zo'n 1000 jaar geleden ook al gezongen; in die zin is dat een mooie illustratie en beleving van 'de kerk van alle eeuwen en plaatsen'. In de eerste vier strofen gaan over de gebeurtenissen op de Pinksterdag. In strofe 4 speelt het getal vijftig een rol: Pinksteren valt vijftig dagen na Pasen, maar in het Oude Testament was het getal 50 ook bekend in verband met het jubeljaar, het vijftigste jaar dat voor velen vrijheid betekende. In de strofen 5 en 6 wordt als het ware een toepassing op het Pinksterverhaal gegeven; beide strofen vormen een gebed dat uitmondt in de lofverheffing van strofe 7 (doxologie). De doxologie is vanouds een lofverheffing, waarmee een bepaald Schriftgedeelte werd afgesloten, bijvoorbeeld bij psalm 41 of 89. Het zogenaamde 'Klein Gloria' ('Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest, zoals het was in den beginne, nu en altijd, en van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen') is ook een vorm van de doxologie. En die vinden we bijvoorbeeld bij gezang 21 GK (= lied 205 LvK) en bij gezang 27 GK (vergelijk lied 239 LvK).

Melodie

De melodie stamt uit de Middeleeuwen. Heel karakteristiek is de afsluiting van de regels 2 en 4. Trouwens het komt in dit vaak voor dat er twee noten op één lettergreep staan. Er moet nadrukkelijk aan gedacht worden gegeven dat in al die gevallen de tweede zachter klinkt dan de eerste, of anders gezegd, het accent ligt altijd op de eerste noot, maar dan wel in die zin dat niet die eerste noot sterker, maar de tweede zachter gezongen wordt.

Lied 237: ‘Kom, Schepper, Geest, daal tot ons neer’*Tekst*

De grootse hymne ‘Veni Creator Spiritus’ komt in twee berijmingen voor in het Liedboek, beide van de hand van J.W. Schulte Nordholt. Lied 239 is een vrij nauwkeurige vertaling van de berijming in het Duits die Luther ervan maakte en 237 is een wat vrijere vertaling van het oorspronkelijke lied zelf. Het lied is sinds het ontstaan altijd een bekend lied geweest. De dichter is onbekend. Wel zijn allerlei namen voor het auteurschap genoemd, van Ambrosius tot zelfs Karel de Grote toe, maar in werkelijkheid weten we het gewoon niet.

We hebben met dit lied te maken hebben met een echt pinksterlied, een lied over de Heilige Geest. De ‘gaven zevenvoud’ uit strofe 3 verwijzen naar Jes. 11:2 (vergelijk ook Openbaring 1:4). In r. 2 uit deze strofe, ‘o hand die God ten zegen houdt’, legt de dichter verband met oudchristelijke afbeeldingen van Christus doop in de Jordaan waarbij de hand van God is afgebeeld, in een zegenend gebaar (twee vingers en de duim gestrekt).

Melodie

De melodie is de oorspronkelijke, dat is uit historisch onderzoek duidelijk. De melodie zoals wij die kennen uit GK 27 – en die staat ook bij LvK 239 – is eigenlijk een vereenvoudiging van deze melodie: de ritmen zijn er uit gehaald. Het is goed ook de oorspronkelijke melodie beschikbaar te hebben. Al is het misschien voor degenen die GK 27 goed kennen even opletten geblazen. We moeten de melismen (meer dan één toon op een lettergreep) niet te nadrukkelijk willen zingen, maar zo vloeiend mogelijk; we laten de tonen als het ware tot één geheel samensmelten.

Lied 238: ‘Kom o Geest des Heren kom’*Tekst*

Dit lied is één van de vijf sequensen die het concilie van Trente handhaafde, na het schrappen van talloze andere. Sequensen ontstonden uit de lang uitgesponnen lettergrepen in de gregoriaanse gezangen. Men plaatste onder die noten nieuwe teksten, die zelfstandige betekenis kregen. Vanwege een enorme wildgroei verbood Trente ze bijna allemaal, op vijf na. Het lied bestaat uit vijf strofen waarbij elke strofe verdeeld is in twee halfverzen. Strofe 1 is de aanhef, een gebed om de Heilige Geest. Strofe 2 noemt de eigenschappen van de Geest en de strofen 3 en 4 zijn gerichte gebeden. De afsluitende strofe richt zich op het eeuwige leven.

Door het zingen van dit lied vragen wij de Heilige Geest om in ons te komen. Hij woont in de kerk. Hij woont in ons hart. Vooral echter is Hij in de hemel. Hij is God. Hij is dus zeker niet ons automatisch bezit. Daarom moeten wij voortdurend eerbiedig vragen om het geschenk van de Geest (vergelijk HC vr./antw.116; het gebed voor het bruidspaar in de trouwdienst: ‘schenk hun uw Geest’). Omdat de Geest een Persoon is, kan dit gebed zich ook wenden tot de Geest zelf (vergelijk de Geloofsbelijdenis van Nicea). Uiteraard richten wij ons in zo’n gebed op de hemel, ‘waar Hij staat voor Gods gezicht’ (strofe 1 r. 3, Openbaring 1:4).

Van dit gebed mogen wij veel verwachten. De Geest troost arme zondaars (Mattheüs.5:4; Zondag 20 HC) en maakt hen rijk met zijn gaven. In donkere harten steekt Hij het licht aan (vergelijk het gebed om de verlichting met de Heilige Geest). Hij geneest de ziel (vergelijk GK 26 strofe 2: ‘Hem die scheidt en wedscheidt’). Hij is voor ons een verkwikking, lufenis (Jesaja 44:3; Joël 2:28; Johannes 7:37-39).

Strofe 3 r. 4, ‘Zonder zijn geheime gloed is er in de mens geen goed’; zonder zijn werk beginnen wij niets (Johannes 3:5). Dat werk van God de Geest, die vergeleken wordt met een vuur (Handelingen

2:3), is voor ons onnaspeurbaar (Johannes 3:8). Hij wast wat vuil is (vergelijk HC vr./antw. 70), maakt zacht wat verstard is (Ezechiël 36:26), leidt wie zelf de weg niet vond (vergelijk Psalm 119:176).

De auteur van het lied is onbekend. Waarschijnlijk was het paus Innocentius III of Stephan Langton, die aartsbisschop van Canterbury was.

Melodie

De melodie, een sequens (zie hierboven onder T), ontstaan ca. 1200, leent zich voor het zingen in beurtzang, bijvoorbeeld tussen koor of voorzanger en gemeente. Elke strofe heeft een eigen melodie (I = r. 1-3) die vervolgens herhaalt wordt (II = r. 4-6). De gemeente kan het lied dus al zingend kan aanleren. De verdeling wordt aangegeven door de Romeinse cijfers I en II.

Lied 239: ‘Kom Schepper God, o Heilige Geest’

Tekst

Dit is een weergave van het bekende vroegmiddeleeuwse lied *Veni Creator Spiritus* (zie LvK 237). Luther hield van dit lied. Hij had veel met geestdrijvers te maken, onder andere met Thomas Münzer, die ook een vertaling van het lied had gemaakt. Luther waardeerde het *Veni Creator Spiritus*, omdat de eenheid tussen Woord en Geest er zo goed in tot uiting kwam. Luther volgde het oorspronkelijke lied zeer trouw. En Schulte Nordholt geeft daarvan op zijn beurt een getrouwe weergave.

De eenheid tussen Woord en Geest blijkt vooral uit strofe 4: ‘... die ‘s Vaders Woord ons toevertrouwt...’ Dezelfde regel verwoordt ook de eenheid tussen Vader en Geest, terwijl de eenheid tussen Vader, Zoon, Geest én Woord heel mooi in r.2 bezongen wordt. Jezus nam plaats aan Gods rechterhand. Vanaf die plaats stuurt Hij de Geest (die, zie strofe 3, ons verstand verlicht). God wijst met eigen vinger (de Geest, de Geest van Christus) ons het Woord aan. Dáárdoor kunnen wij zijn wil leren kennen. Je zou zelfs kunnen zeggen dat God ons bij het lezen helpt. Hij wijst ons de regels aan, die wij nodig hebben: ‘Kijk, daar staat dit en daar dat.’ Zo raken wij echt vertrouwd met ‘s Vaders woord. Zo leren wij Hem verstaan (strofe 6).

Zie verder bij lied 238. Het aantal liederen dat wij met Pinksteren in de kerk kunnen zingen is klein en behoeft aanvulling.

Melodie

De melodie kennen we al van GK 27. Deze melodie moet niet te snel worden gezongen (halve noot hoogstens 80 MM).

Lied 242: ‘Kom laat ons deze dag met heilig vuur bezingen’

Tekst

De dichter van dit lied was een tegenstander van het piëtisme. Dit blijkt bijvoorbeeld uit strofe 4, r.7 en 8.

De tekst van het lied doet regelmatig denken aan bekende Bijbelgedeeltes. Strofe 2 herinnert aan de tempelstroom uit Ezechiël 47:1-12. Die rivier gaat vooral op de Pinksterdag stromen. Eerst beweegt deze stroom zich nog maar in een klein gedeelte van deze wereld (Israël, Klein-Azië, Griekenland). Vandaag werkt de Geest in Korea en Canada, in Kongo en in Ierland. Strofe 7, r.8, verwijst naar Klaagliederen 3:22-23.

Gebruik

Het lied kan goed gezongen worden, als op het Pinksterfeest ook het avondmaal wordt gevierd.

Melodie

De melodie van dit lied is, evenals bij gezang 141, van niemand minder dan Joh. Seb. Bach. Het is oorspronkelijk bedoeld als sololied, maar het is ook als lied voor de gemeentezang geliefd geworden. Ondanks de octaafsprongen en de grote omvang (bes-f') blijkt het lied geen onoverkomelijke problemen op te leveren

Lied 244: 'Christus stoot de hemel open'

Tekst

Met dit lied herinneren wij elkaar aan de belofte, die Jezus bij zijn afscheid aan zijn discipelen deed (zie Johannes 14:16-18 en 16:13,14). Deze belofte werd werkelijkheid en moet ook werkelijkheid zijn voor ons.

De Pinksterdag lijkt op de jongste dag. De nieuwe bedeling breekt aan. De muren rondom Gods oude volk gaan neer (met een verwijzing naar de val van Jericho, maar nu mogen we de muren *uittreden*). 'Jeruzalem' wordt de naam van Christus' bruid (vergelijk Galaten 4: 26; Openbaring 21). '... *de Geest neemt ons ten buit*,' (strofe 3). Wij worden zijn getuigen: '... *de Heiland zelf, Hij schrijdt vooraan*' Zo komt Gods nieuwe wereld in zicht: '*de Gids ten licht: Hij opent eeuwig vergezicht*.'

Melodie

De krachtige melodie van 'Wachet auf ruft uns die Stimme' (LvK 262) vergezelt de tekst van dit sterk verkondigende lied. ; geen wonder, want beide liederen hebben een verkondigend karakter en beide liederen richten zich op Christus Wederkomst. De melodie van Philipp Nicolai is wel de 'koning' der evangelische kerkliederen genoemd. Het tempo moet vooral niet te hoog worden genomen.

Lied 245: 'Geest, uit de hemel neergedaald'

Tekst

Een kort en helder lied van Inge Lievaart over de machtige Geest, die zwakke mensen nadert in wind (strofe 1) vuur (strofe 2) en woord (strofe 3) (zie ook Handelingen 2:2-4). Hij breekt ons niet, verzengt ons niet, maar spreekt. En wij zingen op de adem van zijn stem. en vuur gingen voor Hem uit, maar Hij kwam in stilte, 'het suizen van een zachte koelte. In strofe 1 kunnen we ook denken aan de openbaring van God aan Elia, zie 1 Koningen 19. Strofe 3 spreekt verwonderd over het kunnen verstaan van Gods heilsboodschap. Als wij, die mogen ademen (strofe 1), geheiligd zijn, 'schoongebrand van ongerechtigheid' (strofe 2), kunnen we een lied zingen dat God looft, een lied dat 'Gij doet ontstaan' (strofe 3).

Melodie

De melodie is van Bernard Smilde, met meteen aan het begin een uitbeelding van de tekst: de dalende melodielyn bij 'Geest uit de hemel neergedaald'. Regel drie vormt daarmee, met die stijgende lyn, een fraaie tegenstelling. Vooral vanwege die dalende lyn aan het begin is het oppassen met het tempo: niet te snel.

Lied 246: 'Gods adem die van boven kwam'

Tekst

De Lutherse predikant Ludwig Helmbold schreef het lied 'Der heilig' Geist vom Himmel kam.' Willem Barnard maakte er een vrije bewerking van. De woorden waarmee hij het werk van de Geest aanduidt, zijn heel direct en concreet. Zo brengt hij goed onder woorden dat de Geest, ook vandaag, realiteit is. Het lied is ook heel dichtelijk. Dankzij de Geest leren wij de karakteristieke stem van God

kennen. Niemand spreekt zoals Hij (vergelijk *'tongval'* in strofe 1, r.4). Het Woord van God gaat als een lopend vuurtje door alle landen (strofe 2).

Dat Woord heeft ook een boodschap voor alle omstandigheden van het leven, *'het trekt zich alle dingen aan'*. En ook als God wind zaait, zal Hij storm oogsten, de storm van *'de lof des Allerhoogsten'* (strofe 4, r.4).'

Melodie

De melodie is van Ludwig Helmholtz (1852) met een heerlijk 'tegendraads' ritme. Daardoor is het echter één van de minder gemakkelijke melodieën uit het Liedboek. Het is vooral oppassen bij de rust aan het begin van regel 3, en het doorzingen van regel 3 naar regel 4.

Trinitatis (253-259)

Lied 254: 'God in den hoog' alleen zij eer'

Dit lied is precies gelijk aan GK 28.

Lied 255: 'Ere zij aan God, de Vader'

Dit lied is precies gelijk aan GK 29.

Lied 257: 'Halleluja, eeuwig dank en ere'

Dit lied is precies gelijk aan GK 41.

Lied 258: 'Halleluja, lof zij de Heer'

Tekst

Het onderscheid tussen de almachtige God en ons, zwakke schepselen, komt in dit lied goed tot uiting. Ondanks dat onderscheid daalt de Zoon neer tot heil van stervelingen en daalt de Geest neer in 't hart van stervelingen. Het lied heeft een mooie structuur. De derde regel van elk strofe gaat steeds over Gods schepselen, de stervelingen, en in de vierde regel worden die schepselen opgeroepen om hun machtige God toe te zingen.

Gebruik

Trinitarisch lied dat heel goed in de middagleerdienst kan worden gezongen in plaats van de geloofsbelijdenis.

Melodie

De melodie stamt uit 'Cantiques pour le culte public (1803)', een gezangboek bestemd voor de Waalse gemeenten in ons land (zie ook GK 17). Een bijzonderheid in dit gezangboek is dat de psalm-melodieën in deze bundel nog ritmisch werden genoteerd en dat de nieuwe melodieën een quasi psalmritme hadden, inclusief genoteerde rusten tussen de regels. De melodie kan dan ook heel goed als psalmmelodie worden behandeld, in een niet te laag tempo.

Lied 259: 'Halleluja! Lof zij het Lam'

Dit lied is gelijk aan GK 19 al zijn de strofen 2 en 3 weggelaten.

Koninkrijk Gods (260-302)

Lied 260: ‘Stad Jeruzalem verheven’

Tekst

Een heel oud lied over het nieuwe Jeruzalem. Maar het lied gaat ook over vandaag want het tegenwoordige leven is sterk met het leven straks verbonden, ondanks de grote verschillen die er zijn tussen nu én dan. Die grote verschillen worden overbrugd door het geloof in Christus: ‘...wie op Christus bleven hopen / in hun bitter aards bestaan / zullen in het zonlicht lopen / zullen hier naar binnen gaan’ (strofe 3 r. 3-6). Omgekeerd is het leven straks ook verbonden met het leven nu. Wie mogen daar leven? Zij die door beproevingen gelouterd zijn, die tot het einde toe hebben volhard (Matt. 24:13; Openbaring 7:14). God heeft door die beproevingen mooie mensen van hen gemaakt en dat is in zijn nieuwe wereld te zien, in de stad waarvan God zelf de ontwerper en bouwmeester is (Hebreeën 11:10).

Het lied gebruikt Bijbelse beelden voor de kerk: de bruid, het huis, de stad. En als de kerk inderdaad een bruid is, mag van haar worden verwacht dat zij haar God hartstochtelijk aanbidt.

Er worden ook dichterlijke beelden gebruikt. Bijvoorbeeld het beeld van de levende stenen (strofe 4, zie 1 Petrus 2:5). Een heel bijzonder gebouw dat nieuwe Jeruzalem. De stenen ervan leven! Het is trillend leven (vergelijk Psalm 45:2). Je ontdekt, als je goed naar die nieuwe gemeenschap van mensen kijkt, bij hen een nauwelijks in te houden vreugde.

Behalve de genoemde Bijbelteksten valt ook te denken aan Openbaring 21:2 (strofe 2) en 9-27 (strofe 3), Psalm 122:3 (strofe 4), Efeze 2:20 (strofe 5) en Jesaja 28:16 (strofe 5).

Gebruik

Dit lied kan goed gezongen worden bij de ingebruikname van een nieuw kerkgebouw, maar ook bij een preek over ‘de kerk’ of over ‘de nieuwe aarde.’

Melodie

De melodie uit de 11de eeuw draagt een ingetogen karakter, vol overgave. Ze is misschien gelijktijdig met de tekst ontstaan. Tempo: halve noot = ca 80.

Lied 278: ‘Dag des oordeels, dag des Heren’

Tekst

Dit is een wereldberoemd lied uit de late Middeleeuwen dat in vele talen is vertaald en nog steeds over de hele wereld gezongen wordt, ‘Dies irae, dies illa.’ De ernst van het oordeel komt in dit lied indrukwekkend op ons af. Het oordeel zelf wordt met Bijbelse beelden getekend in de strofen 1 t/m 6. Vanaf strofe 7 klinkt dan de hartstochtelijke roep om op die dag te worden gered. Natuurlijk is er ook de zekerheid dat God ons op de jongste dag niet veroordelen zal. Maar het is ook goed om te weten dat die redding er niet zomaar is. We worden gered, maar wel door een heel groot wonder. Tegelijk klinkt er in dit lied geen enkele twijfel of God dit gebed wel verhoren zal.

Met de Maria uit strofe 13 wordt Maria van Magdala bedoeld. In het Middeleeuwse West-Europa werd deze Maria veelal gelijkgesteld aan de zondares uit Lucas 7:36-50. Vandaar: ‘die Maria hebt vergeven...’

Het ontstaan van dit lied is niet zeker. Ongetwijfeld werd het geschreven tegen de achtergrond van Zefanja 1:14-16, aan de hand van oudere voorbeelden. Het Dies Irae is een van de vijf sequensen die het Concilie van Trente toestond (zie onder Lied 238).

Melodie

J. van Biezen vermeldt in het Compendium: *‘De oorspronkelijke melodie van het ‘Dies irae, dies illa’ is rijk versierd, en als zodanig niet voor gemeentezang geschikt. In de vereenvoudiging die ik maakte ten bate van de volkszang zijn de kenmerkende motieven uit de originele melodie zo veel mogelijk behouden’*. Tempovoorstel omstreeks halve noot = 54. De melodie is een sequens (zie onder Lied 238) en is geschikt voor beurtzang: twee groepen of voorzanger (koor) en gemeente. De gemeente hoort de melodie in oneven strofen van voorzanger of koor en zingt haar na in de even strofen.

Lied 282: ‘God zij geloofd in elk seizoen’*Tekst*

De dichter, J.W. Schulte Nordholt, maakte dit lied voor de jaarlijkse dankstond voor gewas en arbeid. Gods werk in de schepping wordt hier verbonden aan zijn bouwen aan de kerk en aan de nieuwe wereld. In de herfst van ons leven zijn wij voor die nieuwe wereld rijp. Het gebruikt van het woord ‘herfst’ hangt ook samen met de herfsttijd van het klassieke kerkelijk jaar, de periode waarin de wederkomst centraal staat.

Gebruik

Dankdag.

Melodie

Dat in dit lied de even versregels worden herhaald, hebben we te danken aan Gerrit de Marez Oyens, die tijdens een musiciconferentie voorstelde om deze tekst te zingen op de melodie van het Halewijnslied (aldus J. van Biezen in het Compendium). De melodie is genoteerd door E. Coussemakers, die het in 1856 in Vlaanderen ‘uit de volksmond optekende’. Het zijn vloeiende lijnen, in een niet te laag tempo.

Lied 286: ‘Geef aan de wereld vrede, Heer’*Tekst*

In onze wereld worden naast noodzakelijke militaire acties vele verschrikkelijke oorlogen gevoerd. Hoe de Here Jezus hierover denkt, kan duidelijk zijn (vergelijk Jesaja 9:5 slot en 11:6-9; Mattheüs 26:52; Johannes 18:36). Christus brengt vrede tussen God en ons en tussen de gelovigen onderling, maar wat Hij wil is ook heilzaam voor politiek en maatschappij (vergelijk ook Psalm 46:10; Jesaja 2:1-5).

Gebruik

Dit lied kan worden gezongen, als weer ergens een zinloze oorlog is uitgebroken of bij een preek over Mattheüs 26:52.

Melodie

Het lied stamt uit 1964 maar is geschreven op de melodie van een heel oud ‘vredeslied’: ‘Verleih uns Frieden gnädiglich’, een door Luther gemaakt lied dat op zijn beurt weer terugging op het oudkerkelijke ‘Da Pacem Domine’ (6de of 7de-eeuws). Te zingen in een rustig tempo, waarbij elke neiging tot ‘jagen’ moet worden vermeden.

Lied 289: ‘Morgenglans der eeuwigheid’

Tekst

Een ochtendlied dat qua thematiek ook goed in de rubriek ‘Koninkrijk Gods’ past. De nacht is donker en vaak ook koud. Maar als de morgen gloort, worden we blij. Straks zijn donker en kou verdreven en als de zon ons warmt, denkt niemand meer aan de nacht. Zo komt er ook een eind aan de duisternis, die ons als christenen zo benauwen kan: onze eigen koude werken en het leed dat ook ons treft. Vandaar dit vrijmoedig gezongen gebed tot Hem die licht uit licht is (Psalm 36:10 en Geloofsbelijdenis van Nicea).

Gebruik

Geschikt om te zingen in een ochtenddienst tussen Pasen en Pinksteren.

Melodie

Pakkende melodie in barvorm, waarbij de eerste vier regels (het ‘aufgesang’) worden gevolgd door een relatief kort ‘abgesang’. Ook bij deze melodie geldt dat het tempo niet te hoog moet worden genomen, zodat het mooi vloeiend en vocaal kan worden neergezet.

Lied 291: ‘Nooit kan ’t geloof te veel verwachten’

Dit lied is ook in het GK te vinden.

Lied 297: ‘Toch overwint eens de genade’

Tekst

In dit lied wordt het vertrouwen uitgesproken dat de genade overwint en dat ons een vreugdevolle toekomst wacht waarin ieder Gods lof getuigt. Samen met LvK 136, 296 en 298 vormt lied 297 een voorbeeld van de zogenaamde Blumhardtliederen, genoemd naar Johann Christoph Blumhardt (zie rechts-onder de liedtekst). Deze Blumhardt was de centrale figuur in een 19de-eeuwse Duitse opwekkingsbeweging waarbinnen men sterk gericht was op de verwachting van het Koninkrijk Gods maar zich tegelijk boog over de betekenis van die verwachting op het dagelijks leven (onder andere met het oog op ziekte en onrecht). Binnen deze kringen werd veel gezongen. Zie voor LvK 136 en 298 deze toelichtingen. Een toelichting op 296 is te vinden in de Acta van Leusden 1999 en de brochure *Tussen Leusden en Zuidhorn I: presentatie 121 liederen*.

Gebruik

Dit lied combineert goed met teksten als Filippenzen 2:10-11, 1 Korintiërs 15:54-57 en Jesaja 45:22-24.

Melodie

De melodie is ontleend aan het Duitse lied ‘O dass ich tausend Zungen hätte’ en is min of meer bekend. Het is een typisch 18de-eeuwse melodie, geschreven in een kwartenbeweging met steeds aan het slot van een regel een lange noot. Er horen steeds twee regels bij elkaar die in een beweging worden doorgezongen (1-2, 3-4, 5-6). De melodie vraagt om een rustig tempo.

Lied 298: ‘Wij staan ten laatsten kamp gereed’

Tekst

Op weg naar Christus’ wederkomst worden wij geconfronteerd met een zich toespitsende tegenstelling tussen wie God wel en wie Hem niet dient (vergelijk 2 Tessalonicenzen 2:1 v.; Openbaring 20:7-10).

Dit betekent tegelijk dat ongeoorloofde tegenstellingen tussen wie God van harte dienen niet mogen blijven bestaan.

Gebruik

Dit lied kan worden gezongen bij een preek over Zondag 48 HC of over bovengenoemde teksten.

Melodie

De melodie is bekend van ‘God in den hoog alleen zij eer’ (GK 28).

Kerk (303-330)

Lied 318: ‘Hoe goed, o Heer, is ’t hier te zijn’

Tekst

De aanwijzingen bij dit lied – ‘bij het doopvont’, ‘voor de tafel’, ‘bij de kansel’ en ‘achter de tafel’ – doen vermoeden dat dit lied met een bijzondere bedoeling is geschreven. Dat is ook zo; Willem Barnard schreef dit lied voor de ingebruikneming van een nieuw kerkgebouw. Bij die gelegenheid werd het lied en gezongen, afgewisseld met gebeden, terwijl de gemeente de kerk al rondgaand in gebruik nam. Zo is dit lied dus allereerst een lied bij een nieuw kerkgebouw. Tegelijk overstijgt het lied de specifieke aanleiding want wat erin wordt verwoord geldt iedere zondag opnieuw. Strofe 1 – ‘Hoe goed, o Heer, is ’t hier te zijn / bij woord en water, brood en wijn’ – is in die zin een samenvatting van het hele lied.

Gebruik

Behalve bij de ingebruikneming van een nieuw kerkgebouw kan dit lied ook goed als zondagslied fungeren, gezongen bijvoorbeeld na votum en zegengroet (maar ook voorafgaande aan doop, avondmaal of schriftlezing en preek).

Melodie

De melodie is die van GK 27 en LvK 239.

Lied 321: ‘O Vader die uw woning sticht’

Tekst

Jan Wit schreef dit lied, in combinatie met LvK 320 ‘Zingt een nieuw lied voor God de Here’, bij gelegenheid van het leggen van de eerste steen voor een nieuwe kerk. Het lied is trinitarisch van opzet: strofe 1 is gericht tot God de Vader, strofe 2 tot Christus en strofe 3 tot de Geest. Strofe 4 tenslotte vormt de afsluiting en is gericht op de Drie-enige. Het lied heeft een duidelijk eschatologische toets: de bouw van een kerk staat in de lijn van Gods geschiedenis. De volgende Bijbelse notities zijn in de tekst te vinden: 1 Timotheüs 6:16 (strofe 1), Hebreëen 8:2 (strofe 2), 1 Korintiërs 3:11 (strofe 2), Efeze 2:20-22 (strofe 2 en 3). Mooi gevonden is het begin van strofe 3: ‘O Geest, Gij mortel van Gods kerk...’

Gebruik

Natuurlijk is dit een lied bij de bouw of ingebruikneming van een nieuwe kerk. Tegelijk kan het ook gaan over ‘de bouw van Christus’ (zie LvK 320 strofe 1 r. 8) en in die zin past het goed op momenten

waar het gaat over de komst van het Koninkrijk en kan het leven als gemeente van Christus in het kader van Gods werk zetten (HC 21).

Melodie

De melodie is die van GK 5.

Lied 324: ‘Wij zoeken in uw huis uw aangezicht, o Here’

Tekst

Jan Wit vertaalde dit lied van de Fransman Wilfred Monod (1867-1943) in het Nederlands. Het is een gebed om verstillings in het geloof én om daders van het woord te worden. Het vraagt om een geopend hart (strofe 2) en een geopend oog voor de medemens (strofe 3) en ook om tot dader van het geloof te worden ‘opdat de wereld weet van uw barmhartigheid’. Jacobus 1:19-27 klinkt hier duidelijk door. Ook vinden we verwijzingen naar Mattheüs 14:23 (strofe 1, 2 en 4) en Genesis 4:1-16 (strofe 3).

Gebruik

Het lied kan voorafgaand aan het voorbedengebed worden gezongen.

Melodie

De melodie is geschreven door Emmanuel Haein (1896-1968), de theoloog en hymnoloog die vooral bekend is geworden door zijn signalering van de verwantschap tussen het Gregoriaans en vroeg-middeleeuwse hymnen en de melodieën van het Geneefse Psalter. Daarmee ondergroef hij al in 1926 de gedachte dat de Geneefse melodieën op volksdeuntjes waren gebaseerd.³ Haein schreef ook enkele kerkliedmelodieën en dit is er een van. Het is een mooie, zangerige melodie met een rustige beweging en een vloeiend verloop. De innigheid waarvan in de tekst sprake is wordt door deze melodie opgeroepen en versterkt. De melodie wordt snel aangeleerd (met even extra aandacht voor de mooie modulatie in r. 3 en de terugkeer in r. 4).

Lied 330: ‘Heb dank, o God van alle leven’

Tekst

Een lied waarin wij God danken voor zijn Woord waarin Hij ons zijn licht en zijn liefde geeft. Met dit woord kan Hij zelfs wie ver bij Hem vandaan is bekeren. Dát Woord vertrouwt Hij ons toe. Het slot van de drie coupletten doet respectievelijk denken aan Matteüs 11:25; Psalm 56:11-14 en Jesaja 40:6-8.

Gebruik

Het lied is gedicht in 1954 ter gelegenheid van het 140-jarig bestaan van het Nederlands Bijbelgenootschap. Het kan worden gezongen bij de bevestiging van een predikant of zendeling.

Melodie

Dit lied is aanvankelijk gezongen op de melodie van psalm 98 of ‘k Wil u o God mijn dank betalen’, omdat er nog geen eigen melodie voorhanden was. Goed bruikbaar bleek echter de melodie die J.G.

³ In Nederland kregen de onderzoeksresultaten van Haein vooral bekendheid van H. Hasper. In 1995 verscheen voor ’t eerst een Nederlandse vertaling van Haeins geschrift: *De problematiek van de gemeentezang in de Gereformeerde Kerken en de liturgische rijkdom van het Geneefse Psalter*. Bronuitgave, inleiding en vertaling, bezorgd door dr. J.R. Luth. Serie: Kerkmuziek & Liturgie. Utrecht 1995.

Bastiaans had geschreven bij het zendingslied 'Straks groeten w' onze moederstranden' van J.J.L. ten Kate uit de Hervormde bundel-1938. Het lied komt het beste tot haar recht als het in een laag tempo, breeduit gezongen wordt.

Belijdenis, doop en avondmaal (331-366)

Lied 349: 'O Vader, trek het lot U aan'

Tekst

Een lied rond een diaconaal thema. Drie Bijbelfragmenten liggen aan deze tekst ten grondslag: Mattheüs 7:7-11, Mattheüs 14:16 en Psalm 4:2; dit rijtje kan met meer teksten aangevuld worden. Strofe 1 is een gebed voor 'allen die door U bestaan', strofe 2 zet dit gebed voort met het oog op onszelf, want 'allen die door U bestaan' zijn immer die mensen die 'met ons' bestaan.

Gebruik

Dit lied, opgenomen in het LvK als avondmaalslied, past ook bij andere momenten waar onze opdracht in de wereld ter sprake komt (diaconaat, zending, ontwikkelingshulp, dankdag).

Melodie

Deze melodie heeft wel wat weg van die uit het Geneefse Psalter; het tactusteken is ook gelijk aan dat bij de psalmen en het tempo is dus vergelijkbaar. Het ritmische verloop vraagt extra aandacht, vooral door de afwisseling tussen driedeligheid en tweedeligheid. Let ook op het opmatige begin van elke regel (vanuit de kwartrust).

Lied 357: 'Breek ons, Heer, het brood'

Tekst

Verschillende Bijbelse gebeurtenissen en noties rond het Avondmaal komen in dit lied samen: de verschijningen van de opgestane Christus aan de Emmaüsgangers en de andere discipelen (strofe 1), de menselijke onwaardigheid (strofe 2, zie Mattheüs 8:8), Gods nodiging ter bruiloft (strofe 3, zie Mattheüs 22:10), de bruiloft te Kana (strofe 4), én de 'Ik ben'-uitspraken van Jezus uit het Johannes-evangelie en het 'Zie het Lam Gods' (strofe 5). In het lied zijn deze noties tot een coherent geheel samengesmolten en monden uit in het gebed: 'leer ons het geheim van uw heil bezingen' (strofe 6). Het lied is innig van toon, verstild bij de grote rijkdom dat God ons uit onze zonden hebt ontbonden (strofe2).

Melodie

Een bijzondere melodie, ingetogen, subtiel en rijk. Zangtechnisch is ze niet moeilijk, maar de kennis-making vraagt tijd want de melodie geeft niet direct haar ware aard prijs. Naarmate je haar echter vaker zingt, ga je de rijkdom en schoonheid ervan steeds meer inzien. Misschien past de melodie daarom wel zo goed bij de tekst; per slot van rekening kwamen ook de Emmaüsgangers pas na verloop van tijd achter de identiteit van hun gast en de waarde van deze bijzondere ontmoeting. En het *geheimenis* van Gods liefde voor ons, die tastbaar wordt in het avondmaal, is groot en niet in een keer te vatten. In ritmisch opzicht wisselen drie- en tweedeligheid elkaar af. Let daarbij op de overgang van r. 1 naar r. 2: de tweedeligheid gaat pas in op r. 2 en de kwartrust valt nog binnen de driedeligheid van r. 1. Denk de melodie vanuit de kwartnoot, in een rustige beweging.

Lied 365: ‘De zonden zijn vergeven’

Tekst

Een danklied voor de vergeving van de zonden. Het lied begint met een proclamatie: De zonden zijn vergeven! Het tweede couplet heeft het karakter van een persoonlijk toe-eigening: ‘t Is ook voor mij geschreven’. De tekst van het lied heeft verwantschap met Efeze 1:7.

Gebruik

Het lied is heel geschikt om te fungeren als gezongen genadeverkondiging. Ook kan het een plaats krijgen bij de viering van het Avondmaal.

Melodie

De melodie is ontleend aan het beroemde lied ‘Innsbrück, ich musz dich lassen’ (1494); in de kerkmuziek werd deze melodie geïntroduceerd in 1505 en ze werd wereldberoemd met de tekst: ‘O Welt, ich musz dich lassen’. Het is een prachtige melodie met een innig karakter. Ze beweegt zich binnen een kleine omvang, hoofdzakelijk e¹ – c¹ en die omvang bepaald de klankkleur. Alleen in de laatste regel wordt die omvang even te buiten gegaan door de beginnoot c¹; verder wordt de hoogste noot c² hier niet meer aangedaan en dat geeft een extra accent op de wending a-bes-a (‘...naam ge-heel’). De beweging van de melodie gaat uit van de halve noot; drie- en tweedeligheid wisselen elkaar af. Het is belangrijk dat de beweging tussen de regels doorloopt zodat de rust niet wordt verlengd.

Ochtend en Avond (370-395)

Lied 375: ‘De trouw en goedheid van de Heer’

Tekst

Ochtendlied van Johannes Zwick, medestander van Zwingli en vermoedelijk de eerste dichter van het gereformeerde protestantisme.

Als het licht wordt, getuigt de schepping van de goedheid van God. Die is zelfs elke morgen weer nieuw (Klaagliederen 3:22, 23). Ook de nachtelijke hemel heeft voor ons een boodschap van de Schepper. Maar de taal die de schepping spreekt is alleen te verstaan als Christus al zijn lichten in ons ontsteekt, oftewel, wanneer Hij ons verlicht door Geest en Woord.

Gebruik

Dit lied kan worden gezongen bij een preek over Psalm 19 of over Zondag 25 HC.

Melodie

Het zingen van dit lied staat of valt met het kiezen van het juiste tempo. Wordt de eerste regel te snel ingezet, dan is de rest van het lied bijna onzingbaar. Voor de organist is het dus belangrijk om in het voorspel duidelijk de (niet te snelle!) slag van de halve noten te laten horen. Bij het aanleren van de melodie verdient het aanbeveling om eerst de laatste regel te oefenen. Men kan dan alvast even wennen aan die sprongen, en tegelijk ‘zit’ men meteen in het juiste tempo.

Lied 378: ‘Het licht dat weer opnieuw begon’

Tekst

Een ochtendlied waarmee wij God, die het ware licht is, loven. Omdat deze God dichtbij is, moeten wijzelf ook zuiver zijn. Maar gelukkig is het God zelf, die onze zonde verdrijft.

Gebruik

Geschikt voor een ochtenddienst, maar ook voor de huiselijke liturgie.

Melodie

De melodie is, wat tempo en uitvoering betreft, te vergelijken met een psalmmelodie. Een moeilijkheidje is de kwartsprong in regel 2. Begint men bij het aanleren bij deze regel, dan blijkt dit probleemloos te gaan.

Lied 381: ‘Het nieuwe daglicht staat ons borg’*Tekst*

Dit ochtendlied verwoordt dat het morgenlicht getuigt van Gods genade. Ook geeft Hij kracht om te leven voor Hem, op weg naar Christus' koninkrijk.

Gebruik

Geschikt voor de ochtenddienst en huiselijk gebruik.

Melodie

De melodie is, wat tempo en uitvoering betreft, te vergelijken met een psalmmelodie. Een moeilijkheidje is de kwartsprong in regel 2. Begint men bij het aanleren bij deze regel, dan blijkt dit probleemloos te gaan.

Lied 383: ‘O Christus die de zonne zijt’*Tekst*

Bewerking van een lied uit waarschijnlijk de 6de eeuw door Jan Wit en J.W. Schulte Nordholt. Dit lied neemt in de Nederlandse Gereformeerde kerkliedgeschiedenis een speciale plaats in omdat het altijd een plaats heeft gehad in het kerkelijk liedboek, opmerkelijk genoeg tegen de afwijzing van ‘vrije liederen’ in. Het lied is vanaf zijn ontstaan populair gebleven en vertaald in vele talen. In Gezang 39 uit het Gereformeerd Kerkboek bezitten wij de bewerking van Hendrik Ghijsen uit de 17de eeuw. Lied 383 legt wat meer nadruk op Gods bescherming in de nacht.

Gebruik

Geschikt om te zingen in een late middag- of avonddienst en bij de huiselijke eredienst.

Melodie

De melodie die hier staat is niet gelijk aan die van GK 39 en maar laat een oudere versie van de melodie zien. Deze versie heeft wat meer beweging, bijvoorbeeld in de melismen (meer noten op een lettergreep). De melodie lijkt veel op de ons bekende versie en zingt vrij snel mee. Let echter wel op enkele valkuilen: het slot van r. 2 en het begin van r. 4. Let ook op de ritmische beweging want die is duidelijk anders dan die van GK 39: in plaats van hoofdzakelijk halve noten met aan het begin en het eind van elke regel een hele noot gaat het hier om hoofdzakelijk kwartnoten met achtsten in de melismen. De beweging is vloeiender en vlotter.

Lied 388: ‘De avond komt, de zon daalt in het westen’*Tekst*

De schrijver van de oorspronkelijk Duitse versie van dit lied is de 18de-eeuwse dichter Gerhard Tersteegen, ‘reformiert’ piëtist en dichter van religieuze werken (waaronder 111 geestelijke liederen).

Stilte en inkeer tot God is een van de belangrijkste kenmerken van Tersteegens werk en dat is in lied 388 te merken. Het is een avondlied – ‘Abendgedanken einer gottseligen Selle’ – en als uitgangspunt koos Tersteegen Psalm 116:7: ‘Keer weder, mijn ziel, tot uw rust, omdat de HERE u heeft welgedaan’ (zie strofe 1).

Het lied is innig en verstillend van toon; ‘rust in God’ (strofe 1), ‘thuiskomen bij God’ zijn kernbegrippen in de tekst. Het donker in de nacht is hier niet angstaanjagend, maar juist een beeld voor stilte en aanbidding (strofe 7 en 8). Toch wordt ook niet de ‘duistere kant’ van de nacht vergeten, zie strofe 9.

In de tekst zijn verder de volgende Bijbelse noties te herkennen: Psalm 141:2 (strofe 8), Psalm 62:2 en Samuël 3:9 en 10).

Gebruik

Dit avondlied kan heel goed gezongen worden als avondgebed, thuis, na afloop van een vergadering of gemeenteavond, of aan het slot van een avonddienst.

Melodie

De melodie is ontleend aan psalm 8. Opmerkelijk hoe deze feestelijke en uitbundige melodie zich plooit rond dit ‘avondoffer’.

Lied 389: ‘Nu is de dag ten einde’

Tekst

Opnieuw een avondlied van Gerhard Tersteegen. Het lied maakt deel uit van een groter geheel, namelijk een ‘Morgen- und Abendopfer’ dat de gang van de hele dag besloeg (1745). Ook hier gaat het er om dat de mens zijn hart, na een dag hard werken, wendt tot God, ‘zo groot en goed’. Het is een gebed, met als centrale vraag ‘Wil naar uw kind, o Here / uw licht gelaat toekeren, / verlicht mij, zet mijn ziel in gloed’ (strofe 1). Tegenover de vallende avond en de zon die is ondergegaan wordt hier de bede gezet om het andere licht: ‘verlicht mij, zet mijn ziel in gloed’ (slotregel strofe 1). Zoals in het hele ‘Morgen- und Abendopfer’ stelt Tersteegen in deze strofen de nacht in het licht van de eeuwigheid; strofe 4 is daarin duidelijk.

Gebruik

Zoals de meeste avondliederen is dit lied geschikt voor zowel persoonlijk als kerkelijk gebruik.

Melodie

Zie hierboven bij lied 365.

Lied 390: ‘k Wil U, o God, mijn dank betalen’

Tekst

Dit avondlied is bijna gelijk aan Gezang 40 uit het Gereformeerd Kerkboek, behalve couplet 2. Juist in dit couplet gaat het over echte nachtrust.

Gebruik

Geschikt om te zingen in een late middag- of avonddienst.

Melodie

De melodie is de (bijna) oorspronkelijke versie van de melodie zoals die bij GK 40 staat afgedrukt. Voor de gemeentezang is sterk aan te bevelen voor een van beide versies een keuze te maken. De

oorspronkelijke versie dient in een vrij vlot tempo te worden gezongen, waarbij telkens twee regels op één adem gezongen worden.

Andere liederen (399-491)

Lied 399: ‘Wij loven U, o God, belijden U als Heer’

Tekst

De tekst is een vertaling van het ‘Te Deum’, een lied dat waarschijnlijk uit de 4de eeuw stamt. Vanaf die tijd is het vaak gezongen, ook bij grote kerkelijke en politieke manifestaties, zoals bij kroningen van koningen en keizers. De tekst is bijna gelijk aan GK 30; de verschillen berusten op enkele wijzigingen die in de LvK-versie zijn aangebracht.

Gebruik

Geschikt om te zingen na of in plaats van de geloofsbelijdenis.

Melodie

De melodie is die van psalm 89.

Lied 401: ‘Een vaste burcht is onze God’

Tekst

Een bewerking door Ad den Besten en Jan Wit van Luthers ‘Ein feste Burg ist unser Gott’. Vergelijk de GK 33 en 34. Luther gaf in dit lied een vrije bewerking van Psalm 46. Waarschijnlijk dichtte hij het tussen 1526 en 1528, een tijd waarin hij in zijn persoonlijk leven veel aanvechtingen ondervond.

Gebruik

Het kan onder andere worden gezongen bij een preek over Zondag 52 HC.

Melodie

De melodie is gelijk aan GK 33.

Lied 404: ‘U Here Jezus roep ik aan’

Tekst

De dichter, Johann Agricola, was een jonge vriend van Luther. Hij was erbij toen Luther zijn 95 stellingen publiceerde. De tekst is een gebed om een oprecht geloof en om een zuiver leven dat is een leven uit liefde tot God en tot de naaste. Agricola gaf het lied als titel mee: ‘Ein neues Lied, zu bitten um Glauben, Liebe und Hoffnung und um ein seliges Leben’. Het woordje ‘klagen’ (oorspronkelijk: ‘Klagen’) in r. 2 van strofe 1 kan aanleiding geven tot de gedachte dat het om een droevig klaaglied gaat; toch is dat niet het geval, het woordje benadrukt eerder de ernst van dit gebedslied.

Gebruik

Het lied kan worden gezongen bij een preek over Zondag 34 HC. Ook gaat het goed samen met Jacobus 2 terwijl het tegelijk kan staan in het kader van het afscheid van dit leven en het sterven.

Melodie

Door de koraalbewerking die J.S. Bach van de melodie van dit lied maakte, geniet zij nog steeds grote bekendheid. De melodie is geschreven in de barvorm. In al haar eenvoud verklankt ze de tekst op een zeer indrukwekkende manier. De 7de regel valt op door zijn korthed. Samen met de twee volgende regels die beiden vanuit een kwartrust beginnen geeft dat een fraaie ritmische beweging.

Lied 406: ‘U heb ik lief, mijn God en Heer’

Tekst

Het oorspronkelijk gedicht werd vermoedelijk gemaakt door Franciscus Xaverius, al dan niet naar een bestaand voorbeeld. Franciscus Xaverius was een van de eerste Jezuïeten. Hij was als zendeling actief in het Verre Oosten en stierf op 46-jarige leeftijd.

Het lied doet denken aan Job. Satan suggereerde immers dat Job God diende vanwege de grote zegen die God hem gaf, terwijl Job de Here diende om Hemzelf.

Gebruik

Het lied kan gezongen worden bij een preek over Job evenals bij die gelegenheden waar het gaat over het liefhebben van God. Ook kan gedacht worden aan het lofzingen van Gods grote Naam en zijn grote daden (zie strofe 4 r. 4).

Melodie

De melodie staat in een driedelige maatsoort (dat betekent dus zingen vanuit de ritmische accenten: in regel 1, op ‘U’, ‘lief’, ‘mijn’ en ‘Heer’). Het is even oppassen om de melodie niet tweedelig te voelen (met een opmaat en accenten op ‘heb’, ‘lie-e-ef’, ‘God’ en ‘Heer’. De op twee na laatste noot van regel 2 staat in een oudere uitgave (1678) afgedrukt als d². Het Liedboek volgt echter de editie van 1707, waar een c² staat. Verwarrend is het feit dat Adriaan Engels in zijn meerstemmige zetting (in de veelgebruikte groene koor- en orgeluitgave van het Liedboek) wèl uitgaat van de oudste versie. Organisten die deze uitgave gebruiken, ontkomen niet aan de noodzaak deze noot te veranderen.

Lied 407: ‘Christus mijn Heer, op U alleen’

Tekst

Een lied vol van overgave en toewijding aan Christus die onze schuld droeg, voor ons pleit, en ons tot aan het einde van ons leven sterk maakt in onze strijd tegen de satan (strofe 1 tot en met 3). Strofe 4 is een lofverheffing. De dichter, Konrad Hubert, was jarenlang medewerker van Martin Bucer, de reformator van Straatsburg.

Gebruik

Het lied kan onder andere worden gezongen bij een preek in de lijdenstijd of een preek over Zondag 11, 12, 13, 15, 16, 18 van de HC.

Melodie

Willem Vogel in het Compendium: *‘De melodie van dit lied behoort tot de meest grootse van het Liedboek [...]. De melodie treedt (bijna) buiten de oevers van het kerklied en is op weg kerkmuziek te worden. Autonoom muzikaal is de lange noot waarmee de eerste en de derde regel begint. De vijfde en de zesde regel hebben een geweldige melodische spanning, die zich ontlaadt in de zevende, naar de slotregels toe. Onnodig te zeggen dat het zingen navenant moet zijn’.*

Lied 410: ‘Zingen wij van harte zeer’*Tekst*

Dit lied is een danklied voor het goede dat God geeft, zowel op het lichamelijke als op het geestelijke vlak.

Gebruik

Geschikt om te zingen in een bid- of dankstond voor gewas en arbeid of bij een preek over Zondag 50 HC. Daarnaast kan het gezongen worden als lofzegging aan het slot van de Avondmaalsviering. In de huiselijke eredienst past het goed als gezongen gebed bij de maaltijd.

Melodie

De melodie heeft een opgewekt dansritme. Ze komt het beste tot haar recht wanneer de regels twee bij twee worden genomen. Regel 7 sluit dan, als extra regel, de melodie af.

Lied 424: ‘Looft overal, looft al wat adem heeft’*Tekst*

De dichter, George Herbert was, naast John Donne, één van de grote Engelse dichters uit de 17de eeuw. Zelf was hij echter heel bescheiden. Bewust koos hij niet voor een carrière aan het hof, maar voor het predikantschap.

Vlak voor zijn dood stuurde hij zijn gedichten toe aan een vriend met de vraag om ze te publiceren of te verbranden. Dit laatste gebeurde echter niet, integendeel, zijn gedichten zijn vele malen herdrukt.

De eenvoud van Herbert stempelt ook dit lied. Het is een eenvoud waarbij een mens ondanks zijn vele gaven terugtreedt voor God: zijn lof moet overal weerklinken en dit lied verwoordt die lof uitbundig.

Gebruik

Geschikt om te zingen aan het einde van de dienst.

Melodie

De melodie is even uitbundig als de tekst, en sterk stuwend, mede vanwege het driedelige ritme. Ze is bovendien driedelig van structuur: A (regels 1,2), B (3-6) C (of A'; 7-8). Ze vertoont scherpe contrasten in stijgen en dalen.

Lied 427: ‘Beveel gerust uw wegen’*Tekst*

Het oorspronkelijke lied, ‘Befiehl du deine Wege’, is een acrostichon. De beginwoorden van de achtereenvolgende coupletten vormen de volgende tekst: ‘Befiehl dem Herren dein Weg und hoff auf ihn. Er wirds wohl machen’ (vergelijk Psalm 37:5). Het lied doet qua inhoud en stijl veel aan de Psalmen denken.

Het lied is erg bekend geworden. Titel en melodie (zij het dan een andere dan die van Bastiaans) sieren zelfs een Duitse postzegel, die in 1976, 300 jaar na de dood van de dichter Paul Gerhardt, uitgegeven werd.

Gebruik

Geschikt om te zingen in een jaarwisselingdienst of bij een preek over Zondag 9 of Zondag 10 HC.

Melodie

De melodie, geschreven J.G. Bastiaans bij de Nederlandse vertaling van dit lied, is heel bekend. Men zinge het in een rustig tempo, in een kalme vierkwartsmaat.

Lied 431: ‘Lof zij de Heer, ons hoogste goed’

Tekst

Dit lied, voor het eerst gepubliceerd in 1675, doet denken aan liederen uit de tijd van de Reformatie, onder andere van Luther. Opvallend is dat het vooral refereert aan het Oude Testament. Zo is de refreinregel ‘Geeft onze God de ere’ ontleend aan Deuteronomium 32:3; verder ademt het een sfeer die te vergelijken is met de psalmen.

Het oorspronkelijke lied is in Duitsland erg geliefd. Wie bekend is met de heldendaden van Old Shatterhand weet misschien dat deze dappere held eens het vierde couplet in de mond neemt (‘Unter Geiern’, Nederlands: ‘De zoon van den berejager’).

Gebruik

Geschikt als slotlied en bij een preek over Zondag 9 of 10 HC.

Melodie

De melodie van Crüger vertoont zeer nauwe verwantschap met de Geneefse melodie van psalm 118.

Lied 436: ‘Jezus neemt de zondaars aan’

Tekst

De domineedichter Erdmann Neumeister maakte dit lied bij een preek over Lucas 15:1-10. Neumeister benadrukte – in een tijd met veel piëtistische invloeden – dat wij van genade leven en niet van gevoel (vergelijk vooral couplet 6). Vandaar de steeds terugkerende regel: ‘Jezus neemt de zondaars aan’.

Gebruik

Geschikt om te zingen bij een preek over bovengenoemde tekst, bij een preek over Zondag 23 HC of in een avondmaalsdienst.

Melodie

De melodie is gelijk aan GK 20

Lied 437 ‘Vernieuw Gij mij, o eeuwig Licht’

Tekst

Het lied is een gebed om een nieuw hart en een nieuwe geest. Het gaat daarbij uit van enerzijds Christus’ typering van zichzelf ‘*Ik ben het licht der wereld; wie Mij volgt, zal nimmer in de duisternis wandelen, maar hij zal het licht des levens hebben*’ (Johannes 8:12) en anderzijds Christus’ opdracht: ‘*Gij zijt het licht der wereld [...] Laat zo uw licht schijnen voor de mensen ...*’.

Gebruik

Het lied past op diverse momenten, onder andere in combinatie met schuldbelijdenis en genadeverkondiging.

Melodie

Zie onder lied 168.

Lied 440 'Ik heb de vaste grond gevonden'*Tekst*

Zoals de dood verzwolgen is in de overwinning (1 Korintiërs 15:54), zo worden onze zonden verslonden door de barmhartigheid van God. Het oorspronkelijke lied (10 coupletten) was door de dichter Rothe bedoeld als een bewerking van Luthers beroemde 'Nun freut euch, lieben Christen gmein' (LvK 402), maar is duidelijk veel associatiever van karakter.

Gebruik

Onder andere geschikt voor een avondmaals- of jaarwisselingdienst.

Melodie

De melodie, die ook onder ons door velen gekend wordt, vraagt om een rustig tempo.

Lied 443: 'Liefde Gods, die elk beminnen'*Tekst*

Eén van de beste liederen van de bekende Engelse opwekkingsprediker Charles Wesley (die meer dan 6000 liederen schreef). De centrale gedachte bij Wesley, dat God liefde is in Jezus, stempelt ook dit lied.

Gebruik

Geschikt onder andere bij een preek over de wederkomst of voor een dienst met belangstellenden.

Melodie

Over de melodie schreef A.C. Schuurman in het Compendium: '*Het evangeliewoord dat 'het voor wijzen en verstandigen verborgen is, maar aan kinderkens geopenbaard', geldt blijkbaar ook wel eens voor kerkliedmelodieën, - in elk geval ten aanzien van dit wondervolle wijsje. Verstandelijk zou men zeggen: het is het toppunt van saaiheid, met zijn schema A-A-B-A'. De regels 1 en 2 worden immers onveranderd herhaald als 3 en 4, maar ook nog eens als 7 en 8, terwijl de regels 5 en 6 té veel weg hebben van die drievoudig herhaalde muzikale zinnen om werkelijk een tegenhanger te zijn. Dat moge allemaal waar wezen, - de melodie wint het pleit door haar onweerstaanbare eenvoud en haar innerlijke muzikaliteit*'.

Het is even oppassen in regel 6, de derde maat, waar het ritme afwijkt van de regels 2, 4 en 8.

Lied 445: 'God heeft mij zijn Zoon gegeven'*Tekst*

Velen, vooral ouderen, kennen het lied 'Ruwe stormen mogen woeden'. In lied 445 is dit lied terug te vinden, als strofe 3. 'Ruwe stormen mogen woeden' is geen zelfstandig lied, de achtste strofe van een vertaling van een door de Duitser J.A. Schlegel (1721-1793) geschreven lied. Schlegel gaf dit lied als opschrift mee: 'Von der Freudigkeit des Glaubens. Ueber Röm. VIII. 31-39'. De 18de-eeuwse predikantdichter Ahasverus van den Berg (1733-1807), onder ons bekend als dichter van GK 30, maakte een Nederlandse vertaling ervan en die kwam terecht in de Evangelische Gezangen (1805) onder nummer 58, 'Geloofsroem', vervolgens ook in de Hervormde Gezangenbundel 1938 onder nummer 178 en tenslotte in het LvK onder nummer 445. Het lied onderging een vermageringskuur: Schlegel schreef 13 coupletten, de versie uit de Evangelische Gezangen telde er negen, die in de Bundel 1938 acht en in het LvK zijn het er drie geworden. Zoals uit Schlegels opschrift blijkt gaat het lied uit van Romeinen 8:31-39. In de LvK-versie: strofe 1: vs 32, strofe 3: vs. 34 en strofe 3: vs. 35-

39. Het thema is niet zozeer *geloofsroem* (zie de EG-versie) als wel *geloofszekerheid*. De drie strofen die in het LvK zijn opgenomen vormen een mooie, sprekende samenvatting van het oorspronkelijke lied (dat wel heel erg 18de-eeuws breedspakig en gedetailleerd is).

Gebruik

Het lied kan gezongen worden bij HC 9 en 10.

Melodie

‘Ruwe stormen mogen woeden’ is bekend geworden met een late versie van de oorspronkelijke melodie: uitsluitend kwartnoten en geen ritmische profilering. De melodie in het LvK gaat terug op een van de oudste gestalten van de melodie. Dat betekent bij het zingen even oppassen: het klinkt bekend maar is net anders dan je denkt. De valkuilen zijn: het ritme (gepunteerde ritmen in alle regels), enkele wendingen (de kop van r. 2 en 3; de tweede helft van de regels 5 en 6; de eerste helft van r. 8). Goed voorzingen dus.

Lied 449: ‘God enkel licht’

Tekst

Een bekend lied, maar in een iets andere versie dan GK 17. GK 17 gaat terug op de vertaling van Ahasverus van den Berg (1733-1807); voor het Liedboek maakte Ad den Besten een nieuwe vertaling met daarin elementen die uit Van den Bergs vertaling zijn overgenomen. Qua taal is deze versie actueler dan GK 17 (‘en wij *belaân* / met *euveldaân*’; ‘wordt ons *gemoed gereinigd van de zonden*’).

Gebruik

Het lied is geschreven als een boetelied; ‘Um Reiniging’ schreef de dichter erbij. Het gaat dus in de eerste instantie om een lied over *levensheiliging* en niet een lied rond Pasen zoals het, op grond van strofe 4, vaak gebruikt wordt.

Lied 451: ‘Alle roem is uitgesloten’

Tekst

Een bekend lied, aangezien het ook al in de Enige Gezangen stond die we tot 1986 gebruikten. Wie de drie versies – Enige Gezangen, GK en LvK – naast elkaar legt ontdekt kleine verschillen in tekst, zoals bijvoorbeeld het begin van strofe 3L ‘Dat heet gadelooz’ ontferming’ (Enige Gezangen), ‘Dat heet grondelooz’ ontferming’ (GK), ‘Dat heet weergalooz’ ontferming’ (LvK). Zie verder ook strofe 2 r. 7, strofe 3 r. 4. De originele versie van het lied is te vinden in de Evangelische Gezangen (1805) onder nr. 38. Hier telt het lied 8 strofen. In de Enige Gezangen zijn dat er 4, in het GK en LvK 3.

Melodie

In het GK staat rechtsonder de tekst: ‘*Kan ook gezongen worden op de wijs van Gezang 26a*’. Wie daarvoor kiest is beter uit met de LvK-versie omdat die melodie daar bij de tekst staat.

Lied 453: ‘Ik weet waar mijn geloven’

Tekst

Drie van de vier coupletten beginnen met de zin ‘Ik weet waar mijn geloven / (onwrikbaar vast in staat)’. Daarmee is het thema van het lied aangegeven: het geloof is onwrikbaar (strofe 1 en 4) en ons vertrouwen staat rotsvast (strofe 3) want God heeft Sions muren gebouwd (strofe 2) en Hij heeft de hoeksteen gelegd (strofe 3). God is de vaste rots van ons behoud. Verschillende Bijbelse noties

klinken in dit lied door, bijvoorbeeld Deuteronomium 32:15, Mattheüs 7:24-27, Psalm 18: 3 – waarin sprake is van God als een vaste rots – en 2 Timotheüs 1:12 – ‘Want ik weet op wie ik mijn vertrouwen heb gevestigd’ – en Psalm 118:22 – waar het gaat over de hoeksteen.

Gebruik

Het lied valt goed te combineren met HC 7, vraag en antwoord 21.

Melodie

De melodie is afkomstig van Heinrich Schütz (1585-1672), de belangrijkste Duitse kerkmusicus uit de 17de eeuw. Een fraaie melodie met een eigenzinnig karakter. Ze is geschreven in de barvorm, wat wil zeggen dat de eerste helft uit twee gelijke delen bestaat (hier r. 1-2 en r. 3-4) terwijl de tweede helft (hier r. 5-8) iets nieuws brengt. De melodie is weids van omvang met als kenmerken element de hoge ligging van r. 2 en 4. Bij het aanleren is goed voorzingen belangrijk (bijvoorbeeld de wendingen in de tweede helft van de regels 1 en 3, en de wending a-f aan het slot van r. 5; deze laatste wending wordt ‘gemakkelijker’ als de volgende regel er gelijk achteraan wordt gezongen).

Lied 454: ‘Wat zou ik zonder U geweest zijn’

Tekst

Een lied over de zekerheid en de troost van het geloof (strofe 1-3) én over het gegeven dat waar het hart vol van is de mond van overloopt (strofe 4). Het lied is gevoelig en emotioneel van toon (hoewel Jan Wit, de vertaler, in het Compendium aangeeft dat hij de voorkeur gaf aan een eerdere versie waarin de emotionele woelingen beter tot hun recht kwamen).

Gebruik

Het lied kan onder andere gezongen worden als het gaat over zending en evangelisatie.

Melodie

De melodie is gelijk aan die van ‘k Wil u, O God, mijn dank betalen’; zie LvK 390.

Lied 455: ‘Als Hij maar van mij is’

Tekst

De eerste regel van dit lied lijkt wat ‘hebberig’ maar het vervolg geeft aan dat het hier gaat om iets dat ook wel wordt aangeduid als ‘toe-eigening’: als Hij van mij is en ik van Hem dan heb ik niets te vrezen, waar Hij is, is mijn vaderland. De dichter is dezelfde als die van lied 454, Novalis (Friedrich von Hardenberg, 1772-1801). Deze dichter was geworteld in het Duitse piëtisme en wilde dat nieuw leven en nieuwe innigheid inblazen. De toon van het lied is vol van overgave en vrede.

Gebruik

Onder andere bij HC 7 of 10.

Melodie

De melodie stamt uit die tijd dat het geestelijke kenmerken ging vertonen van het kunstlied (dat in deze tijd ook in populariteit toenam). De melodie is gevoelig van toon en past daardoor goed bij de tekst. Ze moet niet te snel gezongen worden (al lijkt het notenbeeld daar op het eerste gezicht misschien om te vragen) maar komt het mooist uit in een rustige vierkwartsbeweging.

Lied 462: ‘Ontwaak, gij die slaapt en sta op uit de doôn’

Tekst

Een in Nederland bekend en geliefd lied. Het werd geschreven door de 19de-eeuwse Nederlandse predikant Petro Parson (1803-1878) en was ook al opgenomen in de Vervolgbundel op de Evangelische Gezangen (1866) en de Hervormde Gezangenbundel 1983. Uitgangspunt voor het lied is Efeze 5:8, 14-16 en Romeinen 13:12.

Melodie

Een echte Bastiaans-melodie: rustig, verheven, harmonisch en in een kwartnotenbeweging. Bastiaans schreef de melodie bij Parsons tekst, met het oog op de opname in de Vervolgbundel.

Lied 464: ‘Alle volken, looft de Here’

Tekst

De naam van Jan Pieter Heye associëren we eerder met ‘De Zilvervloot’ of ‘Ferne Jongens, stoere knapen’, ‘Zie de maan schijnt door de bomen’ dan met het kerklied. Heye (1809-1876), van huis uit arts maar daarnaast ook letterkundige, hield zich graag bezig met de culturele opvoeding van het volk en het aankweken van nationaal besef door middel van het lied. Heye was echter ook geïnteresseerd in ‘het koraal’, volgens hem het hoogste kunstwerk voor het volk: ‘*Meer nog dan het wereldlijk, zij het geestelijk Lied, in melodie als in tekstvorm een kunstwerk; wel een beknopt, maar toch voltooid religieus kunstwerk, in eenheid van denkbeeld, tegenstelling en oplossing.*’ Heye schreef dit lied in 1870, samen met een kleine veertig andere. Het is een loflied.

Melodie

Heye schreef het lied zonder een specifieke melodie in gedachten te hebben. Naderhand is de tekst gecombineerd met de melodie van ‘O Durchbrecher aller Bande’ (zie LvK 435, dit lied is opgenomen in de 121 liederen die de GS van Leusden 1999 vrijgaf).

Lied 465: ‘Van U zijn alle dingen’

Tekst

‘Van U zijn alle dingen’ is een bekend en geliefd lied; het heeft in Nederland al in verschillende bundels gestaan. Het is een lied van vertrouwen en overgave.

Melodie

Zie LvK 427 hierboven.

Lied 466: ‘Als God, mijn God, maar voor mij is’

Tekst

Dit lied gaat uit van Romeinen 8:31-36: ‘Als God vóór ons is, wie zal tegen ons zijn’. Daarnaast haakt het aan bij Psalm 90:11 en Psalm 23.

Melodie

Bekend van GK 228.

Lied 467: ‘O Eewge Vader, sterk in macht’*Tekst*

De dichter William Whiting (1825-1878) schreef het lied voor een leerling die op punt stond per schip naar Amerika te gaan. Hij gaf zijn lied als titel mee ‘Thou rulest the raging of the sea’ (Psalm 89:10). Whiting bouwde zijn tekst zo op dat strofe 1 zich richt op de Vader, strofe 2 op de Zoon en strofe 3 op de Geest, Strofe 4 is gewijd aan de Drie-enige God. Het lied is, begrijpelijk genoeg, bekend geworden als een zeemansgebed.

Melodie

De componist John Bacchus Dykes is vooral bekend door de melodie van ‘Heilig, Heilig, Heilig’ (zie LvK 457). Zijn melodie bij Whiting's zeemanslied kreeg de naam Melita; Melita = Malta = Paulus' schipbreuk. De melodie, typerend voor hymnmelodieën uit de Engelse Romantiek, vraagt om een gedragen manier van zingen (zonder al te veel dramatiek overigens in de voorlaatste regel).

Lied 468: ‘Heer, mijn hert is boos en schuldig’*Tekst*

A.C. Honders in het Compendium: ‘*Het [lied] is typerend voor Gezelle: Ingetogen, zuiver, eenvoudig, persoonlijk, priesterlijk*’. Een mooi innig lied, een gebed om vergeving. Wie het wil zingen krijgt daar zeker iets voor terug, zowel in tekst als melodie, maar wel moet men zich bewust zijn van het taaleigen van Gezelle (in woorden als ‘hert’ en ‘verduldig’). Overigens: laat de tekst even op je inwerken en de woorden spreken voor zich.

Gebruik

Te zingen als schuldbelijdenis

Melodie

De melodie is van Adriaan C. Schuurman. Ze is even innig als de tekst. Schuurman schreef de melodie in de phrygische kerktoonsoort vanwege haar klagende karakter.

Lied 469: ‘Het leven is: een krijgsbanier’*Tekst*

De tekst is bekend, bijvoorbeeld van wandteksten. Meer nog dan bij het vorige lied geldt hier dat men bij het zingen door het taaleigen van Gezelle heen moet prikken.

Melodie

Een melodie van de Nederlandse componist Julius Röntgen, geschreven in 1920, en gekenmerkt door een martiaal karakter.

Lied 476: ‘Eeuwig Woord, U willen wij bezingen’*Tekst*

Rijnsdorp schreef met dit lied een loflied op Christus en hij sluit daarin aan bij verschillende Bijbelse elementen. Allereerst in strofe 1: Johannes 1, Spreuken 8: 22-31, De ‘Engel des Heren’ uit het OT, Jesaja 7:14. Vervolgens ook Handelingen 2:24 (strofe 3), Openbaring 1:13 en 22:16 (strofe 5). Verder is ook een zegswijze uit de Geloofsbelijdenis van Nicea te herkennen (strofe 1 r. 2) evenals enkele woorden uit het Avondmaalsformulier (strofe 2).

Gebruik

Het lied doorloopt de heilsgeschiedenis, van 'In den beginne was het Woord' tot de jongste dag. Het kan daarom gezongen worden op de grote Christusfeesten – Kerst, Pasen, Hemelvaart en Pinksteren. Ook past het goed tijdens de Avondmaalsviering.

Melodie

De melodie is bekend van GK 41.

Lied 484: 'Waarom moest ik uw stem verstaan'

Tekst

Christen zijn is geen garantie voor een gemakkelijk leven. Het is ook geen garantie voor altijddurende geestelijke rust en vrede. Voor de momenten waarop en perioden waarin we vragen stellen, is dit lied: 'Waarom bracht Gij die onrust mij in 't bloed – is dat genade?' Een mooi lied dat diepmenselijke vragen verwoordt; een leerzaam lied ook, want het leert dat wellicht niet wijzelf, maar anderen wél met dergelijke vragen rondlopen. Het lied is een gebed en mondt uit in de vraag: '*Spreek Gij dan in mijn hart en zeg, / dat het zo goed is dat die weg / ook door uw Zoon gegaan is*'.

Melodie

Een 16de-eeuwse melodie die vraagt om een rustige beweging vanuit de halve noot. Er is een mooie samenhang tussen tekst en melodie.

7.3 Lijst van 36 liederen uit eigen kring

[Deze bijlage is in deze uitgave niet opgenomen.]

7.4 Lijst van 67 liederen uit andere bronnen

[Deze bijlage is in deze uitgave niet opgenomen.]

7.5 Ondersteunende activiteiten deputaten Kerkmuziek en Eredienst

Hierna volgen twee verslagen die een nauwkeurig overzicht willen geven van de ondersteunende activiteiten die zijn verricht in 2000 en in 2001 (eerste helft).

7.5.1 Jaarverslag 2000 ondersteunende activiteiten Deputaten Kerkmuziek en Eredienst

A. Organisatie

Algemeen

De Generale Synode Leusden 1999 stelde deputaten Kerkmuziek in staat om structureel aan de slag te gaan met ondersteunende activiteiten rond de besluiten die liturgie en kerkmuziek betreffen. Per jaar werd er een totaalbudget van f 25.000,- ter beschikking gesteld zodat er een substantieel bedrag be-

schikbaar was voor de honorering van de ondersteunende activiteiten. Binnen het deputaatschap nam Anje de Heer vanaf 1 februari 2000 de werkzaamheden ter hand. Omdat de zaken rond kerkmuziek en liturgie niet van elkaar te scheiden zijn wordt ook ondersteuning verricht op het gebied van deputaten Eredienst.

Periode

1 februari 2000 tot en met 31 december 2000

Aantal gewerkte uren

265,25 uur.

(Uitgaande van een aanstelling voor 10 maanden per jaar, 8 uur per week, is dit gemiddeld 29,5 uur per maand en 7,4 uur per week [$265,25: 9 (=10 - 1) = 29,5$, $29,5: 4 = 7,4$]).

Overzicht per maand

Februari 2000	31
Maart 2000	18
April 2000	27
Mei 2000	32,5
Juni 2000	19,5
Juli 2000	4,25
Augustus 2000	15,75
September 2000	36,5
Oktober 2000	30,5
November 2000	25
December 2000	25

Verdeling

De gewerkte uren zijn als volgt besteed:

Advies en ondersteuning	240,5 uur
(waaronder de uren die besteed zijn aan de samenstelling en productie van de brochures Tussen Leusden en Zuidhorn I: Presentatie 121 liederen en Tussen Leusden en Zuidhorn II: Regeling Kerkmuziek).	
Administratie/organisatie	14 uur
Cursuswerk	4 uur
Overleg	3 uur
Diversen	4

Financiën

Uitgaande van het vastgestelde honorarium van f 50,- per uur (bruto) ziet het financiële plaatje er als volgt uit:

Honorarium over de verslagperiode:	13150,-
Bureaunkosten:	3674,60 ¹
<i>Subtotaal:</i>	16824,60
Binnengekomen ² :	2320,70
Openstaande rekeningen:	pm
<i>Totaal:</i>	14503,90

Productie en verzending van TL&Z I en II via DCG: 6.605,88

¹ Waarvan ca. f 2550, -- voor de productie en verzending van de brochures *Tussen Leusden en Zuidhorn I en II* in eigen beheer.

² Betaling van de bestelde brochures TL&Z I en II.

Pas eind 2000 werd duidelijk dat de productie en verzending van TL&Z I en II via DCG uit het eigen budget van Deputaten Kerkmuziek moet worden betaald.

Met het oog op de verwerking van de verwachten reacties op het Rapport aan de Generale Synode Zuidhorn werd eind 2000 besloten om van het voor de ondersteunende activiteiten gereserveerde bedrag per maand een deel te reserveren zodat daar te zijner tijd de verwerking van de reacties uit kan worden bekostigd.

B. Werkinhoud

Tussen Leusden en Zuidhorn I en II

Nadat de ondersteunende activiteiten per 1 februari 2000 van start waren gegaan werden de eerste maanden besteed aan het samenstellen, redigeren en deels schrijven van twee brochures: *Tussen Leusden en Zuidhorn I: Presentatie 121 liederen* en *Tussen Leusden en Zuidhorn II: Regeling Kerkmuziek*.

Tussen Leusden en Zuidhorn I: Presentatie 121 liederen

Artikel 61, werkplan 5: opdrachten aan deputaten, besluit 2.1: *...deputaten verder op te dragen de kerken te dienen met informatie over de wijze waarop de liederen die de synode nu vrijgeeft, kunnen worden geïntroduceerd;*

De brochure TL&Z I diende met name om aan opdracht 2.1 gestalte te geven en de kerken metterdaad de informatie te verschaffen waarmee zij in hun eigen situatie met de nieuwe liederen aan de slag kunnen gaan. Verschillende notities die op de synode in de besluitvorming een rol hadden gespeeld zouden in deze brochure worden opgenomen, met name enkele delen uit het Aanvullende Rapport (dat door tijdgebrek niet aan de kerken was toegestuurd) én de toelichtingen op de 121 liederen die ten behoeve van de synode door deputaten Kerkmuziek waren geschreven. Beide stukken zouden ook in de Acta opgenomen worden, maar vanwege de toegankelijkheid en de beschikbaarheid voor kerkenraden, liturgiecommissies en gemeenteleden werd besloten dit materiaal te bundelen in een handzame brochure.

De brochure is zo opgezet dat de gebruikers, behalve de toelichtingen per lied, ook achtergrondinformatie krijgen die van belang is voor de beoordeling van de liederen en de omgang er mee (hoofdstuk 2 t/m 4) en praktische informatie om met de nieuwe liederen aan de slag te gaan. De inhoud is als volgt:

1. de lijst van 121 door de generale synode vrijgegeven liederen; informatie over de totstandkoming van de selectie en de besluiten t.a.v. de 134 overige liederen (hoofdstuk 1);
2. het werken met criteria: hoofdstuk 2 uit het Aanvullend Rapport, aangevuld en uitgebreid naar aanleiding van de bespreking tijdens de generale synode (hoofdstuk 2);
3. achtergrondinformatie bij de toelichtingen over taal, deels nieuw, deels materiaal dat op de generale synode diende (hoofdstuk 3);

4. achtergrondinformatie bij de toelichtingen over de inhoud: deels overgenomen uit het Aanvullend Rapport, deels aangevuld en uitgebreid naar aanleiding van de bespreking tijdens de generale synode (hoofdstuk 4);
5. toelichtingen op de 121 liederen met per lied een toelichting. Dit hoofdstuk is samengesteld uit de toelichtingen die Deputaten schreven ten behoeve van de generale synode. Het materiaal is hier en daar, met het oog op gebruik door de kerken, opnieuw geordend en uitgebreid. De informatie is geordend door middel van de aanduidingen *T* (informatie over de tekst), *M* (informatie op de melodie) en *G* (mogelijkheden voor gebruik). In verband met de indeling van het Liedboek zijn bij de verschillende rubrieken algemene inleidingen geplaatst. Zo werden specifieke rubrieken als ‘Bijbelliedereren’ of de verschillende perioden van het kerkelijk jaar van achtergrondinformatie voorzien. Die achtergrondinformatie is belangrijk voor het verstaan en dus voor het gebruik van de liederen. Verder is ze ook informatief (en zo worden onder ons minder gebruikelijke termen als *Epifaniën* of *Trinitatis* van uitleg voorzien) (hoofdstuk 5);
6. tips en adviezen voor de praktijk, met als doel thuis te raken in de 121 nieuwe liederen. Met allereerst praktische adviezen voor omgang met de synodebesluiten in de gemeente (6.1), adviezen voor de kennismaking met de nieuwe liederen en de beoordeling ervan (6.2), adviezen om thuis te raken in het Liedboek en zo de mogelijkheden van de nieuwe liederen te overzien (6.3) en handreikingen voor de concrete introductie van de liederen in de gemeente en het aanleren ervan (6.4 en 6.5);
7. een overzicht van de opdrachten die Leusden aan deputaten Kerkmuziek heeft meegegeven.

Tussen Leusden en Zuidhorn II: Regeling Kerkmuziek

Artikel 61, werkplan 5: opdrachten aan deputaten, besluit 2.2: *...deputaten verder op te dragen de Regeling Kerkmuziek, die deputaten in hoofdstuk 4 van hun aanvullend rapport aan de synode hebben voorgesteld, aan de kerken aan te bieden als handreiking bij de aanstelling van en omgang met hen die de muzikale onderdelen van de eredienst verzorgen;*

Opdracht 2.2 leidde tot de tweede brochure: Tussen Leusden en Zuidhorn II: Regeling Kerkmuziek. De Regeling zoals zij was te vinden in het Aanvullend Rapport wordt in de brochure voorafgegaan door een kort hoofdstuk met achtergrondinformatie. Ook werden twee bijlagen toegevoegd met informatie over bestaande regelingen en salaristabellen.

Verzending aan de kerken

Na overleg met deputaten Generaal-synodale publicaties werd besloten om de brochures in eigen beheer uit te geven. Dat wil in dit geval zeggen: geen officiële uitgave – want dan zou de productie veel te veel tijd vragen terwijl de kerken die informatie zo snel mogelijk nodig hadden – maar vermenigvuldiging via het kopieerapparaat en inbinden via de copyshop. Ook werd er besloten om elk van de plaatselijke kerken een exemplaar van beide brochures toe te sturen. De beide brochures zijn ook op internet te vinden, maar in dat geval zou het initiatief aan de plaatselijke kerken worden overgelaten en dat was niet overeenkomstig de opdracht. Bovendien kreeg zo iedere plaatselijk kerk het materiaal zichtbaar en tastbaar aangereikt.

In de zomer van 2000 (juni/juli) werden de brochures toegestuurd aan de kerken. Redactie en lay-out deden we zelf; vermenigvuldiging en verzending van de brochures werd verzorgd door Dienstencentrum Groningen (DCG).

Rond de kosten van het project was lange tijd onzekerheid omdat het niet duidelijk was voor de kosten verantwoordelijk was, deputaten Generaal-synodale publicaties of deputaten Kerkmuziek. Pas in het najaar kwam hier duidelijkheid over: Deputaten Generaal-synodale publicaties hebben voor dit soort uitgaven geen budget dus de productie- en verzendkosten drukken op ons eigen budget.

Verzending op aanvraag

Van de mogelijkheid om extra exemplaren van de brochures te bestellen (tegen de kostprijs) werd ruim gebruik gemaakt. Tot 31 december 2000 werden van *Tussen Leusden en Zuidhorn I: Presentatie 121 liederen* 86 exemplaren extra besteld, van *Tussen Leusden en Zuidhorn II: Regeling Kerkmuziek* 44 exemplaren. De bestelling waren zowel van kerkenraden/liturgiecommissies afkomstig als van particulieren.

Liturgie na Leusden

Tegelijk met de beide brochures kregen de kerken ook de Notitie *Liturgie na Leusden* toegestuurd. Deze notitie, in de eerste instantie bestemd voor liturgiecommissies bevat een overzicht van de ontwikkelingen van de afgelopen jaren, een overzicht van de besluiten van de generale synode rond liturgie en kerkmuziek én adviezen voor het beleid van liturgiecommissies en informatie over het beschikbare studiemateriaal. Ook deze Notitie werd een aantal malen op aanvraag extra toegestuurd.

Andere activiteiten

Artikel 61, Kerkmuziek, Gezangen, werkplan 5: opdrachten aan deputaten, besluit 2.1: *...deputaten verder op te dragen de kerken te dienen met informatie over de wijze waarop de liederen die de synode nu vrijgeeft, kunnen worden geïntroduceerd;*

Artikel 61, Kerkmuziek, Gezangen, werkplan 5: opdrachten aan deputaten, besluit 5, toelichting: *... dat we de laatste tien jaar als kerken en synode grote processen in gang hebben gezet, die om procesbegeleiding vragen. Van deputaten kan niet verwacht worden dat ze dat in hun vrije doen. [...] Omdat dit [het geven van informatie en ondersteuning] structureel lijkt te worden, heeft de commissie daar in het voorgestelde budget rekening mee gehouden.*

Artikel 49, Eredienst, besluit 2: deputaten op te dragen: *[...] 2. desgevraagd de kerken te voorzien van informatie en advies over zaken met betrekking tot liturgie en eredienst.*

Al tijdens maar vooral na afloop van de Generale Synode Leusden kwamen er vanuit het land verzoeken om informatie. Vanaf het begin zijn die door de afdeling Ondersteunende activiteiten afgehandeld. In verband daarmee werd in de zomer van 2000 gestart met een telefonisch spreekuur. De kerken werden hiervan op de hoogte gesteld tegelijk met de toezending van de brochures TL&Z I en II en de Notitie *Liturgie na Leusden*.

Het spreekuur is er iedere dinsdagavond van 19.00-20.00 uur (schoolvakanties uitgezonderd). De praktijk leert dat er wekelijks wordt gebeld. De bellers zijn zowel particulieren als vertegenwoordigers van kerkenraden en /of liturgiecommissies; de laatste groep is in de meerderheid.

Onderwerpen

De onderwerpen waarover informatie wordt gevraagd zijn zeer verschillend. Allereerst ging het om bestellingen van de brochures TL&Z I en II. Het zwaartepunt van die bestellingen lag aan het begin van het vergaderseizoen 2000/2001 (nazomer 2000).

De onderwerpen waarover informatie werd gevraagd liepen sterk uiteen. Een opsomming in willekeurige volgorde: algemene informatie over enkele of verschillende synodebesluiten; de Tien Geboden; de viering van het Avondmaal; kinderen en eredienst; het ‘leveren’ van een spreker voor een gemeenteavond; de nieuwe avondmaalsformulieren; teksten en liederen voor/bij schuldbelijdenis en genadeverkondiging; informatie over het Liturgisch Katern; copyright en het kopiëren van liederen uit het Liedboek; de voorlezer; het gebruik van het kerkorgel voor de lespraktijk van de organist; medewerking van een cantorij aan de dienst; praktische aspecten van de Regeling Kerkmuziek; het repertoire van een cantorij; advies in verband met de omgang met bezwaren tegen afzonderlijke liederen; de functie van staan in de eredienst; de omgang met de brochures van de gebr. Bezemer; het gebruik van kanselkleden; het gebed voor de verkiezing van ambtsdragers; meelesen en adviseren bij het samenstellen van notities en rapporten.

Notities

Om bij het beantwoorden van vragen uit het land zo effectief mogelijk te werk te gaan werd vanaf het begin gewerkt met zogenaamde Notities. Deze Notities richten zich op een speciaal onderwerp en bevatten relevante achtergrondinformatie (met name concrete informatie over de aspecten die in de vraagstelling aan de orde kwamen), diverse aandachtspunten, suggesties voor de praktijk en een literatuuropgave. Vragen over een zelfde onderwerp kunnen zo snel beantwoord worden. De Notities worden steeds geactualiseerd (n.a.v. nieuwe vragen, nieuwe achtergrondinformatie of nieuwe ontwikkelingen).

In het verslagjaar zijn er de volgende Notities ontstaan:

- De Tien Woorden
- Kind en kerkdienst
- Avondmaal
- Schuldbelijdenis en genadeverkondiging
- Het opstellen van een werkplan voor de liturgiecommissie
- Liturgie na Leusden
- Cantorij
- Houding en beweging
- Voorlezer
- Themajaar liturgie

In voorbereiding waren:

- De actieve gemeente
- Beurtzang
- Het kerkelijk jaar
- Liturgie en gemeenteopbouw

Documentatiemappen

Omdat relevante literatuur niet altijd voor de doelgroep gemakkelijk te vinden is – bijvoorbeeld als het om bepaalde tijdschriften of om oudere uitgaven gaat – zijn de zogenaamde *documentatiemappen* ontwikkeld: kopieën uit de literatuurlijst en eventueel materiaal uit andere plaatselijke kerken. Deze zijn tegen kostprijs verkrijgbaar.

Verwijzen

Omdat de vragen uit het land op één adres binnenkomen groeit er een overzicht van activiteiten in het land. Plaatselijke kerken kunnen zo naar elkaar verwezen worden, men kan dan van elkaanders materiaal gebruik maken en het wiel hoeft niets steeds opnieuw uitgevonden worden. Het is duidelijk dat men deze verwijzingen zeer waardeert.

Cursuswerk

Als samenwerking tussen de Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten en deputaten Eredienst en Kerkmuziek (ondersteunende activiteiten) is er een drietal cursussen ontwikkeld:

- *Kerkorganist, kerklied en gemeentezang* – Organisten de weg wijzen in het begeleiden van de gezangen uit het Liedboek voor de kerken.
- *Kerk en lied-avond* – Plaatselijke kerken op een praktische en ongedwongen wijze te laten werken aan verschillende facetten van gemeentezang.
- *Project liturgie* – Plaatselijke kerken (of commissies daaruit) de mogelijkheid bieden om onder leiding van een deskundige zich te verdiepen in de liturgie of bepaalde aspecten daarvan.

Eind 2000 is een brochure met uitgebreide informatie over deze cursussen naar alle plaatselijke kerken gestuurd; deze kunnen namelijk op de cursussen intekenen (de cursussen worden in de eigen plaats gegeven). De coördinatie van de cursussen berust bij de ondersteunende activiteiten. De docenten zijn leden van de VGK (doorgaans beroepsmusici) en/of leden van een van beide deputaatschappen. Nadat de brochure is verstuurd is er in het verslagjaar tweemaal ingetekend op cursus 1.

A. de Heer-De Jong

7.5.2 Jaarverslag 2001 ondersteunende activiteiten Deputaten Kerkmuziek en Eredienst (eerste helft)

A. Organisatie

Periode

1 januari 2001 tot en met mei 2001. In verband met de deadline van het rapport t.b.v. de GS Zuidhorn 2002 beslaat dit verslag alleen de eerste vijf maanden van 2001.

Aantal gewerkte uren

Totaal: 102.30 uur; gemiddeld: 20,5 uur per maand.

Januari 2001	27.25
Februari	30.5
Maart	20.25
April	14
Mei	10.5

In deze periode werd duidelijk dat de kosten van het algemene deputatenwerk in deze periode erg hoog zijn, onder andere vanwege de vele vergaderingen en de bijbehorende reiskosten én de kosten van de brochures *Tussen en Leusden en Zuidhorn I en II*. Omdat Deputaten Kerkmuziek een overschrijding van het budget vrezen moet er ‘bezuinigd’ worden. Vandaar dat vanaf maart 2001

noodgedwongen gepoogd wordt het aantal uren van de ondersteunende activiteiten omlaag te brengen. Dat lukt alleen wanneer uitsluitend de hoogstnoodzakelijke dingen worden gedaan (reageren op verzoeken uit het land), terwijl andere zaken (zoals het werken aan de Notities in voorbereiding, ondersteunend materiaal als lesbrieven e.a., voorbereidingen voor een studiedag e.a.) blijven liggen. Voor een korte periode kan dat, op langere termijn gaat het echter ten koste van het werk en dreigt het opgebouwde weer in te zakken.

Verdeling

De gewerkte uren zijn als volgt besteed:

Advies en ondersteuning	88.5
Administratie/organisatie	11.75
Cursuswerk	2.75

Financiën

Uitgaande van het vastgestelde honorarium van f 50,- per uur (bruto):

Honorarium over de verslagperiode:	5095,-
Bureaunkosten:	1612,-
<i>Subtotaal:</i>	6707,-
Binnengekomen:	1277,30 ¹
Openstaande rekeningen:	pm
<i>Totaal:</i>	5429,70

¹ *Betaling van de brochures Tussen Leusden en Zuidhorn I en II, de Notities en/of de Documentatiemappen.*

B. Werkinhoud

Tussen Leusden en Zuidhorn I en II

Naar beide brochures bleef vraag. Afhankelijk van de vraag werden ze steeds in kleine hoeveelheden bijgemaakt.

Notities

Aan de tien bestaande Notities werd een elfde toegevoegd: *Beurtzang*. In voorbereiding zijn: *De actieve gemeente, Het kerkelijk jaar, Liturgie en gemeenteopbouw, Toelichtingen bij de liturgische gezangen uit het Liturgisch Katern, Gebeden*.

Documentatiemappen

Er werden documentatiemappen samengesteld bij de Notities *Cantorij, De Tien Woorden, Houding en Beweging, Kind en Kerkdienst, Schuldbelijdenis en genadeverkondiging* en *Voorlezer*. Ook werd er incidentele documentatie verschaft (kerkelijk jaar en symboliek, preek, Advent).

Persbericht

Eind januari werd naar de kerkelijke bladen (Reformatie, Reformanda, Nader Bekeken, regionale kerkbladen, Dienst, Pro Ministerio, Eredienst) en het Nederlands Dagblad een persbericht verstuurd met daarin informatie over de ondersteunende activiteiten van Deputaten Eredienst en Kerkmuziek,

het beschikbare materiaal en het cursusaanbod. De respons op het persbericht was goed (zoals blijkt uit het aantal gewerkte uren in februari).

Respons

Van het aanbod van de ondersteunende activiteiten van de deputaatschappen Kerkmuziek en Eredienst wordt zeer regelmatig gebruik gemaakt. Men benadert ons via e-mail (een geliefd medium), telefoon (het spreekuur wordt vrijwel wekelijks gebeld) of post. In het onderstaande overzicht is te zien hoe van het aanbod gebruik werd gemaakt in de periode januari tot en met mei 2001:

Brochures

Tussen Leusden en Zuidhorn I: Presentatie 121 liederen	14
Tussen Leusden en Zuidhorn II: Regeling Kerkmuziek	3

Notities

Avondmaal	27
Beurtzang (verkrijgbaar vanaf medio maart)	7
De Tien Woorden	21
De vorm van de avondmaalsviering	13
Het opstellen van een werkplan	26
Houding en beweging	22
Kind en kerkdienst	27
Liturgie na Leusden	23
Themajaar liturgie	20
Schuldbelijdenis en genadeverkondiging	21
Voorlezer	25

Documentatiemappen

Cantorij	12
De Tien Woorden	8
Houding en Beweging	8
Kind en Kerkdienst	10
Schuldbelijdenis en genadeverkondiging	8
Voorlezer	10

Cursussen

Kerkorganist, kerklied, gemeentezang	4
Kerkliedavond	
Project liturgie	6

Onderwerpen

Uit de vorige paragraaf komen een aantal onderwerpen naar voren waar vrij veel belangstelling voor is. De Notities en Documentatiemappen zijn ontstaan naar aanleiding van vragen uit het land; vervolgens blijken deze onderwerpen op meer dan een plaats te leven. Overigens moet hierbij opgemerkt worden dat de Notities naar aanleiding van het persbericht begin 2001 vaak integraal werden besteld; een enkele aanvrager vroeg zich ook af of er geen abonnementensysteem mogelijk was.

Naast de onderwerpen die in de Notaties aan de orde komen kwamen er vragen aan de orde rond de volgende thema's: het kerkelijk jaar en de bijbehorende symboliek, de regels rond het kopiëren van bladmuziek (voor een cantorij), de regels rond het kopiëren uit het Liedboek voor de kerken, het

Liturgisch Katern (en de wijze van bestellen van dit katern), het gebruik van het (klassieke) avondmaalsformulier in samenhang met de voorbereiding, de vormgeving van de preek, participatie van de gemeente in de kerkdienst, informatie over de kerkelijke weg ten aanzien van de 121 door Leusden vrijgegeven gezangen, achtergrondinformatie bij specifieke liederen uit het LvK, het formulier bij het afleggen van Openbare Geloofsbelijdenis en het gebruik ervan, het zingen van de Tien Geboden ja of nee, achtergrondinformatie bij Orde C, adviezen rond het starten van de introductie van de 121 LvK-liederen, de toekomst van de Regeling Kerkmuziek.

Regeling Kerkmuziek

In opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 stuurden Deputaten Kerkmuziek zomer 2000 aan alle plaatselijke kerken de Regeling Kerkmuziek toe (*Tussen Leusden en Zuidhorn 11: Regeling Kerkmuziek*). Naar aanleiding hiervan kwamen er enkele reacties binnen, veelal in vragende zin: Wat is de bedoeling van deze Regeling? Gaan de kerken met deze Regeling werken? Komt er een vervolg? Kan ik met deze regeling in de hand naar mijn kerkenraad stappen?

De kerk van Amersfoort-Centrum stuurde uitgebreide achtergrondinformatie rond de benoeming van een kerkmusicus in eigen gemeente toe. Vanaf april 1999 heeft deze kerk namelijk een kerkmusicus in dienst. Rond de benoeming (na de proefperiode) waren er contacten met Deputaten Kerkmuziek. Eind december 2000 stuurde Amersfoort-Centrum vervolgens de stukken rond de benoeming toe, mét daarbij twee vragen. Allereerst of er door Deputaten Kerkmuziek of het landelijk steunpunt informatie kan worden verzameld over het al dan niet in dienst hebben van een bevoegd kerkmusicus. Vervolgens of er een bundeling (regionaal of landelijk) mogelijk is van werkzaamheden, bijvoorbeeld op het punt van nieuwe kerkmuziek.

De kerk van Amersfoort-Centrum stuurde hun materiaal toe als reactie op de toezending van de Regeling Kerkmuziek. Vanuit enkele andere kerken weten we dat men op een of andere wijze met de regeling bezig is. Maar een duidelijk beeld rond de ontvangst en het al dan niet aan de slag gaan met de Regeling ontbreekt. Om aan het toezenden een goed vervolg te kunnen geven, lijkt het ons zinvol om een inventarisatie te maken in de vorm van het toesturen van een korte vragenlijst aan de plaatselijke kerken. Graag ontvangen Deputaten Kerkmuziek hiertoe een opdracht, gedelegeerd aan het Steunpunt Liturgie.

A. de Heer-De Jong

7.6 Artikel van deputaten Kerkmuziek over Lied 1

[Deze bijlage is in deze uitgave niet opgenomen.]

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 – SAMENVATTING	2
1.1 Liedboek voor de kerken	2
1.2 Liederen van eigen kerkleden	3
1.3 Overige liederen	3
1.4 Overige werkzaamheden	3
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	4
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	5
3.1 Artikel 61 – 09.12.99 acta synode van Leusden 1999	5
3.2 Artikel 62 – 09.12.99 acta synode van Leusden 1999	6
3.3 Artikel 60 – 09.12.99 acta synode van Leusden 1999	7
3.4 Artikel 58 – 07/08.10/07.12.99 acta synode van Leusden 1999	7
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	8
Samenvatting	9
5 – UITVOERING	10
5.1 Visie	10
5.1.1 Liederen van de Geest	10
5.1.2 Geïnspireerde psalmen	11
5.1.3 Toetst alles	11
5.1.4 Kwaliteit	12
5.1.5 Liturgische context	13
5.1.6 Liederen voor de kerken	13
5.1.7 Verwante kerken	13
5.1.8 Toekomst	14
5.1.9 Een offer aan God, een geschenk aan ons	14
5.2 Werkwijze	14
5.3 Verantwoording	15
5.4 Presentatie liederen uit het Liedboek voor de kerken	16
5.4.1 Introductie op de ‘tien van Leusden’ uit het Liedboek voor de kerken	16
5.4.2 Introductie op de 124 voorgestelde gezangen uit het Liedboek van de kerken	17
5.4.3 Overige liederen uit het Liedboek voor de kerken	18
5.5 Presentatie liederen uit eigen kring	18
5.5.1 Inleiding	18
5.5.2 Korte geschiedenis	18
5.5.3 Korte beschrijving van de ingezonden liederen	19
Overwegingen 19	
Het resultaat 20	
Overzicht van de 36 voorgestelde liederen 21	
5.6 Presentatie liederen uit andere bronnen	22
5.6.1 Introductie	22
Opdracht 22	
Inventarisatie liederen 22	
Werkwijze 23	
5.6.2 Een selectie liederen uit de evangelische traditie	23
Beoordeling (criteria) + enkele voorbeelden 23	
Voorstel liederen 24	
5.6.3 Een selectie liederen, speciaal geschikt voor kinderen	25
Introductie 25	

	Inventarisatie 26	
	Werkwijze 27	
5.6.4	Liederen uit Gezangen voor liturgie	28
	Introductie 28	
	Psalmen anders? 29	
	Voorstel liederen 30	
5.7	Steunpunt liturgie	30
5.7.1	Inleiding	30
	1. Algemeen 30	
	2. Toekomst op korte termijn 31	
	3. Toekomst op lange termijn 31	
	4. Verhouding tussen deputatenwerk en ondersteunend werk 32	
5.7.2	Voorstel Steunpunt Liturgie	33
	Algemene gegevens 33	
	Omschrijving 34	
5.8	Overige activiteiten	38
5.8.1	Overleg met deputaten Eredienst	38
5.8.2	Cultuurnota	38
	Bundel en lijst 38	
	Functie liedbundel 39	
5.8.3	Contacten met CGK/NGK/NHK-Geref. Bond	39
	Christelijke Gereformeerde Kerken 39	
	Nederlands Gereformeerde Kerken 40	
	Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk 40	
5.8.4	Contact met Liedboek 2000	41
6 – CONCLUSIES/AANBEVELINGEN		42
6.1	Hoe leuk en luuk uitgeven?	42
6.2	Opname ‘selectie LvK-liederen’ in de eventuele eigen bundel?	42
6.3	Definitieve bundel in 2008?	43
6.4	Vervolgopdrachten/samenstelling deputaatschap	43
6.5	Uitleiding	43
6.5.1	Wat kunnen kerken en kerkleden doen vóór Zuidhorn?	43
6.5.2	Behandeling op de synode van Zuidhorn 2002	44
6.5.3	Tenslotte	44
7 – BIJLAGEN		45
7.1	Toelichting op 7 door Leusden ‘geparkeerde’ liederen uit het Liedboek voor de kerken	45
	Lied 27: ‘De Heer richt op zijn berg een maaltijd aan’ 45	
	Lied 41: ‘De Here, de heerser der aarde’ 45	
	Lied 58: ‘De schapen alle honderd’ 46	
	Lied 158: Christus, met eer gekroonde 46	
	Lied 178: Jezus, om uw lijden groot 47	
	Lied 398: Door goede machten trouw en stil omgeven 48	
	Lied 488: Zolang er mensen zijn op aarde 48	
7.2	Toelichting op 124 voorgestelde liederen uit het Liedboek voor de kerken	49
	Bijbelliederen (1-115)	49
	Lied 2: ‘Wat sprak God op de eerste dag’ 49	
	Lied 7: ‘Het woord dat u ten leven riep’ 50	
	Lied 8: ‘Gij hemel en aarde, doe open uw oor’ 51	
	Lied 11: ‘Elia was, tot de dood beducht’ 51	
	Lied 22: ‘De wijsheid van vóór alle tijden’ 52	
	Lied 24: ‘Jesaja de profeet zag in de geest’ 52	
	Lied 35: ‘Scheur, Heer, de heemlen, scheur ze wijd’ 53	
	Lied 44: ‘Dankt, dankt nu allen God’ 54	

Lied 48: 'O onze Vader, trouwe Heer' 54	
Lied 59: 'De rijke kwam tot Jezus' 54	
Lied 65: 'Het graan slaapt in de aarde' 55	
Lied 66: 'Mijn ziel verheft Gods eer' 55	
Lied 67: 'God zij geloofd uit alle macht' 55	
Lied 68: 'Zo laat Gij, Heer, uw knecht' 55	
Lied 70: 'De laatsten worden de eersten' 55	
Lied 71: 'Jezus, wandlend langs de wegen' 56	
Lied 76: 'Zie hoe de mensen heengaan' 56	
Lied 77: 'De Trooster komt' 57	
Lied 84: 'O God die op het Pinksterfeest' 57	
Lied 88: 'Mijn God, gewapend tot de tanden' 58	
Lied 89: 'O Christus, Heer der heerlijkheid' 58	
Lied 93: 'Bij 't steken der bazuinen' 59	
Lied 97: 'Naam van Jezus die ten dode' 59	
Lied 98: 'Verblijdt u in de Heer te allen tijd' 60	
Lied 100: 'Er heeft een stem gesproken' 60	
Lied 102: 'God heeft vanouds gesproken' 61	
Lied 108: 'Weest niet verbaasd als u de wereld haat' 62	
Lied 109: 'Hoor een heilig koor van stemmen' 62	
Lied 112: 'Als Koning opgetreden' 63	
Advent (116-130)	63
Lied 120: 'Heft op uw hoofden, poorten wijd' 63	
Lied 121: 'God lof! Nu is gekomen' 63	
Lied 129: 'Geen kracht meer om te leven' 64	
Lied 130: 'De nacht is haast ten einde' 64	
Kersttijd (115-155)	65
Lied 134: 'Eer zij God in onze dagen' 65	
Lied 136: 'Hooft gij de engelen zingen' 65	
Lied 138: 'Komt allen tezamen' 66	
Lied 145: 'Nu sijt welkome Jesu, lieve Heer' 66	
Lied 146: 'Dit is de dag, die God ons schenkt' 67	
Epifaniëntijd (156-171)	67
Lied 156: 'Van 't vroeglicht van de dageraad' 67	
Lied 168: 'O Jezus Christus, licht ze bij' 67	
Tijd voor Pasen (172-196)	68
Lied 177: 'Leer mij, o Heer, uw lijden recht betrachten' 68	
Lied 179: 'Wie heeft op aard de prediking gehoord' 68	
Lied 182: 'Jezus leven van ons leven' 68	
Lied 183: 'O hoofd bedekt met wonden' 69	
Lied 192: 'O kostbaar kruis, o wonder Gods' 69	
Lied 193: 'O wereld, zie uw leven' 69	
Lied 194: 'Dag zo bitter en zo goed' 70	
Paastijd (196-225)	70
Lied 197: 'De dag rijst rood in het verschiet' 70	
Lied 199: 'De toekomst van de Heer is daar' 71	
Lied 205: 'Nu triomfeert de Zoon van God' 71	
Lied 209: 'Nu moet gij allen vrolijk zijn' 71	
Lied 214: 'O morgen van verblijden' 72	
Lied 216: 'Laat groot en klein' 72	
Lied 217: 'Jezus leeft en ik met Hem' 73	
Lied 222: 'Jezus is ons licht en leven' 73	
Lied 224: 'Kondigt het jubelend aan' 73	
Hemelvaart (226-235)	74
Lied 226: 'Gij die der sterren schepper zijt' 74	
Lied 229: 'De dag van onze Vorst brak aan' 74	
Lied 231: 'Wij knielen voor uw zetel neer' 74	

Lied 232: 'Gij, Jezus Christus, opgestegen' 75	
Pinksteren (236-252)	75
Lied 236: 'De jaarkring brengt ons in zijn keer' 75	
Lied 237: 'Kom, Schepper, Geest, daal tot ons neer' 76	
Lied 238: 'Kom o Geest des Heren kom' 76	
Lied 239: 'Kom Schepper God, o Heilige Geest' 77	
Lied 242: 'Kom laat ons deze dag met heilig vuur bezingen' 77	
Lied 244: 'Christus stoot de hemel open' 78	
Lied 245: 'Geest, uit de hemel neergedaald' 78	
Lied 246: 'Gods adem die van boven kwam' 78	
Trinitatis (253-259)	79
Lied 254: 'God in den hoog' alleen zij eer' 79	
Lied 255: 'Ere zij aan God, de Vader' 79	
Lied 257: 'Halleluja, eeuwig dank en ere' 79	
Lied 258: 'Halleluja, lof zij de Heer' 79	
Lied 259: 'Halleluja! Lof zij het Lam' 79	
Koninkrijk Gods (260-302)	80
Lied 260: 'Stad Jeruzalem verheven' 80	
Lied 278: 'Dag des oordeels, dag des Heren' 80	
Lied 282: 'God zij geloofd in elk seizoen' 81	
Lied 286: 'Geef aan de wereld vrede, Heer' 81	
Lied 289: 'Morgenglans der eeuwigheid' 82	
Lied 291: 'Nooit kan 't geloof te veel verwachten' 82	
Lied 297: 'Toch overwint eens de genade' 82	
Lied 298: 'Wij staan ten laatsten kamp gereed' 82	
Kerk (303-330)	83
Lied 318: 'Hoe goed, o Heer, is 't hier te zijn' 83	
Lied 321: 'O Vader die uw woning sticht' 83	
Lied 324: 'Wij zoeken in uw huis uw aangezicht, o Here' 84	
Lied 330: 'Heb dank, o God van alle leven' 84	
Belijdenis, doop en avondmaal (331-366)	85
Lied 349: 'O Vader, trek het lot U aan' 85	
Lied 357: 'Breek ons, Heer, het brood' 85	
Lied 365: 'De zonden zijn vergeven' 86	
Ochtend en Avond (370-395)	86
Lied 375: 'De trouw en goedheid van de Heer' 86	
Lied 378: 'Het licht dat weer opnieuw begon' 86	
Lied 381: 'Het nieuwe daglicht staat ons borg' 87	
Lied 383: 'O Christus die de zonne zijt' 87	
Lied 388: 'De avond komt, de zon daalt in het westen' 87	
Lied 389: 'Nu is de dag ten einde' 88	
Lied 390: 'Ik Wil U, o God, mijn dank betalen' 88	
Andere liederen (399-491)	89
Lied 399: 'Wij loven U, o God, belijden U als Heer' 89	
Lied 401: 'Een vaste burcht is onze God' 89	
Lied 404: 'U Here Jezus roep ik aan' 89	
Lied 406: 'U heb ik lief, mijn God en Heer' 90	
Lied 407: 'Christus mijn Heer, op U alleen' 90	
Lied 410: 'Zingen wij van harte zeer' 91	
Lied 424: 'Looft overal, looft al wat adem heeft' 91	
Lied 427: 'Beveel gerust uw wegen' 91	
Lied 431: 'Lof zij de Heer, ons hoogste goed' 92	
Lied 436: 'Jezus neemt de zondaars aan' 92	
Lied 437: 'Vernieuw Gij mij, o eeuwig Licht' 92	
Lied 440: 'Ik heb de vaste grond gevonden' 93	
Lied 443: 'Liefde Gods, die elk beminnen' 93	
Lied 445: 'God heeft mij zijn Zoon gegeven' 93	

	Lied 449: 'God enkel licht' 94	
	Lied 451: 'Alle roem is uitgesloten' 94	
	Lied 453: 'Ik weet waar mijn geloven' 94	
	Lied 454: 'Wat zou ik zonder U geweest zijn' 95	
	Lied 455: 'Als Hij maar van mij is' 95	
	Lied 462: 'Ontwaak, gij die slaapt en sta op uit de doôn' 96	
	Lied 464: 'Alle volken, looft de Here' 96	
	Lied 465: 'Van U zijn alle dingen' 96	
	Lied 466: 'Als God, mijn God, maar voor mij is' 96	
	Lied 467: 'O Eewge Vader, sterk in macht' 97	
	Lied 468: 'Heer, mijn hert is boos en schuldig' 97	
	Lied 469: 'Het leven is: een krijgsbanier' 97	
	Lied 476: 'Eeuwig Woord, U willen wij bezingen' 97	
	Lied 484: 'Waarom moest ik uw stem verstaan' 98	
7.3	Lijst van 36 liederen uit eigen kring	98
7.4	Lijst van 67 liederen uit andere bronnen	98
7.5	Ondersteunende activiteiten deputaten Kerkmuziek en Eredienst	98
	7.5.1 Jaarverslag 2000 ondersteunende activiteiten Deputaten Kerkmuziek en Eredienst	98
	A. Organisatie 98	
	B. Werkinhoud 100	
	7.5.2 Jaarverslag 2001 ondersteunende activiteiten Deputaten Kerkmuziek en Eredienst (eerste helft)	104
	A. Organisatie 104	
	B. Werkinhoud 105	
7.6	Artikel van deputaten Kerkmuziek over Lied 1	107
	Inhoudsopgave	108

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IV 4 –
Rapport van diverse commissies
betreffende bezwaren en reacties op het
project kerkmuziek**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

In deze bijlage zijn de rapporten samengebracht die de commissies van de synode van Zuidhorn (elk bestaande uit vier leden en meestal samenvallend met de provinciale afvaardigingen) hebben uitgebracht over het hun toegewezen aspect van de bezwaren die vanuit de kerken waren ingebracht tegen de 121 liederen uit het Liedboek die de Generale Synode Leusden 1999 had vrijgegeven voor gebruik in de eredienst.

Vervolgens heeft de synode in plenaire zitting deze voorstellen besproken en daarover beslist. In sommige gevallen heeft de synode daarbij, blijkens de uitslag van de stemming, gekozen ten gunste van de argumentatie van deputaten Kerkmuziek en is dus afgeweken van het voorstel van de commissie zoals hieronder in onderdeel 5 weergegeven.

E.A. de Boer
J.P. de Vries
A.Joh. Kijes
H. van Veen

---

1 – Overzicht ingebrachte bezwaren en reacties

1.1 Kerkenraden

1.1.1 Aantal bezwaren en reacties van kerkenraden

Het aantal kerkenraden dat zich tot de Generale Synode Zuidhorn heeft gewend met betrekking tot het lopende project kerkmuziek bedraagt 58 (van de 272 = 21 %).
(De getallen tussen haakjes verwijzen naar de lijst van ingekomen stukken van de synode.)

01. Musselkanaal-Valthermond (37)	21. Middelburg (338)	41. Drachten-Noord (981)
02. Balkbrug (39)	22. Axel (341)	42. Rozenburg (993)
03. Nijmegen	23. Drachten-Oost (526)	43. Beilen (1000)
04. Hasselt (95)	24. Zwijndrecht (679)	44. Waardhuizen (1002)
05. Wageningen (123)	25. Steenwijk (680)	45. Sint Jans klooster-Kadoelen (1022)
06. Grootegast (124)	26. Barendrecht (687)	46. Siegerswoude-Frieschepalen (1024)
07. Ridderkerk (126)	27. Marienberg (697)	47. Veenendaal (1058)
08. Zutphen (134)	28. Smilde (696)	48. Bergentheim (1061)
09. Ten Boer (163)	29. Spakenburg-Zuid (701)	49. Nieuwleusen (1073)
10. Tiel (159)	30. IJsselmuiden (706)	50. Dordrecht (1072)
11. Bergentheim (170)	31. Emmen (807)	51. Brouwershaven (1078)
12. Berkel en Rodenrijs (207)	32. Apeldoorn-Zuid (808)	52. Spakenburg-Noord (1322)
13. Pijnacker-Nootdorp (210)	33. Wapenveld (810)	53. Bunschoten-Oost (1329)
14. Amersfoort-Centrum (211)	34. Zuidbroek (912)	54. 's-Hertogenbosch (1339)
15. Kornhorn (225)	35. Mussel (949)	55. Assen-Noord (1360)
16. Balkbrug (226)	36. De Bilt-Bilthoven (951)	56. Krimpen aan den IJssel (1361)
17. Appingedam (244)	37. Hooghalen (952)	57. Dalfsen (1369)
18. Driebergen-Rijsenburg (245)	38. Hardenberg (953)	58. Assen-Marsdijk (1395)
19. Vroomshoop (256)	39. Rijnsburg (961)	
20. Kampen-Noord (258)	40. Voorthuizen-Barneveld (972)	

1.1.2 Inhoud bezwaren en reacties van kerkenraden

meer eigentijdse liederen gewenst / taalgebruik in Liedboek ouderwets	8
uitvoerige(r) verantwoording gevraagd inzake Schriftuurlijkheid	16
contact met Christelijke Gereformeerde Kerken gewenst	8
terughoudendheid / geen verdere uitbreiding liedboek	14
geen bundel met lijst	4
begrenzing aantal liederen	16
bezwaar tegen inperking appèlrecht gemeenteleden	6
bezwaar tegen hantering criteria / terugkeer naar criteria Kampen	6

1.1.3 Aantal bezwaren van kerkenraden per lied

lied	aantal bezwaren																
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
26	92	9	14	21	23	43	63	115	1	382	6			264	114	290	113
91	135	28	15	34	30	78	75	148	122	435	147						
110	26	42	20	39	127	87	90	225			208						
124	213	95	103	119	139	196	106	301			356						
215	228	96	189	126	387	221	107	335			368						
296	267	125	201	203	459	234	152	402									
299	281	169	207	287		241	240	481									
316	293	175	270	380		253	252										
327	341	188	284			285	294										
328	360	262	300				319										
396	367	271	320				408										
403	374	288	336				477										
429	392	358	350														
432	393	444	457														
442	397	456															
	409	473															
	423	479															
	434																
	448																
	460																
	470																

1.2 Kerkleden

1.2.1 Aantal bezwaren en reacties kerkleden

Het aantal kerkleden dat zich tot de Generale Synode Zuidhorn heeft gewend met betrekking tot het lopende project kerkmuziek bedraagt 280 personen (van de 76783 belijdende leden = 0,4 %).

De regionale spreiding is als volgt:

01. Nijkerk: 1 (48)	16. Waardhuizen: 1 (266)	31. Hoogkerk: 8 (943)
02. Amersfoort: 4 (50; 483; 1013; 1336)	17. IJsselmuiden: 1 (272)	32. Zwijndrecht: 4 (1011)
03. Bunschoten: 1 (56)	18. Heemse: 5 (334)	33. Sint Jansklooster-Kadoelen (1014)
04. Hattem: 4 (61)	19. Krimpen aan den IJssel: 5 (344)	34. Apeldoorn-Zuid: 7 (1017)
05. Oegstgeest: 2 (67; 1364)	20. Zwolle: 2 (501; 1356)	35. Ermelo: 2 (1028)
06. Gramsbergen: 1 (108)	21. Hasselt: 77 (523; 925)	36. Venlo: 2 (1037)
07. Drachten: 7 (118; 122; 192; 499; 1311)	22. Zuidlaren: 4 (524; 539)	37. Oldenhove: 1 (1074)
08. Zutphen: 2 (130)	23. Spakenburg: 5 (535; 1309; 1358)	38. Arnhem: 5 (1306)
09. Dronten: 2 (160)	24. Almkerk: 4 (484; 538; 540)	39. Emmeloord: 2 (1348)

10. Hardenberg: 7 (179; 922; 999; 1004; 1363)	25. Bergentheim: 78 (699)	40. Gees:1 (1379)
11. Berkel en Rodenrijs: 2 (181)	26. Ede: 1 (700)	41. Ten Boer: 1 (1384)
12. Assen: 2 (199; 988)	27. Marienberg: 1 (702)	42. De Bilt-Bilthoven: 1 (1510)
13. Enschede: 1 (205)	28. Grootegast: 2 (915)	43. Den Haag (22)
14. Veenendaal: 6 (206)	29. Ommen: 1 (926)	44. Brunssum-Treebeek (1015)
15. Rozenburg: 4 (262; 336; 505)	30. Groningen: 5 (933; 1396)	

1.2.2 Inhoud bezwaren en reacties van kerkleden

meer eigentijdse liederen gewenst / taalgebruik in Liedboek ouderwets	12
uitvoerge(r) verantwoording gevraagd inzake Schrijftuurlijkheid	11
contact met Christelijke Gereformeerde Kerken gewenst	7
terughoudendheid / geen verdere uitbreiding liedboek	25
geen bundel met lijst	7
begrenzing aantal liederen	33
bezwaar tegen inperking appèlrecht gemeenteleden	7
bezwaar tegen hantering criteria / terugkeer naar criteria Kampen	12
duidelijkheid over auteursrechten	9
aantal liederen te groot om te kunnen toetsen	
positieve woorden/bezwaren tegen liedboekliederen grotendeels afgewezen	

1.2.3 Aantal bezwaren van kerkleden per lied

lied	aantal bezwaren																
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	392	215	107	110	203	95	39	21	34	1	23	20	43	9	113	6	
		299	213	228	207	96	91	26	125	28	92	42	63	14	139		
		341	281	271	240	175	127	78	208	122	103	87	147	15			
		367	296	432	270	188	201	152	234	124	114	115	300	30			
		396	316	470	287	253	221	252	264	140	126	119	477	75			
		423	320		293	267	241	284	288	148	135	189		90			
			327		360	294	262	290	409	169	350			285			
			328		380	382	319	301	434	225				335			
			368		460	448	356	336	444	358							
			374			456	387	408		435							
			429			459	393										
			442			473	397										
							402										
							479										

1.3 Adhesiebetuigingen

Het aantal adhesiebetuigingen dat bij de Generale Synode Zuidhorn met betrekking tot het lopende project kerkmuziek is ingediend bedraagt: 242.

aantal	bij nr.	onderwerp
5	221	bezwaarschrift tegen de omvang van de 134 nieuwe liederen
26	130	kritiek op onderdelen tegen liedboek/CGK/beperking liedboek
18	182	kritiek op liedboekliederen/belang van psalmen
16	183	wijziging van de criteria
16	184	bezwaar tegen toetsing m.b.v. draagvlak
25	185	hele Liedboek weg
6	192	Schriftuurlijkheid/draagvlaktoetsing/criteria
2	206	niet 'met terughoudendheid' liederen vrijgeven
1	256	Liedboek beperken/appèlrecht/lijs-bundel/criteria/auteursrechten
47	334	Liedboek weg/criteria/bovengrens/inhoudelijke toetsing
4	499	appèlrecht/stop selectie uit Liedboek/criteria/bovengrens
28	699	appèlrecht/criteria/Liedboek
2	943	Liedboek weg/criteria/appèlrecht
28	181	bezwaar tegen inperking appèlrecht
6	194	bezwaar tegen niet specifieke beantwoording door Leusden
2	1010	bezwaar tegen inperking appèlrecht
242		

---

2 – Het Liedboek in de Nederlands en Christelijke Gereformeerde Kerken

(commissie 2)

2.1 De Nederlands Gereformeerde Kerken

2.1.1 Geschiedenis

Op 25 november 1978 stelt de Landelijke Vergadering van Wezep een gezangencommissie in met de opdracht:

- a. onderzoek in te stellen naar wat reeds door verschillende kerken is overwogen en gerealiseerd ten aanzien van de wenselijkheid van vernieuwing en uitbreiding van het gezangenrepertoire; tevens in hoeverre hierover regionaal bezinning heeft plaats gevonden;
- b. hierover te rapporteren aan de kerken en tegelijk aanbevelingen te doen die kunnen leiden tot verbetering en vermeerdering van onze geestelijke liederen – lettend op de schriftuurlijke inhoud en niet-verouderd taalgebruik – en zo mogelijk tot het daarbij volgen van een gemeenschappelijke gedragslijn en daarbij verantwoording af te leggen van de gehanteerde criteria;
- c. daarbij te werken in de richting van een selectief gebruik van het *Liedboek voor de Kerken* in combinatie van een aanvullende bundel, en daarnaast ook de mogelijkheid en de wenselijkheid te onderzoeken om in plaats daarvan te komen tot een complete eigen bundel met schriftuurlijke liederen;
- d. attent te zijn op mogelijkheden tot samenwerking met andere reformatorische kerken, echter zonder dat dit leidt tot vertraging van het onder b genoemde.

Op de volgende Landelijke Vergadering te Breukelen (1981/2) wordt een voorlopige selectie van de commissie (160 liederen) goedgekeurd. Vruchtbare contacten met andere kerken (Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk, Christelijke Gereformeerde Kerken en Gereformeerde Kerken vrijgemaakt) zijn niet gelukt om verschillende redenen.

Enschede (1985/6) geeft een definitieve selectielijst van gezangen en besluit deze toe te zenden aan de kerken om die in ernstige overweging aan te bevelen, met de vraag om kritiek.

Op de Landelijke Vergadering te Dronten (1988) blijken er drie kerken te hebben gereageerd met kritiek; één van deze drie stelt toevoeging voor.

Een deel van de kritiek wordt met een tweetal trefwoorden aangegeven:

- alverzoening.
- herhaling van de heilsfeiten.

In een aantal gevallen heeft dat deputaten overtuigd; meestal echter vonden zij de veronderstelde gedachte niet dwingend aanwezig.

Als voorbeeld van dit laatste wezen ze op Lied 25:8,9, dat op zichzelf genomen verkeerd zou kunnen worden uitgelegd. In het geheel van de prediking van de bijbelse boodschap en in het geheel van dit lied was die uitleg niet voor de hand liggend.

Ook lied 300:5 riep aarzeling op. Maar het geheel van het lied werd te waardevol bevonden om vanwege deze strofe het lied te laten vallen.

Het totale resultaat van de kritiek leverde op het voorstel van deputaten om te schrappen de liederen: 52; 53; 121; 122; 139; 147; 154; 155; 165; 230; 272; 278; 289; 349; 474, 480.

Toegevoegd werden de liederen: 38; 106; 124; 437; 477.

De vergadering besloot daarop tot een definitieve selectie uit het Liedboek die verantwoord is voor het gebruik in de eredienst, deze te publiceren en de commissie te ontslaan.

2.1.2 Selectie

Als *selectiecriteria* golden (Acta 1985/6):

I. *schriftuurlijke inhoud*

- a. de namen en predikaten die aan de Drie-enige God worden toegekend, moeten in overeenstemming zijn met het bijbelse spraakgebruik;
- b. beeldspraak en symboliek moeten zo gehanteerd worden als de Bijbel dat doet;
- c. bij bijbelliederan moet de perikoop juist afgebakend en getrouw gevolgd zijn;
- d. geen herhaling van de heilsfeiten;
- e. geen allegorese en/of vergeestelijking;
- f. geen liederen die een vorm van natuurgodsdienst suggereren;
- g. geen zoetelijke of romantische liederen;
- h. geen liederen die piëtistisch of mystiek zijn;
- i. geen liederen met het ziel/lichaam-dualisme;
- j. geen liederen met een duidelijk onbijbelse leer;
- k. geen humanistische liederen.

II. *taalgebruik*

- a. af te wijzen zijn liederen die min of meer onbegrijpelijk zijn, vanwege:
  - te dichtelijk woord- en/of taalgebruik
  - te oude taal
  - verouderde uitdrukkingen
- b. af te wijzen zijn veelal ook de liederen die minder fraai en/of minder zingbaar zijn vanwege:
  - lelijke of foutieve constructies
  - onjuiste beeldspraak
  - onzingbare medeklinkers
  - stoplappen
  - gebruik van de aanvoegende wijs met lelijke afkortingen
  - elisie en contractie
  - ouderwets taalgebruik
  - gebruik van vreemde woorden.

2.2 De Christelijke Gereformeerde Kerken

2.2.1 Geschiedenis

De Christelijke Gereformeerde Kerken zijn vooral bezig (geweest) met het zoeken naar *Schriftberijmingen*. Naar hun (laatste) definitie is dat “een bewerking in liedvorm van een aaneengesloten passage uit de Heilige Schrift waarin de oorspronkelijke tekst trouw wordt gevolgd”. Dit heeft ertoe geleid dat aan art. 69 van hun KO een lijstje liederen uit het *Liedboek voor de kerken* is toegevoegd met dergelijke Schriftberijmingen.

Tegelijk is er binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken jarenlang discussie gevoerd over de vraag of er een bundeltje *Schriftgetrouwe* liederen kon worden vrijgegeven. Dat leidde ertoe dat deputaten op de Generale Synode van 1983 met een lijst liederen kwamen, vooral uit het *Liedboek*, die naar hun oordeel Schriftgetrouw waren.

De generale synode weersprak de Schriftgetrouwheid beslist niet! Ingestelde synodecommissies waren het in 1983 over allerlei dingen *niet* met elkaar eens, maar ze waren eenstemmig in de conclusie dat de voorgestelde liederen Schriftgetrouw waren (en in overeenstemming met de confessie).

De generale synode heeft evenwel in 1983 het liederenproject op dit punt *stilgezet*. Omwille van de eenheid van de kerken besloot de generale synode voortaan te blijven bij Schriftberijmingen. In de opdracht aan de nieuwe deputaten komt niet meer voor het zoeken naar Schriftgetrouwe liederen, alleen nog Schriftberijmingen. Revisieverzoeken hebben na 1983 dit besluit niet ongedaan kunnen maken.

Conclusie:

- a. De Christelijke Gereformeerde Kerken keken meestal met andere ogen naar het *Liedboek*. Ze waren op zoek naar nauwkeurig gedefinieerde Schriftberijmingen.
- b. Er is wel een lijst Liedboekliederen voorgesteld die in overeenstemming werden geacht met Schrift en belijdenis, maar daar is verder niets mee gedaan.

Wel worden in plaatselijke kerken via een eigen selectie Liedboekgezangen gezongen.

2.2.2 Selectie

In de stukken van en aan de diverse synoden van de Christelijke Gereformeerde Kerken is nauwelijks iets te vinden over afgekeurde liederen. De toon is dermate positief dat alleen goedgekeurde liederen worden vermeld, maar waarom bepaalde liederen niet worden geselecteerd, blijft onbekend.

Van slechts enkele liederen (door deputaten van de Gereformeerde Kerken goedgekeurd) wordt de afkeuring omschreven:

lied 7

In hun rapport aan de generale synode van 1980 schrijven deputaten over Lied 7: Couplet 1 wijkt af van de teneur van Deut. 30(:11). Regel 3 is zwak. Het gaat niet om beamen, maar om *volbrengen!* Regel 5 doet spiritualistisch aan.

2.3 Lieder en uit het Liedboek in Nederlands en Christelijke Gereformeerde Kerken

Onderstaand overzicht geeft op de lijst met in de Gereformeerde Kerken vrijgegeven en door hun deputaten voorgestelde gezangen (alleen die waartegen bezwaarschriften zijn binnengekomen!) aan: met + de gezangen die goedgekeurd en vastgesteld zijn door de Nederlands Gereformeerde Kerken; met * de gezangen die door de Christelijke Gereformeerde deputaten zijn goedgekeurd.

Daarachter staat het aantal kerkenraadsbezwaren genoemd zoals die bij de Generale Synode Zuidhorn zijn ingediend.

001 + 9	006 + 11	009 + 2	014 + * 3	015 + 3	020 3	021 + 4
023 +	026 +	027 + *	028 2	030 + 5	034 + 4	038 *
039 +	042 +	043 + *	063 +	075 +	078 *	087 +
090 *	091 +	092	095 + 2	096 + * 2	103 +	106 + *
107 + * 7	110 + *	113 16	114 + * 14	115 * 8	119 + 4	122 9
124 + *	125 + 2	126 + 4	127 + 5	135 + 1	139 * 5	140 + 1
147 11	148 8	152 + 7	169 + 2	175 2	188 + 2	189 + * 3
201 3	203 + 4	207 + 3	208 + 11	213 + 1	215 + *	221 + * 6
225 + 8	228 + 1	234 6	240 7	241 * 6	252 7	253 6
262 + * 2	264 13	267 1	270 + 3	271 2	281 + 1	284 + 3
285 + 6	287 4	288 + 2	290 * 15	293 1	294 7	296 + *
299 +	300 +	301 8	316 +	319 + 7	320 3	325
327 +	328 +	335 + 8	336 3	341 + * 1	350 + 3	356 11
358 + * 2	360 + * 1	367 + 1	368 11	374 + 1	380 4	382 10
387 + 5	392 + * 1	393 + 1	396 +	397 + 1	402 + 8	403 +
408 7	409 + 1	423 + * 1	429 +	432 +	434 + 1	435 + 10
437 *	442 +	444 + 2	448 + 1	456 + 2	457 + * 3	459 5
460 + 1	470 + 1	473 + 2	477 + * 7	479 + 2	481 + 8	

---

3 – Beoordeling van het Liedboek in het verleden

(commissie 6)

3.1 De artikelen van K. Deddens

Het is duidelijk uit de brieven aan deze synode over de selectie uit het Liedboek, dat de artikelen van dr. K. Deddens in *De Reformatie*: ‘Bruidszang en zijn begeleiding’, jrg. 48 (1972-’73), nrs. 37-43, en ‘Het nieuwe Liedboek’, jrg. 49 (1973-’74), nrs. 14-16, nog steeds invloed hebben. Er wordt naar verwezen, uit geciteerd. Je vindt er inderdaad kruidige uitspraken tegen het gevaar van de valse oecumene, de leer van de alverzoening enz.

Voor ons is nu van belang de vraag: *heeft dr. Deddens het Liedboek inderdaad ontmaskerd als het liedboek van de valse oecumene?* Of, nog iets nader toegespitst: *geven de artikelen van dr. Deddens ons reden om de uit het Liedboek geselecteerde gezangen af te wijzen?*

In zijn eerste artikel geeft hij de aanleiding voor zijn artikelen: In een tijd dat het *Liedboek voor de Kerken* met zijn 491 gezangen verschijnt, hebben deputaten voor de gezangen binnen de Gereformeerde Kerken een *zeer beperkte opdracht* ontvangen met betrekking tot de kleine gezangenbundel die in de Gereformeerde Kerken in gebruik is. Begeerd worden gezangen die *niet een dominerende plaats innemen ten opzichte van de Psalmen en die rechtstreeks ontleend zijn aan de Schrift* (*De Ref.*, jrg. 48, nr. 37).

Het is daarbij goed te bedenken dat deze artikelen geschreven zijn in het begin van de jaren zeventig. Sindsdien heeft de visievorming ten aanzien van kerkmuziek niet stilgestaan. Verder valt hier al op te merken dat dr. Deddens nog niet echt uitgaat van een uitgebalanceerde visie op het kerklied en op de verhouding van Psalmen en gezangen, maar dat als uitgangspunt geldt: Gezangen mogen niet een dominerende plaats innemen ten opzichte van de Psalmen en er moeten gezangen komen die rechtsreeks aan de Schrift ontleend zijn. Dr. Deddens probeert dat vanuit de historie te onderbouwen.

Dr. Deddens gaat dan vanuit de geschiedenis na, wat de plaats van het lied is. Hij begint bij liederen in de Schrift (bijv. Ex. 15) en zegt: In dit kerklied is geen individualisme, maar evenmin ‘ontpersoonlijking’. Het blijft een persoonlijke zang, waarbij allen ingeschakeld worden, maar er is geen personalistische of individualistische expressie van de zielservaringen en belevenissen. De strijd van de kerk wordt persoonlijk beleefd en gestreden en op de overwinning is men ieder voor zich betrokken.

Hij noemt vervolgens, dat in het Nieuwe Testament het gebruik van de Psalmen intact bleef. Hij noemt dat Paulus de kerken van Efeze en Kolosse opwekt tot het zingen van Psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, terwijl Jakobus schrijft: ‘Is iemand blij te moede? Laat hij lofzingen!’.

In een tweede artikel waarschuwt dr. Deddens voor het al te veel opmerken van hymnen in het Nieuwe Testament (met name vanuit de Formgeschiede heeft men wel geprobeerd allerlei hymnen op te sporen als een soort ‘gemeente-getuigenis’).

Even een reactie tussendoor: Het is opvallend, dat dr. Deddens niet uitwerkt wat de lofzangen en geestelijke liederen bij Paulus en Jakobus inhouden. En dat blijkbaar door deze apostelen toch wel iets als een vrij lied aangemoedigd werd.

Het is verder opvallend, dat dr. Deddens zich niet afvraagt, wat wij nu wel en niet uit de Schrift kunnen afleiden over het kerklied. Wij noemden al dat hij niet ingaat op de betekenis van de lofzangen en geestelijke liederen bij Paulus. Maar onzes inziens kun je ook niet zeggen, dat het niet (in groten getale) voorkomen van hymnen in het Nieuwe Testament impliceert dat wij terughoudend zouden moeten zijn met het gebruiken en of ontwikkelen van nieuwe liederen. De constatering dat er niet veel hymnen voorkomen in het Nieuwe Testament, is iets anders dan het vinden van een verbod op het ontwikkelen van hymnen of de oproep daar juist terughoudend mee te zijn.

Dr. Deddens noemt vervolgens de hymnen van Ambrosius (340-397). Deze hymnen richten zich voortdurend tot God, die in de eredienst, ook de dagelijkse dienst in de horae, tegenwoordig is. In de hymnen wordt als het ware een actualisering van het heil gegeven. Dr. Deddens stelt hierbij (en waarschijnlijk moeten we dit als een veroordeling lezen): Terecht zegt Van der Leeuw: ‘in de ambrosiaanse hymnen wordt het heil toegepast op elke dag, elk uur; elk tijdstip wordt daardoor beleefd als de komst van het heil. Dat is het geheim van deze monumentale kerkliederen’.

Een volgende naam die Deddens noemt, is die van Prudentius (348-405): deze dichter probeert in zijn liederen een brug te slaan tussen christendom en antieke cultuur: wat de inhoud betreft voegt hij bij de actualisering van het heil door Ambrosius een tweede moment, namelijk het overnemen van tal van elementen uit de antieke cultuurwereld.

De volgende naam die Deddens noemt, is die van Venatius Fortunatus (plm 535-609): naast de actualisering van het heil en de annexatie van het natuurgebeuren ten bate van de heilsfeiten komt bij hem het mystieke element.

In een vierde artikel vertelt dr. Deddens over Calvijn. Hoezeer de reformator het zingen van Psalmen benadrukte – men moet niet menen dat Calvijn een tegenstander van het zingen van gezangen was. Reeds in het eerste boekje van 1539 komen drie gezangen voor: de Decaloog (de geboden uit Ex. 20), de lofzang van Simeon (Luc. 2) en het Credo. Meer dan een halve eeuw later heeft Beza een bundel van 17 liederen uitgegeven, ontleend aan de Schrift zelf, volgens het principe dat Calvijn ook zelf altijd gehuldigd heeft (aldus Deddens). De stelling als zou de Reformatie zich aanstonds tegen elk gezang gesteld hebben, is onhoudbaar. In zijn derde artikel had Deddens al op Luther gewezen.

Vervolgens komt Deddens in zijn vijfde artikel te spreken over – wat hij noemt – een zich snel voltrekkende neergang in Duitsland. Onder invloed van Luther was de kerkzang wel wat elitair geworden (cantaten van Bach!). Deze cantaten gaven een onevenredig geringe gelegenheid voor gemeentezang. Dan krijg je het piëtisme, dat het geloofsbezit van de kerk subjectief wil maken, op de wijze van een onmiddellijke gevoelsevidentie. Het geloof wordt van bezit der kerk tot bezit van de individu, die krachtens innerlijk beleven tot geloofszekerheid komt. Maar dat betekent – Deddens citeert Van der Leeuw – ‘dat het eerste lid van het woord ‘kerklied’ bezig is weg te vallen’. Hij noemt dan de naam van Paul Gerhardt (17e eeuw), een felle Lutheraan, die er in gemoede van overtuigd was dat Calvinisten geen christenen waren. Als Gerhardt optreedt, moet het piëtisme nog opkomen, maar het doet al op... Als Luther een kinderlied zingt, klinkt het nog als een bazuinstoot, bij Gerhardt... zien we toch meer het persoonlijke element op de voorgrond treden, aldus Deddens.

In tegenstelling tot de Psalmen, waar de dichter zich in het geheel van Israëls volk weet opgenomen, staat bij Gerhardt het ‘ik’ geïsoleerd en individualistisch. De vrome mens komt bij hem centraal te staan. Het piëtisme gaat het individuele en gevoelsmatige accentueren.

In feite hebben (volgens Deddens) alle piëtistische dichters één ding gemeen: ze zingen egoïstisch en egocentrisch van de vrome mens. Vaak vormt de mystiek, die naar het pantheïsme tendeeft, de achtergrond en staat een piëtistische lyriek op de voorgrond.

Hier willen we graag even pas op de plaats maken. Het is jammer dat dr. Deddens wel veel poneert, maar dat hij weinig analyseert. Zo gaat hij voorbij aan de vraag, of de omgeving waarin het lied gecomponeerd is of gezongen wordt, van invloed moet zijn op de interpretatie. Er zijn bijvoorbeeld ook Psalmen in de eerste persoon enkelvoud geschreven. Die spreken over zeer persoonlijke gevoelens en ervaringen van de dichter. En toch zijn het kerkliederen. Verder valt ook te denken aan Gez. 3 en Gez. 4: het 'ik' is geen vorm van individualisme, maar een uiting van persoonlijk en hartelijk belijden in verbondenheid met de kerk van alle eeuwen.

Dr. Deddens plakt hier wel etiketten, maar analyseert niet. Daarom zijn zijn artikelen op dit punt feitelijk ook al ingehaald door de uitgave van het *Gereformeerd Kerkboek* zoals wij dat sinds 'Heemse' hebben. In dat kerkboek vinden we bij de gezangen bijvoorbeeld gezangen van de door Deddens genoemde (ontmaskerde?) Paul Gerhardt...

Deddens gebruikt sterke taal. Daarbij citeert hij graag uit A. Janse. Volgens Deddens is de confessie hier volledig uit het gezichtsveld verdwenen. Kerk en verbond komen zelfs helemaal niet ter sprake. Telkens keert terug (onderbouwt Deddens met verwijzing naar A. Janse) 'de zucht naar het bijzondere vrome lied, maar de 'geestelijke' liederen – de liederen die door de Heilige Geest worden geïnspireerd en die van het leven in Gods verbond zingen in het ganse leven – die worden dan niet meer gekend in haar eenvoudige diepte van opvatting van Gods rijkdom van genade in zijn verbond met zondige mensen'. En Janse trekt de lijn dóór van de 17e en de 18e eeuw naar vandaag: 'hoe vaak gebeurt het niet in de zgn. kerstliederen en kerstpreken, als de christenheid zich op wil voeren tot 'kerststemming', hoe vaak gebeurt het dan niet, dat het wel schijnt of de Heere der gemeente een onnozel kindje in een romantisch kribbetje is geworden. En allen hebben 'godsdienstige behoefte' om nu toch ook er is 'n vaersje te zingen van dat kindeke Jezus. En zij bedenken niet eens om naar de blauwe winterhemel op te zien, naar Hem, die als Koning aan de rechterhand Gods zit – en onderwijl worden de kerstkransen gebakken en de kerstnummers uitgedeeld en de kerstliederen gezongen, ter ere van 't kindeke, dat al lang geen 'kindje' meer is, en van 't leuke kribbetje dat een voederbak van ezels was en nu al eeuwen verteerd is. Hoe komt het toch dat de kerk klagen kan over 'gebrek' in de psalmen, over armoede aan liederen van Christus? Dat komt doordat in de 17e en 18e eeuw de vijand, de geest der eeuw, de geest van rationalisme en mysticisme, de geest van 't humanisme, de baas is geworden in de kerk. De vijand heeft alles neergehaald in het huis des Heren'.

Een wat uitgebreid citaat. Er wordt veel gesuggereerd. De ironie met betrekking tot de kerst-romantiek zal ons bekend voorkomen. Tegelijk moeten we toch zeggen: de werkelijke analyse van het Liedboek en de afzonderlijke liederen ontbreekt. Daarom is het wat kort door de bocht om hier van een ontmaskering te spreken, die ook nog eens tot op de dag van vandaag overeind zou staan.

In een zesde artikel besteedt Deddens nog aandacht aan Engeland, de bakermat van het methodisme. In de Engelse kerk verdrongen hymnen de strofische psalmen. Deddens is hier nogal negatief over: "Hij (Isaac Watts, cie) begon met een psalmbewerking onder de merkwaardige titel: 'The Psalms of David imitated in the language of the New Testament, and applied to the Christian state and worship'. De titel verraadt de bedoeling al: David wordt helemaal als christen behandeld. Zijn bekende

o God, our help in ages past,
our hope for years to come...

is dan ook een bewerking van Psalm 90, op een anachronistische wijze.

Het is een model van een Engelse hymn: korte strofenregels (vaak naar het voorbeeld van Ambrosius), sterke emotie, kortademige, maar levendige melodie. Helaas slaan deze eigenschappen in de Hymns vaak over in sentimentaliteit wat de tekst betreft en in karakterloosheid wat de melodie betreft".

Opnieuw: een opmerkelijk aantal kwalificaties. Maar weer geen analyse. Helaas. Terwijl je bij Watts nu juist ziet waarom mensen ook vandaag graag gezangen zingen: niet uit afkeer van de Psalmen, maar omdat in de Psalmen nog niet gesproken wordt over de Christus die gekomen is, en geleden heeft, en de dood overwon...

Deddens begint zijn zevende artikel met de volgende hartenkreet: “Onze eeuw is de eeuw van de oecumene. Grenzen van stad en land, van taal en volk vervagen. Men leert internationaal, intercontinentaal en zelfs mondiaal te denken. Tegelijk vergéét men allerwege de antithese. Dat heeft consequenties voor kerklied en kerkmuziek”.

Hij gaat dan eerst wat nader in op de behoefte aan een nieuwe Psalmberijming. Hij noemt dan o.a. de naam van ds. Hasper, voorheen gereformeerd predikant, maar in 1926 met Geelkerken meegegaan (!). De Gereformeerde Kerken (synodaal) en de Nederlands Hervormde Kerk gaan niet met de Psalmberijming van Hasper mee. In ons kerkboek hebben wij 30 berijmingen van ds. Hasper.

Onze Generale Synode van Hattem 1972 sprak uit dat er zovele en zodanige bezwaren kleefden aan de IKB dat gebruik van deze berijming in de eredienst niet verantwoord zou zijn. Deddens verwijst hierbij nog naar een stelling van prof. J. Faber bij zijn proefschrift (1969): ‘De nieuwe berijming van de Psalmen van de Interkerkelijke Stichting voor de Psalmberijming zal door het modernistisch gebruik van de Nederlandse taal spoedig verouderd zijn’.

Een opvallende stelling, nu wij in ons kerkboek toch 48 Psalmen uit de IKB hebben, en (naar wij menen) doorgaans, nog steeds, met vreugde zingen. Van argumentatie lijkt hier geen sprake. Wel van beweringen die door de tijd zijn ingehaald...

Ten slotte komt Deddens nog tot een enkele opmerking over de 491 gezangen van het Liedboek Hij zegt: ‘Het gaat hoe langer hoe meer in de richting van het vrije kerklied, en steeds verder af van het Psalter. Het oecumenisme viert hoogtij, ook in het kerklied van vandaag, of wat er voor dóór moet gaan (...) Ook in ander opzicht vervagen grenzen. Solidariteit en medemenselijkheid zijn de modetermen. Dat betekent dat van antithese geen sprake meer is in het moderne kerklied. Het oecumenistische lied is ook het lied van het horizontalisme (Deddens verwijst dan naar Lb 320:2). Er is algemene verzoening (verwijzing naar een niet geselecteerd gezang).

Hier willen we onze teleurstelling uitspreken over het feit dat er geen sprake is van analyse of bewijsvoering. Je krijgt wel een aantal gegevens uit de historie voorgeschoteld. Maar geen analyse. Geen ontmaskering.

Overigens is het opvallend dat hij (anders dan deputaten Kerkmuziek) geen aandacht vraagt voor het gegeven dat de zang in de eredienst ook een zaak van verkondiging kan zijn. Deddens heeft slechts oog voor het antwoord-karakter van de gemeentezang, terwijl deputaten juist laten zien dat die visie feitelijk pas opkomt uit de tijd van het door Deddens zo verfoeide piëtisme. Wat de gemeentezang als verkondiging betreft valt te wijzen op 1 Pet. 2:9-10; ook hoe psalmen spreken van: ik verkondig de blijde boodschap van uw heil... Overigens moet hierbij wel opgemerkt worden dat hiervoor onder ons pas weer oog is gekomen in de laatste jaren (vgl. de deputatenrapporten).

Vervolgens schreef dr. Deddens in 1974 nog drie artikelen over het Liedboek. Daarvan een verslag met ingevoegd commentaar:

In zijn eerste artikel van de tweede reeks stelt Deddens met nadruk dat hij zich niet zet aan een gedetailleerde bespreking. We merken op dat dit de argumentatieve kracht van deze artikelen voor ons probleem vermindert, omdat door onze kerken niet heel het Liedboek wordt geaccepteerd, maar er slechts gezangen uit het Liedboek zijn geselecteerd.

Bij de uitgave van het Liedboek participeren de hervormden, synodaal-gereformeerden, luthersen, doopsgezinden en remonstranten. Bij de keuze van liederen is niet één bepaalde lijn of tendens vastgehouden. ‘Vanwege de veelheid en de veelkleurigheid der partners moesten er vele compromissen gesloten worden. Maar, zegt één van de medewerkers: al werkende zijn we tot veel groter eenheid gekomen dan we ooit hadden durven denken.’

Volgens Deddens is het echter niet te veel gezegd, wanneer men concludeert dat bij de samenstelling van het boek nogal wat offers zijn gebracht aan de oecumene. Hij gaat dan eerst nog even kort in op de Psalmen uit het Liedboek. Hij haalt de uitspraak van de Generale Synode Hattem (1972) aan, dat de IKB niet voldeed ‘aan de nodige eisen van Schriftgetrouwheid’. Omdat selectie niet mogelijk was, is de nieuwe berijming van de IKB in haar geheel afgewezen.

Hierbij moet wel bedacht dat niet is uitgesproken dat er aan elk lied bezwaren kleefden. Wij hebben niet voor niets nu 48 Psalmen uit het Liedboek.

Bovendien mag hier misschien al iets geconcludeerd worden over de vraag met betrekking tot het beoordelen van liederen los van de context van de dichter: uit het feit dat we deze Psalmen nu wel uit het Liedboek konden selecteren, én dat we zo’n 30 Psalmen van ds. Hasper hebben (NB iemand die achter Geelkerken aan ging...) blijkt dat we niet verplicht zijn producten van dichters vanuit de achtergronden van die dichters te beoordelen. In feite trokken we die conclusie ook hierboven al, toen we constateerden dat er in het *Gereformeerd Kerkboek* ook gezangen zijn opgenomen van Paul Gerhardt.

Over de Bijbelliederen zegt Deddens: ‘Er staan hier en daar wel gezangen in die aan de Schrift zijn ontleend, maar ook in dat geval kunnen wij maar slecht spreken van Schriftgetrouwheid’.

Het is goed even te zien, hoe Deddens tot dit scherpe oordeel komt. Het komt niet doordat hij de diverse Bijbelliederen eerst heeft geanalyseerd, maar doordat Deddens er blijkbaar een andere beschouwing op na houdt, als het erom gaat wat Bijbelliederen nu precies zijn. Deddens denkt bij een Bijbellied toch min of meer aan een berijming. Maar hij verdisconteert hier niet het verschil tussen *Schriftberijmingen* en *Bijbelliederen*.

Een Schriftberijming is inderdaad een berijming van een Schriftgedeelte. Bij een Bijbellied gaat het niet om het berijmen van een Schriftgedeelte; bij een Bijbellied neemt de dichter wel zijn uitgangspunt in een Schriftgedeelte. Naar aanleiding van een Bijbelgedeelte gaat hij een lied dichten. In de vorm van dat lied is hij dus vrijer dan bij een Schriftberijming. Bij de beoordeling van een Bijbellied gaat het er niet om of alle elementen van het Schriftgedeelte in de berijming terugkeren. Het beoordelingscriterium zal eerder zijn, of aan de boodschap van de Schrift recht wordt gedaan (vgl. de criteria).

Deddens herhaalt verder zijn kritiek op het feit dat meermalen aan het ‘eenmalige’ van de heilshistorie geweld wordt aangedaan. Hij illustreert dit met twee (overigens niet geselecteerde!) liederen (53 en 61) en concludeert: ‘wij zijn van oordeel dat de gemeente een dergelijke tekst niet kán zingen. In de lyrische schriftgedeelten wordt Gods lof gezongen, Gods hulp ingeroepen, de nood van Gods volk geklaagd, de zonde beleden. Maar een *repetitie* geven van nieuwtestamentische Schriftgedeelten, die een vermanend, predikend karakter dragen, en vooral: die de heilshistorie beschrijven, achten wij onmogelijk. Men dreigt dan in andere vorm te doen, wat Rome deed met het offer van Christus, het geven van een dagelijkse (zij het ook onbloedige) *herhaling* ervan!’.

Deddens trekt hier wel heel snel een parallel tussen het maken van een lied over een concrete geschiedenis of gelijkenis, met daarin een stuk toepassing die heel persoonlijk is, en aan de andere kant de Roomse leer van de herhaling van het offer van Christus. Is hij misschien ook bang voor exemplarisme?

Deddens stelt dat de vraag hier opkomt, of men wel voor ogen heeft wat het karakter is van het *lied* in de eredienst. De dienst der gebeden en der lofzangen is altijd een antwoord-dienst, een antwoord op het Woord van God, en treedt nooit op als vervanging van het Woord van God als zodanig.

Dat laatste zal zo zijn. Maar het eerste is hierboven al weerlegd; deputaten hebben daar ook veel werk van gemaakt in hun rapport. Ook gemeentezang is een zaak van verkondiging van het Woord (bijv. 1 Pet. 2:9-10). Al hoef je niet zover te gaan als drs. K. de Jong (organist binnen de Gereformeerde Kerken syn.), die zegt dat Bijbelliederen ‘o.a. als vervanging van één van de Schriftlezingen kunnen dienen’. Trouwens: deputaten Eredienst hebben argumenten op grond waarvan de tien geboden ook wel eens gezongen zouden kunnen worden! Zij beroepen zich daarbij zelfs op Calvijn: zingend verkondigden de gemeenteleden de wet onder elkaar. Calvijn (en ook Luther) zag het lied als een beweging van God naar de mens toe. Het is jammer dat Deddens hier niet onderbouwt.

In een tweede artikel constateert Deddens dat ook in de liederen in het kader van het kerkelijk jaar het *eenmalige* van de heilshistorie in het gedrang komt. En behalve de *repetitie* van het heilsgesbeuren schuilt in méér dan één lied het gevaar van *imitatie* van het heilswerk van Christus. Verder signaleert hij de gelijkstelling tot God en mens: gevolg van valse mystiek die altijd de grenzen tussen God en mens wil uitwissen (bijv. Lied 126). Verder stelt Deddens dat er voorbeelden te noemen zijn van liederen waarvan de tekst alleen maar te verklaren valt tegen de achtergrond van de leer van de algemene verzoening (bijv. Lied 284). En nergens vindt men het verbond des HEREN in zijn belofte én in zijn dreiging terug.

Hierbij moet wel opgemerkt worden dat Deddens meestal (niet in alle gevallen) verwijst naar liederen die niet geselecteerd zijn. Bovendien maakt hij niet duidelijk hoe Lied 284 *alleen maar* tegen de achtergrond van de algemene verzoening gelezen kan worden. Deddens citeert alleen de regel ‘o lieve Heer, geef vrede aan allen hier beneden’.

Maar het lied gaat dan verder (zonder dat er zelfs maar een komma staat) met ‘die uitzien naar uw feest’. Om hier nou van ontmaskering van het Liedboek te spreken, gaat wel wat erg snel ...Verder is het maar de vraag of – ook al vind je het woord ‘verbond’ niet – de záák van het verbond toch niet wel degelijk aanwezig is.

Deddens stelt verder: Het feit dat het verbond geëlimineerd wordt in het nieuwe Liedboek, hangt met een ander feit samen, namelijk dat men vrije doortocht geeft aan alle mogelijke ketterij. Hij illustreert dit met de opmerking: ‘wij denken b.v. aan verschillende liederen over de ‘kerk’, die niet de gespierde, krachtige taal van de belijdenis spreken, maar de weke, subjectivistische taal van het piëtisme’ en noemt als voorbeeld Lied 324.

Het is de vraag of je met dat oordeel van Deddens over dit lied moet instemmen. Er wordt hier nogal wat gezegd: het verbond geëlimineerd. Bedenk hierbij dat Deddens spreekt over het Liedboek in zijn geheel, terwijl wij te maken hebben met een selectie (hoezeer die ook breed uitgevallen kan zijn).

Deddens sluit zijn tweede artikel af met een verwijzing naar A. Janse (vgl. hierboven bij zijn vijfde artikel uit de eerste reeks). Daarbij maakte Janse een tegenstelling tussen ‘de liederen des verbonds’ en ‘liederen van den godsdienst’. Hij doelde toen in het algemeen op het verschil tussen de Psalmen en gezangen, waarbij Janse dacht aan de ‘grote bundel’ van de hervormden. Maar, zegt Deddens: heel veel van zijn kritiek is ook van toepassing op het nieuwe Liedboek.

Wie zich vandaag op Deddens beroept, zou eerst moeten bewijzen dat zijn beweringen ook van toepassing zijn op de geselecteerde gezangen. Immers: in de laatste regel van zijn artikel stelt Deddens dat er – bij alle waardering die men ongetwijfeld kan hebben voor ‘losse gezangen’ –

een duidelijk nee op zijn plaats is (als het gaat om de bundel). Maar laat de waardering voor ‘losse gezangen’ dan ook eens mogen klinken.

In zijn laatste artikel gaat Deddens nader in op de liederen 399-491. Hij onderstreept zijn bezwaar ‘dat men plaats biedt aan liederen die op geen stukken na van reformatorische origine zijn! ... want meer dan één gezang is zonder meer van mysticistische of piëtistische oorsprong, met alle kenmerken er van zoals wereldmijding, hemelverlangen, individualisme, scheiding van Woord en Geest en dergelijke meer’. Deddens vraagt: ‘Wat kunnen nu een piëtist als C.F. Blumhardt en een methodist als Wesley ons voor goeds bieden voor de *gereformeerde* eredienst? Hij verwijst dan naar ‘(het niet geselecteerde) Lied 452, en tevens naar het wel geselecteerde 460 (Loof de Koning, heel mijn wezen, gij bestaat in zijn geduld...), zonder dat duidelijk wordt wat hier nou zo verkeerd aan is.

Onder het kopje ‘Nog iets goeds?’ stelt Deddens: ‘Het is een geringe moeite, uit deze bundel verschillende mooie ‘gezangen’ aan te wijzen. Maar in de eerste plaats *blijft* de vraag of zulke liederen geschikt zijn voor de gereformeerde eredienst, en in de tweede plaats is onzes inziens het onaanvaardbare in die nieuwe Liedboek zóveel dat het aanvaardbare als het ware in het niet verdwijnt.

Wij noteren dat Deddens op zijn eerste vraag geen antwoord geeft. Je kunt met een breed armgebaar het aanvaardbare wel in het niet laten verdwijnen. Maar je doet dat dan meer omdat je Deddens op zijn gezag gelooft, dan omdat je je door argumenten hebt laten overtuigen.

In een afsluitende paragraaf herhaalt Deddens, wat hij al eens eerder over de bundel van 102 gezangen schreef: ‘Wij missen hierin toch wel pijnlijk de taal van de Schrift, het verbondsmatige spreken, waarin niet het ‘innerlijk’ leven van de mens, het op-gaan in God, het ‘vrome-ik’, het hemelverlangen op de voorgrond staat, maar het gelovig naspreken van God, het lofzingen van de HEERE, het verkondigen van de deugden en de grote werken van God die wonderen deed’.

En even verder: ‘Het isolement (waarin de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt met hun gezangen komen) zal sterker worden. Als het nieuwe Liedboek zelf stelt, offers gebracht te hebben ter wille van de oecumene, dan is waakzaamheid des te meer geboden.’

Deddens doelt hiermee op de volgende passage (uit de Verantwoording van het Liedboek, p XIV): ‘Interkerkelijke arbeid zonder het brengen van offers is een onmogelijkheid. Wel niemand zal door dit boek ten volle worden bevredigd en iedereen zal wel een aantal liederen kunnen aanwijzen, waaraan hij of zij geen behoefte gevoelt (...)’. Wij wijzen even op deze vindplaats omdat hier niet gesproken wordt over het offers brengen aan de waarheid van het evangelie. Misschien vindt Deddens dat wel (en is het hier en daar ook aan te wijzen). Maar het staat er niet!

Bijna afsluitend stelt Deddens nog: ‘In de tijd van de Afscheiding zijn de ‘Evangelische Gezangen’ betiteld als *sirenische minnelieder*en’. Wij zouden de gezangen van het nieuwe Liedboek kunnen noemen *oecumenische liefdesliederen*. Want de oecumene, dat is de afgod van de tijd.’

Het wordt wat eentonig. Maar opnieuw: het plakken van etiketten is blijkbaar makkelijker dan het analyseren en het leveren van argumentatie. De zin die met ‘want’ begint, kan ook moeilijk als argument gelden voor de uitspraak die eraan voorafgaat.

Na lezing van de artikelen van dr. K. Deddens hebben wij niet de vrijmoedigheid mee te gaan in de conclusie die br. De Marie trok: dat het Liedboek voor de kerken al ontmaskerd was als Liedboek van de (valse) oecumene. Sterker nog: de verwijzingen naar de artikelen van dr. K. Deddens bieden niet echt materiaal om op grond daarvan het Liedboek dicht te laten voor het selecteren van goede gezangen. Of er echt goede gezangen uit het Liedboek te halen zijn, zal uiteraard moeten blijken in het toetsen van afzonderlijke gezangen.

3.2 Synoden van vroeger

Wie zich verdiept in de Acta van vroegere synoden, ontdekt daar erg weinig over de vraag waarom gezangen wel of niet zijn opgenomen in ons kerkboek.

In de Acta van de Generale Synode Kampen 1975 lezen we in art. 426, dat enkele door deputaten voorgestelde gezangen niet worden aanvaard. Concreet de gezangen 'Nu daagt het in het oosten' en 'Jezus, uw geboortefeest'. Hier wordt geen reden bij genoemd. Bij het afgewezen lied 'O grote God, o goede Heer' staat als reden alleen: te archaïstisch van taal.

In de Acta van de Generale Synode Groningen 1978 vinden we als par 4.4 van het deputatenrapport: "... Deputaten hebben ... een onderzoek verricht naar de eerste 115 gezangen van het Liedboek ... Gaarne hadden deputaten uit deze grote voorraad liederen een selectie willen maken en daarover voorstellen willen doen voor invoering in de liturgie. Zij moeten evenwel rapporteren, dat zij in geen enkel geval tot een aanbeveling konden komen. Het is ondoenlijk en naar het ons voorkomt ook niet zinvol om van dit negatief resultaat in dit rapport een brede verantwoording te geven. Daarom menen deputaten met deze summier mededeling te moeten volstaan, uiteraard tot nadere verantwoording aan de e.k. generale synode gaarne bereid".

Wie de bespreking van dit rapport in de Acta nagaat, vindt van die nadere toelichting helemaal niets!

Bij de Acta van de Generale Synode Arnhem 1981 vinden we een deputatenrapport waarin een aantal (16) Schriftberijmingen afgewezen worden. Dit gebeurt heel kort (Acta, p 495). Er zijn drie argumenten genoemd: de kwaliteit van de verschillende berijmingen, de melodie; en daarnaast (het meest inhoudelijke): "de vraag doet zich herhaaldelijk voor, of een bepaald Schriftgedeelte zich wel leent voor zang in de liturgie. Hier ligt een *methodisch probleem* bij het berijmen van Schriftgedeelten. Zo is in het lied van L.L. Bouwers "laat die gezindheid bij ons zijn" Filipp 2:5-11 als uitgangspunt gekozen en berijmd. Maar dit Schriftgedeelte is geen gesloten eenheid (zoals bijv. een Psalm dat is en de lofzang van Maria enz.). Wie een christelijk lied dicht zónder zijn uitgangspunt te nemen in een bepaald Schriftgedeelte, zal *allicht* niet beginnen met een opwekking c.q. vermaning als waarmee het onderhavige lied begint. Dit is een *aanwijzing* dat het betreffende Schriftgedeelte zich niet leent om berijmd gezongen te worden in de eredienst".

Wij hebben vier woorden gecursiveerd. Eerst de woorden *methodisch probleem*. Wie echter verwacht dat er over dit methodische probleem een uiteenzetting komt, wordt teleurgesteld. De woorden *allicht* en *aanwijzing* duiden er al op dat er geen echte visie is, en dat de zaak wat dat betreft voor de toekomst zeker niet dichtgetimmerd is.

Het is dan ook niet vreemd dat we op de Generale Synode Arnhem 1981 de volgende uitspraken horen: Ds. Van Rongen merkte op: 'beinning en studie over de schriftuurlijke uitgangspunten is (alsnog) noodzakelijk, om te komen tot herziening van de structuur van de gezangenselectie' (Acta GS Arnhem 1981, art. 93). En de preses van de Generale Synode Heemse 1984-85 merkte op (Acta, art. 218): 'het was een zoeken en tasten om aan de gezangenbundel meer inhoud te geven. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat binnen de kerken niet een rechtlijnige lijn is gevolgd. Er bestaat verschil in taxatie van wat een kerklied is...'.

De zaak zat dus allerminst principieel dichtgetimmerd. Misschien kun je eerder zeggen: omdat er een gebrek aan diepgaande bezinning was, kwamen we niet echt verder met elkaar en bleef het bij slechts 41 gezangen in het *Gereformeerd Kerkboek*. Vanuit die situatie is door de deputaten aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 een nieuw stuk bezinning geboden. Daarin vinden we feitelijk ook op punten wel een confrontatie met de artikelen van K. Deddens:

Schriftuurlijkheid betekent volgens deputaten: in overeenstemming met wat de Schrift verkondigt. Verworteling in, doordrenking met de Schrift. (NB: Op grond van dit criterium oordeelde de Generale Synode Hattum 1972, dat 29 IKB-Psalmen ‘onaanvaardbaar’ waren. Toch zijn in het *Gereformeerd Kerkboek 5* van deze 29 berijmingen opgenomen: 106, 112, 143, 144, 147.)

In par 8.7.2 gaat het om *verantwoorde gezangen*. Deputaten melden dan dat bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* een theologische kritiek op de achtergrond van diverse gezangen in het *Liedboek voor de Kerken* een rol speelde. Algemeen gesproken ging het hierom: er is een hang naar drama, taal-theologie, mystieke beleving, een cyclische opvatting van het kerkelijk jaar, ‘repetitie van het heilsgebeuren’ en ‘imitatie van Christus’ heilswerk’ (vgl. K. Deddens, *De Reformatie*, 49e jrg, nrs 14-16 (januari 1974)). Ook werd genoemd dat het lied geen zelfstandige verkondiging is (vergelijkbaar met of in plaats van de Schriftlezing), maar een antwoordfunctie heeft.

Deputaten weerleggen dit dan met een verantwoording van hun keus voor de liederen 122 en 240 uit het *Liedboek voor de Kerken*. Zij merken in het algemeen op dat een kerklied naast het antwoordkarakter juist wel een verkondigende functie heeft of kan hebben; dat de herhaling van de heilshistorie niet dwingend verondersteld hoeft te zijn; en dat het heilshistorisch aspect te veel tegen het heilsordelijke wordt uitgespeeld. Een christen die Psalmen zingt, identificeert zich namelijk op een bepaalde manier met de eerste zanger (zonder daarmee de heilshistorie te herhalen) en tegelijk actualiseert hij de Psalm in zijn eigen situatie. Hij gedenkt Gods daden uit het verleden met het oog op het heden en de toekomst. De heilshistorie wordt opnieuw beleden en in zekere zin heilsordelijk beleefd.

---

4 – Liederen beoordelen los van de context van de dichter

(commissie 6)

4.1 De Generale Synode Leusden 1999

De tekst van art. 58, besluit 1-3, incl. de ‘Toelichting, werkafspraken 1 en 2’ in de Acta GS Leusden 1999, pag 134, luidt:

Besluit:

1. verder te werken aan de uitgave van een gezamenlijke gezangenbundel, ter vervanging van de bundel van 41 gezangen, die is vastgesteld door GS Heemse 1984-1985;
2. voor deze bundel de volgende contouren vast te stellen:
  - a. de bundel is bedoeld voor gebruik binnen en buiten de kerkdiensten;
  - b. de bundel heeft de volgende rubrieken: bijbelliederen, viering van de heilsfeiten, doop, belijdenis en avondmaal; bijzondere kerkelijke gelegenheden (zoals huwelijk, bevestiging ambtsdragers, bid- en dankdagen); morgen- en avondliederen; andere liederen (hierin onder andere liederen ten behoeve van de huiselijke eredienst), liturgische gezangen (gezongen elementen in de liturgie, onder andere Votum, Amen, Onze Vader);
  - c. het totaal van de bundel mag geen leerstellige eenzijdigheden vertonen;
  - d. de bundel moet een goede balans kennen tussen alle facetten van het leven met God;
  - e. de stijl en de verwoording van het geloof moeten aansluiting vinden bij de stijl en de verwoording daarvan binnen de gereformeerde kerken;
  - f. de verscheidenheid in niveau, achtergrond en cultuur binnen de gemeente moet herkenbaar zijn in het reliëf binnen de bundel;
  - g. de gezangen voor de bundel worden in dit project geselecteerd uit de diverse voor de gereformeerde kerken relevante en bruikbare bronnen;
3. voor het selecteren door deputaten en het beoordelen van de selectie door de generale synode de volgende algemene criteria vast te stellen; deze criteria komen in plaats van de tot nu toe gehanteerde richtlijnen van GS Kampen 1975 en de criteria van GS Berkel en Rodenrijs 1996 (deputaten zullen de volgende generale synode dienen met een evaluatie van de hantering van deze criteria in de praktijk):
  1. een goed kerklied is geschikt om te functioneren in een liturgische context, waarbinnen Gods woorden en daden het centrum vormen;
  2. een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift;
  3. een goed kerklied wordt wat betreft de taalkundige en muzikale vorm gekenmerkt door stijl en kwaliteit. Het kent een goede woord-toon-verhouding. Het is bruikbaar en toegankelijk voor mensen uit de huidige tijd en cultuur;

Toelichting, werkafspraken

1. Rond het centrum van Gods woorden en werken kent de liturgie een rijke schakering van aspecten en nuances in de uitingen van mensen ten opzichte van God en van elkaar. De goede balans tussen die aspecten onderling en tussen deze uitingen van mensen en de woorden en werken van God die kenmerkend moet zijn voor de liturgie als geheel, hoeft niet in elk kerklied afzonderlijk terug te keren. Een lied moet minstens een deel van die aspecten en nuances stem en vorm geven en dat op zo'n manier dat het kan harmoniëren met het genoemde centrum van de liturgie.
2. Of een lied al dan niet Schriftuurlijk is, moet vanuit de tekst van het lied beslist worden en niet vanuit subjectieve gevoelens of vanuit de context waarin een lied is ontstaan. Wel moet bedacht worden of het gebruik van woorden en beelden in een lied, vaagheid in betekenisomvang, eventuele exegetische en meditatieve verbanden en een eventuele onlosmakelijke relatie tussen een lied en het gebruik ervan in bepaalde contexten al dan niet het vertrouwen van kerkleden met betrekking tot de Schriftuurlijkheid zullen bevorderen. Hierbij moet gewaakt worden tegen een rationalistische of eenzijdig dogmatische omgang met liedteksten, die aan het eigen karakter van zulke teksten geen recht doet.

4.2 Uitgangspunten

Om de vraag of een kerklied beoordeeld kan worden los van de context van de dichter, te beantwoorden zijn slechts de afgesproken selectiecriteria nodig. Die vinden we in het hierboven aangehaalde besluit 3 van de Generale Synode Leusden 1999. Immers, wat van belang is, is de vraag of een lied schriftuurlijk is. Dit is het tweede criterium. En uitgebreider dan de omschrijving van een goed kerklied zoals gegeven in het deputatenrapport 1995 (aan GS Berkel en Rodenrijs 1996) kan haast niet. Vinden we de elementen daarvan terug in een lied: belijden, lofprijzen, verkondigen, onderwijzen, gedenken? Niet elk van deze aspecten zal in elk lied (even duidelijk) naar voren komen.

De criteria 1 en 3 van Leusden, met de toelichtingen 1 en 2, zeggen niets minder dan het rapport van Berkel. Als een lied aan die criteria voldoet, moet het toch goed zijn? De vraag is dan echter ook, of de als tweede criterium genoemde Schriftgetrouwheid de boventoon voert. Er zit meer aan vast.

Daarom eerst twee citaten.

Uit het deputatenrapport 1995, par. 8.3.1, blz. 116:

... een goed kerklied is verankerd in het Woord en niet in hetgeen de mens in reactie op het Woord onder woorden wil brengen. In het kerklied staat het Woord van God centraal en niet het antwoord daarop van de mens. Een kerklied wordt bepaald door het Woord en niet door de geloofservaringen en gevoelens van de mens. De mens en zijn religieuze ervaringen – hoe schriftuurlijk deze ervaringen ook verwoord zijn – kunnen in een kerklied niet het centrum vormen.

Een goed kerklied moet dus schriftuurlijk zijn. Het genoemde rapport neemt echter nog geen genoegen met de term 'schriftuurlijk', wanneer men daarmee wil aangeven dat er geen onschriftuurlijke leer in een lied voorkomt.

Uit hetzelfde rapport, par. 8.3.1. pag. 118, wanneer het gaat over de zgn. 'ik-liederen':

Er bestaan nogal wat liederen, waarin geen onschriftuurlijk woord voorkomt, maar die desondanks geen kerkliederen zijn, juist omdat het centrum niet correct is. Daarnaast zijn er 'ik'-liederen die desondanks als kerklied gebruikt kunnen worden.

In par. 8.6.2. wordt nog eens uitgebreid geschreven wat er met schriftuurlijk bedoeld wordt, en dan lezen we op pag. 131:

Dit alles betekent dat een goed kerklied niet mank kan gaan aan theologische 'oppervlakkigheid'. Een lied waarin niet meer verteld wordt dan 'Jezus stierf voor mijn zonden, daarom prijs ik Hem' is geen goed kerklied, ondanks het feit dat er geen 'ketterij' verkondigd wordt.

Op grond hiervan kan men dus een lied afkeuren. Maar dan niet omdat het van één van de zgn. Landvolk-dichters is, maar omdat het niet aan de gestelde criteria voldoet.

4.3 Het beoordelen

1. Met deze gedachten aan het werk: een lied beoordelen. Is een lied niet (voldoende) schriftuurlijk, dan is dat een reden om het lied niet op te nemen in een gereformeerd liedboek. Wil men weten wat een rol speelde bij het maken van zo'n lied, dan zal het geen verbazing wekken dat het een lied van bijv. een Landvolk-dichter is. Dan is echter een juiste weg gevolgd. De inhoud wordt eerst beoordeeld. Is die schriftuurlijk, dan kan zo'n lied als kerklied gezongen worden.

Want ook een niet-gereformeerde, of mensen die in leer of leven dwalen, zullen heel schriftuurlijke dingen kunnen zeggen (vgl. Fil. 1:15-18).

2. Toch zijn we er dan nog niet helemaal uit. Het blijkt namelijk dat er meer beoordelingen van een lied mogelijk zijn. Tijdens de besprekingen ter synode Leusden is onder andere opgemerkt:

(deputaat zr. A. de Heer-de Jong zegt) ... dat een lied nooit op zichzelf staat, maar altijd in een bepaalde context functioneert. Als die context onze belijdenis is of een eredienst in onze kerken, zal het lied van daaruit verstaan worden. Anderen zijn hier echter niet zo gerust op. (Acta GS Leusden 1999, art. 59, pag. 142).

Verder werd opgemerkt dat een lied aanvaard moet worden in overeenstemming met de Schrift. Een lied mag door de leer (van de Schrift) niet ideologisch overheerst worden. Weer een breed citaat:

Drs. A.L.Th. de Bruijne merkt op dat de vraag of er overeenstemming moet zijn met de Schrift of met de leer van de Schrift, aandacht verdient. Zoals het aanvaard is, in overeenstemming met de Schrift, is het volgens hem het beste. Een lied mag door de leer niet ideologisch overheerst worden. Wij denken bijvoorbeeld: naast zegen hoort vloek. Dat is onze dogmatische manier van zeggen. Maar er is ook algemene genade. Daar hoeven we het niet allemaal over eens te zijn, om toch te erkennen dat het niet ongereformeerd is. De confessie is norm, maar er moet ook ruimte zijn om onbekommerd te spreken zoals ook de Schrift doet. De bedoelingen van de dichters waren niet altijd bijbels. Toch zijn ze vaak betere bijbelkenners dan wij. Bij het doordenken over hun liederen blijken er toch steeds veel bijbelse gegevens in te zitten, ook waar we ze eerst niet zo zien. (Acta GS Leusden 1999, pag. 143)

De achtergrond van de dichter maakt dus niet dat elk van zijn liederen bij voorbaat, op grond van zijn achtergrond, afvalt. Maar die achtergrond maakt ons bij vage formuleringen wel opmerkzaam en voorzichtig.

3. Met alle omschrijvingen en definities van wat een goed kerklied moet zijn, moeten we ook om een andere reden nog voorzichtig en secuur omgaan. We lezen immers in de Acta van de GS Leusden 1999, art. 58, besluit 2a: “de bundel is bedoeld voor gebruik binnen en buiten de kerkdiensten”.

In de discussie over dit punt werd o.a. opgemerkt dat “... zingen thuis ook liturgie is” en even verder: “Het zou ook mooi zijn als de kloof tussen wat we in de kerk zingen en in sing-ins wat kleiner werd” (Acta GS Leusden 1999, pag. 139). Maar dat kan op twee manieren: in de kerk wat ‘ruimer’ worden of tijdens de sing-in wat ‘nauwkeuriger’.

Ook hier past dus voorzichtigheid. Bij het beoordelen vanuit de Schrift ook rekening houden met de functie van een lied, met de leer van de Schrift en met het gebruik tijdens verschillende gebeurtenissen.

4. Het is ook nodig te beoordelen of de wijze van spreken over God, over Christus en over de Heilige Geest niet verder gaat dan de Schrift ons toelaat en leert. De dichterlijke vrijheid mag die grens nooit overschrijden. Ook daarbij moeten we altijd blijven beseffen over Wie we zingen en spreken. Is dit een apart criterium, of valt het gewoon onder de schriftuurlijke beoordeling?

4.4 Dichters

De volgende dichters van Liedboekliederen hebben ook een aantal Psalmen berijmd zoals die in ons *Gereformeerd Kerkboek* voorkomen:

W. Barnard, A.C. den Besten, K.H. Heeroma, W.J. van der Molen, M. Nijhoff, J.W. Schulte Nordholt, J. Wit.

Daarmee is niet gezegd dat die Psalmen nu niet meer deugen. Ook niet dat de Liedboekliederen die zij gemaakt hebben, nu dus wel deugen. Het betekent wel dat de kerkelijke/religieuze achtergrond van een dichter niet bij voorbaat bepaalt of een lied al dan niet goed is. Wel moeten we daarbij in aanmerking nemen dat bij de berijming van de Psalmen de dichter de onberijmde Psalmen als vast gegeven had. Bij Liedboekliederen kon hij vrijer te werk gaan.

In veel liederen is de ‘vrijheid’ die de dichter had, wel degelijk te merken. Wanneer men dan nauwkeurig leest, is het niet te vermijden dat de ‘achtergrond’ van de dichter in de beoordeling meeweegt. Zeker wanneer er zoveel ‘oppervlakkige’ liederen bij zijn.

Ook is een (mogelijke) dwaalleer aan te wijzen in een lied op grond van de criteria. Maar tevens geldt hier dat we, door het besef van de context van de dichter, meer alert zijn voor de dwaling van bijv. algemene verzoening. Vreemd is dan ook de reactie op een vraag daarnaar: “een waarschuwing tegen een dwaling is alleen van toepassing bij liederen die onaanvaardbaar zijn. Als criterium voor de keus van gezangen is door de GS aanvaard dat ze in overeenstemming moeten zijn met de Schrift. In de Bijbel staat zowel het universele van Gods heil als de uitverkiezing” (Acta GS Leusden 1999, pag. 142).

Maar als een lied onaanvaardbaar is, is dat onder andere op grond van het feit dat er dwaalleer in te vinden is. De waarschuwing moet ons ten minste opmerkzaam maken. Wees ook weer niet te onbevangingen.

Bovendien: Dat het offer van Christus voldoende was tot vergeving van de zonden der hele wereld (1 Joh. 2:2), betekent nog niet dat er dus algemene verzoening is. Al zullen we ook wel eens dankbaar mogen zijn voor een accent op het universele van het evangelie, zoals de Schrift ons daar ook zelf in voorgaat.

4.5 Slot

Kan een nieuw lied beoordeeld worden zonder kennis te hebben van de Schriftbeschouwing en geloofsopvatting van de dichter? Strikt genomen: Ja. Maar het heeft veel mensen verbaasd dat er liederen zijn geselecteerd die als oppervlakkig ervaren worden, ruimte laten voor meer dan één interpretatie, algemene verzoening lijken te verkondigen (of, nauwkeuriger gezegd: het universele van Gods heilswil naar voren halen, terwijl wij dat dan verwarren met heilsuniversalisme). En daarom is men toen gaan letten op de achtergronden van de dichters. Het is dus niet zozeer een criterium dat niet goed zou functioneren, maar de hantering ervan, die de oorzaak is van de achterdocht ten aanzien van de dichters.

De wetenschap dat het Liedboek zo'n achtergrond heeft, moet ons wel extra oplettend maken.

En inderdaad: elke liedtekst kun je (evenals elke Bijbeltekst), als je wilt, op verschillende manieren interpreteren. Juist daarom geldt: goede criteria vragen om een goede hantering. *Maar dan geldt ook: wanneer een lied schriftuurlijk is, kan het worden gezongen in een gereformeerde eredienst, waar het functioneert tegen de achtergrond van de Schrift en de gereformeerde belijdenis en ingebed is in de gereformeerde prediking.*

---

5 – Toetsing van de 121 liederen

(rapporteur: commissie 4; zie vooral bij dit onderdeel de Inleiding van het moderamen)

5.1 Alverzoening

Algemeen

Schrift en belijdenis geven duidelijk aan dat de gezonde leer is dat buiten Christus geen verzoening is voor zondaren. Die gezonde gereformeerde leer is vele malen beschreven. Een samenvatting staat met Schriftverwijzingen onder andere in *Dordtse Leerregels* hoofdstuk II. Dat behoeft geen nadere toelichting of onderbouwing.

Het punt is, of vanuit de liederen in het Liedboek aangetoond kan worden dat de alverzoening bezongen wordt. Daarbij moet het volgende overwogen worden:

1. Bij de beoordeling van bijbelliederend moet het oudtestamenteel perspectief in rekening gebracht worden, dat spreekt van het heil voor alle volken. Dat heeft niets met alverzoening te maken.
2. In het Nieuwe Testament wordt duidelijk gesproken over het buigen van heel de wereld voor Gods majesteit als reactie op Gods komen (voor het oordeel).
3. Zoals de *Heidelbergse Catechismus* ons in de uitleg van het onze Vader leert bidden om het heil voor alle mensen, mag ook in liederen dat gebed opklinken.
4. Een aspect is ook dat Gods voorzienigheid (in de zorg voor al wat leeft) bezongen wordt, waarbij het misverstand kan optreden dat het gaat over alverzoening.
5. Het gaat onzes inziens niet alleen om het negatief beoordelen van een bundel, maar ook om positief te kijken naar de totaliteit, namelijk dat het aspect van verzoening en oordeel in het totaal van de bundel een expliciete plaats moet innemen, zodat de geloofskeus niet verdoezeld wordt.

Concluderend moet dan gesteld worden dat uit veel liederen alverzoening niet aan te tonen valt.

Lied 1	
Bezwaren	De 3e regel suggereert dat er ‘in den beginne’ een strijd zou zijn geweest tussen ‘de duisternis’ en ‘het licht’. Bezwaarden struikelen vooral over het ‘overwinnen’ in vers 1. De bezwaarden vinden het lied vaak ook onduidelijk.
Beoordeling	Het blijkt dat deputaten – ondanks extra uitleg in de pers – velen niet overtuigen dat lied 1 geen dwaalleer kent (barthianisme).
Conclusie	Waar over dit lied zulke fundamentele twijfels en onduidelijkheden blijven bestaan, is het beter het te schrappen dan een zo omstreden lied te handhaven. Onze kerkliederen moeten geheel vrij zijn van associaties met dwalingen of moderne theologie.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7, 5.9 en 5.13).

Lied 6	
Bezwaren	Bezwaarden vinden het lied op veel punten onduidelijk, ontoegankelijk en daarom niet geschikt als kerklied. Een struikelblok is, dat vers 3 zegt dat God verwijst naar 'het niet' en vers 4 zegt dat 'de volken der aarde eindelijk gaan verstaan wat Gij hebt gedaan'. Bezwaarden proeven barthiaanse dwalingen. Het refrein is ook anders dan in Exodus 15.
Beoordeling	De bezwaarden geven terecht aan dat er van de bijbeltekst allerlei elementen worden weggelaten of elementen eraan worden toegevoegd die vragen oproepen. Al met al geen sterk 'bijbellied'.
Conclusie	Waar dit lied zoveel misverstanden blijft oproepen, is het beter het te schrappen; temeer daar het lied geen waardevolle aanvulling geeft op de psalmen (GS Hattem 1972).
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 63	
Bezwaren	Bezwaarden wijzen op dichterlijke vrijheden en de tendens tot alverzoening.
Beoordeling	Weliswaar enige dichterlijke vrijheden, maar geen foutieve, met de Bijbel in strijd komende zaken. Sommige critici menen dat de klemmende woorden van Christus niet voldoende terug te vinden zijn in het lied. Ook wordt er door enkelen gewezen op een tendens tot alverzoening, maar dit lijkt ons ver gezocht. Zie couplet 1 regel 3, couplet 3, regel 1 en couplet 4.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 90	
Bezwaren	Onduidelijk en misverstanden oproepend lied.
Beoordeling	Veel goede en mooie versregels. Toch kan vers 2 regel 5 'dat Hij geen kwaad kan willen' misverstanden wekken. Onduidelijk is ook de bedoeling van vers 5: 'O liefde, – Hij die bluste 't vuur dat een mens verteert'. Is vuur hier een beeld van de zonde? Merkwaardig.
Conclusie	De liedtekst neigt tot een grote vrijheid tegenover de bijbeltekst. Op vers 2 en 5 na: een aanvaardbaar lied; maar het geheel zonder meer: twijfelachtig.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.5 en 5.7).
Lied 106	
Bezwaren	Dichterlijke vrijheden en alverzoening.
Beoordeling	Tegen dit gezang is door 19 kerkleden bezwaar ingebracht. Van alle 'bezwaarden' is dit een relatief hoog aantal. Bij lezing van dit gezang is onmiddellijk duidelijk dat we hier te maken hebben met een bewerking van een Bijbelgedeelte. De vraag is dan: Is dat verantwoord gebeurd? Bij lezing van het Schriftgedeelte ontdekt men dat de dichter (W. Barnard) zich heel nauw aansluit bij de Bijbel en zich nergens grote poëtische vrijheden veroorlooft die de Schrift op de een of andere manier aantasten. Een aantal bezwaarden tekent echter aan dat de leer van de alverzoening op de loer ligt: 'liefde dekt alle ongerechtigheden'; alle? Meerderen stellen voor om er (net als in de bijbeltekst) 'tal van' te lezen. De berijming staat dit toe. Maar de dichter schreef niet zo. Over het 'uitdelen van het heil': niet wij, maar de Here deelt uit. Wij delen dit bezwaar niet: ook wij mogen (kleine) uitdelers van Gods genade zijn. Vergelijkbare bezwaren gaan over het verleggen van het accent op Jezus Christus (vs. 4) naar de waakzaamheid van de gelovige. Wij zouden niet weten waarom dit accentverlegging moet heten en dat dit dan ook nog eens ontoelaatbaar zou zijn.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.13).
Lied 135	
Bezwaren	Universalistisch, barthiaans. Zo kunnen de bezwaren worden samengevat.

Beoordeling	De leer van de alverzoening hoeft met dit lied niet per se te worden uitgedragen. De engelen van Lucas 2 zingen immers dat God weer in mensen een welbehagen heeft. En Paulus zegt in 1 Timoteüs 2, dat God wil dat alle mensen worden gered. En Johannes vertelt in Johannes 1:29, dat de Here Jezus de zonden van de wereld wegneemt. Niemand onder ons zal beweren dat de Schrift hier de alverzoening leert. Toch blijft dit bezwaar, als men het verbindt aan het bezwaar tegen de uitdrukking 'taal en teken in de tijd'. Is dat niet typisch barthiaans? Waar in de Schrift vindt deze uitdrukking steun? Indien deputaten daar geen bevredigend antwoord op kunnen geven, moet het bezwaar worden toegewezen, en dat zou in ieder geval jammer zijn van de fraaie melodie.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.3).
Lied 225	
Bezwaren	Herbeleven van heilsfeiten, alverzoening, onduidelijkheden: welke 'duisternis' wordt bedoeld en welke 'tekenen van gerechtigheid'? Berust op roomse theorieën.
Beoordeling	Herbeleven van heilsfeiten: zie onder c. algemeen. Alverzoening: zie algemeen. Zoals het oude verbondsvolk water kreeg uit steen (rots), zo mogen wij vandaag ook verzorgd worden en overvloed ontvangen. Met Zijn woord gaat de Here ons voor en wij mogen Zijn Woord gebruiken als een lamp voor onze voet en een licht op ons pad. Zoals Hij het oude verbondsvolk vóórging in wolk en vuurkolom in de woestijn. Water en duisternis... Rode Zee... negende plaag in Egypte (duisternis), slavenjuk afwerpen. Tekenen van gerechtigheid, zoals deze zijn opgetekend in Zijn Woord, door oog- en oorgetuigen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8).
Lied 281	
Bezwaren	Alverzoening. Schriftuurlijk?
Beoordeling	Alverzoening: zie algemeen. Het is een lied voor de nieuwe bedeling zoals de deputaten omschrijven. Degenen die daarmee instemmen (vs 4), dus geloven dat Hij overwint en zal heersen, mogen naar die bevrijding en rust en overvloed uitzien.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 288	
Bezwaren	Gods oordeel is weggelaten. De mens staat centraal. Alverzoening. Onschiftuurlijk. 'Groene eeuwigheid'? Beeld van de zomer ongepast. Wat is 'lijden aan de tijd', vs. 4? Avondmaal is dan niet meer nodig, ook de boom des levens is niet meer nodig, er is geen zonde meer. In zestig regels staat de mens centraal, alleen in de laatste vier regels mag de Here nog worden lof gezongen. Vs. 5: ten prijs?
Beoordeling	Alverzoening: zie algemeen De activiteit van God bij Zijn komst valt op, niks menskracht of mens-middelpunt. Een lied vol verlangen naar het leven op de nieuwe aarde. Dit ene aspect (ons uitzicht op de nieuwe aarde) krijgt in dit lied de aandacht. Dit doet de Bijbel zelf ook. In het Nieuwe Testament ligt het accent meer op de verzoening door Christus dan op het oordeel. Het is onmogelijk in één lied de complete christelijke leer te verwerken. Ook in de psalmen zie je dat: bijvoorbeeld in Ps. 1 wordt gesproken over de rechtvaardige, bij wie alles lukt, en over de goddelozen die als kaf worden verstrooid. Ps. 73 echter spreekt over het raadsel van de voorspoed van de goddelozen en de tegenspoed van de rechtvaardige. 'Groene eeuwigheid', 'boom des levens': altijd zomer, altijd zon, warmte, vruchten, groen: zie Openb. 2:7: Wie overwint, hem zal ik geven te eten van de boom des levens, die in het paradijs Gods staat. Openb. 22:2: Het geboomte des levens, 12 keer vruchtdragend. Eeuwig avondmaal: Openb. 3:20. Maaltijd houden: Openb. 19:7: Grote maaltijd Gods. Lijden aan de tijd: Het lijden van deze tijd weegt niet op tegen de heerlijkheid. Ten prijs... Het offer van Zijn Zoon.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

Lied 301	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Leer van de alverzoening; couplet 5. 2. Taalgebruik: een lied met woorden als <i>misericordia</i> en (<i>God</i>), <i>die leeft in gloria</i> moet niet worden opgenomen. 3. Ondoorzichtig – Wat is de waarde als kerklied van een gezang waarvan de bedoeling in hoge mate ondoorzichtig is? Dat geldt al voor het: ‘al zijn wij vreemdelingen in schande en in scha’ in vers 1. Maar in het bijzonder voor de eerste helft van vers 3: ‘Al leeft uw volk verschoven, kyrieleison, in ’t land van vuur en oven, in ’t land van Babylon’. De vraag die bij ons opkomt, is dan: Zing je Gode ook lof als je niet begrijpt wat je zingt? 4. Het ‘Halleluja-geroep’ in gezang 301 is ongepast.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gods nabijheid is voor wie Hem vreest (vs.2). Verwijt van alverzoening is dus ten onrechte, al kan couplet 5 misverstanden opleveren. 2/3. De tekst is voor de gemeente ondoorzichtig. 4. Halleluja is functioneel in dit lied.
Conclusie	De tekst is voor de gemeente inderdaad ondoorzichtig en kan in vers 5 de gedachte aan alverzoening doen opkomen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven.
Lied 319	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onschriftuurlijkheid. Bezwaar is dat met name de liederen van de landvolkdichters vaak niet bijbelgetrouw zijn. Ook is de leer van Karl Barth er vaak in terug te vinden. In veel liederen komt de leer van de alverzoening naar voren. Soms heel subtiel, maar als men de oorspronkelijke tekst vergelijkt met de berijming door een landvolkdichter, ziet men dat bijv. het oordeel en de verzoening door Christus’ offer aan het kruis zijn weggelaten. 2. Benamingen voor God, die ons niet in Zijn Woord worden aangereikt; 3. Onduidelijkheid – onhelder lied, dat bestaat uit een serie losse beelden, die verwarrend overkomt. 4. Er wordt te zware lading gelegd op gebouw i.p.v. gemeente
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het is duidelijk een lied van en in de kerk. Dit bezwaar gaat hier niet op. Bovendien gaat het over Gods voorzienigheid, vgl. Ps.136. 2. De aanduiding voor God als ‘hartslag van ons werk’ is mooi en niet per se onschriftuurlijk (zie verder onder j.). 3. Bij nader lezen/zingen/bestuderen zijn de beelden zinvol. 4. Onjuist, vgl. bijv. vers 4 Hij troont op onze lof.
Conclusie	Bezwaren zijn niet doorslaggevend.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 393	
Bezwaren	De leer van de alverzoening in vers 4: we kunnen toch niet zeggen, dat alle schepselen zich buigen voor Gods liefde?
Beoordeling	Nee, daarom staat erbij dat er ook zullen zijn die moeten buigen voor Zijn majesteit.
Conclusie	Het is en blijft een prachtig lied.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

Lied 408	
Bezwaren	1. Het oordeel wordt weggelaten; er is geen plaats voor Gods verkiezing en verwerping. In de oorspronkelijke tekst van Lied 227 van het Evangelische Kirchengesangbuch staat het anders. 2. Onbijbelse en dus oneerbiedige benamingen voor de Here God of Jezus Christus. 'Algoede' in couplet 5 is geen goede benaming voor de Here. In de oude berijming van 1773 staat deze benaming ook in ps. 67:1 en Ps 115:8. In de nieuwe berijming (1985) vinden we deze benaming niet terug. In 2002 moet de gemeente dit woord weer zingen uit het liedboek (lied 408 en 456). Kan de synode of het deputaatschap ons uitleggen waarom in de nieuwe berijming deze benaming niet terug te vinden is en welk bezwaar daar toentertijd tegen was? En waarom heeft de synode van Leusden of Zuidhorn nu geen bezwaar meer tegen deze benaming voor de Here? In de H.S. komt deze benaming niet voor!
Beoordeling	1. Het is het gebed van de gemeente, ook voor de wereld, zoals ook de uitleg van de Catechismus doet in het Onze Vader: geef ons en alle mensen..., al kan het laatste couplet wel de gedachte van universalisme oproepen. 2. "Algoede" is geen geweldige, maar ook geen onbijbelse benaming voor God als Degene die alleen echt en totaal goed is (zie verder onder 5.10).
Conclusie	Bezwaar is dat dit lied in vers 6 misverstanden rond 'alverzoening' oproept.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.10).
Lied 434	
Bezwaren	1. Het weglaten/verdoezelen/afzwakken van verkiezing, verbond, leven uit de beloften. 2. De leer van de alverzoening (alle mensen worden zalig; er is dan geen plaats meer voor Gods verkiezing en verwerping). 3. 'Christenen en Abrahams kinderen' zijn geen twee groepen, maar de ene kerk.
Beoordeling	1. Dit is een lied op Gods voorzienigheid; daarop valt het accent. Zo is ook de laatste regel te duiden. 2. In dit lied gaat het over Gods kinderen (vs.3) en christenen (vs.5), waarmee de verzoening duidelijk wordt aangegeven. 3. 'Christenen en Abrahams kinderen' kan in de lijn van de (heils)historie ook gelezen worden vanuit Oude en Nieuwe Verbond (zo terecht deputaten; GS Kampen 1975) Men spreekt ten onrechte van (niet tot Christus bekeerde) Joden.
Conclusie	Het is een mooi loflied. Eventueel zou het zonder couplet 5 kunnen, omdat een aantal bezwaarden daarover struikelt.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).

5.2 Heilshorizontalisme

Algemeen

Wat bedoelt men precies met dit punt? Bezwaarden wijzen op twee aspecten:

1. De gedachte aan een vreedrijk/paradijs dat op deze aarde wordt verwacht (in plaats van na de jongste dag met Gods gericht, op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde) wordt teruggevonden in de tekst van de volgende liederen: 23, 284, 285, 287, 294, 380, 444.
2. De idee van een bevrijdingstheologie (solidariteit met verdrukten in plaats van de antithese tussen vrouwenzaad/kerk en slangenzaad/wereld) wordt aangetroffen in: 23.

Heilshorizontalisme betekent dus dat het heil eenzijdig de armen/verdrukten wordt toegedacht (zonder aandacht voor het geloof dat beslist over het al dan niet ontvangen van het heil).

Verder gaat het om een horizontalistische visie op het komen van Gods rijk (zonder aandacht voor het oordeel dat beslist over het al of niet ingaan in Gods toekomst).

De bijbels-gereformeerde leer geeft duidelijk aan, dat het niet zonder geloof kan en niet buiten het oordeel om. Dat geeft de *Nederlandse Geloofsbelijdenis* prima samenvattend uit de Schrift weer in o.a. de artikelen 22 en 37.

Het punt is weer of dit horizontalisme (veronachtzamen van geloof en oordeel) vanuit de liederen aangetoond kan worden.

Een viertal overwegingen:

1. Bij de beoordeling van bijbelliederen moet het oudtestamentisch perspectief in rekening gebracht worden, zoals boven gezegd. Het gebed om aardse vrede is niet tegen de Schrift.
2. Het geloof wordt in veel van genoemde liederen niet verzwegen.
3. Te wijzen valt vervolgens op het aspect van de lof op Gods voorzienigheid (in de zorg voor al wat leeft, waarbij het misverstand kan optreden dat het gaat over heel een (mensen)wereld die God looft.
4. De kritiek van heilshorizontalisme blijkt ook wel eens op misverstaan te berusten.

Conclusie: Uit de tekst van de liederen valt niet direct horizontalisme af te leiden, waarbij wel opgemerkt moet worden dat naast deze aspecten van het komend vredeboek ook andere liederen in een bundel moeten komen die de keerzijde aangeven (oordeel), om eenzijdigheid te voorkomen.

Lied 23	
Bezwaren	1. Aards vredeboek, (horizontalisme), pacifistisch, (verzuim tot oproep van geloofsgehoorzaamheid). 2. Weglaten van teksten, daarom niet schriftuurlijk. 3. Onduidelijk ('zicht'), dus afkeuren. 4. Alverzoening (universalistisch).
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. Wanneer teksten of delen ervan worden weggelaten, is daarmee het lied nog niet onschriftuurlijk geworden. 3. Het woord 'zicht' wordt weliswaar vandaag niet meer gebruikt, maar staat wel in het woordenboek. 4. Alverzoening: zie onder 5.1.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	1. Horizontalisme. 2. Weglaten van teksten (de vs. 11-12 van Jes. 62). 3. Onduidelijkheid over o.a. 'wachtwoord'. 4. Alverzoening.
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. Bij het weglaten van teksten hoeft een lied nog niet onschriftuurlijk te zijn. 3. De Here aanspreken op Zijn gegeven beloften voor de toekomst (wachtwoord). Profetisch toekomstperspectief. 4. Alverzoening: zie onder 5.1.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7 en 5.12).
Lied 42	
Bezwaren	Horizontalisme... Aardse vredeboek.
Beoordeling	Het betreft hier een berijming van een profetie uit het Oude Testament, Zach. 9:9-10 waar het gaat over vrede op aarde. Wat wij ook mogen weten en denken over hemelse vrede, deze tekst spreekt daar niet over. Het is goed om te bidden en zingen voor vrede op deze aarde.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

Lied 91	
Bezwaren	1. Heilsuniversalisme: ‘Allen voorbij de dood’; bezwaar: dat weten wij nu nog niet. 2. ‘Ik leef, zo zegt de Heer, en gij zijt mijn’; bezwaar: dit woord van de Heer zou niet de betekenis van een eed hebben.
Beoordeling	1. De liedtekst heeft als ‘denkkader’ de verbondenheid van de gelovigen met Christus. De betekenis van het heil in Hem staat centraal in de vier verzen. Dan geeft vers 4 ‘alle knie...’ geen aanleiding te denken aan heilsuniversalisme; het sluit zoiets, gezien de context, zelfs uit. Er is duidelijk sprake van een denken aan de uitverkiezing! 2. De woorden van God, ‘in wie geen zweem van ommekeer is’ vormen feitelijk allemaal eden.
Voorstel	Gewoon een goed lied! Vrijgeven.
Lied 119	
Bezwaren	Heilshorizontalisme/alverzoening.
Beoordeling	Het bezwaar dat dit lied aan ‘heilshorizontalisme’ lijdt, kan men onzes inziens niet toestemmen. Het begrip (met de befaamde uitgang ‘-isme’) geeft in zichzelf aan dat er geen enkele andere horizon is dan het aardse heil. Maar die eenzijdigheid is hier niet aanwezig. Het gaat immers over Gods gericht dat de wereld oordeelt en de kerk bevrijdt (vgl. Psalm 96). Gods heil omvat toch ook de aardse verhoudingen? Ander bezwaar: de leer van het heil voor alle mensen (alverzoening, universalisme, lied uit een roomse context). Lijkt niet direct steekhoudend: vgl. Ps. 96 e.a. Schriftplaatsen. Men noemt het ook wel ‘hoog-poëtisch’ en dus niet geschikt voor de eredienst. Bezwaar van verouderd taalgebruik kan men op zich toestemmen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9 en 5.13).
Lied 284	
Bezwaren	1. Horizontalisme. 2. ‘Lief’ is rooms.
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. God is liefde. Hij is een liefhebbende Vader. God heb ik lief. Misschien ongewoon een vader ‘lief’ te noemen? Maar waarom een moeder wel en een vader niet, in dit geval onze Hemelse Vader? Dat het niet letterlijk in de Bijbel staat, hoeft niet doorslaggevend te zijn.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 285	
Bezwaren	1. Horizontalisme. 2. Onschrijftuurlijk, verdraaien van antithese vrouwenzaad/slangenzaad. Toekomst duister? Ons felle hart? Goed voor christen-pacifisten, maar niet in de kerk. Doperse achtergrond.
Beoordeling	1. Horizontalisme: zie algemene inleiding. 2. Diverse bezwaren zijn geheel tegenstrijdig met de toelichting van deputaten.
Conclusie	Gelet op het feit dat dit lied omstreden is, om de relationele effecten beter niet in de bundel opnemen.
Voorstel	Bespreken.
Lied 287	
Bezwaren	1. Horizontalistische toekomstverwachting van vrede rijk op aarde met name in vers 3. 2. Weglaten/verdoezelen/afzwakken van verkiezing, verbond, leven uit de beloften. 3. Oppervlakkig. 4. Wel herinnering aan paradijs, maar niet aan zondeval.
Beoordeling	1. Al is dat onduidelijk, het vrede rijk kan evengoed – zie vers 4 – slaan op Gods toekomst. 2. Vers 4 is een gebed op grond van Gods beloften. 3. De klacht van (o.a.) Prediker is bepaald niet oppervlakkig. 4. Het is juist een klacht over gevolgen van de zondeval met bede om herstel.
Conclusie	De bezwaren zijn niet doorslaggevend.

Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 294	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taalgebruik ouderwets (<i>overlang</i> – vers 2 en <i>ontij</i> – vers 8). Ook staat vers drie los van de rest van het lied. 2. Gedachten aan een vredrijk/paradijs op <i>dé</i> aarde. 3. De laatste regel geeft een niet-bijbelse benaming van Christus. 4. Met name de verwijtende toon tegen God maakt het lied onacceptabel.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het taalgebruik is poëtisch. Bezwaar is wel dat het dan minder toegankelijk wordt. 2. Integendeel: vanuit de nood wordt gebeden om ingrijpen van Boven, Gods rijk. 3. Een niet-bijbelse benaming kan mooi en eerbiedig zijn: dat is hier het geval. 4. Wat men als verwijten opvat, zijn heftige klachten (als in de Psalmen).
Conclusie	Deze kritiek is hyperkritiek en doet de intentie van het lied geen recht: het lied is juist een uiting van toekomstverwachting.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 350	
Bezwaren	<p>Dit lied gaat over rijk en arm; het mist het bijbels perspectief van Matt. 25:31-46. ‘Vergelden’ is een onschriftuurlijke uitdrukking. Daartegenover staat geven uit dankbaarheid. ‘Wij rijken...’: eenzijdige betrokkenheid van een groep binnen de gemeente.</p> <p>De aardse nood wordt uitsluitend horizontaal beschreven: arm tegenover rijk; honger tegenover overvloed. ‘Der aarde schoot’: een erg ouderwetse benaming. Verwijzing van deputaten naar Ps.116 onterecht. De Here spreekt in de Bijbel niet over de aarde als ‘een goede gaarde’. De aarde is vervloekt. Zinnen zijn moeilijk te begrijpen; taal ouderwets. Bezwaar tegen het derde couplet: ‘Maar wij rijken, ach, wij blijken hard en onverstoord’.</p>
Beoordeling	<p>Niet is aangetoond dat dit lied onschriftuurlijke elementen bevat. God heeft ons twee geboden gegeven: Hem liefhebben met heel ons hart, verstand, ziel en kracht en de naaste als onszelf. Die beide geboden horen onafscheidelijk bij elkaar. De naaste liefhebben heeft als basis God liefhebben. Alle geboden van God voor de onderlinge omgang zijn niet horizontalistisch. God windt Zich dan ook op, als Zijn kinderen Hem wel offers brengen, maar niet omzien naar weduwen en wezen. Door de profeten wordt gesproken over Gods toorn tegenover alle sociale onrecht.</p> <p>In Lied 350 heeft God leven gegeven (couplet 1): een herinnering aan de schepping. God geeft het dagelijks brood (couplet 1): herinnert aan het gebed dat Jezus ons leerde. God gaf vruchtbaarheid (couplet 2): vgl. Psalm 65:10-14. Niet voor schuren, die niet duren: vgl. Luc.12:13-21.</p> <p>Opdat niemand honger lijdt (couplet 2): God heeft Zijn volk Israël geleerd voor elkaar te zorgen, zodat er geen armen zullen zijn, vgl. Lev.19:9 en 10 en Deut.24:17.22.</p> <p>Maar wij rijken...: helaas niet alleen de geschiedenis, maar ook het heden laat zien dat dit maar al te vaak zo is. Juist vandaag in onze tijd met het vele materialisme, ook in de kerk onder christenen, een terechte schuldbelijdenis. Nee, niet iedereen die rijk is, is ‘hard en onverstoord’. Maar dan moeten we bedenken dat we ook in Psalmen soms dingen belijden die wij niet gedaan hebben. Maar dan weten we ons één met Gods volk van verleden en heden. Zoals Daniël bad: ‘Wij hebben gezondigd.’ En dan komt een gebed: ‘Here, opent u onze oren voor de armen’. Bovendien wordt gevraagd om een vruchtbaar leven in goede daden. Hier hoor je de lijn met God, die vruchtbaarheid in de aarde gaf, maar ook in de gelovigen. Daarbij moeten we denken aan de beeldspraak van Jezus: de wijnstok en de ranken. Goede daden die God geeft. Zo wordt het woord van Gods genade zichtbaar in ons leven.</p> <p>Duidelijk niet horizontalistisch. Een echte horizontalist zegt niet, dat God het leven heeft gegeven en dat Hij de vruchtbaarheid schonk. Een echte horizontalist legt geen verband tussen luisteren naar God en het roepen aan de poort van de armen horen. Een horizontalist spreekt niet van genade van God.</p> <p>En die vergelding dan (couplet 1)? Het gaat hier om het besef dat hetgeen we van God ontvangen, om een reactie vraagt. Het vervolg geeft heel nadrukkelijk aan – de gedachtestreep maakt zichtbaar dat de dichter/zanger zich bezint – dat de dichter/zanger beseft maar op één manier God te kunnen vergelden: en dat is door aan hem de dank te brengen die Hem toekomt: het offer van onze lippen die zijn Naam belijden (Hebr. 13).</p>

Conclusie	Er zitten veel directe Schriftverwijzingen in dit lied. Bovendien wordt de zorg voor de armen duidelijk verbonden aan Gods opdracht. Dit lied is bijbels en een waardevolle aanvulling voor christenen in een rijk en welvarend land.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen en lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 380	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. De gedachten aan een vreedrijk/paradijs op deze aarde. 2. In het lied ontbreekt Christus en Zijn verlossingswerk. Het is horizontalisme. 3. Het lied blinkt uit in vaagheid. Er wordt bijvoorbeeld gewezen op strofe 3 met de opmerking dat we dingen die vertrouwd en geliefd zijn, moeten opgeven.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het gaat om het wandelen met God elke dag. Het bezwaar wordt alleen geponereerd, niet bewezen. 2. Het lied geeft één aspect van de geloofsbeleving, nl. de dag met God beginnen in gebed; dat is bepaald geen horizontalisme. Wie het lied onbevooroordeeld doorleest, ziet dat deze kritiek onterecht is. 3. Het lied is poëtisch – dat ‘vaag’ noemen is subjectief: er staan zaken in die tot nadenken stemmen. Juist Gods aanwezigheid verlicht ons bestaan, zo kunnen we strofe 3 duiden. Kritiek komt dus voort uit onbegrip en is veel te ver gezocht. Dit lied geeft goed aan, wat het is te wandelen met God (Gen. 5:24). Kortom: de toelichting van deputaten bij Leusden is en blijft terecht. Deputaten schreven: “Ochtendlied waarin op de inhoud van Ps. 36:10 ‘in uw licht zien wij het licht’ wordt voortgeborduurd: heel de schepping om ons heen, ‘al wat geliefd is en vertrouwd./ het wordt voor wie Gods licht aanschouwt/ met glans en heerlijkheid verguld’ (str. 3)”.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 423	
Bezwaren	<p>Horizontaal gericht. Bezwaar tegen de laatste gedeelten van de coupletten. Verder wordt gemist de pleitgrond, de ellendekennis en het gericht zijn op Gods eer.</p> <p>Vers 3 bidt om vervulling van onze armoede met Gods zegen. Wat we daar anders bij moeten denken dan de bekende ‘sociale antithese’ die in het Liedboek steeds weer opduikt, is onduidelijk. Vers 4 spreekt van beteugeling van Satans woede. In de tweede bede bidden we niet zomaar om beteugeling, maar om ‘verbreken’ van de werken van de duivel en ‘verijdelen’ van alle boze plannen (HC zondag 48).</p>
Beoordeling	Dit is een lied van gebed om bescherming van de Here in ons aardse leven. Geheel in overeenstemming met een lied als psalm 86, waarin David ook om hulp en bijstand vraagt van de Here in zijn ellendige toestand en de overmacht van de bende geweldenaars die hem naar het leven staan. David erkent in dit lied eveneens de grootheid van God. Dit mogen we in lied 423 ook weer terugvinden (Licht der wereld, rijke Heer en onoverwonnen held).
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende uit Gods Woord kan worden aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, en lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 444	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het offer van Christus als verzoening door voldoening is verdoezeld/afgezwakt: een algehele verzoeningsleer blijkt in vers 2. 2. Benamingen voor God, die ons niet in Zijn Woord worden aangereikt (vs.2). 3. De gedachten aan een vreedrijk/paradijs dat op deze aarde wordt verwacht.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. In vers 3 wordt gesproken van ontferming en erbarmen: Gods weg tot verzoening. 2. De benamingen in vers 2 zijn niet onbijbels (zie onder 5.10). 3. Waar vers 1 die gedachte kan oproepen, leert vers 3 wel anders. Vers 1 is goed te zingen als het loflied op Gods voorzienigheid in heel deze wereld (natuur).
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).

5.3 Onschriftuurlijk magisch herbeleven van de heilsfeiten uit het verleden

Algemeen

Het historisch karakter van de heilsfeiten moet gehonoreerd worden. Tegelijk spreken die feiten van heil, dat wil zeggen dat het voor ons is geschied. Je kunt stellen dat je ook vanuit de mensen die de feiten beleefd hebben, mag zingen (alsof je erbij was). “*Dat is het typische van wat de bijbel zegt over de mens: hij isoleert hem nooit individualistisch van zijn huidige omgeving, doch evenmin van het verleden... Wat de vaderen gezien hebben en dus als historische verlossingswerkelijkheid ondervonden hebben, blijft daarmee voor alle komende geslachten een ervaren feit*”. Je kunt dus zingen alsof je erbij was. De geschiedenis van het heil is onze geschiedenis. Zo kan bijv. advent ook de toekomstverwachting aanduiden: Gods ene volk wacht op Zijn komst. In dit verband passen de liederen 122:1; 126:1; 135; 139; 147.

Daarbij gaat het niet om een magisch herleven van de geschiedenis, maar om een gelovig inleven van de heilsfeiten. Anamnese betekent meer dan alleen herinneren. Het is het verleden in het heden laten gelden, als levende werkelijkheid aanwezig stellen. Het zijn de grote werken van God die centraal staan. De christelijke gedachtenis is altijd theocentrisch.

K. Schilder heeft in deel I van *Christus in Zijn lijden* kernachtig aangegeven, wat dit alles betekent: “*Gedachtenis stichten is niet maar: herinnering aan ‘plechtige uren’ levendig houden, doch werkzame (efficacia bezittende) Woordenopenbaring doen.*” In die zin is het een kwestie van gelovige toe-eigening te zingen van de Heiland aan het kruis, die daar alles heeft volbracht (Lb 188) (terwijl aan het aspect van de verhoging weer in andere liederen aandacht gegeven kan worden).

Conclusie: De geschiedenis van het heil kan gelovig bezongen worden vanuit de gelovigen van toen, al zou in het in een bundel wel tot eenzijdigheid leiden, als de daden Gods ook niet bezongen worden uit historisch perspectief.

Lied 122	
Bezwaren	Present stellen van het heil: bij Luther zou nog ‘roomse achtergrond’ meespelen... En er zou te veel fantasie in doorklinken.
Beoordeling	Het bezwaar dat dit lied in de tegenwoordige tijd is gesteld (‘present stellen van het heil’) – en dus naar het schijnt geen oog heeft voor de progressie van de heilsgeschiedenis – kan men moeilijk toestemmen. ‘Uw kribbe blinkt in de nacht met een ongekende pracht’: de kribbe heeft inderdaad niet letterlijk geblonken in de kerstnacht, maar de dichtregel tilt ons juist uit boven het Bethlehem van toen en plaatst ons in het perspectief van de heerlijkheid van Jezus Christus, die in nederige gestalte op aarde kwam. Dat zien we alleen door het geloof.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).
Lied 124	
Bezwaren	Magisch herbeleven van heilsfeiten.
Beoordeling	Beeldende taal hoeft niet per se magisch te zijn. Ten aanzien van het magisch herbeleven van heilsfeiten uit het verleden: zie algemene inleiding.
Voorstel	Een lied dat gezongen mag worden. In tweede lezing vrijgeven.

Lied 126	
Bezwaren	Advent is al geweest; er is nu een nieuw advent. Dit loopt door elkaar, volgens sommigen. Wegbereider: dat was Johannes de Doper, niet de gelovige van nu. Het zou dus onschriftuurlijk, niet tekstgetrouw zijn. Verder wordt als bezwaar genoemd: magisch herbeleven van heilsfeiten.
Beoordeling	Wij hebben geen moeite met de dichterlijke vrijheid die een bepaalde ruimte voor zich vraagt. Onzes inziens mag een dichter een vergelijking aangaan die een boodschap (opdracht) inhoudt voor ons vandaag. Dat heeft niet direct de betekenis dat de activiteit van de mens voorop staat, of dat een bekeerling Jezus binnenlaat. Dat lijkt arminiaans of methodistisch (en dus zoiets als een 'subjectivistische versmalling'), maar het krijgt een bijbelse betekenis als we het hele, volledige werk van Gods Geest aan de mens bezien.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 127	
Bezwaren	Het lied is volgens sommigen onduidelijk, het lijdt aan 'magisch denken' of 'magisch herbeleven'. En anders is het wel te veel gericht op mensen met leed. Er zouden ook te veel soorten komst/wederkomst door elkaar spelen. Ten slotte: verouderd taalgebruik.
Beoordeling	Het gaat om de gelovige heilsverwachting van de Heer. Daarin delen de mensen met leed. En dat zijn alle gelovigen, toch? Zij ontvangen de zekerheid dat Hij komt. Omdat Hij ooit al gekomen was; en Zijn Rijk zal geen einde hebben. Verouderd taalgebruik? Dichterlijk spelen met woorden uit een 'oude bijbel'!
Voorstel	Bezwaren zijn niet doorslaggevend. In tweede lezing vrijgeven.
Lied 135	
Bezwaren	1. Gesteld wordt: we kunnen ons niet voegen in het engelenkoor van 2000 jaar geleden. 2. Er klinkt hier de taaltheologie van W. Barnard en de theologie van K. Barth in door (taal en teken).
Beoordeling	1. Dit is een pertinent onzuiver argument; dan kun je dus nooit met de kerk van alle tijden belijden en zingen. Het heeft niets met 'magisch herbeleven' te maken. 2. Dat lijkt ons een tamelijk gezocht argument. Het lied zelf is van een datum (18e eeuw) toen die theologieën nog niet bestonden.
Voorstel	Gewoon een goed lied. Voorstel: in tweede lezing vrijgeven.
Lied 139	
Bezwaren	1. Kritiek: 'Zielen' is benaming voor 'onvleselijk bestaan'. 2. Ook: het staat in de tegenwoordige tijd. 3. Verder: mystieke, zoete taal; het wekt medelijden op met de baby Jezus.
Beoordeling	1. 'Zielen' kan ook betekenen: levens van mensen, de mensen zelf. 2. Er is niets op tegen in de tegenwoordige tijd te dichten 3. Het bezwaar komt ons voor als ietwat te stellig en gezocht.
Voorstel	Bezwaren zijn niet doorslaggevend. Voorstel: in tweede lezing vrijgeven.
Lied 140	
Bezwaren	1. Herbeleven van heilsfeiten. 2. Oud /rooms: paradijzen. 'Als Koning uitverkoren' kan niet. 3. Oude taal.
Beoordeling	1. Herbeleven van heilsfeiten: zie algemene inleiding. 2. Er wordt in de Bijbel ook over 'hemelen' gesproken, daarom ook paradijzen. Een stukje dichterlijke vrijheid. Christus wordt toch de uitverkoren Zoon van God genoemd (Jes. 41:9). 3. Oud, maar niet ouderwets of onduidelijk.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

Lied 147	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Herbeleven van heilsfeiten. 2. Alverzoening. 3. Veel onduidelijkheid (naïeve taal). Piëtistische tekening. <i>Ik</i> word geen heer. Ons vlees en bloed aangenomen? 'Schoot'. Subjectivistisch. 'Verzaken' is afleggen, ontrouw worden, verwaarlozen, verloochenen, deserteren. Zoetig, niet echt. Neerdalen als kind? Ruilen is verwisselen met iets van ongeveer dezelfde waarde.
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Herbeleven van heilsfeiten: zie algemene inleiding. 2. Alverzoening: zie onder 5.1. 3. Onduidelijkheid? Op grond van vele ingebrachte bezwaren moeten relationele effecten naast inhoudelijke argumenten in het oog worden gehouden.
Voorstel	Bespreken (zie ook onder 5.8 en 5.10).
Lied 148	
Bezwaren	Herhalen van heilsfeiten en onduidelijkheden.
Beoordeling	Geen van de bezwaren toont aan dat dit lied onschriftuurlijk genoemd moet worden. Tegen het bezwaar van de herbeleving van het heilsfeit is in de algemene inleiding al verweer gegeven. En de vraag of Jezus wel heus welkom was, is niet terzake, als wordt bedacht dat dit lied door de thans gelóvige gemeente wordt gezongen. Onbegrijpelijk is het bezwaar tegen de zin 'die ons harten, onze smarten komt genezen'. Die zin wordt juist door vele Bijbelteksten (Jesaja 53:5) ondersteund. De bezwaren moeten worden afgewezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8 en 5.11).
Lied 189	
Bezwaren	Behalve de bekende moeite met de tegenwoordige tijd waarin dit lied is gesteld, vinden de bezwaarden dit lied piëtistisch: al te zeer wordt hier de vrome ik-figuur als subject opgevoerd. Iemand acht het daarom semi-pelagiaans. De kritiek bundelt zich als het gaat om vs 4: 'Heb mij, Heer, voor dood en leven U gegeven'. Niet wij geven ons aan God, maar Christus gaf zich over voor ons en maakte ons tot zijn eigendom.
Beoordeling	Met wat bezwaarden inbrengen, is niet gezegd dat dit lied onschriftuurlijk is. De overgave van Christus immers vraagt om onze overgave aan Hem. Deze schriftuurlijke gedachte (vgl. ook ons avondmaalsformulier) is passend in het zo gestelde lied. Het hoeft niet te worden afgekeurd.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 240	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. Herbeleven van heilsfeiten. 2. Onschriftuurlijke namen voor de Geest (reden voor Kampen tot afkeuren).
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Herbeleven van heilsfeiten: zie algemene inleiding. 2. God blijven aanroepen in ons leven en vragen of Hij met Zijn Geest wil blijven wonen in ons, opdat Hij ons aanspore om aan Hem onze lof te brengen en ons aan Hem te warmen, te koesteren als aan de zon en verlichten (inzicht geven) op welke wegen wij moeten wandelen; te weten dat wij ons daardoor omringd mogen weten, door die warmte, die gloed, is een geweldige troost. In de psalmen: God de Here is een Zon en Schild (84). Openb. 1:16 Zijn aangezicht was gelijk de Zon.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).

5.4 Bevrijdingstheologie

Lied 9	
Bezwaren	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Verwacht mag worden dat de berijming tekstgetrouw is.” 2. “De laatsten worden eersten” komt niet in de Bijbel voor en is verwarrend. 3. Het taalgebruik is niet te eenvoudig en hier en daar wat ouderwets. 4. “Niemand is van rang en stand gewis”: alsof de zonde in rang of stand zou zitten. 5. “De zonde komt niet in beeld.” 6. “Het lied heeft dezelfde melodie als de Lofzang van Maria. Dit kan verwarrend werken.”
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dit is een misvatting; het lied is een ‘bewerking naar’ de Lofzang van Hanna, geen berijming van de Lofzang. Dan is <i>Schriftgetrouwheid</i> een vereiste, maar <i>tekstgetrouwheid</i> niet. 2. Het is een goede dichterlijke samenvatting van 1 Sam. 2:8 en bovendien een bijbels motief bij uitstek (vgl o.a. Matt. 18:4). 3. Daaraan kan men zien dat het een echt gedicht is met een vrij hoog taalniveau; dat kan niet als echt bezwaar gelden. 4. Dat is het punt niet: Hanna stelt wel degelijk de trotsen en verwateningen tegenover het oordeel van God dat over alle hoogheid gaat. Hoogheid is wel een typisch bijbelse aanduiding voor opstand tegen God, zoals armoede en verdrukt worden aanduiding is van het van God verwachten. Kortom dit Lied bezingt wel Gods bevrijding conform de lofzang van Maria, maar het bevat geen bevrijdingstheologie. 5. Dat klopt niet. Wat is de “oude twist” (vs 10 r 2) anders dan de eeuwenoude antithese? Bovendien: de zonde komt bij Hanna zelf ook niet met zoveel woorden in beeld, behalve in het correct weergegeven vs 10. 6. Het tegendeel kan evengoed gesteld worden. Qua thematiek, woordgebruik en structuur lijken beide lofzangen erg op elkaar. Het is mooi dat de overeenkomst in melodie deze overeenkomst onderstreept.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 28	
Bezwaren	<p>Elementen die passen bij de bevrijdingstheologie: Couplet 3 regel 5,6: ‘maar mensen die steeds zijn <i>geknecht</i> die wandelen hier in het licht’.</p> <p>Couplet 4, waar in de laatste regel sprake is van de <i>verdrukten</i>. Jes. 26 spreekt over rechtvaardigen (vs 7) en goddelozen (vs 10) en niet over verdrukken en verdrukten.</p> <p>“Een lied met een sociaal evangelie”.</p>
Beoordeling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bevrijdingstheologie is volgens bezwaarden solidariteit met verdrukten i.p.v. de antithese tussen vrouwenzaad/kerk en slangenzaad/wereld. 2. De algemeen geldende definitie van bevrijdingstheologie luidt: Theologie die alle vormen van achterstelling en onderdrukking als zonde tegen de leer van het evangelie beschouwt. 3. Hoewel de definities elkaar niet uitsluiten, is de benadering 1 eenzijdig. De beelden zijn voluit bijbels: <ul style="list-style-type: none"> - Ps. 9:10 Daarom is de Here een burcht voor de verdrukten. - Jes. 58:6 Is dit niet een vasten dat ik verkies: de boeien der goddeloosheid los te maken, ... <i>verdrukten</i> vrij te laten en elk juk te verbreken? - In Jes. 58:10 is juist het ‘solidair’ zijn met de verdrukten een voorwaarde voor de verbonds- vernieuwing. - Jes. 30:8 (over Israëls herstel): Vreemden zullen hen niet meer <i>knechten</i>. - Ez. 34:27 (de Here betoont zich de goede Herder): en hen bevrijd... van wie hen <i>knechten</i>. <p>In couplet 4 zijn de rechtvaardigen van r. 1 en standvastigen van r. 2 dezelfde als de verdrukten in de laatste regel!</p>
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven.

Lied 39	
Bezwaren	De ‘dienstknechten en dienstmaagden’ van Joël 2:29 zijn volgens bezwaarden beeld van geringe, nederige staat. De vertaling in <i>slaven</i> (couplet 6 r. 2) suggereert dat het meer om bevrijding gaat. Men mist ook de <i>antithese</i> van Joël 2:32 in couplet 9: “Zonder heilshistorische context wordt zicht op de profetie weggenomen en de kracht daarvan en van de beloften verminkt.
Beoordeling	In ‘Beknopt Commentaar’ wordt verwezen naar Kol. 3:11: geen onderscheid tussen... <i>slaaf</i> en vrije... (zie ook Neh. 5:5). In Hand. 2:18 staat voor dienstknechten en dienstmaagden ‘ <i>doulos</i> ’ = <i>slaven</i> ! De criteria van Leusden (waaraan bezwaarden zich niet conformeren) maken dit lied aanvaardbaar.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 43	
Bezwaren	Mal. 4:1,2: ‘Dan zullen alle overmoedigen en allen die goddeloosheid bedrijven, (zijn als stoppels en de dag... zal hen in brand steken’) Couplet 2: ‘Allen die hun harten hoog verhieven... die leefden zonder hoop en zonder liefde’ Een verzwakte vertaling van de tekst, geen antithese. Couplet 3 r. 3,4: Hier wordt de antithese tussen ‘rechtvaardigen (voor u die mijn naam vreest) en goddelozen’ geruild voor solidair zijn met ‘verdrukten in ’s werelds loop’. Mal. 3:18 Dan (op de dag die de Here bereiden zal) zult ge... het onderscheid zien tussen de rechtvaardige en de goddeloze,... wie God dient en wie God niet dient’.
Beoordeling	Wat de dichter in <i>zijn</i> ‘taal’ uit Mal. 4 heeft weergegeven, willen bezwaarden juist versterkt hebben. De tegenstelling is naar de maatstaven van ons huidige (vervlakte) taalgebruik wel degelijk te ‘proeven’ in deze berijming.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 300	
Bezwaren	1. Eeuwig oordeel ontbreekt geheel. 2. Vs. 3: het past ons niet om God als rechter te zeggen wat Hij moet doen. 3. Vs. 4: gebed om gehoorzaamheid en volharding door de Geest wordt gemist. 4. Vs. 5: niet schriftuurlijke, wazige taal over voorzienigheid en werking van de Heilige Geest.
Beoordeling	1. In vers 2 wordt wel degelijk gesproken over het gericht; spits van dit lied is vooral de bemoediging van de nu nog zuchtende schepselen. 2. Aperte misvatting van deze woorden, die uiteraard geen bevel zijn, maar oproep tot God om recht te doen, zoals de Psalmen daar vol van staan. 3. Laatste twee regels zijn juist gebed om volharding! 4. Dichterlijk is wat anders dan wazig.
Voorstel	Bezwaren af te wijzen; in tweede lezing vrijgeven.

5.5 Verdoezelen verkiezing/verbond/leven uit de beloften

Algemeen

Weglaten of verdoezeling is moeilijk aan te wijzen. Deze vorm van bezwaar richt zich op wat men *niet* in een bepaald lied vindt en er mogelijk wel graag had willen vinden. Te vrezen is dat heel wat (berijmde) Psalmen bij zulk kritiseren evenmin door de kritiek van weglating of verdoezeling van bepaalde aspecten van het geloof heen zouden komen. Daarnaast is door de bezwaarden te weinig beseft dat een lied “naar een bepaald bijbelgedeelte” niet hetzelfde is als een berijming *van* een bepaald bijbelgedeelte en dat ook in het laatste geval dichten een zekere vrijheid vraagt.

Lied 15	
Bezwaren	“Lied is een berijming van Ps. 103 en als zodanig verdringt het de dichter bij de tekst berijmde en schriftuurlijker Psalm 103 uit ons kerkboek.”
Beoordeling	Lied 15 is geen berijming, maar een kortere bewerking van Ps 103 en is daarom, ondanks enkele zwakkere momenten, waardevol. Psalm 103 met zijn negen coupletten kan namelijk praktisch niet in zijn geheel gezongen worden. Dit lied vat de hoofdzaken van Ps 103 samen en kan wel in zijn geheel in één keer gezongen worden.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 20	
Bezwaren	1. De berijming van Ps 146 in het <i>Gereformeerd Kerkboek</i> is stukken beter. Dit lied is geen verrijking. Het herhaalde ‘t Is de Heer’, dat de verzen 8, 9 en 10 van Ps 146 (onberijmd) zo sterk maakt, is uit deze berijming verdwenen. 2. “Hij doet te allen tijde aan elk zijn woord gestand” in couplet 4 is een wel erg vlakke weergave van de eeuwige trouw van God. En de eeuwigheid van Gods koningschap ontbreekt.
Beoordeling	1. Deze bezwaren moeten worden toegestemd. Lied 20 dient te worden afgewezen. 2. Dit klopt wat betreft het eeuwige koningschap, maar dat “te allen tijde zijn woord gestand doen” vlakke weergave van Gods eeuwige trouw zou zijn, berust op een misvatting.
Voorstel	Lied 20 niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 21	
Bezwaren	1. Het unieke van Gods hulp tegenover de wankel en troosteloze hulp van stervelingen ontbreekt. 2. “De enige God die zijn macht openbaarde”: zijn er nog meer goden? 3. “Hem is gehoorzaam wat Hij schiep” is verkeerde uitwerking van Ps 146:6. “Hij buigt neer wie zich verheft” is geen goede weergave van “de weg der goddelozen maakt Hij krom.” 4. Waar is in vs 7 de lof gebleven op de HERE als Koning van zijn kerk en God van het verbond?
Beoordeling	1. Het door de bezwaarden in Ps 146 scherp aangewezen contrast is aanwezig in de overgang van couplet 2 naar 3. 2. Zie Ex 12:12; 15:11; 18:11 enz. enz 3. Het gaat hier om een bewerking, niet om een exegetisch commentaar. 4. Antwoord: In deze bewerking is die lof nieuwtestamenteel getoonzet als lof van de Drie-enige God, Vader Zoon en Heilige Geest. En dat is geheel in overeenstemming met NGB art. 9: “Maar wat voor ons enigszins duister is in het Oude Testament, dat is zeer helder in het Nieuwe”.
Voorstel	Een goed alternatief voor lied 20 en voor Psalm 146; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 90	
Bezwaren	1. ‘Een vlakke, selectieve vrije berijming, onder invloed van barthiaanse verzoeningsleer’. Geen sprake van roeping/verkiezing/rechtaardiging/verheerlijking van de uitverkorenen Gods! De kern van de tekst, het unieke offer van Christus (vs 32), komt onvoldoende uit. 2. De eerste persoon enkelvoud staat centraal en geeft het lied een piëtistische inslag: Jezus; vriend. ‘Die geen kwaad kan willen’(?). 3. Couplet 7 komt niet van de oorspronkelijke dichter, maar is door Den Besten ingevoegd, terwijl een couplet tussen 8 en 9 is weggelaten! Couplet 8 ‘zoete dingen/Gods gunstelingen’ brengt de heilsweg van verkiezing tot verheerlijking niet voldoende in beeld. Couplet 9 ‘Al tonen zich verbolgen, de groten van de tijd’, couplet 10 ‘der hoogten hovaardij’ zijn beelden van bevrijdingstheologie. Dit lied sluit niet meer aan bij Gods Woord en keert zich in couplet 11 tegen art. 3, 5, 7 van de NGB.

Beoordeling	<p>1. Ook nu geldt weer, dat boven het lied staat: “naar Rom. 8”. Een vrije, persoonlijke toonzetting van wat Rom. 8 ons leert. Wie couplet 1, 2, 3 goed leest, vindt daar duidelijk de zekerheid van het geloof, dat rust in Christus’ offer, beleden. Misschien wat bedekter dan in Rom. 8 wordt Gods uitverkiezing geprezen; maar de blij rust daarin komt meer dan eens naar voren (zie c.1, 9 en 10).</p> <p>2. Niet voldoende grond voor afkeuring. Deputaten aan GS Leusden 1999: ‘...bewerking ademt de manier van spreken in een door Piëtisme getinte tijd... De aanstekelijke vrolijkheid van het 11e couplet is een tegenwicht voor de soms wat archaische formuleringen.</p> <p>3. Wat er staat in het lied, is schriftuurlijk en biedt een stralende persoonlijke verwoording van gedeelten uit Rom. 8.</p>
Voorstel	Gezien de vele bezwaren toch bespreken (zie ook onder 5.1 en 5.7).
Lied 271	
Bezwaren	<p>1. Lied blijft steken in algemene bewoordingen over de ‘ijdelheid der ijdelheden’. Alleen de allerlaatste regel wijst een uitweg: “<i>Wie God vreest, zal eeuwig leven</i>” en dat is te mager om de bemoediging van het evangelie te laten doorklinken.</p> <p>2. Gemist wordt de roep tot de Here, de verwachting van zijn uitkomst, het beroep op zijn beloften, de lofprijzing op Gods uitkomst.</p>
Beoordeling	<p>1. Juist in de korthed van die ene regel ligt haar kracht: na een lang wijsheidslied over al het vergankelijke functioneert die ene regel aan het eind als een plotselinge, heldere lichtstraal, vergelijk Prediker 12:13!</p> <p>2. Met deze kritiek zou ook een bijbelboek als Prediker kunnen worden gediskwalificeerd als ‘te mager’! Bovendien: die korte zin aan het eind staat er wel degelijk! In haar korthed juist vol van bemoediging, belofte, verwachting.</p>
Conclusie	Goed lied, dat past bij de boodschap van een boek als Prediker.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 287	
Bezwaren	<p>1. Klacht over ijdelheid van onze werken, maar zónder beloftevolle oproep dat onze hoop op de Here gericht mag zijn. In de weg van geloofsgehoorzaamheid zal onze arbeid niet tevergeefs zijn (1 Kor. 15:58).</p> <p>2. vs. 3: “<i>verkeer de vloek in zegen, opdat wij als weleer bewonen zonder pijn een aarde, waar wij weer gelukkig kunnen zijn</i>”: onschriftuurlijke verwachting van een vrederijk op déze aarde krijgt weer de boventoon.</p>
Beoordeling	<p>1. Bezwaren dienen te worden afgewezen. In vers 4 wordt juist wel gewezen op de hoop die wij in Christus hebben, en expliciet gewezen op de blijdschap “dat onze arbeid niet vergeefs is in de Heer”!</p> <p>2. In vs. 4 wordt juist gebeden. “Betrek ons... op Hem die alle dingen <i>eenmaal</i> nieuw maken zal”; dit gaat dus overduidelijk over de toekomst.</p>
Voorstel	Bezwaren af te wijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2).
Lied 320	
Bezwaren	<p>1. “Moed voor dit gebouw” is qua betekenis onduidelijk.</p> <p>2. “De Vader zelf wil met ons spreken en elk verstaat wat dit beduidt.” Was dit maar waar!</p> <p>3. “Maak ons vrij.” Waarvan en waartoe zouden we vrijgemaakt moeten worden?</p> <p>4. Liturgisch nauwelijks bruikbaar in een kerkdienst.</p>

Beoordeling	<p>1. De onder ons gangbare vertaling van het Nieuwe Testament wemelt van zelfstandige naamwoorden die werkwoorden vervangen. Zou de met de NBG vertrouwde zanger niet begrijpen dat het hier gaat om “moed om te bouwen”?</p> <p>2. Gelukkig is het waar! Nabij u is het Woord! Wij belijden bovendien de perspicuitas Verbi Dei (= duidelijkheid van Gods Woord) . Dat er mensen zijn voor wie het Woord dwaasheid is, blijft waar, ook als de kerk – de vergadering van de gelovigen – dankbaar van zichzelf zingt: elk verstaat het.</p> <p>3. Dit is wel een uiterst vreemde vraag aan een gereformeerde synode! Is dat een vraag in de kerk? Moet dat er beslist expliciet bij gezegd worden in dit lied om acceptabel te zijn? Dan vallen er heel wat Psalmen uit de bundel.</p> <p>4. Dat is tot op zekere hoogte waar; het lied is speciaal geschreven voor de ingebruikneming van een kerkgebouw. Maar voor dat doel kan het dan ook gebruikt worden. Tevens is het bruikbaar in een dienst waarin het gaat over de kerk als bouwwerk (zie 1 Petr. 2:4) of de bouw c.q. inwijding van tabernakel en tempel (Ex. 25-40; 1 Kron. 2-7; Haggai). (Zie ook onder algemeen.)</p>
Voorstel	Lied 320 handhaven; in tweede lezing vrijgeven.
Lied 336	
Bezwaren	Verdoezeling van leven uit de beloften.
Beoordeling	Geen hinderlijke verdoezeling gevonden. Oproep om te waken en te strijden en Christus na te volgen is wel degelijk oproep om te leven in het verbond, zie Hebr. 12:1v.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 434	
Bezwaren	Verdoezeling van leven uit de beloften.
Beoordeling	Geen hinderlijke verdoezeling gevonden. De naam van Christus wordt inderdaad niet genoemd, maar het lied is wel vol van Gods majesteit en liefde die we kennen in Christus.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).

5.6 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van de strijd van het geloof

Algemeen

Weglaten of verdoezeling is moeilijk aan te wijzen. Deze vorm van bezwaar richt zich op wat men *niet* in een bepaald lied vindt en er mogelijk wel graag had willen vinden. Te vrezen is dat heel wat (berijmde) Psalmen bij zulk kritiseren evenmin door de kritiek van weglating of verdoezeling van bepaalde aspecten van het geloof heen zouden komen. Daarnaast is door de bezwaarden te weinig beseft dat een lied “naar een bepaald bijbelgedeelte” niet hetzelfde is als een berijming *van* een bepaald bijbelgedeelte en dat ook in het laatste geval dichten een zekere vrijheid vraagt.

Lied 78	
Bezwaren	<p>Dit lied spreekt niet de taal van Joh. 15. De landman blijft geheel buiten beeld. Van snoeien blijft weinig over.</p> <p>Couplet 3 r. 2: ‘k blijf d’Uwe altijd, blijf Gij de mijn’: Joh. 15:16 Niet gij hebt Mij, maar Ik heb u uitgekozen... opdat gij... zoudt vrucht dragen.</p> <p>Couplet 3 r. 6: ‘bij kruis naar kracht en kracht naar kruis’. De actieve geloofshouding onder de belofte van zegen en de dreiging van vloek wordt een lijdelijke: ‘Laat m’ in U bloeien... Uw kracht moet in mij overvloeien’ (1e couplet). Waarschuwing en vermaning ontbreken aan dit lied. De nadruk valt op natuurlijk proces: Uw kracht in mij / beziel en zegen mij / opdat ik vruchtbaar zij. Ouderwets taalgebruik.</p>

Beoordeling	Zie onder algemeen. Waarschuwing/vermaan: 'of 'k ben een wis verderf gewijd'.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 87	
Bezwaren	1. Geen zuivere weergave/onvolledige boodschap (criterium boven GS Leusden 1999). Couplet 1 r. 3: 'Want wij zijn door de zonde dood' mist de spits van Rom. 6:13. Daardoor heeft het geïsoleerd weergegeven van 1 r. 3 een eenzijdig en daarom onjuiste inhoud gekregen, waarbij <i>geen plaats</i> is voor de goede strijd van het geloof (Rom. 6:12). 2. Dit lied draagt de alverzoening uit, zoals (in 1980) ook door de gezangcommissie van de CGK werd geconstateerd. Het weghouden van de centrale boodschap uit Rom. 6 karakteriseert de berijming als onschrijftuurlijk (extra criterium). 3. De doop wordt in het lied niet vertaald met als thema de toewijding aan God, maar eerder als afsterving van de zonde (couplet 2) Het ingelaste 'zonder vrezén' in couplet 5 i.c.m. 'uit het slavenhuis... zijn bevrijden / zou uitgeleiden' riekt naar aardse vrede.
Beoordeling	1. In Rom. 6:1 wordt aangesloten bij 5:20, 21: Kun je na 5:20 zeggen dat we bij de zonde blijven opdat de genade toeneme? Conclusie: Volstrekt niet (6:1,2) Want wij zijn voor de zonde dood! Zuivere constatering van de <i>heerschappij</i> der genade in ons leven en werken, door Jezus Christus: Dan doe je dat niet! 2. De tekst van Rom. 6 weerlegt zelf de gedachte van de alverzoening: 'Wij die in Christus gestorven zijn...wij allen die in Christus Jezus gedoopt zijn' en deze <i>waarden</i> komen we <i>inhoudelijk</i> tegen in de (vrije) berijming. Als de gedachte van de alverzoening wordt gekoppeld aan: couplet 3 r. 1 'de mensheid der verloren tijden' dan doet het vervolg: '... sterven aan het kruis / bevrijden uit het slavenhuis' denken aan <i>de oude mens</i> uit het avondmaalsformulier. 3. De lijn in Rom. 6 is: Wij zijn der zonde gestorven 6:2, met Christus Jezus in Zijn dood gedoopt 6:3 en gelijk Christus opgewekt om vernieuwd te leven. De verlossing door Christus krijgt hier alle nadruk, al is de taal misschien de onze niet (meer).
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9 en 5.12).
Lied 188	
Bezwaren	Bezwaren richten zich niet zozeer tegen de inhoud, maar de tekst wordt als 'niet mooi' ervaren, melodie moeilijk goed te zingen, maar wel een monument in de geschiedenis van het kerklied.
Beoordeling	Bezwaren te mager en te zeer kwestie van smaak om toe te stemmen.
Voorstel	Bezwaren niet toe te stemmen: in tweede lezing vrijgeven.
Lied 335	
Bezwaren	Afzwakking van de strijd van het geloof.
Beoordeling	'Oude mens moet sterven': vs.4. Nadruk op belijden van het geloof in vs.8. Geen afzwakking of iets dergelijks.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9).
Lied 336	
Bezwaren	Strijd van het geloof mist.
Beoordeling	Geen probleem bij dit dooplied: de strijd van het geloof komt bij de doop op andere wijze wel aan de orde. Overigens, waar gaat het over de strijd des geloofs in het zeer frequent bij de doop gezongen Ps. 105:5?
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 429	
Bezwaren	Strijd van het geloof mist.
Beoordeling	Als de oproep om te hopen, op God te wachten en op Hem te vertrouwen geen oproep tot strijd des geloofs is, wat dan wel?

Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 442	
Bezwaren	Geloofsstrijd ontbreekt.
Beoordeling	Kruis dragen; met anderen lijden; om kracht vragen: geen strijd van het geloof?
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder algemeen).
Lied 470	
Bezwaren	Lied sluit aan bij huidige hang naar ‘beleven’ en ‘ervaren’. Subjectivisme. Wie leeft vanuit HC zondag 10, kan dit lied zo niet zingen De Bijbel spreekt over Gods trouw en dat bepaalt het christenleven met alle verzoeking en uitkomst. In dit lied gebeurt precies het omgekeerde. Het lied begint met wat er allemaal in het leven gebeurt of kan gebeuren, en vervolgens wordt God erbij gehaald. Van het werk en vooral de Naam van de Christus staat niets in dit lied. Poëtisch zwak. Strofe 2: Gesmeekt om vergeving van de zonde wordt er niet. Met vertrouwen op God is niets mis, als dat maar is gegrond op de genade en verdienste van Christus. Vertrouwen op grond van verontschuldiging en begrip is misplaatst. Strofe 3: ‘Als God mij vertroost... dan ken ik geen vrees in ’t bangste gevaar.’ – Zo leren we dat niet in de Bijbel. De Here vraagt niet van ons dat we nooit vrees hebben. Strofe 4: ‘Ik zal Hem nog prijzen in ’t uur van mijn dood...’ We belijden de volharding der heiligen, maar de Schrift belooft niet dat we op ons sterfbed – of eerder in ons leven – niet aangevochten zullen worden (zie bijv. Ps. 56 en 68).
Beoordeling	Lied 470 kenmerkt zich als een lied dat Gods trouw en vertroosting bezingt. Ondanks alle tegenslagen in het leven. Couplet 1: ‘in ’t wisselend lot’: de bestemming; vgl. de Statenvertaling Daniël 12:13 “...in uw lot...” De kanttekeningen vermelden hierbij: “Dat is uw deel, te weten in het deel van uw hemelsch erfgoed, hetwelk u bereid is, met alle uitverkoren kinderen Gods, naar het goede welbehagen van God”. Hier wordt het lot verbonden aan de eeuwige heerlijkheid. Niettemin kan een kind van God zingen van zijn leven als een wisselend lot, niet als iets wat je overkomt, maar naar Zondag 10 als de wisseling in het leven zoals de Here dat Zijn kinderen beschikt. Bij couplet 2 kunnen we de woorden van Psalm 103:8-14 herkennen. Bij couplet 3 kunnen we denken aan Psalm 23 en 42, 43. Bij couplet 4 over het prijzen in ’t uur van mijn dood kunnen we een vergelijking maken met de zekerheid van het geloof zoals de apostel Paulus dat verwoordt in de brief aan de Romeinen, hoofdstuk 8:31-39.
Conclusie	Bezwaren afwijzen. Genoegzaam is aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is, zoals hiervoor werd aangetoond. Bezwaar van ouderwets taalgebruik kunnen we niet toestemmen. Onzes inziens kan deze liedtaal volledig in deze tijd worden verstaan.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

5.7 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van zonde, verbondsontrouw, antithese

Algemeen

Weglaten of verdoezeling is moeilijk aan te wijzen. Deze vorm van bezwaar richt net als bij 5.5 en 5.6 zich op wat men *niet* in een bepaald lied vindt en er mogelijk wel graag had willen vinden. Te vrezen is dat heel wat (berijmde) Psalmen bij zulk kritiseren evenmin onder de beugels van weglating of verdoezeling van bepaalde aspecten van het geloof door zouden kunnen. Daarnaast is door de bezwaarden te weinig beseft dat een lied “naar een bepaald bijbelgedeelte” niet hetzelfde is als een berijming van een bepaald bijbelgedeelte en dat ook in het laatste geval dichters een zekere vrijheid vraagt.

Lied 6	
Bezwaren	Antithese en toorn van God ontbreken.
Beoordeling	De antithese en de toorn van God zijn wel degelijk aanwezig. Wel is dit lied door enkele dichterlijke vrijheden wat aan de zwakke kant en is de melodie moeilijk; maar daar staat als winstpunt tegenover dat dit oude verbondslid eindelijk (!) eens gezongen kan worden door de gemeente. Daarom toch te aanvaarden. Misschien zijn de zwakke kanten een aansporing voor dichters/dichteressen (Ria Borkent) om eens met dit prachtige lied aan de slag te gaan.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1 en 5.11).
Lied 9	
Bezwaren	Antithese mist.
Beoordeling	Geen antithese? Wat is de "oude twist" (vers 10 r. 2) anders?!
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).
Lied 14	
Bezwaren	In dit lied wordt de antithese weggelaten en daarmee annex de ernst van verkiezing/verwerping. Zie bijv. Ps. 23:5a: "Gij richt voor mij een dis aan voor de ogen van wie mij benauwen". Vgl. hiermee ook Jes. 65:11-15.
Beoordeling	Boven de berijming staat "naar Psalm 23". Dus geen precieze berijming van de tekst van psalm 23, maar tevens verwerking van andere bijbelse (nieuwtestamentische) gedachten. Je kunt het jammer vinden dat vs. 5a in het lied ontbreekt; maar dit wil niet zeggen dat wat er in het lied staat onschrijftuurlijk is. In ieder geval hoeft bij dit lied niet te worden gedacht aan Barthianisme of 'Landvolk'-theologie. Daarvoor is het lied te oud (Ten Kate, J.J.L.).
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	1. Couplet 2 r. 4 '...een nieuwe naam/ die God u toe zal denken': Jesaja spreekt in vers 3 van 'sierlijke kroon in de hand des Heren... koninklijke tulband in de hand van uw God'. Daar zit geborgenheid in. Dat geldt ook voor de liefde die uit vers 4 straalt: 'Mijn welgevallen'. 2. Couplet 3: 'zoals een maagd die wordt gevraagd... zoals een bruid haar man verblijdt' i.p.v. (vs, 5) 'Zoals de jongeling een maagd huwt... de bruidegom zich over de bruid verblijdt...' Het initiatief zou verkeerd zijn! Dit hoort bij de Here te liggen, aldus bezwaarden. 3. Couplet 6: De liedtekst volgt niet de bijbeltekst: het gaat hier om de terugkomst naar Jeruzalem uit de verstrooiing. (vs. 12) Te denken valt aan alverzoening, aldus bezwaarden.
Beoordeling	1. Kroon en tulband zijn tekenen van waardigheid, als sieraad bij de nieuwe naam (Op. 3:12) en dat is wat anders dan bezwaarden erin lezen. 2. (Deze) liefde is wederkerig. Het beeld is correct en doet niets af aan de actie van de Here: 'Sion (de Godsstad) is opgetogen. Zoals een bruid... zal zij de Heer verhogen'. 3. Je zou ook kunnen denken aan Gods volk uit r 1: 'Dan zult gij staan... in 't huis door God verkoren... aan Israël gezworen' (vers 5).
Conclusie	Bezwaren ver gezocht en meer dan eens in strijd met de eigen criteria van de bezwaarden. In feite richten de bezwaren zich niet tegen de berijming, maar tegen het berijmen (dichten) zelf.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.12).
Lied 43	
Bezwaren	Antithese mist.
Beoordeling	Wat de dichter in <i>zijn</i> taal uit Mal. 4 heeft weer gegeven, willen de bezwaarden juist versterkt hebben. De antithese is naar de maatstaven van ons huidige taalgebruik wel degelijk te 'proeven' in deze berijming: 'verteert de wortels van de duisternis' (vs. 1), 'is dit het einde, want hun rijk is uit' (vs. 2).
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).

Lied 90	
Bezwaren	Antithese weggelaten.
Beoordeling	De antithese is naar de maatstaven van ons huidige taalgebruik wel degelijk te 'proeven' in deze berijming: 'de grond van mijn vertrouwen is Christus', in zijn bloed is voor wie op Hem bouwen Gods heil in overvloed' (vs. 3). 'k Zou voor Gods aangezicht niet staande kunnen blijven' (vs.4).
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1 en 5.5).
Lied 107	
Bezwaren	1. Vs. 2 "buig u terneer en kus de hand van God" is wazige weergave van het "verneder u onder Gods hand". 2. Kritiek op vs. 2. 3. Vs. 3: Verwijzing naar de broederschap die hetzelfde moet lijden, mist. 4. Vs. 4: "De God aller genade die U geroepen heeft": hier ontbreekt de naam van Christus, die in 1 Petrus 5:10 wel genoemd wordt: "die u <i>in Christus</i> geroepen heeft".
Beoordeling	1. Vs. 2 "Buig u terneer en kus Gods hand" is een voldoende duidelijke weergave van "verneder u...". 2. Vs. 2: bezwaar onbegrijpelijk. 3. Vs. 3: Inderdaad ontbreekt de verwijzing grotendeels (al duidt " <i>uw deel</i> van het lijden" er indirect wel op), maar dit element kan gemist worden zonder dat de strekking van de tekst er wezenlijk door verandert. 4. Vs. 4: "De God aller genade die U geroepen heeft: Inderdaad, jammer dat de naam van Christus er niet in staat. Maar het betreft hier een lied dat functioneert in de context van een gereformeerde kerkdienst; men mag ervan uitgaan dat dit punt in de prediking regelmatig aan de orde komt.
Conclusie	Bezwaren af te wijzen: ondanks niet opnemen van de woorden "in Christus" toch een goed bijbellied.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 113	
Bezwaren	1. Dit bijbellied ademt universalistische sfeer; uit Openb. 20 zijn vs. 14 en 15 weggelaten. 2. Vs 1: troon zo ruimtevullend dat de schepping daardoor wordt weggedrukt, terwijl vers 11 alleen spreekt over de indrukwekkende verschijning van de Here waarvoor niets of niemand staande blijft.
Beoordeling	1. Bezwaarden moet worden toegestemd dat het onverantwoord is in een lied dat pretendeert een bijbellied bij Openb. 20:11-21:4 te zijn, de woorden over de tweede dood en de poel van het vuur waarin mensen geworpen worden, geheel over te slaan. 2. Dichterlijke taal niet goed aangevoeld.
Conclusie	Bezwaar van weglaten van de eeuwige straf dient te worden toegestemd; dit lied niet langer vrijgeven; overigens ontving dit lied het grootste aantal bezwaren van de kant van kerkenraden (16) en het op één na grootste bij kerkleden (15).
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 115	
Bezwaren	Woorden weggelaten over de lafhartigen, moordenaars enz. wier deel is in de poel van vuur en zwavel, de tweede dood. Er wordt alleen vervlakkend gesproken over "aanzien, macht en geld" en over een "poel van leugen".
Beoordeling	In dit lied wordt wel degelijk gesproken over dreiging van te vergaan en opgeroepen om zich te bekeren en de Here te vrezen. "Aanzien, macht en geld" is vervlakkend; in vers 4 wordt echter gesproken over mensen die vergaan. Daarom zijn de bezwaren minder zwaarwegend dan bij lied. 113. Toch is al met al het vervlakkend spreken onzes inziens te sterk.
Conclusie	Bezwaar toe te stemmen vanwege te zeer vervlakkende weergave van zware woorden uit Openb. 21.
Voorstel	Lied niet in tweede lezing vrijgeven.

Lied 175	
Bezwaren	Weglaten van Gods toorn en de noodzaak van verzoening. Rg. 1 vs. 1 onduidelijk, rg. 1 vs. 3 onschriftuurlijk Gebruik van Latijn is onhelder, rooms, en het gebruik van Kyrie is ongepast; taalgebruik ouderwets. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	De tekst blijkt bij velen onduidelijk over te komen en kan openstaan voor misverstand. Toch kan de gedachtegang niet onschriftuurlijk genoemd worden (Ps. 116:12; Rom. 11:35). De bezwaarden tonen evenwel niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Berkel 1996, art 64 besluit 3). In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 328	
Bezwaren	1. We moeten ons gebed beginnen met God aan te spreken als 'onze Vader'. 2. Gods woord is meer dan Jezus' woorden. 3. Mag je wel bidden dat ons gebed tot de hemel mag doordringen? 4. De strafverkondiging in ongehoorzaamheid wordt weggelaten. 5. 'Laat uw genade binnenstromen' is een ongelukkig beeld.
Beoordeling	1. De Here Jezus heeft met 'zijn' gebed zeker geen verplichting gegeven om altijd je gebed te beginnen met 'onze Vader'. Gez. 27 uit het <i>Gereformeerd Kerkboek</i> begint met 'O, Schepper, Geest, woon in uw kerk'. Ook dit gezang is net als lied 328 een gebed. 2. Het woord van God is het woord, de openbaring van de Vader, de Zoon en de heilige Geest. En we mogen in onze gesproken en gezongen formuleringen variëren binnen de grenzen van Gods woord. 3. Ja zeker. Dit is een andere formulering voor wat we in de psalmen veel tegenkomen, dat dichters vragen en smeken: luister naar mij, Here; neig uw oor; hoor naar mijn gehuil. Bovendien wordt in deze formulering de afstand benadrukt tussen aarde en hemel en dat onze gebeden die afstand overbruggen, als wij ons hart, onze mond en onze oren door God hebben openen. 4. Dat is waar, maar geen voorwaarde om een goed en bijbels gezang te zijn. Er wordt bij dit lied wel gewezen op de (grotere) kracht van gez. 6 uit ons kerkboek. Maar ook in dat lied komen we niet tegen, wat hier door een bezwaarde wel als vereiste wordt gezien. Daar komt bij, dat in lied 328 duidelijk in couplet 1 en 2 gebeden wordt om Gods werk in ons: Als de Geest de duisternis van ons verstand niet bant, komt het niet goed. Het goede denken, doen en dichten moet God zelf in ons verrichten. En in vs. 3 bidden we dat ons bidden en zingen alleen effect heeft, als we ons leven door God laten veranderen. Dat sluit ook aan bij de slotregels van vs. 1. Een gebed dus waarin geen vanzelfsprekendheid doorklinkt. 5. Wel als het een soort automatisme zou zijn: als je het sacrament maar gebruikt, dan doet dat sacrament haar werk. Maar onder 4 hebben we al aangegeven, dat het zo in dit lied niet verwoord wordt. Genade die binnenstroomt, wordt verbonden aan het hart dat naar de Heer luistert. 'Binnenstromen' doet denken aan Jezus' (!) beelden over het levende water: 'wie gedronken heeft van het water, dat Ik hem zal geven, zal geen dorst krijgen in eeuwigheid, maar het water, dat Ik hem zal geven, zal in hem worden tot een fontein van water, dat springt ten eeuwigen leven.' (Joh. 4:14). Het is een bijbels beeld dat spreekt van leven en overvloed.
Conclusie	De bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd. Een bijbels lied dat heel goed past aan het begin van een dienst of vlak voor de bijbellezing.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 396	
Bezwaren	Van een Oudejaarslied mag je iets meer verwachten dan God oppervlakkig te danken voor bescherming in gevaren (1). Er wordt gemist het gebed voor Zijn kerk. 'Het woord is onze troost en ons lied' is niet waar; de Heilige Geest is onze Trooster (3). Bezwaar tegen: 'gedenk niet onze oude schuld'. De mens in het middelpunt. Wat ontbreekt, is de dreiging en de daarmee verbonden straf van het verbond, zoals wel duidelijk uitkomt in bijv. Psalm 90. Niet wat er staat, is per se verkeerd, maar wat er ontbreekt, doet de inhoud veranderen.

Beoordeling	Dit lied brengt een christen op de knieën; hij weet zich klein voor God. Zijn gebed is: Houd mij vast, Heer, en staande in geloof. Hij kent de strijd tegen de zonde en weet van een ontfermende Vader. Hij schuwt de strijd op aarde niet. Hij wil door Gods Woord en Geest geleid de smalle weg gaan, totdat zijn stervensuur aanbreekt en hij 'schouwen mag wat geen oog ooit zag'. Het is niet juist gezongen te beoordelen op wat ze ook nog hadden kunnen bevatten. De zin: 'Het woord is onze troost en ons lied' is ten volle te handhaven; de <i>Trooster</i> , Gods Geest, bedient Zich immers van het Woord om ons te troosten.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 479	
Bezwaren	Natuur en heilshistorie worden hier willekeurig aan elkaar gekoppeld. In dit lied zou de antithese ontbreken.
Beoordeling	In een lied over de schepping hoeft de antithese niet altijd expliciet genoemd worden. Vgl. bijv. Ps. 19:1, 2 en Ps. 104. Verder wordt de uitleg gekoppeld aan Schriftgedeeltes die niet expliciet boven het lied vermeld worden. Dan zou er iets ontbreken. Echter op de tekst van het lied zoals het er staat, valt niets aan te merken dat onschrijftuurlijk zou zijn.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.8 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van verzoening door voldoening

Algemeen

Een aantal van de bezwaren in deze categorie richt zich net als bij 5.5, 5.6, en 5.7 op het weglaten of niet ter sprake brengen van elementen uit het verzoenend lijden van de Here Jezus Christus.

Het is de vraag of deze bezwaren in deze vorm hout snijden, als het gaat om zaken die *niet* in een kerklied zijn opgenomen. Een lied of gedicht pretendeert niet een complete of dogmatisch uitgebalanceerde weergave te zijn van *alle* Schriftgegevens. Dus het *niet spreken* over aspecten van het lijden (bijv. in kerstliederen) is op zich geen criterium om een lied af te wijzen.

In onderstaande evaluatie van de bezwaren is gewerkt met twee criteria: a. Is het lied schrijftuurlijk? b. Ontbreken in het *Liedboek voor de Kerken* (*passim*) belangrijke elementen uit het lijden van Christus?

Lied 75	
Bezwaren	Christus is niet 'voor ons begin en einde'. Er wordt niet duidelijk, waarom Christus de waarheid en het leven is. 'Verborgene': onbijbelse naam.
Beoordeling	Lied 75 is een bewerking van de 'Ik ben'-uitspraken uit het evangelie naar Johannes. Daarom komen de elementen licht, weg, herder, brood en bron in het lied naar voren. Verder wordt gezongen over bijbelse noties als 'geheimenis' (Kol. 2,2) en de 'zin' van Christus (1 Kor. 2,16). Het bezwaar overvraagt dit lied en gaat aan de scopus van het gedicht voorbij.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 147	
Bezwaren	Elementen uit Fil. 2 worden gemist.
Beoordeling	Lied 147 is een bewerking van één aspect van de vernedering van Christus: Hij heeft de gestalte van een dienstknecht aangenomen en is aan de mensen gelijk geworden (Fil. 2,7). Het element dat Hij daarbij onze plaats inneemt, komt duidelijk naar voren: 'Hij ruilt met ons op vreemde wijs: Hij neemt ons vlees en bloed.' In het bezwaar wordt gevraagd om een completering van dit lied. Het lied bezingt echter één aspect, het is geen bewerking van de hele brief aan de Filippenzen. Deze focus is geen reden om het lied als onschrijftuurlijk af te wijzen.

Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.11).
Lied 148	
Bezwaren	Het werkelijke lijden van Christus aan het kruis ontbreekt.
Beoordeling	Lied 148 is een lied voor de kersttijd. Bij de vernedering en het lijden van Christus hoort ook zijn geboorte. Dat wordt in dit lied uitgewerkt: ‘om onzentwil in schamelheid zeer arm in hooi en krib geleid’. Een impliciete verwijzing naar het einde, zijn lijden op Golgota, wordt gegeven in vs. 3: ‘O welkom, die ons vlees en bloed hergeven komt uw eeuwig goed en draagt der wereld zonden’. Een vraag naar explicitering van de kruisdood overvraagt dit lied. Dan zou beter gekeken kunnen worden naar de liederen in de ‘tijd voor Pasen’. In lied 148 komt één aspect aan de start van het kerkelijk jaar (advent/geboorte) naar voren.
Voorstel	Bezwaar afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.11).
Lied 152	
Bezwaren	Verzoenend lijden als reden van Christus’ komst blijft buiten beeld.
Beoordeling	Zie lied 148. In het lied wordt bovendien verwezen naar de ‘reden’ van de incarnatie: ‘Hij daalde neer om onze ellend’ (vs. 2) en ‘Hij is het die ons ’t leven geeft!’ (vs. 5). In de eerste ontmoetingen rond de geboorte wordt ook niet alles besproken/gezegd wat in de toekomst gebeuren zal. Te denken valt aan het lied van Simeon. Simeon ziet het heil, weet dat dit Licht opgaat voor de volken, maar noemt niet expliciet de kruisdood van de Here Jezus. Zou het hier aangevoerde bezwaar ook niet van toepassing zijn op dit lied?
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 203	
Bezwaren	‘Toen heeft Gods Zoon ons hulp verschaft. Hij... wees zonde en verzoeking af’: vlakke weergave van het verzoenend lijden van onze Heiland.
Beoordeling	Lied 203 gaat over de strijd tussen Christus en de satan. De overwinning van Christus wordt bezongen: Hij gaf ons het leven weer, door in zijn dood de dood voor ons te verslaan (vs. 4). Christus heeft aan het kruis in duisternis zichzelf prijsgegeven, zijn bloed is aan onze deur (vs. 5). Het bezwaar richt zich m.n. tegen vs. 3, als vlakke weergave van het verzoenend lijden van Christus. Dit doet geen recht aan wat gezongen wordt in de andere coupletten. Bovendien: in het conflict met de satan vindt de verzoeking in de woestijn plaats: de uitnodiging om door zondig handelen de macht te grijpen. Deze zonde en verzoeking heeft Christus afgewezen. Als vs. 3 doelt op deze confrontatie, dan is het bezwaar niet alleen fragmentarisch, maar ook misplaatst.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 221	
Bezwaren	‘Leer ons duizendwerven in uw kruisdood meegekruisigd sterven’: strijdt met Christus unieke en eenmalige offer.
Beoordeling	In lied 221 staat de ‘uw kruisdood’ centraal. Het unieke van Christus offer wordt in dit lied niet ontkend. Centraal staat dat wij delen in de kracht van zijn dood en de gevolgen van zijn opstanding. Dat wij met Christus sterven, dat onze oude mens medegekruisigd is, is een voluit schriftuurlijk gegeven (Rom. 6,6). Als we ‘duizendwerven in uw kruisdood meegekruisigd sterven’ opvatten als de dagelijkse bekering (HC 33), dan blijft van dit bezwaar weinig overeind.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).
Lied 225	
Bezwaren	Christus’ werk niet met name genoemd.

Beoordeling	In lied 225 worden gebeurtenissen uit de woestijn, de manier waarop de HERE zijn volk voorging, betrokken op ons leven. Het gaat daarbij duidelijk om het werk van Christus: in regel 1 'Zingt voor de Heer een nieuw gezang'. Een verdere explicitering (met name noemen) doet afbreuk aan de kracht van de gebruikte beelden uit de geschiedenis van Israël. Bovendien: in die beeldspraak staat het werk van Christus op de achtergrond: dat onze naam 'opnieuw geboren is uit water' (vs. 3), verwijst naar de doop. Het bezwaar overvraagt de tekst.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 299	
Bezwaren	Het 'halleluja' heeft in de coupletten 3, 4, 5 geen aansluiting bij de tekst: dit is ijdel gebruik van Gods naam. Ef. 6:10-18 had zeker verwerkt moeten worden: de geestelijke wapenrusting in de geestelijke strijd. Ook had verwezen kunnen worden naar Openb. 6,9-12: de roepende zielen onder het altaar. Is het doel 'vrede, feest en rust' (cpl. 10) of een nieuwe hemel en aarde waarop gerechtigheid woont? Afgezien van strofe 2 en 3 blijft Christus buiten beeld. Triomfalistische trek (cpl. 1). Waar is het geloof in Christus, die voor ons heeft overwonnen? Waar staat in de bijbel: 'Hem komen allen tegemoet gesneld' (cpl. 9). Dat doen we niet zelf: we worden weggevoerd door de Here zelf (1 Tess. 4:17).
Beoordeling	1. Dit 'halleluja' klinkt als een refrein: lof aan God om alle heiligen in de heerlijkheid en lof aan God om allen die Hij thuis zal brengen in de heerlijkheid. In de strijd is er het loflied beneden op de aarde samen met hen die 'boven' zijn: halleluja. Dit is beslist geen ijdel gebruik van Gods naam. Het is het loflied op God en zijn heerlijke macht, zoals we dat regelmatig tegenkomen in het boek Openbaring, waarin juist over deze strijd zoveel geschreven wordt. In dit 'halleluja' is dit lied juist heel bijbelgetrouw. 2. Gezangen zijn geen theologische verhandelingen waarin een grote hoeveelheid bijbelgedeelten verwerkt moeten worden. Wat er allemaal niet in verwerkt had kunnen worden! Als we dat toepassen op alle gezangen én psalmen, blijft er niet één over. Het lijkt op de reactie van mensen na een indringende preek: 'ja, dominee, ik miste nog iets in uw preek. In Ezechiël 31 staat...'. 3. Het ene sluit het andere niet uit, maar in. De nieuwe hemel en aarde waar gerechtigheid heerst, zal een wereld zijn van vrede ('vrede op aarde', Luc. 2), feest (Jes. 25) en rust (Hebr. 4). 4. Jezus Christus, God zelf, staat in heel dit lied op de voorgrond: vs. 4 'wachtend op Gods Zoon', vs. 6 'trompetgeschal dat Gij weerklinken doet!', vs. 7 'ook in de dood hebt Gij hun lot bepaald, God die de moede strijders binnenhaalt', vs. 9 'daar is de Koning als een jonge held'. 5. Dit bezwaar wordt niet hard gemaakt. Ondertussen is het wel waar, dat de gelovigen de prijs zullen ontvangen, de overwinning behalen die zij in Christus al hebben. Paulus schrijft duidelijk, dat we 'in dit alles meer zijn dan overwinnaars' (Rom. 8:37). 6. Dit lied is doortrokken van het geloof in Jezus Christus en zijn overwinning, zonder dat dit met die woorden precies zo gezegd wordt. Maar vs. 2 spreekt daar duidelijk over en vs. 4 zingt van Gods troon! En het trompetgeschal van vs. 6 onderstreept nog eens, dat de macht en overwinning aan God zijn. En als dat nog niet genoeg is, klinkt het in vs. 9: 'daar is de Koning'. Kortom: zwakke, vermoeide strijders worden bevrijd, verlost en thuisgehaald door Jezus Christus. 7. Er komt veel beeldspraak voor in de Bijbel en dus ook in psalmen en gezangen. Zelf gebruiken we ook (bewust of onbewust) regelmatig beelden in onze persoonlijke omgang met God, in preken enz. In dit lied ziet de dichter het voor z'n ogen gebeuren: vermoeide strijders die soms bijna de moed verloren, veren op als ze hun Koning zien: alle last en strijd valt van hen af en ze rennen verlost hun redder tegemoet. Hier komt nog bij, dat passieve werkwoordsvormen en actieve elkaar niet uitsluiten: Jezus is opgestaan en Hij is opgewekt. Voor wie dit minder overtuigend vindt: wij worden bekeerd door de heilige Geest en tegelijk klinkt de opdracht dat wij ons moeten bekeren. Zo is het 'weggevoerd worden' niet in strijd met het 'de Here tegemoet snellen'. Hierbij moet ook bedacht worden dat de casus van 1 Tess. 4 heel anders is dan die van gezang 299.
Conclusie	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.

Lied 316	
Bezwaren	Er wordt te weinig gezegd: het werk van de Heilige Geest ontbreekt. Jezus is niet meer bij ons op aarde. Hij is wel bij ons door zijn Woord en Geest. De vijand blijft vaag. Van onze doodsvijanden (de wereld, de duivel en ons eigen vlees) wordt alleen de laatste genoemd. Het citaat uit Lucas 24:29 (r. 1,2 cpl. 1) is uit z'n verband gerukt.
Beoordeling	1. Gelukkig is Jezus wel bij ons, juist als onze Heer! In HC 18 belijden we ook, dat Hij naar zijn menselijke natuur niet meer bij ons is, maar wel naar zijn godheid. Daarom is het mooi, als een kerk in verdrukking, christenen in de strijd bidden: 'blijf bij ons, Jezus, onze Heer'. Dit gebed doet een appèl op Jezus' eigen belofte in Matt. 28: 'Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding van de wereld'. In de strijd bidden gelovigen en bidt de kerk om bewaring door God en om trouw aan woord en sacrament, opdat ze in de strijd volhardden. 2. In de psalmen wordt veel over vijanden gesproken zonder dat we altijd (nog) weten, wie die vijanden zijn en hoe de situatie precies was. Die vijanden zijn (bijna) altijd mensen in concrete situaties. Het heeft nadelen bij de psalmen, dat we er niet altijd achter komen wat er precies aan de hand was. Het heeft ook voordelen, omdat we vandaag in heel andere situaties toch deze psalmen kunnen zingen zonder dat de vijand voor ons nog duidelijk is. Maar wel is duidelijk wie onze eventuele vijanden zijn. Dat in lied 316 de vijand vaag blijft, is niet onschrijftuurlijk. In het lied wordt overigens heel duidelijk, dat het in elk geval gaat om aanvallen op het Woord. Hoe belangrijk is dit lied wel niet in deze tijd! Het mooie van poëzie (psalmen en gezangen) is, dat ze door de eeuwen heen betekenis houdt voor christenen die in heel verschillende omstandigheden verkeren. 3. Het lied zelf dwingt ons beslist niet naar Lucas 24:29. En al zou de dichter een associatie hebben gehad met dit bijbelvers, dan nog niet meer dan dat, omdat in het lied zelf meteen duidelijk wordt dat het om een heel andere 'avond' gaat. Veel duidelijker ligt er een link naar bijv. het evangelie naar Johannes: de avond die op aarde neerdaalt, is een poëtische omschrijving van de geestelijke duisternis. Laat in die duisternis het helder licht schijnen van uw goddelijk woord. ('In het woord was leven en het leven was het licht der mensen; en het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen', Joh. 1:4/5).
Conclusie	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 327	
Bezwaren	De benaming 'dageraad' voor de Here Jezus vinden we niet in de Bijbel, is niet schriftuurlijk.
Beoordeling	Natuurlijk is dit beeldspraak. De Bijbel staat er vol mee, ook als het over God gaat. Want we kunnen niet anders! Ook bezwaarden denken en spreken in beelden over God. Het criterium is niet of een bepaalde beeldspraak letterlijk in de Bijbel wordt gebruikt, maar of de gebruikte beeldspraak in overeenstemming is met het evangelie. En dan kan niet anders geconcludeerd worden dan dat dit hier het geval is. Deputaten hebben al gewezen op Num. 6:25; 2 Sam. 23:4; Jesaja 60:1-3 en Hosea 6:3. Deze bijbelgegevens bieden ruimte voor de beeldspraak dageraad. In Jezus Christus is het licht in deze wereld verschenen. Nog niet in volle glorie, maar wel definitief. Dat is het fraaie aan het beeld 'dageraad': het eerste licht van de nieuwe dag breekt door. Nog is het geen dag en nog is het niet licht, maar het komt wel. Zoals je bij het krieken van de dag die nieuwe dag, het licht, niet meer tegenhoudt, zo is Jezus, de dageraad, niet tegen te houden. Nu daagt het in het oosten. En dan wordt het licht. Deze betekenis heeft het ook in lied 327: het gaat van dageraad tot het zalig licht van aanzicht tot aangezicht. Er valt nog te wijzen op 2 Petr. 1,19: 'En wij achten het profetisch woord des te vaster, en u doet wél er acht op te geven als op een lamp, die schijnt in een duistere plaats, totdat de dag aanbreekt en de morgenster opgaat in uw harten.'
Conclusie	Bezwaren af te wijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven.

Lied 368	
Bezwaren	De beeldspraak gaat wel erg ver: 'reinig met uw vuur' en '... brandstof verteert'. Er wordt niet gesproken over Christus. Geen aanwinst, het lied staat veraf van psalm 127. Woorden als grondplan. Lied doet te kort aan Gods leiding.
Beoordeling	Wie het lied goed leest in de onderlinge verbanden, zal deze bezwaren niet onderschrijven. Christus komt in Lied 368 net zo veel voor als in Ps.127. In het lied wordt juist nadrukkelijk aandacht voor Gods leiding gevraagd 'Als God ons huis zijn gunst onthoudt' (vs.1), 'laat daarom Heer ons niet alleen' (vs.1), 'waarvan Gij het grondplan hebt bepaald' etc.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven.
Lied 402	
Bezwaren	'Om satans eigenwaan te slaan, hem in de val te lokken': onschriftuurlijke weergave van het plaatsvervangend lijden in de Schrift.
Beoordeling	In lied 402 gaat het om de genade van God. Hij zendt zijn Zoon, om de confrontatie met zonde en dood aan te gaan. In dat verband komt de strijd met de tegenstander, de satan naar voren. Het lied in zijn geheel geeft een compleet beeld van die strijd. Ook het lijden van Christus komt naar voren: 'Ik heb mijn leven veil voor u, Ik zelf zal voor u strijden.' (vs. 7). 'De vijand zal Mij 't hartebloed, het leven zelfs ontroven.' 'Mijn leven overwint de dood, mijn onschuld delgt uw zonden groot (vs. 8). In het lied wordt dus wel uitdrukkelijk gesproken over het plaatsvervangend lijden van Christus. Wat de gewraakte tekstregel betreft: als je het eerste deel, de eigenwaan van de satan, vergelijkt met bijv. de verzoeking in de woestijn, dan is het schriftuurlijk te zeggen dat Christus die eigenwaan van de satan slaat. Het tweede lid van de tekstregel, dat Christus daarmee hem in de val lokt, is moeilijker rechtstreeks op de Schrift terug te voeren. Toch gaat het te ver dit liedfragment met de kwalificatie onschriftuurlijk af te wijzen. Uiteindelijk is het voluit schriftuurlijk te stellen dat Christus de val van de satan (Openb. 19) op het oog had.
Voorstel	Bezwaren afwijzen, lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 409	
Bezwaren	Kan er niets nieuwtestamentisch in ontdekken. Vindt tekst uit Rom. 11 niet terug. Geen waardevolle aanvulling op de psalmen. Tot tweemaal toe wordt in dit lied gezegd dat God een eed heeft gezworen, maar niet zoals in de Bijbel wordt beschreven. Daarin wordt beschreven dat God Zijn eed ook uitvoert. Dat kan men van de eed in dit lied niet zeggen. Moeder/kind-beeld inderdaad ook in de Bijbel (Jes. 49:15), maar dat is gericht op Gods zorg voor Zijn volk en niet voor iedere gelovige persoonlijk. Redding uit alle nood belooft God ons niet, wel dat Hij ons niet boven onze krachten zal verzoeken. "Hij trok uw <i>lot</i> zich aan" doet geen recht aan de tekst waarop het lied is gebaseerd, en is veel te vlak. Het is wel waar wat in dit lied staat, maar buiten beeld blijft de diepste grond voor onze lofzang: de verzoening door voldoening door Jezus Christus om de Here lof te zingen. Zie regels 3,4 en 8 couplet 1. Couplet 2: Jes. 45: 23 en 24 en couplet 3: Jes. 49: 14-16 is echter maar zeer ten dele terug te vinden. Couplet 4 en 5: redding summier aangeduid.
Beoordeling	Couplet 1: Verwijzing naar Psalm 68: 20-21; couplet 2: Genesis 22: 15-18; met name de eed die de Here zweert aan degene die Hem vertrouwt, komt in dit Schriftgedeelte duidelijk naar voren. De Here zweert hier aan Abraham Zijn eed van zegen en nageslacht, omdat Abraham aan de Here zijn enige zoon Isaak niet heeft onthouden, maar hem ten offer aanbood, precies zoals de Here hem had opgedragen. Daar wij uit de Schrift weten, dat de Here het willen en het werken werkt, is deze werking van de Here voorwaarde voor ons vertrouwen in Hem. Daardoor heeft des Heren eed inhoud en gevolg voor Zijn bescherming van ons leven. Couplet 3: Jesaja 49: 15; Hebr. 6:13; couplet 4: Daniël 12: 13; 1 Korintiërs 11:25; couplet 5: Jesaja 43:1; 45:3-4; Johannes 10: 3.
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende uit Gods Woord kan worden aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd. Lied in tweede lezing vrijgeven.

Lied 432	
Bezwaren	<p>Naar aanleiding van 2 Sam. 22:31-32: De veilige geborgenheid die we in deze verzen aantreffen, treffen we niet aan in dit lied. Het “kind” David verwordt hier tot een zelfverzekerd: “Ik wil mijzelf voortaan blijmoedig aan Hem geven”. Let wel: het initiatief ligt bij de mens. Remonstrants. 2 Sam. 22:31 – “des HEREN woord is zuiver” vindt u niet in dit lied terug, terwijl dit voor de gelovigen een heerlijk houvast is!</p> <p>Coupletten 1 en 2 zijn acceptabel, hoewel geen “schoonheidsprijs” waard. Vers 3 niet acceptabel. “daar laat ik het bij blijven” kan beslist niet. De dichter laat het NB blijven bij wat de HERE God gedaan heeft en doet? Zijn heerlijke verlossing van de zijnen? Dat onbegrijpelijke heerlijke genade-werk? Zijn zending van Zijn eigen Zoon voor ons? Daar weet hij niet méér van te zeggen dan: “Wat God doet, dat is wel gedaan”? En dan: de dood drijft mij in de engten? De dood is wel de laatste vijand, die ontroond wordt, maar de dood is overwonnen door de Here Jezus Christus. Het “ik” komt in dit lied wel erg vaak voor. In de Psalmen kom je zulk spreken ook wel tegen, maar toch heel anders. Vergelijk hiermee bijv. Ps. 27 en 56. Het lied is totaal anders dan de tekst die onder het lied is geciteerd: 2 Sam. 22:31 en 32.</p>
Beoordeling	<p>Lied 432 geeft de ootmoedige overgave van een kind van God weer. Wij verwijzen hierbij naar Psalm 131. Een overgave aan de wijze wil van God, waarom de gelovige zijn volledige vertrouwen aan de Here kan geven. Door de Here zo gemaakt, die het willen en het werken werkt in de harten van Zijn kinderen, kan het kind zich dan ook blijmoedig geven aan de ontfermende bescherming van zijn Vader, die eeuwig troont in de hemelen. Daar kan hij het dan ook rustig bij laten, zelfs al gaat hij door een dal van diepe duisternis. De vertroosting van de Heer is altijd bij hem. Zie ook Psalm 23. Bij couplet 3 kunnen we de engten van de dood vergelijken met hetgeen David dichtte in Psalm 18: 6 en 7 en ook de dichter van Psalm 116:3.</p>
Conclusie	Bezwaren afwijzen, omdat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, zoals geformuleerd.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 435	
Bezwaren	In vers 1 wordt tekortgedaan aan Christus’ verzoenend werk.
Beoordeling	<p>In de bezwaren wordt vers 1 overvraagd: alsof hier een omschrijving van Christus’ zoenoffer gegeven wordt. De versregels op zich zijn voluit schriftuurlijk. In het leven van Christus zelf en zijn volgelingen volgt de verhoging op de vernedering.</p> <p>Verderop in het vers komt in vs. 5 het offer van Christus wel in beeld: ‘Duur hebt Gij uw volk verworven en alleen van U zijn wij. Heer, zowaar Gij zijt gestorven, maak ons nu ook waarlijk vrij.’</p>
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 460	
Bezwaren	In dit lied wordt verzoening door voldoening en de verlossing van Gods eeuwige toorn gemist.
Beoordeling	Zie couplet 1: “en vergeven is uw schuld” en c. 3: “..Hij redt ons. .... Hij ontzet ons van de boze en zijn macht”. Aan onze verlossende Koning wordt alle lof gebracht.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 473	
Bezwaren	Tekortgedaan aan Christus’ verzoenend lijden en sterven.
Beoordeling	<p>Lied 473 gaat over de toewijding op alle levensterreinen aan de HERE. Ook de vraag naar vergeving wordt gesteld. Daarbij wordt een beroep gedaan op het ‘beleid van uw geduld’, de lankmoedigheid van de HERE. Dit geduld van de HERE is in de Schrift verbonden met Gods wil om mensen te redden in Christus.</p> <p>Dat het hierbij nooit om zelfverlossing gaat, wordt in dit lied duidelijk: elke ‘actie’ wordt van de Here verwacht. De plaats van het lijden wordt hier niet expliciet genoemd, maar dus wel verondersteld. Verder geldt hier onzes inziens de algemene regel dat een lied niet alle elementen hoeft te bevatten, maar één aspect van Gods handelen (hier: de levensheiliging) dichtertlijk verwoordt.</p>
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).

Lied 481	
Bezwaren	Suggereert dat Christus' stervensnood door ons liefdesbetoon volbracht wordt.
Beoordeling	In dit lied over de liefde van de HERE wordt een sterke verbinding gelegd tussen Gods liefde en de doorwerking daarvan in ons leven. Dat is een schriftuurlijke lijn (vgl. Joh. 15). In het laatste vers wordt gesproken over het 'diepste woord': de HERE geeft zijn Zoon en in zijn stervensnood leren we de liefde van God ten diepste kennen. 'Nog klinkt dat woord' kan opgevat worden in aansluiting op die versregel, dat het diepste woord, het sterven van Christus volbracht wordt 'als liefde wordt gegeven'. Maar 'nog klinkt dat woord' kan ook terugslaan op het hele lied. Dan wordt het 'woord' door ons volbracht, als wij uit God liefde leven, als antwoord op de vragen uit de eerdere coupletten ('maak ons volbrengers van dat woord etc'). Volbrengen kan opgevat worden als 'ten uitvoer brengen' van dat bevel, die opdracht (Van Dale).
Conclusie	Conclusie: het lied kan het misverstand oproepen dat in het bezwaar naar voren gebracht wordt: dat Christus stervensnood door ons 'volbracht' wordt als wij elkaar liefde bewijzen. Ons 'volbrengen' kan echter ook slaan op het vervullen van de opdracht om getuige van Gods liefde vrede te zijn.
Voorstel	In verband met mogelijk misverstand: de plek van dit lied in de selectie bespreken.

5.9 Onschriftuurlijke magische elementen in de sacramenten

Algemeen

In zijn algemeenheid moeten we goede aandacht geven aan de kracht van dichterlijk spraakgebruik. Krachtige beelden, verkorte zegswijzen versterken de schoonheid en kracht van een gedicht. Dat geldt voor de Psalmen en de gezangen. Zo kan in de Psalmen gesproken worden in beelden van 'bergen die springen' en 'rivieren die in de hand klappen'. Niemand zal hieruit de conclusie trekken dat water fysiek beschikt over handen die in elkaar geslagen kunnen worden.

Ook in de liederen rond de sacramenten worden krachtige beelden en verkorte zegswijzen gebruikt. Zo kan, vlak voor de doop, gezegd worden dat 'het water wacht'. Met andere woorden: dat het moment van dopen, waarin de HERE, de predikant, het kind en de ouders betrokken zijn, is aangebroken. Het is een overvragen van de tekst om achter deze formulering een actieve betrokkenheid van het water of een rooms-katholieke sacramentsopvatting te zoeken. Vergelijk bij het Heilig Avondmaal uitdrukkingen als 'de tafel staat gereed'. Dergelijke uitdrukkingen zijn geen uitnodiging om aan het water of de tafel zelf als subject allerlei krachten of werkingen toe te schrijven.

In deze lijn zijn de meeste bezwaren tegen onschriftuurlijke magische elementen in de liederen uit het Liedboek af te wijzen.

Lied 87	
Bezwaren	'Door de doop Hem toegewijd': rooms; God wijdt ons aan Zich.
Beoordeling	'Toegewijd zijn aan' betekent: behorend bij, gesteld onder, overgegeven aan. Dit lied suggereert nergens dat mensen het subject zijn van de toewijding. In aansluiting op Rom. 6 (waar dit lied aan refereert) ligt het voor de hand te zeggen dat we door God zelf door de doop aan Hem toegewijd zijn. Rom. 6 spreekt in die zin ook over de doop: allen die in Christus gedoopt zijn, zijn in zijn dood gedoopt. 'Wij zijn dan met Hem begraven door de doop in de dood... Dus: dat wij door de doop behoren bij Christus, is voluit schriftuurlijk. (Zie ook onder algemeen).
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6 en 5.12).

Lied 119	
Bezwaren	‘Wij zullen altoos van uw heil gewagen in brood en wijn, totdat Gij wederkomt’: de dichter (r.k.) verwijst hier naar de roomse mis: heil in brood en wijn in plaats van met of door brood en wijn.
Beoordeling	In een gedicht worden ook zaken weggelaten. Bij dit gedicht geldt: binnen een gereformeerde context kan goede zin gegeven worden aan het gewagen van Gods heil <i>in</i> brood en wijn. Daarbij zal het dan niet gaan om een geïsoleerde sacramentele handeling, maar om het verkondigen van Christus dood in het gebruiken van brood en wijn.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.13).
Lied 335	
Bezwaren	‘Het water wacht’: magisch.
Beoordeling	Zie onder algemeen.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 356	
Bezwaren	‘Gij geeft aan mij... Uzelf in dit gebroken brood’: rooms en luthers.
Beoordeling	Bij het heilig avondmaal wordt in de Gereformeerde Kerk uitgesproken dat ‘het brood dat wij breken, onze gemeenschap is met het lichaam van Christus is (...), dat gegeven is tot een volkomen verzoening van al onze zonden’. Als je dit lied niet opvat als een dogmatische definitie van de verhouding tussen ‘teken’ en ‘betekende zaak’, dan is het goed op te vatten in de lijn van de formulering bij de uitdeling: door het brood wordt onze gemeenschap met Christus betekend en verzegeld, met andere woorden: Hij geeft zichzelf aan ons.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 358	
Bezwaren	‘Voed en drink mij met uw wijn’: Christus voedt en verkwikt ons met zijn gekruisigd lichaam en vergoten bloed en niet met brood en wijn.
Beoordeling	Christus heeft de tekenen van brood en wijn gegeven. Het is volstrekt legitiem om over ‘uw wijn’ te spreken. De kracht van het avondmaal ligt juist de verwijzing: dit brood en deze wijn, die Christus geeft, versterken het lichaam, en zo wordt onze ziel door Christus ‘verkwikt’.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 360	
Bezwaren	‘Laat ons dan in brood en wijn met U zelf gespijzigd zijn’: rooms/luthers.
Beoordeling	Zie bespreking en conclusie bij lied 119: In een gedicht worden ook zaken weggelaten. Bij dit gedicht geldt: binnen een gereformeerde context kan goede zin gegeven worden aan het gewagen van Gods heil <i>in</i> brood en wijn. Daarbij zal het dan niet gaan om een geïsoleerde sacramentele handeling, maar om het verkondigen van Christus dood in het gebruiken van brood en wijn.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.

5.10 Benamingen voor God die niet in zijn Woord te vinden zijn

Lied 75	
Bezwaren	De aanduiding ‘Verborgene’, ‘hemels brood’, ‘licht der wereld’: mag je zo de Here Jezus aanspreken?
Beoordeling	Verborgene: bijv. 1 Petr. 1:8, Joh. 14:2. Hemels brood: Joh.6. Licht der wereld: Joh.8. We zingen ook: ‘Jezus leven van mijn leven’, waar staat dat dan in de Bijbel?
Voorstel	Bezwaren afgewezen, lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8).

Lied 125	
Bezwaren	Zijn de benamingen voor Christus in dit lied wel juist? Zoals: 'wortel Isai', 'Gij Oriënt', 'sleutel Davids', 'Heerser, in wolk en vuur en majesteit'.
Beoordeling	Wortel Isai: zie Rom.15:12; Oriënt (dichterlijk voor de zon die in het oosten opgaat): denk aan Mal. 4:2; Luc. 1:78,79; Titus 2:11, sleutel Davids: zie Openb.1:18, 3:7, 5:5; Heerser in... enz.: allemaal benamingen voor de Here die we kennen uit Oud en Nieuw Testament.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 228	
Bezwaren	Onschriftuurlijk strofe 4; "drievuldigheid" = drievoudigheid; bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Strofe 4 is in overeenstemming met Ps. 110; Drievuldigheid is een vanouds gangbaar synoniem voor Drie-eenheid. In een kerk die het Athanasianum recht overeind houdt, hoeft voor misverstanden die lexicografisch zouden kunnen opdoemen, niet gevreesd te worden. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 240	
Bezwaren	Moeite met aanduiding 'heilige zon', hemels schat', 'heilige gloed', 'zoete troost' voor de Heilige Geest.
Beoordeling	De Bijbel spreekt vaak over God als een zon, een schild, een verterend vuur (vuurgloed), mijn deel, mijn beker. Dat mag je ook op de Geest betrekken. De Geest wordt de Trooster genoemd.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3).
Lied 241	
Bezwaren	Kritiek op aanduiding 'kostbaar licht' en 'heilige liefde' voor de Heilige Geest.
Beoordeling	Zie bij lied 240.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.9).
Lied 253/457	
Bezwaren	Kritiek op aanduiding 'zalig licht' en 'Drievuldigheid' voor de HERE.
Beoordeling	Zie bij gezang 240. We zingen ook: "o grote Christus, eeuwig licht". Met "Drievuldigheid" bedoelt het gezang: 'Drie-enige', dus kortgezegd voor: "Drie-enige God". Of het mooi is, is niet de vraag, maar mag het niet? In de kerk wordt vaak een gebed begonnen met "Drie-enige God,...".
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 267	
Bezwaren	Je mag geen zelf verzonnen Naam voor God gebruiken: 'Nooitbegonnene', couplet 3 regel 5. Het lied stelt de mens centraal ten koste van de eer van Christus. "Zaal'gen overwinnen <i>niet</i> ". Couplet 3 laatste regel onbegrijpelijk; couplet 4 regel 1 onbegrijpelijk; niet 'wachten op het heil', je hebt al eeuwig leven, n.a.v. couplet 4 regel 3,4; couplet 1 regel 2 onbegrijpelijk; couplet 2 regel 2 onschriftuurlijk: Gods tijd! couplet 3 regel 4 bovenschriftuurlijk.
Beoordeling	Het is op zich niet onbijbels in eigen woorden God te verheerlijken en dus ook zelf erenamen voor God te bedenken, zolang dit overeenkomt met de Heilige Schrift. In het lied wordt wel aandacht gegeven aan de mens, maar niet ten koste van de eer van Christus. Couplet 4 regel 2 geeft niet een naam voor God, maar wijst op de luister van Gods blijvende heerlijkheid. Zaal'gen zijn in Christus "meer dan overwinnaars"... en wachten op het volle heil na de jongste dag.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 294	
Bezwaren	Aanduiding 'Ster van Gods verbond' voor Christus.

Beoordeling	Zie bij gezang 240. Het staat niet letterlijk precies zo in de Bijbel. Maar het dringende gebed in verband met de wederkomst: “Kom van de hemel af, o Ster van Gods verbond” lijkt ons zeer goed te plaatsen, wanneer je uitziert naar de ‘blinkende Morgenster’ die een nieuwe dag brengt.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2).
Lied 319	
Bezwaren	Uitdrukking (over God): “Hij is de hartslag van ons werk” misplaatst.
Beoordeling	Dit is geen aanspraak van God, zoals in hierboven genoemde gevallen. Sowieso staat de Bijbel vol met predikaten over de HERE. Hij is... en Hij is... Denk in dit verband aan psalm 33 of aan Joh.15:5c of aan 2 Kor. 3:5.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 408/456	
Bezwaren	Kritiek op aanduiding ‘Algoede’ voor God.
Beoordeling	Algoede betekent: U, die één en al goedheid bent. Zo is de HERE inderdaad. Zie bijv. Psalm 145, met name vers 9. Het woord ‘Algoede’ ligt ons niet zo, maar tegen de inhoud van het woord kan toch niemand bezwaar hebben?
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 444	
Bezwaren	De aanduiding ‘Ongeziene’ voor God niet juist.
Beoordeling	Zie bij gezang 75, over ‘Verborgene’. Indrukwekkend lied.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2).
Lied 477	
Bezwaren	Uitdrukking “Liefde die ons heeft liefgehad” voor de Heilige Geest niet juist.
Beoordeling	Zie bij lied 240.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.11 Dichterlijke beelden of verbanden die niet op de Schrift terug te voeren zijn

Lied 1	
Bezwaren	De uitdrukkingen ‘het licht doen overwinnen’ en ‘zijn woord is van het zijnde oorsprong en doel en zin’ verraden barthiaanse theologie en zijn onjuist. Is het wóórd doel en zin? Dat is God toch?
Beoordeling	Je kunt de uitdrukking ‘het licht overwint’ ongedwongen opvatten als: als het licht wordt, verdwijnt de duisternis. Zo gebeurt het ook in Gen.1. Op zich geen bezwaar. Moeilijker wordt het met het woord, dat doel en zin van het zijnde is. Dat is gewoon niet waar. Dat geldt alleen voor God. Als je ‘woord’ laat slaan op Christus (Joh.1; alleen, er staat geen hoofdletter), is het nóg strikt genomen niet waar, zie bijv. 1 Kor.15:28. Het eerste liedboeklied heeft ook iets van een program, een soort woord-filosofie.
Voorstel	Bezwaren deels toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 6	
Bezwaren	Het water wordt genoemd als verwijzing naar de doop, terwijl men alleen maar de besnijdenis kende.
Beoordeling	Kan onmogelijk een bezwaar zijn, als je ook het eerste gebed uit het doopformulier aanvaardt. Zie ook 1 Kor. 10.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1 en 5.8).

Lied 30	
Bezwaren	Dit lied naar aanleiding van Jesaja 40:12-31 stelt het 'woord' centraal als werkzame oorzaak in plaats van God (zoals het staat in de tekst).
Beoordeling	Kan inderdaad vreemd overkomen. Als 'woord' op Christus slaat, dan beter een hoofdletter. Het zou als dichterlijke vrijheid te verdedigen zijn dat je aandacht vraagt voor de Here, door Wie alles geworden is en Die de grote Verlosser is geworden. Moeilijk radicaal af te wijzen. Maar niet helder. Ook hier waarschijnlijk weer zweverige woord-filosofie.
Conclusie	Bezwaren zijn begrijpelijk, maar gaan niet per se op.
Voorstel	Lied in in tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	"Zoals een bruid haar man verblijdt". Bezwaar: in de tekst van Jesaja 62 staat het precies andersom: "zoals de bruidegom zich over de bruid verblijdt". Zo wordt tekort gedaan aan de centrale plaats van de HERE in zijn heilswerk.
Beoordeling	Kritiek is op zich juist. Vraag is wel hoe groot de vrijheid is bij het dichten. 't Zal niet moeilijk zijn op deze manier ook stukjes psalmberijming te bekritisieren.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.8).
Lied 92	
Bezwaren	"Dan viere wij het bruiloftsfeest en mogen blijde zingen van drie verheven dingen, maar van de liefde 't meest". Bezwaar: na de jongste dag zal het onvolkomene vervangen worden door het volkomene (dus dan is er geen lied meer van geloof en hoop, want geloof en hoop worden aanschouwen (vgl. Hebr. 11:1).
Beoordeling	We begrijpen het bezwaar en kunnen het op zichzelf delen. Alleen, exegetisch wordt er verschillend gedacht over 1 Kor.13:13 (zie F.W. Grosheide, Commentaar op het N.T., p. 350). Sommigen menen dat de apostel bedoelt dat geloof, hoop en liefde in het nieuwe leven blijven. Exegetisch verschil betekent ook ruimte voor een bepaalde berijming of een bepaald lied.
Conclusie	Bezwaren zijn begrijpelijk, maar gaan niet per se op.
Voorstel	Lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.12).
Lied 114	
Bezwaren	"Jeruzalem, zoals het in Gods dromen vanouds moet zijn geweest". Bezwaar: God droomt niet, maar Hij heeft een eeuwig plan gemaakt. Oneerbiedig, onschriftuurlijk. Verdediging van "Gods dromen" met een beroep op Psalm 78:65 is niet sterk; daar wordt de Here aangeduid als een slapende en <i>als</i> een held door wijn overmand. Hier wordt zondermeer gesproken van 'Gods dromen'. "... een nieuwe aarde ontstond om het geheim des levens te beseffen, niet meer in zee gegrond". Bezwaar: wat bedoelt men? Staat dit in de Bijbel?
Beoordeling	Je mag aannemen dat de dichter niet wil zeggen dat God verlangende dromen had, die zoals bij mensen niet of deels zouden kunnen zijn uitgekomen. Maar hoever mag je in je uitdrukkingen gaan? Wij vinden het wel erg onbeschermd gezegd. 'Het geheim des levens': de gedachte zal wel zijn dat je bij de nieuwe aarde goed ziet dat alles bestaat door God alleen, niet meer zoals de oude aarde 'op de zeeën gegrond' (Psalm 24:2). Wij vinden dat een vreemde, associatieve gedachtegang, of moet dit exegese heten van Openb. 21:1c ("En de zee was niet meer")? Er staan wel mooie dingen in dit lied, maar de zwakke elementen blijven pijn doen.
Voorstel	Bezwaren toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.13).
Lied 147	
Bezwaren	"Hij daalt uit 's vaders schoot terneer..." en "Hij wordt een knecht en ik een heer...". Bezwaar: onbijbelse beelden.

Beoordeling	Is onjuiste kritiek. ‘Vaders schoot’ zie Joh.1:18 in de Statenvertaling, waar letterlijk staat dat de Zoon in de schoot des Vaders is. Zie J.R. Wiskerke, Léven tussen sterven en opstanding, p. 61, 62. ‘Knecht’ en ‘heer’: niet letterlijk bijbels, maar een schriftuurlijke gedachte, zie Fil.2:7, 2 Kor.8:9, enz. Dit thema en andere thema’s uit dit lied zijn zeer bekend uit de reformatorische prediking van Luther en Calvijn.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.8).
Lied 148	
Bezwaren	“En draagt der wereld zonden, om onzentwil in schamelheid, zeer arm in hooi en krib geleid, in doeken teer gewonden.” Bezwaar: het dragen van de zonden komt aan het kruis.
Beoordeling	De gedachte, door het gezang vertolkt, vind je terug in Heid. Cat. 36 (en 37).
Voorstel	Bezwaren afgewezen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3 en 5.8).
Lied 264	
Bezwaren	In dit lied wordt een aanduiding van de HERE en/of Christus gemist. De stad wordt bezongen, niet de koning van de stad. Dat kennen we natuurlijk ook van de psalmen, maar komt die lof daar niet op omdat Jeruzalem de stad van de verzoening is? Dat wordt hier gemist. De betekenis van de stad lijkt vooral politiek gericht. Het is vaag, verwarrend, mystiek. De mens wil loskomen van het aardse om daar te zijn waar de engelen zijn.
Beoordeling	De bezwaren zijn wellicht te weerleggen, maar het gevoel blijft dat we met een vreemd lied van doen hebben, dat niet goed wil aansluiten op onze gereformeerde geloofsbeleving. Het is jammer van de fraaie melodie, maar we zouden willen voorstellen dit lied af te keuren. Afgezien van de mystieke inslag van het lied en het ontbreken van het werkelijke doel van ons verlangen, kun je je ook afvragen, welk hedendaags gereformeerd kerklied bereid is op deze wondere wijze op te stijgen.
Voorstel	Bezwaren toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven. (Zie ook onder algemeen).
Lied 290	
Bezwaren	“Maar ach de stervelingen staan hier huiverend terzij en durven niet op weg te gaan het duister niet voorbij.” Bezwaar: waar vind je deze gedachte in de Bijbel; bovendien: durven stervelingen niet, of willen ze niet (geloof of ongelooft)?
Beoordeling	Je kunt deze zin bijbels duiden, bijv.: zoals Israël Kanaän niet binnen durfde te gaan, zo gaat het vandaag nog ten aanzien van het hemels Kanaän. Twijfel verhindert overgave in geloof. Maar ’t vergeet wel een verhaal erbij. Daarnaast is er nog een aantal zinnen dat om uitleg vraagt: couplet 2, 3 en 6. Worden bovendien de situatie van het leven na het sterven en de nieuwe wereld straks voldoende onderscheiden?
Voorstel	Bezwaren toegewezen; lied niet in tweede lezing vrijgeven. (Zie ook onder algemeen).
Lied 341	
Bezwaren	Twijfelachtige dichterlijke vrijheid in couplet 1. Dichterlijke symbooltaal die de waarheid versluiert. Couplet 2 vraagt van de mens te veel. Couplet 3 is heel iets anders dan ‘wie meent te staan, zie toe dat hij niet valle’. Het woord van de ik-persoon moet het ultieme woord van God benaderen, waargemaakt worden (taaltheologische boodschap van Den Besten).

Beoordeling	<p>1. Wat er twijfelachtig aan is, wordt onvoldoende/niet vanuit de Schrift aangetoond. In dit lied wordt uitgesproken, dat God zijn woord waar maakt (uw woord is daad, o Vader). Het blijft bij de Here niet bij woorden. De sprekende God doet wonderen: brood uit de hemel, de geboorte van de mens Jezus Christus.</p> <p>2. Niet waar: het is een gebed. Nu ik mijn ja-woord (belijdenis?) gegeven heb, vraag ik U of U wilt geven dat ik het waarmaak. God moet zijn genade door mij zichtbaar maken. Hier wordt gevraagd wat God beloofd heeft te geven! (Joh. 15:1-8 en Filip. 2:12-15).</p> <p>3. Dat klopt, maar het is daarom niet minder waar. ‘Wie meent te staan’ heeft een ondertoon van kritiek: wie denkt sterk te zijn, wie op zichzelf vertrouwt enz. Maar hier wordt in lied 341 gebeden voor hen die geloven, die hun (ant)woord aan God gegeven hebben, dat ze niet vallen. Wat een belangrijk gebed voor jonge en oudere belijdende leden: Here, houd ons staande. Maakt U ons trouw en echt. Dat is volkomen in overeenstemming met de Schrift: trouw blijven aan je belofte aan God en echt: geen schijnheilig christen of hypocriet-gelovige. Ook de uitleg van het ‘Onze Vader’ in de H.C. 52 onderstreept dit: ‘wil ons toch staande houden en sterken door de kracht van uw heilige Geest,...’.</p> <p>4. Niet mijn woord gelijk aan dat van God. Maar wel mijn woord aan God in zijn kracht waarmaken. Niet alleen woorden, maar ook daden. Denk aan Jakobus: geen dood geloof (Jak. 2:14-26). Ook de apostel Paulus (Rom. 6:12-14, Ef. 6:10-20) spreekt onbekommerd in actieve werkwoordsvormen: dat kan, wanneer je rust in Gods initiatief en genade. Zo begint dit lied ook: Gij hebt uw woord gegeven nog voor ik U iets vroeg. Maar laat mijn antwoord dan trouw en echt zijn. Dan wordt Gods genade in mijn leven zichtbaar.</p>
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende vanuit de heilige Schrift kan worden aangetoond, dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, en het lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 382	
Bezwaren	“Geef dat geen slaap de geest omhult, dat enkel slape vrees en schuld...” Bezwaar: waar vind je deze gedachte in de Bijbel?
Beoordeling	De bedoeling van de versregel is: wilt U geven dat mijn geest helder en zuiver blijft, als ik ga slapen. Een bekende gedachte uit de christelijke traditie. Niet alleen bij Ambrosius, maar bijv. ook in meditaties van A. Kuiper. Denk ook aan de Avondzang uit ons vroegere kerkboek (Gez.9:3): “Verkwik ons door een zoete rust, om goed te doen met nieuwe lust; dat onze slaap gematigd zij, ja zelfs uw naam tot eer gedij”. In ons huidige kerkboek is dit couplet uit de avondzang vervallen. Onzes inziens is deze versregel op zichzelf bijbels.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder algemeen).
Lied 457	
Bezwaren	“Gij gehuld in duister...” Bezwaar: de Bijbel spreekt zo niet over de HERE; God is licht (1 Joh.1).
Beoordeling	Met het ingebrachte bezwaar is niet alles gezegd. Denk aan psalm 97:2: ”Rondom Hem zijn wolken en donkerheid...” (zie ook psalm 18:12 en concordantie op ‘donkerheid’). Deze versregel kan dus zo wel.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 459	
Bezwaren	“Naar de kust waar God ons wacht...” Bezwaar: niet God wacht op ons, maar wij wachten op God.
Beoordeling	Bezwaar is onjuist. “Waar God ons wacht” betekent niet: waar God óp ons wacht, maar: waar God zal zijn. Denk aan de uitdrukking: dat staat ons te wachten. Zie ook eerder in het lied: “als ons God ontvangen zal”. Overigens vragen we ons af, of je niet eens een keer zou kunnen zeggen of zingen dat God óp ons wacht. Hij is onze Vader in de hemel. Denk aan Luc. 15:20.
Voorstel	Bezwaren afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.12 Bij de berijming van Schriftgedeelten zijn passages weggelaten

Lied 20	
Bezwaren	Het voornaamste bezwaar tegen dit lied is, dat er gezegd wordt dat de Here altijd staat aan de kant van hen die onrecht lijden (couplet 4 r.1 en 2). Niet alles wat in psalm 146 staat, wordt berijmd en dit wordt als onschrijftuurlijk bestempeld.
Beoordeling	Wie deze regels leest in samenhang met de regels 3 en 4, zet de dingen in de juiste kaders. De Here staat niet zo maar aan de kant van wie onrecht lijden, maar aan de kant van wie ‘aan Hem zich houden’.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 21	
Bezwaren	Te veel dichterlijke vrijheden. Vooral bezwaar tegen vers 4: Hem is gehoorzaam wat Hij schiep; vers 5 zou de sfeer van de bevrijdingstheologie ademen.
Beoordeling	Wie de zeven verzen van dit lied in de onderlinge samenhang beoordeelt, zal de bezwaren tegen de verzen 4 en 5 niet delen. Dat er sprake is van enige dichterlijke vrijheid als je dit lied legt naast psalm 146, is waar, maar is niet te veroordelen.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 26	
Bezwaren	Afwijkingen van de tekst van Jes. 9 en weglatingen (‘vrije parafrase’, ‘zeer vrije bewerking’) en ouderwets door taalgebruik. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Vrijheid ten opzichte van Jes. 9 is wel geoorloofd, want het is een lied “naar Jes. 9”. Ouderwets taalgebruik valt buiten de criteria gesteld door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996. De criteria voor selectie zijn sinds de Generale Synode Hattem 1972 gewijzigd en de eerder geldende kunnen dus niet meer dienen om een lied af te wijzen. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 34	
Bezwaren	Israël staat centraal in plaats van de lof op de Here. Ook hier weer de alverzoening.
Beoordeling	Bij de bezwaren wordt er geen rekening mee gehouden dat de dichter (met dichterlijke vrijheden) berijmt t/m vers 10. Vers 11 en 12 blijven buiten beeld. Bij de bezwaren wordt te weinig gelet op de onderlinge verbanden.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).
Lied 39	
Bezwaren	Er wordt tekort gedaan aan de inhoud van Joël 2. Vooral het element van de verkiezing en de verwerping komt niet in beeld.
Beoordeling	Ook hier geldt de onderlinge samenhang van de verschillende coupletten. Wie daarop let, concludeert dat de ingebrachte bezwaren niet terecht zijn. De tekst van Joël 2 wordt goed gevolgd.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.4).
Lied 63	
Bezwaren	De verwijzing naar de dwaze maagden ontbreekt; dat betekent: geen afwijzing van hen die niet klaar waren. De ernst van Christus boodschap’: waakt dan.... komt niet uit de verf.
Beoordeling	Het bezwaar dat hout snijdt, is dat een aantal coupletten uit de oorspronkelijke Duitse tekst ontbreekt. Uit de bezwaarschriften blijkt dat dit essentiële onderdelen zijn. Op grond vooral van dit laatste, waardoor de doorgaande lijn in het lied ontbreekt, de bezwaren toewijzen en het lied schrappen.

Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 78	
Bezwaren	Grootste bezwaar is het ouderwetse taalgebruik in dit lied. Verder lijkt het net alsof wij naar de Here komen: Hij komt door de Heilige Geest tot ons. Er wordt onvoldoende recht gedaan aan Johannes 15. De werkelijkheid van het oordeel wordt verzwegen.
Beoordeling	Ook in dit lied gaat het om de onderlinge samenhang. Het is waar dat bepaalde elementen uit Johannes 15 niet expliciet genoemd worden, maar deze zijn wel impliciet aanwezig: Christus als de Wijnstok, ik kan mijzelf geen wasdom geven, Uw kracht moet in mij overvloeien etc. Wat het oordeel betreft valt te wijzen op vs.1: 'of 'k ben een wis bederf gewijd' in combinatie met vs.2: de rank die u ontvalt, verdort.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 87	
Bezwaren	Weglaten van Schriftpassages. Verbondsautomatisme.
Beoordeling	Ook in dit lied is sprake van dichterlijke vrijheid. De elementen die in Romeinen 6 genoemd worden, komen echter wel aan de orde, soms expliciet, maar vaak ook impliciet. Het is niet waar dat er in het lied sprake is van een soort verbondsautomatisme; zie vooral de coupletten 3 'nieuwe mensen' en 5 'nieuw te leven'. Vers 5 geeft verder duidelijk aan dat er geen sprake is van aardse vrede: Die met Christus leven, zullen vrede hebben nu en na dezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6 en 5.9).
Lied 92	
Bezwaren	De bezwaren tegen lied 92 richten zich op het weglaten van elementen uit 1 Kor.13 en op beelden die niet terug te vinden zijn in de tekst van de Bijbel. In dit verband gaat het vooral over vers 6 de regels 5 e.v.
Beoordeling	De bezwaren zijn niet terecht. De dichterlijke vrijheid overschrijdt hier geen grenzen. Het slot van lied 92 geeft in samengebalde vorm alles aan wat er op het bruiloftsfeest gezongen wordt.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 95	
Bezwaren	Wijkt af van Ef. 3:14-21, bovendien vaag en raadselachtig in couplet 1 regel 7, 8 en couplet 4; buiten de realiteit; dit Schriftgedeelte is niet bedoeld om te zingen behalve dan vs. 20, 21 van Ef. 3; we kunnen de maten van Gods liefde <i>niet</i> afmeten, tegen couplet 2 roept onduidelijkheden op en leidt tot uiteenlopende interpretaties.
Beoordeling	Het is een lied <i>naar</i> Ef. 3:14-21. Dat Gods liefde de grondslag van ons leven is, is niet onduidelijk te noemen. Coupl. 4 staat niet in het Liedboek. Dat Gods heil altijd mateloos is, wordt in dit lied niet ontkend. Het lied vergt wel enig nadenken, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art. 64 besluit 3). Of een gedeelte van de Schrift al of niet gegeven is om te worden gezongen, bepaalt niet of het op muziek gezet kan worden, vgl. bijv. de decaloog en het 'Onze Vader'. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 96	
Bezwaren	Afwijkingen ten opzichte van Ef. 6 en fouten in de bewoordingen. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	De 'afwijkingen' in de coupletten vallen weg bij lezing van het lied in zijn geheel. Het is geen berijming van Ef. 6, maar een vrije bewerking ervan (<i>naar</i> Ef. 6:10-18). In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.

Lied 107	
Bezwaren	In dit lied worden belangrijke elementen uit de Bijbeltekst – en de omgeving van de tekst – weggelaten, waardoor afbreuk gedaan wordt aan de boodschap van God.
Beoordeling	Dat belangrijke elementen zijn weggelaten, is niet overtuigend door de bezwaarden aangetoond. Je moet in dat opzicht de berijming niet willen overvragen, zoals al door deputaten (Acta Generale Synode Leusden 1999, pag. 578) is opgemerkt. Wel moet worden toegestemd dat de berijming vlakker is dan de sterk appellerende Bijbeltekst. Het lied als zodanig is niet onschrijftuurlijk en de bezwaren kunnen worden afgewezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 110	
Bezwaren	Het lied voegt niets toe aan onze psalmen en gezangen; toevoegingen aan de bijbeltekst; couplet 4 is in strijd met Joh. 5:22; het lied doet tekort aan Gods almacht; bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Het is niet onjuist te zingen dat God het oordeel <i>geeft</i> aan de Mensenzoon, met het oog op het laatste oordeel. Het lied beoogt niet over Gods almacht te zingen en is een bewerking <i>naar</i> Openb. 5:12. Een nieuw lied hoeft geen nieuwe stof te bevatten. Je kunt op diverse manieren over hetzelfde onderwerp zingen. In één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 113	
Bezwaren	Versillende belangrijke elementen uit de bijbeltekst worden in dit lied niet teruggevonden. Neem nu 'de poel des vuurs' uit het slot van Openbaring 20, en 'het nieuwe Jeruzalem' uit het begin van Openbaring 21. Daardoor wordt afbreuk gedaan aan de boodschap van God.
Beoordeling	Hoewel het lied dichtelijk fraai is, zijn de bezwaren onoverkomelijk. Opvallend is ook het grote aantal bezwaarden tegen dit lied. We stellen voor dit lied te verwijderen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.7).
Lied 262	
Bezwaren	De gelijkenis van de wijze en dwaze maagden is onterecht en verwarrend geactualiseerd. Zo kan dit lied tot valse gerustheid leiden: wacht maar tot vijf voor twaalf; exegetisch zwak, mixture van de gelijkenis en Jes. 21. Couplet 3 regel 4, 5 in strijd met Openb. 21:21. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Het is geen Schriftberijming, maar een verwerking van diverse Schriftgedeelten. Het taalgebruik is ouderwets, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 397	
Bezwaren	Kritiek op taalgebruik. Is geen waardevolle aanvulling op de psalmen. Er is geen sprake van smeken om genade. Kan niet in de schaduw staan van psalm 90, voegt niets toe.
Beoordeling	Misschien zijn de bezwaren terecht, maar bezwaarden tonen niet aan dat er overwegende schriftuurlijke bezwaren tegen dit lied zijn.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.

5.13 Mystieke taal of vreemde poëzie

Lied 6	
Bezwaren	Dit lied is door de Generale Synode Hattem 1972 afgewezen, omdat het geen berijming is van het Schriftgedeelte. Het refrein is niet in overeenstemming met de tekst. Het gaat meer over de verdelging van de wapens dan over de verdelging van de opstandigen tegen God. De antithese is verdwenen.
Beoordeling	De eerstgenoemde bezwaren snijden hout. Het bezwaar dat dit gezang riekt naar de alverzoening, is ongegrond: de coupletten 4 en 5 in samenhang gelezen wijzen er nadrukkelijk op dat het gaat over het volk 'dat zich tot u bekeert'. Toch zijn de bezwaren tegen dit lied dusdanig, dat we tot afwijzing moeten komen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1, 5.7 en 5.11).
Lied 106	
Bezwaren	De bezwaren richten zich tegen couplet 2, tegen de woorden vrank en vrij in couplet 3 en dat de liefde alle ongerechtigheden bedekt (vs.1), in de tekst staat tal van zonden.
Beoordeling	Het bezwaar in couplet 2 is een interpretatiekwesitie: welke betekenis ken je toe aan 'waarmaken'? In 'vrank en vrij' ligt opgesloten dat daaronder alle spreken valt; misschien is bij de dichter sprake van enige rijm dwang. Dat de liefde 'alle ongerechtigheden' bedekt, is een toespeling op 1 Kor. 13.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.1).
Lied 114	
Bezwaren	De meeste bezwaren richten zich tegen 'Gods dromen' in vs 1. De uitleg van deputaten (Acta GS Leusden pag. 579) is op dit punt niet overtuigend.
Beoordeling	Dit bezwaar zou begrijpelijk zijn, als 'dromen' hier de betekenis heeft van 'denken aan een onbereikbaar ideaal'. Maar 'dromen' kan volgens Van Dale ook betekenen 'zich als werkelijk voorstellen' en dan is de gedachte dat God vanouds Jeruzalem heeft gedroomd, niet onschrijftuurlijk. Integendeel: hoe dikwijls wordt het toekomstige Jeruzalem geschetst door de oude profeten. Beeldend wordt ons de stad van God voorgesteld. Om één voorbeeld te noemen: Jesaja 33:20-24. De profeten zien wat God zich vanouds van zijn stad heeft voorgesteld. Het bezwaar wordt afgewezen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.10).
Lied 119	
Bezwaren	De bezwaarden vinden dit lied rooms, magisch, universalitisch, al te hoog poëtisch.
Beoordeling	Vooraf het eerste bezwaar is begrijpelijk. De uitdrukking 'in brood en wijn' herinnert aan de rooms transsubstantiatieleer, die door de gereformeerde leer altijd met kracht is afgewezen (HC Zondag 29 en 30). Laat de synode dit lied afkeuren.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.2 en 5.11).
Lied 122	
Bezwaren	Als belangrijkste bezwaar wordt aangevoerd, dat dit lied een heilsfeit uit het verleden wil doen herbeleven. Onschrijftuurlijke elementen: 'de wereld wacht', 'uw kamer klein', 'zoals een held', 'uw blinkende kribbe'.
Beoordeling	Deputaten hebben (Acta GS Leusden 1999, pag. 562v.) het actualiseren van heilsfeiten voldoende weerlegd. De overige bezwaren – 'de wereld wacht', 'uw kamer klein', 'zoals een held', 'uw blinkende kribbe' – overvragen de berijming. Deze aangevochten tekstelementen zijn niet onschrijftuurlijk, zeker niet als ze worden begrepen in het licht van de boodschap van heel de Schrift. De Heiland kwam in een wereld die naar verlossing verlangt (Romeinen 8:18vv) als een klein kind, wordt ons door Openbaring 12:5 (zie ook Jesaja 9:5) voorgesteld als een held, die als wieg een schamele voederbak kreeg, waarvan evenwel de schitterende boodschap afstraalt (Openbaring 22:16). De bezwaren tegen dit zeer oude kerklied worden afgewezen.

Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.3).
Lied 221	
Bezwaren	Er is sprake van een onschriftuurlijke gedachte over de kruisdood van Christus. Ook de opmerking in couplet 3 ‘knielen voor uw dankaltaar’ is niet schriftuurlijk. Ouderwets taalgebruik.
Beoordeling	In de context en gezongen in een gereformeerde kerkdienst vallen deze bezwaren weg. Er wordt – schriftuurlijk – gesproken over ‘Eersteling’, ‘verslagen van de hel’, ‘uit ons zondegraf treden’ en ‘met Christus sterven’. Bezwaren afwijzen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8).
Lied 234	
Bezwaren	In dit lied wordt een verwijzing naar het pinksterfeest gemist. Christus woont door de Heilige Geest bij ons. Het beeld in regel 3 tot 6 is niet bijbels.
Beoordeling	Het gaat er niet om wat er niet staat, maar om wat er staat. Wat in lied 234 staat, is verantwoord. Bezwaren afwijzen.
Voorstel	In tweede lezing vrijgeven.
Lied 252	
Bezwaren	Couplet 1 regel 2: vruchten groeien niet aan de Geest, maar het zijn vruchten door de Geest. Couplet 4 regel 1 en 2 te weinig zeggingskracht. Regel 7 en 8 geven een onjuist beeld. De beeldspraak suggereert een paradijs op aarde.
Beoordeling	In de onderlinge verbanden vallen deze bezwaren weg.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 341	
Bezwaren	1. Er is bezwaar gemaakt tegen de dichterlijke symbooltaal in vers 1, die de waarheid versluiert (“Uw woord is daad, o Vader, werd brood in de woestijn”). 2. Couplet 2 vraagt van de mens te veel, namelijk ‘dat ik daarvoor instaan mag’.
Beoordeling	1. Deze symbooltaal geeft goed weer, wat God door Zijn Woord vermag (om het eens ouderwets uit te drukken). 2. Dit soort kritiek is hyperkritiek: het is juist een gebed.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 387	
Bezwaren	Men vindt dit lied vrij vlak. Een verarming ten opzichte van Gezang 39. Het benadrukt al te zeer de angst. Het voedt het bijgeloof als het gaat over de boze geesten in de nacht. En is vers 3 niet ‘telde-riaans’ als het spreekt van sterven, het graf en de opstanding? Er wordt niet gesproken van een hemelse tussentoestand.
Beoordeling	Als iets niet wordt genoemd, wil dat nog niet zijn ontkend. En, de symboliek van dit lied is niet onschriftuurlijk. Duisternis en boze geesten horen bij elkaar, zie onder meer Efeziërs 6:12. En ook: als het gaat over angst, waarom zou dat niet benoemd mogen worden? Ook gezang 39 spreekt van een bange tijd en zielsverzoeking.
Voorstel	Bezwaren moeten worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 392	
Bezwaren	De taal is niet hedendaags, bijv. ‘der hulpelozen hulp’ en ‘Gij, ge’. De oorspronkelijke versie spreekt en belijdt veel duidelijker, krachtiger en stelliger de Schriften na. Dus niet opnemen, maar omzien naar een betere herdichting. De nacht is ook hier beeld van de dood, wat wel past bij de mystiek, maar het is totaal iets anders dan Lucas over de Opgestane Heer-over-de -dood openbaart. Zo spreekt dit lied niet over ‘de enige troost in leven en sterven’.

Beoordeling	Niet is aangetoond dat dit lied onschriftuurlijke elementen bevat. In dit lied wordt ons duidelijk gemaakt dat in de ouderdom ons alles ontvalt. 'Alles verdoft' (Pred. 11 en 12). 'Maar de prikkel van de dood is weg': 1 Kor. 15. De enige troost is echter het eigendom van de Here Jezus te zijn: 'Want bij mij is de Heer'; 'mij is de Heer nabij'; 'Uw genade is mijn enig licht in nacht en duisternis'. Dit lied vormt een mooie aanvulling op Gezang 39; daarbij een vergelijking te maken met avond en ouderdom.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 397	
Bezwaren	Dit lied kan niet in de schaduw staan van psalm 90, het voegt niets toe. Integendeel, elementaire onderdelen van psalm 90 worden hier gemist: de oorzaak van alle ellende: onze zonde en Gods toorn daarover. Ook het smeken om genade wordt gemist.
Beoordeling	Wat wordt gemist, kan worden betreurd, en het moet gezegd: in vergelijking met de psalm is dit een oppervlakkig lied, maar is wat er <i>wel</i> staat, heus onschriftuurlijk? Dat is niet aangetoond.
Voorstel	De bezwaren kunnen worden afgewezen.

5.14 Algemeen

Lied 169	
Bezwaren	Voornaamste bezwaar is, dat de tegenstelling 'licht en duister' barthiaans is bedoeld.
Beoordeling	Het lied zelf dwingt niet in de richting om zo te denken. Het beeld als zodanig is niet onschriftuurlijk.
Voorstel	Bezwaren kunnen worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 201	
Bezwaren	Oosterse mystiek zou met dit lied worden bezongen.
Beoordeling	Het moet gezegd: de tekst is niet in alle opzichten direct duidelijk. Maar is het lied onschriftuurlijk? Sommigen zeggen dat zinnen als 'de volken zijn verblijd' en 'de aarde is verblijd' onjuist zijn. Toch lijken deze zinnen goed te passen in het licht van het heil dat hier wordt bezongen. Het doet denken aan psalm 96, 97 en 98, waar heel de aarde wordt opgeroepen om voor God – wiens heil u ziet! – te juichen. Het wordt elders ook wel explicieter gezegd. In psalm 86: 9 staat dat alle volken God zullen eren.
Voorstel	Bezwaren kunnen worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 207	
Bezwaren	De Schrift kent geen drie Maria's zoals die in couplet 2 worden aangesproken. Het is een soort middeleeuwse ballade voor een troubadour op een marktplein en dus niet voor een kerkdienst. Bovendien suggereert couplet 1 dat Christus jaarlijks opstaat; geen kerklied! Het halleluja past niet bij bijv. couplet 2, 3, 4, 7; taal ouderwets.
Beoordeling	Het lied sluit naar vorm en inhoud niet aan bij het lied uit de Schrift (criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art. 64 besluit 3). Het is geen volwaardig poëtisch product. Terecht wordt getwijfeld aan het feit van de drie Maria's. In één lied kunnen noch hoeven overigens alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaar gedeeltelijk toe te stemmen en het lied niet in tweede lezing vrijgeven.
Lied 208	
Bezwaren	Onlogisch, verouderd, 'zoetig', speculatief taalgebruik in o.a. couplet 2, 8, 16. 'Een musical'. Misplaatst en overtoellig (76 keer) gebruik van het woord halleluja. Het lied stimuleert beurtzang, terwijl kerkzang gemeentezang is. Piëtistisch.

Beoordeling	Het lied sluit naar vorm en inhoud niet aan bij het lied uit de Schrift (criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art. 64 besluit 3). Het is geen volwaardig poëtisch product. Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren gedeeltelijk toe te stemmen en het lied niet in tweede lezing vrijgeven.
Lied 213	
Bezwaren	Niet in overeenstemming met de Schrift, speculatief; misplaatst gebruik van het woord halleluja; taal is verouderd.
Beoordeling	Het taalgebruik is ouderwets, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). De verklaring van de Schrift die in het lied geboden wordt, behoeft niet onaannemelijk te zijn (zie Matt. 28:2 vv; Joh. 20:11). Couplet 4 geeft een sterke uitdrukking voor de overwinning op de dood (vgl. toelichting van deputaten): de dood is nu overwonnen. Voor verpersoonlijking van de dood zie o.a. 1 Kor. 15. Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	Bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 215	
Bezwaren	Versimpeling van het Paasfeit en beperking van de redenen van de lof op Christus.
Beoordeling	In één lied is niet alles te zeggen, daarom kan altijd op omissies gewezen worden. Dat maakt het lied nog niet onaanvaardbaar.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 264	
Bezwaren	Wat is de functie van het bijbelgedeelte onder dit lied? Jeruzalem wordt bezongen, niet koning Christus. Woorden als tirannie en vrijheid hebben een politieke lading. Te veel gericht op de toekomst, te weinig op het heden. Onschriftuurlijke verheerlijking van Jeruzalem, zonder dat de Here ook maar een keer wordt genoemd.
Beoordeling	Er zitten te veel onduidelijkheden in dit lied en er zijn te veel bedenkingen tegen dit lied die hout snijden.
Voorstel	Bezwaren toewijzen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 270	
Bezwaren	Angst voor de dood is niet schriftuurlijk; de dood is niet een ondoordringbare nacht. Vs. 3 rg. 5: onze dood is niet gelijk aan Christus' dood. Ouderwetse en vreemde taal. Een "ik-lied", aards gebonden, geheel anders dan zondag 48 HC. Roept misverstanden op en is polyinterpretabel, past niet in een gereformeerd kerkboek.
Beoordeling	Het taalgebruik is ouderwets en soms vaag, maar de bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 290	
Bezwaren	Onduidelijkheid over de functie van de tekst onder het lied. Onschriftuurlijke beeldspraak. Doodsrivier. Sombere kijk op de aarde. Het eeuwige leven mag nu al beginnen. Inhoud te eenzijdig op de hemel gericht. Kanaän en de nieuwe hemel worden door elkaar gebruikt. De tegenwoordige tijd. Het sterven wordt vreemd onder woorden gebracht. Christus wordt nergens genoemd. Er zijn betere liederen over de wederkomst. Angst voor de dood, twijfel. Slingeren tussen hoop en vrees.
Beoordeling	De bezwaren zijn van dien aard dat wij voorstellen de bezwaren toe te wijzen.
Voorstel	Niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).

Lied 293	
Bezwaren	Couplet 3 innerlijk tegenstrijdig, want 'vertrouwen' vraagt open oog naar de Schrift; principieel twijfelachtig of onschriftuurlijk; zet pastoraal op het verkeerde been en onbegrijpelijk: couplet 1 regel 5; couplet 2 regel 5; ouderwets taalgebruik; de toekomst is voor ons geen 'onbekend land'.
Beoordeling	Het taalgebruik is niet overal eenvoudig en ook wel archaisch, maar niet aantoonbaar onschriftuurlijk. Het lied verwoordt het geloven meer dan het geloof, maar dat kan pastoraal zeer gepast zijn. De bezwaarden tonen niet aan dat dit lied geen volwaardig poëtisch product is (zie criteria Berkel en Rodenrijs 1996, art 64 besluit 3). Overigens: in één lied kunnen noch hoeven alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 296	
Bezwaren	Gezien tegen de achtergrond van de theologie van de Landvolkdichters is het lied verwerpelijk. Bepaalde schriftuurlijke gedachten ontbreken.
Beoordeling	Het lied is op zichzelf niet aantoonbaar in strijd met de Schrift. Ook bezwaarden zelf geven aan dat de bezwaren niet zwaar genoeg wegen om het lied af te voeren. In één lied kunnen noch hoeven verder alle gedachten van de Schrift verwoord te worden.
Voorstel	De bezwaren ongegrond te verklaren; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 320	
Bezwaren	Onduidelijkheden in de tekst, een nauwelijks bruikbaar lied. De beelden zijn wel symbolisch te duiden, maar behoren tot het eigen gedachtegoed van de dichter.
Beoordeling	Het geheel van het lied is duidelijk en bevat vele schriftuurlijke gegevens: de bouw van de kerk, inschakeling van oud en jong, het gaat om een geestelijk gebouw, niet een stenen, de gaven van de Geest etc. Bezwaren afwijzen.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.5).
Lied 367	
Bezwaren	Een lied met weinig zeggingskracht. Dit lied is geen verrijking van wat we al hebben. Psalm 121 is bijv. beduidend sterker. Het ja-woord heeft voor de HERE de kracht van een eed. Alles hangt in het huwelijk af van de trouw aan deze eed. Dit wordt in het lied ontkracht.
Beoordeling	De gemeente bemoedigt het bruidspaar door hun de zegen van God toe te zingen en hen op te roepen die aan te nemen. Bij een onbekende toekomst kun je op God vertrouwen: de toekomst loopt met Hem niet dood, maar God doet de toekomst open. De kracht zit hem niet in mensen: 'een menselijk feilbaar woord'. Mensen beloven vaak gemakkelijk op hun trouwdag, maar kunnen hun woord ook zo maar weer breken! Dit woord behoudt alleen zijn kracht in de weg van geloof: dat in couplet 1 genoemde vertrouwen op God. Als huwelijkslied is dit lied bijbels verantwoord.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 374	
Bezwaren	Dit lied voegt niets toe aan het Psalmboek. De tekst is vlak en weinig zeggend, neigend naar de mens centraal stellen. Zelfgenoegzaamheid. Verwondering van een kind van de Here vindt men in dit lied niet terug. Bezwaar tegen 'Laat ons de <i>hemel</i> dankbaar zijn'. Ongepast om de Here niet te noemen.
Beoordeling	God krijgt een grote plaats in dit lied. We verwonderen ons juist in dit lied als kinderen tegenover die machtige God. Tegelijk belijden we onze diepe afhankelijkheid van Hem. We bidden daarom ook om Zijn bijstand ('toeverlaat'; 'sla op ons acht'; 'verlicht ons woord en onze daad'). Die afhankelijkheid komen we ook tegen in: 's nachts; tegenover de kwade machten; op al onze wegen; in ons werk. Conclusie: een mooie aanvulling van onze liederenschat.
Voorstel	De bezwaren af te wijzen; lied in tweede lezing vrijgeven.

Lied 382	
Bezwaren	Men vindt dit lied vaag met mystieke elementen. Neem de strijd tussen dag en nacht. En de onduidelijkheid is strijdig met de helderheid van de Bijbel. Moet ons schuldgevoel slapen (zie vers 6)? Schuld moeten we ons juist bewust zijn. Ook de vergelijking van het geloof (vers 7) met een droom vindt men vreemd.
Beoordeling	We hebben de indruk dat de bezwaren vooral ook opkomen doordat het lied tekstueel niet makkelijk toegankelijk is. Ook de melodie is moeilijk. Maar de symboliek die wordt gebruikt, is heus Schriftuurlijk. Het lied hoopt dat we 's nachts niet worden gehinderd door zonde en schuld. Om die rust mag een gelovige mens bidden voor het slapen gaan. Al vinden bezwaarden dit lied niet passend, het past wel in onze oude traditie.
Voorstel	Bezwaren kunnen worden afgewezen; lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 403	
Bezwaren	Lied is geschreven vanuit een 'eigen ik'-cultuur Het lijkt net of de mensen de leiding in handen hebben en over alle dingen beschikken. Onzuivere leer: "Wie God vertrouwt en vast op Hem bouwt, die zal Hij nooit verlaten": zie 2 Tim. 2: 13 en Rom. 8:38. Lied past niet bij psalm 46 en klopt ook niet met zondag 10.
Beoordeling	Lied 403 kan aangemerkt worden als een schriftuurlijk lied. Daarbij verwijzen we bij couplet 1 naar de inhoud van psalm 25:1-3; bij couplet 2 naar Jakobus 1:12-18, Matteüs 10:30; Efez. 1:4-5; bij couplet 3 naar 1 Korintiërs 15; bij couplet 4 naar Psalm 86:14-17.
Voorstel	Bezwaren afwijzen, omdat voldoende uit de Heilige Schrift kan worden aangetoond dat dit lied schriftuurlijk is gefundeerd, en het lied in tweede lezing vrijgeven.
Lied 442	
Bezwaren	Bezwaar richt zich tegen de persoonlijke vroomheid, piëtistisch, wordt niet als kerklied gezien. Het vermelden van Gods eer ontbreekt, het gaat steeds om de mens.
Beoordeling	De mens heeft in dit lied wel een prominente plaats, maar hij wordt in dit lied geplaatst in de verticale verbanden en dat maakt het troostvol.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 448	
Bezwaren	Dit lied bevat onschriftuurlijke beelden, de enige troost van zondag 1 HC ontbreekt, een vaag lied.
Beoordeling	Als totaliteit is het een mooi en schriftuurlijk lied, het gaat er niet om wat er ontbreekt, maar om wat er staat. En daar is niets principieels tegen in te brengen. Zie ook couplet 3 met zijn mooie belijdenis van Gods voorzienigheid.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.11).
Lied 459	
Bezwaren	'Als ons God ontvangen zal' en 'naar de kust waar God ons wacht': God wacht niet op ons. 'Zie Ik kom spoedig': Lied 459 suggereert dat wij weten wanneer Christus terugkomt: 'zo gaan we hier met elkaar door de nacht op weg naar huis'.
Beoordeling	Het betreft hier een kwestie van interpretatie; in het lied wordt bovenstaande in de onderlinge verbanden gelezen niet gezegd.
Voorstel	Bezwaren afwijzen; lied in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.6).
Lied 473	
Bezwaren	De bezwaren richten zich met name tegen de coupletten 6 t/m 10. Onschriftuurlijke teksten. Vooral het polyinterpretabele van deze teksten versterkt de gedachte van onschriftuurlijkheid.
Beoordeling	Kritiek moet toegestemd worden. Ook de onderlinge verbanden nemen deze kritiek niet weg.
Voorstel	Bezwaren toewijzen; lied niet in tweede lezing vrijgeven (zie ook onder 5.8 en 5.13).

Voor de bezwaren tegen inperking van het appèlrecht zie men Bijlage III 12.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 – OVERZICHT INGEBRACHTE BEZWAREN EN REACTIES	2
1.1 Kerkenraden	2
1.1.1 Aantal bezwaren en reacties van kerkenraden	2
1.1.2 Inhoud bezwaren en reacties van kerkenraden	2
1.1.3 Aantal bezwaren van kerkenraden per lied	3
1.2 Kerkleden	3
1.2.1 Aantal bezwaren en reacties kerkleden	3
1.2.2 Inhoud bezwaren en reacties van kerkleden	4
1.2.3 Aantal bezwaren van kerkleden per lied	4
1.3 Adhesiebetuigingen	5
2 – HET LIEDBOEK IN DE NEDERLANDS EN CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN	6
2.1 De Nederlands Gereformeerde Kerken	6
2.1.1 Geschiedenis	6
2.1.2 Selectie	7
2.2 De Christelijke Gereformeerde Kerken	8
2.2.1 Geschiedenis	8
2.2.2 Selectie	8
2.3 Liederen uit het Liedboek in Nederlands en Christelijke Gereformeerde Kerken	9
3 – BEOORDELING VAN HET LIEDBOEK IN HET VERLEDEN	10
3.1 De artikelen van K. Deddens	10
3.2 Synoden van vroeger	17
4 – LIEDEREN BEOORDELEN LOS VAN DE CONTEXT VAN DE DICHTER	19
4.1 De Generale Synode Leusden 1999	19
4.2 Uitgangspunten	20
4.3 Het beoordelen	21
4.4 Dichters	22
4.5 Slot	23
5 – TOETSING VAN DE 121 LIEDEREN	24
5.1 Alverzoening	24
5.2 Heilshorizontalisme	28
5.3 Onschriftuurlijk magisch herbeleven van de heilsfeiten uit het verleden	33
5.4 Bevrijdingstheologie	36
5.5 Verdoezelen verkiezing/verbond/leven uit de beloften	37
5.6 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van de strijd van het geloof	40
5.7 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van zonde, verbondsontrouw, antithese	42
5.8 Weglaten/verdoezelen/afzwakken van verzoening door voldoening	46
5.9 Onschriftuurlijke magische elementen in de sacramenten	52
5.10 Benamingen voor God die niet in zijn Woord te vinden zijn	53
5.11 Dichterlijke beelden of verbanden die niet op de Schrift terug te voeren zijn	55
5.12 Bij de berijming van Schriftgedeelten zijn passages weggelaten	59
5.13 Mystieke taal of vreemde poëzie	62
5.14 Algemeen	64
Inhoudsopgave	68

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IV 5 –
Rapport van deputaten Aangepaste
kerkdiensten**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Samenvattende inleiding

Eens werd begonnen met het beleggen van speciale samenkomsten. Voor mensen met een verstandelijke handicap. Maar dat moesten natuurlijk heuse diensten zijn. Daarvoor gaven de synoden van vanaf 1993 de nodige ruimte en middelen. Nu vinden we dat deze gemeenteleden vooral naar de eigen kerkdienst moeten komen. Laten dat gewone diensten zijn met – waar nodig – aanpassingen. Intussen komt ook de vraag op, of er niet meer gedaan moet worden voor mensen met verstandelijke beperkingen. Aangepaste catechisaties en de bevordering van het heus deelnemen aan het kerkelijk leven. Maar, daar hebben we toch de vereniging Dit Koningskind voor? Dit Koningskind is een organisatie van ouders en vrienden van mensen met een handicap. Maar wat deze doet, dat behoort natuurlijk tot de verantwoordelijkheid van alle kerken en haar leden.

2 – Samenstelling deputaatschap

naam	adres	email
mevr. D. Delhaas-Post	Sweelinckplein 49, 9402 TW Assen	wedelhaas@hetnet.nl
ds. J.R. Geersing	Vuursalamander 82, 3824 VJ Amersfoort	jrgeersing@mac.com
ds. C.J. Harryvan	Buitenplaats 137, 8212 AE Lelystad	cjharryvan@solcon.nl
mevr. G. Nederveen-de Wit	Leeuwerikstraat 56, 3853 AE Ermelo	
mevr. B. Wesseling	Glazenierstraat 20, 3828 DG Hoogland	b.wesseling@planet.nl
ds. G. Zomer Jzn	Tolick 106, 3828 HH Hoogland	zomer@planet.nl

Mevr. Nederveen gaf in het voorjaar 2001 te kennen haar werk voor Depad te moeten beëindigen. De vergaderingen van Depad werden vrijwel altijd bijgewoond door één van beide vrijwilligsters voor het Centraal Adres, en door een personeelslid van het bureau van Dit Koningskind.

---

3 – Opdracht van de synode

1. de betrokkenheid en deskundigheid van kerken en predikanten met betrekking tot aangepaste kerkdiensten actief te bevorderen;
2. de integratie van broeders en zusters met een verstandelijke handicap in de eigen gemeente te stimuleren;
3. kerken en commissies desgevraagd van informatie, advies en materiaal te voorzien en e.v. van verbeterde teksten en formulieren;
4. hiervoor in samenwerking met de vereniging Dit Koningskind een Centraal Adres aan te wijzen en namens de kerken toezicht te houden op de werkzaamheden.

4 – Globaal beleidsoverzicht

Sinds de synode van Ommen '93 is dit deputaatschap (kortweg Depad) aan het werk. Deze synode stond het toe om aangepaste diensten te organiseren en aan Depad werd gevraagd om eerst de praktijk van de reeds bestaande aangepaste diensten te inventariseren. Verder moesten er globale richtlijnen voor de nodige aanpassingen worden opgesteld. De synode van Berkel '96 ging een stap verder door uit te spreken dat de positie van een gemeentelid met een verstandelijke handicap erom vraagt dat kerken die dit aangaat geregeld een aangepaste dienst organiseren. Depad kreeg de opdracht om stimulerend en coördinerend op te treden. Ook werd gevraagd om aangepaste formulieren en andere liturgische teksten te produceren. Tenslotte moest worden geprobeerd om te komen tot een Centraal Adres voor nadere informatie. Na de synode van Leusden kon dit worden gerealiseerd. Depad moest daarop toezien en voortgaan met het stimuleren van kerken en predikanten om aan deze zaak goede aandacht te geven. Opvallend is ook de opdracht van Leusden om de integratie van broeders en zusters met een verstandelijke handicap in de eigen gemeente te bevorderen. Dit komt tegemoet aan het groeiende inzicht, dat moet worden voorkomen dat deze gemeenteleden apart komen te staan. Apart van hun eigen gemeente, en in die gemeente als een aparte groep. Vandaar de steeds luider wordende roep: het moet van speciale aangepaste diensten komen tot gewone diensten met aanpassingen. Daarbij komt ook de vraag op of er niet meer moet gebeuren om de integratie in het eigen gemeentelijk leven te bevorderen. Die taak ligt op dit moment vooral bij de vereniging Dit Koningskind. Zou daarom haar werk en positie niet in enigerlei vorm een kerkelijke status kunnen krijgen?

---

5 – Uitvoering

5.1 Meer betrokkenheid en deskundigheid

5.1.1 Via het Centraal Adres

Het Centraal Adres (zie Opdracht 4) begon met de verspreiding van een folder met een eigen logo. Het adres maakt gebruik van het postadres van de vereniging Dit Koningskind. Het heeft een eigen telefoonnummer (030-2363778) en een emailadres (depad@ditkoningskind.nl). Aan het gebruik van internet via de site www.gkv.nl wordt nog gewerkt. Doel hiervan is om de kennis, kunde en ervaring die verspreid in het land aanwezig is zoveel mogelijk voor meerderen toegankelijk te maken. Daarnaast worden de kerken op de hoogte gehouden van het (denk)werk van Depad. Regelmatig wordt een nieuwsbrief met deze info verzonden naar alle kerken. Daarin worden ook – voor zover bekend – de aangepaste diensten vermeld. Onder de kerken werd een enquête gehouden om een indruk te krijgen van wat er momenteel op dit terrein wordt gedaan.

5.1.2 Gastcollege op de Theologische Universiteit in Kampen

Depad heeft in december 1999 een gastcollege verzorgd voor de studenten van alle jaargroepen van de Theologische Universiteit. Dit gebeurde onder verantwoordelijkheid van drs. A.L.Th. de Bruijne, docent Ethiek. Het college was voor alle studenten verplicht!

5.1.3 Landelijke bijeenkomst

In het najaar van 2000 werd voor de derde maal een landelijke dag georganiseerd. Behalve de kerkenraden en de commissies kregen ook alle predikanten daarvoor een persoonlijke uitnodiging. En gelukkig was er ook een flink aantal predikanten aanwezig. Ds. Piet Brongers – pastor in een instelling voor mensen met (ernstige) verstandelijke beperkingen – hield een inleiding over geloofsoverdracht aan mensen met een verstandelijke handicap.

Over diverse onderwerpen werd in een viertal workshops onderling doorgesproken. In vergelijking met de eerste twee landelijke dagen viel het op dat het nu geen vraag meer is of zodanige diensten gehouden moeten en mogen worden. Veel meer was er de vraag naar het hoe.

5.1.4 Regionale bijeenkomsten

In november 2001 werden bijeenkomsten belegd in Groningen, Amersfoort en Breda, voor kerken en predikanten in de regio. Naast de mogelijkheid van verdere bevordering van betrokkenheid en deskundigheid was er ook een goede gelegenheid om eens van gedachten te wisselen over de noodzakelijke integratie van mensen met verstandelijke beperkingen in de eigen gemeente. In die vergaderingen bleek nog veel onbekendheid met het werk van Depad. En vrij algemeen was het gevoelen dat de

bedoelde integratie meer actief bevorderd zou mogen worden. Men is blij met het werk van de vereniging Dit Koningskind, maar laten de kerken niet al te zeer aan deze sympathieke instantie het initiatief? Neem nu de ontwikkeling van de aangepaste catechese, en het werk van de plaatselijke vertegenwoordigers van Dit Koningskind. Dat zijn toch activiteiten die vallen onder kerkelijke verantwoordelijkheid.

5.1.5 Diverse contacten

Dit Koningskind

Met de vereniging Dit Koningskind is geregeld contact geweest en overleg gevoerd. Vrijwel altijd was er een personeelslid van het bureau aanwezig op de vergaderingen van Depad. Omgekeerd was Depad aanwezig op verschillende landelijke vergaderingen van de vereniging Dit Koningskind. Tweemaal is Depad uitgenodigd om een workshop te leiden.

‘Interkerkelijk’

Een landelijk platform ‘Mensen met een verstandelijke handicap in de kerken’ organiseerde in november 2000 voor ambtsdragers en betrokkenen uit de diverse kerken een Studiedag in Lunteren over de integratie van mensen met een verstandelijke handicap. Het Depad heeft zich daar ruim laten vertegenwoordigen en geleerd van ervaringen van anderen.

CGK

Via de telefoon en email is enig contact geweest met leden van deputaten Pastoraat in gezondheidszorg van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Informatiemateriaal werd uitgewisseld. En we zegden over en weer toe om elkaar op de hoogte te houden van de activiteiten op dit werkterrein.

5.2 Integratie in de eigen gemeente

Depad heeft geworsteld met de invulling en afbakening van deze opdracht. Wat wordt bedoeld met ‘de eigen gemeente’? Gaat het om meer dan een integratie in de eigen *kerkdienst*? Er is informatie gevraagd aan leden van de synode-commissie die deze opdracht heeft voorbereid. Daaruit bleek dat de formulering ‘in de eigen gemeente’ op aanwijzen van de synode is toegevoegd aan het oorspronkelijke conceptbesluit. Toch durfde Depad hieruit niet te concluderen dat hiermee onze taak met betrekking tot het stimuleren van aangepaste kerkdiensten is verbreed tot het actief bevorderen van integratie in de eigen gemeente. Wel is geprobeerd om te voorkomen dat een aangepaste dienst leidt tot apartheid. Het inzicht groeit dat betrokken gemeenteleden in de eigen dienst aanwezig horen te zijn. En vervolgens mogen daar geen belemmeringen zijn om de dienst te volgen. We zijn van speciale samenkomsten gegaan naar aangepaste diensten. We hopen in de toekomst op diensten-met-aanpassingen. Intussen wordt meer en meer duidelijk dat er nog een taakveld ligt als het gaat om onze broeders en zusters met verstandelijke beperkingen. Het een hangt aan het andere. Integratie in de kerkdienst vraagt als vanzelf om aandacht voor de positie van deze gemeenteleden in de eigen kerk. Het is voor de betrokkenen zelf belangrijk om te ontdekken dat het gemeentelijk leven een samenhangend geheel is. En dat jij als gemeentelid een deel bent van dat geheel. Dat je een eigen plek en functie hebt in dat geheel. Hier ligt een taak voor ons als kerken. Dat wordt ook bevestigd door de signalen die Depad krijgt. Er wordt geklaagd dat kerken in gebreke blijven als het gaat om onze kerkelijke verantwoorde-

lijkheid voor mensen met een handicap. Moet dus niet de vraag worden gesteld wat de kerkelijke gemeenschap heeft bij te dragen, zodat ook deze gemeenteleden te beter God kunnen dienen, persoonlijk en met de gemeente. Maar hoe verhoudt zich dit tot datgene wat de vereniging Dit Koningskind doet. Ook raakt dit aan de taakstelling van andere deputaatschappen, zoals het deputaatschap voor het werk onder doven en slechthorenden. En behoort dit alles niet tot de taakstelling van het deputaatschap belast met diaconale zaken.

Deze probleemstelling kwam ook aan de orde in het contact met de vereniging Dit Koningskind. Een onderlinge gedachtewisseling resulteerde in een nota van de hand van de directie van de vereniging Dit Koningskind.: *Relatie van de vereniging Dit Koningskind met de kerken* (zie bijlage).

Deze nota bepleit ‘...een door de kerken formeel erkende rol van Dit Koningskind om zorg te dragen voor samenhang, faciliteren, informeren van kerken en kerkleden rond zaken van mensen met een handicap. Dit vraagt om een opdracht van en verantwoording naar de kerken. Dit kan gebeuren middels een deputaatschap als vertegenwoordiger van de kerken. Deze notitie geeft aan dat het werkveld zo breed is dat het serieuze aandacht verdient te overwegen of de opdracht en verantwoording via de synodes kunnen lopen’.

5.3 Informatie en materiaal

Op het Centraal Adres is informatie over de te houden diensten, de inrichting van diensten en enig materiaal te verkrijgen. Tevens zijn er aangepaste formulieren beschikbaar. In de praktijk blijken deze bepaald niet altijd te voldoen. Het blijkt moeilijk om een formulier zo aan te passen dat deze algemeen bruikbaar is. Bij Depad groeit de overtuiging dat elke situatie vraagt om een geheel eigen aanpassing. We hebben behoefte aan formulieren-opmaat. Daarbij kunnen de reeds bestaande formulieren wel als voorbeeld dienen. Een handleiding met ‘preektips’ voor de voorganger in diensten-met-aanpassingen is momenteel in voorbereiding

5.4 Centraal Adres

Op de landelijke dag in september 2000 kon het Centraal Adres worden gepresenteerd (zie Opdracht 1.1) De vereniging Dit Koningskind biedt daarvoor de ruimte en de nodige faciliteiten. Elke dinsdagmorgen zit één van de twee aangetrokken vrijwilligsters – mevr. M.A. de Feijter-Heij uit Amersfoort en mevr. H. van Tilborg uit Putten – aan de telefoon. Teminste één van beiden woont de vergaderingen van het Depad bij. Het door de synode ter beschikbaar gestelde budget is voldoende.

---

6 – Conclusies / aanbevelingen

1. Er is een ontwikkeling gaande van speciale aangepaste samenkomsten naar eigen diensten met aanpassingen. Deze ontwikkeling verdient voortgaande begeleiding en sturing. Dat zou een reden mogen zijn om Depad voorlopig te laten voortbestaan. Een nieuw deputaatschap heeft dan tot taak om toezicht te houden op het Centraal Adres, om door te gaan met de bevordering van betrokkenheid en deskundigheid bij kerken, commissies, predikanten en aanstaande predikanten, om aanbevelingen te doen en richtlijnen te geven voor kerkdiensten met aanpassingen en desgevraagd de kerken te dienen met voorbeeldformulieren-op-maat.
2. Belangrijk is de vraag die de vereniging Dit Koningskind voorlegt. Deze vraag raakt aan de ervaringen van Depad. Nadenkend over aangepaste kerkdiensten doet doorvragen naar de plek van de leden met verstandelijke beperkingen in de eigen gemeente. En dat betreft natuurlijk ook de groeiende vraag om meer kerkelijke aandacht voor handicaps in het algemeen. Laat de synode nadenken over de opbouw van een kerkelijke structuur waarbinnen het werk van onderscheiden betrokken deputaatschappen en de vereniging Dit Koningschap een verantwoorde en meer samenhangende plek krijgt.

---

7 – Bijlage

Relatie van de vereniging Dit Koningskind met de kerken

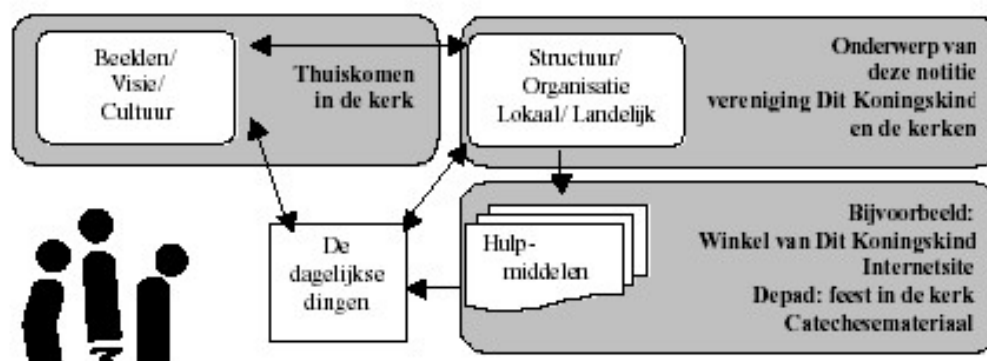
Een doorlopend gesprek

1. Voorwoord

De vereniging Dit Koningskind werkt aan een beter leven voor gereformeerde mensen met een handicap. Met de kerken bestaat een speciale relatie. Dit Koningskind probeert daaraan op verschillende manieren vorm te geven. Deze notitie wil daaraan een bijdrage leveren. In de relatie van mensen met een handicap en de kerken zijn een aantal dingen van belang.

1. Beelden, cultuur en visie; thema's die onder meer spelen zijn
  - 1.1. hoe kijken we naar mensen met een handicap
  - 1.2. hoe kijken we naar mensen met een handicap in relatie tot onszelf
  - 1.3. hoe zien we de taak van de kerkelijke gemeente en
  - 1.4. hoe zien we mensen met een handicap in de kerkelijke gemeente
2. Organisatie en structuur; onderwerpen die spelen zijn onder meer
  - 2.1. Wat doet het kerkverband voor mensen met een handicap
  - 2.2. Wat doet de plaatselijke kerkelijke gemeente voor mensen met een handicap
  - 2.3. Wat doen de mensen in de kerkelijke gemeente
  - 2.4. Wat doet de vereniging Dit Koningskind landelijk en lokaal
  - 2.5. Hoe verhouden de vereniging Dit Koningskind en de kerken zich
3. Hulpmiddelen voor mensen in het 'dagelijks kerkelijk leven': boekjes, methodes, cursussen, voorlichtingsdagen, informatie, internet
4. Het gewone praktische leven van alledag

In een tekening ziet dat er dan ongeveer als volgt uit:

Over het eerste onderdeel heeft Dit Koningskind een boekje geschreven: ‘Thuiskomen in de kerk’. Deze notitie gaat over het tweede onderdeel: structuur en organisatie. Deze notitie is niet af. U ziet dat ook in de tekst. In gesprekken met leden, afdelingen, medewerkers, kerken en kerkelijke verbanden als synodes en deputaatschappen moet de inhoud de komende jaren vorm krijgen. Met het veranderen van de inhoud hopen we ook dat de structuur ten dienste van mensen met een handicap verbetert. En daarmee de beelden en de dagelijkse praktijk. Het bestuur van de vereniging nodigt u graag op deze basis van harte uit mee vorm te geven aan een structuur voor de kerken die dienstbaar is aan mensen met een handicap en hun verwanten.

2. Inleiding

Dit Koningskind is voortgekomen uit leden van de gereformeerde kerken vrijgemaakt. Ze werkt voor gereformeerde mensen met een handicap, hun ouders en vrienden. Dit Koningskind heeft circa 40% van de adressen binnen die kerken georganiseerd als (vriend)lid of donateur. Van de kerken ontvangt de vereniging *f* 1,75 per ziel, wat jaarlijks neerkomt op ca. *f* 200.000. Inmiddels zijn er mede door initiatieven van onze vereniging twee deputaatschappen binnen de kerken ontstaan: het deputaatschap voor aangepaste diensten en het deputaatschap voor doven en slechthorenden. Met een derde deputaatschap, het Generaal Deputaatschap Diaconale Zaken, hebben we tenminste jaarlijks contact.

Dit Koningskind is bijzonder dankbaar dat de kerken hun verantwoordelijkheid aan het vormgeven zijn. Tegelijk blijft de vereniging Dit Koningskind ook actief. Dit vraagt om een gemeenschappelijk kader voor de activiteiten van Dit Koningskind en deputaatschappen in de richting van de kerken. Hierdoor kan:

- samenwerking en doelmatigheid
  - duidelijkheid in taken en
  - op elkaar aansluitende activiteiten
- vorm krijgen.

Het doel van deze notitie is daarom allereerst een gemeenschappelijk kader in doel, organisaties en samenwerking te presenteren voor activiteiten voor mensen met een handicap in de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijg).

De vereniging Dit Koningskind presenteert zich als partner in een gezamenlijke doelstelling. Een partner met deskundigheid, zeer uitgebreide (kennis)netwerken, 15 gemotiveerde medewerkers, 800 enthousiaste vrijwilligers, een bruikbare internetsite, een solide bureauorganisatie en een groot en modern ingericht relatiebestand.

Deze notitie is bedoeld als aanzet voor een gemeenschappelijk kader. Met een tweetal deputaatschappen is al afgesproken dat deze met hen besproken zal worden.

3. Doel van Dit Koningskind in relatie tot de kerken

Leden van Dit Koningskind zijn leden van gereformeerde kerken. Kerken zijn gemeenten van Christus. Hij brengt hier mensen bij elkaar om Hem te dienen en naar elkaar om te zien. Onze vereniging wil er met name zijn voor mensen met een handicap en hun verwanten. De praktijk is dat hun leven

vaak ‘anders’ is en ‘extra’s’ vraagt. Vaak zijn zo daarbij ook nog eens slecht in staat om aandacht te (kunnen) vragen. Omgekeerd vraagt dit van kerkelijke gemeenten en gemeenteleden iets extra's: tijd, inlevingsvermogen, energie, en aanpassingen in de kennelijk 'normale' structuren en gewoontes.

Dit Koningskind stelt zich daarom in relatie tot de kerken het volgende doel:

- *“Mensen met een handicap moeten hun leven invulling kunnen geven in dienst van de Here en Zijn gemeente”.*
- *Een ‘goed leven’ voor mensen met een handicap.*

De vragen van deze notitie zijn daarmee vragen van ‘gemeenteopbouw’.

In ons boekje “Thuiskomen in de kerk” hebben we daarvoor de kaders beschreven.

De volgende uitgangspunten gelden in ieder geval:

- Mensen met een handicap hebben een eigen, specifieke en onvervreemdbare relatie tot/met God en zijn daarin niet anders dan Zijn andere mensen.
- Mensen met een handicap die aan het kerkelijk leven deelnemen door geboorte, doop en/of belijdenis of belangstelling, dienen binnen de gemeente een zodanig plaats in te nemen dat zij binnen die – hun – setting optimaal kunnen participeren.
- Evengoed als andere gemeenteleden in specifieke situaties verdienen gezinnen met een gehandicapt kind en/of de volwassen persoon met een handicap zelf de extra ‘mantelzorg’ die inherent is aan het daadwerkelijk samen zuster en broeder in Christus zijn.

Het boekje maakt tegelijk duidelijk dat er nog veel moet gebeuren. Deze notitie schenkt daar in een latere paragraaf aandacht aan.

Het doel maakt tevens duidelijk dat realisatie aandacht vraagt van alle ambten in de kerk. Het ambt van alle gemeenteleden, het ambt van diaken, het ambt van ouderling en het ambt van predikant.

Daarmee is ook meteen geschetst dat Dit Koningskind veel meer is dan een diaconale organisatie. Ze heeft ook een opdracht naar het pastoraat in brede zin. Dit Koningskind heeft er wel altijd voor willen waken hierin geen verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerken over te nemen. Op het (helpen) scheppen van de randvoorwaarden laat DK zich graag aanspreken.

Het is ook duidelijk dat er op deze terreinen nog veel moet gebeuren.

4. Wat is er (niet) voor mensen met een handicap

Voor mensen met een handicap is veel bereikt. Tegelijk ontbreekt nog veel. Tegelijk is er ook veel gebeurd. Per handicap wordt dit onderwerp langs een vast stramien behandeld. Het gaat om het volgende stramien:

- Toegankelijkheid kerkdiensten en andere kerkelijke bijeenkomsten
- Onderdeel zijn van het kerkelijk leven
- Ambtelijke bearbeiding
- Toegankelijkheid van informatie
- Broeders en zusters
- Oog voor elkaars noden

Uitwerken

In een bijlage (moet nog) komt dit breed aan de orde.
Samenvattend kunnen we het volgende concluderen.

De fysieke *toegankelijkheid* voor rolstoelen en slechthorenden is in het algemeen goed. Op onderdelen is hier in een aantal kerkgebouwen verbetering in aan te brengen. Voor mensen die doof zijn is de fysieke toegankelijkheid van kerkdiensten slecht. Slechts een beperkt aantal diensten is speciaal voor hen toegankelijk gemaakt. Voor mensen met een verstandelijke handicap is de toegankelijkheid van kerkdiensten en kerkelijke bijeenkomsten slechts beperkt. De woorddienst staat centraal. Hiervan begrijpen zij vaak weinig. Slechts een beperkt aantal liederen zijn voor hen bekend. Voor hen aansprekende symbolen worden weinig tot niet gebruikt. Het 'ritueel' van de kerkdienst geeft een aantal van hen wel houvast en herkenning. In speciale diensten en samenkomsten die beperkt in aantal en meestal op afstand zijn wordt hierop meer de aandacht gelegd. Andere kerkelijke bijeenkomsten hebben maar zeer beperkt oog voor de toegankelijkheid voor iedereen.

Actiepunten:

- Op basis van een onderzoek naar toegankelijkheid van kerkgebouwen, meldingen in het kerkelijk handboekje contactpersonen/ afdelingen handvatten geven voor het (aankaarten van) verbetering van de fysieke toegankelijkheid.
- Met deputaatschappen nagaan wat gedaan kan worden aan 'samenkomsten/ diensten' voor iedereen.

Onderdeel zijn van het kerkelijk leven is zeer breed. Het zal heel erg afhangen van de persoon met een handicap, de handicaps en de kerkelijke gemeente op welke manier dit beoordeeld wordt. Blijft staan dat mensen die nadrukkelijk 'anders zijn', mensen die soms moeilijk kunnen communiceren, mensen met wie je meer moeite moet doen om een wederzijdse relatie te krijgen. Zij staan daarom gemakkelijk achter in de rij als het gaat om onderdeel zijn van het kerkelijk leven. Toch hebben we als kerkelijke gemeente pretenties. Daarnaast worden, met allerlei goede bedoelingen, allerlei aparte zaken georganiseerd als de catechisatie of een vereniging speciaal voor mensen met een handicap. Deze zijn niet 'inclusief' of gericht op 'inclusiviteit'.

Actiepunten:

- De aandachtspunten uit 'Thuiskomen in de kerk' (Hfdst. 8) actief levend houden in de kerkelijke gemeente door ze als spiegel en platform voor verbeteringen te gebruiken.
- Afdelingen, contactpersonen en ambtsdragers en gemeenten handreikingen en ideeën bieden voor manieren om hieraan vorm te geven.
- Als er speciale activiteiten zijn voor mensen met een handicap laat deze dan dienen om mee te kunnen doen in de gewone activiteiten.

Ambtelijke bearbeiding krijgt veel aandacht in 'Thuiskomen in de kerk'. In de 'kwaliteitslijsten' (Hfdst. 8) staan veel aandachtspunten om dingen te verbeteren. Uit het dagelijks werk van onze vereniging weten we hoeveel verdriet, onbegrip, eenzaamheid en boosheid er is bij mensen met een handicap én hun ouders. In de opleiding voor 'professionele ambtsdragers', de predikanten, is geen structurele aandacht voor de 'eigen'aardigheden van mensen met een handicap en hun ouders. In het najaar van 2000 zijn een aantal eerste afspraken gemaakt over colleges en stages. In het kader van bijscholing liggen er daarom nog grote taken.

Actiepunten:

- De opleiding van dominees dient expliciete aandacht te geven aan de pastorale en diaconale eigen aardigheden van mensen met een handicap. Dit vraagt persoonlijke ontmoeting.
- Activiteiten van het GVI en ‘diaconaal steunpunt’ voor ambtsdragers dienen vanuit een algemeen kader aangrijpingspunten te geven voor de vragen van mensen met een handicap en hun ouders.
- Het diaconaal steunpunt en contactpersonen beschikken over informatie over de toegangspoorten voor voorzieningen voor mensen met een handicap zoals huursubsidie, WVG, AWBZ en de vereniging Dit Koningskind.

5. Plaats van Dit Koningskind in relatie tot de kerken en kerkelijke organisaties

5.1 De vereniging Dit Koningskind

De vereniging Dit Koningskind is van haar leden. De leden dienen volgens de statuten lid te zijn van één van de gereformeerde kerken vrijgemaakt. Met deze kerken heeft Dit Koningskind daarom een heel speciale band. Ze is hierin ook hecht verankerd. Dit blijkt onder meer uit het zeer grote ledental, de financiële bijdragen van leden, donateurs, erflaters en kerken, de relaties met deputaten, de vele vrijwilligers en de fantastische respons van andere gereformeerde organisaties op onze vraag een bijdrage te leveren aan ons jubileum in 1998. [Merkwaardig genoeg bleek uit ons imago-onderzoek 3 jaar geleden, dat slechts een deel van de leden aan ons dacht als een *gereformeerde* organisatie]. Door haar structuur kan de vereniging aan betrekkelijk veel verschillende onderwerpen aandacht geven, en betrekkelijk gemakkelijk tot nieuwe werkzaamheden besluiten.

Dit Koningskind probeert mede aan zijn doelstelling vorm te geven door op de volgende manieren mensen in de kerken actief bij haar werk te betrekken:

- veel leden & donateurs
- vrijwilligers in afdelingen en vakanties
- informatie voor kerkleden
- actief uitnodigingsbeleid voor de ledenvergaderingen naar kerken
- veel mensen te betrekken bij mensen met een verstandelijke handicap
- sociale netwerken

Heel in het bijzonder wil DK hiermee mensen met een handicap een vanzelfsprekende plaats geven in het denken van kerkleden.

5.2 De gereformeerde kerken vrijgemaakt

De gereformeerde kerken vrijgemaakt hebben een structuur waarin de plaatselijke gemeenten het ‘hoogst in de hiërarchie’ staan. Hier ligt het hart waar kinderen van God aan elkaar gegeven zijn om Hem te dienen en er voor elkaar te zijn. De kerkelijke gemeenten zijn relatief klein als het gaat om het ‘organiseren’ van speciale deskundigheid en beleid voor mensen met een handicap.

Andere kerkelijke verbanden zijn aan de lokale kerkelijke gemeente *ondersteunend*. Synodes, classes en deputaatschappen zijn zulke verbanden. Zij zijn en worden in het leven geroepen door een besluit van gezamenlijke kerken. Zij hebben daarmee een plaats in de formele kerkelijke structuur. Toegang tot de kerken, het leveren van afvaardigingen en het geven van financiële bijdragen en het in overweging nemen van stukken, heeft daarmee voor de kerken iets vanzelfsprekends. Meer dan dit voor het particulier initiatief van Dit Koningskind het geval is. De besluitvorming vindt plaats in betrekkelijke

lange tijdsintervallen, synodes bijvoorbeeld vergaderen 1x per 3 jaar, en binnen strikt geformuleerde randvoorwaarden. Veel activiteiten worden gedaan door aangewezen vrijwilligers.

Ook particuliere organisaties als de vereniging Dit Koningskind, het GVI, De Driehoek en De Wegwijzer zijn ondersteunend aan de kerken. Tegelijk is er een eigenaardige ‘wel/niet van ons’ relatie.

5.3 De vereniging Dit Koningskind en de kerkelijke structuur

Hiermee ontstaat een beeld waarbij lokale kerkelijke gemeentes het hart zijn waar God mensen aan elkaar gegeven heeft. Landelijke structuren als synodes/deputaatschappen en de vereniging Dit Koningskind kunnen deze lokale gemeentes stimuleren, faciliteren, informeren en opleiden. De organisaties die formeel ingebed zijn in de kerkelijke structuur enerzijds en organisaties die dat niet zijn als de vereniging Dit Koningskind anderzijds hebben verschillende sterke kanten.

Synodes/ deputaatschappen zijn sterk door:

- inbedding in de formele kerkelijke (besluitvormings-)structuur (waaronder K.O.) en daarmee hangt samen:
- formeel gezag en toegang
- deskundigheid op kerkelijke zaken in relatie tot handicap.

De vereniging Dit Koningskind is sterk door:

- groot draagvlak door natuurlijke leden in de kerken
- financiële mogelijkheden
- een professioneel bureau
- deskundigheid op handicap in relatie tot kerkelijke zaken
- flexibiliteit
- beschikbaarheid van en gemakkelijke toegang tot alle moderne kantoor- en communicatiefaciliteiten
- veel vrijwilligers
- vrijwilligers in iedere kerkelijke gemeente
- adressen die rijk zijn aan informatie
- regelmatige communicatie met de kerk(led)en
- opleidingscapaciteit.

Meer specifiek heeft DK in haar werk te maken met een viertal deputaatschappen.

Deputaten Aangepaste Diensten (Depad)

De doelstelling van Depad is in hoofdlijnen tweeledig:

- de kerken faciliteren in het organiseren van diensten die toegankelijk zijn voor mensen met een verstandelijke handicap
- integratie van mensen met een verstandelijke handicap in de plaatselijke gemeente.

Het eerste doel krijgt langs een aantal lijnen vorm. Er is een informatiebrochure uitgegeven onder de naam ‘Feest voor iedereen’. Deze geeft informatie over de manier waarop de kerkdienst aan mensen met een verstandelijke handicap kan worden aangepast.

Verder worden informatiebijeenkomsten georganiseerd.

Een derde lijn is het steunpunt aangepaste diensten. Het steunpunt geeft adviezen, verzamelt materiaal en geeft zo ook ideeën door. Dit wordt inmiddels vormgegeven in nauwe samenwerking met het Centraal Bureau van DK.

Depad vraagt zich af hoe de tweede doelstelling ‘integratie in de plaatselijke gemeente’ moet worden geïnterpreteerd. Is de opdracht van generale synode beperkt tot integratie *in de kerkdiensten* van de plaatselijke gemeente of is de opdracht breder bedoeld?

Met deze doelstelling geven deputaten vorm aan een deel van de doelstelling van de vereniging Dit Koningskind.

Dit Koningskind pleit in dit verband binnen de kerken voor ruimte voor de brede interpretatie. Het is daarbij niet noodzakelijk dat dit door Depad gebeurt. Deze notitie is een groot pleidooi om meer gestructureerd te kunnen werken aan integratie in de plaatselijke gemeente. Daarvoor zijn afspraken noodzakelijk.

Deputaten Diaconaal/ Diaconaal Consulent

De doelstelling van Deputaten Diaconaal samen met de Diaconaal consulent is om het diaconale werk in de kerken te ondersteunen (onderling dienstbetoon en het betonen van barmhartigheid). Onderdelen van deze doelstelling zijn het financieel doen ondersteunen van organisatie die nauw met de kerken verbonden zijn en het zorgdragen voor onderlinge samenhang. De Diaconaal Consulent informeert, adviseert en leidt op.

De vereniging Dit Koningskind krijgt op advies van het deputaatschap een bedrag per ziel van de lokale kerken.

Het deputaatschap heeft een beleidsnota geschreven waarin het zorgaspect heel centraal staat in de het stellen van prioriteiten.¹ Binnen dit kader wordt ook onze vereniging beoordeeld. Op grond van deze criteria zou de vereniging Dit Koningskind laag moeten scoren. Gelukkig heeft het deputaatschap deze conclusie niet getrokken. Dit Koningskind vindt dat het deputaatschap terecht veel oog heeft voor mensen die zeer afhankelijk zijn van zorg in een vreemde omgeving. Zij hebben daarbij echter veel te weinig aandacht voor de mogelijkheden om mensen in hun eigen omgeving, waaronder de kerkelijke gemeente te helpen. Ook is daarbij te weinig oog voor de pastorale kant bij mensen die van zorg afhankelijk zijn. Wij willen daarom graag van het deputaatschap:

- in het activiteiten- en voorlichtingsplan van de diaconaal consulent actieve aandacht voor de positie van mensen met een handicap. De vereniging Dit Koningskind is bereid hieraan een bijdrage te leveren
- oog voor de ondersteuning van mensen die van zorg afhankelijk zijn in hun eigen leefomgeving.
- de financiële vertaling van dit principe
- in de beoordeling van vragen om financiële steun oog te hebben voor de pastorale aspecten van het werk voor mensen met een handicap. Dit voorkomt dat de vereniging Dit Koningskind op twee verschillende titels geld moet vragen van de kerken.

Deputaten Doven en Slechthorenden

In het werk voor Doven en slechthorenden gebeurt al veel. In ontwikkeling is een gezamenlijke notitie van het deputaatschap en de vereniging Dit Koningskind over het werk dat voor doven en slechthorenden moet gebeuren. Daarin staan ook voorstellen om te komen tot meer samenhang in de uitvoering en aansturing van de werkzaamheden.

¹ Heel kort: hoe meer mensen van zorg afhankelijk zijn, des te meer ze daardoor op een omgeving van verblijf aangewezen zijn die niet de thuissituatie is, des te minder overheidsfinanciën hiervoor beschikbaar zijn en des te meer een organisatie zich hierop richt des te meer komt deze organisatie voor een positief advies van het deputaatschap voor financiële ondersteuning in aanmerking.

Het zwaartepunt van de werkzaamheden ligt door de beschikbaarheid van het aantal uren van de dovenpredikant bij het deputaatschap. In dit geval heeft de vereniging Dit Koningskind besloten de inzet van de uren van de medewerker van Dit Koningskind allereerst te laten plaatsvinden door het deputaatschap.

Theologische Universiteit in Kampen

De Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Kampen heeft door middel van een deputaatschap (curatorium) een plaats binnen de formele structuur van de kerken. Voor Dit Koningskind en haar leden is de TU van belang als:

- opleidings- en bijscholingsinstituut voor predikanten. Daarbij zijn de volgende functies te onderscheiden: predikers, pastors, catecheten, leidinggevend aan het kerkelijk werk in de plaatselijke gemeenten en de kerken in het algemeen.
- wetenschappelijk instituut op de onderscheiden terreinen van opleiding.

Op al deze terreinen is het van belang dat mensen met een handicap en hun verwanten erkend en erkend worden in hun eigen vragen en in hun bijdragen. We moeten constateren dat er buitengewoon weinig belangstelling is voor deze vragen en bijdragen in het werk van de TU. Zeer onlangs zijn voorzichtige eerste afspraken gemaakt voor een gastcollege en stages door de docent drs. P.W. van der Kamp en DK. Heel concreet willen wij graag van de TU:

- theoretische doordenking van de plaats van mensen met een handicap in het ambtswerk in de kerken.
- scholing en bijscholing van predikanten in hun omgang met mensen met een handicap (verstandelijk, lichamelijk, visueel en auditief)
- scholing en bijscholing van predikanten in hun omgang met verwanten van mensen met een handicap
- scholing en bijscholing van predikanten in het geven van een serieuze plaats aan mensen met een handicap in alle aspecten van het kerkelijk leven
- ontwikkeling van vaardigheden en materiaal voor catechese aan mensen met een handicap
- ontwikkelen van materiaal voor gemeenteopbouw in relatie tot mensen met een handicap
- ontwikkelen van materiaal voor kerkdiensten in relatie tot mensen met een handicap.

Op deze terreinen kunnen als middelen worden ingezet: de aandacht van hoogleraren en docenten, stages, (afstudeer)opdrachten van studenten, gastcolleges etc. DK is bereid haar deskundigheid hiervoor mede beschikbaar te stellen en in haar eigen werkzaamheden ruimte te maken voor deelname door predikanten (in opleiding).

Zijdelings hebben de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek ook belang voor de leden van Dit Koningskind. Het lijkt van belang dat vooral het Deputaatschap aangepaste diensten contact heeft met deze deputaatschappen. Dit om ervoor te zorgen dat de diensten voor mensen met een verstandelijke handicap niet een eiland worden in de het geheel van diensten. Het doel moet zijn dat kerkmuziek en erediensten er voor *iedereen* zijn; dat we inclusieve diensten krijgen in plaats van exclusieve diensten. Concreet vragen wij daarom van de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek:

- consultatie van het 'deputaatschap aangepaste diensten' en 'doven en slechthorenden'
- oog voor de positie van mensen met een handicap in de eredienst met het oog op de vormgeving van de eredienst.

Informatie naar de kerken

In de ‘kerkelijke pers’ bestaat het blad *Dienst*. Een aantal jaren geleden heeft DK het initiatief genomen om te bewerkstelligen dat de informatie naar de kerken beter op elkaar zou worden afgestemd: qua inhoud, drukwerk en verzending, tijdstippen e.d.. *Dienst* was op dat moment in reorganisatie. Het leek een goed idee een nieuwe opzet te gebruiken voor stroomlijning van de informatie. Zeer tot onze spijt heeft dit niet in meer geresulteerd dan een format van *Dienst*. Hiervoor worden we een enkele keer gevraagd informatie aan te leveren.

Gemeten aan het oorspronkelijke doel is derhalve nog veel te verdienen.

In de informatievoorziening naar de kerken kan de vereniging Dit Koningskind zaken verbeteren. Een binnen de jaarplanning uit te brengen servicenummer kan heel goed ouders en ambtsdragers als doelgroep hebben.

Het gespreks- en vragenplein op onze internetsite www.ditkoningskind.nl zou een eigen plein voor vragen van ambtsdragers kunnen krijgen. De bekendheid met de site als informatiebron zou kunnen verbeteren. Dit kan in samenhang met de ontwikkeling van de site www.gkv.nl.

Materiaal voor de kerken

- Aangepaste diensten
- Aangepast catechesemateriaal
- . . . .

Onderlinge samenhang

Uit deze notitie blijkt dat op veel fronten activiteiten ondernomen worden voor mensen met een handicap in de kerken. Er is veel tot stand gekomen in de afgelopen jaren. Tegelijk moeten we ook constateren dat er nog veel versnipperd gebeurt, er weinig overzicht is, en er ook nog steeds sprake is van een benadering waarin mensen met een handicap exclusieve aandacht krijgen.

Dit blijkt uit speciale catechese, de aparte positie van contactpersonen van de vereniging Dit Koningskind binnen de kerken, speciale diensten, zeer gebrekkige aandacht voor de vele kinderen met een handicap die door een speciale school heel vaak de aansluiting missen en aan de andere kant het gebrek aan toegankelijkheid van veel activiteiten, waaronder het normale sociale contact, voor mensen met een handicap.

Wij pleiten daarom voor:

- Een benadering van mensen met een handicap door de afzonderlijke en gemeenschappelijke kerken waarbij ze op alle fronten deel uitmaken van het normale leven van de kerkelijke gemeente. Hiervoor dienen inderdaad regelmatig speciale dingen te gebeuren.
- De sterke punten van de vereniging Dit Koningskind uit te laten buiten door de kerken en haar structuren. De vereniging wil graag haar faciliteiten voor dit doel beschikbaar stellen.
- Een door de kerken formeel erkende rol van Dit Koningskind om zorg te dragen voor samenhang, faciliteren, informeren van kerken en kerkleden rond zaken van mensen met een handicap.
- Dit vraagt om een opdracht van en verantwoording naar de kerken. Dit kan gebeuren middels een deputaatschap als vertegenwoordiger van de kerken. Deze notitie geeft aan dat het werkveld zo breed is dat het serieuze aandacht verdient te overwegen of de opdracht en verantwoording via de synodes kunnen lopen.
- Dit mede vorm te geven door in de opdracht van alle (relevante) deputaatschappen op te nemen dat er specifieke aandacht in de uitwerking is voor de positie van mensen met een handicap. Op

dit punt wordt de vereniging Dit Koningskind geconsulteerd. De ontwikkeling van de site www.gkv.nl is hiervan een expliciet onderdeel.

- Tegelijk door de synode uit te laten spreken dat de vereniging Dit Koningskind zich actief tot deputaatschappen mag richten om aandacht te vragen voor de positie van mensen met een handicap.
- Deze taak ook meeweegt in de beoordeling van een verzoek om een financiële bijdrage van de kerken bij het deputaatschap diaconaal.

Plaatselijke kerkelijke gemeentes

De plaatselijke kerkelijke gemeente is dé plaats waar mensen met een handicap 'thuiskomen'. Dit vraagt op heel veel manieren iets van de gemeente.

Kijken naar relatie met Hoofdstuk 2; hier zie je ook de spanning tussen landelijke organisatie, categoriale belangenbehartiger (contactpersonen) en ambtelijk werk en zusters kerkelijk contact, betrokkenheid en kennis van steeds wisselende ambtsdragers.

In dit onderdeel moet verder uitgewerkt worden

- Wat wij doen voor de kerken, doen we ook voor de plaatselijke kerkelijke gemeentes
- Contactpersonen
- Aandachtspersonen binnen de kerkenraad met diakenen
- Plek in de diverse activiteiten
- Lessen van 'Ondersteund leven'

6. Overige mogelijkheden van Dit Koningskind

Stichting Vakanties? Bijbelkampen; financiële ondersteuning door lokale diaconieën van mensen die op vakantie willen?

7. Conclusies

.....

Bijlage bij deze notitie: uit een brief van ouders aan de kerkenraad

Jolanda zit op een school voor zeer moeilijk lerende kinderen.

Dat houdt in dat het voor haar heel moeilijk is om bijv. te leren lezen, schrijven en rekenen. Haar leesniveau zit onder het AVI-1. Niet alleen cognitieve vakken gaan moeilijk, ook het spelen, stil zijn en concentreren.

Voor haar heeft het dan ook lang geduurd, voordat zij een hele kerkdienst kon bijwonen, althans een dienst zoals wij die gewoon zijn te houden. In het begin, kon ze het volhouden tot aan de preek, en nu zien we dat ze (af en toe met een dutje erbij) de hele dienst volhoudt. Ze is inmiddels 11 jaar.

In dit verband is het goed om aan te geven, dat wij niet vinden dat alle kerkdiensten aangepast zouden moeten worden voor kinderen met een verstandelijke handicap. Wel vinden wij, dat Jolanda in een zondagse dienst mee moet kunnen doen. Tot op de zondag van vandaag, moet zij zich steeds aanpassen aan wat wij doen in de dienst. *De mate van aanpassen die van haar wordt gevraagd, staat in geen vergelijk met de ruimte en het dienstbetoon dat de kerkgemeenschap op zondag tot op heden heeft opgebracht richting haar. Terwijl het onze overtuiging is dat nu juist de gemeenschap de kracht en opdracht van God heeft ontvangen om dit te doen.*

Voor Jolanda betekent de dienst: blijven zitten, stil zijn en stilzitten, snoepjes eten, geld doorgeven, neus snuiten, tekenen. Wat dit bij onveranderde praktijk betekent voor haar leven, haar geloofsleven en haar binding aan onze gemeenschap, houdt ons in toenemende mate bezig. U kunt zich dat – ook in uw rol als ouder – voorstellen, denken we.

De ouderlingen vroegen ons met concrete ideeën te komen. Dat willen we wel doen, ook al hebben we getwijfeld. Het is denken wij heel waardevol, om niet te snel af te dalen naar de concrete oplossingen, hoe graag (en dat klinkt misschien paradoxaal) we dat ook zouden willen. *Neem de tijd om pijn te voelen; neem de tijd om de diepte van de evangelische boodschap en opdracht dat we aan elkaar gegeven zijn en elkaar nodig hebben te overdenken en helder te maken voor u zelf; neem ook de tijd om te beseffen dat wanneer mensen verandering willen dit niet gaat om de verandering of om de vernieuwing, maar om 'leven of dood'. Mogen mensen er zijn en mee doen, zijn ze hartstikke welkom, of gaat het zonder hen ook wel.*

Maar goed ideeën dan.

Hierboven hebben we al veel geschreven over de christelijke gemeenschap. We denken dat u daar als kerkenraad *een heldere en inspirerende visie* op zou moeten leveren, ten dienste van de gemeenschap, van ieder lid. *Een visie die compromisloos is: kies voor dienstbaarheid richting al Gods kinderen in de gemeente, jong, ouder en oud. Daarin ligt een belangrijke taak van dienstbetoon voor de kerkenraad, voor de kerkgemeenschap, daarin komt vanzelf het gezonde evenwicht mee - wat nu ontbreekt. Kies dus niet voor een (doel)groep in termen van leeftijd, IQ, etc. zoals in de huidige situatie. Wees wijs en betracht pastorale zorg op de weg van de huidige situatie naar de toekomstige.* Kortom eerst heldere woorden, dan ook meteen voortvarende daden.

In zo'n christelijke gemeenschap is Jolanda naast al die anderen ie mand die telt, en waarbij je kijkt hoe – m.b.t. de kerkdiensten – ook zij Gods lof kan zingen, het gebed kan meebidden, de verkondiging kan horen en kan groeien in haar relaties met de Ander, met de anderen.

Een volgende punt waaraan u zou kunnen gaan werken is dat er met enige regelmaat diensten voor mensen met een verstandelijke beperking worden georganiseerd. We gebruiken die benaming met frisse tegenzin overigens. *Eigenlijk vinden we dat je andere vormen moet vinden om mensen met een verstandelijke beperking op te nemen. In aangepaste diensten zet je ze opnieuw apart, zij het nu in het zonnetje. Het gaat er nu juist om dat je met z'n allen in het zonnetje, Gods zon, wordt gezet. Dus een andere benaming zou wenselijk zijn. Maar los even van de benaming: met regelmaat diensten waarin Gods blijde boodschap eenvoudig wordt gebracht, met gebruikmaking van visuele ondersteuning, waarin een plek wordt gegeven aan interactie en spontaniteit. Tot lering van een ieder!*

In een heel ander kader zou deze brief het indienen van een klacht zijn. Ons kind kan geen aanspraak maken op 'regelingen', die u als kerkenraad c.q. wij als kerk belangrijk vinden. 'De regeling' namelijk, dat het Woord verkondigd moet worden aan de gemeente. Maar kennelijk hoeft ons kind dat niet te begrijpen. Verder 'de regeling' dat God lof moet worden toegezongen en moet worden aanbeden. Maar opnieuw: kennelijk hoeft onze dochter niet mee te kunnen doen. Dit neerschrijvend, merken we overigens dat het gemakkelijker valt om een klacht naar een verzekeringsmaatschappij te schrijven, dan een klacht te formuleren bij de kerkenraad.

Daarom schrijven we u ook deze brief. Het is een cri de coeur: vindt u dat Jolanda door moet gaan met zich aan te passen of kunnen we ook in de kerk haar geloof inhoud geven en verdiepen?

Inhoudsopgave

1 – SAMENVATTENDE INLEIDING	1
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	1
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	2
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	2
5 – UITVOERING	3
5.1 Meer betrokkenheid en deskundigheid	3
5.1.1 Via het Centraal Adres	3
5.1.2 Gastcollege op de Theologische Universiteit in Kampen	3
5.1.3 Landelijke bijeenkomst	3
5.1.4 Regionale bijeenkomsten	3
5.1.5 Diverse contacten	4
5.2 Integratie in de eigen gemeente	4
5.3 Informatie en materiaal	5
5.4 Centraal Adres	5
6 – CONCLUSIES / AANBEVELINGEN	6
7 – BIJLAGE	7
Relatie van de vereniging Dit Koningskind met de kerken	7
1. Voorwoord	7
2. Inleiding	8
3. Doel van Dit Koningskind in relatie tot de kerken	8
4. Wat is er (niet) voor mensen met een handicap	9
5. Plaats van Dit Koningskind in relatie tot de kerken en kerkelijke organisaties	11
6. Overige mogelijkheden van Dit Koningskind	16
7. Conclusies	16
Bijlage bij deze notitie: uit een brief van ouders aan de kerkenraad	17
Inhoudsopgave	19

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IV 6 –
Rapport aan de Generale Synode van de
Gereformeerde Kerken te Zuidhorn
2002 betreffende het uitschrijven van
bededagen naar artikel 69 KO**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Rapport

De Generale Synode Leusden 1999 wees opnieuw de classis Midden-Holland aan als gedeputeerde tot het eventueel uitschrijven van een bededag naar artikel 69 KO (Acta art. 47).

In de verslagperiode heeft de classis eenmaal een bededag uitgeschreven. Zij deed dit naar aanleiding van verzoeken daartoe van de kerken te Berkel en Rodenrijs, te Wezep en te Valkenburg. In haar vergadering van 15 maart 2001 besloot de classis alle kerken op te roepen om op 8 april 2001 een bijzondere bededag te houden.

De concrete aanleiding tot die bededag was het feit dat de Eerste Kamer van de Staten Generaal zich zou bezighouden met een voorstel tot legalisering van levensbeëindiging op verzoek open te stellen. Het thema van de bededag werd breder gekozen: allerlei zaken in de samenleving in het algemeen, en in recente wetgeving in het bijzonder, waaruit blijkt dat ons volk steeds meer zonder God leeft. Verder heeft de classis in haar brief aan de kerken (zie de bijlage) de kerken niet alleen opgeroepen tot voorbede voor ons land en volk, maar ook tot verootmoediging.

Zowel de deputaten Kerk en overheid als de deputaten Kerkelijke eenheid zijn afzonderlijk in kennis gesteld van de oproep aan de kerken, met het verzoek om het bericht te verspreiden naar de overheid, en naar de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken.

In reactie op het schrijven van de classis aan de kerken informeerde de raad van de kerk te Vlissingen haar over enkele vragen die de voorgestelde kanselboodschap bij hem oproep, en over het feit dat hij vanwege die vragen had besloten de suggestie voor de gegeven kanselboodschap niet over te nemen, maar de gemeente zelf de achtergrond van deze bijzondere bededag te schetsen. De classis heeft kennis genomen van deze informatie.

Bijlage:

Brief van de classis Midden-Holland aan de raden van de Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 16 maart 2001, met de daarbij gevoegde kanselboodschap.

Bijlage

Classis Midden-Holland
van de Gereformeerde Kerken in Nederland
Scriba, ds. E. Brink
Zuringveld 8
2742 GP Waddinxveen

Waddinxveen, 16 maart 2001

Aan de kerkenraden van alle
Gereformeerde Kerken in Nederland

Geachte broeders,

De classis Midden-Holland heeft zich in haar vergadering van 7 december 2000 en van 15 maart 2001 jl. uitvoerig beziggehouden met verzoeken van de kerken te Berkel, Wezep en Valkenburg om een bededag uit te schrijven. De classis besloot aan deze verzoeken te voldoen en alle kerken op te roepen om op 8 april a.s. een bijzondere bededag te houden.

De classis is gemandateerd door de Generale Synode van Leusden om in de weg van art.69 KO grote moeiten aan de Here voor te leggen, wanneer alle kerken de druk van die moeiten ervaren. De classis meent dat er voldoende redenen aanwezig zijn om de Here niet alleen in het bijzonder te bidden voor de situatie van ons land en volk, maar tegelijk ook voor verootmoediging van onszelf. Op deze manier wordt niet alleen de blik naar buiten, maar ook naar binnen gericht.

De classis voegt hierbij een kanselboodschap, waarin het thema van de bededag onder woorden wordt gebracht. Het is de bedoeling dat dit in de eredienst de aandacht krijgt. Ten slotte geeft de classis de suggestie mee om de tekst van de kanselboodschap in het plaatselijke kerkblad te laten opnemen.

Met christelijke groet, namens de classis Midden-Holland,

ds. E. Brink, scriba h.t.

Kanselafkondiging

Gemeente van de Here Jezus Christus,

We zien om ons heen steeds indringender de gevolgen van een leven zonder God in allerlei verbanden waarin mensen met elkaar samenleven. In recente wetgeving wordt de godloosheid eerder gestimuleerd dan dat het een halt wordt toegeroepen. Eigenzinnige idealen worden tot norm verheven en tot rechten gemaakt (euthanasie, huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht, materialisme). Onze samenleving vertoont de tekenen van de laatste dagen, zoals die in Gods Woord worden aangeduid: met meer liefde voor genot dan voor God (2 Tim. 3:4; Mat. 24:14). Dit doet ook denken aan de tijd van wetteloosheid, zoals die voorzegt is in 2 Tessalonicenzen 2. Er is alle reden de Here te bidden om inkeer van ons volk tot de God die leeft. Hij moge Zich ontfermen!

Tegelijk is het noodzaak om onszelf te verootmoedigen. In hoeverre ervaren wij nog de druk (art. 69 KO) van de toenemende secularisatie? Het gebrek aan die ervaring kan een teken aan de wand zijn. Naar anderen kijken is betrekkelijk eenvoudig. Maar ook onder christenen is er een groeiende laksheid te constateren in het omgaan met Gods geboden. Het is de vraag in hoeverre wij ons als christenen weten te onderscheiden.

Verspreiden wij licht van de kandelaar? Heeft onze aanwezigheid in de maatschappij de uitwerking van een zoutend zout? Is er bij ons geen sprake van een verregaande aanpassing, in onze hang naar het materiële (Sef. 1:12v; Jak. 5:2-5)? Zijn onze giften niet achtergebleven bij onze loonstijging? En hoe zijn wij als christenen betrokken op evangelisatie, de groeiende kloof tussen arm en rijk, en de milieuproblematiek? Hoe groot zijn onze offers in tijd en in geld?

Christenen horen zich in navolging van Christus in te zetten voor zieken, behoeftigen, armen, ontheemden, hongerigen en gevangenen; niet alleen onder geloofsgenoten, maar onder alle mensen (Mat. 25:35-40; Gal. 6:10).

Wij zullen niet mogen nalaten onze schuld en schaamte voor de Here te benoemen. Er is verootmoediging nodig om terug te keren tot de fundamentele oproep uit Micha 6:8: "Hij heeft u bekend gemaakt, o mens, wat goed is en wat de HERE van u vraagt: niet anders dan recht te doen en getrouwheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw God". Zodat zijn Naam om ons niet gelasterd, maar geprezen wordt.

Rampen treffen ons land en onze wereld. Dit roept tot inkeer en bezinning (vgl. Luc. 13:1-5). Laten we deze tekenen proberen te verstaan in het licht van de Schriften. Er is alle reden om de Here in het bijzonder dit alles voor te leggen, in besef van eigen kleine kracht. Nooit eerder leek de mensheid zo machtig, nooit eerder bleek hoe machteloos wij staan. Laten we de Here bidden en smeken om bekeering voor ons volk, maar niet in de laatste plaats voor onszelf.

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IV 7 –
Rapport van deputaten Radio- en
televisie-uitzendingen**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

Deputaten voor Radio- en Televisie-uitzendingen, benoemd door de Generale Synode van Leusden, zijn blij u hun verslag over de afgelopen periode met betrekking tot de uitzendingen voor radio en televisie te kunnen toezenden.

Ook in deze periode heeft de Here mogelijkheden gegeven om via de media van radio en televisie het evangelie aan veel mensen, per zondag wel een stadion vol, te brengen. Deze door de overheid gegeven mogelijkheid is uniek in de wereld, in het bijzonder omdat die overheid wel de middelen ter beschikking stelt voor de uitzendingen maar geen enkele bemoeienis heeft, ja zelfs wettelijk niet mag hebben, met de inhoud daarvan.

Velen hebben de boodschap ontvangen en zijn er door verrijkt en bemoedigd. Ongetwijfeld zijn het er veel meer dan wij weten. De Geest doet veel werk dat voor ons onzichtbaar blijft. We bidden de Here dat we nog lang van de gegeven mogelijkheden gebruik kunnen maken. En dat zijn evangelie ook langs deze weg het hart van mensen zal raken en hun leven op Hem zal richten, tot eer van zijn naam.

Dankbaar noteren wij dat ook nu de overheid, in het kader van de cultuurpolitiek van de publieke omroep, niet allen de uitzendingen maar zelfs de kosten van uw deputaten, volledig heeft bekostigd. De penningmeester had dan ook geen andere taak dan de kosten van deputaten te declareren bij de Stichting Zendtijd voor Kerken, die ook zorgde voor een prompte uitbetaling daarvan.

Met heilbede en broedergroet,
namens deputaten,

H. Geertsma voorzitter
G.A.Breteler secretaris (ad hoc)

---

1 – Samenvatting

Ook in de afgelopen jaren hebben de Gereformeerde Kerken (vrijg.) weer een groot aantal radio- en televisie kerkdiensten kunnen uitzenden. Voor de verslagperiode (1999 tot en met 2001) in totaal 34 radiodiensten (3 nog uit te zenden na dit verslag) en 12 televisiediensten (1 nog uit te zenden).

Daarmee worden per radiodienst tussen de 45000 en 50000 mensen bereikt en per televisiedienst gemiddeld 100.000 mensen. Dat is per radiodienst een stadion vol en per televisiedienst 2 Arena's vol, meer mensen dan er in alle gereformeerde kerken (vrijg.) samen zitten 's morgens.

Ook het aantal reacties, in de vorm van bestellingen en telefoongesprekken na de uitzending door een nazorgteam uit de gemeente waar de uitzending vandaan kwam, is verheugend. Meer dan 3000 bestellingen voor teksten, cassettebandjes en videobanden en meer dan 150 uur aan telefoongesprekken in deze verslagperiode.

De samenwerking in de stichting ZvK geschiedt op broederlijke wijze.

Velen hebben de boodschap van het evangelie op deze wijze ontvangen en zijn er door verrijkt en be-moedigd. Ongetwijfeld zijn het er veel meer dan wij weten. De Geest doet veel werk dat voor ons on-zichtbaar blijft. We bidden de Here dat we nog lang van de gegeven mogelijkheden gebruik kunnen maken. En dat zijn evangelie ook langs deze weg het hart van mensen zal raken en hun leven op Hem zal richten, tot eer van zijn Naam.

---

2 – Samenstelling deputaatschap

naam	adres	e-mail	tot
primi			
ds. H. Geertsma (voorzitter)	De Bongerd 9, 9801 AN Zuidhorn tel. 0594 50 01 17	hgzuidh@tiscali.nl	2002
br. G.A. Breteler (penningmeester)	Insulindelaan 15, 1217 HK Hilversum tel. 035 624 41 85	gerrit.breteler@brecomie.a2000.nl	2008
ds. S. de Jong	De Achtkant 18, 9285 VG Buitenpost tel. 0511 54 14 64	joke.sieds@filtnet.nl	2008
br. J.B. Schiebaan (secretaris)	Puutbeek 10, 8033 AB Zwolle tel. 038 454 81 01	j.b.schiebaan@hetnet.nl	2005
ds. H.J. Siegers	tel. 0529 45 47 79	email@HJSiegers.myweb.nl	2005
secundi			
br. J.A. Roose	Venlo		
br. A.J. Zwart	Beyerincklaan 3a, 1222 TH Hilversum tel. 035 683 94 32	fn007283@filtnet.nl	

3 – Opdracht van de synode

- a. radio- en televisie -uitzendingen van kerkdiensten te blijven verzorgen;
- b. de binnen het medium (televisie respectievelijk radio) gegeven en aanwezige mogelijkheden optimaal te benutten om de boodschap van het evangelie zo goed mogelijk bij de kijker en luisteraar te doen overkomen;
- c. de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle invulling te geven;
- d. binnen de Raad van Toezicht en Advies het beleid van de Stichting ZVK te bewaken, zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzendingen gewaarborgd blijft;
- e. waakzaam te zijn ten aanzien van een mogelijke nieuwe verdeling van de aan de kerkelijke zendgemachtigden toegewezen zendtijd;
- f. de ontwikkelingen op mediagebied, voorzover die van belang zijn met het oog op de zendtijd van de kerken, actief te blijven volgen;
- g. tekst, beeld en geluid van de uitgezonden kerkdiensten te publiceren en te verspreiden;
- h. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht

In de periode waarover nu verslag wordt uitgebracht hebben deputaten deelgenomen aan alle vergaderingen van de Raad van Toezicht en Advies (RvTA) van de stichting ‘Zendtijd voor Kerken’ (ZvK). Dat gebeurde samen met de andere participanten in de stichting: deputaten van de Nederlands Gereformeerde kerken, de Christelijke Gereformeerde kerken, de Unie van Baptistengemeenten en de Stichting Zendtijd Evangelische Gemeenten.

De vergaderingen van de RvTA van ZvK werden twee keer per jaar gehouden in Hilversum. Daarbij waren dan ook de directeur van ZvK, drs. L. de Jong en het hoofd radio- en televisiezaken, dhr. G. Brill aanwezig, alsmede de secretaresse van ZvK, mevr. R. Ederveen, de secretariaatsmedewerkster mevr. M. Vink-Koster en de medewerkster belast met radiouitzendingen, mevr. A. Oosterlee.

Vijf van de zes keer hebben deputaten, voorafgaande aan deze vergaderingen, een eigen vergadering gehouden. Daarnaast hebben deputaten nog twee keer tussentijds vergaderd, één keer in kerkgebouw ‘de Voorhof’ in Apeldoorn en één keer in het G-bouw te Zwolle.

In het kader van het verzoek van deputaten Kerkelijke eenheid staat er voor 2001 een vergadering op het programma samen met deputaten Radio- en televisie-uitzendingen van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. In de Raad van Toezicht en Advies van de Stichting Zendtijd voor Kerken treffen wij elkaar wel regelmatig maar een aparte ontmoeting, waarbij ook naar een, wellicht gezamenlijke, toekomst kan worden gekeken leek zinvol.

De verdeling van de functies is als volgt geregeld:

ds. H. Geertsma	- voorzitter
br. J.B. Schiebaan	- secretaris
br. G.A. Breteler	- penningmeester.

Tijdens de verslagperiode zijn de activiteiten van de stichting ZvK ten dienste van de uitzendingen van de kerkdiensten van de Gereformeerde Kerken en ook wat betreft haar optreden naar buiten zorgvuldig gevolgd en is er regelmatig contact en overleg geweest met het bestuur van de stichting ZvK.

Ds. Siegers treedt binnen het bestuur op als vertegenwoordiger van het deputaatschap en fungeert als voorzitter van het bestuur.

We stellen de verder te rapporteren zaken puntsgewijs aan de orde.

---

5 – Uitvoering

5.1 Radio- en televisie-uitzendingen van kerkdiensten te blijven verzorgen

In de periode van 1 januari 1999 tot de datum van de opstelling van dit rapport (1 oktober 2001) zijn de volgende uitzendingen verzorgd:

Radio		
17/01/1999	Utrecht Noord-West	ds. A. Buursema
28/02/1999	Ommen	ds. R.Th. Pos
21/03/1999	Eemdijk	ds. J.M. van Leeuwen
25/04/1999	Loppersum	ds. Th.J. Havinga
16/05/1999	Schildwolde	ds. G.F. Overweg
25/07/1999	Hattem	ds. A.P. Feyen
19/09/1999	Groningen-Oost	ds. J.W. Roosenbrand
24/10/1999	Terneuzen	ds. J.H. Dunnewind
21/11/1999	Zwartsluis	ds. G. Timmermans
12/12/1999	Zoetermeer	ds. T. Dijkema
26/12/1999	Ede	ds. J. Wesseling
13/02/2000	Alphen a.d. Rijn	ds. K. de Vries
08/03/2000	Leens	ds. H. Offereins
12/03/2000	't Harde	ds. G.J. Slotman
09/04/2000	Drachten	ds. J. van Benthem
07/05/2000	Hardinxveld-Giessendam	ds. J.E. Kramer
11/06/2000	Rotterdam-Delfshaven	ds. J. Plug
09/07/2000	Hoogezand	ds. R.M. Meijer
13/08/2000	Arnhem	ds. J.F. de Haan
10/09/2000	Neede	ds. H. van Veen
08/10/2000	Zuidhorn	ds. T.K. van Eerden
12/11/2000	Berkum	drs. C.J.Haak
10/12/2000	Staphorst	ds. P.F. de Boer
25/12/2000	Rijnsburg	ds. P.L. Storm
07/01/2001	Leusden	ds. J.H. Ulehake
25/02/2001	IJmuiden	ds. R.J. Vreugdenhil
08/04/2001	Surhuisterveen	ds. R.J. Meijer
10/06/2001	Groningen-Zuid	ds. Jt. Janssen
24/06/2001	Hengelo	ds. K. van der Geest
12/08/2001	Eindhoven	ds. J.B. de Rijke

09/09/2001	Hoogeveen	ds. C. de Putter
Voor de periode tot eind 2001 zijn de volgende radio-uitzendingen nog in voorbereiding:		
14/10/2001	Hattem	ds. C. Beiboer
25/11/2001	Heemse	ds. P.J. Trimp
23/12/2001	Hilversum	ds. J.P. Kruiger

Televisie		
07/02/1999	Meppel	ds. Tj. de Boer
06/06/1999	Brunssum	ds. J.H. Smit
03/10/1999	Kampen	prof. dr. G. Kwakkel
05/12/1999	Waddinxveen	ds. E. Brink
02/04/2000	Zeewolde	ds. J. Beekhuis
14/05/2000	Zwijndrecht	ds. J.J. Schreuder
03/09/2000	Den Haag	ds. A.J. van Zuijlekom
24/12/2000	Canada	ds. C. Stam
13/05/2001	Enschede	ds. S.W. de Boer
05/08/2001	Zuid-Afrika Mamelodi	ds. J. Bosman
16/09/2001	Brunssum	ds. J.H. Smit
Voor de periode tot eind 2001 is de volgende televisie-uitzending nog in voorbereiding:		
25/12/2001	Amsterdam-Zuid/West	ds. H.J.D. Smit

In totaal zijn in de verslagperiode uitgezonden (tussen haakjes de nog geplande uitzendingen):

Jaar	1999	2000	2001
Radio	11	13	7 (3)
Televisie	4	4	3 (1)

Als bijzondere diensten voor televisie, waarnaar ook veel mensen hebben gekeken, zouden kunnen worden genoemd:

03/10/1999	Kampen, met bijzondere aandacht voor het werk op de T.U.
31/12/1999	Millenniumwisselingsdienst uit Nieuw-Zeeland
02/04/2000	Zeewolde, met speciale aandacht voor een kinderdoop, tijdens de dienst
24/12/2000	Canada, een kerstdienst met aandacht voor emigranten
13/05/2001	Enschede, herdenking van de vuurwerkkramp
05/08/2001	Mamelodi, met een ook blanken overtuigende Zuid-Afrikaanse voorganger
16/09/2001	Brunssum, met speciale aandacht voor de tragedie in New York en Washington

Daarnaast blijft iedere uitzending bijzonder. Volgens de laatste inzichten luisterden naar radiodiensten in de jaren 1999 in 2000 gemiddeld ca. 50.000 mensen, in 2001 tussen de 40.000 en 45.000. De teruggang zit in de omschakeling van Radio 5 naar de nieuwe frequentie op AM, 747 KHz. De verwachting is dat het aantal luisteraars wel weer naar het oude peil zal groeien. 50.000 luisteraars is een groot stadion vol, vergelijkbaar met het aantal bezoekers aan een EO-jongerendag. Naar televisiediensten kijken nog meer mensen, tussen de 80.000 en 100.000 mensen. Dat is ongeveer evenveel als er zondagsmorgens samen in al onze kerken zitten.

Daarbij liggen de kijkcijfers voor de vrijgemaakt-gereformeerde diensten vrijwel altijd iets hoger dan het gemiddelde voor alle ZvK uitzendingen.

Behalve de aantallen is het ook goed om te kijken naar de reacties. Die kunnen worden gemeten aan twee indicatoren, nl. de bestellingen (teksten, audio- en videobanden) en de nazorgtelefoon. Hoewel ook andere factoren, als mooi weer of bijzondere uitzendingen op andere zenders een rol kunnen spelen, zeggen deze indicatoren ook iets over het landen van de boodschap bij de hoorder. Meer nog dan in een “gewone” kerkdienst spelen zaken als themakeuze, themabebanding en de wijze van het brengen van de boodschap daarbij een rol. Voor uw deputaten een moeilijk onderwerp als dit wordt teruggekoppeld naar de selectie, maar gezien de opdracht om de mogelijkheden van media van radio en televisie optimaal te benutten om de boodschap zo goed mogelijk te doen overkomen, wel een belangrijke. Ook in breder ZvK-verband wordt nagedacht over de selectiecriteria voor televisie.

Het gemiddelde aantal bestellingen bij de radio-uitzendingen bedroeg 67, met uitschieters van meer dan 300.

Het gemiddelde aantal bestellingen bij televisie -uitzendingen bedroeg 82, met een uitschieter van 212.

Enkele indicaties voor de nazorg zijn:

Bij radio gemiddeld 22 telefoongesprekken van ca. 10 min., bij televisie gem. 30 reacties van ca. 5 min. Evenals in de vorige periode wordt er met teams gewerkt vanuit de plaatselijke gemeente.

Bij vergelijking van deze cijfers (bestellingen en nazorg) met de kijk-, resp. luistercijfers kan wel worden geconcludeerd dat met televisie in ieder geval voor een deel een ander publiek wordt bereikt dan met radio.

Na iedere televisie -uitzending is er een actie van de Wilde Ganzen, met een doel dat in overleg met de gemeente waaruit wordt uitgezonden wordt vastgesteld. Dat levert per uitzending gemiddeld een bedrag op van 22.500 Euro.

5.2 de binnen het medium (televisie respectievelijk radio) gegeven en aanwezige mogelijkheden optimaal te benutten om de boodschap van het evangelie zo goed mogelijk bij de kijker en luisteraar te doen overkomen

Deputaten volgen, zoals ook aan vorige synodes reeds werd gemeld, een beleid waarbij voorgangers worden geselecteerd voor een radio- of televisie -uitzending. Daarbij moet wel worden vermeld dat uitnodigen op basis van een alfabetische lijst van voorgangers, resp. gemeentes, eenvoudiger zou zijn. Immers iedere selectie vereist ook selectiecriteria en beoordeling op die criteria. Een probleem daarbij is dat uw deputaten vanzelfsprekend niet iedere voorganger in Nederland recent hebben zien of horen voorgaan. Voor een deel zijn zij daarbij dus afhankelijk van informatie uit den lande, waarbij het risico aanwezig is dat die informatie persoonlijk gekleurd is.

Dit speelt voor radio-uitzendingen minder dan voor televisie-uitzendingen. Voor radio-uitzendingen zijn een goede, verstaanbare, stem en een heldere, eenvoudige en pastorale boodschap belangrijke eigenschappen die ook objectief te beoordelen zijn.

Wanneer het er om gaat voor televisie-uitzendingen de aanwezige mogelijkheden om de boodschap van het evangelie zo goed mogelijk bij kijker en luisteraar te doen overkomen ook optimaal te benutten, spelen ook nog andere factoren een rol zoals het charisma (de uitstraling) van de voorganger, de mogelijkheden die het kerkgebouw biedt, de houding (uitstraling) van de gemeente. Om te trachten bij de selectie ook met deze factoren meer rekening te houden maken deputaten nu voor televisie-uitzendingen eerst een globale lijst, waarna bij die voorgangers/gemeentes waarover geen persoonlijke ervaring aanwezig is, één van de deputaten een dienst ter plekke bijwoont. In een gesprekje met de voorganger worden daarbij de bevindingen uitgewisseld en wordt tevens gevraagd naar de bereidwilligheid om een televisiedienst te verzorgen. Met deze benadering is in de afgelopen periode een begin gemaakt en deputaten hopen daarmee te bereiken dat de mogelijkheden nog beter kunnen worden benut.

Als het er om gaat de boodschap van het evangelie zo goed mogelijk bij de kijker en luisteraar te doen overkomen, dan is er een aspect dat, naar de mening van uw deputaten, vraagt om nadere bestudering.

Deputaten zien de opdracht de mogelijkheden van radio- en televisie optimaal te benutten als een missionaire opdracht, d.w.z. dat zij met de uitzendingen zoveel mogelijk mensen zouden willen bereiken die niet (meer) op een andere wijze in aanraking komen met het evangelie. Deputaten menen dat dit ook de opdracht van de kerk is. En in ons land, waar de secularisatie toeneemt, zal het werk vanuit deze opdracht toenemen. Het evangelie verkondigen in een samenleving die ontkerstent is broodnodig. In die samenleving zijn drie groepen te onderscheiden:

- a. Mensen die geen kennis hebben van het evangelie en dat ook nooit hebben gehad. Dit is in onze multiculturele samenleving een groeiende groep.
- b. Mensen die van het evangelie en/of de kerk zijn vervreemd.
- c. Kerkleden die niet of niet meer in de gelegenheid zijn de eigen kerkdiensten bij te wonen.

Binnen de huidige opdracht, het uitzenden van kerkdiensten, is het tegelijk bereiken van de eerste en de derde groep, menselijk gesproken, vrijwel onmogelijk. Het bereiken van de eerste groep vereist naar de mening van deputaten een andere setting dan een kerkdienst.

Daardoor kunnen in de huidige praktijk hoogstens mensen uit de tweede en de derde groep worden bereikt, waarbij het bereiken van de tweede groep al veel liturgische inventiviteit van voorganger en gemeente vraagt. Naar de overtuiging van deputaten zou daarbij de nadruk moeten liggen op de tweede genoemde groep mensen, om de reeds genoemde reden dat de kerk in onze samenleving missionair moet zijn.

Nadere bestudering naar wat wenselijk en mogelijk is, zou het werk van deputaten en de inspanning van voorgangers en gemeente, richting kunnen geven. Het is zou wenselijk zijn dat de kerken zich bezinnen op dit punt, omdat kerkdiensten niet voor alle groepen het geëigende middel lijken te zijn om hen te bereiken.

5.3 de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle invulling te geven

In deze periode konden de volgende dagtv uitzendingen worden gerealiseerd:

02/01/1999	Congo, met samenzang van de DVN-dag
09/01/1999	vervolg Congo
16/01/1999	documentaire over het zendingswerk in Brazilië
23/01/1999	muziek vanuit Brazilië
06/02/1999	muziek vanuit Brouwershaven (materiaal opgenomen na de tv-opname van de dienst)
08/01/2000	het werk van de MERF (n.a.v. de tv-uitzending uit Meppel)
29/01/2000	opnieuw vanuit Brazilië (Curitiba, Recife)
18/03/2001	kinderzang van de DVN dag met een meditatie van ds. J.H. Smit
06/01/2001	samenzang uitgezonden vanuit Nieuw-Zeeland (deels GKv)
20/01/2001	muziek vanuit Venezuela
10/02/2001	muziek, een special over de muzikant Gerardo

Het aantal kijkers voor deze dagtv uitzendingen bedraagt gemiddeld 40.000.

Een voelbare beperking voor deze uitzendingen is vaak het gebrek aan materiaal. Omdat voor deze uitzendingen geen extra kosten mogen worden gemaakt (een bepaling van het Commissariaat voor de Media) is men afhankelijk van materiaal dat tijdens de opname van een reguliere dienst wordt gemaakt. In het buitenland is het daarbij vaak wat gemakkelijker om interessant materiaal te verzamelen, maar bij binnenlandse diensten resteert soms alleen maar de gemeentezang (en die is, jammer genoeg, niet altijd van het niveau van “Nederland zingt!”).

5.4 binnen de Raad van Toezicht en Advies het beleid van de Stichting ZvK te bewaken, zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzendingen gewaarborgd blijft

De directie komt meer dan eens naar deputaten met ideeën voor uitzendingen. Zoals b.v. de uitzending uit Brunssum na de gebeurtenissen van 11 september. Daarvoor heeft wel een verschuiving plaatsgevonden in het schema en is veel extra werk verzet door het bureau, maar deputaten waren van mening dat deze mogelijkheid om het evangelie te brengen, juist wanneer mensen sterk bepaald zijn bij de betrekkelijkheid van het leven, niet mocht worden overgeslagen.

Er zijn ook zaken waarover deputaten, ook in de Raad van Toezicht en Advies, in gesprek zijn met het bestuur. Zo was er rond de Kroonbede de vraag of een dergelijke uitzending (samen met anderen) wel past in het beleid dat deputaten voorstaan (het uitzenden van kerkdiensten) en dat de kerken ons hebben opgedragen. Een zelfde discussie zal wellicht ook nog gevoerd worden over deelname van ZvK aan de herdenkingsdienst in Utrecht op 15 september 2001.

Deputaten realiseren zich dat deelname van ZvK aan dergelijke uitzendingen ook betekent dat het Woord van God gehoord wordt, waar het anders wellicht alleen sterk vervormd gehoord zou worden.

Deputaten staan in ieder geval geen beleid voor waarin dit soort gezamenlijke uitzendingen het kenmerk van ZvK zouden worden.

Met waardering, ook door de meeste van de voorgangers die een dienst voor radio of televisie mogen verzorgen, kan worden gesproken over de introductiedagen die door ZvK worden georganiseerd. Daarin vindt voor velen een eerste kennismaking plaats met al die zaken die voor de kijker en luisteraar aan de andere kant van camera en microfoon liggen en wordt nagedacht over doelgroepen, kernachtig formuleren, vasthouden van kijker en luisteraar, thema's, vaak in gesprek met radio- en televisiemensen die full-time bezig zijn met de verkondiging van het evangelie via de media..

3 november 2000 mochten we, met de Raad van Toezicht en Advies, het bestuur en de medewerkers van ZvK, het eerste lustrum vieren. Daarbij werd met dankbaarheid teruggekeken naar de mogelijkheden die de Here ons in de afgelopen 5 jaren heeft gegeven.

5.5 waakzaam te zijn ten aanzien van een mogelijke nieuwe verdeling van de aan de kerkelijke zendgemachtigden toegewezen zendtijd

Per 1 september 2000 eindigde de concessieperiode die in 1995 was begonnen. Dit hield in dat alle kerkelijke zendgemachtigden ook weer opnieuw zendtijd moesten aanvragen. In tegenstelling met de verwachting die deputaten in hun rapport aan de synode van Leusden uitspraken is het weer voor een periode van vijf jaar (en niet tien jaar). Gelukkig is het wel zo dat de kerkelijke zendgemachtigden als eigen groep werden behandeld zodat ze geen deel uitmaakten van de aanvraag van de NOS (alle andere landelijke omroepen). De aanvraag voor een concessie moest gepaard gaan met motivatie waarom zendtijd gewenst zou zijn, aantallen van kerkleden (representativiteit in de samenleving) e.d. De regelgeving is zodanig dat tijdens de concessieperiode van vijf jaar geen uitbreiding van zendtijd kan worden gevraagd. Ook werd bepaald dat er slechts één aanvraag per stroming zal worden gehonoreerd. Het is dus onmogelijk om als Geref. Kerken los van anderen een eigen aanvraag in te dienen. Deputaten hebben hun gegevens en argumenten aan ZvK aangeleverd, die in samenwerking met IKON (daartoe bestaat een samenwerkingsverband, VKZ, d.i. Verzorging Kerkelijke Zendtijd) de ene aanvraag voor de protestants christelijke hoofdstroming heeft ingediend bij het Commissariaat voor de Media. In de nieuwe concessieaanvraag werd ook gevraagd om een kleine uitbreiding van zendtijd, die dan geheel ten behoeve van ZvK zou worden aangewend. Met als argument dat die kerken groeien in de Nederlandse samenleving. Namens de kerken heeft ZvK deze zaken verder afgehandeld met als resultaat dat onze kerken ook de komende vijf jaar weer uitzendingen kunnen verzorgen – tot september 2005. We mogen dit dankbaar hier memoreren. In dit opzicht is Nederland, ook met het paarse regeringsklimaat, uniek. Kerken kunnen op kosten van de overheid (belastingen) uitzendingen verzorgen! Of dit over vijf jaar nog zo zal zijn is niet vanzelfsprekend. Helaas bepaalde de beschikking voor de komende vijf jaar geen uitbreiding in zendtijd. Wel heeft ZvK een afspraak gemaakt met IKON dat er een onderlinge (kleine) verschuiving in zendtijd zal optreden ten voordele van ZvK. Dit houdt in:

per 1 januari 2002 krijgen de in de Stichting ZvK samenwerkende kerken er enkele uren zendtijd bij:

Radio was 33 uur, wordt 39 uur, dat betekent 41 diensten.

Televisie was 15 uur, wordt 16 uur, dat betekent 16 diensten.

In goed overleg heeft het bestuur van de stichting ZvK de verdeling van het toegekende aantal uren tussen de deelnemende kerkgenootschappen voor de komende jaren vastgelegd, waarbij voor de extra uren ook is gekeken naar de huidige ledentallen van de kerkgenootschappen. Voor de Gereformeerde Kerken resulteert dit in 21 televisiediensten en 65 radiodiensten voor de komende 5 jaar.

Hoewel de protestants-christelijke samenwerking in de Stichting VKZ (Verzorging Kerkelijke Zendtijd, samenwerking tussen IKON en ZvK) geen extra zendtijd heeft verkregen (zie boven) is de toename van het aantal zenduren voor ZvK het gevolg van goed overleg binnen de Stichting VKZ, waarin ook de actuele ledentallen van de kerkgenootschappen een rol hebben gespeeld.

Het is goed op deze plaats op te merken dat van de 41 radiodiensten per jaar er 1 dienst niet is verdeeld, maar als een gezamenlijke ZvK dienst wordt uitgezonden. Daarbij is speciaal gedacht aan de Kroonbede, zoals deze ook in de afgelopen jaren is uitgezonden. Bij bijzondere gelegenheden, zoals kort geleden bij de herdenkingsdienst voor de aanslag in New York kan ook voor televisie een dergelijke constructie worden gebruikt, zeker als er sprake is van samenwerking met andere zendgemachtigden. Voor elk van deze gevallen beslist het bestuur van de stichting ZvK.

5.6 de ontwikkelingen op mediagebied, voorzover die van belang zijn met het oog op de zendtijd van de kerken, actief te blijven volgen

Een nieuwe activiteit van ZvK is ZvKADER, een geïllustreerde kleurenbrochure die vier maal per jaar aan alle predikanten en voorgangers van de aangesloten kerken wordt toegezonden. Daarin wordt aandacht gevraagd voor de uitzendingen en wordt ook gevraagd om gebed om zegen voor dit werk.

Onze kerken hebben een eigen website, ook ZvK heeft er één (www.zvk.nl). Op deze site – die behoorlijk vaak bezocht wordt – staan de recente gegevens van uitzendingen en ook de preken die gehouden zijn. Rechtstreekse uitzending van een tv-kerkdienst via internet wordt zeker – op termijn van een aantal jaren – mogelijk, maar tot op dit moment is de kwaliteit van het beeld nog niet zo dat het echt goed is te noemen. De ontwikkeling van breedbandinternet en digitale tv is nodig om de kwaliteit acceptabel te maken. De inschatting van onderzoekers is dat voor de komende jaren het radio en tv-gebruik ongeveer gelijk zal blijven en er een kleine stijging zal zijn van het aantal uren dat de consument aan internet besteed. Uw deputaten dienen alert te blijven op dit punt.

Sinds september 2001 is de website van ZvK vernieuwd. Inhoudelijk is daarbij niet zoveel veranderd, maar de lay-out is frisser geworden en meer in overeenstemming met de huidige mogelijkheden.

Het aantal bezoekers op de site bedraagt gemiddeld 100 per week, waarbij de gemiddelde verblijfstijd ca. 7 minuten bedraagt. Dat zijn dus echte bezoekers en niet toevallige voorbijgangers. Ter vergelijking, populaire sites als Crosslinks bij de EO kennen ca. 150 bezoekers per week met een gemiddelde verblijfstijd van ca. 9 min.

In de maak is ook een site van de omroepen op geestelijke grondslag (waaronder de kerken). Zij willen maandelijks een thema kiezen dat te maken heeft met levensbeschouwing. Vanuit de (ZvK)-kerken worden dan deskundig geachte personen gevraagd een bijdrage – op eigen titel – op dit punt te leveren. Doelgroep van deze site: geïnteresseerden op gebied van geloof en religie, jonge mensen die een scriptie willen maken op dit gebied. Vanuit deze site zouden dan weer links naar de diverse kerken (o.a. www.gkv.nl) gemaakt moeten worden.

Zoals reeds vermeld is de concessie verleend voor vijf jaar – tot september 2005. Voor alle omroepen geldt dat er in die periode een visitatie plaats zal vinden. Ook de kerkelijke zendgemachtigden zullen daaraan niet ontkomen. Visitatie is in kerkelijke kring wel een bekend verschijnsel, maar niet in de omroep. Het houdt in dat in opdracht van de overheid gekeken wordt of de zendgemachtigde vanuit zijn doelstelling, die bij de concessie is aangegeven, werkt. De precieze vorm waarin de visitatie wordt gehouden is nog niet bekend. Wel moet er rekening worden gehouden met het feit dat ruimschoots

voor september 2005 (gerekend kan worden op eind 2003) de visitatie zal plaatsvinden. Bij negatieve bevindingen zal dit gevolgen kunnen hebben bij een volgende zendtijdaanvraag.

De overheid kan niet de inhoud van de kerkelijke programma's bepalen, maar kan er wel opmerkingen bij maken. De uitzendingen vinden immers plaats in het publieke bestel. Ze moeten daar dus ook in passen. De vraag van de visitatie zal dus ook zijn: welke bijdrage hebben de kerken geleverd aan het pluriforme bestel. Deputaten staan op het standpunt het op prijs te stellen publiek verantwoording af te leggen wat er met overheids gelden gedaan wordt. En hoe kerken in het publieke bestel een plaats en een stem behoren te hebben.

Marktaandeel, netcoördinator, netoverschrijdende uitzendingen zijn termen die in de omroep helemaal actueel zijn. De kerkelijke uitzendingen zullen niet een hoog marktaandeel hebben. Als die uitzendingen een behoorlijk aantal kijkers en luisteraars trekken is het fijn en als de waardering goed is, is het nog fijner. Maar de waarde van de uitzending wordt door de kerken niet gemeten naar aantallen kijkers en luisteraars. Toch zal de netcoördinator (van Nederland 1, waarop de kerken uitzenden) wel zijn voorgeschreven marktaandeel moeten halen. Hij zal dan ook de kerken aansporen om de uitzendingen zo aantrekkelijk mogelijk te maken, zodat er zoveel mogelijk kijkers zullen zijn. De uitzendingen zitten nu op zondag 11.00 uur – een redelijk 'prime-time' op de zondagmorgen. Maar als die uitzendingen steeds niet zouden voldoen aan een te verwachten percentage kijkers, zal hij kunnen besluiten om de uitzendingen van de kerken (c.q. ZvK) te verplaatsen naar tijdstippen die minder prime-time zijn (laat op de avond, nachtelijke uren), zodat een uitzending van een andere omroep die meer kijkers trekt op de zondagmorgen uitgezonden kan worden. De kerken zullen er dus ook op moeten letten dat de uitzendingen hoogwaardig zijn. Aantrekkelijk zijn om naar te kijken. Waardoor ook een 'toeval-lige' zapper blijft kijken. Dit kost ook voortdurend het nodige denkwerk en vraagt creativiteit; we kunnen niet volstaan met gewoon een verslag te maken van een 'gewone' kerkdienst. Gelukkig kunnen de kerken gebruik maken van de professionaliteit van de mensen van ZvK. Op deze plaats willen deputaten daar ook alle waardering voor uitspreken.

5.7 tekst, beeld en geluid van de uitgezonden kerkdiensten te publiceren en te verspreiden

In de verslagperiode werden in totaal bijna 3000 bestellingen (teksten van preken, cassettebanden of videobanden) genoteerd. Gemiddeld per uitzending 71 bestellingen, met een maximum van 329 voor één uitzending en een minimum van 18.

Samen met de informatie over de nazorg (zie ook onder b.) geven deze getallen iets weer van de mate waarin de boodschap is geland. Immers het gaat er daarbij toch om dat de luisteraar/kijker in actie komt.

Belangrijke factoren die invloed hebben op de aantallen reacties zijn o.a.

- themakeuze
- pastorale aanpak
- (spreek)-vakmanschap.

Maar ook andere factoren, die minder te beïnvloeden zijn, spelen een rol, zoals:

- is er een bijzondere uitzending op de andere zenders
- het weer en het seizoen

Daarbij zijn voor radio de bestellingen voor teksten en audiobanden bij elkaar geteld en voor televisie de bestellingen voor teksten, audiobanden en videobanden.

Per 1 januari 2001 zijn de prijzen voor deze artikelen door ZvK verhoogd, omdat bleek dat de gehanteerde prijzen inmiddels onder de kostprijs (inclusief verzending) lagen en er een voorschrift is van het Commissariaat voor de Media dat dergelijke activiteiten kostendekkend dienen te zijn. Er is geen merkbare vermindering van het aantal bestellingen vastgesteld.

5.8 aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden

Met dit rapport voldoen deputaten aan de opdracht om aan uw synode verslag uit te brengen.

[Hoofdstuk 6 van het rapport, Conclusies, is hier niet opgenomen. Daarvoor wordt verwezen naar de Acta, artikel 95.]

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 – SAMENVATTING	2
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	3
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	3
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	4
5 – UITVOERING	5
5.1 Radio- en televisie-uitzendingen van kerkdiensten te blijven verzorgen	5
5.2 de binnen het medium (televisie respectievelijk radio) gegeven en aanwezige mogelijkheden optimaal te benutten om de boodschap van het evangelie zo goed mogelijk bij de kijker en luisteraar te doen overkomen	7
5.3 de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle invulling te geven	8
5.4 binnen de Raad van Toezicht en Advies het beleid van de Stichting ZvK te bewaken, zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzendingen gewaarborgd blijft	9
5.5 waakzaam te zijn ten aanzien van een mogelijke nieuwe verdeling van de aan de kerkelijke zendgemachtigden toegewezen zendtijd	10
5.6 de ontwikkelingen op mediagebied, voorzover die van belang zijn met het oog op de zendtijd van de kerken, actief te blijven volgen	11
5.7 tekst, beeld en geluid van de uitgezonden kerkdiensten te publiceren en te verspreiden	12
5.8 aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden	13
Inhoudsopgave	14

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage V 1 –
Rapport van deputaten Pastorale zorg
aan doven en slechthorenden**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord/inleiding

Geachte lezer,

Voor u ligt het rapport van de deputaten pastorale zorg aan doven en slechthorenden. De Here gaf ons in de afgelopen jaren de mogelijkheid ons werk met blijdschap te doen. De opdrachten konden we uitvoeren en in de toekomstige vacature van predikant kon al worden voorzien. Al met al: genoeg reden tot dankbaarheid.

In onze aanbevelingen vragen we om de mogelijkheden om dit belangrijke werk te continueren.

De deputaten

---

1 – Samenvatting in gewoon Nederlands

Deputaten hebben de opdracht aan de synode om de dovenpredikant te begeleiden volgens opdracht uit kunnen voeren. Het werk heeft niet stil gelegen en bijzondere problemen hebben zich niet voorgedaan. Doven en slechthorenden hebben de zorg ontvangen die voor hen nodig was. Ds. Boerma heeft de wens van de synode Leusden 1999 kunnen vervullen door een boekje te schrijven over de zorg aan doven in de plaatselijke gemeenten.

Deputaten hebben volgens opdracht gezocht naar een opvolger van ds. J.W. Boerma en die gevonden in de persoon van ds. Tj. van Dijk uit Middelstum. Zij hebben voor hem een taal- en cultuurstudie samengesteld waar ds. van Dijk en zijn vrouw reeds aan begonnen zijn. Deputaten bezinnen zich op samenwerking met andere kerken (met name CGK en NGK) en zorg voor christelijke doven uit andere kerken. Verder bezinnen zij zich op ontwikkelingen in de techniek. Een werkgroep is met dat doel ingesteld.

In een bijlage vergelijken deputaten de situatie van 2002 met die van 1993. Wat is er na de komst van de dovenpredikant en 8 jaar werk voor de doven veranderd op gebied van kerkdiensten, catechese, pastoraat, bijbelstudie, bezoeken en functioneren in de gemeente?

2 – Samenstelling Deputaatschap

voorzitter		
J. Huisman	Oude Rijksweg 685, 7954 GR Rouveen	jakhuism@wxs.nl
secretaris		
W. Groen	Poortersdreef 114, 3824 DR Amersfoort	groenw@hetnet.nl
penningmeester		
C.P. Douma	Raadhuisstraat 2, 9919 AK Loppersum	els.douma@wolmail.nl
leden		
mevr. H.J. Schoon-Stevens	Graswijk 12, 9405 TD Assen	shschoon@hotmail.com
mevr. W.G. Schuurhuis-Bolks	Vermeerstraat 2a, 7731 SM Ommen	geschuurhuis@hotmail.com
ds. R.Th. Pos	Groen van Prinstererstraat 10, 7731 CJ Ommen	rtpos@freeler.nl
M. van der Veen	Coornhertstraat 74, 3132 GK Vlaardingen	m.vanderveen@sozawe.rotterdam.nl
dovenpredikanten		
J.W. Boerma	Coreemarke 10, 8016 LA Zwolle	boermaj@hetnet.nl
Tj. van Dijk	Vlaslaan 14, 9991 BX Middelstum	tj.vandijk@planet.nl

---

3 – Opdracht van de Synode

Met betrekking tot het werk onder doven en slechthorenden heeft de synode van Leusden 1999 de volgende voor deputaten relevante besluiten genomen:

5. uit te spreken dat het ten behoeve van de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in het midden van de kerken nodig is, dat één fulltime predikant voor deze bijzondere zaak is afgezonderd;
6. deputaten op te dragen een zo soepel mogelijke overgang met betrekking tot de opvolging van ds. Boerma te bewerkstelligen en op korte termijn al om te zien naar voor dit werk geschikt gemaakte predikanten, teneinde het pastorale werk optimaal door te laten gaan. Rekening moet worden gehouden met een inwerkperiode van een jaar. De deputaten wordt opgedragen om de regelingen te volgen die door GS Ommen 1993 zijn opgesteld. Ook dienen zij gebruik te maken van de ervaring die in de jaren daarna is opgedaan;
7. zeven deputaten te benoemen ten behoeve van de pastorale verzorging van de dove en slechthorende gemeenteleden;
8. deputaten de volgende instructie mee te geven:
  - a. zij regelen en begeleiden de speciale toerusting van de predikant;
  - b. zij staan de predikant met raad en daad terzijde, begeleiden hem en zien toe op de uitvoering van de hem gegeven instructie, naar de wijze waarop ouderlingen volgens artikel 21 KO toezien op de ambtsdienst van hun medeambtsdragers;
  - c. zij behandelen eventuele klachten uit het midden van de kerken over het functioneren van de predikant. Zij zullen echter alleen klachten in behandeling nemen als de klagende instantie eerst zelf getracht heeft met de predikant tot een oplossing te komen; in zaken die leer of leven van de predikant raken, houden zij zich aan wat daarover in de instructie voor de kerk te Zwolle-Zuid is vastgesteld (Acta GS Ommen 1993, art. 42);
  - d. zij trachten samen met de predikant de pastorale verzorging van de dove en slechthorende gemeenteleden te stimuleren en te coördineren en voorzien de predikant van de voor zijn werk benodigde communicatieapparatuur;
  - e. zij onderhouden goed contact met de in het land bestaande dovencommissies;
  - f. zij vragen jaarlijks, onder verwijzing naar een bijgevoegde beknopte begroting, aan de kerken om een bijdrage per ziel voor het landelijke werk ten bate van de doven en slechthorenden;
  - g. zij stellen tijdig aan de kerk te Zwolle-Zuid het bedrag ter beschikking voor het voldoen aan de verplichting die voor deze kerk voortvloeit uit de overeenkomst met de Vereniging Samenwerking Emeritering;
  - h. zij vergaderen minimaal vier maal per jaar en wijzen naast de samenroeper, die als voorzitter optreedt, uit hun midden een secretaris en een penningmeester aan. Zij nodigen in de regel de predikant voor de arbeid onder doven en slechthorenden en de vertegenwoordiger van de kerk te Zwolle-Zuid uit om als adviserende leden aan hun vergadering deel te nemen;
  - i. zij onderzoeken of er middelen voorhanden zijn om Schrift en belijdenis zo dicht mogelijk bij de dove en slechthorende broeders en zusters te brengen;

- j. als er een vacature ontstaat, handelen zij naar de instructie van de GS Ommen 1993 (Acta art. 42, besluit 6);
- k. zij rapporteren aan de volgende generale synode en dit rapport dient zes maanden voor de aanvang van de generale synode aan alle kerken te worden toegezonden;
9. ds. Boerma te verzoeken een nota te schrijven over 'wat doven en slechthorenden aan ondersteuning van hun gemeente wel en niet mogen verwachten en wat kerkenraden hun dove gemeentelieden behoren te bieden';
10. de nieuwe dovenpredikant de gelegenheid te geven een gedegen opleiding in de Nederlandse Gebarentaal te volgen;
11. aan het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Mussel te voldoen door een afschrift van deze brief ter hand te stellen aan deputaten;
12. deputaten te machtigen ter bekostiging van het hun opgedragen werk, mede in verband met de overlap van een jaar met betrekking tot de nieuwe dovenpredikant, indien deze grotendeels in 2002 plaatsvindt, voor de jaren 2000, 2001 en 2002 respectievelijk de volgende maximale bedragen van de kerken te heffen: *f* 207.400,-, *f* 223.200,- en *f* 226.800,-. Vindt de overlap grotendeels plaats in het jaar 2001, dan gelden de respectievelijke maximale bedragen voor deze jaren: *f* 237.900,-, *f* 241.800,- en *f* 176.400,-.

Gronden:

1. de vastgestelde overeenkomst tussen De Gereformeerde Kerken in Nederland en de predikant voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende broeders en zusters alsmede de vastgestelde instructies blijken in de praktijk goed te voldoen. Er is een goede uitvoering gegeven aan de instructies;
2. doven hebben een duidelijke taalachterstand; daarom is omtrent de teksten in het aangepaste bevestigingsformulier gekozen voor een vertaling waarbij de gebarentaal op een juiste wijze gebruikt kan worden, waarbij gelet is op een voor doven zo helder mogelijke weergave van de bijbelse boodschap;
3. één dovenpredikant in fulltime functie is als bezetting voldoende, daar het thans gaat om een doelgroep van 40 personen, waardoor het werkkerrein voor de opvolger sterk is afgebakend. De slechthorenden (80 personen) behoren nu tot de minder intensief te bewerken aandachtsgroep. Bovendien is het werk als dovenpredikant moeilijk te verenigen met dat van een gemeentepredikant;
4. ten einde het pastorale werk optimaal te laten doorgaan, dient een zo soepel mogelijke overgang voor de opvolging van ds. Boerma gegarandeerd te worden;
5. ook na zijn aftreden als dovenpredikant kan in noodgevallen een beroep op ds. Boerma gedaan worden om de kwetsbaarheid van het werk voor deze doelgroep te verminderen;
6. uit de door deputaten beschikbaar gestelde begroting blijken de quotabedragen toereikend voor het opgedragen werk.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht

Deputaten hebben zich als taak gesteld om in het dovenwerk zoveel mogelijk aan te sluiten bij de ontwikkelingen in de dovenwereld. Deze keuze is in 1994 al gemaakt bij het zoeken naar een opleiding die de dovenpredikant moest volgen. Deze keuze is in de loop van de jaren steeds bevestigd. Doven en slechthorenden werden steeds meer als twee aparte groepen behandeld.

De dovenpredikant moet zich zoveel mogelijk in NGT uitdrukken en leeft zich zoveel mogelijk in de dovenwereld in. Alleen zo kunnen doven naar de opvatting van deputaten optimaal het evangelie ontvangen. Dovenpredikant en deputaten sluiten zich daarbij aan bij een ontwikkeling in het onderwijs; daar kiest men ook voor tweetaligheid: NGT als eerste taal voor doven; Nederlands als tweede taal.

In de afgelopen jaren is steeds gebleken, dat het noodzakelijk blijft, dat er een dovenpredikant in onze kerken is. Deputaten beschouwen het als de eerste taak van de dovenpredikant, dat hij gemeenten ondersteunt in hun zorg voor hun eigen dove gemeenteleden. In de praktijk besteedt hij echter maar een klein deel van zijn tijd daar aan. Afgelopen drie jaar hebben deputaten de dovenpredikant ruim gelegenheid gegeven een boekje te schrijven. Dit werk is voor een deel ten koste gegaan van het maken van makkelijk leesbaar materiaal voor doven.

De Here heeft het beroepingswerk snel gezegend met ds. Van Dijk. De door de synode van Leusden gewenste soepele overgang naar een volgende dovenpredikant is begonnen. Deputaten konden gebruik maken van de ervaring die 8 jaar geleden opgedaan is.

---

5 – Uitvoering

5.1 Uitgebreid beleidsoverzicht

Uitvoering opdracht van het deputaatschap (de nummers verwijzen naar de besluiten van de synode van Leusden 1999).

[5]

Het werk van ds. Boerma heeft de afgelopen jaren goed doorgang kunnen vinden. Het rapport aan Leusden 1999 heeft uitgebreid beschreven wat het werk van ds. Boerma in de praktijk precies inhoudt. Daar valt niet veel aan toe te voegen. Deputaten verwijzen daar graag naar. In de organisatie van het werk zijn nauwelijks veranderingen opgetreden.

[6]

Deputaten zijn in het najaar van 2000 begonnen met het beroepingswerk. Deputaten hebben bij dat werk de doven zelf veelvuldig betrokken. Zo hebben zij aan de doven elementen voor een profiel-schets gevraagd en later om namen van predikanten. Ook hebben deputaten een advertentie in het Nederlands Dagblad en het predikantenblad ‘Pro Ministerio’ laten plaatsen om onbekend talent onder predikanten op te sporen. Bij de voorbereiding kon steeds geput worden uit archieven van 1993/4. Twee deputaten konden hun toen opgedane ervaring gebruiken. Ook ds. Boerma was steeds bij dit proces betrokken.

De kijk/hoorcommissie die door de deputaten was benoemd kond met een lijst van 10 namen in januari 2001 met het beroepingswerk beginnen. In deze commissie zaten behalve deputaten ook 2 doven en de medewerkster van Dit Koningskind. Op ds. Tj. van Dijk kon in april 2001 een beroep uitgebracht worden. De Here zegende het werk bijzonder doordat het eerste beroep aangenomen werd. 28 september 2001 is ds. Van Dijk in een kerkdienst in Zwolle-Zuid bevestigd door ds. Boerma. Daarin blijkt direct al de goede samenwerking tussen hen.

[7]

De namen van de deputaten, zie hoofdstuk ‘samenstelling deputaatschap’. Deze 7 waren allen bij het werk betrokken.

[8ab]

Deputaten hebben in de regel vier keer per jaar vergaderd. In de tijd van het beroepingswerk frequenter. Daarbij was ds. Boerma (en later ook ds. Van Dijk) aanwezig en werd zijn werk besproken. Twee maal per jaar bespraken deputaten een door ds. Boerma gemaakte terugblik op het werk en een werk-overzicht over een half jaar. Zo blijven deputaten bij het werk betrokken en hadden zij invloed op het beleid. Daarnaast vergaderden ‘smalle deputaten’ (J. Huisman en R.Th. Pos) 1 of 2 maal tussen de reguliere vergaderingen door met ds. Boerma (en later ook ds. Van Dijk). Daarin kwamen allerlei pastorale aspecten en punten aan de orde.

[8c]

Klachten behandelen is niet nodig geweest.

[8d]

Deputaten hebben ds. Boerma de ruimte gegeven een boekje te schrijven. Nieuwe apparatuur is niet aangeschaft. Vermeldenswaard is, dat doven steeds meer gebruik maken van SMS; voor de dovenpredikant zeer gemakkelijk om bijvoorbeeld afspraken te maken of (onderweg) vertraging door te geven.

[8e]

Leden van 4 (van de 5) dovencommissies hebben zitting in het deputaatschap.

[8fg]

Ieder jaar is een beknopte begroting naar de kerken gestuurd en een quotum vastgesteld. Vanaf 1999 heeft br. C.P. Douma het werk van br. E. Huttinga overgenomen. De verplichtingen aan de Vereniging Samenwerking Emeritering worden rechtstreeks aan hen voldaan.

[8h]

Deputaten hebben minstens vier maal per jaar vergaderd. Vrijwel altijd was de dovenpredikant daarbij aanwezig. Notulen en belangrijke stukken werden aan de scriba van de kerk te Zwolle-Zuid verstuurd. Rond het beroepingswerk hebben deputaten weer om een vertegenwoordiger van Zwolle-Zuid gevraagd en hebben die gekregen in de persoon van br. M.J. de Jong.

[8i]

Eén van de deputaten is bezig de Nederlandse Geloofsbelijdenis in eenvoudig Nederlands te vertalen. In dovendiensten in Groningen gebruikt de dovenpredikant sinds begin 2001 PowerPoint presentaties om de Woordbediening te ondersteunen. Dit blijkt een goed hulpmiddel.

[8j]

Voortijdig is geen vacature ontstaan; de vacature die voorzien was, is reeds vervuld.

[8k]

Dat u dit leest, is een bewijs, dat ook aan de opdracht te rapporteren is voldaan.

[9]

Ds. Boerma heeft voldaan aan het verzoek een nota te schrijven. Dat is concreet geworden in een boekje *'Elkaar meenemen'*, ondertitel: *'Hoe ga je om met doven in de gemeente?'* Dit boekje geeft algemene informatie over doofheid, een korte introductie in de dovenwereld, de gevolgen van de handicap in de kerk en uitleg van aantal bijbelteksten. Daarnaast geeft het boekje een overzicht van wat en hoe er binnen en buiten onze kerken voor doven gedaan wordt. Tenslotte is er een hoofdstuk met aanwijzingen over optimaliseren van de zorg aan doven in hun plaatselijke gemeenten en een checklist: een vragenlijst waarmee kerkenraden en doven alle terreinen van zorg na kunnen gaan en zo eventueel tot verbetering kunnen komen.

Dit boekje is speciaal geschreven voor gemeenten met leden die doof geboren zijn. Met name in de laatste hoofdstukken staan ook aanwijzingen voor gemeenten met (zwaar) slechthorenden of mensen die later doof geworden zijn. Alle gemeenten waar een dove woont, hebben op kosten van deputaten 2 exemplaren ontvangen, één voor het dove gemeentelid, één voor een kerkenraadslid. Andere gemeenten of gemeenten die meer exemplaren willen, kunnen die bestellen bij *'Dit Koningskind'*, postbus 85275, 3506 AG Utrecht, 030 236 37 88, info@ditkoningskind.nl. Het boekje heeft 92 bladzijden en kost € 5 (f 11) exclusief verzendkosten.

[10]

Voor de opleiding van ds. Van Dijk hebben deputaten voor het seizoen 2001/02 het volgende pakket samengesteld. Ds. Van Dijk zal samen met zijn vrouw in Groningen de basis communicatiecursus A en B volgen. Dat zijn 2 x 12 lessen van elk 1 morgen in de week. Daarnaast zullen zij wekelijks privé-les krijgen van een gebarentaaldocente. Naast deze taalstudie zal ds. Van Dijk literatuur over doofheid, NGT en dovencultuur bestuderen en kennismaken met diverse mensen binnen de dovenwereld. In een aantal blokken neemt hij zo kennis van woon- en leefomgeving, dovencultuur, godsdienst, arbeidssituatie en onderwijs. Pas daarna zal hij kennismaken met zijn 'gemeente'. Ds. Boerma zal hem hierbij begeleiden.

[11]

Bij het samenstellen van de groslijst voor de nieuwe dovenpredikant hebben deputaten aandacht geschonken aan losgemaakte predikanten. Eén van hen stond ook op de groslijst.

[12]

Aangezien ds. Van Dijk 28 september 2001 is bevestigd en in 2002 zal verhuizen naar Zwolle, zal de overlap van kosten grotendeels in 2002 plaatsvinden, zodat de maximale te heffen bedragen van de kerken voor het jaar 2000, 2001 en 2002 respectievelijk *f* 207.400, *f* 223.200 en *f* 226.800 zullen gaan bedragen.

5.2 Contacten met CGK, NGK en andere kerken

Deputaten ontvingen in september 2000 een gezamenlijk schrijven van deputaten Kerkelijke eenheid (sectie CGK) uit onze kerken en van deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde Belijders in Nederland van de Christelijk Gereformeerde Kerken. Zij verzochten deputaten contact te zoeken met het Deputaatschap voor het pastoraat in de gezondheidszorg van de CGK om te bezien waar overlap in het dovenwerk is en of en waar het mogelijk is met hen samen te werken. Deputaten hebben het rapport aan de synode van Leusden naar deze deputaten opgestuurd; daarin wordt de visie en het werk van onze dovenpredikant uitgebreid beschreven. Wij hebben deputaten verzocht om een dergelijk document ook aan ons te sturen. Later zou er eventueel een gesprek kunnen volgen. Tot nu toe hebben deputaten CGK daar nog niet op gereageerd.

Ds. Boerma heeft ook contact gehad met een Nederlands Gereformeerde predikant. In deze kerken is landelijk niets georganiseerd. Hier en daar doen Nederlands Gereformeerde kerken mee aan het Interkerkelijk Dovenpastoraat (Gereformeerd synodaal, Hervomd en Christelijk Gereformeerd). Ds. Boerma heeft zijn hulp aangeboden. Mogelijk liggen hier in de toekomst nog mogelijkheden samen te werken.

In het midden, westen en zuiden van het land bezoeken een aantal doven en slechthorenden uit andere kerken de diensten. Zij komen met name uit de Gereformeerde Bond van de Nederlands Hervormde Kerk en de Christelijke Gereformeerde Kerk. In totaal gaat het om ongeveer 15 personen. Ds. Boerma heeft hen allen bezocht en daarmee de drempel tot verder contact verlaagd. In Zeeland stemt de dovencommissie het rooster af op het rooster van de Interkerkelijke Dovencommissie (GK(s), NHK, CGK). Het gevolg is dat ook hier een tiental gasten in onze diensten aanwezig zijn. Deputaten achten het een goede zaak, dat via het dovenwerk in onze kerken ook andere doven gebruik maken van onze faciliteiten. Tot nu toe gaat dat niet ten koste van de zorg aan de eigen doven. Integendeel, voor de kleine groep doven is het fijn wanneer zij ook nog andere dove christenen ontmoeten.

5.3 Werkgroep Techniek

Afgelopen jaren zijn er op het gebied van de techniek grote ontwikkelingen geweest. Voor doven en slechthorenden is dit in veel opzichten een goede ontwikkeling. Vergeleken met 9 jaar geleden, toen tot het beroepen van een dovenpredikant werd besloten, is er veel veranderd: toen hadden de meeste doven alleen een teksttelefoon; daarmee konden zij met andere doven op afstand communiceren. Tegenwoordig hebben de meeste (ook) een fax. Een grote groep heeft een mobiele telefoon voor SMS. Steeds meer doven gebruiken e-mail. Dat betekent, dat zij niet alleen contact onderling hebben, maar dan zij ook meer met horende mensen kunnen communiceren.

Ook in de aangepaste kerkdiensten heeft de techniek verandering gebracht. Afgelopen jaren is regelmatig in de dovensdiensten in Groningen geëxperimenteerd met projectie vanuit een computer. De problemen van een onrustig beeld en te weinig lichtopbrengst zijn nu opgelost. De dovencommissies hebben besloten om apparatuur aan te schaffen om in de kerkdiensten op deze manier te projecteren.

Rond internet zijn er de laatste jaren in de kerken ontwikkelingen geweest. Verschillende gemeenten zetten complete kerkdiensten op internet. 9 jaar geleden was dit nog niet in beeld. Zo is er meer te noemen: er zijn cd-rom's beschikbaar met bijbelgedeelten in gebarentaal, CD-rom's om gebarentaal te oefenen, Dit Koningskind maakte, met anderen, de tweede videoband met bijbelse naamgebaren, catechisatiemateriaal is in kleur, slechthorenden hebben digitale hoortoestellen met een veel betere kwaliteit.

De ontwikkeling in techniek is nog lang niet ten einde. De tolkdienst TC VisiNet experimenteert met succes met een beeldtelefoon. Dat opent de mogelijkheden van op afstand tolken of les geven. Een programma om spraak om te zetten in tekst wordt steeds beter. Ook moet het technisch mogelijk zijn om een uitzending via internet te ondertitelen of in een hoek van het beeld te laten tolken.

Deze ontwikkelingen juichen deputaten toe. Wel merken zij op, dat er op veel plaatsen aan verschillende projecten gewerkt wordt. Dat is jammer van de energie. Deputaten hebben daarom besloten een werkgroep op te richten, die tot taak heeft ontwikkelingen te volgen, ideeën bij elkaar te brengen en zaken te ontwikkelen voor doven en slechthorenden. Deze werkgroep heeft nog niet genoeg mensen en is nog niet van start gegaan. Wij schrijven er in dit rapport toch over, omdat te voorzien is, dat deze werkgroep in de toekomst (veel) geld nodig heeft.

Deputaten overwegen, dat het goed voor doven en slechthorenden in de gemeenten allerlei technieken voor hen beschikbaar te maken. De verwachting is, dat het aantal slechthorende mensen in de komende jaren zal stijgen. Het aantal doven in de kerken zal eerder afnemen. In de toekomst zal het werk voor doven en slechthorenden nog meer dan nu een zaak van de plaatselijke gemeenten zijn. Er zal steeds meer vraag komen naar meelesen en andere visualisering van een kerkdienst.

---

6 – Toekomst

Deputaten nemen zich voor op de ingeslagen weg voort te gaan. Deputaten zullen ds. Van Dijk begeleiden in zijn studie en kennismaken met het eigenlijke werk. Hij zal daarin zijn eigen weg moeten zoeken. Hij kan weliswaar gebruik maken van bestaande structuren en gewoonten maar toch zal hij zijn eigen aanpak hebben en zijn eigen stempel op het werk zetten. Deputaten zullen hem daar bij helpen.

Met betrekking tot ds. Boerma zullen deputaten waar zij kunnen hem helpen een gemeente te vinden. Mocht dat onverhoopt na 2 jaar nog niet zijn gelukt, zullen deputaten hem helpen ander passend werk te vinden.

Bijzondere dingen die de komende jaren de aandacht zullen krijgen zijn: samenwerking met andere kerken (met name CGK, omdat daar landelijk ook al contacten mee zijn en NGK, omdat zij het dovenwerk niet landelijk geregeld hebben) en ontwikkelingen op het gebied van de techniek.

7 – Conclusies/aanbevelingen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de inhoud Acta, artikel 97.]

Bijlagen

A. Rapport van de kerkenraad van Zwolle-Zuid

De kerkenraad van Zwolle -Zuid heeft een bescheiden opdracht ten opzichte van de dovenpredikant. Deputaten ondersteunen ds. Boerma in het werk, de kerkenraad heeft die taak niet. De kerkenraad ziet toe op leer en leven. Kerkelijke tucht is niet nodig geweest. Op de volgende wijze heeft de kerkenraad inhoud gegeven aan de opdracht die zij heeft met betrekking tot ds. Boerma:

De dovenpredikant bezoekt de kerkenraadsvergadering met diakenen waar kerkvisitatie wordt gehouden. Ook bezoekt hij de vergadering waarin deze visitatie wordt voorbereid. Op andere kerkenraadsvergaderingen is ds. Boerma welkom. Hij maakt slechts zeer zelden gebruik van de gelegenheid. Wel is hij in de hoedanigheid van voorzitter van de liturgiecommissie regelmatig op vergaderingen aanwezig.

Ds. Boerma is verplicht twee maal per jaar voor te gaan in de kerkdiensten van Zwolle -Zuid. Hij doet dat zeker in de vacante periode enkele malen vaker. Kerkenraad heeft op verzoek van ds. Boerma met hem een uitgebreide bespreking gehad over zijn in Zwolle gehouden preken.

De kerkenraad van Zwolle-Zuid houdt contact met deputaten door middel van toezenden van verslagen en wanneer nodig een vertegenwoordiger die dan de vergaderingen van deputaten bezoekt.

B. 1993 – 2002

Voor de synode van 1993 schreef studiedeputaatschap over de noodzaak tot de komst van een dovenpredikant. Om deze zaak te overwegen schreven zij een inventarisatie wat er in de gemeenten en regionaal of landelijk voor doven en slechthorenden werd gedaan. Na 9 jaar en nadat een nieuwe dovenpredikant is bevestigd, is het goed een nieuwe stand van zaken te geven. Er is niet opnieuw een enquête gehouden; door betere structuren is veel informatie ook zonder enquête beschikbaar. In onderstaande paragrafen beschrijven deputaten kort wat er in 9 jaar veranderd is. De onderstaande indeling volgt het rapport uit 1993 bladzijde 33-40.

Kerkdiensten

Het aantal aangepaste diensten is in de afgelopen jaren nauwelijks groter geworden. Wel is het zo, dat er meer overzicht gekomen is en meer regelmaat. In 2 regio's 2 maal per maand, in 2 regio's 1 maal per maand. Meer diensten is organisatorisch wel mogelijk, maar zou ten koste gaan van de aanwezigheid van de doven in hun eigen gemeente.

In de communicatievorm zijn duidelijker keuzen gemaakt: overal een scherm met alle gesproken tekst daarop geprojecteerd. Daarnaast het liefst een tolk. De dovenpredikant maakt op verzoek van de doven in 2 regio's zelf gebaren.

In Zeeland worden nu ook aangepaste diensten gehouden. Afgelopen jaren 4 keer per jaar. De komende tijd zal de frequentie opgevoerd worden.

Het gebruik van overheadprojector en rollen lijkt zijn langste tijd gehad te hebben. In de dovendiensten gebruikt de dovenpredikant een powerpoint presentatie. In andere regio's zal binnenkort een beamer zijn intrede doen.

De dovenpredikant gaat in een groot deel van deze diensten voor; 9 keer per regio, in Zeeland 4 keer.

Catechese

De catechisaties waren 9 jaar geleden individueel aan verschillende doven in het land. Dat is nu nog zo. Het leeuwendeel neemt de dovenpredikant voor zijn rekening; een enkele dove kan in de eigen gemeente catechisatie volgen. In de loop van de jaren is het aantal catechisten voor de dovenpredikant opgelopen tot 9 jongeren. De communicatie is veel beter geworden. De dovenpredikant kan bij de meeste doven vrijwel alle stof overbrengen. De communicatie is nu de handicap niet meer. Nu spelen alleen verstandelijke vermogens nog een rol. Een aantal doven heeft belijdenis gedaan van het geloof.

Bijbelstudie

In de organisatie is niet veel veranderd. Nog steeds organiseren 4 regio's bijbelstudie voor doven. Er zijn nu vaste structuren gekomen. De dovenpredikant heeft meestal 3 avonden per regio aan deze bijbelstudies cursus gegeven. Ook tijdens het al jarenlang bestaande dovencongres rond hemelvaartsdag heeft de dovenpredikant inhoudelijk een vaste plaats gekregen.

Bezoeken door ambtsdragers

Hierin is grote winst geboekt door de komst van de dovenpredikant. Hier ligt naast catechisaties het hart van zijn werk. Doven kunnen nu in hun eigen gebarentaal met een ambtsdrager communiceren. De dovenpredikant heeft de mogelijkheid om alle doven regelmatig te bezoeken. Hij kan meer doen dan crisispastoraat. Dit komt onder andere tot uitdrukking doordat de dovenpredikant veel jongeren eens per maand bezoekt en een hoofdstuk uit een boek bespreekt. In bijzondere situaties kan de dovenpredikant iemand intensief bezoeken.

Functioneren in de plaatselijke gemeente

De komst van de dovenpredikant heeft geen verslechtering van de gemeenten te zien gegeven. Integendeel, juist door de extra aandacht voor doven en slechthorenden, hebben kerken weer nieuwe initiatieven genomen in hun zorg voor deze gemeenteleden. In de loop van de jaren heeft de dovenpredikant ook adviezen kunnen geven aan gemeenten. Een goed hulpmiddel om de zorg in de plaatselijke gemeente te stimuleren is het jaarlijkse huisbezoek door wijkouderling of wijkpredikant samen met de dovenpredikant. Enkele gemeenten maken daar gebruik van.

Het in 5.1 punt 9 besproken boekje van ds. Boerma is een neerslag van het optimaliseren van de zorg aan doven in hun eigen gemeente. Doel van het boekje is vooral om kerken aan te zetten beleid te maken met betrekking tot hun doven. Deputaten verwachten dat het komend jaar veel aanbevelingen uit dat boekje overgenomen zullen worden door de kerken.

Inventarisatie doven en slechthorenden

Deputaten hebben in 1993 onder andere via een enquête een inventarisatie gemaakt van doven en slechthorenden in de kerken. Deze gegevens heeft de dovenpredikant op zijn zoektocht naar 'zijn' gemeente gebruikt. In overleg met deputaten heeft hij de groep gesplitst in mensen die gebaren gebruiken en mensen die dat niet doen. Voor beide groepen heeft hij een informatieboekje geschreven, waarin ook namen en adressen zijn opgenomen. In de praktijk van zijn werk richt de dovenpredikant zich op de mensen die gebaren gebruiken.

In de loop van de jaren hebben zich geen doven onttrokken, is er één overleden. 2 of 3 nieuwe doven zijn geboren en 3 of 4 'bekend' geworden.

Het zicht op de slechthorenden is niet zoveel groter geworden. Veel slechthorenden kiezen ervoor anoniem te blijven en geen activiteiten te bezoeken. De noodzaak daartoe is ook duidelijk minder dan bij doven.

Inhoudsopgave

Voorwoord/inleiding	1
1 – SAMENVATTING IN GEWOON NEDERLANDS	2
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	2
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	3
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	5
5 – UITVOERING	6
5.1 Uitgebreid beleidsoverzicht	6
5.2 Contacten met CGK, NGK en andere kerken	8
5.3 Werkgroep Techniek	9
6 – TOEKOMST	10
7 – CONCLUSIES/AANBEVELINGEN	10
Bijlagen	11
A. Rapport van de kerkenraad van Zwolle-Zuid	11
B. 1993 – 2002	11
Inhoudsopgave	13

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage V 2 –
Rapport van deputaten Geestelijke
verzorging militairen (inclusief
aanvullend rapport)**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord/Inleiding

Wij, deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen, benoemd door de Generale Synode Leusden 1999, zijn blij u hierbij onze rapportage van de door ons verrichte werkzaamheden en de daaruit voortvloeiende voorstellen aan uw vergadering te doen toekomen.

Wij zien terug op een periode waarin veel dingen om aandacht vroegen. In een aantal zaken moesten knopen worden doorgemaakt, waarvoor achteraf uw goedkeuring nodig zal zijn. Door de grote hoeveelheid werk die op ons afkwam, was het niet mogelijk om aan alle onderdelen van de ontvangen opdracht de nodige aandacht te geven. Sommige opdrachten zijn blijven liggen.

Toch zijn wij van mening, dat wij naar vermogen aan de opgedragen taak hebben gewerkt. Onder gebed om Gods zegen hebben wij dat werk verricht. In de overtuiging dat deze arbeid zal meewerken aan de komst van het Koninkrijk van God.

Wij kregen de opdracht drie maanden voor de aanvang van de volgende generale synode ons rapport uit te brengen en te beoordelen of het volledige rapport aan de kerken moet worden toegezonden. Mocht dat laatste het geval zijn, dan zou dat zes maanden voor de aanvang van de synode moeten gebeuren.

Op dit punt kwamen wij in de problemen. Graag zouden wij, vanwege de ingrijpende zaken die in ons rapport aan de orde komen, zien, dat alle kerken van ons rapport kennis namen. Aan de andere kant lukte het niet dit rapport een half jaar voor aanvang van de synode klaar te hebben.

Wij willen u echter erop attenderen, dat door middel van de internetsite van de kerken, ook ons rapport breed beschikbaar kan komen. Zodat de kerken toch nog drie maanden in de gelegenheid zijn kennis te nemen van ons rapport en daarop zowel naar ons, als deputaten, als naar u, als synode, kunnen reageren. Het zou goed zijn de kerken door middel van een perspublicatie op ons rapport te attenderen, zodra het op de site beschikbaar komt.

---

1 – Samenvatting

Het werk van ons als deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen stond in de periode tussen de Generale Synode Leusden 1999 en de Generale Synode Zuidhorn 2002 in het teken van de benoeming van twee krijgsmachtpredikanten uit onze kerken. Ds. A.H. van der Velden werd benoemd tot legerpredikant en ds. J.P. van Bruggen tot vlootpredikant. Beiden voor onbepaalde tijd.

Omdat onze kerken al heel lang geen krijgsmachtpredikanten voor onbepaalde tijd meer kenden, moest er heel wat geregeld worden. Zo was er geen door de generale synode vastgestelde regeling voor deze situatie beschikbaar. Verder was er geen enkel zicht op de gevolgen van deze nieuwe situatie (pensioenbreuk) voor de pensioenvoorziening van deze predikanten. De vraag kwam op of er aan de zending van een predikant in de krijgsmacht voor onbepaalde tijd liturgisch aandacht moest worden geschonken. Er bleek tevens behoefte te zijn aan vorming en instructie van de krijgsmachtpredikanten vanuit de kerken, naast die welke de Protestantse Geestelijke Verzorging in de krijgsmacht aan de predikanten biedt. Over deze onderwerpen zult u dan ook in het rapport uitvoerig worden geïnformeerd.

Daarnaast moet er aandacht worden geschonken aan de zaken die binnen de Interkerkelijke Commissie voor Contact in Overheidszaken voor Militairen (CIO-M) aan de orde kwamen. In hoofdzaak ging dat over de werving en sollicitatie-procedures van krijgsmachtpredikanten, van de hoofdkrijgsmachtpredikant en van de hoofden van predikanten bij land-, luchtmacht en marine. Verder kreeg in dat kader de manier van betrokken worden van krijgsmachtpredikanten bij de vorming van militairen de aandacht.

Ook hebben de contacten met de Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken (CCGG) ertoe geleid, dat wij in samenwerking met deze commissie aan de synode willen voorstellen, om het werk van deze commissie kerkelijk in te kaderen, door het op te nemen in de instructie van deputaten. Wanneer de synode hiermee accoord gaat zal het deputaatschap moeten worden uitgebreid en onderverdeeld worden in twee secties (krijgsmachtpredikanten en militairen).

We moeten helaas constateren, dat we niet zijn toegekomen aan het opstellen van een, en het kritisch/praktisch toetsen van de voorlopig vastgestelde, instructie voor dienstdoende krijgsmachtpredikanten voor uitzonderingssituaties in crisis- en oorlogsgebieden. Gelukkig kon die situatie zich in deze jaren ook nog niet voordoen wat onze krijgsmachtpredikanten betreft. Wel zal er door nieuw te benoemen deputaten bij voorrang aandacht aan moeten worden gegeven.

Slotopmerking. Omdat het rapport is opgesteld in overeenstemming met de volgorde van de ontvangen instructie, staan de voorstellen niet in volgorde van belangrijkheid.

---

2 – Samenstelling van het deputaatschap

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken te Leusden 1999 benoemde de volgende personen in het deputaatschap:

naam	plaats	tot	email
primi			
ds. A.H. van der Velden (samenroeper)	Mijdrecht	2005	ah.vd.velden@hccnet.nl
br. J. Bosch	Waddinxveen	2002	jan.bosch@consunet.nl
br. T. Damstra	Hasselt	2002	t.damstra@zonnet.nl
br. B.K. Dertien	Wezep	2005	famdertien@hotmail.com
br. H. Emmens	Pijnacker	2008	emmens@belgacom.net
ds. W. Tiekstra	Berkel en Rodenrijs	2008	w.tiekstra@hccnet.nl
secundi			
br. G. Elzinga	Deventer		g.h.elzinga@hccnet.nl
ds. G.F. de Kimpe	Hardenberg		gf.dekimpe@filternet.nl

Bezetting

Omdat ds. Van der Velden een benoeming tot krijgsmachtpredikant ontving is zijn plaats ingenomen door ds. De Kimpe. Ds. Van der Velden kon niet meer als deputaat fungeren omdat hij dan, om zo te zeggen, zijn eigen ‘controleur’ zou worden.

Vanwege het tijdelijk niet beschikbaar zijn van br. Bosch in verband met het volgen van een cursus en de overplaatsing van br. Emmens naar België, hebben deputaten ook br. Elzinga gevraagd actief te worden binnen het deputaatschap.

Functieverdeling

Het voorzitterschap van het deputaatschap is vervuld eerst door br. Bosch en vervolgens door ds. De Kimpe. Ds. Tiekstra werd secretaris van het deputaatschap. Br. Damstra bleef penningmeester in nauwe samenwerking met de quaestor van de generale synode.

In plaats van ds. Van der Velden is ds. Tiekstra aan de Interkerkelijke Commissie voor Contact in Overheidszaken (CIO) voorgedragen als lid van de CIO-M en als zodanig benoemd.

Voorstel

Deputaten stellen u voor om het deputaatschap uit te breiden met tenminste twee primi en één secundus. Zij willen daarvoor de volgende redenen aanvoeren.

- a. Nu we twee krijgsmachtpredikanten voor onbepaalde tijd hebben gekregen is de hoeveelheid werk sterk toegenomen.
- b. Het lidmaatschap van het CIO-M vraagt veel tijd van het daarin zitting hebbend lid van het deputaatschap. Zodat de huidige situatie, waarbij het secretariaat van het deputaatschap en het lidmaatschap van het CIO-M in één persoon verenigd zijn, niet langer is te handhaven.

Daarnaast zal in het vervolg van dit rapport blijken, dat deputaten u voorstellen bij de taken van het deputaatschap ook het werk, dat de CCGG tot op heden behartigde, op te nemen. Ook dat zal tot uitbreiding van het deputaatschap moeten leiden.

---

3 – Opdracht van de synode

Deputaten kregen van de Generale Synode te Leusden 1999 in hoofdzaak de volgende opdracht (de letterlijke opdracht is aan dit rapport toegevoegd als bijlage 1).

- a. Contact te onderhouden met de hoofdkrijgsmachtpredikant.
- b. Naar vermogen constructief mee te werken in de CIO-M.
- c. Contacten te onderhouden met dienstdoende en reserve krijgsmachtpredikanten.
- d. Contact te onderhouden met de Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken (CCGG).
- e. De ontwikkelingen in de krijgsmacht wat de geestelijke verzorging betreft nauwkeurig te volgen en daarop zo mogelijk in te spelen.
- f. Een instructie op te stellen voor krijgsmachtpredikanten in uitzonderingssituaties in crisis- en oorlogsgebieden.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht

4.1 Jaarling, kort/langverbander

Uit de besluiten van voorgaande generale synoden blijkt dat er in 1993 (Ommen) duidelijke huiver was om predikanten voor langere termijn uit te zenden in de krijgsmacht. Het jaarlingschap had de voorkeur. In 1996 (Berkel en Rodenrijs) kwam er een kentering. Dit werd veroorzaakt doordat het jaarlingschap ging verdwijnen. De kerken oordeelden dat predikanten ook als langverbanders (voor de duur van telkens niet meer dan vijf jaar) konden worden uitgezonden in de krijgsmacht. In 1999 (na Leusden) moest worden geconstateerd, dat in de krijgsmacht plaats was voor drie soorten krijgsmacht-predikanten. Toch weer Jaarlingen, Beroeps Beperkte Termijn (BBT) en Beroeps Onbeperkte Termijn (BOT). Om de open gevallen plaatsen te bezetten werd door de Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging een algemene wervingsactie gevoerd. Omdat Leusden had besloten in principe voor volledige inzetbaarheid te kiezen, kwamen nu ook weer predikanten uit de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt in aanmerking. Een zestal gereformeerde predikanten solliciteerde. Het resultaat was dat er twee predikanten uit onze kerken werden benoemd voor onbepaalde termijn. Deputaten is vervolgens gebleken dat de door Berkel en Rodenrijs vastgestelde regelingen A en B voor die situatie niet voldeden. Daarom komen zij met een voorstel voor een regeling C.

4.2 Waarnemer, lidmaatschap CIO-M

Tot de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 waren deputaten als waarnemer in de CIO-M vertegenwoordigd. Genoemde synode besloot dat deputaten het lidmaatschap van dat college mochten aanvragen. Dat werd in het 1997 gerealiseerd, nadat de deputaten voor het contact met de hoge overheid het lidmaatschap bij de CIO hadden aangevraagd en verkregen. Sedert dien wordt naar vermogen meegewerkt aan de zaken die binnen dat college de aandacht hebben. Onze inbreng wordt zeer gewaardeerd. Zoals kon blijken bij het afscheid van ds. Van der Velden (geruime tijd) na zijn vertrek uit dat college.

4.3 Volledige inzetbaarheid

Vanwege de veranderende omstandigheden binnen de krijgsmacht – veel inzet in internationaal verband met als gevolg uitzendingen naar crisis-gebieden – wordt van krijgsmachtpredikanten verlangd dat zij overal inzetbaar zijn. In de rapportage aan de Generale Synode Leusden 1999 is daar uitgebreide aandacht voor geweest. Volledig inzetbaar wil ook zeggen verbonden worden aan de oecumenische gemeente in Seedorf of avondmaalsviering in crisis- en/of oorloggebieden. De synode gaf voorzichtig groen licht. Wel zullen deputaten met een welomschreven instructie moeten komen voor krijgsmachtpredikanten in crisis- en/of oorlogsgebieden, die kritisch en in de praktijk getoetst moet worden. Tot op heden zijn wij daar niet aan toe gekomen.

---

5 – Uitvoering van de opdracht

5.1 Vergaderdata

Om de van synodewege opdracht zo goed mogelijk uit te voeren hebben deputaten in de afgelopen periode heel vaak vergaderd. De data zijn: 3 maart 1999, 15 oktober 1999 (overdracht aan nieuw-benoemde deputaten), 16 december 1999, 28 december 1999, 11 februari 2000, 24 maart 2000, 31 maart 2000, 12 mei 2000, 23 juni 2000, 6 oktober 2000, 8 december 2000, 16 februari 2001, 22 maart 2001 (samen met de CCGG en de deputaten van de CGK), 26 april 2001, 14 juni 2001 en 6 september 2001.

5.2 Contacten hoofdkrijgsmachtpredikant

Dankzij het lidmaatschap van de CIO-M zijn de contacten met de hoofdkrijgsmachtpredikant (HKP) regelmatig en gegarandeerd. De HKP is namelijk uit hoofde van zijn functie lid van de CIO-M-vergadering. Daar brengt hij rapport uit over de Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging (DPGV) binnen de krijgsmacht, de ontwikkelingen daarvan en de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht. Via hem ontvangen deputaten ook enige feedback omtrent het functioneren van onze krijgsmachtpredikanten. Bij vacaturestellingen zouden wij een persbericht kunnen doen uitgaan om zo mogelijk te solliciteren.

5.3 Meewerken in de CIO-M

Sedert de Generale Synode Leusden 1999 zijn achtereenvolgens ds. Van der Velden, en na zijn in dienst treden als krijgsmachtpredikant, ds. Tiekstra als lid van de CIO-M zoveel mogelijk bij de vergaderingen van dat college aanwezig geweest. Zij hebben naar vermogen meegewerkt aan het vormen van beleid voor de Protestantse Geestelijke Verzorging (PGV) binnen de krijgsmacht. In deze periode kwamen een aantal zaken nadrukkelijk aan de orde.

5.3.1 Plaats van de kerken binnen de sollicitatie-procedure

Toen er in 1999 een algemene werving van krijgsmachtpredikanten plaatsvond, werd er een sollicitatie-procedure vastgesteld, die naderhand werd geëvalueerd. Er bleken een aantal aspecten reden tot nadere bespreking te geven. De eerste was de plaats en functie van de kerken binnen die sollicitatie-procedure. Besloten was dat een lid van de CIO-M in de eerste sollicitatie-commissie zou plaatsnemen. Deze selecteerde kandidaten op basis van hun sollicitatiebrief. Daarna informeerde de HKP de betreffende kerk om te vernemen of er van hun kant bezwaren tegen een eventuele benoeming als krijgsmachtpredikant bestonden. Binnen de kring van de Samen-op-weg-kerken gaf dat enige problemen. Hun hoofdbezwaar was, dat door het deelnemen aan de eerste sollicitatie-commissie als CIO-M, er al een advies van de kerken gegeven was. Bij de andere leden van de CIO-M werd dat bezwaar

niet gedeeld, omdat de eerste sollicitatie-commissie zich niet bezig hield met kerkelijke toetsing, maar slechts met zaken van competentie.

5.3.2 Pastorale ervaring

Een ander punt van bespreking was het begrip pastorale ervaring, die vereist is om in aanmerking te komen voor het krijgsmachtpredikantschap. De vraag was of deze ervaring moest zijn opgedaan binnen het gemeente-pastoraat, of dat die ook elders mocht zijn opgedaan. Na maandenlange discussie werd uiteindelijk besloten de ervaring die nodig is als volgt te formuleren: “pastorale ervaring, opgedaan in een gemeente, eventueel óók in een andere pastorale functie”. Hiermee wordt gegarandeerd, dat de krijgsmachtpredikant in elk geval in een gemeente moet hebben gediend. Dit is belangrijk bij terugkeer van de krijgsmachtpredikant in het verband van de kerken die hem zonden.

5.3.3 Hoofdkrijgsmachtpredikant en hoofden predikanten

Omdat in de jaren 2001 en 2002 zowel de hoofden van de leger-, luchtmacht- en vlootpredikanten (HLP, HLuP en HVloP), als ook de hoofdkrijgsmachtpredikant (HKP) het einde van hun termijn zouden beleven, werd besloten eerst de vacature van de HKP te vervullen, om daarna te gaan werken aan de vervulling van de andere drie vacatures. Voor alle functies werd een functieomschrijving, een profielschets en een sollicitatie-benoemingsprocedure vastgesteld. De sollicitatie-procedure voor de HKP resulteerde op 5 juni 2001 tot de voordracht van ds. G. Bikker, Nederlands-Hervormd krijgsmacht-predikant, voor deze functie. Door middel van een schrijven hebben wij aan de CIO-M gemeld: “Als deputaten zien wij geen reden waarom wij bezwaar zouden moeten aantekenen en *daarom stemmen wij van harte in met deze voordracht*. Wij zullen dienovereenkomstig ook rapporteren aan de Generale Synode van onze kerken die in 2002 te Zuidhorn wordt bijeengeroepen.”

5.3.4 Ethiek en krijgsmacht

Doordat onze krijgsmacht regelmatig deelneemt aan internationale vredesmissies in oorlog- en crisisegebieden, is er bij de leiding van de krijgsmacht behoefte aan ethische vorming van het personeel. Denk aan de gebeurtenissen in Sebrenica. Zo is er bij de Defensie Leergangen een instituut in het leven geroepen met de naam ‘Bureau voor Ethiek en Krijgsmacht’. Uit een inventarisatie inzake dilemmatrainingen kwam de volgende aanbeveling naar voren: “De versterking van de ondersteunende rol van de Geestelijke Verzorging (GV) bij dilemmatrainingen, teneinde de aandacht voor waarden en normen bij dilemma’s te versterken.” Bij de bespreking van die aanbeveling kwam naar voren, dat gewaakt moest worden voor de onafhankelijkheid van de GV. Deze mag niet in dienst komen te staan van de militaire taakstellingen. In de huidige praktijk ligt de bijdrage van de GV aan de ethiek binnen de krijgsmacht tussen:

- a. De bijdrage is gebonden aan denominaties en kan in meerdere of mindere mate ontsloten worden voor militairen in relatie tot hun beroep. Als zodanig is ze aanvullend op wat de krijgsmacht zelf doet.

- b. De bijdrage is niet alleen aanvullend, maar ook gericht op het schragen, versterken en verdiepen van waarden en normen die zowel de zendende instanties (kerken) als de politieke en militaire overheid belangrijk achten.

In dit kader kwam de vraag op of de protestantse kerken niet, naar het voorbeeld van de Rooms-Katholieke Kerk, zouden moeten komen tot de instelling van een leerstoel voor een buitengewoon hoogleraar geestelijke verzorging in de krijgsmacht.

5.3.5 Conferenties van krijgsmachtpredikanten

Jaarlijks worden er conferenties van krijgsmachtpredikanten georganiseerd. Tot voor kort werden die afwisselend door de DPGV en de CIO-M georganiseerd. In 2001 is besloten voortaan gezamenlijk deze organisatie ter hand te nemen. In 2000 en 2001 namen aan de conferenties onze beide krijgsmachtpredikanten en (deels) onze CIO-M vertegenwoordiger deel. In 2000 was het thema: “Hoe gaat het met je?” In 2001: “Wat moet volgens jou het profiel van de PGVer anno 2005 zijn?” Bij de laatste conferentie kwam duidelijk naar voren, dat de PGV-er een kerkelijke binding dient te hebben. Hij moet het ambt van predikant in een van de kerken bekleden.

5.3.6 Uitzendbaarheid

Omdat GV-ers overal inzetbaar moeten zijn, heeft het CIO-M besloten, dat elke krijgsmachtpredikant (ook als hij nadiënt) beschikbaar moet zijn voor uitzending naar oorlog- en crisisgebieden. Dit in afwijking van wat voor het militaire personeel geldt. Zij kunnen na het bereiken van de leeftijd waarop zij FLO (functioneel leeftijdsontslag) kunnen krijgen niet zonder hun bewilliging worden uitgezonden.

5.3.7 Voorzitter CIO-M

Daar de huidige voorzitter, mr. A. Vaandrager, zijn functie wil neerleggen, wordt er ijverig gezocht naar iemand die zijn plaats kan innemen. Gekeken wordt naar iemand die kerkelijk betrokken is, bekend is met het militaire bedrijf en ook ingang heeft in politiek Den Haag. Tot op heden is er niemand gevonden, die bereid is die functie op zich te nemen.

5.4 Contacten krijgsmachtpredikanten

5.4.1 Twee krijgsmachtpredikanten

De in 1999 gestarte werving van krijgsmachtpredikanten leverde een totaal van 81 sollicitanten op, waaronder 6 uit de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt in Nederland. Daaronder bevonden zich een 18-tal die geschikt tot zeer geschikt werden bevonden. Vervolgens werd aan de CIO-M-vertegenwoordiger ten aanzien van een 4-tal sollicitanten gevraagd of er kerkelijke bezwaren tegen een eventuele benoeming waren. Waarop ontkennend kon worden geantwoord. In januari 2000 kwam het bericht dat ds. J.P. van Bruggen per 25 april 2000 en ds. A.H. van der Velden per 1 april 2000 tot krijgsmachtpredikant voor onbepaalde tijd waren benoemd.

5.4.2 Regeling C

Vervolgens hebben wij op verzoek van de HKP een procedure in werking gesteld, zodat deze benoemingen in een aanstelling zouden kunnen resulteren. Daarvoor was bereidheid tot uitzending van de kerken te Amstelveen en Zuidlaren en goedkeuring van de respectieve classes, waaronder deze kerken resorteren, nodig. In februari 2000 kon aan de HKP worden bericht, dat er geen kerkelijke verhinderingen waren om tot aanstelling over te gaan.

Toen ons bleek dat we kans maakten op krijgsmachtpredikanten voor onbepaalde tijd, realiseerden wij ons dat de door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 vastgestelde regeling niet was toegesneden op deze situatie.

Deputaten hebben vervolgens in overleg met de benoemde krijgsmachtpredikanten een Regeling C ontworpen, waarmee gewerkt kan worden tot de Generale Synode Zuidhorn 2002 haar definitief heeft vastgesteld. Deze regeling is ontworpen naar analogie van de vastgestelde regeling B. Deputaten menen tot deze activiteit bevoegd te zijn op basis van het besluit van de Generale Synode Leusden 1999: "Opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdracht: b. De ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauwkeurig mogelijk te volgen en te toetsen en zo nodig daarop in te spelen."

Deze regeling heeft gediend op de classes Assen en Amsterdam-Leiden waarop respectievelijk de kerken te Zuidlaren en Amstelveen goedkeuring vroegen voor de zending van hun predikant als krijgsmachtpredikant. Deputaten leggen deze regeling (opgenomen als bijlage 2 bij ons rapport) ter goedkeuring aan uw vergadering voor.

5.4.3 Formulier voor uitzending

Op voorstel van ds. J.P. van Bruggen hebben deputaten vervolgens besloten, dat het goed zou zijn aan de zending als BOT-er in een eredienst van de zendende kerk liturgisch aandacht te schenken. Dit in onderscheid van de vroegere kortdurende zendingen van jaarlingen, die na één jaar en zes weken hun ambtelijke dienst in de kerk waaraan zij verbonden waren voortzetten.

Om hieraan, die liturgische aandacht, tegemoet te komen is in overleg met prof. M. te Velde een proeve van een formulier voor uitzending opgesteld. Dit formulier is in de kerkdiensten op 26 maart 2000 te Amstelveen bij de zending van ds. A.H. van der Velden en op 9 april 2000 te Zuidlaren bij die van ds. J.P. van Bruggen gebruikt. Deze proeve vindt u als bijlage 3 bij dit rapport.

Toen wij vervolgens aanliepen tegen het probleem van de positie van de krijgsmachtpredikant in relatie tot de zendende kerk, waarover later in dit rapport, kwam de gedachte op, dat het beter zou zijn een krijgsmachtpredikant te verbinden aan een 'garnizoenskerk'. Dat zou betekenen, dat een toekomstig krijgsmachtpredikant afscheid preekt in de gemeente waaraan hij tot dan toe verbonden was. Vervolgens wordt hij bevestigd als krijgsmachtpredikant in de 'garnizoenskerk', waaraan hij dan verbonden wordt, waarin hij dan ook 'intrede' kan doen. Vandaar dat wij aan uw vergadering een andere proeve van uitzendingsformulier voor krijgsmachtpredikanten voorleggen ter vaststelling. Deze proeve vindt u als bijlage 4 bij dit rapport.

5.4.4 Pensioenbreuk

Een heel andere moeilijkheid waarmee we te maken kregen, was die van pensioenbreuk. Daarbij bleek het onmogelijk om een vorm van pensioenoverdracht te doen plaatsvinden van de Vereniging Samenwerking Emeritering (VSE) naar een pensioenfonds en andersom. De reden daarvan is, dat predikanten geen pensioenrechten opbouwen bij de VSE. De VSE is een soort van ‘verzekering’ van kerken voor het geval een gemeente te maken krijgt met de emeritering van haar dienaar des Woords.

Omdat deze materie de kundigheid van uw deputaatschap verre oversteeg, hebben we de hulp ingeroepen van de heer G. Wagenaar FFP (Consensio Planning-Zuidlaren). Uitgangspunt was daarbij dat de kerken, die een krijgsmachtpredikant zenden, financieel verantwoordelijk voor hem zijn. Dus ook voor een eventueel ontstaand pensioengat.

Na overleg met de VSE hebben wij gevraagd of het mogelijk was om krijgsmachtpredikanten in de uitkeringsregeling op te nemen, zodat de kerk, waaraan de predikant voor zijn in dienst treden bij defensie verbonden was, de VSE machtigt tot een uitkering aan de krijgsmachtpredikant bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar of aan zijn weduwe. Op het moment dat dit rapport werd verzonden was op deze vraag nog geen antwoord ontvangen.

Verder hebben wij, op voorstel van de heer Wagenaar, besloten tot een jaarlijkse onkostenvergoeding, op kosten van de kerken. Met deze vergoeding kan de krijgsmachtpredikant zelf een koopsompolis afsluiten om het pensioengat te dichten. Voor dit besluit willen we graag uw goedkeuring ontvangen. Het bedrag komt per predikant rond de f 650,00 (€ 295,00) per jaar te liggen.

5.4.5 Scholing

Naar de door de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 vastgestelde regeling A sub 4, moeten deputaten voor zover nodig speciale toerusting van de krijgsmachtpredikant regelen en begeleiden. In eerste instantie zijn we in contact getreden met het IRTT te Zwolle. In ons overleg met deze instelling is gebleken, dat er mogelijk iets met deze instelling is te regelen.

Vervolgens kwam van de krijgsmachtpredikanten het verzoek om theologische scholing met het oog op het omgaan met moderne theologie, waarmee hij in de kring van zijn collega's veel te maken krijgt. In eerste instantie denken deputaten in dit kader aan scholing aan de Theologische Universiteit te Kampen in de vorm van een post-academische studie. Contact hierover moet nog met de dagelijkse leiding van de TU worden opgenomen.

5.4.6 Visie op de krijgsmachtpredikant

Tijdens ons contact met de IRTT (met name drs. C.J. Haak) kwam de vraag naar voren wat nu precies onze visie op krijgsmachtpredikanten is. Kun je wel stellen dat we bij het krijgsmachtpredikantschap spreken over evangelisatiearbeid onder hen die in de krijgsmacht hun werk hebben gevonden? Wij achten het van belang om voor onszelf, met het oog op werving van krijgsmachtpredikanten en onze verantwoording van werkzaamheden naar uw vergadering, nodig een heldere visie te hebben. Daarom hebben we een nota geschreven, die we ook aan drs. Haak hebben voorgelegd, over: “Hoe zien wij de krijgsmachtpredikant in de 21e eeuw.” Bij het verschijnen van dit rapport is de reactie van drs. Haak nog niet binnen. Wel leggen we deze nota als bijlage 5 bij dit rapport aan u voor.

In deze nota komen ook zaken, die eerder in deze rapportage aan de orde kwamen, voor de aandacht. Te denken valt aan wat geschreven is onder 5.3.4 *Ethiek en Krijgsmacht* en onder 5.4.3 *Formulier voor uitzending*.

5.4.7 Contactoefening krijgsmachtpredikanten

De contacten met de nu dienstdoende krijgsmachtpredikanten vindt op verschillende manieren plaats. Allereerst is er indien mogelijk de persoonlijke aanwezigheid van de beide krijgsmachtpredikanten tijdens onze vergaderingen. Verder wordt er regelmatig schriftelijk aan het deputaatschap gerapporteerd. Ook bezoeken deputaten de krijgsmachtpredikanten op hun werkplek. Tenslotte is er regelmatig contact via email of telefoon. De verhoudingen liggen goed, zodat de gesprekken heel open zijn. Wederzijds is er intussen vertrouwen gegroeid. We hopen als deputaten van harte dat dit zich zal voortzetten.

5.4.8 Contactoefening reserve-krijgsmachtpredikanten

Nadat wij als deputaten begonnen zijn aan de uitvoering van de opdracht van uw voorganger hebben we als een van de eerste dingen een inventarisatie gehouden onder de oud-krijgsmachtpredikanten. Of zij nog reserve-krijgsmachtpredikant waren en, zo ja, of zij nog regelmatig dienst deden? Het resultaat was, dat er voor zover bekend nog een 5-tal predikanten als reserve-krijgsmachtpredikant te boek staan. Slechts een twee-tal van hen deelde mee als zodanig nog wel eens actief te zijn. Het betreft de predikanten D.W.L. Krol en M.A. de Niet. De eerste zond ons een rapport over zijn werkzaamheden. De tweede wil graag rapporteren op een vergadering van deputaten. Als deputaten constateren we met blijdschap, dat kerken door het tijdelijk afstaan van hun predikant mee willen werken aan de GV in de krijgsmacht.

---

6 – Contacten CCGG en deputaten CGK

6.1 Inleiding

De Generale Synode Leusden 1999 gaf (in artikel 70, besluit 2 sub f1) aan deputaten GVM als opdracht mee contact te onderhouden met de Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken (CCGG). Op 24 maart 2000 en 26 april 2001 hebben wij samen met de CCGG vergaderd.

Op de tweede vergadering met de CCGG waren ook de deputaten Geestelijke verzorging militairen van de Christelijke Gereformeerde Kerken (dep. CGK) aanwezig. Dit naar aanleiding van het verzoek van de deputaten Kerkelijke eenheid van beide kerkgenootschappen om contact met elkaar op te nemen. Het doel daarvan was elkaar te leren kennen en na te gaan welke vormen van samenwerking in de toekomst mogelijk zullen zijn. En waar dat op (onoverkoombare) problemen zou kunnen stuiten.

Wij meenden dat de aanwezigheid van de dep. CGK en de CCGG op dezelfde vergadering voor de hand lag, omdat de CCGG al geruime tijd contacten met de dep. CGK onderhield.

6.2 Kennismaking met de deputaten CGK

In de kennismaking met de dep. CGK kwamen we tot de verblijdende conclusie, dat we heel sterk met hen op één lijn zitten. We staan echt voor het zelfde werk in de dienst van de Koning van de kerk. Samenwerking in de toekomst lijkt dan ook bijna vanzelfsprekend. Er zijn plannen in de maak om in samenwerking met de dep. CGK (mogelijk ook met die van de Nederlandse Gereformeerde Kerken) te komen tot het organiseren van conferenties voor onze krijgsmachtpredikanten. Op die conferenties kan van gedachten worden gewisseld over bepaalde aspecten van de taak van de krijgsmachtpredikanten. Zodat de opstelling van predikanten uit deze kerken in de krijgsmacht zoveel mogelijk gelijk kan zijn.

6.3 Voorstel tot inkadering van het werk van de CCGG

6.3.1 Inleiding

Momenteel functioneren naast elkaar: deputaten Geestelijke verzorging militairen (deputaten GVM), die als voornaamste taak hebben het werven en begeleiden van predikanten met het oog op een taak binnen de krijgsmacht, en de Stichting Contact Gereformeerde Militairen (voorheen: Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken), die leden van de Gereformeerde kerken, die werkzaam zijn in de krijgsmacht, wil begeleiden.

Deputaten GVM en CCGG zijn het erover eens dat het in de huidige situatie aanbeveling verdient, de beide genoemde instanties samen te voegen.

Door het samenvoegen van deputaten GVM en de CCGG ontstaat een nieuw deputaatschap geestelijke verzorging militairen, waarbinnen te onderscheiden is tussen een sectie geestelijk verzorgers en een sectie militairen.

6.3.2 Argumentatie

Voor deze samenvoeging zijn drie argumenten aan te geven:

1. Hoewel wij onze krijgsmachtpredikanten niet het leger in laten gaan speciaal voor de bearbeiding van onze kerkleden in de krijgsmacht, kan toch niet ontkend worden dat de aanwezigheid van ónze predikanten in de krijgsmacht, van belang is voor onze kerkleden in de krijgsmacht. Ze kunnen elkaar over en weer tot grote steun zijn, zeker in situaties waarin militairen ver van huis zijn (maar niet alleen dàn). Hiermee is een zekere koppeling tussen geref. geestelijke verzorgers in de krijgsmacht, en geref. kerkleden in de krijgsmacht, gegeven. De waarde en de wenselijkheid van deze koppeling maakt een andere koppeling wenselijk en voor de hand liggend, namelijk die tussen de instantie die de geestelijk verzorgers in de krijgsmacht begeleidt (deputaten GVM) en de instantie die er is ten dienste van de kerkleden in de krijgsmacht (CCGG). Dit punt komt in de huidige situatie nadrukkelijker naar voren dan voorheen, omdat onze krijgsmachtpredikanten tegenwoordig (ook) langverbanders (kunnen) zijn.
2. Als gevolg van het afschaffen van de opkomstplicht rijst bij steeds meer kerken de vraag, wat de taak van de plaatselijke kerken is voor de gereformeerde militairen, nu deze een aparte ‘beroepsgroep’ vormen. Deze vraag leidt er niet alleen toe, dat sommige kerken de financiële steun aan de CCGG hebben opgezegd, maar ook dat er gereformeerde militairen dreigen ‘zoek’ te raken als gevolg van het feit, dat ze niet bekend zijn bij de CCGG. Toch blijft het omzien naar hen die in de krijgsmacht werkzaam zijn, een belangrijke taak die de kerken niet mogen verwaarlozen. De deputaten GVM en CCGG zien daarom als taak voor zichzelf het opzetten van een netwerk van gereformeerde militairen (vergelijk ook de instructie voor deputaten GVM van de GS Leusden 1999 sub h.).
3. Nu we als deputaten GVM op voorstel van deputaten kerkelijke eenheid contacten zijn aangegaan met de deputaten GVM van de CGK – een instantie die zowel de CGK-geestelijke verzorgers als de CGK-militairen in het buitenland begeleidt – biedt het voordelen wanneer deputaten GVM een zoveel mogelijk gelijk takenpakket als die deputaten hebben.

6.3.3 Concept-instructie

[Zie voor het betreffende onderdeel de instructie zoals die is opgenomen in de besluittekst, Acta artikel 99.]

6.3.4 Toekomstige werkwijze

Wat de werkwijze van het nieuwe deputaatschap betreft:

De beide secties hebben gezamenlijk overleg over de taken van de beide secties, met name voor de beleidsmatige kant (tenminste twee maal per kalenderjaar).

Daarnaast werken de secties zelfstandig aan de uitvoering van hun specifieke taken. Terugkoppeling vindt steeds plaats naar de voltallige deputatenvergadering, die ook de rapportage richting generale synode vaststelt.

---

7 – Conclusies en aanbevelingen

7.1 Terug- en vooruitzien

Resumerend zien uw deputaten met dankbaarheid terug op de periode waarover wij u nu rapporteren. We hebben mogen zien hoe de Here Jezus Christus ons rijk zegende. Veel werk kon worden verricht. Zowel binnen en door het deputaatschap als ook binnen de krijgsmacht. We bidden of dit werk ook in de toekomst goede voortgang mag hebben. De inzet voor gereformeerde militairen en het door middel van predikanten in de krijgsmacht aanwezig zijn vormen een uitdaging, die we graag in de aandacht van de kerken willen aanbevelen. De mogelijkheden daartoe zijn ons door God gegeven.

7.2 Vragen en voorstellen

In ons rapport hebben we u een aantal vragen voorgelegd en voorstellen gedaan. Deze zetten we hier nog even op een rij.

1. Uitbreiding van het deputaatschap.
2. Goedkeuring van de instemming met de voordracht HKP.
3. Goedkeuring van de ontworpen regeling C.
4. Goedkeuring van het gebruik van de proeve van uitzendformulier.
5. Vaststelling van een uitzendformulier voor krijgsmachtpredikanten.
6. Inkadering van het werk van de CCGG in het deputaatschap.
7. Vaststelling van de nieuwe instructie voor deputaten.
8. Akkoordverklaring van de voorgestelde nieuwe werkwijze.

---

8 – Aanvullend rapport

8.0 Voorwoord

8.0.1 Inleiding

In aanvulling op onze eerdere rapportage aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 willen wij graag nog rapporteren over de door ons voortgezette werkzaamheden. In dit aanvullend rapport komen we met name terug op een viertal in het genoemd rapport genoemde zaken.

1. De instructie voor de avondmaalsviering in crisis- en oorlogssituaties.
2. De positie van de krijgsmachtpredikant in de 21e eeuw.
3. Het formulier voor uitzending (c.q. afstaan) van krijgsmachtpredikanten.
4. Financiële regeling bij terugkeer uit de krijgsmacht.
5. Enkele zaken met betrekking tot het CIOM.

Met betrekking tot deze zaken geven we u nadere informatie en nieuwe voorstellen.

8.0.2 Vergaderdata

Sedert onze eerste rapportage hebben we vergaderd op de data 8 november 2001, 11 januari en 1 maart 2002. We hopen voor de opening van de Generale Synode nog tenminste één maal te vergaderen. Dan samen met de Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken en de nieuw benoemde deputaten Geestelijke Verzorging Militairen van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland.

8.1. Instructie avondmaalsviering

Hoewel wij aan één van de kerken geschreven hebben, dat wij ons best zouden doen ons nog te bezinnen op de (voorlopige) instructie voor de viering van het heilig avondmaal in crisis- en oorlogssituaties, moeten we tot onze spijt melden, dat ons dat niet gelukt is. Het door ons al eerder gemelde gebrek aan mankracht speelde ons daarbij onder meer parten.

Voorts blijken de beide krijgsmachtpredikanten, die in de praktijk ervaring opdoen met het krijgsmachtpastoraat, door hun werkomstandigheden niet in staat te zijn geweest zich hiermee bezig te houden. Terwijl zij juist de personen zijn, die inbreng vanuit de praktijk zouden kunnen leveren. We willen namelijk geen instructie ontwerpen die in de praktijk niet werkt.

Graag zien we dat nieuw te benoemen deputaten de opdracht krijgen deze zaak met voorrang te behandelen, opdat tenminste op de volgende generale synode een aan de praktijk getoetste instructie kan worden vastgesteld.

We merken hierbij nog op, dat ds. J.P. van Bruggen tijdens zijn drie maanden durende verblijf op de H.M. Van Nes – een opdracht in een ‘crisisituatie’ – geen viering van het heilig avondmaal heeft hoeven te beleggen. Daaruit blijkt volgens ons dat het met de bedoelde avondmaalsvieringen niet zo’n vaart loopt. Toch zullen we er voor de toekomst ons op moeten voorbereiden. Zodat een hernieuwde opdracht niet zinloos is.

8.2 Positie krijgsmachtpredikant

In ons rapport hebben we geschreven, dat we op de Nota: *Hoe zien wij de krijgsmachtpredikant in de 21e eeuw* een reactie gevraagd hadden van ds. C.J. Haak (IRTT). Deze reactie is nu binnen. Daarnaast hebben we een afschrift ontvangen van een brief van ds. J.P. van Bruggen (Vlootpredikant), waarin hij reageert op het schrijven van ds. Haak. Ook hebben we een gesprek gehad met prof. dr. M. te Velde over de onderhavige materie. Wij willen u hierbij een overzicht geven van de verschillende gezichtspunten. Zie de nu volgende tabel, waarin de standpunten kort zijn samengevat.

Visie op de krijgsmachtpredikant in de 21e eeuw

Nota van deputaten

De krijgsmachtpredikant

- a. dient ambtsdrager te zijn en behoort derhalve aan een plaatselijke kerk verbonden te zijn;
- b. wordt door een plaatselijke kerk ‘gezonden’ in de krijgsmacht met gebruikmaking van een vast te stellen formulier;
- c. vervult een ambtelijke taak ten aanzien van gelovigen en een niet-ambtelijke taak ten aanzien van ongelovigen; een taak die duidelijk onderscheiden is van de taak van een gemeente- en evangelisatie-predikant;
- d. moet aan een ‘garnizoenskerk’ verbonden worden, daar die dichter bij het werk staat dan de gemeente, waaraan hij laatstelijk verbonden was.

Ds. C.J. Haak

De krijgsmachtpredikant

- a. verzorgde vroeger de kerkelijke zorg voor kerkleden op afstand, tegenwoordig is hij feitelijk niet meer dan een seculiere geestelijke verzorger;
- b. moet niet meer door de kerken gezonden worden; daarvoor in de plaats zou gezocht moeten worden naar een mogelijkheid om een ‘niet-ambtelijke’ geestelijke verzorger in de krijgsmacht tewerk te kunnen stellen;
- c. vervult duidelijk een taak die geen missionair of evangeliserend karakter heeft; daarom kan hij geen kerkelijk ambtsdrager zijn met ambtelijke bevoegdheden;
- d. kan niet ‘gezonden’ worden en behoeft daarom ook niet aan een kerk (evt. garnizoenskerk) verbonden te worden, laat staan dat daarvoor een formulier zou moeten worden opgesteld.

Ds. J.P. van Bruggen

De krijgsmachtpredikant

- a. dient ambtsdrager te zijn om namens de kerken met het Woord van God in de krijgsmacht werkzaam te kunnen zijn;
- b. dient door de kerken ‘gezonden’ te worden, waarom het goed is daarvoor een formulier te ontwikkelen;
- c. vertegenwoordigt de kerk en waar die voor staat binnen de wereld die krijgsmacht heet (een diaconale taak);
- d. moet, om de band met de kerken zo inhoudsvol mogelijk te doen zijn, zo mogelijk verbonden worden aan een kerk die al op de krijgsmacht is georiënteerd (garnizoenskerk).

Prof.dr. M. te Velde

De krijgsmachtpredikant

- a. wordt als ambtsdrager door de kerken ‘afgestaan’ aan de dienst geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht;
- b. wordt door een plaatselijke kerk ‘afgestaan’, om namens de gezamenlijke kerken in de krijgsmacht werkzaam te zijn met het Woord; dit ‘afstaan’ zou publiek met een summier formulier kunnen gebeuren maar dat is niet direct noodzakelijk;
- c. heeft een kerkelijke opdracht, om binnen het kader van de taken en instructies die de overheid hem geeft en van de mogelijkheden die zij hem biedt, met het Woord van God te arbeiden onder hen die in militaire dienst zijn;
- d. wordt op marginale wijze verbonden aan eventueel een andere plaatselijke kerk. Dat zou de kerk in zijn woonplaats, maar evengoed die in zijn werkplaats kunnen zijn.

Deputaten (2e instantie)

De krijgsmachtpredikant

- a. moet, gezien de wens van de protestantse geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht, het ambt van predikant bekleden binnen de kerken, die als ‘zendende instantie’ fungeren;
- b. moet, gezien de in de kerkorde vastgelegde afspraken, aan een plaatselijke kerk verbonden blijven/worden, die hem dan afstaat voor een speciale taak, waartoe hij door de kerken gezonden wordt – waarbij het dienstig kan zijn een daartoe ontworpen formulier te gebruiken;
- c. heeft de kerkelijke opdracht, om binnen het kader van de taken en instructies die de overheid hem geeft en van de mogelijkheden die zij hem biedt, met het Woord van God te arbeiden onder hen die in militaire dienst zijn;
- d. wordt op marginale wijze verbonden aan een plaatselijke kerk. Dit kan zijn de kerk, waarbij hij laatstelijk predikant was, of de kerk in zijn woonplaats of de kerk in zijn standplaats.

Uit bovenstaande schema kan blijken, dat uw deputaten tot een andere opstelling zijn gekomen, dan in 5.4.3 van ons eerder uitgebrachte rapport is verwoord. De binding aan een plaatselijke kerk kan per situatie naar bevind van zaken worden geregeld. Naar onze overtuiging kan de als Bijlage IV opgenomen proeve van een formulier voor zending in al die gevallen worden gebruikt. Daarom willen we op dat punt geen nieuwe voorstellen doen, behoudens het in 8.3. (zie hierna) gestelde.

Uw deputaten hebben voor hun stellingname in tweede instantie gekozen op historische, principiële en praktische gronden, waarbij zij mede steunen op de opvattingen van de hoogleraar kerkrecht. De positie van de krijgsmachtpredikant is een heel bijzondere. De kerken fungeren als een ‘zendende instantie’ (samenwerkend met andere kerken in het CIOM), terwijl defensie fungeert als werkgever en betalende instantie. Deze ‘mengvorm’ draagt automatisch een compromisachtig karakter. Maar zij biedt de kerken wel de mogelijkheid (de kans) om met het Woord van God in de krijgsmacht werkzaam te zijn.

8.3 Formulier voor de zending van krijgsmachtpredikanten

Wat in 8.2 naar voren is gebracht, is voor deputaten aanleiding om u de volgende voorstellen te doen.

- 8.3.1 Wijzig het als bijlage IV bij het rapport gevoegde concept formulier in deze zin, dat niet meer gesproken wordt van ‘uitzending’ maar van ‘zending’.
Deputaten kiezen voor de term ‘zending’, om daarmee aan te sluiten bij het spraakgebruik binnen de Diensten Geestelijke Verzorging binnen de krijgsmacht. De kerken die predikanten beroepen om krijgsmachtpredikant te worden (voor de Rooms Katholieke Kerk geldt mutatis mutandis hetzelfde), worden ‘zendende instanties’ of ‘zendende kerken’ genoemd. Wij zien geen principiële redenen om daarin [nl. in dat spraakgebruik] niet mee te gaan.
Deputaten zijn verder van oordeel, dat het genoemde concept-formulier een goede omschrijving geeft van de roeping van de kerken en van de taak van de krijgsmachtpredikant, waarbij de kerkelijke inbedding van zijn arbeid duidelijk naar voren komt.
- 8.3.2 Wijzig onder *taak* de tweede alinea in: “Zoals bekend is [dit, voor het geval er een verbintenis met een *nieuwe* kerk wordt aangegaan] of: Zoals eerder is bekend gemaakt [dit, als de verbintenis met de eigen gemeente *blijft*], heeft ds. ... een benoeming tot krijgsmachtpredikant aangenomen. Hij wordt door de kerken gezonden om per ... zijn taak binnen de krijgsmacht te vervullen.”
Wij bevelen dit formulier, met de boven voorgestelde wijziging, dan ook graag bij u aan ter vaststelling. U vindt het op bovengenoemde punten gewijzigde concept-formulier bij dit rapport als Bijlage 4 – Versie 2.

8.4 Financiële regeling bij terugkeer uit de krijgsmacht

In onze laatste vergadering vóór het bijeenkomen van de Generale Synode Zuidhorn 2002 hebben deputaten zich bezig gehouden met de vraag, hoe de financiële zaken geregeld zijn, wanneer een BOT-er (en een BBT-er) vroegtijdig de dienst bij de krijgsmacht verlaat. Uit de (concept) regeling blijkt, dat de kerk waaraan hij verbonden is, geen enkele financiële verantwoordelijkheid voor hem draagt. Wel dient zij alles in het werk te stellen om hem beroepbaar te stellen binnen de kerken. Maar wat gebeurt er, wanneer hij geen beroep krijgt? Volgt dan naar art. 15 KO de overgang tot een andere staat des levens? Het kan dus gebeuren, dat een gewezen krijgsmachtpredikant (tijdelijk) zonder inkomen komt te zitten. Wie is er dan verantwoordelijk voor zijn levensonderhoud en voor hoelang? Hier liggen nogal wat vragen, waarop deputaten op dit moment geen antwoord hebben. Wel zouden we aan de synode willen voorstellen, om in een dergelijke situatie als kerken die verantwoordelijkheid te nemen, omdat hij als krijgsmachtpredikant uiteindelijk in opdracht van de kerken zijn werk binnen de krijgsmacht heeft verricht. Het zou goed zijn, wanneer nieuw te benoemen deputaten een summiere regeling opstellen, waarin die verantwoordelijkheid met zoveel woorden wordt genoemd. Daarin kan ook opgenomen worden, dat (vergelijkbaar met de VSE regelingen) uitkeringen van andere instanties in mindering worden gebracht. Deputaten achten het noodzakelijk, dat bij een dergelijk ingewikkeld punt, deskundigheid van buitenaf wordt ingeschakeld. Zoals dat ook met betrekking tot het te dichten pensioen-gat door hen gedaan is.

8.5 Enige CIOM-zaken

8.5.1 Voorzitter CIOM

In haar vergadering van februari 2002 heeft het CIOM met blijdschap kennis genomen van de mededeling van de heer W.F.L. van Leeuwen (lid van de Evangelisch Lutherse Kerk) bereid is het voorzitterschap van het CIOM op zich te nemen. Verwacht wordt dat hij binnenkort in functie kan treden. De heer Van Leeuwen past goed binnen het profiel van een voorzitter, dat in 1996 door het CIOM is vastgesteld. Hij heeft hoge functies binnen de krijgsmacht bekleed en na zijn Functioneel Leeftijds Ontslag (FLO) heeft hij een functie bij de Rijks Voorlichtingsdienst (RVD) vervuld.

8.5.2 Reorganisatie diensten GV

In het najaar van 2001 werd het CIOM geconfronteerd met een versnelde procedure reorganisatie diensten geestelijke verzorging. De commandant DICO (Defensie Interservice Commando), waaronder de diensten voor de geestelijke verzorging vallen, had een kolonel b.d. als interim-manager aangesteld, met de opdracht voorjaar 2002 de reorganisatie van de diensten GV rond te hebben. Deze reorganisatie was nodig, omdat de bedrijfsvoering van de diensten GV binnen één Resultaat Verantwoordelijke Eenheid (RVE) waren ondergebracht. De reorganisatie-kar was echter vastgelopen. De interim-manager moest die weer los trekken. Alleen werd gevreesd, dat hij zich daarbij ook zou bemoeien met de inhoudelijke kant van de geestelijke verzorging, die echter de verantwoordelijkheid van de zendende instanties (de kerken) is. In overleg met het ROMO werd besloten bij de staatssecretaris defensie aan de bel te trekken. De zendende instanties wensen de inhoudelijke onafhankelijkheid van de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht te behouden. Wat de bedrijfsmatige kant van deze diensten betreft willen zij coöperatief zich opstellen, door de processen binnen de diensten zo goed mogelijk te beschrijven. In voortgaand overleg werd besloten te gaan voor een aangepaste RVE, waarbinnen de bedrijfsmatige en de inhoudelijke kant goed behartigd kunnen worden. Bij voorbeeld door een onafhankelijk hoofd bedrijfsvoering te benoemen, die in overleg met de hoofden van dienst zorgt voor een doelmatige bedrijfsvoering met betrekking tot 'alles wat niet praat' (facilitair). De hoofden van dienst houden contact met de zendende instanties over 'alles wat praat' (inhoudelijk). Daarbij dient bedacht te worden dat 'wat niet praat' ten dienste staat van 'wat praat' (bij het verzenden van deze rapportage was alles nog niet uitgekristalliseerd).

8.5.3 Leerplannen morele vorming en dilemma-training

Het bureau Ethiek en Krijgsmacht werkt aan een GV-bijdrage voor het basisboek Ethiek. Gehoopt wordt dat de staatssecretaris defensie zal instemmen met een bijdrage van geestelijk verzorgers bij de morele vorming en de dilemma-training van militairen. Dat betekent wel, dat er een goed leerplan op tafel moet komen, waaruit blijkt dat de geestelijke verzorgers professioneel kunnen optreden in dat kader. Ook zullen de zendende instanties zich achter dat plan moeten opstellen. Daarom is besloten om een klankbord-groep vanuit CIOM en ROMO te vormen, die meedenkt bij het opstellen van dat leerplan.

8.6 Uitleiding

Tot zover onze aanvullende rapportage. Wij zijn graag bereid nadere toelichting te geven op hetgeen hierin naar voren is gebracht. We zijn ons bewust van een zekere onbekendheid bij uw vergadering ten aanzien van deze materie. Hopelijk kan een mondelinge of schriftelijke reactie op eventuele vragen meer bekendheid met deze zaken bewerken.

Wij bidden uw vergadering de wijsheid van Gods Geest toe bij uw beraadslaging en besluitvorming. Geve onze God zijn zegen over de door ons deputaatschap en vooral over de door de beide krijgsmachtpredikanten verrichte arbeid.

Berkel en Rodenrijs, 20 maart 2002.

Namens deputaten Geestelijke Verzorging Militairen,

W. Tiekstra (secretaris).

Bijlagen

Bijlage I   Opdracht van de Generale Synode Leusden 1999

Besluit 2:

opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdracht:

- a. als instantie te fungeren waaraan de overheid (c.q. de hoofdkrijgsmachtpredikant) mededeling kan doen, indien zij een of meer krijgsmachtpredikanten uit de gereformeerde kerken wenst;
- b. de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauwkeurig mogelijk te volgen, te toetsen en zo nodig daarop in te spelen;
- c. een nauw contact met de hoofdkrijgsmachtpredikant te onderhouden om zo mogelijk tot goede afspraken te komen voor een verantwoord functioneren van door onze kerken uitgezonden legerpredikanten;
- d. het lidmaatschap van het CIO-M te continueren en daarin naar vermogen een constructieve bijdrage te leveren;
- e. ijverig te zoeken naar predikanten die geschikt en bereid zijn de functie van krijgsmacht-predikant te vervullen, ongeacht of dit een plaats bij de landmacht, bij de luchtmacht of bij de vloot betreft, en zo te komen tot een bezetting van de plaatsen die voor gereformeerde predikanten beschikbaar zijn; als het jaarlingen betreft te handelen naar de bestaande instructie (GS Ommen 1993, Acta art. 43, besluit 5e-i); als het langverbanders betreft te handelen naar de vastgestelde regelingen A en B (GS Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 56, besluit 2, bijlage VI);
- f. ten aanzien van hun arbeid contact te onderhouden met:
  1. de Contactcommissie Gereformeerde Garnizoenskerken;
  2. de deputaten voor de Relatie tussen Kerk en Overheid voor overleg met betrekking tot onderwerpen die beide deputaatschappen regarderen;
- g. geregeld contact te onderhouden met de dienstdoende en reservekrijgsmachtpredikanten om van hen rapport te ontvangen van hun (eventuele) werkzaamheden, hen bij te staan in de uitoefening van hun functie en zo nodig te informeren over de huidige gang van zaken;
- h. zolang de mogelijkheid daartoe wordt geboden in 'Beukbergen' of elders cursussen te organiseren voor gereformeerde (aanstaande) militairen, mede onder leiding van gereformeerde (krijgsmacht)predikanten, en al het nodige te verrichten tot vorming en voorlichting, eventueel in samenwerking met het Gereformeerd Vormingsinstituut (GVI), de Contactcommissie Gereformeerde Garnizoenskerken (CCGG) en het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV);
- i. van hun arbeid aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en te beoordelen of het volledige rapport aan de kerken toegezonden moet worden, en dan zes maanden voor aanvang van de synode.

Besluit 3:

deputaten op te dragen voor uitzonderingssituaties in crisis- en oorlogsgebieden de dienstdoende legerpredikant zo te instrueren dat hij

- a. onverkort Gods Woord moet kunnen uitdragen;

- b. geestelijke verzorging moet kunnen geven aan de aan zijn zorg toevertrouwde militairen;
- c. het avondmaal kan vieren en bedienen, mits
  1. in de samenkomst het karakter van de christelijke gemeente bewaard blijft;
  2. hij slechts uitnodigt wie ook in eigen gemeente daartoe gerechtigd zijn;
  3. hij hen wijst op hun persoonlijke verantwoordelijkheid in leer en levenswandel.

Besluit 4:

de in besluit 3 genoemde instructie voorlopig vast te stellen en nieuwe deputaten op te dragen, haar kritisch te toetsen en de volgende generale synode te dienen met een voorstel voor een definitieve instructie.

Bijlage II   Ontwerp regeling C (werkexemplaar) voor krijgsmachtpredikanten BOT

[Dit concept wordt hier niet meer opgenomen. Zie voor de definitieve tekst de Bijlage V 3.]

Bijlage III Proeve van (gebruikt) formulier voor uitzending van krijgsmachtpredikanten

FORMULIER OPGESTELD VOOR UITZENDING VAN EEN DIENAAR VAN HET WOORD VOOR HET WERK VAN KRIJGSMACHTPREDIKANT (PROEVE)

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

de kerkenraad heeft u bekend gemaakt dat de predikant, ds ..., zijn dienst binnen de gemeente zal beëindigen, en vrijgesteld zal worden voor een functie als krijgsmachtpredikant.

Wij willen samen de zegen van de Here vragen over de taak die hij zal aanvaarden. En we willen daartoe eerst luisteren hoe de Here in Zijn Woord spreekt over dienaren van het Woord, en de verkondiging van Christus in de wereld.

De dienst van het Woord

Openb. 5 : 9

Joh. 3 : 16, 17

Joh. 10 : 11, 12

Hand. 2 : 39

Joh. 10 : 16

Joh. 15 : 26, 27

Joh. 20 : 21, 22

1 Joh. 4 : 14

Rom. 10 : 14, 15, 17

Hand. 13 : 2

God, onze hemelse Vader, wil uit elke stam en taal en volk en natie van het menselijk geslacht een gemeente roepen en vergaderen tot het eeuwige leven. Hiertoe heeft Hij zijn eniggeboren Zoon in de wereld gezonden. Deze is gekomen als de goede Herder, die zijn leven inzet voor zijn schapen, zodat zij leven en overvloed hebben. Hij roept zijn schapen niet alleen uit Israël, maar uit alle volken en leidt hen naar zijn stal, zodat het zal worden één kudde, één Herder.

Om zijn kerk te vergaderen, heeft de Here Christus de Geest der waarheid gezonden. Deze Geest heeft door de apostelen getuigd dat Jezus de Christus is. Christus zelf had deze apostelen gezonden, zoals Hij door de Vader gezonden was. Zij hebben gezien en getuigd, dat de Vader de Zoon gezonden heeft als Heiland der wereld.

Het is de roeping van de gemeente dit getuigenis van de apostelen in de wereld te laten horen en daardoor de mensen te bewegen tot geloof in Christus, de gekruisigde. De Heilige Geest heeft van de tijd van de apostelen af de gemeente opgedragen bepaalde mannen, die God hiertoe geroepen heeft, af te zonderen tot dit werk.

Taak

In het verlengde hiervan hebben de kerken vanouds gebruik gemaakt van de bijzondere mogelijkheid die de overheid haar biedt om het Woord van God te doen uitgaan tot hen die in de krijgsmacht zijn. Zij zenden voor dit werk krijgsmachtpredikanten uit en dragen zo zorg voor Woordverkondiging, christelijk onderricht, en pastorale begeleiding van militairen. Dit zowel in vreedstijd als in crisis- en oorlogssituaties.

Zoals eerder is bekend gemaakt heeft ds. .... een benoeming tot krijgsmachtpredikant aangenomen en zal hij per ..... worden vrijgesteld van zijn taken in de gemeente te ..... om zijn taak te aanvaarden binnen de krijgsmacht.

Het zal zijn taak zijn om overeenkomstig de opdracht van de Here, de boodschap van redding en behoud in Christus te brengen aan allen die het willen horen, christen en niet-christen. Hij zal het Woord van God zuiver en onverkort moeten doorgeven. Ook moet hij met heel zijn leer en leven getuigen van de liefde van God die openbaar gemaakt is in Jezus Christus, onze Here. Zo zal hij tot een zegen kunnen zijn voor allen die hij met het evangelie bereikt en begeleidt.

Op zijn bijzondere plek als geestelijk verzorger binnen de krijgsmacht zal hij zijn taak met toewijding en trouw moeten vervullen, Als hij daartoe geroepen wordt, zal hij ook de militairen moeten bijstaan die worden ingezet bij operaties in crisisgebieden en aan een oorlogsfront.

De predikant zal zijn werk doen in verbondenheid aan de gemeente van Christus. Daarom zal hij regelmatig verantwoording afleggen van zijn werk aan de kerkenraad te ..... Deze blijft ook verantwoordelijk als gaat om opzicht en tucht op zijn ambtelijke functioneren.

In goede samenwerking met hen die zijn uitzending namens de kerken begeleiden zal de levende band met de kerken vormgegeven worden. Hierin ligt voor de gemeente een roeping om mee te leven met de dienst van het evangelie binnen de krijgsmacht.

Uitzending

U staat nu gereed, broeder N., om uitgezonden te worden als predikant in de krijgsmacht. Wil daarom voor God en zijn heilige gemeente op de volgende vragen antwoorden:

Ten eerste:

Bent u ervan overtuigd, dat God zelf u tot deze taak heeft geroepen en door zijn gemeente tot deze dienst uitzendt?

Ten tweede:

Aanvaardt u de Schriften van het Oude en Nieuwe Testament als het enige Woord van God en de volkomen leer van de verlossing en verwerpt u alles wat daarmee in strijd is?

Ten derde:

Beloofst u dat u overeenkomstig deze leer uw taak trouw zult vervullen, in nauwe samenwerking met hen die u namens de kerken zenden, en u daarbij godvrezend zult gedragen in heel uw leven?

Ten vierde:

Beloofst u zich te onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, overeenkomstig de kerkorde, indien u zich in leer of leven misgaat?

Wat is daarop uw antwoord?

(Antwoord:) Ja.

- Zegen* God, onze hemelse Vader, die u geroepen heeft tot dit ambt, versterke u, verlichte u door zijn Geest en leid u zó in de uitoefening van uw taak, dat u daarin gehoorzaam bent en uw werk vrucht draagt, tot eer van zijn naam en tot bekendmaking van het rijk van zijn Zoon Jezus Christus. Amen.
- Vrijstelling* Geliefde broeder in Christus, God heeft u door zijn gemeente geroepen als dienaar van onze Here Jezus Christus. Ga dan in de kracht van de Heilige Geest uit tot deze arbeid.
- 2 Tim. 1 : 8, 9 Schaam u niet voor het getuigenis van onze Here, maar wees bereid voor het evangelie te lijden in de kracht van God, die ons behouden heeft en geroepen met een heilige roeping.
- 2 Tess. 3 : 1 Geliefde broeders en zusters, ondersteunt u van uw kant deze dienaar met blijdschap. Bidt voor hem, dat het Woord van God door zijn werk mag doordringen en verheerlijkt wordt, evenals bij u. Vraagt de Here of door zijn dienst Christus bekend gemaakt zal worden. Smeekt onze hemelse Vader, dat Hij onze broeder en die bij hem zijn behoedt op al hun wegen.
- Ps. 91 : 11 Hem nu die bij machte is ons te versterken, Hem, de alleen wijze God, zij, door Jezus Christus, de heerlijkheid in alle eeuwigheid! Amen.
- Rom. 16 : 25, 27
- Gebed* Omdat wij uit onszelf tot dit alles niet in staat zijn, zullen wij nu de almachtige God aanroepen.
- Barmhartige Vader, wij danken U, dat U uit het verloren menselijk geslacht door de dienst van mensen U een gemeente wilt vergaderen tot het eeuwige leven. Vandaag wordt een dienaar van deze gemeente vrijgesteld om te gaan dienen als krijgsmachtspredikant.
- Wij bidden U, wil hem door uw Geest steeds weer bekwaam maken tot de dienst waartoe U hem geroepen hebt. Wil zijn verstand verlichten, zodat hij uw evangelie zuiver naleeft en bekend maakt en zo leeft en werkt, dat daardoor velen zicht mogen ontvangen op onze Here Jezus Christus. Geef dat op de plaats waar hij zich bevindt het evangelie door kan klinken waarvan U de verkondiging aan de gemeente hebt toevertrouwd. Wil zo door zijn dienst de gelovigen bemoedigen. En geef evenzeer dat hij zijn dienst zegenrijk kan vervullen voor allen van wie de zorg aan hem is toevertrouwd.
- Geef dat hij zo door heel zijn persoon en werk de liefde die u voor alle mensen hebt zichtbaar maakt.
- Schenk hem wijsheid en volharding in alle moeiten en verdrukkingen, die hem in zijn dienst kunnen overkomen. Bewaar hem op al zijn wegen. Geef hem uw genade, dat hij met volharding vasthoudt aan uw Woord, en met al uw getrouwe dienstknechten mag ingaan tot het feest van zijn Heer.

Wij bidden U, geef ons en de gemeenten die met ons verbonden zijn in deze arbeid, uw genade, dat wij gelovig acht geven op uw werk in deze dienst van het evangelie en uw dienaar opdragen in onze gebeden, zodat wij ons mogen verblijden over de zegetocht van het evangelie tot de einden der aarde. Vergader al uw uitverkorenen, zodat de grote dag van Jezus Christus spoedig mag aanbreken.

Verhoor ons, barmhartige Vader, door uw geliefde Zoon, onze Here Jezus Christus.

In zijn naam bidden wij U:

Onze Vader, die in de hemelen zijt,

uw naam worde geheiligd;

uw koninkrijk kome;

uw wil geschiede, gelijk in de hemel alzo ook op de aarde,

Geef ons heden ons dagelijks brood;

en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren;

en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.

Want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid.

Amen.

Bijlage IV   **Formulier voor zending van een dienaar van het Woord voor het werk van krijgsmachtpredikant (concept) – 2e versie**

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

de kerkenraad heeft u bekend gemaakt dat de predikant, ds ..., vanuit de Gereformeerde kerken gezonden zal worden om de functie van krijgsmachtpredikant te vervullen.

Wij willen samen de zegen van de Here vragen over de taak die hij zal aanvaarden. Met het oog daarop willen we eerst horen hoe de Here in Zijn Woord spreekt over dienaren van het Woord, ook als ze hun ambt via een functie in de krijgsmacht vervullen.

De dienst van het Woord

Openb. 5 : 9

Joh. 3 : 16, 17

Joh. 10 : 11, 12

Joh. 21 : 15-23

God, onze hemelse Vader, wil uit elke stam en taal en volk en natie van het menselijk geslacht een gemeente roepen en vergaderen tot het eeuwige leven. Hiertoe heeft Hij zijn eniggeboren Zoon in de wereld gezonden. Deze is gekomen als de goede Herder, die zijn leven inzet voor zijn schapen, zodat zij leven en overvloed hebben.

Als de goede Herder stelt Hij in voortdurende zorg voor zijn schapen herders aan, om in Zijn naam de schapen te weiden. Het is goed dat er ook herders zijn die omzien naar schapen die door verblijf in en uitzending door de krijgsmacht terecht kunnen komen in extreme omstandigheden.

Ook deze kwetsbare schapen van Christus' kudde mag de rechte weg gewezen worden van het Woord, zoals er voor hen ook de vertroosting mag zijn door de dienst van de gebeden en, onder bepaalde condities, ook de bemoediging door het sacrament van het heilig Avondmaal.

Taak

In het verlengde hiervan hebben de kerken vanouds gebruik gemaakt van de bijzondere mogelijkheid die de overheid haar biedt om dienaren van het Woord ook aanwezig te laten zijn in de krijgsmacht.

Zij zenden hiertoe predikanten die als krijgsmachtpredikanten zorgen voor Woordverkondiging en pastorale begeleiding en voor een christelijk getuigenis in woord en daad, onder militairen – dit zowel in vreedstijd als in crisis- en oorlogssituaties.

Zoals bekend is [dit, voor het geval er een verbintenis met een *nieuwe* kerk wordt aangegaan] of:

Zoals eerder is bekend gemaakt [dit, als de verbintenis met de eigen gemeente *blijft*],

heeft ds. ... een benoeming tot krijgsmachtpredikant aangenomen. Hij wordt door de kerken gezonden om per ... zijn taak binnen de krijgsmacht te vervullen.

- 2 Tim.4 : 1,2 ; Tit.2 : 1   Het zal zijn taak zijn om overeenkomstig de opdracht die de Here zijn dienstknechten in zijn Woord geeft, het Woord te verkondigen, zuiver en onverkort. Zo zal hij de boodschap van genade en redding door Jezus Christus mogen brengen aan allen die het willen horen.
- Joh.21 : 15c, 16c, 17c   Ook zal hij hen die geloven of de Here zoeken, ter wille van hun geestelijk leven zo goed mogelijk terzijde staan, en hen, als ze bijzondere pastorale zorg nodig hebben, trouw bijstaan.
- Mat.5 : 16   Voor verzoeken van anderen om bijstand en hulp, zal hij zoveel mogelijk als een goed christen open staan.
- 1 Joh.4 : 9, 10   Zo zal hij met heel zijn leer en leven getuigen van de liefde van God die openbaar gemaakt is in Jezus Christus, onze Here, en zal hij tot een zegen kunnen zijn voor allen die hij met het evangelie bereikt en begeleidt.
Op zijn bijzondere plek als geestelijk verzorger binnen de krijgsmacht zal hij zijn taak met toewijding en trouw moeten vervullen, Als hij daartoe geroepen wordt, zal hij ook de militairen moeten bijstaan die worden ingezet bij operaties in crisisgebieden en aan een oorlogsfront.
- De predikant zal zijn werk doen in verbondenheid aan de gemeente van Christus. Aan de raad van de kerk zal hij regelmatig verantwoording afleggen van zijn werk. Voor zijn ambtelijk functioneren zal de kerk verantwoordelijk zijn als het gaat om opzicht en tucht. Ook zal van de kerk verwacht mogen worden dat er meegeleefd wordt met de dienaar van het Woord die zijn werk heeft binnen de krijgsmacht. In de goede samenwerking met hen die zijn zending namens de kerken begeleiden, zal de levende band met de kerken vorm krijgen.
- Zending*   U staat nu gereed, br. ..., om namens de Gereformeerde kerken in Nederland gezonden te worden als predikant in de krijgsmacht. Wil daarom voor God en zijn heilige gemeente op de volgende vragen antwoorden:
- Ten eerste:*
Bent u bij het op u nemen van deze taak ervan overtuigd dat u daarmee een taak gaat vervullen waartoe God u roept en waartoe de Gereformeerde kerken in Nederland u zenden?
- Ten tweede:*
Aanvaardt u de Schriften van het Oude en Nieuwe Testament als het enige Woord van God en de volkomen leer van de verlossing en verwerpt u alles wat daarmee in strijd is?
- Ten derde:*
Belooft u dat u overeenkomstig deze leer uw taak trouw zult vervullen, in goed contact met de gemeente waaraan u verbonden wordt en in nauwe samenwerking met hen die namens de kerken die u zenden, u zullen begeleiden en bijstaan, en u daarbij godvrezend zult gedragen in heel uw leven?

Ten vierde:

Beloofst u zich te onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, overeenkomstig de kerkorde, indien u zich in leer of leven misgaat?

Wat is daarop uw antwoord?

(Antwoord:) Ja.

Zegen

God, onze hemelse Vader, die u geroepen heeft tot dit ambt, versterke u, verlichte u door zijn Geest en leide u zó in de uitoefening van uw taak, dat u daarin gehoorzaam bent en uw werk vrucht draagt, tot eer van zijn naam en tot uitbreiding van het rijk van zijn Zoon Jezus Christus. Amen.

Opdracht

Geliefde broeder in Christus, God heeft u geroepen tot de bijzondere taak waarvoor de Gereformeerde kerken in Nederland u zenden in de krijgsmacht om daar op te treden als dienaar van onze Here Jezus Christus. Ga dan in de kracht van de Heilige Geest uit tot deze arbeid.

2 Tim. 1 : 8, 9

Schaam u niet voor het getuigenis van onze Here, maar wees bereid voor het evangelie te lijden in de kracht van God, die ons behouden heeft en geroepen met een heilige roeping.

2 Tess. 3 : 1

Geliefde broeders en zusters, ondersteunt u van uw kant deze dienaar met blijdschap. Bidt voor hem dat het Woord van God door zijn werk mag klinken op allerlei plaatsen binnen de krijgsmacht, tot ondersteuning voor hen die geloven, tot een getuigenis aan hen die niet geloven, en tot verheerlijking van God. Vraagt de Here of door de dienst van deze gezonde de genade en de liefde van Christus ook in de krijgsmacht opgemerkt mogen worden. Smeekt onze hemelse Vader, dat Hij onze broeder en die bij hem zijn behoedt op al hun wegen.

Ps. 91 : 11

Rom. 16 : 25, 27

Hem nu die bij machte is ons te versterken, Hem, de alleen wijze God, zij, door Jezus Christus, de heerlijkheid in alle eeuwigheid! Amen.

Gebed

Omdat wij uit onszelf tot dit alles niet in staat zijn, zullen wij nu de almachtige God aanroepen.

Barmhartige Vader, wij danken U, dat U uit het verloren menselijk geslacht door de dienst van mensen U een gemeente wilt vergaderen tot het eeuwige leven. Vandaag wordt een broeder, die een dienaar mag zijn van uw Woord, gezonden om de taak van krijgsmachtspredikant te gaan vervullen.

Wij bidden U, wil hem door uw Geest steeds weer bekwaam maken tot de dienst waartoe U hem geroepen hebt. Wil zijn verstand verlichten, zodat hij uw evangelie zuiver naleeft en bekend maakt en zo leeft en werkt, dat daardoor velen mogen zien wie Jezus Christus voor hen wil zijn. Geef dat op de plaatsen waar hij zich bevindt, het evangelie mag doorklinken.

Wil zo door zijn dienst de gelovigen bemoedigen. En geef evenzeer dat hij zijn dienst zegenrijk kan vervullen voor allen van wie de zorg aan hem is toevertrouwd.

Geef dat hij zo door heel zijn persoon en werk de liefde die u voor alle mensen hebt zichtbaar maakt.

Schenk hem wijsheid en volharding in alle moeiten en verdrukkingen, die hem in zijn dienst kunnen overkomen. Bewaar hem op al zijn wegen. Geef hem uw genade, dat hij met volharding vasthoudt aan uw Woord, en met al uw getrouwe dienstknechten mag ingaan tot het feest van zijn Heer.

Wij bidden U, geef ons en de gemeenten die met ons verbonden zijn in deze arbeid, uw genade, dat wij gelovig acht geven op uw werk in deze dienst van het evangelie en uw dienaar opdragen in onze gebeden, zodat wij ons mogen verblijden over de kracht van het evangelie, dichtbij en ver van huis.

Behoed ook door zijn dienst uw kinderen die werkzaam zijn in de krijgsmacht. Laat de verkondiging van Christus in woord en daad de ogen openen van hen die Christus nog niet kennen. Breng zo al uw uitverkorenen tot U, zodat de grote dag van Jezus Christus spoedig mag aanbreeken.

Verhoor ons, barmhartige Vader, door uw geliefde Zoon, onze Here Jezus Christus.

In zijn naam bidden wij U:

Onze Vader, die in de hemelen zijt,

uw naam worde geheiligd;

uw koninkrijk kome;

uw wil geschiede, gelijk in de hemel also ook op de aarde,

Geef ons heden ons dagelijks brood;

en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren;

en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.

Want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid.

Amen.

Bijlage V   Nota: ‘Hoe zien wij de krijgsmachtpredikant in de 21e eeuw?’

1.   Aanleiding

- 1.1.   Gesprek met IRTT, waar C.J. Haak de vraag voorlegde: Kun je wel stellen dat we het bij de krijgsmachtpredikant hebben over “evangelisatiearbeid onder hen die in de krijgsmacht hun werk gevonden hebben”?
Iets dergelijks was de omschrijving in het ‘uitzendingsformulier’, gebruikt bij de uitzending van J.P. van Bruggen en A.H. van der Velden.
- 1.2.   Informatie van A.H. van der Velden over de huidige discussie over de plaats van het krijgsmachts-pastoraat binnen de krijgsmacht: er is een neiging tot het inschakelen van de krijgsmachtpredikant voor de lessen ethiek die militairen in opleiding dienen te krijgen – de krijgsmachtpredikant min of meer als verlengstuk van de militaire organisatie zelf.

2.   Waarom deze nota?

Er blijken – en dat is niets nieuws voor ons – verschillende visies te zijn met betrekking tot het fenomeen krijgsmachtpredikant. Visies die ook steevast (wat) verschuiven. Want de ontwikkelingen staan niet stil. Er is ook een min of meer kerkelijke visie. Die speelt bij de werving van krijgsmachtpredikanten een rol. Die verschillende visies kunnen wel eens een zekere strijdigheid met elkaar vertonen. Ook kunnen bij verschillende visies vragen gesteld worden. Haak stelt zijn vragen bij de gangbare kerkelijke visie, voor zover die verwoord is in (de proeve van) het uitzendingsformulier. Bij zijn eigen visie kunnen – omgekeerd – vragen gesteld worden vanuit de gangbare visie. En ook bij de visie die gehanteerd wordt binnen het apparaat van krijgsmachtpredikanten kunnen vragen gesteld worden.

Het is voor ons als deputaten van belang, dat wij voor onszelf een heldere visie hebben. Vooral bij de werving is dat een eerste vereiste, maar ook voor de verantwoording van onze werkzaamheden in de richting van de generale synode.

Hierbij moeten we vaststellen dat de visie op de opdracht vanuit onze kerken aan krijgsmachtpredikanten vrij ruim is geformuleerd. Een en ander is als volgt geformuleerd: “Het doel van de kerkelijke opdracht aan de (krijgsmacht)predikant is, dat hij binnen het kader van de taken en instructies die de overheid hem geeft en van de mogelijkheden die zij hem biedt, met het Woord van God werkt onder hen die in militaire dienst zijn (regeling B).”

3.   Poging tot beschrijving van de visie van C.J. Haak

Hoofdstelling van CJH: het werk van de krijgsmachtpredikant is te zien als ‘seculier’, niet-ambtelijk werk. Ter onderbouwing: de kerken sturen de predikant niet met een ‘zendingsopdracht’ de krijgsmacht in, evenmin als er sprake kan zijn van intentionele evangelisatie: er is geen primaire toelegering op evangelisatieactiviteit. Dit zou immers vragen dat de predikant eigen beslissingen zou nemen over de duur van zijn evangelisatiewerk: vindt hij binnen zijn kring geen gehoor, dan moet hij, als de apostelen, het stof van de schoenen kunnen schudden en een ander werkterrein kunnen zoeken. Dit is evenwel nooit mogelijk. De andere taken die de krijgsmachtpredikant heeft, blijven immers bestaan,

ook daar, waar men geen oor heeft voor het evangelie. Die andere taken zijn dus meer bepalend voor het krijgsmachtpastoraat dan de kerkelijke (Goddelijke) opdracht om mensen tot Christus' discipelen te maken.

Als dan de evangelisatietask zeker niet de primaire, bepalende taak is, maar meer te vergelijken is met de verantwoordelijkheid die iedere christen heeft om een leesbare brief van Christus te zijn, kan dan de krijgsmachtpredikant nog wel uitgezonden worden? Kan hij dan nog wel in die situatie kerkelijke ambtelijke bevoegdheden meenemen? Kan hij daar iets 'doen' met de sacramenten? Met tucht? Heeft hij toezicht op de schapen daar? Kan hij werken in de richting van kerkplanting? Kan dat alles naar het Gereformeerd belijden en volgens Gereformeerd kerkrecht?

Met het stellen van de vragen zijn de vragen ook beantwoord.

De krijgsmachtpredikant moet gezien worden als seculier geestelijk verzorger, die zijn taak met theologische en pastorale vaardigheid dient uit te voeren.

Als we zijn taak zien als niet-ambtelijk werk, voorkomt dit, dat hij in de knoop komt met verwachtingen die voortkomen uit het kerkelijk uitgezonden zijn – verwachtingen, waaraan hij niet zal kunnen voldoen. Dat bespaart hem misschien een psychische (over)belasting. Bovendien geeft het hem meer ruimte om in de krijgsmacht juist wél aan de verwachtingen te voldoen: aan vieringen, soms met doop en avondmaal als rituelen waaraan christelijk-betrokken mensen in de krijgsmacht hechten, kan hij gemakkelijker meedoen.

4. Poging tot beschrijving van de visie van de (Protestantse) Geestelijke Verzorging zelf

NB: De hieronder weergegeven informatie ontleen we aan het Vademecum van de Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging (Dienst PGV) bij de Krijgsmacht, augustus 2000, pag.11 en 12.

4.1 De geestelijke kant

Uitgangspunt is dat een protestants geestelijk verzorger een ambt bekleedt. Daarmee is hij afgezant van zijn zendende kerk en ook haar vertegenwoordiger. Daaruit mag volgen dat de 'erfenis' van die zendende kerk doorklinkt en zichtbaar is in die uitgezonden predikant. Hij is niet alleen een man met een bepaald beroep, maar een man die kerk en geloof in zijn persoon meeneemt en die de eigen traditie op het grensvlak van kerk en wereld weet te actualiseren. Met een eigen kleur ten opzichte van andere predikanten, afhankelijk van de kerk die hij representeert. Zo getuigt hij op eigen wijze in woord en daad van de overlevering van Jezus Christus. Pastorale activiteiten maken dat duidelijk, maar ook zijn zorg voor mensen, om hen te helpen vrij te komen uit alles wat hen kan beknellen.

4.2 De persoonlijke kant

De geestelijk verzorger is gericht op welzijn en levensvragen van de mensen onder wie hij werkt. Bij die levensvragen gaat het om vragen van normatief en existentieel karakter. Bij de geestelijk verzorger moet de man voor wie hij er is, een principiële vrijplaats vinden voor zijn gedachtenuiting. Neutraliteit is niet wat in dezen van de geestelijk verzorger gevraagd wordt: hij staat in zijn eigen traditie, en kan juist daarmee open staan voor het levensverhaal van een ander.

De bijzondere competentie van de geestelijk verzorger is (dan wel: dient te zijn): de competentie tot levensbeschouwelijke communicatie vanuit een pastorale attitude. Deze geestelijk verzorger dient een praktisch-theologische opleiding te hebben op universitair niveau.

4.3 De bedrijfsmatige kant

Daar de geestelijk verzorger binnen de krijgsmacht werkt, krijgt zijn werk de tint van bedrijfspastoraat. Vragen die juist uit de deelname aan dit bedrijf voortkomen, kan hij niet uit de weg gaan. Mensen in de krijgsmacht doen – met name bij uitzending – diepe ervaringen op. Het zal erop aankomen, dat men deze ingrijpende ervaringen weet te integreren in een levensperspectief. Van de predikant wordt verwacht dat hij mogelijkheden biedt aan de militair om zo'n integratie te vinden.

Tevens wordt het juist geacht dat de geestelijk verzorger betrokken is bij bedrijfsethische vorming. In het bijzonder moet daarbij aandacht zijn voor de invloed die de bedrijfsorganisatie heeft op het geestelijk welzijn van de werknemer.

5. Confrontatie

Beide opvattingen lijken elkaar feitelijk uit te sluiten, vooral als de Dienst PGV van de krijgsmacht stelt dat de krijgsmachtpredikanten een ambt vervullen, ambtsdrager zijn. Maar kijken we naar de verdere invulling, dan schuiven beide opvattingen naar elkaar toe. Immers, volgens de Dienst PGV kan van een ambt gesproken worden omdat een levensbeschouwelijk genootschap een geestelijk verzorger – als eigen discipline met eigen gerichtheid en deskundigheid – machtigt in een instelling te werken. Bij de uitvoering van dat ambt als geestelijk verzorger in de krijgsmacht wordt een tweedeling gemaakt tussen individueel pastoraat en vormingswerk.

In de omschrijving van dat ambt lijkt dit dus toch wel veel op wat ds. Haak stelt: hij is seculier geestelijk verzorger, die zijn taak met theologische en pastorale vaardigheid dient uit te voeren. Dat hij dat doet vanuit zijn kerkelijke traditie/achtergrond (hij wordt in de terminologie van de Dienst PGV ook 'uitgezonden' door zijn kerkgenootschap) is daarbij het uitgangspunt. Anderzijds is het niet toegestaan dat een krijgsmachtpredikant als evangelist of zendeling optreedt. Dit staat weliswaar niet zwart op wit in het aangehaalde Vademecum van de Dienst PGV, maar wel wordt daarin (bij de uitwerking van vormingswerk) aangegeven dat de vrijheid van meningsuiting en -vorming gegarandeerd moet zijn en dat van de begeleiders wordt verwacht dat ze respectvol en integer omgaan met de geloofs- en/of levensbeschouwing van de deelnemers. Ook wordt aangegeven dat een krijgsmachtpredikant functioneert als representant van een bepaalde geloofstraditie (en wel één die te vinden is binnen het protestants-christelijke 'stroomgebied').

Hoewel de beschrijving van de inhoud van de taak dus overeenkomt, concluderen deputaten met Haak hieruit juist dat de figuur van de (moderne) krijgsmachtpredikant niet goed past binnen de bestaande kaders voor de verschillende soorten predikanten (inclusief uitgezonden en afgezonderden) die in onze kerken worden onderscheiden.

Dit vraagt om een keus:

1. óf de kaders van het predikant-zijn moeten worden 'opgerekt',
2. óf aan de ambtelijke status van een uitgezondene in de krijgsmacht kan niet langer worden vastgehouden.

6. Eigen visie

6.1 Spanningsveld

Wat duidelijk naar voren komt is de spagaat waarin we verkeren. Enerzijds kan kerkrechtelijk een predikant slechts predikant zijn als hij aan een gemeente verbonden is (art. 4 KO, expliciet voor krijgsmachtpredikanten nog eens vastgelegd in art. 12 KO). Daarmee is de basis gelegd voor de regeling waarbij de krijgsmachtpredikanten – ook al zijn ze hun verdere werkzame leven aan de krijgsmacht verbonden – verbonden blijven aan de plaatselijke kerk waaraan zijn laatstelijk als plaatselijk predikant waren verbonden. Dit is overigens in lijn met wat de Dienst PGV van de krijgsmacht vraagt: de krijgsmachtpredikanten moeten echt ‘predikant’ (‘dominee’) zijn. Deze eis wordt dus met andere woorden zowel door de “vragende” als door de “aanbiedende” partij gesteld. Daarmee lag het uitgangspunt voor de afgelopen jaar gehanteerde proeve voor het ‘uitzendingsformulier’ vast. Aan de andere kant moet aan ds. Haak worden toegegeven dat het werk van de krijgsmachtpredikant zodanig anders is, dat van predikant in de zin van art. 16 KO of van een ‘uitgezondene’ in de zin van zending (art. 25 KO), zendingswerker of zending-docent geen sprake is, noch kan zijn. Er mag binnen de krijgsmacht immers ook geen sprake zijn van intentionele evangelisatie! Dat de Dienst PGV zelf wél spreekt van ‘zendende kerken’ doet daar weinig aan af.

6.2. Keus voor ambtelijke status

Deputaten willen graag vasthouden aan de ambtelijke status van iemand die krijgsmachtpredikant wordt: hij is en blijft dominee. Maar hebben we daar, kerkrechtelijk, genoeg ruimte voor? Deze vraag wordt nu vanuit historische invalshoek benaderd.

We weten dat het fenomeen legerpredikant in zekere zin al heel oud is. Onder andere in de tijd van de reformatie zien we predikanten mee gaan, het oorlogsgebied in, om geestelijke bijstand te verlenen aan hen die tijdens hun missie in de problemen komen. Dit waren zogenaamde veldpredikers. Het lijkt er op dat hier de oorsprong ligt van het krijgsmachtpastoraat en dat het als zodanig een verlengstuk van het gemeentepastoraat was. Een vrij logische voorziening, in een tijd waarin veel gemeenteleden/gelovigen deel uitmaakten van uitrukkende legers. Dit is niet alleen de oudste, maar ook de voornaamste poot onder het krijgsmachtpastoraat.

Het is specifiek predikantswerk! Geestelijke bijstand verlenen in omstandigheden van persoonlijke nood. Gaan we nu naar het heden, dan moet allereerst opgemerkt worden dat er twee factoren zijn die dit aspect van het krijgsmachtpastoraat wat op de achtergrond dringen:

- a. het feit dat we ‘al’ een halve eeuw wel een krijgsmacht hebben, maar geen oorlog;
- b. het feit dat in diezelfde halve eeuw de secularisatie enorm om zich heen gegrepen heeft.

Gevolg hiervan is immers dat er betrekkelijk weinig mensen in diepe persoonlijke nood bij te staan waren, en dat er ook steeds minder mensen als gelóvigen bij te staan waren.

Anderzijds: sinds er crisisbeheersings-, vredes- en humanitaire operaties zijn, keert dit aspect van het krijgsmachtpastoraat toch weer meer terug! Hier blijven mensen als *predikanten* voor nodig! De kinderen van God in de krijgsmacht moeten door een dienaar van God bijgestaan kunnen worden. Als de overheid dat nog altijd mogelijk maakt, moeten de kerken het op dit punt zeker niet laten afweten! Laten ze mensen sturen die inderdaad de kerk in de krijgsmacht kunnen vertegenwoordigen.

Nu staat het krijgsmachtpastoraat niet alleen op die ene oude (historische) wortel. Gaandeweg is er wat nieuws aangegroeid. Een ontwikkeling, vooral, vanaf de Eerste Wereldoorlog: dat ook als de krijgsmacht op de thuisbases verblijft, er predikanten ingeschakeld blijven. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat de kerken geheel zouden zorgen voor de invulling van één en ander, maar uiteindelijk pakte dat anders uit: de overheid is dit tot haar taak gaan rekenen, kerken konden volstaan met het 'leveren' van mensen. (Zie dr. L.A.M. Goossensens, *Geestelijke Verzorging Koninklijke Landmacht*, 1974.) Gevolg hiervan is dat we in de krijgsmachtpredikant iemand zien, die ingekaderd is in een werksituatie die zich moeilijk verdraagt met het 'gewone' functioneren van predikanten in gemeenten of in evangelisatie- of zendingswerk (het bezwaar van Haak!). Door zijn vaste standplaats mist hij bij voorbeeld een stuk vrijheid van handelen. Ook worden hem taken toebedeeld die niet altijd tot de primaire predikantstaken te rekenen zijn (ofwel: 'een ander zou het ook kunnen doen...'). Hierbij valt de predikant wel terug op de vaardigheden die hij voor zijn predikant-zijn ontwikkeld heeft, maar het predikant-zijn-zélf kan hierbij gemist worden. De predikant heeft niets meer te doen dan een goed christen te zijn, een leesbare brief van Christus.

6.3 Conclusies

De conclusies zijn dan ook:

- 6.3.1 Binnen het krijgsmachtpastoraat valt een ambtelijk deel en een seculier deel te onderscheiden. Uiteraard is en blijft de predikant, bij welk werkonderdeel ook, predikant, zoals een predikant ook predikant blijft als hij in het ziekenhuis een gemeentelid dan wel een buitenstaander aanspreekt.
- 6.3.2 Het is niet juist de uitgezondene in de krijgsmacht vooral te zien als predikant in dienst van zending en/of evangelisatie. Hij is vertegenwoordiger van zijn kerk(en) speciaal met het oog op situaties waarin de kerken (in ruimere zin) niet bij machte zijn, gelovigen (ruimer dan alleen die van de eigen kerk!) adequaat bij te staan. Daarnaast heeft hij een niet-ambtelijke taak ten opzichte van hen die niet geloven, binnen de kaders die de krijgsmacht daarvoor stelt. Hierin mag hij als een goed christen getuigen van de hoop die in hem is, en kan hij terugvallen op de vaardigheden die hij zich als predikant/theoloog heeft eigen gemaakt.
- 6.3.3 Het blijft zinvol een predikant vanuit de Gereformeerde Kerken (vrijg.) te *zenden*, om diensten te verrichten in de krijgsmacht en die daarbij aan die kerken verbonden blijft, vooral vanwege het element van vertegenwoordiging.

6.4 Herbezinning

Dit betekent voor deputaten GVM een herbezinning op twee punten. In de eerste plaats de vraag hoe de indiensttreding van een predikant van één van onze kerken als krijgsmachtpredikant door middel van een formulier gestalte moet worden gegeven. In de tweede plaats, hoe de verbondenheid van de krijgsmachtpredikant met een plaatselijke kerk geregeld moet worden.

6.4.1 *Het gebruik maken van een formulier*

Deputaten zijn van oordeel dat de benoeming van een predikant voor een bijzondere taak, in dit geval als krijgsmachtpredikant, een moment van aandacht en bezinning verlangt. Niet alleen neemt de betrokken predikant (voorgoed) afscheid van zijn gemeente, hij zal ook een geheel andere taak op zich nemen. Deze bijzondere overstap kan natuurlijk in een gesproken woord door een kerkenraadslid en/of door een lid van deputaten worden toegelicht. Beter is het dit in een formulier vast te leggen. Dit heeft niet alleen als voordeel dat eenduidigheid wordt betracht bij een dergelijke afscheidsdienst, maar geeft

bovendien de kerken in zijn algemeenheid de gelegenheid van de bijzondere dienst als krijgsmacht-predikant kennis te nemen. De proeve van een ‘uitzendingsformulier’ zal daarom moeten worden aangepast naar aanleiding van de hiervoor weergegeven visie op de taken van krijgsmachtpredikanten.

6.4.2 *De verbondenheid aan een plaatselijke kerk*

Zoals gezegd is de verbondenheid aan een plaatselijke kerk een *conditio sine qua non* voor het zijn van predikant en dus ook voor het zijn van krijgsmachtpredikant. De bestaande regeling voor krijgsmacht-predikanten (Bijlage VI bij Acta 1996) gaat uit van handhaving van een band van de krijgsmacht-predikant met de kerk waaraan hij laatstelijk verbonden was. Hij moet aan de kerkenraad van die kerk schriftelijk rapporteren, moet enige malen per jaar in diensten voorgaan, moet zo mogelijk aanwezig zijn op vergaderingen van de kerkenraad waarin deze zijn rapportage behandelt (en verder zo vaak de kerkenraad zijn aanwezigheid noodzakelijk acht) en hij moet de gemeente één maal per jaar mondeling of schriftelijk informeren over zijn werk. Indien hij zich elders vestigt, wordt hij lid van de gereformeerde kerk ter plaatse.

Deze regelingen zijn ontstaan in de tijd waarin slechts sprake was van het (zeer) tijdelijk aanstellen van krijgsmachtpredikanten vanuit onze kerken. De huidige praktijk, waarbij feitelijk sprake is van aanstelling voor onbepaalde tijd, én de hierboven weergegeven conclusie over de visie op de taken van krijgsmachtpredikanten, nopen tot een herbezinning. Ook blijkt uit de (nu nog korte) praktijk, dat de band tussen de ‘uitzendende’ kerk en de krijgsmacht miniem is. Terwijl tegelijkertijd de plaatselijke kerk waaraan de krijgsmachtpredikant als ‘gewoon lid’ verbonden is, interesse heeft voor zijn werk. Ook moet worden geconstateerd dat vanuit de CCGG wordt gestreefd naar het in kaart brengen van de presentie vanuit onze kerken in de krijgsmacht. Dit gebeurt vanuit de overtuiging dat wanneer een militair niet weet dat zijn/haar mede-militair ook mede-broeder/zuster is, hij/zij minder snel (geloofs-) aansluiting zoekt en dus bij bijzondere omstandigheden langer op zichzelf is aangewezen dan noodzakelijk is. Ook in dat verband blijkt uit de praktijk van het functioneren van Ds. Van Bruggen dat aan een dergelijke herkenning veel belang wordt gehecht. Uiteraard zal een krijgsmachtpredikant nooit als verlengstuk van een plaatselijke kerkenraad kunnen en mogen optreden.

Een ‘natuurlijke’ oplossing voor het geschetste probleem lijkt te zijn het herstellen van de term ‘garnizoenskerken’. Daarbij moet dan worden gedacht aan het identificeren van plaatselijke kerken die door de geografische verbondenheid met een kazerne, vliegbasis of haven tevens thuiskerk zijn voor een relatief groot aantal militairen. Van dergelijke kerken mag een meer dan normale belangstelling worden verwacht voor het werk in de krijgsmacht en dus ook voor het werk van de krijgsmacht-predikant. Bij een verandering van standplaats c.q. overplaatsing van een krijgsmachtpredikant zal hij dan als krijgsmachtpredikant aan de aan die nieuwe standplaats gekoppelde garnizoenskerk verbonden worden. Dit impliceert uiteraard een nieuwe “regeling”, maar dit lijkt niet direct in tegenspraak met het gestelde in de KO.

Emmens/De Kimpe, april 2001.

Inhoudsopgave

Voorwoord/Inleiding	1
1 – SAMENVATTING	2
2 – SAMENSTELLING VAN HET DEPUTAATSCHAP	3
Bezetting	3
Functieverdeling	3
Voorstel	3
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	5
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	6
4.1 Jaarling, kort/langverbander	6
4.2 Waarnemer, lidmaatschap CIO-M	6
4.3 Volledige inzetbaarheid	6
5 – UITVOERING VAN DE OPDRACHT	7
5.1 Vergaderdata	7
5.2 Contacten hoofdkrijgsmachtpredikant	7
5.3 Meewerken in de CIO-M	7
5.3.1 Plaats van de kerken binnen de sollicitatie-procedure	7
5.3.2 Pastorale ervaring	8
5.3.3 Hoofdkrijgsmachtpredikant en hoofden predikanten	8
5.3.4 Ethiek en krijgsmacht	8
5.3.5 Conferenties van krijgsmachtpredikanten	9
5.3.6 Uitzendbaarheid	9
5.3.7 Voorzitter CIO-M	9
5.4 Contacten krijgsmachtpredikanten	9
5.4.1 Twee krijgsmachtpredikanten	9
5.4.2 Regeling C	10
5.4.3 Formulier voor uitzending	10
5.4.4 Pensioenbreuk	11
5.4.5 Scholing	11
5.4.6 Visie op de krijgsmachtpredikant	11
5.4.7 Contactoefening krijgsmachtpredikanten	12
5.4.8 Contactoefening reserve-krijgsmachtpredikanten	12
6 – CONTACTEN CCGG EN DEPUTATEN CGK	13
6.1 Inleiding	13
6.2 Kennismaking met de deputaten CGK	13
6.3 Voorstel tot inkadering van het werk van de CCGG	13
6.3.1 Inleiding	13
6.3.2 Argumentatie	14
6.3.3 Concept-instructie	14
6.3.4 Toekomstige werkwijze	14
7 – CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	15
7.1 Terug- en vooruitzien	15
7.2 Vragen en voorstellen	15
8 – AANVULLEND RAPPORT	16
8.0 Voorwoord	16
8.0.1 Inleiding	16
8.0.2 Vergaderdata	16
8.1. Instructie avondmaalsviering	16

8.2	Positie krijgsmachtpredikant	17
	Visie op de krijgsmachtpredikant in de 21e eeuw	17
8.3	Formulier voor de zending van krijgsmachtpredikanten	18
8.4	Financiële regeling bij terugkeer uit de krijgsmacht	19
8.5	Enige CIOM-zaken	20
	8.5.1 Voorzitter CIOM	20
	8.5.2 Reorganisatie diensten GV	20
	8.5.3 Leerplannen morele vorming en dilemma-training	20
8.6	Uitleiding	21
BIJLAGEN		22
Bijlage I	Opdracht van de Generale Synode Leusden 1999	23
Bijlage II	Ontwerp regeling C (werkexemplaar) voor krijgsmachtpredikanten BOT	24
Bijlage III	Proeve van (gebruikt) formulier voor uitzending van krijgsmachtpredikanten	25
Bijlage IV	Formulier voor zending van een dienaar van het Woord voor het werk van krijgsmachtpredikant (concept) – 2e versie	29
Bijlage V	Nota: ‘Hoe zien wij de krijgsmachtpredikant in de 21e eeuw?’	33
	1. Aanleiding	33
	2. Waarom deze nota?	33
	3. Poging tot beschrijving van de visie van C.J. Haak	33
	4. Poging tot beschrijving van de visie van de (Protestantse) Geestelijke Verzorging zelf	34
	5. Confrontatie	35
	6. Eigen visie	36
Inhoudsopgave		39

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage V 3 –
Regelingen voor
krijgsmachtpredikanten**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

A. Regeling van de taken en bevoegdheden van de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen bij de aanstelling en begeleiding van een krijgsmachtpredikant in ‘kort of lang verband’

Artikel 1

De deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen, benoemd door de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (hierna: de deputaten) dragen aan de bevoegde militaire instanties een door hen geschikt geachte predikant (hierna: de predikant) ter benoeming tot krijgsmacht-predikant voor. Zij doen dit niet dan nadat deze heeft toegezegd een eventuele benoeming te zullen aannemen en nadat zijn kerkenraad (hierna: de kerkenraad) zich bereid heeft verklaard hem voor de dienst als krijgsmachtpredikant een bijzondere opdracht te geven.

Artikel 2

Nadat de predikant is voorgedragen voor benoeming tot geestelijk verzorger bij de krijgsmacht, zenden de deputaten zo spoedig mogelijk het concept van de ‘Regeling naar artikel 12 KO voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant in kort of lang verband’ (hierna: de ‘Regeling’) toe aan de kerkenraad, waarna deze de nader ingevulde ‘Regeling’ voor zijn predikant ter goedkeuring aan de classis . . . . van de Gereformeerde Kerken (hierna: de classis) voorlegt.

Artikel 3

De deputaten regelen en begeleiden voor zover nodig de speciale toerusting van de predikant. Zij staan hem verder met raad en daad terzijde. Daartoe bezoeken zij hem minstens één keer per jaar op zijn standplaats en spreken zij twee keer per jaar met hem over zijn arbeid aan de hand van zijn rapporten aan de kerkenraad. Tevens nodigen zij hem uit voor elke vergadering die zij houden en informeren zij hem regelmatig over hun arbeid.

Artikel 4

In de ‘Regeling’ wordt vastgelegd, welke speciale verplichtingen de predikant heeft ten behoeve van het werk dat de Gereformeerde Kerken gezamenlijk doen voor de geestelijke verzorging van militairen door middel van haar deputaten.

Artikel 5

Wanneer de deputaten van mening zijn dat in enig opzicht kritiek op of correctie van de arbeid van de predikant noodzakelijk is, nemen zij daarover met de predikant contact op. Bereiken de deputaten en de predikant in enige zaak geen overeenstemming, dan maken de deputaten schriftelijk aan de kerkenraad hun oordeel in dezen bekend. Van dit oordeel zenden zij een afschrift aan de predikant.

Artikel 6

Wanneer de deputaten van oordeel zijn, dat er maatregelen van tucht tegen de predikant nodig zijn, dan doen zij dit schriftelijk met redenen omkleed aan de kerkenraad weten. Van dit oordeel zenden zij een afschrift aan de predikant.

Artikel 7

Wanneer de predikant niet langer voldoet aan de vereisten die gelden voor een gereformeerde krijgsmachtpredikant, delen de deputaten dit, na overleg met de predikant, onverwijld aan de bevoegde militaire instanties mede. Van deze mededeling zenden zij een afschrift aan de predikant. Zij nemen maatregelen voor een passende beëindiging van zijn werk als krijgsmachtpredikant, voor zover dit tot hun taak en bevoegdheid behoort. Zij doen dit ook in een situatie waarin door initiatief van de zijde van de militaire instanties tussentijds aan het krijgsmachtpredikantschap een einde komt.

Artikel 8

De deputaten treden indien nodig of gewenst op als belangenbehartiger in algemene zin voor de predikant.

Artikel 9

Tot de taken en bevoegdheden van de deputaten ten aanzien van een krijgsmachtpredikant in lang verband behoort voorts alles wat in de 'Regeling' als zodanig wordt genoemd en daaruit naar redelijkheid en billijkheid voortvloeit.

B. Regeling naar artikel 12 KO voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant in kort verband

Artikel 1

De raad van de Gereformeerde Kerk te . . . . (hierna: de kerkenraad) stelt zijn predikant ds. N.N. (hierna: de predikant), gezien zijn benoeming tot krijgsmachtpredikant met ingang van . . . . vrij van alle arbeid als gewoon dienaar van het Woord en geeft hem naar artikel 12 KO de opdracht om een functie als krijgsmachtpredikant in kort verband te gaan vervullen.

Artikel 2

Het doel van de kerkelijke opdracht aan de predikant is, dat hij binnen het kader van de taken en instructies die de overheid hem geeft en van de mogelijkheden die zij hem biedt, met het Woord van God werkt onder hen die in militaire dienst zijn.

Artikel 3

De vrijstelling en de opdracht gelden voor een bepaalde tijd. Deze periode komt overeen met de periode waarvoor de predikant tot krijgsmachtpredikant is benoemd. Deze vrijstelling en opdracht kunnen voor een bepaalde tijd worden verlengd, onder goedkeuring van de door de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland voor de geestelijke verzorging van militairen benoemde deputaten (hierna: de deputaten).

Artikel 4

Behalve de hem door de hoofdlegerpredikant opgedragen taken vervult de predikant ten behoeve van het werk dat de Gereformeerde Kerken gezamenlijk doen voor de geestelijke verzorging van militairen de taken die aan dat doel dienstbaar zijn, zoals:

- a. het mede verzorgen van de toerusting van toekomstige krijgsmachtpredikanten uit de Gereformeerde Kerken;
- b. het deelnemen aan de begeleiding van conferenties voor gereformeerde militairen;
- c. het deelnemen aan de ondersteuning van gereformeerde (reserve-)krijgsmachtpredikanten;
- d. het twee keer per jaar informeren van de deputaten inzake zijn arbeid en het met hen bespreken van zijn werk aan de hand van zijn rapporten aan de kerkenraad;
- e. het adviseren van de vergadering van deputaten, zo vaak deze zijn advies noodzakelijk acht.

Artikel 5

De predikant houdt zich in zijn arbeid aan de bepalingen van de kerkorde van de Gereformeerde Kerken en aan de besluiten van de generale synoden die voor zijn functioneren van belang zijn, met inachtneming van de van overheidswege geldende voorschriften.

Artikel 6

De predikant onderhoudt de band met de kerk waaraan hij is verbonden, op de volgende wijze.

- a. hij brengt twee keer per jaar schriftelijk rapport uit aan de kerkenraad over zijn werkzaamheden;
- b. hij gaat ten minste vier keer per jaar, tenzij zijn dienst als krijgsmachtpredikant dit verhindert, voor in een kerkdienst, daartoe door zijn kerkenraad uitgenodigd;
- c. hij is zo mogelijk aanwezig in de vergaderingen van de kerkenraad waarin deze zijn rapportage behandelt en verder zo vaak de kerkenraad zijn aanwezigheid noodzakelijk acht voor zijn functioneren als aan de gemeente verbonden krijgsmachtpredikant;
- d. hij informeert de gemeente één keer per jaar op aanwijzen van de kerkenraad mondeling of schriftelijk over zijn werk.

Artikel 7

De predikant verricht geen bezoldigde kerkelijke of andere arbeid naast zijn taak als krijgsmachtpredikant zonder toestemming van de kerkenraad.

Artikel 8

De kerkenraad stelt zich garant voor het levensonderhoud van de predikant en zijn gezin naar de artikelen 11 en 13 KO. Hij zegt aan de predikant als traktement minimaal het bedrag toe, dat als traktement geldt voor de predikant die in gewone dienst aan de kerk te . . . is verbonden c.q. wordt beroepen. Op dat bedrag wordt het salaris dat de predikant als krijgsmachtpredikant ontvangt in mindering gebracht. De nadere invulling en de eventuele emolumenten worden geregeld in een bijlage bij deze 'Regeling', die geacht wordt daarvan onderdeel uit te maken.

Artikel 9

Het is de predikant toegestaan zich met zijn gezin elders te vestigen. Hij wordt lid van de Gereformeerde Kerk ter plaatse. Bij zijn binnenkomst daar verstrekt hij een kopie van deze 'Regeling' aan de kerkenraad van die kerk.

Artikel 10

De predikant staat voor zijn arbeid als krijgsmachtpredikant onder toezicht van de bevoegde militaire instanties en is onderworpen aan de door deze te geven regelingen en instructies. De kerkenraad oefent volgens de geldende kerkelijke regels en met inachtneming van de bepalingen van deze ‘Regeling’ het kerkelijk toezicht en zo nodig de kerkelijke tucht over de predikant uit.

Artikel 11

Wanneer de kerkenraad besluit om over de predikant naar de geldende regels kerkelijke tucht te oefenen, doet hij hiervan onverwijld schriftelijk mededeling aan de predikant en daarna, indien de predikant elders woont, aan de kerkenraad van de kerk van welke de predikant lid is, aan de deputaten en aan de hoofdkrijgsmachtpredikant.

Een schorsing van de predikant heeft, met inachtneming van het in artikel 10 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat ook zijn werkzaamheden als krijgsmachtpredikant worden opgeschort. Een afzetting heeft, met inachtneming van het in artikel 10 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat hij uit zijn functie als krijgsmachtpredikant wordt ontslagen. Als genabuurde kerk in een procedure naar artikel 79 KO fungeert de kerk te . . . . Als classis volgens artikel 79 KO en als beroepsinstantie naar artikel 31 KO fungeert de classis . . . . van de Gereformeerde Kerken.

Artikel 12

Wanneer de predikant ophoudt lid van de Gereformeerde Kerken te zijn, laat hij dit onverwijld aan de kerkenraad en aan de deputaten weten. Op grond hiervan komt aan zijn predikantschap, inclusief het krijgsmachtpredikantschap, onmiddellijk een einde en verliest hij alle daaraan door de kerk verbonden rechten.

Artikel 13

Wanneer de artikelen 14 of 15 KO op de verbintenis tussen de predikant en de kerk te . . . . dienen te worden toegepast, zijn de in de Gereformeerde Kerken in Nederland daarvoor geldende regelingen van kracht.

Artikel 14

Wanneer de predikant tussentijds ontslag krijgt, anders dan volgens de artikelen 6 en 7, 13, 15 of 79 KO, of wanneer bij het verstrijken van de bepaalde termijn geen verlenging daarvan plaatsvindt, treft de kerkenraad alle maatregelen die nodig zijn om hem als predikant in één van de gereformeerde kerken zijn dienst te laten voortzetten. Wanneer de predikant binnen een jaar na zijn buitendienst-stelling niet aan een andere kerk is verbonden, wordt zijn positie door de kerkenraad nader geregeld met voorafgaande goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode, zulks met inachtneming van het hierna in artikel 16 bepaalde.

Artikel 15

In de tijd dat de predikant zijn taak als krijgsmachtpredikant heeft beëindigd en hij nog niet aan een andere gemeente is verbonden, blijft de kerkenraad verantwoordelijk voor zijn levensonderhoud conform het bepaalde in artikel 8 van deze ‘Regeling’. Eventuele inkomsten uit arbeid worden op het door de kerk uit te keren bedrag in mindering gebracht. Onkostenvergoedingen waarvoor geen aantoonbare grond meer bestaat, kunnen eveneens in mindering worden gebracht. In de bedoelde periode kan de kerkenraad aan de predikant vervangende kerkelijke arbeid opdragen of van hem vragen andere passende arbeid te verrichten.

Artikel 16

Wanneer er bij de uitvoering van deze ‘Regeling’ tussen de kerkenraad en/of de predikant en/of de deputaten een niet onderling op te lossen meningsverschil ontstaat, wordt de classis . . . . van de Gereformeerde Kerken om een uitspraak over het geschil gevraagd. Haar uitspraak is voor alle partijen bindend, behoudens het recht van appèl naar artikel 31 KO.

Artikel 17

In gevallen waarin deze ‘Regeling’ niet voorziet, beslist de kerkenraad, onverminderd de mogelijkheid van beroep op meerdere vergaderingen naar artikel 31 KO.

C. Regeling naar artikel 12 KO voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant in lang verband

Artikel 1

De raad van de Gereformeerde Kerk te . . . . (hierna: de kerkenraad) stelt zijn predikant ds. N.N. (hierna: de predikant), gezien zijn benoeming tot krijgsmachtpredikant met ingang van . . . . vrij van alle arbeid als gewoon dienaar van het Woord en geeft hem naar artikel 12 KO de opdracht om een functie als krijgsmachtpredikant in lang verband te gaan vervullen.

Artikel 2

Het doel van de kerkelijke opdracht aan de predikant is, dat hij binnen het kader van de taken en instructies die de overheid hem geeft en van de mogelijkheden die zij hem biedt, met het Woord van God werkt onder hen die in militaire dienst zijn.

Artikel 3

De vrijstelling en de opdracht gelden voor onbepaalde tijd. Zij vinden plaats nadat de goedkeuring is verkregen van de door de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland voor de geestelijke verzorging van militairen benoemde deputaten (hierna: de deputaten).

Artikel 4

Behalve de hem door de hoofdlegerpredikant opgedragen taken vervult de predikant ten behoeve van het werk dat de gereformeerde kerken gezamenlijk doen voor de geestelijke verzorging van militairen de taken die aan dat doel dienstbaar zijn, zoals:

- a. het mede verzorgen van de toerusting van toekomstige krijgsmachtpredikanten uit de gereformeerde kerken;
- b. het deelnemen aan de begeleiding van conferenties voor gereformeerde militairen;
- c. het deelnemen aan de ondersteuning van gereformeerde (reserve-)krijgsmachtpredikanten;
- d. het twee keer per jaar informeren van de deputaten inzake zijn arbeid en het met hen bespreken van zijn werk aan de hand van zijn rapporten aan de kerkenraad;
- e. het adviseren van de vergadering van deputaten, zo vaak deze zijn advies noodzakelijk acht.

Artikel 5

De predikant houdt zich in zijn arbeid aan de bepalingen van de kerkorde van de Gereformeerde Kerken en aan de besluiten van de generale synoden die voor zijn functioneren van belang zijn, met inachtneming van de van overheidswege geldende voorschriften.

Artikel 6

De predikant onderhoudt de band met de kerk waaraan hij is verbonden, op de volgende wijze:

- a. hij brengt twee keer per jaar schriftelijk rapport uit aan de kerkenraad over zijn werkzaamheden;
- b. hij gaat ten minste vier keer per jaar, tenzij zijn dienst als krijgsmachtpredikant dit verhindert, voor in een kerkdienst, daartoe door zijn kerkenraad uitgenodigd;
- c. hij is zo mogelijk aanwezig in de vergaderingen van de kerkenraad waarin deze zijn rapportage behandelt en verder zo vaak de kerkenraad zijn aanwezigheid noodzakelijk acht voor zijn functioneren als aan de gemeente verbonden krijgsmachtpredikant;
- d. hij informeert de gemeente één keer per jaar op aanwijzen van de kerkenraad mondeling of schriftelijk over zijn werk.

Artikel 7

De predikant verricht geen bezoldigde kerkelijke of andere arbeid naast zijn taak als krijgsmacht-predikant zonder toestemming van de kerkenraad.

Artikel 8

De kerkenraad is na indiensttreding van de predikant bij defensie niet meer verantwoordelijk voor het levensonderhoud van de predikant en zijn gezin naar de artikelen 11 en 13 KO, onder voorbehoud dat met de Vereniging Samenwerking Emeritering goede afspraken gemaakt zijn over de pensioen-overdracht.

Artikel 9

Het is de predikant toegestaan zich met zijn gezin elders te vestigen. Hij wordt lid van de Gereformeerde Kerk ter plaatse. Bij zijn binnenkomst daar verstrekt hij een kopie van deze 'Regeling' aan de kerkenraad van die kerk.

Artikel 10

De predikant staat voor zijn arbeid als krijgsmachtpredikant onder toezicht van de bevoegde militaire instanties en is onderworpen aan de door deze te geven regelingen en instructies. De kerkenraad oefent volgens de geldende kerkelijke regels en met inachtneming van de bepalingen van deze 'Regeling' het kerkelijk toezicht en zo nodig de kerkelijke tucht over de predikant uit.

Artikel 11

Wanneer de kerkenraad besluit om over de predikant naar de geldende regels kerkelijke tucht te oefenen, doet hij hiervan onverwijld schriftelijk mededeling aan de predikant en daarna, indien de predi-

kant elders woont, aan de kerkenraad van de kerk van welke de predikant lid is, aan de deputaten en aan de hoofdkrijgsmachtpredikant.

Een schorsing van de predikant heeft, met inachtneming van het in artikel 10 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat ook zijn werkzaamheden als krijgsmachtpredikant worden opgeschort. Een afzetting heeft, met inachtneming van het in artikel 10 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat hij uit zijn functie als krijgsmachtpredikant wordt ontslagen. Als genabuurde kerk in een procedure naar artikel 79 KO fungeert de kerk te . . . . Als classis volgens artikel 79 KO en als beroepsinstantie naar artikel 31 KO fungeert de classis . . . . van de Gereformeerde Kerken.

Artikel 12

Wanneer de predikant ophoudt lid van de gereformeerde kerken te zijn, laat hij dit onverwijld aan de kerkenraad en aan de deputaten weten. Op grond hiervan komt aan zijn predikantschap, inclusief het krijgsmachtpredikantschap, onmiddellijk een einde en verliest hij alle daaraan door de kerk verbonden rechten.

Artikel 13

Wanneer de artikelen 13, 14 of 15 KO op de verbintenis tussen de predikant en de kerk te . . . . dienen te worden toegepast, zijn de in de Gereformeerde Kerken in Nederland daarvoor geldende regelingen van kracht.

Artikel 14

Wanneer de predikant tussentijds ontslag krijgt, anders dan volgens de artikelen 6 en 7, 13, 15 of 79 KO, wanneer bij het verstrijken van een bepaalde termijn geen verlenging hiervan plaatsvindt, treft de kerkenraad alle maatregelen die nodig zijn om hem als predikant in één van de gereformeerde kerken zijn dienst te laten voortzetten. Wanneer de predikant binnen een jaar na zijn buitendienst-stelling niet aan een andere kerk is verbonden, wordt zijn positie door de kerkenraad nader geregeld met voorafgaande goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode, zulks met inachtneming van het hierna in artikel 15 bepaalde.

Artikel 15

Wanneer er bij de uitvoering van deze ‘Regeling’ tussen de kerkenraad en/of de predikant en/of de deputaten een niet onderling op te lossen meningsverschil ontstaat, wordt de classis . . . . van de Gereformeerde Kerken om een uitspraak over het geschil gevraagd. Haar uitspraak is voor alle partijen bindend, behoudens het recht van appèl naar artikel 31 KO.

Artikel 16

In gevallen waarin deze ‘Regeling’ niet voorziet, beslist de kerkenraad, onverminderd de mogelijkheid van beroep op meerdere vergaderingen naar artikel 31 KO.

Inhoudsopgave

A. Regeling van de taken en bevoegdheden van de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen bij de aanstelling en begeleiding van een krijgsmachtpredikant in ‘kort of lang verband’	1
Artikel 1	1
Artikel 2	1
Artikel 3	1
Artikel 4	1
Artikel 5	1
Artikel 6	2
Artikel 7	2
Artikel 8	2
Artikel 9	2
B. Regeling naar artikel 12 KO voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant in kort verband	3
Artikel 1	3
Artikel 2	3
Artikel 3	3
Artikel 4	3
Artikel 5	4
Artikel 6	4
Artikel 7	4
Artikel 8	4
Artikel 9	4
Artikel 10	5
Artikel 11	5
Artikel 12	5
Artikel 13	5
Artikel 14	5
Artikel 15	6
Artikel 16	6
Artikel 17	6
C. Regeling naar artikel 12 KO voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant in lang verband	7
Artikel 1	7
Artikel 2	7
Artikel 3	7
Artikel 4	7
Artikel 5	7
Artikel 6	8
Artikel 7	8
Artikel 8	8
Artikel 9	8
Artikel 10	8
Artikel 11	8
Artikel 12	9
Artikel 13	9
Artikel 14	9
Artikel 15	9
Artikel 16	10
Inhoudsopgave	11

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage V 4 –
Rapport van het studiedeputaatschap
Seksueel misbruik in pastoraat**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Als daden breken...

Leer ons, Heer, vrijmoedig spreken
over uw verlossend werk;
geef dat niet die woorden breken
op de daden van uw kerk,
maar dat wij geheiligd leven
op de plaats door U gegeven,
en U volgen onder 't kruis
op de smalle weg naar huis.

Inge Lievaart
Gezang 360:3 (Liedboek voor de Kerken)

Woord vooraf

Wanneer mevrouw A. na een mislukt huwelijk en een moeizaam verlopen scheiding in haar nieuwe woonplaats uiteindelijk contact zoekt met ds. Z. is zij ten einde raad. Ze voelt zich somber en lusteloos, ze weet niet goed hoe ze met de bezoekenregeling moet omgaan en ze vraagt zich af of ze nog wel voor iemand van waarde kan zijn.

Ds. Z. is een ervaren predikant, die binnen de gemeente bekend staat als een joviaal en betrokken mens, hoewel hij soms wat bepalend kan optreden bij gemeentevergaderingen. Ook zuster A. is na de eerste gesprekken zeer tevreden: hij toont een groot begrip voor het haar aangedane leed, weet praktische adviezen te geven in het omgaan met haar jonge kinderen en is bereid om zelfs 's avonds haar over de telefoon te woord te staan. Eén keer is hij zelfs 's avonds laat zomaar even langsgekomen: 'om te laten zien dat ik om je geef'.

In een vertrouwelijk gesprek had ze zelfs een keer durven zeggen dat ze het lichamenlijk contact met een man en de intieme omgang miste. Het had haar verbaasd hoe begripvol en nauwkeurig ds. Z. hierop wist te reageren. Bij het weggaan had hij een arm om haar schouder gelegd, haar diep in de ogen gekeken en gezegd dat ook dat wel goed zou komen. Hoewel ze wat geschrokken was van de arm om haar schouder, had ze dit aan zichzelf geweten: 'ik ben de laatste jaren ook niet veel meer gewend'. Tegen de wijkouderling was ze lovend geweest over de pastorale zorg die ds. Z. aan haar besteedde. Toen de ouderling opmerkte dat sommige gemeenteleden hem wel eens wat erg amicaal vinden in de omgang, had ze wel even gedacht aan die arm, maar er verder niets over verteld. Hartelijkheid was toch al zo'n schaars goed voor een gescheiden vrouw in een vreemde gemeente.

In de maanden die volgen, nemen de aanrakingen van ds. Z. toe, zelfs zo intiem dat zuster A. een keer opmerkt dat dit toch eigenlijk niet meer passend is. Ds. Z. wuift dit weg met de opmerking dat zij als vrienden nu eenmaal anders met elkaar omgaan dan in een gewone pastorale relatie het geval zou zijn. Ze moest er maar gewoon aan wennen dat lichamenlijkheid nu eenmaal een deel van de schepping is, een deel waar je zelfs van harte van mag genieten. Mevrouw A. raakt door deze opmerkingen in verwarring: hij is getrouwd, zij is gescheiden, hij is predikant, zij gemeentelid. Kan dit wel voor God bestaan? Ze deelt haar zorgen met ds. Z., die zegt haar daarin te willen respecteren: als zij nog niet zover is, wil hij daar rekening mee houden. Een arm om de schouders kan dan genoeg zijn. Zijn reactie stelt zuster A. enigszins gerust. De zoen bij het weggaan neemt ze dan maar op de koop toe...

---

1 – Samenvatting

Na de hoofdstukken met de gebruikelijke gegevens doen deputaten vanaf hoofdstuk 4 verslag van hun bevindingen.

De hoofdstukken 4.2, 4.3 en 4.4 hebben een inleidend karakter en handelen achtereenvolgens over de definities van ‘seksueel misbruik’ en van ‘kerkelijk werkers’, de frequentie van seksueel misbruik en de gevolgen van seksueel misbruik voor de slachtoffers en hun omgeving, de daders en hun omgeving, waaronder ook de kerkelijke gemeente.

Hoofdstuk 4.5 behandelt seksueel misbruik in het licht van de Bijbel en gaat in op enkele aspecten van het kerkelijk samenleven. Het schenkt aandacht aan de corrumperende invloed van de zonde op de gave van de seksualiteit, aan het omgaan met bijbels spraakgebruik en aan de noodzaak van een professionele houding binnen de ambtsuitoefening. Bijzondere aandacht wordt gegeven aan de exegetische van een tweetal bijbelteksten.

In hoofdstuk 4.6 wijzen deputaten erop dat de aanpak van seksueel misbruik door kerkelijk werkers gecompliceerd is. Nadat de risico's bij de afhandeling van seksueel misbruik in beeld zijn gebracht, voeren deputaten het pleit voor de noodzaak van een gestructureerde aanpak. Het hoofdstuk mondt uit in de beschrijving van wat de kerken via een in te stellen deputaatschap kunnen doen inzake het voorkomen en bestrijden van seksueel misbruik binnen kerkelijke relaties.

Op de vraag van de synode van Leusden of en hoe een meldpunt kerkelijk ingekaderd kan worden, geeft hoofdstuk 4.7 een antwoord. Deputaten pleiten daarbij bovendien voor het (doen) instellen van een klachtencommissie die de kerkenraden in geval van een klacht over seksueel misbruik op deskundige wijze kan adviseren. De noodzaak van het instellen van een commissie die een beroep tegen een advies van de klachtencommissie behandelt, heeft daarna de aandacht. Ingegaan wordt op het adviserend karakter van de uitspraken van zowel klachten- als beroepscommissie en het ‘openhouden’ van de kerkelijke weg volgens de kerkorde.

Het hoofdstuk bevat ten slotte voorstellen voor regelingen voor de klachten- en voor de beroepscommissie.

Het daaropvolgende hoofdstuk, 4.8, beschrijft de mogelijkheden om het meldpunt te organiseren. Het memoreert de huidige gang van zaken bij het meldpunt van De Driehoek, geboren uit particulier initiatief, en bepleit de omvorming daarvan tot een onafhankelijke stichting. Het hoofdstuk geeft ook antwoord op de vraag van de synode van Leusden om te onderzoeken of er samenwerkingsmogelijkheden zijn met andere kerkgenootschappen.

Dit gedeelte eindigt met de beschrijving van de doelstelling en de organisatie van de stichting.

De conceptbesluiten hebben hun plaats gekregen in hoofdstuk 5 en het laatste hoofdstuk bevat de bijlagen van het rapport.

---

2 – Samenstelling deputaatschap

primi			
drs. H. Geertsema (s)	Beeldsnijderstraat 142 8043 CN Zwolle	038 420 02 79	mhgeertsema@planet.nl
mevr. mr. E.P. van Dijk	p/a J.A.G., Terborchstraat 7 8011 GD Zwolle privé: Zwanebloem 14 8141 DD Heino	038 423 36 30 0572 39 15 90	info@jag.nl
ds. Jt. Janssen	Aletta Jacobslaan 49 9728 MN Groningen	050 526 69 51	jt.janssen@wxs.nl
drs. H.R. Schaafsma	Sterrekroos 9 8265 LN Kampen	038 333 44 48	directie@henkschaafsma.nl
ds. S. de Vries	Guido Gezellelaan 8 3842 XL Harderwijk	0341 41 27 38	s-mdevries@planet.nl
secundi			
mevr. mr. M. Daverschot	p/a J.A.G., Terborchstraat 7 8011 GD Zwolle privé: Zwanebloem 16 8141 DD Heino	038 422 77 59 0572 39 28 34	info@jag.nl
ds. K. de Vries	Afrikalaan 115 2408 HS Alphen aan den Rijn	0172 47 78 22	

---

3 – Opdracht van de synode

Materiaal:

1. schrijven van de Particuliere Synode Groningen 1999, waarin wordt voorgesteld een deputaatschap in te stellen voor de bestrijding van en hulp in geval van seksueel misbruik door kerkelijke werkers (onder kerkelijke werkers wordt verstaan: ambtsdragers en anderen die in dienst van de kerk werkzaam zijn);
2. concept-voorstel van dezelfde synode inzake dit deputaatschap.

Besluit 1:

een studiedeputaatschap in het leven te roepen met de volgende opdrachten:

- a. onderzoek te doen naar de noodzaak, de mogelijkheid en de uitvoerbaarheid van het instellen van kerkelijke meldpunten voor seksueel misbruik door kerkelijke werkers;
- b. zich daarbij te bezinnen op de vraag of en zo ja hoe deze meldpunten kerkelijk ingekaderd kunnen worden;
- c. het informeren bij en overleggen met deputaten of commissies van andere kerkgenootschappen met het oog op de totstandkoming van een goede regeling;
- d. aan de eerstvolgende synode rapport uit te brengen en dit rapport zes maanden voor het bijeenkomen van de synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. gelet op de ervaringen in het maatschappelijk leven, in andere kerkgenootschappen en binnen de Gereformeerde Kerken, is er reden om aan te nemen dat dit seksueel misbruik voorkomt, hoewel er geen onderzoek is geweest naar de ernst en de omvang van de problematiek van seksueel misbruik door kerkelijke werkers in de Gereformeerde Kerken;
2. gezien de vraag in hoeverre het instellen van meldpunten en de invulling daarvan (bemensing, het opstellen van een klachtenprocedure, het afleggen van verantwoording) een kerkelijke zaak naar artikel 30 KO genoemd kan worden, ligt het voor de hand eerst een studiedeputaatschap in te stellen dat hier onderzoek naar doet;
3. vanwege de complexe aard van deze materie en het grote belang van voldoende deskundigheid in het omgaan ermee en tevens van eenduidigheid in benadering en procedures is bezinning op een gezamenlijke aanpak met andere kerken van gereformeerde belijdenis gewenst.

---

4 – Uitvoering

4.1 Werkwijze

Het deputaatschap Seksueel misbruik in pastoraat is een studiedeputaatschap. In de eerste fase van hun werk hebben deputaten zich in twee werkgroepen georiënteerd op de opdracht van de synode.

- De eerste boog zich over de theologische aspecten en de kerkrechtelijke consequenties van seksueel misbruik door kerkelijk werkers. Ook hield deze werkgroep zich bezig met de vraag hoe een kerkelijk meldpunt en een klachten- c.q. beroepscommissie een kerkelijke inkadering kunnen krijgen.
- De tweede hield zich vooral bezig met inhoudelijke aspecten van het onderwerp en de vragen die vanuit een sociologisch en psychologisch kader te stellen zijn.

De werkgroepen vergaderden apart, maar hielden elkaar op de hoogte van hun vorderingen.

In de tweede fase van de studie is het kader van het rapport vastgesteld. Vervolgens hebben alle leden van het deputaatschap een taak gekregen in het schrijven van een of meer bijdragen. Literatuurstudie vormde een belangrijk onderdeel van het werk. Het bespreken van deze bijdragen was voor ieder lid van het deputaatschap een verrijkende en bezielende gebeurtenis.

Ook oriënteerde het deputaatschap zich bij andere, reeds bestaande kerkelijke meldpunten en bij Stichting De Driehoek. Twee deskundigen op dit terrein, dr. R. Ruard Ganzevoort, docent pastoraat aan de Theologische Universiteit Kampen, en drs. Gideon van Dam, predikant voor de werkbegeleiding namens de Gereformeerde Kerken (synodaal), zijn geïnterviewd en het verslag van die gesprekken is opgenomen in dit rapport. Voorts was er een zinvol contact met het deputaatschap voor Kerkrecht en kerkorde. Ten slotte onderhielden deputaten zich met afgevaardigden van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken die door hun synode c.q. landelijke vergadering met een vergelijkbare opdracht waren belast. Naast al deze activiteiten kwam het deputaatschap vijftien keer in plenaire zitting bijeen. Het rapport is aangepast aan de eisen die door deputaten Generaal-synodale publicaties zijn opgesteld. Deputaten hebben daarbij ondersteuning gevraagd van br. B. Nap en zr. S. Nap-Oosterhoff te Hattemerbroek.

4.2 Wat is seksueel misbruik?

In dit gedeelte zijn aan de hand van overwegingen uit de literatuur verschillende moeilijkheden in de definiëring van de centrale begrippen ‘seksueel misbruik’ en ‘kerkelijk werker’ verkend. Op grond van deze verkenningen zijn eigen definities geformuleerd die verder in dit rapport zullen worden gehanteerd.

4.2.1 Inleiding

‘Seksueel misbruik’ is een begrip dat in eerste instantie helder lijkt aan te geven wat er in een bepaalde situatie aan de hand is: een mens misbruikt een ander mens door middel van seksualiteit. Wie echter

nader probeert te beschrijven wat daaronder valt, stuit op een aantal moeilijkheden. Onderzoek brengt het volgende aan het licht.

4.2.2 ‘Seksueel misbruik’

‘Seksueel misbruik’ wordt in de literatuur op allerlei, meestal verwante, manieren omschreven. Vaak functioneert het als een verzamelbegrip, dat zowel gebruikt wordt om incest aan te duiden als ook om bepaalde vormen van seksueel contact tussen volwassenen te beschrijven (zie o.a. Dekens, 1999, Bezemer, 1996, Ganzevoort, 2000, Van Hoeven-De Jager, 1994).

Jonker (1994) bijvoorbeeld omschrijft seksueel misbruik als: “oneigenlijk gebruik van seksualiteit in de relatie tussen twee betrokkenen”, waarbij het gaat over zowel gevoelens als gedragingen, waarbij onvrijwilligheid of dwang centraal staat en de behoefte van de dader sterk op de voorgrond treedt.

Ganzevoort en Veerman hanteren een iets ander verzamelbegrip, namelijk ‘seksueel geweld’ en verstaan daaronder: “elke situatie waarin iemand gebracht wordt tot het ondergaan of uitvoeren van seksuele activiteit in woorden, gebaren of handelingen of de dreiging daartoe, terwijl hij of zij dat niet wenst of niet in staat is daarover te beslissen.” (Ganzevoort, 2000:8). Onder seksueel geweld vallen dan situaties van seksueel misbruik, seksuele intimidatie, incest, pedoseksualiteit en ritueel misbruik.

4.2.3 ‘Seksueel misbruik in pastorale relaties’

Vergelijkbare verschillen zijn aan te treffen in literatuur die zich meer speciaal richt op seksueel misbruik in pastorale relaties.

Zo omschrijven Van Dam en Eitjes (1994:21) seksueel misbruik in pastorale relaties als:

“... misbruik van macht en vertrouwen door een pastor ten opzichte van een gemeentelid of parochiaan in de vorm van seksuele handelingen of toespelingen op en uitnodigingen tot seksueel contact, meestal onder druk van geheimhouding. Anders gezegd: Wij spreken van seksueel misbruik als een pastor de relatie met een gemeentelid of parochiaan geseksualiseerd heeft.”

Ganzevoort en Veerman (Ganzevoort, 2000:16) spreken van: “... seksueel geweld direct verbonden met religieus geladen relaties, terwijl de dader binnen de kerk een belangrijke positie heeft”. Zij vatten dus niet slechts predikanten, maar allerlei kerkelijk werkers in de definitie.

De definitie van de Algemene Vergadering van het Bestuur van de Remonstrantse Broederschap sluit aan op die van Van Dam en Eitjes, en Ganzevoort en Veerman, maar voegt toe:

“Het bovenstaande is van kracht indien de handelingen of toespelingen aanleiding zijn tot het indienen van een klacht tegen een betrokken kerkelijk werker.” (geciteerd in Dekens, 1999:11).

De noodzaak van klachtindiening alvorens van seksueel misbruik gesproken kan worden, is weer niet van toepassing bij de (syn.) Gereformeerde Kerken in Nederland. De deputaten Toerusting en Opleiding definiëren seksueel misbruik als:

“Misbruik van macht en vertrouwen door een ambtsdrager of kerkelijk werker, als bedoeld in de artikelen 99 en 100 van de Kerkorde, in een pastorale relatie, of in een relatie die zij/hij uit

hoofde van haar/zijn pastoraal ambt of functie onderhoudt, in de vorm van seksuele handelingen of toespelingen op of uitnodigingen tot seksueel contact, alles al of niet onder druk van geheimhouding.” (Regeling klachtenprocedure inzake seksueel misbruik in pastorale relaties, 26.11.1996).

En de commissie inzake misbruik van pastorale en andere kerkelijke gezagsrelaties (Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Haarlem-Noord/Nunspeet 1998) definieert als volgt:

“misbruik van gezagsrelatie: iedere uiting van verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag, opzettelijk of onopzettelijk, door een pastorale of andere kerkelijke medewerker, waardoor ten opzichte van een gemeentelid, vanuit de gezagspositie, vertrouwen geschonden wordt en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt en welke derhalve op gespannen voet staat met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste. Dit kan seksueel getinte uitingen betreffen, maar ook ander intimiderend gedrag.” (concept rapportage blz. 5).

4.2.4 Voorvragen bij een definitie

Bij het lezen van bovenstaande omschrijvingen van seksueel misbruik in pastorale relaties komt een aantal vragen op.

4.2.4.1

Allereerst de vraag of seksueel getint non-verbaal gedrag (kijken, de houding die blijkt uit doorvragen over seksualiteit terwijl dit niet meer functioneel is, kleding, wijze van zitten, aanraken van de ander of aanraken van zichzelf of eigen lichaamsdelen, te dicht op iemand staan, enzovoort) van de definiëring deel zou moeten uitmaken.

De deputaten menen dat dit wel het geval moet zijn, omdat naar hun opvatting er ook voor subtiele en meer verholde vormen van seksueel georiënteerd gedrag binnen een pastorale relatie geen plaats mag zijn.

4.2.4.2

Als tweede speelt het vraagstuk of ‘gewenstheid’ of eventueel ‘uitlokking’ in de definiëring aan de orde moet komen. In een pastorale relatie kunnen door een gemeentelid gewenste seksuele activiteiten spelen; er kan sprake zijn van uitlokking of van een subtiel spel dat niet direct bedoeld is om in daadwerkelijke handelingen omgezet te worden.

Deputaten zijn van oordeel dat wanneer een kerkelijk werker geen weerstand biedt aan de ‘wens’ dan wel de ‘uitlokking’, hij zich schuldig kan maken aan seksueel misbruik.¹

4.2.4.3

Ten derde komt het verschil tussen ‘ervaring’ en ‘bedoeling’ als probleem in beeld.

¹ Zelfs al zou het toegestaan zijn om intiemer te worden met elkaar (bijvoorbeeld in het geval van een ongehuwde predikant en een ongehuwd gemeentelid), dan nog zal ongelijkheid van posities een rol kunnen spelen indien de ambtelijke of professionele relatie zou blijven bestaan. Een andere predikant of ambtsdrager zal in het voorbeeld dan de pastorale zorg moeten overnemen.

Er kan een klacht ingediend worden waarin een situatie wordt beschreven die door de indiener van de klacht als seksueel misbruik wordt ervaren. Dat kan een vermoeden scheppen van seksueel misbruik. Of er daadwerkelijk sprake is van seksueel misbruik moet uit onderzoek door de klachtencommissie blijken. Het ‘hebben ervaren als seksueel misbruik’ is onvoldoende reden om een klacht gegrond te verklaren.

Dikwijls wordt door de aangeklaagde aangevoerd dat klager iets wel zo ervaren heeft, maar dat het door de aangeklaagde niet zo bedoeld was. Het enkele verweer dat iets niet ‘zo’ bedoeld was (de opzet was er niet op gericht) kan niet slagen om een klacht ongegrond te doen verklaren. Deputaten hebben er daarom voor gekozen in de definitie van seksueel misbruik het begrippenpaar ‘opzettelijk dan wel onopzettelijk’ toe te voegen.

4.2.4.4

Ten vierde: wie worden bedoeld met ‘kerkelijk werkers’? Volgens de instructie voor het deputaatschap gaat het daarbij om “... ambtsdragers en anderen die in dienst van de kerk werkzaam zijn” (Materiaal sub 2.). Wie zijn ‘ambtsdragers’: de predikant, ouderling en diaken of ook de kerkelijk werker die is bevestigd als ambtsdrager? En vallen ook kerkelijk werkers die niet in een kerkelijk-ambtelijke relatie staan, maar wel “in dienst van de kerk werkzaam zijn” (kosters, organisten, jeugdleiders, etc.) onder de definiëring?

Het deputaatschap kiest voor een ruime omschrijving van ‘kerkelijk werkers’:

- het gaat om mensen die op een of andere manier met een vorm van invloed en verantwoordelijkheid zijn bekleed binnen een gemeente;
- het gegeven dat niet al deze functionarissen via de kerkelijke weg (als kerkelijke zaak naar art. 30 KO) in een klachtenprocedure hoeven te komen, neemt niet weg dat er daarom door een klachtencommissie wel een onderzoek naar klachten omtrent hun handelen gedaan kan worden en een advies daarover kan worden uitgebracht;
- voor de ‘buitenwereld’ is ook een jeugdleider of een koster een figuur die leidinggevend is, ook al is deze in kerkrechtelijke zin geen ‘ambtsdrager’.

4.2.4.5

Als vijfde komt de vraag naar voren of een ‘incidentele’ uiting van seksueel grensoverschrijdend gedrag reden kan zijn voor een melding en eventuele klachtenprocedure, of dat dit slechts kan bij herhaaldelijk overschrijden van grenzen. Twee bezwaren kunnen daarbij geopperd worden, namelijk de eenmalige handeling die niet onder ‘uitingen’ zou vallen en de ‘bewijsbaarheid’ van een eenmalige handeling.

Het deputaatschap meent dat zowel een ‘incidentele uiting’ als meerdere ‘uitingen’ in de definiëring begrepen dienen te worden:

- ten aanzien van het eerste bezwaar kan opgemerkt worden dat dit een vrij formeel bezwaar is, wat eventueel bestreden kan worden vanuit de optiek dat een handeling die tot een aanklacht zal leiden, op zich naar alle waarschijnlijkheid zal bestaan uit een serie van deelhandelingen die ieder op zich onder de definitie zullen vallen;
- ten aanzien van het tweede bezwaar kan opgemerkt worden dat dit ook geldt indien er slechts één slachtoffer is en er meerdere uitingen zijn geweest waarbij geen getuigen waren.

4.2.4.6

Een zesde onderwerp is het vraagstuk of ook relaties buiten de gemeente of relaties met niet-christelijke mensen begrepen moeten worden in de definiëring.

Deputaten kiezen ook hier voor een ruime benadering:

- ook als een kerkelijk werker ‘niet-ambtelijk’ op bezoek komt, maar bijvoorbeeld een persoonlijk gesprek heeft met iemand in een inrichting die geen lid van de gemeente of die geen christen is, geeft het feit van het ambtsdrager-zijn aan een relatie een specifieke waarde;
- ook wanneer een kerkelijk werker lid is van bijvoorbeeld een evangelisatieteam op een camping en niet formeel is gevraagd als lid van dat team op basis van het kerkelijk werker-zijn, is er nog sprake van een vertrouwensrelatie waarbij het kerkelijk werker-zijn de relatie bepaalt;
- de vraag of een seksuele uiting is gedaan binnen de eigen gemeente of daarbuiten is niet aan de orde. Niet de gemeentegrenzen zijn bepalend, maar slechts het karakter van de uiting.

4.2.4.7

Als zevende punt komt de vraag aan de orde of bij zo’n ruime definiëring niet iedere klacht dan zal leiden tot het oordeel ‘seksueel misbruik’.

Deputaten denken dat dit niet noodzakelijkerwijs het geval hoeft te zijn:

- de ‘ruimte’ van deze definiëring is met opzet zo gekozen om recht te doen aan de ervaring van het gemeentelid-slachtoffer dat een bepaalde handeling als klachtwaardig heeft ervaren. Juist ‘ruimte’ bieden en gehoor vinden is van groot belang bij situaties waarin mensen zich seksueel bedreigd hebben gevoeld;
- een en ander betekent overigens niet dat alles wat als zodanig is ervaren, ook daadwerkelijk tot een oordeel ‘seksueel misbruik’ zal leiden. Uit nader onderzoek door de klachtencommissie kan blijken dat iets wat ervaren is, niet als zodanig is aan te merken.

4.2.5 Conclusie: een eigen definiëring

Op grond van bovenstaande overwegingen komen deputaten tot de volgende definiëringen.

Onder ‘seksueel misbruik’ wordt verstaan:

Een of meerdere uitingen, verbaal of non-verbaal, opzettelijk dan wel onopzettelijk, gewenst dan wel ongewenst, in de vorm van seksuele handelingen en/of seksueel-getinte toespelingen of uitnodigingen tot seksueel contact, dan wel het op één van voornoemde wijzen ingaan op uitnodigingen tot seksueel contact en/of op bedoelde toespelingen, al dan niet onder druk van geheimhouding, gedaan door een kerkelijk werker, ten opzichte van iemand binnen of buiten de gemeente, in een ambtelijke of anderszins op bevoegdheid en vertrouwen gebaseerde relatie, waardoor vertrouwen geschonden en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt, en welke derhalve op gespannen voet staan met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste.

Onder ‘kerkelijk werker’ wordt verstaan:

Een man of vrouw, die uit hoofde van een kerkelijk ambt als bedoeld in art. 2 K.O., of uit hoofde van een aanstelling door de kerkenraad in een niet-ambtelijke kerkelijke functie, of uit hoofde van een aanstelling in een bijzondere functie door groepen van gemeenteleden, binnen een gemeente een positie bekleedt die wordt gekenmerkt door het genieten van vertrouwen en

het dragen van verantwoordelijkheid, en die vanuit die positie relaties kan aangaan en onderhouden met gemeenteleden en anderen.

4.3 De frequentie van seksueel misbruik

In dit hoofdstuk worden feiten gepresenteerd over de frequentie van seksueel misbruik in het algemeen en binnen pastorale relaties. Deputaten baseren zich daarbij op gegevens uit onderzoek, gesprekken met deskundigen en gegevens uit de registraties van meldpunten.

4.3.1 Inleiding

Is seksueel misbruik wel iets dat dusdanig vaak voorkomt dat er aparte voorzieningen en procedures voor moeten worden gecreëerd of is het iets dat slechts incidenteel voorkomt? Heeft seksueel misbruik iets te maken met onze Nederlandse ‘verseksualiseerde’ cultuur of komt het vooral in bepaalde kerkgenootschappen voor?

En hoe betrouwbaar is het cijfermateriaal dat in allerlei publicaties gepresenteerd wordt?

4.3.2 De frequentie van seksueel misbruik

Onderzoek naar de frequentie van seksueel misbruik geeft aan dat een groot deel van de bevolking eens of meerdere malen slachtoffer van een vorm van seksueel misbruik is geweest. Draijer (in: Aarts, 1999:153) geeft tussen 12 en 33 % voor volwassen vrouwen en 25 tot 33 % voor volwassen mannen. Ruim 11 % van de volwassen vrouwen tussen twintig en zestig jaar is slachtoffer geweest van herhaaldelijk geweld door een mannelijke partner, nog eens 9 % heeft incidenteel geweld meegemaakt. Ganzevoort en Veerman noemen 13 % voor mannen en 30 % voor vrouwen die als kind of volwassene slachtoffer van seksueel geweld zijn geweest (Ganzevoort, 2000:20, 21). Dat de percentages uiteenlopen, heeft te maken met het verschil in de definiëringen van seksueel misbruik die onderzoekers hanteren.

4.3.3 De frequentie van seksueel misbruik in pastorale en kerkelijke relaties

Ook over seksueel misbruik door kerkelijk werkers zijn gegevens beschikbaar; ook daar lopen de percentages uiteen. De Amerikaanse onderzoeker Blackman kwam aan het begin van de jaren tachtig tot ruim 12% van de onderzochte groep predikanten die een of meerdere keren in hun loopbaan seksueel grensoverschrijdend actief was geweest in de relatie tot een pastorant.² Dit cijfer gold ongeacht het kerkgenootschap waarvan de predikant lid was. Ganzevoort en Veerman geven aan dat circa 10% van de predikanten tijdens hun predikantschap een seksuele relatie (in casu seksuele gemeenschap) met iemand anders dan de eigen levenspartner had gehad, waarvan 70% met een gemeentelid. Overigens

² Uit een interview met drs. G. van Dam, predikant voor de werkbegeleiding bij de (syn.) Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 25.02.00: Het cijfer is gebaseerd op een artikel van Mary Fortune, “Is nothing sacred?” uit een bundel van Kerssemakers. J. (1991) Sex and Religion. Amsterdam: Radopi. ISBN 90-5183-376-8.

betrof dit niet allemaal ongewenste seksuele relaties.³ Filius meldt in de rapportage over een survey onder rooms-katholieke en protestantse pastores dat 23% erkende zich seksueel onbehoorlijk te hebben gedragen met iemand anders dan hun eigen partner. Het ging daarbij om secretaresses, partners van collega's en pastoranten. Hoe vaak het pastoranten betreft, is onbekend (Filius, 1991).

In een interview ter voorbereiding op dit rapport vertelde drs. Gideon van Dam, predikant voor de werkbegeleiding in de (syn.) Gereformeerde Kerken in Nederland, dat hij vele tientallen predikanten in de Nederlands Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken kent die zich aan seksueel misbruik hebben schuldig gemaakt. Deze situaties hebben grote schade aangericht bij zowel de predikant als de betrokken gemeenteleden. Sommige van deze situaties zijn nooit bij het Meldpunt SMPR bekend geworden of door een klachtencommissie behandeld. Overigens beklemtoont hij dat er ook vele predikanten zijn die zich nooit aan seksueel misbruik hebben schuldig gemaakt.

In een soortgelijk interview zegt dr. Ruard Ganzevoort, docent praktische theologie aan de Theologische Universiteit Kampen, Oudestraat, over de verschillen in de percentages, dat cijfers nooit volledig adequaat zijn. Er is sprake van definitieverschillen en beïnvloeding van cijfers door toenemende bekendheid van de problematiek. Onderzoeken met strakke definities komen op 4%, die met ruimere geven een veel hoger percentage te zien. De getallen waarvan hij uitgaat, houden verband met een definitie waarin ook vagere vormen van seksueel geweld meegenomen worden. Hij acht dit van belang, omdat die voor de slachtoffers wel terdege problematische gevolgen kunnen hebben. Bovendien maken deze vagere vormen duidelijk dat (seksueel) geweld in onze samenleving een 'normaal' verschijnsel is. De toename van de bekendheid van deze problematiek maakt ook dat meer mensen over deze ervaringen gaan (durven) spreken.

Andere door deputaten geraadpleegde bronnen zijn de rapportages van verschillende meldpunten voor seksueel misbruik in pastorale of kerkelijke relaties.

De rooms-katholieke stichting Hulp & Recht noteert in haar jaarverslag 1995 – 1996, omvattend de periode 1 mei 1995 – 31 december 1996, in totaal 59 meldingen, waarvan 25 werden doorverwezen naar een juridisch adviseur en dertien resulteerden in een klachtprocedure. Eenderde van de melders is man, tweederde vrouw. Aangeklaagden zijn (in min of meer gelijke verhoudingen): priesters, pastoraal werkers en religieuzen, in één geval een vrouwelijke religieuze. Soms blijft de aangeklaagde anoniem en is alleen het vertellen van het verhaal voldoende (Hulp & Recht, 1997).

In 1997 kwamen bij deze stichting 23 meldingen binnen, waarvan vier door derden. In twee gevallen bleef het bij de melding, zes leidden tot indienen van een klacht, bij de overige werd hulp van een vertrouwenspersoon ingeroepen (Hulp & Recht, 1998).

Van de in totaal sinds 1995 ontvangen 82 klachten waren 48 klagers vrouw en 34 man. Bij de mannen waren 27 als kind misbruikt en zeven als volwassene. Van de 48 vrouwen waren negen als kind en 39 als volwassene misbruikt. Het misbruik van de mannelijke slachtoffers als kind vond doorgaans plaats op internaten en seminaries. De meldingen betreffen in ongeveer de helft gebeurtenissen die lang tot zeer lang geleden hebben plaatsgehad. Het jaarverslag spreekt daarbij over een 'inhaaleffect' en wijst erop dat dit niet betekent dat misbruik op dit moment wel meevalt: het duurt vaak jaren voor slachtoffers tot een melding komen.

Het meldpunt SMPR, dat met name actief is voor de 'grote' protestantse kerkgenootschappen, geeft te kennen dat in de verslagperiode 1996 – 1997 (dus twee jaren) negentig personen een melding van seksueel misbruik binnen een pastorale relatie hebben gedaan. Daaronder waren minstens twaalf per-

³ Ganzevoort, 2000:21, zie daar ook de literatuurverwijzingen bij noot 28.

sonen uit de zogenoemde ‘kleine protestantse kerken’. In de periode 1993 – 1997 werden in totaal 240 meldingen geregistreerd, het totaal aantal meldingen bedroeg echter meer dan 400. SMPR krijgt meldingen binnen via het IKON-pastoraat, het Omroeppastoraat en het eigen netwerk van vertrouwenspersonen (SMPR, 1998).

De Klachtencommissie Seksueel Misbruik in Pastorale Relaties van de Gereformeerde Kerken in Nederland (verder KSMPR-GKN) meldt tussen 1995 en eind 1999 veertien klachten te hebben behandeld, waarvan zeven gegrond werden verklaard. Het betrof twee klachten tegen een ouderling, tien tegen een predikant en twee tegen een voormalig predikant (KSMPR-GKN, 2000).

Het Meldpunt Seksuele Intimidatie/Misbruik Pastorale Relaties, een particulier initiatief van leden uit de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) en Stichting De Driehoek, geeft te kennen dat het in de anderhalf jaar van zijn bestaan 34 keer een melding van seksueel misbruik door iemand binnen de kerkgemeenschap heeft ontvangen.

Het betrof zestien meldingen uit de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), vijf uit andere protestantse kerkgenootschappen en dertien waarbij het kerkgenootschap onbekend bleef.

Van deze meldingen handelden negentien direct over misbruik binnen pastorale en kerkelijke relaties, vier hadden betrekking op incest en vier op andere vormen van seksueel misbruik.

Daarnaast en soms in combinatie met de melding, werd informatie gevraagd over de klachtenprocedure, over de mogelijkheden voor hulpverlening of de inschakeling van politie en justitie. Ook kwamen klachten binnen over de afhandeling van dit soort zaken door kerkenraden. De rapportage vermeldt dat de relatieve hoogte van het aantal meldingen waarschijnlijk te maken heeft met de start van het meldpunt: bijvoorbeeld personen die al lange tijd geleden slachtoffer waren van seksueel misbruik, meldden dit soms alsnog.

4.3.4 Conclusie

De gegevens uit onderzoeksliteratuur, interviews en de registraties van de verschillende meldpunten maken duidelijk dat seksueel misbruik in pastorale en kerkelijke relaties regelmatig en door de jaren heen voorkomt. Het gaat niet om incidentele ‘gevallen’, noch is het misbruik beperkt tot bepaalde kerkgenootschappen, of tot bepaalde landen. Seksueel misbruik kan gezien worden als een structureel probleem binnen de christelijke kerken. Daarnaast maken de gegevens duidelijk dat zowel vrouwen als mannen slachtoffer van seksueel misbruik kunnen worden, waarbij voor vrouwen de kans groter is. Bovendien blijkt dat zowel mannen als vrouwen, in allerlei functies en ambten, dader kunnen zijn.

4.4 De gevolgen van seksueel misbruik

Deputaten gaan in dit hoofdstuk nader in op de gevolgen die seksueel misbruik kan hebben voor de slachtoffers, de daders, en hun omgeving, waaronder ook de kerkelijke gemeente.

4.4.1 Inleiding

Is seksueel misbruik wel zo ernstig als tegenwoordig gesteld wordt? Moet er zoveel aandacht aan geschonken worden, met als gevolg dat ook anderen dan de directbetrokkenen ermee te maken krijgen? Is dit niet een zaak die slechts op de tafel van de kerkenraad moet komen en verder niet?

4.4.2 Algemene gegevens over gevolgen van seksueel misbruik

Seksueel misbruik heeft voor veel slachtoffers levenslange schade tot gevolg, die zich kan uiten op allerlei terreinen. De ernst van de schade is afhankelijk van factoren als: de relatie tot de pleger, de seksuele handelingen die een slachtoffer heeft moeten ondergaan, hoeveel geweld of manipulatie er is gebruikt, of het misbruik eenmalig of meerdere malen heeft plaatsgehad. Daarnaast zijn nog andere factoren te noemen die bepalend kunnen zijn voor de ernst van de schade, zoals andere levenservaringen en ‘copinggedrag’⁴ van het slachtoffer. Het maakt daarbij minder uit of er sprake was van intimidatie, van aanranding of van verkrachting. En hoewel de leeftijd van het slachtoffer voor de gevolgen op lange termijn wel verschil kan uitmaken, zijn ook volwassen slachtoffers soms vergaand en langdurig getraumatiseerd.

Het seksueel misbruik roept angstgevoelens op, slachtoffers voelen zich machteloos, besmeurd en vernederd. Slachtoffers sluiten zich tijdens het misbruik vaak af voor die gevoelens, wat reden kan zijn om zich achteraf schuldig te voelen: had ik maar meer gedaan, dan was het misschien niet zover gekomen. Na het misbruik zijn gevoelens van ontredde en onveiligheid dominant, soms gepaard gaande met de angst voor of de confrontatie met fysieke gevolgen: zwangerschap, verwondingen of geslachtsziekten.

Het vertrouwen in medemensen, zeker wanneer er een afhankelijkheidsrelatie ten opzichte van anderen aanwezig is, is ernstig aangetast. Ernstige loyaliteitsconflicten kunnen het gevolg zijn. Vrouwen proberen een scheiding aan te brengen tussen hun gevoel en hun verstand, iets wat juist heel moeilijk is voor vrouwen, waardoor zij emotioneel afgesloten raken en vervlakking kan ontstaan. Mannen en jongens kunnen daarnaast ook agressief worden of problemen op werk of school krijgen. Slachtoffers hebben lang te kampen met gevoelens van wantrouwen, agressieve buien, schuld- en schaamtegevoelens en neerslachtigheid.

Behalve psychiatrische problemen als bewustzijns- en eetstoornissen, kunnen ook problemen in de seksualiteit optreden: zowel vermijden van seksualiteit als een overmaat aan seksuele activiteit kan het gevolg zijn. Bij jongere slachtoffers kan verwarring over de eigen seksuele voorkeur optreden.

Ook de persoonlijke relaties komen door seksueel misbruik en seksuele intimidatie onder druk te staan: samen genieten van seksualiteit, samen praten over gevoelens en persoonlijke onzekerheden kan onder de druk komen te staan van herinneringen aan het misbruik. Behoeft aan controle en vermijding van afhankelijkheid kunnen de relatie vergaand onder druk zetten.

Praten over het misbruik geeft herbeleving van gevoelens, soms ernstige depressiviteit, in ieder geval altijd een terugkeer tot de angst en de schuldgevoelens rondom het misbruik. Dit geeft grote druk voor het slachtoffer, maar eveneens voor de partner en eventuele kinderen. Verwerking van het misbruik vraagt veel tijd, veel energie en gaat gepaard met perioden van ernstige klachten en heftige emoties.

⁴ Het begrip ‘coping’ verwijst naar de mogelijkheden die een persoon heeft om (ernstig) traumatiserende ervaringen een plaats te geven in het leven. Overigens beïnvloeden traumatiserende ervaringen de mogelijkheden tot coping, zodat ook andere levensgebieden ‘kwetsbaarder’ voor problemen worden.

En dit niet slechts bij het slachtoffer, maar ook bij de partner en de kinderen. Soms kunnen partners ook wantrouwig worden: ‘heeft hij of zij het niet zelf ook gewild?’, ‘wat is er nog meer gebeurd?’ Soms worden partners agressief jegens de dader, wat weer angst bij het slachtoffer kan oproepen. Soms worden zij overmatig beschermend, wat het appèl op het onvermogen tot afhankelijkheid juist groter doet worden.

Seksueel misbruik heeft bijna altijd tot gevolg dat een langdurig proces van verwerking en psychologische of psychosociale begeleiding noodzakelijk is. Zowel voor het slachtoffer, als voor de mensen in haar of zijn directe omgeving (Draijer, 1999, Heskes, 1997, Fraser, 1987).

4.4.3 Specifieke gevolgen van seksueel misbruik in pastorale of kerkelijke relaties

Seksueel misbruik heeft ook gevolgen op het terrein van het godsdienstig functioneren van slachtoffers, betrokkenen en de gemeente als geheel.

Hulp & Recht (1998) wijst erop dat seksueel misbruik voor de kerk een ruïnerende werking heeft. De uitwerking van heil, heling en verzoening is niet langer mogelijk; er is vernietiging van geloof in de kerk. Er kan sprake zijn van geloofsverlies en van wantrouwen jegens de geloofsgemeenschap. Binnen de pastorale relatie wordt een verwachting gewekt over God en de geloofsgemeenschap die door het misbruik aan scherven gaat. “De misbruikte wordt beroofd van wat de Kerk als haar belangrijkste gave beschouwt: haar bemiddelende rol tussen God en de mensen.” (Hulp & Recht, 1998:11)

Het beeld van God als almachtige Vader, die alziend en alomtegenwoordig is, wordt aangetast omdat het sterke associaties oproept met de dader. Slachtoffers kunnen sommige bijbelgedeelten lezen alsof God zelf aanzet tot geweld of geweld goedkeurt. De koppeling tussen het geweld van de dader en de goedkeuring daarvan door God ligt dan ook voor de hand. Ook begrippen als ‘overgave’, ‘gehoorzaamheid’, ‘dragen van het lijden in stilte’ kunnen worden opgevat als aanwijzingen om zich niet te verzetten tegen het misbruik. Daar verlossing door God gekoppeld is aan de persoonlijke belijdenis van zonde en schuld, kunnen gevoelens van schuld, zeker wanneer het misbruik voortduurt, sterker worden.

Een poging om van kerkgenootschap te veranderen om op die manier onder de druk van de pleger uit te komen, kan leiden tot sterkere dwang: de pleger kan wijzen op de zonde die gedaan wordt wanneer mensen bij de kerk weggaan. Op deze en andere manieren kan het seksueel misbruik in de ogen van het slachtoffer religieus gelegitimeerd lijken.

Ook worden de vertrouwensrelaties met de kerk en met de Here door het misbruik geschaad. Dat God het kwade ten goede keert en de gebeden verhoort, komt soms onder sterke druk te staan wanneer het seksueel misbruik niet stopt ondanks intensief gebed. Soms wordt de bijbelse opdracht tot vergeving en verzoening misbruikt door de slachtoffers te dwingen tot vergeving en tot zwijgen. Tranen van berouw kunnen vergeving afdwingen, verzoening afdwingen betekent echter dat de machtsrelaties in stand gehouden worden (Ganzevoort, 2000, Selles, 2001).

Ganzevoort wijst op een derde categorie gevolgen, naast die voor het slachtoffer en de directe omgeving, namelijk voor de gemeente als geheel. Vanuit het uitgangspunt dat de gemeente met elkaar het Lichaam van Christus vormt en alle leden daarom meelijden wanneer één van die leden lijdt, kent het trauma van de gemeente een zelfde structuur als het trauma van het slachtoffer.

Reacties als teleurstelling, woede, ontkenning, zwijgen, loyaliteitscrises en manipulaties komen ook in de gemeente voor. Ook de gemeente kent overlevingsmechanismen en vereist begeleiding in de verwerking van het gebeurde (Ganzevoort, 2000).

Ook voor de dader heeft het seksueel misbruik gevolgen en niet alleen ten aanzien van het eventuele verlies van positie en status. Volgens Van Dam weet de pastor zich na de onthulling over het algemeen diep schuldig en heeft hij zichzelf ook veroordeeld over het seksueel misbruik. Hij is zich in verschillende fasen vaak bewust geweest dat er grenzen werden overschreden. En dat het misbruik niet valt te rijmen met het eigen zelfbeeld, met de boodschap die hij uitdraagt en met de beleving van de relatie met God. Ook de pastor ervaart de dreiging van onthulling, van de eigen angst voor straf en afwijzing, de dreiging om uitgeleverd te worden in de handen van mensen. Een en ander kan leiden tot een sterke drang om de omgeving te controleren, geheimhouding steeds weer af te dwingen, ontmoetingen zorgvuldig voor te bereiden, geloofwaardig te liegen. Voor de pastor wordt vertrouwen geven aan anderen fundamenteel onmogelijk. Tegelijk echter vinden de meeste daders het niet gemakkelijk om de schade onder ogen te zien die zij hebben aangericht bij anderen. Als zij bekennen, hebben zij de neiging het eigen aandeel of de eigen verantwoordelijkheid te minimaliseren. Bagatelliseren, (weg)rationaliseren en dissociatie behoren tot wat ‘grijs bekennen’ genoemd wordt. ‘Bekennen’ wordt dan een subtiele vorm van ‘ontkennen’.

Ook de partner van een pastor die seksueel misbruik heeft gepleegd, moet een hoge prijs betalen. Soms zijn echtgenotes op de hoogte, soms is het niet meer dan een angstig vermoeden. De partner hoort ook tot de omgeving die gecontroleerd moet worden, ook op haar wordt macht uitgeoefend; indien zij over het misbruik spreekt, worden pogingen gedaan haar medeschuldig te maken. Jaloersheid op of woede jegens de vrouwen met wie de predikant een seksuele relatie heeft gehad, kunnen een rol spelen, maar ook woede jegens de kerkgemeenschap die de dader te veel ruimte heeft gegeven of op een voetstuk heeft gezet. De partner en kinderen kunnen zich net zo aangeklaagd en nagewezen voelen als de dader. De last van tuchtmaatregelen of geldelijke schadeloosstellingen treft ook hen (Van Dam, 1994, Ganzevoort, 2000).

4.4.4 Conclusie

Gegevens uit de literatuur over seksueel misbruik en seksueel misbruik in pastorale en kerkelijke relaties geven aan dat de gevolgen vergaand zijn voor alle betrokkenen. Vergaand in de schade die aangericht wordt op verschillende levensterreinen: de relaties van het slachtoffer en van de dader, de verhouding tot God en de kerkelijke gemeenschap, het leven van de gehele gemeente. Vergaand ook door het ingewikkelde en pijnlijke proces van verwerking voor het slachtoffer en de directe omgeving van het slachtoffer, de behandeling van de dader, de begeleiding van diens levensgezel en eventuele kinderen, en die van de gemeente.

4.5 Bijbelse aspecten en kerkelijk klimaat

In dit hoofdstuk willen wij seksueel misbruik in pastorale relaties in bijbels licht zetten. In dit verband geven we ook aandacht aan enkele aspecten van het kerkelijk samenleven. We beginnen bij de plaats die de Schepper toewijst aan de gave van de seksualiteit, en de corrumperende invloed van de zondeval daarop. Omdat wij niet als eersten ons buigen over seksueel misbruik in pastorale relaties, willen

wij ook naar de stemmen van anderen luisteren. Wij trekken daar lering uit, bepalen waar nodig eigen positie, en maken dit zichtbaar in het omgaan met bijbels spraakgebruik en kerkelijk onderling verkeer. In een speciale paragraaf geven wij aandacht aan de noodzaak van een professionele houding binnen de ambtsuitoefening. Ook bespreken wij Matteüs 18:15 en 1 Timoteüs 5:19, dit in het kader van de positie van een zondigende ambtsdrager. Aan het einde van het hoofdstuk zien wij enkele consequenties onder ogen die van belang zijn voor een nader te ontwikkelen beleid.

4.5.1 Inleiding

Het kwaad van seksueel misbruik in pastorale relaties gaat ook de Gereformeerde Kerken (vrijg.) niet voorbij. Hoe triest het verschijnsel ook is, het is van grote waarde dat er in toenemende mate oog is voor deze realiteit. Dat geldt niet alleen de feiten als zodanig, maar ook voor de bezinning op achterliggende factoren, die kunnen bijdragen aan een klimaat waarbinnen pastorale relaties kunnen corrumperen. In dit hoofdstuk willen wij ons nader bezinnen op bijbelse aspecten rond pastoraat in ons kerkelijk samenleven.

Nu zijn wij niet de eersten die zich hierover buigen. In de jaren '90 is in SoW-kring al een diepgaande bezinning op gang gekomen. Dat heeft geresulteerd in de nota over kerkelijk beleid rond seksueel misbruik *Schuilplaats in de wildernis?* De nota diende op de gezamenlijke vergadering van de synoden van NHK, GKN en ELK op 28, 29 en 30 januari 1999. De nota is voor breder publiek toegankelijk gemaakt in de publicatie *Geschonden lichaam* (Ganzevoort en Veerman, 2000).⁵ Veel van wat in deze studie wordt aangedragen, willen we productief maken in het kader van signalering en preventie van seksueel misbruik in pastorale relaties.

4.5.2 Seksualiteit en zondeval

Het is van belang eerst aandacht te vragen voor de seksualiteit als gave van de Schepper aan de mensen. Het begrip seksualiteit is niet eenvoudig af te bakenen. Volgens G. Jonker-Pool wordt het begrip vrij gangbaar gebruikt om aan te geven dat een mens gericht is op het lichaam van een ander (of zichzelf), om de lust die dat lichaam oproept. Dit vraagt dan vervolgens wel om een nadere belichting vanuit verschillende aspecten zoals geslachtskenmerken, kleding (Jonker-Pool,1994:19). In de Bijbel wordt de seksualiteit beschreven als een gave van de Schepper. Hij schiep de mensen mannelijk en vrouwelijk. Vanuit de scheppingsgeschiedenis krijgt dit gegeven zijn plaats in het totale leven. Seksualiteit heeft geen doel in zichzelf, maar is ondergeschikt aan het eren van God. Dit eren van God krijgt gestalte door heel het leven (waaronder het seksuele) als gave te beheren en ook te genieten. In dit beheer is de (seksuele) relatie met de ander vervat (Jonker-Pool,1994:21). Met de inbedding in het huwelijk schiep God de voorwaarden van trouw, intimiteit en veiligheid, waarbinnen deze gave gestalte geeft aan de liefde tussen man en vrouw, en het krijgen van kinderen mogelijk maakt.

De gevolgen van de zondeval voor deze kostbare scheppingsgave zijn groot. De dreiging om er zelfgericht mee om te gaan is uit de schepping niet meer weg te denken. Zodra het gebruik van seksualiteit primair eigen belang gaat dienen, vervalt de ander tot een lustobject dat de honger naar eigen bevrediging moet stillen. Dit staat haaks op de liefde die Christus ons voorhoudt, een liefde die zichzelf niet zoekt, en die de kern vormt van de geboden die de Here God ons voorhoudt.

⁵ Een samenvatting is met toestemming van de auteurs opgenomen als bijlage 6.3 van dit rapport.

Het laat zich verstaan dat een pastor of kerkelijk werker die een pastorale relatie verseksualiseert, reeds tevoren in zijn of haar hart zich begon af te sluiten voor Gods gebod. Het is van belang dit bron-gebied van de ellende van seksueel misbruik in pastorale relaties goed in het oog te houden. Hulp en preventie zullen ermee gediend zijn en adequaat aangeboden kunnen worden.

4.5.3 Misbruik van macht

Bij seksueel misbruik in pastorale relaties komt nadrukkelijk het aspect van het misbruik van macht in beeld. Voor de auteurs van *Geschonden lichaam* is dit dermate essentieel, dat zij zelfs kiezen voor het kernwoord geweld. Zij spreken consequent over seksueel geweld in plaats van over seksueel misbruik. Het is voor hen een overkoepelend begrip waarmee zij het aspect van het machtsmisbruik benadrukken. Het betreft hier dan elke vorm van overheersing (Ganzevoort en Veerman, 2000:8,9). Een dader kan zich van allerlei meer of minder subtiele signalen bedienen om het slachtoffer voor zich te winnen, in te palmen en mentaal of fysiek van zich afhankelijk te maken. In bepaald opzicht hebben daders vanwege hun positie ook een voorsprong. In dat verband worden risicofactoren in kerk en theologie gesignaleerd, die ongewild en onbedoeld machtsmisbruik vergemakkelijken. Zo wordt in Schrift en Belijdenis een machtsverdeling gelegitimeerd die riskant is voor slachtoffers in situaties van seksueel geweld (Ganzevoort en Veerman, 2000:81).

Ook valt te denken aan een eenzijdige nadruk op het spreken over God de Almachtige. Dit accentueert de nietigheid van de mens, waardoor gevoelens van machteloosheid en weerloosheid bij slachtoffers worden versterkt. Verder is er in gezin, kerk en ambten een sterke religieuze legitimering en normering van de machtsrelaties te vinden. Als voorbeelden worden genoemd de geschiedenissen van Judas en Tamar (Genesis 38) en Amnon en Tamar (2 Samuël 13). Hoe gemakkelijk kunnen de patriarchale patronen in deze geschiedenissen niet een legitimerende rol vervullen in het beoordelen en bagatelliseren van situaties van seksueel geweld.

Bovendien constateren zij dat het extra risico's met zich mee brengt wanneer in de kerk de zeggenschap structureel alleen aan mannen gegeven wordt. Aan kerken die zich geroepen achten de ambten voor vrouwen gesloten te houden, mag dan ook gevraagd worden hoe zij voorkomen dat vrouwen in de kerk gevoelens van minderwaardigheid krijgen aangeleerd en mannen gevoelens van superioriteit (Ganzevoort en Veerman, 2000:95).

Samengevat signaleren zij in kerk en theologie een klimaat dat risicogevoelig is voor machtsmisbruik in het algemeen en seksueel geweld in pastorale relaties in het bijzonder.

4.5.4 Spiegel

De schrijvers van *Geschonden lichaam* houden ons een spiegel voor. Er valt niet aan te ontkomen ook naar het kerkelijk klimaat in de Gereformeerde Kerken (vrijg.) te kijken.

Afgezien van de vraag welke hermeneutische voorvragen een rol spelen bij het lezen van de Schrift, feit is wel dat daders (en zijn of haar verdedigers) kunnen verwijzen naar de rollen van bijbelse figuren, zonder dat er echt ruimte komt voor het slachtoffer en het haar of hem aangedane onrecht.

Het laat zich verstaan dat aan geschiedenissen zoals beschreven in Genesis 19, Genesis 38, Richteren 19 en 2 Samuël 13 geen normen ontleend kunnen worden die daders een leidende, en slachtoffers een lijdende rol toekennen, met als gevolg dat onrecht niet bestreden zou hoeven te worden. Het bekende onderscheid tussen historisch en normatief gezag van de Schrift kan hier verhelderend werken.

Zo is de beschrijving van de manier waarop een man als Lot ter wille van zijn gasten zijn dochters beschikbaar stelt aan de mannen van Sodom (vergelijk ook de geschiedenis in Richteren 19) een betrouwbare weergave van de feiten. Maar zelfs al noemt Petrus hem in hoofdstuk 2 van zijn tweede brief de rechtvaardige die zwaar te lijden had onder de losbandige wandel van zijn stadgenoten, er zijn bij de manier waarop Lot over zijn dochters beschikt, wel degelijk indringende vragen te stellen. Deze worden namelijk ingegeven door de normen die de Bijbel laat horen, waar het gaat om de positie van vrouwen. Alleen al het bestaansrecht van deze vragen laat geen ruimte om op welke manier dan ook misbruik van vrouwen te legitimeren of af te zwakken. We hoeven maar te verwijzen naar Efeziërs 5, waar het motief van de opoffering van de man ten gunste van de vrouw juist richtinggevend is. De houding van de rechtvaardige Lot te midden van de inwoners van Sodom betekent nog niet dat vrouwen eerder opgeofferd moeten worden dan mannen, of dat aan een dergelijke behandeling minder zwaar getild zou hoeven te worden. Een rechtvaardige is nog geen zondeloze wegwijzer.

Dit neemt overigens niet weg dat er in kerkenraden en gemeenten wel een groeiende bewustwording nodig is van wat er op verschillende niveaus speelt in situaties van seksueel misbruik. Daarbij zal de kwestie van het misbruik van macht nadrukkelijk onder de aandacht moeten blijven. Zo stemt het feit dat het overwicht in zeggenschap structureel aan mannen wordt gegeven, tot nadenken. In onze kerken zijn de ambten gesloten voor vrouwen. Dat betekent dat er in de praktijk sprake is van mannelijk overwicht in leidinggeven en pastoraat. Indien dit bijdraagt tot een klimaat van superioriteit voor mannen en minderwaardigheid voor vrouwen, brengt dit een gevoeligheid voor uitglijden met zich mee, zeker in een samenleving waar de lucht vervuild is door een ongebonden seksuele moraal.

In de strijd tegen het onrecht van het seksueel misbruik in pastorale relaties mag daarom de vraag naar wat in het mannelijk overwicht in kerkelijk pastoraal leidinggeven bijbels of wat historisch bepaald is, niet uit de weg worden gegaan.

In dit verband wijzen we ook op het omgaan met vergeving en verzoening. In pastoraal opzicht dient hier uiterst zorgvuldig geopereerd te worden. Een dader die vergeving vraagt aan God en aan het slachtoffer, is op de goede weg. Maar een dader die vergeving als uitgangspunt en eis hanteert tegenover het slachtoffer, oefent in feite nog steeds macht uit. In dat geval fungeert het appèl op vergevingsgezindheid als een dreigement voor het slachtoffer, dat zich nog steeds bekneld voelt door onrecht.

Vergelijkbare overwegingen gelden ten aanzien van de hantering van het vijfde gebod. Zodra een dader op grond van dit gebod zijn slachtoffer in gezin of kerk loyaliteit afdwingt, is hij in feite bezig om door middel van een machtsgreep onrecht uit beeld te houden. Het ontspoorde innerlijk van de dader corrumpeert op die manier het heilzame gebod van God.

4.5.5 Macht en gezag

Macht blijkt dus een belangrijke factor te zijn zodra er sprake is van seksueel misbruik in pastorale relaties. Toch aarzelen wij om alles te zetten op de noemer van de macht. In macht komt ongelijkheid mee. Maar niet alle ongelijkheid is verdacht. Deskundigheid, maatschappelijke positie, ambtelijke bevoegdheid zijn bijvoorbeeld zaken die een relatie kunnen bepalen waarbinnen de een ten opzichte van de ander een voorsprong heeft.

Inzicht in het onderscheid tussen macht en gezag kan ons hier verder helpen. Bij gezag is sprake van bevoegdheid, terwijl het bij macht meer gaat om de uitvoering of uitoefening van het bevoegd gezag. We willen dit toespitsen op de ambtelijke dienst in de kerk. Het betreft hier gaven die Christus aan de kerk geeft.

Oudsten zijn ook gezagsdragers. Zij kregen recht van spreken. Zij hebben het recht initiatieven te nemen in het bezoeken van gemeenteleden. Als het om terechtwijzingen gaat, hebben de gezamenlijke oudsten zelfs het recht daar consequenties aan te verbinden. Bij eerste aanblik rijst hier een soort machtspositie voor ons op, met alle risico's daaraan verbonden. Maar bij nader inzien liggen de zaken toch anders. Dat wordt duidelijk zodra we vragen wat Christus zelf met dit instrumentarium beoogt. Hij wil in het optreden van de oudsten zijn eigen gezicht laten zien. De gemeente gaat Hem aan het hart. Geen lid mag buiten beeld raken. De vreugde van het leven bij Hem mag niet door welke vorm van moeite en onrecht overschaduw worden. Het eigene voor het optreden van ambtsdragers is dan ook terug te brengen tot het kernwoord 'dienst'. Dit kernwoord waaiert vervolgens uit in begrippen als: omzien naar, zorg dragen voor, troosten, vermanen. Alle functioneren is erop gericht de ander op adem te laten komen in de ruimte van de omgang met Christus zelf.

Dit doel vraagt van elke ambtsdrager een bescheiden opstelling. Hij dient, niet meer en niet minder. Tussen haakjes, het mag duidelijk zijn dat, wanneer iemand in een pastorale relatie de grenzen van zijn bevoegdheid overschrijdt en deze eigenmachtig hanteert, dit desastreuze gevolgen kan krijgen voor de geloofsomgang tussen het gemeentelid en Christus en diens Vader. Deze nadere precisering van het onderscheid tussen gezag en macht maakt zichtbaar waarom wij aarzelen bij seksueel misbruik in pastorale relaties alles te zetten op de noemer van misbruik van macht. In het aanwijzen en bestrijden van dit onrecht zal in het oog gehouden moeten worden dat Christus zelf ruimte wil maken en houden voor bevoegd pastoraal optreden in de kerk.

4.5.6 Dienst en professie

In de vorige paragrafen kwam ter sprake hoe eigenmachtig omgaan met bevoegd gezag tot misbruik van macht kan leiden. Dit brengt ons in wat we het klimaat van de ambtsopvatting zouden kunnen noemen. Wie een hoge ambtsopvatting heeft, heeft de neiging altijd klaar te staan, is beschikbaar en tot dienst bereid. Hoe toegewijd en integer een dergelijke houding ook is, het neemt niet weg dat men zich bewust moet zijn van risico's. We noemen er enkele.

Er is het risico om op een psychologiserende, therapeutiserende manier met het Woord om te gaan. Daarmee begeeft een ambtsdrager zich op een terrein waarvoor hij veelal de deskundigheid niet in huis heeft. Zijn bevoegdheid en dus zijn taak hebben eigen grenzen.

Een ander risico is het verwachtingspatroon dat in de werkomgeving leeft, c.q. de gemeente. Van de ambtsdrager wordt verwacht dat hij beschikbaar is, als het moet voor onbepaalde tijd. Terwijl hij zelf zich al gauw verplicht voelt in voorkomende gevallen toch in ieder geval de présence te geven. Dit brengt met zich mee dat een ambtsdrager een traject met iemand kan ingaan zonder zich vooraf een doel te stellen. Het afwezig zijn van een exit-scenario heeft alle voorwaarden in zich voor het ontstaan van langdurige, begeleidende contacten, met daarbinnen de besloten ruimte van een groeiende intimiteit. Op die manier ontstaat er een bedding waarin ook seksualiteit kan meekomen.

Bovenstaande risico's geven aan dat elke ambtsdrager in zijn dienst als professional zijn grenzen moet bewaken. De ambtelijke dienst is gebaat bij een nuchtere visie op het eigen functioneren. De bewaking van het eindige karakter van pastorale bijstand dwingt de betrokkenen alles te blijven verwachten van de Opperherder. Dat houdt de 'herder' binnen zijn perken en biedt het 'schaap' veiligheid.

4.5.7 Bijbels spraakgebruik

Al een enkele keer lieten we doorschemeren dat er in de strijd tegen het onrecht van seksueel misbruik in pastorale relaties grote zorgvuldigheid vereist is in het omgaan met bijbels spraakgebruik.

We willen in deze paragraaf daar nog iets nader op ingaan.

In het hoofdstuk Bijbel en geloof laten Ganzevoort en Veerman zien hoe verschillend hoorders omgaan met bepaalde thema's uit de Bijbel. Het is leerzaam je in te denken wat een dader hoort en wat een slachtoffer hoort wanneer bijvoorbeeld Psalm 130 ter sprake komt. Voor de dader kunnen woorden als 'veel vergeving' en 'verlossing' het gevoel geven dat alles opgelost is, om dan in het licht van Gods oneindige genade over te gaan tot de orde van de dag. Terwijl op hetzelfde moment een slachtoffer zich beknedeld voelt door de gedachte dat de schuldige die haar (of zijn) leven ruïneerde, er wel erg gemakkelijk van af komt.

En wat te denken wanneer een slachtoffer goede en warme woorden in de kerk hoort over omzien naar de schapen, over de liefde van Christus die zelfs zo ver gaat dat Hij met zijn zorg bij je over de vloer komt, over een Vader die ons dagelijks op handen draagt, terwijl zij (of hij) in de gemeente daar tegengestelde ervaringen mee heeft opgedaan?

De situatie waarin een slachtoffer verkeert, kan veel ruis veroorzaken in het luisteren naar en beleven van bijbels en kerkelijk spraakgebruik, en tot diepe geestelijke frustratie, zo niet verbittering leiden. Het verschijnsel waar we hier tegenaan lopen, is het zogenoemde slachtofferperspectief. Pastoraal werkers en werksters dienen zich daarvan bewust te zijn. In de voorlichting aan kerkenraden en gemeenten zal dit dan ook aandacht moeten krijgen.

4.5.8 Slachtofferperspectief

Het perspectief van het slachtoffer krijgt bij Ganzevoort en Veerman een centrale plaats. Zij kiezen voor het geven van een hermeneutische prioriteit aan het perspectief van het slachtoffer (Ganzevoort en Veerman, 2000:68). In de voorgaande paragraaf hebben we aangegeven hoe waardevol dit aspect is waar het gaat om pastoraal begrip voor en begeleiding van zowel daders als slachtoffers. Wel komt de vraag op hoever de hermeneutische prioriteit reikt. Wanneer deze invalshoek consequent wordt volgehouden, zal dat ook gevolgen krijgen voor andere hermeneutische vragen. Wij denken dan met name aan vragen rond het Schriftgezag. Het is in dit verband illustratief kennis te nemen van *Luister mij vrij* (Te Nijenhuis, 2000). De oecumenische werkgroep Godsdienst, seksueel geweld en incest ontwikkelde op basis van uitgangspunten en methoden uit het vrouwenpastoraat en de vrouwenhulpverlening een breed instrumentarium voor de pastorale praktijk. Het boek vormt de neerslag van de opgedane ervaringen. Kenmerkend voor de gepresenteerde aanpak is de onvoorwaardelijke solidariteit met het slachtoffer in de pastorale begeleiding. Vanuit deze positionering worden bijbelse thema's en kerkelijk klimaat doorgelicht. De kerkelijke leer heeft de gebrokenheid door seksueel geweld ongewild in stand gehouden. Er is sprake van disfunctie van kerk en geloof. Thema's als aangeleerd schuldbesef, de ervaring van een niet te vereffenen schuld voor God en mensen, de waardering van het martelaarschap, als ook metaforen van God als de Almachtige en Vader, het geschapen zijn naar Gods beeld, en de manier waarop dit alles in de christelijke opvoeding een plaats kreeg, bevorderden indirect geweld tegen vrouwen.

Er dient derhalve een herbeelding en hertaling plaats te vinden van de taal van Bijbel, kerk en liturgie. En dat op zo'n wijze dat er geen bedreiging meer van uitgaat naar slachtoffers van seksueel geweld, maar zij zich vrij en autonoom kunnen voelen (Te Nijenhuis, 2000:122vv).

Opnieuw signaleren wij hoe belangrijk het is zich bewust te zijn van ruis die veroorzaakt wordt door spraakgebruik in Bijbel, leer en liturgie, met name waar het gaat om de luisterhouding bij slachtoffers (en eveneens bij daders). Dat is niet alleen van belang binnen de vertrouwelijke kring van de pastorale begeleiding. Ook voorgangers dienen hun voordeel te doen met deze inzichten en in voorbede en verkondiging te laten blijken dat zij zich bewust zijn van de vervorming van de boodschap die er bij luisterende slachtoffers en daders kan zijn.

De vraag is echter wel of dit tot hertaling en herbeelding van Bijbel en liturgie mag leiden. Het is risikant om, zoals Te Nijenhuis doet, de positie van slachtoffers binnen de pastorale begeleiding te typeren als autonoom (Te Nijenhuis, 2000:68). Dit begrip wekt de indruk alsof alles moet wijken, tot en met de autonome zeggings van de Heilige Schrift toe. Het is dan niet denkbeeldig dat op deze wijze slachtoffers bijbels-pastorale hulp wordt onthouden die de Heiland juist als heilzaam bedoeld heeft. Het uitgangspunt van het geven van hermeneutische prioriteit aan het perspectief van het slachtoffer in de pastorale begeleiding is dan ook te onbeschermd om door ons zonder meer overgenomen te kunnen worden. Deze conclusie vormt voor ons daarom ook een belemmering om zonder voorbehoud te streven naar participatie in het SMPR.

4.5.9 Twee teksten

In dit hoofdstuk, waarin bijbelse gegevens worden besproken, kunnen we aan een tweetal teksten niet voorbijgaan, 1 Timoteüs 5:19 en Matteüs 18:15vv.

De eerstgenoemde tekst roept de vraag op of een kerkelijke vergadering of welke instantie dan ook wel een klacht in behandeling mag nemen die door één persoon wordt ingediend. De traditionele hantering van de tekst uit Matteüs (vgl. KO, art. 73 en 74) zou kunnen worden gebruikt als een argument tegen behandeling van seksueel misbruik door een klachtencommissie dan wel kerkelijke vergadering.

4.5.9.1 1 Timoteüs 5:19

De voorwaarde die Paulus stelt voor het aannemen van een klacht tegen een oudste, namelijk dat er twee of drie getuigen moeten zijn, roept een aantal vragen op:

- wat verstaat hij onder ‘aannemen’?
- geeft hij een regel die speciaal geldt voor het omgaan met een klacht tegen een oudste?
- wat is de achterliggende, niet expliciet gemaakte argumentatie?

Om met de laatste vraag te beginnen, we kennen deze regel al uit het Oude Testament. Blijkbaar beroept Paulus zich daarop. Bestudering van de wijze waarop in het Oude Testament de regel wordt gehanteerd, zal mogelijk dus nader inzicht kunnen geven in wat de apostel hier bedoelt en een antwoord geven op de beide andere vragen. Een sprekend voorbeeld van het functioneren van de regel vinden we in Deuteronomium 17:2vv. Er is sprake van een ‘aanklacht’ betreffende afgoderij. Nader onderzoek moet uitwijzen of de beschuldiging terecht is. Voor het vaststellen van de schuld is de verklaring van twee of drie getuigen nodig. De aanklacht moet dus ten minste door nog iemand worden bevestigd (degene die wij ‘aanklager’ zouden noemen, heet in het Oude Testament ook ‘getuige’).

Deze gang van zaken, waarbij het zeggen van één persoon voldoende is om een onderzoek in gang te (laten) zetten, geeft reden om de uitleg als zou het woord ‘aannemen’ in 1 Timoteüs 5:19 bedoeld zijn als ‘in behandeling nemen’ af te wijzen. We komen deze uitleg wel tegen in de geschiedenis van de exegese. C. Bouma zegt in zijn commentaar (Bouma, 1942:193) dat de apostel een klacht tegen een oudste zonder twee of drie getuigen onontvankelijk verklaart. Hij ziet hierin een verscherping en toespitsing van de oudtestamentische regel, die verklaard wordt door ‘de bijzondere eerepositie’ die aan

oudsten wordt toegekend. Een aanklacht tegen gemeenteleden mag worden onderzocht ook wanneer die slechts door één persoon is ingebracht, een aanklacht tegen een oudste kan in dat geval niet in behandeling worden genomen.

Voor ons onderwerp – meldpunt en klachtenregeling met betrekking tot seksueel misbruik dan wel seksuele intimidatie – is van belang vast te stellen dat deze tekst niet kan worden aangevoerd als argument om een klacht onontvankelijk te verklaren wanneer die slechts door één gemeentelid is ingediend. Ook dan is zorgvuldig onderzoek nodig.

4.5.9.2 Matteüs 18:15vv

Het is niet ondenkbaar dat iemand die zich moet verantwoorden inzake een beschuldiging van seksueel misbruik dan wel seksuele intimidatie, zich tegen behandeling door zo'n instantie probeert te verweren met een beroep op genoemde tekst. Een dergelijk verweer zou kunnen bestaan uit de stelling dat de aanklager/aanklaagster zich eerst tot de beschuldigde persoonlijk had moeten wenden en niet het recht had een klacht voor te leggen aan een klachtencommissie. Zegt Christus het niet zelf? En gaan de kerkordelijke bepalingen inzake de tucht ook niet uit van het onderscheid tussen geheime zonden, die niet aan de kerkenraad, en openbare zonden, die wel aan de kerkenraad bekend mogen worden gemaakt? De positie van een slachtoffer mag toch geen motief zijn om aan dit onderwijs van de Bijbel en de Kerkorde voorbij te gaan?

We stellen vast dat het in Matteüs 18:15vv gaat om de verantwoordelijkheid van de broeders, Jezus' leerlingen, voor elkaar. Zijn en onze hemelse Vader zoekt de verlorene en wil niet dat één van de kleinen verloren gaat (vs. 14). Volgelingen van Jezus moeten die zoekende houding laten zien in hun omgang met de zondigende broeder. Dat is de scopus van de tekst. Het is niet juist om dit onderwijs van de Here Christus te gebruiken als een altijd geldende en eenvoudig toepasbare regel voor de procedure in het vermaan. We sluiten aan bij J. van Bruggen: "Calvijn meent dat de woorden 'tegen u' duidelijk maken, dat het niet om openbare, maar om verborgen zonden gaat. Hij draagt daarmee een onderscheid binnen in de exegeze, dat niet door de tekst wordt aangereikt (verg. ook 18:21-35). Helaas is onder invloed van Calvijns onderscheiding Matteüs 18:15 in het kerkrecht vaak opgevat als een richtlijn voor het omgaan met niet-openbare zonden, terwijl het in werkelijkheid een regel tot nederige liefde is voor verongelijkte of miskende dienaren van Christus." (Van Bruggen, 1990:348).

Een drietal andere overwegingen verdient ook de aandacht:

- a. De tekst veronderstelt een relatie van gelijkwaardigheid ('uw broeder'). In gevallen van seksueel misbruik door een ambtsdrager of andere kerkelijk werker was er juist sprake van een verschil in positie en macht.
- b. In veel gevallen zal het slachtoffer van seksueel misbruik al een vermanend appèl hebben gedaan op de dader, namelijk reeds in de tijd dat het misbruik plaatsvond. Het is bekend dat slachtoffers vaak proberen het onjuiste van het misbruik naar voren te brengen en zo een 'vermaning' aan het adres van de dader richten.
- c. Er is reden bij het voorleggen van een klacht aan een klachtencommissie niet zozeer te denken aan de artikelen 73 en 74, alswel aan de artikelen 79 en 80 van de kerkorde, die handelen over de tucht over ambtsdragers. Bij andere kerkelijk werkers mag naar analogie daarvan worden opgetreden. De gang naar en de behandeling door een klachtencommissie kan de beoordeling door de bevoegde kerkelijke vergadering ten goede komen. Dat is in het belang van alle betrokkenen.

Onze conclusie is dat een beroep op de zogeheten ‘regel van Matteüs 18’ om behandeling van seksueel misbruik door een klachtencommissie en een kerkelijke vergadering te voorkomen, geen recht doet aan de bedoeling van Christus.

4.5.10 Conclusies: Bouwstenen voor beleid

In het bovenstaande is intussen een aantal aspecten naar voren gekomen die van belang zijn voor het ontwikkelen van beleid op het gebied van bestrijding en preventie van seksueel misbruik in pastorale relaties. We noemen het volgende.

- Allereerst: het willen signaleren en erkennen van, en het stem geven aan het onrecht van seksueel geweld in pastorale relaties.
- Verder: de noodzaak om inzicht te geven in zaken als het herkennen van signalen van slachtoffers, hun kwetsbare positie in de kerkelijke samenleving, en hun recht om serieus genomen te worden, en dus de moed om slachtoffers slachtoffers en daders daders te noemen en ze als zodanig kerkelijk-pastoraal te benaderen.
- Ook zal door voorlichting een groeiende bewustwording ontwikkeld moeten worden als het gaat om de effecten van bijbelse thema's en kerkelijk spraakgebruik bij slachtoffers en daders. Dit betreft het zogenoemde slachtofferperspectief.
- Een ander aandachtspunt is het ontwikkelen van een professionele houding. Allereerst door pastores. De bestaande instrumenten in de kerk, zoals de vierde vraag van het bevestigingsformulier voor dienaren des Woords, de artikelen 79 en 80 K.O., en het ondertekeningformulier hebben uiteraard hun eigen functie. Ze helpen mee om bewust te blijven van eigen en anderer positie en de grenzen van gezag en macht die daarin meekomen.

Toch kunnen we hier niet mee volstaan.

- Naar ons oordeel zal een beroeps- en gedragscode voor predikanten op dit gebied een belangrijke functie moeten hebben.
- Uiteraard is hier ook iets te doen richting ouderlingen, diakenen en andere kerkelijk werkers. Voorlichting over het eigene van de verhoudingen in pastorale relaties met de daarin meekomende kwetsbaarheid zal ook hen op dit gebied verder kunnen helpen.

Ten slotte is er de gemeente zelf.

- De publieke aandacht voor seksueel misbruik in pastorale relaties is nog betrekkelijk recent. Dat betekent dat naar de gemeenten het waarom en waartoe van deze aandacht toelichting en begeleiding nodig heeft.

4.6 Beleid: Overwegingen en eerste aanzet

In dit hoofdstuk laten we zien dat de aanpak van seksueel misbruik door een kerkelijk werker gecompliceerd is. We wijzen op de risico's bij de behandeling en pleiten daarom voor een gestructureerde aanpak, waarbij taken en verantwoordelijkheden goed worden onderscheiden. Verder willen we ogen openen voor het gevaar dat diverse kerkelijk werkers lopen, mede door het feit dat ze in hun werk onvoldoende worden beschermd.

Ten slotte beschrijven wij concreet wat de kerken via het deputaatschap kunnen doen inzake bestrijding en voorkoming van seksueel misbruik.

4.6.1 Gecompliceerd

In eerdere hoofdstukken is duidelijk geworden dat seksueel misbruik zeer diep ingrijpt. Dit geldt eens te meer van seksueel misbruik binnen een pastorale of anderszins kerkelijke relatie.⁶ Ook omdat er een groot aantal mensen bij betrokken is. Natuurlijk in de eerste plaats het slachtoffer⁷ en de dader, maar zij hebben ieder een omgeving en leven in diverse relaties, die elkaar voor een deel kunnen overlappen. Het is bijvoorbeeld voorstelbaar dat één of meer familieleden of vrienden van het slachtoffer deel uitmaken van de kerkenraad die moet oordelen over het misbruik en de consequenties daarvan voor de dader. En het is denkbaar dat zij tegelijk op goede voet stonden met degene die zich schuldig blijkt te hebben gemaakt aan misbruik. Leden van een kerkelijke gemeente kunnen dus een verschillende rol toebedeeld krijgen, wat hun omgang met de direct betrokkenen kan bemoeilijken en zeker ook het beleid nadelig kan beïnvloeden.

4.6.2 Gevaren

Daarbij komt dat er een aantal gevaren is voor een rechtvaardige en afgewogen afhandeling van het misbruik.

4.6.2.1 Schuld verdelen

Omdat een ieder zou willen dat het niet waar of minder erg is, is het gevaar aanwezig dat de schuld wordt ‘verdeeld’ tussen dader en slachtoffer. Het is een bekende reactie, die deels voortkomt uit onkunde en gebrek aan ervaring, wanneer mensen beweren dat het slachtoffer toch ook wel een aandeel zal hebben gehad in wat er gebeurd is. Wanneer deze reactie medebepalend wordt voor het beleid, zal dat zeer nadelige gevolgen hebben.

4.6.2.2 Vergoelijken

Een andere valkuil is het respect voor en de loyaliteit tegenover een dader die in het verleden een gerespecteerd ambtsdrager was, of iemand die in ander opzicht de kerk jarenlang met grote inzet heeft gediend en toch ook zijn goede kanten heeft. Wanneer deze houding ertoe leidt dat het verhaal van het slachtoffer niet geloofd of onjuist geïnterpreteerd wordt, zijn de negatieve gevolgen daarvan groot.

4.6.2.3 Lichtgelovigheid

Het kan gebeuren dat iemand een aantijging van seksueel misbruik verneemt en in zijn of haar reactie onvoldoende kritische distantie in acht neemt. Het verhaal wordt zonder meer geloofd. Het besef dat seksueel misbruik ook in de kerk voorkomt, in combinatie met mededogen met degene die zich als

⁶ Zie de gedeelten die handelen over de gevolgen van seksueel misbruik en seksueel misbruik in pastorale en andere kerkelijke relaties (hoofdstuk 4.4).

⁷ We spreken telkens over ‘het slachtoffer’ in het enkelvoud om te voorkomen dat we iedere keer moeten schrijven over het (de) slachtoffer(s), maar de lezer gelieve te bedenken dat er vaak sprake is van meer dan één slachtoffer.

slachtoffer presenteert, kan leiden tot dergelijke lichtgelovigheid. Het zal een eerlijke beoordeling in de weg staan.

4.6.2.4 Onevenredig zwaar beoordelen

Er is ook een andere reactie denkbaar nadat seksueel misbruik aan het licht gekomen is, namelijk die waarbij de vroegere kring rond de dader, bijvoorbeeld een kerkenraad en/of een (deel van) de gemeente, hem onnodig hard laat vallen. Woede en afwijzing kunnen dan onbarmhartige en onrechtvaardige vormen aannemen.

4.6.2.5 ‘Verzoening’

Een gebrek aan ervaring en deskundigheid kan ook een rol spelen bij het proberen om tot een verzoening te komen op het verkeerde moment en langs een onjuiste weg. Het vragen om en accepteren van een schuldbelijdenis kan op zo’n wijze geschieden dat het slachtoffer daaruit opmaakt dat met zijn of haar gevoelens nauwelijks gerekend wordt, terwijl de dader een zekere vorm van rehabilitatie ontvangt. Dit kan gebeuren vanuit de wens om zo spoedig mogelijk een verzoening tot stand te brengen tussen dader en kerkelijke gemeenschap. Mogelijke oorzaak kan ook zijn dat een kerkenraad en een gemeente het te moeilijk vinden om verder te moeten met open wonden en (nog) niet te herstellen verhoudingen. De realiteit van seksueel misbruik vraagt om uiterste zorgvuldigheid bij het streven naar verzoening. Daarbij zijn de gevoelens van het slachtoffer niet doorslaggevend, maar wel moet worden voorkomen dat een slachtoffer nog eens moet wijken voor wat hij of zij zal ervaren als de macht van de dader.

4.6.3 Weg

De indruk bestaat dat slachtoffers in veel gevallen sterke onvrede beleven over de manier waarop de kerk is omgegaan met het misbruik. Nogal eens houden ze het lidmaatschap van de kerk niet vol, maar wenden zich teleurgesteld af.

4.6.4 Mannen

Bij dit alles is het een complicatie dat de kerkelijke vergaderingen in de Gereformeerde Kerken uitsluitend uit mannen bestaan. Deze mannenbroeders zullen, wanneer hun een situatie van misbruik wordt voorgelegd, meestal te maken krijgen met een mannelijke dader en een vrouwelijk slachtoffer.

4.6.5 Onderscheiden in taken en verantwoordelijkheden

Gelet op het bovenstaande willen wij met klem pleiten voor een strikte onderscheiding in verantwoordelijkheden en taken. Ook willen we benadrukken dat hulp van buitenaf voor alle betrokkenen dringend nodig is.

4.6.6 Meersporenbeleid

Het gecompliceerde karakter van seksueel misbruik en de gevolgen daarvan in een gemeente maken het noodzakelijk dat hulp van buitenaf wordt gevraagd en dat verantwoordelijkheden en taken zorgvuldig worden onderscheiden. We gaan daarbij voorbij aan de noodzaak tot en de werkwijze van de reguliere hulpverlening, al willen we erop aandringen dat de kerk het gebruikmaken van deze hulpverlening aanmoedigt en zo nodig ook (financieel) mogelijk maakt.

Het is van groot belang dat een kerkenraad die te maken krijgt met een signalering of melding van seksueel misbruik, zich realiseert dat hij voor een zeer moeilijke opgave staat. Hij draagt immers verantwoordelijkheid voor degene die klaagt, voor de dader, voor de relaties van beiden, voor heel de gemeente en zal bovendien te maken kunnen krijgen met een beoordeling door een externe klachtencommissie en mogelijk door een classis. Wanneer er sprake is van aanranding en/of verkrachting, is het bovendien zeer wel denkbaar dat vroeg of laat politie en justitie zich met de zaak gaan bezighouden. Zeker dan, maar ook bij minder ernstige feiten bestaat de mogelijkheid dat de media aandacht aan de gebeurtenissen zullen besteden.

De kerkenraad doet er, wanneer hij te maken krijgt met seksueel misbruik door een kerkelijk werker, goed aan een aantal mannen en zeker ook vrouwen van buiten de gemeente aan te trekken die voldoende deskundig en onafhankelijk zijn. Zij kunnen hem adviseren en begeleiden. Van groot belang is dat tenminste de begeleiding van het slachtoffer en de directe kring daaromheen, en die van de dader en zijn relaties goed worden gescheiden en dat alle zaken die betrekking hebben op het seksueel misbruik, worden gecoördineerd door een team van mensen die geen direct contact hebben met dader en slachtoffer.

4.6.7 Risico

4.6.7.1 Bij de persoon

Het is van belang om in te zien dat pastores en kerkelijk werkers risico lopen om te komen tot seksuele intimidatie dan wel seksueel misbruik. De gedachte dat iemand fout of dom moet zijn om ooit dader te kunnen worden, is onjuist. Het is zinvol de twee belangrijkste risicofactoren in hun onderlinge samenhang te beschouwen. Het gaat om de persoonlijkheidsstructuur van de desbetreffende kerkelijk werker en de situatie van relatieve eenzaamheid waarin ambtsdragers, zeker predikanten, maar ook andere kerkelijk werkers vaak hun arbeid verrichten. In de literatuur tekenen zich in hoofdzaak twee wegen af die tot seksueel misbruik leiden. De eerste is die waarbij een sfeer van intimiteit onttaardt door toedoen van één of beide gesprekspartners. Hoewel het lijkt alsof het iemand in dat geval overkomt, leert nader (zelf)onderzoek dat er bewust of onbewust een gerichtheid op seksueel getinte intimiteit moet hebben bestaan.

Een tweede route is die waarbij de dader heel gericht toewerkt naar een situatie waarin hij zijn slag kan slaan. Zo kan bijvoorbeeld een pastor een pastorant(e) afhankelijk maken en vervolgens misbruik maken van zijn of haar vertrouwen en kwetsbaarheid. Ook in een dergelijk geval zal de dader zichzelf vaak geruststellen met de gedachte dat het om (wederzijdse) verliefdheid of liefde gaat, of dat hij iets doet waardoor het gemeentelid wordt geholpen.

Behalve dat er kennelijk sprake is van een blinde vlek voor wat de HERE God zegt in zijn Woord over onder andere seksualiteit en dienst aan de naaste,⁸ is er ook een aantal andere aspecten waaraan we

⁸ Zie het hoofdstuk over bijbelse aspecten (4.5).

aandacht moeten geven. De combinatie van een bepaalde positie in de kerk en een zekere persoonlijkheidsstructuur kan iemand zeer kwetsbaar maken. Er laten zich situaties denken waarin bijvoorbeeld een predikant zich vergaand bemoeit met het leven van de gemeenteleden en kennelijk behoefte heeft aan macht en een respectvolle bejegening. Dit kan, wanneer aan zekere voorwaarden wordt voldaan en de gelegenheid zich voordoet, leiden tot misbruik. Iemand kan zich, mede door zijn opvoeding, voortdurend inzetten om aardig gevonden te worden en waardering te oogsten. Wie vanuit dergelijke, vaak verborgen, drijfveren zijn werk als ambtsdrager of pastoraal werker doet, kan erin slagen een sfeer van intimiteit te creëren, maar zal groot risico lopen in het omgaan daarmee.

Iemands privé-omstandigheden kunnen oorzaak zijn dat de zuiverheid in een kerkelijke relatie gemakkelijk onder druk komt te staan. Perioden waarin bijvoorbeeld de eigen relatie problemen geeft of de behoefte aan bevestiging meer dan gemiddeld is, zijn extra risicovol, zeker wanneer tegelijkertijd het leven met de HERE God onder druk staat.⁹

4.6.7.2 Onvoldoende aandacht in de kerk

In de kerk besteden wij aan de risico's die we gezamenlijk lopen, onvoldoende aandacht. In de opleiding voor predikanten en in de begeleiding van (nieuwe) ambtsdragers behoren deze dingen aan de orde te komen. Deskundige voorlichting op dit punt hoort een vaste plaats te hebben in scholing en begeleiding.

De wijze waarop tijdens bijvoorbeeld kerkenraadsvergaderingen over gebrachte bezoeken wordt gerapporteerd en gesproken, geeft nauwelijks mogelijkheden om scheefgroei in contacten te signaleren dan wel te voorkomen.

En zeker diegenen die in hun eentje (pastorale) contacten onderhouden met gemeenteleden, hebben recht op meer ondersteuning en waar nodig corrigerend ingrijpen. Ter wille van henzelf en de gemeente(leden).

4.6.8 Curatief en preventief

Wanneer misbruik heeft plaatsgevonden, zal langs verschillende trajecten gewerkt moeten worden aan herstel van de schade. Het slachtoffer, de gemeente(leden) en de dader zullen te maken krijgen met afhandeling door de kerkelijke vergadering(en). Vanuit het veld van de hulpverlening en het kerkelijk pastoraat zal steun gegeven kunnen worden. In dit rapport beschrijven wij vooral de mogelijkheden van hulp vanuit het meldpunt en de klachtencommissie met de eventueel kerkelijke consequenties daarvan. Ook attenderen wij op de noodzaak van externe hulp bij pastoraat en beleid in een gemeente die te maken heeft gekregen met seksueel misbruik.

Uit de laatste jaren zijn ontwikkelingen te noemen die mogelijk enigszins preventief hebben gewerkt. Een aantal gevallen van seksueel misbruik is bekend geworden, een meldpunt en een klachtencommissie zijn in het leven geroepen en timmeren aan de weg, er zijn publicaties verschenen over seksueel misbruik en seksuele intimidatie. Daardoor kan de bewustwording in de kring van de gemeenten en de kerkelijk werkers zijn toegenomen.

We willen hieronder aangeven wat in de sfeer van de preventie zeker nog te doen is. Het is van groot belang aandacht te blijven vragen voor deze problematiek. De bewustwording dient verder te worden bevorderd. Daarvoor zijn allerlei mogelijkheden. Te denken is aan artikelen in de diverse kerkelijke

⁹ In deze paragraaf ontleen we uiteraard veel aan bestaande lectuur en met name aan diverse passages in *Een pastor moet je toch kunnen vertrouwen!* (Van Dam & Eitjes, 1994).

bladen. De kerken zullen moeten besluiten dat het onderwerp in de kring van kerkenraden en gemeenten regelmatig besproken wordt. Het deputaatschap dat dit onderwerp te behartigen krijgt, zal zich zeker ook moeten bezighouden met dergelijke voorlichting.

Het is van belang dat kerkenraden leren om de risico's in het algemeen te bespreken en in concrete gevallen eerder te signaleren. Daarbij zouden zij behoren te vragen dat ambtsdragers en andere kerkelijk werkers zich uitdrukkelijk binden aan een gedragscode. De laatsten moeten bereid zijn en in staat worden gesteld om onderling en met deskundigen – we denken aan super- en intervisie – over hun functioneren in hun werk te spreken, waarbij tot nu toe vaak verwaarloosde aspecten en over het hoofd geziene risicofactoren aan de orde kunnen komen.

Wanneer tegelijkertijd ook in de gemeenten de bewustwording groeit en onderwerpen bespreekbaar worden die tot nu toe meestal onbesproken bleven – zoals rond intimiteit en seksualiteit in kerkelijke relaties, verborgen behoeften, het verschil tussen macht en gezag, man-vrouw-verhouding en man-vrouw-beelden in de kerk – kan daarmee veel worden gewonnen.

4.6.9 Conclusies

1. Indien in een kerkelijke gemeente een melding van seksueel misbruik door een kerkelijk werker is gedaan, is de kerkenraad verantwoordelijk voor het daarna te voeren beleid en de daarop uit te voeren handelingen.
2. De kerkenraad doet er goed aan zich dan te laten bijstaan door een aantal onafhankelijke en deskundige mensen.
3. Die deskundigheid is bij voorkeur multidisciplinair: hulpverlening, organisatie, kerkrecht en voorlichting.
4. De kerkenraad is verantwoordelijk voor het beleid ten opzichte van onderscheiden personen en groepen:
  - a. slachtoffer(s) en zijn (hun) omgeving
  - b. dader(s) en zijn (hun) omgeving
  - c. gemeenteleden en met name hen die door de situatie meer dan anderen getraumatiseerd zijn. Onder hen kunnen nog meer slachtoffers schuilen.
  - d. de gemeente als geheel.
5. Voorts behoort de kerkenraad zich te bezinnen op de mogelijkheden van en de vragen rond:
  - a. inschakeling van het meldpunt en de klachtencommissie
  - b. raadpleging en inschakeling van hulpverlening voor betrokkenen
  - c. raadpleging en inschakeling van politie en justitie
  - d. raadpleging en inschakeling van het kerkverband
  - e. contacten met de media
6. Een door de synode in te stellen deputaatschap dient onder meer de opdracht te krijgen een draaiboek en protocollen op te laten stellen. In situaties waar kerkenraden te maken krijgen met seksueel misbruik door een kerkelijk werker kan hiervan gebruikgemaakt worden.
7. Het door de synode in te stellen deputaatschap dient onder meer de opdracht te krijgen om preventie met betrekking tot seksueel misbruik en voorlichting hierover te stimuleren:
  - a. in gemeenten, bijvoorbeeld door op gemeenteavonden voorlichting te geven, door meer bekendheid te geven aan de gedragscode voor ambtsdragers en door het verzorgen van publicaties in kerkelijke bladen en jaargidsen;

- b. in kerkenraden, bijvoorbeeld door het stimuleren van een klimaat waar het risico van seksueel misbruik verminderd wordt, door het bespreken van de gedragscode voor ambtsdragers, door het bespreken van het onderwerp in cursussen en conferenties van ambtsdragers;
  - c. in de opleiding van aanstaande predikanten en kerkelijk werkers.
8. Het door de synode in te stellen deputaatschap dient als opdracht te krijgen de in 6 en 7 genoemde activiteiten te doen uitvoeren door middel van de organisatie van een op te richten Stichting Meldpunt Seksueel Misbruik door Kerkelijk Werkers.

4.7 Kerkelijke inkadering

In dit hoofdstuk worden de mogelijkheden van kerkelijke inkadering van een meldpunt en van een klachtencommissie nagegaan. Hierbij komt de vraag aan de orde of kerkelijke inkadering op plaatselijk of op landelijk niveau moet worden gerealiseerd. Vervolgens wordt apart aandacht besteed aan de kerkelijke inkadering van het meldpunt en van de klachtencommissie. Wat betreft de klachtencommissie wordt hierbij in het bijzonder aandacht besteed aan de relatie met de kerkorde. Verder wordt er nog een enkele opmerking gemaakt over kerkelijk werkers in het algemeen. Ten slotte zijn voorstellen opgenomen voor een regeling ten behoeve van de klachtencommissie en voor de beroepscommissie.

4.7.1 Inleiding

De Generale Synode Leusden 1999 heeft het deputaatschap seksueel misbruik in pastoraat onder meer de opdracht gegeven “zich daarbij te bezinnen op de vraag of en zo ja hoe deze meldpunten kerkelijk ingekaderd kunnen worden”. Hoewel in dit deel van de opdracht geen nadrukkelijke melding wordt gemaakt van het kerkelijk inkaderen van een klachtencommissie, gaat het deputaatschap ervan uit, gelet op grond 2 van de opdracht, dat genoemde opdracht ook de inkadering van een klachtencommissie c.q. een beroepscommissie omvat. Dit brengt met zich mee dat er ook een regeling vastgesteld dient te worden voor de behandeling van klachten door de klachtencommissie.

4.7.2 Vormen van kerkelijke inkadering

Naar het oordeel van de deputaten kan het begrip ‘kerkelijke inkadering’ ruim opgevat worden. Iedere regeling ter zake die op een of andere wijze een plek heeft gekregen in het (plaatselijk) kerkelijk functioneren, kan eronder gevangen worden. Hierbij kan dan gebruikgemaakt worden van instrumenten (meldpunt en klachtencommissie) die een tijdelijk dan wel een vast karakter hebben, een plaatselijk dan wel een landelijk bereik, die ingebed liggen in het eigen kerkverband dan wel dat er gebruik wordt gemaakt van externe instrumenten.

In de opdracht van de synode ligt besloten dat het deputaatschap zich heeft te concentreren op het kerkelijk inkaderen van instrumenten met een vast karakter. De voordelen van instrumenten met een vast karakter tegenover die met een tijdelijk karakter zijn evident. Deputaten verwijzen hiervoor naar wat hieronder wordt opgemerkt over kerkelijke inkadering op landelijk niveau.

4.7.3 Moet de kerkelijke inkadering op plaatselijk of op landelijk niveau plaatshebben?

Vóór een kerkelijke inkadering op plaatselijk niveau pleit dat elke plaatselijke gemeente haar eigen verantwoordelijkheid behoudt en zich mogelijk daardoor meer verplicht voelt een eigen regeling te treffen. Verder kan er op flexibele wijze tegemoet worden gekomen aan plaatselijke wensen en omstandigheden.

Redenen voor een kerkelijke inkadering op landelijk niveau zijn:

- rechtsgelijkheid: alle kerkelijk werkers zijn aan de regeling gebonden;
- rechtszekerheid: er wordt gewerkt met één regeling;
- meer uniformiteit in de behandeling van klachten;
- uniformiteit in voorlichting en kenbaarheid;
- uniformiteit in de verhouding meldpunt, klachtencommissie-kerkenraad/meerdere vergadering;
- opbouw c.q. behoud van knowhow en ervaring;
- efficiënte uitwisseling met andere landelijk werkende klachtencommissies;
- voorkomen van formele obstakels (b.v. welke gemeente is wel/niet aangesloten bij meldpunt, klachtencommissie; klagen over kerkelijk werkers die inmiddels elders werkzaam zijn).

Deputaten spreken op grond van de zojuist genoemde redenen hun voorkeur uit voor een kerkelijke inkadering op landelijk niveau. Deze kan op allerlei manieren vorm krijgen: zo kan de synode besluiten tot het ontwikkelen van een ‘eigen’ meldpunt c.q. klachtencommissie, of besluiten dit te doen in samenwerking met andere kerken en ten slotte door al of niet volledige aansluiting te zoeken bij een bestaand meldpunt, c.q. bestaande klachtencommissie.

4.7.4 Kerkelijke inkadering meldpunt

Deputaten hebben nagegaan in hoeverre er mogelijkheden zijn om aansluiting te zoeken bij reeds bestaande externe instanties. Er zijn twee mogelijkheden die hierbij in het oog springen:

- het huidige interkerkelijke meldpunt van De Driehoek omvormen tot een onafhankelijke instantie, gedragen door de drie hierin participerende kerken (CGK, GKV, NGK) en de huidige klachtencommissie gefaciliteerd door De Driehoek eveneens omvormen tot een instantie die op synodaal niveau gedragen wordt door de drie eerder genoemde kerken;
- aansluiting zoeken bij de interkerkelijke Stichting tegen seksueel misbruik in pastorale relaties (SMPR). SMPR is een brede, interkerkelijke stichting die zich richt op het geven van voorlichting, het in stand houden van een netwerk van vertrouwenspersonen, het geven van trainingen en het houden van studiedagen. Personen onder meer uit de Remonstrantse Broederschap, de SoW-kerken, de R.K.-Kerk en de IKON maken deel uit van het stichtingsbestuur.

Het is aantrekkelijk om aansluiting te zoeken bij een instantie waar reeds veel ervaring met de problematiek is opgedaan. Er is inmiddels de nodige deskundigheid opgebouwd. Bovendien, een breder opgezette organisatie kan door sommigen als meer onafhankelijk en meer onpartijdig worden ervaren. Deputaten zien om navolgende redenen af van een advies aansluiting te zoeken bij de interkerkelijke instelling SMPR:

- a. inhoudelijk: de bijbelse visie op seksueel misbruik en hoe hiermee moet worden omgegaan kan afwijken van wat deputaten hierover in dit rapport geformuleerd hebben, zie ook hoofdstuk 4.5, Bijbelse aspecten en kerkelijk klimaat. Dit kan consequenties hebben voor de begeleiding van daders en slachtoffers en het omgaan met hun problemen;
- b. het aansluiting zoeken bij een heel brede kerkelijke organisatie kan een drempel vormen voor de acceptatie van een synodebesluit of voor gemeenteleden omdat zij bang zijn zich niet voldoende te herkennen in opvattingen van andere kerkgenootschappen.

Overigens laat dit onverlet de mogelijkheid voor betrokkenen om op eigen initiatief gebruik te maken van de diensten van andere instanties.

Een andere mogelijkheid is aansluiting te zoeken bij het bestaande meldpunt van De Driehoek. De Driehoek heeft bij herhaling te kennen gegeven voorstander te zijn van een ontkoppeling van het meldpunt. Verder is uit contacten met de deputaten van de CGK gebleken dat zij hun synode positief zullen adviseren met betrekking tot het in stand houden van een gezamenlijk meldpunt van de drie genoemde kerken. Uit de contacten met vertegenwoordigers van de NGK mag opgemaakt worden dat hier grote belangstelling bestaat voor het in stand houden van een gezamenlijk meldpunt.

Dit alles brengt deputaten ertoe de synode te adviseren dat het huidige meldpunt wordt omgevormd tot een zelfstandige stichting. Op deze wijze kan het meldpunt de ruimte krijgen zich op passende wijze verder te ontwikkelen. Hierbij dient naar het oordeel van deputaten ten minste tot de taken van het meldpunt te behoren het in ontvangst nemen, c.q. registreren van meldingen en het begeleiden van daders en slachtoffers door een netwerk van vertrouwenspersonen (verschillende vertrouwenspersonen voor daders en voor slachtoffers).

4.7.5 Kerkelijke inkadering klachtencommissie

Wat betreft de klachtencommissie hebben deputaten overwogen om hiervoor eveneens aansluiting te zoeken bij bestaande klachtencommissies. Er is onder aansturing van De Driehoek een klachtencommissie in het leven geroepen waarin de drie eerdergenoemde kerken participeren. Deputaten van de CGK hebben inmiddels te kennen gegeven bij hun synode de instelling van een eigen klachtencommissie te bepleiten.

Vervolgens hebben deputaten overwogen aansluiting te zoeken bij de klachtencommissie van de (syn.) Gereformeerde Kerken. Om dezelfde redenen als hierboven ten aanzien van het meldpunt genoemd, zien deputaten af van een aanbeveling in deze zin. Bovendien is deze klachtencommissie een door de desbetreffende synode ingestelde kerkgebonden klachtencommissie (benoeming van de leden heeft via een deputaatschap plaatsgehad). Dit brengt deputaten ertoe de synode de instelling van een eigen landelijke klachtencommissie aan te bevelen.

Centraal staat hierbij de vraag in hoeverre de vigerende kerkorde de mogelijkheden biedt om (bovenplaatselijke) organisaties in het leven te roepen die bepaalde, omschreven bevoegdheden krijgen ten aanzien van de plaatselijke kerken. Een nadere verkenning van de kerkorde maakt duidelijk dat er bij diverse beslissingen van enig belang de inschakeling van een meerdere vergadering is vereist, al dan niet in combinatie met de inschakeling van door een meerdere vergadering benoemde deputaten of van een consulent. Vaak gaat het hierbij om beslismomenten waarbij de toelating tot of de uitsluiting uit de gemeente in het geding is en meer in het bijzonder, de toelating tot of de uitsluiting uit het ambt, met

name het ambt van predikant. In het gereformeerde kerkrecht is vanouds de lijn vastgehouden dat bij deze beslismomenten bijzondere zorgvuldigheid geboden is. De achtergrond hiervan is dat de gemeente 'beveiligd' moet zijn tegen verkeerd functioneren van ambtsdragers in leer en leven ten behoeve van de voortgang en doorwerking van het Woord. Ambtsdragers moeten juist in leer en leven het beeld vertonen van de grote Herder.

Seksueel misbruik door ambtsdragers is een ernstige vorm van het zojuist bedoelde verkeerde functioneren van ambtsdragers waarbij de voortgang en de doorwerking van het Woord ernstig worden belemmerd. Daarom zijn deputaten van oordeel dat bij beslissingen met betrekking tot seksueel misbruik door ambtsdragers (c.q. kerkelijk werkers) ook vanuit kerkrechtelijk oogpunt bijzondere zorgvuldigheid in acht genomen moet worden. Daarnaast gelden onverkort de argumenten die eerder zijn genoemd inzake 'kerkelijke inkadering op landelijk niveau', zie hierboven, 4.7.3.

Het gewicht van de inschakeling van een meerdere vergadering en/of deputaten is af te lezen aan de bevoegdheid van de desbetreffende instantie, bijvoorbeeld: goedkeuring of toe- of instemming, advisering, toezicht houden op, voorkennis hebben van en het rechtsgeldig doen van uitspraken. Illustratief is in dit verband de argumentatie op grond waarvan in de kerkorde het afleggen van kerkelijke examens in handen gesteld is van de classis, hoewel formeel gezien deze examens door de kerkenraad kunnen worden afgenomen. De volgende redenen zijn hiervoor aangevoerd:

- a. veel kerkenraden zullen niet in staat zijn een dergelijk examen af te nemen;
- b. een bepaalde betrokkenheid van de classis in kwesties van leer en leven van predikanten;
- c. de predikant wordt krachtens het kerkverband ook voor andere kerken toegelaten.

Het gaat hier om beslissingen van vergelijkbaar belang als die waarbij ook in de kerkorde de inschakeling van de meerdere vergadering en/of deputaten is vereist. Vergelijk in het bijzonder de artikelen 5, 8, 9, 14, 15, 79. In wezen gaat het in dezen om zaken van toelating tot of uitsluiting uit het ambt. Dan is er bijzondere zorgvuldigheid geboden. Zie in dit verband ook artikel 80 KO. Er worden in deze situaties bovenplaatselijke instrumenten gebruikt, die voor de eindverantwoordelijke (kerkenraad) van doorslaggevend belang zijn. Elke kerkenraad verklaart zich bereid zich op deze manier 'extern' te laten adviseren/beoordelen en deze advisering/beoordeling een constituerende plek te geven in de eindbeslissing.

4.7.6 Instelling deputaatschap seksueel misbruik door kerkelijk werkers

Hoe kan de instelling van een landelijke klachtencommissie verder vorm krijgen?

De kerkorde in haar huidige redactie laat geen andere weg open dan dit te regelen via de benoeming van deputaten door een meerdere vergadering, in dit geval de generale synode, ad artikel 49 KO, eerste volzin. Aan deze deputaten dient de generale synode een opdracht te verstrekken en daarmee de bevoegdheid te geven:

- a. een meldpunt zoals hierboven bedoeld operationeel te maken; hiervoor de faciliteiten te verschaffen en een passend budget beschikbaar te stellen;
- b. de leden te benoemen voor de door de generale synode in te stellen klachtencommissie seksueel misbruik binnen het pastoraat, die hun werkzaamheden kunnen verrichten op basis van een door de synode vastgestelde klachtenregeling; hiervoor de faciliteiten en een passend budget beschikbaar te stellen.

Deputaten hebben zich vervolgens gebogen over de vraag of er een beroepsinstantie in het leven geroepen zou moeten worden. Uit oogpunt van zorgvuldigheid is hier veel voor te zeggen. Het gaat om uitspraken die verstrekkende gevolgen zowel voor klager als voor aangeklaagde kunnen hebben.

Bovendien, een vergelijking met het ‘wereldlijke klachtrecht’ leert enerzijds dat het tot nu toe niet gebruikelijk is om een beroepscommissie in het leven te roepen voor klachten betreffende seksueel misbruik, anderzijds is het zo dat er dan vaak de mogelijkheid is de zaak in tweede instantie aan bijvoorbeeld de kantonrechter voor te leggen. Een vergelijkbare tweede mogelijkheid is er binnen het pastoraat niet. Ook om deze reden is het wenselijk om een beroepscommissie in het leven te roepen. In deze commissie kunnen deskundigen uit de GKV, CGK en NGK worden benoemd.

Praktisch betekent dit dat behandeling en besluitvorming door de kerkenraad plaatsvinden nadat de zaak definitief is geworden bij klachtencommissie c.q. beroepscommissie, behoudens uiteraard voorlopig door de kerkenraad te nemen maatregelen, zie ook hierna bij de ‘kerkelijke weg’. Het in beroep gaan bij de beroepscommissie heeft dus een opschortende werking ten aanzien van de behandeling van de zaak door de kerkenraad.

Dit betekent dat er nog een derde opdracht zou moeten worden gegeven aan het in te stellen deputaatschap:

- c. de leden te benoemen voor de door de generale synode in te stellen beroepscommissie seksueel misbruik binnen het pastoraat, die hun werkzaamheden kunnen verrichten op basis van een nader vast te stellen klachtenregeling (in overeenstemming met de regeling voor de klachtencommissie); hiervoor de faciliteiten en een passend budget beschikbaar te stellen.

De vraag is of hiervoor een apart deputaatschap in het leven geroepen zou moeten worden, dan wel dat deze opdrachten verstrekt kunnen worden aan een ander, bestaand deputaatschap. Deputaten zijn van oordeel dat er voornamelijk een eigen deputaatschap in het leven geroepen zou moeten worden.

Zij voeren hier de volgende argumenten voor aan:

- a. een eigen deputaatschap vergroot de (her)kenbaarheid van de problematiek;
- b. de uitvoering van de te geven opdrachten vraagt om een eigen deskundigheid.

In een later stadium zou bezien kunnen worden in hoeverre de taken die samenhangen met de instandhouding van meldpunt en klachtencommissie, kunnen worden ondergebracht bij een ander, reeds bestaand deputaatschap.

4.7.7 De ‘kerkelijke weg’

Verder verdient het volgende nog de aandacht:

In het algemeen gesproken kan worden gesteld dat in geval er deputaten zijn betrokken bij bepaalde beslissingen, deze betrokkenheid formeel het karakter draagt van ‘advisering’. In de kerkorde worden geen ‘beslisbevoegdheden’ aan ‘door een meerdere vergadering benoemde deputaten’ toegekend. Deze blijven voorbehouden aan de kerkelijke vergaderingen zelf. Dit geeft aan dat er geen zelfstandige beslissingsbevoegdheid is voor deputaten. Hierbij past de kanttekening dat in de praktijk aan het toezicht of het advies van deputaten zoveel gezag kan worden toegekend dat dit toezicht of advies het karakter van een ‘beslissing’ kan krijgen, vergelijk de deputaten ex artikel 49 KO inzake hun betrokkenheid bij de onderzoeken van aanstaande predikanten.

Aan deputaten kunnen wel meer of minder vergaande (uitvoerings)handelingsbevoegdheden toegekend worden. Dit alles neemt niet weg dat in de kerkorde aan ‘de kerkelijke weg’ als uitgangspunt

wordt vastgehouden. Met de ‘kerkelijke weg’ wordt hier bedoeld dat de kerkenraad uiteindelijk de beslissing neemt en dat bezwaren via classis, particuliere synode en generale synode ingebracht kunnen worden.

Gelet op wat hierboven over de bevoegdheden van deze deputaten is gesteld, kan de bevoegdheid van de klachtencommissie seksueel misbruik niet verder strekken dan die van een adviesbevoegdheid. Dit betekent dat de uitspraak van de klachtencommissie de vorm heeft van een advies aan de desbetreffende kerkelijke vergadering c.q. de desbetreffende kerkenraad. In de kerkelijke vergadering wordt de uiteindelijke beslissing genomen. Dit betekent ook dat in deze opzet aan het uitgangspunt van ‘de kerkelijke weg’ kan worden vastgehouden.

4.7.8 Kerkelijk werkers, niet-bijzondere ambtsdragers

Het bovenstaande geldt ook voor kerkelijk werkers, niet-bijzondere ambtsdragers, hoewel zij in de kerkorde niet met zoveel woorden worden genoemd. De plaatselijke kerken verplichten zich met het accepteren van een landelijke regeling voor andere kerkelijk werkers om op een bepaalde manier te handelen bij klachten over seksueel misbruik. Omdat de klachtencommissie een adviserend orgaan is, blijft de eigen verantwoordelijkheid van de kerkenraad ten volle gehandhaafd. De landelijke regeling functioneert als een ‘uitvoeringsregeling’.

4.7.9 Regeling klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties

[Deze regeling is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst de volgende Bijlage V 5.]

4.7.10 Regeling beroepscommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties

[Deze regeling is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst de volgende Bijlage V 6.]

4.7.11 Conclusies

1. Het verdient veruit de voorkeur de kerkelijke inkadering van meldpunt en klachtencommissie c.q. beroepscommissie op landelijk niveau (bij generaal-synodale besluitvorming) te laten plaatsvinden.
2. Mede op grond van het feit dat de CGK en NGK positief staan tegenover een gezamenlijk meldpunt, verdient het aanbeveling het huidige meldpunt van De Driehoek om te vormen tot een onafhankelijke stichting waarin de GKV, CGK en NGK participeren.
3. Mede op grond van het feit dat de CGK te kennen hebben gegeven een ‘eigen’ klachtencommissie in het leven te willen roepen, dienen de GKV ook een ‘eigen’ klachtencommissie c.q. beroepscommissie in te stellen.
4. De uitvoering met betrekking tot het meldpunt dient opgedragen te worden aan een door de Generale Synode Zuidhorn 2002 in te stellen deputaatschap Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

5. Door de Generale Synode Zuidhorn 2002 dient een besluit genomen te worden tot instelling van een Klachtencommissie en een Beroepscommissie Seksueel misbruik in kerkelijke relaties, onder vaststelling van de klachtenregelingen, en waarbij de verdere uitvoering, waaronder benoeming van leden van beide commissies, opgedragen wordt aan onder 4 genoemd in te stellen deputaatschap.

4.8 Organisatie van een kerkelijk meldpunt

In voorgaande hoofdstukken over ‘beleid’ en ‘kerkelijke inkadering’ is de noodzaak van een kerkelijk meldpunt aangetoond. In dit hoofdstuk wordt de organisatievorm van een dergelijk meldpunt beschreven. Daarbij pleiten deputaten ervoor het huidige meldpunt, zoals dat nu onder regie van Stichting De Driehoek functioneert, om te vormen tot een onafhankelijke stichting. Deputaten stellen voor het bestuur van deze stichting samen te stellen vanuit de Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. De organisatie van de stichting, de doelstelling en de personele en financiële consequenties ervan komen vervolgens aan de orde in dit hoofdstuk.

4.8.1 Ontstaan huidig meldpunt

Ongeveer drie jaar geleden onderkende De Driehoek, stichting voor gereformeerde maatschappelijke dienstverlening, de noodzaak van een meldpunt voor seksueel misbruik in pastorale relaties, daartoe gebracht door situaties uit de praktijk van de hulpverlening. In samenwerking met de Gereformeerde Hogeschool deed De Driehoek daarnaast bij kerkenraden en pastores onderzoek naar de wenselijkheid van het instellen van een dergelijk meldpunt binnen de kerken. De Driehoek heeft vervolgens in samenspraak met een aantal predikanten een werkgroep in het leven geroepen, die een tweesporen-beleid volgde:

- enerzijds een meldpunt en klachtencommissie in het leven roepen om op vragen om hulp te kunnen reageren;
- anderzijds de kerkelijke weg volgen om tot een kerkelijk geaccepteerd beleid te komen met een meldpunt en klachtencommissie.

De Driehoek heeft voor dit werk het voortouw willen nemen. Uit de in hoofdstuk 2.3 vermelde cijfers blijkt dat het meldpunt in een behoefte voorziet: in de anderhalf jaar van zijn bestaan heeft het 34 meldingen van seksueel misbruik door iemand binnen de kerkgemeenschap ontvangen.

4.8.2 Overwegingen van De Driehoek

Het bestuur van De Driehoek wil het meldpunt en de klachtencommissie om een aantal redenen zelf niet langer in stand houden. Het is van mening, dat het hier een kerkelijke zaak betreft die niet tot de directe doelstelling van de stichting behoort. Het meldpunt moet evenals de klachtencommissie een bedding in de kerken krijgen. Uit contacten met het bestuur van De Driehoek is gebleken dat dit bestuur het niet langer verantwoord vindt het meldpunt uit het huidige budget te bekostigen.

4.8.3 Oprichting stichting

Deputaten hebben kennisgenomen van de opvattingen van het bestuur van De Driehoek en zijn van oordeel dat het bestaan van een meldpunt nuttig en noodzakelijk is gebleken. Gelet op de vraag van de Synode van Leusden, geven deputaten dan ook in het hoofdstuk ‘Kerkelijke inkadering’ de synode het advies te doen onderzoeken of het meldpunt van De Driehoek kan worden omgevormd tot een zelfstandige stichting. Deze stichting zou naar het oordeel van deputaten een gezamenlijk initiatief kunnen zijn van de GKV, de NGK en de CGK. Naar haar aard kan de samenwerking tussen de genoemde kerkgenootschappen het best haar beslag krijgen in de vorm van een stichting. De leden van het bestuur zouden moeten worden benoemd door de onderscheiden deputaatschappen van de in het meldpunt participerende kerken. Door de samenwerking van genoemde kerkgenootschappen kan het meldpunt een omvang krijgen die een werkniveau van voldoende kwaliteit kan waarborgen, omdat het dan mogelijk is voldoende medewerkers van verschillende disciplines aan te trekken. Door de samenwerking te beperken tot de drie genoemde kerken, zien deputaten het gereformeerd karakter van het meldpunt voldoende gewaarborgd.

4.8.4 Doel van de stichting

Doel van de stichting is het voorkomen en tegengaan van seksueel misbruik door kerkelijk werkers binnen de kerken die het meldpunt instandhouden. De stichting tracht dit doel te bereiken door:

- a. informatie, voorlichting, preventie en nazorg met betrekking tot seksueel misbruik in het algemeen en door kerkelijke werkers in het bijzonder;
- b. het in ontvangst nemen c.q. registreren van en rapporteren over meldingen van seksueel misbruik door kerkelijk werkers;
- c. het organiseren van spreekuren met medewerking van deskundige hulpverleners;
- d. het begeleiden van slachtoffers en daders door een netwerk van vertrouwenspersonen (verschillende vertrouwenspersonen voor slachtoffers en daders);
- e. het opstellen en hanteren van protocollen die in gevallen van gemeld seksueel misbruik kunnen dienen om een melder te begeleiden. Deze begeleiding kan resulteren in het door de melder indienen van een klacht bij de klachtencommissie, of in een verwijzing naar een instantie voor hulpverlening;
- f. het ontwikkelen van beleidsvoornemens die het doel van de stichting kunnen dienen en het doen van aanbevelingen voor beleid aan de deputaatschappen van de deelnemende kerken.

Het is van belang hier te benadrukken, dat het werk van de stichting en ook dat van deputaten eerst en vooral preventief van aard is. Er zal dan ook een preventie- en voorlichtingsplan moeten worden ontwikkeld, waarin de problematiek van misbruik, het voorkomen ervan – in de dubbele accentuatie van het woord – en de mogelijkheden om te melden en te klagen bij respectievelijk het meldpunt en de klachtencommissie voor het voetlicht worden gebracht. Deputaten adviseren het in te stellen deputaatschap de suggestie mee te geven de door De Driehoek in de afgelopen jaren opgebouwde expertise niet te negeren.

4.8.5 Nazorg

Deputaten willen nog enige woorden wijden aan het onderdeel nazorg. Het lijkt misschien wat vreemd om dit onderdeel te noemen bij het meldpunt. Uit de praktijk is echter gebleken dat juist de nazorg in het geheel van de procedure die volgt na een melding van seksueel misbruik en behandeling door een klachtencommissie, weinig aandacht krijgt. Vaak is het zo dat men, nadat een zaak van seksueel misbruik is afgerond, weer zo snel mogelijk wil overgaan tot de praktijk van alle dag. Heeft de klachtencommissie een uitspraak gedaan en is er door de kerkenraad en eventueel de classis een oordeel geveld, dan is voor veel mensen de kous af. Dat er daarna voor de dader en vooral voor het slachtoffer nog een lange weg te gaan is, onttrekt zich in veel gevallen aan de waarneming en ook vooral aan het inlevingsvermogen van veel mensen. Het proces dat volgt, is vergelijkbaar met een rouwproces; het kost tijd en ook veel aandacht en energie. Het is van belang dat er een instantie is waar men terecht kan voor de nazorg. Het meldpunt zal die in de ogen van deputaten niet zelf ter hand moeten nemen. Veeleer zal het een functie hebben in de organisatie van nazorg. Zo zou het meldpunt slachtoffers in contact kunnen brengen met en verwijzen naar instanties en personen die bekwaam zijn in het hantieren van dergelijke processen. Mogelijk dat cliënten- en patiëntenorganisaties als bijvoorbeeld De Wegwijzer hier een rol kunnen spelen.

4.8.6 Personeel en financiering

De stichting meldpunt zal voor de uitvoering van het werk een beroep doen op gekwalificeerde hulpverleners. Daarbij is het de bedoeling zo efficiënt en effectief mogelijk te werk te gaan. Dat betekent dat het meldpunt in contact zal treden met hulpverleningsinstanties binnen de gereformeerde gezindte. Het meldpunt zelf zal zo weinig mogelijk personeel in dienst nemen. De kosten zullen door de gezamenlijke kerken gedragen moeten worden. Een eerste ruwe schatting van de kosten komt op een bedrag van € 18.180 (*f* 40.000,-). Dit zou betekenen dat er een bedrag van ongeveer € 0.09 (*f* 0,20) per ziel gevraagd zou moeten worden om het meldpunt te kunnen bekostigen.

4.8.7 Conclusies

Deputaten stellen de synode voor een in te stellen deputaatschap op te dragen:

1. de organisatie van een kerkelijk meldpunt ter hand te nemen;
2. dit zo mogelijk te doen in samenwerking met de CGK en de NGK;
3. voor de besturing en organisatie hiervan een stichting op te richten;
4. de doelstelling van de stichting vast te stellen conform het in dit hoofdstuk voorgestelde;
5. het werkplan voor de stichting op te stellen;
6. hierbij vooral ook gebruik te maken van bestaande expertise.

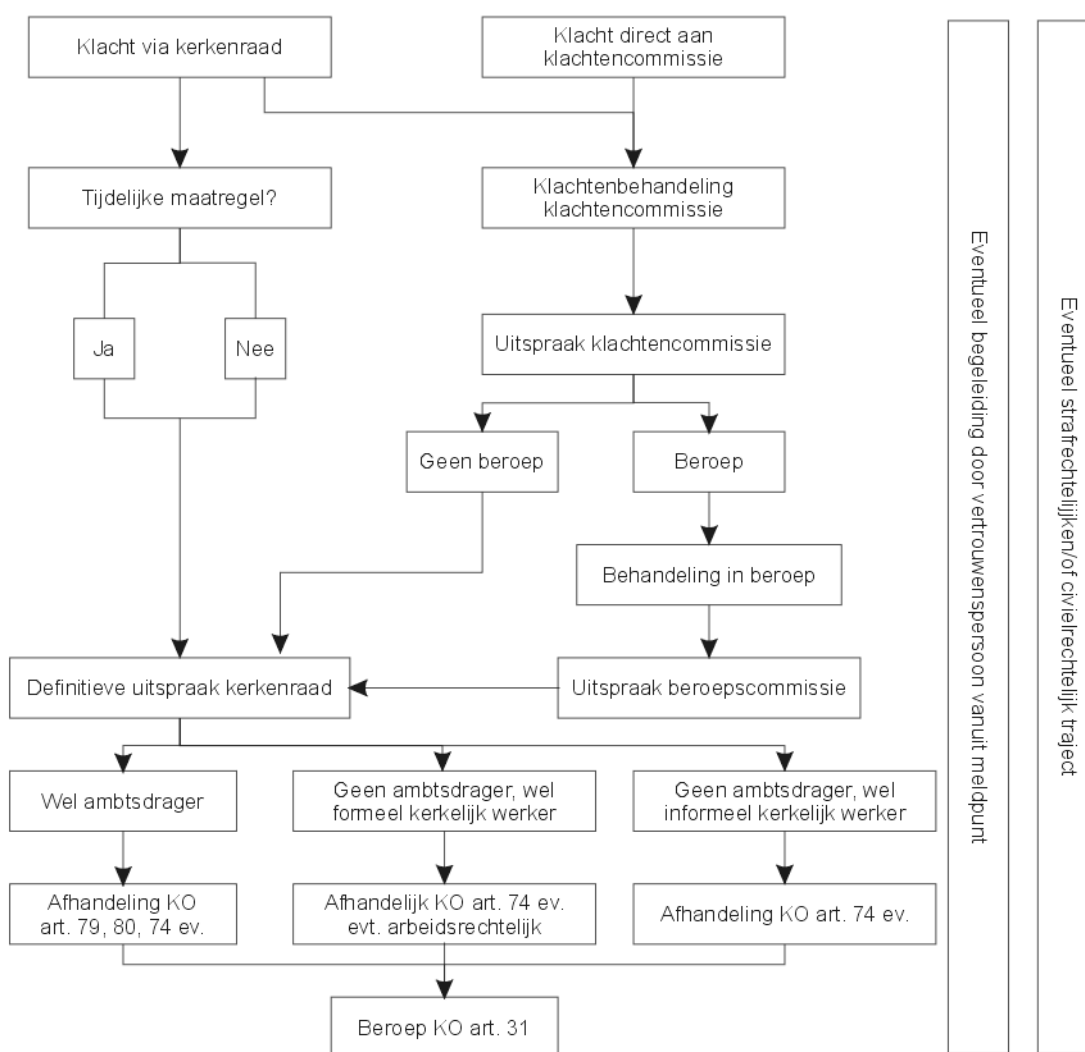
---

5 – Conceptbesluiten

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 102.]

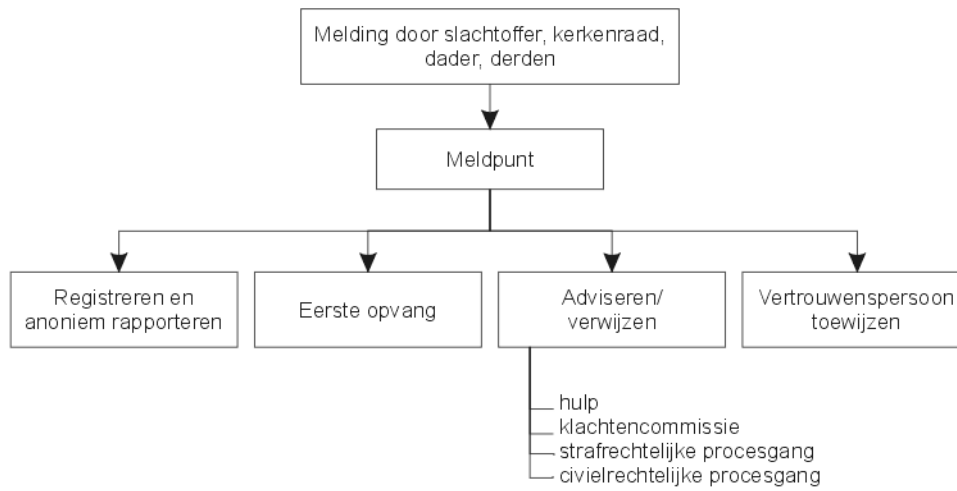
6 – Bijlagen

6.1 Schematische weergave proces van verwerken klacht over seksueel misbruik

6.2 Schematische weergave activiteiten meldpunt bij melding

6.3 Samenvatting van *Geschonden Lichaam*

Pastorale gids voor gemeenten die geconfronteerd worden met seksueel geweld, door dr. R. Ruard Ganzevoort en drs. Alexander L. Veerman.

Inleiding

Dit boek gaat over kerkelijke gemeenten die geconfronteerd worden met seksueel geweld. Van alle Nederlanders is 10% slachtoffer gemaakt van seksueel misbruik, terwijl 45% slachtoffer is (geweest) van structureel geweld in de huiselijke kring. Er is geen reden om aan te nemen dat in kerkelijke kring de cijfers lager liggen. Er is behoefte aan meer inzicht en structuur om op een goede manier als gemeente te kunnen functioneren wanneer zich een situatie van seksueel misbruik voordoet. Dit boek is gebaseerd op onderzoek naar de verbanden tussen seksueel misbruik en geloof, en op contacten met gemeenten die met seksueel misbruik werden geconfronteerd. Het is een vervolg op en uitwerking van het rapport *Godsdienst en incest* en de nota *Schuilplaats in de wildernis?* die op de synode van de SoW-kerken werden behandeld in 1999. De concretisering naar de praktijk van de plaatselijke kerken en gemeenten wordt daarbij beoogd door beantwoording van de volgende vragen:

- Wat gebeurt er in en met een gemeente wanneer men wordt geconfronteerd met seksueel geweld?
- Hoe kan een gemeente daar zorgvuldig mee omgaan?
- Wat kunnen betrokken gemeenteleden doen?
- Hoe kan een gemeente door een zo pijnlijk proces heen begeleid en opnieuw opgebouwd worden?

Uitgangspunt is de uitspraak van de synode: ‘seksueel misbruik is zonde: kwaad in Gods ogen en onrecht tegenover de medemens.’ En: ‘de kerk dient onomwonden te kiezen voor de slachtoffers van seksueel misbruik.’ Een duidelijke stellingname die voor dit boek elke neutraliteit uitsluit. Het is geen handboek, maar een pastorale gids die de lezer zicht geeft op het brede veld van seksueel geweld en wegen wijst om met het oog daarop in het kerkelijk beleid koers te bepalen. Het boek bestaat uit vier hoofdstukken:

1. Over het trauma, de wonden die ontstaan door seksueel geweld
2. Processen en factoren die meespelen
3. Geloofsvragen en de Bijbel
4. Handreiking voor beleid in de gemeente

Als illustratie worden korte praktijksituaties beschreven.

6.3.1 Hoofdstuk 1: Seksueel geweld: schrijnende wonden

Dit hoofdstuk beschrijft de definitie van seksueel geweld en de begrenzing van de begrippen.

We verstaan onder seksueel geweld elke situatie waarin iemand gebracht wordt tot het ondergaan of uitvoeren van seksuele activiteit in woorden, gebaren, of handelingen of de dreiging daartoe, terwijl hij of zij dat niet wenst of niet in staat is daarover te beslissen. Het kernwoord is ‘geweld’ als de negatieve uiting van het neutrale begrip macht. Met geweld wordt elke vorm van overheersing bedoeld waarbij tegen de wil van de ander diens grens wordt overschreden. Dit geweld krijgt op seksuele wijze gestalte, met woorden, gebaren of handelingen, met of zonder lichamelijk contact, met of zonder fysieke dwang enzovoort. De schrijvers wijzen erop dat seksueel geweld niet een bepaalde vorm van

seksualiteit is, geen glijdende schaal van positief seksueel contact naar seksueel geweld, maar van twee verschillende dimensies: van niet-seksueel naar seksueel, van niet-geweld naar geweld. Seksueel geweld is dus een vorm van (machts)misbruik dat in seksuele gestalte wordt uitgeoefend.

Gedaanten van het kwaad

Vier bijzondere thematieken:

Incest

Fundamenteel en eigensoortig is bij incest het kenmerk dat het seksueel geweld plaatsvindt tijdens de jeugd, waardoor de ontwikkeling van de persoonlijkheid in een vroeg stadium verstoord wordt, terwijl de dader binnen het gezin vaak onaantastbare macht heeft en het kind dat tot slachtoffer wordt gemaakt, geen mogelijkheid heeft de gezinssituatie te verlaten.

Seksueel misbruik in pastorale relaties

Met deze thematiek houdt zich onder andere de Interkerkelijke Stichting tegen Seksueel Misbruik in Pastorale Relaties (SMPR) bezig. Hier is het seksueel geweld direct verbonden met religieus geladen relaties, terwijl de dader binnen de kerk een belangrijke positie heeft. Het begrip ‘pastorale relatie’ wordt ruim opgevat: alle ambtsdragers binnen een kerk, maar ook de pastoraal of diaconaal werker, de supervisor, de jeugdwerker, cantor en organist, voorzover zij in een kerkelijk dienstverband werkzaam zijn. Kenmerkend is de asymmetrie in de relatie door het verschil in positie, macht en verantwoordelijkheid. Grensoverschrijdingen zijn daarom schadelijk omdat ze plaatsvinden in een afhankelijkheidsrelatie. Als misbruik van gezag zijn ze derhalve in juridische zin strafbaar (art. 249 WvS).

Pedoseksualiteit

Hier gaat het niet over de feitelijke handelingen of de relatie waarbinnen die plaatsvinden, maar om de gerichtheid van de dader. Onderscheid maken we tussen de pedoseksuele gerichtheid en pedoseksuele handelingen. Wanneer iemand (al dan niet met een pedoseksuele gerichtheid) seksueel contact met kinderen aangaat, spreken we van misbruik vanwege de aan het verschil in leeftijd en mogelijkheden inherente machtsproblematiek. Bij pedoseksualiteit gaat het over mensen met een bepaalde gerichtheid die soms overgaan tot seksueel misbruik, maar soms juist afzien van seksueel contact met kinderen. Het ontbreken van goede (pastorale en therapeutische) zorg voor mensen met een pedoseksuele gerichtheid en de maatschappelijke verontwaardiging leiden vaak tot een isolement dat ernstige uitwassen tot gevolg kan hebben.

Ritueel misbruik

Hiervan is sprake wanneer seksueel geweld gepaard gaat met symbolische handelingen die op een bepaalde manier en in een bepaalde volgorde uitgevoerd worden. Een bijzondere vorm daarvan is weer satanistisch ritueel misbruik, waarbij de rituelen onderdeel uitmaken van satanische aanbidding en ceremonieën. Ritueel misbruik als vorm van seksueel geweld stuit op groot onbegrip en ongeloof bij hulpverleners en omstanders. De vaak extreme uitingen, de structurele patronen en de religieuze lading dragen bij aan een ernstige beschadiging van het slachtoffer.

Seksueel geweld: onzichtbaar aanwezig

In deze paragraaf wordt – op grond van allerlei onderzoeken – een beeld gegeven hoe veelvuldig seksueel geweld voorkomt en hoe groot de kans is dat dit in de eigen gemeente aan de orde is. Seksueel geweld komt voor in alle lagen van de bevolking. Er is geen enkele aanwijzing dat het binnen de kerk

minder of meer voorkomt dan erbuiten. Van alle jongens is 10% en van alle meisjes 30% slachtoffer geworden van seksueel geweld binnen dan wel buiten het gezin. Binnen het gezin is 13% van alle mannen en 30% van alle vrouwen (als kind of volwassene) slachtoffer. Dit misbruik gaat binnen het gezin vaak samen met geestelijk en lichamelijk geweld.

Over het aantal gevallen van seksueel misbruik in pastorale relaties in Nederland is niet heel veel bekend. In de afgelopen jaren (1998-2000) betrof dat negentig meldingen, in de afgelopen vijf jaar 240. In Amerika bleek dat 10% van de predikanten een seksuele relatie had met iemand anders dan de eigen levenspartner, waarbij 70% gemeentelid was.

Van de gevallen blijkt 90% te zijn gepleegd door mannen. De meeste daders blijken ook zelf slachtoffer te zijn geweest, maar niet alle slachtoffers worden dader. Bij het ontbreken van sociale steun en deskundige hulp is de kans groter dat een slachtoffer van ernstig misbruik ook dader wordt. In verreweg de meeste gevallen is de dader een bekende van het slachtoffer. Overigens maken de meeste daders meer dan één – soms tientallen – slachtoffers.

Uit deze cijfers blijkt dat het gezin en de kerk helaas niet per definitie de veilige havens in een geweldddadige wereld zijn waarvoor wij ze houden.

Geschonden lichaam

Deze titel wijst zowel op de gevolgen van traumatische ervaringen voor het slachtoffer als ook voor de kerkelijke gemeente (Lichaam van Christus). Ernst en gevolgen van seksueel misbruik hangen tenminste af van:

1. de achtergrondsituatie
2. de feitelijke gebeurtenissen en hun beleving
3. de reactie van het slachtoffer (bijvoorbeeld diens draagkracht) en van omstanders.

Vervolgens wordt op vier velden: lichamelijk, psychisch, sociaal en seksueel, een schets gegeven van de gevolgen en in schema gebracht op blad 25. Het slachtoffer gebruikt vaak overlevingsstrategieën als reactie op het langdurige misbruik om zich te kunnen handhaven. Genoemd worden: vermijden; verzwijgen; bagatelliseren, generaliseren, compenseren en transformeren. De schade die structureel in de persoonlijkheid verankerd kan raken, wordt ook wel psychiatrisch gelabeld: complexe posttraumatische stressstoornis.

Seksueel geweld dat zich afspeelt in de kerkelijke gemeente, maakt haar tot medeslachtoffer. Daarbij worden primaire en secundaire slachtoffers onderscheiden: primair is degene die het seksueel geweld aan den lijve heeft ondergaan. Secundaire slachtoffers zijn: partner, vrienden, kennissen, gemeenteleden. Hier is het beeld van de kringen in de vijver toe te passen: kringen die direct om de inslag ontstaan, hebben de meeste golfslag. Ook hier zijn de gevolgen weer afhankelijk van verschillende factoren: de persoonlijke levensloop van het gemeentelid, de relatie van elk gemeentelid afzonderlijk met de kerk, de positie van de dader en van het slachtoffer, de wijze waarop de onthulling van het seksueel geweld plaatsvindt en ten slotte de afwikkeling. Deze gevolgen worden pas zichtbaar op het moment dat de gemeente geconfronteerd wordt met het seksueel geweld. Daarbij dreigt het gevaar van harmonisatie: het opofferen van het slachtoffer. Als de gemeente secundair slachtoffer wordt, heeft dit meestal ook gevolgen voor de spiritualiteit, de viering van de sacramenten en de band met God en de Heilige Schrift. De indruk bestaat dat deze zaken in de gemeente meer voorkomen dan op grond van cijfers verondersteld zou kunnen worden. Dit heeft te maken met de belangen die ieder slachtoffer – primair en secundair – heeft bij het verzwijgen. De kerk kan ook medeverantwoordelijkheid dragen voor het instandhouden van dit zwijgen. Maar ook wanneer de kerk niet op de hoogte is van het geweld, kan zij hierin wel degelijk een rol spelen. Dit heeft te maken met het klimaat in de gemeente: hoe wordt er expliciet of impliciet omgegaan met macht en onrecht, seksualiteit, man-vrouw-verhou-

dingen en -beelden, gezin en huwelijk. Het klimaat wordt ook bepaald door reacties van gemeenteleden op spanningen en conflicten.

6.3.2 Hoofdstuk 2: Mechanismen

In het eerste hoofdstuk zijn de verschillen tussen vormen van seksueel geweld in kaart gebracht. In dit hoofdstuk worden de overeenkomsten in de fundamentele mechanismen beschreven: *macht, loyaliteit, seksualiteit en de normen voor mannelijkheid en vrouwelijkheid*.

Macht

Macht wordt onderverdeeld in machtspositie, machtsmiddelen, machtsuitoefeningen en de behoeften die daaraan ten grondslag liggen. Loyaliteit belemmert slachtoffers en omstanders om in verzet te komen tegen het kwaad. Macht wordt gedefinieerd als het vermogen om een deel van het gedrag (inclusief gedachten en gevoelens) van een ander te bepalen. Macht kan zowel positief als negatief gebruikt worden. Beslissend is de vraag in wiens belang die macht wordt gehanteerd: in het belang van zichzelf of in het belang van de mindermachtige. Geweld wordt hier bedoeld als macht die tot schade van een mindermachtige wordt uitgeoefend. Macht is geen statisch maar een dynamisch begrip. Machtsuitoefening is vaak heel subtiel, met name in veel gevallen van seksueel misbruik in pastorale relaties. Predikanten zijn zich vaak te weinig bewust van de overmacht die zij bezitten door hun centrale positie, kennis, taalvaardigheid enzovoorts. Hoewel de positie en status van predikanten grondig is veranderd, is hun macht wellicht niet kleiner, maar vooral minder zichtbaar geworden. Datzelfde geldt voor kerkenraden.

Ook in pedoseksuele relaties is vaak sprake van een subtiel en ongrijpbaar machtsoverwicht. Aan de andere kant van het spectrum spreken we van brute machtsuitoefening bij verkrachting en de combinatie van seksueel misbruik met mishandeling, seksuele intimidatie, zoals bij stalking. Bij (seksueel) geweld is het machtsstreven gericht op de totale controle over de ander. Dat betekent dat de dader een totalitair systeem opbouwt waarin het slachtoffer gevangen is. Daarbij wordt het slachtoffer ertoe gebracht om te 'willen' wat de dader doet. Zo probeert de dader vaak het slachtoffer te laten denken dat hij of zij het seksueel contact zelf gewild heeft. De dreiging van het geweld of liefdesverlies en de wens van de dader om het slachtoffer van haar/zijn eigen wil te beroven, kunnen een totale afhankelijkheid bewerkstelligen, waarin het slachtoffer volstrekt gehoorzaam is aan de dader. Zeker wanneer het slachtoffer emotioneel of financieel afhankelijk is van de dader, is het moeilijk om uit de situatie van misbruik te komen. Macht is vooral een centraal begrip omdat bij slachtoffers de ervaring van machteloosheid vaak de kern raakt. Niet alleen het lichaam is gebruikt en tot object gemaakt, maar daarmee is ook hun autonomie (macht over zichzelf) geschonden. Een van de aspecten van deze machtsproblematiek is de internalisering van gedachten en redeneringen van de dader door het slachtoffer. Daarmee wordt bedoeld dat het slachtoffer zo gevangen zit in de relatie met de dader, dat diens gedachten en gevoel als eigen worden verinnerlijkt. Seksueel geweld wordt dan ook niet gedefinieerd als een ongezonde vorm van seksualiteit, maar als een ernstige vorm van machtsmisbruik.

Loyaliteit

Dit tweede mechanisme hangt nauw samen met macht. Door loyaliteit kan de mindermachtige geen gebruik maken van de machtsmiddelen die in principe ter beschikking zouden kunnen staan. Ook loyaliteit is op zichzelf niet negatief. Het is het bindmiddel waardoor sociale verbanden functioneren en in stand worden gehouden. Loyaliteit veronderstelt dat we bereid zijn zaken door de vingers te zien

omwille van de relatie die we met een ander hebben. Het gaat om vertrouwensrelaties, die in het gezin en de kerk centraal staan. Seksueel geweld vindt in het overgrote deel van de gevallen binnen die context plaats. Dit gegeven verzwaart voor slachtoffers de ernst van de aangedane schade. Zij worden in hun vertrouwen zo fundamenteel beschaamd, dat velen niet of nauwelijks in staat zijn een ander mens of God te vertrouwen. Daarom zijn ze zo loyaal naar de dader dat ze deze nog liever vrijpleiten dan met het misbruik naar buiten te treden. Het verbreken van de vertrouwensrelatie betekent immers dat definitief wordt afgezien van liefde, steun en respect die het slachtoffer van de dader had verwacht te zullen krijgen (en vaak ook kreeg bij het opbouwen van die relatie).

Loyaliteit krijgt vaak de vorm van zwijgen. Slachtoffers, daders en omstanders kunnen jarenlang het idee hebben dat dat de veiligste weg is. Doorbreken slachtoffers het zwijgen dan wordt er vaak een proces in gang gezet om de rust te herstellen. Hier treden dan dezelfde overlevingsstrategieën op die al eerder genoemd zijn: bagatelliseren, ontkennen enzovoorts. Een belangrijk afweermecanisme is 'blaming the victim'. Het slachtoffer dat wegloopt van huis, afwijkend seksueel gedrag vertoont, drugs gebruikt en aan psychische stoornissen lijdt, wordt door beschuldigingen in diskrediet gebracht. Een andere vorm om de loyaliteit en het zwijgen in stand te houden is de neiging om seksueel misbruik als een incidenteel en individueel probleem te beschouwen. In dat geval wordt aan de individuele slachtoffers therapie of pastorale zorg aangeboden, maar vindt geen strijd plaats tegen de structuren die het seksueel misbruik hebben mogelijk gemaakt. Met een individuele oplossing lijkt het probleem uit de wereld.

Seksualiteit

In dit boek wordt maar weinig aandacht besteed aan seksualiteit als apart begrip. Het gaat over geweld dat op seksuele wijze tot stand komt. In deze paragraaf gaat het over de vragen wanneer iets op 'seksuele wijze' wordt beleefd, waarom juist seksualiteit het terrein van het geweld wordt en wat de gevolgen voor de seksualiteitsbeleving kunnen zijn. In de samenhang tussen macht en seksualiteit mag de macht niet gebruikt worden voor de seksuele wensen, verlangens, lusten of begeerten van de meer-machtige. Macht kan wel positief in dienst komen te staan van de bescherming van seksualiteit. Wat is het bijzondere van het seksuele in het geweld en waarom wordt geweld zo vaak op het veld van de seksualiteit uitgeoefend? Waarschijnlijk heeft dat voor een deel (of in een aantal gevallen) te maken met de seksuele verlangens van de dader. Voor een ander deel (of in andere gevallen) wordt juist seksueel geweld gebruikt omdat daarmee de macht over de ander maximaal wordt. De combinatie is juist voor slachtoffers schadelijk vanwege die verbinding. Het slachtoffer wordt gedwongen tot een overgave en intimiteitbeleving waar zij of hij niet voor kiest. Daarmee wordt inbreuk gemaakt op de persoonlijke integriteit oftewel de ziel van de mens. Het heilige van iemands innerlijk kan alleen veilig gedeeld worden als het geschonken wordt. Wie het rooft, pleegt heiligschennis. De gevolgen van seksueel geweld liggen voor een deel ook weer op het vlak van de seksualiteit.

Mannelijkheid en vrouwelijkheid

Bij seksueel geweld spelen de thema's mannelijkheid en vrouwelijkheid een bijzondere rol. We onderscheiden daarbij mannelijke daders, mannelijke slachtoffers, vrouwelijke daders en vrouwelijke slachtoffers. De mannelijke of vrouwelijke identiteit die iemand zich eigen maakt, is opgebouwd uit vier factoren: biologie – dominante culturele normen – subculturele invloeden – unieke situatie.

Voor mannen betekent dit dat het plegen van seksueel misbruik geen schending van hun mannelijke rol hoeft in te houden. Slachtofferschap daarentegen verdraagt zich meestal niet met de normen van mannelijkheid.

Voor vrouwen betekenen de genoemde historisch gegroeide normen dat zij meer risico lopen tot slachtoffer gemaakt te worden. Ook in de kerk hebben vrouwen minder macht dan mannen en minder mogelijkheden om voor hun ervaring en visie gehoor te vinden. De confrontatie met seksueel misbruik betekent dan ook voor de kerk dat de heersende normen van mannelijkheid en vrouwelijkheid kritische aandacht verdienen. De invloed van de verschillende factoren zal per persoon anders zijn, maar duidelijk is dat er een complex krachtenveld ontstaat.

In een schema op bladzijde 55 worden vier krachtlijnen afgezet op de twee assen: macht – onmacht en openheid – isolement. De vier krachtlijnen zijn:

1. invloed van mannelijkheid – vrouwelijkheid
2. invloed van het trauma van seksueel geweld
3. invloed van overlevingsstrategieën die door mannen en vrouwen gekozen kunnen worden
4. invloed van het geloof.

6.3.3 Hoofdstuk 3: Bijbel en geloof

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de complexe relatie tussen seksueel geweld en de Bijbel en het geloof. Slachtoffers blijken veel of weinig met de Bijbel te kunnen. Het thema vergeving brengt velen in verwarring. In deze complexiteit worden enige onderscheidingen gemaakt. Drie contexten worden gehanteerd: de schrijvers van de Bijbel, het geheel van de Bijbel (canon) en die van de huidige lezers (inclusief de christelijke traditie). Een aantal thema's komt aan de orde naar aanleiding van een vragenlijst die is opgestuurd naar theologen en hulpverleners. Dit aan de hand van de begrippen uit het vorige hoofdstuk: macht, loyaliteit, seksualiteit en mannelijkheid/vrouwelijkheid.

Bijbel, boodschap en context

Voor de schrijvers van de Bijbel geldt dat zij kinderen van hun tijd waren. Mede door de invloed van maatschappelijke en culturele waarden en normen van die tijd ontkomt de Bijbel niet aan een bepaalde kwetsbaarheid, die vraagt om zorgvuldigheid in de uitleg. Wanneer er geen rekenschap wordt gegeven van deze intrinsieke kwetsbaarheid van de Bijbel, is het gevaar groot dat de Bijbel wordt misverstaan. Dit kan leiden tot ideologisch misbruik, waarbij theologische of bijbelse argumenten worden gehanteerd om bepaalde (schadelijke) denkbeelden te rechtvaardigen. Het is echter volkomen helder dat God elke vorm van seksueel geweld afwijst. Om deze boodschap uit te dragen, maken de bijbelschrijvers echter wel gebruik van gangbare culturele opvattingen uit de tijd waarin ze Gods woorden opschreven. Dit is bijvoorbeeld te herkennen in het verhaal van de dochters van Lot (Genesis 19).

De aandacht voor de context van de canon voorkomt vervolgens dat teksten en verhalen worden geïsoleerd en verabsoluteerd, en op die wijze schadelijk worden voor slachtoffers van seksueel geweld. Oog voor het geheel van de bevrijdende boodschap van het evangelie komt de pastorale begeleiding ten goede. Dit wordt geadstrueerd met gedeelten uit het Oude en het Nieuwe Testament met betrekking tot de thema's vergeving, barmhartigheid en genade.

Wat voor de tekst geldt, geldt ook voor de lezer/es van die tekst. Mensen leven in het krachtenveld van een bepaalde cultuur en een (bepaalde) kerkelijke traditie. De opvattingen die daar heersen, bepalen ons in zekere mate bij het lezen van de Bijbel. Het levensverhaal van de lezer/es is medebepalend voor de manier waarop een bijbeltekst gelezen en geïnterpreteerd wordt. Het is dan ook begrijpelijk dat daders, slachtoffers en omstanders verschillend lezen en uitleggen. Voor de uitleg en toepassing van bijbelteksten moeten we dan ook rekening houden met dit verschillende perspectief. In dit boek wordt

de keus gemaakt om een hermeneutische prioriteit te geven aan het perspectief van het slachtoffer. Zo is bijvoorbeeld het beeld van God als vader voor veel slachtoffers van seksueel geweld een beangstigend en belemmerend beeld, terwijl andere slachtoffers er juist rust en ruimte in vinden. Het beeld van 'God de Vader' hoeft dan ook niet te worden opgegeven. Wel is het van belang om begrip te hebben voor en tegemoet te komen aan de mogelijke geloofsproblemen van slachtoffers.

Dit wordt vervolgens uitgewerkt aan de hand van het verhaal van Tamar en Amnon, waarin op scherpe en indringende wijze het probleem van seksueel geweld aan de orde wordt gesteld. (2 Samuël 13:1-22). Hierin wordt in duidelijke taal de verkrachting van Tamar door Amnon beschreven. De tekst van dit gedeelte helpt om zicht te krijgen op verschillende rollen waarin mensen betrokken kunnen zijn bij seksueel geweld en op de processen die aan de orde zijn. De strategieën van seksueel geweld, de gevolgen en het onvermogen om ermee om te gaan, worden pijnlijk onder woorden gebracht. Het speelt in de tijd van Koning David (1000 v. Chr.) Kort daarvoor heeft hij overspel gepleegd met Batseba en heeft hij haar man laten doden. List, bedrog, verkrachting en doodslag vormen de bedding van deze geschiedenis.

Bijbel en macht

In deze paragraaf wordt vervolgens stilgestaan bij bijbels-theologische thema's als almacht, geweld en lijden, autonomie en gehoorzaamheid. In het leven van slachtoffers van seksueel geweld spelen macht en machteloosheid een belangrijke rol. Wanneer iemand slachtoffer wordt van seksueel geweld, is hij of zij in een situatie gebracht waar geen ontsnapping aan de seksuele of seksueel getinte handelingen mogelijk is. Vanuit deze achtergrond kan spreken over Gods macht problematisch zijn. In de relatie tussen God en mens is er sprake van fundamentele ongelijkwaardigheid en dus van machtsverschil. Nu heeft God zich aan Israël en in Jezus Christus ook aan ons geopenbaard als een God die van de macht geen misbruik maakt, maar haar juist ons ten goede gebruikt. Toch maakt het gegeven van zijn macht het spreken over de relatie tussen God en mens kwetsbaar. Op tenminste twee manieren kan een communicatieprobleem optreden vanuit het perspectief van een slachtoffer. De eerste betreft het beeld van God en het beeld van de mens; de tweede gaat over de vraag wie God ter sprake brengt. In het Nieuwe Testament ontvangen we het beeld van God als Vader (Abba). Dat roept op tot associaties en emoties die vooral met zorg, leiding en warmte te maken hebben. In de christelijke traditie is dit beeld van God verder toegespitst op de almacht, alziendheid en alomtegenwoordigheid van de Vader. Dit beeld nu kan juist bedreigend zijn voor slachtoffers omdat het sterke associaties oproept met de rol van de dader in haar of zijn leven. Zo ervaren slachtoffers bij het lezen van de Bijbel dat geweld niet alleen door God wordt goedgekeurd, maar dat God soms ook aanzet tot geweld en zelf gebruikmaakt van geweld. Denk aan de zondvloed en de uittocht uit Egypte, aan de intocht in Kanaän.

Geweld van Godswege heeft niet alleen de betekenis van straf, maar ook van offer. Denk aan de verovering van Jericho. Pijnlijk voor slachtoffers is ook het gedeelte over Jefta (Richteren 11:30-40), waar een gelofte aan God prevaleert boven het leven van zijn dochter. Nog scherper wordt dit bij het lijden en sterven van Jezus Christus. De klassieke interpretatie binnen onze christelijke traditie benadrukt dat de verlossing van de mens en het herstel van de relatie met God tot stand is gebracht door het lijden en het offer van Jezus. Voor slachtoffers kan dit problematisch zijn. Het kan suggereren dat God het lijden van zijn kinderen op prijs stelt. Termen als overgave en gehoorzaamheid worden via het voorbeeld van Jezus tot opdracht voor slachtoffers om het misbruik te blijven dulden en zich er niet tegen te verzetten. Dat geldt nog meer bij incest, omdat daarbij een associatie met plaatsvervangend offer voorstelbaar is. Het lijden van Jezus was toch ook lichamelijk? Het beeld van God hangt samen

met het beeld van de mens. De mens moet immers uit schuld en zonde verlost worden. Wat is er dan mooier om mee te mogen lijden met Jezus?

Een tweede communicatieprobleem heeft te maken met de vraag wie God ter sprake brengt. Daders oefenen vaak een belangrijke invloed uit op slachtoffers. Binnen een vertrouwensrelatie vinden naast seksueel geweld ook emotionele manipulatie, psychische mishandelingen en fysieke overweldiging plaats. Op allerlei manieren laat de dader aan het slachtoffer weten dat hij of zij meer macht heeft. Dit wordt vervolgens door het slachtoffer geïnternaliseerd. De internalisering van de opvattingen van de dader kan leiden tot ernstige gevolgen voor de geloofsbeleving van het slachtoffer. Het seksueel misbruik kan in de ogen van het slachtoffer religieus gelegitimeerd gaan lijken.

Hoe kan de kerk hiermee omgaan: God de almachtige of God de machteloze, meelijdende? In beide situaties is de mens machteloos. Hoe komen we uit de impasse? Het begrip ‘bekrachtiging’ wordt ingevoerd. Daarmee wordt onderscheid gemaakt tussen macht over een ander en macht met of voor een ander. Dat betekent dat God de verantwoordelijkheid op Zich neemt om de machteloze mensen te versterken. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen lijden als een moreel neutrale categorie en kwaad. Kwaad heeft te maken met onrecht, met machten die destructief zijn en gericht op de ondergang van mensen. Het gaat om de schuld die de een op zich laadt tegenover de ander. Slachtoffers vragen om bevrijding uit de machten van het kwaad. God bekrachtigt slachtoffers om zich te verzetten tegen het kwaad. God bevrijdt mensen uit onderdrukking met zijn oordeel over wie onrecht plegen. Zo kan voorkomen worden dat slachtoffers bang worden gemaakt voor Gods oordeel, of dat daders mensen bij God vrijuit te kunnen gaan.

Autonomie en gehoorzaamheid

Zo kunnen slachtoffers uit hun rol stappen. Daarbij kan hun verantwoordelijkheid worden teruggegeven. Dit bekrachtigen heeft alles te maken met het herstellen van autonomie. Nu zijn er in ons geloof zwaartepunten en accenten gelegd op verschillende thema's die juist voor onmachtige mensen niet bevrijdend zijn. Zo zijn in de loop van de geschiedenis mens en God in een zekere concurrentie gedrongen. De macht van de mens wordt geminimaliseerd, omdat dat anders ten koste zou gaan van de grootheid van God. De mens als nietig en afhankelijk wezen en ‘geneigd tot alle kwaad’. Het besef niet van God te kunnen wegvlugten (Psalm 139) kan door slachtoffers te gemakkelijk beleefd worden als gevangenschap. Dan de hiërarchische structuur in de kerk. Ambtsdragers staan tegenover – maar feitelijk ook boven – gemeenteleden op basis van hun positie. Dat geeft hen macht in vertrouwensrelaties, die geautoriseerd is door kerkelijke regelingen en onderbouwd met bijbelse argumenten. Er zijn verschillende manieren om de mindermachtige op zijn plaats in de hiërarchie te houden. Een van de belangrijkste is de gehoorzaamheid die gevraagd wordt, waarbij vaak bijbelteksten worden gebruikt. Of deugden als lijdzaamheid en dienstbaarheid ontnemen aan slachtoffers de mogelijkheid om hun autonomie te hernemen. Het geduldig dragen van onrecht wordt vaak gekoppeld aan het lijden en sterven van Christus. Een door Schrift en Belijdenis gelegitimeerde machtsverdeling is riskant voor het slachtoffer. De meermachtige kan zich beroepen op de autoriteit van kerk, dogma's en de Bijbel. Ook kan de dader dreigen met Gods straf om het verzet te breken. Hierdoor wordt de angst versterkt. De angst voor God kan zo diep gaan, dat een slachtoffer niet alleen moeite heeft om te leven, maar ook niet durft te sterven. Daarmee is ook de laatste vluchtweg – zelfdoding – afgesneden, wat de gevangenschap totaal maakt.

De Bijbel kent echter ook verhalen en teksten die de mogelijkheid bieden om ruimte in te nemen en autonomie op te bouwen. Hierbij wordt gewezen op de profeten, van wie het doel is gestalte te geven

aan een samenleving waarin recht en trouw centraal staan. Deze samenleving vinden we in het Nieuwe Testament terug in de notie van het Koninkrijk. Jezus legt de verbinding tussen Oude en Nieuwe Testament en kiest als Messias voortdurend tegen het onrecht. Zij die de godsdienst gebruiken ten koste van de verdrukten, worden ook door Jezus scherp aangeklaagd. De kerk zou in de strijd tegen zonde en onrecht de duidelijke stellingname in de Bijbel vast moeten houden en zich niet door een sfeer van tolerantie laten meeslepen.

Ook kan worden teruggegrepen op de schepping als bron voor een visie op de mens die ook voor slachtoffers heilzaam is. Een herziening van het mensbeeld is nodig tegenover het negatieve van de catechismus, het positieve van de liberale theologie en het gave van de hedendaagse cultuur. Een mens mag het eigen bestaan aanvaarden om de enkele reden dat hij of zij een door God geschapene is. Dat draagt bij aan een evenwichtige verhouding tussen afhankelijkheid en autonomie.

Loyaliteit

De door God ingestelde instituties huwelijk, gezin en kerk maken het moeilijk om vertrouwensrelaties die misbruikt en geschonden worden, te doorbreken. Vaak bepalen ze ook mede de relatie die iemand met God heeft. Dit leidt voor een slachtoffer van seksueel misbruik tot schade op emotioneel, sociaal en religieus vlak. Bovendien kan het slachtoffer nergens terecht. Loyaliteit maakt het dan onmogelijk afstand te nemen, terwijl het onrecht doorgaat. Zwijgen is daarbij vaak een onderdeel van loyaliteit. Veel geloofswoorden – ook binnen de kerk – blijken in de praktijk vaak meer te voldoen aan de behoeften van ouders dan aan die van slachtoffers. De individualisering van prediking kan nog meer bijdragen aan het isolement van slachtoffers; voor ouders kan die betekenen dat zij bij God vergeving vinden zonder door de gemeenschap geconfronteerd te worden met hun schuld en verantwoordelijkheid.

Een ander aspect van loyaliteit is de nadruk op ‘vergeving’ en ‘verzoening’. Verzoening is een relationeel proces en vergeving een proces dat door het slachtoffer wordt voltrokken. Vergeving is iets dat het slachtoffer doet, verzoening doen slachtoffer en dader samen. Vergeving is het erkennen van de schuld en toch afzien van vergelding. Het sluit niet uit dat er erkenning van de schuld gezocht wordt, bijvoorbeeld in een juridische procedure. Integendeel, het slachtoffer claimt het recht om van wraak of vergelding af te zien. Vergeving hangt samen met een verwerkingsproces dat in de praktijk vaak pas aan het einde van een lange en zware weg mogelijk is. Vergeving en genezing zijn gekoppeld. Het is niet afhankelijk van het berouw van de dader. Bij verzoening draait het om het herstel van de geschonden relatie. Bij seksueel misbruik betekent dit dat het slachtoffer niet langer in die rol blijft omwille van de schuldige, maar de ruimte krijgt. Daarmee wordt de verantwoordelijkheid voor de beschadigde relatie bij de schuldige gelegd en de macht van het slachtoffer over zijn leven en relaties hersteld. Dit kan doordat de dader berouw toont of zich bekeert.

De andere manier is dat het slachtoffer een zodanige autonomie en macht opbouwt dat hij of zij niet langer de mindermachtige is. Dit kan door het indienen van een aanklacht, door de weg van vergeving te gaan. Verzoening is pas voluit mogelijk na het doorbreken van de machtsverhouding.

Er bestaan verschillende visies over de betekenis van de verzoening en van het lijden en sterven van Jezus. De beelden die gebruikt worden om dat te duiden, sluiten aan bij het offeren en bij het vrijkopen van slaven. Er wordt gesproken over het wegdoen van de schuld, maar ook over God die de mensen opzoekt, hoezeer ze ook van Hem vervreemd zijn. De christelijke kerk heeft deze verschillende beelden en bewoordingen op een noemer gebracht waarbij het lijden en sterven van Jezus werd uitgelegd als offer waarmee voor onze zonden betaald wordt. Het element van gevangenschap en bevrijding raakte daaraan ondergeschikt. In de beleving van slachtoffers kan dit accent op de zonde problematisch worden, omdat hun positie er vooral een is van gevangen zijn. De Bijbel spreekt

genuanceerd en veelkleurig over de verzoening die God in Jezus Christus met ons mensen tot stand heeft gebracht. Daarbij is sprake van vergeving van onze zonden, maar daarnaast ook van bevrijding uit de machten die ons gevangen houden. Dit geeft ruimte om de verzoening te verbinden met recht en gerechtigheid. Daarmee verdwijnt het onrecht niet onder tafel en wordt het slachtoffer niet klem gezet met een verplichting tot vergeving.

Positieve bronnen

Loyaliteit is een positief begrip, op grond waarvan we ons met God en elkaar verbinden. Op grond hiervan spraken de SoW-kerken in januari 1999 uit dat in zaken van seksueel misbruik onomwonden gekozen moet worden voor het slachtoffer. Deze loyaliteit is verbonden met de strijd tegen onrecht en het zoeken van gerechtigheid. Dit geldt niet alleen voor het individuele slachtoffer, maar ook voor de kerk als Lichaam van Christus. Misbruik betekent schending van het lichaam als geheel. Dit geschonden lichaam weet zich solidair met verwonde mensen, en met zijn Heer die Zich aan ons meedeelt in gebroken brood en vergoten wijn.

Seksualiteit

De Bijbel spreekt vanaf de schepping op vele plaatsen in positieve aanvaarding over seksualiteit. Daarbij bieden de geboden hiervoor een beschermende en heilzame basis. Vele geboden zijn gericht op het beschermen van de zwakkere. Helaas komt vanwege de kerkelijke traditie en de bril waardoor wij de teksten lezen, deze beschermende en zuiverende werking van de bijbelse visie op seksualiteit niet altijd zo over. De langdurige vergeestelijking van het boek Hooglied is daar een voorbeeld van. Het heeft er ook mee te maken dat de bijbelse geboden ten aanzien van seksualiteit vooral gefundeerd zijn op eigendomsrecht en vruchtbaarheid. Er werd van uitgegaan dat vrouwen en kinderen eigendom van de man waren. We moeten dus voorzichtig zijn bij het rechtstreeks aanhalen van deze geboden in een geheel andere culturele context. In het Nieuwe Testament wordt in aansluiting op het Oude bij herhaling opgeroepen tot heiligheid en reinheid. Slachtoffers voelen zich echter vies en onrein. Wanneer ze deze normen op zichzelf betrekken, versterkt dat hun schuldgevoel. Voor een adequaat beleid is het van het grootste belang het uitgangspunt te nemen in een toepasselijke ethische categorie. Als we seksueel geweld in de eerste plaats zien als een machtsprobleem – en niet als een seksueel probleem, dan lijkt het juist onze bijbels-ethische begrippen ook in de eerste plaats op dat vlak te zoeken. Het gaat dan niet primair om de seksuele moraal van de Bijbel, maar om machtsmisbruik, zwakkeren, bescherming en onrecht.

Mannelijkheid en vrouwelijkheid

Nagegaan wordt hoe de Bijbel spreekt en de uitlegging ervan heeft plaatsgevonden in de historische culturele context. Daarbij wordt een dubbele moraal gesignaleerd die verschil maakte tussen mannen en vrouwen. Denk aan het verhaal Tamar en Juda (Genesis 38) en van Hagar en Abraham (Genesis 16 en 21) en David en Abisag (1 Koningen 1). Deze verhalen hebben gemeen – en dat maakt hen kwetsbaar in relatie met seksueel geweld – dat vrouwen en kinderen worden beschreven als bezit van vaders of echtgenoten. Ook hebben invloedrijke mannen in de kerkgeschiedenis vrouwen als minderwaardig afgeschilderd. Teksten over de positie van mannen en vrouwen hebben ertoe geleid dat de kerkelijke ambten alleen voor mannen openstonden. Pas in de laatste decennia is daar verandering in gekomen. Aan kerken waar dat niet zo is, wordt gevraagd hoe zij voorkomen dat vrouwen er gevoelens van minderwaardigheid krijgen aangeleerd en mannen gevoelens van superioriteit.

Ook het huwelijk is een structuur die door de kerk onderbouwd is vanuit de Schrift. Het klassieke huwelijksformulier maakte de machtsverdeling zichtbaar in de vragen die aan de man (leiden) en de vrouw (volgen) werden gesteld. De machtsverdeling ging (en gaat?) in de kerk vaak ten koste van vrouwen en kinderen. Met als uiterste consequentie dat verkrachting binnen het huwelijk vaak niet werd veroordeeld. De Bijbel is Gods Woord, dat door mensen is geschreven. De mannelijke bijbelschrijvers hebben bevorderd dat de Bijbel niet geheel ontkomt aan de toenmalige mannelijke opvatting van de werkelijkheid. Denk daarbij aan het mannelijke beeld van God en de hiërarchisch opgevatte autoriteit. Door de patriarchale opvattingen die ook in de Bijbel terug te vinden zijn, draagt de Bijbel argumenten aan die gebruikt kunnen worden om de machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen in stand te houden.

Taal en liturgie

Ernst, omvang, gevolgen en godsdienstige inkadering van seksueel geweld maken een theologische reactie nodig die slachtoffers recht doet. Geen theologie, maar betekenisgeving. Als voorbeeld hiervoor dient de Shoah (holocaust) als meest volledige paradigma (model) van slachtofferschap. Hiervan leren we recht te doen aan slachtoffers van seksueel geweld. Neem als model de uittocht uit Egypte, waar God in Exodus 3:9 zegt: “En nu zie, het gejammer van de Israëlieten is tot Mij doorgedrongen; ook heb Ik gezien, hoezeer de Egyptenaren hen verdrukken.” Dit is het begin van Gods ingrijpen. Die keuze voor erkenning van de slachtoffers betekent niet dat de daders uit het oog verdwijnen, maar dat zij worden aangesproken op hun daden. In dat proces van confrontatie en strijd vindt uiteindelijk de bevrijding plaats, maar het begint met de prioriteit die aan de verdrukten wordt gegeven. Daarmee moet ook serieus genomen worden wat bepaalde leerstellingen en geloofsformuleringen voor hen betekenen. Dit werkt door in de religieuze taal die gebezigd wordt en in de liturgie. De keuze van taal en ontmoeting is ook in het pastoraat rond seksueel geweld aan de orde. Het pastoraat is onder invloed van verschillende ontwikkelingen vaak sterk geïndividualiseerd. Parallel hieraan werd pastoraat vooral therapeutisch ingevuld. Ook in de verkondiging kwam de nadruk op de persoonlijke verlossing te liggen. In al die gevallen bleef de taal van onrecht en onderdrukkende structuren buiten het gezichtsveld. Benadrukt wordt dat pastoraat ook een politieke dimensie moet hebben. Voor slachtoffers is dat wezenlijk omdat enerzijds hun lijden mede veroorzaakt is door maatschappelijke en culturele structuren en denkbeelden, anderzijds hun ervaringen vragen om een kritische herziening en daarmee de bestaande culturele ordening in gevaar brengen.

Bijbel en geloof: conclusie

Drie conclusies:

1. De Bijbel en onze christelijke traditie blijken kwetsbaar voor ideologisch misbruik. Denk bijvoorbeeld aan de geautoriseerde machtshiërarchie en de plaats van vrouwen in kerk en gezin. Dit ideologisch misbruik heeft drie gevolgen:
  - het geeft daders de mogelijkheid, de ruimte en de legitimatie om seksueel misbruik te plegen;
  - het drukt de slachtoffers in de slachtofferrol door van hen onderworpenheid, gehoorzaamheid en lijdzaamheid te vragen;
  - het biedt de omstanders (de gemeente) de vrijheid om het seksueel geweld te accepteren, te bagatelliseren of te negeren. Deze tendensen worden versterkt door de religieuze lading die eraan kan worden gegeven.
2. Door de invloed van de patriarchale context is het problematisch door te dringen tot bevrijdende thema's en verhalen uit de Bijbel.

3. De Bijbel en de christelijke traditie bieden openingen voor een heilzamer spreken. Zoals de verbreding van het begrip verzoening, de betekenis van het geschapen zijn, de geboden die de zwakkeren beschermen, de strijd tegen onrecht en de bevrijding uit gevangenschap. Het is een uitdaging voor de kerk om deze thema's te doordenken en te verkondigen.

6.3.4 Hoofdstuk 4: Pastoraal beleid

Pastoraal beleid dient in samenhang gezien met de processen die hiervoor werden beschreven. In dit hoofdstuk wordt de complexe begeleiding in kaart gebracht en de fasen die te herkennen zijn beschreven.

Betrokkenen

Wanneer er sprake is van seksueel geweld, zijn er onmiddellijk verschillende betrokkenen. In een figuur op bladzijde 105 worden ze in kringen geschetst:

1. de dader en het slachtoffer c.q. klager en beschuldigde
2. hun gezinnen, vrienden en familie
3. de gemeente
4. zusterkerken, samenleving

Elke kring heeft zijn eigen netwerk van relaties, met hun belangen, behoeften en perspectieven. Daarin is sprake van geschonden vertrouwen, van beschadiging, traumatisering.

In het schema op bladzijde 107 kunnen deze zaken helder in zes kolommen aan de orde gesteld worden. Dit is van belang om de noodzaak tot begeleiding helder in beeld te krijgen.

Voor die begeleiding worden vijf trajecten onderscheiden:

1. Het juridische traject heeft te maken met slachtoffer en dader. Niet altijd is een juridisch traject mogelijk of wenselijk.
2. Het kerkelijk traject is vooral aan de orde wanneer de dader een kerkelijk ambt of functie bekleedt. Bij andere daders kan het uitlopen op tuchtmaatregelen. In deze gevallen is de gemeente er nauw bij betrokken en dient (enige) opening van zaken gegeven te worden.
3. Het therapeutisch traject is in principe primair gericht op de betrokkenen (slachtoffer, dader en hun eventuele gezinnen), hoewel anderen niet over het hoofd gezien mogen worden.
4. Het pastorale traject raakt in principe alle betrokkenen. Als het gaat om verwerking, hebben veel mensen behoefte aan basale pastorale zorg. Daarnaast is specifieke pastorale zorg aan de orde bij geloofsthema's die meespelen in gezin en kerk.
5. Ten slotte is er het praktisch-financiële traject. Hier moet gedacht worden aan de kosten van rechtsbijstand, van het indienen van een aanklacht. Wanneer de dader een predikant is die uit het ambt wordt gezet, dan gaat het ook om verlies van inkomen. Bij de gemeente gaat het om extra kosten van een vervanger als de predikant wordt geschorst.

Deze trajecten worden vervolgens verduidelijkt aan de hand van de casus van Willem en Mirjam. Deze casus betreft een jeugdouderling die een minderjarig meisje uit een fictieve kerkelijke gemeente misbruikt. De hoofdstukken in het boek worden afgewisseld met episodes uit dit verhaal. Op de bladzijden 110 en 111 wordt de casus geanalyseerd aan de hand van genoemde begeleidingstrajecten. Daarmee wordt ook de noodzaak van integratie van de diverse trajecten aangegeven. Dit is vooral van belang omdat die ook op elkaar inwerken. In pastorale en therapeutische zin wordt de waarde van een meersporenbeleid benadrukt. Tevens is het aanstellen van een externe en deskundige case-manager aan te bevelen.

In het vervolg komt het pastorale traject aan de orde en daarbinnen vooral de zorg voor de gemeente. Hier volgen nu veel praktische tips. Er moet een evenwichtige en vertrouwelijke pastorale en therapeutische relatie ontstaan. Hierbij moet de veiligheid voor het slachtoffer voorop staan. Die veiligheid moet ook tastbaar zijn, het slachtoffer mag niet weer opnieuw gevaar lopen, niet van concrete dreiging en evenmin van emotionele dreiging. Zo voelt het slachtoffer zich vaak in de gemeente niet veilig als de dader ook in de kerkdiensten komt. Daarbij is het meestal noodzakelijk dat de kerkenraad voorlopige afwegingen maakt, die enige ruimte scheppen voor met name het slachtoffer. Hierbij gaat het niet om tucht-, maar om veiligheidsmaatregelen.

De behandeling van het eigenlijke trauma zal door deskundige hulpverleners gebeuren. De pastor moet echter op de hoogte zijn van de fases van een verwerkingsproces. Een tweede voorwaarde voor pastorale zorg is dat de behoefte aan ruimte en autonomie wordt geëerbiedigd. Deze behoefte heeft te maken met de ervaringen van afhankelijkheid aan autoriteiten en meermachtigen. Een derde voorwaarde voor pastorale zorg is dat erkend wordt dat iemand kwaad heeft geleden. Dit heeft een nauwe band met wat eerder in hoofdstuk 2 werd opgemerkt over het mechanisme van de loyaliteit. Het verhaal van het slachtoffer mag niet worden geïndividualiseerd. Dat betekent dat er prioriteit wordt gegeven aan het slachtoffer. Het gaat bij pastorale zorg niet in de eerste plaats om het herstel van de harmonie in de gemeente of het gezin, maar om het recht doen aan wie onrecht geleden heeft. De vierde voorwaarde voor pastoraat heeft te maken met de behoefte aan warmte en verbondenheid. Een van de vaak blijvende gevolgen van seksueel geweld is de ervaring van eenzaamheid en isolement. De vier voorwaarden zijn gericht op het groeien naar heelheid. Het erkennen van het slachtofferschap is gericht op het loslaten van de slachtofferrol. Het verlangen naar heelheid is een teken van de hoop.

Pastorale zorg voor de dader.

Het is niet voldoende om pastorale zorg voor daders alleen in termen van schuld en straf te formuleren. Er moet gewerkt worden aan structuren waarin het risico van seksueel geweld verkleind wordt. Daarnaast moet het daders mogelijk worden gemaakt hun daden te onthullen. Biechten kan een bevrijdende werking hebben. De dader die werkelijk berouw heeft, moet geholpen worden om aan het slachtoffer schuld te belijden. Daarbij blijft de dader verantwoordelijk voor wat hij of zij deed of doet en voor de schade die hij daarmee aanricht.

Speciale aandacht verdient het gegeven dat veel daders van seksueel geweld ook zelf beschadigde mensen zijn. Dit wordt met een voorbeeld op bladzijde 117 gestaafd. In de pastorale zorg moeten verantwoordelijkheid en schuld van de dader en onmachtservaringen van slachtofferschap zorgvuldig naast elkaar gehouden worden. Bij die zorg aan daders is het van groot belang enig inzicht te hebben in de wijze waarop rationalisaties en verontschuldigungen gebruikt worden en in de rol die het geloof daarbij kan spelen. Wanneer het seksueel geweld is onthuld, kan de dader op verschillende manieren reageren. Die reacties zijn onder te verdelen in rechtvaardigingen en excuses. Bij een excuus wordt toegegeven dat de daad verkeerd is, maar wordt de verantwoordelijkheid ontkend. Bij een rechtvaardiging wordt de verantwoordelijkheid geaccepteerd, maar wordt ontkend dat de daad verkeerd was. In beide gevallen is het een poging de schuld van de dader te verzachten. Dit wordt geëxpliciteerd in een schema op bladzijde 119. Het is aan te bevelen dergelijke reacties serieus op hun waarde te schatten en daarnaast de verantwoordelijkheid en schuld van de meermachtige te benadrukken. Omdat er vaak beschadigingen en een laag zelfbeeld verborgen gaan achter het seksueel geweld, is een balans van confrontatie en compassie nodig.

De vraag wanneer een dader weer binnen de gemeente kan functioneren, klemmt vooral ook bij predikanten die seksueel geweld hebben gepleegd. Enerzijds past het bij het rechtsgevoel en bij het leven uit genade dat mensen een tweede kans krijgen, anderzijds mag – zeker gezien het gevaar van her-

haling – geen onnodig risico worden genomen. Bij een juridische of kerkrechtelijke veroordeling zal terugkeer in het ambt waarschijnlijk slechts bij uitzondering en onder strikte voorwaarden mogelijk zijn. Daarbij is het ook van belang onder ogen te zien, dat de woede en afwijzing binnen de gemeente onbarmhartige vormen aan kunnen nemen. Zo kan de wrange situatie ontstaan dat een gemeente in eerste instantie vaak loyaal blijft aan de dader ten koste van het slachtoffer, maar vervolgens de dader en andere betrokkenen des te harder laat vallen. Dit heeft niets te maken met rechtdoen. Een eerlijke en zakelijke afwikkeling en het aanbieden van pastorale bijstand en mogelijke hulp om elders een nieuwe start te maken, behoren tot het recht en de barmhartigheid waar ook daders op moeten kunnen rekenen.

Pastorale zorg voor mensen met een pedoseksuele gerichtheid.

In deze paragraaf wordt een pleidooi gevoerd voor de zorgvuldige pastorale zorg voor deze groep van mensen. Zij worden vaak zo gestigmatiseerd dat ze geen pastorale zorg durven vragen of ontvangen, terwijl ze vaak worstelen met die gerichtheid. In de pastorale zorg dient oog te zijn voor de subtiele mechanismen van machtsverschil, relationeel overwicht, loyaliteit en de gemakkelijk te manipuleren behoefte van kinderen aan genegenheid en nabijheid. De pastorale zorg voor mensen met een pedoseksuele gerichtheid mag echter nooit ten koste gaan van de bescherming van kinderen.

Het proces in een gemeente

Wat doet het de kerkelijke gemeente als zich daar een ernstige, hoogoplopende zaak van seksueel geweld voordoet? De gemeente heeft als totaal te lijden onder een trauma dat structureel gelijk is aan het trauma van het directe slachtoffer. Niet voor niets wordt de gemeente ‘Lichaam van Christus’ genoemd en staat er: “als één lid lijdt, lijden alle leden mee” (1 Korintiërs 12:26). In dit ‘Lichaam’ zien we dezelfde patronen terug als bij het ‘lichaam’ van het slachtoffer. Het scherpst is dat in reacties als teleurstelling, woede, ontkenning, zwijgen, wantrouwen, loyaliteitscrises, manipulaties enzovoorts. Ook een gemeente kent overlevingsmechanismen en heeft verwerking en begeleiding nodig. Ook moeten kerkenraden en andere verantwoordelijken het heft in handen nemen. Slechte leiding of het ontbreken van sturing maakt de schade alleen maar groter. Vier fasen worden onderscheiden:

fase	thema	begeleidingstaak
1	stilte voor de storm	onthulling afwegen
2	de hel breekt los	duidelijkheid scheppen
3	verscheurde relaties	elkaar verstaan
4	nooit meer hetzelfde	rouw en wederopbouw

fase 1: stilte voor de storm

Er is in deze fase aandacht nodig voor het klimaat van de gemeente met het oog op preventie en voorlichting. Dat kan door in prediking, catechese, kerkblad en voorbede de problematiek te noemen. Vrijwel zeker is het dat er in de gemeente slachtoffers en/of daders van seksueel geweld bevinden. Zij hebben een klimaat nodig waarin ze hun verhaal kwijt kunnen. De vraag is of vermoedens ook openbaar moeten worden. Moet het in een brede kring bekend worden? Is het bijvoorbeeld relevant dat de gemeente op de hoogte wordt gesteld? Het eerder gebruikte schema van betrokkenen en trajecten kan hier bij de afweging gebruikt worden. Dit wordt op bladzijde 124 ev. behandeld aan de hand van een casus. Daarbij wordt nauwkeurig afgewogen en in beeld gebracht wat de winst en het verlies is voor verschillende betrokkenen als tot onthulling wordt overgegaan. Als daarvoor gekozen wordt, is het

van belang dat tijdig en zorgvuldig te doen. Er moet adequate informatie worden gegeven, goede begeleiding en opvang beschikbaar zijn. Er zijn verschillende vormen van onthulling: schriftelijk of ook mondeling in een bijeenkomst van de gemeente. Van belang is om de adviezen van deskundigen te vragen, en eventueel een commissie van wijze mensen of een stuurgroep te installeren. Ook de contacten met de pers dienen gestroomlijnd te worden door een woordvoerder aan te stellen. De kerkenraad blijft eindverantwoordelijke, maar een stuurgroep geeft de raad gelegenheid om voldoende aandacht te schenken aan lopende pastorale en bestuurlijke zaken.

fase 2: de hel breekt los

Er kan chaos ontstaan die bestaat uit hectische en emotionele gemeenteavonden, onbegrip en ongeloof, verwijten enzovoorts. Wie pastoraal verantwoordelijk wil handelen, moet niet proberen om de chaos te vermijden of voortijdig op te lossen. Zo'n situatie is een gezonde reactie op een ongerijmde gebeurtenis. De begeleiding moet ervoor zorgen dat de problemen niet escaleren en dat ze beperkt blijven tot wat onvermijdelijk is. Voorlichting over seksueel geweld en over verwerkingsprocessen is nu van belang. Er dient een cyclus te zijn van gemeentebijeenkomsten, waar emoties en vragen worden uitgewisseld en gedeeld. In de erediensten wordt dit opgenomen in de liturgie. De predikant kan in zijn preek er niet omheen. Daarbij moet hij voorkomen dat hem eenzijdige positiekeuze wordt verweten. Evenmin mag hij de zaak gladstrijken. Juist in de chaos heeft de gemeente geestelijke leiding nodig om gezamenlijk gelovig een weg te vinden. De begeleiders dienen dan ook een rots in de branding te zijn. Zij kenmerken zich door helderheid, openheid en onwrikbaarheid en laten zich niet verleiden tot geheime gesprekken of manipulaties.

fase 3: verscheurde relaties

Na de eerste chaos tekent zich vaak een meer gepolariseerde situatie af. Er ontstaan groepen met verschillende visies, beleving en belangen. Dit heeft te maken met verschillende loyaliteiten. Er ontstaan drie fundamentele perspectieven: dader, slachtoffer en 'neutrale' omstander. Deze hebben bepaalde, vaak tegengestelde belangen, die kunnen leiden tot tegengestelde perspectieven en hoog oplopende conflicten. Op bladzijde 132 wordt dit mechanisme ingevuld aan de hand van het schema over de machtsverhouding uit hoofdstuk 2. Analyse van de situatie is van belang om als begin van conflictoplossing te dienen. Daarbij moeten enkele voorwaarden vervuld worden: zorgvuldigheid en terughoudendheid bij betrokkenen.

Vervolgens wordt gezocht naar een gezamenlijk probleembesef. Verlangens naar vergeving, recht en vrede kunnen samengevoegd worden, omdat ze ook in het evangelie onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Daarbij zou het een principe moeten zijn dat de kerkenraad niet zelf de klachten beoordeelt, maar dat in handen laat van organen die daartoe de positie en mogelijkheden hebben: rechtspraak voor het juridische, en een klachtencommissie voor het kerkrechtelijke. De begeleiders kunnen zich dan vervolgens concentreren op de interne gang van zaken in de gemeente. Dit kan bijvoorbeeld door het organiseren van gemeenteavonden en erediensten, waar aandacht is voor schuld, vergeving en verzoening, recht en onrecht, macht en onmacht, seksualiteit enzovoorts. Ten slotte wordt het pleit gevoerd voor een rituele vormgeving, waarin een soort van verbondssluiting een plaats krijgt, waar de gebrokenheid wordt gedeeld en het (gedeeltelijke) herstel gevierd. Daarvan wordt een voorbeeld gegeven op bladzijde 134.

fase 4: nooit meer hetzelfde

Het herstel van de onderlinge communicatie en de gezamenlijke toewijding aan de wederopbouw zijn een belangrijke afronding van de derde fase. De eerste drie stonden vooral in het teken van puinrui-

men. De vierde gaat om de vraag naar de toekomst. Hoe kan de gemeente weer opgebouwd worden nu ze zo'n geschiedenis meedraagt? Welke plaats is daarin mogelijk voor de direct betrokkenen? Dit is een langdurige en complexe zaak. Daarbij moet de overtuiging aanwezig zijn, dat een weg terug niet mogelijk is. Dat betekent dat de gemeente nooit meer dezelfde zal zijn.

Ook wordt ervoor gepleit om in gemeenteavonden en erediensten vooral aandacht te besteden aan gemeenteopbouw. Bij dit proces hebben we te maken met een aantal 'evenwichtsbalken'. Deze worden visueel gemaakt op bladzijde 136. Evenwichtsbalken worden gevormd door spanningen die niet moeten worden opgelost door een eenzijdige keuze. Het evenwicht zorgt voor ruimte waarin genezing en groei mogelijk zijn. Te weinig aandacht voor de pijn leidt tot oppervlakkige oplossingen; te weinig aandacht voor de kracht maakt de gemeente machteloos en passief. Daarbij is het zoeken naar verbondenheid van groot belang. De relaties moeten worden hersteld of opnieuw opgebouwd. Er moet aandacht zijn voor preventie en voor een heilzaam klimaat in de gemeente. Daarbij moeten veiligheid en openheid hersteld worden.

Openheid heeft drie functies: de kerk wil niet in dienst staan van daders van seksueel geweld. Het helpt slachtoffers om hun ervaringen te benoemen als seksueel geweld. Er wordt een klimaat geschapen waarin ervaringen van seksueel geweld bespreekbaar worden. Hierbij hoort ook zorgvuldigheid ten aanzien van de gebruikte geloofstaal. De risico's van seksueel geweld binnen de gemeente moeten verkleind worden. Op bladzijde 138 is hiervoor een kader opgenomen met aanbevelingen en onderdelen van een preventiebeleid. Van belang is het te zorgen voor goede procedures en heldere informatie. Daarbij is de ontwikkeling van opvoeding tot en groei naar een weerbare houding van gemeenteleden van belang.

Dromen van de toekomst

Met het verwerken van het gezamenlijk ervaren trauma, de wederopbouw van de gemeente en het werken aan een preventiebeleid is al heel veel gedaan. Maar er is meer. Niet de kerkenraad of een commissie, maar de gemeente als geheel moet worden uitgenodigd, uitgedaagd om dromen, idealen, visioenen te delen en die tot basis van het opbouwbeleid te maken. Zo mag het geschonden lichaam geheeld worden en kracht ontvangen, zoals omschreven staat in Efeziërs 4:15-16.

6.4 Aantekeningen gesprek dr. Ruard Ganzevoort, Kampen, maart 2000

1. *In uw publicatie Geschonden lichaam worden verschillende cijfers genoemd rond seksueel misbruik. Hoe betrouwbaar acht u die cijfers?*

Cijfers zijn nooit volledig adequaat, er is sprake van definitieverschillen en van beïnvloeding van cijfers door toenemende bekendheid van de problematiek. In onderzoeken met strakke definities komt een cijfer van ca. 4% naar voren, in onderzoeken met een ruimere definitie komen veel hogere cijfers naar voren. De cijfers waar ik van uitga, betreffen een definitie waarin ook vagere vormen van seksueel geweld meegenomen worden. Dit is belangrijk omdat deze vagere vormen enerzijds voor de slachtoffers wel problematische gevolgen hebben, anderzijds duidelijk maken dat (seksueel) geweld in onze samenleving een ‘normaal’ verschijnsel is.

Het cijfer van 10% plegers onder pastores is recent nog weer bevestigd in het onderzoek van Hoenkamp (zie *Geschonden lichaam*, p. 21, noot 28). De toename van de bekendheid van deze problematiek geeft ook aan dat meer mensen over deze ervaringen gaan (durven) spreken.

2. *Van Dam spreekt in zijn boekje over ‘plegers’, u spreekt over ‘daders’. Is er een reden voor dit verschillend taalgebruik?*

Deels is het arbitrair welk woord gekozen wordt, deels heeft het maken met verschillen in benadering. Van Dam heeft een iets juridischer benadering waarin het begrip ‘pleger’ meer past. Ik heb een benadering die vooral vanuit de slachtoffers redeneert en daarbij past het begrip ‘dader’. Dit heeft te maken met mijn visie dat seksueel geweld het fundamentele probleem is, waarbinnen verschillende verschijningsvormen te onderscheiden zijn: seksueel misbruik in allerlei vormen, maar ook incest, pedoseksualiteit en de verborgen vormen van geweld die te maken hebben met taalgebruik, man-vrouw-verhoudingen enzovoort.

3. *Hoe kijkt u aan tegen de relatie tussen kerkelijk recht en een klachtenprocedure vanuit een meldpunt?*

Idealiter zouden kerkrecht, bestaande kerkelijke structuren (visitaties, steunstructuren voor gemeenteopbouw en -begeleiding bijvoorbeeld) en een klachtregeling over seksueel misbruik aan elkaar gekoppeld moeten zijn. Visitatoren zouden bijvoorbeeld kunnen toezien dat niet slechts een concrete kwestie van seksueel misbruik goed wordt afgehandeld, maar ook of de betrokkenen en de gemeente als geheel adequate begeleiding krijgen tijdens en na de bekendwording van het misbruik. Visitatoren zouden daartoe wel moeten worden opgeleid of begeleid/gesuperviseerd. Het probleem in het gereformeerd kerkrecht is echter de actieradius van niet-kerkelijke instanties. Indien bijvoorbeeld een klachtencommissie een uitspraak doet over de vraag of een klacht gegrond is of dat er wel of niet seksueel misbruik heeft plaatsgevonden, moet de commissie het daar dan bij laten of ook een advies uitbrengen over vervolgstappen? En aan wie moet de commissie dit dan doen? Indien de commissie slechts uitspreekt dat een klacht gegrond is, dan weet een kerkenraad nog onvoldoende om te bepalen wat er vervolgens moet gebeuren. Dit geeft het risico dat de kerkenraad opnieuw zelf onderzoek gaat doen omtrent de ‘zwaarte’ van het misbruik. Indien echter een commissie tevens een advies kan geven over de te nemen maatregelen, in hoeverre is de kerkenraad dan gehouden dit advies over te nemen?

Gezien de diepte van de kennis die de commissie heeft over een concrete situatie, lijkt het het meest geëigend om de commissie niet slechts een uitspraak te laten doen over de vraag: is deze klacht gegrond of niet, maar tevens een voorstel te laten formuleren over de vervolgmaatregelen. De kerkenraad moet dan vervolgens een beslissing nemen in overleg met de classis. Er kan binnen het gereformeerd kerkrecht dan worden vastgelegd, dat een kerkenraad en een classis die afwijken van het advies van de klachtencommissie, dit verantwoorden aan bijvoorbeeld de particuliere synode. Niet omdat die hoger is, maar omdat je dan nog weer anderen betreft bij het nemen van een afgewogen besluit (vgl. de forumtheorie van De Groot ten aanzien van theorievorming en diagnostiek in de menswetenschappen en de bewerking daarvan in de legitimatieprocedure zoals Van der Laan die voor het maatschappelijk werk heeft uitgewerkt. HG).

Zo'n werkwijze kan ook van belang zijn wanneer een dader in een kerkenraad en een classis nog veel invloed heeft. Binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken ligt dit overigens minder gemakkelijk, omdat daar de binding tussen kerkenraad en regionale vergadering veel losser is dan binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). De scheiding van circuits zoals in de NGK en de GKV bestaat niet bij de NHK. De Regionale Commissie van Toezicht doet daar zowel onderzoek als uitspraak.

De uitdaging is om te onderzoeken hoe de circuits bij elkaar gebracht en aan elkaar gekoppeld kunnen worden.

4. *Welke zijn de voor- en nadelen van één meldpunt ten opzichte van meerdere meldpunten? En hoe speelt dit ten aanzien van het vraagstuk van interkerkelijkheid van meldpunten?*

Het voordeel van meerdere meldpunten is dat je de drempel voor verschillende slachtoffers en verschillende daders laag houdt: ieder heeft een eigen ingang, mannelijke slachtoffers, vrouwelijke slachtoffers, jongeren enzovoort. Maar de vraag is daarbij hoe je overlap en versnippering van deskundigheid voorkomt. De oplossing van SMPR met verschillende telefoonnummers in hetzelfde bureau, maar daarachter wel weer verschillende netwerken van vrijwilligers is een poging om het evenwicht te bewaren en versnippering te voorkomen.

Het nadeel van interkerkelijke meldpunten is dat je te maken hebt met verschillende kerkelijke culturen. In NGK, GKV, CGK is bijvoorbeeld de macht van een predikant en kerkenraad verschillend, hoewel ook binnen die kerken verschillen in macht te vinden zijn. Het voordeel is dat je bredere mogelijkheden hebt om deskundigheid in te zetten. Een groter voordeel is nog dat je meer kansen hebt om de nodige distantie te bewaren. Dit is een probleem bij kerkenraden die geconfronteerd worden met seksueel misbruik door een predikant of pastoraal werker of ambtsdrager: zij hebben bindingen naar zo'n dader of aangeklaagde, waardoor het niet goed mogelijk is om een afgewogen oordeel te geven.

Wanneer een meldpunt interkerkelijk is, kan deze distantie mogelijk iets beter bewaakt worden. Een probleem daarbij is wel in hoeverre leden van andere kerkgenootschappen meespreken bij de vaststelling van kerkelijke sancties. Een groot goed in het gereformeerd kerkrecht is de vrijheid van kerkgenootschappen om los van andere kerken te beslissen in zaken van dogmatiek en kerkrecht.

Echter in gevallen van seksueel misbruik gaat het om zaken die algemeen binnen christelijke kerken erkend worden als overtreding van het Grote Gebod en de Tien Geboden. Het is ook een misdrijf in juridische zin. In die zin zou je kunnen zeggen dat het niet gaat om inmenging in zaken van kerken door andere kerken, maar om gemeenschappelijk zoeken naar tegengaan van de zonde en de doorwerking van de zonde. Leden van andere kerkgenootschappen zouden kun-

nen meespreken in de beoordeling van het seksueel misbruik, in de formulering van aanbeveling voor het handelen ten aanzien van dader en slachtoffer en in het formuleren van aanbevelingen omtrent de zwaarte van de kerkelijke afhandeling (N.B. Ook hier zou de forumgedachte bruikbaar zijn. HG).

5. *Maakt het voor de afhandeling uit of de dader een predikant of een kerkelijk werker is?*

Voor de slachtoffers blijkt het niet direct uit te maken, ook niet waar het de geloofsbeleving betreft.

Wel maakt het uit in de existentiële dimensie: hoe centraler de dader is voor het slachtoffer en de gemeente, hoe ernstiger het vertrouwen geschaad is en hoe dieper de vraagstukken van schuld en schaamte. De vraag is dus niet ‘predikant of kerkelijk werker?’, maar ‘hoe centraal is deze dader in deze gemeente?’ Voor de slachtoffers komt daarbij de vraag ‘hoe belangrijk voor het slachtoffer was dit contact?’ Uiteraard maakt het wel uit voor de geformaliseerde betrekkingen. Een predikant is in dienst van een gemeente, daar speelt een werkgever-werknemer-verhouding. Soms komt het voor dat een predikant wel geschorst wordt, maar dat er geen helderheid geboden wordt door de kerkenraad over de huisvesting of de doorbetaling van het traktement.

6. *In hoeverre is er sprake van ‘slachtofferschap’ rondom seksueel misbruik in het pastoraat?*

We moeten als christelijke kerken oppassen voor hetzes tegen daders. Maar: vanuit de christelijke kerk moet ook principieel prioriteit gegeven worden aan de slachtoffers; het machtsmisbruik moet doorbroken worden. Machtsverhoudingen zijn mijns inziens de kern van seksueel misbruik, onbijbelse machtsverhoudingen moeten doorbroken worden, wil er iets in preventieve zin gedaan kunnen worden ten aanzien van seksueel misbruik.

Tegelijk: de daders moeten serieus genomen in hun daderschap; ook dat is een vorm van recht doen, van erkenning geven. Niet versluieren achter verleden of problemen in werk of gezin, maar daadwerkelijk benoemen als dader en daarmee als verantwoordelijk mens die keuzen heeft gemaakt. Pas dan kan een dader namelijk ook tot verandering gaan komen. Niet wanneer meegegaan wordt in ontkenning, versluiting of psychologisering.

In het leven van elke dag spelen vaak ook praktische elementen een rol:

- soms is er voor de dader omwille van het herstel van en de keuze voor prioriteit aan het slachtoffer geen plaats meer in een lokale gemeente voor de dader;
- de kerk blijft dan wel verantwoordelijk dat er elders wel weer een plek kan komen voor de dader;
- daarbij is dan van groot belang hoe de dader zo benaderd kan worden dat in zo’n nieuwe gemeente herhaling voorkomen wordt;
- een centraal probleem daarbij is dat daders zelf zo moeizaam komen tot erkenning dat een reïntegratietraject, ook in een nieuwe gemeente, noodzakelijk is.

“Er is door het seksueel misbruik, door het overschrijden van een grens, een principieel nieuwe situatie ontstaan. Achter die situatie kun je niet terugkeren, zelfs niet na een daderbehandeling.” Wie verantwoordelijk is voor het gebeurde, moet die verantwoordelijkheid ook op zich nemen.

7. *Wat zouden synodeleden in ieder geval moeten weten na behandeling van de rapportage van dit deputaatschap?*

Synodeleden zouden zich bewust moeten zijn geworden wat het henzelf doet, dat zulke dingen in je eigen kerk plaatsvinden. Ze zouden moeten besluiten: hier moeten we iets mee en niet slechts in formeel kerkrechtelijke of -organisatorische zin. Het gaat niet om 'even netjes regelen', maar om mensen.

Synodeleden zouden dan ook niet zozeer cognitief overtuigd moeten raken van de ernst van misbruik, maar vooral geraakt moeten worden door de problematiek en zich verantwoordelijk moeten gaan weten dat er iets zuivers, iets bijbels mee gebeurt.

Heel bijzonder zou zijn wanneer synodeleden zich medeverantwoordelijk zouden gaan voelen voor kerkelijke culturen, die mensen meer of minder vatbaar maken voor machtsmisbruik en seksueel misbruik.

Wanneer synodeleden zouden beseffen dat een tekst als van Psalm 139:1-12 voor slachtoffers betekenislagen heeft die niet troostend maar schuldig makend of angst oproepend zijn, dan zou dit in ieder geval voor de slachtoffers erkenning en ruimte opleveren.

(N.B. De eerste verzen kunnen schuldinducerend gelezen worden, wanneer slachtoffers gehoord hebben van de dader dat zij mede schuldig zijn aan het gebeurde: de Here God ziet alles en er is geen ontkomen aan je schuld voor deze grote overtreding. De verzen kunnen ook angstoproepend gelezen worden: dan is er geen ontkomen aan de Here, zoals er ook geen ontkomen mogelijk was aan de predikant of kerkelijk werker die alles van je wist, je gangen naging en je voortdurend controleerde en beheerste. Korte weergave van enkele betekenislagen zoals Ruard Ganzevoort die tijdens het gesprek toelichtte. HG).

6.5 Aantekeningen gesprek drs. Gideon van Dam, Eindhoven, d.d. 25.02.00

1. *In verschillende publicaties wordt gesteld dat een op de tien predikanten zich in de loop van hun ambtelijk leven een of meerdere keren schuldig maken aan seksueel misbruik of ontoelaatbaar seksueel gedrag in relatie tot de pastorant. Waar komt dit cijfer vandaan?*

Het cijfer is gebaseerd op een artikel van Mary Fortune, 'Is nothing sacred?' uit een bundel van Kerssemakers J. (1991). *Sex and Religion*. Amsterdam: Radopi. ISBN 90-5183-376-8.

In dit artikel verwijst zij naar een onderzoek uit begin jaren tachtig (Blackman, 1984) waarin 12,67% van de onderzochte predikanten een of meerdere keren in de loopbaan seksueel grensoverschrijdend actief was geweest in de relatie tot een pastorant. Dit cijfer gold ongeacht kerkelijk genootschap. Volgens Fortune was dit aanzienlijk meer dan bij andere professies (Holroyd en Brodsky, 1977). Uit eigen ervaring kent Van Dam vele tientallen predikanten in de NHK en de GK die zich aan seksueel misbruik hebben schuldig gemaakt. Dit zijn situaties die hij uit de eerste hand kent. Deze situaties hebben grote schade aangericht bij zowel de predikant als de betrokken gemeenteleden.

Aangetekend dient te worden dat sommige van deze situaties nooit bij het Meldpunt SMPR bekend zijn geworden of nooit door de klachtencommissie zijn behandeld. Overigens dient beklemtoond te worden dat er ook vele predikanten zijn die zich nooit aan seksueel misbruik hebben schuldig gemaakt.

2. *Wat staat centraal bij de schade die door seksueel misbruik wordt aangericht?*

Seksueel misbruik grijpt diep in in het leven van betrokkenen, zowel bij slachtoffers als bij plegers. Voor de slachtoffers is de seksualiteit belangrijk, evenals het machtsmisbruik, maar vooral ook is de vertrouwensbreuk die in de relatie tussen pastor en pastorant optreedt, diep ingrijpend. De vertrouwensbreuk is misschien wel het meest centraal in de gevolgen. In het pastoraat probeert de predikant tot uitdrukking te brengen dat God naar zijn kinderen omziet, dat de belangen van het gemeentelid centraal staan. Die belangen vormen steeds de leidraad voor het handelen van de predikant. Wanneer dan de predikant de eigen belangen voorrang geeft boven de belangen van de pastorant, symboliseert hij daarmee tegelijkertijd dat de boodschap 'God ziet om naar mensen' een boodschap is die ingebed is in de eigen belangen van degene die omziet: alsof het God uiteindelijk om eigenbelang te doen is, zonder aandacht te geven aan de belangen van de mens. En dit maakt de Here tot onbetrouwbare God.

Zelfs indien er vanuit de pastorant behoefte zou zijn aan verder gaand seksueel contact, dan nog kan en mag de predikant daar in de pastorale relatie niet op ingaan, omdat God centraal staat en niet de menselijke seksuele relatie tussen predikant en pastorant.

Ditzelfde geldt in breder verband voor de gemeente. Indien een predikant zich schuldig maakt aan seksueel misbruik, dan is er ook op het niveau van de gemeente sprake van een trauma op zowel seksueel, als machts-, en vertrouwensniveau. Waarbij opnieuw het vertrouwensniveau misschien wel het meest diepgaand geschaad wordt. 'Hoe betrouwbaar was dan de boodschap van de predikant die we jarenlang gehoord hebben?'

3. *Wat betekent dit voor de wenselijkheid van preventie?*

Preventie is noodzakelijk op diverse niveaus, hoewel gewaakt dient te worden voor ‘overkill’. Diverse elementen komen in beeld:

Allereerst is daar de aandacht die de opleiding aan seksualiteit, macht en vertrouwen in de pastorale relatie dient te besteden. Deze aandacht is deels cognitief, deels emotioneel en interactief van aard. Een predikant met wie ik contact had, stelde: ‘Had ik maar eerder signalen bij mezelf opgevangen.’ De eigen mogelijkheden om emotionele reacties te onderkennen is van groot belang.

Daarnaast kunnen supervisie en intervisie een ondersteunende en beschermende rol spelen. In de opleiding kan hier al op worden voorbereid middels leren spreken met elkaar in bijvoorbeeld een module ‘Pastoraat en intimiteit’. Zowel de eigen mogelijkheden van studenten om met intimiteit om te gaan, als het bespreekbaar stellen van de intimiteit van de pastorale relatie kunnen onderwerp van intervisie en supervisie zijn.

Vervolgens kunnen beroepscode of gedragscode voor de predikant een rol spelen. Hierbij zou dan niet seksualiteit centraal moeten staan, maar de bredere polariteit afstand en nabijheid.

Een wat vergeten onderwerp is preventie op gemeentelijk niveau. Op dit niveau kan het goed zijn om te werken aan polariteiten als openheid en geslotenheid, afstand en nabijheid, macht en onmacht. Een verhoging van de algemene weerbaarheid binnen de gemeente als geheel werkt door op de weerbaarheid van gemeenteleden individueel. Deze vergroting van weerbaarheid werkt ook goed door wanneer er toch sprake is van seksueel misbruik. Zoals boven al gezegd speelt bij gemeenten iets wat je ‘secundair slachtofferschap’ zou kunnen noemen. De gemeente als geheel is geraakt. Ganzevoort spreekt van ‘het geschonden lichaam’. Indien zulk secundair slachtofferschap niet onderkend wordt, dan blijft dit doorwerken binnen het gemeentelijk leven en naar opvolgers van de predikant-pleger. Ook die kunnen dan secundair slachtoffer worden van het trauma van de vertrouwensbreuk. Momenteel wordt vanuit de SoW-kerken onderzoek gedaan naar de gevolgen voor gemeenten die met seksueel misbruik in het pastoraat geconfronteerd zijn geweest.

4. *Slachtofferschap heeft de neiging om zich te vermenigvuldigen?*

Jazeker. Er is sprake van zowel individuele slachtoffers, de zusters en broeders die misbruikt zijn, als ook van de gemeente als slachtoffer. In zekere zin is de pleger ook slachtoffer, maar dit ligt op een ander niveau en doet niets af aan de verantwoordelijkheid van de pleger voor het eigen handelen en de daardoor aangebrachte schade.

Maar het slachtoffer-zijn van individuen en gemeenten kan verworden tot ‘slachtofferschap’: de woede over het onrecht, het misbruik en de vertrouwensbreuk wordt dan tot wraak. Er kan een overmaat aan woede en wraak ontstaan. Historisch gezien is dit voorstelbaar. De kerken hebben lang seksueel misbruik in hun eigen kring ontkend en weggestopt. Een overmaat aan woede en wraak kan echter doorslaan naar de andere kant. De kerken hebben daar geen goed verweer tegen, deels mogelijk vanwege hun historie.

Toch zou de weg van verzoening en heling van de gemaakte fouten open moeten blijven in de christelijke gemeenschap. Uiteraard inclusief ruimhartige erkenning aan de slachtoffers en onder het beding van kerkelijk berouw en boetvaardigheid en therapeutische hulpverlening aan de daders ter voorkoming van recidive. Maar de mogelijkheid van vergeving, van nieuw begin hoort tot het hart van de kerk, mits aan de hierboven gestelde eisen van therapie en berouw is

voldaan. Daarbij dient dan wel de inschatting van de therapeut sterk mee gewogen te worden. ‘In hoeverre is het risico voor recidive voldoende klein?’ Soms kan dan ook een vorm van herstel van kerkelijk functioneren mogelijk zijn.

5. *Welke rol speelt het Meldpunt SMPR in dit verhaal?*

Het Meldpunt SMPR kent een vaste procedure voor de behandeling van klachten en heeft vertrouwenspersonen om klagers en aangeklaagden te begeleiden. Klagers melden zich bij het meldpunt en krijgen dan een vertrouwenspersoon toegewezen. Deze vertrouwenspersonen zijn getrainde vrijwilligers met allemaal een professionele achtergrond. Zij kunnen helpen om de klacht schriftelijk vast te leggen ter behandeling door de klachtencommissie en om de klager bij te staan bij eventuele verwijzing naar de hulpverlening.

Indien de klacht schriftelijk wordt ingediend bij de klachtencommissie, zal die daarvoor contact zoeken met de aangeklaagde. Uit een netwerk van vertrouwenspersonen voor aangeklaagden wordt dan een begeleider aangewezen die met de aangeklaagde in overleg gaat over diens verhaal. Dit verhaal wordt eveneens aan de klachtencommissie voorgelegd. Vervolgens doet de commissie een uitspraak over de gegrondheid van de klacht en voegt daar een advies bij voor de kerkenraad. Deze procedure is kerkordelijk vastgelegd. De kerkenraad dient vervolgens een uitspraak te doen over dit advies van de commissie. Deze uitspraak is bindend. Indien echter de klachtencommissie het met deze uitspraak niet eens is, dan kan de klachtencommissie in appél gaan bij een meerdere vergadering.

In geval het een predikant betreft, doet de kerkenraad uitspraak samen met de classis; indien het een kerkelijk werker betreft, doet de kerkenraad zelfstandig uitspraak inclusief uitspraken vanuit de werkgeverspositie; indien het een vrijwilliger betreft, kan de kerkenraad overgaan tot tuchtmaatregelen.

De uitspraak van de klachtencommissie laat onverlet dat de kerkenraad ook kerkelijke tuchtmaatregelen kan nemen, zoals afhouding van het Heilig Avondmaal. Er is in deze procedure een nadeel voor de aangeklaagde. Daar het slechts een advies betreft dat de klachtencommissie uitbrengt, is er voor de aangeklaagde geen beroepsmogelijkheid. Het gaat immers slechts om een advies. Dit advies kan echter wel vergaande gevolgen voor de aangeklaagde hebben. Binnen de Rooms-Katholieke Kerk is dit anders geregeld.

6. *Is er iets te zeggen over de wenselijkheid van één of van meerdere meldpunten?*

Het Meldpunt SMPR is één meldpunt, echter met meerdere, relatief gescheiden circuits van vertrouwenspersonen. Voor de klagers dient heel helder te zijn dat er gescheiden circuits bestaan, willen zij hun vertrouwen geven aan medewerkers of zich melden bij zo'n meldpunt. Plegers bellen bijna nooit uit zichzelf; indien zij dit doen, dan dienen zij zeker te weten dat ze een vertrouwd persoon ontmoeten.

7. *Wat zouden synodeleden in ieder geval moeten weten om een goed oordeel te geven over de noodzaak van een meldpunt?*

In 1991 is op de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken voor het eerst over seksueel misbruik in pastorale relaties gesproken. Op de synode diende toen een rapport waarin veel feitelijke gegevens waren verwerkt en de gegevens in een navolgbaar betoog met aanbevelingen

waren geordend. Op de synode bestond de angst dat door aandacht te besteden aan dit onderwerp de naam van de christelijke kerk bezoedeld zou worden. Uiteindelijk is op grond van de beschikbare gegevens besloten om een experimenteerfase in te gaan. Op de laatste synode is het rapport *Een schuilplaats in de wildernis?*, dat handelt over dit onderwerp, besproken en ruimhartig geaccepteerd.

Van belang is om niet pas te reageren wanneer de kerk publiek te schande is gemaakt. Dat maakt de kerk ongeloofwaardig in de ogen van leden en niet-leden. Het gezond verstand mag je bepalen bij het punt ‘indien daar en daar seksueel misbruik plaatsvindt in die en die frequentie, waarom zou dit dan bij ons anders zijn?’ Hoe pijnlijk het misschien is om dit onder ogen te zien.

Seksueel misbruik raakt ook een van de centrale kernen van de christelijke gemeenschap op aarde. De kerk behoort een veilige plaats te zijn voor de kwetsbaren. Mogelijk heeft de ‘rechterflank’ van de gereformeerde gezindte daarin een pré: volgens onderzoek van Borst geven plegers uit de rechterflank verhoudingsgewijs sneller toe dat zij seksueel misbruik hebben gepleegd. Er lijkt meer ruimte te zijn voor de schaduwkant, de zondekant van het eigen bestaan, ook als gelovige. Het kan van geestelijke moed getuigen om onder ogen te zien waarvoor je je geneert. Dat geeft versterkt besef dat we leven uit genade.

6.6 Literatuur

auteur	titel
Aarts, P.G.H., Visser, W.D. (red.) (1999)	Trauma: diagnostiek en behandeling. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
Bezemer, W., Gils, C. van (1996)	Lastige gevallen. Seksuele intimidatie op het werk. Amsterdam: Anthos
Bouma, C. (1942)	De brieven van den apostel Paulus aan Timotheüs en Titus. Amsterdam: H.A. van Bottenburg
Bruggen, J. van (1990)	Matteüs. Het evangelie voor Israël. Kampen: J.H. Kok
Dam, G. van, Eitjes, M. (1994)	'Een pastor moet je toch kunnen vertrouwen!' Over seksueel misbruik door pastores. Zoetermeer: Meinema
Dekens, C. e.a. (1999)	Verbroken zegels. Onderzoek naar een meldpunt tegen seksueel misbruik door kerkelijk werkers. Zwolle: Stichting De Driehoek/Gereformeerde Hogeschool
Draijer, N. (1999)	Intieme traumatisering: gevolgen van seksueel misbruik, verkrachting en mishandeling. In: Aarts, P.G.H., Visser, W.D. (1999) Trauma. Diagnostiek en behandeling. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
Filius, R. (1991)	Ongewenste intimiteiten in de christelijke hulpverlening. Psyche en Geloof, nr. 2
Fraser, S. (1987)	Het huis van mijn vader. Het levensverhaal van een incestslachtoffer. Weert: Uitgeverij M&P
Ganzevoort, R.R., Veerman, A.L. (2000)	Geschonden lichaam. Pastorale gids voor gemeenten die geconfronteerd worden met seksueel geweld. Zoetermeer: Boekencentrum
Heskes, J.H. (1997)	Vademecum Psychosociale Informatie. Utrecht: NIZW/Korrelatie
Hoeve-De Jager, W. van (1994)	Pastoraat en incest. Gorinchem: Narratio
Hulp & Recht (1997)	Jaarverslag 1995 – 1996, Utrecht: Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap
Hulp & Recht (1998)	Jaarverslag 1997, Utrecht: Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap
Jonker, I. (1987)	Incest, een stem en een aanklacht. Alphen aan de Rijn
Jonker-Pool, G. (1994)	Geschonden grenzen. Goes: Oosterbaan & Le Cointre
Klachtencommissie Seksueel Misbruik in Pastorale Relaties van de Gereformeerde Kerken in Nederland (2000)	Rapport. Deputaten KTO
Nijenhuis, S. te (2000)	Luister mij vrij. Gooi en Sticht
Selles, L. (2001)	De herder was een huurling. Zoetermeer: Boekencentrum
SMPR (1998)	Jaarverslag periode januari 1996 – december 1997. Utrecht: Interkerkelijke Stichting tegen Seksueel Misbruik in Pastorale Relaties
Wind, M. de (1992)	Als de nood aan de man komt... Hulpverlening aan mannelijke slachtoffers van seksueel misbruik. Eindexamenscriptie HBO-Maatschappelijk werk. Zwolle: Gereformeerde Hogeschool

---

Inhoudsopgave

Woord vooraf	2
1 – SAMENVATTING	3
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	4
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	5
4 – UITVOERING	6
4.1 Werkwijze	6
4.2 Wat is seksueel misbruik?	6
4.2.1 Inleiding	6
4.2.2 ‘Seksueel misbruik’	7
4.2.3 ‘Seksueel misbruik in pastorale relaties’	7
4.2.4 Voorvragen bij een definitie	8
4.2.5 Conclusie: een eigen definiëring	10
4.3 De frequentie van seksueel misbruik	11
4.3.1 Inleiding	11
4.3.2 De frequentie van seksueel misbruik	11
4.3.3 De frequentie van seksueel misbruik in pastorale en kerkelijke relaties	11
4.3.4 Conclusie	13
4.4 De gevolgen van seksueel misbruik	13
4.4.1 Inleiding	14
4.4.2 Algemene gegevens over gevolgen van seksueel misbruik	14
4.4.3 Specifieke gevolgen van seksueel misbruik in pastorale of kerkelijke relaties	15
4.4.4 Conclusie	16
4.5 Bijbelse aspecten en kerkelijk klimaat	16
4.5.1 Inleiding	17
4.5.2 Seksualiteit en zondeval	17
4.5.3 Misbruik van macht	18
4.5.4 Spiegel	18
4.5.5 Macht en gezag	19
4.5.6 Dienst en professie	20
4.5.7 Bijbels spraakgebruik	21
4.5.8 Slachtofferperspectief	21
4.5.9 Twee teksten	22
4.6 Beleid: Overwegingen en eerste aanzet	24
4.6.1 Gecompliceerd	25
4.6.2 Gevaren	25
4.6.3 Weg	26
4.6.4 Mannen	26
4.6.5 Onderscheiden in taken en verantwoordelijkheden	26
4.6.6 Meersporenbeleid	27
4.6.7 Risico	27
4.6.8 Curatief en preventief	28
4.6.9 Conclusies	29
4.7 Kerkelijke inkadering	30
4.7.1 Inleiding	30
4.7.2 Vormen van kerkelijke inkadering	30
4.7.3 Moet de kerkelijke inkadering op plaatselijk of op landelijk niveau plaatshebben?	31
4.7.4 Kerkelijke inkadering meldpunt	31
4.7.5 Kerkelijke inkadering klachtencommissie	32
4.7.6 Instelling deputaatschap seksueel misbruik door kerkelijk werkers	33

4.7.7	De ‘kerkelijke weg’	34
4.7.8	Kerkelijk werkers, niet-bijzondere ambtsdragers	35
4.7.9	Regeling klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties	35
4.7.10	Regeling beroepscommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties	35
4.7.11	Conclusies	35
4.8	Organisatie van een kerkelijk meldpunt	36
4.8.1	Ontstaan huidig meldpunt	36
4.8.2	Overwegingen van De Driehoek	36
4.8.3	Oprichting stichting	37
4.8.4	Doel van de stichting	37
4.8.5	Nazorg	38
4.8.6	Personeel en financiering	38
4.8.7	Conclusies	38
5	– CONCEPTBESLUITEN	39
6	– BIJLAGEN	40
6.1	Schematische weergave proces van verwerken klacht over seksueel misbruik	40
6.2	Schematische weergave activiteiten meldpunt bij melding	41
6.3	Samenvatting van <i>Geschonden Lichaam</i>	42
6.3.1	Hoofdstuk 1: Seksueel geweld: schrijnende wonden	42
6.3.2	Hoofdstuk 2: Mechanismen	45
6.3.3	Hoofdstuk 3: Bijbel en geloof	47
6.3.4	Hoofdstuk 4: Pastoraal beleid	53
6.4	Aantekeningen gesprek dr. Ruard Ganzevoort, Kampen, maart 2000	58
6.5	Aantekeningen gesprek drs. Gideon van Dam, Eindhoven, d.d. 25.02.00	62
6.6	Literatuur	66
	Inhoudsopgave	67

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage V 5 –
Regeling Klachten seksueel misbruik in
kerkelijke relaties**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Regeling Klachten seksueel misbruik in kerkelijke relaties

Artikel 1 Begripsomschrijving

In deze regeling wordt verstaan onder:

a. seksueel misbruik:

één of meerdere uitingen, verbaal of non-verbaal, opzettelijk dan wel onopzettelijk, gewenst dan wel ongewenst, in de vorm van seksuele handelingen en/of seksueel-getinte toespelingen of uitnodigingen tot seksueel contact, dan wel het op één van voornoemde wijzen ingaan op uitnodigingen tot seksueel contact en/of bedoelde toespelingen, al dan niet onder druk van geheimhouding, gedaan door een kerkelijk werker ten opzichte van iemand binnen of buiten de gemeente, in een ambtelijke of anderszins op bevoegdheid en vertrouwen gebaseerde relatie, waardoor vertrouwen geschonden en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt, en welke derhalve op gespannen voet staan met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste.

b. kerkelijk werker:

een man of vrouw die uit hoofde van een kerkelijk ambt als bedoeld in art. 2 KO, of uit hoofde van een aanstelling door de kerkenraad in een niet-ambtelijke kerkelijke functie, of uit hoofde van een aanstelling in een bijzondere functie door groepen van gemeenteleden, binnen een gemeente een positie bekleedt die wordt gekenmerkt door het genieten van vertrouwen en het dragen van verantwoordelijkheid, en die vanuit die positie relaties kan aangaan en onderhouden met gemeenteleden en anderen.

c. klager:

klager kan zijn hij/zij die lid is (geweest) van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, alsmede hij/zij die geen lid is of geweest is van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt indien hij/zij een functioneel contact heeft (gehad) met de aangeklaagde.

Ten behoeve van een minderjarige, een onder curatele, een onder bewind gestelde of een gementoreerde kan diens wettelijke vertegenwoordiger als klager optreden.

d. aangeklaagde:

aangeklaagde kan zijn hij/zij die kerkelijk werker is (geweest) in één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en voor zover niet meer functionerend als kerkelijk werker, tevens lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

e. klachtencommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

f. beroepscommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling in beroep van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

g. klacht:

een door een klager ingediend schriftelijk stuk waarin geklaagd wordt over seksueel misbruik door een kerkelijk werker.

h. meldpunt:

een centraal punt, waar deskundige medewerkers terzake van seksueel misbruik en klachtenprocedure informatie en advies kunnen geven. Deze medewerkers kunnen zo nodig verwijzen naar de klachtencommissie en een intensievere vorm van hulpverlening. Tevens kunnen zij als vertrouwenspersoon een klager of aangeklaagde begeleiden tijdens en na de procedure van de klachtencommissie.

i. vertrouwenspersoon:

degene die op verzoek van een klager of aangeklaagde diens belangen mede behartigt, dan wel als diens vertegenwoordiger of gemachtigde optreedt. Dit kan een medewerker van het meldpunt zijn.

j. de kerkenraad:

de raad aan wie de klachtencommissie haar bevindingen in de vorm van een advies rapporteert.

Toelichting

Seksueel misbruik:

deze definitie is vanuit oogpunt van rechtszekerheid en rechtsgelijkheid van belang voor potentiële klagers en aangeklaagden. Verder is deze definitie van belang voor de toetsing en beoordeling van de klachtsituatie door de klachtencommissie.

Klager:

een minderjarige kan zelfstandig klagen. Daarnaast hebben wettelijke vertegenwoordigers van minderjarigen, van onder curatele gestelden, onder bewind gestelden of gementoreerden een zelfstandig klachtrecht. Onder curatele gestelden, onder bewind gestelden en gementoreerden betreft meerderjarige personen voor wie op grond van een rechterlijke uitspraak respectievelijk een curator, bewindvoerder of een mentor is aangesteld. De ondercuratelestelling heeft betrekking op de behartiging van de materiële en immateriële belangen; de onderbewindstelling alleen op de materiële en het mentorschap alleen op de immateriële belangen van de betrokkene.

Aangeklaagde:

het is niet mogelijk iemand die geen kerkelijk werker meer is en die tevens geen lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, te brengen onder de jurisdictie van deze regeling. Klager zal in dit geval moeten nagaan of tegen de desbetreffende persoon bij een andere klachtencommissie een klacht is in te dienen.

Klacht:

er kan geen mondelinge klacht worden ingediend bij de klachtencommissie. Het is niet juist om mondeling een klacht in te dienen en deze door de klachtencommissie schriftelijk te doen verwoorden. Daarmee kan de onpartijdigheid van de klachtencommissie onder druk komen te staan. Dit is ongewenst. Indien het voor de potentiële klager moeilijk is de klacht op schrift te stellen, kan hierbij de hulp worden ingeroepen van onder meer de vertrouwenspersoon.

Artikel 2 Doelstelling

De mogelijkheid scheppen klachten over seksueel misbruik in te dienen. Tevens dient deze klachtenregeling om te voorzien in de bescherming van de belangen van klager en aangeklaagde tijdens het onderzoek en de afhandeling van een klacht.

Artikel 3 Bekendmaking van de klachtenregeling

Op het bestaan van de klachtenregeling wordt jaarlijks in de plaatselijke kerkelijke gemeentemediea gewezen. Een afschrift van de klachtenregeling is te allen tijde bij de scriba te verkrijgen alsmede te downloaden van de Internetwebsite van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

Klachtencommissie

Artikel 4 Samenstelling klachtencommissie

- lid 1. De klachtencommissie dient zodanig te zijn samengesteld dat een deskundige, onpartijdige en onafhankelijke behandeling van klachten zoveel mogelijk gewaarborgd is.
- lid 2. De klachtencommissie, waarvan vrouwen en mannen in evenredigheid deel uitmaken, bestaat minimaal uit drie en maximaal uit vijf leden. De juridische, gedragswetenschappelijke, pastorale en zo mogelijk de kerkrechtelijke deskundigheid dienen in de klachtencommissie vertegenwoordigd te zijn.
- lid 3. Benoeming van de commissieleden geldt voor drie jaar. Herbenoeming is maximaal tweemaal mogelijk. De zittingsduur van een lid, dat is benoemd op een tussentijds opengevallen plaats, is gelijk aan de duur van de resterende zittingsperiode van het lid in wiens plaats de benoeming plaatsvindt. Deputaten kunnen een benoeming om dringende redenen tussentijds beëindigen.

Artikel 5 Bevoegdheid en taak klachtencommissie

- lid 1. De klachtencommissie is bevoegd kennis te nemen van een klacht indien klager en aangeklaagde voldoen aan de begripsomschrijvingen in artikel 1.
- lid 2. De klachtencommissie heeft tot taak bij haar binnengekomen klachten te beoordelen:
  - op ontvankelijkheid, zie de vereisten genoemd in artikel 8,
  - op gegrondheid en
  - de kerkenraad van advies en aanbevelingen terzake te dienen.
- lid 3. De klachtencommissie kan zich laten bijstaan door externe adviseurs, zo nodig uit andere kerkgenootschappen, die zich conformeren aan de door de generale synode te stellen voorwaarden.
- lid 4. De klachtencommissie is bevoegd klager en aangeklaagde op te roepen teneinde te worden gehoord.
- lid 5. De klachtencommissie is bevoegd getuigen of andere deskundigen op te roepen teneinde te worden gehoord.

Artikel 6 Geheimhouding

De leden van de klachtencommissie en eventuele geraadpleegde deskundigen zijn verplicht geheimhouding te betrachten ten aanzien van alles wat zij in het kader van een klachtbehandeling te weten zijn gekomen.

Artikel 7 Faciliteiten

- lid 1. Er is een budget, bepaald door de generale synode, voor bevordering van de deskundigheid.
- lid 2. De kosten voor de behandeling van klachten en vacatiegelden komen voor rekening van de kerkenraad.

Procedure klachtencommissie

Artikel 8 Ontvankelijkheid van de klacht

- lid 1. Een klacht dient zo spoedig mogelijk te worden ingediend, doch uiterlijk twintig jaar na beëindiging van de gebeurtenis(sen) waarbij het misbruik plaatsvond, voor minderjarigen te rekenen vanaf de datum van meerderjarigheid.
- lid 2. Een klacht wordt schriftelijk ingediend bij de commissie.
- lid 3. Een klacht bevat naast de naam van de klager(s) en een dagtekening, ten minste:
  - a. een omschrijving van de uiting die aangegeven wordt als misbruik van de gezagsrelatie;
  - b. het tijdstip of de periode waarop deze betrekking heeft;
  - c. de identiteit en het adres van de aangeklaagde(n) en
  - d. een overzicht van door de klager(s) ondernomen stappen en eventueel daarop betrekking hebbende stukken, voorzover deze hebben plaatsgevonden c.q. aanwezig zijn.Indien een klacht niet aan al deze vereisten voldoet, wordt de klager in de gelegenheid gesteld alsnog de ontbrekende gegevens aan te vullen.
- lid 4. Anonieme klachten worden in beginsel niet in behandeling genomen.

Toelichting

een verjaringstermijn dient in het algemeen gesproken de rechtszekerheid, zowel voor de klager als de aangeklaagde. In de vaststelling van de verjaringstermijn ligt, als het goed is, een evenwichtige keuze opgesloten met het oog op klager en aangeklaagde en in dit geval de kerkelijke gemeenschap. (Overigens dient naar de mening van deputaten voor de gedachtevorming een onderscheid gemaakt te worden tussen vergeving/verzoening in pastorale zin – dat kan een leven lang – en een juridisch opgezette klachtenbeoordeling zoals bedoeld in deze klachtenregeling.)

De verjaringstermijn laat onverlet dat het de voorkeur verdient een klacht zo spoedig mogelijk in te dienen met het oog op het reconstrueren van de gebeurtenissen. Het noemen van een verjaringstermijn laat onverlet de mogelijkheid om na het aflopen van de verjaringstermijn op vrijwillige basis gebruik te maken van de diensten van de klachtencommissie.

Artikel 9 Intrekken

Klager kan de ingediende klacht intrekken, tenzij het onderzoek is afgesloten (met de laatste verkrijging van informatie/hoorzitting) en de zaak op uitspraak wacht.

Artikel 10 Procedure klachtenbehandeling

- lid 1. De klachtencommissie bevestigt klager binnen een week schriftelijk de ontvangst van de klacht, informeert de klager over de werkwijze van de commissie en wijst voorzover nog nodig op de mogelijkheid een vertrouwenspersoon in te schakelen.
- lid 2. Indien de klager ontvankelijk wordt verklaard in zijn/haar klachten, wordt de klacht zo spoedig mogelijk, uiterlijk binnen twee weken na ontvangst van de klacht, aan de aangeklaagde toegezonden. De klachtencommissie informeert hem over de werkwijze van de commissie en de mogelijkheid een vertrouwenspersoon van het meldpunt in te schakelen. Tevens stelt de klachtencommissie de aangeklaagde in de gelegenheid binnen twee weken een verweerschrift in te dienen.
- lid 3. Indien de klager ontvankelijk wordt verklaard, wordt de betrokken kerkenraad vertrouwelijk geïnformeerd over het feit dat er een klacht is ingediend over een lid van de gemeente.
- lid 4. Indien de klacht is ingediend door een minderjarige zonder medeweten (van één) van de ouders, zal de klachtencommissie met de desbetreffende minderjarige overleggen om alsnog (één van) de ouders van de indiening van de klacht op de hoogte te stellen. De klachtencommissie zal geen contacten met de ouders onderhouden zonder de uitdrukkelijke toestemming van de minderjarige.

Artikel 11 Beoordelingsgrond

- lid 1. De klachtencommissie beoordeelt de klachten op basis van redelijke aannemelijkheid. In zoverre seksueel misbruik in redelijkheid aannemelijk kan worden geacht, wordt de klacht gegrond verklaard.
- lid 2. Behalve directe getuigen of bewijsmateriaal kunnen hierbij onder meer in beschouwing genomen worden:
- consistentie in de afgelegde verklaringen;
  - de auditu verklaringen;
  - verklaringen van (getuige-)deskundigen;
  - het bestuderen van stukken die over de direct betrokken personen gaan.

Toelichting

het is een discussie of het “onomstotelijke” bewijs geleverd moet worden of dat kan worden volstaan met “aannemelijk achten”. Het onomstotelijk bewijs is bij klachten over seksueel misbruik nauwelijks te leveren, omdat het veelal gaat om een “één-op-één-situatie”. Daarom wordt veelal gekozen voor het “aannemelijk achten”, omdat hierbij allerlei stukken en aspecten kunnen worden betrokken, zoals in lid 2 van dit artikel genoemd. Wel is van belang de objectiviteit van de beoordeling te benadrukken. Daarom is ervoor gekozen het begrip “redelijkheid” toe te voegen.

Artikel 12 Hoorzittingen

- lid 1. De klachtencommissie bepaalt binnen vier weken na ontvangst van de klacht de datum en de plaats(en) waar klager en aangeklaagde door de klachtencommissie zullen worden gehoord. De hoorzittingen vinden plaats binnen acht weken.
- lid 2. De klachtencommissie zendt klager en aangeklaagde minstens tien dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting een oproep.
- lid 3. Tot zeven dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting kunnen partijen nadere stukken indienen. De secretaris zendt deze door aan de andere partij.
- lid 4. De hoorzittingen zijn besloten.
- lid 5. Klager en aangeklaagde worden buiten elkaars aanwezigheid, op neutraal terrein en op verschillende dagen gehoord. Klager wordt als eerste gehoord. Voordat de aangeklaagde wordt gehoord, ontvangt hij het verslag van de hoorzitting met de klager.
- lid 6. Van ieder hoorgesprek wordt een verslag gemaakt, ondertekend door voorzitter en secretaris van de klachtencommissie. Het verslag wordt zowel de klager als de aangeklaagde toegezonden. Is er een derde gehoord, dan ontvangt deze derde eveneens een kopie van het verslag. De klachtencommissie kan na verkregen toestemming ten behoeve van de verslaglegging gebruik maken van opnameapparatuur. De inhoud van het verslag is voor verantwoording van de klachtencommissie.

Artikel 13 Informatie door de klachtencommissie

Klager en aangeklaagde worden gelijkkelijk geïnformeerd door de klachtencommissie. Het dossier van de klachtencommissie, bevattende alle externe correspondentie, kan desgewenst door klager en aangeklaagde worden ingezien.

Artikel 14 Beoordeling klacht en verdere afdoening

- lid 1. De commissie doet zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk zes weken na de laatste hoorzitting uitspraak omtrent de gegrondheid van de klacht.
- lid 2. Acht de klachtencommissie de klacht ongegrond, dan deelt zij dit gemotiveerd schriftelijk mee aan de klager, de aangeklaagde en de kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 3. Acht de klachtencommissie de klacht gegrond, dan deelt zij dit, onder overlegging van een samenvatting van de klacht en van de bevindingen tijdens het onderzoek, gemotiveerd schriftelijk mee, onder toevoeging van een advies voor afdoening, aan de klager, de aangeklaagde en de kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 4. De klachtencommissie zal bij het uitbrengen van advies zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij de in de kerkorde van de Gereformeerde Kerken aangegeven (tucht-)maatregelen, met dien verstande dat, gezien de gezagsrelatie, de bescherming van het slachtoffer en het voorkómen van nieuwe feiten daarbij een pregnante rol dienen te spelen.

Toelichting

De uitspraak van de commissie omtrent de gegrondheid van de klacht over seksueel misbruik is een bindende uitspraak. Het advies van de commissie omtrent te nemen maatregelen is een advies dat geen bindend karakter heeft. Dit advies is echter wel “dringend”.

Artikel 15 Beroep

Klager en aangeklaagde kunnen binnen twee weken na datum verzending van de uitspraak in beroep gaan bij de Beroepscommissie voor seksueel misbruik binnen kerkelijke relaties in de Gereformeerde Kerken. Het beroepschrift dient binnen twee weken na datum verzending te zijn ontvangen door de Beroepscommissie

Artikel 16 Acute situaties

In acute situaties dienen door de desbetreffende kerkenraad, in overleg met de klachtencommissie, vóór of hangende het onderzoek, zo nodig voorlopige maatregelen getroffen te worden.

Artikel 17 Beslissing kerkenraad

De kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort, beslist niet eerder dan na het verlopen van de beroepstermijn en uiterlijk binnen vier weken na het aflopen van de beroepstermijn.

Artikel 18 Archivering

De op de klachten betrekking hebbende stukken zullen tot vijf jaar na ontvangst van de klacht in het archief van de klachtencommissie bewaard worden.

Artikel 19 Verantwoording

De klachtencommissie legt jaarlijks verantwoording af van haar werkzaamheden aan deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties binnen de Gereformeerde Kerken.

Artikel 20 Overgangsbepaling

De klachtencommissie is bevoegd kennis te nemen van klachten over feiten(complexen) die vóór de inwerkingtreding van deze klachtenregeling hebben plaatsgevonden.

Inhoudsopgave

REGELING KLACHTEN SEKSUEEL MISBRUIK IN KERKELIJKE RELATIES		
Artikel 1	Begripsomschrijving	1
Artikel 2	Doelstelling	3
Artikel 3	Bekendmaking van de klachtenregeling	3
Klachtencommissie		3
Artikel 4	Samenstelling klachtencommissie	3
Artikel 5	Bevoegdheid en taak klachtencommissie	3
Artikel 6	Geheimhouding	4
Artikel 7	Faciliteiten	4
Procedure klachtencommissie		4
Artikel 8	Ontvankelijkheid van de klacht	4
Artikel 9	Intrekken	5
Artikel 10	Procedure klachtenbehandeling	5
Artikel 11	Beoordelingsgrond	5
Artikel 12	Hoorzittingen	6
Artikel 13	Informatie door de klachtencommissie	6
Artikel 14	Beoordeling klacht en verdere afdoening	6
Artikel 15	Beroep	7
Artikel 16	Acute situaties	7
Artikel 17	Beslissing kerkenraad	7
Artikel 18	Archivering	7
Artikel 19	Verantwoording	7
Artikel 20	Overgangsbepaling	7
Inhoudsopgave		8

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage V 5 –
Regeling Beroep seksueel misbruik in
kerkelijke relaties**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Regeling Beroep seksueel misbruik in kerkelijke relaties

Artikel 1 Begripsomschrijving

In deze regeling wordt verstaan onder:

a. seksueel misbruik:

één of meerdere uitingen, verbaal of non-verbaal, opzettelijk dan wel onopzettelijk, gewenst dan wel ongewenst, in de vorm van seksuele handelingen en/of seksueel-getinte toespelingen of uitnodigingen tot seksueel contact, dan wel het op één van voornoemde wijzen ingaan op uitnodigingen tot seksueel contact en/of bedoelde toespelingen, al dan niet onder druk van geheimhouding, gedaan door een kerkelijk werker ten opzichte van iemand binnen of buiten de gemeente, in een ambtelijke of anderszins op bevoegdheid en vertrouwen gebaseerde relatie, waardoor vertrouwen geschonden en de grens van persoonlijke integriteit overschreden wordt, en welke derhalve op gespannen voet staan met datgene wat ons in Gods Woord wordt voorgehouden ten aanzien van de omgang met de naaste.

b. kerkelijk werker:

een man of vrouw die uit hoofde van een kerkelijk ambt als bedoeld in art. 2 KO, of uit hoofde van een aanstelling door de kerkenraad in een niet-ambtelijke kerkelijke functie, of uit hoofde van een aanstelling in een bijzondere functie door groepen van gemeenteleden, binnen een gemeente een positie bekleedt die wordt gekenmerkt door het genieten van vertrouwen en het dragen van verantwoordelijkheid, en die vanuit die positie relaties kan aangaan en onderhouden met gemeenteleden en anderen.

c. klager:

klager kan zijn hij/zij die lid is (geweest) van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, alsmede hij/zij die geen lid is of geweest is van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt indien hij/zij een functioneel contact heeft (gehad) met de aangeklaagde.

Ten behoeve van een minderjarige, een onder curatele, een onder bewind gestelde of een gementoreerde kan diens wettelijke vertegenwoordiger als klager optreden.

d. aangeklaagde:

aangeklaagde kan zijn hij/zij die kerkelijk werker is (geweest) in één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en voor zover niet meer functionerend als kerkelijk werker, tevens lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

e. klachtencommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

f. beroepscommissie:

de commissie, belast met onderzoek en beoordeling in beroep van seksueel misbruik in kerkelijke relaties, welke is ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 en waarvan de leden zijn benoemd door de door de generale synode ingestelde deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

g. klacht:

een door een klager ingediend schriftelijk stuk waarin geklaagd wordt over seksueel misbruik door een kerkelijk werker.

h. beroep:

een door klager of aangeklaagde ingediend schriftelijk stuk waarin herziening gevraagd wordt van de uitspraak gedaan door de klachtencommissie aangaande een klacht over seksueel misbruik door een kerkelijk werker.

i. meldpunt:

een centraal punt, waar deskundige medewerkers terzake van seksueel misbruik en klachtenprocedure informatie en advies kunnen geven. Deze medewerkers kunnen zo nodig verwijzen naar de klachtencommissie en een intensievere vorm van hulpverlening. Tevens kunnen zij als vertrouwenspersoon een klager of aangeklaagde begeleiden tijdens en na de procedure van de klachtencommissie.

i. vertrouwenspersoon:

degene die op verzoek van een klager of aangeklaagde diens belangen mede behartigt, dan wel als diens vertegenwoordiger of gemachtigde optreedt. Dit kan een medewerker van het meldpunt zijn.

j. de kerkenraad:

de raad aan wie de beroepscommissie haar bevindingen rapporteert.

Toelichting

Seksueel misbruik:

deze definitie is vanuit oogpunt van rechtszekerheid en rechtsgelijkheid van belang voor potentiële klagers en aangeklaagden. Verder is deze definitie van belang voor de toetsing en beoordeling van de klachtsituatie door de klachtencommissie.

Klager:

een minderjarige kan zelfstandig klagen. Daarnaast hebben wettelijke vertegenwoordigers van minderjarigen, van onder curatele gestelden, onder bewind gestelden of gementoreerden een zelfstandig klachtrecht. Onder curatele gestelden, onder bewind gestelden en gementoreerden betreft meerderjarige personen voor wie op grond van een rechterlijke uitspraak respectievelijk een curator, bewindvoerder of een mentor is aangesteld. De ondercuratelestelling heeft betrekking op de behartiging van de materiële en immateriële belangen; de onderbewindstelling alleen op de materiële en het mentorschap alleen op de immateriële belangen van de betrokkene.

Aangeklaagde:

het is niet mogelijk iemand die geen kerkelijk werker meer is en die tevens geen lid is van één van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, te brengen onder de jurisdictie van deze regeling. Klager zal in dit geval moeten nagaan of tegen de desbetreffende persoon bij een andere klachtencommissie een klacht is in te dienen.

Klacht:

er kan geen mondelinge klacht worden ingediend bij de klachtencommissie. Het is niet juist om mondeling een klacht in te dienen en deze door de klachtencommissie schriftelijk te doen verwoorden. Daarmee kan de onpartijdigheid van de klachtencommissie onder druk komen te staan. Dit is ongewenst. Indien het voor de potentiële klager moeilijk is de klacht op schrift te stellen, kan hierbij de hulp worden ingeroepen van onder meer de vertrouwenspersoon.

Artikel 2 Doelstelling

De mogelijkheid scheppen in beroep te gaan van uitspraken van de klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties.

Artikel 3 Bekendmaking van de beroepsregeling

Op het bestaan van de regeling wordt jaarlijks in de plaatselijke kerkelijke gemeentemediën gewezen. Een afschrift van deze beroepsregeling is te allen tijde bij de scriba te verkrijgen alsmede te downloaden van de Internetwebsite van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

Beroepscommissie

Artikel 4 Samenstelling beroepscommissie

- lid 1. De beroepscommissie dient zodanig te zijn samengesteld dat een deskundige, onpartijdige en onafhankelijke behandeling van het beroep zoveel mogelijk gewaarborgd is.
- lid 2. De beroepscommissie, waarvan vrouwen en mannen in evenredigheid deel uitmaken, bestaat minimaal uit drie en maximaal uit vijf leden. De juridische, gedragswetenschappelijke, pastorale en zo mogelijk de kerkrechtelijke deskundigheid dienen in de beroepscommissie vertegenwoordigd te zijn.
- lid 3. Benoeming van de commissieleden geldt voor drie jaar. Herbenoeming is maximaal tweemaal mogelijk. De zittingsduur van een lid dat is benoemd op een tussentijds opgevallende plaats, is gelijk aan de duur van de resterende zittingsperiode van het lid in wiens plaats de benoeming plaatsvindt. Deputaten kunnen een benoeming om dringende redenen tussentijds beëindigen.
- lid 4. Leden van de beroepscommissie kunnen geen lid zijn geweest van de klachtencommissie die de zaak in eerste aanleg heeft behandeld.

Artikel 5 Bevoegdheid en taak beroepscommissie

- lid 1. De beroepscommissie is bevoegd kennis te nemen van een beroepschrift indien klager en aangeklaagde voldoen aan de begripsomschrijvingen in artikel 1.
- lid 2. De beroepscommissie heeft tot taak bij haar binnengekomen beroepschriften te beoordelen:
  - op ontvankelijkheid, zie de vereisten genoemd in artikel 8,
  - op gegrondheid en
  - de kerkenraad van advies en aanbevelingen terzake te dienen.
- lid 3. De beroepscommissie kan zich laten bijstaan door externe adviseurs, zo nodig uit andere kerkgenootschappen, die zich conformeren aan de door de generale synode te stellen voorwaarden.
- lid 4. De beroepscommissie is bevoegd klager en aangeklaagde op te roepen teneinde te worden gehoord.
- lid 5. De beroepscommissie is bevoegd getuigen of andere deskundigen op te roepen teneinde te worden gehoord.

Artikel 6 Geheimhouding

De leden van de beroepscommissie en eventuele geraadpleegde deskundigen zijn verplicht geheimhouding te betrachten ten aanzien van alles wat zij in het kader van een beroep te weten zijn gekomen.

Artikel 7 Faciliteiten

- lid 1. Er is een budget, bepaald door de generale synode, voor bevordering van de deskundigheid.
- lid 2. De kosten voor de behandeling van klachten en vacatiegelden komen voor rekening van de kerkenraad.

Procedure beroepscommissie

Artikel 8 Ontvankelijkheid van het beroep

- lid 1. Het beroepschrift dient binnen twee weken na datum verzending van de uitspraak van de klachtencommissie te zijn ontvangen door de beroepscommissie.
- lid 2. Het beroepschrift wordt schriftelijk ingediend bij de commissie.
- lid 3. Het beroepschrift bevat naast de naam van indiener(s) en een dagtekening een gemotiveerde omschrijving van gronden voor de indiening van het beroep.

Artikel 9 Intrekken

Indiener kan zijn beroep intrekken, tenzij het onderzoek is afgesloten (met de laatste verkrijging van informatie/hoorzitting) en de zaak op uitspraak wacht.

Artikel 10 Procedure behandeling in beroep

- lid 1. De beroepscommissie bevestigt klager binnen een week schriftelijk de ontvangst van het beroep, informeert de indiener over de werkwijze van de commissie en wijst voorzover nog nodig op de mogelijkheid een vertrouwenspersoon in te schakelen.
- lid 2. Indien klager of aangeklaagde ontvankelijk wordt verklaard in zijn/haar beroep, wordt het beroepschrift zo spoedig mogelijk, uiterlijk binnen twee weken na ontvangst van het beroepschrift, aan de aangeklaagde of klager toegezonden. De beroepscommissie informeert over de werkwijze van de commissie en de mogelijkheid een vertrouwenspersoon in te schakelen. Tevens stelt de beroepscommissie klager of aangeklaagde in de gelegenheid binnen twee weken een verweerschrift in te dienen.
- lid 3. Indien de klager of aangeklaagde ontvankelijk wordt verklaard in zijn/haar beroep, wordt de betrokken kerkenraad vertrouwelijk geïnformeerd over het feit dat er in de betrokken zaak beroep is aangetekend.
- lid 4. Indien het beroepschrift is ingediend door een minderjarige zonder medeweten (van één) van de ouders, zal de beroepscommissie met de desbetreffende minderjarige overleggen om alsnog (één

van) de ouders van de indiening van het beroepschrift op de hoogte te stellen. De beroepscommissie zal geen contacten met de ouders onderhouden zonder de uitdrukkelijke toestemming van de minderjarige.

Artikel 11 Beoordelingsgrond

- lid 1. De beroepscommissie beoordeelt de klachten op basis van redelijke aannemelijkheid. In zoverre seksueel misbruik in redelijkheid aannemelijk kan worden geacht, wordt de klacht gegrond verklaard.
- lid 2. Behalve directe getuigen of bewijsmateriaal kunnen hierbij onder meer in beschouwing genomen worden:
- consistentie in de afgelegde verklaringen;
  - de auditu verklaringen;
  - verklaringen van (getuige-)deskundigen;
  - het bestuderen van stukken die over de direct betrokken personen gaan.

Toelichting

het is een discussie of het “onomstotelijke” bewijs geleverd moet worden of dat kan worden volstaan met “aannemelijk achten”. Het onomstotelijk bewijs is bij klachten over seksueel misbruik nauwelijks te leveren, omdat het veelal gaat om een “één-op-één-situatie”. Daarom wordt veelal gekozen voor het “aannemelijk achten”, omdat hierbij allerlei stukken en aspecten kunnen worden betrokken, zoals in lid 2 van dit artikel genoemd. Wel is van belang de objectiviteit van de beoordeling te benadrukken. Daarom is ervoor gekozen het begrip “redelijkheid” toe te voegen.

Artikel 12 Hoorzittingen

- lid 1. De beroepscommissie bepaalt binnen vier weken na ontvangst van het beroepschrift de datum en de plaats(en) waar klager en aangeklaagde door de beroepscommissie zullen worden gehoord. De hoorzittingen vinden plaats binnen acht weken.
- lid 2. De beroepscommissie zendt klager en aangeklaagde minstens tien dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting een oproep.
- lid 3. Tot zeven dagen (inclusief zon- en feestdagen) voor de hoorzitting kunnen partijen nadere stukken indienen. De secretaris zendt deze door aan de andere partij.
- lid 4. De hoorzittingen zijn besloten.
- lid 5. Klager en aangeklaagde worden buiten elkaars aanwezigheid, op neutraal terrein en op verschillende dagen gehoord. Klager wordt als eerste gehoord. Voordat de aangeklaagde wordt gehoord, ontvangt de aangeklaagde het verslag van de hoorzitting met de klager.
- lid 6. Van ieder hoorgesprek wordt een verslag gemaakt, ondertekend door voorzitter en secretaris van de beroepscommissie. Het verslag wordt zowel de klager als de aangeklaagde toegezonden. Is er een derde gehoord, dan ontvangt deze derde eveneens een kopie van het verslag. De beroepscommissie kan na verkregen toestemming ten behoeve van de verslaglegging gebruik maken van opnameapparatuur. De inhoud van het verslag is voor verantwoording van de beroepscommissie.

Artikel 13 Informatie door de beroepscommissie

Klager en aangeklaagde worden gelijkkelijk geïnformeerd door de beroepscommissie. Het dossier van de beroepscommissie, bevattende alle externe correspondentie, kan desgewenst door klager en aangeklaagde worden ingezien.

Artikel 14 Beoordeling beroep en verdere afdoening

- lid 1. De commissie doet zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk zes weken na de laatste hoorzitting, uitspraak omtrent de gegrondheid van het beroepschrift.
- lid 2. Acht de beroepscommissie het beroepschrift ongegrond, dan deelt zij dit gemotiveerd schriftelijk mee aan de klager, de aangeklaagde en aan de kerkenraad waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 3. Acht de beroepscommissie het beroepschrift gegrond, dan deelt zij dit, onder overlegging van een samenvatting van het beroepschrift en de bevindingen tijdens het onderzoek, gemotiveerd schriftelijk mee, onder toevoeging van een advies voor afdoening, aan de klager, de aangeklaagde en de kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort.
- lid 4. De beroepscommissie zal bij het uitbrengen van advies zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij de in de kerkorde van de Gereformeerde Kerken aangegeven (tucht-)maatregelen, met dien verstande dat, gezien de gezagsrelatie, de bescherming van het slachtoffer en het voorkómen van nieuwe feiten daarbij een pregnante rol dienen te spelen.

Toelichting

De uitspraak van de commissie omtrent de gegrondheid van de klacht over seksueel misbruik is een bindende uitspraak. Het advies van de commissie omtrent te nemen maatregelen is een advies dat geen bindend karakter heeft. Dit advies is echter wel “dringend”.

Artikel 15 Acute situaties

In acute situaties dienen door de desbetreffende kerkenraad, in overleg met de beroepscommissie, vóór of hangende het onderzoek, zo nodig voorlopige maatregelen getroffen te worden.

Artikel 16 Beslissing kerkenraad

De kerkenraad van de gemeente waartoe de aangeklaagde behoort, beslist binnen vier weken na datum verzending van de uitspraak door de beroepscommissie.

Artikel 17 Archivering

De op de beroepen betrekking hebbende stukken zullen tot vijf jaar na ontvangst van het beroep in het archief van de beroepscommissie bewaard worden.

Artikel 18 Verantwoording

De beroepscommissie legt jaarlijks verantwoording af van haar werkzaamheden aan deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties binnen de Gereformeerde Kerken.

Artikel 19 Overgangsbepaling

De beroepscommissie is bevoegd kennis te nemen van klachten over feiten(complexen) die vóór de in werking treding van deze beroepsregeling hebben plaatsgevonden.

Inhoudsopgave

REGELING BEROEP SEKSUEEL MISBRUIK IN KERKELIJKE RELATIES		
Artikel 1	Begripsomschrijving	1
Artikel 2	Doelstelling	3
Artikel 3	Bekendmaking van de beroepsregeling	3
Beroepscommissie		3
Artikel 4	Samenstelling beroepscommissie	3
Artikel 5	Bevoegdheid en taak beroepscommissie	3
Artikel 6	Geheimhouding	4
Artikel 7	Faciliteiten	4
Procedure beroepscommissie		4
Artikel 8	Ontvankelijkheid van het beroep	4
Artikel 9	Intrekken	4
Artikel 10	Procedure behandeling in beroep	4
Artikel 11	Beoordelingsgrond	5
Artikel 12	Hoorzittingen	5
Artikel 13	Informatie door de beroepscommissie	6
Artikel 14	Beoordeling beroep en verdere afdoening	6
Artikel 15	Acute situaties	6
Artikel 16	Beslissing kerkenraad	6
Artikel 17	Archivering	6
Artikel 18	Verantwoording	7
Artikel 19	Overgangsbepaling	7
Inhoudsopgave		8

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VI 1 –
Rapport van deputaten Diaconale zaken
(inclusief aanvullend rapport)**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Werkzaamheden

1.1 Algemeen

Het huidige Generaal Diaconaal Deputaatschap (GDD) is benoemd door de generale synode van de Gereformeerde Kerken. Het deputaatschap bestaat uit negen deskundigen op sociaal-maatschappelijk terrein, (predikant (2x), diaken, jurist, arbeidspsychologen (2x), register-accountant, deskundige in het zorgveld en secretaris met kennis van diaconale zaken.

De hoofdpdracht van het GDD is om de diakenen te ondersteunen bij hun werk en om namens de diakenen contacten te onderhouden met zorginstellingen op gereformeerde grondslag.

1.2 Opdracht

1. Plaatselijke kerken advies geven over hun diaconale werkzaamheden;
2. plaatselijke kerken adviseren over het geven van financiële steun aan hulpverlenende instellingen;
3. het bevorderen van een goede relatie tussen diakenen en gereformeerde hulpinstellingen o.m. door regelmatig overleg met deze instellingen;
4. het bevorderen van het diaconaal overleg in de classes, provincie of landelijk;
5. diakenen bekwamen in hun taken door middel van voorlichting, informatieverstrekking en toerusting;
6. het nemen van initiatieven als kerken in binnen- en buitenland als gevolg van rampen in nood komen te verkeren.

1.3 Diaconaal consulent

Het GDD kan voor de uitvoering van zijn werkzaamheden gebruik maken van een beroepskracht. Aangesteld is een diaconaal consulent, die het zogeheten Diaconaal Steunpunt (DS) bemant. Ook de diakenen kunnen met vragen zich rechtstreeks wenden tot de diaconaal consulent.

---

2 – Samenstelling deputaatschap

2.1 Benoeming

Als deputaten voor het Generaal Diaconaal Deputaatschap werden benoemd:

primi	email
drs. C. van der Leest	cvanderleest@hetnet.nl
A. Bosch-van Dijk	a.bosch-vandijk@its.tudelft.nl
R.J. Delhaas	rj.delhaas@hccnet.nl
ds. A.A. van Essen	
drs. B.W. Gort RA	b.wgortra@freeler.nl
ir. W. Koole	
mr. P. Lourens	p.lourens@wanadoo.nl
drs. J.J.A. Olij-Haak	
drs. J.S. van Wijnen	jawijnen@cgeyc.com
secundi	
mevr. J. Foekens	
A. Gunnink	
D.A. Hekman	
A.J. Koning	

2.2 Taakverdeling

Deputaten hebben de taken als volgt verdeeld:

drs. C. van der Leest	voorzitter
A. Bosch-van Dijk	secretaris
drs. B.W. Gort RA	penningmeester
ds. A.A. van Essen	algemeen adjunct

De taakverdeling naar deskundigheid is als volgt verdeeld:

adviseren	allen
financiën en beleid instellingen	Gort, Lourens en Van Wijnen
begeleiding diaconaal consulent	Van der Leest en Olij-Haak
communicatie	Delhaas

---

3 – Opdracht van de generale synode van Leusden

3.1 Taakomschrijving

De door de synode omschreven opdracht omvat de volgende taken:

- a.
  1. op verzoek van plaatselijke kerken) plaatselijke kerken te adviseren in haar diaconale arbeid, in het bijzonder wanneer zij vragen om advies over het geven van financiële steun aan (eventueel algemeen christelijke) hulpverlenende instellingen die op landelijk of op bovenprovinciaal niveau werkzaam zijn;
  2. (op verzoek van hulpverlenende instellingen) plaatselijke kerken te adviseren, wanneer hulpverlenende instellingen op gereformeerde grondslag die op landelijk of op bovenprovinciaal niveau werkzaam zijn mede ten dienste van de gereformeerde kerken of haar leden, aan deputaten advies vragen over verzoeken om financiële steun die zij tot de kerken willen richten;
- b.
  1. te werken aan een goede relatie tussen de diakenen en de zorginstellingen op gereformeerde grondslag, zodat de diakenen voldoende informatie krijgen over het werk van de instellingen en deze kunnen (doen) steunen door gebeds- en financiële steun vanuit de gereformeerde kerken;
  2. zich desgevraagd of op eigen initiatief te richten tot instellingen die voldoen aan de punten 1 en 2 van de criteria vermeld onder punt 2 omtrent de wijze van samenwerking met de instellingen;
  3. op verzoek van hulpverlenende instellingen op gereformeerde grondslag om bestuurlijke medeverantwoordelijkheid te dragen voor de onder a2 bedoelde instellingen, medewerking te verlenen door een bestuurder voor te dragen of te benoemen die niet tevens lid is van het GDD;
- c.
  1. plaatselijke kerken in hun diaconale arbeid te adviseren en informeren (hetzij direct vanuit het deputaatschap of vanuit het Diaconaal Steunpunt);
  2. contacten met andere deputaatschappen te onderhouden om te voorkomen dat er overlap in taakstelling en voorlichting ontstaat;
  3. indien nodig initiatieven te nemen om de overheden te informeren over de zienswijze van de kerken, in goed overleg met de deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid;
- d.
  1. diaconaal beleid, zowel plaatselijk, bovenprovinciaal als landelijk, te ondersteunen en helpen vorm te geven, hetzij direct vanuit het deputaatschap of via het Diaconaal Steunpunt;
  2. de deskundigheid van diakenen te helpen bevorderen o.a. door de antwoorden op vragen die regelmatig terugkomen vast te leggen en bekend te maken aan de diaconieën (bijvoorbeeld via Dienst);
  3. de diakenen voor te lichten over betekenis en inhoud van het ‘diaconale gemeente’ zijn;
  4. met classicale en provinciale deputaten te overleggen, hen te stimuleren en eventueel voorstellen te doen voor verbetering van hun instructies;
  5. een netwerk op te zetten van deskundigen op verschillende gebieden (bijvoorbeeld op juridisch, organisatorisch en op financieel gebied) die bereid zijn diakenen te adviseren;

- e.
  1. op verzoek van en met deputaten die verantwoordelijk zijn voor hulpverlening aan buitenlandse kerken, te overleggen over verzoeken van diaconale aard van buitenlandse kerken, zodat het GDD de kerken kan adviseren;
  2. indien nodig, en voor wat kerken en christenen in het buitenland betreft op verzoek van deputaten BBK en DVN, initiatieven te nemen ter leniging van materiele nood waarin (groepen van) kerken in binnen- en/of buitenland zijn komen te verkeren als gevolg van zich acuut voordoende gebeurtenissen; het aan de kerken verzoek om een collecte of gift behoort daarbij tot hun bevoegdheid;
- f. bij de uitvoering van de onder 1b1, 1b2 en 1e omschreven taken, indien het GDD dit gewenst acht, de particulier-synodale deputaten te consulteren.

3.2 Uitvoering van taken

Bij de uitvoering van de onder 1a genoemde taken zullen deputaten de volgende criteria hanteren:

1. de hulpverlening door de instelling op gereformeerde grondslag en dergelijke moet dienstbaar zijn aan de beoefening van de christelijke barmhartigheid;
2. het doel en de wijze van de hulpverlening van de betreffende instelling dienen overeen te komen met wat Gods Woord ons over de dienst der barmhartigheid leert;
3. het beleid van een hulpverlenende instelling dient controleerbaar op de hulpverlening gericht, economisch verantwoord en op een optimale samenwerking met andere instellingen gericht te zijn;
4. de financiële ondersteuning moet gericht zijn op leniging van nood en zo mogelijk strekken tot opbouw van de gemeente.

De adviezen aan de plaatselijke kerken dienen een bondige motivering te bevatten in een duidelijke relatie tot de criteria.

3.3 Vereiste stukken

Wanneer een adviesaanvraag afkomstig is van een hulpverlenende instelling, behoort deze instelling de volgende stukken tijdig, zo mogelijk in de maand september, aan het GDD voor te leggen:

1. jaarstukken
2. begroting
3. beleidsplan
4. meerjarenbegroting
5. verslag van wat de hulpverlenende instelling heeft gedaan met eventuele voorafgaande vragen of adviezen van de kant van het GDD.

Het deputaatschap zal bij de beoordeling van de stukken gebruik kunnen maken van het advies van deskundigen.

3.4 Samenroeping en advies aan de generale synode

Deputaten wijzen uit hun midden een voorzitter, secretaris en penningmeester aan.

Deputaten zorgen voor een rooster van aftreden voor bestuursleden.

Deputaten zullen de volgende generale synode dienen met een voorstel tot een geactualiseerde instructie voor het Generaal Diaconaal Deputaatschap.

3.5 Beroepskracht

- a. deputaten zullen voor de uitvoering van hun taak gebruik kunnen maken van een beroepskracht. Daarbij gelden de volgende bepalingen:
  1. a. de beroepskracht wordt aangesteld als werknemer voor maximaal 1 fte., waarbij de gezamenlijke rechtspersoonlijkheid bezittende kerken optreden als werkgever;
  - b. het GDD oefent jegens de beroepskracht namens de generale synode zowel juridisch als administratief en in materiële zin de taken en bevoegdheden van de werkgever uit;
  2. de aanstelling geschiedt steeds door deputaten, nadat deze een nauwkeurige taakomschrijving hebben opgesteld;
  3. de werkzaamheden van de beroepskracht bestaan tenminste uit de taken die in de instructie van deputaten genoemd worden;
  4. regelmatige evaluatie van zijn werk vindt plaats in aanwezigheid van en met medewerking van deputaten; zij geschiedt aan de hand van een jaarlijkse op te stellen programma, waarin de werkzaamheden zijn omschreven en, verdeeld over het jaar, zijn gepland;
  5. de functie van de beroepskracht wordt vervuld tot uiterlijk december 2002;
  6. de generale synode van 2002 evalueert de werkzaamheden en beslist of en hoe het werk gecontinueerd zal worden;
- b. ter dekking van de kosten van de beroepskracht (salaris, overhead, loon-, bureau- en reiskosten en dergelijke) zijn deputaten gerechtigd een bijdrage van de kerken te heffen. Het totale bedrag dat voor de jaren 2000, 2001 en 2002 geheven mag worden, is bepaald op f 170.000 per jaar; zij doen dit verzoek aan de kerken vergezeld gaan van de aanbeveling om deze omslag uit de diaconale kas te betalen;
- c. deputaten stellen een werkgroep in die er zorg voor draagt dat de generale synode in 2002 het werk van de landelijke beroepskracht kan evalueren.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht gedurende de afgelopen 10 jaar

In de afgelopen tien jaar zijn drie belangrijke beleidslijnen uitgezet en ten dele uitgevoerd:

4.1 Oprichting Diaconaal Steunpunt en aanstelling Diaconaal Consulent

Twee werkgroepen en een aantal diaconale conferenties hebben overtuigend aangetoond hoe belangrijk het is dat het werk van diakenen professioneel wordt ondersteund door een Diaconaal Steunpunt (DS), c.q. Diaconaal Consulent (DC). In 1996 heeft de generale synode van Berkel en Rodenrijs toestemming gegeven tot het aantrekken van een DC en het inrichten van een DS. In de afgelopen periode zijn op verzoek van dezelfde synode de werkzaamheden van de DS middels een enquête onder de diakenen door een onafhankelijke commissie geëvalueerd. Enkele conclusies uit de rapportage *Al vijf jaar tot uw dienst*, die als bijlage aan dit rapport is toegevoegd:¹

- DS is een gouden greep;
- plaats en positie DS is helder;
- diaconieën hebben de weg naar DS gevonden;
- 75% van de diaconieën heeft min of meer regelmatig contact met het DS;
- zwaartepunt ligt bij informatieverstrekking, advisering en toerusting.

Deputaten zijn dankbaar dat de Generale Synode Berkel en Rodenrijs deze beslissing destijds heeft genomen en hoopt van harte dat de Generale Synode Zuidhorn na lezing van het evaluatierapport zal beslissen dat het werk van de diaconaal consulent gecontinueerd moet worden.

4.2 Diaconale overlegstructuren

Tijdens de bij punt 4.1 genoemde diaconale conferenties bleek verder dat diakenen weinig nut ervaren van de bestaande diaconale deputaten art. 22 KO. Het GDD heeft samen met de DC en enkele adviseurs een voorstel voor verbeterde diaconale overlegstructuren op papier gezet. Ook de leden van het CCDC en zijn adviseurs werden bij de bespreking betrokken. Het voorstel is vervolgens naar de diaconieën gestuurd met het verzoek dit met de kerkenraad te bespreken. Het voorstel houdt o.a. in tot een samenvoeging te komen van het classicale comité (informeel, maar functioneert goed) en het classicale deputaatschap (kerkelijk ingebed, maar functioneert niet). Verder wordt voorgesteld een classicale diaconale commissie op voordracht van de diakenen te benoemen, die tijdens de classisvergadering namens de diakenen rapporteert. Na het verschijnen van dit rapport blijkt – gezien de vele binnengekomen meestal positieve schriftelijke reacties – veel aandacht te zijn besteed aan dit onderwerp tijdens classicale diaconale vergaderingen. Ook zijn twee proefpolders ingesteld; één in Alkmaar/Haarlem en één in Drachten. Een afgerond voorstel aan de synode zal vermoedelijk in 2002 nog niet haalbaar zijn.

---

¹ Deze bijlage is in het kader van de Acta niet meer opgenomen.

4.3 Rapport *Het gereformeerde zorgaanbod – Noodzaak of luxe*

In de rapportage van deputaten aan de generale synode van Leusden maken deputaten melding van het rapport: *Het gereformeerde zorgaanbod – Noodzaak of Luxe*. Inmiddels is het rapport met de zorginstellingen besproken en wordt tijdens de jaarlijkse bezoeken de aangeboden zorg getoetst aan de in het rapport genoemde meetlat: is gereformeerde zorg noodzakelijk (bijv. gebroken arm niet, psychische jeugdzorg wel), is er sprake van gesubsidieerde of ongesubsidieerde zorg, gaat het om zorg voor enkele uren per dag of langdurige zorg, etc. Naar de mening van het GDD bestaan er nog steeds blinde vlekken binnen de gereformeerde zorg, bijv. in de jeugdpsychiatrie.

Het rapport is niet afgesloten, maar wordt aan de hand van bevindingen regelmatig bijgesteld.

---

5 – Werkwijze

5.1 Vergaderdata

Deputaten vergaderden op de volgende data: 2.9.1999, 1.10.1999, 4.11.1999, 12.11.1999, 15.12.1999, 19.1.2000, 3.2.2000, 2.3.2000 (met alle zorginstellingen op gereformeerde grondslag), 13.4.2000, 25.5.2000, 7.9.2000, 4.10.2000, 19.10.2000, 30.11.2000, 3.1.2001, 25.1.2001, 22.2.2001, 23.3.2001, 31.5.2001, 6.9.2001, 27.9.2001, 12.10.2001, in de Martuskerk te Amersfoort.

5.2 Bezoek zorginstellingen op gereformeerde grondslag

Elk jaar worden de zorginstellingen voor een bezoek aan het GDD uitgenodigd om te spreken over het gevoerde en toekomstige beleid, de financiën e.d. Volgens de instructie van deputaten worden hiervoor de benodigde documenten door de instellingen aangeleverd die door de deskundige deputaten worden bestudeerd. Hierna volgt een korte samenvatting van deze bezoeken:

5.2.1 Stichting De Driehoek

Door de vele veranderingen in de zorgsector is De Driehoek bezig beleid te ontwikkelen om hierop zo goed mogelijk in te spelen. De stichting wil hierbij ook de kerkenraden en diaconieën betrekken en hebben hiervoor speciaal een conferentie georganiseerd. Voorlopig wordt nog op de bestaande voet doorgewerkt en biedt de instelling sociaal-psychische hulp aan broeders en zusters die in de knel zitten. Gedurende de afgelopen jaren werd hiervoor een bijdrage gevraagd ad *f* 16 per kerklid. Een deel van dit bedrag wordt contractueel doorgesluisd naar de SGJ. Dit zal met ingang van 2002 veranderen.

5.2.2 Stichting Gereformeerde Jeugdhulpverlening (SGJ)

Hoewel de stichting zelfstandig opereert, wordt zij voorlopig nog – op grond van eerdere gemaakte afspraken bij het losmaken van de jeugdhulpverlening uit de organisatie van De Driehoek en de samenvoeging van deze tak met die van de jeugdhulpverlening, opgezet vanuit de Christelijke Gereformeerde Kerken – financieel ondersteund door De Driehoek met een bedrag van ruim 6 ton per jaar. Dit geld wordt voor het overgrote deel besteed aan ambulante jeugdhulpverlening, omdat voor die tak heel weinig overheidssubsidie wordt ontvangen. Naast ambulante hulpverlening behoren ook voogdijtaken en pleegzorg tot het zorgpakket van de SGJ.

De financiële vervlechting met De Driehoek heeft zijn langste tijd gehad. In 2002 zullen De Driehoek en SGJ ieder zelfstandig om een gift van de kerken vragen.

Zorgen baart het beleid van de overheid dat voorziet in een nieuw systeem voor het samenbrengen van vraag en aanbod in de jeugdzorg en een landelijk werkende instelling als SGJ niet erg goed gezind is.

5.2.3 Vereniging Dit Koningskind

In principe spreken deputaten alleen met afgevaardigden van de vereniging Dit Koningskind. Toch komt ook de stichting bij hen in beeld en de relatie tussen beide instanties.

Verder blijkt uit de stukken dat de vereniging Dit Koningskind in steeds toenemende mate betrokken raakt bij coöperatie in het kader van de Federatie van Ouderverenigingen. Deputaten hebben afgevaardigden gevraagd om zich bewust te blijven van de eigen identiteit en herkenbaarheid van de vereniging.

Dit Koningskind heeft deputaten geattendeerd op de betrokkenheid van de vereniging bij verschillende deputaatschappen met het daaraan verbonden risico van fricties door gebrek aan coördinatie. Deputaten hebben laten weten dat zij graag bereid zijn mee te werken aan een goede oplossing.

De diaconieën is gevraagd het werk van de vereniging Dit Koningskind te steunen bij een bijdrage van f 1,75 per kerklid.

5.2.4 Vereniging De Wegwijzer

Als organisatie heeft de vereniging De Wegwijzer, die hoofdzakelijk draait op vrijwilligers, haar zwakke kanten. Zo heeft de vereniging door gebrek aan voldoende bestuursleden, moeite om de eerste beleids- en financiële stukken aan deputaten aan te leveren.

Aan de andere kant betekent de vereniging veel voor andere kwetsbare mensen in psychische nood en weet zij veel activiteiten een groot bereik te geven met een betrekkelijk klein budget. Gezien het feit dat de vereniging ook de activiteiten van Teledienst heeft overgenomen, hebben deputaten richting de diaconieën een aanbeveling doen uitgaan om het werk van de vereniging te ondersteunen met een bedrag van f 0,75 per kerklid.

5.2.5 Bralectah en De Luisterpost

Deputaten zijn verheugd dat Bralectah en De Luisterpost gevolg gegeven hebben aan het voorstel van GGD om voortaan samen verder te gaan. In september 2000 zijn de plannen met het GDD besproken en stond een verdere uitwerking niets in de weg.

De instellingen leveren banden met artikelen uit kranten, periodieken, boeken, die niet alleen geschikt zijn voor visueel gehandicapte broeders en zusters, maar die ook gebruikt kunnen worden door bijv. chronisch zieken of patiënten die tijdelijk niet kunnen lezen, maar wel kunnen luisteren. Ook worden er opnames gemaakt van concerten en/of vergaderingen voor kerkleden thuis of in het buitenland. Er wordt op sommige onderdelen samengewerkt met de Christelijke Blindenbibliotheek te Ermelo.

Het werk van beide stichtingen is door deputaten aanbevolen bij de diaconieën voor een bedrag van f 1,50 per kerklid.

5.2.6 De Wijngaard

Ofschoon de stichting geen aanbeveling vraagt voor een collecte, brengt de directeur jaarlijks toch op verzoek van deputaten een bezoek aan hen. Er bestaan momenteel twee punten van zorg. In de eerste plaats is het aantrekken van personeel op gereformeerde grondslag een groot probleem, waardoor er al

leegstand van bedden is ontstaan. Een ander punt is dat vrijgemaakte kerkleden de weg naar De Wijngaard niet weten, maar de daardoor ontstane ruimte wordt grotendeels gevuld door patiënten van een andere signatuur. De Wijngaard vraagt zich af hoe de naamsbekendheid bij het gereformeerde volk vergroot kan worden.

5.2.7 Eleos

Ook de stichting Eleos, die ontstaan is uit een drietal stichtingen (GLIAGG, GPZ en GLIBW) heeft geen financiële lijn met het GDD. Toch vinden deputaten het belangrijk uit eerste hand te horen wat er bij de stichting speelt. De instelling richt zich op tweede- en derde lijnszorg. Geprobeerd wordt de wachtlijsten weg te werken; er is echter een tekort aan protestants christelijke psychiaters. Men werkt samen met het SGJ en De Vluchtheuvel.

Een drietal deputaten woont regelmatig de vergaderingen van de achterbanraad bij.

5.2.8 Bestuursleden GKV in organisaties op gereformeerde grondslag

Met één van de twee bestuursleden GKV werd gesproken over zijn bestuursfunctie bij Eleos. Het aantal cliënten uit vrijgemaakte kring dat bij Eleos hulp zoekt, is nog gering.

Onder meer werd gesproken over het feit dat met name in de provincie Groningen nauwelijks identiteitsgebonden psychiatrische hulpverlening kan worden geboden.

Naar aanleiding van dit gesprek hebben deputaten het aanwezige bestuurslid gevraagd of samenwerking tussen Eleos en De Driehoek eventueel tot de mogelijkheden behoort.

5.3 Overige activiteiten van het GDD

5.3.1 Samenwerking met CGK/ADMA

Het GDD heeft twee keer vergaderd met het deputaatschap ADMA en Hulpverlening in Binnen- en Buitenland van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Afsproken is, waar mogelijk samen te werken. Zo onderhoudt de heer J. Lenting, diaconaal consulent, nauwe contacten met de werkers van het Diaconaal Bureau in Veenendaal. Gezamenlijk werd er bijvoorbeeld steun verleend aan de diaconieën i.v.m. de vuurwerkramp in Enschede.

Op dit moment wordt er gewerkt aan het gezamenlijk laten vervaardigen van een diaconale video ten behoeve van doelgroepen, bijv. de jeugd.

5.3.2 Samenwerking deputaatschap Zending & hulpverlening met GDD

Tijdens een overleg met deputaten Z&H is de afspraak gemaakt dat deputaten samen zullen werken inzake hulpacties, zoals het GDD indertijd op verzoek van deputaten buitenlandse kerken een collecte uitgeschreven heeft voor Kobe, Japan.

Het laten participeren van diakenen in het werk van Z&H moet langzaam vorm krijgen. De diakenen raken gaandeweg bekend met het boekje van Venema (Liefdedienst aan allen – gemeente en diaken

hand in hand voor wereldwijde hulpverlening). Ook kwam tijdens de laatstgehouden CDC onderwerp extern diaconaat aan de orde.

5.3.3 Overleg met GVI, TU Kampen, De Driehoek, DTEG en GH over een toerustingsplatform

Hoewel de instructie van deputaten zich beperkt tot het toerusten van diakenen, is het GDD samen met het GVI, TU Kampen, De Driehoek e.a. in discussie geraakt over de wenselijkheid een toerustingsplatform op te richten. Per jaar zou gekeken moeten worden aan welke toerusting er behoefte is en waar men deze zou kunnen inkopen. Immers, de diverse toerustingsactiviteiten hebben raakvlakken en daarom is beleid en afstemming nodig. Aan dit punt wordt nog verder aandacht besteed.

5.3.4 Financiën

Het GDD is in de afgelopen jaren gefinancierd met een nominaal gelijkblijvend bedrag van *f* 170.000 (€ 77.143) per jaar, vastgesteld door de Generale Synode Leusden 1999. De stijging van de lasten veroorzaakt vanaf het jaar 2000 een oplopend exploitatietekort. Volgens de voor het jaar 2001 opgestelde begroting zal ultimo 2001 sprake zijn van een daling van de reserves tot *f* 49.241 (€ 22.345). Het GDD is van mening dat met dit bedrag het minimum is bereikt.

De meerjarenraming van de financiële exploitatie voor de periode 2002 tot en met 2005 is toegezonden aan deputaten Financiën en beheer.

---

6 – Verslag Diaconaal Consulent

Beknpte rapportage met betrekking tot de werkzaamheden van het Diaconaal Steunpunt over de periode 1 augustus 1998 – 1 augustus 2001.

6.1 Inleiding

Dit rapport beperkt zich tot een beknopte voortgangsrapportage over de werkzaamheden van het DS in de periode augustus 1998 – juli 2001.

In het rapport *Al vijf jaar tot uw dienst*, van de werkgroep Evaluatie Diaconaal Steunpunt, is een ‘diepte-onderzoek’ uitgevoerd naar het functioneren van het DS. Dit rapport is u separaat toegezonden en biedt een grondig inzicht in de werkwijze, de resultaten en de waardering van het DS.

Het DS heeft in de verslagperiode opnieuw gewerkt overeenkomstig een Meerjarenplan dat door het GDD is vastgesteld en dat in 2000 is geactualiseerd tot en met 2002. Van dit meerjarenplan wordt jaarlijks het Jaarplan Diaconaal Steunpunt afgeleid. Dat maakt het mogelijk om systematisch en doelgroepgericht te werken en biedt tegelijk de mogelijkheid van resultaatmeting achteraf.

De werkzaamheden van het DS kunnen globaal worden onderverdeeld in de volgende rubrieken:

- Algemeen.
- Informatieverstrekking aan diakenen, schriftelijke voorlichting, artikelen, website.
- Adviezen aan diakenen, vraagbaak, klankbord.
- Toerustingsbijeenkomsten, deskundigheidsbevordering diakenen, beleidsvorming.
- Verbetering van het diaconaal overleg binnen de classis.
- Extern gerichte contacten en activiteiten.
- Werkzaamheden ten behoeve van het GDD en diversen.

6.2 Algemeen

In de verslagperiode heeft het DS zeer vruchtbaar kunnen werken ten dienste van de ca. 270 diaconieën en de ca. 1500 diakenen in de Gereformeerde Kerken. Daarvoor past ons grote dankbaarheid aan de Here. De diakenen hebben de weg naar het DS gevonden en maken er volop gebruik van.

De samenwerking met het Diaconaal Bureau van de Christelijke Gereformeerde Kerken is verder toegenomen. Dit wordt o.m. zichtbaar in de gemeenschappelijke ontwikkeling van een videoclip plus presentatie over diaconaat.

De presentatie van de DS-website in juni 2000 blijkt een groot succes. De ‘klantgerichtheid’ ervan is alom geprezen. De diakenen maken er veel gebruik van (gem. ca. 125 bezoekers per week). Het blad *Dienst* is zo via de website toegankelijk geworden.

Het DS was betrokken bij de hulpverlening na de vuurwerkramp in Enschede en bij andere noodhulpacties in de wereld.

Veel aandacht werd in de verslagperiode gegeven aan de (hernieuwde) relatie tussen diakenen en de gereformeerde zorginstellingen.

Het DS werkte verder mee aan de kerkenradendagen van het GVI.

6.3 Informatieverstrekking, schriftelijke voorlichting, artikelen, website

Er zijn enkele vaste communicatiekanalen met de doelgroep diakenen, te weten: *Dienst* (eens per 2 maanden), het Diaconaal Infoblad (3-4 x per jaar) en de DS-website.

Daarnaast verschenen artikelen van het DS in o.m. *De Reformatie*, in de GVI-Infomap voor ambtsdragers, in *Wegwijs*, in *Cijfers en Feiten van de gereformeerde kerken*, in het *ND* en in *Pro Ministerio*.

In de verslagperiode verscheen onder auspiciën van De Verre Naasten en het DS de publicatie *Liefdedienst aan allen* van ds. Henk Venema.

Verder verschenen o.m. van het DS:

- Klein maar productief, een boekje voor kleine diaconieën;
- Werkmap ‘Zijn wij een diaconale gemeente?’;
- Werkmap ‘Financiële steun is niet los verkrijgbaar’;
- Oriëntatiemap voor nieuwe diakenen;
- Naar een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur (samen met GDD);
- De diskette: ‘Diaconaal beleid maken’;
- Informatiemap over asielzoekers;
- Informatiemap Jeugd en Diaconaat.

Veel van deze publicaties zijn intussen ook via de website opvraagbaar en in te zien.

6.4 Adviezen aan diakenen, vraagbaak, klankbord

Het DS wordt dagelijks benaderd door diakenen met vragen uit de diaconale praktijk. Met de kennis en ervaring die intussen is opgebouwd kunnen de meeste vragen door het DS zelf worden beantwoord. In sommige gevallen wordt een beroep gedaan op externe deskundigheid.

De kennis en ervaring van diaconieën wordt zoveel mogelijk via het DS weer gebruikt voor andere diaconieën die met dezelfde vragen zitten (DS als makelaar in informatie).

Vragen die tot de top-tien behoren zijn bijvoorbeeld:

- vragen met betrekking tot financiële steunverlening;
- vragen met betrekking tot hulp aan asielzoekers;
- vragen over giften aan allerlei instellingen;
- vragen over diaconale gemeente zijn;
- vragen over diaconaal beleid;
- vragen over het diaconaal huisbezoek;
- vragen over samenwerking tussen ambtsdragers;
- vragen over extern gericht diaconaat.

Het DS streeft naar een korte responsetijd. In het rapport van de werkgroep Evaluatie Diaconaal Steunpunt zijn meer details vermeld over aard en aantal van de vragen.

6.5 Toerustingsbijeenkomsten, deskundigheidsbevordering en beleidsvorming

Elk jaar biedt het DS een toerustingsprogramma aan de diakenen aan waarop men per onderwerp kan intekenen. De belangstelling voor deze bijeenkomsten is groot.

Onderwerpen die vanaf augustus 1998 aan de orde zijn geweest zijn o.m.:

- Oriëntatiebijeenkomsten voor nieuw gekozen diakenen;
- Het diaconaal huisbezoek;
- Beleid maken door de diaconie;
- Diaconie en Zusterhulp;
- Omgaan met psychische nood;
- Samenwerking ouderling-diaken;
- Eenzaamheid en steun;
- Richtlijnen bij financiële steunverlening;
- Werkmap ‘Zijn wij een diaconale gemeente?’;
- Het organiseren van een wijkavond over diaconaat;
- De diaken en de gereformeerde zorginstellingen;
- Mogelijkheden voor kleine diaconieën.

Jaarlijks nemen meer dan 600 (!) van de in de totaal ca.1500 diakenen deel aan deze bijeenkomsten. Daarnaast heeft het DS medewerking verleend aan tientallen bijeenkomsten over diaconaat in classes, provincies, gemeenten, wijken, kerkenradendagen, evangelisatiecongressen, kerkenraden etc.

Jaarlijks wordt een gastles verzorgd over praktisch diaconaat aan vijfde jaars studenten van de Theologische Universiteit Kampen (TUK).

6.6 Verbetering van het diaconaal overleg in de classis

In september 2000 verscheen het rapport *Naar een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur*. Dit rapport is door veel diaconieën besproken. De reacties waren overwegend positief. Men ziet in dat onderling overleg tussen diakenen in de classis het diaconale werk in de eigen gemeente en daarbuiten ten goed komt. De diakenen in de classes Drachten en Alkmaar-Haarlem zijn intussen – in overleg met hun classiskerken – als proefpolders aan het werk gegaan met dit rapport. Vanuit het DS worden deze proefpolders ondersteund.

In de eerste helft van 2002 zullen de eerste ervaringen bekend zijn.

6.7 Extern gerichte contacten en activiteiten

De werkcontacten met het diaconaal bureau van de Christelijke Gereformeerde Kerken zijn intensief. Ervaringen, ideeën en ‘producten’ worden geregeld uitgewisseld.

Met de TUK zijn goede contacten evenals met de diverse gereformeerde zorginstellingen.

Op verzoek van diaconieën zijn er contacten met verschillende ‘giften vragende instellingen’ en met instellingen voor schuldhulpverlening.

Andere instellingen en organisaties waarmee min of meer regelmatig contact is: Inlia (asielzoekers), Gereformeerde Hogeschool, Commissie Diaconaat van de NGK, GAVE (asielzoekers), DVN/Z&H, ZOA, Diaconale Studiekring.

6.8 Werkzaamheden ten behoeve van het GDD en anderen

Ter voorbereiding van GDD-beleid en ter uitvoering van GDD-beleid verricht het DS ondersteunende werkzaamheden.

Als overige werkzaamheden kunnen hier nog worden genoemd: contacten met de ChristenUnie, meewerken aan een publicatie van de Groen van Prinsterer stichting over Sociale Zekerheid, meewerken aan een conferentie over diaconaat in de Sub-Karpaten, lid werkgroep ‘Nieuw bestuursconcept voor kerkenraden’, begeleiding van stage van student TUK, meewerken aan opleiding Kerkelijk Werker (voor wat betreft module diaconaat).

6.9 Tenslotte

Het DS probeert de naam steunpunt waar te maken door dicht bij de diaconale praktijk te gaan staan. Dat hebben de diakenen begrepen.

In het voorgaande is slechts een samenvatting gegeven van de werkzaamheden van het DS in de afgelopen periode van drie jaar. Over alle genoemde onderwerpen is veel meer te zeggen. Wel blijkt hieruit dat het Diaconaal Steunpunt een goede en gewaardeerde plaats binnen onze kerken heeft verworven, Daarvoor zijn we de Here dankbaar.

---

7 – Evaluatie en voorstellen

7.1 Evaluatie

- a. Het GDD heeft zijn opdracht vrijwel geheel kunnen uitvoeren. We zijn daar dankbaar voor.
- b. Met betrekking tot de nieuwe Vreemdelingenwet was het wellicht zinvol geweest dat het GDD samen met deputaten overheid zich tot de rijksoverheid had gewend over de gevolgen van het nieuwe asielbeleid voor de kerken. De kerken worden immers geconfronteerd met de niet afgedekte (en soms onaanvaardbare) gevolgen van dit nieuwe asielbeleid.
- c. Het DS kan terugvallen op een klein netwerk van externe deskundigen die bereid zijn om via het DS te reageren op (specifieke) vragen van diaconieën. De synode-instructie is op dit punt ietwat gewijzigd uitgevoerd. Het beoogde doel (externe deskundigheid mobiliseren) wordt wel bereikt.
- d. Veel onderwerpen zullen ook in de komende periode opnieuw aandacht vergen. Bij de heroriëntatie, de schaalvergroting en de samenwerking in de gereformeerde zorgsector zal het GDD intensief de vinger aan de pols moeten houden. Met het oog daarop stellen we voor om de instructie voor het GDD op dit punt enigszins aan te passen.
- e. Omdat de activiteiten die in onze kerken met toerusting te maken hebben onder verschillende paraplu's plaatsvinden, is het wenselijk dat de betreffende deputaatschappen hun beleid goed op elkaar afstemmen.
- f. Conform de besluiten van de synode van Leusden heeft het GDD contacten met deputaten Z&H over de rol van de diakenen ten aanzien van Z&H. Er bestaan intussen goede werkcontacten tussen het DS en het bureau Z&H.
- g. Het Diaconaal Steunpunt stuit in de diaconale praktijk regelmatig op theologische en kerkrechtelijke vragen over het diaconaat, die nog onvoldoende voorwerp van studie zijn geweest. Ook in het rapport van de werkgroep 'Evaluatie Diaconaal Steunpunt' wordt gewezen op de noodzaak van meer theologische en kerkrechtelijke aandacht voor diaconaat. Er bestaat daarom behoefte aan meer steun en studie van de TUK ten aanzien van diaconaat dan nu het geval is.
- h. Ook het thema 'naar buiten gericht diaconaat' vraagt vandaag nieuwe aandacht. De presentie van de kerk in de wereld met christelijke daden van barmhartigheid wordt steeds belangrijker in een postmoderne samenleving. Onze opdracht daarin en de grenzen daarvan zullen door studie en voorlichting onder de aandacht van diakenen en gemeente moeten komen. Ook op dit punt is steun van de TUK nodig.

7.2 Nog niet afgeronde werkzaamheden

- a. Het DS streeft ernaar om – naast de informatie en activiteiten die centraal vanuit het DS worden aangeboden – ook de eigen deskundigheid en ervaring van collega-diakenen in de classis aan te boren en te benutten. Zo komt de deskundigheidsbevordering van diakenen tot stand langs twee sporen. Enerzijds vanuit het Diaconaal Steunpunt, anderzijds door onderlinge kennis- en ervaringsuitwisseling tussen diakenen binnen de classis. Met het oog daarop wordt gewerkt aan een wijziging van het diaconaal overleg op classisniveau. Daartoe hebben deputaten het rapport *Naar een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur* voorgelegd aan diakenen. In de komende periode zal hieraan verder worden gewerkt.
- b. De gesprekken met de onder 5.2 genoemde zorginstellingen geven deputaten aanleiding tot het stellen van enkele vragen, zoals:
- Waarom laat een toenemend deel van de gereformeerde doelgroep het afweten in hun keuze voor gereformeerde/christelijke zorg?
  - Is in een vraag gestuurd zorgklimaat de gereformeerde zorg kwetsbaarder geworden of liggen hier ook kansen?
  - Aan welke soorten identiteitsgebonden zorg is er behoefte? Waar liggen de grenzen voor samenwerking met niet gereformeerde instellingen?
  - Welke bijdrage willen/kunnen de diakenen leveren om de gereformeerde/christelijke zorgverlening in stand te houden?
  - Gaan we (GDD, diakenen, kerken, zorginstellingen) ons inspannen om de doelgroep weer meer naar de gereformeerde zorginstellingen te krijgen?
  - Wat kan het GDD aan ‘witte vlekken’ doen als de G-instellingen hiertoe geen initiatieven nemen?
  - Zonder steun van de kerken is De Driehoek ten dode opgeschreven. Tot welke prijs moet het maatschappelijk werk voor de volwassenen worden voortgezet?

In de komende periode zullen deze vragen opnieuw worden besproken met de gereformeerde zorginstellingen.

In 2000 werd reeds een drietal bijeenkomsten met diakenen gehouden waar gereformeerde zorginstellingen en diakenen met elkaar in gesprek zijn gegaan over zorgaanbod, zorgwensen etc.

7.3 Voorstellen van het GDD aan de synode van Zuidhorn 2002

- a. Wij stellen u voor om de instructie van het GDD te actualiseren conform bijgevoegd voorstel, dat tevens voorziet in een herschikking en stroomlijning van de instructie. Het betreft hier geen fundamentele wijzigingen.
- b. Op basis van de conclusies en aanbevelingen van de werkgroep ‘Evaluatie Diaconaal Steunpunt’, het Diaconaal Steunpunt na 31 december 2002 voor onbepaalde tijd te continueren.
- c. In te stemmen met de overige conclusies en aanbevelingen van de werkgroep ‘Evaluatie Diaconaal Steunpunt’ en voor zover nodig deze te verwerken in de instructie. In het onder punt 1 bedoelde voorstel is hiermee rekening gehouden.

- d. Voorzieningen te treffen die er toe moeten leiden dat de Theologische Universiteit in haar onderzoek- en onderwijsprogramma meer aandacht schenkt aan theologische en kerkrechtelijke vragen die de praktijk van het diaconaat raken en die vanuit de TUK nu onvoldoende aandacht (kunnen) krijgen. Dit voorstel vloeit mede voort uit de aanbevelingen van de eerder genoemde werkgroep 'Evaluatie Diaconaal Steunpunt'.
- e. Aan de deputaatschappen die te maken hebben of krijgen met toerustingsactiviteiten, de opdracht te verstrekken om onderlinge beleidsafstemming te realiseren ten aanzien van onder hun zorg vallende toerustingsactiviteiten binnen onze kerken
- f. Aan het GDD op te dragen om het geregeld overleg met deputaten ADMA van de CGK voort te zetten met o.m. aandacht voor mogelijkheden van samenwerking in concrete diaconale projecten en de samenwerking tussen beide diaconale bureaus, dit mede om de kwetsbaarheid van het (1-mans) DS te verminderen.

---

8 – Voorstel wijziging instructie

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de instructie zoals die is vastgesteld de Acta, artikel 104.]

9 – Afsluiting

Dankbaarheid

Het Generaal Diaconaal Deputaatschap ziet met dankbaarheid terug op een drukke periode waarin mede dankzij de diaconaal consulent, broeder J. Lenting, een Diaconaal Steunpunt kon worden opgezet en waarnaar inmiddels vele diakenen hun weg hebben gevonden (zie bijgaand rapport).

Tenslotte

Deputaten hebben zich met liefde ingezet voor de vele werkzaamheden tot opbouw van de kerk en het diaconaat in het bijzonder, maar bovenal tot eer van God.

---

10 – Aanvullend rapport

Overleg tussen diakenen binnen de classis

Naar een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur

10.1 Inleiding

Overeenkomstig de instructie van de Generale Synode Leusden 1999 heeft het Generaal Diaconaal Deputaatschap (GDD) zich vanaf 1999 onder meer gericht op bevordering van het diakenoverleg binnen de classis.

Een van de aanleidingen voor die opdracht was het niet-functioneren van classicale en provinciale deputaten art. 22 KO (diaconale zaken).

In veel classes en provincies bestaan nog wel (goed functionerende) comités van diakenen voor het organiseren van diaconale conferenties, maar lang niet overal bestaan meer diaconale deputaten art. 22. Het diakenoverleg en het diaconaal beleid op regionaal niveau zijn dus voor verbetering vatbaar. We stellen het op prijs om de generale synode te informeren over de verblijdende voortgang ten aanzien van dit onderdeel van onze instructie. Tenslotte doen we nog een voorstel dat de goede voortgang verder kan bevorderen.

10.2 Werkwijze

Op basis van gesprekken met (de nog schaars aanwezige) classicale en provinciale deputaten art. 22 en gesprekken met comités van diakenen in classes en provincies heeft het GDD in 2000 de balans opgemaakt.

De onderzoeksconclusies en voorstellen van het GDD zijn vastgelegd in het rapport *Naar een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur*. Dit rapport werd eind 2000 als discussiestuk naar alle diaconieën gezonden met daarbij een verzoek om reactie. Verder is dit rapport ook voorgelegd aan enkele docenten van de TUK. De waardevolle reacties hebben geleid tot een vereenvoudiging van de opzet.

Tevens werd in een tweetal proefpolders (de classis Drachten en de classis Alkmaar-Haarlem) ‘proef gedraaid’ met de voorgestelde wijze van diakenoverleg in de classis. Die beide classes hebben die beide praktijkervaringen van harte ondersteund.

Er is bewust gekozen voor een aanpak waarbij maximaal rekening werd gehouden met de inbreng en reacties van diaconieën. Via *Dienst*, het Diaconaal Infoblad en regionale en landelijke diakenconferenties zijn de diakenen voortdurend bijgepraat over de voortgang van dit project.

10.3 De inhoud van de discussienota (hoofdpijnen)

Het rapport *Naar een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur* behelsde in hoofdpijnen:

- overleg tussen diakenen in de classes komt het diaconale werk in de eigen gemeente ten goede;
- dat geldt zeker voor heel kleine diaconieën;
- diaconieën kunnen veel van elkaar leren;
- er zijn diaconale taken/aandachtsvelden die de grens van de eigen diaconie overstijgen (denk aan asielzoekers);
- door onderlinge bezoeken en ervaringsuitwisseling kunnen diakenen in de classis elkaar bijstaan, adviseren, helpen en inspireren;
- een classicale commissie van diakenen, waarin ook de bestaande deputaten art. 22 – voorzover nog aanwezig – deelnemen of opgaan kan als motor fungeren voor het diakenoverleg in de classis;
- er komt meer accent op het classicaal dan op het provinciaal overleg van diakenen;
- voor diaconale thema's moet – indien gewenst – op kerkelijke vergaderingen aandacht gevraagd kunnen worden.

10.4 Voortgang

Ongeveer zestig diaconieën en personen hebben gereageerd op bovengenoemd discussiestuk.

In de beide proefpolders (Drachten en Alkmaar/Haarlem) is in 2001 een stimulerend en inspirerend diaconaal overleg op gang gekomen. In beide classes hebben diakenen – in nauw overleg met de classis – een zgn. Classicale Diaconale Commissie ingesteld die het contact tussen de classisdiakenen voorbereidt en organiseert. In beide classes nemen de classicale deputaten art. 22 KO – voorzover nog aanwezig – deel in deze commissie. Hoewel geen proefpolder is ook in enkele andere classes op initiatief van de diakenen zelf het diakenoverleg (voor het eerst of opnieuw) opgezet conform de voorlopige GDD-voorstellen (bijvoorbeeld in de classis Kampen).

Ervaringsuitwisseling en onderlinge toerusting, opscherping en bemoediging zijn belangrijke kenmerken van dit classicaal diakenoverleg. Het Diaconaal Steunpunt is in de beginfase faciliterend en ondersteunend geweest. Het ziet er naar uit dat in beide classes dit overleg nu vanzelf door gaat. In beide proefpolders is de classis op de hoogte van deze bemoedigende ontwikkelingen.

10.5 Vervolg

Uit de reacties van de diaconieën en uit de positieve en inspirerende ervaringen in de beide proefpolders merken we dat de diakenen gemotiveerd zijn om 'van onderaf' dit classicaal diakenoverleg inhoud te geven. Een overleg waar de diakenen zelf de meerwaarde van inzien. Niet vergaderen omdat het van anderen moet, maar omdat diakenen het zelf belangrijk vinden voor hun diaconale arbeid, met als uiteindelijk doel: versterking van het diaconaat van de plaatselijke gemeente door samenwerking, ervaringsuitwisseling en toerusting, samen met andere diakenen.

Het GDD en het DS willen die positieve ontwikkeling graag ondersteunen en bevorderen. Dat betekent: het mogelijk maken en faciliteren van een functioneel, ondersteunend en activerend diakenoverleg binnen de classes

In de bijlage, die ter kennisname is bijgevoegd, is samenvattend uiteengezet welke inhoud en werkwijze wordt beoogd met het classicaal diakenoverleg. Geen zware, van bovenaf opgelegde vergaderstructuur, maar een lichte, door GDD en DS gefaciliteerde diaconale overlegstructuur, die wordt gedragen door de diakenen zelf met een goede doorkoppeling en terugkoppeling naar de classis-diaconieën en naar de classis, waarbij slechts een minimum aantal ‘regels’ aan de diaconieën worden aangereikt.

Het GDD wil over de voortgang van dit classicaal diakenoverleg graag op de volgende synode opnieuw rapporteren.

N.B. We verwachten dat het diakenoverleg zich in de toekomst meer op classisniveau dan op provinciaal niveau zal gaan afspelen. Maar hierop zijn goede uitzonderingen denkbaar.

10.6 Aanvullend voorstel

In de instructie van het GDD het taakonderdeel dat betrekking heeft op diaconale samenwerking op bovenlokaal niveau als volgt aan te vullen:

Deputaten ontvangen de opdracht om in nauw overleg met de diakenen en met de betreffende classes en gefaciliteerd door het DS, voort te werken aan een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur in elke classis in lijn met de positieve ervaringen in de beide proefpolders Drachten en Alkmaar-Haarlem.

10.7 Bijlage: Inhoud en werkwijze van diaconaal overleg in de classis

Op basis van de reacties van de diaconieën op het discussierapport *Naar een ondersteunende en activerende diaconale overlegstructuur* en rekening houdend met de reacties van enkele docenten van de TUK en aansluitend bij de inspirerende ervaringen hiermee in de twee ‘proefpolders’ (Drachten en Alkmaar/Haarlem) wordt gestreefd naar onderstaande inhoud en werkwijze met betrekking tot het classicaal diakenoverleg.

Daarbij is zoveel mogelijk aangesloten bij de in veel regio’s al bestaande gewoonte van diaconale conferenties van diakenen. Wel vindt nu een betere doorkoppeling naar het kerkverband plaats.

1. In elke classis wordt een Classicale Diaconale Commissie gevormd vanuit de classisdiakenen. Aan de betreffende classis wordt verzocht om de classicale deputaten art. 22 KO (voorzover aanwezig) in deze commissie te laten deelnemen.
2. Op verzoek van diakenen heeft het DS een beknopte voorbeeldregeling voor een Class. Diac. Comm. aangereikt, die binnen de classis gebruikt kan worden. De classisdiakenen kunnen dit model uiteraard wijzigen en toesnijden op hun eigen situatie.

3. Die Class. Diac. Comm. organiseert minimaal eens per jaar een bijeenkomst voor alle classisdiakenen. Op die bijeenkomst staat centraal: ervaringsuitwisseling, toerusting, bemoediging en het samen oppakken van diaconale thema's die de diaconieën gemeenschappelijk hebben (bijv. ten aanzien van asielzoekers).
4. De Class. Diac. Comm. bezoekt jaarlijks tenminste de helft van de diaconieën in de classis en richt zich daarbij op de doelen genoemd bij punt 3 (N.B. in de classis Drachten besloten de diakenen om jaarlijks bij elkaar op bezoek te gaan; de onderlinge afstand laat dit toe).
5. De Class. Diac. Comm. maakt een samenvatting van deze bezoeken in een vorm die zich leent voor bespreking en ervaringsuitwisseling op de jaarlijkse bijeenkomst van classisdiakenen.
6. De Class. Diac. Comm. stelt eens per jaar de classiskerken en de classis in kennis van de diaconale stand van zaken in de classis. Indien gewenst vraagt de Class. Diac. Comm. aan de classis om behandeling van een (gemeenschappelijk) diaconaal thema.
7. Evenzo worden jaarlijks het GDD en het DS geïnformeerd en desgewenst om advies of steun gevraagd.
8. Desgewenst kan de classis de Class. Diac. Comm. om advies vragen inzake diaconale aangelegenheden en steunverzoeken binnen het classicaal ressort.

Generaal Diaconaal Deputaatschap maart 2002

Inhoudsopgave

1 – WERKZAAMHEDEN	1
1.1 Algemeen	1
1.2 Opdracht	1
1.3 Diaconaal consulent	1
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	2
2.1 Benoeming	2
2.2 Taakverdeling	2
3 – OPDRACHT VAN DE GENERALE SYNODE VAN LEUSDEN	3
3.1 Taakomschrijving	3
3.2 Uitvoering van taken	4
3.3 Vereiste stukken	4
3.4 Samenroeping en advies aan de generale synode	4
3.5 Beroepskracht	5
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT GEDURENDE DE AFGELOPEN 10 JAAR	7
4.1 Oprichting Diaconaal Steunpunt en aanstelling Diaconaal Consulent	7
4.2 Diaconale overlegstructuren	7
4.3 Rapport <i>Het gereformeerde zorgaanbod – Noodzaak of luxe</i>	8
5 – WERKWIJZE	9
5.1 Vergaderdata	9
5.2 Bezoek zorginstellingen op gereformeerde grondslag	9
5.2.1 Stichting De Driehoek	9
5.2.2 Stichting Gereformeerde Jeugdhulpverlening (SGJ)	9
5.2.3 Vereniging Dit Koningskind	10
5.2.4 Vereniging De Wegwijzer	10
5.2.5 Bralectah en De Luisterpost	10
5.2.6 De Wijngaard	10
5.2.7 Eleos	11
5.2.8 Bestuursleden GKV in organisaties op gereformeerde grondslag	11
5.3 Overige activiteiten van het GDD	11
5.3.1 Samenwerking met CGK/ADMA	11
5.3.2 Samenwerking deputaatschap Zending & hulpverlening met GDD	11
5.3.3 Overleg met GVI, TU Kampen, De Driehoek, DTEG en GH over een toerustingsplatform	12
5.3.4 Financiën	12
6 – VERSLAG DIACONAAL CONSULENT	13
6.1 Inleiding	13
6.2 Algemeen	13
6.3 Informatieverstrekking, schriftelijke voorlichting, artikelen, website	14
6.4 Adviezen aan diakenen, vraagbaak, klankbord	14
6.5 Toerustingsbijeenkomsten, deskundigheidsbevordering en beleidsvorming	15
6.6 Verbetering van het diaconaal overleg in de classis	15
6.7 Extern gerichte contacten en activiteiten	15
6.8 Werkzaamheden ten behoeve van het GDD en anderen	16
6.9 Tenslotte	16

7 – EVALUATIE EN VOORSTELLEN	17
7.1 Evaluatie	17
7.2 Nog niet afgeronde werkzaamheden	18
7.3 Voorstellen van het GDD aan de synode van Zuidhorn 2002	18
8 – VOORSTEL WIJZIGING INSTRUCTIE	20
9 – AFSLUITING	20
Dankbaarheid	20
Tenslotte	20
10 – AANVULLEND RAPPORT	21
Overleg tussen diakenen binnen de classis	21
10.1 Inleiding	21
10.2 Werkwijze	21
10.3 De inhoud van de discussienota (hoofdpijnen)	22
10.4 Voortgang	22
10.5 Vervolg	22
10.6 Aanvullend voorstel	23
10.7 Bijlage: Inhoud en werkwijze van diaconaal overleg in de classis	23
Inhoudsopgave	25

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VII 1 –
Rapport van deputaten Aanvullende
steunverlening evangelisatiewerk**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Samenvatting

Deputaten Aanvullende steunverlening evangelisatie (ASE) hebben als taak de door de generale synode toegestemde verzoeken te beoordelen en een bedrag aan steun toe te kennen. Bij het verlenen van aanvullende steun gaat ASE uit van richtlijnen. Op dit moment verleende de Gereformeerde Kerken via ASE aanvullende steun aan de kerken te Venlo, Gent en Maastricht. Deze kerken zijn de afgelopen periode ook door deputaten bezocht.

Aan de genoemde kerken (evangelisatieprojecten) zijn nadere richtlijnen verstrekt, nadat deze met de projecten waren gecommuniceerd, met het doel een betere informatie te verkrijgen en daardoor effectiever te kunnen beoordelen of de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel.

Deputaten ASE hebben besloten de drie aanvragen het volledig aangevraagde quotum toe te kennen omdat uit de informatie, verkregen uit de classicale rapportages en gevoerde gesprekken, blijkt dat de ondersteunde arbeid gericht is op het beoogde doel.

---

2 – Samenstelling deputaatschap

De onderlinge taakverdeling van deputaten is als volgt:

naam	functie	email
br. J.F. Walinga	samenroeper/voorzitter	walinga@wish.net
br. T. Spoelstra	secretaris	tamme@fam-spoelstra.myweb.nl
br. IJ. Van der Krieke	penningmeester	krieke@tref.nl
br. ds. H.J. Visser	notulist	hajevisser@hetnet.nl

Br. J.F. Walinga is regulier aftredend. Br. IJ. van der Krieke heeft te kennen gegeven niet voor een herbenoeming in aanmerking te willen en kunnen komen. Br. ds. H.J. Visser acht zich door zijn aangenomen beroep naar Zaamslag genoodzaakt zich terug te trekken uit ASE.

Van de kant van deputaten ASE kunt u binnenkort in een afzonderlijk schrijven voorstellen verwachten voor de benoeming van nieuwe deputaten. In deze situatie blijft er nog een deputaat over: br. T Spoelstra.

---

3 – Opdracht van de synode

De Generale Synode Leusden 1999 besloot (Acta, artikel 74):

1. deputaten ... te dechargeren onder dank voor de goede diensten;
2. de volgende richtlijnen vast te stellen voor het bepalen voor de aanvullende steun:

Richtlijnen aanvullende steun

1 Geldigheid

De richtlijnen zijn van toepassing op:

- aanvragen van aanvullende steun door particuliere synoden voor nieuwe evangelisatieprojecten;
- door de generale synoden reeds toegestemde projecten met betrekking tot uitbreiding van het werk.

2 Indeling

Er zijn vier categorieën die een geldelijke bijdrage leveren aan een evangelisatieproject waarvoor via ASE aanvullende steun wordt gevraagd:

- 1e categorie: gemeente/samenwerkende gemeentes (G),
- 2e categorie: classiskerken (C),
- 3e categorie: kerken uit de Particuliere Synode (PS),
- 4e categorie: kerken uit het land (GS).

3 Basisrichtlijnen

Aanvullende steun wordt verleend indien voldaan wordt aan het criterium van de piramidale opbouw, waarbij sprake is van een vastgestelde verhouding in de bijdrage per kerklid per categorie.

$G : C : PS : GS = 25 : 6 : 4 : 1$

4 Afwijkingen van de basisrichtlijnen

Van deze verhouding kan worden afgeweken. De PS dient dan te beargumenteren, waarom het redelijk is dat van de basisrichtlijn wordt afgeweken.

5 Toetsing

ASE toetst de redelijkheid van de aanvraag en adviseert de synode, desgewenst na overleg met de aanvragers.

3. opnieuw deputaten te benoemen met als opdracht:
  - a. de door de generale synode toegestemde verzoeken te beoordelen en een bedrag aan steun toe te kennen;
  - b. bij het verlenen van aanvullende steun uit te gaan van de onder besluit 2 genoemde richtlijnen, waarbij zo nodig onderscheid gemaakt wordt tussen de componenten 'evangelisatie' en 'gemeenteopbouw';

- c. aan de kerken een quotum te vragen ter bekostiging van het door hen ondersteunde evangelisatiewerk. Daarbij blijven de kerken van het particuliersynodaal ressort dat om steun vraagt, buiten beschouwing. Het totale bedrag dat van de kerken geheven mag worden, wordt bepaald op *f* 550.000,- in 2000, *f* 570.000,- in 2001 en *f* 585.000,- in 2002;
- d. een advies aan de synode voor te bereiden op basis van de richtlijnen in geval een particuliere synode een nieuw verzoek tot aanvullende steun bij de generale synode indient;
- e. erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel en zich daartoe jaarlijks steeds binnen drie maanden na afloop van het betreffende begrotingsjaar te laten informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie;
- f. in hun rapport aan de eerstvolgende synode een evaluatie te geven van de lopende projecten die door de kerken gesteund worden, en een advies uit te brengen over de voortzetting van de steun.

Voorts besloot de Generale Synode Leusden (Acta, artikel 73) om per 1 januari 2000 aanvullende steun te verlenen voor het evangelisatieproject te Maastricht voor een bedrag van ca. *f* 85.000,- per jaar. Aan deputaten ASE werd opgedragen om de gevraagde steun te verlenen binnen de kaders van hun opdracht.

---

4 – Werkwijze aanvragen steunverlening

Aan de projecten zijn nadere richtlijnen verstrekt, nadat deze met de projecten waren gecommuni- ceerd, met het doel een betere informatie te verkrijgen en daardoor effectiever te kunnen beoordelen of de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel.

Aan de projecten en de classicale deputaten is daartoe de volgende informatie verstrekt.

Nadere richtlijnen ASE

In de instructie staan 3 elementen vermeld die vragen om nadere richtlijnen vanuit ASE naar de ver- schillende projecten toe.

1. Verlenen van aanvullende steun

Aanvullende steun wordt jaarlijks opnieuw verleend op verzoek van de PS. Om de steun te kunnen verlenen is inzage nodig in de volgende gegevens:

- de jaarstukken van de plaatselijke gemeente;
- aan de hand van de jaarstukken dient ASE inzage gegeven te worden welke kosten gemaakt worden ten bate van het ondersteunde evangelisatieproject en welke de overige kosten zijn;
- de financiële bijdrage vanuit het classicale ressort;
- de financiële bijdrage vanuit het particulier-synodaal ressort.

Toelichting

Deze gegevens zijn van belang om te kunnen beoordelen of de basisrichtlijn minimaal wordt ge- haald. Daartoe is het nodig inzage te hebben in de financiële scheiding van de componenten ge- meente-opbouw en evangelisatie, omdat anders niet kan worden beoordeeld of de kerkelijke vergaderingen proberen zichzelf te bedruipen, alsook of de verleende steun ook feitelijk gericht is op het beoogde doel van de arbeid: er mogen geen andere doelen mee gediend worden.

2. Toezicht op de ondersteunde arbeid

Voor het toezicht op de ondersteunde arbeid verlaat ASE zich op de informatie die de classis daarover jaarlijks geeft middels een doel-effect-rapportage. Deze rapportage dient een beschrijving en een be- oordeling van de situatie te geven. Concreet betekent dat, dat vanuit de classis bij de rapportage min- stens aan de volgende elementen aandacht wordt besteed:

- Beschrijving
  - de doelstellingen van het evangelisatieproject
  - eventueel de vertaling in een jaarlijks activiteitenplan
  - de financiële onderbouwing
  - de criteria die zijn gehanteerd bij de evaluatie

- Beoordeling
  - welke doelstellingen van het project/activiteitenplan zijn gehaald?
  - welke doelstelling zijn deels of niet gehaald?
  - zijn de beschikbare financiële middelen op juiste wijze ingezet?

Toelichting

Naast de verantwoordelijkheid die de classis heeft voor het toezicht op het werk, heeft ASE een eigen toezichthoudende verantwoordelijkheid. Om op een verantwoorde manier aan de generale synode te kunnen rapporteren, is een detaillering gegeven van de classicale rapportage. ASE bespreekt deze doel-effect-rapportage en stelt de projecten van de resultaten van de bespreking op de hoogte.

3. Route/timing vaststellen jaarlijkse quotum

De kerken in het land behoren tijdig op de hoogte te zijn het te heffen quotum, zodat zij hun begroting kunnen vaststellen.

Daarbij is het van belang te weten welke de taken zijn van de verschillende betrokken geledingen in ons kerkelijk leven. Daartoe dient onderstaand overzicht.

Taken PS

- Aanvraag aanvullende steun bij ASE, als minstens voldaan is aan de richtlijnen en er toch nog aanvullende steun nodig blijkt, jaarlijks in mei.
- Desgewenst argumenten aandragen om andere toepassing van de richtlijnen.
- Desgewenst een 1e verzoek tot aanvullende steun indienen bij GS.

Taken Classis

- Aanleveren doel-effect-rapportage: een beschrijving en beoordeling van het evangelisatiewerk waar aanvullende steun voor is aangevraagd door de particuliere synode, volgens de gevraagde richtlijnen.
- Deze rapportage voor 1 april aanleveren aan ASE.

Taken ASE

- Beoordelen van de projecten.
- Vaststellen van het quotum.
- Toezien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op beoogde doel.
- Middel hierbij is de classicale doel-effect-rapportage.
- Evaluatie geven van de lopende projecten en GS adviseren over voortzetting van de steun.

Samenvattend tijdschema

Om op tijd tot de vaststelling van het quotum te kunnen komen, is nodig een helder tijdschema aan te reiken, temeer daar vele geledingen in het gehele traject een rol spelen.

Het is van belang dat alle betrokkenen zich bewust zijn van de timing: er zit niet veel speelruimte in het jaarlijks af te lopen traject.

Werkwijze/procedure ASE voor jaar x		
tijdpad	door	activiteit
november jaar: x - 1	kerkenraad i.s.m. classicale deputaten	vaststellen voorlopige begroting
vóór 1 december jaar: x - 1	penningmeester kerk	toezending voorlopige begroting naar penningmeester ASE
eerste helft december jaar: x - 1	deputaten ASE	vaststellen quota voor de kerken aan de hand van voorlopige begroting kerk; informatie aan financiële deputaten GS
december jaar: x - 1	deputaten Financiën en beheer	quota-brief naar de kerken (inclusief prognose quota volgend jaar)
eerste helft februari jaar: x	classis	- vaststellen begroting kerk - opstellen begroting classis (inclusief gehanteerd quotum) - geheel opzenden naar ASE
vóór 1 april jaar: x	classis	opzenden doel-effect-rapportage naar secretaris ASE
mei jaar: x	particuliere synode	- vaststellen begroting classis - informatie naar secretaris ASE inclusief formeel verzoek aanvullende steun
februari jaar: x + 1	penningmeester kerk	- financieel overzicht afgelopen jaren naar secretaris ASE - fluctuaties tussen voorlopige en definitieve cijfers verrekenen in quota voor nieuwe jaar

---

5 – Vergaderingen

Deputaten ASE hebben zesmaal als commissie vergaderd en tweemaal op locatie bij de projecten. Deputaten ASE vergaderden op 26 mei 1999, 10 november 1999, 16 maart 2000, 13 mei 2000 samen met vertegenwoordigers van de projecten te Venlo en Maastricht, 22 november 2000, 4 april 2001, 15 september 2001 met vertegenwoordigers van het project te Gent en op 14 oktober 2001 de laatste reguliere vergadering binnen de synodale periode.

In de *eerste vergadering* (d.d. 26 mei 1999) werden de stukken van de Generale Synode Leusden 1999 besproken en de lijnen uitgezet naar de komende periode.

In de *tweede vergadering* (d.d.10 november 1999) is het veldwerk aan de hand van de binnengekomen stukken besproken. Er is gesproken over de richtlijnen die gelden voor aanvullende steun om te bekijken of er ook onderscheid gemaakt kan worden tussen de componenten ‘evangelisatie’ en ‘gemeenteopbouw’ binnen de projecten. Daarnaast zijn er voorzetten besproken om te komen tot richtlijnen voor het opstellen van de ‘doel-effect-rapportages’.

Op de *derde vergadering* (d.d. 16 maart 2000) is verder doorgesproken over de richtlijnen, waarbij zo nodig onderscheid gemaakt kan worden tussen de componenten ‘evangelisatie’ en ‘gemeenteopbouw’. De werkwijze en de procedure die ASE gebruikt, is opgestuurd naar het project te Maastricht. Het verzoek van het deputaatschap Verevening van de PS Holland-Zuid om steun, is niet toegekend omdat de instructie van ASE niet toelaat nieuwe projecten te steunen. ASE kan met betrekking tot nieuwe projecten alleen een advies aan de synode voorbereiden als de synode zelf daarom vraagt. Er wordt besloten om op 13 mei 2000 de projecten in Venlo en in Maastricht te bezoeken.

De *vierde vergadering* (d.d. 13 mei 2000) van ASE vond plaats met vertegenwoordigers van projecten te Venlo en Maastricht. Hier enkele relevante punten:

1. De kerk van Venlo vindt het lastig en ook niet passend binnen hun visie om binnen de financiële begroting onderscheid te maken tussen de componenten ‘evangelisatie’ en ‘gemeenteopbouw’.
2. Venlo is duidelijk bezig met een doorstart met betrekking tot haar missie. Zo willen ze een beleid voor de komende jaren opzetten. Ds. J.A. Roose heeft een jaar gekregen om zich in te werken en stuur te geven aan het opzetten van dat beleid. De kerk is op zoek naar een nieuw gebouw aangezien de huidige locatie niet meer voldoet. Toegezegd is dat eventuele extra kosten in verband met verandering van locatie bij ASE beschikbaar zijn, maar dat een goed vooroverleg noodzakelijk is.
3. In Roermond worden tweemaal per maand kerkdiensten gehouden. De diensten worden door ongeveer 17 mensen bezocht. Het is een hechte groep. Het is nog onduidelijk welke kant het op moet met het werk in Roermond. Venlo denkt na over vragen als: moeten er vaker diensten in Roermond worden belegd, moet je je concentreren op het werk in Venlo, wat is de missie van al dat het werk?

4. De kerk te Venlo onderhoudt nog steeds contacten met belangstellenden uit Duitsland. Er worden Duitstalige diensten gehouden, maar deze diensten zijn fysiek wel een behoorlijke belastend voor de kleine gemeente.
5. Deputaten ASE doen het verzoek om niet langer dan nodig is te wachten met het versturen van de zogenaamde ‘doel-effect-rapportage’.
6. De PS van het Zuiden maakt melding van een studie over de rol van de PS richting de projecten. Een studiec commissie heeft de opdracht gekregen om te komen tot een beter en efficiënter toezicht van de PS op de projecten.
7. De kerk van Maastricht is vol missionair elan gestart. Ze zoeken nog naar de structuur van het ‘gemeente-zijn’ in de stad Maastricht. De gemeente van Maastricht is ook op zoek naar nieuwe locatie plus een missionaire predikant.
8. Deputaten ASE hebben gesproken over de richtlijnen die opgesteld zijn door de Generale Synode Leusden, waarbij zo nodig onderscheid gemaakt wordt tussen de componenten ‘evangelisatie’ en ‘gemeente-opbouw’.

In de *vijfde vergadering* (d.d. 22 november 2000) is het werk te Venlo besproken. Het bezoek aan Gent komt aan de orde naar aanleiding van de verslagen. Het nieuwe model van de PS van het Zuiden richting controle op de projecten wordt besproken en na wat wijzigingen akkoord bevonden.

In de *zesde vergadering* (d.d. 4 april 2001) is aan de projecten gevraagd om tijdig de doel-effect-rapportages te versturen naar ASE. Het rapport van de Amstelcommissie (i.z. evangelisatie in Amsterdam) wordt op verzoek van het deputaatschap Verevening van de PS Holland-Zuid oriënterend besproken.

De *zevende vergadering* (d.d. 15 september 2001) van ASE vond plaats met vertegenwoordigers van project te Gent. Hieronder vindt u de belangrijkste punten:

1. Ds. Wilmink gaf in een kort resumé een overzicht van de belangrijkste activiteiten van dit moment: de gestaagde verkoop vanuit de vernieuwde winkel met eigen website, het cursuswerk (loopt goed, met name door de toeloop van nieuwe leden met evangelische achtergrond), de volwassencatechese wordt goed bezocht, de woensdagmiddag voor ouderen kon ook weer opgestart worden rond een thema, ds. Wilmink gebruikt een alternatieve Alfa-cursus die goed bevalt, (deze cursus is sterker op de bijbel zelf gericht), ze hebben goede contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerk uit Antwerpen, vanuit zijn eigen woonplaats probeert ds. Wilmink ook het een en ander uit te zetten. De kinderclubs worden goed bezocht.
2. Deputaten ASE hebben ook een aantal knelpunten besproken met de kerk te Gent: de eerste doelgroep (katholieken) is moeilijk te benaderen, maar een nieuw groep (mensen met een wat meer evangelische achtergrond) is makkelijker te benaderen en daardoor vindt er wellicht ongemerkt een verschuiving in de missie plaats, de culturele en historische achtergrond van katholieke Belgen is moeilijk te doorbreken, de jongeren van de kerken zijn moeilijk vast te houden.
3. In het algemeen werd opgemerkt dat de nieuwe structuur rond de ZEGB goed werkt. Ds. Wilmink en ds. Sytsma hebben een goede taakverdeling gemaakt en de contacten met de ZGEB zijn prima. Ds. Sytsma zal beginnen met een beleidsplan. Daarnaast hebben deputaten ASE gevraagd om een bredere ‘doel-effect-rapportage’ met goede financiële stukken. ASE zou het op prijs stellen wanneer zij weer de kwartaalverslagen zou ontvangen.

4. Afsproken is dat ASE nogmaals haar werkwijze naar de ZGEB te Axel zal sturen omdat de nieuwe klassieke werkwijze niet bekend is en ook niet als zodanig wordt gebruikt. Aan deputaten ASE wordt een beleidsplan plus een meerjarenbegroting toegezegd.

In de *achtste vergadering* (d.d. 12 oktober 2001) werd gesproken over het bezoek te Gent en over het Amstelproject naar aanleiding van de al eerder toegestuurde stukken. Daarnaast is besloten om de 'doel-effect-rapportage' van de projecten aan te scherpen. Deputaten ASE zijn voornemens de eerste komende synode hierover te informeren. Aan de projecten zal nogmaals gevraagd worden om informatie op te sturen voor de GKV-website.

---

6 – Conclusies/aanbevelingen

6.1 Beoordeling aanvragen steunverlening

Deputaten ASE hebben bij de behandeling van de aanvragen voor de jaren 1999 tot en met 2001 beoordeeld of deze op de juiste wijze zijn ingediend; of voldoende informatie beschikbaar is; of de bijdragen van de aanvragende kerkelijke vergadering en de onder hen ressorterende kerkelijke vergaderingen piramidaal zijn samengesteld. Ook heeft ASE herhaaldelijk aangedrongen op meerjaren begrotingen, goede gedocumenteerde doel-effect-rapportages en het tijdig versturen van deze stukken.

Deputaten ASE besloten de drie aanvragen het volledig aangevraagde quotum toe te kennen en de classicale deputaten te vragen welk beleid zal worden gevoerd ten aanzien van mogelijke positieve verschillen tussen exploitatie en begroting. Wel heeft ASE richtlijnen opgesteld om de doel-effect-rapportage meer inhoud te geven waardoor een betere beoordeling kan plaatsvinden.

6.2 Toezicht op doelgerichtheid

Deputaten ASE dienen erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel, daartoe laten deputaten zich informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt. Uit de informatie, verkregen uit de classicale rapportages en gevoerde gesprekken, blijkt dat de ondersteunde arbeid gericht is op het beoogde doel. Wel heeft ASE nieuwe richtlijnen ontwikkeld omtrent deze rapportage (zie paragraaf 4).

6.3 Advies

Deputaten ASE kunnen naar verwachting de komende periode binnen de bestaande instructie hun werkzaamheden verrichten en zien daarom geen reden nadere adviezen of voorstellen aan de generale synode aan te reiken.

7. Bijlagen

Het financieel overzicht van deputaten ASE over de jaren 1999, 2000 en 2001 wordt separaat toegezonden.

Namens deputaten Aanvullende Steunverlening Evangelisatiewerk,

T. Spoelstra, secretaris ASE
Hasselt, december 2001

Inhoudsopgave

1 – SAMENVATTING	1
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	2
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	3
4 – WERKWIJZE AANVRAGEN STEUNVERLENING	5
Nadere richtlijnen ASE	5
1. Verlenen van aanvullende steun	5
2. Toezicht op de ondersteunde arbeid	5
3. Route/timing vaststellen jaarlijkse quotum	6
Samenvattend tijdschema	6
5 – VERGADERINGEN	8
6 – CONCLUSIES/AANBEVELINGEN	11
6.1 Beoordeling aanvragen steunverlening	11
6.2 Toezicht op doelgerichtheid	11
6.3 Advies	11
7. BIJLAGEN	11
Inhoudsopgave	12

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VII 2 –
Rapport van deputaten Toerusting
evangeliserende gemeente**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

0 – Samenvatting

De Generale Synode van Leusden 1999 besloot tot de oprichting van Deputaten Toerusting Evangeliserende Gemeente. De toenmalige preses, ds. H.J. Boiten, onderstreepte ... *dat evangeliseren een levensader is van de kerk. Een gemeente die niet evangeliseert sterft af. Publiek uitkomen voor je geloof is van belang voor je toekomst, zoals Jezus zei: Wie Mij belijden zal voor de mensen, zal ook Ik belijden voor mijn Vader, die in de hemelen is* (Mattheus 10:32).

De taak en vorm van DTEG

DTEG is een toerustend deputaatschap voor deze evangelisatieader van de gemeente en is daarmee het enige deputaatschap dat het woord ‘toerusting’ in zijn vlag voert. DTEG dient gemeenten bij het ontwikkelen van het eigen missionair karakter.

DTEG doet dit door het aanbieden van ondersteuning en toerusting in de vorm van materialen, methoden en deskundige mensen. En het bijzondere is dat dit alles voor een groot deel door een enorm aantal vrijwilligers wordt gedragen en gedaan, die zich belangeloos inzetten in dienst van de Heer van de kerk (zie 3.2.1).

DTEG bestaat uit een bestuur (de deputaten), een aantal projectteams en een Centrum. De deputaten geven leiding aan de projectteams en aan het Centrum en hebben daarnaast eigen activiteiten. De projectleiders geven elk leiding aan een eigen project. Het Centrum heeft een aantal eigen taken die ze uitvoert met een kleine betaalde staf en een vaste bezetting van vrijwilligers (zie 3.2.2).

Ontwikkelingen in de rapportageperiode 2000-2002

In de afgelopen verslagperiode heeft DTEG zich ontwikkeld tot een organisatie waar meer en meer toerusting op maat en locatie geboden wordt.

Het inzetten van extra menskracht op het Centrum werd in 2001 daarbij nodig. Want een toenemend aantal kerkenraden, evangelisatiecommissies en predikanten vroeg om professionele ondersteuning. Het ging om hulp bij visievorming, invulling van gemeenteavonden en om coaching. Dit heeft veel energie gekost en is gebeurd ondanks langdurige ziekte in de betaalde staf (zie 3.2.2).

Ook de meeste bestaande projectteams hebben zich mee ontwikkeld met die vraag naar toerusting. Dat is vooral zichtbaar geweest bij het GemeenteNproject en de Basis- en Kadercursussen (zie 3.2.3). In 2001 werd het nieuwe Emmaüsproject gestart. De resultaten van dit project zullen pas in 2002 en 2003 beschikbaar komen. Om deze activiteiten en ontwikkelingen te bekostigen heeft DTEG de financiële reserves volledig uitgeput.

In 2001 en 2002 is door deputaten en staf veel tijd en aandacht besteed aan visievorming over de rol van onze gemeenten in de samenleving en de positie van DTEG hierin.

De bovenstaande ontwikkelingen in de kerken en de activiteiten van DTEG hebben een paar redenen:

- Een veranderende, steeds meer pantheïstische, individualiserende samenleving. Steeds meer niet-christenen blijken opnieuw geïnteresseerd in religie, kerk en zingeving. Daardoor kreeg en krijgt DTEG vragen vanuit gemeenten hoe je de Blijde Boodschap zo effectief mogelijk kunt communiceren in deze tijd en verzoeken om gemeenteleden daarin toe te rusten.

- De toenemende aandacht en bewustwording van kerken voor haar missionaire taak als gemeente. Daarom vroegen en vragen kaderleden uit de gemeente steeds meer om ondersteuning bij DTEG betreffende toerusting, begeleiding en beleidszaken.
- Binnen gemeenten nemen vaak de verschillen in inzicht, beleving en participatie toe. Dit motiveert kerkenraden ertoe om (vaak veel) tijd te besteden aan visie en beleidsvorming. Hierbij werd DTEG regelmatig ingeschakeld over een periode van meerdere maanden.

Speerpunten voor de nieuwe opdracht over de periode 2003-2005

Eerder genoemde ontwikkelingen zullen ook in de komende jaren het werk van DTEG bepalen. Ze zijn daarmee basis voor de in dit rapport voorgestelde besluitteksten en een nieuwe opdracht.

Wij verwachten en constateren een toenemend aantal vragen naar middelen en toerusting voor kerkleden ten behoeve van catechese en integratie van nieuw-gelovigen in de gemeente. Deze ontstaan door toename van contacten met niet-gelovigen, door bijvoorbeeld Alpha, verkeringen, en missionaire en of diaconale activiteiten. Daarnaast zal er een toenemende vraag zijn naar ondersteuning en toerusting bij visievorming en beleid, in bredere zin dan alleen evangelisatie. Want 'het missionaire karakter van de gemeente' is onderdeel van het totaal karakter van een gemeente.

DTEG wil daarom

- de bestaande projectactiviteiten voortzetten voorzover ze bijdragen aan de synodeopdracht. In deze activiteiten zal zich de verschuiving van vooral materiële ondersteuning (folders, boeken) naar én materialen én toerusting én training doorzetten. Om dit te kunnen doen zullen de quota omhoog moeten en de reserves aangevuld.
- DTEG in stand blijven houden als een vrijwilligersorganisatie. Om dit te doen zal een betaalde kernstaf noodzakelijk zijn en blijven. Zónder deze betaalde staf zal ook veel van het vrijwilligerswerk niet (meer) mogelijk zijn. Want de meer dan tachtig vaste en de meer dan 300 incidentele vrijwilligers verzetten veel werk (zie 3.2.1). Binnen het Centrum zijn nu negen vrijwilligers actief. Vier ervan zijn begonnen in 2001. Hierdoor bestaat de totale bezetting nu uit twaalf, voornamelijk parttime, personen. De groeiende inzet van vaste en incidentele vrijwilligers bij DTEG leidt zelfs tot een grotere behoefte aan betaalde professionele ondersteuning en coördinatie van deze mensen (zie 3.2.3).
- steeds meer gaan samenwerken met organisaties die ook het terrein van gemeenteopbouw en toerusting bezig zijn.
  - Dit leidde tot projectmatige samenwerking met de IZB en Deputaten Evangelisatie van de CGK. Het gaat dan om visie en materiaalontwikkeling rond 'initiatie en integratie in de christelijke gemeente'. Dit project heeft de werktitel Emmaüs gekregen en kost extra tijd en geld (zie 4.2).
  - Dit samenwerken, heeft ook tot het voorstel geleid voor een extra synodeopdracht tot participatie in Evangelie & Moslims (E&M). Dit zal geen personele maar wel financiële consequenties hebben (zie 3.2.4).

De twee voorstellen voor de nieuwe opdracht zijn

- Een nieuwe basisopdracht 2003-2005 met daarin (zie 3.4.2)
  - De bestaande dienstverlening continueren van Centrum en projectteams en daarom uitbreiding van de basisbezetting van het Centrum
  - Verbeteren van enkele projecten en daarom betaalde projectleiding voor het Evangelisatiecongres (zie 3.2.3), doorgaande groei van de activiteiten van het GemeenteNproject

ten bate van toerusting van jong kader (zie 3.2.3) en voortzetting van het project Emmaüs (zie 4.2).

- Een besluit betreffende participatie in E&M (zie 3.4.3).

Deputaten realiseren zich terdege dat genoemde voorstellen grote financiële consequenties voor de kerken hebben. Het betekent een duidelijke verhoging van het huidige quotum (zie 3.3). Deze verhoging is noodzakelijk om de toenemende aandacht voor evangelisatie in de gemeenten te ondersteunen conform de opdracht aan DTEG en de ondersteuning daartoe van DTEG te continueren en voort te gaan met ingezette ontwikkelingen.

De besluitvorming betreffende Evangelie & Moslims heeft geen gevolgen voor het werk van DTEG, maar vloeit voort uit de opdracht die de synode 1999 aan DTEG heeft verstrekt.

DTEG heeft de afgelopen periode de zegen van de Here duidelijk ervaren. Moge Hij de voortgang van dit werk blijven zegenen.

---

1 – Samenstelling deputaatschap

Deputaten

ds. L.E. Leeftink	Voorzitter	
mevr. G.A. Kamp-Landman	Tweede voorzitter	
dhr. J. Koppelaar	Secretaris	
dhr. R. Wiskerke	Penningmeester	
dhr. W. MacLean	Lid	Van januari 2000 tot juli 2001
mevr. G.R. Boersma-Vreugdenhil	Lid	Gestart in augustus 2001
dhr. D. Roose	Lid	
mevr. I.J.M. Sikkes	Lid	

Betaald personeel (Centrum)

dhr. B.P. Wierenga	Manager	38 uur per week
mevr. A.M. Roth	Bureaucoördinator	24 uur per week
mevr. R. van der Woude-Van Essen	Secr. medewerker	16 uur per week
dhr. R de Vries	Consulent	8 uur per week

---

2 – Visie

2.1 Missionair-zijn

Het missionaire aspect is gegeven met de aard van de kerk. Dit is prachtig beleden in de eerste richtlijn voor evangelisatie die de Generale Synode Kampen 1975 heeft opgesteld: *Het behoort tot de aard van Christus' kerk met het evangelie dat haar is toevertrouwd, ook hen te zoeken, die vreemd zijn aan of vervreemd zijn van God en Zijn dienst.*

Denkend vanuit de bijbel komen we tot enkele grondbeginselen

- Góð zoekt mensen en daarom is de gemeente een mensen zoekende gemeenschap. Christenen kunnen hun medemensen niet naar God verwijzen, als ze niet eerst zelf gericht zijn op wat God wil met henzelf én met hun medemensen. Christenen dienen er dus op gericht te zijn om als mens medemensen te zoeken waar deze zijn.
- Wat tot de aard van 'de gemeente' behoort, zit nog niet altijd in de aard van 'de mensen van de gemeente'. Daarin zien we dat onze eigen werkelijkheid, als gemeente en als persoon, botst met Gods bedoelingen. Maar wat we in geloof belijden, mogen we ons door geloof eigen maken. We geloven dus dat de gemeente missionair is en moet zijn. Dat is een belofte en een eis die wacht op invulling.
- Dit 'eigen maken in geloof' is een proces van verandering (afsterven) en ontwikkeling (groei) en heeft te maken met bewogenheid, kennis. En dit alles in daad en woord onder leiding van de Geest en in afhankelijk van wat de Here wil geven.
- In de gemeente leer je door verkondiging en in onderlinge gemeenschap. Je doet er goed aan elkaar, om aan allen, inclusief ongelovigen, goed te doen.
- Elke gemeente is verschillend. Dit zowel qua grootte, geschiedenis, denken en gaven. Dus toerusting en ondersteuning van een lokale gemeente en mensen daarbinnen, dienen gebaseerd te zijn op de situatie van deze gemeente en de daar aan verbonden mensen.
- Mensen die God zoeken – en die de gemeente daarom zoeken – zijn elk voor zich uniek. Daarom moet in de missionaire activiteit van de gemeente zichtbaar respect zijn voor de uniciteit en eigen verantwoordelijkheid van elk mens.

Zoeken in je omgeving

Nederland is steeds meer een zendingsland geworden. Geen postchristelijke natie, maar een pantheïstische samenleving, waarin iedereen recht heeft op een eigen mening en een eigen geloof. In dit land van Nederlanders van allerlei kleur en plumeau (en de nodige – soms tijdelijke – gasten) is de religiositeit aan het toenemen, terwijl het christendom afneemt. De diversiteit in geloof, cultuur, scholing, beleven en belangstelling is groot. De twee grote geboden daarbij zijn 'je mag een ander niet nodeloos kwetsen' en 'niemand heeft de waarheid in pacht'.

Bij mensen binnen komen (ook met het christelijke geloof) gebeurt vooral via persoonlijke relaties van familie, werk en hobby's. Deze contacten verdiepen zich langzaam over de loop van vele jaren.

Evangelisatie is daarom vooral een zaak van relaties tussen mensen. En daarbij zal de christen langdurig zichtbaar en hoorbaar aanwezig dienen te zijn. Belangeloos gevend en delend van alles was Christus belangeloos ook aan ons gaf.

Zendingsbevel

Als christenen hebben we niet alleen een boodschap vóór mensen om ons heen, maar ook aan hen. Jezus begreep dat beter dan wie ook. Daarom zoekt Hij deze wereld op. Daarom zoekt Hij mensen op daar waar ze zijn. Hierin zouden christenen en de gemeenten van Christus, Jezus moeten volgen. Of, zoals prof. dr. C.J. de Ruyter schrijft: *Als ik me geef, als ik dicht bij mensen wil zijn, is dat de weg waarlangs de Geest dicht bij mensen komt. Zo wil God zelf mensen aanspreken...*

Gemeenteleden

De Here Jezus schakelt ons in als individuele personen. Het koninkrijk van God wordt in de wereld – een beetje – zichtbaar door het werk van iemand die zichzelf als zondig mens heeft leren kennen. Maar juist daarom kan een christen getuigen van Góds grote daden. Als gelovige zijn we daartoe uitverko- ren. Voor de échte verandering – mensen uit de duisternis trekken tot zijn wonderbare licht – zorgt God Zelf. Maar Hij werkt via ons. Zodat mensen die Jezus nog niet kennen, Hem kunnen ontmoeten in onze gemeente en in ons persoonlijke leven.

Gemeenten

De Here Jezus schakelt ons in als zijn gemeente. Het koninkrijk van God wordt in de wereld zichtbaar door het lichaam van Christus, Zijn gemeente. Als gemeente krijgen we ook de opdracht ‘er op uit te gaan, discipelen te maken, te dopen en te onderwijzen’. De gemeente en haar leden mogen en moeten leren om deze opdracht uit te voeren in de plaats waar ze is gevestigd.

Gemeenteleiding

De kerkenraad en de evangelisatiecommissie hebben in dit geheel een aantal duidelijke taken en func- ties. Zoals het doelgericht en beleidsmatig leren werken vanuit een gezamenlijke visie. En het syste- matisch (laten) toerusten van gemeenteleden tot getuige-zijn en dienstbetoon. En om leiding te geven aan zowel het missionair bezig zijn als de opvang van zoekers op een hartelijke manier, passend bij deze nieuwe mensen voor de gemeente.

2.2 Toerusting

In veel plaatsen is een groot deel van de gemeente nauwelijks betrokken op mensen die geen christen zijn. Veel gemeenteleden hebben weinig inhoudelijk relationeel contact met niet-christenen en zoeken dit ook niet. Daardoor zijn we, als christen of gemeente, weinig zichtbaar aanwezig in onze omgeving. Ook is er veel schroom en onvermogen om het evangelie te verwoorden op een voor een ander be- grijpelijke en relevante manier. Zodoende wordt ons getuigenis maar mondjesmaat gehoord.

In de afgelopen jaren bleek er bij gemeenteleden wel een groeiende wens en behoefte om betrokken te zijn op mensen in de omgeving, als persoon en ook als gemeente. Deze wens krijgt echter vaak nog weinig vorm in daden en in beleid en toerusting daartoe.

Het gaat bij toerusting om, vanuit de basis van de ‘eigen persoonlijke aard’, te komen tot een leven in dienst van Gods bedoelingen. Dit alles is dus gericht op verandering (afsterven) groei (ontwikkeling en heiliging). En veranderen is een langdurig en een nooit eindigend proces. Dat begint bij de eigen wil tot verandering en groei. En op zicht op wat je bent en mag worden. Daar is dus visie voor nodig en zelfkennis. Als persoon én als gemeente.

Visie op missionaire ontwikkeling wordt niet van bovenaf opgelegd. Het is een droom die elke plaatselijke kerk, onder inwerking van Gods beloften, zich eigen mag maken. Dit vraagt voor mensen om voortdurende aandacht en inzet. Tegelijkertijd dient er een voortgaande ontspanning te zijn, wetende dat God zelf het geloof aan mensen geeft op zijn tijd. Gebed en daden dienen dus in evenwicht te zijn. Aandachtspunten daarbij zijn leven als Christus en zelfkennis.

Voor de gemeente is de rol bij 'evangelisatie' die van school, haven en restauratie. Om nieuwe gemeenteleden te (laten) onderwijzen in leven en leer, aandacht en liefde, vaardigheden en overleg én om mensen die binnen komen een plek te bieden van warmte en geborgenheid, van aandacht en liefde en een plek van herstel, groei en ontwikkeling.

Leiding en toerusting geven aan de missionaire gemeente

Kerkenraden

Veel kerkenraden zijn de laatste jaren bezig gegaan met visie- en beleidsontwikkeling, gericht op de rol en taak van de gemeente in de plaats waar deze is gevestigd.

Als gevolg daarvan komen motivering en toerusting van gemeenteleden in beeld om bezig te zijn buiten de gemeente. De uitvoering hiervan wordt vaak niet alleen binnen de gemeente uitgevoerd maar ook door anderen binnen het kerkverband. Ook DTEG speelt hierbij dan vaak een rol.

Eén van de belangrijkste taken van ambtsdragers is het scheppen van voorwaarden om missionaire gemeente te zijn. Dat betekent werken aan gemeenteopbouw. Van ambtsdragers vraagt die enige voorkennis over de principes en de werking van gemeenteopbouw. Kerkenraden doen er goed aan om hun leden mogelijkheden tot deskundigheidsbevordering aan te bieden.

Aan het opbouwwerk dient de kerkenraad met visie en vreugde, met vaart en vasthoudendheid leiding te geven. Het stimuleren van evangelisatie heeft geen zin als het samenleven van de gemeente niet is ingesteld op het ontvangen van buitenstaanders, de overdracht van het geloof aan belangstellenden en de opvang en integratie van jonge gelovigen.

Evangelisatiecommissies

Evangelisatiecommissies (EC's) zijn en waren veelal gericht op het voortzetten van acties, maar meer en meer willen ze beleidsmatig en toerustend werken. De vraag van EC's is daarom steeds meer gericht op interne toerusting en motivering van gemeenteleden en het bevorderen van 'relatie'-evangelisatie.

Naarmate er meer aan toerusting wordt gedaan binnen de gemeente is een duidelijk beleid en een goede afstemming van het werk tussen kerkenraad en EC nodig. Ook is er vaak een zekere concurrentie tussen kerkenraad en EC om alle vacatures te vullen. Dit gaat vaak ten koste van de continuïteit en kwaliteit van het werk van de evangelisatiecommissie.

2.3 Positionering van DTEG

Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente mogen de plaatselijke kerken en zo de individuele gemeenteleden met materiaal, methoden, middelen en menskracht ondersteunen bij hun eigen roeping om het Evangelie uit te dragen in woord en daad.

Nu hebben deputaten evangelisatie als missie: *Iedere christen en elke plaatselijke gemeente is geroepen om in woord en daad te getuigen van Gods werk in de eigen nabije wereld. Dit getuige zijn wil DTEG stimuleren en ondersteunen door het aanreiken van materialen, methoden, middelen en menskracht, gericht op de lokale situatie en kwaliteiten.*

Onze wens, ja ons gebed, is dat de Geest dit ondersteunende werk wil gebruiken om de innerlijke beweging bij al die gemeenten en christenen om te zetten in creativiteit en durf, zodat de boodschap van Gods liefde – like it or not – aankomt en overkomt bij burens, collegae, vrienden en iedereen in onze omgeving, die het bewijs van Gods liefde, Jezus Christus, nog niet kent.

DTEG wordt gevraagd naar ondersteuning bij werken aan

- Bewustwording
- Basale toerusting en opleiding
- Kennisoverdracht
- Begeleiding en beleidsontwikkeling
- De inzet van methoden en materialen
- Toerusting voor gemeenteleden die actief zijn in evangelisatie
- Toerusting en begeleiding van kader
- Afstemming van taakverdeling en beleid van kerkenraad en EC

De rol van DTEG is daarbij die van

- Externe begeleider, adviseur of specialist, die in dat kader dingen kan doen en zeggen, die gewenst worden vanuit de missie van DTEG, en in overleg worden vastgesteld met de gemeenteleiding.
- Deskundige, die in dat kader inhoud en vaardigheden bezit en kan inzetten voor de gemeente.
- Leverancier, die in die rol menskracht, materialen en methoden kan aanreiken voor deze gemeente.

Een duidelijke verbreding dient te worden gemaakt betreffende de breedte van de ondersteuning die geboden kan en moet worden. Dit wordt uitgewerkt in de nieuwe besluittekst door voor te stellen deze opdracht te formuleren als: *De plaatselijke kerken te dienen en toe te rusten bij de ontwikkeling van het eigen karakter en de missionaire kant ervan* (zie 3.4.2).

Uit de praktijk van de afgelopen jaren blijkt de afbakening tot alleen de missionaire ondersteuning niet wenselijk te zijn. De missionaire dimensie van de gemeente is namelijk als zout of gist in alle andere dimensies van de gemeente aanwezig. In de toerusting en begeleiding zullen de andere dimensies betrokken moeten worden (zie 3.2.4).

DTEG vindt het daarom noodzakelijk dat de toerusting aan de kerken wordt geboden op die terreinen die raken aan het missionaire en door de leiding van de gemeente gewenst zijn. Dit houdt in dat DTEG samenwerkt met andere deputaatschappen en organisaties die toerusting aanbieden aan de kerken.

---

3 – Opdracht, uitvoering en beleid

3.1 Opdracht 2000-2002

Besluit 1 t.a.v. de inhoud

Nr.	Opdrachten	Kernwoorden
1.1	De plaatselijke kerken te dienen bij de ontwikkeling van het eigen missionair karakter;	ondersteunen gemeenteontwikkeling
1.2	De kerkenraden te ondersteunen bij hun taak van begeleiding en instructie van de evangelisatiearbeid door de gemeenteleden; en hierbij gebruik te maken van regionale contactoefening en deze zo nodig op te zetten;	ondersteunen kerkenraden ondersteunen predikanten
1.3	Gemeenteleden materiaal, middelen, methoden en menskracht aan te reiken voor de uitvoering van hun roeping tot evangelisatie in woord en daad;	ondersteunen gemeenteleden
1.4	Ontwikkelingen van de evangelisatiearbeid in en door de kerken te signaleren, registreren en te evalueren;	signaleren ontwikkelingen
1.5	Ontwikkelingen op missionair gebied bij te houden en contact te houden met organisaties op missionair gebied in Nederland voorzover dat relevant is voor de ontwikkeling van het missionaire karakter van de eigen kerken en past binnen het kader dat artikel 26 KO daarvoor aanwijst;	onderhouden relaties
1.6	De dienstverlening die tot nu toe door de Landelijke Vereniging voor Evangelisatiearbeid ten behoeve van de kerken wordt verricht, per 1 januari 2000 over te nemen inclusief verantwoordelijkheden voor personeel, dienstverlening en bezittingen;	continueren dienstverlening
1.7	Jaarlijks de kerken over de voortgang van het werk te informeren;	informeren kerken
1.8	Over drie jaar de generale synode te dienen met een evaluatie van de door deputaten, het landelijk bureau en de projectteams uitgevoerde taken; te komen met een voorstel tot een definitieve instructie voor het deputaatschap zelf, de in dienst zijnde medewerker(s) en de projectteams; en te zorgen voor een gedetailleerde financiële verantwoording en onderbouwing.	rapporteren synode

De hierboven genoemde kernwoorden (in de rechterkolom) worden in deze rapportage gebruikt om aan de bovenstaande synodeopdrachten te refereren.

Besluit 2 t.a.v. de financiële condities

- 2.1 Deputaten Toerusting Evangeliserende Gemeente te machtigen om volgens de meerjarenbegroting tot en met 2002 de nodige uitgaven te doen en daartoe een quotum van de kerken te heffen. Het totale bedrag dat van de kerken geheven mag worden, wordt bepaald op f 330.000,- in 2000, f 340.000,- in 2001 en f 350.000,- in 2002;

Besluit 3 t.a.v. de samenstelling en bemensing van het deputaatschap

- 3.1 In het deputaatschap Toerusting evangeliserende gemeente 7 personen (met vervangers) te benoemen, die vooraf in een benoeming bewilligd hebben;
- 3.2 Zorg te dragen dat als deputaat tenminste mensen benoemd worden met deskundigheid op het gebied van management, financieel beheer, personeel en organisatie, secretariaat, kerkelijk bestuur en die ervaring hebben met evangelisatiewerk;
- 3.3 Bij de eerste aanstelling ten minste vier leden van het huidige LVEA-bestuur te benoemen.

3.2 Uitvoering en plannen

3.2.1 Inleiding

Samenhang tussen opdrachten, projecten en middelen

Het werk van DTEG kent een aantal invalshoeken

- De opdracht
- De organisatie (Centrum, projectteams en deputaten)
- De middelen

Opdrachten worden gerealiseerd door het Centrum en/of projectteams en/of de deputaten. Er is geen één op één relatie te leggen tussen de opdracht en uitvoering met benodigde middelen. Er zijn projectteams die werken aan diverse opdrachten tegelijkertijd en andersom zijn er teams die zich concentreren op een deel van een opdracht door een hulpmiddel beschikbaar te stellen.

De werkwijze die door DTEG wordt gehanteerd is ontstaan in de periode dat DTEG nog geen deputaatschap was, maar een vereniging van de evangelisatiecommissies van de kerken, genaamd het Landelijk Verband voor Evangelisatie-Arbeid.

Om deze reden wordt gerapporteerd aan de hand van haar organisatie. Dat wil zeggen dat gerapporteerd wordt over het Centrum, de projectteams en de specifieke werkzaamheden van de deputaten.

In 2000 en 2001 is een analyse gemaakt van de activiteiten die gerealiseerd werden (zouden worden). Deze analyse hebben we tegen de verschillende synodeopdrachten gehouden. De belangrijkste conclusie hieruit is dat met de verschillende activiteiten van het deputaatschap de kerkenraden niet voldoende bereikt werden. Terwijl dit wel een expliciete opdracht was van de synode. Vanouds was het werk gericht op evangelisatiecommissies, maar in hun beleidsprogramma 2000 heeft DTEG al verwoord naar de kerken dat er meer ondersteuning moet zijn voor kerkenraden.

De organisatie van DTEG is flexibel. Er ontstaan nieuwe projectteams en er worden projectteams beëindigd. Elk projectteam heeft een eigen project. Dit project is verwoord in een projectplan met eigen middelen. Elk project heeft een specifiek doel en gewenste resultaten. En elk project is inhoudelijk gekoppeld aan de opdracht van DTEG. Dit laatste is zichtbaar gemaakt in de kernwoorden die bij elk projectteam worden opgesomd.

Het werken met projecten maakt dat er vooral taakinhoudelijk gericht wordt gewerkt. Wanneer taakinhouden verdwijnen en veranderen wordt daarmee de levensvatbaarheid van het project een punt van evaluatie. Kort gezegd: projecten hebben óf toegevoegde waarde óf worden gestopt door het opheffen van het projectteam.

De DTEG organisatie

Het Centrum

Bij het Centrum zijn materialen, middelen en methoden beschikbaar. Verder zijn er worden mensen die een gemeente in kan zetten voor haar eigen activiteiten project.

Het Centrum geeft advies, ondersteuning en begeleiding. De manager rapporteert over de werkzaamheden aan deputaten

De projectteams

De dienstverlening van projectteams wordt verleend door een wijdvertakt netwerk van vrijwilligers en ervaringsdeskundigen in soorten evangelisatiewerk. De projectteams stellen jaarlijks een projectplan op, dat in samenspraak met de deputaten wordt afgestemd met andere projectteams. Elke deputaat heeft één of meerdere projectteams onder zich en houdt intensief contact met de projectleider. Projectteams functioneren zelfstandig binnen de kaders (doelen en middelen) van het projectplan. De projectleider is verantwoordelijk voor de gang van zaken.

Het deputaatschap

Deputaten zijn een groep van 7 bestuursleden.

Zij zijn verantwoordelijk voor het totaalbeleid. Ze sturen de teams en het Centrum aan op basis van te bereiken doelen en de gebruikte middelen. Verder houden zij zich bezig met het ontwikkelen en uitvoeren van beleid. Daarnaast onderhouden zij de officiële relaties met andere organisaties en deputaatschappen.

Halfjaarlijks is er een bijeenkomst van deputaten met de secundi. Deze is bedoeld om de secundi op de hoogte te houden van de het beleid en de werkzaamheden van DTEG. Daarnaast ontvangen de secundi de verslagen van de vergaderingen van de primi.

Een organisatie van meer dan 80 vrijwilligers, meer dan 10 teams en een Centrum vergt veel overleg en afstemming. In deze werkwijze is goede communicatie fundamenteel. Aan elk project is daarom een deputaat verbonden en jaarlijks ontmoeten projectleiders en primi elkaar op zaterdagen. Jaarplannen en rapportages worden doorgesproken en mogelijkheden tot samenwerken worden onderzocht.

De besturen van Stichting Werkgroep Bijbelcursus en de vereniging Evangelisatie & Recreatie ontvangen een uitnodiging om jaarlijks een dag bij te wonen.

Bemensing en PZ

DTEG kan haar werkzaamheden uitvoeren dankzij de inzet van vele vrijwilligers. In de jaren tot 1999 leek het er steeds meer op dat het aantal vrijwilligers af nam. De afgelopen twee jaren zien we dat (enkele) leden van onze kerken er bewust voor kiezen om in deeltijd te gaan werken en bijvoorbeeld een dag in de week activiteiten te gaan doen voor de kerken en in dit geval voor DTEG.

Het deputaatschap DTEG ziet deze werkwijze als pilaar in haar organisatie. DTEG beschouwt het vrijwilligerswerk als een van de redenen dat ze het vele werk kan doen dat ze nu doet.

De inzet van vele vrijwilligers, waarvan 7 structureel een dag of meer in de week, en zeker 200 vrijwilligers welke ad-hoc ingezet worden, houdt in dat DTEG een breed draagvlak heeft in de kerken. En het beleid van DTEG is er op gericht deze organisatievorm uit te bouwen.

In de afgelopen periode is gebleken dat DTEG een kwetsbare organisatie is. Door ziekte uitgevallen personeel is moeilijk te vervangen, vanwege de aard van het werk, de vele contacten met andere organisaties en de benodigde kennis. DTEG heeft besloten om de basisbezetting met een parttime kracht uit te breiden om ziekte en toenemend werk op te vangen.

In 2001 is aan alle vrijwilligers de gelegenheid geboden kadercursussen te volgen. Hiervan is door ongeveer 30 mensen gebruik gemaakt.

3.2.2 Centrum

DTEG heeft als duidelijke opdracht de toerusting van de evangeliserende gemeente. Deze ondersteuning gebeurt door inzet van materialen, methoden en mensen.

De organisatie die daarbij is ontstaan bestaat uit projectteams die elk eigen activiteiten ontplooiën (zie 3.2.3) en een Centrum.

Dit Centrum heeft drie taken:

1. Ondersteuning van het werk van projectteams en deputaten
2. Uitvoeren van de eigen (drie) activiteiten
  - Winkel/Advies
  - Begeleiding/Ondersteuning
  - Ontwikkeling en Marktverkenning
3. Faciliteren van de werkzaamheden

Het Centrum werkt met ideeën, mensen en materialen vanuit de kerken ten dienste van de kerken. Door bijvoorbeeld het uitgeven van boeken, het (laten) ontwikkelen van materiaal en het ondersteunen van kerkenraden en commissies wil DTEG de kerken ondersteunen in het ontwikkelen van hun missionaire visie en vormgeving.

Ondersteuning van de projectteams

Doel

Het Centrum doet die werkzaamheden van de teams en het bestuur die beter gezamenlijk gedaan kunnen worden of niet bij de eigenlijke activiteiten van de teams behoren.

Resultaten	Kernwoorden
door het uitvoeren van (afgesproken) ondersteunende taken (facilitering) van een groep – zoals congresinschrijving, vergaderlocaties regelen, abonnementenbeheer	Ondersteuning van de projectteams en deputaten geeft indirect een bijdrage aan het bereiken van alle onderdelen van de synodeopdracht.
door veelvoorkomende werkzaamheden (voor alle groepen) uit te voeren – zoals voorraadbeheer, verkoop van producten, aanspreekpunt en postadres, prepress, PR ondersteuning	
door het uitvoeren van financieel administratieve zaken – zoals financiële administratie, giftenbeheer, facturen, relatiebeheer	

De eigen Centrumactiviteiten

Omdat elke gemeente verschilt, qua grootte, ligging, geschiedenis, denken en menskracht zijn materialen, toerusting en ondersteuning gebaseerd op maatwerk, op kleine modules en ondersteuning ter plaatse. Dus worden materialen en methoden steeds aangepast of helemaal nieuw ontwikkeld voor wat er plaatselijk nodig is. Dit wordt zowel zichtbaar bij de winkel en advies-taak, bij de begeleiding en toerusting en bij de taak betreffende ontwikkeling en marktverkenning.

In de volgende paragrafen worden deze 3 activiteiten kort beschreven.

Centrumactiviteit: Winkel en advies*Doel*

De selectie, verspreiding en verkoop van informatie en materiaal die gemeentes kunnen gebruiken voor evangelisatie en de toerusting daartoe. Verder wordt geadviseerd over welke materialen, middelen en methoden bruikbaar zijn in een specifieke situatie.

Resultaten	Kernwoorden
een winkel	onderhouden relaties
een documentatiecentrum	ondersteunen gemeenteleden
een staf die adviseert, selecteert, inkoopt en verzendt	ondersteunen kerkenraden
een website	ondersteunen gemeente-ontwikkeling
	signaleren ontwikkelingen
	continueren dienstverlening

Centrumactiviteit: Toerusting en begeleiding*Doel*

Het ondersteunen van gemeenten, kerkenraden en evangelisatiecommissies conform de synodeopdrachten 1.1, 1.2, 1.3 en 1.4 van 3.1.

Resultaten	Kernwoorden
jaarthemata voor gemeentes – leesmateriaal, startavond, training kerkenraad, cursusaanbod gemeente, etc.	ondersteunen kerkenraden
kerkenraadavonden – probleemanalyse, visieontwikkeling, colleges, werkavonden, vaardigheidstraining, activiteitenplanning	ondersteunen gemeenten
evangelisatiecommissies – probleemanalyse, visieontwikkeling, colleges, werkavonden, vaardigheidstraining, activiteitenplanning	ondersteunen gemeente-ontwikkeling
gemeenteavonden – werkavonden, spreekbeurten, workshops, colleges, vaardigheidstraining, etc.	
trainingen – methoden, middelen en vaardigheden aanreiken ten bate van de klant/groep	
beleidstrajecten – advies, ondersteuning en het inbrengen van buiten de gemeente bij het ontwikkelen van een eigen visie en beleid	
coaching – van predikanten en kleine groepen, bij door de persoon of groep zelf gekozen doelen	

Centrumactiviteit: Ontwikkeling en marktverkenning*Doel*

Het signaleren van ontwikkeling, activiteiten en literatuur. Onderzoek en ontwikkelen van effectieve evangelisatiematerialen, methoden en boeken. Het beschrijven van materialen en methodes van deelgebieden bij evangelisatie. Het ontwikkelen van nieuwe adviezen, cursussen en middelen voor toerusting en begeleiding.

Resultaten	Kernwoorden
nieuwe winkelmaterialen, nieuwe adviezen, nieuwe cursussen, e.d.; voorbeelden: <i>Kerk in de 21e eeuw, Christus voorstellen, Missionair bijbellezen</i>	onderhouden relaties ondersteunen gemeente-ontwikkeling signaleren ontwikkelingen continueren dienstverlening
veel gemeentevondvullende programma's en daarnaast cursus- en trainingsmodules voor kerkenraden. (zie eerder bij 'Toerusting en begeleiding')	
een werkmodel om kerkenraden en EC's beleidsmatig te ondersteunen	
een model om de twee kerkenraden (evt. met EC's) van een christelijk gereformeerde en een gereformeerd vrijgemaakte gemeente met elkaar te laten nadenken over evangelisatie en de overlap ervan in de plaatselijke situatie	
overleg en uitwisseling met andere organisaties; voorbeeld: <i>Evangelist en tijdbesteding</i> voor de CGK	
opstarten van nieuwe projecten; voorbeelden: het project Emmaüs en het videoproject <i>Eerst luisteren</i> .	

Om deze kernactiviteit van het Centrum enigszins af te bakenen is er gekozen voor een volgende definitie: *De uitvoering van het ontwikkelwerk heeft – in de tijd – als resultaat een product (boek, materiaal, cursus), een advies of een project.*

Faciliteren

Doel

De bovenstaande activiteiten van het Centrum zo goedkoop en efficiënt mogelijk uitvoeren.

Resultaten	Kernwoorden
relatiebeheer – ter beschikking stellen van namen, adressen, deskundigheid, etc.	continueren dienstverlening
financieel beheer	
promotieactiviteiten en prepresswerk	
verzorging uitgaven en mailingen	
infrastructuur verbetering	
websitebouw	

3.2.3 Projecten via projectteams

Projectteam Anderzijds

Doel

Anderzijds is een ondersteuning van gemeenteleden bij het evangelisatiewerk. Het blad heeft als doel om:

- niet-christenen te laten kennismaken met het christelijke geloof;
- interesse te wekken in het geloof;
- gebruikt te worden in contacten met niet-christenen.

Resultaten	Kernwoorden
Het afgelopen jaar is <i>Anderzijds</i> vier maal verschenen. In de samenstelling van het blad wordt rekening gehouden met de actualiteit van deze tijd. Het blad kan daardoor op meerdere momenten in een jaar gebruikt worden. <i>Anderzijds</i> ziet er modern, eigentijds en prikkelend uit. Dit laatste wordt naar aanleiding van onderzoeken zo nodig aangepast.	ondersteunen gemeenteleden

Projectteam Basis cursus

Doel

Het organiseren van de basis cursus evangelisatie. De cursus is bestemd voor kerkelijke gemeenten/gemeenteleden om een bewustwordingsproces in gang te zetten en daarbij handvatten aan te reiken ten aanzien van het doorgeven van het evangelie aan anderen.

Resultaten	Kernwoorden
met het cursusaanbod (inhoud en methode van werken) blijven inspelen op de actualiteit	ondersteunen gemeente-ontwikkeling ondersteunen gemeenteleden
sleutelwoord hierbij is toerusting op maat	
6-12 cursussen per jaar (totale of deel cursus)	
uitwerken van regionale docententeams die voor de basis cursus en voor toerusting op maat ingezet kunnen worden. Het is de bedoeling om dit in samenwerking met het Centrum uit te werken	
uitwerken van een draaiboek voor het geven van een deel cursus	
uitwerken van een draaiboek voor gemeenteavonden waar aan de hand van een hoofdstuk uit de basis cursus gewerkt wordt in samenwerking met het Centrum	
try-out van een inpassing van de cursus missionair bijbel lezen in de basis cursus	

Projectteam Emmaüs

Initiatie en integratie van zoekers in de christelijke gemeente

In november 2000 kwamen de deputaten evangelisatie van de GKV en de CGK bij elkaar samen met de afdeling toerusting van de IZB. Doel was het zoeken naar gezamenlijke mogelijkheden voor een aanbod tot opleiding en integratie in de gemeente van geïnteresseerde zoekers.

Hierbij werd vooral gedacht aan mensen die bijvoorbeeld een Alphacursus of catechesetraject willen en ook aan gemeentes die systematisch aandacht willen geven aan zoekers. In Bijlage 4.2 vindt u hierover meer achtergrondinformatie.

Doelen

Zoekers inhoudelijk te ondersteunen op de aangeleerde en verworven inzichten en kennis, en eventueel geloof. Gemeenten ondersteunen met aanvullend studiemateriaal voor al meevende gemeenteleden.

Theologische visie

Een theologische doordenking van het materiaal is gebeurd door middel van een brede bezinningsdag met theologen en werkers vanuit de drie opdrachtgevende organisaties. Het materiaal

wordt deels aangevuld en aangepast, vooral ten behoeve van de Nederlandse situatie en ook passend in de reformatorische traditie.

Resultaten	Kernwoorden
pilots om de afstemming van cultuur, zoeker en gemeente te bevorderen	ondersteunen gemeente-ontwikkeling ondersteunen kerkenraden ondersteunen gemeenteleden
modulair cursusmateriaal voor zowel groepen als individuen dat gebruikt kan worden in de gemeente en met zoekers	
toerusting voor gemeentes die dit materiaal (en de werkwijzen) willen leren toepassen en gebruiken	
nieuwe publicaties en visievorming rond 'initiatie en integratie van zoekers in de christelijke gemeente'.	

Projectteam Evangelisatietoerustingcursus

Doel

Gemeenteleden ondersteunen met een vervolg op de basiscursussen. Kaderleden in de gemeente ondersteunen bij hun specifieke taken.

Resultaten	Kernwoorden
De cursussen zijn ontwikkeld door een projectteam. Dit projectteam is opgeheven na afronding van 13 nieuwe cursusmodulen en het opzetten van een promotiecampagne voor de cursussen. Het geven van de cursussen was en wordt gedaan door het GVI. Het Centrum is verantwoordelijk voor de promotie en het aanpassen van cursusinhouden.	ondersteunen gemeenteleden

Projectteam Evangelisatiecongres

Doel

Het tweejaarlijks organiseren van een evangelisatiecongres dat gemeenteleden aanzet tot nadenken over en stimuleert tot het uitdragen van het Woord van God en zijn grote daden en zijn plan met deze wereld. Gemeenteleden de mogelijkheid bieden kennis te maken met evangelisatiemethoden, -ervaringen en -materialen.

Projectorganisatie

De kerngroep (een soort dagelijks bestuur van het project Evangelisatiecongres) verzorgt de aansturing van het project samen met de projectleider. Deze projectleider bewaakt het budget en stuurt de verschillende taakgroepen aan. Het gaat om de groepen secretariaat; locatiecommissie; werving en promotie; programma volwassenen; muziek; jongerenprogramma; kinderprogramma; infomarkt en techniek. In totaal ongeveer 60 medewerkers en 250 congresmedewerkers.

Knelpunt

Het Evangelisatiecongres organiseerde de afgelopen achttien jaren bijna iedere twee jaar een succesvol congres. Alleen door veel het projectteam en alle andere vrijwilligers is dit mogelijk geweest.

We zijn op dit moment in een situatie dat langzamerhand alle mensen van het eerste uur hun werkzaamheden gaan of hebben overgedragen aan opvolgers. Het is gebleken dat we voor de vacature van projectleider geen opvolger kunnen vinden. Dit is een intensieve taak, want de

projectleider draagt een grote verantwoordelijkheid en moet veel mensen aansturen. De laatste twee keren dat het congres gehouden is heeft DTEG het GVI (de werkgever van de huidige projectleider) gevraagd om een deel van het werk op betaalde basis uit te mogen voeren. Want de hoeveelheid werk rond de congresdatum paste niet meer in alleen vrije tijd.

DTEG wil dit werk daarom een deel van dit werk op betaalde basis gaan regelen. Hiertoe is ook een voorstel genomen in de besluittekst (zie 3.4.2).

Resultaten	Kernwoorden
Er is een congres gehouden in oktober van 2001. Er waren 1300 aanwezigen. Er waren tevens programma's voor 300 kinderen en voor 80 jongeren.	ondersteunen gemeenteleden

Projectteam GemeenteNproject (GP)

Doel

De kerken beschikken over een grote groep jongvolwassenen, die graag hun eigen gemeente willen versterken. Het GP wil deze gemeenteleden inschakelen en toerusten tot christenen, die hun omgeving in beweging zetten vanuit de plaatselijke gemeente.

Organisatie

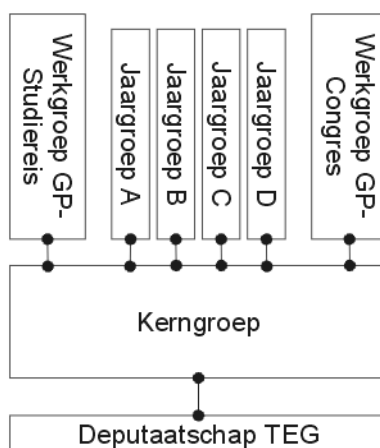
Het GP is voor en van jonge volwassenen in de leeftijd van twintig tot vijfendertig. Deze jongeren krijgen handvatten en kennis aangereikt hoe Christus zijn gemeente wil ontwikkelen.

Het accent bij het GP ligt op zelfontwikkeling van de leden door hen te inspireren, bemoedigen en te ontwikkelen in de vorm een soort werkplaats.

De kerngroep stuurt vier leerwerktrajecten (lees: jaargroepen van circa 35 personen) aan met elk een eigen subkader van circa 6 personen. Verder zijn er nog 2 werkgroepen: De tweejaarlijkse studiereis van het GP en het tweejaarlijkse congres van het GP.

In 2001 zijn de eerste twee jaargroepen van start gegaan.

De eerste jaargroepen (A en B) hebben de hartfase (de eerste van drie fasen, zie verder Bijlage 4.5) ondertussen met succes doorlopen en de volgende twee jaargroep staan aan het begin van hun traject (zie het schema).

Resultaten	Kernwoorden
in 2001 startten het 1e en 2e leerwerktraject en was er een GP Congres	ondersteunen gemeente-ontwikkeling ondersteunen gemeenteleden
in 2002 startten het 3e en 4e leerwerktraject	
er komt een tweede GP Congres op 13 en 14 september 2002. Doelgroep is 500 jonge mensen die deelnemen en 200 ambtsdragers die op zaterdag meedoen aan het dagprogramma. De congressen zullen vanaf nu heten: Bereidheidcongres. In deze naam zit de beschikbaarstelling aan God en de eigen gemeente verweven	
in 2003 en 2004 starten de jaargroepen 5 tot en met 8	
in 2003 een studiereis naar de werkomgeving van een reformator	
in 2004 het derde GP Congres	

Projectteam Kinderspaarbijbel (KSB)

Doel

De Kinderspaarbijbel heeft tot doel de gemeenten een hulpmiddel te geven voor het verlenen van structurele nazorg en begeleiding van kinderen waarmee gemeenten in contact komen.

Resultaten	Kernwoorden
een tweede (herziene) druk van de Kinderspaarbijbel	ondersteunen gemeenteleden
promotie middels folders, standwerk en een eigen website: www.kinderspaarbijbel.nl	

Projectteam Opdracht

Doel

Opdracht is het toerustings- en informatieblad van DTEG. Het dient diverse doelstellingen van het deputaatschap. Daarbij is te denken aan visievorming, het ondersteunen van toerusting van kerkenraden en EC's, het bieden van ideeën voor activiteiten en het informeren over het gebruik van materialen en methoden. *Opdracht* heeft ook een belangrijke functie in het aan de gemeenten bekendmaken van de activiteiten die binnen het deputaatschap ontplooid worden. De invalshoek van waaruit dat gebeurt, verschilt sterk per nummer, aangezien elk nummer een eigen thema heeft.

Resultaten	Kernwoorden
<i>Opdracht</i> verscheen in 1999-2001 vier keer per jaar (jaargang 29 t/m 31), te weten in februari, mei, september en november/december. Deze nummers bevatten elk 24 pagina's, waarvan het merendeel (ca. 18 pagina's) is gereserveerd voor artikelen van de redactie. De overige ruimte wordt benut voor het doorgeven van informatie vanuit verschillende geledingen van het Deputaatschap. Het decembernummer 2001 is gewijd aan het werk van DTEG en heeft een omvang van 28 pagina's	ondersteunen kerkenraden ondersteunen gemeenteleden
elk nummer heeft een thema, aan de hand waarvan de verschillende vaste rubrieken worden ingevuld. Wanneer het onderwerp daarom vraagt, wordt in overleg met de redactie van deze vaste indeling afgeweken	

Projectteam Ondersteuning kinderevangelisatie (Oké)

Doel

Op landelijk niveau toerusten, ondersteunen en informeren van kinderevangelisatiewerkers in de breedste zin van het woord. Hen zo ten dienste zijn, dat ze zo optimaal mogelijk de kinderen kunnen laten kennismaken met God.

Resultaten	Kernwoorden
<p>één keer per jaar een landelijke ontmoetingsdag organiseren voor alle kinderevangelisatiewerkers binnen onze kerkgemeenschap. Deze dag kan verschillend worden ingevuld. O.a: een spreker over een relevant onderwerp, workshops. Er is informatiemateriaal aanwezig en ruimte voor uitwisseling tussen de kinderwerkers onderling</p>	ondersteunen gemeenteleden
<p>het geven van ongeveer 5 cursussen per jaar. Deze cursus omvat drie onderdelen: motivatie, een bijbelverhaal vertellen, muziek en creativiteit. Deze cursus kan op maat worden gegeven in een gemeente of regio</p>	
<p>het opstellen van een lijst met organisaties die zich bezig houden met kinderevangelisatie. Hierin staat vermeld: wie zijn ze? Wat doen ze? Welke materialen hebben ze? Waar is dat geschikt voor?</p>	

Projectteam Regionale & lokale omroep (RLO)

Doel

Ondersteuning van medewerkers die omroep activiteiten ontplooiën op lokaal of regionaal niveau. Ook kan hulp geboden worden bij juridische en aanvraagperikelen.

Resultaten	Kernwoorden
<p>het organiseren van een landelijke inspiratiedag en het eventueel herzien van de brochure <i>Samen de lucht in</i></p>	ondersteunen gemeenteleden
<p>het aanbieden van mogelijkheden en kennis</p>	

Projectteam Vluchtelingen en Asielzoekers (V&A)

Doel

Het ontwikkelen van materiaal, middelen, methoden en het bieden van informatie en deskundig advies bij de omgang met en hulp aan vluchtelingen en asielzoekers door gemeenteleden in Nederland.

Samenwerking met Diaconaal Steunpunt (DS)

Samenwerking met het Diaconaal Steunpunt (het bureau) vindt plaats, want de activiteiten van V&A hebben ook vaak een diaconaal aspect.

Resultaten	Kernwoorden
organiseren van een tweejaarlijkse themadag ‘kerk en vluchteling’, in samenwerking met het Diaconaal Steunpunt	ondersteunen gemeente-ontwikkeling ondersteunen gemeenteleden onderhouden relaties
ontwikkeling van materialen. Al bestaand materiaal van het projectteam is de brochure <i>Vluchteling en gast</i> en de reader <i>Kerk en asielzoekers</i>	
uitgeven periodieke digitale nieuwsbrief	
beantwoorden van vragen vanuit plaatselijke kerken om informatie en advies en het geven van presentaties; in samenwerking met het Diaconaal Steunpunt en het Centrum	

3.2.4 Activiteiten deputaten

Christelijk Gereformeerde Kerken (CGK)

De contacten met het landelijke evangelisatiecentrum van de Christelijk Gereformeerde Kerken zijn er in toenemende mate. Zowel op bestuurlijk (met de deputaten evangelisatie) als op operationeel niveau (met het landelijk bureau).

Resultaten	Kernwoorden
uitwisseling van informatie	onderhouden relaties ondersteunen gemeenteleden signaleren ontwikkelingen
samenwerking in het project Emmaüs	
uitwisseling van expertise door inzet van medewerkers in elkaars activiteiten	
gezamenlijk optreden van medewerkers in situaties waar een Christelijke Gereformeerde en een Gereformeerde kerk samenwerken op het terrein van evangelisatie	

Diaconaal Steunpunt (DS)

Het projectteam Vluchtelingen & Asielzoekers en het Centrum zijn beide nauw betrokken bij onderdelen van het werk van het DS.

Resultaten	Kernwoorden
uitwisseling van informatie	onderhouden relaties ondersteunen gemeenteleden signaleren ontwikkelingen
samenwerking in uitgaven en landelijke dagen	
verwijzing naar elkaars organisaties	
het uitvoeren van het verzendwerk van het Diaconaal Steunpunt	

Evangelie & Moslims (E&M)

Doel

Het ondersteunen en stimuleren van gemeentes om de moslims in hun omgeving te bereiken.

Waarom met de stichting E&M?

Het bereiken van deze groeiende bevolkingsgroep in ons land vraagt speciale aandacht. Enkele voorbeelden hiervoor zijn dat er is allereerst sprake van grote culturele verschillen en dat moslims die tot geloof in Jezus Christus komen, vaak buiten de familie en andere sociale verbanden gestoten. E&M is hierin een zeer deskundige organisatie geworden. DTEG heeft vertrouwen in

de inhoud en structuur van E&M (zie Bijlage 4.3) en DTEG vindt dat gezien het voorgaande, de schaarsheid en de specialistische kennis met hen samengewerkt kan worden.

Financieel

De bijdrage voor E&M zal geïnd worden door middel van een jaarlijkse collecte die op verzoek van DTEG in de kerken voor E&M gehouden zal worden. Deze collecte zal door DTEG ontvangen en vervolgens aan E&M afgedragen worden. Indien de inkomsten via de collectes onder het vastgestelde quotum komen, zal de penningmeester van DTEG het restantbedrag uit de algemene kas aanvullen. De eventuele meeropbrengsten van de collecte zullen ten goede komen aan E&M. DTEG gaat er van uit dat de Gereformeerde Kerken in 2005 voldoen aan de bijdragenorm van E&M.

Evaluatie

Op de volgende generale synode dienen deputaten in hun rapportage te komen met een grondige evaluatie waarbij in elk geval de wijze van participatie, de inhoudelijke activiteiten, de wijze van financiering en de werkwijze van E&M beoordeeld zullen worden.

Resultaten	Kernwoorden
Inzet op aanvraag van medewerkers en materialen van de stichting Evangelie & Moslims in gemeentes ten behoeve van voorlichting en toerusting.	onderhouden relaties ondersteunen gemeenteleden

GVI, steunpunt gemeenteopbouw

Het GVI ontwikkelde zich van een cursusinstituut naar een centrum dat cursussen, advies en maatwerk aanbiedt op het gebied van toerusting en gemeenteopbouw. Eerder werd al geschreven (zie 3.2.3) dat het GVI cursussen van DTEG geeft in gemeenten.

Ook DTEG heeft zich steeds meer in die richting ontwikkeld. Vandaar dat er steeds meer samen wordt gewerkt of werkzaamheden moeten worden afgestemd. Daardoor is in de praktijk de noodzaak tot samenwerking, overleg en uitwisseling van informatie zichtbaar geworden.

Via de kerkelijke weg wordt een voorstel gedaan aan de synode 'te komen tot een steunpunt voor kerkelijk opbouwwerk'. DTEG ondersteunt dit van harte, gezien het eerder genoemde ontwikkelingen.

Wat gebeurt er als de gemeenteopbouw-functie niet gecontinueerd gaat worden in een kerkelijke structuur of het GVI?

- Dan komt het aan het GVI uitbestede werk weer terug bij DTEG.
- Een deel van de ondersteuningsvragen van gemeentes aan het GVI zal bij DTEG terecht komen.
- Veel gemeenteopbouwwerk (dat het GVI nu doet) heeft sterke verbindingen met het werk van DTEG. Het legt namelijk vaak een basis (algemene beleidsvorming, bijbellezen, tijdgebruik, vergader- en gesprekstechniek, etc.) voor het werk van DTEG in gemeenten. Wanneer dit gemeenteopbouwwerk wegvalt, zal DTEG dus nog meer ook aan de basis ondersteuning moeten gaan bieden.

Hierdoor ontstaat een (nog niet in te schatten) probleem. DTEG heeft geen opdracht van de synode ontvangen om zo breed bezig te zijn. Ook is DTEG is met de huidige staf en middelen niet in staat het werk dat voortvloeit uit geschetste gevolgen op te lossen.

Resultaten	Kernwoorden
uitwisseling van informatie	onderhouden relaties ondersteunen gemeenteleden ondersteunen kerkenraden ondersteunen gemeente- ontwikkeling signaleren ontwikkelingen continueren dienstverlening
tot en met 2000 is DTEG lid geweest van de Raad van Advies van het GVI	
het GVI geeft de standaard cursussen van DTEG	
samenwerking in landelijke dagen en congressen	
verwijzing naar elkaars organisaties	
het gezamenlijk opzetten en beheren van databases, procedures tav klanten e.d.	
het GVI doet de personeelsadministratie van het Centrum en een klein deel van de financiële administratie van het Centrum	

Inwendige Zendings Bond (IZB)

Sinds enige jaren is er informeel contact met de IZB. Er zijn gesprekken geweest op bestuurs- en directieniveau. De IZB heeft meer dan 20 evangelisten in dienst van de kerken, een eigen boekhandel, een uitgeverij en coördineert ook het Alpha-werk en de Alpha-uitgaven. Vooral vroegtijdige uitwisseling van gegevens over nieuw te ontwikkelen materialen en methoden blijkt van beide zijden wenselijk te zijn.

Resultaten	Kernwoorden
uitwisseling van informatie (ook op het terrein van campingevangelsing)	onderhouden relaties signaleren ontwikkelingen
samenwerking in het project Emmaüs	
uitwisseling van ontwikkelingen betreffende materialen en methoden	
het met korting kunnen inkopen van boeken	

Landelijke dag

In de tijd van het LVEA was er een jaarlijkse dag voor leden (de evangelisatiecommissies). Deze dag wordt qua inhoud gecontinueerd en uitgebouwd tot een dag voor het kader in de kerken.

Doel

Het hebben van contact met de mensen die het werk uitvoeren in gemeenten en deze gemeenteleden (vooral het kader) te informeren en toe te rusten.

Resultaten	Kernwoorden
een keer per jaar een inspirerende dag	ondersteunen gemeenteontwikkeling ondersteunen kerkenraden ondersteunen gemeenteleden signaleren ontwikkelingen informeren kerken

Regionale contacten

Doel

Het ondersteunen van evangelisatiecommissies bij het regionale onderlinge contact.

Resultaten	Kernwoorden
het bieden van ondersteuning qua inhoud, promotie en mailingen	ondersteunen gemeente-ontwikkeling ondersteunen gemeenteleden informereren kerken

Stichting Werkgroep Bijbelcursus (SWB)

De Stichting Werkgroep Bijbelcursus (SWB) geeft De Bijbelcursus uit en heeft een landelijk netwerk van vrijwilligers die cursisten begeleiden en het werken met deze bijbelcursus ondersteunt. Aangezien de activiteiten van de SWB op het terrein liggen van de opdracht van de synode aan DTEG is er met de SWB overleg.

Resultaten	Kernwoorden
uitwisselen van informatie	signaleren ontwikkelingen onderhouden relaties

Vereniging Evangelisatie & Recreatie (E&R)

De vereniging E&R is een zelfstandige organisatie. Ze houdt zich bezig met evangelisatie in de zomerperiode (via camping-, stads- en strandprojecten) en met toerusting van de eigen medewerkers (gemeenteleden). Er is een bestuur en vele projectteams. Het project Ondersteuning Kinderevangelisatie van DTEG heeft nauwe banden met de kinderwerkers van E&R.

Resultaten	Kernwoorden
uitwisseling van informatie	onderhouden relaties ondersteunen gemeenteleden signaleren ontwikkelingen
E&R is aanwezig bij de projectleidersdag	
het Centrum is aanwezig met een stand op de voor- en najaarsvergadering van E&R	
jaarlijkse voorbededag voor evangelisatie (derde zondag in juni)	

3.3 Financiën

3.3.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd wat de relaties zijn voor DTEG tussen quota, andere financiële stromen en kosten.

Na uitleg over de gevolgen van de overgang naar een driejaarlijks budget en uitleg over de kosten van DTEG die samenhangen met continuering van haar dienstverlening en de realisatie van nieuwe ontwikkelingen wordt duidelijk gemaakt waarom de komende drie jaar het quotum voor DTEG aanzienlijk verhoogd dient te worden.

DTEG heeft niet de vrijmoedigheid gehad om een extra budget te vragen voor nog niet bekende ontwikkelingen in de komende jaren.

Uitgangspunten voor het financiële beleid zijn:

- De quota worden gebruikt als dekking voor overhead en ontwikkeling van nieuwe projecten, materialen en adviezen.
- Enkele structurele activiteiten zijn zo kostbaar dat deze gesubsidieerd worden uit de quota.
- Projecten worden mede beoordeeld op grond van het vermogen een deel van de kosten door aanvullende inkomsten uit de resultaten te kunnen dekken.

De financiële rapportage geeft uiteindelijk aan dat er een bedrag van f 252.151,- (€ 114.421,-) aanvullend benodigd is over de jaren 1999-2002. Daarbij komt dat voor de komende periode een quotum gevraagd van f 636.333,- (€ 288.755,-) per jaar.

3.3.2 Van een jaarlijks budget naar een driejaarlijks budget

In de afgelopen verslagperiode heeft DTEG de ombuiging gemaakt van een verenigingsstructuur naar een kerkelijk deputaatschap. Daar waar ze gewend was te werken met een jaarlijkse begroting en het zelfstandig kunnen vaststellen van een quotum werd in 1999 een budget vastgesteld voor drie jaar. Daardoor ontbrak de mogelijkheid om dit elk jaar bij te stellen. Zeker achteraf gezien kunnen we dit gerust een cultuurschok noemen.

Tijdens de besluitvorming over DTEG door de synode 1999 werd gewerkt op basis van een opdracht en een begroting voor de afgelopen verslagperiode. Aan deze opdracht is door DTEG invulling gegeven. Hierover vallen aan aantal opmerkingen te maken:

- Tot 1999 stelde LVEA jaarlijks een plan op voor één enkel jaar en het is een onjuiste vooronderstelling geweest dat deze 'eenvoudig' te extrapoleren zou zijn naar drie jaar.
- DTEG heeft de dienstverlening van LVEA gecontinueerd in overeenstemming met haar opdracht, maar het is gebleken dat dit niet kon zonder een aanzienlijke stijging van kosten. Met andere woorden: de opdracht en haar budget kwamen niet overeen.
- DTEG kreeg de opdracht in te spelen op/zich te richten op ontwikkelingen in haar werkveld. Er was echter geen bijbehorend ontwikkelbudget.

Deputaten hebben de vrijmoedigheid genomen vooruit te lopen op goedkeuring door de synode van extra uitgaven. Hierdoor zijn haar financiële reserves in zijn geheel uitgeput.

3.3.3 Continuïteitsprobleem

Door de synode van 1999 is aan DTEG een budget toegekend waarop geen prijscorrectie werd toegepast. Dit leidde tot een jaarlijks tekort. Hiervoor moest de reserve worden aangesproken. Tekorten ontstonden door:

- Algemene prijsstijgingen
- Gestegen personele en materiele kosten:
De personeelskosten stijgen meer dan de 3% per jaar welke voorzien was in de welzijnsector. De kosten voor huisvesting zijn ook hoger geweest dan verwacht. Voor de komende jaren verwachten wij een nog sterkere stijging van de loonkosten, voor 2002 meer dan 5 %.

Onvoorzien waren ook de volgende noodzakelijke uitgaven (ook vanuit de reserves):

- Ziekte van betaald personeel:

- Twee medewerkers zijn in de verslagperiode meer dan een jaar ziek geweest.
- Extra kosten van het evangelisatiecongres i.v.m. de MKZ-crisis:
Het congres is van mei 2001 naar oktober 2001 verplaatst.
- Extra kosten projectleiding evangelisatiecongres:
Vanwege de omvang van het werk is het noodzakelijk gebleken de projectleider van het evangelisatiecongres voor een deel in te huren van zijn werkgever.

Ook werd op de synode van 1999 geen budget beschikbaar gesteld voor het starten van nieuwe activiteiten. De argumentatie was toen dat in de aanvraag aan de synode 1999 geen invulling gegeven aan nieuwe projecten welke nog gestart zouden gaan worden.

Deputaten hebben de vrijmoedigheid genomen, vanuit de opdracht aan DTEG enkele nieuwe ontwikkelingen op te starten. Deze gaan over de afgelopen en komende verslagperiode tot extra kosten leiden, zijnde:

- Niet begrote ontwikkeling van materiaal, projecten en begeleiding in gemeenten
Met Emmaüs, met verdere groei van het GemeenteNproject, met de gegroeide vraag naar advies, begeleiding en maatwerk in gemeenten.
- Toename van het aantal Centrumvrijwilligers:
Door structurele bemanning op het Centrum van meer vrijwilligers zijn de kosten voor kantoorvoorzieningen en coördinatie gestegen.

Extra benodigde gelden voor continuïteit 1999-2005	f	€	
Geen quota aanpassing in 1999	81.000	36.756	+
Niet ontvangen prijsstijging voor 1999-2002	116.000	52.639	+
Ziekte	60.000	27.227	+
Prijsstijging voor 2003-2005	162.000	73.512	+
Uitbreiding vrijwilligers	75.000	34.034	+
Emmaüs	100.000	45.378	+
Totaal extra benodigde gelden voor continuïteit	594.000	269.545	=

Dit tekort is zo groot dat de structurele dienstverlening van het Centrum gedecimeerd zal worden als er geen aanvullende quota verstrekt zullen worden.

3.3.4 Financiering van ontwikkelingen

De afgelopen periode zijn een aantal ontwikkelingen in gang gezet. Deputaten hebben gezien hun opdracht de overtuiging dat onderstaande ontwikkelingen gehonoreerd dienen te worden (voor argumentatie zie bijhorende paragrafen):

- Emmaüs (financiële verplichtingen hiervoor zijn aangegaan en bij de vorige paragraaf vermeld, ze worden daarom niet in dit onderdeel geteld)
- Evangelie & Moslims
- Uitbreiding GemeenteNproject
- Versterking Centrum voor kunnen laten werken vrijwilligers
- Projectleiding Evangelisatiecongres en GemeenteNproject

Extra benodigde gelden voor ontwikkelingen 2003-2005	f	€	
E&M	105.000	47.647	+
GemeenteNproject	160.000	72.605	+
Uitbreiding vrijwilligers	205.000	93.025	+
Projectleiding Congres	25.000	11.345	+
Projectleiding GemeenteNproject	20.000	9.076	+
Totaal extra benodigde gelden voor ontwikkelingen 2003-2005	515.000	233.697	=

Bij ongewijzigde quota zullen genoemde ontwikkelingen gestopt dienen te worden, tenzij andere financieringsvormen gevonden kunnen worden.

3.3.5 Financieel overzicht

Periode		Inkomsten f	Kosten f	Inkomsten €	Kosten €	
2000-2002	Quotum	1.020.000	0	462.856	0	+
	Deputaten	8.000	95.458	3.630	43.317	+
	Centrum	58.000	1.008.249	26.319	457.523	+
	OKE	0	2.737	0	1.242	+
	Opdracht	265.000	272.348	120.252	123.586	+
	Anderzijds	300.000	316.245	136.134	143.506	+
	GemeenteNproject	74.000	148.895	33.580	67.565	+
	Basiscursus	60.000	61.399	27.227	27.862	+
	Regio	0	2.745	0	1.246	+
	Evangelisatie Congres	12.500	46.865	5.672	21.267	+
	RLO	0	11.443	0	5.193	+
	Toerusting	0	8.730	0	3.962	+
	Vluchtelingen en Asielzoekers	5.000	14.640	2.269	6.643	+
	Kinderspaarbijbel	0	1.845	0	837	+
	Emmaüs	0	63.052	0	28.612	+
	Tekort	252.151	0	114.421	0	+
		2.054.651	2.054.651	932.360	932.360	=
2003-2005	Quotumaanvraag	1.909.000	0	866.266	0	+
	Deputaten	15.000	63.900	6.807	28.997	+
	Centrum	180.450	1.594.882	81.885	723.726	+
	OKE	0	12.254	0	5.561	+
	Opdracht	257.300	254.540	116.758	115.505	+
	Anderzijds	300.000	311.400	136.134	141.307	+
	GemeenteNproject	36.000	207.370	16.336	94.100	+

Periode		Inkomsten f	Kosten f	Inkomsten €	Kosten €	
	Basiscursus	60.000	61.500	27.227	27.907	+
	Regio	0	4.650	0	2.110	+
	Evangelisatie Congres	15.000	90.235	6.807	40.947	+
	RLO	0	10.069	0	4.569	+
	Toerusting	0	0	0	0	+
	Vluchtelingen en Asielzoekers	6.000	22.950	2.723	10.414	+
	Kinderspaarbijbel	0	0	0	0	+
	Emmaüs	0	40.000	0	18.151	+
	Evangelie & Moslims	75.000	180.000	34.034	81.680	+
		2.853.750	2.853.750	1.294.975	1.294.975	=

3.3.5 Aanvulling reserves

Overzicht aanvulling reserve	f	€	
Tekort 2000-2002	252.151	114.421	+
Ontvangen quotum	1.020.000	462.856	+
Achteraf noodzakelijk gebleken quotum	1.272.151	577.277	=
Om het tekort in de reserveringen weer aan te vullen is het noodzakelijk in 2002 een aanvulling van het toegekende quotum voor de afgelopen verslagperiode.			
Aanvulling in 2002	252.151	114.421	

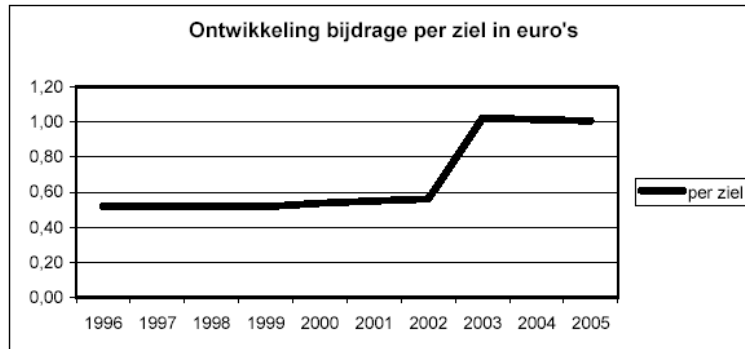
3.3.6 Quotumaanvraag 2003-2005

Naast de hierboven aangegeven benodigde aanvulling van de reserves wordt hieronder aangegeven welke quota ontvangen dienen te worden.

Overzicht benodigde quotum 2003-2005	f	€	
Begroting	2.853.750	1.294.975	+
Opbrengsten anders dan quota	944.750	428.709	+
Kosten te betalen uit quota	1.909.000	866.266	=
Quotum 2003	636.333	288.755	+
Quotum 2004	636.333	288.755	+
Quotum 2005	636.333	288.755	+
Totaal quotum 2003-2005	1.909.000	866.266	=

3.3.7 Cijfers in perspectief

Hieronder wordt in enkele grafieken aangegeven hoe de cijfers zich ontwikkelen over de afgelopen jaren.

3.4 Opdracht 2003-2005

3.4.1 Waarom twee besluitteksten?

In de aanloop van het tot stand komen van deze rapportage hebben deputaten gesproken over de wijze hoe besluiten aan de synode aangeboden dienen te worden. Daarbij zijn twee varianten besproken:

- de eerste mogelijkheid houdt in dat per onderwerp (Centrum, projectteam, enz) een besluit met bijbehorend budget gevraagd wordt;
- de tweede mogelijkheid houdt in dat er een opdrachtformulering moet zijn voor alle met elkaar samenhangende activiteiten.

DTEG heeft voor het laatste gekozen, vanuit de overtuiging dat alleen dan een samenhangend beleid gevoerd kan worden.

Verder hebben deputaten besloten dat de besluitvorming over Evangelie & Moslims een aparte aanpak vraagt omdat de besluitvorming over participatie in deze vorm thuis hoort bij de synode en bovendien de uitvoering hiervan niet samenhangt met de overige dienstverlening van DTEG.

Dat betekent dat er twee besluitteksten aangeboden worden, te weten:

- een besluit over het continueren van de huidige dienstverlening en het uitbouwen daarvan;
- een besluit over de participatie met E&M.

3.4.2 Besluit Opdracht 2003-2005

3.4.3 Besluit participatie in Evangelie & Moslims

[De tekst van deze onderdelen is hier niet meer opgenomen. Zie Acta, artikel 109.]

4 – Bijlagen

4.1 Overzicht van medewerkers per organisatie-eenheid

4.1.1 Deputaten

Deputaten				
br. J Koppelaar	Polre 5	3332 RM	Zwijndrecht	078 612 10 64
zr. G.A.Kamp-Landman	Weg van Laren 24	7203 HL	Zutphen	0575 54 62 49
ds. L.E. Leeftink	De Gildekamp 11.49	6545 LG	Nijmegen	024 373 47 44
zr. G.R. Boersma-Vreugdenhil	Tijmstraat 21	3551 GK	Utrecht	030 246 78 48
br. D. Roose	Henriëtte van Eyklaan 126	7321 LJ	Apeldoorn	055 360 36 10
zr. I.J.M. Sikkes	Violenstraat 17	4461 NR	Goes	0113 25 06 40
br. R. Wiskerke	Van Keppelmarke 1	8016 GH	Zwolle	038 460 00 33
Secundi				
zr. A.R. Berends	Van Fridaghmarke 36	8016 BC	Zwolle	038 465 11 45
vacant sinds 12-2001				
br. J. de Jong	Brasem 27	2986 HA	Ridderkerk	0180 42 76 98
zr. L. de Jong-Joosse	Kerkeland 41	1602 LE	Enkhuizen	0228 31 80 92
zr. M. Koole	Cathelijne Boudewijnshof 65	1064 PG	Amsterdam	020 613 62 12
ds. K.A. van der Meer	Hamweg 11	9617 AP	Harkstede	050 404 14 64
br. W. MacLean	De Hofvoogd 11	7271 ZP	Borculo	0545 27 11 86

4.1.2 Centrum

Betaald in dienst	dhr. P. Wierenga	directeur en consulent – 1 fte
	dhr. R. de Vries	consulent – 0,2 fte
	mevr. A. Roth	bureaucoördinator – 0,7 fte
	mevr. R. van der Woude	secretarieel medewerker – 0,5 fte
Vrijwilliger in dienst	dhr. H. Beeuwkes	documentatie en verzending – 0,7 fte
	dhr. G. de Boer	boekhouder – 0,2 fte
	mevr. A. Baas	mailingen – 0,2 fte
	dhr. J. Johannes	website – 0,3 fte
	mevr. K. Mulder	materiaal – 0,2 fte
	dhr. G. Nap	Emmaüs vertaalcoördinator – 0,7 fte
	dhr. R. Goedhart	typewerk – op afroep
	Afgenomen diensten	GVI - dhr. G. van der Veen
	mevr. A. Heida	secretarieel werk – op afroep

4.1.3 Projectteams

Projectteam en omschrijving	Projectleider	Bemensing
Materiaal		
Opdracht – Magazine voor toerusting	H. Dekker	7 projectleden en diverse auteurs
Anderzijds – Uitdeelmagazine	E. Suihoff	4 projectleden en diverse auteurs
Kinderspaarbijbel – Nazorg materiaal	R. Voorberg	5 projectleden, auteurs en tekenaars
Ondersteuning		
RLO – Lokale en regionale omroep	W. Driesens	4 projectleden
Oké – Kinderevangelisatie	K. Mulder	11 projectleden
V&A – Kerk en vluchtelingenwerk	J. van Popta	7 projectleden en diverse sprekers
Toerusting		
Basiscursus Cursus voor gelovigen	R. Satink	5 projectleden en diverse docenten
Cursussen	Projectteam opgeheven	
Bemoediging, toerusting en materiaal		
Evangelisatiecongres	S. Wijma	19 projectleden en 300 medewerkers
GemeenteNproject	K. Koelewijn	5 kerngroep, 24 kader en 120 leden
Tijdelijke projecten 2000-2002		
Auteur – Boek	C.J. Haak	Kerk in de 21e eeuw
Auteur – Boek	K. van Loo	Christus voorstellen
Organisator – Congres	D. v.d. Stouw	Visiecongres 2000
Tijdelijke projecten tot 2003: Emmaüs		
Vertaalcoördinator	G. Nap	Emmaüs vertaalproject 13 commentatoren en 12 vertalers 6 herschrijvers en diverse ondersteuners
Opzet toerusting rond Emmaüs	Centrum	projectteam opstarten en opleiden

4.2 Aanvullende toelichting op Emmaüs

Inleiding

Al geruime tijd zochten de IZB, DTEG en deputaten evangelisatie van de CGK naar materiaal dat geschikt is voor belangstellende zoekers, die een beginnertraject (bijv. OCG, De Mens, De Bijbelcursus of Alpha) hebben doorlopen. Daarbij werd gezocht naar materiaal dat voldeed aan een aantal voorwaarden.

- Ten eerste dient het min of meer geschikt te zijn om de kloof te overbruggen tussen een belangstellende zoeker in de christelijke gemeente.
- Ten tweede dient het aan te sluiten bij werkvormen die al bekend zijn van missionaire cursussen voor het werken in kleine groepen enz.
- Ten derde dient het bruikbaar te zijn in kerken met een gereformeerde signatuur.

Basismateriaal werd gevonden in de Emmaüscursus, een driejarige missionaire cursus, die al geruime tijd draaide in Engeland.

Achtergrond

Emmaüs is de naam van een in Engeland opgezet project voor missionaire catechese. Het komt voort uit het 'Decennium voor evangelisatie' binnen de Church of England en is dus geïnitieerd door bisschoppen van de Anglicaanse kerk. De schrijvers zijn theologen van naam en tevens evangelisten met veel praktische ervaring. Hun namen zijn John Finney, Stephen Cottrell, Robert Warren, Felicity Lawson en Steve Croft.

Emmaüs is bedoeld om kerken te helpen mensen te verwelkomen in de kerk en te helpen op de weg van het geloof. De verwijzing naar de geschiedenis van Jezus, die mensen hielp op de weg naar Emmaüs, om tot een beter verstaan van Hem zelf te komen, is daarbij veelzeggend. Sinds de cursus begon in 1996 zijn er meer dan 50.000 boeken verkocht en heeft ze gedraaid in duizenden kerken in Engeland. De website www.natsoc.org.uk/Emmaüs geeft meer informatie over de geschiedenis van de Emmaüscursus in Engeland, onder het kopje 'How it began'.

De visie van Emmaüs

De schrijvers van de Emmaüscursus drukken hun visie als volgt uit:

Wij willen dat Emmaüs de kerk helpt

- om haar leven te vormen rondom Christus' oproep om discipelen te maken,
- om relaties te leggen met mensen buiten de kerk,
- om onderzoekers te begeleiden op hun reis van geloof,
- om nieuwe christenen tot volwassenheid in Christus te brengen.

Wij willen dat Emmaüs de kerk dient

- door ieders reis van geloof te respecteren,
- door gemeenten te helpen missionair te zijn,
- door flexibiliteit aan te moedigen,
- door leiders te helpen hun taak uit te voeren.

Hoe werkt Emmaüs?

De Emmaüscursus heeft drie fasen, die *Contact*, *Nurture* (= voeding) en *Growth* (= groei) worden genoemd. Bij de lancering van Emmaüs in Nederland zullen daarvoor nog goede namen moeten worden bedacht.

Contact bestaat uit een boekje met ideeën voor kerken om contacten te leggen met mensen buiten de kerk. Het houdt dus niet zozeer een hoeveelheid cursusavonden in, maar is meer bedoeld om de interne bezinning op gang te brengen.

Aan het begin van *Nurture* gaat men ervan uit dat er inmiddels een aantal belangstellenden ‘van buiten’ is, die samen met gemeenteleden willen beginnen aan deze fase. Die duurt 15 bijeenkomsten en is qua opzet enigszins te vergelijken met een Alpha-cursus. Wel duurt Emmaüs langer en gaat de stof wat dieper. Verder is er meer aandacht voor een individuele en pastorale benadering.

Growth is bedoeld voor mensen die *Nurture* hebben doorlopen en verder willen, maar hij is ook heel geschikt voor gemeenteleden die hun geloof willen verdiepen. De kracht van deze fase is juist dat het materiaal heel geschikt is voor een gezamenlijke weg van rijpere christenen, jonge christenen en belangstellende zoekers. *Growth* bestaat uit vier mappen en kan in ongeveer drie jaar behandeld worden. De stof is modulair: thema’s worden afzonderlijk in drie à vier lessen behandeld. Daarbij wordt teruggegrepen op de zeer eenvoudige inleidingen van *Nurture*.

De kracht van dit materiaal is dat het inhoudelijk een zeer rijke ingang geeft in het christelijke geloof, dat het veel nadruk legt op het voeren van een christelijke levensstijl en het hebben van een christelijke identiteit en voorts dat het bijzonder flexibel is. Er is geen sprake van een rigide concept. Het materiaal is op allerlei manieren te benaderen en te combineren.

Hoe gaat het verder?

In het voorjaar van 2001 hebben de genoemde drie organisaties in Nederland besloten de Emmaüs-cursus als een gezamenlijk project in Nederland te lanceren.

In het najaar van 2001 is er een dag belegd voor theologen die het materiaal kritisch hebben doorgekeken. Daaruit kwamen allerlei opmerkingen naar voren die meegenomen worden in het verdere project. De teneur van deze dag was erg enthousiast. Er was een algemeen gevoelen dat dit een veel belovend project is.

In de winter van 2001/2002 wordt al het materiaal vertaald in een ruwe, dus ongewijzigde vorm.

In het voorjaar van 2002 vindt de testfase plaats. Deze fase bestaat uit twee elementen. Enerzijds beproeft een aantal gemeenten gedeelten van het vertaalde materiaal van Emmaüs uit en geeft commentaar en anderzijds nemen een aantal theologen en andere deskundigen het materiaal nog eens kritisch door en leveren per pagina concrete aanwijzingen voor redactie.

Vanaf april 2002 begint de fase van het redigeren, bewerken en herschrijven. Dit gebeurt door een team van theologen met praktische ervaring op het gebied van missionaire catechese.

Vanaf september 2002 gaat het materiaal naar de uitgever, zodat D.V. eind 2002 de eerste materialen van Emmaüs op de Nederlandse markt komen.

Wie coördineert het?

Door de drie genoemde organisaties is een projectteam benoemd, dat de gang van zaken zal aansturen. Hierin zijn alle participanten vertegenwoordigd.

4.3 Aanvullende toelichting op Evangelie & Moslims

Op weg naar volledige participatie in de stichting 'Evangelie & Moslims'

Aanleiding

In Nederland wonen momenteel ongeveer driekwart miljoen moslims (bron CBS), waarvan 90% migranten en 10% statushouders en asielzoekers. Een aantal dat naar verwachting toenemen zal.

De kerken hebben vele jaren lang gebeden speciaal voor 'de arbeid der zending onder Joden en Mohammedanen'. Zo stond het in een formuliergebed in het oude kerkboek. Aan zending in de Arabische en Osmaanse wereld hebben we nog weinig aandacht kunnen geven. Het is ook heel moeilijk om dat te doen.

Intussen heeft de Here wel mensen uit die landen naar ons toegebracht. Zo geeft Hij ons grote mogelijkheden. Die opdracht mogen we niet laten liggen: het Evangelie van Jezus Christus is ook voor moslims. Trouwens: moesten de apostelen niet, voor ze naar 'de einden der aarde' gingen, eerst naar de Samaritanen, die nog geestelijke familie van hen waren.

Binnen onze kerken komt er steeds meer aandacht voor het evangelisatiewerk onder moslims. In de regio Rijnmond is er een speciale predikant voor het werken onder moslims (ds. M. de Vries). In de regio Den Haag werkt br. Sylvador Abdelrahman als evangelist onder moslims en in de regio Rotterdam br. Samson Shahzad. Ook ds. A.S. van der Lugt heeft als predikant die werkzaam is onder Pakistani de nodige contacten met moslims.

Toerusting nodig

Het bereiken van deze groeiende bevolkingsgroep in ons land vraagt speciale aandacht. Er is allereerst sprake van grote culturele verschillen. Verder worden moslims die tot geloof in Jezus Christus komen, vaak buiten de familie en andere sociale verbanden gestoten. De toerusting van kerken en gemeenteleden die zich richten op evangelisatie onder moslims vergt daarom specifieke aandacht.

Op het gebied van toerusting functioneert al meer dan 20 jaar *Evangelie & Moslims – Stichting voor getuigenis en dienst onder Moslims in Nederland*. In deze organisatie op gereformeerde grondslag participeren op dit moment de GZB, de IZB, de Morgenland-zending (allen werkzaam binnen de NHK), de CGK en de NGK. Naast deze participanten zijn onze kerken al een aantal jaren als waarnemer bij E&M betrokken in de persoon van ds. L.W. de Graaff. Hij woont sinds 1997 namens DTEG de bestuursvergaderingen van E&M bij. Veel kerken en gemeenteleden hebben al dankbaar gebruik gemaakt van de materialen en adviezen van E&M.

Gezien de aard van de werkzaamheden en de gereformeerde grondslag van E&M heeft DTEG met vrijmoedigheid de kerken verzocht om in 2001 en 2002 een collecte te houden voor het werk van E&M.

Op grond van de gegevens van E&M die inzicht geven in de werkzaamheden en de organisatiestructuur van deze stichting en met een positief advies van ds. L.W. de Graaf en van de betrokken predikanten en werkers in Zuid-Holland komt het deputaatschap Toerusting evangeliserende gemeente tot het voorstel aan de Generale Synode Zuidhorn 2002 om volledig te gaan participeren in de Stichting 'Evangelie & Moslims'. Zie hiervoor de bijlage.

Materiaal

- De gegevens die de Stichting E&M verstrekt heeft:
Uit de statuten van: ‘Evangelie en moslims, Stichting voor getuigenis en dienst onder moslims in Nederland’:
  - Grondslag – Artikel 5: ‘De stichting heeft als grondslag de Bijbel als het Woord van God, zoals dat beleden wordt in de reformatorische belijdenisgeschriften.’
  - Doel – Artikel 6: ‘De stichting stelt zich ten doel het Evangelie in getuigenis en dienst gestalte te geven onder moslims in Nederland. Bij de verwezenlijking van deze doelstelling stelt de stichting zich op de in Artikel 5 vermelde grondslag.’
  - Middelen – Artikel 7: ‘De stichting tracht haar doel te bereiken in het bijzonder door het aanstellen en begeleiden van medewerk(st)ers die aan de volgende taken vorm geven: ...’
  - Medewerkers – Artikel 15: ‘De medewerkers moeten voor hun aanstelling schriftelijk hun instemming betuigen met de grondslag, uitgedrukt in artikel 5 der statuten.’
- E&M geeft in een brief van 04.01.2001 met bijlagen inzicht in haar organisatiestructuur.
- Er is een sterke behoefte aan E&M als op de islam gespecialiseerd kennis- en toerustingcentrum ten dienste van de gemeenten. In de gemeenten is weinig kennis en ervaring. Men verwacht juist de input vanuit E&M.
- De verdeling van de arbeidstijd van de gezamenlijke medewerkers van E&M bedraagt:

Publiciteit en voorlichting	20%
Toerusting	21%
Begeleiding	10%
Pastoraat	23%
Scholing personeel	3%
Organisatie	20%
Samenwerking derden	3%

- Hoeveel gebruik de Gereformeerde Kerken van de diensten van E&M maken is moeilijk in te schatten. Er komen hulpvragen (telefonisch en schriftelijk) binnen en er worden interkerkelijke werkgroepen begeleid. In veel gevallen participeren de GKV in zulke werkgroepen. Bij op moslims gerichte missionaire activiteiten steken de Gereformeerde Kerken meestal hun licht ook bij E&M op. Cursussen van E&M worden ook door leden van de Gereformeerde Kerken bezocht, soms in de Gereformeerde Kerken gegeven. Eenmalige voorlichtingsavonden worden minder vanuit de Gereformeerde Kerken aangevraagd. Het materiaal van E&M wordt al jaren met korting door het Centrum gekocht.
- E&M draait met een begroting van rond de f 360.000,- (€ 163.361,-). De vaste lasten voor personeel (3,3fte) en huisvesting is ongeveer 80%. De werkdruk is hoog. Twintig jaar geleden waren er 175.000 moslims en twee vaste medewerkers. Nu 725.000 moslims en 3 fulltimers. De overige kosten worden grotendeels terugverdiend uit de verkoop van materialen. E&M schrijft zelf: ‘Omdat het leeuwenaandeel van de kosten van E&M vaste kosten zijn en moeilijk te declareren, streven wij naar vaste bijdragen van participanten. Alleen zo kunnen de kwaliteit en de toekomst van het werk voldoende verzekerd worden.’
- E&M is een organisatie op gereformeerde grondslag die zich bezig houdt met specialistische toerusting op evangelisatiegebied onder Moslims. Het opbouwen van kennis en expertise vanuit

eigen kring zou inhoudelijk gezien het werk van E&M overdoen, bovendien jaren vergen en gezien de inhoud en omvang van de benodigde arbeid onbetaalbaar zijn. Participatie van onze kerken via het deputaatschap ligt daarom voor de hand en is ook in overeenstemming met de opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 75 besluit 1.5: ‘ontwikkelingen op missionair gebied bij te houden en contact te houden met organisaties op missionair gebied in Nederland voorzover dat relevant is voor de ontwikkeling van het missionaire karakter van de eigen kerken en past binnen het kader dat artikel 26 KO daarvoor aanwijst’). Een apart deputaatschap voor E&M is daarom niet wenselijk.

- De generale synode van Leusden gaf deputaten de opdracht ‘gemeenteleden materiaal, middelen, methoden en menskracht aan te reiken voor de uitvoering van hun roeping tot evangelisatie in woord en daad’ en ‘de dienstverlening die tot nu toe door de Landelijke Vereniging voor Evangelisatie Arbeid ten behoeve van de kerken wordt verricht, per 1 januari 2000 over te nemen. (Acta art. 75 besluit 1.3 en 1.6). E&M heeft de mogelijkheden de plaatselijke gemeenten te ondersteunen door middel van persoonlijke voorlichting, groepscursussen, excursies en velerlei schriftelijk materiaal. Het is van groot belang voor de bekendheid en betrouwbaarheid van E&M binnen onze kerken, dat deze specifieke vorm van toerusting via de bestaande kanalen van DTEG onder de aandacht van de gemeenten wordt gebracht.
- De moslimwerkers in de regio Den Haag/Rijnmond houden zich ook bezig met het toerusten van kerken en gemeenteleden. De opdracht van de Generale Synode Leusden 1999 om ‘gemeenteleden materiaal, middelen, methoden en menskracht aan te reiken voor de uitvoering van hun roeping tot evangelisatie in woord en daad’ (Acta art. 75 besluit 1.3) moet ook hier zo optimaal mogelijk uitgevoerd worden. Daarom is gezamenlijk overleg en coördinatie van werkzaamheden die al plaatsvinden wenselijk.
- De participanten van E&M kenden t/m 2001 een bijdragenorm van *f* 1,00 (€ 0,45) per lid.

Begroting inkomsten E&M 2001	<i>f</i>	€
GZB	85.000	38.571
IZB	85.000	38.571
CGK	75.000	34.034
NGK	30.000	13.613
Morgenlandzending	30.000	13.613
Giften en verkopen	154.000	69.882
Totaal	459.000	208.285

- Voor 2002 hebben bovengenoemde vijf participanten gezamenlijk een bedrag van *f* 332.500,- (€ 150.882,-) toegezegd.
- Het evangelisatiewerk onder moslims is enerzijds nog een tamelijk onbekend terrein binnen onze kerken en anderzijds nemen de contacten met en werkzaamheden onder islamitische medeburgers toe.
- Door het houden van een jaarlijkse collecte wordt het evangelisatiewerk onder moslims en het toerustingwerk van E&M extra onder de aandacht van de kerken gebracht. E&M heeft laten weten, in de eerste drie jaren (jaren 2003, 2004 en 2005) genoeg te nemen met een ‘minimum instapgarantie’ van *f* 60.000,- (€ 27.227,-) per jaar. Wanneer de participatie na drie jaar door de volgende generale synode gecontinueerd wordt, is het wenselijk om ook aan de hierboven genoemde bijdrage volledig te voldoen.

- Bij het aangaan van nieuwe verplichting is een grondige evaluatie wenselijk. Een jaarverslag, de jaarcijfers en een begroting waarin de bijdragen van de participanten worden vastgesteld, worden conform de statuten jaarlijks door E&M aan de participanten ter goedkeuring toegezonden.

4.4 Adviezen betreffende E&M

4.4.1 Advies ds. L.W. de Graaff d.d. 4 juli 2001

Geachte deputaten,

U hebt mij verzocht advies te geven inzake uw voorstel aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland om over te gaan tot participatie in de stichting Evangelie & Moslims.

Mijn advies is positief en wel op grond van met name de volgende argumenten:

- Blijkens haar statuten wil E&M de kerken toerusten tot getuigenis en dienst onder moslims in Nederland. Alleen wanneer de kerken bepaalde werkzaamheden niet zelf kunnen uitvoeren (bijvoorbeeld door taalproblematiek) is E&M bereid en in staat zelf pastoraal werk te verrichten door haar medewerkers. Stichting E&M laat de opdracht tot verbrediging van het evangelie daar waar deze hoort: in de gemeente.
- Gedurende de vier jaren van mijn waarnemerschap heeft stichting E&M zich steeds aan haar uitgangspunten gehouden.
- De door stichting E&M vervaardigde materialen zijn conform de grondslag van de stichting en in overeenstemming met de bijbel als Woord van God, zoals dat beleden wordt in de reformatorische belijdenisgeschriften.
- De Gereformeerde Kerken (vrijg.) maken al veel gebruik van de diensten van stichting E&M en zullen dat in de toekomst in toenemende mate doen. Ook om die reden is het al belangrijk in E&M te participeren en zo mee te denken en te spreken over het te voeren beleid.
- Als waarnemer namens de DTEG heb ik in de voorbije jaren steeds alle ruimte gekregen om mijn bijdrage te leveren aan het bestuurswerk. Van mijn inbreng is niet alleen kennis genomen maar ook gebruik gemaakt. Dit geeft een goed vertrouwen op een samenwerking in de toekomst.

U de wijsheid van de Here toewensend bij uw overwegingen, verblijf ik,

Hoogachtend, L.W.de Graaff

4.4.2 Advies van de moslimwerkers in de regio Den Haag/Rotterdam

d.d. 29 december 2000

Geachte broeders,

Op uw verzoek hebben wij, A.A. Abdelrahman, A.S. van der Lugt, A.J.van Zuijlekom en ondergetekende, ons gebogen over de vraag van Evangelie en Moslims aan onze kerken om volledig in hun stichting te participeren.

Wij komen tot een positief advies, op grond van de volgende overwegingen:

- Wij zijn heel blij met het bestaan van Evangelie en Moslims. Wanneer de organisatie nog niet bestond, zou ze zo snel mogelijk moeten worden opgericht. En wel ook als interkerkelijk orgaan, aangezien het van groot belang is, zeker voor de taak die Evangelie en Moslims op zich heeft genomen, om de aanwezige krachten te bundelen.
- Wij, als Vrijgemaakt Gereformeerden, maken reeds ruimschoots gebruik van materialen en diensten van Evangelie en Moslims. Het is goed om dan ook mee verantwoordelijkheid te dragen, zowel inhoudelijk voor het werk en de producten als ook voor alle kosten die daarvoor moeten worden gemaakt.
- We kunnen bij volledige participatie alleen maar meer profiteren van Evangelie en Moslims omdat we dan, zo nodig of wenselijk, ook invloed zullen kunnen uitoefenen, zowel op het gereformeerde karakter van de stichting als op de inhoud van de research, de ontwikkeling van toerustingmateriaal en het organiseren van projecten.

Wij zien in het interkerkelijke karakter van Evangelie en Moslims geen bezwaar

- aangezien Evangelie en Moslims niet zelf evangeliseert maar ‘slechts’ toerust voor het werk.
- mits aan medewerkers die niet van reformatische huize zijn expliciet loyaliteit wordt gevraagd aan de Drie Formulieren van Eenheid, zijnde de belijdenis van de thans participerende kerken.

Participatie impliceert wat ons betreft dat onze eigen ‘moslimwerkers’ en Evangelie en Moslims elkaar regelmatig op de hoogte houden van activiteiten, die worden ontplooid.

Met vriendelijke groet, M. de Vries

4.5 Meer informatie over het GemeenteNproject

Hoe is het GemeenteNproject ontstaan?

1997 - 2001

Na grondige literatuur studie en veldonderzoek kwamen het laatste weekend van 1996 vijf jongeren en twee dominees bij elkaar om te brainstormen over de vraag: 'Op welke andere manier kunnen zestig enthousiaste jongeren anno 1997 als getuigen ingezet worden in Gods Koninkrijk?' Het resultaat van deze brainstorm was de kiem van een project dat nu door het leven gaat onder de naam: GemeenteN-project.

1997 was het jaar van voorbereiding. In dat jaar is ook aansluiting gezocht en gevonden bij het Landelijk Verband voor Evangelisatie Arbeid (tegenwoordig: Deputaatschap Toerusting Evangeliserende Gemeente). Van 1998 tot 2000 is proef gedraaid met het eerste leerwerktraject. Vast onderdeel van het leerwerktraject is een studiereis naar de woonplaats van een reformator. In 1998 is als pilot een reis gemaakt naar Genève. Het relevant maken van het leven en werk van Johannes Calvijn voor ons christen-zijn vandaag stond centraal tijdens deze reis.

Professor J. Kamphuis was de leermeester. Toen in 2000 zicht kwam op de definitieve vorm van het leerwerktraject is eind 2000 een landelijke manifestatie georganiseerd waarin het GemeenteNproject zich heeft gepresenteerd als een werkplaats waar jongeren van dominees en professoren leren hoe ze handen en voeten kunnen geven aan hun christen-zijn binnen hun eigen plaatselijke gemeente.

Ook is inmiddels de twee studiereis afgerond. Een reis naar het leven en werk van Guido de Bres.

Leerwerktraject

Het tweejarige leerwerktraject bestaat uit 9 contactmomenten (4 weekenden en 5 dagen) en is opgedeeld in drie fasen:

Hartfase

Visie op gemeente-zijn ontwikkelen en (nog meer) een warm hart krijgen voor hun plaatselijke gemeente; samen wordt studie gemaakt van hoe de bijbel spreekt over gemeente-zijn, de verhouding gemeenteopbouw-evangelisatie en de rollen van de kerkenraad en de gemeenteleden hierin. Nadruk in deze fase ligt op de ontwikkeling van een christelijke houding die je mag aannemen in je eigen omgeving.

Gavenfase

Leren hoe de bijbel spreekt over genadegaven en welke functie deze mogen vervullen binnen een gemeente; aan de orde komt onder andere hoe genadegaven zich verhouden tot het ambt; verder wordt in deze fase ingegaan hoe genadegaven ontdekt en ontwikkeld kunnen worden binnen de gemeente.

Inzetsfase

Leren hoe deelnemers hun hart voor hun gemeente kunnen inzetten op een plek die aansluit bij de gaven die zij van God hebben gekregen; ze leren hoe ze zelf een levende steen kunnen zijn in hun gemeente en hoe ze met hun opgedane kennis en ervaring hun gemeente kunnen dienen.

Het belang van de kerken bij GemeenteNproject

Krachtige gemeente geeft uitstraling

Een krachtige gemeente heeft uitstraling. Het maakt de gemeenteleden enthousiast en heeft werfkracht op de buitenwereld. Gemeenteleden die weten wat gemeente-zijn inhoudt versterken de kracht van de gemeente. GemeenteNproject helpt deelnemers visie op de gemeente te ontwikkelen zoals Christus het bedoeld heeft.

Nieuw kader

Jezus Christus staat garant voor de continuïteit van Zijn kerk. Op alle fronten zet Hij mensen in met passende gaven. Voor kerken geldt: werken aan de toekomst betekent ontwikkelen van nieuw kader. Vanuit GemeenteNproject komen nieuwe ouderlingen, diakenen en predikanten voort.

Ontplooiing jonge mensen

Willen gemeenteleden een passende plek in de kerk kunnen innemen, dan moeten zij weten wie ze zelf zijn. Leren en werken over een periode van 2 jaar onder deskundige begeleiding is een treffend middel.

Alternatieven voor GemeenteNproject

Echte alternatieven voor werkenderwijs leren zijn niet voorhanden. GemeenteNproject is uniek. Er zijn wel opleidingsinstituten zoals de Wittenberg te Zeist, Evangelische Hogeschool te Veenendaal en GHBO te Zwolle. GemeenteNproject onderscheidt zich hiervan door het concept, de groep moet, net als in de gemeente, zijn eigen programma bewaken, zelf voor opleiders zorgen, zelf bewaken dat de doelen gehaald worden. Het doorleven van 2 jaar GemeenteNproject levert bewuste en gerijpte gemeentewerkers.

Houding i.p.v. doen

De toelatingseisen voor GemeenteNproject zijn tweeërlei:

1. Ben je bereid je beschikbaar te stellen aan God?
2. Ben je bereid je beschikbaar te stellen aan je eigen gemeente?

De beschikbaarstelling maakt iemand ootmoedig tegenover God. God kan het beste werken via de mensen die zich van Hem afhankelijk weten. Voor de deelnemer betekent dit er meer gewerkt moet worden aan de eigen houding dan aan activisme.

Aansluiting zoeken

Het opleiden gebeurt vanuit een specifieke visie. Dat is steeds weer aansluiting zoeken bij wat inmiddels aanwezig is in de eigen plaatselijke gemeente.

Vitaliteit GemeenteNproject

Uit deelnemersaantallen is te concluderen dat er behoefte is aan GemeenteNproject. De Landelijke Manifestatie 2000 had als doel 100 jonge mensen uit het hele land bij elkaar te brengen die van betekenis voor hun gemeente willen zijn. De uiteindelijke 300 aanmeldingen overtroffen alle verwachtingen. Met betrekking tot de leerwerktrajecten was het doel: elk halfjaar een nieuw leerwerktraject starten. Dit blijkt te slagen met iedere keer weer ongeveer 40 deelnemers per groep.

Docenten

Docenten zoals predikanten, professoren en andere professionals maken graag tijd vrij, omdat zij het belangrijk vinden jonge mensen tot bloei te laten komen in de kerken en toekomstig kader te vormen.

Supporters door ouderen

Ouderen vinden GemeenteNproject belangrijk. De aanloopkosten, zoals de eerste studiereis en de publiciteitscampagne, is met behulp van hun financiële ondersteuning gerealiseerd.

Waarborging continuïteit

Conceptontwikkeling, initiatief, financiering en opzet van een werkstructuur is gerealiseerd door enthousiastelingen met visie. De continuïteit voor kaderontwikkeling van jonge kerkmensen voor de toekomst ligt gewaarborgd in een door de synode gesteund deputaatschap.

4.6 Termen en afkortingen

GKV	Gereformeerde Kerken vrijgemaakt
GP	GemeenteNproject: project van DTEG
GS	generale synode
GVI	GVI, steunpunt gemeenteopbouw
GZB	Gereformeerde Zendingsbond
IZB	Inwendige zendingsbond
KO	kerkorde
KSB	<i>Kinderspaarbijbel</i> : project van DTEG
LVEA	Landelijk Verband voor Evangelisatie-Arbeid
OCG	<i>Oriëntatiecursus Christelijk Geloof</i>
<i>Opdracht</i>	toerustingsblad: project van DTEG
Primi	door de synode aangestelde deputaten voor een synodeperiode
Project	een activiteit met een eigen doelstelling en te behalen resultaten
Projectleider	persoon die een projectteam aanstuurt
Projectteam	een groep mensen die een project realiseert
RLO	omroepondersteuning: project van DTEG
Secundi	benoemde vervangers voor uitvallende primi tijdens een synodeperiode
SWB	Stichting Werkgroep Bijbelcursus
Synodeperiode	een periode tussen twee synodes waarbinnen een opdracht wordt uitgevoerd
V&A	Commissie Vluchtelingenwerk: project van DTEG

Inhoudsopgave

0 – SAMENVATTING	1
1 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	4
2 – VISIE	5
2.1 Missionair-zijn	5
2.2 Toerusting	6
2.3 Positionering van DTEG	7
3 – OPDRACHT, UITVOERING EN BELEID	9
3.1 Opdracht 2000-2002	9
3.2 Uitvoering en plannen	10
3.2.1 Inleiding	10
3.2.2 Centrum	12
3.2.3 Projecten via projectteams	14
3.2.4 Activiteiten deputaten	20
3.3 Financiën	23
3.3.1 Algemeen	23
3.3.2 Van een jaarlijks budget naar een driejaarlijks budget	24
3.3.3 Continuïteitsprobleem	24
3.3.4 Financiering van ontwikkelingen	25
3.3.5 Financieel overzicht	26
3.3.5 Aanvulling reserves	27
3.3.6 Quotumaanvraag 2003-2005	27
3.3.7 Cijfers in perspectief	28
3.4 Opdracht 2003-2005	28
3.4.1 Waarom twee besluitteksten?	28
3.4.2 Besluit Opdracht 2003-2005	28
3.4.3 Besluit participatie in Evangelie & Moslims	28
4 – BIJLAGEN	29
4.1 Overzicht van medewerkers per organisatie-eenheid	29
4.1.1 Deputaten	29
4.1.2 Centrum	29
4.1.3 Projectteams	30
4.2 Aanvullende toelichting op Emmaüs	30
Inleiding	30
Achtergrond	31
De visie van Emmaüs	31
Hoe werkt Emmaüs?	31
Hoe gaat het verder?	32
Wie coördineert het?	32
4.3 Aanvullende toelichting op Evangelie & Moslims	33
Aanleiding	33
Toerusting nodig	33
Materiaal	34
4.4 Adviezen betreffende E&M	36
4.4.1 Advies ds. L.W. de Graaff d.d. 4 juli 2001	36
4.4.2 Advies van de moslimwerkers in de regio Den Haag/Rotterdam	37
4.5 Meer informatie over het GemeenteNproject	38
Hoe is het GemeenteNproject ontstaan?	38
Leerwerktraject	38
Het belang van de kerken bij GemeenteNproject	39
4.6 Termen en afkortingen	40
Inhoudsopgave	41

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VIII 1 –
Rapport van deputaten
Studiefinanciering naar Artikel 19 KO**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Samenstelling van het deputaatschap

De Generale Synode van Leusden 1999 benoemde tot primi deputaten de volgende broeders:

naam	adres	email	aftredend
ds. C. de Putter	Kleine Beer 38 7904 LT Hoogeveen	puttercd@hetnet.nl	(2002)
R. Drost	Cantate 11 8265 SE Kampen	roeldrost@zonnet.nl	(2005)
P. Joosse	Gandhistraat 31 4336 LC Middelburg	joossep@zeelandnet.nl	(2005)
H.J. Meijerink	Keizersmantel 38 7943 RW Meppel		(2002)
A. Mol	's-Gravenpolderseweg 15 4462 CE Goes	admol@concepts.nl	(2005)
D.M. Nieuwenhuis	Boslaan 10 9471 KH Zuidlaren	dnieuwenhuis@freeler.nl	(2008)
J.P. Volk	Lijnbaan 11 9351 EG Leek	japivo@zonnet.nl	(2005)
K.J. Wietsma	Van der Waalsstraat 14 1171 AT Badhoevedorp	k.j.wietsma@hetnet.nl	(2002)

Als secundi werden benoemd:

naam	adres
ds. S. de Jong	De Achtkant 18 9285 VG Buitenpost
J. Melse	Witbol 13 7908 RA Hoogeveen
E. Monsma	De Bongerd 6a 9801 AS Zuidhorn

Namens de senaat van de Theologische Universiteit werden de vergaderingen als regel bijgewoond door prof. J.A. Meijer. Namens de studentenraad woonde student Wijnalda een deel van de vergaderingen bij. Na de Generale Synode van Leusden vergaderde ons deputaatschap nog 1 keer in het jaar 1999. In de jaren 2000 en 2001 werd twee keer vergaderd. Gezien het teruglopen van de werkzaamheden werd de vergaderfrequentie van 3 vergaderingen per jaar zoals tot en met 1999 gebruikelijk was teruggebracht tot 2 vergaderingen per jaar.

Tijdens de eerste vergadering van het deputaatschap werden de taken als volgt verdeeld: tot voorzitter werd verkozen ds. C. de Putter, tot secretaris br. A. Mol, tot penningmeester br. P. Joosse en tot algemeen adjunct br. D.M. Nieuwenhuis.

In de financiële commissie namen de broeders Drost, Meijerink en Volk plaats. Eerste aanspreekpunt voor de studenten en samensteller van de berekeningen van de uit te keren bedragen is br. Meijerink.

Hoewel enkele leden van ons deputaatschap te kampen hadden met gezondheidsproblemen was vervanging door de secundi deputaten niet nodig. De secundi werden van de werkzaamheden van het deputaatschap op de hoogte gehouden door ook aan hen een kopie van de notulen van de vergaderingen te zenden.

In 2002 zullen een drietal broeders aftreden. Gelet op het aantal lopende ondersteuning (20 in totaal), adviseren deputaten deze broeders niet te vervangen. Een deputaatschap van 5 personen is naar onze mening, bij ongewijzigd beleid, voldoende tegen de taak opgewassen. Een voorzitter zal uit eigen gezelschap gerekruteerd kunnen worden.

Deputaten stellen voor om de volgende broeders te benoemen als secundus:

- br. C.W. Mossel te Slochteren te benoemen als secundus. Deze broeder is van beroep assistent controller en zal in geval van nood snel kunnen inspringen.
- br. G.A. Kamps, Kanariehof 1 te Ermelo
- ds. S de Jong te Buitenpost (herbenoeming).

De eerste 2 broeders zijn gepolst en stemmen toe in de voordracht. Met ds. De Jong is geen contact opgenomen.

Verder verzoeken wij de synode goed te keuren dat br. Meijerink te Meppel, die niet meer herbenoembaar is als deputaat als administrateur aan het deputaatschap verbonden blijft. Br. Meijerink is momenteel het aanspreekpunt voor de studenten en neemt alle berekeningen van de toe te kennen bijdragen voor zijn rekening. Deze broeder is in de gelegenheid voldoende tijd vrij te maken voor het werk ten behoeve van ons deputaatschap (VUT uitkering), hetgeen de voortgang van de werkzaamheden ten goede komt.

---

2 – Opdracht van de synode

De Generale Synode Leusden 1999 besloot:

1. Het beleid van deputaten goed te keuren met dien verstande dat kennis genomen is van het oordeel van Walgemoed Accountants:
  - a. blijkens de balans per 31 december 1997/1997 zijn er van studenten nog bedragen te vorderen en zijn aan studenten bedragen te betalen, deels over lang verstreken jaren. De afwikkeling van deze bedragen is nog niet zodanig geregeld, dat duidelijk is in welke mate dit tot lasten zal leiden. Er is geen voorziening voor oninbaarheid getroffen;
  - b. niet vast te stellen was of het in de toelichting op de overige baten genoemde bedrag aan van ex-studenten ontvangen studietoelagen ad f 5.150,- + f 8.557,- volledig is;
2. de tekst van de instructie voor deputaten ad art. 19 KO en die van de Regeling studiefinanciering vast te stellen en opnieuw deputaten te benoemen, acht in getal, met daarnaast een drietal secundi;
3. de door deputaten opgestelde overgangsregeling voor studenten die tijdens de synode van Berkel en Rodenrijs reeds bij de Theologische Universiteit stonden ingeschreven goed te keuren en deze regeling te continueren tot uiterlijk 31 augustus 2004;
4. in te stemmen met de aanvullende regeling die deputaten opgesteld hebben voor de periode tussen 'Berkel' en 'Leusden' met betrekking tot studenten die tijdens of na hun 28e levensjaar met hun studie begonnen zijn;
5. ermee akkoord te gaan dat steunverlening uiterlijk beëindigd wordt op de eerste van de maand die volgt op de maand van afstuderen van de student;
6. ten aanzien van assistenten in opleiding en wetenschappelijke medewerkers aan de Theologische Universiteit vast te stellen, dat de terugbetaling van een opgebouwde studieschuld wordt uitgesteld tot op het moment dat zij hun functie als assistent in opleiding of wetenschappelijk medewerker hebben beëindigd. Kwijtschelding geschiedt alleen als art. 12 van de Regeling studiefinanciering van toepassing is. In alle andere gevallen moet de opgebouwde studieschuld volgens art. 11 van de Regeling studiefinanciering afgehandeld worden;
7. deputaten op te dragen een aanvullende paragraaf in de Regeling studiefinanciering te ontwerpen betreffende de problematiek genoemd onder materiaal 1.6 (kandidaten die geen beroep krijgen, zich niet beroepbaar stellen of in de toekomst pastoraal werker of predikant in deeltijd worden) en dit ontwerp de volgende synode ter goedkeuring voor te leggen;
8. deputaten te verzoeken diligent te blijven ten aanzien van nieuwe wettelijke ontwikkelingen en zo nodig de kerken te dienen met voorstellen in dezen;
9. deputaten op te dragen drie maanden voor de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren;
10. artikel 2 van de Regeling studiefinanciering in combinatie met artikel 12, met name 12.2b, in heroverweging te nemen en op de generale synode van 2002 met voorstellen te komen.

Met name de onder de punten 7 en 10 genoemde besluiten betekenen concrete opdrachten voor ons deputaatschap waarop in hoofdstuk 4 wordt teruggekomen.

---

3 – Globaal beleidsoverzicht

De besluiten van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 waardoor aanvraag van uitkeringen ingevolge de Wet Studiefinanciering (WSF) werd aanbevolen en waarbij ondersteuning door deputaten ad art. 19 KO pas tot de mogelijkheden gaat behoren als men voor wettelijke studiefinanciering niet in aanmerking komt hebben tot gevolg gehad dat er nog slechts in enkele gevallen een beroep op deputaten moest worden gedaan. Verder liep het aantal studenten dat gebruik maakt van de overgangsregeling voor hen die voor de genoemde besluitvorming van de generale synode reeds aan de Theologische Universiteit stonden ingeschreven, door afstuderen van een groot deel van de rechthebbenden sterk terug. Opvallend is dat nagenoeg geen gebruik wordt gemaakt van de extra boekentoeelage welke bij deputaten kan worden aangevraagd. Naar schatting komt 25 à 30% van de studenten wel in aanmerking voor deze toelagen. Een duidelijke oorzaak is hiervoor niet aan te wijzen.

In de afgelopen periode is van overheidswege een wetwijziging doorgevoerd welke een verruiming van de WSF betekenen. De leeftijdsgrens is van 27 naar 30 jaar gegaan. Deze wijziging zal er toe leiden dat het aantal ondersteuning door deputaten nog verder zal teruglopen. Deputaten hebben geconcludeerd dat deze ontwikkelingen tot gevolg zullen hebben dat de rol van deputaten art. 19 nog slechts marginaal zal zijn in de ondersteuning van theologische studenten.

In de loop van 2001 heeft een afvaardiging van ons deputaatschap over deze ontwikkelingen een gesprek gehad met de dagelijkse leiding van de Theologische Universiteit. Tijdens dit gesprek zijn o.a. de volgende zaken aan de orde gekomen:

- ontwikkelingen rond de instroom van studenten;
- zaken met betrekking tot de ‘oudere’ instromer, dan wel de ‘tweede kanser’;
- de financiële ondersteuning van de studenten.

De ontwikkelingen in de instroom van nieuwe studenten maken duidelijk dat een actief wervingsbeleid noodzakelijk is. Feit is dat bij ongewijzigde instroom er een tekort aan predikanten zal ontstaan. De komende jaren zullen naar verhouding veel predikanten de emeritaatgerechtigde leeftijd bereiken. Bovendien neemt het aantal losmakingen toe. De Theologische Universiteit is bezig zich te bezinnen, hoe nadrukkelijker vorm gegeven kan worden aan de werving van theologische studenten.

De werving van oudere studenten verdient in de ogen van de Theologische Universiteit daarin een prominente plaats. Geconstateerd wordt dat oudere studenten beter opgewassen zijn tegen de zware eisen, die het predikantschap stelt. Het verdient in de ogen van de Theologische Universiteit dus eerder aanbeveling om op latere leeftijd theologie te gaan studeren, dan vanwege de kosten een ontmoedigingsbeleid te voeren.

Ons deputaatschap is van oordeel dat het studiefinancieringsbeleid, gericht op theologische studenten, de wens van de kerken om voldoende studenten te hebben, adequaat zal moeten ondersteunen. Ons deputaatschap acht het dan ook wenselijker dat de synode zich een oordeel vormt over het beleid ten aanzien van het werven van studenten in de theologie. Vervolgens verzoeken deputaten aan het te benoemen deputaatschap opdracht te geven de eerstvolgende synode te dienen met voorstellen rond het studiefinancieringsbeleid, dat dit wervingsbeleid ondersteunt.

In de afgelopen periode werden verzoeken van talentvolle studenten voor financiering van studie in het buitenland door deputaten niet gehonoreerd. Deputaten zijn van mening dat een dergelijke ondersteuning buiten de strekking van art. 19 KO valt en derhalve niet tot ons taakgebied gerekend kan worden. Van de generale synode vernemen wij graag of deze mening door haar gedeeld wordt.

Verder is begin 2001 contact gelegd met een van de bestuursleden van een studiefonds zoals dat binnen de Christelijke Gereformeerde kerken functioneert en waarvan de taak overeenkomt met die van ons deputaatschap. Tot op heden is het niet verder gekomen dan een eerste kennismaking en het uitwisselen van werkwijze en ervaringen. Momenteel is er geen meerwaarde voor onze kerken te bereiken door een samenwerking. Pas als de samenwerking tussen onze kerkverbanden zich op een ander niveau bevindt kan opnieuw worden beoordeeld in hoeverre samenwerking alsdan nuttig is.

4 – Uitvoering

Omdat het merendeel van de studenten recht heeft op een studietoelage ingevolge de Wet studiefinanciering en omdat het aantal bij de Theologische Universiteit ingeschreven studenten terugliep en daarnaast het aantal studenten dat een beroep deed op de overgangsregeling zoals deze door de synode van Leusden is goedgekeurd nam het aantal aanvragen welke aan deputaten werden gericht terug. De ingewilligde aanvragen zijn als volgt te specificeren:

	1999	2000	2001
	32	22	17
<i>Waarvan overgangsregeling</i>		17	13

In relatie met de benodigde bedragen voor de totale ondersteuning van de studenten werden de quota als volgt vastgesteld:

	1999	2000	2001
	f 3,-	f 2,50	*

Vanaf het jaar 2001 worden de quota voor de diverse deputaatschappen centraal geheven en over de deputaatschappen verdeeld.

De generale synode van Leusden heeft in artikel 13 van onze instructie vastgelegd welke bedragen vanaf het jaar 2000 maximaal van de kerken geheven mogen worden ten behoeve van ons deputaatschap.

Samenvattend komen wij tot het volgende overzicht:

	1999	2000	2001 (begroot)	2002 (begroot)
door synode toegestaan		<u>355.000</u>	<u>370.000</u>	<u>385.000</u>
werkelijk geheven/toegekend	371.855	312.311	370.000	385.000
ontvangen terugbetaling	34.003	59.008		
rente	7.058	10.442		
totaal baten	<u>412.916</u>	<u>381.761</u>	<u>370.000</u>	<u>385.000</u>
ondersteuning	341.394	221.216	355.000	254.000
kosten deputaatschap	15.593	6.749	15.000	5.000
totaal lasten	<u>356.987</u>	<u>227.965</u>	<u>370.000</u>	<u>259.000</u>
overschot	<u>55.929</u>	<u>153.796</u>	<u>0</u>	<u>126.000</u>

Op basis van de gegevens uit het verleden en op grond van aanvullende veronderstelling met betrekking tot aantal studenten en aanpassing van de ondersteuningsbedragen aan de inflatie worden de kosten voor de volgende jaren als volgt begroot. De begroting voor de volgende jaren is in euro weergegeven!

(× € 1.000)	2003	2004	2005	2006	2007
ondersteuning	125	133	138	143	148
kosten	7	7	7	5	5
totaal	<u>132</u>	<u>140</u>	<u>145</u>	<u>148</u>	<u>153</u>

Als bijlage bij deze rapportering treft u de jaarrekeningen met de bijbehorende accountantsverklaringen over de jaren 1998 tot en met 2000 aan.

---

5 – Conclusies/aanbevelingen

5.1 Opdracht van de generale synode te Leusden

Het hiervoor genoemde besluit noemt een drietal categorieën studenten waarvoor binnen de Regeling studiefinanciering aanvullende bepalingen moeten worden opgenomen. Dit betreft de volgende categorieën;

- a. kandidaten die geen beroep ontvangen;
- b. kandidaten die zich voorlopig niet beroepbaar stellen;
- c. kandidaten die eventueel in de toekomst pastoraal werker, dan wel predikant in deeltijd worden.

Uitwerking

- a. Een student zal tijdens zijn studie aan de Theologische Universiteit in Kampen in vele opzichten gevormd, begeleid, getoetst, gecorrigeerd etc. zijn. Dus zal het voor beiden, student en universiteit een nare gewaarwording betekenen, als een kandidaat geen beroep ontvangt. Toetsing van feiten en omstandigheden die hiertoe geleid hebben, zal een buitengewoon gecompliceerde en arbitraire afweging tot gevolg hebben. Lastig voor het deputaatschap, onplezierig voor de kandidaat. Voorstel is dan ook om een procedurele afhandeling te kiezen. Redelijkerwijs mag je van een kandidaat in deze situatie niet verwachten, dat hij zich langer dan drie jaar beroepbaar blijft stellen. In de tussentijd is het geen bezwaar, zelfs aan te bevelen, dat hij zich nuttig bezighoudt. Derhalve uitstel van betaling gedurende de periode van drie jaar beroepbaar zijn. Indien na drie jaar nog geen beroep is ontvangen wordt de studieschuld overeenkomstig artikel 12 van de regeling kwijtgescholden.

Aan artikel 12 van de Regeling studiefinanciering kan een nieuw lid 5 worden toegevoegd luidende: ‘Indien op een kandidaat gedurende een periode van drie jaar na zijn beroepbaarstelling geen enkel beroep wordt uitgebracht zal in afwijking van het in artikel 11 lid 2 letter a bepaalde kwijtschelding plaatsvinden analoog aan de kwijtscheldingsregeling zoals deze in de voorgaande leden van dit artikel is opgenomen.’

- b. Indien een kandidaat zich voorlopig niet beroepbaar stel kan dit een aantal oorzaken hebben zoals bijv. een nadere specialisatie of een studie in het buitenland. In deze gevallen kan een kandidaat een gemotiveerd verzoek om uitstel van betaling aan deputaten richten. Dit uitstel kan maximaal vijf jaar verleend worden. Deputaten zullen alvorens te beslissen advies bij de Theologische Universiteit inwinnen. De oorzaak van het zich voorlopig niet beroepbaar stellen kan ook gelegen zijn in psychosociale omstandigheden. In deze gevallen is een verklaring van een onafhankelijke derde vereist. Deputaten stellen voor om als psychosociale redenen de oorzaak zijn van het afbreken van de studie dan wel het zich niet beroepbaar stellen van een kandidaat uitstel van betaling te verlenen voor een periode van maximaal 5 jaar. Daarna kwijtschelding conform de regeling.

Aan artikel 12 kan verder een zesde lid worden toegevoegd dat als volgt luidt: ‘Indien een kandidaat zich om psychosociale reden niet beroepbaar stelt kunnen deputaten deze kandidaat op zijn verzoek gedurende een periode van maximaal 5 jaar uitstel van betaling verlenen. Het

door de kandidaat ingediende verzoek dient vergezeld te gaan van een verklaring van een onafhankelijke derde. Na deze periode van maximaal 5 jaar vindt kwijtschelding plaats overeenkomstig het in de voorgaande leden van dit artikel bepaalde.

- c. Gelet op het voorgaande zijn deputaten van mening dat vermeden moet worden in allerlei inhoudelijke afwegingen terecht te komen. Derhalve als een kandidaat in dienst van een der kerken een dergelijke taak vervult: kwijtschelding conform de regeling. De regeling heeft in dezen geen aanpassing.

Inzake besluit 2 van de generale synode te Leusden zijn deputaten van mening dat de regeling zoals deze nu luidt geen wijziging heeft. Enerzijds blijkt uit de ontwikkeling van de laatste jaren dat de toelagen voor extra boekengeld bijna niet (meer) door de studenten worden aangevraagd. Anderzijds vallen (ex-)studenten die zich niet beroepbaar stellen en waarop door de kerken geen beroep wordt gedaan voor een functie als genoemd in artikel 12.2b van de regeling onder de werking van artikel 11.2c. waardoor een terugbetalingsverplichting ontstaat.

5.2 Overige aanbevelingen

Deputaten verzoeken de generale synode de omvang van het deputaatschap terug te brengen tot 5 personen en daarnaast een drietal secundi te benoemen (zie hoofdstuk 1).

Zoals in hoofdstuk 3 van dit rapport is weergegeven verzoeken deputaten de generale synode een oordeel te vormen over het beleid ten aanzien van het werven van studenten in de theologie.

Verder verzoeken deputaten een opdracht van de generale synode, de eerstvolgende generale synode te mogen dienen met voorstellen rond het studiefinancieringsbeleid dat het hiervoor genoemde wervingsbeleid ondersteunt.

Goes, december 2001

Namens deputaten,

C. de Putter, voorzitter

A. Mol, secretaris

Inhoudsopgave

1 – SAMENSTELLING VAN HET DEPUTAATSCHAP	1
2 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	3
3 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	5
4 – UITVOERING	7
5 – CONCLUSIES/AANBEVELINGEN	9
5.1 Opdracht van de generale synode te Leusden	9
Uitwerking	9
5.2 Overige aanbevelingen	10
Inhoudsopgave	11

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VIII 2 –
Instructie voor deputaten
Studiefinanciering naar art. 19 KO**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Instructie voor deputaten Studiefinanciering naar art. 19 KO

Artikel 1

In deze instructie wordt verstaan onder:

- theologische universiteit: de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland, thans gevestigd in Kampen, Broederweg 15;
- deputaten: de generale deputaten naar artikel 19 van de kerkorde, benoemd door de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland;
- financiële commissie: de door en uit midden van de deputaten benoemde commissie die de aan de studenten te verlenen steun berekent;
- regeling studiefinanciering: de regeling studiefinanciering theologische studenten.

Artikel 2

De deputaten hebben tot taak naar artikel 19 van de kerkorde financiële steun te verlenen aan studenten aan de theologische universiteit. Zij dienen daarbij de bepalingen van de regeling studiefinanciering in acht te nemen. Ingeval van onvoorziene en ingrijpende ontwikkelingen op het gebied van de rijksstudiefinanciering zullen zij naar bevind van zaken handelen. Zij zullen daarbij doel en uitgangspunt van de kerkelijke steunverlening in het oog dienen te houden.

Artikel 3

1. Wanneer een deputaat of een secundus geen lid in volle rechten meer is van een van de Gereformeerde Kerken in Nederland, kan hij zijn functie niet langer uitoefenen en behoort hij zijn werkzaamheden te staken. Hij geeft van zo'n situatie onverwijld kennis aan de overige deputaten.
2. De deputaat of secundus die geen deel meer uitmaakt van het deputaatschap, zorgt ervoor dat binnen een week nadien alle bescheiden die hij als deputaat onder zijn berusting heeft, ter beschikking van het deputaatschap komen.

Artikel 4

Zo spoedig mogelijk na hun benoeming houden deputaten een constituerende vergadering, waarin zij uit hun midden een voorzitter, een secretaris, een penningmeester en een algemeen adjunct kiezen.

Artikel 5

Deputaten vergaderen ten minste tweemaal per jaar, waarvan ten minste eenmaal daadwerkelijk wordt samengekomen, en voorts wanneer de voorzitter en de secretaris dat wenselijk achten of wanneer ten

minste drie deputaten erom vragen. Indien de agenda dit toelaat, kan telefonisch of met gebruikmaking van andere telecommunicatieapparatuur worden vergaderd.

Artikel 6

Deputaten zullen de door de senaat van de theologische universiteit aangewezen waarnemer tijdig uitnodigen de vergaderingen bij te wonen.

Artikel 7

1. De voorzitter leidt de vergaderingen; het behoort tot zijn taak de zaken die moeten worden behandeld, duidelijk aan de orde te stellen; tevens draagt hij er zorg voor dat de besprekingen ordelijk verlopen.
De secretaris is belast met het opstellen van de notulen van de vergaderingen; een exemplaar van de ontwerp-notulen zendt hij zo spoedig mogelijk na afloop van de gehoudenvergadering aan de deputaten alsmede aan de in artikel 6 bedoelde waarnemer. Voorts voert hij de correspondentie en zorgt hij voor de bewaring van de notulen, de ingekomen correspondentie en een afschrift van de uitgaande stukken alsmede voor een goed beheer van de tot het archief van deputaten behorende stukken, met uitzondering van de in artikel 8 genoemde bescheiden.
De penningmeester is belast met de inning van de door de kerken verschuldigde financiële bijdragen, met het beheer van de inkomsten en het verrichten van de uitgaven. Hij draagt er in overleg met de voorzitter en de secretaris zorg voor dat de financiële middelen die niet op korte termijn nodig zijn, zo gunstig mogelijk worden belegd. Het boekjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.
2. Deputaten zorgen voor het aanvragen van de benodigde bankrekeningen en bepalen welke personen tekeningsbevoegdheid hebben.
3. Deputaten kunnen zich zo nodig verzekeren van administratieve bijstand.
4. Indien deputaten een administratieve medewerker belasten met het voeren van boekhouding of administratie, dienen zij zich ervan te vergewissen dat deze lid is van één van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Artikel 8

De deputaten benoemen uit hun midden een financiële commissie van ten minste drie personen. De commissie is belast met het berekenen van de aan de studenten te verlenen financiële steun. Zij controleert de juistheid van de door de studenten en hun ouders verstrekte gegevens. Zo nodig corrigeert zij achteraf op basis van nader verstrekte gegevens haar berekeningen. Zij zorgt voor een goed archiefbeheer van de door haar ontvangen bescheiden en van de afschriften van haar schriftelijke mededelingen en adviezen aan de deputaten.

Artikel 9

Deputaten zorgen ervoor dat op de voorlichtingsdagen inzake de studie aan de theologische universiteit voldoende informatiemateriaal aanwezig is betreffende de mogelijkheden tot financiële ondersteuning van de theologische studenten. Zij zullen aan ieder die zich aanmeldt, een aanvraagformulier toezenden dat, geheel ingevuld, uiterlijk 15 maart bij hen dient te worden ingeleverd.

Aan studenten aan wie reeds leningen zijn verstrekt en die nog staan ingeschreven aan de theologische universiteit, wordt ongevraagd een aanvraagformulier toegezonden.

Artikel 10

De ontvangen aanvraagformulieren worden zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk 1 mei, naar de financiële commissie gezonden ter berekening van de te verlenen steun.

Artikel 11

Met gegadigden voor steunverlening die zich voor het eerst melden, zal door de deputaten een gesprek betreffende hun aanvraag worden gevoerd. Voorts zullen de deputaten gedurende de periode van steunverlening jaarlijks een of meer gesprekken voeren met de betrokken studenten betreffende de voortgang van hun studie, hun financiële situatie en de besteding van de hun toegekende boeken-toelage. Over deze gesprekken rapporteren zij tijdig schriftelijk aan het deputaatschap.

Artikel 12

Deputaten zullen de studentenraad van de theologische universiteit als regel voor elke vergadering gelegenheid bieden tot mondeling overleg betreffende de toepassing van de regeling studiefinanciering theologische studenten.

Artikel 13

Binnen een termijn van drie maanden na ontvangst van de benodigde gegevens stellen deputaten de steunbedragen vast.

Zij doen volgens de meerjarenbegroting tot en met 2006 de nodige uitgaven en heffen daartoe een quotum van de kerken. Het totale bedrag dat van de kerken geheven mag worden, wordt bepaald op € 132.000 voor het jaar 2003, € 140.000 voor het jaar 2004, € 143.000 voor het jaar 2005 en € 148.000 voor het jaar 2006.

Artikel 14

Deputaten dienen hun financiële administratie jaarlijks te laten controleren door een accountant, die over die controle tijdig schriftelijk rapporteert.

Artikel 15

Deputaten dragen er zorg voor dat twee jaar nadat de studieschuld van een predikant of student geheel is kwijtgescholden, c.q. afgelost, het desbetreffende dossier wordt vernietigd.

Artikel 16

Deputaten dienen drie maanden voor de aanvang van de synode rechtstreeks aan de generale synode schriftelijk rapport uit te brengen van al hun werkzaamheden en van hun financiële beheer, voorzien van afschriften van de in artikel 14 bedoelde accountantsrapporten over de verstreken boekjaren. Een overeenkomstig rapport behoren zij aan die generale synode uit te brengen over de periode die bij de aanvang van de synode is verstreken sinds het begin van het voorgaande boekjaar.

In hun rapport dienen zij te omschrijven, in welke gevallen in de verslagperiode toepassing is gegeven aan de zgn. hardheidsclausule van de regeling studiefinanciering en hoe zij hebben voorzien in de gevallen waarin die regeling niet voorziet alsmede bij onvoorziene en ingrijpende ontwikkelingen als bedoeld in artikel 2.

In hun rapport geven zij zonodig adviezen in verband met mogelijke ontwikkelingen en veranderingen die op het gebied van de rijksstudiefinanciering zijn te verwachten.

Persoonlijke gegevens betreffende studenten die deputaten ter kennis van de generale synode wensen te brengen, dienen slechts in een vertrouwelijk rapport aan de generale synode te worden vermeld.

Vastgesteld door de Generale Synode te Zuidhorn, 24 mei 2002.

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VIII 3 –
Regeling betreffende de
studiefinanciering voor studenten aan
de Theologische Universiteit van de
Gereformeerde Kerken in Nederland**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Regeling betreffende de studiefinanciering voor studenten aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Begripsomschrijving

Artikel 1

In deze regeling wordt verstaan onder:

theologische universiteit:

de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland, thans gevestigd te Kampen, Broederweg 15;

deputaten:

de generale deputaten naar artikel 19 van de kerkorde benoemd door de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland;

student:

hij die als student aan de theologische universiteit staat ingeschreven dan wel als cursist de vooropleiding aan deze universiteit volgt;

studiejaar:

de periode van 1 september van het jaar tot en met 31 augustus van het daarop volgende jaar;

gezinstoeslag:

de wettelijke toeslag als bedoeld in artikel 13 van de Wet op de studiefinanciering;

boekentoelage:

het bedrag dat gedurende de in deze regeling bedoelde periode wordt toegekend aan een student die het propedeutische examen met goed gevolg heeft afgelegd en dat bestemd is voor de opbouw van een basisbibliotheek;

WSF:

Wet op de studiefinanciering.

Financiële steun in de vorm van leningen

Artikel 2

Deputaten kunnen financiële steun verlenen aan studenten die staan ingeschreven aan de theologische universiteit en die het voornemen hebben predikant te worden van een gereformeerde kerk in Nederland of van een buitenlandse kerk waarmee De Gereformeerde Kerken in Nederland kerkelijke gemeenschap oefenen naar artikel 47 van de kerkorde.

Artikel 3

1. Deputaten verlenen de financiële steun per kalenderjaar of gedeelte daarvan in de vorm van renteloze leningen die in maandelijkse termijnen aan de student worden uitbetaald.
2. Als renteloze lening kan worden verstrekt:
  - a. een boekentoeelage,
  - b. een extra bedrag voor ziektekostenverzekering
  - c. voor studenten bedoeld in artikel 5 lid 1 sub b een maanbudget als genoemd in de WSF, verhoogd met een bedrag voor vervoerskosten ter compensatie van de OV-kaart en eventueel de gezinstoeslag.

Overeenkomstige toepassing wettelijke regeling

Artikel 4

1.
  - a. Deputaten stellen jaarlijks de hoogte van de in artikel 3 lid 2 sub a genoemde boekentoeelage vast.
  - b. Toekenning van de boekentoeelage vindt plaats zonder dat rekening wordt gehouden met het inkomen van de student.
  - c. Het ouderlijk inkomen is van belang voor de bepaling van de hoogte van de boekentoeelage. Indien de student de aanvullende beurs krachtens de WSF aanvraagt wordt ingevolge de WSF een kortingsbedrag berekend dat maatgevend is voor de hoogte van de aanvullende beurs. Wanneer meerdere studiefinancieringsgerechtigde kinderen van de ouders van de student een aanvullende beurs hebben aangevraagd wordt het kortingsbedrag krachtens de WSF verdeeld over deze kinderen. Voor zover het kortingsbedrag hoger is dan de (fictief) toegekende aanvullende beurs van de WSF gerechtigde kinderen wordt het meerdere in mindering gebracht op de boekentoeelage.
  - d. Indien de student gehuwd is met een financieel afhankelijke echtgenote wordt geen rekening gehouden met haar inkomen.
  - e. Indien de student gehuwd is met een financieel onafhankelijke echtgenote en die echtgenote een netto inkomen per jaar ontvangt, dat de genormeerde partnertoeslag krachtens de WSF op jaarbasis vermeerderd met € 2.270,- te boven gaat, wordt het meerdere gekort op de boekentoeelage.
2. Aan de student kan, ten behoeve van zijn financieel afhankelijke echtgenote en zijn kinderen en indien hij behoort tot de categorie studenten genoemd in artikel 5 lid 1 sub b ook ten behoeve van zich zelf, een extra bedrag voor ziektekostenverzekering worden toegekend. De hoogte van dat bedrag is gebonden aan een maximum, dat jaarlijks door deputaten wordt vastgesteld. Het totale bedrag voor ziektekostenverzekering gaat de werkelijk betaalde premie niet te boven.
3. Ter bepaling van de financieel afhankelijke dan wel onafhankelijke echtgenote is artikel 13 WSF – toeslag partner – van overeenkomstige toepassing.
4. Voor toekenning van leningen als genoemd in artikel 3 lid 2c aan studenten bedoeld in artikel 5 lid 1 sub b worden naar analogie de wettelijke bepalingen krachtens de WSF toegepast.
5. Indien de overeenkomstige toepassing van de rijksregeling vervat in de WSF volgens deputaten tot onaanvaardbare consequenties leidt, handelen zij zoveel mogelijk naar de geest van deze regeling voor de studiefinanciering van theologische studenten.

Artikel 5

1. Voor de toekenning van een lening kan in aanmerking komen:
  - a. de student die in aanmerking komt voor studiefinanciering ingevolge de WSF, echter alleen indien hij voldoet aan de voorwaarden gesteld in artikel 4 lid 2 en/of artikel 6 lid 3;
  - b. de student die anders dan door veronachtzaming van de wettelijke voorschriften niet voor studiefinanciering ingevolge de WSF in aanmerking komt en die volgens deputaten op bijzondere gronden wel aanspraak heeft op financiële steun.
2. Een aanvraag van de in het vorige lid sub b bedoelde student dient vergezeld te gaan van een goed onderbouwd schriftelijk positief advies van de senaat van de theologische universiteit.
3. Een student die de leeftijd van 27 jaar heeft bereikt, kan niet eerder dan ingaande het tweede studiejaar ondersteuning zoals bedoeld in artikel 3 lid 2 van deputaten ontvangen. In het eerste studiejaar en eventueel tijdens de vooropleiding kan een lening voor college- en boekengeld en reiskosten worden toegekend.

Tijdsduur van de ondersteuning

Artikel 6

1. Renteloze leningen worden, behoudens het bepaalde in lid 2, toegekend gedurende ten hoogste zeven achtereenvolgende studiejaar, gerekend vanaf het begin van het propedeutisch jaar.
2. Deputaten kunnen op zijn verzoek de steunverlening aan een ingeschreven student na het verstrijken van de in lid 1 bedoelde periode voortzetten. Alvorens te beslissen winnen zij schriftelijk informatie in bij de senaat van de theologische universiteit. Indien zij tot voortzetting van steunverlening besluiten, zal deze bestaan uit een renteloze lening die geheel moet worden terugbetaald overeenkomstig het bepaalde in artikel 11. In dit geval vindt geen kwijtschelding plaats volgens artikel 12.
3. Renteloze leningen voor de boekentoeelage worden toegekend aanvangende in het tweede theologische studiejaar, doch niet eerder dan nadat het propedeutisch examen met goed gevolg is afgelegd, alsmede gedurende de daarop volgende vier studiejaar.
4. Wanneer een steunbedrag gewijzigd moet worden of een studieperiode niet het gehele studiejaar omvat, wordt aan elke maand een twaalfde deel van het jaarbedrag toegerekend.
5. De renteloze leningen worden verleend tot uiterlijk de maand waarin de student is afgestudeerd.
6. De steunverlening aan een student wordt beëindigd als deputaten menen dat zijn studie, mede gezien de informatie van de senaat van de theologische universiteit, onvoldoende vorderingen vertoont. Eveneens als deputaten constateren dat hij bij herhaling tekort schiet in het verstrekken van de door de deputaten aan hem gevraagde informatie. Zij kunnen dan eventueel de steunverlening tijdelijk staken.

Verzoeken om financiële steun

Artikel 7

1. Hij die voor het eerst financiële steun verlangt, behoort daartoe een verzoek in te dienen bij deputaten vóór 15 maart van het jaar waarin het studiejaar aanvangt. Daartoe behoort gebruik te worden gemaakt van een door deputaten vastgesteld aanvraagformulier.
2. Aan studenten aan wie reeds leningen zijn verstrekt en die nog staan ingeschreven aan de theologische universiteit wordt ongevraagd een aanvraagformulier toegezonden.

Informatie aan de student

Artikel 8

1. Deputaten stellen een student die om financiële steun heeft verzocht uiterlijk drie weken na het nemen van hun beslissing op zijn aanvraag schriftelijk hiervan in kennis.
2. Indien tijdens of na afloop van een kalenderjaar blijkt dat de verschuldigde ouderbijdrage of de draagkracht van de student of van zijn echtgenote afwijkt van de raming kunnen deputaten de berekening van de steunbedragen herzien. Van zo'n herziening zullen zij de betrokken student zo spoedig mogelijk schriftelijk verwittigen. Deputaten zijn bevoegd de verschillen in uitkomsten met de studenten te verrekenen.
3. Deputaten stellen een student die steun ontvangt zo spoedig mogelijk schriftelijk en geargumenteed in kennis van hun beslissing de financiële steunverlening te staken of te beëindigen.

Verzoek om herziening van beslissing

Artikel 9

1. Een student kan schriftelijk en met redenen omkleed aan deputaten verzoeken om herziening van hun beslissing ten aanzien van de hem al of niet toegekende steun, uiterlijk drie maanden na de dagtekening van hun beslissing.
2. Deputaten beslissen op een dergelijk verzoekschrift zo spoedig mogelijk nadat het is ingediend. Het bepaalde in lid 1 van artikel 8 is van overeenkomstige toepassing. Op zijn verzoek stellen zij voordat zij een beslissing nemen de student in de gelegenheid zijn verzoek om herziening mondeling toe te lichten.

Informatie aan deputaten

Artikel 10

1. Een student die financiële steun vraagt of ontvangt alsmede zijn ouders en zijn eventuele echtgenote zijn verplicht alle medewerking te verlenen aan deputaten en de door hen ter uitvoering

- van deze regeling noodzakelijk geachte gegevens betreffende hun financiële draagkracht schriftelijk binnen de gestelde termijnen te verstrekken.
2. Zij behoren de noodzakelijke gegevens op het in artikel 7 bedoelde aanvraagformulier te verstrekken zoveel mogelijk naar de toestand bij het begin van het studiejaar c.q. kalenderjaar. Kunnen ze nog niet volledig worden omschreven dan behoren zij ze schriftelijk aan deputaten door te geven zodra dat wel mogelijk is. Indien in de loop van het jaar wijzigingen optreden in de persoonlijke omstandigheden, de woonsituatie of de inkomenspositie van de student of zijn eventuele echtgenote behoort hij de wijzigingen zo spoedig mogelijk schriftelijk aan deputaten door te geven.
  3. Een student behoort ten aanzien van de bestemming van de hem toegekende boekentoeelage behoorlijk overleg te plegen met deputaten. Daartoe behoort hij jaarlijks op het door hen bepaalde tijdstip, voor het eerst nadat het propedeutisch examen is gehaald, schriftelijk aan hen een overzicht te verstrekken van door hem aangeschafte of aan te schaffen studieboeken.
  4. Een student die steun ontvangt behoort, als deputaten hem daarom verzoeken, tijdig en in voldoende mate aan hen schriftelijk of mondeling informatie te verstrekken over de voortgang van zijn studie.
  5. De student dient deputaten onverwijld schriftelijk in te lichten wanneer hij zijn studie in de theologie afbreekt of anderszins in omstandigheden komt te verkeren waardoor de toekenning en uitkering van steunbedragen vervalt.

Terugbetaling van leningen

Artikel 11

1. Een student die renteloze leningen heeft ontvangen, behoort deze aan deputaten terug te betalen, tenzij kwijtschelding plaatsvindt overeenkomstig artikel 12.
2. Terugbetaling dient plaats te vinden:
  - a. als de student zijn studie aan de theologische universiteit heeft voltooid;
  - b. als de student zijn studie aan de theologische universiteit afbreekt of daarvan wordt uitgesloten;
  - c. als de student niet langer voornemens is predikant te worden bij een gereformeerde kerk in Nederland of een buitenlandse zusterkerk;
  - d. als de student of de andere in artikel 10 bedoelde personen ondanks herhaalde aanmaning nalaten een of meer daar omschreven informatieonderdelen aan deputaten te verstrekken;
  - e. als de steunverlening wordt beëindigd op grond van artikel 6 lid 6.
3. Terugbetaling van de boekentoeelage dient bovendien plaats te vinden als de student:
  - a. na voltooide opleiding zich niet binnen de gebruikelijke tijd beroepbaar laat stellen of dan niet beroepbaar gesteld wordt binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland of een buitenlandse zusterkerk als bedoeld in artikel 2, tenzij de student aansluitend de postdoctorale studie aan de theologische universiteit volgt.
  - b. na beroepbaarstelling geen van de op hem uitgebrachte beroepen aanvaardt of na aanvaarding van een beroep zich alsnog terugtrekt en geen ander beroep aanneemt;
  - c. na beroepbaarstelling zich als lid onttrekt aan of wordt afgesneden van een gereformeerde kerk in Nederland of van een buitenlandse zusterkerk waartoe hij behoort;

- d. predikant geworden, zich als lid onttrekt aan de gereformeerde kerk in Nederland of de buitenlandse zusterkerk waartoe hij behoort, of wordt afgezet naar de artikelen 79 en 80 van de kerkorde of ophoudt predikant te zijn naar artikel 15 van de kerkorde.
4. In het geval bedoeld in lid 3 onder d geldt de terugbetalingsplicht slechts voor het bedrag dat openstaat na kwijtschelding van een gedeelte van de leningen naar tijdsevenredigheid overeenkomstig het bepaalde in artikel 12.
5. Het verschuldigde bedrag is ineens invorderbaar. Stuit terugbetaling ineens op bezwaren dan kunnen deputaten op een met redenen omkleed verzoekschrift toestaan dat terugbetaling plaats vindt in een aantal door hen te bepalen termijnen en onder door hen te stellen voorwaarden. De periode van terugbetaling omvat maximaal 15 jaar. Het bedrag dat jaarlijks ten hoogste moet worden terugbetaald wordt vastgesteld op basis van de financiële draagkracht van de schuldplicht overeenkomstig de vigerende rijksregeling.

Kwijtschelding

Artikel 12

1. Onverminderd het bepaalde in artikel 6 lid 2 worden de aan een student als bedoeld in artikel 5 lid 1 sub b verstrekte leningen kwijtgescholden tot een bedrag dat overeenkomt met de som van de basisbeurs en – in voorkomende gevallen – de gezinstoeslag volgens de WSF, verhoogd met het bedrag voor vervoerskosten ter compensatie van de OV-kaart. De kwijtschelding geschiedt in vijftien gelijke jaarlijkse termijnen gerekend vanaf het tijdstip waarop voor de student ingevolge artikel 11 lid 2 de terugbetalingsplicht ontstaat.
2. De aan een student verstrekte leningen in de vorm van boekentoeelage worden kwijtgescholden in tien gelijke jaarlijkse termijnen gerekend vanaf het tijdstip waarop hij
  - a. is bevestigd als predikant in een gereformeerde kerk in Nederland of een buitenlandse zusterkerk als bedoeld in artikel 2.
  - b. is verbonden als assistent in opleiding (AIO) aan de in artikel 1 genoemde theologische universiteit of is verbonden als medewerker in de dienst van de evangelieverkondiging aan een Gereformeerde Kerk in Nederland.
3. Kwijtschelding vindt ook plaats wanneer de student, kandidaat of predikant bedoeld in het voorgaande lid overlijdt of door langdurige invaliditeit niet in staat zal zijn studie te voltooien of werkzaamheden als predikant te verrichten dan wel uit dien hoofde als predikant is geëmeriteerd. De hierboven bedoelde invaliditeit dient te worden aangetoond door twee medische verklaringen, waarvan in ieder geval één niet door de eigen huisarts is afgegeven. Andere bijzondere omstandigheden kunnen deputaten eveneens aanleiding geven tot gehele of gedeeltelijke kwijtschelding.
4. Van elke kwijtschelding verwittigen deputaten onverwijld schriftelijk de student, kandidaat of predikant of in voorkomende gevallen zijn nabestaanden.
5. Indien op een kandidaat gedurende een periode van twee jaar na zijn beroepbaarstelling geen enkel beroep wordt uitgebracht, zal in afwijking van het in artikel 11 lid 2 letter a bepaalde kwijtschelding plaatsvinden analoog aan de kwijtscheldingsregeling zoals deze in de voorgaande leden van dit artikel is opgenomen.
6. Indien een kandidaat zich om psychosociale redenen niet beroepbaar stelt, kunnen deputaten deze kandidaat op zijn verzoek gedurende een periode van maximaal vijf jaar uitstel van beta-

ling verlenen. Het door de kandidaat in te dienen verzoek dient vergezeld te gaan van een verklaring van een onafhankelijke deskundige. Na deze periode van maximaal vijf jaar vindt kwijtschelding plaats overeenkomstig het in de vorige leden van dit artikel bepaalde.

Overgangsbepaling

Artikel 13

Voor studenten die door deputaten zijn gesteund overeenkomstig de door de Generale Synode van Leeuwarden 1990 vastgestelde en in 1993 en 1996 gewijzigde “regeling studiefinanciering theologische studenten”, gelden ten aanzien van terugbetaling en kwijtschelding de bepalingen van die regeling en de eventuele aanvullende bepalingen van deputaten.

Hardheidsclausule

Artikel 14

Deputaten zijn bevoegd ten aanzien van een student of kandidaat tegemoet te komen aan een bijzondere situatie of aan onbillijkheden van overwegende aard die zich bij de toepassing van deze regeling voordoen en daarbij af te wijken van de voorgaande bepalingen.

Onvoorziene gevallen

Artikel 15

In gevallen waarin deze regeling niet voorziet of welke voor tweërlei uitleg vatbaar zijn, beslissen deputaten.

Titel

Artikel 16

Deze regeling kan worden aangehaald als “Regeling studiefinanciering theologische studenten”.

Inhoudsopgave

REGELING BETREFFENDE DE STUDIEFINANCIERING VOOR STUDENTEN AAN DE THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND	
Begripsomschrijving	1
Artikel 1	1
Financiële steun in de vorm van leningen	1
Artikel 2	1
Artikel 3	2
Overeenkomstige toepassing wettelijke regeling	2
Artikel 4	2
Artikel 5	3
Tijdsduur van de ondersteuning	3
Artikel 6	3
Verzoeken om financiële steun	4
Artikel 7	4
Informatie aan de student	4
Artikel 8	4
Verzoek om herziening van beslissing	4
Artikel 9	4
Informatie aan deputaten	4
Artikel 10	4
Terugbetaling van leningen	5
Artikel 11	5
Kwijtschelding	6
Artikel 12	6
Overgangsbepaling	7
Artikel 13	7
Hardheidsclausule	7
Artikel 14	7
Onvoorziene gevallen	7
Artikel 15	7
Titel	7
Artikel 16	7
Inhoudsopgave	8

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VIII 4 –
Rapport van deputaten Curatoren van
de Theologische Universiteit**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Inleiding

Dit is een rapport van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen. Deputaten doen hierin aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, die D.V. op 3 april 2002 te Zuidhorn bijeenkomt, verantwoording van hun werkzaamheden in de periode september 1999 – oktober 2001.

Het curatorium dankt de Here dat de universiteit in de afgelopen jaren haar werk ten dienste van de kerken in de opleiding tot de dienst van het Woord heeft kunnen doen.

In deze jaren heeft vooral de ontwikkeling van visie en beleid centraal gestaan. Het gaat dan om doelstelling en functioneren van de universiteit, terzake van onderwijs, onderzoek en kerkelijke dienstverlening. Daarbij komt dat de inrichting van het hoger onderwijs in Nederland in sterke ontwikkeling is.

Een en ander heeft consequenties voor bestuur en organisatie van de universiteit. De werkzaamheden aan de universiteit stonden de afgelopen jaren in het teken hiervan

Dit rapport is door deputaten voor generaal-synodale publicaties drie maanden voor de aanvang van de generale synode aan alle kerken toegestuurd.

1.1 Samenvatting

Een eigentijdse universiteit te midden van de kerken

Met dankbaarheid mag worden vastgesteld dat het werk aan de Theologische Universiteit goede voortgang mocht hebben. Dat geldt ook voor de uitbouw van de bibliotheek.

Prof. dr. B. Kamphuis en prof. dr. G. Kwakkel mochten promoveren. Prof. dr. J. van Bruggen nam afscheid als hoogleraar. Dr. P.H.R. van Houwelingen werd benoemd als zijn opvolger.

De studie in Kampen is een mooie en zinvolle studie. En er is volop werk in de kerk. Die boodschap wil de universiteit aan alle vwo-leerlingen overbrengen.

De universiteit startte een visiediscussie. Nagedacht werd over de vraag wat veranderingen in kerk en samenleving voor de universiteit betekenen.

Volgens plan werden na grondige bespreking verbeteringen aangebracht in de bestuursstructuur.

De universiteit is gestart met voorbereiding van een nieuwe opzet van het onderwijsprogramma: de bachelor-masterstructuur. Afgestudeerden heten over enkele jaren geen doctorandus meer maar master. Het nieuwe systeem biedt de universiteit nieuwe kansen op verschillende terreinen. Maar er moet ook een aantal vragen onder ogen worden gezien voor het nieuwe systeem kan worden ingevoerd. De universiteit bereidt zich ook voor op de belangrijke kwaliteitscontrole door de overheid in 2003. Een systeem van interne kwaliteit is in aanbouw. Alleen als een keurmerk wordt verkregen houdt de TU de rechten van universiteit. Er zit veel werk aan vast, maar de universiteit kan er ook winst mee halen.

Het wetenschappelijk onderzoek werd verder uitgebouwd. De onderzoeksprogramma's werden voorlopig vastgesteld en de samenwerking met de Theologische Universiteit Apeldoorn werd intensiever. Voor het eerst werd als proef een wetenschappelijk jaarverslag opgesteld.

In het kader van de kerkelijke dienstverlening werden alle taken geïnventariseerd die de universiteit op dit vlak uitvoert. Er werd een start gemaakt met de beleidsvorming op het terrein van de kerkelijke diensten. Andere aanbieders van kerkelijke diensten werden uitgenodigd voor een gesprek om te zien of samenwerking mogelijk is.

De universiteit geeft cursussen aan afgestudeerde predikanten. Drie cursussen konden worden aangeboden, over de nieuwere theologie, over Paulus en over gemeenteopbouw. De cursussen zijn goed ontvangen door de deelnemers.

Het bestuur heeft een personeelsreglement vastgesteld. Het handboek voor het personeel kan eind 2001 klaar zijn. Op de vernieuwde Schooldag komen meer jongeren af dan ooit. De eigentijdse bijeenkomsten trekken ook veel gezinnen met jongere kinderen. Ook in de Schooldagkrant heeft de universiteit een middel gevonden om alle kerkleden te bereiken. De Schooldagzondag, waarop docenten her en der in het land preken, draagt eveneens bij aan de versterking van de band met de kerken.

Het doel van de gestarte TU-bezinningsreeks is kerkleden mee te laten delen in de vruchten van het theologische onderzoek dat wordt verricht aan de universiteit.

De samenwerking met Apeldoorn werd intensiever en ook met de Gereformeerde Hogeschool werd samenwerking gezocht. De universiteit is medeverantwoordelijk voor de opleiding Kerkelijk Werker. Die opleiding is in 2000 van start gegaan. De cantorij van de universiteit zorgde bij vele gelegenheden voor een prachtige muzikale omlijsting.

De universiteit mocht zonder financiële zorgen haar werk verrichten.

1.2 Globaal beleidsoverzicht

Het werk aan de Theologische Universiteit in Kampen had in de afgelopen jaren goede voortgang. Om goed beleid te kunnen maken werd in de afgelopen jaren nagedacht over de visie op de toekomst van de universiteit. De vraag was bijvoorbeeld welke veranderingen in kerk en samenleving consequenties moeten hebben voor het onderwijs aan de universiteit. Een voorbeeld: Het studiehuis in het VWO vraagt ook om een andere onderwijsmethodiek aan de universiteit. En de vraag is gesteld op welke taken en werkzaamheden de toekomstige predikanten moeten worden voorbereid.

Op allerlei beleidsterreinen zijn veranderingen in gang gezet. Op het terrein van het *onderwijs* werkt de universiteit hard aan de invoering van de bachelor-masterstructuur. Het is een nieuwe opzet voor het hoger onderwijs. De doctorandustitel verdwijnt en de mastertitel komt er voor in de plaats. In 2003 wordt de universiteit door de overheid beoordeeld op kwaliteit. Als de universiteit slaagt mag zij de rechten van universiteit behouden. De overheid verleent dan een keurmerk. De TU hecht er aan om dit keurmerk te verkrijgen. Daarom werd begin 2001 gestart met de ontwikkeling van een systeem voor interne kwaliteitszorg. De universiteit werkt daarom ook steeds meer samen met de Theologische Universiteit Apeldoorn (TUA) en de Gereformeerde Hogeschool (GH). De universiteit hecht veel belang aan deze samenwerking: samen sta je sterker en je kunt veel van elkaar leren.

Op het terrein van het *wetenschappelijk onderzoek* werden onderzoeksprogramma's opgesteld. De samenwerking met de (TUA) werd hier intensiever. De resultaten van het onderzoek zijn voor het eerst samengevat in een wetenschappelijk jaarverslag. Het was een proef. Het jaarverslag werd nog niet gepubliceerd.

Voor het eerst in de geschiedenis van de universiteit werd de *kerkelijke dienstverlening* systematisch in kaart gebracht. Het gaat om postacademisch onderwijs, adviezen aan kerken en kerkleden, adviezen aan deputaatschappen en synodes, enz. Er werd een start gemaakt met de beleidsvorming op deze terreinen. De universiteit zocht contact met andere aanbieders van kerkelijke diensten. De universiteit wil nagaan of samenwerking met die instelling mogelijk is.

Voor het eerst heeft de universiteit cursussen voor predikanten aangeboden. Het waren er drie: over de nieuwere theologie, over Paulus en over gemeenteopbouw. De universiteit is er van overtuigd dat ook predikanten een leven lang moeten leren.

De universiteit streeft ernaar in alle opzichten een volwassen organisatie te worden. Zo wordt ook hard gewerkt aan een goed personeelsbeleid en wordt de werving van studenten professioneler aangepakt. De universiteit wil graag een positieve band met de kerken. Zij doet haar uiterste best om de binding met de kerken te verbeteren. De vernieuwde Schooldag helpt daarbij. Aparte jongeren- en jeugdbijeenkomsten trekken veel bezoekers. De Schooldagkrant komt bij alle kerkleden en op de Schooldagzondag komen docenten preken in alle delen van het land. Er zijn plannen voor het uitbrengen van een extra krant in het voorjaar. Het is de bedoeling dat deze krant gericht is op het overbrengen van informatie over de ontwikkelingen aan de universiteit.

1.3 Besluiten GS Leusden 1999 ten aanzien van de universiteit

De Generale Synode Leusden 1999 heeft ten aanzien van de Theologische Universiteit, samengevat, de volgende besluiten genomen (voor de officiële tekst van artikel 77 en 78 van de Acta Generale Synode van Leusden 1999, zie bijlage 1).

- het gevoerde beleid goed te keuren (Acta art. 77, besluit 1);
- de nieuwe bestuursstructuur goed te keuren evenals het gewijzigde Statuut; deputaten op te dragen de structuur te evalueren; daarbij met name aandacht te geven aan de omvang van de Dagelijkse Leiding; voorstellen te doen voor aanpassing van het Statuut; het Statuut uit te werken in regelingen (Acta art. 77, besluiten 3 en 8a, b en c);
- in te stemmen met de benoeming van de Secretaris van de Universiteit (Acta art. 77, besluit 4);
- het akkoord van samenwerking van de universiteiten Kampen en Apeldoorn (TUA) goed te keuren (Acta art. 77, besluit 5);
- de meerjarenbegroting goed te keuren; de stijging van de quota te indexeren op 2% per jaar (Acta art. 77, besluit 6).

De universiteit wordt voorts opgedragen

- bij het bestuur van de universiteit met name aandacht te geven aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek (Acta art. 77, besluit 7a);
- attent te zijn op mogelijkheden tot uitbreiding van de samenwerking met de TUA (Acta art. 77, besluit 7b);
- aanleg van (het tweede deel van) het netwerk na te streven binnen de bestaande budgettaire kaders (Acta art. 77, besluit 7c);
- naast de accountantsverklaring jaarlijks ook een managementletter te laten opstellen (Acta art. 77, besluit 7d);

- de volgende synode te dienen met plannen voor onroerend goed, met een investeringsprognose, een formatieplan en een onderzoeksplan (Acta art. 77, besluit 7e);
- na te gaan of er mogelijkheden zijn voor postacademisch onderwijs en zo ja, er mee te starten (Acta art. 77, besluit 7f);
- voorstellen te doen voor beheersing van de uitgaven (Acta art. 77, besluit 8d);
- onderzoek te doen naar andere vormen van financiering (Acta art. 77, besluit 8e);
- inspanningen te vergroten om het meeleven van de kerken te bevorderen (Acta art. 77, besluit 8f)
- ‘de stichting’ te laten voortbestaan (Acta art. 77, besluit 9);
- voorstellen te doen t.a.v. salarisschalen, periodieke verhogingen van salarissen, duur en omvang van dienstverbanden (Acta art. 77, besluit 10); te onderzoeken of verruiming of flexibilisering van de leeropdracht mogelijk of gewenst is; bij vacatures na te gaan of interne vervulling tot de mogelijkheden behoort; eventuele wijzigingen in aangepane contracten aan de volgende synode voor te leggen. (Acta art. 77, besluit 10);
- de regeling preekbevoegdheid aio’s te evalueren en voorstellen te doen terzake de preekbevoegdheid van aio’s (Acta art. 78, besluit 3).

---

2 – Bestuur

2.1 Samenstelling en personalia

De Generale Synode Leusden 1999 benoemde de volgende deputaten-curatoren. De eerste negen zijn predikanten-theologen. Zij worden vermeld in de volgorde van de particuliere synodes die hen hebben voorgedragen. De volgende vijf zijn benoemd om hun deskundigheid op onderwijskundig, juridisch of financieel gebied.

Het jaartal geeft het jaar aan waarin zij volgens het door de synode vastgestelde rooster behoren af te treden. Naast de primi staan de voor hen benoemde secundi vermeld.

Primi	Secundi
drs. H. Drost, Haren (2005)	dr. L.J. Joosse, Groningen
ds. J. Kruidhof, Drachten (2008)	ds. J. van Benthem, Drachten
ds. A. de Snoo (s), Assen (2002)	ds. K.J. Kapteyn, Hoogeveen
drs. J.W. van der Jagt, Dalfsen (2005)	drs. P.L. Voorberg, Emmeloord
ds. B. van Zuijlekom, Harderwijk (2002)	ds. M.H. Sliggers, Arnhem
ds. C.J. Mewe Spakenburg (2008)	dr. P.H.R. van Houwelingen, Nijkerk
drs. J. Luiten, Alkmaar (2002)	drs. E. Brink, Waddinxveen
ds. P. Niemeijer, Den Helder (2008)	ds. M. Heemskerk, Rozenburg
drs. J.J. Burger, Axel (2008)	drs. J.B. de Rijke, Eindhoven
prof. dr. ir. P.G. Bakker, Krimpen aan den IJssel (2008)	prof. dr. L. Hordijk, Hoogland
D. Laan RA, Renkum (2008)	H.C. Neumann RA, Hoogeveen
mr. P.T. Pel, Hattem (2005)	mr. drs. G. Stellingwerf, Burgum
drs. B. Siepel, Lelystad (2008)	K. Dikkema, Harderwijk
drs. D. Slot, Zeist (2008)	drs. S. de Vries, Groningen

In het moderamen werden verkozen en benoemd:

- ds. A. de Snoo als president
- drs. J. Luiten als secretaris
- drs. J.W. van der Jagt als assessor
- D. Laan RA als financieel deskundige
- mr. P.T. Pel als assessor en juridisch deskundige

2.2 Vergaderingen

Het complete curatorium vergaderde als regel vier keer per jaar. Tussentijds onderhoudt het moderamen contact met de Dagelijkse Leiding. De vergaderingen van het curatorium worden voorbereid door de Dagelijkse Leiding in overleg met het moderamen.

Bijzondere vergaderingen:

- 2 september 1999 samen met de docenten, met bezinning over de plaats van de universiteit;
- 11 november 2000 een conferentie samen met de Dagelijkse Leiding, het wetenschappelijk personeel, een delegatie van de studentenraad en sprekers van buiten, als start voor de visie-discussie voor het beleid van de komende jaren;
- 18 december 2000 samen met de curatoren van de Theologische Universiteit te Apeldoorn en wederzijdse docenten. Deze vergadering stond in het kader van de groeiende samenwerking tussen beide universiteiten en ging over de theologische encyclopedie.

2.3 Bestuursstructuur

(Zie ook bijlage 2: *rapport Evaluatie bestuursstructuur Theologische Universiteit*)

2.3.1 Inleiding

In 1997 werd de nieuwe bestuursstructuur van kracht. Op de generale synode van Leusden werd de structuur aanvaard. De synode onderstreepte het voornemen van het curatorium om de structuur na verloop van tijd grondig te evalueren. Die evaluatie is in 2000-2001 gehouden en kon onlangs worden afgerond.

2.3.2 Opdracht

De Generale Synode Leusden 1999 droeg deputaten-curatoren inzake de bestuursstructuur op (Acta art. 77, besluit 8a, b):

- a. de nieuwe bestuursstructuur zorgvuldig te evalueren, met name ook op het punt van de personele omvang van de dagelijkse leiding, en goede aandacht te geven aan wat door docenten en ander personeel eventueel als punt van zorg of moeite wordt gesignaleerd;
- b. mede op basis van de opgedane ervaring en evaluatie de volgende generale synode voorstellen te doen tot integrale en definitieve aanpassing van het Statuut,

met als gronden:

- a. deputaten-curatoren hebben te kennen gegeven dat nog niet alles van de nieuwe bestuursstructuur uitgekristalliseerd is. Evaluatie kan zwakheden van de nieuwe structuur aan het licht brengen;
- b. deputaten-curatoren hebben aangegeven dat nadere herziening van het Statuut nodig is.

2.3.3 Evaluatie

De evaluatie van de bestuursstructuur is zorgvuldig en breed ter hand genomen. Zorgvuldigheid was geboden omdat de invoering van de bestuursstructuur niet alleen een culturomslag betekende, maar ook onbedoeld moeiten gaf in de onderlinge verhoudingen. De vernieuwing had formeel haar beslag

gekregen, tenslotte in het besluit van de synode, maar vervolgens moest er in de praktijk mee gewerkt worden. Daarin werd duidelijk dat de voorgenomen evaluatie breed en zorgvuldig moest plaatsvinden.

Voorafgaande aan de eigenlijke evaluatie heeft de te volgen werkwijze bij de evaluatie aparte aandacht gehad via een daartoe ingestelde commissie.

Dit leidde tot de instelling van de commissie Evaluatie Bestuursstructuur. De commissie kreeg als opdracht eerst in eigen commissiekring de bestuursstructuur te evalueren, voorstellen voor aanpassing te formuleren en daarna met medewerkers en curatoren in gesprek te gaan. De commissie zou rechtstreeks aan het curatorium rapporteren. De Dagelijkse Leiding functioneerde hierbij niet, zoals anders gebruikelijk is, als beleidsvoorbereidend orgaan.

De commissie werkte vanuit drie invalshoeken:

1. vanuit de destijds in 1997 geformuleerde doelen;
2. vanuit het verwachtingspatroon dat intern ten opzichte van de organisatie bestaat;
3. vanuit het verwachtingspatroon dat extern ten opzichte van de organisatie bestaat.

De commissie heeft d.d. 2 juli 2001 een uitvoerig eindrapport uitgebracht, volgens opdracht direct aan het curatorium. Het is als bijlage bij dit rapport gevoegd.

De evaluatie en verwerking ervan, in overleg met de diverse geledingen van de universiteit en in voorstellen tot bijstelling, hebben veel tijd gevraagd. Maar het resultaat is dan ook dat er nu in de kring van de universiteit grote overeenstemming bestaat over de manier waarop de universiteit bestuurd moet worden.

2.3.4 Conclusies van de evaluatie

Het door het curatorium grotendeels aanvaarde rapport van de commissie Evaluatie Bestuursstructuur noemt enkele conclusies van de evaluatie (commissierapport paragraaf 0):

- De nieuwe structuur heeft er aan bijgedragen dat de beleidsvorming op allerlei terreinen in een stroomversnelling is terechtgekomen. De slagvaardigheid nam toe. Voor het personeel kwam er een duidelijk aanspreekpunt, hetgeen de rechtsgelijkheid ten goede kwam. De ontwikkeling van het personeelsbeleid kwam goed op gang. Docenten konden zich meer concentreren op hun kerntaken omdat het aantal vergaderingen voor hen aanmerkelijk verminderde. Daarbij moet worden aangetekend dat docenten wel worden geconsulteerd bij de totstandkoming van het beleid inzake de primaire processen. En omdat de beleidsactiviteit nogal is toegenomen hebben docenten niet altijd het gevoel dat ze zich helemaal op hun kerntaken kunnen concentreren.
- Bovendien kwam als knelpunt het gegeven naar voren dat de werkprocessen onderwijs, onderzoek en dienstverlening geen expliciete aandacht hebben gekregen in de huidige structuur. Dat vraagt om aanvulling. Daarbij werd de wenselijkheid geconstateerd dat het wetenschappelijk personeel meer expliciet dient te worden belast met de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van onderzoek en onderwijs. Er moet een goed systeem van planning en verantwoording komen. Een dergelijk systeem maakt de werkprocessen transparant en biedt het bestuur de mogelijkheid om te besturen. Verder bleek dat de taakopdracht van een aantal bestuurlijke organen onduidelijk is en werden een aantal lacunes geconstateerd (b.v. personeelsvertegenwoordiging).

- Voorts wordt geconcludeerd dat het Curatorium mede door zijn omvang te weinig wendbaar is en dat het bestuur er nog niet voldoende in slaagt zich met hoofdlijnen bezig te houden. Tevens wordt geconstateerd dat het voor bestuurders steeds moeilijker wordt om “bij te blijven”.

2.3.5 Hoofdlijn nieuwe structuur

Conform het advies van de commissie is de hoofdlijn voor de nieuwe bestuursstructuur samen te vatten in de volgende vier punten (commissierapport paragraaf 5):

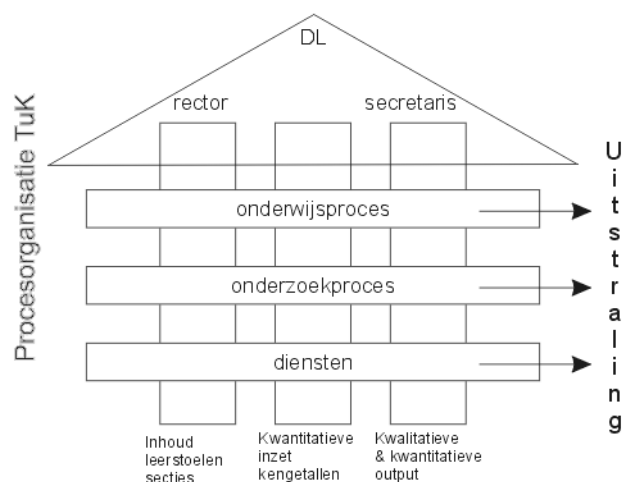
1. Kantelen van de organisatie naar ‘hoofdprocessen’
2. Beter zichtbaar maken en organiseren van de kerntaken (leerstoelen, secties e.d.)
3. Besturen op hoofdlijnen consequenter toepassen
4. Verkleinen gewicht van het bestuurlijk-controleerend proces (moderamen-curatoren-synode)

Het kantelen van de organisatie naar hoofdprocessen wordt door de commissie als volgt onder woorden gebracht (commissierapport paragraaf 5.3.1):

De TU is een kleine organisatie met hoogwaardige kennis, die op verschillende manieren wordt benut en ontwikkeld om de doelstellingen te bereiken. De inzet van die kennis en de ontwikkeling daarvan verloopt procesmatig. Als dat tot uitgangspunt wordt genomen, kan door inrichting van de processen de doelmatigheid toetsbaar worden gemaakt. De output-gerichtheid kan toenemen. Het jargon spreekt hier van ‘kantelen’ van de organisatie.

Alle kennis wordt op de werkvloer ingezet om de inhoud van de ingrediënten die in het proces samenkomen en de wijze waarop de ‘producten’ worden bereid en opgediend in samenhang met elkaar tot een passend geheel te maken. Kwantiteiten zijn hier natuurlijk belangrijk. En ook de resultaten. Van achteren naar voren: Studieresultaten, curriculum-opbouw, timing, dosering, vakinhouden, uren, de kwaliteit van overdracht, overdrachtvormen, aansluiting op nieuwe studieconcepten van het VWO e.d. Het zijn allemaal elementen die als ‘inputs’ nauwkeurig samengesteld moeten worden en op hun inhoud en ‘output’ regelmatig geëvalueerd moeten worden. Zaken als ‘studeerbaarheid’, uitstraling naar de doelgroep ‘aankomende studenten’ en invloed op de kerken en de samenleving kunnen zo aan de eisen van inhoud en tijd blijven voldoen.

Alle interne werkzaamheden rondom een proces worden geregisseerd door een coördinator. De inhoudelijke inbreng wordt verantwoord naar de ‘verticale’ organisatie: de inhoud via de onderzoeksgroepen en secties naar de Rector, de kwantiteiten naar rector en secretaris en de faciliteiten naar de secretaris. Onderstaand schema brengt dit in beeld

Drie hoofdprocessen zijn onderscheiden: onderwijs, onderzoek en dienstverlening. In de horizontale doorsneden van de TU-organisatie vinden de kernactiviteiten plaats, volgens een vastgelegd patroon. De kwaliteit wordt bestuurd door de personen die een inbreng hebben en wordt qua samenhang en structuur gecoördineerd door een coördinator. De sectievoorzitters en programmaleiders zorgen voor geregelde evaluatie binnen resp. hun sectie (voor onderwijs) en onderzoeksgroep. De coördinator zorgt voor inbreng van de studenten. Omdat de processen zijn ingericht om een doel te bereiken, kunnen ze ook vanuit het resultaat worden geëvalueerd.

2.3.6 Besluiten

Het curatorium heeft op basis van het eindrapport van de commissie de volgende besluiten genomen (vergelijk commissierapport p. 23v., aanbeveling 1, 5, 6, 7, 9, 10 en 11):

1. *m.b.t. de primaire processen*

voor elk van de processen een coördinator te benoemen; de Dagelijkse Leiding opdracht te geven 1. er zorg voor te dragen dat de primaire processen worden beschreven, daarbij gebruik makend van de proeve voor procesbeschrijvingen zoals die in bijlage I zijn gegeven en 2. de planning en control-cyclus nader uit te werken;

5. *m.b.t. de Dagelijkse Leiding*

de samenstelling van de Dagelijkse Leiding te handhaven; de periode van het rectoraat te handhaven op 3 jaar; de rector uiterlijk 8 maanden voor het verstrijken van de lopende rectoraatsperiode te benoemen, zodat de nieuw benoemde rector een half jaar lang met de dagelijkse leiding kan 'meelopen'; er naar te streven dat gedurende het rectoraat het onderzoek op het vakgebied van de rector niet stilligt, b.v. door tijdig een aio of een postdoc aan te stellen;

6. *m.b.t. de senaat*

dat de gewone hoogleraren met een aanstelling van 0,5 fte. of meer samen de senaat vormen, overeenkomstig de in het commissierapport voorgestelde regeling;

7. *m.b.t. de beleids- en bestuursadviescommissies*

dat op voordracht van de DL het curatorium de leden van de beleidsadviescommissies benoemt. De te benoemen leden zijn medewerkers en interne of externe deskundigen (geen curatoren q.q.). Voor elk van de primaire processen wordt een beleidsadviescommissie ingesteld: onderwijs (onderwijscommissie), onderzoek (wetenschapscommissie) en een commissie voor kerkelijke dienstverlening. Voorts worden beleidsadviescommissies gevormd voor het beleid op het gebied van personeel en beheer en voor de in- en externe communicatie en internationalisering;

9. *m.b.t. de docentenvergadering*

een docentenvergadering in te stellen, waarin zaken die de begeleiding van studenten betreffen behandeld worden, overeenkomstig de voorgestelde regeling;

10. *m.b.t. de secties*

bij de secties de primaire verantwoordelijkheid te leggen voor het onderwijsproces, overeenkomstig de voorgestelde regeling;

11. m.b.t. de onderzoeksgroepen

bij de onderzoeksgroepen de primaire verantwoordelijkheid te leggen voor het onderzoeksproces, overeenkomstig de voorgestelde regeling.

Het curatorium vraagt over deze besluiten de goedkeuring van de generale synode. Over de andere aanbevelingen van de commissie (2, 3, 4 en 8, commissierapport p. 23v.) beraadt het curatorium zich nog.

2.3.7 Statuut

Het zal duidelijk zijn dat de zo in het kort omschreven bijstelling van de bestuursstructuur omvangrijk en ingrijpend is. Geïntegreerde verwerking ervan in het bestaande Statuut vraagt om integrale herziening ervan die op dit moment te ver voert.

Een voorstel tot wijziging van het Statuut moet volgens artikel 11 van dit Statuut een half jaar voor de aanvang van de synode aan elk van de kerken voorgelegd. Dat is voor deze periode niet haalbaar.

Integrale wijziging van het Statuut vraagt naar de aard ervan zorgvuldige aandacht. Het curatorium vraagt ruimte om de volgende generale synode met een voorstel daartoe te dienen.

Tegelijk vraagt het curatorium machtiging om de inhoudelijke winst van de nieuwe bestuursstructuur in de periode tot de volgende generale synode al zoveel mogelijk in praktijk te brengen. Dit kan te meer omdat, anders dan bij de herziening in 1999, de bestaande bevoegdheden en mandaten aan de universiteit nu niet in geding zijn.

2.3.8 Samenvatting

Aan de opdracht van Generale Synode Leusden 1999 sub 8a tot evaluatie van de bestuursstructuur is voldaan. Over de voorgenomen kanteling van de organisatie naar hoofdprocessen bestaat grote overeenstemming binnen de universiteit.

De uitvoering van de opdracht om dit ook te vertalen naar het Statuut moet blijven overstaan, waarbij de winst ervan zoveel mogelijk al wel kan worden meegenomen.

---

3 – Dagelijkse leiding

De DL bestaat uit de rector, prof. dr. B. Kamphuis, en de secretaris van de universiteit, drs. H. Lamberink. Het curatorium heeft de dagelijkse leiding gemandateerd aan de Dagelijkse Leiding. De rector is primair verantwoordelijk voor Onderwijs en Onderzoek, de secretaris van de universiteit draagt de eerste verantwoordelijkheid voor organisatie, personeel en beheer. Rector en secretaris zijn beiden verantwoordelijk voor de kerkelijke dienstverlening, waarbij de rector de primaire verantwoordelijkheid heeft voor de inhoud en de secretaris van de universiteit primair verantwoordelijk is voor organisatie en de personele aspecten. Driemaal per jaar rapporteert de DL aan het curatorium. De DL wordt ondersteund door de secretaresse, mevrouw A.A. Souman-Buit, tevens pedel.

In de evaluatie van de bestuursstructuur is aandacht gegeven aan de vraag naar de omvang van de Dagelijkse Leiding. Uit het formatieplan blijkt dat het rectoraat niet meer op 0,4 fte. maar op 0,6 fte. wordt begroot. De consequenties daarvan voor de onderwijs- en onderzoekstaak van de zittende rector zullen nog nader worden bezien.

---

4 – Visie- en beleidskader

4.1 Aanpassing van het Statuut

De Generale Synode Leusden 1999 droeg deputaten-curatoren op de volgende generale synode voorstellen te doen tot integrale en definitieve aanpassing van het Statuut (Acta art. 77, besluit 8b).

Boven is al aangegeven (paragraaf 2.3.7) waardoor integrale aanpassing van het Statuut nog blijft overstaan.

Op één onderdeel moest er al wel een concrete formulering gemaakt worden, namelijk inzake de doelstelling van de universiteit, genoemd in art. 1.1 van het Statuut. In de volgende paragraaf (4.2) wordt toegelicht waarom dit wettelijk en onderwijskundig nodig was. Maar ook deze formulering vormt nog geen geheel met de rest van het Statuut. Het zou ook niet goed zijn de doelstelling van de universiteit geïsoleerd te behandelen. Het curatorium zal de aanpassing van dit artikel 1 meenemen in voorstellen tot integrale aanpassing van het Statuut.

4.2 Doelstelling van de universiteit

De doelstelling van de universiteit is geformuleerd in artikel 1.1 van het Statuut:

De Gereformeerde Kerken in Nederland onderhouden naar artikel 18 van de kerkorde voor de wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord een theologische universiteit, die in haar arbeid is gebonden aan de leer van de Heilige Schrift, zoals die is samengevat in de belijdenisgeschriften van de kerken.

De formulering van de doelstelling ‘wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord’ behoeft precisering. Dit hangt samen met de wetgeving voor instellingen voor hoger onderwijs.

Volgens de *Wet op het Hoger Onderwijs* (WHW) is wetenschappelijk onderwijs onderwijs dat is gericht op de voorbereiding tot zelfstandige beoefening van de wetenschap of de beroepsmatige toepassing van wetenschappelijke kennis (art. 1.1 WHW, lid c).

Art. 1.3 lid 1 zegt over de *taakstelling* van universiteiten:

Universiteiten hebben het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs en het verrichten van wetenschappelijk onderzoek tot taak. In elk geval verzorgen zij initiële opleidingen, verrichten zij wetenschappelijk onderzoek, voorzien zij in de opleiding tot wetenschappelijk onderzoeker of technologisch ontwerper en dragen zij kennis over ten behoeve van de maatschappij.

Volgens de huidige onderwijskundige inzichten moet hierbij de algemene doelstelling van de instelling worden uitgewerkt in eindtermen, doelstellingen per vakgebied en concrete doelen voor de onderwijsactiviteiten. Aan onze universiteit is dit eerder al gebeurd voor de inhoudelijke en praktisch vorming tot dienaar van het Woord, maar niet speciaal voor de wetenschappelijke kant van de vorming.

Verder horen in de doelstelling ook wetenschappelijk onderzoek dat niet direct onderwijsgebonden is, en de dienstverlenende functie die de universiteit voor de kerken heeft.

Van overheidswege wordt door middel van visitaties nagegaan of instellingen van hoger onderwijs aan de eisen van de wet voldoen. Ook onze universiteit wordt beoordeeld op de volgende punten:

- voldoen de formulering van de doelstelling van de instelling en de geformuleerde einddoelen van de opleiding aan de wet?
- zijn er eindtermen geformuleerd die daarbij passen?
- zijn er concrete doelen voor de vakonderdelen en activiteiten vastgesteld en is daarbij duidelijk verband gelegd met de eindtermen en de einddoelen van de opleiding?

In dit licht behoeft de bestaande formulering van de doelstelling ‘wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord’ nadere concretisering.

Voor de duidelijkheid zij hierbij vermeld dat dit op geen enkele manier de invoering van een nieuwe visie betekent ten opzichte van de oorspronkelijke bedoeling van de kerken met de opleiding. Het beoogt *binnen dat kader* een noodzakelijke onderwijskundig verantwoorde uitwerking en precisering die nodig is voor curriculumontwikkeling, kwaliteitszorg en onderwijskundige verantwoording.

Voor officiële stukken waarin dat nodig is heeft het curatorium de volgende formulering aanvaard voor de doelstelling van de universiteit:

Doelstelling van de universiteit

De Gereformeerde Kerken in Nederland onderhouden naar artikel 18 van de kerkorde voor de wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord een theologische universiteit.

De studie aan de universiteit is gericht op de wetenschappelijke, geestelijke en praktische vorming tot gereformeerd predikant en op de beoefening van de gereformeerde theologie.

De universiteit verzorgt daartoe wetenschappelijk onderwijs, verricht wetenschappelijk onderzoek en vervult daarnaast taken op het gebied van de kerkelijke dienstverlening.

De wetenschappelijke, geestelijke en praktische vorming van de student zijn gericht op het bijbrengen van zodanige kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes, dat een afgestudeerde:

- *zelfstandig kan functioneren als gereformeerde predikant;*
- *zelfstandig kan functioneren op de verschillende deelgebieden van de theologie;*
- *in aanmerking kan komen voor een vervolgopleiding tot theologisch onderzoeker.*

Deze formulering komt overeen met de taken die momenteel aan de universiteit worden vervuld op het gebied van onderwijs, onderzoek en dienstverlening.

Het laatste deel betreft de doelstellingen van het onderwijs. Ook dit geeft de huidige stand van zaken weer, waarbij drie zaken aan bod komen:

1. In de eerste plaats de voorbereiding op het ambt van predikant, volgens het Statuut de hoofddoelstelling van het onderwijs. De meeste afgestudeerden gaan inderdaad dit ambt vervullen.
2. In de tweede plaats het zelfstandig functioneren als theoloog. Ook dit doel is van toepassing op de student die wordt opgeleid tot predikant, omdat hij niet alleen toerusting krijgt voor het praktisch functioneren in het ambt, maar ook wordt opgeleid tot wetenschappelijk gevormd theoloog. Maar daarnaast is dit doel van toepassing op studenten die geen praktijkantekening (mogen) halen en die bijvoorbeeld het godsdienstonderwijs ingaan. Dit is een veel kleinere groep, waaronder de vrouwelijke studenten.
3. Tenslotte het in aanmerking kunnen komen voor een positie als aio, oio of voor het gaan werken aan een promotiestudie. Slechts enkele studenten studeren na hun doctoraal door. Momenteel zijn er vijf aio's werkzaam bij de universiteit. Daarnaast zijn er afgestudeerden die naast hun beroepsarbeid een promotie voorbereiden.

4.3 Meerjarenbeleidplan

(Zie bijlage 3: *Meerjarenbeleidplan, een aanzet*)

In het najaar van 1999 heeft de Dagelijkse Leiding het initiatief genomen om te komen tot een meer planmatige aanpak van de beleidsvorming. In de nota '*Meerjarenbeleidplan, een aanzet*' heeft het curatorium de prioriteiten voor de jaren 2000 en 2001 geformuleerd met het tijdpad dat per beleids-onderdeel was voorzien. Op deze wijze werden prioriteiten gesteld. De nota werd uiteindelijk medio 2000 vastgesteld. Het plan heeft er aan bijgedragen dat gericht gewerkt kon worden aan de ontwikkeling van de universiteit. Het grootste deel van de plannen is intussen reeds uitgevoerd. Ten tijde van de afwikkeling van deze rapportage wordt de balans opgemaakt.

Echter op het moment dat de nota werd vastgesteld in het curatorium was de komst van de twee-fasestructuur (bachelor-masterstructuur) nog niet voorzien voor de korte termijn. Evenmin was toen al bekend dat de universiteit al spoedig zal worden geconfronteerd met een accreditatie. Omdat het hier om grootschalige projecten gaat werd de prioriteitennota doorkruist. Daardoor bleven sommige projecten in de uitvoering achter bij het tijdschema.

Bij het opstellen van de genoemde prioriteitennota werd ook de wenselijkheid gevoeld de visie met betrekking tot de toekomst van de universiteit op verschillende punten te bespreken en vooral ook te expliciteren. Het ontwerpen van beleid voor de middellange termijn is niet goed mogelijk als niet helder is op basis van welke visie op de toekomst van de universiteit moet worden gehandeld.

4.4 Visiediscussie

(Zie ook *Structuurschema visiediscussie*, de bijlage bij *Meerjarenbeleidplan, een aanzet*)

4.4.1 Inleiding

Voor een expliciete visiediscussie werd gekozen om te komen tot een transparante koers van de TU naar de toekomst. Immers indien de discussie over de visie op de toekomst van de instelling niet expliciet wordt gevoerd, dan speelt de individuele visie van bestuurders, leidinggevend en docenten ook een rol bij de vorming van het beleid, maar dan onzichtbaar. Er is dan geen sprake van een duidelijke koers waarop gevaren kan worden. Bij de start van de visiediscussie is uitgesproken dat er, naast veranderende omstandigheden, die om een reactie vragen, ook onveranderlijke factoren zijn die de koers van de TU naar de toekomst bepalen: het Woord van God verandert niet. De universiteit wil trouw blijven aan dat Woord. Ook blijft de opleiding van predikanten voor de gereformeerde kerken de kerntaak van deze opleiding. Maar er zijn ook omstandigheden die de universiteit ertoe dringen om te komen tot veranderingen.

4.4.2 Conferentie september 2000: context

In het kader van de visiediscussie werd in november 2000 een visieconferentie gehouden over de vraag welke ontwikkelingen buiten de instelling relevant zijn voor de universiteit. Aan de orde kwamen de volgende thema's:

- ontwikkeling in de ons omringende samenleving.
- ontwikkelingen in de kerken.
- ontwikkelingen in het Voortgezet Wetenschappelijk Onderwijs.

Predikanten treffen in en buiten de kerken een veranderde mens aan. Geïndividualiseerd, gesubjectieerd. Zo werd geconstateerd dat de mens – ook de kerkmens – aan het begin van de eenentwintigste eeuw minder uitgaat van voorgegeven structuren en dat het meer aankomt op een persoonlijk (doorleefde) positiekeus. Binnen de universiteit moet de vraag worden gesteld welke de consequenties wel of niet moeten zijn voor het onderwijs. Aan de orde kwam verder de vraag of er aanleiding is uit te gaan van een andere taakverdeling binnen de kerken, met mogelijk consequenties voor het ambt van predikant.

Ook werd nagedacht over de gevolgen van het zgn. studiehuis binnen het VWO. In de toekomst moet rekening worden gehouden met een meer zelfstandige student. Dat vraagt om een andere onderwijsmethodiek.

4.4.3 Taak en plaats TU: initiële opleiding

In het kader van de besluitvorming met betrekking tot de bachelor-masterstructuur worden keuzes gemaakt die een plaats hebben binnen de visiediscussie. De ontwikkeling richting een bachelor-masterstructuur is gaande. Het curatorium heeft besloten dat de TU de bachelor-masterstructuur zal invoeren. Er zijn echter nog maar weinig concrete besluiten te melden. Het besluitvormingstraject zal starten in het najaar van 2001. Wel wordt duidelijk welke vragen beantwoord moeten worden. Een paar voorbeelden:

- Bij de huidige stand van de beleidsontwikkeling ziet het er naar uit dat binnen de nieuwe structuur voor het hoger onderwijs meer zij-instroom mag worden verwacht. Hbo'ers met een bacheloropleiding krijgen namelijk de mogelijkheid om elders aan een universiteit een mastergraad te halen. Te verwachten valt dat ook de TU in de toekomst dergelijke aanmeldingen zal krijgen. Betekent dit dat naast de predikanten opleiding (al dan niet samen met Apeldoorn) een master theologie zal moeten worden aangeboden? Of moeten deze studenten geweigerd worden?
- Ook het aantal verzoeken om onderwijs voor buitenlandse studenten neemt toe. De universiteit staat voor de beslissing of het niet nodig is om af en toe of structureel onderwijs in het Engels te gaan verzorgen.

4.4.4 Taak en plaats TU: postacademisch onderwijs

Voor wat betreft de plaats en taak van de TU binnen de kerken werd nagedacht over de wijze waarop het postacademisch onderwijs dient te worden ingevuld (zie bijlage 7 *Postacademisch onderwijs, een leven lang leren*). Daarin werd besloten dat het onderwijs primair gericht wordt op predikanten maar vervolgens ook op theologen-niet predikanten en andere academici.

In uitzonderingsgevallen kan een cursus aan gemeenteleden worden aangeboden, namelijk als de expertise voor het onderwerp exclusief in Kampen aanwezig is.

4.4.5 Taak en plaats TU: internationalisering

De universiteitsgemeenschap is er van overtuigd dat de universiteit meer structureel werk moet maken van de internationale contacten. Die contacten zijn er altijd geweest, maar voornamelijk op ad hoc basis. Een conceptnotitie Internationalisering is in bespreking, maar nog niet afgerond. Het concept is, na interne bespreking, voorgelegd aan een aantal andere organisaties en deputaatschappen die internationaal werkzaam zijn.

4.4.6 Theologie: encyclopedie

Op het punt van de theologische encyclopedie werd het gesprek binnen de universiteit op gang gebracht. Een proeve voor een nieuw concept werd in de kring van de docenten besproken. De volgende stap, bespreking met emeriti, volgt in het najaar van 2001. Daarna zal het bestuur zich uitspreken. Over een concreet voorstel voor een nieuw concept zal naar verwachting worden gerapporteerd aan de generale synode van 2005.

---

5 – Personeel

5.1 Algemeen

De universiteit wil een personeelsbeleid voeren dat recht doet aan de aard van de instelling, maar dat, waar mogelijk, ook aansluit bij maatschappelijk aanvaarde normen. Om te komen tot een beleid waarin de rechtsgelijkheid van medewerkers is gewaarborgd wil de universiteit, meer dan in het verleden het geval was, het beleid schriftelijk vastleggen. Dat betekent dat er een personeelsreglement moet zijn en dat informatie over de details van de arbeidsvoorwaarden nageslagen moet kunnen worden in een Handboek Personeel. Waar regelingen gelden wordt de rechtspositie verhelderd. Anderzijds leiden regelingen ook altijd tot beperking van de autonomie. Een personeelsreglement werd in 2000 vastgesteld. Het Handboek is vrijwel gereed voor besluitvorming.

De conservator van de universiteit, de heer B. Meijer, nam in december 1999 afscheid vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. In april 2000 nam de heer B. Duijst als cantor afscheid van de universiteit. Hij werd opgevolgd door de heer J. Munneke. In januari 2001 nam de telefoniste/receptioniste, mevrouw R.C. Dam-Bos, afscheid van de universiteit. Ze werd opgevolgd door mevrouw G. Simmelink-Oosterhuis.

Prof. dr. J. van Bruggen hield in september 2001 zijn afscheidscollege als hoogleraar in de nieuwtestamentische vakken. Hij had kort daarvoor de 65-jarige leeftijd bereikt. In zijn plaats benoemde de generale synode van Zuidhorn, bijeen op 14 september 2001, dr. P.H.R. van Houwelingen als hoogleraar.

5.2 Rechtspositieregelingen personeel

5.2.1 Rechtspositiereglement personeel

(Zie bijlage 4: *rechtspositieregeling*)

In aansluiting op de rapportage van het curatorium aan de Generale Synode Leusden, paragraaf 15.4, kan het volgende worden gerapporteerd: Medio 2000 heeft het curatorium de rechtspositieregeling voor het personeel van de universiteit vastgesteld. In de regeling wordt de rechtspositie in grote lijnen vastgelegd. Dat betekent tevens dat verdere uitwerking van de regeling nodig is in de vorm van een handboek. Aan dat handboek wordt gewerkt. Grote delen zijn reeds in concept binnen de personeelscommissie besproken. Bij de totstandkoming van de regeling werd advies gevraagd aan het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond.

De rechtspositieregeling gaat ervan uit dat het curatorium het bevoegd gezag is binnen de instelling. De uitvoering van het personeelsbeleid is gemandateerd aan de Dagelijkse Leiding.

Voor wat betreft de positie van de predikant-docenten is er onderscheid met het overige personeel als het gaat om benoeming en ontslag. Het Statuut zegt daarover: “Hoogleraren en universitaire (hoofd) docenten in dienst voor onbepaalde tijd worden benoemd door de generale synode.” (Statuut van de Theologische Universiteit art. 3.2.1). In artikel 3.4.3 van het Statuut wordt vermeld: “Wanneer het

curatorium het ontslag van een functionaris bedoeld in 3.2.1 noodzakelijk acht, stelt het aan de synode voor hem te ontslaan”.

5.2.2 Handboek voor het personeel

De rechtspositieregeling voorziet in globale regelingen voor het personeel. In het handboek voor het personeel worden diverse bepalingen nader uitgewerkt. Het vraagt veel tijd en energie om tot een sluitend stelsel van regelingen te komen die goed aansluiten bij het specifieke karakter van de instelling en die bovendien voldoende aansluiten op de maatschappelijk aanvaarde normen op het gebied van de arbeidsvoorwaarden.

5.3 Arbeidsvoorwaardenbeleid

5.3.1 Seniorenregeling

De universiteit kent een goed pensioen voor de medewerkers. Echter het pensioen is statisch van aard. Medewerkers kunnen met pensioen als ze de 65-jarige leeftijd hebben bereikt.

In de Nederlandse samenleving is intussen veel gebeurd op het vlak van de regelingen rond het leeftijdspensioen. Flexibilisering is daarbij het kernwoord. Bij de overheid en ook bij veel bedrijfstakken is er thans sprake van diverse opties voor een gefaseerde uittreding. Daarbij wordt uitgegaan van het gegeven dat ouder wordende werknemers baat hebben bij een getrapte afbouw van de loopbaan al naar gelang de conditie waarin deze werknemers verkeren. De universiteit heeft tot 2001 nog geen stappen gezet in deze richting. Tegelijk is geconstateerd dat er wel medewerkers zijn voor wie de werkdruk, in combinatie met afnemende krachten, te zwaar wordt.

Om die reden is in de verslagperiode gewerkt aan een seniorenbeleid. Het is de bedoeling dat in de toekomst medewerkers kunnen verzoeken om een regeling waarbij ze bijvoorbeeld 80% gaan werken tegen een salaris van 92,5%. Deze regeling lijkt veel op de PAS-regeling die de overheid heeft gekend voordat er sprake van FPU. Op de datum dat het verslag is afgerond is de regeling nog niet officieel van kracht omdat de wijzigingen in het belastingstelsel lange tijd onzekerheden rond de regeling in stand hielden.

5.3.2 Sociaal statuut

De universiteit kent geen sociaal statuut. Een sociaal statuut omvat regelingen die van toepassing zijn als er sprake is van een reorganisatie. Gewijzigde omstandigheden kunnen in de toekomst aanleiding zijn voor een veranderend personeelsbeleid. Hoewel dit voor zover bekend nog nooit is gebeurd kan dat in bepaalde gevallen gepaard gaan met ontslagen of met wijziging van functie e.d. De organisatie heeft dan een vangnet nodig om er voor te zorgen dat medewerkers niet de dupe worden van dergelijke veranderingen in de organisatie. Op dit moment is er geen sprake van ophanden zijnde gedwongen ontslagen. In de kadernotitie ‘Over capaciteit, aanwezig en gewenst’ wordt voor de komende jaren uitgegaan van geleidelijke veranderingen die niet leiden tot gedwongen ontslagen als deze veranderingen zouden leiden tot overtolligheid.

5.3.3 Salarisschalen

De Theologische Universiteit kent een viertal eigen salarisschalen, die zijn afgeleid van bestaande salarisschappen bij de universiteiten en de overheid. De schaal voor de docenten is afgeleid van de schaal die de universiteiten hanteren. In 1987 werd de relatie tussen de door de TU gehanteerde schalen en die van de Nederlandse universiteiten gefixeerd op 7%. Het bruto salaris van de Kamper docenten werd destijds bepaald op het bruto salaris van de collega's bij de Nederlandse universiteiten minus 7%, de toenmalige hoogte van de premies die bij de Nederlandse universiteiten moest worden betaald voor de opbouw van het pensioen. De medewerkers van de TU betalen geen pensioenpremies. De salarissen van het ondersteunende personeel zijn afgeleid van de schalen voor het overheids-personeel.

Periodieke verhogingen

Medewerkers kunnen rekenen op periodieke verhoging van hun salaris als ze normaal functioneren. Gezien de relatief lange dienstverbanden bij de TU geldt voor veel medewerkers dat ze – soms al jaren – de top van hun functionele schaal hebben bereikt.

5.3.4 Omvang dienstverbanden

Van de docenten (inclusief vooropleiding) zijn er elf met een fulltime dienstverband en drie met een parttime dienstverband van respectievelijk; 0,4 fte., 0,7 fte., 0,8 fte. Twee fulltimers en één parttimer zijn voor een aantal uren gedetacheerd bij respectievelijk het Institute of Reformed Theological Training, het IRTT (omvang 0,4 fte.) en de Theologische Universiteit Apeldoorn (omvang samen 0,15 fte.).

Van de onderwijsondersteunende medewerkers hebben er vijf een fulltimefunctie. Eveneens vijf hebben een parttimefunctie (inclusief de huishoudelijke dienst, schoonmaak e.d.). Van de assistenten in opleiding hebben er twee een fulltime aanstelling. Drie aio's hebben een parttime aanstelling (80% met een looptijd van vijf jaar).

5.4 Beleid bij vacatures

In de afgelopen jaren hebben zich enkele malen vacatures voorgedaan. Daarbij ging het om een vacature op de leerstoel Nieuwe Testament en een vacature voor de functie van telefoniste/receptioniste.

Met betrekking tot de leerstoel Nieuwe Testament is besloten over te gaan tot volledige herbezetting, gezien het belang van de leerstoel voor de opleiding. Echter is overwogen dat prof. Van Bruggen desgevraagd bereid is gebleken het onderwijs te blijven verzorgen tot het einde van het seizoen 2001-2002. Aangezien ook het onderzoek Nieuwe Testament niet stil ligt, was het verantwoord om een opvolger te benoemen per 1 september 2002. Overwegende de besluiten van de generale synode van Zuidhorn, d.d. 14 september 2001, heeft het curatorium besloten dr. P.H.R. van Houwelingen, die door de synode werd benoemd als opvolger van prof. Van Bruggen, aan te stellen per 1 februari 2002.

Bij het vertrek van de telefoniste/receptioniste, mevrouw R.C. Dam-Bos is besloten tot voorlopige her-schikking van taken zodat kon worden volstaan met een herbezetting voor 0,5 fte.

5.5 Docerend personeel

(Zie bijlage 5: *Formatieplan deel I*, bijlage 6: *Een nieuwe berekening van de docentenlast* en bijlage 7: de notitie *Postacademisch onderwijs, een leven lang leren*)

5.5.1 Formatie

De *bezetting* van het wetenschappelijk personeel correspondeert, getuige het formatieplan, met de taken waarvoor de universiteit zich gesteld ziet.

Nu heeft de Generale Synode Leusden bepaald dat in 2002 de uitgaven van de TU omlaag moeten. Om de uitgaven niet te laten stijgen is een structurele bezuiniging nodig van € 36.400,- tot € 45.500,- in verband met de stijging van de salarissen en de inflatie.

Om per 2002 de gevraagde bezuiniging te realiseren heeft het curatorium *onder andere* besloten aan de Generale Synode Zuidhorn 2001 voor te stellen de opvolger van prof. dr J.van Bruggen pas per 1 september 2002 te benoemen (zie wat hierover al eerder in dit rapport is gezegd).

Of een en ander ook gevolgen moet krijgen voor andere aanstellingen (er is één docent met een aflopende tijdelijke *fulltime* aanstelling) wordt nog bekeken. Het curatorium zal zich hierover rechtstreeks tot de generale synode wenden.

5.5.2 Scholing

Het curatorium hecht grote waarde aan scholing van medewerkers. De snelle veranderingen die de huidige tijd kenmerken maken regelmatige her- en bijscholing noodzakelijk. In de verslagperiode hebben alle docenten een cursus didactiek gevolgd.

Het curatorium heeft besloten de komende jaren jaarlijks een bedrag van f 30.000,- voor deskundighedsbevordering te reserveren. Dat is ongeveer 0,75% van de totale uitgaven.

5.5.3 Onderzoek noodzaak flexibilisering leeropdracht

In de afgelopen jaren is gebleken dat de dynamiek van het onderwijs regelmatig vraagt om aanpassingen. Dat vraagt om flexibiliteit in twee opzichten. Enerzijds is het van belang dat er in de toekomst wat meer ruimte komt voor de inzet van externe docenten met specifieke deskundigheden. Dit komt de kwaliteit ten goede en voor studenten kan het onderwijs op die manier aantrekkelijker worden. De secties hebben aangegeven op welke onderdelen de inzet van externe docenten gewenst is. Om ruimte te creëren voor een dergelijke flexibiliteit zal de vaste formatie in de toekomst iets kleiner moeten worden. In geval van vacatures zal per vakgebied worden bezien of een parttime aanstelling gewenst is ten gunste van de flexibiliteit.

Tegelijkertijd doen zich binnen de instelling situaties voor waarbij het gewenst is dat een docent al dan niet tijdelijk een vak overneemt van een collega. Dat kan om verschillende redenen: een collega heeft studieverlof nodig om zich in te werken in een nieuw vak of een collega valt tijdelijk uit door ziekte. Maar het kan ook zijn dat het wenselijk is om tot verschuiving van vakken tussen de docenten te komen.

Het statuut biedt de mogelijkheid om in overleg met betrokkenen te komen tot wijziging van de leeropdracht.

5.5.4 Achtergronden van formatieplan

Een formatieplan verschaft inzicht in de formatiebehoefte op basis van het voorgenomen beleid over een bepaalde periode. In dit geval gaat het over 2002-2005. Voor de universiteit (en voor de kerken) betekent het opstellen van een formatieplan een nieuwe benadering. Het formatieplan voorziet in een behoefte bij de kerken aan inzicht in de werkprocessen van de universiteit en in de vereiste formatie (zoals verwoord door de generale synode). De universiteit hoopt dat het formatieplan bijdraagt aan de transparantie van de instelling.

Het opstellen van een dergelijk plan betekent voor de instelling en voor hen die er werken, met name voor het wetenschappelijk personeel, ook een accentverschuiving. In de cultuur van de instelling en in het beleven van de individuele docent woog en weegt de persoonlijke roeping tot het werk zwaar. Het formaliseren van een dienstomvang, van vakantiedagen en werkuren lijkt daarmee niet te stroken. Hoewel er geen sprake hoeft te zijn van een echte strijdigheid van het een met het ander, wordt dit door sommigen wel zo gevoeld. Dit heeft mogelijk ook te maken met het gegeven dat er meer gerichte aandacht is voor de feitelijke output (bijvoorbeeld van wetenschappelijke artikelen). Waar nieuwe eisen worden gesteld kan dit bij medewerkers tot onzekerheid leiden.

Als onderdeel van het formatieplan werd de onderwijslast opnieuw bezien. Het gehanteerde systeem van sleutels werd tegen het licht gehouden en vergeleken met de normen van andere universiteiten (zie hoofdstuk 7.1; Onderwijs). Voor het eerst werden ook de werkzaamheden met betrekking tot de kerkelijke dienstverlening goed in kaart gebracht.

5.6 Formatiebehoefte primaire processen

5.6.1 Formatiebehoefte onderwijs

De onderwijslast is met het nieuwe systeem eenvoudig te berekenen. Het aantal contacturen (colleges) is gekoppeld aan het aantal studiepunten dat een vak telt. Per studiepunt wordt uitgegaan van 8 contacturen. Per contactuur wordt uitgegaan van 3,5 formatieuren. Als dit systeem onverkort voor alle vakken zou kunnen worden toegepast, dan zou de formatiebehoefte 252 (studiepunten) $\times$ 8 (contacturen) $\times$ $3,5$ (sleutel) = 7056 uren zijn ofwel $4,26$ fte. Maar het systeem dient naar twee kanten te worden gecorrigeerd:

- In de praktische vakken zijn relatief veel colleges per studiepunt nodig omdat er geoefend moet worden. Bovendien is de stagebegeleiding niet in het systeem verrekend omdat er geen sprake is van contacturen. De uren voor stagebegeleiding komen er dus bij.
- Anderzijds zijn er ‘zware vakken’ met veel studiewerk die minder ondersteuning nodig hebben. Dat vraagt om een bijstelling van de formatie voor die vakken naar beneden.

5.6.2 Onderzoek

De Theologische Universiteit wil universiteit zijn, ook als het gaat om wetenschappelijk onderzoek. Binnen de instelling wordt in toenemende mate belang gehecht aan een goed onderzoeksprogramma. De motivatie daartoe is tweeledig. In de eerste plaats is daar de overtuiging dat goed en actueel onderwijs vraagt om degelijk onderzoek met een wetenschappelijk niveau. Voorts geldt dat de ontwikkeling van de gereformeerde theologie ook los daarvan van groot belang is voor de kerken in heden en toekomst.

Maar er is ook een externe factor in het spel: sedert de invoering van de Wet op het Hoger en Wetenschappelijk Onderwijs (WHW 1993) worden aan de aangewezen instellingen zoals de TU, dezelfde kwaliteitseisen gesteld als aan bekostigde instellingen.

Dat betekent dat de universiteit ook op het vlak van het wetenschappelijk onderzoek kwantitatief en kwalitatief de maat zal worden genomen bij de eerstvolgende onderzoeksvisitatie of bij de eerstkomende accreditatieronde. De vraag die daarbij gesteld zal worden is of de universiteit, gezien de formatie die voor onderzoek wordt ingezet, voldoende output kent en of die output de wetenschappelijke toets der kritiek kan doorstaan.

In 1998 werd besloten 30% van de formatie wetenschappelijk personeel aan onderzoek te besteden. Die keuze is uitgangspunt ook voor dit formatieplan. 30% van de formatie van docenten met een onderzoeksopdracht is 2,9 fte., afgerond 3 fte. Gezien de achterstand die de universiteit heeft op het vlak van het wetenschappelijk onderzoek en in de wetenschap dat de universiteit in 2003 wordt onderworpen aan een extern kwaliteitsonderzoek moet deze formatie worden beschouwd als een minimumformatie. Voor meer uitgebreide informatie wordt verwezen naar het formatieplan.

5.6.3 Dienstverlening

Binnen de kerkelijke dienstverlening zijn diverse deeltaken te onderscheiden. Enkele daarvan zijn: postacademisch onderwijs, kerkelijk advieswerk, opleiding kerkelijk werk, advisering van generale synode en deelname in deputaatschappen.

Bij de begroting van de formatiebehoefte wordt duidelijk dat docenten op velerlei wijze betrokken zijn bij het werk in de kerken. Als al deze werkzaamheden binnen de taakopdracht van docenten zouden worden gebracht, dan is aanmerkelijk meer formatie nodig dan thans beschikbaar.

Voor de kerkelijke dienstverlening wordt in het formatieplan 1,0 fte. begroot. Die formatie wordt als volgt besteed: postacademisch onderwijs (0,2 fte.), advisering GS (0,1), advisering in deputaatschappen (0,25), overige kerkelijk advieswerk, casuïstiek (0,1) opleiding kerkelijk werk 0,25) en voor de coördinatie dienstverlening (0,1).

Een deel van het kerkelijk advieswerk, de opiniërende activiteiten en het preekwerk is niet in de formatie opgenomen.

5.7 Onderwijs ondersteunend personeel

(Zie bijlage 8: *Formatieplan deel II, ondersteunend personeel en aio's*)

5.7.1 Bezetting

De totale formatie onderwijsondersteunend personeel, totale omvang 6,9 fte., bestaat uit de volgende functies: secretaris van de universiteit (1,0 fte.), managementassistente (1,0 fte.), administrateur (1,0 fte.), bureaufunctionaris (1,0 fte.), conciërge (1,0 fte.), receptioniste (0,5 fte.), bibliothecaris (0,9 fte.), bibliotheekassistente (0,9 fte.) en medewerkers huishoudelijke dienst (0,58 fte.).

5.7.2 Formatieplan

Het formatieplan deel II van de Theologische Universiteit is als bijlage bijgevoegd bij dit rapport. Het gaat om de formatie ondersteunend personeel en Assistenten in opleiding.

5.7.3 Scholing

Een aantal medewerkers uit de ondersteunende afdeling heeft scholing gehad in het gebruik van computerprogramma's of in financieel management;

---

6 – Kwaliteitsmanagement

6.1 Algemeen

Het kwaliteitsmanagement bij de Theologische Universiteit was tot op heden vooral gericht op het onderwijsproces. Het systeem van kwaliteitszorg dat door de onderwijscoördinator was ontwikkeld in de loop van de jaren negentig, was van goede kwaliteit. In de toekomst is echter een ander, organisatiebreed systeem van kwaliteitszorg nodig.

In de loop van 2000 werd duidelijk dat de komst van de bachelor-masterstructuur bij de universiteiten zal leiden tot een dergelijk nieuw stelsel van externe kwaliteitszorg, de accreditatie. Deze vorm van kwaliteitszorg raakt dus niet alleen onderwijs en onderzoek maar strekt zich uit over alle terreinen van de organisatie. Een onafhankelijke accreditatieraad zal de instelling beoordelen en de minister adviseren om al dan niet een keurmerk af te geven voor de instelling. Aan het keurmerk zijn voor de universiteit belangrijke rechten verbonden (waaronder het recht om titels te verlenen en het recht van studenten op studiefinanciering). Externe kwaliteitszorg veronderstelt een systeem van interne kwaliteitszorg. Om dat te realiseren werkt de TU sedert het najaar van 2000 aan de ontwikkeling van een handboek kwaliteit. De TU huurt daarvoor deskundigheid in van de GH/GPC.

Op de weg naar een goed functionerende kwaliteitszorgsysteem zijn drie stappen te onderscheiden:

Stap 1: ontwikkeling van een handboek kwaliteit

De werkzaamheden daarvoor zijn begonnen in het voorjaar van 2001. Daarvoor werd deskundigheid ingehuurd van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle.

Stap 2: lacunes constateren en wegwerken

Werkenderweg wordt duidelijk waar de lacunes zitten in de kwaliteitszorg van de instelling: een regeling ontbreekt; er is geen instrument voor het periodiek bevragen van de medewerkers, etc.

Stap 3: permanente kwaliteitszorg

Als een nieuw systeem van interne kwaliteitszorg klaar is en de lacunes zijn weggewerkt, kan permanent een oog op de kwaliteit van alle processen worden gehouden. Dat betekent periodieke evaluaties van alle werkprocessen: onderwijsevaluaties, bevragen van personeel naar de tevredenheid, periodiek controleren van alle reglementen op hun actualiteit, periodieke gesprekken met het werkveld, de rapportage van al deze activiteiten, het formuleren van verbeterplannen en het uitvoeren ervan. Het betreft een omvangrijk proces.

De instelling zal alle zeilen bij moeten zetten om op tijd gereed te zijn voor de accreditatie. Maar binnen de instelling leeft de overtuiging dat dit proces, naast een forse inspanning, ook winst zal opleveren voor de universiteit.

6.2 Ontwikkeling handboek kwaliteit

Een eerste stap op weg naar een systeem voor interne kwaliteitszorg is het ontwerpen van een handboek kwaliteit. Daarin wordt de verschillende kwaliteitsgebieden die te onderscheiden zijn, geïdentificeerd en beschreven. Vervolgens worden per deelgebied en per activiteit criteria aangelegd. Wat is goede kwaliteit?

Daarna wordt ook beschreven hoe in de toekomst de kwaliteit op de verschillende deelterreinen zal worden gemeten en geëvalueerd. Uiteraard horen daar allerlei instrumenten bij die zullen worden ingezet bij de periodieke kwaliteitstoets. Gedacht kan worden aan een personeelsenquête, aan een jaarlijkse enquête onder studenten, aan periodieke panelgesprekken met vertegenwoordigers uit de kerken, etc.

Het project dat moet leiden tot een handboek kwaliteit, is op het moment van verslaglegging al goed op gang gekomen. Naar verwachting kan het handboek kwaliteit medio 2002 worden vastgesteld. Voor het voorzien in de lacunes die tegen die tijd zijn ontdekt, is meer tijd nodig.

6.3 Reglementering

Een goede en complete reglementering vormt een belangrijk onderdeel van 'kwaliteit'. De rechtspositie van medewerkers en studenten wordt erdoor verhelderd en versterkt. In de verslagperiode zijn diverse regelingen ontworpen en vastgesteld, te weten:

- het promotiereglement (4 november 1999) (zie bijlage 9);
- het scriptiereglement (13 januari 2000) (zie bijlage 10);
- de rechtspositieregeling voor het personeel (zie bijlage 4);
- het aio-reglement (24 juli 2000) (zie bijlage 11);
- de regeling urenvergoeding promotiebegeleiding (zie bijlage 12);
- de regeling voor het college van beroep voor de examens (zie bijlage 13);
- het reglement van orde voor het college van beroep voor de examens (zie bijlage 14).

6.4 Formatieve aspecten

Het curatorium heeft medio 2001 besloten om tijdelijk extra formatie in te zetten voor de voorbereiding van de op handen zijnde accreditatie en voor de ombouw van het onderwijs richting de bachelor-masterstructuur. Zie verder het formatieplan Deel I.

---

7 – Primaire processen

7.1 Onderwijs

7.1.1 Inleiding

De Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 77, besluit 7a) droeg deputaten-curatoren o.m. op “de universiteit in naam van de kerken te besturen volgens het Statuut, met bijzondere aandacht voor de ontwikkeling en de kwaliteit van onderwijs en onderzoek”. Als eerste grond onder dit besluit werd gesteld “onderwijs en onderzoek zijn het hart van het werk”.

Voor het onderwijs geldt dit in speciale zin, wat alleen al blijkt uit het feit dat het grootste deel van de formatie van het wetenschappelijk personeel daaraan besteed wordt.

Bovendien wordt in de nieuwe formulering van de doelstelling van de universiteit het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs als eerste taak genoemd. Het werk aan de ontwikkeling en de kwaliteit van het onderwijs heeft in de verslagperiode dan ook veel aandacht ontvangen.

7.1.2 Vooropleiding

Het door de Generale Synode Leusden 1999 (Acta art. 77, besluit 5) goedgekeurde Akkoord van Samenwerking met de Theologische Universiteit te Apeldoorn heeft in de verslagperiode goed gefunctioneerd. De Commissie Vooropleiding die namens de curatoria van beide universiteiten toezicht op de vooropleiding uitoefent, bestond uit ds. H. de Bruijne en ds. J. Plantinga (namens de TUA) enerzijds en ds. J. Kruidhof en ds. B. van Zuijlekom (namens de universiteit) anderzijds. De directie van de vooropleiding is opgedragen aan prof. dr. T.M. Hofman en prof. drs. J.A. Meijer. Drs. M.J. Rittersma verzorgde het onderwijs in Grieks en Latijn.

De lessen hebben steeds goede voortgang kunnen vinden, ondanks zorgen over de gezondheid van drs. Rittersma. Het curatorium is dankbaar voor de grote inzet die de docent steeds getoond heeft en voor de kracht die onze God daarvoor gaf.

De studentenaantallen vertonen het volgende beeld (tussen haakjes het aantal ‘Kamper’ studenten):

1999-2000	13 (4)
2000-2001	13 (5)
2001-2002	16 (7)

Vermeldenswaard is nog dat in de cursus 1998-1999 prof. dr. H.M. Yoo van onze zusterinstelling in Seoel (Korea) het tweede deel van de cursus Latijn heeft gevolgd, dus het deel waarin teksten gelezen worden. Prof. Yoo deed dit vanwege het grote belang dat hij hecht aan kennis van de patristiek.

Zorgelijk zijn de ontwikkelingen aan de andere theologische faculteiten met betrekking tot de instroomeisen Latijn en Grieks. Op de vergadering van 20 maart 2000 van het Discipline Overleg Godgeleerdheid van de VSNU werd gesteld dat het vasthouden aan deze eisen samenhangt met een visie op de theologie die meent dat de Heilige Schrift de vindplaats van de waarheid is. Omdat ook andere visies op theologie mogelijk zijn, besloot de vergadering dat iedere instelling zijn eigen eisen op dit

terrein mocht stellen. Verzet daartegen van onze afgevaardigde en die uit Apeldoorn (die als waarnemers deze vergaderingen plegen bij te wonen) mocht niet baten.

Dit betekent niet dat onze Vooropleiding niet kan blijven bestaan: ook wij mogen onze eigen eisen stellen. Wel kan genoemde beslissing op termijn financiële gevolgen hebben; in ieder geval zal ze leiden tot grotere problemen bij instroom van elders.

7.1.3 Initiële opleiding

Dankbaar mogen we ervoor zijn dat colleges, stagebegeleiding, specialisatiewerkgroepen etc. in de afgelopen jaren in grote lijnen hun normale voortgang konden hebben. Toch waren daarop enige inbreuken te noteren.

De grootste daarvan is wel het uitvallen van een heel jaar. Door verschillende omstandigheden (vanaf het begin zeer kleine jaargroep, vertrek van een student, studievertraging bij andere) is vanaf de cursus 1999-2000 een heel jaar weggefallen.

Het betrof in deze cursus het derde studiejaar. De hierdoor vrijgekomen tijd voor docenten is in overleg met de DL ingevuld: lessen aan de opleiding Kerkelijk Werker in Zwolle, PAO-cursussen, ruimte voor studie en bestuurlijke taken.

In een enkel geval was er college-uitval door ziekte van een docent. Het betrof hier met name prof. dr. F. van der Pol, die in de zomer van 2000 een operatie moest ondergaan maar inmiddels zijn werk weer volledig heeft opgepakt, en drs. P.W. van de Kamp, die in 2001 niet zijn volledige programma kon geven.

Verder was het nodig om sommige docenten taakverlichting te geven, hetzij voor het werk aan een dissertatie, hetzij voor het rectoraat. Het aio-beleid (zie verderop) heeft ook in dit opzicht zijn vruchten afgeworpen, dat hiervoor aio's ingeschakeld konden worden. Een aio dient immers 25% van zijn tijd te besteden aan het ontvangen en geven van onderwijs. Zo hebben in de voorbije jaren de aio's drs. K. van Bekkum (Oude Testament), drs. R.T. te Velde (dogmatiek) en drs. J.H.F. Schaeffer (ethiek) hun bijdragen gegeven aan het onderwijsprogramma. In het kader van de taakverlichting van prof. dr. C.J. de Ruijter als rector heeft dr. J.R. Douma te Heemskerk de afgelopen jaren een aantal collegeseries homiletiek verzorgd. Hij doet dat ook in het jaar 2001, waarin prof. De Ruijter studieverlof ontvangt. De huidige rector prof. dr. B. Kamphuis ontving hulp doordat dr. E.A. de Boer te Zeist een college-serie dogmatiek gaf.

Laatstgenoemde sprak bovendien op de dies in het jaar 2000 de diesrede uit. De jaren daarvoor werden de diesredes verzorgd door drs. C.J. Haak (1998) en prof. dr. J. van Bruggen (1999). De toespraken bij de openingen van de lessen werden gehouden door dr. W.H. Rose (1999), drs. I.D. Haarsma (2000) en prof. dr. B. Kamphuis (2001).

Al een ruim aantal jaren worden alle colleges en andere onderdelen van het curriculum regelmatig geëvalueerd door het houden van enquêtes onder de studenten. Indien de resultaten daartoe aanleiding geven, vindt een gesprek plaats tussen een docent en de vertegenwoordigers van een jaargroep met het oog op verbeteringen. De resultaten van de enquêtes worden bovendien betrokken in de functioneringsgesprekken tussen docenten en DL.

7.1.4 Verlenging specialisatiefase

Op 2 november 2000 besloot het curatorium op een voorstel van de DL, dat was voorbereid door de Onderwijscommissie, de specialisatiefase met 13 studiepunten te verlengen tot een jaar, binnen de totale cursusduur van zes jaar. Bij de onderwijsvisitatie bleek een specialisatiefase van minder dan een jaar negatief beoordeeld te worden. Bovendien zijn de doelstellingen van de specialisatie bij zo'n korte duur niet goed bereikbaar en wordt de specialisatie als te oppervlakkig ervaren. Tenslotte zal bij de invoering van de bachelor-masterstructuur de masterfase in ieder geval een jaar in beslag moeten nemen. De uitwerking van dit besluit is overgelaten aan de DL in overleg met de Onderwijscommissie. Na consultatie van de verschillende secties konden hierover beslissingen worden genomen, waarover het curatorium op 7 juni 2001 werd geïnformeerd.

De 13 benodigde studiepunten worden verkregen door reductie van de programma's uit de studie jaren 3 tot en met 5, waarbij de bijbelwetenschap en talen 4 punten afstaan, dogmatologie 3, ecclesiologie 3 en praktische theologie 3.

De verlengde specialisatie zal voor het eerst van toepassing zijn voor het cohort 1999, dat is de jaargroep die in de cursus 2001-2002 het derde studiejaar vormt. In de studiegids voor deze cursus zijn de eerste aanpassingen van het programma te vinden: voor een omvang van zo'n 4 studiepunten is het programma van het 3e jaar gewijzigd.

Al met al is dit een betrekkelijk kleine ingreep met een groot belang: behoud van de wetenschappelijke kwaliteit van het programma van de universiteit. Overigens kost ook zo'n betrekkelijk kleine ingreep veel werk, om de programma's van de verschillende studie jaren goed op elkaar te laten aansluiten. Met name de onderwijscoördinator, dhr. M.E. Hoekzema, heeft zich hiervoor ingezet.

7.1.5 Ba-Ma structuur

Een veel ingrijpender operatie is in het voorgaande al even aangeduid: de invoering van de bachelor-masterstructuur. De Europese onderwijsministers hebben in juni 1999 te Bologna een akkoord ondertekend waarin verregaande harmonisatie van het hoger onderwijs in Europa wordt voorzien. De belangrijkste kenmerken zijn: een twee fasen cyclus (bachelorfase en masterfase) en een nieuw stelsel van accreditatie (zie elders in dit rapport). Voor de universiteit brengen de ontwikkelingen zowel kansen als bedreigingen.

Wil de universiteit haar rechten als universiteit behouden, dan zal ze echter in deze ontwikkelingen mee moeten gaan. De afgelopen jaren hebben onderwijskundig gezien dan ook in het teken gestaan van het volgen van deze ontwikkelingen (waarvan de richting pas gaandeweg duidelijker wordt) en van bezinning op de vraag of aansluiting erbij op verantwoorde wijze mogelijk is.

In 2000 heeft de universiteit voor de voorbereiding van de vernieuwingen samenwerking gezocht met de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle. Bij dit overleg is ook de Theologische Universiteit Apeldoorn betrokken. Schaarse formatie (onderwijskundig) wordt op deze wijze goed benut. De ontwikkelingen in het hoger onderwijs zullen in de toekomst bovendien leiden tot meer samenwerking tussen universiteiten en hogescholen. De verwachting is ook dat het grensverkeer van studenten tussen de opleiding van de TU enerzijds en de Gereformeerde Hogeschool anderzijds zal toenemen. De bachelor-masterstructuur maakt het onderwijs flexibeler en zal leiden tot grotere mobiliteit van studenten, nationaal en internationaal.

Inmiddels zijn door de Onderwijscommissie voorbereide voorstellen van de DL door het curatorium aanvaard op 3 september '01. Daarmee is besloten de weg in te slaan naar de invoering van de bachelor-masterstructuur, waarbij gedacht wordt aan een driejarige bacheloropleiding en een driejarige masteropleiding gericht op het ambt van predikant, beide volgens de nu ook in Kampen geldende simplex ordo (d.w.z: geen scheiding van 'wetenschappelijke' en 'kerkelijke' vakken).

Zo mogelijk moet per 1 september 2002 met de propedeuse van de geherstructureerde opleiding gestart kunnen worden.

Verdere mogelijke consequenties van de nieuwe structuur (zoals: de invoering van een korte masteropleiding – één jaar – zonder opleiding voor het ambt van predikant; instroommogelijkheden vanuit de opleiding Kerkelijk Werker) worden nog nader onderzocht. De uitkomst van de visiediscussie met betrekking tot de taakstelling van de instelling is daarbij van groot belang.

Al met al gaat het bij de invoering van deze nieuwe structuur om een omvangrijke operatie. De DL heeft voorgesteld hiervoor gedurende 2 jaar 0,5 fte. projectformatie in te zetten en het curatorium is daarmee akkoord gegaan op 7 juni 2001. Inmiddels is de sollicitatieprocedure voor deze functie van start gegaan.

7.1.6 Sleutels en formatie

In de verslagperiode is een nieuwe sleutel voor de berekening van de docentenlast ontwikkeld. Kenmerk van de bestaande sleutel was dat er meer uren toegekend werden, naarmate colleges in hogere jaren gegeven werden. Dit werd niet als geheel billijk ervaren en frustrerende bovendien veranderingen in het onderwijs: het verplaatsen van een onderdeel naar een hoger of lager jaar had onmiddellijk gevolgen voor de formatie die aan een docent werd toegekend. Bovendien bestond al langer de wens om nog eens goed te vergelijken met elders gebruikte sleutels.

Bij de door de onderwijscoördinator nieuw ontwikkelde sleutel is dat ook gebeurd. Kenmerk van de nieuwe sleutel is, dat uitgegaan is van de studeerbaarheid voor de studenten. Daartoe is er een relatie gelegd tussen het aantal contacturen en het aantal studiepunten van een module: 8 contacturen per studiepunt. Dat geeft de mogelijkheid een evenwichtiger opgebouwd collegerooster te ontwerpen, waarbij de gemiddelde collegelast voor de studenten ongeveer 14 uur per week bedraagt. Voor de berekening van de docentenlast wordt uitgegaan van een vermenigvuldigingsfactor van 3,5 per contactuur, een factor die goed vergelijkbaar is met die aan andere universiteiten.

Het grote voordeel van deze opzet is, dat op deze wijze tegelijk een belangrijke slag gemaakt kan worden in het kader van de verbetering van de studeerbaarheid van het curriculum. Wensen daarvoor waren al eerder geformuleerd, maar kunnen nu gerealiseerd worden. Er komt een bepaalde standaardnorm voor modules (3 of 4 studiepunten, met als minimum 2 en als maximum 5), waardoor het aantal parallelle cursussen per collegeperiode te sturen valt (5 of liever nog minder) en de collegelast van 14 uur per week voldoet aan de normen voor het gewenste aantal contacturen (te veel colleges belemmeren de zelfstudie, bij te weinig colleges gaat er geen stimulans van het programma uit).

Voor de berekening van de onderwijslast wordt verwezen naar hoofdstuk 5.6.

7.2 Onderzoek

7.2.1 Inleiding

Tot de eigen aard van het werk aan een universiteit behoort dat daarin ruimte is voor wetenschappelijk onderzoek. Dat heeft ook altijd gegolden voor het werk in Kampen. Toch is pas de laatste jaren uitdrukkelijk aandacht gekomen voor de organisatie van het (niet onderwijsgebonden) onderzoek. Dat hangt ook samen met de eisen die bij onderzoeksvisitaties gesteld worden, en waaraan de universiteit moet voldoen wil ze als universitaire instelling erkend blijven. Op dit punt heeft de universiteit een inhaalslag moeten maken die nog niet voltooid is.

7.2.2 Organisatie

Onder de huidige structuur is de rector de eerst verantwoordelijke voor het onderzoek aan de universiteit. Hij wordt daarin bijgestaan door de onderzoekskoördinator, een functie die vervuld wordt door drs. G.D. Harmanny, de bibliothecaris van de universiteit.

Daarnaast kent de universiteit als bestuursadviescommissie de Onderzoekscommissie (OZC). Hierin worden voorstellen van de DL voor het curatorium besproken en van commentaar voorzien.

Verder vervult de OZC een belangrijke rol bij het opstellen van de onderzoeksprogramma's van de universiteit en bij de goedkeuring van concrete onderzoeksprojecten.

Het eigenlijke werk wordt gedaan in de onderzoeksgroepen. In de afgelopen jaren heeft de opzet van dat werk nader vorm gekregen.

Daarbij bleek dat verdere organisatorische maatregelen wel gewenst zijn: benaming, bemensing, afgrenzing, taakstelling van lichamen als 'sectie', 'vakgroep', 'onderzoeksgroep' waren niet altijd even duidelijk. Het is belangrijk hierover duidelijkheid te scheppen bij de evaluatie van de bestuursstructuur.

Een belangrijke organisatorische ontwikkeling was de samenwerking met Apeldoorn. In alle onderzoeksgroepen is intensief overleg met de collega's uit Apeldoorn. Bij de bibliologie is het zelfs al gekomen tot een ineensmelting van de onderzoeksgroepen en -programma's van de beide universiteiten. Ook bij de andere onderzoeksgroepen wordt hiernaar gestreefd.

7.2.3 Programma's

(Zie bijlage 15: *Onderzoeksplan*)

In de voorbije jaren is het tot een nadere formulering gekomen van de aan de universiteit functionerende onderzoeksprogramma's. Vrijwel al het onderzoek kon daarin worden ondergebracht.

Het betreft twee programma's. Het eerste wordt uitgevoerd door de bibliologen en is getiteld 'Historische processen en openbaring'. Met dit programma wordt ingespeeld op het actuele debat over de verhouding tussen het historisch en het 'ideologisch' karakter van de bijbeltekst, een debat waarin van de gereformeerde theologie een eigen inbreng verwacht mag worden vanuit de overtuiging dat God zich aan de mens openbaart door middel van zijn Woord, de bijbel.

Het tweede programma omvat de inbreng van de systematische theologie, ecclesiologie en praktische theologie en is getiteld 'Gereformeerde theologie tussen context en fundament'. Vanuit de constatering dat de context waarin gereformeerde theologie wordt beoefend drastisch veranderd is (denk aan

secularisatie, postmodernisme en aan de nadruk op spiritualiteit) wordt de vraag gesteld: Wat betekent het inzicht in de veranderende context voor de gereformeerde theologie? Hoe moet in de 21e eeuw een gereformeerde theologie er uit zien die ernst wil maken met die nieuwe context zonder haar fundament (Bijbel en confessie) te ondermijnen?

Het onderzoeksplan van de universiteit met deze beide programma's is nog niet officieel door het curatorium vastgesteld. Dat hangt samen met het hierboven vermelde overleg met de theologen uit Apeldoorn over de ineensmelting van de onderzoeksprogramma's. Inmiddels wordt voorlopig al wel gewerkt volgens de hierboven vermelde programma's.

7.2.4 Onderzoek en accreditatie

De al eerder vermelde ontwikkelingen in het Hoger Onderwijs hebben ook hun impact op het onderzoeksbeleid. In de toekomst zal de accreditatie van de universiteit immers mee afhangen van het goed verlopen van de onderzoeksvisitaties. Dat stelt de universiteit voor uitdagingen die ze nog niet eerder onder ogen heeft gezien. Het onderzoek zal moeten voldoen aan normen die ook aan andere universiteiten gelden, ook in internationaal verband.

Het onderzoek aan de Theologische Universiteit heeft zich altijd sterk gericht op publicaties waarmee ook de directe 'achterban' goed bereikt kon worden: predikanten, geïnteresseerde gemeenteleden. Gezien de aard van de universiteit blijft dat van groot belang.

Toch is het ook nodig om, meer dan in het verleden, te streven naar publicaties van wetenschappelijke aard, waarvan het kenmerk is dat ze allereerst gericht zijn op mede-onderzoekers. Onderzoekers aan de universiteit worden daarom ook gestimuleerd in wetenschappelijke tijdschriften te publiceren, zo mogelijk ook voor een internationaal publiek (dus in het Engels, of eventueel Duits).

Ter wille van een goed overzicht van de output van de universiteit op het terrein van het onderzoek, zal in de toekomst ieder jaar voor een wetenschappelijk jaarverslag gezorgd moeten worden. Voor het jaar 2000 heeft de onderzoekscoördinator een dergelijk verslag gereedgemaakt, in eerste instantie nog als proeve.

7.2.5 Aio-beleid

Een van de middelen waardoor de universiteit het onderzoek tracht te stimuleren, is het aio-beleid. De afgelopen jaren heeft dit beleid vrucht afgeworpen in tweërlei zin. In de eerste plaats is inmiddels de eerste (voormalige) aio gepromoveerd: drs. J.R. Douma verwierf op 28 juni 2000 de titel van doctor in de theologie met een proefschrift onder de titel *Veni Creator Spiritus. De meditatie en het preekproces*. De promotie vond plaats bij prof. dr. C.J. de Ruijter.

In de tweede plaats is het aantal aio's toegenomen. Op het ogenblik werken 5 aio's in dienst van de universiteit aan een proefschrift (1 voor Oude Testament, 2 voor Dogmatiek, 1 voor ethiek, 1 voor kerkgeschiedenis). Dankzij het aanboren van externe financiering is er ruimte voor twee extra aio's. Binnen de reguliere exploitatie zijn vier aio's aangesteld. Aan de invulling van één van de aio-plaatsen wordt nog gewerkt. Twee sollicitatieprocedures leverden niet het gewenste resultaat.

Voor het kweken van een vruchtbaar onderzoeksklimaat aan de universiteit en voor de vorming van theologisch-wetenschappelijk kader is het functioneren van een goed aio-beleid van wezenlijk belang.

7.2.6 Promoties

Behalve de hierboven genoemde promotie van drs. J.R. Douma vonden aan de universiteit in de verslagperiode nog de volgende promoties plaats:

Op 13 januari 1999 promoveerde drs. B.G. Kim bij prof. dr. J. van Bruggen op een proefschrift met de titel *The voice from heaven in the gospel of John. Meaning and function of John 12:20-36*.

Op 21 juni 2000 promoveerde drs. H.J.C.C.J. Wilschut bij prof. dr. B. Kamphuis op een proefschrift met de titel *J.G. Woelderink: om de 'vaste grond des geloofs'. De ontwikkeling van zijn theologisch denken, met name ten aanzien van verbond en verkiezing*.

Verheugend is dat ook twee docenten van de universiteit hun doctorstitel behaalden. Op 30 augustus 1999 promoveerde prof. drs. B. Kamphuis aan de Theologische Universiteit te Apeldoorn op het proefschrift *Boven en beneden. Het uitgangspunt van de christologie en de problematiek van de openbaring, nagegaan aan de hand van de ontwikkelingen bij Karl Barth, Dietrich Bonhoeffer en Wolfhart Pannenberg*.

Op 26 april 2001 promoveerde prof. drs. G. Kwakkel aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Zijn proefschrift droeg als titel *According to my righteousness*.

Vermeldenswaard is verder dat in de verslagperiode een promotiereglement werd vastgesteld. Daarin is voor het eerst de mogelijkheid geschapen voor niet-theologen om aan onze instelling te promoveren. Het zal daarbij uiteraard altijd gaan om een promotie in de theologie. In de praktijk zal het onderwerp meestal liggen op het grensgebied tussen theologie en een andere wetenschap.

7.2.7 Congressen en Bezinningsreeks

Congressen vormen een goede mogelijkheid om wetenschappelijk onderzoek te presenteren voor het forum van mede-onderzoekers of voor een breder publiek. De afgelopen jaren heeft de Theologische Universiteit verschillende congressen georganiseerd, steeds in samenwerking met andere organisaties: over Jongeren in de Kerk (samen GVI), over Geloofszekerheid in de postmoderne tijd (samen met FQI en GWG) en over de Nieuwe Bijbel Vertaling (samen met deputaten Bijbelvertaling).

Willen de resultaten van zulke congressen een breder publiek bereiken, dan is een publicatiemogelijkheid van belang. De universiteit is dan ook gestart met de TU-Bezinningsreeks, uitgegeven door uitgeverij De Vuurbaak. De bundel *Geloven in zekerheid* is in 2000 als eerste van de reeks uitgekomen. Het tweede boek in de reeks is het boek *Naar een nieuwe kerkbijbel*. Het betreft een bundel met referaten van het congres over de Nieuwe Bijbel Vertaling. Ook andere publicaties die verband houden met het werk aan de Universiteit en die op een wat breder publiek mikken, zijn geschikt voor deze reeks.

7.3 Dienstverlening

7.3.1 Kerkelijke dienstverlening

Onder kerkelijke dienstverlening wordt hier verstaan alle taken die docenten binnen de kerken verrichten en die niet te herleiden zijn tot onderwijs en onderzoek. De doelstelling voor kerkelijke dienstverlening luidt: *met kerkelijke dienstverlening beoogt de universiteit de deskundigheden en vaardigheden die binnen de universiteit aanwezig zijn rechtstreeks in te zetten in het belang van de Gere-*

formeerde Kerken in Nederland (het curatorium zal nog bezien of deze formulering verbreed dient te worden naar *kerkelijke en maatschappelijk dienstverlening*).

De Generale Synode Leusden 1999 heeft het curatorium opgedragen ten aanzien van de adviesdienst van docenten aan kerken, kerkelijke vergaderingen en kerkleden waar nodig maatregelen te nemen die enerzijds het verrichten van deze kerkelijke dienstverlening mogelijk maken en anderzijds de goede voortgang van het primaire werk aan de universiteit waarborgen (Acta art. 81).

In de notitie over kerkelijke dienstverlening (nog in concept) worden de diverse taken geïnventariseerd: advisering van deputaatschappen en generale synode, het geven van adviezen aan kerken en kerkleden in casuïstiek, postacademisch onderwijs, deelname in de opleiding Kerkelijk Werker, opiniërende activiteiten (kerkelijke pers, voordrachten, redactionele werkzaamheden kerkelijke pers) en het preekwerk.

In het verleden werd niet gerekend in formatie-eenheden en werkweken van 36 uur en er werd evenmin onderscheid gemaakt tussen taken die direct zijn opgedragen op het terrein van onderwijs en onderzoek en de overige werkzaamheden die docenten binnen de kerken verrichten.

Echter zodra wordt uitgegaan van een fulltime equivalent van 1656 uur per jaar ofwel een 36-urige werkweek moet ook worden duidelijk gemaakt welke werkzaamheden binnen die tijd verricht moeten worden. De meeste taken die binnen de kerkelijke dienstverlening worden verricht liggen in het verlengde van de werkzaamheden die docenten aan de universiteit verrichten.

Alle taken in ogenschouw nemend werden keuzes gemaakt. Wat wordt welbeschouwd als door de kerken opgedragen en wat wordt door docenten 'op vrijwillige basis' gedaan?

Gekozen werd om de advisering van deputaatschappen en generale synode, het postacademisch onderwijs en de opleiding kerkelijk werk, alsmede een deel van het advieswerk in casuïstiek binnen de formatie docenten te brengen en het preekwerk, de opiniërende activiteiten en een deel van het advieswerk in de casuïstiek er buiten te laten.

7.3.2 Advisering van generale synode en deputaatschappen

Advisering van de kerken wordt binnen de TU gezien als een taak die inherent is aan het werk van de universiteit en het werk van docenten.

Bij de vaststelling van de formatiebehoefte voor advisering deputaatschappen is zo veel mogelijk uitgegaan van concrete informatie over vergaderfrequentie, de inhoudelijke werkzaamheden van het deputaatschap en de rol die de docent vervult in het deputaatschap. Bij de formatiebehoefte generale synode is uitgegaan van de voorgestelde vergaderwijze voor de Generale Synode Zuidhorn.

7.3.3 Kerkelijk advieswerk

Van oudsher wenden de kerken en kerkleden zich tot de docenten in Kampen met vragen en problemen waarvoor de specifieke deskundigheid waarover een docent beschikt nodig is. De meeste adviesvragen betreffen zaken op het terrein van het kerkrecht, het kerkelijk opbouwwerk, de ethiek en de praktische theologie. Docenten van andere vakgebieden worden incidenteel benaderd.

In de huidige praktijk is het advieswerk een zaak van de individuele docent. De invulling ervan wordt tot op vandaag geheel aan hen overgelaten. Binnen de instelling is dienstverlening nog geen voorwerp

van beleidsontwikkeling geweest. Hoewel er nog geen sprake is van vastgesteld beleid op het vlak van de dienstverlening, zijn er wel aanzetten. Een conceptnotitie over het kerkelijke advieswerk is binnen de instelling in bespreking. In het voorjaar van 2001 nam de universiteit, na overleg met enkele andere instellingen en deputaatschappen, het initiatief voor onderling overleg om te komen tot een goede samenhang en afstemming van alle diensten die worden aangeboden aan de kerken en de kerkleden.

Om te komen tot een inschatting van de formatiebehoefte is onderzoek gedaan naar de wijze waarop de docenten betrokken zijn bij allerlei vraagstukken van kerkenraden en kerkleden. Een van de docenten heeft een half jaar lang een tijdtabel bijgehouden om inzicht te verschaffen in de werkelijk bestede tijd per taakgebied.

Tweemaal was er een enquête onder alle docenten over de tijdbesteding op het terrein van het kerkelijk advieswerk inzake casuïstiek, in 1998 en in 2000. Op basis van bovenstaande werd de formatiebehoefte geschat op 0,2 fte.

7.3.4 Post academisch onderwijs (PAO)

(Zie ook bijlage 7: *Postacademisch onderwijs, een leven lang leren*)

De generale synode van Leusden heeft het curatorium opgedragen onderzoek te doen naar de mogelijkheid van PAO en indien mogelijk over te gaan tot uitvoering (besluit 7f).

Op 22 maart 2001 heeft het curatorium het beleid met betrekking tot het postacademisch onderwijs voor de komende planningsperiode vastgelegd. De hoofdlijn: De TU ziet het verzorgen van postacademisch onderwijs als een structurele taak.

Het PAO is primair bedoeld voor predikanten en vervolgens ook voor theologen-niet-predikanten en andere academici. Het cursusprogramma wordt ontwikkeld op basis van de visie van de TU op de relevante cursusinhouden, met een open oor voor de behoefte van de doelgroep(en). Voor jonge predikanten (2 à 3 jaar pastorie) wordt een aparte cursus ontwikkeld met het doel voortgaande integratie van theorie en praktijk. Het PAO zal aan de voor de TU gebruikelijke kwaliteitscontrole worden onderworpen.

Cursussen in 2000 en 2001

In de verslagperiode werden de eerste cursussen ontwikkeld en aangeboden. Het betreft de cursussen:

- ‘Teksten uit de nieuwere theologie’ door prof. dr. B. Kamphuis;
- ‘Paulus, een nieuw paradigma?’ door prof. dr. J. Van Bruggen;
- ‘Gemeenteopbouw’ door prof. dr. M. te Velde.

De cursisten toonden zich na afloop van de cursussen enthousiast over de geboden stof. Hun mening werd via een enquête gepeild.

Programma voor 2002

Voor 2002 zijn drie cursussen voorzien;

- Homiletiek
- K. Schilder na 50 jaar (samen met de Schilderstichting)
- Kerk in context

Formatie en kosten

Het postacademisch onderwijs vraagt de komende jaren ongeveer 0,20 fte. docentformatie en 0,07 fte. formatie ondersteunende diensten. De totale kosten per cursus bedragen ongeveer *f* 22.000,-; personele kosten vormen het grootste bedrag, *f* 20.000,-. Verder zijn er de kosten van administratiekosten, materiaal, gebouwen en catering. De bedragen kunnen hoger uitvallen als externe docenten worden ingezet of als een externe locatie wordt gekozen. Afhankelijk van het aantal deelnemers komen de totale kosten per deelnemer op *f* 875,- tot *f* 1475,-.

De TU vraagt voor de cursussen *f* 500,- tot *f* 600,-. De reden om (nog) geen marktconforme of kostendekkende tarieven te rekenen is dat de cursussen bereikbaar moeten blijven voor jonge predikanten en predikanten van kleine gemeenten. Als hiervoor op landelijke niveau een vangnet zou worden gecreëerd, dan zou een kostendekkend tarief in rekening kunnen worden gebracht. De PAO-inkomsten worden in mindering gebracht op de te ontvangen quota van de kerken.

7.3.5 Homiletiekdagen

In 2000 is tweemaal een homiletiekdag gehouden, waarin met in totaal 150 predikanten van gedachten is gewisseld over het onderwijs in de homiletiek.

Van de kant van de universiteit werd uitleg gegeven over de aard van dat onderwijs en de achtergronden ervan. De predikanten werden in de gelegenheid gesteld daarop te reageren en met de docenten in gesprek te gaan.

---

8 – Externe communicatie, -relaties

8.1 Informatie voor kerkleden

8.1.1 Schooldagkrant en voorjaarskrant

Een nieuwe manier om de kerkleden ‘te bereiken’ is de uitgave van de Schooldagkrant. De Schooldagkrant die sedert enkele jaren wordt verspreid voorafgaand aan de Schooldag, bereikt alle broeders en zusters in de kerken. In de krant wordt aandacht gegeven aan gang van zaken binnen de universiteit. Maar de nadruk ligt in de Schooldagkrant toch meer op geloofsthema’s en interviews met bij de universiteit betrokken medewerkers en studenten en soms ook met anderen.

Het voornemen is om ook in het voorjaar, een voor de universiteit publicitaire luwteperiode, een dergelijke krant uit te brengen. Gestreefd wordt hiermee in 2002 te starten. Met de voorjaarskrant wordt beoogd meer concrete informatie te verstrekken over de ontwikkelingen aan de universiteit. Op deze manier hoopt de instelling de kerkleden meer te betrekken bij de universiteit.

Een andere manier om de betrokkenheid van de kerken bij de universiteit te stimuleren is gezocht in de zgn. Schooldagzondag: een week voor de Schooldag preken docenten en aio’s van de universiteit op diverse plaatsen in het land.

8.1.2 Website

Bij de informatievoorziening en informatievergaring speelt de computer in toenemende mate een rol. Dat is onder kerkleden niet anders. Veel mensen, jongeren voorop, maken bij het zoeken van informatie, ongeacht het onderwerp, in toenemende mate gebruik van internet. Het ligt voor de hand dat de universiteit dan ook gebruik gaat maken van een website. In 2000/2001 heeft de universiteit een website laten ontwerpen die te bereiken is onder de naam: www.tukampen.nl.

Het ontwerpen van een website kost tijd en geld. De aard van het medium vraagt vervolgens om regelmatige actualisering van de inhoud. De universiteit is ten tijde van de verslaglegging bezig om dit goed te organiseren.

8.2 Schooldag

8.2.1 Thema’s

De thema’s van de Schooldagen 1999, 2000 en 2001 waren respectievelijk: ‘Dichterbij’, over de toekomstverwachting van een christen, ‘Het gebed’, over de plaats van het gebed in het leven van een christen en ‘Hoop doet spreken’, over het doorgeven van het evangelie aan allen die het willen horen.

De universiteit streeft ernaar van de Schooldag voor de bezoekers een bemoedigende dag te maken. De keuze van de thema’s wordt daarop afgestemd.

8.2.2 Bijeenkomsten

De *bijeenkomsten in de drie grote kerken* hebben het karakter van een traditionele Schooldag-bijeenkomst. Er wordt gemusiceerd, er wordt veel gezongen en de bezoekers krijgen enkele goede toespraken te horen.

Sedert 1997 is er een aparte *jongerenbijeenkomst* voor jongeren 12+. In deze bijeenkomst, die de laatste jaren in een tent is gehouden, worden jongeren op eigentijdse wijze aangesproken met behulp van eigentijdse techniek. Ook hier is er uiteraard muziek en soms ook met drama.

De *gezinsbijeenkomsten* zijn afgestemd op kinderen van de basisschool: een kinderboekenschrijver leest een spannend verhaal voor uit eigen werk. Er wordt iets verteld over de opleiding van predikanten, er wordt gezongen en gemusiceerd.

Het is in de afgelopen vier jaren duidelijk geworden dat jongeren- en gezinsbijeenkomsten steeds meer mensen aanspreken. Zo steeg het aantal jongeren die de bijeenkomsten bezoeken, in enkele jaren van 500 naar 2000.

En was er aanvankelijk ook slechts één gezinsbijeenkomst, het 2e jaar, in 2000, werd al overgegaan op twee bijeenkomsten.

De Schooldag blijft op deze wijze een belangrijke schakel in de relatie van de universiteit met de kerken. Dat jongeren en kinderen de weg weer vinden naar de Schooldag, is van groot belang. Zij vormen immers samen de kerken van morgen.

8.2.3 Overige activiteiten

Om de Schooldag aantrekkelijk te maken worden ook andere activiteiten georganiseerd. Zo is er al enkele malen een expositie gehouden in de gebouwen van het Linneweerversgildehuys. Kunstenaars uit de kerken kregen op die wijze de gelegenheid om hun werken aan het publiek te laten zien. In de middagpauze is er een sing-inn in de aula en aan het einde van de dag is enkele malen een jeugdconcert gegeven. Daarnaast is er natuurlijk de altijd aantrekkelijke markt waar vrijwel alle gereformeerde organisaties zich presenteren en waar voor diverse goede doelen allerlei koopwaar wordt aangeboden.

8.3 Andere vormen van PR

8.3.1 TU-Bezinningsreeks

De start van de TU-reeks was in 2000. De TU beoogt met deze reeks de kerken te dienen met actuele boeken. Er is niet gekozen voor één specifieke doelgroep.

De boeken die verschenen zijn en die nog zullen verschijnen, zullen geschikt zijn voor wisselende doelgroepen. Dat maakt het profiel van de reeks minder scherp, maar puur wetenschappelijke bijdragen bereiken naar verwachting te weinig lezers en het past een universiteit ook niet om alleen maar populaire bijdragen te produceren. Vandaar de gekozen formule. Zie verder ook hoofdstuk 7.2.7.

8.3.2 Advertentiebeleid

In 1998 werd een advertentiecampagne gestart om de TU onder de aandacht van de kerken te brengen. In 1999 werd een serie van 8 advertenties ontworpen en geplaatst in het ND en in de kerkelijke bladen. In 2000 werd de campagne voortgezet met 4 advertenties. In 2001 werd besloten een campagne te voeren gericht op de werving van studenten. Dat betekent dat bij de besteding van het PR-budget prioriteit werd gegeven aan het vervaardigen van promotiemateriaal en een advertentie voor de werving. Voor al deze activiteiten is een beperkt budget beschikbaar. En met name de vervaardiging van goed promotiemateriaal is een kostbare aangelegenheid.

8.3.3 Overige voorlichting

Sedert 2000 presenteert de TU zich op kerkenradendagen en op toogdagen voor jongeren, met het doel meer zichtbaar te worden voor de kerken. Met het oog op deze presentaties is een powerpoint-presentatie gemaakt.

8.4 Werving studenten

De universiteit hecht er aan om met de gereformeerde scholengemeenschappen een goed contact te onderhouden. Deze scholen zijn de belangrijkste 'leveranciers' van studenten voor de TU.

In het kader van de contacten werd een decaan van het Greijdanuscollege betrokken bij de visiediscussie van de universiteit, daar waar het de ontwikkelingen in het VWO betrof.

Tevens worden de decanen van de vier scholengemeenschappen om de twee jaar uitgenodigd voor een gesprek met de Dagelijkse Leiding en de coördinator onderwijs.

Met het oog op de werving van studenten zijn met de scholengemeenschappen afspraken gemaakt over het verzorgen van lessen godsdienst door studenten van de TU. Ook in het algemeen is de gedachte dat studenten de universiteit en de waarde van de predikantenopleiding en de studie theologie beter kunnen 'verkopen' dan de instelling zelf. De universiteit betreft hen daarom in toenemende mate bij dit werk.

De jaarlijkse open dag van de universiteit werd in 2000 in een modern jasje gestoken.

8.5 Externe relaties

8.5.1 Samenwerking met Theologische Universiteit Apeldoorn (Leusden 7b)

De Generale Synode Leusden heeft het curatorium opgedragen alert te zijn op nieuwe mogelijkheden van samenwerking van de instelling met de Theologische Universiteit Apeldoorn. Met dankbaarheid kan worden vastgesteld dat de samenwerking voortgang heeft en dat de verhoudingen hartelijk genoemd kunnen worden. In het voorjaar van 2000 hebben de curatoria van beide instellingen zich gesteld achter een gezamenlijke notitie over de samenwerking, getiteld 'Opleiden in gezamenlijkheid' (zie bijlage 16). Ter uitvoering van de notitie hebben de curatoria vervolgens een stuurgroep in het leven geroepen die concrete voorstellen zal doen om de samenwerking uit te breiden. De stuurgroep spreekt niet alleen over de primaire processen, maar ook over de inrichting van de organisaties van

beide instellingen en de financieringsstructuren, om na te gaan in hoeverre de instellingen compatible zijn. Bij het formuleren van nieuw beleid zijn de instellingen in toenemende mate alert op de consequenties van de voorgenomen besluiten op de samenwerking met de andere universiteit.

Elders in dit verslag, in het hoofdstuk over de primaire processen, wordt nader ingegaan op de samenwerking op het vlak van respectievelijk onderwijs en onderzoek.

8.5.2 Samenwerking met de Gereformeerde Hogeschool/Gereformeerd Pedagogisch Centrum

De universiteit werkt ook samen met de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle. De samenwerking werd gestart vanuit de overtuiging dat beide instelling aan elkaar zijn verwant vanuit hun overtuiging van de zeggingskracht van Gods Woord in het leven van alle dag. De samenwerking heeft intussen verschillende accenten gekregen: het eerste terrein waarop de samenwerking gestalte kreeg was de ontwikkeling van de opleiding Kerkelijk Werker (KW), waarvoor beide opleidingen verantwoordelijk zijn. De opleiding KW ging in september 2000 van start. De instellingen hebben besloten om, samen met de TUA, de voorbereiding van de bachelor-masterstructuur ter hand te nemen. De drie instellingen sloten daartoe een overeenkomst in het voorjaar van 2001. Een gezamenlijke commissie werd ingesteld om de leiding van beide instellingen te adviseren over de gevolgen van de bachelor-masterstructuur.

Het curatorium is blij met de mogelijkheden voor samenwerking en met de hartelijke sfeer die de contacten kenmerkt.

8.5.3 Hulpverlening aan buitenlandse kerken en opleidingen

In de verslagperiode is de universiteit benaderd door onder meer de IRTT en de stichting Fundament, met het verzoek om in de toekomst meer docenten-uren beschikbaar te stellen aan de hulpbehoevende kerken en kerkelijke opleidingen in de wereld. Het curatorium ziet dat de nood elders in de wereld groot is en geeft die hulp daarom ook af en toe. Zoals ook het formatieplan deel I laat zien is er bij de universiteit echter niet echt ruimte in de formatie om deze hulp te verlenen, anders dan incidenteel, zonder dat dit ten koste gaat van de uitvoering van de primaire taken.

Als de universiteit tweemaal per jaar een docent uitzendend om gedurende twee weken onderwijs te verzorgen aan een buitenlandse kerk of onderwijsinstelling, dan is hiermee, inclusief de voorbereidingen, de reizen e.d. ongeveer 0,2 fte. gemoeid. In het formatieplan is met een dergelijke inzet geen rekening gehouden. De universiteit verzoekt de generale synode om een standpunt te bepalen ten aanzien van deze hulpverlening aan buitenlandse kerken en opleidingen. In verband daarmee heeft het curatorium ter zake een voorstel geformuleerd (voorstel 8).

---

9 – Cantorij

De cantorij heeft in de verslagperiode op diverse momenten van zich laten horen. Zo werden de academische plechtigheden als de opening van de lessen, de dies natalis en de sluiting van de lessen voorzien van een muzikale omlijsting. De cantorij gaf ook acte de presence op de Schooldagen. Voorts werden diverse concerten gegeven, her en der in het land, onder meer in de Buitenkerk te Kampen (medio 2000) en in Steenwijk (medio 2000). In 1999 werd een CD opgenomen met Schooldagmuziek uit de Bovenkerk.

Tijdens de Schooldag 1999 werden ook TV-opnames gemaakt van het optreden van de cantorij. Ook verscheen de cantorij op de TV toen een bijdrage werd geleverd aan een TV-kerkdienst vanuit de Gereformeerde Kerk van Kampen. Tenslotte trad de cantorij op in een huwelijksdienst in de Eudokia-kerk en werd ook de promotie van een van haar leden, prof. dr. G. Kwakkel muzikaal opgeluisterd.

In het voorjaar van 2000 nam de toenmalige cantor, de heer Bert Duijst uit Hasselt, afscheid van de Universiteit. Tijdens zijn afscheid werd teruggeblikt op zeven goede jaren van de cantorij onder zijn leiding. In zijn afscheidswoord zei de rector: “je inspireerde en hielp ons om de lofzang gaande te houden.” De heer Duijst werd opgevolgd door de heer Jannes Munneke uit Amersfoort, in wie de universiteit een waardig opvolger heeft gevonden.

Op verzoek van de cantor werd een – tweedehands – piano aangeschaft door de universiteit. Deze wordt gebruikt bij de repetities en zal ook tijdens de uitvoeringen binnen en – zonodig ook buiten – de universiteit kunnen worden gebruikt.

De cantorij maakt muziek met een hoge kwaliteit en is daarmee een visitekaartje voor de universiteit.

---

10 – Studenten

10.1 Aantal inschrijvingen

In 1999 schreven 9 studenten in voor de propedeuse en in 2000 en 2001 respectievelijke 7 en 10. In 1999 schreven 5 studenten in voor de vooropleiding en in 2000 en 2001 respectievelijk 5 en 7 studenten.

10.2 Studentenraad

Sedert enige jaren is er structureel overleg tussen vertegenwoordigers van de jaargroepen in de zgn. studentenraad.

Vertegenwoordigers van de studentenraad bespreken periodiek punten die betrekking hebben op het onderwijs of op het studentenbeleid van de universiteit, met de Dagelijkse Leiding. Het overleg vormt een belangrijke schakel in de communicatie van de Dagelijkse Leiding met studenten.

Problemen die zich voordoen worden besproken en zo mogelijk opgelost. De Dagelijkse Leiding had in de verslagperiode enkele malen een plenaire bijeenkomst met de studentenraad om met hen te spreken over belangrijke ontwikkelingen aan de universiteit.

10.3 Kwantitatieve doelstellingen

De studentenaantallen zijn in de afgelopen jaren gestadig teruggelopen. Het is niet gemakkelijk de oorzaken daarvoor op te sporen. Mogelijk heeft het beperkte aantal vacatures en het gebrek aan doorstroming in de jaren negentig van de vorige eeuw een rol gespeeld. Overigens is de terugloop van aspirant studenten in de theologie een landelijke trend.

In 1999 werd een onderzoek gedaan naar behoefte aan predikanten op middellange en langere termijn. Daarbij bleek dat de behoefte aan predikanten na 2010 aanmerkelijk groter is dan in de jaren er voor. De instroom van studenten moet daar gelijke tred mee houden. Daarom streeft de universiteit er naar de instroom te vergroten van 10 naar 25. Dat is geen gemakkelijk opgave. De universiteit zal in de komende jaren investeren in de werving van nieuwe studenten.

Zie voor een overzicht van het studentenbestand bijlage 17.

10.4 Werving, relaties met de scholengemeenschappen

De werving van studenten is in het verleden doorgaans met lichte middelen nagestreefd, met een persbericht en een enkele advertentie en een voorlichtingsdag. Vanaf 2000 wordt gewerkt aan een meer intensieve wervingscampagne. Enkele elementen daaruit die reeds zijn gerealiseerd:

1. tweejaarlijks overleg met de decanen van de gereformeerde scholengemeenschappen werd gestart in 2000;
2. in 2000 werd de voorlichtingsdag opnieuw en eigentijds ingericht;

3. studenten van de TU verzorgen sedert 2001 godsdienstlessen op de scholengemeenschappen.

Gewerkt wordt o.a. aan de volgende elementen:

4. een brief met informatie naar de kerken in het land die buiten het bereik van de scholengemeenschappen liggen; Via de scholengemeenschappen worden immers niet per definitie alle gereformeerde jongeren bereikt;
5. de ontwikkeling van promotiemateriaal;
6. advertenties speciaal gericht op werving;
7. informatie naar de kerken over de toekomstige behoefte aan predikanten.

---

11 – Toezicht

11.1 Commissie en rector

De commissie van toezicht op de docenten ziet krachtens de opdracht van de kerken aan het curatorium toe op het gereformeerd karakter en de wetenschappelijke kwaliteit van het onderwijs en het onderzoek, opdat de kerkelijke doelstelling van de universiteit bevorderd wordt en alles uit het onderwijs geweerd blijft dat afwijkt van de Heilige Schrift of inbreuk maakt op de belijdenis van de kerken ('Orde op Taken' sub commissie van toezicht, art. 1, vergelijk Statuut art. 2.3).

Daarnaast is er het toezicht van de kant van de rector als mandataris namens het curatorium in de dagelijkse leiding met speciale aandacht voor onderwijs en onderzoek. Hij bewaakt de inhoudelijke kwaliteit van onderwijs en onderzoek en bevordert maatregelen tot verhoging van de wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de docenten. Zie functieomschrijving van de rector in 'Orde op Taken'.

11.2 Protocol voor het toezicht

(Zie bijlage 18: *Protocol van de commissie van toezicht*)

Het is duidelijk dat er raakvlakken zijn tussen het toezicht van de Commissie van Toezicht en dat van de rector. De ingang is echter verschillend, namelijk bestuurlijk of direct leidinggevend.

Ten dienste van de communicatie tussen het curatorium, de Commissie van Toezicht, de rector en het wetenschappelijk personeel is een en ander nader uitgewerkt in een Protocol voor het toezicht op het onderwijs en het onderzoek.

In dit protocol staan als kader en verantwoordelijkheden omschreven:

Het toezicht staat in het kader van de gezamenlijke opdracht van het curatorium en het wetenschappelijk personeel om de kerkelijke doelstelling van de universiteit zo goed mogelijk te realiseren.

Binnen deze gezamenlijke opdracht is het de taak van het personeel om het onderwijs en het onderzoek te behartigen. Het is de taak van het curatorium om er op toe te zien dat het onderwijs en het onderzoek confessioneel en wetenschappelijk verantwoord is. Voor dat toezicht heeft het curatorium de rector als eerst verantwoordelijke gemandateerd. Voor de uitoefening van haar eindverantwoordelijkheid schakelt het curatorium de Commissie van Toezicht in op de wijze die hieronder (namelijk in het protocol) beschreven wordt.

De verschillende verantwoordelijkheden kunnen alleen door christelijk vertrouwen en met broederlijk respect in de onderlinge omgang en in een open communicatie tot hun recht komen.

Praktisch betekent het dat telkens twee curatoren als lid van de Commissie van Toezicht aan het begin van het seizoen met een docent spreken over het onderwijs- en onderzoeksprogramma voor de komende cursus, bij hem colleges bezoeken en van zijn publicaties kennis nemen. Als er ten aanzien van een docent vragen rijzen met betrekking tot de confessie of de wetenschappelijke kwaliteit kunnen zij in

bijzijn van de rector met hem daarover spreken. Als het probleem zo niet wordt opgelost, wordt met de docent verder gesproken in de commissie, ook in bijzijn van de rector.

Ook de rector spreekt uit hoofde van zijn functie met docenten. Als een probleem in gesprek met een docent niet wordt opgelost, schakelt hij de aangewezen curatoren in.

De commissie brengt van de gesprekken die zij met docenten voert rapport uit aan het curatorium. Het curatorium velt geen oordeel zonder de betrokken docent te hebben gehoord.

Op deze manier wordt de drempel voor gesprekken met docenten laag gehouden, terwijl tegelijk verantwoord wordt te werk gegaan.

11.3 Getuigenis

In de zin van artikel 2.3 van het Statuut kan het curatorium vrijmoedig een positief getuigenis geven over het onderwijs en het onderzoek van de onderscheiden docenten en onderzoekers. Het curatorium is niet gebleken dat iets in onderwijs en onderzoek afweek van de Heilige Schrift of inbreuk zou maken op de belijdenis van de kerken. Het niveau van de wetenschappelijke vorming bleef gewaarborgd. Curatoren vermelden dit met erkentelijkheid en dankbaarheid.

---

12 – Bibliotheek

12.1 Inleiding

De bibliotheek speelt in het geheel van het universitair bedrijf in Kampen een centrale rol. Zonder deze uitstekende voorziening zou onderzoek en onderwijs in de theologie ernstig belemmerd worden. Vele binnen- en buitenlandse gasten getuigen dan ook van hun hoge waardering voor en soms navolgende jaloezie op onze bibliotheek.

Aan de centrale plaats van de bibliotheek wordt recht gedaan door het feit dat sinds de bestuurlijke hervorming van 'Orde op taken' de bibliotheek geïntegreerd is in het geheel van de universiteit. Deze integratie krijgt ondermeer gestalte in maandelijks overleg tussen de Dagelijkse Leiding en de bibliothecaris.

12.2 Personeel

In de afgelopen jaren hebben enkele wisselingen in het personeelsbestand plaatsgevonden. Twee 'oud-gedienden' hebben hun dienstverband beëindigd. In 1998 vertrok mevrouw Havinga-Poortinga na vele jaren in verschillende functies belangrijk werk voor de bibliotheek te hebben verricht. In 1999 nam na 35 jaar de conservator, de heer B. Meijer, afscheid. Gelukkig blijft hij met al zijn ervaring nog aan de bibliotheek verbonden, nu als vrijwilliger.

De bibliothecaris, drs. G.D. Harmanny, wordt bijgestaan door mevrouw I. van den Berg, bibliotheek-assistente. Daarnaast werken nog enkele student-assistenten voor een beperkt aantal uren in de bibliotheek.

12.3 Financiën en verwerving

Zowel in 1998 als in 1999 en 2000 heeft het damescomité steeds het vorstelijke bedrag van f 240.000 ter beschikking van de bibliotheek gesteld. Het overgrote deel daarvan (jaarlijks ruim 200.000) was bestemd voor de aanschaf van boeken, de rest voor de exploitatie van de bibliotheek. Door de personele wisselingen is er in 1998 en 1999 een achterstand in de aanschaf ontstaan. In 2000 is er hard aan gewerkt om dat in te lopen. Hoewel nog niet geheel verdwenen is de achterstand daardoor toch aanzienlijk kleiner geworden.

In de jaarverslagen van de bibliotheek wordt de laatste jaren de aanschaf in guldens uitgesplitst naar secties en vakgebieden. Dit biedt de mogelijkheid om hierin gericht te sturen. Daarbij moet overigens wel bedacht worden dat de boeken op bepaalde vakgebieden duurder zijn dan op andere. Met name op het terrein van de bijbelse vakken drijven de vreemde talen en lettertypen de prijs omhoog. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de totalen voor de sectie bibliologie hoger liggen dan die voor de andere secties.

Ook ontving de bibliotheek diverse grotere en kleinere schenkingen. Met name moeten hier genoemd worden de legaten van mevrouw A. Boer-Vastenouw uit Exloo, de heer C.P. Rol uit Daarlerveen en de schenking uit de nalatenschap van de nederlands-hervormde emeritus-predikant M.Th. Germs.

12.4 Dienstverlening

Het aantal uitleningen gaat in de loop van de jaren wat op en neer. Invloed daarop wordt uiteraard uitgeoefend door de studentenaantallen (die de laatste jaren daalden), maar ook door meer incidentele oorzaken.

Intensief gebruik van de bibliotheek door een langdurige buitenlandse gast is onmiddellijk in de jaarcijfers terug te vinden. Gemiddeld liggen de uitleencijfers per jaar tussen de 9.000 en 10.000. Meer dan de helft hiervan gaat naar studenten en docenten van de eigen instelling.

12.5 Afstemming met de 'Oudestraat'

De afgelopen jaren is er veel onzekerheid geweest over de vraag of de 'synodaal'-gereformeerde Theologische Universiteit in Kampen zou blijven. Aanvankelijk leek vertrek zeker, later bleek dat toch weer niet het geval.

Voor onze bibliotheek zou een vertrek van die aan de Oudestraat zwaarwegende consequenties gehad hebben. Ook al was er pas sinds kort tussen beide instellingen overleg over het aanschafbeleid, toch hielden beide al heel lang rekening met elkaars specialismen en streefde men er naar te voorkomen dat dure en/of minder courante uitgaven door beide bibliotheken aangeschaft werden.

Met name in 1999 heeft onze bibliotheek nogal wat extra aankopen gedaan om het toen verwachte vertrek van de bibliotheek-Oudestraat te compenseren. Achteraf bleek dat dat niet nodig was geweest. Overigens werd dit bericht door onze bibliotheek met vreugde begroet, omdat het vertrek van de andere bibliotheek ernstig verlies had betekend voor de bibliotheekvoorziening in Kampen.

Nu er wat rust is op dit front, is het mogelijk het afstemmingsoverleg tussen beide bibliotheken meer vorm te geven. Op 22 maart 2001 nam het curatorium de beslissing om tot zo'n beter gestructureerde afstemming te komen.

Wil dit slagen, dan is het nodig dat er collectieprofielen van beide bibliotheken worden opgesteld en dat de consequenties van de onderzoeksprogramma's (in mindere mate van het onderwijsaanbod), maar ook van het verschillende karakter van beide instellingen voor het aanschafbeleid worden vastgesteld.

Het gaat bij deze afstemming er niet om dat de instellingen zich wederzijds afhankelijk van elkaar maken. Wel is het wenselijk om bij de keuzes voor de aanschaf, die steeds gemaakt moeten worden, rekening te kunnen houden met de ander. Het eigen karakter van de bibliotheek kan daardoor versterkt worden.

Afstemming is met name ook van belang op het terrein van de elektronische media. Omdat de kosten voor de beschikbaarstelling hiervan hoog zijn, is het van essentieel belang dat van meet af aan hierover een gezamenlijk beleid wordt ontwikkeld.

---

13 – Automatisering

13.1 Functionaliteit van het netwerk

13.1.1 Gebruik e-mail en internet

E-mail en internet zijn in korte tijd uitgegroeid tot belangrijke communicatiemiddelen. Vrijwel alle medewerkers maken gebruik van deze middelen. Daarbij wordt het in toenemende mate als storend ervaren dat niet alle medewerkers op hun werkplek kunnen beschikken over e-mail en internet, omdat het netwerk nog niet compleet is. Internet wordt gebruikt om bibliotheken (ook andere dan de eigen) te raadplegen, te zoeken naar relevantie theologische informatie, etc.

13.1.2 Website

Elders in dit verslag (8.1) is al iets gezegd over de waarde van een website voor de informatievoorziening naar buiten toe.

13.1.3 Informatietechnologie in het onderwijs

Voor een onderwijsinstelling bestaat de grootste uitdaging op het gebied van automatisering in het functioneel inzetten van de techniek in de primaire processen. Dit is tevens het meest gecompliceerde deel van de automatisering. Om dit goed te organiseren zal deskundigheid van buiten de universiteit moeten worden ingezet.

13.2 Uitbreiding netwerk (GS Leusden)

De universiteit is voorzichtig begonnen met de investeringen op het vlak van de automatisering. Enkele jaren geleden werd het besluit genomen om het netwerk gefaseerd aan te leggen. De tweede fase van de aanleg is begonnen. Naar verwachting zal in de 1e helft van 2002 het netwerk compleet zijn.

13.3 Aanschaf hardware en software

In de verslagperiode zijn alle computers in het gebouw Broederweg vernieuwd. De bestaande apparatuur was voor een deel sterk verouderd (sommige computers waren 10 jaar oud).

13.4 Kostenontwikkeling

(Zie ook bijlage 19: *Investeringsprognose Theologische Universiteit 2003-2005*)

De kosten voor de automatisering zullen in de planningsperiode 2003-2005 naar verwachting stijgen met ongeveer € 64.000,- (f 140.000,-) per jaar.

---

14 – Financiën

14.1 Algemeen

De universiteit heeft in de verslagjaren geen zorgen gekend als het gaat om de financiële middelen. Naast de inkomsten uit de quota ontving de universiteit ook een groot bedrag aan legaten van broeders en zusters die de opleiding een warm hart toedragen.

14.2 Managementletter (met acties = autorisatie beter regelen)

De Generale Synode Leusden heeft de universiteit opdracht gegeven om naast de accountantsverklaring jaarlijks een managementletter te laten opstellen. De managementletters over 1999 en 2000 zijn bijgevoegd.

14.3 Nieuw beleid

De universiteit zal in de komende jaren investeren in nieuw beleid. Dat nieuwe beleid geldt de volgende zaken: internationalisering; kwaliteit (aanstelling coördinator) en het systeembeheer.

14.4 Investeringsprognose

De investeringsprognose volgt nog, samen met de meerjarenbegroting 2003-2005

14.5 Gebouwen

Een notitie over de staat van de gebouwen en over de plannen voor verbouw van de aula volgt nog.

14.6 Kostenbeheersing (GS Leusden)

De Generale Synode Leusden heeft de TU opdracht gegeven om voorstellen te doen tot beheersing van de uitgaven om er voor te zorgen dat per 2002 de kosten omlaag gaan (GS Leusden besluit 8d). Dat betekent dat de TU een bezuiniging moet doorvoeren, minimaal ter grootte van het totaal van de stijgingen van lonen en prijzen. Daarnaast is nieuw beleid noodzakelijk, met name als het gaat om het systeembeheer, kwaliteitszorg, onderwijsvernieuwing en internationalisering.

14.7 Onderzoek naar andere financiering

De GS Leusden heeft het curatorium opgedragen onderzoek te doen naar andere financieringsbronnen. Er heeft terzake onderzoek plaatsgevonden, maar dit moet voor het grootste deel nog besproken worden in het curatorium. U ontvangt hierover een aanvullend rapport.

14.8 Sponsoring aio's

Omdat onderzoek voor de universiteit voor de komende jaren van groot belang is werd gezocht naar uitbreiding van de mogelijkheden in de vorm van extra aio-plaatsen. Deze uitbreiding kon niet binnen de reguliere exploitatie worden gerealiseerd. De Dagelijkse Leiding heeft een groep financiers gevonden die zich bereid hebben verklaard om twee aio's te betalen gedurende de 4 jaren waarvoor ze worden ingehuurd.

Het aantrekken van sponsorgelden behoort tot de mogelijkheden. Belang daarbij is dat sponsoren het nut van de projecten inzien en dat ze er van verzekerd zijn dat hun gift ten goede komt aan de universiteit (en dus niet in mindering komt op de inkomsten uit de quota).

14.9 Meerjarenbegroting

Volgt zo spoedig mogelijk.

---

15 – Archief

Voor het beheer van het archief is een overeenkomst met Archief- en Documentatiecentrum (ADC) gesloten. Stukken die ouder zijn dan tien jaar gaan naar het ADC, waar ze in bewaring worden genomen. Overeengekomen is dat stukken die jonger zijn dan 50 jaar alleen voor derden toegankelijk zijn na toestemming van de directeur van het ADC, dr. G. Harinck, en wel nadat deze daarover eerst de Dagelijkse Leiding heeft gehoord, die op haar beurt de hoogleraar moderne kerkgeschiedenis zal consulteren.

16 – Rooster van aftreden en voordracht benoemingen

Het curatorium zal zich afzonderlijk tot de synode richten inzake het rooster van aftreden en de voordracht van de vijf niet-theologen als curator.

17 – Preekbevoegdheid aio's

GS Leusden 1999 gaf opdracht de voorlopige regeling inzake preekbevoegdheid voor aio's te evalueren (Acta art. 78, besluit 3). De preekbevoegdheid heeft de eerste taak van de aio's aan de universiteit niet merkbaar benadeeld. Door het preken konden zij ook ten dienste van hun werk aan de universiteit bij het kerkelijk leven van de gemeente betrokken blijven.

Het curatorium ziet geen reden waarom de voorlopige regeling die GS Leusden gemaakt heeft, niet zou kunnen worden omgezet in een definitieve. Voor de aio's is er alleen een aantal praktische problemen, zoals de beperking van het voorgaan tot de eigen classis, maar daarmee zullen zij zich zelf tot de generale synode wenden.

18 – Voorstellen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Voor de genomen besluiten, zie Acta artikel 113.]

---

19 – Bijlagen

1. Tekst Acta Generale Synode van Leusden 1999, art. 77 en 78.
2. Rapport *Evaluatie bestuursstructuur Theologische Universiteit*.
3. De nota *Meerjarenbeleidplan, een aanzet*.
4. De *Rechtspositieregeling voor het personeel van de Theologische Universiteit*.
5. Het *Formatieplan deel I: docentenformatie*.
6. De nota *Een nieuwe berekening van de docentenlast*.
7. De notitie *Postacademisch onderwijs, een leven lang leren*.
8. Het *Formatieplan deel II, formatie ondersteunend personeel en aio's*.
9. Het *Promotiereglement*.
10. Het *Scriptiereglement*.
11. Het *Aio-reglement*.
12. De *Regeling urenvergoeding promotiebegeleiding*.
13. De *Regeling voor het college van beroep voor de examens*.
14. Het *Reglement van orde voor het college van beroep voor de examens*.
15. Het *Onderzoeksplan*.
16. Notitie *Opleiden in gezamenlijkheid*.
17. *Overzicht studentenbestand*.
18. Het *Protocol van de commissie van toezicht*.
19. *Meerjarenbegroting, inclusief Investeringsprognose*.

Deze bijlagen worden voor de generale synode gevoegd bij het rapport. Voor belangstellenden zijn ze desgevraagd, voorzover al beschikbaar, verkrijgbaar bij het bureau van de Theologische Universiteit.

Namens deputaten-curatoren

A. de Snoo, president

J. Luiten, secretaris

Kampen, 2 november 2001

Inhoudsopgave

1 – INLEIDING	1
1.1 Samenvatting	1
1.2 Globaal beleidsoverzicht	2
1.3 Besluiten GS Leusden 1999 ten aanzien van de universiteit	3
2 – BESTUUR	5
2.1 Samenstelling en personalia	5
2.2 Vergaderingen	5
2.3 Bestuursstructuur	6
2.3.1 Inleiding	6
2.3.2 Opdracht	6
2.3.3 Evaluatie	6
2.3.4 Conclusies van de evaluatie	7
2.3.5 Hoofdlijn nieuwe structuur	8
2.3.6 Besluiten	9
2.3.7 Statuut	10
2.3.8 Samenvatting	10
3 – DAGELIJKSE LEIDING	11
4 – VISIE- EN BELEIDSKADER	12
4.1 Aanpassing van het Statuut	12
4.2 Doelstelling van de universiteit	12
4.3 Meerjarenbeleidplan	14
4.4 Visiediscussie	14
4.4.1 Inleiding	14
4.4.2 Conferentie september 2000: context	14
4.4.3 Taak en plaats TU: initiële opleiding	15
4.4.4 Taak en plaats TU: postacademisch onderwijs	15
4.4.5 Taak en plaats TU: internationalisering	16
4.4.6 Theologie: encyclopedie	16
5 – PERSONEEL	17
5.1 Algemeen	17
5.2 Rechtspositieregelingen personeel	17
5.2.1 Rechtspositiereglement personeel	17
5.2.2 Handboek voor het personeel	18
5.3 Arbeidsvoorwaardenbeleid	18
5.3.1 Seniorenregeling	18
5.3.2 Sociaal statuut	18
5.3.3 Salarisschalen	19
5.3.4 Omvang dienstverbanden	19
5.4 Beleid bij vacatures	19
5.5 Docerend personeel	20
5.5.1 Formatie	20
5.5.2 Scholing	20
5.5.3 Onderzoek noodzaak flexibilisering leeropdracht	20
5.5.4 Achtergronden van formatieplan	21
5.6 Formatiebehoefte primaire processen	21
5.6.1 Formatiebehoefte onderwijs	21
5.6.2 Onderzoek	22

5.6.3	Dienstverlening	22
5.7	Onderwijs ondersteunend personeel	23
5.7.1	Bezetting	23
5.7.2	Formatieplan	23
5.7.3	Scholing	23
6	KWALITEITSMANAGEMENT	24
6.1	Algemeen	24
6.2	Ontwikkeling handboek kwaliteit	25
6.3	Reglementering	25
6.4	Formatieve aspecten	25
7	PRIMAIRE PROCESSEN	26
7.1	Onderwijs	26
7.1.1	Inleiding	26
7.1.2	Vooropleiding	26
7.1.3	Initiële opleiding	27
7.1.4	Verlenging specialisatiefase	28
7.1.5	Ba-Ma structuur	28
7.1.6	Sleutels en formatie	29
7.2	Onderzoek	30
7.2.1	Inleiding	30
7.2.2	Organisatie	30
7.2.3	Programma's	30
7.2.4	Onderzoek en accreditatie	31
7.2.5	Aio-beleid	31
7.2.6	Promoties	32
7.2.7	Congressen en Bezinningsreeks	32
7.3	Dienstverlening	32
7.3.1	Kerkelijke dienstverlening	32
7.3.2	Advisering van generale synode en deputaatschappen	33
7.3.3	Kerkelijk advieswerk	33
7.3.4	Post academisch onderwijs (PAO)	34
7.3.5	Homiletiekdagen	35
8	EXTERNE COMMUNICATIE, -RELATIES	36
8.1	Informatie voor kerkleden	36
8.1.1	Schooldagkrant en voorjaarskrant	36
8.1.2	Website	36
8.2	Schooldag	36
8.2.1	Thema's	36
8.2.2	Bijeenkomsten	37
8.2.3	Overige activiteiten	37
8.3	Andere vormen van PR	37
8.3.1	TU-Bezinningsreeks	37
8.3.2	Advertentiebeleid	38
8.3.3	Overige voorlichting	38
8.4	Werving studenten	38
8.5	Externe relaties	38
8.5.1	Samenwerking met Theologische Universiteit Apeldoorn (Leusden 7b)	38
8.5.2	Samenwerking met de Gereformeerde Hogeschool/Gereformeerd Pedagogisch Centrum	39
8.5.3	Hulpverlening aan buitenlandse kerken en opleidingen	39
9	CANTORIJ	40
10	STUDENTEN	41
10.1	Aantal inschrijvingen	41
10.2	Studentenraad	41

10.3	Kwantitatieve doelstellingen	41
10.4	Werving, relaties met de scholengemeenschappen	41
11	– TOEZICHT	43
11.1	Commissie en rector	43
11.2	Protocol voor het toezicht	43
11.3	Getuigenis	44
12	– BIBLIOTHEEK	45
12.1	Inleiding	45
12.2	Personeel	45
12.3	Financiën en verwerving	45
12.4	Dienstverlening	46
12.5	Afstemming met de ‘Oudestraat’	46
13	– AUTOMATISERING	47
13.1	Functionaliteit van het netwerk	47
13.1.1	Gebruik e-mail en internet	47
13.1.2	Website	47
13.1.3	Informatietechnologie in het onderwijs	47
13.2	Uitbreiding netwerk (GS Leusden)	47
13.3	Aanschaf hardware en software	47
13.4	Kostenontwikkeling	48
14	– FINANCIËN	49
14.1	Algemeen	49
14.2	Managementletter (met acties = autorisatie beter regelen)	49
14.3	Nieuw beleid	49
14.4	Investerings en -prognose	49
14.5	Gebouwen	49
14.6	Kostenbeheersing (GS Leusden)	49
14.7	Onderzoek naar andere financiering	50
14.8	Sponsoring aio’s	50
14.9	Meerjarenbegroting	50
15	– ARCHIEF	51
16	– ROOSTER VAN AFTREDEN EN VOORDRACHT BENOEMINGEN	51
17	– PREEKBEVOEGDHEID AIO’S	51
18	– VOORSTELLEN	51
19	– BIJLAGEN	52
	Inhoudsopgave	53

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VIII 5 –
Reglement voor bijzondere leerstoelen
aan de Theologische Universiteit**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Reglement voor bijzondere leerstoelen aan de Theologische Universiteit

A. Bijzondere leerstoel

Artikel 1

- 1.1 Aan de universiteit kan een bijzondere leerstoel worden verbonden.
- 1.2 Een bijzondere leerstoel dient uit te gaan van een rechtspersoon, hetzij een kerkelijke rechtspersoon in de zin van art. 2: 2 Burgerlijk Wetboek hetzij een stichting hetzij een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid.

Artikel 2

Voor de instelling van een bijzondere leerstoel gelden de volgende voorwaarden:

- a. grondslag en doelstelling van de rechtspersoon waarvan de leerstoel uitgaat, dienen in overeenstemming te zijn met grondslag en doelstelling van de universiteit;
- b. de bijzondere leerstoel dient een bijdrage te leveren aan de realisatie van de doelstelling van de universiteit;
- c. het vakgebied van de bijzondere leerstoel dient een substantiële verrijking te vormen ten opzichte van het aan de universiteit beoefende onderwijs en onderzoek;
- d. er dient een herkenbare aansluiting te zijn van de bijzondere leerstoel bij de theologische encyclopedie, die wordt gehanteerd aan de universiteit;
- e. het vakgebied van de bijzondere leerstoel dient aanpalend te zijn aan dat van één of meer gewone leerstoelen aan de universiteit; de bijzondere leerstoel wordt aan één van deze aanpalende leerstoelen toegevoegd;

Artikel 3

- 3.1 De generale synode besluit tot instelling van een bijzondere leerstoel met inachtneming van het bepaalde in dit reglement.
- 3.2 Voor een besluit van de generale synode zijn vereist:
  - a. een schriftelijke motivering van het curatorium van de universiteit, waaruit de wenselijkheid van de bijzondere leerstoel blijkt, vergezeld van een positief advies van de senaat van de universiteit;
  - b. een schriftelijke toelichting van het curatorium van de universiteit, waaruit blijkt dat aan de krachtens artikel 2 te stellen voorwaarden voor instelling van de bijzondere leerstoel is voldaan, onder bijvoeging van de statuten van de rechtspersoon.

Artikel 4

- 4.1 Aan de instelling van een bijzondere leerstoel wordt een termijn verbonden.
- 4.2 De generale synode beslist tijdig vóór het verstrijken van de in artikel 4.1 genoemde termijn over de voortzetting van de leerstoel. Voor voortzetting van de bijzondere leerstoel is een schriftelijke motivering van het curatorium van de universiteit vereist, waaruit de wenselijkheid van verlenging blijkt, vergezeld van een positief advies van de senaat van de universiteit.
- 4.3 Het curatorium van de universiteit kan tussentijds de generale synode voorstellen tot beëindiging van de bijzondere leerstoel over te gaan, indien voortzetting van de bijzondere leerstoel schade zou toebrengen aan de belangen van de universiteit.

Artikel 5

- 5.1 Het toezicht op de bijzondere leerstoel en op de bijzonder hoogleraar wordt uitgeoefend door een college van toezicht, bestaande uit ten minste drie en ten hoogste vijf personen. Ingeval het college uit drie personen bestaat, zal één persoon worden benoemd door het curatorium van de universiteit en bij een college van vijf leden benoemt het curatorium twee leden. De overige personen worden benoemd door de rechtspersoon waarvan de bijzondere leerstoel uitgaat. Leden van het college van toezicht worden benoemd voor een termijn van ten hoogste drie jaren en kunnen één keer worden herbenoemd voor eenzelfde termijn. Het college van toezicht benoemt uit zijn midden een voorzitter en een secretaris. Het college rapporteert jaarlijks aan het curatorium en aan de rechtspersoon waarvan de leerstoel uitgaat.
- 5.2 Het college van toezicht stelt een reglement op voor de wijze waarop het zijn toezicht op de bijzondere leerstoel en op de bijzonder hoogleraar uitoefent, welk reglement de goedkeuring behoeft van het curatorium van de universiteit.

B. Bijzonder hoogleraar

Artikel 6

- 6.1 De benoeming tot bijzonder hoogleraar geschiedt op voordracht van het College van Toezicht door het curatorium, na advies van de senaat.
- 6.2 De benoeming geschiedt voor een termijn van maximaal vijf jaar en voor een tijdsbeslag overeenkomend met minstens 0,1 en hoogstens 0,4 fte .
- 6.3 Na afloop van de termijn van benoeming kan herbenoeming plaatsvinden op dezelfde voorwaarden, wederom op voordracht van het College van Toezicht door het curatorium, na advies van de senaat. Indien de termijn van instelling van de bijzondere leerstoel, als bedoeld in art. 4.1, eindigt, eindigt ook de benoeming van de bijzonder hoogleraar.

Artikel 7

- 7.1 Voor de benoembaarheid van een bijzonder hoogleraar is vereist dat deze lid is in volle rechten van één van de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt), waarvan de universiteit

uitgaat, of van één van de (buitenlandse) kerken waarvan de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) heeft uitgesproken dat deze te herkennen zijn als kerken van Jezus Christus, die zich onderwerpen aan Gods Woord en zich gebonden weten aan de gereformeerde belijdenissen.

- 7.2 Indien een bijzonder hoogleraar na benoeming ophoudt te voldoen aan het gestelde in artikel 7.1, is dat reden voor het curatorium de bijzonder hoogleraar te ontslaan van zijn benoeming.

Artikel 8

Een bijzonder hoogleraar zal het door de generale synode vastgestelde ondertekeningsformulier voor docenten aan de Theologische Universiteit, voorzover nodig aangepast aan het bijzonder hoogleraarschap, ondertekenen als blijkt van instemming met de leer van de Heilige Schrift, zoals die in de belijdenisgeschriften van de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) is samengevat.

Artikel 9

- 9.1 Het college van toezicht stelt een taakomschrijving op voor de bijzonder hoogleraar en brengt deze ter kennis van het curatorium en van de rechtspersoon waarvan de leerstoel uitgaat. In de taakomschrijving zal zowel ruimte moeten zijn voor onderwijs als voor onderzoek.
- 9.2 De bijzonder hoogleraar verricht zijn werkzaamheden in nauw overleg en samenwerking met de houder van de aanpalende leerstoel waaraan hij is toegevoegd, en de dagelijkse leiding van de universiteit.

Artikel 10

- 10.1 De bijzonder hoogleraar is in dienst van de rechtspersoon waarvan de bijzondere leerstoel uitgaat.
- 10.2 Het college van toezicht stelt een regeling op voor de rechtspositie van de bijzonder hoogleraar, welke zoveel mogelijk aansluit bij de regeling van de rechtspositie van gewoon hoogleraren aan de universiteit krachtens het Statuut en de Rechtspositieregeling voor het personeel aan de Theologische Universiteit.

Artikel 11

Bijzonder hoogleraren kunnen, onder door de dagelijkse leiding van de universiteit te stellen voorwaarden, gebruikmaken van de collegezalen, apparatuur en bibliotheek van de universiteit.

Artikel 12

Bijzonder hoogleraren hebben met raadgevende stem toegang tot de senaat van de universiteit en maken deel uit van de sectie en de onderzoeksgroep waartoe de aanpalende leerstoel, waaraan de bijzonder hoogleraar is toegevoegd, behoort.

Artikel 13

- 13.1 Bijzonder hoogleraren zijn gerechtigd tot het voeren van de titel van professor.
- 13.2 Een eervol ontslagen bijzonder hoogleraar blijft gerechtigd de titel van professor te voeren.
- 13.3 Bijzonder hoogleraren hebben het recht als promotor aan de universiteit op de treden, waarbij zij zich zullen houden aan de bepalingen uit het vigerende promotiereglement.
- 13.4 Een eervol ontslagen bijzonder hoogleraar behoudt nog gedurende vijf jaar het recht als promotor op te treden, mits wordt voldaan aan het gestelde in art. 7.1.

Artikel 14

- 14.1 Onverminderd het door het college van toezicht uit te oefenen toezicht op de bijzonder hoogleraar als bedoeld in artikel 5, is het curatorium van de universiteit gerechtigd om ten aanzien van een bijzonder hoogleraar die zich in leer of leven ernstig misgaat dan wel in de uitoefening van zijn functie ernstig tekortschiet, disciplinaire maatregelen te nemen in de vorm van beperking van werkzaamheden en/of ontzegging van de toegang tot de universiteit.
- 14.2 De bepalingen in het Statuut van de universiteit omtrent disciplinaire maatregelen t.a.v. gewoon hoogleraren zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 15

- 15.1 Dit reglement is vastgesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002.
- 15.2 In zaken waarin dit reglement niet voorziet, beslist het curatorium van de universiteit.

Inhoudsopgave

REGLEMENT VOOR BIJZONDERE LEERSTOELN AAN DE THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT	1
A. Bijzondere leerstoel	1
Artikel 1	1
Artikel 2	1
Artikel 3	1
Artikel 4	2
Artikel 5	2
B. Bijzonder hoogleraar	2
Artikel 6	2
Artikel 7	2
Artikel 8	3
Artikel 9	3
Artikel 10	3
Artikel 11	3
Artikel 12	4
Artikel 13	4
Artikel 14	4
Artikel 15	4
Inhoudsopgave	5

Acta |

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VIII 6 –
Rapport van deputaten Werkbegeleiding
en nascholing predikanten**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Inleiding

Dit is een rapport van deputaten Werkbegeleiding en nascholing van predikanten. Wij doen hierin verantwoording van onze werkzaamheden aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken te Zuidhorn.

Wij zijn als deputaten in totaal vijftien maal bij elkaar geweest. De vergaderingen vonden meestal in Zwolle plaats. Wij brachten enkele werkbezoeken aan de TU te Kampen en organiseerden twee dagen, waarop we met jonge predikanten van gedachten wisselden over onze plannen en geluisterd hebben naar hun wensen en ideeën. Het grootste deel van onze tijd hebben wij besteed aan de organisatie van de ‘werkbegeleiding van beginnende predikanten’.

Wij begonnen aan onze opdracht met de gedachte dat wij ons met een buitengewoon zinvolle zaak bezig mochten houden. Gaandeweg zijn wij nog meer overtuigd geraakt van het belang van de opdracht die de generale synode van Leusden opgesteld heeft.

In onze vergaderingen hebben wij de predikanten en de kerken die zij dienen steeds in onze gebeden aan de Here opgedragen. Ook zelf hebben wij de leiding van de Here ervaren bij ons werk. Wij zijn dankbaar dat we het in grote eensgezindheid mochten doen en willen de vruchten ervan in zijn hand leggen.

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (Leusden, 1999) heeft besloten tot de instelling van een deputaatschap Werkbegeleiding en nascholing van predikanten.

De synode heeft op dit onderhavige punt een achttal besluiten genomen. De volledige tekst volgt hierna. Samengevat luiden de besluiten:

1. Er dient structurele werkbegeleiding en nascholing van de predikanten te komen.
2. Beide zijn de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de kerken.
3. Werkbegeleiding is verplicht gedurende de eerste twee jaar van het predikantschap; kerkenraden behoren hiertoe hun dominee te faciliteren.
4. Deputaten organiseren de in 3. bedoelde werkbegeleiding en verrichten onderzoek naar de mogelijkheden van nascholing en begeleiding van predikanten die hulp nodig hebben.
5. Deputaten krijgen instructie met betrekking tot de organisatie van de werkbegeleiding van beginnende predikanten.
6. Idem met betrekking tot nascholing en werkbegeleiding van predikanten, die hulp nodig hebben.
7. Er is een budget van ten hoogste f 10.000,- per jaar.
8. Deputaten brengen rapport uit een half jaar voor het begin van de volgende (reguliere) synode.

Samenstelling deputaatschap

De synode heeft drie primi en drie secundi benoemd. Van de laatste drie is na een jaar zr. M. van Herk ingezet als vervangster van zr. J.C.P. Borgdorff-Hendriks.

Het deputaatschap is thans als volgt samengesteld:

ds. A.O. Reitsema (s)	Fuutstraat 28, 3815 JP Amersfoort	033 298 76 74	arie.reitsema@consunet.nl
zr. M. van Herk	Greenshieldsstraat 31, 8017 GL Zwolle	038 460 58 41	ria.van.herk@worldonline.nl
br. W.C. van der Horst	Potmarke 2, 8032 LD Zwolle	038 454 23 29	mee-ander@hetnet.nl
br. Z.B. Nitrouw	Wittenburg 189, 3862 EE Nijkerk	033 245 76 47	sgjdir@open.net
br. J. Stellingwerf	Luukmanserf 11, 7722 AD Dalfsen	0529 43 27 20	jacob.stellingwerf@hetnet.nl

Het secretariaat van het deputaatschap berust bij:

zr. H.M. Schiebaan-Strating	Puutbeek 10, 8033 AB Zwolle		j.b.schiebaan@hetnet.nl
-----------------------------	-----------------------------	--	-------------------------

---

Opdracht van de synode

Besluit 1:

tegemoet te komen aan de verzoeken van de particuliere synoden van Groningen, Friesland, Overijssel en Holland-Zuid en uit te spreken dat het nodig is dat er structureel werkbegeleiding en nascholing komt van predikanten binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Gronden:

1. uit de verzoeken die door de vier particuliere synoden aan de generale synode gedaan zijn blijkt, dat er binnen de kerken een breed draagvlak is voor de organisatie van structurele werkbegeleiding en nascholing van predikanten;
2. de ontwikkelingen in de samenleving en binnen de kerken vragen om gelegenheid voor voortdurende bezinning en studie door predikanten;
3. bij veel predikanten in de kerken is er een grotere behoefte zowel aan structurele werkbegeleiding als aan nascholing dan in de huidige situatie geboden wordt. Dit geldt niet alleen in theologisch en vakinhoudelijk opzicht, maar ook wat betreft het persoonlijk functioneren van de predikant in zijn leven met de Here, zijn omgang met de Heilige Schrift en de belijdenis en zijn omgang met de kerkenraad en de gemeente. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te voeren. Predikanten voelen zich nogal eens overvraagd. Zij hebben vaak te weinig tijd om zich in theologisch en methodisch opzicht bij te scholen. Allerlei zaken in onze samenleving zijn complexer geworden, waardoor meer sturing is vereist om tot hetzelfde resultaat te komen. Predikanten moeten er meer energie in steken dan voorheen om in deze complexe werkelijkheid goed te kunnen blijven functioneren. Ook van de predikant als persoon wordt in de huidige omstandigheden veel gevraagd.

Besluit 2:

uit te spreken dat de beoogde werkbegeleiding en nascholing van predikanten in de gereformeerde kerken een gezamenlijk te behartigen zaak is.

Gronden:

1. het behoort tot de verantwoordelijkheid van de kerken te zorgen voor goede en verantwoorde werkomstandigheden van haar predikanten, zodat zij, in relatie tot de eisen van de tijd, optimaal met vrucht bezig kunnen zijn in hun ambtswerk, tot opbouw en heil van de gemeenten die zij dienen;
2. de behoefte aan werkbegeleiding en nascholing van predikanten in de gereformeerde kerken heeft te maken met problemen in het ambtelijk functioneren van predikanten, die veelal niet beperkt blijven tot enkele plaatselijke kerken of tot een bepaald ressort; het betreft een structurele behoefte en structurele problemen die zich landelijk voordoen;

3. een goede en afdoende aanpak van de gesignaleerde behoefte en knelpunten gaat de kracht van de plaatselijke kerken afzonderlijk te boven; het is dan ook dringend gewenst en alleszins verantwoord gezamenlijk tot oplossingen te komen.

Besluit 3:

beginnende predikanten gedurende de eerste twee jaar van hun ambtsdienst het recht en de plicht te geven werkbegeleiding te ontvangen; hun kerkenraden zullen hen daarvoor in de gelegenheid stellen.

Grond:

het is in het belang van de kerken dat beginnende predikanten werkbegeleiding krijgen om optimaal hun gemeenten te kunnen dienen.

Besluit 4:

deputaten Werkbegeleiding en Nascholing van Predikanten te benoemen, vijf in getal en drie secundi, en hen te belasten met twee opdrachten:

- a. de organisatie van werkbegeleiding van beginnende predikanten, zoals verder wordt uitgewerkt in besluit 5;
- b. het verrichten van een onderzoek naar de mogelijkheden van:
  - nascholing van beginnende predikanten
  - nascholing van alle predikanten
  - werkbegeleiding van predikanten die hulp nodig hebben, zoals verder wordt uitgewerkt in besluit 6.

Gronden:

1. met de werkbegeleiding van beginnende predikanten kan nu reeds een voorzichtig begin gemaakt worden (vergelijk besluit 3);
2. om tot verantwoorde besluiten te komen ten aanzien van werkbegeleiding op verzoek en nascholing van predikanten binnen onze kerken is bezinning op een aantal punten nodig.

Besluit 5:

aan deze deputaten met betrekking tot *de werkbegeleiding van beginnende predikanten* de volgende instructie te geven:

- a. zij zorgen ervoor dat beginnende predikanten in hun eigen werksituatie begeleid worden met het oog op hun zelfstandig functioneren in het geheel en de verschillende delen van hun ambtelijk werk;
- b. zij zoeken binnen de kring van predikanten die ervaring hebben met stagebegeleiding van studenten, naar twee mentoren per particuliere synode, eventueel met een secundus;
- c. zij vragen de particuliere synoden over te gaan tot benoeming van deze mentoren en stellen een regeling op met betrekking tot hun (kosteloze) beschikbaarstelling voor dit werk;

- d. zij dienen de kerken met een instructie en met een regeling voor geheimhouding, verantwoording, financiële aspecten et cetera;
- e. zij regelen dat de genoemde mentoren worden toegerust, zo mogelijk in samenwerking met de Theologische Universiteit te Kampen.

Gronden:

1. de stap die een beginnend predikant maakt van de opleiding naar de praktijk is, ook bij een goede voorbereiding in de opleiding en bij de begeleiding door de kerkenraad, zo groot dat begeleiding hierbij door een (ervaren) collega dringend gewenst is;
2. een verkeerde aanpak of een (gedeeltelijk) verkeerde attitude in het begin van de werkzaamheden als predikant kan grote gevolgen hebben, zowel voor de gemeente en de kerkenraad, als voor de predikant zelf. In dat licht is werkbegeleiding noodzakelijk;
3. werkbegeleiding vanaf het begin van de predikantenloopbaan is een geschikt middel om een gezond en een doelmatig functioneren van de predikant, ook als hij niet met evidente problemen kampt, te stimuleren, waardoor hij in zijn ambtswerk betere kwaliteit kan leveren, tot heil van de gemeente die hij dient;
4. er is reeds enige ervaring bij predikanten die door de Theologische Universiteit te Kampen aangezocht zijn voor stagebegeleiding van theologische studenten. Het ligt voor de hand bij deze ervaring aan te sluiten. Van mentoren moet verwacht kunnen worden dat zij hun werk kwalitatief goed doen. Daarvoor is training en coaching noodzakelijk. Er dient overleg plaats te vinden met de Theologische Universiteit te Kampen over mogelijke hulp in dezen.

Besluit 6:

deze deputaten op te dragen de eerstvolgende generale synode te dienen met een rapport inzake *nascholing van beginnende predikanten, nascholing van alle predikanten en werkbegeleiding van predikanten die hulp nodig hebben*, waarin de volgende vragen beantwoord worden:

- a. welke specifieke problematiek van de predikanten de mogelijkheden van de ouderlingen te boven gaat, die krachtens hun ambt geroepen zijn hen met raad en daad behulpzaam te zijn;
- b. hoe namens de gezamenlijke kerken de uitvoering en de leiding van nascholing en werkbegeleiding dienen te worden geregeld;
- c. wat de rechten en plichten moeten zijn, zowel van de kerken als van de predikanten, ten aanzien van nascholing en werkbegeleiding;
- d. voor wie en in welke termijnen er nascholing en werkbegeleiding dient te zijn;
- e. of en zo ja onder welke condities er werkbegeleiding op aanvraag mogelijk zal zijn, bestemd voor predikanten die hulp nodig hebben voor wat betreft de uitoefening van hun ambt;
- f. of er mogelijkheden zijn voor verplichte nascholing van beginnende predikanten binnen de Theologische Universiteit te Kampen;
- g. wat er reeds voorhanden is aan bestaande en in ontwikkeling zijnde vormen van ondersteuning en nascholing van predikanten, georganiseerd door onder andere de Theologische Universiteit te Kampen, het Gereformeerd Vormings Instituut, de Opleiding Gereformeerde Godsdienstleraren, de predikantenvereniging, intervisie; hoe zij kunnen bevoor-

- deren dat deze verschillende vormen van ondersteuning en nascholing op elkaar afgestemd worden;
- h. of een regeling wenselijk is in geval in het werk van nascholing en werkbegeleiding een conflict ontstaat tussen de betrokkenen;
  - i. of het aantrekken van beroepskrachten wenselijk is.

Gronden:

1. de opleiding tot de dienst van het Woord geeft startbekwaamheid. Omdat het werk van predikant op diverse terreinen theologische en vakinhoudelijke aspecten heeft, is blijvende professionele scholing noodzakelijk om het predikantswerk in gemeenten midden in een sterk veranderende samenleving te kunnen blijven doen. Deze nascholing is een verantwoordelijkheid voor de kerken;
2. het is mogelijk dat de kerken zichzelf de plicht stellen om hun predikanten nascholing aan te bieden en hen daaraan te laten deelnemen. De predikanten kan het recht verleend worden daarvan gebruik te maken. De kerken kunnen ook voor een sterkere vorm kiezen, namelijk door voor de predikanten het gebruikmaken van nascholing verplicht te stellen. In elk geval dient er duidelijkheid te zijn over deze rechten en plichten;
3. duidelijk moet worden of nascholing voor elke beginnende predikant noodzakelijk is. Ook moet de vraag beantwoord worden hoe nascholing voor deze predikant opgezet moet worden;
4. ervaren predikanten komen soms in dusdanig moeilijke situaties terecht, dat begeleiding van buitenaf dringend gewenst of zelfs onontbeerlijk is. Adequate begeleiding die op tijd gegeven wordt, kan groeiende problemen en ernstige ontsporingen in de relatie van predikant tot gemeente, kerkenraad en/of zichzelf bijtijds opsporen en kanaliseren, zodat naar een oplossing gezocht wordt wanneer het nog kan. Dergelijke hulp zal dan wel voorhanden moeten zijn en ook zal voor predikant en kerkenraad dan duidelijk moeten zijn, waar een dergelijk gewenste hulp van buitenaf te vinden is;
5. overleg over het aanbod dat door diverse instanties gedaan wordt, voorkomt dubbel werk en bevordert de kwaliteit ervan.

Besluit 7:

deputaten te machtigen voor hun werk uitgaven te doen in 2000, in 2001 en in 2002 tot een maximum van f 10.000,- per jaar.

Besluit 8:

deputaten op te dragen hun rapport zes maanden voor de aanvang van de eerstvolgende GS aan de kerken te doen toezenden.

---

1 – Verkenning

In dit inleidende hoofdstuk typeren we kort de positie die de predikant ten opzichte van zijn kerkenraad en ten opzichte van het kerkverband inneemt. Vervolgens beschrijven we de aard van de ‘werkbegeleiding’. Voor de volledigheid nemen we ook een korte schets op van ‘supervisie’ en ‘intervisie’ (of ‘collegiaal consult’). We besluiten dit hoofdstuk met de vraag wie het leren van de predikant stuurt.

1.1 Positionering predikant

Gereformeerde predikanten staan in dienst van hun Heer. Hij allereerst is hun werk- en opdrachtgever. In de Bijbel vinden zij hun primaire werkinstructie. In ons geregeld kerkelijk leven opereren ze niet op eigen houtje maar dienen zij de kerken. Wij hebben dat zo geregeld dat zij verbonden zijn aan een plaatselijke kerk. Die verbinding blijft in principe gedurende heel hun leven. Samen dragen de kerken er zorg voor dat de dienaren van het Woord

- adequaat worden opgeleid,
- onbekommerd van het evangelie kunnen leven, ook na hun actieve diensttijd,
- niet naar willekeur maar krachtens een goede (kerk)orde worden bejegend,
- collegiaal hun werk doen in samenwerking met de kerkenraad.

Deze aspecten kleuren de bijzondere positie van de predikant. In de gebruikelijke classificaties, zoals we die in de arbeidsverhoudingen gewend zijn te gebruiken, is hij niet zomaar te plaatsen.

Voor de fiscus is hij een (kleine) zelfstandige. We komen een eind met het begrip ‘professional’. De kerkenraad lijkt z’n werkgever. Het is het allemaal een beetje en ook weer niet. De KO maakt duidelijk dat een kerkenraad niet geautoriseerd is op eigen houtje een predikant te benoemen en te ontslaan. De kerkenraad is het aanspreekpunt voor de predikant. De relatie tussen kerkenraad en predikant vertoont trekken van die tussen werkgever en werknemer. Met alle bovengenoemde beperkingen is het goed aan te sluiten bij deze (klassieke) verhouding in het vervolg van dit rapport.

1.2 Werkbegeleiding

Werkbegeleiding is vanouds een *activiteit van de werkgever* (manager, chef) gericht op het doelmatig functioneren van de werknemer in de arbeidsorganisatie. Hij kan dat zelf ter hand nemen of delegeren aan een ervaren collega van de nieuweling.

Tot de jaren ’70 was werkbegeleiding gericht op de invoeging van de medewerker in de arbeidsorganisatie. De laatste moest snel de werkwijze en het geheel van normen en waarden van het bedrijf overnemen en zo een gewillig instrument van de werkgever worden.

Hoewel dat anno 2001 niet fundamenteel is veranderd wordt dat niet meer zo gezegd en beleefd. Nieuwe medewerkers hebben een nieuwe en verfrissende inbreng in de organisatie. Bij elke indiensttreding wordt een nieuw facet aan het bedrijf toegevoegd. De invoeging gebeurt ‘democratischer’ en er zijn nieuwe termen voor uitgevonden: Human Resources Management, Human Resources Develop-

ment, Empowerment, Lerende Organisatie, Kennismanagement, Competentiemanagement. De werkbegeleiding (coaching) is erop gericht het beste uit de medewerkers te halen ten bate van de organisatie. Omdat werkbegeleiding goed is voor de medewerker is het ook goed voor de organisatie. Werkbegeleiding haalt niet alleen het beste uit de nieuwe medewerkers maar voorkomt ook vroegtijdig uitvallen, burn-out, solistisch optreden, conflicten.

Kerkenraden nemen deze taak (werkbegeleiding) gewetensvol op zich en maken (in hun gemeente) beginnende predikanten wegwijs in de het gemeentelijk leven. Ze scheppen de condities waaronder de predikant kan (samen)werken. Meteen treedt hier ook een verlegenheid op. De kerkenraad is geen werkgever van de dominee. Alle leden immers zijn door de gemeente verkozen en door God geroepen tot het ambt. Samen met de predikant geven ze leiding aan de gemeente. De kerkenraad is een zelfsturend team, zouden we vandaag zeggen, dat zich primair verantwoordt aan de Koning van de Kerk maar op grond van Diens Woord kan worden gecorrigeerd door de gemeente en door het kerkverband. Daartoe is o.a. een kerkorde opgesteld. Wel is de dominee de enige vrijgestelde in het kerkenraadteam en heeft hij alleen al vanwege dat feit een aparte positie.

In onze kerken is het onderling toezicht aan de meerdere vergaderingen opgedragen. Wij kennen daarvoor een eenvoudig, structureel instrument: de kerkvisitatie, uitgevoerd door predikanten uit de classis. Een kerkenraad(slid) kan bij de classis in appèl gaan. Ook kan de classis deputaten art. 49 van de particuliere synode inschakelen of een commissie van goede diensten benoemen in geval van ‘moeiten’.

De opdracht werkbegeleiding te organiseren bepaalt ons dus allereerst bij deze beperkingen. Werkbegeleiding veronderstelt een baas-medewerker-relatie en die kennen we ten principale niet.

De opdracht van de synode maakt onderscheid tussen de werkbegeleiding van beginnende predikanten en die van ervaren predikanten. Bij beginnende predikanten gaat het om structurele begeleiding gedurende de eerste twee jaren van de ambtsuitoefening. De begeleiding richt zich meer op het werk dan op de persoon van de predikant zonder dat laatste te veronachtzamen. Begeleiding van ervaren predikanten zal meer incidenteel voorkomen: bij nieuwe werkzaamheden zoals b.v. catechese aan en pastoraat voor speciale groepen of in probleemsituaties. Dat laatste aspect wordt in het synodebesluit met zoveel woorden genoemd.

1.3 Supervisie

Supervisie is een leerarrangement, waarbij sprake is van een leerling/supervisant en een leermeester/supervisor. Laatstgenoemde is in onze (onderwijs)cultuur echter vooral iemand die de kunst verstaat het denken, voelen en handelen van de leerling/supervisant zodanig op elkaar te betrekken dat de doelmatigheid van diens functioneren toeneemt. Supervisie wordt in (ped)agogische onderwijssituaties opgelegd. Supervisie wordt ook op aanvraag van beroepsbeoefenaren toegepast in het kader van hun deskundigheidsbevordering en komt het best tot z'n recht wanneer het initiatief daartoe wordt genomen door de beroepsbeoefenaar zelf. Supervisie onderscheidt zich – qua positionering – van werkbegeleiding doordat de supervisor zelf niet direct of indirect op de praktijk van de supervisant is betrokken.

Er is de laatste decennia in toenemende mate vraag naar supervisie onder predikanten te signaleren. Veelal op initiatief van de hen zelf, soms op (sterke) aandrang van de kerkenraad. Is dat laatste het geval dan is er helaas nog al eens sprake van dreigend disfunctioneren of van een conflictsituatie. Supervisie is dan het voorstadium van een interventie in de samenwerking tussen predikant en kerkenraad of predikant en gemeente. En dat laatste is weer een ander (nieuw) vak: mediation.

1.4 Intervisie of collegiaal consult

Intervisie of collegiaal consult zijn termen die duiden op een leersituatie waarbij weliswaar twee of meer personen betrokken zijn echter zonder dat er sprake is van een leerling-leermeester-verhouding. Het initiatief tot zulk een leergesprek ligt bij degene die wil leren. Hij consulteert een collega die 'm helpt de strikken in z'n eigen aanpak tot dan toe te ontwarren. De verhouding tussen beide gesprekspartners is dus wederkerig: een volgende keer vraagt de geconsulteerde consult aan. Collegiaal consult wordt vaak toegepast door artsen en therapeuten, maar is ook een praktijk die onder predikanten voorkomt. Deze vorm van leren is uiterst effectief, kost feitelijk niets maar veronderstelt wel de houding van een professional: hij is zich bewust van zijn competenties en zet die gericht in, hij reflecteert op z'n eigen praktijk en consulteert zo nodig collega's of deskundigen, hij handhaaft de gedragscodes die in zijn professie gelden. De beroepsgenoten vormen de bakermat van het collegiaal consult.

1.5 Wie stuurt het leren van de predikant?

Met alle beperkingen (zie eerste paragraaf) van dien kan gesteld worden dat predikanten een professie belichamen: ze oefenen een min of meer zelfstandige praktijk uit, die door opleiding en de kerken is afgeschermd tegen 'beunhazerij'. Er is een vereniging, een eigen blad, er komt een beroepscode. De bij- en nascholing wordt vanuit de TU (soms vanuit het GVI) verzorgd en een verbinding met de beroepsorganisatie ligt voor de hand. Predikanten consulteren op eigen initiatief collegae of andere deskundigen en publiceren c.q. geven les. Kenmerkend voor het leren van professionals is dat zulk leren wordt gestuurd (dr. F. van der Krogt in 'Leren in netwerken') door de beroepsorganisatie. De laatste accrediteert de beroepsbeoefenaar en verschaft hem ten aanzien van de afnemers van zijn diensten het kwaliteitskeurmerk.

Organisaties waarin professionals (samen)werken kennen dikwijls een door de werkgever gestuurd leerprogramma bij de start van hun loopbaan.

In onze kerkelijke situatie kunnen echter vraagtekens worden geplaatst bij de wenselijkheid van de exclusieve accreditering door de beroepsorganisatie. Zijn het niet de kerken die bepalen aan welke kwalificaties de dienstdoende predikanten moeten voldoen? Deputaten achten een eenzijdig accent op de beroepsorganisatie ongewenst en stellen voor de universiteit er integraal bij te betrekken.

De al eerder gesignaleerde vraag naar supervisie komt dan ook niet zozeer vanuit de beroepsorganisatie op. Gevoelde problemen in de werksituatie geven de stimulans tot dit soort leren.

Samengevat wordt het leren van de predikanten gestuurd door

- de kerken (de kerkenraad): mentoraat/werkbegeleiding bij de start van de loopbaan,
- hen zelf (b.v. in de wekelijkse studie van de Bijbel/de diverse bronnen met het oog op de prediking, intervisie),
- zich voordoende knelpunten, tekorten en problemen,
- de beroepsorganisatie in samenwerking met de TU/andere opleidingsinstituten (GVI, GIDS, GH): conferenties, nascholingscursussen en promotiestudie.

Leren is in dit verband: levenslang leren en beperkt zich niet tot studeren. Het omvat alle reflectieve activiteiten ter verbetering van de eigen (professionele) praktijk.

1.6 Conclusies

De opdracht van de synode betreft het leren van de predikanten in brede zin.

1. Er zijn binnen het spectrum van ons kerkelijk leven diverse actoren die bij dat leren betrokken zijn. Ze hebben onderscheiden verantwoordelijkheden en taken. In *hoofdstuk 2* worden die rollen en taken nader beschreven. Ze vormen de uitgangspunten van het redebeleid in dit rapport.
2. Als het over de taken van de beginnende predikanten gaat is voortaan werkbegeleiding gedurende de eerste twee jaar geboden. Die wordt de predikanten opgelegd en dus gestuurd door de ‘werkgever’: kerkenraad/kerkverband. In *hoofdstuk 3* wordt dit nader uitgewerkt.
3. In *hoofdstuk 4* wordt de werkbegeleiding aan ervaren predikanten uitgewerkt en beschreven.
4. *Hoofdstuk 5* gaat over de bij- en nascholing.
5. Het *6e hoofdstuk* beschrijft de implementatie van genoemde activiteiten.

---

2 – Configuratie

Deputaten Werkbegeleiding hebben zich een beeld gevormd van de *configuratie* waarbinnen werkbegeleiding en nascholing gestalte dienen te krijgen. Daarbij is uitgegaan van de kerkelijke structuren zoals we die kennen binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland. In dit rapport zoekt men dan ook tevergeefs naar de contouren van een landelijk kerkelijk bureau waar professionele dienstverleners zich beschikbaar stellen aan de kerken.

Naar het oordeel van deputaten is het mogelijk werkbegeleiding en nascholing te configureren met behulp van de bekende structurele componenten. Die ‘componenten’ zijn: de predikant, de kerkenraad, het kerkverband (in dit geval: generale synode, deputaten), de TU en de predikantenvereniging. De laatste kan zich o.i. meer ontwikkelen tot een soort beroepsorganisatie. Classis en particuliere synode hebben wat ons betreft geen rol: dat zou gemakkelijk tot overorganisatie leiden.

N.B. Hierin wijken deputaten af van het synodebesluit dat spreekt van de particuliere synode als aanwijzer van mentoren.

Vooraf willen deputaten stellen dat werkbegeleiding een activiteit is die in de ruimere context past. Die context wordt gevormd door de (aandacht voor de) loopbaan van een predikant: van opleiding tot en met emeritering. Vanuit dat perspectief beschouwen deputaten de opdracht van de synode als de *uitwerking van een deelterrein*. Onuitgewerkt blijft een volwaardige beroepsvormende periode in de initiële opleiding. Daardoor bestaat het risico dat de werkbegeleiding voor mentoranten maar vooral voor de mentoren vooreerst als een ‘Fremdkörper’ zal worden ervaren. Onuitgewerkt blijft voornamelijk ook het brede terrein van het personeelsbeleid: in-, door- en uitstroom, functioneringsgesprekken, conflictbemiddeling. De introductie van werkbegeleiding is een goed begin en nodigt naar het oordeel van deputaten dan ook uit de andere deelterreinen actief te betreden. Ter oriëntatie is een in 2001 geschreven verhandeling (Lamberink, Te Velde, Stellingwerf) over deze materie als bijlage aan het rapport toegevoegd.

In onderstaande matrix is min of meer schematisch de rol van elk der actoren aangegeven met betrekking tot de onderhavige onderwerpen: werkbegeleiding en bij- en nascholing.

Actor	Werkbegeleiding beginnende predikanten	Werkbegeleiding ervaren predikanten	Bij- en nascholing
Predikant	Accepteert gedurende de eerste twee jaren van zijn ambtsuitoefening structurele werkbegeleiding.	Neemt initiatief tot werkbegeleiding door er zijn kerkenraad om te verzoeken. Doet voorstel met betrekking tot de persoon die de werkbegeleiding uitvoert.	Maakt voor zichzelf een globaal meerjaren na- en bijscholingsplan en jaarlijks een activiteitenprogramma. Hij legt dat ter goedkeuring en facilitering voor aan de kerkenraad. Schrijft zichzelf in voor leeractiviteiten.
Predikant-mentor	Voert de werkbegeleiding uit in overleg met de kerkenraad van de beginnende predikant.	Kan worden ingeschakeld als uitvoerder van de gevraagde werkbegeleiding. Er kan ook een andere discipline worden ingeschakeld.	Volgt een scholing, gericht op adequaat uitoefenen van het mentoraat. Cursus wordt aangeboden onder verantwoordelijkheid van deputaten werkbegeleiding. Doet regelmatig aan intervisie.
Kerkenraad	Biedt zijn beginnende predikant de gelegenheid werkbegeleiding te krijgen en stemt hiertoe af met de mentor.	Faciliteert de predikant: Fungeert als opdrachtgever en bewaakt dat er resultaat geboekt wordt.	Bevordert dat de predikant een eigen leerplan (zie hierboven) maakt en ondersteunt hem daarbij. Maakt een leerfaciliteitenregeling waarin wordt opgenomen welke faciliteiten (in tijd en geld) de predikant in enig jaar tegemoet kan zien.
Generale synode	Instrueert deputaten met betrekking tot het op gang houden c.q. bijstellen van het systeem 'werkbegeleiding beginnende predikanten'.		
Deputaten	Beheren in opdracht van de generale synode het systeem van werkbegeleiding aan beginnende predikanten; scholen en instrueren de mentoren, treden op als college van arbitrage in voorkomende conflicten.	Dienen de predikant en kerkenraad desgevraagd van advies met betrekking tot de aard, de omvang en de inhoud van de werkbegeleiding. Idem over een mogelijk kandidaat-begeleider.	Signaalfunctie richting TU met betrekking tot wensen, lacunes in het veld.
TU	Levert een bijdrage aan de scholing van de mentoren.	Levert desgewenst en zo mogelijk begeleiders met specifieke kwaliteiten.	Ontwikkelt in nauw overleg met de predikantenvereniging een aanbod van bij- en nascholings-activiteiten en voert die tegen kostprijs uit.
Predikantenvereniging			Bevordert dat de TU (en andere opleidingsinstellingen) een adequaat op de ontwikkeling van het ambt toegesneden aanbod van bij- en nascholings-activiteiten ontwikkelt. Bevordert dat de aangesloten predikanten zich in voldoende mate bij- en nascholen.
Externe deskundigen	Leveren de deskundigheid (in cursusvorm) aan de mentoren.	Kunnen worden gevraagd de begeleiding uit te voeren. De kosten worden door de (opdrachtgever) kerkenraad betaald. Te denken valt aan mediators, supervisors, maar ook aan arbeidsdeskundigen van het GMV.	Leveren een bijdrage aan de bij- en nascholings-activiteiten.

---

3 – Werkbegeleiding beginnende predikanten

Deputaten werkbegeleiding zijn al gestart met de organisatie van de werkbegeleiding voor beginnende predikanten. In dit hoofdstuk leggen wij van ons werk-in-uitvoering nader verantwoording af.

3.1 Inleiding

Deputaten zijn in samenspraak met de stagecommissie van de TU te Kampen bezig geweest om een goed beeld te krijgen van de (huidige) startbekwaamheid van de beginnende predikant. We hebben ons daarin sterk beperkt en ons vooral laten leiden door de instructie, zoals ontvangen van de synode. Daarin wordt vooral gevraagd aandacht te geven aan de sociaal-communicatieve aspecten en de mate van reflecterend vermogen van de beginnende predikant. Tegelijkertijd moet worden gewaakt voor een te technisch-communicatieve insteek: mentoren moeten beginnende predikanten helpen over de volle breedte van het ambt (overtuigend) gereformeerd te zijn.

De onderdelen van de opleiding die aan de sociaal-communicatieve aspecten en aan het reflecterend vermogen refereren, worden hieronder benoemd.

Daarbij dienen een aantal belangrijke kanttekeningen te worden gemaakt.

1. Een beperkte inventarisatie

Deputaten hebben ‘slechts’ gelet op een aantal onderdelen van de opleiding. Daarmee wordt altijd een (te) forse reductie gepleegd op het geheel en de samenhang. Het gaat er met name om de mate van zelfreflectie in beeld te krijgen als belangrijk onderdeel van de startbekwaamheid van de beginnende predikant. In andere opleidingsonderdelen, hieronder niet genoemd, kan ook bewust dan wel onbewust aan de zelfreflectie worden gewerkt. Die onderdelen worden hieronder dan niet vermeld, omdat doel en functie van die onderdelen niet direct verbonden zijn aan het sociale en communicatieve functioneren van de predikant in opleiding

2. Een inventarisatie, geen visitatie

Deputaten hebben een concrete opdracht meegekregen. Om goed in beeld te krijgen waar de behoeften liggen omtrent werkbegeleiding is het zaak de startbekwaamheid van de beginnende predikant in beeld te krijgen. Daarop dient te worden voortgebouwd in het kader van werkbegeleiding. Deze inventarisatie kan en mag daarom nooit gebruikt worden als een evaluatie, als een beoordeling van de mate waarop de TU de studenten voorbereidt op de praktijk. Deputaten beogen met deze inventarisatie inzicht te krijgen in de startbekwaamheid op de onderscheiden punten. Deze startbekwaamheid vormt geen doel op zich. Het dient de opmaat te zijn voor het onderscheiden van de belangrijkste aandachtsgebieden voor de werkbegeleiding van de beginnende predikant.

3.2 Taakgebieden

‘Kampen’ onderscheidt een zestal taakgebieden:

- uitdragen van het evangelie
- voorgaan in erediensten
- voorbede doen
- leerprocessen begeleiden
- pastoraat beoefenen
- kerkregering en gemeenteopbouw (nieuwe indeling).

Deze indeling in taakgebieden wordt nu omgezet in het kader van een beroepsbeeldprofiel naar een drietal dimensies, te weten: de *spirituele* dimensie, de *persoonlijke* dimensie en de *beroepsspecifieke* dimensie. Deze dimensies worden door de universiteit verder uitgewerkt in eindtermen die (nog) niet zijn geoperationaliseerd. Voor de stageperiode is er een informatiebrochure voor de predikant-mentor en de student.

Het doel van de stage is: ‘te onderzoeken of er sprake is van een basis-startbekwaamheid voor het functioneren in de pastorie’. De stage kenmerkt zich door meelopen en ervaring opdoen op alle onderscheiden taakgebieden. De stagiair doet schriftelijk verslag, waarbij een logboek als bijlage wordt toegevoegd.

3.3 Startbekwaamheid

Deputaten hebben op grond van een tweetal gesprekken met de broeders in Kampen en na bestudering van het welwillend beschikbaar gestelde materiaal het volgende voorlopige en voorzichtige beeld met betrekking tot de huidige startbekwaamheid van de beginnende predikant:

- Hij heeft vaardigheden geleerd met betrekking tot gesprekstechniek, conflicthantering en vergadertechniek.
- Hij heeft inhoudelijke kennis van ontwikkelingspsychologie (facultatief).
- Op de taakgebieden catechese en prediking heeft hij doelgericht leren werken en studeren, aangestuurd door duidelijke – vooraf bekende – beoordelingscriteria.
- (Voor de taakgebieden ‘pastoraat’ en ‘gemeenteopbouw’ worden eveneens beoordelingscriteria ontwikkeld.)
- Hij heeft voldoende kennis van en inzicht in theorievorming praktische theologie, pastoraat e.d.
- Hij heeft enige kennis over zaken, gemeenteopbouw betreffende.
- Hij heeft drie maanden stage gelopen en daarin heeft hij kennisgenomen van en ervaring opgedaan met alle aspecten van het ambt.
- Hij heeft ook kennis opgedaan met betrekking tot de organisatie van het werk en dat ook in de praktijk geoefend.

Van een beginnend predikant mag op dit moment verwacht worden dat hij door zijn opleiding aan de TU voldoende is geïnformeerd over alle taakgebieden die in de dagelijkse praktijk aan de orde komen. Hij heeft aan den lijve ondervonden wat het werk van de predikant omvat. Zijn

keuze voor het ambt mag dan ook als een bewuste en weloverwogen keuze worden aangemerkt, temeer ook omdat hij op dit punt systematisch is begeleid.

Na lezing van het materiaal blijft bij deputaten de vraag over, in welke mate (kwalitatief) de beginnende predikant beschikt over voldoende zelfinzicht en reflectievermogen gerelateerd aan de zwaarte van zijn toekomstig beroep en ambt. Een beginnend predikant wordt in de dagelijkse praktijk regelmatig met zichzelf geconfronteerd. Er wordt een appèl gedaan op zijn sterke punten, maar ook zijn valkuilen, uitdagingen en allergieën worden aangeraakt en aangesproken. Daarom is het – ons inziens – van belang dat systematische zelfreflectie bij beginnende predikanten (verder) ontwikkeld wordt.

Van de beginnende predikant mag dan ook nog niet verwacht worden dat hij over voldoende professioneel zelfinzicht beschikt om – gerelateerd aan de zwaarte van het ambt – tot een afgevoegen eigen deskundigheidsprofiel te komen, waarin hij zijn eigen sterkte-en-zwakte-analyse, zijn eigen draagkracht-draaglast-analyse kan maken. Van de startende predikant mag nog niet verwacht worden dat hij een realistische confrontatie kan geven omtrent zichzelf ten opzichte van het ontwikkelde beroepsbeeld. Van de beginnende predikant mag wel verwacht worden dat hij op de onderscheiden taakgebieden zijn valkuilen kan onderscheiden en zich lerend op kan stellen.

3.4 Sociale competenties

Hieronder worden belangrijke (sociale) competenties die de beginnende predikant moet ontwikkelen, kort nader toegelicht en uitgewerkt. Onder elk kopje zijn tal van vragen (enigszins ongeordend) afgedrukt. Ze verwijzen impliciet naar een complex van visies, kennis en vaardigheden die we aanduiden met ‘competentie’. De werkbegeleiding is erop gericht dat de predikant systematisch op deze competenties reflecteert en zich op de onderhavige punten verder ontwikkelt. Die ontwikkeling leidt ertoe, dat de predikant zichzelf deze competenties meer eigen maakt (wellicht ten overvloede: we hebben het over een proces dat leidt tot een eigen, herkenbare stijl van werken, waarbij de categorieën ‘goed’ en ‘fout’ niet aan de orde zijn). Deputaten gaan er bij het beschrijven van competenties van uit dat roeping en toewijding tot het ambt de toonhoogte daarvan bepalen. Het bezig zijn met de ontwikkeling van het persoonlijk functioneren en de vaardigheden die daarbij horen, vinden plaats in de bedding van geloof en afhankelijkheid van God die roept, zegent en gaven geeft.

Daarom is het belangrijk dat de beginnende predikant zijn werk vanuit zijn hart en vanuit een hartelijke geloof, en met betrokkenheid en liefde voor de zaak van Christus’ kerk kan doen.

samenwerken

Belangrijk bij samenwerken is het onderscheid tussen de concrete beleidslijnen, regelgeving en afspraken en hoe de diverse samenwerkende partijen met die regels omgaan. Is er duidelijkheid bij kerkenraad en predikant over de taak en de functie (hoe moeilijk te omschrijven ook) van de predikant en worden er aan de hand van een concrete taak- en functiebeschrijving functioneringsgesprekken en beoordelingsgesprekken gevoerd eventueel verbonden aan nascholing en deskundigheidsbevordering?

Welke regelgeving en organisatie- en overlegstructuren kent de kerkenraad om te komen tot beleid op de diverse terreinen en hoe gaan de diverse partijen daarmee om?

Vanaf het allereerste begin wordt er van de predikant verwacht om op diverse niveaus samen te werken. Samenwerking met kerkenraad, collega-predikanten, commissies etc. Wat betekent collegiale samenwerking? Wie is waar verantwoordelijk voor? Hoe ziet goed teamwerk eruit?

Hoe komt beleid tot stand en zijn die processen transparant voor alle betrokkenen en hoe wordt daarin de gemeente ingeschakeld? Kortom: wat is de visie op samenwerken binnen de gemeente ter plaatse?

Hoe gaat de beginnende predikant om met samenwerkingsprocessen? Kan hij de regelgeving goed hanteren en initiatieven nemen ter verbetering? Hoe hanteert hij vertrouwensrelaties en conflicten?

timemanagement

Hoe gaat de predikant om met de beschikbare tijd en hoe verdeelt hij zijn tijd over deze verschillende taakgebieden? Hoe stelt hij zijn prioriteiten en worden taakgebieden, prioriteiten en tijdsbesteding vastgelegd in een werkplan? Met wie kan de predikant over de inrichting van zijn werk en de indeling van zijn tijd overleg voeren, waarbij ook aandacht is voor bijblijven en deskundigheidsbevordering?

Blijft er voldoende vrije tijd over en durft de predikant die ook voor zichzelf, zijn hobby's en zijn gezin te besteden? Dit punt brengt ook de (eventuele) echtgenoot en kinderen in beeld. Welke zijn de verwachtingen ten opzichte van de echtgenote met betrekking tot haar functioneren in de gemeente? Is dat nog hetzelfde beeld als vroeger, of kan zij meer haar eigen invulling geven aan leven en werk? In welke mate kan een goede balans gevonden worden tussen privé en werk, waarbij vertrouwelijkheid van gegevens uit de gemeente en de behoefte ervaring te delen niet op gespannen voet komen te staan.

Hoe om te gaan met vrienden in de gemeente?

pastorale gespreksvoering

Hoe om te gaan met het grijze grensvlak tussen pastoraat en hulpverlening? Wat is nu concreet doel en functie van het pastoraat? Hoe werk je samen met en verwijst je door naar professionele hulpverleners en hoe om te gaan met grensoverschrijdingen en met de uiteenlopende verwachtingen van gemeenteleden? Belangrijk is zelfreflectie op dit punt. Hoe gaat de predikant om met sterke appèls van nodig zijn en afhankelijkheid? Is hij bereid en in staat zijn eigen processen en projecties onder ogen te zien, zodat hij in staat is om pastor te blijven?

omgaan met diverse en soms tegenstrijdige verwachtingen

De predikant moet omgaan met een diversiteit van verwachtingen in relatie tot zijn eigen visie op verantwoordelijkheid en loyaliteit. Zijn er bijbelse lijnen aan te geven die stuur geven aan juiste of onjuiste verwachtingen? Kan de predikant omgaan met de voortdurende druk om er te zijn, om te presteren? Hoe gaat de predikant om met moeilijkheden en tegenslagen, met kritiek op z'n werk en met lof en complimenten? Is hij zich bewust van zijn eigen ambtsopvatting en in welke mate deze spoort met de verwachtingen van kerkenraad en gemeente? Hoe verhoudt zijn eigen ambtsopvatting zich met de al dan niet uitgewerkte taakidentiteit en functieprofiel van de kerkenraad? Is er bereidheid bij betrokkenen deze zaken bespreekbaar te maken en te evalueren, waardoor het gevaar voor eenzaamheid en solisme voorkomen kan worden?

Hoe verhouden de ambten zich in de praktijk ten opzichte van elkaar en hoe functioneert de gemeente als geheel? Is er nog een sterke afhankelijkheid van het ambt, of pakt de gemeente de

eigen verantwoordelijkheid met betrekking tot zorg en ondersteuning op? Hoe blijft hij in dat krachtenveld van meningen, verwachtingen en diverse ambtsinvullingen het overzicht bewaren? Elke gemeente kent z'n eigen tegenstellingen, stromingen en polariteiten. Hoe gaat de predikant daarmee om? Kan hij boven de diverse stromingen blijven staan of die op een ander niveau verbinden? Hoe gaat hij om met tegenstellingen en verschillen? Hoe voorkomt hij dat hij meegezogen wordt in tegenstellingen, terwijl hij toch transparant is en blijft met betrekking tot zijn eigen keuzes?

voortrekker zijn

Wat betekent leidinggeven eigenlijk als je net uit de collegebanken komt en alles voor het eerst meemaakt als preses! Leidinggeven aan broeders met meer ervaring en deskundigheid op onderscheiden terreinen en toch maar jezelf blijven. Hoe geef je inhoud aan de diverse rollen als leraar, predikant, ouderling (pastoraat), bestuurder etc? Bepaal je de richting en visie of zet je mensen op het (denk)spoor?

Deputaten hebben in januari 2001 alle beginnende predikanten die voor werkbegeleiding in aanmerking komen, uitgenodigd voor een bijeenkomst. De meeste van die predikanten – drie jaar of korter in de pastorie – gaven aan de uitnodiging gehoor en reageerden o.a. op de vijf bovenstaande aandachtsgebieden. Uit de geanimeerde besprekingen in de beide regiobijeenkomsten bleek een duidelijke teneur.

- *De predikanten zijn blij met het besluit van de synode. Ze hebben goede verwachtingen van de uitvoering ervan.*
- *Ze zijn beducht voor een begeleidingsstijl van het type ‘meester-gezel’.*
- *Ze zijn eveneens beducht voor aanpak met voornamelijk sociaal-psychologische terminologie. ‘Wij zijn dominees, geen sociale werkers’.*
- *Ze onderstrepen het uitgangspunt: het ambt is voor alles een zaak van roeping en toewijding.*
- *Ze hebben op de relevantie van alle aandachtsgebieden instemmend gereageerd met voorbeelden uit hun praktijk, knelpunten en praktische suggesties.*

In onderstaande matrix zijn deze vaardigheden verbonden met de zes taakgebieden van de predikant (TU). Aldus ontstaan 30 (nader in te vullen) begeleidingsvelden, waarop de praktijk van de mentorant – in het kader van zijn roeping – geïntegreerd kan worden.

	Uitdragen van het evangelie	Voorgaan in erediensten	Voorbede doen	Leerprocessen begeleiden	Pastoraat beoefenen	Kerkregering en gemeente-opbouw
Samenwerking						
Time-management						
Pastorale gespreksvoering						
Omgaan met verwachtingen						
Voortrekker zijn						

3.5 Kerncriteria voor potentiële mentoren

In het mentoraat gaat het om collegiale begeleiding van de beginnende predikant in zijn werk in de gemeente gedurende b.v. de eerste jaren. Een geschikte mentor zal in ieder geval over de onderstaande kwaliteiten en vereisten moeten (gaan) voldoen. Om deze kwaliteiten concreet te maken zijn per item gedragsindicatoren gegeven.

1. De mentor is een ervaren predikant.
2. Hij heeft de bereidheid en bekwaamheid tot luisteren.
3. De mentor beschikt over voldoende inlevings- en invoelingsvermogen.
4. De mentor is in staat een leerproces te initiëren, begeleiden en evalueren.
5. De mentor geeft blijk om te kunnen gaan met lof en kritiek en heeft professionele integriteit ontwikkeld.
6. Hij kan de verbinding leggen tussen de spirituele dimensie en de persoonlijke dimensie.
7. De mentor is voor twee achtereenvolgende mentoraatsperioden beschikbaar.
8. Hij heeft voldoende zicht op zijn functie als mentor en kan vanuit die functie zijn werk begrenzen en zonodig doorverwijzen.
9. De mentor is goed op de hoogte van de ontwikkelingen in de theologie en van het programma van de initiële opleiding, die de mentoranten (in Kampen) hebben gevolgd.

3.6 Gedragsindicatoren bij de 9 kerncriteria voor de potentiële mentor

Ad 1. Ervaring

Laat zien dat hij ingevoerd is in de werkzaamheden en de daaruit voortvloeiende vraagstellingen.

Gedragsindicatoren:

- De mentor beschikt over ten minste 5 jaar recente en actuele ervaring in het uitvoerend werk als predikant.
- En/of de mentor beschikt over recente en actuele ervaring in het begeleiden van predikanten in de uitvoering van hun taken.

Ad 2. Luisteren

Laat zien belangrijke informatie op te pikken uit mondelinge mededelingen. Vraagt door; gaat in op (non-verbale) reacties.

Gedragsindicatoren:

- Geeft anderen de ruimte om hun standpunt weer te geven. Onderbreekt niet.
- Vat op juiste wijze samen wat de ander heeft gezegd. Toetst hiermee of hij het goed begrepen heeft.
- Vraagt bij onduidelijkheid wat de ander werkelijk bedoelt.
- Komt later terug op een onderwerp dat de ander wel heeft aangekaart, maar dat nog niet aan de orde is geweest.
- Vraagt door wanneer de gesprekspartner (non-verbale) 'signalen' geeft, dus wanneer de gesprekspartner aangemoedigd moet worden om meer te vertellen.

Ad 3. Inlevings- en invoelingsvermogen

Toont zich bewust van de ander, zijn plaats als beginnende collega en zijn omgeving, alsmede de eigen invloed hierop. Laat zien de gevoelens en behoeften van anderen te onderkennen.

Gedragindicatoren:

- Houdt rekening met gevoelens en belangen van anderen; toont begrip.
- Behandelt anderen met respect, laat anderen in hun waarde.
- Geeft tijdens een gesprek tevens aandacht aan de sfeer en een goede relatie met de ander.
- Bespreekt meningsverschillen met anderen op tactvolle wijze, zonder het conflict uit de weg te gaan.
- Neemt de door de ander gegeven informatie serieus en schept daarmee een vertrouwensrelatie.

Ad 4. Leerproces initiëren, begeleiden en evalueren

Hij is in staat tot het aangaan van een samenwerkingsrelatie met een mentorant. De samenwerkingsrelatie is erop gericht dat de mentorant leert reflecteren op zijn functioneren in de beroepspraktijk. Met behulp van diverse modellen kan de mentor een aanzet geven tot deze reflectie en dit proces verder, in overleg, doelgericht sturen en begeleiden. Hij helpt de mentorant de diverse aandachtsgebieden bespreekbaar te maken, dat wil zeggen: bij het maken van een juiste analyse en het signaleren en herkennen van belangrijke informatie en het verbanden leren leggen tussen gegevens. Hij leert de collega systematisch werken in het opsporen van mogelijke oorzaken van problemen en in het zoeken naar terzake doende gegevens.

Gedragindicatoren:

- Begeleidt bij het in hoofdlijnen analyseren van een situatie, om zich vervolgens op details te richten en mogelijke trends en samenhangen te signaleren.
- Oefent in het onderscheiden van hoofd- en bijzaken en door te dringen tot de kern van het probleem.
- Leert verbanden leggen tussen afzonderlijke kwesties/zaken.
- Stelt vragen om de samenhang tussen denken, voelen en handelen in beeld te krijgen.
- Stelt vragen waarin de verbinding tussen de spirituele en de persoonlijke dimensie gelegd wordt.
- Beschikt over vaardigheden met betrekking tot het stellen van doelen en het evalueren van de samenwerkingsrelatie.
- Herkent grenzen, weerstanden en valkuilen en kan ze bespreekbaar maken op respectvolle wijze.

Ad 5. Lof en Kritiek

Hij/zij is in staat zich, ook in het contact met de beginnende predikant, kwetsbaar op te stellen. Professionele integriteit: handhaaft algemeen aanvaarde sociale, ethische en christelijke normen.

Gedragindicatoren:

- Hij is bereid en in staat zich, ook in het contact met de beginnende collega, kwetsbaar op te stellen.
- Doet wat hij zegt; komt beloftes en/of afspraken na.
- Respecteert en beschermt vertrouwelijke en persoonlijke informatie.
- Komt openlijk uit voor zelf gemaakte fouten en neemt hiervoor de verantwoordelijkheid.
- Voorkomt belangenverstrengeling door het openlijk bespreken van de verschillende belangen.

- Geeft eigen positie en bijbehorende belangen duidelijk aan in zakelijke (conflict)situaties.

Ad 6. Verbinden

Hij leeft dicht bij de Here en stelt zich loyaal op tegenover de gereformeerde confessie en de Gereformeerde Kerken.

Gedragsindicatoren:

- Kan vrijmoedig spreken over de eigen relatie met de Here, over zijn geloof en motivatie voor zijn ambt.
- Herkent de verbinding tussen de geestelijke en de persoonlijke dimensies en kan daarover gerichte vragen stellen.
- Communiqueert de missie van de kerk en stemt zijn handelen hierop af.
- Stelt zich op de hoogte van de beleidskeuzen en plannen die door kerkenraad en meerdere vergaderingen, waaronder de synode, zijn geformuleerd.
- Stelt zich loyaal op ten aanzien van de door deze gemaakte keuzen.
- Geeft opbouwende kritiek op de gemaakte keuzen/besluiten en bewandelt de kerkelijke weg bij fundamentele bezwaren.

Ad 7. Beschikbaar

Van een mentor wordt de bereidheid verlangd zich gedurende de twee jaar van de werkbegeleidingsperiode (minimaal) één dagdeel per maand voor het mentoraat beschikbaar te stellen en zich daartoe te laten scholen. Mentoren worden benoemd voor een periode van vier jaar zodat zij twee begeleidingstrajecten kunnen verzorgen. Herbenoeming is vervolgens mogelijk.

Gedragsindicatoren:

- Hij participeert actief in scholing en intervisie ter ondersteuning van het mentoraat.
- Is bereid tot het aangaan van een samenwerkingsrelatie met de mentorant.

Ad 8. Functie mentor

De mentor heeft voldoende zicht op zijn functie als mentor en kan vanuit die functie zijn werk begrenzen en zo nodig doorverwijzen. Hij ontwikkelt en stimuleert de deskundigheid en de vaardigheid van de mentorant door middel van het mentoraatsproces. Daarvoor is het van belang dat de mentor afstand kan nemen van de dagelijkse praktijk van het mentoraat en zich kan concentreren op de (langere termijn)doelstellingen van het mentoraat zelf.

Gedragsindicatoren:

- Hij kan voldoende distantie opbrengen ten aanzien van de inhoud van het mentoraatsproces en de vraagstellingen van het hier-en-nu, teneinde doel en functie van het mentoraat te blijven behartigen.
- Hij beschikt over voldoende inzicht en visie omtrent de inhoud, doel en functie van het mentoraat en daarmee over de grenzen met betrekking tot pastoraat, supervisie en hulpverlening.
- Hij kan vraagstellingen die het mentoraat te boven gaan onderkennen (bijvoorbeeld op het gebied van pastoraat en hulp).
- Hij beschikt over het vermogen deze vraagstellingen bespreekbaar te maken met het oog op een gemotiveerde doorverwijzing.
- Hij beschikt over voldoende zelfreflecterend vermogen om eigen grenzen, weerstanden en valkuilen te kunnen herkennen.

- Hij kan de samenwerkingsrelatie vanuit een goede balans tussen betrokkenheid en distantie hanteren.

Ad 9. Theologische scholing

De mentor is aantoonbaar op de hoogte van de ontwikkelingen in de gereformeerde theologie en helpt die zo mogelijk met eigen bijdragen verder vooruit. Hij is eropuit de gereformeerde erfenis in de context van de 21e eeuw ter beschikking te stellen aan de gemeente. Hij is in staat collega's op dit punt te stimuleren in hun visie en overtuiging. De mentor is goed geïnformeerd over aard, structuur en inhoud van de huidige opleiding tot predikant aan de TU in Kampen.

3.7 Organisatie van de werkbegeleiding

Het werkproces 'werkbegeleiding beginnende predikanten' kan eenvoudig worden aangestuurd door twee handelende instanties: de kerkenraad die aanvraagt en het deputaatschap werkbegeleiding dat de begeleiding ter beschikking stelt en aanstuurt. Kerkrechtelijk is dat een transparant en adequaat model: a) de kerkenraad is en blijft eindverantwoordelijk; b) de gezamenlijke kerken hebben een voorziening in het leven geroepen waarvan gebruik kan worden gemaakt. Andere instanties zoals een classis of een particuliere synode in het hele proces betrekken is een vorm van overorganisatie. Het suggereert dat werkbegeleiding en mentoraat iets is dat van bovenaf controlerend wordt uitgevoerd. Het leidt tot het meedraaien van veel schijven zonder dat ze inhoudelijk veel betekenen. Het maakt de zaken dus onnodig omslachtig en bewerkelijk. Het is ook met het oog op de eigen verantwoordelijkheid van de mentoren en de privacy van de begeleide predikanten ongewenst.

3.7.1 Deputaten benoemen mentoren en zorgen voor hun training

De deputaten benoemen voor de gezamenlijke kerken in totaal 18 mentoren met 18 secundi, bij voorkeur steeds 2 plus 2 uit elk particulier-synodaal ressort. Zij putten daarbij uit degenen die zich op een oproep van de deputaten voor dit werk hebben aangemeld en van wie hun kerkenraad verklaart dat hij de benoeming positief steunt en de predikant voor dit werk ter beschikking stelt. De selectie geschiedt door het deputaatschap op basis van de vastgestelde vereisten.

Deputaten bereiden de voorgedragen predikanten op het mentorschap voor door nadere informatie en een gerichte cursus. Die cursus wordt afgerond met een toets. Mentoren die met positief gevolg de cursus hebben afgerond, worden vervolgens benoemd voor een periode van vier jaar.

3.7.2 Contactpersoon regelt inzet

De deputaten wijzen één of meer (bijv. per deel van het land) contactpersonen aan die bevoegd zijn om, zodra daartoe een verzoek binnenkomt, namens hen in overleg met de betrokkenen een mentor in te zetten voor begeleiding van een predikant.

3.7.3 Mentor legt contact

De aangewezen mentor neemt binnen een maand contact op met de beginnende predikant om een kennismakingsgesprek te beleggen. De gesprekken vinden in principe plaats in de werkruimte van de mentor.

3.7.4 Contract

Mentor en mentorant sluiten een begeleidingscontract waarin minimaal wordt geregeld: frequentie, duur en locatie van de gesprekken, aanleveren van materiaal, wijze van verslaglegging, wijze van rapporteren aan de kerkenraad van de beginnende predikant.

3.7.5 Rapportage aan de kerkenraad

De predikant zal in de kerkenraadsvergaderingen regelmatig melding maken van de werkbegeleiding. Het is niet gebruikelijk dat hij daarbij omstandig rapporteert over de inhoud van de gesprekken. Halverwege de begeleidingsperiode en aan het eind daarvan rapporteert de mentor aan de kerkenraad. Het rapport, dat is opgesteld door de mentor en ook is ondertekend door de mentorant, is kort en geeft op hoofdlijnen aan welke onderwerpen aan de orde zijn. De begeleidingsperiode wordt afgesloten met een eindrapport waarin de mentor aanbevelingen doet voor het vervolg van het leren van de predikant. Mochten de werkomstandigheden of de samenwerking met de kerkenraad naar het oordeel van de werkbegeleider de mentorant hinderen in de uitoefening van zijn taak, dan bespreken mentor en mentorant dit met de kerkenraad of een door de kerkenraad aangewezen delegatie. De mentor kan daarbij de kerkenraad en de mentorant adviezen geven.

3.7.6 Klachten en conflicten

Klachten van en conflicten tussen de betrokken partijen die de werkbegeleiding betreffen en die niet in onderling overleg kunnen worden opgelost zullen aan de deputaten worden voorgelegd. Zo nodig zullen zij een arbitragecommissie aanwijzen die een bindende uitspraak doet. Deputaten en arbitragecommissie zijn niet bevoegd uitspraken te doen over inhoudelijk-kerkelijke zaken waarvoor de gewone kerkelijke weg van bezwaar en beroep geldt.

3.8 Mentoren

Mentoren zijn ervaren predikanten. Hun activiteiten richten zich op de taakuitoefening van (beginnende) predikanten.

3.8.1 Werk en verantwoording

Mentoren zullen hun werk naar beste weten en kunnen verrichten. Een mentor begeleidt niet meer dan één mentorant tegelijk. Voor wat betreft de goede vervulling van hun mentoraat staan de mentoren onder verantwoordelijkheid van de deputaten werkbegeleiding. Wanneer daar gegronde redenen voor zijn, kan een mentor door de deputaten van zijn taak ontheven worden.

3.8.2 Werving en selectie nieuwe mentoren

Deputaten werkbegeleiding dragen zorg voor de aanvulling van het mentorenbestand. Periodiek zullen ze daartoe alle predikanten aanschrijven met een oproep om zich aan te melden wanneer ze zich voor dit werk geschikt achten.

3.8.3 Scholingsplan

Deputaten hebben voor de toerusting van de mentoren een scholingsplan. Benoemde mentoren zijn verplicht deze scholing te volgen. De cursus wordt door deputaten eens per twee tot drie jaar georganiseerd. In 2001/2002 wordt een cursus gehouden voor 25 mentoren. De cursus wordt uitgevoerd door derden. Het programma voor de training van de mentoren is als bijlage bijgevoegd en bevat ook een onderdeel dat door de Theologische Universiteit wordt verzorgd.

3.8.4 Instructie

De mentoren werken met een gestandaardiseerde instructie, die als bijlage aan het rapport is toegevoegd.

3.8.5 Intervisie

Mentoren wisselen in geregelde frequentie hun ervaringen uit tijdens intervisiebijeenkomsten, die op initiatief van de deputaten door de mentoren zelf belegd worden. Deputaten zullen hiervoor een instructie ontwikkelen.

3.8.6 Vergoedingen

Mentoren ontvangen geen vergoeding/honorarium voor het mentorschap. De kosten van de functie-scholing worden vergoed. Door de zittingen in de eigen werkruimte te beleggen zullen reiskosten tot de uitzondering behoren. Maakt de mentor toch reiskosten of andere bijzondere kosten, dan worden die gedeclareerd bij de kerkenraad van de mentorant.

3.9 Financiële paragraaf

Voor de scholing (plus nascholing en intervisie) hebben deputaten een meerjarenbegroting gemaakt. In schema levert dat het volgende beeld op:

	Cursus	Nascholing	Intervisie	Totaal
2001	f 23.640 (€ 10.745)			f 23.640 (€ 10.745)
2002 (voor synode)			f 6.800 (€ 3.091)	f 6.800 (€ 3.091)
2002 (na synode)		f 5.400 (€ 2.456)	f 10.200 (€ 4.636)	f 15.600 (€ 7.092)
2003	f 24.605 (€ 11.184)	f 5.200 (€ 2.364)		f 29.805 (€ 13.548)
2004		f 10.800 (€ 4.909)	f 5.750 (€ 2.614)	f 16.550 (€ 7.523)
2005		f 10.800 (€ 4.909)		f 10.800 (€ 4.909)
2006	f 24.650 (€ 11.204)	f 10.800 (€ 4.909)	f 5.750 (€ 2.614)	f 41.200 (€ 18.727)
Totaal	f 72.895 (€ 33.133)	f 43.000 (€ 19.547)	f 28.500 (€ 12.955)	f 144.395 (€ 65.635)

Eens per twee/drie jaar wordt een initiële mentorcursus gegeven waaraan 25 predikanten meedoen. De cursus (een meerdaagse) wordt gegeven door een professioneel bureau. Intervisie: eerste jaar onder begeleiding, tweede jaar zelfstandig. Nascholing: jaarlijks een terugkomdag (twee groepen).

De kosten van deputaten (reis-, telefoon-, vergaderkosten) worden geschat op jaarlijks € 1.000.

Gemiddelde kosten per jaar bedragen vanaf 2004 zo'n € 13.640.

---

4 – (Werk)Begeleiding ervaren predikanten

Er kunnen diverse redenen zijn waarom ervaren predikanten behoefte hebben aan (werk)begeleiding. Het synodebesluit vat die samen met de aanduiding ‘die hulp nodig hebben’.

(Werk)begeleiding kan gewenst zijn in diverse situaties:

- wanneer een predikant taken gaat verrichten op een voor hem onbekend terrein (b.v. pastoraat aan asielzoekers of een gemeenteopbouwproject),
- bij reïntegratie na een periode van arbeidsongeschiktheid,
- wanneer een predikant z’n werk wil spiegelen om scherp te blijven,
- in een situatie van (latent) disfunctioneren.

Uit deze opsomming blijkt dat er begeleiding ‘op maat’ moet worden ingezet. De begeleider moet beschikken over de juiste deskundigheid en het vertrouwen van de predikant in kwestie genieten.

Wil de begeleiding van een ervaren predikant tot resultaat leiden, dan moet hij er zelf om vragen of er in ieder geval sterk voor gemotiveerd zijn.

Kerkenraden en predikanten die op zoek gaan naar een goede begeleider, tasten hun netwerk af naar deskundigen. Ze kunnen terecht bij diverse instanties (GIDS, GVI) en bij de broeders en zusters die zich in het dagelijks leven met begeleiding bezighouden. Aan de dienstverlening hangt een kostenplaatje.

Zijn er redenen om deze ‘markt’ te reguleren met een soort makelaarsfunctie?

Deputaten achten het denkbaar dat zij die rol vervullen. Voordeel is dat vraag en (kwalitatief verantwoord) aanbod op elkaar kunnen worden afgestemd.

Deputaten staat een lichte organisatievorm voor de geest, een informatiepunt. De vrager legt zelf contact met aanbieder en kan dat uiteraard ook doen zonder informatie in te winnen bij deputaten.

Overigens doet zich hier opnieuw de geïsoleerdheid van het synodebesluit gevoelen. Voor het goed functioneren van een systeem van werkbegeleiding is de ontwikkeling van systematisch ‘personeelsbeleid’ nodig. Werkbegeleiding kan tijdig worden ingezet of zelfs worden ondervangen bij een goed functionerend personeelsbeleid.

---

5 – Bij- en nascholing

In paragraaf 1.5 hebben we het leren van predikanten getypeerd. Hoezeer hij als ambtsdrager ook in teamverband werkt, kenmerkend voor zijn werk is dat hij een min of meer zelfstandige praktijk heeft. Het besef dat de predikant een professie uitoefent geeft richting aan het antwoord op de vraag hoe de bij- en nascholing moet worden georganiseerd.

De vergelijking gaat overigens ten dele op: de voor professionals kenmerkende beroepsvereniging ontbreekt: de huidige predikantenvereniging heeft een veel te lichte structuur om zo'n functie te vervullen en bovendien verzet zich de kerkelijk context tegen een volledige doorvoering van de verhouding zoals die b.v. onder notarissen geldt.

Dat neemt niet weg dat het verstandig is aan te sluiten bij de leercultuur die onder professionals gebruikelijk is. Anders dan in een hiërarchische arbeidsorganisatie (met haar taak- en functieomschrijvingen) komt het initiatief tot leren bij een predikant nagenoeg geheel van hemzelf. Alleen in de startfase van zijn loopbaan en in situaties van een speciale roeping (zending b.v.) of disfunctioneren is er sprake van leren op aanwijzing van anderen.

Deputaten achten het niet verstandig een stelsel van bij- en nascholingsactiviteiten te ontwikkelen. In de behoefte daaraan voorzien de TU en o.a. het GVI momenteel. In gesprek met de leiding van de universiteit constateerden deputaten dat bij- en nascholing in de komende jaren een hoge prioriteit heeft. In een uitstekende nota 'Postacademisch onderwijs, een leven lang leren' (maart 2000) heeft de TU een beeld geschetst van de manier waarop de bij- en nascholing gestalte kan krijgen. Deputaten hebben daar vooralsnog niets aan toe te voegen en raden de synode aan daarnaast geen stelsel van bij- en nascholing te ontwikkelen.

Wel is het verstandig deputaten de opdracht te geven de ontwikkelingen met betrekking tot het onderhavige onderwerp te volgen, met de TU af te stemmen en bij gebleken behoefte aan na- en bijscholing die niet door Kampen kan worden geboden, initiatieven te stimuleren.

De bedoelde nota is als bijlage bijgevoegd.

---

6 – Implementatie

Deputaten zijn met de uitvoering van de werkbegeleiding voor beginnende predikanten begonnen.

Er zijn twee bijeenkomsten belegd met de beginnende predikanten. Er zijn mentoren benoemd en er is een scholingsplan gemaakt. In de zomer van 2001 worden offertes ingewonnen (de TU verzorgt een blok over de huidige initiële opleiding) en in het najaar van 2001 kan de eerste cursus, voor 25 predikanten, van start gaan.

Voor de mentoren wordt een instructie geschreven en er komt een modelcontract waarmee mentor en mentorant hun afspraken kunnen vastleggen.

Aanbevelingen

1. Deputaten stellen de synode voor de werkbegeleiding voor beginnende predikanten te organiseren zoals beschreven is in *hoofdstuk 3*. Zoals reeds gememoreerd bepleiten deputaten een doorzichtige en eenvoudige procedure, waarin de kerkenraad de ‘werkgeversrol’ speelt, de kerken samen de hoofdlijnen vaststellen en deputaten de technische en administratieve service bieden. Classis en particuliere synode hebben hierin geen bijzondere rol.
2. Wij stellen de synode voor deputaten op te dragen als informatiepunt beschikbaar te zijn met het oog op de werkbegeleiding van ervaren predikanten op de manier zoals in *hoofdstuk 4* is beschreven.
3. Wij stellen de synode voor deputaten op te dragen de ontwikkelingen met betrekking tot de bij- en nascholing van predikanten te volgen en wanneer daartoe aanleiding bestaat opleidingscentra te stimuleren een aanbod te ontwikkelen.
4. Wij stellen de synode voor deputaten te voorzien van een budget dat toereikend is om de werkbegeleiding van beginnende predikanten op te zetten en in stand te houden. Zoals is becijferd wordt het overgrote deel van de kosten veroorzaakt door de scholing en intervisie van mentoren.
5. Deputaten stellen de synode voor de ontwikkeling van ‘personeelsbeleid’ met betrekking tot de predikanten te bevorderen door het instellen van een deputaatschap hiervoor.

---

7 – Bijlagen

- I ‘Goed werkgeverschap’ (nota Stellingwerf, Te Velde, Lamberink maart 2001)
- II ‘Postacademisch onderwijs: een leven lang leren.’ (TU-nota, maart 2000)
- III Scholingsplan mentoren
- IV Instructie mentoren
- V Instructie kerkenraad met een beginnende predikant (incl. modelcontract)

Bijlage I Goed werkgeverschap. Een handreiking voor kerkelijk personeelsbeleid inzake predikanten

Onderstaande notitie handelt over de vraag hoe de kerkenraad de predikant zodanig kan ondersteunen en begeleiden dat hij zijn werk optimaal kan verrichten, waarbij hij en zijn gezin, als hij dat heeft, gezond blijven.

De notitie heeft gediend als basistekst voor een inleiding op het congres dat op zaterdag 31 maart j.l. in Amersfoort werd gehouden over ‘personeelsbeleid’ rond de predikant.

Het stuk kwam tot stand in een werkgroepje waarin de broeders J. Stellingwerf, personeelsdeskundige, wonend in Dalfsen en M. te Velde, docent kerkgeschiedenis, kerkrecht en gemeenteopbouw te Kampen en ondergetekende, secretaris aan de TU te Kampen, wonend in Zwolle-Zuid, elk vanuit hun achtergrond diverse elementen voor dit verhaal hebben aangedragen.

Inleiding: predikant en gemeente

Predikanten hebben mooi werk, veelzijdig, afwisselend. Maar er wordt ook veel van hen gevraagd. En soms hebben ze – ze zitten ook nog in een glazen huisje – zo weinig mogelijkheid om zich eens uit te spreken of om goede raad te vragen. Terwijl dat toch zo nuttig en weldadig kan zijn.

De gemeente heeft een bepaalde verwachting van de nieuwe predikant. Net binnen, kan de predikant fris en met een schone lei beginnen. Zijn preken zijn voor de gemeente nieuw en hij maakt tenminste niet de fouten van zijn voorganger. Maar hoe gaat hij vervolgens aan het werk? Wat wordt er nu precies van hem verwacht? En wat vindt de kerkenraad eigenlijk van zijn aanpak? En gaandeweg wordt hij geconfronteerd met de problemen die er in de gemeente zijn. Die hebben hun voor-geschiedenis. Wie werkt de predikant goed in? En als er kritiek komt, wie helpt hem die kritiek goed te taxeren?

In vele kerkelijke gemeenten werken vele predikanten met vrucht en met veel arbeidsvreugde. Maar dat is niet vanzelfsprekend. Want het kan ook heel anders. En soms gaat het echt fout.

Bij dit alles is de predikant een instrument van de Geest. Zijn bekwaamheid hangt samen met de mate waarin hij open staat voor de werking van de Geest. Tegelijk is daar ook de menselijke verantwoordelijkheid. God werkt ook in de weg van de middelen. De predikant heeft daarmee een eigen verantwoordelijkheid als het gaat om zijn functioneren. En als we zo nadenken over de ambtsvervulling van predikanten, dan beseffen we dat een predikant best wat steun en stuur kan gebruiken in de loop der jaren.

Maar van wie? Er is geen werkgever, want de predikant is niet in loondienst. Hij werkt samen met de kerkenraad. En hij is daarin medeamtsdrager. Anderzijds, in sommige opzichten zoeken we wel de analogie met de werkgever-werknemer verhouding. Zo worden zaken als arbeidsvoorwaarden en taakverdeling uiteraard ook met de predikant besproken en soms uit-onderhandeld.

In deze notitie benaderen we de relatie van de kerkenraad met de predikant vanuit het principe van *goed werkgeverschap*. Niet dat die relatie in alle opzichten zo kan worden getypeerd. Wel biedt deze ingang de mogelijkheid om naar het werk van een predikant te kijken zoals we ook kijken naar het werk van andere beroepsbeoefenaren.

Wat kunnen we in de kerk met dat begrip: goed werkgeverschap? In deze notitie gaan we na wat de kerkenraad zoal kan doen om de predikant te helpen optimaal te functioneren in de gemeente zonder zijn gezin tekort te doen en zodanig dat hij er gezond bij blijft. En we willen nagaan hoe een goede werkgever dat doet.

We gaan eerst na wat er komt kijken bij de opleiding van een predikant. Hoe wordt op de Theologische Universiteit gewerkt aan een goed studieprogramma? De opleiding werkt toerustend. En als het nodig is ook selecterend.

Daarna zoomen we in op de gemeente. Weet de gemeente welke kwaliteiten zij zoekt in een predikant?

Vervolgens veronderstellen we een beroepingssituatie en doorlopen we verschillende stadia, van het proces van het uitbrengen van een beroep, via kennismaken, inwerken en zo verder.

Vooraf moet worden gezegd dat bij alles wat wordt gedaan, afgesproken, begeleid e.d. een goede, open en eerlijke communicatie van groot belang is. Daarvoor is een gezonde geestelijke grondhouding voorwaarde. Dan worden problemen niet vermeden maar benoemd. Dan ligt er niet de nadruk op (ver)oordelen maar op helpen en ontwikkelen. En het besef dat we allemaal van genade leven kan ons behoeden voor een snel en gemakkelijk oordeel. Dat besef maakt ons mild naar elkaar toe.

Nu eerst een kijkje in ‘Kampen’.

De predikant en zijn opleiding

Het opleiden van predikanten kent verschillende aspecten. Allereerst is het belangrijk om te weten wat er van een predikant verwacht mag worden als hij eenmaal beroepbaar is, geestelijk, persoonlijk en professioneel. Wat moet een predikant kunnen en weten? In Kampen wordt gewerkt aan een beroepsbeeld. Daarover eerst. Vervolgens moet er sprake zijn van een adequaat opleidingsprogramma dat op een goede manier geschikte broeders selecteert en de goede mensen opleidt voor het ambt van predikant. Als de predikant de opleiding verlaat mag van hem een startbekwaamheid worden verwacht. Een opleidingsprogramma (curriculum) is, als het goed is, afgestemd op de praktijk in de kerken.

Nu eerst iets over dat beroepsbeeld.

Beroepsbeeld

Aan de TU in Kampen wordt de laatste jaren gewerkt aan het omschrijven van een beroepsbeeld. Onder beroepsbeeld verstaat men een formulering op hoofdlijnen van de minimale kennisinhouden, inzichten, vaardigheden, bekwaamheden en houdingen die van een professional in een bepaald beroep verwacht mogen worden. Op basis hiervan kan men in beeld krijgen wat de competenties van een startende predikant zijn en op welke wijze hij aan zijn taken invulling dient te geven. Het gaat hier om een algemeen beeld die nog niet is toegespitst op de behoefte van een concrete kerkelijke gemeente.

Het beroepsbeeld kent drie dimensies: de spirituele, de persoonlijke en de professionele. De TU wil dit beroepsbeeld gaan gebruiken als een instrument bij de evaluatie en herziening van het curriculum en het vaststellen van de eindtermen voor de studie.

Een eerste concept van het beroepsbeeld is in het curatorium (bestuur van de TU) besproken. Het commentaar uit die bespreking moet nog worden verwerkt in een nieuwe versie. Intussen heeft de TUA (Theologische Universiteit Apeldoorn) het in Kampen ontwikkelde concept al overgenomen en aanvaard. In Kampen wordt al veel langer wel gewerkt met eindtermen in het onderwijs.

Een goed beroepsbeeld sluit nauw aan bij de ambtspraktijk van alledag.

Aansluiting opleiding in ‘Kampen’ op de praktijk in de kerken

De opleiding aan de TU mag steeds bevraagd worden op haar aansluiting op het geformuleerde beroepsbeeld en de praktijk van het predikantswerk in de kerken. Tot voor kort gebeurde dat eigenlijk te weinig systematisch. De curatoren letten wel op dit aspect in het geheel van hun toezicht op het onderwijs. Via het bezoeken van de colleges enerzijds en via hun eigen betrokkenheid bij het werk in de kerken anderzijds vormden ze zich daarover een oordeel. Maar ze gaven doorgaans hun feedback slechts via contact met individuele docenten, dus ook meer gericht op afzonderlijke vakken dan op het geheel. En de voornaamste aandacht ging in de rapportage naar de centrale punten: confessionele betrouwbaarheid en wetenschappelijke degelijkheid.

Verder kwam/komt er bij de universiteit of bij het curatorium af en toe een brief binnen van een kerk of classis die naar aanleiding van concrete ervaringen in het beroepingswerk of bij een kerkelijk examen een kritisch signaal in de richting van de opleiding gaf/geeft. Daarnaast gaven de werkveldcontacten van de docenten regelmatig aanleiding tot kritische reflectie op onderdelen van de opleiding.

Om de feedback vanuit de kerken te optimaliseren zal er dit jaar een curriculum-advies-platform (c.a.p) worden opgezet, waar de aansluiting van de TU-opleiding op het concrete werken door en met predikanten periodiek en systematisch wordt besproken. In dit c.a.p. zullen zowel predikanten als ouderlingen en andere ervarings-deskundigen een plaats krijgen. Signalen uit het platform kunnen dan door de TU terugvertaald worden naar het curriculum.

Voor het adequaat functioneren van de predikanten door de jaren heen is permanente aandacht voor de aansluiting tussen de TU en de praktijk noodzakelijk.

Het beroep van predikant

Hoe zien we het beroep van predikant? Of waarmee kunnen we het beroep vergelijken? In de typologie van Mintzberg is er sprake van een continuüm. Aan het ene uiteinde bevinden zich de beroepen waarbij de taken kunnen worden gestandaardiseerd, zoals dat bij massa productie het geval kan zijn. Het gaat daarbij ondermeer om de mate van complexiteit van de werkzaamheden: de handelingen die nodig zijn om een ladder te maken kunnen eenvoudig en nauwkeurig worden omschreven: het soort hout; de lengte en dikte van de staanders en van de sporten; de verbindingen, etc. Een man kan relatief snel worden ingewerkt om dat werk goed te kunnen doen.

Aan het andere einde van het continuüm beschrijft Mintzberg de professie. Daar zijn de taken niet te standaardiseren. Je kunt een arts niet van tevoren instrueren welke handelingen hij moet verrichten bij een ingewikkelde operatie. Een psychiater heeft elke dag andere mensen voor zich, met andere problemen. Hij moet op basis van zijn deskundigheid en ervaring zijn weg zoeken. In het gesprek zelf kan niemand hem helpen. Hij moet zelfstandig functioneren. Bij deze beroepen is niet de taak gestandaardiseerd, maar de opleiding. De opleiding moet zodanig zijn dat de psychiater in staat is om zelfstandig en verantwoord zijn werk te doen.

We spreken pas van een professie als het beroep een aantal kenmerken vertoont. We noemen er enkele:

- Er sprake is van een maatschappelijke erkenning van het beroep als professie.
- Er is sprake van een samenhangend geheel aan kennis.
- Er is sprake van een beroepscode.
- Er is sprake van een beroepsorganisatie, die
  - de beroepscode handhaaft met behulp van een tuchtcommissie,
  - toeziet op de opleiding,
  - die eisen stelt aan de leden als het gaat om scholing en nascholing e.d..
- Er is sprake van systematische bezinning op het functioneren van de professie binnen de gegeven en toekomstige context.

Het beroep van predikant voldoet niet aan de criteria die in het maatschappelijk leven worden toegekend aan professies. Toch vertoont het predikantschap gelijkenissen met de professies. Er is min of meer sprake van een samenhangend geheel aan kennis, met de theologische encyclopedie als centrum. Maar binnen kerkelijk Nederland bestaat hierover geen overeenstemming. Er fungeert in de Gereformeerde Kerken (nog) geen beroepscode, laat staan dat deze gehandhaafd wordt. Er is geen beroepsorganisatie die eisen stelt aan de leden.

Maar het werk van een predikant vertoont wel de hoogste graad van complexiteit, als we dat zo mogen zeggen. Een predikant moet in staat zijn om zelfstandig het Woord uit te leggen en om zelfstandig te opereren in complexe pastorale situaties. De predikant is in zijn werk ook nogal kwetsbaar voor persoonlijke ontsporing: een situatie geheel verkeerd inschatten; ontsporing in zijn intensieve omgang met gemeentelieden. Dus voor wat betreft het werk dat een predikant doet is de vergelijking met een professie te trekken.

Maar niemand helpt de predikant om 'bij de tijd' te blijven, zich tijdig bij te scholen. En er is geen code die de predikant helpt om op een goede manier in zijn werk te staan. Er is geen organisatie die de opleiding voor predikanten accrediteert.

Het gaat ons er niet om te beweren dat het beroep van predikant moet voldoen aan de maatschappelijke norm van professies. Maar we kunnen wel iets leren van professies. De eisen die aan professionele werkers gesteld worden zijn functioneel en helpend voor hun functioneren. In die zin kan het vruchtbaar zijn als we nagaan wat we kunnen leren van de professie. Een beroepsorganisatie van predikanten zou bij uitstek geschikt zijn om na te denken over de ontwikkeling van het predikantschap binnen de huidige kerkelijke en maatschappelijke context.

Beroepsorganisatie van predikanten?

Predikanten ontmoeten elkaar op themadagen, die door de Vereniging van Predikanten worden georganiseerd en spreken daar over vooral theologische onderwerpen die hen allen raken.

De Vereniging van Predikanten zou nog meer goed werk kunnen doen voor de ontwikkeling van en de beeldvorming rond het ambt, in een vernieuwde en geactualiseerde rol, die wel een beetje op een beroepsorganisatie mag lijken. Er valt iets leren van die beroepsorganisaties. We kunnen dat toepassen op bv. een beroepscode en nascholing.

Een beroepscode is geen overbodige luxe voor de predikant. Een predikant doet veel 'gevoelig' werk en neemt in de gemeente een in menig opzicht kwetsbare positie in. Met het oog daarop heeft men zowel in de SoW-kerken als in onze eigen kerken een beroepscode ontwikkeld.

Aanleiding is met name geweest het aan het licht komen van seksueel misbruik in pastorale relaties. De beroepscode geeft voor de diverse taakvelden en relaties richtlijnen voor het functioneren en het gedrag van de predikant in spiritueel en moreel opzicht. Een werkgroep, waarin vanuit Kampen A.L.Th de Bruijne en P.W. van de Kamp zitten, heeft vorig jaar een concept ontwikkeld en gepresenteerd op de predikantenconferentie.

Op dit moment is de gereformeerde beroepscode nog niet definitief door de gereformeerde predikantenvereniging aanvaard. Zodra dat het geval is en de code gepubliceerd wordt, kan die in de plaatselijke kerken worden overgenomen en deel gaan uitmaken van de overeenkomst tussen de gemeente en de predikant. Het kan er aan meehelpen om de predikant en de gemeente te beschermen tegen morele ontsporingen in de ambtsdienst die – als ze zich voordoen – altijd tot grote schade bij alle betrokkenen leiden. Een beroepsorganisatie is de geschikte instantie om een dergelijke code te ontwikkelen en te handhaven.

Nascholing

Enkele jaren geleden liet de predikantenvereniging een rapport opstellen over de behoefte van predikanten aan werkbegeleiding en nascholing. Een nuttig rapport dat direct en indirect het nodige effect had. In de samenleving om ons heen is het doorgaans de beroepsorganisatie die de normen formuleert voor de leden als het gaat om bijscholing. Dat is typerend voor beroepen die met ‘professie’ worden aangeduid. Daar is het niet de baas die precies voorschrijft wat er gedaan moet worden om bevoegd te blijven, maar de beroepsorganisatie. Niet de sturing van bovenaf maar de eigen overtuiging dat nascholing een belangrijke factor is om de kwaliteit van de beroepsuitoefening te waarborgen moet professionals aanzetten om ‘bij te blijven’. De beroepsorganisatie is daar stimulerend in en kan ook eisen stellen. Sterker nog, een advocaat verliest zijn bevoegdheid als hij niet voldoende aan nascholing doet.

Schakel

Een beroepsvereniging kan een belangrijke schakel vormen tussen de dagelijkse praktijk in de gemeenten en in de ambtsuitoefening aan de ene kant en de opleiding aan de andere kant. Immers, in de vereniging en bij de leden is veel ervaring en knowhow aanwezig. De leden staan met beide benen in de dagelijkse praktijk. Deze ervaring kan heel goed worden ingezet voor het bewaken van de kwaliteit van de opleiding. De beroepsgroep kan bijdragen aan de verbetering van de opleiding die de aanstaande predikanten krijgen en om die ‘bij de tijd te houden’. Omgekeerd kan het voor de mensen in de beroepsorganisatie nuttig zijn om feedback te ontvangen van het opleidingsinstituut.

De vereniging van predikanten organiseert nu al de nodige nuttige activiteiten voor predikanten.

De uitdaging voor de vereniging is de eigen rol te actualiseren en zich meer te profileren als beroepsorganisatie.

Selectie aan de poort

Niet alle studenten die theologie studeren zijn ook daadwerkelijk geschikt voor het ambt. Hoe bepaal je wie wel en wie niet geschikt is?

Bij ‘de poort’ valt te denken aan de hele periode van voorbereiding op het predikantschap, niet alleen aan de stappen van het laatste halfjaar. De selectie van a.s. predikanten is immers in feite een langdurig en uitgebreid proces met allerlei grotere en kleinere stappen, dat loopt van de inschrijving aan de TU tot aan de bevestiging in de gemeente.

Tot begin jaren '90 was de geschiktheid voor het ambt in de beoordeling door de TU niet een expliciet en geformaliseerd element. Er werd van uit gegaan dat de ambtsopleiding van de kerken vanzelf voor

de student al een toetsende en selecterende werking had. Maar de eindbeslissing daarover lag in feite bij de student zelf.

Wanneer de docenten iemand voor het predikantschap ongeschikt vonden, kon hij evengoed toch zijn doctoraalbul krijgen, die vervolgens zonder meer toegang gaf tot de kerkelijke examens. Alleen werd in extreme gevallen aan iemand wel persoonlijk het dringend advies gegeven om niet verder de weg naar het predikantschap in te slaan.

Sinds de invoering van stages na de synode van 1993 is voor de toegang tot de kerkelijke examens de ‘praktijkaantekening’ vereist, die door de stagecommissie wordt verleend op basis van (na 2 ‘snuffelstages’) een eindstage van 9 weken met daarin actieve beoefening van de voornaamste predikants-taken. Aan de stages gaat een ‘intake’ vooraf, waarbij expliciet naar verwachte geschiktheid voor het predikantschap wordt gekeken. Door deze maatregelen is het beter mogelijk geworden om signalen ten aanzien van eventuele ongeschiktheid voor het ambt af te geven. Ook bieden ze de mogelijkheid om studenten te attenderen op zwakke plekken in hun (vaak: persoonlijk) functioneren, waarvoor ze verdere hulp of begeleiding zouden kunnen zoeken. De stagecommissie loopt er wel tegenaan, dat aan de TU nog onvoldoende instrumenten voor een systematische toetsing van de geschiktheid voorhanden zijn. Bovendien is er de wens dat daarbij de verstrengeling van begeleiden en beoordelen bij de docenten zal worden gecompenseerd door ook externe beoordelaars bij het verlenen van de praktijk-aantekening te betrekken.

De kerken hebben in de generale synode van 1999 wijzigingen aangebracht in de regels voor de toelating tot het predikantschap. Van het geheel van de ‘selectie aan de poort’ zijn nu het beroepbaarstellend onderzoek (BSO) en het toelattend onderzoek (TLO) de slotfasen.

Maar heel zelden is het in de voorbije 50 jaar gebeurd dat een kandidaat die zich meldde voor de kerkelijke examens definitief werd afgewezen. In de afgelopen jaren komt het wel meer voor dat een student niet wordt toegelaten tot de stage (en dus ook tot het ambt). De belangrijkste en meest effectieve momenten in de selectie liggen in de stages en in de beslissingen over het verlenen van de praktijk-aantekening. Uit het oogpunt van personeelsbeleid doen de kerken er goed aan om te zorgen dat de TU haar werk op dit punt kan optimaliseren.

Van iedere student die in ‘Kampen’ met praktijk-aantekening afstudeert mag een startbekwaamheid worden verwacht. Het is daarbij wenselijk dat een afgestudeerde predikant over een reëel zelfbeeld beschikt.

Zelfbeeld van de predikant als predikant

Een criterium als het gaat om de geschiktheid van de predikant is zelfkennis. Ieder mens heeft gaven gekregen van zijn Schepper. Maar ieder mens kent ook zijn beperkingen. Als een predikant weet waar zijn gaven en beperkingen liggen, dan kan hij gericht het beroepingsproces in gaan. Gedurende de opleiding dient een student in de gelegenheid te worden gesteld goed zicht te krijgen op de eigen persoonlijkheid en op het persoonlijk functioneren. De stage en de feedback van de predikant-mentor is daarbij een helpend instrument. Maar ook de helpende opmerkingen van de opleidingsmentor, de docent, de medestudenten vervullen daarbij een goede rol. Een reëel zelfbeeld is van groot belang. Een predikant moet weten wat hij van zichzelf, door zijn persoonlijk optreden bij mensen teweegbrengt.

Nu we eerst een paar aspecten van de kant van de opleiding van predikanten hebben gezien, maken we nu een uitstapje naar de kerkelijke gemeente.

Zorgplan voor de gemeente

In een zorgplan worden de karakteristieken van de gemeente in kaart gebracht. Daarbij worden niet de functies als uitgangspunt genomen, maar het werk dat er in de gemeente te doen is. Welk werk ligt er? Is het een stadsgemeente met veel studenten of een plattelandsgemeente waar veel ouderen wonen?

En op welk niveau is daar menskracht voor nodig? Wat is goed door vrijwilligers te doen? Welk werk is specifiek werk voor ambtsdragers (vrijwilligers dus)? Voor welk werk hebben we professionele krachten nodig? Welk werk is er te doen door werkers op bv. hbo-niveau en voor welk werk is scholing op academisch niveau nodig? En welk werk kan alleen goed worden gedaan door professionele krachten met een 'plus', met een specialisme?

Wanneer een gemeente goed haar zorgbehoefte en daarmee haar behoefte aan werkkrachten in kaart heeft gebracht, dan helpt haar dat om zo adequaat mogelijk personeelsbeleid te voeren.

Bij het inzetten van 'personeel' moet immers het inhoudelijke werk sturend en bepalend zijn. De functies, de structuren, moeten de inhoud volgen. Daarvan uitgaande kan het personeelsbeleid in de kerken beter, met meer precisie, meer adequaat en met meer inhoudelijke vrucht op het werk worden toegesneden. En via zo'n 'zorgplan' kan de inzet en het takenpakket van een predikant ook veel beter bepaald worden.

Een zorgplan ziet er niet voor elke gemeente gelijk uit. Het dient zo concreet mogelijk op de eigen plaatselijke situatie te zijn toegesneden. Basale werkzaamheden moeten overal worden verricht. Maar afhankelijk van de specifieke situatie van de gemeente varieert ook de zorgbehoefte.

Er zijn al diverse kerkelijk gemeenten die, alvorens zij een beroep uitbrengen, gericht nadenken over het specifiek profiel van die kerkelijke gemeente. De uitkomsten worden dan vertaald in een profielschets voor de te beroepen predikant. In die profielschets staan dan de eisen die aan de predikant worden gesteld. Een dergelijke schets lijkt erg op een functie- of competentieprofiel zoals die in moderne organisaties worden gehanteerd.

In het zorgplan van de gemeente krijgt de predikant zijn plaats. Hij is niet de enige die verantwoordelijk is voor de zorg. Immers, ook ouderlingen, diakenen, zusters met speciale opdracht, een kerkelijk werker met catechese opdracht en anderen hebben een plek in het geheel. Daarom is het nodig voor de predikant nader te omschrijven wat er van hem verwacht wordt. De kerkenraad kan dat doen door een functieprofiel te maken, of zoals het meestal wordt genoemd, een competentieprofiel.

Functieomschrijving voor de predikant: oftewel een competentieprofiel

In het bedrijfsleven en bij de overheid is het gebruikelijk geworden om het begrip competentie-management te gebruiken. Het begrip is een middel om inzichtelijk te krijgen wat van de medewerkers mag worden verwacht. Het gaat dan niet alleen om de taken maar ook om een omschrijving van de resultaten die beoogd worden. En het gaat ook om gedragskenmerken welke vereist zijn om een functie goed te kunnen vervullen. Met andere woorden, over welke kwaliteiten (competenties) dient de werknemer die je zoekt, te beschikken en wat moet hij of zij als resultaat laten zien. Dit alles wordt beschreven in een competentieprofiel.

Ook zonder dit nogal technische begrip binnen de kerken over te nemen kunnen we er wel van leren.

Zo kan een kerkelijke gemeente proberen onder woorden te brengen wat men van een te beroepen predikant verwacht in verschillende opzichten. Immers in een vergrijsde kleine gemeente zijn wellicht (deels) andere gaven en kwaliteiten nodig dan in een grote jonge gemeente. Een competentieprofiel is daarvoor een geschikt middel. Daarin wordt o.a. ook aangegeven welke gaven, kwaliteiten (competenties) uiteindelijk nodig zijn om een functie goed te vervullen. Zowel de beoogde resultaten worden

benoemd, dus het ‘wat’, als de daarvoor benodigde *gedragsvaardigheden*, ‘het hoe’. Een voorbeeld als het gaat om de formulering: *de receptioniste geeft gasten op klantvriendelijke wijze uitleg over de te lopen route naar de wachtkamer (taak). Zij blijft correct, ook als de gasten haar geduld op de proef stellen (gedrag dat verlangd wordt). En het beoogde resultaat: de gasten zijn tevreden en weten na de uitleg voor 90% zonder verdere hulp de wachtkamer te vinden.*

Een competentieprofiel is in zekere zin tijds- en situatiegebonden. Door de vele ontwikkelingen in een organisatie/maatschappij en veranderende doelstellingen is het nodig dat een competentieprofiel actueel blijft. Dat geldt ook voor een kerkelijke gemeente.

Belangrijker dan het ‘product’ competentieprofiel is het proces om ertoe te komen. Het dwingt de vraag te beantwoorden waar het nu echt om gaat. Wat zijn de resultaatgebieden en wat zijn de kritieke situaties (situaties waarin de kwaliteiten maximaal op de proef worden gesteld). Welke competenties zijn nodig om de resultaten te halen en om die kritieke situaties adequaat te kunnen beheersen.

Bij de bepaling van de competenties kan gekozen worden uit een lijst met zo’n 40 competenties die worden beschouwd als alles omvattend. Deze competenties zijn gedefinieerd. B.v.: *delegeren: deelt eigen beslissingsruimte en verantwoordelijkheden op duidelijke wijze toe aan de juiste medewerkers of initiatief: neemt actief maatregelen om de gang van zaken te beïnvloeden; herkent gelegenheden om het bereiken van het doel te bevorderen en grijpt kansen om zijn doel eerder te bereiken* 23 juni 2003.

Bij het opmaken van een competentieprofiel moet het aantal te benoemen competenties beperkt worden tot maximaal 6 of 7. Door deze beperking in aantal wordt enerzijds voorkomen dat een schaap met 5 poten wordt gezocht en anderzijds dwingt het, zoals hiervoor al aangegeven, tot een discussie wat nu echt van groot belang is.

Als een gemeente b.v. voorafgaand aan het beroepingswerk op deze wijze wil gaan werken vraagt dit een professionele ondersteuning. Het zal moeten leiden tot een evenwichtig model van competenties die richting geeft aan welke predikant op dit moment en in deze situatie het meest passend is. Het voorkomt dat de eisen te hoog en te verscheiden worden gesteld, waarmee het onwerkbaar wordt. Met het risico dat men al gauw weer terugvalt op oude patronen.

Maar waartoe dient dit alles?

Het competentieprofiel vormt de basis waarop functioneringsgesprekken en eventueel beoordelingsgesprekken kunnen worden gevoerd. Belangrijk hierbij is om te kijken naar ontwikkelingen. Gegeven de resultaatgebieden en de constatering over het functioneren kan door de kerkenraad en predikant een plan gemaakt worden welke ontwikkelingen en trajecten prioriteit krijgen en waarin de predikant zich verder kan scholen of supervisie aangeboden kan krijgen. Taakverdelingen met andere kerkenraadsleden kunnen daarmee bespreekbaar gemaakt worden. Bij ontwikkelpunten van de predikant kan gerichte ondersteuning gegeven worden door kerkenraadsleden of gemeenteleden die wel over de vereiste competenties beschikken. Een kwetsbare openstelling in een gespreksomgeving die als zorgvuldig wordt ervaren levert vaak adequate feedback en daarna hulp en ondersteuning op.

In de kerk kunnen we leren van de praktijk in het personeelswerk elders. Dat betekent niet dat we alles precies moeten kopiëren. Nagegaan moet worden of bovenstaande geheel toepasbaar is op het werk van de predikant. Immers hoe formuleer je het resultaat van een ziekenbezoek. Kun je dat onder woorden brengen?

Het is niet bekend in welke mate gemeenten al werken met een expliciet geformuleerd functieprofiel. Wel is bekend dat op verschillende plaatsen in het kader van het beroepingswerk een eenvoudig model

van een functieprofiel wordt geformuleerd. Meer dan vroeger wordt getracht de taken van een predikant te benoemen en daarin ook keuzes te maken als het nodig is.

Inwerken van de predikant/maken van werkafspraken

Het competentieprofiel of de functiebeschrijving maakt duidelijk wat er van de predikant wordt verwacht. Het is nodig dat deze beschrijving *specifiek* wordt geformuleerd, zonder dat er een onnodig dwingend keurslijf ontstaat. Een duidelijk taakomschrijving kan ook aan de gemeente worden gecommuniceerd. Een heldere omschrijving ‘stuurt’ de verwachtingspatronen van de gemeenteleden. Voorbeeld (gaat niet om de inhoud van het voorbeeld, maar om de formulering):

De predikant wordt geacht eenmaal per zondag voor te gaan in de eredienst en voorts tweemaal op dubbele feestdagen. De predikant gaat voor in alle avondmaalsdiensten. *Dat is duidelijker dan: de predikant hoeft niet altijd voor te gaan in de eredienst.*

De ouderling is de eerst verantwoordelijke voor de pastorale bearbeiding. De predikant fungeert daardoor als tweede lijns pastor. Hij bezoekt de gemeenteleden bij ernstige ziekte, bij ernstige levensproblematiek (wordt eerst aan gemeenteleden gevraagd), tenzij gemeenteleden zich rechtstreeks tot hem wenden. Hij kan overigens ook worden ingeschakeld bij andere complexe (ge-loofs)problematiek. *Dat is duidelijker dan: pastoraat is een belangrijke taak van de predikant.*

De predikant wordt geacht ouderen van 70 jaar en ouder eenmaal per jaar te bezoeken. *Beter dan: de predikant bezoekt ook ouderen.*

De predikant is niet gehouden de vergaderingen van de kerkenraad voor te zitten. Hij kan in dit werk wel mee-rouleren.

De predikant geeft catechese aan maximaal 7 groepen, waaronder in elk geval de belijdeniscatechisanten. Hij geeft leiding aan de overige catecheten.

De toedeling van de taken heeft niet alleen te maken met het zorgplan van de gemeente, maar hangt ook samen met de gaven en beperkingen die de predikant kenmerken. Een eerlijk gesprek daarover kan teleurstellingen voor de omgeving en gevoelens van onmacht bij de predikant voorkomen.

In iedere werksituatie zal een nieuwe werknemer hulp krijgen bij het inwerken. In de kerken is er vaak wel het besef dat een goed inwerktraject nodig is. Maar van een systematische aanpak is nog weinig sprake.

Bij het inwerken van een predikant kunnen we denken aan de volgende aspecten:

- Kennismaken: wie moet de predikant actief opzoeken in het kennismakingstraject. Hoe wordt de kennismaking met de verschillende onderdelen van zijn taak georganiseerd?
- Hoe wordt de predikant bekend gemaakt met de pastorale problematiek in de gemeente? Of wordt er voor gekozen om hem eerst dan op de hoogte te stellen als zijn aandacht nodig is?
- Hoe komt de predikant er achter wat zich in de afgelopen jaren op beleidsmatig vlak heeft afgespeeld?
- En misschien ook: Wat wordt er van de echtgenote verwacht? Of is alleen de predikant in dienst van de gemeente? Als er wel iets wordt verwacht, wordt dit ook uitgesproken? Of heeft er overleg plaats hierover? Enz.
- Ook de materiele zaken moeten helder worden geregeld. Het is moeilijk voor een predikant om voor zichzelf op te komen als het om deze zaken gaat.

Goede afspraken en een systematische aanpak bij de kennismaking met het werk helpen mee bij het maken van een goede start.

Het is dan vervolgens ook vanzelfsprekend dat afspraken na verloop van tijd worden geëvalueerd in een functioneringsgesprek

Functioneringsgesprek

Als de predikant is ingewerkt en als er afspraken zijn gemaakt over de invulling van zijn ambtswerk, dan ligt het voor de hand om op gezette tijden met elkaar in gesprek te gaan over het verloop. Gaat het volgens verwachting? Ondervindt de predikant soms problemen die niet zijn voorzien? Is er iets dat de predikant ontgaat en wat toch belangrijk is voor zijn toekomstig functioneren in de gemeente? Regelmatige gesprekken bieden de predikant ook een klankbord.

Kortom een goed gesprek op zijn tijd met enkele broeders die daartoe gekwalificeerd zijn, kan veel goeds doen. Het gesprek is gericht op het opsporen van verbeterpunten, met het doel te komen tot een optimale vervulling van de ambtsdienst. In de gesprekken wordt dan gaandeweg ook duidelijk wat de sterke en zwakke kanten van de predikant zijn. En aan zwakke punten kan worden gewerkt. Maar evengoed kan soms worden gesteld dat het niet reëel is van deze predikant te verwachten dat dit ook een sterk punt wordt (verwacht niet van een vis dat hij leert boom klimmen). In dat geval kan (een zekere mate van) acceptatie onnodige druk van de predikant afnemen. De predikant kan worden vrijgesteld van werkzaamheden waar hij grote moeite mee heeft.

De kans is groot dat problemen op deze manier tijdig worden onderkend en aangepakt. Bovendien weet de predikant voortdurend hoe er over zijn functioneren wordt gedacht.

In een functioneringsgesprek hoort ook het aspect van bemoediging thuis. Wat goed gaat moet ook positief benoemd worden. Want het werk van een predikant kan af en toe ook eenzaamheid opleveren.

Een functioneringsgesprek heeft plaats met twee broeders die daartoe zo veel mogelijk gekwalificeerd zijn. Een functioneringsgesprek vraagt om een klimaat van vertrouwen, om openheid, om moed om ook moeilijke onderwerpen open en rustig aan de orde te stellen. Het kan echter ook zijn dat er geen broeders zijn die ervaring hebben met dit soort gesprekken. Het is in dat geval niet overbodig dat enkele broeders zich daarin gaan verdiepen. Het is van groot belang dat de predikant vertrouwen heeft in de aangewezen broeders. Het is duidelijk dat een functioneringsgesprek niet kan plaatshebben in een groep. In een groep is het vaak niet mogelijk de juiste condities te scheppen voor een vertrouwelijk gesprek. Alleen al het element van 1 tegen 20 maakt een vertrouwelijk gesprek vrijwel onmogelijk.

Een functioneringsgesprek is *tweezijdig*. De predikant kan op zijn beurt dus ook punten aan de orde stellen, bij onduidelijkheden om opheldering vragen, irritaties uitspreken.

Aan het eind van een functioneringsgesprek worden conclusies getrokken en afspraken gemaakt. Daarbij kan de predikant maar ook de kerkenraad een opdracht krijgen. Ook in dit opzicht is het gesprek tweezijdig.

Afspraken moeten *helder en eenduidig* zijn geformuleerd, het nakomen van de afspraak moet *meetbaar* zijn. Het moet ook gaan om *realistische* afspraken en opdrachten. Dus niet ‘*U gaat werken aan uw didactiek van de catechese*’. Maar: ‘*U gaat tussen nu en het einde van het jaar een didactiekcursus volgen, gericht op de catechese. De kerkenraad neemt de kosten op zich tot f 2500,- en u gebruikt een middag per twee weken, gedurende drie maanden voor de voorstudie voor de cursus. Om dit te kunnen realiseren maakt u een preek per maand minder. U gaat daarvoor een extra ruiling aan.*’

Afspraken moeten uiteraard worden geëvalueerd. In het gesprek wordt daarom een afspraak gemaakt terzake de bewaking van de afspraken en terzake de datum van vervolgesprek.

Het is van belang dat de predikant in het functioneringsgesprek in de eerste plaats hoort wat er goed gaat in zijn functioneren. Elk mens, maar zeker ook een predikant, heeft bevestiging nodig. Daarnaast is het van belang ook de dingen die niet goed gaan, helder te benoemen. Na het gesprek dient men elkaar bij wijze van spreken decharge te verlenen. Het gaat dan niet aan om over twee jaar nog weer te klagen over iets dat voorafgaand aan dit gesprek gebeurd is.

Als er problemen of zwakke kanten aan het licht komen, dan wordt dat vastgelegd. In een vervolgesprek wordt dan in onderling overleg nagedacht over mogelijke oplossingen, verbetertrajecten, etc. In sommige gevallen zal er ook sprake zijn van 'berusten in'. Het ligt er maar aan hoe belangrijk het is.

Er zijn diverse mogelijkheden om een predikant te begeleiden en te werken aan ontwikkel- en verbetertrajecten. De meest systematische manier vormt het werken met een persoonlijk ontwikkelingsplan.

Persoonlijk Ontwikkelingsplan

Van belang is om veranderingen en verbeteringen in een ontwikkelperspectief te zetten. Positief kijken wat de situatie is en hoe die kan worden. Als dit op een constructieve manier gebeurt dan levert dit doorgaans geen defensieve houding op bij de predikant. Daarom wordt gesproken van een Persoonlijk Ontwikkelings Plan. Een persoonlijk ontwikkelingsplan is een gestructureerde vorm van planning en afspraken over persoonlijke ontwikkeling en de faciliteiten die daarbij worden verstrekt. Het kan veel meer omvatten dan het plan om naar een cursus te gaan.

Allerlei zaken zijn denkbaar: afspraken over stage, over uitdagende werksituaties of projecten, gerichte hulp van een coach, supervisie e.d. De grootste winst is dat er bij de ontwikkelingsmogelijkheden wordt stilgestaan.

Het is van belang hier structuur in aan te brengen: het is van belang dat in ieder geval wordt vastgelegd dat eens in de drie jaar een dergelijke plan wordt gemaakt. Het is zinvol een daarvoor bestemd formulier te ontwikkelen waarmee het gesprek structuur krijgt.

Er zal vooraf een keuze gemaakt kunnen worden wie de gesprekspartners zijn. Bij de keuze voor een kleine delegatie van de kerkenraad zijn een zekere deskundigheid, wijsheid en natuurlijk gezag van belang. In ieder geval dient er sprake te zijn van vertrouwen.

Nadat overeenstemming is bereikt over het persoonlijk ontwikkelingsplan, wordt er een plan van aanpak gemaakt waarin aangegeven wordt wat de verantwoordelijkheden zijn van zowel de predikant als de kerkenraad.

In het ontwikkelingsplan kunnen zoals gezegd verschillende zaken aan de orde komen. Dat varieert van een afspraak tot het volgen van een cursus, het doen van een buitenlandse stage, tot het vragen een of andere vorm van begeleiding. Maar evengoed kan het zijn dat voor sommige taken alternatieve oplossingen worden gezocht. Immers een vis leert nooit in een boom te klimmen.

We gaan nu enkele vormen van ondersteuning en begeleiding bezien.

Coaching of werkbegeleiding

Werkbegeleiding is gericht op de werkzaamheden en minder op de persoon van de predikant.

Een werkbegeleider of een coach kan de predikant, door diens verhaal aan te horen en door de juiste vragen te stellen, helpen op een goed spoor te komen.

Soms is het verstandig dat een predikant een periode lang regelmatig gesprekken voert met een collega of een daartoe gekwalificeerd kerkenraadslid, om een bepaalde verbetering te bereiken. Naarmate het vraagstuk complexer blijkt is de keuze voor een buitenstaander meer aangewezen. De predikant wordt op deze wijze geholpen grip te krijgen op het probleem (waar zit 'm de kneep) en helpt tevens met het zoekproces naar goede oplossingen. Ook in dit geval dient het doel helder te zijn en is vertrouwen in de coach of werkbegeleider voorwaarde. De coach moet in staat zijn de predikant te helpen zelf de oplossingen te vinden en niet direct met eigen oplossingen aankomen.

Collegiale contacten

Soms is het ook helpend dat een predikant gebruik kan maken van de ervaring van collega's. Een regelmatige gestructureerde uitwisseling waarbij de deelnemers hun specifieke vragen kunnen inbrengen kan een belangrijke steun in de rug vormen. Deze vorm van uitwisseling wordt ook wel intervisie genoemd. De predikant kan daardoor bijvoorbeeld bevestiging ontvangen voor zijn gekozen aanpak of juist tijdig er achter komen dat hij op het verkeerde spoor zit.

Het is bekend dat her en der in de kerken dergelijke groepjes functioneren. We hebben er goede berichten over gehoord, maar ook wel minder enthousiaste.

Een andere vorm van collegiale ondersteuning is *het collegiale consult*. De predikant legt zijn vraagstuk voor aan een andere predikant en vraagt zijn advies.

Supervisie

Supervisie is ook een vorm van begeleiding, maar dan sterk gericht op het persoonlijk functioneren in functionele situaties. Dus niet zozeer gericht op het oplossen van dit of dat concrete probleem in de gemeente maar meer gericht op bijvoorbeeld de vraag: hoe komt het nou dat je zo op het verkeerde been wordt gezet als je lof wordt toegezwaaid of dat je zo geraakt wordt door juist die kritiek.

Supervisie is een intensieve manier om iets meer van jezelf te leren begrijpen in relatie tot je dagelijks werk. Supervisie wordt gegeven door daartoe opgeleide deskundigen.

In onze kerken hebben zeker al enkele tientallen predikanten een periode supervisie gehad of zijn ze daarmee bezig. Gezien het fenomeen van de 'instellingssupervisie' in allerlei beroepsopleidingen is te verwachten dat ook voor de opleiding in Kampen vroeger of later zoiets overwogen zal moeten worden.

Levenslang leren

Het patroon van scholing verandert snel. Vele eeuwen hebben het model gekend waarbij leerlingen het vak van hun leermeester leerden. Het was een langdurig en continu proces dat zich dicht bij de dagelijkse praktijk afspeelde. De leerling leerde als het ware door imitatie, door het vak af te kijken. Uitblinkers ontwikkelden een zekere eigenheid in het vak en werden vervolgens zelf leermeester.

Met name na de tweede wereldoorlog hebben we voor vrijwel alle beroepen beroepsopleidingen in het leven geroepen. Een beroep wordt sindsdien vaak op school geleerd. Voor kennismaking met de praktijk kent elke beroepsopleiding stages. Soms is er nog sprake van inservice-opleidingen. Tot voor tien jaar was het nog zo dat de opleiding vervolgens werd afgerond met een diploma. Dat diploma was het bewijs dat iemand het vak zodanig beheerste dat hij aan het werk kon. Het was vrij normaal dat je met die opleiding je loopbaan kon doorlopen met af en toe een cursus ter opfrissing.

Dat patroon is snel aan het veranderen. Een vakdiploma geeft nu een startbekwaamheid, ervan uitgaande dat er regelmatig vervolgscholing nodig zal zijn. Deze gedachte kan niet als een modeverschijnsel worden afgedaan. De achterliggende reden is dat de samenleving zo snel verandert dat kennis snel verouderd.

Werkgevers hechten daarom minder waarde aan de concrete kennis die een sollicitant meebrengt en zijn meer geïnteresseerd in de vaardigheden van de sollicitant en in zijn houding ten opzichte van veranderingen, in het vermogen om samen te werken. Kan iemand op veranderingen inspelen, kan iemand zelfstandig werken e.d. Is iemand bereid en in staat om te blijven lezen en te blijven leren? Kennis is toch zo verouderd. Dat geldt bij een predikant gelukkig niet voor alle kennis. Daarom wordt in Kampen wel waarde gehecht aan een goed theologisch kennisniveau bij het afstuderen. Maar de noodzaak om bij te blijven is ook voor predikanten steeds meer een feit.

Predikanten werken namelijk in diezelfde dynamische samenleving. Ook van hen wordt gevraagd om voortdurend 'in rapport te staan' met die samenleving. Een jonge predikant krijgt soms al heel snel met forse vraagstukken te maken. En oudere predikanten merken dat de verwachtingspatronen ten opzichte van hun functioneren veranderen. En ook de ontwikkelingen in de theologie staan niet stil.

Van een predikant mag worden verwacht dat hij zich bewust is van de situatie in kerk en wereld en van de veranderingen daarin. Dat vraagt regelmatig heroriëntatie. Een predikant die niet bereid is zich regelmatig bij te (laten) scholen loopt het risico ongeschikt te worden voor zijn ambtswerk.

Een kerkenraad die het belang inziet van regelmatige scholing, zal niet afwachten tot de predikant een cursus gaat volgen maar zelf het initiatief nemen om de nodige faciliteiten ter beschikking te stellen, zowel in tijd als in geld.

Er is hier en daar wel geopperd dat nascholing verplicht zou moeten worden gesteld, zoals dat ook het geval is bij artsen, advocaten e.d. Deze laatsten verliezen hun bevoegdheden als ze onvoldoende aan bijscholing doen. Het is daarbij echter doorgaans niet de werkgever die de beroepsbeoefenaren 'stuurt'. In de meeste gevallen is het de beroepsorganisatie die de eisen vaststelt. In een tweejaarlijkse accreditatie wordt dan bepaald of iemand nog bevoegd is zijn beroep uit te oefenen.

De Generale Synode Leusden heeft een deputaatschap Werkbegeleiding en Nascholing ingesteld. De Theologische Universiteit is in 2000 een programma voor postacademisch onderwijs gestart. De kerken hebben dus voor een deel van het bovenstaande al iets in gang gezet.

Ouderenbeleid

Als mensen ouder worden, nemen de krachten vaak af. Maar ouderen kunnen soms ook nog zeer werklustig zijn. Het ligt voor de hand om, waar mogelijk, oudere predikanten de gelegenheid te bieden om getrapt af te bouwen. Gemeente moeten zich bewust worden van dit vraagstuk. De kerkenraad kan bijvoorbeeld besluiten om in het halfjaarlijkse functioneringsgesprek met de predikant de balans op te maken. Welke werkzaamheden kan de predikant nog wel doen en welke vallen hem zwaar? Hoe kan het werk anders verdeeld worden? Het zou ook heel wel denkbaar zijn dat een grotere gemeente een jonge, net afgestudeerde, predikant beroept voor bijvoorbeeld 0,5 fte., naast de oudere predikant. Deze laatste kan dan een stapje terug doen en zich concentreren op bepaalde taken. De jongere kan van de oudere leren, en hoeft niet alles direct alleen te doen. Hij heeft dan bovendien nog tijd voor studie.

Maar er zijn ook andere oplossingen mogelijk, die de mogelijkheden van de lokale gemeente overstijgen.

Zoals jonge predikanten doorgaans in kleine gemeenten terecht komen, zo kan een oudere predikant, voor wie het werk in een grote gemeente te veel wordt, in een kleinere gemeente zijn ambt uitdienen. Dit is niet zo maar even te realiseren. Er zijn bij de huidige organisatie van ons kerkelijk leven allerlei belemmeringen: een kleine gemeente kan geen dure predikant betalen; je kunt een kleine gemeente toch niet dwingen om een oudere predikant te beroepen? Enz. Maar onmogelijk zijn goede afspraken op dit gebied beslist niet.

Als het onverhoopt toch fout gaat

De insteek van deze notitie is om door goede aandacht in de verschillende fasen van het predikantschap te komen tot een situatie waarin de predikant arbeidsvreugde ervaart, dat hij optimaal kan functioneren, zonder dat gezin of gezondheid er onder lijden.

Maar soms gaat het (desondanks) fout. Er komen conflicten die niet meer te overzien zijn. Of een predikant kan het werk niet meer aan of er is sprake van disfunctioneren.

Als er sprake is van conflicten, dan is een zorgvuldige aanpak belangrijk. Daarbij is het van groot belang te beseffen dat de predikant kwetsbaar is. Hij is de enkeling. Alle ogen zijn op hem gericht. Een onzorgvuldige aanpak kan leiden tot ernstige beschadiging voor de predikant en zijn gezin en voor de gemeente.

Er zijn een aantal instrumenten die kunnen worden ingezet, al naar gelang de aard van het probleem. Gaat het bijvoorbeeld om een kwestie waarbij een goed gesprek veel misverstanden uit de weg zou kunnen ruimen, staat dus de communicatie centraal, dan is een bemiddelingspoging een goed middel. Ook als het gaat om belangentegenstelling kan bemiddeling (mediation) helpend zijn. Een belangenkwestie kan ook zo vast zitten dat arbitrage moet worden gevraagd. Er zijn onder ons diverse deskundigen op het vlak van mediation/bemiddeling.

En als het gaat om disfunctioneren dat kan worden gedacht aan begeleiding, coaching, bijscholing, etc.

De materiele kanten van deze problematiek, zeker niet onbelangrijk, laten we hier nu even buiten beschouwing.

Geestelijke grondhouding, open verhoudingen

Ja, daar komt het eigenlijk op neer. Als predikant en kerkenraad (enkele broeders uit de kerkenraad) elkaar regelmatig in een open en eerlijk gesprek ontmoeten dan is de kans groot dat eventuele misverstanden, functioneringsproblemen, sluimerende onlustgevoelens in elke geval tijdig worden uitgesproken. Vroegtijdige onderkenning maakt het mogelijk dat tijdig wordt nagedacht over koerswijziging, voortgaande toerusting, begeleidingsmogelijkheden, wijziging van de taken of wat dan ook.

Het betreft enerzijds een ontmoeting waarbij de leden van de kerkenraad de rol van werkgever vervullen. Anderzijds is het een ontmoeting op basis van gelijkwaardigheid. We zijn allen ambtsdragers. Maar ook: we zijn allemaal bedelaars. We leven allemaal uit Gods hand, uit genade.

12-04-2001

H. Lamberink

Bijlage II Postacademisch onderwijs: een leven lang leren

Theologische Universiteit

Kampen, 9 maart 2000

I. Inleiding

In april/mei van 2000 was er de eerste postacademische cursus: ‘Teksten uit de nieuwere Theologie’. De cursus bleek in een behoefte te voorzien. De deelnemers waren enthousiast. Voor de docent was de cursus een stimulerende ervaring.

Het is van belang dat het postacademisch onderwijs van de Theologische Universiteit structureel van de grond komt. Dat vraagt om ontwikkeling van geschikte cursussen, maar ook om onderwijskundige doordenking: wat is het doel van de cursussen en hoe verhoudt zich het postacademisch onderwijs tot de initiële opleiding? Hoe komt het aanbod tot stand, vraaggericht of vanuit een op de universiteit ontwikkelde visie? Moet de universiteit zich met het postacademisch onderwijs uitsluitend op predikanten richten of is een bredere doelgroep gewenst? En zo zijn er meer vragen.

Naast het belang van postacademisch onderwijs voor predikanten is er ook een belang voor de universiteit als instelling en voor de docenten. Daarmee wordt hier bedoeld dat de inbreng van cursisten weer vruchtbare input oplevert voor het initiële onderwijs aan de universiteit.

Onderzoek door Vereniging van Predikanten naar behoefte nascholing predikanten

De plannen voor postacademisch onderwijs zijn niet uit de lucht komen vallen. Binnen de universiteit leeft al langer de wens om postacademisch onderwijs op de agenda te plaatsen. Maar ook uit de kring van de predikanten zelf kwam een signaal. Enige jaren geleden werd een onderzoek gehouden door de vereniging van gereformeerde predikanten naar de noodzaak voor begeleiding van jonge predikanten. In het rapport, getiteld ‘Werkbegeleiding en nascholing’ (1997), wordt op pagina 6 de volgende conclusie getrokken:

“Daarnaast dient er nadrukkelijk aandacht te komen voor ondersteuning en kwaliteitsverbetering van predikanten in de vorm van het aanbieden van een uitgebreider en gecoördineerd nascholingsprogramma.” En even verder: “Verdere afstemming tussen de diverse aanbieders en tegelijkertijd een verdere uitbouw van het aanbod dienen predikanten meer mogelijkheden tot kwaliteitsverbetering en professionalisering te geven.” Bij nascholing wordt niet alleen gedacht aan beginnende predikanten. Integendeel, ook voor predikanten die al langer werkzaam zijn wordt nascholing noodzakelijk geacht.

Besluiten Generale Synode Leusden over nascholing predikanten

Ook de Synode van Leusden heeft zich – op verzoek van vier PS-en – beziggehouden met bovengenoemd rapport. De synode heeft de volgende besluiten genomen (artikel 79, pag. 207 en vv):

Besluit 1: “tegemoet te komen aan ... en uit te spreken dat het nodig is dat er structureel werkbegeleiding en nascholing komt van predikanten binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland.” Bij de gronden wordt onder meer gezegd: “de ontwikkelingen in de samenleving en binnen de kerken vragen om gelegenheid voor voortdurende bezinning en studie door predikanten” en “Predikanten moeten er meer energie in steken dan voorheen om in deze complexe werkelijkheid goed te kunnen blijven functioneren. Ook van de predikant als persoon wordt in de huidige omstandigheden veel gevraagd.”

Besluit 4: “deputaten Werkbegeleiding en Nascholing van Predikanten te benoemen ... het verrichten van een onderzoek naar de mogelijkheden van: ... nascholing van beginnende predikanten ... van alle predikanten ...”

Besluit 5: “aan deze deputaten met betrekking tot *de werkbegeleiding van beginnende predikanten* de volgende instructie te geven: ... zij regelen dat de genoemde mentoren worden toegerust, zo mogelijk in samenwerking met de Theologische Universiteit te Kampen.”

In de gronden voor het besluit wordt aansluiting gezocht bij de ervaringen die de TU opdoet met de stagebegeleiding van studenten (gronden besluit 5, punt 4).

Besluit 6: “deputaten op te dragen de eerstvolgende synode te dienen met een rapport inzake nascholing ... waarin de volgende vragen beantwoord worden: ... of er mogelijkheden zijn voor verplichte nascholing van beginnende predikanten binnen de Theologische Universiteit te Kampen; ... wat er reeds voorhanden is aan bestaande en in ontwikkeling zijnde vormen van ondersteuning en nascholing van predikanten, georganiseerd door onder andere de Theologische Universiteit te Kampen, het Gereformeerd Vormings Instituut (GVI, officieel: Het Instituut voor training, toerusting en begeleiding, hl) ...; hoe zij kunnen bevorderen dat deze verschillende vormen op elkaar afgestemd worden”.

II. Postacademische cursussen, een vorm van dienstverlening

Postacademisch Onderwijs is in eerste instantie onderwijs. Het onderwerp hoort dan ook op de agenda van de onderwijscommissie, voor zover het de inhoud betreft. PAO heeft echter nog een andere kant. Het is een vorm van dienstverlening aan de kerken die weliswaar in het verlengde ligt van het initiële onderwijs, maar die gericht is op een andere doelgroep. Op die manier kan PAO worden gerekend tot de dienstverlenende taken van de universiteit.

Sedert jaar en dag hebben docenten van de Theologische Universiteit aan dienstverlening gedaan; ze hadden een adviserende functie naar de kerken. Deze adviesdienst viel voor wat de TU betreft samen met wat kan worden genoemd ‘kerkelijke dienstverlening’. Bij andere universiteiten wordt wel gesproken van maatschappelijke dienstverlening. Kerkelijke dienstverlening kan worden gezien als een bij de TU passende vorm van maatschappelijke dienstverlening.

Het is niet vanzelfsprekend om deze kerkelijke dienstverlening te versmallen tot de adviesfunctie van docenten. Ook het verzorgen van postacademisch onderwijs kan er toe worden gerekend.

III. Profiel van Postacademisch Onderwijs aan predikanten

Levenslang leren als concept

In de samenleving is de gedachte van levenslang leren langzaam aan gemeengoed aan het worden. De tijd waarin een jongere met het behalen van zijn eindexamen in het beroepsonderwijs of met zijn/haar doctoraal de collegebanken voorgoed achter zich liet, lijkt voorbij. De snel veranderende maatschappij waarin mensen moeten functioneren, de enorme kennisexplosie en dus snel verouderende kennis, vragen om flexibele burgers die in staat zijn in te spelen op veranderende omstandigheden. Dat vraagt regelmatige scholing.

Ook voor predikanten is de noodzaak tot continue bijscholing. Onder hen blijkt er ook behoefte te bestaan aan postacademisch onderwijs. Dat heeft niet alleen te maken met het feit dat kennis verouderd. De veranderende verwachtingspatronen ten aanzien van het functioneren van predikanten vragen om andere benaderingen en soms om andere vaardigheden. Bovendien is het gemiddelde opleidingsniveau

van de kerkleden door hun participatie in onze kennisintensieve samenleving, de laatste tientallen jaren fors gestegen en moet een predikant ‘van goede huize komen’ om zich te kunnen handhaven in de diverse werkverbanden.

Kortom de initiële opleiding leidt op tot een startbekwaamheid voor het ambt van predikant, maar voor een goede ambtsuitoefening is een vervolgtrajec gewenst. Er zijn dan verschillende invalshoeken denkbaar als het erom gaat postacademisch onderwijs te legitimeren.

In deze notitie wordt aangesloten bij het verslag van de interne bespreking (binnen de TU) van de nota ‘Van hoger onderwijs naar hoger leren’ (Adviesraad voor het onderwijs, 1994) in de onderwijscommissie in 1997 en 1998. Deze bespreking leidde tot een interne notitie ‘Op weg naar Hoger leren’ in de Onderwijscommissie.

In die notitie spreekt de commissie uit dat de gedachte van levenslang leren positief wordt gewaardeerd. De vraag in de notitie is (pag. 12): “zijn wij positief over meer her- en bijscholing voor afgestudeerden (levenslang leren)?” Het antwoord is volmondig: ‘Ja’.

De commissie verwijst hier naar het rapport van de predikantenvereniging: ‘Werkbegeleiding en Nascholing’, die al eerder in deze notitie ter sprake kwam.

De commissie zag vervolgens de vraag opdoemen of bij het aanbod de wens en de behoefte van het veld of de visie vanuit de universiteit leidend dient te zijn (zie hoofdstuk V van deze notitie).

IV. Doel van het postacademisch onderwijs aan predikanten

Als het gaat om het doel van het postacademisch onderwijs aan predikanten zijn verschillende invalshoeken mogelijk. Hier noemen we er drie: 1) PAO als aanvulling op het initiële onderwijs, 2) PAO als verdieping en integratie gericht op jonge predikanten en 3) PAO als reguliere deskundigheidsbevordering in de zin van levenslang leren.

Ad 1. De beperktheid van het initiële onderwijs

Met het woord ‘beperktheid’ wil niet worden gesuggereerd dat het initiële onderwijs aan de TU niet voldoet. Maar in de tijd die staat voor het initiële onderwijsaanbod kunnen niet alle voor een predikant relevante thema’s even diepgaand aan de orde komen. Er moeten keuzes worden gemaakt. Daarbij wordt gekozen voor bepaalde inhouden en vaardigheden en vallen andere inhouden en vaardigheden uit het prioriteitenlijstje. Het initiële onderwijs biedt voldoende kennis en vaardigheden om een startbekwaamheid te garanderen. Maar los daarvan kan postacademisch onderwijs aanvullend zijn op het initiële onderwijs. ‘Voldoende’ wil immers niet zeggen ‘optimaal’. Aanvulling van de kennis of de vaardigheden bevorderen de professionaliteit van de predikant.

Ad 2. Verdergaande integratie theorie en praktijk jonge predikanten

In een wetenschappelijk beroepsopleiding zoals de TU is er aandacht voor de theorie, voor de praktijk en voor de integratie van beide. De mate van integratie van de theorie in de praktijk kent zijn grenzen in de tijd. Een stage biedt de student de mogelijkheid om door de ervaring op een andere manier te reflecteren op de theorie en op het eigen functioneren. Maar een stage is kort en integratie is een continu groeiproces. Later, in de praktijk, leert de predikant naast dit ervaringsleren ook uit en door zijn contacten met gemeenteleden en met collega predikanten (netwerklernen). In de nota ‘Van hoger

onderwijs naar hoger leren' wordt een min of meer gestuurde wisselwerking tussen onderwijs, ervaringsleren en netwerklernen wel aangeduid met het begrip 'leerarrangement'.

Een student die tijdens zijn studie kennis neemt van theorieën kan de relevantie ervan dus niet altijd direct aan de praktijk toetsen. Wat aanvankelijk een cognitieve verworvenheid is (weten), wordt door werk- en levenservaring verbonden met beleving en handelen. Er ontstaat dan een verdiepte vorm van begrijpen. En soms is er voor het eerst sprake van echt begrijpen (het kwartje valt).

Nog anders gezegd: kennis moet worden geïntegreerd, alvorens er sprake is van een gunstige uitwerking op het handelen. Hetzelfde geldt voor de onderdelen van het curriculum die gericht zijn op de persoonlijkheidsontwikkeling of op de vaardigheden van de aankomende predikant.

Niet voor niets ervaren juist jonge predikanten, die enkele jaren ervaring hebben opgedaan, grote behoefte aan verdere scholing.

Uit ervaring blijkt dat in de eerste jaren van de ambtsuitoefening de behoefte aan bijscholing zich voornamelijk richt op de meer praktische vakken als prediking, pastoraat, catechese, gemeenteopbouw en leidinggeven. De confrontatie met de praktijk leidt tot het ontdekken van de eigen sterke en zwakke punten. De behoefte aan inhoudelijke theologische bijscholing lijkt in dit stadium minder op de voorgrond te staan.

De universiteit zou op genoemde vakgebieden eenmaal per twee jaar integratiecursussen moeten aanbieden aan jonge predikanten.

Niet voor alle aspecten is de TU de eerst aangewezen om postacademische cursussen aan te bieden. Dat geldt nadrukkelijk wel voor de theologische vakinhouden en voor de typisch theologische vaardigheden als preken en pastoraat. Maar als het gaat om verdergaande reflectie op het persoonlijk functioneren, dan is misschien de Gereformeerde Hogeschool of het GVI een meer geschikte instelling om een cursus of een supervisie te verzorgen.

Opleiding mentoren

Met betrekking tot de begeleiding van jonge predikanten heeft de synode van Leusden de nodige besluiten genomen: jonge predikanten krijgen in de eerste twee jaren van hun ambtsuitoefening verplicht begeleiding van een ervaren predikant uit de classis (zie artikel 79). Dit besluit heeft een behoefte geschapen aan opleiding van mentoren. Mentoren zijn vaak predikanten die al enige jaren meelopen. Ze zijn niet altijd op de hoogte van de laatste ontwikkelingen op allerlei vakgebieden en ze zijn vaak niet opgeleid voor methodische vormen van begeleiding (supervisie). Het coachen van mentoren zal in de toekomst permanent moeten plaatshebben. Het betreffende deputaatschap heeft tot opdracht na te gaan wat de TU kan bieden en zal de kerken hieromtrent adviseren.

Ad 3. Reguliere deskundigheidsbevordering in de zin van levenslang leren

Maar ook als predikanten al langer werkzaam zijn blijft de noodzaak om te leren aanwezig. Dat wil niet zeggen dat de behoefte aan verdergaande scholing ook altijd aanwezig is. Dat verschilt per individu. Hierna volgen enkele redenen waarom postacademisch onderwijs nuttig en nodig is:

Kennis veroudert, nieuwe theologische inzichten vragen om doordenking.

De verwachtingspatronen ten aanzien van het functioneren van predikanten verandert met de tijd. Dat vraagt soms nieuwe vaardigheden.

Predikanten zijn vaak geïnteresseerd in een confrontatie met een onderwerp dat erg in de belangstelling staat (vgl. de verzoeningsleer van Den Heyer e.d.). Interesse in de actualiteit, ook als die actua-

liteit nog niet op waarde kan worden geschat, is dan de drijfveer. Wanneer dit de enige ingang zou zijn voor PAO bestaat het risico dat de waan van de dag gaat regeren. Anderzijds is er niets mis mee om in het oog lopende ontwikkelingen in de theologie in een cursusachtige ambiance ‘door te meten’.

Maar ook afgezien van de inhoud heeft deelname aan een cursus meestal een positieve functie voor beroepsbeoefenaren: een cursus is, als het goed is, stimulerend voor het denken en voor de beroepspraktijk en kan verfrissend werken.

Kortom, de samenleving ontwikkelt zich snel. De vragen en problemen die op predikanten afkomen vragen om voortdurende heroriëntatie op de context. Maar ook sommige vakgebieden ondergaan snelle veranderingen. De predikant die hier geen aandacht voor heeft, loopt het risico dat de relevantie van zijn bijdrage in de gemeente afneemt.

Academici

Sommige cursussen die voor predikanten relevant zijn kunnen ook van groot belang zijn voor andere academici. Als voorbeeld kan hier worden genoemd: een cursus stervensbegeleiding is ook relevant voor een gereformeerde arts, die ook de theologische aspecten verder wil doordenken. Toch gaat het hierbij niet alleen om de vraag naar de doelgroepen. Multidisciplinaire samenstelling van de deelnemersgroep vormt namelijk in het genoemde voorbeeld tevens een factor voor de kwaliteit van de cursus. De interactie tussen de deelnemers van verschillende disciplines kan immers methodisch worden ingezet in de cursus. Een gemengd samengestelde cursusgroep verhoogt dus de waarde van de cursus voor alle deelnemers (en ook voor de docenten).

V. Postacademisch Onderwijs, vraag gestuurd of niet?

Voor wat betreft de inhoud van deze cursussen voor predikanten, zijn er verschillende mogelijkheden. Daarbij is er de keuze van een vraag gestuurd of een aanbod gestuurd aanbod.

Argumenten voor een vraag gestuurd aanbod liggen voor de hand: als er een behoefte blijkt te bestaan aan een bepaalde cursus, dan is deelname en motivatie gegarandeerd en is het aanbod daarmee gelegitimeerd.

Anderzijds dient te worden overwogen dat de relevantie en de samenhang in het aanbod daardoor niet gegarandeerd zijn. Een willekeurig en weinig samenhangend – en daardoor minder relevant – aanbod kan het gevolg zijn.

Het lijkt daarom niet verstandig ‘de markt’ als enig referentiepunt te nemen. In het voorgaande is ook al gesteld dat de initiële opleiding in zeker opzicht als referentiepunt fungeert. Maar ook is het van belang relevante ontwikkelingen in de theologie waar te nemen en te betrekken op het cursusaanbod.

Maar ook een vanuit de universiteit gestuurd aanbod vraagt om gevoeligheid voor de behoefte bij de doelgroep. Immers cursussen waarin niemand is geïnteresseerd renderen niet. Het betrekken van de doelgroep bij het bepalen van het cursusaanbod ligt daarom wel voor de hand. Hoe dit moet dient nader te worden gezien. Het bevragen van deelnemers aan het postacademisch onderwijs na afloop van een cursus is een van de mogelijkheden. Zo bezien gaat het bij de vraag naar een al dan niet vraag gestuurd cursusprogramma niet om een echt dilemma.

VI. Taak TU: Begrenzing

Het aanbod van de TU kenmerkt zich door het academisch niveau. PAO richt zich dan primair op academisch geschoolden, te beginnen bij de predikanten.

In deze notitie werd al opgemerkt dat de TU niet in alle gevallen de meest aangewezen instelling is om postacademisch onderwijs te verzorgen voor predikanten. Immers voor de training van bepaalde vaardigheden doet de TU zelf immers een beroep op de Gereformeerde Hogeschool en op het GVI. Bij het vaststellen van een profiel voor het PAO aan de TU dient – na overleg met deze instellingen – het aanbod van de TU te worden afgegrensd van de andere instellingen. Onnodige concurrentie moet worden voorkomen.

VII. Kwaliteit en Kosten

Bij de uitvoering van postacademisch onderwijs is er uiteraard ook de vraag naar kwaliteitsbewaking en kostencalculatie.

Indien PAO een structureel onderdeel vormt van het onderwijsaanbod van het TU, dan ligt het voor de hand dat op de cursussen de gebruikelijke kwaliteitscriteria van toepassing zijn en dat kwaliteit ook gemeten wordt, onder meer via bevraging van cursisten. Inbreng van externe docenten en aandacht voor multidisciplinaire bemensing van de cursussen kan de kwaliteit van het onderwijs ten goede komen.

In de huidige meerjarenbegroting vormen de inkomsten en uitgaven met betrekking tot het post-academisch onderwijs een vast onderdeel in de begroting. Er wordt uitgegaan van een cursusprijs van ongeveer *f* 500,-. Voor de eerste cursussen die in het kader van het PAO zijn aangeboden is dat bedrag ook daadwerkelijk in rekening gebracht.

Nu is wel gezegd dat het niet aangaat om cursusgeld te vragen omdat de kerken immers de TU al financieren. Dat argument is uiteraard gewogen en gaat alleen op als de inkomsten uit cursussen niet op de begroting zouden staan.

Maar ook op dit moment al geldt dat cursusgeld onderdeel uitmaken van de door de synode vastgestelde begroting. En het geld dat cursisten inbrengen wordt dus niet ook nog een keer via de quota geïnd.

De volgende argumenten geven de doorslag in deze discussie:

- De ervaring leert dat het betalen van cursusgeld zorgt voor een beter commitment bij de deelnemers. Zij zullen er meer op uit zijn om goed gebruik te maken van de cursus. Er is immers voor betaald. Dat leidt tot een optimale deelname en een betere voorbereiding door de deelnemers.
- Het gegeven dat de deelnemers cursusgeld betalen vormt op zich weer een stimulans voor docenten om te streven naar optimale kwaliteit. Immers de deelnemers hebben recht op waar voor hun geld.
- In de praktijk maken niet alle leden van de doelgroep (gelijkelijk) gebruik van de voorzieningen van PAO. Zoals in elke beroepsgroep zijn er mensen die zich frequent laten bijscholen. Er zijn er ook die vrijwel nooit iets aan bijscholing doen. Het principe is dan ook ‘de gebruiker betaalt’.

De feitelijke kosten van een PAO-cursus van 6 dagdelen met 20 deelnemers kunnen worden geraamd op ongeveer *f* 900,- per cursist. Er is geopperd om de cursusprijs kostendekkend of marktconform te

maken. Echter bestaat dan het gevaar dat voor jonge predikanten of predikanten van kleinere gemeenten de drempel te hoog wordt.

VIII. Overige cursussen

Hoewel dit buiten het bestek van het postacademisch onderwijs valt, komen er ook andere verzoeken om cursussen richting de TU: verzoeken om een predikant met functioneringsproblemen bij te scholen; verzoeken om cursussen voor mensen met een HBO-opleiding theologie; vragen om cursussen voor geïnteresseerden. Deze notitie heeft niet tot doel op al deze vragen een antwoord te geven. Toch staan we er wel even bij stil.

Functioneringsproblemen predikanten

Deze notitie handelt over het postacademisch onderwijs gericht op predikanten. Er is echter ook een andere reden die leidt tot behoefte aan scholing. Het doet zich namelijk regelmatig voor dat predikanten vastlopen in hun werk in de gemeente, op het vlak van het pastoraat, de preken of anderszins. Soms vragen de predikant of de kerkenraad of beiden de TU om advies. Een cursus kan dan in sommige gevallen het antwoord zijn op het (gebrek aan) functioneren van de predikant op een bepaald terrein. De advisering behoort tot de dienstverlening van de universiteit. En het kan zijn dat toevallig binnen het initiële onderwijs of binnen het PAO juist een dergelijke cursus wordt gegeven. Als dat het geval is dan kan daarvan gebruik worden gemaakt. Voor het overige is het PAO niet het aangewezen instrument om op deze uiteenlopende vragen een generaal aanbod te doen.

Cursussen voor niet-predikanten-academici

Academici van andere disciplines hebben soms wel interesses in theologische thema's. Daarbij gaat het niet alleen om bediening van deze doelgroep. Afgezien van het onderwijs zelf: een eventueel aanbod van de TU richting academici van andere disciplines kan een positief effect hebben op de relatie van de TU met dit deel van de achterban.

Cursussen voor geïnteresseerden

Strikt genomen kunnen cursussen voor geïnteresseerden niet onder het postacademisch cursusaanbod worden gerekend. Toch verdient de gedachte om de deskundigheden die de Theologische Universiteit in huis heeft, breder dienstbaar te maken binnen de kerken, wel aandacht.

Er zijn talloze gemeenteleden actief in allerlei werkzaamheden in de gemeente. Te denken valt aan het jeugd- en jongerenbeleid, liturgie, preekvoorbereiding, opbouwwerk, evangelisatie enz..

Elk van die activiteiten kent minimaal een theologische component of dimensie. Veel gemeenteleden hebben naar wordt aangenomen ook de behoefte aan een theologische doordinking van het werk. Tot op heden begeeft het GVI zich met name op dit vlak. Een eventueel aanbod van de TU zou dan ook complementair moeten zijn vanuit de theologische expertise.

Met name als voor een vakgebied de knowhow exclusief in Kampen ligt en de relevantie voor de kerken klaarblijkelijk is, kan een cursus aan niet-academici bij wijze van uitzondering van belang zijn. Tenslotte: Een andere categorie vormen de mensen met een HBO-opleiding theologie. Op de startconferentie van de visiediscussie werd de interesse van godsdienstleraren voor aanvullende doctoraalstudie genoemd.

Bespreking in de onderwijscommissie

De notitie werd op 1 februari 2001 besproken in de onderwijscommissie. Naar aanleiding daarvan werd de notitie bijgesteld. De aanvullingen van de onderwijscommissie betreffen:

- Verzoek om aandacht voor externe en multidisciplinaire bemensing van de cursussen als factor voor kwaliteit.
- De academische begrenzing van PAO.
- Verzoek om aandacht voor theologen-niet predikanten en andere academici.
- Het argument ‘de gebruiker betaalt’ werd toegevoegd aan de argumenten om voor cursussen cursusgeld te vragen aan de deelnemers.
- Een pleidooi van één of enkele leden van de onderwijscommissie om de cursusgeldten kosten-dekkend of marktconform te maken werd door DL niet overgenomen.

Voorstellen DL aan het curatorium

De Dagelijkse Leiding stelt het curatorium voor de volgende besluiten te nemen:

kennis te nemen van de notitie: ‘Postacademisch onderwijs, een leven lang leren’;

DL opdracht te geven een cursus programma op te stellen in overeenstemming met de uitgangspunten van deze notitie. Die uitgangspunten zijn:

- Postacademisch onderwijs behoort tot structureel tot de taken van de TU.
- Als regel richt de TU zich met het Postacademisch Onderwijs primair op predikanten en vervolgens ook op theologen-niet predikanten en andere academici. Voor een cursus gericht op andere doelgroepen kan een uitzondering worden gemaakt indien de TU exclusief beschikt over de knowhow met betrekking tot inhoud en de relevantie van de cursus voor de kerken helder kan worden aangetoond.
- Het cursusprogramma wordt opgesteld vanuit de visie van de TU op de relevantie van cursusinhouden, met een open oor voor de behoefte van de doelgroep(en).
- Bij het vaststellen van het cursusprogramma zal aandacht worden gegeven aan inbreng van externe docenten. Waar nuttig zal het programma multidisciplinair worden bemenst.
- Jonge predikanten worden als aparte doelgroep gezien, waarvoor om de twee of drie jaar aparte cursussen worden georganiseerd gericht op voortgaande integratie van theorie en praktijk, met als speerpunten de volgende: prediking; pastoraat; catechese; gemeente-opbouw en leidinggeven.
- Het postacademisch onderwijs wordt aan kwaliteitscontrole onderworpen, op dezelfde wijze als het initieel onderwijs.
- De kosten van het PAO worden voor een deel doorberekend naar de cursist. Deze inkomsten worden begroot in de meerjarenbegroting. Voor wat de hoogte van de cursusgeldten betreft wordt rekening gehouden met jonge predikanten en kleine gemeenten. Om die reden worden geen marktconforme bedragen in rekening gebracht. Een richtbedrag is voorlopig f 500,- voor een cursus van 6 dagdelen.

DL opdracht te geven de vraag naar een afrondende doctoraalstudie, voor mensen met een HBO-opleiding theologie, te bespreken bij de beleidsvoorstellen ter realisering van een bachelor-master structuur aan de TU.

DL op te dragen de ontwikkelingen binnen de TU met betrekking tot het postacademisch onderwijs te communiceren met het deputaatschap Werkbegeleiding en nascholing predikanten

Bijlage III Scholingsplan ten behoeve van de mentoren

Opgesteld door deputaten Werkbegeleiding en nascholing predikanten (juni 2001).

Doelgroep

25 predikanten met minimaal 5 jaar ervaring, verspreid dus over het gehele land, gekoppeld aan de 9 particuliere synoden.

In reactie op een brief van de deputaten aan alle ervaren predikanten, kregen wij een zo ruim aanbod, dat de deputaten door middel van een toegespitste vragenlijst een nadere selectie konden doen.

Per particuliere synode zijn 2 primi en 2 secundi voorgesteld.

Hun taak

Mentor zijn voor een beginnend (1 – 3 jaar in de pastorie) predikant.

6 tot 10 gesprekken per jaar van 1,5 uur – 2,5 uur per gesprek, totaal 15 uur op jaarbasis.

Frequentie 1 x per 4 à 6 weken.

Inhoud: naar aanleiding van de te ontwikkelen (sociale) competenties (3.4 rapport).

Training vóór en ondersteuning tijdens het mentoraat

Om de kwaliteit van het mentoraat op een goed peil te krijgen en te houden verbinden de (aanstaande) mentoren zich aan een cursus en intervisieprogramma.

De training gaat vooraf aan de start van het mentoraat, intervisie en nascholing worden tijdens het begeleidingsproces geboden.

Training

Omvang: 3 dagen met daarin 7 dagdelen

Plaats: centraal gelegen locatie

Max deelname: 25 personen per groep

Ondersteuning

Gedurende het tweejarige mentoraatsproces ontvangen de predikanten het eerste jaar 5 x begeleide groepsintervisie, welke in het tweede jaar zelfstandig in 5 bijeenkomsten wordt voortgezet.

Ongeveer 1 x per 2 maanden komen 6-8 mentoren bijeen voor 2,5 uur intervisie.

In het tweede mentoraatjaar wordt een nascholingsdag georganiseerd.

Inhouden voor de training

In het mentoraat gaat het om collegiale begeleiding van beginnende predikant in zijn werk in de gemeente. Het gaat om een leerproces begeleiden van een zich ontwikkelende professional. Hiervoor hebben deputaten aandachtspunten en wensen voor scholing geïnventariseerd bij de a.s. mentoren en in samenhang literatuur over begeleidingskwaliteiten kerncriteria voor a.s. mentoren geformuleerd (3.5 rapport) Om deze kwaliteiten concreet te maken zijn per item gedragsindicatoren gegeven (3.6 rapport).

Resultaat

Cursus en intervisie dienen tot resultaat te hebben dat de potentiële mentor aan het geschetste profiel beantwoordt en zijn competentie tot het aangaan van een mentoraatrelatie kan demonstreren.

Bijlage IV Instructie voor mentoren van beginnende predikanten

Benoeming

De mentor is op voordracht van de deputaten benoemd door de particuliere synode en minimaal vier jaar beschikbaar voor beginnende predikanten.

Scholing

Met de aanvaarding van de benoeming verbindt een mentor zich aan het scholingstraject ter voorbereiding op en ondersteuning bij de uitvoering van werkbegeleiding.

In dit traject wordt met name aandacht besteed aan het op gang brengen, begeleiden en evalueren van het leerproces van de beginnende predikant. De voortgang van het begeleidingsproces wordt middels intervisie met collega mentoren besproken.

Financiën

Het scholingsaanbod wordt bekostigd uit de middelen die de synode aan de deputaten ter beschikking heeft gesteld.

De mentor-predikant wordt door zijn kerkenraad in de gelegenheid gesteld de scholing en intervisie te volgen.

Voor de uitvoering van de werkbegeleiding geeft de kerkenraad de mentor tijd door bijv. vrijstelling van andere taken.

Vertrouwelijkheid

De beginnende predikant maakt een eigen leerplan voor het mentoraat. Hij bespreekt dit met (een delegatie van) de kerkenraad en verwerkt suggesties en aandachtspunten.

Mentor, beginnende predikant en (een delegatie van) de kerkenraad voeren een startgesprek over het leerplan.

Bij midden- en eindevaluatie wordt in dezelfde samenstelling gesproken over de ontwikkeling van de mentorant, deze schrijft ter voorbereiding een verslag (zie evaluatie).

Bij knelpunten die tussentijds bespreking behoeven kan zowel door mentor en mentorant als door (de delegatie van) de kerkenraad het initiatief worden genomen tot een gesprek.

Blijven er vragen/zorgen over de (mogelijkheden tot) verdere ontwikkeling in het ambt, dan kan specifieke deskundigheid van deputaten werkbegeleiding worden ingeschakeld.

Met de inhoud van de werkbegeleiding wordt *vertrouwelijk* omgegaan, zowel ten aanzien van persoonlijke informatie als informatie met betrekking tot de gemeente.

(Deskundigheids)Ondersteuning voor mentoren

Intervisie

De mentor neemt deel aan een intervisiegroep met collega mentoren.

Hier geldt eveneens de *vertrouwelijkheid* ten aanzien van persoonlijke informatie en informatie met betrekking tot de gemeente.

Deputaten

Voor begeleidingsknelpunten die specifieke deskundigheid behoeven kunnen mentoren en kerkenraad een beroep doen op een (daarvoor aangewezen) lid van het deputaatschap begeleiding en nascholing.

Werkafspraken

Om een leerproces van de beginnende predikant op gang te brengen, te houden en te kunnen evalueren is het belangrijk een kader te schetsen voor de afspraken die tussen mentor en mentorant dienen te worden gemaakt.

Het mentoraat richt zich op de persoonlijke dimensie in de ontwikkeling van de startende predikant.

Kernbegrip is integratie door ervarend leren (v. Kessel/Kolb).

- Hoe kan hij zijn persoonlijke kwaliteiten en valkuilen (ond)erkennen?
- Hoe kan hij verworven kennis en vaardigheden toepassen in de praktijk, zijn ervaring analyseren en experimenteren met zijn persoonlijke aanpak?
- Hoe kan hij (leren) doelmatig en evenwichtig te functioneren in zijn werk als geroepen dienaar en met voldoening zijn missie vervullen.

Uitwerking

Koppeling van mentor en mentorant als regel binnen het ressort van de particuliere synode.

Duur van de samenwerking:	het mentoraat beslaat 2 jaar
Het aantal uren mentoraat:	15 uur per jaar
Aantal gesprekken:	min. 6 tot max. 10 per jaar
Duur van de gesprekken:	1½ tot 2 uur
Frequentie:	1 x per 4 tot 6 weken
Thema's:	de 5 aandachtsgebieden uit nota persoonlijke items

Werkwijze

De mentorant formuleert zijn persoonlijke leerpunten bij de 5 thema's voor zijn professionele ontwikkeling.

Mentor en mentorant bewaken samen dat de verschillende aandachtsgebieden aan de orde komen.

Inbreng wordt schriftelijk voorbereid door mentorant.

Hij schrijft een reflectie op het gesprek plus aandachtspunten waar hij in de praktijk mee aan de slag gaat.

Evaluatie

Korte mondelinge afstemming in derde gesprek over werkbaarheid van methode en de relatie, klikt het? Eventuele switch is bespreekbaar.

Middenevaluatie na 1 jaar mentoraatsgesprekken

De mentorant bereidt deze voor aan de hand van zijn leerplan, beschrijft zijn ontwikkeling en formuleert nieuwe of bijgestelde doelen voor het tweede jaar van het mentoraat.

De mentor geeft schriftelijk zijn reflectie op het leerproces van de mentorant.

De mentorant maakt een schriftelijk verslag voor zijn kerkenraad met de hoofdlijnen van zijn professionele ontwikkeling.

De mentorant en mentor bespreken dit verslag met de (delegatie van de) kerkenraad.

Eindevaluatie na 2 jaar mentoraat

Schriftelijk verslag door zowel mentor als mentorant ter voorbereiding van het afsluitend gesprek.

Mentorant schrijft samenvattend evaluatieverslag voor de kerkenraad, hierop volgt een afsluitend gesprek met alle deelnemers aan het proces.

Deputaten ontvangen een (kort) eindverslag van de mentor over zijn ervaringen/knelpunten in de rol van mentor.

Bij afsluiting ontvangt de (beginnende) predikant een certificaat voor het 2 jaar volgen van het mentoraat.

Bijlage V Instructie kerkenraden van beginnende predikanten

1. Zodra een beginnend predikant een beroep naar een gemeente heeft aangenomen neemt de kerkenraad contact op met deputaten werkbegeleiding.
2. Deputaten zorgen (via de mentor-contactpersoon in het betreffende ressort) ervoor dat een mentor beschikbaar is.
3. De mentor neemt (telefonisch) contact op met de kerkenraad van de beginnende predikant ten teken dat hij 'geactiveerd' is.
4. De mentor legt contact met de beginnende predikant binnen een maand na diens intrede en bevestiging.
5. Mentor en beginnende predikant maken afspraken en leggen die schriftelijk vast (zie onderstaand modelcontract).
6. De beginnende predikant overlegt een afschrift van dit contract aan de kerkenraad.
7. Na een jaar wordt een tussenrapportage opgesteld. Ook deze rapportage legt de beginnende predikant aan zijn kerkenraad ter informatie voor. Mentor en mentorant ondertekenen het rapport beide.
8. Na beëindiging van de werkbegeleiding wordt het eindrapport – eveneens door mentor en mentorant ondertekend – door de predikant aan zijn kerkenraad overlegd.
9. De kerkenraad vergoedt de kosten van de werkbegeleiding. In principe reist de beginnende predikant zodat de kosten beperkt worden tot diens declaraties.
10. De kerkenraad kan bij zich voordoende onduidelijkheden of vragen contact opnemen met deputaten werkbegeleiding per adres zr. H.M. Schiebaan-Strating, Puutbeek 10, 8033 AB Zwolle. E-mail: j.b.schiebaan@hetnet.nl.

(NB. Hoewel niet strikt noodzakelijk staat het de kerkenraad vrij bij de bespreking van de rapporten van 7 en 8 de mentor uit te nodigen.)

Contract werkbegeleiding

Naam beginnende predikant:

Naam mentor:

Eerste gesprek op:

Gespreksdata eerste jaar:

Aantal gesprekken tweede jaar:

Gesprekslocatie:

Afspraken over voorbereiding op de gesprekken:

Afspraken over verslaglegging van de gesprekken

Afspraken over eerste jaarverslag

Afspraken over eindverslag

Voor akkoord

Datum:

Mentor:

Mentorant:

Inhoudsopgave

INLEIDING	1
SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	2
OPDRACHT VAN DE SYNODE	3
1 – VERKENNING	7
1.1 Positionering predikant	7
1.2 Werkbegeleiding	7
1.3 Supervisie	8
1.4 Intervisie of collegiaal consult	9
1.5 Wie stuurt het leren van de predikant?	9
1.6 Conclusies	10
2 – CONFIGURATIE	11
3 – WERKBEGELEIDING BEGINNENDE PREDIKANTEN	13
3.1 Inleiding	13
3.2 Taakgebieden	14
3.3 Startbekwaamheid	14
3.4 Sociale competenties	15
3.5 Kerncriteria voor potentiële mentoren	18
3.6 Gedragsindicatoren bij de 9 kerncriteria voor de potentiële mentor	18
3.7 Organisatie van de werkbegeleiding	21
3.7.1 Deputaten benoemen mentoren en zorgen voor hun training	21
3.7.2 Contactpersoon regelt inzet	21
3.7.3 Mentor legt contact	22
3.7.4 Contract	22
3.7.5 Rapportage aan de kerkenraad	22
3.7.6 Klachten en conflicten	22
3.8 Mentoren	22
3.8.1 Werk en verantwoording	23
3.8.2 Werving en selectie nieuwe mentoren	23
3.8.3 Scholingsplan	23
3.8.4 Instructie	23
3.8.5 Intervisie	23
3.8.6 Vergoedingen	23
3.9 Financiële paragraaf	24
4 – (WERK)BEGELEIDING ERVAREN PREDIKANTEN	25
5 – BIJ- EN NASCHOLING	26
6 – IMPLEMENTATIE	27
7 – BIJLAGEN	28
Bijlage I Goed werkgeverschap. Een handreiking voor kerkelijk personeelsbeleid inzake predikanten	28
Bijlage II Postacademisch onderwijs: een leven lang leren	42
Bijlage III Scholingsplan ten behoeve van de mentoren	50
Bijlage IV Instructie voor mentoren van beginnende predikanten	52
Bijlage V Instructie kerkenraden van beginnende predikanten	55
Inhoudsopgave	57

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage VIII 7 –
Commissierapport Steunpunt
Gemeenteopbouw**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Commissierapport Steunpunt Gemeenteopbouw

Procesbeschrijving

In dit rapport beschrijven wij de weg naar het concept-besluit Steunpunt Gemeenteopbouw. Onderweg is veel besproken en opgebouwd. Ook is de hele organisatie van het nieuwe Steunpunt en het huidige GVI Steunpunt Gemeenteopbouw onder de loep genomen. Beginpunt van de route vormden de verzoeken van de particuliere synodes. Het eindpunt is een voorstel om over te gaan tot de vorming van een Steunpunt Gemeenteopbouw.

De generale synode van Zuidhorn heeft van verschillende particuliere synodes het verzoek gekregen om deputaten aan te stellen om te komen tot een landelijk Steunpunt Gemeenteopbouw. Deze deputaten zouden dan moeten onderzoeken, welke activiteiten dit Steunpunt in de toekomst zou moeten ontplooiën. In dit studietraject zou ook het pakket van het GVI Steunpunt Gemeenteopbouw betrokken moeten worden.

De concrete aanleiding was de financiële situatie van het Gereformeerd Vormingsinstituut. Deze instelling dreigde te verdwijnen, waarmee de landelijke ondersteuning dreigde te verdwijnen. Het motief in de voorstellen is, dat deze ondersteuning een gezamenlijke kerkelijke verantwoordelijkheid is en daarom kerkelijke inkadering verdient. De generale synode heeft een commissie (7) benoemd die de besluiten rond het Steunpunt moest voorbereiden. Deze commissie heeft in *drie fasen* het voorbereidende werk uitgevoerd.

Beeldvorming

De verschillende particulier-synodale verzoeken zijn aan de generale synode gepresenteerd. Globaal ging het daarbij om drie lijnen:

- a. *onderzoek en garantie GVI-werk*: Onderzocht moet worden, wat de kerken nodig hebben op het terrein van gemeenteopbouw en welke samenwerkingsverbanden daarbij kunnen helpen. Gedurende dit onderzoek (tot 2005) wordt het GVI-werk gegarandeerd en onder verantwoordelijkheid van het deputaatschap Steunpunt Gemeenteopbouw gebracht;
- b. *onderzoek en eventuele overname van delen van het GVI-pakket*: Aan het einde van de onderzoeksfase (2005) moeten de kerken beslissen, of er elementen uit het GVI-pakket kunnen worden overgenomen;
- c. *onderzoek en tijdelijke garantie van het GVI-werk*: De vraag naar landelijke ondersteuning gemeenteopbouw wordt onderzocht. Om een doorstart van (delen van) het GVI mogelijk te maken in 2005 wordt het voortbestaan hiervan gegarandeerd, onder verantwoordelijkheid van het GVI-bestuur.

De bespreking leverde verschillende reacties op. Een aantal afgevaardigden gaf aan niet voor zo'n landelijk steunpunt te voelen. Toch kon de conclusie van het gesprek samengevat worden in twee vervolgoedragen aan commissie 7:

- a. onderzoek het voorstel om tot een landelijk Steunpunt te komen en betrek daarin de *knowhow* van het GVI;
- b. onderzoek de mogelijkheden om zoveel mogelijk tot samenwerking en integratie van bestaande instellingen en aanbieders op het terrein van kerkelijk opbouwwerk te komen.

Visievorming

- a. In de maanden *mei en juni* heeft de commissie een bouwtekening gemaakt van het *Steunpunt Gemeenteopbouw*. De commissie heeft daarbij veel steun gehad van deskundigen op het terrein van organisatiekunde en kennistoepassing.

Aanvankelijk leek een minimale aanpak voldoende: zorg voor de inkadering van het GVI-werk en formuleer een studieopdracht naar verdere samenwerking. Al snel heeft de commissie deze lijn verlaten. Een dergelijke ‘oplossing’ zou niets zeggen over de plek die het nieuwe Steunpunt krijgt naast andere instellingen op het terrein van kerkelijk opbouwwerk. Dit zou lijken op het bouwen van een huis (Steunpunt) zonder bouwtekening of zicht op de burens: Theologische Universiteit (TU), deputaten Toerusting evangeliserende gemeente (DTEG), diaconaal consulent (DC), deputaten Aangepaste kerkdiensten (Depad) etc. Dit inzicht kan bij een *zorgvuldige* kerkelijke inkadering van het werk rond gemeenteopbouw niet gemist worden.

In sommige voorstellen van de particuliere synodes werd een studietraject van *drie jaar* (tot 2005) gesuggereerd. Een dergelijk onderzoek leek ons tijdrovend, overbodig en kostbaar. De meeste relevante gegevens zijn nu al beschikbaar en vanuit dit inzicht kan de bouwschets gemaakt worden. Bovendien kunnen deputaten de opdracht krijgen het principebesluit van de generale synode verder uit te voeren.

Met het oog op de bouwtekening is een aantal ‘ronde-tafelgesprekken’ gevoerd. Allereerst hebben we een aantal gesprekken gevoerd met het GVI-bestuur. Daarnaast hebben we gesproken met een groep externe adviseurs. In deze groep zat vooral deskundigheid op het terrein van de verbinding tussen kennis en toepassingen. Ook was drs. H. Lamberink, secretaris van de TU, bij deze gesprekken betrokken. In het rapport *Van Instituut naar Spinnenweb* met bijbehorende presentatie heeft de commissie haar oplossingsrichting gepresenteerd op 28 juni 2002. De kern hiervan is, dat we adviseren de vraag om een Steunpunt en de vraag naar meer integratie *samenhangend* te beantwoorden. Dat doen we door het nieuwe Steunpunt te bemensen met personen die *netwerken, bruggenbouwen, coaching en begeleiding* tot hun primaire taken rekenen. Ook het concrete veldwerk, het ondersteunen van de gemeenten in vragen rond gemeenteopbouw, moet in dit Steunpunt vorm krijgen.

De commissie kreeg groen licht om de denkrichting verder uit te werken richting besluitvorming en daarbij zo mogelijk rekening te houden met de ingebrachte vragen en verbeterpunten.

- b. In de maanden *juli en augustus* is vooral doorgepraat en onderhandeld met het bestuur van het GVI. Het doel van deze gesprekken was: in hoeverre kan het huidige GVI zich vinden in de werkwijze die voorgesteld wordt in het commissierapport? Wat zijn mogelijkheden om delen van het GVI onder te brengen in de nieuwe structuur?

Werkwijze Steunpunt: Aanvankelijk bestond bij het GVI-bestuur de indruk dat het commissierapport te weinig rekening hield met de actuele werkwijze van het GVI. De suggestie dat het nieuwe Steunpunt

ver af zou staan van het huidige GVI, deed in de ogen van het bestuur geen recht aan de werkelijkheid. In veel opzichten werkt het GVI als een ‘spinnenweb’ en de medewerkers proberen zoveel mogelijk vormen van samenwerking te initiëren. Over dit punt is intensief doorgesproken. De synodecommissie heeft vooral willen werken aan een *gewenste* situatie waarvan de kerken zoveel mogelijk profijt hebben.

Verder ontstond overeenstemming op het punt dat het *leggen van relaties* en het *verzamelen van kennis* een ideale manier van werken voor een Steunpunt is.

Een ander punt van bespreking vormde het huidige praktische GVI-werk *in* de gemeente. Dit is een punt dat in de opdracht aan het Steunpunt duidelijk gepositioneerd moet worden.

De concrete uitkomsten van dit proces vindt u terug in de instructie voor de nieuwe deputaten. Als belangrijkste resultaat kan gemeld worden dat het GVI-bestuur zich schaart achter de werkwijze van dit nieuwe Steunpunt. Ook zal visievorming en het verzamelen en opsporen van kennis een primaire plek krijgen in het nieuwe Steunpunt.

Overname GVI: Als de kerken de verantwoordelijkheid op zich nemen om landelijke ondersteuning op het terrein van gemeenteopbouw te ondersteunen, dan is het logisch dat daarbij allereerst gekeken wordt naar het werk en de organisatie van het GVI.

Naar de toekomst willen we wel nieuwe stappen voorstellen. Onderzocht moet worden, of fusies en allianties met andere instellingen mogelijk zijn. Ook de samenwerking met kennisdragers als de TU is in het belang van de Gereformeerde Kerken.

In de gesprekken over de positie van het GVI is over verschillende zaken doorgesproken:

- overname van de bestaande organisatie en eenheid in visie
- veranderingen in het GVI bij het overnamemoment
- balans tussen visievorming en praktisch veldwerk
- doorlichting van bestaande financiële en organisatorische structuur
- streven naar een slagvaardig Steunpunt voor een verantwoord quotum
- opdracht aan het nieuwe deputaatschap
- bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de Stichting en haar personeel

c. In de maand *september* heeft commissie 7 nog intensief overlegd met haar adviseurs en (aspirant-)deputaten en het bestuur van het GVI. De conclusie van deze gesprekken leggen wij u nu voor in een concept-besluittekst (Acta, art. 120). Kern daarvan is, dat de manier waarop het GVI werkt en wil werken binnen de geschetste contouren (bruggenbouwen, coaching, samenwerken, gemeenteondersteuning), onzes inziens voldoende basis biedt voor integratie van het werk van het GVI binnen het te vormen Steunpunt. Wij stellen daarom voor de personele en materiële rechten en plichten van het huidige GVI-bestuur onder te brengen bij het nieuwe deputaatschap.

Tot onze vreugde konden synodecommissie en bestuur elkaar overtuigen in een constructieve sfeer. Het gezamenlijke belang, een goede ondersteuning van de kerk van Jezus Christus, stond ons daarbij voor ogen.

Financiële positie en organisatiestructuur

Ten slotte: Wij hebben ook de financiële positie en organisatiestructuur van het GVI laten onderzoeken. Van de startvraag (€ 2,75 per ziel) zijn wij uitgekomen bij een lagere quotumaanvraag (€ 1,90 per ziel). Dat betekent wel dat er in het huidige dienstenpakket geschrapt is door onder meer het aantal personeelsleden (fte's) terug te brengen.

Het onderstaande schema geeft weer, welke diensten voor dit quotum door het Steunpunt Gemeenteopbouw worden verleend en wat daarvoor nodig is. Ook is de vergelijking gemaakt tussen de oude situatie bij het GVI en de nieuwe situatie bij het Steunpunt:

Financiën Steunpunt Gemeenteopbouw		
	nieuwe situatie	oude situatie
<i>bezetting</i>	<i>full-time eenheden</i>	<i>full-time eenheden</i>
manager/ontwikkelaar/begeleider	1	1
ontwikkelaars/begeleiders	1,65	3
secretariaat/financiële administratie	2,1	3,4
totaal	4,75	7,4

Verdere financiële uitgangspunten:

- ontwikkelaars/begeleiders voeren zelf ook activiteiten ter plaatse uit;
- zoveel mogelijk wordt de vraag naar cursussen/activiteiten uitgevoerd met inzet van freelancers, ondersteund door secretariaat en administratie. Op dit moment staan 35 freelancers geregistreerd bij GVI-Steunpunt gemeenteopbouw;
- de kerken / deelnemers betalen een tarief dat overeenkomt met eerdere jaren;
- publicatie van Infomap en andere drukwerken wordt voortgezet;
- geen giften meer via CFA-Schoolgeld, Vrienden en Steunfonds GVI.

Verwachte exploitatierekening in 2003		
	nieuwe situatie	oude situatie
	in euro's	in euro's
Opbrengsten		
begeleiding/cursussen	153.600,00	272.400,00
publicaties	23.200,00	23.300,00
rente	7.500,00	7.500,00
totaal opbrengsten	184.300,00	303.200,00
Kosten		
<i>Personeelskosten</i>		
manager/ontwikkelaars/begeleiders	194.200,00	288.200,00
freelance cursusleiders	16.000,00	32.000,00
secretarieel/financiële administratie	83.300,00	130.500,00
kosten bevordering deskundigheid	2.900,00	4.200,00
	296.400,00	454.900,00
<i>Overige kosten</i>		
huisvestingskosten, huur etc.	26.300,00	26.400,00
vaste beheerkosten (werkplekken etc.)	25.500,00	31.000,00
variabele begeleidings-/cursus-/reiskosten	55.800,00	99.100,00
drukwerk Infomap en andere publicaties	15.600,00	15.700,00
informatie/Geordend	4.500,00	24.000,00
totaal kosten	424.100,00	651.100,00
Tekort	239.800,00	347.900,00
Benodigd quotum per ziel in 2003 uitgaande van 126.456 kerkleden	1,90	2,75

Inhoudsopgave

COMMISSIERAPPORT STEUNPUNT GEMEENTEOPBOUW	1
Procesbeschrijving	1
Beeldvorming	1
Visievorming	2
Financiële positie en organisatiestructuur	4
Inhoudsopgave	6

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IX 1 –
Rapport van deputaten Kerkelijke
eenheid**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord/Inleiding

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te Zuidhorn 2002.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Leusden 1998 benoemde deputaten Kerkelijke Eenheid (Acta, artikel 116). Van de benoemde deputaten werd op hun verzoek aan twee primi onthefing verleend en in hun plaats werden twee secundi direct bij het werk betrokken.

Het deputaatschap heeft de hen gegeven opdrachten, vervat in de artikelen 82 t/m 88 van de Acta, naar beste kunnen uitgevoerd en biedt u hierbij hun rapport aan.

Een aantal van de werkzaamheden komt pas in het najaar van 2001 tot afronding en zal dan in een aanvullend rapport worden aangeboden.

Met broederlijke groeten,

Amersfoort, 31 augustus 2001,

E. Boerma
H. ten Brinke
H.J.J. Feenstra
K. van den Geest
P. Groenberg
G. Gunnink
B. Kamphuis
P. Houtman
K. Mulder
M.H. Sliggers
P.J. Trimp
R. van der Wolf
A.J. van Zuijlekom
B. van Zuijlekom

Samenvatting in gewoon Nederlands

De kerkelijke eenheid met de Christelijke Gereformeerde Kerken groeit, zeker wanneer de voorstellen van de deputaten voor een groeimodel door de beide synodes worden aanvaard. De predikanten van beide kerken hebben elkaar op een landelijke conferentie ontmoet. Dat zal hopelijk ook de plaatselijke eenheid stimuleren.

De landelijke gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken zijn nog niet afgerond, dat gebeurt in september. Wel is duidelijk dat er plaatselijk veel gebeurt, al weten deputaten niet precies hoeveel.

Naast wat er allemaal met de Christelijke Gereformeerde Kerken gebeurt, was de tweede landelijke conferentie 'Werken aan Eenheid' een stimulerend hoogtepunt in het werk van deputaten. De ruim honderd kerken die daar waren, zullen dat ook ervaren hebben.

Samenvatting

Het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken heeft goede voortgang. In deze rapportageperiode hebben de gezamenlijke deputaten brieven doen uitgegaan naar de plaatselijke kerken van beide kerkgenootschappen. Zij hebben ook een predikantenconferentie belegd voor predikanten van beide genootschappen. Bovenal hebben zij gezamenlijke aanbevelingen opgesteld voor beider synodes, om te komen tot een werkbaar pad tot kerkelijke eenheid van beide kerkgenootschappen.

De ontmoeting met de Nederlands Gereformeerde Kerken is nog niet afgerond; de afronding van een viertal gesprekken vindt in september 2001 plaats. In het daarna te verschijnen aanvullend rapport worden deze gesprekken geëvalueerd.

Deputaten waren ook aanwezig op de Landelijke Vergadering Amersfoort 2001; de besluiten van deze vergadering worden eveneens in het aanvullend rapport besproken.

De mogelijkheden om tot een interkerkelijk overlegorgaan te komen zijn nog niet tot een afronding gekomen. Gewacht wordt op een beslissing van het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte, die gevolgen voor zo'n orgaan zou kunnen hebben. Die beslissing wordt verwacht vóór de publicatiedatum van het aanvullend rapport.

Binnen het kader van de algemene opdrachten zijn drie kanselbrieven voor het gebed rond Hervormingsdag opgesteld.

Ook is voor de tweede maal een conferentie 'Werken aan Eenheid' georganiseerd. Deze werd door circa honderd kerken bijgewoond en zal zeker stimulerende effecten hebben op plaatselijk niveau.

Door de diversiteit aan opdrachten is er weinig aandacht besteed aan omvang van de plaatselijke activiteiten.

Samenstelling deputaatschap

deputaat en functie	telefoon (fax)	adres	emailadres	tot
E. Boerma secretaris	075 616 76 83 fax 612 41 60	Schepenlaan 156 1503 HN Zaandam	egbert.boerma@wxs.nl	2002
ds. H. ten Brinke	0172 65 22 77	Cortenhoeve 2 2411 JM Bodegraven	henktenbrinke@hetnet.nl	2008
ds. K. van den Geest	074 242 29 79	Jan Prinsstraat 15 7552 HL Hengelo	kvdgeest@zonnet.nl	2008
ds. P. Houtman	0511 54 25 40	Piterpôle 28 9286 EM Twijzel	houtman-alkema@hetnet.nl	2008
ir. K. Mulder	033 472 63 08	Mélisandeplaats 2 3816 RL Amersfoort	mulderk@hetnet.nl	2008
ds. P.J. Trimp 2e voorzitter	0523 26 29 00	Lijsterbeslaan 7 7771 DM Hardenberg	info@pjtrimp.myweb.nl	2002
ds. A.J. van Zuijlekom	070 350 88 92	Stevinstraat 14 2587 EN Den Haag	aj.v.zuijlekom@hetnet.nl	2005
ds. H.J.J. Feenstra (CGK sectie)	038 331 50 21	De la Sablonièrekade 27 8261 JR Kampen	feenstradebock@solcon.nl	2002
ds. P. Groenenberg (secretaris CGK sectie)	0341 56 25 07	Lijsterlaan 14 3853 TC Ermelo	pgroenenberg@hetnet.nl	2005
ds. G. Gunnink (CGK sectie)	033 479 99 95	Flericpad 22 3813 BC Amersfoort	gerritgunnink@hetnet.nl	2008
prof. dr. B. Kamphuis (2e voorz. CGK sectie)	038 332 62 48	Zilverschoon 2 8265 HA Kampen	bkamphuis@tukampen.nl	2005
ds. M.H. Sliggers voorzitter	026 443 57 91	Gabriëlstraat 21 6813 KL Arnhem	mhsliggers@hetnet.nl	2002
ds. R. van der Wolf (CGK sectie)	0115 56 25 37	Steebantstraat 21 4571 TE Axel	rvdewolf@hetnet.nl	2008
ds. B. van Zuijlekom (CGK sectie)	0341 41 82 84	Eisenhowerlaan 18 3844 AT Harderwijk	bvanzuijlekom@zonnet.nl	2002
secundi				
drs. W.A.E. Brink-Blijdorp secundus	0341 36 13 92	Bilderdijkstraat 57 3881 WB Putten		
ds. A.J. Minnema secundus	0523 65 64 10	Meppelerweg 41 7707 CM Balkbrug		

Opdrachten van de synode

De Generale synode Leusden 1999 heeft vier soorten opdrachten gegeven:

1. over voortzetting van het gesprek met (de deputaten van) de Christelijke Gereformeerde Kerken (Acta artikel 82 besluit 2) met daarbij een aan deze kerken gerichte brief (Acta artikel 83);
2. over een mogelijke ontmoeting (Acta artikel 84 besluit 3) met de vertegenwoordiging van de Nederland Gereformeerde Kerken, en de daarbij te betrekken toevoeging aan regel 8 van de 'regels van de GS Berkel en Rodenrijs 1996' (Acta artikel 86, besluit 2), die ook genoemd wordt in een aan deze kerken gerichte brief (Acta artikel 87);
3. over de mogelijkheden om te komen tot een interkerkelijk overleg orgaan (Acta artikel 85)
4. en een tweetal algemene opdrachten, namelijk over de bevordering van de plaatselijke kerkelijke eenheid (Acta artikel 86 besluit 5), over een bededag (Acta artikel 88, besluit 2.1).

Deze opdrachten dienden binnen de daarvoor gestelde financiële kaders (Acta artikel 88 besluit 2.2) uitgevoerd en gerapporteerd (Acta artikel 82 besluit 2.3) te worden.

De details van de opdrachten staan vermeld bij de desbetreffende hoofdstukken.

Conclusies en aanbevelingen

De voorgestelde aanbevelingen voor het gesprek en de omgang met de Christelijke Gereformeerde Kerken staan in het desbetreffende hoofdstuk vermeld. Het aanvullend rapport zal de aanbevelingen ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken en ten aanzien van een interkerkelijk overlegorgaan bevatten. De nieuw te formuleren algemene opdrachten zijn bij dat hoofdstuk vermeld.

---

1 – Uitvoering: de gang van zaken

1.1 Organisatie en werkwijze

De Generale Synode Leusden benoemde op 17 september 1999 nieuwe deputaten kerkelijke eenheid. Op 19 oktober van dat jaar kwamen deputaten voor het eerst bijeen, om de taken te inventariseren en te verdelen. Twee benoemde primi vroegen en kregen toen ontheffing, ds. J.J. Dronkers en dr. H.R. van der Kamp; de secundi K. Mulder en ds. K. van den Geest werden daarop opgeroepen om hun rol over te nemen.

De door de generale synode beoogde taakverdeling, een algemeen deputaatschap, en een aparte sectie voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken (hierna: CGK), werd met het oog op de onderlinge communicatie aangepast: alle deputaten namen zitting in het algemene deputaatschap, de sectie CGK bleef wel bestaan maar eventuele beleidsbeslissingen werden in het algemene deputaatschap ondergebracht.

Voor de overige werkzaamheden werden ad hoc werkgroepen ingericht, ter voorbereiding op de beslissingen in het algemene deputaatschap.

De later begonnen gesprekken met de Nederlandse Gereformeerde Kerken (hierna: NGK) werden door die deputaten gevoerd, die niet in de CGK-sectie zaten en door ds. Feenstra en ds. Sliggers.

De samenroeper, ds. Sliggers werd voorzitter van het algemene deputaatschap en van de CGK-sectie. Ds. Trimp werd tweede voorzitter algemeen en prof. Kamphuis tweede voorzitter van de CGK-sectie. Br. Boerma kreeg 'het adres' van het deputaatschap en werd algemeen secretaris en penningmeester. Ds. Groenberg werd intern secretaris van de CGK-sectie.

Bij de gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenwerking (hierna: CCS) van de NGK mag de prominente rol van di. Ten Brinke, Trimp en Feenstra niet onvermeld blijven.

Bij de taken ten aanzien van het Interkerkelijk Overlegorgaan en de daarmee geassocieerde contacten met het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte (hierna: COGG) en het Gereformeerd Appel moeten speciaal de namen van di. Ten Brinke en Van den Geest worden genoemd.

De brs. Boerma en Mulder hebben de tweede conferentie Werken aan Eenheid georganiseerd, terwijl het verslag daarvan door ds. Houtman werd verzorgd.

1.2 Omvang en aard van de werkzaamheden

De verslagperiode liep van oktober 1999 tot en met augustus 2001. Het tijdsbeslag was vooral voor die deputaten die op meer dan een front actief waren, hoog. De voorbereidingen en de nazorg – er werden onder meer een vijftiental notities en circa 25 verslagen gemaakt – en de overvloed aan vergaderingen en bijeenkomsten maakte dat niet alle bijeenkomsten door iedereen konden worden bijgewoond.

In een periode van nog geen twee jaar kwamen de deputaten in algemene samenstelling twaalfmaal bijeen, de CGK-sectie had daarnaast twaalf vergaderingen met de deputaten van de CGK, de CCS werd vijfmaal ontmoet, de Landelijke Vergadering van de NGK werd tweemaal bijgewoond, er vond

een bespreking met het COGG hoofdbestuur plaats, de tweede conferentie Werken aan Eenheid werd gehouden en de CGK-sectie organiseerde samen met de CGK-deputaten een predikantenconferentie en een miniconferentie. Daarnaast waren er informele bijeenkomsten en contacten.

In het najaar van 2001 volgen nog enkele bijeenkomsten ter afronding van de werkzaamheden.

De uitwisseling van informatie werd door het gebruik van elektronische post (e-mail) sneller en goedkoper.

De centralisering van de financiën ontlastte de penningmeester. Het voor deputaten beoogde budget werd echter sterk overschreden, zowel door de grote hoeveelheid activiteiten als door de toegenomen gemiddelde reisafstand van de deputaten (van Axel tot Twijzel); ook nam het aantal mailings aan de kerken toe.

1.3 Rapportindeling

De vier volgende hoofdstukken bevatten de uitwerking van de eerder genoemde opdrachten ten aanzien van:

- de Christelijke Gereformeerde Kerken
- de Nederlands Gereformeerde Kerken
- een interkerkelijk overlegorgaan
- de algemene opdrachten.

De bij deze hoofdstukken behorende bijlagen zijn aan het einde van het rapport opgenomen en verwijzen met hun nummering naar het hoofdstuk waar ze bij horen (bijlage 2.x hoort bij hoofdstuk 2, etc.).

---

2 – De Christelijke Gereformeerde Kerken

2.1 Instructies

De generale synode van Leusden 1999 benoemde deputaten Kerkelijke Eenheid; binnen dat deputaatschap fungeerde een sectie voor gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken (hierna te noemen: deputaten GKV). De volgende broeders maakten van de deputaten GKV deel uit: ds. H.J.J. Feenstra, ds. P. Groenberg (secretaris), ds. G. Gunnink, prof. dr. B. Kamphuis, ds. M.H. Sliggers (voorzitter), ds. R. van der Wolf en ds. B. van Zijlekom.

De synode gaf deputaten GKV de volgende instructie mee:

- a. wegen en middelen te zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren en gezamenlijk plaatselijke samensprekingen bevorderen met aandacht voor de verhouding kerkverband – plaatselijke kerk;
- b. gezamenlijk in beide kerkverbanden te bevorderen dat de bereikte overeenstemming ten aanzien van de toe-eigening des heils, de prediking en de beschouwing van de gemeente in de praktijk gestalte krijgt;
- c. aandacht te geven aan de verandering van situaties en gewoonten en het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken;
- d. een antwoord te vinden op de vraag of een landelijke federatie aanbeveling verdient en zo ja, op welke wijze een federatie vorm kan krijgen;
- e. bijzondere aandacht te geven aan de problematiek van de relaties die er in plaatselijke kerken zijn met een plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk;
- f. zich er gezamenlijk op te beraden hoe het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken meer op elkaar afgestemd kunnen worden en zo nodig daarbij de desbetreffende deputaatschappen betrekken.

2.2 Algemeen

Deputaten GKV en Deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde Belijders in Nederland van de Christelijke Gereformeerde Kerken (hierna te noemen: deputaten CGK) hebben in totaal 12 keer gezamenlijk vergaderd. De gesprekken hadden steeds een open karakter en er kon opbouwend gesproken worden. Allerlei activiteiten die gepland zijn, konden onder de zegen van de Here voortgang hebben. Daarbij denken we aan een vergadering met de zgn. ‘kanselruilgemeentes’, de gezamenlijke predikantenconferentie, de gezamenlijke brieven aan de kerkenraden van beide kerkverbanden (maart 2000 en maart 2001) en het gezamenlijk schrijven aan de deputaatschappen van beide kerkverbanden wier taken verwantschap hebben. In het vervolg van dit rapport krijgen deze activiteiten nadere aandacht.

2.3 Instructie ad a

Wegen en middelen zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren en gezamenlijk plaatselijke samensprekingen bevorderen met aandacht voor de verhouding kerkverband – plaatselijke kerk.

2.3.1 Informatie geven

Deputaten GKV hebben zich, samen met deputaten CGK, erop beraden welke wegen en middelen er zijn die voeren tot kerkelijke eenheid. Ze hebben in de huidige situatie gekozen voor een ‘federatief groeimodel’ (zie onder 2.6).

Verder hebben leden van deputaten GKV op verzoek spreekbeurten vervuld met het doel informatie te geven over de stand van zaken in de landelijke samenspreking en eventueel te adviseren inzake de plaatselijke samenspreking.

Ook gaven deputaten GKV als geheel antwoord op vragen die kerken aan haar stelden.

Op deze manier hebben zij getracht wegen te wijzen die plaatselijk tot een goede en verantwoorde samenspreking kunnen leiden.

2.3.2 Een vergadering van ‘kanselruilgemeentes’

Er zijn ook gezamenlijke acties geweest van deputaten GKV en deputaten CGK. Voor het eerst is een vergadering gehouden met die gemeenten die toestemming van hun classis hebben tot kanselruil of die daartoe een verzoek hebben ingediend. Deze vergadering is gehouden op 6 oktober 2000. De CGK- en GKV-kerken uit de volgende plaatsen zijn voor die vergadering uitgenodigd: Delft; Deventer; kerken in Drachten; kerken in Enschede; Goes; Haarlem; Hasselt; Winschoten; Zoetermeer.

Tijdens die vergadering is door elke aanwezige kerk de stand van zaken in hun samenspreking aangegeven. Tijdens die weergave kwamen ook de knelpunten naar voren. Dat betrof vooral de plaats van een Nederlands Gereformeerde Kerk in het geheel van de samenspreking tussen GKV en CGK; de manier waarop omgegaan wordt met bezwaren in de gemeente en de vraag hoe je verder moet in de huidige situatie (waarin er landelijk nog geen federatie of fusie is).

Bij de bespreking van deze knelpunten wordt aangegeven dat in de meeste kerken de samenwerking tussen een plaatselijke CGK- en NGK-kerk geen rol speelt in de samenspreking tussen CGK en GKV. Maar deze zal wel een rol spelen bij de vraag hoe je verder moet; daarbij is voor een GKV bijvoorbeeld een grote moeite dat in sommige gevallen de plaatselijke NGK vrouwelijke ambtsdragers heeft.

Ook de besluiten van de synoden van GKV en CGK leggen een druk op de samensprekingen tussen de drie kerken, omdat beide synoden immers besloten hebben landelijk niet (meer) samen te spreken met de NGK.

Ten aanzien van de wijze waarop omgegaan wordt met bezwaren in de gemeente, wordt opgemerkt dat met deze broeders en zusters op pastorale wijze wordt gesproken. In de meeste plaatsen wordt een commissie uit beide kerken benoemd die activiteiten organiseert, zodat de samenspreking/samenwerking een gemeentebrede aangelegenheid wordt. Ook wordt aangegeven dat bezwaren in de gemeente soms medebepalend zijn voor het nemen van een volgende stap (bijvoorbeeld: gezamenlijke avondmaalsviering). De kerken blijken ernst te maken met de regel die door de generale synode van Berkel

is geformuleerd, dat er voor verdere stappen in een samensprekingsproces voldoende draagvlak in de gemeente dient te zijn.

Ten aanzien van de vraag hoe plaatselijke kerken met kanselruil verder moeten, worden enkele suggesties gedaan als: waarnemers zenden naar elkaars classes; fuseren, waarbij dan de vraag is of er besloten moet worden tot één vergaderplaats of de huidige situatie van twee of meer vergaderplaatsen handhaven.

Dit laatste betreft dus de verhouding tussen landelijke en plaatselijke ontwikkelingen.

Deputaten GKV en deputaten CGK zullen zich daarop – in overleg met deze kerken – verder moeten bezinnen.

Bij de afgevaardigden van de aanwezige kerken bleek behoefte aan structureel overleg. De kerken hebben beloofd gesprekspunten voor zo'n ontmoeting aan te dragen.

De kerk te Zoetermeer heeft daarop gereageerd. Zij zou het punt 'gezamenlijke evangelisatie' willen agenderen. Het voornemen is in het najaar van 2001 weer een vergadering met deze gemeenten te beleggen.

Deputaten GKV stellen aan uw vergadering voor het structureel overleg met de 'kanselruilgemeentes' in haar instructie op te nemen. De aan u voor te stellen formulering zal zodanig zijn dat deputaten GKV en deputaten CGK de organisatie van die overlegsamenkomsten kunnen overlaten aan één of meer van de desbetreffende kerken.

2.4 Instructie ad b

Gezamenlijk in beide kerkverbanden bevorderen dat de bereikte overeenstemming t.a.v. de toe-eigening van het heil, de prediking, de beschouwing van de gemeente in de praktijk gestalte krijgt.

2.4.1 Brieven kerkenraden

Deputaten GKV hebben met deputaten CGK veel aandacht gegeven aan de door uw voorganger geformuleerde instructie b.

Allereerst hebben zij een gezamenlijke brief, d.d. maart 2000, gezonden aan de kerkenraden van de GKV en de CGK. De brief ging vergezeld van een drietal bijlagen, te weten:

- a. een samenvatting van de bereikte overeenstemming over de toe-eigening van het heil en de beschouwing van de gemeente;
- b. de besluiten van de generale synode van de CGK, Haarlem-Noord 1998 en
- c. de besluiten van de generale synode van de GKV, Leusden 1999. Deze brief met bijlagen is als bijlage gevoegd bij dit rapport (Bijlage 2.I).

In de brief is aangesloten bij de instructie die zowel de synode van de GKV als die van de CGK aan hun deputaten hebben verstrekt. Instructie b zegt immers dat gezamenlijk bevorderd dient te worden dat in beide kerkverbanden de bereikte overeenstemming ten aanzien van de toe-eigening van het heil, de prediking en de beschouwing van de gemeente in de praktijk gestalte krijgt. Aan de term gezamenlijk is inhoud gegeven door een gezamenlijke brief, ondertekend door de voorzitter en secretaris van deputaten GKV en deputaten CGK.

De brief heeft een driedelig doel:

1. de kerkenraden stimuleren kennis te nemen van datgene waarover beide kerken landelijk overeenstemming bereikt hebben;
2. de kerkenraden verzoeken die zaken in de gemeente te brengen;
3. de kerkenraden stimuleren – waar mogelijk – om die zaken in plaatselijke samensprekingen aan de orde te stellen en – in plaatsen waar nog niet wordt samengesproken – contact met elkaar te zoeken.

In maart 2001 hebben deputaten GKV en deputaten CGK opnieuw een gezamenlijke brief gestuurd aan de kerkenraden van de GKV en de CGK (Bijlage 2.II). In die brief wordt teruggegrepen op de brief van maart 2000. Gevraagd wordt wat de kerkenraden met de brief van maart 2000 gedaan hebben en of de brief bestaande samensprekingen heeft gestimuleerd of het zoeken van contact tussen een CGK- en GKV-gemeente heeft bevorderd.

Het aantal reacties van kerken op deze brief is verblijdend. In een aantal gemeenten heeft met name de samenvatting van de bereikte overeenstemming een rol gespeeld in de samenspreking. Diverse kerken hebben de brief van maart 2000 met de bijlagen verspreid in de gemeente. In sommige gemeenten is de brief aangegrepen om (opnieuw of voor het eerst) contact te zoeken met de plaatselijke CGK-gemeente.

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben aan de hand van een aantal items vastgelegd hoe de stand van zaken op dit moment is. Onderstaand schema geeft de situatie weer van de GKV.

Items:	Aantal kerken
Geen contact	11
Geen contact; contact gezocht naar aanleiding van brief	17
Verkenning	12
In principe overeenstemming	15
Aanvraag tot kanselruil	2
Aanvraag gehonoreerd	6
Niet van toepassing (omdat er ter plaatse geen CGK is of om andere reden)	46
Totaal aantal reacties:	109

2.4.2 Gezamenlijke predikantenconferentie

Deputaten GKV hebben samen met deputaten CGK nog op een andere manier inhoud gegeven aan instructie b. Op 7 februari 2001 hebben zij in Apeldoorn een gezamenlijke predikantenconferentie georganiseerd. Aanvankelijk was het de bedoeling deze conferentie te houden in het gebouw van de Theologische Universiteit te Apeldoorn, maar al spoedig bleek dat het aantal deelnemers zo groot was (meer dan 250), dat daarnaast ook vergaderd moest worden in de kerkgebouwen van de CGK (Barnabaskerk) en van de GKV (Koningshof). De drie gebouwen liggen op loopafstand van elkaar.

Omdat de conferentie georganiseerd is in het kader van de instructie die beide deputaatschappen van hun synode hebben gekregen, namelijk nagaan hoe de landelijk bereikte overeenstemming plaatselijk gestalte krijgt, is gekozen voor het thema ‘prediking’.

Prof. dr. B. Kamphuis (lid van deputaten GKV) en prof. dr. J.W. Maris (lid van deputaten CGK) hielden elk twee referaten over de betekenis van bevinding en wedergeboorte resp. kerk en verbond in de prediking.

Over de onderwerpen is in 14 discussiegroepen doorgesproken en daarna nog plenair. In de discussiegroepen bleek een grote mate van overeenstemming, al waren er ook accentverschillen.

De organisatie van deze conferentie werd door de deelnemers ervaren als stimulerend. Suggesties zijn gedaan om dit soort bijeenkomsten vaker te organiseren, maar dan eventueel regionaal. De regionale samenkomsten zouden ook georganiseerd kunnen worden voor predikanten, ouderlingen en diakenen.

Deputaten GKV stellen aan de synode voor in de instructie op te nemen dat deputaten regelmatig (regionale of landelijke) samenkomsten (doen) organiseren waarin ambtsdragers elkaar ontmoeten en met elkaar doorspreken over de zaken waarover landelijk overeenstemming bereikt is en/of over andere zaken die relevant zijn voor het nadere contact tussen de beide kerken.

2.5 Instructie ad c

Aandacht geven aan de verandering van situaties en gewoonten en het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken.

2.5.1 Kerkelijk omgaan met publicaties die Schriftgezag raken

In de verslagperiode is aan dit punt niet veel aandacht gegeven. Deputaten GKV hebben van deputaten CGK vernomen dat met dr. B. Loonstra en zijn kerkenraad gesproken wordt.

2.5.2 Aandacht voor verandering van situaties en gewoonten

Tijdens één van de vergaderingen is doorgesproken over de veranderingen van situaties en gewoonten in de CGK en ook in de GKV.

Belangrijk is de uitspraak van de synode van de CGK dat in het bestaan van situaties en gewoonten (perforatie van kerkgrenzen en gesloten kansels) niet berust mag worden, maar dat grote voorzichtigheid nodig is om in deze zaken verandering te brengen.

Deputaten CGK zijn van mening dat het problematisch is dat een gemeentelid dat de kerkgrenzen niet in acht neemt, ambtsdrager is in de gemeente van zijn keus.

2.6 Instructie ad d

Een antwoord vinden op de vraag of een landelijke federatie aanbeveling verdient en zo ja, de wijze waarop een federatie vorm kan krijgen.

2.6.1 De gesprekken over ‘federatie’

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben al snel na de besluitvorming door de synode van Leusden afgesproken dat het punt van de ‘federatie’ behoorlijke aandacht zal moeten krijgen. Beide synodes hebben aan hun deputaten dezelfde instructie met betrekking tot ‘federatie’ gegeven. De zaak van de ‘federatie’ is dan ook onderwerp van bespreking geweest tijdens bijna elke vergadering.

In de bespreking over de tekst van de instructie is vastgesteld dat de synodes niet de bedoeling hebben dat door deputaten een bepaalde vorm van ‘federatie’ in de praktijk wordt getoetst, alvorens de beide synodes zich over de vorm hebben uitgesproken.

Citaat uit het verslag van de vergadering van 10 november 1999:

Algemene gedachte is dat zowel de synode van Haarlem-Noord als de synode van Leusden deputaten hebben opgedragen na te denken over de wenselijkheid van een federatie en – indien dit naar het oordeel van deputaten wenselijk is – na te denken over de wijze waarop een federatie gestalte kan krijgen. Dat betekent dat deputaten, als zij komen tot een oordeel over de wijze waarop een federatie gestalte kan krijgen, deze ter beoordeling voorleggen aan de beide synodes en deze niet eerst toetsen in de praktijk. Dat laatste valt immers buiten de gegeven opdracht.

Op de vergadering van 20 januari 2000 wordt afgesproken dat over de zaak van de federatie in eerste instantie gesproken zal worden aan de hand van publicaties over deze zaak in de brochure *Werken aan eenheid* en in artikelen in *De Wekker* (van de hand van dr. W. van 't Spijker).

In de bespreking over deze zaak in de volgende vergadering – 14 maart 2000 – komen deputaten GKV en deputaten CGK tot de conclusie dat de synodes in hun instructie aan deputaten gedacht hebben aan een federatie van beide kerkverbanden. Zo'n federatie is dan niet vrijblijvend, maar is een tussenfase die uiteindelijk onder de zegen van de Here dient te leiden tot een fusie van beide kerken.

Tegelijk wordt de vraag gesteld welke meerwaarde een officiële federatie heeft in vergelijking met die zaken die nu al gezamenlijk gebeuren. Ook is de vraag hoe een federatie van kerken zich verhoudt tot de plaatselijke kerk: als een federatie van kerkverbanden ook inhoudt kanselruil, moeten dan alle plaatselijke kerken komen tot kanselruil?

Uit de bespreking tijdens de vergadering van 14 maart 2000 blijkt dat ‘de vraag naar de wenselijkheid van een federatie nauw samenhangt met de vraag wat je – eventueel in fases – gezamenlijk gaat doen en dat laatste is weer van belang voor de vraag welke consequenties dat heeft richting plaatselijke kerken’ (citaat uit verslag van de vergadering van 14 maart 2000).

Tijdens de bespreking op de vergadering van 16 mei 2000 blijkt dat de term ‘federatie’ wel eens minder gelukkig kan zijn; met name de verhouding tussen landelijk gefedereerde kerken tot de plaatselijke situatie. Conclusie is dat het niet allereerst gaat om het woord federatie.

Op de vergadering van 4 juli 2000 worden door deputaten GKV en deputaten CGK zaken genoemd die beide kerken gezamenlijk kunnen doen.

Te denken valt aan het organiseren van een gezamenlijke predikantenconferentie; het in contact brengen van deputaatschappen van beide kerken waarvan het door de synode opgedragen werk op hetzelfde terrein ligt; het gezamenlijk beleggen van bidstonden (bijvoorbeeld voor de eenheid); het gezamenlijk uitgeven van gemeenteschetsen; het verzoek aan de synodes van beide kerken in hetzelfde jaar te vergaderen.

Belangrijk voor deputaten GKV en deputaten CGK is geweest de vergadering van 19 september 2000. Toen is over ‘federatie’ doorgesproken in het bijzijn van prof. dr. M. te Velde en dr. W. van ’t Spijker. Het verslag van de vergadering van 19 september 2000 vermeldt onder meer het volgende:

De voorzitter heet prof. dr. M. te Velde en prof. dr. W. van ’t Spijker welkom. Ter inleiding op de bespreking vertelt hij dat in onze gezamenlijke bezinning enkele vragen gerezen zijn die we hun willen voorleggen. Moet federatie van bovenaf worden ingezet of van onderop? Hoe zou je dat gestalte kunnen geven? Wat zou je kunnen integreren, terwijl je met gevoeligheden rekening houdt. Ook noemt hij twee voornemens die deputaten hebben: 1) aan alle deputaatschappen die in beide kerken bestaan een brief schrijven om te kijken hoe zij in contact met elkaar de samenwerking zouden kunnen dienen; 2) in februari een predikantenconferentie te beleggen over de praktijk van de prediking.

Vervolgens wordt prof. Van ’t Spijker gevraagd iets te zeggen over federatie.

Deze stelt in de eerste plaats, dat de idee van federatie gereformeerden niet vreemd moet zijn. Het hervormde kerkbegrip kan er geen kant mee uit. Maar naar gereformeerde opvatting is het kerkverband al een federatie van kerken. Het begrip federatie heeft te maken met verbond. Wij staan op de basis van het verbond. Je kunt denken aan de twaalf stammen van Israël. De verscheidenheid hoort erbij.

In de tweede plaats meent Van ’t Spijker dat een federatie mogelijkheden moet bieden om in de concrete situatie verder te komen. We moeten realistisch zijn. Honderd jaar gescheiden optrekken heeft een eigen identiteit gegeven. Deze is niet uit te wissen. De kerken hebben een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Hoe kun je met respectering daarvan gestalte geven aan de eenheid in belijden? De enige weg om verder te komen is die van federatie.

De artikelen in *De Wekker* werden geschreven om te voldoen aan het verzoek van de GKV om het idee verder uit te werken. In de CGK zijn ze niet onverdeeld gelukkig ontvangen.

‘Van boven’ en ‘van beneden’ vormen geen tegenstelling.

De vraag is ook: Kunnen we ook andere kerken erbij betrekken? We moeten een model op tafel leggen voor deze kerken en eventueel voor andere kerken.

Vervolgens krijgt prof. Te Velde gelegenheid om iets te zeggen over federatie.

Deze sluit zich aan bij de benadering van Van ’t Spijker. Hij heeft in *De Reformatie* over federatie geschreven en heeft geprobeerd het nog wat praktischer te maken. Vandaar is het in een nota samengevat, te vinden in het boekje *Werken aan eenheid*.

Het eerste dat hij naar voren wil brengen is dat we kerkelijke eenheid niet moeten verwarren met kerkelijke uniformiteit. Net als Calvijn moeten we doen wat voor ons op dit moment het meest wijs is. Dat is relatief en niet absoluut.

In de tweede plaats stelt hij: De structuur volgt de inhoud. We moeten de structuren zo licht mogelijk houden. We hebben de neiging om eerst de structuur te smeden. Maar wat zou je eigenlijk samen willen doen? Daarvoor moet je een structuur zoeken. Er zijn veel organisaties die een strategische alliantie aangaan.

Stel dat we bijvoorbeeld het volgende willen:

- deputaatschappen ontmoeten elkaar één keer per jaar;
- predikanten ontmoeten elkaar;
- kanselruil is mogelijk (hij heeft moeite met dubbele erkenning, op landelijk niveau en ook nog eens op plaatselijk niveau; je zit op twee niveaus hetzelfde te doen);
- toelaten aan elkaars avondmaal wanneer daarom gevraagd wordt en elkaars gecensureerden niet aanvaarden.

Dán wil hij spreken van ‘kerkelijke alliantie’ (niet: strategisch).

In de derde plaats gaat hij in op de verhouding landelijk – plaatselijk. Een landelijke alliantie hoeft niet alles plaatselijk te regelen. Geen plaatselijke alliantie, maar meer een akkoord van samenwerking.

Wil je dit op landelijk niveau goed uitwerken, dan is daar toch een werkgroep voor nodig. In veel van dit soort dingen zie je tegenwoordig meer een groeimodel.

Op de vergadering van 20 november 2000 wordt uit deputaten GKV en deputaten CGK een commissie benoemd die aan de hand van wat door de beide hoogleraren en in de loop van de gesprekken door deputaten is opgemerkt, een notitie zal opstellen.

Deze notitie is door deputaten GKV en deputaten CGK aanvaard en ligt ten grondslag aan de voorstellen die deputaten GKV uw vergadering zullen doen inzake ‘federatie’. De notitie volgt hieronder onder de titel ‘*Federatief groeimodel met het oog op voortgaande kerkelijke eenheid. Rapport en voorstellen*’.

2.7 Federatief groeimodel met het oog op voortgaande kerkelijke eenheid

(Rapport en voorstellen)

2.7.1 Opdracht

Met dit rapport en de daarbij behorende voorstellen hebben deputaten van beide generale synodes gezamenlijk uitvoering gegeven aan de opdrachten van de generale synodes van Haarlem-Noord 1998 (CGK) en Leusden 1999 (GKV).

Haarlem-Noord besloot

“deputaten te verzoeken zich nader te bezinnen op de vraag of een federatie van kerken aanbeveling verdient en op welke wijze deze vorm zou kunnen krijgen”.

Leusden besloot

“deputaten kerkelijke eenheid op te dragen om het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten om:

een antwoord te vinden op de vraag of een landelijke federatie aanbeveling verdient en zo ja, op welke wijze een federatie vorm kan krijgen”.

2.7.2 De term ‘federatie’

Beide deputaatschappen hebben in meerdere vergaderingen zowel in eigen kring als gezamenlijk gesproken over de aan hen voorgelegde vraag. In één van de gezamenlijke vergaderingen hebben wij ons laten voorlichten door prof. W. van ’t Spijker en prof. M. te Velde. De term ‘federatie’ lokte veel discussie uit. Ook andere termen kwamen naar voren. Soms werd de term ‘alliantie’ gehanteerd.

Als bezwaar tegen de term ‘federatie’ werd gevoeld dat de term statisch kan worden opgevat.

We raakten er gaandeweg van overtuigd dat we niet de kant uit moesten van een federatie als kant en klaar organisatie-model. Dat zou een te geforceerde en in één keer opgelegde eenheidsstructuur wor-

den, die te weinig rekent met het feit dat er een grote variatie is in de mate waarin plaatselijk onderlinge relaties tussen beide kerkverbanden tot stand zijn gekomen.

Naar onze overtuiging zal er ruimte moeten zijn voor een groeiproces naar voortgaande kerkelijke eenheid. Zo zijn we uitgekomen bij de term: *federatief groeimodel*.

2.7.3 Federatief groeimodel

Het *federatieve* zit daarin, dat we ons uitgangspunt nemen in twee zelfstandige kerkverbanden die naast elkaar functioneren. Die kerkverbanden begeven zich nu in de gehoorzaamheid van het geloof (Romeinen 1:5 en 16:26) op de weg van het zoeken naar het steeds meer gestalte geven aan en beleven van de tot nu toe geschonken en gevonden eenheid. Daarvoor moeten nu vormen worden gevonden. Die zien wij in het *gaandeweg* aanbrengen van en toenemend inhoud geven aan allerlei dwarsverbanden tussen beide kerkverbanden. Vandaar het *groeimodel*. Het groeimodel betekent dat niet alles ineens hoeft. Er kunnen prioriteiten gesteld worden. Er moet ook geen eenheid gesuggereerd worden, waar die nog niet daadwerkelijk gevonden en bevonden wordt. De gelovige toe-eigening van de door onze Here Jezus Christus begeerde kerkelijke eenheid zal vooraf moeten gaan aan de praktische vormgeving. Structuur volgt inhoud!

Het federatieve sluit ook in dat er ruimte is voor verscheidenheid. Binnen de kerk is er altijd ruimte geweest voor een schriftuurlijke pluriformiteit.

Wat ons voor ogen staat kunnen we als volgt aanschouwelijk maken. We denken aan het beeld van twee huizen. De deuren staan open naar elkaar. We beginnen bij elkaar in en uit te lopen. Dat verkeer wordt drukker naarmate we elkaar principieel en praktisch steeds meer leren kennen, waarderen en vertrouwen. We hopen eens de dag te beleven, dat het verkeer over en weer zo intens geworden is, dat we het er met elkaar over eens zijn dat de twee huizen aan elkaar gebouwd moeten worden, omdat ze niet meer als twee aparte huizen worden ervaren.

Dat vraagt om een proces waarin we tijd en geduld moeten investeren. Het grote doel dat de Here ons voor ogen gesteld heeft in Johannes 17:20-23 maakt het de moeite waard dat te doen. Datzelfde grote doel moet ons waakzaam maken voor het gevaar dat dit proces zou gaan verzanden en tot stilstand zou komen.

Naast de vindingrijkheid van de kerken zelf om passende activiteiten te bedenken en te ondernemen om naar elkaar toe te groeien zou aan gezamenlijke deputaten uit beide kerkverbanden opgedragen kunnen worden dit proces te begeleiden. Zij zouden onder meer als taak kunnen krijgen om jaarlijks een thema aan de orde te stellen en materiaal aan te leveren, waarmee de kerken uit beide kerkverbanden voor zichzelf en met elkaar aan het werk kunnen gaan.

2.7.4 Belemmeringen en gevaren

Naast de mogelijkheden die we in ons rapport en de bijbehorende voorstellen aanreiken om verder te komen op de weg naar eenheid, zullen we bedacht moeten zijn op omstandigheden die dit proces bemoeilijken en op gevaren die dit proces bedreigen en kunnen ondermijnen.

Aan de ene kant moeten we ons hoeden voor het activistisch forceren van eenheid, dat de diepte van verschillen niet peilt en ook tekort doet aan de geestelijke wijsheid en het geduld die nodig zijn om de eenheid praktisch gestalte te geven. Aan de andere kant zullen we ook niet mogen blijven steken in een opstelling die tekort doet aan de klem van de bijbelse roeping om met elkaar verder te komen.

We realiseren ons dat er intens beleefde verschillen voorkomen als het gaat om bij voorbeeld de prediking en de geloofsbeleving. Daarover zal diepgaand doorgesproken moeten worden vanuit de Schrift, zoals we bij voorbeeld uit Efeziërs 4:1-7 kunnen leren waar we geroepen worden om fundamenteel één te zijn, waarbij tegelijk de verscheidenheid niet wordt uitgesloten (vers 7).

We hebben een verschillende geschiedenis van meer dan honderd jaar. Dat brengt ook verschillen in kerkelijke ‘cultuur’ met zich mee. Er kan een gehechtheid zijn aan de eigen sfeer, het ‘ons-kent-ons-gevoel’. Het kan gaan om gegroeide liturgische invullingen. Ook hierin zullen we elkaar mogen dienen door zulke cultuurverschillen en historische verworvenheden samen te bespreken en te taxeren in het licht van het Woord van onze God. Het willen behouden van ‘eigen’ verworvenheden kan ons immers ook parten gaan spelen en in de weg gaan zitten. Een Schriftwoord als Filippienzen 2:1-5 wijst ons dan de weg!

Alleen door voortdurend te luisteren naar Gods Woord en geleid door de Heilige Geest zullen wij dit proces onder de zegen van onze God kunnen ingaan.

We zullen aanhoudend moeten bidden om juist inzicht en gepaste fijngevoeligheid.

2.7.5 Federatieve groei in de praktijk

Plaatselijk

Over de gevonden geestelijke eenheid hebben beide kerkverbanden zich op generaal synodaal niveau uitgesproken. Daarmee hebben de kerken gesproken! Dat biedt een belangrijk uitgangspunt voor de benadering van elkaar van de plaatselijke kerken uit beide kerkverbanden.

Tot nu toe is op plaatselijk niveau de weg van het ontdekken van die geestelijke eenheid opnieuw van voren af aan begonnen. Pas na de vaststelling daarvan en onder instemming/goedkeuring van de classis is op verschillende plaatsen overgegaan tot kanselruil en het aanvaarden van elkaars ongecensureerde belijdende leden aan het Heilig Avondmaal en het aanvaarden van elkaars uitoefening van de tucht.

Uw deputaten zijn van mening dat de consequentie van de landelijk gevonden en uitgesproken geestelijke eenheid is om nu, in het kader van een federatief groeimodel, uit te spreken dat tussen *alle* plaatselijke kerken van de CGK en de GKV voortaan kanselruil *in principe* is toegestaan. En dat de rol van de classis voortaan beperkt kan worden tot een soort wachtersfunctie, waarbij de classis toeziet of op de juiste wijze en met de nodige zorgvuldigheid is en wordt omgegaan met procedures en criteria.

Of alle kerken ook aan kanselruil toe zijn moet ter plaatse worden bezien. Het openen van de principiële mogelijkheid tot kanselruil beschouwen wij als een zaak van gelovig en dankbaar serieus nemen van de landelijk bereikte geestelijke eenheid.

In dezelfde lijn ligt dat ook het ontvangen van elkaars ongecensureerde belijdende leden aan het Heilig Avondmaal in principe mogelijk is. Vervolgens dat de plaatselijke kerken over en weer elkaars tucht-oefening dienen te erkennen.

Onze argumentatie voor het bovengenoemde is dat de eenheid in geloof en leer, die fundamenteel is voor het kerk-zijn (zie Heidelbergse Catechismus, Zondag 21, vr./antw. 54: Christus vergadert zijn gemeente door zijn Geest en Woord, in de eenheid van het ware geloof), gevolgd dient te worden door ook in bediening van het Woord, het avondmaal en de tucht die eenheid te erkennen en vorm te geven. Kenmerkend voor het kerk zijn is immers dat men zich richt naar het zuivere Woord van God, alles wat daarmee in strijd is verwerpt en Jezus Christus erkent als het enige Hoofd. Daarmee worden de kenmerken van de ware kerk samengevat: de zuivere bediening van het Woord, van de sacramenten en

van de tucht (art. 29 NGB). Als aan het kenmerkende en samenvattende is voldaan mogen we de consequenties voor de drie genoemde punten onder ogen zien.

Het federatief groeimodel bedoelt op geen enkele wijze afbreuk te doen aan het eigen gemeentelven van zowel de plaatselijke CGK als de GKV. Het federatief groeimodel gaat uit van twee zelfstandige kerkverbanden. Parallel daarmee hebben we ook plaatselijk uit te gaan van zelfstandige kerken. Het Woord van de Here: “wij moeten onze eigen (SV: onderlinge) bijeenkomst niet verzuimen” – Hebr. 10:25 – blijft richtinggevend. Verwarring en onoverzichtelijkheid moeten voorkomen worden. Opzicht en tucht moeten kunnen functioneren. De goede orde omwille van de vrede (1 Kor. 14:40 en 33) laat de leiding van de gemeente bij de kerkenraad. Die beslist waar, wanneer en hoe er gehandeld wordt ten aanzien van (gezamenlijke) kerkdiensten en andere al dan niet gemeentebrede activiteiten die in het kader van het federatief groeimodel passen.

Wel zou bij onderling ‘grensverkeer’ als consequentie van het bovenstaande niet meer van ‘onttrekkingen’ gesproken moeten worden, maar van ‘overgangen’.

Verder is het van hoog belang om plaatselijk vooral de geestelijke vorming en groei te bevorderen om in de eerste plaats geestelijk de eenheid te (gaan) beleven. Gemeenschappelijke bijbelstudie is daarvoor een uitgelezen weg. Vervolgens het samen putten uit de bronnen van de confessie en de kerkgeschiedenis. Ook gemeenteschetsen kunnen worden gebruikt.

Het zal goed zijn om elkaar als ambtsdragers te ontmoeten en zich te laten toerusten en elkaar onderling te vormen. Ambtsdragerbladen kunnen daarbij goede diensten verlenen.

Op het gebied van de plaatselijke evangelisatie zal minstens een onderling afstemmen dienen plaats te vinden. Mooier nog is het te gaan streven naar samenwerking.

Ook op andere punten zoals bijv. diaconale (hulp)projecten en het diaconaat in het algemeen kan tot plaatselijke afstemming en samenwerking besloten worden.

Er zou meer te noemen zijn op het gebied van kerkelijke activiteiten, vorming en toerusting.

We mogen echter ook initiatieven verwachten van de kerken zelf. Zij kennen de eigen gemeenten en de lokale situatie.

Classicaal

Het lijkt ons belangrijk om goed te kijken naar wat mogelijk is op classicaal niveau. Daar functioneert het kerkverband het dichtst bij de gemeente. Het is belangrijk elkaar op dit kerkverbandelijk niveau te leren kennen en hier naar elkaar toe te groeien. Het aanbrenge van een classicale dwarsverbinding bepleiten we van harte. Denkbaar zou zijn om onderling classicale afvaardigingen te zenden, die mogen meepraten en een adviserende stem hebben. Zo kunnen we elkaars geestelijk opereren en taxeren, elkaars praktijk en aanpak van allerlei kerkelijke zaken leren kennen.

Lastig is dat de geografische indeling van de classes tussen beide kerkverbanden uiteenloopt. Aan deputaten zou een vervolgoopdracht gegeven kunnen worden om hiervoor een passende oplossing te vinden.

Particulier-synodaal

Om ook hier naar elkaar toe te groeien kan hetzelfde gedaan worden als ten aanzien van de classes: afvaardigingen zenden die kunnen meedenken en adviseren.

Ook op dit punt zouden de deputaten een vervolgoopdracht kunnen krijgen om de vraag te beantwoorden hoe dit te realiseren is gezien het verschil in geografische spreiding en in aantal van de particuliere synodes van beide kerkverbanden.

Generaal-synodaal

Deputaten zijn van mening dat beide generale synodes voortaan (in elk geval gedeeltelijk) gelijktijdig dienen te vergaderen. Deputaten kerkelijke eenheid van de GKV zullen aan hun komende generale synode van Zuidhorn voorstellen doen om bij het vaststellen van de daarop volgende synode af te stemmen op de generale synode van de CGK. In de toekomst bestaat dan ook de mogelijkheid over bepaalde zaken gezamenlijk te vergaderen. Die gezamenlijke vergadering kan dan die zaken behandelen, waarin gezamenlijk overleg en gezamenlijke besluitvorming gewenst zijn. Dat zou kunnen betreffen: zaken die het federatief groeimodel raken; het benoemen en instrueren van gezamenlijke deputaatschappen; het behandelen van rapporten van deputaatschappen, die geheel of gedeeltelijk samenwerken; gemeenschappelijke zaken betreffende de TU Apeldoorn en de TU Kampen en eventueel de contactoefening met andere kerkgenootschappen.

2.7.6 Knelpunten en consequenties

We signaleren enkele knelpunten en consequenties van het federatief groeimodel, die aandacht zullen moeten krijgen. De tot nu toe geldende regelingen en handreikingen voor samenspreking en contactoefening moeten worden afgestemd op de nieuwe situatie die ontstaat wanneer dit rapport en de hierbij gedane voorstellen worden aanvaard en uitgevoerd.

We wezen al op de rol van de classis die op beslissende momenten instemming moest betuigen met plaatselijke ontwikkelingen.

Via samenwerkingsgemeenten en plaatselijke situaties komen we te staan voor de vraag wat het federatief groeimodel betekent voor de relatie tot de Nederlands Gereformeerde Kerken..

Ook zullen de consequenties van het federatief groeimodel onderzocht moeten worden in verband met kerkrecht en kerkorde, liturgie, de tekst van de belijdenisgeschriften in het algemeen en van art. 9 en 36 NGB in het bijzonder.

2.7.7 Voorstellen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 125.]

2.8 Instructie ad e

Bijzondere aandacht geven aan de problematiek van de relaties die er in plaatselijke kerken zijn met een plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk.

2.8.1 Plaatselijke contacten met de NGK

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben geconcludeerd dat dit meer een interne zaak is voor de GKV dan voor het gezamenlijk overleg.

De in de instructie genoemde problematiek heeft wel aandacht gekregen in de vergadering met de 'kanselruilgemeentes' (zie onder 2.3).

Deputaten GKV menen dat die problematiek een gezamenlijke problematiek is geworden vanwege het besluit van de synode te Leusden dat er plaatselijk met een Nederlands Gereformeerde Kerk tot kanselruil kan worden gekomen. Daarom zal deze problematiek gezamenlijk besproken moeten worden binnen een eventuele ‘federatie’.

2.9 Instructie ad f

Zich er gezamenlijk op beraden hoe het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken meer op elkaar afgestemd kunnen worden en zo nodig daarbij de desbetreffende deputaatschappen betrekken.

2.9.1 Afstemming diverse deputaatschappen

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben zich afgevraagd op welke manier het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken meer op elkaar kan worden afgestemd.

Zij zijn tot de conclusie gekomen dat dit het beste kan door de deputaatschappen waarvan de werkzaamheden (vrijwel) identiek zijn met elkaar in contact te brengen.

Daarom hebben deputaten GKV en deputaten CGK de deputaatschappen van beide kerken aangeschreven (in een brief van september 2000, Bijlage 2.III) met het verzoek om contact te leggen met het deputaatschap van de andere kerk. Een lijst met deputaatschappen waarvan de werkzaamheden op hetzelfde terrein liggen, werd bij die brief gevoegd.

Alle aangeschreven deputaatschappen hebben gerapporteerd over wat zij met het verzoek van deputaten GKV en deputaten CGK gedaan hebben.

In het verslag van het gesprek op 8 maart 2001 staat de volgende samenvatting:

Contact hadden al:	Buitenland
	Diaconaat (ADMA en Hulpverlening)
	TU
Contact hebben gestart:	Dovenpastoraat: briefwisseling
	Radio en TV: briefwisseling
	Kerkorde
	Financiële zaken
	Geestelijke Verzorging Militairen: afspraak gemaakt voor gezamenlijke vergadering
	Misbruik (pastorale/gezagsrelaties, seksueel -)
	Liturgische formulieren/Schriftberijmingen - Eredienst
Waar knelpunten liggen:	Dovenpastoraat: principieel: samenwerking met GK en NHK; daarnaast praktische zaken
	Radio en TV: geen behoefte (CG) aan gezamenlijke vergadering i.v.m. overleg met andere kerken
	Zending: (CGK) acht brief nog niet van toepassing. Er bestaat wel goede samenwerking in IRTT

Waar mogelijkheden zijn:	Buitenland: informatie, afstemming bezoeken, afstemming inzake voorbereiding ICRC
	Diaconaat. Afgesproken is waar mogelijk samen te werken
	TU: afstemming en concrete samenwerking
	Kerkorde: komen veelal te staan voor dezelfde vragen; daarover gedachtewisseling mogelijk. Informatie uitwisselen
	Financiële zaken: geen gebied gevonden waarop samenwerking kan plaatsvinden. Wel informatie
	Misbruik: deskundigheid, voorlichtingsmateriaal
	Liturgische formulieren/Schriftberijmingen – Eredienst: mogelijkheden voor toekomstige samenwerking

In het verslag van het gesprek op 19 april 2001 staat de volgende aanvullende samenvatting:

Evangelisatie: in verleden contact met Landelijk Verband (GKV); vanwege andere zaken nog niet vergaderd met deputaatschap GKV; er is wel contact tussen evangelisatieconsulent CGK en het Centrum Deputaten Evangelisatie GKV;
Overheid: in mei 2001 zullen de voorzitters en secretarissen van beide deputaatschappen vergaderen; er is nu al wel goed contact tussen beide deputaatschappen binnen het CIO;
HBB/ADMA: met het generaal diaconaal deputaatschap van de GKV was al contact (1998 en 1999); in die contacten is afgesproken om gezamenlijk zaken aan te pakken (bijvoorbeeld het maken van een videofilm over diaconaat voor catechese en andere voorlichtingsdoelen); contact wordt voortgezet in voorjaar 2001;
VSE: VSE en deputaten art. 13 KO (CGK) hebben gezamenlijk de verschillen en overeenkomsten geïnventariseerd; geconcludeerd wordt dat er behoorlijke verschillen zijn, zowel in werkwijze als wat betreft organisatie. Volgende ontmoeting: 2002.

Tot zover de samenvattingen van de reacties van de deputaatschappen.

Deputaten GKV en deputaten CGK hebben doorgesproken over de rapportage van Deputaten Verzorging Doven en Slechthorenden (GKV). Van genoemde deputaten werd een brief ontvangen, d.d. december 2000, waarin ze schrijven dat er een principiële verschil in werkwijze is met het deputaatschap voor het pastoraat in de gezondheidszorg (CGK). Dit laatste deputaatschap werkt intensief samen met de GKN (synodaal) en Nederlands Hervormde kerk. Die drie kerken hebben ieder één dovenpredikant. Elke predikant zorgt in een bepaalde regio voor de doven in alle drie de kerken en gaat ook voor in alle drie de kerken.

Genoemde deputaten van de GKV vragen zich af of het op hun weg ligt over deze zaak te spreken met de desbetreffende deputaten van de CGK.

Naar het oordeel van deputaten GKV en deputaten CGK zou het zinvol zijn, als de desbetreffende deputaatschappen toch met elkaar in gesprek gingen. Zo'n gesprek kan duidelijkheid verschaffen en kan aanzet zijn tot (her)bezinning. Ook kan zo'n gesprek de basis zijn voor verdere besluitvorming inzake samenwerking tussen de desbetreffende deputaten van de CGK en de deputaten van de GKV. Vooral kan zo'n gesprek hieraan dienstbaar zijn dat beide deputaatschappen dit punt als knelpunt noemen in hun rapportage aan hun synodes. Mogelijk leidt dit tot bezinning/besluitvorming door de synodes.

Deputaten zijn van mening dat structureel overleg tussen de deputaatschappen gewenst is. Het lijkt hun niet nodig dat dit steeds moet lopen via deputaten Eenheid.

Daarom verzoeken deputaten de synode in de instructies van deputaatschappen die daarvoor in aanmerking komen op te nemen

- a. dat het deputaatschap contact zoekt met het gelijksoortige deputaatschap van de GKV en dat met zekere regelmaat een gezamenlijke vergadering wordt gehouden;
- b. dat het deputaatschap van dat contact en/of die vergadering verslag doet aan haar opdrachtgeefster;
- c. dat het deputaatschap het verslag van de gezamenlijke vergadering ter kennisname doet toekomen aan Deputaten Eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland.

2.10 Concept besluiten

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 125.]

---

3 – Gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken

3.1 Inleiding

3.1.1 Opdracht

De Generale Synode Leusden 1999 besloot ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken (Acta, art.84):

1. niet tot revisie over te gaan van het besluit van de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs 1996, Acta art. 82.2, inzake de relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken;
2. met verdriet en teleurstelling uit te spreken dat de aangewezen verhinderingen door de Landelijke Vergadering Doorn 1998 niet zijn weggenomen en dat daardoor geen basis is gelegd voor samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken op landelijk niveau, die gericht kunnen zijn op kerkelijke eenwording;
- 3.1 deputaten op te dragen de vertegenwoordiging van de Nederlands Gereformeerde Kerken uit te nodigen voor een ontmoeting, waarin ruimte is:
  - a. voor de Nederlands Gereformeerde Kerken om de besluiten en de brief van de Landelijke Vergadering Doorn 1998 toe te lichten en desgewenst uitleg te vragen over de besluiten van de GS Leusden 1999;
  - b. voor de deputaten Kerkelijke Eenheid om de besluiten van de GS Leusden 1999 toe te lichten en opheldering te vragen over de besluiten en de brief van de Landelijke Vergadering Doorn 1998;
- 3.2 deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken uit te nodigen om deze ontmoeting bij te wonen.

De motivatie voor een ontmoeting staat o.a. verwoord in de tweede en in de vijfde grond voor het derde besluit:

2. De Landelijke Vergadering Doorn 1998 stelde dat het in de verkennende contacten (tussen de Generale Synode Ommen 1993 en de Generale Synode Berkel 1996) niet gelukt is om door de wederzijdse karikaturen heen te breken. Ze deed een klemmend beroep op onze kerken om onbevangen te proeven welke contacten wel en welke niet mogelijk zijn. “Die dringende uitnodiging kunnen de Gereformeerde Kerken aanvaarden in die zin dat zij met hen spreken over wat zij verstaan onder hun oprechte en onbekrompen binding aan de leer van de Schrift en de gereformeerde belijdenis.”
5. De NGK menen “dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis. Van onze kant blijft dan de vraag hoe ze dat bedoelen en op welke manier daar invulling aan gegeven wordt.”

3.1.2 Uitvoering

De ontmoeting vroeg om meerdere gesprekken tussen DKE (werkgroep NGK) en de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de NGK. Deze gesprekken zijn gehouden op 5 september 2000 en op 10 januari, 28 maart en 16 mei 2001. Na de afsluiting van dit rapport zal er nog een gesprek zijn op 12 september 2001.

Ondertussen vond de LV van de NGK 2001 plaats. Op 21 april en op 23 juni 2001 kwamen daar de contacten met de GKV aan de orde.

Deputaten hebben, in navolging van de tweede opdracht van de synode, de ‘Deputaten voor eenheid van de gereformeerde belijders’ van de Christelijke Gereformeerde Kerken uitgenodigd om bij haar ontmoeting met de CCS aanwezig te zijn. De CGK-deputaten hebben aangegeven op die uitnodiging niet in te gaan en de gesprekken niet bij te wonen, terwijl ze geen gesprekspartner zijn.

3.1.3 Rapportage

In dit rapport geven we u informatie over het verloop en de inhoud van de gesprekken, en over de besluitvorming op de LV 2001 van de NGK met betrekking tot de contacten met de GKV. De CCS gaat akkoord met de hier gegeven weergave van de gesprekken.

In dit rapport geven we nog niet een evaluatie van de gevoerde gesprekken. Dat kunnen we pas doen na het laatste gesprek op 12 september 2001. Daarom zullen we u in een aanvullend rapport op de hoogte brengen van dat laatste gesprek, u onze evaluatie voorleggen van de gevoerde gesprekken en van de besluitvorming op de LV van de NGK, en u voorstellen doen met betrekking tot een eventueel vervolg.

3.2 De gesprekken en de Landelijke Vergadering

3.2.1 Casussen betreffende de binding aan de belijdenis

Om beter te begrijpen wat GKV en NGK verstaan onder een oprechte en onbekrompen binding aan de leer van de Schrift en de gereformeerde belijdenis, en hoe zij intern elkaar aanspreken op (die binding aan) die leer, hebben DKE en CCS een aantal casussen besproken die hebben gespeeld binnen de eigen kerkverbanden, waarbij sprake was van vragen in verband met die binding. (De beschrijving van deze casussen is als Bijlage 3.I opgenomen bij dit rapport). De bedoeling van deze bespreking, niet over de theorie maar over de praktijk van de binding aan de belijdenis, was om zo mogelijk meer vertrouwen te ontwikkelen in elkaars opstelling in voorkomende discussies binnen de respectieve kerkverbanden.

De eerste casus speelde binnen de GKV en betrof de omgang met een publicatie waarvan werd gesteld dat die tekort deed aan het unieke en het meerdere van Christus’ lijden in vergelijking met ons lijden. DKE geven weer hoe er met deze bezwaren is omgegaan door het kerkverband en door de betrokken predikant. De desbetreffende kerkraad heeft vastgesteld dat in de desbetreffende publicatie tekort is gedaan aan de Schrift en aan de confessie (HC 16 v/a 44). De desbetreffende predikant heeft zich bij

dat oordeel neergelegd, en heeft beloofd zich te houden aan wat de kerken in haar belijdenis hebben uitgesproken.

De CCS kan zich goed vinden in de manier waarop de desbetreffende kerkraad, geholpen door een classicale adviescommissie, deze zaak behandeld heeft.

De tweede casus speelde ook binnen de GKV en betrof een discussie naar aanleiding van een preek over zondag 38 HC, over de relatie tussen de sabbat en de zondag (de uitleg van het vierde gebod), en de behandeling van deze zaak door de GS Leusden. De CCS betuigt instemming met de manier waarop de GS van de GKV deze zaak heeft behandeld.

De derde casus speelde binnen de NGK. Het betrof bedenkingen die geuit zijn tegen de manier waarop de Dordtse Leerregels de verwerping van eeuwigheid formuleren. Niet de leer van de eeuwige verwerping was in geding, maar een aspect van de formulering daarvan. DKE aanvaarden dat er ruimte is om kritische opmerkingen te maken over formuleringen in de belijdenis, als de inhoud van de belijdenis daarbij niet ter discussie wordt gesteld.

De conclusie na deze bespreking is dat er, voor zover het de besproken casussen betreft, geen principieel verschil is tussen de manier waarop de NGK-vertegenwoordigers en de manier waarop de GKV-vertegenwoordigers vinden dat er moet worden omgegaan met de desbetreffende situaties.

3.2.2 Binding aan de belijdenis en ruimte

In een tweede reeks gesprekken stelden DKE en CCS elkaar over en weer deze vragen:

- Wat vinden GKV respectievelijk NGK, in het kader van hun onderlinge contacten, belangrijk als het gaat om het omgaan met en de binding aan de belijdenis? (Het antwoord op deze vraag hebben DKE en CCS, ter inleiding op de gesprekken, elkaar schriftelijk doen toekomen. Deze stukken zijn bij dit rapport gevoegd als Bijlage 3.II)
- Vindt de ander dat óók belangrijk? Onderschrijven de GKV het belang dat de NGK naar voren brengen, en onderschrijven de NGK het belang dat de GKV naar voren brengen?
- Zo ja, op welke manier meent de één dat in de praktijk van het kerkelijke leven optimaal recht kan worden gedaan aan het belang dat de ander naar voren brengt?

Het centrale woord in wat de GKV belangrijk vinden, in het kader van hun contacten met de NGK, is 'binding' (aan de belijdenis). Het centrale woord in wat de NGK belangrijk vinden, in het kader van hun contacten met de GKV, is 'ruimte' (in de verwoording van de bijbelse leer).

Ruimte

DKE erkennen, met de CCS, dat er reliëf is in de belijdenis van de kerk. Dat wordt bij voorbeeld zichtbaar wanneer je buitenlanders uit een heel andere kerkelijke traditie toelaat tot de kerk: dan verwacht je niet dat ze zich de Dordtse Leerregels tot in alle onderdelen hebben eigengemaakt, maar wel dat ze instemmen met de hoofdzaken van de christelijke leer.

DKE stellen dat de Schrift altijd rijker is dan wat de belijdenis daarvan opgevangen heeft; de belijdenis is ook bepaald en soms beperkt in haar thematiek door haar ontstaan in een bepaalde context.

DKE menen niet dat de belijdenis ‘enig ware formuleringen’ biedt, en dat je geen kritiek op die formuleringen zou mogen hebben. Als de inhoud maar overeind blijft. Niemand in de kerk heeft het recht om tegen de bijbelse leer in te gaan, die is beschreven in de belijdenis van de kerk (als bekend voorbeeld: HC 22 v/a 57).

DKE stemmen van harte in met het ‘Anliegen’ van CCS om de boodschap van het evangelie op een eigentijdse manier uit te dragen, afgestemd op de vragen en de noden van deze tijd.

CCS spreken uit dat zij de ruimte die zij nodig achten in de verwoording van de leer van het evangelie in voldoende mate aantreffen in het spreken van DKE. Wel menen zij dat het klimaat per plaatselijke kerk binnen de GKV verschilt, zodat het niet zeker is dat de ruimte die de CCS aantreft in het spreken van DKE ook wordt aangetroffen binnen elke plaatselijke GKV.

Binding

De CCS kan zich goed vinden in de manier waarop de binding aan de belijdenis is beschreven in het stuk van DKE (zie bijlage 3.II.2): “We willen als kerken ‘pijler en fundament van de waarheid’ zijn (1 Tim 3.15) door Christus te belijden. Dat houdt in dat we willen staan op het fundament van (de leer van) de apostelen en profeten (Mt 16.18, Ef 2.20)”.

De CCS maakt dat concreet in een reactie op een in 2000 verschenen publicatie van de onlangs overleden Nederlands Gereformeerde predikant M.R. van den Berg (‘Wat wil God?’), waarin hij fundamentele kritiek uitbrengt op de inhoud van de Dordtse Leerregels. De CCS vindt dat dat niet kan.

De CCS erkent dat naar aanleiding hiervan, en van andere zaken, de vraag kan opkomen: wat gebeurt er nu in kerkelijk opzicht met zulke publicaties? Hoe wordt er nu kerkelijk gereageerd op zulke afwijkingen van (de belijdenis van) de bijbelse leer?

Wel meent de CCS dat er in zulke gevallen gewogen zal moeten worden, en zal moeten worden nagegaan of de afwijking een centraal dan wel een niet-centraal onderdeel van de belijdenis betreft. In het geval van afwijking van een niet-centraal onderdeel van de belijdenis kan het zijn dat die afwijking getolereerd kan worden (als voorbeeld wordt genoemd de bekende afwijking van HC 22, over de ‘tussentoestand’).

Overigens wordt binnen de kring van de CCS ook opgemerkt dat het nodig kan zijn om de ruimte om zulke afwijkingen te tolereren (die men op zichzelf positief waardeert) op te geven ter wille van de eenheid met andere gereformeerde belijders.

DKE erkennen dat er vragen kunnen opkomen, ook bij predikanten, betreffende onderdelen van de belijdenis, en dat er een plek moet zijn waar die vragen besproken kunnen worden. De CCS stelt dat het goed zou zijn om als NGK na te denken over de vraag hoe de NGK zich meer materieel aan de belijdenis zou kunnen binden, en hoe er gereageerd zou moeten worden op afwijkingen van de leer.

CCS en DKE zijn het met elkaar eens dat we binnen de kerk aan elkaar gegeven zijn, en dat er vormen en structuren moeten zijn waarbinnen op een kerkelijke manier over gerezen vragen kan worden gesproken.

In de loop van de gesprekken stelt de CCS dat de praktijk ten aanzien van de toelating tot het heilig Avondmaal die bij haar gegroeid is, voor haar onopgeefbaar is: iedereen die daartoe in zijn gemeente gerechtigd is en Jezus Christus als zijn verlosser belijdt, wordt uitgenodigd om deel te nemen aan het avondmaal in een NGK, ook wanneer de desbetreffende persoon niet lid is van de NGK. DKE en CCS noteren dat dit een punt van gesprek zou moeten zijn in een eventueel vervolg.

3.2.3 De Landelijke Vergadering van de NGK Amersfoort 2001

Op 21 april en op 23 juni 2001 waren in de Landelijke Vergadering van de NGK te Amersfoort de contacten met de GKV aan de orde.

Op 21 april hield ds. M.H. Sliggers namens DKE een toespraak tot de LV (aan dit rapport toegevoegd als bijlage 3.III). Verder waren de deputaten E. Boerma en A.J. van Zuijlekom op die dag aanwezig bij de LV.

Op 23 juni besprak de LV een aantal voorstellen betreffende de contacten met de GKV. De deputaten E. Boerma en H. ten Brinke woonden die bespreking bij.

Op de zitting van 23 juni waren er drie voorstellen aan de orde: één van de regio Amsterdam-Haarlem, één van de regio Enschede-Zwolle, en een moderamenvoorstel (gedaan na overleg met de CCS).

De regio Amsterdam-Haarlem wilde door een besluit de plaatselijke gemeenten stimuleren om de contacten en samenwerking met kerken “die met ons één zijn in geloof maar niet in kerkverband” naar omvang en intensiteit te laten groeien.

Bij het begin van de bespreking trok de regio haar voorstel in, omdat ze dat voldoende terugvond in het voorstel van het moderamen (zie besluit B-4).

De regio Enschede-Zwolle stelde voor om uit te spreken dat het ondertekeningsformulier van de NGK van 1995 direct van toepassing is, óók voor die predikanten die het niet ondertekend hebben. Dit om hinderpalen bij de zusterkerken (CGK en GKV) weg te nemen, die menen dat de binding van ambtsdragers aan de belijdenis te los is.

In de bespreking kwam tegen dit voorstel breed verzet. Het ging om formele bezwaren (“hoe kun je uitspreken dat het ondertekeningsformulier geldt als getekend, ook door die predikanten die het niet getekend hebben?”), maar vooral om inhoudelijke. “Wij hechten aan ruimte”; “Het voorstel Enschede-Zwolle roept spanningen op binnen de NGK”.

De vergadering honoreerde de intenties van het voorstel van Enschede-Zwolle door een overweging in het uiteindelijk aanvaarde voorstel van het moderamen (A-4) als volgt te wijzigen: “Ook de enkele kerken die het AKS niet aanvaardden, hebben hun instemming betuigd met [in plaats van: hechten zeer aan] de Preambule, waarin we uitspreken dat we in het belijden van de waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, onze eenheid en de grond van ons samengaan vinden”.

De regio Enschede-Zwolle trok vervolgens haar voorstel in.

Uiteindelijk werd, zonder noemenswaardige discussie, besloten een brief aan de CGK en aan de GKV te sturen en werd het volgende geamendeerde voorstel van het moderamen tot besluit verheven:

Besluit inzake contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)

De Landelijke Vergadering heeft kennis genomen van het rapport van de Commissie voor Contact en Samenspreking over de contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken (verder: CGK) en de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (verder: GKV).

Bij de bespreking was wat de CGK betreft ook de brief van de Generale Synode van Haarlem-Noord 1998 ter tafel, gedateerd 12 januari 1999, met als bijlage de besluiten ter zake

van diezelfde Synode. Ter vergadering werd de toespraak van dr. J.W. Maris gehoord, die als voorzitter van Deputaten Eenheid Gereformeerde belijders sprak.

Bij de bespreking was wat de GKV betreft ook de brief van de Generale Synode van Leusden 1999 ter tafel, gedateerd 8 oktober 1999, met als bijlage de besluiten ter zake van diezelfde Synode. Ter vergadering werd de toespraak van ds. M.H. Sliggers gehoord, die als voorzitter van Deputaten Kerkelijke Eenheid sprak.

A. Overwegingen

1. We constateren met verdriet, dat de CGK synode een voorlopig einde heeft gemaakt aan de besprekingen, gericht op eenheid en dat de GKV synode geen basis zag om terug te komen op het besluit van haar voorganger, de verkennende contacten met onze kerken te beëindigen.
2. Kennelijk hebben beide zusterkerken de onomwonden uitspraak van de LV Doorn 1998 over de schriftuurlijke en confessionele basis waarop onze kerken aanspreekbaar zijn, niet als gemeenschappelijke basis opgevat.
3. We noteren daarbij wel, dat de bezwaren zich gelukkig niet zozeer richten op de leer in onze kerken, maar vooral op de orde waarin eventuele problemen kerkelijk worden behandeld en met name op het feit, dat het ondertekeningsformulier niet in alle regio's en kerken optimaal functioneert.
4. We erkennen, dat dit laatste een vreemde indruk maakt. Toch betekent dit niet, dat kerken die het desbetreffende formulier niet gebruiken, hun ambtsdragers niet aan de belijdenis binden. Artikel 17 van het AKS spreekt daarover duidelijke taal. En ook de enkele kerken die het AKS niet aanvaarden, hebben hun instemming betuigd met de Preambule, waarin we uitspreken dat we in het belijden van de waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, onze eenheid en de grond van ons samengaan vinden.
5. Enerzijds hechten we aan onze onbekrompen en op vertrouwen gebaseerde omgang met ons gereformeerde erfgoed, zeker in een tijd als de onze die erom vraagt dat we ons de leer van de Schrift opnieuw toeëigenen. Anderzijds willen we de oprechte en gezamenlijke zorg van onze beide zusterkerken niet negeren. Daarom willen we een weg zoeken om de bezinning hierop te bevorderen.
6. Wat de CGK betreft overwegen we nog het volgende:
  - a. we vinden het bemoedigend, dat de gesprekken op landelijk vlak niet geheel zijn afgebroken, maar zonder de klem van op handen zijnde eenheid in goede harmonie konden verlopen.
  - b. we verheugen ons erover, dat in de gesprekken is gebleken, dat het de plaatselijke kerken die wel samenwerken niet moeilijk gemaakt wordt.
  - c. het lijkt ons het overwegen waard om in te gaan op het door dr. Maris geuite voorstel om terzake van de toe-eigening des heils aansluiting te zoeken bij de overeenstemming die met de GKV is bereikt.
7. Wat de GKV betreft overwegen we nog het volgende:
  - a. we zijn verheugd, dat de Synode ondanks het niet aangaan van op eenheid gerichte samenspreking, toch ruimte gemaakt heeft voor verder gaande contacten op plaatselijk vlak.

- b. we vinden het bemoedigend, dat de gesprekken op landelijk vlak niet geheel zijn afgebroken, maar zelfs tot goede en inhoudelijke contacten hebben geleid, waarin veel wederzijdse overeenstemming werd bereikt.

B. Op basis van deze overwegingen spreekt de vergadering uit:

1. dat zij er met verdriet in berust, dat de CGK en de GKV op dit moment geen basis zien voor gesprekken met ons, gericht op kerkelijke eenheid
2. dat de eenheid met beide zusterkerken in het gemeenschappelijk belijden niettemin in onze ogen vraagt om een uitdrukking daarvan in meer kerkelijke eenheid
3. dat we de zorg van beide zusterkerken over de manier waarop de eenheid in de leer bij ons bewaard wordt, serieus nemen en de bezinning daarop willen stimuleren
4. dat zij de plaatselijke kerken oproept om op de weg van goede christelijke oecumene verder te gaan, om zo te komen tot nauwere samenwerking, wederzijdse erkenning en waar mogelijk kerkelijke eenheid
5. dat enige vorm van landelijk contact op deputatenniveau daarbij wenselijk is

C. De vergadering draagt de commissie op

1. de kerken te blijven representeren in het contact met de CGK en de GKV en daarbij te spreken over zaken van gemeenschappelijk belang
2. de relevante besluiten van deze Landelijke Vergadering aan beider Deputaten toe te lichten en desgewenst daarover te spreken
3. te onderzoeken of het mogelijk is om in het contact met de CGK terzake van de toe-eigening des heils aansluiting te zoeken bij de overeenstemming die met de GKV is bereikt
4. een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis en daarover aan de volgende LV te rapporteren. Daarbij komt in elk geval aan de orde
  - a. of de kerken iets herkennen van de zorg die onze zusterkerken uiten
  - b. hoe de kerken elkaar kunnen dienen bij het uitdragen van het evangelie, trouw aan de boodschap en verstaanbaar in eigen tijd en cultuur
  - c. hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer
  - d. hoe de eenheid met beide zusterkerken, voor zover plaatselijk beleefd, ook op landelijk vlak kan worden bevorderd
5. aan deputaten van de beide zusterkerken zo goed mogelijk duidelijk te maken hoe de NGK, met andere gebruiken maar hetzelfde doel, proberen om kerk te zijn op de basis van Gods Woord in overeenstemming met het belijden der kerk
6. de plaatselijke kerken op hun verzoek te adviseren en te ondersteunen bij het realiseren resp. uitbouwen van samenwerking op plaatselijk niveau
7. wat de CGK betreft, de reeds volledig gefedereerde gemeenten desgevraagd te dienen met advies.

---

4 – Een interkerkelijk overleg orgaan

4.1 Opdracht

De Generale Synode Leusden 1999 besloot op 09-09-1999 (Acta, art. 85) deputaten op te dragen:

- a. vanuit het oogpunt van kerkelijke eenheid landelijke ontwikkelingen in andere kerkgemeenschappen en groeperingen bij te houden, zo nodig nader te verkennen en daarop actief te reageren;
- b. onderzoek te doen naar mogelijkheden om te komen tot een overlegorgaan waarin gesprekspartners namens verschillende kerken en groeperingen van gereformeerde belijdenis elkaar ontmoeten om informatie over de geestelijke ontwikkelingen in elkaars gemeenschappen uit te wisselen en te bespreken

Als motivatie wordt het volgende genoemd (Gronden 1.1, 1.2, 2.1 en 2.2):

1. buiten de bestaande relatie met de Christelijke Gereformeerde Kerken en het beoogde contact met de Nederlands Gereformeerde Kerken blijft het zaak de landelijke ontwikkelingen ten aanzien van de kerkelijke eenheid te volgen en zo mogelijk verkennende contacten te leggen met kerken en groeperingen, die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde;
2. in de kerkelijke verhoudingen binnen Nederland kunnen deputaten blijven zoeken naar mogelijkheden om daarvoor in aanmerking komende kerken en groeperingen op eigen initiatief te informeren over de Gereformeerde Kerken in Nederland;
3. op particulier initiatief vindt in ons land tussen christenen die naar de gereformeerde religie willen leven op allerlei gebied overleg plaats; het is nog een open vraag, of daarnaast overleg onder verantwoordelijkheid van kerken en kerkelijke groeperingen een eigen waarde heeft;
4. het is geen kerkelijke zaak om over allerlei ethische onderwerpen door deputaten standpunten te laten ontwikkelen in overleg met andere kerkgenootschappen en christelijke groeperingen. Wel is het een kerkelijke zaak om in het kader van het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid de geestelijke ontwikkelingen in verwante gemeenschappen goed te peilen en zich daarbij op de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen.

4.2 Uitvoering

4.2.1 Overwegingen over een interkerkelijk overlegorgaan

Op de vergadering van DKE op 21-01-2000 is een Notitie besproken, opgesteld door twee leden van DKE, onder het opschrift *Naar een interkerkelijk overlegorgaan?*. Uit deze notitie geven we hieronder het volgende weer:

Doel

Het is ons opgevallen dat de synode niet een doel heeft geformuleerd voor een overlegorgaan. Het in de inleiding geciteerde besluit 2 spreekt wel over wat er zou moeten gebeuren binnen zo'n overlegorgaan ("elkaar ontmoeten" "informatie uitwisselen en bespreken"), maar deze dingen zijn geen doel in zichzelf.

Wel valt er iets van een doelstelling te destilleren uit de formulering van grond 2.2: het is "een kerkelijke zaak om in het kader van het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid de geestelijke ontwikkelingen in verwante gemeenschappen goed te peilen en zich daarbij op de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen" [is bedoeld: "en daarbij de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen"?]. Uit deze formulering zou je kunnen afleiden dat het doel van het overleg is: het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid.

Anderzijds blijkt de gedachte aan een overlegorgaan ook voort te komen uit de wens om een mogelijkheid te hebben om juist over *andere zaken dan 'kerkelijke eenheid'* te kunnen praten met andere kerkgemeenschappen (zie het materiaal achter het besluit van de synode betreffende het Interkerkelijk overleg).

Wij denken dat beide aspecten legitiem en belangrijk zijn, en stellen voor als doelstelling van een overlegorgaan:

- elkaar bemoedigen en opscherpen om in onze tijd gereformeerd te zijn;
- op deze manier het onderling begrip en vertrouwen versterken, en zo
- voorkomen dat gereformeerde belijders verder uit elkaar groeien en
- zo mogelijk een basis leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid.

Zinvol?

Uit de gronden voor het besluit om DKE de opdracht te geven tot een onderzoek naar de mogelijkheden om te komen tot een overlegorgaan blijkt dat er ter synode twijfels bestonden over de eigen waarde van zo'n overleg onder verantwoordelijkheid van kerken en kerkelijke groeperingen (naast wat er op particulier initiatief al aan overleg is tussen gereformeerde christenen).

Ook DKE zelf hadden dergelijke vragen, gezien het desbetreffende onderdeel van hun rapport aan 'Leusden' (blz. 48, onder het kopje 'moeiten'). Globaal kun je die moeiten verdelen in twee vragen:

- a. Is zo'n overleg wel een kerkelijk zaak? Of is het iets voor particuliere actie?
- b. Wat willen we ermee bereiken, en kunnen we dat met zo'n overleg bereiken? Wordt het niet een vrijblijvend overleg, een 'praatclub' (praten zonder dat dat ooit iets oplevert)?

ad a. De eerste vraag is al beantwoord door de synode: "Het is geen kerkelijke zaak om over allerlei ethische onderwerpen door deputaten standpunten te laten ontwikkelen in overleg met andere kerkgenootschappen en christelijke groeperingen. Wel is het een kerkelijke zaak om in het kader van het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid de geestelijke ontwikkelingen in verwante gemeenschappen goed te peilen en daarbij de eigen gemeenschap door anderen te laten bevragen" (grond 2.2).

ad b. Om de tweede vraag te kunnen beantwoorden heb je een doelstelling nodig. Die hebben we hierboven voorgesteld: dat willen we bereiken door middel van zo'n overlegorgaan.

Kunnen we dat ook bereiken met zo'n overleg? Wij denken dat van alle vier onderdelen van de voorgestelde doelstelling geldt dat het in principe mogelijk is om die te bereiken door middel van zo'n overleg. Het zal duidelijk zijn dat dat niet betekent dat je bij voorbaat mag verwachten

dat je al die vier doelstellingen ook inderdaad realiseert. Het is een opklimmende reeks: de eerste doelstelling is het minst moeilijk te realiseren, de tweede iets moeilijker, enzovoort. Zo'n gelede doelstelling betekent ondertussen dat het overleg niet als mislukt hoeft te worden beschouwd als de laatste of de twee laatste doelen niet zijn behaald, of zelfs als slechts het eerste doel is bereikt: bemoedigen en opscherpen.

Wordt het niet een *vrijblijvend* overleg? We denken dat dat risico reëel is. We denken dat die vrijblijvendheid kan worden voorkomen (1) doordat je duidelijke doelstellingen hebt, aan de hand waarvan je het overleg ingaat, en ook achteraf de uitkomsten van het overleg evalueert, en (2) doordat je het overleg termineert: een overlegorgaan zou niet voor onbepaalde tijd moeten worden ingesteld, maar voor een bepaalde tijd, bij voorbeeld voor vijf of voor tien jaar.

Kortom: na een van tevoren vastgestelde periode evalueer je aan de hand van de doelstellingen in hoeverre die doelen bereikt zijn, en of het zin heeft om het overleg voor een volgende periode voort te zetten.

In verband met het gevaar van vrijblijvendheid wordt wel verwezen naar het COGG (b.v. door DKE in hun rapport aan Leusden, blz. 48): dat is ook zo'n vrijblijvende club. We denken dat de vrijblijvendheid van het COGG een structurele oorzaak heeft: de officiële aanwezigheid van de GKN, kerken waar de vrijzinnigheid een legitieme plaats heeft (zie beneden, Aanhangsel). Wanneer een interkerkelijk overlegorgaan geen plaats geeft aan kerken waar de vrijzinnigheid is toegelaten, wordt voorkomen dat zo'n overleg om die reden structureel vrijblijvend zal zijn.

Hoe verder?

Op 21-01-2000 is bovenstaande notitie door DKE besproken en aangenomen. Over opzet, organisatie, deelnemers, te bespreken onderwerpen, etc., is ook gesproken.

Op dit moment is het nog niet zo ver om dit verder te concretiseren. Dat houdt verband met de hieronder genoemde overwegingen over het COGG. Deze zijn als aanhangsel aan de notitie toegevoegd en door DKE aanvaard.

4.2.2 Overwegingen over het COGG

Als DKE ontvingen we een brief van het COGG, gedateerd 31 oktober(!) 1999, waarin wordt verzocht om een open gesprek, vóór wij stappen zouden ondernemen om te komen tot een (afzonderlijk) overlegorgaan.

Deze brief stelt ons voor de vraag of de GKV niet zouden kunnen/moeten participeren in het COGG. Zouden de doelstellingen van een overlegorgaan (zie boven) gerealiseerd kunnen worden binnen het al bestaande kader van dat COGG?

Wie doen er mee aan het COGG? Het COGG is een platform met deelnemers uit de meeste kerkgemeenschappen van gereformeerde signatuur. De GKN, de CGK¹ en de NGK zijn officieel vertegenwoordigd (d.w.z.: de personen die deelnemen aan het COGG zijn officieel afgevaardigd door de synodes van hun kerken). Verder zijn er deelnemers vanuit de Gereformeerde Bond en vanuit de Confessionele Vereniging, beide binnen de Hervormde Kerk. De deelnemers

¹ De GS Haarlem-Noord van de CGK besloot deputaten op te dragen "vooralnog te blijven participeren in het COGG" en "aan de volgende generale synode een voorstel te doen inzake de vraag of de participatie in het COGG zal worden voortgezet" (Besluitenboekje GS CGK Haarlem-Noord 1998, blz. 37).

vanuit deze groeperingen zijn niet afgevaardigd door de synode van de Hervormde Kerk, maar door de hoofdbesturen van hun organisaties. Tenslotte is er een enkele deelnemer à titre personnel vanuit de Gereformeerde Gemeenten, en was er in het verleden ook vanuit de GKV een enkele deelnemer à titre personnel.

Deelname aan het COGG is aan de orde geweest tijdens de generale synode van Berkel 1996. Daar is besloten “niet te voldoen aan het verzoek van het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte (COGG) een officiële afvaardiging naar dit orgaan aan te wijzen” (Berkel, art. 83 besluit 1.3).

Als grond werd aangevoerd: “het COGG kan, in zijn huidige vorm, niet wezenlijk bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid, zoals door deputaten aangetoond is” (grond 3).

Deputaten hadden dat aangetoond door middel van de volgende zinnen: “Opmerkelijk is dat de synodaal Gereformeerde Kerken erkend worden als kerken die aan te spreken zijn ‘op de basis van Gods Woord en de Drie Formulieren van Eenheid’ (Statuten, art. 2). Het hoeft geen betoog dat deze kerken officieel afscheid hebben genomen van de betrouwbaarheid van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften. Ook ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken geldt wat in ons rapport aan uw vergadering is opgemerkt over de te grote tolerantie in deze kerken inzake Schrift, belijdenis en kerkorde.” (uit: Aanvullend rapport aan Berkel 1996, hfd IV.2).

Is daarmee de vraag waarvoor de brief van het COGG ons stelt, beantwoord? Niet direct, denken wij.

Berkel 1996 heeft deelname aan het COGG afgewezen omdat het COGG niet wezenlijk kan bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid. De bedoeling van een overlegorgaan waarover wij een advies aan de volgende synode moeten uitbrengen, is niet alleen het zoeken naar wegen tot kerkelijke eenheid, maar ook om juist over andere zaken dan ‘kerkelijke eenheid’ te kunnen praten met andere kerkgemeenschappen (zie boven, sub ‘doel’). Berkel stelde vast dat het COGG niet wezenlijk kan bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid.

De vraag die overblijft is: is het COGG ook ongeschikt om over andere zaken dan ‘kerkelijke eenheid’ te praten met andere kerkgemeenschappen? Of is het COGG een geschikt platform om elkaar te bemoedigen en op te scherpen om in onze tijd gereformeerd te zijn; om op deze manier het onderling begrip en vertrouwen te versterken, en zo te voorkomen dat gereformeerde belijders verder uit elkaar groeien en zo mogelijk een basis te leggen voor samsprekingen met het oog op kerkelijke eenheid (de doelstellingen voor een interkerkelijk overleg zoals we die hierboven voorstelden)?

Wij denken dat het niet op voorhand uitgesloten is dat die doelstellingen nagestreefd zouden kunnen worden in het kader van het COGG.²

Of dat ook werkelijk kan, hangt voor een belangrijk deel af van de vraag wie er deelnemen aan het COGG. Het bezwaar van Berkel 1996 tegen het COGG was dat daarin wordt deelgenomen door de synodaal Gereformeerde Kerken, terwijl streven naar kerkelijke eenheid met die kerken op dit moment niet aan de orde is: de verschillen zijn veel te groot en te fundamenteel. Dat geldt ook – zij het in mindere mate – voor de deelname van de Nederlands Gereformeerde Kerken: Berkel stelde vast dat er in deze kerken een te grote tolerantie is inzake Schrift, belijdenis en kerkorde.

Die bezwaren tegen de GKN en de NGK golden voor een overlegorgaan dat gericht was op kerkelijke eenheid. De vraag is: gelden deze bezwaren tegen de GKN en de NGK ook als het gaat om een over-

² We formuleren wat terughoudend omdat we op het moment dat we dit schrijven niet de beschikking hebben over de officiële papieren (statuten etc.) van het COGG. We gaan af op wat we weten van de praktijk van het functioneren van het COGG.

legorgaan dat niet (alleen) gericht is op kerkelijke eenheid, maar (ook) op het bespreken van andere zaken dan kerkelijke eenheid?

Wat betreft de NGK lijken die bezwaren in dat geval niet op te gaan. Het deputatenrapport aan Leusden, en Leusden zelf, noemden de NGK nadrukkelijk als kandidaat voor zo'n overleg, ondanks het feit dat een gesprek richting kerkelijke eenwording momenteel niet aan de orde is. Wij denken dat dat terecht is.

Wat betreft de GKN ligt dat anders. We zeggen het onze voorgangers na: "Het hoeft geen betoog dat deze kerken officieel afscheid hebben genomen van de betrouwbaarheid van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften." Het lijkt ons niet aan de orde om met de GKN, zoals die kerken er momenteel uitzien, te overleggen om zo het onderling begrip en vertrouwen te versterken, en zo te voorkomen dat gereformeerde belijders uit elkaar groeien en een basis te leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid (opnieuw: de doelstellingen voor een interkerkelijk overleg zoals we die hierboven voorstelden).

Omdat het niet zinvol is om met de GKN in contact te treden met het oog op die doelen lijkt ons deelname van de GKV aan het COGG op dit moment nog steeds niet zinvol. De aanwezigheid van de GKN maakt overleg in het kader van het COGG per definitie vrijblijvend (hoewel er incidenteel wel degelijk dingen kunnen worden bereikt, en ontwikkelingen kunnen worden beïnvloed).

De situatie zou anders zijn als 'verontruste' synodaal-gereformeerde deelnemers aan het COGG niet zouden zijn afgevaardigd door hun synode (en dus de GKN vertegenwoordigen), maar door bijvoorbeeld het Gereformeerd Confessioneel Beraad. In dat geval zou de positie van de synodaal-gereformeerde deelnemers dezelfde zijn als die van de hervormde Gereformeerde Bonders. Zo'n statuswijziging van synodaal-gereformeerde leden zou als gevolg hebben dat het COGG niet meer per definitie vrijblijvend van karakter is.

Onze conclusies:

1. Het COGG zou op zichzelf een orgaan kunnen zijn dat geschikt is om de doelstellingen na te streven zoals wij die hierboven hebben geformuleerd.
2. Het feit dat de GKN officieel in dat orgaan participeren verhindert dat echter, omdat die deelname aan het COGG structureel een vrijblijvend karakter geeft.
3. Statuswijziging van de synodaal-gereformeerde deelnemers (van vertegenwoordigers van de GKN náár vertegenwoordigers bij voorbeeld van het Gereformeerd Confessioneel Beraad) zou het COGG bevrijden van z'n structureel vrijblijvende karakter, en deelname van de GKV in principe mogelijk maken.
4. Het COGG vraagt ons om een open gesprek. Wij menen dat we dat gesprek moeten aangaan, al was het alleen maar om onnodige irritatie zo veel mogelijk te voorkomen en duidelijk uit te leggen waarom de GKV menen dat het COGG in z'n huidige samenstelling niet geschikt is om de doelstellingen te realiseren die de GKV voor ogen staan als het gaat om een interkerkelijk overlegorgaan. Misschien kan in dat gesprek de positie (status) van de synodaal-gereformeerde deelnemers aan de orde komen.

4.2.3 Gesprek met COGG-Bestuur

Op 28 maart 2000 vond het voorgestelde gesprek plaats tussen DKE GKV en het bestuur van het COGG.

Namens DKE zijn de vastgestelde doelstellingen voor een interkerkelijk overlegorgaan aan het COGG-bestuur toegelicht. Nadrukkelijk kwam het punt van de vrijblijvendheid aan de orde.

Het COGG kwam zelf met het idee om het Confessioneel Gereformeerd Beraad (CGB) in het COGG op te nemen in plaats van een officiële vertegenwoordiging van de Gereformeerde Kerken in Nederland (de 'synodaal-gereformeerde kerken'). Wij hebben geantwoord dat, als het CGB de plaats van de officiële afvaardiging namens de GKN (syn.) zou innemen, deelname van de GKV aan het COGG bespreekbaar zou zijn.

Wel zullen we dan verder gesprek moeten aangaan over het vrijblijvende karakter van het COGG, en bespreken hoe die vrijblijvendheid voorkomen kan worden.

Verdere ontwikkelingen

Het COGG besloot op 06-06-2000 een gesprek aan te gaan met het moderamen van de synode van de GKN (syn.) naar aanleiding van de kwestie-Den Heijer. In dat gesprek wilde men aan het moderamen meedelen, dat het COGG de deelname van de GKN (syn.) aan het COGG niet langer wenste te continueren en in plaats van de GKN (syn.) het CGB als lid wilde toelaten. DKE stelden vast, dat wanneer dit voorstel in het COGG aangenomen en de samenstelling aldus gewijzigd zou worden, onze bezwaren tegen het COGG voor een belangrijk deel zouden komen te vervallen en de mogelijkheid van deelname door de GKV een stap dichterbij zou komen.

Het (eerste) gesprek tussen COGG en het moderamen van de synode van de GKN (syn.) vond op 04-10-2000 plaats. Het COGG-bestuur zei hoopvol gestemd te zijn over het vervolg, maar sprak tevens uit dat de afhandeling van de bezwaren door de GKN-synode en de bespreking van het rapport over de christologie door de triosynode eerst afgewacht zouden moeten worden. Ook gaf men aan, dat men deelname van de GKV zeer op prijs zou stellen ("Wij hebben u hard nodig").

Op 07-06-2001 heeft het bestuur van het COGG zich verder beraden op de positie van de GKN (syn.). Hierover rapporteerde men ons, dat men er tijdens dit beraad nog niet uit is gekomen. De behandeling van de revisieverzoeken door de GKN-synode is besproken, maar het rapport over de christologie nog niet. Dat moet eerst gebeuren, voordat men beslist over de positie van de GKN (syn.).

4.2.3 Stand van zaken

Bij het afsluiten van dit rapport kunnen we over de verdere uitkomst van de ontwikkelingen in het COGG nog niets zeggen. Daarom hebben DKE besloten om de verdere uitwerking van de opdracht van de generale synode van Leusden '99 om (de mogelijkheden van het opzetten van) een interkerkelijk overlegorgaan te onderzoeken even te parkeren. Wel zijn de contacten met het COGG geëvalueerd en enkele voorlopige aanbevelingen geformuleerd, voor als de hoofdbezwaren tegen deelname in het COGG daadwerkelijk zullen wegvallen. Wij hopen hierop en bidden ervoor.

---

5 – De algemene opdrachten

5.1 Instructies

De Generale Synode Leusden 1999 gaf de benoemde deputaten voor Kerkelijke eenheid de volgende algemene instructies:

5.1.1 Acta, artikel 86, besluit 5

deputaten op te dragen om in goed contact met de plaatselijke kerken de kerkelijke eenheid te bevorderen door:

- a. de beschikbare en relevante informatie met betrekking tot de landelijke samensprekingen tijdig aan de kerken toe te zenden;
- b. informatie te verzamelen over de plaatselijke samensprekingen en de ontwikkelingen daarin;
- c. zich nader te bezinnen op de verhouding tussen plaatselijke en landelijke samensprekingen in de praktijk;
- d. plaatselijke kerken te stimuleren om aan het proces van kerkelijke eenheid actief bij te dragen;
- e. op informatie uit de kerken te reageren wanneer daar gezien de uitspraken van de generale synoden reden voor is;
- f. desgevraagd kerken te adviseren bij het werken aan kerkelijke eenheid;
- g. wanneer daar reden en ruimte voor is, één of meer bijeenkomsten te beleggen om het onder a – d genoemde nadere uitwerking te geven.

5.1.2 Acta, artikel 86, besluit 2, de verandering in de zesde ‘regel van Berkel’

onder wezenlijke beleidsbeslissingen worden in ieder geval gerekend:

- het wederzijds erkennen als ware kerk;
- het besluit tot voorgaan in elkaars diensten (inclusief gecombineerde erediensten);
- het toelaten van elkaars leden aan het avondmaal (inclusief gezamenlijke avondmaalsvieringen).

De classis zal onder meer nagaan of gehandeld is volgens deze regels en van het resultaat de deputaten Kerkelijke Eenheid op de hoogte stellen;

5.1.3 Acta, artikel 88, Besluit 2

nieuw te benoemen deputaten op te dragen:

1. de kerken op te roepen om in de eredienst op de zondag van of na 31 oktober aandacht te geven aan voorbede voor de kerkelijke eenheid;

2. voor hun werk uitgaven te doen van ten hoogste *f* 13.000,- voor het jaar 2000, *f* 13.500,- voor het jaar 2001 en *f* 14.000,- voor het jaar 2002, inclusief rapportkosten, en met dien verstande dat binnen de periode verschoven mag worden;
3. het rapport van hun werkzaamheden ook toe te sturen aan de kerken minstens een half jaar voor het begin van de volgende generale synode.

De eerste serie opdrachten staan vermeld in § 5.2 en ten aanzien van de conferentie in § 5.5. Aan de classisopdracht wordt in § 5.3 aandacht besteed. De gebedsbrieven worden in § 5.4 gerapporteerd. De financiën worden door de quaestor gerapporteerd. Dit verslag dient om aan Acta 88.3.3 te voldoen, al is een vervolgverslag nodig en ingepland.

Het hoofdstuk wordt besloten met concept-besluiten.

5.2 Het bevorderen van plaatselijke Kerkelijke Eenheid

De kerken zijn geïnformeerd over het belang van plaatselijke kerkelijke eenheid door:

- de oproepen tot gebed rond Hervormingsdag
- de gehouden conferentie
- persberichten
- deelname aan de internetsite van de GKV
- op verzoek deel te nemen aan spreekbeurten

Overwogen is ook om een aanvulling op het boekje *Werken aan Eenheid* te maken. Uiteindelijk is dat niet gedaan; wel is door de CGK-sectie bij hun schrijven informatie gevoegd die als aanvulling op dat boekje kan dienen (zie bijlage 2.I).

Informatie over de activiteiten binnen de plaatselijke kerken is alleen door de CGK-sectie actief verzameld (zie bijlage 2.II en de bespreking in § 2.3.1). Een separate enquête over de contacten met de NGK is niet gehouden.

De bezinning op de plaatselijke praktijk heeft anders dan op de conferentie en de evaluatie daarvan, niet in algemene zin plaatsgevonden.

De stimulering van de plaatselijke kerken is vooral door de CGK-sectie opgepakt. Uiteraard hadden de conferentie en de gebedsbrieven ook dat doel.

Er zijn geen separate acties ondernomen om op informatie uit bijvoorbeeld kerkbladen te reageren. Wel zijn er incidenteel door deputaten telefonisch adviezen verstrekt.

Een drietal kerken heeft advies over hun plaatselijke situatie gevraagd en gekregen:

- Enkhuizen, over verregaande samenwerking met de CGK;
- Wageningen, over mogelijke activiteiten in de verkennende contacten met de NGK;
- Apeldoorn, over de mogelijkheden voor contact met de CGK die sterke banden met de NGK heeft.

Verder is er van IJmuiden informatie ontvangen over een aan de classis Alkmaar/Haarlem overgelegd beleidsplan met onder andere kanselruil met de CGK.

Er is een conferentie belegd (zie hierna). Daarnaast heeft de CGK-sectie een predikantenconferentie belegd (zie § 2.4.2) en een miniconferentie met kanselruilgemeentes (zie § 2.4.1).

5.3 Contacten met de classes

Van drie classes werd schriftelijk informatie ontvangen conform de nieuwe beleidslijn van de GS:

- Zwolle (re Hasselt, toestemming kanselruil met de CGK);
- Alkmaar/Haarlem (re Enkhuizen, toestemming gezamenlijke diensten met CGK);
- Warffum (re erkenning CGK te Ulrum).

Uit andere bronnen blijkt evenwel dat in meerdere classes beleidsbeslissingen van kerken besproken en mogelijk gehonoreerd worden. Het valt evenwel buiten de opdracht en mogelijkheden van DKE om de informatieverplichting van de classes te controleren.

5.4 Voorbeden in de kerken

In de verslagperiode werd driemaal voorafgaand aan Hervormingsdag een brief aan de kerken gestuurd met een oproep tot gebed. In 1998 werd dit gedaan ondanks de korte tijd tussen het benoemen van deputaten door de synode en Hervormingsdag. De uitvoering van de opdracht toen gaf deputaten de gelegenheid om tevens de kerken vroegtijdig een stimulans te geven om aan plaatselijke eenheid aandacht te geven.

Overwogen is om de gebedsbrieven samen met de CGK en de NGK uit te sturen. Uiteindelijk is er na overleg met de CGK voor gekozen om dat niet te doen; het zou de schijn wekken, dat de samenwerking met de NGK gewoon doorgaat, terwijl er door de synodes van de CGK en de GKV juist de basis van de landelijke samenwerking met de NGK ter discussie is gesteld.

De gebedsbrieven worden in overleg met de CGK-deputaten opgesteld. De NGK wordt geïnformeerd over de gebedsbrieven.

Deputaten zijn van mening dat met het Gereformeerd Appel afstemming over de datum van een landelijke gebedsdag voor de kerken nuttig zou zijn. Overleg met deze organisatie is in voorbereiding.

5.5 De conferentie ‘Werken aan Eenheid II’

5.5.1 Achtergrond en organisatie

Als vervolg op een in november 1997 gehouden conferentie te Bunschoten hebben deputaten op zaterdag 21 april 2001 een conferentie belegd te Amersfoort ‘Werken aan eenheid II’. De conferentie werd gehouden in een schoolgebouw van de Gereformeerde Scholengemeenschap Guido de Brès.

In overeenstemming met de opdracht van de Generale Synode Leusden was het doel van de conferentie het bevorderen van kerkelijke eenheid door:

- het geven en uitwisselen van informatie over landelijke en plaatselijke ontwikkelingen,
- gezamenlijke bezinning op de voortgang van het proces van eenwording.

Nadrukkelijk zijn alle kerken voor deze conferentie uitgenodigd om één of twee afgevaardigden te zenden, ook die kerken die (nog) geen samensprekingen hebben. Er waren ruim 200 aanwezigen uit ongeveer 120 kerken.

5.5.2 Het verloop van de conferentie

De conferentie werd geopend door de voorzitter van DKE, ds. M.H. Sliggers.

Zowel 's morgens als 's middags vond een plenaire sessie plaats gevolgd door een opsplitsing in een zestal workshops.

In de plenaire sessies zijn korte referaten (meestal gevolgd door een korte bespreking) gehouden over de volgende onderwerpen:

- Verhouding tussen plaatselijk/landelijk m.b.t. de contacten met de CGK en de NGK (ds. A. J. van Zuijlekom)
- Functionering van de contacten met de NGK in de praktijk (ds. H.J. Messelink)
- Ontwikkelingen in de samensprekingen met de CGK (prof. dr. B. Kamphuis)
- Informatie over het werk van deputaten in het algemeen en de interkerkelijke contacten in het bijzonder (ds. H. ten Brinke)

In twee maal zes workshops zijn de volgende onderwerpen besproken:

- Federatie (ds. H.J.J. Feenstra en ds. R van der Wolf)
- Knelpunten in kerken waar met CGK en met NGK contacten zijn (ds. E.L. van 't Foort)
- Omgang met weerstanden in de gemeente (ds. M. Wielhouwer en ds. B. van Zuijlekom)
- Verdere stappen na kanselruil (ds. T. Dijkema)
- Contacten met CGK-NGK samenwerkingsgemeenten (B. Siepel)
- Plaatselijke relatie met NGK en perspectieven (K. Mulder)

De workshopleiders gaven een korte inleiding en leidden vervolgens de discussie aan de hand van een hand-out.

De conferentie werd afgesloten met een kort plenair gedeelte waarin verslag werd gedaan van de besprekingen in de workshops. Dit plenair gedeelte werd evenals de plenaire middagsessie geleid door ds. B. van Zuijlekom, omdat ds. M.H. Sliggers op de tegelijk gehouden Landelijke Vergadering van de NGK werd verwacht.

Van de conferentie is een verslag gemaakt door ds. P. Houtman. Dit verslag is na afloop naar alle kerken gezonden en nu als Bijlage 5.I toegevoegd.

5.5.3 Evaluatie

Het was een prima conferentie. De keuze die deputaten gemaakt hebben om in het programma veel tijd in te bouwen voor workshops, bleek een goede greep te zijn.

In groepen van ongeveer 30 personen kon uitvoerig van gedachten worden gewisseld over vragen die landelijk en plaatselijk vaak worden gesteld.

Het was voor deputaten bemoedigend en informatief veel te horen over wat er plaatselijk gebeurt en leeft en waar de knelpunten liggen. Voor de afgevaardigden uit de kerken was het belangrijk te horen hoe in zusterkerken aan eenheid wordt gewerkt en met vragen wordt omgegaan. Anders dan op de

vorige conferentie in 1997, was er weinig te merken van spanning tussen het werk van deputaten en de plaatselijke activiteiten. Deputaten hebben van veel deelnemers aan de conferentie vernomen dat ze het werk van deputaten en met name ook deze conferentie als stimulerend en ondersteunend hebben ervaren voor het werk op plaatselijk niveau.

Meermalen is de suggestie meegegeven om ook regionaal dit soort conferenties te houden, een wens die twee maanden eerder ook op de GKV-CGK-predikantenconferentie werd geuit.

Dankbaarheid was er voor de ontwikkeling in de samensprekingen met de CGK, die de laatste jaren in een stroomversnelling zijn gekomen. Het onderwerp ‘federatie’ kreeg veel belangstelling en op de gedachten die daarover door deputaten naar voren werden gebracht, kwam veel instemmende respons.

In de landelijke contacten met de NGK wordt van hart tot hart doorgesproken over de gevraagde duidelijkheid over de binding aan de belijdenis – die onduidelijkheid verhindert op landelijk niveau het starten van samensprekingen die gericht zijn op kerkelijke eenheid – en daarbij worden de verschillen duidelijk benoemd en als verdrietig ervaren. De conferentie gaf ds. M.H. Sliggers dan ook een oproep mee aan de Landelijke vergadering om ook van hun kant iets aan die verschillen te doen.

Op diverse plaatsen zijn er heel goede contacten met de NGK en de hoop is uitgesproken dat op plaatselijk niveau doorbraken bereikt worden, die de zaak ook landelijk weer in beweging krijgen.

Zowel in de contacten met de CGK, als met de NGK, plaatselijk en landelijk, is er sprake van een gegroeide wederzijdse bereidheid om naar elkaar te luisteren. En dat is belangrijk voor het verstevigen van de vertrouwensbasis.

Niet alleen het einddoel van de contacten, kerkelijke eenheid, is belangrijk. Ook als dat nog ver verwijderd is of zelfs niet haalbaar lijkt, is het de moeite waard door te gaan met gesprekken en elkaar van dienst te zijn met o.m. uitwisseling van informatie, ervaringen en inzichten, gezamenlijk bespreken van onderwerpen enz.

Tijdens en na de conferentie werd beseft dat we op weg naar eenheid niet alles tegelijk moeten willen en geduld met elkaar moeten hebben, zodat vertrouwen kan groeien. Het opbrengen van geduld is ook zeker noodzakelijk in verband met in de gemeenten levende weerstanden. Het goed doorspreken daarover vraagt tijd.

Niet wij kunnen de eenheid maken of plannen, we kunnen er geen tijdpad voor uitzetten.

De kerk is niet het bouwwerk dat wij optrekken en overeind moeten houden; het mag een geweldige rust en ontspanning geven te weten dat de kerk het bouwwerk van Christus is;

Hij is het fundament (1 Kor. 3:11), de levende steen en de hoeksteen en wij zijn geroepen ons als levende stenen te laten gebruiken en in metselen (1 Petr. 2).

5.6 Concept besluiten

De algemene opdrachten kunnen vrijwel ongewijzigd herhaald worden. Wel dient de relatie met de classes mogelijk versterkt te worden door de opdrachten uit te breiden tot de regio's (classes, particuliere synodes). Ten aanzien van de financiën kan in feite pas ter synode, na inventarisatie van de totale omvang aan opdrachten, iets gezegd worden; de bedragen zijn daarom nog niet ingevuld.

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 123.]

Bijlagen bij hoofdstuk 2

2.1 Brief aan de kerkenraden

Deputaten voor de eenheid van de Gereformeerde belijders in Nederland
van de Christelijke Gereformeerde Kerken

Secretaris:

ds. J. W. Schoonderwoerd

Lisztstraat 1

3144 KL Maassluis

Deputaten Kerkelijke Eenheid (sectie CGK)
van de Gereformeerde Kerken

Secretaris:

ds. P. Groenenberg

Lijsterlaan 14

3853 TC Ermelo

Aan:

kerkenraden van de Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

Datum: maart 2000

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

Als deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders, benoemd door de generale synode van Haarlem-Noord 1998 van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland en als deputaten kerkelijke eenheid (sectie CGK), benoemd door de generale synode van Leusden 1999 van de Gereformeerde Kerken in Nederland, richten wij ons tot u.

In de laatst gehouden generale synodes van beide kerken is uitvoerig gesproken over de eenheid van gereformeerde belijders in Nederland. In beide generaal synodale vergaderingen werd de noodzaak beleden om de eenheid te zoeken met allen die de naam van Christus in waarheid liefhebben. In beide synodale vergaderingen kon tevens met dankbaarheid worden geconstateerd dat er op de weg naar eenheid tussen beide kerken grote vorderingen konden worden gemaakt. Zonder voorbij te gaan aan de problemen die er zijn, kon met blijdschap vastgesteld worden dat er ten aanzien van belangrijke punten waarover verschil van inzicht is geweest, overeenstemming kon worden bereikt. Daarom werd in beide generaal synodale vergaderingen besloten om de samensprekingen met elkaar voort te zetten en waar mogelijk te intensiveren. Van beide zijden werden deputaatschappen benoemd die – zo mogen we zeggen – gelijkkluidende opdrachten hebben ontvangen.

Onderdeel van deze opdracht is om na te gaan op welke wijze de overeenstemming die landelijk bereikt kon worden ook op plaatselijk niveau gestalte kan krijgen. Het doel van deze brief is daarom driedig:

1. we willen graag stimuleren dat u kennis neemt van datgene waarover beide kerken op landelijk niveau overeenstemming hebben bereikt;
2. we willen u verzoeken deze zaken in de gemeente te brengen;
3. we willen – waar mogelijk – gezamenlijke plaatselijke samensprekingen over deze zaken stimuleren.

Wij doen dit in het diepe besef dat wij hiermee niet onze eigen zaak willen bepleiten. Wij weten dat de Heiland in de nacht waarin Hij werd overgeleverd, gebeden heeft voor de eenheid van allen die door het Woord der discipelen in Hem zouden geloven. In gehoorzaamheid aan Hem, de Koning van zijn duur gekochte kerk, willen we ons werk in afhankelijkheid van Hem doen. We beseffen daarbij dat, als de tot dankbaarheid stemmende synodale besluiten niet landen en geen vervolg krijgen in het leven van de plaatselijke kerken, zij hun uitwerking zullen missen. Daarom komen wij met de volgende drie vragen naar u toe.

Ad 1.

Heeft u kennis genomen van de rapporten die op de generale synodes gediend hebben en van de besluiten die door de generale synodes zijn genomen? Om een en ander nog eens op een rij te zetten, hebben we de besluiten die in beide kerken genomen zijn, als bijlage aan dit schrijven toegevoegd, alsmede een samenvatting van datgene wat in de verschillende rapporten is uitgesproken ten aanzien van de toe-eigening van het heil en de beschouwing van de gemeente. Mogelijk kan dit dienen om over deze zaken in uw raad nog eens met elkaar door te spreken. Wij spreken de verwachting uit dat u kennis neemt van de rapporten die terzake op beide synodes hebben gediend.

Ad 2.

Dringend willen we u verzoeken de zaken waarover wij schrijven in de gemeente te brengen. Allereerst in de gebeden in de samenkomsten van de gemeente des Heren. Alleen wanneer het gebed van de Heiland ons gebed wordt, zal er zegen van Hem hierover te verwachten zijn.

Vervolgens verzoeken wij u de gemeenteleden op de hoogte te stellen van die zaken waarover overeenstemming bereikt kon worden door de generale synodes. Op die wijze kan ongetwijfeld heel wat misverstand weggenomen worden. Dan zal ook in de huiselijke gebeden van de leden van de gemeente de zaak die ons bezig houdt, zijn plaats ontvangen.

Broeders, wellicht zult u in het u bezig houden met de zaken waarover op landelijk niveau overeenstemming kon worden bereikt, vragen tegenkomen. Er kunnen zomaar spanningen ontstaan; er kan zomaar wantrouwen te voorschijn komen. Laten we in dit verband nog het volgende mogen zeggen: de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken hebben beide haar eigen verleden en daarmee ook haar eigen ‘cultuur’ in het omgaan met problemen. Maar samen hebben wij door de werking van de Heilige Geest uit de hand van Christus het ene fundament ontvangen: het Woord van de apostelen en profeten waarvan Christus zelf de hoeksteen is; het goddelijke Woord dat wordt nagesproken in onze gereformeerde belijdenisgeschriften.

Onze beide generale synodes zijn tot de overtuiging gekomen dat de bereikte geestelijke overeenstemming gegrond is op het ene Woord van onze God, in de ons gegeven formulieren van eenheid. Daarom gaat dit appèl van de landelijke kerkverbanden tot u uit om op plaatselijk niveau op een geestelijke wijze aandacht te geven aan deze wezenlijke zaken.

Ad 3.

In het verlengde hiervan verzoeken wij u om waar mogelijk deze zaken ook in gezamenlijke plaatselijke samensprekingen aan de orde te stellen. We beseffen dat er plaatselijk behoorlijke verschillen kunnen zijn tussen de kerken, die in een aantal samensprekingen niet zomaar overbrugd zullen zijn. Onze ervaring is echter dat, waar er een hartelijke behoefte is de ander te zoeken in het besef voor Wie wij dat doen, er een toenadering kan zijn in het verstaan van elkaar en in het herkennen van elkaar.

Mogelijk zijn er in uw plaats al langere tijd samensprekingen. Mogelijk zijn er samensprekingen geweest die na kortere of langere tijd zijn gestopt.

We verzoeken u na te gaan in hoeverre datgene waarover op landelijk niveau overeenstemming kon worden bereikt, voldoende aan de orde is geweest. We denken met name aan de nota's over de toe-eigening des heils en de beschouwing van de gemeente.

We doen dit verzoek op basis van de opdracht die de generale synodes van beide kerken aan deputaten gaven, namelijk om na te gaan in hoeverre de bereikte overeenstemming plaatselijk gestalte krijgt.

Deputaten adviseren u om in gezamenlijke vergaderingen van de kerkenraden elkaars preken te bespreken en daarbij vooral aandacht te geven aan genoemde zaken.

Verder adviseren wij u verenigingen en/of bijbelkringen te stimuleren zo nu en dan gezamenlijke vergaderingen te houden waarbij vooral aandacht wordt gegeven aan die zaken waarover landelijk overeenstemming is bereikt.

U kunt ons dienen door iets van uw ervaring op dit punt aan ons door te geven zodat wij als deputaten in staat zijn onze opdracht uit te voeren.

Indien er nog geen plaatselijke samensprekingen geweest zijn, verzoeken wij u met een verwijzing naar wat wij hierboven schreven over het gebed van onze Heiland, een poging hiertoe te ondernemen. Indien u op enig punt hulp verlangt van de zijde van deputaten, zijn we bereid ondersteuning te bieden voorzover dat in ons vermogen ligt.

Van harte bevelen wij het bovenstaande in uw aandacht aan. Over ongeveer een jaar willen wij ons opnieuw tot u richten met de vraag in hoeverre een en ander metterdaad gestalte kon krijgen.

Broeders, laten wij allen de gemeente die aan onze zorgen is toevertrouwd, voorgaan in het gebed voor en het werk aan de eenheid van de kerk. Op de toonhoogte van het gebed van onze Here Jezus Christus in Johannes 17:21, met het grote doel: opdat de wereld zal zien en erkennen dat de Heiland leeft en door God gezonden werd tot behoud van zondaren.

Wij bidden u de leiding van de Heilige Geest toe in uw ambtelijke zorg voor de gemeente, in geloofsgehoorzaamheid aan de grote Herder van de kudde Gods.

Met een hartelijke broedergroet,

namens de Christelijke Gereformeerde deputaten
voor de eenheid van de gereformeerde belijders

namens Gereformeerde deputaten kerkelijke
eenheid (sectie CGK)

J. W. Maris, voorzitter

M. H. Sliggers, voorzitter

J. W. Schoonderwoerd, secr.

P. Groenberg, secr.

Bijlagen

Notitie over de toe-eigening van het heil

Besluit van de generale synode van Haarlem-Noord 1998

Besluit van de generale synode van Leusden 1999

2.1.1 Brief bijlage 1: De toe-eigening van het heil

Handreiking ten dienste van het gesprek over deze zaak tussen Christelijke Gereformeerden en Gereformeerden

Uitgangspunt

Uitgangspunt voor deze handreiking is de brochure over 'de toe-eigening des heils in de belijdenisgeschriften', door de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken van Groningen, 1992, aan de kerken aangeboden (Ambtelijk Contact 32, nr. 3, maart 1993, geciteerd als AC) en de nota over de toe-eigening van het heil 'Toe-eigening in het geding' die aanvaard is als bezinningsstuk door de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken van Berkel en Rodenrijs, 1996 (uitgegeven in Werken aan eenheid, Barneveld 1997, geciteerd als WE). Verwijzingen naar de belijdenisgeschriften zijn gedaan in de oude vertaling die in beide kerken geautoriseerd is; voor een vertaling in hedendaags Nederlands zij verwezen naar de vertaling van W. F. Dankbaar e.a. in De Nederlandse belijdenisgeschriften, 's-Gravenhage 1983 of naar de vertaling in het Gereformeerd Kerkboek.

1. Wat is toe-eigening?

Het gaat om de vraag hoe een mens deel krijgt en deel houdt aan het heil. Dat betreft dus de totaliteit van het geloofsleven (AC, par. 1). Omdat het om het heil van Christus gaat, is de toe-eigening ook te omschrijven als het werk van Christus, die ons door zijn Geest deel geeft aan Zichzelf en aan al zijn weldaden (WE, par. 2).

2. Wie eigent toe: de Heilige Geest of de gelovige?

We belijden, met NGB, art. 22, 35 en H.C. Zondag 23: *de gelovige eigent (zich) toe*. Het doopformulier benadrukt: *de Heilige Geest eigent ons toe* hetgeen wij in Christus hebben. Het gaat hier om twee elementen die voluit Bijbels zijn. De toe-eigening is enerzijds voluit het werk van de Heilige Geest (bijv. Joh. 16:15, 1 Kor. 2:13, Gal. 4:6, Ef. 2:8, 1 Joh. 4:2,10). Anderzijds is het ook voluit een zaak van menselijke keuze en volharding (bijv. Matt. 11:28, Ef. 6:10, Hebr. 12:1). Daarbij beseffen we dat, ook als de gelovige onderwerp is van de toe-eigening, het geloof altijd een geschenk blijft van de Heilige Geest. Het werk van Christus komt ons uiteindelijk alleen door de werking van de Heilige Geest ten goede (vgl. AC, par. 2 en WE, par. 3.4).

We zien deze twee aspecten als onlosmakelijk met elkaar verbonden. Bij het eenzijdig benadrukken van het werk van de Heilige Geest bestaat het gevaar van lijdelijkheid. Bij het eenzijdig benadrukken van het werk van de gelovige bestaat het gevaar van een verkeerd activisme.

Primair gaat het dus om een werk van de Heilige Geest (AC, par. 2). De Heilige Geest werkt echter altijd zo, dat een mens zelf in zijn werk wordt ingeschakeld (WE, par. 4).

3. Toerekening en toe-eigening

Bij de toe-eigening van het heil is te rekenen met het verband waarin dit werk van God staat. Het heil dat Christus verworven heeft, wordt door de Heilige Geest toegepast. Wat in Christus geschonken is,

zal door het geloof aangenomen moeten worden. Enerzijds is te spreken van verwerven, toerekenen, beloven en schenken. Daarnaast staat de werkelijkheid van toepassen, toe-eigenen, aannemen en deelachtig maken.

In Zond. 23 H.C. staat dat God mij de volkomen genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en *toerekent*, terwijl in het volgende antwoord gezegd wordt dat ik die genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus ... niet anders dan alleen door het geloof aannemen en mij *toe-eigenen* kan (AC, par. 3; WE, par. 4).

Het doopformulier spreekt van de verzegeling door de Zoon, dat 'Hij ons wast in zijn bloed van al onze zonden ... also dat wij van onze zonden bevrijd en rechtvaardig voor God *gerekend* worden'. Daarbij is er de belofte van de Heilige Geest, 'dat Hij in ons wonen en ons tot lidmaten van Christus heiligen wil, ons *toe-eigenend* hetgeen wij in Christus hebben ...'. Dat is niet hetzelfde.

Indien de verbondsbelofte niet langs de weg van persoonlijk geloof en bekering wordt aangenomen, hetgeen de Heilige Geest naar zijn belofte wil geven, komt het niet tot de verwerkelijking van de rijke belofte. Dan zal niet de verbondszegen, maar de verbondswraak het deel zijn van de kinderen des verbonds.

In dit verband is het goed er opmerkzaam op te maken dat er een verschil is tussen twee manieren waarop men zou kunnen spreken over 'kinderen van God'. In de Gereformeerde Kerken wordt bij de term 'kinderen van God' veelal gedacht aan alle 'kinderen van het verbond', namelijk de kinderen van gelovige ouders, die echt en voluit delen in de beloften van God. In de Christelijke Gereformeerde Kerken wordt de term 'kinderen van God' veelal in engere zin gebruikt, namelijk als 'die kinderen van het verbond, die langs de weg van geloof en bekering zich de beloften van het verbond hebben toegeëigend'.

Dat betekent echter niet dat hier een verschil in belijden naar voren komt, als we dezelfde term op twee manieren gebruiken. In verkondiging en pastoraat dienen alle kinderen van het verbond opgeroepen te worden werkzaam te zijn met de vaste beloften van God, zodat zij tot het leven met en vanuit de beloften komen. Dit proces heeft een duidelijk begin (wedergeboorte, bekering), maar is geen eenmalig gebeuren. Dit krijgt een vervolg in de dagelijkse bekering, die een levenslange strijd inhoudt. Vanuit het zondebesef zal telkens opnieuw de weg naar Christus gegaan moeten worden om vergeving te vragen en te ontvangen.

'Slechts in de weg van gelovige aanvaarding wordt wat wij in de belofte bezitten, ons persoonlijk deel' (WE, par. 7). 'Wat in de belofte geschonken is, worden wij door het geloof deelachtig' (AC, par. 3).

Mogelijk kan verhelderend zijn op dit punt een citaat te noemen dat J. van Genderen in zijn *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, blz. 495, van Calvijn aanhaalt:

"Calvijn sprak in tweeërlei zin van kinderen van God, zoals hij ook een tweeërlei verkiezing, een tweeërlei adoptie en een tweeërlei roeping Gods kende. Om het onderscheid aan te geven, gebruikte hij het schema: algemeen-bijzonder. Gelet op de roeping die tot hen komt, worden alle nakomelingen van Abraham voor kinderen van God gehouden. 'In het verborgen heiligdom worden echter geen anderen als kinderen van God beschouwd dan zij in wie de belofte door het geloof bevestigd is' (Calvijn in zijn commentaar op Gen. 17:7). De gelovigen zijn de echte kinderen van God".

4. De Heilige Geest werkt het geloof door het Woord en met het Woord

De Here geeft ons de belofte dat, waar zijn Woord klinkt, Hij ook bezig is met zijn Heilige Geest tot Christus te trekken. Waar het Woord is, daar is Christus en daar werkt Hij ook door zijn Geest (bijv.

Joh. 16:14, Rom. 10:17). We belijden dan ook met de H.C. Zondag 25 dat het geloof komt van de Heilige Geest die het geloof in onze harten werkt door de verkondiging van het Evangelie (vgl. 1 Kor. 1:21).

Dat wil niet zeggen dat onder het Woord zitten al genoeg is om behouden te worden. De Heilige Geest werkt niet in alle harten van hen die het Woord horen, het ware geloof. De Bijbel spreekt ook van een apart werk van de Heilige Geest in het openen van het hart, bijv. Hand. 16:14. De Geest werkt dus inderdaad niet alleen door het Woord, alsof dat werk daarin opgesloten is, maar ook met het Woord: waar het Woord opengaat, werkt Hij geloof en door dat geloof de overgave aan en de echte aandacht voor dat Woord.

Zo belijden we met D.L. III/IV, par. 11 en 12, dat de Heilige Geest bij de uitverkorenen het verstand en het hart opent ‘opdat zij recht zouden verstaan en onderscheiden die dingen die des Geestes Gods zijn’. Dat is geen zaak van een ‘aanrading’ alsof het dan nog ‘in de macht van de mens zou staan, wedergeboren te worden of niet wedergeboren te worden, bekeerd te worden of niet bekeerd te worden. Maar het is een gans bovennatuurlijke, een zeer krachtige en tegelijk zeer zoete, wonderlijke, verborgen en onuitsprekelijke werking, welke, naar het getuigenis der Schrift ... in haar kracht niet minder noch geringer is dan de schepping of de opwekking der doden’ (vgl. WE, par. 5 en AC, par. 4).

Hiermee worden twee standpunten afgewezen. Enerzijds het standpunt van de Dopersen die de Geest losmaken van het Woord. Dan wordt het ware werk van de Geest losgemaakt van de verkondiging van het Evangelie. Anderzijds wordt ook het standpunt van de Remonstranten afgewezen die stellen dat, als een mens onder de prediking gekomen is, het aan zijn vrije keuze ligt of hij tot geloof komt. Dat doet tekort aan de noodzaak dat de Heilige Geest met het gepredikte Woord doordringt tot in het diepst van de mens met zijn krachtige werking (D.L. III/IV, par. 11).

5. Prediking en gemeentebeschouwing

‘De rechte prediking is ook wat men wel noemt onderscheidende prediking’ (WE, par. 13). In de prediking zal de gemeente worden opgeroepen om te komen tot oprechte zelfbeproeving. Te denken valt aan de apostolische vermaning in 1 Kor. 10:1-5 (vgl. Openb. 2:5, 3:1). Het is bij uitstek in de verbondsgemeente dat de bediening van de verzoening plaats heeft, o.m. met de woorden ‘laat u met God verzoenen’ (2 Kor. 5:20).

Daarbij zal beseft dienen te worden dat de gemeente van Christus geen willekeurige groep personen is. De prediking zal uitgaan van de beloften van God voor zijn gemeente. ‘De rechte prediking zal allereerst verkondiging van Gods beloften moeten zijn. In het verbond komt de Here primair met zijn beloften tot ons (vgl. Gen. 17:7, Hand. 2:39). Het verbond heeft ‘twee delen’: belofte en eis. Maar dat betekent niet dat er een evenwicht van belofte en eis is! Met J. van Genderen is te spreken van een overwicht van de belofte (*Verbond en verkiezing*, 1983, p. 62). De eis wordt voorafgegaan en gevolgd, gedragen en omgeven door de belofte en ook de vervulling van de eis is inhoud van de belofte. De Dordtse Leerregels geven de stand van zaken uitnemend weer, wanneer zij zeggen dat de belofte van het Evangelie verkondigd moet worden met het bevel zich te bekeren en te geloven, D.L. II, par. 5’ (WE, par. 12).

Zonder geloof is een mens, ook al is hij lid van de gemeente, verwerpelijk. Het is in het Woord van God duidelijk dat elk verbondskind tot geloof zal moeten komen door de werking van de Heilige Geest. De vermaning tot zelfbeproeving, zoals die in 2 Kor. 13:5 staat, betreft niet alleen de ‘stand’ van het geloofsleven, maar ook de ‘staat’, d.w.z. de vraag of we door wedergeboorte een band van geloof aan de Here hebben gekregen; op de dag van Christus zal Hij verheerlijkt worden in zijn

heiligen, dat wil zeggen in allen die tot geloof gekomen zijn (2 Tess. 1:10, vgl. Hebr. 4:11, 6:4-8, 10:26-31, 12:16,17).

‘In de prediking zal ook aangewezen moeten worden dat het menselijk hart vele manieren kent om zich tegen het Evangelie te verzetten’. En wanneer het over deze kant van de prediking gaat, dient ook beseft te worden dat, wanneer de prediking op deze wijze het koninkrijk toesluit voor de ongelovigen en de huichelaars, dit niet betekent dat ‘de oprechte gelovigen de verkondiging van Gods toorn en het eeuwige oordeel wel kunnen missen. Heel de gemeente heeft deze verkondiging nodig’ (WE, par. 13, vgl. AC, par. 7).

6. De wedergeboorte

De wil om te geloven en het geloof zelf worden door de Heilige Geest in het hart gewerkt. D.L. III/IV, par. 11 en 12, spreken over de krachtige werking van de Heilige Geest die een dood mens levend maakt (vgl. bijv. Ez. 37:1-14, Joh. 3:3, 8, 1 Kor. 12:3). Bij dat levend maken hoort ook het begin van dat nieuwe leven. Dat wordt met nadruk gesteld tegenover de Remonstranten die stelden (en vandaag doen velen dat met hen), dat God de mogelijkheid tot het nieuwe leven in ons hart legt, terwijl wij dan (mede) uitmaken of we werkelijk herboren zullen worden.

Dit besef dat de Heilige Geest het nieuwe leven in het hart moet bewerken, maakt het echter niet noodzakelijk na te denken over het precieze tijdstip van de wedergeboorte, wanneer daar geen aanleiding toe is. Het zou ook niet goed zijn bij een dergelijk moment stil te blijven staan, indien er wel sprake is van een aanwijsbaar tijdstip, bijv. bij een krachtdadige bekering. In dat geval zou de bekering een menselijk houvast kunnen worden dat in de plaats komt te staan van de belofte van God, die het enige houvast is en blijft.

We belijden met het doopformulier dat onze kinderen in zonden ontvangen en geboren worden en daarom kinderen des toorns zijn, zodat zij in het rijk Gods niet kunnen komen, ‘tenzij zij van nieuws geboren worden’. In de prediking dient dit te worden aangewezen en in de huisbezoeken dient dit aan de orde te komen (WE, par. 7, AC, par. 5).

Dat betekent dat de wedergeboorte door ons niet in de kinderen van gelovige ouders wordt verondersteld. Als de D.L. in I, par. 17 troost bieden aan gelovige ouders van een kind dat in zijn of haar kindsheid uit dit leven weggenomen wordt, dan is dat niet op grond van een veronderstelde wedergeboorte. Deze kinderen zijn geheiligd in Christus ‘uit kracht van het genadeverbond, in hetwelk zij met hun ouderen begrepen zijn’, vgl. 1 Kor. 7:14. Voorzover bij het opgroeien reeds sprake is van ‘onderscheid der jaren’ zodat een keuze gemaakt kan worden, zullen de kinderen worden opgeroepen om te komen tot een persoonlijke aanvaarding van de beloften van het verbond. Tegelijk zal de kinderen gewezen worden op het werk van de Heilige Geest die het geloof schenkt. Deze is bij de doop aan hen beloofd. Daar mag door de kinderen op gepleit worden.

Bij twijfel over het persoonlijk delen in het heil dat door de Heilige Geest wordt toegeëigend, wordt in prediking en pastoraat met regelmaat gewezen op de vaste beloften van God. Daarin is altijd het houvast te vinden. Bij het komen tot een persoonlijke keuze voor de Here hoort dan ook het besef van wat de Here Jezus ons voorhoudt: ‘niet gij hebt Mij, maar Ik heb u uitverkoren’.

In dit verband belijden we met D.L. III/IV, par. 10, dat het alleen aan God toegeschreven kan worden, als iemand komt en zich bekeert, daar Hij het is die het geloof en de bekering schenkt. Tegelijk wordt in datzelfde artikel met nadruk op het middel gewezen van de bediening van het Evangelie, waardoor God de zijnen in de tijd ook krachtdadig roept.

Het is voor ons een troost en een zekerheid dat we vervolgens met D.L. V, par. 6 belijden: ‘want God, die rijk is in barmhartigheid, neemt, naar het onveranderlijk voornemen der verkiezing, den Heiligen

Geest van de zijnen, ook zelfs in het droevig vallen, niet geheel weg, en laat hen zo ver niet vervallen, dat zij van de genade der aanneming en van den staat der rechtvaardigmaking uitvallen ...?.

Deze kennis leidt niet tot lijdelijkheid. Integendeel, Paulus gebruikt voor het leven in het geloof het beeld van de renbaan. Dat beeld blijft voor Gods kinderen de tekening van het leven in het geloof.

7. Kenmerken van de toe-eigening

Als het gaat om de kenmerken van de toe-eigening, wordt gewezen op de vruchten van de verkiezing, die in D.L. I, par. 12 worden opgenoemd: het ware geloof in Christus, de kinderlijke vreze Gods, droefheid naar Gods wil over de zonde en honger en dorst naar de gerechtigheid. Voorts zijn er de vruchten van het geloof die ons in het geloof kunnen bevestigen (WE, par. 9, AC, par. 7, vgl. D.L. V, par. 10).

In de prediking dienen deze zaken op een positieve manier aan de orde te komen. In D.L. I, par. 16 wordt gewezen op verschillen in zekerheid tussen hen die zoeken in het geloof te leven. Zo wordt gesproken van hen die 'het levend geloof in Christus of het zeker vertrouwen des harten, den vrede der consciëntie, de betrachtting van de kinderlijke gehoorzaamheid, den roem in God door Christus, in zich nog niet krachtiglijk gevoelen', terwijl ze wel de middelen gebruiken waardoor God beloofd heeft deze dingen in ons te werken. Verder wordt gesproken over gelovigen 'die in de weg der godzaligheid en des geloofs zo ver nog niet kunnen komen, als zij wel wilden'. Daarmee wordt in de prediking rekening gehouden, in die zin dat zij worden aangespoord 'in het waarnemen der middelen vlijtig voort te gaan, naar den tijd van overvloediger genade vuriglijk te verlangen, en die met eerbiedigheid en ootmoedigheid te verwachten', daarbij wijzend op de barmhartige God, die immers heeft beloofd 'dat Hij de rokende vlaswiek niet zal uitblussen, en het gekrookte riet niet zal verbreken'.

Dat betekent dat twijfel dus niet slechts benaderd dient te worden als zonde, die wordt afgewezen, maar dat in prediking en pastoraat leiding gegeven wordt aan hen die twijfelen (AC, par. 7, WE, par. 8, vgl. D.L. V, par. 7). Ook hier kan een citaat van Calvijn helpen: 'Voorzeker, wanneer wij leren, dat het geloof zeker en onbekommerd moet zijn, stellen wij ons niet een zekerheid voor, die door geen enkele onbekommerdheid wordt aangevallen; ja veeleer zeggen wij, dat de gelovigen een voortdurende strijd hebben met hun eigen gebrek aan vertrouwen. Zover is het er vandaan, dat wij hun consciëntie in een kalme rust zouden plaatsen, die in 't geheel niet door enige beroering verbroken zou worden. Aan de andere kant echter ontkennen wij, dat, op welke wijze ze ook gekweld worden, ze afvallen en afwijken van dat vaste vertrouwen, dat ze aangaande Gods barmhartigheid hebben opgevat' (*Institutie* III, 2,17, geciteerd in WE, par. 8).

In dit verband kan gewezen worden op de drieslag ellende, verlossing en dankbaarheid. De bevindelijke kennis van alle drie deze elementen is en blijft voor het geloof en de beleving ervan van groot belang, zoals H.C. Zondag 1 duidelijk aangeeft.

Dat betekent niet, dat het hier zou gaan om drie stations die een mens achtereenvolgens dient te passeren. We mogen niet gaan 'systematiseren, of de indruk gaan wekken dat (een bepaalde mate van) zondekennis een voorwaarde is waaraan wij eerst moeten voldoen om tot Christus te (mogen) komen' (AC, par. 6). Toch blijft staan dat 'geloven in de Here Jezus (ook altijd) impliceert, dat men zich zondaar voor God weet en kennis heeft van eigen ellende... De Here Jezus kan ons niet noodzakelijk en dierbaar zijn, tenzij de Heilige Geest ons overtuigt van onze verlorenheid en onmacht ... Zondekennis behoort tot geloofskennis. Zij groeit dan ook naarmate we verder komen in het geloof' (WE, par. 10).

Daarom is de persoonlijke kennis van alle drie deze elementen blijvend aandachtspunt in prediking en pastoraat.

2.1.2 Brief bijlage 2: Besluit van de synode van Haarlem-Noord 1998

De generale synode

overwegende

- a. dat deputaten vermelden dat zij bij de uitvoering van de hun verleende opdrachten in de samensprekingen met de deputaten GKV vorderingen hebben gemaakt;
- b. dat deputaten GKV aandringen op het geven van duidelijkheid ten opzichte van de positie van de samenwerkingsgemeenten;
- c. dat deputaten GKV er op aandringen dat onze kerken recht zullen doen aan de ware katholiciteit en dat dit betekent dat bepaalde in onze kerken bestaande situaties en gewoonten dienen te veranderen;
- d. dat deputaten GKV er op aandringen dat onze kerken duidelijkheid zullen verschaffen ten aanzien van de vragen betreffende de functionering van het Schriftgezag;
- e. dat er in de samensprekingen zaken aan de orde zijn gesteld waarop deputaten in dit stadium niet adequaat hebben kunnen reageren;

van oordeel

1. dat het verheugend is dat er ten aanzien van de toe-eigening des heils, de visie op het tweërlei kind-van-God zijn, de verhouding Woord en Geest, de gemeentebeschouwing overeenstemming is bereikt;
2. dat deputaten GKV er terecht op aandringen duidelijkheid te verschaffen ten opzichte van onze verhouding tot de NGK met het oog op de positie van de samenwerkingsgemeenten;
3. dat van de GKV verwacht mag worden dat zij begrip hebben voor situaties die op plaatselijk vlak zijn ontstaan in de contacten met de NGK en dat een antwoord op de daardoor ontstane vragen niet geforceerd mag worden;
4. dat bepaalde situaties en gewoonten in onze kerken inderdaad reden tot zorg geven en dat in het bestaan daarvan niet mag worden berust, maar dat grote voorzichtigheid noodzakelijk is bij het pogen om in deze zaken verandering aan te brengen;
5. dat met de eenheid die wij in eigen kerkverband ontvangen hebben zorgvuldig zal moeten worden omgegaan en dat die niet in gevaar mag komen bij het zoeken van eenheid met de GKV;
6. dat de vragen betreffende het functioneren van het Schriftgezag van groot belang zijn en daarom aan de orde dienen te komen;
7. dat het gewenst is dat de gedane suggesties door de deputaten GKV inzake de functionering van de bereikte overeenstemming nader overweging ontvangen;
8. dat het gewenst is dat de gedane suggesties met betrekking tot een eventuele federatie van kerken zoals bedoeld door de deputaten GKV nader overweging verdienen;

spreekt uit

1. dat de gesprekken met de deputaten GKV op basis van de bereikte punten van overeenstemming dienen te worden voortgezet, waarbij met name het genoemde onder 'van oordeel' 2 t/m 7 aan de orde dient te komen;
2. dat de opdracht van de generale synode 1995 om aandacht te geven aan de vraag hoe datgene waarover deputaten overeenstemming hebben bereikt in de praktijk gestalte krijgt, nader dient te worden uitgevoerd, waarbij

1. het noodzakelijk zal zijn dat dit onderzoek beide kerkverbanden zal betreffen;
2. de met het oog op de uitvoering van deze opdracht door deputaten GKV gedane suggesties nader onderzoek verdienen;
3. dat deputaten zullen overwegen op welke wijze de bereikte overeenstemming gestalte kan worden gegeven in het contact met de plaatselijke GKV-kerk met inachtneming van o.a. de volgende gespreksonderwerpen: de nota's over de toe-eigening des heils; bespreking van gehouden preken van plaatselijke predikanten van beide kerkverbanden; van beschouwing van de gemeente; van de relatie met de NGK, wanneer deze aanwezig is – en daarover de plaatselijke kerken te informeren;

en besluit

1. de GKV te verzoeken deputaten te benoemen om het gesprek voort te zetten;
2. deputaten op te dragen het gesprek over de genoemde punten voort te zetten;
3. deputaten op te dragen na te gaan op welke wijze gestalte gegeven kan worden aan de bereikte overeenstemming op plaatselijk niveau en daarover de plaatselijke kerken te informeren;
4. deputaten te verzoeken zich nader te bezinnen op de vraag of een federatie van kerken aanbeveling verdient en op welke wijze deze vorm zou kunnen krijgen;
5. deputaten op te dragen aan de deputaten GKV te verzoeken een deel van de in uitspraak 3 bedoelde bezinning gezamenlijk te doen.

2.1.3 Brief bijlage 3: Besluit van de synode van Leusden 1999

Materiaal:

1. rapport van de deputaten voor kerkelijke eenheid; sectie: gesprek met Christelijke Gereformeerde Kerken (I);
2. aanvullend rapport van de deputaten kerkelijke eenheid;
3. brief van de Generale Synode der Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland te Haarlem-Noord 1998 dd. 12 januari 1999 met een korte toelichting op de onderdelen van het besluit dat ten aanzien van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) genomen is. Op een bijlage is dat besluit meegezonden; (zie het aanvullend rapport onder materiaal 2, waarbij in spreekt uit 1. de opsomming “2 t/m 7” gelezen moet worden als “2 t/m 8”);
4. brief van de kerk te Hilversum dd. 16 april 1999, waarin de raad bepleit dat de kerkelijke cultuur van de GKV en CGK door de besluitvorming van de synode naar elkaar toegebogen wordt. De raad beveelt aan om bij besluitvorming over eredienst, gezangen, formulieren, enz. rekening te houden met de CGK;
5. brief van de kerk te Maarssen/Breukelen dd. 10 maart 1999. De raad vraagt naar de zin van het vormen van een federatie van kerkverbanden. Gezien de gevonden overeenstemming kan het toch tot eenheid komen zonder de omweg van een federatie.

Besluit 1:

dankbaar voor de groeiende overeenstemming met de Christelijke Gereformeerde Kerken de weg naar kerkelijke eenheid te vervolgen.

Gronden:

1. op de weg tot kerkelijke eenheid is een nieuwe mijlpaal gepasseerd met het besluit van de Christelijke Gereformeerde Kerken in haar Generale Synode van Haarlem-Noord 1998. De synode
  - a. heeft de door wederzijdse deputaten bereikte overeenstemming inzake de toe-eigening des heils, de visie op het tweërlei kind van God zijn, de verhouding Woord en Geest en de gemeentebesouwing met instemming en blijdschap begroet;
  - b. deelt de zorg van onze kerken over bepaalde situaties en gewoonten in eigen kerkelijk samenleven; ze wil daarop aanspreekbaar zijn en met grote voorzichtigheid werken aan veranderingen;
  - c. acht de vragen over het functioneren van het Schriftgezag van dermate groot belang dat ze in het verdere gesprek aan de orde dienen te komen;
  - d. heeft vastgesteld dat het niet gelukt is in samensprekingen de verschillen met de Nederlands Gereformeerde Kerken weg te nemen en de belemmeringen op weg naar eenheid op te heffen. Op grond daarvan heeft de synode het pijnlijke besluit moeten nemen om de samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken in het kader van zoeken naar kerkelijke eenheid voorlopig te beëindigen. Van die principiële positiebepaling mogen we dankbaar kennis nemen, temeer omdat daar van onze kant al langer om werd gevraagd;
  - e. sprak uit dat aandacht gegeven moet worden aan de vraag hoe datgene waarover overeenstemming is bereikt in de beide kerkgemeenschappen gestalte krijgt;
  - f. wil meedenken over de vraag of het aanbeveling verdient met ons kerkverband tot een federatie te komen en zo ja op welke wijze deze federatie vorm zou kunnen krijgen;
2. op basis van de gevonden overeenstemming kunnen vervolgstappen gezet worden in het zoeken naar kerkelijke eenheid;
3. bij het vervolg dienen van onze kant in ieder geval de volgende zaken goede aandacht te krijgen:
  - a. het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken;
  - b. situaties en gewoonten in het kerkelijk leven van de Christelijke Gereformeerde Kerken die reden tot zorg geven, maar die zij wel met grote voorzichtigheid hopen te kunnen veranderen;
  - c. verschil in medewerking van onze eigen kerken bij het zoeken naar plaatselijke vereniging, waarbij naast bereidheid ook enerzijds overbezorgdheid en onzekerheid en anderzijds haast en onzorgvuldigheid een rol kunnen spelen;
  - d. het meedenken over de wenselijkheid en zo mogelijk het ontwikkelen van een eerste vormgeving van een federatie als tussenstadium onderweg naar vereniging;
4. de gesprekspunten, die de Christelijke Gereformeerde Kerken aangeven, vragen van onze kerken
  - a. er aan mee te werken dat de bereikte overeenstemming ook praktisch gestalte krijgt;
  - b. plaatselijk deel te nemen aan het proces van vereniging binnen het kader van de aanvaarde regels voor samensprekingen en met behulp van de handreikingen;

- c. met voorzichtigheid en geduld om te gaan met alle moeiten en strubbelingen die het voortgaand proces opleveren.

Besluit 2:

deputaten kerkelijke eenheid op te dragen om het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten om:

- a. wegen en middelen te zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren en gezamenlijk plaatselijke samensprekingen bevorderen met aandacht voor de verhouding kerkverband – plaatselijke kerk;
- b. gezamenlijk in beide kerkverbanden te bevorderen dat de bereikte overeenstemming ten aanzien van de toe-eigening des heils, de prediking en de beschouwing van de gemeente in de praktijk gestalte krijgt;
- c. aandacht te geven aan de verandering van situaties en gewoonten en het kerkelijk omgaan met publicaties die het Schriftgezag raken;
- d. een antwoord te vinden op de vraag of een landelijke federatie aanbeveling verdient en zo ja, de wijze waarop een federatie vorm kan krijgen;
- e. bijzondere aandacht te geven aan de problematiek van de relaties die er in plaatselijke kerken zijn met een plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk;
- f. zich er gezamenlijk op te beraden hoe het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken meer op elkaar afgestemd kunnen worden en zo nodig daarbij de desbetreffende deputaatschappen te betrekken.

Gronden:

1. de Generale Synode te Haarlem-Noord 1998 sprak uit dat deputaten met de deputaten van de GKV verder dienen te spreken over hoe de bereikte overeenstemming praktisch gestalte krijgt en kan worden gegeven;
2. gezamenlijk beraad is gewenst over de vraag hoe beide kerkgemeenschappen dichter naar elkaar toe kunnen groeien en hoe het beste gestalte gegeven kan worden aan meer eenheid, plaatselijk, regionaal en landelijk. Vanaf 1946 hebben onze kerken steeds de weg van contact gezocht om na te gaan, ‘wat ons vereenigt en wat ons nog verdeelt, en gezamenlijk middelen te beramen, die onder den zegen des Heeren kunnen leiden tot kerkelijk samenleven’ (Acta GS Groningen 1946, art. 88);
3. op allerlei gebied in binnen- en buitenland blijkt dat parallelle werkzaamheden in opdracht van de wederzijdse synoden meer op elkaar afgestemd (kunnen) worden;
4. ook de Christelijke Gereformeerde Kerken zien zich genoodzaakt om zich te bezinnen op plaatselijk ontstane situaties inzake de Nederlands Gereformeerde Kerken. Datzelfde geldt ook voor ons.

2.II Brief aan kerken over plaatselijke situatie

Deputaten voor de eenheid van de Gereformeerde belijders in Nederland
van de Christelijke Gereformeerde Kerken
Secretaris:
ds. J. W. Schoonderwoerd
Lisztstraat 1
3144 KL Maassluis
e-mail: jwschoonderwoerd@rdnet.nl

Deputaten Kerkelijke Eenheid (sectie CGK)
van de Gereformeerde Kerken
Secretaris:
ds. P. Groenenberg
Lijsterlaan 14
3853 TC Ermelo
e-mail: pgroenenberg@hetnet.nl

Aan:
kerkenraden van de Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

Datum: maart 2001

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

In maart 2000 ontving u van bovengenoemde deputaten een brief waarin deputaten hun dankbaarheid verwoordden over de bereikte overeenstemming over met name de toe-eigening van het heil en de gemeente-beschouwing. Een samenvatting van de overeenstemming was als bijlage bij die brief opgenomen.

Het doel van die brief was drieledig:

1. Stimuleren om kennis te nemen van datgene waarover op landelijk niveau overeenstemming was bereikt;
2. Verzoeken die zaken in de gemeente te brengen;
3. Stimuleren tot plaatselijke samensprekingen tussen de CGK en de GKV.

In het slot van genoemde brief gaven we aan dat we een jaar later opnieuw ons zouden richten tot de kerken met de vraag hoe een en ander metterdaad gestalte kon krijgen.
Die belofte maken we waar door middel van deze brief.

Deputaten stellen met dankbaarheid vast dat een aantal kerken al eigener beweging heeft gereageerd en deputaten op de hoogte gebracht heeft van de plaatselijke situatie. Zij hoeven op deze brief niet meer te reageren (het mag wel!).

De meeste kerken zullen echter wachten op de beloofde brief van deputaten.

Deputaten zouden van u binnen niet al te lange tijd (uiterlijk eind mei) – graag zouden we uw reacties nog willen meenemen in onze rapportage aan de beide synodes – graag een antwoord willen ontvangen op de volgende vragen:

1. Wat hebt u gedaan met de brief die deputaten in maart 2000 gestuurd hebben? Welke ‘acties’ zijn daaruit voortgekomen? Indien u de brief alleen voor kennisgeving hebt aangenomen, wat is daarvan de reden?
2. Hebt u uw gemeente laten kennis nemen van de brief en de bijlagen of hebt u de zaken op een andere wijze in de gemeente gebracht en zijn daar nog reacties op geweest? Als u de gemeente niet op de hoogte hebt gebracht, wat is daarvan de reden?
3. Indien er nog geen contact was tussen beide kerken, heeft de brief van deputaten dan een aanzet gegeven tot het leggen van contact?
4. Hebt u in uw samenspreking gebruik gemaakt van de brief en de bijlagen? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?
5. Hebt u op basis van wat u hoort in de gemeente enig idee of en hoe de zaak van de samenspreking tussen beide kerkgemeenschappen leeft bij de kerkleden?

U zou ons zeer dienen met uw antwoord op (een deel van) onze vragen.

De kerkenraden van de GKV kunnen hun reactie op deze brief toesturen aan de secretaris van deputaten Kerkelijke Eenheid (deputaten GKV), ds. P. Groenenberg en die van de CGK aan de secretaris van Deputaten voor de eenheid van Gereformeerde Belijders in Nederland van de CGK, ds. J.W. Schoonderwoerd. Hun adressen vindt u in het briefhoofd.

We bidden u de leiding van de Heilige Geest toe in uw ambtelijke zorg voor de gemeente, in geloofsgehoorzaamheid aan de grote Herder van de kudde Gods.

Met hartelijke broedergroet,

namens beide deputaatschappen,

P. Groenenberg (secr. sectie CGK)

2.III Brief aan deputaatschappen

Deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde Belijders in Nederland
van de Christelijke Gereformeerde Kerken

Secretaris:

ds. J. W. Schoonderwoerd

Lisztstraat 1

3144 KL Maassluis

Deputaten Kerkelijke Eenheid (sectie CGK)
van de Gereformeerde Kerken

Secretaris:

ds. P. Groenenberg

Lijsterlaan 14

3853 TC Ermelo

Aan:

deputaten, op het adres vermeld

Datum: september 2000

Geachte deputaten,

Deputaten voor de Eenheid van de Gereformeerde belijders van de Christelijke Gereformeerde Kerken en Deputaten Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerken (sectie CGK) richten zich tot u met een dringend verzoek.

Dat verzoek vloeit onder meer voort uit de opdracht die de deputaten van de Gereformeerde Kerken van hun synode hebben ontvangen, namelijk om zich samen met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken erop te beraden hoe het binnenlands en buitenlands beleid van beide kerken beter op elkaar afgestemd kunnen worden en zo nodig de desbetreffende deputaatschappen daarbij te betrekken.

Deputaten zijn tot de conclusie gekomen dat hun beraad niet goed tot z'n recht zal komen zonder uw hulp.

Daarom hebben zij een inventarisatie gemaakt van de deputaatschappen in beide kerkverbanden en vervolgens gekeken welke deputaatschappen – geheel of gedeeltelijk – werk verrichten op hetzelfde terrein. Zij hebben daarbij ook betrokken die organisaties/verenigingen in het ene kerkverband die zich bewegen op een terrein dat in het andere kerkverband betreden wordt door een generaal-synodaal deputaatschap.

Ons dringend verzoek aan u is contact te zoeken met het deputaatschap van de andere kerk, dat werkzaam is op het terrein waar u als deputaten ook werkzaam bent (zie daarvoor de bijlage voor wat betreft uw deputaatschap). Het mooiste zou zijn, als dat contact uitloopt op een gezamenlijke vergadering van beide deputaatschappen.

Een eventueel gesprek met elkaar als deputaatschappen is een gesprek in de verkennende fase: nagaan waar beide deputaatschappen mee bezig zijn en welke plannen ze hebben; elkaars werkwijze leren kennen.

Omdat het streven is in de toekomst te komen – waar mogelijk – tot een bepaalde vorm van samenwerking tussen de beide deputaatschappen – nadat de resp. synodes zich daarover hebben uitgesproken –, zou het goed zijn, als u samen met het andere deputaatschap zich bezint op de vraag of er een vorm van samenwerking mogelijk is en op welke punten (en op welke punten samenwerking problematisch zou zijn of zelfs onmogelijk).

Wij zouden het op prijs stellen, als wij – uiterlijk in februari 2001 – iets van u horen in de vorm van een terugrapportage. Ook als er geen contact geweest is met het deputaatschap van de andere kerk, horen we graag van u wat daarvan de oorzaak is.

De terugrapportage zou kunnen bestaan in

1. een weergave van de zaken die u besproken hebt;
2. een opsomming van zaken die in de toekomst nauwere samenwerking mogelijk/onmogelijk maken.

Deputaten zullen uw informatie gebruiken voor hun rapport en voorstellen aan de synodes van beide kerkverbanden.

Bij voorbaat zijn we u dankbaar, als u voor uw deel eraan meewerkt dat wij naar behoren kunnen werken aan onze opdracht ten dienste van het streven naar kerkelijke eenheid tussen de beide kerken.

We wensen u bij uw arbeid Gods onmisbare zegen toe.

Namens de gezamenlijke deputaten

P. Groenberg

2.III.1 Bijlage bij brief aan deputaatschappen

Deputaatschappen van de CGK en de GKV, die qua werkterrein raakvlakken hebben

CGK	Deputaten voor het beheer van de algemene kas tot steun aan de kerken ten behoeve van emeriti predikanten, predikantsweduwen en -wezen naar art. 13 KO Adres: ds. E.E. Slofstra, Zwarteweg 20, 2201 AC Noordwijk
GKV	Vereniging Samenwerking Emeritering (Geen generaal-synodale deputaten, maar een vereniging) Adres: Drs A. Veeffkind, Verzetstraat 1, 7451 DL Holten
CGK	Deputaten curatoren Theologische Universiteit Adres: ds. D. Quant, Dr. van der Knaaplaan 8, 2283 CX Rijswijk
CGK	Deputaten-financieel voor de Theologische Universiteit Adres: P.A.A.J. Hurkmans RA, Biesteweg 6, 3849 RD Hierden
GKV	Deputaten Curatoren Theologische Universiteit Adres: ds. J.W. van der Jagt, Henri Dunantstraat 5, 7721 HP Dalfsen
CGK	Deputaten studiefonds Adres: drs. D. Hol, Reysigerweg 6, 8017 HA Zwolle
GKV	Deputaten Studiefinanciering naar art. 19 KO Adres: ds. C. de Putter, Kleine Beer 38, 7904 LT Hoogeveen
CGK	Deputaten voor de buitenlandse zending Adres: p/a Landelijk Bureau, Postbus 334, 3900 AH Veenendaal
CGK	Deputaten voor de hulpverlening in binnen- en buitenland Adres: Deputaten Hulpverlening, Postbus 453, 3900 AL Veenendaal
GKV	Deputaten Zending & Hulpverlening Adres: P.W. Kwant, Buitenruststraat 28, 2271 Voorburg
CGK	Deputaten Evangelisatie Adres: ds. J.J. Lof, Luringstraat 39, 9591 BB Onstwedde
GKV	Deputaten Evangelisatie Adres: J. Koppelaar, Polre 5, 3332 RM Zwijndrecht
CGK	Deputaten radio- en televisiediensten Adres: ds. M. Groen, Aubadestraat 24, 7323 LB Apeldoorn
GKV	Deputaten Radio- en Televisie-uitzending van Kerkdiensten Adres: ds. H.J. Siegers, Waterhoen 10, 7731 LK Ommen
CGK	Deputaten geestelijke verzorging militairen Adres: ds. M. Oppenhuizen, 't Mensink 33, 7433 CB Schalkhaar
GKV	Deputaten Geestelijke Verzorging Militairen Adres: T. Damstra, De Meent 54, 8061 BZ Hasselt
CGK	Deputaten algemene diaconale en maatschappelijke aangelegenheden Adres: drs. A. Heystek, Molenstraat 2, 3905 AP Veenendaal
GKV	Deputaten Diaconale Zaken Adres: ds. C. Van der Leest, Van Loghemstraat 12, 9731 MB Groningen
CGK	Deputaten voor de uitgave van de kerkorde Adres: mw. drs. C.Th. Boerke, Ratelaar 61, 7322 GM Apeldoorn
CGK	Deputaten voor de revisie van de kerkorde Adres: drs. A. Wagenaar, Berkenhovestraat 11, 7122 ZX Aalten
GKV	Deputaten Kerkorde en Kerkrecht Adres: dr. M. Te Velde, Toon Slurinkhof 51, 8264 DG Kampen

CGK	Deputaten voor het contact met de overheid Adres: mr. H. Herweijer, Thomas Seerattstraat 1, 8265 BJ Kampen
GKV	Deputaten Kerk en Overheid Adres: mr. J. Cordia, A.v.d. Horstlaan 46, 3752 VN Bunschoten
CGK	Deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken Adres: drs. B. de Graaf, Whemelaan 6, 8071 GZ Nunspeet
GKV	Deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken Adres: ds. A. De Jager, Waelstedelanden 14, 7542 XL Enschede
CGK	Deputaten voor de uitgave van de bundel Schrifberijmingen en de herziening van de liturgische formulieren Adres Schrifberijmingen: J. Groeneveld, IJsseldijk 359C, 2922 BK Krimpen a/d IJssel Adres Liturgische formulieren: ds. D. Dunsbergen, Van Emsthof 15, 3851 BW Ermelo
GKV	Deputaten Eredienst Adres: Ds. T. Dijkema, Fivelingo 20, 2716 BE Zoetermeer
CGK	Deputaten voor de kerkelijke archieven Adres: drs. J.N. Noorlandt, Goudenregenplantsoen 4, 3911 ZT Rhenen
GKV	Deputaten Archief- en Documentatie Adres: drs. J.D. Schaap, Hoefblad 6, 8265 GM Kampen
CGK	Commissie 'misbruik pastorale en/of gezagsrelaties' Adres: ds. A. Hilbers, Jellisenkamp 40, 8014 EW Zwolle
GKV	Deputaten Seksueel Misbruik in Pastoraat Adres: H. Geertsema, Beeldsnijderstraat 142, 8043 CN Zwolle
CGK	Deputaten voor de financiële zaken Adres: mr. B. Velthove, Bevrijdingstraat 2, 5502 EL Veldhoven
GKV	Deputaten Financiële Zaken Adres: R. Douma, Rembrandtstraat 78, 7731 SH Ommen
CGK	Deputaten voor het pastoraat in de gezondheidszorg Adres: ds. P.W. Hulshof, De Oeverloper 131, 8251 HT Dronten
GKV	Deputaten Pastorale Verzorging Doven en Slechthorenden Adres: J.Huisman, Oude Rijksweg 685, 7954 GR Rouveen

---

Bijlagen bij hoofdstuk 3

3.1 Casussen over de binding aan de belijdenis

3.1.1 DKE over de binding aan de belijdenis/Casussen

Eerst een enkele opmerking – meer kan het niet zijn – over stijl, bandbreedte, mate van binding en actualiteit in het algemeen. Deze items zijn genoemd.

De binding zien en beleven wij niet als een systeem. Dat klinkt als: dichtgetimmerd, zonder leven, starre formules die belemmerend werken.

We zien de confessie als verwoording van ons geloof, dat een levende zaak is.

Dat geloof kent vaste inhouden. Je kunt het ‘overleveren’. Zie Judas:3.

Daarom ook confessioneel verwoorden.

Heerlijk toch om in een wereld vol verwarring en onzekerheid houvast te hebben en ware en betrouwbare woorden te mogen / kunnen zeggen.

Het is een blijde en diep religieuze bezigheid: je mag amen zeggen op het betrouwbare ja van God: 2 Kor.1:20. Je eert Hem er mee.

Intussen erkennen we de historische kleur en accenten van de confessie.

De kerk heeft een geschiedenis. Dat mag je best merken.

Intussen ga je er creatief mee om. De HCzondagen over het Avondmaal kun je b.v. combineren voor de prediking. Maar inhoudelijk blijven we er hartelijk achter staan.

Confessionalistisch willen we niet zijn: b.v. vanuit HC 34,93 moet je niet de duplicaatexegese m.b.t. de twee tafels, die Mozes meekreeg, afwijzen. Inhoudelijk blijft v/a 93 intussen overeind.

En als we reden zien om de confessie te veranderen, doen we dat:

art. 9 NGB, GS Heemse 1984.

Dan de toespitsing op concrete situaties.

Casus 1 laat zien dat de grenzen van de confessie overschreden kunnen worden.

Casus 2 laat zien dat de confessie niet geprest moet worden.

Casus 1

Ds. Harmannij schreef een boekje met de titel: Jezus leed wat wij nu lijden. Dit geeft precies aan waar het om gaat. Hij vond dat daar pastorale noodzaak voor was.

In een preek zei hij:

‘We zijn gebaat bij een verlosser die precies dat heeft doorstaan, wat wij moeten doorstaan.’ Over HC 16,44 schrijft hij hoe die gelezen dient te worden: ‘Ik kan het moeilijk hebben. Felle aanvechtingen. Neem het maar serieus: je voelt daarin de angst en pijn van de hel. Maar dan heb ik deze troost: Jezus Christus heeft hetzelfde doorgemaakt. Om mij ervan te verlossen. En dat is Hem gelukt ook.’

Er kwamen bezwaren. Die concentreerden zich rond HC 16,44.

Deed ds. H zo niet te kort aan het unieke en meerdere van Christus' lijden?

Wij hoeven toch de toorn van God niet meer te ondergaan, die Hij voor ons geleden heeft? Staat er inderdaad een = teken tussen Christus' lijden en ons lijden?

De kerkenraad deelde de bezwaren. De kerkenraad kreeg advies van een classiscommissie.

Er kwam een stuk op tafel, waarin werd gesteld dat ds. H. te kort deed aan de Schrift en aan de confessie. Hij heeft zich daar bij neergelegd.

Dit is vervolgens publiek gemaakt.

Casus 2

Preek ds. D. Ophoff over HC 38 (vierde gebod) met deze passage:

‘Laat merken hoeveel die dag je waard is. Wat mij betreft niet op grond van een absoluut, goddelijk gebod. Maar wel omdat het goed is samen een dag in de week rust te nemen, naar het voorbeeld van Israëls sabbat.’

Bezwaar ingebracht bij kerkenraad: ‘dat we geen gebod meer hebben van de Here om te rusten op de zondag, dat is de sabbatdag van de nieuwe bedeling.’

In later stadium richting PS het verzoek om uit te spreken dat ds. O. ‘duidelijk in strijd is gekomen met Schrift en belijdenis en met het ondertekeningsformulier voor predikanten.’ Kijkend naar de tekst van HC 38 gaat het om de woorden ‘...dat ik op de sabbat, dat is op de rustdag ...’

Stelt de HC daarmee de zondag gelijk met de sabbat, zodat ook het gebod voor de sabbat moet worden doorberekend naar de zondag?

Hoe spreekt en bindt hier de confessie?

De GS Leusden sprak o.m. uit: ‘dat de opvatting van ds. D. Ophoff dat de zondag als rustdag niet gegrond is op een goddelijk gebod, niet te veroordelen is.’

Grond: er is steeds verschil van mening geweest over de vraag of uit de Schrift dwingend kan worden aangetoond, dat er voor de nieuwtestamentische kerk een rechtstreeks gebod van God is om de zondag als rustdag te houden.

Ook wat in zondag 38 over de rustdag staat is niet voldoende om daaruit dwingend te kunnen afleiden dat wij rechtstreeks van God de opdracht hebben om de zondag als rustdag te houden.

Wel moet als gebod van God erkend worden wat in zondag 38 staat, namelijk dat we vooral op de rustdag trouw tot Gods gemeente komen om Gods Woord te horen.

3.1.2 CCS over Binding aan de belijdenis – een casus

We hebben afgesproken, elk een concrete casus voor te leggen van de omgang met de binding aan Schrift en belijdenis. De bedoeling daarvan is, nu eens niet over papieren maar over praktijk te spreken.

Het bleek ons nog niet zo eenvoudig, een geschikte casus te vinden. Een casus waarin onze kerken leertucht doorgevoerd hebben (ds. Dorenbos te Ten Post)? Maar dat is niet het punt in geding. U bent meer geïnteresseerd in de vraag, waarom wij in andere gevallen géén leertucht toepassen. En juist daarvan willen we graag rekenschap afleggen.

Uiteindelijk kozen we voor het meest recente voorbeeld waarin u onze kerken op dit punt bekritiseerd hebt: de bedenkingen van drs. H. Smit bij de DL. Dit voorbeeld heeft op de synode van 1996 een belangrijke rol gespeeld. Smit werd daar genoemd als degene “die de leer van eeuwige verwerping bekritiseert en zo in strijd komt met de Dordtse Leerregels (D.L., I, 6)”. Terwijl anderzijds onze

commissie hierover uitgesproken heeft, “zich niet te kunnen voorstellen dat ds. Smit hierover kerkelijke moeilijkheden zou ondervinden”.

Het voordeel van dit voorbeeld is, dat er geen nieuw stuk over geschreven hoeft te worden. De bewuste toespraak is te vinden in *Begeleidend schrijven*, Amsterdam 1994, vanaf pag. 136. Een bespreking in *De Reformatie* is verschenen van de hand van dr. E.A. de Boer. En een nabeschuiving door ds. W. Smouter verscheen in *Opbouw* van 12 juli 1996.

Waarom niet

Eerst proberen we zo kort mogelijk uit te leggen, waarom wij de bezwaren tegen de uitleg van ds. Smit niet delen. Dat is omdat het niet eens waar is, dat Smit de leer van de eeuwige verwerping bekritiseert. Hij zegt iets uitermate genuanceerds, namelijk dat de DL “het geheel van Gods Raadsbesluiten toch weer vatten onder de éénheidsnoemer van ‘het besluit van verkiezing en verwerping’”. Veel beter vindt hij het spreken over “de genade van de onverdiende verkiezing en de gestrengheid van de rechtvaardige verwerping”. Die twee zijn niet “de keerzijden van één en dezelfde goddelijke beslissing”.

Deze opmerkingen, geschreven in een stijl die volledige congenialiteit met de Leerregels toont, helpen ons eerder om dichter bij het belijden van de DL te komen dan dat ze ons erbij vandaan zouden leiden. Dat ze gebruikt zijn om ds. Smit publiek te oordelen en ter vergadering zelfs als meest concrete aanleiding om te concluderen dat verdere verkenningen niet nodig zijn, dat betreuren wij echt. Toen onze opstelling één synode later door ds. Boiten werd getypeerd als een “claim tot het toelaten van een afwijking van de christelijke leer” (09-09-99), toen brak ons schoeisel.

Wat dan wel

Eigenlijk vertrouwen we er wel op, dat we bij doorpraten het eens zouden kunnen worden over een taxatie van de veroordeling van ds. Smit. Maar we willen graag proberen, één spade dieper te graven. Namelijk door de vraag aan de orde te stellen, wat nu de beste kerkelijke reactie zou zijn geweest, indien ds. Smit wél vraagtekens had gezet bij de leer van de verwerping van eeuwigheid. Dat is niet helemaal theoretisch: ds. Rietkerk deed het bij ons en ds. Venema deed het bij u. Hoe gaan we daarmee nu het beste om?

Is niet de situatie deze, dat in het denken van de gemeente het gehele leerstuk van de uitverkiezing maar matig leeft en dat bewegingen van Arminiaanse snit een grote aantrekkingskracht hebben op de goegemeente?

Voor ons idee is het roeping en uitdaging voor gereformeerde kerken in deze tijd om het geloof in Gods soevereine genade, dat de kern van het gereformeerd belijden vormt, te blijven verkondigen. We menen dat (bij u zowel als bij ons) dit weinig meer gebeurt door van de kansel expliciet over verwerping van eeuwigheid te spreken. Maar dat het wel gebeurt door de genade als een onverdiend wonder te prediken, dat we alleen met lege handen kunnen ontvangen, waarbij ook het geloof in Gods beloften zelf nog een gave van God is.

Wanneer nu een voorganger in dit verband de formuleringen van de DL over verkiezing en verwerping kritisch toetst, daarbij de onmisbare bedoeling van de Leerregels probeert in het licht te stellen met bedenkingen tegen bepaalde formuleringen, hoe reageren we dan? Wij denken, dat we de gemeente niet dichter bij het geheim van de genade brengen, wanneer we van de voorganger zouden eisen dat hij zijn bedenkingen herroept. Niet dat dit onmogelijk is: ds. Rietkerk heeft dat gedaan; van ds. Venema zoudt u het ook gevegd hebben als hij jonger was geweest. Maar wat is daarmee opgelost? Dan blijft overeind, dat we er zelden over horen van de kansel en dat het ver van de gemeente af staat. En vooral dat laatste vinden we jammer. Het zwijgen over het onderwerp lijkt ons ernstiger dan dat er vragen over gesteld worden. Voor de goede orde: dit kan natuurlijk nooit een onbeperkte

vrijheid van discussie betekenen. Onzes inziens ontkomen we er niet aan, bij geuite bedenkingen tegen de belijdenis te wegen. Dat is moeilijk, maar het lijkt ons onvermijdelijk.

We hebben geen afgeronde visie hoe het wèl moet en willen daar graag met u en de CGK verder over spreken. Juist gesprek en openheid hierover zal in onze ogen bevorderlijk zijn voor een levende omgang met Schrift en belijdenis in de gemeente van vandaag.

3.II Binding aan de belijdenis en ruimte

3.II.1 DKE: Kerk-zijn en belijdenis

Welk belang willen we als Gereformeerde kerken veilig gesteld zien, of: waar willen we zorg voor dragen, als we denken aan de taak van de kerk om te ‘bewaren wat ons is toevertrouwd’ (1 Tim 6.20)?

We willen als kerken ‘pijler en fundament van de waarheid’ zijn (1 Tim. 3.15) door Christus te belijden. Dat houdt in dat we willen staan op het fundament van (de leer van) de apostelen en profeten (Mt. 16.18, Ef. 2.20). De kerk heeft die leer in de loop van haar geschiedenis beleden – lofzeggend, samenbindend en afgrenzend. In de loop van de geschiedenis van de christelijke kerk in het algemeen en de Gereformeerde kerken in ons land in het bijzonder is die belijdenis, mede onder invloed van historische ontwikkelingen, schriftelijk geformuleerd in de bekende zes geloofsblijdenissen. Nog steeds aanvaarden wij deze belijdenis als uitdrukking van ons gemeenschappelijk geloof. Wij willen ook in de vorm van deze belijdenis als kerken de Here lofzeggen, samen gebonden zijn aan de leer van het evangelie, en ons daarmee afgrenzen van alles wat van die leer afdoet. Dat geldt voor ons als kerken in het algemeen, en voor de voorgangers in het bijzonder.

Onze vragen aan u zijn:

- Herkent u dit als ook uw belang, en deelt u onze ‘zorg’ (in de zin van: waar u zorg voor wilt dragen)?
- Als u dat belang herkent en die ‘zorg’ deelt, zou u dan kunnen aangeven hoe aan dat belang in de praktijk van het kerkelijke leven (een eventueel gezamenlijk kerkelijk leven) volgens u optimaal recht gedaan zou kunnen worden?

3.II.2 CCS: Kerk-zijn en belijdenis

Welk belang willen we als NGK veilig gesteld zien, als we denken aan de roeping om kerk van Jezus Christus te zijn in onze wereld?

We weten ons als kerk van Jezus Christus geroepen om God te eren, om samen het geloof te oefenen en om de wereld voor Christus te winnen.

We staan daarbij in de lijn van de gereformeerde traditie en op de basis van de geloofsblijdenissen van de oude kerk en de Drie Formulieren van Enigheid. In overeenstemming met die belijdenis staan voor ons centraal: het betrouwbare woord van God, zijn onbegrijpelijke genade en de verlossing door het geloof alleen. Dit is de leer van Christus, verkondigd door de apostelen, waaraan we ons gebonden weten.

Met overtuiging dragen we die oude boodschap vandaag nog uit; met vallen en opstaan zoeken we naar eigentijdse wegen om die boodschap, dicht bij God en dicht bij mensen, door te geven aan elkaar, onze kinderen en onze naasten.

In de manier waarop we dat doen, spelen de ervaringen uit het verleden mee. Het gaat achtereenvolgens om:

1. de ervaring, dat de gereformeerde belijdenis een goed hulpmiddel is om ons te bewaren bij de Bijbelse boodschap en vooral bij het centrum daarvan in het offer van Jezus Christus
2. de ervaring, dat een sterke concentratie op de formulering van leer en kerkorde het zicht op de eenheid kan verduisteren en mensen kan vervreemden van de inhoud
3. de ervaring, dat meer ruimte in vormen en verwoording echt kan helpen om de genade van Christus te delen, trouw aan de boodschap en verstaanbaar in eigen tijd en cultuur.

Onze vragen aan u zijn:

- herkent u het belang dat wij hebben bij ruimte in gebondenheid aan Gods woord, om met het evangelie verder te kunnen?
- begrijpt u iets van onze zorg, dat wij fijnmazige discussies als over de ruimte voor gezangen en de toegang tot het Avondmaal moeilijk meer kunnen meemaken?
- zoudt u kunnen aangeven hoe een eventueel gezamenlijk kerkelijk leven er uit zou kunnen zien met minder kerkelijk papier dan bij u en indien nodig meer dan bij ons?

3.III Toespraak ds. Sliggers op Landelijke Vergadering

(Toespraak namens DKE tot de LV Amersfoort op 21 april 2001)

Broeder preses, zeer geachte broeders!

Graag hebben onze deputaten uw uitnodiging aanvaard. We zijn dankbaar voor de ontmoeting op deze dag en danken u voor de gelegenheid om iets te mogen zeggen. Dat wij op uw uitnodiging zijn ingegaan is meer dan een gebaar van beleefdheid. Daar zou het namelijk op kunnen lijken, nu voor de tweede keer de pogingen zijn mislukt om met elkaar de basis te vinden voor samensprekingen gericht op kerkelijke eenwording. De teleurstelling hierover zou kunnen leiden tot een negatieve stemming: Doe maar geen moeite meer, het heeft kennelijk geen zin. Bereiken doen we elkaar niet. Een herhaling van zetten is zinloos.

Toch legt u zich kennelijk niet bij de situatie neer. Wij doen dat ook niet. We blijven ons tot elkaar aangetrokken voelen. En waar kan dat anders door zijn dan door de liefde van Christus die ons dringt om Hem te volgen op de weg van zijn kerk in dit land en om elkaar daarbij te zoeken? Daarom zijn we blij met deze ontmoeting. Tegelijk verheer ik niet dat onze gevoelens gemengd zijn. Juist omdat we niet verder gekomen zijn. Op uw tafel liggen de besluiten en de brief van de Generale Synode van Leusden 1999 waarin deze impasse met verdriet en teleurstelling verwoord is.

Broeders, er is veel wat wij als kerken (kunnen) delen, ondanks alles wat ons op afstand houdt van elkaar. Over en weer zijn wij niet blij met de breuk die ons gescheiden houdt. Integendeel, in de GKV groeit het verdriet om het gescheiden zijn. Tegelijk groeit er ook een klimaat waarin ruimte komt voor een bezinning over de gang van zaken in de tijd van de breuk, de jaren zestig en daarvoor van de vorige eeuw. Een bezinning ook over de vraag: Waar dragen wij als vrijgemaakten schuld voor de pijn

die Nederlands Gereformeerden is aangedaan? Voor een diepgaande bezinning zouden wij de Nederlands Gereformeerden eigenlijk nodig hebben. Samen zo'n proces doormaken zou een goede zaak zijn. Maar daar komt dan meteen weer het probleem voor de dag: u en wij staan niet met elkaar op de basis waarop samensprekingen mogelijk zijn, waarin ook de aangedane pijn volop een plaats krijgt. Deze basis ontbreekt. We zijn het niet eens over het karakter van de gereformeerde belijdenis en hoe we onszelf en elkaar daaraan willen binden. En is niet het ontbreken van de basis de angel die ten principale alle pijn over en weer veroorzaakt?

De brief van uw voorgangster, de Landelijke Vergadering van Doorn 1998, is door de Generale Synode van Leusden 1999 met aandacht gelezen. De toon was goed. Geproefd werd hoe graag ook u de impasse in de landelijke contacten wilt doorbreken. U kunt dat in haar brief aan u lezen. Tegelijk stelde de synode vast dat de uitspraken van de LV van Doorn teleurstellend zijn, met name waar het gaat over een ondubbelzinnige, royale binding aan de confessie. Ik hoop dat u vooral de teléurstelling daarover proeft in de besluiten van de synode van Leusden.

Want, broeders, de vrijgemaakten houden u niet hun juk voor waar u onderdoor zou moeten. Dat is een gedachte en een beeld die we ver van ons werpen. Ik ontken niet dat je in de kerk door het optreden van broeders wel eens het gevoel kunt hebben in een dergelijke situatie terecht te zijn gekomen. We kunnen in de kerk ijveren voor de goede zaak, de zaak van Christus, maar op een manier en met middelen die het gevoel geven dat het om onze zaak zou gaan. Alsof een ander inderdaad onder $\frac{3}{4}$ ns juk doormoet. Daar kun je onder lijden. Maar niettemin moeten we ons er dan wel voor hoeden dat we uit het oog zouden verliezen waar de zaak van Christus in geding is gebracht.

Als het gaat over de waardering van en de binding aan de belijdenis, hebben we het dan niet over onze taak als kerk om 'te bewaren wat ons is toevertrouwd' (1 Tim. 6:20)? Willen we, – nee, ik kan beter zeggen mogen we – als kerken 'pijler en fundament van de waarheid zijn' (1 Tim. 3:15), doen we dat dan niet door Christus te belijden? En houdt dat niet in dat we willen staan op het fundament van de leer van apostelen en profeten (Mat. 16:18, Ef. 2:20)?

In de loop van de eeuwen heeft de kerk deze leer beleden, niet als een juk om elkaar op te leggen. Maar als een lofprijzing van onze God en Heer. Een leer die ons samenbindt en die afgrenst tegen wat aan de lofprijzing afbreuk doet.

De belijdenis van deze leer is niet alleen de belijdenis der vaderen, ze is ook onze eigen belijdenis. We aanvaarden haar nog steeds als uitdrukking van ons gemeenschappelijk geloof. En een ondubbelzinnige binding daaraan is voor ons onopgeefbaar.

In haar brief aan de GS van Leusden stelt de LV van Doorn de vraag, of het in de kerkelijke praktijk bij de GKV 'echt wel zoveel anders is' dan bij de NGK. Vrijgemaakten krijgen toch ook te maken met 'discussies over de relatie tussen sabbat en zondag, over vrouwelijke ambtsdragers, over het gezag van de Schrift, over het fundament van de kerk en zelfs over de uniciteit van Christus' lijden.' De waarneming is juist. Vrijgemaakten, – en niet alleen de jongeren –, zijn mensen van hun tijd. Zij staan midden in het hier en nu. Zij ademen net als Nederlands Gereformeerden en Christelijke Gereformeerden lucht in van een alles doordringend post-modernisme. Dat roept vragen op over gereformeerd zijn, of veel van wat daarmee te maken heeft nog wel past in deze tijd. En ook vrijgemaakten willen proberen daar een antwoord op te geven. Zij willen ook kerk zijn in de 21e eeuw, bemoedigend, het geloof stimulerend, evangeliserend, positief inspelend op de culturele context van onze tijd. Vrijgemaakten proberen ook om broeders en zusters met afwijkende gedachten vast te houden. Maar tegelijk

proberen zij dat te doen en daarmee om te gaan op een manier die recht wil doen aan het gereformeerd karakter van de kerk. Dat karakter willen de GKV graag bewaren door zich te blijven binden aan de belijdenis van de kerk op de manier zoals ik zo-even schetste. Ondubbelzinnig willen de GKV ook in de 21e eeuw blijven instemmen met de gereformeerde belijdenis, evenals de CGK dat willen. Niet uit starre behoudzucht, maar om gereformeerde kerk te zijn in de 21e eeuw, evenals de kerk dat wilde zijn in de eeuwen die achter ons liggen en in de context van hun tijd.

Om dezelfde reden willen we vasthouden aan de gereformeerde kerkorde als akkoord voor de kerkelijke samenleving. Voor ons is onopgeefbaar dat we ons daarvoor inspannen. Juist om verwarring te voorkomen. En een proces van desintegratie te kunnen afremmen, zodat we als kerken niet de eenheid verliezen.

Ik hoop niet dat ik, als ik dit zeg, arrogant overkom. Mijn bedoeling is niet hier vanmiddag allerlei vrijgemaakte voortreffelijkheden uit te stallen. Want die zijn er niet. Er zijn wel vrijgemaakte onvolkomenheden en zonden. Zij zijn alleen maar reden om ons te verootmoedigen voor God. Zoals u dat ook doet, getuige de brief van de LV van Doorn.

Ik stel wèl een vraag, – en ik hoop dat het geen retorische vraag zal zijn: Waarom kunnen wij elkaar op de beproefde basis niet vinden?

Althans landelijk niet. Plaatselijk kan het blijkbaar wel. Daar speelt de GS van Leusden op in. Er zit iets wonderlijks in, iets tegenstrijdigs, in wat de synode uitgesproken heeft: Landelijk is er geen basis gevonden voor kerkelijke samensprekingen. En wordt er landelijk niet samengesproken, dan kan niet besloten worden tot voorgaan in elkaars diensten en het wederzijds toelaten aan het avondmaal. Maar ‘In incidentele gevallen kan met instemming van de classis en deputaten ad art. 49 KO een uitzondering gemaakt worden voor een Nederlands Gereformeerde Kerk.’

Op zichzelf kan zo’n uitzondering niet. Maar het staat niet op zichzelf. Er ligt de erkenning in dat men plaatselijk kan komen tot hartelijke overeenstemming op basis van het Woord van God en de kerkelijke belijdenis daarvan.

Broeders, sta me toe dat ik van hieruit een appèl op u doe. Want als plaatselijk blijkbaar kan: ondubbelzinnig gereformeerd willen zijn, gebonden aan de confessie, waarom kan dat landelijk dan niet? Waarom kan dat landelijk niet worden vastgelegd? Waarom niet duidelijker vastgelegd, wanneer de vrijgemaakten en de christelijke gereformeerden daarom vragen? Wat is daar echt op tegen wanneer dat van uw kant een wezenlijke bijdrage zou betekenen aan het leggen van de basis die we proberen te bereiken voor samensprekingen?

In Overweging 2 zegt de LV van Doorn, wanneer zij ‘kennis heeft genomen van de oproep van GKV-zijde om duidelijk positie te kiezen voor trouw aan Gods Woord volgens de gereformeerde belijdenis’: ‘De vergadering hecht eraan in dezen tot uitdrukking te brengen dat de NGK onvoorwaardelijk trouw willen zijn aan Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften willen blijven aanvaarden als een getrouwe weergave daarvan.’

Broeders, het moet voor u dan geen moeite zijn, – denk ik dan, en ik zeg dit in alle bescheidenheid –, om vast te leggen, te expliciteren, dat de NGK ondubbelzinnig instemmen met de gereformeerde belijdenisgeschriften. Evenals de GKV en CGK dat doen. Wanneer u dit doet, zal het mogelijk worden om gezamenlijk de confessie te hanteren, niet op een verstarde manier, maar royaal, onbekrompen. Ook niet op een manier dat we elkaar niet kunnen vertrouwen. Maar als kerken die gereformeerd willen zijn in de 21e eeuw. Zegt u ons welke bijdrage wij nog kunnen leveren, wij vragen dit van u. Ik wil dit graag als een appèl op uw vergadering doen.

Ik heb ook hoop. De laatste zin van Overweging 2 luidt: ‘*Vooralsnog* (cursivering van mij MHS) ziet de LV de noodzaak niet om daartoe opnieuw wijzigingen aan te brengen in het A.K.S.’ Vooralsnog niet! Dat moet betekenen: voorlopig niet, zolang er nog geen reden toe is. Broeders, overweeg of nu dat moment misschien gekomen is. En zo ja, heb dan de moed om het te doen. Niet omdat de vrijge-maakten dat zonodig willen, en de christelijke gereformeerden. Maar om expliciet te maken dat u op die basis wilt staan. Wat zou het dankbaar maken en een zegen zijn wanneer we met elkaar dat punt konden bereiken. Vertrouwen in elkaar zal groeien. Wij hebben elkaar, – en dat is steeds al met nadruk terecht gezegd –, hard nodig in deze tijd en in deze wereld.

Laten we ons het woord van de apostel Johannes herinneren waar hij zegt: ‘Groter blijdschap ken ik niet dan dat ik hoor dat mijn kinderen in de waarheid wandelen’, (3 Joh.v.4)

Broeders, de Here zegene uw bespreking en uw besluitvorming.
Ik dank u hartelijk.

Bijlage bij hoofdstuk 5

5.1 Verslag van de conferentie Werken aan eenheid II

Verslag van de conferentie *Werken aan eenheid II* van de Gereformeerde kerken in Nederland, belegd door deputaten Kerkelijke Eenheid op 21 april 2001 in het gebouw van de Scholengemeenschap Guido de Bres aan de Arnhemseweg in Amersfoort.

5.1.1 Dagopening

De Grote Zaal was stampvol met broeders en ook enkele zusters, afgevaardigd uit kerken van over het hele land, die betrokken zijn of worden bij het werken aan kerkelijke eenheid, leden van kerkenraden, samensprekingscommissies etc.. Er waren ongeveer 200 aanwezigen uit meer dan 100 kerken. De dag werd gevuld met lezingen en workshops.

We zongen Gezang 31: “God is getrouw, zijn plannen falen niet”. De voorzitter van het deputaatschap kerkelijke eenheid (DKE), ds. M.H. Sliggers, las Joh. 21: 15-23 voor. Hij ging voor in gebed: “Here, help ons bij ons werken aan eenheid; wij danken U voor wat gegroeid is; geef ons moed om ook bij weerstanden door te gaan”.

In de opdracht van de Generale Synode aan deputaten is het contact tussen deputaten en de 'eigen' kerken een speerpunt. Met het oog daarop is deze conferentie belegd. De titel 'Werken aan eenheid' kan de indruk wekken alsof wij dat zelf kunnen, maar alleen de Here zelf kan het.

Voor ons geldt, zo liet de voorzitter vanuit het gelezen bijbelgedeelte zien:

- wij moeten de Here liefhebben; van daaruit mogen wij het niet gemakkelijke werk doen van het weiden van de schapen;
- wij moeten de Here volgen; wij hoeven gelukkig niet voorop te gaan, dat doet Hij zelf.

5.1.2 De Christelijke Gereformeerde kerken en wij, nu

In de lezingen komt in de eerste plaats de verhouding met de Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK) aan de orde.

De lezing van deputaat Prof. Dr. B. Kamphuis (in de middagvergadering) is daar geheel aan gewijd. Hij vertelt van de ontwikkeling in de samensprekingen op landelijk niveau.

De samensprekingen zijn de laatste jaren in een stroomversnelling geraakt. Er is veel werk te doen, maar het is werk dat met blijdschap en dankbaarheid kan worden gedaan: de Here God geeft ons vele mogelijkheden.

De uitspraak van de Christelijke Gereformeerde synode van Haarlem-Noord 1998, dat er op het punt van de ‘toe-eigening des heils’ en de daarmee samenhangende punten overeenstemming is bereikt, is van cruciale betekenis. Na lang doorpraten is er wederzijds begrip gekomen en vonden we elkaar.

2.1 Naar onszelf kijken

Van belang is ook de positieve houding van de synode (GKV) van Leusden 1999 tegenover de vraag: hoe krijgt de bereikte overeenstemming in de praktijk gestalte? Wij erkennen daarmee dat het nodig is om onszelf te toetsen, of wij doen wat we zeggen. Vroeger, als de CG tegen ons zeiden: “In theorie zijn we het eens, maar in de praktijk verschillen wij”, dan antwoordden wij: “Men moet niet kijken naar uitspraken van particuliere personen, maar alleen naar officiële kerkelijke uitspraken (slot Dordtse Leerregels).” Nu erkennen we dat de vraag: “Doen wij als vrijgemaakten wat we zeggen?” een legitieme vraag is. Tegelijkertijd stellen de CGK die vraag ook, over zichzelf, aan zichzelf. Het is een van de voorbeelden van gegroeide wederzijdse bereidheid om naar elkaar te luisteren.

Het zou mooi zijn als de synodes in hetzelfde jaar zouden gaan vergaderen. Dat zou het werk van deputaten vergemakkelijken.

2.2 Hoe landelijk verder?

Momenteel zijn deputaten bezig met het nader doorvoeren van de bereikte overeenstemming:

- er is een brief geschreven aan alle kerkenraden van beide kerkverbanden,
- er is in februari j.l. een gezamenlijke predikantenconferentie gehouden, die druk bezocht werd en stimulerend heeft gewerkt,
- er is een vergadering belegd met kerken die plaatselijk met elkaar tot nauwer samenwerken komen. Het is belangrijk dat die kerken elkaar met hun ervaringen kunnen helpen.

Verder blijft het nodig om over allerlei onderwerpen als deputaten met elkaar door te spreken, van gesloten kansels tot Schriftgezag. Kortom, er is veel te doen, maar deputaten ervaren in wat ze mogen doen de kracht van Jezus Christus.

Op het punt van federatie lijken deputaten na intensieve besprekingen toch een weg met elkaar te vinden. Ze proberen een federatief groeimodel te ontwikkelen, dat flexibel is en toch niet vrijblijvend.

Maar ook als er nog geen federatie is, kun je al veel met elkaar doen. Deputaatschappen op allerlei terreinen verkennen daartoe de mogelijkheden. De predikantsopleidingen werken al op veel punten samen.

Tenslotte spreekt Prof. Kamphuis onze hoop uit op onze opgestane Heiland, van wie we veel mogen verwachten.

2.3 Je de overeenstemming ‘toe-eigenen’

Over de verhouding tussen plaatselijk en landelijk heeft deputaat ds. A. van Zuijlekom in de morgenvergadering gesproken. Wat de CGK betreft, neemt ook hij zijn vertrekpunt in de bereikte overeenstemming. Daardoor is er nu een nieuwe situatie ontstaan. De eenheid op papier moet nu ook een eenheid in de praktijk worden, in de plaatselijke kerken. Tevoren gingen de plaatselijke kerken op zoek naar wederzijdse erkenning als kerk van Christus. Nu gaat het erom dat we ons de landelijk bereikte overeenstemming plaatselijk ‘toe-eigenen’. Neem kennis van de punten waarover overeenstemming is bereikt; bespreek ze met de gemeente, bijvoorbeeld op studieverenigingen – daarvoor kan de samenvatting die in maart 2000 aan alle kerken is toegestuurd, worden gebruikt –; maak ze je eigen, zodat je je aan elkaar verbonden gaat weten. Kerkenraden kunnen preken bespreken. We moeten elkaar meten, niet aan onze eigen maat maar aan die van de Here, en daarbij vooral onszelf vragen stellen.

Nu de kerkverbanden elkaar gevonden hebben, kunnen zaken als kanselruil, gezamenlijke erediensten en het toelaten van elkaars leden tot het avondmaal in een zekere stroomversnelling komen, waarbij we overigens niets moeten forceren.

2.4 Geschiedenis

Op de toespraken volgt telkens een korte bespreking. Verschillende onderdelen worden in workshops verder uitgediept.

In punten die in het verleden als kerkscheidend werden ervaren, bleken vooral accentverschillen te spelen die gestempeld zijn door onze verschillende geschiedenis en cultuur. We hebben vastgesteld dat we wezenlijk één zijn en op dezelfde basis staan. Op die dankbare constatering moeten verdere stappen volgen in de richting van daadwerkelijke kerkelijke eenheid. Zowel de GKV als de CGK kiezen in de huidige situatie niet voor de weg van 1892: in één keer tot totale eenheid besluiten. Er wordt gekeken naar een andere weg, namelijk van een federatie.

In de onderwerpen waarover overeenstemming is bereikt, staat centraal de toe-eigening van het heil. De andere punten vloeien daaruit voort: de vraag naar de tweërlei kinderen van God, de verhouding van Woord en Geest en de visie op de gemeente. Een uiteenzetting hierover zal via een web-site beschikbaar komen.

Is de overeenstemming bereikt, of ontdekt? Beide. Wij erkennen de CGK al als kerken die de Here willen dienen, maar er zijn veel gesprekken gevoerd; soms werden die ook afgebroken. De CGK hadden lang bezwaren, maar hebben nu uitgesproken dat er geen belemmeringen meer zijn voor de erkenning van elkaar als kerken.

2.5 ‘Bewaar het Pand’

Herhaaldelijk komen de ‘Bewaar het Pand’-gemeenten ter sprake. Daar zijn nogal wat vragen over. Er zijn gemeenten van die signatuur die alle contact weigeren. Er zijn er die, als andere CGK in dezelfde plaats wel samenspreken, er buiten blijven (Groningen). Als je hoort dat er in een ‘Bewaar het Pand’-gemeente leden belijdenis van het geloof hebben gedaan en niet het avondmaal meevieren, en je vraagt: Worden die dan ook vermaand, kun je een verontwaardigde reactie krijgen. Prof. Kamphuis: We moeten over die richting niet neerbuigend doen. Zij hebben historische wortels in de Nadere Reformatie en de Afscheiding. Die wortels hebben wij met ze gemeenschappelijk. Maar wij zijn in de geschiedenis, o.a. door de episode die we doorgemaakt hebben met dr. A. Kuiper, daar vandaan gegroeid. We moeten deze richting in de CGK niet vereenzelvigen met die van ds. Kersten en de Gereformeerde gemeenten. Er zijn accenten die zij leggen, die ook voor ons heilzaam kunnen zijn: de diepe geloofsbeleving; de ingetogen levensstijl. Aan de andere kant zijn er ook terechte kritiekpunten, bijvoorbeeld als het gaat over de twijfel: Is het wel voor mij? We moeten ook deze broeders en deze gemeenten aanvaarden, ook als zij veel vragen aan ons hebben.

Het antwoord van ds. van Zuijlekom sluit hierbij aan. Het deputaatschap van de CGK is kerkbreed. De problemen waar wij op wijzen, zien zij ook als problemen: de gesloten kansels, de perforatie van gemeentegrenzen. De CGK-deputaten vragen geduld. Het contact met de GKV mag niet ten koste gaan van hun eenheid.

Op de gemeenschappelijke predikantenconferentie is ervaren dat men nooit eerder zo van hart tot hart met elkaar had gesproken. Zo’n ervaring bemoedigt en stimuleert om elkaar verder te zoeken.

2.6 Cultuurverschillen

Ook de grote cultuurverschillen worden naar voren gebracht. Naast een CGK-gemeente waar men vasthoudt aan de Statenvertaling en aan niet-ritmisch zingen, staat een GKV waar ’s middags een themadienst voor de jeugd wordt gehouden (Groningen).

Prof. Kamphuis: er zijn geen plannen voor een fusie. In een federatie is er ruimte om verschillen in cultuur te beleven en naar elkaar toe te groeien. Het hechten aan de Statenvertaling en het niet-ritmisch zingen is geen verschil op het niveau van Schrift en belijdenis.

Vanuit de praktijk wordt opgemerkt dat ook bij verschillen in cultuur op wezenlijke punten overeenstemming kan worden gezien en beleefd. Waardeer de basis waarop je samen staat (Zevenbergen).

2.7 Federatie

Het onderwerp federatie kreeg brede belangstelling, zowel in de plenaire zittingen als in de workshops van de deputaten H.J.J. Feenstra en R. van der Wolf.

Een federatie moet niet een soort derde kerkverband worden naast de beide bestaande. Ook moet het geen log lichaam worden dat boven de kerken zweeft. Het mag ook geen eindstation zijn, en geen alibi om naast elkaar te blijven bestaan. Einddoel is wel eenheid.

De term ‘groeimodel’ kwam herhaaldelijk terug. Het werd belangrijk geacht dat een federatie van onderaf wordt opgebouwd.

Een federatie kan ook ongunstige bijwerkingen hebben, namelijk dat standpunten die in de verschillende verbanden leven, verharderen. Dit is te zien bij ‘Samen op Weg’.

Het aangaan van een federatie is alleen al als signaal belangrijk, zo werd in een workshop opgemerkt. De wereld moet het weten, want het gaat over de eenheid van de kerk (Joh. 17). Daarom moeten marketing-methoden worden gebruikt.

De suggestie is gedaan om federatie-deputaten te benoemen, die jaarlijks een thema ter bespreking aan de kerken aanbieden.

Een federatie van kerkverbanden ligt ingewikkeld, omdat het eigenlijk een federatie van federaties is.

In de manier waarop in de kerkverbanden wordt samengeleefd, zijn er verschillen. Bij de CGK is de binding aan de besluiten van meerdere vergaderingen minder stringent. Verder worden bij hen deputatenrapporten uitgebracht aan de meerdere vergaderingen maar niet aan de kerken toegezonden.

De CGK-deputaten moeten nu aan hun synode rapporteren over federatie. De beide deputaatschappen streven ernaar om zoveel mogelijk gemeenschappelijke rapporten uit te brengen aan beide synodes.

2.8 Plaatselijk verder richting eenheid

Veel aandacht, vooral in de workshops, kreeg het voortgaande proces in de richting van federatie op het niveau van de plaatselijke kerk. Naast verscheidene workshops over federatie, was er ook een over ‘Verder na kanselruil’, geleid door ds. T. Dijkema.

De CGK hebben nauwkeurige regelingen rond het voorgaan in elkaars diensten. Gevraagd werd om een dergelijke regeling ook voor onze kerken te ontwerpen.

Uitgangspunt bij kanselruil is dat de nauwere samenleving in eerste instantie zuiver plaatselijk is. Wel kunnen ook predikanten uit andere plaatsen van het andere kerkverband worden uitgenodigd, uit plaatsen waar al een even vergaande toenadering is, of als zij toestemming hebben van hun kerkenraad.

Er kunnen waarnemers worden gestuurd naar elkaars classes. Opgemerkt werd dat dit, vanwege de cultuurverschillen, niet altijd een onverdeeld genoegen is. Toch is het een waardevolle manier om elkaar nader te leren kennen.

Over de wederzijdse toelating tot het avondmaal leven verschillende vragen. De CGK zijn makkelijker in de toelating en laten ook mensen toe op persoonlijk getuigenis. Alle gevallen van avondmaalsviering in de gemeente van het andere kerkverband worden overigens wel door de kerkenraden gemeld. De CGK vragen wel degelijk of iemand in zijn eigen gemeente avondmaal mag vieren. Gevallen van stille censuur worden niet met de kerkenraad van de zusterkerk uitgewisseld: die moeten stil blijven.

Moet er alleen kanselruil plaatsvinden, of moeten ook kerkleden in de andere gemeente gaan kerken? Moet je mensen die zich onttrekken aan een CGK – om een andere reden dan huwelijk – (met name bij ‘Bewaar het Pand’-gemeenten komt dat nogal eens voor) als lid aanvaarden?

Bij nauwere samenwerking kan het komen tot gemeenschappelijke kerkdiensten.

2.9 Een model voor een samenwerkingsgemeente

In een workshop van br. B. Siepel over samenspreken met een CGK-NGK-gemeente kwam een model van plaatselijke federatie naar voren, dat zich voordoet binnen die twee andere kerkverbanden (Lelystad). Vanuit het besef dat er geen weg terug is, zoekt en vindt men oplossingen door overleg. Men houdt rekening met twee ‘bloedgroepen’ en probeert te voorkomen dat de een de ander gaat overheersen. Bijvoorbeeld worden veel afspraken gemaakt op basis van 50/50, ook al zou de feitelijke getalsverhouding anders rechtvaardigen. Voor de huisbezoeken worden koppels gevormd van uit elk kerkverband een ouderling. Naar de meerdere vergaderingen worden ‘eigen’ ambtsdragers afgevaardigd, die tot het desbetreffende kerkverband behoren. Ieder gemeentelid moet tot een van beide kerkformaties behoren; dit met het oog op quotabetalingen. In de praktijk blijkt na verloop van tijd een samenleven te ontstaan waarin van ‘bloedgroepen’ weinig meer te merken is.

In sommige plaatsen, waar beide gemeenten klein zijn, hebben ze elkaar des te harder nodig. Wellicht is dan wekelijks kanselruil aangewezen (Nijmegen). Er is behoefte aan dat er spoedig een mogelijkheid komt om te fuseren (Ijmuiden).

Kunnen gemeenten die aan het eind van ‘fase 1’ zitten, vlak voor de wederzijdse erkenning, ook hulp krijgen? In de eerste vergadering met samensprekende kerken (gehouden op 6 oktober 2000) was dit nog niet mogelijk; bij een volgende vergadering zal dit wel het geval zijn.

5.1.3 Samenspreken met Nederlands Gereformeerde kerken

Het tweede grote onderwerp op het terrein van deze conferentie was de samensprekingen en de verhouding met de Nederlandse Gereformeerde Kerken.

Hierover sprak in de eerste plaats deputaat ds. A. van Zuijlekom in het tweede gedeelte van zijn referaat over ‘de verhouding plaatselijk – landelijk’.

De verhouding ligt hier min of meer omgekeerd als bij het contact met de CGK. Landelijk zijn de gesprekken afgebroken; de GS van Leusden zag er geen ruimte meer voor. Aan de andere kant: op plaatselijk niveau is er hier en daar wel degelijk van toenadering sprake. De synode heeft hier oog voor gehad. Zij heeft in het afbreken van de landelijke samensprekingen geen belemmering gezien voor voortgang de plaatselijke. Sterker nog: zij heeft uitgesproken dat het besluit tot afbreken van de landelijke samensprekingen een stimulans kan zijn voor de plaatselijke gesprekken. En er is ruimte gemaakt voor kanselruil en voor wederzijdse toelating van leden tot het avondmaal (waarvoor dan wel instemming van classis en van deputaten van de P.S. nodig is). Hoe moeten we met die uitspraak aan?

Dit onderstreept dat het kerkverband de kerken moet dienen en de zelfstandigheid van de plaatselijke kerken honoreert.

Enerzijds is van onze kant (landelijk) aan het adres van de NGK uitgesproken: “Broeders, ons hart gaat naar u uit...”

Aan de andere kant is het van belang dat plaatselijk – in de loop van de gesprekken, als er een basis van vertrouwen en overeenstemming blijkt – doorgesproken wordt over de punten waarop het gesprek landelijk is afgebroken. Dat plaatselijke gesprek werd in de workshops van deputaat K. Mulder uitgediept.

3.1 De verschilpunten

Die punten zijn de volgende:

1. Het karakter van de belijdenis. Bestaat het fundament van de kerk alleen in Christus en zijn genade, of behoort tot dat fundament ook de leer van de apostelen en profeten, zoals die in de belijdenis van de kerk wordt nagesproken?
2. De kwaliteit van de binding aan de belijdenis. Binden we ons aan het klassieke ondertekeningsformulier, of kies je voor de lossere binding van het AKS (Akkoord van Kerkelijk Samenleven)? Op de landelijke vergadering van de NGK te Doorn (19..) is wel een voorstel aan de orde geweest voor een duidelijker binding aan de confessie, tegemoetkomend aan de bezwaren vanuit CGK en GKV. Maar dat voorstel is verworpen. Er is wel een ondertekeningsformulier vastgesteld, en een oproep gedaan om dat te gebruiken, maar er is niets afgesproken voor situaties dat kerken dit formulier niet wensen te gebruiken.

Het is verdrietig dat landelijk de samensprekingen vastgelopen zijn. Met een plaatselijke NGK zal dan ook doorgesproken moeten worden over wat ze wil doen om de desbetreffende punten bij haar zusterkerken aanhangig te maken. Als dat van onderop, van binnenuit, gebeurt, zou dat wellicht meer kans van slagen hebben dan iets wat van bovenaf wordt opgelegd.

3.2 Verder deputatengesprek

Over de landelijke samenspreking sinds de Synode van Leusden vertelt deputaat ds. H. ten Brinke. Hoewel samenspreking, gericht op eenheid, niet mogelijk blijkt, gaf de synode de deputaten toch wel opdracht om ook inhoudelijk door te vragen: Wat bedoelt u met uw oprechte en onbekrompen binding aan de leer van de Schrift en de gereformeerde belijdenis? En hoe geeft u daar invulling aan?

Een eerste gesprek met de CCS (Commissie voor Contact en Samenspreking) verliep in een ‘vrij grimme’ sfeer. In een tweede gesprek werd van beide een casus besproken. Hierover werd eenstemmigheid gevonden. Er groeide iets van vertrouwen.

Vervolgens gingen we wederzijds vragen naar elkaars ‘belang’, elkaars (positieve) zorg inzake kerk-zijn en belijdenis (binding en ruimte), bij de gedachte aan eenheid. De vraag aan de ander was: hoe zou u aan dat belang optimaal recht kunnen doen? Het doel was, uit de confronterende sfeer te komen en over en weer vertrouwen te kweken.

In het derde gesprek legde de CCS ons de vraag voor: is er bij jullie voldoende ruimte? Toen wij daar op ingingen, zeiden zij in de bespreking: Wij hebben er geen bezwaar tegen om op deze manier vrijgemaakt te zijn!

Een vierde gesprek ging uit van een notitie van DKE. Hier kwam naar voren dat de CCS eventueel bereid waren om in te leveren door bijvoorbeeld uit te spreken dat de afwijkende leer over Zondag 22 H.C. niet geleerd zou mogen worden.

Er moet nog een gesprek volgen over bepaalde vragen die nog niet beantwoord zijn, bijvoorbeeld over de Landelijke Vergadering van Doorn.

3.3 Plaatselijke samenspreking

Een praktijkverhaal over plaatselijke samensprekingen wordt verteld door ds. H.J. Messelink; het gaat over Voorthuizen-Barneveld.

De gesprekken zijn begonnen in 1994. Het initiatief lag bij de GKV, vanuit de gedachte: wie één zijn, dienen ook één te worden. Er was snel herkenning, ook omdat je (vanuit hetzelfde nest) dezelfde taal spreekt. Vijandsbeelden konden spoedig opgeruimd worden.

Vruchtbaar bleek te zijn, te bespreken wat gemeenschappelijk is, in plaats van wat verdeelt. Gemeenschappelijk is bijvoorbeeld een royale, onbekrompen binding aan de belijdenis. De afwijkende leer inzake Zondag 22 H.C. mag in de NGK zusterkerk niet verkondigd worden.

Deze overeenstemming werd vastgelegd in een gemeenschappelijke verklaring (1997), waarin ook beschreven is wat gedaan moet worden bij afwijking (door een ambtsdrager) van de belijdenis. Deze verklaring stemt in grote lijnen overeen met het ondertekeningsformulier dat bij ons geldt.

De gesprekken op kerkenraadsniveau werden gevolgd door ontmoetingen tussen beide gemeenten. Dit gaat nog steeds door, door middel van allerlei activiteiten: ..., hulp- en ontspanningsactiviteiten.

3.4 Kerkorde en kerkverband

De gesprekken tussen de kerkenraden – zo vertelt ds. Messelink verder – concentreren zich na 1997 op de kerkorde en het kerkverband. Daarbij stuit je op het feit dat de verhouding plaatselijke kerk – kerkverband bij de NGK anders is (vrijblijvender) dan bij de GKV. Men is het met een aantal punten oneens (vrouwelijke ouderlingen, kinderen aan het avondmaal), maar gaat niet verder dan elkaar daarvan in kennis te stellen. Het blijft bij kritische reacties. Men is er allergisch voor, elkaar de les te lezen. En men zegt: “Dergelijke verschillen komen bij jullie ook voor”. Dat maakt dat zulke punten niet goed bespreekbaar zijn.

Prof. van 't Spijker heeft gezegd: Het AKS is een gereformeerde kerkorde. Er zijn echter bij de NGK ook kerken die zich niet aan het AKS gebonden hebben. Men wil de band met deze kerken vasthouden. Het gesprek hierover is nog gaande en het is mogelijk dat men elkaar zal vinden bij de Dordtse kerkorde.

Er zijn weerstanden. Binnen de NGK bestaat de argwaan: lever je je niet uit aan de vrijgemaakten?

Aan de andere kant, binnen de GKV zijn er die het proces te snel, en anderen die het te langzaam vinden gaan. Deze weerstanden worden binnen de gemeente benoemd en besproken, onder andere op een bijeenkomst waarin ieder die dat wilde zich kon uitspreken en ideeën kon aandragen.

Het gevaar is dat de kerkenraad een kopgroep vormt die te snel vooruitloopt, en de gemeente een peloton wordt dat achterblijft. Er ontstaat argwaan: Waar zijn jullie mee bezig? Goede communicatie is van groot belang.

De plaatselijke kerk juicht de besluitvorming van Leusden t.a.v. plaatselijk contact met een NGK toe als een signaal en als een hart onder de riem. Men is nog niet toe aan stappen als kanselruil.

De inzet is hoog: Christus liefhebben en zijn woord bewaren zoals dat in de gereformeerde belijdenis is nagesproken. Er is geen sprake van vrijblijvendheid: het doel blijft kerkelijke eenheid.

3.5 Van hart tot hart

Ook over dit onderwerp is doorgesproken in workshops, met name de workshops ‘Weerstanden’, die door ds. M. Wielhouwer en deputaat B. van Zuijlekom werden geleid, en in de plenaire vergadering.

Er zijn nog wonden aan beide kanten. Dat zal nog lang duren. Toch is het ook van belang om niet te lang te wachten met elkaar te zoeken, want dan groei je verder uit elkaar.

Op plaatselijk niveau kun je van hart tot hart met elkaar spreken. Je kunt dan eenheid die er in feite bestaat, ontdekken, zo wordt gezegd. Echter, zo zeggen deputaten: ook in het landelijk deputatengesprek is ook wel degelijk van hart tot hart gesproken. Daarbij kwamen er juist duidelijke verschillen aan het licht. En dan voel je des te sterker het verdriet daarover. Zo beleven de onderhandelingspartners van de NGK, de CCS, dat ook.

3.6 Klimaatsverandering

De vergadering besteedt veel aandacht aan een klimaatsverandering die bij ons gaande is. In de plenaire vergadering is uitgesproken: Inderdaad, die is er, die is nog steeds gaande, op velerlei gebied. We zijn bescheidener geworden. We zijn minder krampachtig geworden, bijvoorbeeld als het gaat

over: Waar praat je over in de samensprekingen? Over de formele binding aan de belijdenis? Of ook over: Wat staat er eigenlijk in die belijdenis?

Opgemerkt wordt dat de klimaatsverandering niet betekent dat we flexibeler zijn geworden ten aanzien van de leer. We zijn wel geduldiger en soepeler in de omgang met mensen. Vroeger werd een dominee die iets verkeerd publiceerde, eerst geschorst en volgde daarna het gesprek, nu wordt er eerst gepraat.

Wel zegt iemand in de vergadering dat hij inzake de binding aan de belijdenis het eens is met de NGK en evengoed in eigen kerk eenheid ervaart. Hierover zou een kerkelijke uitspraak gedaan zijn. Moeten we misschien onszelf onderzoeken, net als ten aanzien van de CGK, ons bij de NGK aanpassen en zeggen dat er bij ons ruimte voor hen is? Daartegenover wordt gesteld dat het hier een individueel geval betreft, waar wij niet over kunnen spreken, en dat wij als kerken niet kunnen leven met de visie bij de NGK op de belijdenis.

Verschuiving is er wel rond de vraag: Kan er in één plaats meer dan één ware kerk zijn? Dit betreft dus niet de vraag: Mag het, maar: Kan het? Vroeger werd vaker de mening verkondigd (al was het geen officieel standpunt): Dat kan niet. Dat is nu minder geworden.

We zeggen wel eens: er was in de jaren '60 sprake van onheilig vuur. Verder hebben we door de contacten met buitenlandse kerken veel geleerd, waardoor we soepeler zijn geworden.

Die klimaatsverandering geeft meer ruimte, ook meer mogelijkheden voor samensprekingen met de NGK.

3.7 Erkennen

We hebben er wel eens moeite mee om duidelijk te erkennen dat die klimaatsverandering er is; en het is belangrijk om dat wel te doen. We worden met onszelf geconfronteerd. Waar dat op uit zal lopen, weten we niet.

Verder zijn excuses over de jaren '60 nogal eens vaag, weinig concreet. Durven wij de geschiedenis nog eens te bezien? Daar zou een signaal van kunnen uitgaan.

Aan de andere kant: als er persoonlijke betrokkenheid bij de strijd in de jaren '60 is, is verootmoediging moeilijk. Mensen kunnen geblokkeerd zijn. Je komt moeilijk met ze in gesprek. Het gevaar bestaat dat je binnen de gemeente elkaar verliest. Over en weer liggen er nog gevoeligheden. Bij de jongere generatie speelt dat minder.

Je moet bij de beoordeling van de jaren '60 rekenen met het feit dat terugkijken makkelijker is dan dat je midden in de strijd je keuzes moet maken. Stel vast dat het gelukkig niet meer zo is als toen. Uit het verleden kun je lessen leren voor de onderlinge omgang in de toekomst.

3.8 Karakterverschil

Er is verschil in karakter tussen de NGK en ons: wij zijn bang voor verlies aan structuur, zij zijn juist bang voor (meer) structuur. Zij erkennen de problemen in hun kerkverband doorgaans wel, maar zijn niet bereid de prijs van het kerkverband daarvoor te betalen. Moeten wij hen plaatselijk wel bevragen op wat er speelt binnen hun kerkverband, elders in het land? Daar kun je moeilijk omheen; wij hechten nu eenmaal meer dan zij aan het kerkverband.

Plaatselijk is er van beide kanten verlangen naar samen avondmaal vieren. De NGK begrijpen een zekere terughoudendheid op dit punt bij ons niet. Wij willen graag daadwerkelijke eenheid en zien gezamenlijk avondmaal vieren als bekroning daarvan.

3.9 CGK en NGK

De workshops van ds. E.L. van 't Foort gingen over de complicaties wanneer alle drie de kerken-groepen in het spel zijn: samenspreking met een plaatselijke CGK kan bemoeilijkt worden als die al vèrgaande contacten met een NGK heeft. Anderzijds zijn er in de 'driehoeksverhouding' ook moge-lijkheden. In één plaats betekent het samengaan van CGK en NGK, dat al te vrije neigingen in de NGK worden afgeremd. In een andere plaats loopt de CGK aan tegen zulke neigingen bij de NGK, waardoor ze weer meer geneigd is de GKV te zoeken. In beide gevallen leidt de 'driehoek' dus tot een tendens richting het gereformeerde centrum. Waar een samengaan van CGK en NGK is, verloopt de samenspreking tussen ons en hen niet anders dan wanneer je met een gemeente van één kerkverband te doen hebt (Lelystad).

3.10 Praktische aanpak

Je kunt elkaar zoeken via laagdrempelige ontmoetingen: samen zingen, spelletjesmiddag enz. Zo kun je met elkaar in gesprek komen, en dan blijken karikaturen afgelegd te kunnen worden. Vertrouwen win je door samen dingen te doen. Aan de andere kant: voor je dingen samen kunt doen, moet er wel sprake zijn van een zekere (h)erkenning.

Hoe ga je om met weerstanden? Bespreek ze, ga na waar ze precies over gaan. Maar probeer niet direct, ze uit de weg te ruimen. Praat over de fundamentele dingen. Dan groeit er vertrouwen. Gesprek kan nodig zijn over overtuigingen, maar ook over ethische vragen, en over: hoe pak je in de praktijk, in het pastoraat, bepaalde zaken aan. Moderne problemen op die terreinen doen zich bij hen en bij ons evengoed voor.

Kortom: terug naar de basis!

Een aantal deputaten die wel in de morgenvergadering aanwezig zijn, moeten 's middags de Algemene Vergadering van de NGK bijwonen, die op deze zelfde zaterdag gehouden wordt. Vanuit de confereentie wordt hun gevraagd, een klemmend beroep op die Vergadering te doen. Zij zeggen dat ze dat inderdaad zullen doen.

De voorzitter van de middagvergadering, ds. B. van Zuijlekom, concludeert dat in de samensprekingen emoties een belangrijke rol spelen. Hij roept de aanwezigen, en in hen de plaatselijke kerken, op tot gebed.

5.1.4 Overige contacten en werkzaamheden

Over de overige werkzaamheden van deputaten geeft deputaat ds. H. ten Brinke informatie. Andere werkzaamheden van deputaten zijn:

- een aanvulling verzorgen op het boekje *Werken aan eenheid* uit 1997.
- advisering aan kerken, door aanwezigheid of correspondentie.
- het uitschrijven van een bededag voor kerkelijke eenheid rond 31 oktober, samen met de CGK en de NGK en in overleg met het 'Gereformeerd Appel'
- en studeren op een overlegorgaan, met daarbij aandacht voor het COGG

4.1 Interkerkelijk Overlegorgaan

De GS van Leusden gaf deputaten de opdracht "onderzoek te doen naar de mogelijkheden om te komen tot een overlegorgaan waarin gesprekspartners namens verschillende kerken en groeperingen van gereformeerde belijdenis elkaar ontmoeten om informatie over de geestelijke ontwikkelingen in elkaars gemeenschappen uit te wisselen en te bespreken". Op de achtergrond van deze opdracht stonden

ook signalen uit de CGK, de NGK en de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk, dat er aan zoiets behoefte bestaat.

De gedachte hierachter is: het is (nog) niet mogelijk om samen te spreken gericht op kerkelijke eenheid. Toch is het goed om wel in contact te blijven en de geestelijke ontwikkelingen bij elkaar te volgen. Er zijn gezamenlijke vragen en uitdagingen. Tegelijk moet zo'n overleg niet lós staan van het zoeken naar kerkelijke eenheid.

De GS heeft geen doelstelling geformuleerd. Deputaten hebben een doelstelling geformuleerd in vier trappen, opklimmend: het bereiken van een eerste tree is al een resultaat, ook al zou de laatste tree niet gehaald worden.

1. Elkaar bemoedigen en opscherpen om in deze tijd gereformeerd te zijn.
2. Op deze manier het onderling begrip en vertrouwen versterken, en zo
3. voorkomen dat gereformeerde belijders verder uit elkaar groeien, en
4. zo mogelijk een basis leggen voor samensprekingen met het oog op kerkelijke eenheid.

Het zou een soort gezamenlijke commissie moeten worden, waarbij de GKV-betrokkenen verantwoording schuldig zijn aan de generale synode.

4.2 COGG

Dat brengt deputaten bij de COGG (Contactorgaan Gereformeerde Gezindte). Dit orgaan heeft dezelfde doelgroep en een vergelijkbare doelstelling. Hiermee heeft een ontmoeting plaatsgevonden in maart 2000, op uitnodiging van de COGG.

Problemen van deze organisatie zijn de vrijblijvendheid en het feit dat de GKSyn ervan deel uitmaken. Beide problemen hangen met elkaar samen. De kwestie Den Heyer lijkt het COGG ertoe te brengen, te breken met de GKSyn; de behandeling van de bezwaren op de Generale Synode van de GKSyn wordt afgewacht. Als de GKSyn er uit zouden gaan, zou het GCB (Gereformeerd Confessioneel Beraad) hun plaats innemen.

Deputaten wachten deze ontwikkeling binnen het COGG af; ze hebben wel een brief geschreven om hun betrokkenheid en biddend meelevens uit te drukken.

Het COGG wil de GKV er graag bij hebben. Wij van onze kant hebben er niet persé behoefte aan om een eigen club te starten. Wel blijft het bezwaar van de vrijblijvendheid. Wij zouden doelstellingen willen formuleren, termijnen afspreken en de deelname een kerkelijk karakter willen geven.

5.1.5 Afsluiting

Aan het eind van de conferentie wordt beloofd dat er een verslag van zal komen. Gezongen wordt Psalm 72: 1,2 en 4. Prof. B. Kamphuis gaat voor in gebed.

P. Houtman, verslaggever en deputaat Kerkelijke Eenheid.

Inhoudsopgave

VOORWOORD/INLEIDING	1
SAMENVATTING IN GEWOON NEDERLANDS	2
SAMENVATTING	2
SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	3
OPDRACHTEN VAN DE SYNODE	4
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	4
1 – UITVOERING: DE GANG VAN ZAKEN	5
1.1 Organisatie en werkwijze	5
1.2 Omvang en aard van de werkzaamheden	5
1.3 Rapportindeling	6
2 – DE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN	7
2.1 Instructies	7
2.2 Algemeen	7
2.3 Instructie ad a	8
2.3.1 Informatie geven	8
2.3.2 Een vergadering van ‘kanselruilgemeentes’	8
2.4 Instructie ad b	9
2.4.1 Brieven kerkenraden	9
2.4.2 Gezamenlijke predikantenconferentie	10
2.5 Instructie ad c	11
2.5.1 Kerkelijk omgaan met publicaties die Schriftgezag raken	11
2.5.2 Aandacht voor verandering van situaties en gewoonten	11
2.6 Instructie ad d	11
2.6.1 De gesprekken over ‘federatie’	12
2.7 Federatief groeimodel met het oog op voortgaande kerkelijke eenheid	14
2.7.1 Opdracht	14
2.7.2 De term ‘federatie’	14
2.7.3 Federatief groeimodel	15
2.7.4 Belemmeringen en gevaren	15
2.7.5 Federatieve groei in de praktijk	16
2.7.6 Knelpunten en consequenties	18
2.7.7 Voorstellen	18
2.8 Instructie ad e	18
2.8.1 Plaatselijke contacten met de NGK	18
2.9 Instructie ad f	19
2.9.1 Afstemming diverse deputaatschappen	19
2.10 Concept besluiten	21
3 – GESPREKKEN MET DE NEDERLANDS GEREFORMEERDE KERKEN	22
3.1 Inleiding	22
3.1.1 Opdracht	22
3.1.2 Uitvoering	23
3.1.3 Rapportage	23
3.2 De gesprekken en de Landelijke Vergadering	23
3.2.1 Casussen betreffende de binding aan de belijdenis	23
3.2.2 Binding aan de belijdenis en ruimte	24
3.2.3 De Landelijke Vergadering van de NGK Amersfoort 2001	26

4 – EEN INTERKERKELIJK OVERLEG ORGAAN	29
4.1 Opdracht	29
4.2 Uitvoering	29
4.2.1 Overwegingen over een interkerkelijk overlegorgaan	29
4.2.2 Overwegingen over het COGG	31
4.2.3 Gesprek met COGG-Bestuur	33
4.2.3 Stand van zaken	34
5 – DE ALGEMENE OPDRACHTEN	35
5.1 Instructies	35
5.1.1 Acta, artikel 86, besluit 5	35
5.1.2 Acta, artikel 86, besluit 2, de verandering in de zesde ‘regel van Berkel’	35
5.1.3 Acta, artikel 88, Besluit 2	35
5.2 Het bevorderen van plaatselijke Kerkelijke Eenheid	36
5.3 Contacten met de classes	37
5.4 Voorbeden in de kerken	37
5.5 De conferentie ‘Werken aan Eenheid II’	37
5.5.1 Achtergrond en organisatie	37
5.5.2 Het verloop van de conferentie	38
5.5.3 Evaluatie	38
5.6 Concept besluiten	39
BIJLAGEN BIJ HOOFDSTUK 2	40
2.I Brief aan de kerkenraden	40
2.I.1 Brief bijlage 1: De toe-eigening van het heil	43
2.I.2 Brief bijlage 2: Besluit van de synode van Haarlem-Noord 1998	48
2.I.3 Brief bijlage 3: Besluit van de synode van Leusden 1999	49
2.II Brief aan kerken over plaatselijke situatie	52
2.III Brief aan deputaatschappen	54
2.III.1 Bijlage bij brief aan deputaatschappen	56
BIJLAGEN BIJ HOOFDSTUK 3	58
3.I Casussen over de binding aan de belijdenis	58
3.I.1 DKE over de binding aan de belijdenis/Casussen	58
3.I.2 CCS over Binding aan de belijdenis – een casus	59
3.II Binding aan de belijdenis en ruimte	61
3.II.1 DKE: Kerk-zijn en belijdenis	61
3.II.2 CCS: Kerk-zijn en belijdenis	61
3.III Toespraak ds. Sliggers op Landelijke Vergadering	62
BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK 5	66
5.I Verslag van de conferentie Werken aan eenheid II	66
5.I.1 Dagopening	66
5.I.2 De Christelijke Gereformeerde kerken en wij, nu	66
5.I.3 Samenspreken met Nederlands Gereformeerde kerken	70
5.I.4 Overige contacten en werkzaamheden	74
5.I.5 Afsluiting	75
Inhoudsopgave	76

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IX 2 –
Aanvullend rapport van deputaten
Kerkelijke eenheid**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord/Inleiding

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te Zuidhorn 2002.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Zoals reeds in ons rapport van 31 augustus is vermeld kwamen een aantal werkzaamheden van de door De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Leusden 1998 benoemde Deputaten Kerkelijke Eenheid (Acta, artikel 116) pas in het najaar van 2001 tot afronding. Wij bieden u twee van deze onderdelen in dit aanvullend rapport aan.

Een tweede aanvulling zal D.V. eind januari 2002 worden aangeboden.

Met broederlijke groeten,

Amersfoort, 30 november 2001,

E. Boerma
H. ten Brinke
H.J.J. Feenstra
K. van den Geest
P. Groenberg
G. Gunnink
B. Kamphuis
P. Houtman
K. Mulder
M.H. Sliggers
P.J. Trimp
R. van der Wolf
A.J. van Zuijlekom
B. van Zuijlekom

Samenvatting

De landelijke gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken zijn afgerond en geven hoop op een verbetering van de relatie met deze kerken.

Het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte heeft besloten om in plaats van de Gereformeerde Kerken (synodaal) het Confessioneel Gereformeerd Beraad tot dit orgaan toe te laten. Daarmee is een drempel voor toetreding van onze kerken weggenomen. De noodzaak voor een apart interkerkelijk overlegorgaan is daarmee verminderd.

Opdrachten van de synode

Zie het eerdere rapport

Conclusies en aanbevelingen

Dit aanvullend rapport bevat de aanbevelingen ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken en ten aanzien van een interkerkelijk overlegorgaan.

De eerder voorgestelde aanbevelingen voor het gesprek en de omgang met de Christelijke Gereformeerde Kerken worden nog gezien in het licht van de recente besluiten van de Generale Synode van deze kerken. Een rapportage hierover volgt separaat.

---

1 – Uitvoering: de gang van zaken

1.1 Organisatie en werkwijze

Zie het eerder rapport.

1.2 Omvang en aard van de werkzaamheden

In aanvulling op het eerdere rapport wordt gemeld dat een evaluatiegesprek met de CCS heeft plaatsgevonden en de voorstellen ten aanzien van de omgang met de NGK zijn afgerond.

Na overleg met de secretaris van het COGG en bevestiging van de besluitvorming in het COGG is ook het voorstel voor het Interkerkelijk Overleg Orgaan afgerond.

Ook is de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde kerken bezocht. Aan de evaluatie van de besluiten over de GKV wordt nog gewerkt.

Een gesprek met het Gereformeerd Appel over afstemming van de data voor het gebed voor kerkelijke eenheid heeft nog niet plaatsgevonden.

1.3 Rapportindeling

De twee volgende hoofdstukken bevatten de aanvullende uitwerking van de opdrachten ten aanzien van:

- de Nederlands Gereformeerde Kerken,
- een Interkerkelijk Overlegorgaan.

---

2 – Gesprekken met de Nederlands Gereformeerde kerken

2.1 Inleiding

In ons rapport gaven we u informatie over het verloop en de inhoud van de gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK). Na de afsluiting van dat rapport ontvingen we een afschrift van de brief die de Landelijke Vergadering van de NGK te Amersfoort 2001 schreef aan de GS van de GKV te Zuidhorn.¹ Verder was er nog een gesprek tussen CCS en DKE (werkgroep NGK) op 12 september 2001.

In dit aanvullend rapport geven we u informatie over dat laatste gesprek, en leggen we u onze evaluatie voor van de gevoerde gesprekken en van het besluit van de Landelijke Vergadering van de NGK te Amersfoort 2001 inzake contacten met de CGK en de GKV. Tenslotte doen we u voorstellen met betrekking tot een vervolg van de contacten met de NGK.

Dit aanvullend rapport heeft (evenals het eerste deel van ons rapport) de instemming van de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken wat betreft de weergave van het gesprek van 12 september 2001 en de evaluatie van het geheel van de gesprekken (waarbij men de tweede zin van de tweede conclusie voor onze rekening laat). Ook gaan de broeders akkoord met de lijn die wordt uitgestippeld in de paragraaf ‘Hoe nu verder’?

2.2 Het gesprek van 12 september 2001

In het kader van de ontmoeting met de CCS waartoe de Generale Synode Leusden de deputaten Kerkelijke eenheid opdracht gaf (Acta art. 84 besluit 3) was er op 12 september 2001 een laatste gesprek tussen CCS en (de werkgroep NGK van) DKE. In dat gesprek keken we samen terug op de gesprekken die er zijn geweest sinds de GS van Leusden, en waarvan we u in ons rapport verslag hebben gedaan.

Zowel de leden van de CCS als de leden van het DKE zijn positief over de gevoerde gesprekken. We zijn een stap verder vergeleken met de gesprekken vóór ‘Leusden’. Er was een openheid om te luisteren naar elkaar. We hebben het idee dat we over en weer elkaars intenties beter zijn gaan begrijpen.

Van de kant van DKE wordt opgemerkt dat dat niet betekent dat we elkaar al helemaal gevonden hebben. De vraag van ‘Berkel’, herhaald door ‘Leusden’, is nog niet helemaal beantwoord: hoe de NGK het bedoelen wanneer ze zeggen dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, en op welke manier ze daar invulling aan geven (Acta GS Leusden art. 84, besluit 3, grond 5).

Expliciet komt aan de orde wat door de CCS indertijd is gesteld ten aanzien van het katholiek karakter van de belijdenis: de uitspraak dat de gereformeerde leer ‘katholiek’ is (in de zin van ‘bindend voor de

---

¹ Deze brief, met de besluiten van de LV, is ter informatie aan de kerken als bijlage 2.1 toegevoegd.

kerk van alle tijden en plaatsen’) zou alleen gelden voor de kern, het wezen van de leer: Christus alleen en genade alleen (Rapport DKE aan de GS Berkel en Rodenrijs 1996, Acta Bijlage XIa par. 5.3, blz. 329). De CCS aanvaardde in een vorig gesprek van harte wat DKE hadden geschreven (zie bijlage 2 bij ons rapport): Christus belijden “houdt in dat we willen staan op het fundament van (de leer van) de apostelen en profeten (Mt 16.18, Ef 2.20)”. ‘Christus alleen en genade alleen’ is voor de CCS niet beperkend ten aanzien van het geheel van de Schriften. “Als we zeggen ‘Christus alleen’, dan is dat de Christus der Schriften, van de leer van de apostelen en de profeten.” Anderzijds hebben ook DKE oog voor het feit dat er reliëf is in de belijdenis van de kerk (zie ons rapport par. 3.2.2 onder het kopje ‘Ruimte’). We constateren dat we elkaar op dit punt over en weer beter zijn gaan begrijpen, maar dat het nog wel nodig zal zijn om daarover verder door te spreken.

In het gesprek lichten de broeders van de CCS het besluit toe dat de Landelijke Vergadering te Amersfoort 2001 nam ten aanzien van de contacten met de GKV en de CGK. Met name gaat het daarbij om besluit C4: de opdracht aan de CCS om “een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis”, waarbij onder andere aan de orde moet komen “hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer”.

De CCS maakt duidelijk dat het daarbij niet gaat om een soort ‘concessie’ aan de GKV, maar dat de NGK zèlf het belang van die vraag zien. Op onze vraag hoe de zinsnede “op een wijze die bij onze kerken past” moet worden begrepen antwoordt de CCS: wanneer wij ons bezinnen op de manier waarop we zorgdragen voor de eenheid in de leer, betekent dat niet dat de manier moet zijn waarop anderen (bij voorbeeld de GKV) dat doen.

Zowel DKE als CCS achten het wenselijk dat de contacten worden voortgezet, ook al zullen DKE zich uiteraard terughoudend en afwachtend opstellen wat betreft het verloop en de uitkomst van het bovengenoemde interne gesprek binnen de NGK.

Als onderwerpen voor verdere gesprekken worden bij voorbeeld genoemd het beleid wat betreft de uitnodiging om deel te nemen aan het avondmaal; de vraag hoe er een plek kan zijn binnen de kerk om vragen te bespreken die kunnen opkomen betreffende onderdelen van de belijdenis (zie voor beide punten ons rapport par. 3.2.2); de vraag welke ruimte er binnen de kerk mag zijn voor verschillen.

2.3 Evaluatie

De deputaten kijken met dankbaarheid terug op de gevoerde gesprekken. Die dankbaarheid betreft de sfeer waarin de gesprekken gevoerd zijn, en de inhoud van de gesprekken.

De sfeer was open, en meer ontspannen dan bij eerdere gespreksronden. Er was bij de broeders van de CCS een eerlijke poging om ons te begrijpen (zoals wij aan onze kant hebben geprobeerd hen te begrijpen). We merkten begrip voor onze intenties (zoals wij van onze kant hebben geprobeerd hun intenties te begrijpen). Het onderling vertrouwen is gegroeid.

Inhoudelijk cirkelden de gesprekken rondom de thema’s ‘ruimte’ en ‘binding’. De vragen van de GKV aan de NGK zijn al lange tijd geweest:

1. Waarin binden de GKV bóven Schrift en belijdenis, en bieden zij dus minder ruimte dan in een gereformeerde kerk verwacht mag worden?
2. Is het werkelijk waar dat u elkaar onderling voldoende kunt aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis?

Ad 1: 'Ruimte'

Het was een belangrijk moment in onze gesprekken toen de broeders van de CCS uitspraken dat zij de ruimte die zij nodig achten in de verwoording van de leer van het evangelie in voldoende mate aantreffen in het spreken van DKE (zie ons rapport par. 3.2.2).

We beseffen dat dat niet betekent dat het verwijt in de richting van de GKV, dat die te strak willen binden aan de belijdenis, nu definitief tot het verleden behoort – vergelijk de uitlating van CCS waarmee ons rapport vervolgt: “Wel menen zij dat het klimaat per plaatselijke kerk binnen de GKV verschilt, zodat het niet zeker is dat de ruimte die de CCS aantreft in het spreken van DKE ook wordt aangetroffen binnen elke plaatselijke GKV”.

Maar dat neemt niet weg dat het een belangrijk gegeven is dat in ieder geval in deze ronde van gesprekken tussen CCS en DKE de Nederlands Gereformeerde broeders hebben geconstateerd dat er niet een binding is die boven Schrift en belijdenis uitgaat. Het belang van die uitspraak blijkt wanneer we die vergelijken met het verslag van één van de gesprekken tussen ‘Ommen’ en ‘Berkel’: “Van de zijde van de CCS blijft het gevoelen bestaan dat bij de Gereformeerde kerken niet de ruimte bestaat, die zij toch wel willen handhaven” (Acta GS Berkel en Rodenrijs Bijlage XIa, par. 5.5, blz 333).

Vooruitgang is er ook geboekt wanneer we kijken naar een uitlating van de kant van CCS die bij ons nogal wat stof heeft doen opwaaien: dat de kwalificatie ‘katholiek’ alleen van toepassing zou zijn op de kern, het wezen van de leer: ‘Christus alleen’ en ‘genade alleen’ (zie boven, het verslag van het gesprek van 12 september 2001). Ter Generale Synode Leusden 1999 werd van dit punt gezegd: “De leer van apostelen en profeten hoort echter ook bij het fundament van de kerk (Hand. 2:42, Ef 2.20)” (Acta GS Leusden art. 84). De CCS stemt daarmee in. Daarmee zijn we over dit onderwerp zeker nog niet uitgepraat, en het is te vroeg om een definitieve conclusie te trekken met betrekking tot de houding van de NGK ten aanzien van de binding aan de belijdenis. Maar we zijn wèl een stap verder.

Ad 2: 'Binding'

Ten aanzien van de tweede vraag noteren deputaten het als een belangrijke uitspraak van de CCS “dat het goed zou zijn om als NGK na te denken over de vraag hoe de NGK zich meer materieel aan de belijdenis zou kunnen binden, en hoe er gereageerd zou moeten worden op afwijkingen van de leer” (ons rapport par. 3.2.2).

Deze uitspraak is door de Landelijke Vergadering vertaald in het besluit om aan de CCS op te dragen “een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis”, waarbij onder andere aan de orde moet komen “hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer” (besluit C4). Het gaat dus om de manier waarop men elkaar als kerk (en niet alleen persoonlijk) kan blijven aanspreken op (de bewaring van) de leer.

We achten dit een belangrijk besluit, en we zijn er blij mee. Wel hebben we een vraag bij de zinsnede “op een wijze die bij onze kerken past”. Op welke manier kan dat een criterium zijn als het gaat om het zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer? We hebben die vraag ook gesteld in ons gesprek van 12 september 2001 (zie boven). Het antwoord van de CCS evaluerend zeggen we: DKE erkennen dat de manier waarop wordt zorggedragen voor de eenheid in de leer niet die van de GKV hoeft te zijn. Vergelijk wat in de serie gesprekken tussen ‘Ommen’ en ‘Berkel en Rodenrijs’ door de toenmalige deputaten is gesteld: “Wij beogen binding aan een gereformeerde kerkorde zonder dat dit hoeft samen te vallen met de vigerende kerkorde van de Gereformeerde Kerken” (Rapport DKE, Acta GS Berkel en Rodenrijs 1996 Bijlage XIa, par. 6.1, blz 335).

Wij waarderen het besluit om zich te bezinnen op de manier waarop men elkaar als kerk kan blijven aanspreken op de leer dus als een positief besluit. De NGK hebben daarmee duidelijk gemaakt dat ze onze vraag, die wij al zolang gesteld hebben, serieus nemen en er iets mee doen. Dat wordt bevestigd door de brief van de Landelijke Vergadering aan de GS Zuidhorn.

Conclusies

1. In de loop van de gesprekken is het onderlinge vertrouwen tussen de gesprekspartners gegroeid. Er is een duidelijke wil om elkaar te begrijpen en elkaar te bereiken.
2. De vragen die voorgaande generale synoden (‘Berkel en Rodenrijs’, ‘Leusden’) gesteld hebben aan de NGK (zie boven) zijn nog niet volledig beantwoord. Dat betekent dat we nu nog niet kunnen zeggen dat er een basis is voor samensprekingen, gericht op kerkelijke eenheid.
3. Wel is er belangrijke vooruitgang geboekt in de gesprekken.
  - a. Het gevoelen vóór ‘Berkel’ aan de kant van de CCS dat bij de Gereformeerde Kerken niet de ruimte bestaat, die zij toch wel willen handhaven (Acta GS Berkel en Rodenrijs Bijlage XIa, par. 5.5, blz 333) is in de loop van de gesprekken na ‘Leusden’ in positieve zin omgebogen.
  - b. De vraag van de GKV, of het werkelijk waar is dat de NGK elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, is door de CCS en door de Landelijke Vergadering van de NGK serieus genomen in woord en in daad: een interne bezinning wordt gestart.

2.3 Hoe nu verder?

Wij menen dat er reden is om een vervolg te geven aan de ontmoeting waartoe de Generale Synode Leusden opdracht gaf aan DKE.

Moesten zowel DKE als CCS na de gesprekken tussen ‘Ommen’ en ‘Berkel’ constateren dat er niet veel perspectieven meer leken te zijn wat betreft een voortgaand kerkelijk gesprek, na de gesprekken die zijn gevoerd na ‘Leusden’ zien zowel DKE als CCS die perspectieven wel.

Daarbij gaat het om het vinden van een gemeenschappelijke basis: Schrift en belijdenis. Het gaat – nog – niet om ‘samensprekingen’ in de zin van: gesprekken gericht op kerkelijke eenheid.

Nu gaan de NGK een interne bezinning starten over de vraag hoe zij als kerken kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer. Daarop zouden de GKV kunnen reageren met alleen maar af te wachten wat die bezinning gaat 'opleveren'. Het gaat immers om een interne bezinning?

Het is waar dat de GKV wat betreft de vraag hoe de NGK zorgdragen voor de eenheid in de leer even een pas op de plaats moeten maken. Er komt een 'time out', voordat de gesprekspartners elkaar weer ontmoeten om over dit concrete punt verder te praten.

Dat neemt niet weg a. dat het belangrijk is om de contacten aan te houden en het groeiende vertrouwen te voeden, en b. dat er parallel aan de interne bezinning bij de NGK gesprekken gevoerd kunnen worden over andere thema's (die ondertussen wel verbindingen hebben met het thema waarop de NGK zich bezinnen). Als voorbeelden van zulke thema's (aangedragen door DKE en/of CCS) noemden we hierboven al: het beleid wat betreft de uitnodiging om deel te nemen aan het avondmaal; de vraag hoe er een plek kan zijn binnen de kerk om vragen te bespreken die kunnen opkomen betreffende onderdelen van de belijdenis (zie voor beide punten ons rapport par. 3.2.2); de vraag welke ruimte er binnen de kerk mag zijn voor verschillen.

De Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Haarlem-Noord 1998 beëindigde voorlopig de samsprekingen met de NGK, en gaf haar 'Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland' geen nieuwe opdrachten terzake. Op het moment dat we dit schrijven is nog niet bekend of de christelijke gereformeerde generale synode te Leeuwarden 2001 besluiten heeft genomen betreffende de relatie met de NGK.

Naarmate de GKV en de CGK meer naar elkaar toe groeien, zal ook hun beider verhouding tot de NGK meer een gemeenschappelijke zaak (moeten) worden. Daarom lijkt het ons goed dat er contact zal zijn tussen DKE en de christelijke gereformeerde 'Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland'. In dat contact kunnen de relaties van de GKV en van de CGK met de NGK besproken worden, en voorzover nodig en voorzover mogelijk op elkaar worden afgestemd.

2.4 Conceptbesluiten

Op grond van onze rapportage over de gevoerde gesprekken, en onze evaluatie van die gesprekken, stellen wij u voor de volgende besluiten te nemen:

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 126.]

---

3 – Een interkerkelijk overlegorgaan

3.1 Nieuwe ontwikkeling

In het eerste rapport van DKE is uiteengezet, hoe de mogelijkheden zijn onderzocht om te komen tot een z.g. ‘interkerkelijk overlegorgaan’, en hoe daarbij ook de mogelijkheid van deelname in het COGG is onderzocht. In paragraaf 4.2.3 is gerapporteerd over de contacten die er in verband hiermee zijn geweest met het COGG. De slotparagraaf eindigt met de opmerking, dat we op het moment van het vaststellen van het rapport over de verdere uitkomst van de ontwikkelingen in het COGG nog niets konden zeggen, en dat DKE hebben besloten om de verdere uitwerking van de opdracht van de generale synode van Leusden '99 om (de mogelijkheden van het opzetten van) een interkerkelijk overlegorgaan te onderzoeken even te parkeren. Tevens is opgemerkt, dat de contacten met het COGG zijn geëvalueerd en enkele voorlopige aanbevelingen zijn geformuleerd, voor als de hoofdbezwaren tegen deelname in het COGG daadwerkelijk zouden wegvallen.

In deze aanvullende rapportage willen we nu melding maken van een nieuwe ontwikkeling, die naar het oordeel van DKE de situatie zodanig verandert, dat we inderdaad willen aanbevelen het gesprek over mogelijke deelname van de GKV in het COGG aan te gaan.

Op 02-11-2001 besloot namelijk het COGG om de Gereformeerde Kerken (‘synodaal’) in Nederland (GKN) niet langer toe te laten als officieel lid van het COGG en in plaats van de GKN het Confessioneel Gereformeerd Beraad (vereniging van ‘verontrusten’ binnen de GKN) te vragen officieel als lid toe te treden tot het COGG.

De secretaris van het COGG, ds C. Blenk, meldt dit in zijn brief aan ons van 19 november 2001:

“Nu is dan op 2 november j.l. de beslissing in het COGG gevallen op een bewogen vergadering. Wij hebben – na rijp beraad – besloten dat deelname van de GKN aan het COGG inderdaad ongelooftwaardig is geworden, omdat de ‘leringen’ van prof. Den Heyer wel gekritiseerd werden, maar toch toegestaan worden op kansel en kathedra. Tegelijkertijd besloten wij het COGG dat dezelfde zorg heeft, te vragen te gaan deelnemen.”

Wij wijzen erop, dat ook de Generale Synode Leeuwarden/Nunspeet 2001 van de Christelijke Gereformeerde Kerken constateerde, dat door dit besluit van het COGG de vrijblijvendheid van het contact binnen dit overlegorgaan is overwonnen. De Generale Synode Haarlem-Noord 1998 van de Christelijke Gereformeerde Kerken had haar deputaten opgedragen “aan de volgende generale synode een voorstel te doen inzake de vraag of de participatie in het COGG zal worden voortgezet”. Dit vanwege het feit, dat de GKN (syn.) officieel als lid in het COGG vertegenwoordigd waren. Op 20-11-2001 besloot deze synode unaniem naar aanleiding van het besluit van het COGG te blijven ijveren voor uitbreiding en versteviging van het contactorgaan.

3.2 Overwegingen

In ons rapport (§ 4.2.2) concludeerden we met betrekking tot het COGG:

1. Het COGG zou op zichzelf een orgaan kunnen zijn dat geschikt is om de doelstellingen na te streven zoals wij die hierboven (zie ons rapport § 4.2.1) hebben geformuleerd.
2. Het feit dat de GKN officieel in dat orgaan participeren verhindert dat echter, omdat die deelname aan het COGG structureel een vrijblijvend karakter geeft.
3. Statuswijziging van de synodaal-gereformeerde deelnemers (van vertegenwoordigers van de GKN naar vertegenwoordigers bij voorbeeld van het Confessioneel Gereformeerd Beraad) zou het COGG bevrijden van z'n structureel vrijblijvende karakter, en deelname van de GKV in principe mogelijk maken.

Nu de GKN niet meer participeren in het COGG, is het COGG bevrijd van z'n structureel vrijblijvend karakter, en is de weg vrij om onze doelstellingen na te streven door participatie in het COGG.

Wij stellen voor dat deputaten in gesprek gaan met (het bestuur van) het COGG, om na te gaan of, en op welke manier die doelstellingen nagestreefd kunnen worden in het kader van het COGG, en dat zij, wanneer dat inderdaad het geval blijkt te zijn, verder afzien van het onderzoeken van de mogelijkheid van een afzonderlijk interkerkelijk overlegorgaan.

De volgende generale synode kan dan, naar aanleiding van het rapport van dat gesprek, een definitief besluit nemen met betrekking tot participatie in het COGG.

Sprekend over het risico van vrijblijvendheid bij een eventueel op te starten interkerkelijk overlegorgaan zeiden we in ons rapport (§ 4.2.1): "We denken dat die vrijblijvendheid kan worden voorkomen (1) doordat je duidelijke doelstellingen hebt, aan de hand waarvan je het overleg ingaat, en ook achteraf de uitkomsten van het overleg evalueert, en (2) doordat je het overleg termineert: een overlegorgaan zou niet voor onbepaalde tijd moeten worden ingesteld, maar voor een bepaalde tijd, bij voorbeeld voor vijf of voor tien jaar. Kortom: na een van tevoren vastgestelde periode evalueer je aan de hand van de doelstellingen in hoeverre die doelen bereikt zijn, en of het zin heeft om het overleg voor een volgende periode voort te zetten."

Wat betreft (1): die doelstellingen hebben we in ons rapport geformuleerd (§ 4.2.1). Wat betreft (2): het COGG is zelf niet een overlegorgaan voor een bepaalde tijd. Wel kunnen we onze participatie in dat contactorgaan termineren, door per generale synode te bezien of we die participatie voortzetten. Dat element zou meegenomen kunnen worden in de definitieve besluitvorming die nodig zal zijn tijdens de eerstvolgende generale synode na die van Zuidhorn 2002.

Deelname van de GKV aan het COGG zou een kerkelijke zaak moeten zijn. Daarom moeten de deelnemers vanuit onze kerken vertegenwoordigers van onze kerken zijn, aangewezen door de generale synode, die ook aan de generale synode rapport uitbrengen van de uitvoering van hun opdracht. De generale synode kan de vertegenwoordiging binnen het COGG overlaten aan het deputaatschap Kerkelijke Eenheid.

3.3. Conceptbesluiten

Op grond van de bovenstaande overwegingen stellen we u voor de volgende besluiten te nemen:

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 130.]

Bijlage bij hoofdstuk 2

2.1 Brief van de LV Amersfoort 2001 aan de GS Zuidhorn 2002

Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken Amersfoort 2001

Moderamen:		Scribaat:
Eerste preses:	ds J. Bouma, Kampen	Oude Veenscheiding 15
Tweede preses:	oud. H.G. Lakerveld, Nuenen	8446 LC Heerenveen
Eerste scriba:	ds K. Muller, Heerenveen	telefoon: 0513.653620
Tweede scriba:	ds C.T. de Groot, Lelystad	telefax: 0513.653632
		E-mail: moderamen.lv@ngk.nl

Datum: 29 juni 2001
Onderwerp: Samenspreking en contact met andere kerken
Nummer: LVO1.UO48

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt,
p/a de roepende kerk van Zuidhorn,
Postbus 53,
9800 AS ZUIDHORN

Zeer geachte en geliefde broeders,

De Landelijke Vergadering van Amersfoort boog zich gedurende twee zittingsdagen over de contacten die er tussen uwen onze kerken bestaan. Het bijgaande besluit daarover werd unaniem genomen!

Wanneer wij terugblikken op de ontwikkelingen zoals die vanaf de Landelijke Vergadering van Doorn tot op heden hun beslag hebben gekregen, strijden twee tegenstrijdige gevoelens om voorrang. Enerzijds is daar immers het verdriet over uw besluit dat de gesprekken met ons niet op kerkelijke eenheid gericht mogen en kunnen zijn. Anderzijds zijn we dankbaar voor de contacten die onze Commissie Contact en Samenspreking met uw Deputaten mocht voeren. Van de commissie vernamen we dat de ontmoetingen in een open en liefdevolle sfeer plaatsvonden. Ook het gezamenlijk gebed werd als zeer waardevol ervaren.

Wij hopen en bidden van harte dat u met ons op deze laatste weg wilt voortgaan. Zowel vanwege de samenwerkende- en samenwerkingsgemeenten als in gehoorzaamheid aan de opdracht van de Koning der Kerk.

Het is ons verlangen dat Gods Geest ons de weg zal wijzen, opdat er een moment zal komen waarop het woord van de Here Jezus aan ons in vervulling zal gaan en de wereld op grond van ons samengaan zal mogen erkennen dat de Vader Christus gezonden heeft- en Hij ons liefheeft, gelijk Hij Zijn Zoon heeft liefgehad. (Joh.17:23)

Hoewel ons besluit voor zich spreekt, toch een enkele opmerking ter toelichting.

Telkens weer blijkt de wijze waarop wij ons als Nederlands Gereformeerden aan de belijdenis gebonden weten een punt van discussie te zijn. In zijn toespraak op onze Landelijke Vergadering heeft ds. Sliggers dit opnieuw onderstreept. In de overwegingen A3 en A4 hebben we nog eens verwoord hoe wij ons gebonden weten aan de gereformeerde belijdenis, die ook ons lief en dierbaar is. Wij realiseren ons dat de binding aan de belijdenis, zoals die onder ons geregeld is, op grond van onze geschiedenis, afwijkend is van de wijze waarop dat in uw kerken geregeld is. Maar het moge duidelijk zijn: de Nederlands Gereformeerde Kerken weten zich gebonden aan de gereformeerde belijdenis-geschriften!

Toch willen we niet volstaan met het herhalen van deze overtuiging en dit standpunt.

De vergadering heeft duidelijk willen maken, dat wij uw kritiek en bedenkingen serieus nemen en dat we daar ook concreet iets mee willen doen. Daarom besloot onze Landelijke Vergadering unaniem de commissie op te dragen binnen de verschillende regio's te bespreken wat de kerken van uw zorg herkennen, en hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorg dragen voor de benodigde eenheid in leer (besluit C4). Wij hopen dat een en ander het gesprek over de belijdenis en hoe we ons daaraan gebonden weten, mag bevorderen en dat op deze wijze aan uw bedenkingen wordt recht gedaan.

Naast het functioneren van de belijdenis, is – met name in ons contact met de Chr. Geref. Kerken – ook het punt van de toe-eigening des heils een gevoelige kwestie. In besluit C3 kunt u lezen dat wij, op voorstel van prof. Maris, onze winst willen doen met de gezamenlijke verklaring zoals die tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt op dit punt tot stand is gekomen. Ook in dezen willen wij graag van u leren!

Broeders, wij hopen u voldoende te hebben geïnformeerd en wensen u ter synode bij al uw beraadslagingen de zegen van de HERE, onze God, toe!

Met vriendelijke broedergroet,
namens het moderamen van de Landelijke Vergadering,

H.G. Lakerveld, tweede praeses

K.Muller, eerste scriba

Bijlage

Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken Amersfoort 2001

Moderamen:		Scribaat:
Eerste preses:	ds J. Bourma, Kampen	Oude Veenscheiding 15
Tweede preses:	oud. H.G. Lakerveld, Nuenen	8446 LC Heerenveen
Eerste scriba:	ds K. Muller, Heerenveen	telefoon: 0513.653620
Tweede scriba:	ds C.T. de Groot, Lelystad	telefax: 0513.653632
		E-mail: moderamen.lv@ngk.nl

Besluit inzake contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)

De Landelijke Vergadering heeft kennis genomen van het rapport van de Commissie voor Contact en Samenspreking over de contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken (verder: CGK) en de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (verder: GKV).

Bij de bespreking was wat de CGK betreft ook de brief van de Generale Synode van Haarlem- Noord 1998 ter tafel, gedateerd 12 januari 1999, met als bijlage de besluiten ter zake van diezelfde Synode. Ter vergadering werd de toespraak van dr. J.W. Maris gehoord, die als voorzitter van Deputaten Eenheid Gereformeerde belijders sprak.

Bij de bespreking was wat de GKV betreft ook de brief van de Generale Synode van Leusden 1999 ter tafel, gedateerd 8 oktober 1999, met als bijlage de besluiten ter zake van diezelfde Synode. Ter vergadering werd de toespraak van ds. M.H. Sliggers gehoord, die als voorzitter van Deputaten Kerkelijke Eenheid sprak.

A. Overwegingen

1. We constateren met verdriet, dat de CGK synode een voorlopig einde heeft gemaakt aan de besprekingen, gericht op eenheid en dat de GKV synode geen basis zag om terug te komen op het besluit van haar voorganger, de verkennende contacten met onze kerken te beÛindigen.
2. Kennelijk hebben beide zusterkerken de onomwonden uitspraak van de LV Doorn 1998 over de schriftuurlijke en confessionele basis waarop onze kerken aanspreekbaar zijn, niet als gemeenschappelijke basis opgevat.
3. We noteren daarbij wel, dat de bezwaren zich gelukkig niet zozeer richten op de leer in onze kerken, maar vooral op de orde waarin eventuele problemen kerkelijk worden behandeld en met name op het feit, dat ons ondertekeningsformulier niet in alle kerken en regio's optimaal functioneert.
4. We erkennen, dat dit laatste een vreemde indruk maakt. Toch betekent dit niet, dat kerken die het betreffende formulier niet gebruiken, hun ambtsdragers niet aan de belijdenis binden. Artikel 17 van het AKS spreekt daarover duidelijke taal. En ook de enkele kerken die het AKS niet aanvaardden, hebben hun instemming betuigd met de Preambule, waarin we uitspreken dat we in het belijden van de waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, onze eenheid en de grond van ons samengaan vinden.
5. Enerzijds hechten we aan onze onbekrompen en op vertrouwen gebaseerde omgang met ons gereformeerde erfgoed, zeker in een tijd als de onze die erom vraagt dat we ons de leer van de Schrift opnieuw toeëigenen. Anderzijds willen we de oprechte en gezamenlijke zorg van onze

beide zusterkerken niet negeren. Daarom willen we een weg zoeken om de bezinning hierop te bevorderen.

6. Wat de CGK betreft overwegen we nog het volgende:
  - a. we vinden het bemoedigend, dat de gesprekken op landelijk vlak niet geheel zijn afgebroken, maar zonder de klem van op handen zijnde eenheid in goede harmonie konden verlopen.
  - b. we verheugen ons erover, dat in de gesprekken is gebleken, dat het de plaatselijke kerken die wel samenwerken niet moeilijk gemaakt wordt.
  - c. het lijkt ons het overwegen waard om in te gaan op het door dr. Maris geuite voorstel om terzake van de toe-eigening des heils aansluiting te zoeken bij de overeenstemming die met de GKV is bereikt.
7. Wat de GKV betreft overwegen we nog het volgende:
  - a. we zijn verheugd, dat de Synode ondanks het niet aangaan van op eenheid gerichte samenspreking, toch ruimte gemaakt heeft voor verder gaande contacten op plaatselijk vlak.
  - b. we vinden het bemoedigend, dat de gesprekken op landelijk vlak niet geheel zijn afgebroken, maar zelfs tot goede en inhoudelijke contacten hebben geleid, waarin veel wederzijdse overeenstemming werd bereikt.

B. Op basis van deze overwegingen spreekt de vergadering uit:

1. dat zij er met verdriet in berust, dat de CGK en de GKV op dit moment geen basis zien voor gesprekken met ons, gericht op kerkelijke eenheid
2. dat de eenheid met beide zusterkerken in het gemeenschappelijk belijden niettemin in onze ogen vraagt om een uitdrukking daarvan in meer kerkelijke eenheid
3. dat we de zorg van beide zusterkerken over de manier waarop de eenheid in de leer bij ons bewaard wordt, serieus nemen en de bezinning daarop willen stimuleren
4. dat zij de plaatselijke kerken oproept om op de weg van goede christelijke oecumene verder te gaan, om zo te komen tot nauwere samenwerking, wederzijdse erkenning en waar mogelijk kerkelijke eenheid
5. dat enige vorm van landelijk contact op deputaten/commissie-niveau daarbij wenselijk is

C. De vergadering draagt de commissie op

1. de kerken te blijven representeren in het contact met de CGK en de GKV en daarbij te spreken over zaken van gemeenschappelijk belang
2. de relevante besluiten van deze Landelijke Vergadering aan beider Deputaten toe te lichten en desgewenst daarover te spreken
3. te onderzoeken of het mogelijk is om in het contact met de CGK terzake van de toe-eigening des heils aansluiting te zoeken bij de overeenstemming die met de GKV is bereikt
4. een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis en daarover aan de volgende LV te rapporteren. Daarbij komt in elk geval aan de orde
  - a. of de kerken iets herkennen van de zorg die onze zusterkerken uiten
  - b. hoe de kerken elkaar kunnen dienen bij het uitdragen van het evangelie, trouwaan de boodschap en verstaanbaar in eigen tijd en cultuur
  - c. hoe de kerken, op een wijze die bij onze kerken past, kunnen zorgdragen voor de benodigde eenheid in de leer

- d. hoe de eenheid met beide zusterkerken, voor zover plaatselijk beleefd, ook op landelijk vlak kan worden bevorderd
5. aan deputaten van de beide zusterkerken zo goed mogelijk duidelijk te maken hoe de NGK, met andere gebruiken maar hetzelfde doel, proberen om kerk te zijn op de basis van Gods Woord in overeenstemming met het belijden der kerk
6. de plaatselijke kerken op hun verzoek te adviseren en te ondersteunen bij het realiseren resp. uitbouwen van samenwerking op plaatselijk niveau
7. wat de CGK betreft, de reeds volledig gefedereerde gemeenten desgevraagd te dienen met advies.

Besluittekst zoals die op de Landelijke Vergadering van Amersfoort 2001 is vastgesteld op 23 juni 2001.

H.G. Lakerveld, tweede preses

K. Muller, eerste scriba

Inhoudsopgave

VOORWOORD/INLEIDING	1
SAMENVATTING	2
OPDRACHTEN VAN DE SYNODE	2
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	2
1 – UITVOERING: DE GANG VAN ZAKEN	3
1.1 Organisatie en werkwijze	3
1.2 Omvang en aard van de werkzaamheden	3
1.3 Rapportindeling	3
2 – GESPREKKEN MET DE NEDERLANDS GEREFORMEERDE KERKEN	4
2.1 Inleiding	4
2.2 Het gesprek van 12 september 2001	4
2.3 Evaluatie	5
2.3 Hoe nu verder?	7
2.4 Conceptbesluiten	8
3 – EEN INTERKERKELIJK OVERLEGORGAAN	9
3.1 Nieuwe ontwikkeling	9
3.2 Overwegingen	9
3.3. Conceptbesluiten	10
BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK 2	11
2.1 Brief van de LV Amersfoort 2001 aan de GS Zuidhorn 2002	11
Inhoudsopgave	16

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IX 3 –
Tweede aanvullend rapport van
deputaten Kerkelijke eenheid**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord/Inleiding

Aan de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te Zuidhorn 2002.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Zoals reeds in ons aanvullend rapport van 30 november 2001 is vermeld hield op 20 november 2001 de CGK-synode haar zitting over de verhouding met de GKV. De toen genomen besluiten werden sindsdien geëvalueerd. Dit leidde tot een aantal nieuwe concept besluitteksten, die wij u hierbij toezenden.

Met broederlijke groeten,

Amersfoort, 23 januari 2002,

E. Boerma
H. ten Brinke
H.J.J. Feenstra
K. van den Geest
P. Groenberg
G. Gunnink
B. Kamphuis
P. Houtman
K. Mulder
M.H. Sliggers
P.J. Trimp
R. van der Wolf
A.J. van Zijlekom
B. van Zijlekom

Samenvatting

De Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken heeft het Federatiemodel geaccepteerd. Met invoering wordt gewacht tot de CG-kerken beter van dit model kennis hebben genomen. De deputaten Kerkelijke Eenheid hebben hier met begrip op gereageerd.

Opdrachten van de synode

Zie het eerdere rapport.

Conclusies en aanbevelingen

Dit aanvullend rapport bevat de herziene concept besluiten ten aanzien van de contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken.

---

1 – Uitvoering: de gang van zaken

1.1 Organisatie en werkwijze

Zie het eerder rapport.

1.2 Omvang en aard van de werkzaamheden

In aanvulling op de eerdere rapporten wordt gemeld dat een evaluatie over de besluiten van de CGK-synode heeft plaatsgevonden en dat de eerder voorstellen ten aanzien van de omgang met de CGK zijn aangepast.

1.3 Rapportindeling

Het volgende hoofdstuk bevatten de aanvullende uitwerking van de opdrachten ten aanzien van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Als bijlage is toegevoegd de toespraak die ds. M.H. Sliggers als voorzitter van het deputaatschap gehouden heeft op de CGK-synode op 25 oktober 2001.

---

2 – De generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken

2.1 Inleiding

Deputaten Kerkelijke Eenheid willen in dit aanvullend ingaan op de besluiten van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Leeuwarden-Apeldoorn 2001 en – rekening houdend met die besluiten – u dienen met een nieuwe concept-besluittekst.

2.2 Het besluit van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken

De synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken nam op 25 oktober 2001 het volgende besluit:

De generale synode

Overwegende

1. dat deputaten vermelden dat de gesprekken met deputaten GKV op basis van de bereikte punten van overeenstemming in een geestelijke sfeer van herkenning en aanvaarding konden worden voortgezet;
2. dat deputaten vermelden dat de aangereikte gesprekspunten aan de orde zijn geweest in een sfeer van wederzijds begrip waarbij van beide zijden moeite is uitgesproken met bepaalde situaties en gewoonten in onze kerken;
3. dat deputaten GKV hebben uitgesproken dat hun kerken met dezelfde problematiek te maken krijgen en dat zij erop aandringen als kerken gezamenlijk hieraan te werken;
4. dat deputaten gezamenlijk met deputaten GKV brieven hebben gestuurd aan de plaatselijke kerken om daarmee uitvoering te geven aan de opdracht om na te gaan op welke wijze gestalte gegeven kan worden aan de bereikte overeenstemming op plaatselijk niveau en daarover de plaatselijke kerken te informeren;
5. dat deputaten vermelden gezamenlijk met deputaten GKV overleg te hebben gevoerd met de gemeenten waar kanselruil is en dat zij uitspreken dat structureel overleg met deze gemeenten gewenst is;
6. dat deputaten gezamenlijk met deputaten GKV een predikantenconferentie hebben georganiseerd en dat zij vermelden dat zij regelmatig (regionale of landelijke) samenkomsten willen (doen) organiseren waarin ambtsdragers elkaar ontmoeten en met elkaar doorspreken over de zaken waarover landelijk overeenstemming is bereikt en/of over andere zaken die relevant zijn voor het nadere contact tussen beide kerken;
7. dat deputaten vermelden dat zij door regelmatige publicaties samen met deputaten GKV willen bevorderen dat datgene waarover overeenstemming is bereikt gestalte krijgt in de praktijk;

8. dat deputaten vermelden dat samensprekingen met de NGK op sommige plaatsen een verhindering vormen voor samenspreking met de GKV;
9. dat deputaten ten aanzien van hun bezinning op een federatie van kerken gezamenlijk met deputaten GKV gekomen zijn tot rapportage en voorstellen;

van oordeel

1. dat het verblijdend is dat de gesprekken in een geestelijke sfeer van herkenning, aanvaarding en wederzijds begrip zijn voortgezet;
2. dat met inachtneming van de noodzakelijke voorzichtigheid gepoogd moet worden verandering te brengen in het omgaan met de perforatie van gemeentegrenzen met name waar het gaat om de benoeming van ambtsdragers;
3. dat het tegengaan van zorg gevende ontwikkelingen in beide kerken een van de doelstellingen is van de eenheid die we zoeken;
4. dat deputaten met de gezamenlijke brieven aan de kerken in het kader van hun opdracht de kerken hebben gediend;
5. dat het beperkte aantal reacties op de toegezonden enquêteformulieren en de summier analyse daarvan, reden geven om bij het verder gaan op de ingeslagen weg van het zoeken van elkaar geduldig en voorzichtig te zijn;
6. dat overleg tussen de gemeenten waar kanselruil is toegestaan en (gezamenlijke) deputaten dienstig is voor de zaak van de eenheid in eigen kerkverband en met de GKV;
7. dat de samenkomsten die deputaten gezamenlijk met deputaten GKV willen (doen) organiseren de doorwerking van de landelijk bereikte overeenstemming en het contact tussen beide kerken kunnen bevorderen;
8. dat regelmatige publicaties van deputaten tezamen met deputaten GKV kunnen bevorderen dat datgene waarover overeenstemming is bereikt gestalte krijgt in de praktijk;
9. dat over de relatie met de NGK verder gesproken moet worden met deputaten GKV, te meer vanwege het besluit van de synode van Leusden van de GKV dat er plaatselijk met een Nederlands Gereformeerde Kerk tot kanselruil kan worden gekomen;

spreekt uit

1. dat de gesprekken met deputaten GKV op dezelfde basis moeten worden voortgezet, waarbij met name de doorwerking van de bereikte overeenstemming en het tegengaan van zorg gevende ontwikkelingen in beide kerken, evenals de relatie met de NGK aandacht verdienen;
2. dat een structureel overleg met de gemeenten waar kanselruil is tot de taken van deputaten behoort;
3. goedkeuring te hechten aan de plannen van deputaten om met deputaten GKV regelmatig (regionale of landelijke) samenkomsten te (doen) organiseren;
4. goedkeuring te hechten aan de plannen van deputaten voor regelmatige publicaties met deputaten GKV;

en besluit

1. de GKV te verzoeken deputaten te benoemen om het gesprek voort te zetten;
2. deputaten op te dragen het gesprek op de genoemde punten voort te zetten;
3. deputaten op te dragen aan genoemde plannen en taken uitvoering te geven;
4. met betrekking tot een mogelijke federatie van kerken een afzonderlijk besluit te nemen.

De generale synode

constaterende dat

deputaten eenheid n.a.v. de opdracht van de GS 1998 om na te gaan of een federatie aanbeveling verdient en zo ja, hoe deze vorm zou kunnen krijgen, op grond van hun rapport inzake het ‘federatieve groeimodel’ positief oordelen om tot een dergelijke vorm van federatie te komen en concrete voorstellen daarvoor gedaan hebben;

overwegende dat

1. de overeenstemming in leer die de voorgaande generale synodes van beide kerken over en weer hebben uitgesproken reden geeft om volhardend te zoeken naar het verder gestalte geven aan de eenheid;
2. deputaten in hun rapport goede gronden noemen om bij het verder gestalte geven aan de eenheid te kiezen voor een federatief groeimodel;
3. de uitslag van de gehouden enquête aangeeft dat 87 van de 187 gemeenten gereageerd hebben en dat van meer dan de helft van de gemeenten dus niet bekend is hoe over het verder gestalte geven aan de eenheid wordt gedacht;
4. deputaten in de gevraagde toelichting hebben gezegd, dat de 87 reacties afkomstig zijn uit de breedte van ons kerkelijke leven, maar dat in de enquête gevraagd werd naar de verhouding tot de GKV en niet naar een vorm van federatie, terwijl bovendien de inhoud van de reacties zeer gevarieerd was;
5. de nota over de toe-eigening van het heil een overeenstemming is tussen deputaten van de CGK en GKV, die de kerken in de GS 1998 hebben overgenomen, terwijl toch ook het bezwaar gehoord werd, dat wat in de nota gesteld is niet voluit functioneert in de prediking binnen de GKV;
6. de opmerking van deputaten in hun rapport, dat een kant en klaar organisatiemodel een te geforceerde en in één keer opgelegde eenheidsstructuur zou zijn, die te weinig rekent met het feit dat er een grote variatie is in de mate waarin plaatselijk onderlinge relaties tussen beide kerken zijn tot stand gekomen, ook van toepassing kan zijn voor het ‘federatieve groeimodel’;
7. het gevaar bestaat, dat invoering van deze vorm van federatie door plaatselijke kerken te veel als een van bovenaf opgelegde zaak ervaren wordt, hetgeen ook in 1892 moeite gaf;
8. er met de uitspraak van de GS 1998 (onder spreekt uit 3), dat er in het contact met de plaatselijke GKV aandacht dient te zijn voor de nota over de toe-eigening van het heil, bespreking van preken van plaatselijke predikanten van beide kerken, de gemeente-beschouwing en de relatie met de NGK wanneer die er is, nog onvoldoende gewerkt is;
9. in het GS-besluit van de GKV ook wordt gesproken over ‘verschil in medewerking van eigen kerken bij het zoeken naar plaatselijke vereniging, waarbij naast bereidheid ook enerzijds overbezorgdheid en onzekerheid en anderzijds haast en onzorgvuldigheid een rol kunnen spelen’ en dat de kerken worden aangespoord om ‘met voorzichtigheid en geduld om te gaan met alle moeiten en strubbelingen die het voortgaand proces opleveren’;

besluit

1. dat het ‘federatieve groeimodel’ een goede vorm is om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven;

2. gelet op de onder 3 t/m 9 genoemde overwegingen op dit moment niet tot invoering daarvan over te gaan;
3. in de komende periode de kerken opnieuw te benaderen en dringend te vragen op grond van de schriftuurlijke eis tot het zoeken naar eenheid en de uitspraken van de GS 1998 met plaatselijke of naburige kerken in het verband van de GKV in contact te treden en te spreken over de onder overwegende 5 en 8 genoemde gespreksonderwerpen;
4. de kerken op voorzichtige wijze te raadplegen over de wenselijkheid van en de mogelijkheden voor invoering van het 'federatieve groeimodel';
5. aan de GKV te vragen om in een parallel proces aan de eigen kerken te verzoeken aandacht te geven aan het in besluit 3 en 4 genoemde;
6. over een en ander verslag te doen op de volgende GS.

2.3 Beoordeling en gevolgen

Beoordeling

Deputaten constateren met blijdschap dat de synode uitgesproken heeft dat het federatieve groeimodel een goede vorm is om op de ingeslagen weg voort te gaan. Zij vinden het jammer dat de synode besloot nog niet tot invoering ervan over te gaan, maar hebben er begrip voor dat de synode eerst wil nagaan of dit federatieve groeimodel breed door de kerken wordt gedragen.

Deputaten spreken hun teleurstelling uit over één van de overwegingen die aan het besluit ten grondslag ligt. Het betreft overweging 5. Daar wordt eenzijdig gewezen naar de Gereformeerde Kerken, als gezegd wordt dat de bereikte overeenstemming over de toe-eigening van het heil en de gemeente-beschouwing volgens sommigen niet voluit functioneert in de prediking. Deze eenzijdige benadering stelt deputaten des te meer teleur, omdat een vorige synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken deputaten heeft opgedragen na te gaan of de bereikte overeenstemming *in beide kerkverbanden* voldoende functioneert.

Gevolgen

Deputaten hebben gevolg gegeven aan de uitnodiging van het moderamen van de CGK-synode om de zitting bij te wonen waarin de relatie met de Gereformeerde Kerken is besproken. De voorzitter van DKE, ds. M.H. Sliggers, heeft de synode toegesproken (zie bijlage).

Naar het oordeel van deputaten hebben de besluiten van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken met betrekking tot het federatieve groeimodel gevolgen voor de besluiten die uw vergadering zal nemen.

Eenzijds mogen we uitgaan van de positieve uitspraak dat het aangeboden federatieve groeimodel een goede vorm is om het ingeslagen traject voort te zetten.

Anderzijds zullen we in de besluitvorming moeten rekenen met het besluit van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken om (nog) niet tot uitvoering van het federatieve groeimodel over te gaan.

In de volgende nieuwe concept-voorstellen willen deputaten beide bovengenoemde zaken (onder 'Eenzijds' en 'Anderzijds') honoreren.

2.4 Conceptbesluiten

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 125.]

Bijlage

Toespraak van ds. M.H. Sliggers op de CGK synode

Preses, broeders, geliefd door onze Here Jezus Christus,

Dankbaar en verheugd zijn wij op uw uitnodiging ingegaan om vandaag in uw vergadering aanwezig te zijn. Graag grijp ik ook de gelegenheid die u me biedt, aan om in uw midden iets te zeggen.

Spanning

Uw besprekingen vinden plaats in een tijd van groeiende spanning. Ik bedoel de spanningen die in de wereld opgebouwd worden als gevolg van de strijd die de Verenigde Staten van Amerika met hun bondgenoten en nog tal van andere landen aangegaan zijn tegen het terrorisme. Dagelijks worden we geconfronteerd met militaire acties waarvan niemand weet waar die op uitlopen zullen. De onzekerheid over de toekomst van de wereld is na de aanslagen in Amerika, vorige maand september, sterk gegroeid. De dreiging van nog meer terreur doet steeds meer mensen vrezen.

Tegen deze achtergrond rijst de vraag: Wat heeft een bespreking over de relatie tussen de CGK en de GKV in een land als Nederland voor betekenis? Waar maakt men zich in Nunspeet druk om? Staat dat nog wel in enige verhouding tot wat er op het front in de wereld gaande is?

Broeders, ook ons verontrust aan de ene kant wat er gaande is in de wereld. Aan de ene kant. Ja, want er is een andere kant: we horen in de dingen die ons schokken de voetstappen van onze Here en Koning die bezig is te komen tot zijn dag. Die dag is nog verborgen. Maar de geschiedenis zal niet uitlopen op een ineenstorten van de wereld, maar zoals Christus beloofd heeft, op de voleinding van de eeuwen. Komt de wereld uiteindelijk in brand te staan, dan zullen we onze Here Jezus Christus zien komen. We zullen zijn heerlijkheid zien, waarin Hij ook zijn volk zal doen delen. Die verwachting mag ons een andere spanning geven. Een spanning die ons eerder doet opleven. Die ons bemoedigt. En aanspoort om ons in geloof in te zetten voor de opbouw van zijn kerk en koninkrijk op de plaats en in de situatie waar Hij ons heeft gezet. Dat is, dunkt me, het kader waarin u als synode in de zitting van vandaag de relatie tussen de CGK en de GKV aan de orde stelt.

Belangrijk punt

We mogen met vreugde vaststellen dat we in die relatie opnieuw bij een belangrijk punt zijn aangekomen. Het wordt aangegeven in het antwoord dat door de gezamenlijke deputaten geformuleerd is op de vraag, 'of een landelijke federatie aanbeveling verdient.' Het antwoord is, in gezamenlijkheid, een overtuigd 'Ja'. En de vraag naar 'de wijze waarop een federatie vorm kan krijgen' is ook in grote overtuiging eenstemmig beantwoord in de schets van een 'federatief groeimodel' die in de voorstellen van deputaten op uw tafel ligt. De eenstemmigheid van onze beide deputaatschappen op dit punt, – op zich al een gegroeid model –, ervaren we als een wonder, gewerkt door de Heilige Geest, en als een geschenk van ons Hoofd Christus. We hebben als deputaten aan onze opdracht gewerkt in biddend opzien tot God, de Vader van onze Here Jezus Christus. We hebben voortdurend gevraagd om de Geest van wijsheid. En die heeft God ons klaarblijkelijk willen geven. Een wonder, een geschenk, waar we buitengewoon dankbaar voor zijn.

Ik zeg dit tegelijk in bescheidenheid. Ik wil namelijk niet de suggestie wekken dat wat voorligt nu het perfecte is. En dat we er hiermee zijn. Het is een bescheiden begin. Toch een begin van een federatie die de weg wil openen naar concrete eenheid. We hebben in onze deputaten-besprekingen ervaren, hoe goed het is dat je, als je elkaar ‘begrepen’ hebt en elkaar hebt ‘gevonden’, – woorden van prof. Maris op de vrijgemaakte gereformeerde synode in Leusden –, nu ook samen de weg mag zoeken naar de kerkelijke eenheid. Want die begeren we toch, omdat Christus haar begeert? Johannes 17!

Heb je elkaar gevonden, dan wil je ook samen verder, omdat de liefde van Christus ons drijft. En ga je samen verder, dan wil je ook alles wat je samen hebt, zowel aan geloof en vreugde, alsook aan zorgen en problemen, samen delen. Anders gezegd: hebben we elkaar mogen vinden, dan blijkt dat we elkaar ook hard nodig hebben.

We hebben elkaar nodig. Dat is, broeders, wat ik vanmiddag met nadruk onder de aandacht van ons allen wil brengen. Zeggen we tegen elkaar dat er geen kerkscheidende verschillen meer zijn, maar dat er juist grote overeenstemming is bereikt, ja, dat je elkaar gevonden hebt, dan is zoeken naar kerkelijke eenheid en samen biddend de weg leren zien die daarheen kan leiden en die weg dan ook in geloof gaan, geen zaak meer van overmoed of van drijven, maar heeft het te maken met wat onze Here Christus met ons beoogt. En waar Hij Zichzelf ook voor gegeven heeft tot in de dood aan het kruis, als ik tenminste zijn gebed in Johannes 17 goed versta.

Elkaar nodig

We hebben elkaar nodig. Om elkaar op te scherpen en op te bouwen met betrekking tot allerlei zaken die ons samen aangaan. En dát ze ons samen aangaan, dat hebben uw voorgangster, de GS van Haarlem-Noord 1998, en de Vrijgemaakte GS van Leusden 1999 eigenlijk al aangegeven in de opdrachten aan deputaten. Aandacht moest namelijk worden gegeven aan de vraag hoe datgene waarover overeenstemming bereikt is, – ten aanzien van de toe-eigening des heils, de prediking en de beschouwing van de gemeente –, in beide kerkgemeenschappen gestalte krijgt. Dat gestalte krijgen moet ook worden bevorderd. En dat is een gezamenlijke zorg. We kunnen geen van beiden zeggen dat we daar volmaakt in zijn. We zullen ook niet gauw deze volmaaktheid bereiken. Wel hebben we elkaar daarbij hard nodig.

Bovendien: Als je elkaar toelaat dat de ander jou een spiegel voorhoudt, – een bijbelse of confessionele spiegel dan wel te verstaan –, om aan te geven wat er bij jouzelf niet goed zit, dan heb je een groot vertrouwen in elkaar. Dan sta je al niet meer op afstand van elkaar, maar je geeft aan dat je elkaar nodig hebt om elkaar op te bouwen.

Zo hebben we het ervaren in onze deputaten-besprekingen. Ook op de predikanten-conferentie van februari dit jaar bleek iets, ik mag best zeggen veel, van dat elkaar nodig hebben. Ook een groot aantal CG- en GV-deputaatschappen die op hetzelfde terrein werkzaam zijn deden dezelfde ervaringen op. En zeker niet in de laatste plaats wordt ook duidelijk in de plaatselijke samensprekingen die er zijn, hoe we elkaar nodig hebben. Ook hoe zegenrijk het samendoen is. Het is ontdekkend. En bemoedigend tegelijk.

Vreugde

Wanneer besloten wordt tot een landelijke federatie als begin van eenheid van de beide kerkgemeenschappen, dan zal dat een grote vreugde mogen geven in de harten van Gods kinderen. Het zal ook een bemoediging zijn voor onze ouderen en, niet te vergeten, voor onze jongeren die het zwaar hebben in

ons tot het heidendom terugvallende Nederland. Van zo'n 'samen op weg' kan aantrekkingskracht uitgaan op hen die door een alles platwalsende vrijzinnigheid al hun houvast dreigen kwijt te raken. Het zou een wonder aan het begin van de 21e eeuw kunnen zijn.

Het trof me wat prof. W. van 't Spijker kort geleden in een publicatie waarin hij zoekt naar de achtergrond van de geestelijke malaise die er heerst over heel de linie van het gereformeerde kerkelijke leven opmerkt: 'De kerkelijke verdeeldheid is daaraan debet, misschien wel helemaal de oorzaak ervan. () Er zouden wonderen gebeuren, wanneer de sleur van de kerkelijke verdeeldheid doorbroken zou kunnen worden. Tot niets anders roept ons de biddende Hoge priester.'

Ik denk verder ook aan de Nederlands Gereformeerde Kerken. Op de Landelijke Vergadering in Amersfoort eerder dit jaar hebben u en wij een dringend appèl gedaan op de broeders om zich onduwbelzinnig uit te spreken over de gereformeerde belijdenis en zich onbekrompen eraan te binden. Het gebeurde in dezelfde zitting en was daarom een versterkt appèl. Nog meer versterkt zou ons appèl worden wanneer u en wij tot een federatie zouden kunnen besluiten.

Laat ik, sprekend over de NGK, tegelijk zeggen dat op dit appèl beslist niét het besluit van de GS Leusden in mindering komt om in incidentele gevallen aan plaatselijke kerken waar sprake is van een verregaande overeenstemming met een NGK de mogelijkheid te openen tot kanselruil en wederzijds toelaten aan het avondmaal. Dat dit besluit verwondering wekt kan ik me goed voorstellen. Maar laat ik u mogen geruststellen: het is niet tot stand gekomen als een toegeven aan een andere visie op de Nederlands Gereformeerde Kerken, maar op grond van de werkelijkheid, die evenzeer (positieve) verwondering wekt, dat er plaatselijk met een NGK grote overeenstemming bereikt wordt. Leusden heeft voor de opgave gestaan daaraan een plaats te geven.

Vertrouwen

Preses, broeders, we constateren dankbaar en blij dat er een gegroeid vertrouwen is in elkaar. Voor een samengaan is dat ook onmisbaar. Zonder vertrouwen kun je niet samengaan. Zonder volmaaktheid wel. Wanneer we een samengaan pas aandurven wanneer we elkaar perfect achten zal het hier op aarde nooit gebeuren. We kunnen vertrouwen hebben in elkaar als we bij elkaar ontdekt hebben dezelfde hartelijke wil en het geloof om op een schriftuurlijke manier kerk te zijn. Gereformeerde kerk.

Dan zullen we ook samen vertrouwen op onze God, die ons voorgaat met zijn Geest en Woord. En ons bemoedigt door zijn beloften. God heeft 'Christus uit de doden opgewekt en Hem gezet aan zijn rechterhand in de hemelse gewesten, boven alle overheid en macht en heerschappij en alle naam, die genoemd wordt niet alleen in deze, maar ook in de toekomstige eeuw. En Hij heeft alles onder zijn voeten gesteld en Hem als Hoofd boven al wat is, gegeven aan de gemeente die zijn lichaam is, vervuld met Hem die alles in allen volmaakt', Efeze 1. Het zijn geweldige beloften om in een wereld vol spanning stappen te zetten op weg naar kerkelijke eenheid.

De Here zegene uw beraadslagingen met de wijsheid van zijn Geest. Ik dank u.

Inhoudsopgave

VOORWOORD/INLEIDING	1
SAMENVATTING	2
OPDRACHTEN VAN DE SYNODE	2
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	2
1 – UITVOERING: DE GANG VAN ZAKEN	3
1.1 Organisatie en werkwijze	3
1.2 Omvang en aard van de werkzaamheden	3
1.3 Rapportindeling	3
2 – DE GENERALE SYNODE VAN DE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN	4
2.1 Inleiding	4
2.2 Het besluit van de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken	4
2.3 Beoordeling en gevolgen	7
2.4 Conceptbesluiten	8
BIJLAGE	9
Toespraak van ds. M.H. Sliggers op de CGK synode	9
Inhoudsopgave	12

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IX 4 –
Brief aan de generale synode van de
Christelijke Gereformeerde Kerken**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Brief aan de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken

Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Aan de eerstkomende Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland,
p/a de secretaris van deputaten voor de Eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland,
de Weleerwaarde Heer ds. J.W. Schoonderwoerd
Lisztstraat 1
3144 KL Maassluis

Zeer geachte en geliefde broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, bijeen te Zuidhorn, heeft op 21 juni 2002 gesproken over het rapport van onze deputaten Kerkelijke Eenheid. Daarin kwam de stand van zaken in de samensprekingen tussen de beide kerkverbanden die u en wij vertegenwoordigen, aan de orde.

De synode heeft met belangstelling en dankbaarheid kennis genomen van de brief van uw voorganger, de Generale Synode van Leeuwarden 2001, en van de besluiten die deze synode heeft genomen ten aanzien van de relatie tussen onze beide kerken. Na uitgebreide bespreking heeft de GS Zuidhorn de besluiten genomen die wij u als Bijlage 1 hierbij toezenden.

In deze besluiten wordt dankbaarheid uitgesproken voor de groeiende toenadering tussen onze beide kerken. Op die basis kunnen volgens de synode vervolgstappen worden gezet in het zoeken naar kerkelijke eenheid. De wens om die eenheid te blijven zoeken hebben we ook geproefd in de toespraak van prof. Maris aan het adres van onze synode. Wij spreken onze dankbaarheid uit voor de goede woorden en zegenwensen aan ons adres namens uw deputaten en in hen namens uw synode en uw kerken. Het was goed en hartverwarmend.

We zijn verheugd over de uitspraak van de GS Leeuwarden dat gepoogd moet worden verandering aan te brengen “in het omgaan met de perforatie van gemeentegrenzen met name waar het gaat om de benoeming van ambtsdragers”. We hebben er alle begrip voor dat daarbij “de noodzakelijke voorzichtigheid” in acht genomen moet worden. Verandering aanbrengen in wat sinds lang is gegroeid kan alleen met veel voorzichtigheid. We spreken de hoop uit dat het gesprek hierover binnen uw kerken op gang mag komen, in een opbouwende sfeer.

De Generale Synode van Leeuwarden heeft over het federatieve groeimodel enerzijds uitgesproken dat zo'n model “een goede vorm is om aan de gevonden eenheid in een proces van geleidelijkheid verder gestalte te geven”, anderzijds besloten “op dit moment niet tot invoering daarvan over te gaan”. Verder om “de kerken op voorzichtige wijze te raadplegen over de wenselijkheid van en de mogelijkheden voor invoering van het ‘federatieve groeimodel’”. Hoewel van de kant van onze deputaten en ook vanuit de synode teleurstelling is geuit over het uitblijven van een verdere stap in de richting

van het ‘federatieve groeimodel’ hebben wij wel begrip voor de bepleite voorzichtigheid en de daarvoor aangevoerde argumenten, vooral dat voorkomen moet worden dan een van boven af opgelegde vorm van federatie plaatselijke kerken in de moeite zou brengen. We zijn blij met de positieve uitspraak over het ‘federatieve groeimodel’ en zien met belangstelling uit naar de resultaten van de raadpleging van de plaatselijke kerken.

De verhoudingen tot de Nederlands Gereformeerde Kerken blijven uw en onze kerken bezighouden. De Generale Synode van Zuidhorn heeft ook besluiten genomen over de verhouding tussen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Omdat, zoals de synode ook met zoveel woorden uitsprak, de verhouding tot de NGK steeds meer een “gemeenschappelijke zaak” zal moeten worden voor kerken die naar elkaar toe groeien, zenden wij ook deze besluiten aan u toe (Bijlage 2). Afzonderlijk geven we u kennis van het besluit om de uitzonderingsclausule waarbij plaatselijke kerken ruimte kregen om met een gemeente van de NGK tot kanselruil en toelating tot elkaars avondmaal te besluiten, in te trekken (Bijlage 3).

De synode besloot Deputaten Kerkelijke Eenheid op te dragen in de contacten met uw deputaten de wederzijdse relaties met de Nederlands Gereformeerde Kerken te bespreken, en die relaties voorzover nodig en mogelijk op elkaar af te stemmen. We bidden onze goede God of hij de gesprekken tussen onze kerken en ook die van onze beide kerken met deputaten van de NGK wil gebruiken om al meer naar elkaar toe te groeien, in de weg van de eenheid op grond van Zijn waarheid.

Van belang om te vermelden is verder dat in de algemene instructie van alle door de generale synode ingestelde deputaatschappen de opdracht is opgenomen contact te zoeken of te onderhouden met het deputaatschap dat binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken zich met dezelfde of vergelijkbare taken bezighoudt.

Als laatste zenden wij u het besluit van de GS Zuidhorn toe om Deputaten Kerkelijke Eenheid te machtigen tot aan de volgende synode als waarnemers te gaan participeren in het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte (COGG), een orgaan waarvan ook uw kerken deel uitmaken (Bijlage 4). Deputaten moeten door gesprekken nagaan of er voldoende basis is om de eerstvolgende synode voor te stellen als lid tot het COGG toe te treden.

Broeders, onze bede gaat op tot onze God en Vader of Hij de genomen besluiten wil zegenen, en wil doen meewerken tot het groeien van de eenheid waarom zijn Zoon Christus zo vurig gebeden heeft in zijn hogepriesterlijk gebed. Wij willen u als synode toebidden dat de Geest van onze goede God u leiden wil in alle waarheid. Geve Hij zijn zegen op uw beraadslagingen en besluitvorming, om met voorzichtigheid maar ook met moed en vertrouwen de ingeslagen weg te vervolgen. Zodat we door ons aan de waarheid te houden, in liefde in elk opzicht toegroeien naar Hem die het Hoofd is, Christus (Ef.4:15), en zo ook al meer toegroeien naar elkaar, om al meer te zijn het ene lichaam van Christus.

Met hoogachting en broederlijke groeten, namens de generale synode,

(E.A. de Boer), preses

(H. van Veen), scriba II

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IX 5 –
Brief aan de landelijke vergadering van
de Nederlands Gereformeerde Kerken**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Brief aan de landelijke vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken

Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Aan de Landelijke Vergadering 2004 van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Lelystad,
p/a Voorbereidingscommissie Landelijke Vergadering 2004 van de NGK,
Karveel 51-43
8242 XE Lelystad

Zeer geachte en geliefde broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, bijeen te Zuidhorn, heeft op 28 juni 2002 gesproken over de verhouding tussen de Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Daarbij werd kennis genomen van de brief van de Landelijke Vergadering van uw kerken, d.d. 29 juni 2001, en het rapport besproken van onze Deputaten Kerkelijke Eenheid, voorzover dat gaat over de gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenwerking van uw kerken (CCS). De besluiten die de synode daarover heeft genomen, zenden we u hierbij toe (Bijlage 1).

Verblijvend waren de conclusies van onze Deputaten Kerkelijke Eenheid over de gesprekken met de CCS. Gesprekken die onder het thema stonden ‘binding en ruimte’. Deputaten Kerkelijke Eenheid rapporteerden dat zinvol gesproken kon worden “over de vraag hoe de Nederlands Gereformeerde Kerken het bedoelen wanneer ze zeggen dat ze elkaar onderling voldoende kunnen aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, en op welke manier daar invulling aan gegeven wordt”. Uit de bespreking van enkele casus uit beide kerken is volgens deputaten een verblijvende overeenstemming gebleken. Ondanks dat nog niet alle vragen geheel zijn beantwoord, zijn we blij met de gebleken toenadering.

De synode sprak haar dankbaarheid uit over het besluit dat genoemde Landelijke Vergadering heeft genomen de CCS op te dragen “een gesprek aan te gaan met de kerken in regionaal verband, ter bezinning op de omgang met Gods Woord en de belijdenis, en daarover aan de volgende LV te rapporteren”. We zien met belangstelling uit naar de uitkomst van deze bezinning en spreken de hoop uit dat zo een basis mag ontstaan voor vruchtbare samensprekingen tussen onze beide kerken. Kerken die willen staan op de basis van de Schrift en zich willen houden aan de gereformeerde belijdenisgeschriften als betrouwbare samenvatting van en dankbaar amen op de bijbelse boodschap, kunnen veel voor elkaar betekenen in de strijd voor de gezonde leer en de verbreiding van het evangelie in deze wereld. Daarvoor gaan onze gebeden op tot onze God en Vader die ons tot eenheid in zijn waarheid roept. Wij zijn ervan overtuigd dat ook in uw kerken hiervoor wordt gebeden.

We willen uw vergadering hartelijk danken voor de afvaardiging die namens uw kerken de bespreking ter synode heeft willen meemaken, en voor de goede en indringende woorden van ds. W. Smouter bij die gelegenheid. Wij voelden samen des te meer hoezeer wij elkaar nodig hebben in een tijd van

verwarring en secularisatie. Onze Heiland heeft zijn Vader om de eenheid van de zijnen gebeden, “opdat de wereld erkenne, dat Gij Mij gezonden hebt”. Geve de Here dat het begin van nieuwe toenadering een verder vervolg mag krijgen, onder de leiding van zijn Geest die heeft beloofd ons te leiden in alle waarheid.

Met het oog daarop heeft de synode haar Deputaten Kerkelijke Eenheid opgedragen de vertegenwoordigers van uw kerken uit te nodigen om verder door te spreken over het al genoemde thema. Heel concreet zal het doel van die gesprekken moeten zijn “na te gaan of er een basis is voor samensprekingen met het oog op herstel van de kerkelijke eenheid”. U mag daaruit de conclusie trekken dat het verlangen sterk is naar herstel van de eenheid tussen onze beide kerken. Het is al vaker gezegd en geschreven: broeders, u bent ons onvergetelijk!

Daarop lijkt voor uw besef misschien wel haaks te staan het besluit van de synode de ‘uitzonderingsclausule’ die de GS Leusden aanbracht in de regels voor kerkelijke eenheid, bedoeld om in incidentele gevallen plaatselijke kerken toe te staan met een plaatselijke NGK te komen tot kanselruil en toelating tot elkaars avondmaal, in te trekken, waarbij overigens kerken die al afspraken gemaakt hebben in deze zin, vrijheid te geven die afspraken na te komen. Ook dit besluit (Bijlage 2) doen wij u hierbij toekomen.

Wij kunnen ons voorstellen dat deze beslissing voor u een teleurstelling betekent. De synode sprak uit haar spijt te betuigen voor de onvaste koers van onze kerken in dezen. Dit besluit kan mogelijk overkomen als een negatief signaal in de richting van de Nederlands Gereformeerde Kerken, maar is heel nadrukkelijk niet zo bedoeld. De synode wilde juist voorkomen dat het toestaan van verdere vormen van plaatselijke eenwording de prikkel wegneemt om te blijven verlangen naar en te werken aan volledige eenheid van beide kerkverbanden.

De synode heeft uitgesproken dat de uitzonderingsclausule die de GS Leusden aanbracht, niet past in het beleid van de Gereformeerde Kerken om pas tot vergaande stappen als toelating van predikanten op elkaars kansels en toelating van leden aan elkaars avondmaalstafels over te gaan, wanneer beide kerkverbanden landelijk hebben uitgesproken de weg naar vereniging te willen inslaan. Het is onze diepste wens en ons vurig gebed dat de verdergaande gesprekken tussen onze beide kerken daar spoedig toe mogen leiden. Zodat als de Here het geeft, broeders en zusters elkaar weer mogen vinden onder dezelfde kansel en aan dezelfde avondmaalstafel.

De synode heeft zich naar aanleiding van een verzoek uit de kerken beraden op de vraag of er zwaarwegende en overtuigende argumenten naar voren zijn gebracht om besluiten die in het verleden zijn genomen ten aanzien van de ‘Open Brief’ van 31 oktober 1966 en de ondertekenaars ervan, te herzien. Uiteindelijk heeft de synode, na verkennend onderzoek door een commissie uit haar midden, en na uitvoerige bespreking, besloten niet te voldoen aan het verzoek deputaten in te stellen om de noodzaak van eventuele herziening te onderzoeken. De tekst van het desbetreffende besluit sturen we u hierbij toe (Bijlage 3).

De synode heeft het moderamen opdracht gegeven dit besluit aan de CCS toe te lichten. We wijzen u met nadruk op de uitgesproken bereidheid van de Gereformeerde Kerken kritisch naar het eigen verleden te kijken. We beseffen dat het boven vermelde besluit de vraag kan oproepen of niet wat met woorden wordt beleden, in de praktijk strandt op formele overwegingen of emotionele weerstanden. Toch spreken wij hier de oprechte wens uit dat wat in het verleden is gebeurd, ook en juist de verkeer-

de dingen aan beide kanten, in de gesprekken tussen onze beide kerken, open en eerlijk zal worden benoemd, en dat waar nodig, schuld zal worden beleden, voor het aangezicht van de Here, met de bede om zijn genade en vergeving.

Broeders, juist de pijn om breuken in het verleden doet verlangen naar herstel en naar een terugvinden van elkaar in de eenheid van het ware geloof.

Het verlangen naar eenheid van alle gereformeerde belijders is ook de drijfveer voor de synode geweest bij het besluit als waarnemer toe te treden tot het Contactorgaan Gereformeerde Gezindte (COGG). We zenden u het besluit daarover als Bijlage 4 toe, en spreken de wens dat we een goede inbreng kunnen hebben binnen de COGG en dat de ontmoetingen en gesprekken een bijdrage aan de eenheid mogen leveren.

Tenslotte: de besluiten die de GS Zuidhorn nam met betrekking tot de weg naar eenheid die de CGK en de GKV zijn ingeslagen, zijn ook van belang voor de NGK. Daarom brengen we ook die besluiten onder uw aandacht (Bijlage 5). We zijn ervan overtuigd dat we als drie kerkverbanden die willen staan op basis van de Schrift en de confessie willen staan, niet om elkaar heen kunnen. Geve de Here dat allen die zijn naam belijden en willen staan voor zijn waarheid, elkaar mogen zoeken en vinden.

Onze gezamenlijke bede mag wel blijven opgaan tot onze God en Vader en tot de Here Christus, die Koning van de kerk, om de voortdurende leiding van Gods Geest. Geve de Here dat uw vergadering die leiding mag ervaren in al haar beraadslagingen.

Met hoogachting en broederlijke groet, namens de generale synode,

(E.A. de Boer), preses

(H. van Veen), scriba II

P.S. De tekst van deze brief met bijlagen is ook gezonden aan de Commissie voor Contact en Samenpreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken en aan de Deputaten voor Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt).

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage IX 6 –
Rapport van de commissie voor
onderzoek naar de vraag tot
heroverweging van bepaalde besluiten
van de Generale Synode Amersfoort-
West 1967 (voorzover ten grondslag
liggend aan het besluit art. 129, d.d. 24
januari 2003, zie Materiaal 3)**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Rapport van de commissie ingesteld door de Generale Synode Zuidhorn 2002 voor onderzoek naar de vraag van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 tot heroverweging van bepaalde besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967 (voor zover ten grondslag liggend aan het besluit art. 129, d.d. 24 januari 2003, zie Materiaal 3)

A. De eigenlijke opdracht

Op 26 september 2002 nam u als synode een intentieverklaring aan waarin u o.a. verklaarde: “Vandaag dragen we als kerken samen de verantwoordelijkheid voor besluiten uit het verleden die nog steeds rechtskracht hebben, maar vragen oproepen”. Op 27 september gaf u ons opdracht “te beschrijven, wat de problematiek is in de voorgelegde bezwaren tegen de besluiten van de Generale Synode Amersfoort-West 1967 (namelijk de stukken die door Particuliere Synode Holland-Noord op de tafel van de synode zijn gelegd)”.

Dit betreft besluiten die de Generale Synode Amersfoort-West genomen heeft over de Open Brief d.d. 31 oktober 1966 (hierna ook: OB). De tekst van het hoofd-besluit treft u als bijlage bij dit rapport aan (*niet opgenomen in de Acta*).

Voor de uitvoering van deze opdracht heeft de commissie een hoorzitting belegd met de auteurs van de diverse stukken: br. H.G. van der Weijden te Gouda, als schrijver van het revisieverzoek waar alles mee begon (hij werd daarin, ook tijdens de hoorzitting, bijgestaan door ds. W. van der Schee), br. C. van Keulen namens de kerkenraad te Gouda (de enige kerkelijke vergadering die zich tot dusver inhoudelijk over genoemd revisieverzoek heeft uitgesproken), het voltallige moderamen van de Particuliere Synode Holland-Noord 2002 en twee van de drie deputaten van de particuliere synode die de besluitvorming hebben voorbereid. Een verslag van deze hoorzitting, opgesteld door ds. J.H. Kuiper, treft u eveneens als bijlage aan (*niet opgenomen in de Acta*).

Onze bevindingen vindt u hieronder.

1. Een breed verzoek

Volgens de Particuliere Synode Holland-Noord geeft het revisieverzoek van br. H.G. van der Weijden te Gouda “belangrijke overwegingen en materiaal in handen van de kerken”.

Br. Van der Weijden meent namelijk dat de generale synode van 1967 in haar beoordeling van de zgn. Open Brief zich te weinig heeft ingespannen om deze naar eigen bedoeling te verstaan. Daarom stelt hij voor om deputaten te benoemen met de opdracht de volgende synode van advies te dienen over de vragen *of* en *hoe* de uitspraken van de generale synodes van 1967 en 1969-1970 moeten worden

herzien en welke consequenties daaruit voortvloeien voor andere kerkelijke uitspraken. De particuliere synode heeft dit verzoek overgenomen en aan de generale synode voorgelegd.

In de gronden wordt vermeld dat uit het vele materiaal dat br. Van der Weijden aandraagt, de particuliere synode opmaakt dat niet kan worden uitgesloten dat hernieuwde weging van de gegevens en argumenten van genoemde synodes tot de conclusie kan leiden dat misverstand en misinterpretatie bij de besluitvorming een beslissende rol hebben gespeeld.

Het gaat de particuliere synode dus om meer dan alleen de interpretatie van de Open Brief, namelijk om een interpretatie van de geschiedenis. Hoe kan het gekomen zijn dat men elkaar zo verkeerd begreep?

Uiteindelijk is het ook br. Van der Weijden begonnen om dit onderzoek naar de geschiedenis. In de hoorzitting met uw commissie heeft hij dit bevestigd.

De Particuliere Synode Holland-Noord heeft in de gronden onder haar besluit nog vermeld dat uit een groot aantal publicaties blijkt dat deze zaak breed leeft en dat het verzoek van br. Van der Weijden inhoudelijk niet ver afstaat van dat wat elders in de kerken leeft. De particuliere synode noemt overigens geen concrete titels van dergelijke publicaties; br. Van der Weijden in zijn revisieverzoek doet dat wel.

2. De intentie van br. Van der Weijden

Br. H.G. van der Weijden meent dat terecht is opgemerkt dat het in 1967 ging om de ene of andere koers van kerk-zijn. Maar, zo klaagt hij, de besluitvorming in 1967 ging uiteindelijk alleen over de twee bewuste passages in de OB (zie de inleiding op zijn revisieverzoek, ooit geformuleerd als brief aan de Generale Synode Leusden 1999, en daarom gedateerd op 15 april 1998).

Ook was de aanleiding van de behandeling op de synode wel de beoordeling van de afvaardiging van ds. B.J.F. Schoep, medeondertekenaar van de OB, maar men kan niet zeggen dat de generale synode slechts dit gedaan heeft dat ze deze bepaalde afgevaardigde heeft geweigerd. De consequenties reikten veel verder.

Br. Van der Weijden heeft de interpretatie van de Open Brief niet als een theoretische kwestie aan de orde willen stellen, maar hij is overtuigd van onrecht dat in Amersfoort-West is gebeurd, als gevolg van de verkeerde interpretatie van de Open Brief en zeker ook als gevolg van de centrale plaats die de ondertekening van de Open Brief gekregen heeft in de besluitvorming van deze generale synode.

Al aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 vroeg br. Van der Weijden om revisie van het besluit van de GS Amersfoort-West op het punt van de uitspraak over de Open Brief. Hij vraagt in dat kader begrip voor de OB, door te stellen dat er voor de OB ook een aanleiding was, namelijk de exclusieve kerkopvatting die binnen de Gereformeerde Kerken voorkwam (zijn brief d.d. 7 april 1996).

Hij concentreerde zich in zijn revisieverzoek aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs op de synode-uitspraak inzake de twee passages die volgens de synode onmiddellijk en zonder bewijsvoerende redenering konden worden opgevat als “discutabelstelling en disqualificatie van de gereformeerde belijdenis”. Deze uitspraak was overhaast en ongegrond, aldus br. Van der Weijden.

In zijn revisieverzoek schrijft hij ook, onder verwijzing naar A. Kamsteeg: “Door uitsluitend de Open Brief als symptoom van discutabelstelling te hanteren heeft de synode alle ondertekenaars over één kam geschoren terwijl tegen geen van hen enige bedenking van leerafwijking bestond”.

Als br. Van der Weijden op aanwijzing van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs de kerkelijke weg inslaat naar de volgende synode, zegt hij in zijn brief die hij dan aan de kerkelijke vergaderingen stuurt, dat hij nog steeds revisie vraagt, maar nu niet als een formeel-juridische herziening doch als heroverweging van oudere besluiten vanuit bredere bezinning op fundament en grenzen van de kerk.

Hij concludeert dat er zowel in de Generale Synode Amersfoort-West zelf als in de Generale Synode Hoogeveen al een heroverweging heeft plaatsgevonden, maar dat dit slechts een herhaling van zetten is geweest. Hij trekt de integriteit van deze synodes niet in twijfel. Hij constateert, zo zouden we in eigen woorden willen samenvatten, eerder bedrijfsblindheid.

We vermeldden al dat br. Van der Weijden stelde dat de Open Brief een andere koers van kerk-zijn wilde en dat de synode-uitspraak daar helaas niet over ging, maar alleen over het disputabel stellen van de belijdenis. Vraag en antwoord gingen dus langs elkaar heen. Toch werd de synode-uitspraak wel een breekpunt. “Het is alsof met de uitspraak de zoom van de stof van het kerkverband was ingeknipt. De toch al beschadigde stof scheurde nu razendsnel langs déze lijn. Wie vraagt om herziening van *dit* besluit, vraagt om iets waarvan de consequenties niet te overzien zijn”. Laat de generale synode de wenselijkheid van herziening uitspreken en laten daarna deputaten advies geven of en hoe herziening heeft plaats te vinden, zo schrijft hij.

Dit verzoek aan de Generale Synode Leusden 1999 heeft deze synode niet gehaald, maar is via de Particuliere Synode Holland-Noord uiteindelijk op de Generale Synode Zuidhorn terechtgekomen.

Bij het vele materiaal dat br. Van der Weijden op tafel heeft gelegd, horen ook publicaties waarnaar hij verwezen heeft, zoals de zgn. Begijnhofrede van J. Douma in 1967 (zie paragraaf 6), artikelen van R. Kuiper en P. Siebe in *Vuur en vlam*, A. Kamsteeg, *Een breuk te ver*, G. van den Brink, H.J van der Kwast, *Een kerk ging stuk*, W. van der Schee in *Radix* en J. Kennedy in *Radix* 1997. Br. Van der Weijden merkt op dat hierin redenen voor zijn revisieverzoek staan (brief aan de Classis Midden-Holland d.d. 27 juni 2001).

3. Twee verschillende interpretaties

In zijn revisieverzoek probeert br. Van der Weijden aan te tonen dat de omstreden passages van de OB anders kunnen worden uitgelegd dan de synode kennelijk heeft gedaan.

Eerst wat betreft de passage over het fundament van de kerk. Het gaat dan met name over de uitleg van het begrip ‘fundament van de heilige, algemene Christelijke Kerk’.

Volgens br. Van der Weijden hebben de synodes van ’67 en ’69 dit begrip geïnterpreteerd vanuit hun eigen overtuiging dat *de Schrift* het fundament vormt van de algemene kerk. Daarnaast zou “het historisch fundament van de Nederlandse, Gereformeerde Kerken” worden verstaan als “de drie formulieren van enigheid”.

Wanneer dan de OB de vraag opwerpt “of het historisch fundament van de Nederlandse, Gereformeerde Kerken ook samenvalt met het fundament van de heilige, algemene Christelijke Kerk”, dan leest volgens br. Van der Weijden de synode dit zo, dat de OB openlijk betwijfelt of de drie formulieren wel overeenstemmen met de Schrift.

Daartegenover stelt br. Van der Weijden de mogelijkheid dat de opstellers van de OB met ‘het fundament van de heilige, algemene Christelijke Kerk’ hebben gedoeld op de persoon van *Jezus Christus*. De vraag naar het samenvallen van het ‘historisch fundament’ met dit ‘algemene’ fundament zou dan voortkomen uit de overtuiging dat de drie formulieren naar hun inhoud meer beschrijven dan alleen deze “kernbelijdenis van het christelijk geloof”. De term ‘samenvallen’ zou dus niet synoniem zijn met het *kwalitatieve* ‘overeenstemmen’, maar verwijzen naar een *kwantitatief* verschil.

Ten slotte meent br. Van der Weijden dat de OB de vraag naar het samenvallen poneert als een *open* vraag, die dus onbeantwoord blijft: slechts de vervolgvragen worden gesteld (“Zo ja ... Zo neen ...”). Uit deze vervolgvragen zou blijken dat het voor de opstellers om reële vragen gaat, waar zij nog geen duidelijk antwoord op hebben, maar waar ze wel hardop over willen nadenken.

Vervolgens de passage over de Vrijmaking. De OB beschrijft hier een kijk op de Vrijmaking die volgens haar bij anderen voorkomt, maar die ze zelf niet deelt. Onder meer wordt in deze kijk een verbinding gelegd tussen de Vrijmaking en art. 28 NGB.

Volgens br. Van der Weijden heeft de synode uit deze passage opgemaakt, dat de OB de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken niet voluit wil benoemen als ware kerken volgens art. 28 NGB.

Daartegenover meent br. Van der Weijden dat de opstellers van de OB zich verzetten tegen de consequentie dat de niet-vrijgemaakte, dus synodale Gereformeerde Kerken hierdoor als valse kerken worden afgeschreven. Ze willen niet dat de visie op de vrijgemaakte kerken als exclusief ware kerkgemeenschap met confessioneel gezag wordt bekleed.

Br. Van der Weijden meent dat met de door hem gegeven interpretatie er geen sprake meer is van tegenstrijdigheid met de belofte van trouw aan de belijdenis, zoals die via het Ondertekeningsformulier door elke predikant wordt afgelegd. En ook zou er dan dus geen reden zijn geweest om ds. B.J.F. Schoep niet te ontvangen als afgevaardigde in de generale synode.

4. Langs de kerkelijke weg

Nadat het revisieverzoek van br. Van der Weijden door de generale synode van '96 op formele gronden was afgewezen, heeft hij op aangeven van deze synode de kerkelijke weg gezocht.

Zijn eigen kerkenraad (Gouda) weigerde echter om hierin met hem mee te gaan. Men meende dat br. Van der Weijden geen nieuwe argumenten op tafel had gelegd, zodat er geen grond was om revisie te vragen. Toen br. Van der Weijden hiertegen in beroep ging bij de classis, gaf die de kerkenraad gelijk; een volgend beroep op de particuliere synode had echter tot resultaat dat deze vergadering de kerkenraad opdroeg om inhoudelijk op de argumenten van br. Van der Weijden in te gaan, ook als deze niet nieuw zouden zijn.

De kerkenraad heeft deze opdracht gewetensvol uitgevoerd. Er werd een studiec commissie ingesteld, met ds. C.J. Smelik als externe deskundige. Hun rapport werd binnen de kerkenraad uitvoerig besproken. Maar nog steeds was de conclusie dat men niet met br. Van der Weijden mee kon gaan. De kerkenraad betuigt zijn volledige instemming met het besluit van de generale synode van '67. Als onderbouwing wordt daarom nog geciteerd uit andere passages van de OB, die in soortgelijke richting zouden wijzen als de passages die door de generale synode zijn veroordeeld.

Wel meende de kerkenraad dat de zaken die door br. Van der Weijden aan de orde waren gesteld, belangrijk genoeg waren om te bespreken, al zou men liever zien dat het gesprek dan niet enkel ging over de OB, maar over het grote verband van de trouw aan de belijdenis. Zowel in de eerste als in de tweede antwoordbrief aan br. Van der Weijden geeft de kerkenraad hem daarom het advies zijn verhaal neer te leggen bij de generale deputaten voor Kerkelijke Eenheid, die het zouden kunnen gebruiken in hun contact met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Br. Van der Weijden gaat hier echter niet op in, omdat hij een kerkelijke uitspraak wenst.

Ook beroept br. Van der Weijden zich weer op de classis. Deze wijst hem op formele gronden af. Wanneer br. Van der Weijden zich hiertegen beroept op de particuliere synode, besluit deze de zaak door te verwijzen naar de generale synode.

Uit het rapport van de deputaten van de particuliere synode blijkt dat zij veel begrip hebben voor de intentie van br. Van der Weijden. Ook menen zij dat de kerkenraad van Gouda te weinig kritische distantie heeft getoond tot de besluiten van de generale synode van '67. Zelf zien ze echter geen mogelijkheid om het beter te doen. Vandaar dat de particuliere synode zich tenslotte niet inhoudelijk

over het verzoekschrift van br. Van der Weijden heeft uitgesproken, maar het slechts als belangwekkend materiaal aan de generale synode heeft voorgelegd, met het voorstel om aan deze zaak een breed onderzoek te wijden.

Omdat het besluit van de particuliere synode terugging op een appèlschrift tegen de classis, bleven de afgevaardigden van deze classis (Midden-Holland) buiten stemming. Van de overige afgevaardigden waren er 2 afwezig, zodat het besluit van de particuliere synode ten slotte werd genomen met slechts 6 stemmen voor, op een totaal van 18 afgevaardigden (6 per classis).

We vermelden dit niet om de wettigheid van het besluit aan te tasten; ook heeft de generale synode in een eerder stadium besloten het verzoek van de particuliere synode niet als onontvankelijk af te wijzen. Wel maakt dit overzicht duidelijk dat er geen brede kerkelijke steun is voor dit verzoek. Geen enkele kerkelijke vergadering heeft tot dusver de argumentatie van br. Van der Weijden overgenomen. Ook de particuliere synode doet niet meer dan de vraag om nader onderzoek te ondersteunen.

B. Onze beoordeling

Bij het ‘beschrijven van de problematiek’ waartoe u ons opdracht gaf, behoort naar onze mening ook dat we proberen in te schatten, of het overgelegde materiaal inderdaad voldoende is om te voldoen aan de vraag: het instellen van een deputaatschap voor nader onderzoek.

Vandaar dat we ons hebben gewaagd aan een eerste beoordeling van het materiaal. We zijn ons ervan bewust dat een dergelijk oordeel niet direct door iedereen zal worden gedeeld; ook binnen de commissie was er geen volstrekte eensluidendheid op alle punten. Wel was er ook weer zoveel eenstemmigheid, dat we niet schromen om het resultaat aan u voor te leggen.

5. Het verzoek van de particuliere synode

De Particuliere Synode Holland-Noord 2002 heeft ervoor gekozen niet zelf op het revisieverzoek van br. Van der Weijden in te gaan, maar het door te schuiven naar de generale synode.

Gelet op de voorgeschiedenis komt dit wat vreemd over. In 1999 sprak de particuliere synode nog uit dat de kerkenraad te Gouda inhoudelijk moest ingaan op de argumentatie van br. Van der Weijden. Vervolgens heeft de kerkenraad veel energie gestopt in de uitvoering van deze opdracht. Maar nu wekt een volgende particuliere synode de indruk alsof de kerkenraad dit helemaal niet had mogen doen; deze zaak zou alleen landelijk behandeld kunnen worden. Uit de besluittekst valt niet op te maken dat de particuliere synode zich van deze koerswijziging bewust is geweest. Dat lijkt ons minder zorgvuldig.

Voor zorgvuldigheid was echter wel reden. Uw commissie werd geattendeerd op een overweging van de Generale Synode Kampen 1975, die ook een revisieverzoek over deze zaak te behandelen kreeg: “dat een verzoek om revisie van een besluit dat in de kerken algemene aanvaarding heeft gevonden wel met zeer klemmende redenen moet aangedrongen worden” (Acta, art. 110). Zeker nu het een besluit betreft over principiële kwesties, met ingrijpende gevolgen voor de verhoudingen binnen het kerkverband, mag het niet gebeuren dat al te lichtvaardig een particulier revisieverzoek op de agenda van de generale synode wordt geplaatst. Waar blijft hier het ‘toetsend en schiftend’ overleg op de particuliere synode?

Ook is het besluit van de particuliere synode wat tweeslachtig. Aan de ene kant hoedt men zich ervoor een oordeel te geven over het revisieverzoek van br. Van der Weijden, maar tegelijk neemt men zijn

vraag vrijwel letterlijk over en is er duidelijk sympathie voor zijn bedoelingen. Wellicht was het beter geweest, wanneer de particuliere synode duidelijker kleur had bekend en zich meer had ingespannen om te beargumenteren waarom deze vraag een onderzoek door deputaten waard is.

Dat neemt niet weg dat we ook wel enig begrip hebben voor de overwegingen van de particuliere synode om te besluiten zoals besloten is. Dat begrip is vooral toegenomen door de ontdekking tijdens de hoorzitting, dat de deputaten van de particuliere synode wel degelijk werk hebben gemaakt van de voorbereiding van dit besluit. Er lag een stevig rapport aan ten grondslag. Het verzoek van br. Van der Weijden is niet behandeld als een hete aardappel die zo snel mogelijk moet worden doorgegeven. Deputaten zijn serieus van mening dat deze zaak, wil men haar recht doen, vraagt om een diepgaand onderzoek, dat niet alleen de krachten van de particuliere synode te boven gaat, maar ook naar zijn aard (het gaat om een landelijke kwestie) beter door generale deputaten kan worden uitgevoerd.

Bij uw besluitvorming over de ontvankelijkheid heeft verder een rol gespeeld dat het niet recht zou zijn tegenover br. H.G. van der Weijden zijn verzoekschrift weer terzijde te leggen, alleen vanwege bedenkingen tegen de procedures op de meerdere vergaderingen. Laten we onze beoordeling dus verder richten op wat hij te berde heeft gebracht.

6. Heeft br. Van der Weijden de beide interpretaties goed beschreven?

Wanneer de generale synode van '67 in Acta art. 16 het "constaterende" (waarin de beide omstreden passages van de Open Brief staan uitgeschreven) laat volgen door een "overwegende", is daarin geen interpretatie van de OB te vinden; de synode spreekt slechts uit wat de waarden zijn die ze zelf wil handhaven. Alleen impliciet is hierin eventueel sprake van een interpretatie van de OB, als men aanneemt dat de synode vooral nadruk legt op die waarden die ze door de OB bedreigd ziet worden.

Na het "overwegende" komt direct het "van oordeel". Ook daarin is geen expliciete interpretatie van de OB te vinden.

In art. 162 van haar Acta laat de synode merken dat hier bewust beleid achter steekt. Zo in B. I. ad 2, waar de synode reageert op de buitengewone Particuliere Synode van Noord-Holland, gehouden in 1967: "De buitengewone particuliere synode heeft *in tegenstelling tot de generale synode* (cursivering cie.) een interpretatie gegeven van de term 'historisch fundament'". De generale synode wil zich blijkbaar niet verstrikken in kwesties van interpretatie; ze wil zich eenvoudig houden aan wat er staat.

Toch zal de vergadering van de synode niet aan een bepaalde vorm van interpretatie ontkomen zijn; immers wie oordeelt, interpreteert, ook al wordt het niet met zoveel woorden uiteengezet.

Daarbij achten wij het goed mogelijk dat de synode inderdaad voor ogen had, wat br. Van der Weijden nu bij haar meent aan te kunnen wijzen (vergelijk par. A3). De bedoelde interpretatie past bij wat we nu lezen in de synode-uitspraak. Ook de kerkenraad te Gouda aanvaardt de door br. Van der Weijden aan de synode toegeschreven interpretatie; de kerkenraad meent zelfs dat dit de enig mogelijke is.

De vraag hoe de opstellers van de OB deze zelf hebben bedoeld, is moeilijker te beantwoorden. Want wie zijn die opstellers? De OB kent 25 ondertekenaars, die naar verluidt niet allemaal bij het schrijven betrokken zijn geweest. Zij hebben elkaar gevonden op de voorliggende tekst, waarbij ieder zijn eigen interpretatie kan hebben gehad.

In dit geval kunnen we echter, zoals ook br. Van der Weijden doet, in het bijzonder letten op de bedoeling van ds. B.J.F. Schoep. Niet omdat hij de enige auteur zou zijn, maar wel omdat de generale synode van '67 zich met de OB heeft beziggehouden vanwege de vraag of zij *ds. Schoep*, als mede-ondertekenaar van de OB, kon ontvangen als afgevaardigde. Het gaat om *zijn* gevoelens, dat hij – wel

samen met anderen – in de OB tot uitdrukking brengt, en waarover de synode zich een oordeel heeft gevormd.

Om helderheid te krijgen over de vraag hoe ds. Schoep de OB leest, had de synode van '67 hem dat zelf kunnen vragen. Dat is echter niet gebeurd. Achteraf heeft ds. Schoep – in samenwerking met een buitengewone PS van Noord-Holland – wel enige toelichting gegeven. Deze is aan de GS toegezonden en br. Van der Weijden citeert er regelmatig uit. En inderdaad is er in dit materiaal het een en ander te vinden dat steun geeft aan de interpretatie die br. Van der Weijden bij ds. Schoep veronderstelt. Maar op belangrijke punten – met name over de vraag wat met het 'samenvallen' is bedoeld – kan br. Van der Weijden niet rechtstreeks ds. Schoep citeren, maar moet hij zich behelpen met een eigen redenering.

Het resultaat lijkt overigens wel te passen in het geheel van de OB. De interpretatie die br. Van der Weijden aandraagt, lijkt ons dus niet bij voorbaat onmogelijk.

7. Maar maakt het iets uit?

Stel dat br. Van der Weijden gelijk heeft met zijn interpretatie. Stel dus dat de OB inderdaad bedoelde te zeggen dat de gereformeerde belijdenis in de drie formulieren van eenheid breder van inhoud is dan de kernbelijdenis rond Jezus Christus als Here. Zou dat de synode tot een ander oordeel hebben gebracht? Wij menen van niet.

De synode oordeelt nu immers dat de bedoelde passage uit de OB “niet anders is dan het disputabel stellen van de inhoud en het katholiek of algemeen karakter der gereformeerde belijdenis”. En dat is precies wat er in de door br. Van der Weijden aangedragen interpretatie gebeurt: niet de brede gereformeerde belijdenis mag dan katholiek of algemeen heten, maar alleen de smallere kernbelijdenis rondom Jezus Christus.

Ook verklaart de synode dat de door haar afgewezen twijfel “wel past in het kader van de huidige z.g. oecumenische beweging”. Inderdaad is het juist de oecumenische beweging geweest die zich sterk maakte rondom de kernbelijdenis van Jezus Christus, die boven de bredere nationale belijdenissen uit zou stijgen.

Iets dergelijks is te zeggen van de passage over de Vrijmaking. Stel dat de OB inderdaad bedoelde te voorkomen dat de synodaal Gereformeerde Kerken met confessioneel gezag als 'valse kerken' worden bestempeld. Dan past nog steeds het oordeel van de synode “dat inzake het schriftuurlijk-confessioneel fundament van de kerken der vrijmaking de artikelen 27-29 der N.G.B. niet worden nagesproken”.

De OB zou zich dan immers ertegen verzetten – vanwege de consequenties namelijk – dat de strijd van de Vrijmaking wordt gezien in het licht van de belijdenis over de ware en de valse kerk. Precies wat de synode haar nu verwijt.

Het oordeel van de synode is dus niet alleen van toepassing indien zij de interpretatie volgde die haar door br. Van der Weijden is toegedacht, maar ook indien zij de interpretatie volgde die door br. Van der Weijden wordt geopperd als bedoeld door de opstellers zelf.

8. Aanleiding tot doorvragen

Toch is met dit alles het verzoek van br. Van der Weijden niet afgedaan.

Tegenover uw commissie heeft hij nog eens uitgesproken dat het hem er niet om gaat een bepaalde interpretatie van de OB als de enig juiste naar voren te schuiven. Hij komt alleen met een alternatief, om aan te tonen dat de interpretatie die door de synode is gevolgd, niet de enig mogelijke is en dat de synode dus te haastig is geweest met haar oordeel.

In dat licht is van belang, dat br. Van der Weijden benadrukt dat de vragen die in de ‘fundamentpassage’ van de OB worden gesteld, volgens hem werkelijk *open* en reële vragen zijn geweest, waar de opstellers zelf ook nog geen duidelijk antwoord op hadden.

Je zou het ook zo kunnen zeggen: niet alleen de synode was ervoor beducht zich op een bepaalde interpretatie van de OB vast te leggen, maar ook voor de opstellers van de OB zelf stond volgens br. Van der Weijden nog niet vast, wat men met de opgeworpen vragen aan moest.

Inderdaad kun je de betrokken passage zo lezen, dat de OB in de eerste plaats constateert dat allerlei Nederlandse kerken die van oorsprong met ons dezelfde belijdenis delen, dit historisch fundament nu ter discussie stellen. Vervolgens stelt de OB dat de vragen die hiermee samenhangen, ook leven binnen de Gereformeerde Kerken van Nederland. Ten slotte meent de OB dat deze vragen steeds sterker zullen worden en dat niemand ze zal kunnen negeren.

Strikt genomen zegt de OB dus niet dat de opgeworpen vragen terecht zijn. Men analyseert slechts en doet een bepaalde voorspelling. Aan br. Van der Weijden kan worden toegestemd dat de OB daarmee geen ontoelaatbare dingen zegt.

Toch pleit tegen de OB dat de betrokken passage wel erg suggestief is opgezet. De stelling dat *ieder* zich afvraagt wat de waarde is van het historisch fundament van de kerken, suggereert dat kerken die de drie formulieren van eenheid nog zonder twijfel als katholieke belijdenis beschouwen, niet serieus te nemen zijn. Wanneer zij de opgeworpen vraag met ‘ja’ willen beantwoorden, krijgen ze dan ook prompt een volgende vraag voorgelegd: wat te doen met kerken die onze belijdenis niet hebben, maar die toch “*kennelijk* Gods kinderen vergaderen”? Dat suggereert dat het antwoord op de eerdere vraag geen ‘ja’ kan zijn. Het moet dus ‘nee’ zijn, en daarmee is de weg gebaad voor de laatste vraag: hoe heeft de belijdenis dan “in eigen gemeenschap en naar buiten te functioneren”?

Het is begrijpelijk dat de synode dit heeft opgevat als een pleidooi om het gezag van de gereformeerde belijdenis op losse schroeven te zetten. De vraagstelling is dermate tendentius, dat je sympathie proeft voor de oecumenische beweging, die ‘het historisch fundament van de Nederlandse Gereformeerde Kerken’ alleen nog beschouwt als *historisch* fundament en niet als een belijdenis van Gods Woord voor de kerk van alle tijden en alle plaatsen.

Naar onze mening gaf de OB dan ook voldoende reden om ds. Schoep, als een van de ondertekenaars, niet stilzwijgend op te nemen in de gemeenschap van de generale synode. Hier waren voldoende “gewichtige oorzaken van nadenken” aanwezig om op grond van het Ondertekeningsformulier door te vragen naar de exacte bedoeling van ds. Schoep.

Een soortgelijke onhelderheid is aanwezig in de passage over de Vrijmaking. Volgens br. Van der Weijden was het niet de bedoeling van de OB-schrijvers om tegenover het zgn. ‘vrijmakingsgeloof’ een ander geloof te plaatsen, maar wel zorg te uiten over de naar hun mening exclusivistische tendensen die hierin tot uiting kwamen. Wanneer men in de betrokken passage dat ‘vrijmakingsgeloof’ nader omschrijft, is het volgens br. Van der Weijden weer niet de bedoeling van de OB om alle onderdelen van wat daar positief wordt gesteld, als onjuist af te wijzen, maar heeft men vooral moeite met de setting waarin deze beweringen worden gedaan.

Inderdaad is de stijl van de OB hier weer descriptief: men beschrijft slechts wat men bij anderen aan uitspraken aantreft, constateert dat de sprekers hun mening met confessioneel gezag willen uitdragen,

en spreekt daar zijn zorg over uit. En opnieuw kan br. Van der Weijden worden toegestemd dat men, strikt genomen, hiermee niets ontoelaatbaars heeft gezegd.

Toch kan ook nu weer tegen de OB worden ingebracht dat er van het schrijven wel een bepaalde suggestie uitgaat. Wanneer men zich afstandelijk opstelt ten opzichte van hen die in de huidige kerkelijke situatie voortdurend de confessie ter sprake brengen, wekt dat de indruk dat men zelf die confessie er liever buiten laat. En dus was er weer genoeg reden om door te vragen naar de precieze mening van ds. Schoep over deze zaak.

9. Amersfoort-West en de “nadere verklaring”

De afgevaardigden van de particuliere synode Drenthe hadden naar de generale synode van '67 een instructie meegekregen waarin hun werd opgedragen om zo nodig na de betuiging van de instemming met de belijdenis aan de orde te stellen dat niet zonder meer ieder lid van de synode aanvaard kon worden. Wanneer iemand in een publiek geschrift de belijdenis disputabel gesteld zou hebben, zou van hem, “overeenkomstig het Ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords” een nadere verklaring gevraagd moeten worden.

Op grond van deze instructie maakten de afgevaardigden van Drenthe bezwaar tegen de aanvaarding van ds. Schoep. Ze verwezen daarbij naar een artikel van zijn hand over ‘Oecumenische gezindheid’ en verder naar zijn ondertekening van de Open Brief. Omdat de daarop volgende bespreking zich vooral richtte op de Open Brief, stelden de Drentse afgevaardigden hun voorstel in die zin bij, dat alleen de ondertekening van de OB als punt van bezwaar tegen ds. Schoep bleef staan; dit gaf naar de indruk van de meeste synodeleden al genoeg materiaal.

De Drentse afgevaardigden achtten het overigens niet meer nodig om van ds. Schoep een nadere verklaring te vragen, want ze meenden dat de zinsnede in het Ondertekeningsformulier over ambtsdragers die in geval van twijfel bereid moeten zijn een dergelijke verklaring af te leggen voor kerkenraad, classis of synode, “wel eerst op de particuliere en niet meteen op de generale synode” betrekking had.

Uit de Acta valt niet op te maken dat de synode zich over dit punt speciaal beraden heeft. Wel blijkt dat men zich in de praktijk bij het voorstel heeft aangesloten: er is geen nadere verklaring gevraagd. Wellicht heeft hierin ook de overweging meegespeeld, dat men niet de indruk wilde wekken dat de generale synode ambtelijke tucht ging oefenen over ds. Schoep. Men wilde zich uitdrukkelijk beperken tot de voorgelegde vraag: kan deze ene afgevaardigde worden aanvaard als lid van de vergadering? (Zie het artikel van de toenmalige synodepreses, D. Deddens, in *Nader Bekeken*, juni 1995).

Voor twee leden van uw commissie zijn deze overwegingen voldoende om het beleid van de generale synode goed te keuren. Zij menen dat de synode terecht de nodige terughoudendheid heeft betracht, door zich niet te verstrikken in kwesties van interpretatie, maar te beoordelen wat duidelijk op tafel lag.

10. Plaatselijke gevolgen

In de inleiding op zijn revisieverzoek wijst br. Van der Weijden erop, dat de synode van '67 met haar keuze voor een algemene uitspraak (alleen de OB werd getoetst, niet het persoonlijk gevoelen van ds. Schoep) ook de andere ondertekenaars van de OB heeft geraakt. Volgens br. Van der Weijden heeft juist daardoor dit besluit van de synode zo'n verstrekkende uitwerking gehad.

Het zou de moeite waard zijn te onderzoeken, in hoeverre dit waar is. Op welke wijze is deze uitspraak van de generale synode van '67 gehanteerd door kerkenraden en classes? Zijn er ambtsdragers geschorst en afgezet, alleen vanwege het feit dat zij de OB hadden ondertekend?

Uw commissie meent echter dat er verkeerde verwachtingen worden gewekt, wanneer de generale synode een dergelijk onderzoek zou laten uitvoeren. Want hoe opzienbarend (of niet) de conclusies uit zo'n onderzoek ook zouden zijn, de generale synode zou er geen consequenties aan kunnen verbinden. Een generale synode is immers niet bevoegd zich ongevraagd een oordeel aan te meten over plaatselijke en regionale kerkelijke besluiten uit het verleden. Alleen wanneer plaatselijke moeiten in de weg van bijvoorbeeld een appèl al eerder op de generale synode hebben gediend, kan een latere synode eventueel overwegen het besluit van haar voorgangers te herzien.

(Het gedeelte van het rapport dat de overwegingen van de meerderheid van de commissie bevatte, is niet in de Acta opgenomen, omdat de synode zich niet met de conclusies daarvan heeft verenigd.)

Inhoudsopgave

RAPPORT VAN DE COMMISSIE INGESTELD DOOR DE GENERALE SYNODE ZUIDHORN 2002 VOOR ONDERZOEK NAAR DE VRAAG VAN DE PARTICULIERE SYNODE HOLLAND-NOORD 2002 TOT HEROVERWEGING VAN BEPAALDE BESLUITEN VAN DE GENERALE SYNODE AMERSFOORT-WEST 1967 (VOORZOVER TEN GRONDSLAG LIGGEND AAN HET BESLUIT ART. 129, D.D. 24 JANUARI 2003, ZIE MATERIAAL 3)	1
A. De eigenlijke opdracht	1
1. Een breed verzoek	1
2. De intentie van br. Van der Weijden	2
3. Twee verschillende interpretaties	3
4. Langs de kerkelijke weg	4
B. Onze beoordeling	5
5. Het verzoek van de particuliere synode	5
6. Heeft br. Van der Weijden de beide interpretaties goed beschreven?	6
7. Maar maakt het iets uit?	7
8. Aanleiding tot doorvragen	7
9. Amersfoort-West en de “nadere verklaring”	9
10. Plaatselijke gevolgen	9
Inhoudsopgave	11

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage X 1 –
Rapport van deputaten Zending en
hulpverlening en van deputaten IRTT**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Woord vooraf

De titelpagina van dit rapport maakt duidelijk dat het hier gaat om een samengesteld geheel. Twee deputaatschappen brengen hierbij hun verslag uit van de werkzaamheden in de periode sinds de Generale Synode Leusden 1999, te weten: deputaten Zending en Hulpverlening (Z&H) en deputaten *Institute of Reformed Theological Training* (IRTT). Uiteraard gaan de werkzaamheden na de totstandkoming van dit rapport door. Dit noodzaakt waarschijnlijk een aanvullend rapport aan de eerstkomende generale synode in 2002. De hiervoor liggende gezamenlijke rapportage stoelt op de resultaten van het integratieproces dat overeenkomstig de synodale opdracht kon worden voltooid.

Daarop terugziende kunnen we dankbaar constateren dat dit integratieproces tussen de genoemde deputaatschappen soepel mocht verlopen. Te meer zijn we daarvoor dankbaar omdat dit proces ook het bestuur van DVN kon behelzen en niet minder de ineenschuiving van de beide bureaus die uiteraard nauw bij dit proces waren betrokken: het bureau van DVN en van IRTT. Zelfs kon een volledige integratie plaatsvinden zowel van genoemde deputaten met het DVN-bestuur als ook van de bureaus.

Zoals ieder zal begrijpen ging het daarbij niet slechts om zakelijke processen van integratie, maar ging het om het werk en de positie van onderscheiden personeelsleden. Juist daarom zijn we dankbaar dat deze forse operatie van integratie ook van beide bureaus op zo soepele wijze tot stand kon komen. We zijn blij dat er een goed samenwerkend en professioneel team kon worden gevormd en dat we dit team aan de kerken als haar generaal-kerkelijk team kunnen presenteren. We zijn ervan overtuigd dat een deskundig team op verantwoorde wijze vanuit het gevormde instituut haar diensten kan verlenen voor zending, hulpverlening en training in overleg en in samenhang met de zendende instanties binnen onze kerken. De zendende instanties namen begrijpelijkerwijs aanvankelijk een afwachtende houding aan. Dankbaar kunnen we melden dat er niet slechts besprekingen over samenwerking konden worden gevoerd, maar dat er ook beweging zit in de relatie met zendende instanties, zelfs groei in het ontstaan van vormen van samenwerking tussen ons generaal deputaatschap (of bureau DVN/IRTT) en de regionale zendende instanties. Dit uiteraard ter ondersteuning en als stimulans voor kerken en geloofsgemeenschappen in het buitenland. We zien er naar uit dit geheel aan de synode ter goedkeuring te kunnen voorleggen.

Ook deputaten en DVN-bestuursleden hebben behalve een sterke betrokkenheid een forse inzet getoond om dit integratieproces mogelijk te maken, niet in het minst denken we daarbij aan de leden van een destijds gevormde organisatiecommissie. Het is onze vaste overtuiging dat de kerken gediend zijn met deze ineenschuiving van werkzaamheden voor zending, hulpverlening en training en dat dit zo het nodige effect zal kunnen krijgen op de uitvoering van de opdrachten van Christus' kerk ten dienste van de broeders en zusters in het buitenland die op onze weg zijn geplaatst.

We spreken de verwachting uit dat ook de beleidsmatige ontwikkeling van de voorgestelde en van mogelijk nieuwe perspectieven gecontinueerd kan worden.

Gaarne vragen we de komende synode er bij de kerken op aan te dringen regelmatig voorbede te doen voor deze arbeid ten dienste van de komst van het koninkrijk van onze Here Jezus Christus.

De synode wensen we de leiding van de Heilige Geest toe bij alle werkzaamheden ten dienste van de kerken.

Namens deputaten, L.J.Joosse, voorzitter.

Zwolle, november 2001

Samenvatting

De instelling van het deputaatschap Zending en Hulpverlening (Z&H) door de Generale Synode Leusden 1999 en de aan dit deputaatschap verleende opdracht waren de uitkomst van een geschiedenis van veel jaren.

In die jaren is het inzicht gegroeid dat de decentralisering, die door de Generale Synode Kampen 1951 werd voorgeschreven, gecorrigeerd diende te worden. Er kwam regionale samenwerking en kerkverbandelijke structuren kregen toezicht op initiatieven en beleid van de lokale zending kerken.

Daarnaast kwam de organisatorische scheiding tussen 'woord' en 'daad' ter discussie en deze werd eveneens gecorrigeerd: in toenemende mate was er sprake van integratie.

De Verre Naasten wilde zelf een strakkere koppeling tussen haar hulp en barmhartigheidswerk met de kerken. Vanuit de kerken groeide het inzicht dat ook de principiële motivatie voor de scheiding tussen 'woord' en 'daad' onjuist was.

Het deputaatschap Z&H richtte zich op integratie van werkzaamheden van deputaten IRTT en van de vereniging DVN. Daarnaast had het de opdracht de samenwerking te structuren. Hierbij ging het om zending kerken en samenwerkingsverbanden en classicale en/of particuliere zendingsdeputaten.

Integratie

Deputaten Z&H en IRTT kwamen snel tot overeenstemming over de wenselijkheid en mogelijkheid van integratie. Leiding en staf van het IRTT-bureau hadden zich aanvankelijk georiënteerd op een koppeling van de IRTT met de Theologische Universiteit Kampen (TUK). Deputaten achtten deze richting te idealistisch. Anderzijds werd de participatie van IRTT in de ontwikkelingen richting 'hulpverlening' van groot belang geacht.

Op 24 juni 2000 wordt besloten tot het formeren van een overkoepelend orgaan, de 'Algemene Vergadering', waarin drie bestuurlijke eenheden gezamenlijk zullen optrekken, nl. deputaten Z&H, deputaten IRTT en het bestuur van DVN.

Het bestuur van DVN had al de intentie uitgesproken (het werk van) de vereniging te laten opgaan in Z&H. Een werkelijk samengaan stagneerde korte tijd vanwege de nadruk die DVN legde op de continuïteit over de verandering van status (integratie) heen. De naamsbekendheid van DVN bij kerkleden en daaraan gekoppeld de grote betrokkenheid en de bereidheid financieel te ondersteunen speelde een rol in de discussie. Evenals de garantie dat de kwaliteit van de uitvoering van de projecten gecontinueerd zou worden.

Er werd grondig nagedacht over de vraag of het wel verantwoord is een nieuwe naam voor de geïntegreerde organisatie aan te nemen. De risico's van het teruglopen van de kerkelijke betrokkenheid en de achteruitgang van de inkomsten zijn enerzijds de belangrijkste argumenten voor handhaving van DVN als naam voor het geïntegreerde bureau. Anderzijds beseft men dat de naam DVN voor bepaalde onderdelen van het totale programmapakket van de geïntegreerde organisatie niet de meest adequate aanduiding is. Uiteindelijk kwam men toch de conclusie dat de naam beter gehandhaafd kan blijven.

Met betrekking tot het deputaatschap zal worden voorgesteld dat de naam te geven: 'Deputaten voor Zending, Hulpverlening en Training'. Door de toevoeging van 'Training' wordt de taak van IRTT in de naam ingebracht.

Het (geïntegreerde) bureau heet per 1 januari 2002: ‘De Verre Naasten – Instituut voor Zending, Hulpverlening en Training van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland’.

Op uitvoerend niveau werd eveneens gewerkt aan integratie: de bureaus van IRTT en DVN werden samengevoegd.

Bij de verdere uitwerking van de integratie en bij de organisatorische structuur van het geïntegreerde bureau is gekozen voor een bestuursmodel dat veelal wordt samengevat met de aanduiding ‘Besturen op Hoofdlijnen’. Vanuit dit perspectief zal het instituut zich rechtstreeks met de realisatie van de programma’s bezighouden, terwijl de deputaten de inspanningen van het instituut vanuit het beleidsniveau zullen evalueren en beoordelen. Het instituut wordt daarin bijgestaan door een adviesraad die bemenst is door personen met een specifieke deskundigheid.

Geconcludeerd kan worden dat de door de generale synode opgedragen integratie is voltooid, inclusief de juridische vormgeving.

Het integratieproces zelf heeft uiteraard veel tijd en energie gekost; dat had tijdelijk hier en daar enige vertraging in de programmavoering tot gevolg. Nu al is echter duidelijk dat de integratie organisatorisch gezien bijdraagt aan een grotere effectiviteit. In de relatie met de partners en programma’s overzee moet de integratie natuurlijk nog verder vorm worden gegeven, maar ook hier worden positieve effecten van de integratie verwacht.

Verschillende organisatorische en arbeidsvoorwaardelijke aspecten van de integratie zullen nog uitgewerkt moeten worden: te denken valt aan een goed directiestatuut (als een uitwerking van het concept ‘Besturen op Hoofdlijnen’) en de uniformering van de arbeidsvoorwaardelijke regelingen.

BBK

In de afgelopen periode werden de hulpprogramma’s, die deputaten BBK uitvoerden, overgedragen aan Z&H aan de hand van een volledig ‘overdrachtsdocument’ per sectie. In zo’n document werd alle informatie verzameld die voor Z&H en het geïntegreerde bureau nodig zijn om de bestaande relaties en afspraken voorzover het hulpverlening aangaat te kunnen continueren.

BBK onderhield een platform, ROFOR, waarin allerlei kerken en commissies of comités die, ook initiatieven gericht op kerken of projecten elders behartigen, elkaar ontmoeten. Ook deze taak is aan Z&H overgedragen.

Samenwerking met zendende instanties

Er is een trend tot centralisering te bespeuren in de ontwikkeling van de organisatie van het zendingswerk in onze kerken. De vorming van Z&H dient tegen deze achtergrond gezien te worden. Deze trend betekent uiteraard niet dat de verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor het uitvoeren van zendingswerk uit handen worden genomen van de instanties die tot nu toe verantwoordelijk waren voor ‘de zending’. In de principiële uitgangspunten van het generaal-synodale besluit wordt nadrukkelijk gewezen op de primaire verantwoordelijkheid die bij plaatselijke kerken en hun kerkenraden ligt en moet blijven liggen.

Een sectie van deputaten Z&H maakte een ronde langs alle zendende instanties. Vervolgens werd geïnventariseerd welke taken er in Nederland zelf werden behartigd. Ook werd beschreven welke werkwijze de zendende instanties hanteerden bij het opzetten van nieuw werk (hetzij uitbreiding, het-

zij een volledig nieuw gebied openen). Tenslotte werd een overzicht samengesteld van ‘de structuur op het thuisfront’.

Er bestaat een grote mate van diversiteit. Een tweetal tendensen worden genoteerd: allereerst dat in verschillende gevallen niet langer de lokale zendende kerk met een commissie voor de concrete begeleiding van de overzeese projecten verantwoordelijk blijkt te zijn, maar de deputaten van een meerdere kerkelijke vergadering (om die reden wordt er ook liever van zendende ‘instanties’ dan zendende ‘kerken’ gesproken). In de tweede plaats werd er in toenemende mate een samenwerkingsrelatie aangegaan met de vereniging DVN met het oog op de dagelijkse begeleiding van de uitgezonden en de harmonisatie van de activiteiten in het buitenland.

Vervolgens is, samen met de leiding van het geïntegreerde bureau van Z&H, een poging gedaan een globaal model te formuleren voor de concrete vormgeving van de ‘samenwerking’. De samenwerking tussen DVN en de kerken van Gouda en Waddinxveen, gericht op het programma in Benin heeft in zekere mate als voorbeeld gediend voor het ontwerpen van dit model. Kern van het model is dat de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het programma in het buitenland door een gezamenlijk commissie van de zendende instantie en het instituut wordt gedragen.

Met dit model werd een tweede rondgang langs de zendende kerken gemaakt. Geconstateerd kan worden dat er goede voortgang is in de concrete vormgeving van de samenwerking, zij het dat er nogal wat variatie overblijft. Die variatie heeft enerzijds te maken met de verschillen in kijk op de samenwerkingsrelatie en anderzijds nadrukkelijk met de verschillen in de aard van de programma’s en projecten waar de verschillende instanties verantwoordelijk voor zijn.

Er is dus goede voortgang bereikt in het zoeken van samenwerking met de zendende instanties. Verdere vormgeving is echter nog nodig, ook met het oog op eventuele nieuw te ontwikkelen projecten.

Met betrekking tot de programma’s die nu onder de directe verantwoordelijkheid van het instituut vallen dient verder onderzocht te worden welke voor realisatie in samenwerking met een zendende instantie in aanmerking komen en welke mogelijkheden er zijn om het kerkelijk veld te herstructureren zodat deze nieuwe vormen van samenwerking tot stand kunnen komen.

Ook het omgekeerde geldt: in overleg met de zendende instanties dient verder overlegd te worden om te inventariseren waar programma’s die nu vooral door de zendende instanties worden behartigd in een nieuwe vorm van samenwerking met het instituut van Z&H kunnen worden gecontinueerd.

Met betrekking tot nieuwe projecten zal vanaf het begin door het instituut en naar verwachting ook door de zendende instanties gezocht worden naar samenwerkingsrelaties.

De rol en inbreng van het centrale instituut in de voorgestelde vorm van samenwerking in een gezamenlijke commissie heeft twee componenten: professionaliteit en aspecten van Generaal beleid.

In het Generaal Beleid inzake programmavorming zullen belangrijke aspecten een plaats krijgen, zoals de keuze van partners overzee, waarmee relaties worden aangegaan. Langs welke procedures kunnen verzoeken om hulp en een partnerrelatie worden verwerkt? Aan welke type programma wordt in de programmavorming prioriteit gegeven?

Het zal ook duidelijk zijn dat juist dat Generale Beleid nadrukkelijk gezien moet worden als ingebed in en afgeleid van de visie, het mandaat en de strategie die de kerken, via de generale synode, bewoog om deze opdracht aan Z&H te geven. Het beleid van IRTT en DVN is door de integratie uiteraard integraal als startpunt voor verdere beleidsontwikkeling overgenomen.

Netwerken

Het onderhouden van goed overleg met BBK na de overdracht van de hulpprojecten die door BBK in de loop van de jaren waren geïnitieerd, blijft een zaak van groot belang.

Ook met GDD is er overleg geweest. De nieuwe visie op de samenhang van 'woord' en 'daad' leidde op het niveau van de plaatselijke gemeenten tot de wenselijkheid de lokale zendings- en DVN-commissies te maken tot Z&H-commissies onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad, waarin de diaconen participeren. Het bevorderen van deze ontwikkeling zowel via de toerusting en begeleiding die het Diaconaal Steunpunt (DS) van GDD aanbiedt aan diaconen, als via de DVN-structuur (die een Z&H-structuur zal worden) was het onderwerp van gesprek bij dit overleg.

Ook zijn en blijven er contacten met deputaten Toerusting Evangeliserende Gemeente (DTEG) en de TUK. Van belang zijn ook externe relaties in Nederland en in het buitenland.

Het beleid is een doorslaggevende factor in de kwaliteit van de programma's, zowel de geestelijke kwaliteit ontleend aan de visie en het mandaat van de kerken, als de professionele kwaliteit die bij uitvoering geboden is.

Financiën

Door de integratie van IRTT en DVN zijn er twee organisaties bijeengebracht die nogal verschillend van aard waren. Dat heeft vooral betrekking op enkele financiële componenten. IRTT verkreeg haar financiën uit de landelijke kerkelijke quota, zoals bij kerkelijke deputaatschappen gebruikelijk is; de inkomsten van DVN bestonden voornamelijk uit vrijwillige contributies en giften.

Verwante zaken zijn beleid in zake reserves (met het oog op calamiteiten) en de arbeidsvoorwaarden voor het personeel.

De organisatorische integratie noodzaakte uiteraard na te denken over de integratie van deze financiële aspecten.

In zekere mate hiermee samenhangend is de zaak van de samenwerking met de zendende instanties. Bij een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de programma's in het buitenland van Z&H en de zendende instanties dient overwogen te worden hoe dan de financiële inbreng wordt verdeeld: een deel zal komen van de zendende instantie die daarvoor regionale quota kan gebruiken, een deel zal kunnen komen van Z&H die haar geld van contributies en giften heeft verkregen.

De totale kosten van alle programma's van Z&H onderbrengen in een quotum-systeem wordt als een onmogelijke, maar vooral ook ongewenste optie beschouwd. De min of meer automatische afdracht van quota kan ten koste gaan van een intensieve betrokkenheid en een bewust geven voor Z&H als instrument van de kerken. Het wordt van belang geacht dat het financiële systeem een optimale betrokkenheid van alle kerkleden bevordert.

Aan de generale synode zal worden voorgesteld een richtingbepalende uitspraak in deze geest te doen die voor de lange termijn als richtlijn kan gaan gelden voor het uitwerken van het financiële systeem.

Z&H heeft het beleid van DVN in zake de noodzaak tot en de gewenste grootte van reserves overgenomen.

IRTT-programma's

In het kader van 'beleidsondersteuning aan zendende kerken/instanties' deed dr. C. A. Groenewold een historisch onderzoek naar 'de zaak Goossens'. De studie werd gepubliceerd in de serie IRTT-bulletins en er werd een studiedag georganiseerd. Ook werd een studiedag georganiseerd over Polygamie.

Het IRTT werd regelmatig betrokken bij de ontwikkeling van beleid van verschillende zendende kerken/instanties in Nederland (o.a. i.v.m. zending in Irian Jaya en Oekraïne).

Vermeldenswaard is dat IRTT ook verschillende malen werd uitgenodigd door zendende kerken/instanties van andere kerken dan de eigen gereformeerde kerken om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van beleid.

In het kader van 'Opleiding en Begeleiding van Vrijgestelden' werden naast 'eigen' uitgezonden ook personen opgeleid uit CGK en de FRCNA. Het programma is structureel niet gewijzigd.

In de verslagperiode werd twee maal de mei-cursus *Training kader buitenlandse kerken* in Nederland georganiseerd: in Dalfsen in 1999 en in Spakenburg in 2000. In een eerste deel worden enkele *Basic Reformed Theological inzichten* besproken (m.n. de kijk op gereformeerde exegeese); in het derde deel wordt de contextuele toepassing van allerlei aspecten van gereformeerd kerk-zijn behandeld. In een middenstuk wordt vanuit een historisch perspectief geanalyseerd hoe de wereldwijde globalisering een gezamenlijke context voor gereformeerde kerken in zowel de Eerste als in de Derde Wereld tot stand heeft gebracht.

Eenmaal droeg IRTT (op verzoek van *Fundament*, in samenwerking met GVI) bij aan het ontwerpen en realiseren van een cursus in Bantega (Friesland) voor Hongaarse predikanten.

Cursussen in het buitenland, aan kader van een kerk, werden gerealiseerd in de volgende landen (bij de volgende kerken): in 1999 in Zuid-Afrika (VGKSA) en Kenia (RCEA); in 2000 opnieuw in Kenia (RCEA en AEPC), in 2001 in Sudan (verschillende kerken, waaronder de ECS en PCS) en in Zimbabwe (CCAP). Twee keer werd op een niet-kerkelijk opleidingsinstituut in Jakarta (STTRII) les gegeven onder begeleiding van het IRTT. In het algemeen gesproken worden de cursussen buitengewoon gewaardeerd.

---

1 – Inleiding

1.1 Historisch perspectief

Dit verslag is voor een groot deel het verhaal over de wijze waarop het door de Generale Synode Leusden benoemde deputaatschap Zending en Hulpverlening (Z&H), in overeenstemming met de opdracht van de generale synode, erin slaagde een integratie tot stand te brengen van een ander deputaatschap (nl. het deputaatschap *Institute of Reformed Theological Training*, IRTT) en de vereniging *De Verre Naasten* (DVN). Die opdracht van de Generale Synode Leusden was de uitkomst van een geschiedenis van heel wat jaren; in die jaren groeiden inzichten in de kerken die tot die opdracht hebben geleid.

Het is nuttig eerst de opdracht in dat historisch perspectief te plaatsen.

De organisatie van ‘zending’ en ‘hulpverlening’ na de Vrijmaking

In de jaren 1948-1951 nam de synode een tweetal ingrijpende besluiten met betrekking tot de opzet en aard van het zendingswerk.

De bestaande zendingsorde werd afgeschaft (1951); de synode was van mening dat de plaatselijke zendende kerken de volle vrijheid moesten hebben het werk naar eigen inzicht in te richten. Feitelijk betekende dit een vergaande decentralisatie van het zendingswerk. Er waren bezwaren op de generale synode, met name van ds. H.J. Schilder, maar er werd toch geen andere, eventueel beperktere generale regeling vastgesteld. Alle initiatief voor het opzetten en ontwikkelen van zendingswerk diende op het niveau van de lokale gemeente genomen te worden. Dit opende veel ruimte voor een eigen, lokale ontwikkeling van het beleid voor en aanpak van het werk door de zendende kerken.

Het lag voor de hand dat niet alle lokale kerken zich konden veroorloven initiatief te nemen om zendingswerk in de ‘Derde Wereld’ op te zetten. Kerken die dat initiatief niet konden nemen, konden zich dan naar eigen keuze aansluiten bij een van ‘de zendende kerken’ om hulp en steun te bieden.

Ook werd in de stukken van de generale synode een scheiding tussen ‘woord’ en ‘daad’ aangebracht. ‘Verkondiging’ en ‘barmhartigheidswerk’ op de zendingsvelden dienden organisatorisch gescheiden opgezet te worden. De kerken waren verantwoordelijk voor de ‘verkondiging’ (het ‘eigenlijke’ zendingswerk) en de kerkleden dienden particuliere initiatieven te nemen om het ‘barmhartigheidswerk’ te behartigen.

Ook op dit punt waren er andere geluiden. Er werd óók overwogen dat het toch de zendende kerken moesten zijn die zouden vaststellen welke hulp nodig was en wat de betrokkenheid van de zending bij die hulp zou moeten of mogen zijn. Ook werd voorgesteld om de diakenen in te schakelen bij het opzetten van het barmhartigheidswerk. Ondanks deze tegengeluiden werd de scheiding van ‘woord’ en ‘daad’ toch de leidraad voor de wijze waarop ‘zending’ en ‘barmhartigheidswerk’ werden georganiseerd. Particuliere organisaties gingen aan de slag en initieerden allerlei barmhartigheidsprojecten.

Corrigerende tendensen

Terugkijkend op vijftig jaar zendingswerk, zijn er allerlei ontwikkelingen aan te wijzen die de hierboven beschreven ontwikkelingen corrigeerden.

In 1975 werd op synodaal niveau besloten dat 'Orde op het Thuisfront' aangebracht moest worden. Dat corrigeerde de vrije keuze die kerken hadden om zich bij een of andere zending kerk aan te sluiten. Er werd nu een regionale, kerkverbandelijke ondersteuning geregeld. De bevoegdheid bleef aanvankelijk liggen bij de kerkenraad van de zending kerken. Later gingen sommige van de kerkverbandelijke regio's over tot het organiseren van kerkverbandelijk toezicht op het zendingswerk, uitgevoerd door de kerkenraad van de zending kerk.

Vanuit de kringen van de zending kerken kwamen er ook initiatieven tot samenwerking. Getracht werd het gevaar van verbrokkeling van beleid en aanpak zo te corrigeren. De zending kerken die in Indonesië werkten besloten overleg en samenwerking te organiseren in de *Commissie van Overleg* (CvO). Landelijk gezien besloten alle zending kerken samen te werken in een *College van Samenwerking* (CvS).

De (particuliere) organisaties voor barmhartigheidswerk, aanvankelijk gekoppeld aan de verschillende zendingsterreinen, gingen een stap verder. Men ging niet over tot slechts samenwerking, maar tot fusie: aan het einde van de jaren zeventig kwam er één vereniging (nog wel particulier dus) tot stand *De Verre Naasten* (DVN).

Andere tendensen en impulsen

Binnen DVN vonden ontwikkelingen plaats die hier ook vermeld moeten worden. Een groot deel van het werk van DVN concentreerde zich aanvankelijk op het zendingsterrein in Indonesië, m.n. Irian Jaya. De ontwikkelingen van het werk in die situatie deden het werk van DVN steeds meer opschuiven in de richting van het instandhouden en ondersteunen van algemeen maatschappelijke ontwikkeling (onderwijs, medische zorg, landbouwvoorlichting). De oorspronkelijke koppeling van 'barmhartigheidswerk' aan 'verkondiging', zij het organisatorisch gescheiden, vervaagde. Binnen DVN kwam er behoefte om deze ontwikkeling te corrigeren. Er kwam behoefte om als vereniging voor 'barmhartigheidswerk' weer nadrukkelijker gekoppeld te zijn aan de 'verkondiging'. Praktisch betekende dat overigens niet altijd meer een koppeling aan 'de zending', maar vooral ook aan 'de (nationale) kerk' die door zendingswerk was ontstaan. 'Kerkelijk opbouwwerk', met uiteraard allerlei maatschappelijke aspecten, kreeg een prominente plaats in de visie en het beleid van DVN.

Een nieuwe impuls tot verandering kwam uit de kringen van het deputaatschap BBK. Na de Vrijmaking waren de oecumenische contacten aanvankelijk zeer gering (eigenlijk uitsluitend de emigranten zusterkerken). De horizon voor kerkelijke contacten verwijdde zich in de loop van de jaren. De herformulering van criteria voor zusterkerkrelaties staat in dit verband. Het ontstaan van de ICRC was in dit opzicht een positieve impuls. Ook zelfstandige kerken uit de Derde Wereld presenteerden zich voor een kerkelijke relatie met onze kerken, via BBK. Een onvermijdelijk gevolg van deze ontwikkeling was dat kerken uit de Derde Wereld waarmee het gesprek in de richting van een kerkelijke relatie werd aangegaan, bij BBK ook verzoeken om hulp indienden. De hulp die gevraagd werd was gericht op allerlei aspecten van kerk zijn in de context van de kerk ter plekke. Vaak had het te maken met de opleiding en training van kerkelijk kader, soms was het ook breder; het kon zowel financiële als personele hulp betreffen.

Eigenlijk was BBK er niet goed voor uitgerust om verzoeken om hulp te behartigen. Het aantal relaties en de daaruit vloeiende taken voor BBK waren ook al toegenomen. Toch nam BBK deze taak op zich. De behoefte aan beleid werd daarbij uiteraard nadrukkelijk gevoeld. In verschillende gevallen werd al wel de hulpverlening in overleg of samenwerking met DVN opgezet en uitgevoerd.

Bedacht moet worden dat deze trends deels een weerspiegeling waren van wereldwijde veranderingen in de 'zendingswereld'. Voor het traditionele zendingsbegrip was kenmerkend dat de 'westerse kerken' het evangelie verkondigden in de 'Derde Wereld'. Deze invulling van het begrip zending begon in de jaren na de Tweede Wereldoorlog steeds meer haar waarde te verliezen. Derde Wereld-kerken accepteerden niet meer als vanzelfsprekend dat hun wereld als object van westerse zending werd beschouwd, maar begonnen nadrukkelijk erkenning te vragen voor hun gelijkwaardige plaats in het internationale netwerk van kerken.

Dit bracht allerlei veranderingen met zich mee m.n. in de contacten met kerken uit de Derde Wereld. Kerken uit die wereld, met een andere geschiedenis en met een andere nationale, politieke en maatschappelijke context, hadden zo hun eigen wensen met betrekking tot de organisatie en de opzet van hulpverlening.

Initiatieven

Er werden initiatieven ontplooid om het denken over deze kort aangeduide trends te stimuleren en te ontplooiën. In 1990 verleende de generale synode van Leeuwarden een opdracht aan BBK om verschillende aspecten te bestuderen. O.a. moet BBK onderzoeken 'de wenselijkheid en mogelijkheid ... te komen tot kerkverbandelijke coördinatie van een dergelijk kerkelijk hulpverleningswerk'; ook moet zij bezien 'of en hoe de instelling van een afzonderlijk deputaatschap het genoemde hulpverleningswerk ten goede zou komen'. Sindsdien heeft deze zaak steeds op de agenda van de generale synode gestaan.

In 1993 dient BBK de generale synode te Ommen met een rapport *Onbekrompen Delen*. Dat wordt aanvaard. Materiële hulpverlening blijft de verantwoordelijkheid van BBK, maar er moet wel 'kerkverbandelijke coördinatie van kerkelijk hulpverleningswerk' komen. BBK wordt opgedragen voort te gaan met haar 'coördinerende taak', overleg te blijven voeren met de zendende kerken en particuliere instanties die zich met hulpverlening bezighouden en te participeren in 'een overkoepelend verband van hulpverleningsinstanties, die elk voor zich zelfstandig blijven'. Bovendien wordt BBK verzocht het werk zoveel mogelijk 'beleidsmatig te onderbouwen'. In 1995 wordt te Elspeet een groot congres georganiseerd: *Zending in Beweging*.

Op de generale synode te Berkel (1996) is er een beleidsnota van BBK en een document getiteld *Help in Overleg!*

Continuering van de dan bestaande verhoudingen wordt aan BBK opgedragen, en bovendien krijgt BBK de opdracht 'initiërend op te treden om te komen tot een proces van verdere bezinning inzake de verhouding van Woord en daad en herstructurering van oecumene, zending en hulpverlening'. De kerken in het algemeen, en in het bijzonder de zendende kerken en de instanties die steun verlenen in het buitenland worden opgeroepen zich zo goed mogelijk aan te sluiten bij dit proces van bezinning en beleidsontwikkeling.

In 1997 is er opnieuw een groot congres in Lunteren, georganiseerd door BBK met het thema *Zending en Hulpverlening*. De ondertitel van het rapport van enkele werkgroepen aan BBK dat daar diende

luidde veelbetekenend: ‘Wending naar samenwerking in Woord & daad vanuit de Gereformeerde Kerken in Nederland’ (september 1997).

De besluiten van de Generale Synode Leusden 1999 dienen tegen de achtergrond van deze ontwikkeling te worden gezien.

Samenvatting

Samenvattend kan geconstateerd worden dat de volgende trends in de hierboven kort geschetste ontwikkelingen zijn te bespeuren.

Allereerst is er een trend die genoemd zou kunnen worden *centralisering*. De vergaande decentralisering die in 1951 werd voorgeschreven blijkt gecorrigeerd te worden met een centraliserende tendens. Er komt regionale samenwerking, kerkverbandelijke structuren krijgen toezicht op initiatieven en beleid van de lokale zendende kerken. Zo’n trend brengt dus de vraag naar voren of en in welke zin of mate ook een ‘generaal’ overkoepelende instantie bij het werk van de zendende kerken betrokken moet zijn.

Vervolgens is er een trend die de organisatorische scheiding tussen ‘woord’ en ‘daad’ corrigeert; deze trend zou *integratie* genoemd kunnen worden. DVN zelf wil een strakkere koppeling tussen haar hulp en barmhartigheidswerk met de kerken; vanuit de kerken (vooral gestuurd door BBK) groeit het inzicht dat ook de principiële motivatie voor die scheiding van ‘woord’ en ‘daad’ onjuist was. De eenheid ‘woord en daad’ dient richtlijn te worden voor beleid.

De Generale Synode Leusden 1999 benoemde een nieuw deputaatschap: ‘Zending en Hulpverlening’ (Z&H); de opdracht aan dat deputaatschap dient in dit historisch perspectief beschouwd te worden. In par. 1.2 iets over het deputaatschap en de wijze waarop ze zich organiseerde met het oog op haar taak; in par. 1.3 iets over de opdracht en de wijze waarop we over de realisatie van de opdracht rapporteren.

1.2 Het deputaatschap: samenstelling, vergaderingen, taakverdeling

De generale synode benoemde een deputaatschap bestaande uit negen leden. Alle benoemde primus-leden accepteerden hun benoeming.

De eerste plenaire vergadering van het deputaatschap werd gehouden op 28 augustus 1999, te Nunspeet, samengeroepen door dhr. Kwant. Op deze eerste vergadering al worden, na een analyse van het GS-verslag, de taken verdeeld over drie secties.

Sectie I zal de zaken m.b.t. de ‘zending en zendende kerken’ behartigen.

Sectie II zal aandacht geven aan ‘de raakvlakken met collega deputaatschappen’ (BBK, IRTT en GDD).

Sectie III zal zich richten op ‘overleg met DVN en de vorming van het bureau Z&H’.

In de ontwikkelingen daarna zijn er twee fasen te onderscheiden.

In de eerste fase opereerde Z&H zelfstandig in het realiseren van de opdracht van de generale synode. Het werk van de secties werd plenair besproken en begeleid. In deze opzet vergaderde het deputaatschap nog zes maal. De laatste maal was op 14 april 2000.

Nadat de integratie op bestuurlijk niveau met IRTT en DVN was gerealiseerd (september 2000) continueerden de secties hun werk, veelal uitgebreid met enkele leden vanuit het deputaatschap van IRTT of het bestuur van DVN. Het deputaatschap vergaderde daarna niet meer plenair; de secties legden vanaf dat moment verantwoording af aan de geïntegreerde bestuurlijke eenheid die ‘Algemene Vergadering van Z&H’ werd genoemd.

Op bijlage I wordt een overzicht gegeven van de leden van de drie eenheden: het deputaatschap van Z&H, het deputaatschap van IRTT en het bestuur van DVN. Ook de verdeling over de secties is aangegeven.

1.3 Opdracht, werkprogramma, opzet verslaggeving

De opdracht van de generale synode aan het deputaatschap Z&H treft u aan in bijlage II. Op enigszins herordende wijze kan de opdracht als volgt worden samengevat.

Integratie

Het streven naar *integratie* werd opgedragen aan Z&H met betrekking tot de volgende twee instanties:

- deputaten IRTT (besluit 2.2),
- de vereniging DVN (besluit 2.8).

De secties II (voor IRTT) en III (voor DVN) krijgen de taak dit deel van de GS-opdracht te behartigen. In hoofdstuk 2 van dit verslag wordt een beschrijving gegeven van het proces waarlangs deze secties hun taak hebben gerealiseerd. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen integratie op bestuurlijk niveau (2.1) en op uitvoerend niveau (2.2).

Het deputaatschap IRTT zou formeel aan de generale synode over haar activiteiten apart moeten rapporteren. Zoals in de brief van deputaten IRTT aan de generale synode is uiteengezet, zal het verslag van het deputaatschap IRTT en de activiteiten van het IRTT-bureau in dit totaalverslag worden opgenomen. In par. 2.1 wordt ingegaan op de werkzaamheden van deputaten IRTT en in 2.2 op de programma's die, onder verantwoordelijkheid van de deputaten, door het bureau zijn gerealiseerd.

Samenwerking

De opdracht van de generale synode was in de tweede plaats *samenwerking* te structureren met

- alle betrokken zendende kerken en betreffende samenwerkingsverbanden (besluit 2.1),
- classicale en/of particuliere synodale zendingsdeputaten (besluit 2.4 - 2.6).

De term ‘samenwerking’ zal verderop in dit rapport worden toegelicht en met deze term wordt geprobeerd de volgende in de besluiten genoemde aspecten samen te vatten:

- ‘een regeling op te stellen waarin de onderlinge samenhang, de verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden éénduidig zijn vastgelegd’ (besluit 2.1.)
- ‘overleg te voeren over bestaande verplichtingen en het uitstippelen van beleid inzake zending en oecumenische hulpverlening (besluit 2.4.)
- ‘het coördineren van het bestaande en nieuw op te zetten zendingswerk en hulpbetoon’ (besluit 2.5.)

- ‘periodiek en gestructureerd overleg te voeren over bestaand beleid en beleidsvoornemens en de uitvoering daarvan’ (besluit 2.6.).

Sectie I had de opdracht aan deze zaak te werken. Hiervan wordt verslag gedaan in hoofdstuk 3 van dit verslag.

Overleg

De opdracht van de generale synode was vervolgens *overleg* te voeren met

- het deputaatschap BBK (besluit 2.3),
- het deputaatschap GDD (besluit 2.9).

Dit was opgedragen aan sectie II.

Het overleg met BBK betrof in de allereerste plaats het overnemen van de hulpprojecten van BBK. Dat onderdeel van de taak van sectie II zal worden verslagen in hoofdstuk 2 als onderdeel van de integratie.

Het overige overleg met BBK en het overleg met GDD gingen over het onderhouden van het netwerk tussen de deputaatschappen voorzover de taken elkaar raken en overlappen. Dit zal worden beschreven in hoofdstuk 4.

Financiën

Alle componenten van de opdracht waaraan door de secties I, II en III werd gewerkt hebben uiteraard financiële consequenties. Voor de behartiging van die zaken was een financiële commissie ingesteld. In hoofdstuk 5 van dit verslag zullen de activiteiten van deze commissie worden beschreven.

Beleid

De hoofdstukken 2 – 5 zijn hoofdzakelijk beschrijvend; ze beschrijven het proces waarlangs het deputaatschap Z&H en m.n. de secties hun taken hebben uitgevoerd.

Van groot belang is uiteraard het beleid dat in dit alles vorm wordt gegeven. Het gevoerde beleid bedoelt te waarborgen dat de taakuitvoering van het geheel blijft binnen de kaders die de generale synode heeft aangebracht en bijdraagt aan de vormgeving van het mandaat en de strategische doelen die door de generale synode zijn geformuleerd.

Die kaders zijn te vinden in besluit 1 (‘... uitgangspunten voor zending en kerkelijke hulpverlening ...’). Ze zijn als volgt samen te vatten:

- ‘Woord en daad’ is opdracht van de kerk (besluit 1.1. en 1.2.),
- de primaire verantwoordelijkheid daarbij ligt bij de plaatselijke kerken, onder leiding van de kerkenraad (besluit 1.3. en 1.4.),
- samenwerken met kerken in binnenland (ressortaal) en buitenland is mogelijk (besluit 1.5. en 1.6.),
- de verantwoordelijkheid voor het ondersteunen van zendende kerken ligt opnieuw bij de kerkenraad (besluit 1.7.).

Bij de strategische doelen als kader refereren we met name aan het document dat aan de Generale Synode Leusden 1999 in het kader van de ontwikkeling van IRTT werd aangeboden; daarin werd

geprobeerd het brede strategische kader van de ontwikkeling van IRTT te schetsen en we zijn van mening dat ook de ontwikkeling van Z&H in deze kaders zijn te bezien.

In hoofdstuk 6 wordt een overzicht gegeven van de beleidsaspecten die in de verschillende componenten van de hoofdstukken 2 – 5 een rol speelden.

Elk van de hoofdstukken 2 – 6 worden afgesloten met een paragraaf ‘Conclusie en perspectief’. De stand van zaken wordt hierin samengevat en kort wordt geschetst hoe de deputaten zich de verdere ontwikkeling indenken.

De perspectieven worden in hoofdstuk 7 vertaald in concrete voorstellen aan de Generale Synode Zuidhorn.

De deputaten *Vorbereitung eerstvolgende generale synode* presenteerden een richtlijn voor de opzet van het verslag. Er diende in de verslaggeving onderscheiden te worden tussen ‘hoofdpijnen, (...) die zaken die centraal hebben gestaan bij de werkzaamheden van deputaten’ en ‘de activiteiten en de onderbouwing van de voorstellen’.

Het integratieproces en de verwante ontwikkelingen waren een grote operatie en we meenden daarom op de wijze zoals u in ons verslag aantreft inzicht te moeten bieden in deze ingrijpende en omvattende ontwikkelingen die in de afgelopen jaren hebben geleid tot de huidige stand van zaken. Wanneer ons verslag wat vormgeving betreft enigszins afwijkt van de genoemde richtlijnen is dat naar ons inzicht hierdoor gerechtvaardigd.

In de tekst wordt naar bijlagen verwezen. In de bijlagen worden vooral overzichten geboden van zaken die in de tekst samenvattend worden beschreven.

---

2 – Integratie: Z&H, IRTT en DVN samengevoegd

2.1 Integratie op bestuurlijk niveau

2.1.1 Inleiding

Sectie II behartigde de integratie met IRTT (zie par. 2.1.2) en sectie III met DVN (zie par. 2.1.3). De (voorlopige) integratie vond plaats in september 2000. Vanaf dat moment functioneerde er de ‘Algemene Vergadering van Z&H’. De ontwikkelingen vanaf die tijd zullen worden beschreven in par. 2.1.4.

2.1.2 Integratie met IRTT

Op 15 maart 2000 werd een eerste bespreking gehouden, op uitnodiging van sectie II, tussen sectie II en een afvaardiging van IRTT. Op deze bespreking werd, enigszins tegen de verwachting in van de deputaten Z&H, tamelijk eenvoudig overeenstemming bereikt over de wenselijkheid en mogelijkheid van integratie. Dat had alles te maken met een intern bezinningstraject dat in het deputaatschap IRTT had plaatsgevonden.

Interne bezinning in IRTT voorafgaande aan overleg met Z&H

Naar aanleiding van de GS-rapportage hadden de leiding en de staf van het IRTT-bureau een nota (oktober 1999) aan de deputaten IRTT aangeboden waarin ze, om verschillende redenen (hier niet samengevat) zich eigenlijk tegen integratie van IRTT en Z&H verklaarden. Als alternatief spraken ze zich uit voor een andere ontwikkeling, nl. het op een of andere wijze koppelen van IRTT aan de Theologische Universiteit in Kampen. De visie die daar achter lag was dat de training op verschillende niveaus (academisch en praktisch) van het kader van Gereformeerde en Presbyteriaanse kerken wereldwijd van groot belang kon zijn voor de ontplooiing van de ICRC als manifestatie van mondiale gereformeerde gezamenlijkheid. Het gezamenlijk (TUK en IRTT) zich inzetten voor een ontwikkeling in die richting werd vanuit een strategisch perspectief als een aantrekkelijker kader gezien dan de koppeling aan Z&H, ook al realiseerde men zich dat dit tamelijk idealistisch was gesteld.

Deze zaak werd grondig doorgesproken binnen IRTT. Op 11 maart 2000 hielden de deputaten een bezinningsdag, samen met leiding en staf van het bureau. Deputaten zetten uiteindelijk een andere richting voor hun beleid uit dan door het bureau werd voorgesteld: de wenselijkheid en noodzaak van integratie met Z&H werd uitgesproken. De belangrijkste gronden daarvoor waren enerzijds dat het perspectief in de richting van de TUK vergaand idealistisch was en anderzijds participatie van IRTT in de ontwikkelingen die nu plaatsvonden (integratie) van wederzijds belang was. De in IRTT ontwikkelde inzichten dienden in de vormgeving en beleidsvoering te worden ingebracht en de nauwere betrokkenheid van IRTT bij de ‘Hulpverlening’ vanuit een geïntegreerde positie kon de taakuitvoering van IRTT weer ten goede komen.

Het bureau ging met de gekozen richting akkoord. Bij de verdere vormgeving van de integratie zou met enkele zaken die door het bureau naar voren waren gebracht nadrukkelijk rekening gehouden worden.

Overleg met betrekking tot integratie van IRTT

Op zaterdag 24 juni 2000 was er een gezamenlijke vergadering van het deputaatschap Z&H en het deputaatschap van IRTT; ook de bureaumedewerkers van IRTT waren aanwezig.

Van de kant van IRTT werd door middel van een paper getiteld 'Visie en Missie voor Oecumene en Hulpverlening' een visie gepresenteerd op enkele brede ontwikkelingen die het kader vormen voor de inspanning tot integratie; ook werden in een presentatie enkele opties voor de integratie op uitvoerend niveau (de bureaus) geïnventariseerd.

Van de kant van Z&H was er ook een presentatie over de organisatorische implicaties van bestuurlijke integratie. Bovendien informeerden de deputaten Z&H over de vorderingen van het overleg met DVN met betrekking tot integratie.

Er worden dan op deze bijeenkomst beslissingen genomen die er vanuit gaan dat die integratie met DVN ook tot stand zal komen. Besloten wordt dat er een overkoepelend platform, later 'Algemene Vergadering', zal worden geformeerd, waarin de drie bestuurlijke eenheden, nl. deputaten Z&H, deputaten IRTT en bestuur DVN, gezamenlijk zullen optrekken.

Er wordt besloten een organisatiecommissie te benoemen die de integratie van de bureaus, 'integratie op uitvoerend niveau' dus, zal moeten gaan begeleiden.

Vooruitlopend op die integratie met DVN wordt alvast besloten een eerste gezamenlijke vergadering van de drie bestuurlijke eenheden te houden op 16 september 2000.

Overige activiteiten van het deputaatschap IRTT

De betrokkenheid van deputaten IRTT bij het integratieproces heeft veel tijd en energie van de deputaten in beslag genomen. Uiteraard behartigden de deputaten inmiddels ook hun taak ten opzichte van de IRTT-programma's. Na de integratie werd al wel de betrokkenheid van de AV Z&H voor de IRTT-programma's hier en daar op gang gebracht, maar ook toen nog vergaderden de IRTT-deputaten enkele malen (zij het met een lagere frequentie) om de IRTT-zaken voor zover nodig, naar hun oorspronkelijke verantwoordelijkheid, te behartigen.

Uitgangspunt is daarbij steeds geweest de opdracht van Generale Synode Leusden 1999. Dat besluit wordt gemakshalve als bijlage III toegevoegd.

Met het oog op de vormgeving van IRTT fase waren er, voorafgaande aan de Generale Synode Leusden, enkele documenten voorgesteld (o.a. een 'Statuut voor het IRTT') die betrekking hebben op het functioneren van IRTT als kerkelijke organisatie. De generale synode stelde in besluit 2 deze documenten vast. De wijze waarop bij de integratie van IRTT in Z&H deze vastgestelde documenten zullen functioneren wordt beschreven in hoofdstuk 6 van dit rapport.

Voor de beleidsvoering ten aanzien van de programma's van IRTT zijn de besluiten 3.a, 3.b en 3.f met name van belang. Er zijn in de afgelopen drie jaar geen grote wijzigingen in het programmabeleid opgetreden. Het waren met name jaren van vormgeven aan de realisatie van de plannen die eerder waren uitgezet. Van deze realisatie wordt verslag gedaan in par. 2.2.3. Deputaten zijn steeds betrokken geweest bij de voortgang door middel van de regelmatige rapportage van de directeur.

Het beheer van de financiën van IRTT wordt besproken in par. 5.3 van dit verslag.

2.1.3 Integratie met DVN

Op 23 oktober 1999 is sectie III aanwezig op een bestuursvergadering van DVN. Er wordt blijkens de notulen gesproken van een 'historisch moment': 'Door de synode is het DVN-werk als kerkelijk werk

gewaardeerd. Dat wilde DVN ook graag en het DVN-bestuur stelt zich daarom in het proces van kerkelijke inkadering “opgewekt en met de handen uit de mouwen” op’. Op die vergadering wordt een intentieverklaring afgegeven dat het bestuur in principe akkoord gaat met het opgaan van geheel DVN in Z&H. Dit was in overeenstemming met een al eerder bereikte conclusie van het DVN-bestuur, nl. dat bij kerkelijke inkadering van haar werk een verenigingsstructuur met individuele leden niet meer passend was. Daarmee zou dus het DVN-werk een gezamenlijke verantwoordelijkheid worden van alle kerkleden. Het bestuur besluit het proces tot statutenwijziging op te starten. Sectie III zal voor alle DVN-bestuursvergaderingen worden uitgenodigd tot aan het moment van overdracht.

Na deze vergadering zijn er zeven bestuursvergaderingen die door sectie III worden bijgewoond; de laatste is op 2 september 2000. Op 16 september 2000 is er de eerste vergadering waar alle drie de bestuurlijke eenheden bij elkaar komen: de deputaatschappen van Z&H en IRTT die inmiddels (sinds 24 juni 2000) zijn samengevoegd en het bestuur van DVN.

In de tussengelegen maanden treedt er af en toe stagnatie op in het proces van toenadering op weg naar integratie. Achter deze stagnatie lag een spanningsveld tussen ‘continuïteit’ en ‘verandering’. DVN benadrukte sterk de noodzaak van ‘continuïteit’ over de verandering van status (integratie) heen. Ze benadrukte die continuïteit zo sterk omdat er vanuit het perspectief van DVN grote belangen op het spel staan; m.n. de naamsbekendheid bij kerkleden en daaraan gekoppeld de grote betrokkenheid van de kerkleden en de bereidheid financieel te ondersteunen. Ook de garantie dat de kwaliteit van de uitvoering van de projecten (en alle belangen, inclusief personeelsbelangen, daaraan verbonden) gecontinueerd zou worden was een overweging.

De noodzaak van deze continuïteit werd uiteraard door Z&H niet ontkend, maar bij het nadenken over toekomstige vormen en structuren van integratie, waar dan ook nog een ander deputaatschap (IRTT) met háár wensen ten aanzien van continuïteit bij betrokken zou zijn, werd echter iets meer rekening gehouden met de mogelijkheid dat andere vormen en structuren nodig zouden zijn. Zou een andere naam, die wellicht iets beter het totale, nieuwe pakket van taken en programma’s van de geïntegreerde organisatie zou dekken, ook niet een zelfde niveau van betrokkenheid en bereidheid van het kerkvolk kunnen creëren? Hoe moeten de verschillende financiële systemen (quota en vrijwillige giften) aan elkaar gekoppeld worden in de geïntegreerde organisatie? Dergelijke vragen werden gesteld en konden in die fase nog niet definitief beantwoord worden. Kortom, een spanningsveld in het overleg; de discussies hierover vertraagde hier en daar de voortgang van het overleg.

Op 1 juli 2000 wordt door het DVN-bestuur besloten de door Z&H en IRTT uitgeschreven vergadering bij te wonen en haar plaats in te nemen in een ‘platform’ dat alle drie de eenheden zal bevatten. Wel besluit ze daarna ook nog afzonderlijk te vergaderen met het oog op de continuïteit van de vele zaken die ná de beslissing tot integratie en vóór de verandering van haar status nog direct onder haar verantwoordelijkheid zouden vallen.

Die gezamenlijke vergadering wordt gehouden op 16 september 2000. Het besluit tot integratie wordt op deze vergadering genomen. Allerlei zaken die de feitelijke integratie aangaan worden geïnventariseerd en besproken. Taken worden uitgezet om die feitelijke integratie te realiseren. Deze zaken zullen in de volgende paragrafen ter sprake komen.

2.1.4 Na de integratie

De datum 16 september 2000 is als een belangrijk moment in de realisatie van de opdrachten van de generale synode te beschouwen: er wordt dan besloten aan volledige integratie te gaan werken van het deputaatschap Z&H, het deputaatschap IRTT (met zijn bureau) en de vereniging DVN (met haar bureau). Deputaten Z&H als afzonderlijke eenheid verdween vanaf die datum uit beeld. In deze paragraaf zal nu verslag worden gedaan van de fase na 16 september 2000.

Algemene Vergadering en Moderamen

Door de beslissingen van 16 september is er dus in principe een bestuurlijke eenheid geformeerd die bestond uit de negen leden van het deputaatschap Z&H, de zeven leden van het deputaatschap IRTT en de zeven leden van het bestuur van DVN. Deze eenheid werd vanaf die datum aangeduid als de Algemene Vergadering (AV) van het deputaatschap Z&H; vanwege dubbel lidmaatschap in een enkel geval bestaat de AV Z&H uit 21 leden.

Al op de vergadering van 24 juni 2000, vooruitlopend op de ontwikkelingen die pas hun beslag kregen in september 2000, was besloten dat een moderamen zou gaan functioneren om coördinerend en bemiddelend de relatie tussen deze grote bestuurlijke eenheid en de beide bureaus (verantwoordelijk voor de voortgang van de programma's) te behartigen.

Na 16 september hadden in dit moderamen de volgende leden zitting:

- dhr. C.A. Folkerts (IRTT), secretaris,
- dhr. B.W. Gort (Z&H), penningmeester,
- ds. L.J. Joosse (IRTT), voorzitter,
- dhr. A.D. Vreugdenhil (DVN), 2e voorzitter.

Personalia

In de loop van de tijd na 16 september traden er de volgende veranderingen op in samenstelling AV en Moderamen.

De samenroeper van het deputaatschap Z&H, dhr. P.W. Kwant, trok zich in oktober 2000 terug als lid van het deputaatschap. De AV Z&H meende zich bij deze beslissing te moeten neerleggen.

Ze zag ook af van het oproepen van een secundus. Vier van de zes secundi van Z&H participeerden al in de AV Z&H vanwege hun lidmaatschap van Deputaten IRTT of Bestuur DVN; bovendien bestond die AV Z&H door genoemde integratie uit een groot aantal leden, waardoor de druk om een secundus uit te nodigen niet groot was.

Ook dhr. C.A. Folkerts en ds. D.T. Vreugdenhil trokken zich om persoonlijke redenen terug als deputaten van IRTT en nu dus ook als leden van de AV Z&H. Dhr. Folkerts werd in het Moderamen vervangen door dhr. W. Kuipers (Z&H).

Ds. G.J. van Enk liet weten tijdelijk, vanaf voorjaar 2001, vanwege persoonlijke omstandigheden niet volledig te kunnen participeren.

Ook de penningmeester van de IRTT-deputaten, dhr. J. Bergwerff, moest zich in september 2001 om persoonlijke redenen terugtrekken als lid van het deputaatschap IRTT en dus ook van de AV Z&H.

De AV Z&H vergaderde voor het eerst op 28 oktober 2000. Sindsdien vergaderde de AV Z&H tot aan september 2001 (het moment van rapporteren) nog zes maal, terwijl de deputaten IRTT tot aan september nog vier maal en het bestuur van DVN nog vijf maal zelfstandig vergaderden.

Vanaf oktober 2000 streeden twee zaken om de voorrang in de activiteiten van de AV Z&H: aandacht voor het beleid en de programma's en aandacht voor de integratie en aanverwante zaken.

De AV begon inderdaad zaken te behartigen die primair de opdracht van een deputaatschap betreffen: het beleidsmatig aansturen van het bureau met het oog op de realisatie van de programma's. Op deze wijze begon het nieuwe deputaatschap de verantwoordelijkheden op zich te nemen die eerder behoorden bij het deputaatschap IRTT en het bestuur van DVN. Deze zaken zullen worden gerapporteerd in par. 2.2 van dit verslag. De behoefte was dat de aandacht van de AV Z&H zo breed mogelijk op deze primaire taak gericht zou kunnen zijn, maar het bleek noodzakelijk nog ruimschoots aandacht te geven aan de zaken die met het integratieproces hadden te maken. De taken van de secties van Z&H, voorzover nog niet afgehandeld, dienden nog besproken te worden; hiervan wordt verslag gedaan in hoofdstuk 3 en 4. Er bleven ook aspecten over van de integratie op bestuurlijk niveau die aandacht verdienden. Die aspecten worden hieronder samengevat.

De juridische aspecten van de integratie

Een belangrijke zaak was die van de verandering van de juridische status van de vereniging DVN in een geïntegreerd kerkelijk deputaatschap. Deze zaak is steeds voorbereid geweest door de organisatiecommissie; de zaken die in de organisatiecommissie en de AV Z&H ten aanzien van deze zaak werden besproken, kwamen natuurlijk ook nog weer op de bestuursvergaderingen van DVN terecht: dat was formeel-juridisch gezien nog steeds de instantie die deze zaak in de richting van haar achterban (Algemene vergadering van DVN en al haar leden) diende te behartigen.

In november 2000 kwam er al een eerste versie van een notitie in bespreking die deze zaak bespreekbaar maakte. De definitieve versie ervan werd besproken en aangenomen op de AV Z&H van 27 januari 2001. Vanwege het belang van deze zaak worden uitgangspunten en conclusies hier enigszins uitvoerig geciteerd.

De eerste twee uitgangspunten zijn hier van belang:

1. *De gekozen beheersvorm van de geïntegreerde organisatie dient op afdoende wijze te waarborgen dat de DVN-geldstroom zonder ingrijpende maatregelen en zonder substantiële extra kosten kan worden gecontinueerd en tevens kan worden aangewend voor de geïntegreerde uitvoerende organisatie.*
2. *De eindverantwoordelijkheid voor en volledige zeggenschap over de organisatie, inclusief de uitvoerende organen en de zeggenschap over alle financiën en personeel, berust bij een deputaatschap.*

Dat tweede uitgangspunt erkent dat een door een generale synode benoemd deputaatschap de beheersstructuur is die het meest geschikt is voor de behandeling van kerkelijke zaken.

De noodzaak het eerste uitgangspunt te formuleren is allereerst dat gegarandeerd blijft dat legaten die ooit voor DVN zijn bestemd ook beschikbaar blijven voor de nieuwe organisatie; vervolgens werd overwogen dat uitgaande van de veronderstelling dat de geïntegreerde organisatie niet volledig door de inkomsten uit een quotum-systeem gefinancierd zou worden en er dus actieve fondswerving nodig zou zijn (zie hierover ook hoofdstuk 5), het gebruik van de naam DVN cruciaal zou zijn voor die fondswerving. Toen uiteindelijk de naam DVN werd gehandhaafd in de nieuwe organisatie (zie hieronder) was deze eerste overweging uiteraard van minder gewicht.

De Organisatiecommissie had met verschillende juridische deskundigen overleg gehad over deze zaak. Om met name aan dat eerste uitgangspunt vorm te geven kwam de AV Z&H uiteindelijk tot de beslissing dat het beste model was dat de vereniging DVN juridisch zou worden omgebouwd tot een

stichting, die ook de naam DVN zal dragen, waarvoor de volgende zaken juridisch en statutair zullen zijn geregeld:

- het bestuur van deze nieuwe stichting vormt een personele unie met het nieuwe, door de generale synode te benoemen deputaatschap Z&H;
- de bevoegdheden van het stichtingsbestuur/het nieuwe deputaatschap worden statutair in overeenstemming gebracht met de aard van de nieuwe stichting;
- alle geldmiddelen van de stichting zullen worden afgedragen aan het nieuwe deputaatschap die die geldmiddelen kan aanwenden voor de realisatie van alle door de generale synode opgedragen taken;
- het DVN-bureau zal worden overgedragen aan het nieuwe geïntegreerde deputaatschap en integreren met het IRTT-bureau; het DVN-personeel treedt in dienst van de kerken, vertegenwoordigd door het deputaatschap.

De AV Z&H in haar vergadering van 27 januari 2001 nam de definitieve beslissingen ten aanzien van deze zaak. Het bestuur van DVN nam deze beslissingen over op 1 februari 2001 en zette het proces in gang om DVN als vereniging om te bouwen tot die (steun)stichting. Dit kreeg z'n beslag in de definitieve goedkeuring van deze plannen door de AV DVN op 10 november 2001.

Erkend wordt dat er allerlei kerkrechtelijke en kerkordelijke aspecten aan deze voorgestelde vormgeving vastzitten. Overleg met het deputaatschap Kerkorde en Kerkrecht is gevoerd op 5 oktober 2001. Daaruit bleek dat zij bereid zijn dit beleid tot vormgeving van de organisatie te ondersteunen.

De statuten van genoemde stichting zijn bijgevoegd als bijlage IV.

De naam van de geïntegreerde organisatie

Ook de bespreking van de naam van de geïntegreerde organisatie vroeg veel aandacht. De organisatiecommissie bereidde opnieuw deze zaak voor.

Er werd grondig nagedacht over de vraag of het wel verantwoord is een nieuwe naam voor de geïntegreerde organisatie aan te nemen. De risico's van het teruglopen van de kerkelijke betrokkenheid en de achteruitgang van de inkomsten zijn enerzijds de belangrijkste argumenten voor handhaving van DVN als naam voor het geïntegreerde bureau. Anderzijds beseft men dat de naam DVN voor bepaalde onderdelen van het totale programmapakket van de geïntegreerde organisatie niet de meest adequate aanduiding is. Uiteindelijk kristalliseerde toch de conclusie zich uit dat de naam beter gehandhaafd kan blijven.

Op de AV Z&H van 12 mei 2001 werd uiteindelijk eenstemmig een beslissing genomen.

Met betrekking tot het deputaatschap zal worden voorgesteld dat de naam te geven: 'Deputaten voor Zending, Hulpverlening en Training'. Door de toevoeging van 'Training' wordt de taak van IRTT in de naam ingebracht.

Het (geïntegreerde) bureau heet per 1 januari 2002: 'De Verre Naasten – Instituut voor Zending, Hulpverlening en Training van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland'.

Een professioneel bureau kreeg de opdracht een geschikte huisstijl voor dit geheel te ontwerpen.

Een bestuursconcept

In dit verband dient ook vermeld te worden de keuze die de AV Z&H maakte met betrekking tot het bestuursconcept van de AV Z&H en het toekomstige deputaatschap. De AV Z&H sprak uit dat ze het concept 'Besturen op Afstand' (ook wel genoemd 'Besturen op Hoofdlijnen') wil hanteren. Dit is in overeenstemming met de beslissing die de generale synode te Leusden (1999) maakte met betrekking

tot het IRTT (Besluit 1, grond 3). Een gevolg van deze keuze zou kunnen zijn dat met een kleiner deputaatschap in de toekomst volstaan zou kunnen worden.

Deze beleidsbeslissing zal nader worden toegelicht en verantwoord in hoofdstuk 6.2.

2.2 Integratie op uitvoerend niveau

2.2.1 Inleiding

Hierboven is beschreven hoe een voorlopig nieuw deputaatschap tot stand kwam: drie bestuurlijke eenheden besloten te fuseren. Twee van die bestuurlijke eenheden waren uitgerust met een bureau voor de uitvoering van hun programma: DVN en IRTT. De GS-opdracht gaf aan (besluit 2.7.) dat er een ‘landelijk bureau voor Z&H’ opgericht moest worden; het lag voor de hand door integratie van beide bestaande bureaus tot dat Z&H-bureau te komen.

In par. 2.2.2 wordt verslag gedaan van het proces dat leidde tot deze integratie.

Terwijl er aan integratie van de uitvoerende bureaus gewerkt werd gingen de programma’s van de beide organisaties gewoon door: er wordt daarom ook verslag gedaan van de realisatie van programma’s door de beide bureaus, min of meer onafhankelijk van het integratieproces. In par. 2.2.3 daarom de rapportage van de onder verantwoordelijkheid van de IRTT-deputaten door het IRTT-bureau uitgevoerde programma’s. In par. 2.2.4 een samenvatting van de rapportage van de realisatie van de programma’s die in DVN-kaders plaatsvond.

Ook de overdracht van de eerder door BBK behartigde hulpprojecten aan DVN, behartigd door sectie II, zal hier (par. 2.2.5) worden beschreven.

2.2.2 Integratie van de bureaus

De Organisatiecommissie bereidde, in overleg met de directeurs van de beide bureaus, een voorstel voor de structurering van het geïntegreerde bureau voor. Dat voorstel wordt besproken en goedgekeurd op de AV Z&H van 27 januari 2001.

Een voorzichtige benadering werd gekozen: de bestaande structuur van de beide bureaus zou zo goed mogelijk herkenbaar blijven in het geïntegreerde bureau.

Het bureau is opgedeeld in vier afdelingen. De eerste twee daarvan zijn rechtstreeks bij de realisatie van projecten in het buitenland betrokken: nl. de afdeling ‘Buitenland’ en de afdeling ‘Training’. De eerste continueert hoofdzakelijk de programma’s en projecten van DVN en de overgedragen BBK-projecten en zal de samenwerking met de zendende instanties behartigen; de tweede afdeling continueert de programma’s van IRTT.

Afdeling ‘Buitenland’ heeft enkele regio-coördinatoren die primair verantwoordelijk zijn voor de zending- en hulpverleningsprogramma’s in de hun toegewezen regio. De leiding ligt in handen van dhr. M.J. van Hulst.

Afdeling ‘Training’ heeft twee parttime docenten in dienst en kan voor de realisatie van programma’s rekruteren uit een nog gering maar groeiend bestand van predikanten en andere deskundigen. De leiding is in handen van dhr. B. van der Lugt.

Daarnaast zijn er twee andere afdelingen. De afdeling ‘Fondsenwerving en Voorlichting’ is eigenlijk de voortzetting van een eerdere DVN-afdeling, die nu voor het gehele bureau de taken ‘Fondswerving’ en ‘Voorlichting’ zal gaan behartigen. Enerzijds is deze afdeling ondersteunend van aard, maar anderzijds realiseert ze ook een van de binnenlandse doelen van de organisatie, nl. de kerken en al haar leden betrokken te doen zijn op het wereldwijde karakter van Gods werk op deze aarde. Deze afdeling wordt geleid door dhr. Tj.S. de Vries.

Tenslotte is er de ondersteunende afdeling ‘Administratie’. Ook die afdeling is de continuering van een DVN-afdeling, maar zal nu ook voor de gehele organisatie worden ingezet. De leiding van deze afdeling is in handen van dhr. A. van Faassen.

De leiding van het gehele bureau zal komen te liggen bij dhr. Van Hulst als directeur; plaatsvervangend directeur zal zijn dhr. van der Lugt.

Geconstateerd kan worden dat de oprichting van het landelijk bureau van Z&H, budgetneutraal is verlopen, in overeenstemming met het GS-besluit 2.2.g. Er behoefde geen personeel te worden ontslagen of te worden aangetrokken. Ook was er geen reden nieuwe kantoorruimte te huren of in te richten. IRTT verhuisde binnen 't Gbouw van de tweede verdieping naar de gelijkvloerse locatie van DVN. Voor de administratieve begeleiding van het integratieproces stelde DVN binnen haar landelijk bureau de benodigde mankracht en middelen ter beschikking. Hiervoor werden geen kosten in rekening gebracht, omdat DVN verwachtte dat door de integratie de betrokkenheid van de kerkleden bij zending en hulpverlening en daarmee de inkomsten, zouden toenemen. Ook hierdoor kon het integratieproces kosten-neutraal verlopen.

Bijlage V biedt een volledig overzicht van het personeel dat het bureau en de afdelingen bemenst.

2.2.3 De programma's van IRTT

Het totale programma-pakket dat door IRTT werd gerealiseerd bestaat uit een viertal clusters:

- beleidsondersteuning aan de zendende kerken en instanties
- opleiding en begeleiding van uitgezondenen
- training van kader van buitenlandse kerken
- data en documentatie

Aan de hand van deze indeling hieronder dan een kort overzicht van de programma's die door het bureau, onder beleidsmatig toezicht van de deputaten, werden gerealiseerd.

Beleidsondersteuning aan de zendende kerken/instanties.

In het historisch onderzoek van dr. C.A. Groenewold, gedaan naar ‘de zaak Goossens’ zag IRTT aanleiding een studiedag te organiseren (januari 2000) vanuit het perspectief wat de historische les uit deze geschiedenis voor het zendingswerk zou kunnen zijn. De studie werd gepubliceerd in de serie IRTT-bulletins onder de titel *Ik volg mijn roeping na – S.J.P. Goossens en de zending op Oost-Soemba*.

In september 2001 organiseerde IRTT, op verzoek van een zendeling op verlof, een studiedag over Polygamie.

Naast deze algemene activiteiten werd IRTT regelmatig betrokken bij de ontwikkeling van beleid van verschillende zendende kerken/instanties in Nederland.

Als voorbeeld noemen we hier enkele van de meer omvangrijke en langdurige activiteiten.

Namens DVN bracht dhr. Van der Lugt een bezoek aan Irian Jaya (oktober-november 1999) om enkele organisatorische obstakels voor de verdere uitbouw van de hulprelatie te helpen weg te nemen.

De IRTT-directeur was ook betrokken bij de advisering van de kerk van Hattem (Ukraine-commissie, UC) met betrekking tot de ontwikkelingen op hun werkterrein in Kiev, Oekraïne. Daar fuseerde het seminarium dat met steun van Hattem (en met grote inzet van de zendeling van Hattem, ds. Nap) was opgericht met de opleiding die door de presbyteriaanse zending *Mission to the World* was gestart. De directeur bezocht enkele malen Kiev om te adviseren in het fuseringsproces.

Vermeldenswaard is dat IRTT ook verschillende malen werd uitgenodigd door zendende kerken/instanties van andere kerken dan de eigen gereformeerde kerken om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van beleid. Er was correspondentie over de ontwikkeling van zendingsbeleid met de *United Reformed Church of North America*, de *Free Reformed Churches of North America*, en met de *Nederlands Gereformeerde Kerken*. Enkele deputaten bezochten de kerken in Canada (april-mei 2000); in dat verband was er een goede gelegenheid gewenste ontwikkelingen in beleid met vertegenwoordigers van de Canadese kerken te bespreken.

Bij het contact met de NGK te Kampen kwam het van advisering tot deelname aan een werkbezoek, met een delegatie van de zendende kerk, aan het zendingsterrein in Zuid-Afrika (april-mei 2001). Dhr. Van der Lugt kon, vanuit de in IRTT-programma's ontwikkelde visie op de ontwikkeling van zendingswerk tot een kerkelijke, oecumenische samenwerkingsrelatie, een door de NGK zeer gewaardeerde bijdrage leveren aan de overgang naar een nieuwe fase in het werk aldaar.

Met het deputaatschap Geestelijke Verzorging Militairen is op hun verzoek overleg gaande over status en opdracht van de door dit deputaatschap vrijgestelde predikanten.

Opleiding en Begeleiding van Vrijgestelden

In bijlage VI wordt een overzicht geboden van degenen die door IRTT met het oog op uitzending naar het buitenland werden opgeleid.

Uit dit overzicht blijkt dat uitgezondenen werden opgeleid voor ook de CGK en de FRCNA.

Het programma is structureel niet gewijzigd; in bijlage VII staat een overzicht aan van de opbouw van het basisprogramma. Vaste onderdelen van het programma zijn de externe cursussen bij het HKI te Utrecht (Acculturatiecursus) en bij het GVI (Mediation). Het IRTT heeft inmiddels ook een eigen 'Lesgeven in Ontwikkelingslanden'-programma ontwikkeld; er kan dan gekozen worden tussen het HKI-programma (praktischer en wat meer training) en het IRTT-programma (iets theoretischer, maar breder).

In een intake-gesprek wordt voor elke student dit basisprogramma aangepast tot een zo goed mogelijk voor de student en zijn toekomstige werksituatie op maat gesneden programma.

Dat basisprogramma wordt wat vormgeving en inhoud steeds aangepast en verbeterd. Een evaluatieproject, gericht op kwaliteitsverbetering van de programma's, werd wel voor een groot deel gerealiseerd, maar moet nog definitief afgewerkt worden.

De opleiding van 'evangelisatie-predikanten' heeft weinig aandacht gehad (zie bijlage VI). Er zijn andere plannen voor het aanstellen van een 'evangelisatie-predikant' in de maak en met sommige ervan is overleg over de wenselijkheid en noodzakelijkheid van opleiding van de te benoemen persoon.

Training kader buitenlandse kerken – in Nederland

In de verslagperiode werd twee maal de mei-cursus georganiseerd: in Dalfsen in 1999 en in Spakenburg in 2000. De aanpak verschilde: in Dalfsen werd de cursus gehouden in een conferentieoord (de deelnemers gingen slechts voor de drie weekenden naar enkele gemeentes in de omtrek), in Spakenburg was het in de kerk en waren de deelnemers gedurende de gehele periode van drie weken ondergebracht bij gemeenteleden. Voor de ontwikkeling van kerkelijke, oecumenische contacten bleek de laatste aanpak toch wel iets aantrekkelijker: in Spakenburg werd het huisvesten in de gemeente van

zo'n 25 broeders en zusters uit de derde Wereld gedurende een drietal weken als buitengewoon waardevol ervaren. De opzet van de cursus was voor de derde keer (ook al in Apeldoorn, zie verslag Leusden) ongeveer hetzelfde. In een eerste deel worden enkele *Basic Reformed Theological* inzichten besproken (m.n. de kijk op gereformeerde exegese); in het derde deel wordt de contextuele toepassing van allerlei aspecten van gereformeerd kerk-zijn behandeld. In een middenstuk wordt vanuit een historisch perspectief geanalyseerd hoe de wereldwijde globalisering een gezamenlijke context voor gereformeerde kerken in zowel de Eerste als in de Derde Wereld tot stand heeft gebracht.

In 2001 werd deze cursus niet gehouden, om ruimte te maken voor het doordenken van het geheel en een verbeterde aanpak te ontwerpen. Ook de overweging dat de integratie tijd zou gaan vragen was een overweging.

Eenmaal droeg IRTT (op verzoek van *Fundament*, in samenwerking met GVI) bij aan het ontwerpen en realiseren van een cursus in Bantega (Friesland) voor Hongaarse predikanten. Deze predikanten werden getraind om te functioneren in een breed programma van de Hongaarse Ouderlingenbond om ouderlingen in de Hongaars Gereformeerde kerk toe te rusten voor een vernieuwde en intensievere rol in de kerken. De cursus werd door de deelnemers en de Ouderlingenbond als eerste opdrachtgever als positief ervaren.

Training kader buitenlandse kerken – in het buitenland

Nadat de mei-cursussen in Nederland goed op gang waren kwamen de cursussen in het buitenland als gevolg daarvan ook op gang. De deelnemers aan de cursus in Nederland gingen naar huis met de boodschap dat IRTT ook bereid was iets dergelijks te bieden in het midden van de kerken, ter plekke. Deze boodschap begon na enige tijd te werken.

Er zijn daarbij voor IRTT duidelijke beperkingen. De vaste IRTT-docenten zijn uiteraard, vanwege hun parttime-positie en vanwege de andere IRTT-programma's waar ze aan bijdragen (m.n. 'Opleiding'), slechts beperkt beschikbaar. De ruimte door de Generale Synode Leusden geboden voor het rekruteren van predikanten uit de kerken om aan deze cursussen bij te dragen (besluit 2, grond 2) kon slechts beperkt worden gerealiseerd. Vanwege de specifieke eisen die een cursus ter plekke stelt (wat situatie en wat opzet van de cursus betreft) hanteert IRTT een voorzichtige lijn bij het rekruteren van predikanten uit de kerken; er is een voorkeur voor inzet van deze predikanten, op z'n minst voor de eerste keer in combinatie met de vaste IRTT-docenten. Dit criterium legt beperkingen op aan de ontplooiing van dit programma.

Cursussen in het buitenland, aan kader van een kerk, werden gerealiseerd in de volgende landen (bij de volgende kerken): in 1999 in Zuid-Afrika (VGKSA) en Kenia (RCEA); in 2000 opnieuw in Kenia (RCEA en AEPC), in 2001 in Sudan (verschillende kerken, waaronder de ECS en PCS) en in Zimbabwe (CCAP). Twee keer werd op een niet-kerkelijk opleidingsinstituut in Jakarta (STTRII) les gegeven onder begeleiding van het IRTT. In het algemeen gesproken worden de cursussen buitengewoon gewaardeerd. De verslagen van deze cursussen behoeven in dit verslag niet te worden opgenomen; we geven slechts enkele geïsoleerde observaties die deze waardering onderstrepen. In Zimbabwe werd bijv. geconstateerd dat de waarde van gereformeerd theologiseren in de Afrikaanse context nadrukkelijk werd bevestigd; in Sudan werd benadrukt dat de gerichtheid van deze cursus, nl. samen nadenken over de ontwikkeling van het kerkelijk leven en de gereformeerde identiteit in de lokale context, vergeleken met eerdere cursussen die men had gehad waar, expliciet of impliciet, de gerichtheid was op de bekering of intensivering van het geloof, buitengewoon werd gewaardeerd.

Er droegen enkele predikanten uit de kerken aan bij, waarvan de kosten, in overeenstemming met het besluit van de Generale Synode Leusden, werden gedragen door de kerken. Deze zaak zal in hoofdstuk 6 nog ter sprake komen.

Training kader Buitenlandse kerken – algemeen

Eind 2001 werd de totale opzet van dit programmacluster, zowel de realisaties in Nederland als de realisaties ter plekke in het buitenland, grondig intern geëvalueerd. Op basis van die evaluatie werd een nieuwe ronde van cursussen uitgezet. Geconstateerd werd dat de ontwikkeling van dit programma nu vraagt om aandacht voor regionale cursussen, bijv. in Oost-Azië, met als centrum Korea. Deze zaak werd al genoemd in besluit 3, grond 6 in de documenten van de Generale Synode Leusden. Op de verschillende ontmoetingen in ICRC-verband is deze mogelijkheid ook besproken, o.a. met de leiding van het *Presbyterian Theological Seminary* (PTS) in India.

Data en documentatie

Op dit vlak is er van realisatie van de plannen weinig terecht gekomen.

De bibliotheek is opgeschoond en teruggebracht tot materiaal wat voor met name het programma 'Opleiding/Begeleiding van Vrijgestelden' van belang leek te zijn. Door invoering van de titels in een computerprogramma is hij ook toegankelijk geworden voor de studenten.

De archieven van GMO en IRTT zijn overgedragen aan het ADC.

Overig

Vanuit de relaties met de zendingsterreinen en later met de zelfstandige kerken werd vrijwel altijd de behoefte gevoeld aan goede literatuur die de ontwikkeling van de kerken kan dienen. Allerlei projecten werden opgezet om in die behoefte te voorzien. Het meest omvangrijke project in dit verband is wel LITINDO, dat zich inspannt literatuur in het Indonesisch te produceren.

Op initiatief van ds. G. Riemer, een van de schrijvers in het LITINDO-project, werd door IRTT geïnventariseerd welke behoefte er bestaat aan ondersteuning van die regionale vertaalprojecten. Verschillende aspecten die gebaat zouden zijn bij ondersteuning vanaf een overkoepelend vlak zijn te noemen: een wereldwijde inventarisatie van bestaand materiaal in de verschillende talen, een inventarisatie van theologisch geschikt basismateriaal dat voor verwerking in een andere taal in aanmerking zou kunnen komen, nadenken over criteria en richtlijnen voor een goed productie- en distributieproces van materiaal, enz. Het IRTT-document dat deze behoefte omschrijft werd door de IRTT-deputaten en de AV Z&H besproken en geaccepteerd als uitgangspunt voor het ontwerpen van een plan op basis waarvan besloten zou kunnen worden daarvoor al of niet tijd en middelen beschikbaar te stellen. Afdeling 'Training' heeft op zich genomen zoets uit te werken.

IRTT heeft, vooruitlopende op de integratie, haar eigen website ontwikkeld. Geprobeerd wordt dit te gebruiken als een instrument voor begeleiding van de door de kerken uitgezonden en voor stimulering van de ontwikkeling van een gereformeerde missiologie.

2.2.4 De programma's van DVN

Het beleid en de programma's van DVN vielen vóór de integratie uiteraard onder de bevoegdheid van het bestuur van DVN. Formeel gesproken hoeft er dan ook geen rapportage van beleid en programma's van DVN aan de generale synode te worden aangeboden. Anderzijds, door de integratie komt het beleid en het totale pakket van DVN-programma's te liggen onder de verantwoordelijkheid van de generale synode. Er dient dus gerapporteerd te worden voor welk beleid en voor welke programma's de kerken de verantwoordelijkheid op zich nemen.

Programma's

In bijlage VIII wordt een overzicht van de programma's uit het jaarverslag 2001 van DVN geboden, inclusief een overzicht van de uitgezonden die in dienst zijn van DVN; het volledige DVN-verslag is uiteraard opvraagbaar. Dit biedt inzicht in het totale pakket dat daarbij onder verantwoordelijkheid van de kerken komt te vallen. Bedacht dient te worden dat technisch gesproken DVN onderscheid maakt tussen 'programma's' en 'projecten'; in dit verslag wordt er van afgezien dit onderscheid te gebruiken en wordt er steeds van programma's gesproken.

Van een wat bijzonder karakter zijn de programma's waarbij er een relatie wordt onderhouden met de *Missionary Aviation Fellowship* (MAF) en *Wycliffe Bijbelvertalers* (zie in het overzicht in de bijlage).

Beleid

Achter al deze programma's (inclusief de beide enigszins bijzondere hierboven genoemd) ligt natuurlijk een heel pakket aan strategische en beleidsmatige overwegingen. Het zal duidelijk zijn dat door de integratie ook dit beleid is overgenomen. In hoofdstuk 6.3.3 zal daarover nog het een en ander worden gezegd.

2.2.5 Overdracht BBK-programma's

Deze zaak werd behartigd door sectie II van Z&H. Allereerst vond er overleg plaats met sectie VII van BBK (17 februari 2000); die sectie is in het algemeen verantwoordelijk voor 'Beleid en hulpverlening'. Dat resulteerde in een document getiteld 'Verhouding Z&H en BBK' (zie bijlage IX).

Dat overleg werd uitgangspunt voor overleg met de verschillende secties van BBK waar feitelijk de hulpprojecten aan het buitenland werden behartigd. In een vrij vroeg stadium al, vooruitlopend op de beslissing met betrekking tot integratie van Z&H, DVN en IRTT, namen dhr. Van Hulst (directeur DVN) en dhr. Van der Lugt (directeur IRTT), aan het overleg deel.

Van de kant van Z&H werd aangedrongen op een volledig 'overdrachtsdocument' per sectie van BBK. In zo'n document diende alle informatie te worden verzameld die voor Z&H en het geïntegreerde bureau nodig zou zijn om de bestaande relaties en afspraken voorzover het hulpverlening aangaat te kunnen continueren.

Deze documenten werden door de verschillende secties geproduceerd en in een speciale vergadering aan sectie II van Z&H gepresenteerd.

Het overzicht in bijlage X geeft inzicht in het totale pakket aan hulpprojecten dat door BBK werd overgedragen, inclusief de financiële afspraken die daarbij zijn gemaakt.

BBK onderhield een platform, ROFOR, waarin allerlei kerken en commissies of comités die ook initiatieven gericht op kerken of projecten elders behartigen, elkaar ontmoeten. Ook deze taak is aan Z&H overgedragen.

2.3 Conclusie en perspectief

Geconcludeerd kan worden dat de door de generale synode opgedragen integratie is voltooid, inclusief de juridische vormgeving. Ook het voor de PR zo belangrijke aspect van de naamgeving en logo zijn ver gevorderd.

Het integratieproces zelf heeft uiteraard veel tijd en energie gekost; dat had tijdelijk hier en daar enige vertraging in de programmavoering tot gevolg. Nu al is echter duidelijk dat de integratie organisatorisch gezien bijdraagt aan een grotere effectiviteit. In de relatie met de partners en programma's overzee moet de integratie natuurlijk nog verder vorm worden gegeven, maar ook hier worden positieve effecten van de integratie verwacht.

Verschillende organisatorische en arbeidsvoorwaardelijke aspecten van de integratie zullen nog uitgewerkt moeten worden: te denken valt aan een goed directiestatuut (als een uitwerking van het concept 'Besturen op Afstand') en de uniformering van de arbeidsvoorwaardelijke regelingen.

Aan de generale synode wordt dan ook voorgesteld het bereikte resultaat goed te keuren.

---

3 – Samenwerking: relatie tussen Z&H en de zendende instanties

3.1 Inleiding

In hoofdstuk 1 (Inleiding) van dit verslag werd gewezen op de trend tot centralisering die was te bespeuren in de ontwikkeling van de organisatie van het zendingswerk in onze kerken. De vorming van Z&H dient tegen deze achtergrond gezien te worden; de generale synode zag reden een centraal orgaan, nl. een generaal deputaatschap met een bureau in te stellen waaraan ook bepaalde taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden worden toegekend. Allereerst was dat een rechtstreekse verantwoordelijkheid voor een aantal programma's en projecten die door de integratie van DVN en IRTT en door de overdracht van de BBK-projecten rechtstreeks door het centrale niveau behartigd moesten worden. Maar ook ten aanzien van de projecten die door de niet-centrale zendende instanties werden behartigd formuleerde de generale synode de opdracht te zoeken naar 'samenwerking'.

Deze trend betekent uiteraard niet dat de verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor het uitvoeren van zendingswerk uit handen worden genomen van de instanties die tot nu toe verantwoordelijk waren voor 'de zending'. In de principiële uitgangspunten van het GS-besluit wordt nadrukkelijk gewezen op de primaire verantwoordelijkheid die bij plaatselijke kerken en hun kerkenraden ligt en moet blijven liggen.

Er zal dus een bepaalde vorm van 'samenwerking' gedefinieerd moeten worden tussen deze beide niveaus. Aan sectie I Z&H werd de opdracht verleend deze zaak te behartigen.

Vanaf het begin realiseerde Z&H en sectie I zich nadrukkelijk dat deze zaak grote zorgvuldigheid vereiste. Bij de zendende instanties diende geïnventariseerd te worden voor welke projecten ze verantwoordelijk waren. Bovendien diende te worden geïnventariseerd welke behoeftes er bestonden aan 'samenwerking' met Z&H. Het was bekend dat er op verschillende wijze tegen het bestaan van Z&H werd aangekeken. De zendende instanties waren wellicht niet in dezelfde mate overtuigd van de wenselijkheid 'samenwerking' met Z&H aan te gaan of hadden een verschillende visie op de aard van die 'samenwerking' en dus de verdeling van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden tussen beide niveaus. Dit vereiste grote zorgvuldigheid om die vorm van 'samenwerking' te vinden die enerzijds de opdracht van de generale synode honoreerde en anderzijds van harte door de zendende instanties zou kunnen worden ondersteund.

3.2 Zoeken naar samenwerking

De sectie maakte allereerst een ronde langs alle zendende instanties. In bijlage XI wordt een overzicht geboden van alle zendende instanties die bij dit overleg zijn betrokken. De conclusies van die rondgang werden vastgelegd in een document gedateerd 26 september 2000. Geïnventariseerd werd allereerst hoe het takenpakket van de verschillende instanties gericht op de doelsituatie in het buitenland was opgebouwd ('Communicatie met de werkers', 'Communicatie met de counterpart en/of lokale kerk' en 'begeleiding van het zendingswerk en/of oecumenische assistentie'). Vervolgens werd geïnventariseerd welke taken er in Nederland zelf werden behartigd ('Voorlichting' en 'Fondsenwerving').

Ook werd beschreven welke werkwijze de zendende instanties hanteerden bij het opzetten van nieuw werk (hetzij uitbreiding, hetzij een volledig nieuw gebied openen). Tenslotte werd een overzicht samengesteld van 'de structuur op het thuisfront'.

Wat dat laatste betreft noteert sectie I dat er een grote mate van diversiteit bestaat. Een tweetal tendensen worden genoteerd: allereerst dat in verschillende gevallen niet langer de lokale zendende kerk met een commissie voor de concrete begeleiding van de overzeese projecten verantwoordelijk blijkt te zijn, maar de deputaten van een meerdere kerkelijke vergadering (om die reden wordt er ook liever van zendende 'instanties' dan zendende 'kerken' gesproken), en in de tweede plaats dat er in toenemende mate een samenwerkingsrelatie werd aangegaan met de vereniging DVN met het oog op de dagelijkse begeleiding van de uitgezonden.

Op 11 november 2000 werd een vergadering belegd, in Amersfoort, waar alle zendende instanties voor waren uitgenodigd. Conclusies van de rondgang werden gepresenteerd en besproken. Een duidelijk voorstel met betrekking tot de vorm van samenwerking kon nog niet worden gepresenteerd; enkele perspectieven op de samenwerking kwamen uiteraard wel ter sprake.

In de vorm van workshops werden de discussiepunten besproken die de rondgang langs de zendende instanties had opgeleverd.

Vervolgens is in de sectie, samen met de leiding van het geïntegreerde bureau van Z&H, een poging gedaan een globaal model te formuleren voor de concrete vormgeving van de 'samenwerking'. Een interne nota, getiteld 'Samenwerking tussen Z&H en de Zendende kerken' (maart 2001, besproken op de AV Z&H van 31 maart 2001) zette de zaken op een rijtje en stelde een model voor. De kern van het voorstel is dat er per werkgebied een gezamenlijke commissie is waarin ò de zendende instantie (eventueel instanties) ò het bureau van Z&H beide zijn vertegenwoordigd; deze commissie zal dan de eenheid zijn die voor de begeleiding van de uitvoering van programma's direct verantwoordelijk is. De sectie realiseerde zich dat er nogal wat ruimte voor variatie in die feitelijke vormgeving zou moeten zijn, maar er was toch behoefte om vanuit een algemeen model waar mogelijk voorzichtig naar vereenvoudiging en uniformering te streven. De samenwerking tussen DVN en de kerken van Gouda en Waddinxveen, gericht op het programma in Benin heeft in zekere mate als voorbeeld gediend voor het ontwerpen van dit model. Ook bij andere projecten is inmiddels vorm gegeven aan de samenwerkingsrelatie aan de hand van dit gekozen model; bijv. in de samenwerking met een *Commissie van Overleg* met het oog op Irian Jaya, met de *Indonesië-Raad* met het oog op Indonesië in z'n geheel en voor de samenwerking gericht op Brazilië is er een *Latijns-Amerika-Raad* in de maak.

Met dit model werd een tweede rondgang langs de zendende kerken gemaakt, deze keer niet elk afzonderlijk maar geclusterd in regio's. In een nota van de directeur van Z&H (augustus 2001) aan de AV Z&H wordt vermeld dat er op deze wijze bijeenkomsten zijn geweest met de regionale clusters Indonesië, Latijns-Amerika en Oekraïne/Oost-Europa. In een later stadium vond het overleg met het cluster Afrika plaats.

Geconstateerd kan worden dat er goede voortgang is in de concrete vormgeving van de samenwerking, zij het dat er inderdaad nogal wat variatie overblijft. Die variatie heeft enerzijds te maken met de verschillen in kijk op de samenwerkingsrelatie en anderzijds nadrukkelijk met de verschillen in de aard van de programma's en projecten waar de verschillende instanties verantwoordelijk voor zijn.

Er bestond al een overkoepelend orgaan waarin alle zendende kerken vertegenwoordigd waren: *College van samenwerking* (CvS). Na overleg met sectie I kwam het CvS tot de conclusie dat door de vorming van Z&H 'al het zendingswerk in de meest brede zin van het woord in kerkelijke kaders

(was) geplaatst' en dat het CvS, niet zijnde een kerkelijke vergadering, in die nieuwe opzet niet past. Bovendien was het CvS door het overleg met Z&H ervan overtuigd geraakt dat de taken die CvS behartigde door Z&H overgenomen zouden kunnen worden. Daarom besloot het CvS zich op te heffen (11 november 2000). Een moderamen a.i. kreeg de opdracht verschillende kleinere resttaken af te handelen. Hieruit vloeide ook de overdracht voort van het organiseren van studiedagen in verband met de werving van zendelingen of andere uit te zenden werkers ten behoeve van de zendende instanties. Het restsaldo van de CvS werd overgedragen aan de Deputaten Z&H.

Op 3 november 2001 werd opnieuw een vergadering met alle zendende instanties belegd. De bereikte stand van zaken en het perspectief op de verdere ontwikkeling van de samenwerking werden gepresenteerd en besproken. Een eerste aanzet om tot Generaal Beleid te komen werd gepresenteerd.

Bedacht dient te worden dat er ook nog allerlei initiatieven tot ontplooiing zijn gekomen die in de categorie 'Zending' of 'Hulpverlening' geplaatst kunnen worden en worden behartigd door lokale kerken of instanties die niet geregistreerd staan als 'de zendende instanties' in onze kerken. Tot nu functioneerde ROFOR als een forum om contact met deze instanties te onderhouden. De verantwoordelijkheid voor het onderhouden van dit platform is ook door BBK aan Z&H overgedragen (zie par. 3.4).

3.3 Conclusie en perspectief

Dankbaar kan geconstateerd worden dat er goede voortgang is bereikt in het zoeken van samenwerking met de zendende instanties. Verdere vormgeving is echter nog nodig, ook met het oog op eventuele nieuw te ontwikkelen projecten.

Verwacht mag worden dat dit proces zal leiden tot een gevarieerde vorm van samenwerking die enerzijds de primaire verantwoordelijkheid van de kerken honoreert en anderzijds aan de geconstateerde behoefte aan inbreng van een centraal, 'generaal', deskundig bureau vorm geeft.

Aan de generale synode zal worden voorgesteld de ingezette ontwikkeling waarvan de vorming van een 'gezamenlijke commissie' de kern is (zie hierboven) goed te keuren en een uitspraak te doen over de richting waarin bij de vormgeving van samenwerking verder gewerkt kan worden. Dat proces kan niet gedetailleerd worden voorgeschreven, gezien de grote diversiteit die er in de zendende instanties bestaat en de noodzaak zorgvuldig met die diversiteit om te gaan. Het lijkt gewenst dat de generale synode ruimte biedt om, waar de mogelijkheden zich voordoen, in nauw overleg met de zendende instanties, te werken aan een meer adequate indeling en structuur van de zendende instanties.

In het voorstel aan de generale synode zal dan ook worden voorgesteld de zaak van de verdere ontwikkeling van Generaal Beleid dat in de samenwerking met de zendende instanties vorm gegeven moet worden aan de nieuwe deputaten op te dragen.

---

4 – Overleg: het netwerk waarin Z&H opereert

4.1 Overleg met BBK

Het overleg met BBK leidde tot de overname van de hulpprojecten die door BBK in de loop van de jaren waren geïnitieerd (zie par. 2.2.5). Het onderhouden van goed overleg met BBK na de overdracht van de hulpprojecten blijft een zaak van groot belang. Dit wordt uitgesproken in het document ‘Verhouding Z&H en BBK’ (zie bijlage IX).

Zakelijk is daarin geregeld dat er optimale uitwisseling van informatie tussen BBK en Z&H zal zijn over de kerken waar contacten mee zijn; ook zal er structureel overleg zijn, minstens één maal per jaar tussen BBK (via sectie VII) en Z&H.

Beleidsmatig is van belang dat gesteld wordt dat Z&H ‘uitgaat van door BBK aangepane vorm en inhoud van contact met buitenlandse kerkverbanden’; met name bij het aangaan van nieuwe contacten zal er overleg zijn met BBK over de vraag ‘of hulp aanvaardbaar, resp. zinvol is’.

Binnen de afgesproken structuren zal Z&H verantwoordelijk zijn voor alle activiteiten van zending en hulpverlening.

4.2 Overleg met GDD

Ook met GDD is er overleg geweest (23 maart 2001). De nieuwe visie op de samenhang van ‘woord’ en ‘daad’ leidde op het niveau van de plaatselijke gemeenten tot de wenselijkheid de lokale DVN-commissies te maken tot commissies onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad, waarin de diakenen participeren. Deputaten Z&H adviseren kerkenraden plaatselijk een commissie Z&H in te stellen. Deze commissies hebben tot taak de betrokkenheid van de gemeente bij zending en hulpverlening te bevorderen. Voorgesteld wordt de zendingscommissie hierin te laten opgaan. Het bevorderen van deze ontwikkeling zowel via de toerusting en begeleiding die het Diaconaal Steunpunt (DS) van GDD aanbiedt aan diakenen, als via de DVN-structuur (die een Z&H-structuur zal worden) was het onderwerp van gesprek bij dit overleg.

Soms vragen lokale diaconieën naar de mogelijkheid om een buitenlands project te ondersteunen; ook daarover werd gesproken.

Ook over de verdeling van verantwoordelijkheden van GDD en Z&H bij een eventueel participeren in noodhulpacties werden afspraken gemaakt.

Er worden verder afspraken gemaakt: het DS neemt zich voor om in de loop van 2002, in samenwerking met Z&H, enkele toerustingsavonden voor diakenen te organiseren waar de betrokkenheid van de diakenen bij het internationale ‘externe diaconaat’ besproken zal worden; onderling zullen de beide deputaatschappen elkaar informeren over ontwikkelingen die beide aangaan. Afspraken over periodiek overleg zullen gemaakt worden.

4.3 Overleg met de TUK

Er was geen uitgesproken opdracht van de generale synode om met de TUK overleg te hebben. Zoals in par. 2.1.2 vermeld, was er vanuit het aanvankelijke denken bij de IRTT toch reden dat overleg te hebben.

De TUK is gespecialiseerd in een ander type theologisch onderwijs dan IRTT: de TUK houdt zich bezig met formeel, academisch onderwijs gericht op het vormen van toekomstig kerkelijk kader, het IRTT vooral met non-formeel onderwijs gericht op reeds in dienst zijnde kerkelijk kader. In dat overleg werd geïnterpreteerd welke mogelijkheden er waren om in het internationale, oecumenische netwerk gezamenlijk aandacht te geven aan het belang van theologische opleiding en training. Dit belang was aangekaart van de kant van IRTT, maar ook vanuit de TUK stond de noodzaak aan 'internationalisering' nadrukkelijk op de agenda. Tot concrete afspraken is het nog niet gekomen, maar de inventarisatie van perspectieven in die richting was nuttig en zal zeker worden voortgezet.

4.4 Conclusie en perspectief

Concluderend stellen we dat de deputaten de opdracht van de generale synode om een goede overlegrelatie met BBK te organiseren heeft uitgevoerd. Er zijn afspraken gemaakt die voorkomen dat het beleid richting buitenlandse kerken dat door beide deputaatschappen namens de kerken wordt gevoerd uit elkaar zou gaan lopen.

Met GDD is overleg gevoerd over de toerusting van diakenen door het Diaconaal Steunpunt en de wijze waarop de buitenlandse hulpverlening op plaatselijk niveau geïntegreerd kan worden in het diaconale beleid.

De oorspronkelijke idee die binnen IRTT leefde om nauwer gekoppeld te worden aan de TUK is weliswaar als beleidslijn niet overgenomen, maar de ontwikkelde contacten met de TUK over internationalisering waren nuttig.

In de instructie voor het nieuwe deputaatschap zal aan deze relaties aandacht worden gegeven.

---

5 – Financiële aspecten

5.1 Inleiding

Het behartigen van alle financiële aspecten van integratie en samenwerking was door de eerste AV Z&H toegewezen aan een financiële commissie; in bijlage I is de samenstelling van die commissie vermeld. Dhr. Bergwerff moest om persoonlijke redenen zich terugtrekken als lid van de AV en dus ook uit de financiële commissie (zie ook par. 2.4).

In par. 5.2 zal een overzicht worden geboden van de activiteiten van de commissie.

Par. 5.3 informeert over de financiële stand van zaken van de verschillende componenten die bij de integratie waren betrokken. In hoofdstuk 6 zullen de belangrijkste beleidsaspecten van de financiën worden geïnventariseerd.

5.2 Activiteiten

Het deputaatschap Z&H verkreeg op haar verzoek van BBK een beperkt bedrag als voorschot om haar activiteiten gericht op integratie en samenwerking te kunnen realiseren. Die financiën werden beheerd door de penningmeester van Z&H, dhr. Gort. In bijlage XII zal een overzicht van dat beheer worden geboden.

Er diende overleg gevoerd te worden met verschillende andere kerkelijke instanties met het oog op de financiële gang van zaken rondom de integratie van IRTT en DVN en de overname van het pakket aan hulpprogramma's van BBK.

Van dat overleg is het volgende te melden.

Overleg met BBK

Nadat met de verschillende secties van BBK de overdracht van de verschillende hulpprojecten was geïnventariseerd en besproken, werd er overleg gevoerd met de penningmeester van BBK (12 februari 2001). Dat betrof de financiële regelingen van de overname van de hulpprogramma's door Z&H. Dat had betrekking op de regelingen voor de korte termijn voor de lopende programma's, als ook de regelingen op langere termijn voorzover er m.b.t. de hulpprojecten financiële verplichtingen voor langere termijn door BBK waren aangegaan. In dat verband werd een splitsing van het BBK-quotum besproken, waarvan dan een deel aan Z&H voor de continuering van projecten ten goede zal moeten komen. Ook over een regeling voor de door BBK voor hulpprojecten gereserveerde gelden werden afspraken gemaakt.

Overleg met het deputaatschap Financiën en Beheer

Er was ook correspondentie en overleg (28 juni 2001) met het deputaatschap F&B.

De besproken zaken hadden betrekking op (opnieuw) de splitsing van het BBK-quotum; ook andere zaken die tot de competentie van F&B behoorden kwamen ter sprake: de centrale regelingen voor beheer van reserves en de arbeidsvoorwaardelijke regelingen voor personeel in dienst van deputaatschappen.

Overleg met de zendende instanties

Naast het overleg met de zendende instanties over de vormen van ‘samenwerking’ zoals beschreven in hoofdstuk 3, was er door de financiële commissie geïnitieerd overleg met de zendende instanties over allerlei financiële aspecten van de samenwerking. Dit overleg werd gehouden op 11 april 2001. Ter voorbereiding werd door de financiële commissie een document opgesteld dat de verschillende aspecten van het financiële Generale Beleid inventariseerde. In hoofdstuk 6 bij de beschrijving van het beleid zullen de belangrijkste zaken uit dat document worden vermeld.

De penningmeesters van IRTT en DVN waren in 1999 uiteraard nog onafhankelijk van elkaar verantwoordelijk voor de financiën van die beide organisaties.

Ook over het jaar 2000 zijn de jaarstukken van IRTT en DVN nog apart opgesteld, maar de financiële commissie heeft zich toen wel ingespannen om de gegevens te combineren. Een volledig geïntegreerde behandeling van de financiën was nog te voorbarig. Deze aanpak zal voor de jaarstukken van 2001 ook nog worden gehanteerd.

5.3 Financiële gegevens

In de bijlagen zijn de volgende gegevens met betrekking tot de financiële stand van zaken van de integrerende organisaties verzameld:

Bijlage XII	Overzicht van de financiën van Z&H
Bijlage XIII	de jaarrekeningen 1998, 1999 en 2000 van IRTT
Bijlage XIV	een overzicht van de financiële stand van zaken van DVN

Met betrekking tot de gegevens van DVN dient genoteerd te worden dat eind 2001 de reserves op een acceptabel minimum-niveau zullen uitkomen; de begroting voor 2002 vertoont in verband daarmee volgens plan een aanzienlijk tekort.

Dit zal in hoofdstuk 6 opnieuw ter sprake komen.

In bijlage X waren al de financiële gegevens van de overdracht van de BBK-hulpprojecten vermeld.

5.4 Conclusie en perspectief

Geconstateerd kan worden dat de integratie van de financiële systemen van de geïntegreerde instituten nog goede aandacht moet hebben.

---

6 – Ontwikkeling van beleid

6.1 Inleiding

De hoofdstukken 2 – 5 concentreerden zich op verslaggeving van de processen waarlangs de opdracht van de generale synode tot integratie en samenwerking werd uitgevoerd. Dat betreft dus vooral de organisatorische voorwaarden voor de realisatie van de Z&H-programma's.

Van doorslaggevend belang is uiteraard het beleid dat door de nieuw gecreëerde structuren gevoerd zal worden met het oog op de realisatie van de programma's. Het beleid is een doorslaggevende factor in de kwaliteit van de programma's, zowel de geestelijke kwaliteit ontleend aan de visie en het mandaat van de kerken, als de professionele kwaliteit die geboden is.

In dit hoofdstuk zal een overzicht worden gegeven van de ontwikkeling van de belangrijkste aspecten van het beleid dat, parallel aan de organisatorische processen, werd ontwikkeld en geformuleerd door de AV Z&H.

Het is nodig enige ordening aan te brengen. De GS-opdracht spreekt over 'generaal beleid'. Daarmee is bedoeld beleid dat door de generale synode is vastgesteld. De componenten van het geheel waarop dat generaal beleid is gericht zijn niet gedefinieerd. Naar ons oordeel dient generaal beleid uitspraken te doen over de volgende componenten:

- *Samenwerking*
Generaal beleid bevat allereerst uitspraken over de wijze waarop het instituut namens deputaten samenwerkt met de zendende instanties; daarbij behoort ook de taak van de coördinatie 'van het bestaande en nieuw op te zetten zendingswerk en hulpbetoon' (GS-besluit 2.5). De eerste vormgeving ervan werd beschreven in hoofdstuk 3.
- *Het netwerk*
Generaal beleid zegt vervolgens iets over het overleg dat het instituut dient te hebben met enkele andere instanties over hun belangen bij de 'samenwerking met de zendende instanties, met het oog op de programma's overzee; deze zaak werd besproken in hoofdstuk 4.
- *Programmavorming*
Het generaal beleid regelt vervolgens iets over de aard van de relatie met de partner overzee ten bate van de ontwikkeling en realisatie van de programma's, die door het instituut in een of andere vorm van samenwerking met een zendende instantie wordt aangegaan en onderhouden. Deze component is in het voorgaande nog niet afzonderlijk in een beschrijvend hoofdstuk aan de orde geweest omdat in de GS-opdracht deze component niet apart is vermeld. Wel bevat de beschrijving van de programma's van IRTT, DVN en BBK in de paragrafen 2.2.2 – 2.2.5 aanzetten voor dit aspect van het generale beleid.
- *Financiën*
Tenslotte zal generaal beleid uitspraken moeten bevatten over de financiële component, zowel de financiële aspecten van de drie hierboven genoemde componenten als de algemene financiële aspecten die betrekking hebben op de inkomsten van het instituut. Dit aspect werd al beschreven in hoofdstuk 5.

In 6.2 zal de ontwikkeling van het beleid worden beschreven dat betrekking heeft op de structurering van de geïntegreerde organisatie Z&H.

In 6.3 zal de ontwikkeling van het generale beleid worden beschreven; de indeling van deze paragraaf zal zijn volgens de hierboven onderscheiden componenten.

6.2 De geïntegreerde organisatie Z&H

Al bij de eerste bijeenkomst van het deputaatschap Z&H en het deputaatschap IRTT (24 juni 2000; zie 2.2 hierboven) werd naar voren gebracht dat bij de verdere uitwerking van de integratie het beste gewerkt zou kunnen worden aan een bestuursmodel dat veelal wordt samengevat met de aanduiding 'Besturen op Afstand'. Dit concept is ook de beleidslijn geweest waarlangs de organisatorische structuur van het geïntegreerde bureau is uitgewerkt. Toen in de tweede helft van 2001 de noodzaak zich voordeed over voorstellen aan de generale synode na te denken met betrekking tot de vormgeving van het definitieve deputaatschap, is er in een interne nota een meer gedetailleerde analyse van dat concept 'Besturen op Afstand' op de AV Z&H besproken en goedgekeurd. Deze nota bespreekt vanuit het perspectief van de deputaten gezien, allereerst de relatie 'naar beneden' (de relatie met het instituut) en vervolgens de relatie 'naar boven' (de relatie met de GS).

Relatie deputaten – instituut

Kern van de zaak met betrekking tot de relatie met het instituut is dat de opdracht voor de deputaten zal zijn om het totale pakket aan taken dat door het instituut met het oog op de realisatie van de programma's wordt uitgevoerd, vanuit een beleidsmatig perspectief te begeleiden en door te meten. De verantwoordelijkheid van de deputaten ten aanzien van de realisatie wordt daardoor geconcentreerd op beleid. De omvang en samenstelling van het nieuwe deputaatschap dient dan zodanig te zijn dat het nieuwe deputaatschap voor deze specifieke taak bekwaam is.

De specifieke criteria voor de selectie van nieuwe deputaten om vanuit dit concept het instituut te kunnen besturen zijn volgens de deputaten tweërlei.

Allereerst dienen de deputaten globale kennis te hebben van en een intense betrokkenheid te vertonen bij de nationale en internationale kerkelijke en oecumenische situatie en de internationale politieke en maatschappelijke context van zending en hulpverlening; deze formulering betekent ook dat het hebben van specifieke kennis van de verschillende doelsituaties waar projecten worden gerealiseerd niet als doorslaggevend wordt beschouwd.

In de tweede plaats wordt het gewenst geacht dat de deputaten vaardig zijn in het hanteren van processen waarbij vanuit het beleidsniveau enerzijds taken kunnen worden gedelegeerd en de realisatie van die taken kunnen worden geëvalueerd, en anderzijds vanuit dat beleidsniveau kan worden overzien op welke wijze beleid en uitgevoerde taken dienstbaar zijn aan het bereiken van de strategische doelen die namens de kerken door de generale synode zijn uitgezet.

Uiteraard zijn er algemene criteria voor de selectie van deputaten; in verband met de omvang en karakter van het programmapakket waar de deputaten in dit geval voor verantwoordelijk zullen zijn, lijken met name 'beschikbaarheid' en 'besluitvaardigheid' belangrijk.

Ten opzichte van de verantwoordelijkheden van het deputaatschap Z&H is dit een verschuiving: het deputaatschap Z&H was in eerste instantie niet uitgerust met een bureau en deelde zichzelf op in secties die zelf de taken uitvoerend ter hand namen. Het IRTT was al gestructureerd aan de hand van dit model. Bij DVN werd het bureau ondersteund door deskundige adviesraden en was de betrokken-

heid van het bestuur bij de gang van zaken in het bureau en de programma's groter dan in het huidige model wordt voorgesteld.

Het zal vanuit het perspectief van 'Besturen op Afstand' het instituut zijn dat zich rechtstreeks met de realisatie van de programma's zal bezighouden terwijl de deputaten de inspanningen van het instituut vanuit het beleidsniveau zullen evalueren en beoordelen. Het instituut wordt daarin bijgestaan door een adviesraad die bemenst is door personen met een specifieke deskundigheid.

De relatie tussen deputaten en instituut, met name de directie, dient nauwkeurig vorm gegeven te worden in een directiestatuut. Deze noodzaak is genoteerd, maar werd nog niet gerealiseerd.

Relatie deputaten – synode

Vanuit ditzelfde patroon van denken is ook gedefinieerd hoe de deputaten hun positie ten opzichte van de generale synode zien. Met de beperkte frequentie van eens per drie jaar leggen deputaten verantwoording af van de wijze waarop ze het beleid hebben gehanteerd en verder ontwikkeld en zo hun instructie hebben uitgevoerd. De deputaten verwachten dat de generale synode deze verantwoording zullen beoordelen vanuit de oorspronkelijke opdracht aan de deputaten; die opdracht is ontleend aan de visie op de positie en het mandaat van en de strategie die gewenst wordt door de Gereformeerde Kerken in de huidige nationale en mondiale situatie waarin God onze kerken heeft geplaatst. Deputaten zien het als hun taak bij de generale synode impulsen te geven en elementen aan te dragen gericht op de bijstelling en waar nodig verdere ontwikkeling van die visie, dat mandaat en die strategie.

6.3 Componenten van Generaal Beleid

6.3.1 Generaal beleid met betrekking tot de 'samenwerking'

In hoofdstuk 3 is samengevat hoe gewerkt is aan de relatie tussen het centrale, geïntegreerde instituut en de zendende instanties in de kerken. Geconcludeerd werd dat er een goede start is gemaakt, maar ook dat het een en ander nog verder uitgewerkt moet worden. Naast de bekende 'zendende instanties' is er nog een hele verzameling van organisaties die ook relaties met kerken of projecten in het buitenland onderhouden. In ROFOR komen deze regelmatig bij elkaar. Z&H heeft van BBK de taak overgenomen ook dit netwerk te onderhouden. Onder die organisaties zijn ook kerken, bijv. de kerk van Ommen (Bat Tsion) die relaties met een kerk in Israël onderhoudt. Het is te verwachten dat sommige van deze wat status betreft onder de 'zendende instanties' zullen komen te vallen; criterium daarbij zal zijn of het programma kerkverbandelijk is ingekaderd (zie Bat Tsion bij Ommen).

In deze paragraaf nu enkele beleidsaspecten van de verdere ontwikkeling van de samenwerking met de zendende instanties.

Centraal in deze ontwikkeling staan de principiële kaders die in het GS-besluit (Leusden 1999) werden geformuleerd (zie samenvatting in par. 1.3). Kern daarvan is wel dat de primaire verantwoordelijkheid voor de uitvoering van zending en hulpverlening bij de lokale gemeente blijft liggen. In het model dat als leidraad voor vormgeving wordt gehanteerd (zie par. 3.2) is dat gehonoreerd door de participatie van de zendende instanties in de gezamenlijke commissie, samen met een vertegenwoordiging van het instituut.

Praktische diversiteit en gewenste uniformiteit

Geconstateerd moet worden dat er een behoorlijke diversiteit bestaat in de wijze waarop de zendende instanties zijn gestructureerd. Daar wordt bij de vormgeving nadrukkelijk rekening mee gehouden; er moet zorgvuldig aan gewerkt worden dat de eigen taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de zendende instanties niet in de knel komen door de nieuwe structurering, evenmin als de eigen aard van de programma's en projecten waar de diverse instanties verantwoordelijk voor zijn.

Toch zal waar de mogelijkheden zich voordoen ook voorzichtig, op basis van een globaal model en globale criteria gewerkt gaan worden in de richting van grotere eenvoud en uniformiteit van de structuur van de zendende instanties. Het globale model en de globale richtlijnen dienen nog verder ontwikkeld te worden.

Samenwerking

Met betrekking tot bestaande projecten zijn er al verschillende stappen gezet om een concrete structuur te formuleren die de samenwerking tussen het instituut van Z&H en de zendende instanties vorm geeft. Dit zal nog verder uitgewerkt moeten worden. Met betrekking tot de programma's die nu onder de directe verantwoordelijkheid van het instituut vallen dient verder onderzocht te worden welke voor realisatie in samenwerking met een zendende instantie in aanmerking komen en welke mogelijkheden er zijn om het kerkelijk veld te herstructureren zodat deze nieuwe vormen van samenwerking tot stand kunnen komen.

Ook het omgekeerde geldt: in overleg met de zendende instanties dient verder overlegd te worden om te inventariseren waar programma's die nu vooral door de zendende instanties worden behartigd in een nieuwe vorm van samenwerking met het instituut van Z&H kunnen worden gecontinueerd.

Met betrekking tot nieuwe projecten zal vanaf het begin door het instituut en naar verwachting ook door de zendende instanties gezocht worden naar samenwerkingsrelaties.

De rol en inbreng van het instituut in de voorgestelde vorm van samenwerking in een gezamenlijke commissie kan worden samengevat in twee componenten:

- *professionaliteit*
allerlei aspecten van de werksituatie, de regio, het project, de partnerrelatie vereisen een zeker niveau van professionaliteit om de kwaliteit van de ontwikkeling van het project te garanderen; deze professionaliteit is uiteraard niet per definitie afwezig bij de vertegenwoordigers van de zendende instanties, maar mag in elk geval van de vertegenwoordigers van het centrale instituut worden verwacht.
- *aspecten van Generaal beleid*
Er zal een set van richtlijnen dienen te komen die de kaders en grenzen voor de ontwikkeling van programma's op het gebied van zending en hulpverlening definiëren (zie hieronder: par. 6.3.3). Daar hoort o.a. bij bepaalde eisen met betrekking tot de organisatorische vormgeving van programma's (beleidsplannen, begrotingen en jaarrekeningen, e.a.). Daarnaast zijn er allerlei inhoudelijke aspecten zoals 'wederkerigheid', de vormgeving in 'convenanten' (overeenkomsten), e.a. Van de vertegenwoordigers van het instituut wordt verwacht dat zij enerzijds de relevante aspecten van deze set richtlijnen inbrengen en behartigen in de vormgeving van programma's en anderzijds conclusies trekken uit de ontwikkeling van programma's die voor bijstelling en verdere ontwikkeling van het Generaal Beleid van belang kunnen zijn, zodat deze conclusies als voorstellen aan de deputaten en eventueel aan de generale synode kunnen worden aangeboden. Uiteraard mag worden aangenomen dat ook de vertegenwoordigers van de zendende instanties in de gezamenlijke commissies van deze zaken op de hoogte zijn, maar deze inbreng zal toch de primaire verantwoordelijkheid van de vertegenwoordigers van Z&H zijn.

6.3.2 **Generaal beleid met betrekking tot het ‘netwerk’**

Met verschillende deputaatschappen en andere instanties dient er regelmatig overleg te zijn over hun belangen.

BBK

In hoofdstuk 4 werd beschreven welk overleg er met BBK en GDD is geweest. Vooral het onderhouden van het overleg met BBK, in overeenstemming met de gemaakte afspraken, zal voor de realisatie van de programma's overzee van groot belang zijn. Zoals in par. 4.1 vermeld zijn er afspraken vastgelegd in het al eerder genoemde document 'De relatie tussen Z&H en BBK'.

Z&H is van mening dat er vanuit het perspectief van 'Hulpverlening' en 'Training' soms reden kan zijn om contacten aan te gaan met kerken die nog niet binnen het netwerk van BBK vallen. Overleg met BBK over zulke eventuele beslissingen blijft noodzakelijk.

Deputaten Toerusting Evangeliserende Gemeente

Het IRTT beschouwde vanaf het begin als behorend tot haar programma 'Opleiding en Begeleiding van door de kerken Vrijgestelden' de taak predikanten op te leiden die door de kerken worden vrijgesteld voor 'evangelisatie' in de Nederlandse (en Belgische) context. IRTT heeft zich ingespannen om ook op dit terrein voldoende in staat te zijn adequate training te bieden. Verschillende keren werd er ook al een programma aangeboden (wat deze GS-periode betreft: zie 2.2.3 en bijlage VI). Vanuit dit perspectief is de wenselijkheid genoteerd overleg te hebben met het deputaatschap 'Toerusting Evangeliserende Gemeente'. Dat overleg is er met de leiding van de voorganger van dat deputaatschap (LVEA) ook wel geweest, maar later niet meer gecontinueerd. Enkele keren heeft het instituut van dat deputaatschap voor haar programma's ook gebruik gemaakt van het personeel van het IRTT-bureau. Het nader uitwerken van deze relatie zal in de toekomst wenselijk zijn.

GDD en DS

Het onderhouden en ontwikkelen van deze contacten zal zich continueren zoals beschreven in par. 4.2.

TUK

De relaties met de TUK zullen worden onderhouden en ontwikkeld in overeenstemming met wat werd beschreven in par. 4.3.

Overige externe relaties in Nederland

Op grond van een brief van de deputaatschappen voor kerkelijke eenheid van zowel de CGK als de eigen kerken (gedateerd september 2000) werd er overleg gevoerd met het Dienstenbureau van de CGK (13 september 2001). Bestaande relaties werden geïnventariseerd (o.a. de opleiding van uit te zenden werkers naar het buitenland door IRTT, zie par. 3.3) en plannen voor de intensivering van samenwerking, met name op het niveau van de bureaus, werden uitgezet.

Vanuit het IRTT-programmacluster 'Beleidsondersteuning Zendende kerken' (zie opnieuw par. 3.3) was er toenemend contact met de zendende instanties van de NGK. Deze relatie viel nu in de categorie 'Externe diensten' waarvan door de 'cliënt' de kosten worden vergoed (dit geldt ook voor de opleiding van de CGK-werkers).

Uit het contact van IRTT met de GZB-zending in Kenia (ds. Van den Ham) kwam de noodzaak op overleg te hebben met de GZB. Dat overleg bleek nuttig en er zijn afspraken om elkaar regelmatig te informeren over ontwikkelingen waar beleidsmatige of regionale overlap is te verwachten.

Via DVN en IRTT worden ook nog andere relaties onderhouden. DVN is lid van PRISMA; dat is een vereniging waarin allerlei christelijke hulpverleningsorganisaties in Nederland zijn vertegenwoordigd.

Zowel vertegenwoordigers van DVN als van IRTT participeerden in een studietraject, onder leiding van het Instituut voor Cultuurethiek (ICE), over de identiteit van Christelijk ontwikkelingswerk; de resultaten werden gepubliceerd in een boek getiteld: *Als de olifanten vechten ...*. Dit was weliswaar eenmalig en tijdelijk, maar wanneer de gelegenheden voor participatie in dergelijke netwerken zich voordoen zullen die zeker worden aangegrepen. Die participatie wordt als zeer waardevol ervaren. Een vertegenwoordiger van DVN participeert in een klankbordgroep van de *Christenunie* met het oog op een publicatie over Afrika.

Het ingezette beleid om ‘externe diensten’ te verlenen aan andere kerken met betrekking tot beleids-ondersteuning inzake beleid voor ‘zending en hulpverlening’ en de ‘opleiding (en begeleiding) van uitgezonden’ verdient aandacht en kan verder uitgebreid worden.

Ditzelfde geldt voor de samenwerking tussen het instituut en het dienstenbureau van de CGK.

Ook dat is een taak voor het nieuwe deputaatschap.

Externe relaties in het buitenland

Naast de relaties met kerken in het buitenland die (ontvangende) partners zijn in het realiseren van programma’s (daarover in par. 6.3.3) zijn er allerlei relaties met kerken in het buitenland waarmee contacten bestaan met het oog op het bieden van hulpverlening. Deputaten en instituut zien het als toenemend wenselijk dat deze relaties worden ingekaderd in het ICRC-netwerk. BBK ondersteunt deze wens. In deze visie is er een belangrijke taak weggelegd voor de *Missions Committee* (MC) van de ICRC. IRTT (afdeling ‘training’ van Z&H) heeft aan de MC aangeboden als haar bureau te willen functioneren om bepaalde taken in opdracht van de MC uit te voeren. Deze zaken werden met de MC besproken door een IRTT-delegatie op de ICRC-conferentie in Philadelphia (juni 2001). Daarin zal worden samengewerkt met het Dienstenbureau van de CGK. In overleg met de MC bleek dat m.n. het overzicht en inzicht verkrijgen in het werk van Zending, Hulpverlening en Training van alle lidkerken van groot belang wordt geacht. Op basis van zo’n overzicht kan dan overwogen worden waar coördinerend kan worden opgetreden om elkaar als lidkerken te dienen in allerlei programma’s, zowel voor de opleiding van personeel, als in de vorming en uitvoering van programma’s voor zending en hulpverlening.

6.3.3 Generaal beleid met betrekking tot ‘Programmavorming’

Een belangrijk aspect van Generaal Beleid zal uiteraard betrekking hebben op de programmavorming; allerlei belangrijke aspecten dienen daarin een plaats te verkrijgen:

- Met welke partner overzee kunnen relaties met het oog op programmavorming worden aangegaan?
- Wat is de aard van de partnerrelaties die kunnen worden aangegaan?
- Langs welke procedures kunnen verzoeken om hulp en een partnerrelatie worden verwerkt?
- Aan welke type programma wordt in de programmavorming prioriteit gegeven?

Het zal ook duidelijk zijn dat juist dat Generale Beleid nadrukkelijk gezien moet worden als ingebed in en afgeleid van de visie, het mandaat en de strategie die de kerken, via de generale synode, bewoog om deze opdracht aan Z&H te geven.

Bovendien dient bedacht te worden dat zowel DVN als IRTT, en ook BBK, in de achterliggende jaren al heel wat aandacht aan het expliciet formuleren van algemeen en specifiek beleid hebben besteed. Het beleid van IRTT en DVN is door de integratie uiteraard integraal als startpunt voor verdere beleidsontwikkeling overgenomen.

Het zal zaak zijn juist op dat vlak aan integratie te werken.

Geconstateerd kan worden dat dit proces van expliciteren en integreren van beleid weliswaar enigszins van start is gegaan, maar dat anderzijds dat proces nog niet zover is gevorderd dat een afgerond document nu kan worden aangeboden.

Sectie I van Z&H ziet het als haar taak om in nauw overleg met de zendende instanties, naast het verder vormgeven van de samenwerkingsrelatie (zie 6.3.1) dit proces verder te bewandelen.

6.3.4   Generaal beleid met betrekking tot de financiële aspecten

Door de integratie van IRTT en DVN (zoals beschreven in hoofdstuk 2) zijn er twee organisaties bijeengebracht die nogal verschillend van aard waren. Dat heeft vooral betrekking op enkele financiële componenten. Te noemen zijn de wijze waarop in de benodigde financiën voor de programma's werd voorzien: IRTT verkreeg haar financiën uit de landelijke kerkelijke quota, zoals bij kerkelijke deputaatschappen gebruikelijk is; de inkomsten van DVN bestonden voornamelijk uit vrijwillige contributies en giften. Verwante zaken zijn beleid in zake reserves (met het oog op calamiteiten) en de arbeidsvoorwaarden voor het personeel.

De organisatorische integratie noodzaakte uiteraard na te denken over de integratie van deze financiële aspecten.

In zekere mate hiermee samenhangend is de zaak van de samenwerking. Bij een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de programma's in het buitenland van Z&H en de zendende instanties dient overwogen te worden hoe dan de financiële inbreng wordt verdeeld: een deel zal komen van de zendende instantie die daarvoor regionale quota kan gebruiken, een deel zal kunnen komen van Z&H die haar geld van contributies en giften heeft verkregen.

Hieronder zal de stand van zaken in het nadenken over deze financiële componenten van generaal beleid worden beschreven.

Quotum – Giften: een interessant dubbelspoor?

Het denken over de structuur van het financiële systeem op langere termijn is nog niet uitgekristalliseerd. De totale kosten van alle programma's van Z&H onderbrengen in een quotum-systeem wordt als een onmogelijke, maar vooral ook ongewenste optie beschouwd. De min of meer automatische afdracht van quota gaat vergaand ten koste van een intensieve betrokkenheid en een bewust geven voor Z&H als instrument van de kerken. Het wordt van belang geacht dat het financiële systeem een optimale betrokkenheid van alle kerkleden bevordert.

Aan de generale synode zal worden voorgesteld een richtingbepalende uitspraak in deze geest te doen die voor de lange termijn als richtlijn kan gaan gelden voor het uitwerken van het financiële systeem. Voor de korte termijn van de komende synodale periode wordt voorgesteld de huidige structuur voorschijn te continueren.

Deze zaak is uitvoerig met deputaten F&B besproken (zie par. 5.2) en blijkt het verslag wordt dit ook door F&B ondersteund. Ook in het overleg met deputaten K&K bleek deze zaak positief beoordeeld te worden.

Het betekent allereerst dat op z'n minst voor die periode de door de Generale Synode Leusden vastgestelde jaarbedragen voor IRTT (zie besluit 3.c) zullen worden gegarandeerd door een (centraal geïnd) quotum dat gelijk is aan het laatste quotum, waarbij overigens een inflatiepercentage in rekening zal worden gebracht; vervolgens ook dat dat deel van het BBK-quotum dat voor de overgedragen projecten wordt geïnd zal worden gebruikt voor de bekostiging van de overgenomen BBK-projecten.

De overige kosten van de organisatie, de continuering van de DVN programma's, de aanpak van nieuwe projecten in het buitenland en de voorlichting van de kerkleden in het binnenland zullen worden gedekt door vrijwillige contributies, giften en legaten. Deze inkomsten bepalen de omvang van de activiteiten en mogen worden gezien als het mandaat van de kerken en kerkleden voor hulpverlening via Z&H. Deze inkomsten zijn voldoende voorspelbaar om beleid op te kunnen baseren, mits de betrokkenheid met het werk binnen de kerken voldoende wordt bevorderd. Werk ten behoeve van of in samenwerking met zendende instanties en voor andere organisaties zal in de regel naar rato bekostigd worden uit fondsen van deze partners (zie ook onder "overige financiële componenten").

Reserves

Z&H heeft het beleid van DVN in zake de noodzaak tot en de gewenste grootte van reserves overgenomen. Als richtlijn voor het totale besteedbare vermogen wordt gehanteerd dat dat minimaal de helft en maximaal het geheel van een totale jaarbegroting moet omvatten.

Samenwerking met de zendende instanties

In het overleg met de zendende instanties over de vormen van samenwerking en de verdeling van de financiële verantwoordelijkheid bij de samenwerking werden een tweetal zaken geconstateerd. Allereerst is er een groot verschil in hoogte van de regionale quota die worden geïnd voor de zendende instanties. De mogelijkheid en wenselijkheid van een generaal beleid dat de quota zou gelijkrekken is overwogen. In de besprekingen met de zendende instantie kwam naar voren dat 'verevening' ongewenst is: het haalt betrokkenheid bij de lokale kerken die een zendende instantie ondersteunen weg en het verdisconteert niet de reële verschillen in situatie die mede reden voor de verschillen in zendingsquota zijn. Anderzijds werden te grote verschillen in quota ook niet wenselijk gevonden.

Een ander probleem betreft het gegeven dat de huidige verdeling van het kerkelijk veld in zendende kerken nauwelijks ruimte laat voor het aanpakken van nieuwe projecten. Ook daar zal in de beleidsontwikkeling aandacht aan gegeven moeten worden.

Overige financiële componenten

DVN hanteerde wat genoemd wordt 'institutionele financiering'. Het betreft de mogelijkheden om fondsen van instellingen buiten de eigen kerken te verkrijgen voor de realisatie van programma's. Op de AV Z&H van 27 januari 2001 werd een voorstel over deze zaak besproken en aangenomen (zie bijlage XV). Ook dit wordt als een component van het financiële beleid van Z&H aan de generale synode voorgelegd.

De Generale Synode Leusden keurde de IRTT-regeling goed dat predikanten voor cursussen kunnen worden ingezet waarbij het kerkverband aangesproken kan worden op ondersteuning (waar nodig) van de gemeente die z'n predikant daar voor afstaat. Deze regeling kan gehandhaafd blijven.

Er is in toenemende mate ruimte voor wat genoemd zou kunnen worden 'externe dienst'. In par. 3.3 werd hier al naar verwezen. IRTT werd bijv. uitgenodigd een werkbezoek aan het zendingsterrein van de NGK in Zuid-Afrika mee te maken voor advisering ten aanzien van de ontwikkelingen op dat zendingsterrein. De kosten van deze (en andere) externe diensten dienen uiteraard vergoed te worden. Een doordacht en verantwoord systeem is daarvoor in de maak.

6.4 Conclusie en perspectief

Par. 6.3 geeft een overzicht van de verschillende aspecten van Generaal Beleid. Geconcludeerd kan worden dat het integratieproces zelf (zie 6.2) veel aandacht heeft gevraagd en dat voor de ontwikkeling van de verschillende aspecten van het Generaal Beleid zoals dat door het instituut in samenwerking met zendende instanties behartigd moet gaan worden wel aanzetten zijn geformuleerd, maar dat de verschillende aspecten nog verder uitgewerkt moeten worden.

De zaken met betrekking tot het netwerk waarin Z&H functioneert zijn het verst gevorderd (par. 6.3.2). Met betrekking tot de andere drie aspecten (6.3.1, 6.3.3 en 6.3.4) zullen er voorstellen aan de generale synode worden aangeboden.

---

7 – Voorstellen

7.1 Inleiding

Elk van de hoofdstukken 2 – 6 bevat de paragraaf ‘Conclusie en perspectief’. Daarin werd vanuit de bereikte stand van zaken reeds aangegeven welk perspectief op verdere ontwikkeling er volgens de AV Z&H is. In dit hoofdstuk worden de perspectieven ‘vertaald’ in concrete voorstellen aan de generale synode.

De structuur van de voorstellen in dit hoofdstuk is als volgt.

Allereerst zal in par. 7.2. worden voorgesteld dat de generale synode haar *goedkeuring* uitspreekt over

- de door de deputaten Z&H, deputaten IRTT en de AV Z&H verrichte werkzaamheden en de tot stand gebrachte structuren wat ‘integratie’, ‘samenwerking’, ‘overleg’ en ‘financiën’ betreft;
- de door deputaten IRTT verrichte werkzaamheden in het besturen van het bureau IRTT voorzover het de continuering van de programma’s aangaat.

In par. 7.3 zal vervolgens worden voorgesteld dat de generale synode *een nieuw deputaatschap* benoemt en haar een gespecificeerde instructie verleent met het oog op de verdere ontwikkeling.

In de voorstellen wordt tussen haakjes, waar nodig, naar de relevante paragrafen van het verslag verwezen.

7.2 Voorstel met betrekking tot de huidige stand van zaken

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 133.]

7.3 Voorstellen met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van Z&H

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten Acta, artikel 133.]

8 – Bijlagen

I Samenstelling van deputaatschappen, bestuur DVN en secties/commissies

Dep.	Naam	Sectie I	Sectie II	Sectie III	Org.cie	Fin.cie	Moderamen
Dep. Z&H	mevr. A.J. Bekker-Holtland	+/+					
	ds. G.J. van Enk	+					
	dhr. B.W. Gort		+		+	+	+
	dhr. K. van der Helm			+			
	dhr. J.L. Joosse		+				
	dhr. W. Kuipers	o (1)		+			o (1)
	dhr. P.W. Kwant			+/+/-			
	ds. W. Scherff	+					
dhr. C. Smallenbroek		+/+		+			
Dep. IRTT	mevr. A.J. Bekker-Holtland						
	dhr. J. Bergwerff					+/+/-	
	dhr. C.A. Folkerts	+/-					+/-
	ds. L.J. Joosse						+/+
	mevr. A.E.H. van der Kolk						
	dhr. J. Messelink				+/+		
	ds. D.Th. Vreugdenhil						
Best. DVN	mevr. A.J. Bekker-Holtland						
	dhr. G.J.A. Bijnsma					+	
	dhr. A. Dees						
	mevr. R.F. Folkerts						
	dhr. P.J. Hummelen						
	dhr. C. van der Kolk				+	+	
	dhr. A.D. Vreugdenhil				+		+

Legenda

- + oorspronkelijke benoeming als lid van de sectie/commissie
- +/+ samenroeper/voorzitter van de sectie/commissie
- +/- trok zich terug
- o mutatie

Aantekeningen

- (1) Na de beëindiging van de taak van sectie III, verving dhr. W. Kuipers dhr. C.A. Folkerts zowel in sectie I als in het Moderamen.

II Het besluit met betrekking tot Z&H, GS Leusden 1999

Artikel 95

22.06.99

Buitenlandse betrekkingen, sectie VII: Zending en hulpverlening

Voorstel : commissie 5

Rapporteurs : P.H. van der Laan, H. Sytsma en A. van der Sloot

Materiaal :

1. aanvullend rapport van deputaten Betrekkingen met de Buitenlandse Kerken ten behoeve van de Generale Synode van Leusden 1999, hoofdstuk 9 sectie VII: Hulpverlening en beleid; met bijlage D: "Zending en hulpverlening, wending naar samenwerking in Woord&daad vanuit de Gereformeerde Kerken in Nederland", Zwolle, september 1997;
2. brief van de kerk te Rijnsburg dd. 9 maart 1999. De kerkenraad betwijfelt of de voorstellen van BBK wel volgens de weg van artikel 30 KO zijn voorbereid; de raad maakt formeel bezwaar tegen de oprichting van een professioneel landelijk bureau, omdat er binnen onze kerkordelijke bepalingen geen toezicht op gehouden kan worden; de raad ziet het niet als mogelijk dat een kerkelijke vergadering verantwoordelijkheid neemt voor het werk van DVN, omdat het daarbij niet om ambtelijke arbeid gaat. Hulpverlening is geen taak voor de kerk;
3. brief van de kerk te Drachten-Oost dd. 10 maart 1999. De raad maakt bezwaar tegen onderdelen in het BBK-rapport die denigrerende uitspraken bevatten over het zendingswerk in het recente verleden. Daarmee wordt ten onrechte geprobeerd om een bereidheid tot verandering te bewerken. De voorgestelde zendingsteams krijgen bevoegdheden mee, waarin ambtelijke en niet-ambtelijke verantwoordelijkheden door elkaar lopen. In de naam van het deputaatschap moet ook de naam "oecumene" terugkomen. Maar de totaalstructuur is nog niet duidelijk. De raad vraagt zich af waarom BBK geweigerd heeft de aanzet tot een Indonesië-raad verder uit te werken. Van een landelijk bureau verwacht de raad meer professionalisering, kostenstijging en de afname van vrijwilligerswerk. Door een te sterke centralisatie zal het werk nog verder bij de kerkleden vandaan komen te staan. De raad ziet liever dat de bestaande suggestie tot herstructurering van het College van Samenwerking (CvS) wordt uitgewerkt. In een bijlage geeft de raad inzicht in dat voorstel voor een CvS nieuwe stijl (proeve van 13 november 1996). Daarin is sprake van een Landelijk ZendingsOverleg, waarvoor alle zendende kerken en ook diverse andere kerkelijke partners worden uitgenodigd. Dit overleg zou als overgangsmaatregel kunnen dienen voor de ontwikkeling van een meer blijvende structuur;
4. brief van de kerk te Vroomshoop dd. 11 maart 1999. De raad stelt dat het werken met Woord en Daad al jaren in het zendingswerk wordt toegepast. DVN verzorgde toch de bijpassende daad? Voor grootschalige ontwikkelingsprojecten van DVN kunnen kerkelijke vergaderingen geen verantwoordelijkheid nemen. Het BBK-rapport confronteert zich niet met publicaties en besluiten uit het verleden. De inning van quota zal ook moeilijker worden als er landelijke concentratie van zending en hulpverlening plaatsvindt. De suggestieve beschrijving door BBK van het zendingsverleden vindt de raad bedenkelijk. Bovendien is het toekomstperspectief niet duidelijk. De betrokkenheid van de gemeente zal niet toenemen. De voorstellen geven daarover geen enkele garantie. Generaal beleid zal wel nodig zijn. Maar op Irian verkeert de zending in de tweede fase. Dus houden zendende kerken nog hun verantwoordelijkheid. Binnen CvS en Com-

- missie van Overleg (CvO) is er een tendens om meer bindende afspraken te maken. Bovendien is het platform ROFOR (Reformed Organisation for Foreign Relief) er ook nog. Dus waarom zijn BBK en DVN op het laatste moment afgehaakt van de Indonesië-raad? BBK is eigenlijk tegenstrijdig in haar voorstellen en het is een open vraag of ze wel bevoegd is om dit soort beslissingen door een synode te laten nemen. De voorgestelde structuur staat nog in de steigers. En dit geheel is nog te onrijp om nu al te kunnen gaan functioneren;
5. brief van de kerk te Drachten-Z/W dd. 10 maart 1999 met adhesie aan de brief van de kerk te Drachten-Oost;
  6. brief van de kerk te Middelburg dd. 15 maart 1999. De raad meldt dat het CvS op basis van de BBK-voorstellen een proeve van organisatie heeft gemaakt (proeve van 26 november 1998). Op die proeve heeft de kerk commentaar. Veranderingen zijn wel nodig. Maar in de voorgestelde modellen neemt de betrokkenheid van de gemeente bij zending en hulpverlening af. De plaatselijke kerken verdwijnen uit het zicht. We kunnen beter het samenwerkingsmodel van de kerken uit het Zuiden navolgen;
  7. brief van de kerk te Spakenburg-Zuid dd. 13 maart 1999. De raad stuurt een rapport in dat ook de instemming geniet van de zendingsdeputaten van de PS Utrecht. Het bijgevoegd rapport biedt een overzicht van de taakverschuiving van de zendeling in de missionaire dienst. Van zendeling naar hulpverlener. Met de instelling van de ambten is het zendingswerk voltooid, al blijft verdere hulp nodig voor theologische opleiding en kerkelijk opbouwwerk. Ook aan andere hulpvragende kerkelijke relaties in het buitenland moet tegemoet gekomen worden door een aanbod van docenten. De hulpverlening aan en door de diverse kerken biedt een uiteenlopend beeld. De kerkordelijke positie van zendeling nieuwe stijl is een andere dan die volgens artikel 25 KO. Zijn werk staat meer in het kader van artikel 47 KO. Een voorstel van prof. dr. M. te Velde en docent drs. C.J. Haak tot aanvulling van artikel 47 KO neemt de raad graag over. Toch eindigt de raad met een open vraag of de positie van de hulpgevende docent niet beter ondergebracht kan worden bij artikel 12 KO. De raad doet suggesties voor een aangepast bevestigingsformulier;
  8. brief van de Friese zendingsdeputaten dd. 10 april 1999 waarin zij adhesie betuigen aan de brief van de kerk te Drachten-Oost. Deputaten zien als punten van zorg de betrokkenheid van gemeenteleden, het creëren van een organisatorisch waterhoofd, een centraal bureau voor quota-inning en onduidelijke uitwerking van de plannen;
  9. brief van de kerk te Enschede-Noord dd. 15 maart 1999. De zendende kerk onderschrijft de noodzaak tot verandering in structuur en is het in grote lijnen eens met de BBK-voorstellen. Maar de raad dringt erop aan dat bij de uitwerking in ieder geval de zendende kerken nauw betrokken zullen zijn;
  10. brief van de kerk te Emmen dd. 19 maart 1999 waarin zorg wordt uitgesproken of het inrichten van een landelijk bureau voor Zending en Hulpverlening financieel wel op te brengen is.

Besluit 1:

op basis van het rapport van deputaten BBK en de ingekomen reacties uit de kerken de volgende uitgangspunten voor zending en kerkelijke hulpverlening vast te stellen:

1. het behoort tot de aard van Christus' kerk met het evangelie dat haar is toevertrouwd ook buiten de wereld van eigen taal en cultuur hen te zoeken die vreemd zijn aan of vreemd zijn van God en zijn dienst. De kerk beoogt door de dienst van het evangelie

- gemeenten van Christus te planten die in gebondenheid aan de Schrift, de gereformeerde belijdenis en de kerkorde komen tot de ontwikkeling van een eigen kerkelijk leven;
2. de kerk laat door middel van uitzending het evangelie, dat is de blijde boodschap van geloof en liefde, horen. Daarom doet zij de verkondiging van het woord des geloofs vergezeld gaan van het betonen van christelijke barmhartigheid;
  3. de plaatselijke kerken zijn geroepen tot het zendingswerk, zowel tot de verkondiging van het woord des geloofs als tot het christelijke barmhartigheidsbetoon;
  4. de kerkenraad zal met de diakenen de gemeente bij de vervulling van deze zendingsroeping betrekken door haar ondersteuning te vragen, haar medewerking in te schakelen en haar op te wekken tot gebed;
  5. wanneer kerken bij het vervullen van deze roeping samenwerken, zullen zij dat doen binnen de kerkelijke ressorten en zo mogelijk via de meerdere vergaderingen;
  6. kerken kunnen, al dan niet samen met andere kerken, zowel in het kader van zending (art. 24 KO) als kerkelijke hulpverlening (art. 47 KO) samenwerken met erkende zusterkerken in het buitenland en eventueel ook met andere kerken van gereformeerde belijdenis en kerkregering;
  7. de verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van zusterkerken in het kader van zending en kerkelijke hulpverlening ligt bij kerkenraad en diakenen. Ook de diakenen hebben in dezen de taak de gemeente op te wekken tot meelevens, gebed en steun.

Gronden:

1. sedert de afschaffing van de zendingssorde door de GS Kampen 1951 is door de gereformeerde kerken geen generaal beleid inzake de zending gevoerd. Veel van het zendingswerk is onder Gods zegen in de fase gekomen van verdere opbouw van het jonge kerkelijk leven. Daarnaast is ook de kerkelijke hulpverlening aan buitenlandse jonge kerken tot ontwikkeling gekomen. Zowel het deputatenrapport als de reacties vanuit de kerken op dit rapport laten zien dat het gevoelen algemeen is, dat de complexiteit van het werk van zending en hulpverlening een generaal beleid vraagt. Deputaten hebben daartoe voorstellen ontwikkeld in opdracht van de GS Berkel en Rodenrijs 1996. Aan de opdracht tot beleidsontwikkeling dient ten grondslag te liggen dat de kerken in generaal verband verantwoordelijkheid willen nemen voor beleid inzake zending, kerkelijke hulpverlening en oecumenische samenwerking. Analoog aan de kerkelijk aanvaarde richtlijnen voor de evangelisatie kunnen richtlijnen voor de zending geformuleerd worden;
  - 1.1 de GS Kampen 1975 heeft voor de richtlijnen voor de evangelisatie haar uitgangspunt genomen in het missionair karakter van de kerk. De synode verwees daarbij naar de voorbede die de kerk doet krachtens Gods wil tot behoud van alle mensen (1 Timoteüs 2:2-4) en naar de weg van Gods welbehagen onder alle volken (DL II, 5);
  - 1.2 de kerk wil de mensen binnen haar eigen leefwereld bereiken door middel van evangelisatie. Door over de grenzen van taal en cultuur medemensen aan te spreken in hun leefwereld geeft de kerk gehoor aan het vervullen van haar zendingsroeping naar artikel 24 KO;
  - 1.3 zendingsarbeid zal gericht moeten zijn op aansluiting door belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer bij de gemeente van Christus (naar analogie van artikel 26 KO). De zending heeft bovendien als doel de stichting van een gemeente en door vorming van een kerkverband de groei naar een zelfstandig kerkelijk leven;

2. het overbrengen van het evangelie door middel van uitzending gaat naar het voorbeeld van Christus en van zijn apostelen vergezeld van het betoon van christelijke naastenliefde. In zijn werk als Borg en Middelaar deed Christus zijn evangelieprediking vergezeld gaan van daden van ontferming (Matteüs 8:1-17). Daarin is Hij ons ten voorbeeld (zie formulier bevestiging diakenen). En Paulus in zijn ambt als apostel bewerkte door de kracht van de Geest gehoorzaamheid des geloofs door woord en daad, door tekenen en wonderen (Romeinen 15:18), terwijl de gemeente te Tessalonica de verkondiging van het evangelie bevestigd zag door de belangeloze inzet van de apostel (1 Tessalonicenzen 2:9-12). Op basis van de goedertierenheid en mensenliefde die God ons in de zending van Zijn Zoon heeft bewezen is de gemeente van Christus geroepen vooraan te staan in het doen van goede werken (Titus 3:4-8);
3. artikel 24 KO bepaalt dat bij de vervulling van de zendingsroeping de artikelen van de kerkorde in acht genomen moeten worden. Het artikel gaat daarbij uit van een zendingsroeping voor alle kerken. Dat is volgens het bevel van Christus in Matteüs 28:19;
4. elke plaatselijke gemeente heeft haar missionaire roeping. De dienst van kerkenraad en diakenen houdt in dat zij de gemeente wijzen op haar roeping en haar toerusten voor de vervulling daarvan (Efeziërs 4:12);
  - 4.1 naast het delegeren van voorlichting (commissie) en advisering (bestuurlijke adviescommissie) kunnen kerkenraden ook structuren toepassen van taakgroepen en projectgroepen voor diaconale projecten;
  - 4.2 ambtsdragers zijn geroepen om leiding te geven aan de voorbede van de meewerkende gemeente;
5. artikel 24 KO schrijft bij samenwerking voor, te werken volgens de kerkverbandelijke ressorten; een samenwerkingsverband kan zich beperken tot een aantal kerken binnen een classis of enkele classes binnen een particuliere synode. Op de meerdere vergadering zal naar artikel 30 KO het zendingswerk behandeld worden waar alle kerken uit het ressort bij betrokken zijn;
6. als uitgangspunt voor de invulling van relaties met zusterkerken in het buitenland heeft de GS Ommen 1993 gesteld dat de kerken elkaar willen “helpen, bemoedigen en opscherpen in het in woord en daad getuigen zijn van de Here Jezus Christus in deze wereld”;
  - 6.1 uitgangspunt voor kerkelijke hulpverlening is het helpen van zusterkerken bij het vervullen van hun zendingsopdracht; deze hulpverlening gebeurt in het kader van het hulpbetoon van zusterkerken naar 2 Korintiërs 9:13;
  - 6.2 voor de kerken in Nederland is er naast de arbeid van zending en kerkplanting in eigen verantwoordelijkheid ook de arbeid van kerkelijke hulpverlening in het buitenland. Doorgaans gaat het daarbij om jonge kerken die door missionaire activiteit volop in ontwikkeling zijn. De hulpverlening aan zulke kerken is dan ook te beschouwen als missionaire arbeid die gericht is op het zelfstandig functioneren van de desbetreffende kerk in eigen omgeving;
  - 6.3 in het kader van de ICRC wordt gezocht naar vormen van internationale samenwerking op missionair terrein. Samenwerking kan zich ook voordoen met kerken van gereformeerde belijdenis en kerkregering buiten de kring van de ICRC;
7. het IRTT en DVN kunnen kerkenraden en diakenen helpen in het ondersteunen van de zusterkerken in het kader van zending en kerkelijke hulpverlening in het buitenland, terwijl het GDD de diakenen kan toerusten om de gemeente erbij te betrekken.

Besluit 2:

1. een generaal deputaatschap voor zending en hulpverlening (Z&H) in te stellen met als opdracht het formuleren, het doen uitvoeren en het bewaken van een generaal kerkverbandelijk beleid voor zending en hulpverlening in die dingen die de kerken gemeenschappelijk hebben;
2. deputaten op te dragen om:
  - a. in goed overleg met alle betrokken zendende kerken en desbetreffende samenwerkingsverbanden een regeling op te stellen waarin de onderlinge samenhang, de verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden eenduidig zijn vastgelegd;
  - b. in overleg met deputaten IRTT de wenselijkheid en mogelijkheid te onderzoeken van integratie van beide deputaatschappen en zo ja tot effectuering over te gaan;
  - c. overleg te voeren met deputaten BBK over de gewenste samenwerking en benodigde taakafbakening inzake zending en oecumenische hulpverlening, zo mogelijk ook in ICRC-verband;
  - d. overleg te voeren met zendende kerken en classicale en/of particulier-synodale zendingsdeputaten over hun bestaande verplichtingen en het uitstippelen van beleid inzake zending en oecumenisch hulp;
  - e. het bestaande en nieuw op te zetten zendingswerk en hulpbetoon te coördineren, zodat een optimale verdeling plaats kan vinden over de kerken en het werk zo goed mogelijk zal worden uitgevoerd;
  - f. periodiek en gestructureerd overleg te voeren met zendende kerken en classicale en/of particulier-synodale zendingsdeputaten over bestaand beleid en beleidsvoornemens en de uitvoering daarvan;
  - g. een landelijke bureau voor Z&H op te richten om bovengenoemde taken op professionele wijze te begeleiden respectievelijk uit te voeren en deze oprichting budgetneutraal te doen verlopen;
  - h. in overleg met de vereniging DVN tot goede beleidsafspraken te komen en tevens te overleggen om te komen tot integratie van DVN en Z&H voorzover dat wenselijk is;
  - i. met deputaten GDD te overleggen over toerusting van de diakenen.

Gronden:

1. om een verantwoorde samenhang tussen verkondiging van het woord des geloofs en het christelijke barmhartigheidsbetoon te bewaren, alsmede om te komen tot de nodige afstemming van de werkzaamheden, die door de verschillende kerken in het kader van zending en kerkelijke hulpverlening worden ondernomen, is generaal beleid nodig. Dit generaal beleid dient zich te beperken naar artikel 30 KO tot die dingen die de kerken bij hun werk van zending en hulpverlening gemeenschappelijk aangaan;
2. de GS Leeuwarden 1990 gaf opdracht om studie te doen naar uitbreiding van het hulpverleningswerk. De GS Ommen 1993 nam als beleidsstuk het rapport 'Onbekrompen delen' aan. De GS van Berkel en Rodenrijs 1996 nam de nota 'Beleid-1994' aan evenals het rapport 'Help in Overleg!'. Deputaten BBK geven in hun rapport aan dat de samenhang tussen hulpverlening en zending onderdeel van beleid dient te zijn. Dit beleid moet door deputaten verder ontwikkeld en geformuleerd worden;
3. het aanvaarde beleid moet uitgevoerd worden. Daarvoor is overleg nodig met de betrokkenen om tot goede coördinatie te komen. Daarbij zullen de kerken hun voornemens inzake opzet en

- uitvoering van het zendings- en hulpverleningswerk aan deputaten voorleggen en afstemmen op het generaal beleid;
4. voor de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van het beleid inzake zending en kerkelijke hulpverlening door de kerken is beleidsoverleg met en coördinatie door deputaten Z&H nodig; dit alles dient te geschieden overeenkomstig de criteria die genoemd worden in de paragraaf 'Richtlijnen voor de hulpverlening', die in de nota 'Help in overleg!' zijn opgenomen (Acta GS Berkel en Rodenrijs 1996 bijlage XIV, blz. 372);
  5. op grond van de roeping die de kerken erkend hebben tot het werk van zending en hulpverlening kan DVN besluiten om haar activiteiten of een deel daarvan te integreren in het generaal deputaatschap Z&H;
  6. de opzet en uitvoering van zendings- en hulpverleningswerk vraagt naast bereidheid ook deskundigheid. De deputaten BBK hebben verklaard dat de oprichting van een landelijk bureau Z&H budgetneutraal gerealiseerd kan worden. Bij herstructurering van het werk kan gebruik gemaakt worden van gelden die BBK ter beschikking staan in het kader van de oecumenische hulpverlening; vertegenwoordigers van DVN hebben verklaard dat het eventueel onderbrengen van de activiteiten van DVN bij het op te richten bureau Z&H voor de kerken budgetneutraal kan plaatsvinden. DVN kan in het kader van efficiency en herstructurering van het werk gelden vrijmaken om genoemde integratie te bekostigen.

Besluit 3:

niet te voldoen aan het verzoek van de kerk te Spakenburg-Zuid.

Gronden:

1. de kerkorde schiet in de huidige situatie niet tekort. Blijkens artikel 12 KO kunnen predikanten een benoeming aannemen waarin zij zich geheel gaan wijden aan een bijzondere taak. Het gaat niet aan om voor al die gevallen waarin een predikant zich gaat wijden aan een bijzondere taak, ook een apart bevestigingsformulier op te stellen;
2. predikanten die in het kader van oecumenische hulpverlening aan zusterkerken worden uitgeleend, kunnen worden uitgezonden met een speciaal daartoe opgestelde instructie.

III Het besluit met betrekking tot IRTT, GS Leusden 1999

Artikel 76

01.07.99

Institute of Reformed Theological Training (IRTT)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

1. Acta van de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs 1996, art. 68;
2. rapport van deputaten Institute of Reformed Theological Training (IRTT) aan de synode van Leusden 1999;
3. aanvullend rapport van deputaten IRTT met als bijlagen (I) het statuut voor het IRTT, (II) het ondertekeningsformulier voor deputaten IRTT, (III) het ondertekeningsformulier voor medewerkers van het bureau van het IRTT, (IV) het vergoedingsbeleid, (V) de taakomschrijving van medewerkers aan het IRTT-bureau, (VI) de instructie voor het houden van functioneringsgesprekken binnen het IRTT en (VII) de instructie voor de adviesraad van het IRTT;
4. brief van de kerk te Emmen dd. 19 maart 1999 met een viertal kritische aantekeningen. De raad wil dat de synode waakt voor wildgroei in de taakuitbreiding van het IRTT. De raad vindt dat de bijdragen van de kerken aan het IRTT in verhouding tot andere bijdragen te groot is; hij vraagt zich af waarom de financiële controle zo lang moest duren en heeft de indruk dat de uitbreidingsplannen tot onverantwoorde verhoging van de quota leiden.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren onder dank voor hun arbeid aan de ontwikkeling van het IRTT.

Gronden:

1. de GS Berkel en Rodenrijs 1996 droeg deputaten op het curatorium te vormen van het IRTT. Het curatorium heeft de opgedragen werkzaamheden zodanig uitgevoerd dat het instituut zich heeft ontwikkeld tot het doel waar het voor werd opgericht;
2. de financiële controle werd uiteindelijk uitgevoerd waarbij het beheer in orde is bevonden. Over de vertraging valt deputaten niets te verwijten;
3. voor de bestuurlijke vormgeving hebben deputaten een verantwoorde afwijking toegepast van de meegegeven opdrachten. Ze hebben goede redenen gegeven voor een organisatie-model waarbij het curatorium op afstand het professioneel opererend bureau bestuurt;
4. terecht zijn als de vier werkvelden voor het IRTT gedefinieerd (I) de voorlichting en beleids-ondersteuning aan de zendende kerken, (II) de opleiding en begeleiding van door kerken of organisaties vrijgestelden, (III) de training van kader van buitenlandse kerken en (IV) het onderhouden van een bibliotheek en documentatiecentrum;
5. missie, strategie en beleid zijn grondig doordacht en bieden perspectief voor de dienstverlening van het IRTT in binnen- en buitenland;

6. deputaten hebben voor wat betreft de personele invulling goede beslissingen genomen en kozen inzake de huisvesting voor facilitaire samenwerking met andere bureaus.

Besluit 2:

de zeven documenten genoemd onder materiaal 3 vast te stellen inclusief de vergoedingsregeling ad hoc docenten, categorie B-1, voor predikanten in dienst van de gereformeerde kerken.

Gronden:

1. deputaten hebben het benodigd statuut met bijbehorende formulieren en regelingen zorgvuldig uitgewerkt;
2. het is dienstig dat ook financieel in beeld blijft hoeveel menskracht door het IRTT wordt ingezet; voor de betreffende categorie gaat het om een bedrag dat nu nog klein is in verhouding tot het geheel van het budget. Maar in de nabije toekomst kan er een groter beroep op de kerken gedaan worden om hun predikant incidenteel voor een korte tijd af te staan. Waar dat structurele vormen aanneemt, kunnen er desgewenst afspraken over honorering gemaakt worden.

Besluit 3:

een zevental deputaten (met vervangers) te benoemen als curatorium voor het IRTT en deputaten-curatoren op te dragen:

- a. de werkzaamheden van het IRTT te behartigen op basis van het vastgestelde beleid;
- b. de voornemens voor nieuw beleid uit te voeren binnen de grenzen van hun financiële mogelijkheden;
- c. ter bekostiging van hun werk een bedrag van de kerken heffen tot een maximum voor 2000 van f 438.000,- voor 2001 van f 460.000,- en voor 2002 van f 473.000,-;
- d. in overleg met de deputaten Zending en Hulpverlening de wenselijkheid en mogelijkheid te onderzoeken van integratie van beide deputaatschappen en zo ja tot effectivering over te gaan;
- e. met deputaten BBK goed af te stemmen voor welke (personen uit welke) kerken theologische training wordt verzorgd;
- f. de mogelijkheid te onderzoeken om in het buitenland het opzetten van theologische training te ondersteunen in samenwerking met buitenlandse kerken.

Gronden:

1. het IRTT is volop bezig zich te ontwikkelen tot een opleidingscentrum voor training en beleids-ondersteuning op het gebied van zending en kerkelijke hulpverlening;
2. deputaten-curatoren zijn voornemens om begeleiding in het veld van missionaire vrijgestelden uit te breiden; om predikanten te zoeken die voor korte perioden willen uitgezonden worden; om de databank en het documentatiecentrum uit te bouwen tot een centrum van betekenis en om hulpprogramma's voor buitenlandse kerken te ontwikkelen.
Bij de uitvoering van deze plannen is nog onzeker hoe de begeleiding in het veld te combineren is met De Verre Naasten en de nieuw benoemde deputaten Zending en Hulpverlening; hoeveel kerkenraden bereid zijn hun predikant voor enkele weken vrij te stellen; hoeveel vrijwilligers-

- werk benut kan worden voor de databank en het documentatiecentrum en hoe de hulpverlening aan buitenlandse kerken te integreren is binnen de nieuwe samenstelling van het deputaatschap Zending en Hulpverlening. Vanwege die onzekerheid is het niet wijs om deputaten te machtigen hun uitbreidingsplannen tot het maximum te honoreren;
3. zowel het bestaande beleid als een gedeelte van het nieuwe is volgens de ingediende vijfjarenbegroting te bekostigen door de vastgestelde bedragen;
  4. deputaten Zending en Hulpverlening hebben opdracht om generaal beleid op het gebied van zending en hulpverlening te formuleren en uit te voeren. De door het IRTT gedefinieerde werkvelden bevinden zich op hetzelfde gebied. Eventuele integratie dient bereikt te worden in de weg van overleg;
  5. het geven van theologische training is bepalend voor de invulling van een relatie met een buitenlandse kerk. Deputaten BBK hebben de opdracht die relaties te onderhouden, dus is afstemming met hen noodzakelijk;
  6. wereldwijde regionalisering van theologische training van en door kerken van gereformeerde belijdenis is aan te bevelen omdat training in eigen regio meer mogelijkheden geeft voor integratie in de eigen leefwereld.

IV Concept Statuten van de stichting *De Verre Naasten*

Naam, zetel en duur

Artikel 1.

De stichting draagt de naam: *Stichting "De Verre Naasten"*.

Zij heeft haar zetel in de gemeente Zwolle.

De stichting is opgericht voor onbepaalde tijd.

Norm

Artikel 2.

De stichting heeft als norm de Bijbel, waarvan de Drie Formulieren van Eenheid een samenvatting geven.

Doel

Artikel 3.

- 1) De stichting heeft ten doel gestalte te geven aan de hulpverlening aan naasten buiten Nederland in het licht van het Evangelie, dat is de blijde boodschap van geloof en liefde. Zij doet dit onder meer door het betonen van christelijke barmhartigheid en het ondersteunen van kerkelijk opbouwwerk. Doelgroepen zijn bij voorkeur zij die zich bevinden op zendingsgebieden aangewezen door de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) in Nederland of op gebieden en zendingsterreinen van zusterkerken.
- 2) De stichting tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door:
  - a) het in ontvangst nemen en voorlopig beheren van donateursgelden van hen die voorheen lid waren van de vereniging "De Verre Naasten", alsmede van op naam van de vereniging gestelde erfstellingen en legaten;
  - b) het werven van nieuwe donateurs en aanboren van eventuele andere bronnen van inkomsten, met name onder de leden van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt);
  - c) het desgevraagd ter beschikking stellen van fondsen aan het deputaatschap van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) in Nederland belast met zaken van kerkelijke zending en hulpverlening in het buitenland, c.q. aan andere door dat deputaatschap aan te wijzen instanties;
  - d) continuering van de activiteiten van de voormalige vereniging "De Verre Naasten" i.c. het verlenen van personele en financiële hulp in het buitenland en het informeren van de leden van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) en hun zusterkerken over deze activiteiten tot het moment dat deze taken worden overgenomen door het voornoemde deputaatschap.

Vermogen

Artikel 4.

Het vermogen van de stichting zal worden gevormd door:

- a) het saldo van de middelen van de voormalige vereniging "De Verre Naasten", zulks na omzetting van die vereniging in de onderhavige stichting;
- b) donaties en subsidies;
- c) schenkingen, erfstellingen en legaten;
- d) alle andere verkrijgen en baten.

Bestuur*Artikel 5.*

- 1) Het bestuur van de stichting bestaat uit tenminste zeven leden.
- 2) Als leden van het bestuur fungeren slechts zij die van de generale synode van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) – in hun kwaliteit als lid van het deputaatschap belast met zending en buitenlandse hulpverlening – daartoe opdracht en mandaat krijgen. Het eerste bestuur van de stichting heeft echter – overeenkomstig na te melden overgangsbepaling samenstelling en benoeming eerste bestuur – een andere samenstelling en wijze van benoeming.
- 3) Het bestuur (met uitzondering van het eerste bestuur, waarvan de leden in functie worden benoemd) kiest uit zijn midden een voorzitter, een vice-voorzitter, een secretaris en een penningmeester. Zij vormen samen het moderamen van het bestuur.
- 4) Zodra een persoon zijn functie als deputaat zoals bedoeld in lid 2 van dit artikel verliest, eindigt zijn bestuurslidmaatschap van de stichting.
- 5) Mocht(en) in het bestuur om welke reden dan ook één of meer leden ontbreken, dan vormen de overblijvende bestuursleden, niettemin een wettig bestuur.
- 6) De leden van het bestuur genieten geen beloning voor hun werkzaamheden. Zij hebben wel recht op vergoeding van de kosten door hen in de uitoefening van hun functie gemaakt.
- 7) Bestuursleden mogen direct noch indirect enige zakelijke binding hebben met de werkzaamheden van de stichting.

Bestuursvergaderingen en bestuursbesluiten*Artikel 6.*

- 1) De bestuursvergaderingen worden gehouden in een door het bestuur aan te wijzen gemeente.
- 2) Het bestuur vergadert tenminste tweemaal per jaar, dan wel voorts zo dikwijls als de voorzitter of drie andere bestuursleden dit wenselijk acht(en).
- 3) De vergaderingen worden geleid door de voorzitter van het bestuur; bij diens afwezigheid wijst de vergadering zelf haar voorzitter aan.
- 4) Van het verhandelde in de vergaderingen worden notulen gehouden door de secretaris of door één der andere aanwezigen, door de voorzitter daartoe aangezocht. De notulen worden in de eerstvolgende bestuursvergadering vastgesteld en ten blijke daarvan getekend door degenen, die in die vergadering als voorzitter en secretaris fungeren.
- 5) Het bestuur kan ter vergadering alleen dan geldige besluiten nemen indien de meerderheid zijner in functie zijnde leden ter vergadering aanwezig is. Het stemmen bij volmacht is niet toegestaan.
- 6) Het bestuur kan ook buiten vergadering besluiten nemen, mits met algemene stemmen en alle bestuursleden in de gelegenheid zijn gesteld telefonisch, schriftelijk per brief, telegrafisch, per telefax, per e-mail of per telex hun mening te uiten. Van een aldus genomen besluit wordt onder bijvoeging van de ingekomen antwoorden door de secretaris een relaas opgemaakt, dat, na mede-ondertekening door de voorzitter, bij de notulen wordt gevoegd.
- 7) Ieder bestuurslid heeft het recht tot het uitbrengen van één stem. Voorzover deze statuten geen grotere meerderheid voorschrijven worden alle bestuursbesluiten genomen met volstrekte meerderheid der geldig uitgebrachte stemmen.

- 8) Alle stemmingen ter vergadering geschieden mondeling, tenzij de voorzitter een schriftelijk stemming gewenst acht of indien één der stemgerechtigden dit vóór de stemming verlangt. Schriftelijke stemming geschiedt bij ongetekende, gesloten briefjes.
- 9) Blanco stemmen worden beschouwd als niet te zijn uitgebracht.
- 10) Bij staking van stemmen wordt het nemen van een besluit tot een volgende vergadering uitgesteld. Deze vergadering zal niet eerder dan twee weken na de vergadering, waarop de stemmen staakten, worden gehouden. Indien de stemmen dan wederom staken, wordt het voorstel geacht te zijn verworpen.
- 11) Het in de vergadering uitgesproken oordeel van de voorzitter omtrent de uitslag van een stemming is beslissend. Hetzelfde geldt voor de inhoud van een genomen besluit, voor zover werd gestemd over een niet schriftelijk vastgelegd voorstel.
- 12) Wordt onmiddellijk na het uitspreken van het oordeel van de voorzitter de juistheid daarvan betwist, dan vindt een nieuwe stemming plaats indien de meerderheid der vergadering of, indien de oorspronkelijke stemming niet hoofdelijk of schriftelijk geschiedde, een stemgerechtigde aanwezige dit verlangt. Door deze nieuwe stemming vervallen de rechtsgevolgen van de oorspronkelijke stemming.
- 13) In alle overige geschillen omtrent stemmingen, niet bij de statuten voorzien, beslist de voorzitter, zulks voor zover de wet dit niet verbiedt.

Bestuursbevoegdheid en vertegenwoordiging

Artikel 7.

- 1) Het bestuur is belast met het besturen van de stichting.
- 2) Het bestuur is bevoegd tot het sluiten van overeenkomsten tot het verkrijgen, vervreemden en/of bezwaren van registergoederen.
- 3) Het bestuur is niet bevoegd tot het sluiten van overeenkomsten, waarbij de stichting zich als borg of hoofdelijk medeschuldenaar verbindt, zich voor een derde sterk maakt of zich tot zekerheidstelling voor een schuld van een ander verbindt.

Artikel 8.

- 1) De stichting wordt in en buiten rechte vertegenwoordigd door het gehele bestuur, dan wel door voorzitter en secretaris gezamenlijk, dan wel door hun vervangers.
- 2) Het bestuur van de stichting is bevoegd om aan één of meer bestuursleden, alsook aan anderen, zowel gezamenlijk als afzonderlijk, volmacht te verlenen teneinde de stichting binnen de grenzen van die volmacht in en buiten rechte te vertegenwoordigen.

Directeur

Artikel 9.

- 1) Het bestuur kan een directeur benoemen, die onder verantwoordelijkheid van het bestuur belast is met de uitvoering van het bestuursbeleid of een nader te bepalen deel van het bestuursbeleid.
- 2) Het bestuur kan besluiten bepaalde taken en bevoegdheden aan de directeur te delegeren en aan de directeur volmacht verlenen om ter uitvoering daarvan de stichting in en buiten rechte te vertegenwoordigen.

Boekjaar, jaarstukken en begroting*Artikel 10.*

- 1) Het boekjaar van de stichting is gelijk aan het kalenderjaar.
- 2) Per het einde van ieder boekjaar worden de boeken der stichting afgesloten. Daaruit worden door de penningmeester een balans en een staat van baten en lasten over het geëindigde boekjaar opgemaakt, welke jaarstukken binnen zes maanden na afloop van het boekjaar aan het bestuur worden aangeboden, vergezeld van een rapport van een registeraccountant of van een accountant-administratieconsulent. De accountant is gerechtigd tot inzage van alle boeken en bescheiden van de stichting.
- 3) De jaarstukken worden door het bestuur vastgesteld.
- 4) De stichting is verplicht om periodiek een financiële verslaglegging over te leggen aan het deputaatschap Financiën en Beheer van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt), zulks overeenkomstig de regels welke ten aanzien van deputaatschappen binnen voormeld kerkverband gelden.
- 5) Jaarlijks wordt de begroting voor het daaropvolgende jaar aangeboden en behandeld in een bestuursvergadering, welke wordt gehouden in de tweede helft van het jaar. Voordat het nieuwe jaar aanvangt dient de begroting door het bestuur te zijn vastgesteld.

Relatie met de generale synode*Artikel 11.*

Het bestuur is gehouden te handelen overeenkomstig opdracht en mandaat van de generale synode van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) bedoeld in artikel 5 lid 2, en legt van zijn handelen verantwoording af aan de genoemde synode.

Reglement*Artikel 12.*

- 1) Het bestuur is bevoegd een reglement vast te stellen, waarin die onderwerpen worden geregeld, welke niet in deze statuten zijn vervat.
- 2) Het reglement mag niet met de wet of deze statuten in strijd zijn.
- 3) Het bestuur is te allen tijde bevoegd het reglement te wijzigen of op te heffen.
- 4) Op de vaststelling, wijziging en opheffing van het reglement is het bepaalde in artikel 13 lid 1 van toepassing.

Statutenwijziging*Artikel 13.*

- 1) Het bestuur is bevoegd deze statuten te wijzigen. Besluiten tot wijziging van deze statuten kunnen slechts worden genomen in een tot dat doel uitgeschreven vergadering, waarin tenminste drie/vierde gedeelte van de zitting hebbende bestuursleden aanwezig is, en met een meerderheid van tenminste drie/vierde gedeelte der geldig uitgebrachte stemmen. Indien op deze vergadering het vereiste aantal leden niet aanwezig is, wordt binnen één maand, echter niet binnen veertien dagen, een tweede vergadering uitgeschreven, welke, ongeacht het aantal aanwezigen, bevoegd is omtrent wijziging van de statuten te besluiten met meerderheid van tenminste drie/vierde gedeelte van het aantal geldig uitgebrachte stemmen.
- 2) Wijzigingen in de statuten van deze stichting worden van kracht, nadat zij bij notariële akte zijn vastgelegd.

- 3) De leden van het bestuur zijn verplicht een authentiek afschrift van de wijziging, alsmede de gewijzigde statuten, neer te leggen ten kantore van het Handelsregister, gehouden door de Kamer van Koophandel en Fabrieken, binnen welker gebied de stichting haar zetel heeft.

Ontbinding en vereffening

Artikel 14.

- 1) Het bestuur is bevoegd de stichting te ontbinden. Op het daartoe te nemen besluit is het bepaalde in artikel 13 lid 1 van toepassing.
- 2) De stichting blijft na haar ontbinding voortbestaan voor zover dit tot vereffening van haar vermogen nodig is.
- 3) De vereffening geschiedt door het bestuur.
- 4) De vereffenaars dragen er zorg voor, dat van de ontbinding van de stichting inschrijving geschiedt in het register, bedoeld in artikel 13 lid 3.
- 5) Gedurende de vereffening blijven de bepalingen van deze statuten zoveel mogelijk van kracht.
- 6) Een eventueel batig saldo van de ontbonden stichting wordt zoveel mogelijk besteed overeenkomstig het doel van de stichting.
- 7) Na afloop van de vereffening blijven de boeken en bescheiden van de ontbonden stichting gedurende tien jaren berusten onder de jongste vereffenaar.

Slotbepaling

Artikel 15.

In alle gevallen, waarin noch de wet, noch een eventueel reglement, noch deze statuten voorzien, beslist het bestuur.

Overgangsbepaling samenstelling en benoeming eerste bestuur

In afwijking van het bepaalde in de statuten worden bij deze als eerste bestuursleden van de stichting (opnieuw) benoemd:

- 1) De leden, welke tot op heden deel uitmaakten van het bestuur van de vereniging: “De Verre Naasten”, zijnde de navolgende personen:
  - a. Dhr. A.D. Vreugdenhil (vice-voorzitter)
  - b. Dhr. P.J. Hummelen
  - c. Mw. A.J. Bekker-Holtland
  - d. Dhr. G.J.A. Bijnsma
  - e. Dhr. A. Dees
  - f. Mw. R.F. Folkerts

Op voormelde bestuursleden is het rooster van aftreden, geldend voor de vereniging: “De Verre Naasten” onverminderd van toepassing, zulks met inachtneming van de na te melden beperking in de zittingsduur van die bestuursleden:

- 2) De navolgende deputaten Zending en Hulpverlening:
  - g. Dhr. B.W. Gort (penningmeester)
  - h. Dhr. K. van der Helm
  - i. Dhr. W. Kuipers (secretaris)
  - j. Dhr. W. Scherff
  - k. Dhr. C. Smallenbroek
- 3) De navolgende deputaten Institute of Reformed Theological Training (I.R.T.T.):
  - l. Dhr. L.J. Joosse (voorzitter)
  - m. Mw. A.E.H. van der Kolk
  - n. Dhr. J. Messelink

De bestuursleden als vermeld onder 1 hebben niet langer zitting in het bestuur van de stichting, dan tot de datum waarop nieuwe bestuursleden in functie treden krachtens een (her)benoeming als deputaat als bedoeld in artikel 5 lid 2 van de statuten.

Mocht(en) één of meer bestuursleden als vermeld onder 1 – om welke reden dan ook – als bestuurslid tussentijds aftreden, dan behoeft de aldus ontstane vacature niet te worden vervuld.

V Overzicht personeelsbestand geïntegreerd bureau

per 01-01-02

AFDELING			
Nr	Naam	Positie	Omvang formatie
BUITENLAND			
1	Dhr. M.J. van Hulst	Algemeendirecteur, hoofd afdeling	89
2	Dhr. B. Bolt	Regiocoördinator	-
3	Ds. T. Oosterhuis	Regiocoördinator	100
4	Mevr. J.I. de Vries-Wiersma	Regiocoördinator	56
5	Mevr. G.J. Tekkelenburg	Secretaresse afdeling buitenland en training	89
TRAINING			
6	Dhr. B. van der Lugt	Plaatsvervangend directeur, hoofd afdeling	100
7	Ds. C.J. Haak	Docent	40
8	Ds. G. Riemer	Docent	50
VOORLICHTING EN FONDSWERVING			
9	Dhr. Tj.S. de Vries	Hoofd afdeling	100
10	Mevr. H.G.A. Poortinga-van der Molen	PR assistent	100
11	Mevr. C. Rozema-Robbe	Project acquisitie	22
ADMINISTRATIE			
12	Dhr. A. van Faassen	Hoofd afdeling	100
13	Mevr. H.S. van Heerde-de Kievit	Administratief medewerker financiële administratie	67
14	Mevr. A. Hooiveld-Hidding	Administratief medewerker ledenadministratie	50
15	Mevr. R. Rook	Secretarieel medewerker algemeen	67
16	Mevr. A. Groen	Administratief medewerker algemeen	
In dienst en uitgeleend aan BBK			
17	Mevr. G.A. Enter-Hindriks	Secretaresse	44
18	Mevr. G.J. Verbree-de Groot	Secretaresse	22

VI Overzicht realisatie IRTT-programma Opleiding/Begeleiding van Vrijgestelden

Continent	Kerk/land	Naam	afsluiting traject			Zendende kerk
			'99	'00	'01	
Afrika	ERCB, Benin	Ds. en mevr. Simpelaar	juni			Gouda-Waddinxveen/DVN
		Dhr. en mevr. Van Bruggen			mrt	Gouda-Waddinxveen/DVN
	ERCC, Congo	Ds. en mevr. Van Leeuwen		mei		Spakenburg-Z
		Dhr. en mevr. Schipstra		juni		DVN
		Ds. en mevr. Folkers			febr	Spakenburg-Z
	Mozambique	Dhr. en mevr. Blijleven			jan	Zending CGK
Latijns-Amerika	IRB, Brazilië	Dhr. en mevr. Van den Berg	juni			Assen
	Guatemala	Ds. en mevr. Everts			okt	Free Reformed Churches of North America
Azië	GGRI IrJa, Indonesië	Dhr. en mevr. Horstman	dec			CvO/DVN
		Dhr. en mevr. De Haan			okt	DVN
Europa	UERC, Kiev	Ds. en mevr. Colijn			mei	Hattem
	Gent	Ds. en mevr. Sytsma		dec		Axel

VII Structuur van het IRTT-programma ‘Opleiding van Vrijgestelden’

Vooraf

De structurering (‘verblokking’) van het programma weerspiegelt enigszins de opbouw van de algemene doelstelling. Voor de algemene doelen van affectieve aard is er geen apart programma-blok geformeerd; de realisatie van de affectieve doelen zullen in de gedefinieerde blokken aandacht krijgen.

In verband met de verschillende doelgroepen, onderscheiden in par. 2 van ‘Beschrijving van het IRTT-programma’ zijn er twee versies van deze structuur: één voor de toekomstige werksituatie in het buitenland en één voor de toekomstige werksituatie in Nederland.

Hieronder vindt u de versie voor de toekomstige werksituatie in het buitenland.

Blok I MISSIOLOGIE

(totaal 7 weken studie/sessies + 3 weken scriptie)

1. *Geschiedenis van ‘Zending’ en ‘Oecumene’*

De geschiedenis van het wereldwijde werk van ‘de zending’ en de ontwikkelingen van de eveneens wereldwijde ‘oecumene’ dienen globaal en hier en daar wat meer gedetailleerd bekend te zijn, om het werk waaraan de vrijgestelde door uitzending zal gaan bijdragen in het juiste historische kader te kunnen zien.

2. *Theorie van ‘Zending’ en ‘Oecumene’*

De vrijgestelde dient enigszins op de hoogte te zijn van het eeuwendurende theologische en missiologische debat dat de geschiedenis van ‘de zending’ en ‘de oecumene’ begeleidde.

Bovendien zal de vrijgestelde goede kennis moeten hebben van de belangrijkste aspecten van de Gereformeerde theologische en missiologische visie op ‘zending’ en ‘oecumene’.

Een belangrijk onderdeel van het theologische en missiologische debat gaat over de betekenis van de niet-christelijke religies; dat wordt speciale aandacht gegeven in het onderdeel ‘elenctiek’.

3. *Praktische aspecten van ‘Zending’ en ‘Oecumene’*

De vrijgestelde is vaak betrokken bij allerlei zeer praktische aspecten van ‘Zending’ en ‘Oecumene’, die overigens zorgvuldig, ook theoretisch overdacht moeten zijn.

Te noemen zijn:

- het uitdenken van educatieve structuren en programma’s voor kerkelijk kader (TEE, non-formeel onderwijs, etc.);
- de structurering van de kerkelijke organisatie (kerkorde, kerkrecht);
- begeleiden van gemeenteopbouw;
- de vormgeving van oecumenische kerkelijke relaties (overeenkomsten, enz).

4. *Scriptie*

Bij voorkeur wordt door de student een scriptie geschreven over een uit 2 en/of 3 te selecteren onderwerp. De scriptie wordt gebruikt bij de formele publieke afsluiting van het opleidingstraject.

Blok II REGIOKUNDE (totaal 2 weken studie/sessies)

Een hoeveelheid materiaal wordt bestudeerd en in een serie sessies besproken, dat is geselecteerd uit een drietal vakdisciplines die zich met de toekomstige werksituatie hebben bezig gehouden; een deel van het materiaal zal algemeen van aard zijn, een ander deel zo regio-specifiek mogelijk. De dosering van het een en ander hangt uiteraard af van de toekomstige leef- en werksituatie (regio) van de student.

De drie bedoelde vakdisciplines zijn:

- geschiedenis,
- culturele antropologie,
- sociologie (niet-westerse, wanneer het de Derde Wereld betreft).

Blok III PROFESSIONELE EN COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN

1. Interculturele communicatie

Zowel in de toekomstige leef- als in de werksituatie moet de student vaardig zijn in de communicatie in een andere culturele setting. Inzichten opgedaan bij regiokunde (Blok II) over de andere culturele setting zijn daarbij van belang.

Er zijn twee trainingsprogramma's beschikbaar.

- Bij het *Hendrik Kraemer Instituut (HKI)* te Utrecht kan de cursus 'Acculturatie' van 4 weken worden gevolgd waar praktisch, vaak met mensen uit de regio afkomstig, de interculturele communicatie wordt besproken en geoefend. Dit onderdeel is ingeweven in een cursus met een wat bredere opzet waarbij ook allerlei theologische/missiologische aspecten ter sprake komen en ook bepaalde aspecten van 'Regiokunde' worden geïntroduceerd. Geprobeerd zal worden de overlappingen met het eigen IRTT-programma zo effectief mogelijk te benutten.
- Dhr. B. Bos van het GVI is in staat een cursus, verspreid over twee weken, te bieden waar intensiever bepaalde communicatieve vaardigheden, toegespitst op interculturele situaties, worden getraind.

2. Conflictbeheersing en bemiddeling

Niet zelden ontstaan er in de interculturele situatie spanningen in de netwerken waarin de uitgezondene functioneert, zowel de formele netwerken die rechtstreeks met zijn primaire taakuitoefening hebben te maken, als in de informele netwerken waarin hij functioneert vanwege de leefsituatie.

Vaardigheden om met die spanningen om te kunnen gaan en er probleemoplossend op in te kunnen spelen zijn van grote waarde.

Dhr. B. Bos biedt bij voldoende deelnemers een training aan van zes volle dagen die deze vaardigheden bedoelt aan te brengen.

3. Educatieve vaardigheden

Vaak, met name bij 'oecumenische' programma's, is de vrijgestelde ingeschakeld bij formele of non-formele educatieve programma's gericht op kadervorming van de kerk of organisatie.

Er zijn twee programma's beschikbaar:

- Het HKI biedt een cursus 'Lesgeven in Ontwikkelingslanden'; vaak in bijzijn van iemand afkomstig uit de toekomstige werkregio worden praktische didactische vaardigheden getraind.
- IRTT heeft een cursus die verspreid over twee weken zich concentreert op institutionele aspecten van educatieve programma's en daarnaast de techniek van programmavorming traint; daarnaast krijgen ook praktische didactische problemen aandacht.

4. *Ontwikkelingsstrategieën en -methoden*

Sommige vrijgestelden zijn betrokken bij programma's die op de maatschappelijke/ sociaal-economische positie van de (al of niet kerkelijke doelgroep) zijn gericht.

Dhr. M.J. van Hulst biedt een programma aan waar, tegen de achtergrond van inzicht in ontwikkelingssituaties (samenhangend met de inhoud van het blok Regiokunde), methoden voor hulpverlening worden getraind.

5. *Public Relations*

De uitgezondene is veelal ook verantwoordelijk voor voorlichting van de achterban in Nederland die het werk mogelijk maakt.

IRTT biedt een cursus PR aan waarin aan fotografie en de training van een aantal journalistieke vaardigheden aandacht wordt gegeven.

BLOK IV STAGE

In overleg met de uitzendende instantie zal worden vastgesteld of en (indien ja) waar de stage zal worden gehouden. Het IRTT zal dan de stage begeleiden door het schrijven van een opdracht en na rapportage door de bespreking ervan te organiseren.

VIII Programma's en projecten zoals die in 2001 door de vereniging De Verre Naasten werden uitgevoerd

Bijgewerkt tot oktober 2001. De programma's en projecten die door dep. BBK zijn overgedragen zijn hier niet bij genoemd. Die zijn te vinden in bijlage IX.

Een programma is een samenhangende reeks activiteiten

- binnen een hulpverlenings- of uitwisselingsrelatie van DVN,
- met een kerk of met een christelijke organisatie,
- die niet aan een maximum-tijd of een maximum-begroting is gebonden,
- met een algemene doelstelling,
- waarbinnen specifieke doelstellingen geformuleerd zijn.

Een project is een samenhangende reeks activiteiten

- binnen een hulpverlenings- of uitwisselingsrelatie van DVN,
- met een kerk of met een christelijke organisatie,
- die vallen binnen een duidelijk vastgestelde tijdsperiode,
- die een duidelijk gelimiteerde begroting hebben,
- met concreet omschreven eindresultaten.

Binnen een programma (zoals hieronder Benin) kunnen deelprogramma's (zoals hieronder bijbelvertaling FON) worden geformuleerd.

Ook kan een project functioneren binnen de kaders van een programma, maar meestal zal dat niet het geval zijn.

Programma's	Sector *	Bijzonderheden
Benin – ERCB		
Bijbelvertaling Fon	1 A	Personeel: Kloppenburg – via Wycliffe
Kerkelijk opbouwwerk	1 C	
Kerkbouw	1 D	
Diaconaat	1 E	
Informeel onderwijs	2 B	Voornamelijk alfabetisering
Micro-ondernemingen	3 A	
Gezondheid	4	Voornamelijk de bouw van latrines
Algemene kosten	9	Personeel: Van Bruggen, Simpelaar, Wolting
Brazilië – IRB		
Kerkelijk opbouwwerk	1 C	
Diaconaat	1 E	
Algemene kosten	9	Personeel: Van den Berg
Congo – ERCC		
Formeel onderwijs	2 A	Lager en middelbaar onderwijs
Informeel onderwijs	2 B	Alfabetisering, groepswork en kadervorming (formation des animateurs)
Micro-ondernemingen	3 A	Commerciële kredietverlening (zonder landbouwkredieten)

Programma's	Sector *	Bijzonderheden
Landbouw	3 B	Landbouwkredieten en voorlichting
MAF voorziening	6 A	In 2001 niet gebruikt
Diaconaat	1 E	
Diversen	6	
Algemene kosten	9	Personeel: Harink, Schipstra
Curaçao – FNP + zending		
Maatschappelijk werk	6 B	Personeel: Martina
Filippijnen – FR		
Formeel onderwijs	2 A	
Kerkelijk opbouwwerk	1 C	
India – RPCNEI		
Onderwijs	2 A	
Micro-ondernemingen	3 A	
Landbouw	3 B	
Indonesië – Irian		
Irian trainingen	2 B	Personeel: De Haan
MAF voorziening	6 A	
MAF piloot Berghuis	6 A	Personeel: Berghuis
MAF piloot Haak	6 A	Personeel in opleiding: Haak
Administratief Opbouwwerker	6 C	Personeel: Horstman
Algemene kosten	9	
Indonesië – Sumba – GGRI		
Sumba micro- ondernemingen	3 A	
Sumba landbouw	3 B	
Sumba Yakerssum	6 C	
Algemene kosten	9	Personeel: Indyo
Kenia – AEPC		
Ziekenhuis	4	Door omstandigheden niet gebruikt
Midden Oosten		
Bijbelvertaling	1 A	Personeel: Dikken – via Wycliffe
Oekraïne – UERC		
Micro-ondernemingen	3 A	Personeel: Werkman
Zuid-Afrika – VGKSA		
Belhar maatschappelijk werk	6 B	
Projecten		
Projecten	Sector *	Toelichting
Brazilië computers op school	2 A	
Congo Swahili kinderbijbel	1 A	
Egypte alfabetisering	2 B	
Egypte vrouwenproject	4	

Projecten	Sector *	Toelichting
Filippijnen CCT	3 A	
India Imphal internaat	2 A	
India Imphal school	2 A	
India Lakhnadon	4	
India theologische beurzen	1 B	
Indonesië CeriA	1 A	
Indonesië vliegcentrum	6 A	
Sri Lanka	1 C	
Sudan timmeropleiding	2 B	
Suriname CBBI docent	1 B	
Venezuela school	2 A	
Zuid-Afrika AIDS	4	
Zuid-Afrika Soshanguve	2 A	
Humanitaire hulpverlening		
Congo Kabumbulu	5	
Indonesië Sumba sprinkhanen	5	
Indonesië vluchtelingen	5	

* Sectorindeling

1. *Kerkelijke sector*

- 1 A Bijbelvertaling/verspreiding
- 1 B Opleiding voorgangers
- 1 C Kerkelijk opbouwwerk
- 1 D Kerkbouw
- 1 E Diaconaat

2. *Onderwijssector*

- 2 A Formeel onderwijs
- 2 B Informeel onderwijs

3. *Sociaal-economische sector*

- 3 A Micro-ondernemingen
- 3 B Landbouw

4. *Gezondheidssector*5. *Humanitaire hulpverlening*6. *Diversen*

- 6 A Facilitaire ondersteuning
- 6 B Maatschappelijk werk
- 6 C Institutionele versterking

9. Onder 9 worden opgenomen de algemene kosten die niet aan één bepaald deelprogramma zijn toe te schrijven, maar volgens een sleutel over de deelprogramma's worden verdeeld.

IX Verhouding Z&H en BBK

Geactualiseerd op 20 oktober 2001

1. Besluit GS Leusden

Agenda 7.1 Zending en hulpverlening

Besluit 2:

1. een generaal deputaatschap voor zending en hulpverlening (Z&H) in te stellen met als opdracht het formuleren, het doen uitvoeren en het bewaken van een generaal kerkverbandelijk beleid voor zending en hulpverlening in die dingen die de kerken gemeenschappelijk hebben;
2. deputaten op te dragen om:
  - ...
  - c. overleg te voeren met deputaten BBK over de gewenste samenwerking en benodigde taakafbakening inzake zending en oecumenische hulpverlening, zo mogelijk ook in ICRC verband;

2. Grenzen en verantwoordelijkheden

BBK:

1. Gaat contacten aan en onderhoudt deze met buitenlandse kerkverbanden.
2. Bepaalt de aard van de contacten.
3. Beperkt zich tot:
  - 3.1 Bezoeken synodes van (zuster)kerken.
  - 3.2 Uitwisselen van informatie.
  - 3.3 Beantwoorden van vragen van buitenlandse kerken.
  - 3.4 Verwijst (na overleg) naar Z&H voor eventuele mogelijkheden van hulpverlening.

Z&H:

1. Gaat uit van door BBK aangegane vorm en inhoud van contact met buitenlandse kerkverbanden
2. Voert bij nieuwe contacten met kerken c.q. kerkverbanden in het buitenland overleg met BBK over de wenselijkheid van de hulpverlening
3. Is verantwoordelijk voor alle activiteiten van zending en hulpverlening, binnen de afgesproken structuren

3. Reizen

1. Beide deputaatschappen hebben eigen verantwoordelijkheid voor hun reisschema.
2. Ter vermindering van onnodige kosten informeren zij elkaar over reisplannen en streven zij naar coördinatie. Hieraan wordt inhoud gegeven doordat beide secretariaten minimaal maandelijks reisplannen voor de komende twaalf maanden aan elkaar doorgeven ter verdere verspreiding.
3. Bij een bezoek door Z&H of BBK (vooral de eerste keer) is informatie nodig over: geschiedenis van de kerk en de relatie; actuele stand van de relatie; eventuele problemen en verwachtingen.
4. Z&H evaluatie van projecten gaat ter kennisname van de relevante sectie van BBK.

5. Beide deputaatschappen kunnen elkaar mandateren voor een bepaalde zaak tijdens een reis, bij voorkeur met een schriftelijke instructie.
6. Reiskosten zijn voor rekening van het initiërende deputaatschap, tenzij anders wordt overeengekomen.

4. Communicatie en coördinatie

Om een goede afstemming en uitwisseling van ervaringen te garanderen is een regelmatig overleg en een goede informatie-uitwisseling van belang. Dit zal als volgt worden geregeld:

- 4.1 Op *besturend niveau* onderhouden deputaten Z&H contact met sectie 7 van BBK.
  - a. De goedgekeurde notulen van beide deputatenvergaderingen worden uitgewisseld, middels toezending via de secretariaten.
  - b. Ze hebben daartoe één keer per jaar, in het najaar, een overlegvergadering met een vaste agenda. Als één van de deputaatschappen tussentijds overleg wil voeren, kan een extra vergadering bij elkaar geroepen worden.
- 4.2 Op *uitvoerend niveau* is er regelmatig contact van sectie 1 t/m 6 van BBK met de betreffende afdeling van het instituut van Z&H.
  - a. Alle secties ontvangen de kwartaalrapportage van Z&H.
  - b. Reisverslagen worden uitgewisseld tussen de betreffende sectie van BBK en het instituut van Z&H.
  - c. Er wordt een regelmatige aanwezigheid op elkaars vergaderingen georganiseerd.
    1. Een vertegenwoordiger van sectie 1 wordt uitgenodigd voor de Indonesië-raad-vergaderingen als waarnemer/adviseur.
De regiocoördinator van Z&H voor Indonesië wordt uitgenodigd voor de sectie 1 BBK vergaderingen en zal zo vaak als nodig is die vergaderingen bijwonen.
    2. De regiocoördinator van Z&H voor Azië wordt uitgenodigd voor de sectie 2 BBK vergaderingen en zal zo vaak als nodig is die vergaderingen bijwonen.
    3. De regiocoördinator van Z&H voor Europa zal worden uitgenodigd voor de sectie 3 BBK vergaderingen en zal zo vaak als nodig is die vergaderingen bijwonen.
    - 4a. De regiocoördinatoren van Z&H voor Afrika zullen worden uitgenodigd voor de sectie 4-Afrika vergaderingen en zo vaak als nodig is die vergaderingen bijwonen.
    - 4b. De regiocoördinator van Z&H voor Europa zal worden uitgenodigd voor de sectie 4-Europa vergaderingen en zo vaak als nodig is die vergaderingen bijwonen.
    5. Een vertegenwoordiger van sectie 5 wordt uitgenodigd voor de Latijns-Amerika vergaderingen als waarnemer/adviseur.
    6. De afstemming met sectie 6 en Z&H is gewaarborgd door de permanente aanwezigheid van het hoofd van de afdeling Voorlichting en Fondsenwerving bij de sectie 6-vergaderingen.
    7. Als Z&H het platform 'Rofor' handhaaft, zal iemand van sectie 7 van BBK als waarnemer de vergaderingen bijwonen.

X Overzicht: overdracht hulpverleningstaken van BBK naar Z&H

Sectie BBK – Land – Naam	Beschrijving	Begroot jaar-bedrag 2001	Bijzonderheden
1 Indonesië – NTT	Hulpverlening aan GGRI (Sumba) en GGRM (Timor)	f 170.700	Zie hieronder
<p><i>Jarenlang is steun gegeven door het o.a. het zenden van een theologisch docent voor de lager/middelbare theologische school op Sumba. Deze steun is in 2001 afgebouwd. Wel wordt aanbevolen om personele steun te blijven geven aan de GGRI en de GGRM om hun integratieproces te begeleiden en overig kerkelijk opbouwwerk te doen. Ook de financiële steun aan het kerkverband, bijvoorbeeld voor kerkbouw en een emeriteringsfonds, wordt voortgezet. Een fonds voor Theologische literatuur en bibliotheekondersteuning voor Sumba en Timor, dat BBK beheerde, is ook overgedragen.</i></p> <p><i>In samenwerking met de GGRI van andere Indonesische eilanden en met hun zendende instanties zal gezocht worden naar de mogelijkheden om het theologisch onderwijs op middelbaar en hoog niveau in een gezamenlijke school (STT) te laten plaatsvinden.</i></p>			
2 Filippijnen – FRCP/RFCP	Subsidie voor literatuur en cursussen	f 15.000	Deels gebruik van gemaakt
2 Sri Lanka – LRC	Ondersteuning kerkelijk leven	f 55.000	Zie hieronder
<p><i>Financiële hulp wordt volgens afspraken gegeven. Het geven van personele hulp is overwogen, maar niet uitgevoerd. Wel worden adviserende werkbezoeken gebracht.</i></p>			
2 India – PTS	Nederlandse docent leveren aan PTS, een presbyteriaanse theologische hogeschool	f 115.000	Zie hieronder
<p><i>Er is veel noodzaak om aan kerkelijk opbouwwerk te doen op allerlei plaatsen in India. De docenten van de PTS zouden hier meer tijd voor vrij kunnen maken als Nederland een docent levert. Dit plan wordt inmiddels uitgewerkt met de PTS.</i></p> <p><i>Eerst was er het plan om een docentschap aan de PTS te combineren met kerkelijk opbouwwerk in Sri Lanka. Dit laatste gaat echter niet door.</i></p>			
2 India – economische hulp	project voor steun aan landbouw en micro-ondernemingen	f 15.000	Dit gaat via DVN
2 India – studiebeurzen aan PTS	aan leden van de FCCI, RPCNI en RPCNEI worden studiebeurzen voor de PTS beschikbaar gesteld	f 10.000	Dit project zal de komende jaren groeien
2 Taiwan – bibliotheek	aankomen van gereformeerde literatuur voor seminarie	f 5.000	In voorbereiding
3 Verenigd Koninkrijk – EPCEW	de gemeentes van de EPCEW in Hull en Blackburn ontvangen steun om hun predikanten te kunnen onderhouden	f 67.700	Dit bedrag is verhoogd vanwege devaluatie van de Euro t.o.v. het Pond
4 Kenia – studiebeurzen RITT	twee studenten van de RCEA krijgen een studiebeurs voor het RITT	f 10.000	De werkelijke kosten liggen veel lager
4 Frankrijk – APEB	dit is een vereniging die gereformeerde literatuur stimuleert, cursussen geeft en congressen organiseert in Frankrijk	f 5.000	

Sectie BBK – Land – Naam	Beschrijving	Begroot jaar-bedrag 2001	Bijzonderheden
5 Venezuela – ICFER	theologische opleiding op twee niveaus, door uitzending van ds. Keesenberg	f 280.000	Zie hieronder
<i>Er is een plan goedgekeurd om de theologische opleiding voor de ICFER, een zusterkerk, minimaal tot het jaar 2007 te blijven ondersteunen. O.a. vanwege de ongunstige dollarkoers zal dit de komende jaren meer geld kosten dan in het verleden. Financiële steun is gevraagd van de kerken in het ressort Drenthe.</i>			
7 Groenewoldfonds	dit fonds keert op voordracht van BBK, nu Z&H, jaarlijks f 10.000 uit voor een kerkelijk project in de derde wereld	- f 10.000	

XI Overzicht van de zendende instanties

Zendende instantie	Werkgebied
Groninger Zendings Deputaten	Indonesië
Zendingscommissie Drachten-Oost	Indonesië: Kalimantan
Drentse Zendings Deputaten	Brazilië
Overijsselse Zendings Deputaten	Indonesië: Irian Jaya
Ukraine Commissie Gelderland/Flevoland	Oekraïne
Congo Commissie Spakenburg	Congo
Zendingscommissie Dordrecht	Curaçao
Zendings Advies Commissie Middelburg	Indonesië: Irian Jaya
GoWa Commissie Gouda/Waddinxveen	Benin
Deputaatschap voor de zending in Zuid-Afrika	Zuid-Afrika

XII Beheer van de financiën van Z&H

In guldens, van september 1999 tot en met september 2001

Ontvangsten	
Deputaten BBK (lening/voorschot)	25.000,00
Actie Korea (overschot)	2.230,00
College van Samenwerking (saldo liquidatie)	2.205,00
Bankrente	76,00
Totaal ontvangsten	29.511,00
Uitgaven	
Declaraties deputaten (met name reiskosten)	12.627,00
Kosten advies naamgeving	4.257,00
Vergaderkosten, overige	4.545,00
Totaal uitgaven	21.429,00
Saldo	8.082,00

Volgens afschrift d.d. 28 september 2001.

XIII Jaarrekeningen 1998, 1999, 2000 IRTT

Penningmeester:

S. Jonker

Zuiderdwarsvaart 79

9203 HX Drachten

Tel.: 0512 – 515380

Jaarrekening 1998

De rekening houdt in:

- de balans per 31 december 1998 met toelichting
- de staat van baten en lasten over 1998 met toelichting

In het begin van het verslagjaar is er, in het kader van de opleiding van vrijgestelden, twee maal een breed opgezette bijeenkomst geweest, waarbij ook de achterban van de studenten was uitgenodigd. De ene keer betrof het onderwerp een antropologisch thema, t.w. ‘giftgiving’ (hoe om te gaan met culturele gebruiken, waarbij de uitwisseling van giften voor de sociale samenhang een grote rol speelt). De andere keer ging het over ‘Oost-Europa’ (welke lessen uit de ervaringen met de derde wereld kunnen worden gebruikt voor het op gang komen van relaties in de tweede wereld).

De volgende studenten (met echtgenotes) hebben in 1998 hun studie afgesloten:

- R.W. Zuidema (DVN, Filippijnen)
- ds. J. Werkman (Geref. Hattem, Oekraïne)
- ds. A. v.d. Maarl, Chr. Geref. Kerk, Brazilië (ingeschreven op persoonlijke titel)
- K. Harink (DVN, Congo).

Eind 1998 stonden de volgende studenten ingeschreven:

- ds. A. de Graaf (uitgezonden door de Canadese kerken naar Brazilië)
- ds. en mvr. Simpelaar (uitgezonden door de kerken van Gouda/Waddinxveen in samenwerking)
- ds. J.B. Wilmink (kerken in Zeeland, Gent)
- br. Sylvador Abdelrahman (kerken in den Haag, voor het werk onder de Moslems).

In het kader van de training van buitenlandse studenten werd in mei 1998 de IRTT-cursus in Apeldoorn gehouden. Hieraan hebben gedurende drie weken 25 deelnemers uit 8 verschillende landen deelgenomen.

In samenwerking met deputaten BBK en de Kerk van Zwolle-Zuid werd meegewerkt aan de tijdelijke uitzending naar Kenya van ds. Anderson en ds. Hempenius. Het betrof een project gericht op kadervorming binnen de Reformed Church of East Africa (RCEA).

Tenslotte werd eind 1998 in “De Bron” te Dalfsen het congres ‘Economie der Oecumene’ gehouden. Hieraan hebben niet alleen DVN en de zendende kerken in Nederland deelgenomen, maar ook de Zending Ned. Geref. Kerken, de ZCGK en de ZGG.

De jaarrekening 1998 is vastgesteld in de vergadering van deputaten van 4 maart 1999.

De voorzitter,

De penningmeester,

Dr. L.J. Joosse

S. Jonker

Balans per 31.12.1998

Geldmiddelen	168.553,45	Algemene reserve	121.653,72
Te ontvangen vergoedingen en te verrekenen kosten	12.453,31	Te betalen kosten	27.908,04
		Fonds buitenlandse Studenten	31.445,00
Totaal	181.006,76	Totaal	181.006,76

Toelichting op de balans per 31 december 1998

Geldmiddelen	
Postbank, gew. Rekening	7.498,95
Idem, kapitaalrekening	99.802,00
Bankrekening	61.002,90
Kas	249,60
Totaal	<u>168.553,45</u>
Te ontvangen vergoedingen en te verrekenen kosten	
Doorberekening kosten projecten	7.968,31
Bijdragen december-congres	4.485,00
Totaal	<u>12.453,31</u>
Algemene reserve	
Reserve per 31.12.1997	114.180,24
Bij: voordelige uitkomst 1998	7.473,48
Reserve per 31.12.1998	<u>121.653,72</u>
Te betalen kosten	
Loonheffing	5.098,00
Sociale lasten	4.330,00
Premies VSE	14.162,50
Overige posten	4.317,54
Totaal	<u>27.908,04</u>

Fonds buitenlandse studenten

Via het College van samenwerking in zendingszaken is een deel van een legaat ontvangen, met de mededeling dat deze middelen moeten worden aangewend voor de stichting van een steunfonds ten behoeve van buitenlandse studenten die cursussen van het IRTT in Nederland willen volgen.

Per 31 december 1997 bedroeg het saldo van het fonds	f 52.386,00
Over 1998 zijn de kosten van de cursus in Apeldoorn voor een deel ten laste van dit fonds gebracht	f 20.941,00
Saldo per 31 december 1998	<u>f 31.445,00</u>

Staat van baten en lasten over 1998**BATEN**

	Rekening 1998	Begroting 1998	Rekening 1997
Zendende kerken	368.247,00	368.200,00	292.306,00
De Verre Naasten	14.700,00	14.700,00	14.700,00
Overige instellingen	0,00	10.000,00	0,00
Individuele cursisten	10.725,50	15.000,00	15.468,00
Rente	4.972,17	4.000,00	3.914,00
Middelen legaat IRTT i.o.	20.941,00	15.000,00	0,00
Giften/legaten	2.625,00	100,00	1.245,00
Totaal	<u>422.210,67</u>	<u>427.000,00</u>	<u>327.633,00</u>

LASTEN

	Rekening 1998	Begroting 1998	Rekening 1997
<i>A. Training uitgezonden</i>			
Docenten			
Honoraria voor tentamina, gesprekken/beoordelingen	800,00	1.500,00	3.255,00
Reiskosten	0,00	1.000,00	389,00
Congressen/studiedagen			
Honoraria	7.609,15	10.000,00	10.840,00
Verblijfkosten	5.979,15	10.000,00	9.968,00
Reiskosten	1.160,40	2.000,00	1.230,00
Overige kosten	317,35	1.000,00	406,00
Themadagen	0,00	1.500,00	0,00
Cursussen uitgezonden	1.658,45	7.500,00	6.416,00
Cursussen docenten	196,00	1.500,00	698,00
	<u>17.720,50</u>	<u>36.000,00</u>	<u>33.202,00</u>
<i>B. Training studenten buitenland</i>			
Zaalhuur	2.500,00	3.000,00	0,00
Verblijfkosten	12.497,60	8.500,00	0,00
Vergoeding gastgezinnen	3.407,50	8.500,00	0,00
Reiskosten docenten	5.421,40	2.000,00	0,00
Leermiddelen, verzekering en overige kosten	11.708,67	6.000,00	670,00
Onvoorzien	0,00	9.000,00	0,00
	<u>35.535,17</u>	<u>37.000,00</u>	<u>670,00</u>
Af: sponsorgelden	0,00	5.000,00	0,00
netto-kosten	<u>35.535,17</u>	<u>32.000,00</u>	<u>670,00</u>

	Rekening 1998	Begroting 1998	Rekening 1997
<i>C. Training in het buitenland</i>			
Reis-en verblijfkosten	0,00	15.000,00	0,00
Leermiddelen en overige kosten	0,00	10.000,00	0,00
Totaal	<u>0,00</u>	<u>25.000,00</u>	<u>0,00</u>
<i>D. Algemene kosten</i>			
Personeelskosten	275.805,56	276.000,00	191.806v
Vergaderkosten deputaten	2.882,44	1.500,00	819,00
Reiskosten deputaten	5.341,50	5.000,00	5.011,00
Reiskosten personeel	12.326,90	12.000,00	10.422,00
Kosten werkgroepen	0	500,00	72,00
Bibliotheek etc. IRTT-uitgaven, boeken, literatuur en abonnementen	4.526,40	5.000,00	641,00
Huur kantoorruimte	23.815,28	20.000,00	12.761,00
Bureaunkosten	14.249,60	6.000,00	5.326,00
Fotokopieën	3.714,79	2.500,00	2.621,00
Porti	1.922,12	2.000,00	2.046,00
Telefoon	4.480,35	2.500,00	1.276,00
Overige kosten	12.416,58	1.000,00	7.070,00
	<u>361.481,52</u>	<u>334.000,00</u>	<u>239.871,00</u>
Totaal	<u>414.737,19</u>	<u>427.000,00</u>	<u>273.743,00</u>

Samenvatting	Rekening 1998	Begroting 1998	Rekening 1997
Baten	422.210,67	427.000,00	327.633,00
Lasten	414.737,19	427.000,00	273.743,00
Overschot	7.473,48	0,00	53.890,00

Toelichting op de staat van baten en lasten

BATEN

Bijdragen zendende kerken

Zendende kerk	Zielental Handboek 1997	Bijdrage f 3,00 per ziel
Assen-Zuid	18.599	55.797,00
Drachten-Zuid/Oost	7.503	22.509,00
Enschede-Noord	27.567	82.701,00
Groningen-Noord	7.509	22.527,00
Hattem	12.483	37.449,00
Middelburg	6.379	19.137,00

Rijnsburg	20.329	60.987,00
Spakenburg-Zuid	16.927	50.781,00
Zuidhorn/Pretoria	5.453	16.359,00
	122.749	f 368.247,00

Bijdrage De Verre Naasten

Met DVN is overeengekomen dat de bijdrage over de periode 1997 tot en met 1999 f 14.700,- per jaar zal bedragen.

Overige instellingen

In 1998 is hiervoor geen bedrag ontvangen.

Individuele cursisten

Het in 1998 ontvangen bedrag heeft betrekking op de bijdragen van de Chr. Geref. Kerken voor een cursist, die op individuele basis is ingeschreven. De bijdrage is lager dan geraamd; daar staat tegenover dat de kosten ook lager zijn (zie onderdeel A).

Middelen legaat IRTT i.o.

Zie de toelichting op de balans en onderdeel van de lasten. Omdat de kosten welke ten laste van het fonds kunnen worden gebracht, hoger zijn geworden dan geraamd, is ook de inkomst (boeking ten laste van het fonds) hoger geworden.

Giften

Het betreft een drietal ontvangen giften/bijdragen in 1998.

LASTEN**A. Training uitgezonden***Honoraria*

Vanaf 1998 bedraagt het honorarium voor het afnemen van een tentamen, het beoordelen van een scriptie, een werk-stuk of een leesverslag f 400,-. De vergoeding voor een coördinatiegesprek bedraagt f 100,-. Voor het afnemen van een examen wordt f 100,- per examenvak vergoed. Een en ander is inclusief voorbereidings- en reistijd.

Congressen etc.

In het verslagjaar zijn er twee studiebijeenkomsten en één congres gehouden. Zie verder de toelichting op het voorblad. Aan sprekers en docenten wordt een vergoeding verstrekt van f 400,- per dagdeel, inclusief voorbereidings- en reistijd.

De kosten zijn lager dan is geraamd. Daardoor is de doorberekening aan derden ook lager geworden.

Themadagen

In 1998 is geen themadag gehouden.

Cursussen uitgezonden

Dit betreft voor 1998 de cursus Lesgeven in ontwikkelingslanden door het HKI in Oegstgeest.

B. Training studenten buitenland

De raming 1998 is gebaseerd op de kosten over 1996, met een bedrag voor onvoorzien. Het kostenbeeld in 1998 is anders geworden. In de begroting is geraamd $f\ 32.000 - f\ 15.000$ (ten laste van het fonds) = netto $f\ 17.000$. In werkelijkheid bedragen de kosten $f\ 35.535,17 - f\ 20.941,00 = f\ 14.594,17$. Per saldo dus een voordeel ten opzichte van de begroting. Hierbij moet in aanmerking worden genomen dat onder de uitgaven restituties van de vergoedingen voor de gastgezinnen (giften) zijn verwerkt en dat de aanvankelijk voor rekening van het IRTT gekomen reiskosten naar Nederland van een aantal studenten, grotendeels zijn vergoed door BBK en de kerken van Zwolle/Zuid en Groningen/Oost (zendingsfonds).

C. Training in het buitenland

Zie de toelichting op het voorblad. De in 1998 gemaakte kosten worden doorberekend.

D. Algemene kosten*Algemeen*

Uit het overzicht blijkt dat een aantal posten een overschrijding ten opzichte van de begroting te zien geeft. Dit houdt verband met de nieuwe huisvesting. Weliswaar is de eigenlijke huur lager dan die voor de oude huisvesting, maar er zijn andere kosten bijgekomen, zoals aansluiting op de infrastructuur. Daardoor kan gebruik worden gemaakt van moderne faciliteiten.

Voor vergaderkosten moet afzonderlijk worden betaald (huur vergaderruimte).

Omdat er geen ervaringscijfers voorhanden waren kan gemakkelijk afwijking van de begroting ontstaan. Verwacht wordt dat bij de afwikkeling van de huur over 1998 (in 1999) een restitutie zal plaatsvinden.

Bureaunkosten

De overschrijding ten opzichte van de begroting wordt veroorzaakt door de aanschaf van twee computers voor het IRRT en één voor gezamenlijk gebruik met Litindo. De oude computers waren niet geschikt voor aansluiting op het netwerk. Ook moesten er nieuw briefpapier en enveloppen in verband met de verhuizing worden aangeschaft.

Overige kosten

De specificatie van deze post luidt als volgt:

kosten psychotechnisch onderzoek	1.340,00
advertentiekosten i.v.m. vacature	823,54
huisvestingskosten (inrichting etc.)	4.605,19
bijdrage DVN-dag	2.500,00
idem in voorbereidingskosten nieuwe huisvesting	1.000,00
diverse posten (per saldo)	2.147,85
totaal	<u>f 12.416,58</u>

In de begroting 1998 is (als sluitpost) slechts $f\ 1.000,00$ opgenomen voor dergelijke, voornamelijk eenmalige uitgaven.

Voordelig saldo

Het voordelig saldo over 1998 is ontstaan doordat geen kosten ten laste van het IRTT zijn gekomen voor onderdeel C – training in het buitenland. Hiervoor is een bedrag geraamd van f 25.000,00. Onderdeel A – training uitgezonden, heeft ook een voordeel opgeleverd. Daar staat tegenover dat onder D – algemene kosten, vanwege de aangegeven factoren een overschrijding te zien geeft. Het uiteindelijk voordeel van ruim f 7.000,00 is toegevoegd aan de Algemene Reserve.

Penningmeester:
J. Bergwerff
Wilde Wingerdlaan 9
2803 VR Gouda
Tel.: 0812 - 539 401

Jaarrekening 1999

De rekening houdt in:

- de balans per 31 december 1999, met toelichting;
- de staat van baten en lasten over 1999, met toelichting.

Ten aanzien van de vier taakvelden die het IRTT behartigt zijn als belangrijkste activiteiten de volgende te melden.

Beleidsondersteuning Zendende Kerken

Er is in de loop van 1999 geen activiteit geweest voor de zendende kerken in het algemeen; wel is er regelmatig contact geweest met afzonderlijke zendende kerken over de ontwikkeling van hun beleid.

Opleiding en begeleiding van Vrijgestelden

Het opleidingstraject voor de volgende uitgezonden (met echtgenotes) naar het buitenland werd in de loop van 1999 afgesloten (tussen haakjes de zendende kerk die de opdracht tot opleiding gaf en het terrein waarheen de betrokkene werd uitgezonden):

- Ds. A. de Graaf (Hamilton (Canada); Brazilië)
- Ds. J.P.C. Simpelaar (Gouda-Waddinxveen; Benin)
- Dhr. R. van den Berg (Assen; Brazilië)
- Dhr. M. Horstman (CvO-dVN; Irian Jaya).

De volgende trajecten voor het buitenland werden gestart in de loop van 1999:

- Ds. J-M. van Leeuwen (Spakenburg; Congo)
- Dhr. K.J. Schipstra (dVN; Congo).

Begeleiding voor het uitzetten van een opleidingstraject werd gegeven aan:

- Ds. K. Wieske (Surrey (Canada); Brazilië).

Het opleidingstraject voor vrijgestelden in Nederland werd in 1999 afgesloten door:

- Ds. J.B. Wilmink (Axel; Gent)
- Dhr. Sylvador Abdelrahman (Den Haag; verkondiging onder Moslems in Den Haag).

Training kader van buitenlandse kerken

De meicursus werd gehouden in *De Bron* in Dalfsen; een aantal gemeenten in die regio waren ingeschakeld voor de opvang van de deelnemers gedurende de weekenden. Er waren ruim 20 deelnemers uit verschillende landen/kerken uit Afrika en Azië.

In oktober werd een intensieve cursus voor Hongaarse predikanten gehouden, in opdracht van *Fundament*.

Dhr. R. Nijhoff werd naar Kenia uitgezonden voor de ondersteuning van kadertraining van de *Reformed Church of East Africa* (RCEA); ds. E.J. Hempenius was in Zuid-Afrika voor een bijdrage aan een

trainingsprogramma in het kader van het zendingswerk van de *Vrye Gereformeerde Kerk* (VGK) te Pretoria.

De jaarrekening is vastgesteld in de vergadering van de deputaten van 8 juni 2000.

De voorzitter,

De penningmeester,

Dr. L. J. Joosse

J. Bergwerff

Balans per 31.12.1999

Geldmiddelen	100.399,59	Algemene reserve	141.695,35
Te ontvangen vergoedingen en te verrekenen kosten	93.474,86	Te betalen kosten	52.179,10
		Fonds buitenlandse Studenten	0
Totaal	193.874,45	Totaal	193.874,45

Toelichting op de balans per 31 december 1999

Geldmiddelen	
Postbank, gew. Rekening	45.643,78
Idem, kapitaalrekening	54.795,75
Totaal	100.439,53
Af: Kas (negatief)	39,94
Totaal	<u>100.399,59</u>
Te ontvangen vergoedingen en te verrekenen kosten	
Bijdragen zendende kerken	61.245,00
Doorberekening kosten projecten	27.643,93
Overige posten	4.585,93
Totaal	<u>93.474,86</u>
Algemene reserve	
Reserve per 31.12.1998	121.653,72
Bij: voordelige uitkomst 1999	20.041,63
Reserve per 31.12.1999	<u>141.695,35</u>
Te betalen kosten	
Loonheffing	11.268,00
DVN (secretaresse/administratie)	20.000,00
Premies VSE	7.900,00
HKI (cursussen)	8.300,00
Overige posten	4.711,10
Totaal	<u>52.171,10</u>

Fonds buitenlandse studenten

Via het College van samenwerking in zendingszaken is een deel van een legaat ontvangen, met de mededeling dat deze middelen moeten worden aangewend voor de stichting van een steunfonds ten behoeve van buitenlandse studenten die cursussen van het IRTT in Nederland willen volgen.

Per 31 december 1998 bedroeg het saldo van het fonds	f 31.445,00
Over 1999 zijn de reis- en verblijfkosten van de cursus in Nederland hoger geweest dan het saldo. Om die reden is afgeboekt	f 31.445,00
Saldo per 31 december 1999	<u>f 0,00</u>

In de begroting 2000 is al rekening gehouden met het wegvallen van de inkomsten uit het fonds.

Staat van baten en lasten over 1999**BATEN**

	Rekening 1999	Begroting 1999	Rekening 1998
Zendende kerken	370.944,00	370.900,00	368.247,00
De Verre Naasten	14.700,00	14.700,00	14.700,00
Overige instellingen	20.587,50	10.000,00	0,00
Individuele cursisten	0,00	15.000,00	10.726,00
Rente	5.207,65	5.000,00	4.972,00
Middelen legaat IRTT i.o.	31.445,00	15.000,00	20.941,00
Giften/legaten	479,45	100,00	2.625,00
Totaal	<u>443.363,60</u>	<u>430.700,00</u>	<u>422.211,00</u>

LASTEN

	Rekening 1999	Begroting 1999	Rekening 1998
<i>1. Organisatie</i>			
1.1 Deputaten			
Vergaderkosten	460,20	1.500,00	2.882,00
Reiskosten	4.082,00	5.000,00	5.342,00
Drukken rapport synode	0,00	3.000,00	0,00
Overige kosten	208,22	500,00	119,00
	<u>4.750,42</u>	<u>10.000,00</u>	<u>8.343,00</u>
1.2 Bureau			
Personeelskosten	267.206,89	285.000,00	275.806,00
Reiskosten	6.151,95	12.500,00	12.327,00
Cursussen	1.157,00	1.500,00	196,00
Kosten werkgroepen	0,00	500,00	0,00
Huur kantoorruimte	12.084,53	20.700,00	23.815,00

	Rekening 1999	Begroting 1999	Rekening 1998
Bureaunkosten	5.370,66	7.000,00	14.250,00
Fotokopieën	4.644,84	4.500,00	3.715,00
Porti	2.520,19	2.500,00	1.922,00
Telefoon	1.825,55	5.000,00	4.480,00
Overige kosten	18.199,84	1.500,00	12.298,00
	<u>319.161,45</u>	<u>340.700,00</u>	<u>348.809,00</u>
II. Programma's			
II.1 Beleidsondersteuning zedende kerken			
<i>Algemene kosten</i>			
Diverse kosten ondersteuning	420,04	1.000,00	0,00
<i>Congressen, studiedagen e.d.</i>			
Honoraria	0,00	1.500,00	0,00
Verblijfkosten	210,00	1.500,00	642,00
Reiskosten	0,00	500,00	351,00
Overige kosten	0,00	400,00	317,00
	<u>630,04</u>	<u>4.900,00</u>	<u>1.310,00</u>
II.2 Opleiding en begeleiding van vrijgestelden			
<i>Docenten</i>			
Honoraria voor tentamina, gesprekken/beoordelingen	0,00	1.500,00	800,00
Reiskosten	0,00	1.000,00	0,00
<i>Congressen/studiedagen</i>			
Honoraria	0,00	8.000,00	7.609,00
Verblijfkosten	1.894,51	8.000,00	5.373,00
Reiskosten	0,00	1.000,00	810,00
Overige kosten	252,53	600,00	0,00
Cursussen uitgezonden	18.855,50	5.000,00	1.658,00
	<u>21.002,54</u>	<u>25.100,00</u>	<u>16.214,00</u>
II.3 Training van buitenlands kader			
<i>II.3.1 Training in Nederland</i>			
Zaalhuur	25.152,25	3.000,00	2.500,00
Verblijfkosten	3.302,21	12.500,00	12.498,00
Vergoeding gastgezinnen	0,00	3.500,00	3.407,00
Reiskosten docenten	4.842,05	5.000,00	5.421,00
Leermiddelen, verzekering en overige kosten	4.783,18	11.000,00	11.709,00
Onvoorzien	39.704,64	5.000,00	0,00
	<u>77.784,33</u>	<u>40.000,00</u>	<u>35.535,00</u>
Af: sponsorgelden	9.016,90	5.000,00	0,00
netto-kosten	<u>68.767,43</u>	<u>35.000,00</u>	<u>35.535,00</u>
<i>II.3.2 Training in het buitenland</i>			

	Rekening 1999	Begroting 1999	Rekening 1998
Reis-en verblijfkosten	2.742,51	15.000,00	0,00
Leermiddelen en overige kosten	0,00	10.000,00	0,00
	<u>2.742,51</u>	<u>25.000,00</u>	<u>0,00</u>
II.4 Databank en documentatiecentrum			
IRTT-uitgaven, boeken, literatuur en abonnementen	6.267,58	5.000,00	4.526,00
Informatievoorziening en voorlichting	0,00	35.000,00	0,00
	<u>6.267,58</u>	<u>40.000,00</u>	<u>4.526,00</u>
Totaal	<u>423.321,97</u>	<u>480.700,00</u>	<u>414.737,00</u>

Samenvatting	Rekening 1999	Begroting 1999	Rekening 1998
Baten	443.363,60	430.700,00	422.211,00
Lasten			
<i>Organisatie</i>			
deputaten	4.750,52	10.000,00	8.343,00
bureau	319.161,45	340.700,00	348.809,00
<i>Programma's</i>			
zendende kerken	630,04	4.900,00	1.310,00
vrijgestelden	21.002,54	25.100,00	16.214,00
training in Nederland	68.767,43	35.000,00	35.535,00
training in buitenland	2.742,51	25.000,00	0,00
<i>Databank/documentatiecentrum</i>	6.267,58	40.000,00	4.526,00
Totaal van de lasten	<u>423.321,97</u>	<u>480.700,00</u>	<u>414.737,00</u>
Overschot (+) / tekort (-)	<u>+ 20.041,63</u>	<u>- 50.000,00</u>	<u>+ 7.474</u>

Toelichting op de staat van baten en lasten

BATEN

Bijdragen zendende kerken

Zendende kerk	Zielental Handboek 1998	Bijdrage f 3,00 per ziel
Assen-Zuid	18.616	55.848,00
Dordrecht (Holland-Zuid)	10.984	32.952,00
Drachten-Oost	7.458	22.374,00
Enschede-Noord	28.013	84.039,00
Commissie GoWa-Benin (Holland-Noord)	9.431	28.293,00
Groningen-Noord	7.407	22.221,00
Hattem	12.817	38.451,00

Middelburg	6.418	19.254,00
Spakenburg-Zuid	17.052	51.156,00
Zuidhorn/Pretoria	5.452	16.356,00
	123.648	f 370.944,00

Bijdrage De Verre Naasten

Met DVN is overeengekomen dat de bijdrage over de periode 1997 tot en met 1999 f 14.700,- per jaar zal bedragen.

Overige instellingen

In 1999 zijn de volgende bedragen ontvangen:

Fundament (werk in Hongarije)	9.900,00
DVN (werk op Irian)	10.687,50
Totaal	f 20.587,50

Individuele cursisten

In 1999 zijn hiervoor geen bedragen ontvangen.

Middelen legaat IRTT i.o.

Zie de toelichting op de balans en onderdeel II.3.1 van het exploitatie-overzicht.

Giften

Het betreft een tweetal ontvangen giften/bijdragen in 1999.

LASTEN

1.1 Deputaten

Ten tijde van het opmaken van de rekening is nog geen opgave ontvangen van de kosten van het drukken van het rapport aan de synode. Wellicht wordt dit centraal betaald.

1.2 Bureau

Personeelskosten

De lagere personeelskosten worden veroorzaakt door de vacature-de Graaf. Hierin is voorzien door de administratie uit te besteden aan *De Verre Naasten*. Ook onze secretaresse is in dienst van DVN gekomen en voor een deel van haar tijd gedetacheerd bij het IRTT. Omdat de vacature later is ingevuld en de kosten lager liggen dan begroot, is in 1999 een voordelig verschil ontstaan.

Verder is gebleken dat er een verrekening van de pensioenpremie over 1998 dient plaats te vinden. Ook dat heeft een voordeel opgeleverd.

Reiskosten

De lagere kosten ten opzichte van de begroting worden veroorzaakt door de verhuizing van de directeur naar Wezep, waardoor de vergoeding voor het woon- werkverkeer is vervallen.

Verder is er achterstand in het declareren van reiskosten.

Huur kantoorruimte

Het aanmerkelijk voordeel ten opzichte van de begroting wordt veroorzaakt door een verrekening van kosten over 1998. Verder is bij het in rekening brengen van kosten voor de aansluiting van de computers op het netwerk uitgegaan van 2 aansluitingen, terwijl in de begroting is uitgegaan van 2? aansluiting (één computer samen met Litindo). Ook is in de begroting rekening gehouden met BTW, terwijl die niet verschuldigd is.

Telefoon

Het voordeel wordt veroorzaakt door een te hoge raming in de begroting (er was bij het opmaken van de begroting nog geen voldoende zicht over het systeem van kostenverrekening), terwijl ook hier sprake is van achterstand in het declareren.

Overige kosten

De specificatie van deze post luidt als volgt:

Vergoeding verhuiskosten en tegemoetkoming inrichtingskosten directeur volgens arbeidsovereenkomst	15.435,50
Afscheid A. de Graaf (administrateur)	2.764,34
Totaal	f 18.199,84

In de begroting is geen rekening gehouden met deze (eenmalige) kosten,

II.1 Beleidsondersteuning zendende kosten

In 1999 zijn voor dit onderdeel weinig kosten gemaakt. Voor een deel betreft dit een verrekening over 1998.

II.2 Opleiding en begeleiding van vrijgestelden

Ook hier zijn ten opzichte van de begroting weinig uitgaven gedaan. De opleiding wordt voornamelijk door eigen personeel verzorgd. Voor een aantal cursussen is gebruik gemaakt van de diensten van het HKI. In de begroting is hiervoor wel een bedrag opgenomen doch de werkelijke uitgaven hangen af van het aantal cursisten dat wordt aangemeld. Over 1999 waren meer externe cursussen nodig dan is geraamd.

II.3.1 Opleiding buitenlands kader in Nederland

Het kostenpatroon voor 1999 wijkt sterk af van dat over voorgaande jaren. Dat wordt veroorzaakt door het feit dat gekozen is voor het onderbrengen van de studenten in een conferentieoord en dus niet meer bij gastgezinnen. Dit werkt kostenverhogend.

Verder bleek dat een aantal studenten of hun achterban niet in staat was de reiskosten naar Nederland te betalen. Omdat deelname aan de cursus toch belangrijk is zijn de kosten (voor een deel) voor rekening van het IRTT genomen. In 1999 zijn er ook geen sponsors voor deze reiskosten gevonden zodat de kosten ten laste van het IRTT zijn gebleven. Deze kosten (f 39.704,64) zijn onder 'onvoorzien' geboekt.

In verband met de hoge kosten is het saldo van het fonds voor de buitenlandse studenten volledig op de kosten in mindering gebracht.

In 1999 heeft een evaluatie van deze wijze van opvang van de cursisten plaatsgevonden. Die heeft geleid tot de conclusie dat nagegaan moet worden of de kosten kunnen worden beperkt dan wel de kosten door derden worden gesponsord.

II.3.2 Training in het buitenland

In 1999 zijn voor het eerst kosten gemaakt voor hulpverlening in het buitenland. In dit geval gaat het om bezoeken aan Zuid-Afrika, Jakarta en Kenia. De kosten zijn voor een deel voor rekening van het IRTT gekomen. In het bedrag zijn ook verwerkt enkele (voordelige) afrekeningen van projecten, waarvan de kosten in principe worden doorberekend.

II.4 Databank en documentatiecentrum

In verband met een nieuwe IRTT-uitgave heeft er een overschrijding van de begrotingspost plaatsgevonden. Daar staat tegenover dat de verkoop ook volgende jaren plaatsvindt en dan een voordeel meebrengen.

In de begroting is *f* 35.000,00 opgenomen voor informatievoorziening en voorlichting. In verband met het begrotingstekort 1999 zijn hiervoor, in afwachting van de beslissing van de Synode Leusden 1999, geen uitgaven gedaan.

Voordelig saldo

In de begroting 1999 werd een tekort verwacht van *f* 50.000,00 terwijl er een overschot is van ruim *f* 20.000. Het voordelig verschil van *f* 70.000,00 kan als volgt worden verklaard:

lagere bureaustkosten	22.000,00
lagere kosten training in het buitenland	22.000,00
geen uitgaven voor informatievoorziening	35.000,00
diverse posten per saldo voordelig	8.000,00
lagere kosten	<i>f</i> 87.000,00
af: hogere netto-kosten cursus buitenland in Nederland	17.000,00
Blijft een voordeel van	<i>f</i> 70.000,00

Het werkelijk voordeel van ruim *f* 20.000,00 is toegevoegd aan de Algemene Reserve.

Vergelijking met prognose reserve in begroting 2000

Het eigen kapitaal per 31 december 1999 bedraagt rond *f* 142.000. In de toelichting op de begroting 2000 werd becijferd dat dit naar verwachting *f* 95.000,00 zou bedragen.

Het verschil van *f* 47.000,00 wordt veroorzaakt doordat met een aantal verwachte tegenvallers en meevallers rekening is gehouden, maar de werkelijkheid daarvan anders is geweest.

Globale verklaring van het verschil:

lager nadelig verschil in inkomsten (derden, cursisten)	6.000,00
het voordeel op bureaustkosten is <i>f</i> 22.000, terwijl rekening was gehouden met incidentele nadelen van <i>f</i> 16.000; verschil van	38.000,00
overige verschillen per saldo	3.000,00
Totaal van de verschillen	<i>f</i> 47.000,00

Deputaat financiën:
J. Bergwerff
Van Vredenburglaan 21
2661 HE Bergschenhoek
tel (010) 5224671

Jaarrekening 2000

De jaarrekening betreft:

- de balans per 31 december 2000, met toelichting;
- de staat van baten en lasten over 2000, met toelichting.

Ten aanzien van de drie belangrijkste taakvelden die het IRTT behartigt zijn als belangrijkste activiteiten de volgende te melden.

Beleidsondersteuning zendende kerken

In januari 2000 organiseerden we een goed bezochte studiedag naar aanleiding van het verschijnen van het nieuwe IRTT-bulletin 'Ik volg mijn roeping na', geschreven door dr. C. Groenewold. Het betrof een analyse van 'de zaak Goossens'.

Er zijn steeds contacten geweest met verschillende kerken over de ontwikkeling van hun beleid; ook het zendingswerk van de Nederlands Gereformeerde Kerken deed regelmatig een beroep op ons voor advies.

Opleiding en Begeleiding van Vrijgestelden

Hieronder een lijstje dat overzicht biedt over degenen die in dit jaar, deels samen met hun partners en gezinnen, in opleiding waren om naar het buitenland te worden uitgezonden; tussen haakjes de zendende kerk/organisatie die opdracht gaf en het land waarheen ze uitgezonden werden/zullen worden).

- Ds. J.-M. van Leeuwen (Spakenburg-Z; Congo)
- Dhr. K. Schipstra (DVN; Congo)
- Ds. H. Folkers (Spakenburg-Z; Congo)
- Ds. J.J.A. Colijn (Hattem; Ukraine; afgerond in 2001)
- Dhr. D. Blijleven (CGK; Mozambique)
- Dhr. W. van Bruggen (GoWa/DVN; Benin)

Met betrekking tot het opleidingstraject voor uit te zenden mensen in Nederland (en België) is slechts te melden:

- Ds. E.J. Sytsma (Axel; Gent)

Er was gelegenheid begeleiding van uitgezonden te bieden op de ICRC-mission conferentie in Brazilië (B. van der Lugt; oktober).

Training kader buitenlandse kerken

De grote mei-cursus in Nederland werd gehouden in het midden van de gemeente van Spakenburg-Zuid. We hadden ruim twintig afgevaardigden van kerken uit Afrika en Azië. Het was een zeer geslaagde cursus.

Cursussen ter plekke werden geboden in Jakarta door ds. R.D. Anderson (januari), in Kenia door dhr. R. Nijhoff (oktober-november) en Ds. C.J. Haak (samen met Nijhoff; december).

De jaarrekening is vastgesteld in de vergadering van de deputaten van 10 mei 2001.

De voorzitter De penningmeester

Ds. L.J. Joosse J. Bergwerff

Balans per 31 december 2000

(in guldens)	31.12.2000	31.12.1999		31.12.2000	31.12.1999
Geldmiddelen	100.055	100.400	Algemene reserve	120.027	141.695
Te ontvangen vergoedingen en te verrekenen kosten	79.649	93.475	Te betalen kosten	59.677	52.179
Totaal	179.704	193.874	Totaal	179.704	193.874

Toelichting op de balans per 31 december 2000

Geldmiddelen	
Postbank gewone rekening	92.736,32
Postbank Kapitaalrekening	7.282,38
Kas	36,05
Totaal	<u>100.054,75</u>
Te ontvangen vergoedingen en te verrekenen kosten	
Debiteuren	11.308,56
Bijdragen zendende kerken	68.340,00
Totaal	<u>79.648,56</u>
Algemene reserve	
Reserve per 31 december 1999	141.695,35
Af: tekort 2000	-21.668,34
Reserve per 31 december 2000	<u>120.027,01</u>
Te betalen kosten	
Loonheffing	11.569,00
DVN rekening kosten 2000	26.558,96
Externe cursussen DVN	6.500,00
Premie VSE	8.750,00
Sociale lasten	1.712,00
Overige crediteuren	4.586,72
Totaal	<u>59.676,68</u>

Staat van baten en lasten over 2000**BATEN**

	Rekening 2000	Begroting 2000	Rekening 1999
Zendende kerken	453.595,00	452.600,00	370.944,00
De Verre Naasten	15.700,00	15.700,00	14.700,00
Overige instellingen	7.740,00	10.000,00	20.588,00
Individuele cursisten	0,00	12.500,00	10.726,00
Rente	2.562,00	5.000,00	5.208,00
Middelen legaat IRTT i.o.	0,00	0,00	31.445,00
Verkoop IRTT uitgaven	1.814,00	0,00	0,00
Bijdragen congreskosten	1.325,00	0,00	0,00
Ontvangen giften	863,00	0,00	479,00
Totaal	483.598,00	495.800,00	443.364,00

LASTEN

	Rekening 2000	Begroting 2000	Rekening 1999
<i>1. Organisatie</i>			
1.1 Deputaten	11.579,00	6.500,00	4.750
1.2 Bureau	355.561,00	349.300,00	319.161,00
<i>2. Programma's</i>			
2.1 Beleidsondersteuning zendende kerken	860,00	4.900,00	630,00
2.2 Opleiding en begeleiding van vrijgestelden	70.897,00	25.100,00	21.003,00
2.3 Training van buitenlands kader			
<i>2.3.1 Training in Nederland</i>	39.035,00	45.000,00	68.767,00
<i>2.3.2 Training in het buitenland</i>	13.404,00	25.000,00	2.743,00
II.4 Databank en documentatiecentrum	13.930,00	40.000,00	6.268,00
Totaal van de lasten	505.266,00	495.800,00	423.322,00
Overschot/tekort (-)	-21.668,00	0,00	20.042,00

Toelichting op de staat van baten en lasten**Baten***Ontvangen bijdragen zendende kerken*

Zendende kerk	Bijdrage over 2000
Assen-Zuid	67.923,00
Dordrecht	40.080,00

Drachten	27.076,00
Enschede	108.200,00
GoWa Benin	34.252,00
Groningen	26.608,00
Hattem	47.778,00
Middelburg	18.721,00
Spakenburg	62.970,00
Zuidhorn	19.987,00
	<i>f</i> 453.595,00

	Rekening 2000	Begroting 2000	Rekening 1999
<i>I. Organisatie</i>			
1.1 Deputaten			
Vergaderkosten	2.450,00	1.000,00	460,00
Reiskosten	5.548,00	5.000,00	4.082,00
Vergaderkosten Z&H	3.079,00	0,00	0,00
Overige kosten	503,00	500,00	208,00
	<u>11.579,00</u>	<u>6.500,00</u>	<u>4.750,00</u>
1.2 Bureau			
Personeelskosten	306.950,00	294.100,00	267.207,00
Reiskosten	4.840,00	10.000,00	6.152,00
Cursussen	4.163,00	1.500,00	1.157,00
Kosten werkgroepen	0,00	500,00	0,00
Huur kantoorruimte	15.705,00	21.000,00	12.085,00
Bureaunkosten	1.344,00	7.000,00	5.371,00
Fotokopieën	3.632,00	5.000,00	4.645,00
Porti	1.480,00	2.800,00	2.520,00
Telefoon	3.586,00	5.000,00	1.826,00
Overige kosten	13.862,00	2.400,00	18.200,00
	<u>355.561,00</u>	<u>349.300,00</u>	<u>319.161,00</u>
<i>II. Programma's</i>			
II.1 Beleidsondersteuning zendende kerken			
<i>Algemene kosten</i>			
Diverse kosten ondersteuning	359,00	1.000,00	420,00
<i>Congressen, studiedagen e.d.</i>			
Honoraria	0,00	1.500,00	0,00
Verblijfkosten	295,00	1.500,00	0,00
Reiskosten	54,00	500,00	210,00
Overige kosten	152,00	400,00	0,00
	<u>860,00</u>	<u>4.900,00</u>	<u>630,00</u>

	Rekening 2000	Begroting 2000	Rekening 1999
II.2 Opleiding en begeleiding van vrijgestelden			
<i>Docenten</i>			
Honoraria voor tentamina, gesprekken/beoordelingen	0,00	1.500,00	800,00
Reiskosten	0,00	1.000,00	0,00
<i>Congressen/studiedagen</i>			
Honoraria	0,00	8.000,00	0,00
Verblijfkosten	8.270,00	8.000,00	1.895,00
Reiskosten	4.445,00	1.000,00	0,00
Overige kosten	1.791,00	600,00	253,00
Cursussen uitgezonden	56.391,00	5.000,00	18.856,00
	<u>70.897,00</u>	<u>25.100,00</u>	<u>21.003,00</u>

De werkelijke kosten voor cursussen uitgezonden zijn substantieel hoger uitgevallen dan begroot. Dit betreft een forse post van externe cursussen van bijv. het HKI. De hoogte van de externe cursuskosten (inclusief verblijfkosten) is afhankelijk van het aantal cursisten en hun partners/gezinnen in opleiding gedurende het jaar 2000. Voor de externe cursussen worden geen bijdragen ontvangen van de zende kerken.

Aan overige instellingen worden deze externe cursussen doorgefactureerd.

	Rekening 2000	Begroting 2000	Rekening 1999
II.3 Training van buitenlands kader			
<i>Training in Nederland</i>			
Zaalhuur	8.214,00	25.000,00	25.152,00
Verblijfkosten	13.722,00	5.000,00	3.302,00
Reiskosten docenten	3.610,00	5.000,00	4.842,00
Leermiddelen, verzekering en overige kosten	5.599,00	4.000,00	4.783,00
Onvoorzien	0,00	40.000,00	39.705,00
Reiskosten cursisten	29.228,00	0,00	0,00
Af: sponsorgelden	-21.338,00	-34.000,00	-9.017,00
	<u>39.035,00</u>	<u>45.000,00</u>	<u>68.767,00</u>

De hoogte van de sponsorgelden is f 10.722,30 achtergebleven bij de oorspronkelijke verwachtingen. Een toezegging door BBK is in het kader van het fusieproject van de diverse deputaatschappen niet nagekomen.

	Rekening 2000	Begroting 2000	Rekening 1999
<i>Training in het buitenland</i>			
Reis-en verblijfkosten	13.122,00	15.000,00	2.743,00
Leermiddelen en overige kosten	282,00	10.000,00	0,00
	<u>13.404,00</u>	<u>25.000,00</u>	<u>2.743,00</u>

	Rekening 2000	Begroting 2000	Rekening 1999
2.4 Databank en documentatiecentrum			
IRTT-uitgaven, boeken, literatuur en abonnementen	3.154,00	5.000,00	6.268,00
Informatievoorziening en voorlichting	10.775,00	35.000,00	0,00
	<u>13.930,00</u>	<u>40.000,00</u>	<u>6.268,00</u>

Door de tegenvallende kosten van externe cursussen voor uitgezondenen moest sterk bezuinigd op de verdere invulling van het informatie- en voorlichtingsprogramma.

XIV Uittreksel van de financiële jaarcijfers van de vereniging *De Verre Naasten* over de jaren 1999 en 2000

In duizendtallen van gulden

Baten	1999	2000
Baten eigen fondsenwerving	2.638	2.954
Kosten eigen fondsenwerving	255	- 315
Overige baten	415	225
Totaal beschikbaar voor doelstelling	2.798	2.864
Lasten		
Voorlichting en bewustwording	289	335
Vorbereiding en coördinatie	217	353
Structurele hulp	2.228	2.475
Noodhulp en projectsteun	13	438
Koersverschillen en onvoorzien	10	10
Totaal besteed aan doelstelling	2.728	3.593
Saldo	70	- 832
Besteedbaar vermogen	3.544	2.818
Vastgelegd vermogen	318	322
Voorzieningen	251	269

De volledige jaarverslagen, inclusief jaarrekeningen zijn bij DVN (Postbus 499, 8000 AL te Zwolle) op te vragen.

XV Institutionele financiering

Besluit AV Zending en Hulpverlening

Datum: 27 januari 2001

Onderwerp: Institutionele financiering

Aanleiding

DVN heeft vele malen gebruik gemaakt van institutionele financiering. Hiermee wordt bedoeld dat activiteiten van DVN of haar partnerorganisaties gefinancierd worden met geld dat niet afkomstig is uit contributies, donaties of legaten uit haar achterban. Voorbeelden:

Op Irian is een redelijk omvangrijk ontwikkelingsprogramma betaald met ICCO-fondsen.

Een viertal keer per jaar vliegen de Wilde Ganzen na een gereformeerd vrijgemaakte kerkdienst voor een project van DVN.

Het NCDO betaalt mee aan bepaalde voorlichtingsactiviteiten (DVN-dag, Tam-tam).

Tot nu toe is deze bron van financiering beperkt gebleven (onder de 5% van het totaal aan inkomsten), met uitzondering van het ICCO project van eind tachtiger/begin negentiger jaren.

De behoefte was er de laatste jaren ook niet zo sterk om dit uit te breiden aangezien er voldoende fondsen binnenkwamen uit de eigen achterban.

Nu wordt de behoefte wel gevoeld om te zoeken naar uitbreiding, aangezien we de komende jaren meer projecten lijken te hebben dan we aan inkomsten verwachten binnen te krijgen. Het is daarom goed om als AV van Z&H een besluit te nemen over de mate van wenselijkheid van institutionele financiers.

Overwegingen

1. Ons mandaat wordt in eerste instantie bepaald door onze achterban. Zij bepaalt uiteindelijk hoeveel projecten en programma's we uit kunnen voeren.
2. Het is goed, om daar waar het mogelijk is om zonder concessies te doen aan de inhoud van het project institutionele financiering te krijgen, daar ook gebruik van te maken. Dit vergroot uiteraard de hoeveelheid uit te voeren projecten.

De AV van Zending en Hulpverlening besluit:

1. *Dat het bureau Z&H waar mogelijk zoekt naar institutionele financiering voor haar goedgekeurde projecten zonder concessies te doen aan de inhoud.*
2. *Dat er geen personeel voor onbepaalde tijd in dienst wordt genomen op grond van institutionele financiering.*
3. *Dat dit besluit opnieuw overwogen wordt, indien de door institutionele fondswerving verkregen inkomsten meer zijn dan 20% van het totaal aan inkomsten.*

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	1
SAMENVATTING	2
Integratie	2
BBK	3
Samenwerking met zendende instanties	3
Netwerken	5
Financiën	5
IRTT-programma's	6
1 – INLEIDING	7
1.1 Historisch perspectief	7
De organisatie van 'zending' en 'hulpverlening' na de Vrijmaking	7
Corrigerende tendensen	8
Andere tendensen en impulsen	8
Initiatieven	9
Samenvatting	10
1.2 Het deputaatschap: samenstelling, vergaderingen, taakverdeling	10
1.3 Opdracht, werkprogramma, opzet verslaggeving	11
Integratie	11
Samenwerking	11
Overleg	12
Financiën	12
Beleid	12
2 – INTEGRATIE: Z&H, IRTT EN DVN SAMENGEVOEGD	14
2.1 Integratie op bestuurlijk niveau	14
2.1.1 Inleiding	14
2.1.2 Integratie met IRTT	14
2.1.3 Integratie met DVN	15
2.1.4 Na de integratie	17
2.2 Integratie op uitvoerend niveau	20
2.2.1 Inleiding	20
2.2.2 Integratie van de bureaus	20
2.2.3 De programma's van IRTT	21
2.2.4 De programma's van DVN	24
2.2.5 Overdracht BBK-programma's	25
2.3 Conclusie en perspectief	25
3 – SAMENWERKING: RELATIE TUSSEN Z&H EN DE ZENDENDE INSTANTIES	27
3.1 Inleiding	27
3.2 Zoeken naar samenwerking	27
3.3 Conclusie en perspectief	29
4 – OVERLEG: HET NETWERK WAARIN Z&H OPEREERT	30
4.1 Overleg met BBK	30
4.2 Overleg met GDD	30
4.3 Overleg met de TUK	31
4.4 Conclusie en perspectief	31
5 – FINANCIËLE ASPECTEN	32
5.1 Inleiding	32
5.2 Activiteiten	32

5.3	Financiële gegevens	33
5.4	Conclusie en perspectief	33
6	– ONTWIKKELING VAN BELEID	34
6.1	Inleiding	34
6.2	De geïntegreerde organisatie Z&H	35
6.3	Componenten van Generaal Beleid	36
6.3.1	Generaal beleid met betrekking tot de ‘samenwerking’	36
6.3.2	Generaal beleid met betrekking tot het ‘netwerk’	38
6.3.3	Generaal beleid met betrekking tot ‘Programmavorming’	39
6.3.4	Generaal beleid met betrekking tot de financiële aspecten	40
6.4	Conclusie en perspectief	42
7	– VOORSTELLEN	43
7.1	Inleiding	43
7.2	Voorstel met betrekking tot de huidige stand van zaken	43
7.3	Voorstellen met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van Z&H	43
8	– BIJLAGEN	44
I	Samenstelling van deputaatschappen, bestuur DVN en secties/commissies	44
II	Het besluit met betrekking tot Z&H, GS Leusden 1999	45
III	Het besluit met betrekking tot IRTT, GS Leusden 1999	51
IV	Concept Statuten van de stichting <i>De Verre Naasten</i>	54
V	Overzicht personeelsbestand geïntegreerd bureau	60
VI	Overzicht realisatie IRTT-programma Opleiding/Begeleiding van Vrijgestelden	61
VII	Structuur van het IRTT-programma ‘Opleiding van Vrijgestelden’	62
VIII	Programma’s en projecten zoals die in 2001 door de vereniging <i>De Verre Naasten</i> werden uitgevoerd	65
IX	Verhouding Z&H en BBK	68
X	Overzicht: overdracht hulpverleningstaken van BBK naar Z&H	70
XI	Overzicht van de zendende instanties	71
XII	Beheer van de financiën van Z&H	72
XIII	Jaarrekeningen 1998, 1999, 2000 IRTT	73
	Jaarrekening 1998	73
	Jaarrekening 1999	80
	Jaarrekening 2000	88
XIV	Uittreksel van de financiële jaarcijfers van de vereniging <i>De Verre Naasten</i> over de jaren 1999 en 2000	94
XV	Institutionele financiering	95
	Inhoudsopgave	97

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage X 1a –
Beleidsnotities deputaten Zending en
hulpverlening**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Bestuursconcept

Uitgangspunt: besturen op afstand

Relatie deputaten – instituut

1. Deputaten zullen het totale pakket aan taken dat door het instituut met het oog op de realisatie van de programma's wordt uitgevoerd, vanuit een beleidsmatig perspectief begeleiden, beoordelen en evalueren.
2. Om het onder 1 gestelde te kunnen verwerkelijken zal het deputaatschap voldoende leden moeten hebben die
  - globale kennis hebben van en een intense betrokkenheid vertonen bij de nationale en internationale kerkelijke en oecumenische en de internationale politieke en maatschappelijke context van zending en hulpverlening; het hebben van specifieke kennis van de verschillende doelsituaties waar projecten worden gerealiseerd is niet doorslaggevend;
  - vaardigheid hebben in het hanteren van processen, waarbij vanuit het beleidsniveau enerzijds taken kunnen worden gedelegeerd en de realisatie van die taken kan worden geëvalueerd, en anderzijds kan worden overzien op welke wijze beleid en uitgevoerde taken dienstbaar zijn aan het bereiken van de strategische doelen die door de synode zijn uitgezet;
  - – in algemene zin – beschikbaar en besluitvaardig zijn, mede in verband met de omvang en het karakter van het programmapakket waarvoor de deputaten verantwoordelijk zijn.
3. Het instituut wordt met het oog op de realisatie van de programma's bijgestaan door een adviesraad, die bemenst is door personen met een specifieke deskundigheid.
4. In een nader vast te stellen directiestatuut wordt de relatie tussen deputaten en instituut – met name de directie – nauwkeurig omschreven.

Relatie deputaten – synode

1. Deputaten leggen aan de synode verantwoording af van de wijze waarop ze het beleid hebben gehanteerd en verder ontwikkeld, overeenkomstig hun instructie.
2. De synode zal deze verantwoording beoordelen vanuit de oorspronkelijke opdracht aan deputaten; die opdracht is ontleend aan de visie op de positie en het mandaat en de gewenste strategie van de Gereformeerde Kerken in de huidige nationale en mondiale situatie waarin God die kerken plaatst.
3. Deputaten zullen aan de synode impulsen geven en elementen aandragen die gericht zijn op bijstelling en waar nodig verdere ontwikkeling van die visie, dat mandaat en die strategie.

---

2 – Beleid Zending en hulpverlening

Generaal beleid met betrekking tot samenwerking met zendende instanties

Primaire verantwoordelijkheid voor de uitvoering van zending en hulpverlening blijft bij de plaatselijke gemeente liggen, zoals dat door de Generale Synode Leusden 1999 is vastgelegd.

In het model dat als leidraad voor vormgeving wordt gehanteerd, is dat gehonoreerd door de participatie van de zendende instanties in de samenwerkende instantie, samen met een vertegenwoordiging van het instituut.

Praktische diversiteit en gewenste uniformiteit

- Met het bestaan van een behoorlijke diversiteit in de wijze waarop de zendende instanties zijn gestructureerd, moet bij de vormgeving nadrukkelijk rekening gehouden worden; dat betekent dat er zorgvuldig aan gewerkt dient te worden dat de eigen taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de zendende instanties niet in de knel komen door de nieuwe structurering, evenmin als de eigen aard van de programma's en projecten waarvoor de diverse instanties verantwoordelijk zijn.
  - Het is van belang om op voorzichtige wijze op basis van een globaal model en globale criteria te werken in de richting van grotere eenvoud en uniformiteit van de structuur van de zendende instanties; daarvoor dienen het globale model en de globale richtlijnen nog verder ontwikkeld te worden.

Samenwerking

- Met betrekking tot bestaande projecten dienen nadere stappen gezet te worden om een concrete structuur te formuleren die de samenwerking tussen het instituut van Z&H en de zendende instanties vorm geeft; met betrekking tot de programma's die nu onder de directe verantwoordelijkheid van het instituut vallen, dient verder onderzocht te worden, welke voor realisatie in samenwerking met een zendende instantie in aanmerking komen en welke mogelijkheden er zijn om het kerkelijk veld te herstructureren zodat deze nieuwe vormen van samenwerking tot stand kunnen komen.
  - In overleg met de zendende instanties dient verder overlegd te worden om te inventariseren waar programma's die nu vooral door de zendende instanties worden behartigd, in een nieuwe vorm van samenwerking met het instituut van Z&H kunnen worden gecontinueerd.
  - Met betrekking tot nieuwe projecten zal vanaf het begin door het instituut en naar verwachting ook door de zendende instanties gezocht worden naar samenwerkingsrelaties.

De rol en de inbreng van het instituut in de voorgestelde vorm van samenwerking in een gezamenlijke commissie kan worden samengevat in twee componenten:

a. professionaliteit

Allerlei aspecten van de werksituatie, de regio, het project, de partnerrelatie vereisen een zeker niveau van professionaliteit om de kwaliteit van de ontwikkeling van het project te garanderen; deze professionaliteit is uiteraard niet afwezig bij de vertegenwoordigers van de zendende instanties, maar mag in elk geval van de vertegenwoordigers van het centrale instituut worden verwacht.

b. aspecten van generaal beleid

Er zal een stelsel richtlijnen dienen te komen die de kaders en grenzen voor de ontwikkeling van programma's op het gebied van zending en hulpverlening definiëren. Daar horen o.a. bij bepaalde eisen met betrekking tot de organisatorische vormgeving van programma's (beleidsplannen, begrotingen en jaarrekeningen e.a.). Daarnaast zijn er allerlei inhoudelijke aspecten zoals 'wederkerigheid', de vormgeving in 'samenwerkingsovereenkomsten' e.d. Van de vertegenwoordigers van het instituut wordt verwacht dat zij enerzijds de relevante aspecten van deze set richtlijnen inbrengen en behartigen in de vormgeving van programma's en anderzijds conclusies trekken uit de ontwikkeling van programma's die voor bijstelling en verdere ontwikkeling van het generaal beleid van belang kunnen zijn, zodat deze conclusies als voorstellen aan de deputaten en eventueel aan de synode kunnen worden aangeboden. Uiteraard mag worden aangenomen dat ook de vertegenwoordigers van de zendende instanties in de gezamenlijke commissies van deze zaken op de hoogte zijn, maar deze inbreng zal toch de primaire verantwoordelijkheid van de vertegenwoordigers van Z&H zijn.

Generaal beleid met betrekking tot het netwerk

Deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken

- Met BBK zijn afspraken vastgelegd in het document 'De relatie tussen Z&H en BBK'.
  - Vanuit het perspectief van hulpverlening en training kan er soms reden zijn om contacten aan te gaan met kerken die nog niet binnen het netwerk van BBK vallen. Overleg met BBK over zulke contacten blijft noodzakelijk.

Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente

- Omdat het IRTT vanaf het begin de opdracht had om predikanten op te leiden die vrijgesteld worden voor 'evangelisatie' in de Nederlandse (en Belgische) context, is het nodig vanuit dit perspectief overleg te hebben met het deputaatschap Toerusting evangeliserende gemeente. Het nader uitwerken van deze relatie is belangrijk voor uitwisseling en verwerking van ervaringen in binnen- en buitenland met betrekking tot gereformeerd-missionaire gemeenteopbouw.

Deputaten Diaconale zaken en Diaconaal Steunpunt

- Continuering van het onderhouden en ontwikkelen van deze contacten.

Theologische Universiteit Kampen

- Continuering van het onderhouden en ontwikkelen van deze contacten.

Overige externe relaties in Nederland

- Het verder uitbouwen van de contacten met het Dienstenbureau van de Christelijke Gereformeerde Kerken en intensivering van samenwerking, met name op het niveau van de bureaus.
- Het in principe positief ingaan op verzoeken tot contact met zending instanties van de Nederlands Gereformeerde Kerken.
- Het informeren van de Gereformeerde Zendingbond over ontwikkelingen waar beleidsmatige of regionale overlap is te verwachten.
- Het onderhouden van contact met PRISMA via het lidmaatschap van DVN.
  - PRISMA is een vereniging waarin allerlei reformatoren en evangelische hulpverleningsorganisaties in Nederland zijn vertegenwoordigd.
- Aandacht voor en uitbreiding van het verlenen van 'externe diensten' aan andere kerken met betrekking tot beleidsondersteuning inzake beleid voor zending en hulpverlening en de opleiding (en begeleiding) van uitgezonden.

Externe relaties in het buitenland

- Inkadering in het ICRC-netwerk van de relaties met kerken in het buitenland waarmee contacten bestaan met het oog op het bieden van hulpverlening; hiertoe is een belangrijke taak weggelegd voor het *Missions Committee* (MC) van de ICRC.
  - IRTT (afdeling training van Z&H) heeft aan het MC aangeboden als haar bureau te willen functioneren om bepaalde taken in opdracht van het MC uit te voeren. Deze zaken zijn met het MC besproken door een IRTT-delegatie op de ICRC-conferentie in Philadelphia (juni 2001). Daarin zal worden samengewerkt met het Dienstenbureau van de Christelijke Gereformeerde Kerken. In overleg met het MC bleek dat met name het overzicht en inzicht verkrijgen in het werk van zending, hulpverlening en training van alle lidkerken van groot belang wordt geacht. Op basis van zo'n overzicht kan dan overwogen worden waar coördinerend kan worden opgetreden om elkaar als lidkerken te dienen in allerlei programma's, zowel voor de opleiding van personeel als in de vorming en uitvoering van programma's voor zending en hulpverlening.

Generaal beleid met betrekking tot programmavorming

Aspecten:

- Met welke partner overzee kunnen relaties met het oog op programmavorming worden aangegaan?
- Wat is de aard van de partnerrelaties die kunnen worden aangegaan?
- Langs welke procedures kunnen verzoeken om hulp en een partnerrelatie worden verwerkt?
- Aan welk type programma wordt in de programmavorming prioriteit gegeven?
  - Dit generale beleid dient nadrukkelijk gezien te worden als ingebed in en afgeleid van de visie, het mandaat en de strategie die de kerken, via de synode, bewoog om deze opdracht aan Z&H te geven.

Zowel DVN als IRTT, en ook BBK, hebben in de achterliggende jaren al heel wat aandacht aan het expliciet formuleren van algemeen en specifiek beleid besteed. Het beleid van IRTT en DVN is door de integratie uiteraard integraal als startpunt voor verdere beleidsontwikkeling overgenomen. Het zal zaak zijn juist op dat vlak aan integratie te werken. Dit proces van expliciteren en integreren van beleid is weliswaar enigszins van start gegaan, maar anderzijds is dat proces nog niet zover gevorderd dat een afgerond document nu kan worden aangeboden.

Taak van deputaten: in nauw overleg met de zendende instanties, naast het verder vormgeven van de samenwerkingsrelatie, dit proces verder doorlopen.

Generale beleid met betrekking tot de financiële aspecten

Stand van zaken

Quotum – Giften: een interessant dubbelspoor?

Het denken over de structuur van het financiële systeem op langere termijn is nog niet uitgekristalliseerd. De totale kosten van alle programma's van Z&H onderbrengen in een quotum-systeem wordt als een onmogelijke, maar vooral ook ongewenste optie beschouwd. De min of meer automatische afdracht van quota gaat vergaand ten koste van een intensieve betrokkenheid en een bewust geven voor Z&H als instrument van de kerken. Het wordt van belang geacht dat het financiële systeem een optimale betrokkenheid van alle kerkleden bevordert.

Voor de korte termijn

Tot aan de volgende synode handhaving van de huidige structuur:

1. bekostiging van IRTT en van overgenomen BBK-projecten via quotum, overeenkomstig de door de synode van Leusden vastgestelde jaarbedragen, rekening houdend met een inflatiepercentage;
2. bekostiging van de organisatie, continuering van DVN programma's en projecten en voorlichting aan de kerkleden in het binnenland via vrijwillige donaties, giften en legaten;

3. bekostiging van programma's en projecten ten behoeve van of in samenwerking met zendende instanties en voor andere organisaties naar ratio via fondsen van deze partners (zie ook onder Overige financiële componenten).

Voor de langere termijn

Deputaten zullen de volgende generale synode een voorstel doen over de manier waarop het instituut haar inkomsten gaat werven. Het afbouwen van de landelijke quota zal daarbij een belangrijke mogelijkheid zijn.

Samenwerking met de zendende instanties

Aandacht geven aan:

- de verdeling van de financiële verantwoordelijkheid bij de samenwerking vanwege het grote verschil in hoogte van de regionale quota;
- het aanpakken van nieuwe projecten waarvoor de huidige verdeling van het kerkelijk veld in zendende kerken nauwelijks ruimte laat.

Overige financiële componenten

- Het hanteren van wat genoemd wordt 'institutionele financiering'.
  - Dit betreft de mogelijkheid om fondsen van instellingen buiten de eigen kerken te verkrijgen voor de realisatie van programma's.
- Handhaving van de door de synode te Leusden aanvaarde regeling dat het kerkverband kan worden aangesproken inzake ondersteuning van kerken wier predikant voor IRTT-cursussen wordt ingezet.

Inhoudsopgave

1 – BESTUURSCONCEPT	1
Relatie deputaten – instituut	1
Relatie deputaten – synode	1
2 – BELEID ZENDING EN HULPVERLENING	2
Generaal beleid met betrekking tot samenwerking met zendende instanties	2
Praktische diversiteit en gewenste uniformiteit	2
Samenwerking	2
Generaal beleid met betrekking tot het netwerk	3
Deputaten Betrekkingen buitenlandse kerken	3
Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente	3
Deputaten Diaconale zaken en Diaconaal Steunpunt	4
Theologische Universiteit Kampen	4
Overige externe relaties in Nederland	4
Externe relaties in het buitenland	4
Generaal beleid met betrekking tot programmavorming	5
Generale beleid met betrekking tot de financiële aspecten	5
Stand van zaken	5
Voor de korte termijn	5
Voor de langere termijn	6
Samenwerking met de zendende instanties	6
Overige financiële componenten	6
Inhoudsopgave	7

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage X 2 –
Rapport van deputaten Betrekkingen
buitenlandse kerken**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord

Hooggeachte broeders,

In gedachten verplaatsen we ons naar uw vergadering, wanneer zij op 3 april 2002 geopend zal zijn. Het is nu oktober 2001. We richten ons rapport tot u, maar tegelijk beseffen we dat in het halfjaar dat er ligt tussen nu en de opening van de synode heel veel gebeuren kan. Daar heeft de ramp in Amerika, 11 september j.l., ons indringend bij bepaald.

De broeders en zusters die door de vorige synode benoemd zijn tot deputaten voor betrekkingen buitenlandse kerken, bieden u hierbij hun rapport aan dat verslag doet van hun werkzaamheden gedurende de periode juni 1999 – september 2001.

Alleen reeds in het jaar 2001 zijn 500 ingekomen en ruim 300 uitgegane stukken op het bureau behandeld, zo bleek op onze 13e Algemene Vergadering van september 2001. Eén van de laatste brieven die verzonden is betrof een condoleance aan 8 zusterkerken/contacten in Noord-Amerika en Canada. Op onze laatste vergadering besloten we aan de generale diaconale consulent van onze kerken te verzoeken om contact op te nemen met de diaconieën van deze Amerikaanse kerken en na te gaan of wij op enigerlei wijze hulp zouden kunnen bieden via de diaconieën en via deputaten Zending en hulpverlening.

We schetsen u dit bij wijze van introductie. Namens onze kerken hebben we als deputaten voor betrekkingen veel mogen doen aan contactoefening. In de afgelopen periode verdween de daadwerkelijke hulp uit ons takenpakket omdat deze kwam te liggen bij deputaten Z&H. Ons rapport gaat over correspondentie, synodebezoek, visitatie, de International Conference of Reformed Churches, studie en publicaties, de hulpverlening tot aan de overdracht en de overdracht zelf.

Indien het voorstel van deputaten voorbereiding synode door u wordt aangenomen, zal dit rapport rechtstreeks in plenaire zitting besproken worden. Dat voorstel ondersteunen wij van ganser harte. Met het oog daarop hebben wij ons ertoe gezet, u een zo overzichtelijk mogelijk rapport aan te bieden. We dragen daarin ook conceptvoorstellen voor besluiten aan.

We realiseren ons dat er in ons werk tekorten zijn geweest. Ons gebed in de vergaderingen is vaak dat de Here zijn zegen wil geven aan onze gebrekkige activiteiten.

Geve de Here ook zijn zegen over de bespreking ter synode en over de besluiten die daarop volgen. Niet alleen voor wat betreft de materie van dit rapport, maar inzake alles waarover uw vergadering zich buigen moet.

Met broederlijke groet,

namens deputaten BBK,

J.A. Boersema, algemeen secretaris.

Zwolle, oktober 2001

---

1 – Samenvatting

Na de synode van Leusden in 1999 bestond het netwerk van relaties van onze kerken uit 21 zusterkerken en 25 overige contacten. Zeven van de zusterkerken bevinden zich in Azië, twee in Australië, twee in Afrika, twee in Zuid-Amerika, twee in Noord-Amerika en zes in Europa.

Ons twintig-koppig deputaatschap heeft de taken verdeeld over vijf landensecties. Daarnaast is er een sectie public relations en een sectie beleid. Alle landensecties zijn in de sectie beleid vertegenwoordigd.

De naam van de beleidssectie luidde tot medio 2001: ‘hulpverlening en beleid’. Gedurende de verslagperiode is gewerkt aan de overdracht van de hulpverleningstaken aan de door de vorige synode benoemde deputaten Z&H. De overdracht is in 2001 gerealiseerd. Hiermee is een belangrijke mijlpaal bereikt. Het synodebesluit over Z&H in 1999 is niet alleen van grote betekenis gebleken voor het eigenlijke werk van BBK, namelijk het onderhouden van relaties, maar ook voor de integratie van het vroegere hulpverleningswerk van BBK met IRTT en DVN. Deputaten spreken de wens uit dat het synodebesluit van 1999 eveneens vruchtbaar zal zijn voor de integratie van het werk van de zending kerken met dat van de generale deputaten.

De beschrijving van de relatiebeoefening valt onder de secties.

Deputaten komen met 3 voorstellen voor nieuwe zusterkerkrelaties, namelijk met de GGRM in Indonesië, de IRB in Brazilië en de AEPC in Kenia. Daarentegen wordt voorgesteld om de zusterkerkrelatie met de Ely-kerk in Cardiff niet meer voort te zetten.

2 – Samenstelling deputaatschap

Naam	Adres	Telefoon	Email
ds. J.M. Batteau	Beatrixlaan 1A, 6706 AW Wageningen	0317 42 32 36	batteau@chello.nl
ds. R. ter Beek	Meidoornveld 137 2906 AE Capelle aan den IJssel	010 450 66 87	beek.rter@freeler.nl
ds. T. de Boer	Diamantweg 17, 3817 GG Amersfoort	033 461 42 67	boer.de.tjeerd@planet.nl
ds. J.A. Boersema	Boswachtersveld 327, 7327 JV Apeldoorn	055 533 83 63	jaboersema@chello.nl
dhr. B. Bolt	Kamperweg 8, 8181 CM Heerde	0578 69 54 79	benbolt@hetnet.nl
dhr. J.H. de Bruine	Polberg 72, 7772 EX Hardenberg	0523 26 36 45	jhdebruine@planet.nl
dhr. J. van Dijk	Weegbree 21, 7909 HR Hoozevee	0528 23 45 56	jan.vandijk@worldonline.nl
dhr. P.J. van Dijk	Baan 12, 8271 BE IJsselmuiden	038 333 42 36	pvndijk@worldonline.nl
mevr. E. Ensing-Maatkamp	Veldbeemdgras 28, 8043 KE Zwolle	038 460 49 90	e.ensing-maatkamp@wxs.nl
dhr. E. Gosker	De Schuilplaats 35, 7943 CG Meppel	0522 25 73 42	egosker@hotmail.com
dhr. A.J. Grashuis	Pauwmolen 48, 2645 GD Delfgauw	015 257 84 77	arjan_grashuis@yahoo.com
ds. D. Griffioen	't Ven 18, 1115 HB Duivendrecht	020 600 10 87	Griffioen@cable.A2000.nl
mevr. M.H. Harinck-Quak	J. Bosboomstraat 37, 3817 DP Amersfoort	033 463 11 32	g.harinck@planet.nl
ds. A. de Jager	Waelstedelanden 14, 7542 XL Enschede	053 478 04 96	revadj@wxs.nl
dhr. J.L. Joosse	Anton van der Horstlaan 164 3752 VR Bunschoten	033 299 64 62	ko@joosse.com
dhr. H. Olde	Groesbeekseweg 448, 6523 PR Nijmegen	024 388 85 38	h.olde@chello.nl
ds. J.T. Oldenhuis	De Merodelaan 7, 9721 XA Groningen	050 529 02 24	jtolden@hetnet.nl
ds. M.H. Oosterhuis	Proosdijweg 26, 6714 AL Ede	0318 59 56 76	m.oosterhuis@wxs.nl
ds. J.J. Schreuder	Broerswetering 33 3752 AL Bunschoten-Spakenburg	033 299 09 22	jjschreuder@hetnet.nl
dhr. D. de Vos	Van Goudoeverstraat 15 3814 BD Amersfoort	033 472 18 45	DdeVosBBK@cs.com

De taken binnen de secties zijn als volgt verdeeld:

Sectie I – Indonesië/Australië		Sectie II – Verre Oosten	
voorzitter:	ds. J.A. Boersema	voorzitter:	ds. M.H. Oosterhuis
secretaris:	mevr. E. Ensing-Maatkamp	secretaris:	dhr. A.J. Grashuis
lid:	ds. D. Griffioen	lid:	ds. J.M. Batteau
adviseur:	ds. J. Plug	lid:	dhr. B. Bolt
		(Filippijnen, India, Japan, Korea, Singapore, Sri Lanka, Taiwan)	
Sectie III – Angelsaksische landen (m.u.v. Australië en Nieuw Zeeland) en ICRC			
voorzitter:	ds. A. de Jager		
secretaris:	dhr. D. de Vos		
lid:	dhr. E. Gosker		
lid:	ds. R. ter Beek		
(Engeland, Ierland, Noord-Amerika, Schotland en Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken)			
Sectie IVa – Afrika		Sectie IVb – Europa	
voorzitter:	ds. T. de Boer	voorzitter:	ds. R. van Wijnen (sec.)
secretaris:	dhr. H. Olde	secretaris:	dhr. P.J. van Dijk
adviseur:	ds. H. ten Brinke	lid:	mevr. M.H. Harinck-Quak
adviseur:	dhr. H. Huberts	lid:	prof. dr. G. Kwakkel (sec.)
		(Duitsland, Frankrijk, Israël, Rusland)	
Sectie V – Spaans- en Portugees sprekende landen		Sectie VI – voorlichting en (Engelstalig) kwartaalblad Lux Mundi	
voorzitter:	dhr. J.L. Joosse	voorzitter:	ds. R. ter Beek
secretaris:	dhr. J. van Dijk	secretaris:	dhr. E. Gosker
lid:	ds. J.T. Oldenhuis	adviseur:	ds. J. Klamer
lid:	ds. J.J. Schreuder	PR:	dhr. Tj. S. de Vries (eindredacteur Lux Mundi)
(Brazilië, Portugal, Spanje, Venezuela)			
Sectie VII – Hulpverlening en beleid		Moderamen BBK	
voorzitter:	dhr. J.L. Joosse	voorzitter:	ds. A. de Jager 053 478 04 96
secretaris:	ds. J.A. Boersema	tweede voorzitter:	drs. J.L. Joosse 033 299 64 62
penningmeester:	dhr. H. Olde	secretaris:	dr. J.A. Boersema 055 533 83 63
lid:	dhr. B. Bolt	penningmeester:	dhr. H. Olde 024 388 85 38
lid:	ds. A. de Jager		
Secretariaat BBK			
	mevr. G.A. Enter-Hindriks		mevr. G.J. Verbree-de Groot
postadres:	Postbus 499, 8000 AL Zwolle email: bbk@gbouw.nl tel.: 038 427 0470 fax: 038 427 0411	bezoekadres:	't Gbouw Burgemeester Vos de Waelstraat 2 Zwolle
		maandag – vrijdag 's ochtends	

---

3 – Opdracht van de synode

De opdrachten van de synode zullen evenals de uitvoering ervan per sectie worden vermeld. Voorstellen aan de synode staan vermeld aan het einde van de sectierapportage.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht

Het beleidsplan van BBK uit 1992 is herschreven en gericht op de nieuwe situatie na vorming van Z&H. Het gedeelte over de hulpverleningstaken is vervallen. BBK houdt alleen nog een budget over voor hulp die rechtstreeks nodig is voor de onderhouding van het kerkverband van zusterkerken, bijv. reiskosten naar een synode. Het beleidsplan gaat, voorzien van een aantal sub-bijlagen, als bijlage bij dit rapport.

Inzake ‘dubbele correspondentie’ concludeerden deputaten BBK dat er geen algemene regel in ons kerkverband is en dat elk geval op zichzelf bekeken moet worden. Deze conclusie is uitgewerkt in een notitie die een sub-bijlage vormt.

BBK dacht na over de opdracht van de synode ad 2.3., om belangrijke zaken die in de GKN spelen, tijdig door te spelen aan de zusterkerken. Daarom besloot BBK aan de roepende kerk te Zuidhorn te vragen om met enige regelmaat de lijst van ingekomen stukken naar het bureau te zenden. Het bureau stuurt de lijst naar sectie VII waar de lijst gecheckt wordt op relevante zaken die vervolgens naar de zusterkerken worden doorgespeeld via de landensecties. Zuidhorn reageerde hierop positief, maar maakte (terecht) een uitzondering voor stukken van vertrouwelijke aard. Sectie VII bekeek ook de opdrachten van de studiedeputaatschappen van de generale synode 1999 op het punt van zaken die relevant zijn voor zusterkerken. Ook werd in dezelfde lijn een plan gemaakt voor de langere termijn. Dit liep uit op het voorstel ‘Inbreng zusterkerken bij besluitvorming GKN’ dat eveneens een sub-bijlage vormt.

Voorstellen over het beleid treft u aan bij hoofdstuk 12 (sectie VII). U doet er goed aan bij de lezing van de voorstellen daar te beginnen.

---

5 – Uitvoering

5.1 Algemene vergaderingen en secties

In de beschreven periode hebben deputaten in totaal 13 keer plenair vergaderd. Gestreefd werd naar vijf vergaderingen per jaar. Bijna alle besluiten konden met unanimitieit genomen worden. Ook als dat niet het geval was kon toch in goede sfeer en constructief worden gewerkt. Op de Algemene Vergaderingen was helaas wel vaak een behoorlijk aantal deputaten absent.

De secties vergaderen gewoonlijk in de maand dat er geen Algemene Vergadering wordt gehouden. Voor sommige secties was de werkdruk zo hoog dat zij meer dan vijf vergaderingen per jaar moesten beleggen, zoals sectie II (Azië), IV (Europa en Afrika) en V (Spaans/Portugees-sprekende landen).

Sectie IV kreeg toestemming om zich te mogen opsplitsen in een deelsectie Afrika en een deel-sectie Europa. Voor de bemensing werd gebruik gemaakt van secundi en adviseurs. De werkdruk in sectie II wordt voornamelijk veroorzaakt door de vele contacten in India en de voorbereiding van projecten in India en Sri Lanka. De werkdruk in sectie V heeft te maken met de contacten in Brazilië en de begeleiding van de opleiding in Venezuela.

Naar het zich laat aanzien zal door de overdracht aan Z&H de werkdruk van de secties I (met de opleiding in Indonesië), II (met de projecten in India en Sri Lanka), en V (met de opleiding in Venezuela) verminderen.

Tijdens de afgelopen periode vond de overdracht plaats van de behartiging van de contacten met kerken in Australië en Nieuw Zeeland van sectie III aan sectie I.

5.2 Bureau

Het grootste deel van de werkzaamheden wordt verricht op het kantoor in Zwolle, door de secretaresse mevrouw G.A. Enter-Hindriks, die gedurende heel deze periode voor vier ochtenden per week voor BBK werkt. Zij heeft een dienstbetrekking bij DVN, die haar volledig bij BBK gedetacheerd heeft. Naast haar werkte in de eerste helft van de periode als secretaresse mevrouw A. Tekkelenburg en in de tweede helft mevrouw G.J. Verbree-de Groot. Dit betreft een dienstbetrekking van een dag per week, eveneens via DVN.

De administratieve werkzaamheden werden verricht door de heer A. van Faassen en tijdens een periode van ziekte van hem door mevrouw H.S. van Heerde-de Kievit, beiden in dienst van DVN.

Door deze inschakeling van beroepskrachten, gedaan in opdracht van de vorige synode, is het voor de secretaris en de penningmeester van het deputaatschap mogelijk hun taak te verrichten.

In het Gbouw te Zwolle kreeg BBK een grotere werkruimte. Ook werd het meubilair en de apparatuur verbeterd. Deze aanpassingen waren nodig voor goed functioneren van het bureau.

Deputaten stellen voor dat in de komende periode op dezelfde basis professionele krachten ingeschakeld worden en kantooruimte wordt gehuurd.

In de afgelopen periode verzorgde het bureau een herziene editie van de brochure *Wereldwijd*, met de data van de zusterkerken en andere contacten.

Verwacht wordt dat na de afsplitsing van de Z&H-werkzaamheden de taken voor de administratie wel, maar die van het secretariaat niet minder zullen worden. BBK wil volgens zijn nieuwe beleidsplan

meer aandacht gaan schenken aan de inhoud van de correspondentie, en ook aan voorlichting in binnen- en buitenland. De GKV-website, waarop ook pagina's voor BBK staan, zal naar verwachting de vraag om informatie doen toenemen en het bureau fungeert daarbij als 'een spin in het web'.

5.3 Personalia

In 2000 is overleden ds. S. Braaksma, oud-zending in Brazilië, oud-predikant te 's Hertogenbosch en voor BBK uitgezonden naar Sumba in de jaren 1991-1993. Wegens ziekte moesten zijn vrouw en hij vervroegd terugkeren en moest hij vervroegd emeritaat aanvragen. Bij zijn sterven gedenken deputaten met dankbaarheid de dienst die ds. Braaksma in Gods Koninkrijk mocht verrichten en zij wensen zijn vrouw en kinderen de troost van God toe.

In 2000 zijn, volgens plan, teruggekeerd van hun arbeid als kerkelijk opbouwwerker in de Filippijnen, broeder en zuster R. en A. Zuidema. Zij vervulden een opdracht die door BBK en DVN samen aan hen was verleend. Hun werk heeft een goede bijdrage geleverd aan de opbouw van de kerkelijke gemeenschap op de Filippijnen (FRCP) en ook bijgedragen aan duidelijkheid inzake de kerkelijke situatie aldaar.

In 2001 is het dienstverband van ds. Th. Oosterhuis, als zending-docent voor de GGRI-NTT, volgens plan beëindigd. In 2000 aanvaardde ds. Oosterhuis reeds een functie bij DVN, als coördinator voor projecten van kerkelijk opbouwwerk. Overleg tussen DVN en BBK resulteerde hierin dat ds. Oosterhuis reeds voor een deel met zijn nieuwe taak begon in 2000, tijdens zijn laatste jaar in BBK-dienstverband. De honorering bleef een zaak van BBK. Afweging was dat ds. Oosterhuis in zijn takenpakket bij DVN (Z&H) ook de kerken van Oost-Indonesië zou krijgen en vanuit zijn nieuwe functie een vervolg kan geven aan zijn oude taak.

In 2000 is besloten de steun aan de theologische opleiding in Venezuela, inclusief de uitzending van ds. W. J. Keesenberg, te continueren. BBK nam, na goed overleg met Z&H, aanvankelijk daarvoor de verantwoordelijkheid op zich, omdat Z&H toen nog niet operationeel was. Het project is inmiddels overgedragen aan Z&H. Vanaf het begin is het een gecombineerd project geweest van BBK en de kerken in de regio Holland-Zuid. De financiële bijdrage van deze kerken kan echter, vanwege hun andere zendingsverplichtingen, niet zo hoog zijn als wij hadden gewenst.

De oud-deputaten ds. J. Klamer en prof. drs. K. Wezeman ontvingen in 2001 de koninklijke onderscheiding van Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Aan deputaat ir. J.H. de Bruijne werd medio 2001 op zijn verzoek ontheffing verleend van zijn taak als deputaat. Sectie I, waarin hij participeerde, kreeg toestemming om voor de periode tot aan de generale synode een adviseur aan te trekken die zijn werk in de sectie kan overnemen. In deze hoedanigheid is ds. J. Plug te Rotterdam de sectie komen versterken.

De administratie van het blad *Lux Mundi* werd ook in de afgelopen periode belangeloos verzorgd door zr. J.J. Klamer-Rietkerk. Deputaten zijn haar hiervoor heel erkentelijk.

5.4 Werkzaamheden algemeen

BBK gaf een presentatie van haar werkzaamheden op de tweejaarlijkse DVN-dag in Rhenen in 2000.

In 2001 is de vierjaarlijkse ICRC gehouden, dit keer in Philadelphia, waar BBK de GKN(v) vertegenwoordigd heeft. Gastvrouw was de OPC.

Zoals gebruikelijk gaf het bureau op verzoek attestaties af aan predikanten die buitenlandse kerken bezoeken en gevraagd kunnen worden daar in de eredienst voor te gaan. Ook werd er door het bureau vaak informatie gegeven aan kerkleden die naar het buitenland reizen en zich willen oriënteren op de kerkelijke situatie die zij zullen tegen komen.

BBK gaf een recommandatie af voor een internationaal jeugdcongres *Tide* in Groningen-Zuid in 2001. BBK heeft gewerkt aan een voorstel aan de generale synode om een nieuwe procedure te ontwerpen voor de behandeling van het BBK-rapport ter synode. De bedoeling daarvan was dat het rapport niet meer aan een synodale commissie wordt toevertrouwd, van waaruit dan voorstellen naar de plenaire vergadering komen, maar rechtstreeks in de synode-zitting besproken wordt. De werkzaamheden aan dit procedurevoorstel zijn gestopt, toen bij navraag bleek dat de deputaten, benoemd voor de voorbereiding van de synode, dezelfde materie op de synodetafel zullen leggen. Ervan uitgaande dat deze voorstellen dezelfde strekking zullen hebben als door BBK werd beoogd, verklaren deputaten BBK dat zij zich achter deze voorstellen scharen, die ten doel hebben de effectiviteit van de synodale werkzaamheden te bevorderen en de verantwoordelijkheid voor de voorstellen aan de generale synode te leggen bij deputaten BBK.

Er kwam een klacht binnen van de FRCA dat sommige Nederlandse kerken onjuiste reisattestaties afgeven, namelijk gericht tot 'any presbyterian church', terwijl in Australië alleen de PCEA een zusterkerk is van de GKN. De betreffende gemeenten zijn op de onjuistheid van deze handelwijze gewezen en hun is verzocht dit niet meer te doen.

Sectie III had reeds incidenteel overleg met de Christelijke Gereformeerde deputaten over kerken in Schotland en Amerika. Sectie IV sloot zich daarbij aan inzake Zuid-Afrika. In 2001 is een eerste vergadering geweest van afgevaardigden uit beide volledige deputaatschappen. Het doel was informatieverstrekking en afstemming. BBK was deze keer de uitnodigende instantie. De afspraak is gemaakt om het overleg jaarlijks te houden en dit bij toerbeurt te organiseren.

De totale uitgaven zijn in de afgelopen jaren niet boven de jaarbegrotingen uit gekomen. Ieder jaar vond een accountantscontrole plaats en werd goedkeuring verkregen.

Het quotum voor 2000 was f 4,50, voor 2001 f 5,00. Dat laatste was ook het maximum dat de synode had toegestaan.

De uitgezondenen in dienst van BBK konden hun werk in goede gezondheid doen.

Oud-deputaat ds. J. Klamer gaf ook gedurende deze periode een aantal maanden les op Sri Lanka. Er zijn veel visitatiereizen gemaakt en zij die er op uit trokken, keerden onder Gods zegen ook weer behouden terug.

6 – Sectie I (Indonesië, Australië en Nieuw-Zeeland)

6.0 Inleiding

Wanneer de periode 1999-2001 wordt bekeken vanuit de gezichtshoek van de overzeese zusterkerken (GGRI-NTT en GGRM), is het verhaal gauw verteld. Deze kerken hadden ondanks de hectische ontwikkelingen in Indonesië op politiek en economisch gebied (Oost-Timor werd onafhankelijk, West-Timor met de hoofdstad Kupang zit vol vluchtelingen) een stabiel kerkelijk leven. In deze periode valt het belangrijke besluit van de GGRI om de theologische opleiding uit te bouwen tot een theologische hogeschool. De GGRM hebben op hun synode van 1999 de GKV als zusterkerken erkend en een zusterkerkrelatie aangeboden. Deputaten BBK stellen aan de synode te Zuidhorn voor hierop positief te reageren en een zusterkerkrelatie met de GGRM aan te gaan.

Wordt dezelfde periode verslagen met de aandacht gericht op de werkzaamheden van sectie I van BBK, dan is er meer vertellen. In 2001 is een einde gekomen aan directe personele ondersteuning van de theologische opleiding. Dat werk was in 1979 weer ter hand genomen, in opdracht van de generale synode 1978. Het is nu beëindigd, zoals was afgesproken op de generale synode 1999.

De activiteiten op het gebied van zending en hulpverlening zijn door BBK overgedragen aan Z&H. Sectie I behartigde veel van deze activiteiten, met als speerpunt de hulp aan de theologische opleiding. Een belangrijke verandering in het werk in de sectie is de behartiging van de contacten met de regio Australië en Nieuw-Zeeland vanaf 2000. Sectie III had eerst deze taak, maar toen voorzien werd dat sectie I een lichtere taak zou krijgen na overdracht van de zaken van hulpverlening aan Z&H, is er een andere taakverdeling gekomen en werd sectie III daarmee bevrijd van een deel van haar zware werklast. De FRCA (in Australië) en de GKV hebben samen projecten in Indonesië en hierover is afstemming nodig. Dat pleitte voor toedeling aan sectie I.

In deze periode is de synode van de PCEA bezocht, om mededeling te doen van het aanbod van zusterkerkrelatie. Ook werd de synode van de FRCA bezocht. Doel was door te spreken over de zorgen die de FRCA hebben ten aanzien van de GKN(v) en ook om uit te leggen op welke gronden de synode van 1999 ondanks het verzoek van de FRCA om uitstel toch besloot met de PCEA een zusterkerkrelatie aan te gaan. De RCNZ werden ook bezocht, zij het niet bij de gelegenheid van hun synode. De RCNZ overweegt in een zusterkerkrelatie met onze kerk te treden. Een definitieve stap hebben zij nog niet gezet.

6.1 Gereja Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT)

6.1.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie onderhouden doordat BBK zich schriftelijk op de hoogte laat houden van de ontwikkelingen binnen de GGRI-NTT (Gereja Gereja Reformasi di Indonesia – Nusa Tenggara Timor) op Sumba, Sabu en Timor;
- b. indien mogelijk de synodes bezoeken;

- c. volgens het financieel meerjarenplan de exploitatie te bekostigen van de STR (Sekolah Teologia Reformasi), zowel in materieel als in personeel opzicht en te werken aan het financieel minder afhankelijk maken van deze kerken van Nederland;
- d. naar vermogen zorg te dragen voor de vorming van inheems kader en in dat verband ook de oprichting van de STT (Theologische Hogeschool) te stimuleren, in overleg met de kerken in Indonesië en met de in Indonesië werkzame instanties in Nederland;
- e. volgens het financieel meerjarenplan het emeritaatsfonds van de GGRI-NTT te suppleren tot een maximum van *f* 4000,- per jaar en onderzoek te doen naar de mogelijkheid deze bijdrage een andere invulling te geven;
- f. volgens het financieel meerjarenplan zo nodig steun te verlenen aan eenmalige projecten, die heel het kerkverband van de GGRI ten goede komen, zulks tot een maximum van *f* 2000,- per jaar;
- g. het werk van de GGRI-NTT, zo mogelijk één keer per kwartaal via TADEDA onder de aandacht van de kerken te brengen.

6.1.2 Uitvoering

Ontwikkelingen binnen de GGRI-NTT

Door berichten, brieven, e-mails, rapportage van drs T. Oosterhuis en een officieel bezoek van twee van onze deputaten in 1999 is de indruk bevestigd dat de Gereformeerde Kerken in Midden-Zuid Indonesië (GGRI-NTT) een tamelijk rustige tijd van ontwikkeling hebben doorgemaakt, met een enkel persoonlijk conflict. Steeds meer wordt duidelijk dat men een zelfstandige visie kan ontwikkelen in geestelijke zaken en in staat is gebleken ook een beleid uit te stippelen naar een eigen predikantenopleiding. Onze zorgen betreffen de uitvoering van de plannen. De institutionele zwakte blijkt ook uit de onmacht om uitvoering te geven aan de noodzakelijke gemeenteopbouw in de gemeenten in de desa's.

Het voorstel van de classis Kupang om de (kleine) classes op te heffen en jaarlijks een synode te houden, wordt door de deputaten van de GGRI van harte ondersteund, maar haalde het op de synode van de GGRI-NTT in Kupang 1999 niet. Op de laatst gehouden synode van de GGRI van Melolo (augustus 2001) heeft men besloten de classes te handhaven, maar alle kerken direct af te vaardigen naar de generale synode. Men ziet dit als een goede manier om de kerken meer kerkverbandelijk te laten denken en de kerken meer op elkaar te betrekken. Te veel is voelbaar geworden, dat plaatselijke autoriteiten het voor het zeggen kunnen hebben in de kerken. Het middel van de tucht, dat bedoeld is om afdwalende broeders en zusters terug te brengen tot het geloof en de dienst van de Here, wordt een breekijzer om persoonlijke zaken te regelen. Ouderlingen en voorgangers kunnen door hun persoonlijke macht gemeenteleden manipuleren. Bovendien is men in het toepassen van de tucht niet consequent zoals blijkt uit de verslagen van ds. T. Oosterhuis. Dit werd bij navraag ook wel bevestigd door diverse kerkelijke leiders. Op zeer Indonesische wijze verzuchtten de deputaten van de GGRI dat er nog heel wat penataran's (upgradings cursussen) nodig zijn, voordat men overal doordrongen is van de principes van het gereformeerde kerkrecht en iedereen begrijpt hoe de kerkelijke tucht behoort te functioneren en wat de principes zijn van het gereformeerde kerkrecht. Men begrijpt dat het weinig gereformeerd is, als in de plaatselijke gemeenten de gemeenteleden overheerst worden door enkele personen, die bovendien de bemoeienis en de zorg van de classis bestempelen als interventie van hoger af.

De deputaten van de GGRI-NTT hebben er alle begrip voor dat door de persoonlijke en grillige hanteling van de tucht in veel gemeenten van de GGRI, de gebrekkige aandacht voor de opbouw en de vorming van de gemeenten vanuit de Schrift, de voortzetting van de zusterkerkrelatie met de GKN(v) allerminst vanzelfsprekend is.

Theologische opleiding en kadervorming

Op de Conferentie van alle Gereformeerde Kerken in Indonesië (Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia, GGRI) gehouden in oktober 2000 in Sentani (Papua/Irian Jaya), heeft men blijk gegeven, zelfstandig nagedacht te hebben over de toekomst van het theologische onderwijs in Indonesië. Er zijn nog terechte twijfels over de wenselijkheid en de haalbaarheid van een dergelijke theologische hogeschool voor alle gereformeerde kerken in Indonesië. Bovendien zijn er elders veelbelovende ontwikkelingen op het gebied van de gereformeerde theologie (Theologische Hogeschool Arastamar, SETIA in Jakarta en de STT-Bali van de HNRC uit de VS), zodat er alternatieven zijn voor gereformeerd theologisch hoger onderwijs. Tijdens een regionale conferentie van de GGRI-NTT in december 2000 in Waimarangu is besloten het plan van de Papua-conferentie van oktober 2000 tot stichting van een Gereformeerde Theologische Hogeschool (STTR) voor heel Indonesië in Kupang verder uit te werken. Tijdens deze regionale studieconferentie is ook de positie van de eigen opleiding voor voorgangers en predikanten in Waimarangu ter sprake gekomen. Daarbij werd besloten de STR in Waimarangu voort te zetten als instelling voor gemeenteopbouw en vernieuwing van het kerkelijk leven. Ook heeft men besloten een begin te maken met het uitwerken van de plannen voor de oprichting van de landelijke STTR. Als er uiteindelijk concrete plannen uitgewerkt gaan worden, zal men zich tot de deputaten Z&H wenden. Men verzekerde ons dat binnenkort concrete hulpvragen zijn te verwachten voor de op te richten Theologische Hogeschool (STTR) in Kupang.

Aan de vorming van het toekomstige kader voor de kerkelijke opleiding wordt hard gewerkt. Er zijn twee studenten in de vorm van een soort proef uitgezonden naar de Theologische Opleiding Arastamar (SETIA) in Jakarta om daar theologisch opgeleid te worden. Daarnaast maakt de door de Australische kerken ondersteunde broeder Pila Djuka goede vorderingen in zijn opleiding aan het Theological Seminary van onze Canadese zusterkerken in Hamilton.

Aan de contractuele werktijd van zendeling-docent ds. drs. Th. Oosterhuis is per 1 juli 2001 formeel een eind komen. Hij heeft zijn periode van ruim vijf jaar er op zitten en is sinds eind vorig jaar overgegaan in dienst van DVN, maar blijft formeel nog in dienst van BBK tot hij 'overgenomen' kan worden door deputaten Z&H. Als zijn toekomstige werkterrein heeft hij onder andere óók Indonesië toegewezen gekregen. Door deze vorm van personele continuering bij de overdracht van taken van BBK naar Z&H (met andere 'loketten') wordt het voor de Indonesische kerken gemakkelijk gemaakt, te leven met de veranderende situatie in de Nederlandse kerken bij de splitsing van de taken van hulpverlening en onderhouden van kerkelijke relaties.

Financiële afhankelijkheid

De GGRI van Midden-Zuidoost Indonesië (NTT) zijn van mening dat ze nog zeer geholpen zouden zijn bij voortzetting van financiële en personele hulp uit Nederland voor de vorming van hun eigen kerkelijke kader. Inmiddels zijn er verzoeken ingediend op de synode van Melolo (augustus 2001) voor continuering van deze hulp voor hun eigen 'middelbare' theologische opleiding in Waimarangu. Daarbij zal er van de zijde van deputaten GGRI aan gewerkt worden dat er vanuit Indonesië duidelijke en onderbouwde plannen voor financiële en personele ondersteuning voor STR en eventueel STT naar de deputaten Z&H worden gestuurd.

Op het gebied van de opleiding zijn de kerken nog in belangrijke mate financieel afhankelijk van Nederland. De opdracht van de Generale Synode Leusden om dit terug te dringen is niet gelukt. Deputaten BBK zijn van mening dat de eigen bijdragen van de GGRI-kerken voor de opleiding en de studenten hoger moeten worden. Aan de andere kant beseffen ze ook dat een substantieel deel van de exploitatie toch van de GKN(v) moet komen (i.c. Z&H). Bedacht moet worden dat de GGRI-kerken alleen op het punt van opleiding, emeritaatsfonds en incidentele steun voor onderhouding kerkverband van Nederland afhankelijk zijn en dus niet over de gehele linie. Gezien de huidige economische crisis in Indonesië, is het onwaarschijnlijk dat de financiële afhankelijkheid nu sterk zal verminderen.

Emeriti

Het valt evenmin te verwachten dat de GGRI-NTT de zorg voor hun emeriti in de komende jaren zelf kunnen behartigen. Maar strubbelingen in de uitvoering van hun beleid, met name in de verdeling van de emeritaatsgelden, maken deputaten terughoudend in het zonder meer jaarlijks verstrekken van de sinds jaren 'bevroren' bijdrage van f 4000,- per jaar. Toch vinden deputaten BBK het een goed idee om deze meest kwetsbare groep binnen de GGRI, de emeriti en de predikants-weduwen, te blijven ondersteunen. Met positief advies hebben zij deze wijze van broederlijke ondersteuning overgedragen aan de deputaten Z&H. Deze bescheiden ondersteuning aan onze zusterkerken kan slechts een goede uitwerking hebben als de controle op de uitvoering is gewaarborgd is en de individuele steunaanvragen door de kerkelijke vergaderingen en/of door de deputaatschappen ondersteund worden. Het blijkt dat de giften te gemakkelijk worden gemanipuleerd voor persoonlijke doeleinden van deputaten.

Relatie met GGRM

De GGRI van NTT hebben bijna tien jaar geleden de GGRM (Gereformeerde Pelgrim Kerken) als zusterkerk erkend, maar doen er zeer weinig aan om toenadering tot elkaar te zoeken. Er zijn ook geen concrete plannen voor het werken aan eenheid. In Kupang vindt alleen regelmatig kanselruil plaats. Deputaten achten het een goede zaak op te wekken tot meer samenwerking en tot eenheid. Op het punt van de theologische opleiding is er wel samenwerking.

Kleine projecten ten bate van het kerkverband

Volgens opdracht van de synode is er in de afgelopen periode enkele malen financiële steun verleend voor projecten die heel het kerkverband ten goede komen. Dat betrof de organisatie van en reiskosten naar de synodes van 1999 en 2001. Hierbij werd telkens ook een belangrijk deel door de GGRI-kerken zelf betaald. Ook is er sponsoring verleend voor de conferentie in Papua over de zaak van het gereformeerd theologisch onderwijs in Indonesië, voor de bouw van een predikantswoning annex gastenverblijf in Kupang (samen met de FRCA en de GGRI) en voor een cursus van een predikant in Australië, om zich te bekwamen in de Engelse taal en zich te oriënteren in het kerkelijke leven (samen met de FRCA).

Pers

Via berichtgeving in TADEDA kwam het werk van de GGRI-NTT onder de aandacht van de kerken.

6.1.3 Beleid

1. Deputaten houden zich schriftelijk op de hoogte van de kerkelijke ontwikkelingen binnen de GGRI-NTT op Sumba, Timor en Sabu. Volgens planning zal de tweejaarlijkse synode van de

- GGRI door onze deputaten bezocht worden. Deputaten GGRI worden uitgenodigd voor een bezoek aan de synode van de GKN(v).
2. Deputaten onderhouden namens de GKN(v) de zusterkerkrelatie met de GGRI. Een aandachtspunt is om er bij de kerken op aan te dringen dat de kerkelijke tucht op de juiste wijze wordt toegepast en dat men ernst maakt met de opbouw van de gemeenten.
  3. De hulpaanvraag voor de exploitatie van de STR in Waimarangu zal met positief advies doorgeschoven worden naar de deputaten Z&H. Dit geldt ook voor de eventuele aanvraag voor personele ondersteuning in het kader van de voortzetting van het docentschap van ds. Oosterhuis.
  4. De GGRI-NTT zal gewezen worden op de mogelijkheid van financiële en personele ondersteuning bij de stichting en exploitatie van een eigen Theologische Hogeschool voor alle Gereformeerde Kerken in Indonesië. Deputaten Z&H worden er op gewezen bij de ontwikkeling van deze STTR ook de andere regionale GGRI-kerken op Kalimantan en Irian Jaya zoveel mogelijk te betrekken en in te schakelen.
  5. De deputaten Z&H zullen zo evenwichtig mogelijk geïnformeerd worden over de wijze waarop de emeriti en predikantsweduwen, als de meest kwetsbare groep binnen de GGRI, zo goed mogelijk geholpen kunnen worden. Deputaten BBK zullen de Indonesische kerken wijzen op de noodzaak van evenwichtige en geargumenteerde steunaanvragen voor projecten, via de deputaatschappen of kerkelijke vergaderingen. Daarbij hoort voortgangsrapportage en financiële verantwoording.
  6. De deputaten zullen de GGRI-NTT aansporen een actief beleid te voeren van eenwording met de GGRM.
  7. Deputaten zullen door middel van berichtgeving in kranten en het zendingsblad bekendheid geven aan het kerkelijk leven van de GGRI-NTT.

6.1.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 139.]

6.2 Gereja Gereja Reformasi Musyafir (GGRM)

6.2.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande relatie te continueren door correspondentie en eventueel het bezoeken van de synode van de GGMM;
- b. na te gaan hoe de aanbevelingen uit het rapport van ds. H. Knigge dd. januari 1998 dienstbaar kunnen zijn aan het continueren van de relatie en daar inhoud aan te geven.

6.2.2 Uitvoering

De kerken hebben in 2000 een nieuwe naam aangenomen, GGRM, omdat de oude naam GGMM door de overheid niet meer erkend werd. In 1999 werd een bezoek gebracht aan deputaten van de GGRM

door de visitatoren die ook de GGRI bezochten. De synode van 2000 werd namens BBK bijgewoond door de uitgezondene drs Th. Oosterhuis. In 2001 bezochten Oosterhuis en deputaat D. Griffioen deputaten en gemeenten van de GGRM, om een oordeel te vormen over het aangaan van een zusterkerkrelatie die door de GGRM in 2000 ons aangeboden was. Deputaten stellen voor een zusterkerkrelatie aan te gaan. Het reisverslag van D. Griffioen is voor synodeleden beschikbaar.

De aanbevelingen van 1998

De aanbevelingen van ds. Knigge uit 1998, waar de synode-opdracht over spreekt, betroffen het nog niet aangaan van een officiële zusterkerkrelatie met de GGMM, met daarbij de opwekking om wel op een andere manier relatie te blijven oefenen, zowel op deputatenniveau als persoonlijk. Daarnaast was er de aanbeveling om te blijven helpen bij verdere toerusting van kaderleden van de GGMM en ervoor te zorgen dat de verhouding tot de GGRI verbetert, met name door gezamenlijk gebruik van de theologische opleiding.

Ds. H. Knigge had namens de Gereformeerde Kerken in Nederland van 1992-1997 gewerkt als opbouwpredikant te midden van de GGMM. Toen na zijn terugkeer de balans werd opgemaakt was de conclusie, dat voortzetting van zulke steun door de GGMM niet gevraagd werd en ook volgens onszelf geen aanbeveling verdiende. De reden was allereerst de geringe respons die binnen de GGMM op dit werk gekomen was. Ook bleek een tekort aan samenwerking met iemand als ds. E. Fangidae. Hij was de man die eerst sterk aangedrongen had op een relatie met Nederland en de komst van een gereformeerde opbouwpredikant, maar later toonde hij steeds minder inzet om het gereformeerd karakter van de kerken te versterken.

De GKN(v) konden dus in 1999 de GGMM nog geen zusterkerkrelatie aanbieden. Wel hebben de GKN(v) zich in het verleden samen met de GGRI ingezet voor het minder verstrekkende lidmaatschap van de GGMM van de International Conference of Reformed Churches (ICRC).

Ontwikkelingen in de GGRM

Sinds de tijd van het nauwe contact met ons en gedurende de werkzaamheid van ds. H. Knigge, had er in de GGMM een scheuring plaats gevonden tussen een deel dat wilde staan achter de in 1992 aangenomen Gereformeerde confessie en kerkorde en een deel dat hiermee gebroken had op de synode van december 1995. De kerk was na de breuk klein geworden, circa 1.000 zielen, verdeeld over 7 gemeenten op drie verschillende eilanden.

Sindsdien is de kerk wel weer gegroeid. Er zijn nu 9 gemeenten op de eilanden Timor, Rote en Sabu en ca. 2000 leden. Een predikant (R. Fangidae, niet te verwarren met E. Fangidae) ging terug naar de grote volkskerk, waar de GGMM sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw van afgescheiden was. Voorzitter van deputaten is nu ds. Y. Dethan, die afgestudeerd is aan het College in Hamilton. Hij bezocht met steun van BBK een congres voor Calvinisme in Jakarta.

Een andere student van de GGRM, zijn broer E. Dethan, volgt sinds 1998 de theologische studie in Canada. De kerk te Enschede-Noord heeft de sponsoring van Dethan op zich genomen. De correspondentie met de begeleidende docenten in Hamilton loopt via sectie I.

Op het eiland Sabu is goede samenwerking tussen de GGRM en de GGRI bij evangelisatiewerk in een heidense streek. Daar ontstaan nieuwe gemeenten.

In de nieuwe stichting die de GGRI in Kupang heeft opgericht ten behoeve van theologisch onderwijs is ook een lid van de GGRM als bestuurslid benoemd, ds Y. Dethan.

Sectie I heeft in zijn werkprogramma zich tot taak gesteld om te werken aan eenheid tussen GGRI en GGRM.

Zusterkerkrelatie

In 2000 nam de GGRM op haar synode het besluit de GKN(v) als zusterkerk te erkennen en de zusterkerkrelatie aan te bieden. Om daarop te kunnen antwoorden heeft de sectie advies ingewonnen van oud-zending ds. H. Knigge en van de GGRI. Ds. Knigge adviseerde positief. De GGRI heeft zelf de GGRM reeds als zusterkerk erkend in 1996 en heeft zich nu positief uitgelaten over een zusterkerkrelatie tussen de GGRM en de GKN(v). In juni 2001 is er een visitatie geweest van deputaat Griffioen en uitgezondene Oosterhuis. De bedoeling was om dit samen met de GGRI te doen, hetgeen ook door de GGRI was voorgesteld. De ICRC conferentie in Philadelphia vormde een verhindering, want de GGRI-deputaat werd daarheen afgevaardigd. Tijdens de visitatie van Oosterhuis en Griffioen in 2001 is gebleken dat de GGRM gereformeerd willen zijn in leer en leven, wat uitkomt in de prediking en in de gemeenteopbouw. Deputaten achten het verantwoord een aanbod van zusterkerkrelatie van deze kerk, met wie reeds zo lang contacten bestaan, te aanvaarden. Het rapport van Griffioen is voor synodeleden beschikbaar.

Kleine projecten ten bate van het kerkverband

In de afgelopen jaren heeft BBK twee maal hulp verleend aan een project van kerkbouw, eenmaal op het eiland Rote, eenmaal vlak bij Kupang. Een andere aanvraag is in behandeling.

6.2.3 Beleid

1. De bestaande relatie uitbouwen tot een zusterkerkrelatie.
2. GGRM stimuleren om een actief beleid te voeren, gericht op kerkelijke eenheid met de GGRI.
3. Steun aan GGRM inzake kleine projecten inzake kerkbouw of beoefening kerkverband met positief advies over dragen aan Z&H.
4. Hulp bij vorming autochtoon kader in de GGRM met positief advies overdragen aan Z&H. Voortzetting personele hulp bij studie aan Edwar Dethan (via Enschede-Noord).
5. GGRM stimuleren mee te denken en mee te werken aan de eventuele stichting van een gereformeerde theologische hogeschool Indonesië.

6.2.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 140.]

6.3 Free Reformed Churches of Australia (FRCA)

6.3.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. de synode van de FRCA in 2000 te bezoeken en uitleg te geven over het besluit een zusterkerkrelatie aan te gaan met de PCEA;
- c. de ontwikkelingen te blijven volgen in de relaties van de FRCA met de PCEA, de RCNZ en andere kerken, en daarover met de FRCA in gesprek te blijven;

- d. de FRCA te blijven stimuleren opnieuw het lidmaatschap van de ICRC in overweging te nemen;
- e. met de FRCA contact te onderhouden over steun aan de kerken in de regio.

6.3.2 Uitvoering

Met de FRCA hebben we een zusterkerkrelatie volgens de regels. Zij volgen ons zeer kritisch. Onze Acta worden zeer goed gelezen, onze kerkelijke pers ook.

Volgens opdracht van de synode te Leusden, moesten de Australische zusterkerken worden bezocht om te trachten de verontrusting die er in Australië over ons bestaat, weg te nemen en om een beroep op hen te doen zich weer aan te sluiten bij de International Conference of Reformed Churches (ICRC). Die opdracht is uitgevoerd en de ontmoeting is in goede harmonie verlopen. De verhoudingen zijn verbeterd, al zijn de standpunten niet wezenlijk veranderd. De toespraak van ds. R. ter Beek op de synode van de FRCA gaat als bijlage bij dit rapport.

Bij de bespreking van het rapport van de deputaten voor contacten buitenlandse kerken aan de synode 2000 hebben uw deputaten bepleit, dat de FRCA zich in hun beeldvorming over de Nederlandse zusterkerken zullen laten leiden door de officiële besluiten. Hieraan werd gevolg gegeven. De synode besloot con amore de zusterkerkrelatie met de GKN(v) te continueren, de besluiten van Leusden goed te bestuderen en eventuele vragen en kritiek bij de Generale Synode Zuidhorn 2002 neer te leggen.

Het was ook een opdracht van de synode om met de FRCA te overleggen over steun aan kerken in de regio. De FRCA heeft besluiten genomen over hulp aan de GGRI en de GGRM die hoop geven op goede samenwerking.

Bezoeken

In april/mei 2000 bezochten de deputaten Ter Beek en De Jager de FRCA op doorreis naar de PCEA en de RCNZ. Zij hadden toen een gesprek met deputaten voor contact met de presbyteriaanse kerken, samen met deputaten voor contact met de zusterkerken en ook een gesprek met deputaten zending. In het eerstgenoemde gesprek is het besluit van Leusden 1999 toegelicht om een zusterkerkrelatie aan te gaan met de PCEA. Ook werden onderwerpen uit het kerkelijk leven van de GKN(v) besproken waarover de FRCA zorgen hebben. Het concept-rapport van de FRCA-deputaten kwam niet ter tafel. Toen uw deputaten dat meteen daarop ontvingen en bemerkten dat de zorgen hierin nog uitdrukkelijker werden genoemd met een aantal onjuistheden, hebben ze hierover hun teleurstelling uitgesproken. In het tweede gesprek kwam afstemming van zendingswerk in Indonesië, India en op de Filippijnen aan de orde.

In juli 2000 bezochten de deputaten Ter Beek en Boersema de synode van de FRCA te Albany. Datzelfde zaken kwamen toen uitgebreider aan de orde.

Contact over steun aan kerken in de regio

In de gesprekken bleek dat de FRCA de Nederlandse participatie in de theologische opleiding SETIA (Jakarta) niet begrijpt. Uw deputaten hebben uitgelegd dat dit geen BBK-project is, maar dat het van de zendende kerken in Nederland uitgaat. Maar ook dat BBK er wel vertrouwen in heeft, omdat het is opgezet als een proefproject voor een aantal jaren, in welke tijd duidelijk kan worden of het werken in SETIA een goede basis heeft. De FRCA is meer gemotiveerd om steun te geven aan een eigen opleiding van de GGRI en GGRM.

Afstemming van steun aan kerken in de regio (Indonesië) vond in de afgelopen periode ook plaats door middel van correspondentie. In een tweetal kleine projecten is er samenwerking tussen de FRCA en de GKN(v) geweest. Dat betreft de steun voor de bouw van guest-house/pastorie te Kupang en een korte cursus van een van de Indonesische predikanten in Australië voor de Engelse taal en kennis-making met het gereformeerde leven in de FRCA. De FRCA sponsoren bovendien, evenals de GKN(v), een Indonesische student aan de Theologische Hogeschool van de CanRC.

Met de afhandeling van het voorstel over de Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP) en de Reformed Free Churches in the Philippines (RFCP) had de synode gewacht op onze komst. Reden hiervoor was dat één van de voorstellen aan de synode luidde, om aan de zusterkerken in Nederland de boodschap over te brengen dat deze de genoemde kerken niet in de richting van de Christian Reformed Church op de Filippijnen moeten leiden.

In reactie daarop hebben we opgemerkt dat we het waarderen dat deze vraag op de tafel van onze synode gelegd wordt. Uw deputaten hebben ook geprobeerd een voorlopig antwoord te geven. Zo vroegen zij zich af of over de Christian Reformed Church in de Filippijnen door de FRCA niet te negatief gesproken wordt. Ook bepleitten ze de Nederlandse stap in het licht van de geschiedenis zien. In 1990 bood onze synode aan de FRCP een zusterkerkrelatie aan, om personele hulp te kunnen geven. Men dacht toen dat zo'n relatie de basis was die daarvoor nodig was. Het bleek daarvoor te vroeg te zijn geweest. Nu staat Nederland voor een dilemma. Helemaal geen hulp geven, is gezien de voorgeschiedenis niet verantwoord. In de twee groepen kerken zijn nog steeds broeders en zusters die om hulp vragen. Maar personele hulp, full-time, bleek niet te werken. In die situatie is ervoor gekozen om in contact te blijven met beide groepen kerken en ze te helpen waar mogelijk is en om met hen uit te zien naar een theologische opleiding in de regio waar de ambtsdragers kunnen worden getraind.

Het contact met Presbyteriaanse kerken overzee (FCS, EPCI, RPCI).

Het voorstel van FRCA-deputaten aan de synode luidde om de formele contacten met deze kerken af te laten lopen. Het uiteindelijke besluit klonk anders. Er werden nieuwe deputaten benoemd met het mandaat om punten van zorg met betrekking tot de genoemde kerken te bestuderen aan de hand van de volgende vragen: Welk gewicht moeten de FRCA geven aan deze punten van zorg? Moeten al deze punten opgeklaard worden voordat de FRCA voortgang kunnen boeken in de contacten/relaties? Hoe kunnen de FRCA op een hanteerbare en verantwoorde manier hun verplichting vervullen tegenover kerken zo ver weg? Op welke manier beïnvloeden de uitspraken van de synode van 1998, bedoeld voor de discussie met de PCEA, de benadering van de FCS, EPCI en RPCI?

De punten van zorg betreffen verschillen die steeds met presbyteriaanse kerken aan de dag komen: toezicht op de avondmaalstafel en de preekstoel. In het gesprek met de PCEA kwam daar ook nog bij de positie van de kinderen in het verbond (Launceston, 1998).

Het contact met Presbyterian Church of Eastern Australia.

De synode besloot op voorstel van deputaten teleurstelling over te brengen, omdat de PCEA niet gereageerd heeft op de uitspraken van Launceston 1998 en ook om na te gaan of de PCEA deze uitspraken alsnog wil bespreken op basis van Schrift en belijdenis. Als dat het geval is moet het gesprek metterdaad gevoerd worden, zo mogelijk mondeling.

Het contact met de Christian Reformed Church of Australia (vroeger: RCA, de 'synodale kerken')

Er was een commissievoorstel om geen nieuwe deputaten te benoemen, want op het appèl dat in opdracht van de vorige synode was uitgegaan was geen bevredigend antwoord gekomen. In de bespre-

king werd echter bepleit toch nog een keer te schrijven, samen met de RCNZ, die dezelfde zorgen hebben. Anderen merkten op dat er positieve ontwikkelingen zijn in de CRCA en dat de kerken bezig zijn wel een antwoord voor te bereiden. Dat werd ook bevestigd door ds. M. Flinn van de RCNZ, die als waarnemer de synode bijwoonde. Uiteindelijk werd besloten dat de nieuw benoemde deputaten het in het vooruitzicht gestelde antwoord moeten ontvangen en eventueel om toelichting moeten vragen. Ook moeten ze zich tot de komende CRCA-synode richten over hun beslissingen over de vrouwelijke diaken, kinderen aan het avondmaal, hun amendementen op de kerkorde en de beslissing van één van hun classes om ds. F.J. van Hulst toestemming te geven tot preken.

Het contact met de Reformed Churches of New Zealand

De behandeling van dit contact, dat al lang bestaat en vrij goed is, ging het meest moeilijk.

In zijn toespraak memoreerde Rev. Flinn dat er vanaf 1992 over en weer afgevaardigden naar elkaars synoden komen. Hij bracht de groeten over. Hij vertelde over zijn kerken: 3275 zielen, 17 gemeenten, 16 predikanten, 3 zendingen, 3 nieuwe zendingsgemeenten. Nieuw Zeeland kent een multiculturele samenleving en de gemeenten zijn ook zo: wel 9 nationaliteiten.

Christelijk onderwijs staat hoog aangeschreven en catechismusprediking ook.

In de ICRC doen ze van harte mee. Met de Orthodox Presbyterian Church (OPC) en de Christelijke Gereformeerde Kerken hebben ze een zusterkerkrelatie en ook met de Dopperkerken in Zuid-Afrika. De GKN(v) en de PCEA boden een zusterkerkrelatie aan waarop spoedig gereageerd zal worden. De relatie met de Christian Reformed Church in Noord-Amerika is verbroken, de RCNZ is op weg naar een relatie met de URCNA.

De relatie met CRCA is voor de FRCA een verhindering om een zusterkerkrelatie met de RCNZ aan te gaan. De FRCA stellen niet de eis dat de relatie verbroken moet worden, maar ze sporen wel de RCNZ aan om de CRCA te vermanen. Deze opstelling wordt gewaardeerd. De RCNZ hebben dezelfde zorgen, maar niet zo'n moeite met een driehoeksrelatie. De FRCA moeten ervan overtuigd zijn dat de RCNZ principieel zullen handelen.

De kerk van West-Albany stelde voor de RCNZ als ware kerken te erkennen maar een minder verstrekkende vorm van relatie aan te bieden, 'fraternal relations' genoemd, waarbij er wel avondmaals-gemeenschap is maar geen kanselgemeenschap.

Aan het einde van een lange bespreking werd het voorstel van West-Albany aangenomen met de toevoeging dat slechts in principe besloten wordt tot de 'fraternal relations'. De kerken kunnen reageren en ook moet afgewacht worden hoe de RCNZ zelf zullen antwoorden, omdat deze de aparte vorm van relatie niet heeft. Bovendien moeten de consequenties voor de kerkorde nog overwogen worden. De volgende synode zal pas een beslissing kunnen nemen en effectuering zal ook dan pas kunnen ingaan.

Juist bij de bespreking van dit onderwerp kwam de worsteling van de FRCA met oecumenische contacten duidelijk aan het licht. Er was verregaande herkenning, de RCNZ zijn in de ogen van de FRCA-deputaten voluit gereformeerde kerken. Maar hoe werkt de realiteit van de nauwe band van RCNZ met de – als afdwalende kerken getaxeerde – RCA door in de verhoudingen? Zeggen "we zien voluit gereformeerde kerken in u" en tegelijk praktisch de broederhand in de zak houden, is een verhaal dat niet begrepen wordt. In dat kader is de uiteindelijke uitkomst van de besluitvorming ook te waarderen.

Uw deputaten hebben de FRCA over het plan van de GKN(v) om een zusterkerkrelatie aan te gaan met de RCNZ de toezegging gedaan dat in het geval de RCNZ positief reageert op ons aanbod, wij eerst de FRCA zullen vragen of zij bezwaar hebben. We hebben ook gezegd dat de FRCA-beslissing van 2000 voor de besluitvorming op onze synode van belang zal zijn.

De Gereformeerde Kerken in Nederland

Onze oproep om zich in de oordeelsvorming over Nederland niet te baseren op niet-officiële informatie werd door de FRCA beantwoord. De bijlage bij het deputatenrapport, de (zelfs vertaalde) brief van M. Noort aan de synode van Leusden die door hem ook gezonden is naar Australië, werd ingetrokken.

De opdracht van de synode om te proberen de zorgen bij de Australische zusterkerken weg te nemen hebben we uitgevoerd via de toespraak die als bijlage bij dit rapport gaat. In het antwoord van FRCA-deputaat ds. C. Bouwman, kwam daar ook een positieve reactie op.

Uw deputaten hebben in de toespraak erover geklaagd dat de Australische kerken ons bij de contacten in het buitenland verkeerd weergeven. Hierop is gereageerd door als afzonderlijk punt in de besluitvorming op te nemen, dat de FRCA bij de PCEA zullen rectificeren dat BBK gezegd zou hebben de inhoudelijke verschillen met de PCEA niet te bespreken. Ook al is er een brief van BBK waaruit dat met zeker recht zou kunnen worden afgeleid, aldus de FRCA, toch hebben zij van BBK begrepen dat de verschillen wel degelijk besproken zijn en besproken worden.

Deputaten FRCA vragen in de synodezitting of BBK gevolg gegeven heeft aan het verzoek van de FRCA om hen bij het bezoek aan de PCEA te steunen. We antwoorden dat de brief die de FRCA-deputaten in april is meegegeven, is overhandigd en ook dat in de toespraak tot de PCEA-synode is gevraagd de FRCA serieus te nemen als gesprekspartner.

In de discussies bij de PCEA is gevraagd om de drie uitspraken van de FRCA te zien als onderwerpen voor gesprek en niet als een ultimatum.

We hebben erover geklaagd dat onze deputaten bij hun bezoek in april het aanvullend rapport van deputaten niet te zien kregen en het vrij kort daarna in Nederland ontvangen moesten. De FRCA-deputaten antwoordden dat het toen echt nog niet klaar was.

Eén van de punten van zorg is het huwelijksformulier. We hebben in de toespraak de FRCA ervoor bedankt dat ze over dit al oude punt van zorg een reactie gestuurd hebben naar de deputaten-huwelijksformulier, benoemd door de Generale Synode Berkel en uitgesproken dat we hopen dat ze met ons, blij zijn met het formulier van Leusden.

We hebben Acta Leusden art. 17 naar voren gebracht, waar onze synode met droefheid kennis moest nemen van het besluit van de FRCA-synode over ds. Van Hulst en waaraan onze synode de gevolgtrekking verbond dat ds. Van Hulst ook in Nederland geen ambtelijk werk mag verrichten. We deden dit omdat de FRCA geklaagd hadden dat Nederland zich van een oordeel over Van Hulst onthouden had. Het bewuste artikel in de Acta was hen ontgaan.

De synode besloot de zusterrelaties met de GKN(v) te continueren volgens de aangenomen regels en nieuwe deputaten te benoemen met het mandaat om deze relatie te beoefenen en met de GKN(v) te bespreken punten van zorg en ontwikkelingen binnen de GKN(v). Blijkens de gronden verdient mondelinge bespreking de voorkeur boven schriftelijke correspondentie.

Slotopmerking

De FRCA zijn een groeiende bond van kerken met veel activiteiten. Er is veel reden de Here te danken. Op de synode van 2000 is besloten het kerkverband op te splitsen in twee classes. Volgens sommigen in de kerken moet integratie in de Australische samenleving en evangelisatie meer aandacht krijgen.

De geschiedenis van deze emigrantenkerken laat zien dat ze zich eerst wel bij andere kerken georiënteerd hebben, maar vervolgens gezien de negatieve uitkomst, alleen verder gegaan zijn en door dat isolement sterk beïnvloed zijn. Aanvankelijk waren er veel interne twisten, maar dat is gaandeweg beter geworden. Nu is het moeilijk om met andere schriftgetrouwe kerken in de regio in gesprek te

komen en zeker om daarbij de onderlinge eenheid te bewaren. Er is grote betrokkenheid met de synode.

De ICRC is een splijtzwam in het midden van de gemeenten geweest en daarom heeft men zich eruit teruggetrokken. Men zegt dat dit besluit rust heeft gebracht. Toch gingen er ter synode ook stemmen op die zeiden dat een synode leiding moet geven en die bepleitten dat de FRCA zich weer zullen aansluiten bij de ICRC.

6.3.3 Beleid

1. De zusterkerkrelatie onderhouden volgens de regels.
2. Bevorderen dat de FRCA zich weer aansluiten bij de ICRC en bevorderen dat de FRCA weer in contact treden met de kerken in Ierland en Schotland in aansluiting bij hun besluit van 2000.
3. Bevorderen dat de FRCA gesprekken, gericht op zusterkerkrelatie, voeren met de PCEA en de RCNZ aansluitend op het besluit van de FRCA in 2000 om het gesprek met deze kerken voort te zetten.
4. Samenwerken met de FRCA in de hulpverlening aan de GGRI en de GGRM in Indonesië.

6.3.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 141.]

6.4 Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)

6.4.1 Opdrachten van de synode

1. met de PCEA een zusterkerkrelatie aan te gaan;
2. deputaten op te dragen:
  - a. deze beslissing gemotiveerd ter kennis te brengen van de FRCA;
  - b. de relatie met de PCEA te onderhouden en uit te bouwen;
  - c. de PCEA te berichten van het overleg met de FRCA.

6.4.2 Uitvoering

Een van de gronden van het besluit van Leusden 1999 om aan de PCEA een zusterkerkrelatie aan te bieden was de uitspraak van de synode van Launceston (1999) van de FRCA: “De PCEA geeft blijk van trouw aan het Woord van God met handhaving van de gereformeerde belijdenis, afgezien van drie punten (‘statements’) waarin verschillen van opvatting en kerkelijke praktijk geconstateerd worden”.

Dit betreft verschillen waarvan achtereenvolgende synoden van de GKN(v) hebben uitgesproken dat ze voor de Gereformeerde Kerken in Nederland geen verhindering vormen om met presbyteriaanse kerken een zusterkerkrelatie aan te gaan. Het betreft de toelating tot het avondmaal, de toelating tot de kansel en ook was door Launceston als gesprekspunt toegevoegd de positie van kinderen in het verbond.

De 'statements' van 1999, die door de FRCA zijn gevoegd bij hun brief aan de PCEA over een zusterkerkrelatie, zijn door de synode van de PCEA ontvangen en voor commentaar doorgestuurd naar de kerken. Op de synode van de FRCA in 2000 bleek de teleurstelling van de FRCA over het antwoord van de PCEA.

Naar het oordeel van uw deputaten is voor de GKN(v) de situatie in de PCEA echter dezelfde als die van voor 1999, toen de genoemde punten voor de GKN(v) ook geen verhindering vormden tot het aangaan van een zusterkerkrelatie. De punten van verschil spelen steeds bij de beoordeling van presbyteriaanse kerken.

Voor de FRCA betekent het aangaan van een zusterkerkrelatie met de PCEA tegelijk het werken aan kerkelijke eenheid. Daarom zijn ze zeer consciëntieus in de beoordeling. Voor de PCEA zelf is het aangaan van een zusterkerkrelatie minder verstrekkend en bij hen ligt op een eventuele zusterkerkrelatie niet direct de claim van verder werken aan kerkelijke eenheid.

De PCEA heeft nauwe contacten met de Free Church of Scotland (FCS). Op de synode van de FCS zijn altijd twee zetels voor de PCEA ingeruimd. Inzake de breuk in de FCS heeft de PCEA nog geen standpunt bepaald.

De deputaten Ter Beek en De Jager hebben de synode van de PCEA in Geelong bezocht, in mei 2000 en daar ons besluit tot zusterkerkrelatie overgebracht. Dit werd met blijdschap ontvangen. Deputaten hebben de onder ons geldende regels overhandigd. De PCEA bekijkt nog hoe die passen in hun 'fraternal act'. Daar moeten afspraken uit voortvloeien over de inhoud van de relatie.

Bij de bespreking van de FRCA kwam al aan de orde dat uw deputaten in Geelong ook een boodschap namens de FRCA hebben neergelegd en een pleidooi voor de FRCA hebben gevoerd. De FRCA zelf was niet uitgenodigd deze keer en niet aanwezig.

Op de ICRC in Philadelphia was er contact met de afgevaardigde van de PCEA.

Deputaten willen ook met de PCEA gaan overleggen over hun contacten in de regio en hun zendingswerk.

6.4.3   Beleid

1. De zusterkerkrelatie beoefenen volgens onderling overleg nadat is vastgesteld hoe onze regels passen in hun 'fraternal act'.
2. Bevorderen van gesprekken tussen PCEA en FRCA en RCNZ.
3. Overleg voeren over zendingswerk.

6.4.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 143.]

6.5 Reformed Churches of New Zealand (RCNZ)

6.5.1 Opdrachten van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de relatie met de RCNZ te onderhouden en uit te bouwen met het oog op een zusterkerkrelatie;
- b. na te gaan welke implicaties casu quo complicaties de relatie tussen de RCA (Reformed Churches of Australia) en de RCNZ zou kunnen hebben voor de relatie met de FRCA;
- c. met de FRCA in overleg te blijven over de relatie met de RCNZ;
- d. met de CGK te overleggen over de relatie met de RCNZ;
- e. de synode van de RCNZ in 2001 te bezoeken.

6.5.2 Uitvoering

In 1999 heeft onze synode geconcludeerd dat de RCNZ zowel de Westminster Standards als de drie formulieren van eenheid onderschrijven en dat die in het kerkelijk leven ook daadwerkelijk voor hen functioneren als formulieren van eenheid. Daarbij handhaven zij de DKO naar hun situatie aangepast. Tijdens overleg dat uw deputaten in 2000 in Nieuw-Zeeland en in 2000 op de synode van de FRCA hadden met deputaten uit Nieuw-Zeeland, bleek dat de RCNZ achter hun voornemen staan op een eerlijke en voorzichtige manier de contacten te willen opbouwen. De synode van 2001 zal hierover een uitspraak moeten doen.

Tijdens de ICRC in 2001 bleek uit een gesprek met de afgevaardigden van de RCNZ dat deze kerken zich afvragen of een zusterkerkrelatie relevant kan zijn. Hun deputaten nodigden ons daarom uit om nog eens schriftelijk aan hun synode te motiveren, waarom deze relatie naar ons oordeel relevant is. Wij hebben ons daartoe bereid verklaard, omdat een zusterkerkrelatie veel saneert van de moeiten die in het verleden ontstaan zijn als gevolg van hun en onze keuzes bij de Vrijmaking van 1944.

De RCNZ hebben aan uw deputaten verteld dat zij kritisch staan tegenover de RCA (nu: CRCA), al maken zij wel gebruik van de opleiding van deze kerken in Geelong. Maar ook is gebleken dat de CRCA luisteren naar de kritiek die hun zusterkerk in Nieuw-Zeeland op hen uitoefent.

De RCNZ hebben een zusterkerkrelatie met de CGK en zij hebben de verkennende contacten met de NGK verbroken, op grond van het feit dat deze kerken een te losse binding aan de belijdenis hebben.

Vanwege het contact dat er op deputatenniveau tot tweemaal toe in 2000 is geweest, hebben deputaten ervan afgezien de synode in 2001 te bezoeken. Ook de CGK-kerken hebben deze synode niet bezocht, hoewel onze hoop daarop wel enigszins gevestigd was.

De RCNZ zijn zeer actief op gebied van evangelisatie en gemeenteplanting. Over hun zendingswerk willen deputaten met hen in contact treden indien er meer zicht komt op een zusterkerkrelatie.

Voor de presentatie die deputaat M. Flinn hield op de synode van de FRCA verwijzen we naar het rapport ad FRCA. Tijdens de synode van de FRCA constateerden uw deputaten met blijdschap dat deze kerken in gesprek blijven met de RCNZ. Er zijn over en weer officieuze contacten. Vanwege de historische achtergrond staan deze kerken nog dicht bij de FRCA dan de PCEA. Het contact van de RCNZ met de CRCA vormt echter een verandering. Aan de andere kant besloten ook de FRCA tot een voortgaand gesprek met de CRCA.

Onze contacten met de RCNZ dienen ook gericht te zijn op het kerkelijke gesprek tussen FRCA, RCNZ en PCEA.

De drie kleine kerkengemeenschappen kunnen veel voor elkaar betekenen en zullen samen ook een positieve invloed hebben op versterking van het gereformeerd karakter in de CRCA.

6.5.3   Beleid

1. De relatie met de RCNZ te onderhouden en uit te bouwen met het oog op een zusterkerkrelatie.
2. Beplemen bij de FRCA dat de relatie tussen de CRCA (Christian Reformed Churches of Australia) en de RCNZ niet per se een verhindering behoeft te zijn voor een zusterkerkrelatie van de RCNZ en de FRCA.
3. Overleg voeren over zendingswerk.

6.5.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 144.]

---

7 – Sectie II (Azië)

7.0 Inleiding

7.0.1 Uitbreiding

Sectie II heeft tot taak het onderhouden van de relaties met de (zuster)kerken in het Verre Oosten. Het is begonnen met de contacten met de Kosin kerken in Zuid Korea. Sinds 1981 zijn daar de voorlopige relaties van kerkelijk contact met de kerken in RCJ in Japan, de RPCT in Taiwan (first en second presbytery) en met de DRC in Sri Lanka bijgekomen. De relatie met de RCJ en de RPCT kon in 1999 worden uitgebouwd tot een zusterkerkrelatie. In 1990 is een zusterkerkrelatie met de FRCP in de Filippijnen tot stand gekomen. Vanaf het begin van de negentiger jaren is de aandacht gericht geweest op India. Via de zendeling-hoogleraren in Korea kregen we kennis aan het seminary in Dehra Dun en aan de kerken die aan dit seminary verbonden waren, de RPCNI, de RPCNEI, de FCCI. Een aantal malen is voldaan aan het verzoek gastcolleges te verzorgen in Dehra Dun. Dit bood tevens de mogelijkheid tot kennismaking met het kerkelijk leven in India. In 1996 besloot de Generale Synode Berkel tot een zusterkerkrelatie met de RPCNI. In 1998 bleek het mogelijk ook de andere kerken in India die samenwerkten in het seminary, te bezoeken. De rapportage van deze bezoeken resulteerde in het besluit van de Generale Synode Leusden om een zusterkerkrelatie met deze kerken, de RPCNEI in Noord-Oost India en de FCCI in Centraal India aan te gaan.

In het voorjaar van 2001 is een kennismakingsbezoek gebracht aan de PFCK in Noord West Bengalen en omgeving en hun zendingswerk dat de naam draagt van Himalaya Evangelical Fellowship. Ook van deze kerken en hun zendingswerk ontstond een positieve indruk.

Tenslotte zijn ook in het Zuiden van India contacten ontstaan. Het zendingswerk van ds. Abraham te Bagalur, een uitgetreden baptistische dominee, is op verzoek van deputaten BBK gesteund door de kerken van Ede en Wageningen. In Zuid India zijn ook contacten ontstaan met een kleine kerkengroep in Kerala.

7.0.2 Teleurstelling

Tegenover de uitbouw en ontwikkeling van de contacten in India staat de teleurstelling die we in de ontwikkeling van kerkelijke relaties ook hebben ervaren. In de zusterkerken op de Filippijnen groeide een bestaande tweespalt uit tot een kerkelijke breuk, die resulteerde in het ontstaan van de RFCP naast de bestaande FRCP. De houding die de FRCP tegenover onze kerken innam naar aanleiding van onze benadering van deze breuk noodzaakte ons de zusterkerkrelatie met de FRCP te beëindigen. De contacten met de RFCP verlopen moeizaam. Inmiddels doen zich ook binnen deze kleine kerkengroep onderlinge spanningen voor.

Verder moest, na lange jaren van gesprek en appèl, de relatie met de DRC te Sri Lanka verbroken worden. Hierin speelde een belangrijke rol de houding die de DRC heeft ingenomen tegenover Prabhath de Silva, die zich vanwege ernstige bezwaren tegen de koers van de DRC van deze kerk heeft afgescheiden en een kleine gereformeerde kerk heeft gevormd, de LRC waarmee sinds 1997 contacten bestaan.

7.0.3 Hulpverlening

Aan de kerken waarmee contacten bestonden is in de loop van de tijd in allerlei vormen hulp verleend. In Korea heeft deze hulp voornamelijk bestaan uit de ondersteuning van de opleiding in Pusan door het sturen van gastdocenten en twee zendeling-hoogleraren.

In de Filippijnen is aanvankelijk onafhankelijk van elkaar hulp geboden, meer structureel door DVN en, meer incidenteel, door BBK. In 1998 hebben DVN en BBK gezamenlijk Roland en Annet Zuidema voor hulp bij kerkelijk opbouwwerk naar de Filippijnen uitgezonden, die voornamelijk gewerkt hebben aan de versterking van het kerkelijk leven van de kerken die deel uitmaakten van de RFCP.

Deze samenwerking met DVN is karakteristiek geworden voor het werk van sectie II. Zo wordt ook hulp geboden aan de kerken in India in verschillende langlopende projecten. Daarbij staat ons een versterking van het kerkelijk leven en een verbetering van de levensomstandigheden voor ogen.

7.0.4 Z&H en daarna

Inmiddels zijn de hulpprojecten overgeheveld naar het deputaatschap Z&H.

Dit betekent dat deputaten BBK zich meer kunnen concentreren op hun eigenlijke taak, de onderhouding van de relatie met de kerken waarmee contacten bestaan. In de voorstellen aan de generale synode komt al tot uitdrukking hoe dit ook kan leiden tot intensivering van de contactoefening.

7.1 Dutch Reformed Church (DRC), Sri Lanka

7.1.1 Opdracht van de synode

1. de relatie met de DRC als beëindigd te beschouwen;
2. deputaten op te dragen:
  - a. hiervan mededeling te doen aan de DRC;
  - b. de mogelijkheid voor een vervolgesprek open te houden;
  - c. deputaten van de CGK hierover te informeren.

7.1.2 Uitvoering

Nadat de DRC eerst door de Generale Synode Leusden zelf schriftelijk in kennis was gesteld van het besluit dat de generale synode ten aanzien van de DRC had genomen, hebben deputaten in oktober 2000 Sri Lanka bezocht en in een gesprek met de General Committee van de DRC het besluit toegelicht. Daarbij bleek aan de zijde van de broeders van de DRC veel moeite te bestaan met het feit dat door het optreden van de LRC en door onze steun aan de LRC de DRC in een kwaad daglicht werd gesteld. Aan de DRC is daarom, na overleg met de redactie van *Lux Mundi*, gelegenheid gegeven aan ons ook hun visie op de kerkelijke situatie in Sri Lanka uiteen te zetten met het oog op eventuele publicatie in *LM*. Tot nu toe heeft de DRC hiervan geen gebruik gemaakt.

7.1.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 145.]

7.2 Lanka Reformed Church (LRC)

7.2.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. door correspondentie en bezoek te trachten de LRC te helpen op een realistische, confessioneel en kerkrechtelijk verantwoorde wijze gestalte te geven aan haar kerkelijk leven;
- b. binnen het raam van de begroting de LRC trachten te voorzien van middelen die noodzakelijk zijn voor de instandhouding van de dienst van de Here en de groei van het kerkelijk leven;
- c. door kortlopende personele hulp te assisteren bij de ontwikkeling van het kerkelijk leven;
- d. alert te blijven op mogelijkheden om kerkelijke eenheid op Sri Lanka te bevorderen.

7.2.2 Uitvoering

Met de LRC is schriftelijk contact onderhouden en er zijn diverse bezoeken gebracht. Twee maal vooral in het kader van kortlopende personele hulp; namens BBK zijn ds. Klamer en ds. Lameris in Sri Lanka geweest om mee te werken in seminars en adviserende gesprekken met de leiding van de LRC te hebben. Oktober 2000 is een bezoek gebracht, samen met Z&H/DVN, waarbij ook een afvaardiging uit Wales (Bethel- en Llandaffgemeenten Cardiff) aanwezig was. Daarbij zijn o.a. wenselijkheid en mogelijkheid besproken van meer structurele vormen van personele hulp.

De indruk was toen dat de LRC een kleine kerk is met een sterk verantwoordelijkheidsgevoel en inzet voor het bestaan van een werkelijk gereformeerde kerk in Sri Lanka. Sindsdien is de situatie door interne problemen veranderd en is er in september 2001 een nieuw bezoek gebracht om de situatie in beeld te krijgen en te bemoedigen en te adviseren. Op dat moment functioneerden er geen ouderlingen en de conclusie was dat er nu niet gesproken kan worden van gemeenten, kerkenraden of een synode van de LRC. Wel zijn er een aantal groepen gereformeerde christenen, die ernst maken met de dienst aan de Here. Aanbevolen is dat zij zich vooral gaan richten op plaatselijke bijeenkomsten (eredienst en bijbelstudie) tot versterking van het geestelijk leven van de leden en het onderling op elkaar toezien en bemoedigen. Pas als die basis versterkt is, zal er van lieverlee ook aandacht voor gemeentevorming en groei naar een functionerend kerkverband kunnen komen. Voorlopig wordt de LRC niet als kerkverband beschouwd, maar als verzameling groepen gereformeerde christenen. De contacten die de secretaris, Mr. Prabhath de Silva, in ICRC-verband heeft opgedaan, worden door hem onderhouden. Incidenteel wordt ook door anderen steun verleend. Zorg is er vanwege de afhankelijkheid van een sterke leider en de neiging uit ijver voor een zuiver gereformeerd kerkelijk leven te vervallen in formalisme en de realiteit uit het oog te verliezen. Financieel is begrotingssteun gegeven en steun voor de aanschaf van communicatiemiddelen.

7.2.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 146.]

7.3 Presbyterian Theological Seminary India (PTS)

Dit seminarie te Dehra Dun in India is een gezamenlijke opleiding van de kerken Free Church of Central India, de Reformed Presbyterian Church of Northern India en de Reformed Presbyterian Church North East India Synod. Omdat dit seminarie door meerdere kerken wordt gebruikt is gekozen voor een aparte vermelding.

7.3.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

in goed overleg met het PTS te komen tot een meerjarenplan voor gastcolleges. De gastcolleges op verzoek te doen geven en daarvoor, indien nodig, uitgaven te doen volgens de meerjarenbegroting. Een en ander met het oog op continuering en versterking van het kader voor theologisch onderwijs.

7.3.2 Uitvoering

Er is zowel schriftelijk als mondeling regelmatig overleg geweest met bestuur en docenten van het PTS. Van de zijde van het PTS is één en ander maal gevraagd om assistentie bij het lesgeven aan de opleiding. Er is overleg over het tijdelijk beschikbaar stellen van een docent uit Nederland, onder andere voor het upgraden van docenten aan het PTS. Omdat door de kerken in India enkele keren is gevraagd om assistentie bij het kerkelijk opbouw werk, zal in overleg met het PTS ook worden gewerkt aan het bekwamen van de docenten voor het geven van deze assistentie van onze zusterkerken in India. In overleg is er voor gekozen om voor dit werk nationale docenten te bekwamen en in te zetten.

Er is in overleg met het PTS een sponsorprogramma aangeboden aan onze zusterkerken in India, waarbij deze kerken in staat worden gesteld studenten uit hun midden naar het PTS te sturen en deze als predikant binnen hun kerken te werk te stellen.

Er is bij het uitbreiden en renoveren van het gebouwencomplex financiële assistentie verleend.

7.3.3 Voorstel

deputaten BBK geen nieuwe opdracht te geven voor hulp aan het PTS.

Grond:

het hulpverleningswerk aan het PTS is door deputaten BBK overgedragen aan deputaten Z&H.

7.4 Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)

7.4.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de RPCNI te onderhouden en uit te diepen door correspondentie en bezoek;
- b. contact te houden met DVN over de wijze waarop hulp geboden kan worden aan deze kerk.

7.4.2 Uitvoering

Er is correspondentie geweest met het oog op de instandhouding van de zusterkerkrelatie. Ook zijn er enkele persoonlijke contacten geweest met vertegenwoordigers van de RPCNI, zowel in India als in Nederland. De broederband en onderlinge relatie tussen RPCNI en onze kerken werd hierdoor versterkt. Vooral mogelijkheden voor samenwerking op bepaalde punten werden besproken. Er is geen officieel bezoek gebracht aan de synode van de RPCNI.

In overleg met DVN/Z&H en het PTS te Dehra Dun, is aan de RPCNI een aanbod gedaan om jaarlijks een student uit deze kerken te sponsoren om een studie aan het PTS te kunnen volgen, teneinde deze kerken als predikant te kunnen dienen. De uitvoering van dit project is nu in handen van Z&H. Er wordt door Z&H ook gewerkt aan een plan om via steun aan het PTS, assistentie te verlenen aan het Kerkelijk Opbouw Werk van de RPCNI. (Financiële) Assistentie werd verleend om kerkelijke voorangangers uit de RPCNI, het mogelijk te maken een IRTT-training in Nederland te volgen.

7.4.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 147.]

7.5 Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)

7.5.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. door correspondentie en bezoek een begin te maken met en inhoud te geven aan de zusterkerkrelatie met de RPCNEI;
- b. in contact te blijven met DVN over de wijze waarop hulp kan worden geboden bij de onderhouding en ontplooiing van het kerkelijk leven van de RPCNEI;
- c. van de aanvaarding van een zusterkerkrelatie met de RPCNEI de RPCNI in kennis te stellen.

7.5.2 Uitvoering

Er zijn de afgelopen jaren zeer intensieve contacten geweest met (vertegenwoordigers van) de RPCNEI. Er is officieel bericht gestuurd dat de generale synode van Leusden het verzoek en aanbod een zusterkerkrelatie aan te gaan, met dankbaarheid heeft aanvaard.

Er is in het voorjaar van 2000 een gecombineerd bezoek gebracht door BBK en DVN. Er is aan de kerken bij verschillende gelegenheden de mondelinge medeling gedaan van het aangaan van een zusterkerkrelatie. Hierop waren de reacties emotioneel positief en getuigden van dankbaarheid.

Er zijn toen ook afspraken gemaakt over een hulpprogramma bestemd voor de kerkleden van de RCPNEI met als doel deze leden beter in staat te stellen hun verantwoordelijkheden voor gezin, kerk en maatschappij beter te kunnen uitvoeren.

In maart 2001 is door deputaten een bezoek gebracht aan de synodevergadering van de RPCNEI, in Churachandpur. Van beide zijden werd op bijzondere wijze de broederband ervaren en was de wederzijdse bemoediging groot.

Tijdens hetzelfde bezoek is namens DVN in Manipur en Assam een voorlopige evaluatie gehouden van het gestarte hulpprogramma. Van beide kanten werd geconcludeerd dat het programma een positieve en bemoedigende werking heeft voor de leden van de kerk.

Er is door wederzijdse bezoeken ook een hartelijke relatie ontstaan tussen de vrouwenverenigingen van beide kerkverbanden.

In overleg met Z&H/DVN en het PTS te Dehra Dun, is aan de RCPNEI een aanbod gedaan om jaarlijks een student uit deze kerken te sponsoren om een studie aan het PTS te kunnen volgen, teneinde als predikant de kerken te kunnen dienen.

Er wordt gewerkt aan een plan om via steun aan het PTS, assistentie te verlenen aan het Kerkelijk Opbouwwerk van de RPCNEI.

Ook werd (financiële) assistentie verleend om kerkelijke voorgangers uit de RPCNEI mogelijk te maken een IRTT-training in Nederland te laten volgen.

7.5.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 148.]

7.6 Free Church of Central India (FCCI)

7.6.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. door correspondentie en bezoek een begin te maken met en inhoud te geven aan de zusterkerkrelatie met de FCCI;
- b. in contact te blijven met DVN over de wijze waarop hulp kan worden geboden bij de onderhouding en ontplooiing van het kerkelijk leven van de FCCI;
- c. van de aanvaarding van een zusterkerkrelatie met de FCCI de RPCNI, de RPCNEI en de FCS in kennis te stellen en met de PCEA en de EPC de hulpverlening af te stemmen.

7.6.2 Uitvoering

Er zijn in de afgelopen jaren door correspondentie en bezoeken goede contacten geweest die de wederzijdse band hebben versterkt.

In het voorjaar van 2000 is een bezoek gebracht aan de verschillende gemeenten van de FCCI en is een Presbytery-vergadering bijgewoond. Hierbij waren ook afgevaardigden van de FCS aanwezig en is de gelegenheid te baat genomen om de mogelijkheden voor hulp en assistentie aan de FCCI met elkaar te bespreken en op elkaar af te stemmen.

In overleg met DVN/Z&H en het PTS te Dehra Dun, is aan de FCCI een aanbod gedaan om jaarlijks een student uit deze kerken te sponsoren om een studie aan het PTS te kunnen volgen, teneinde als predikant de kerken te kunnen dienen. Er wordt gewerkt aan een plan om via steun aan het PTS, assistentie te verlenen aan het Kerkelijk Opbouw Werk van de FCCI. Ook werd (financiële) assistentie verleend om kerkelijke voorgangers uit de FCCI mogelijk te maken een IRTT-training in Nederland te laten volgen.

Er is tijdens het bezoek tevens een contract besproken en getekend met de leiding van de Emmanuel Hospital organisatie voor medewerking aan een hulpprogramma uitgevoerd door het Hospitaal in Laknadon. Dit Hospitaal is indertijd opgezet door de Schotse zending en heeft nog steeds een binding met de FCCI.

7.6.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 149.]

7.7 Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)

Door uitbreiding van contacten is een verslag over deze kerken voor het eerst ter behandeling op de generale synode.

7.7.1 Relatie

De PFCK is één van de kerken die het PTS in Dehra Dun meebestuurde en er haar studenten van betreft. De eerste contacten zijn via het PTS-bestuur ontstaan en wel met ds. E.T. Lucksom, de general secretary van de PFCK.

Sinds het eerste contact met ds. E.T. Lucksom in 1998, is van diens kant steeds aangedrongen op nadere verkenning met het oog op het werken aan een onderlinge relatie. Uiteindelijk werd dat mogelijk in maart 2001 en het bezoek stond dan ook in dat teken. Er is van onze kant informatie verzameld over en kennis gemaakt met de PFCK en er is ook zoveel mogelijk van onze kant informatie gegeven over onze kerken, onze kerkelijke relaties en de criteria die gelden voor een zusterkerkrelatie.

Naar aanleiding daarvan kon de PFCK zich bezinnen op de vraag om een zusterkerkrelatie.

Onze overtuiging is dat de PFCK oprecht verlangt naar kerkelijke relaties met kerken van dezelfde belijdenis.

7.7.2 Geschiedenis PFCK

De presbyteriaanse kerken in het uiterste Noorden van India zijn de vrucht van het zendingswerk van de Church of Scotland, sinds 1870. Nadat de zending zich in 1948 uit India heeft moeten terug trekken, heeft zich in India een brede oecumenische ontwikkeling voorgedaan. Als gevolg daarvan hebben verschillende christelijke kerken in Noord India zich in 1970 verenigd in de Church of North India.

In deze verenigde kerk werd een episcopale vorm van kerkregering aanvaard. Hiertegen groeide op allerlei plaatsen oppositie die succesievelijk in verschillende gebieden van India geresulteerd heeft in afscheidingen en de vorming van nieuwe kerkverbanden. Een van de eerste daarvan deed zich voor in Kalimpong.

In 1972 heeft de Presbyterian Church van Kalimpong zich losgemaakt uit de Church of North India en is als onafhankelijke kerk blijven voortbestaan onder de naam Presbyterian Free Church of Kalimpong. Door uitbreiding van het aantal leden zijn in de plaats Kalimpong naast de central church nog vier zelfstandige kerken geïnstitueerd. Met elkaar hebben die een presbytery gevormd die council wordt genoemd. Later zijn als vrucht van het werk van het Himalaya Evangelical Fellowship (HEF), in het districten Kalimpong en Darjeeling, maar ook buiten North West Bengol, in de Indiase deelstaat Sikkim en nog later ook buiten India in Buthan en in Nepal kerken ontstaan die behoren bij deze council. In 2001 waren er 12 plaatselijke kerken en 30 fellowships.

7.7.3 Relaties

De PFCK heeft middels een coördinerend comité relaties met kerken in India.

Er bestaan ook nog bepaalde banden vanuit de central church van Kalimpong met de oorspronkelijke moederkerk in Schotland, maar die dragen geen officieel karakter.

Verder is er een goede samenwerking met de Evangelical Presbyterian Church of Sikkim, een kerk die in 1992 eveneens als gevolg van een afscheiding van de CNI is ontstaan. Tenslotte werkt de PFCK samen in het PTS en is door ds E.T. Lucksom vertegenwoordigd in de board van het PTS.

De PFCK stelt veel belang in goede kerkelijke relaties en werkt er aan de banden aan te trekken met onze zusterkerken in India.

7.7.4 Kerkelijk leven

Belijdenis

De PFCK heeft de Westminster Confessie en de larger en de shorter Catechism als kerkelijke belijdenis. Deze functioneren als formulieren van eenheid. Degenen die als ambtsdrager worden bevestigd moeten ten overstaan van de gemeente hun instemming ermee betuigen.

Ook de leden zijn gebonden aan de belijdenis. Aan de openbare geloofsbelijdenis gaat catechetisch onderwijs vooraf.

Kerkregering

De PFCK heeft een presbyteriale vorm van kerkregering. Daarin zijn alle geïnstitueerde kerken van het verband vertegenwoordigd. Twee maal per jaar wordt een councilmeeting gehouden. Gezien de afscheiding van het episcopalisme wordt de nadruk gelegd op de zelfstandigheid van de plaatselijke

kerk. Toch is die meer beperkt dan in de gereformeerde kerken. Elke plaatselijke kerk wordt geregeerd door een kerkenraad, de session.

Ambten

De PFCK kent 'pastors'. Zij zijn al of niet fulltime aan een gemeente verbonden en alleen pastors zijn toegelaten tot de dienst van het Woord en van de sacramenten. Daarnaast zijn er 'elders', die zijn geroepen tot prediking, onderwijs en pastorale zorg, maar ze mogen de sacramenten niet bedienen. De PFCK kent geen diakenen en evenmin vrouwelijke ambtsdragers. Wel is er het zogenaamde Womens Guild, dat veel diaconale en maatschappelijke hulp biedt in de gemeente.

Prediking

Met het oog op de opleiding van haar predikanten stuurt de PFCK jonge broeders naar het PTS in Dehra Dun. Voor ze als predikant kunnen worden bevestigd werken ze minstens drie jaar als hulp-prediker in een gemeente. Daarna kunnen ze, op voordracht van de betreffende gemeente, bevestigd worden als predikant van die gemeente. Daaraan gaat nog een uitgebreid mondeling en schriftelijk kerkelijk examen vooraf.

Herhaaldelijk is ons om hulp gevraagd met het oog op de toerusting van de predikanten en alle kerkelijke werkers. Daarbij werd met name gedacht aan kortdurende cursussen gericht op een goed inzicht in de gereformeerde leer, welke cursussen in de eigen omgeving worden gegeven. Het verzoek is neergelegd bij de IRTT.

Sacramenten

De PFCK kent de kinderdoop. De kinderen doen omstreeks hun 21e jaar belijdenis van hun geloof, nadat ze kerkelijk onderwijs hebben gevolgd. Pas daarna zijn ze gerechtigd aan het avondmaal deel te nemen. Het avondmaal wordt regelmatig en tenminste vier keer per jaar gevierd. Alleen de belijdende leden hebben toegang tot het avondmaal.

Behalve de zondagse erediensten is er doordeweeks een prayermeeting.

Tucht

Binnen de PFCK wordt veel aandacht geschonken aan de levensheiliging in de gemeente. Onder tuchtwaardige zaken werden genoemd: samenwonen, dronkenschap en het plegen van burgerlijk strafbare feiten. Aan de tuchttoefening gaan waarschuwingen vooraf. De tuchttoefening wordt ook in een schriftelijke communicatie vastgelegd en verantwoord naar de betrokkene toe.

7.7.5 Zending

Op allerlei manieren beijveren de de kerken van de PFCK zich voor de verbreiding van het evangelie in hun omgeving. Ook hier is het stichten van scholen een beproefd middel. Men sticht ook internaten waar kinderen die in een grote stad, ver van huis onderwijs volgen onderdak wordt geboden.

In 1976 is door een aantal leden van eigen en andere gemeenten een organisatie in het leven geroepen voor de verbreiding van het evangelie vanuit Kalimpong ook in de omringende landen. Het werk kreeg de naam van Himalaya Evangelical Fellowship (HEF). De werkmethode is sterk gericht op uitbreiding van de kerk en het opzetten van nieuwe gemeenten door pasbekeerden die een evangelisten opleiding hebben genoten (Methode van Nevius). Regelmatig worden de evangelisten bezocht door de

voortrekker van dit zendingswerk ds. Subba en de inmiddels naast hem aangestelde regiocoördinatoren. De HEF in India wordt in Nederland ondersteund door het steunfonds HEF-Nederland.

7.7.6 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 150.]

7.8 Ds. Abraham

7.8.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. met het comité 'Ds. Abraham' te onderzoeken welke steun nodig is en op welke wijze deze het beste kan worden gegeven;
- b. de ondersteuning organisatorisch te richten op het verbreden van het kader en het draagvlak van het kerkenwerk en inhoudelijk richten op de gereformeerde leer.

7.8.2 Uitvoering

Namens deputaten BBK hebben de kerken van Ede Noord, Ede Zuid en Wageningen door hun comité Abraham contact onderhouden met en hulp verleend aan ds. Abraham te Bagalur. Ze voorzien hem van een maandtoelage voor zijn kosten van levensonderhoud. Daarnaast hebben ze door een speciale aktie de kosten opgebracht voor de bouw van een kerk als plaats van samenkomst en centrum van activiteiten van de gemeenschap rondom ds. Abraham. Namens het comité Abraham is ds. Abraham eenmaal bezocht door broeder Smallenbroek.

Er zijn afspraken gemaakt over het te voeren beleid ten aanzien van ds. Abraham. Daarbij heeft vooral de geïsoleerde positie van ds. Abraham en zijn werk de aandacht gehad. Er is gezocht naar mogelijkheden om aansluiting te vinden bij ander zendingswerk of een ander kerkverband in India. Tot nu toe is dit zonder resultaat gebleven. Een poging ds. Abraham in contact te brengen met ds. Jakob in de buurt van Madras, die door een van de zusterkerken in Australië, de Free Reformed Church of Mount Nasura is toegerust en uitgezonden, is tot nu toe zonder resultaat gebleven.

In het kader van een bezoek aan de zusterkerken in India in het voorjaar van 2000 hebben deputaten ook zelf ds. Abraham bezocht.

Het is verblijdend te melden dat inmiddels ook in de plaats Salem, eveneens in het Zuiden van India, een kleine gereformeerde kerk is verrezen als centrum van de kinderevangelisatiearbeid van twee broers van ds. Abraham.

Er zijn in Zuid-India ook contacten geweest met een aantal kleine fellowships in de deelstaat Kerala. Deze contacten zijn nog in een pril stadium van verkenning.

In het voorjaar van 2001 is de steun aan ds. Abraham door deputaten BBK overgedragen aan deputaten Z&H. Deze zetten de steun nu voort door dienst van de kerken te Ede Noord, Ede Zuid en Wageningen door hun 'comité Abraham'.

7.8.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 151.]

7.9 Gereformeerde en Presbyteriaanse contacten in Pakistan (GPP)

(voorheen: Presbyterian Church of Pakistan (PCP))

7.9.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande informatiekkanalen ten aanzien van Pakistan zoveel mogelijk te benutten;
- b. te blijven zoeken naar reële aanknopingspunten voor kerkelijke contacten en hulpverlening;
- c. afhankelijk van de verkregen informatie zo mogelijk een oriënterend bezoek te (laten) brengen.

7.9.2 Uitvoering

Het enige directe aanknopingspunt voor contacten met Pakistan is de Hindoestaanse/Pakistaanse gemeente van ds. Van der Lugt in Rotterdam. Met rev. Arthur James van de PCP is de afgelopen jaren geen contact geweest.

Een verblijdende ontwikkeling volgt uit een bezoek van een Pakistaanse broeder uit Rotterdam bij zijn familie in maart 2000. Een achtergelaten vertaling van de Catechismus heeft inmiddels geleid tot een huisgemeente en kan ons (Rotterdam, BBK) een reële opening bieden naar broeders en zusters in Pakistan die christen willen zijn op gereformeerde of presbyteriaanse basis. De gemeente van Rotterdam heeft het voornemen hulp te bieden door enkele broeders naar Nederland te laten overkomen voor een korte periode, medio 2002. Vervolgens zou later een bezoek vanuit Nederland aan Pakistan kunnen worden gebracht ter oriëntatie, bemoediging en mogelijk hulpverlening.

7.9.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 152.]

7.10 Evangelical Reformed Churches of Singapore (ERCS)

(ERCS voorheen: First Evangelical Reformed Church of Singapore (FERC) en Covenant Evangelical Church of Singapore, CERC)

7.10.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande relatie met deze kerken uit te bouwen door hen te bezoeken;
- b. elkaar over en weer te informeren over het buitenlandwerk in het Verre Oosten;
- c. bij de opzet van een regionale opleiding deze kerken actief of passief te betrekken.

7.10.2 Uitvoering

1. In het najaar van 2001 heeft een bezoek aan Singapore plaatsgevonden. Dit bezoek heeft gestaan in het teken van het elkaar informeren over de ontwikkelingen binnen elkaars kerkverband. Een duidelijk groeiende belangstelling is geconstateerd voor elkaars kerkelijk leven. Elkaars mening over diverse zaken zijn uitgewisseld, zoals euthanasie, de vrouw in het ambt, homosexualiteit, hertrouwen na een scheiding, klonen. Er is nog verschil van inzicht over het verbond. De ERCS, in navolging van H. Hoeksema, vinden nog steeds dat het verbond in wezen met de uitverkorenen wordt gesloten. We hopen dat de dialoog over dit punt voortgezet kan worden. Daarnaast is elkaars buitenlandwerk in het Verre Oosten nadrukkelijk aan de orde geweest. De hulpverlening in Myanmar van Singapore had onze bijzondere belangstelling daar wij in de afgelopen jaren herhaaldelijk correspondentie kregen van gereformeerde of presbyteriaanse kerken in Myanmar. Afsproken is dat bij eventuele vervolcontacten met kerken in Myanmar de ERCS hierover geconsulteerd zal worden.
2. Op dit moment heeft de ERCS geen eigen opleiding in Singapore. De ERCS te betrekken bij opleidingsmogelijkheden is daarom niet erg relevant zolang zij zelf geen eigen opleidingsmogelijkheden hebben. Ook is er elders in het Verre Oosten nog geen aanzet gegeven voor regionale opleiding.

7.10.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 153.]

7.11 Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP) en Reformed Free Churches of the Philippines (RFCP)

7.11.1 Opdracht van de synode

1. de zusterkerkrelatie met de FRCP als federatie als beëindigd te beschouwen;

2. deputaten op te dragen:
  - a. de contacten met die lid-kerken die dat willen, voort te zetten en in de contactoefening ook te betrekken de lidkerken van de RFCP;
  - b. aan het verzoek van de kerken verenigd in de RFCP om een zusterkerkrelatie nog niet te voldoen, maar de contacten met deze kerken op gelijke wijze voort te zetten als met de afzonderlijke lidkerken van de FRCP;
  - c. in goed overleg met DVN begeleiding te geven aan het werk van br. Zuidema voor wat betreft het kerkelijk opbouwwerk volgens het vastgestelde raamwerk;
  - d. in overleg met br. Zuidema een plan van theologische toerusting en ondersteuning volgens het raamwerk te ontwikkelen en uit te voeren;
  - e. in overleg met br. Zuidema een plan te ontwikkelen en uit te voeren van onderzoek naar mogelijkheden van kerkelijke toenadering en samenwerking van de RFCP en de kerken uit de FRCP met eventuele andere gereformeerde kerkverbanden in de Filipijnen;
  - f. in de correspondentie en in het kader van de kerkelijke opbouw bij de RFCP en de kerken uit de FRCP te blijven werken aan een goede oecumenische instelling naar elkaar en naar eventuele andere gereformeerde kerkverbanden toe.

7.11.2 Uitvoering

Het geheel van de uitvoering is in samenwerking met Z&H/DVN gebeurd. Contacten zijn onderhouden met de gemeente van Las Pinas en Old Sagay en een drietal RFCP-gemeenten, met name door broeder en zuster Zuidema, tijdens hun aanwezigheid daar. Old Sagay heeft helaas aangegeven geen prijs meer te stellen op voortzetting van contacten. In oktober 1999 en december 2000/januari 2001 zijn ook bezoeken van deputaten afgelegd. In 1999 viel het bezoek deels samen met een bezoek van een delegatie van de FRCA.

Het kerkelijk opbouwwerk is gediend door het (met de Filipijnse kerken) mede-organiseren/financieren van seminars over bijbels onderwijs (lagere scholen en zondagschool) en de adviserende aanwezigheid van broeder Zuidema op kerkelijke vergaderingen. Verder is de cursus “De levende gemeente” gegeven. Ook is aan de vier gemeenten een boeksubsidie-project aangeboden, om een bibliotheek van de gemeente op te bouwen.

Br. Zuidema fungeerde ook als adviseur van de theologische commissie, die o.a. een survey naar de bestaande mogelijkheden voor opleiding van voorgangers heeft gedaan.

Tijdens deze periode bleek steeds meer dat er lokaal goede mogelijkheden voorhanden zijn, voor ondersteuning bij kerkelijke toerusting en sociaal-economische ontwikkeling. Hierom en vanwege het kleine aantal gemeenten en hun beperkte opnamecapaciteit is besloten de personele samenwerking te beëindigen in april 2000. Afspraken zijn gemaakt over het onderhouden van de contacten en bepaalde financiële ondersteuning. Het blijkt niet gemakkelijk om met name door middel van correspondentie de relatie te onderhouden. Naar een goede manier wordt nog gezocht.

Er is contact geweest met de Christian Reformed Church of the Philippines en de Presbyterian Church of the Philippines (o.a. ontstaan als vrucht van zendingswerk van de Presbyterian Church of Korea (PCK)). Met name de eerste biedt mogelijkheden tot samenwerking.

7.11.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 154.]

7.12 Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)

7.12.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. door correspondentie en bezoek een begin te maken met en inhoud te geven aan de zusterkerkrelatie met de RPCT;
- b. in goed overleg de ondersteuning voor literatuur aan het seminarie en de aanstaande predikanten van de RPCT voort te zetten volgens de meerjarenbegroting tot 2003.

7.12.2 Uitvoering

De afgelopen jaren is beperkte correspondentie gevoerd met de RPCT. Deze heeft met name gestaan in het kader van de aangegane zusterkerkrelatie. Daarnaast is een hartelijke dank ontvangen voor een gift van de jeugd van de plaatselijke kerk te Zeewolde naar aanleiding van een zich op dat moment recent voorgedane aardbeving in Taiwan.

Tijdens het bezoek in het najaar van 2001 is nadere informatie uitgewisseld over elkaars kerkverband en het kerkelijk leven. Een nieuw onderwerp betreft het werk in China waarmee de RPCT is begonnen. Men is zich aan het beraden over hoe dit werk verder uit te bouwen. Hulp van buiten, bijv. uit Nederland zal daarbij zeer gewenst zijn. Nadere correspondentie hierover zal nog volgen.

De afgelopen jaren is geen gebruik gemaakt van de ondersteuning voor literatuur aan het seminarie en de aanstaande predikanten. Deze mogelijkheid voor ondersteuning is nu overgedragen aan de deputaten Z&H. Tijdens het bezoek in 2001 is dit punt aan de orde geweest. De wens voor nogmaals ondersteuning is sterk aanwezig en men zal daartoe een voorstel indienen.

7.12.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 155.]

7.13 Reformed Church of Japan (RCJ)

7.13.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. in te stemmen met het feit dat onze relatie met de RCJ wordt aangemerkt als een 'fraternal relation';
- b. bezoeken te plannen bij voorkeur ter gelegenheid van een General Assembly;
- c. inhoudelijke correspondentie voort te zetten, mede met het oog op haar andere buitenlandse contacten;
- d. met de RCJ overleg te plegen over de functie die de RCJ, wellicht met personele ondersteuning vanuit onze kerken, met name voor gereformeerde theologische toerusting voor de kerken in het Verre Oosten kan vervullen;

- e. volgens gemaakte afspraken de deputaten van de CGK over onze contacten in Japan te informeren.

7.13.2 Uitvoering

De correspondentie met de RCJ bleef beperkt tot uitnodigingen voor General Assemblies en reacties daarop. Verder is er een discussie gaande over vrouwelijke ambtsdragers. Er is een rapport verschenen van RCJ-predikanten met steun voor vrouwelijke diakenen, ouderlingen en predikanten.

Rev. Lauer (professor van de Orthodox Presbyterian Church, aan het Kobe Reformed Theological Seminary) heeft hierop, in samenwerking met een RCJ-predikant, gereageerd met tegenargumenten. De General Assembly van de RCJ heeft nog geen officieel besluit genomen. Tijdens een bezoek in september 2001 is hier verder over doorgesproken. Het is belangrijk om de ontwikkelingen in deze situatie te blijven volgen.

Wat andere buitenlandse contacten betreft, bij voorbeeld die met de Nederlands Gereformeerde Kerken, is dit met de RCJ doorgesproken tijdens het bezoek van september 2001. Men vroeg over de contacten in Nederland met de CGK en de NGK. De stand van zaken is aan de RCJ uitgelegd, met de verblijdende ontwikkelingen en ook met de punten van zorg. Het inhoudelijk contact tussen de RCJ en de CGK is goed. Met de NGK ligt het contact op een wat lager niveau.

Rev. Ishii, een RCJ-predikant, heeft drie jaar in Nederland gewoond, waar hij drie groepen Japanse christenen diende. Er is contact met hem geweest en hij vertegenwoordigde de RCJ op de generale synode van Leusden in 1999. Men heeft ons gesuggereerd contact op te nemen met ds. Park, de opvolger van ds. Ishii en met de groepen Japanse christenen waaronder hij werkt.

Wat betreft theologische toerusting voor kerken in het Verre Oosten lijkt het verstandig dit op te pakken zodra er een duidelijke behoefte is. Dit zal dan met Deputaten Z&H worden overlegd. Met de CGK-deputaten is contact geweest, zowel voorafgaande als na de reis in het najaar van 2001.

7.13.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 156.]

7.14 Presbyterian Church of Korea (PCK)

7.14.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de PCK te onderhouden en waar mogelijk te intensiveren;
- b. de PCK eens in de drie jaar te blijven bezoeken, bij voorkeur ter gelegenheid van een General Assembly van de PCK;
- c. met de PCK te komen tot de organisatie van een IRTT-cursus in de regio Verre Oosten, waarbij zo mogelijk ook de RCJ betrokken dient te worden;
- d. bij de PCK te informeren naar contacten met de RPKK.

7.14.2 Uitvoering

Uitnodigingen voor General Assemblies en onze schriftelijke reacties daarop zijn de afgelopen jaren gepasseerd. In 2001 heeft ds. J.M. Batteau de General Assembly bezocht en daar de groeten overgebracht. Verder kwam er een verzoek aan ons van het Fraternal Relations Committee van de PCK om advies omtrent hun wens een zusterkerk te worden van de CGK in Nederland. Het advies van deputaten BBK was positief en het voornemen van de PCK werd van harte ondersteund. Deze ontwikkeling is toe te juichen, ook gezien het groeiend aantal studenten van de PCK aan de TU te Apeldoorn van de CGK.

De PCK heeft voor de ICRC-lidkerken in Azië een zendingsconferentie gehouden in 2000. Gezien de vele contacten in het Verre Oosten zijn deputaten BBK daar vertegenwoordigd geweest, overigens op uitdrukkelijk verzoek van het Mission Committee van de ICRC. Het is belangrijk dat wij in contact met de PCK blijven in verband met Z&H-activiteiten in Azië.

Professor Hae-Moo Yoo, hoogleraar dogmatiek aan het PCK-seminarie te Chon-ahn en gepromoveerd in Kampen, had een sabbatsjaar in het schooljaar 1999-2000, en was met zijn echtgenote voor de hele periode woonachtig in Kampen. Professor Yoo was bezig met een studieproject. Hij heeft diverse keren gepreekt (in het Nederlands) en heeft ook een artikel geschreven voor *De Reformatie*. Hij werd door de TU te Apeldoorn uitgenodigd om een gastcollege te geven. Prof. Yoo heeft ons meegedeeld dat de studenten zich in Kampen minder gastvrij voelen behandeld dan in Apeldoorn.

De Koreaanse kerken hebben een gift naar de GKN(v) van Enschede gestuurd in verband met de vuurwerkram্প in 2000. We zijn blij met dit teken van christelijke betrokkenheid en barmhartigheid.

Door een aantal interne ontwikkelingen en de ontwikkelingen in de Koreaanse maatschappij heeft de PCK het op een aantal fronten moeilijk. De kerk groeit niet meer en materialisme en verkeerde interesses van de jeugd geven zorg.

Er zijn geen IRTT-cursussen georganiseerd en voor zover wij weten zijn er ook geen plannen voor een cursus in de nabije toekomst. Het lijkt verstandig dit punt op te pakken zodra er een duidelijke behoefte is. Dit zal dan met Deputaten Z&H worden overlegd. De genoemde zendingsconferentie van 2000 geeft aan dat de Koreaanse kerken zelf bezig zijn met contacten in de regio. Er zijn plannen voor het oprichten van een Asia Reformed Church Association voor meer contact en mogelijk onderlinge ondersteuning in de regio.

De PCK heeft geen officiële contacten met de RPCK, alleen op persoonlijke basis. Van enige toenadering is geen sprake.

7.14.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 157.]

---

8 – Sectie III (Noord-Amerika; Suriname; Verenigd Koninkrijk; ICRC)

8.0 Inleiding

Sectie III begon in 1999 met kerken in ruwweg drie gebieden: Australië en Nieuw-Zeeland; Verenigd Koninkrijk; Noord-Amerika. Door verschuiving van taken zijn de contacten met kerken in Australië en Nieuw-Zeeland in de loop van 2000 overgedragen aan sectie I. Het overblijvende werkveld ziet er als volgt uit:

In Noord-Amerika hebben we te maken met de Canadian Reformed Churches (CanRC), de Reformed Churches in the United States (RCUS), de Orthodox Presbyterian Church (OPC), de United Reformed Churches in North America (URCNA) en de Eglise Réformée du Québec (ERQ).

Het kerkelijk leven in Suriname heeft onze aandacht omdat de OPC daar een zendingsproject heeft.

In het Verenigd Koninkrijk gaan we om met de Evangelical Presbyterian Church (EPC), de Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI), de Free Church of Scotland (FCS), de Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC), de Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW) en de Norwich Reformed Church (NRC).

De sectie behartigt verder de vertegenwoordiging van onze kerken in de International Conference of Reformed Churches.

Met de kerken in het Verenigd Koninkrijk en Noord-Amerika is in veel gevallen een zusterkerkrelatie onderhouden. In het werk van de sectie betekende dat meer aandacht voor de inhoud en verdieping van kerkelijke relaties: hoe bevorder je dat kerken elkaar echt leren kennen en vertrouwen. Het over en weer verschaffen van exacte informatie (Acta, Handboeken) is belangrijk. We hebben dankbaar gebruik gemaakt van de presentatie van de belangrijkste besluiten van de synode van Leusden 1999 aan de buitenlandse relaties met gebruikmaking van het jaaroverzicht van P. Schelling in het Handboek 2000 van de Gereformeerde Kerken, die door sectie VII is vervaardigd onder de titel ‘Acta Contracta’ (zie hierover ook de rapportage bij Sectie VI en Sectie VII).

Meeleven en meelesen, reageren en communiceren is van groot nut, de snelle e-mail bewijst daarbij goede diensten. Maar nog steeds gaat er niets boven de ontmoeting en het gesprek. Het organiseren daarvan vraagt overleg en planning op lange termijn.

Door de veelheid van contacten wordt in sectie III de noodzaak gevoeld een zeker reliëf aan te brengen in de relaties. Dit is door het functioneren van de International Conference of Reformed Churches ook mogelijk geworden. Welke criteria zijn er om een buitenlandse kerk naar voren te halen in de relaties?

Voor de hand ligt een criterium als nabijheid: met kerken dichtbij is het makkelijker een goede en functionele band op te bouwen dan met kerken veraf. Dit criterium brengt sectie III bij de zusterkerken in het Verenigd Koninkrijk. Maar even voor de hand ligt een criterium als historische verbondenheid. De kerken die ontstaan zijn uit emigratie van gereformeerde Nederlanders, leven doorgaans intens mee met de Gereformeerde Kerken in Nederland. Er zijn familiebanden. Men leest en spreekt Nederlands. Zij stellen ook prijs op een goede band. Dit criterium haalt de Canadian Reformed Churches naar de voorgrond.

Een meer functioneel criterium zou kunnen zijn: raakvlakken op het zendingsveld. In dat geval is goede communicatie van groot belang. Dit criterium vraagt – afgedacht van kerken uit de regio als de Free Church of Scotland (India) – aandacht voor de Orthodox Presbyterian Church (Suriname, Kenia) en de Reformed Church of the United States (Congo).

Noord-Amerika

Inleiding

In Noord-Amerika waren er hoopgevende ontwikkelingen in de gereformeerde oecumene. Verschillende van onze zusterkerken daar hadden al contact met elkaar. Maar dat liep niet altijd goed. Na de vorming van het kerkverband van de United Reformed Churches in North America uit de Christian Reformed Church kwam er aan het eind van de vorige eeuw ruimte voor nieuwe dynamiek.

De generale synode van de Canadian Reformed Churches 2001 te Neerlandia speelde vervolgens verrassend een sleutelrol. Deze synode ruimde hinderpalen op in het contact met de Orthodox Presbyterian Church en bood deze kerk en ook de Reformed Church of the United States een zusterkerkrelatie aan. Ook met de Free Reformed Churches of North America werd een vorm van samenwerking overeengekomen. Bovendien gaf deze synode de verblijdende aanzet om te komen tot federatieve eenheid met United Reformed Churches of North America.

Dit alles tekent de dynamische situatie van de gereformeerde kerken in Noord-Amerika. Iets daarvan kon worden geproefd op de International Conference of Reformed Churches in Philadelphia. De Orthodox Presbyterian Church was gastvrouw voor de ICRC. Deze kwam in 2001 bij elkaar in Glenside, een voorstad van Philadelphia (Pennsylvania). Deze conferentie gaf veel gelegenheid tot het oefenen van contact.

Noord-Amerika is voor de gereformeerde oecumene een boeiend continent. Dat merken we ook buiten Amerika. De missionaire inzet van Amerikaanse gereformeerden zorgt ervoor dat je vanaf allerlei plekken op de wereldbol je moet oriënteren in de Verenigde Staten. Zo komen Nederlandse zendingen en deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken bijv. dikwijls mensen tegen van de Presbyterian Church of America.

8.1 Canadian Reformed Churches (CanRC)

8.1.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. met de CanRC in contact te blijven over de kerkelijke situatie in Noord-Amerika, en hen te informeren over het feit dat de synode het aanbod van de OPC om ‘corresponding relations’ aan te gaan, heeft aanvaard;
- c. te overleggen inzake relaties met kerken in die regio’s waar ook gemeenten van de CanRC zijn of waar de CanRC zendingswerk hebben;
- d. de synode van de CanRC in 2001 te bezoeken.

8.1.2 Uitvoering

Deze kerken hebben zowel de complete Acta van Leusden-1999 ontvangen, als een flink aantal verkorte Acta in het Engels. Ze zijn door middel van een afzonderlijke brief aan hun Committee for Contact with Churches Abroad op de hoogte gebracht van de aanvaarding van het aanbod van de OPC om 'corresponding relations' aan te gaan.

Vanwege de uitbraak van mond- en klauwzeer in Nederland moest er in overleg met de samenroepende kerk Neerlandia helaas van worden afgezien de generale synode van 2001 te bezoeken. Dat was jammer want de synode van Neerlandia heeft zich uitgebreid bezig gehouden met de relatie tot de Gereformeerde Kerken in Nederland. Het Committee for Contact with Churches Abroad en verschillende plaatselijke kerken hadden de synode laten weten, dat ze vreesden dat de Gereformeerde Kerken in Nederland met bepaalde besluiten van de synode van Leusden bezig waren af te dwalen van 'een oud en vertrouwd gereformeerd pad'. Bij het nieuwe huwelijksformulier kwam bijv. de vraag op of de schriftuurlijke taal van het 'gehoorzamen en zich onderwerpen' niet werd afgezwakt. Het besluit om legerpredikanten toe te staan in bepaalde omstandigheden het avondmaal te bedienen aan soldaten die geen lid van de kerken zijn, riep ook vragen op. Het Committee kreeg de opdracht de aan de orde gestelde zaken zorgvuldig te onderzoeken. Tegelijk werd de eigen kerken het signaal gegeven voortaan in geval van bezorgdheid over ontwikkelingen elders, eerst zelf zorgvuldig onderzoek te doen en hun bevindingen vervolgens aan het Committee for Contact with Churches Abroad voor te leggen.

De synode van Neerlandia heeft verblijdende stappen genomen op de weg van de gereformeerde oecumene in Noord-Amerika. Zij erkende de United Reformed Churches of North America als ware kerken van onze Here Jezus Christus en besloot een eerste stap te nemen in de richting van volledige samensmelting van de kerkverbanden. Deze zogenaamde 'fase 2' houdt onder meer in het aanvaarden van elkaars attestaties, toelating van elkaars leden tot het avondmaal, en openstelling van de kansels voor elkaars dienaren des Woords. De synode van de United Churches in juni 2001 heeft hiermee ingestemd en heeft ecclesiastical fellowship aanvaard. Er zijn drie gezamenlijke deputaatschappen aan de slag gegaan om te studeren op het laten samenvloeien van de kerkorde, de theologische opleiding en het kerkboek.

In het contact met de Orthodox Presbyterian Church werden belangrijke beslissingen genomen. De synode maakte de presbytery Mid-Atlantic van deze kerk haar verontschuldigingen over de manier waarop indertijd was omgegaan met de diskwalificatie die ds. B.R. Hofford had gegeven over ambtsdragers in die presbytery. Daarnaast kwam Neerlandia terug op een beslissing van de vorige synode (Fergus-1998) en aanvaardde alsnog de 'verklaring van overeenkomst' over het toezicht op het avondmaal, zoals die indertijd was opgesteld door gezamenlijke deputaten. Ze besloot unaniem over te gaan tot 'ecclesiastical fellowship' met de Orthodox Presbyterian Church op voorwaarde dat ook deze kerken genoemde 'verklaring van overeenkomst' zouden aanvaarden. De Orthodox Presbyterian Church heeft inmiddels de oorspronkelijke 'verklaring' ongewijzigd aanvaard.

Verder besloot de synode van Neerlandia in te gaan op het verzoek van de Reformed Church of the United States om 'ecclesiastical fellowship' met elkaar aan te gaan. Het aanbod van de Free Reformed Churches of North America (zusterkerken van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland) om 'limited contact' deed de Canadian Reformed Churches besluiten het gesprek met het oog op eenwording voort te zetten.

De synode van Neerlandia trok op instigatie van het Committee for Contact with Churches Abroad het voorstel van de synode van Fergus (1998) om de grondslag van de International Conference of

Reformed Churches te wijzigen, weer in. De vrees dat de binding aan de confessie in de grondslag-formule werd versoepeld, kon worden weggenomen.

Tijdens de ICRC te Philadelphia is er over deze zaken een goed gesprek geweest met de delegatie van de Canadian Reformed Churches. Deze bestond uit de predikanten E. Kampen en C. van Spronsen als afgevaardigden met stemrecht en prof. J. de Jong en ds. M. van Beveren als afgevaardigden met adviserende stem. We hebben tegenover hen onze dankbaarheid uitgesproken over de besluiten van de synode van Neerlandia inzake de eenheid onder gereformeerde kerken in Noord-Amerika en hen met nadruk uitgenodigd om de generale synode van Zuidhorn te bezoeken.

8.1.3 Beleid

1. Onderhouden van de zusterkerkrelatie met een accent op brede uitwisseling van informatie over elkaars kerkelijk leven.
2. De synode van de CanRC in 2004, te houden in Chatham (Ont.), bezoeken en de CanRC uitnodigen een afvaardiging naar de generale synode van 2005 te sturen.
3. Met de CanRC in contact blijven over de kerkelijke situatie in Noord-Amerika en hun relaties met andere gereformeerde kerken daar.
4. Overleggen inzake relaties met kerken in die regio's waar ook gemeenten van de CanRC zijn of waar de CanRC zendingswerk hebben.

8.1.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 158.]

8.2 Reformed Church in the United States (RCUS)

8.2.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. informatie uit te wisselen over contacten met kerken in Noord-Amerika, Mexico en Congo;
- c. de RCUS te informeren dat de synode het aanbod van de OPC om 'corresponding relations' aan te gaan, heeft aanvaard;
- d. de synode van de RCUS in 2001 te bezoeken.

8.2.2 Uitvoering

De relatie met de Reformed Church in the United States is onderhouden door schriftelijke informatie over de besluiten van de Generale Synode Leusden inzake de zusterkerkrelatie met de Orthodox Presbyterian Church. Daarbij ontvingen hun deputaten ook de 'Acta Contracta'.

In de contacten zijn Mexico en Congo niet ter sprake gekomen. Wel is bemiddeld in contacten met Nederlandse organisaties over radiowerk in die regio's overigens zonder dat dit heeft geresulteerd in medewerking van hieruit.

De Reformed Church in the United States heeft zich de laatste jaren in de kerkelijke wereld willen profileren met zgn. position papers. Hierin wordt onomwonden een standpunt ingenomen in actuele zaken op theologisch gebied. Een bekend voorbeeld is de brochure over de scheppingsdagen, waarin wordt verdedigd dat de dagen van Genesis 1 dagen van 24 uur zijn geweest. Via *Lux Mundi* hebben we aan deze discussie deelgenomen met een artikel van prof. H.M. Ohmann (vol. 19, no. 4, december 2000).

Vanwege de mond- en klauwzeer crisis is ook het bezoek aan deze kerken afgezegd. Dit is per brief uitgelegd. Dit was jammer omdat ons ook vanuit de Reformed Church in the United States kritische vragen worden gesteld. We hebben in juni 2001 op de ICRC gesproken met hun afgevaardigden, de predikanten V. Pollema en R. Potter (met stemrecht) en R. Grossmann (adviserende stem). Deze gelegenheid is gebruikt om informatie uit te wisselen over gezamenlijke contacten met kerken in Noord-Amerika. Zelf hebben ze vragen gesteld over een aantal thema's waarover in hun kerken zorgen bestaan, bijv. de positie van de vrouw in het kerkelijke leven. Het nieuwe huwelijksformulier is door hun deputaten in studie genomen. We waren het er met elkaar over eens dat het goed zou zijn, dat een afvaardiging van deze kerken de synode te Zuidhorn zou bezoeken.

8.2.3 Beleid

1. Onderhouden van de zusterkerkrelatie.
2. De synode van de RCUS in 2003 bezoeken en de RCUS uitnodigen een afvaardiging naar de synode van 2005 te sturen.
3. Informatie uitwisselen over het zendingswerk in Congo en over relaties en contacten met kerken in Noord-Amerika en Mexico.
4. Met de RCUS in gesprek blijven over relevante thema's, de nodige informatie geven over vraagpunten en desgevraagd participeren in de discussies over position papers.

8.2.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 159.]

8.3 Orthodox Presbyterian Church (OPC)

8.3.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de relatie verder uit te bouwen in nauw overleg met de CanRC en de RCUS;
- b. de General Assembly van de OPC in 2000 te bezoeken;
- c. contact te houden met de OPC over de kerkelijke situatie in Noord-Amerika, de hulp aan de kerken in Kenia en Suriname en eventuele andere onderwerpen van wederzijds belang.

8.3.2 Uitvoering

De synode van Leusden besloot het aanbod van de OPC om een ‘corresponding relation’ met haar aan te gaan dankbaar te aanvaarden. Dit is ook meegedeeld aan de OPC. Maar vanwege de stremming in de gesprekken tussen de CanRC en de OPC in de jaren 1998-2001 is verdere uitbouw van de relatie nog niet tot stand gekomen. Nu de situatie met de CanRC is opgeklaard, komt overleg met deputaten van de OPC over de invulling van de relatie weer op gang. Deputaten van de CanRC lieten desgevraagd in een mondeling overleg weten dat deze kerken geen bezwaar hebben als we tot een zusterkerkrelatie zouden overgaan. Van een bezoek is het vanwege gebrek aan tijd en mankracht niet gekomen. Dit is schriftelijk verantwoord.

De Orthodox Presbyterian Church was gastvrouw voor de International Conference of Reformed Churches 2001. In dat kader is er ook correspondentie geweest over diverse zaken. Hun afgevaardigden waren de predikanten J.J. Peterson en G.I. Williamson (met stemrecht) en br. M.T. Bube en ds. G.W. Knight III. Deze broeders hebben wij gesproken tijdens de ICRC in Philadelphia. Ook van hun kant werden vragen gesteld over veranderingen in de gereformeerde kerken.

We hebben verslag gedaan van de laatste ontwikkelingen in Suriname en verteld dat vanuit Nederland op dit moment geen zending zal worden uitgezonden om naast ds. Hubenthal te werken. Ze lieten weten dat de termijn van ds. Hubenthal binnenkort afloopt.

Zij gaven verder aan dat zij graag met ons een ‘corresponding relation’ aangaan, nu de situatie met de Canadian Reformed Churches is opgeklaard. Overleg met hun deputaten is gaande. Deputaten van de Canadian Reformed Churches lieten desgevraagd in een mondeling overleg weten dat deze kerken geen bezwaren hebben als we tot een zusterkerkrelatie zouden overgaan.

8.3.3 Beleid

1. De officiële zusterkerkrelatie voorbereiden en concrete afspraken maken over de invulling daarvan.
2. Over deze plannen contact opnemen met de CanRC en de RCUS.
3. De General Assembly van de OPC in 2003 bezoeken om de zusterkerkrelatie te bezegelen en de OPC uitnodigen een afvaardiging naar de generale synode van 2005 te sturen.
4. Contact houden met de OPC over het werk in Suriname; zending en hulpverlening aan de kerken in Kenia en andere landen in Afrika; de kerkelijke situatie in Noord-Amerika; en eventuele andere onderwerpen van wederzijds belang.

8.3.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 160.]

8.4 United Reformed Churches in North America (URCNA)

8.4.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. positief te reageren op het verzoek van de URCNA om een kerkelijke relatie met de GKN(V) voor te bereiden, en samen met de URCNA daaraan concreet inhoud te geven; dit in nauw overleg met de CanRC en de RCUS;
- b. de volgende synode te dienen met voorstellen over de wijze waarop de relatie met de URCNA concreet inhoud kan krijgen.

8.4.2 Uitvoering

Tegenover deputaten voor de oecumene van deze kerken is uitgesproken dat we hun verzoek om nader contact op prijs stelden. Ze zijn per brief op de hoogte gebracht van de besluiten van Leusden. Later hebben ze onze Acta en de Engelse 'Acta Contracta' gekregen. Tijdens de ICRC in Philadelphia is gesproken met hun afgevaardigden, de predikanten dr. M.S. Horton en R.J. Sikkema.

We zijn er niet aan toe gekomen ons contact met bezoeken te verdiepen. Wel hebben we met grote interesse de ontwikkeling van deze kerken gevolgd. Welke koers zouden ze inslaan? Welke plaats gaan ze innemen tussen de gereformeerde kerken in dit werelddeel? Hoe zullen de andere kerken reageren, m.n. de Canadian Reformed Churches? Wat we zien, wekt vertrouwen. Deze kerken maken ernst met hun trouw aan de gereformeerde leer. Ook in de opbouw van hun kerkverband honoreren ze de gereformeerde uitgangspunten.

De snelheid van de ontwikkelingen is een blijde verrassing. De United Reformed Churches hebben positief gereageerd op de besluiten van de Canadian Reformed Churches om fase 2 van het kerkelijk contact in te gaan. Nu de Canadian Reformed Churches en de United Reformed Churches elkaar als trouwe kerken van Jezus Christus hebben erkend en met ingang van 2001 in alle voorzichtigheid maar toch beslist aankoersen op het samengaan van de kerkverbanden, lijkt onzerzijds de weg vrij om een zusterkerkrelatie voor te bereiden.

8.4.3 Beleid

1. Een zusterkerkrelatie met de URCNA voorbereiden.
2. Hierover contact opnemen met de CanRC, de RCUS en de OPC.
3. De eerstvolgende generale synode van de URCNA in 2004 bezoeken en de URCNA uitnodigen voor de generale synode van 2005.

8.4.5 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 161.]

8.5 l'Eglise Réformée du Québec (ERQ)

8.5.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. in nauw contact met de CanRC te bezien of een nauwere band met de ERQ moet worden aangegaan;
- b. de volgende synode met voorstellen te dienen inzake de relatie met en steun aan de ERQ.

8.5.2 Uitvoering

Er zijn geen zelfstandige initiatieven ontwikkeld. De Canadian Reformed Churches hebben afzonderlijke deputaten voor het gesprek met de ERQ, het Committee for Contact with the ERQ. Deze deputaten rapporteerden aan de generale synode van Neerlandia 2001 dat er voortgang is geboekt met het tot stand brengen van een relatie met deze kerken. De synode heeft vervolgens besloten dit Committee opdracht te geven zo mogelijk in 2004 tot ecclesiastical fellowship met deze kerken te komen.

8.5.3 Beleid

1. De ontwikkeling van de relatie tussen de ERQ en de CanRC volgen.
2. Indien wenselijk ook zelf toenadering zoeken.

8.5.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 162.]

Suriname

Inleiding

Het Zuid-Amerikaanse Suriname lijkt hier een beetje verdwaald. De verbinding loopt via het zendingswerk dat daar vanuit de Orthodox Presbyterian Church wordt gedaan. We hebben de mogelijkheden van een gastdocentschap aan een theologische opleiding in Suriname nagegaan en een eerste uitvoering daaraan gegeven. Vervolgens is dit overgedragen aan het deputaatschap Zending en Hulpverlening, die dit verder met hulp van het IRTT zal uitvoeren.

8.6 Kerkelijk leven in Suriname

8.6.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de mogelijkheid te onderzoeken van een tijdelijk of parttime docentschap van een gereformeerde theoloog aan het Apollos-instituut in Paramaribo;
- b. deze besluiten toe te lichten aan de gemeenschap in Suriname en aan de OPC;
- c. met de OPC in gesprek te blijven over eventuele wijzigingen in de omstandigheden die tot een ander beleid zouden kunnen leiden; de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch te verzoeken het beperkte contact dat er is met de Estherhofgroep, te handhaven.

8.6.2 Uitvoering

In overleg met mensen van het Apollos-instituut is begin 2001 prof. J. Douma uitgezonden om gast-colleges over christelijke ethiek te geven aan studenten van het Apollos-Instituut en het Caribbean College of the Bible International te Paramaribo. Ook zijn er tweehonderd exemplaren van zijn *Verantwoord handelen* en een partij *De tien geboden* ten behoeve van de mensen die de colleges bezochten, meegezonden.

Ds. Hubenthal is van te voren ingelicht over de uitzending van prof. Douma naar het Apollos instituut. Dit alles was nog een uitvloeisel van een rapport dat ds. H. Knigge in 1998 heeft uitgebracht over de situatie in Suriname, en een opdracht van de synode van Leusden. Prof. Douma heeft op ons verzoek de mogelijkheid van regelmatige inbreng van gereformeerde docenten in het theologisch onderwijs op dit Instituut en dit College onderzocht. Hij heeft met grote beslistheid geadviseerd op de ingeslagen weg voort te gaan en regelmatig een docent te sturen. Deputaten BBK, een afgevaardigde van de kerk te 's-Hertogenbosch, deputaten Zending en Hulpverlening en De Verre Naasten hebben het rapport van prof. Douma gezamenlijk uitvoerig besproken. Er zal regelmatig een docent naar Suriname worden uitgezonden. Overwogen werd dat het Institute for Reformed Theological Training bij de uitvoering een goede rol kan vervullen. Later heeft ook br. Bolt een bezoek gebracht en daarover gerapporteerd. Sectie III heeft dit project inmiddels overgedragen aan deputaten Zending en Hulpverlening.

Prof. Douma heeft ook de huisgemeente op de Estherhof bezocht. Verder heeft hij kennis gemaakt met een Koreaanse gereformeerde predikant die een evangelisatieproject in de binnenlanden heeft opgezet. Hij werkt samen met ds. Hubenthal.

Uit gesprekken met mensen van de Orthodox Presbyterian Church bleek dat de uitzending van ds. Hubenthal omstreeks deze tijd afloopt. We hebben de OPC desgevraagd verteld dat de uitzending van een zendeling vanuit Nederland er voorlopig niet in zit en aangeraden het project voort te zetten en daarbij omwille van de culturele en historische continuïteit de mogelijkheid in overweging gegeven metertijd weer een beroep te doen op een Nederlandse predikant.

8.6.3 Beleid

1. Attent blijven op communicatie met deputaten Z&H en de contacten in Suriname over uitzending van docenten vanuit Nederland.

2. Attent blijven op goede communicatie tussen de OPC en onze kerken inzake het verdere verloop van het zendingswerk in Suriname en daarbij de kerken van het particulier ressort Zeeland-Noord Brabant-Limburg te informeren en zonodig te betrekken.

8.6.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 163.]

Het Verenigd Koninkrijk

Inleiding

In de zusterkerken in Noord-Ierland, Engeland en Schotland waren twee ontwikkelingen die bijzondere aandacht vragen.

Bij de Reformed Presbyterian Churches in Cardiff ontstond interne onenigheid met als gevolg het ontstaan van een derde gemeente: naast Ely en Bethel kwam Llandaff. Het liep uit op een breuk tussen Ely aan de ene kant en Bethel en Llandaff aan de andere kant. De laatste twee vroegen en kregen later aansluiting bij de Evangelical Presbyterian Church of England and Wales.

Verder vroeg de scheuring in de Free Church of Scotland veel aandacht. Deze kwam voort uit een conflict over de levensstijl van een hoogleraar aan de predikantenopleiding. De Schotse kerken hebben er veel energie in moeten steken. In januari 2000 is er naast de Free Church de Free Church (continuïng) gekomen. Deze scheuring heeft ook veel onrust veroorzaakt in presbyteriaanse kerken in de rest van de wereld. De Ierse kerken hebben zich de toestand in Schotland zeer aangetrokken, evenals bijv. de Presbyterian Church of Eastern Australia.

In de problemen die deze gang van zaken opriep hebben we een gezamenlijke koers uitgezet met de deputaten buitenland van de Christelijke Gereformeerde Kerken. In mei 2000 heeft een gezamenlijke afvaardiging van BBK en deputaten buitenlandse kerken van de Christelijke Gereformeerde Kerken beide General Assemblies bezocht en geprobeerd zoveel mogelijk feitenmateriaal te verzamelen. Beide kerken hebben verzocht om voortzetting van het contact met de Gereformeerde Kerken.

Nu vanwege de veelheid van contacten een zeker reliëf in de relaties wenselijk wordt geacht en dit door het bestaan van een goed functionerende ICRC ook gemakkelijker te realiseren zal zijn, is het zinnig te overwegen hoe extra energie gestoken kan worden in de verhouding met de kerken in het genabuurde Verenigd Koninkrijk.

De sectie onderhoudt contact met plaatselijke kerken en commissies uit Nederland die banden hebben aangeknoopt met kerken of projecten in het Verenigd Koninkrijk. Hier wordt informatie uitgewisseld en vindt onderlinge afstemming plaats. Dit gebeurt op een jaarlijkse vergadering in Amersfoort met het zogenaamde 'Klein Platform'. Daar ontmoeten we mensen uit Alphen aan den Rijn (Blackburn), Amersfoort-Oost (Cardiff), Assen-Noord (Norwich), Helpman (Cambridge), Haren (Dundee), Putten (Bury-St.-Edmunds), Zwolle-Berkum (Hull).

8.7 Evangelical Presbyterian Church (EPC; Ierland)

8.7.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de EPC te onderhouden;
- b. met de EPC contact te onderhouden over de voortgang van het kerkelijk opbouwwerk in Blackburn;
- c. de EPC om de drie jaar te bezoeken;
- d. de financiële steun aan EPC ten behoeve van Blackburn te blijven continueren tot een maximum van f 20.000,- per jaar tot in overleg wordt vastgesteld dat afbouw van de financiële steun het kerkelijk opbouwwerk niet in gevaar brengt;
- e. contact te houden over de voortgang in haar relatie tot de EPCEW;
- f. aandacht te geven aan en aandacht te vragen voor de relatie tussen de EPC en de RPCI;
- g. de kerk te Alphen aan den Rijn via het 'klein platform' te informeren en te adviseren.

8.7.2 Uitvoering

De Evangelical Presbyterian Church in Ierland is één van onze eerste zusterkerken van presbyteriaanse origine. De verhouding is hartelijk. Ze is op de hoogte gebracht van de besluiten van Leusden inzake de relaties met buitenlandse kerken.

Er is daarnaast geregeld contact geweest, hetzij direct, hetzij via Alpen aan den Rijn. Het voornaamste onderwerp was de positie van ds. Green en de gemeente te Blackburn, Engeland. We hebben dankbaar kennisgenomen van de verdergaande verzelfstandiging van de kerk te Blackburn. Deze groeiende gemeente en haar predikant zijn inmiddels opgenomen in het kerkverband van de Evangelical Presbyterian Church in England and Wales en nemen daar een goede positie in. Onzerzijds is gelet op goede afspraken over de verzorging van ds. Green. We hebben Blackburn verzekerd van doorgaande hulp zolang dat nodig is. De hulpverlening zal nu in plaats van naar de Evangelical Presbyterian Church, rechtstreeks naar Blackburn gaan op grond van ingediende budgetten. Ze is inmiddels – in overleg met de kerkenraad ter plaatse – overgedragen aan het deputaatschap Zending en Hulpverlening.

Van synodebezoek is het niet gekomen. Er is wel contact geweest tussen de afgevaardigden naar de General Assembly van de Free Church in 2000 en tussen onze afgevaardigden naar de ICRC 2001 in Philadelphia.

8.7.3 Beleid

1. De zusterkerkrelatie met de EPC onderhouden door middel van correspondentie en synodebezoek om de drie jaar, te beginnen in 2003.
2. De EPC uitnodigen voor de synode van 2005.
3. Contact te houden over haar relatie tot de EPCEW.
4. Aandacht te geven aan en aandacht te vragen voor de relatie tussen de EPC en de RPCI.
5. Overleg en uitwisseling van informatie met de kerk te Alphen aan den Rijn via het 'klein platform'.

8.7.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 164.]

8.8 Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)

8.8.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
- b. met de RPCI na te denken over de mogelijkheid deze relatie meer concrete inhoud te geven, bijvoorbeeld door gezamenlijke projecten;
- c. de synode van de RPCI in 2000 te bezoeken;
- d. de contacten tussen de opleidingsinstituten te Belfast en Kampen te stimuleren;
- e. aandacht te blijven vragen voor de relatie met de EPC, en in dat verband in gesprek te blijven over de liturgische verschillen;
- f. zich te laten informeren over de evangelisatiearbeid in Nantes en daarover sectie IV te informeren.

8.8.2 Uitvoering

Met de meeste opdrachten van Leusden moet nog worden begonnen. Wel is de Reformed Presbyterian Church of Ireland geïnformeerd over de besluiten van Leusden. Van synodebezoek in 2000 moest worden afgezien. Op de ICRC in 2001 was het contact met hun afgevaardigde prof. W.D.J. McKay goed, maar er is geen planmatige bespreking geweest.

In het najaar van 1999 hebben deputaat E. Gosker en ds. A.S. van der Lugt (Rotterdam-Stad; arbeid onder hindoestanen) een door de Reformed Presbyterian Church of Ireland georganiseerde regionale zendingsconferentie bezocht in Lisburn, Noord-Ierland. Daar hebben ze ook afgevaardigden ontmoet van de Free Church of Scotland, de Evangelical Presbyterian Church (Ierland), de Evangelical Presbyterian Church of England and Wales en de Associate Presbyterian Church of Scotland. De onderwerpen werden als leerzaam ervaren maar hadden niet zo heel veel met zending of evangelisatie te maken.

Deze kerk heeft een bemiddelende rol willen en kunnen spelen bij het conflict in de Free Church. We hebben ons door middel van een bemoedigende brief daar van harte achter gesteld.

8.8.3 Beleid

1. Onderhouden van de zusterkerkrelatie en in dat kader de synode van de RPCI in 2003 bezoeken en de RPCI uitnodigen voor de synode van 2005.
2. Met de RPCI nadenken over de mogelijkheid van gezamenlijke projecten.
3. De contacten tussen de opleidingsinstellingen te Belfast en Kampen stimuleren.
4. Aandacht blijven vragen voor de relatie met de EPC, en in dat verband in gesprek blijven over de liturgische verschillen.

5. Zich laten informeren over het evangelisatieproject in Nantes en daarover sectie IV te informeren.

8.8.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 165.]

8.9 Free Church of Scotland (FCS)

8.9.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden, en met name de FCS te bemoedigen in de crisis waarin zij verkeert;
- b. met de FCS afspraken te maken om via de ICRC te komen tot regionale zendingsconferenties;
- c. de contacten tussen de opleidingsinstituten te Edinburgh en Kampen te stimuleren;
- d. te overleggen over meer coördinatie en overleg over contact met en steun aan de kerken in Engeland (de EPCEW, de RPCC en Norwich);
- e. de kerk te Haren te adviseren en te begeleiden bij de ondersteuning van de kerkplanting in Schotland.

8.9.2 Uitvoering

De contacten met deze kerk hebben onder de druk gestaan van een conflict rond een van de hoogleraren. In januari 2000 is het om die reden daadwerkelijk tot een splitsing gekomen in de Free Church of Scotland. Er is een nieuwe kerk ontstaan die verder gaat onder de naam Free Church of Scotland (continuïng) en die heeft zich ook gemeld bij deputaten BBK met een uitnodiging voor haar general assembly 2000.

Over deze zaak is overleg gevoerd met de deputaten buitenland van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Beiden hebben we brieven gestuurd naar beide groepen om ze te bemoedigen en met een verzoek om nadere informatie ter voorbereiding van een onderzoek ter plaatse. Dit is uitgevoerd door een gezamenlijke delegatie, bestaande uit de gereformeerde deputaat E. Gosker, ds. R.D. Anderson (Kattijk en Valkenburg ZH) en de christelijke gereformeerde deputaat ds. M.J. Kater (Zeist). Dit driemanschap bezocht in mei 2000 beide General Assemblies in Edinburgh. Het rapport is eendrachtig aanvaard. Gezamenlijke deputaten hebben ook het Interim Committee van de ICRC 2001 per brief geadviseerd inzake de toelating van beide kerken. Tot een kerkelijk oordeel is het van onze kant nog niet gekomen. Verder contact en overleg met beide kerken zal moeten dienen om meer helderheid te verkrijgen.

Nog voor de ICRC hebben we ons standpunt kunnen toelichten aan deputaat ds. D.A. Robertson, die in verband met het internationale congres voor gereformeerde jeugd TIDE te Groningen in Nederland was.

Met de Free Church en met de kerk te Haren is er overleg geweest over het evangelisatieproject te Dundee. Als starthulp is de steun voor Dundee door deputaten BBK nu afgebouwd.

8.9.3   Beleid

1.   Onderhouden van de zusterkerkrelatie met de Free Church of Scotland zonder de Free Church (continuïng) los te laten, onder meer door bezoeken van de general assemblies van de Free Church en de Free Church (continuïng) in 2003 en vervolgens.
2.   In samenwerking met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken meer inzicht proberen te krijgen in de kwestie Free Church versus Free Church (continuïng) om daarover aan de generale synode van 2005 rapport uit te brengen.
3.   Samenwerking met de Free Church zoeken om de organisatie van regionale zendingsconferenties en contact tussen de theologische opleidingen te stimuleren.
4.   Over hulpverlening aan het project voor kerkplanting in Dundee, Schotland desgevraagd overleggen met de kerk te Haren via het ‘Klein Platform’.
5.   In aansluiting bij de onder 2 genoemde rapportage de Free Church en/of de Free Church (continuïng) uitnodigen voor de generale synode van 2005.

8.9.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 166.]

8.10   Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)

8.10.1   Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a.   de zusterkerkrelatie te onderhouden en in overleg met de RPCC te komen tot een concrete invulling van de relatie;
- b.   zich op de hoogte te houden van de vorderingen en resultaten van de bestudering door de RPCC van eigen en andere gereformeerde confessies;
- c.   te overleggen met de RPCC over ondersteuning van de EPCEW;
- d.   waar nodig contact te onderhouden met de kerk te Amersfoort-Oost over de relatie met de RPCC;
- e.   waar mogelijk een beroep te doen op de RPCC voor inbreng in kortlopende cursussen, bijvoorbeeld in het kader van het IRTT of de MERF.

8.10.2   Uitvoering

In Cardiff zijn nu drie gemeenten: Ely, Bethel en Llandaff. Ze hebben contacten met de kerk van Amersfoort-Oost. Eerst was er Ely. Later werd Bethel gesticht. Deze twee gemeenten vormden een voorlopige presbytery. Maar die is nooit goed op gang gekomen. Er ontstond onenigheid waardoor nog een derde gemeente ontstond, die te Llandaff. Daarna groeide er verwijdering tussen Ely enerzijds en Bethel en Llandaff anderzijds. Hoewel het exacte karakter van het verschil niet boven tafel kwam, is het in 2000 tot een breuk gekomen. Bethel en Llandaff hebben vervolgens aansluiting gezocht en verkregen bij de Evangelical Presbyterian Church in England and Wales.

Per brief is opgeroepen tot een eerlijk en christelijk gesprek en is bemiddeling aangeboden. Er is een poging gedaan om de drie kerken om de tafel te krijgen. Dat ging nog niet. Later is in Amersfoort afzonderlijk gesproken met een afvaardiging van Ely. Deze gemeente gaat zich beraden op de toekomst. Er zijn contacten met andere kerken. Maar men is toe aan rust voor bezinning. In dat gesprek is uitgelegd dat een zusterkerkrelatie met één kerk als regel niet gaat.

De contacten tussen Amersfoort-Oost en Ely zijn gebleven.

8.10.3 Beleid

1. De zusterkerkrelatie met de Reformed Presbyterian Church van Cardiff-Ely niet voort te zetten en haar dat te melden.
2. De kerk te Amersfoort-Oost dit meedelen en haar verzoeken het contact met de kerk van Ely voort te zetten en aanbieden hierover indien nodig contact te hebben via het 'Klein Platform'.

8.10.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 167.]

8.11 Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)

8.11.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. in overleg met de EPCEW de relatie concreet inhoud te geven;
- b. na te gaan of en hoe de afgesproken financiële ondersteuning aan de kerk te Hull weer ter beschikking moet komen, volgens het meerjarenplan, tot een maximum van f 30.000,- per jaar;
- c. de zusterkerken in het Verenigd Koninkrijk te informeren over en te betrekken bij de contacten met de EPCEW;
- d. zich te laten vertegenwoordigen tijdens de jaarlijks te houden vergadering van het zogenaamde 'Klein Platform', om zich door de kerken met contacten in het Verenigd Koninkrijk te laten informeren en deze te adviseren.

8.11.2 Uitvoering

De EPCEW is een kleine groep toegewijde kerken die van harte onze steun verdient. Ze vormen samen één presbytery. Deze vergadert elke drie maanden en stuurt sectie III de agenda's en minutes van elke vergadering. Op het moment buigen ze zich over een strategie voor kerkstichting in Engeland en Wales. De sectie heeft zich in 2000 voorgenomen om jaarlijks in elk geval één vergadering als belangstellende bij te wonen.

De presbytery vergadering van 24 juni 2001 te Durham is bezocht. Op deze vergadering zijn de kerken van Bethel en Llandaff (beide te Cardiff) op hun verzoek toegelaten als lid van de EPCEW. Met instemming hebben we de aansluiting van deze twee kerken begroet.

De kerk te Hull werd geconfronteerd met het plotselinge overlijden van een gewaardeerde voorganger, br. Pentecost. Ds. De Jager heeft namens deputaten de begrafenis bezocht. De hulpverlening aan Hull is in overleg met Hull en met de kerk te Zwolle-Berkum overgedragen aan het deputaatschap Zending en Hulpverlening.

8.11.3   Beleid

1.   Onderhouden van de zusterkerkrelatie met de EPCEW en die door bezoeken concreet inhoud te geven.
2.   In contacten met andere zusterkerken in het Verenigd Koninkrijk aandacht te vragen voor de EPCEW.
3.   Via het ‘Klein Platform’ contact houden met de kerken in Nederland die gemeenten van de EPCEW steunen.

8.11.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 168.]

8.12   Norwich Reformed Church (NRC)

8.12.1   Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a.   de bestaande contacten met de NRC te onderhouden en te intensiveren;
- b.   aansluiting van deze kerk bij een bestaand kerkverband in het Verenigd Koninkrijk te stimuleren;
- c.   de kerk te Assen-Noord te betrekken in de contacten met de NRC.

8.12.2   Uitvoering

Er zijn over de contacten met deze gemeente geen bijzonderheden te melden.

8.12.3   Beleid

1.   De bestaande contacten met de NRC onderhouden en daarbij aansluiting van deze kerk bij een bestaand kerkverband in het Verenigd Koninkrijk te stimuleren.
2.   Hierover met de kerk te Assen-Noord indien nodig contact hebben via het ‘Klein Platform’.

8.12.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 169.]

ICRC

8.13 International Conference of Reformed Churches (ICRC)

8.13.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. voorbereidingen te treffen voor deelname aan en tijdige benoeming van een delegatie naar de ICRC 2001 in de USA;
- b. overleg te plegen met deputaten Oecumene Buitenland van de Christelijke Gereformeerde Kerken over zaken die de ICRC en andere aangelegenheden van algemeen belang met betrekking tot relaties met buitenlandse kerken aangaan;
- c. in het kader van herstructurering van zending en hulpverlening te trachten tot meer overleg en samenwerking te komen met andere lidkerken van de ICRC;
- d. met andere lidkerken te komen tot regionale zendingsconferenties waar elkaars zendingsgebieden in kaart kunnen worden gebracht.

8.13.2 Uitvoering

Rond de crisis in de Free Church hebben deputaten zich samen met de CGK deputaten met een brief gewend tot het interim committee, met het oog op de presentie van twee afvaardigingen uit Schotland.

We hebben ons beziggehouden met de door de RCUS (en aanvankelijk ook de CanRC) voorgestelde wijziging van de constitutie en hebben besloten tegen te stemmen.

Er is een afvaardiging samengesteld naar de Conferentie in 2001 te Philadelphia, bestaande uit de predikanten A. de Jager en R. ter Beek (met stemrecht), en drs. C.J. Haak en ds. L.J. Joosse (adviserende stem). 'Minutes' van de ICRC zijn beschikbaar op het bureau.

De conferentie werd in Philadelphia georganiseerd door de OPC. Op woensdagavond 20 juni 2001 werd ze geopend met een eredienst. In deze dienst werd door afgevaardigden van de verschillende werelddelen voorbede gedaan voor hun regio's. Van onze kant is daarin aan de Here voorgelegd o.a. de zorg van de kerken in het Westen onder de druk van de secularisatie.

De conferentie startte met 21 lid kerken. Er was één waarnemende kerk, die tijdens de Conferentie lid werd (de Reformed Presbyterian Church of North East India) en twaalf bezoekende kerken, waaronder de Free Church (Continuing) en de Gereformeerde Kerke in Suid Afrika.

In het moderamen waren vertegenwoordigd de OPC (voorzitter J.J. Peterson), de CGK (vice-voorzitter B. de Graaf) en de EPCEW (secr. P.J. Naylor). Algemeen secretaris (M. van Beveren, CanRC) en penningmeester (H.A. Berends, CanRC) gaven acte de présence.

Er werd een zevental commissies benoemd om zaken plenair voor te bereiden. Ter Beek hielp bij voorstellen voor de Conferentie 2005 (Zuid-Afrika) en De Jager kreeg een taak inzake de dubbele afvaardiging uit Schotland.

Het vergaderrooster werd tot en met 26 juni 2001 gevuld met de behandeling van 6 tevoren geleverde papers, introducties en updates van kerken en de resultaten van het commissiewerk. Er werden buiten de agenda talloze besprekingen gehouden tussen afgevaardigden van kerken onderling.

Een van de moeilijkste punten was de kwestie van de twee afvaardigingen uit Schotland. De vergadering besloot uiteindelijk de FCS(c) uit te nodigen om als niet-stemgerechtigde leden aan deze conferentie deel te nemen en moedigde haar aan het lidmaatschap aan te vragen.

Dat besluit werd voorgesteld als een praktische oplossing, overeenkomstig de Constitutie, zonder een uitspraak te doen in het conflict.

Hier bleek de moeite van het karakter van de conferentie: ook al wilde men geen uitspraak doen in het conflict, de Free Church (Continuing) als nieuwe kerk beschouwen en behandelen is ook een uitspraak. Een conferentie blijkt echt niet zonder en buiten zusterkerkrelaties te kunnen functioneren. In de relatie van kerk tot kerk zal een conflict dat een zusterkerk verdeelt, kunnen worden beoordeeld.

Deze conferentie kreeg ook te maken met een wijzigingsvoorstel voor de Constitutie (uit de RCUS). De vergadering besloot de lid-kerken de volgende keuze in overweging te geven. De beslissing moet dan in 2005 vallen.

Artikel IVa van de Constitutie wordt:

Those churches shall be admitted as members which:

adhere and are faithful to one or more of the confessional standards stated in the basis, as each church has adopted one or more of these as its own standards, and which confession (or confessions) shall be proposed to be added to art. II of the Constitution.

of:

adhere and are faithful to Reformed Confessions which are equivalent in content to the Confessions listed in the Basis (Art. 2).

De Conferentie slaagde zeker in het werk van overleg betreffende de zending en de kerkelijke relatie-beoefening. Er bleek een begin gemaakt te zijn met regionale zendingsconferenties in de meeste werelddelen. Het Missions Committee zorgde voor en kreeg o.m. nieuwe impulsen voor de samenstelling van een handboek voor de zending en voor samenwerking in opleiding en training, waarbij in elk geval het IRTT en het MTI (Korea) een plaats zullen krijgen in de uitvoering van taken.

In de onderlinge kennismaking en contactoefening, het kweken van vertrouwen daardoor, en de praktische samenwerking en afstemming van activiteiten liggen de grote kansen voor de ICRC. In dat kader zou de Conferentie en haar kanalen ook benut kunnen worden voor samenwerking op het gebied van de theologische opleiding en op het gebied van diakonaat en hulpverlening, waarbij vooral ook te denken zou zijn aan de uitwisseling van (jonge) vrijwilligers.

8.13.3 Beleid

1. Voorbereidingen treffen voor invulling agenda, deelname aan en tijdige benoeming van een delegatie naar de zesde ICRC in 2005 in Zuid-Afrika.
2. Op de zesde ICRC voor de korte versie van artikel IVa van de Constitutie stemmen.
3. Overleg plegen met deputaten Oecumene Buitenland van de Christelijke Gereformeerde Kerken over zaken betreffende de ICRC.
4. De samenwerking op het gebied van zending, hulpverlening, theologisch onderwijs en diaconaal of missionair vrijwilligerswerk met andere lidkerken bevorderen en in dit kader geregeld overleggen met andere deputaatschappen die wereldwijd werken, zoals Deputaten voor Zending en Hulpverlening en hun bestaan en werk introduceren bij de leden van de ICRC.

8.13.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 170.]

8.13.5 Bijlage: overzicht lidkerken ICRC 2001

- Associate Reformed Presbyterian Church (Verenigde Staten)
- Canadian (and American) Reformed Churches (Canada en Verenigde Staten)
- Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland (Nederland)
- Evangelical Presbyterian Church in England and Wales (Groot-Brittannië)
- Evangelical Presbyterian Church of Ireland (Noord-Ierland)
- Free Church in Southern Africa (Zuid-Afrika)
- Free Church of Central India (India)
- Free Church of Scotland (Groot-Brittannië)
- Vrije Gereformeerde Kerke in Suid Afrika (Zuid-Afrika)
- Free Reformed Churches of North America (Canada en Verenigde Staten)
- Gereja Gereja Reformasi Musyafir N.T.T. (Timor, Savoe, Rote; Indonesië)
- Gereja Gereja Reformasi di Indonesia N.T.T. (Soemba, Savoe, Oost-Timor; Indonesië)
- Orthodox Presbyterian Church (Verenigde Staten)
- Presbyterian Church in Korea [Kosin] (Zuid-Korea)
- Presbyterian Church of Eastern Australia (Australië)
- Reformed Church in the United States (Verenigde Staten)
- Gereformeerde Kerken in Nederland [vrijgemaakt] (Nederland)
- Reformed Churches of New Zealand (Nieuw-Zeeland)
- Reformed Presbyterian Church of Ireland (Noord-Ierland)
- Reformed Presbyterian Church of North America (Verenigde Staten)
- Reformed Presbyterian Church of North East India (India)
- United Reformed Churches in North America (Verenigde Staten en Canada)

---

9 – Sectie IV (Afrika en Europa)

9.0 Inleiding

Het werk is ons in de sectie gedurende de laatste periode over de schoenen gelopen. Het werkgebied was groot: Afrika en (een deel van) Europa. De problematiek was zeer divers: van animistische Afrikanen via messiasbelijdende Joden naar verontruste Duitsers en calvinistische Russen. Geen wonder dat het sectie 4 onmogelijk bleek, het werk op een goede manier te behartigen.

Tegen het einde van de verslagperiode gaf de Algemene Vergadering toestemming sectie 4 te splitsen in een deel voor Afrika (4a) en een deel voor Europa (4b). Dat gaf ruimte in het programma om de zaken goed te behartigen. Ook de overdracht aan Z&H maakt de taak voor BBK meer overzichtelijk.

In de relatie met onze zusterkerken is goede voortgang geboekt.

Via de kerk te Hattem was er intensief contact met de ERCUR, onze ‘nieuwe’ zusterkerk in Rusland. Vanuit de sectie bezochten we deze kerk, evenals de VGKSA in Zuid-Afrika. Met deze kerk werd opnieuw intensief overleg gevoerd over de relatie met de GKSA (de ‘Dopperkerken’). Het contact met de ERCC in Congo werd niet rechtstreeks, maar via de kerk te Spakenburg-Zuid gevoerd.

Een aantal kerkelijke contacten werd geïntensiveerd of gewoon voortgezet.

Veel tijd besteedden we aan Kenia. Dat resulteert in het voorstel de AEPC als zusterkerk te aanvaarden. De relatie met de RCEA vraagt meer tijd, maar lijkt voor de toekomst ook veelbelovend. Over de GKSA, hierboven genoemd, hopen we u in een aanvullend rapport voorstellen te doen.

Via de kerken te Gouda en Waddinxveen bleven we op de hoogte van het wel en wee van de ERCB in Benin. Lossere contacten hebben we in Israël en Oostenrijk, terwijl we op afstand proberen zicht te houden op geestelijke en kerkelijke ontwikkelingen in Oost-Europa, Frankrijk en Duitsland.

Als deputaten BBK staan we in nauw contact met verschillende kerken en organisaties (naast de al genoemde: Ommen, Venlo, Z&H, Fundament en SSRO).

Daarnaast noemen we verkenningen in de richting van Nigeria, Uganda en Zimbabwe (in Afrika) en Letland en Scandinavië (in Europa). Daar zijn contacten ‘waar we meer mee willen doen’, of er werden nieuwe contacten gelegd.

Mocht het u gaan duizelen, dan hebt u een goed beeld van wat ons de laatste jaren is overkomen. We zijn blij dat de Here de mogelijkheden gaf om het werk te blijven doen. Ons gebed is dat we in de komende periode zowel in Afrika als in Europa de ruimte krijgen om relaties te leggen en uit te bouwen.

Afrika (sectie IVa)

9.1 Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB)

9.1.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten te onderhouden met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. Contact te houden met de assisterende kerken van Gouda en Waddinxveen en met DVN over de lopende hulpverlening;
- c. na te gaan of de hulpverlening aan de doelstelling blijft beantwoorden.

9.1.2 Uitvoering en stand van zaken

Ad a.

Tijdens de verslagperiode waren er geen rechtstreekse contacten met de ERCB. De contacten werden waargenomen door de assisterende kerken te Gouda en te Waddinxveen. Die contacten waren goed en opbouwend.

De ERCB telt één geïnstitueerde gemeente met ambtsdragers. Daarnaast zijn er, in de provincie Mono, zeven preekpunten onder leiding van voorgangers die niet als ambtsdrager bevestigd zijn. Deze voorgangers vormen samen een voorlopige kerkenraad. De vraag of een zusterkerkrelatie van de GKV met de ERCB kan worden aangegaan moet opnieuw aan de orde komen wanneer in Mono sprake is van een geïnstitueerde gemeente.

Ad b.

Het contact met de assisterende kerken van Gouda en Waddinxveen werd onderhouden door het mee-lezen van werkverslagen van de uitgezonden werkers en van het verslag van een werkbezoek namens de assisterende kerken en DVN aan de ERCB in november/december 2000 en doordat deputate M.H. Harinck-Quak af en toe de vergaderingen van het Benin Overleg (waarin ook DVN participeert) bijwoonde.

Ad c.

De hulp aan de ERCB bestaat uit kerkelijk opbouwwerk en ontwikkelingswerk. Deze hulp wordt verleend door de kerken van Gouda en Waddinxveen en door DVN.

In Benin werkten, tot mei 2001, broeder J.E. Wolting en zuster E.J. Urban. Zij zijn opgevolgd door broeder W.H. en zuster A. van Bruggen-van Harten. Vanaf augustus 1999 werken ook ds. J.P.C. en zuster A.C. Simpelaar-Hoekstra in Benin. Beide echtparen hebben een dubbele taak: zowel kerkelijk opbouwwerk als ontwikkelingswerk.

Uit de verslagen uit Benin en tijdens de vergaderingen van het Benin Overleg is gebleken dat de hulpverlening blijft beantwoorden aan de doelstelling van het kerkelijk opbouw- en ontwikkelingswerk.

9.1.3 **Beleid**

Contact onderhouden met de assisterende kerken te Gouda en Waddinxveen en met de ERCB, met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie met de ERCB. Zo mogelijk een bezoek brengen aan de ERCB.

9.1.4 **Voorstel**

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 171.]

9.2 **Africa Evangelical Presbyterian Church (Kenia) (AEPC)**

9.2.1 **Opdracht van de synode**

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de AEPC uit te bouwen met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. desgevraagd hulp te verlenen in de vorm van het doen geven van gastcolleges voor korte perioden aan de theologische opleiding van AEPC, in samenwerking met het IRTT;
- c. zo mogelijk het werk over te dragen aan een assisterende kerk, in casu de kerk te Zwolle-Zuid;
- d. er op toe te zien dat de hulpverlening aan de doelstelling blijft beantwoorden;
- e. te overleggen met de OPC over de voortgang van de hulpverlening.

9.2.2 **Uitvoering**

In de afgelopen periode is er intensief contact geweest met de AEPC. Deputaat De Boer heeft met broeder Ben van der Lugt (IRTT) een bezoek gebracht aan de synode van deze kerk in Muruu (april 2000). Tijdens dat bezoek is ook doorgesproken over de hulpvragen die de AEPC op de tafel van onze kerken had gelegd. Dat betreft hulp aan de theologische opleiding, ondersteuning van predikanten en ook steun aan het ziekenhuis dat de AEPC in Muruu bezit.

Het rapport van dit bezoek is door BBK besproken met afgevaardigden van DVN, IRTT, deputaten Z&H en de kerk van Zwolle-Zuid. Daarbij is afgesproken dat Z&H de hulpvragen vanuit Kenia zal oppakken en dat is ook gebeurd. Een vervolfbezoek in oktober 2000 heeft meer duidelijkheid gegeven. Deputaten Z&H behartigen deze steunverzoeken, in nauw overleg met deputaten BBK, de OPC – die een aantal jaren geleden haar steun aan de AEPC beëindigde – en de kerk van Zwolle-Zuid, die bereid is het ‘Kenia-project’ over te nemen.

BBK concentreert zich nu op de kerkelijke relatie. Tijdens het bezoek van De Boer en Van der Lugt kon opnieuw vergaande overeenstemming worden geconstateerd. De kerk in Kenia komt vanuit een andere achtergrond – gesticht door presbyteriaanse zendelingen uit de VS – maar staat voor dezelfde gereformeerde belijdenis als onze kerken.¹ We stellen dan ook met blijdschap voor een zusterkerkrelatie met de AEPC aan te gaan.

¹ Voor meer informatie wordt verwezen naar de documentatiebladen van de AEPC (zie bijlage).

9.2.3 Beleid

We stellen voor het verzoek van de AEPC om een zusterkerkrelatie te aanvaarden. In de komende periode willen we de relatie met de AEPC verder uitdiepen. De praktische samenwerking via Z&H kan de onderlinge verhoudingen positief beïnvloeden. Ook willen we bevorderen dat deze kerk zich aansluit bij de ICRC. Contact met andere kerken in Afrika van dezelfde belijdenis is belangrijk.

9.2.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 172.]

9.3 Reformed Church of East Africa (Kenia) (RCEA)

9.3.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten met de RCEA uit te bouwen met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. desgevraagd hulp te verlenen in de vorm van het doen geven van gastcolleges voor korte perioden aan de theologische opleiding van RCEA, in samenwerking met het IRTT;
- c. zo mogelijk het werk over te dragen aan een assisterende kerk, in casu de kerk te Zwolle-Zuid;
- d. er op toe te zien dat de hulpverlening aan de doelstelling blijft beantwoorden;
- e. te overleggen met de OPC over de voortgang van de hulpverlening.

9.3.2 Uitvoering

In de afgelopen periode is het contact met de RCEA uitgebouwd. Dit gebeurde in goed overleg met de Gereformeerde Zendingsbond (GZB) met wie deze kerk een goede relatie heeft. De meeste aandacht ging uit naar de theologische opleiding van de RCEA. Twee studenten aan de opleiding worden door deputaten BBK gesponsord. De RCEA heeft aan onze kerken gevraagd om personele hulp bij de opleiding. Deze is gegeven in de vorm van gastdocenten. Een vraag om meer structurele hulp – een docent voor meerdere jaren – is nog niet gekomen. De RCEA is hierover in gesprek met de GZB. Wij wachten de uitkomst van dat overleg af.

Medio 2000 heeft deputaat De Boer samen met br. Ben van der Lugt (IRTT) de RCEA bezocht. Daarbij is gesproken met de leiding van de kerk. Ook is goede aandacht gegeven aan de theologische opleiding en aan de studenten die gesponsord worden.

De concrete hulp aan de RCEA is overgedragen aan deputaten Z&H. Met hen houden we wel contact. BBK kan zich nu meer concentreren op de kerkelijke relaties. Mondeling en schriftelijk is met de RCEA gesproken over aansluiting bij de ICRC. Op onze kosten heeft een afgevaardigde van deze kerk de conferentie in de VS bijgewoond. Daarna zal de synode van de Keniaanse kerk beslissen over het lidmaatschap van de ICRC.

Zwolle-Zuid heeft als waarnemer het ‘Kenia-project’ gevolgd en blijft – via Z&H – ook betrokken bij Kenia. Zie verder het hoofdstuk over de AEPC.

9.3.3   Beleid

In de komende periode willen we de contacten met de RCEA uitbouwen. De samenwerking in de theologische opleiding – verzorgd door Z&H – kan daarbij een belangrijke rol spelen. Ook willen we bevorderen dat deze kerk uit Kenia zich aansluit bij de ICRC.

9.3.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 173.]

9.4   Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv (Nigeria) (NKST)

9.4.1   Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten te onderhouden met het oog op het ontwikkelen van een zusterkerkrelatie;
- b. de NKST te blijven aanspreken op hun lidmaatschap van de GOR en te stimuleren lid te worden van de ICRC;
- c. in overleg met DVN de praktische samenwerking met de NKST te bevorderen.

9.4.2   Uitvoering

De contacten met Nigeria verlopen moeizaam. Schriftelijk contact is wel mogelijk, maar de telefoon werkt nauwelijks en ook via email is Mkar niet te bereiken. Dat maakt de communicatie met de NKST ook langzaam en ingewikkeld.

Per brief is wel gesproken over de ontwikkeling van de relatie en over de oecumenische contacten van de NKST. De Tivkerk lijkt niet van plan de GOR te verlaten. Men toont wel belangstelling voor de ICRC – aan onze kerken is ook gevraagd een ticket naar de conferentie van 2001 te sponsoren – maar aan een positiekeus lijken de broeders in Nigeria niet toe.

Zulke onderwerpen laten zich per brief niet goed bespreken. Daarom zijn deputaten BBK van plan deze kerk in oktober 2001 opnieuw te bezoeken.

9.4.3   Beleid

BBK probeert contact te houden met de NKST in Mkar en omgeving. Daarbij wordt in eerste instantie gefocust op de positie van deze kerk binnen de GOR. Binnen die organisatie blijft de invloed van de schriftkritiek vanuit de GKN (synodaal) en de Christian Reformed Churches aanwezig. We zouden

graag zien dat de NKST opschuift in de richting van de ICRC. In overleg met deputaten Z&H zien we uit naar praktische mogelijkheden om elkaar als gereformeerde kerken te steunen.

9.4.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 174.]

9.5 Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)

9.5.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe, na overleg met de kerk te Spakenburg-Zuid, een bezoek te brengen aan hun synode;
- b. contact te houden met de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid en DVN over de hulpverlening en daarbij na te gaan of deze aan de doelstelling blijft beantwoorden.

9.5.2 Uitvoering

Ad a.

Tijdens de verslagperiode waren er geen rechtstreekse contacten met de ERCC. De contacten werden waargenomen door de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid. Die contacten waren goed. De relaties tussen de ERCC enerzijds en de uitgezonden en de uitzendende kerk anderzijds zijn in de verslagperiode sterk verbeterd.

Er is tijdens de verslagperiode geen bezoek gebracht aan de nationale synode van de ERCC.

Ad b.

Het contact met de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid werd onderhouden door middel van de jaarverslagen van deze kerk over het werk. Op grond van deze verslagen en de gesprekken daarover met de Congo-commissie van de kerk te Spakenburg-Zuid (in de regel eens per jaar) kon worden vastgesteld dat de hulpverlening aan de doelstelling bleef beantwoorden. Met DVN is geen rechtstreeks contact geweest. Wel is uit de jaarverslagen duidelijk geworden dat en op welke manier de kerk te Spakenburg-Zuid en DVN samenwerken in de hulpverlening aan de ERCC.

9.5.3 Beleid

Contact onderhouden met de ERCC en met de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid en zo mogelijk in 2004 een bezoek brengen aan de nationale synode van de ERCC.

9.5.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 175.]

9.6 Vrije Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)

9.6.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de relatie met de GKSA.

9.6.2 Uitvoering

Vanuit Nederland zijn in de afgelopen periode twee bezoeken gebracht aan Zuid-Afrika. In mei 2000 bezochten de broeders Brandes en Olde de synode van de VGKSA. In november 2000 woonden de broeders De Boer en De Jager een overleg met GKSA en VGKSA bij (zie bij: Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA) van dit rapport).

De VGKSA mogen zich verheugen in een geleidelijke groei. Tijdens de afgelopen periode werden opnieuw predikanten, kerkleden en zelfs gemeenten toegelaten die afkomstig zijn uit de Nederlandse Gereformeerde kerk. De doorbrekende schriftkritiek binnen de NGKSA laat verontruste kerkleden en kerkleiders uitzien naar werkelijk gereformeerde kerken. Zij vinden een nieuw kerkelijk onderdak binnen de VGKSA.

Zo raken deze kerken steeds meer geworteld in Zuid-Afrika. Ook door het zendingswerk is er groei. De predikanten van de VGKSA verzorgen een eigen theologische opleiding, waarbij de samenwerking gezocht wordt met de theologische universiteit in Kampen. In de contacten met andere gereformeerde kerken in Afrika (o.a. Kenia, Malawi en Zimbabwe) werken deputaten BBK samen met hun Zuid-Afrikaanse collega's.

Veel aandacht is besteed aan de kerkelijke eenheid met de GKSA. Hierin mochten we onder Gods zegen verder komen met elkaar (zie volgende paragraaf).

9.6.3 Beleid

De zusterkerkrelatie te onderhouden en waar mogelijk elkaar tot steun te zijn als gereformeerde kerken. Daarbij is de blik ook gericht op de GKSA met wie vergaande overeenstemming bestaat. In de komende periode zal dat proces verder gestimuleerd moeten worden.

9.6.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 176.]

9.7 Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)

9.7.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de gesprekken met de GKSA over de relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken in Nederland voort te zetten;

- b. het gesprek tussen de GKSA en de VGKSA te blijven volgen;
- c. te streven naar een goede afstemming met de GKSA inzake het missionaire werk in Afrika.

9.7.2 Uitvoering

In de afgelopen periode heeft prof. A. le R. du Plooy vanuit de GKSA Nederland bezocht. Namens onze kerken zijn er twee bezoeken aan Zuid-Afrika gebracht. Deputaat Olde woonde samen met ds. M. Brandes de VGKSA synode bij in mei 2000. Tijdens dat bezoek was er ook contact met afgevaardigden van de GKSA. Daarbij werd besloten tot een tripartiete overleg in november. Alle partijen schreven een stuk over het onderwerp “Wat verhindert de eenheid?” Die nota’s vormden het uitgangspunt voor de conferentie in Potchefstroom op 2 november 2000. De deputaten De Boer en De Jager woonden dat overleg bij.

Twee zaken kwamen vooral aan de orde:

1. De manier waarop we met onze kerkelijke relaties omgaan. De GKSA zijn voldoende kritisch in de richting van de Nederlands Gereformeerde kerk. Maar profileren zij zich genoeg ten opzichte van de schriftkritische Nederduitse Gereformeerde kerk in Zuid-Afrika? En gaan ze niet te gemakkelijk weer in gesprek met de Christian Reformed Church in de Verenigde Staten? Tijdens het tripartiete overleg konden de verschillende beleidslijnen worden uitgelegd. De conclusie kan zijn dat we niet in alle opzichten dezelfde manier van werken hebben, maar dat de kerkelijke relaties van de GKSA geen verhindering hoeven te zijn om tot kerkelijke eenheid met elkaar te komen.
2. Vanuit de VGKSA waren kritische vragen op tafel gelegd over publicaties waaraan GKSA theologen meegewerkt hebben. Is daarin geen sprake van schriftkritiek? En wekken de GKSA niet de indruk dat ze dergelijke kritiek tolereren? Tijdens het tripartiete overleg waren de verschillende partijen het behoorlijk eens over de betrokken publicaties. Die neigen in sommige gevallen naar schriftkritiek. Binnen de GKSA worden de schrijvers daarop ook aangesproken. Er is geen reden om het gereformeerd gehalte van de GKSA in twijfel te trekken.

De door Leusden genoemde samenwerking in de zending heeft in de afgelopen periode geen vervolg gekregen.

9.7.3 Beleid

De conclusies van het overleg in Potchefstroom moeten nog door de synode van de VGKSA gewogen worden. Wij concluderen dat er geen verhindering is om verder te gaan op weg naar eenheid met de GKSA. Onze erkenning in 1981 moet handen en voeten krijgen. Daarbij mogen we ernaar streven de VGKSA mee te krijgen.

Een voorstel om een zusterkerkrelatie met de GKSA aan te gaan, is daarom in mei 2001 aan de VGKSA voorgelegd. De deputaten van de VGKSA hebben daarop geantwoord dat zij zo’n stap ernstig zouden betreuren. Zij signaleren verkeerde ontwikkelingen binnen de GKSA.

Deze reactie laat veel vragen onbeantwoord. De ‘verkeerde ontwikkelingen’ binnen de GKSA worden niet concreet benoemd. Hoe wegen de deputaten van de VGKSA de uitkomst van het tripartiete overleg? Welk voorstel gaan zij aan hun komende synode (D.V. begin mei 2002) voorleggen? Ondanks een herhaald verzoek van onze kant hebben zij daarover geen duidelijkheid gegeven.

Het lijkt ons niet verantwoord in de richting van de GKSA, nu nog langer te wachten. Daarom leggen we met vrijmoedigheid ons voorstel aan u voor om met de GKSA een zusterkerkrelatie aan te gaan. Het lijkt ons wijs om in de tweede helft van 2002 zowel de GKSA als de VGKSA opnieuw uit te nodigen voor een drie partijen overleg, om de stand van zaken op te maken en lijnen voor de toekomst uit te zetten.²

9.7.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 177.]

Europa (sectie IVB)

9.8 Evangelical-Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)

9.8.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

in overleg met de kerk te Hattem te zoeken naar een nadere invulling van de zusterkerkrelatie, waardoor aan de uitgesproken behoefte van de ERCUR zo goed mogelijk tegemoet gekomen kan worden.

9.8.2 Uitvoering

1. Na het bezoek van V. Lotsmanov aan de synode van Leusden is er geregeld schriftelijk contact geweest tussen de Ukraine Commissie van de kerk te Hattem (UC) en V. Lotsmanov als vertegenwoordiger van de Unie van Evangelisch Gereformeerde kerken in Rusland (ERCUR).
2. De Ukraine Commissie heeft geholpen bij de financiering van een vertaling van de Bijbelcursus *Een geschenk uit de hemel*. De kosten voor de uitgave daarvan zijn gedragen door de UC en BBK.
3. Op 26, 28 en 29 mei 2001 was er een synode van de ERCUR. Deze synode is gedeeltelijk bijgewoond door een afgevaardigde van de UC en van deputaten BBK. Er is met vertegenwoordigers van de ERCUR gesproken over een nadere invulling van de zusterkerkrelatie. Tijdens dit bezoek is er contact gelegd met vertegenwoordigers van verschillende jonge gemeenten die zich hebben aangesloten bij de ERCUR.
4. Er zijn veel contacten met kerken en groepen in de samenleving. Er wordt hard gewerkt aan de opbouw van de kerk door het organiseren van erediensten, bijbelstudie en catechese.
5. Door het uitgeven van een bijbelcursus zijn er contacten gelegd met groepen en huisgemeentes in heel de voormalig Sovjetunie.

² De tweede helft van het onderdeel Beleid en het Voorstel zijn later als aanvullend rapport toegevoegd.

9.8.3   **Beleid**

BBK is onder de indruk van het werk wat door de kerken in Rusland wordt gedaan. Het is van belang dat de gemeenten waar nodig worden gesteund. In geregeld overleg met Hattem zullen deputaten het werk blijven volgen en waar nodig direct steunen.

9.8.4   **Voorstel**

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 179.]

9.9   **Het kerkelijk leven in Oost-Europa**

9.9.1   **Opdracht van de synode**

deputaten op te dragen:

- a.   zich op de hoogte te houden van de kerkelijke ontwikkelingen in Oost-Europa en mogelijkheden om de Gereformeerde Kerken in Nederland daar te presenteren te benutten;
- b.   contact te houden met de kerk te Hattem en met de Stichting Fundament.

9.9.2   **Uitvoering**

1.   Deputaten hebben overleg gehad met de kerk te Hattem en met de Stichting Fundament.
2.   De Stichting Fundament onderzoekt de mogelijkheid van kerkelijke inkadering en vraagt advies van deputaten BBK.
3.   In oktober 2000 hebben deputaten contacten gelegd met Gereformeerde kerken in Riga Letland.

9.9.3   **Beleid**

Er zal geregeld overleg plaatsvinden tussen deputaten BBK en de kerk te Hattem. Hattem heeft contacten met jonge gemeenten in Ukraine en Wit-Rusland. Hattem zal deputaten op de hoogte houden van de ontwikkelingen binnen deze kerken.

De stichting Fundament onderhoudt contacten met de Gereformeerde kerken in Hongarije en de Gereformeerde kerken onder de Hongaarse minderheden in Roemenië, Slowakije en Ukraine. Fundament zal in voorkomende gevallen onze kerken officieel vertegenwoordigen bij de leiding van de Hongaarse kerken.

Nadere kennismaking met de Gereformeerde kerken in Riga zal duidelijk moeten maken of er behoefte is aan verdergaande contacten.

9.9.4   **Voorstel**

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 180.]

9.10 Kerkelijk leven in Duitsland

9.10.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

zich op de hoogte te blijven stellen van de ontwikkelingen van het kerkelijk leven in Duitsland en goede initiatieven actief te ondersteunen.

9.10.2 Uitvoering

Deputaten hebben een aantal malen een zogenaamd Duits Beraad georganiseerd, waarbij meerdere gemeenten/groepen/organisaties uit de GKN(v) werden uitgenodigd om over de ontwikkelingen in Duitsland te spreken. Ook een aantal Duitse broeders was daarbij aanwezig; bedoeling was de activiteiten te stroomlijnen.

Deputaten hebben onze kerken vertegenwoordigd bij de opening van de Akademie für Reformatorsche Theologie in Marburg. Het door een aantal theologen genomen initiatief kan van betekenis zijn voor de ondersteuning van reformatorische initiatieven in Duitsland.

De kerk te Venlo heeft in de verslagperiode meerdere Duitstalige kerkdiensten belegd.

In Duitsland is opgericht een ‘Rat der Bekennenden Evangelischen Gemeinden’ waarbij zijn aangesloten kerken te Neuwied, Duisburg, Osnabrueck, Bad Salzufen en Giessen.

‘Theologische Grundlage ist die Heilige Schrift, wie sie in den Reformatorischen Bekenntnissen ausgelegt wird. Die Theologische Erklärung der Kamen-Initiative formuliert den theologischen Konsens, der in den Gemeinden besteht.’

9.10.3 Beleid

1. Deputaten blijven van mening, dat initiatieven door de Duitse broeders en zusters zelf genomen dienen te worden.
2. Vanuit Nederland zijn we alert om goede initiatieven te ondersteunen.

9.10.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 181.]

9.11 Kerkelijk leven in Frankrijk

9.11.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. zich op de hoogte te blijven stellen van de ontwikkelingen in de EREI via het zogenaamd ‘Frans Beraad’ en open te staan voor nieuwe mogelijkheden om contact te oefenen met als doel ontwikkelingen binnen de EREI in gereformeerde richting te bevorderen;

- b. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor lectuurprojecten;
- c. zich op de hoogte te blijven stellen van het werk van het comité 'Steun Gardanne'.

9.11.2 Uitvoering

Deputaten hebben deelgenomen aan het zogenaamd 'Frans Beraad', waarin verschillende instanties uit reformatorische kring deelnemen. Dit is mede belangrijk om op de hoogte te blijven van Franstalige gereformeerde lectuur, die eventueel in Congo en in Benin gebruikt kan worden.

Hulp is verleend (f 5.000,- per jaar) aan de APEB (Association pour la Promotion de l'Etude de la Bible). Deze hulpverlening is door de Sectie overgedragen aan Z&H. Het is de bedoeling dat Z&H in de toekomst ook aan het 'Frans Beraad' gaat deelnemen.

Er is een begin gemaakt met de invulling van de kerkelijke kaart in Frankrijk; hieraan moet nog verder gewerkt worden.

Het comité Steun Gardanne heeft gevraagd om kerkelijke inkadering van hun werk. Na invulling van de kerkelijke kaart zal hierover overleg met het Comité Steun Gardanne plaatsvinden.

9.11.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 182.]

9.12 Kerkelijk leven in Israël

9.12.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

contact te houden met de kerk te Ommen en met Stevaj over de verdere ontwikkeling van deze (de Bat Tsion 'gemeente') en eventueel andere gemeenten in Israël.

9.12.2 Uitvoering

1. De gebruikelijke besprekingen met de kerk te Ommen hebben plaatsgevonden. Op deze manier blijven deputaten op de hoogte van de ontwikkelingen in Israël.
2. Stevaj (Stichting tot bevordering van evangelieverkondiging aan het joodse volk) is bezig zich op te heffen. De kerk te Ommen heeft zich bereid verklaard temidden van de Gereformeerde Kerken in Nederland de evangelieverkondiging onder het joodse volk te behartigen en te bevorderen.
3. Na zes jaar contact met de Bat Tsion 'gemeente' kan niet geconstateerd worden, dat er veel verdere groei in gereformeerde richting is. Toch is zowel volgens de kerk te Ommen als deputaten het niet verantwoord er op dit moment een punt achter te zetten.
4. De kerk te Ommen ziet actief om naar mogelijkheden tot contact met andere gemeenten in Israël. Dit beleid heeft de volledige steun van deputaten.

9.12.3   Beleid

Ommen met raad en daad blijven bijstaan, met bijzondere aandacht voor het contact met de Bat Tsion 'gemeente' met het oog op een meer definitieve standpuntbepaling ten aanzien van de relatie met deze 'gemeente'.

9.12.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 183.]

9.13   Evangelisch-reformierte   Kirche   Westminster   Bekentnis (ERKWB)

³

9.13.1   Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de Ev.-ref. Kirche in Oostenrijk te laten onderhouden door de kerk te Venlo;
- b. contact te houden met de kerk te Venlo en met de Stichting SSRO over de verdere ontwikkeling van deze en eventuele andere gemeenten in Oostenrijk.

9.13.2   Uitvoering

Deputaten hebben een aantal gesprekken gehad met de kerk te Venlo en de Stichting SSRO waarin ze geconfronteerd werden met een verschil van mening tussen de kerk van Venlo en de Stichting SSRO over de benadering van interne problemen in Neuhofen. De huidige stand van zaken is dat Neuhofen heeft laten weten geen contact meer met Venlo te willen onderhouden. Met het oog op een eensgezinde ondersteuning van het reformatorische werk in Oostenrijk hebben deputaten bemiddeld tussen de Stichting SSRO en Venlo.

Er zijn momenteel twee kerken in Oostenrijk, nl. in Neuhofen en Rankweil. Ds. Widter is inmiddels niet meer als predikant aan de gemeente in Neuhofen verbonden en in Rankweil is ds. Mayer actief. De contacten met de kerk te Rankweil worden onderhouden door de kerk te Krimpen aan de IJssel. Het aanspreekpunt voor de Ev.-ref. Kirche is nu ds. Mayer.

9.13.3   Beleid

1. Mee te werken aan een oplossing voor de moeiten die nu bestaan door de opgebroken relatie tussen Venlo en Neuhofen.

³   Onderdeel 9.13 is later als aanvullend rapport toegevoegd.

2. Contact te onderhouden met de Stichting SSRO en de kerken te Venlo en Krimpen aan de IJssel over de verdere ontwikkeling van deze en eventuele andere gemeenten in Oostenrijk.

9.13.4 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 178.]

---

10 – Sectie V (Spaans en Portugees sprekende landen)

10.0 Inleiding

De contacten met Spanje zijn onderhouden in goede samenwerking met de SBS. De kerk te Madrid is uitgenodigd om zich aan te sluiten bij het verband van de IRE. Elk jaar wordt de synode van de IRE door een delegatie van BBK samen met een delegatie van SBS bezocht.

De contacten met de IRP (Portugal) zijn (na overleg met de NGKSA, Zuid Afrika) haast tot niets teruggelopen. Met de ICPdP zijn we in gesprek over de invulling van onze contacten.

Het project ‘Hulp bij de Theologische Opleiding’ van de ICFER (Venezuela) dat uitgevoerd wordt door ds W.J. Keesenberg, heeft goede voortgang gevonden. In de afgelopen periode is het overgedragen aan deputaten Z&H

De contactoefening met de IPIM (Mexico) zijn overgelaten aan de Canadian Reformed Churches.

De contacten met Brazilië zijn in de afgelopen periode sterk bepaald door de vorming van een eigen Verband van Gereformeerde Kerken in Brazilië (IRB), bestaande uit de IRCB (Unaí) en de uit het zendingswerk van de GKN(v) en de Canadian Reformed Churches voortgekomen geïnstitueerde en nog niet geïnstitueerde kerken in het Zuiden (Curitiba e.o) en in het Noordoosten van Brazilië (Pernambuco en Alagoas). Het principebesluit daartoe was al genomen in 1998. De constituerende vergadering heeft plaatsgevonden in 2000.

De oprichting van dit kerkverband heeft gevolgen voor de contacten met de IPB. Het is namelijk gebleken, dat de vorming van de IRB op afwijzing is gestuit van de kant van de IPB. En tevens dat de IPB in sterke bewoordingen ons verwijt aan de vorming van dit nieuwe Kerkverband te hebben meegewerkt. De tijdige en volledige informatie van onze kant richting IPB heeft dat verwijt helaas niet kunnen voorkomen. De IPB heeft in haar brief van 3 september 2000, gericht aan de Generale Synode, gevraagd een officieel standpunt in te nemen.

Tegelijkertijd bereiken ons signalen van een ontwikkeling binnen de IPB die er op schijnen te wijzen, dat men de vorming van de IRB mede heeft gebruikt als argument om zich te ontdoen van wat fundamentalisme wordt genoemd. De correspondentie die daarover met de IPB is ontstaan, is momenteel nog niet afgesloten. Er is onzerzijds een uitnodiging uitgegaan voor een gesprek. Die uitnodiging is aanvaard. Tijd en plaats moeten nog nader worden afgesproken. Dit rapport zal waarschijnlijk moeten worden aangevuld, als dit gesprek nog vóór de synode zal hebben plaats gehad. Er is een Memorandum opgesteld van de ontwikkeling van de relatie met de IPB.

Er zijn in de afgelopen periode diverse reizen gemaakt (naar Spanje, Portugal, en Brazilië).

Over het ICFER project in Venezuela is met regelmaat gerapporteerd door ds. W.J. Keesenberg.

Spanje

10.1 Iglesia Cristiana Reformada (ICR)

10.1.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

de bestaande contacten met de ICR via de stichting Steun Broederschap Spanje (SBS) te blijven onderhouden en via SBS te blijven werken aan aansluiting van deze kerk bij de IRE, des te meer nu deze laatste zich door het aanvaarden van een gereformeerde kerkorde hebben ontwikkeld tot een kerkverband.

10.1.2 Uitvoering

SBS heeft de ICR jaarlijks bezocht, in combinatie met de synode van de IRE. Vanaf 1998 is er een groeiend contact tussen ICR en IRE. De ICR was vertegenwoordigd op de jaarlijkse IRE-synodes en staat voor oktober 2001 zelfs genomineerd als ontvangende kerk voor de IRE-synode.

10.1.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 184.]

10.2 Iglesias Reformadas de España (IRE)

10.2.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten in nauw overleg met de stichting SBS te blijven onderhouden;
- b. te stimuleren dat de ICR en eventueel andere kerken in Spanje worden uitgenodigd om toe te treden tot het kerkverband van de IRE met inachtneming van de nu vigerende kerkorde;
- c. mee te werken aan materiële hulpverlening volgens het patroon dat de laatste jaren is ontwikkeld;
- d. nader plannen uit te werken met betrekking tot beschikbaarheid van gereformeerde Spaanstalige literatuur en in samenwerking met de stichting SBS steun te blijven geven aan verantwoorde literatuurprojecten;
- e. waar mogelijk gebruik te maken van de diensten van het IRTT, om tegemoet te komen aan wensen voor verdere theologische vorming.

10.2.2 Uitvoering

Elk jaar is in oktober een officiële afvaardiging van BBK aanwezig geweest op de IRE-synode. We merken dat onze aanwezigheid op prijs wordt gesteld en als bemoedigend wordt ervaren. In 1999 heeft ds. Brandes een bijdrage geleverd over de kerk. Helaas kon hij om gezondheidsredenen de synode in Malaga in 2000 niet bijwonen. We zijn uitgenodigd om op de synode van 2001 weer een bijdrage te leveren, over de prediking. Steeds was op de synode ook een afvaardiging van de commissie Steun Broederschap Spanje (SBS) aanwezig. Punt van speciale aandacht van onze kant is nog steeds de toelating van kinderen tot het avondmaal in één van de gemeenten. We merken dat dit onderwerp ook binnen de IRE aandacht krijgt.

Behalve de afgevaardigden van de vier lidkerken van de IRE, die van Barcelona, Mataró, Sevilla en Tenerife, waren op de IRE-synode van 2000 ook diverse gasten aanwezig. De ICR van Madrid en de Sionkerk in Málaga overwogen ernstig zich bij de IRE aan te sluiten.

De materiële hulp wordt geheel verzorgd door SBS, in overleg met sectie V, op basis van een door de IRE-kerken gezamenlijk opgestelde hulpvraag. Er is een begin gemaakt met het betrekken van deputaten Zending en Hulpverlening bij het materiële aspect van de relatie.

We hebben geprobeerd contact tussen de ICFER en de IRE, resp. ds. Cerni, over Spaanstalige theologische literatuur te stimuleren. Het ideaal is dat er een platform ontstaat voor overleg over Spaanstalige theologische literatuur. SBS heeft er aan bijgedragen dat het boek van prof. dr. J. Douma over de tien geboden in het Spaans is vertaald en uitgegeven. Eventueel volgende literatuurprojecten zullen moeten worden uitgevoerd in samenwerking met Z&H.

Ds. Fortes, Tenerife, heeft plannen ontwikkeld voor een theologische opleiding. Hij heeft zijn ideeën voorgelegd aan de IRE synode in 1999. De synode heeft zich bereid verklaard steun te verlenen aan het starten van de eerste opleidingslaag, namelijk een tweejarige cursus voor kaderleden. Ds. Keesenberg heeft een bezoek aan Tenerife gebracht om met ds. Fortes over de theologische opleiding van gedachten te wisselen en de ervaringen in Venezuela in te brengen. Na dat eerste bezoek is, ondanks inspanningen van onze kant, het onderling contact tussen ds. Fortes en ds. Keesenberg nauwelijks verder ontwikkeld. Sectie V heeft contact gehad met de IRTT over de opleidingssituatie in Spanje. Dit overleg heeft (nog) geen concrete resultaten opgeleverd.

10.2.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 185.]

Portugal

10.3 Igreja Reformada de Portugal (IRP)

10.3.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de IRP te Porto en te Lissabon te blijven onderhouden;
- b. de contacten tussen de IRP en de ICPdP te blijven stimuleren;

- c. zo nodig op hun verzoek immateriële hulp te verlenen in de vorm van regelmatige werkbezoeken;
- d. zo veel mogelijk gebruik te maken van de mogelijkheden van het IRTT voor het geven van cursussen ter plekke;
- e. zo nodig materiële hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan tot een bedrag van f 10.000,- per jaar;
- f. met de NGKSA (Nederduits Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika) contact te houden over de voortgang van het werk in Portugal, en dat te doen in overleg met sectie IV.

10.3.2 Uitvoering

In de jaren 1995 tot 1998 zijn door de sectie regelmatig predikanten voor korte ondersteuningsreizen naar de IRP gestuurd. Deze activiteiten evaluerend kwam de sectie tot de conclusie dat de respons van de kant van de IRP te gering is. Om vruchtbaar te kunnen werken is het essentieel dat onze activiteiten ingebed zijn in een geheel van activiteiten van de IRP, omdat immers de primaire verantwoordelijkheid voor het kerkelijk werk ligt bij IRP Lissabon/Porto. Nu dat niet het geval blijkt, betekent het dat men van onze kant geen initiatieven meer hoeft te verwachten zoals dat in het verleden het geval was.

Ook een eventueel herhaald verzoek om een predikant te sturen kan van onze kant niet gehonoreerd worden, omdat zo iemand een primus inter pares moet zijn en niet degene die alles voor hen regelt. De sectie heeft de indruk dat hij onvoldoende gesteund en gedragen zou worden door de kerk(leden).

De sectie ziet samenwerking met de ICPdP als een begaanbare weg voor de IRP.

De IRP is ontstaan uit immigranten uit Angola en Mozambique die via Zuid-Afrika later naar Portugal gekomen zijn. Omdat ze leden van de NGKSA waren, heeft die kerk zich er voor ingezet deze mensen op te vangen en kerkdiensten te beleggen. Zo is de IRP ontstaan.

In december 1999 kreeg de sectie bericht van een predikant, ds. Willem Wiid, van de NGKSA. Hij deelde mee dat hij opdracht gekregen had om de mogelijkheden na te gaan om de IRP weer op de been te krijgen en te onderzoeken of hulp middels het sturen van een predikant op full-time basis een optie was. Hij vroeg om kopieën van relevante rapporten van ons. Die zijn hem verstrekt.

In maart 2000 heeft een andere afgevaardigde van de NGKSA, dr. P.R. du Toit, een bezoek aan de IRP Lissabon gebracht. Dit bezoek was gecoördineerd met een bezoek van een afgevaardigde van onze sectie. De NGKSA afgevaardigde heeft ook nog met een kerkeraadslid van de IRP Lissabon een bezoek aan de IRP Porto gebracht.

Predikant van de IRP was ds. Vitor Maia. Hij is later vertrokken naar een congregationalistische kerk, maar functioneerde daarna toch ook weer binnen de IRP.

Tijdens het bezoek in maart 2000 werd ons door ds. Tom Hudson (van de ICPdP) mededeling gedaan van het publieke feit (mededelingenblad van de kerk) dat ds. Vitor Maia als lid van de "Igreja Evangélica Congregacional de Lisboa" geroyeerd was.

Uit het bezoek van maart 2000 bleek:

1. dat de NGKSA
  - qua beleid op dezelfde lijn zat als onze sectie;
  - geen heil meer zag in het sturen van een predikant;
  - wel nog hulp wil blijven bieden in de vorm van bezoeken en geld;

- van mening is dat de IRP van Lissabon, na actie genomen te hebben met betrekking tot ds. Vitor Maia, het lidmaatschap van de ICPdP moet aanvragen.
- 2. dat de kerkenraad van de IRP Lissabon de situatie rond ds. Maia onvoldoende serieus nam;
- 3. dat de IRP van Lissabon eigenlijk eerst niet met de ICPdP wilde samenwerken, maar zelfstandig verder wilde en het verzoek om een predikant herhaalde;
- 4. dat uit latere gesprekken met de NGKSA afgevaardigde bleek dat de leden van zowel de IRP Lissabon als Porto deel wilden gaan uitmaken van de ICPdP.

Op dit moment zijn ons geen verdere gegevens bekend.

10.3.3 Voorstellen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 186.]

10.4 Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)

10.4.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de contacten met de ICPdP te Lissabon te blijven onderhouden;
- b. de contacten tussen de ICPdP en de IRP te blijven stimuleren;
- c. zo nodig op verzoek immateriële hulp te verlenen in de vorm van regelmatige werkbezoeken;
- d. zo veel mogelijk gebruik te maken van het IRTT voor het geven van cursussen ter plekke.

10.4.2 Uitvoering

In maart 2000 heeft een afgevaardigde van de sectie een bezoek gebracht aan de ICPdP. Dit bezoek viel samen met het bezoek aan de IRP (zie aldaar).

Met de ICPdP is de verhouding met de IRP besproken. De ICPdP staat positief ten opzichte van het opnemen van de IRP in haar gelederen. Echter de situatie rond ds. Vitor Maia moet eerst opgehelderd worden.

Tijdens dit bezoek heeft ds. Tom Hudson van de ICPdP weer de wens benadrukt tot samenwerking met ons: “kom over en help ons”.

In oktober 2000 heeft ds. Tom Hudson Nederland bezocht. Hij heeft contact gehad met de sectie, met de TUK en met Apeldoorn. Doel was na te gaan welke mogelijkheden er zijn tot samenwerking op het gebied van theologische opleiding in Europa. Hij handelde als vertegenwoordiger van de Presbyterian Church of America (PCA) in Amerika. In het programma van de *Mission to the World* van de PCA zijn er zendingsteams in Europa actief in meerdere grote steden in Europa in meerdere landen (o.a. Madrid en Kiev).

Vermoed wordt dat het hebben van contacten van BBK met de PCA constructief zou kunnen werken in de verdere uitwerking van de contacten met de ICPdP.

10.4.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 187.]

Venezuela

10.5 Iglesia Cristiana de Fé Reformada (ICFER)

(De naam van de kerken is recent veranderd van ICFER naar IRV, Iglesia Reformada en Venezuela.)

10.5.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de ICFER te blijven onderhouden;
- b. met de ICFER te overleggen over de voortgang van de theologische vorming na beëindiging van het project-Keesenberg in 2002;
- c. de personele ondersteuning van de theologische opleiding van de ICFER volgens de gemaakte afspraken met de ICFER voort te zetten tot 2002;
- d. akkoord te gaan met de afspraken die gemaakt zijn met de kerk te Zwijndrecht en de Particuliere Synode Holland-Zuid inzake de verbinding van ds W.J.Keesenberg aan de kerk te Zwijndrecht en de financiële verplichtingen;
- e. de contacten tussen ds. W.J. Keesenberg en de IRTT te bevorderen, opdat zij wederzijds van elkaars werk de vruchten kunnen plukken;
- f. de contacten tussen de ICFER en de kerk te Curaçao en de zendingsgemeenten aldaar te blijven bevorderen;
- g. te blijven aandringen bij de PS Holland-Zuid op voortgaande financiële deelname aan dit project.

10.5.2 Uitvoering

Er zijn twee gereformeerde plaatselijke kerken in Venezuela, namelijk in Barquisimeto en Valencia. De Generale Synode van Ommen (1993) besloot een zusterkerkrelatie met de ICFER aan te gaan en aan de zendende kerk van Rijnsburg te vragen zo mogelijk via haar zendingen op Curaçao bij de uit deze relatie voortvloeiende contacten behulpzaam te zijn.

Sinds 1998 is ds. W.J. Keesenberg (die voordien als zending werkte op Curaçao voor de kerk te Rijnsburg en vanuit Curaçao intensieve contacten onderhield met de kerken te Venezuela) werkzaam als docent voor de theologische opleiding van de ICFER. In de afgelopen tijd is hij als predikant verbonden aan de kerk te Zwijndrecht, welke kerk door BBK is verzocht om als thuiskerk voor hem op te treden. Ds. Keesenberg is blijven wonen in Curaçao. Van daaruit reist hij regelmatig naar Venezuela voor het geven van cursussen. Het project dat aanvankelijk was opgezet voor drie jaren (tot en met 2001) is in de afgelopen periode volgens een gedetailleerd projectvoorstel uitgebreid tot en met 2007. Het is inmiddels (sinds 30 mei 2001) overgedragen aan Z&H.

De gemeente in Barquisimeto telt 64 belijdende leden en 43 doopleden. Predikant resp. co-pastor zijn hier ds. César Rodríguez en Néstor González. Ds. César Rodríguez is voor een deel van zijn tijd vrijgesteld voor zending en evangelisatie.

De gemeente in Valencia telt 37 belijdende leden en 28 doopleden. In deze gemeente werkt als co-pastor Carlos Porte.

Verder zijn er bijeenkomsten te Maracay, Acarigua en Cabudare. Deze gemeenten zijn nog niet geïnstitueerd. Hier werken studenten van de predikantenopleiding.

In mei 2000 is door ds J.J. Schreuder en J. van Dijk namens deputaten BBK, en H. Bouwmeester, Zwijndrecht, adviseur van sectie V met betrekking tot de ICFER, een bezoek gebracht aan Venezuela. Doel van de reis was evaluatie van het werk dat ds. W.J. Keesenberg namens BBK op verzoek van de zusterkerken in Venezuela verricht, én overleg over het nieuwe projectvoorstel van de ICFER voor voortzetting van hun theologische opleiding.

Het verslag van de reis met de bijbehorende voorstellen, welke aanvaard zijn door de AV d.d. 09-09-00, is ter inzage. Gedurende de reis zijn de punten a t/m f van de opdrachten van de generale synode uitvoerig aan de orde geweest. Over punt g is wel correspondentie geweest met de PS Holland-Zuid, maar dat heeft niet geleid tot enigerlei vorm van voortzetting van de financiële bijdrage.

10.5.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 188.]

Mexico

10.6 Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)

10.6.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de begonnen contacten voort te zetten;
- b. de vraag om hulp aan het kerkverband ten behoeve van evangelisatie en opvoeding nader te onderzoeken en desgewenst te verlenen volgens het meerjarenplan;
- c. contact te houden met de RCUS over de hulp aan de IPIM.

10.6.2 Uitvoering

Tijdens deze periode is ons gebleken dat de Canadian Reformed Churches reeds in 1996 contacten hebben gelegd met de IPIM. Dat contact heeft toen geleid tot een voorstel aan de General Synod om via het Committee for Contact with Churches Abroad een relatie op te bouwen met de IPIM. Heel recent heeft de Generale Synode 2001 van Neerlandia aan deze commissie de opdracht gegeven dit onderzoek in te stellen en aan deze relatie te werken.

Daarnaast bestaat er een commissie van vrijwilligers die voor het specifieke doel van steun aan bepaalde scholen ter bevordering van het gereformeerde (hoger) onderwijs gelden verzamelen en projecten steunen.

10.6.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 189.]

Brazilië

10.7 Igreja Reformada da Colonia Brasolandia (Unaí) (IRCB)

10.7.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de zusterkerkrelatie met de IRCB te blijven onderhouden;
- b. deze kerk op de hoogte te blijven houden van de contacten met de IPB en de IER en goede aandacht te geven aan de ontwikkelingen in de richting van een verband van gereformeerde kerken in Brazilië;
- c. bij een eventuele reis naar Brazilië zo mogelijk deze kerk in het reisschema op te nemen;
- d. verzoeken om tijdelijke pastorale hulp aan deze zusterkerk hartelijk in de aandacht van de kerken en hun predikanten aan te bevelen;
- e. contact te onderhouden met de Stichting SVOB (Stichting Ontwikkeling Vestiging Brasolandia).

10.7.2 Uitvoering

De Acta van de Generale Synode Leusden 1999 zijn aan deze (gedeeltelijk nog Nederlandstalige) zusterkerk toegezonden.

Deze kerk heeft in 2001 pastorale hulp ontvangen doordat ds. R. Sietsma na zijn repatriëring als zendeling te Curitiba, van de kerk te Assen-Zuid de mogelijkheid heeft gekregen om gedurende één jaar (2001) vier maal een periode van drie weken in Unaí werkzaam te zijn.

In 1998 is door de kerk te Unaí het besluit genomen om mee te werken aan de vorming van een zelfstandig Verband van Gereformeerde Kerken in Brazilië. Naar aanleiding daarvan is haar door ons verzocht ons haar standpunt mee te delen ten opzichte van de IPB. Zij heeft laten weten, dat zij dit standpunt wenst te bepalen in samenwerking met de kerken van het (toen nog te vormen en intussen gevormde) Verband van Gereformeerde Kerken.

BBK heeft gevolg gegeven aan de uitnodiging om vertegenwoordigd te zijn op de constituerende vergadering van dit verband (IRB – sinds 5 juli 2000). Op deze vergadering is door onze afgevaardigden gedetailleerd verslag gedaan van de ontwikkelingen van onze contacten met de IPB. Daarbij zijn ook de vragen doorgegeven, welke de IPB ons had gesteld naar aanleiding van de vorming van dit nieuwe kerkverband in Brazilië. Besloten is om op de eerste nationale synode, die gepland is voor 2002, de zaak van de verhouding met de IPB aan de orde te stellen.

Dit nieuwe kerkverband heeft zich officieel schriftelijk gepresenteerd aan de IPB, waarbij is verklaard dat men open staat voor het aangaan en onderhouden van verbindingen met andere kerken in binnen en buitenland, welke de geloofsbelijdenissen van de Reformatie van de 16e eeuw onderschrijven en ervoor ijveren die ook te onderhouden, door de tucht uit te oefenen over hen die deze belijdenissen

onteren en minachten (brief IRB gedateerd februari 2001). BBK hebben een exemplaar van de acta van de constituerende vergadering ontvangen.

Het verzoek is gedaan, om de zusterkerkrelatie welke bestond (en bestaat) tussen de IRCB en de GKN(v) uit te breiden tot een zusterkerkrelatie met het nieuwe kerkverband. De afgevaardigden hebben ter vergadering toegezegd dit verzoek van een positief advies te voorzien (naderhand heeft de Algemene Vergadering van BBK besloten aan de Generale Synode Zuidhorn voor te stellen dit verzoek met blijdschap te aanvaarden).

De IPB is door onze afgevaardigden mondeling (tijdens dezelfde reis) op de hoogte gesteld van dit standpunt. Naderhand is ook het volledige rapport van hun bezoek (waarin opgenomen de toespraak van onze afgevaardigden op de constituerende vergadering van de IRB en het verslag van de besprekingen met de IPB) in Portugese vertaling toegezonden.

Er zijn in de afgelopen periode geen contacten geweest met de Stichting SVOB.

10.7.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 190.]

10.8 Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)

10.8.1 Activiteiten

Van 5 – 7 juli 2000 is de constituerende vergadering van het Verband van Gereformeerde Kerken van Brazilië gehouden, waarvoor een afvaardiging van BBK was uitgenodigd. Als samenroepende kerk trad de kerk te Maragogí op. Plaats van samenkomst was Sao José.

Op deze vergadering waren aanwezig:

1. vertegenwoordigers van 5 geïnstitueerde kerken [nl: Unaí (Centraal Brazilië), Grande Recife, Maragogí, Sao José da Coroa Grande (uit het Noordoosten), en Colombo (uit het Zuiden)];
2. vertegenwoordigers van 8 nog niet geïnstitueerde zendingsgemeenten [nl.: Campo Alto Barra Grande, Boqueirao, Japaratinga, Maceio, Ibura, Recife (uit het Noordoosten), Pinhais en Jardim Eucaliptos (uit het Zuiden), samen vertegenwoordigend circa 700 zielen];
3. buitenlandse waarnemers van BBK/GKN(v), BBK/Canadian Reformed Churches, Canadian Reformed Church te Surrey.

Deze vergadering heeft op 5 juli 2000 de constituerende acte vastgesteld en getekend voor de vorming van het verband van gereformeerde kerken van Brazilië, waarin de confessionele grondslag is vastgelegd (Drie Oecumenische Belijdenisgeschriften, Drie Formulieren van Eenheid).

Tevens heeft deze vergadering een kerkorde vastgesteld en heeft ze besloten zusterkerkelijke relaties aan te vragen/aan te bieden aan de Canadian Reformed Churches en aan de GKN(v) (brief d.d. 12 juli 2000 van de Commissie voor contacten met het Buitenland, ondertekend door A. de Graaf en H. Plug). Bij deze aanvraag zijn overgelegd:

1. de acte van oprichting van de IRB;
2. de kerkorde van de IRB;
3. het besluit inzake de verhouding tot de IPB, dat als volgt luidt:

“De kerk te Unai brengt het onderwerp van de verhouding tot de IPB naar voren; ze voert aan, dat de GKN(v) gevraagd hebben dat de IRB te Unai zich uitspreekt over haar positie met betrekking tot de IPB. Besloten wordt dat het moderamen van de Synode verantwoordelijk is voor de behandeling van de zaak van de verhouding met andere kerken; en voor de indiening van een rapport voor de eerstvolgende Nationale Synode (in 2002), waarbij prioriteit gegeven zal worden aan de verhouding met de IPB. De Constituerende Synode spreekt als haar wens uit dat de GKN(v) met voorzichtigheid optreden in hun verhoudingen met de IPB. Besloten wordt de Commissie voor de contacten met het buitenland op te dragen de GKN(v) te informeren.”

Op grond van het rapport van de afgevaardigden van BBK naar deze vergadering zijn de volgende conclusies en aanbevelingen aanvaard:

1. Met dankbaarheid mag geconstateerd worden dat de Here bewerkt heeft dat er Gereformeerde Kerken in Brazilië ontstaan zijn en dat deze kerken elkaar gevonden hebben. Daarin mag een zegen van de Here op het zendingswerk van vele jaren gezien worden.
2. Aangaande het verzoek van de IRB om een zusterkerkrelatie aan te gaan, stellen we voor aan de eerstvolgende generale synode voor te stellen er positief op in te gaan, gelet op de voorgeschiedenis van deze kerken, de oprichtingsacte van de Federatie waaruit het gereformeerd karakter in confessie en kerkrecht van dit kerkverband blijkt en de besluiten van de constituerende vergadering.
3. Deze stap betekent geen uitspraak ten opzichte van de IPB.
4. Met het aangaan van een zusterkerkrelatie met de IRB hoeft niet gewacht te worden tot we onze verhouding ten opzichte van de IPB tot klaarheid hebben gebracht. En wel om de volgende redenen:
  - a. de synode van Berkel en Rodenrijs (1996) sprak uit dat deputaten BBK de IPB hebben leren kennen als een kerk van Christus die ernst maakt met haar roeping in de wereld. En dat een nadere kennismaking noodzakelijk is om toe te groeien naar een zusterkerkrelatie;
  - b. er bestaat al een zusterkerkrelatie met een kerk in Brazilië, namelijk met Unai (sinds Ommen 1993);
  - c. kerken of kerken in wording die het verband IRB zijn aangegaan, hebben zich bezonnen op de positie ten aanzien van de IPB. Daaruit resulteert een kritische opstelling ten opzichte van de IPB, maar het proces van oordeelsvorming is nog niet afgerond;
  - d. inmiddels hebben de gereformeerde kerken en zendingsgemeenten besloten een eigen kerkverband te vormen, los van de IPB. De IPB heeft de vraag gesteld of het zoeken van de eenheid van het lichaam van Christus niet inhoudt dat niet eerst grondig wordt onderzocht of aansluiting bij de IPB geboden is. Deze vraag is door ons doorgegeven op de constituerende vergadering;
  - e. de IRB heeft inmiddels besloten dat op hun volgende synode (2002) een rapport behandeld moet worden om de positie ten opzichte van de IPB te bepalen;
  - f. het is niet uitzonderlijk dat de GKN(v) twee kerken in één land als kerken van Christus erkent;
  - g. gelet op het bovenstaande is er geen belemmering om positief op het verzoek van de IRB om een zusterkerkrelatie in te gaan.
5. Met geringe krachten is zeer veel werk verzet door de IRB en het werk dat commissies op zich hebben genomen mag er ook zijn. Daar waar wij kunnen en waar ons gevraagd wordt, dienen we onze medewerking royaal te verlenen en ondersteuning voluit te geven.

6. Met het verzoek van de IRB verwoord in de brief van 12 juli aan BBK, om voorzichtig te zijn in onze relatie met de IPB, dient rekening gehouden te worden. Aan de IRB zal meegedeeld worden dat we er dan wel op rekenen dat we uiterlijk in het voorjaar van 2002 een rapport van hen over de IPB ontvangen.
7. Aan Drenthe dient de wens van de IRB doorgegeven te worden dat men graag zou zien dat de GKN(v) het zendingswerk in Brazilië continueert.

Op grond hiervan is door de sectie voorgesteld positief in te gaan op het verzoek tot zusterkerkelijke relaties. De AV heeft het voorstel van sectie V inzake de zusterkerkrelatie met de IRB overgenomen.

In de brief die naar de IRB is uitgegaan, is de volgende passage opgenomen:

“U vraagt de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt) in Nederland een zusterkerkelijke relatie met U aan te gaan. ....Wij zullen de eerstvolgende Generale Synode, van Zuidhorn, verzoeken hiermee akkoord te gaan.”

“Wij verzoeken U vriendelijk uiterlijk in het voorjaar 2002 een rapport over de IPB aan ons toe te zenden.

Het Uitvoerend Comité en de Deputaten voor Betrekkingen met buitenlandse kerken van de IPB benadrukken dat de IPB een gereformeerde lijn volgt. Kritische geluiden over de praktijk hieromtrent hebben ons doen besluiten voorzichtig te zijn met het verder aanhalen van officiële banden met de IPB. Het bedoelde rapport van de IRB kan ons daarin verder helpen. Wij zijn voorstander van een gesprek tussen IRB en IPB en willen daar graag bij zijn.”

10.8.2 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 190.]

10.9 Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)

10.9.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. de bestaande contacten inclusief die conform de afspraken ten aanzien van de Gezamenlijke Commissie te blijven onderhouden ter bevordering van de wederzijdse kennisgeving en de ontwikkeling van gezamenlijke projecten;
- b. in overleg met de kerk te Assen-Zuid te blijven werken aan de ontwikkeling van gezamenlijke projecten voor materiële en/of immateriële hulpverlening, waarbij met name gedacht moet worden aan projecten voor theologisch onderwijs en/of het zendings/evangelisatie-werk; en zo mogelijk gebruik te maken van de diensten van de IRTT;
- c. contact te houden met de kerken te Assen-Zuid, Unai, Hamilton en Surrey en met de deputaten BBK van de CanRC over de ontwikkelingen van de IPB en de gezamenlijke projecten met de IPB.

10.9.2 Uitvoering

De verhouding met de IPB is vastgelegd in het Akkoord voor Missionaire samenwerking dat tijdens het bezoek van de afgevaardigden aan de IPB op 20 maart 1997 met goedkeuring van BBK is getekend en naderhand bekrachtigd door de Generale Synode Leusden 1999. Het is gebleken, dat de ondertekening van dit akkoord voor de IPB gelijk staat aan volledige wederzijdse erkenning van beide kerken als zusterkerken, terwijl de waarde van deze ondertekening voor ons niet verder gaat dan het vastleggen van afspraken en voorwaarden waaraan samenwerking in bepaalde projecten moet voldoen.

In de opdrachten van Leusden is dan ook sprake van bevordering van de wederzijdse kennismaking, waarbij er kennelijk in van uitgegaan is, dat beide kerken elkaar eerst nog beter moeten leren kennen, alvorens overgegaan kan worden tot het aangaan van volledige zusterkerkelijke relaties, zoals ze bijvoorbeeld al jaren bestonden met de IRCB te Unai.

In onze beleving zou het op termijn mogelijk zijn om zowel met de IRCB als met de IPB zusterkerkelijke relaties te onderhouden zonder de IRCB daarmee te verplichten haar zelfstandigheid op te geven. Vanwege de eigensoortige achtergrond en samenstelling van de IRCB, (welke bijv uitkomt in haar tweetaligheid, maar die ook merkbaar is in haar oriëntatie op Nederland en op de GKN(v)), zou daarvoor ruimte moeten zijn, zij het dat er dan wel eveneens sprake zou moeten zijn van wederzijdse erkenning van IRCB en IPB.

Vandaar, dat het beleid van de sectie er ook altijd op gericht is geweest, in de lijn van de opdrachten van de synode, om volledige informatie te geven aan de IRCB betreffende onze contacten met de IPB en omgekeerd. Ook aan de kerken die ontstaan waren of bezig waren te ontstaan uit het zendingswerk van de GKN(v) en de Canadian Reformed Churches (resp. in het Zuiden en in het Noordoosten van Brazilië), alsmede aan de respectieve zendende kerken en aan de BBK van de Canadian Reformed Churches is, conform de opdrachten van Leusden, steeds rapport gedaan.

In de afgelopen periode heeft zich een nieuwe ontwikkeling voorgedaan, waarvoor de basis echter al eerder gelegd was. De IRCB en de geïnstitueerde en nog niet geïnstitueerde kerken afkomstig uit genoemde zendingsactiviteiten zochten contact met elkaar. Zij namen al in 1998 het principebesluit om een Federatie van gereformeerde kerken in Brazilië te vormen. Twee jaar later (5 juli 2000) werd de constituerende vergadering gehouden (zie boven bij het rapport betreffende de IRB) te Sao José.

Dat betekende, dat de IRCB in haar eigensoortige achtergrond en samenstelling geen verhindering zag voor aansluiting bij een Braziliaans en dus Portugeestalg kerkverband.

Tevens werd nog iets anders duidelijk: hoewel de nu gevormde IRB zich niet opstelden tegenover de IPB – integendeel: zij presenteerden zich in een brief van hun deputaten in februari 2001 officieel bij de IPB en verklaarden open te staan voor contacten met alle kerken in binnen en buitenland, welke met hen de belijdenissen van de reformatie van de 16e eeuw aanvaardden en ook handhaafden door tucht over allen die deze belijdenissen minachtten – de vorming van dit nieuwe kerkverband werd wel door de IPB opgevat als een bewijs van het niet zoeken van gemeenschap met haar.

Al van tevoren was de IPB door ons ingelicht over de plannen binnen de kring van de kerken van de (latere) IRB om te komen tot een eigen federatie, waarop al dadelijk gereageerd werd met de vraag, of “deze kerken niet zouden kunnen worden opgenomen in een reeds in Brazilië bestaande gereformeerde denominatie, in plaats van een nieuwe denominatie te vormen en dat als een getuigenis van de eenheid van het lichaam van Christus”.

Aan de afgevaardigden van BBK die op uitnodiging van de IRB aanwezig waren op de constituerende vergadering van dit kerkverband, is opgedragen deze vraag van de IPB aan de IRB door te geven en te

verzoeken haar positie ten aanzien van de IPB duidelijk te omschrijven en zowel ons als de IPB zelf daarvan in kennis te stellen.

Tegelijk is besloten, om ter gelegenheid van het bezoek aan de constituerende vergadering van de IRB ook een bezoek te brengen aan de IPB ten einde onze positie ten opzichte van de IRB aan de IPB mee te delen en zo nodig uit te leggen. En tevens verslag te doen van wat door onze afgevaardigden op de constituerende vergadering van de IRB was gezegd.

In een bijeenkomst van onze afgevaardigden met afgevaardigden van de IPB aansluitend aan het bezoek aan de constituerende vergadering (juli 2000) is over een en ander uitvoerig gesproken. Daarbij is het verschil in taxatie van de relatie tussen IPB en GKN(v) aan de orde geweest. Ook is er in alle openlijkheid gesproken over de kritische geluiden die in de kringen van de IRB ten aanzien van de IPB waren opgevangen. Meegedeeld is dat de indruk bij ons bestaat, dat wij minder positief over de IPB kunnen rapporteren aan de eerstvolgende synode in 2002, dan we in 1999 aan de vorige synode deden.

In reactie daarop hebben de Braziliaanse afgevaardigden opgemerkt, dat er naar hun mening juist positiever over de IPB gesproken kan worden dan voorheen. Het pentecostalisme is scherp veroordeeld. Het fundamentalisme wordt geweerd. De IPB is geen plurale kerk, maar confessionele kerk. Er is sterke groei. Ook de structuren worden vernieuwd. Er is geen kans dat er vrouwen in het predikantenambt worden toegelaten. Het onderwerp ‘vrijmetselarij’ is een natuurlijke dood gestorven.

Wat betreft onze verhouding ten opzichte van de IRB vermeldt het rapport van onze afgevaardigden het volgende:

“Er bestond kennelijk het vermoeden dat de vorming van de IRB door Nederland geïnstigeerd was en dat de vorming van de IRB consequenties zou hebben voor de samenwerking met de IPB.

Door ons is duidelijk gemaakt dat Nederland niet de stimulator was achter de vorming van de IRB en dat wij er als waarnemer waren. Dat we er door de oude zendingsbanden wel sympathiek tegenover staan. We hebben gezegd dat we de IRB hebben voorgehouden hetgeen de IPB ons schreef: namelijk de vraag, of de kerken (van de IRB) niet zouden kunnen worden opgenomen in een reeds in Brazilië bestaande gereformeerde denominatie, in plaats van een nieuwe denominatie te vormen, en dat als een getuigenis van de eenheid van het lichaam van Christus.”

“Voorts dat we de IRB gevraagd hebben om een rapport. We horen uit de kring van de IRB nogal wat negatieve geluiden over de IPB. Voor het project Rio Grande do Sul verandert er in principe niets. De CRIE broeders (CRIE – deputaten BBK van de IPB) voorzien op termijn toch problemen voor ons: ‘GKN(v) heeft een akkoord van samenwerking met ons, zal een zusterkerkrelatie aangaan met IRB, dat impliceert een situatie met belemmeringen voor jullie’. Ze doen de suggestie voor een tripartiete gesprek; ze zouden dat erg graag willen om de situatie op te klaren. Ze vragen het adres van de IRB woordvoerder.”

Het volledige rapport (bevattende de verslagen van de bezoeken aan de IRB en aan de IPB) is naderhand in Portugese vertaling integraal toegezonden aan de IPB.

Eind december 2000 ontvangen deputaten BBK een scherp gestelde brief van de CRIE, d.d. 4 december 2000, gericht aan de generale synode, waarin wordt gevraagd een officieel standpunt in te nemen inzake de punten die door BBK ter sprake zijn gebracht volgens de CRIE bij het bezoek aan de IRB en aan de IPB in juli 2000. Grote verontwaardiging wordt uitgesproken met name over de opmerking van onze afgevaardigden in de constituerende vergadering, dat de IPB nog niet beschouwd wordt als een

zusterkerk. Zij beschouwen die uitspraak als een diep beledigende uitspraak ten opzichte van de hun zo geliefde presbyteriaanse kerk van Brazilië. Men neemt het ook zeer kwalijk, dat er bij de oordeelsvorming over de IPB afgegaan wordt op allerlei geruchten, zonder dat er rechtsreeks contact opgenomen is met de officiële vertegenwoordigers of uitgegaan is van de officiële documenten en besluiten. God wordt als rechter aangeropen, die tussen ons zal moeten oordelen.

Er worden verder opmerkingen gemaakt over het roken, over het niet herdopen van kinderen uit de roomse kerk, over de weglating van de Westminster Confessie uit de grondslag van de IRB en over ons aandeel in de oprichting van de IRB. De brief sluit als volgt:

“Wij van de CRIE/IPB dachten dat wij in gesprek waren met een echte gereformeerde kerk. Maar daar zijn we nu niet meer zo van overtuigd. We moeten meer bidden. We moeten elkaar wederzijds respecteren, door elkaar de waarheid te zeggen in liefde. En door af te gaan op officiële documenten en niet op geruchten, verhalen uit de derde hand. Zo'n houding is niet christelijk en niet gereformeerd.

Met droefheid en in gebed hebben we het rapport van de afgevaardigden van de BBK gelezen en we zouden niet anders gekund hebben zonder het gereformeerde karakter te verliezen. Met principiële en karakterloze mensen kunnen wij geen relatie opbouwen. Dank zij God willen wij noch u dit. Wij zijn dienaren, gered om te dienen; wij oordelen onszelf niet, we worden beoordeeld en getuchtigd door onze God (1 Kor 11:31-32).”

In het antwoord d.d. 7 april 2001 (dat door de AV is vastgesteld), is ingegaan op deze brief. Er is geprobeerd duidelijk te maken, dat het gesprek met de IPB in juli juist de bedoeling had, om ons standpunt te verhelderen, conform art. 17 van het Akkoord van Missionaire Samenwerking. Uit het rapport kan duidelijk worden, dat we in de mening verkeerden, daarin geslaagd te zijn. Veel van de woorden die ons nu in de mond gelegd worden, zijn juist niet door ons gebruikt. Er is aangedrongen bij de IRB op een heldere positiebepaling ten opzichte van de IPB. De oprichting van de IRB is niet ons werk, al zijn de namen van leidende figuren in de IRB Nederlands, daarom zijn het nog geen leden van de GKN(v). Wat betreft het roken: de IPB heeft vele contacten met kerken, die niet op dezelfde manier daartegen zo afwijzend staan als de IPB. Het is overigens een onderwerp, dat nooit eerder aan de orde is gesteld door de IPB tegenover ons. Er wordt ingegaan op de dooperkenning van de roomse kerk en op de reden van het weglaten van de Westminster Confessie in de officiële documenten van de IRB. Er wordt aangedrongen op gesprek: daartoe wordt een delegatie van de IPB uitgenodigd om naar Nederland te komen.

Op 7 juli 2001 antwoorden de deputaten van de IPB, dat zij bereid zijn tot een gesprek. Zij stellen voor het in Brazilië te doen plaats vinden. Geantwoord is, (d.d. 17 juli 2001) dat naar onze mening de GKN(v) momenteel aan de beurt is om een deputatie te ontvangen. Voorgesteld is een datum in oktober 2001.

Intussen hebben wij kennis genomen van een artikel dat de president van de IPB, rev. Guillhermino de Cunha, in het officiële blad van de IPB (Brasil Presbiteriano) heeft gepubliceerd. Het ademt geheel de sfeer van de brief van 7 april. De GKN(v) en de deputaten BBK worden met name genoemd en ons worden nog steeds woorden in de mond gelegd, die niet door onze afgevaardigden gezegd zijn, hoewel wij daar al op gewezen hebben in onze reactie. Dit artikel moet gepubliceerd zijn nadat onze brief van 7 april ontvangen was.

Tegelijkertijd bereiken ons berichten uit Brazilië – officiële publicaties van de IPB op Internet, en publicaties van leidende personen in de IPB – dat er door de leiding van de IPB maatregelen zijn geno-

men tegen verschillende personen die op een of andere manier hebben gesympathiseerd met de IRB. Van de professoren die verbonden zijn aan het seminarie Andrew Jumper – doctorale opleiding te Sao Paulo, verbonden aan de Mackenzie-universiteit, maar staande onder rechtstreekse leiding van de IPB – wordt instemming geëist met een nieuw statuut, dat volgens diverse betrokkenen de deur open zet voor een pluralistische opleiding. Wie weigerde te ondertekenen, is met onmiddellijke ingang ontheven van zijn functie en ontslagen als professor. Zeven, als rechtzinnig bekend staande, professoren treft dit lot.

Van het gesprek waartoe besloten is, zal afhangen op welke manier precies zal moeten worden verder gewerkt aan de opdrachten die door voorgaande synodes zijn verstrekt. Het is niet onmogelijk, dat de voorstellen richting Generale Synode Zuidhorn bijstelling behoeven naar aanleiding van dit gesprek.

Intussen is het project in Rio Grande do Sul door DVN in samenwerking met de Particuliere Synode Drenthe voortvarend voortgezet. Door afgevaardigden van DVN en de PS Drenthe is in oktober 2000 visitatie gedaan, waarvan een lovend rapport is opgesteld. De boven geschetste ontwikkelingen hebben daar geen merkbare invloed gehad.

10.9.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 191.]

N.B. Voor een overzicht van de ontwikkelingen van de relatie met de IPB is een Memorandum opgesteld, waarin de belangrijkste correspondentie alsmede de rapporten van de verschillende bezoeken (met name dat van 2000) zijn samengevat.

10.10 Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)

10.10.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

in contact te blijven met de IER en op ontwikkelingen in gereformeerde richting positief in te spelen.

10.10.2 Uitvoering

Er zijn geen andere contacten geweest met de IER, dan dat de besluiten van de synode aan haar zijn meegedeeld. Van de plannen om te komen tot een gereformeerde opleiding voor predikanten en evangelisten is ons momenteel niets naders bekend. Wel is bekend dat er contacten zijn met deputaten van de CGK.

10.10.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 192.]

---

11 – Sectie VI (*Lux Mundi* en publiciteit)

11.0 Inleiding

De taak van sectie VI is tweeledig.

De sectie moet de leden van onze kerken bekendmaken met onze zusterkerken in het buitenland en hen op de hoogte brengen of houden van eventuele ontwikkelingen binnen die kerken. Het is een taak ‘naar binnen toe’.

Daarnaast willen wij de gereformeerde en presbyteriaanse broeders en zusters in het buitenland op de hoogte houden van ontwikkelingen binnen onze kerken. Met het oog op het laatste, publiceren wij het blad *Lux Mundi* – een driemaandelijks tijdschrift ‘naar buiten toe’.

Om het eerstgenoemde (de taak naar binnen toe) te realiseren houden we ons aan een publiciteitsplan dat onder meer bestaat uit:

- geregelde publicaties in ‘Tot aan de einden der aarde’;
- artikeltjes voor kerkenraden en plaatselijke kerkbladen;
- contact met het ND over actuele ontwikkelingen binnen kerken in het buitenland;
- de uitgave van ‘Wereldwijd’ om de drie jaar en een jaarlijkse update ervan;
- de ontwikkeling van een eigen website.

Er is in de afgelopen tijd gewerkt aan de realisatie van de website over BBK. Die website staat niet alleen ten dienste van eigen kerkleden, maar is (in vertaling) ook bedoeld voor broeders en zusters in het buitenland.

11.1 *Lux Mundi*

11.1.1 Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. publicatie van *Lux Mundi* te continueren;
- b. dit te realiseren binnen een budget van maximaal f 20.000,- per jaar.

11.1.2 Uitvoering

In de afgelopen periode zijn drie jaargangen van elk vier nummers van *Lux Mundi* verschenen. In 2001 verscheen de 20e jaargang.

Aan meer dan 300 buitenlandse abonnees in 38 landen wordt *Lux Mundi* op hun verzoek toegezonden. Uit de ontvangen reacties blijkt dat er veel waardering voor bestaat bij kerken, theologische opleidingen en particulieren. In Nederland zijn er 150 abonnees. Soms wordt een aantal exemplaren verstrekt voor een bijzondere gelegenheid zoals een cursus van de IRTT en ook voor de vergadering van de ICRC in Philadelphia in juni 2001.

De redactie werd gevormd door de predikanten J. Klamer en J. Oldenhuis en de heer E. Gosker. In 2000 is de heer Tj. de Vries de redactie komen versterken. Met ingang van 2001 treedt ds. J. Klamer op als adviseur, terwijl ds. J.T Oldenhuis is opgevolgd door ds. R. ter Beek.

In januari 1999 is de heer Carl van Dam te Kampen de heer J. Boersma opgevolgd als vertaler en copy editor.

Lux Mundi zal tot januari 2002 nog gedrukt worden door Premier Printing Ltd in Winnipeg, Canada. Die uitgeverij verzorgt ook de verzending van het tijdschrift aan abonnees in het buitenland. Ingaande 2002 zullen de lijntjes korter worden. Dan zal firma De Boer in Lelystad voor het drukken zorgen en zal de verzending vanuit Zwolle plaatsvinden. De administratie (financien en adressenbestand) wordt nog steeds verzorgd door mevrouw J.J. Klamer-Rietkerk te Zwolle.

11.1.3   Beleid

De redactie stelt in driemaandelijke vergaderingen de inhoud van *Lux Mundi* vast en zoekt in Nederlandse en Engelstalige tijdschriften naar artikelen die opbouwend zijn voor alle buitenlandse kerken. Tevens vraagt zij predikanten, professoren en zendingswerkers om artikelen te schrijven over onderwerpen die – naar de mening van deputaten BBK – van belang zijn voor alle kerken en vestigt de aandacht op Engels- en Franstalige publicaties, congressen en conferenties binnen onze kerken en zusterkerken.

11.1.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 193.]

11.2   Publiciteit

11.2.1   Opdracht van de synode

deputaten op te dragen:

- a. uitvoering te geven aan het vastgestelde publiciteitsplan;
- b. een website op internet te (laten) verzorgen;
- c. een en ander te realiseren binnen een budget van maximaal f 12.500,- per jaar.

11.2.2   Uitvoering

Via de heer Tj.S. de Vries, sinds 2000 ook betrokken bij de voorlichting van BBK, worden regelmatig publicaties verzorgd in *Tot aan de einden der aarde*. Verder wordt in het *Nederlands Dagblad* aandacht geschonken aan buitenlands nieuws. Ook in deze periode zijn A-viertjes naar de kerkenraden gezonden, weliswaar minder frequent dan gepland.

Een herziene uitgave van *Wereldwijd* is in 2000 gepubliceerd en ook naar alle kerkenraden gezonden. Ook is onder de titel *Acta Contracta* naar de buitenlandse relaties een overzicht gestuurd van de belangrijkste besluiten van de Generale Synode Leusden 1999. Bij deze samenvatting in het Engels is

gebruik gemaakt van het jaaroverzicht dat de tweede preses van de Generale Synode Leusden ds. P. Schelling schreef in *Handboek 2000 van de Gereformeerde Kerken in Nederland*.

In juni 2001 is onder de titel *The Reformed Churches in the Netherlands* een nieuwe brochure verschenen met informatie over onze kerken in het Engels. Deze brochure is speciaal bestemd voor buitenlandse betrekkingen, maar ook voor particulieren. Met het oog daarop zijn tien exemplaren naar alle kerkenraden gestuurd met een bericht voor de kerkbladen. Ook is een aantal meegenomen door de delegatie naar de ICRC. Deze brochure dient als vervanging van een uitgave uit 1990 onder dezelfde titel. Het voornemen is de brochure ook nog in enkele andere talen uit te geven.

In overleg met de redactie van *De Reformatie* is een serie artikelen over het werk van BBK begonnen.

Op verzoek heeft de sectie ook een aantal keren gezorgd voor een spreker op gemeente- of verenigingsavonden in het land over onze betrekkingen met kerken in het buitenland.

Met de opening van een website op internet is begonnen. Daarvoor is overleg gaande met de projectgroep die in opdracht van de generale synode zich op landelijk niveau met een GKN(v) website bezighoudt. De heer J. Johannes is een vrijwilliger die daarin BBK vertegenwoordigt. *Wereldwijd* is door hem al op internet gezet en andere publicaties, ook in het Engels, staan op het programma.

11.2.3   Beleid

1. Via *Tot aan de einden der aarde*, een website en andere kanalen de kerken zo goed mogelijk informeren over de betrekkingen met buitenlandse kerken.
2. Na elke generale synode publicatie van een nieuwe *Wereldwijd*.
3. Brochure *The Reformed Churches in the Netherlands* ook in andere talen uitgeven.
4. In overleg met de projectgroep die in opdracht van de generale synode zich op landelijk niveau met de GKN(v) website bezighoudt, de publicaties van de Gereformeerde Kerken op Internet ook in het Engels uit te breiden.

11.2.4   Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 194.]

---

12 – Sectie VII (Hulpverlening en beleid)

Door de benoeming van deputaten Z&H in 1999 kwam een einde aan de werkzaamheden van sectie VII inzake hulpverlening. In de verslagperiode is aan deze hulpverlening alleen nog directe aandacht besteed in de eerste twee jaar, toen Z&H nog niet operationeel was, en in het kader van overdracht. De andere taak van sectie VII, het algemene beleid, bleef zij wel behartigen.

12.1 Opdracht van de synode

Sectie VII heeft zich gebogen over het algemeen besluit van de synode, genoemd in art. 97:

deputaten op te dragen:

- a. het beleid en het werk ten aanzien van de buitenlandse kerken voort te zetten;
- b. de ontvangst van buitenlandse gasten ter synode tijdig voor te bereiden door:
  1. in de vijfde week van de generale synode de woensdag te reserveren voor een nader met het moderamen af te stemmen programma;
  2. zorg te dragen voor een gastvrije begeleiding van aankomst tot vertrek;
- c. te komen met een structureel voorstel hoe we bij belangrijke zaken de zusterkerken eerder kunnen betrekken, voordat definitieve besluitvorming op onze synode heeft plaatsgevonden;
- d. na te gaan of de rapportage aan de kerken kan volstaan met de informatie, zoals voorzien in het publiciteitsplan;
- e. na te gaan of de rapportage aan de generale synode kan worden vereenvoudigd;
- f. deputaten te machtigen de uitbesteding van de administratieve werkzaamheden aan de administratieafdeling van de vereniging De Verre Naasten voort te zetten.

Rapportage over de opdrachten b en c treft u hieronder aan.

Rapportage over opdracht d bij sectie VI (Lux Mundi).

Opdracht e is, conform de richtlijnen van deputaten voor generaal-synodale publicaties, uitgevoerd door dit rapport zo overzichtelijk mogelijk op te zetten en door ernaar te streven de aanvullende rapportage tot een minimum te beperken.

Rapportage over opdracht f vindt u hierboven onder 5.1.2

Omdat gedurende de eerste twee jaar van de verslagperiode sectie VII nog op de oude wijze fungeerde, namelijk zoals voor de afsplitsing Z&H, is de rapportage grotendeels ingedeeld als de vorige keer.

12.2 Uitvoering

12.2.1 Behandeling adviesaanvragen

Een verzoek van de Ukraine Commissie te Hattem, binnengekomen via sectie IV, om financiële steun voor uitgave van de Bijbelcursus in Rusland, werd eerst afgewezen. Het past niet in de begroting en

niet in het beleidsplan van BBK. Later werd het alsnog toegekend omdat het project bijna is afgerond, het een klein bedrag betreft en ook eerder aan vertaalprojecten subsidie is verleend (Venezuela). Maar het was beter geweest als Hattem zelf een sponsor had gezocht.

Via sectie II kwam in 1999 een adviesvraag over de te volgen gedragslijn inzake een project op Sri Lanka. Met Z&H werd afgesproken dat BBK voorlopig nog handelend optreedt, maar zo snel mogelijk Z&H zal inschakelen. Daaraan voorafgaand heeft sectie II reeds gebruik gemaakt van de expertise van de DVN-adviesraad, waarvan verwacht mocht worden dat deze zou opgaan in de Z&H organisatie, zoals medio 2000 ook metterdaad is gebeurd.

Via sectie III kwam een verzoek binnen voor personele ondersteuning aan het instituut Apollos te Suriname. Sectie VII gaf een positief advies en sectie III heeft toen vervolgens de uitzending van prof. J. Douma gerealiseerd.

Sectie VII was aanwezig op een vergadering van sectie IV over de strategische vragen bij de behandeling van de hulpvragen vanuit Kenia (RCEA en vooral AEPC).

Een vraag vanuit sectie II over steun aan de ontwikkeling van Litmundo (een centrum waar behoefte aan lectuur en literatuur op onze werkgebieden, in welke taal dan ook, gecoördineerd wordt) werd door sectie VII met positief advies doorgegeven aan Z&H.

Vanaf september 2000 ging de regel gelden dat nieuwe aanvragen niet meer via de Algemene Vergadering zullen lopen, maar vanuit de secties naar sectie VII gaan die ze direct doorgeeft aan Z&H. Sectie VII kon nog niet overgeslagen worden, zolang Z&H nog niet volledig operationeel was.

De sectie oordeelde positief over een verzoek van sectie II tot sponsoring van studenten voor Dehra Dun (India), maar moest er wel op wijzen dat de uitgaven niet door de begroting werden gedekt.

VII kon positief adviseren aan IV en de UC commissie te Hattem om voor een deel van de financiering van het seminarie te Kiev steun aan te vragen bij het Groenewold fonds te Ten Boer.

12.2.2 Inter-organisatorische aspecten van het werk van BBK

Het beleidsplan van BBK uit 1992 is herschreven en gericht op de nieuwe situatie na afsplitsing van Z&H. Het gedeelte over de hulpverleningstaken is vervallen. BBK houdt alleen nog een budget voor hulp die rechtstreeks nodig is voor de onderhouding van het kerkverband van zusterkerken, bijv. reiskosten naar een synode. Het beleidsplan gaat met een aantal sub-bijlagen als bijlage bij dit rapport.

De eerder beschreven splitsing van sectie IV en overdracht van Australië en Nieuw-Zeeland van sectie III naar sectie I werd door sectie VII begeleid.

De vergaderingen van sectie VII fungeerden tevens als vergaderingen van het moderamen. Dat betekende dat het moderamen in dat geval een extra adviseur had, de heer B. Bolt, wat alleen maar een voordeel was. In een incidenteel geval vergaderde het moderamen telefonisch.

Vanuit sectie VII werd halfjaarlijks het werkoverleg bijgewoond dat de directeur van DVN met de secretaresses voert. Voorstellen van de secretaresses voor een betere indeling van het bureau en nieuwe automatiseringsapparatuur werden met positief advies van sectie VII doorgegeven aan DVN en aan de penningmeester en ook uitgevoerd.

Direct na afloop van de synode is vanuit sectie VII het initiatief ontplooid om een Engelse *Acta Contracta* te schrijven. In eerste instantie zijn daarvoor BBK-leden gepolst die als afgevaardigden de synode te Leusden hadden bijgewoond. Door drukke werkzaamheden kon hun bijdrage maar heel gering zijn. Na verschijning van het jaarboek 2000 van de Gereformeerde Kerken in Nederland, met in het jaaroverzicht een uitgebreid verslag van de synode van de hand van ds. P. Schelling, is besloten door de Algemene Vergadering om dit te laten vertalen en als *Acta Contracta* naar de zusterkerken te

laten gaan. Daaraan werden als bijlagen vertalingen van relevante synodebesluiten toegevoegd. Op een vergadering van deputaten Generaal-synodale Publicaties in 2001 is dit boekje, toen juist verschenen, overhandigd aan de voorzitter van deze deputaten, dezelfde ds. P. Schelling en de brochure is toegestuurd aan alle buitenlandse contacten van BBK, zoals vermeld in *Wereldwijd*.

Op de vergadering van deputaten Generaal-synodale publicaties is tevens voorgesteld dat deze deputaten, die zich ook met de voorbereiding van de synode 2002 moeten bezighouden, zullen bevorderen dat de synode een Engelstalige secretaris benoemt die wekelijks een Engelse samenvatting van de synodale werkzaamheden maakt, op de GKV-website publiceert en aan het einde dit alles samenvat tot *Acta Contracta*, die namens de synode zelf aan de buitenlandse relaties gezonden kunnen worden.

Los van de toezending van deze *Acta Contracta* werd door de landensecties de toezending van de relevante synodebesluiten aan hun contacten verzorgd, in de taal die bij deze relaties gesproken wordt. In sectie VII is een discussie geweest over ‘dubbele correspondentie’. Op verzoek van de Algemene Vergadering werd de conclusie van sectie VII, dat er geen algemene regel in ons kerkverband is en dat elk geval op zichzelf bekeken moet worden, uitgewerkt in een notitie die werd aangenomen en als sub-bijlage bij dit rapport gaat.

Sectie VII heeft de Algemene Vergadering gediend met een voorstel over de opdracht van de synode ad 2.3., om belangrijke zaken die in de GKN(v) spelen, tijdig door te geven aan de zusterkerken. Het voorstel luidt:

BBK vraagt Zuidhorn om met enige regelmaat de lijst van ingekomen stukken naar het bureau te zenden. Het bureau stuurt de lijst naar sectie VII waar de lijst gecheckt wordt op relevante zaken die vervolgens naar de zusterkerken worden doorgespeeld via de landensecties.

Zuidhorn reageerde hierop positief, maar maakte (terecht) een uitzondering voor stukken van vertrouwelijke aard.

Sectie VII bekeek zelf de opdrachten van de studiedeputaatschappen van de Generale Synode 1999 op het punt van zaken die relevant zijn voor zusterkerken. Op deze wijze werden de zusterkerken gedurende de verslagperiode voorgelicht.

Maar ook werd in dezelfde lijn een plan gemaakt voor de langere termijn. Dit liep uit op het voorstel ‘Inbreng zusterkerken bij besluitvorming GKN’ dat als sub-bijlage bij het beleidsplan aan dit rapport is toegevoegd.

Het besluit van de synode van 1996, gehandhaafd in 1999, over een ontmoeting met de buitenlandse afgevaardigden in een bepaalde synodeweek, blijft van kracht.

12.2.3 Zending en Hulpverlening

Gedurende de verslagperiode hebben deputaten BBK, conform de opdracht van de Generale Synode Leusden, alle hulptaken die werden uitgevoerd ten behoeve van buitenlandse (zuster)kerken, overgedragen aan deputaten Z&H.

In dit rapport wordt over de uitvoering van deze hulptaken verantwoording afgelegd door deputaten BBK, maar worden conform het ingezette beleid geen nieuwe opdrachten van de generale synode gevraagd. Deputaten gaan er vanuit dat nieuwe opdrachten voor hulpverlening aan buitenlandse kerken worden verstrekt aan deputaten Z&H.

Wel wordt door deputaten BBK aan de generale synode een algemene opdracht gevraagd om, waar nodig, overleg te hebben met deputaten Z&H over het verlenen van de gewenste hulp aan buitenlandse (zuster)kerken en het beleid op elkaar af te stemmen. Reden hiervoor is dat kerkelijke contacten en

hulp sterk met elkaar zijn verbonden. Door deze algemene opdracht te vragen is het niet nodig dat in de rapportage van de landensecties per contact om deze opdracht gevraagd wordt.

Vanuit sectie VII is de overdracht van de hulpverleningstaken aan Z&H begeleid. Op de eerste vergadering werd aan de secties gevraagd voor zichzelf na te denken welke taken overgedragen moeten worden, de voorstellen werden samengevoegd in een 'indicatie taakverdeling BBK/Z&H', een overdrachtsschema. Voorzitter van sectie VII, de heer J.L. Joosse, was tevens deputataat Z&H en kon zorgen voor actuele informatie over en weer.

Voordat sectie VII met deputaten Z&H overlegde, heeft zij eerst aan de broeders ds. J. Klamer en J. v.d. Kolk verzocht om een notitie over de verhouding BBK/Z&H. Dit ging fungeren als uitgangspunt voor een werkdocument. Vanaf de derde vergadering verzorgde sectie VII telkens een update van dit werkdocument ten behoeve van de Algemene Vergadering.

Deputaten B.W. Gort en C.J. Smallenbroek van Z&H woonden ook een aantal vergaderingen van sectie VII bij, maar over het algemeen kon volstaan worden met de informatieoverdracht via broeder Joosse. In het eerste overleg werd gewezen op de notitie Lenting, nog stammend uit de vorige periode, over de inschakeling van plaatselijke kerken bij projecten. Sectie VII heeft er een bespreking aan gewijd en het voorstel toen overgedragen aan deputaten Z&H.

Bij al het overleg met Z&H is steeds uitgangspunt geweest dat het werk zelf onder de herstructurering niet mag lijden.

Op de tweede vergadering werd een gesprek met deputaten IRTT gevoerd, waarmee in de vorige verslagperiode afspraken gemaakt waren voor periodiek overleg. Omdat IRTT medio 2000 is opgegaan in Z&H kwam dit gesprek daarna te vervallen.

Er is een gezamenlijke financiële commissie benoemd, bestaande uit de broeders H. Olde, B.W. Gort en J.L. Joosse. Z&H heeft geen geld. De overdracht van projecten moet voor de GKN(v) budgetneutraal verlopen. Vanuit dat uitgangspunt is gewerkt en zijn er vanaf 2001 gescheiden begrotingen gemaakt.

BBK en Z&H hebben besloten steeds gezamenlijk een reizenplan te maken.

De participatie in ROFOR gaat van BBK naar Z&H.

12.2.4 Interkerkelijk overleg over relaties

In de praktijk is gebleken dat bij het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelaties, overleg met de Christelijke Gereformeerde kerken en de ICRC-kerken dringend gewenst is. Dit overleg is nodig om beleid op elkaar af te stemmen en verwarring bij onze buitenlandse relaties te voorkomen.

Deputaten stellen daarom voor om van de generale synode een algemene opdracht te ontvangen voor het genoemde overleg. Het ontvangen van deze algemene opdracht maakt het vragen van deze opdracht per relatie overbodig

12.3 Voorstel

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta, artikel 137.]

---

13 – Belangrijkste conclusies/aanbevelingen

Zie het rapport bij de diverse secties.

---

14 – Bijlagen

Bijlage 1 Lijst met afkortingen

Afkorting	Voluit	Land
AEPC	Africa Evangelical Presbyterian Church	Kenia
CanRC	Canadian (and American) Reformed Churches	Canada en USA
DRC	Dutch Reformed Church	Sri Lanka
EPC	Evangelical Presbyterian Church	Ierland
EPCEW	Evangelical Presbyterian Church of England and Wales	Engeland
ERCB	Eglise Réformée Confessante au Bénin	Benin
ERCC	Eglise Réformée Confessante au Congo	Congo
ERCS	Evangelical Reformed Churches of Singapore	Singapore
ERCUR	Evangelical-Reformed Churches Union of Russia	Rusland
EREI	Eglise Reformée Evangélique Indépendente	Frankrijk
ERKWB	Evangelisch-Reformierte Kirche Westminster Bekenntnis	Oostenrijk
ERQ	l'Eglise Réformée du Québec	Canada
FCCI	Free Church of Central India	India
FCS	Free Church of Scotland	Schotland
FRCA	Free Reformed Churches of Australia	Australië
FRCP	Free Reformed Churches of the Philippines	Filippijnen
GGRI- NTT	Gereja Gereja Reformasi di Indonesia	Indonesië
GGRM	Gereja Gereja Reformasi Musyafir	Indonesië
GKSA	Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika	Zuid-Afrika
GPP	Gereformeerde en Presbyteriaanse contacten in Pakistan	Pakistan
ICFER	Iglesia Cristiana de Fé Reformada	Venezuela
ICPdP	Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal	Portugal
ICR	Iglesia Cristiana Reformada	Spanje
ICRC	International Conference of Reformed Churches	
IER	Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil	Brazilië
IPB	Igreja Presbiteriana do Brasil	Brazilië
IPIM	Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico	Mexico
IRB	Igrejas Reformadas do Brasil	Brazilië
IRCB	Igreja Reformada da Colonia Brasolandia (Unai)	Brazilië
IRE	Iglesias Reformadas de España	Spanje
IRP	Igreja Reformada de Portugal	Portugal
IRV	Iglesia Reformada en Venezuela (nieuwe naam ICFER)	Venezuela
LRC	Lanka Reformed Church	Sri Lanka

Afkorting	Voluit	Land
NKST	Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv	Nigeria
NRC	Norwich Reformed Church	Engeland
OPC	Orthodox Presbyterian Church	USA
PCEA	Presbyterian Church of Eastern Australia	Australië
PCK	Presbyterian Church in Korea	Korea
PFCK	Presbyterian Free Church of Kalimpong	Noord-India
PTS	Presbyterian Theological Seminary India, Dehra Dun	India
RCEA	Reformed Church of East Africa	Kenia
RCJ	Reformed Church of Japan	Japan
RCNZ	Reformed Churches of New Zealand	Nieuw Zeeland
RCUS	Reformed Church in the United States	USA
RFCP	Reformed Free Churches of the Philippines	Filippijnen
RPCC	Reformed Presbyterian Churches in Cardiff	Engeland
RPCI	Reformed Presbyterian Church of Ireland	Ierland
RPCNEI	Reformed Presbyterian Church North East India Synod	India
RPCNI	Reformed Presbyterian Church of Nothern India	India
RPCT	Reformed Presbyterian Church of Taiwan	Taiwan
URCNA	United Reformed Churches in North America	USA
VGKSA	Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika	Zuid-Afrika

Bijlage 2 Toespraak tot de generale synode van de Free Reformed Churches of Australia

(Albany 11 juli 2000, door deputaat BBK ds. R. ter Beek)

Esteemed chairman, dear brothers, – and as I may say so as a delegate of one bond of churches addressing this broadest meeting of delegates of the other – beloved sister,

It is a privilege and a great pleasure to be here in your midst and to extend greetings in the name of Jesus Christ to this synod on behalf of the Reformed Churches in the Netherlands (liberated). We thank you for your invitation to this synod. We meet as sister churches and it is good to see with our own eyes you are doing well.

We welcome the decision of this synod to remodel the bond of churches into two classes. It is a sign of growth. It makes you fit better in the Dordt church order. It will give some relief to the church councils, I suppose. We do hope this subject will appear many times at the agenda of your synods. We wish you many happy returns.

We express our appreciation for the ‘guidelines for support’ you accepted for the relations with our Indonesian sister churches. These guidelines will be helpful to work there in close conjunction with your churches, we expect.

We do thank you for your comments on the provisional Marriage form you have sent to the deputies that have composed the new form. I hope you agree with us and others that this new form explains the old biblical doctrine of the marriage in an understandable and modern way.

Why are we so delighted to meet you? You know there is a separative drive in human history, an urge to grow apart. Sometimes God has used it to humiliate human pride. But also Satan used and uses it to divide what belongs together in the work of God. He drives the wedge of sin between people brought together by his mercy and living in the unity of Word and Spirit. As our Saviour God has given an opposing force according to his promises for Israel (p.e. Ezek. 37,15-28). His name is Jesus, the true Shepherd. He introduces himself as God’s uniting force when He says: I have other sheep that are not of this sheep pen. I must bring them also. They too will listen to my voice, and there shall be one flock and one shepherd (John 10,16). Paul reminds the saints in Ephesus, the faithful in Christ Jesus, that they once were far away but now brought near through the blood of Christ (Eph. 2,13). He calls Him our peace, who has made the two one and has destroyed the barrier, the dividing wall of hostility ... to create in himself one new man out of the two (Eph. 2,11-22). The unity created is the unity of his Spirit (Eph. 4,1-6). And the faithful hear the encouragement to make every effort to establish and to maintain this unity through the bond of peace.

That is why we so highly appreciate our relation and we like it to be as close as possible. In being with you we experience the unity Christ creates in shepherding his worldwide flock. Two months ago we were on our way to Geelong, to the synod of the Presbyterian Churches of Eastern Australia. We had a stop in Kelmscott and Mount Nasura where we could meet with your deputies at Friday April 28 and Monday May 1. By that time we thought: perhaps that will do.

Back home we had to consider the mandate of the synod of Leusden 1999 to attend your synod and to give you an explanation about the offer of a sister church relation the Leusden synod made to the PCEA and to stimulate you to reconsider your withdrawal from the ICRC.

We also considered what we have read in the report of your deputies: how strong they longed to visit the Leusden synod 'due to the concerns in our midst'. They could not come. They had to confine themselves to a letter of greeting and encouragement we much appreciated. But we felt your need to see us. And now we are here, we should reckon it too great a risk if we should drift apart. And reading the report of your deputies we felt the need to meet not only the deputies but the churches and to speak to yourself. For the same reason we support the second recommendation of your deputies to this synod and earnestly ask you to include a visit to the Synod of Zuidhorn 2002 in the mandate of your deputies.

We sincerely regret that the printer of the Leusden Acts did not keep his contract to finish the job within three months after delivering the manuscript. But I can tell you the churches in the Netherlands are alive and kicking. It is not the liveliness of a child having no self-control. I reckon it to be life given by the Holy Spirit. There is a lot of spiritual and material investment in the missionary task of the church in the Netherlands as well as abroad. In our congregations there is faithful preaching and there is an attentive hearing the Word of God. Classes, regional synods and the general synod earnestly seek to submit themselves in their thoughts and decisions to the guidance of the Spirit by the Word.

What certainly is worth telling is that after many years of conversations the Reformed Churches (liberated) and the Christian Reformed Churches finally gained a far-reaching consensus. Now deputies of both bonds of churches are working together to implement this agreement in local relations. The possibility of a federation of the two bonds of churches is now to be taken into consideration. This is a reason for joy in the Lord. It illustrates the uniting power of the Gospel of Christ. Due to the true Shepherd, his Word and Spirit, in church history not only separation and dispersion is found but union and association too. It might be an encouragement for you as well.

Let me now address you according to the mandate of the general synod of Leusden and of the deputies for relations with the churches abroad. I will have to deal with three issues. Synod has sent us (1) to stimulate you to reconsider your withdrawal from the ICRC as decided by the synod of Kelmscott (Acts 1996 art. 95); and (2) to inform you about its decision to offer sister church relations to the Presbyterian Church of Eastern Australia. Deputies instructed us (3) to make some comments on the report of your deputies regarding the Reformed Churches in the Netherlands (liberated).

1. Your decision to terminate the membership of the ICRC

Four years ago you terminated your membership of the International Conference of Reformed Churches. Some of the grounds attached to that decision were:

(1a) The membership ... has not promoted harmony and unity in the churches. This is evident in the divided deputy reports and the repeated appeals to Synod;

(1b) Synod has not been able to reach a consensus on whether or not Scripture forbids participation in the ICRC;

(1c) The church of Rockingham asks Synod not to bind and compel the conscience of those churches who believe that their participation in and support of the ICRC is contrary to Scripture. The churches

of Bedfordale and Byford have expressed the same belief that participation in the ICRC is contrary to Scripture, Confession and Church Order;

(3) In the light of the past history it would be unrealistic of Synod to expect deputies to come forward with an agreed conclusion or recommendation.

Since 1996 you have this decision lying in the midst of your churches. That means that you as bond of churches do not have a sufficient answer to the conviction that participation in and support of the ICRC is contrary to Scripture, Confession and Church Order. I understand that at that time you were whole-heartedly desiring to terminate endless discussions with no perspective for unanimity. But I did not manage to accept that you as churches believe that Scripture forbids participation in the ICRC.

There is a scriptural command to seek unity with brothers belonging to the same house. You know it and you show it. But in the third ground Synod assumed it unrealistic to expect deputies to come forward with an agreed conclusion or recommendation. That is a weird thing to say for a synod. Who is to blame for not being able to agree? Deputies? The synod? The opposing churches? Not the Word of God.

As far as the ICRC is concerned you suffer from the lack of ability to find one another in submission to the scriptural exhortation, to follow the direction the Lord Jesus Christ himself has indicated: to make every effort to search the unity with one another as believers and as true churches.

I think this really is a deep crisis. The unity and peace you enjoyed since 1996 as a result of this decision will only appear to be true unity and peace if you manage as churches to find – by listening to the voice of your and our true Shepherd – a way to deal with churches distinctly and truly reformed but not completely compatible with our way of being reformed. You must find a way to decide on ‘triangle ecclesiastical relations’ answering Christ’s demand for true catholicity. If not, this might continually hinder your unconditional obedience to the commands of the Lord of the Church in this respect.

The ICRC is doing well. As a meeting place for reformed churches from all corners of the world it serves cooperation in mission and evangelism. It serves the growing of mutual confidence of churches once dispersed and far off but now brought together. The mutual exploration of reformed churches of Scottish and of European continental origin is making progress. The churches there – and the Reformed Churches in the Netherlands in front – are looking forward to meet you again in their midst.

2. On the sister church relation the Reformed Churches offered the PCEA

We owe you an explication of the decision of the Reformed Churches in the Netherlands to offer a sister church relation to the Presbyterian Church of Eastern Australia. This offer was made at the 2000 Meeting of the PCEA Synod. This synod (Minutes 2000, art. 00.42) acknowledged ‘with gratitude the sister-church relation afforded us by the Reformed Churches in the Netherlands (Liberated)’ and affirmed the ‘intention to advance our mutual relations in accordance with our rules governing fraternal relations between churches (Decision Book, p. 19)’.

In the past you have asked us to be patient with you regarding the Presbyterian Church of Eastern Australia. So were we since 1993. In 1998 you expressed your thankfulness for that. The Synod of

Launceston 1998 decided to ask the Reformed Churches in the Netherlands ‘to stay in step’ with the decision you took regarding to the Presbyterian Church of Eastern Australia.

At that synod you adopted three statements. One regarding ‘Fencing of the Lord’s Table’, one regarding ‘The supervision of the pulpit’ and one regarding ‘Children in the Covenant’. The third ground you mentioned was: (3) These statements resolve the problems associated with these areas of concern in a Scriptural and responsible manner.

Your next decision was ‘to offer the PCEA sister relations as a first step toward full unity if they can agree to the above mentioned statements’. This decision to enter into sister relations is to be confirmed by the Synod of the Free Reformed Churches of Australia, ‘upon agreement and implementation of the above mentioned statements’.

Grounds attached: (1) Apart from the three areas of concern, the PCEA gives evidence of faithfulness to the Word of God, maintaining the Reformed confession. (2) The PCEA’s agreement with the proposed statements takes away the concerns we have expressed.

The Reformed Churches in the Netherlands were aware of this, when they, too, decided to offer a sister church relation to the PCEA. In this decision is certainly not implied the reproach that you in your discussions with the PCEA consider non-essential points as fundamental. I am sure there is not implied any judgment of your decisions. But how to evaluate the differing lines of ecumenical action?

What we do see is in the first place a clear difference in approach to differences in practice between reformed churches. Secondly we notice a different position. The combination of these two factors makes it possible to explain. Our different approaches can be clarified with reference to our different positions.

As we see it your approach to the PCEA is guided by the principle: when two bonds of churches in one country acknowledge one another as true churches of Jesus Christ one day or the other full unity has to be established. That is what the Lord Jesus himself asks of true churches living in the same country. When the Launceston Synod states ‘the PCEA gives evidence of faithfulness to the Word of God, maintaining the Reformed Confession’, we hear you say that you have met a true reformed church. And consequently you feel the urge to set up a process of growing towards unity. You acknowledge further that it may be wise to take all the time needed to reach complete unity. There may be reasons to develop such an organic unity gradually.⁴

We do agree with your conclusion that you found the PCEA a church faithful to the Word of God, maintaining the Reformed confession. The Synod of Ommen 1993 already recorded that. We do understand why you take your time to develop an eventual organic unity with another reformed church you meet in Australia. We even can imagine why you put your concerns on the agenda of your conversations with the PCEA.

So where is the problem? I think it wise to make a distinction between two lines of ecclesiastical action. There is the quest for unity of churches belonging together because they are one in faith. And there is the establishing of ecumenical relations with closely related churches abroad. That distinction marks the difference in position.

---

⁴ Perhaps we may call your attention to the report in the Acts of the general synod at Berkel en Rodenrijs 1996, where you can find a report of the Committee for ecclesiastical unity on ‘A federation of Bonds of Churches’ (Bijl. XII, pp. 343-348).

Compare the situation you are in now with the PCEA to the situation we had in the Netherlands between the Reformed Churches (liberated) and the Christian Reformed Churches. As far as I know the RCN(lib.) never established a sister church relation with the Christian Reformed. But surely they did recognise one another as true church of Jesus Christ. Compare the position the Dutch churches have regarding the PCEA with the position you have regarding the Irish churches.

That means that you have your very own responsibility in making up your strategy for getting closer to the PCEA. You are not responsible to the Reformed Churches in the Netherlands (liberated), but to the Shepherd Jesus Christ who has made you one in the true faith. And you are responsible to the Presbyterian Church of Eastern Australia, your ecclesiastical neighbour, the church our Lord Jesus set on your way. We do not want to walk in your way. We prefer to leave your responsibility where it belongs. At the same time we humbly ask you to leave us our own responsibility.

We sincerely hope that the reaction the PCEA-synod of this year gave to your statements will give you the frankness to look for a way to start an open and brotherly discussion in a mood of mutual trust with the PCEA. In brotherly conversations there will be the opportunity to be convinced of the true reformed spirit of the PCEA-churches and to convince the PCEA of your true reformed state of mind. This will help you to deal together with the differences in practice and climate you will meet.

It is not in an attitude of superiority I say this. In the long history of the conversations between the reformed churches and the christian reformed churches it were not only the reformed that brought up matters of concern. The christian reformed had their questions about our way to deal with 'the appropriation of salvation' and our perception of the congregation. By trying to understand one another we both learned. Our eyes were opened for the impression of one-sidedness our strong emphasis on the two-sidedness of the covenant made. I feel thankful for this. I say these things in a humble mood, because God gave us rich blessings up till now in the conversations held between the christian reformed churches and the reformed (liberated).

3. Comments on the report of your deputies

After our visit we received a copy of the report your deputies for Relations with Sister Churches have put on your table. We have some serious objections to this report. We recorded them in a letter sent to deputies (with a copy for the synod), but we feel the need to elaborate them at this occasion as well.

In 1997 your deputies asked how we do handle the differences in practice between reformed and presbyterian churches. Your deputies received a complete answer. But a few times we found this answer quoted in speeches and acts in a distinctly one-sided and therefore incorrect way. This answer is: we are free to address any difference in our contact with presbyterian churches. It is in our rules. And in fact we do so. These difference are discussed in the ICRC. We publish contributions on these subjects in Lux Mundi. We address them in conversations between deputies whenever suitable. But in the reformed churches we consider the doctrine of the presbyterian standards as fully reformed. The point is: is a presbyterian church faithful to its standards? About differences in church order and worship we stick to our Church Order which says (art. 47) that foreign churches will not be rejected for their sake. Who says: Dutch deputies do not have the mandate to discuss differences with the Presbyterian Churches at all, is not speaking the truth. Please be careful quoting.

The report of your deputies on the Reformed Churches in the Netherlands is tuned in a mode of concern. Who are we to contest this? I appeal to this synod to instruct your deputies to specify these concerns by referring to the grounds the Leusden synod brought up for the decisions under criticism. The following points of concern can be detected: the marriage form; the day of rest; Lord's Supper in special circumstances; liturgy and hymns.

But please, brothers, concern does not justify the lack of evidence. As attachments to this report the text of decisions and their grounds had to be found. So that you as the instructor of your deputies had gotten the opportunity to control what is written. Now we read things like 'this material comes across to us as a somewhat unorthodox *modus operandi*' (3), 'what room is left here for effective fencing the Lord's table? And what message is left of the will of the Lord to join the true church?' (4), and 'one can be forgiven for fearing that the office of the Minister of the Word will undergo further deterioration' (4), and 'given the sinfulness of the human heart, and our inbuilt unwillingness to look at our sinfulness (and hence the need for true repentance and looking to Jesus Christ alone), one wonders whether it is wise to leave room to delete the references to 'self-examination' and 'invitation and admonition'' (4), and 'we puzzle at that development. The more hymns there are the greater the possibility becomes that the psalms are forgotten. Is there no wisdom in the stance of the fathers to be wary of hymns?' (5), and 'we observe here a practical application of embracing interdenominationalism' (6). Nobody can control this.

Deputies are not so very sure all the time. They 'puzzle', they 'ask', they 'wonder', material 'comes across'. But, brothers, you know how things work. When the question enters our mind the question mark comes loose and an accusation or at least an imputation is begotten. The attachment of br. Noorts personal evaluation of the Leusden decisions is perfectly in line with this style. And we are not surprised to read that 'in various matters your deputies concur with the criticism voiced by the brother'. Do you really want us to challenge gossip like 'there was only some compassionate talk about the sister churches abroad, who are lagging behind us for so many years'. Who is fair?

We think that to keep up the good name of the churches is implied in a good relation of sister churches. We regret to confess that in that respect we cannot consider this report of deputies as a good job. We find it embarrassing that we have to defend ourselves here tonight. We are not sure someone else will stand up for us in your midst. We do not want to niggle or to split hairs. We have a problem with the way your deputies in this report manage the relation with your Dutch sister. And we plead with you in our defence. Please, do not let this mode of speaking about the churches in the Netherlands drive a wedge between two bonds of churches that belong together and that love one another.

Do not understand us wrong. We do not have any problem with serious concerns. We thank you for that and we hope you will deal with that in a serious way. If you share your deputies' concerns, address the coming synod of Zuidhorn (2002) with reference to the decisions and their grounds as recorded in the Acts.

Let no one make you believe that the Dutch churches consider you and treat you as their little sister, or that we want to force you into a certain direction with the decisions we have made. You have your own responsibility to the Lord of the church. We take you as a grown-up sister and we hope that was not too terrifying for you to listen to.

The Lord has given you to us and us to you to assist one another to keep up the excellent name of our Saviour Jesus Christ, the Shepherd who brings together what belongs together in the church chosen to everlasting life. May He bless you in faithfully joining his gathering.

Thank you.

Bijlage 3 Documentatiebladen AEPC

Documentatieblad A

	Onderwerp	Omschrijving/gegevens
1.	Naam van de kerk	Africa Evangelical Presbyterian Church
2.	Naam van het land	Kenia
3.	Aantal inwoners	Ruim 28 miljoen
4.	Voornaamste godsdiensten	64% christenen, 30% moslims, 0,8% hindoes, verder traditionele stamgodsdiensten
5.	Voornaamste christelijke kerken	Rooms-katholieken 28%, protestant (anglicaans, presbyteriaans, pinksterkerken) 26%, Afrikaanse onafhankelijke kerken

Documentatieblad B

	Onderwerp	Omschrijving/gegevens
1.	Naam van de kerk voluit	Africa Evangelical Presbyterian Church
2.	Korte omschrijving van het ontstaan	Gesticht in de jaren 1960 door PCA-zendingen. Later heeft de OPC het werk van de PCA overgenomen.
3.	Aantal gemeenten	Ca. 60 in 2 presbyteries
4.	Aantal leden	Ca. 6000
5.	Aantal predikanten	Ca. 25
6.	Aard van de opleiding van de predikanten	Trinity Bible Institute in Muruu Grace Bible College in Nakuru
7.	Contact met andere kerken	Geen lid van National Council of Churches in Kenya
8.	Lid/waarnemer ICRC	Waarnemer in Philadelphia 2001
9.	Namen contactpersonen	Rev. Daniël Kithongo, moderator

Documentatieblad C

	Onderwerp	Omschrijving/gegevens
1.	Welke belijdenis?	Westminster Standards
2.	Aard kerkregering	Presbyteriaans
3.	Gegevens over de ambten	Predikanten (door Presbytery toegelaten), ouderlingen (waarvan sommige mogen preken), diakenen en diaconessen (de laatsten niet in het ambt maar als helpsters).
4.	Is er een ondertekeningsformulier, zo ja, wat is er de aard van?	Niet schriftelijk. Alle ambtsdragers leggen beloften af, waaronder deze: "Do you sincerely accept the doctrinal standards of this church, herein called the Confession of Faith as teaching the system of doctrine taught in the Word of God?" (Book II, Chapter V, section A).
5.	Hoe is het kerkverband?	Twee presbyteries, namelijk Central Presbytery (Nairobi) en Mwingi Presbytery (Muruu), die vier keer per jaar vergaderen. General Assembly vergadert in de regel twee keer per jaar.
6.	Hoe is de dooppraktijk?	
7.	Hoe is het catechetisch onderwijs?	
8.	Hoe is de avondmaalspraktijk?	
9.	Hoe is de tuchttoefening?	

Bijlage 4 Beleidsplan Deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken

Inleiding

In 1994 verscheen het BBK-beleidsplan waarin onder andere de documenten waren opgenomen die tot dan toe als handleiding en richtlijnen hadden gefungeerd voor het werk van Deputaten BBK. Het beleidsplan van 1994 heeft deputaten goede diensten bewezen als beleidskader voor het uitvoeren van hun taken. Er zijn een aantal redenen om het BBK-beleidsplan te actualiseren:

- het terrein van gereformeerde oecumene is in beweging;
- er is sprake van voortschrijdend inzicht in de wijze van relatiebeoefening, zending en hulpverlening;
- de synode van Leusden (1999) besloot op voorstel van BBK tot het instellen van een nieuw deputaatschap voor 'Zending & Hulpverlening'. Als gevolg daarvan valt het beleid en de uitvoering van hulp aan kerkelijke relaties niet langer onder de werkzaamheden van BBK.

Het beleidsplan van BBK krijgt hierdoor deels een ander karakter en uiteraard deels een andere inhoud. Een beleidsplan voor BBK blijft echter relevant.

Globalisering

Er is tegenwoordig sprake van een 'Global Village'. De wereld wordt steeds kleiner door een proces van globalisering. Samenlevingen en economieën raken meer met elkaar verweven. Reizen en massamedia (zoals televisie en internet) versterken dit effect.

Dit heeft ook invloed op kerkelijk terrein. Kerkleden reizen veel meer dan vroeger: vakantie, ontwikkelingswerk, zending en zakelijk verkeer. Van kerken en kerkleden wordt voortdurend gevraagd om bezinning op het omgaan met kerkelijke relaties in het buitenland.

Hier ligt een taak voor het kerkverband. Deputaten BBK zijn benoemd met het oog op contacten met buitenlandse kerken. Het beleidsplan is bedoeld als een raamwerk, waarbinnen de deputaten hun werk overeenkomstig de synodeopdracht kunnen vervullen.

Visie

Als kerken in oecumenisch verband samenwerken is het belangrijk dat er wordt uitgegaan van een gemeenschappelijke basis en dat er wordt gewerkt aan een gezamenlijke doelstelling. Die basis is Gods Woord en de gereformeerde/presbyteriaanse geloofsbelijdenis. Het eerste gesprek tussen kerken die elkaar ontmoeten moet tot doel hebben om te onderzoeken of we samen staan op deze basis en of we van daaruit samen verder kunnen werken.

Uitgangspunt bij de oecumenische activiteiten is dat Jezus Christus Zijn kerk door zijn Woord en Geest vergadert (a), uit het gehele menselijke geslacht (b), van het begin van de wereld tot het einde (c), in eenheid van het ware geloof (d) (HC 21). Dit betekent:

- a. het gaat om relaties die Hij geeft, niet om relaties die wij leggen;
- b. de relaties kunnen er over heel de wereld zijn;
- c. de beoefening van relaties mag uiteindelijk niet afhankelijk zijn van kerkhistorie of cultuur;
- d. het aangaan en onderhouden van kerkelijke relaties is aan de norm van Christus' woord gebonden.

Visie op kerk-zijn en kerkelijke verhoudingen

Kerken van Christus danken hun ontstaan en bestaan aan het Woord en de Geest van haar Heer Christus. Hij vergadert, regeert, bewaart en beschermt ze. Zijn kerken voegen zich metterdaad onder Zijn 'juk' door de verantwoordelijkheid van het kerkelijk leven dagelijks te aanvaarden en uit te voeren. Zij spreken zich daarover publiek uit in hun geloofsbelijdenis en (interne) kerkorde. Daarmee manifesteren zij zich als zichtbare en georganiseerde kerken van Christus. Het is de plaatselijke kerk die, onder leiding van gekozen ambtsdragers, verantwoordelijk is voor de verkondiging, de sacramenten en de tucht over haar leden.

Op nationaal niveau

Elke plaatselijke kerk erkent andere plaatselijke kerken als gave van Christus, zodra en zolang deze kerken zich als zodanig manifesteren en daarop ook aanspreekbaar zijn. De plaatselijke kerken erkennen dat zij elkaar wederkerig nodig hebben om in het spoor van Christus te blijven, Joh. 17:19-23. De erkenning van elkaar komt tot uitdrukking in een vrijwillig aangegaan kerkverband met een kerkorde, waaraan de kerken zich gebonden weten.

Op internationaal niveau

Er is ook een roeping tot contactoefening op internationaal niveau. Een internationaal kerkverband is praktisch moeilijk te realiseren vanwege lokale verschillen, afstanden en communicatiemogelijkheden. Maar het samengaan in een internationale conferentie zoals de ICRC is in overeenstemming met de Schriften. En tussen de nationale kerkverbanden kan er over en weer hulpbetoon zijn in de beoefening van correspondentie en eventueel via projecten van hulp.

De kerken van Christus roepen elkaar op om de waarheid van God, dit is de bijbelse leer, te erkennen, toe te passen en te handhaven, onder de leiding van de Geest en in dagelijkse bekering.

Visie op zending, missionaire taken en oecumenische samenleving

Kerken hebben ook de taak op te roepen tot bekering en het planten van nieuwe kerken. Zij spannen zich in hieraan gestalte te geven door de evangelieverkondiging, hetzij in eigen omgeving, (evangelisatie), hetzij in andere landen/streken (zending).

Zodra, in het geval van zending, nieuwe kerken zijn gevormd die via hun eigen structuren, samenlevingsakkoorden en organisatie, zich verplichten en zich verantwoordelijk weten voor de handhaving van de leer van de Schriften, de bediening van de sacramenten, en de verkondiging van het evangelie aan anderen, is de oorspronkelijke zendingssituatie beëindigd.

De nieuwe kerken hebben in dat geval eigen kerkelijke bevoegdheden inzake toelating tot en afhouding van sacramenten, Woord- en tuchtbediening, aanstelling van ambtsdragers, opleiding van en voorschriften voor voorgangers en het vaststellen van eigen belijdenisgeschriften, kerkordening en oecumenische contacten.

Zodra de zendende kerken constateren dat zij geen beslissingsbevoegdheid meer hebben over genoemde taken, hebben zij formeel, kerkrechtelijk gezien haar zendingstaak beëindigd. Zij zullen deze nieuwe kerken met vreugde begroeten als kerkrechtelijk gelijkwaardige kerken in het wereldwijde verband van christelijke kerken. Zij zullen in de contactuitoefening via officiële vertegenwoordigers (BBK) op basis van deze gelijkwaardigheid zich verplichten tot elke vorm van christelijke hulpverlening die maar nodig en mogelijk is. De concretisering van deze hulp gebeurt op basis van samenwerkingsakkoorden.

Erkenning van de zelfstandige partner

De weg tot de vormgeving van een eigen kerkelijke verantwoordelijkheid is een langdurig proces. Het aangaan van de totale eigen kerkelijke verantwoordelijkheid is een belangrijk moment. Vanaf dat moment zijn die jonge kerken zelfstandige kerken, ook al is de innerlijke cohesie en uitvoering zwak en gebrekkig. Als de Nederlandse kerken dan nog hulp willen bieden, zal dit alleen kunnen plaatsvinden en haar doel bereiken indien de zelfstandige jonge kerk dat zelf vraagt, accepteert en zich ook zodanig uitspreekt. Een ‘zendingsactie’ leidt tot niets indien de ‘hulpbehoevende’ kerken zich niet verplicht hebben om die hulp te accepteren, te implementeren en in te bedden in hun kerkelijke structuren.

Kerkelijke samenwerking

De kerkelijke samenwerking is er één van wederkerigheid, waarbij beide partnerkerken elkaar opbouwen, zodat zij samen met de hele kerk van Christus, “de eenheid van het geloof en van de volle kennis van de Zoon van God hebben bereikt, de mannelijke rijpheid, de maat van de wasdom van de volheid van Christus” (Ef. 4:13). Dus is het fijn als partners samenwerken aan het doel: “het vormen van een netwerk van zelfstandige, levende Christelijke gemeenten”.

De hulp die nog wordt geboden, zal via wederzijds overleg plaatsvinden, binnen de structuren en bevoegdheden die de jonge kerken aanbieden en toestaan. De partners zullen afspraken moeten maken op welke manier de hulp metterdaad toegepast, opgevolgd en kerkelijk geaccepteerd wordt (oecumenische samenwerking)

Relaties met buitenlandse kerken

De kerkorde

Over de relaties met buitenlandse kerken zegt artikel 47 van de K.O.:

“Over de relatie met kerken in het buitenland beslist de generale synode. Met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland zal, zoveel mogelijk, kerkelijke gemeenschap geoefend worden. Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden.”

Hierin brengt de kerkorde tot uitdrukking dat Christus zijn kerk vergadert in de eenheid van het ware geloof en uit het hele menselijk geslacht, de zinsnede uit HC 21 die we in onze visie hebben aangehaald. Waar de eenheid van het ware geloof gevonden wordt, moet zoveel mogelijk kerkelijke gemeenschap worden geoefend. En aangezien de kerk van Christus wereldwijd is, zullen er altijd ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zijn.

Voor wat betreft de beslissingen van de generale synode, kan het volgende gesteld worden:

1. De synode neemt een expliciet besluit wanneer een zogenaamde zusterkerkrelatie wordt aangegaan respectievelijk gehandhaafd.
2. Op het moment dat de generale synode het beleid van deputaten BBK goedkeurt, worden daarmee ook de andere relaties, die zijn aangegaan met buitenlandse kerken, goedgekeurd, tenzij de synode anders beslist.

Zusterkerkrelatie

De gereformeerde kerken onderhouden met een aantal buitenlandse kerken een intensieve ‘zusterkerkrelatie’. Binnen zo’n relatie wordt de betreffende buitenlandse kerk behandeld als de ‘eigen kerk’:

- men accepteert elkaars attesten;
- men laat elkaars predikanten op de preekstoel toe.

Voor het aangaan van die relatievorm heeft de generale synode een aantal regels geformuleerd (zie hieronder, Regels voor de relaties).

Buiten de zusterkerkrelatie zijn er eerste verkennende contacten en ook situaties waar men op het punt staat een zusterkerkrelatie aan te gaan. Dat dit nog niet gerealiseerd is, kan zijn, omdat het nog aan beide zijden overwogen wordt of dat een van de twee kerken al wel een aanbod heeft gedaan maar de ander dit nog overweegt. Het aangaan resp. het onderhouden van contacten met buitenlandse kerken heeft als voornaamste doel het bevorderen van de mogelijkheid om te komen tot een zusterkerkrelatie. In bepaalde gevallen kan het eerste doel van een contact zijn om de buitenlandse kerk te helpen in confessioneel-gereformeerde richting.

Regels voor de relaties

Voor het *aangaan* van zusterkerkrelaties in het buitenland gelden de volgende regels:⁵

1. Inhoud van de zusterkerkrelatie

Een zusterkerkrelatie met buitenlandse kerken houdt in het naar gereformeerd belijden erkennen van elkaar als ware kerken van de Here Jezus Christus en het dienovereenkomstig oefenen van kerkelijke gemeenschap.

2. Het aangaan van zusterkerkrelaties.

De Gereformeerde Kerken in Nederland zullen eerst een zusterkerkrelatie met een buitenlandse kerk aangaan nadat zij zich, met name door middel van deputaten, ervan vergewist hebben, dat deze kerken de gereformeerde belijdenis van het Woord van God niet slechts officieel hebben aanvaard, maar ook metterdaad tot gelding doen komen in hun kerkelijke praktijk van leer, eredienst, kerkregering en tucht.

Daarbij zal er rekening mee moeten worden gehouden,

- a) dat de Here Christus zijn kerk onder verschillende volken, die elk door hun bijzondere geografische ligging, historie en cultuur zijn bepaald, vergadert, zodat buitenlandse kerken om verschillen op ondergeschikte punten inzake wijze van belijden, liturgie, kerkorde en praktijk niet veroordeeld zullen worden;
- b) dat wanneer er sprake is van relaties met derden, zorgvuldig dient te worden nagegaan, wat deze relaties voor de desbetreffende kerk betekenen om zo de waarde, de zin en eventueel de wijze van aangaan en/of oefening van een zusterkerkrelatie te beoordelen;
- c) dat er in bepaalde landen meer dan één verband van kerken kan bestaan dat erkend dient te worden als verband van ware kerken van onze Here Jezus Christus. Daarom kan de mogelijkheid van een relatie met meer dan één verband van kerken in hetzelfde land niet altijd zonder meer uitgesloten worden. In een dergelijke situatie van ‘dubbele correspondentie’ zal vanwege Christus’ gebod tot eenheid niet worden berust, maar zij zal onderwerp van gesprek dienen te blijven.

(Zie ook bijlage 3, “dubbele correspondentie”.)

⁵ Acta GS Leeuwarden 1990, art 93. De regels zijn later door GS Ommen 1993 herzien.

Voor het *beoefenen* van een zusterkerkrelatie gelden de volgende regels:⁶

“Indien een zusterkerkrelatie met een kerk in het buitenland is aangegaan, zal deze geoefend worden aan de hand van enige regels, die dienen om als gereformeerde kerken samen bij de belijdenis van Gods Woord te blijven en elkaar te helpen, te bemoedigen en op te scherpen in het in woord en daad getuigen zijn van de Here Jezus Christus in deze wereld.

Daarvoor zullen van Nederlandse zijde de volgende regels gelden:

- a. De kerken zullen elkaar zoveel mogelijk bijstaan in de handhaving, verdediging en bevordering van de gereformeerde belijdenis naar de Schriften in leer, kerkregering, tucht en eredienst.
- b. De kerken zullen elkaar informeren over de besluiten van de meeste vergaderingen, indien mogelijk door toezending van de Acta ervan of anders tenminste door toezending van de voor de desbetreffende kerk relevante besluiten (waar mogelijk in vertaling).
- c. De kerken zullen elkaar informeren met betrekking tot het aangaan van zusterkerkrelaties met derden.
- d. De kerken zullen elkaars attestaties aanvaarden; zij zullen ook de leden van de desbetreffende kerken toelaten tot de sacramenten op vertoon van een genoegzaam kerkelijk attest.
- e. De kerken stellen in principe de kansels voor elkaars predikanten open met inachtneming van de bepalingen voor het eigen kerkverband aanvaard.
- f. In geval van wijzigingen van of aanvullingen op de belijdenis, kerkorde of liturgische formulieren, die inhoudelijk van confessionele aard zijn, zal op het voornemen hiertoe bij de zusterkerken bijzondere aandacht worden gevestigd, zodat zo veel mogelijk overleg voor de definitieve besluitvorming kan plaatsvinden.
- g. De kerken zullen elkaars afgevaardigden op hun meeste vergaderingen ontvangen en hen uitnodigen zitting te nemen als adviseurs, zoveel dit mogelijk is.”

(Zie ook bijlage 2, “Inbreng zusterkerken”.)

Indien een buitenlandse kerk eigen regels voor kerkelijke relaties heeft, hoeft dit het aangaan en beoefenen van een zusterkerkrelatie niet in de weg te staan, indien er geen tegenstrijdigheid is tussen de regels van de buitenlandse kerk en die van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Voor het aangaan en onderhouden van andere contacten gelden geen specifiek geformuleerde regels. In het algemeen kan gezegd worden, dat deze contacten alleen aangegaan worden met kerken van gereformeerde belijdenis en als oogmerk hebben het leren kennen van elkaar als kerken van Christus, om in die weg te komen tot een zusterkerkrelatie.

Dit proces is niet te binden aan een vooraf bepaald tijdpad, maar moet wel gebeuren op basis van een samen overeengekomen visie op kerk-zijn. Ook moet wederzijds de wil aanwezig zijn de kenmerken van de kerk van Christus te vertonen en om elkaar daarbij zo nodig te helpen.

Advies en informatie aan de generale synode

Daar de generale synode beslist over de relaties met kerken in het buitenland, met name over de zusterkerkrelatie (zie hierboven, De kerkorde), moeten deputaten de generale synode voorzien van voldoende informatie, voorstellen en gronden om over de relatie met buitenlandse kerken verantwoorde

⁶ Acta GS Ommen 1993, art. 68.

besluiten te nemen. Voor al die informatie zullen de gegevens worden opgenomen in een ‘Documentatieset’ (zie bijlage 5).

Afstemming beleid

Het beleid inzake hulpverlening zal steeds worden afgestemd met deputaten Z&H (bijlage 4, “Verhouding Z&H en BBK”).

Over het beleid inzake relaties zal zoveel mogelijk informatie worden verschaft aan en worden ontvangen van zusterkerken in het buitenland en ook van de betreffende deputaten van de Christelijke Gereformeerde kerken in Nederland.

Regionalisering

Om werkelijk inhoud te kunnen geven aan de eenheid van het ware geloof (HC 21) zal er naar worden gestreefd om met zusterkerken te komen tot een zekere verdeling van aandachtsvelden. Deze regionalisering is nodig omdat de veelheid van kerkelijke contacten steeds meer aandacht en tijd vraagt. In het kader van de ICRC informeren regionale kerkengroepen elkaar en spreken met elkaar af wie, waar, welke vorm van assistentie biedt.

Taken van deputaten BBK

Deputaten BBK vormen een deputaatschap van de kerken, benoemd door de generale synode. Daaruit vloeit voort, dat deputaten optreden namens de kerken, zowel in de richting van het buitenland als naar de kerken van het eigen kerkverband.

Invullen van de relatie

Regelmatig krijgen deputaten BBK te maken met nieuwe contacten met buitenlandse kerken. Dit kan zijn door het zelfstandig worden van kerken op het zendingsveld of door ontmoetingen in het zendingswerk of op de International Conference of Reformed Churches (ICRC). Ook kan het verzoek om contact uitgegaan zijn van een kerk in het buitenland of heeft een zusterkerk ons in contact gebracht met een van hun relaties. Soms zijn het kerkleden die deputaten attent maken op bepaalde kerken.

Tot de taak van deputaten behoort:

1. het bestuderen van kerkelijke situaties in het buitenland. Er moet eenheid zijn in het ware geloof, maar om kleinigheden mogen we elkaar niet veroordelen. Daarom kan het nuttig zijn te bestuderen wat de belangrijkste kerkelijke stromingen zijn, zoals lutheranisme, methodisme, presbyterianisme en hoe hun invloed in de verschillende landen is;
2. het leggen van contacten met buitenlandse kerken;
3. het onderhouden van contacten met synodes of ‘general assemblies’ van buitenlandse kerken en/of met deputaten van buitenlandse kerken;
4. regelmatig uitwisselen van informatie en gebedspunten, met buitenlandse kerken;
5. het geven van voorlichting aan kerken en kerkleden over de kerkelijke situatie in het buitenland. Er moet eenvoudig voorlichtingsmateriaal beschikbaar zijn over genoemde stromingen voor gemeenteleden die hierom vragen.

In bijlage 1 is, als onderdeel van het werkprogramma, een stappenplan opgenomen hoe in de praktijk aan het aangaan en invullen van relaties gestalte moet worden gegeven.

Zending, evangelisatie, liturgie

Onderlinge afstemming van de werkzaamheden en werkmethoden op missionair terrein komt het werk ten goede. Wij kunnen daarbij ook veel van anderen leren. Deputaten BBK hebben tot taak om de ervaringen die zij bij zusterkerken opdoen door te spelen aan deputaten Z&H en deputaten missionaire gemeente. De ICRC kan een platform zijn waarop veel ervaringen uitgewisseld worden.

Hetzelfde geldt van de ervaringen op gebied van liturgie, die doorgespeeld moeten worden naar deputaten eredienst.

Kanselruil

In het kader van wederkerige relaties heeft BBK tot taak attestaties af te geven aan predikanten die voor een verblijf naar het buitenland vertrekken en daar gevraagd kunnen worden om in de dienst voor te gaan. Ook zal BBK bevorderen dat predikanten van zusterkerken voorgaan in Nederlandse diensten. BBK inventariseert in welke gemeenten de behoefte bestaat aan een anderstalige preek.

Interne organisatie

Vanwege de veelheid van taken en werkzaamheden is het werk verdeeld over 5 landensecties, een sectie van public relations en een sectie voor beleid. In laatstgenoemde sectie hebben alle landensecties een vertegenwoordiger. Ook zijn de moderamenleden (voorzitter, 2e voorzitter, secretaris en penningmeester) q.q. lid van deze sectie.

Leden van de public relations sectie maken ook ieder deel uit van een landensectie. Een belangrijke taak van deze sectie is de uitgave van het engelstalige blad *Lux Mundi* en het geven van voorlichting over het werk van BBK aan onze kerkleden.

In de secties vindt de besluitvoorbereiding plaats, op de Algemene Vergadering de besluitvorming.

Financieel beleid deputaten BBK

Het uit het beleidsplan voortvloeiende werkprogramma bepaalt in principe de omvang van de uitgaven. Het meerjarenplan, de begroting en de jaarrekening moeten een goed inzicht geven in de financiële consequenties van het te voeren c.q. gevoerde beleid. De uitgaven worden gespecificeerd overeenkomstig de beleidsdoelstellingen en per sectie.

Naar de kerken toe moet maximale inzichtelijkheid worden nagestreeft. Belangrijke fluctuaties in het jaarquotum zullen worden vermeden. Er zal een financiële buffer van maximaal een jaar uitgaven worden gehandhaafd. Het vermogen zal op een solide, niet-speculatieve wijze worden beheerd.

Het innen van het quotum zal niet meer door BBK zelf gebeuren, maar door het door de generale synode ingestelde deputaatschap 'financiën'.

Zwolle mei 2001

Subbijlage 1 Beleidsplan: Werkwijze bij het aangaan van relaties

1. Inleiding

Deputaten BBK vormen een deputaatschap van de kerken, benoemd door de generale synode. Daaruit vloeit voort, dat deputaten optreden namens de kerken, zowel in de richting van het buitenland als naar de kerken van het eigen kerkverband.

Voor wat betreft contacten met het buitenland is het voor de duidelijkheid gewenst, dat deputaten duidelijk maken hoe zij optreden bij het aangaan van relaties met kerken in het buitenland en met het onderhouden daarvan (2 en 3).

Tot de taak van deputaten behoort:

1. het bestuderen van kerkelijke situaties in het buitenland;
2. het leggen van contacten met buitenlandse kerken;
3. het onderhouden van contacten met synodes of ‘general assemblies’ van buitenlandse kerken en/of met deputaten van buitenlandse kerken;
4. het geven van voorlichting aan kerken en kerkleden over de kerkelijke situatie in het buitenland.

2. Aangaan van kerkelijke relaties

Regelmatig krijgen deputaten BBK te maken met nieuwe contacten met buitenlandse kerken. Dit kan zijn door eigen bevinding, bijvoorbeeld via de International Conference of Reformed Churches (ICRC). Ook kan het verzoek om contact uitgegaan zijn van een kerk in het buitenland. Soms zijn het kerkleden die deputaten attent maken op bepaalde kerken. Het is van belang dat contacten niet lichtvaardig worden aangegaan op grond van een subjectief oordeel.

2.1. Verzameling van gegevens

Er moeten duidelijke gronden zijn voor het aangaan van nieuwe contacten. Daartoe is nodig dat deputaten weten met welke kerken zij te doen hebben respectievelijk krijgen. Dat wil zeggen dat er allereerst objectieve, meetbare en controleerbare gegevens moeten worden verzameld en vastgelegd.

Dit alles kan gebeuren met behulp van een zogenaamde Documentatieset (zie bijlage 5). Het is duidelijk dat daarvan niet direct alle gewenste gegevens kunnen worden ingevuld. Het is een continue bezigheid om die set te voltooien en te actualiseren.

Op grond van de verzamelde gegevens kunnen deputaten zich een eerste mening vormen over de mogelijkheid respectievelijk wenselijkheid van nader contact. Daarvoor is allereerst een positief antwoord nodig op de volgende vragen:

1. Heeft men een gereformeerde belijdenis?
2. Heeft men schriftuurlijk kerkrecht?
3. Worden die belijdenis en dat kerkrecht in de praktijk ook serieus gehanteerd?
4. Maakt een klein getal of persoonsgebondenheid de betreffende kerk niet kwetsbaar, door dominantie van bepaalde personen?
5. Zijn er relaties met andere kerken of organisaties, die een verandering zijn voor intensiever contact?

2.2. Nadere kennismaking

Als uit de verzamelde documentatie blijkt, dat een nader contact verantwoord en gewenst is, kan besloten worden tot nadere kennismaking door middel van een bezoek ter plaatse. Dit geschiedt bij voorkeur door twee deputaten BBK, waarbij een theoloog.

(Wanneer er op een bepaald moment niet voldoende – gekwalificeerde – deputaten beschikbaar zijn, dan kan deputaten BBK van buiten deputaten BBK afgevaardigden aantrekken).

Het primaire doel van dit bezoek is nadere informatie en gegevens te verzamelen. Daartoe is het aan te bevelen een checklist te hanteren die afgeleid is van de (nog niet ingevulde) gegevens van de D-set. Dit voorkomt dat belangrijke zaken vergeten worden en het bevordert het systematisch verzamelen van objectieve gegevens. Daarnaast is een door de sectie op te stellen werkinstructie voor de afvaardiging aan te bevelen.

2.3. Oordeelvorming door deputaten

De delegatie die het bezoek gebracht heeft, brengt schriftelijk verslag uit aan de betreffende sectie, namelijk een rapport van de bevindingen, die van belang zijn voor de beoordeling van een toekomstige relatie. Als regel zal dit rapport binnen één maand na terugkeer van de delegatie worden uitgebracht. Daarin zullen op grond van de beschikbare gegevens voorstellen worden gedaan over de mogelijke toekomstige relatie. Bij de voorstellen zullen goede gronden geformuleerd worden.

De betreffende sectie bespreekt deze voorstellen en brengt het sectieoordeel plus de gronden op de Algemene Vergadering. Ook hier zal als regel de indiening binnen één maand na het sectiebesluit plaatsvinden.

2.4. Besluitvorming

De Algemene Vergadering bespreekt het voorstel van de sectie en neemt dienaangaande een besluit. Als een zusterkerkrelatie wenselijk en verantwoord wordt geacht dan wordt een dergelijk voorstel voor de eerstkomende generale synode geformuleerd.

In de tussentijd doen deputaten BBK al het nodige om de bestaande relatie verder te verdiepen. Besluit de Algemene Vergadering tot een andere relatievorm dan die van zusterkerkrelatie dan zal in overleg met de betrokken kerk de relatie en het doel worden ingevuld.

2.5. Diversen

Het kan zijn dat hulpverlening nodig of wenselijk is. In dat geval zal de hulpvraag worden doorgeven aan het deputaatschap Zending & Hulpverlening.

3. Onderhouden van kerkelijke relaties

Uit het voorgaande mag duidelijk zijn, dat er verschillen zijn tussen de aard en de intensiteit van de relaties. Toch is het aan te bevelen dat deputaten BBK voor elke relatie formuleren welk doel ermee wordt beoogd. Het antwoord 'streven naar een zusterkerkrelatie' is daarbij niet voldoende. Gewenst is ook aan te geven welk tussendoel deputaten nastreven in de periode tussen twee synodezittingen. Dan kan voorkomen worden dat een relatie zonder inhoud blijft of wordt.

3.1. Invullen van de zusterkerkrelatie

Zoals in het beleidsplan (zie: 'Regels voor de relaties') is vermeld, zijn van synodewege regels vastgesteld voor de zusterkerkrelatie. Die regels geven ook richting en inhoud aan het onderhouden van die relatie.

Zo wijst beleidsplan op:

- samen blijven bij de belijdenis van Gods Woord en
- elkaar helpen, bemoedigen en opscherpen om in woord en daad getuigen van Christus te zijn in deze wereld.

De regels a t/m g vullen dit verder in. Binnen de zusterkerkrelatie zal door deputaten permanent gewerkt moeten worden met die regels.

Regel a. spreekt uit, dat de kerken elkaar zoveel mogelijk zullen bijstaan in de handhaving, verdediging en bevordering van de gereformeerde belijdenis naar de Schriften in:

- leer;
- kerkregering;
- tucht;
- eredienst.

Het zal duidelijk zijn, dat het beoefenen van een zusterkerkrelatie altijd van twee kanten moet komen. De zusterkerkrelatie is een verhouding tussen twee gelijkwaardige kerken, die ieder hun eigen roeping en verantwoordelijkheid hebben en deze ook behouden. Hier geldt in feite ook wat in art. 83 KO ten aanzien van de kerken van het eigen kerkverband wordt geformuleerd: “Geen kerk mag over andere kerken, ... , op welke wijze ook, heersen.” Binnen die ‘gulden regel’ zal de zusterkerkrelatie gestalte moeten krijgen.

Daarbij geven de regels b. tot en met g. een goede aanzet. Daarom is het aan te bevelen, dat als deputaten BBK de generale synode adviseren over de continuering van een zusterkerkrelatie, deputaten zich ervan vergewissen, dat de zaken die in de regels b. tot en met g. genoemd worden, in de praktijk ook zo veel mogelijk worden nageleefd (zie bijlage 2 “Inbreng zusterkerken”).

Zo kan er bijvoorbeeld in het rapport een opsomming worden gegeven van Nederlandse predikanten die bij zusterkerken in het buitenland zijn voorgegaan en van buitenlandse predikanten die bij de kerken in Nederland zijn voorgegaan.

Het is mogelijk, dat buitenlandse zusterkerken aan de Gereformeerde Kerken in Nederland vragen hen bij te staan bij het vervullen van hun roeping. Bijvoorbeeld door hulp te vragen bij de opleiding en toerusting van ambtsdragers en bij gemeenteopbouw Deze hulpvraag zal dan worden voorgelegd en besproken met Z&H.

3.2. Invulling van de niet-zusterkerkrelatie

Indien er (nog) geen zusterkerkrelatie aangegaan kan worden, dient de relatievorm die wel mogelijk is, als doel te hebben dat er een zusterkerkrelatie komt. In het onderling verkeer moeten dus beide kerken actief zijn in het opruimen van de hindernissen op de weg naar dat doel. Als intussen aan onze kerken hulp gevraagd wordt – geestelijk en/of materieel – dan kan inwilliging van zo’n verzoek legitiem zijn, als daarmee gewerkt wordt aan het dichterbij brengen van het gemeenschappelijke doel: de zusterkerkrelatie.

Hoewel het aangaan respectievelijk onderhouden van een zusterkerkrelatie de eigenlijke doelstelling is van elke relatie, kunnen er omstandigheden zijn, waaronder deputaten BBK het onderhouden van een contact met een kerk gewenst achten, terwijl een toekomstige zusterkerkrelatie niet zeker is. Zo’n contact kan bijvoorbeeld door deputaten BBK gebruikt worden een appèl te doen uitgaan naar de betreffende kerk om terug te keren van een verkeerde koers.

Soms doet zich de gelegenheid voor om contact te leggen met een organisatie. De vraag is of deputaten BBK met zo'n organisatie een relatie kan aangaan. In principe is dat alleen mogelijk, als zo'n organisatie uitgaat van of van groot belang is voor een kerkgemeenschap, waarmee deputaten contact hebben.

Het doel van de betrekkingen met buitenlandse kerken is: elkaar bijstaan om kerk van Christus te zijn of het steeds meer te worden. Deputaten zullen daarbij rekening moeten houden met de dynamiek van Christus' vergaderarbeid en met de historische ontwikkeling en de culturele context van de betrokken kerken in het buitenland.

3.3. Bezoeken aan buitenlandse zusterkerken

Voor het onderhouden van de relatie met een buitenlandse kerkgemeenschap, speciaal als er een zusterkerkrelatie is, zullen deputaten van tijd tot tijd een bezoek moeten brengen. Teneinde de beperkte mankracht en financiële middelen zo efficiënt mogelijk aan te wenden is een zekere bezoeksstructuur aan te bevelen. Dat kan ook voorkomen, dat de aandacht van deputaten BBK onevenredig wordt verdeeld.

De aard van een bezoek hangt samen met de aard van de relatie:

- zusterkerkrelatie;
- andere relatievormen.

Het bezoek aan een zusterkerk kan worden beschouwd als onderhouding en versterking van de relatie en wederzijdse bemoediging. Daarmee wordt tot uitdrukking gebracht, dat beide kerken elkaar (blijven) herkennen in de Here Christus.

Het is aan te bevelen, dat zo'n bezoek samenvalt met het bijeenkomen van een generale synode of general assembly van de betreffende buitenlandse kerk. Als richtlijn kan gesteld worden, dat als regel dergelijke bezoeken éénmaal per drie of vier jaar worden gebracht.

Soms kan een bezoek meer inhouden dan alleen maar een 'herkenningsbezoek'. Bijvoorbeeld als een zusterkerk adviezen van de Nederlandse afvaardiging op prijs stelt. Voor een bezoek met een dergelijk karakter moet het verzoek van de zusterkerk uitgaan.

3.4. Bezoeken aan andere kerkelijke relaties

Is de bestaande relatie (nog) geen zusterkerkrelatie, dan kan een periodiek bezoek dienen:

- voor het verkrijgen van nadere inlichtingen en/of
- voor het bespreken en eventueel uit de weg ruimen van hindernissen om tot een zusterkerkrelatie te komen.

Ook hier zal het aan te bevelen zijn, om zo'n bezoek te brengen tijdens een generale synode of een general assembly.

Voor een optimaal effect dient zo'n bezoek duidelijk gestructureerd te zijn:

- wie wil met wie praten?
- waarover wil men praten?
- wat wil men met het gesprek bereiken?

Een vaste frequentie voor dit soort bezoeken is niet aan te geven. Veel hangt af van de 'witte plekken' in de Documentatieset.

3.5. Rapportage van de bezoeken

Om er voor te zorgen, dat de bezoeken een duidelijke functie vervullen in het onderhouden van de relatie, dient de bezoekende afvaardiging binnen een afgesproken tijd (bijvoorbeeld één maand na terugkomst) aan de eigen sectie schriftelijk verslag uit te brengen van het bezoek. Dit verslag kan vergezeld gaan van voorstellen.

Op grond van dat verslag neemt de sectie besluiten met betrekking tot de relatieoefening en stuurt die als voorstel met gronden naar de Algemene Vergadering.

De Algemene Vergadering neemt dan definitieve besluiten. Als dit inhoudt dat het beleid ten aanzien van de betreffende kerk wordt aangepast, dan dient dit op de betreffende D-set te worden vermeld. Als een bezoek aanleiding geeft tot beleidsverandering, moet de betreffende kerk daarvan vooraf op de hoogte wordt gesteld.

Subbijlage 2 Beleidsplan: Inbreng zusterkerken bij besluitvorming GKN(v)

Bestaande regels en de uitvoering daarvan

Voor het onderhouden van zusterkerkrelaties in het buitenland heeft de generale synode van Ommen (1993) de volgende regels geformuleerd (art 68, besluit 1, toevoegingen BBK cursief):

“Indien een zusterkerkrelatie met een kerk in het buitenland is aangegaan, zal deze geoefend worden aan de hand van enige regels, die dienen om als gereformeerde kerken samen bij de belijdenis van Gods Woord te blijven en elkaar te helpen, te bemoedigen en op te scherpen in het in woord en daad getuigen te zijn van de Here Jezus Christus in deze wereld.

Daarvoor zullen van Nederlandse zijde de volgende regels gelden:

1. De kerken zullen elkaar zoveel mogelijk bijstaan in de handhaving, verdediging en bevordering van de gereformeerde belijdenis naar de Schriften in leer, kerkregering, tucht en eredienst.
Uitvoering: elkaars synodes bezoeken en door correspondentie elkaar adviseren en bemoedigen.
2. De kerken zullen elkaar informeren over de besluiten van de meeste vergaderingen, indien mogelijk door toezending van de Acta ervan of anders tenminste door toezending van de voor de desbetreffende kerk relevante besluiten (waar mogelijk in vertaling).
Uitvoering: zo spoedig mogelijk na afloop van de synode, toezending van besluiten en specifieke informatie, aan betreffende de kerken waarmee wij contacten hebben. Toezenden van Acta (contracta) in vertaling.
3. De kerken zullen elkaar informeren met betrekking tot het aangaan van zusterkerkrelaties met derden.
Uitvoering: het voornemen en het besluit tot het aangaan van een zusterkerkrelatie wordt aan bestaande zusterkerken meegedeeld en waar nodig met hen overlegd.
4. De kerken zullen elkaars attestaties aanvaarden; zij zullen ook de leden van de desbetreffende kerken toelaten tot de sacramenten op vertoon van een genoegzaam kerkelijk attest.
Uitvoering: in voorkomende gevallen assisteren bij het uitvoeren van die regel.
5. De kerken stellen in principe de kansels voor elkaars predikanten open met inachtneming van de bepalingen voor het eigen kerkverband.
Uitvoering: in voorkomende gevallen assisteren bij de uitvoering van die regel.
6. In geval van wijzigingen van of aanvullingen op de belijdenis, kerkorde of liturgische formulieren, die inhoudelijk van confessionele aard zijn, zal op het voornemen hiertoe bij de zusterkerken bijzondere aandacht worden gevestigd, zodat zo veel mogelijk overleg voor de definitieve besluitvorming kan plaatsvinden.
Uitvoering:
  - a. *De kerk belast met voorbereiding synode, stuurt met enige regelmaat de lijst van voorstellen die langs kerkelijke weg naar de generale synode gaan, naar Bureau BBK;*
  - b. *sectie VII noteert de zaken als bedoeld in punt 6;*
  - c. *de Algemeen Secretaris brengt deze zaken via de Algemene Vergadering ter kennis van de secties, met de vraag welke daarvan relevant zijn voor de relaties;*
  - d. *de secties komen met correspondentie-voorstellen, die via de Algemene Vergadering worden verzonden;*
  - e. *reacties uit de zusterkerken worden aan de aanstaande synode gezonden;*

- f. de zusterkerken worden uitgenodigd om daarover mee te spreken via hun afgevaardigden, als de betreffende zaak aan de orde komt.*
7. De kerken zullen elkaars afgevaardigden op de meeste van hun vergaderingen ontvangen en hen uitnodigen zitting te nemen als adviseurs, zoveel dit mogelijk is.”

Uitvoering:

Deputaten dragen zorg voor de ontvangst van de gasten ter synode door in de vijfde week van een generale synode de woensdag te reserveren voor het volgende programma. In de loop van de morgen aankomst en gezamenlijke lunch; 's middags is er contact met de synodecommissies en na een gezamenlijke maaltijd vindt 's avonds publieke ontvangst in plenaire zitting plaats. Deputaten dragen verder zorg voor een gastvrije begeleiding van aankomst tot en met vertrek (Acta GS1996, art. 91).

Subbijlage 3 Beleidsplan: Dubbele correspondentie

Op de Algemene Vergadering van 3 juni 2000 werd het standpunt van BBK inzake ‘dubbele correspondentie’ als volgt notulair vastgelegd:

“Over de juistheid van ‘dubbele correspondentie’, hetzij van een buitenlandse zusterkerk met twee kerkverbanden in Nederland, hetzij vanuit de GKN met twee kerkverbanden in een ander land, doen deputaten BBK geen algemene uitspraak. Elk geval dient op zichzelf bekeken te worden. Voorwaarde voor de GKN is dat zij haar regels voor correspondentie in deze situaties kunnen handhaven.”

Vanuit de vergadering werd gevraagd dit standpunt te confronteren met synodale uitspraken, zoals gedaan in Berkel 1952 en Leeuwarden 1990.

GS Berkel 1952

De Generale Synode Berkel 1952 vond plaats toen in het buitenland vanuit de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) zich emigrantenkerken begonnen te vormen. De vorige synode (Kampen 1951) had te maken gekregen met verzoeken om correspondentie vanuit Pretoria en Canada. Het was vlak na de Vrijmaking en zowel in Nederland als bij de buitenlandse emigrantenkerken waren de herinneringen nog vers. Als Berkel een algemene uitspraak over ‘dubbele correspondentie’ zou hebben gedaan, zou nu de vraag gerechtigd zijn of een herbezinning daarop niet noodzakelijk is. Maar zo’n uitspraak deed Berkel niet. In de jaren daarna is een bepaald besluit echter wel als zodanig gaan functioneren: de zogenoemde ‘regel van Berkel’ die dubbele correspondentie zou verbieden.

Het gaat om het besluit dat Berkel nam inzake het verzoek om correspondentie van The Reformed Church of Australia. Deze kerk had verklaard op de basis van de Gereformeerde belijdenis en kerkregering te staan en dat ook nader omschreven, maar tegelijkertijd was bekend dat ze samenwerking had met de Gereformeerde Kerken (synodaal) (Acta Berkel art.56 en vooral bijlage VIII).

Eén van de gronden om het verzoek af te wijzen, was dat de vorige synode had besloten had tot aanbieding van correspondentie aan de Reformed Church of Armadale en de huisgemeente te Launceston, de eerste gemeenten waaruit de huidige Free Reformed Churches of Australia ontstaan zijn. Dit is inderdaad in een concreet geval een afwijzing van dubbele correspondentie, maar in die situatie ook heel goed te begrijpen.

- De genoemde gemeenten in Armadale en Launceston hadden juist een eigen kerkelijk leven opgezet en zich niet bij de Reformed Church aangesloten. Het was onmogelijk om in die situatie juist met die kerk in Australië vanuit Nederland correspondentie aan te gaan.
- Een ander argument was dat de Reformed Church of Australia veel andere contacten had waartegen bezwaar te maken viel, zoals met de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal) en dat het bevreemdend was dat ze geen contact gezocht hadden met de Canadian Reformed Churches.
- Een derde argument was dat ze het werk van de Here in de Vrijmaking niet wilde erkennen. De synode van Kampen 1951, die besloten had correspondentie aan te bieden aan Armadale en Launceston, (Acta art. 140) had hetzelfde gedaan tegenover de Gereformeerde kerk van Pretoria (Acta art.138) en de Canadian Reformed Churches (Acta art. 105).

Er was in die synode wel verzet tegen deze besluiten geweest. Erkenning van deze kerken overzee en eventueel hulp aan hen was geen probleem, maar wel correspondentie met hen en met uitsluiting van anderen. Degenen die bezwaren hadden zoals B. Jongeling, K. Doornbos en G. Visee, vonden het

kennelijk niet noodzakelijk en kerkrechtelijk onjuist dat ook overzee in de vrijmakingsproblematiek een keuze moest worden gemaakt. De synode van Kampen en later Berkel besloot duidelijk anders. Daarom is wel te begrijpen dat later van een regel van Berkel gesproken is en je kunt ook zeggen dat toen een bepaalde trend is gezet, maar van het concrete besluit inzake Armadale, mag je geen algemene regel maken.

GS Leeuwarden 1990

De synode van Leeuwarden 1990 (art. 93) deed in haar besluit over regels voor het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelatie met kerken in het buitenland, al helemaal geen uitspraak die een algemene afwijzing van dubbele correspondentie inhoudt. Nadat ze gezegd heeft dat rekening gehouden moet worden met verschillen in geografische ligging, historie en cultuur en dat, wanneer er sprake is van relaties met derden zorgvuldig moet worden nagegaan wat deze relaties voor de desbetreffende kerk betekenen, doet ze de uitspraak die in de vorige Algemene Vergadering is geciteerd:

“dat er in bepaalde landen meer dan één verband van kerken kan bestaan dat erkend dient te worden als verband van ware kerken van onze Here Jezus Christus. Daarom kan de mogelijkheid van een relatie met meer dan één verband van kerken in hetzelfde land niet altijd zonder meer uitgesloten worden. In een dergelijke situatie van ‘dubbele correspondentie’ zal vanwege Christus’ gebod tot eenheid niet worden berust, maar zij zal onderwerp van gesprek dienen te blijven.”

De bedoeling van het ‘niet altijd zonder meer’ is niet, om tegenover hen die dubbele correspondentie voorstaan te zeggen dat dit slechts bij hoge uitzondering mag, maar om tegen hen die het zonder meer willen verbieden te zeggen dat je er soms niet om heen kunt.

Om de Generale Synode Leeuwarden beter te begrijpen, is het noodzakelijk om te letten op een daar aangenomen wijziging in de regels van zusterkerkrelatie, zoals die van Nederlandse kant gelden. De regel dat de kerken aan elkaar verantwoording zullen afleggen van correspondentie met derden, werd vervangen door: “de kerken zullen elkaar informeren over betrekkingen met derden”. Iets wat door de afgevaardigde van de Australische zusterkerken op de volgende synode te Ommen is bekritiseerd (Acta Ommen, art. 21).

GS Ommen 1993

En de ontwikkeling ging door, want Ommen wijzigde dit punt nog weer. Leeuwarden had gezegd dat de kerken de zusterkerken zullen informeren over relaties met derden, maar Ommen maakte hiervan: “dat ze elkaar zullen informeren over zusterkerkrelaties en dus niet over elke vorm van relatie.”

Ommen besloot bovendien tot wijziging van de in Leeuwarden geformuleerde eerste regel tot correspondentie door de term: ‘toezien op elkaar’ te vervangen door ‘elkaar bijstaan’ (Acta Ommen, art. 68).

Hiermee is aangegeven dat het standpunt van sectie VII, in de discussie op 3 juni 2000 vertolkt, gehandhaafd kan worden, namelijk dat de Gereformeerde Kerken geen besluit kennen dat ‘dubbele correspondentie’ in algemene zin verbiedt. Dit betekent dat voor vastlegging van het standpunt, zoals op 3 juni voorgesteld, geen revisie van synodebesluiten nodig is.

Subbijlage 4 Beleidsplan: Verhouding Z&H en BBK

[Deze subbijlage is ook al opgenomen als Bijlage IX bij het rapport van deputaten Zending en hulpverlening en deputaten IRTT, Acta Bijlage X 1, en blijft daarom hier achterwege.]

Subbijlage 5 Beleidsplan: Documentatiebladenset**Documentatieblad A**

	Onderwerp	Omschrijving/gegevens
1.	Naam van de kerk	
2.	Naam van het land	
3.	Aantal inwoners	
4.	Voornaamste godsdiensten	
5.	Voornaamste christelijke kerken	

Documentatieblad B

	Onderwerp	Omschrijving/gegevens
1.	Naam van de kerk voluit	
2.	Korte omschrijving van het ontstaan	
3.	Aantal gemeenten	
4.	Aantal leden	
5.	Aantal predikanten	
6.	Aard van de opleiding van de predikanten	
7.	Contact met andere kerken	
8.	Lid/waarnemer ICRC	
9.	Namen contactpersonen	

Documentatieblad C

	Onderwerp	Omschrijving/gegevens
1.	Welke belijdenis?	
2.	Aard kerkregering	
3.	Gegevens over de ambten	
4.	Is er een ondertekeningsformulier, zo ja, wat is er de aard van?	
5.	Hoe is het kerkverband?	
6.	Hoe is de dooppraktijk?	
7.	Hoe is het catechetisch onderwijs?	
8.	Hoe is de avondmaalspraktijk?	
9.	Hoe is de tuchttoefening?	

Inhoudsopgave

VOORWOORD	1
1 – SAMENVATTING	2
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	3
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	5
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	6
5 – UITVOERING	7
5.1 Algemene vergaderingen en secties	7
5.2 Bureau	7
5.3 Personalialia	8
5.4 Werkzaamheden algemeen	8
6 – SECTIE I (INDONESIË, AUSTRALIË EN NIEUW-ZEELAND)	10
6.0 Inleiding	10
6.1 Gereja Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI-NTT)	10
6.1.1 Opdracht van de synode	10
6.1.2 Uitvoering	11
6.1.3 Beleid	13
6.1.4 Voorstel	14
6.2 Gereja Gereja Reformasi Musyafir (GGRM)	14
6.2.1 Opdracht van de synode	14
6.2.2 Uitvoering	14
6.2.3 Beleid	16
6.2.4 Voorstel	16
6.3 Free Reformed Churches of Australia (FRCA)	16
6.3.1 Opdracht van de synode	16
6.3.2 Uitvoering	17
6.3.3 Beleid	21
6.3.4 Voorstel	21
6.4 Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)	21
6.4.1 Opdrachten van de synode	21
6.4.2 Uitvoering	21
6.4.3 Beleid	22
6.4.4 Voorstel	22
6.5 Reformed Churches of New Zealand (RCNZ)	23
6.5.1 Opdrachten van de synode	23
6.5.2 Uitvoering	23
6.5.3 Beleid	24
6.5.4 Voorstel	24
7 – SECTIE II (AZIË)	25
7.0 Inleiding	25
7.0.1 Uitbreiding	25
7.0.2 Teleurstelling	25
7.0.3 Hulpverlening	26
7.0.4 Z&H en daarna	26
7.1 Dutch Reformed Church (DRC), Sri Lanka	26
7.1.1 Opdracht van de synode	26
7.1.2 Uitvoering	26
7.1.3 Voorstel	27

7.2	Lanka Reformed Church (LRC)	27
7.2.1	Opdracht van de synode	27
7.2.2	Uitvoering	27
7.2.3	Voorstel	28
7.3	Presbyterian Theological Seminary India (PTS)	28
7.3.1	Opdracht van de synode	28
7.3.2	Uitvoering	28
7.3.3	Voorstel	28
7.4	Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)	29
7.4.1	Opdracht van de synode	29
7.4.2	Uitvoering	29
7.4.3	Voorstel	29
7.5	Reformed Presbyterian Church North East India Synod (RPCNEI)	29
7.5.1	Opdracht van de synode	29
7.5.2	Uitvoering	30
7.5.3	Voorstel	30
7.6	Free Church of Central India (FCCI)	30
7.6.1	Opdracht van de synode	30
7.6.2	Uitvoering	31
7.6.3	Voorstel	31
7.7	Presbyterian Free Church of Kalimpong (PFCK)	31
7.7.1	Relatie	31
7.7.2	Geschiedenis PFCK	32
7.7.3	Relaties	32
7.7.4	Kerkelijk leven	32
7.7.5	Zending	33
7.7.6	Voorstel	34
7.8	Ds. Abraham	34
7.8.1	Opdracht van de synode	34
7.8.2	Uitvoering	34
7.8.3	Voorstel	35
7.9	Gereformeerde en Presbyteriaanse contacten in Pakistan (GPP)	35
7.9.1	Opdracht van de synode	35
7.9.2	Uitvoering	35
7.9.3	Voorstel	35
7.10	Evangelical Reformed Churches of Singapore (ERCS)	36
7.10.1	Opdracht van de synode	36
7.10.2	Uitvoering	36
7.10.3	Voorstel	36
7.11	Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP) en Reformed Free Churches of the Philippines (RFCP)	36
7.11.1	Opdracht van de synode	36
7.11.2	Uitvoering	37
7.11.3	Voorstel	37
7.12	Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)	38
7.12.1	Opdracht van de synode	38
7.12.2	Uitvoering	38
7.12.3	Voorstel	38
7.13	Reformed Church of Japan (RCJ)	38
7.13.1	Opdracht van de synode	38
7.13.2	Uitvoering	39
7.13.3	Voorstel	39
7.14	Presbyterian Church of Korea (PCK)	39
7.14.1	Opdracht van de synode	39

7.14.2	Uitvoering	40
7.14.3	Voorstel	40
8 –	SECTIE III (NOORD-AMERIKA; SURINAME; VERENIGD KONINKRIJK; ICRC)	41
8.0	Inleiding	41
	<i>Noord-Amerika</i>	42
	Inleiding	42
8.1	Canadian Reformed Churches (CanRC)	42
8.1.1	Opdracht van de synode	42
8.1.2	Uitvoering	43
8.1.3	Beleid	44
8.1.4	Voorstel	44
8.2	Reformed Church in the United States (RCUS)	44
8.2.1	Opdracht van de synode	44
8.2.2	Uitvoering	44
8.2.3	Beleid	45
8.2.4	Voorstel	45
8.3	Orthodox Presbyterian Church (OPC)	45
8.3.1	Opdracht van de synode	45
8.3.2	Uitvoering	46
8.3.3	Beleid	46
8.3.4	Voorstel	46
8.4	United Reformed Churches in North America (URCNA)	47
8.4.1	Opdracht van de synode	47
8.4.2	Uitvoering	47
8.4.3	Beleid	47
8.4.5	Voorstel	47
8.5	l’Eglise Réformée du Québec (ERQ)	48
8.5.1	Opdracht van de synode	48
8.5.2	Uitvoering	48
8.5.3	Beleid	48
8.5.4	Voorstel	48
	<i>Suriname</i>	48
	Inleiding	48
8.6	Kerkelijk leven in Suriname	49
8.6.1	Opdracht van de synode	49
8.6.2	Uitvoering	49
8.6.3	Beleid	49
8.6.4	Voorstel	50
	<i>Het Verenigd Koninkrijk</i>	50
	Inleiding	50
8.7	Evangelical Presbyterian Church (EPC; Ierland)	51
8.7.1	Opdracht van de synode	51
8.7.2	Uitvoering	51
8.7.3	Beleid	51
8.7.4	Voorstel	52
8.8	Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)	52
8.8.1	Opdracht van de synode	52
8.8.2	Uitvoering	52
8.8.3	Beleid	52
8.8.4	Voorstel	53
8.9	Free Church of Scotland (FCS)	53
8.9.1	Opdracht van de synode	53
8.9.2	Uitvoering	53
8.9.3	Beleid	54

8.9.4	Voorstel	54
8.10	Reformed Presbyterian Churches in Cardiff (RPCC)	54
8.10.1	Opdracht van de synode	54
8.10.2	Uitvoering	54
8.10.3	Beleid	55
8.10.4	Voorstel	55
8.11	Evangelical Presbyterian Church of England and Wales (EPCEW)	55
8.11.1	Opdracht van de synode	55
8.11.2	Uitvoering	55
8.11.3	Beleid	56
8.11.4	Voorstel	56
8.12	Norwich Reformed Church (NRC)	56
8.12.1	Opdracht van de synode	56
8.12.2	Uitvoering	56
8.12.3	Beleid	56
8.12.4	Voorstel	56
	<i>ICRC</i>	57
8.13	International Conference of Reformed Churches (ICRC)	57
8.13.1	Opdracht van de synode	57
8.13.2	Uitvoering	57
8.13.3	Beleid	58
8.13.4	Voorstel	59
8.13.5	Bijlage: overzicht lidkerken ICRC 2001	59
9 –	SECTIE IV (AFRIKA EN EUROPA)	60
9.0	Inleiding	60
	<i>Afrika</i> (sectie IVa)	61
9.1	Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB)	61
9.1.1	Opdracht van de synode	61
9.1.2	Uitvoering en stand van zaken	61
9.1.3	Beleid	62
9.1.4	Voorstel	62
9.2	Africa Evangelical Presbyterian Church (Kenia) (AEPC)	62
9.2.1	Opdracht van de synode	62
9.2.2	Uitvoering	62
9.2.3	Beleid	63
9.2.4	Voorstel	63
9.3	Reformed Church of East Africa (Kenia) (RCEA)	63
9.3.1	Opdracht van de synode	63
9.3.2	Uitvoering	63
9.3.3	Beleid	64
9.3.4	Voorstel	64
9.4	Nongu u Kristu u ken Sudan hen Tiv (Nigeria) (NKST)	64
9.4.1	Opdracht van de synode	64
9.4.2	Uitvoering	64
9.4.3	Beleid	64
9.4.4	Voorstel	65
9.5	Eglise Réformée Confessante au Congo (ERCC)	65
9.5.1	Opdracht van de synode	65
9.5.2	Uitvoering	65
9.5.3	Beleid	65
9.5.4	Voorstel	65
9.6	Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)	66
9.6.1	Opdracht van de synode	66
9.6.2	Uitvoering	66

9.6.3	Beleid	66
9.6.4	Voorstel	66
9.7	Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)	66
9.7.1	Opdracht van de synode	66
9.7.2	Uitvoering	67
9.7.3	Beleid	67
9.7.4	Voorstel	68
	<i>Europa (sectie IVB)</i>	68
9.8	Evangelical-Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)	68
9.8.1	Opdracht van de synode	68
9.8.2	Uitvoering	68
9.8.3	Beleid	69
9.8.4	Voorstel	69
9.9	Het kerkelijk leven in Oost-Europa	69
9.9.1	Opdracht van de synode	69
9.9.2	Uitvoering	69
9.9.3	Beleid	69
9.9.4	Voorstel	69
9.10	Kerkelijk leven in Duitsland	70
9.10.1	Opdracht van de synode	70
9.10.2	Uitvoering	70
9.10.3	Beleid	70
9.10.4	Voorstel	70
9.11	Kerkelijk leven in Frankrijk	70
9.11.1	Opdracht van de synode	70
9.11.2	Uitvoering	71
9.11.3	Voorstel	71
9.12	Kerkelijk leven in Israël	71
9.12.1	Opdracht van de synode	71
9.12.2	Uitvoering	71
9.12.3	Beleid	72
9.12.4	Voorstel	72
9.13	Evangelisch-reformierte Kirche Westminster Bekenntnis (ERKWB)	72
9.13.1	Opdracht van de synode	72
9.13.2	Uitvoering	72
9.13.3	Beleid	72
9.13.4	Voorstel	73
10 –	SECTIE V (SPAANS EN PORTUGEEES SPREKENDE LANDEN)	74
10.0	Inleiding	74
	<i>Spanje</i>	75
10.1	Iglesia Cristiana Reformada (ICR)	75
10.1.1	Opdracht van de synode	75
10.1.2	Uitvoering	75
10.1.3	Voorstel	75
10.2	Iglesias Reformadas de España (IRE)	75
10.2.1	Opdracht van de synode	75
10.2.2	Uitvoering	76
10.2.3	Voorstel	76
	<i>Portugal</i>	76
10.3	Igreja Reformada de Portugal (IRP)	76
10.3.1	Opdracht van de synode	76
10.3.2	Uitvoering	77
10.3.3	Voorstellen	78
10.4	Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)	78

10.4.1	Opdracht van de synode	78
10.4.2	Uitvoering	78
10.4.3	Voorstel	79
	<i>Venezuela</i>	79
10.5	Iglesia Cristiana de Fé Reformada (ICFER)	79
10.5.1	Opdracht van de synode	79
10.5.2	Uitvoering	79
10.5.3	Voorstel	80
	<i>Mexico</i>	80
10.6	Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)	80
10.6.1	Opdracht van de synode	80
10.6.2	Uitvoering	80
10.6.3	Voorstel	81
	<i>Brazilië</i>	81
10.7	Igreja Reformada da Colonia Brasolandia (Unaí) (IRCB)	81
10.7.1	Opdracht van de synode	81
10.7.2	Uitvoering	81
10.7.3	Voorstel	82
10.8	Igrejas Reformadas do Brasil (IRB)	82
10.8.1	Activiteiten	82
10.8.2	Voorstel	84
10.9	Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)	84
10.9.1	Opdracht van de synode	84
10.9.2	Uitvoering	85
10.9.3	Voorstel	88
10.10	Igrejas Evangelicas Reformadas do Brasil (IER)	88
10.10.1	Opdracht van de synode	88
10.10.2	Uitvoering	88
10.10.3	Voorstel	88
11	– SECTIE VI (<i>LUX MUNDI</i> EN PUBLICITEIT)	89
11.0	Inleiding	89
11.1	<i>Lux Mundi</i>	89
11.1.1	Opdracht van de synode	89
11.1.2	Uitvoering	89
11.1.3	Beleid	90
11.1.4	Voorstel	90
11.2	Publiciteit	90
11.2.1	Opdracht van de synode	90
11.2.2	Uitvoering	90
11.2.3	Beleid	91
11.2.4	Voorstel	91
12	– SECTIE VII (HULPVERLENING EN BELEID)	92
12.1	Opdracht van de synode	92
12.2	Uitvoering	92
12.2.1	Behandeling adviesaanvragen	92
12.2.2	Inter-organisatorische aspecten van het werk van BBK	93
12.2.3	Zending en Hulpverlening	94
12.2.4	Interkerkelijk overleg over relaties	95
12.3	Voorstel	95
13	– BELANGRIJKSTE CONCLUSIES/AANBEVELINGEN	96
14	– BIJLAGEN	97
	Bijlage 1 Lijst met afkortingen	97

Bijlage 2 Toespraak tot de generale synode van de Free Reformed Churches of Australia	99
Bijlage 3 Documentatiebladen AEPC	106
Documentatieblad A	106
Documentatieblad B	106
Documentatieblad C	107
Bijlage 4 Beleidsplan Deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken	108
Inleiding	108
Visie	108
Relaties met buitenlandse kerken	110
Taken van deputaten BBK	113
Interne organisatie	114
Financieel beleid deputaten BBK	114
Subbijlage 1 Beleidsplan: Werkwijze bij het aangaan van relaties	115
Subbijlage 2 Beleidsplan: Inbreng zusterkerken bij besluitvorming GKN(v)	120
Subbijlage 3 Beleidsplan: Dubbele correspondentie	122
Subbijlage 4 Beleidsplan: Verhouding Z&H en BBK	124
Subbijlage 5 Beleidsplan: Documentatiebladenset	125
Inhoudsopgave	127

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XI 1 –
Rapport van deputaten Relatie kerk en
overheid**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Inleiding

De generale synode van de Gereformeerde Kerken, gehouden te Leusden in 1999, stelde voor de te benoemen deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid de volgende instructie vast:

- a. stukken die van de overheid bij hen inkomen en bestemd zijn voor de kerken of anderszins van belang zijn voor de kerken, ter kennis van de kerken te brengen;
- b. op vragen van de overheid naar het gevoelen van de kerken over bepaalde zaken antwoord te geven, voor zover de kerken zich na 1892 over deze en dergelijke zaken in generale synoden hebben uitgesproken, en zowel de bedoelde vragen als de door deputaten gegeven antwoorden ter kennis van de kerken te brengen;
- c. op de door de overheid aangekondigde of reeds genomen maatregelen die overal in ons land de dienst van de kerk (art. 27 KO) raken, te reageren, indien dit van belang is voor de onbelemmerde voortgang cq. de wettige bescherming van deze dienst en indien niet op het bijeenkomen van de generale synode kan worden verwacht; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- d. op wetgeving te reageren die door de overheid wordt voorbereid en duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt, indien niet op het bijeenkomen van de generale synode kan worden gewacht; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- e. de kerken te informeren over nieuw tot stand gekomen wetgeving en andere maatregelen van de rijksoverheid die voor de kerken consequenties hebben, en over rechterlijke uitspraken die voor het functioneren van de kerken overal in het land van belang zijn;
- f. zich namens De Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO); en daarover contact te houden met deputaten Geestelijke Verzorging Militairen;
- g. namens de kerken gelukwensen of betuigingen van deelneming bij vreugde of rouw, het Koninklijk Huis betreffende, over te brengen en de vertegenwoordiging van de kerken op koninklijke recepties voor te bereiden en uit te voeren, behalve wanneer de generale synode bijeen is;
- h. op uitnodiging van de overheid de kerken te vertegenwoordigen bij officiële plechtigheden voor zover de aanwezigheid bij deze gelegenheden verenigbaar is met de kerkelijke verantwoordelijkheid en de christelijke levensstijl;
- i. het schriftelijk te verantwoorden aan de uitnodigende instantie waarom, in voorkomend geval, niet op een uitnodiging kan worden ingegaan zoals hiervoor onder h is aangegeven;
- j. onderzoek te verrichten of deelneming van predikanten uit onze kerken aan de geestelijke verzorging in inrichtingen van justitie en instellingen van gezondheidszorg op verantwoorde wijze mogelijk is, en of artikel 12 KO toereikend is voor de kerkrechtelijke regeling van hun benoeming en positie; en hierbij deputaten voor Geestelijke Verzorging van Militairen te raadplegen;
- k. onderzoek te doen naar eigen plaats en betekenis van het kerkelijk huwelijk in verhouding tot het burgerlijk huwelijk in het licht van de verschuivingen in de samenleving op het punt van het huwelijk;

- l. ter bekostiging van het werk en van het lidmaatschap van het CIO een bedrag van de kerken te heffen tot maximaal *f* 22.100,- voor 2000, *f* 22.900,- voor 2001 en *f* 23.700,- voor 2002;
- m. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe zenden.

De generale synode van Leusden benoemde tot deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid:

primi	mr. J. Cordia	Spakenburg
	mr. W.H.K. Dijksterhuis	Waddinxveen
	ds. J. Ophoff	Zwijndrecht
	mr. D.A.C. Slump	Capelle aan den IJssel
	ds. G. Treurniet	Heemse
	C.P. Voorberg	Hardinxveld-Giessendam
secundi	mr. F.W. Houtman	Bilthoven
	ds. C.J. Smelik	Gouda

---

2 – Verslag van werkzaamheden

2.1 Vergaderingen

Deputaten vergaderden gedurende de verslagperiode zeven maal, namelijk op 15 september 1999, 20 januari 2000, 30 maart 2000, 22 juni 2000, 14 december 2000, 28 juni 2001 en 4 oktober 2001. De vergaderingen uit de tweede helft van de verslagperiode stonden voor een niet onbelangrijk deel in het teken van de onder k. genoemde onderzoeksopdracht. Die van 4 oktober 2001 diende voornamelijk voor de bespreking van het concept-rapport. In de andere vergaderingen was de voorbereiding van de plenaire vergaderingen van het CIO veelal het in tijd gemeten belangrijkste agendapunt.

2.2 Taakverdeling

In de eerste vergadering werd opnieuw ds. J. Ophoff aangewezen als voorzitter. Ds. G. Treurniet werd wederom belast met het penningmeesterschap; hij notuleerde deze vergadering. Mr. J. Cordia werd secretaris van het deputaatschap. Mr. W.H.K. Dijksterhuis en mr. D.A.C. Slump werden aangewezen als primus- resp. secundus-afgevaardigde naar de plenaire vergaderingen van het CIO. Mr. Dijksterhuis moest halverwege de rit als primus-afgevaardigde afhaken wegens zijn onverwachte benoeming tot wethouder van de gemeente Waddinxveen. Mr. Slump nam zijn plaats als primus-afgevaardigde in.

2.3 Uitbreiding deputaatschap gewenst

Mr. W.H.K. Dijksterhuis was door het wethouderschap ook niet meer in staat aan de werkzaamheden van het deputaatschap deel te nemen. De inzet van een secundus was geen reële optie. In de verslagperiode is gebleken dat de omvang van het deputaatschap beperkt is. Voor een goede gedachtewisseling over thema's die vooral via het CIO deputaten bereiken, is het wenselijk dat een aantal deskundigheden binnen het deputaatschap beschikbaar is. Wanneer vanwege verschillende omstandigheden deputaten niet, of maar beperkt beschikbaar zijn, komt het deputaatschap daardoor onder druk te staan. Gelet op de ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving valt het te verwachten dat er steeds meer zorg en aandacht dient uit te gaan naar de verhouding van kerk en overheid en de vraagstukken die zich op dat terrein voordoen. Het kan bijvoorbeeld nodig zijn om vaker dan voorheen gebruikelijk de stem van de kerken te laten horen. Deputaten beseffen dat zij daarvoor ook een beroep kunnen doen op anderen, zoals dat in de verslagperiode ook gebeurd is. Maar naar het oordeel van deputaten verdient het aanbeveling wanneer het deputaatschap zelf daarin ook een meer actieve rol kan spelen. Deputaten stellen in dit rapport dan ook voor het deputaatschap met twee leden uit te breiden.

Het vervolg van dit hoofdstuk is opgebouwd overeenkomstig de onderdelen van de instructie.

2.4 Instructie

Ad a en b

Er zijn in de verslagperiode geen stukken van de rijksoverheid rechtstreeks bij deputaten binnen gekomen.

De rijksoverheid heeft geen vragen gesteld omtrent het gevoelen van de kerken betreffende enige zaak.

Ad c en d

Aangezien onze kerken zijn aangesloten bij het CIO, hebben deputaten in eerste instantie voorrang gegeven aan gemeenschappelijke benadering van de overheid via het CIO. Dit althans voor zover zij zich met de strekking daarvan kunnen verenigen. Dit is niet altijd het geval.

In de vorige verslagperiode hebben deputaten zich daarom zelfstandig tot de overheid gewend met hun commentaar op de voorgenomen invoering van het zogenoemde homohuwelijk. Per 1 april 2001 is die invoering een feit. Deze heeft geleid tot een brede discussie binnen en buiten onze kerken over de plaats van het huwelijk in samenleving en kerk.

Gemeenschappelijke standpuntbepaling

Op uitnodiging van de deputaten van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland hebben deputaten meegewerkt aan een gemeenschappelijke standpuntbepaling door een aantal kerkgenootschappen in het zgn. Woerdens overleg. De gezamenlijke standpuntbepaling heeft geleid tot een rapport van deputaten aan de synode van Zuidhorn. Door de kerken die deelnamen aan het Woerden-overleg zijn aan regering en parlement brieven verzonden waarin nogmaals werd uiteengezet welke principiële bezwaren bestaan in de kring van de kerken tegen de wetsvoorstellen tot openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht en tot invoering van adoptie voor personen van het zelfde geslacht aangenomen. Zie punt k.

Door onze afgevaardigde in het CIO is aandacht gevraagd voor de positie van de gewetensbezwaarde ambtenaar van de burgerlijke stand.

Hoorzittingen

Tijdens de verslagperiode is in het parlement een wetsvoorstel behandeld dat beoogde euthanasie onder stringente voorwaarden te legaliseren. Op de hoorzitting voorafgaande aan de parlementaire behandeling, is ook namens de kerken het woord gevoerd. Dat gebeurde in samenwerking met deputaatschappen van andere kerken. De voorzitter van het deputaatschap heeft aan het overleg deelgenomen wie namens de kerken het woord zouden voeren.

Een zelfde vorm van samenwerking is ook gekozen bij de voorbereiding van de hoorzitting voorafgaande aan de parlementaire behandeling van het zogenoemde homohuwelijk. Voor een afzonderlijk kerkgenootschap is het onmogelijk bij zo'n gelegenheid gehoord te worden. Er is wel ruimte wanneer woordvoerders optreden namens meer dan een kerkgenootschap. Vereiste is dat er behoorlijke overeenstemming is over de inbreng tijdens de hoorzitting. Deputaten zijn van mening dat deze werkwijze in voorkomende gevallen opnieuw kan worden gevolgd.

Tijdens de eerste hoorzitting is vanuit onze kerken het woord gevoerd door drs. D. van Bruggen, tijdens de andere door ds. A.L.Th. de Bruijne.

Ad e

Er hebben zich in de verslagperiode geen zaken voorgedaan, die zowel zo urgent, als bij een breed publiek onbekend waren, dat de kerken door deputaten aangeschreven moesten worden. Wel hebben leden van deputaten in *De Reformatie* en het *Nederlands Dagblad* voorlichting gegeven over onderwerpen waarmee het deputaatschap te maken kreeg. Over andere zaken worden de kerken geïnformeerd door middel van het driejaarlijks rapport.

Ad f

In de verslagperiode hebben aanvankelijk mr. W.H.K. Dijksterhuis en nadien mr. D.A.C. Slump de plenaire vergaderingen van het CIO bijgewoond. In het CIO-militair is halverwege de verslagperiode ds. A.H. van der Velden opgevolgd door ds. W. Tiekstra. Drs. J.P. de Vries functioneerde in de Kerncommissie van het CIO. Deze commissie heeft in de afgelopen periode geen rapporten met principiële stellingnamen gepubliceerd. Deputaat C.P. Voorberg was ook gedurende de verslagperiode actief in het CIO-Kerkgebouwen. In deze periode speelde met name de kwestie van de tariefsverhoging van de kerktelefonie door KPN in opdracht van het OPTA. Een andere kwestie waarmee het CIO-K zich heeft beziggehouden, betreft de ecotaxreductie waarop kerken recht hebben. Zie ook onderdeel 3 van het rapport

Ad g, h en i

Deputaten hebben namens de kerken elk jaar een gelukwens verzonden aan H.M. de Koningin ter gelegenheid van haar verjaardag. De voorzitter heeft op uitnodiging de nieuwjaarsreceptie in 2000 en 2001 van H.M. de Koningin bijgewoond. Andere uitnodigingen hebben deputaten niet bereikt.

Deputaten willen de kerken wel attenderen op een andersoortige uitnodiging. Deputaten kerk en overheid zijn door de Gereformeerde Kerken aangewezen om de kerken te vertegenwoordigen bij het Koninklijk Huis en de regering. Soms komt er ook een uitnodiging om namens de kerken aanwezig te zijn bij een andere soort bijeenkomst. Een recent voorbeeld is die in de Domkerk te Utrecht ter herdenking van de slachtoffers die in Amerika omgekomen zijn bij de terroristische aanvallen op 11 september 2001. Zo'n vertegenwoordiging valt buiten de instructie van deputaten.

Ad j

Deputaten hebben ervan moeten afzien onderzoek te doen of deelneming van predikanten uit onze kerken aan de geestelijke verzorging in inrichtingen van justitie en instellingen van gezondheidszorg op verantwoorde wijze mogelijk is. Deputaten hebben gemeend voorrang te moeten geven aan het onderzoek genoemd onder k. Gelet op de kleine omvang van het deputaatschap waarbij persoonlijke omstandigheden ook nog eens belemmerend hebben gewerkt, bleek het niet mogelijk twee onderzoeksopdrachten uit te voeren. Wanneer de kerken van mening zijn dat het onderzoek toch zou moeten plaatsvinden, geven deputaten in overweging daarvoor een afzonderlijk studiedeputaatschap te benoemen.

Ad k

Zoals vermeld hebben deputaten gevolg gegeven aan de uitnodiging van deputaten van de Gereformeerde Gemeenten om te komen tot een gezamenlijke bezinning over dit onderwerp. Deze uitnodiging heeft geleid tot het zgn. ‘Woerden-overleg’ waarin participeerden: de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika, de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland, de Christelijke Gereformeerde kerken en de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt).

Studiecommissie

Tijdens dit overleg is een studiecommissie ingesteld waarvan namens ons deputaatschap mr. D.A.C. Slump deel uitmaakte. Deze studiecommissie heeft zich unaniem kunnen vinden in de standpuntbepaling zoals die in bijgevoegde nota is verwoord. Conclusie daarvan is dat het niet verstandig is de thans bestaande verhouding tussen de taak van de overheid en de taak van de kerk op het punt van de huwelijksluiting te veranderen. Samenvattend is voor dit standpunt van belang geacht:

- a. de overheid dient het publieke karakter van het huwelijk te erkennen en te bewaken;
- b. het appèl van de kerk op de overheid zal aan kracht inboeten indien de kerk zich voor wat het huwelijk betreft terugtrekt op haar eigen terrein;
- c. de rechtsgevolgen die aan het huwelijk zijn verbonden en de bewaking daarvan brengen de kerken in de (semi-)overheids sfeer. Dat is onwenselijk;
- d. de nieuwe huwelijkswetgeving laat de sluiting van een bijbels huwelijk (nog) onverkort toe;
- e. de vrijheid van de kerken om ten aanzien van haar leden de bijbelse normen ten aanzien van het huwelijk te handhaven blijft ook onder de veranderde huwelijkswetgeving gewaarborgd.

Standpunt

In de bijgevoegde nota worden de verschillende argumenten voor en tegen dit standpunt gemotiveerd besproken. Wij verwijzen gaarne daarna. Deputaten delen het standpunt zoals dat hierboven is verwoord.

Deputaten hebben overwogen de generale synode voor te stellen de Kerkorde op het punt van het ‘kerkelijk huwelijk’ aan te passen. Het begrip huwelijk heeft immers door de gewijzigde huwelijkswetgeving een andere omschrijving gekregen. Het omvat nu mede het ‘huwelijk’ van twee personen van gelijk geslacht.

Deputaten voor Contact met de Overheid van de Christelijke Gereformeerde Kerken hebben in hun rapport aan de generale synode van die kerken voorgesteld het desbetreffende artikel van de KO aan te vullen met de volgende zinsnede: “Onder een huwelijk dient te worden verstaan: Een totale levensgemeenschap van één man en één vrouw, aangegaan voor het leven en formeel publiek bekrachtigd”. De Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken heeft inmiddels het voorstel van de deputaten aanvaard.

Hoewel wij de gedachte op zich delen, zien deputaten er voorshands van af u een soortgelijk voorstel te doen. Binnen de kerken is het zonneklaar dat zij de hand wensen te houden aan het huwelijk zoals God dat bedoeld heeft. Het formulier dat door de kerken is vastgesteld en waarnaar in artikel 70 van de Kerkorde uitdrukkelijk wordt verwezen, is daarin volstrekt duidelijk.

Indien de generale synode zich ook uitdrukkelijk schaart achter het standpunt dat in het rapport van de studiecommissie is verwoord, is ook naar buiten volstrekt helder dat de Gereformeerde Kerken

(vrijgemaakt) ondanks de gewijzigde inhoud van het wettelijk begrip ‘huwelijk’ blijven vasthouden aan het huwelijk als de levensverbintenis van één man en één vrouw naar bijbelse maatstaven.

Geldend recht

Ook een besluit van de generale synode kan als ‘geldend recht’ in de kerken gelden, zeker als dit in overeenstemming is met de in de kerken bestaande praktijk. Daarnaast bestaat ook thans voor de kerken niet de verplichting ieder huwelijk dat voor de wet is gesloten in een publieke eredienst kerkelijk te ijken. Denk bijvoorbeeld aan het sluiten van een huwelijk na echtscheiding en het huwelijk van een kerklid met iemand van buiten de kerken. Iedere kerkenraad beslist in eigen verantwoordelijkheid of een burgerlijk huwelijk daarvoor in aanmerking komt.

De veranderde huwelijkswetgeving brengt in deze vrijheid uitdrukkelijk geen wijziging. Het lijkt niet opportuun om thans door een aanpassing van de Kerkorde de suggestie te wekken dat de kerken zouden zijn gebonden aan de keuzen van de overheid ten aanzien van de mogelijkheid om een huwelijk te sluiten, behoudens een uitdrukkelijke afwijkende kerkelijke bepaling.

---

3 – Activiteiten in CIO-verband

Binnen het CIO-plenair is aan verschillende onderwerpen aandacht besteed. Voor een uitgebreid overzicht wordt verwezen naar de jaarverslagen van het CIO over 1999 en 2000 die bij het origineel van dit rapport zijn gevoegd. Drie onderwerpen worden hieronder gememoreerd.

3.1 Zichtbaar en relevant

Binnen CIO-plenair is regelmatig aandacht gevraagd voor de geleidelijke verandering in de houding van de overheid ten opzichte van de positie en de functie van de kerken in de samenleving. Breed wordt een ontwikkeling gesignaleerd waarin voor een bijzondere positie van de kerken geen aandacht, of zelfs geen plaats meer is. Kerken worden gelijkgeschakeld met maatschappelijke verbanden en belangengroepen als alle andere.

De kerken worden steeds vaker geconfronteerd met wetgeving die voorbij gaat aan de bijzondere plaats en aard van kerken en kerkelijke activiteiten. Dat levert problemen op bij de toepassing van onder andere sociale en fiscale wetgeving. Het CIO constateert “onachtzaamheid en gebrek aan sensibiliteit voor de aparte positie van kerken”.

3.1.1 Concept-notitie

Binnen het CIO is aan de hand van een concept-notitie *Zichtbaar en relevant* een bezinning op gang gekomen. Gepoogd wordt te komen tot een strategie waarbij de kerken niet primair defensief reageren op activiteiten van de overheid, maar ook zelf er voor zorgen dat zij zichtbaar en relevant zijn in de samenleving en dat hun plaats en functie duidelijk is.

Deze omslag vraagt een discussie binnen en tussen de kerken. Moeten de kerken niet gestimuleerd worden om als zodanig meer dan thans deel te nemen aan het maatschappelijk debat, door principieel aandacht te vragen voor ethische en levensbeschouwelijke dimensies aan verschillende vraagstukken op de politieke agenda.

Het CIO kan hierin een functie vervullen door de discussie binnen de aangesloten kerkgenootschappen te entameren en te pogen meer begrip te scheppen voor de positie van kerken.

Uitdrukkelijk is daarbij van belang dat het CIO zich, gelet op zijn doelstelling, niet begeeft op het terrein van de Raad van Kerken.

De definitieve tekst van de notitie *Zichtbaar en relevant* zal in de loop van 2002 in het CIO worden vastgesteld. Deze kan vervolgens dienen voor een bespreking met de aangesloten kerkgenootschappen hoe hier mee om te gaan. Het is de bedoeling te zijner tijd een conferentie te beleggen met de verschillende kerkgenootschappen en mensen uit de politiek om de verschillende mogelijkheden en thema's voortvloeiend uit de notitie te bespreken.

3.1.2 Ontwikkelingen

Deputaten volgen de ontwikkelingen op dit punt vanuit het standpunt dat het CIO een belangrijke taak heeft om bij de overheid in zaken van wetgeving en bestuur aandacht te vragen voor de bijzondere positie van de kerken. We delen de analyse zoals hiervoor kort samengevat. De vanzelfsprekendheid ten aanzien van de bijzondere positie van de kerken is bij de overheid verdwenen. Een bezinning op dit punt is gewenst en ook deputaten willen daaraan hun bijdrage leveren. Daarbij zal het gezamenlijk belang van de bij het CIO aangesloten kerkgenootschappen centraal moeten staan met erkenning en verdiscontering van het feit dat deze kerkgenootschappen op verschillende punten inhoudelijk tot een andere ethische keuze komen. Gemeenschappelijk is het besef, dat een op versterking van de positie van de kerken in de richting van de overheid gerichte strategie vraagt om een breed draagvlak en zo veel mogelijk gecoördineerd optreden naar buiten. Waar mogelijk verdient deze aanpak steun. Waar nodig zullen deputaten zo mogelijk samen met andere ‘reformatische’ kerken kiezen voor een zelfstandige koers.

3.2 De kerken en Europa

Binnen het CIO is aandacht voor Europese regelgeving die van belang is voor de kerken. Met name de Richtlijn tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in werkgelegenheid en beroep kan bij de implementatie in de Nederlandse wetgeving wellicht direct of indirect consequenties hebben voor arbeidsverhoudingen, met name aanstellingen, binnen de kerken. Het CIO is oplettend op dit punt.

3.3 De 24-uurs economie

Op 9 november 1999 is namens het CIO in het kader van de evaluatie van de Winkeltijdenwet een manifest aangeboden aan de Tweede Kamer. In feite betrof het een klein vervolg op de actie ‘Neem tijd om te leven’ die het CIO tot juni 1998 had gehouden om aandacht te vragen voor de noodzaak van het behoud van een collectieve rustdag in een steeds jachtiger samenleving. In het manifest wordt het eenzijdig benadrukken van de economische hoedanigheid van de mens veroordeeld. De Bijbel en de christelijke traditie leren dat het ritme van werken ũn rusten onderdeel is van de schepping zelf. Het CIO houdt de ontwikkelingen op dit punt nauwlettend in de gaten.

3.4 CIO-K

Sinds begin 1999 zijn de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt) vertegenwoordigd in het CIO-K. Dit staat voor Commissie Interkerkelijk Contact in Overheidszaken – Kerkgebouwen.

3.4.1 Lasten beheer kerkelijke gebouwen

Plaatselijke kerken krijgen in toenemende mate te maken met regelgeving en lastenverzwaringen. Een aantal beroeps- en rechtsprocedures zijn hiervan het gevolg. Een voorbeeld van lastenverzwaring is de gemeentelijke baatbelasting. De baatbelasting wordt veelal geheven in steden met oude centra. Voor verbeteringskosten van de centra worden de omliggende percelen aangeslagen. Het kan gaan om bedragen tussen de f 100.000,- en f 150.000,-. Omdat het voor de belangenbehartiging van het CIO-K van groot belang is, wordt informatie over eventuele aanslagen en de hoogte daarvan op prijs gesteld.

3.4.2 Ecotax

Ook de zogenoemde ecotax pakt ongunstig uit voor kerkgebouwen. Via de Ecotaks kunnen particulieren – fiscale – compensatie krijgen voor de steeds stijgende energielasten. Voor Kerken geldt dit niet. Inmiddels is op voorspraak van CIO-K een gedeeltelijke teruggave regeling van kracht. Alle kerken die hebben gereageerd, ontvangen automatisch ook voor het volgende jaar een teruggave-formulier.

Ook hierbij is het van belang te weten welke ervaringen kerken hiermee hebben opgedaan. Zo zijn er voorbeelden bekend, waarbij ook andere kerkelijke gebouwen (niet zijnde kerken) voor teruggave in aanmerking kwamen.

3.4.3 WOZ

De Wet onroerend-zaakbelasting (WOZ) is een veel voorkomend punt van twist met gemeentebesturen. Volgens de wet genieten kerkgebouwen belastingvrijstelling, indien ze in hoofdzaak (70%) voor openbare erediensten worden gebruikt. Toch worden veel monumenten voor WOZ aangeslagen. Bijgebouwen, zoals kosterswoningen, aparte verenigingsgebouwen, pastorieën et cetera vallen wel onder de WOZ, al hoewel de gemeentewet ook mogelijkheden voor vrijstelling biedt.

Via CIO-K zijn modellen voor bezwaarprocedures te verkrijgen.

3.4.4 Milieu

Kerkelijke gebouwen vallen onder de Wet milieubeheer. Hierbij speelt met name het aspect geluidshinder een grote rol. Voor (kerk)gebouwen waarin geluidshinder ontstaat ter voorbereiding van de erediensten geldt een vrijstelling.

Het luiden van klokken valt onder de Wet openbare manifestaties.

3.4.5 Antennes

Het – tegen riante vergoeding – toelaten dat antennes voor mobiele telefonie op (toren)gebouwen worden geplaatst, heeft nogal wat technische- en juridische consequenties. CIO-K heeft een modelcontract, waarin vrijwel alle relevante zaken zijn vastgelegd.

3.4.6 Monumenten

In 1997 zijn de monumentensubsidies drastisch beperkt en de regelingen gewijzigd. Deze problematiek is complex en per gemeente én per provincie verschillend. Er wordt overleg gevoerd met de stichting Nationaal Restauratie Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg te Zeist.

3.4.7 Overige zaken

Ten gevolge van de Arbo-wetgeving nemen veiligheidseisen voor kerkbeheerders aanzienlijk toe. Van kerkbeheerders wordt gevraagd een risico inventarisatie te maken. Ook hiervoor zijn modellen beschikbaar. Men kan het uitbesteden aan een Arbo-dienst.

Bij verbouwing van een kerkelijk gebouw kan men aanlopen tegen het auteursrecht (i.c. een persoonlijkheidsrecht) van de architect(en). Het verdient aanbeveling om in voorkomend gevallen vooraf te overleggen met de ontwerper of diens rechtsopvolger. Echter, 70 jaar na het jaar van overlijden van de architect vervalt zijn auteursrecht.

In sommige gemeenten zijn zogenaamde gebruiksvergunningen voor kerkelijke gebouwen vereist. Hierin krijgt met name het aspect 'brandveiligheid' een accent.

---

4 – Contact met andere deputaatschappen

Gedurende de verslagperiode was het niet nodig contact te zoeken met deputaten Geestelijke verzorging militairen. De reden voor zo'n contact zou gelegen zijn in de behandeling van zaken uit CIO-M in CIO-Plenair, maar dat gebeurde slechts op beperkte schaal.

Op verzoek van deputaten kerkrecht en kerkorde is het rapport genoemd onder k aan hen ter beschikking gesteld kort nadat het was afgerond.

---

5 – Overige contacten

In het rapport is al gewezen op de contacten die er geweest zijn met andere kerken met het oog op een mogelijke bijdrage aan hoorzittingen in de Tweede Kamer. Die contacten verliepen vooral via het deputaatschap voor contact met de Overheid van de Christelijke Gereformeerde Kerken. In mei 2001 is er een overleg geweest tussen J. Ophoff en D.A.C. Slump met de voorzitter en secretaris van het deputaatschap voor contact met de Overheid van de Christelijke Gereformeerde Kerken. In dat overleg is doorgesproken over gemeenschappelijke aangelegenheden als het CIO, huwelijkswetgeving en de instructie en samenstelling van beide deputaatschappen. Er is afgesproken dat voortaan eenmaal per jaar overleg tussen afgevaardigden van beide deputaatschappen zal plaatsvinden.

---

6 – Samenvatting van de voorstellen in dit rapport

6.1 Verhouding burgerlijk en kerkelijk huwelijk

Deputaten stellen de synode voor uit te spreken dat het niet verstandig is de thans bestaande verhouding tussen de taak van de overheid en de taak van de kerk op het punt van de huwelijkssluiting te veranderen.

- a. de overheid dient het publieke karakter van het huwelijk te erkennen en te bewaken;
- b. het appèl van de kerk op de overheid zal aan kracht inboeten indien de kerk zich voor wat het huwelijk betreft terugtrekt op haar eigen terrein;
- c. de rechtsgevolgen die aan het huwelijk zijn verbonden en de bewaking daarvan brengen de kerken in de (semi-)overheidssfeer. Dat is onwenselijk;
- d. de nieuwe huwelijkswetgeving laat de sluiting van een bijbels huwelijk (nog) onverkort toe;
- e. de vrijheid van de kerken om ten aanzien van haar leden de bijbelse normen ten aanzien van het huwelijk te handhaven blijft ook onder de veranderde huwelijkswetgeving gewaarborgd.

6.2 Uitbreiding deputaatschap

Deputaten stellen de synode voor het aantal deputaten met twee uit te breiden. Bij de samenstelling van het deputaatschap moet rekening gehouden worden met de beschikbaarheid van voldoende kennis op het gebied van theologie, wetgeving en recht, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen.

---

7 – Tot besluit

Vastgesteld in de vergadering van deputaten van 4 oktober 2001.

J. Ophoff, voorzitter

J. Cordia, secretaris

Bijlagen

(niet digitaal)

- I   Jaarverslag 1999 van het CIO
- II   Nota Woerdens Beraad
- III   Brieven aan regering en parlement

Inhoudsopgave

1 – INLEIDING	1
2 – VERSLAG VAN WERKZAAMHEDEN	3
2.1 Vergaderingen	3
2.2 Taakverdeling	3
2.3 Uitbreiding deputaatschap gewenst	3
2.4 Instructie	4
Ad a en b	4
Ad c en d	4
Ad e	5
Ad f	5
Ad g, h en i	5
Ad j	5
Ad k	6
3 – ACTIVITEITEN IN CIO-VERBAND	8
3.1 Zichtbaar en relevant	8
3.1.1 Concept-notitie	8
3.1.2 Ontwikkelingen	9
3.2 De kerken en Europa	9
3.3 De 24-uurs economie.	9
3.4 CIO-K	9
3.4.1 Lasten beheer kerkelijke gebouwen	9
3.4.2 Ecotax	10
3.4.3 WOZ	10
3.4.4 Milieu	10
3.4.5 Antennes	10
3.4.6 Monumenten	11
3.4.7 Overige zaken	11
4 – CONTACT MET ANDERE DEPUTAATSCHAPPEN	12
5 – OVERIGE CONTACTEN	13
6 – SAMENVATTING VAN DE VOORSTELLEN IN DIT RAPPORT	14
6.1 Verhouding burgerlijk en kerkelijk huwelijk	14
6.2 Uitbreiding deputaatschap	14
7 – TOT BESLUIT	15
Bijlagen	15
Inhoudsopgave	16

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XII 1 –
Rapport van deputaten Archief en
documentatie**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord/Inleiding

Geachte leden van de generale synode,

Hierbij bieden wij u het rapport aan van de werkzaamheden van het deputaatschap Archief en documentatie en van het onder de verantwoordelijkheid van dit deputaatschap vallende Archief- en Documentatiecentrum. Wij zijn de Here dankbaar, dat de opdrachten die het deputaatschap door de synode van 1999 waren verstrekt, zonder belemmering konden worden uitgevoerd. De voorgestelde nieuwe opdrachten staan in het teken van de continuïteit.

Het deputaatschap Archief en documentatie

---

1 – Samenvatting in gewoon Nederlands

Het deputaatschap Archief en Documentatie heeft de afgelopen drie jaar zonder tegenslag of openthoud zijn taak kunnen uitoefenen. Het Archief- en Documentatiecentrum (ADC), dat onder zijn toezicht valt, kende een goed functionerende interne structuur, ontplooide de afgelopen jaren tal van activiteiten, fungeerde als vraagbaak en trok onderzoekers aan. Het centrum geniet een goede bekendheid binnen de kerken en daarbuiten.

Vanuit het centrum is de verzorging van het verleden van de Gereformeerde Kerken behartigd, door toe te zien op het archiefbeheer, door advisering en door kennisbevordering. Inzake de archieven lag het accent in deze periode op het verwerven van archieven, met name op het gebied van de zending en van nauw met de Gereformeerde Kerken verbonden maatschappelijke organisaties. De advisering op archiefgebied geschiedde hoofdzakelijk aan plaatselijke kerken. En wat betreft de bevordering van onderzoek maakten de internationale contacten en de samenwerking met de Theologische Universiteit een belangrijk onderdeel uit van de werkzaamheden.

De taak van het ADC tot beheer van de schriftelijke neerslag van handelingen van kerkelijke vergaderingen en daarmee verwante personen en instellingen, zou gemakkelijk de indruk kunnen wekken dat het centrum slechts bezig is met hetgeen achter de rug is. Dit beheer geschiedt echter met het oog op de weg die de kerken gaan in het heden en naar de toekomst.

Met het oog op dit heden en deze toekomst is er alle reden de taak van het ADC ten aanzien van het verleden ernstig te blijven nemen. Niet alleen zijn er zorgen omtrent het archiefbeheer van Nederlandse protestantse kerken in het algemeen, ook is er een verontrustend gebrek aan historische oriëntatie en bezinning waar te nemen binnen eigen kerkelijke kring. Dit tekort is mede ernstig, omdat het direct raakt aan het gereformeerde karakter van de kerken, dat immers in sterke mate historisch is bepaald.

---

2 – Samenstelling deputaatschap

Voorzitter		
drs. J.D. Schaap	Hoefblad 6, 8265 GM Kampen	j.dschaap@freeler.nl
Secretaris		
dhr. H.J. Luth	Leerambachtstraat 31-33, 3312 LJ Dordrecht	Luth.Dordt@12move.nl
Penningmeester		
E.Th. de Vries RA	Stadhouderslaan 102, 3761 EN Soest	ethdevries@nl.packardbell.org
Leden		
ds. J. Beekhuis	Schoener 11, 3891 DC Zeewolde	janbeekhuis@hetnet.nl
dhr. G. Willems	Hoefblad 24, 8265 GM Kampen	kampermak@base.nl
Personeel Archief- en Documentatiecentrum		
Directeur		
dr. G. Harinck	p/a Broederweg 16, 8261 GT Kampen	gharinck@adckampen.nl
Archivaris		
mevr. drs. I. van der Lugt	p/a Broederweg 16, 8261 GT Kampen	info@adckampen.nl

---

3 – Opdracht van de synode

Met betrekking tot het werk van deputaten Archief en Documentatie heeft de synode van Leusden 1999 de volgende voor deputaten relevante besluiten genomen:

- [1] de controle van het generaal-synodaal archief en de deputaatschapsarchieven op te dragen aan de Gereformeerde Kerk te Groningen-West, conform de door deze synode aanvaarde Richtlijnen beheer van generaal-synodaal archief en deputaatschapsarchieven.
- [2] deputaten Archief en Documentatie conform hun voorstel op te dragen de kerken te vertegenwoordigen in de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland en de Stichting Protestantse Kerkelijke Kunst.
- [3] aan ... deputaten voor Archief en Documentatie de volgende opdrachten te verstrekken:
  1. a. archief- en documentatiemateriaal te verzamelen en te beheren, dat van belang is voor de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, met name sinds de Vrijmaking van 1944 en volgende jaren; in het bijzonder wanneer zulk materiaal anders dreigt verloren te gaan;
  - b. te zorgen dat de afgesloten gedeelten van de archieven van generaal-synodale deputaatschappen worden overgebracht naar het ADC;
  2. te stimuleren dat de in het ADC en in de kerken aanwezige archieven en documentatie worden benut tot bevordering van kennis en onderzoek op het gebied van de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
  3. alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het ADC nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde directeur van het ADC en de archivaris-documentalist en toezicht te houden op hun werkzaamheden;
  4. de kerkenraden, de meerdere vergaderingen en haar deputaatschappen, alsmede waar nodig en van belang ook personen en instanties regelmatig te dienen met advies en voorlichting inzake beheer van archief en documentatiemateriaal;
  5. de kerkelijke vergaderingen te dienen met richtlijnen en instructies voor een goed archiefbeheer;
  6. het bestuur te blijven vormen van de ‘Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16’ en zich in die kwaliteit te houden aan de besluiten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland door welke zij zijn benoemd;
  7. de kerken te vertegenwoordigen in de Commissie tot registratie van Protestants kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA);
  8. in overleg met het curatorium van de Theologische Universiteit verder te onderzoeken of, en zo ja in hoeverre, het mogelijk dan wel wenselijk is structureel vorm te geven aan een personele en organisatorische samenwerking tussen het ADC en het bibliotheekwezen van de Theologische Universiteit dan wel de Universiteit zelf;
  9. contacten te onderhouden en activiteiten te ontplooiën die voor het onder 1-8 genoemde noodzakelijk en nuttig zijn;

10. een quotum van de kerken te heffen, waarbij het bedrag dat van de kerken geheven mag worden, voor het jaar 2000 bepaald wordt op het maximale bedrag van *f* 230.000,-, voor het jaar 2001 het maximale bedrag van *f* 235.000,-, en voor het jaar 2002 het maximale bedrag van *f* 240.000,-, en de financiële administratie van de onder 6 genoemde stichting en van het deputaatschap te laten controleren door een accountant;
11. bij de samenroepende kerk voor de eerstvolgende synode, drie maanden voor aanvang van die synode, een verslag van werkzaamheden in te leveren.

---

4 – Globaal beleidsoverzicht

4.1 Organisatie en beheer ADC

Leidraad voor de werkzaamheden is geweest het beleidsplan ADC ‘Naar 2000 plus’ en het door de directeur in vervolg daarop geschreven nieuwe ‘beleidsplan 1999-2002’ (zie bijlage 7.1). Dit beleidsplan is vastgesteld op 13 oktober 2000.

De taken en verantwoordelijkheden van het personeel waren duidelijk en de functionarissen konden voortvarend hun taak uitoefenen, daarbij terzijde gestaan door vrijwilligers, met name drs W.H. de Gelder. Alle nadruk kon gelegd worden op de door de synode opgedragen taken. We verheugen ons erover dat het werk goede voortgang mocht hebben.

Het verzoek van deputaten voor de eenheid van gereformeerde belijders en die voor kerkelijke eenheid van respectievelijk de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken om contact te leggen met het verwante christelijk-gereformeerde deputaatschap is warm verwelkomd. Het ADC onderhield reeds contacten met de archivaris van de Christelijke Gereformeerde Kerken, met het christelijk-gereformeerde documentatiecentrum en met de hoogleraar kerkgeschiedenis te Apeldoorn. Op de brief die vervolgens is uitgegaan naar de christelijk-gereformeerde deputaten is echter helaas niets vernomen.

Zowel de ruimten als de inrichting van het ADC-pand Broederweg 16 te Kampen voldoen aan de huidige gestelde eisen; voor de verplichte risico-inventarisatie ingevolge de Arbo-wetgeving is een opdracht verstrekt aan een Arbo-dienst. Verbouwingen en/of uitbreidingen zijn de eerstkomende jaren niet te verwachten. In de afgelopen periode is de zolder geheel van vloerbedekking voorzien, zijn de tegels in toilet en pantry opnieuw gezet en is het buitenschilderwerk gedaan. Voor de komende vijf jaren is een planning gemaakt voor het klein onderhoud. In de zomer van 2001 is aan de voorgevel een uithangbord aangebracht.

4.2 Personeel

Gedurende de afwezigheid van de archivaris vanwege haar werkzaamheden op de generale synode te Leusden is drs J. Schoemaker van 1 april tot en met 30 juni 1999 in tijdelijke dienst werkzaam geweest op het ADC. Zijn taak was het ADC te beheren op de drie weekdays dat de archivaris afwezig was en het archief van de Theologische Universiteit te inventariseren.

De archivaris volgde in het kader van haar studie in de periode van juni tot en met augustus 2000 een stage aan de Joint Archives of Holland, te Holland, Michigan, USA. Het doel van de stage was ervaring op te doen aan een wat kerkelijk archiefbeheer betreft gelijksoortige instelling als het ADC. Behalve het verrichten van lopende werkzaamheden en archiveer- en verzamelwerk, vervaardigde zij daar een tentoonstelling en deed een vergelijkend onderzoek naar het functioneren van een soortgelijke archief- en onderzoeksinstelling. De stage werd met een lovend getuigschrift bekroond.

Op 4 juli 2001 ontving de archivaris haar diploma van de opleiding informatiedienstverlening en -management en de leerroute archivistiek aan de Hogeschool van Amsterdam, die zij op verzoek van het deputaatschap had gevolgd. Hiermee is binnen de gestelde tijd een drukke periode van avondstudie afgerond en is de archivaris van het ADC volledig gediplomeerd.

Van januari tot en met juni 2001 werkte de directeur op uitnodiging aan Princeton Theological Seminary, Princeton, New Jersey, USA. Hij verzamelde er archiefmateriaal en publicaties inzake de Nederlandse gereformeerde betrekkingen met deze instelling en inzake de invloed die hiervan uitging in de Verenigde Staten. Het werk was geconcentreerd op de contacten van dr H. Bavinck en dr A. Kuiper. Maar het verblijf in Princeton bood ook de gelegenheid elders in de Verenigde Staten materiaal te verzamelen inzake Nederlandse gereformeerde betrekkingen (onder meer inzake Henry Dosker, Geerhardus Vos, C. van Til, S. Greijdanus, K. Schilder en de Vrijmaking). Ook ten bate van het ADC en zijn archieven werd archiefmateriaal gekopieerd.

In de zomer van 1999 heeft via bemiddeling van Stichting Kampermuider voor arbeidsbemiddeling enige tijd A. Baaij als banenpooler gewerkt op het ADC. Hij verrichtte licht administratief werk. Na de proefperiode is de samenwerking bij gebrek aan geschiktheid niet voortgezet. In de zomer van 2001 is een aantal vakantiewerkers ingeschakeld om de handbibliotheek in de computer in te voeren en het omvangrijke archief van het Gereformeerd Politiek Verbond over te pakken en te ordenen.

Op 1 september 2001 is in tijdelijke dienst getreden drs W. Berkelaar. Hij is belast met het onderzoek naar de geschiedenis van de Theologische Universiteit. Zijn aanstelling wordt bekostigd door sponsors.

Hoewel het ADC een kleine organisatie is en de lijnen tussen de personeelsleden en tussen de directeur en het deputaatschap kort zijn, is de directeur in 1999 met het oog op de goede orde begonnen met het voeren van jaarlijkse functioneringsgesprekken; ook het deputaatschap heeft sindsdien jaarlijks een functioneringsgesprek met de directeur.

4.3 Samenwerking Theologische Universiteit

Op verschillende gebieden is er samenwerking met de universiteit, praktisch onder meer inzake automatisering en de Schooldag en inhoudelijk op in velerlei vorm. Er is geen formele band tussen het ADC en de universiteit, maar vanwege de kerkelijke en academische verwantschap zijn de instellingen elkaars natuurlijke partners. Bij de congressen die het ADC organiseerde waren docenten van de universiteit betrokken; de universiteit verleent financiële en inhoudelijke steun aan het project geschiedschrijving van de Theologische Universiteit; de directeur verzorgde er onderwijs en werkt samen met dagelijkse leiding, docenten en onderzoekers van de universiteit aan projecten. Ook werden contacten gelegd tussen de universiteit en binnen- en buitenlandse ADC-onderzoekers, sprekers en docenten, terwijl de directeur in zijn binnen- en buitenlandse contacten de naamsbekendheid van de universiteit bevorderde.

In dit licht betreft de opdracht van de synode om onderzoek te doen naar mogelijkheden van samenwerking met de universiteit met name de wetenschappelijke, onderzoeksbevorderende activiteiten van het ADC. Nadat er reeds vóór de afgelopen synode contacten waren geweest tussen de directeur en de dagelijkse leiding van de universiteit over nauwere samenwerking, die de dagelijkse leiding zich in de vorm van een hoogleraarschap van de directeur voorstelde, zijn deze contacten in de afgelopen periode voortgezet. In overleg met de directeur heeft het deputaatschap besloten dat hij voorbereidende besprekingen zou voeren over deze vorm van samenwerking. Terwijl de besprekingen vorderden bleek dat door de directeur aangetrokken historische onderzoekers uitweken naar andere universiteiten voor hun promotieaanvraag. Op deze wijze kreeg zijn onderzoeksbevordering een voor Kampen contra-productief effect en leek het ADC leverancier van promovendi aan andere universiteiten te worden. Voor het deputaatschap was dit een reden temeer om zelf overleg te voeren over een hoogleraarschap, in eerste instantie met de dagelijkse leiding van de universiteit. Deze erkende op basis van door de

deputaten aangevoerde argumenten en op grond van eigen overwegingen de wenselijkheid van dit hoogleraarschap en heeft op zich genomen te streven naar verwerkelijking daarvan. Overeengekomen is dat daarna gesproken zal worden over een nadere organisatorische samenwerking van ADC en universiteit.

4.4 Financiële verantwoording en begroting

Onderstaande cijfers zijn gebaseerd op de activiteiten van het deputaatschap en de stichting gezamenlijk. Een externe accountant heeft de jaarrekeningen 1998 tot en met 2000 gecontroleerd en van een goedkeurende verklaring voorzien. Aan de realisatie over die jaren is de begroting voor de jaren 2001 tot en met 2005 toegevoegd. De cijfers zijn over alle jaren (omgezet) in € 1.000.

	Uitkomsten				Begroting			
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Baten								
Bijdragen kerken	98	99	104	107	109	109	109	111
Giften/bijdragen			4	11	34			
Rente	1	1	1					
	99	100	109	118	143	109	109	111
Lasten								
Personeel	50	54	58	69	94	59	61	63
Afschrijvingen	12	13	13	13	12	12	11	11
Huisvesting	10	10	11	11	12	13	13	14
Deputaten, activiteiten	4	4	7	5	7	7	8	8
Overige kosten	15	6	8	13	13	13	14	14
Rentelasten	6	6	5	4	3	2	1	
	97	93	102	115	141	106	108	110
Resultaat	2	7	7	1	2	3	1	1

De uitwerking naar inkomsten en uitgaven luidt als volgt:

Resultaat	2	7	7	1	2	3	1	1
Bij: afschrijvingen	12	13	13	13	12	12	11	11
Af: investeringen	10	6	-	-	3	3	3	4
groot onderhoud	3	-	-	2	2	2	-	3
aflossingen	-	11	11	23	11	11	12	-
Saldo ontvangsten en uitgaven	-1	3	9	-12	-2	-1	-2	5
Eind jaar extern geleend	79	68	57	34	23	12	-	-

Wat de inkomenszijde betreft is te melden dat de quota tot en met 2002 zijn vastgesteld door de synode van Leusden. Het is de verwachting dat de quota voor de jaren 2003 en 2004 niet verhoogd hoeven te worden.

De ontvangen giften en bijdragen worden grotendeels aangewend ter dekking van de kosten van de beschrijving van de geschiedenis van 150 jaar Theologische Universiteit. Hieraan wordt op tijdelijke basis door drs W. Berkelaar gewerkt. Dit vormt tegelijk de verklaring voor de hogere personeelskosten in 2001 en 2002.

In de begroting voor de komende jaren is, naast de tijdelijke kracht, uitgegaan van de huidige bezetting van 1 fulltimer, een 20% parttime directeur, en 1 vaste vrijwilliger. Verder is rekening gehouden met een salarisstijging van 3 % per jaar.

Onder de kosten van deputaten en activiteiten zijn onder andere de kosten van door het ADC georganiseerde lezingen en seminars begrepen. Door meer activiteiten op dit gebied zijn hogere kosten te verwachten.

De overige kosten, waaronder archief- en kantoorkosten, zijn door de jaren heen vrij stabiel, aangezien de omvang van de activiteiten van het centrum ook vrij stabiel zijn.

In de huisvestingskosten zijn reserveringen voor de kosten van groot onderhoud begrepen. Voor het groot onderhoud is een onderhoudsplan voor meerdere jaren opgesteld. Jaarlijks wordt aan de reserve gedoteerd. De werkelijke uitgaven voor groot onderhoud komen ten laste van de reserve.

Gezien het bovenstaande stellen deputaten voor het quotum voor 2003 en 2004 op € 109.000 vast te stellen en voor 2005 op € 111.000, zoals onder punt 10 van de voorgestelde besluiten is opgenomen.

---

5 – Uitvoering

5.1 Inleiding

Nadat vanaf 1996 was gewerkt op basis van het beleidsplan voor het ADC ‘Naar 2000 plus’ is in deze periode door de directeur een nieuw beleidsplan geschreven voor de periode 1999-2002. In dit beleidsplan wordt de positie van het ADC afgebakend en zijn betekenis voor archiefzorg en kerkhistorisch onderzoek nader bepaald. Daarnaast biedt het een werkplan voor de drie taken van het ADC: verzamelen en beheren, voorlichten en toerusten, en bevorderen van kennis en onderzoek. Tot de belangrijkste punten in dit beleidsplan behoren het accent op het verwerven van archieven en het zoeken van samenwerking met de Theologische Universiteit.

5.2 Verzamelen en beheren

5.2.1 Automatisering

In de zomer van 1999 zijn nieuwe computers aangeschaft. Vanaf die tijd is ook begonnen met de ontwikkeling van een website. Ook de Gereformeerde Kerken werkten in die tijd aan de ontwikkeling van een eigen site. Om praktische redenen is de voorkeur gegeven aan een eigen site, gelinkt met die van de kerken. Na overleg met de Theologische Universiteit is besloten gebruik te maken van het netwerk en de provider van de universiteit. In maart 2001 werd de website van het ADC (www.adckampen.nl) opengesteld. De site biedt informatie over het ADC in het Nederlands en het Engels, vermeldt de activiteiten en dienstverlening en biedt teksten van lezingen gehouden in ADC-verband. De site biedt ook links naar aanverwante sites op kerkelijk, historisch, archief- en media-gebied. Het aantal bezoeken aan de site vertoont een stijgende lijn.

5.2.2 Verzamelen

Op het gebied van de kerkelijke archieven werden, naast het archief van de generale synode te Leusden (1999), archieven verworven inzake de zending van de Gereformeerde Kerken verworven, alsmede het archief van de opgeheven Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Kralingen.

In deze periode is het accent gelegd op het werven van archieven van gereformeerde organisaties. Op dit terrein is zeer vlot medewerking verkregen en er is vrijwel geen gereformeerde organisatie geweest die afwijzend reageerde op onze voorstellen tot archiefbeheer, terwijl menige andere organisatie uit zichzelf het archief aanbood. Tot de belangrijkste aanwinsten op dit gebied kunnen gerekend worden de archieven van het Gereformeerd Politiek Verbond, De Verre Naasten, Evangelisatie & Recreatie, de gereformeerde bejaarden- en verzorgingshuizen d’Amandelboom, Arendshorst en De Wijngaard, het Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis en diverse gereformeerde kweekscholen. Persoonlijke archieven zijn verworven van onder anderen mevr. mr L.G.A. Bremmer-Lindeboom, prof. dr L. Doekes en ds Chr. Rupke.

Eveneens van belang was de verwerving van het archief van de Nederlands Gereformeerde Kerken. Nadat de Landelijke Vergadering van deze kerken in het voorjaar van 2001 akkoord was gegaan met het voorstel van haar deputaten dit archief bij het ADC in bewaring te geven, vond de ondertekening van de daartoe opgestelde akte, alsmede de overdracht van het eerste gedeelte van het archief plaats op 14 september 2001.

5.2.3 Inventariseren

De inventarisatie van de archieven van de Theologische Universiteit en van de Gereformeerde Mannenbond, Jongensbond en Meisjesbond is voltooid, evenals die van het archief van prof. dr K. Schilder, dat onder meer vierduizend brieven bevat. Daarnaast is de inventarisatie van archieven van zendende kerken en van het archief van De Verre Naasten afgerond en zijn binnengekomen archieven voorlopig beschreven.

De collectie Vrijmakingsbrochures is beschreven en geïnventariseerd. In de zomer van 2001 is door een vakantiewerker de handbibliotheek ingevoerd in de computer en van een nummering voorzien.

5.2.4 Relaties met verwante instellingen

In oktober-november 2000 werkte het ADC mee aan een internationaal onderzoek van de York University te Canada naar de wijze waarop Nederlandse archivariissen hun archieven beschrijven. Het ADC was geselecteerd als voorbeeld-instelling.

Met de Theologische Universiteit, het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) van de Vrije Universiteit te Amsterdam en met het Roosevelt Study Center te Middelburg werd geregeld samengewerkt, terwijl ook activiteiten werden ontplooid in samenwerking met de Vereniging van Christen-Historici, uitgeverij Buijten en Schipperheijn en het Nederlands Dagblad.

Tijdens zijn bezoek aan Zuid-Afrika in oktober 1999 bezocht de directeur de archiefbewaarplaatsen van de Gereformeerde ('Dopper') Kerk te Potchefstroom en van de Nederduits Gereformeerde Kerk van Oranje Vrystaat te Bloemfontein. Dit bezoek en de stage van de archivaris te Holland, Michigan, maakte het mogelijk de organisatie en werkwijze van het ADC te toetsen aan die van soortgelijke instellingen en waar nodig bij te stellen.

5.3 Beheren en toerusten

5.3.1 Bezoeken en beheren

Nadat in de vorige periode aan een groot aantal kerken een archiefbezoek was gebracht, bleef een honderdtal kerken over, waaraan het bezoek was uitgesteld. Redenen daartoe waren onder meer de geringe hoeveelheid archief, de goede staat van het archief of de beperkte gelegenheid om een bezoek te ontvangen. In de afgelopen periode is een aantal kerken uit deze categorie bezocht. De algemene indruk is dat de archieven redelijk beheerd worden. Een enkele maal is een plaatselijk archivaris een dag geholpen bij het (her-)ordenen van het kerkelijk archief.

5.3.2 Synodaal archief

De werkzaamheid van de archivaris op de generale synode van Leusden was ook van betekenis voor de organisatie van het archief ter synode en voor de mate van ordening van het archief bij de overdracht aan het ADC. Vanwege de veranderingen in de aard en de structuur van het informatiebeheer van de synode – met name de overgang op een geautomatiseerd systeem – , traden te Leusden een aantal kinderziekten op. Deze situatie is voor de archivaris aanleiding geweest haar afstudeerscriptie in het kader van haar opleiding informatiemanagement te wijden aan het informatiebeheer van generale synoden, waarbij die synode van Leusden als voorbeeld diende. Haar bevindingen en voorstellen tot verbetering van dit informatiebeheer, die moeten resulteren in een verbeterde besluitvormings-procedure ter synode en een beter archiefbeheer nadien, heeft zij voorgelegd aan het deputaatschap en ook aan het deputaatschap voorbereiding eerstvolgende synode. Het deputaatschap van het ADC besloot daarop een voorstel ter verbetering van de synodale werkwijze en daarmee van de archivering in te dienen bij de synode (zie besluit 2). Inmiddels traden bij de synode te Zuidhorn van 14 september 2001 opnieuw leemten in het informatiebeheer aan het licht. Het deputaatschap voorbereiding nam vervolgens een deel van haar aanbevelingen over en verzocht haar samen met ds W. van der Schee een informatiestructuur te vervaardigen voor de komende synode. Naar verwachting zal deze structuur ook bevorderlijk zijn voor de kwaliteit, de status van de afzonderlijke stukken en het beheer van het synode-archief.

5.3.3 Archiefcursus

In de zomer van 1999 werd de cursus kerkelijk archiefbeheer afgesloten, die was opgezet in samenwerking met de archiefdiensten van de Gereformeerde Kerken (synodaal) en de Nederlandse Hervormde Kerk. Onder deskundige leiding van de archivarissen mevr. drs I. van der Lugt, A.J.J. van 't Riet en F. Rozemond werd plaatselijke archiefbeheerders van kerkenraads-, classis- en particuliere synode-archieven geleerd een archief van een plaatselijke kerk te ordenen. Er zijn verspreid over het land in totaal dertien cursussen gegeven. Bij tien van de cursussen diende een archief van een Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) als cursusmateriaal; zo'n archief werd in drie avonden door de cursisten geordend.

5.3.4 Archiefconsulenten

Het net van archiefconsulenten heeft zijn nut bewezen in de periode tussen 1986, toen met het archiefbeleid in de Gereformeerde Kerken een begin werd gemaakt, en het volledig functioneren van het ADC in de laatste jaren. Deze consulenten hebben veel vrijwilligerswerk verricht en de eerste contouren geboden van de samenhangende archiefzorg, zoals die nu functioneert binnen onze kerken. Door de aanstelling van een archivaris en de inrichting van het ADC als vraagbaak, worden vragen en verzoeken meer en meer direct gericht aan het centrum. De introductie van internet en de openstelling van de website, waardoor de plaatselijk archivaris gemakkelijk informatie kan vragen of verkrijgen, hebben deze ontwikkeling alleen maar versterkt. Dit is een goede zaak, die wijst op de verworteling van het ADC in onze kerken. Nu het netwerk van consulenten is uitgediend, verdienen de consulenten dank voor hun werkzaamheden in de afgelopen periode. Het ADC bouwt voort op hun ervaring en inzicht.

5.4 Bevorderen van kennis en onderzoek

5.4.1 ADC-lezingen

In 1998 werd het boek *Vuur en vlam, deel 2. De organisatie van het vrijgemaakt-gereformeerde leven 1944-1994*, geredigeerd door prof. dr R. Kuiper en drs Willem Bouwman, aangeboden op het Archief- en Documentatiecentrum. Naar aanleiding van deze publicatie ontstond debat in de pers over de beoordeling van het verleden. Om deze reden discussieerden redacteur Kuiper en drs G.J. van Middelkoop, hoofdredacteur van *De Reformatie*, op een ADC-bijeenkomst 28 mei 1999 met elkaar over dit onderwerp. Vanwege de grote belangstelling werd het debat gehouden in de aula van de Theologische Universiteit.

Op 7 november 2001 hield prof. dr R.M. Britz, hoogleraar kerkgeschiedenis aan de Theologische Faculteit van de Universiteit van Oranje Vrystaat, Zuid-Afrika, een ADC-lezing over 'De Zuidafrikaanse kerken en de Boerenoorlog', naar aanleiding van de honderdjarige herdenking van deze oorlog.

5.4.2 Stichting

De Stichting tot ondersteuning van de activiteiten van het ADC mag zich verheugen in een groeiende steun. Het aantal donateurs is sinds de vorige synode verdubbeld en hun aantal bedraagt nu ongeveer tweehonderd. Met het geld van de stichting wordt bijgedragen in de kosten van conferenties en publicaties.

5.4.3 Schooldagtentoonstellingen

Op de schooldag van 29 september 1999 werd op het ADC een tentoonstelling gehouden onder de titel 'Oude bekenden'. De tentoonstelling, die bestond uit foto's uit de eigen collectie van vroegere schooldagen, was een feest der herinnering.

De tentoonstelling op de schooldag van 27 september 2000 was gewijd aan de geschiedenis van het gereformeerd kweekschoolonderwijs en hing nauw samen met de presentatie van AD Chartas-deel vier, *Dat er goede schoolmeesters zijn*, op diezelfde dag. Bij deze gelegenheid signeerde de auteur drs. Niek A. Bakker zijn boeken.

Op de schooldag van 26 september 2001 werd een tentoonstelling van foto's en documenten gehouden over vijfenzeventig jaar kwestie-Geelkerken. De aanleiding was de verschijning van AD Chartas-deel vijf, *De kwestie-Geelkerken. Een terugblik na 75 jaar*.

5.4.4 Publicaties en voordrachten

Van 5 tot 16 oktober 1999 bracht de directeur een bezoek aan Zuid-Afrika in verband met een historisch congres ter herdenking van het begin van de Boerenoorlog. Bij deze gelegenheid gaf hij aan de Theologische Faculteit van de Universiteit van Oranje Vrystaat te Bloemfontein college over de geschiedenis van de neocalvinistische betrekkingen tussen Nederlandse en Zuidafrikaanse gereformeer-

den. Voor de docenten van deze faculteit – leden van de Nederduitse Gereformeerde Kerk – hield hij een voordracht met discussie over de Vrijmaking.

Op 28 januari 2000 woonden de directeur en de archivaris een zendingscongres bij van het IRTT. Tijdens deze bijeenkomst stond centraal de in 1999 verschenen publicatie van dr C.A. Groenewold, *Ik volg mijn roeping na. S.J.P. Goossens en de zending op Oost-Soemba*. Dr Groenewold schreef dit boek voor een groot deel op basis van archieven van het ADC. De directeur adviseerde hem in verschillende stadia van zijn tekstproductie, en werd, toen het IRTT besloot Groenewolds boek in zijn fonds uit te geven, door dit instituut als adviseur bij deze uitgave betrokken.

Op 22 juni 2001 hield de directeur een voordracht op de conferentie van de Association for the Advancement of Dutch-American Studies, gehouden te Calvin College, Grand Rapids, Michigan. Hij sprak daar over de eerste reacties op de Vrijmaking binnen de kring van de Christian Reformed Church (1944-1946).

In verband met het beheer van het archief van het *Nederlands Dagblad* werd het ADC betrokken bij het symposium ter gelegenheid van het afscheid van drs J.P. de Vries als hoofdredacteur van deze krant. Op verzoek van de redactie nam de directeur deel aan het overleg over de opzet en inrichting van het symposium, dat op 13 oktober 2001 te Ede gehouden werd. De directeur sprak er over de betekenis van De Vries als hoofdredacteur voor de vrijgemaakte wereld.

5.4.5 Onderzoek

In deze periode vond ook het promotieonderzoek, dat mede op het ADC wordt verricht en begeleid. Eén historicus werkt gestadig voort aan zijn proefschrift over de geschiedenis van het *Nederlands Dagblad*, een ander heeft de tekst van zijn dissertatie over de geschiedenis van de Vrijmaking in concept gereed, een derde startte een onderzoek naar leven en werk van C. Veenhof, terwijl een kerkhistoricus geregeld heeft gewerkt aan zijn manuscript over de Afscheiding te Amsterdam.

Met enkele docenten/AIO's van de Theologische Universiteit is een studiegroep gevormd over het neocalvinisme, waarvan de werkzaamheden moeten uitmonden in een publicatie over dit onderwerp.

In deze periode werkten diverse onderzoekers uit Zuid-Afrika op het ADC. Dr J.W. Meijer verrichtte begin 2000 onderzoek op het ADC in verband met zijn publicatie over vijftig jaar Vrye Gereformeerde Kerk te Pretoria, *Tog 'n lig*, verschenen in oktober 2000. In het najaar van 2000 was ds W. Buys van de Gereformeerde 'Dopper' Kerk te Piet Retief te Zuid-Afrika enige maanden werkzaam op het ADC in verband met zijn dogmatische en historische promotiestudie inzake K. Schilder. Ds Buys was tot deze studie in staat dankzij een Nuffic-beurs en de directeur was namens het Nuffic belast met de begeleiding van diens onderzoek. In het najaar van 2001 kwam ds E. Viljoen van de Vrye gereformeerde Kerk te Bellville naar het ADC voor voorlichting en begeleiding bij zijn archiefonderzoek ten bate van zijn proefschrift over de functionering van de belijdenis in het werk van prof. Schilder.

In 2000 is het ADC gestart met het project geschiedschrijving Theologische Universiteit. Dit project beoogt een publicatie over de geschiedenis van de universiteit van 1854 tot heden, te verschijnen bij gelegenheid van het honderdvijftigjarig bestaan van de universiteit in 2004. Nadat een mogelijk gezamenlijke opzet en uitvoering van het project met de Theologische Universiteit (Oudestraat) aldaar op bezwaren stuitte, heeft het ADC zelfstandig het project opgezet. Voor dit omvangrijke project zijn fondsen ingezameld om een historisch onderzoeker te kunnen aanstellen, die gedurende twee jaar onderzoek zou kunnen doen, op basis waarvan de directeur het boek kan schrijven. De Theologische Universiteit bood financiële ondersteuning, inhoudelijke medewerking en steun bij de fondswerving.

Op basis van de inmiddels ontvangen sponsorgelden is per 1 september 2001 drs W. Berkelaar als historisch onderzoeker in dienst genomen.

Met studenten van diverse universiteiten was contact over scripties en werkstukken op het gebied van de gereformeerde kerkgeschiedenis. Tevens trad de directeur op als begeleider en examencommissielid ten behoeve van de afstudeerscriptie van drs Irene van der Lugt over een informatieplan voor de generale synode van onze kerken, in het kader van haar opleiding informatiedienstverlening en -management aan de Hogeschool van Amsterdam.

In verband met de opkomst van het onderzoek naar de naoorlogse emigratie werd overleg gevoerd met het Roosevelt Study Center en het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Bij dit laatste instituut wordt een overzicht vervaardigd van het naoorlogs emigratieproces vanuit het perspectief van de overheid. Daarnaast is er ruimte voor een onderzoek naar emigratie, die buiten de sfeer van de overheid werd georganiseerd. De groep gereformeerde emigranten lijkt daartoe zeer geschikt. Samen met het Roosevelt Study Center te Middelburg werd hiertoe een onderzoeksopzet gemaakt. Aldaar was eventueel een gedeeltelijke AIO-plaats beschikbaar. Een oproep aan belangstellenden in de ...*ad cetera* van juni 2000 leverde diverse reacties op uit binnen- en buitenland. Daaronder bevonden zich enkele geschikte kandidaten. Middelburg als onderzoeksplaats bleek voor de meesten van hen echter geen geschikte optie. Een onverwachte mogelijkheid voor een AIO-plaats aan de rijksuniversiteit te Groningen leidde ook niet tot het gewenste resultaat. De optie, het project van het ADC door een AIO van de Theologische Universiteit te laten uitvoeren, bleek evenmin tot de mogelijkheden te behoren. Het ADC houdt zijn onderzoeksproject achter de hand tot betere tijden zich aandienen.

5.4.6 Studiedagen en conferenties

Op 29 oktober 1999 werd op het ADC, in samenwerking met de Vereniging van Christen-Historici, een goed bezochte studiedag gehouden over 'Geloof en emigratie'. De historicus dr H. Krabbendam, verbonden aan het Roosevelt Study Center te Middelburg, hield twee voordrachten over misverstanden inzake de religieuze factor bij de negentiende-eeuwse emigratie naar de Verenigde Staten. De cultureel antropologe drs E. Timmerman-de Ruiter hield een voordracht over haar onderzoek naar de relatie van geloof en werkethiek in de huidige Nederlandse emigrantengemeenschappen in Michigan, met name in het stadje Zeeland.

Op 5 november 1999 ontving het ADC een groep van ongeveer vijftientig vrijwillige medewerkers van het project 'Bibliografie van Nederlandse Protestantse Periodieken'. Deze medewerkers stellen – onder meer op basis van materiaal op berust in de bibliotheek van de Theologische Universiteit – uitgebreide beschrijvingen samen van de ongeveer 3500 protestantse periodieken die sinds 1800 in ons land zijn verschenen. De kerkhistoricus drs J. van Gelderen, verbonden aan de Theologische Universiteit te Kampen (Oudestraat) hield bij deze gelegenheid een voordracht over 'Kampen – Boekenstad'.

Op 12 mei 2000 hield het ADC een congres over 'Gereformeerden en Irian Jaya 1960-2000', het deel van Indonesië dat op dat moment wegens zijn onafhankelijkheidsstreven in het brandpunt van de belangstelling stond. De freelance historicus dr Peter Bak hield een referaat over de wending in het Nieuw Guinea-standpunt van Trouw-hoofdredacteur en antirevolutionair fractieleider in de Tweede Kamer mr. J.A.H.J.S. Bruins Slot in 1961. De oud-zending op Irian Jaya ds R.Th. Pos sprak over de positie van de zending tussen de politieke vuren in de jaren zeventig en tachtig, terwijl E. van Middelkoop, Tweede Kamerlid voor het GPV, een voordracht hield over de houding van zijn partij ten aanzien van Nieuw Guinea/Irian Jaya van de jaren zestig tot heden.

Op 5 en 6 oktober 2000 hield het Roosevelt Study Center in samenwerking met het ADC te Middelburg een conferentie over 'California Dreams'. De directeur hield daar een voordracht over 'Een vreemdeling in een vreemd land. Rudolf van Reest in Amerika'.

Op 23 maart 2001 hielde het ADC, in samenwerking met het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme een conferentie over 'De kwestie-Geelkerken'. Op 9 november 2001 werd een internationale conferentie over 'De lotgevallen van de gereformeerde theologie in de twintigste eeuw' gehouden. Beze conferenties, gehouden in de Lemkerzaal te Kampen, waren druk bezocht en kregen veel aandacht van de schrijvende pers en van de radio.

5.4.7 Redacties en andere bestuurlijke taken

De archivaris trad in 1999 toe tot de redactie van het *Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis*. Het voorzitterschap en het redactiesecretariaat van het *Documentatieblad voor de Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800* berusten onveranderd bij de directeur, respectievelijk de archivaris van het ADC. Het secretariaat van de CPA berustte ook in deze periode bij het ADC. De archivaris was nauw betrokken bij een reorganisatie van de CPA, die de activiteiten en doelstellingen ervan meer in overeenstemming bracht met haar moderne functie. Het ADC nam het secretariaat van de Prof. dr K. Schilder Stichting op zich, nauw verbonden als het werk van deze stichting is met het door het ADC beheerde Schilder-archief.

---

6 – Conclusies/aanbevelingen

[Dit onderdeel is hier niet weer opgenomen. Voor de tekst van de besluiten, zie Acta, artikel 198.]

---

7 – Bijlagen

7.1 Beleidsplan ADC 1999-2002 (vastgesteld 13 oktober 2000)

1. Inleiding

Ruim drie jaar na de aanvaarding door het deputaatschap van het beleidsplan ADC ‘Naar 2000 plus’ (1996) worden in dit beleidsplan 1999-2002 de toen uitgezette lijnen doorgetrokken. De wijze van functioneren die het deputaatschap in ‘Naar 2000 plus’ voor ogen stond, is in de afgelopen jaar gerealiseerd en voldoet goed. De werkzaamheid van de komende jaren op het ADC zal staan in het teken van de verdere ontwikkeling van het toen uitgezette beleid.

2. Positionering

Tot de korte termijn doelstellingen behoorde het verwerven door het ADC van een eigen positie. Het ADC heeft binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) een erkende plaats met betrekking tot de zorg (d.w.z. beheer en toerusting) voor de kerkelijke archieven en archieven uit de vrijgemaakte kring en met betrekking tot de bevordering van onderzoek naar de vrijgemaakte geschiedenis. Daarbuiten geniet het ADC bekendheid in de wereld van de kerkelijke archieven en van het kerkhistorisch onderzoek.

Het ADC bedient dus verschillende markten, die onderling vaak nauwelijks contact hebben. Voor het ADC vormen al de activiteiten echter een onlosmakelijk geheel. In de eerste plaats hangen archiefzorg en historisch onderzoek nauw samen: het laatste kan niet geschieden zonder het eerste, en de onderzoeksactiviteit van het centrum is het beste middel om archieven te verwerven. Door deze taken in het ADC nauw aan elkaar te verbinden en te activeren, gedijen beide sectoren. Deze combinatie komt buiten de kerkelijke wereld geregeld voor – men denke aan het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (Amsterdam), het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsterdam), het Karl Barth-Archiv (Basel), het Katholiek Documentatiecentrum (Nijmegen) en het H.H. Meeter Center for Calvin studies (Grand Rapids) – maar is in de Nederlandse kerkelijke wereld veel minder bekend. Binnen de SoW-kerken is er tot 1999 wel een sluimerend verband tussen beide geweest, maar sinds deze kerken hun archieftaak hebben geminimaliseerd en hun archieven overdragen aan het Rijk, is de band aan het verdwijnen.

3. Archiefzorg

Het gevolg is dat er in die kerken geen professionele archiefafdeling meer is, die beheert en toerust, en dat er geen interne stimulans meer is voor onderzoek. Niet alleen de archiefzorg, maar dientengevolge is ook het historisch onderzoek de facto uitbesteed. Deze situatie komt de betrokkenheid inzake het kerkelijk verleden niet ten goede, terwijl naar onze inschatting ook de archiefzorg binnen die kerken aan kwaliteit zal inboeten. Deze zwakte wordt binnen de SoW-kerken door historici en archivariissen

wel onderkend, maar zij zijn er niet in geslaagd deze taak een plaats te geven binnen de in 1999 ingevoerde bestuursstructuur.

Dit betekent dat de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) met hun ADC de enige professionele archiefinstantie zijn in de protestantse kerkelijke wereld. Het gevolg hiervan is, dat een aantal functies op archiefsterrein, die voorheen elders werden uitgevoerd, nu of op termijn door het ADC zouden kunnen worden vervuld. Te denken valt aan het secretariaat van de Commissie tot registratie van de protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke archieven (CPA), maar ook aan het adviseren van plaatselijke kerken buiten het vrijgemaakte kerkverband. Het ADC stelt zich in deze ontwikkeling passief op. Maar het is van belang deze veranderingen in de kerkelijke archiefwereld te signaleren, in de eerste plaats om het belang van een eigen ADC binnen onze kerken te blijven onderstrepen, en in de tweede plaats om de plaats van het ADC ook buiten de eigen kerken niet over het hoofd te zien.

4. Kerkhistorisch onderzoek

In het verlengde van deze vaststellingen ligt in de tweede plaats dat het kerkhistorisch onderzoek op het ADC niet alleen de vrijgemaakte gemeenschap betreft. Juist in het historisch onderzoek en voor het historisch verstaan is het van belang de verwevenheid van de vrijgemaakte kring met de buitenwereld en omgekeerd te bevorderen. De gereformeerde kerkgeschiedenis van de laatste eeuwen heeft in Nederland institutioneel gezien alleen de specifieke aandacht van het ADC en het is daarom gewenst, dat het ADC niet alleen bekend is binnen de eigen kerkelijke achterban, maar ook in de brede kerkhistorische wereld. Omgekeerd is het voor die wereld van belang deel te nemen aan en kennis te nemen van het onderzoek dat op het ADC plaats vindt. Om die redenen organiseert het ADC studiedagen, congressen en verzorgt het publicaties, zodat er een interactie plaats vindt tussen de vrijgemaakte gemeenschap en publiek daarbuiten, tussen onderzoekers van vrijgemaakte kerkgeschiedenis en de voorgaande kerkelijke geschiedenis, tussen de onderzoekers van de gereformeerde kerkgeschiedenis en die van andersoortige kerkgeschiedenis, en tenslotte tussen kerkhistorici/theologen en onderzoekers van andere disciplines. Het ADC zoekt daartoe de samenwerking met de Theologische Universiteit als eerst aangewezen partner en voert mede om deze reden het secretariaat van het *Documentatieblad voor de Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800*, waarvan de directeur de redactie-voorzitter is, en in welke redactie hoogleraren en medewerkers van vrijwel alle Nederlandse universiteiten en historische onderzoeksinstituten zitting hebben. Het is van belang zich te realiseren dat het ADC met de activiteiten waarbij ook onderzoekers, sprekers, etc., van buiten de vrijgemaakte kring betrokken zijn, de gereformeerde wereld in (kerk-)historisch Nederland een stem geeft en die buitenwereld ook met de gereformeerde wereld in contact brengt.

5. Internationaal

Tenslotte heeft het ADC ook een plaats in de internationale gereformeerde/calvinistische wereld. Nederland heeft in de laatste twee eeuwen in deze wereld een relatief grote rol gespeeld, theologisch en kerkelijk. Men denke aan de emigrantengemeenschappen in Noord-Amerika en Zuid-Afrika, gesticht in de 19e en 20e eeuw en vaak opgebouwd op basis van Nederlandse kerkelijke structuren en in afhankelijkheid van Nederlandse intellectuele (voornamelijk theologische) bagage.

In die zin is Kampen een bekende klank in deze buitenlandse gemeenschappen. Maar er zijn ook gemeenschappen op de wereld zonder etnische banden met Nederland, die theologisch op de gereformeerde traditie zijn georiënteerd. Dat kan zijn in zendingsgebieden, in voormalige koloniën, maar ook in gebieden waar niet zulke directe contacten vanuit Nederland bestonden, zoals in Zuid-Korea. Het ADC heeft contacten met verwante instituten, zoals Westminster Theological Seminary in Philadelphia, Princeton Theological Seminary in Princeton, Heritage Hall (Calvin College) in Grand Rapids, het A.C. van Raalte Institute (Hope College) in Holland, MI, de Theologische Fakulteit van de Universiteit van Oranje Vrystaat in Bloemfontein en de Theologische Skool van Die Gereformeerde Kerk te Potchefstroom en met organisaties als de American Association for Dutch American Studies. Daarnaast zijn er contacten met de emigrantenkerken van vrijgemaakte origine.

Met deze instellingen vindt uitwisseling plaats op het gebied van onderzoek en archiefbeheer. Het is duidelijk dat het bestaan en de functie van het ADC als contactpunt voor onderzoek naar de gereformeerde kerkgeschiedenis van informerende en stimulerende betekenis is, terwijl het ADC zijn winst doet met onderzoeksresultaten en archieftchnische informatie van elders. Meer en meer wordt duidelijk dat gereformeerde gemeenschappen overal ter wereld zich aan elkaar oriënteren, juist ook wat betreft de geschiedenis, ter bepaling van plaats en taak in de eigen omgeving.

In deze veelheid van uiteenlopende maar onderling samenhangende betrekkingen probeert het ADC ook in de komende jaren op het gebied van archiefbeheer en historisch onderzoek te functioneren en heeft een en ander uitgewerkt in een werkplan voor de komende drie jaren.

6. Werkplan

Het ADC heeft drie doelstellingen: verzamelen en beheren van archief en documentatie; voorlichten en toerusten van de kerken met betrekking tot het archiefbeheer; en bevorderen van kennis en onderzoek. Voor elk van deze drie onderdelen wordt hieronder aangegeven wat de doelstellingen zijn voor de komende periode en op welk wijze en met welke middelen die kunnen worden bereikt.

6.1 Verzamelen en beheren van archief en documentatie

Nadat in de afgelopen drie jaar in het kader van het beleidsplan 'Naar 2000 plus' veel aandacht is besteed aan de advisering van plaatselijke kerken inzake archiefzorg en de inventarisatie van de archieven van meerdere vergaderingen, zal in de komende periode het accent sterker liggen op de verwerving van archieven van predikanten, hoogleraren en anderen die in het vrijgemaakte leven een rol hebben gespeeld, van vrijgemaakte organisaties en van de zending.

Te denken valt aan:

- Archief-GPV
- Archief-DVN
- Archief-LVGS
- Archief-IRTT
- Archief-LVEA
- Archief-GMO
- Archief-GVOLK
- Archief-Contact
- Archieven van onderwijsinstellingen zoals GH/GPC
- Archieven van zendende kerken en hun overlegorganen

- Archieven van particulieren, zoals J.F. Heij, A. Janse, P. Jasperse, J.R. Wiskerke, J.G. van Oordt, A. Veldman, A.A. Basoski, G. Spijker, K. Verlind

Daarnaast zullen de volgende archieven worden geïnventariseerd:

- Archief-K. Schilder
- Archief-Theologische Universiteit
- Archieven van reeds aanwezige zendingskerken

De collectie vrijmakingsbrochures zal worden ontsloten

Tenslotte zal het overleg inzake het beheer van de archieven van de Nederlands Gereformeerde Kerken en het daarvoor gevraagde goodwill-bedrag worden voortgezet.

6.2 Voorlichten en toerusten van de kerken met betrekking tot het archiefbeheer

Er zijn nog ongeveer 150 kerken, die niet bezocht zijn ter voorlichting en toerusting op het terrein van het archief. In een aantal van deze kerken is het archiefbeheer naar het ADC bekend is in orde, een ander deel heeft een archiefbeheerder die overdag geen tijd heeft en voor avondbezoeken was in de afgelopen periode wegens studie en archiefcursus nauwelijks gelegenheid (die gelegenheid zal ook in de komende periode beperkt blijven) en een aantal van deze kerken heeft nog nauwelijks archief gevormd. In de komende periode zal een deel van deze kerken worden bezocht. Aandachtspunten zullen blijven: een veilige en klimatologisch verantwoorde archiefbewaarplaats en een doelmatige ordening van het materiaal.

Naast *...ad cetera* als medium ter voorlichting van de kerken inzake archiefbeheer, zal het ADC in deze periode ook een eigen website openen. De verwachting is dat een groeiend deel van de communicatie met de kerken, ook over archiefbeheer, in de toekomst via internet zal verlopen. Daarnaast zijn er ontwikkelingen op het gebied van de informatietechnologie en van informatiestromen, die van belang zijn voor het archiefbeheer. Het verband tussen de informatiestromen en de neerslag daarvan in het archief wordt onderzocht aan de hand van de organisatie van de Generale Synode. Deze case-study is onderwerp van de afstudeerscriptie van de archivaris. De informatietechnologie wordt zo veel mogelijk toegepast. Feit blijft dat vanwege de specifieke situatie van het ADC geen geschikte archiefsoftware beschikbaar is. Dit geldt ook voor lokale kerkelijke archieven. Het meest efficiënt is om te werken met eigen gemaakte macro's en databases. Hiermee kan het archief elektronisch goed toegankelijk worden gemaakt. Het aanbod van digitaal archief is zo gering dat daar nog geen specifieke maatregelen voor nodig zijn.

6.3 Bevorderen van kennis en onderzoek

Nadat het ADC in de afgelopen periode enige bekendheid heeft verworven op het gebied van de gereformeerde/vrijgemaakte kerkgeschiedenis, zal in de komende periode deze lijn worden doorgetrokken, opdat het ADC een blijvende en erkende plaats krijgt op dit onderzoeksterrein. Zoals in 'Naar 2000 plus' werd aangegeven, moet ten aanzien van deze doelstelling op de lange termijn worden gewerkt. Maar voor de komende periode zal worden gezocht naar nauwer samenwerking met de Theologische Universiteit en met de prof. dr. K. Schilder Stichting en zullen zoveel mogelijk verschillende auteurs aangezocht worden voor de Ad Chartas-reeks. Ook zullen ad hoc ADC-lezingen worden gegeven.

Daarnaast zal contact worden gezocht met personen en instanties, die grotere bedragen kunnen schenken aan de Stichting ADC ten bate van onderzoeksprojecten. Te weinig leeft in gereformeerde kring het besef, dat de verzorging van de eigen cultuur sterk afhankelijk is van financiële sponsoring.

Onderzoeksprogramma

Wat betreft het onderzoek naar de geschiedenis van de vrijgemaakte kring staat onder meer op het programma:

- Een geschiedenis van de Theologische Universiteit 1854-2004. Gezocht wordt naar externe financiering voor een onderzoeker. De geschiedschrijving wordt begeleid door het ADC.
- Een geschiedenis van vijftig jaar gereformeerd kweekschoolonderwijs 1950-2000, te publiceren in de Ad Chartas-reeks in 2000
- Presentatie van K. Schilder, *Verzameld werk 1944-1945*, met lezingen, in 2000
- Een bundel historische opstellen van jonge onderzoekers naar aanleiding van de vijftigste sterfdag van K. Schilder in 2002, te publiceren in de Ad Chartas-reeks
- Voorts werkt een onderzoeker onder leiding van de directeur van het ADC aan een proefschrift over de geschiedenis van het *Nederlands Dagblad*
- Gezocht wordt naar mogelijkheden tot het doen schrijven van een biografie van K. Schilder en een monografie over de Vrijmaking

Wat betreft het onderzoek naar de geschiedenis van de gereformeerde traditie staat onder meer op het programma:

- Een studiedag met een historicus en een antropoloog over 'geloof en emigratie'
- Een congres en publicatie i.s.m. het Roosevelt Study Center te Middelburg over de Nederlandse emigratie naar Californië, met een onderdeel kerk en godsdienst (onderdeel van een reeks congressen; de eerste was Breaches & Bridges, een vergelijking tussen gereformeerde gemeenschappen in Nederland, Duitsland en Noord-Amerika) in 2000
- Een studiedag over 'Assen-1926, 75 jaar na dato', in maart 2001
- Een internationaal congres en publicatie over de geschiedenis van de gereformeerde theologie in de twintigste eeuw in 2001
- Een studiedag over de gereformeerde betrokkenheid bij de geschiedenis van Nieuw-Guinea 1960-2000
- Een uitgave van J. Bavinck, 'Korte schets van mijn leven', in de Ad Chartas-reeks in 2001
- Een uitgave over de rol van de gereformeerden in de negentiende-eeuwse emigratie naar Noord-Amerika, in 2000
- Voorts begeleidt de directeur van het ADC een onderzoeker, die werkt aan publicatie (mogelijk proefschrift) over de Afscheiding te Amsterdam

7.2 Lijst ontvangen archieven 1999-2001

- Bond van Mannenverenigingen op Gereformeerde Grondslag, 1946 – 1991
- Bond van Gereformeerde Bijbelstudieverenigingen, 1991 – 1998
- Vereniging Mesoz, 1949 – 1978
- Vereniging Meschobor, 1945 – 1978
- Stichting Vrouwenhulpactie, 1949 – 1978
- Stichting Hulp aan Verre Naasten, 1971 – 1978
- Vereniging De Verre Naasten, 1979 – 1989
- Gereformeerde Kerk te Kralingen, 1944 – 1972
- Dr J.J.C. Dee, documentatie betreffende prof. dr K. Schilder, 1929 – 1952
- Generale Synode te Leusden, 1999
- Zendingscommissie (Borneo, Nieuw-Guinea, Kawagit, Zaïre) van de Zendende Kerk Spakenburg-Zuid, 1955 – 1990
- Afdeling Zuid-Holland van de Nederlandse Bond van Gereformeerde Jongelingsverenigingen (NBGJ), 1946 – 1966
- GVOLK en andere beroepskringen
- *Contact*, 1950 – 1968
- J. Rook, 1949 – 1981
- Dr R.H. Bremmer, 1917 – 1995
- Mr L.G.A. Bremmer-Lindeboom, 1917 –
- Afdeling Noord-Holland van de NBGJ, 1946 – 1961
- Afdeling Hasselt van het GMV, 1965 – 1999
- Kring Gereformeerde Vrouwenverenigingen Groningen-Zuid, 1948 – 1999
- Prof. dr L. Doekes, 1885 – 1997
- Senaat Theologische Universiteit, 1965 – 1999
- Landelijke Vereniging voor Evangelisatiearbeid (LVEA), 1928 – 2000
- Vereniging Evangelisatie & Recreatie (E&R), 1972 – 1995
- Deputaten Gereformeerde Missiologische Opleiding (GMO) en deputaten Institute of Reformed Theological Training (IRTT), 1981 – 1993
- Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen, 1946 – 1998
- Centrale Diaconale Conferentie aanvulling; microfiches
- Consortium T.H.O.R.A.X., 1984 – 2000
- Gereformeerde Kweekschool ‘Albertus Zijlstra’ te Groningen, 1961 – 1984
- Gereformeerde Kweekschool te Amersfoort, 1962 – 1984
- Gereformeerde PABO te Zwolle, 1980 –
- Gereformeerd Politiek Verbond, 1948 – 2000
- Kring vrouwenverenigingen Den Bosch e.o., 1966 – 1988
- Kring vrouwenverenigingen Leiden e.o., 1947 – 1997
- Kring vrouwenverenigingen Schiedam e.o., later Vlaardingen e.o., 1948 – 1999
- *Nederlands Dagblad*: aanvulling, dossiers T. Holwerda en de kwestie-Apeldoorn
- Ds C. Rupke, 1962 – 1974
- D. Vegter, dossier Gereformeerde Studieclub Apeldoorn, 1951 – 1954
- Stichting Bralectah, 1952 – 2001
- Nederlands Gereformeerde Kerken, 1969 – 2001

7.3 Lijst van perspublicaties

In mei 2000 verscheen George Harinck en Hans Krabbendam (red.), *Breaches and Bridges. Reformed Subcultures in the Netherlands, Germany, and the United States*, de neerslag van de door het ADC en het Roosevelt Study Center georganiseerde conferentie over dit onderwerp, gehouden op 6 november 1998 te Kampen.

Op de schooldag van 2000 verscheen als nummer 4 in de AD Chartas-reeks van drs Niek A. Bakker, *Dat er goede schoolmeesters zijn. Ontstaan en ontwikkeling van het gereformeerd kweekschoolonderwijs*.

Op de schooldag van 2001 verscheen als nummer 5 in de AD Chartas-reeks van George Harinck (red.), *De kwestie-Geelkerken. Een terugblik na 75 jaar*.

Voorts verschenen diverse kleinere publicaties, waarbij het ADC op enigerlei wijze betrokken was.

Inhoudsopgave

VOORWOORD/INLEIDING	1
1 – SAMENVATTING IN GEWOON NEDERLANDS	2
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	3
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	4
4 – GLOBAAL BELEIDSOVERZICHT	6
4.1 Organisatie en beheer ADC	6
4.2 Personeel	6
4.3 Samenwerking Theologische Universiteit	7
4.4 Financiële verantwoording en begroting	8
5 – UITVOERING	10
5.1 Inleiding	10
5.2 Verzamelen en beheren	10
5.2.1 Automatisering	10
5.2.2 Verzamelen	10
5.2.3 Inventariseren	11
5.2.4 Relaties met verwante instellingen	11
5.3 Beheren en toerusten	11
5.3.1 Bezoeken en beheren	11
5.3.2 Synodaal archief	12
5.3.3 Archiefcursus	12
5.3.4 Archiefconsulenten	12
5.4 Bevorderen van kennis en onderzoek	13
5.4.1 ADC-lezingen	13
5.4.2 Stichting	13
5.4.3 Schooldagtentoonstellingen	13
5.4.4 Publicaties en voordrachten	13
5.4.5 Onderzoek	14
5.4.6 Studiedagen en conferenties	15
5.4.7 Redacties en andere bestuurlijke taken	16
6 – CONCLUSIES/AANBEVELINGEN	17
7 – BIJLAGEN	18
7.1 Beleidsplan ADC 1999-2002 (vastgesteld 13 oktober 2000)	18
1. Inleiding	18
2. Positionering	18
3. Archiefzorg	18
4. Kerkhistorisch onderzoek	19
5. Internationaal	19
6. Werkplan	20
7.2 Lijst ontvangen archieven 1999-2001	23
7.3 Lijst van perspublicaties	24
Inhoudsopgave	25

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XII 2 –
Rapport inzake een bijzonder
hoogleraarschap aan de Theologische
Universiteit te Kampen vanwege het
Archief- en Documentatiecentrum van
de Gereformeerde Kerken te Kampen**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Rapport inzake een bijzonder hoogleraarschap aan de Theologische Universiteit te Kampen vanwege het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken te Kampen

Inleiding

In dit op verzoek van het moderamen van de synode te Zuidhorn opgestelde rapport annex besluit, geeft het deputaatschap voor archief en documentatie de achtergrond weer, die geleid heeft tot het in de besluittekst geformuleerde verzoek tot instelling van een bijzonder hoogleraarschap vanwege het Archief- en Documentatiecentrum (ADC) aan de Theologische Universiteit van onze kerken (TU). Het rapport heeft een chronologische opzet, omdat op deze wijze de vragen van synodeleden inzake dit hoogleraarschap het best kunnen worden beantwoord.

Taken van het ADC

Toen de generale synode van Leeuwarden (1990) besloot tot de oprichting van een ADC en het aanstellen van gekwalificeerd personeel (*Acta 1990*, art.145), hield dit in dat het ADC, naast het bewaren en het beheren van archief- en documentatiemateriaal en het adviseren van de kerken inzake archiefbeheer, de kennis en het onderzoek op het gebied van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken diende te bevorderen.

Er is een duidelijke samenhang tussen deze drie taken van beheer, advies en onderzoeksbevordering. Archieven moeten niet verstoffen, er moet mee worden gewerkt. We belijden ons geloof immers *met* de kerk van alle tijden en plaatsen. De geschiedenis van de kerk hoort bij haar leven, zoals ook de gestorvenen in de Here en het toekomstige Rijk bij haar leven behoren. Wij bewaren als kerken geen archief uit voorliefde voor dode antiquiteiten, maar omdat wij de geschiedenis tot ons leven rekenen, en opdat we onze gemeenschap en geloofsruimte niet versmallen tot het hier en nu, maar de vorigen daarin betrekken. Tegenover het bekende tragische woord van de dichter: ‘voorbij, voorbij, o en voor-good voorbij’, staat de christelijke belijdenis van het levende verband tussen verleden, heden en toekomst.

In de praktijk blijkt het ADC juist vanwege deze *drie* taken goed te functioneren. Het ADC doet zelf geen onderzoek – zelfs indien de directeur dit zou willen doen, zou hem met een aanstelling van 1 dag per week de tijd daartoe ontbreken –, maar bevordert het. Doordat het ADC voorlichting en advies verstrekt, studiedagen organiseert over historische onderwerpen, onderzoekers uitnodigt, faciliteert en helpt op basis van archiefmateriaal een artikel te schrijven of een studie te verrichten, verkrijgt het centrum de naam, dat het archieven ontsluit, dat het werkt met de archieven en zo het verleden present stelt. En die activiteiten alsmede de naamsbekendheid die daaruit voortvloeit, blijken voor potentiële schenkers vaak aanleiding te zijn hun archief bij het ADC te deponeren. Het bevorderen van kennis en onderzoek is daarmee het vliegwiel waarop het ADC met zijn beheer- en adviestaak draait.

Voorgeschiedenis

Op diverse synodebesprekingen was de vraag reeds aan de orde geweest, waarom het ADC niet meer en nauwer samenwerkte met de TU, toen begin 1997 de huidige directeur werd benoemd aan het ADC. Naast het leiding geven aan het centrum, werd in het bijzonder de taak van het bevorderen van kennis en onderzoek zijn opdracht. In verband met deze taak ontstonden er vrijwel onmiddellijk contacten met de TU. De directeur is gespecialiseerd in historisch onderzoek van de gereformeerde traditie. Dit was direct relevant voor de TU, terwijl daar bovendien de ADC-taak van kennis en onderzoeksbevordering tot de kernactiviteiten behoort. Tenslotte zijn aan een universiteit onder docenten en studenten potentiële onderzoekers te vinden.

In een archiefoverleg met de Dagelijkse Leiding (DL – rector en secretaris van de universiteit) op 10 december 1997 kwam van universiteitszijde het punt van een hoogleraarschap voor de directeur van het ADC aan de orde. De DL voelde mede voor een dergelijke verbinding met het ADC in verband met de noodzaak tot verhoging van de wetenschappelijke productie van de universiteit. Toenmalig rector prof. dr. C.J. de Ruijter is in contacten met de directeur een- en andermaal op dit onderwerp teruggekomen, maar de TU zat destijds midden in een interne reorganisatie, zodat concrete stappen toen niet konden worden gezet.

Het deputaatschap is door de directeur op de hoogte gesteld van deze bespreking met de DL en van het gesprekspunt hoogleraarschap. Omdat de directeur erin slaagde onderzoekers voor promotiestudie aan te trekken, was duidelijk dat een hoogleraarschap van de directeur voor het ADC aantrekkelijk was. Het betekende een versterking van de onderzoeksbevorderende taak. Promotieonderzoekers die door de directeur werden aangetrokken, zouden dan niet langer worden doorgestuurd, maar konden door hem begeleid worden. Bovendien zou het ADC zijn positie als gereformeerde onderzoeksinstelling beter kunnen profileren. Aan al de gelijksoortige historische onderzoeksinstellingen, waarvan diverse min of meer dezelfde omvang hebben als het ADC, zijn de directeuren tevens hoogleraar. Tenslotte zou de inhoudelijke verbinding met de TU aan het ADC een betere organisatorische en academische positie kunnen verschaffen. Het ADC zou op een natuurlijke wijze kunnen participeren in onderzoeksprogramma's, alsmede Aio-onderzoeken, terwijl een hoogleraarschap en een verbinding met een universiteit het aanvragen van onderzoekssubsidies en het participeren in nationale academische structuren vergemakkelijkt. In zijn algemeenheid zou een hoogleraarschap de onderzoeksbevorderende taak van het ADC volgens het deputaatschap compleet maken.

Vorige synoden hadden aan het deputaatschap de opdracht verstrekt onderzoek te doen naar mogelijkheden van samenwerking met de TU (zie: *Acta 1996*, art. 38; *Acta 1999*, art. 34). De invulling van de samenwerking via een hoogleraarschap was de eerste concrete mogelijkheid die zich aandiende, naast de reeds bestaande samenwerking op facilitair gebied. Met de directeur spraken deputaten daarom af, dat hij in dit kader de oriënterende gesprekken inzake het hoogleraarschap voort zou zetten en hen over de voortgang daarvan zou informeren, om afhankelijk daarvan het moment te bepalen om deze zaak daadwerkelijk vanuit het deputaatschap bij de TU aan de orde te stellen.

Uitwijkende promovendi

Zoals de rector in 1997 had aangegeven, kwam vanwege de interne reorganisatie van de TU het punt van het hoogleraarschap daar op korte termijn niet aan de orde. Maar in het voorjaar van 2000 kwam de hoogleraar kerkgeschiedenis prof. dr. M. te Velde bij de directeur opnieuw op het punt van het hoogleraarschap terug en zoon op mogelijkheden om dit te verwerklijken.

Inmiddels had de directeur contact gekregen met promovendi. Promoties zijn het natuurlijk culmineerpunt van wetenschappelijk onderzoek en als zodanig is het verheugend, dat de onderzoeksbevorderende taak van de directeur vruchten begon af te werpen. Maar de frustratie voor het ADC was dat de directeur geen promotierecht bezat en dat zodoende deze promovendi, na te zijn geworven of in contact te zijn gekomen met het ADC, uitweken naar de Vrije Universiteit, om daar onder begeleiding van een historisch hoogleraar hun proefschrift te voltooien. Men denke hierbij aan promotieonderwerpen als de geschiedenis van het *Nederlands Dagblad* en de geschiedenis van de Vrijmaking. Promovendi zijn aan elke universiteit een begerenswaardig goed en worden actief geworven, omdat hun aantal van invloed is op de status van de universiteit en op de omvang van de geldstroom van de overheid richting universiteit. Maar het kan niet de bedoeling zijn geweest van de kerken het ADC een onderzoeksbevorderende taak op te dragen, die bij een goede uitvoering de Vrije Universiteit ten dienste blijkt te staan. Het is voor de VU uiteraard een gemak een promovendi-leverancier in Kampen te bezitten, maar dit is een averechts effect van de taakuitvoering van het ADC. Want de onderzoeksbevordering zou immers het eigen ADC en de eigen TU ten goede moeten komen.

Waarom weken deze promovendi niet uit naar de betreffende hoogleraar kerkgeschiedenis aan de TU, prof. Te Velde? In de eerste plaats betrof het hier historici, die, al verrichten ze kerkhistorisch onderzoek, bij voorkeur promoveren bij een hoogleraar van hun eigen vak. In de tweede plaats bezit de VU een aantal ervaren geschiedenis-hoogleraren, die ervaren zijn in het opzetten van onderzoek en het begeleiden van promovendi op het betreffende onderzoeksgebied, terwijl in de derde plaats de betreffende Kamper hoogleraar een theoloog is, die sinds de beperking van zijn dienstverband het kerkhistorisch onderzoek van de nieuwe en nieuwste tijd niet meer in zijn takenpakket heeft en zich profileert op het terrein van zijn twee andere leeropdrachten: kerkrecht en gemeenteopbouw.

Een interessante vraag is echter ook: waarom klopten deze onderzoekers vanuit het hele land bij het ADC aan? Deze contacten tonen aan dat het ADC erin slaagt naam te maken als centrum van onderzoek van de gereformeerde geschiedenis. Deze positie van het ADC betekent dat de onderzoeksbevorderende taak goed wordt vervuld, maar is ook strategisch van belang. De VU-hoogleraar die ook veel promovendi over gereformeerde onderwerpen trekt – ook die van het ADC – gaat over enkele jaren met emeritaat. Het zou goed zijn voor het ADC en voor de TU en voor de gereformeerde wetenschapsbeoefening in het algemeen indien op dat moment een in academische zin goed geoutilleerd ADC in staat is om een deel van dit onderzoek naar zich toe te trekken.

Verzoek tot instelling hoogleraarschap

In het najaar 2000, ten tijde van de overdracht van het rectoraat van prof. De Ruijter aan prof. dr. B. Kamphuis, werden beide rectores van de stand van zaken op de hoogte gebracht, alsmede van de pogingen van prof. Te Velde een mogelijkheid en een structuur voor dit hoogleraarschap te bedenken.

Laatstgenoemde hoogleraar ontwikkelde vervolgens, in overleg met de deputaatschapsvoorzitter drs. J.D. Schaap en met medeweten van de rector, opnieuw ideeën over het hoogleraarschap en besprak deze met de directeur. Het deputaatschap, daarover geïnformeerd en gelet op de voor de onderzoeksbevorderende taak van het ADC frustrerende situatie, achtte nu de tijd gekomen zelf contact te zoeken met de TU. Dit contact werd begin 2001 gelegd. Inmiddels was er weer een promovendus naar de Vrije Universiteit vertrokken, die met een hoogleraarschap vanwege het ADC voor Kampen behouden had kunnen blijven.

Er was nu binnen de TU meer gelegenheid na te denken over deze zaak en de uitkomst van dit contact was positief. Inmiddels had de TU ook allerlei ervaringen opgedaan met het ADC, dat de TU steeds in

zijn activiteiten heeft betrokken. Op deze wijze hoopte het ADC mede bij te dragen aan de versterking van de naamsbekendheid en de wetenschappelijke uitstraling van de TU. Anderzijds legde de directeur op binnen- maar vooral op buitenlandse conferenties en bezoeken en in diverse publicatieorganen (Duitsland, USA, Zuid-Afrika) ter toelichting op zijn instituut steeds een verband tussen het ADC en de Theologische Universiteit.

De directeur verzorgde aan de TU gastcolleges, participeerde in een examencommissie, bracht zijn binnen- en buitenlandse contacten in aanraking met de TU, organiseerde voor de TU een post-academische onderwijskursus, nodigde docenten van de TU uit te spreken op zijn bijeenkomsten, verzocht docenten en studenten onderzoek te doen op het ADC, organiseerde de geschiedschrijving van de TU, nam zitting in een onderzoekscommissie van de TU en is gevraagd een collegereeks aan de TU te verzorgen. Met dankbaarheid mag vastgesteld worden dat de verhoudingen over en weer goed zijn.

Vanuit het belang van de universiteit was een hoogleraarschap van de directeur van het ADC aan de TU wenselijk. Hij kon de voor de TU noodzakelijke promovendi leveren en een stimulans betekenen voor het wetenschappelijk onderzoek en zo dienstbaar zijn aan de kerken, terwijl hij via zijn uitgebreide academische netwerk belangrijke nationale en internationale contacten meebracht voor de TU. Ook zijn publicatielijst zou van betekenis kunnen zijn, in verband met de komende onderzoeksconsultatie/accreditatie van overheidswege. Vanuit het ADC bezien zou een hoogleraarschap van de directeur de onderzoeksbevorderende taak van het ADC een steviger kader bieden, omdat het dan niet langer op zichzelf staat, maar participeert in de onderzoeksstructuren en -programma's van de TU.

In de loop van het voorjaar van 2001 leidden bovengenoemde ontwikkelingen tot het besluit van het deputaatschap een schriftelijk verzoek te richten tot de TU om een hoogleraarschap in te stellen voor de directeur van het ADC.

Bijzonder hoogleraarschap

In het najaar van 2001 heeft het deputaatschap en vervolgens de directeur naar aanleiding van dit schrijven een onderhoud gehad met de DL. Daarin werd over en weer nogmaals de wenselijkheid van dit hoogleraarschap uitgesproken. ADC en TU beide zouden profiteren van deze vorm van samenwerking. In vervolg op deze gesprekken werd begin 2002 een gepreciseerd verzoek ingediend om de directeur te benoemen tot *bijzonder* hoogleraar vanwege het ADC. Bijzondere hoogleraarschappen dienen aan universiteiten voor deeltijd-professoraten vanwege buiten de universiteit staande instellingen, met een op de taak van die instelling toegesneden leeropdracht. De leeropdracht van dit bijzonder hoogleraarschap zal bepaald moeten worden door de gebiedsomschrijving van de onderzoeksbevorderende taak van het ADC: de gereformeerde kerkgeschiedenis.

Het gaat om een zgn. nulaanstelling, dat wil zeggen dat de bijzonder hoogleraar van het ADC niet voor een bepaald aantal uren wordt benoemd. Er zijn geen loonkosten aan zijn benoeming verbonden. De universiteit is het met de benoeming te doen om het inkaderen van de onderzoeksbevorderende taak van de directeur in universitair verband. Het gaat het deputaatschap om het recht van de directeur tot promoveren, als logisch uitvloeisel van zijn onderzoeksbevorderende taak. Uiteraard zullen afhankelijk van het promotie-onderwerp hoogleraren van de TU met relevante leeropdrachten bij de promoties betrokken worden. Hoewel het hier promoties zullen betreffen in de theologie, zijn er in het geval

van promovendi uit niet-theologische disciplines geen aanpassingen nodig van het promotiereglement van de TU, aangezien in die mogelijkheid reeds was voorzien.¹

Inmiddels heeft de DL het verzoek van deputaten tot benoeming van een bijzonder hoogleraar vanwege het ADC aan de senaat van de TU voorgelegd, en heeft de senaat zich met dit voorstel verenigd. Het voorstel is daarop ingediend bij deputaten-curatoren, met het oog op de behandeling ervan op deze synode.

Inmiddels hebben zich in het voorjaar van 2002 weer twee nieuwe promovendi gemeld, theologen ditmaal, die via andere academische instellingen naar het in de gereformeerde (kerk-)geschiedenis gespecialiseerde ADC in contact zijn verwezen of gekomen.

Tenslotte

Het verdient de aandacht dat het punt van het hoogleraarschap expliciet staat vermeld in het rapport van deputaten. Maar omdat dit rapport reeds in het najaar van 2001 moest worden ingediend, konden de laatste, en ook meer substantiële ontwikkelingen daarin niet worden vermeld. Deputaten hebben daarom bij de mondelinge toelichting op hun rapport ter synodezitting van 6 april jl. van deze recente ontwikkelingen kort melding gemaakt. Met de aanvullende mededelingen ter zake is optimale openheid betracht. Het deputaatschap is van mening dat er terecht op zijn taakuitvoering aanmerking gemaakt zou kunnen worden, indien het zou hebben gezwegen over hetgeen er na indiening van het rapport inzake het hoogleraarschap aan de orde was geweest, mede waar de DL erop mikte de benoeming via deze synode te realiseren.

Het deputaatschap handelde in deze niet alleen op eigen initiatief, maar heeft in overleg met de TU deze zaak aan u voorgelegd; dit rapport is vervolgens op verzoek van het moderamen van de synode opgesteld. Tenslotte zij op vragen van synodezijde gezegd, dat hier sprake is van een direct uitvloeisel van de onderzoeksbevorderende taak, die de synodes terecht keer op keer aan het ADC hebben opgedragen (zie *Acta 1990*, art. 145; *Acta 1993*, art. 35; *Acta 1996*, art. 38; *Acta 1999*, art. 34). Het deputaatschap is er zeer mee ingenomen dat het ADC promovendi weet aan te trekken en dus naar behoren functioneert en beschouwt een benoeming van de directeur tot bijzonder hoogleraar mede als een erkenning van de goede taakuitvoering.

Uiteraard dient de voorgestelde benoeming in overleg met deputaten-curatoren van de TU plaats te vinden. De zaak is daar op dit moment ook in bespreking. Deputaten Archief en Documentatie stellen prijs op een goede samenwerking met de deputaten-curatoren en verzoeken de synode daarom het hier onder genoemde besluit pas te nemen nadat hierover met curatoren is gesproken en zo mogelijk met hen op dit punt overeenstemming is bereikt.

Besluittekst

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het genomen besluit: *Acta* art. 200.]

Deputaatschap Archief en Documentatie
mei 2002

¹ Promotiereglement TU, artikel 1: 'Toelating van doctorandi in de niet-theologische disciplines geschiedt bij besluit van de senaat, gehoord het advies van de onderzoekscommissie op basis van een door de kandidaat geleverde pilot-study.'

Inhoudsopgave

RAPPORT INZAKE EEN BIJZONDER HOOGLERAARSHIP AAN DE THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT TE KAMPEN VANWEGE HET ARCHIEF- EN DOCUMENTATIECENTRUM VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN TE KAMPEN	1
Inleiding	1
Taken van het ADC	1
Voorgeschiedenis	2
Uitwijkende promovendi	2
Verzoek tot instelling hoogleraarschap	3
Bijzonder hoogleraarschap	4
Tenslotte	5
Besluittekst	5
Inhoudsopgave	6

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XIII 1 –
Rapport van deputaten Generaal-
synodale publicaties**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Voorwoord

Zeer geachte heren en broeders,

Deputaten Generaal-synodale publicaties (DGSP) hebben de eer uw vergadering hun rapport aan te bieden over de periode sinds hun benoeming door de Generale Synode Leusden 1999. Ter inleiding moge het volgende dienen.

Voorheen bleven de zaken die deputaten hadden te rapporteren, beperkt tot de normale uitgaven in ons kerkelijk leven: de Acta en Handelingen van de generale synode, de rapporten van deputaatschappen en eventuele bijzondere uitgaven met betrekking tot hun werk en niet in de laatste plaats het Gereformeerd Kerkboek.

Maar door een speciale opdracht van de synode van Leusden is een heel andere zaak in beeld gekomen: de publicatie en communicatie via ‘de digitale snelweg’ en de cd-rom.

Deze zaken zijn door een speciale sectie Communicatie van ons deputaatschap behandeld en hebben van hen vooral en van ons samen ditmaal verreweg de meeste energie en aandacht gevraagd. Voor de details verwijzen wij u graag naar ons rapport, waarvan deze zaken uiteraard ook een belangrijk en omvangrijk onderdeel vormen.

Wij zien met voldoening terug op een periode van zeer intensieve samenwerking en doen daarvan verslag in het vertrouwen naar de geest van onze opdrachtgeefster te hebben gehandeld. Wel merken wij op dat veel zaken nog volop in ontwikkeling zijn, zodat onze opvolgers vervolgoopdrachten van u nodig zullen hebben om op de ingeslagen weg voort te gaan.

Wij bidde u de wijsheid en de leiding van de Heilige Geest toe voor alle werkzaamheden die de kerken u hebben opgedragen.

Met heilbede en broedergroeten,
namens deputaten,

P. Schelling, voorzitter
D. van Dijk, secretaris

---

1 – Samenvatting

Deputaten regelden in opdracht van de synode van Leusden de publicatie van het *Liturgisch Katern*. Daarnaast de uitgave van de Acta (in boekvorm en op cd-rom) en de deputatenrapporten ten behoeve van de komende synode van Zuidhorn. Deze rapporten verschijnen dit jaar niet meer in druk, maar alleen digitaal op cd-rom en op de website van de kerken, www.gkv.nl. Hierdoor worden de rapporten gemakkelijk verkrijgbaar voor een breed publiek. Bovendien worden kosten bespaard en de distributie vereenvoudigd.

Het is belangrijk dat de deputaatschappen hun werk niet alleen bekend maken aan de synode en de kerken, maar dat ook de kerkleden weten wat gaande is. Deputaten zullen in de toekomst nog meer aandacht schenken aan het gericht informeren van hun publiek. Daarbij zullen zij veel gebruik maken van digitale communicatiemiddelen, zoals de website die onder verantwoordelijkheid van deputaten is ontwikkeld.

Om deze communicatie op een stijlvolle en herkenbare wijze vorm te geven werd een logo voor de kerken ontworpen.

---

2 – Samenstelling deputaatschap, vergaderingen, aftreding

2.1 Samenstelling deputaatschap

De generale synode benoemde in het deputaatschap de volgende leden:

primi	tot	secundi
<i>Algemene zaken</i>		
ds. P. Schelling (s), 's-Hertogenbosch	2002	drs. S. Bakker, Groningen
mr. D. van Dijk, Heerenveen	2008	ds. G. Riemer, Hoevelaken
A. Kuiper, Nietap	2005	
ds. J. Luiten, Alkmaar	2002	
H.M.C. van Rossum, Maarsbergen	2008	
mr. A. Slofstra, Zuidhorn	2008	
P.G.B. de Vries, Horst	2008	
ds. D.J. Zandbergen, Zwolle	2008	
drs. D. Zomer-Harwig, Krimpen aan den IJssel	2005	
<i>Sectie Communicatie</i>		
drs. D. Zomer-Harwig (s), Krimpen aan den IJssel	2005	
drs. A.H.T. Koppelaar-Noort, Leusden	2008	
G. van der Burgh, Nunspeet	2008	
A. Schoe, Vrouwenpolder	2008	
P.G.B. de Vries, Horst	2008	

Al vrij snel na hun aantreden (begin 2000) waren zr. A.H.T. Koppelaar-Noort, br. P.G.B. de Vries en ds. D. Zandbergen genoodzaakt om zich in verband met drukke werkzaamheden terug te trekken. Br. A. Slofstra was bereid om de plaats van br. De Vries in te nemen, terwijl br. Schoe uit de sectie Communicatie trad en deelnam aan het ‘algemene’ werk van deputaten.

Vanaf medio 2000 woonde ds. W. van der Schee (Loenen aan de Vecht), die in de loop van 2000 door het deputaatschap was benoemd tot projectleider voor de website van de kerken (www.gkv.nl), de vergaderingen regelmatig bij.

2.2 Vergaderingen

2.2.1 Algemeen

Deputaten vergaderden in de verslagperiode tussen de synodes van Leusden en Zuidhorn plenair 11 keer, en wel op de volgende data:

1999	2000	2001	2002
19 november	21 januari	19 januari	18 januari
24 maart	25 mei	22 maart	
26 mei	21 september		
15 september	2 november		
3 november			

In de eerste vergadering werden ds P. Schelling en mr. D. van Dijk bereid gevonden om het voorzitterschap resp. het secretariaat op zich te nemen.

2.2.2 Sectie Communicatie

Deputaten besloten in hun eerste vergadering dat de sectie in grote mate van zelfstandigheid zou kunnen functioneren. Ook besloten zij dat de sectie Communicatie niet steeds alle vergaderingen van het deputaatschap behoeft bij te wonen. De sectie had naar buiten een eigen adres (mevr. drs. Zomer-Harwig, Una Corda 28, 2925 BX Krimpen aan den IJssel).

2.3 Aftreding

De generale synode van Berkel en Rodenrijs heeft bepaald dat elk deputaatschap in zijn rapport een rooster van aftreden dient op te nemen, waarbij als regel geldt dat de synode “niet vaker dan twee keer tot herbenoeming overgaat” (Huishoudelijke Regeling 1997, blz 11). Met inachtneming hiervan zijn ds. P. Schelling en ds. J. Luiten aftredend.

Verder hebben drs. A.H.T. Koppelaar-Noort, H.M.C. van Rossum en A. Schoe te kennen gegeven dat zij niet opnieuw voor benoeming in aanmerking willen komen.

Samenvattend zijn er de volgende opengevallen plaatsen:

Algemeen	Sectie Communicatie
ds. P. Schelling	drs. A.H.T. Koppelaar-Noort
ds. J. Luiten	
H.M.C. van Rossum	
A. Schoe	
ds. D.J. Zandbergen	
P.G.B. de Vries	

Het lijkt deputaten niet nodig om voor alle plaatsen een opvolger te benoemen. Wij stellen voor dat in de sectie algemeen in ieder geval twee predikanten zitting hebben. Verder iemand die de taken van br. Van Rossum, die belast was met contacten met uitgevers, kan overnemen.

Deputaten zullen bij afzonderlijke brief met een voorstel komen.

---

3 – Opdracht van de synode

De generale synode van de Gereformeerde kerken, gehouden te Leusden 1999, verstrekke aan de deputaten voor de uitgave van generaal-synodale publicaties de volgende opdrachten (Acta artikel 110):

- a. de Acta en de Handelingen van de generale synodale en de rapporten van de door de generale synode benoemde deputaten te doen produceren en te doen uitgeven, van het Gereformeerd Kerkboek, onderdelen van deze uitgaven en andere drukwerken die op last van de generale synodale worden vervaardigd, nieuwe edities te doen uitgeven en deze te herdrukken; daarbij moet in technisch en economisch opzicht zo doeltreffend mogelijk te werk worden gegaan;
- b. met drukkers en uitgevers overeenkomsten af te sluiten die betrekking hebben op de onder a bedoelde uitgaven, inzake de technische vervaardiging en de uitgeversexploitatie alsmede met auteurs voor wat betreft de auteursrechtelijke aanspraken en bevoegdheden voorzover daarvan sprake is;
- c. de verzendregeling te onderzoeken op de mogelijkheid van bezuinigingen;
- d. toe te zien op de naleving van de onder b bedoelde overeenkomsten;
- e. toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub a bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd;
- f. er op toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke;
- g. het inventariseren van ontvangen reacties uit de kerken met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het Gereformeerd kerkboek en het – voorzover dit noodzakelijk moet worden geacht – doen van voorstellen daarover aan de eerstvolgende synode;
- h. te beslissen over verzoeken om toestemming tot het uitgeven van de sub a bedoelde publicaties of onderdelen daarvan, voorzover het auteurs- of gebruiksrecht daarvan bij de kerken berust;
- i. te waken tegen inbreuk op de auteurs- en gebruiksrechten van de kerken en het treffen van conservatoire en andere noodzakelijke maatregelen; ervoor te zorgen dat in de kerkelijke publicaties die met hun medewerking tot stand komen een clause wordt afgedrukt waaruit blijkt dat deze rechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is;
- j. te waken tegen inbreuk op auteurs- en gebruiksrechten van derden bij het uitgeven van publicaties sub a genoemd;
- k. geschillen met derden zoveel mogelijk op te lossen door middel van arbitrage;
- l. bij het afsluiten van overeenkomsten eventueel royalty's te bedingen bij uitgevers, indien en voorzover er sprake is van bijzondere kosten of lasten voor de kerken, die aan de betreffende publicaties te grondslag liggen, met als uitgangspunt dat in het algemeen de prijs van een kerkelijke publicaties niet belemmerend mag werken ten aanzien van verspreidingsmogelijkheden;
- m. nauwgezet samen te werken met andere deputaten betreffende het vervaardigen van hun rapporten e.d. en erop toe te zien dat zij dit van hun kant ook doen;

- n. de voorlichting en publiciteit rond de sub a bedoelde publicaties te coördineren;
- o. van transacties met derden die financiële consequenties hebben de desbetreffende stukken aan de quaestor en de financiële commissie beschikbaar te stellen.

---

4 – Uitvoering

4.1 Gangbare uitgaven

4.1.1 Acta en Handelingen

De Acta en de Handelingen van de Generale Synode Leusden zijn uitgekomen bij Uitgeverij de Vuurbaak in september 2000. Reeds na enkele weken waren zij uitverkocht.

Omdat er nog veel vraag was hebben deputaten besloten om een 2e druk van 200 exemplaren te laten verschijnen in een paperback-uitgave. Ook deze 2e druk was vrijwel direct na verschijnen (begin 2001) uitverkocht.

De Acta zijn niet alleen in de traditionele vorm uitgebracht maar ook op cd-rom. Op deze cd-rom, samengesteld door ds. J. Luiten, zijn opgenomen de Acta van GS Leusden (1999), GS Berkel en Rodenrijs (1996) en GS Ommen (1993) met de bijbehorende deputatenrapporten.

De cd-rom is verzonden naar de kerken, personen en instanties die, volgens de in de Huishoudelijke Regeling opgenomen verzendregeling, ook de Acta in boekvorm ontvingen.

Deputaten zijn van mening dat er onvoldoende reden is om de Acta van de Generale Synode van Zuidhorn en volgende synodes nog in de kostbare boekvorm uit te brengen. Volstaan kan worden met publicatie op Internet en het uitbrengen van een cd-rom welke ook in de boekhandel te koop zou moeten zijn.

Inmiddels is dit ook de praktijk met de deputatenrapporten, uitgebracht in opdracht van de synode van Leusden: ook deze zijn niet meer uitgebracht in boekvorm, alleen op cd-rom. De cd-roms met deputatenrapporten zijn overigens niet via de boekhandel beschikbaar gesteld, omdat deputaten hiernaar geen vraag verwachtten. Zij konden en kunnen immers vrij gekopieerd worden.

Deputaten zijn zich ervan bewust dat niet iedereen beschikt over een personal computer met voldoende mogelijkheden en daarom voor het kennis kunnen nemen van de Acta afhankelijk is van anderen. Daaraan kan tegemoet gekomen worden indien de Acta door de boekhandel in eenvoudige vorm ter beschikking gesteld worden.

4.1.2 Huishoudelijke Regeling

Medio 2000 is een nieuwe versie van de Huishoudelijke Regeling verschenen. De uitgave is uitgereikt aan elk deputaatschap. Tevens werden 60 exemplaren aan de samenroepende kerk ter voorbereiding van de synode van Zuidhorn 2002 verzonden.

Als bijlagen zijn bij de regeling opgenomen:

- 1 Instructie voor het financieel beleid van de generale synode;
- 2 Instructie voor commissies;
- 3 Nota inzake opmaak, spelling en interpunctie;
- 4 Specimen-besluittekst;
- 5 Lijst van afkortingen BBK;
- 6 Verzendregeling deputatenrapporten, acta en handelingen.

Het is een eenvoudige ringbanduitgave ten dienste van deputaten en synodeleden. De wijzigingen waartoe de synode van Leusden besloot zijn in de regeling verwerkt.

Naar aanleiding van de door de synode voorgestelde aanpassingen was naar de mening van deputaten nog een wijziging nodig. Deputaten hebben de vrijheid genomen om punt 1.7 aan te passen naar aanleiding van de vernieuwde bepalingen 1.5 en 1.6.

Indien de synode besluit om de Acta niet meer in boekvorm maar slechts digitaal te publiceren zal de Huishoudelijke Regeling moeten worden aangepast. Ons voorstel tot wijziging is bijgevoegd als bijlage 1.

4.1.3 Nota opmaak, spelling en interpunctie

De opmaak van de deputatenrapporten heeft plaatsgevonden volgens een door deputaten ter beschikking gesteld sjabloon. Deputaten stellen de synode voor om dit sjabloon over te nemen en de nota opmaak, spelling en interpunctie (punt 3 – structuur) hierop aan te passen.

4.1.4 Deputatenrapporten

De werkwijze ten aanzien van de deputatenrapporten was ingrijpend anders dan voor vorige synodes. Deputaten hebben ervoor gekozen om de rapporten niet meer in boekvorm maar uitsluitend digitaal te publiceren. De rapporten zijn gepubliceerd op cd-rom en op de website van de kerken, www.gkv.nl.

In totaal zijn 3 cd-roms uitgebracht.

Op de eerste en de tweede cd-rom staan de rapporten welke in opdracht van de synode zes resp. drie maanden voor de aanvang van de synode naar de kerken moesten worden gestuurd. Op de derde cd-rom staan alle rapporten.

In verband met aanloopproblemen is de verzending van de eerste cd-rom met ongeveer zes weken vertraagd. Op voorstel van ons deputaatschap besloten deputaten voorbereiding synode daarom, de termijn waarbinnen kerken kunnen reageren op de rapporten met eenzelfde periode te verlengen.

De verzending van de deputatenrapporten heeft niet meer conform de huidige verzendregeling maar conform de door deputaten voorgestelde verzendregeling (zie hiervoor onder 4.1.2) plaatsgevonden.

Voor het vervaardigen van de cd-roms is prijsopgave gevraagd bij De Vuurbaak, Freelance design & publishing in Kortenhoef en Netivity in Zwolle.

Omdat Netivity voor het cd-rom-traject de goedkoopste aanbieder bleek te zijn, hebben deputaten het vervaardigen van de rapporten op cd-rom incl. het omzetten van de teksten in pdf (voor de cd-rom en voor Internet) aan dit bedrijf gegund.

De laatste afwerking van de rapporten (het gaat daarbij om het doorlopen van de tekst op storende fouten, het afwerken de standaardisatie en het aanbrengen van de huisstijl – is gegund aan Freelance, met name omdat dit bedrijf voor deze werkzaamheden de goedkoopste aanbieder bleek te zijn.

Het is voor deputaten de vraag of in de toekomst deputatenrapporten op cd-rom moet blijven uitgebracht. Aangenomen mag worden dat over enkele jaren alle kerken bereikbaar zijn via e-mail, zodat zij langs die weg kunnen worden toegezonden en beschikbaar gesteld. Binnen het publicatie-traject rond de generale synode ligt het meest geschikte punt om het medium van de cd-rom in te zetten *na* de

synode: het geheel van Acta, rapporten, interne stukken, gegevens, formulieren etc. kan dan met oudere Acta etc. op een cd-rom worden gezet, die, behalve aan de kerken verzonden, ook semi-commercieel uitgebracht kan worden.

Deputaten zijn voorshands van mening dat voor deputatenrapporten in de toekomst met e-mail en Internet kan worden volstaan.

Hoogstens zou voor de leden van de toekomstige synoden een cd-rom gemaakt kunnen worden waarop al hun stukken met naslagwerk en adviezen te vinden zijn.

4.1.5 Uitvoeringen van het kerkboek, verkoop, royalty's

Wat betreft de combinatie-uitgave (Bijbel plus Gereformeerd Kerkboek) zijn momenteel drie formaten beschikbaar in verschillende varianten: de major-, de medio- en de micro-editie.

De medio-uitvoering was voorheen een verkleinde uitvoering van de major-editie, maar sinds enkele jaren is dat niet meer het geval: de medio heeft tegenwoordig een zelfstandige beeldrager. Deze uitvoering is overigens alleen in de paginering niet synchroon met de major; inhoud, opmaak, spelling van de bijbelse namen en tekstverwijzingen zijn gelijk.

De micro-editie is nog steeds een geheel zelfstandig zetsel, dat om technische en economische redenen, aldus uitgever Jongbloed, nog niet gesynchroniseerd kan worden. Ook is daarin nog niet de nieuwste spelling van de bijbelse namen doorgevoerd. Het gevolg is dus dat de micro-editie, wat betreft het bijbelgedeelte, niet "in de pas loopt" met de major en de medio. De uitgever is wel voornemens tot gehele of gedeeltelijke synchronisatie ook van deze editie over te gaan, zodra hij daarvoor goede mogelijkheid ziet.

In alle edities is het kerkboekgedeelte ook wat de paginering betreft wel synchroon.

Hierna volgt een overzicht van de verkochte aantallen en afgedragen royalty's.

Jongbloed	1998	1999	2000	2001
Gereformeerd kerkboek		1.781	2.132	2.174
Proefbundel	39.201	4.844	13.933	5.734
Bijbel+Kerkboek groot		485	612	671
Bijbel+Kerkboek midden		1.208	1.459	1.529
Bijbel+Kerkboek klein		2.435	2.809	2.697
Boekencentrum				
Gereformeerd kerkboek				
Proefbundel		290	1.134	495
Bijbel+Kerkboek groot		97	28	42
Bijbel+Kerkboek midden		86	78	43
Bijbel+Kerkboek klein		60	17	53
Afdracht ISK (Interkerkelijke Stichting voor het kerklied)	f 113.682,90	f 15.763,20	f 50.167,90	f 21.517,92
Afdracht SGL (Stichting Geestelijke Liederen)	f 473,79	f 502,02	f 596,02	f 601,04

Vanaf 1998 werd de vergoeding van de royalty's rechtstreeks doorberekend in de verkoopprijzen. De uitgevers van de onderscheiden uitgaven dragen de vergoeding rechtstreeks af aan de zojuist genoemde gerechtigden.

4.1.6 Correcties in het kerkboek

Bij het rapport aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 voegden deputaten destijds twee bijlagen van totaal 9 pagina's met een opsomming van correcties die in de loop van de jaren in het Gereformeerd Kerkboek zijn aangebracht.

De correcties in het kerkboek zijn vaak klein, maar toch wel van belang. Het gaat hier bijvoorbeeld om:

- correcte spelling en interpunctie, alsmede uniformiteit hierin;
- correcte vermelding van tekstverwijzingen;
- juiste vermelding van auteurs en herkomst van psalmberijmingen en gezangen;
- goede weergave van melodie en ritme.

De zorg hiervoor is overeenkomstig de opdracht aan deputaten: erop toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke.

Het bijhouden van de lijst van correcties is van belang, niet alleen om te zorgen voor een correcte tekst van het kerkboek, maar ook om steeds duidelijk te hebben wat de correcte tekst precies is. Juist bij kleinigheden is een fout gauw gemaakt. Daarbij kunnen correcties ook nog fout worden weergegeven of doorgevoerd. Deputaten houden de lijst van correcties van synode tot synode bij.

De lijst is ook van belang in verband met de auteursrechten op de meeste psalmberijmingen en gezangen. Voor elke correctie moet toestemming gevraagd worden aan auteursgerechtigden hetgeen nauwkeurig moet worden bijgehouden en uitgevoerd.

In de verslagperiode zijn aan de lijst geen nieuwe correcties toegevoegd.

4.2 Nieuwe uitgaven

4.2.1 Liturgisch katern

De synode van Leusden gaf deputaten erediensopdracht om "een handzame uitgave te verzorgen van een liturgisch katern bij het Gereformeerd Kerkboek, waarin in elk geval de door de synode vrijgegeven nieuwe teksten, formulieren en orden van dienst op overzichtelijke wijze zijn opgenomen, voorzien van een korte toelichting".

In overleg met deputaten Eredienst hebben deputaten uitgever Jongbloed gevraagd om een aanbieding te doen.

Medio 2000 zijn van het Liturgisch katern drie formaten verschenen:

- voor het micro formaat van het kerkboek (59 x 107 mm),
- het medio en major formaat van het kerkboek (85 x 154 mm),
- een kanselformaat (A4-formaat).

Deputaten hebben in overleg met de uitgever gekozen voor het systeem van een insteekhoes achter het kerkboek.

Omdat deputaten ervan uitgingen dat alle kerken direct zouden besluiten tot aanschaf van de katern, hebben zij ervoor gekozen om het katern niet door tussenkomst van de boekhandel ter beschikking te stellen, maar te laten verkopen/verspreiden door de uitgever.

In augustus 2000 ontvingen alle kerken een bestelformulier. Deputaten mochten ervan uitgaan dat alle kerken voor ieder gemeentelid in bezit van een bijbel/kerkboek een exemplaar zouden aanschaffen. Het katern was immers een supplement dat achter ieder kerkboek zou moeten worden toegevoegd. In de toekomst zou het ook niet meer een los katern zijn maar in het kerkboek geïntegreerd worden.

Ondanks de toelichting door deputaten leefde bij veel kerken het misverstand dat het katern eerst moest worden beproefd voordat tot aanschaf kon worden overgegaan. Dit leidde ertoe dat de verkoop slechts langzaam op gang kwam.

Omdat de verkoop niet ineens, maar gespreid plaatsvond en omdat bleek dat er veel toelichting nodig was, zijn deputaten van mening dat de verkoop in vergelijkbare situaties in de toekomst beter aan de boekhandel kan worden overgelaten.

Inmiddels zijn de katernen ook los verkrijgbaar in de boekhandel.

In de per 2001 verschenen nieuwe druk van het medio formaat is de katern inmiddels als supplement toegevoegd.

Van het katern zijn de volgende aantallen verkocht (per 1 juli 2002):

het kleine formaat	19.000 ex.
het midden-formaat	40.000 ex.
het kanselformaat	450 ex.

Met alle auteurs van in het katern opgenomen liederen zijn in de loop van 2000 overeenkomsten gesloten waarin het gebruiksrecht werd vastgelegd.

4.3 Financiën

Deputaten hebben in november 2000 alle deputaatschappen aangeschreven over onder meer de financiële aspecten van publicaties. Op dat moment was nog niet besloten dat de rapporten slechts digitaal zouden worden uitgebracht.

De kosten van het uitbrengen van de 3 cd-roms zijn aanzienlijk lager dan de kosten voor het uitbrengen in boekvorm van de deputatenrapporten.

Uiteraard zijn er wel nieuwe kosten, zoals de kosten van het ontwikkelen en onderhouden van de website. Deze kosten worden verantwoord in het hoofdstuk 'Communicatie'.

De Acta zijn op de traditionele wijze in boekvorm uitgebracht.

De kosten betaald voor de Acta zijn: 1e druk Acta: € 27.217,- (f 59.978,-).

Aan het vervaardigen van de 200 exemplaren van de 2e druk van de Acta waren voor de kerken geen kosten verbonden. Alle personen en instanties die recht hebben op een gratis exemplaar ingevolge de verzendregeling waren immers al voorzien.

Deputaten zenden hun begroting voor de jaren 2003 t/m 2005 bij afzonderlijke brief naar deputaten Financiën en Beheer.

---

5 – Communicatiebeleid

5.1 Inleiding

Uit globaal onderzoek is gebleken dat veel kerkleden nauwelijks weten wat de diverse deputaatschappen bestuderen en concluderen. Toch is het belangrijk dat men op enigerlei wijze betrokken wordt bij de diverse kerkelijke onderwerpen. We hebben immers geen ‘witte-boorden-kerk’, waarbij van bovenaf zaken geregeld worden. Het is belangrijk dat de deputaatschappen hun werk niet alleen bekend maken aan de synode en de kerkenraden, maar alle kerkleden moeten weten wat er gaande is. Informeren en motiveren van alle gemeenteleden is daarom een belangrijke taak van alle deputaten. Dit vergt vooral een pro-actieve houding ten aanzien van hun externe communicatie.

5.2 Opdracht van de synode

De generale synode van de Gereformeerde Kerken, gehouden te Leusden 1999, verstrekke aan de deputaten voor de uitgave van generaal-synodale publicaties de volgende opdrachten (Acta artikel 111):

1. een actief communicatiebeleid te bevorderen. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen de rapportage- en de verantwoordingsplicht van de deputaatschappen aan de kerken en hun (nieuwe) opdracht tot informatie en motivatie van de kerkleden;
2. de sectie communicatie krijgt de eerste verantwoordelijkheid voor het communicatiebeleid, het deputaatschap als geheel draagt de eindverantwoordelijkheid;
3. deze sectie van GSP op te dragen de informatie die beschikbaar is, dan wel beschikbaar gemaakt kan worden, op een adequate manier bij de kerkleden te brengen. Hiertoe zal een communicatiebeleidsplan moeten worden opgesteld;
4. bij de sectie Communicatie het centrale informatieadres van de kerken neer te leggen;
5. Een landelijke internetsite op te laten zetten, waarop de Gereformeerde Kerken in Nederland, met haar vergaderingen, deputaatschappen en landelijke instellingen, zich presenteren, waarbij het te ontwikkelen communicatiebeleidsplan dient als uitgangspunt;
6. de sectie Communicatie tevens op te dragen:
  - a. te stimuleren dat plaatselijke kerken zich via deze site presenteren;
  - b. de wenselijkheid te onderzoeken van het aanhangen van gereformeerde organisaties;
  - c. na te gaan of het mogelijk is dit medium zowel extern en intern actief te gaan gebruiken;
7. deputaten GSP te machtigen voor het communicatiebeleid een bedrag van de kerken te vragen van ten hoogste f 110.000,- in 2000, en f 90.000,- in 2001 en in 2002;
8. deputaten GSP op te dragen de volgende synode te dienen met een uitgebreide evaluatie van het communicatiebeleid, met zo nodig aanbevelingen voor verbeteringen.

5.3 Uitvoering van de opdracht

5.3.1 Projectplan sectie Communicatie

De sectie Communicatie hebben gewerkt volgens een projectplan opgesteld in het najaar van 1999; zie bijlage 2.

5.3.2 Communicatieplan

Om te komen tot een goede afstemming en coördinatie van communicatie-activiteiten van de diverse deputaatschappen is het nodig om een communicatieplan op te stellen.

Dit is gedaan op basis van een inventariserend onderzoek onder alle deputaatschappen. Daarbij viel het op dat lang niet alle deputaatschappen op effectieve wijze communiceerden. Deputaten hebben zodoende eerst strategische uitgangspunten en doelstellingen geformuleerd, op basis waarvan zij in een plan van aanpak weergaven wat de concrete uitwerking zal zijn:

- a. een korte termijnplan dat in de afgelopen periode al grotendeels is uitgevoerd;
- b. een lange termijnplan met aanbevelingen voor de komende synode.

Het volledige plan is opgenomen in bijlage 3.

5.3.3 Project website www.gkv.nl.

Vanaf 1 juni 2000 hebben de kerken hun eigen presentie op het Internet, op het adres www.gkv.nl. Gezien het grote aantal bezoekers blijken de pagina's duidelijk in een behoefte te voorzien.

In april 2000 startte een stuurgroep met het uitzetten van de eerste lijnen. In juni 2000 kwam een voorlopige versie van de site online. Sindsdien is gewerkt aan het stap voor stap toevoegen van mogelijkheden. Veel energie is gestoken in de opbouw van een centrale database voor kerkelijke gegevens. In beide punten komt uit dat het projectteam achter www.gkv.nl zich in eerste instantie gericht heeft op het opbouwen van een technisch goed draaiend systeem.

De toepassing van het logo in een nieuwe vormgeving heeft de opbouw een eerste afronding gegeven. Vanaf voorjaar 2002 richt de aandacht zich op de inhoudelijke vulling van diverse thema's op www.gkv.nl.

Een beschrijving van het project en de werkzaamheden is als bijlage 4 bijgevoegd.

Als bijlage 5 is bijgevoegd het project- en redactiestatuut, waarin de organisatie en bevoegdheden ten aanzien van de site zijn geregeld.

5.3.4 Huisstijl

Ook in de kerk is het belangrijk dat op heldere en eenduidige wijze gecommuniceerd wordt. Een passende huisstijl kan hieraan een wezenlijke bijdrage leveren. Een herkenbaar en goed vormgegeven logo versterkt immers de identiteit van een organisatie, zo ook van de gereformeerde kerken.

Deputaten hebben offerte aangevraagd bij drie vormgevers. De opdracht is gegund aan J.P. de Ruiter van *Coach Consult* te Zuidhorn.

Zijn ontwerp en de verantwoording is bijgevoegd in bijlage 6.

Voorlopig wordt het logo gebruikt in:

- de website www.gkv.nl
- de deputatenrapporten op cd-rom;
- briefpapier voor de synode en later voor deputaatschappen, classes en plaatselijke kerken;
- visitekaartjes voor predikanten;
- de voorzijde van het sprekersgestoelte van de synode van Zuidhorn.

Om de vormgeving en de toepassing van het logo te bewaken zal een huisstijlreglement worden opgesteld dat op de website van de kerken zal worden geplaatst.

Het logo is bijgevoegd in bijlage 7.

5.3.5 Overige activiteiten

Gedurende de hele periode hebben we ons opengesteld voor de andere deputaatschappen voor vragen en adviezen.

Op 16 maart 2001 belegden deputaten een speciale bijeenkomst voor alle deputaatschappen om met hen van gedachten te wisselen over het op te stellen communicatieplan en hen te informeren over de digitale wijze van uitgeven van de deputatenrapporten. Ook heeft ds. W. van der Scree de mogelijkheden van de website getoond. Het verslag van de vergadering is bijgevoegd in bijlage 8.

Begin maart 2002 verschijnt een brochure over de komende synode met summiere samenvattingen van alle deputatenrapporten. De brochure zal worden toegezonden aan alle leden van de kerken in Nederland (per adres 1 exemplaar). De betrokkenheid van de gemeenteleden zal op deze wijze worden verhoogd.

---

6 – Aanbevelingen

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Voor de tekst van de besluiten, zie Acta, artikel 201, 203.]

---

7 – Bijlagen

Bijlage 1 Voorstel tot aanpassing van de Huishoudelijke Regeling

Hoofdstuk 2 “Moderamen”

- Schrappen: Punt 1: “Hij verzendt binnen een week de vastgestelde tekst als zetklare kopij naar de drukker”.
- Schrappen: Punt 1c: “als het geheel van de Acta meer dan 750 pagina’s gaat omvatten, maakt de synode een verantwoorde selectie van de bijlagen om binnen dit aantal te blijven;”
- Schrappen: Punt 1d: “via een persbericht maakt de synode bekend welke rapporten naar verwachting al dan niet in de Acta worden opgenomen.”

Doel van de beide laatste bepalingen was kostenbeheersing. Uiteraard geldt dit alleen indien de rapporten in boekvorm worden uitgebracht. Op een cd-rom kunnen honderden rapporten worden geplaatst.

Bijlage 1 “Instructie voor het financieel beleid van de generale synoden”

blz 12 onder b1 “het drukken van de Acta” wijzigen in “het publiceren van de Acta” e.d.

Bijlage 6 Verzendingregeling Deputatenrapporten, Acta en Handelingen

Verzendregeling

Deputatenrapporten

De verspreiding van deputatenrapporten vindt plaats uitsluitend via e-mail. Zodra de rapporten beschikbaar zijn, worden ze geplaatst op de website van de kerken, www.gkv.nl. Alleen de afgevaardigden naar de synode ontvangen alle rapporten op een cd-rom.

Acta

De verspreiding van de Acta vindt plaats via toezending van een cd-rom als volgt:

Instantie	Aantal cd-roms
De afgevaardigden (primi, secundi of tertii) die één of meer dagen hebben deelgenomen aan het werk van de synode	Circa 60
De samenroepende kerk (predikant(en), koster en andere hoofdmedewerkers)	Circa 5
De kerken, de classes en de particuliere synoden van de Gereformeerde Kerken in Nederland	Circa 300
De senaat, het curatorium, de hoogleraren en overige docenten, alsmede de emeriti-hoogleraren aan de Theologische Universiteit	Circa 15
Redacties van de regionale gereformeerde kerkbladen, de Reformatie, Nader Bekeken, Reformanda en het Nederlands Dagblad	7
Archief- en Documentatiecentrum voor bewaring in het generaal-synodaal archief	5
Deputaten BBK o.a. voor verzending naar het buitenland	13

Instantie	Aantal cd-roms
Deputaten voor generaal-synodale publicaties	8
Bibliotheek van de Theologische Universiteit	2
Bibliotheek van de Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn.	1

Handelingen

De verspreiding van de Handelingen vindt plaats via toezending van een cd-rom als volgt:

Instantie	Aantal cd-roms
De afgevaardigden (primi, secundi of tertii) die één of meer dagen hebben deelgenomen aan het werk van de synode	Circa 60
De kerkenraden van de Gereformeerde Kerken in Nederland	Circa 275
De gewone hoogleraren van de Theologische Universiteit in hun functie als adviseurs van de generale synode	5
Archief- en Documentatiecentrum voor bewaring in het generaal-synodaal archief	3
Het curatorium van de Theologische Universiteit ten behoeve van het archief	1

Bijlage 2 Projectplan communicatie (November 1999)

Activiteitenanalyse

- 1 Doelbepaling deputaatschap;
- 2 Werkwijze en bedoeling sectie Communicatie uitleggen aan andere deputaatschappen;
- 3 Activiteiten
  - 3.1 Communicatiebeleidsplan opstellen
    - 3.1.1 Analyse communicatieactiviteiten deputaatschappen
    - 3.1.2 Bepaling van GVP's (= algemene uitgangspunten t.a.v. communicatie)
    - 3.1.3 Uitwerking plan
    - 3.1.4 Bespreking met deputaten Generaal-Synodale Publicaties
    - 3.1.5 Terugkoppeling naar deputaatschappen
  - 3.2. Opzetten website
    - 3.2.1 Professionele briefing opstellen
    - 3.2.2 Werkgroep instellen: technisch deskundige, vormgever, schrijver en project-leider
  - 3.3 Kerkadres en bemensing in Kampen regelen; taakomschrijving en logistiek regelen ADC
  - 3.4 Huisstijl; offertes bij diverse bureau' s opvragen
  - 3.5 Lopende publiciteitszaken coördineren

Bijlage 3 Communicatieplan deputaatschappen

1. Inleiding

De Generale synode Leusden heeft aan het deputaatschap Generaal-synodale publicaties de opdracht gegeven om de communicatie te verbeteren tussen de deputaatschappen en de kerkleden. De kerkleden moeten beter geïnformeerd en gemotiveerd worden (art.111).

Om de communicatie te coördineren en op elkaar af te stemmen is het opzetten van een communicatieplan onontbeerlijk. In dit plan geven deputaten vanuit de huidige situatie en rekening houdend met de geconstateerde communicatieknelpunten een strategie aan voor de externe communicatie van deputaatschappen. Deze strategie wordt concreet uitgewerkt in een plan voor de korte termijn – dit is in inmiddels al uitgevoerd – en in aanbevelingen voor de lange termijn.

Gebruikte begrippen

GKV:	Gereformeerde Kerken vrijgemaakt
Gemeenteleden:	alle gemeenteleden van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt
Kerk:	benaming voor het instituut
Kerken:	de plaatselijke vrijgemaakt-gereformeerde gemeenten
Kerkverband:	het totaal van de plaatselijke kerken
DGSP:	deputaatschap Generaal-dynodale Publicaties

2. Situatieschets

2.1 Wie zijn de Gereformeerde Kerken in Nederland?

2.1.1 Organisatiestructuur

Het kerkverband van de Gereformeerde Kerken in Nederland bestaat uit 270 kerken met in totaal ongeveer 124.500 gemeenteleden.

Iedere plaatselijke kerk is een zelfstandige organisatie met een door de gemeente gekozen kerkenraad en (in de meeste gevallen) één of meer predikanten.

Het kerkverband kent ook overkoepelende organen:

- op regionaal niveau zijn er 30 classesvergaderingen;
- deze zijn verdeeld over 9 particuliere (meest provinciale) synodes;
- op landelijk niveau komt eenmaal per drie jaar een generale synode bijeen.

De generale synode laat diverse kerkelijke onderwerpen bestuderen, aansturen en begeleiden door een aantal deputaatschappen: kleine of grotere commissies, al dan niet met speciale expertise met betrekking tot het onderwerp.

De Theologische Universiteit met het ADC fungeert als kenniscentrum.

Vier deputaatschappen hebben inmiddels een eigen landelijke coördinator of bureau. Ook zijn er kerkelijke organisaties verbonden aan deputaatschappen (o.a. zending, evangelisatie).

2.1.2 Organisationscultuur

De kerken zijn globaal gezien te karakteriseren door enerzijds een grote mate van zelfstandigheid (van de plaatselijke gemeente), maar ook door verbondenheid in het kerkverband.

De kerken kennen geen hiërarchische verhoudingen. Veel pastoraal en gemeentelijk opbouwwerk wordt gedaan door vrijwilligers. Er is bij veel kerkleden enthousiasme, idealisme, gedrevenheid te bespeuren: men verzet veel werk in de vrije tijd in dienst van de kerk! Helaas kan vrijwilligerswerk in sommige situaties ook leiden tot vrijblijvendheid, discontinuïteit, te weinig professionaliteit, en oppervlakkigheid.

2.2 Positie en werkwijze deputaatschappen

De laatst gehouden synode heeft 29 deputaatschappen benoemd, alle met een (studie- of uitvoerende) opdracht. Het aantal leden per deputaatschap varieert van 4 tot 20 personen. Synode en deputaatschappen liggen in elkaars verlengde voor wat betreft de opdrachtgeving, uitvoering, rapportage en vervolgoopdrachtgeving.

2.3 Huidige wijze van communiceren van de deputaatschappen en van het kerkverband in het algemeen

2.3.1 Communicatie in het kerkverband

De GKV kennen voornamelijk een lees- en vergadercultuur via beperkte middelen. Binnen de kerkgemeenschap wordt vooral gecommuniceerd door middel van schriftelijke informatie via het kerkblad of via een brief en mondeling door middel van discussieavonden/(gemeente)vergaderingen. Sommige kerken hebben inmiddels een eigen website, waarbij het opvalt dat de meeste sites zich vooral richten op externe doelgroepen. Ook verschijnen er wel eens boekjes en brochures om gemeenteleden te informeren.

Omdat in feite iedere plaatselijke kerk zelfstandig is en er geen centraal landelijk kerkadres bestaat, is er eigenlijk geen sprake van een eenduidige en gelijktijdige wijze van communiceren (er is wel een centraal adres voor de website in het Gbouw te Zwolle). Zo is er bijvoorbeeld geen landelijk schriftelijk medium dat per definitie ieder kerklid bereikt (een uitzondering hierop vormt het maandelijks orgaan van het deputaatschap Zending en hulpverlening *Tot aan de einden der aarde* (TADEDA).

Wil men veel kerkleden bereiken dan moet men gebruik maken van free publicity via de landelijke kranten, kerkelijke opiniebladen, regionale en plaatselijke kerkbladen.

Slechts in een enkele plaatselijke kerk wordt de communicatie op een gestructureerde manier aangepakt. Op basis van een gemeentebeleidsplan heeft men een communicatiebeleidsplan opgesteld en wordt hier uitvoering aan gegeven (kerk te Rotterdam-Stad).

Naar buitenkerkelijken worden meer middelen ingezet: radio/tv, bijeenkomsten, flyers en gadgets enz. Gezien het doel en de doelgroep van deze communicatie valt dit buiten het bestek van ons plan.

2.3.2 Externe communicatie van deputaatschappen

Na onderzoek bleek dat alle deputaatschappen de opdracht van de synode hebben gekregen om extern te communiceren, maar er is wel verschil. Zo zijn er deputaatschappen die nadrukkelijk de opdracht krijgen om naast de rapportage aan de synode ook aan de kerken het rapport toe te sturen. Ook krijgt ongeveer de helft van de deputaatschappen de opdracht om de kerkleden te informeren.

Samengevat ziet de communicatie er zo uit:

- a. Ieder deputaatschap is verplicht om een paar maanden voor aanvang van de nieuwe synode een *rapport* in te dienen bij die synode. De inhoud wordt bepaald door het deputaatschap zelf, de vormgeving en de uitgave door DGSP. De rapporten werden tot 1999 in boekvorm toegezonden

- aan de synodeleden en aan alle kerken. Particulieren konden de rapporten kopen via de boekhandel. Sinds dit jaar worden de rapporten digitaal aangeboden.
- b. Daarnaast krijgen sommige deputaatschappen de opdracht van de synode om *andere publicaties* te verzorgen (b.v. een liturgisch katern). De publicaties worden rechtstreeks door de kerken gekocht bij de uitgever of worden verkocht via de boekhandel.
  - c. Ten slotte maken sommige deputaatschappen gebruik van *diverse communicatiemiddelen* om daarmee ook diverse doelgroepen te bereiken: kerkenraden, predikanten en andere ambtsdragers, gemeenteleden.

Publiciteit rond de rapporten of publicaties is altijd een taak van het deputaatschap zelf, zoals bijvoorbeeld het schrijven van een persbericht of een artikel in een blad. Een enkel deputaatschap heeft een of meer leden belast met de PR.

Het blijkt dat de mate van communiceren ook afhangt van de aard van het deputaatschap. Er is sprake van een aantal z.g. *studiedeputaatschappen* en z.g. *uitvoerende deputaatschappen*.

- a. *Studiedeputaatschappen* hebben een studie/onderzoeksopdracht van de synode. Deze deputaatschappen publiceren alleen hun rapport en vermelden niets over hun werkzaamheden.
- b. *Uitvoerende deputaatschappen* hebben een studie- en uitvoerende opdracht van de synode (o.a. Toerusting evangeliserende gemeente, Diaconale zaken, Betrekkingen buitenlandse kerken, Eredienst, Archief- en documentatie). Deze deputaatschappen hebben vaak een eigen onderliggende organisatie en/of een professional die voor hen het uitvoerende werk organiseert en coördineert. Zo maken deze deputaatschappen gebruik van diverse communicatiemiddelen: een informatieblad, boekjes, informatie-/discussiebijeenkomsten, een landelijke adviesdienst, een website, enz.

2.4 Externe communicatie van de synode

De synode van Leusden 1999 communiceerde via:

- een persvoorlichter, die verslagen en achtergrondinformatie publiceerde in diverse kerkelijke bladen en via de website;
- brieven;
- de Acta in boekvorm.

3. Gesignaleerde communicatie-knelpunten

Gezien de huidige situatie (op basis van een inventariserend onderzoek) constateren de deputaten dat ten aanzien van de communicatie enige knelpunten zijn waar te nemen. Niet alle knelpunten zijn even ernstig van aard of kunnen op korte termijn opgelost worden.

1. Bij diverse deputaatschappen is er te weinig aandacht voor effectieve externe communicatie: men doet nauwelijks iets aan communicatie of men kiest te weinig effectieve middelen.
2. Er is te weinig eenheid in de wijze van communiceren bij diverse deputaatschappen – gevolg: er wordt geen eenduidig beeld van de GKV naar buiten gebracht.
3. Er is te weinig afstemming tussen de diverse deputaatschappen met betrekking tot hun communicatie.

4. De meeste van de tot nu toe gehanteerde communicatiemiddelen zijn tamelijk eenzijdig, dat wil zeggen zendergericht, van aard. Ze worden opgezet vanuit het oogpunt van het deputaatschap zelf, vaak vooral informatief van karakter. De doelgroep wordt te weinig gemotiveerd door de communicatie, krijgt geen uitnodiging tot reactie, meedenken enz. De communicatie is niet interactief. Een voorbeeld: de kerken kunnen reageren op de deputatenrapporten, ze worden niet expliciet daartoe uitgenodigd.
5. De deputaatschappen hebben te weinig aandacht voor de promotie van publicaties (boekjes, brochures, enz.).
6. De mogelijkheden van de digitale communicatiemiddelen, zoals Internet, worden nog niet door iedere kerk en ieder kerklid gebruikt.
7. De gemeenteleden in den lande worden niet of nauwelijks geïnformeerd over de werkresultaten van de studie-deputaatschappen.
8. De kerkleden tonen weinig betrokkenheid bij het werk van de synode, zoals blijkt uit diverse publicaties. Gevolg: onjuiste beeldvorming over bepaalde kerkelijke onderwerpen.
9. Informatiestromen via de kerkenraden lopen niet goed: de kerkleden worden niet of nauwelijks geïnformeerd door hun kerkenraad.

Kern:

- a. bij diverse deputaatschappen is nog te weinig bewustzijn van de noodzaak van effectieve communicatie;
- b. de huidige inzet van middelen is ontoereikend.

4. Strategie en doelstellingen

4.1 Doel van de communicatie

Het doel van de communicatie is de betrokkenheid van met name kerkleden vergroten ten aanzien van kerkelijke onderwerpen zoals deze uitgewerkt worden door de deputaatschappen.

4.2 Doelgroepen

Er zijn vijf doelgroepen te onderscheiden:

- *de synode*, die op basis van het geleverde rapport moet worden geïnformeerd om een besluit te kunnen nemen; de 36 synodeleden zijn predikanten of kerkenraadsleden, mannen veelal ouder dan 55 jaar;
- *de kerkenraden*: door de gemeente gekozen ‘pastorale vrijwilligers’ (vanuit diverse beroeps-kringen), meestal onder leiding van een predikant; mannen, van ca. 30 – 70 jaar;
- *adviseurs*: professionele beroepsbeoefenaars met theologische of maatschappelijke achtergrond die de synode of de deputaatschappen vanuit hun professionaliteit adviseren; er zijn ook professionals die als betaalde kracht verbonden zijn aan een deputaatschap;
- *deputaatschappen*: de leden van de deputaatschappen zijn benoemd door de synode vanwege hun interesse voor of hun deskundigheid ten aanzien van een bepaald onderwerp; de werkzaamheden voor het deputaatschap worden verricht op vrijwilligersbasis;
- *kerkleden*: mannen en vrouwen, lid van de GKV, die meer of minder betrokken zijn bij het werk in de gemeente; zij zijn divers naar opleidingsniveau en sociale klasse; er zijn veel gezinnen met twee of meer kinderen; bij met name actieve kerkleden neemt de kerk een belangrijke plaats in hun leven in, o.a. in hun tijdsbesteding; zij zijn van alle leeftijdscategorieën.

4.3 Strategische uitgangspunten

Er zijn een aantal strategische uitgangspunten.

- Alle deputaatschappen moeten betrokken worden bij de actieve invulling van hun eigen PR. Ze moeten zich bewust worden van de noodzaak van effectieve communicatie. Sectie Communicatie van DGSP heeft hierin een initiërende en adviserende rol.
- DGSP stimuleert het gebruik maken van massamediale nieuwe media (Internet, cd-rom), omdat deze media relatief goedkoop zijn en voor een breed publiek toegankelijk.
- Bij publicaties zal men onderscheid moeten maken tussen diverse doelgroepen: synodeleden, kerkenraden, kerkleden (volwassenen/jongeren/kinderen?, Nederlands/niet-Nederlands), niet-kerkleden.
- Er wordt gekozen voor een gelijktijdige inzet van diverse middelen bij de communicatie rond een bepaald onderwerp.
- Er wordt een open, heldere wijze van communiceren gehanteerd, gericht op de specifieke doelgroep. Informatieoverdracht moet vooral ook motiverend en stimulerend van karakter zijn om betrokkenheid te creëren.
- Er wordt interactiviteit gestimuleerd: kerkleden bij studie en onderzoek betrekken door hen uit te nodigen om te reageren.
- De vormgeving van diverse communicatie-uitingen wordt gestandaardiseerd.

4.4 Doelstelling per doelgroep

Genoemde knelpunten en het hoofddoel van het plan zijn uitgewerkt in de doelstellingen per doelgroep. De doelstellingen zijn algemeen van aard. Per communicatiemiddel kunnen de doelstellingen specifiekere worden beschreven.

Kerkleden 18+

De deputaatschappen communiceren op een zodanige effectieve wijze dat de 18+-kerkleden weten dat er deputaatschappen zijn en welke functie ze vervullen in de kerk. De 18+-leden vinden het ook zinvol om globaal iets te weten van de studieonderwerpen van de deputaatschappen en ze gaan de samenvattingen lezen en/of rapporten lezen om mee te kunnen denken over diverse kerkelijke onderwerpen.

Synode

Alle synodeleden moeten op effectieve wijze op de hoogte gebracht worden van de inhoud van de rapporten.

Kerkenraden

Kerkenraden moeten op een effectieve wijze op de hoogte worden gebracht van en gemotiveerd worden tot het meedenken over diverse kerkelijke onderwerpen.

5. Uitwerking

Op basis van de gekozen doelstellingen en strategie willen we een aantal concrete activiteiten beschrijven. Gezien onze opdracht is het zinvol om twee plannen op te stellen:

- 5.1 een korte-termijnplan, tot aan de komende synode van Zuidhorn 2002,
- 5.2 een lange-termijnplan, vanaf de synode van Leusden 1999.

5.1 Korte termijnplan

5.1.1 *De rapportage naar de synode en naar de kerkenraden*

Deze zal met name digitaal gebeuren door middel van een cd-rom. Onderzocht wordt of men op aanvraag een printversie van het rapport kan ontvangen. Overige belangstellenden kunnen de rapporten downloaden via www.gkv.nl.

5.1.2 *Informatie en motivatie van kerkleden rond de rapportage*

Deze zal gebeuren met behulp van de (zeer toegankelijke) samenvattingen van ieder rapport. Middelen: een nieuwskrant/brochure (digitaal en in print), persberichten naar kerkelijke media.

5.1.3 *Informatie en motivatie van kerkleden rond publicaties*

Deze wordt georganiseerd in overleg met de betrokken deputaatschappen, waarbij een combinatie van middelen kan worden ingezet. De sectie Communicatie van DGSP heeft hierin een adviserende taak.

5.1.4 *Opzet en ontwikkeling van de website o.a. ten behoeve van de deputaatschappen*

De deputaatschappen krijgen ieder een eigen ruimte op de website. Zij kunnen die vullen met informatie over hun eigen opdracht, de namen van hun leden, hun deputatenrapport en overige informatie.

5.2 Lange termijnplan

- a. Deputaatschappen moeten een minder geïsoleerde positie innemen door gerichte externe communicatie. De situatie is door de jaren zo gegroeid dat dit specifieke kerkenwerk ver van het kerkpubliek kwam af te staan. Hoe is dit doel te bereiken?
  - door het deputatenwerk in breder perspectief te plaatsen;
  - door toe te werken naar interactieve beleidsvorming;
  - door ‘gevoelige’ onderwerpen zorgvuldig te communiceren.
- b. Op lange termijn zullen de deputaatschappen meer aandacht moeten geven aan hun externe communicatie. Dit kan door het intern benoemen van iemand die verantwoordelijk is voor de communicatie.
- c. De activiteiten van de deputaatschappen moeten aan het begin van de werkperiode in kaart worden gebracht.
- d. Diverse activiteiten van deputaatschappen, gericht op kerkleden, zullen beter gecoördineerd moeten worden. Hiertoe zal er regelmatig overleg moeten zijn tussen de sectie Communicatie van DGSP en het aanspreekpunt binnen het deputaatschap.
- e. Indien mogelijk zullen de deputaten tussentijds verslag doen aan de kerkleden over hun werk. Zij kunnen daarbij gebruik maken van diverse (met elkaar te combineren) communicatiemiddelen.
- f. Deputaatschappen zullen in de komende periode meer gebruik moeten maken van de mogelijkheden van Internet om zodoende hun publiek adequaat te informeren. Ook zal er onderzocht moeten worden of het wenselijk en mogelijk is om het publiek actiever te betrekken bij het onderwerp van het deputaatschap om zodoende een breed draagvlak te creëren.

- g. De deputaatschappen zullen nog meer geadviseerd moeten worden over activiteiten met betrekking tot hun communicatie. Hiervoor zal de sectie Communicatie zich actiever bezig moeten gaan houden met hun aanspreek- en adviesfunctie.
- h. Het zou daarom zeer wenselijk zijn om een landelijk communicatiesteunpunt op te zetten en een coördinator te benoemen die gedurende twee dagdelen per week deze coördinatie- en adviestaak op een vast moment uitvoert. Om een aantal activiteiten van diverse coördinatoren op elkaar af te stemmen en met elkaar samen te laten werken is het efficiënt om een centraal orgaan op te zetten van waaruit een aantal zaken (met name de communicatie) worden geregeld.

6. Plan van aanpak

6.1 Korte termijn: vanaf najaar 1999 tot april 2002

Een evaluatie

ad 5.1.1 Stappenplan rapportage door middel van cd-roms

1. Informatiebrief aan alle deputaatschappen over rapportage (november 2000).
2. Aanpassing Huishoudelijke Regeling.
3. Informatiebijeenkomst beleggen voor alle deputaatschappen.
4. Offertes aanvragen voor cd-rom.
5. Vrijwilligers / professional zoeken voor cd-rom-bewerkingen.
6. Aan alle deputaatschappen: toezending Huishoudelijke Regeling, met verzoek digitaal aanleveren rapport en verzoek samenvatting op een half A 4.
7. Huisstijl-ontwikkeling.
8. Productie cd-rom, plaatsing samenvattingen en rapporten op website.
9. Verzending cd-rom met begeleidende brief voor kerken en synode – toelichting cd-rom rapportage (cd 1: 6 rapporten, cd 2: 6 rapporten, cd 3: alle rapporten).
10. Publiciteit zoeken door middel van een persbericht in ND.

ad 5.1.2 Uitgave speciale brochure/nieuwsbrief

Er is een speciaal projectteam in het leven geroepen dat de uitgave van een brochure zal verzorgen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de samenvattingen van de deputaten-rapporten. De brochure heeft als doel de kerkleden te informeren over diverse kerkelijke onderwerpen. Deputaten hopen dat door deze laagdrempelige informatie kerkmensen gestimuleerd worden om mee te leven en mee te denken met datgene wat er op de synode aan de orde zal gaan komen. De brochure zal vlak voor 1 april 2002 bij ieder adres in de gemeenten bezorgd worden.

ad 5.1.3 Informatie en motivatie van kerkleden rond publicaties

De sectie Communicatie geeft communicatieadviezen (zowel gevraagd als ongevraagd) over diverse communicatievraagstukken. Dit moet in de toekomst nog verder worden ontwikkeld.

Gebruikte middelen:

- brieven via post en e-mail,
- bijeenkomst voor alle deputaatschappen op 16 maart 2001 (zie het bijgevoegde verslag),
- telefonische advisering en advisering via e-mail.

6.2 Plan van aanpak langere termijn

1. Ieder deputaatschap moet aan het begin van haar werkperiode een lid benoemen die verantwoordelijk is voor de communicatie.
2. Deze persoon bespreekt met de sectie Communicatie of de communicatiecoördinator hoe dit deputaatschap zijn externe communicatie gaat organiseren.
3. De communicatiecoördinator zorgt voor afstemming en coördinatie van de diverse activiteiten en geeft zo nodig advies. Het deputaatschap zal naast de schriftelijke media ook andere middelen moeten inzetten om een breed publiek te interesseren voor een bepaald onderwerp.
4. Ieder deputaatschap onderhoudt de eigen webpagina's op de gkv-site, doet hier verslag van werkzaamheden, verzamelt interessante links, zet te downloaden achtergrondinformatie op het net. Dit alles in overleg met de projectleider van de website.
5. Wanneer een deputaatschap een publicatie wil uitgeven, zal het (in overleg met de communicatiecoördinator) een eenvoudig publiciteitsplan moeten maken om zijn uitgave te promoten bij het publiek.
6. Tijdens hun werkperiode zullen de deputaten zich al kunnen richten op de inhoud en vormgeving van hun rapport, zodat de structuur en inhoud hiervan goed is toegesneden op het lezerspubliek (gemeenteleden en/of kerkenraden en synodeleden).
  - a. Bijna ieder deputaatschap heeft te maken met drie kerndoelgroepen: synodeleden, kerkenraden, kerkleden. Het is zinvol dat bedacht wordt op welke wijze men iedere doelgroep het beste kan benaderen.

6.3 Budget

Het is niet mogelijk om een exact budget aan te geven, omdat dit afhangt van diverse externe factoren. Het op de synode van Leusden gehanteerde quotum van 3% van het totaalbudget, bestemd voor communicatie, is ons inziens zeer reëel en kan gecontinueerd worden.

6.4 Evaluatie

Het is zinvol om bepaalde activiteiten te evalueren (website, brochure over deputaatschappen) door middel van een enquête of interviews. Deze evaluatie zal plaatsvinden medio 2002.

Bijlage 4 Project website www.gkv.nl De Gereformeerde Kerken online

1. Opdracht en doelstelling

In aansluiting bij de opdracht van de Generale Synode van Leusden 1999 heeft het project www.gkv.nl de volgende doelen:

1. algemene informatie geven over de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en daarna:
  - a. verwijzen naar lokale kerken;
  - b. verwijzen naar specifieke instellingen, deputaatschappen en verenigingen;
2. het informeren van de leden van de Gereformeerde Kerken over wat er in de deputaatschappen gebeurt;
3. de ‘gezamenlijke’ informatie van en over de kerken centraal aanbieden, bijwerken en professioneel vormgeven, zodat een zo goed mogelijk beeld ontstaat van de Gereformeerde Kerken;
4. aanbieden van leespreken;
5. informatie verstrekken over
  - a. actualiteit,
  - b. openbare adresgegevens;
6. kerken die inmiddels een eigen website hebben, nog beter bereikbaar maken door een link naar hun pagina op de site www.gkv.nl.

Een aantal aspecten van deze doelen is inmiddels (al dan niet voorlopig) gerealiseerd. Tegelijk kan gesteld worden dat we nog maar pas begonnen zijn.

Wat opvalt is het ontbreken van toegankelijke, op de bezoeker toegesneden informatie over wat het geloof inhoudt en wat dat vandaag betekent. Dat is bij een kerkverband een opvallend gemis.

Ook moet gezegd worden dat de kerken méér zijn dan een organisatieverband van plaatselijke gemeenten. Een groot deel van de activiteiten in de vrijgemaakt-gereformeerde ‘wereld’ is verbonden met niet strikt-kerkelijke verenigingen en organisaties. Daar wordt wel enige aandacht aan besteed, maar onvoldoende om een goed beeld te geven van het leven in de kerken.

Voor wat betreft het ontbreken van actuele informatie over de inhoud van het geloof heeft het projectteam [gkv.nl](http://www.gkv.nl) een lange-termijndoel gesteld: geprobeerd zal worden om in combinatie met het Centrum voor evangelisatieondersteuning te komen tot een eigen afdeling ‘basisinformatie christelijk geloof’ (werktitel). Dat is een lange-termijndoel geworden omdat het hier gaat om het ontwikkelen van iets wat in de gereformeerde wereld nog niet bestaat en grote zorgvuldigheid in teksten en vormgeving vereist.

Ten aanzien van de toegang tot wat er verder binnen de kerken gebeurt, is een korte-termijndoel gesteld: eind 2002 moet tenminste 80% van de aan onze kerken verbonden verenigingen en organisaties, mits op het Internet present, via www.gkv.nl op de een of andere manier vindbaar en bereikbaar zijn. Mogelijkheden en wenselijkheden voor de langere termijn komen verder aan de orde bij het onderdeel over toekomstige ontwikkelingen.

2. Geschiedenis

2.1 Voorfase

April 2000 bestond er een stuurgroep, waarbinnen de eerste lijnen zijn uitgezet voor de opbouw van www.gkv.nl. Er was een eerste versie van een site en er bestonden in schets plannen voor de uitbouw daarvan. In een brief aan de kerken werd aangekondigd dat www.gkv.nl 1 juni 2000 online zou gaan.

Bij de uitwerking bleek, mei 2000, dat die eerste site qua vormgeving en inhoud niet geschikt was om 1 juni te presenteren. Wat uiteindelijk 1 juni verscheen was in de laatste weken van mei gebouwd op basis van de voorliggende site, maar in een andere vormgeving en met toevoeging van zoveel mogelijk ander materiaal.

2.2 Opbouwfase 1

De site verscheen in eerste instantie als een tussenoplossing. Vanaf eind 2000 juni waren de pagina's met de kerkelijke gegevens voorzien van de techniek die we nu nog gebruiken. Daardoor zijn ze makkelijker te onderhouden als er gegevens wijzigen.

In de tussentijd werd in de stuurgroep doorgesproken over hoe www.gkv.nl er uiteindelijk uit zou moeten zien en over hoe de organisatie daarachter vormgegeven zou moeten worden. Dat laatste komt aan de orde onder 3. De stuurgroep besloot te gaan proberen www.gkv.nl zo wendbaar mogelijk in te richten, zodat er niet alleen plaats zou zijn voor de kerken met hun gegevens, agenda, nieuws en dergelijke, maar dat er ook toegang zou kunnen worden gegeven tot wat er verder aan vrijgemaakt-gereformeerde verenigingen en organisaties op het Internet te vinden is. DGSP stemden 11 juli 2000 met deze inzet in. De stuurgroep ging vanaf dat moment verder als projectteam gkv.nl.

Op 17 november 2000 werd de eerste opbouwfase afgerond met de publicatie van een nieuwe site (restyle). De vormgeving was professioneel en gebaseerd op wat de meeste mensen prettig vinden, maar uiteraard nog niet aangepast aan de te ontwikkelen huisstijl voor de kerken. Omdat de teksten ongeveer gelijk bleven, bleef ook de navigatie (hoe vind ik wat ik zoek) op de site nog wat last houden van de allereerste tussenoplossing.

2.3 Opbouwfase 2

Vanaf november 2000 is gewerkt aan het stap voor stap toevoegen van mogelijkheden aan www.gkv.nl. Er kwam een centrale agenda, een nieuws-onderdeel, een module voor veelgestelde vragen en een eigen plek voor 'links' (verwijzingen naar andere plaatsen op het Internet). Verder is veel aandacht besteed aan de opbouw van de centrale database voor kerkelijke gegevens. De laatste kwam december 2001 klaar. De complete 'handboek-gegevens' van alle kerken, instellingen en organisaties kunnen nu worden verwerkt en desgewenst op de site getoond.

In deze periode heeft het projectteam zich nogal vertild aan een project om plaatselijke kerken de mogelijkheid te geven hun website bij www.gkv.nl onder te brengen en gebruik te maken van e-mail-adressen. Om deze service was vanaf het begin vanuit de kerken gevraagd. De uitvoering bleek alleen veel meer voeten in de aarde te hebben dan gedacht. Het duurde een maand of vier langer dan was beweerd, maar uiteindelijk is het wel gelukt. Er wordt toenemend gebruik gemaakt van de service, tot nu toe tot tevredenheid van de gebruikers. De eerste inzet om de kosten voor de service door te berekenen aan de gebruikende kerken stuitte uiteindelijk af op problemen rond btw. In overleg met deputaten Financiën en Beheer is besloten de kosten uit het eigen budget voor www.gkv.nl te betalen.

2.4 Opbouwfase 3

Begin november 2001 kwam het huisstijl-project van DGSP tot een eerste afronding. Vanaf dat moment startte de laatste fase in de opbouw: het toepassen van het logo en de huisstijl op www.gkv.nl en het integreren van alle nieuwe mogelijkheden tot een nieuw geheel. Vooral de aanpassing van het logo voor Internet-gebruik leverde veel moeilijkheden op. Uiteindelijk is het toch gelukt www.gkv.nl in stijl te presenteren bij de officiële presentatie van logo en huisstijl op 18 januari 2002. Tot nieuwe ontwikkelingen in techniek of in de kerken verandering afdwingen is de huidige www.gkv.nl het visitekaartje van de kerken op het Internet.

2.5 Statistieken (een indruk)

Dat www.gkv.nl in een behoefte voorziet blijkt onder meer uit het aantal bezoekers van de pagina's. Vanaf december 2000 worden statistieken bijgehouden. De resultaten daarvan kunnen als volgt samengevat worden.

Rond januari 2001 had www.gkv.nl gemiddeld ongeveer 6000 bezoekers per maand (200 per dag), die samen de computer voor zo'n 500 Mb per maand werk gaven. Rond januari 2002 heeft www.gkv.nl gemiddeld zo'n 9000 bezoekers per maand (300 per dag) die samen voor 1.5 Gb per maand aan teksten en bestanden opvragen. Het gaat hierbij om redelijk objectieve gemiddelden. Er zijn ook pieken die hier ver bovenuit komen (bijvoorbeeld na een melding in de krant).

Twee dingen laten zich hieruit aflezen:

- a. in de loop van 2001 nam het bezoekersaantal met 50% toe;
- b. die bezoekers doen ook nog eens meer op de pagina's (300% toename).

Dat is een mooie score. En de groei is er nog lang niet uit.

Wat betreft de bezetting van de pagina's over de dag blijkt de piek van het bezoek zo rond de vroege avond te zitten (19:00-20:00 uur). Dat is normaal voor een Nederlandse site met een diverse doelgroep. Afwijkend is het bezoek in de nacht. Waar andere sites in de nacht sporadisch of niet bezocht worden haalt www.gkv.nl hier 10% van de bezoekers. Dat lijkt te wijzen op nogal wat bezoekers uit het buitenland (bijvoorbeeld uit Canada/Amerika). Gecombineerd met andere gegevens uit de statistieken lijkt de veronderstelling redelijk dat www.gkv.nl zo'n 15% 'echt' niet-Nederlandse bezoekers trekt. Zonder nog enige vertaling in andere talen is dat een veel belovend begin.

3. Manier van werken

3.1 Een idealistische inzet

Begin 2002 terugkijkend op de eerste activiteiten rond www.gkv.nl komt de gedachte vanzelf boven dat het begin rijkelijk idealistisch was. Veel energie is gestoken in het regelen van de organisatie en van onderlinge verantwoordelijkheden. Onder DGSP zou een projectteam functioneren, dat vooral coördinerend en aansturend moest werken. Onder dat projectteam was weer een redactie gepland die voor tekst en inhoud zou moeten zorgen. Een en ander is vastgelegd in een Project- en redactiestatuut van november 2000, dat als bijlage bij dit rapport gaat.

In de praktijk bleek dit niet te werken. Het werven van redactieleden verliep moeizaam, onder meer omdat nog niet gericht genoeg kon worden gevraagd. Het projectteam bleek in werkelijkheid gewoon veel uitvoerend werk te moeten doen. De grenzen van de mogelijkheden van de leden qua tijd en energie waren snel bereikt.

Nog in een ander opzicht was de inzet idealistisch. Het projectteam wilde het gebrek aan systematische voorbereiding vooraf goedmaken door eerst na te denken over vragen als: wat voor 'corporate

identity' hebben we als kerken, en wat willen we de kerken presenteren? Die vragen bleken boven de macht te gaan en de gang van zaken dwong vanzelf keuzes af.

3.2 Een procesmatig vervolg

Door schade en schande wijs geworden heeft het projectteam met steeds meer overtuiging gekozen voor een procesmatige manier van werken: wat er gebeurt wordt beslist door de beschikbare menskracht en het beschikbare budget. Het alternatief: projectmatig werken (dit stuk moet dan en dan klaar zijn en er zo en zo uitzien) is voor een team met vrijwilligers die allemaal meer te doen hebben, een te zware belasting. Veel is op deze manier langer gaan duren dan eerst de bedoeling was.

In het verlengde van de vorige beslissing lag de keuze dat het projectteam zich eerst gericht heeft op de opbouw van een goed draaiend systeem, om vervolgens terug te komen op de inhoud van de pagina's. Het effect is zichtbaar op www.gkv.nl: allerlei thema's hebben nog weinig inhoud. Nu het systeem technisch goed draait is de inhoudelijke vulling de eerste prioriteit geworden.

3.3 Ontdekkingen onderweg

Vanaf het eerste begin dat www.gkv.nl online was bleek dat de website de facto het centrale aanspreekpunt van de kerken was geworden. Mensen van buiten en binnen de kerken zochten contact met allerlei vragen. Als dat van te voren al voorzien was, is er in ieder geval bij de opzet en in de opdracht van de synode van Leusden geen rekening mee gehouden. De nazorg bij de site heeft het projectteam dan ook in eerste instantie veel energie extra gekost. Inmiddels lopen deze zaken redelijk, maar de constructie blijft kwetsbaar.

Verder kwamen leidde het werk tot de ontdekking dat op allerlei plaatsen in de kerken dezelfde dingen werden gedaan, zonder enige coördinatie of afstemming. Verschillende, vaak zelf al overbelaste organisaties houden dezelfde gegevens bij, maken verwante plannen voor een Internet-presentatie en sturen allerlei publicaties en berichten rond in de kerken. Omdat het tot onze opdracht behoorde de gegevens van de kerken voor zover mogelijk te tonen is de database onder www.gkv.nl geschikt gemaakt om de gegevens van alle kerken en aanverwante organisaties te verwerken. Ze vraagt erom om ook als centrale database voor de kerken gebruikt te gaan worden.

Al in 2000, maar vooral in 2001, is met een aantal instellingen en Gbouw-organisaties overleg geweest over database-integratie en het uitwisselen van gegevens. Wil dat op een goede manier gebeuren dan is er nog veel uit te zoeken en te regelen. Getrouw aan onze procesmatige manier van werken is dit project gepland voor in en na de komende zomer, als de werkdruk bij de andere deelnemers weer wat genormaliseerd is. Zie verder bij het laatste onderdeel.

Tenslotte mag hier worden vermeld de samenwerking die is aangegaan met het initiatief van prof. dr. M. te Velde om tot een kerkrechtelijke kennisdatabank te komen op www.kerkrecht.nl. Voorlopig is afgesproken dat vanuit www.gkv.nl wordt bijgedragen aan de techniek onder deze site, terwijl op www.kerkrecht.nl zorg gedragen wordt voor de toegang tot kerkorde, kerkelijke besluiten en de Acta van generale synodes.

4. Onderweg naar morgen

4.1 www.gkv.nl

Wat nu op www.gkv.nl staat is in principe één van drie onderdelen die op termijn samen de complete www.gkv.nl moeten gaan vormen.

Het tweede zal worden gevormd door een reeks pagina's over de inhoud van het christelijk geloof vanuit gereformeerde overtuiging.

Het derde onderdeel tenslotte moet uitvoeriger toegang gaan geven tot de vrijgemaakt-gereformeerde 'wereld'.

De drie onderdelen krijgen een eigen uiterlijk ('look-and-feel'). De onderdelen twee en drie vragen een eigen organisatorische aanpak. Daarover straks meer.

Wat de kerkelijke pagina's betreft (grofweg is dat wat er nu staat) staat het volgende gepland:

- verdere uitbouw van de inhoud van de site door het starten en uitwerken van nieuwe thema's; er is voorzien in een thema over catechese, over pastoraat, over liturgie, over evangelisatie, een thema met op jongeren gerichte inhoud; in alle gevallen gaat het om het bieden van ondersteunend materiaal voor wat er in de kerken gebeurt en het mogelijk maken van coördinatie via de site;
- intensiever gebruik van de site door de diverse deputaatschappen;
- het nauwer betrekken van plaatselijke kerken en vooral classes bij de site: er is ruimte voor elk van de kerkelijke vergaderingen om www.gkv.nl te gebruiken om hun gegevens te tonen en om vergaderingen op te nemen in de agenda, nieuws te tonen en documenten weer te geven;
- het aanbrenge van de mogelijkheid om online via een zg. forum te discussiëren over actuele onderwerpen, al dan niet gericht vanuit bepaalde deputaatschappen of instellingen; dit item vraagt een zorgvuldige voorbereiding en intensieve begeleiding om het goed en ordelijk te laten lopen;
- uitbouw van de samenwerking met initiatieven in de kerken op Internet-gebied die een bepaald belang voor de kerken hebben (zoals www.kerkrecht.nl);
- een poging om te komen tot nauwere samenwerking met de verwante Internet-sites www.cgk.nl en www.ngk.nl; eerste verkennende contacten daarover hebben nog geen concrete plannen opgeleverd.

4.2 www.gkv.nl als Internet-portaal

De onder 4.1. geschetste complete vorm van www.gkv.nl heet in jargon een 'portal' of 'portaal': een Internetadres dat maar niet één organisatie of instantie vertegenwoordigt, maar toegang geeft tot een cluster organisaties die samen iets gemeen hebben. Wil het op een verantwoorde manier tot zoiets kunnen komen, is de nodige extra organisatie nodig.

Voor de opzet van het onderdeel over het christelijk geloof wordt samengewerkt met het Centrum voor evangelisatieondersteuning in Zwolle. Alleen daar is in onze kerken het overzicht en de deskundigheid om dit project tot een goed einde te brengen. Overleg hierover is al gestart.

Voor de opzet van het onderdeel dat toegang geeft tot andere organisaties en verenigingen is een nieuwe samenwerkingsvorm nodig. Het lijkt het projectteam tenminste niet goed dat vanuit het kerkelijk deputaatschap op te zetten. Vanuit de verantwoordelijkheid van DGSP gezien is met de verwijzingen naar de eigen sites van instanties bij het thema 'Verenigingen en organisaties' de grens wel bereikt. Tegelijk is duidelijk dat er vanuit diverse organisaties gevraagd wordt om meer samenwerking en integratie en dat de kerkleden daar ook een bepaald belang bij hebben. De kosten voor een dergelijk project zullen mee gedragen moeten worden door deelnemende organisaties en verenigingen. Het punt van een nieuwe samenwerkingsvorm keert terug bij het volgende onderdeel.

4.3 Databases, coördinatie en integratie

Zoals gezegd: de gegevensbestanden die onder www.gkv.nl liggen, vragen erom om als centrale database voor de kerken gebruikt te gaan worden. Daar hebben de kerken zelf belang bij voor eigen mailings en communicatie, maar ook de landelijke deputaatschappen en instellingen (zoals de ThUK) die zich regelmatig tot de kerken richten. Tegelijk is er een duidelijk belang bij verwante organisaties (bijv. De Driehoek, De Verre Naasten, Fundament) en verenigingen (bijbelstudiebonden etc.), die ook contacten met de kerken onderhouden. Ze moeten nu allemaal zelf de gegevens van scriba's etc. bijhouden. Feitelijk gaat het hier om een grootscheepse verspilling van energie en geld (beide afkomstig uit de kerken!

Wil aan deze inefficiënte situatie een eind worden gemaakt vraagt dat om een nieuwe samenwerkingsvorm van kerkelijke en niet-kerkelijke instanties. Deze kan ervoor zorgen dat een verantwoorde manier efficiënte verwerking van gegevens en coördinatie van activiteiten wordt gerealiseerd. In ieder geval moet daarvoor uitgezocht worden hoe recht gedaan kan worden aan de Nederlandse wetgeving op de privacy en hoe voorkomen kan worden dat efficiëntie fiscaal wordt afgestraft.

4.4 Landelijke kerkelijke unit voor administratie en coördinatie

Afgezien van wat in het voorgaande gesteld is, vormt de gang van zaken rond www.gkv.nl een sterke ondersteuning voor het algemenere pleidooi van DGSP en anderen om te komen tot een landelijke kerkelijke unit voor administratie en coördinatie. Feitelijk fungeert www.gkv.nl nu al als landelijk aanspreekpunt. Het zou goed zijn als het team achter www.gkv.nl kon terugvallen op een landelijke instantie die centraal zaken bijhoudt en op elkaar afstemt. Dan kan iedereen zich beter wijden aan de eigen kerntaken.

4.5 Financiën

Voor wat www.gkv.nl betreft heeft de afgelopen periode bewezen dat het besluit van de synode van Leusden om met een budget voor public relations te werken naar de algemener bekende sleutel van 3% van de totale begroting, een goed en wijs besluit is geweest.

Het projectteam gaat ervan uit dat de procesmatige aanpak zoals die gevolgd is de komende jaren zal worden voortgezet. De interne verdeling van het budget over de verschillende media blijft wat het team betreft, net als de afgelopen drie jaar, een kwestie van intern overleg binnen DGSP (of hun opvolgers).

Bijlage 5 Project- en redactiestatuut www.gkv.nl

Vastgesteld door deputaten Generaal-synodale publicaties op 19-01-2001

Overzicht

- A Wie wil wat met wie?
  - Artikel 1: Opdrachtgever en verantwoordelijke organisatie
  - Artikel 2: Doelstelling
  - Artikel 3: Doelgroepen
- B Uitvoering
  - Artikel 4: Organisatie
  - Artikel 5: Taak projectteam
  - Artikel 6: Taak redactie
  - Artikel 7: Taak centraal secretariaat
  - Artikel 8: Projectteam
    - 8.1 Leden
    - 8.2 Specifieke taken
    - 8.3 Vergaderingen
    - 8.4 Jaarplan
    - 8.5 Jaarverslag
  - Artikel 9: Redactie
    - 9.1 Leden
    - 9.2 Specifieke taken
    - 9.3 Vergaderingen
    - 9.4 Contacten met externe auteurs
  - Artikel 10: Vorm
  - Artikel 11: Inhoud
  - Artikel 12: Financiën
- C Samenwerking
  - Artikel 13: Begrippen
  - Artikel 14: Verantwoordelijkheden
  - Artikel 15: Mate van samenwerking
    - 15.1 Primaire partners
    - 15.2 Secundaire partners
  - Artikel 16: Vastlegging en duur van de samenwerking
- D Diversen
  - Artikel 17: Reclame en sponsoring
  - Artikel 18: Evaluatie
  - Artikel 19: Wijzigingen en nieuwe activiteiten
  - Artikel 20: Slotbepalingen

A Wie wil wat met wie

Artikel 1: Opdrachtgever en verantwoordelijke

- 1.1 www.gkv.nl wordt gepubliceerd in opdracht van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland vrijgemaakt, gehouden te Leusden in 1999 (vgl. Acta, artikel 111, besluit 5).
- 1.2 De publicatie vindt plaats onder verantwoordelijkheid van deputaten Generaal-synodale publicaties.

Artikel 2: Doelstelling

www.gkv.nl heeft als doelen:

- 2.1 de Gereformeerde Kerken in Nederland (met haar vergaderingen, deputaatschappen, landelijke instellingen, contacten en activiteiten) te presenteren via het medium Internet;
- 2.2 feitelijke informatie verstrekken over de Gereformeerde Kerken in Nederland (met haar vergaderingen, deputaatschappen, landelijke instellingen, contacten en activiteiten);
- 2.3 leden van de Gereformeerde Kerken in Nederland informeren over het werk van landelijke deputaatschappen en hun de mogelijkheid bieden daarin mee te denken;
- 2.4 leden van de Gereformeerde Kerken ondersteunen bij specifieke kerkelijke activiteiten door het aanbieden van informatie en materiaal;
- 2.5 kerken en kerkelijke instellingen met een eigen web-site beter bereikbaar maken.

Artikel 3: Doelgroepen

www.gkv.nl richt zich op de volgende doelgroepen:

- 3.1 christenen in binnen- en buitenland;
- 3.2 leden van de Gereformeerde Kerken in Nederland;
- 3.3 Nederlandstalige belangstellenden.

B Uitvoering

Artikel 4: Organisatie

www.gkv.nl wordt gepubliceerd door een redactie onder leiding van een projectteam en ondersteund door een centraal secretariaat.

Artikel 5: Taak projectteam

- 5.1 Het projectteam is verantwoordelijk voor opzet en uitvoering van het geheel van www.gkv.nl. Het heeft geen inhoudelijk uitvoerende taken, maar plant, stuurt, coördineert en evalueert.
- 5.2 Het projectteam onderhoudt het contact met deputaten Generaal-synodale publicaties (sectie Communicatie).

Artikel 6: Taak redactie

- 6.1 De leden van de redactie zijn verantwoordelijk voor de feitelijke uitvoering, aanpassing en uitbreiding van de inhoud van www.gkv.nl, binnen de grenzen van het redactiestatuut en de afspraken met het projectteam.
- 6.2 Redactieleden onderhouden de contacten met externe auteurs op het hun toegewezen terrein.
- 6.3 Redactieleden kunnen samenwerkingspartners in www.gkv.nl desgewenst dienen van advies en ondersteuning.

Artikel 7: Taak centraal secretariaat

Het ondersteunend secretariaat draagt zorg voor:

- 7.1 het verwerken van gegevensmutaties;
- 7.2 het doorgeven van reacties van bezoekers aan voor de verwerking daarvan verantwoordelijke redactie- en projectteamleden en het controleren of verwerking ook inderdaad heeft plaats gevonden;
- 7.3 het verwerken van statistische gegevens van www.gkv.nl;
- 7.4 het onderhouden van het contact van de redactie met de provider.

Artikel 8: Projectteam

- 8.1 Leden
  - 8.1.1 Het projectteam bestaat uit een projectleider en tenminste vier andere personen die verantwoordelijk zijn voor respectievelijk vormgeving, toegankelijkheid van de informatie, financiën en algemene public relations van www.gkv.nl.
  - 8.1.2 De projectleider wordt benoemd door deputaten Generaal-synodale publicaties, de andere leden door deputaten GSP sectie Communicatie; alle benoemingen zijn voor de duur van vier jaar.
  - 8.1.3 Nieuwe leden van het projectteam worden door het bestaande team schriftelijk en gemotiveerd voorgedragen voor benoeming aan Deputaten GSP.
- 8.2 Specifieke taken
  - 8.2.1 De projectleider
    - 8.2.1.1 onderhoudt de contacten met de redactie en heeft, als eindverantwoordelijke, toezicht op het functioneren van de redactie en haar leden;
    - 8.2.1.2 onderhoudt de contacten met deputaten Generaal-synodale publicaties (sectie Communicatie);
    - 8.2.1.3 fungeert als centraal aanspreekpunt voor het gehele project en is als zodanig ook betrokken bij contacten met eventuele samenwerkingspartners;
    - 8.2.1.4 verzorgt de inhoudelijke planning met daarin een uitwerking van de rubrieken van www.gkv.nl;
    - 8.2.1.5 zorgt in samenwerking met secretariaat en projectteam voor een goede totaalaanpak van www.gkv.nl.
  - 8.2.2 De verantwoordelijke voor de vormgeving

- 8.2.2.1 draagt zorg voor een consistente vormgeving van tekst en beeldmateriaal op www.gkv.nl in overeenstemming met de in het communicatiebeleidsplan van deputaten Generaal-synodale publicaties vastgelegde corporate identity van de kerken;
- 8.2.2.2 schrijft richtlijnen voor de redactie en de vormgevers, uitgesplitst over de diverse rubrieken van www.gkv.nl;
- 8.2.2.3 zorgt in samenwerking met het projectteam voor een goede totaalaanpak van www.gkv.nl.
- 8.2.3 De verantwoordelijke voor de toegankelijkheid
  - 8.2.3.1 draagt zorg voor een goede toegankelijkheid van alle informatie op www.gkv.nl; onder toegankelijkheid wordt zowel begrijpelijkheid als vindbaarheid verstaan;
  - 8.2.3.2 schrijft richtlijnen voor de redactie, uitgesplitst over de diverse rubrieken van www.gkv.nl;
  - 8.2.3.3 zorgt in samenwerking met het projectteam voor een goede totaalaanpak van www.gkv.nl.
- 8.2.4 De verantwoordelijke voor de financiën
  - 8.2.4.1 zorgt voor het opstellen van een jaarbegroting, voor rapportage en voor bewaking van de uitgaven en inkomsten van www.gkv.nl;
  - 8.2.4.2 zorgt voor de financiële kant van de diverse mogelijkheden voor samenwerking rond www.gkv.nl en brengt dat ook in bij eventuele onderhandelingen;
  - 8.2.4.3 verzamelt rekeningen en declaraties en zendt die, voor zover begroot, door naar de penningmeester van deputaten Generaal-synodale publicaties; voor zover niet begroot vindt eerst overleg met hem plaats.
- 8.2.5 De verantwoordelijke voor de algemene public relations
  - 8.2.5.1 verzorgt de contacten met de kerken en de pers;
  - 8.2.5.2 is eerste aanspreekpunt voor eventuele samenwerkingspartners;
  - 8.2.5.3 is in samenwerking met het projectteam verantwoordelijk voor de uitstraling van www.gkv.nl.
- 8.3 Vergaderingen
  - 8.3.1 De vergaderingen van het projectteam worden bijeengeroepen door de projectleider.
  - 8.3.2 Het team draagt zorg voor verslagen, budgetverslagen en een besluitenlijst. Deze gaan in afschrift naar deputaten Generaal-synodale publicaties.
- 8.4 Jaarplan
  - 8.4.1 Elk jaar stelt het projectteam een jaarplan op. Het jaarplan wordt uiterlijk in januari toegezonden aan deputaten Generaal-synodale publicaties.
  - 8.4.2 In een jaarplan staat vermeld:
    - a welke inhoud/rubrieken worden gepubliceerd;
    - b welke aanpassingen in de structuur van www.gkv.nl worden aangebracht;
    - c wat de begrote kosten zijn;
    - d welke samenwerkingspartners er zijn en welke zullen worden benaderd.

8.5 Jaarverslag

8.5.1 Uiterlijk in januari ontvangen deputaten Generaal-synodale publicaties verslag van projectteam en redactie over de activiteiten in het voorgaande jaar.

Artikel 9: Redactie

9.1 Leden

9.1.1 De redactie bestaat uit een eindredacteur en zoveel redacteurs als nodig zijn.

9.1.2 Alle leden van de redactie worden door het projectteam benoemd voor een periode van vier jaar.

9.1.3 Nieuwe leden van de redactie worden door het bestaande team schriftelijk voorgedragen aan het projectteam.

9.1.4 De redactie verdeelt zich zoveel mogelijk over subredacties met eigen verantwoordelijkheden.

9.2 Specifieke taken

9.2.1 De eindredacteur

9.2.1.1 onderhoudt contacten met de andere redactieleden;

9.2.1.2 schrijft een detailplanning ter uitwerking van de planning van de projectleider;

9.2.1.3 is verantwoordelijk voor de algemene presentatie van de Gereformeerde Kerken op www.gkv.nl en oriënteert zich daarbij op het communicatiebeleidsplan van deputaten Generaal-synodale publicaties, met de daarin opgenomen corporate identity van de Gereformeerde Kerken;

9.2.1.4 beoordeelt de uiteindelijke tekst van alles wat op www.gkv.nl gepubliceerd wordt; hij heeft het recht correcties aan te brengen en zo nodig materiaal te herschrijven, uiteraard zoveel mogelijk in overleg met de betrokken auteur;

9.2.1.5 zorgt in samenwerking met secretariaat en projectteam voor een goede afwerking van de productie van www.gkv.nl.

9.2.2 De subredactie kerken

9.2.2.1 verzorgt de presentatie van plaatselijke kerken en groepen kerken op www.gkv.nl;

9.2.2.2 is aanspreekpunt voor plaatselijke kerken en groepen kerken;

9.2.2.3 dient plaatselijke kerken en groepen kerken van advies over het opzetten en bijhouden van een eigen website.

9.2.2.4 schrijft een uitwerking van de planning voor dit onderdeel van www.gkv.nl.

9.2.3 De subredactie deputaatschappen

9.2.3.1 verzorgt de presentatie van generaal-synodale deputaatschappen op www.gkv.nl;

9.2.3.2 is aanspreekpunt voor die deputaatschappen;

9.2.3.3 dient generaal-synodale deputaatschappen van advies over het opzetten en bijhouden van een eigen website;

9.2.3.4 schrijft een uitwerking van de planning voor dit onderdeel van www.gkv.nl.

9.2.4 De subredactie preken

9.2.4.1 verzorgt de presentatie van preken op www.gkv.nl;

- 9.2.4.2 beoordeelt ingestuurde preken op hun leesbaarheid en bruikbaarheid in een eredienst;
- 9.2.4.3 verzoekt zelf gericht om preken voor bijzondere gelegenheden of met een bijzonder karakter;
- 9.2.4.4 schrijft een uitwerking van de planning voor dit onderdeel van www.gkv.nl.
- 9.2.5 De subredactie internationale contacten
  - 9.2.5.1 verzorgt de presentatie van zending, hulpverlening en buitenlandse kerken op www.gkv.nl;
  - 9.2.5.2 beslist welke onderdelen van www.gkv.nl in welke andere talen moeten worden aangeboden;
  - 9.2.5.3 reguleert de verwerking van internationale respons op www.gkv.nl;
  - 9.2.5.4 is betrokken bij de contacten met internationaal opererende samenwerkingspartners;
  - 9.2.5.5 schrijft een uitwerking van de planning voor dit onderdeel van www.gkv.nl.
- 9.2.6 De subredactie basisinformatie christelijk geloof
  - 9.2.6.1 verzorgt de presentatie van goed toegankelijke informatie over het christelijk geloof;
  - 9.2.6.2 reguleert de verwerking van respons met vragen/reacties over wat de Gereformeerde Kerken geloven;
  - 9.2.6.3 verzamelt gegevens over en levert desgewenst support aan lokale en regionale web-initiatieven op evangelisatie-gebied;
  - 9.2.6.4 schrijft een uitwerking van de planning voor dit onderdeel van www.gkv.nl.
- 9.2.7 De subredactie jongeren
  - 9.2.7.1 verzorgt de jeugd-hoek van www.gkv.nl;
  - 9.2.7.2 reguleert de verwerking van respons van jongeren;
  - 9.2.7.3 schrijft een uitwerking van de planning voor dit onderdeel van www.gkv.nl.
- 9.2.8 De subredactie extern
  - 9.2.8.1 verzorgt de webgerichte public relations van www.gkv.nl (aanmelding bij zoekmachines, link-lijsten etc.);
  - 9.2.8.2 screent het web op vermeldenswaardige web-sites;
  - 9.2.8.3 verzamelt agenda- en nieuwsberichten en verzorgt de nieuwspagina van www.gkv.nl;
  - 9.2.8.4 schrijft een uitwerking van de planning voor dit onderdeel van www.gkv.nl.
- 9.3 Vergaderingen
  - 9.3.1 De vergaderingen van de redactie worden bijeengeroepen door de eindredacteur.
  - 9.3.2 De redactie draagt zorg voor verslagen en een besluitenlijst. Deze gaan in afschrift naar het projectteam.
- 9.4 Contacten met externe auteurs
  - 9.4.1 De redactie stelt voor externe auteurs een document ‘Aanwijzingen voor externe auteurs van www.gkv.nl’ op, en zorgt voor actualisering ervan.
  - 9.4.2 De redactieleden zijn verantwoordelijk voor het op tijd aanvragen en laten aanleveren van kopij.
  - 9.4.3 Redactieleden controleren de eerste versie van de tekst van een scribent. Zo nodig verzoeken zij om aanpassing.

Artikel 10: Vorm

- 10.1 In aansluiting aan de doelstelling zoals beschreven in artikel 2 heeft www.gkv.nl de vorm van een web-portal die toegang geeft tot een database-driven website van de Gereformeerde Kerken in Nederland vrijgemaakt en tot de eigen websites van kerken en kerkelijke instellingen.
- 10.2 De structuur van www.gkv.nl wordt vastgesteld door het projectteam in overeenstemming met het communicatiebeleidsplan van deputaten Generaal-synodale publicaties en onder goedkeuring van deputaten.

Artikel 11: Inhoud

- 11.1 De rubrieken van en basisinformatie op www.gkv.nl worden vastgesteld door het projectteam, in aansluiting aan de doelstelling zoals beschreven in artikel 2, in overeenstemming met het communicatiebeleidsplan van deputaten Generaal-synodale publicaties en onder goedkeuring van deputaten.
- 11.2 De redactie zal zich houden aan het bepaalde in het redactiestatuut en aan de afspraken met en richtlijnen van het projectteam.
- 11.3 De redactie streeft ernaar de inhoud van www.gkv.nl zo actueel mogelijk te laten zijn.
- 11.4 De redactie streeft naar een objectieve berichtgeving.
- 11.5 Over de opname van informatie die controversieel is of waarvan het de vraag is of die de doelstelling van www.gkv.nl dient, beslist het projectteam.

Artikel 12: Financiën

- 12.1 De kosten van www.gkv.nl worden betaald door de quaestor van de Gereformeerde Kerken in Nederland vrijgemaakt.
- 12.2 Rekeningen, nota's, onkostendeclaraties worden ingediend bij de penningmeester van het projectteam.
- 12.3 Over niet-begrote uitgaven dient vooraf overleg plaats te vinden met deputaten Generaal-synodale publicaties.

C Samenwerking

Artikel 13: Begrippen

- 13.1 Bij samenwerking in de webportal www.gkv.nl wordt iemand, een organisatie of instelling tegen betaling een omschreven ruimte geboden om eigen inhoud in de portal aan te brengen.
- 13.2 Primaire partners zijn partijen waarvan de Generale Synode van Leusden opdracht heeft gegeven hen te presenteren op www.gkv.nl (Acta artikel 111, besluit 5, sub 1).
- 13.3 Secundaire partners zijn partijen die zelf om samenwerking verzoeken en als partner door het projectteam worden geaccepteerd.
- 13.4 Maximale samenwerking houdt in dat een partner ruimte geboden wordt voor een vermelding in het hoofdmenu van de portal, met daaraan gekoppeld een of meer eigen in te vullen informatiepagina's en de mogelijkheid om bij alle gewenste pagina's verwijzingen, informatie en nieuws op te nemen.

- 13.5 Minimale samenwerking houdt in dat een partner ruimte geboden wordt voor een informatieve vermelding onder de samenwerkende partijen, dat hem toegang wordt gegeven tot de agenda-pagina en de rubriek 'nieuws uit' en dat ruimte wordt gegeven voor vijf externe verwijzingen, op te nemen naast de eigen informatieve vermelding.

Artikel 14: Verantwoordelijkheden

- 14.1 Het projectteam is, onder goedkeuring van deputaten Generaal-synodale publicaties, verantwoordelijk voor de beschrijving van welke ruimte aan wie tegen welk bedrag wordt geboden.
- 14.2 Het projectteam zorgt ervoor dat inhoud die door partners wordt verzorgd als zodanig herkenbaar is binnen www.gkv.nl.
- 14.3 Samenwerkingspartners zijn zelf verantwoordelijk voor de door hen geleverde inhoud.
- 14.4 Het projectteam heeft het recht door samenwerkingspartners aangeboden of geplaatste inhoud te weigeren of te verwijderen wanneer die niet passend wordt geacht binnen het geheel van www.gkv.nl.

Artikel 15: Mate van samenwerking

- 15.1 Primaire partners
- 15.1.1 Met primaire partners is maximale samenwerking mogelijk.
- 15.1.2 De feitelijke mate van samenwerking wordt in overleg tussen het projectteam en de betreffende partner vastgesteld.
- 15.1.3 Bij verschil van mening hierover beslist het projectteam.
- 15.1.4 Tegen deze beslissing is beroep mogelijk op deputaten Generaal-synodale publicaties.
- 15.2 Secundaire partners
- 15.2.1 Met secundaire partners is in ieder geval minimale samenwerking mogelijk.
- 15.2.2 De feitelijke mate van samenwerking wordt in overleg tussen het projectteam en de betreffende partner vastgesteld.
- 15.2.3 Bij verschil van mening hierover beslist het projectteam.
- 15.2.4 Tegen deze beslissing is beroep mogelijk op deputaten Generaal-synodale publicaties.

Artikel 16: Vastlegging en duur van de samenwerking

16. Van iedere vorm van samenwerking worden de afspraken schriftelijk vastgelegd.

D Diversen

Artikel 17: Reclame en sponsoring

- 17.1 Op www.gkv.nl zal geen reclame worden opgenomen.
- 17.2 Het is mogelijk www.gkv.nl te ondersteunen met algemene of voor een bepaald deelproject bestemde giften in geld of in natura.

- 17.3 Tegenover deze giften zal geen andere tegenprestatie staan dan de vermelding van naam en eventueel Internetadres in het colofon.
- 17.4 Het projectteam zorgt voor een heldere administratieve afhandeling van giften.

Artikel 18: Evaluatie

- 18.1 Het functioneren van www.gkv.nl zal jaarlijks in de maand december door het projectteam worden geëvalueerd.
- 18.2 Statistieken van bezoek en surfgedrag zullen door het secretariaat worden bijgehouden en eind november aan het projectteam toegestuurd.
- 18.3 In oktober en november zal interactief worden geëvalueerd hoe www.gkv.nl door bezoekers ervaren wordt. De resultaten daarvan worden door het secretariaat verwerkt en aan het projectteam toegestuurd.
- 18.4 De evaluatie zal door het projectteam worden opgenomen in het jaarverslag.

Artikel 19: Wijzigingen en nieuwe activiteiten

19. Het projectteam kan zijn taken alleen wijzigen of uitbreiden wanneer deputaten Generaal-synodale publicaties hiervoor toestemming geven.

Artikel 20: Slotbepalingen

20. Het projectteam en de redactie van www.gkv.nl zullen geen activiteiten ondernemen die strijdig zijn met de opdracht van deputaten Generaal-synodale publicaties. In geval van een meningsverschil hierover beslissen deputaten.

Bijlage 6 Briefing ontwikkeling huisstijl Gereformeerde Kerken *vrijgemaakt*

Opdrachtgever: Deputaatschap Generaal-synodale publicaties, sectie Communicatie
Contactpersoon: mevr. drs. D. Zomer-Harwig

Opdracht: Ontwikkel een huisstijl bestaande uit een beeldmerk en een woordmerk, voor schriftelijke en digitale uitingen van de Gereformeerde Kerken *vrijgemaakt*. Stel voor deze opdracht een duidelijke, gespecificeerde offerte op voorzien van een zeer globale conceptomschrijving.

Datum: 14 juni 2001

1. Achtergrondinformatie

1.1 Organisatie

Wie zijn de GKV?

De GKV is een samenwerkingsverband van 270 kerkgemeenschappen en 124.500 kerkleden, verspreid over heel Nederland (plus een aantal zendingsgemeenten in het buitenland). Iedere kerkgemeenschap wordt 'bestuurd' door een kerkenraad, dikwijls onder leiding van een predikant.

Iedere kerk wordt eenmaal per kwartaal vertegenwoordigd in een regionaal georganiseerde classisvergadering (er zijn 30 classes).

De classes komen eenmaal per jaar bijeen in 9 particuliere (meestal provinciale) synodes. Deze particuliere synodes worden vertegenwoordigd in de generale synode, een overkoepelende kerkvergadering die eens per drie jaar wordt gehouden.

De synode benoemt een aantal deputaatschappen die studie verrichten over diverse kerkelijke onderwerpen of in bepaalde zaken namens de synode leiding geven.

1.2 Identiteit

De Gereformeerde kerken vrijgemaakt zijn christelijke kerken die:

- a. zich karakteriseren door hun gehoorzaamheid aan de Bijbel en de op de Bijbel gebaseerde belijdenissen;
- b. zich verantwoordelijk voelen voor de samenleving;
- c. waarde hechten aan goede organisatie;
- d. het als hun roeping zien om het evangelie uit te dragen in de wereld;
- e. oprechte belangstelling hebben voor al wie in de kerkelijke wereld nog eerlijk God wil dienen, in de hoop op hereniging of samenwerking;
- f. leden hebben die zich laten leiden in hun leer en leven door Gods Woord – maar daarin ook hun tekorten ervaren;
- g. een levende kerk willen zijn.

Kernwaarden:

verbondenheid aan Gods Woord en aan elkaar trouw aan de onfeilbaarheid van Gods Woord (en de belijdenis)
eerbied

openheid
luisteren
hoop
vertrouwen
eenheid
levend

1.3 Imago

Jarenlang heeft de kerk te maken gehad met een imago van exclusiviteit ten opzichte van de andere kerken. Gedurende de laatste jaren is hierin een kentering gekomen.

1.4 Cultuur

Een kerk is een gemeenschap van gelovigen, mensen die in hun opvattingen en hun handelwijze zich willen laten leiden door Gods Woord. Geloven is verweven met het mens-zijn.

Voor veel vrijgemaakt-gereformeerden is 'de kerk' erg belangrijk. Velen zijn actief in pastoraat en ander kerkelijk opbouwwerk. De zondagse kerkgang is voor de meeste kerkleden een hoogtepunt.

Ondanks dat er, globaal gezien, een eenheid in geloofsopvatting is waar te nemen, zijn er ook verschillende denkrichtingen: van zeer behoudend (Reformanda) tot zeer vernieuwend (E&R).

Enerzijds wil men vasthouden aan orde/traditie/eenheid, anderzijds is er de laatste jaren meer openheid, gerichtheid naar buiten en ruimte voor ventileren van meningen.

Dit alles maakt het kerkverband tot een levend en dynamisch geheel.

1.5 Huidige communicatiemiddelen

Op landelijk niveau:

Tot nu toe communiceren de deputaatschappen via rapporten (uitgegeven door DGSP via de Vuurbaak) of specifieke middelen zoals brieven, nieuwsbladen, brochures, bijeenkomsten.

De synode communiceert d.m.v. brieven, rapporten, Acta en persverslagen.

Sommige, aan de deputaatschappen gekoppelde, organisaties hebben een eigen logo (DVN, Diaconaal Steunpunt, enz) en communicatiemiddelen.

De gebruikte media zijn: Nederlands Dagblad (neemt niet alle kerkelijk nieuws op gezien haar brede achtergrond) en opiniebladen zoals: De Reformatie/Nader Bekeken/Reformanda. Verder worden er zowel radio- als televisie-kerkdiensten uitgezonden via ZvK.

Sinds 1 juni 2000 is er een landelijke website actief.

Er verschijnt ieder jaar een Handboek met de gegevens van alle kerken.

Op regionaal niveau:

Er zijn twee regionale kerkbladen met nieuws uit de kerken.

Op plaatselijk niveau:

De meeste kerken hebben een eigen kerkblad voor hun eigen kerkleden.

Ook publiceren kerken in streekkranten en hebben zendtijd via de lokale omroep.

2. Probleemomschrijving

GKV heeft nog nooit één eigen herkenbaar gezicht gehad. Dit kwam met name door het kerkverband dat bestaat uit min of meer zelfstandige kerken. Herkenbaarheid wordt nu steeds meer nodig, gezien de ontwikkelingen in kerkelijk Nederland. De kerkorganisatie werkt over vele vergaderingen en organisaties: een herkenbare huisstijl zou de rode draad kunnen vormen bij alle activiteiten.

De synode van Leusden heeft DGSP de opdracht gegeven om deze te laten ontwikkelen.

Een aantal kerkelijke organisaties en kerken hebben al een eigen logo. Het GKV-logo zal hiermee op den duur gecombineerd moeten worden.

Doelstelling:

Ontwerp een logo dat de persoonlijkheid van de kerkgemeenschap aangeeft, herkenbaar voor zowel interne als externe doelgroepen.

3. Programma van eisen huisstijl

Her programma van eisen voor de huisstijl luidt als volgt:

- bestaande uit beeldmerk en woordmerk;
- 1 hoofdkleur (moet zo nodig ook zwart-wit geprint kunnen worden);
- moet persoonlijkheid van de organisatie weergeven;
- tijdloos en toch eigentijds vormgegeven;
- herkenbaar voor interne doelgroepen;
- symboliek niet perse nodig;
- mag abstract worden vormgegeven;
- grootte: max. 2 cm;
- bestemd voor synode/deputaatschappen/kerken (nuanceverschil aanbrengen!!);
- kan zonodig een plaats krijgen bij logo's van diverse kerkelijke organisaties;
- geschikt voor verwerking op website;
- geschikt voor overige digitale verwerking.

Budget:

er moet gewerkt worden met een bescheiden budget van max. f 5000,-.

4. Uitvoering

4.1 Planning

De planning is als volgt:

Fase 1: ontwerp van een logo: woord en beeldmerk in kleur

Fase 2: ontwerp briefpapier deputaatschappen en synode/visitekaartjes voor deputaatschappen en predikanten

Fase 3: ontwerp doorspelen naar ontwerp bureau website met aanwijzingen

Fase 4: verwerking huisstijl in diverse publicaties.

Fase 1, 2, en 3 moeten min of meer tegelijkertijd worden gerealiseerd, een en ander in overleg met de ontwerper. Eigen voorstellen van de ontwerper zijn altijd bespreekbaar met de opdrachtgever.

4.2 Evaluatie

Men moet globaal kunnen aangeven op welke wijze het effect gemeten kan worden van de te ontwerpen huisstijl.

Bijlage 7 Het logo

Bijlage 8 Vergadering met deputaatschappen

Verslag van de vergadering van deputaten Generaal-synodale publicaties met de door de Generale Synode Leusden 1999 benoemde deputaatschappen, d.d. 16 maart 2001 te Amersfoort.

Aanwezig:

G. A. Breteler (RTV), T. Spoelstra (ASE), H.R. Schaafsma (GDSM), J. Cordia (RK&O), G.A. Folkerts (ZenH/IRTT), J.A. Boersema (BBK), W. Tiekstra (GVM), R. Delhaas (GDD), H.J. Luth (ADC), J.P.A. Boersma (Appèlzaken), L.E. Leeftink (TEG), K. Mulder (Echtscheiding), W.A.E. Brink-Blijdorp (Bijbelvertaling), B. Kamphuis (TU), A.O. Reitsema (Werkbegeleiding/nascholing), C. van den Berg (Kerkmuziek), G. Zomer (Aangepaste diensten), J. Munneke (Kerkmuziek), T. Dijkema (Eredienst), J.W. Hoekzema (Kerkrecht en kerkorde), J. Huisman (Doven en slechthorenden), E. Boerma (Kerkelijke eenheid), P. Schelling, D. van Dijk, J.G. v.d. Burgh, A. Slofstra, D. Zomer-Harwig, A. Kuiper, W. van der Schee, J. Luiten en A. Schoe (DGSPublicaties).

1. Opening

De voorzitter van het deputaatschap Generaal-synodale publicaties, ds. P. Schelling, opent de vergadering met het lezen van een gedeelte uit Romeinen 10 en gaat voor in gebed.

In zijn openingswoord maakt hij melding van het feit dat een bijeenkomst als deze uniek is. Het leek deputaten wenselijk om deze avond te organiseren. Deputaten kregen van de synode van Leusden de taak om in overleg met de andere deputaatschappen communicatiebeleid te ontwikkelen.

De voorzitter maakt melding van het feit dat de Acta van de laatste drie synodes inmiddels op cd-rom zijn uitgebracht. De cd is recent verstuurd naar al degenen die ook de (papier) Acta hebben ontvangen. De samensteller, ds. J. Luiten, wordt in het bijzonder hiermee gefeliciteerd.

2. Communicatiebeleid

Mevr. drs. D. Zomer-Harwig, lid van het deputaatschap, geeft een presentatie van het te voeren communicatiebeleid.

Een hand-out van de power-point presentatie wordt uitgereikt. De presentatie bevat voorstellen voor de korte en de lange termijn. Zij doet enkele concrete voorstellen voor de korte termijn:

- a. elk deputaatschap maakt een compacte samenvatting van het deputatenrapport in simpele taal;
- b. DGSP zullen een nieuwsbrief verzorgen met daarin opgenomen alle samenvattingen;
- c. publicatie van de rapporten (integraal) op de site.

Vragen:

1. Welke aandacht is er voor de christelijke gereformeerden en voor de buitenlandse kerken?

2. Het is gewenst dat iemand de synodebesluiten en het synode nieuws in engelse vertaling op de site zet.

Mw. Zomer antwoordt dat het deputaatschap nog niet zover is dat het antwoorden heeft op de eerste vraag. We hebben nog niet "één centrale naar buiten toe communicerende vorm".

De voorzitter zegt toe dat hij de tweede vraag tijdig aan de orde zal stellen.

Gevraagd wordt waar "de kerkleden op zitten te wachten". Wij kunnen wel proberen hen te betrekken bij het synode werk maar willen ze dat? Een ander meent dat de kerkleden moeten worden toegerust.

Mevr. Zomer antwoordt dat er geen onderzoek is gedaan naar de informatiebehoefte van kerkleden. Wel is bekend dat er veel stukken (rapporten bv.) blijven hangen in de kerkenraad en niet bij de gemeenteleden terecht komen.

DGSP zullen informatie ontvangen over een onderzoek onder de lezers van *Tot het einden der aarde*.

Van de zijde van deputaten Radio- en Tv-uitzending van Kerkdiensten wordt gepleit voor het gebruik van de site. Het speelt in op de moderne communicatiebehoefte. Wat men wil weten wil men direct en snel kunnen vinden.

Er is geconstateerd dat de site niet steeds actueel is; de informatie moet wel steeds worden bijgehouden.

Er zijn ook twijfels: het is maar de vraag of de interesse van de kerkleden kan worden gestimuleerd.

Mevr. Zomer pleit er voor om toch de aanbevelingen op te volgen. Laat zien waarmee je bezig bent.

Aandacht wordt gevraagd voor de lengte van de samenvatting. Mag het wat meer zijn dan een A 4tje?

Ds. Schelling antwoordt dat het de bedoeling is dat een samenvatting wordt gegeven van het rapport (primaire informatie) in eenvoudige taal. Het verdient aanbeveling om tussentijds – dus voordat het rapport volledig klaar is – al te communiceren via de site. Het is geen probleem indien de samenvatting wat langer is dan een A-viertje.

Gesuggereerd wordt om aandacht te besteden aan verschillende doelgroepen.

Ds. Luiten merkt op dat kerkleden hun eigen verantwoordelijkheid hebben. Het is onze taak om te stimuleren en erop in te spelen.

3. De aanlevering van deputatenrapporten

A. Slofstra, lid van het deputaatschap, geeft aan hoe de aanlevering van deputatenrapporten zou moeten plaatsvinden.

Zij hebben recent een bijgewerkte Huishoudelijke Regeling ontvangen. In bijlage 3 daarvan staan richtlijnen voor de opmaak van deputatenrapporten. Met deze richtlijnen als uitgangspunt zullen deputaten een sjabloon aan de deputaatschappen ter beschikking stellen.

Het is vervolgens de bedoeling dat de rapporten op cd aan de kerken en anderen worden aangeboden. Omdat de rapporten op verschillende momenten uitgebracht worden (zie hiervoor het inleverschema voor deputatenrapporten) zullen er dus meerdere cd's moeten worden uitgebracht, waarschijnlijk drie.

Op 30 maart 2001 zal het deputaatschap de precieze vorm bespreken. Zo spoedig mogelijk daarna zal het sjabloon met een handleiding – waarschijnlijk per e-mail – naar de deputaatschappen worden gestuurd. Slofstra verzoekt om de rapporten in Word op te maken. Het is overigens ook mogelijk om liederen en foto's erop aan te brengen.

Mevr. Zomer vult aan dat het bedoeling is om naast de cd ook een eenvoudige papieren print versie van de rapporten te verzorgen. Dat zal in ieder geval moeten voor de synode-leden maar ongetwijfeld zijn er ook kerkleden die niet de beschikking hebben over een computer met Internet-aansluiting. Vraag is nog of de papieren versie centraal moet worden verzorgd of dat dit mag worden overgelaten aan de samenroepende kerk (voor de synode-leden) en de plaatselijke kerken (voor kerkleden). De vergadering vindt dat dit aan de samenroepende kerk c.q. de kerken kan worden overgelaten.

Op de vraag of DGSP zelf de rapporten niet in het sjabloon kunnen brengen, antwoordt Peter Wierenga dat dit inefficiënt is omdat deputaten geen kennis hebben van de inhoud.

4. De site (www.gkv.nl)

Ds. W. van der Schee geeft een presentatie over de mogelijkheden van de site. Een hand-out van de presentatie wordt uitgedeeld.

Informatie over de deputaatschappen is te vinden op de site, onder activiteiten.

Deputaten kunnen veel meer presenteren over zichzelf en hun werk dan ze tot nu toe doen. Behalve ruimte om te vertellen over het werk en een mogelijkheid om rapporten en stukken op te vragen kan de site ook gebruikt worden om extra informatie te geven en om op vragen in te spelen.

Voor de deputaatschappen heeft hij de volgende praktische adviezen:

- Neem op de pagina's voor je deputaatschap een aantal veel gestelde vragen met antwoorden op.
- Wanneer je iets publiceert op de site, verwijs dan met links naar andere publicaties. Zo kan het deputaatschap voor echtscheiding verwijzen naar tal van overheidspublicaties.
- Publicatie van nieuws, items voor de centrale agenda moeten voorlopig nog opgegeven worden via de site (bij nieuws en agenda is steeds een nieuws-suggestie/agenda-suggestie opgenomen. Die invullen en opsturen moet voldoende zijn voor plaatsing binnen een dag of drie. In de toekomst zullen deze onderdelen van de site wel decentraal kunnen worden ingevuld door deputaten zelf).

Het is nog niet mogelijk om via de site met gemeenteleden te discussieren over thema's die deputaten behandelen. Wanneer deputaatschappen dat wel op prijs stellen, kunnen ze dat aan de orde stellen bij het projectteam gkv.nl. In alle gevallen zal vereist zijn dat een deputaatschap zelf zijn Internet-forum modereert (corrigeert, nieuwe discussielijnen uitzet, etc).

Op de vraag wat nu de procedure is voor plaatsing van deputatenrapporten op de site antwoordt ds. Van der Schee het volgende.

Deputaten leveren hun rapport volgens eerder gegeven instructie aan bij DGSP. Deze zorgen voor overzetting in een Internet-geschikte vorm en het projectteam zorgt voor plaatsing op de site (voorlopig onder informatie, uit de deputaatschappen).

Wanneer deputaten vragen hebben over de inhoud van de samenvatting van rapporten dan kunnen zij contact opnemen met mw. Zomer (van DGSP, sectie Communicatie).

Overigens zijn DGSP slechts facilitair. De verantwoordelijkheid voor inhoud ligt bij het betreffende deputaatschap.

Opgemerkt wordt dat de kaartenbak nog wel saai is opgezet. Anderzijds geldt dat de site zeer goed wordt bezocht.

5. Sluiting

Na dankgebed door ds. J. Luiten sluit de voorzitter de vergadering en wenst een ieder wel thuis.

Inhoudsopgave

VOORWOORD	1
1 – SAMENVATTING	2
2 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP, VERGADERINGEN, AFTREDING	3
2.1 Samenstelling deputaatschap	3
2.2 Vergaderingen	3
2.2.1 Algemeen	3
2.2.2 Sectie Communicatie	4
2.3 Aftreding	4
3 – OPDRACHT VAN DE SYNODE	5
4 – UITVOERING	7
4.1 Gangbare uitgaven	7
4.1.1 Acta en Handelingen	7
4.1.2 Huishoudelijke Regeling	7
4.1.3 Nota opmaak, spelling en interpunctie	8
4.1.4 Deputatenrapporten	8
4.1.5 Uitvoeringen van het kerkboek, verkoop, royalty's	9
4.1.6 Correcties in het kerkboek	10
4.2 Nieuwe uitgaven	10
4.2.1 Liturgisch katern	10
4.3 Financiën	11
5 – COMMUNICATIEBELEID	13
5.1 Inleiding	13
5.2 Opdracht van de synode	13
5.3 Uitvoering van de opdracht	14
5.3.1 Projectplan sectie Communicatie	14
5.3.2 Communicatieplan	14
5.3.3 Project website www.gkv.nl	14
5.3.4 Huisstijl	14
5.3.5 Overige activiteiten	15
6 – AANBEVELINGEN	16
7 – BIJLAGEN	17
Bijlage 1 Voorstel tot aanpassing van de Huishoudelijke Regeling	17
Bijlage 2 Projectplan communicatie (November 1999)	19
Bijlage 3 Communicatieplan deputaatschappen	20
Bijlage 4 Project website www.gkv.nl De Gereformeerde Kerken online	28
Bijlage 5 Project- en redactiestatuut www.gkv.nl	34
Bijlage 6 Briefing ontwikkeling huisstijl Gereformeerde Kerken <i>vrijgemaakt</i>	43
Bijlage 7 Het logo	47
Bijlage 8 Vergadering met deputaatschappen	48
Inhoudsopgave	51

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XIV 1 –
Rapport van deputaten Financiën en
beheer**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

---

1 – Samenstelling deputaatschap

Gedateerd 1 oktober 1999 benoemde de synode

	naam	email
als primi:	R. Douma (s), Ommen	reitzedouma@planet.nl
	J.G. van der Burgh, Nunspeet	gerhardvanderburgh@hetnet.nl
	D. van Dijken, MCM (pers. deskundige), Soest	douwe.vandijken@wanadoo.nl
	S. Hiemstra, Putten	SHiemstra@GIBOGroep.nl
	E.Th. de Vries, RA, Soest	ethdevries@nl.packardbell.org
als secundi:	H. van der Brug	
	J. Dekens RA	
	R. Postma	
als primus quaestor:	H.B. Smit, Leusden	H.B.Smit@hccnet.nl
als secundus quaestor:	P. Mars	

---

2 – Algemeen

Het deputaatschap Financiën en beheer is door de Generale Synode Leusden 1999 ingesteld. De benoeming van de deputaten is op 1 oktober 1999 gedateerd.

In de besluiten en de stukken van de synode wordt de naam van het deputaatschap verschillend gebruikt. Ons deputaatschap heeft in haar eerste vergadering de voorkeur gegeven aan de naam Financiën en beheer.

Belangrijk voorwerk, dat leidde tot de benoeming van het deputaatschap, is gedaan door de Financiële Controlecommissie van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996.

Voorgaande synodes benoemden deputaatschappen, waarvan die met een wat groter quotum per ziel zelfheffend waren en een anderen waarvan de quota door de quaestor geïnd werden.

Bovendien vond financiering niet altijd alleen plaats door middel van heffingen aan de kerken, maar fungeerden in een aantal gevallen de particuliere synodes (stelsel van piramidale opbouw) ook als heffende schakel in de keten.

Behalve de omslachtige wijze van financiering speelde ook mee dat ieder deputaatschap afzonderlijk financieel aan de synode rapporteerde. Voorgeschreven vormgeving voor deze rapportage was er vrijwel niet. Dit belemmerde een overzicht van de financiële geldstromen van alle deputaatschappen als geheel.

In de loop der jaren was, vooral door de stijging van het aantal deputaatschappen, het totaal van de quota per ziel toegenomen.

Een ander punt van aandacht was dat diverse deputaatschappen personeel tegen nogal verschillende voorwaarden in dienst hebben. Inzicht, in hoeverre gelijke behandeling van al het personeel in dienst van de deputaatschappen gerealiseerd is, werd meer en meer van belang.

Steeds sterker drong zich de vraag op naar een totaaloverzicht en sterkere stroomlijning van de financiële geldstromen van de deputaatschappen en de weerslag in wijze van verslaglegging, die vergelijking en samenvoeging mogelijk maakt.

---

3 – Opdracht

De Synode van Leusden droeg het deputaatschap de volgende kerntaken op (Acta art. 107, besluit 4.2, pag. 307):

- a. het nieuwe synodaal en financieel beleid, zoals beschreven in memo ‘Financieel beleid en administratieve organisatie’, gefaseerd implementeren en hierover aan de volgende synode rapporteren;
- b. de criteria voor het voeren van een eigen administratie, zoals beschreven in het memo ... verder uitwerken;
- c. per deputaatschap beoordelen en beslissen of aan de criteria wordt voldaan;
- d. richtlijnen voor externe accountantscontroles opstellen. Over de voor een deputaatschap vereiste functiescheidingen beslissen deputaten Financiële Zaken en Beheer na overleg met het betreffende deputaatschap en de accountant;
- e. klankbord zijn voor de deputaatschappen;
- f. beslissen welk deel van de bij de deputaatschappen aanwezige fondsen onder het centrale beheer van de quaestor wordt gebracht na overleg met het betreffende deputaatschap;
- g. toezicht houden op het functioneren van de quaestor en de administratie;
- h. een voorstel doen voor de (her)benoeming van de quaestor;
- i. het heffen van de quota van de kerken centraal laten plaatsvinden uiterlijk met ingang van 1 januari 2001;
- j. de administratie voor onderscheiden deputaatschappen onder leiding van de quaestor laten invoeren;
- k. kosten en ontwikkelingen bewaken;
- l. een voorstel doen voor een algehele voorziening van de ‘Instructie voor het financieel beleid van de generale synode’ (bijlage 1 van de Huishoudelijke regeling); in de instructie voor de deputaatschappen (bijlage 1, onderdeel 4) in ieder geval opnemen een paragraaf over het declareren van kosten, het maken van een jaarlijkse begroting en een meerjarenbegroting;
- m. een integrale financiële rapportage voorzien van een goedkeurende accountants-verklaring aan de volgende synode voorleggen op basis waarvan de synode decharge verleent.

Met betrekking tot de relatie quaestor en deputaatschap (Acta art 107, besluit 6, pag. 308):

de quaestor brengt verslag uit aan deputaten Financiële Zaken en Beheer.

Ten aanzien van personeel in dienst van deputaatschappen heeft de synode van Leusden geen besluiten genomen, maar deed wel een voorzet voor de verdere gedachtegang in deze materie in voorstel 11.4. Gedacht is aan een adviesdeputaatschap van tenminste drie personen, waaronder een personeelsfunctionaris en een financieel deskundige. Het adviesdeputaatschap zou onderdeel van het deputaatschap Financiën en beheer moeten uitmaken. De aandachtspunten in de vorm van een conceptbesluit, luiden als volgt:

- a. er voor zorg te dragen dat er zoveel mogelijk uniforme arbeidsvoorwaarden komen voor het personeel dat in dienst is van de kerken; met het oog hierop duidelijke functieomschrijvingen te ontwerpen met daaraan gekoppeld een loonschaal;
- b. de diverse deputaatschappen van advies te dienen inzake arbeidsrechtelijke aspecten van personeel dat zij namens de kerken in dienst willen nemen;
- c. zorg te dragen voor de volledige salarisadministratie;
- d. te bevorderen dat in elke arbeidsovereenkomst wordt vastgelegd, dat de partijen zich in geval van een geschil zullen wenden tot in besluit 4 genoemde geschillencommissie. In die overeenkomst spreken partijen uit dat zij zich zullen onderwerpen aan de uitspraak van deze commissie;
- e. te bevorderen dat in de arbeidsovereenkomsten duidelijk wordt verwoord, wie als werkgever optreedt en wie namens deze rechtspersoon optreedt als vertegenwoordiger;
- f. de instructie te evalueren op bruikbaarheid in de praktijk en zo nodig aan de volgende synode voorstellen te doen voor verbetering. Het rapport dient van te voren aan alle betrokken deputaatschappen te zijn voorgelegd;
- g. deputaten (beleid) zijn gehouden indien zij afwijken van de door het adviesdeputaatschap uitgebrachte adviezen dit in hun rapport voor de volgende synode te verantwoorden.

In het huidige deputaatschap is alvast een deskundige op het gebied van personeel opgenomen.

---

4 – Samenstelling en werkwijze

Gedateerd 1 oktober 1999 ontvingen de brs. R. Douma (s), J.G. van der Burgh, D. van Dijken MCM (pers. deskundige), S. Hiemstra en E.Th. de Vries RA hun benoeming als primi. De broeders H. van der Brug, J. Dekens RA en R. Postma werden gelijktijdig tot secundi benoemd.

Primus quaestor werd br. H. B. Smit en secundus werd br. P. Mars.

De benoemde secundi deputaten zijn niet bij de uitvoering en besluitvorming betrokken geweest de afgelopen jaren; de secundus quaestor is alleen in het beginstadium kort betrokken geweest bij de uitvoering van de taken van de quaestor.

Het deputaatschap heeft in zijn eerste vergadering R. Douma tot voorzitter, J.G. van der Burgh tot secretaris en E.Th. de Vries tot penningmeester benoemd.

In de beginperiode is een aantal malen zonder quaestor vergaderd. In die periode is ook de instructie voor de quaestor vastgesteld. Zonder quaestor vergaderen bleek geen goede werkwijze om een goed geïntegreerd financieel beleid te realiseren. Sindsdien heeft de quaestor alle vergaderingen van het deputaatschap bijgewoond en deputaten gediend met signalen, advies en verslagen van zijn werkzaamheden. De quaestor is als geen ander bekend met de financiën van de niet zelfadministrerende deputaatschappen.

Deputaten geven de synode in overweging om de quaestor in het vervolg als deputaat in het deputaatschap Financiën en beheer op te nemen.

Deputaten vergaderden tot eind 2001 in totaal 10 maal.

---

5 – Grote lijn uitvoering en prioriteitsstelling

De synode van Leusden formuleerde voor het eerst, in verschillende vergaderronden, de taken voor het nieuwe deputaatschap. De verdere uitwerking en uitvoering van taken werd aan deputaten opgedragen. De synode bracht niet altijd prioriteitsstelling aan en termineerde niet alle taken.

Gezien de omvang en samenstelling van het deputaatschap, hebben deputaten met de twee deputaten die tevens leden van de synode van Leusden waren, in lijn met de synodebesluiten tot prioriteitsstelling in de uitvoering besloten. In volgorde zijn dit, de centrale inning van quota, een checklist naar de zelfadministrerende deputaatschappen, het centraal onderbrengen van de reserves van de deputaatschappen en alle zaken betreffende personeel. De quaestor heeft zoals beoogd was vanaf het jaar 2000 de betalingen en administratie van de niet zelfadministrerende deputaatschappen verzorgd.

5.1 Werkzaamheden quaestor

Met ingang van het jaar 2000 heeft de quaestor met behulp van het bureau van de secundus quaestor de centrale administratie van de niet zelfheffende deputaatschappen opgestart en alle betalingen voor deze deputaatschappen verricht. De tot dan toe bestaande diverse kleine kassen zijn onder centraal beheer bij de quaestor gebracht.

Op basis van afgegeven offertes heeft het deputaatschap de externe accountant Baggerman Accountants te Bodegraven opdracht gegeven tot controle van de samengevoegde jaarrekeningen 1999 en 2000 van deze deputaatschappen. De jaarrekening 2000 bevat overzichten per deputaatschap en per kostensoort onder vermelding van vergelijkende cijfers over 1999. Om op de jaarrekening 2000 een volledige accountantscontrole te kunnen uitvoeren, is de accountant gestart met een zelfstandig balansonderzoek op de balans van 1999. Op de grootte en de samenstelling van het vermogen per 31 december 1999, 2000 en 2001 en van het resultaat over 2000 en 2001 is een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven.

Het centraal administreren van deze deputaatschappen heeft tot veel inzicht in de uitgaven geleid. Met name in de beginfase is behoefte aan toelichting geweest. De nieuwe opzet werd bij deze groep deputaatschappen doorgaans positief ervaren.

In voorkomende gevallen heeft de quaestor vragen aan deputaten voorgelegd. In een enkel geval achtte quaestor en deputaten het nodig om schriftelijk contact met een deputaatschap op te nemen.

De quaestor heeft een keer de bankrekening ten behoeve van het innen van conferentiebijdragen van de kerken beschikbaar gesteld.

Voorts verzorgt de quaestor de uitbetaling van de centraal geïnde gelden aan de diverse deputaatschappen. Nog niet opgevraagde gelden zet hij weg op een hoogrentende internetspaarrekening.

5.2 Centrale inning

Met ingang van het jaar 2001 is de centrale inning van de quota gestart. Anders dan in eerste instantie door de generale synode was beoogd, heeft de heffing van de kerken niet via maandelijks automatische incasso's plaatsgevonden. De belangrijkste reden om hiertoe te besluiten was, dat een aanzienlijk

deel van de kerken, ca. 8%, in vorige jaren rond november nog niet of nauwelijks aan hun betalingsverplichtingen bij de grotere deputaatschappen had voldaan. Een aantal deputaatschappen had al wel eerder in het betreffende jaar herinneringen verzonden aan de betreffende kerken. Gegeven deze informatie heeft het deputaatschap vooralsnog afgezien van het systeem van maandelijks automatische incasso's.

Besloten is om gebruik te maken van de administratie van de Theologische Universiteit te Kampen. De TUK is al jaren bekend met het verzamelen van de benodigde gegevens voor de quotumbrieven aan de kerken en het hele proces van inning van de gelden.

Bijkomend argument was dat de vergoeding die de TUK voor de centrale inning ontvangt, slechts een uitgave van het ene aan het andere deputaatschap is, maar dat geen gelden aan derden betaald hoeven te worden.

Uit een tweetal aanbiedingen van banken is besloten de RABOBank te kiezen: deze bank offereerde de gunstigste tarieven en rentepercentages. Verder bood deze bank door zijn goede systeem van internetbankieren de mogelijkheid om de bankrekening op meerdere plaatsen te volgen, en de uitbetaling van de quota aan de deputaatschappen na verloop van enige tijd bij de quaestor onder te brengen.

Ondanks de enkele malen vooraf verzonden informatie aan de kerken, hebben met name in het begin van 2001 veel kerken nog informatie bij de quaestor en deputaten gevraagd.

In de loop van het jaar hebben deputaten van een aantal kleinere kerken brieven ontvangen met als reden, dat zij niet aan hun financiële verplichtingen konden voldoen en soms ook om vermindering van de te betalen quota verzochten. In die gevallen is de kerkelijke weg gewezen en aangegeven dat hier geen bevoegdheden voor het deputaatschap liggen.

Eind 2001 mag geconstateerd worden dat het eerste jaar van centrale inning van de quota, zowel voor de kerken, die nu slechts met één quotumbedrag geconfronteerd werden, als voor de deputaatschappen een succesvolle start gemaakt heeft. Slechts een beperkt deel van kerken heeft nog niet (geheel) aan haar verplichtingen kunnen voldoen.

5.3 Checklist deputaatschappen

In de loop van 2001 is aan de voormalige zelfadministrerende deputaatschappen een checklist toegezonden, zie bijlage 8.3.

Naast een aantal algemene vragen, is gericht gevraagd naar de administratieve organisatie, begroting, bewaking financiën, interne en externe rapportering, jaarrekening en accountant, reserves, financiële relaties met andere deputaatschappen, eventueel andere relevante zaken en voorlopige vragen met betrekking tot het personeel.

De deputaatschappen hebben hier goed aan meegewerkt; over het algemeen is een goed inzicht in deze zaken gegeven. De uitkomsten gaven geen aanleiding tot zorg. Een aantal deputaatschappen heeft om toelichting en om een gesprek gevraagd, met name bij die deputaatschappen waar grotere personele en structuur- en beleidsveranderingen plaatsvonden. Uit eigen beweging hebben enkele deputaten drie deputaatschappen bezocht om zich een beeld van een en ander te vormen. Met een enkel deputaatschap is er frequenter overleg geweest.

Ten aanzien van het toekomstig centraal beheer van reserves van de diverse deputaatschappen hebben deputaten Financiën en beheer de deputaatschappen duidelijk gemaakt dat zij in de toekomst aanspraak blijven houden op hun eigen reserves en dat jaarlijks opgave van de stand van zaken gedaan zal worden.

5.4 Centraal beheren reserves

Tot nog toe zijn er geen reserves van deputaatschappen centraal ondergebracht bij de quaestor. Hieraan liggen diverse oorzaken ten grondslag. Ons deputaatschap kon dit onderdeel van de taken tot nog toe geen grotere prioriteit geven. Enkele deputaatschappen hadden (delen van) hun reserves op langere termijn vast staan, andere waren reeds met de afbouw van reserves begonnen en verder speelde ook de totstandkoming van het deputaatschap Zending en hulpverlening in relatie tot voortzetting van een aantal taken van het 'oude' deputaatschap BBK een rol.

Deputaten Financiën en beheer beogen kortstondige, en kosten met zich meebrengende, overdracht van reserves te vermijden. Met de deputaatschappen zal gekeken worden naar het op het gunstigste moment en juiste omvang van over te dragen bedragen.

Deputaten Financiën en beheer zijn van oordeel dat er voor het centraal beheer ook een duidelijk en geaccepteerd beleid ten aanzien van de belegging van gelden moet zijn. Op het punt van beleggingsbeleid bestaan er verschillen tussen de deputaatschappen variërend van geen tot uitgewerkt en vastgelegd beleid met voorschriften ten aanzien van diverse vormen van belegging. Verder moet in dat kader ook voor het totaal van de reserves van alle deputaatschappen bekend zijn wat op langere of kortere termijn vastgezet moet worden.

Op dit moment is in de begeleidende brief aan de zelfadministrerende deputaatschappen aangegeven dat de reserves geormerkt blijven en dat pro rato beleggingsopbrengsten bijgeschreven zullen worden.

Ondanks dat niet rechtstreeks reserves centraal zijn ondergebracht, beheert de quaestor eind 2001 toch ca. f 490.000 aan reserves voor een drietal deputaatschappen. Deze deputaatschappen hadden in 2001 deze gelden niet nodig en hebben verzocht deze bij de quaestor te laten staan tot ze nodig zijn en ze hun eigen middelen hebben uitgegeven. Het deputaatschap beoordeelt dit als zeer positief omdat de deputaatschappen hiermee langs de indirecte weg gevolg geven aan het synodebesluit tot centraal beheer van reserves. Verder verhoogt dit ook tussentijds het inzicht in de financiën van de deputaatschappen.

Te melden is ook dat een deputaatschap bij het vrijkomen van lang vastgelegde middelen eerst met deputaten Financiën en beheer heeft overlegd alvorens tot verdere stappen over te gaan.

Behalve de reserves van de zelfheffende deputaatschappen beheert de quaestor ook de tijdelijk overtoollige middelen en de reserves voor onvoorziene uitgaven. Deze reserves zijn alle tot nog toe op een hoogrentende internetspaarrekening uitgezet.

5.5 Personeelszaken

De taken met betrekking tot personeel in dienst van deputaatschappen zijn in een later stadium van de GS-Leusden aan de taken toegevoegd in de vorm van verkenning van de problematiek. Een deputaat br. D. van Dijken, met specifieke deskundigheden op dit gebied, werd in het deputaatschap benoemd.

In de checklist aan de deputaatschappen is voorlopig beperkt aandacht aan de personeelszaken gegeven. De beantwoording van deze vragen vormt de basis voor verder onderzoek in een later stadium. Bij de bezoeken aan enkele deputaatschappen zijn personeelszaken aan de orde geweest. Duidelijk is geworden dat stroomlijning van arbeidsvoorwaarden, pensioenregelingen en dergelijke, veel inspanning zal vragen en ook dringend nodig is om rechtsgelijkheid te houden en te verkrijgen. Wel is reeds globaal in besprekingen met diverse deputaatschappen en uit de ingevulde checklists, gebleken, dat er

goede secundaire arbeidsvoorwaarden zijn, en voor zover bekend ook goede pensioenregelingen. Verdere voorstellen kunnen deputaten op grond van hun inventarisatie tot nu toe nog niet doen.

5.6 Overige

Op 19 februari 2001 heeft een afvaardiging van ons deputaatschap de deputaten Financiële Zaken van de Christelijke Gereformeerde Kerken gesproken en daarvan met een brief d.d. 28 februari 2001 verslag gedaan aan deputaten Kerkelijke eenheid. Hoewel er enige verschillen in taken en uitvoering bestaan, zijn er ook heel veel overeenkomsten. Verder hebben de Christelijke Gereformeerde Kerken door middel van het Dienstencentrum in Veenendaal al langer ervaring met geïntegreerd financieel beleid.

De bestaande verschillen tussen taken en uitvoering van beide kerkgenootschappen zijn zeer wel overbrugbaar. Het contact werd van beide zijden als zeer positief en opbouwend ervaren.

5.7 Voortgang

Eind 2001 heeft het deputaatschap in zijn vergadering voorlopig de balans opgemaakt na het eerste jaar van centrale inning van de quota, en op een rij gezet welke zaken zich voor verdere besluitvorming en uitvoering aandienen. Allereerst hoefde de afgelopen jaren de post 'onvoorzien' niet te worden aangesproken. Besloten is dat in 2002 voor deze post dan ook geen quotum geheven wordt.

Verder hebben deputaten in het eerste jaar van de centrale inning (2001) de per deputaatschap door de synode vastgestelde maximale quotum bedragen geheven. Gezien het feit dat over 2001 tot nog toe ca. f 490.000 niet werd opgevraagd, is ten behoeve van de hoogte van de heffing voor 2002 expliciet bij de zelfadministrerende deputaatschappen nagevraagd tot welke bedragen heffing voor 2002 nodig is. Deputaten hebben deze opgaven gevolgd bij de vaststelling van de quota 2002. Voor 2002 leidt dit niet tot een al te grote verlaging van het totale quotum bedrag per ziel. In de huidige systematiek is dat in de toekomst wel mogelijk.

Deputaten leggen de synode daarom ook voor of zij grote schommelingen van de quota per ziel over de diverse jaren voor wenselijk houdt. Indien dat niet of ten dele het geval is zal de synode aan dienen te geven binnen welke bandbreedte zij schommelingen gewenst acht. Voorts zouden deputaten Financiën en beheer dan mandaat moeten krijgen om in voorkomende gevallen (tijdelijk) minder te heffen voor een of meer deputaatschappen dan zij zelf aangeven, dan wel tijdelijk meer te heffen.

Met betrekking tot het deputaatschap Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk, waar de piramidale opbouw van het quotum uitdrukkelijk is gehandhaafd, vragen deputaten de synode om te bepalen dat de heffing dusdanig moet verlopen dat landelijk voor alle kerken een gelijk totaal quotumbedrag per ziel geheven wordt, en dat waar nodig verrekening en doorbetaling aan andere kerken en kerkelijke vergaderingen plaatsvindt. Tot voor het moment van centrale inning hanteerde dit deputaatschap in voorkomende gevallen verschillende quota voor verschillende ressorten.

Deputaten zijn van mening dat een zelfde quotumbedrag per ziel voor alle landskerken de duidelijkheid en inzicht dienen. Tot nog toe hebben deputaten over 2001 van alle kerken een zelfde quotumbedrag geheven en tot verrekening en uitbetaling willen overgaan. Wegens onvoldoende duidelijkheid heeft dit nog niet kunnen plaatsvinden. Voor 2002 willen deputaten ook voor alle kerken een zelfde quotumbedrag vaststellen en heffen, ook nu weer met de bedoeling om plaatselijk te veel geheven bedragen te verrekenen en uit te betalen.

Met het oog op de synode van 2002 diende zich een nieuw onderdeel van de taak van het deputaatschap aan. Deputaten hebben bij de diverse deputaatschappen begrotingen opgevraagd voor de periode 2003-2005 en hebben een begin gemaakt met een beoordeling van deze stukken. In een aantal gevallen is voorlopig om verdere informatie gevraagd en in een enkele geval een eigen standpunt gegeven. Zowel de beoordeling van begrotingen als de samenvoeging van de financiële gegevens van de deputaatschappen zullen in de resterende maanden tot de aanvang van de synode de agenda van deputaten bepalen.

---

6 – Uitvoering van de taken

In dit hoofdstuk leggen we in korte bewoordingen puntsgewijs, in volgorde van de onder hoofdstuk 2 vermelde taken, verantwoording af van onze werkzaamheden. Verder laten wij, hieraan gerelateerd, in hoofdstuk 7 hierna ons voorstel voor besluiten voor de komende periode volgen.

- a. gefaseerd implementeren nieuw financieel beleid volgens memo ‘Financieel beleid en administratieve organisatie’:
Van de implementatie en fasering door middel van prioriteitsstelling hebben wij uitgebreid in hoofdstuk 4 verslag gedaan. Gezien de breedte van de onderwerpen in het memo kunnen deputaten hier ook de volgende periode nog mee verder;
- b. criteria voor het voeren van een eigen administratie volgens genoemd memo verder uitwerken:
Hieraan zijn deputaten niet toegekomen, wel hebben deputaten via de beantwoording van de checklist aan de deputaatschappen en gerichte vragen kunnen vaststellen dat op dit punt geen acute voorzieningen nodig waren;
- c. per deputaatschap vast te stellen en beslissen of hieraan wordt voldaan:
Wij verwijzen nu naar het antwoord onder b;
- d. richtlijnen voor externe accountantscontrole op te stellen en na overleg met deputaatschappen en accountant over de vereiste functiescheidingen te beslissen:
Deputaten zijn hieraan niet toegekomen in de afgelopen periode. Van belang is evenzeer dat financiële verslagen vergelijkbaar ingericht worden;
- e. klankbord te zijn voor de deputaatschappen:
Dit taakonderdeel heeft de afgelopen verslagperiode een vrij omvangrijk tijdsbeslag betekend; hieraan bleek bij de deputaatschappen een duidelijke behoefte met name als het gaat om begrotingen voor de komende synode en verwachte overschrijdingen van quota;
- f. na overleg deputaatschappen beslissen welk deel van de aanwezige reserves centraal beheerd zullen worden:
Dit onderdeel is beperkt en tot nog toe via indirecte weg op gang gekomen. Een oordeel over de gewenste hoogte van de reserves en het te voeren beleggingsbeleid zijn nader uit te werken punten;
- g. toezicht te houden op het functioneren door de quaestor en de administratie:
Hieraan is gevolg gegeven door het opstellen van een instructie voor de quaestor en door rapportage in iedere deputatenvergadering. Deputaten zijn van oordeel dat dit evengoed mogelijk is in de situatie dat de quaestor als deputaat deel uitmaakt van het deputaatschap en achten het gezien inhoud en gewicht van de positie van de quaestor in de nieuwe structuur ook van belang dat hij in het deputaatschap benoemd wordt. Dit bevordert voor het deputaatschap de interne integratie van het uit te voeren beleid. Van de centrale in-zending ondergebracht bij de TUK is regelmatig verslag gedaan en overlegd met deputaten;
- h. voorstel te doen voor de (her)benoeming van de quaestor:
Zie ook onder punt g hierboven;
- i. het centraal heffen van de quota met ingang van 2001:
In hoofdstuk 4 hierboven hebben wij op dit punt uitvoerig gerapporteerd. Voor de vergelijkbaarheid en eenvoud is in geval van blijvende piramidale opbouw van quota een voor alle kerken gelijke hoogte van het quotum, onder latere verrekening en doorbetaling van

- plaatselijk te hoog geheven bedragen, heel wenselijk; deputaten denken ook dat het nodig is om al te grote schommelingen van het totale quotumbedrag over de jaren heen te beperken als aangegeven in 5.7.;
- j. de administratie voor een aantal deputaatschappen onder leiding van de quaestor laten invoeren:
Hieraan is vanaf 2000 gevolg gegeven voor de niet zelfadministrerende deputaatschappen. Hiervan is een jaarrekening opgemaakt. De volledige jaarrekening voor 2000 is voorzien van een goedkeurende accountantsverklaring. Voor de jaren na 2000 is voorzien in dezelfde werkwijze;
  - k. kosten en ontwikkelingen bewaken:
De realisatie van deze doelstelling vindt zijn weerslag in het overleg met de deputaatschappen over voorgenomen uitgaven; de uitgaven zelf en begrotingen. Verder hebben de voorstellen met betrekking tot het beperken van schommelingen in het jaarlijkse totale quotum per ziel een link met dit onderwerp;
  - l. voorstellen doen om het nieuwe financiële beleid uit te werken naar een instructie in de Huishoudelijke regeling voor de generale synode en in de instructie voor de deputaatschappen een paragraaf over het declareren van kosten, het maken van een jaarlijkse begroting en een meerjarenbegroting opnemen:
Voor de niet zelfadministrerende deputaatschappen is ten aanzien van het declareren van kosten een standaardformulier vastgelegd waarmee sinds 2000 gewerkt wordt; aan de uitvoering van de overige punten zijn deputaten nog niet toegekomen;
  - m. de integrale financiële rapportage voorzien van een goedkeurende accountantsverklaring aan de volgende synode voor te leggen op basis waarvan de synode decharge verleent:
Op dit punt is een begin gemaakt met de niet zelfadministrerende deputaatschappen. Deputaten werken in de periode tot de synode nog aan de samenvoeging van deze cijfers met die van de zelfadministrerende deputaatschappen voor de jaren 2000 en 2001, en zullen over de controle van deze gegevens overleggen met de externe accountant om te bezien over welke jaren accountantscontrole, uitmondend in een verklaring, te realiseren is. Voor cijfers over 2001 is accountantscontrole zonder meer beoogd;
  - n. de quaestor verslag te laten uitbrengen aan deputaten:
Dit is, zoals eerder vermeld, uitvoerig en consequent gedaan;
  - o. binnen het deputaatschap een samenroeper, secretaris en penningmeester aan te stellen:
Hieraan is bij aanvang van de werkzaamheden gehoor gegeven.

Met betrekking tot de aandachtspunten uit de conceptbesluiten inzake personeel in dienst van de deputaatschappen is de voortgang in de werkzaamheden beperkt gebleven tot vaststelling van enkele knelpunten.

Te noemen zijn een minder duidelijke rechtspositie en andere pensioenregelingen en dergelijke bij langdurige detachering. In de eerder genoemde checklist is slechts een beperkt aantal vragen aan personeel in dienst bij de deputaatschappen gewijd. Via een vervolgchecklist willen we de te reguleren zaken verder in beeld krijgen en wegen. De door de Generale Synode Leusden voorlopig geformuleerde aandachtspunten, in de vorm van conceptbesluiten, zullen een belangrijke plaats in die weging hebben.

---

7 – Voorstel besluitvorming en aanbeveling nieuwe periode

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van de besluiten: Acta, artikel 204.]

---

8 – Bijlagen

N.B. In dit rapport gaat het om taken, (nog) niet om de invulling daarvan door personen, voorstellen met betrekking tot personen worden niet in deze rapportage (voor alle kerken en belangstellenden) meegenomen, maar worden alleen aan de synode gericht samen met het gevraagde rooster van af-treden.

8.1 Financieel beleid en administratieve organisatie

[Niet opgenomen.]

8.2 Voorstel 11:4 betreffende personeel in dienst van de gezamenlijke kerken

[Niet opgenomen.]

8.3 Checklist zelfadministrerende deputaatschappen

Deputaatschap Financiën en Beheer
Secretariaat: Oosterlaan 146, 8072 CB Nunspeet, tel. 0341 25 89 91
E-mail gerhardvanderburgh@hetnet.nl

Checklist deputaatschap

S.v.p. voor 28 februari 2001 retourneren aan Deputaatschap Financiën en Beheer

Algemeen	
Naam deputaatschap:	
Wie is de voorzitter:	
Wie is penningmeester:	
Wie te benaderen inzake financiën:	
Uit hoofde van de welke functie:	
Via welke postadres:	
Idem mailadres:	
Telefoonnummer:	
Faxnummer:	
Idem wie te benaderen m.b.t. deze checklist:	
Andere relevante zaken:	

Administratie	
Wie doet in welke functie de administratie:	
Is er een instructie:	
Welke pakketten worden gebruikt:	
Is de continuïteit van de administratie geregeld en zo ja hoe:	
Zijn er meerdere personen tekeningsbevoegd voor bankrekeningen:	
Bij welke instellingen heeft u wat voor soort rekeningen lopen:	
Andere relevante zaken:	
Begroting	
Is er jaarlijks een begroting (zo ja kopie bijvoegen):	
Wie stelt deze op:	
Wie keurt deze goed:	
Worden begroting en realisatie vergeleken:	
Door wie:	
Andere relevante zaken:	
Bewaking financiën lopende jaar	
Vindt deze plaats:	
Door wie:	
Op welke wijze:	
Andere relevante zaken:	
Interne rapportering	
Hoe vindt financiële rapportering plaats (zo ja voorbeeld bijvoegen):	
Door/met wie worden deze gebruikt/besproken:	
Is er een instructie op dit punt:	
Met welke frequentie:	
Andere relevante zaken:	
Tussentijdse rapportering 2001	
De synode heeft o.a. aan kwartaalrapportering gedacht om inzicht in de financiën en betere beheersing te bereiken. Vandaar onderstaande specifieke vragen.	
Is er al summiere kwartaalrapportering of is dat goed mogelijk:	
Zo ja met welke beperkingen:	
Zo niet, dan wel over ander tijdvakken:	
Externe rapportering/verantwoording	
Aan synode (kopie bijvoegen):	
Anders, hoe aan wie met welke frequentie:	
Andere relevante zaken:	
Jaarrekening/-verslag en accountant	
Zijn deze aanwezig, (zo ja 1999 bijvoegen):	
Door wie wordt de jaarverslagen opgesteld:	
Door wie worden deze besproken:	
Door wie worden ze vastgesteld:	

Vindt er accountantscontrole plaats: Zo ja, wie is de accountant:	
Wat voor verklaring gaf hij/zij af:	
Deed hij aanbevelingen etc. (indien ja schriftelijk kopie bijvoegen):	
Wordt de accountant verder nog geconsulteerd, zo ja waarvoor:	
Worden/zijn er nog andere adviseurs geconsulteerd, zo ja wie en waarvoor:	
Andere relevante zaken:	
Reserves	
Zijn deze aanwezig:	
Is er een standpunt m.b.t. de minimaal benodigde omvang:	
Wat zijn de belangrijkste redenen om reserves aan te houden:	
Zijn er reserves boven de minimale omvang: Zo ja in welke omvang:	
Idem is er een schema voor afbouw:	
Zijn er instructies etc. voor het beleggen van reserves, zo ja toelichten:	
Is een deel van de reserves langlopend (>1 jr), zo ja voor welke omvang:	
Hoe is dit deel belegd:	
Zijn er tijdelijke belemmeringen om reserves over te dragen: Zo ja, om welke redenen:	
tot welke omvang:	
Is een deel van de reserves kortlopend (1 jr):	
Hoe is/wordt dit deel belegd:	
Andere relevante zaken:	
Financiële relaties met andere deputaatschappen	
Bestaan deze en kunt u die kort beschrijven:	
Komen die naar verwachting binnenkort tot stand en kunt u die beschrijven:	
Beoogt u die voor de toekomst gaarne toelichten:	
Andere relevante zaken:	
Andere relevante zaken	
Mist u belangrijke zaken in deze checklist waardoor wij niet voldoende inzicht in uw financiën krijgen, zo ja welke:	
Zijn er anderszins zaken waarover u contact met ons wil, zo ja welke en hoe:	
Personeel (i.v.m. latere specifieke checklist)	
Is er personeel in dienst, zo ja hoeveel:	
Hoeveel vaste personeelsleden zijn er:	
Idem met een tijdelijk contract:	
Hoeveel is fulltime personeelsleden zijn er:	
Idem parttime:	
Voorziet u uitbreiding of inkrimping, zo ja toelichten:	
Leent u personeel in, zo ja hoeveel:	
Van uitzendbureaus etc, zo ja hoeveel:	
Van andere deputaatschappen, zo ja hoeveel:	
Van andere organisaties, zo ja van welke en hoeveel:	
Wie te benaderen inzake personeel:	

Uit hoofde van welke functie:	
Op welke wijze wordt de loonadministratie gedaan:	
Andere relevante zaken:	

8.4 Instructie quaestor

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de vastgestelde tekst bijlage XIV 2.]

8.5 Declaratieformulier

[Niet opgenomen.]

Inhoudsopgave

1 – SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP	1
2 – ALGEMEEN	2
3 – OPDRACHT	3
4 – SAMENSTELLING EN WERKWIJZE	5
5 – GROTE LIJN UITVOERING EN PRIORITEITSSTELLING	6
5.1 Werkzaamheden quaestor	6
5.2 Centrale inning	6
5.3 Checklist deputaatschappen	7
5.4 Centraal beheren reserves	8
5.5 Personeelszaken	8
5.6 Overige	9
5.7 Voortgang	9
6 – UITVOERING VAN DE TAKEN	11
7 – VOORSTEL BESLUITVORMING EN AANBEVELING NIEUWE PERIODE	13
8 – BIJLAGEN	14
8.1 Financieel beleid en administratieve organisatie	14
8.2 Voorstel 11:4 betreffende personeel in dienst van de gezamenlijke kerken	14
8.3 Checklist zelfadministrerende deputaatschappen	14
8.4 Instructie quaestor	17
8.5 Declaratieformulier	17
Inhoudsopgave	18

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XIV 2 –
Instructie voor de quaestor van de
Gereformeerde Kerken in Nederland**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Instructie voor de quaestor van de Gereformeerde Kerken in Nederland

1. Als uitgangspunt voor zijn handelen geldt het rapport ‘Financieel Beleid en Administratie’, opgenomen als bijlage 51 in de Acta van de Generale Synode Leusden 1999.
2. De quaestor verzorgt de administratie van de niet-quotum heffende deputaatschappen c.q. van de deputaatschappen die niet gerechtigd zijn een eigen administratie te voeren.
3. De quaestor is primair verantwoordelijk voor de verzorging van de geautomatiseerde administratie, al dan niet uitbesteed; daarbij kan zo nodig externe hulp ingeschakeld worden, bij voorkeur op vrijwillige basis. De kwaliteit van de administratie dient in alle gevallen gewaarborgd te zijn.
4. Per kwartaal maakt de quaestor een overzicht van de uitgaven van de afgelopen periode op grootboekrekening-niveau met een begrotingsvergelijking. Aan het begin van een nieuw jaar wordt een totaal overzicht opgemaakt van de begrote en werkelijke cijfers van het afgelopen jaar.
5. Het vermogen – voorzover niet bestemd voor de lopende verplichtingen – dient een goede belegging te krijgen en een optimaal rendement op te leveren. De beleggingsvorm dient risicomijdend te zijn en het element van beschikbaarheid van de gelden mag niet worden verwaarloosd. Richtlijnen hiervoor worden uitgewerkt in een beleidsnotitie.
6. De quaestor betaalt aan de leden van de deputaatschappen die financieel onder hem vallen, de gemaakte kosten (reis- en vergaderkosten etc.) op basis van de daarvoor bestemde declaratieformulieren, die voorzien zijn van een medeparaaf van voorzitter of penningmeester van het betreffende deputaatschap. De quaestor toetst marginaal, of de uitgaven gedaan zijn in overeenstemming met het goedgekeurde beleid en let op deugdelijke bewijsstukken. Bij geschil beslist het gehele deputaatschap Financiën en beheer.
7. De quaestor verstrekt ten minste tweemaal per jaar een financieel overzicht aan die deputaatschappen waarvan hij de financiële administratie voert. Bij (dreigende) overschrijding van het budget zal dit op dat moment aan het betreffende deputaatschap en aan deputaten Financiën en beheer gerapporteerd worden.
8. Aan die deputaatschappen die gerechtigd zijn hun administratie zelfstandig te voeren, verstrekt de quaestor voorschotten uit de quota die rechtstreeks van de kerken worden geheven.
9. De quaestor zal ten behoeve van een generale synode slechts uitgaven doen na goedkeuring van het moderamen van de synode, welke goedkeuring moet blijken uit een paraaf of handtekening van degene die daartoe gerechtigd is. Dit zal als regel de assessor zijn en bij zijn afwezigheid scriba II.
10. In gevallen waarin deze instructie niet voorziet, beslist het deputaatschap Financiën en beheer.

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XIV 3 –
Brief van deputaten Financiën en
beheer over de quota voor
deputaatschappen**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Brief van deputaten Financiën en beheer over de quota voor deputaatschappen

16 september 2002

Aan de leden van de Generale Synode te Zuidhorn

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

In het voorjaar van 2002 heeft ons deputaatschap u een voorlopig overzicht verstrekt van de maximaal te heffen bedragen van de kerken door de diverse deputaatschappen van de generale synode over de jaren 2003 t/m 2005. De vermelde bedragen in dat overzicht zijn ons aangereikt door de verzoeken van de deputaatschappen aan uw synode.

In onze besprekingen met u ter synode is gebleken dat niet alle verzoeken zonder meer gehonoreerd kunnen worden, omdat dan het totale quotum ten opzichte van voorgaande jaren veel te sterk zou stijgen.

Om tot een verantwoord quotumbeleid te kunnen komen, heeft uw synode een financiële commissie benoemd om in samenwerking met ons deputaatschap te bezien (door gesprekken te voeren met een aantal deputaatschappen), waar er bezuinigingen kunnen worden toegepast.

Hoewel de deputaatschappen over het algemeen genomen vasthouden aan hun wensen, zijn er toch ook goede resultaten uit de gesprekken gekomen.

Hierna bespreken wij enkele deputaatschappen, waarbij wij aangeven hoe hoog het maximaal te heffen bedrag volgens ons moet worden en hoe het gerealiseerd kan worden.

1. Theologische Universiteit Kampen

a. Quotum

De in eerste instantie gevraagde bedragen waren voor 2003 t/m 2005 resp. € 1.613.450, € 1.723.350 en € 1.810.140. De besprekingen met de Theologische Universiteit (TU) resulteerden in het volgende:

Op basis van reeds ontvangen en toegezegde legaten in 2002 stelt de TU voor in de jaren 2003 t/m 2005 in totaal € 280.000 te korten op de gevraagde bedragen.

Verder zullen bezuinigingsmogelijkheden ertoe leiden dat voor de jaren 2003 t/m 2005 de volgende bedragen maximaal van de kerken gevraagd gaan worden: 2003: € 1.550.000; 2004: € 1.596.000 en 2005: € 1.644.000 + € 80.000 (extra verhoging) = € 1.724.000. Deputaten Financiën en beheer (F&B) kunnen zich daarmee verenigen.

Voor het jaar 2006 voorziet de TU een extra tekort van € 156.000. De TU zegt ernaar te streven dat tekort tot nihil terug te brengen. Deputaten F&B vinden echter dat het geen streven van de TU moet zijn, maar dat zij taakstellend tot nihil moet komen. Om dat doel te bereiken kan er volgens F&B mede een beroep gedaan worden voor een deel op de legaten (zie hierna) en voor een deel op de algemene reserve.

b. Legaten

Het voorstel van de TU is de legaten met ingang van 1 januari 2003 geheel aan te wenden voor extra beleid. Deputaten F&B stellen als uitgangspunt dat het aanwenden van legaten voor extra projecten alleen mogelijk is, als er sprake is van een sluitende reguliere exploitatie.

Deputaten F&B willen het plafond voor het legatenfonds stellen op € 500.000. Indien dat plafond bereikt wordt, moet het resterende bedrag aangewend worden voor de reguliere exploitatie. Hiermee kan het quotum eventueel worden verlaagd

c. Formatieplan

De TU zegt: de generale synode aanvaardt de begroting op basis van het overgelegde formatieplan. Deputaten F&B zijn van mening dat dit pas kan, als eerst het formatieplan inhoudelijk beoordeeld is. Noch synodeleden noch F&B zijn daartoe in staat. Ook is de fluctuatie in het aantal studenten van invloed op dit formatieplan.

F&B verzoekt de synode het formatieplan grondig door te lichten en daarbij eventueel externe deskundigen in te schakelen. Tot dat moment kan de synode goedkeuring verlenen aan het gestelde onder a.

2. Studiefinanciering ex art. 19 KO

De genoemde bedragen van € 132.000 voor 2003, € 140.000 voor 2004 en € 143.000 voor 2005 kunnen worden teruggebracht tot € 84.000 voor elk van de jaren (hetzelfde bedrag als voor 2002).

Argumentatie: de reserves zijn hoog en het aantal nieuwe studenten is gering.

3. Liturgie en eredienst

Een Steunpunt liturgie voor 0,2 fte kracht vinden wij geen goede ontwikkeling. De kerken gaan hier een verplichting aan voor langere tijd. Ook is door deputaten kerkmuziek al aangegeven dat de vraag naar fte wellicht verder uitgebreid zal worden. We vinden de ontwikkeling naar betaalde professionalisering zorgelijk (F&B zouden de quaestor ook voor bijv. 0,2 kracht kunnen aanstellen.) Wij zijn van oordeel dat veel beter onderzocht moet worden of de zaak zelf niet kostendekkend georganiseerd kan worden. Voor geleverde diensten aan bepaalde kerken kan toch een vergoeding gevraagd worden (marktwerking). Ten slotte zal een betaalde kracht fiscale problemen meebrengen.

4. Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente

Ook met dit deputaatschap zijn intensieve gesprekken gevoerd. De stijging van de quotumaanvraag was hier het sterkst: 112%. Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente (DTeg) verdedigen hun beleid door op te merken, dat het Centrum het werk van vrijwilligers coördineert; met minder dan het gevraagde quotum zouden een aantal projecten niet aangestuurd kunnen worden; uitstel van projecten zou het animo doen afnemen.

Deputaten F&B zijn van mening dat DTeg na 'Leusden' een verkeerd beleid heeft gevoerd. Leusden was heel duidelijk over de bekostiging van de taken uit beschikbare gelden. Het deputaatschap heeft daar niet mee gerekend en is projecten gaan opzetten, die ze ging financieren met reserves uit de overname van o.a. het LVEA.

Intussen hebben deputaten F&B wel meegedacht over een alternatieve financiering van de voorgestelde nieuwe projecten. Ook in onze algemene voorstellen komen die plannen terug. Kern van het voorstel richting DTeg is, dat we de basisvoorzieningen rond het centrum blijven steunen, maar dat deputaten zelf oplossingen bedenken voor de financiering van voorgestelde projecten.

Deputaten F&B stellen de synode in verband met het bovenvermelde voor: een eenmalige verhoging van 50% voor het jaar 2003; daarna jaarlijks inflatiecorrectie met 3%. De maximaal te heffen bedragen worden dan voor 2003: € 238.500, 2004: € 245.000, 2005: € 252.800.

5. ASE; Amstelproject

De generale synode heeft op inhoudelijke gronden besloten hier gelijk met twee predikanten van start te gaan. Dat besluit is voor de verantwoording van de generale synode zelf. Vanuit het totaal van de financiën zouden wij wel een fasering willen voorstellen en gebruik willen maken van de periode totdat de predikanten in dienst treden, om nader onderzoek te doen naar de mogelijkheid van alternatieve financiering en mogelijke samenwerkingsverbanden met andere kennisdragers (ZH&T) of sponsors. Ook hier gaan we een langetermijnverplichting aan. Daarom stellen we voor eerst in overleg te treden met DTeg en ZH&T.

6. Diaconaal Steunpunt

De gevraagde bedragen voor de jaren 2003 t/m 2005, resp. € 95.000, € 98.000 en € 101.000 verlagen tot resp. € 90.000, € 95.000 en € 100.000. Die ruimte zit er o.i. in.

7. GVI: Steunpunt gemeenteopbouw

Deputaten F&B hebben erg veel moeite met het verder belasten van het quotum door de kosten van het GVI op te voeren. Financieel kunnen de kerken het bestaande quotum maar nauwelijks opbrengen. In de betalingen 2002 is al merkbaar dat de economie aan het teruglopen is. Wat het Steunpunt betreft: deputaten F&B zijn vanuit algemeen beleid van oordeel dat cursussen en diensten zoveel mogelijk op basis van eigen (kostendekkende) financiering georganiseerd moeten worden.

Indien de synode evenwel toch besluit dat er een basisvoorziening moet komen, stellen wij voor het budget te maximaleren op € 90.000. In dat geval kan men 'Gemeenteopbouw' dan laten samenwerken met of onderbrengen bij een bestaand deputaatschap en het in de komende drie jaren evalueren. De verhoging van het totale budget komt dan niet uit op 20,1%, maar op 12,5%.

Deputaten Financiën en beheer

Inhoudsopgave

BRIEF VAN DEPUTATEN FINANCIËN EN BEHEER OVER DE QUOTA VOOR DEPUTAATSCHAPPEN	1
1. Theologische Universiteit Kampen	1
2. Studiefinanciering ex art. 19 KO	2
3. Liturgie en eredienst	2
4. Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente	2
5. ASE; Amstelproject	3
6. Diaconaal Steunpunt	3
7. GVI: Steunpunt gemeenteopbouw	3
Inhoudsopgave	4

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XIV 4 –
Beleidsnotitie Algemene regeling
financiën en quotumbeleid**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Beleidsnotitie Algemene regeling financiën en quotumbeleid

1. Algemeen, grond besluitvorming

De synode van Leusden heeft belangrijke wijzigingen in gang gezet op het gebied van met name de financiën van de deputaatschappen van onze kerken. Zo zijn de centrale inning van quota, gedeeltelijk centraal beheer van reserves, de centrale administratie van onder de quaestor vallende deputaatschappen, en niet te vergeten overleg en communicatie tussen de diverse deputaatschappen en het deputaatschap Financiën en beheer (F&B) tot stand gekomen. De nieuwe werkwijze heeft tot meer inzicht en overzicht in de financiën geleid.

Op dit punt was er de afgelopen jaren en tijdens deze synode sprake van een overgangssituatie naar de nieuwe gewenste structuur.

De financiële commissie van de synode (FC) en deputaten F&B hebben zich gezamenlijk gebogen over dit vraagstuk. Gezamenlijk leggen zij door middel van deze beleidsnotitie verantwoording aan de vergadering af, door gerezen problemen te benoemen en door het doen van aanbevelingen in de vorm van voorgestelde besluiten.

Belangrijke problemen waren de volgende:

- er is door diverse deputaatschappen veel geld voor extra beleid gevraagd;
- het quotum per ziel wordt reeds als fors in de kerken ervaren en is hier en daar moeilijk op te brengen;
- de kerkleden betrokken houden bij landelijk geheven quota is moeilijk;
- het totale ledental van onze kerken stijgt jaarlijks gering, daardoor werkt verhoging van de uitgaven nagenoeg direct verhoging van het quotum per ziel uit;
- bekostiging van de deputaatschappen uit andere middelen dan uit quotum staat grotendeels nog in de kinderschoenen;
- de deputaatschappen zijn in verschillende tijden in het leven geroepen, naar toen relevante invalshoeken van bekostiging bezien; instrumenten voor prioriteitsstelling of weging van belangen door de synode waren niet voorhanden;
- het totaaloverzicht van alle financiële verplichtingen en gevraagde uitbreidingen voor bekostiging voor nieuw beleid was niet tijdig en volledig beschikbaar voor de synodeleden;
- de werkwijze van de synode was nog niet ingespeeld op de nieuwe situatie, een financiële commissie werd pas gaande de synode benoemd, bij een aantal deputaatschappen leefde het idee dat instemming met hun beleid ook het honoreren van de door hen voorgestelde bekostiging inhield.

Positieve bevindingen zijn er ook te melden:

- deputaatschappen die door middel van additionele geworven gelden (regionaal bijdragen ten bate van projecten van Zending & Hulpverlening bijvoorbeeld) een deel van hun werkzaamheden bekostigen, ervaren minder moeite ten aanzien van de betrokkenheid van de groep gevers;
- het vragen van vergoedingen voor afgeronde producten of diensten begint ingang te vinden en geaccepteerd te worden;

- deputaten F&B zijn regelmatig door andere deputaatschappen geconsulteerd inzake financiële zaken;
- het centraal administreren van een aantal deputaatschappen en centraal innen van quota heeft veel nieuwe informatie opgeleverd, ook meer totaaloverzicht.

Gegeven de problematiek en de positieve bevindingen hebben de financiële commissie en deputaten F&B oplossingen gezocht, in een nadere uitwerking van de taken aan deputaten F&B conform de besluiten van en in lijn met de synode van Leusden.

De aanbevelingen die de FC en deputaten F&B doen, volgen in de onderdelen 2, 3 en 4. In de paragrafen hieronder gaan we nader in op wat de voorgestelde besluitvorming betekent. Aan het slot volgen de onderdelen waarover besluitvorming zou moeten plaatsvinden.

Daarmee willen we bereiken dat dit stuk in zijn geheel gebruikt kan worden ter taakstelling en informatie naar alle deputaatschappen.

Volledigheidshalve wordt hier opgemerkt dat deputaten F&B door de synode van Leusden ook taken met betrekking tot personeel in dienst van deputaatschappen hebben gekregen.

Omdat de uitvoering van deze taken nog grotendeels moet aanvangen, heeft de synode van Zuidhorn de opgedragen taken door de synode van Leusden, opnieuw opgedragen aan deputaten F&B. Deze besluiten zijn elders in de Acta opgenomen en vallen niet binnen de reikwijdte van dit hoofdstuk, waarin de financiën en het quotumbeleid centraal staan.

2. Verantwoordelijkheden en taken van deputaatschappen, deputaten F&B en generale synode

Deputaatschappen voeren door de generale synode opgedragen taken uit. De uitgevoerde taken moeten zich uitstrekken binnen door de synode goedgekeurd beleid en vastgestelde taken. Over het inhoudelijke beleid zijn deputaatschappen verantwoording verschuldigd aan de volgende generale synode.

Ieder deputaatschap dient een evenwichtig en gezond financieel beleid uit te zetten en door te voeren binnen het financiële budget dat de synode heeft vastgesteld voor de komende jaren.

Deputaten F&B hebben de taak om te toetsen en te bewaken, of een deputaatschap binnen zijn taken en budget handelt.

Om deze taak uit te voeren kunnen deputaten F&B gegevens opvragen, overleg aanvragen, advies verstrekken, richtlijnen afgeven en in uiterste gevallen aanwijzingen geven.

Daarnaast hebben deputaten F&B de taak gekregen het totaalbeeld van de financiën van alle deputaatschappen gezamenlijk op te stellen en al die zaken in beeld te brengen die hierin wijzigingen kunnen brengen.

Deputaten F&B dragen zorg voor de inning van de quota bij de kerken en de doorbetaling aan de deputaatschappen.

Voor de niet zelf administrerende deputaatschappen verzorgt de quaestor voor deputaten F&B de goedgekeurde betalingsopdrachten, de administratie en jaarverslaggeving.

Deputaten F&B zijn niet bevoegd om inhoudelijk beleid van deputaatschappen te beoordelen; wel kunnen zij adviseren op terreinen als alternatieve financieringsmogelijkheden of samenwerking met andere deputaatschappen.

Bij grensgevallen of onduidelijkheid kunnen deputaten F& B om advies gevraagd worden; zij zijn dan gehouden een uitspraak te doen.

Deputaten F&B zijn verantwoording verschuldigd aan de generale synode voor hun beleid. De synode stelt uiteindelijk de budgetten voor alle deputaatschappen vast.

3. Verwoording kern van de voorgestelde besluitvorming

Enkele belangrijke punten in de voorgestelde besluiten zijn de volgende:

- Het financiële beleid wordt strakker geredigeerd. Deputaten F&B komen eerder en vaker in beeld dan dat tot nog toe het geval was. Zo moet er door de deputaatschappen jaarlijks over de financiën met deputaten F&B overlegd worden, moeten de activiteiten en bekostiging ingedeeld worden naar basisvoorzieningen en additionele activiteiten, en moet er eerder en meer gezocht worden naar andere vormen van bekostiging dan quotumopbrengsten. Producten en diensten, bijvoorbeeld congressen, dienen zoveel mogelijk tegen kostprijs te worden aangeboden.
- Een ander belangrijk punt is ook, dat de generale synode nu geen maximale te heffen quota heeft vastgesteld, maar budgetten die een maximale grens aan de uitgaven voor de komende periode stellen.
- Ook het beleid ten aanzien van de bij de deputaatschappen aanwezige reserves zal minder vrijblijvend zijn dan in de afgelopen periode. De hoogte van toegestane reserves en de afbouw daarvan zullen na overleg met de deputaatschappen vastgesteld worden. Reserves zullen ook eerder dan het geval was door de quaestor beheerd worden.
- Verder komt de rechtstreekse koppeling tussen bekostiging en de hoogte van het quotum zoals wij die tot nog toe kenden, te vervallen. Door het (deels) aanwenden van aanwezige reserves en verschuivingen naar eerdere of latere jaren zullen deputaten F&B het totale quotumbedrag per ziel over de jaren heen egaliseren en schokken opvangen.
- De wijze van behandeling van de financiën van de deputaatschappen op de generale synode wordt ook anders. Een financiële commissie bestaande uit drie synodeleden zal samen met deputaten F&B voorafgaande aan behandeling door de synode een advies aan de vergadering uitbrengen.
- Tot slot neemt de synode pas definitieve besluiten met betrekking tot financiële zaken op het moment dat de financiële consequenties van het geheel van voorstellen te overzien en af te wegen zijn.

4. Betekenis besluitvorming naar de komende synode toe

Minimaal zes maanden voordat de synode begint, moeten de deputaatschappen voor de komende periode hun begroting aan deputaten F&B hebben voorgelegd.

Hierbij is voorgeschreven dat activiteiten en de bekostiging worden ingedeeld naar aan de kerken aangeboden basisvoorzieningen en additionele activiteiten. Verder moeten uitbreiding van activiteiten, nieuw beleid en de bekostiging daarvan duidelijk blijken uit de ingediende begroting en plannen. Deputaten F&B beoordelen de begrotingen en plannen van de deputaatschappen, stellen hun conceptadvies aan de financiële commissie van de synode vast en stellen de deputaatschappen van dit advies op de hoogte. Indien nodig volgt er voor het vaststellen en uitbrengen van het definitieve advies overleg met een deputaatschap.

Inhoudsopgave

BELEIDSNOTTIE ALGEMENE REGELING FINANCIËN EN QUOTUMBELEID	1
1. Algemeen, grond besluitvorming	1
2. Verantwoordelijkheden en taken van deputaatschappen, deputaten F&B en generale synode	2
3. Verwoording kern van de voorgestelde besluitvorming	3
4. Betekenis besluitvorming naar de komende synode toe	3
Inhoudsopgave	4

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XIV 5 –
Regeling verhouding deputaatschappen
ten opzichte van deputaten Financiën en
beheer**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Regeling verhouding deputaatschappen ten opzichte van deputaten Financiën en beheer

1. Om de synode voldoende informatie te geven over de hoogte van de quota zoals die voor volgende jaren worden verwacht, dienen de deputaatschappen minimaal zes maanden voor de aanvang van de synode hun begrotingen in te dienen bij deputaten F&B. Deze worden voor wat betreft de financiële aspecten beoordeeld door deputaten F&B. Zij geven hun bevindingen door aan de synode vóór het rapport voor de eerste keer op een vergadering van de synode aan de orde komt. Bij verschil van mening tussen een deputaatschap en deputaten F&B, vindt er, vóór de behandeling op de synode, overleg plaats tussen het deputaatschap F&B en het desbetreffende deputaatschap.
2. Deputaten Voorbereiding generale synode zoeken drie leden van de afgevaardigden aan die de financiële commissie van de desbetreffende synode zullen vormen (FC). Deputaten F&B en de FC werken tijdens de synodeperiode nauw samen om tot een verantwoord quotumbeleid te komen.
3. Deputaatschappen dienen rekening te houden met de richtlijnen zoals die door deputaten F&B zijn toegezonden.
Zij dienen na te gaan of er binnen hun eigen begroting ruimte gevonden kan worden voor toepassing van de nullijn, d.w.z. een begroting waarin uitgegaan wordt van hetzelfde quotum als die van het jaar daarvoor. De inflatie wordt dan op andere wijze gedekt.
4. Wanneer anders dan wegens de trendmatige verhoging uitzetting van het budget plaatsvindt, gepaard gaande met het voorstel tot quotumverhoging, dienen de deputaatschappen aan te geven waarom het noodzakelijk is het budget te verhogen en waarom dit niet uit eigen middelen kan plaatsvinden (andere prioriteiten stellen, wat het zwaarst is moet het zwaarst wegen, ook wel genoemd: dor hout inleveren voor nieuw hout).
- 5a. De deputaatschappen dienen regelmatig na te gaan of ook anderszins bezuiniging mogelijk is, dus niet om de inflatie op andere wijze te dekken dan wel om de kosten van nieuw beleid te dekken, maar om de synode de gelegenheid te geven middelen vrij te maken voor dekking van de kosten van nieuw beleid van andere deputaatschappen, die geen mogelijkheid hebben zelf in de dekking van meerkosten te voorzien.
(Toelichting: vaak vindt er automatisch verhoging van het quotum plaats conform de richtlijnen. Wanneer dat jaren achter elkaar gebeurt kan het zijn dat er een te ruim budget wordt gegeven, omdat er geen kritische beoordeling plaatsvindt van de vraag of dit geld volledig nodig is. Wanneer men het beoogde doel kan bereiken met minder middelen ontstaat er ruimte om ander nieuw beleid, zoals dat aan de generale synode wordt voorgesteld, te dekken zonder quotumverhoging. Hier vindt dus integrale afweging plaats van het totaalpakket, zoals dat aan de synode is aangeboden).
- b. Deputaatschappen moeten naar deputaten F&B vanaf de begroting voor 2003 hun werkzaamheden en de bekostiging daarvan indelen naar noodzakelijke basisvoorzieningen en additionele activiteiten. De eerste activiteiten komen (bij voorrang) voor bekostiging uit quotumopbrengsten in aanmerking.

(Toelichting: in de loop van de tijd zijn er mogelijk activiteiten bekostigd uit quota, die als het nu nieuw voorgesteld beleid zou zijn, minder of geen quotum toegewezen zouden krijgen).

- c. Deputaten F&B voeren jaarlijks overleg met de deputaatschappen over hun beleid en financiën. Hierbij komt minimaal aan de orde of het bestaande beleid en of de bestaande instructie moet worden gecontinueerd c.q. kan worden bijgesteld.
6. Deputaatschappen dienen regelmatig na te gaan of dekking van de kosten op een andere wijze kan plaatsvinden dan via het quotum, met name voor de additionele activiteiten. Afzonderlijke producten, diensten en faciliteiten dienen zoveel mogelijk tegen kostprijs aangeboden te worden. Verder kan met name worden gedacht aan projectmatige financiering, dat wil zeggen dat voor het desbetreffende project een actie wordt gevoerd om de benodigde middelen hiervoor te verkrijgen. Het doel van deze wijze van financiering is enerzijds om de quotumdruk te verlagen en anderzijds om de betrokkenheid van kerken en kerkleden te vergroten. (Als voorbeeld kan gelden de wijze waarop (tot voor kort) de Vereniging De Verre Naasten de financiering van haar projecten regelde. Deputaten Zending, hulpverlening en training hebben reeds aangegeven in deze richting te willen werken.) Deputaten F&B vervullen een adviserende en coördinerende rol bij de vraag op welke wijze en in welke periode speciale acties kunnen worden uitgevoerd.
7. Deputaten F&B zijn bevoegd om een doelmatigheidsonderzoek, ingedeeld naar aangeboden basisvoorzieningen en overige activiteiten, in te stellen dan wel te laten instellen over de bedrijfsvoering binnen de organisatie waarvoor door de generale synode deputaten zijn benoemd. Een deputaatschap dient dit te doen binnen het budget waarover het de beschikking heeft. Indien dit onvoldoende mogelijkheid biedt, dient hiervoor een afzonderlijk budget bij de generale synode te worden aangevraagd.
8. Deputaten F&B kunnen zich door zowel interne als externe deskundigen laten adviseren en waar nodig deze krachten tijdelijk inhuren om hun taak naar behoren te kunnen uitvoeren.
9. Deputaten F&B zijn ook bevoegd tussentijds maatregelen te treffen ten aanzien van die deputaatschappen die blijk hebben gegeven van een onzorgvuldig of onjuist beheer van de hen toevertrouwde gelden. De desbetreffende deputaten zijn gehouden zich aan de uitspraak van deputaten F&B te houden. Of er sprake is van onzorgvuldig of onjuist beheer, is ter beoordeling van deputaten F&B, met dien verstande dat zij hiervan verantwoording afleggen aan de eerstvolgende generale synode.
10. De generale synode van Leusden heeft reeds besloten dat reserves afgebouwd moeten worden en onder beheer van deputaten F&B bij de quaestor moeten worden gebracht. Hierdoor kan voor alle deputaatschappen bij elkaar met kleinere reserves worden volstaan en kunnen deze efficiënter beheerd worden. De Generale Synode Zuidhorn herroept daarom alle besluiten en uitspraken van eerdere synodes met betrekking tot de omvang van toegestane reserves en machtigt deputaten F&B na overleg met de afzonderlijke deputaatschappen om grenzen voor de omvang van toegestane reserves te bepalen.
11. Deputaten F&B stellen na overleg met de afzonderlijke deputaatschappen vast, welk deel van de reserves bij de quaestor in beheer moeten worden afgegeven. Reserves van zelfadministrerende deputaatschappen die in beheer van de quaestor zijn gebracht, zijn alleen op te vragen en aan te wenden door het desbetreffende deputaatschap. De niet aangewende bedragen voor de door de quaestor geadmistrereerde deputaatschappen vallen na afloop van het laatste verslagjaar van een synode vrij ten gunste van de algemene reserve van de quaestor.
Deputaten F&B mogen na overleg met de deputaatschappen de doelstellingen onder 11 en 12 realiseren of mede realiseren door het inhouden van door de kerken betaalde quota voor een

deputaatschap door de quaestor. De niet aangewende bedragen van de door de quaestor geadmireerde deputaatschappen vallen na afloop het laatste verslagjaar van een synode ten gunste van de door de quaestor beheerde algemene reserve vrij.

12. Deputaten F&B worden gemachtigd om het quotumbedrag per ziel over de jaren heen te egaliseren door middel van het heffen van een lager dan wel hoger bedrag per ziel dan noodzakelijk is voor de bekostiging van een of meer deputaatschappen. In dit kader kunnen deputaten F&B ook bindende aanwijzingen geven omtrent het verloop van de reserves.

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XIV 6 –
Maximaal te heffen bedragen van de
kerken over de jaren 2003 – 2005**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Maximaal te heffen bedragen van de kerken over de jaren 2003 – 2005

Deputaatschappen	2003	€	2004	€	2005	€
Leer						
Studie deputaten Vierde gebod en zondag		550		550		550
Kerkregering						
Kerkrecht en kerkorde		1.550		1.550		1.550
Dienst en recht van predikanten (was: art. 14 KO)		1.600		1.600		1.600
Huwelijk en echtscheiding		3.750		3.750		3.750
Appèlzaken GS (art. 31 KO)		5.300		5.300		5.300
Liturgie en eredienst						
Bijbelvertaling		1.100		1.100		1.100
Eredienst		1.600		1.600		1.600
Kerkmuziek		4.600		4.600		4.600
Steunpunt Liturgie		8.000		8.000		8.000
Integratie (voorheen Aangepaste kerkdiensten)		5.550		5.550		5.550
Bededagen		0		0		0
Radio- en televisie-uitzending kerkdiensten		0		0		0
Pastoraat						
Pastorale zorg aan doven en slechthorenden		70.800		74.000		76.300
Geestelijke verzorging militairen		3.860		3.860		4.090
Seksueel misbruik		6.150		6.150		6.150
Meldpunt Seksueel misbruik ¹⁾		11.380		11.380		11.380
Diaconaat						
Diaconale zaken		5.600		5.600		5.600
Diaconaal Steunpunt		90.000		95.000		100.000
Evangelisatie						
ASE		287.000		298.000		310.000
ASE – Amstelproject		105.000		105.000		105.000
Toerusting evangeliserende gemeente		238.500		245.000		252.800
Opleiding en toerusting						
Studiefinanciering theologische studenten (art. 19 KO)		84.000		84.000		84.000
Theologische Universiteit Kampen		1.550.000		1.596.000		1.724.000
Werkbegeleiding en nascholing predikanten		10.200		13.550		7.550
Steunpunt Gemeenteopbouw ²⁾		240.270		240.270		240.270
Binnenlandse betrekkingen						
Kerkelijke eenheid		9.100		11.350		6.810
Zending, hulpverlening en oecumene						
Zending en hulpverlening		428.240		444.480		461.200
BBK		113.500		113.500		113.500

Deputaatschappen	2003	€	2004	€	2005	€
<i>Overige</i>						
Relatie kerk en overheid		10.360		10.680		11.000
ADC		109.000		109.000		111.000
Generaal-synodale publicaties		5.600		6.000		5.300
Communicatie		44.000		44.000		44.000
Steunpunt administratie		9.000		9.000		9.000
Financiën en beheer		15.000		15.000		15.000
Synodekosten		70.000		70.000		70.000
Vorbereiding volgende generale synode		700		700		700
Totaal		3.550.860		3.645.120		3.808.250

¹⁾ = € 0,09 per ziel

²⁾ = € 1,90 per ziel

Acta

**van de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003
van de Gereformeerde Kerken in
Nederland**

**Bijlage XV 1 –
Rapport over de voorbereiding van de
volgende synode**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Rapport over de voorbereiding van de volgende synode

1. Werkwijze Generale Synode Zuidhorn

De generale synode van Zuidhorn heeft, op advies van de deputaten Voorbereiding generale synode die door de Generale Synode Leusden 1999 waren benoemd, een werkwijze gevolgd die op verschillende punten afweek van die van haar voorgangsters. De belangrijkste veranderingen waren:

- a. De synode vergaderde twee dagen per week (vrijdag en zaterdag tot plm. 15.30 uur) en vrijwel uitsluitend plenair.
- b. De meeste besluiten werden voorbereid en verdedigd door deputaatschappen, terwijl voorheen alle besluiten in commissies van de synode werden voorbereid.
- c. Voorafgaand aan de behandeling van deputatenrapporten vond een presentatie plaats, waarop een informatieve vragenronde volgde, die via de mail werd voortgezet. De eigenlijke behandeling kon zich daardoor op het beleid en de besluittekst concentreren.
- d. Commissies uit de synode werden enkel ingesteld voor enkele gevoelige onderwerpen en voor nieuwe zaken en enkele revisieverzoeken. Voorzover hun opdracht een deputatenrapport betrof, hadden zij geen initiërende, maar een begeleidende functie, waarbij de verdediging van rapport en voorstellen in de plenaire vergadering de taak van deputaten bleef. Deze commissies deden hun voorbereidend werk buiten de dagen dat de synode vergaderde en werden met het oog daarop regionaal samengesteld. Elk lid (behoudens het moderamen) was wel lid van een commissie.
- e. De synodeleden ontvangen de vergaderstukken, zoveel mogelijk, niet op papier, maar langs elektronische weg.

Daarnaast was – in vergelijking met voorgaande synodes – de synode al veel werk uit handen genomen door twee besluiten van de Generale Synode Leusden, namelijk de instelling van het deputaatschap Appèlregeling, dat alle op grond van art. 31 KO, eerste lid, ingekomen stukken voorbereidde, en van het deputaatschap Financiën en beheer.

Uit de tussentijdse evaluatie vóór de zomervakantie is gebleken dat de nieuwe werkwijze in het algemeen positief gewaardeerd werd, al zijn op onderdelen verbeteringen wenselijk gebleken. Hoewel de agenda van de synode niet minder omvangrijk was dan die van Leusden, is het mogelijk gebleken de agenda in ongeveer hetzelfde aantal weken af te werken.

Het aanvankelijke doel om het mogelijk te maken dat ook ouderlingen naast een vierdaagse werkweek aan de synode zouden kunnen deelnemen, moet echter sterk gerelativeerd worden. De voorbereiding voor de tweedaagse zittingen kost vaak wel twee dagen, waar bij komt dat essentiële stukken als concept-besluiten en schriftelijke antwoorden op vragen pas kort voor de behandeling beschikbaar kwamen. Daarnaast vergde het commissiewerk tijd, al verschilde dat per commissie. Daaruit vloeit voort dat synodeleden toch wel vier dagen per synodeweek beschikbaar moeten hebben.

2. Vergaderdagen

Dit zo zijnde, kan overwogen worden of de vrijdag en zaterdag de meest geschikte vergaderdagen zijn. De zaterdag wordt immers veel gebruikt voor sociale activiteiten in gezins- en organisatieverband en het is bezwaarlijk om daaraan zoveel weken achtereen niet te kunnen deelnemen. Bovendien bleken predikanten op vrijdagavond veelvuldig afwezig te zijn vanwege een reeds lang van tevoren afgesproken huwelijksbevestiging.

Een keuze voor donderdag en vrijdag zou ertoe kunnen leiden dat de synode op de tweede dag aan het eind van de middag sluit. Met nog iets meer vergadertijd zou het dan mogelijk zijn dat veel leden niet in de vergaderplaats van de synode hoeven overnachten, zeker wanneer de volgende synode meer centraal in het land zou bijeenkomen (zie de paragraaf over de roepende kerk).

3. Rol deputaatschappen

De presentaties van de deputaatschappen hebben positief gewerkt, als een soort warming-up voor de eigenlijke behandeling. Het gaf de deputaten ook veel bevrediging op deze wijze het werk waarin zij vaak veel tijd gestoken hebben, aan de kerken te kunnen voorstellen. Tezamen met de informatieve vragenronde leidde het ertoe dat – meer dan voorheen met het commissiestelsel – alle synodeleden zich bij het onderwerp betrokken wisten en de discussies goede diepgang hadden.

In de eerste weken volgde de plenaire behandeling al een week na de presentatie. Dat leidde tot een jachtig tempo, zowel voor deputaten als voor de synode. In die week moesten zowel de schriftelijke vragen gesteld en beantwoord worden en vaak ook nog de concept-besluittekst worden opgesteld, die in het deputatenrapport meestal ontbrak. Daarin moesten bovendien nog de reacties uit de kerken worden verwerkt.

Dit leidt tot de volgende aanbevelingen:

- a. De verhouding tussen synode en deputaatschappen bij de behandeling van deputatenrapporten en de reacties daarop blijft zoals die in Zuidhorn is toegepast.
- b. De deputaten wordt gevraagd reeds in hun rapport een complete concept-besluittekst te presenteren, waaraan later besluiten over reacties van de kerken kunnen worden toegevoegd. Zij worden nauwkeurig geïnstrueerd over de vorm van deze teksten, zodat daar voorafgaand aan de plenaire behandeling zo min mogelijk aan geschaafd hoeft te worden.
- c. Reacties uit de kerken worden zo spoedig mogelijk na binnenkomst aan de desbetreffende deputaatschappen doorgezonden met het verzoek deze in hun uiteindelijke concept-besluittekst van een reactie te voorzien.
- d. Tussen presentatie en behandeling dienen minstens twee weken te verlopen.
- e. In verband hiermee moet overwogen worden na de eerste vergaderweek, waarin de synode wordt geïnstitueerd en de eerste deputaatschappen hun rapport presenteren, de synode twee weken te schorsen voordat de eerste besluitvormende zittingen beginnen.

4. Commissies

Ook de volgende synode zal niet buiten het instellen van commissies kunnen. Ook dan zullen er wel deputatenrapporten zijn, waarop een meer dan gemiddeld aantal reacties is binnengekomen. Voor-

bereiding door een commissie is ook nodig voor vanuit de kerken aan de orde gestelde nieuwe zaken ex art. 30 KO, derde lid (zoals op deze synode de kerkelijke inkadering van het GVI).

Een aantal kleine appèlzaken is op voorstel van deputaten Appèlregeling door het moderamen voorbereid. Vanwege het beperkte gewicht is daarbij niet de door Generale Synode Leusden vastgestelde procedure toegepast (het horen van partijen). Toch is dat wel gewenst, maar dan is het moderamen niet de aangewezen instantie. Ook dat zou naar een commissie moeten, tenzij deputaten ook deze zaken zelf voorbereiden. In dit verband verdient het aanbeveling de door deze synode herziene Appèlregeling als bijlage op te nemen in de Huishoudelijke Regeling.

Ten slotte zal de nieuwe synode moeten overwegen of het wel wenselijk is de behandeling van revisieverzoeken ex art. 33 KO, laatste zin, tegen besluiten van de Generale Synode Zuidhorn door deputaatschappen te laten voorbereiden, nu deze zo nauw bij de besluitvorming in Zuidhorn betrokken zijn geweest. Dat zou ertoe kunnen leiden dat deze synode ook alle revisieverzoeken moet laten voorbereiden door commissies uit haar midden. Een alternatief zou zijn naast het deputaatschap Appèlzaken GS ook een deputaatschap in te stellen ter voorbereiding van revisieverzoeken. Daarvan zouden dan geen leden van deze synode deel mogen uitmaken. In elk geval verdient het aanbeveling besluiten over revisieverzoeken niet te nemen in het kader van de behandeling van een deputatenrapport, zoals op deze synode soms gebeurd is, maar hierover afzonderlijk te beslissen.

Ten slotte heeft de ervaring geleerd dat naast het zeer gewaardeerde werk van deputaten Financiën en beheer, het toch wenselijk is dat een commissie uit de synode de financiële kanten van de bij haar ingediende voorstellen beziet en toetst aan door de synode vast te stellen criteria (zoals soberheid, doelmatigheid, een quotaplafond). Onze synode heeft deze stap aan de late kant genomen. Overigens zal het naast elkaar behandelen van inhoudelijke en financiële aspecten een lastig punt blijven.

5. Omvang van het agendum

De lijst van ingekomen stukken voor de Generale Synode Zuidhorn telde meer dan 4000 stukken, waarvan de meeste kort voor of vlak na de opening binnenkwamen. Het heeft het secretariaat veel energie gekost om die in te voeren in het systeem en te distribueren. Voor sommige deputaatschappen en commissies was het een haast onuitvoerbaar zaak al deze stukken recht te doen in hun concept-besluitteksten.

Op zichzelf moet het meeleven vanuit de kerken positief gewaardeerd worden. De vraag rijst echter of het werk van de synode niet onevenredig belast wordt, indien al deze stukken in officiële behandeling moeten komen.

Aan de te benoemen deputaten Voorbereiding generale synode zou opdracht gegeven kunnen worden om, in samenwerking met deputaten Kerkrecht en kerkorde, te onderzoeken of een beperktere wijze van behandeling kerkrechtelijk verantwoord is. Nu is al vastgelegd dat nieuwe zaken alleen in de weg van voorbereiding door mindere vergaderingen aan de synode kunnen worden voorgelegd (art. 30 KO). Wat betreft appèlzaken (art. 31 KO eerste lid) is inmiddels aan deputaten Kerkrecht en kerkorde opdracht gegeven om in samenwerking met deputaten Appèlzaken GS een studie te doen naar de mogelijkheid om appèl van plaatselijke geschillen tot één of twee instanties te beperken.

Wat betreft art. 33 (revisieverzoeken) zou onderzocht kunnen worden, of hier een recht geformuleerd is voor elk kerklid of voor de kerkelijke vergaderingen als genoemd in artikel 28. Gegeven het feit dat wij een verband van kerken zijn en niet van individuen, is het dan zuiver dat op voorstel van één kerklid een synode een besluit van de (een?) vorige synode ongedaan zou kunnen maken. Uiteraard moet een kerklid wel het initiatief kunnen nemen, maar zou niet verlangd mogen worden dat hij ten

minste de adhesie krijgt van één kerkelijke vergadering om zijn zaak legitiem op de agenda van de synode te krijgen? Ook hierover is aan deputaten Kerkrecht en kerkorde (al door de Generale Synode Leusden) een studie-opdracht verleend, die helaas vóór deze synode niet afgerond kon worden.

Het grootste aantal ingekomen stukken bestond uit reacties op rapporten van deputaatschappen. Het daaruit blijkende meeleven en meedenken moet gewaardeerd worden; daarvoor worden de rapporten ook ruim voor de aanvang van de synode gepubliceerd. Het is echter de vraag of zelfs de briefschrijvers zich realiseren dat zij volgens de huidige regeling de synode verplichten op hun opmerkingen in haar besluit geargumenteed te reageren. Dat kan worden afgeleid uit het feit dat in sommige brieven een veelheid aan onderwerpen wordt aangeroerd, met als gevolg dat er voor elk betrokken deputaatschap een kopie moet worden gemaakt.

Als alternatief zou overwogen kunnen worden, dat alleen reacties van kerkelijke vergaderingen deze officiële behandelingen krijgen. Reacties van kerkleden worden ter inzage gegeven aan de deputaten en de leden van de synode. Vinden ze daarin iets dat ze waardevol vinden, dan verwerken ze dat in de besluittekst (deputaten door aanvulling of wijziging van hun concept, synodeleden door indiening van een amendement). In een noot bij het besluit worden de stukken opgesomd die op deze wijze bij de behandeling betrokken zijn. Op deze wijze zou aan het meeleven volledig recht kunnen worden gedaan zonder dan de synode overbelast wordt. Overigens kan een kerklid dat een formele behandeling van zijn reactie wil, dit altijd trachten te bereiken door een kerkenraad voor zijn zienswijze te interesseren. Daarbij tekenen we wel aan dat dit niet mag inhouden dat dit punt dan vanzelf langs de weg van appèl op de synode kan komen. Het niet geven van steun is als zodanig niet aan te merken als onrecht aandoen, waarvan sprake is in artikel 31 KO, eerste lid.

6. Overige verbeterpunten

De verzending en raadpleging van stukken per mail heeft de snelheid van de synode gediend. Het oorspronkelijke streven om alles via een website te laten verlopen, is echter niet gehaald. Dat kwam doordat het systeem bij de aanvang van de synode nog niet geheel functioneerde. Uit de ervaringen op deze synode blijkt, dat waarschijnlijk vereenvoudiging van de procedures in het internet systeem mogelijk is. Het verdient aanbeveling dit aspect grondig te betrekken bij de voorbereiding van de volgende synode en daarmee rekening te houden bij de benoeming van het nieuwe deputaatschap.

De nieuwe werkwijze bleek problemen op te leveren voor de samenwerking tussen het scribaat en het secretariaat van de synode, dit ondanks alle goede wil en positieve inzet aan de kant van het secretariaat. Tijdens de vergaderdagen ontbrak de tijd en de andere dagen was de afstand te groot om werkzaamheden op efficiënte wijze te delegeren. Ook op de moderamenvergaderingen (die in Amersfoort werden gehouden) ontbrak een secretaresse om afspraken op te schrijven en uit te voeren. Daardoor heeft met name scriba I thuis veel werk verricht dat ook door een secretaresse had kunnen worden gedaan.

Mocht op de volgende synode opnieuw een scriba worden gekozen met een woonplaats op grote afstand van de vergaderplaats van de synode, dan zou overwogen moeten worden in zijn woonplaats een secretaresse aan te trekken, die kan werken op een pc die met de zijne in een netwerk is verbonden.

De voorbereidings- en kennismakingsdag enkele weken voor de opening van de synode heeft positief gewerkt. Achteraf bleek wel een nadeel, dat de secundi deze informatie gemist hadden. Ze alle 36 eveneens uitnodigen is wellicht wat overtrokken, maar een goede voorbereiding van secundi op de werkwijze van de synode verdient wel meer aandacht.

Een aandachtspunt voor de toekomst moet ook de voorlichting zijn. Zuidhorn beschikte over een interne voorlichter (H. Veldman), die wekelijks sfeerverhalen aan de kerkelijke pers aanbood, en een externe voorlichtster (mevr. D. Zomer-Harwig, lid sectie communicatie deputaten Generaal-synodale publicaties), die incidenteel persberichten uitgaf. Een helderder structuur is gewenst.

7. Samenroepende en ontvangende kerk

De excentrische ligging van de plaats waar de synode samenkwam – hoe prima de faciliteiten overigens ook waren! – is een bezwaar gebleken bij de nieuwe werkwijze. Het verdient daarom aanbeveling dat de synode in de toekomst in het midden des lands vergadert. Om niet steeds dezelfde kerk te doen optreden als roepende kerk en aldus recht te doen aan de geest van artikel 83 KO, zou in overweging kunnen worden genomen te onderscheiden tussen samenroepende en ontvangende kerk. De samenroepende kerk zou verantwoordelijk zijn voor de verzending van de voorbereidende brieven aan de kerken en aldaar zou de openingszitting worden gehouden. Na de schorsing als bedoeld in par. 3 sub e van dit rapport zouden de zittingen kunnen worden voortgezet in een centrale plaats.

Bij deze synode had de kerk van Dalftsien zich aangemeld als samenroepende kerk voor de eerstvolgende synode (brief 142). Na een bespreking tussen het moderamen en een delegatie van de kerkenraad, waarin de in deze paragraaf beschreven ideeën zijn uiteengezet, heeft de kerk van Dalftsien gevraagd niet als samenroepende kerk te worden aangewezen.

Het moderamen had inmiddels reeds contact gelegd met de kerk te Amersfoort-Centrum met de vraag of de zittingen van de volgende synode in haar kerkgebouw De Kandelaar gehouden zouden kunnen worden. Daarop was een bevestigend antwoord ontvangen. Inmiddels heeft het moderamen deze kerk gevraagd zich ook bereid te verklaren de volgende synode samen te roepen.

Deze verzoeken zijn nadrukkelijk voor eenmaal gedaan. Na de opgedane ervaringen kan de volgende synode beslissen, of Amersfoort de permanente plaats van samenkomst zal worden en, zo ja, of dit steeds het kerkgebouw De Kandelaar zal zijn. Amersfoort telt zes gereformeerde kerkgebouwen, zij het dat ze niet alle zo gunstig gelegen zijn ten opzichte van het openbaar vervoer als de Kandelaar.

Er lopen vijf buslijnen van het NS-station naar de Kandelaar en omgekeerd met een halte voor de kerk. De reistijd bedraagt plm. 6 minuten.

Met Amersfoort als vergaderplaats kunnen veel afgevaardigden ervoor kiezen niet in Amersfoort te overnachten. Vanaf Delfzijl, Winschoten, Buitenpost, Harlingen, Emmen, Enschede, Den Helder, Vlissingen en Maastricht kan men om 9 uur v.m. in De Kandelaar zijn, terwijl bij een sluiting om 22 uur Groningen, Leeuwarden, Emmen, Enschede, Den Helder, Roosendaal en Maastricht nog bereikt kunnen worden. Ook voor hen die per auto reizen, wordt de maximale reistijd uiteraard korter.

Het meeste werk voor de samenroepende kerk is gelegen in het verwerken van de ingekomen stukken, die de laatste tijd sterk in omvang toenemen. Zowel voor een samenroepende kerk die na de opening weinig meer merkt van de synode, als voor een ontvangende kerk – als dit steeds dezelfde zou zijn – is dit een zware klus, waarvoor capabele mensen moeten worden aangezocht en waarbij veel kennisoverdracht door de vorige samenroepende kerk en door deputaten nodig is. Om onevenredige belasting van een plaatselijke kerk te voorkomen zou overwogen kunnen worden een vast postadres voor de ingekomen stukken in te stellen en daaraan een vast secretariaat te verbinden, dat werkt onder verantwoordelijkheid van deputaten Voorbereiding volgende generale synode. Dit zou ook werkzaam kunnen zijn voor deputaten Generaal-synodale publicaties, die daarom al gevraagd hebben. Als dit

secretariaat in het G-bouw te Zwolle gevestigd zou kunnen worden, zou het in piekperioden ondersteuning kunnen krijgen van de daar gevestigde secretariaten van andere deputaatschappen.

8. Jaar van samenroeping

Deputaten Kerkelijke eenheid hebben in hun rapport de suggestie gedaan de synodes van onze kerken en van de Christelijke Gereformeerde Kerken in hetzelfde jaar te laten bijeenkomen. Dit heeft als voordeel dat er tussentijds een langere periode beschikbaar is voor samenspreking, terwijl de besluitvorming beter op elkaar afgestemd kan worden.

Het moderamen onderschrijft de wenselijkheid hiervan en meent dat een dergelijke stap eens wel genomen zal moeten worden. Het is echter de vraag of de huidige stand van de toenadering hier al op dit moment toe noopt. Eenmalige verkorting van de termijn tussen twee synodes tot twee jaar betekent dat alle deputaatschappen de hun opgedragen taken in kortere tijd moeten verrichten en al snel opnieuw moeten rapporteren. Aangezien de meeste deputaten pas aan het einde van de synode benoemd worden en zij al geruime tijd voor het bijeenkomen van de volgende synode hun rapport moeten indienen, blijft voor het eigenlijke werk niet veel meer dan een jaar over. Het moderamen heeft de huidige deputaatschappen gevraagd, of dit voor hen problemen opleverde.

- Deputaten Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten hebben laten weten dat ds. H.J. Siegers, die op de volgende synode aftredend is, als voorzitter van de stichting Verzorging Kerkelijke Zendtijd een belangrijke rol speelt bij het aanvragen van een nieuwe concessie bij de overheid in 2004. Het is daarom gewenst dat hij tot 2005 in functie blijft, aangezien anders de invloed vanuit onze kerken in deze kwestie verloren dreigt te gaan.
- Deputaten Zending, hulpverlening en training vrezen tijdsdruk bij het ontwerpen van een generaal beleid. Ook vragen zij in dat geval uitstel van de indiening van dat rapport tot drie maanden voor de synode.
- Deputaten Curatoren en deputaten Kerkrecht en kerkorde vragen bij voorbaat clementie aan de volgende synode, als ze niet al hun opdrachten hebben kunnen uitvoeren.
- Deputaten Toerusting evangeliserende gemeente attenderen erop dat de door hen geraamde kosten niet gelijkmatig over de drie jaar gespreid zijn, zodat zij voor twee jaar meer nodig hebben dan tweederde van het gevraagde budget.
- Deputaten Seksueel misbruik in kerkelijke relaties vragen in dat geval de termijn voor rapporteren op drie maanden voor het begin van de volgende synode te stellen.

Andere deputaatschappen hebben ons geen problemen gemeld. Wel valt te vrezen dat ook het nieuwe deputaatschap inzake het vierde gebod niet in één jaar gereed zal kunnen komen. Hoewel dergelijke problemen zich steeds zullen voordoen bij een beslissing tot vervroeging van het bijeenroepen van de volgende synode, stelt het moderamen toch voor dit besluit niet nu te nemen. Desgewenst kunnen deputaten Kerkelijke eenheid dit opnieuw voorleggen aan de volgende synode.

9. Huishoudelijke regeling

De huishoudelijke regeling voor generale synoden is nog niet afgestemd op de nieuwe werkwijze. Tot dusver was het gebruikelijk aan het einde van de synode wijzigingen in deze regeling vast te stellen (bijv. GS Leusden Acta art. 104). Om te voorkomen dat de synode 'over haar graf heen' zou regeren stellen wij voor aan de nieuw te benoemen deputaten Voorbereiding volgende generale synode de op-

dracht mee te geven een algehele herziening van deze huishoudelijke regeling voor te bereiden, zodat de volgende synode die aan het begin van haar zittingsperiode kan vaststellen. Een bijkomend voordeel daarvan is dat de inhoud van de regeling de leden van de nieuwe synode goed voor ogen staat.

N.B. Ook in het rapport van deputaten Generaal-synodale publicaties zijn wensen naar voren gebracht met betrekking tot wijziging van de huishoudelijke regeling.

Naast de gewijzigde werkwijze zou bij deze herziening ook de situatie bij het staken van stemmen heroverwogen kunnen worden. In deze synode is het voorgekomen dat de stemmen over een besluit staakten, waardoor het was verworpen, terwijl de synode op dat moment niet voltallig was. In de reglementen van orde van ons parlement is bepaald dat, wanneer de stemmen staken in een niet-voltallige vergadering, in een volgende vergadering opnieuw wordt gestemd. Staken de stemmen dan weer, dan is het voorstel verworpen, ook als de vergadering opnieuw niet voltallig was. Iedereen kan dan met zijn aan- of afwezigheid er rekening mee houden dat er een cruciale stemming op het agendum staat. Dit zou onzes inziens ook voor de synode een goede regeling zijn.

Verder zou het goed zijn, wanneer de nieuw te benoemen deputaten aan de volgende synode een advies zouden uitbrengen over de procedure van het aanzoeken van nieuwe deputaten en de al dan niet wenselijke uitzonderingen op de regel van aftreden na drie perioden. De vorige deputaten hebben de kerken aangeschreven om namen van capabele kerkleden op te geven, maar dat bleek toch niet toereikend. Evenmin is het wenselijk geheel afhankelijk te zijn van de voordrachten van zittende deputaten.

10. Benoeming en instructie nieuwe deputaten

Het is gebruikelijk dat de leden van het zittende moderamen worden benoemd als deputaten voor de voorbereiding van de volgende synode. De vorige generale synode heeft daarnaast een organisatie-deskundige benoemd in de persoon van br. J.S. van Wijnen. Dit is heel nuttig gebleken en verdient ten minste eenmaal continuering.

In hun rapport hebben deputaten Archief en documentatie verzocht in het deputaatschap ook een deskundige te benoemen op het gebied van informatiemanagement, “die zorgdraagt voor een verantwoord informatiebeheer van de synode en de daarmee verband houdende it-toepassingen”. Daarnaast lijkt het het moderamen gewenst ook iemand bij het werk te betrekken uit de kring van deputaten Generaal-synodale publicaties, speciaal met het oog op de toepassing van internet.

Aan dit deputaatschap zouden, naast de gebruikelijke instructie, de taken opgedragen moeten worden die in dit rapport ter sprake zijn geweest. Dit leidt tot het volgende concept-besluit:

11. Concept-besluit

[Dit onderdeel is hier niet meer opgenomen. Zie voor de tekst van het besluit: Acta art. 213.]

Inhoudsopgave

RAPPORT OVER DE VOORBEREIDING VAN DE VOLGENDE SYNODE	1
1. Werkwijze Generale Synode Zuidhorn	1
2. Vergaderdagen	2
3. Rol deputaatschappen	2
4. Commissies	2
5. Omvang van het agendum	3
6. Overige verbeterpunten	4
7. Samenroepende en ontvangende kerk	5
8. Jaar van samenroeping	6
9. Huishoudelijke regeling	6
10. Benoeming en instructie nieuwe deputaten	7
11. Concept-besluit	7
Inhoudsopgave	8